

Słownik etymologiczny języka litewskiego

Wojciech Smoczyński

Współpraca redakcyjna: Michał Osłon

Wydanie drugie, poprawione i znacznie rozszerzone

Na prawach rękopisu

Data utworzenia tego pliku: 29.5.2025

Najnowszą wersję SEJL można pobrać tutaj:

 www.rromanes.org/pub/alii/Smoczyński W. Słownik etymologiczny języka litewskiego.pdf

Ten plik jest wersją dygitalną Słownika i jest stale aktualizowany.

Autor przyjmie z wdzięcznością wszelkie uwagi i sprostowania: wsmoczy@gmail.com

Kazimiero Būgos
atminimui.

SPIS TREŚCI

Przedmowa.....	V
Źródła	IX
Literatura	XII
Skróty nazw czasopism	XXIV
Skróty grammatyczne i inne.....	XXV
Nazwy stopni apofonicznych	XXIX
Znaki specjalne.....	XXIX
Niektóre terminy fachowe.....	XXX

A Ą	1
B.....	107
C.....	247
Č.....	258
D.....	279
E Ě.....	404
F.....	423
G.....	430
H.....	573
I Ĺ Y	576
J.....	610
K.....	634
L	909
M.....	1021
N.....	1155
O.....	1216
P.....	1224
R.....	1461
S.....	1555
Š.....	1833
T	1954
U Ů	2087
V.....	2120
Z	2275
Ž	2295

PRZEDMOWA

Historia tego słownika zaczyna się około 2000 r., kiedy to powstał skrypt pod nazwą *Mały słownik etymologiczny języka litewskiego*, napisany przeze mnie dla studentów lituanistyki w Uniwersytecie Warszawskim. Liczył on najpierw około stu, potem około dwustu stron i był pomyślany jako pomoc dydaktyczna do przedmiotu pod nazwą 'Gramatyka historyczna języka litewskiego'. Przedmiot ten składał się z wykładu i ćwiczeń, przy czym te ostatnie polegały na lekturze tekstów starolitewskich i interpretacji form od strony filologicznej, historyczno-porównawczej, i właśnie etymologicznej. Dla języka litewskiego jedynym słownikiem etymologicznym był wówczas Ernsta Fraenkla *Litauisches etymologisches Wörterbuch* (1955–1965, skrót LEW). Ale w bibliotece uniwersyteckiej był on dostępny w jednym zaledwie egzemplarzu, a do tego był napisany w mało popularnym wśród studentów języku niemieckim, więc koniecznym było zaradzenie tej sytuacji – stąd wspomniany skrypt. Stałe konsultowanie słownika Fraenkla naturalnie pobudzało mnie do refleksji i zachęcało do krytycznego rozbioru zawartych tam objaśnień. Jakkolwiek wcześniej nie znajdowałem w sobie zadatków na etymologa, to jednak *nolens uolens* wkraczałem powoli w tę obcą mi dotąd specjalność, no i zacząłem coraz śmielej dodawać objaśnienia odbiegające od Fraenklowych. Pod koniec 2006 r. skrypt przestał już być skryptem, ponieważ przybrał postać słownika liczącego blisko 800 stron. Analiza etymologiczna objęła główny zręb słownictwa litewskiego zarejestrowanego w akademickim słowniku *Lietuvių kalbos žodynas* (1941–2002, skrót LKŽ). Dzięki życzliwemu zainteresowaniu i wsparciu kolegów litewskich praca ta ukazała się drukiem pod koniec 2007 r. w Wydawnictwie Uniwersytetu Wileńskiego (SEJL)¹.

Od 2008 r. kontynuowałem pracę i z myślą o drugim wydaniu słownika stopniowo rozszerzałem jego zakres o mniej znane wyrazy starolitewskie i gwarowe, których dostarczały świeżo wydawane słowniki. Jednocześnie doskonaliłem redakcję słownika, przy czym starałem się dostosować do pewnych postulatów zgłoszonych przez recenzentów SEJL (np. oprócz własnego *dictum* morfologicznego lub etymologicznego dodaję teraz wzmianki o tłumaczeniach innych etymologów). Odnowioną i znacznie poszerzoną wersję SEJL (ok. 1600 stron) przedstawiłem w 2011 r. do rządowego konkursu pod nazwą 'Narodowy Program Rozwoju Humanistyki' i szczęśliwie uzyskałem odpowiedni fundusz na wykonanie angielskiego tłumaczenia słownika. Ukazało się ono jako *Lithuanian Etymological Dictionary* w pięciu tomach w Berlinie w 2018 r., wydane przez Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften².

W 2015 r. pojawiły się dwa słowniki zajmujące się tym samym materiałem, który jest w polu zainteresowań SEJL. Są to *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch* (ALEW) pod red. W. Hocka (Hamburg 2015) oraz R. Derksena *Baltic Inherited Lexicon* (BIL), Leiden-Boston 2015. ALEW analizuje materiał leksykalny sprzed r. 1700, nazywany starolitewskim (znaczną jego część stanowią zapożyczenia słowiańskie). Z kolei BIL skupia się na wyodrębnieniu ze słownictwa trzech bałtyckich języków odziedziczonych składników indoeuropejskich, czyli tego tylko, co pozostaje po odrzuceniu innowacji bałto-słowiańskich lub północnoindoeuro-

¹ Por. *Słownik etymologiczny języka litewskiego. Lietuvių kalbos etimologinis žodynas*. Wilno: Wydawnictwo Uniwersytetu Wileńskiego / Vilniaus universiteto leidykla, 2007. Vol. I: XXVII + 823. Vol. II: *Indeks wyrazów litewskich*, s. 308. ISBN 978-9955-33-152-0. — Recenzje: W. Mańczak, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* LXIV, 2008, 289–293; W. Mańczak, *Acta Baltico-Slavica* 33, 2009, 289–295; W.R. Schmalstieg, *Baltistica* XLIII:2, 2008, 315–320; V.A. Vitkauskas, *Acta Linguistica Lithuanica* LX, 2009, 129–134; A. Je. Anikin, *Voprosy jazykoznanija*, 2009:4, 152–156; D. Petit, *Kratylos* 58, 2013, 74–84.

² Recenzja: H. Bichlmeier, *Kratylos* (Wiesbaden) 67, 2022, 59–64.]

pejskich ('Northern Indo-European'), jak również po rezygnacji z derywatów sekundarnych, zapożyczeń oraz onomatopei. Wymienione dwa dzieła mają charakter komplementarny względem SEJL, ponieważ ten ostatni ma za przedmiot całość słownictwa litewskiego, bez względu na jego zróżnicowanie historyczne (w. XVI-XXI) i dialektalne (wyrazy gwarowe są traktowane na równi ze standardowymi). Oprócz tego SEJL rejestruje sporą ilość zapożyczeń oraz niemały zespół wyrazów onomatopeicznych. Referat uprzednich prac etymologicznych jest tu zredukowany do minimum, a to z uwagi na dostępność w sieci bazy danych, opracowanej z inicjatywy prof. V. Urbutisa w Katedrze Bałtystyki Uniwersytetu Wileńskiego, zob. etimologija.baltnexus.lt.

Pod pewnymi względami SEJL różni się od pionierskiego dzieła E. Fraenkla:

1° Daje pierwszeństwo etymologii 'wyrazowej' przed tzw. etymologią 'pierwiastkową' (*Wurzeletymologie*).

2° Nie odwołuje się do teorii rozszerzeń pierwiastkowych (*Wurzelerweiterungen*), więc nie poszukuje na przykład wspólnego mianownika dla form tak różnych, jak *briáutis*, *braũkti*, łot. *bružāt* i rcs. *brūsnuti* (por. LEW 54n., s.v. *braũkti*).

3° Gdy chodzi o analizę leksemów odziedziczonych z pie., to SEJL bazuje na przyjętym w obecnym stanie wiedzy modelu alternacji wokalicznej, takim mianowicie, który wynika z teorii o trzech pie. spółgłoskach laryngalnych (specjalnie w odniesieniu do litewskiego zob. Smoczyński 2006).

4° Materiał leksykalny, który odznacza się zróżnicowaniem apofonicznym, jest w obrębie gniazda etymologicznego usystematyzowany wedle stopni apofonicznych: SE, SO, SZ, WSZ itd. Celem takiego rozwarstwienia jest uwidocznienie zachowawczych – z porównawczego punktu widzenia – rysów litewskiej morfonologii.

5° Częściej niż w LEW lemmaty są w SEJL zamykane takimi stwierdzeniami, jak 'Niejasne', 'Bez etymologii', 'Bez dobrej etymologii'. Ma to na celu wyraźne odgraniczenie materiału niepewnego, wymagającego dalszych badań, od materiału pozytywnie – lub co najmniej jako tako – zinterpretowanego pod względem etymologicznym.

Jeśli chodzi o dobór wyrazów do etymologicznego objaśnienia, to nie czułem się skrzepowany ramami współczesnego języka literackiego. Chętnie sięgałem po wyrazy przestarzałe, gwarowe, starolitewskie – gdy tylko było widoczne, że ich forma i/lub znaczenie wnoszą jakieś istotne informacje dla gramatyki historycznej lub historii języka. Z tego samego powodu nie stroniłem od zapożyczeń.

Cytowany w SEJL materiał litewski pochodzi niemal w całości z *Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ). Ten akademicki słownik traktuje na równi słownictwo współczesnego języka literackiego, słownictwo piśmiennictwa starolitewskiego (w. XVI–XVIII) i słownictwo gwarowe (pochodzące w większej części z badań terenowych przeprowadzonych po II wojnie światowej). Z LKŽ przejęto do SEJL okazowe zdania obrazujące użycie pewnych rzadszych wyrazów. Natomiast zdania pokazujące użycie wyrazów gramatycznych (przyimków, spójników, partykuł) zostały przejęte z *Gramatyki języka litewskiego* J. Otrębskiego t. III (1956, 308n.).

W szerokim zakresie wykorzystano zasoby Szyrwidowego *Dictionarium trium linguarum* (SD), po pierwsze dlatego, że jest to pionierskie dla języka litewskiego opracowanie leksykograficzne, po drugie dlatego, że ten polsko-łacińsko-litewski słownik daje moc wiadomości o XVII-wiecznej litewszczyźnie w interesującej oprawie języka średniopolskiego. Niezrozumiałe dla współczesnego czytelnika wyrazy polskie zostały objaśnione przy pomocy *Słownika polszczyzny XVI wieku* (SŁXVI) i słownika S. Lindego (L.).

Wiadomo, że o jakości słownika etymologicznego przesądza nie tyle kompetencja jego autora, co ilość i jakość prac przygotowujących a ukierunkowanych na syntezę tego rodzaju. Mam tu na myśli z jednej strony monografie wyrazowe (np. nazwy pokrewieństwa

rodzinnego, nazwy części ciała, nazwy rzemiosł i narzędzi gospodarskich, nazwy roślin i drzew, nazwy dzikich zwierząt, ptaków itp., terminologia rolnicza, rybacka, bartnicza, tkacka), z drugiej strony monografie z zakresu morfologii i słowotwórstwa, zwłaszcza o nachyleniu historyczno-porównawczym (np. apofonia w powiązaniu z afiksacją, kompozycja, resegmentacja i derywacja wsteczna, wyrazy gramatyczne, wyrazy modalne). Wciąż jeszcze brakuje nam prac tego rodzaju, a jeśli są wyjątki, to te dadzą się zliczyć na palcach. Gdy chodzi o terminologię 'etnograficzną' i orientację w realiach życia wiejskiego, to dużą pomoc stanowi tu od niedawna słownik pod nazwą LEEŽ (zob. Literatura).

Budowa hasła słownikowego w SEJL:

1.0. Rzeczowniki ukazują się pod formą nominatiwu sg.

1.1. Po rzeczowniku następuje cyfra paradygmatu akcentowego (1, 2, 3, 4 p.a.).

1.2. Gdy nom.sg. kończy się na **-is**, co jest końcówką dwuznaczną, dodaje się formę gen. sg., mianowicie **-io** (m.) lub **-ies** (f.m.).

1.3. Przy zapożyczeniach słowiańskich rodzaju żeńskiego, które należą do 2 p.a., wymienia się dodatkowo formę genetiwu sg., ponieważ ta właśnie forma uwidacznia zgodność litewską co do miejsca akcentu z oryginałem słowiańskim, por. dla przykładu *grūšià*, gen.sg. *grūšios* ⇐ stbłr. *gruša*, -y, błr. *hrúša*, -y; *juškà*, gen.sg. *jūškos* ⇐ błr. *júška*, -i; *arbatà*, gen.sg. *arbātos* ⇐ błr. *harbāta*, -y; *kakavà*, gen.sg. *kakāvos* ⇐ błr. *kakáva*, ros. pot. *kakáva*; *nodiejà*, gen.sg. *nodiējos* ⇐ pol. *nadzieja*, błr. *nadzēja*.

2. Przymiotniki stoją w formie rodzaju męskiego, z dodaniem końcówki rodzaju żeńskiego.

3. Czasowniki ukazują się w trzech postaciach: infinitivi, praesentis i praeteriti.

4. Po wyrazie litewskim następuje odpowiednik łotewski i/lub staropruski. W wypadku wyrazów bałto-słowiańskich zaraz po formie litewskiej (łotewskiej lub staropruskiej) wymienia się odpowiednik słowiański.

5. Na opis słowotwórczy wyrazu litewskiego składają się: osnowa (pierwiastek), sufiks i stopień apofoniczny. W wypadku rzadszych typów derywacyjnych przytacza się porównywalne formacje jako paralele.

6. Rekonstrukcja formy prajęzykowej (plit., pb., pbsł., pie.) obejmuje z jednej strony skład morfemowy wyrazu wraz ze stopniem apofonicznym, z drugiej strony jego znaczenie etymologiczne.

7. Przy wyrazach odziedziczonych wskazuje się na przynależność lit. leksemu do określonego pie. pierwiastka i podaje odpowiedniki z języków pokrewnych.

8. Wyrazowi prymarnemu towarzyszą jego derywaty. Wymienia się je w podziale na wyrazy proste (simplicia) i wyrazy złożone (composita). W wypadku derywatów, które charakteryzuje apofonia, wyszczególnia się je w porządku stopni apofonicznych. Lokalizację derywatów zapewnia 'Indeks wyrazów litewskich', gdzie zaopatrzone je w odsyłacze do wyrazów hasłowych.

9. Gdy zachodzi potrzeba uwidocznienia różnicowań chronologicznych wśród derywatów, sięga się po takie terminy jak 'neopierwiastek', 'neoosnowa', 'neosufiks' i 'neopofonia'; ich objaśnienie znajduje się w dodatku pt. *Niektóre terminy fachowe*.

10. Za przykładem K. Būgi (1924) przy części rzeczowników wymieniono również ich derywaty onomastyczne. Są to z jednej strony nazwy miejscowe, głównie nazwy wsi³, nazwy geograficzne (nazwy rzek, jezior, bagien, łąk, lasów i gór⁴), z drugiej strony nazwiska ludzi, przeważnie pochodzące od przezwisk i od nazw zawodów⁵.

³ Wybrane – ale bez zamiaru ich wyczerpania – ze spisu urzędowego *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinybas. II dalis*. Parengė Z. Noreika ir V. Stravinskas. Vilnius: Mintis, 1976.

⁴ Wszystko za słownikiem hydronimicznym A. Vanagasa (1981).

⁵ Wybrane ze słownika *Lietuvių pavardžių žodynas*, zob. Źródła, s.v. LPŽ.

Dariusz Piwowarczyk (Kraków) sprawdził materiał z języków indoeuropejskich, Anna Daugavet (Sankt Petersburg) sprawdziła przykłady łotewskie, zaś †Ivan I. Lučyc-Fedarec (Mińsk) – przykłady białoruskie. Rozmaite uwagi, poprawki i uściślenia zechcieli mi dostarczyć: Aleksandr J. Anikin, †Andrzej Bańkowski, Leszek Bednarczuk, Piotr Biliński, Wayles Browne, †Henadz A. Cyxun, Auksuolė Čepaitienė, Jost Gippert, Bernd Gliwa, Axel Holvoet, Svetozar Lašin, Greta Lemanaitė Deprati, †Witold Mańczak, Michaił Oślon, Jurgis Pakerys, †Ralf-Peter Ritter, †William R. Schmalstieg, Antanas Smetona, Mikita Suprunčuk, Rafał Szeptyński, †Xavier Tremblay, †Vincas Urbutis, †Vytautas Vitkauskas, Steve Young, Michael Weiss i †Zigmas Zinkevičius. Wszystkim wymienionym osobom serdecznie dziękuję za współpracę i pomoc.

Osobne podziękowanie należy się Michaiłowi Oślonowi za przygotowanie pliku PDF i jego stałe aktualizowanie.

Kraków, kwiecień 2025 r.

Wojciech Smoczyński

ŽRÓDLA

- BRB = *Biblia tatai esti Wissas Schwentas Raschtas Lietuwischkai pergulditas per Janą Bretkuną Lietuwos Pleboną Karaliaucziuię*, 1590.
- BRP = *Postilla tatai esti trumpas ir prastas ischguldimas Euangeliju... per Iana Bretkuna Lietuwos Plebona Karaliaucziuię Prusųsu*, 1591.
- CGL = *Clavis Germanico-Lithuana*. Handschriftliches deutsch-litauisches Wörterbuch des 17. Jahrhunderts in vier Teilen. I–IV. Hg. Adolfas IVAŠKEVIČIUS. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995–1997.
- CHB = *Biblia Litewska Chylińskiego. Nowy Testament*. T. II: *Tekst*. Oprac. Czesław KUDZINOWSKI i Jan OTREBSKI. Poznań: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958.
- DAE = *Tolkovij slovar' živago velikorusskago jazyka Vladimira Dalja*. Vtoroe izdanie, ispravlennoe i značitel'no umnožennoe po rukopisi avtora. [Tomy I–IV]. S.-Peterburg – Moskva 1880–1882. [Przedruk: Moskva: Russkij jazyk, 1981].
- DK = PALIONIS, Jonas (wyd.). *Mikalojaus Daukšos 1595 metų katekizmas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995. (Bibliotheca Baltica. Lithuania.) Mikalojaus Daukšos 1595 metų katekizmas.
- DLKŽ = *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. IV leidimas. Vyriausiasis redaktorius Stasys KEINYS. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. (Lietuvių kalbos institutas).
- DOBROVOL'BSKIJ = DOBROVOL'BSKIJ, Vladimir N. *Smolenskij oblastnoj slovar'*. Smolensk: Tipografija P.A. Silina, 1914.
- DP = PALIONIS, Jonas (wyd.). *Mikalojaus Daukšos 1599 metų Postilė ir jos šaltiniai*. Vilnius: Baltos lankos, 2000.
- DRUŽ = *Druskininkų tarmės žodynas*. Autoriai: Gertrūda NAKTINIENĖ, Aldona PAULAUŠKIENĖ, Vytautas VITKAUSKAS. Vilnius: Mintis, 1988.
- DŪNŽ = VITKAUSKAS, Vytautas. *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1976.
- DVŽ = *Dieveniškių šnektos žodynas*, I–II. Autoriai: Laima GRUMADIENĖ, Danguolė MIKULIENIENĖ, Kazys MORKŪNAS, Aloyzas VIDUGIRIS. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005–2010.
- EH = ENDZELĪNS, J[ānis], HAUZENBERGA, E[dīte]. *Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcai*. 1.–2. sēj. Rīga 1934–1946.
- ENCH = ENCHIRIDION. Der kleine Catechismus Doctor Martin Luthers / Teutsch vnd Preussisch. Gedruckt zu Koenigsperg in Preussen durch Johann Daubmann. M.D.LXI. Cytowane za Vytautas MAŽIULIS (wyd.), *Prūsų kalbos paminklai*. Vilnius: Mintis, 1966, s. 113–246.
- EV = Elbinger Vokabular. Cytowane za Vytautas MAŽIULIS (wyd.), *Prūsų kalbos paminklai*. Vilnius: Mintis, 1966, s. 59–75.
- GRA, GRF, GRG = warianty słowniczka Grunaua. Cytowane za Vytautas MAŽIULIS (wyd.), *Prūsų kalbos paminklai II*. Vilnius: Mokslas, 1981, s. 47–61.
- HSBM = *Histaryčny sloŭnik belaruskaj movy*. Rėd. A.M. Bulyka. Vyp. 1–37. Minsk: Navuka i tėchnika, 1982–2017. (Akadėmija navuk Belaruskaj SSR. Institut movaznaŭstva imja Jakuba Kolasa).
- JU = *Litovskij slovar' A. Juškeviča s' tolkovaniem slov na russkom i pol'skom jazykax*. Tom I. Sanktpeterburg 1904. (Izdanie Otdėlenija russkago jazyka i slovesnosti Imperatorskoj Akademii Nauk). — Toma II-go, vyp. 1. Petrograd 1922, Rossijskaja gosudarstvennaja akademičeskaja tipografija.

- KN = POČIŪTĖ, Dainora (wyd.). *Knyga nobažnystės krikščioniškos, 1653*. Faksimilinis leidimas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, MMIV.
- KRŽ = ALEKSANDRAVIČIUS, Juozas. *Kretingos tarmės žodynas*. Mokslinės redaktorės: Danguolė MIKULĖNIENĖ, Daiva VAIŠNIENĖ. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011.
- Lietuviški tradiciniai vietovardžiai Gudijos, Karaliaučiaus krašto, Latvijos ir Lenkijos*. Sudarė Marija RAZMUKAITĖ, Aistė PANGONYTĖ. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002. (Valstybinė lietuvių kalbos komisija.)
- Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*. II dalis. Parengė Zigmuntas NOREIKA ir Vincentas STRAVINSKAS. Vilnius: Mintis, 1976.
- L. = LINDE, M. Samuel Bogumił. *Słownik języka polskiego*. Wydanie drugie, poprawne i pomnożone. Lwów: W drukarni Zakładu Ossolińskich, 1854.
- LEX = *Lexicon Lithuanicum*. Parengė Vincentas DROTVINAS. Vilnius 1987.
- LKŽ = *Lietuvių kalbos žodynas*, tomy I–XX. Vilnius 1941–2002.
- LPŽ = *Lietuvių pavardžių žodynas* (red. Aleksandras VANAGAS), [t. I] A–K (1985), [t. II] L–Ž (1989). Vilnius: Mokslas. (Lietuvos TSR Mokslų Akademija. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas.)
- LVŽ = *Lietuvos vietovardžių žodynas* (red. Laimutis BILKIS), t. I: A–B (2008), t. II: C–F (2014). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- LzŽ = PETRAUSKAS, Jonas, VIDUGIRIS, Aloyzas. *Lazūnų tarmės žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1985.
- ME = MÜHLENBACHA, K[arla]. *Latviešu valodas vārdnīca. Lettisch-deutsches Wörterbuch*, I–IV. Redigējis, papildinājis, nobeidzis J[ānis] ENDZELĪNS [Redigiert, ergänzt und fortgesetzt von J. Endzelin]. Rīgā: Kultūras fonda izdevums, 1923–1932.
- MIEŽINIS = MIEŽINIS, Mykolas. *Lietuviszkai-latviszkai-lenkiskai-rusiskais žodynas*. Tilžėje 1894.
- MOP = *Postilla Lietwiszka Tátai est Iżguldimás prástas Ewángeliu... Wilnivy per Iokubą Morkuną... Metuose Diewa... 1600*.
- MSJP = *Mały słownik języka polskiego*. Pod red. Stanisława SKORUPKI, Haliny AUDERSKIEJ, Zofii ŁEMPICKIEJ. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968.
- MT = *Margarita Theologica... Lituwischkai jra perguldita per Simona Waischnora... Ischspausta Karaliaucziue per Iurgi Osterbergą maetūną Christaus 1600*. Wyd. Guido MICHELINI, *Simono Vaišnoro 1600 metų Žemczuga Theologischka ir jos šaltiniai*. Vilnius: Baltos lankos, 1997.
- MŽ = zob. Literatura, s.v. URBAS.
- NDŽ = NIEDERMANN, Max & Alfred SENN, Franz BRENDER, Anton SALYS. *Wörterbuch der litauischen Schriftsprache. Litauisch-deutsch*, I–V. Heidelberg: Winter, 1932–1968.
- PAŽ = PALIONIS, Jonas. *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas (apie 10.000 žodžių)*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.
- PK = BALČIKONIS, Juozas (wyd.). *1598 metų Merkelio Petkevičiaus katechizmas*. 2-s leidimas (fotografuotinis). Kaunas 1939. (Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijos leidinys n 506.). — [Tytuł oryginalny:] *Polski z Litewskim Katechizm Abo Krotkie w iedno mieysce zebranie, wiary y powinności Krześciańskiey ...* Nakładem Jego Mści Pána Málcherá Pietkiewiczá, Pisarzà ziemskiego Wileńskiego. W Wilnie ... roku 1598.
- PZB = *Sloŭnik belaruskix havorak paŭnočna-zaxodnjaj Belarusi i jae pahraničča v pjaci tamax*. Red. kalehija: J.F. MACKEVIČ, A.I. HRYNAVECKENE, J.M. RAMANOVIČ, A.I. ČABJARUK, F.D. KLIMČUK. T. 1–5. Minsk: Navuka i tэхnika, 1979–1986.
- SD = *Dictionarium trium linguarum in usum studiosae iuventutis*, auctore R.P. Constantino Szyrwid. [Wydanie III]. Vilnae, Typis Academicis Societatis Iesu Anno Domini

- M.DC.XLII. Cytowane według wydania Kazys PAKALKA (red.), *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo, 1979.
- SD¹ = Pierwszy słownik K. Szyrwida (bez strony tytułowej). Cytowany według wydania Kazys PAKALKA (red.), *Senasis Konstantino Sirvydo žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
- SGP = KARŁOWICZ, Jan. *Słownik gwar polskich*. T. I–VI. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1900–1911.
- Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae palaeoslovenicae*, I–IV. Red. Josef KURZ e.a. Praha: Academia, 1966–1997.
- SP = *Šyrvids Punkty sakimu (Punkty kazań)* Teil I: 1629, Teil II: 1644 litauisch und polnisch mit kurzer grammatischer Einleitung herausgegeben von Dr. Franz SPECHT. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1929.
- SPXVI = *Słownik polszczyzny XVI wieku*. Komitet redakcyjny: Stanisław Bąk e.a. Instytut Badań Literackich, Polska Akademia Nauk. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1966–.
- SRNG = *Slovarʹ russkix narodnyx govorov*. Sostavil F.P. FILIN, F.P. SOROKOLETOV [e.a.]. Vyp. 1–47. Moskva-Leningrad: Nauka, 1965–.
- SSTP = *Słownik staropolski*. Red. S. URBAŃCZYK. T. I–XI. Wrocław-Kraków-Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1953–2002.
- SW = *Słownik języka polskiego*. Ułożony pod redakcją Jana KARŁOWICZA, Adama KRYŃSKIEGO i Władysława NIEDŹWIEDZKIEGO. T. I–VIII. Warszawa: Nakładem prenumeratorów i kasy im. Mianowskiego, 1900–1927 [tzw. Słownik warszawski].
- ŠLAPELIS = ŠLAPELIS, Jurgis. *Kirčiuotas lenkiškas lietuvių kalbos žodynas*. Antroji laida. *Słownik litewsko-polski. Akcentowany*. Wyd. drugie. Vilnius: Spaustuvė 'Raida', 1940.
- TSBM = *Tłumačalʹny sloŭnik belaruskaj movy*. Red. K.K. ATRAXOVIČ. T. 1–5. Minsk: Vydavectva Belaruskaja saveckaja ěncyklapedyja, 1977–1984.
- WP = *Wolfenbüttelio Postilē* [1573]. Parengė ir įvadą parašė hum. m. dr. Juozas KARACIEJUS. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1995.
- ZTŽ = VIDUGIRIS, Aloyzas. *Zietelos šnektos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.

LITERATURA

- ALEW = *Altltauisches etymologisches Wörterbuch*. Unter Leitung von Wolfgang HOCK und der Mitarbeit von Elvyra Julija BUKEVIČIŪTĖ und Christiane SCHILLER bearbeitet von Rainer FECHT, Anna Helene FEULNER, Eugen HILL und Dagmar S. WODTKO. Bd. I: A–M, Bd. II: N–Ž, Bd. III: Verzeichnisse und Indices. Hamburg: baar, 2015.
- ALMINAUSKIS, K[azys]. *Die Germanismen des Litauischen*. Teil 1: *Die deutschen Lehnwörter im Litauischen*. Kaunas: Šv. Kazimiero D-jos knygynas, 1934.
- AMBRAZAS, Saulius. 1993. *Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmažodiniai vediniai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- AMBRAZAS, Saulius. 2000. *Daiktavardžių darybos raida*. [T.] II: *Lietuvių kalbos vardažodiniai vediniai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- AMBRAZAS, Saulius. 2011. *Būdvardžių darybos raida. The Development of Adjective Formation*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- ANIKIN = ANIKIN, Aleksandr Jevgenjevič. *Russkij étimologičeskij slovarь*. Vypusk 1–. Moskva: Rukopisnye pamjatniki drevnej Rusi, 2007–.
- ANTILA, Raimo. 1969. *Proto-Indo-European Schwebeablaut*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press. (University of California Publications in Linguistics, 58.)
- AON zob. GERULLIS.
- BABIK, Zbigniew. 2009. *Pożegnanie z lasem. Nad «Słownikiem etymologicznym języka polskiego» profesora Wiesława Borysia*. Kraków: Nakładem autora.
- BALTPLAT = *Baltistikos platybėse*. Baltų kalbotyros straipsnių rinkinys, skirtas prof. Bonifaco Stundžios 70 metų jubiliejui. Sudarė A. Navickaitė-Klišauskienė, V. Rinkevičius, D. Sinkevičiūtė, M. Villanueva Svensson. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2022.
- BAŃKOWSKI = BAŃKOWSKI, Andrzej. *Etymologiczny słownik języka polskiego*, I–II (do litery P włącznie). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. — *Etymologiczny słownik mowy polskiej*. Redakcja naukowa, skład, korekta, addenda Adam Królikowski. Częstochowa: Linguard, 2014. [Pośmiertnie pod tak zmienionym tytułem ukazał się tom III:1 (litera R)].
- BEDNARCIUK, Leszek. 1999. *Stosunki językowe na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Edukacja.
- BEDNARCIUK, Leszek. 2010. *Językowy obraz Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Kraków: Lexis.
- BEEKES, Robert S[tephen] P[aul]. 1969. *The Development of the Proto-Indo-European Laryngeals in Greek*. The Hague – Paris: Mouton.
- BEEKES, Robert S.P. 1995. *Comparative Indo-European Linguistics. An Introduction*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- BEEKES, Robert. 2010. *Etymological Dictionary of Greek*. With the assistance of Lucien van Beek. Vols. I–II. Leiden – Boston: Brill. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vols. 10/1–2.)
- BERNEKER, Erich. 1896. *Die preussische Sprache. Texte, Grammatik, etymologisches Wörterbuch*. Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.
- BERNEKER = BERNEKER, Erich. *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, I: A–L (1908–1913), II: *ma – morь* (1914). Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- BEZLAJ, France. 1969. «Slovenski jezik v luči leksikologije», in: *Radovi Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine* 12, 85–100.
- BEZLAJ, France. ESSJ. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–IV. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1977–2005.

- BIRYLA, M.V. 1966. *Belaruskaja antrapanimija*. Minsk: Navuka i tэхnika.
- BJORVAND, Harald & Fredrik Otto LINDEMAN. 2000. *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Oslo: Novus forlag. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter, CV.). — Drugie wyd.: Revidert og utvidet utgave. Oslo: Novus forlag, 2007.
- BLAŽEK, Václav. 1999. *Numerals. Comparative-etymological analyses of numeral systems and their implications. (Saharian, Nubian, Egyptian, Berber, Kartvelian, Uralic, Altaic and Indo-European languages)*. Brno: Masarykova Univerzita.
- BOROWSKA = BOROWSKA, Nina. «Wpływy słowiańskie na litewską terminologię kościelną na podstawie *Dictionarium Szyrwida*», in: *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 2, 1957, 320–365.
- BORYŚ = BORYŚ, Wiesław. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005.
- BRAUNE, Wilhelm. 1955. *Althochdeutsche Grammatik*. 8. Auflage bearbeitet von Walther Mitzka. Halle (Saale): VEB Max Niemeyer Verlag.
- BREIDAKS = BREIDAKS, Antons. *Darbu izlase*, I–II. Red. Ilga Jansone, Anna Stafecka, Vilma Šaudiņa. Rīga: LU Latviešu valodas institūts [dla t. II] Daugavpils Universitāte, 2007.
- BRÜCKNER, Aleksander. 1877. *Litu-slavische Studien*, 1: *Die slavischen Fremdwörter im Litauischen*. Weimar: Böhlau.
- BRÜCKNER, Aleksander. 1898. «Preussisch und Polnisch», in: *Archiv für slavische Philologie*, Bd. XX, 481–518.
- BRÜCKNER = BRÜCKNER, Aleksander. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza, 1927.
- BSW zob. TRAUTMANN 1923.
- BUCK = BUCK, Carl Darling. 1971. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A Contribution to the History of Ideas*. 3rd impression. Chicago-London: The University of Chicago Press.
- BŪGA, Kazimieras. 1924. *Lietuvių kalbos žodynas*, I sąsiuvinis. Kaunas: Švietimo ministerija. Przedruk w Būga, RR III, 9–490.
- BŪGA, Kazimieras. 1925. «Die litauisch-weißrussischen Beziehungen und ihr Alter», in: *Zeitschrift für slavische Philologie* I, 26–55. Przedruk w Būga, RR III, 749–778.
- BŪGA, Kazimieras. RR. 1958–1962. *Rinktiniai raštai*. Sudarė Zigmas Zinkevičius, redagavo Vytautas Mažiulis. T. I (1958), t. II (1959), t. III (1961), t. IV (1962): *Rodyklės* (sudarė Zigmas Zinkevičius). Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- BUIVYDIENĖ, Rūta. 1997. *Vedybų giminystės pavadinimai*. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- CHANTRAINE = CHANTRAINE, Pierre. *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, I–IV. Paris: Éditions Klincksieck, 1968–1980.
- CASARETTO, Antje. 2004. *Nominale Wortbildung der gotischen Sprache. Die Derivation der Substantive*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter. (Indogermanische Bibliothek. Dritte Reihe: Untersuchungen).
- CORTELAZZO-ZOLLI = CORTELAZZO, Manlio, ZOLLI, Paolo. *Dizionario etimologico della lingua italiana*. I–V. Bologna: Nicola Zanichelli, 1978–1985.
- ČEPIENĖ = ČEPIENĖ, Nijolė. 2006. *Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinės ypatybės*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- DERKSEN, Rick. 1996. *Metatony in Baltic*. Amsterdam – Atlanta, GA: Rodopi. (Leiden Studies in Indo-European, 6.)
- DERKSEN, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden –

- Boston: Brill. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vol. 4.)
- DERKSEN, Rick. 2015. *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Brill. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vol. 13.)
- DI zob. ENDZELĪNS 1971–1982.
- DE VAAN zob. VAAN DE.
- DLA zob. SMOCZYŃSKI 2000.
- DW = GRIMM, Jacob u. Wilhelm. *Deutsches Wörterbuch*. Bd. I–XVI. Leipzig: Verlag v. S. Hirzel, 1854–1960.
- ECKERT, Rainer. 1988. *Die Nominalstämme auf -i- im Baltischen unter besonderer Berücksichtigung des Slawischen*. Berlin: Akademie der Wissenschaften der DDR.
- EICHNER, Heiner. 1982. *Studien zu den indogermanischen Numeralia. Rekonstruktion des urindogermanischen Formensystems und Dokumentation seiner einzel- sprachlichen Vertretung bei den niederen Kardinalia 'zwei' bis 'fünf'*. Habilitationsschrift Universität Regensburg [Maschinenschrift].
- EICHNER, Heiner. 1988. «Anatolisch und Trilaryngalismus», in: Alfred Bammesberger (red.), *Die Laryngalthorie und die Rekonstruktion des indogermanischen Laut- und Formensystems*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 123–151.
- EIEC = *Encyclopedia of Indo-European Culture*. Editors J.P. MALLORY and D.Q. ADAMS. London and Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997.
- ENDZELIN, J[an]. *Lettische Grammatik*. Riga: Kommissionsverlag A. Gulbis, 1922.
- ENDZELIN, Jan. 1911. *Slavjano-baltijskie ėtjudy*. Харьков: Типография и Литография Зильбербергъ и Сынѡвѡя. Przedruk w Endzelĭns, *Darbu izlase*, t. II, 167–353 [uwzględnia paginację oryginału].
- ENDZELĪNS, Jānis. 1943. *Senprūšu valoda. Ievads, gramatika un leksika*. Rīgā: Universitātes apgāds.
- ENDZELIN, J[an]. 1944. *Altpreussische Grammatik*. Riga: Verlag Latvju grāmata.
- ENDZELĪNS, Jānis. 1961. *Latvijas PSR vietvārdi*, sēj. 1, d. 2. Rīgā: Latvijas PSR zinātņu akadēmijas izdevniecība.
- ENDZELĪNS, Jānis. 1971–1982. *Darbu izlase četros sējumos*. Wydał R. Grabis e.a. Tomy I (1971), II (1974), III:1 (1979), III:2 (1980), IV:1 (1981), IV:2 (1982). Rīga: Zinātne. (A. Upīša valodas un literatūras institūts.)
- ERNOUT-MEILLET = ERNOUT, Alfred, MEILLET, Antoine. *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. Paris: Librairie C. Klincksieck, 1932 (4 wyd. 1959–1960).
- ĖSBM = *Ėtymalahičny sloŭnik belaruskaj movy*. Rėd. V.U. MARTYNAŲ (t. 1–8), H.A. CYXUN (od t. 9). Minsk 1978–.
- ESJS = *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Red. Eva HAVLOVÁ, (od zes. 7) Adolf ERHART, (od zes. 13) Ilona JANÝŠKOVÁ. Academia, Praha: Academia, 1989–2022.
- ESJSČ = *Etymologický slovník jazyka staročeského. Archeologie slov*. C Č. Red. Bohumil VYKYPĚL. Praha: NLN, 2024.
- ĖSRJ = *Ėtimologičeskij slovarʹ russkogo jazyka*. Perevod s nemeckogo i dopolnenija O.N. TRUBAČEVA. [*Russisches etymologisches Wörterbuch von Max VASMER*]. T. I–IV. Moskva: Izdatelʹstvo Progress, 1964–1973.
- ESSJ = BEZLAJ, France. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–IV. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1977–2005.
- ĖSSJ = *Ėtimologičeskij slovarʹ slavjanskix jazykov*. Red. O.N. TRUBAČEV. Moskva: Nauka, 1974–.
- ESUM = *Etymolohičnyj slovnyk ukrajinsʹkoji movy*. Red. O.S. Melʹnyčuk, I–VI. Kyjiv, 1982–2006.
- Etimološki rečnik srpskog jezika*, I–. Beograd 2003–.

- EWAIA zob. MAYRHOFER 1986–2001.
- EWD = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. Erarbeitet im Zentralinstitut für Sprachwissenschaft Berlin unter der Leitung von Wolfgang PFEIFER. 2. Auflage Februar 1997. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- FALK, H.S., TORP, Alf. 1910–1911. *Norwegisch-Dänisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- FALOWSKI, Adam. *Słownik etymologiczny polszczyzny potocznej PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2022.
- FORTSON, Benjamin W. IV. 2005². *Indo-European Language and Culture. An Introduction*. Blackwell Publishing Ltd. (Blackwell Textbooks in Linguistics, 19.)
- FRAENKEL, Ernst. 1929. *Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- FRAENKEL, Ernst. 1950. *Die baltischen Sprachen*. Ihre Beziehungen zu einander und zu den indogermanischen Schwesteridiomen als Einführung in die baltische Sprachwissenschaft. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- FRAENKEL, Ernst. *Litauisches etymologisches Wörterbuch* (unter Mitarbeit von Annemarie SLUPSKI, fortgeführt von Erich HOFMANN und Eberhard TANGL). I–II [bez osobnej paginacji]. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag und Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1955–1965.
- FRISK, Hjalmar. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I–III. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1960–1973. (Zweite, unveränderte Auflage 1973).
- GAUTHIOT, Robert. 1903. *Le parler de Buividze. Essai de description d'un dialecte lituanien orientale*. Paris: Émile Buillon.
- GERULLIS, Georg. *Die altpreußischen Ortsnamen*. Berlin u. Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger, 1922.
- GEW zob. FRISK.
- GIRDENIS, Aleksas. 1995. *Teoriniai fonologijos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- GJL zob. OTREBSKI 1956–1965.
- GL zob. ALMINAUSKIS.
- GLIWA = GLIWA, Bernd. *Studien zu litauischen Pflanzennamen im indogermanischen Kontext*. Maszynopis dysertacji doktorskiej. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 2006.
- GLIWA, Bernd. 2003. «Etymologische Bemerkungen zu lit. *kāmanos*, *kamienas*, *kumėlė*», in: *ALL XLIX*, 5–31.
- GOTTSCHALD, Max. 1982. *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen*. Fünfte verbesserte Auflage... von Rudolf Schützeichel. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- GRIEPENTROG, Wolfgang. 1995. *Die Wurzelnomina des Germanischen und ihre Vorgeschichte*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 82.)
- GRINAVECKIENĖ E., MACKEVIČ, J. 1989. «Lie. (i)au vokalizmo atliepai baltarusių lituanizmuose», in: *Balt III*:1, *Priedas*, 70–80.
- HED zob. PUHVEL.
- HEIDERMANN, Frank. 1993. *Etymologisches Wörterbuch der germanischen Primäradjektive*. Berlin – New York: Walter de Gruyter. (Studia Linguistica Germanica, 33.)
- HERMANN, Eduard. 1926. *Litauische Studien*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- HERMANN, Eduard. 1949. «Eine unbeachtete Überlieferung des preußischen Vokabulars Simon Grunaus», in: *Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen*, Phil.-hist. Klasse, Jahrgang 1949, Nr. 6, 151–166.
- HL zob. SMOCZYŃSKI 2003a.
- IEW zob. POKORNY.
- JĖGERS, Benjaminš. 1966. *Verkannte Bedeutungsverwandtschaften baltischer Wörter*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht (Sonderdruck aus der Zeitschrift für

- vergleichende Sprachforschung, Bd. 80, S. 6–162 und 291–307.)
- JORDAN = JORDAN, Sabine. *Niederdeutsches im Lettischen. Untersuchungen zu den mittelniederdeutschen Lehnwörtern im Lettischen*. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, 1995. (Westfälische Beiträge zur Niederdeutschen Philologie, 4.)
- KABAŠINSKAITĖ = KABAŠINSKAITĖ, Birutė. *Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir artimi reiškiniai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
- KABAŠINSKAITĖ, Birutė. 2014. *Etimologijos metmenys. Istorija, teorija, skaitiniai*. Vilnius: UAB Eugrimas. (Vilniaus universiteto Baltistikos katedros studijų knyga, 1.)
- KALĖDA, Algis, KALĖDIENĖ, Barbara, NIEDZVIECKA, Marija. 1991. *Lietuvių-lenkų kalbų žodynas. Słownik litewsko-polski*. Vilnius: Mokslo. — 2. wyd., zredagowała Laimutė KALĖDIENĖ. Warszawa: Ex libris Galeria Polskiej Książki, 2008.
- KARALIŪNAS, Simas. 1987. *Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė*. Vilnius: Mokslo.
- KARALIŪNAS, Simas. 1995. «PIE *h₂r̥tko- ‘bear’ in Baltic», in: *Analecta Indoeuropaea Cracoviensia Ioannis Safarewicz memoriae dicata*. Cracoviae: Universitas, 189–196.
- KARALIŪNAS, Simas. 2015. *Baltų etnonimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- KARPLUK = KARPLUK, Maria. *Słownik staropolskiej terminologii chrześcijańskiej*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 2001.
- KARULIS = KARULIS, Konstantīns. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I–II. Rīga: Avots, 1992.
- KAUKIENĖ, Audronė. 1994. *Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija. I [tomas]*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- KAUKIENĖ, Audronė. 2002. *Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija. II [tomas]*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- KAZLAUSKAS, Jonas. 1968. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika (kirčiavimas, daiktavardis, veiksmažodis)*. Vilnius: Mintis. [Przedrukowane w Kazlauskas 2000, t. I].
- KAZLAUSKAS, Jonas. 2000. *Rinkiniai raštai* (red. Albertas Rosinas), t. I: *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*, t. II: *Straipsniai, recenzijos, kalbos kultūra*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- KLINGENSCHMITT, Gert. 1975. «Tocharisch und Indogermanisch», in: H. Rix (Hg.), *Akten der V. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, Regensburg, 9–14. September 1973*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 148–163.
- KLINGENSCHMITT, Gert. 1982. *Das altarmenische Verbum*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- KLOEKHORST = KLOEKHORST, Alwin. *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden — Boston: Brill, 2008. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vol. 5.)
- KLUGE, Friedrich. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 22. Auflage. Unter Mithilfe von Max Bürgisser u. Bernd Gregor völlig neu bearbeitet von Elmar SEEBOLD. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1989.
- KLUGE-SEEBOLD zob. KLUGE.
- KORTLANDT, Frederik. 1978. «IE palatovelars before resonants in Balto-Slavic», in: *Recent developments in historical phonology*. The Hague, 237–243.
- KORTLANDT, Frederik. 1985. «Long vowels in Balto-Slavic», 112–124, in: *Balt XXI:2*, 112–124.
- KREGŽDYS, Rolandas. *Lietuvių kalbos polonizmy žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016. (Studia Etymologica Baltica, II).
- KROONEN = KROONEN, Guus. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden — Boston: Brill, 2013. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vol. 11.)
- KRUOPAS, Jonas. 1970. «1598 m. Merkelio Petkevičiaus katekizmo leksika», in: *LKK XII*, 83–154.
- KUDZINOWSKI, Czesław. *Indeks-słownik do «Daukšos Postilė»*. Tomy I–II. Poznań:

- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 1977.
- KÜMMEL, Martin Joachim. 2000. *Das Perfekt im Indoiranischen*. Eine Untersuchung der Form und Funktion... Wiesbaden: Reichert Verlag.
- KURYŁOWICZ, Jerzy. 1956a. *L'apophonie en indo-européen*. Wrocław-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. (Polska Akademia Nauk, Prace Językoznawcze, 9.)
- KURYŁOWICZ, Jerzy. 1956b. «Łotewsko-litewska monoftongizacja *ai, ei > ie*», in: *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* XV, 113–125.
- KURYŁOWICZ, Jerzy. 1958. *L'accentuation des langues indo-européennes*. 2e édition. Wrocław – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. (Polska Akademia Nauk, Prace Językoznawcze, 17.)
- KURYŁOWICZ, Jerzy. 1968. *Indogermanische Grammatik*. Bd. II: *Akzent, Ablaut*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- KURYŁOWICZ, Jerzy. 1987. *Studia językoznawcze. Wybór prac opublikowanych w języku polskim*. Red. L. BEDNARCZUK. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- LARSSON, Jenny H. 2010. *Nominal Compounds in Old Prussian*. Stockholm University: Department for Baltic Languages, Finnish and German.
- LAUČJUTE = LAUČJUTE, Jurate Aloizovna. 1982. *Slovarь baltizmov v slavjanskix jazykax*. Leningrad: «Nauka». (Akademija nauk SSSR. Institut jazykoznanija.)
- LAV zob. SMOCZYŃSKI 2005.
- LD zob. ZINKEVIČIUS 1966.
- LEEŽ = *Lietuvių etnografijos enciklopedinis žodynas*. Red. Birutė KULNYTĖ, Elvyda LAZAUSKAITĖ. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015.
- LEGR zob. ENDZELIN 1922.
- LEHMANN, Winfred P. 1986. *A Gothic Etymological Dictionary*. Leiden: Brill.
- LEJEUNE, Michel. 1972. *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*. Paris: Éditions Klincksieck. (Traditions de l'Humanisme, IX.)
- LEMCHENAS = LEMCHENAS, Chackelis. 1970. *Lietuvių kalbos įtaka Lietuvos žydų tarmei*. Vilnius: Mintis.
- LESKIEN, August. 1884. *Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen*. Leipzig: Bei S. Hirzel.
- LESKIEN, August. 1891. *Die Bildung der Nomina im Litauischen*. Leipzig: Bei S. Hirzel.
- LEVIN, Jules F. 1974. *The Slavic Element in the Old Prussian Elbing Vocabulary*. Berkeley – Los Angeles – London: University of California Press. (University of California Publications in Linguistics, vol. 77.)
- LEW zob. FRAENKEL 1955–1965.
- LEXER, Matthias. 1962. *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*. Dreißigste Auflage, mit Nachtrag. Leipzig: S. Hirtzel Verlag.
- LG = *Lithuanian Grammar*. Ed. by Vytautas AMBRAZAS. Vilnius: Baltos lankos, 1997.
- LINDEMAN, Fredrik Otto. 1997. *Introduction to the 'Laryngeal Theory'*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 91.)
- LIUKKONEN, Kari. 1999. *Baltisches im Finnischen*. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft. (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne, 235.)
- LIV² = *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*. Unter Leitung von H. RIX und der Mitarbeit vieler anderer bearbeitet von Martin Kümmel, Thomas Zehnder, Reiner Lipp, Brigitte Schirmer. Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage bearbeitet von Martin KÜMMEL und Helmut RIX, Wiesbaden: Reichert, 2001.
- LIV² Add. = Addenda und Corrigenda zu LIV². Bearbeitet von Martin KÜMMEL. Wersja PDF: www.oriindufa.uni-jena.de/iskvomedial/indogermanistik/Kümmel_liv2_add.pdf. Letzte Änderung: 25.03.2017.
- LKG I = *Lietuvių kalbos gramatika*. I tomas: *Fonetika ir morfologija*. Autorzy: A. LAIGO-

- NAITĖ, V. MAŽIULIS, K. ULVYDAS, V. URBUTIS, V. VAITKEVIČIŪTĖ, A. VALECKIENĖ. Red. naczelny K. ULVYDAS. Vilnius: Mintis, 1965. (Lietuvos TSR Mokslų akademija. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas).
- LLOYD, Albert, LÜHR, Rosemarie (od t. II) & SPRINGER, Otto. *Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen*, I–. Göttingen — Zürich: Vandenhoeck & Ruprecht, 1988–.
- LÜBBEN, August. 1965. *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch*. Nach dem Tode des Verfassers vollendet von Christoph Walther. Reprographische Nachdruck der Ausgabe Norden u. Leipzig 1888. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1965.
- MACHEK, Václav. 1934. *Recherches dans le domaine du lexique balto-slave*. Brno.
- MACHEK = MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha: Academia: Nakladatelství Československé Akademie Věd, 1968.
- MAŃCZAK = Mańczak, Witold. *Polski słownik etymologiczny*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2017.
- MAŃCZAK, Witold. 1977. *Słowiańska fonetyka historyczna a frekwencja*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego. (Zeszyty Naukowe UJ, CCCCLXXVI. Prace Językoznawcze, 55.)
- MARTIROSYAN = MARTIROSYAN, Hrach K. *Etymological Dictionary of the Armenian Inherited Lexicon*. Leiden — Boston: Brill, 2009. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vol. 8.)
- MATASOVIĆ, Ranko. 2005. «The centum elements in Balto-Slavic», in: G. Meiser & Olav Hackstein (Hgg.), *Akten der XI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft, 17.–23. September 2000, Halle an der Saale*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 363–374.
- MATASOVIĆ = MATASOVIĆ, Ranko. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden — Boston: Brill, 2009. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vol. 9.)
- MATASOVIĆ, Ranko. 2011. «Proto-Indo-European *sk- in Slavic», in: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 37:2, 467–478.
- MAYRHOFER, Manfred. 1986, *Indogermanische Grammatik*. Bd. I. 1. Halbband: Einleitung von Warren COWGILL†. 2. Halbband: Lautlehre [Segmentale Phonologie des Indogermanischen] von Manfred MAYRHOFER. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- MAYRHOFER, Manfred. *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*, I–IV. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1986–2001.
- MAŽIULIS, Vytautas. 1966. *Prūsų kalbos paminklai*. Vilnius: Mintis, 1966.
- MAŽIULIS, Vytautas. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*, 1–4. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1988–1997.
- MEISER, Gerhard. 1998. *Historische Laut- und Formenlehre der lateinischen Sprache*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- MEISER, Gerhard. 2003. *Veni vidi vici. Die Vorgeschichte des lateinischen Perfektsystems*. München: Verlag C.H. Beck.
- METTKE, Heinz. 1978. *Mittelhochdeutsche Grammatik. Laut- und Formenlehre*. Vierte Auflage. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- MIKLOSICH, Franz. 1886. *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien.
- NESSELMANN, G.H.F. 1873. *Thesaurus linguae Prussicae. Der preussische Vocabel-vorrath, soweit derselbe bis jetzt ermittelt worden ist, nebst Zugabe einer Sammlung urkundlich beglaubigter Localnamen*. Berlin: Ferd. Dümmlers Verlagsbuchhandlung.
- NIEDERMANN, Max. 1956. *Balto-slavica*. Neuchatel – Genève: Librairie E. Droz. (Université de Neuchatel. Recueil de Travaux publiés par la Faculté des Lettres, vingt-septième fascicule.)

- NIKOLAEV, Aleksander S. 2010. *Issledovanija po praindoevropejskoj imennoj morfologii*. Sankt-Peterburg: Nauka. (Rossijskaja akademija nauk. Institut lingvističeskix issledovanij).
- NIL = Dagmar S. WODTKO, Britta IRSLINGER, Carolin SCHNEIDER, *Nomina im Indogermanischen Lexikon*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2008.
- NMP = *Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*. Pod red. Kazimierza RYMUTA. Od t. VIII: pod red. Barbary CZOPEK-KOPCIUCH. Kraków 1996–. (Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego).
- NUSSBAUM, Alan J. 1986. *Head and Horn in Indo-European*. Berlin – New York: Walter de Gruyter. (Untersuchungen zur Indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft. Neue Folge, 2.)
- OLSEN, Birgit Anette. 1988. *The Proto-Indo-European Instrument Noun Suffix *-tlo- and its variants*. Copenhagen: Munksgaard. (Historisk-filosofiske Meddelelser 55, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.)
- OREL = OREL, Vladimir. *A Handbook of Germanic Etymology*. Leiden — Boston: Brill, 2003.
- OSLON, Mixail V. 2011. «Raspredelenie diftongov *ei* ~ *ie* v litovskom jazyke», in: *Balt VII Priedas*, 133–170.
- OSTHOFF, Hermann. 1901. *Etymologische Parerga*. Leipzig.
- OSTROWSKI = OSTROWSKI, Norbert. *Studia z historii czasownika litewskiego. Iteratiwa. Denominatiwa*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2006. (Seria Językoznawstwo, 25.)
- OTRĘBSKI, Jan. 1932. *Wschodniolitewskie narzecze twereckie*. Część III: *Zapożyczenia słowiańskie*. W Krakowie: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności.
- OTRĘBSKI, Jan. 1934. *Wschodniolitewskie narzecze twereckie*. Część I: *Gramatyka*. Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności.
- OTRĘBSKI, Jan. 1935. *Przyczynki słowiańsko-litewskie*. Serja II. Wilno: Nakładem Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej. (INBEW. Sekcja Filologiczna, nr. 4).
- OTRĘBSKI, Jan. 1956–1965. *Gramatyka języka litewskiego*. T. I (1958): *Wiadomości wstępne. Nauka o głoskach*. T. II (1965): *Nauka o budowie wyrazów*. T. III (1956): *Nauka o formach*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- OTRĘBSKI, Jan. 1961. «O badaniach nad nazwami wodnymi i miejscowymi na obszarze Litwy», in: W. Taszycki (red.), *I Międzynarodowa slawistyczna konferencja onomastyczna w Krakowie w dniach 22–24 października 1959. Księga referatów*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Ossolineum, 49–58.
- OZOLIŅŠ, Kaspars. 2015. *Revisiting Proto-Indo-European Schwebeablaut*. A Dissertation. University of California, Los Angeles. Copyright by Kaspars Ozoliņš.
- PAKALNIŠKIENĖ, Dalia. 2018. «Intarpiniai ir sta kamieno denominatyvai senoje lietuvių raštijoje: nominacija ir motyvacija», in: *Res Humanitariae XXIV*, 61–101.
- PARENTI, Alessandro. 2007. «Etimologia del lituano *tīt-nagas* ‘pietra focaia’», in: *Archivio Glottologico Italiano XCII:2*. Periodici Le Monnier, 259–262.
- PETERS, Martin. 1980. *Untersuchungen zur Vertretung der indogermanischen Laryngale im Griechischen*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. (Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, 377.)
- PETERSSON, Herbert. 1918. *Baltische und slavische Wortstudien*. Lund: Gleerup.
- PETIT, Daniel. 2004. *Apophonie et catégories grammaticales dans les langues baltiques*. Leuven – Paris: Peeters. (Collection linguistique publiée par la Société de linguistique de Paris, LXXXVI.)
- PETIT, Daniel. 2007. «Zur baltischen Bezeichnung des Feuersteins», in: *Indogermanische Forschungen* 112, 277–302.
- PETIT, Daniel. 2010. *Untersuchungen zu den baltischen Sprachen*. Leiden – Boston: Brill.

- (Brill's Studies in Indo-European Languages & Linguistics, vol. 4.)
- PETROVSKIJ, Nikandr Aleksandrovič. 1966. *Slovarʹ russkix ličnyx imen*. Moskva: Sovetskaja ěnciklopedija.
- PINAULT, Georges-Jean. 1982. «A Neglected Phonetic Law: The Reduction of the Indo-European Laryngeals in Internal Syllables Before *yod*», in: Anders Ahlqvist (ed.), *Papers from the 5th Conference on Historical Linguistics*, Galway, April 6–10, 1981. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 265–272.
- PKEŽ zob. MAŽIULIS 1988–1997.
- POKORNY, Julius. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Bern: A. Francke AG, 1959–1969.
- POLŽ zob. KREGŽDYS.
- PRELLWITZ = PRELLWITZ, Walther. *Die deutschen Lehnwörter im Preussischen und Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Litauischen*. Göttingen: Verlag von Vandenhoeck & Ruprecht, 1891.
- PRONK-TIETHOFF, Saskia. 2013. *The Germanic Loanwords in Proto-Slavic*. Amsterdam – New York, NY: Rodopi. (Leiden Studies in Indo-European, 20.)
- PUHVEL, Jaan. *Hittite Etymological Dictionary*, I–IV. Berlin – New York – Amsterdam: Mouton de Gruyter, 1984–1997.
- RASMUSSEN, Jens Elmegård. 1989. *Studien zur Morphophonemik der indogermanischen Grundsprache*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 55.)
- RAU, Jeremy. 2010. «The derivational history of PIE *d̥i̯eu-/di̯u- ‘(god of the) day-lit sky; day’», in: Ronald Kim, Norbert Oettinger, Elisabeth Rieken, Michael Weiss (eds.), *Ex Anatolia Lux*. Anatolian and Indo-European studies in honor of H. Craig Melchert on the occasion of his sixty-fifth birthday. Ann Arbor — New York: Beech Stave Press, 307–320.
- REJZEK = REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001.
- REW zob. VASMER.
- RINGE, Don. 2006. *A Linguistic History of English*. Vol. I: *From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. Oxford: Oxford University Press.
- RIX, Helmut. 1976. *Historische Grammatik des Griechischen. Laut- und Formenlehre*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- ROSINAS, Albertas. 1995. *Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- ROZWADOWSKI, Jan Michał. 1959. 1961. *Wybór pism*. T. I: *Pisma polonistyczne* (1959). T. II: *Językoznawstwo indoeuropejskie* (1961). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- RŪKE-DRAVIŅA (ed.), *Donum Balticum*. To Professor Christian S. Stang on the occasion of his seventieth birthday 15 March 1970. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1970.
- SABALIAUSKAS, Algirdas. 1968. «Baltų kalbų naminių gyvulių pavadinimai», in: *LKK* 10, 101–190.
- SABALIAUSKAS, Algirdas. 1990. *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslas.
- SBS I zob. SMOCZYŃSKI 1989.
- SBS II zob. SMOCZYŃSKI 2003b.
- SCHINDLER, Jochem, 1967. «Zu hethitisch *nekuz*», *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* 81, 290–303.
- SCHINDLER, Jochem, 1972. «L’apophonie des noms-racines indo-européens», *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 67, 31–38.
- SCHINDLER, Jochem, 1975. «L’apophonie des thèmes indo-européens en -r/n», *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 70, 1–10.
- SCHMALSTIEG, William R. 1974. *An Old Prussian Grammar. The Phonology and*

- Morphology of the Three Catechisms*. University Park & London: The Pennsylvania State University Press.
- SCHMALSTIEG, William R. 2000. *The Historical Morphology of the Baltic Verb*. Washington D.C. (Journal of Indo-European Studies. Monograph no. 37.)
- SCHMALSTIEG, William R. 2015. *Studies in Old Prussian. A Critical Review of the Relevant Literature in the Field from 1975 until 2005*. Edited by P.U. DINI. Vilnius: Vaga Publishers.
- SCHMID, Wolfgang P. 1963. *Studien zum baltischen und indogermanischen Verbum*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- SCHRIJVER, Peter. 1991. *The Reflexes of Proto-Indo-European Laryngeals in Latin*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- SEEBOLD, Elmar. 1970. *Vergleichendes und etymologisches Wörterbuch der germanischen starken Verben*. The Hague — Paris: Mouton. (Janua Linguarum. Series Practica, 85).
- SEPP zob. FAŁOWSKI.
- SHEVELOV, George Y. 1964. *A Prehistory of Slavic. The Historical Phonology of Common Slavic*. New York: Columbia University Press.
- SENN, Alfred. 1966. *Handbuch der litauischen Sprache*. Bd. I: Grammatik. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- SKARDŽIUS, Pranas. 1931. *Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen*. Kaunas: Spindulio B-vės spaustuvė. («Tauta ir Žodis», Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys, VII knygos). — Wznówione w reprodukcji fotograficznej jako t. 4 wydawnictwa Pr. Skardžius, *Rinkiniai raštai* (red. Albertas Rosinas). Vilnius 1998.
- SKARDŽIUS, Pranas. 1935. *Daukšos akcentologija*. Kaunas: V.D.U. Humanitarinių Mokslų Fakulteto leidinys. (Fakulteto raštai XVII t.)
- SKARDŽIUS, Pranas. 1943. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*. Vilnius: Lietuvių mokslų akademija. Lietuvių kalbos institutas. — Wznówione w reprodukcji fotograficznej jako t. 1 wydawnictwa Pr. Skardžius, *Rinkiniai raštai* (red. Albertas Rosinas). Vilnius 1996.
- SKARDŽIUS, Pranas. RR. 1996–2014. *Rinkiniai raštai*. Sudarė Albertas Rosinas. T. 1 (1996), t. 2 (1997), t. 3 (1998), t. 4 (1998), t. 5 (1999), t. 6 (2014. Rodyklės), t. 7 (2013. Rodyklės ir bibliografija). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas; [t. 6 i 7] Vilniaus universitetas.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke. Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. Zagreb: Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1971–1974.
- SLA zob. SKARDŽIUS 1931.
- SŁAWSKI = SŁAWSKI, Franciszek. *Słownik etymologiczny języka polskiego*, I–V [przerwany po wyrazie *łżywy*]. Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, 1952–1982.
- SŁPS = *Słownik prasłowiański*. Pod red. Fr. SŁAWSKIEGO. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974–.
- SMOCZYŃSKI, Wojciech. 1989. *Studia balto-słowiańskie*. Część I. Wrocław-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. (Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie, Prace Komisji Językoznawstwa, 57.)
- SMOCZYŃSKI, Wojciech. 1992. «Die altpreußische Entnasalisierung und ihre Folgen für die Deutung der Deklinationendungen», in: W. Smoczyński & A. Holvoet (eds.), *Colloquium Pruthenicum primum*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 47–83.
- SMOCZYŃSKI, Wojciech. 2000. *Untersuchungen zum deutschen Lehngut im Altpreußischen*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. (Analecta Indoeuropaea

- Cracoviensia, III.)
- SMOCZYŃSKI, Wojciech. 2001. *Język litewski w perspektywie porównawczej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. (Baltica Varsoviensia, III.)
- SMOCZYŃSKI, Wojciech. 2003a. *Hiat laryngalny w językach bałto-słowiańskich*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. (Analecta Indoeuropaea Cracoviensia, IV.)
- SMOCZYŃSKI, Wojciech. 2003b. *Studia bałto-słowiańskie*. Część II / *Baltisch-slavisches Studien*. Teil II. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. (Baltica Varsoviensia, V.)
- SMOCZYŃSKI, Wojciech. 2005. *Lexikon der altpreußischen Verben*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 117.)
- SMOCZYŃSKI, Wojciech. 2006. *Laringalų teorija ir lietuvių kalba*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (Bibliotheca Salensis, 2.)
- SNOJ = SNOJ, Marko. *Slovenski etimološki slovar*. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Modrijan, 2003.
- SOBOTKA, Piotr. 2015. *Etymologizowanie i etymologia. Od semantyki ontologicznej do etymologii hermeneutycznej*. Warszawa: BEL Studio.
- SOLTA, Georg Renatus. 1960. *Die Stellung des Armenischen im Kreise der indogermanischen Sprachen. Eine Untersuchung der indogermanischen Bestandteile des armenischen Wortschatzes*. Wien.
- SPECHT, Franz. 1944. *Der Ursprung der indogermanischen Deklination*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- STACHOWSKI = STACHOWSKI, Stanisław. *Słownik historyczno-etymologiczny turczyzmów w języku polskim*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2014.
- STANG, Christian S. 1942. *Das slavische und baltische Verbum*. Oslo: I Kommisjon Hos Jacob Dybwad.
- STANG, Christian S. 1966. *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- STANG, Christian S. 1970. *Opuscula linguistica. Ausgewählte Aufsätze und Abhandlungen*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget.
- STANG, Christian S. 1972. *Lexikalische Sonderübereinstimmungen zwischen dem Slavischen, Baltischen und Germanischen*. Oslo – Bergen – Tromsø: Universitetsforlaget. (Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-Filos. Klasse. Ny serie, 11.)
- STRUNK, Klaus. 1967. *Nasalpräsentien und Aoriste. Ein Beitrag zur Morphologie des Verbums im Indo-Iranischen und Griechischen*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- STÜBER, Karin. 2002. *Die primären s-Stämme des Indogermanischen*. Wiesbaden: Reichert.
- SZEMERÉNYI, Oswald. 1960. *Studies in the Indo-European System of Numerals*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- TOPOROV = TOPOROV, Vladimir Nikolaevič. *Prusskij jazyk. Slovarʹ*. T. I: A–D (1975), II: E–H (1979), III: I–K (1980), IV: K–L (1984), V: L (1990). Moskva: Izdatel'stvo Nauka.
- TOPOROV-TRUBAČEV = TOPOROV, Vladimir Nikolaevič i TRUBAČEV, Oleg Nikolaevič. *Lingvističeskij analiz gidronimov Verxnego Podneprov'ja*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, 1962.
- TRAUTMANN, Reinhold. 1910. *Die altpreußischen Sprachdenkmäler*. Einleitung, Texte, Grammatik, Wörterbuch. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- TRAUTMANN, Reinhold. 1923. *Baltisch-Slavisches Wörterbuch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- TRAUTMANN, Reinhold. 1925. *Die altpreußischen Personennamen*. Ein Beitrag zur baltischen

- Philologie. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- TREMBLAY, Xavier. 2003. *La déclinaison des noms de parenté indo-européens en -ter-*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 106.)
- TREMBLAY, Xavier. 2005. «Grammaire comparée et grammaire historique: quelle réalité est reconstruite par la grammaire comparée?», in: G. Fussman, J. Kellens, H.-P. Francfort, X. Tremblay, *Āryas, Aryens et Iraniens en Asie Centrale*. Paris: Éditions-Diffusion de Boccard, 21–195. (Collège de France. Publications de l'Institut de Civilisation indienne. Série in-8°, fasc. 72.)
- UŁASZYN, Henryk. 1938. *Przyczynki leksykalne*. 2. *Trzy gwary uczniowskie: wielkopolska, królewicka i galicyjska*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk... (PTPN. Prace Komisji Filologicznej. Tom VIII. Zeszyt 5.)
- UNBEGAUN, B.-O. 1995. *Russkie familii*. Pervod s anglijskogo. Obščaja redakcija i posleslovie B.A. Uspenskogo. Izdanie vtoroe, ispravlennoe. Moskva: Progress.
- UNTERMANN, Jürgen. 2000. *Wörterbuch des Oskisch-Umbrischen*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag. (Handbuch der italischen Dialekte, III. Band.)
- URBAS = URBAS, Dominykas. *Martyno Mažvydo raštų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- URBUTIS, Vincas. 1978. *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslas.
- URBUTIS, Vincas. 1981. *Baltų etimologijos etiudai*, [t. 1]. Vilnius: Mokslas.
- URBUTIS, Vincas. 2009. *Baltų etimologijos etiudai*, [t.] 2. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- URBUTIS, Vincas. 2010. *Knygos apie žodžius*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- VAAN DE = VAAN DE, Michiel. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden – Boston: Brill, 2008. (Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, vol. 7.)
- VAILLANT = VAILLANT, André. *Grammaire comparée des langues slaves*. T. I–V. Lyon–Paris: IAC; Paris: Editions Klincksieck, 1950–1977.
- VANAGAS = VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas. Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1981.
- VANAGAS, Aleksandras. 2004. *Lietuvos miestų vardai*. Antrasis leidimas. [I wyd. 1996]. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- VASMER, Max. *Russisches etymologisches Wörterbuch*, I–III. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1953–1958.
- VENCKUTĖ, Regina. 1971. «Apie reguliarius ir neregularius apofoninius santykius dabartinėje lietuvių kalboje», in *Kalbotyra* 23:1, 79–88.
- VIJŪNAS, Aurelijus. 2009. *The Indo-European Primary t-Stems*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 133.)
- VINE, Brent. 1998. *Aeolic ὀρετον and Deverbative *-etó- in Greek and Indo-European*. Innsbruck. (Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft. Vorträge und Kleinere Schriften, 71.)
- VITKAUSKAS, Vytautas. 2006. *Lietuvių kalbos žodyno taisymai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- WALDE, Alois. *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. 3., neubearbeitete Auflage von J[ohann] B[aptist] HOFMANN. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1938–1954.
- WATKINS, Calvert. 2011. *The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots*. 3rd edition. Boston, New York: Houghton Mifflin Harcourt.
- WDLP = Wörterbuch der deutschen Lehnwörter in der polnischen Schrift- und Standardsprache. Begonnen, konzipiert und grundlegend redigiert von Andrzej DE VINZENZ. Zu Ende geführt von Gerd HENTSCHEL. Online Publikation des Bundes-

- instituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa im BIS-Verlag der Universität Oldenburg. (Slavica Oldenburgensia, 20.). diglib.bis.uni-oldenburg.de/bis-verlag/wdlp. Stand: 09.09.2010.
- WEISS, Michael. 2009. *Outline of the Historical and Comparative Grammar of Latin*. Ann Arbor, New York: Beech Stave Press.
- WEINHOLD, Karl. 1967. *Mittelhochdeutsche Grammatik*. Zweite Ausgabe. Unveränderter Nachdruck. Paderborn: Ferdinand Schöningh.
- WH zob. WALDE.
- WITCZAK, Krzysztof T. 2003. *Indoeuropejskie nazwy zbóż*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- ZAİKAUSKAS = ZAİKAUSKAS, Egidijus. *Kalbos paribiai ir užribiai. Lietuvių žargono žodynėlis*. Vilnius: Alma littera, 2008.
- ZDANCEWICZ = ZDANCEWICZ, Tadeusz. «Litewskie elementy słownikowe w gwarach polskich okolic Sejn», in: *Lingua Posnaniensis* VIII, 1960, 333–352.
- ZINKEVIČIUS, Zıgmas. 1966. *Lietuvių dialektologija*. Lyginamoji tarmių fonetika ir morfologija (su 75 žemėlapiais). Vilnius: Mintis.
- ZINKEVIČIUS, Zıgmas. 1980, 1981. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*. T. I, II. Vilnius: Mokslas.
- ZINKEVIČIUS, Zıgmas. 2002, 2003, 2004. *Rinkiniai straipsniai*. T. I, II (2002), III (2003), IV (2004). Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija.
- ZS zob. OTREBSKI 1932.
- ŽD zob. SKARDŽIUS 1943.
- ŽILINSKIENĖ, Vida. 1995. *Atgalinis dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas. Lietuvių kalbos institutas.

SKRÓTY NAZW CZASOPISM

ALL — Acta Linguistica Lithuanica
Balt — Baltistica
HS — Historische Sprachforschung
IF — Indogermanische Forschungen
JIES — Journal of Indo-European Studies
LKK — Lietuvių kalbotyros klausimai
StB — Studi baltici

SKRÓTY GRAMMATYCZNE I INNE

a. — albo	cur. — (verbum) curativum
abl. — (casus) ablativus	cypr. — cypryjski
abstr. — abstractum, rzeczownik oderwany	cyg. — cygański
acc. — (casus) accusativus, biernik	czak. — czakawski
act. — activum, strona czynna	czas. — czasownik
adess. — (casus) adessivus	czes. — czeski
adi. — (nomen) adiectivum, przymiotnik	czyt. — czytaj
adi. vb. — adiectivum verbale	dat. — (casus) dativus
adv. — adverbium, przysłówki	demin. — (nomen) deminutivum, zdrobnienie
akc. — akcentowy	denom. — (verbum, nomen) denominativum
ags. — anglo-saksoński	desid. — (praesens) desiderativum
alb. — albański	dial. — dialekt; dialektalny
allat. — (casus) allativus	dłuż. — dolnołużycki
ang. — angielski	dn. — dolnoniemiecki
aor. — aoryst	dor. — dorycki
arch. — archaiczny	dosł. — dosłownie
arkad. — arkadyjski	drw. — derywat; derywaty
atemat. — atematyczny	du. — (numerus) dualis, liczba podwójna
att. — attycki	duń. — duński
aukszt. — auksztajski	dur. — (verbum) durativum
aw. — awestyjski	eol. — eolski
bałt. — bałtycki	ep. — epicki
beoc. — beocki	est. — estoński
bg. — bułgarski	euf. — eufemizm
bibl. — biblijny	f., fem. — (genus) femininum, rodzaj żeński
błr. — białoruski	far. — farerski (Faroese)
bot. — (termin) botaniczny	fiń. — fiński
bret. — bretoński	fr. — francuski
bsł. — bałto-słowiański	frq. — (verbum) frequentativum
b.z.a. — bez znaku akcentowego w LKŽ	fryz. — fryzyjski
c. — (genus) commune, rodzaj wspólny	fut. — (tempus) futurum, czas przyszły
C — dowolna spółgłoska	galij. — galijski
card. — (nomen) cardinale, liczebnik główny	gen. — (casus) genetivus, dopełniacz
caus. — (verbum) causativum, czas. sprawczy	germ. — germański
cerk. — cerkiewny	głuż. — górnołużycki
chorw. — chorwacki	goc. — gocki
coll. — collectivum, rzeczownik zbiorowy	gr. — grecki
compar. — comparativus, stopień wyższy	gram. — (termin) gramatyczny
concr. — concretum, rzeczownik konkretny	gw. — gwarowy
condit. — (modus) conditionalis, tryb warunkowy	H — nieokreślona laryngalna
coni. — (modus) coniunctivus, tryb łączny	hebr. — hebrajski
contemp. — contemporale (participium c.)	Hes. — Hesychius
cps. — (nomen) compositum, wyraz złożony	het. — hetycki
cs. — cerkiewnosłowiański	hist. — termin historyczny, wyraz odnoszący się do realiów historycznych
	hiszp. — hiszpański

- homer. — homerycki
 ibid. — ibidem, tamże
 ie. — indoeuropejski
 iir. — indoirañski
 ill. — (casus) illativus
 impers. — impersonale, nieosobowe
 inchoat. — (verbum) inchoativum
 indecl. — indeclinabile, nieodmienne
 inf. — infinitivus, bezokolicznik
 infig. — infigowany
 inskr. — inskrypcyjny
 instr. — (casus) instrumentalis, narzędnik
 intens. — (verbum) intensivum
 intr. — (verbum) intransitivum, (czas.)
 nieprzechodni
 ipf. — (tempus) imperfectum, czas przeszły
 niedokonany
 ipv. — (modus) imperativus, tryb rozkazujący
 ir. — iryjski
 isl. — islandzki
 iter. — (verbum) iterativum, czas.
 wielokrotny
 iter.-demin. — (verbum) iterativum-deminuti-
 vum, czas. wielokrotny zdrobniały
 jęz. — język, języki
 jid. — jidysz
 joń. — joński
 kasz. — kaszubski
 kat. — katechizm
 klas. — klasyczny
 kornw. — kornwalijski
 kret. — kreteński
 kuroń. — kuroński
 l.c. — loco citato, w miejscu cytowanym
 lezb. — lezbijski
 lit. — litewski
 liter. — literacki; literatura przedmiotu
 liw. — liwijski
 loc. — (casus) locativus, miejscownik
 lrg. — (spółgłoska) laryngalna
 luw. — luwijski
 luw.-hier. — luwijski hieroglificzny
 luw.-klin. — luwijski klinowy
 lyk. — lykijski
 łac. — łaciński
 łatg. — łatgalski
 łot. — łotewski
 łuż. — łużycki
 m., masc. — (genus) masculinum, rodzaj
 męski
 maced. — macedoński
 med. — medium, strona zwrotna
 m.in. — między innymi
 mław. — z młodszej Awesty
 myk. — mykeński
 n. — (genus) neutrum, rodzaj nijaki
 n.act. — nomen actionis, nazwa czynności
 n.agt. — nomen agentis, nazwa wykonawcy
 czynności
 nazw. — nazwisko
 NB. — nota bene
 n.concr. — nomen concretum, rzeczownik
 konkretny
 neol. — neologizm, nowy wyraz
 neoosn. — neoosnowa (werbalna, nominalna)
 neopwk. — neopierwiastek
 neosuf. — neosufiks
 niderl. — niderlandzki
 niem. — niemiecki
 n.instr. — nomen instrumenti, nazwa
 narzędzia
 n.jez. — nazwa jeziora
 nłac. — nowołaciński
 n.m. — nazwa miejscowa
 nom. — (casus) nominativus, mianownik
 nord. — nordycki
 norw. — norweski
 n.os. — nazwa osobowa
 n.rz. — nazwa rzeczna
 n.w. — nazwa wodna
 nwn. — nowowysokoniemiecki
 ob. — obok
 obelż. — obelżywe
 obl. — (casus) obliquus, przypadek zależny
 o.c. — opus citatum, dzieło cytowane
 ord. — (nomen) ordinale, liczebnik
 porządkowy
 orm. — ormiański
 oset. — osetyński
 osk. — oskijski
 osm.-tur. — osmańsko-turecki
 p.a. — paradygmat akcentowy
 pass. — passivum, strona bierna
 passim — w różnych miejscach
 patron. — patronimiczne (nazwisko)
 pb. — prabałtycki
 pbsł. — prabałtosłowiański
 pdg. — paradygmat
 peior. — (nomen) peiorativum
 pers. — perski

- pf. — perfectum
 pgerm. — pragermański
 pgr. — pragrecki
 pie. — praindoeuropejski
 pis. — pisane, pisownia (w zabytku)
 pital. — praitalski
 p.l. — per litteras, listownie
 pl. — (numerus) pluralis, liczba mnoga
 plit. — pralitewski
 pl.t. — plurale tantum
 płac. — prałaciński
 płn. — północny
 płn.-wsch. — północno-wschodni
 płot. — prałotewski
 pogardl. — pogardliwy
 pol. — polski
 połab. — połabski
 popr. — poprawiony
 postvb. — postverbale, postwerbalny
 pot. — potoczny
 ppol. — prapolski
 praep. — praepositio, przyimek
 por. — porównaj
 prs. — (tempus) praesens, czas teraźniejszy
 prt. — (tempus) praeteritum, czas przeszły
 prus.-niem. — prusko-niemiecki (jęz.
 niemiecki b. Prus Wschodnich)
 prvb. — praeverbium
 przen. — przenośne (znaczenie)
 przest. — przestarzałe
 przym. — przymiotnik
 przyp. — przypis
 psł. — prasłowiański
 ptc. — participium, imiesłów
 ptk. — partykuła
 pwk. — pierwiastek; pierwiastkowy
 rcs. — ruskocerkiewnosłowiański
 rej. — rejon (jednostka administracyjna na
 Litwie)
 refl. — (verbum) reflexivum, czas. zwrotny
 ros. — rosyjski
 rum. — rumuński
 rus. — ruski
 rzecz. — rzeczownik, rzeczowniki
 sampras. — (SZ typu) samprasāraṇa
 sb. — (nomen) substantivum, rzeczownik
 sch. — serbsko-chorwacki
 scil. — scilicet, to jest
 scs. — starocerkiewnosłowiański
 serb. — serbski
 serbcs. — serbsko-cerkiewnosłowiański
 sg. — (numerus) singularis, liczba
 pojedyncza
 słc. — słowacki
 słń. — słoweński
 słow. — słowiański
 śr — średnio-
 st. — stopień (apofoniczny)
 st — staro-
 stang. — staroangielski
 staw. — staroawestyjski
 stbłr. — starobiałoruski
 stczes. — staroczeski
 stdn. — starodolnoniemiecki
 sti. — staroindyjski
 stir. — staroiryjski
 stisl. — staroislandzki
 stlit. — starolitewski
 stłot. — starołotewski
 stnord. — zob. stisl.
 stpol. — staropolski
 stpr. — staropruski
 strus. — staroruski
 stsaks. — starsaksoński
 stszw. — starszwedzki
 sttur. — staroturecki
 stwn. — starowysokoniemiecki
 suf. — sufiks, sufiksalny
 superl. — (gradus) superlativus, stopień
 najwyższy
 syn. — synonim, synonim
 s.v. — sub vocabulo, pod hasłem
 szw. — szwedzki
 śrdn. — średniodolnoniemiecki
 śrlac. — średniowieczny łaciński
 śrir. — średnioiryjski
 śrniderl. — średnioniderlandzki
 śrpers. — średnioperski
 śrrus. — średnioruski
 śrwalij. — średniowalijski
 śrwn. — średniowysokoniemiecki
 tatar. — tatarski
 tessal. — tessalski
 t.y. — t.y. — [lit.] *tas yra* ‘to jest’
 toch. A, B — tocharski A, B
 tr. — (verbum) transitivum, (czas.)
 przechodni
 tur. — turecki
 ukr. — ukraiński
 umbr. — umbryjski

vel sim. — vel simile, lub podobnie
vb. — verbum
walij. — walijski
war. — wariant, warianty
wcznwn. — wczesno-nowowysokoniemiecki
wed. — wedyjski, wedycki
węg. — węgierski
włos. — włoski
własc. — właściwie
wsch.-bałt. — wschodniobałtycki
wsch.-fryz. — wschodniofryzyjski
wsch.-lit. — wschodniolitewski

wsch.-słow. — wschodniosłowiański
wschśrn. — wschodniośrednioniemiecki
wulg. — wulgarne
wykrz. — wykrzyknik
zach.-germ. — zachodniogermański
zam. — zamiast
żartobl. — żartobliwe
zapoż. — zapożyczenie
zdrob. — zdrobnienie
zwł. — zwłaszcza
żm. — żmudzki

NAZWY STOPNI APOFONICZNYCH

SE — stopień *e*
SE-C — stopień *e* antekonsonantyczny
SE-V — stopień *e* antewokaliczny
SO — stopień *o*
SO-C — stopień *o* antekonsonantyczny
SO-V — stopień *o* antewokaliczny
SP — stopień pełny
SW — stopień wydłużony
SZ — stopień zanikowy
SZ-C — stopień zanikowy antekonsonantyczny
SZ-V — stopień zanikowy antewokaliczny
WSE — wydłużony stopień *e*
WSO — wydłużony stopień *o*
WSP — wydłużony stopień pełny
WSZ — wydłużony stopień zanikowy

ZNAKI SPECJALNE

<	— pochodzi z (regularna zmiana fonetyczna)
>	— przechodzi w (regularna zmiana fonetyczna)
⇐ albo ⇒	— (1) zmiana morfologiczna i derywacja, (2) zmiana znaczenia, (3) zapożyczenie
/.../	— transkrypcja fonologiczna
[...]	— transkrypcja fonetyczna
<...>	— transkrypcja grafemiczna
«...»	— przytoczenie z zabytku, cytat
#	— pauza
:	— stosunek allomorfów; stosunek formalny w ogóle
†	— forma potencjalna, niezrealizowana; forma nieistniejąca
bu.vo	— kropka wskazuje podział wyrazu na sylaby
C	— dowolna spółgłoska
*H	— ogólny symbol spółgłoski laryngalnej
*h ₁ , *h ₂ , *h ₃ , *h _x	— fonemy laryngalne
R	— dowolny resonant (<i>j, ɥ, m, n, r, l</i>)
T	— dowolny obstruent
V	— dowolna samogłoska

NIEKTÓRE TERMINY FACHOWE

Adessivus — stlit. przypadek lokalizacji spoczynkowej z postpozycją *-pi*, *-p*, odpowiadający na pytanie ‘u kogo?’, np. *tamipig Evangelistaip* ‘u tegoż Ewangelisty’, *Dieviep ir geruosiqmp žmonėšemp* ‘u Boga i u dobrych ludzi’ (GJL III, § 210). Dziś w funkcji przysłówka, por. wsch.-lit. *namiepi* ‘w domu’. Por. «Inessivus».

Adideacja — takie skojarzenie dwu pojęć, które pociąga za sobą upodobnienie brzmienia jednego wyrazu do drugiego, np. *dūrpės* ⇐ *tūrpės* (por. *dūrti*), *mišpārai* ⇐ *nešpārai* (por. *mišios*), *tėvūnas* ⇐ *tijūnas* (por. *tėvas*).

Afereza — zanik głoski na początku wyrazu, w szczególności 1. zanik początkowej samogłoski (z reguły nieakcentowanej): *barāgas* < **abarāgas*, *rāitis* < **ērāitis*, *žaňčius* < **ažaňčius*, *Žūpis* < **Užupis* a. **Ažupis*, 2. zanik początkowej spółgłoski: *égėrė* < **jėgėrė*, *ėndrė* < **nėndrė*, *óras* < **vóras*.

Afiks — termin nadrzędny względem terminów «prefiks», «sufiks» i «infiks». Oznacza morfem gramatyczny, który przyłącza się do morfemu leksykalnego w jednej z trzech pozycji wyrazowych: 1. przed morfemem leksykalnym (por. prefiks *nu-* w *nu-KRĖT-o*), 2. po morfemem leksykalnym (por. suf. *-ul-* w *KRĖT-ul-iaĩ*), 3. w obrębie morfemu leksykalnego, mianowicie przez wsunięcie afiksu przed końcową spółgłoskę morfemu (por. infiks *-n-* w *KRĖT-n-T-ù* ⇐ *KRĖT*).

Afrykaty — spółgłoski zwarto-szczelinowe, np. lit. *c*, *dz*, *č*, *dž*, *č'*, *dž'*.

Afrykacyzacja — zmiana spółgłoski zwartej w zwarto-szczelinową, 1° por. *t* > *tʰ* i *d* > *dʰ* w lit. dialekcie dzukskim: *cik* : *tik* ‘tylko’, *dzienà* : *dienà* ‘dzień’, 2° por. plit. **t̥ja* > lit. *tʰja* (*jaučiai* ‘woły’), plit. **d̥ja* > lit. *dʰja* (*mėdžiai* ‘drzewa’).

Akrostatyczny — zob. «Apofoniczno-akcentowe paradygmaty».

Akut — zob. «Intonacja».

Allativus — stlit. przypadek lokalizacji kierunkowej z postpozycją *-pi*, *-p*, odpowiadający na pytanie ‘do kogo, do czego? ku komu, ku czemu?’, np. *tamipig Evangelistaip* ‘u tegoż Ewangelisty’, *Dieviep ir geruosiqmp žmonėšemp* ‘u Boga i u dobrych ludzi’ (GJL III, § 210). Dziś w funkcji przysłówka: *velnióp* ‘do diabła’, *galóp* ‘ku końcowi, pod koniec’. Por. «Illativus».

Allomorfy — warianty fonologiczne jednego morfemu (zob.), które w swej formie są uwarunkowane przez sąsiedztwo morfologiczne. Przykłady: *bū-ti* : *buv-aĩ*, *vý-ti* : *vej-ù* : *vij-aĩ*, *drėšk-ia* : *drėšk-ė* : *drėks-ti*, *gint-yti* : *giňč-as*.

Alternacja — oboczność, wymiana samogłosek albo spółgłosek w obrębie morfemu, zachodząca według określonego schematu, por. np. *vedù* : *vādas* : *įvoda*, *marti* : *marčiai*, *gaidys* : *gaidžiaĩ*.

Alternant — forma oboczna, wymieniająca się z inną w ramach określonego schematu. Por. «Apofonia», «Allomorfy».

Amfikinetyczny — zob. «Apofoniczno-akcentowe paradygmaty».

Analogia — typ zmiany morfologicznej, w wyniku której pewna forma gramatyczna przekształca się na wzór innej, istniejącej już w języku. Zmiana ta prowadzi do zastąpienia formy nieregularnej (wyjątkowej) formą regularną, a odbywa się to według tzw. proporcji analogicznej: *a* : *b* = *a*₁ : *x* (*x* = *b*₁). Por. ang. *leg* : nom.pl. *legs* = *foot* : *x* (*x* = *foots*, zamiast *feet*); pol. *ojciec* : gen.sg. *ojca* = *syn* : *x* (*x* = *syna*, zamiast stpol. *synu*); lit. *piršlys* : instr.sg. *piršliù* = *vagis* : *x* (*x* = *vagiù*, zam. *vagimì*).

Anaptyksa — pojawienie się wewnątrz wyrazu samogłoski, która (w otoczeniu niepalatalnym) rozбивa grupę spółgłosek, por. *kimynai*, *šaratas* i *mišios* jako formy transponujące brzmienia błr. *kmin*, *šrot* i pol. *msza*. Ta wstawna samogłoska jest określana

terminem «anaptyktyczna». W podanych przykładach anaptyktyczne są: *i* w *kim* i *miš* oraz *a* w *šar*.

Aniŭowy (termin gramatyki sanskryckiej) — mówi się o pie. pierwiastku, który nie był zakończony spółgłoską laryngalną. Aniŭowe z pochodzenia są pierwiastki takich wyrazów litewskich, jak *bégti* < pie. *b^heg^u-, *beŕti* < pie. *b^her-, *brendù* ⇐ pie. *b^hred^h-, *eĩti* < pie. *h₁ei-, *peŕti* < pie. *per-, *riėsti* < pie. *urejt-, *sédėti* ⇐ pie. *sed-, *šliėtis* < pie. *klej-, *žiėsti* < pie. *d^heiĝ^h-. Termin przeciwstawny: «Setowy».

Antonimy — wyrazy o przeciwstawnym znaczeniu, np. *gėras* ‘dobry’ : *blōgas* ‘zły’, *draūgas* ‘przyjaciół’ : *priešas* ‘wróg’, *pradžią* ‘początek’ : *gālas* ‘koniec’.

Antroponimy — nazwy osobowe, w szczególności imię (np. *Kazimieras*), nazwisko (np. *Būgā*), przezwisko (np. *Juodbarzdis*) i pseudonim (np. *Rygiškių Jōnas*).

Antycypacja — zbyt wczesne wystąpienie pewnego ruchu artykulacyjnego, uprzedzające przystosowanie artykulacji jakiejś głoski pod wpływem głoski następującej. Zob. «Asymilacja».

Apelatyw — łac. *nomen appellativum*, rzeczownik pospolity jako przeciwieństwo nazwy własnej (łac. *nomen proprium*). Np. *gulbė* ‘łabędź’ jest apelatywem w stosunku do takich nazw własnych, jak *Gulbė* a. *Gulbis* (nazwiska), *Gulbė* (n. rzeki), *Gulbis* (n. jeziora), *Gulbės* (n. wsi).

Apofonia — alternowanie samogłosek w formach należących do jednego gniazda leksykalnego (etymologicznego) a zróżnicowanych pod względem gramatycznym. Por. z jednej strony lit. *e* ⇒ *a*: *nešù* : *naštà*, *ė* ⇒ *uo*: *sėdu* : *súodžiai*, *ie* ⇒ *ai*: *liekù* : *laikaũ* (apofonia tzw. jakościowa), z drugiej strony *e* ⇒ *ė*: *nešù* : *nėščia*, *a* ⇒ *o*: *platùs* : *plōtis*, *ie* ⇒ *i*: *liekù* : *likaũ* (apofonia tzw. ilościowa). Zob. też «Neopofonia».

Apofoniczne stopnie — formy jednego i tego samego leksemu, które ukazują się w opozycjach fleksyjnych lub derywacyjnych jako zróżnicowane pod względem wokalizmu. Odróżnia się:

1. st. pełny: z jednej strony st. *e* (lit. *e*, *ei/ie*), z drugiej strony st. *o* (lit. *a*, *ai*), por. *sekù* : *sakaũ*, *veikiù* : *vaikaũ*, *sniėgas* : *snaĩgė*,

2. st. zanikowy — brak samogłoski *e* lub *a* (lit. *iR/uR*, *i*, *uij/y*, *uv/ũ*), por. *mirkýti* : *meŕkti*, *miltai* : *málti*, *likaũ* : *liekù*, *dùbti* : *daubà*; *lijo/lýti* : *lieti*, *griūvol/griūti* : *griāuti*,

3. wzdłużony st. *e* (lit. *ė* ⇐ *e*), por. *lėmiau* : *lemiũ*, *mėtau* : *metù*, *sėkmė* : *sekù*, *vėdlỹs* : *vedù*,

4. wzdłużony st. *o* (lit. *o* < pb. *ā* ⇐ *a*), por. *kóriau* : *kariũ*, *prāmonė* : *manýti*, *žodis* : *žadù*, *grōžis* : *gražùs*,

5. wzdłużony st. zanikowy (lit. *y* ⇐ *i*; *ũ* ⇐ *u*), por. *pýliau* : *pilù*, *byréti* : *birti*, *kýboti* : *kibti*, *sámyšis* : *sumišaũ*, *gylė* : *gilùs*. — *kúliau* : *kuliũ*, *įgūdis* : *įgudaũ*, *sąjūdis* : *sujudaũ*, *mūsaĩ* : *mūsos*.

Apofoniczno-akcentowe paradygmaty — klasyfikacja pie. rzeczowników atematycznych ze stanowiska przeciwstawności form mocnych (np. nom.sg.) i słabych (np. gen.sg.) w ciągu odmiany. Są dwa kryteria tej przeciwstawności: po pierwsze stopień apofoniczny jednego ze składowych morfemów wyrazu (pierwiastek, sufix, końcówka), po drugie pozycja akcentu w stosunku do jednego z wymienionych trzech morfemów. Dla praindoeuropejskiego przyjmuje się cztery typy paradygmatów (zob. Fortson 2005, 107 n.):

1. *akrostatyczny*, kiedy akcent spoczywa na pierwiastku tak w przypadkach mocnych, jak i słabych, przy czym mocne pokazują SO, zaś słabe SE, np. pie. *nók^u-t-s ‘noc’, gen.sg. *nėk^u-t-s;

2. *proterokinetyczny*, kiedy w przypadkach mocnych akcent spoczywa na pierwiastku scharakteryzowanym przez st. pełny, zaś w przypadkach słabych przesuwają się na sufix scharakteryzowany przez st. pełny, np. pie. *mėn-ti-s ‘myśl’, gen.sg. *mņ-tėj-s;

3. *hysterokinetyczny*, kiedy w przypadkach mocnych akcent spoczywa na sufiksie w st. pełnym, zaś w przypadkach słabych przesuwają się na końcówkę w st. pełnym, np. *pie. *ph₂-tér-s* ‘ojciec’, gen.sg. **ph₂-tr-és*;

4. *amfikinetyczny* (lub *holokinetyczny*), kiedy w przypadkach mocnych akcentowany jest pierwiastek w st. pełnym, zaś w przypadkach słabych końcówka w st. pełnym; sufiks występuje zwykle ze wzdłużonym SO w nom.sg. i zwykłym SO w acc.sg. Por. *pie. *h₂éus-ös* ‘jutrzienka’, gen.sg. **h₂us-s-és*, acc.sg. **h₂éus-os-m*.

Apokopa, apokopowanie — zanik samogłoski lub dyftongu na końcu wyrazu, np. *daũg < daugi, daugia; nebẽr < nebẽrà; nerst* [‘gniewa się’] *< nersta; raĩkoj < raĩkoje; bẽk < bẽki* (**bẽk.ki < *bẽg-ki*); *màt < mataĩ; kõl < koleĩ*.

Archaizm — element językowy będący przeżytkiem minionej epoki rozwojowej danego języka i stanowiący pewną osobliwość bądź na tle aktualnego systemu, bądź w porównaniu z systemami języków pokrewnych. Odróżnia się 1° archaizmy fonetyczne, np. *peĩktas* ‘piąty’ wobec scs. *pẽtũ; šlaunĩs* ‘udo’ wobec sti. *šrõĩnĩ*, łac. *clũnis*; *ũdra* ‘wydra’ wobec słow. *vydra*; *vĩras* ‘mężczyzna’ wobec łac. *vir*; stlit. *brãlis* wobec *brõlis* ‘brat’, 2° archaizmy fleksyjne, np. *patĩ* ‘pani’, *žmuo* ‘człowiek’, *esmi* ‘jestem’ (por. sti. *ãsmi*, scs. *jesmĩ*), *santĩ* ‘będącego’, 3° archaizmy składniowe, np. *Sako jĩ gyvã* ‘Mówią, że on żyje’, 4° archaizmy znaczeniowe, np. *bẽrnas* ‘dziecko’, *eĩgtis* ‘żebrac’, 5° archaizmy leksykalne, np. *ašva* ‘kobyła’, *nepuotis* ‘wnuk’, *sẽkmas* ‘siódmy’.

Asymilacja — upodobnienie głoski pod względem sposobu lub miejsca artykulacji do jej sąsiedztwa, z jednej strony następującego (wypadek częstszy), z drugiej strony poprzedzającego (wypadek rzadszy). Gdy w sekwencji AB upodobnienie narzuca segment B, mówi się o antycypacyjnej asymilacji segmentu A (albo: o wstecznym, regresywnym kierunku upodobnienia). Schematycznie: AB > BB, np. *mũždinti < *muš-dinti* (por. *mũšti*); *bẽkti < *bẽg-ti* (por. *bẽgu*); stlit. *gindyvẽ < gimdyvẽ* (por. *gimdỹti*); *iĩmpilas < *in-pilas* (por. *pĩlti, ipĩlti*). — Z kolei, gdy w sekwencji AB upodobnienie narzuca segment A, mówi się o perseweracyjnej asymilacji segmentu B (albo: o postępowym, progresywnym kierunku upodobnienia). Schematycznie: AB > AA, np. **virsus > viršũs*; **neš-siu > *neš-šiu > nẽšiu*; **mẽš-slas* (z **mẽž-slas*, por. *mẽžiu*) *> *mẽš-šlas > mẽšlas*.

Asymilacja na odległość — upodobnienie zachodzące między głoskami, które nie stykają się ze sobą, lecz są przedzielone innym segmentem, por. *AxB > BxB*, np. **seši > šeši*; *slũžyti > šlũžyti*.

Atematyczna — jest taka odmiana rzeczownika (deklinacja) lub odmiana czasownika (konjugacja), która obywają się bez sufiksu tematycznego *pie. *-e/o-* (lit. *-a-*). Por. np. formy gen. sg. *seseĩ-s* lub *seseĩ-ès* do *sesuõ* ‘siostra’, formy 1 sg. prs. (stlit.) *ei-mi* do *eĩti* ‘iść’, *duo-mi* do *dĩoti* ‘dać’.

Augmentativum (zgrubienie) — rzeczownik odrzeczownikowy wyrażający nadmierną wielkość przedmiotu nazwanego w podstawie słowotwórczej albo też negatywny stosunek uczuciowy mówiącego do tego przedmiotu (*peiorativum, deteriorativum*), np. *galviščiã* ‘wielka głowa, wielki łeb’ : *kãrviščiã* ‘marna krowa’; *arklĩnas* ‘konisko’ $\Leftarrow$ *arklĩs*; *bõbšẽ* ‘babsko’ $\Leftarrow$ *bõba*; *pliauškỹnẽ* ‘papla’ i ‘paplanina’ $\Leftarrow$ *pliauškẽti*.

Bohemizm — zapożyczenie z języka czeskiego.

Causativum, kauzatyw — forma czasownika wyrażająca fakt, że podmiot powoduje wykonanie czynności przez jego dopełnienie (por. łac. *causãre* ‘powodować, sprawiać’). Np. *gim-dỹti* ‘rodzić’ do *gĩmti* ‘rodzić się’, właśc. ‘sprawić, aby się urodziło’; *gĩ-dyti* ‘leczyć’ do *gỹti* ‘wracać do zdrowia’; *ãuš-yti* ‘chłodzić, studzić’ do *ãuštĩ* ‘chłodzić, stygnąć’; *bũd-inti* ‘budzić’ do *budẽti* ‘czuwać’.

Collectivum — rzeczownik zbiorowy, forma wyrażająca pojęcie zbiorowości, nazywająca grupę osób lub przedmiotów, np. *brolijã* ‘rodzeństwo (bracia i siostry)’ $\Leftarrow$ *brõlis*;

bernijà ‘chłopcy’ ⇐ *bérnas*; *bajorijà* ‘szlachta, bojarzy’ ⇐ *bajōras*; *jaunimas* ‘młodzież’ ⇐ *jáunas*; *šeimatīs* ‘powinowaci’ ⇐ *šeimà*; *visúomenė* ‘społeczeństwo’ ⇐ *vīsas*, *vīsi*; *laivýnas* ‘flota’ ⇐ *laīvas*. Pod względem gramatycznym zachowują się jak *singularia tantum*, nazwy niepoliczalne.

Compositum – zob. «Złożenie».

Curativum (podwójne causativum) — czasownik o treści ‘kazać/skłonić/pozwolić/zatroszczyć się, aby została wykonana czynność nazwana w podstawowym czasowniku przechodnim’. Tak np. lit. *siūt-dinti* ‘dać do uszycia (ubranie)’ rozumie się jako ‘kazać komuś, by coś uszył dla kogoś’, z kolei *lódinti* ‘drażnić psy’ jako ‘doprowadzać psy do tego, żeby szczekały’. Zob. GJL II, §§ 686n., LG 226.

Cyrkumfleks — termin oznaczający brak intonacji (przeciwieństwo «Akutu»), np. *aũkštas* sb. ‘piętro’ wobec *áuškštas* adi. ‘wysoki’. Zob. «Intonacja».

Decasuativa – wyrazy pochodne typu denominatywnego, które są derywowane nie od osnów nominalnych, lecz od form fleksyjnych: 1° zwykle od form przypadków zależnych (zob. ŽD 66n.), 2° niekiedy też od formy nominatiwu albo vocatiwu. Co do terminu ‘decasuativum’, zob. Weiss 2009, 269. Przykłady:

1. Drw. od formy gen.sg.:

diėvojis ‘boży, boski’ ⇐ *diėv-o* + *jis*. — *vaĩkojis* ‘dziecięcy’ ⇐ *vaĩk-o* + *jis*. — *Dubaũsis* n.rz. ⇐ *dub-aũs* + *jis* (jest to wariant nazwy *Dubaũs-upis*). — *bočiõsis* ‘ojcowski’ ⇐ *boči-õs* + *jis*. — *martėlėsis* ‘należący do synowej’ ⇐ *martėl-ės* + *jis*.

2. Drw. od formy gen.pl.:

2.1. z suf. -a-:

širdai m.pl. ‘kłótnia’ ⇐ *šird-ũ* (por. *širdis* ‘serce’).

2.2. z suf. -jis:

mūsūjis ‘nasz’ ⇐ *mūs-ũ* + *jis*. — *jūsūjis* a. *jūsūjis* ‘wasz’ ⇐ *jūs-ũ* + *jis*. *bočiūjis* ‘należący do rodziców’ ⇐ *boči-ũ* + *jis*. — *prūsaičiūjis* ‘należący do rodziny «Prūsaičiai»’, taki jak «Prūsaičiai» ⇐ *Prūsaiči-ũ* + *jis*. — *žasiūjis* ‘gęsie – o jaju’ ⇐ *žasi-ũ* + *jis*. — *žmoniūjis* ‘ludzki’ ⇐ *žmoni-ũ* + *jis*. — *baltūjis* ‘biały’ ⇐ *balt-ũ* + *jis* (por. ŽD § 445).

2.3. z suf. -inis:

pietūninis ‘południowy’ ⇐ *piet-ũ* (*piet-un) + -inis.

2.4. z suf. -iškas:

jūviškas ‘ichni’ ⇐ *jũ* + -iškas (-v- to wypełniacz hiatu).

2.5. z suf. -l-:

ātlaikūlės a. *ātlaikūliai* ‘resztki, ostatki’ ⇐ *atlaik-ũ* od *atlaikaĩ* ts.

3. Drw. od formy dat.sg.:

vaikūjis ‘dziecięcy, przeznaczony dla dziecka’ ⇐ *vaĩk-ui* + *jis* (z degeminacją j.j).

4. Drw. od formy loc.sg. na *-āĩ-ēn:

dienojėjis ‘dzienny’ ⇐ *deĩn-āĩ-ēn + *jis. Por. *dienojė* ‘w dzień, w dniu’, war. apokopowany *dienōj*. Resegmentacja: *dienoj-* + -ėjis wydaje neosuf. -ėjis (zob. punkt 5).

5. Drw. od formy loc.sg. na -ui z użyciem neosuf. -ėjis:

dangujėjis ‘niebiański, wieczny’ ⇐ *dangujė* ‘na niebie, w niebie’, war. apokopowany *danguĩ*.

vidujėjis ‘wewnętrzny, środkowy’ ⇐ *viduĩ* ‘wewnątrz’. — *viršujėjis* ‘wierzchni’ ⇐ *viršuĩ* ‘na wierzchu’. — Młodsze warianty tej serii są derywowane samym suf. -jis, por. *danguĩjis* < *danguĩ* ‘w niebie’ + *jis* (z degeminacją j.j), podobnie *vidũjis*, *viršũjis*. — Wyodrębniony stąd neosuf. -ujis znalazł zastosowanie w neologizmach jak *laukũjis*, *paskũjis*, poza tym w *pačiũjis*, *ledũjai* oraz w pewnych nazwach własnych, por. n.jez. *Bebrũjis*, n.rz. *Medũjā* (-ũjos) i n.m. *Bebrũjai*, *Kalnũjai*, *Varkũjai*.

6. Drw. od formy instr.sg. z końcówką *-o-h₁:

raguotas ‘rogaty’ < *rag-ō ‘z rogiem’ + *-to-. Paralela: łac. *aegrōtus* ‘chory’ < *aigrō-

to- ← *aigr-ō ‘z chorobą’ (Weiss 2009, 270).

7. Drw. od formy nom.sg.:

akmúotas ‘kamienisty – gruncie’ ← *akm-uō* ‘kamień’ + -tas (por. ŽD 349).

mėnuōlis ‘miesiączek, księżyc’ ← *mėn-uo* ‘księżyc’ + -lis. — *širšuolis* ‘szerszeń’ ← *širš-uō* ts. + -lis.

pirmàsj acc.sg. ‘pierwszy’, *margàsj* acc.sg. ‘pstry’ (w dajnach), *nečýstasj* acc.sg. ‘nieczysty’ ← *pirmas* + *jī*, *márgas* + *jī*, *nečýstas* + *jī* (por. LD § 445).

8. Drw. od formy voc.sg.:

brólis ‘brat’ ← *bro ‘bracie!’ + -lis, gdzie pwk. hipokorystyczny *bro < *brā pochodzi od plit. *brāter- ‘brat’ (por. pol. *bra-ch*, voc.sg. *brachu* ‘bracie!’). — *mergitaitė* ‘dziewczynka’ ← *mergit + -aitė ← *mergyt* (voc.sg. do *mergýtė*); dodatkowa zmiana to skrót *y* > *i* w osnowie albo neoapofonia SP *y* ⇒ SZ *i* (por. *pāsylas* ⇒ *pāsilas*).

9. Drw. od formy nom.du. na *-i-h₁:

akýlas ‘o bystrych oczach’ ← *ak-ī ‘dwoje oczu’ + -las.

ausýlas ‘dobrze słyszający’ ← *aus-ī ‘dwoje uszu’ + -las.

10. Drw. od formy nom.pl.:

žaliejis ‘jabłko zimowe’ = singulativum ← *žaliej-* + *jis* (gdzie *žaliej-* to neosnowa, którą wyabstrahowano z *žaliej* coll. ‘jabłka zimowe’, < *žal-je-ji*, por. LD § 445).

Degeminacja — uproszczenie grupy dwu identycznych spółgłosek wewnątrz wyrazu albo na końcu wyrazu, np. *šākotis* < *šak-kotis, *žirklēš* < žirk-klēs < *žirg-klēs, *gēsta* < *gens-sta (por. *gēso*, *gēsti*), *žymė* < *žym-mė < *žin-mė, *līmarka* < *lim-marka < *līn-marka*, *rās* < *ras-s < *rat-s < *rad-s (por. *rañda*, *rādo*), *lūš* < *lūš-š < *lūš-s < *lūž-s (por. *lūžo*, *lūžti*).

Deklinacja — zob. «Fleksja».

Delabializacja — zatracenie przez głoskę artykulacji dwuwargowej albo koartykulacji polegającej na zaokrągleniu warg, por. pie. *k^u, *g^u > lit. *k*, *g*.

Deminutivum — wyraz zdrobniały (rzeczownik, przymiotnik, czasownik), pochodny od pewnego wyrazu podstawowego i wyrażający pomniejszenie danego przedmiotu lub cechy. Jęz. litewski odznacza się bogactwem zdrobnień, bo do ich tworzenia używa ok. 80 sufiksów (suma danych z różnych dialektów i gwar). W jęz. literackim panuje suf. **-elis** (*žirgēlis* ‘konik’ ← *žirgas*; *mažėlis* ‘maleńki’ ← *māžas*; *gatvėlė* ‘uliczka’ ← *gātvė*), w wyrazach wielozgłoskowych odpowiada mu **-ėlis** (*vainikėlis* ‘wianuszek’ ← *vainikas*; *plonutėlis* ‘cieniuteńki’ ← *plonūtis*). Inne sufiksy to **-(i)ukas** (*dėdūkas* ‘wujek’ ← *dėdė*; *tėvūkas* ‘tato, tatuś’ ← *tėvas*; *broliūkas* ‘braciszek’ ← *brólis*; *žąsiūkė* ‘gąska’ ← *žąsis*), **-utis** (*zuikūtis* ‘zajączek’ ← *zuikis*; *sesūtė* ‘siostrzyczka’ ← *sėsė*; *saulūtė* ‘słoneczko’ ← *saulė*), **-ytis** (*brolytis* ‘braciszek’ ← *brólis*; *mamytė* ‘mamusia’ ← *mamà*), **-ulis** (*Dievūlis* ← *diėvas* ‘Bóg’; *sesulė* ‘siostrzyczka’ ← *sėsė*). Gdy chodzi o czasownik, to por. formacje na **-(s)telėti**, np. *mėstelėti* ‘rzucić nieco’ ← *mėsti*; *šilstelėti* ‘trochę się zagrzać’ ← *šilti*.

Denazalizacja — odnosowienie, zmiana samogłoski nosowej w samogłoskę ustną, np. *šāla* = [ša:la] < *šanla, *qsa* = [a:sa] < *ansa, *gįja* = [gi:ja] z *gįja < *ginja (por. *išgįjo*), *būva* = [bu:va] < *būva < *bunva (por. *būvo*).

Denominativum — wyraz pochodny, który utworzono od nomen, czyli od rzeczownika lub przymiotnika. Przykłady: 1. nomina: *āpavalas* ← *āpavas*, *avižienójai* ← *avižiena*, *giñčininkas* ← *giñčas*, *aklinai* ← *āklinas*, *gudrėiva* ← *gudrūs*, 2. verba: *grybauti* ← *grįbas*, *važiuoti* ← *vāžas*, *skersakiuoti* ← *skersākis*.

Dereduplikacja — utworzenie od formy werbalnej zaopatrzonej w sylabę reduplikacji (prs., aor., pf.) derywatu, który takiej sylaby jest pozbawiony, por. np. pf. pie. *su-sup- ⇒ neosn. psł. *sup-: scs. *sūp-a-ti* inf. ‘spać’, *u-sūp-e* aor. ‘usnął’. Jest to odwrotność sytuacji, gdy pewne formy z zatartą reduplikacją przybierają nową sylabę reduplikacyjną, por. np. gr.

ὄπωπα pf. ‘baczę, mam na oku’ = ὄπ-ωπ-α zam. starszego *ὄπα (Liv² 297).

Derywacja — proces morfologiczny polegający na tworzeniu wyrazów pochodnych od innych wyrazów lub form gramatycznych. Zob. też «Morfologia».

Derywacja wsteczna — proces słowotwórczy, w którym funkcję formantu spełnia skrócenie osnowy derywacyjnej, np. *armà* ⇐ *armuð*, *aušà* ⇐ *aušrà*, *bùdès* ⇐ *budỹnès*, *lāšis* ⇐ *lašišà*, *ménas* ⇐ *ménulis*, *riešas* ⇐ *riešutas*, *šilagà* ⇐ *šilagėlė*, stlit. *žalna* ⇐ *žalniēriai*.

Derywat — wyraz pochodny.

Deteriorativum — zob. «Augmentativum».

Deverbativum — wyraz pochodny od czasownika (*verbum*), np. *gýdytojas* ⇐ *gýdyti*, *gýdomasis* a. *pagýdomas* ⇐ *gýdo*, *grybáutojas* ⇐ *grybáuti*, *niógara* ⇐ *nugarėti*.

Directivus — zob. «Illativus».

Dualis — liczba podwójna (w odróżnieniu od *singularis* i *pluralis*). Forma liczby podwójnej wyraża fakt, że mamy do czynienia z dwoma jednostkami pojętymi jako para, np. *dvi akì* ‘dwoje oczu’ (ale *kėturios ākys* ‘czworo oczu’), *du vilkù* ‘dwa wilki’ (ale *keturi vilkaĩ* ‘cztery wilki’).

Durativum — czasownik wyrażający trwanie (por. łac. *durāre* ‘trwać’) pewnej czynności lub stanu w przeciwieństwie do jednokrotności (momentalności) lub wielokrotności (iteratywności).

Dysymilacja — odpodobnienie, w szczególności: 1° rozróżnienie dwóch głosek pierwotnie identycznych, np. *vèsti* < **vet-ti* (to z **ved-ti*); *vèzdavo* < **ved-davo* (por. *vedù*); *kambarỹs* < **kam.marys* (zapoż. ze śrwn. *kammer*), 2° powiększenie różnicy między dwiema głoskami, np. *šĩmtas* < **šintas*; *grámdyti* < *grándyti* (por. *gréndžiu*); *dūgnas* < **dubnas*.

Dysymilacja na odległość — odpodobnienie zachodzące między głoskami, które nie stykają się ze sobą, lecz są przedzielone innym segmentem, por. *dirgėlė* < **dilgėlė*; *sidābras* < **sirabras*; *smākras* < **smašras*. — Dysymilacyjny zanik jednej z dwóch identycznych spółgłosek w sekwencji wyrazu, np. *aguonà* < **maguona*; *kaĩras* < **krairas*; *kāklas* < **kalklas*; *naũjas* < **niaujas*; *pìnigas* < *piningas*; *ugnìs* < **ungnis*.

Dźwiękonaśladowczy (onomatopeiczny) — o wyrazie, który polega na swego rodzaju naśladownictwie naturalnych dźwięków (por. pol. *miauczeć*) albo ruchów (por. pol. *dyndać*, *zygzak*). Por. hasła lit. *barškėti*, *baũbti*, *kraũkti*, *šlamėti*, *švilpti*.

Efekt de Saussure’a — tak od nazwiska odkrywcy nazwano zjawisko fonetyczne, polegające na zaniku spółgłoski laryngalnej w pie. pierwiastku zawierającym samogłoskę **o* w takich otoczeniach, jak *-oRHC i *#HRO-, np. gr. τόπος ‘dziura, otwór’, het. *tarma-* ‘gwóźdz, kołek’ < pie. **torh₁-mo-* (wobec SE τερέτρον ‘świder’), gr. πόρνη ‘ prostytutka’ < pie. **porh₂-neh₂* (wobec SZ ππράσκω ‘sprzedaję’ < pie. **prH-ske-*), lit. *spartà* ‘prędkość’ < **sporH-teh₂* (wobec SZ *spirti* m.in. ‘naglić’ < pie. **sprH-tei*); gr. μοιχός ‘cudzołóżnik, kochanek’ < pie. **h₃moig^h-o-* (wobec SE **h₃meig^h-* w ομείχω ‘oddaję moc’).

Ekspresywny — o znaczeniu wyrazu: nacechowany uczuciowo.

Elizja — zanik końcowej samogłoski wyrazu (lub I członu złożenia) przed samogłoskowym nagłosem innego wyrazu (lub II członu złożenia), np. *pasilgo* < *pa.si.ilgo*; *neĩs* < *ne.eĩs*; *nišėjo* < *ne.išėjo*; *nėjo* < *ne.ėjo*; *nesù* < *ne.esù*; *bēsama* < *be.ēsama*; *tesiẽ* ob. *te.esiẽ*; *amžinātilsį* < *amžiną ātilsį*. — Zanik samogłoski w nagłosie II członu złożenia: *netnėš* < *ne.atnėš*; *nėrk* < *ne.ārķ*; *priengis* < *prie.angis*; n.m. *Naujāžeris* < **Naujā.ežeris*; n.rz. *Užuožeris* < *Užuo.ežeris*.

Enklityka — nie noszący akcentu jednosylabowy wyraz, który dołącza się do poprzedzającego go wyrazu akcentowanego, tworząc wraz z nim zestrój akcentowy, por. *Kám gi aš dirbu?* ‘Po cóż ja pracuję?’.

Epenteza — to samo, co «Insercja».

Epiteza — pojawienie się wtórnej spółgłoski zwartej (np. *t*) na końcu wyrazu w pozycji

po spółgłosce szczelinowej (np. *s*) lub półotwartej (*n*, *r*). Epitetyczna jest np. spółgłoska *-t* 1. w nwn. *Papst* ‘papież’ < śrwn. *bābes* (zob. też s.v. *jākšis*), 2. w nwn. *andert(halb)* ‘półtora’ ⇐ *ander*) i 3. w pol. gw. *ament*, *iment* < *amen* oraz ros. gw. *uragánt* < *uragán*. Do punktu 1. dołączają lit. gw. *abrūstas* i *zopōstas*, zapożyczone z błr. *abrús* i *zapás*. — Epitetycznym można też nazywać *-j* w lit. gw. *žmuōj* i *akmuōj*.

Etymologia — nauka o pochodzeniu i pierwotnym znaczeniu leksemów lub wyrazów pewnego języka oraz o ich powiązaniach w ramach grupy (rodziny) języków pokrewnych. Celem etymologii jest ustalenie – przy pomocy praw rozwoju fonetycznego, a więc na gruncie fonetyki historyczno-porównawczej – pierwotnego brzmienia wyrazu, jak też określenie – na gruncie historyczno-porównawczej morfologii – pierwotnej budowy morfemowej wyrazu i wynikającego z niej pierwotnego znaczenia (zob. «Znaczenie etymologiczne»).

Etymologia ludowa — interpretacja wyrazu odosobnionego albo obcego (jego budowy, znaczenia), której dokonują mówiący zgodnie z własnym poczuciem językowym. Taka interpretacja jest z reguły rozbieżna z etymologią naukową, wypływającą z analizy faktów historyczno-porównawczych. Przykłady form «zniekształconych» w następstwie interpretacji «ludowo-etymologicznej»: *bezdžiōnė*, *ketveřgas*, *temptyvā*.

Etymon — pierwotna forma wyrazu.

Eufemizm — forma językowa użyta zastępczo w miejsce innej, zakazanej przez tabu, por. *anàs*, *bičiulienė*, *ilgātė* a. *ilgōji*, *nelabàsis*, *paskutiniōji*.

Fleksja — proces morfologiczny polegający na tworzeniu form odmiany pewnego leksemu (wyrazu) przy użyciu afiksów gramatycznych (końcówek), które wyrażają funkcje przede wszystkim składniowe. Fleksja obejmuje z jednej strony **deklinację** – odmianę imion (rzeczowniki, przymiotniki, liczebniki, zaimki) przez przypadki, liczby i rodzaj gramatyczny, z drugiej strony **koniugację** – odmianę czasowników przez takie kategorie fleksyjne, jak osoba, liczba, czas, strona, tryb itp.

Fonotaktyka — zespół ograniczeń w łączliwości segmentów fonologicznych danego języka. Wyznaczają one dopuszczalny typ struktury sylaby i typ wyrazu fonologicznego w danym języku. Ograniczenia te dają o sobie znać m.in. w trakcie asymilowania zapożyczeń, gdy postać fonotaktyczna tych ostatnich ulega dostosowaniu do wymagań języka asymilującego.

Formacja — struktura morfologiczna podzielna na ośnowę (podstawę słowotwórczą) i formant czyli afiks.

Formant — to samo, co «Afiks».

Frequentativum — czasownik wyrażający czynność powtarzającą się, ponawianą (por. łac. *frequentāre* ‘powtarzać, ponawiać’). Np. *dáigstyti* ‘stebnować’ do *dlegtī* ‘kłuć’; *várstyti* ‘nanizywać’ do *vérti* ‘kłuć, nizać’; *žangstyti* ‘kroczyć, postępować’ do *žeñgti* ‘kroczyć’.

Geminata — podwojenie spółgłosek. Tu używa się tego terminu w węższym znaczeniu: zbieg dwu identycznych fonemów, który odtwarza się na granicy morfologicznej w toku postępowania rekonstrukcyjnego, np. *m-m* w praformie **žim-mė*, z której wywodzi się wyraz *žymė* ‘znak’.

Geminata graficzna — w litewskiej pisowni etymologicznej czasem pojawia się geminacja spółgłoskowa, której w wymowie odpowiada pojedyncza spółgłoska, np. *pusseserė* = [*pùseserė*] ‘kuzynka’ (złożenie, por. *pùs(ė)* i *seser(i)*).

Germanizm — zapożyczenie z języka niemieckiego.

Gramatyzacja — przejście wyrazu z systemu słownikowego do systemu gramatycznego, np. gw. *daiktė* przyimek ‘zamiast’ ⇐ forma loc. sg. ‘w (jednym) miejscu’.

Gwarowy, dialektalny — wyraz nie należący do standardu, czyli do jęz. literackiego.

Hapaks (gr. ἁπαξ λεγόμενον ‘raz tylko powiedziane’) — wyraz przekazany filologicznie w jednym tylko zaświadczeniu (zapisie). Por. np. stlit. *beziona* wymienione pod

hasłem *beždžiōnē*; stlit. *čirepčyna*.

Haploglogia — zanik jednej z dwu następujących po sobie sylab. Chodzi z jednej strony o sylaby o identycznym składzie fonemowym, np. *gýslapis* < *gysla.lapis; *šémargas* < *šēma.margas; n.m. *Tauragē* < *taura.ragē; n.m. *Taurāvas* < *taura.ravas; *tévardis* < *téva.vardis*; *kasdiēnis* < *kasdieñ.nis*. Z drugiej strony chodzi o sylaby o podobnym, lecz nieidentycznym składzie fonemowym, np. *bōtkotis* z *botakotis < *botaga.kotis; *meškōjis* < *meška.kōjis*; *kākligē* < *kakla.ligē.

Heteroklityczny — mówi się o typie odmiany rzeczownika, gdy ten pokazuje zmienność tematu w różnych przypadkach, zob. np. hasło *vanduō*.

Heterosylabiczny — należący do innej (sąsiedniej) sylaby — mówi się o fonemie w sylabicznej strukturze wyrazu. Por. «Tautosylabiczny».

Hiat (łac. *hiatus*) — rozziw, zbieg dwu samogłosek na granicy morfemów albo na granicy wyrazów. Gdy z chęci ułatwienia wymowy pojawia się tendencja do przewyciężenia rozziwu, następują takie zmiany fonetyczne, jak 1. epenteza spółgłoski ześlizgowej *i* (po *i*) lub *u* (po *u*), np. *pri.jēmē* < *pri.ēmē*, *su.védē* < *su.édē*, 2. elizja samogłoski (zob. «Elizja»), 3. kontrakcja samogłosek (zob. «Kontrakcja»), 4. konsonantyzacja samogłoski (zob. «Konsonantyzacja»).

Hiat laryngalny — hiat spowodowany zanikiem pie. spółgłoski laryngalnej, stojącej w pozycji *po* samogłosce wysokiej (*i* lub *u*) i *przed* jakąkolwiek samogłoską. Ten prajęzykowy hiat był eliminowany drogą wsunięcia spółgłosek ześlizgowych *i* i *u* jako wypełniaczy hiatu, w szczególności *i* wsuwano w pozycji *po i*, zaś *u* w pozycji *po u*. Przykłady: 1. *vijo* ‘zwijał’ (inf. *výti*) pochodzi z pb. *uiiā-, to z pb. *ui.ā- (hiat), kontynuującego pie. *ui.ā- z *uih₁-eh₂- (SP *uiēh₁-), 2. *bùvo* ‘był’ (inf. *būti*) pochodzi z pb. *buuā-, to z pb. *bu.ā- (hiat), kontynuującego pie. *b^hu.ā- z *b^huh₂-eh₂- (SE *b^hueh₂-).

Hiperpoprawna — mówi się o pewnej formie językowej, która została utworzona w następstwie mylnie rozumianej normy językowej. Tak np. na obszarze dzukskim, gdzie *tik* ‘tylko’ wymawia się *cik* [tʰik], literacka forma *atsiprašāũ* ‘przepraszam’, wymawiana w szybszym tempie jako [atʰiprašau], jest zastępowana przez *atiprašāũ*. Dzieje się tak na skutek przekonania, że każda sekwencja gw. [tʰi] musi mieć odpowiednik w literackiej sekwencji [ti].

Hipokorystyczna — mówi się o formie (rzeczownika lub imienia własnego), która wyraża pieśzotliwy stosunek do osoby nazywanej, np. pol. *tat-uś* (od *tata*), *Sta-ś* (od *Stanisław*), przenośnie też o rzeczach, np. *brzu-ś* (od *brzuch*). Osnową hipokorystycznej formy wyrazu jest tzw. pierwiastek hipokorystyczny, tj. swoiste, nie liczące się z granicą morfologiczną przekształcenie wyrazu neutralnego pod względem uczuciowym, por. wyżej *tat-*, *Sta-*, *brzu-*. Zob. objaśnienia wyrazów *brólis*, *brótis*, *lénkas*, *móša*, *preĩkšas*. Dla całego zagadnienia zob. Kuryłowicz 1987, 213-218.

Homofonia — identyczność brzmienia dwu wyrazów (*homofony*), które mają różne znaczenia, są odmiennego pochodzenia i różnią się pisownią, por. dla przykładu *sègti* i *sèkti*, *tógti* i *tókti*.

Hybryda, hybrydalna — mówi się o takiej formacji słotwórczej, w której doszło do połączenia morfemu rodzimego z morfemem obcojęzycznym, np. *kalāvēžē*, *kolūkis*, *rankavētas*.

Hydronimy — nazwy wód, w szczególności nazwy mórz, np. *Báltijos jūra*, *Ramūsis vandenynas*, nazwy rzek, np. *Nėmunas*, *Neris*, *Kernavė* i nazwy jezior, np. *Gālvė*, *Sartaĩ*.

Hysterokinetyczny — zob. «Apofońiczno-akcentowe paradygmaty».

Illativus (directivus) — stlit. przypadek lokalizacji kierunkowej o cesze *-n*, odpowiadający na pytanie ‘dokąd? do wewnątrz czego?’, np. *amžinon karalyston tavon* ‘do wiecznego królestwa twojego’, *tuosna namuosna* ‘do tego domu’ (GJL III, § 207). Dziś w funkcji przysłówka: *laukañ* ‘na dwór’ (dosł. ‘na pole’), *miškañ* ‘do lasu’, *šaliñ* ‘na bok,

precz'. Por. «Allativus».

Inchoativum — czasownik oznaczający moment początkowy stanu lub procesu, np. *įniŗsta* 'wpada w złość', *praŗyŗsta* 'rozkwita', *sŗnŗsta* 'starzeje się'.

Inessivus — stlit. przypadek lokalizacji spoczynkowej z postpozycją *en, odpowiadający na pytanie 'wewnątrz czego?', np. *Dievŗ... manamŗ* 'w Bogu... moim' (GJL III, § 20). Por. «Adessivus».

Infigowana — mówi się o formacji czasu teraźniejszego, która jest zaopatrzona w infiks nosowy (zob.).

Infiks nosowy — morfem gramatyczny wstawiony do leksemu dla wytworzenia formy czasu teraźniejszego. W materiale litewskim infiksem jest segment *n* lub *m* zajmujący pozycję przed końcową spółgłoską leksemu w takich formach prs., jak np. *kri-n-tũ* (prt. *kritaũ*), *ŗvi-ŗn-ta* (prt. *apŗvŗto*), *li-m-pũ* (prt. *lipaũ*), *pra-n-tũ* (prt. *prataũ*), *ta-m-pũ* (prt. *tapaũ*), *se-ŗn-ka* (prt. *apsŗko*). — Z pochodzenia infigowane są również pewne formy czasu teraźniejszego, które zawierają samogłoski /ĩ, ũ, ē, ā/ wywodzące się z denazalizacji samogłosek nosowych -ĩ-, -ũ-, -ē-, -ā-, np. *rỹja* z *rija < *ri-n-ja (por. *rijo*), *kliũva* z *kliũva < *kliu-n-va (por. *kliũvo*), *gŗsa* z *ge-n-s-a (por. *gŗso*), *ŗŗla* z *ŗa-n-la (por. *uŗŗŗlo*). — W wypadku pierwiastków seŕowych (zob.), gdzie infiks znajdował się przed spółgłoską laryngalną, kontynuant litewski pokazuje infiks stojący wprost przed końcówką osobową, np. gw. *gli-n-ũ* 'lepieć' z *gli-n-H-oh₂ (pwk. *gleĩH-), gw. *si-n-ũ* 'wiążeć' z *si-n-H-oh₂ (pwk. *seĩh₂-). Dzieje się tak na skutek zaniku spółgłoski laryngalnej w pozycji przedsamogłoskowej.

Ingressivum — zob. «Inchoativum».

Insercja a. epenteza — pojawienie się spółgłoski wewnątrz wyrazu w pozycji, w której wcześniej jej nie było, por. 1. w grupie *sr*: *nas-t-raĩ* < *nasraĩ*, *gaĩs-t-ras* < *gaĩsras*, 2. w grupie *-ml-*: *im-b-liŗti* < *imliŗti*, 3. przed grupą *-st-*: *apĩna-k-stris* < *apĩnasris*, 4. przed grupą *-zd-*: *ble-g-zdinga* (stlit.) < *blezdingŗ*, 5. przed grupą *-ŗt-*: *raĩ-k-ŗtis* < *raĩŗtis*, *bŗ-k-ŗtas* < *boŗtas, 6. przed grupą *-ŗŗ-*: *ŗtvir-k-ŗŗias* < *atvirŗŗias.

Intonacja (akut) — uwydatnienie początkowej mory w sylabie długiej, gdy pada na nią akcent. Por. różnicę między akutem i brakiem akutu (znak ~) w następujących parach wyrazowych: *klŗstŗ/klŗstŗ*, *tŗŗŗ/tŗŗŗ*, *sugŗuti/sugŗũs*, *ŗŗuk/ŗŗũk*, *vŗŗŗ/vŗŗŗ*, *gĩnti/gĩŗti*. Zob. też «Laryngalna».

Iranizm — zapożyczenie z języków irańskich.

Iterativum, iteratyw — czasownik wyrażający czynność powtarzającą się (łac. *iterŗre* 'powtarzać') lub wielokrotną, np. *ŗŗŗ-ŗti* 'łamać' (do *ŗŗŗŗti*), *ŗŗŗ-dyti* 'łapać, łowić' (do *ŗŗŗŗti*), *kil-ŗti* 'podnosić' (do *kŗŗti*), *ŗŗŗ-ŗti* 'rozkopywać ziemię' a. *ŗŗŗ-liŗti* ts. (do *ŗŗŗŗti*), *vŗŗŗ-ŗti* 'popłakiwać' (do *vŗŗŗti*), *ŗirkinŗti* 'kupować' (do *ŗirŗti*), *ŗŗŗ-ŗti* 'poszukiwać' (do *ŗŗŗŗti*).

Kalka językowa — zapożyczenie od innego języka wzoru semantycznego celem wytworzenia z jego pomocą nowej formacji w materiale rodzimym, np. *ŗŗŗ-laivis* ⇐ nwn. *Dampf-schiff*; *ŗ-spŗŗdis* ⇐ nwn. *Ein-druck*; *ŗŗŗŗŗŗbis* ⇐ ros. *ŗŗŗŗŗŗŗŗŗ*; *ŗŗŗŗŗŗŗŗŗ* ⇐ pol. *sŗowo honoru*.

Kauzatyw — zob. «Causativum».

Konektyw — w strukturze wyrazu: segment bez funkcji semantycznej sŗuŗący jedynie spojeniu osnowy z formantem sŗowotwŗrczym, por. -k- w lit. *ŗu-k-sŗ-ti* (pol. *ŗy-k-ać*), *tŗi-k-sŗ-ti* albo -j- w lit. *tŗi-j-ŗti*.

Koniugacja — zob. «Fleksja».

Konsonantyzacja — zmiana samogłoski wysokiej *i*, *u* w spółgłoskę zeŗlizgowŗ *ŗ*, *ŗ* (> *j*, *v*) dla pokonania hiatu, np. *apŗŗkti* < *api.ŗkti* (por. pol. *dojŗŗ* < *do.ŗŗŗ*). Por. teŗ ŗm. *sŗŗŗŗti* < *sŗŗŗŗti.

Kontrakcja — 1° ŗciŗgniŗcie dwŗch samogłosek w jednŗ, np. *ŗŗŗ* < *ŗŗ.ŗŗ*; *ŗokim* < *pŗkim z *pŗ.ŗkim; n.m. *ŗŗŗŗ* < *Pŗŗŗŗ, to z *Pŗ.ŗŗŗ < Pŗ.ŗŗŗŗ; *ŗŗŗ* < *ŗri.ŗis (to z

*tre.iis < *tre.ies), 2° ściągnięcie dwóch samogłosek w dyftong, np. n.rz. *Šilaũpė* z *Šila.upė, 3° ściągnięcie dwóch spółgłosek w jedną, np. *giñčas* < *gint.šas; *vėčas* < *vet.šas (to z *vėtušas*); *ledžinga* < *led.žinga; *žvāgalis* < *žvak.galis (to ze *žvakì-galis*).

Kuronizm — zapożyczenie z języka kurońskiego.

Laryngalna (spółgłoska) — jedna z trzech praindoeuropejskich spółgłosek szczelinyowych (*h₁, *h₂, *h₃), które zanikły niemal wszędzie przed ukazaniem się pierwszych zabytków w językach ie. (wyjątkiem jest grupa języków anatolijskich, gdzie częściowo utrzymały się *h₂ i *h₃). W materiale litewskim ślady laryngalnych stanowią przede wszystkim samogłoski długie rozmaitych wyrazów prymarnych, odziedziczonych z prajęzyka ie. Por. np. takie formy czasownikowe, jak *dėti* < *d^heh₁-C, *stėti* < *stāti < *steh₂-C, *dūoti* < *dōti < *deh₃-C, które mają odpowiedniki w gr. *t^hē-* (τίθημι), *stā-* (ἵστημι, dor. ἵσταμι) i *dō-* (δίδωμι). — Specyficznym dla jęz. litewskiego śladem jest intonacja (akut), która ukształtowała się na sylabach zawierających niegdyś tautosylabiczną spółgłoskę laryngalną – w odróżnieniu od sylab nie zawierających fonemu laryngalnego. Gdy w epoce zaniku spółgłosek laryngalnych następowało wydłużenie samogłoski towarzyszącej spółgłosce laryngalnej (tzw. wydłużenie zastępcze, kompensacyjne), ustalało się fonologiczne przeciwstawienie sylab długich i sylab krótkich. W czasach historycznych przejawia się ono na płaszczyźnie prozodycznej, mianowicie jako opozycja intonacji sylabicznej (dawna sylaba laryngalizowana) i braku intonacji (dawna sylaba nielaryngalizowana). Litewskie wyrazy i formy wyrazowe kontynuujące pie. prototypy z udziałem spółgłoski laryngalnej zostały zebrane w pracy Smoczyński 2006.

Leksem — morfem leksykalny w przeciwieństwie do morfemu gramatycznego; element słownikowy wspólny pewnej grupie form odmiany albo form słowotwórczych.

Leksykalizacja — sytuacja, gdy pewna forma językowa traci związek z wyrazem dotąd ją motywującym i staje się samodzielną (etymologicznie nieprzejrzystą) jednostką słownikową. Główne przyczyny leksykalizacji to 1. zanik wyrazu motywującego (np. *ašvėnis* ← *ašvas, *ūdrėti* ← *ūdros, *vadėvas* ← *vadoti), 2. zróżnicowanie znaczenia w stosunku do wyrazu motywującego (np. *ragėuti* : *rėgas*), 3. zróżnicowanie formy dźwiękowej w stosunku do wyrazu motywującego, zwykle wywołane nieregularną zmianą fonetyczną (np. *mėšlas* : *mėžiui*; *sarvalai* : *sraėėti*; *sėtros* : *sėėti*, *sėuvo*). Analiza form zleksykalizowanych stanowi główny przedmiot badania etymologicznego.

Letonizm — zapożyczenie z języka łotewskiego.

Lituanizm — zapożyczenie z języka litewskiego.

Metanaliza — to samo, co «Reanaliza».

Metateza — przestawka, przestawienie kolejności głosek w obrębie wyrazu, np. *kepė* < *peku; *sėtros* < *sėertos*; *dulsė* < *dusė*; *tulė* < *žultis.

Metatonía. Zastąpienie intonacji (akutu) brakiem intonacji jako charakterystyka pewnych form pochodnych nazywa się metatonią cyrkumfleksową, por. *bėgis* ← *bėgti*; *stėvai* ← *stėviui*; *pastėvai* ← *pasistėti*; *šėkis* ← *šėkti*; *ilėgis* ← *ilėgas*; *kaėdis* ← *kėsti*; *gerėvinas* ← *gerėvė*; *kuėpius* ← *kėrpės*. — Proces odwrotny, gdy derywat tworzony od osnowy nieintonowanej otrzymuje intonację jako dodatkową charakterystykę, nazywa się metatonią akutową, np. *vėrėža*, *vėrėžas* ← *verėžti*; *žėbas* ← *žėbti*; *žėrgas* ← *žėrgti*; *dilba* ← *delėbti*; *kimėša* ← *kimėšti*; *ėnkėstis* ← *ėnkėstas*; *vilkė* ← *vilkas*; *dviėjau* : *dviėjũ*.

Monoftongizacja — zmiana dyftongu (dwugłoski) w monoftong (samogłoskę), np. *ėbetas* < *ėbeitas*; *muomė* < *muomė*; żm. *vėks* < *vaėks* (por. *vaėkas*).

Morfem — najmniejsza jednostka o funkcji leksykalnej (leksem) albo gramatycznej (gramem).

Morfologia — część gramatyki zajmująca się morfemami i strukturami zbudowanymi z morfemów, tj. wyrazami. Morfologia dzieli się tradycyjnie na fleksję – naukę o odmianie wyrazów (zob. «Fleksja») i derywację – naukę o tworzeniu nowych wyrazów na podstawie

innych, już istniejących (zob. «Derywacja»).

Nazalizacja — przekształcenie tautosylabicznego połączenia samogłoski ustnej ze spółgłoską nosową (dwa fonemy) w samogłoskę nosową (jeden fonem), np. *līsti* < *lin.sti (to z *lint-ti < *lind-ti, por. *liñdo*), *siũsti* < *siun.sti (to z *sĩunt-ti, por. *siuñtē*), *tėvas* < *tēn.uas, *žqsis* < *žan.sis.

Neoapofonia — innowacyjna apofonia. Obejmuje dwie grupy zjawisk morfologicznych: 1° odnowienie odziedziczonych form apofonicznych, 2° wytworzenie nowych form apofonicznych. Trzeba jeszcze uwzględnić wypadki zniesienia apofonii, bo to również objaw rozwoju innowacyjnego. Wydaje się, że główne przekształcenia obserwowane w materiale litewskim miały swój początek w zmianie głosowej, jaką była wokalizacja pie. sonantów *ɾ, *l, *m, *ŋ w st. zanikowym *TRT; proces ten pociągnął za sobą zatarcie różnicy między pierwiastkami typu *TeRT i pierwiastkami typu *TReT. Wokalizowany SZ miał początkowo formę *TiRT, rzadziej *TuRT (por. *spirti* ob. *spūrti*; *girtas* ob. *gurklỹs*). Następnie drogą analogii paradygmatycznej pojawiła się w SZ forma 'niefonetyczna' *TriT* (*TRuT*). Por. proporcję *TeRT* : *TiRT* = *TReT* : *x*; *x* = *TRiT* (Kuryłowicz 1956a, 220n.). Takie pierwiastki, jak *bred-*, *dreb-*, *kek-*, *trek-* przybrały w SZ formy *brid-*, *drib-*, *krik-*, *trik-*, a te wyparły refleksy fonetyczne *bird-, *dirb-, *kirk-, *tirk-.

1.0. Przykłady odnowienia apofonii:

1.1. Po spłynięciu pie. barw *o i *a w pb. *a apofonia pie. SP *e ⇒ SO *o (*b^hred- ⇒ *b^hrod-) przybrała postać *e ⇒ *a (pb. *bred- ⇒ *brad-), czyli SO zaczął być wyrażany samogłoską *a. Pierwiastki z wokalizmem *ē dostosowały się do tego stanu rzeczy, tak że ich stopień o, dotąd mający formę *ō (skąd lit.-łot. *uo*), teraz został zastąpiony przez *ā (skąd lit. *o*, łot. *ā*). Przykłady nowego SO od pwk. z *ē: *boginti* (starsze łot. *buôdzināt* ⇐ *bēg-, *bēgti*); *brôžti* (starsze *brúožti* ⇐ *brēžti*); *slôgti* zam. *sluog- ⇐ *slēgti* (starsze *slúogas*); *sodinti* zam. *suodyti ⇐ *sēdu* (por. scs. *saditi*; sb. *súodžiai*). — Szerzenie się apofonii lit. *ė* ⇒ *o* kosztem lit. *ė* ⇒ *uo* pociąga niekiedy za sobą skutek uboczny w postaci hiperpoprawnego zastępstwa *uo* przez *o* i, na odwrót, *o* przez *uo*. Wtórne *o* zam. etymologicznego *uo* (*ō) widać np. w *seseŕkopiai* zam. *seserkuopiai (por. *kúopa*). Wtórne *uo* zam. etymologicznego *o* (*ā) ukazuje się m.in. w *búožė*, *druožti*, *kuôlas*, *stuogas*, *stuomuô* i *žuobris*.

1.2. Odziedziczony szereg SP *e* ⇒ SO *a* (*bred-* ⇒ *brad-*) został odnowiony pod formą SZ *i* ⇒ SO *ai* (*brid-* ⇒ *braid-*). Pociągnęło to za sobą częściowe zastępstwo SO *a* przez SO *ai* w takich kategoriach, jak causativa (*kraikýti*, *raitýti*), iterativa (*braidýti*) i intensiva (*bráidžioti*).

1.3. Forma st. pełnego dostosowuje się do formy st. zanikowego, który został scharakteryzowany innowacyjną sekwencją *irC*:

prs. *peršù* (inf. *piršti*) zam. *prešu < pie. *prek-, por. iter. *prašýti*.

prs. *perkù* (inf. *pirkti*) zam. *preku < pie. *prek^u-, por. łot. *prece*, lit. *prākė* (brak iter. †prakyti).

2.0. Przykłady nowopowstałych stopni apofonicznych:

2.1. St. zanikowy typu *TRiT* ⇐ *TReT*: zob. wyżej.

2.2. St. zanikowy typu *TRiT* ⇐ *TReT*, np. *pliš-* ⇐ *plēš-*, por. *plýšta* (*pliš-sta) : *plēšti*; *ryž-* ⇐ *rēž-*, por. *parýžta* (*riž-sta) : *rēžti*; *brīž-* ⇐ *brēž-*, por. *brýžta (*brīž-sta) : *brēžti* (por. drw. *bráizyti* w punkcie 2.7).

2.3. St. zanikowy typu *TiT*, wytworzony proporcją *TReT* : *TRiT* = *TeT* : *x*; *x* = *TiT*, np. *gis-* ⇐ *ges-*, por. *gisti* : *gēsti*; *kib-* ⇐ *keb-*, por. *kibti* : *kēbti*; *kiš-* ⇐ *keš-*, por. *kīsti* : *kēsti*; *šik-* ⇐ *šek-, por. *šikti* : *šēkti; *tiž-* ⇐ *tež-*, por. *tīžti* : *tēžti*.

2.4. St. o typu *TRaiT*, utworzony od SZ *TRiT* (⇐ *TReT*), np. *braid-* ⇐ *brid-* (*bred-*), por. *braidýti*, *bráidžioti* : *bridaũ*, *bristi* (stary SO: *bradýti*, por. scs. *broditi*); *draib-* ⇐ *drib-* (*dreb-*), por. *draibstýti* : *dribti* (stary SO: *drabstýti*); *krait-* ⇐ *krit-* (*kret-*), por. *kráičioti*, *kraitýti* : *kristi* (stary SO: *kratýti*); *maizg-* ⇐ *mizg-* (*mezg-*), por. *(su)maizgýti* : *(su)mizgti*

(stary SO: *mazgýti*, *magztýti*).

2.5. St. o typu **TaiT**, utworzony od SZ **TiT** ($\Leftarrow$ **TeT**), np. **kaiš-** $\Leftarrow$ **kiš-** (*keš-*), por. *kaišioti* : *kišti* (stary SO: *kāšē*, *kāšenē*); **paiš-** $\Leftarrow$ **piš-** (*peš-*), por. *paišioti* : *piša* (stary SO: *pašýti*); **staip-** $\Leftarrow$ **stip-** (*step-*), por. *staipýtis* : *stipti* (stary SO: *stapýti*, *stapinti*); **šaik-** $\Leftarrow$ **šik-** (**šek-*), por. *šaikioti* : *šikti* (brak starego SO **šak-*); **taiž-** $\Leftarrow$ **tiž-** (*tež-*), por. *taižytis* : *tižti* (stary SO: *taž-*, por. *ištažėti*).

2.6. St. o typu **TaiR**, utworzony od SZ **TiR** ($\Leftarrow$ **TeR**), np. **gaim-** $\Leftarrow$ **gim-** (*gem-*), por. *gaiminti* : *giñti* (stary SO: *gaminti*); **gain-** $\Leftarrow$ **gin-** (*gen-*), por. *gainioti* : *giñti* (stary SO: *ganýti*, *gānas*); **dail-** $\Leftarrow$ **dil-** (*del-*), por. *dailyti* : *dilti* (stary SO: *dalýti*, *-aũ*; *dalis*, *dalià*); **tair-** $\Leftarrow$ **tyr-** (**ter-*), por. *tairautis* : *týriau* (*tirti*), *tyrėti* (stary SO: *tárdyti*); **žair-** $\Leftarrow$ **žir-** (*žer-*), por. *žairijà*, *žairià* : *žirti* (stary SO: *žarstýti*). — W tym typie znalazły też oparcie takie derywacje, jak 1° **tvain-** $\Leftarrow$ **tvin-** (*tven-*), por. *tvaĩnyti* : *tvinti* (stary SO: *tvānas*), 2° **gaiv-** $\Leftarrow$ **gyv-**, por. *gaivinti* : *gývas*. — W następstwie innowacji nr 2.4.-2.6. ustaliły się nowe pdg. dyftongiczne, które zajęły miejsce obok starszych monoftongicznych z samogłoską *e*.

2.7. St. o typu **TRaiT**, oparty na SZ typu **TRiT** ($\Leftarrow$ **TRēT** (punkt 2.2)), np. **plaiš-** $\Leftarrow$ **pliš-**, por. *plaišyti* : *plýšta* (stary SO: *plúoštas* < **ploh₁k-*); **raiž-** $\Leftarrow$ **ryž-**, por. *ráižyti* : *rýžta* (stary SO: *rúožas* < **uroh₁g-*); **braiž-** $\Leftarrow$ **brīž-**, por. *bráižyti* : **brýžta* (stary SO: *brúožas* < **b^hroh₁g^h-*). — Nowe pdg. dyftongiczne z akutowanym *ai* stanęły obok starszych monoftongicznych z akutowaną samogłoską długą *i*.

2.8. St. *e* typu **TReiT**, oparty na SZ typu **TRiT**, przy czym stary SE ma trojaką postać: **TRieT**, **TReT** lub **TRēT**. Przykłady: 1° **skleid-** $\Leftarrow$ **sklid-**, por. *skleišti* : *sklisti* (stary SE: *skliedžiũ*); **geiž-** $\Leftarrow$ **giž-**, por. *géižėti* $\Leftarrow$ *gižti* (stary SE: *giežti*); **sneig-** $\Leftarrow$ **snig-**, por. *snéigėti* $\Leftarrow$ *snigti* (stary SE: *sniēgti*). — 2° **pleit-** $\Leftarrow$ **plit-**, por. *pleišti* : *plisti* (stary SE: *plet-*); **reiž-** $\Leftarrow$ **riž-**, por. *réižtis* : **riž-* (por. *rýžtis*, scs. *rīžnoti*; stary SE: **rež-*, por. *rāžas*). — 3° **pleiš-** $\Leftarrow$ **plyš-**, por. *pléišėti* $\Leftarrow$ *plýšti* (stary SE: **plēš-*, *plēšti*). — Dyftong *ei* wymienionych form jest wytworem procesu apofonicznego (**RiT** $\Rightarrow$ **ReiT**) i jako taki nie ma nic wspólnego z prajęzykowym **ei*, które odtwarzamy np. w pwk. **leip-*, **meiž-*, **šuejt-* itp. (por. punkt 2.9).

2.9. St. *e* typu **TReT**, oparty na SZ **TRiT** ($\Leftarrow$ **TReiT**), np. **lep-** $\Leftarrow$ **lip-** (**leip-*), por. *lempù* : *lipti* I; **mež-** $\Leftarrow$ **miž-** (**meiž-*), por. *mēžũ* : *mižti*, *minžũ*; **red-** $\Leftarrow$ **rid-** (**rejd-*), por. *rendũ*, *rèsti* : *ridinti*; **skred-** $\Leftarrow$ **skrid-** (**skrejd-*), por. *skrendũ*, *skristi*; **švet-** $\Leftarrow$ **švit-** (**šuejt-*), por. *šventũ*, *švēsti* : *švintũ*, *švisti*. W następstwie tej innowacji pdg. dyftongiczne z odziedziczonym **ei* zostały odnowione przez pdg. monoftongiczne z wokalizmem *e*.

2.10. St. *e* typu **TRieT**, oparty na SZ **TRiT** ($\Leftarrow$ **TReiT**), np. **liep-** $\Leftarrow$ **lip-** (**leip-*), por. *liempù* : *limpù*, *lipti* I; **briezg-** $\Leftarrow$ **brizg-** (**breižg-*), por. *atsibriēgzti* : *brīgztĩ*, *brizgėti*; **skried-** $\Leftarrow$ **skrid-** (**skrejd-*), por. *skriedžiũ* : *skrindũ*, *skridaũ*; **riet-** $\Leftarrow$ **rit-** (**rejt-*), por. *riečiũ* : *ritũ*. W następstwie tej innowacji pdg. dyftongiczne z **ei* zostały odnowione przez pdg. dyftongiczne z *ie*.

2.11. St. *e* typu **eR**, oparty na SZ **iR** (rozpowszechnienie wzoru *vejũ* : *vijaũ*), np. gw. **delũ** : *dilaũ* (*dilti*); **pelũ** : *pilaũ* (*pilti*); **skenũ** : *skinaũ* (*skinti*), zob. LD § 597.

2.12. St. *e* typu **eN** szerzy się w prs. infigowanym kosztem *iN* na wzór stosunku *skrendũ* : *skridaũ*, por. gw. **lempù** zam. *limpù* do *lipaũ*; **stempù** zam. *stimpù* do *stipaũ*, zob. LD § 597.

2.13. Aniŵowy st. zanikowy **CāC**, dotworzony do seŵowego SP **CāC*, lit. *CóC* (pie. **Ceh₂C*), np. **lā-** $\Leftarrow$ **lā-**, por. *lajũs* : *lótĩ*; **plāk-** $\Leftarrow$ **plāk-**, por. *plàkti* : **plok-* (*plókšćias*); **šāk-** $\Leftarrow$ **šāk-**, por. *šakũs* : *šókti*; **vāg-** $\Leftarrow$ **vāg-**, por. *vagiũ* : *vōgti*; lit. *bāžmas* : łot. *bāzt*. Apofonia **ā* $\Rightarrow$ *ā* (SP $\Rightarrow$ SZ) jest odwróceniem stosunku *ā* $\Rightarrow$ **ā* (SZ $\Rightarrow$ SP). Nieakutowane *vāg-* $\Leftarrow$ *vāg-* (*vagiũ* : *vōgti*) może pochodzić z analogii.

2.14. Aniŵowy st. zanikowy **CūC**, dotworzony do seŵowego SP *CáuC*, np. **ug-** $\Leftarrow$ **aug-**, por. *ugdýti* : *augti*; **čiud-** $\Leftarrow$ **čiaud-**, por. *čiūdinti* : *čiaudėti*; **pju-** $\Leftarrow$ **pjau-**, por. *pjudýti* : *pjauti*; **spju-** $\Leftarrow$ **spjau-**, por. *spjūdoti* : *spjāudyti* (starszy war. *spjūdauti*). Tu też **kiur-** $\Leftarrow$ **kiaur-**, por. *kiūrdyti*, *kiūrė*, *kiūrėlis* : *kiāuras*. Ta apofonia polega na odwróceniu stosunku SZ

*u $\Rightarrow$ SP *au, zachodzącego w pwk. aniłowych (np. *dùžti* $\Rightarrow$ *daužyti*; *rùkti* $\Rightarrow$ *raukyti*). — Dwuznaczne jest *lùktelėti*, *lùktelti*, bo może mieć za podstawę tak *láukti*, jak i *lūkėti* (por. punkt 2.15).

2.15. Aniłowy st. zanikowy **CŭC**, dotworzony do setowego SZ **CŭC**, np. **bu-** $\Leftarrow$ **bū-**, por. *bùtas* : *būti*; **gruž-** $\Leftarrow$ **grūž-**, por. *gružėnti*, *gružinti* : *grūžinėti*, *grūžtis* (por. scs. *gryzo*); **kliu-** $\Leftarrow$ **kliū-**, por. *kliudyti* : *kliūti*; **um-** $\Leftarrow$ **ūm-**, por. *ūmaras* : *ūmas*; **žu-** $\Leftarrow$ **žū-**, por. *žudyti* : *žūti* (starszy war. *žūdyti*). Ta apofonia polega na odwróceniu stosunku SZ *u $\Rightarrow$ WSZ *ū, zachodzącego w pwk. aniłowych. — Analogiczne CŭC w pwk. cyrkumfleksowanym: **pluk-** $\Leftarrow$ **plūk-**, por. *plūkti* : *plūkti*.

2.16. Aniłowy st. zanikowy **CīC**, dotworzony do setowego SZ **CīC**, np. **dig-** $\Leftarrow$ **dīg-**, por. *digčioti*, *digsėti*, *digtelėti* : *dýgti*; **mig-** $\Leftarrow$ **mīg-**, por. *migsėti*, *migsterėti* : *mýgti*; **rid-** $\Leftarrow$ **rīd-**, por. *ridyti* : *rýdyti* (*rieti*). Ta apofonia polega na odwróceniu stosunku SZ *i $\Rightarrow$ WSZ *ī, zachodzącego w pwk. aniłowych.

2.17. St. zanikowy typu samprasāraṇa (od pierwiastków typu *ReT*, *TReT*) jest odnawiany przez formę stosującą się do st. pełnego, np. **dvis-** $\Leftarrow$ **dves-**, por. *dvisti* ob. starszego *dūsti* (SP *dves-*), **žvil-** $\Leftarrow$ ***žvel-**, por. *žvilti* ob. *įžulnūs* (SP **žvel-*, por. łot. *zvēlt*), **tvir-** $\Leftarrow$ **tver-**, por. *tvirtas* ob. *turėti* (SP *tver-*), **virk-** $\Leftarrow$ **verk-**, por. *virkti* ob. *urkti* (SP *verk-*), **virp-** $\Leftarrow$ **verp-**, por. *virpti* ob. *urpti* (SP *verp-*), **virž-** $\Leftarrow$ **verž-**, por. *viržti* ob. *uržti* (SP *verž-*).

2.18. Poczucie paralelizmu dyftongów *ie* (przedni) : *ai* (nieprzedni) doprowadziło do ustalenia się proporcji analogicznej *ai* : *ie* = *au* : *x*, gdzie *x* = **ua* > *uo*. Na wzór dyftongu *ie*, który charakteryzuje formacje produktywne względem nieproduktywnych (z *ai*), również *uo* staje się wykładnikiem form produktywnych względem nieproduktywnych (z *au*). Przykłady: *kaũpti* : *kuõpti*; *raũpti* : *ruõpti*; *šlaviaũ* : *šliuoti*; *taupyti* : *tuopyti*. Nomina: *daubà* : *duobẽ*; *kaũpas* : *kuopa*. Dla całej tej kwestii zob. Kuryłowicz 1956b, 123n. — W dalszym rozwoju stosunek SZ *u* $\Rightarrow$ SP *au* (*sũpti* $\Rightarrow$ *saũpti*; *dũbti* $\Rightarrow$ *daubà*) pociąga za sobą analogiczną apofonię *u* $\Rightarrow$ *uo*, gdzie *uo* jest morfologiczną namiastką dyftongu *au*, por. *dũbti* $\Rightarrow$ *dúobti*, *duobẽ*; *grũbti* $\Rightarrow$ *gruoblẽ*; *šliũžti* : *šliuõžti* (*šliaũžti*); *stũburas* $\Rightarrow$ *stuõbras*. NB. Takie stosunki jak w nomen *šuõ* : *šunį*; *žmuõ* : *žmūnį* lepiej jest zakwalifikować jako supletywizm.

3.0. St. wzdłużony tworzy się od każdej samogłoski pierwiastkowej: *e*, *a*, *i*, *u*.

3.1. WSE (*ė*): *bėgti* : **beg-*; *sėsti* : **sed-*; *gėriau* : *geriũ*; *lėkiaũ* : *lekiũ*; *mėtau* : *metiũ*; *panėšiũ* : *nešiũ*; *pavėžiũ* : *vežiũ*; *stėbti* : *stėbti*. Nomina: *sėkmẽ* : *sekũ*; *vėdlỹs* : *vedũ*.

3.2. WSO (**ā*, lit. *o*): *smogiaũ* : *smagiũ*; *vogiaũ* : *vagiũ*; *blióviau* (*bliáuti*), *móviau* (*máuti*). Nomina: *įvoda* : *vadyti*; *núomonė* : *manyti*; *mõlė* : *malũ*; *kovà* : *kauti*; *prāmoga* : *magėti*; *atúodogiai* : *dāgas*; *grōžis* : *gražus*; *žolė* : *žalias*.

3.3. WSZ *ī*: *palypėti* : *lipaũ*; *palyjėti* : *lijaũ*; *žvýgauti* : *žvigti*; *kỹšis* : *kišti*; *sąmyšis* : *mišti*; *lỹkius* : *likaũ*. Tu też nowa opozycja między prs. i prt. typu *gyjũ* : *gijaũ* (*gyti*); *lyjũ* : *lijaũ* (*lyti*).

3.4. WSZ *ū*:

brũkis : *brũkti*; *gniũžtė* : *gniũžti*; *pjũvis* : *pjũdyti*; *lũkėti* : *lũkterėti*. Tu też nowa opozycja prs. i prt. typu *bũvũ* : *buvaũ*; *pũvũ* : *puvaũ*.

4.0. Wybrane przykłady zniesienia alternacji apofonicznej w obrębie paradygmatu fleksyjnego:

4.1. Uogólnienie SE-C formy inf. kosztem SE-V formy prs., np. *gliejũ* zam. *glejũ* do *gliėti*; *lieju* zam. *lejũ* do *liėti*; *siejũ* zam. *sejũ* do *siėti*; *skriejũ* zam. *skrejũ* do *skriėti*; *šliejũs* zam. *šlejuos* do *šliėtis*. Por. Stang 1966, 357n.

4.2. Uogólnienie SZ formy prt. kosztem SP formy prs., np. gw. *pirkũ* zam. *perkũ* do *pirkaũ*; *lindũ* zam. *lendũ* do *lindaũ*; *bridũ* zam. *brendũ* do *bridaũ*; *virũ* zam. *vėrdu* do *viraũ*; *likũ* zam. *liekũ* do *likaũ*; *vijũ* zam. *vejũ* do *vijaũ*. Por. LD § 597.

4.3. Uogólnienie SZ formy prt. kosztem WSZ formy prs., np. gw. *gijũ* zam. *gyjũ* do *gijaũ*; *rijũ* zam. *ryjũ* do *rijaũ*; *lija* zam. *lỹja* do *lijo*. Por. LD § 598.

4.4. Uogólnienie SZ-C *ū* kosztem SZ-V *uv*: *džiūti*, *džiūsta*, prt. gw. *džiūvo* (zam. *džiūvo*).

4.5. Uogólnienie WSO **ā* (o) kosztem SO *a* w prs.: *vōgti*, gw. *vogiū* (zam. *vagiū*), *vogiaū*.

5.0. Wybrane przykłady ograniczania (cofania się) alternacji apofonicznej na gruncie derywacji:

5.1. Brak refleksów SO w iteratywach i kauzatywach na -yti: *gesýti*, gw. *gisýti* (nie **gasyti*, por. strus. *ugasiti*), *lipýti* (nie **laipyti*, por. scs. *prilēpiti*, ros. *lepít*), *gridyti* (nie **graidyti*, por. *glaižyti*, *raityti*), *žindyti* (nie **žandyti*, por. *grándyti*, *mánkyti*). — Rozszczepienie leksykalne SZ vs SO: *mínkyti* 'zarabiać ciasto': *mánkyti* 'miętosić'; *spirgyti* 'smażyć, prażyć': *spargyti* 'oparzać wrzątkiem'; *vilgyti* 'wilżyć': *válgyti* 'jeść' (tj. 'zwilżać śliną'). Por. też *piřšti* 'swatać': *prašyti* 'prosić'.

5.2. Brak refleksów SO w serii setowej *plėšyti*, *rėžyti*, *slėgyti*, *vėtyti*. Pochodzi to prawdopodobnie stąd, że samogłoska *ė* tych czasowników była interpretowana jako WSE, mianowicie w oparciu o anitowy typ *mėtyti* $\leftarrow$ *metù*. Ale fakt, że język łotewski zachowuje formy *plūōsīt* i *sluōdzīt*, i że poza tym refleks SO **ō* $\leftarrow$ **ē* ukazuje się w postwerbalnych nominach lit. *plūōštas* i *rūōžas* (zob. ŽD 534, Stang 1966, 326), pozwala na rekonstrukcję zanikłych form iteratywnych **plūōšyti*, **rūōžyti*, **slūōgyti* i **vūōtyti*.

5.3. Brak refleksów SO w kauzatywach na -dyti: *gimdýti* (nie **gamdyti*, por. *gaminti* oraz typ *lámdyti*), *girdyti* (nie **gardyti*, por. *nárdyti*), *kildyti* (nie **kaldyti*, por. *táldyti*), *plukdyti* (nie **plaukdyti*, por. *plaukýti*), *virkdyti* (nie **varkdyti*, por. *žargdyti*, *spardyti*). — Rozszczepienie leksykalne SZ vs SO: *trimdyti* DP 'przestraszać': *trámdyti* 'uspokajac; powściągać'.

5.4. Brak refleksów SO w intensywach na -dyti: *mindyti* (nie **mandyti*, por. *mánkyti*), *pildyti* (nie **paldyti*, por. *skáldyti*), *skirdyti* (nie **skardyti*, por. *tárdyti*).

Neosnowa — produkt synchronicznej reanalizy formy czasownika *sekundarnego* albo nomen *pochodnego* (w tym wyrazu złożonego).

1.0. Reanaliza form bezokolicznika:

1.1. Czas. na -*dinėti*:

dėdinėti (do *dėti*) $\Rightarrow$ *dėd(inėti)* $\Rightarrow$ drw. *dėd-lióti*, *dėd-inga*.

duodinėti (do *dúoti*) $\Rightarrow$ *duod(inėti)* $\Rightarrow$ drw. *duod-lióti*, *dúod-ingas*.

gerdinėti (do *gėrti*) $\Rightarrow$ *gerd(inėti)* $\Rightarrow$ drw. *gerd-auti*.

1.2. Czas. na -*dinti*:

klódingi (do *klóti*) $\Rightarrow$ *klódin(ti)* $\Rightarrow$ drw. *klódin-ėti* ($\Rightarrow$ *klódinė-lis*).

1.3. Czas. na -*dyti*:

baidyti (pwk. *bai-* jest SO do **bī-C*/**biḡ-V*, por. *bijóti*) $\Rightarrow$ 1° *baid(yti)* $\Rightarrow$ drw. *baĩd-as*, *baid-ėklis*; 2° *baidý(ti)* $\Rightarrow$ drw. *baidỹ-klė*, *baidý-tuvė*.

dildyti (do *dilti*) $\Rightarrow$ *dild(yti)*, *dildži(au)* $\Rightarrow$ drw. *dild-inėti*, *dild-ė*, *dild-ėklis*, *dildži-à*.

klodyti (do *klóti*) $\Rightarrow$ *klód(yti)* $\Rightarrow$ drw. *klód-ėti*, *klōd-a*, *klōd-as* ($\Rightarrow$ *klod-úoti*).

rýdyti (do *rýti*) $\Rightarrow$ *rýd(yti)* $\Rightarrow$ drw. *ryd-ėnti*, *rýd-inti*.

samdýti (do *sėmti*) $\Rightarrow$ *samd(yti)* $\Rightarrow$ drw. *samd-à*, *saĩd-as*.

žiodyti (do *žiótis*) $\Rightarrow$ *žiód(yti)* $\Rightarrow$ drw. *išžiod-a*, *žiód-menys*.

1.4. Czas. na -*ėti*:

girdėti (do *girti*) $\Rightarrow$ *girdė(ti)* $\Rightarrow$ drw. *girdė-styti*, *girdė-lius*.

klojėti (do *klóju*, *klóti*) $\Rightarrow$ 1° *klojė(ti)* $\Rightarrow$ drw. *klojė-jas*, 2° *klojėj(a)* $\Rightarrow$ drw. *klojėj-imas*.

sėdėti (do **sed-*) $\Rightarrow$ *sėdė(ti)* $\Rightarrow$ drw. *sėdė-sena*, *prisėdė-jas*.

1.5. Czas. na -*iauti*:

broliáutis (do *brólis*) $\Rightarrow$ *broliáu(tis)* $\Rightarrow$ drw. *broliav-à*.

kariáuti (do *kārias*) $\Rightarrow$ *kariáu(ti)* $\Rightarrow$ drw. *kariáu-tojas*, *kariav-à*.

puikáuti (do *puikùs*) ⇒ *puikáu(ti)* ⇒ drw. **puikav-óti**.

1.6. Czas. na -yti:

klausýti (do *kláusti*) ⇒ *klausý(ti)* ⇒ drw. **klaūsy-mas, klausy-klà**.

sakýti (do *sekù*) ⇒ *saký(ti)* ⇒ drw. **įsāky-mas, saky-klà, saký-tinis**.

1.7. Czas. na -lioti:

délióti (do *déti*) ⇒ 1° *děl(ióti)* ⇒ drw. **děl-inéti**, 2° *délió(ti)* ⇒ drw. **délio-sena**, 3° *déliój(u)* ⇒ drw. **déliój-imas**.

imlióti (do *iñti*) ⇒ *iml(ióti)* ⇒ drw. **iml-ys, iml-ùs**.

kráulioti (do *kraúti*) ⇒ *krául(ióti)* ⇒ drw. **kraul-inti, kraul-ai** a. **krául-ai**.

pūslioti (neopwk. *pūs-*, *pūsti*) ⇒ 1° *pūsl(ióti)* ⇒ drw. **pūsl-ē**, 2° *pūslió(ti)* ⇒ drw. **pūslīō-kas**.

1.8. Czas. na -oti:

laidoti (do *léidžiu*) ⇒ *laido(ti)* ⇒ drw. **láido-sena, láido-tojas, láido-tuvès**.

klastóti (do *klesčiù*) ⇒ *klastó(ti)* ⇒ drw. **klastó-tojas**.

miegóti (do **meig-*) ⇒ *miegó(ti)* ⇒ drw. **miego-là, miegó-nys**.

pinóti (do *pìnti*) ⇒ *pinó(ti)* ⇒ drw. **pinō-klis**.

1.9. Czas. na -sėti:

dūksėti ⇒ *dūks(ėti)* ⇒ drw. **dūks-auti, dūks-ē, dūks-is** (*padūks-is*).

miksėti ⇒ *miks(ėti)* ⇒ drw. **miks-à**.

mirksėti ⇒ *mirks(ėti)* ⇒ drw. **mirks-à**.

1.10. Czas. na -soti:

murksóti (do *muřkti*) ⇒ *murks(óti)* ⇒ drw. **murks-à**.

spygsóti ⇒ 1° *spygsó(ti)* ⇒ drw. **spygsō-tē**, 2° *spygs(óti)* ⇒ drw. **spygs-ulỹs**.

spoksóti ⇒ *spoks(óti)* ⇒ drw. **spoks-à**.

šypsóti ⇒ *šyps(ótis)* ⇒ drw. **šýps-ena, šyps-ulỹs, šyps-nỹs**.

1.11. Czas. na -styti:

barstýti (do *birsta*) ⇒ *barst(yti)* ⇒ drw. **išbarst-os, pabarst-aĩ**.

bastýti (do *bedù*, *bèsti*) ⇒ *bast(yti)* ⇒ drw. **bast-inéti**.

déstyti (do *déti*) ⇒ 1° *déstyi(ti)* ⇒ drw. **déstyi-tojas**, 2° *dést(yti)* ⇒ drw. **dést-elèti, dést-inéti, dést-is**.

káustyti (do *káuti*) ⇒ 1° *káusty(ti)* ⇒ drw. **káusty-tojas**, 2° *káust(yti)* ⇒ drw. **kaust-dinti* > **káusdinti, kaūst-ē**.

pjáustyti (do *pjáuti*) ⇒ 1° *pjáusty(ti)* ⇒ drw. **pjáusty-dinti, pjausty-klà, pjáusty-tojas**, 2° *pjáust(yti)* ⇒ drw. **pjaust-inéti, pjaust-inỹs**, 3° **pjaus-styti* ⇒ drw. **pjáus-dinti**.

samstýti (do *sémti*) ⇒ 1° *sámsty(ti)* ⇒ drw. **sámsty-mas, sámsty-tojas**, 2° *sámst(yti)*: drw. **sámst-erti, samst-inéti, sámst-is**.

tvárstyti (do *tvirsta*) ⇒ **tvars-sty(ti)* ⇒ drw. **ātvárs-lai, patvárs-lēs, tvárs-lēs**.

2. Reanaliza form czasu teraźniejszego:

Czas. na -ėti, prs. -ēja ⇒ -ēj(a) ⇒ drw. **ekēj-à, ūžēj-imas**.

Czas. na -inti, prs. -ina ⇒ -in(a) ⇒ drw. **karšiñ-čius, misliñ-čius**.

3. Reanaliza form czasu przeszłego:

dométis, prt. *doméjaus* ⇒ *domėj(aus)* ⇒ drw. **domėj-imasis**.

nusidėti, prt. *nusidėjau* ⇒ *nusidėj(au)* ⇒ drw. **nusidėj-ėlis**.

bijótis, prt. *bijójaus* ⇒ *bijój(aus)* ⇒ drw. **bijój-imas**.

laidoti, prt. *laidojau* ⇒ *laidoj(au)* ⇒ drw. **paláidoj-imas**.

miegóti, prt. *miegójau* ⇒ *miegoj(au)* ⇒ drw. **miegój-imas**.

bastýti, prt. *basčiaũ* ⇒ *basči(aũ)* ⇒ drw. **basči-óti**; kolejna reanaliza, *bas-čióti*, prowadzi do drw. **bas-nóti**.

klupstyti* ⇒ prt. **klupsčiaũ* ⇒ **klupsči(au)* ⇒ drw. **klùpsči-as.

rankýti, prt. *rankiaũ* ⇒ *ranki(aũ)* ⇒ drw. **ránki-oti**.

vartýti, prt. *varčiaũ* ⇒ *varči(aũ)* ⇒ drw. *vařči-óti*.

váikštyti, prt. *váikščiau* ⇒ *váikšči(au)* ⇒ drw. *váikšči-oti*.

4.0. Reanaliza form czasu teraźniejszego i jednocześnie czasu przeszłego.

4.1. Czas. na -ėti:

akėti, -ėju, -ėjau ⇒ *akėj-*, drw. *akėj-à* a. *akėj-ė*, *akėj-imas*.

tekėti, -ėju, -ėjau ⇒ *tekėj-*, drw. *tekėj-à*, *ištekJ-ėlė*, *tekėj-imas*.

4.2. Czas. na -oti:

kartóti, -óju, -ójau ⇒ *kartoj-*, drw. *kartoj-à* a. *kartōj-ė*.

laidoti, -oju, -ojau ⇒ *laidoj-*, drw. *laidoj-imas*.

4.3. Czas. na -yti, prs. -iu (arch.), prt. -iau:

laidyti, *laidžiu*, *laidžiau* ⇒ *laidži-* ⇒ drw. *laidži-oti*.

valdyti, *valdžiu*, *valdžiau* ⇒ *valdži-* ⇒ drw. *valdži-óti* (dalsza reanaliza prowadzi do *valdžio-nis*, *valdžio-tojas*).

4.4. Czas. na -yti, prs. -iju, prt. -ijau

bliužnyti, -iju, -ijau ⇒ *bliužnij-* ⇒ drw. *bliužnij-imas*

4.5. Czas. na -styti, -sčiu (arch.), -sčiau:

výstyti, *výsčiu*, *výsčiau* ⇒ *vysči-* ⇒ drw. *vysčius*.

5.0. Reanaliza w nominach:

5.1. Reanaliza formacji sufigowanych:

aštuonì (od **aštuo*) ⇒ *aštuon(i)* ⇒ drw. gw. *aštuōn-tas*

báltas ⇒ *bált(as)* ⇒ drw. *balč-ius* (⇒ *bálčikas*, *balčiukas*, *bálčkis*).

gývas (do *gýti*) ⇒ *gýv(as)* ⇒ drw. *gyv-ėti*, *gýv-inti*, *gyv-óti* (⇒ *gývo-lis*). — Neapofonia: *gyv-* ⇒ SO *gaiv-*: drw. *gaiv-inti*, *atgaiv-à*, *pagáiv-a*, *gaiv-ūs*.

ketveri (od **ket-*, por. *keturi*) ⇒ *ketver(i)* ⇒ drw. *kėtver-tas*.

mūrza (do *įmurti*) ⇒ *mūrz(a)* ⇒ drw. *muřz-inas*.

pilnas (do *pilti*) ⇒ *pīln(as)* ⇒ drw. *pīln-atis*, *apýpiln-is*.

prekýba (do *prėkė*) ⇒ *preký(ba)* ⇒ drw. cps. *preký-stalis*, *preký-metis*, *preký-vietė*.

reikmuō (do *reikia*) ⇒ *reikm(uō)* ⇒ drw. *reikm-ė*.

senatà (do *sėnas*) ⇒ *senat(à)* ⇒ drw. *senāt-vė*.

šaudikas ⇒ *šaudik(as)* ⇒ drw. *šaudik-lis*.

tričas (z **trid-šas*) ⇒ *trič(as)* ⇒ drw. *trič-ià*, *trič-ė*.

turbācija (z pol.) ⇒ *turbāc(ija)* ⇒ drw. *turbāc-yti*.

velniōnas (do *vėlnias*) ⇒ *velniōn(as)* ⇒ drw. *velniōn-iškas*.

vėltas (do *vėlti*) ⇒ *vėlt(as)* ⇒ drw. *vėlt-ena*, *vėlt-iniai*.

zdroičius (z pol.) ⇒ *zdroi(čius)* ⇒ drw. *zdroj-auti*.

5.2. Reanaliza form ptc. prt. pass. na -t-.

badýtas ⇒ *badýt(as)* ⇒ drw. *badyt-ŷnės*.

laidotas ⇒ *laidot(as)* ⇒ drw. *laidot-uvės*.

slapstýtas ⇒ *slapstýt(as)* ⇒ drw. *slapstyt-ŷnės*.

tėkintas ⇒ *tėkint(as)* ⇒ drw. *tėkint-ojas*, *tekint-ùvė*.

žadėtas ⇒ *žadėt(as)* ⇒ drw. *sužadėt-inis*, *sužadėt-uvės*.

5.3.0. Reanaliza wyrazów złożonych:

5.3.1. Złożenia nominalne:

jì-jì ⇒ *jìj(i)* ⇒ drw. *jij-iškas*.

kumél-dėlė ⇒ *kumėld(ėlė)* ⇒ drw. *kumėld-ena*.

lýg-malas ⇒ *lýgm(alas)* ⇒ drw. *lýgm-enas*.

piēt-vėjis ⇒ *piėtv(ėjis)* ⇒ drw. *piėtv-is* a. *piėtv-ŷs*, *piėtv-ikė*.

skar̃-malas ⇒ *skar̃m(alas)* ⇒ drw. *skar̃m-atas*.

šila-gėlė ⇒ *šilag(ėlė)* ⇒ drw. *šilag-à*.

vién-gimis ⇒ *vieng(imis)* ⇒ drw. *vieng-uňgis*.

5.3.2. Złożenia werbalne:

- ap-stó-ti* ⇒ *apst(óti)* ⇒ drw. **āpst-as** (⇒ *apstùs*, *apsčiaĩ*, *apstúoti*)
at-stó-ti ⇒ *atst(óti)* ⇒ drw. **atst-ùs** (⇒ *atstókas*).
at-stó-ti ⇒ *atstó(ti)* ⇒ drw. **atstō-vas** (por. *ūžstolis* od *užstóti*).
ata-dúo-ti ⇒ *atad(úoti)* ⇒ drw. **atad-à** (por. niżej *pardà*).
at-si-dé-ti ⇒ *atid(éti)* ⇒ drw. **atid-ě** (⇒ *neatidùs*, *atidžiaĩ*).
in-dé-ti ⇒ *ind(éti)* ⇒ drw. **iñd-as**.
in-dé-ti ⇒ *indé(ti)* ⇒ drw. **indē-lis**, **indē-tuvē**, **idē-tas**.
nu-si-dé-ti ⇒ *nusidé(ti)* ⇒ drw. **nusidē-tojas**.
nu-stó-ti ⇒ *nustó(ti)* ⇒ drw. **núosto-lis** (por. *priestolis* od *pristóti*).
pa-dé-ti ⇒ *padé(ti)* ⇒ drw. **padē-lýs** (por. *pasēlýs* od *paséti*). Od neoosn. *padēl-* pochodzi *padēlkas*.
par-dúo-ti ⇒ *pard(úoti)* ⇒ drw. **pard-à** (por. wyżej *atadà*).
pér-si-ès-ti ⇒ *pérès(ti)* ⇒ drw. **pérès-kas** (por. *ėskà* od *ėsti*).
pri-dé-ti ⇒ *pridé(ti)* ⇒ drw. **priedē-lis** (por. *priestolis* od *pristóti*).
at-s(i)-ilsėti, *pa-s(i)-ilsėti* ⇒ *(at)silsėti*, przez deprefigowanie powstaje neoosn. **sils-**.
 *api-akti > kontrakcja: *apjakti* ⇒ *(ap)jakti* ⇒ drw. **jakti**.
 *nu-si-kripti > synkopowane *nuskripti ⇒ *(nu)skripti ⇒ drw. **skripti**.

Neoosnowa z powtórnego wykrzyknika — jedną z uderzających innowacji morfologicznych jęz. litewskiego jest przekształcanie powtórnego wykrzyknika (onomatopei) w osnowę werbalną. Dla przykładu: z wykrzyknika *bē-bē* (o beczeniu owcy) derywuje się sekwencję *bē-b-*, a następuje to drogą absorpcji początkowej spółgłoski powtarzanego segmentu wykrzyknika. Ta sekwencja po zaopatrzeniu w typowe afiksy werbalne funkcjonuje jak zwykły czasownik, por. *bēbti*, *bēbiù*, *bēbiaũ* ‘beczeć’. Oto przykłady z rozmaitymi kombinacjami fonemów: *blabėti* ⇐ *blà-blà*; *džedžėti* ⇐ *džė-džė*; *vyvėti* ⇐ *vý-vý*; *būbti* ⇐ *bū-bū*; *kliōkti* ⇐ *kliō-kliō*; *vaivóti* ⇐ *vaĩ-vaĩ*; *baūbti* ⇐ *baũ-baũ*; *pūipsėti* ⇐ *pūi-pūi*; *ziñzti* ⇐ *ziñ-ziñ*; *ziřzti* ⇐ *ziř-ziř*; *krumksėti* ⇐ *krum-krum*.

Neopierwiastek — produkt synchronicznej reanalizy rozmaitych form czasownika prymarnego.

1.0. Reanaliza form bezokolicznika:

- pwk. *ėd-*: *ėsti* ⇒ *ės(ti)* ⇒ drw. **ēs-kà**, **ēs-nùs**.
 pwk. *gand-*: *išsigāsti* ⇒ *gāš(ti)* ⇒ drw. **gās-čioti**, **gās-dinti**, **išgās-tis**.
 pwk. *kas-*: *kāsti* ⇒ *kās(ti)* ⇒ drw. **kās-nóti**.
 pwk. *kės-*: *kēsti* ⇒ *kēs(ti)* ⇒ drw. **kēs-nóti**.
 pwk. *krit-*: *krīsti* ⇒ *krīs(ti)* ⇒ drw. **krīs-las**.
 pwk. *lind-*: *līsti* ⇒ *līs(ti)* ⇒ SO *lqs-* ⇒ drw. **lqs-tà**, **līs-tas**.
 pwk. *ved-*: *vēsti* ⇒ *vēs(ti)* ⇒ drw. **vēs-dinti**, **ves-lùs**.
 pwk. *žind-*: *žįsti* ⇒ *žįs(ti)* ⇒ drw. **žįs-čioti**, **žįs-tùkas**.

2.0. Reanaliza form czasu teraźniejszego:

2.1. Prs. z suf. -a-:

- pwk. *vy-*: *vėja* ⇒ *vėj(a)* ⇒ drw. **vej-à**, **vej-ōnė**, też na SO *vaj-*: **vaj-à**.
 pwk. *sie-/sy-*: *sėja* ⇒ *sėj(a)* ⇒ SO *saj-*: drw. **sai-stýti**, **atsaj-óti**, **sąsaj-a**.

2.2. Prs. z suf. -da-:

- pwk. *dė-*: *dėda* ⇒ *dėd(a)* ⇒ drw. **dėd-inti**, **išdėd-is**, też na SO *dad-*: **išdad-a**.
 pwk. *duo-*: *dúoda* ⇒ *dúod(a)* ⇒ drw. **duod-inėti**, **dúod-lioti**, **dúod-ingas**.
 pwk. *ei-*: **ei-da* ⇒ **eida-* ⇒ drw. **eīda-mas**.
 pwk. *vir-*: *vérda* ⇒ *vėrd(a)* ⇒ drw. **verd-ėnė**, **verd-ùlis**.

2.3. Prs. z suf. -ia-:

- pwk. *kos-*: *kósiu* ⇒ *kos'-* ⇒ drw. **kosi-urė**.

pwk. *žlég-*: *žlëgiù* ⇒ *žleg'* ⇒ drw. *žlegi-óti*.

2.4. Prs. z suf. *-ja-*:

pwk. *grie-*: *griëja* ⇒ *griëj(a)* ⇒ drw. *griëj-imas*.

pwk. *jau-*: *jáuja* ⇒ *jáuj(a)* ⇒ drw. *jáuj-oti*.

pwk. *ry-*: *rýja* ⇒ *rýj(a)* ⇒ drw. *ryj-ūnas*.

pwk. *šluo-*: *šlúoja* ⇒ *šlúoj(a)* ⇒ drw. *šluoj-éjas*.

2.5. Prs. z suf. *-na-*:

pwk. *ei-*: *eína* ⇒ *eīn(a)* ⇒ drw. *ein-ūs, atein-inéti*.

pwk. *gau-*: *igáuna* ⇒ *igáun(a)* ⇒ drw. *ígaun-is*.

pwk. *grie-*: *griëna* ⇒ *griëñ(a)* ⇒ drw. *grien-à, grien-ě*.

pwk. *gui-*: *gùina* ⇒ *gùin(a)* ⇒ drw. *guin-ióti, guīn-yti*.

pwk. *ly-*: *lýna* ⇒ *lýn(a)* ⇒ drw. *palyn-óti*.

pwk. *mau-*: *máuna* ⇒ *maun(a)* ⇒ drw. *maūn-as, maun-ūs*.

pwk. *sie-*: *siëna* ⇒ *siëñ(a)* ⇒ drw. *sien-éjas, sien-ójas*.

pwk. *skil-*: *skiľna* ⇒ *skiľn(a)* ⇒ drw. *skiln-ūs*.

2.6. Prs. z suf. *-sta-*:

pwk. *bir-*: *birsta* ⇒ 1° *birst(a)* ⇒ drw. *birst-éti, birst-inti, birst-ūs*, 2° *birs(ta)* ⇒ drw.

birs-nóti, ze SO *bars-*: drw. **bars-sty-* > *barstýti*.

pwk. *bū-*: *bústa* ⇒ 1° *búst(a)* ⇒ drw. *búst-as, búst-inè*, 2° *bús(ta)* ⇒ drw. *būs-ena*.

pwk. *blës-*: *blésta* ⇒ *blést(a)* ⇒ drw. *blést-auti*.

pwk. *dulk-*: *dùlksa* ⇒ *dulks(ta)* ⇒ drw. *duľks-mas, dulks-nà*.

pwk. *kil-*: 1° *kilst(a)* ⇒ drw. *kilst-eléti*, 2° *kils(ta)* ⇒ drw. *kils-nóti*.

pwk. *pyk-*: *pýksa* ⇒ *pýkst(a)* ⇒ drw. *pýkst-auti*.

pwk. *rūk-*: *rũksa* ⇒ *rũks(ta)* ⇒ drw. *rũks-nóti*.

pwk. *sal-*: *sálsta* ⇒ *sáls(ta)* ⇒ drw. **sals-ganas* > *salžganas, saľs-vas, sáls-telèti*.

pwk. *sop-*: *sōpsta* ⇒ *sōpst(a)* ⇒ drw. *sōpst-as*.

pwk. *sūr-*: *súrsta* ⇒ *súrs(ta)* ⇒ drw. *sũrs-vas*.

pwk. *tem-*: *témsta* ⇒ *témst(a)* ⇒ drw. *témst-a*.

pwk. *varg-*: *vařgsta* ⇒ *vařgst(a)* ⇒ drw. *vargst-áuti*.

NB. Niekiedy forma prs. na *-sta-* przybiera wstawną spółgłoskę *k*, por. np. *bálksa* ob. *bálsta* (do *bálti*), *brínksa* ob. **brinstá* (*brįsta*, do *brįsti*), *tíľksa* ob. *tíľsta* (do *tíľti*). Resegmentacja takich prezencjów wytwarza neopwk. na *-k-*: *balk-*, *brink-* i *tilk-*, a te z kolei stają się bazą dla nowych pdg. *bálkti*, *brínkti* i *tíľkti*.

2.7. Prs. z infiksem nosowym:

pwk. *bud-*: *buñda* ⇒ *buñd(a)* ⇒ drw. *prasibund-inéti*.

pwk. *dub-*: *duñba* ⇒ *duñb(a)* ⇒ drw. *duñb-las, dumb-rà*.

pwk. *krit-*: *kriñta* ⇒ *kriñt(a)* ⇒ SO **krantyti* ⇒ drw. *krañt-as*.

pwk. *lip-*: *liñpa* ⇒ *liñp(a)* ⇒ drw. *liñpalas*.

pwk. *skid-*: *skiñda* ⇒ *skiñd(a)* ⇒ drw. *skiñd-elis*.

Por. też:

pwk. *sij-*: **si-n-ja* > *sýja* ⇒ *sýj(a)* ⇒ drw. *syj-éti, sásyjs-is*.

pwk. *buv-*: **bu-n-va* > *bũva* ⇒ *bũv(a)*, drw. *pabũv-éti, bũv-is*.

2.8. Prs. z atematyczną końcówką 1 sg. *-mi*:

pwk. *dè-*: *demi* ⇒ *dem(i)* ⇒ drw. *dem-ù*, 3 os. *dēm-a*.

pwk. *duo-*: *dúomi* ⇒ *dúom(i)* ⇒ drw. *dúom-u*, 3 os. *dúom-a*.

pwk. *ei-*: *eimi* ⇒ *eim(i)* ⇒ drw. *eim-ù*, 3 os. *eīm-a*.

pwk. *es-*: *esmi* ⇒ *esm(i)* ⇒ drw. *esm-ù*, 3 os. *ěsm-a*.

2.9. Prs. z atematyczną końcówką 3 os. *-ti*:

pwk. *dè-*: *désti* ⇒ *dés(ti)* ⇒ drw. *dès-li, dès-ni*.

pwk. *gied-*: *giesti* ⇒ *gies(ti)* ⇒ drw. *gies-mě, gies-ena, gies-nóti*.

pwk. *nerš-*: *neřšti* ⇒ *neřšt(i)* ⇒ drw. *neršt-ėti*.

pwk. *niež-*: *niēžti* ⇒ *niēžt(i)* ⇒ drw. *niežt-ėti*.

3.0. Reanaliza form czasu przeszłego:

3.1. Prt. z suf. *-ė*:

pwk. *duo-*: *daviaũ* ⇒ *davi(aũ)*, *dāv(ė)* ⇒ drw. *davi-óti*, *dav-inėti*, *dav-ėjas*, *dav-inỹs*, *iřdaviķas*.

pwk. *džiau-*: *džióvé* ⇒ *džióv(ė)* ⇒ drw. *džiov-à*, *džiov-yklà*.

pwk. *ėd-*: *ėdžiau* ⇒ *ėdži(au)* ⇒ drw. *ėdži-óti*.

pwk. *ei-*: *ėjaũ* ⇒ *ėj(aũ)* ⇒ drw. *atėj-imas*.

pwk. *gau-*: *gavaũ* ⇒ *gav(aũ)* ⇒ drw. *apgav-ikas*, *pagav-ūs*.

pwk. *ger-*: *gėriau* ⇒ *gėri(au)*, *gėr(ė)* ⇒ drw. *gėri-óti*, *gėr-ūnas*.

pwk. *grei-*: *grėjaũ* ⇒ *grėj(aũ)* ⇒ drw. *grėj-imas*, *grėj-us*.

pwk. *im-*: *ėmiaũ* ⇒ *ėmi(aũ)*, *ėm(ė)* ⇒ drw. *ėmi-óti*, *paėm-imas*.

pwk. *pil-*: *pýliau* ⇒ *pýli(au)*, *pýl(ė)* ⇒ drw. *pýli-óti*, *pyl-à*, *pyl-imas*.

pwk. *pjau-*: *pjówé* ⇒ *pjów(ė)* ⇒ *pjov-ėjas*, *pjov-ikas*, *pjov-imas*, *pópjov-is*.

pwk. *sek-*: *sekiaũ* ⇒ *seki(aũ)* ⇒ drw. *seki-óti*.

pwk. *řluo-*: *řlāvé* ⇒ *řlāv(ė)* ⇒ drw. *řlav-ikas*, *řlav-imaĩ*.

pwk. *ved-*: *vedžiaũ* ⇒ *vedži(aũ)* ⇒ drw. *vedži-óti*.

3.2. Prt. z suf. *-o*:

pwk. *ei-*: *ėjo* ⇒ *ėj(o)* ⇒ drw. *iřėj-imas*, *ėj-ikas*, *pėrėj-a*.

pwk. *grie-*: *grėjo* ⇒ *grėj(o)* ⇒ drw. *grėj-imas*.

pwk. *gy-*: *gįjo* ⇒ *gįj(o)* ⇒ drw. *pagįj-ėlis*.

pwk. *gui-*: *gųjo* ⇒ *gųj(o)* ⇒ drw. *guj-ikas*.

pwk. *py-*: *pįjo* ⇒ *pįj(o)* ⇒ drw. *papij-óti*.

pwk. *ry-*: *rįjo* ⇒ *rįj(o)* ⇒ drw. *rij-alas*, *rij-ikas*, *apsirįj-ėlis*.

pwk. *bū-*: *būvo* ⇒ *būv(o)* ⇒ drw. *buv-inėti*, *buv-óti*, *buv-ėjas*, *buv-ỹs*, *pribuv-ėja*.

3.3. Prt. z suf. *-jo*:

pwk. *dė-*: *dėjo* ⇒ *dėj(o)* ⇒ drw. *padėj-ėti* (⇒ *padėjė-jas*).

pwk. *kūv-*: *kūvėjosi* ⇒ *kūvėj(osi)* ⇒ drw. *kūvėj-imasis*.

4.0. Reanaliza form czasu teraźniejszego na *-ja* i jednocześnie czasu przeszłego na *-jo*.

4.1. Typ na *-ju*, *-jau*:

pwk. *jo-*: *jóju*, *jójau* ⇒ *joj-*, drw. *pajoj-ėti*, *joj-ėnti*, *joj-ikas*.

pwk. *klo-*: *klóju*, *klójau* ⇒ *kloj-*, drw. *kloj-inėti*, *kloj-à*, *klój-atė*, *kloj-yklà*.

pwk. *sė-*: *sėju*, *sėjau* ⇒ *sėj-*, drw. *sėj-à*, *sėj-ėjas*, *pėrsėj-a*.

pwk. *spė-*: *spėju*, *spėjau* ⇒ *spėj-*, drw. *spėj-ėnti*, *spėj-inti*, *spėj-óti*, *spėj-imas*, *nespėi-ga*.

pwk. *žio-*: *žioju*, *žójau* ⇒ *žioj-*, drw. *iřsižioj-ėlis*.

4.2. Typ na *-iu*, *-iau*:

pwk. *plauk-*: *pláukiu*, *pláukiaiu* ⇒ *plauk'-*, drw. *pláuiki-oti* ['kłosić się'].

5.0. Reanaliza form ptc. prt. pass. na *-t-*.

pwk. *bū-*: *būtas* ⇒ *būt(as)* ⇒ drw. *būt-ýbė*, *būt-inas*, *būt-uvė*.

pwk. *dė-*: *dėtas* ⇒ *dėt(as)* ⇒ drw. *pridėt-kas*, *sandėt-kas*.

pwk. *duo-*: *dúotas* ⇒ *dúot(as)* ⇒ drw. *praduót-kas*.

pwk. *em-/im-*: *iĩntas* ⇒ *iĩnt(as)* ⇒ drw. *nepriiĩnt-inas*, *suĩmt-inis*.

pwk. *ger-/gir-*: *girtas* ⇒ *girt(as)* ⇒ drw. *girt-áuti*, *girt-ūklė*, *apýgirt-is*.

pwk. *gin-*: *gintas* ⇒ *gint(as)* ⇒ drw. **gint-řas* > *gińčas*, *gint-utis*.

pwk. *ved-*: *vėstas* ⇒ *vėst(as)* ⇒ drw. *atvest-inis*.

Neosufiks — produkt synchronicznej reanalizy form nominalnych lub werbalnych, skutkującej wyodrębnieniem nowego formantu, który znajduje zastosowanie przy tworzeniu neologizmów.

1° Przykłady neosufiksów nominalnych:

1. **-atvė** w *mėžātvė* : *mėžti*; *šienātvė* : *šiėnas*; *kvailātvė* : *kvailas* (z reinterpretacji w typie *senātvė* : *sėnas*; pierwotna struktura: *senāt-vė* $\Leftarrow$ *senatà*, abstractum na *-ata* do *sėnas*).

2. **-erīopas** w *daugeriōpas* : *daũg*; *visokeriōpas* : *visóks* (z reinterpretacji w typie *penkeriōpas* : *penkì*; pierwotna struktura: *penker-iopas* $\Leftarrow$ *penkeri*).

3. **-ėš-** w *puvėsis* : *pũvo* (*pũti*); *svilėš(i)ai* : *svilti*, *svilo*; *mirėsis* : *mirti* (z reinterpretacji dewerbalnych abstraktów na *-s-*, utworzonych od inf. na *-ėti*, np. *pelė(ti)* $\Rightarrow$ *pelė-s(i)ai* $\Rightarrow$ *pel-ėš(i)ai* (por. *pėli*, *pelyti*, *pāpelos*).

4. **-inčius** w *gudriñčius* : *gudrũs*; *kosiñčius* : *kósti* (z reinterpretacji nomina agentis na *-čius*, utworzonych od prs. na *-ina*, np. *karšiñčius* $\Leftarrow$ *kāršina*; *misliñčius* $\Leftarrow$ *mislina*).

5. **-ionė** w *kariōnė* : *kārias*; *keliōnė* : *kėlias* (z reinterpretacji w typie dewerbalnych abstraktów na *-nė*, utworzonych od inf. na *-io-*, np. *medžiō-nė* $\Leftarrow$ *medžióti*; *sekio-nė* $\Leftarrow$ *sekióti*; *vajō-nė* $\Leftarrow$ *vajóti*).

6. **-sena** w *ešsena* : *ešti* oraz w *kalbėsena* : *kalbėti*; *laikýsena* : *laikýti*; *giedósena* : *giedóti* — z reinterpretacji w typie dewerbalnych abstraktów na *-ena*, które były urobione od pwk. i neopwk. zakończonych na *-s-*, np. *dvėšsena* (= **dvės-sena*) $\Leftarrow$ *dvės-* + *-ena* (por. *dvėsti*); *giėšsena* (= **gies-sena*) $\Leftarrow$ *gies-* + *-ena* (por. *giesti*).

7. **-uklas** w *degūklas* : *dėgti* (z reinterpretacji drw. na *-las* w typie *kabūk-las*, to od *kab-ūkas* $\Leftarrow$ *kabėti*).

8. **-ūninis** w *saldūninis* : *saldũs*; *kartūninis* : *kartũs* — z reinterpretacji drw. na *-inis* typu *pietūn-inis*, utworzonych od formy gen.pl. (*pietũ*), a odniesionych wtórnie do osnowy prymarnej (*piētũs*).

2° Przykłady neosufiksów werbalnych:

1. **-čioti** w *degčioti* : *dėgti*; *dygčioti* : *dýgti*; *gribščioti* : *gribštas*; *krúpčioti* : *krúpti*; *peščioti* : *pėšti*; *stabčioti* : *stabýti* (z reinterpretacji iteratywów na *-sčioti*, *-ščioti* według czas. prymarnych o zakończeniach *-sti*, *-šti*, *-žti*, np. *besčioti* : *bėsti*; *sėsčioti* : *sėsti*; *peščioti*, *pėščioti* : *pėšti*; *vėžčioti* : *vėžti*). Por. też sławizmy w rodzaju *pažyčioti* $\Leftarrow$ błr. *pažyčać*.

2. **-damas** w *nėšdamas* : *nėšti* (z reinterpretacji w typie *ešdamas* : *ešti*; pierwotna struktura: **eida-mas*, ptc. na *-mas* od prs. na *-da-*, por. scs. *id*).

3. **-dėti** w *skėldėti* : *skėlti*; *mėrdėti* : *mirti* (z reinterpretacji drw. na *-ėti*, utworzonych od prs. na *-da-*, por. *skėlda*, war. *skėldi* wobec *skėlti*, *skilti*; por. łot. *verdēt* : *verdu*, *viru*).

4. **-dyti** w *skáldyti* : *skėlti* (z reinterpretacji drw. na *-yti*, utworzonych od prs. na *-da-*, por. *skėlda*, neoinf. *skėldėti*).

5. **-dinti** w *gāsdinti* : *išsigāsti* (z reinterpretacji drw. na *-inti*, 1° utworzonych od prs. na *-da-*, np. *vėrdinti* $\Leftarrow$ *vėrda* (*virti*), 2° utworzonych od osnów sekundarnych na *-dyti*, np. *pildinti* $\Leftarrow$ *pild-yti*, prymarnie: *pil-dyti* : *pilti*).

6. **-dinėti** w *puldinėti* : *pulti*; *gaudinėti* : *gauti* (z reinterpretacji drw. na *-inėti*, 1° utworzonych od prs. na *-da-*, np. *duodinėti* $\Leftarrow$ *dúoda* : *dúoti*; *verdinėti* $\Leftarrow$ *vėrda* (*virti*), 2° utworzonych od osnów sekundarnych na *-dyti*, np. *gaudinėti* $\Leftarrow$ *gáud-yti*, por. *gáu-dyti* $\Leftarrow$ *gauti*).

7. **-ioti** w *imióti* : *iĩti*; *bėgioti* : *bėgti*; *pinióti* : *pinti* (z reinterpretacji granicy morfemowej w iteratywach na *-oti*, które były utworzone od neoosnów zakończonych spółgłoską palatalną, np. *ránk'-* + *-oti* ($\Leftarrow$ *rankiaũ*), metanalizowane jako *ránk-* + *-ioti* przez odniesienie do *rank-ýti*).

8. **-lioti** w *dėlióti* : *dėti*; *gaulióti* : *gauti*; *imlióti* : *iĩti* (z reinterpretacji granicy morfemowej w iteratywach na *-ioti*, które były utworzone od osnów nominalnych na *-l-*, np. *dėšlioti* ($\Leftarrow$ *dėslì*), *kráulioti* ($\Leftarrow$ *kraũlai*), *rėplióti* ($\Leftarrow$ *rėplomìs*), *kaĩtalioti* ($\Leftarrow$ *pākaitalas*).

9. **-noti** w *lynóti* : *lýti*; *spirnóti* : *spirti*; *kilnóti* : *kilti*, *kilóti* (z reinterpretacji czas. na *-oti*, utworzonych od neopwk. na *-n-*, np. *šaln(à)* $\Rightarrow$ *šaln-óti* $\Rightarrow$ *šal-nóti* (według *šálti*); *ūkan(a)* $\Rightarrow$ *ūkan-óti* $\Rightarrow$ *ūka-nóti* (według *ūkas*).

10. **-sėti** lub **-soti** w *linksėti* : *linkėti*, *dygsėti* : *dýgti* (z reinterpretacji granicy morfemowej w czas. onomatopeicznych typu *digs-ėti*, *dýgs-ėti* lub *dygs-óti*, utworzonych od wykrz. *dìgs*, *dýgst*). Por. ŻD 527n.

11. **-sčioti** w *kilsčioti* : *kilti*; *sémsčioti* : *sémti* (z reinterpretacji drw. iteratywnych na *-oti*, utworzonych od osnowy prt. w typie frq. na *-styti*, np. *dùrsči-oti* od *dùrsči-au*, *dùrstyti*, metanalizowane według prymarnego *dùrti* jako *dùr-* + *-sčioti*).

12. **-snoti** w *kilsnóti* : *kilti*; *rūksnóti* : *rũkti* (z reinterpretacji czas. na *-noti*, utworzonych od neopwk. na *-s-*, por. np. *bìrs(ta)* ⇒ *birs-nóti* ⇒ *bir-snóti* (według *bìrti*); *rũks(ta)* ⇒ *rũks-nóti* ⇒ *rũk-snóti* (według *rũkti*); z neoapofonią: *kri̯ms(ta)* ⇒ SO *krams-* ⇒ *krams-* + *-nóti*).

13. **-styti** w *kùrstyti* : *kùrti*; *barstýti* : *bìrti*; *dáigstyti* : *dýgti* (z reinterpretacji iteratywów na *-yti*, utworzonych od prs. na *-sta-*, np. *kurst-* (*kùrsta*) + *-yti* ⇒ *kùr-* + *-styti*; z neoapofonią: *birst-* (*bìrsta*) ⇒ SO *barst-* ⇒ *barst-* + *-ýti*; *dygst-* (*dýgsta*) ⇒ SO *daigst-* ⇒ *dáigst-* + *-yti*).

Nomen — kategoria wyrazów odmieniających się przez przypadki: rzeczownik (łac. *nomen substantivum*), przymiotnik (łac. *nomen adiectivum*) i liczebnik (łac. *nomen numérale*).

Obstruenty — spółgłoski zwarte (np. *p*, *t*, *k*, *b*, *d*, *g*), szczelinowe (np. *s*, *z*, *š*, *ž*) i zwarto-szczelinowe (*c*, *dz*, *č*, *dž*) w przeciwstawieniu do resonantów/sonorantów (*r*, *l*, *m*, *n*, *j*, *u*). Nigdy nie występują w funkcji zgłoskotwórczej, czyli nie stanowią ośrodka sylaby.

Onomastyczny — mówi się o materiale językowym, głównie leksykalnym, wydobytym z nazw własnych, osobowych i geograficznych.

Onomatopeiczny — zob. «Dźwiękonaśladowczy».

Opozycja — przeciwieństwo formalno-funkcjonalne między dwoma jednostkami językowymi (fonemami, morfemami, tagmemami).

Palatalizacja — zastępstwo spółgłoski niepalatalnej ('twardej') przez palatalną ('miękką') w określonej pozycji wyrazowej w toku fonetycznego rozwoju języka. Lit. zwarto-szczelinowe «palatalne» *č* i *dž* wywodzą się z dwufonemowych połączeń spółgłosek zwartych *t* i *d* ze ślizgiem *j*, np. *svēčias* 'gość' < pb. **suetjas*; *mėdžias* 'las' < pb. **medjas*. Zmiana ta, zwana «palatalizacją przez *j*», następowała tylko przed samogłoską tylną (*a*, *o*, *u*), a świadczy o tym m.in. fakt, że forma voc.sg. do *svēčias* brzmi *svetė* (gw.), nie **svečė*. Z podobnych sekwencji wywodzą się wszystkie inne lit. spółgłoski «palatalne». Por. lit. *s* w *siūti* 'szyć' < pb. **siūtej*, *būsiu* 'będę' < pb. **būsio*. Por. lit. *l* w *liādis* 'lud' < pb. **liāudi*, jak też następstwo dwu spółgłosek «palatalnych», *l* i *dž*, w pochodnym wyrazie *liaudžia* 'wielka rodzina, wszyscy domownicy' < pb. **liāudjā* (łot. *lāuži* 'ludzie' ma *ž* ze zmiany **dž*). — Z historyczno-porównawczego punktu widzenia jęz. łotewski odznacza się silniejszą niż litewski tendencją palatalizacyjną, a znajduje to wyraz m.in. w przekształceniu zwartych *k*, *g* w «palatalne» afrykaty *č*, *dž*, które w końcu zmieniły się w łot. *c*, *dz*, por. łot. *cits* : lit. *kītas* 'inny'; łot. *ceļš* : lit. *kelias* 'droga'; łot. *dziņa* : lit. *giriā* 'las'; łot. *dzīvs* : lit. *gyvas* 'żywy'; łot. *ciēts* : lit. *kietas* 'twardy'; łot. *caūne* : lit. *kiāunė* 'kuna'; łot. *caurs* : lit. *kiāuras* 'dziurawy'. Kontekst dla tej zmiany, mianowicie pozycja przed samogłoską przednią albo przed *j*, żywo przypomina palatalizacje słowiańskie. — O palatalizacji w węższym sensie można mówić w odniesieniu do pewnych sławizmów litewskich, gdy te w toku lituanizacji otrzymują spółgłoskę palatalną zamiast spółgłoski niepalatalnej słowiańskiego oryginału, np. *siūlyti* ⇐ błr. *sulīts*; *abriūsas* ⇐ błr. *obrús*. — Wreszcie w wypadku takich mutacji, jak *suŗbti* ⇒ *siuŗbti* albo *snūkis* ⇒ *sniūkis*, można mówić o palatalizacji ekspresywnej.

Paradygmat — zespół form odmiany nominalnej (deklinacja) albo odmiany werbalnej (konjugacja).

Patronimiczne są wyrazy pochodne oznaczające pochodzenie od ojca, np. *sūnaitis* ⇐ *sūnūs* to 'syn syna' czyli 'wnuk', *kālvaitis* ⇐ *kālvīs* to 'syn kowala, kowalczyk'. Również nazwiska o sufiksie *-ait-* mają charakter patronimiczny, np. *Kalvāitis* to syn kogoś o

nazwisku *Kálvis*.

Pejoratywny wyraz — wyraz wyrażający ujemne nacechowanie uczuciowe. Zob. też «Augmentativum».

Perseweracja — przedłużenie pewnego szczegółu artykulacyjnego charakterystycznego dla głoski poprzedzającej, które objawia się w głosce następującej. Por. takie zmiany, jak *ks* > *kš*; *ps* > *pš*; *rp* > *rb*. Zob. też «Asymilacja».

Pierwiastek — synonim terminów «leksem», «morfem leksykalny», używany specjalnie w teorii apofonii, mianowicie celem wyróżnienia leksemów apofonicznie aktywnych, tj. wykazujących systematyczną zmienność wokalizmu pod względem jakościowym lub ilościowym. O szczegółach tej zmienności zob. «Apofoniczne stopnie».

Pleonastyczny (od *pleonazm*) — nadmiarowy, równoznaczny.

Pluralia tantum — rzeczowniki występujące tylko w liczbie mnogiej. W zależności od znaczenia są bądź policzalne, np. *kélnēs* ‘spodnie’, *marškiniaĩ* ‘koszula’, *atóstogos* ‘urlop; wakacje’, bądź niepoliczalne, np. *miltai* ‘mąka’, *taukaĩ* ‘tłuszcz’, *dūjos* ‘gaz’. Tu też należą nazwy stron świata: *Rytaĩ* ‘Wschód’, *Vakaraĩ* ‘Zachód’, *Piētūs* ‘Południe’ (ale *Šiāurē* ‘Północ’), nazwy świąt: *Kalēdos* ‘Boże Narodzenie’, *Vėlykos* ‘Wielkanoc’, niektóre nazwy własne: *Šiauliaĩ*, *Zarasaĩ*. Por. «Singularia tantum».

Polonizm — zapożyczenie z języka polskiego.

Posesywny (dzierżawczy) — forma (zaimek, sufiks) wyrażająca posiadanie lub przynależność.

Postpozycja — 1° morfem gramatyczny następujący po morfem leksykalnym i tworzący wraz z nim konstrukcję, np. *namō-link* ‘w stronę domu’, *namo-pi* ‘do domu’, 2° pozycja względna dwóch wyrazów: *tavo dėkà* ‘dzięki tobie’.

Prabałto-słowiański (pbsl.) — termin ten precyzuje chronologię względną rekonstruowanej formy językowej. Pewna forma należy do «prabałto-słowiańskiej» gałęzi indoeuropejskiej, gdy jest młodsza niż prajęzyk ie. (pie.) i zarazem starsza od prajęzyków bałtyckiego (pb.) i słowiańskiego (psl.).

Praeverbium — morfem gramatyczny o charakterze przysłówka, który jest zrośnięty z czasownikiem i modyfikuje jego znaczenie, np. *pri-pràsti*, *su-pràsti* wobec simplex *pràsti*.

Praindoeuropejski (pie.) — prajęzyk wszystkich języków rodziny indoeuropejskiej. Języki tej rodziny zajmują w czasach historycznych obszar rozciągający się mniej więcej pomiędzy subkontynentem indyjskim i atlantyckim wybrzeżem Europy.

Prajęzyk — rekonstruowany model, z którego wyprowadza się drogą ewolucji grupę języków pokrewnych (np. języki bałtyckie). Model taki buduje się na podstawie porównania właściwości formalnych języków pokrewnych (np. litewskiego, łotewskiego, staropruskiego) i przez ustanowienie chronologii względnej procesów (głównie fonetycznych), które różnicowały języki danej grupy pokrewieństwa.

Prefiks — przedrostek, morfem gramatyczny derywacyjny, dołączany w pozycji przed morfem leksykalnym, mianowicie nominalnym, np. *aĩt-pirštis*, *apy-kaklė*, *be-prōtis*, *ne-sąmonė*, *pró-senis*, *tarpù-karis*. Por. «Praeverbium».

Prewerbium — zob. «Praeverbium».

Produktywny — w słowotwórstwie mówi się tak o formancie często używanym przy tworzeniu wyrazów pochodnych; we fleksji — o końcówce dominującej nad inną, gdy chodzi o wyrażanie pewnej funkcji składniowej.

Proklityka — nie noszący akcentu jednosylabowy wyraz, który dołącza się do następującego po nim wyrazu akcentowanego i tworzy wraz z nim zestrój akcentowy, por. *kai kàs jau padārė* ‘ktoś już zrobił’, *nenóriu* ‘nie chcę’ < *ne nóriu*.

Proporcja analogiczna — zob. «Analogia».

Proterokinetyczny — zob. «Apofoniczno-akcentowe paradygmaty».

Proteza — pojawienie się na początku wyrazu samogłoski lub spółgłoski, której

wcześniej tam nie było, por. 1° *atkōčius, iškadà* jako formy transponujące brzmienia błr. *tkač, škoda*, 2° *jieškóti < ieškóti, vožkà < ožkà*.

Prymarny — niemotywowany (o strukturze, o funkcji). Por. «Quasiprymarny».

Reanaliza (Metanaliza) — rozkład wyrazu na morfemy, którego dokonuje mówiący zgodnie ze swym poczuciem językowym; rozkład taki bywa rozbieżny z analizą historyczno-językową.

Reduplikacja — zdwojenie, w szczególności powtórzenie wyrazu lub części wyrazu, stosowane jako charakterystyka derywatu, por. *krýžkryžiais, pilpilnýtēlis, niēknēkis* oraz *gėrgėris, mąžmožis, skąnskonis*; lit. *bėbras, bebrūs* ‘bóbr’ (wed. *babhrū-* ‘brunatny’); lit. *bóba* : słow. *baba* ‘stara kobieta’. — W językach starożytnych: charakterystyka formy koniugacyjnej, polegająca na użyciu sylaby reduplikacyjnej jako dodatkowego – obok końcówki i apofonii – nacechowania formalnego, por. np. prs. wed. *dádāti* ‘daje’ = *dā-dā-ti* (gr. *δίδωσι*) < pie. **de-deh₃-ti*; wed. *pībati* ‘pije’ = *pī-b-a-ti* (łac. *bibit*) < pie. **pi-ph₃-é-ti*; pf. wed. *jagāma* ‘poszedłem’ = *ja-gām-a* < pie. **g^ue-g^uóm-h₂e*; łac. *scicidī* ‘uciałem’ = *sci-cid-ī* < pie. **ski-(s)kid-h₂e-i*. Sylabę reduplikacji stanowi początkowa spółgłoska pierwiastka (czasem zbitka spółgłoskowa) w połączeniu z pewną samogłoską.

Rekonstrukcja — odtworzenie za pomocą specjalnych metod stanu językowego, który poprzedził stan zaświadczony w najstarszych zabytkach pewnego języka. W zakresie etymologii rekonstruuje się z jednej strony formy wyrazowe zwane prajęzykowymi, z drugiej strony pierwotne (etymologiczne) znaczenia wyrazów.

Resegmentacja — to samo, co «Reanaliza».

Resonanty (sonoranty) — grupa spółgłosek przeciwstawna obstruentom (zob.). Składa się z płynnych *r, l*, nosowych *m, n* i ześlizgowych *j, ŭ* (nazywanych też «półsamogłoskami»). W przeciwieństwie do typowych spółgłosek, które nie pojawiają się w funkcji zgłoskotwórczej, resonanty w pewnych językach i w pewnych pozycjach spełniają funkcję ośrodków sylabicznych, por. czes. *krk* [kr̩k] ‘kark’, *vlk* [vl̩k] ‘wilk’, gen. sg. *krku* [kr̩ku], *vlka* [vl̩ka].

Rusycyzm — wyraz zapożyczony z języka rosyjskiego.

Rutenizm — wyraz zapożyczony z języka białoruskiego lub ukraińskiego.

Samprasāraṇa (termin gramatyki sanskryckiej, dosł. ‘rozciągnięcie’) — w teorii apofonii oznacza sylabiczny charakter stopnia zanikowego, uwarunkowany jego pochodzeniem z pierwiastków o strukturze *ReT*. St. zanikowy *saṃpras.* ma postać /RT/ (resonant + obstruent), przy czym fonem /R/, np. /r, l, m, n/ ukazuje się w realizacji tekstowej w allofonie sylabicznym, por. [r, l, m, n]; w wypadku /R/ = /j, ŭ/ allofony mają postać samogłosek [i, u].

Sandhi — termin gramatyki sanskryckiej (sti. *saṃdhi-* ‘połączenie’), stosowany w opisie fonetycznym: 1° zmiana dźwiękowa zachodząca na granicy morfemów składowych wyrazu (tzw. sandhi wewnętrzne), 2° zmiana dźwiękowa zachodząca na granicy międzywyrazowej (tzw. sandhi zewnętrzne).

Sekundarny — (o strukturze, o funkcji): umotywowany obecnością prymarnego.

Sełowy (termin gramatyki sanskryckiej) — mówi się o takim pierwiastku pie., który był zakończony spółgłoską laryngalną (typy **TeH-*, **HeH-*, **ReH(T)-*, **TeRH-*). Sełowe były np. pierwiastki takich wyrazów litewskich, jak *šėmas* < pie. **keh₁-*, *stóras* < pie. **steh₂-*, *júosta* < pie. *(H)*jeh₃-s-*, a także *vėmti* < pie. **uēmh₁-*, *plėšti* < pie. **pleh₁k-*, *kiáuras* < pie. *(s)*keu_h2-*, *gėrti* < pie. **g^uerh₃-*. Termin przeciwstawny: «Aniłowy».

Singularia tantum — rzeczowniki występujące tylko w liczbie pojedynczej. Są to nazwy przedmiotów niepoliczalnych, np. *mólis* ‘gлина’, *píenas* ‘mleko’, *drąsà* ‘odwaga’, *liáudis* ‘lud’, *vargúomenė* ‘biedota’. Por. «Pluralia tantum».

Singulativum — rzeczownikowa forma liczby pojedynczej (singularis), którą dotworzono do wyrazu wcześniej używanego: 1° tylko w liczbie mnogiej (pluralis), np. *dvarionys* ⇒ *dvarionis*; *astañkai* ⇒ *astañkas*, 2° tylko w liczbie podwójnej (dualis), np. *aki*

⇒ *akis*; *ausi* ⇒ *ausis*, 3° jako rzeczownik zbiorowy (collectivum), np. *namystà* ⇒ *namykštis*, por. strus. *poganĩ* ‘poganie’ ⇒ *poganinũ* ‘poganin’. — O semantycznym singulativum mówimy wtedy, gdy np. forma coll. *giminẽ* ‘ogół krewnych, rodzina, ród’ ukazuje się w znaczeniu jednostkowym ‘jeden z krewnych’, por. *Jis mán artimà giminẽ* ‘On jest moim bliskim krewnym’.

Skrót haplologiczny — zob. «Haplologia».

s-mobile, czyli s-ruchome — swego rodzaju prefiks s-, który na początku wyrazu wymienia się z zerem dźwięku w formach jednego gniazda etymologicznego. Por. np. *skėlbti* : *kalbà*; *spjáuju* : scs. *pljujõ* ‘pluję’. Alternacja s : ø ukazuje się również wśród wyrazów zapożyczonych, por. *skvārma/skvarmà* ob. *kvarmà* ‘forma’.

Sonoranty — zob. «Resonanty».

Sonoryzacja — udźwięcznienie spółgłoski bezdźwięcznej, np. *gaũgaras* < *kaũkaras*, *vizga* < *viska*, *kregždẽ* ob. *krykštẽ*, *gaĩzdras* ob. *gaĩstras* (< *gaĩsras*).

Stativum — czasownik oznaczający stan, por. lit. klasę na -i, -ėti, np. *avėti* ‘być obutym’, *kalėti* ‘przebywać w więzieniu’, *mėrdėti* ‘leżeć na łożu śmierci’.

Stopień (pełny, zanikowy, wydłużony) — zob. «Apofoniczne stopnie».

Substantywizacja — przekształcenie przymiotnika, imiesłowu lub zaimka w rzeczownik, np. *liũtas* ‘lew’ ⇐ ‘dziki’; *dantis* ‘ząb’ ⇐ ‘kąsający’; *aũtas* ‘onuca’ ⇐ ‘owinięty’; *pažįstamas* ‘znajomy człowiek’ ⇐ ‘znajomy’; *miltai* ‘mąka’ ⇐ ‘zmielony’; *Sėjinė* ‘święto Matki Boskiej Siewnej’ ⇐ ‘siewna’; *paskutinióji* ‘nieszczęście’ ⇐ ‘ostatnia’; *anàs* ‘diabeł’ ⇐ ‘tamten, ów’.

Sufiks — przyrostek, morfem gramatyczny derywacyjny, dołączany w pozycji po morfemie leksykalnym, np. *gẽr-as*, *ger-ėsnis*, *ger-iàusias*, *ger-ókas*, *ger-óvė*, *gẽr-is*, *gẽr-ybė*, *ger-ėti*, *gẽr-inti*.

Supletywizm — ukazywanie się w odmianie (paradygmacie) jakiegoś leksemu dwu lub więcej tematów, które pod względem etymologicznym reprezentują różne leksemy. Por. 1. odmianę zaimków: *àš* : *man-ės* (por. pol. *ja* : *mnie*), *mės* : *mūs-ų* : *mu-mis* (por. pol. *my* : *nas*, *nami*), 2. odmianę rzeczowników: *žmogùs* : *žmónės* (por. pol. *człowiek* : *ludzie*), 3. odmianę czasowników: *esù* : *yrà* : *buvaũ* : *bũsiu* (por. pol. *jestem* : *byłem* : *będę*).

Synkopa, synkopowanie — usunięcie samogłoski krótkiej wewnątrz wyrazu 1° w pozycji przedakcentowej: *niaũgi*, *niókoti*, *žiótis*, *žvynė*, 2° w pozycji poakcentowej: *dĩkis*, *greĩmas*, *tavõrčius*, *vėčas*, jak też *kėlnės* < *kėlinės*; *šėrnas* < **šėrinas*; *vėln(i)as* < *vėlinas*; *sràuzolė* < *sràva-žolė*.

Synonimiczne złożenie. Synonimicznymi są takie złożenia, w których człon drugi jest pod względem znaczeniowym synonimem członu pierwszego. Np. *liũna-balė*, *kũdrà-prũdis*, *plepe-táuza*, *plik-nuogis*, *raĩst-pelkė*, *sėn-karšis*, *siet-rėtis*. Por. «Tautologiczne złożenie».

Synonimy — wyrazy mające to samo albo bliskie znaczenie, ale różniące się od siebie pod względem stylistycznym, emotywnym itp., np. *gardùs* : *skanùs*; *šaltis* : *spėigas*; *kalbėti* : *bylėti*; *gulėti* : *bimbsėti*.

š-mobile, czyli š-ruchome — segment š, który na początku wyrazu wymienia się z zerem dźwięku w formach jednego gniazda etymologicznego. Typowa dla tej wymiany jest pozycja przed k, np. *škaplỹs* ob. *kaplỹs*; *škėblas* ob. *kėblas*; *škėžti* ob. *kėžti*; *škutrus* ob. *kutrus*. Rzadziej pojawia się š-mobile przed t (*štalpà* ob. *talpà*, *štylà* ob. *tylà*, *štràkas* ob. *tràkas*), najrzadziej zaś przed p (*špygà*, wykrz. *špiš* ob. *piš*). Por. s-mobile, v-mobile.

Szywność apofoniczna — usunięcie z paradygmatu alternacji apofonicznej (allomorfizmu) drogą uogólnienia jednolitego wokalizmu pierwiastka, por. np. *àusti*, *gaĩšti*, *lėdas*, *mėsti*, *nėsti*, *stėnėti*, *šáltas*, *šerdis*, *širdis*.

Tautologiczne złożenie. Tautologicznymi są takie złożenia, w których człon drugi nazywa to samo, co człon pierwszy, a zależność między oboma członami przypomina stosunek apozycji. Gdy chodzi o charakterystykę formalną, to mamy tu w zasadzie dwa typy:

(1) człony złożeniowe nie wykazują zróżnicowania pod względem wokalizmu (apofonii), np. *pradžia-prādis*, *sén-senis*, *šūn-šunis*, *žyg-žygis*, (2) człony złożenia są kombinacją zróżnicowanych pod względem wokalizmu allomorfów tego samego leksemu, np. *gér-gėris*, *māž-možis*, *nič-niekas*, *skán-skonis* (allomorf na SW w II członie) oraz *žōl-žalias* (allomorf na SW w I członie). Por. «Synonimiczne złożenie».

Tautosylabiczny — (o fonemie, głosce) należący do jednej sylaby. Np. można powiedzieć o /r/ w formach *vīr.ti*, *vėr.da*, że jest tautosylabiczny, należy do tej samej sylaby, co poprzedzające je samogłoski /i, e/. Z drugiej strony /r/ w formie *vī.rė* jest heterosylabiczny, tj. należy do innej sylaby niżeli samogłoska /i/. Zob. «Heterosylabiczny».

Tematyczna formacja — forma deklinacyjna lub koniugacyjna, odznaczająca się przyłączeniem tzw. samogłoski tematycznej *-e/o- w funkcji sufiksu strukturalnego, który przekształca leksem (pierwiastek) w temat fleksyjny. Termin przeciwstawny: «Atematyczna formacja». Tak np. w deklinacji litewskiej wyraz *sniėgas*, *sniėgą* ‘śnieg’ ma formację tematyczną (nom. sg. *snoig^{uh}-o-s, acc. sg. *snoig^{uh}-o-m) w odróżnieniu od odpowiedników gr. *víψ, acc. sg. víψα ‘śnieg’ i łac. *nix*, *nivis*, *nivem* ts., które mają budowę atematyczną (nom. sg. *snig^{uh}-s, acc. sg. *snig^{uh}-m). W koniugacji lit. 2 pl. prs. *eĩ-na-me* ‘idziemy’ (3 os. *eĩ-na*) ma formację tematyczną w odróżnieniu od stlit. *ei-mė* a. *eĩ-me* Dp (3 os. *eĩ-ti*).

Toponimy — nazwy miejsc zamieszkałych przez ludzi, por. nazwy miast: *Vilnius*, *Kaūnas*, miasteczek: *Trākai*, *Tverėčius* i wsi: *Pažiegė*, *Sālos*.

Transponat — wyraz zrekonstruowany z materiału litewskiego, który odznacza się pewnymi charakterystycznie ie. właściwościami słowotwórczymi (sufiks, apofonia, akcentuacja), jednakże nie znajduje odpowiedników wyrazowych w innych językach ie. i z tego powodu nie może być zinterpretowany jako wyraz odziedziczony z prajęzyka ie. Użycie tego terminu ma na celu uwypuklenie różnicy chronologicznej dzielącej innowacyjne formacje litewskie (bałtyckie, bałto-słowiańskie) od formacji odziedziczonych z prajęzyka ie. Zob. Weiss 2009, 75, przyp. 25.

Uniwerbizacja — mechanizm słowotwórczy polegający na zespoleniu dwuczłonowego zwrotu językowego w jeden wyraz, por. np. *dievāž*, *sudiē*, *tāmsta*, *turbūt*, *viskas*.

v-mobile, czyli v-ruchome — segment v, który wymienia się z zerem dźwięku w formach jednego gniazda etymologicznego, por. 1° nagłos wyrazu: *vānta* ob. *ānta*, *vañzdis* ob. *añzdis* (*uñzdis*), 2° nagłosową grupę spółgłoskową, np. *svogūnas* ob. *sogūnas*, *skveŗbti* ob. *skeŗbti*, *tvaksėti* ob. *taksėti*, *tverėti* ob. *terėti*, *zviñbti* ob. *ziñbti*. LD § 254 daje przykłady fakultatywnego v w pozycji śródgłosu, np. *brast(v)à*, *vaps(v)à*, *liēs(v)os*. Por. s-mobile, š-mobile.

Vŗddhi (termin gramatyki sanskryckiej, dosł. ‘wzrost, przyrost’) — w gramatyce porównawczej oznacza taki proces derywacji denominalne, który polega na wsunięciu samogłoski *e do formy st. zanikowego albo st. pełnego, mianowicie na wsunięciu jej w pozycji po pierwszej spółgłosce składowej nomen (rzeczownika, przymiotnika, przysłówka) będącego osnową derywacji. Sufiksem jest zazwyczaj ‘samogłoska tematyczna’ *-o-, czasem też *-io-, *-i-. Przykłady: *bėržas* < *berHžas < pie. *b^hrh₁g-, *dervà* < *deru-ó- (pwk. *dru-), *bėras* < pie. *b^her-ó- < *b^her-ó- (pwk. *b^her-). W wyniku derywacji typu vŗddhi powstały takie opozycje apofoniczne, jak *bėržas* (SP) : *biržė* (SZ); *dervà* : *drevė*; *žėnklas*, *žėntas* : *pažinti* itp. Tu też pewne refleksy z ie < *ei < *i: *diėvas*, *dienà*, *žiemà*; może i *mėilė*. W szerszym zastosowaniu termin vŗddhi jest równoznaczny z terminem ‘st. wzdłużony’ i odnosi się do formacji z pochodnym wokalizmem *ā (np. *klónis*, *ožys*, *stogas*, *šlovė*), *āR (np. *kārvė*, *vārna*), *ō (np. *juōkas*, *úosis*), *ū (np. *ūdra*), *īR (np. *stīrna*, *vilkė*) oraz *ēi (np. *siela*, *sietas*), *āi (np. *kāimas*) i *āu (np. *jāunas*, *jāura*, *klāusti*).

Welaryzacja — perseweracyjna asymilacja spółgłoski zębowej do spółgłoski tylnojęzykowej, np. *kš* < *ks*: *pūkšlė* < *pukslė (to z *pūsłė*); *bakštyti* < *bakstyti* (z *bastyti*); *gž* < *gz*: *žvaigždė* < *žvaigždė (to ze *žvaizdė*).

Wokalizacja — zmiana spółgłoski ześlizgowej *i* lub *u* w samogłoskę wysoką, odpowiednio *i* lub *u*, np. gw. *unūkas* < **unūkas* (zapoż. z biał. *unuk*). Por. «Konsonantyzacja».

Wokalizacja pie. sonantów zgłoskotwórczych — wytworzenie samogłoski wstawnej (anaptyktycznej) *i* lub *u* przed resonantem (R) w bałto-słowiańskiej kontynuacji pie. *R sonans (*R). Por.

pbsł. **i*/ur < pie. **r*, np. *dirti*, *girtas*, *kiṛpti*; *dūrti*, *gurklūs*, *kūrpē*

pbsł. **i*/ul < pie. **l*, np. *kilti*, *miltai*, *tilpti*; *gulbē*, *kuḷnas*, °*muldyti*, *tūlpinti*

pbsł. **i*/um < pie. **m*, np. *kiṁštas*, *krimtaū*, *nulimti*, *rimtas*, *tiṁpti*; *kuṁšas*, *krumtimas*, *nulūmpti*, *rūmtas*, *ītumpas*

pbsł. **i*/un < pie. **n*, np. *ingiu*, *išsiṁkti*, *sliṁkti*; *ūnginas*, *suṁktis*, *sluṁkius*.

Osobliwością litewską jest występowanie sekwencji *iR/uR* także w pozycji przed samogłoską, np. *virē* < pie. **urH-V-* (por. *virtī*), *girā* < pie. **grh₃-V-* (por. *girtas*), *pilis* < pie. **p_lh₁-i-* (por. *pilnas*), *minū* < pie. **m_nH-e-* (por. *minti*); *pagunikis* (scs. *gūnati*) jak *gunióti*, stpr. *guntwei*. Pochodzi to stąd, że *R wokalizowało się w położeniu przed *HV, tj. przed spółgłoską laryngalną, po której następowała samogłoska. Zanik spółgłoski laryngalnej sprawił, że sekwencja *iR/uR* znalazła się bezpośrednio przed samogłoską.

Wokalizm — samogłoska lub dyftong w składzie morfemu.

Wykrzykniki — wyrazy funkcjonujące jako samodzielne wypowiedzenia o charakterze ekspresywnym. Przeważnie są to wyrazy dźwiękonaśladowcze (onomatopeje), będące dźwiękową imitacją zjawisk otaczającego nas świata (przyroda, różne dziedziny ludzkiej aktywności). Poza tym wykrzykniki służą wyrażaniu stanów psychofizycznych (emocjonalnych) mówiącego, przejawów jego woli itp. Pod względem formy litewskie wykrzykniki są jedno- lub dwusylabowe, rzadziej wielosylabowe. — Jednosylabowce mogą zawierać: 1. pojedynczą samogłoską krótką lub długą, np. *à*, *ā*; *è*, *ē*; *ù*, *ū*; *ỹ*, *ō*, 2. pojedynczy dyftong, np. *ái*, *ói*, *éi*, *úi*, *aũ*, 3. samogłoskę lub dyftong w kombinacji ze spółgłoską, np. *āk*, *āt*, *ek*, *ot*; *nà*, *nā*, *nù*, *nū*, *šà*, *šā*, *tè*, *và*; *tič*, *kuīt*, *pfū*; *vaĩ*, *vái*, *vói*, *vùi*; *škàc*, 4. samogłoskę lub dyftong w kombinacji ze zbitką spółgłoskową, np. *bàkst*, *bàkst*, *bàkt* (obok *bàk*); *dìgs*, *dýgst*, *dýgt* (obok *dìg*); *kaũkšt* (obok *kaũkš*); *kiáuukšt* (obok *kiáuuk*); *kiuokšt*, *kiuokt* (obok *kiuok*); *kvaũkšt* (obok *kvaũkš*). — Wykrzykniki dwu-, rzadziej wielosylabowe zawierają: 1. kombinację krótkiej i długiej samogłoski, np. *a-ā*, *e-ē*, 2. podwojenie wykrzyknika jednosylabowego, np. *ai-ái* > *ajái*; *au-aũ* > *avaũ*; *rà-rà* (*ra-raĩ*), *ta-tà*, *te-tè*, *tiū-tiũ*; *uĩ-uĩ* > *ujuĩ*; *vau-vaũ* > *vavaũ*, 3. kombinację samogłosek ze spółgłoską, np. *ahà*, *ohò*; *ajà*, *ajè*, *ojè*, 4. podwojenie wymienionej już kombinacji, np. *ajajà*, *ajajái*, *ajajaiĩ*, *ohohò*, 5. powtórzenie podwojenia z dodatkiem samogłoski w nagłosie, np. *à-ta-ta*, *ē-te-te*, *ē-pa-pa*, *ò-pa-pa*, *ũ-ti-ti*, *ò-čia-čia*, 6. połączenie dwóch (rzadziej trzech) wykrzykników o identycznym wokalizmie, np. *gàgu-gàgu*, *kāgu-gāgu*, *kā-ga-ga*, *ki-ki-ki*, *ra-ra-raĩ*, *tàku-tàku*, *úst-úst*; *tigni-tigni*, *úst-úst*, *uj-uj-uĩ* (⇒ *ujujuĩ*), *žiù-žiù*, 7. połączenie dwóch (rzadziej trzech) wykrzykników o zróżnicowanym wokalizmie, np. *bém-bóm*, *bim-bám*, *biṁ-bam*, ⇒ *biṁ-baṁ-buṁ*; *čē-čiō* *lè-liō*; *girgu-gargu*; *miku-màku*, *mýk-mák*, *mýkt-mákt*; *rýru-rāru*. Szczegółowsze przedstawienie wykrzykników daje Otrębski w swej GJL III, §§ 839–843. Zob. też «Neoosnowa z powtórzonego wykrzyknika».

Wyrównanie morfologiczne — formę gw. *võgis* ‘złodziej’ zam. *vagis* określamy jako «wyrównaną» do inf. *võgti* ‘kraść’. Zjawisko to polega na usunięciu różnicy wokalicznej *a* : o towarzyszącej opozycji nomen *vagis* ⇔ verbum *võgti*, czyli na częściowym ujednoliceniu formy obu wyrazów. Gdy na miejscu *drabūžis* ‘ubranie, suknia’ pojawia się war. gw. *drobūžis*, to wokalizm o tego wariantu przypisujemy wyrównaniu do o w podstawowym sb. *dróbē* ‘płótno’. W obu wymienionych przykładach mamy do czynienia z dostosowaniem formy derywatu do formy osnowy. — Nieco innym wypadkiem jest wyrównanie formy liczebnika, co jest wywołane pozycją liczebnika w szeregu dziesiętnym. Tak np. następstwo

dviesu ‘we dwóch’, *trisù* ‘we trzech’ zmienia się w *dvisù*, *trisù* przez upodobnienie form stycznych ze sobą w szeregu.

Wzdłużenie — uzyskanie przez samogłoskę długości (przedłużonego trwania) 1° w następstwie zmiany głosowej uwarunkowanej kontekstem (zob. «Wzdłużenie zastępcze», «Kontrakcja»), 2° w procesie morfonologicznym o nazwie apofoniczny stopień wzdłużony (zob. «Apofonia», «Apofoniczne stopnie»).

Wzdłużenie zastępcze (kompensacyjne) — pojawienie się długości w samogłosce lub dyftongu w następstwie 1° zaniku tautosylabicznego segmentu spółgłoskowego, 2° zaniku segmentu samogłoskowego drogą synkopy lub elizji w sąsiedniej (poprzedzającej) sylabie. Przykłady dla 1°: lit. długości powstałe w następstwie zaniku spółgłosek laryngalnych: *dėti* < **dėti* < pie. **d^heh₁-C*; *stóti* < **stāti* < pie. **steh₂-C*; *dúoti* < **dōti* < pie. **deh₃-C*. Przykłady dla 2°: lit. *kėlnės* < **kēlnės* z *kēlinės*; lit. *pālsis* < **pālsis*, po elizji w *pā-ilsis*.

Zaimki (łac. *pronomina*) — wyrazy o funkcji wskazującej, będące zastępnikami wyrazów nazywających, w szczególności rzeczowników (por. *jìs*, *tàs*, *anàs*, *šìs*, *kàs*, *kažkàs*, *pàts* wobec *žmogùs*) i przymiotników (por. *kóks*, *kurìs*, *kitas*, *kitóks* wobec *gėras*).

Złożenie — zob. «Compositum».

Znaczenie etymologiczne — to takie znaczenie, jakie można odtworzyć drogą rozpoznania pierwotnej struktury słowotwórczej wyrazu. Tak np. wyraz *rankà* ‘ręka’ łączy się w swym gnieździe etymologicznym z czas. *renkúos*, *riñktis* ‘zbierać sobie’. Związek nomen i verbum polega na opozycji apofonicznej **rank-** : *renk-* i **rank-** : *rink-* (zob. «Apofonia», «Apofoniczne stopnie»). Z tego wynika analiza słowotwórcza *rank-* + *-a* (i wykluczenie takiej np. alternatywy, jak *†ran-ka*). Sprzężenie formantu *-a* (**-ā-*) ze st. o, ukazujące się w wielu przykładach kontrolnych, przemawia za tym, że mamy tu do czynienia z nazwą czynności (*nomen actionis*), mianowicie ‘zbieranie’, zwł. ‘zbieranie dla siebie’. W tym właśnie stwierdzeniu zawiera się znac. etymologiczne. Historycznie dane znac. ‘ręka’ zostało prawdopodobnie poprzedzone znaczeniem ‘ta, która służy do zbierania, którą się coś zbiera’. W takim wypadku mówimy o konkretyzacji treści ‘zbieranie’ w formie językowej oznaczającej ‘narzędzie do zbierania’; *nomen actionis* przekształca się pod względem semantycznym w *nomen instrumenti*. Znac. etymologiczne stoi w opozycji do «Znaczenia realnego» (zob.).

Znaczenie realne (aktualne) — to takie znaczenie, jakie wyraz ma w danym synchronicznie systemie języka. Dla przykładu realnym znaczeniem wyrazu *rankà* jest ‘ręka, chwytna część kończyny górnej od przegubu po koniec palców’. Etymologiczne znaczenie tegoż wyrazu można odtworzyć w dwu fazach, 1° faza starsza: ‘zbieranie’, 2° faza młodsza: ‘narzędzie do zbierania’. Zob. «Znaczenie etymologiczne».

A A

aba spójnik stlit. ‘albo’, gw. *àba, abà* ts. (*Àba žus, àba prasimuš* ‘Albo przepadnie, albo się przebiję’. *Abà tu, abà aš nueisiu* ‘Albo ty, albo ja pójdę’) — zapoż. ze stpol. *abo*, błr. *abó* (SLA 22, LEW 1, ALEW 17). War. rozszerzony partykułą *-gi, abagi* (*abag*), odpowiada stpol. *aboż*, błr. *abóž*. Zob. też *abavem* i *alba*.

ābadas 3 p.a. wsch.-lit. ‘obręcz koła zrobiona z jednego kawałka drewna kolisto zgiętego’ (*O to rato ābadas stiprus!* ‘A obręcz tego koła jest mocna!’), — zapoż. ze stbłr. *obodъ*, por. błr. *vóbad, -a* (pl. *abadý, -óů*), ros. *óbod*, stpol. *obód, obodu* (wtórnie *obwód*).

abarà 2 p.a., gen.sg. *abōros* (też 3 p.a.) gw. 1. ‘budynek dla bydła rogatego, obora’, 2. ‘miejsce przed oborą; zagroda dla bydła, okólnik’ — zapoż. ze stbłr. *obora*, pol. *obora*, por. błr. *abóra, -y* ‘wielkie pomieszczenie dla bydła’. War. m. *abāras* 2 p.a. (zmiana rodzaju według rodzimego *tvártas* ‘obora’). War. pl.t. *abārēs, abārios, abāros*. Zob. też Sabaliauskas, LKK XII, 1970, 49.

ābaras I 3 p.a. gw. 1. ‘drobna sieć na małe ryby’, 2. ‘czerpak do zbierania bursztynu’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone z pol. gw. *obora, oborka* ‘sieć z bardzo cienkich sznurków; cienki sznurek, którym przywiązują łapcie do nóg’ (SGP III, 365n., z Litwy). Brückner 1877, 66 wskazywał błr. *obora* jako źródło, za nim LEW 1. — Vb. denom. *abaráuti* a. *ābarauti* ‘łowić siecią zwaną «abaras»’. Sb. *abarýklē* a. *abarýkštē* ‘żerdź do wypłaszania ryby z trzcin’.

ābaras II 3 p.a. gw. 1. ‘drzewo sosnowe smolne, żywiczne’ (*Šitas stulpas nepus – ābaras* ‘Ten słup nie zgnije – [to jest] obar’), 2. ‘drzazgi smolne na podpałkę’ (*Atnešk abaro, aš ugnelę užkursiu* ‘Przynieś podpałkę, ja rozpalę ogienek’) — zapoż. z pol. przest., gw. *obar*⁶. Brak spodziewanej transpozycji *aboras tłumaczy się chyba tym, że zakończenie *-aras* jest zwykłe, zaś *-oras* raczej niezwykle, zob. ŻD 307. — Drw. *abarīngas* a. *abarīnis* ‘smolny – o sośnie, szczapie, słupie sosnowym’ (por. pol. przest. *obarny*).

abātas 2 p.a. ‘opat, przełożony klasztoru katolickiego’ (akcent za LKŽ; brak w DLKŽ). SD *abatas* «opat, abbas». Sposób akcentowania wskazuje na uczone zapożyczenie, oparte na formie śrlac. *abbātem* (acc.sg. do *abbās* ← gr. ἄββας ‘ojciec’). W podobny sposób ustaliły się formy stwn. *abbat*, śrwn. *abbet*, stang. *abbad, abbud*, ang. *abbot* (zob. Kluge-Seebold 7, EWD 8). — War. *ābatas* odpowiada akcentuacji odpowiednika pol. *opat*, przest. *apat*. — Germanizmem jest war. *āptas, ābtas* w Litwie pruskiej ← śrdn., śrwn. *abt* < *abbet*, por. nwn. *Abt* m. Zob. GL 23, 27, ALEW 17, 50n. — SD <abacia> «opatstwo» [‘opactwo, klasztor oraz dobra klasztorne pod zarządem opata’], czyt. *abacijà, -ijos* (Būga, RR III, 285; brak w LKŽ) – uczone zapożyczenie ze śrlac. *abbatia*. War. *aptija* LEX ‘opactwo’ to kalka z nwn. *Abtei* f.

abavem spójnik stlit. ‘bowiem, enim’: *Dievo abavem tarnas esti* MŽ 32₅ ‘Dei enim

⁶ Por. za SGP III, 345: pol. *obar* 1. ‘miejsce na drzewie sosnowem, oblane żywicą, z którego zwykle wycinają drzazgi na podpałkę’, 2. ‘drzewo sosnowe smolne, żywiczne; drzazgi smolne’, *obara* ‘drzewo żywiczne, np. sosnowe; drzazgi smolne’. Poza tym Słownik wileński wymienia oboczną formę *obwar* ‘część zwierzchnia drzewa przejęta żywicą, smolak’ (cytowane za Sw III, 530). Semantycznie bliskie jest dłuż. *hobař, hoboř* ‘żywica sącząca się po pniu drzewa’. Formacje postwerbalne *obvarū, *obvara od psł. *ob-var-iti (sę) ‘obgotować (się), oblać wrzątkiem’, zob. ĖSSJ 30, 264, Brückner 369 («od wrzenia – warzenia»). Zob. też POLŽ 12.

minister est' — zapoż. ze stpol. *abowiem* (SLA 22, ALEW 17). Zob. też *aba*.

ābazaras 3 p.a. stlit., gw. 1. 'gromada, tłum ludzi; stado' (*Didelis ābazaras žmoniu, žąsų* 'Wielka gromada ludzi, gęsi'), 2. 'wóz z zaopatrzeniem dla wojska' (*Daug abązų važiavo* 'Jechało dużo wozów z zaopatrzeniem'), 3. 'obóz taborowy, obwarowane miejsce postoju wojska' (*Abaze būti, gulėti* 'Być w obozie, leżeć obozem') — zapoż. ze stblr. *obozъ*, por. błr. *abóz*, -u, pol. *obóz*, *obozu*. Zob. SLA 22, ZS 4, LEW 1, ALEW 17. Polonizmem jest zapewne stpr. *abatus* EV 'wóz, Wayn [Wagen]' (zastrzeżenia w PKEŽ 1, 38n.), *Abbas* GRG 42 «Wagen» (zapis bez końcówki). — War. *ābazaras*: *Sustoję į ābazarą, apsikasė grioviu* 'Rozbiwszy obóz, okopali się rowem'; *ubāzas*: *Ir išlėkė žirgas iš ubązų, ant to žirgo kazokas sėdėjo* 'I wybiegł koń z obozu, na tym koniu kozak siedział'. — Drw. *abazēlis* 'sanki do przewożenia kłody drzewa' (syn. *kalaĩtės, karūkai, striūbragės*). — Neologizmem Szyrwida jest wyraz *apvažas* 'obóz'⁷, który kalkuje słow. *ob-vozŭ (por. głuż. *wobwóz* 'barykada z wozów', ros. *obóz*, gw. *obvóz* 'taborzy').

abecóti, abecóju, abecójau LZŽ 'obiecać, -uję' (*Abecójau broliop nuvažuoc* 'Obiecałem pojechać do brata'), z *abiacóti — zapoż. z błr. *abjacács*, -āju.

abejā 3 p.a., *ābeja* 1 p.a. gw. 'wątpliwość, niepewność', *ābejas* ts. (⇒ *be ābejo* adv. 'niewątpliwie, na pewno'). Zapewne specjalizacja znaczeniowa zaimka *ābeja* n. 'oboje' (zob. *abeji*). Nieco inaczej ALEW 18: substantywizacja adi. *ābejas* 'beiderlei'. Osobno zob. *abejóti*. — Drw. *abejingas*, -a 'obojętny, neglegens' (por. *svajingas* ⇐ *svajā*). Ewentualnie może to być kalka hybrydalna z pol. *obojętny* 'nie okazujący zainteresowania kim lub czym' (por. LEW 1). O ile polski segment *oboj-* (złożony z *obo*^o oraz *ojętny* ⇐ vb. *jać*) został fałszywie zastąpiony litewskim tematem zaimkowym *abej-*, do którego następnie dołączono sufiks przymiotny *-ing-*.

abeji 3 p.a. m. 'obaj', *ābejos* f. 'obie', *ābeja* n. 'oboje', używane z rzeczownikami pluralia tantum. Drw. od liczebnika *abū*, f. *abi* 'oba' (zob.). Odpowiednik łot. *abeji*, f. *abejas*. Z oboczną samogłoską sufiksu: scs. *oboji* m., *oboja* f., *oboje* n. 'ἀμφότεροι, ἐκάτερος', ros. gw. *obóji* m. 'obaj', *obóje* n. 'jedno i drugie' (por. pol. *oboje*, gen. *obojga* na określenie dwu osób różnej płci albo dwu osób niedorośliwych). Por. BSW 2, LEW 1. — Drw. 1. *ābejas*, -ā 'oboje' (*Žmonės abejos lyties DP* 'Ludzie obojga płci'. *Abejaīs vežimais išvažiavo* 'Wyjechali oboma wozami'), 2. *ābejetas* coll. 'oboje, para, dwójka', *ābejetas arkliū* 'para koni, koń i kobyła' (*Išvažiavo pasikinkęs ābejetą arkliū* 'Wyjechał, zaprzęgnąwszy dwa konie'); war. gw. *ābeitas* (synkopowanie sufiksального *e*), *ābetas* (monoftongizacja), 3. *abejósks*, -ia 'dwojaki, jeden i drugi', 4. *abejópas* 'dwojaki' (*abejópai* adv. 'dwojako'), 5. *abejuř* adv. 'i tu i tam, w obu miejscach', DP 'w obojgu' (*Mes... prityrėme, jog abejur sumelavai* 'Dowiedzieliśmy się, że w obu miejscach skłamałeś') – formacja wzorowana na *visuř* 'wszędzie', 6. *tas abejutas* MOP 'ci obaj dwa'.

abejóti, abejóju, abejójau 'wątpić, powątpiewać', SD «wątpię w czym», SD¹ «wątpię» (syn. *nesiviliu*); war. *abijóti*, zm. *ābejoti* — vb. denominativum na -o- od zaimka *abejā* 'oboje' (zob. *abeji*). Paralela niemiecka: *zweifeln* < śrwn. *zwīvelen* 'nie być pewnym czegoś, nie mieć pełnej wiary w co'. — Drw. *abejūtas* I adi. 'wahający się, wątpiący, obojętny, bierny', sb. m. 'wątpiciel, człowiek pozbawiony pełnej wiary, wahający się między pewnością i niepewnością', *abejūtas* II adi. 'znośny, nienajgorszy, niezły, jaki taki' (war. *abejūtnas*), *abejūtis* ts., *abejūtė* sb. 'małe zmartwienie' (*Su vienu vaiku abejūtė, susverpsi!*). — Neoosn. *abejo-*: *abejōnė* 'wątpliwość', *abejōtinās* 'budzący wątpliwość, wątpliwy', ⇒ *abejotinis* SD ts.; *abejotojas* SD «wątpiciel, opinator». Tej neoosnowy nie bierze pod uwagę

⁷ Por. *O kadu puolė naktij unt apvažo rasa, puolė draugi ir Monna* SP II, 91₃₀ 'A gdy padała w nocy na oboz rosa, spadała pospołu i Manna'.

ALEW 17n.; różne stlit. derywaty od *abejo-* umieszcza on s.v. *ãbejas*. — Neoosn. *abejoj-*: *abejojamas* SD «niepewny, wątpliwy» (syn. *abejotinis*), *abejójimas* DP ‘pochyba, wątpienie, wątpliwość, badanie, niepewność’. — Dawne adi. *abejotinis* a. *abejutis* SD «wątpliwy» może być kalką ze stpol. *obojętny* ‘wątpliwy, niepewny, niejasny, dwuznaczny, zagadkowy’.

abelgà 4 p.a. gw. 1. ‘złość, niezadowolenie’, 2. ‘kłopot, zmartwienie’, 3. ‘krzywdą’ (*Petrui abelgà, tu jam atlygink* ‘Piotr jest pokrzywdzony, ty mu wyrównaj/wynagrodź’) — zapoż. z pol. *obelga* ‘ubliżenie, zniewaga, obraza; obelga słowna, potwarz’. War. z wtórnym -al-: *ābalga* 1 p.a., *abalgà* 3 p.a. gw. 1. ‘kłopot, zmartwienie’ (*Dvaro gaspadinei yra didžia ābalga*, t.y. *rūpestis su šeimyna, su gyvoliais* JU ‘Dla gospodyni dworu to wielkie zmartwienie, tj. kłopot z rodziną, ze zwierzętami’), 2. ‘przeszkoda, powód’ (*Kas ten per ābalga buvo, kad nepriėmė?* ‘Jakaż tam była przeszkoda, że [go] nie przyjęli?’), 3. ‘obmowa, pogłoska’, 4. ‘krzywdą’. Adv. *dėl abalgos* ‘na pozór, żeby się komu zdawało’ (syn. *dėl slisties*). Różnice znaczeniowe widoczne przy porównaniu z etymonem czekają na zbadanie. Brak derywatów. Por. polskie zapożyczenie w błr. gw. *abélka* ‘skarga, obwinienie’ (ĖSBM 1, 66). Zob. też POLŽ 194.

abelnas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘powszechny, wspólny, publiczny, dotyczący ogółu, ogólny, pospolity, zupełny’ (SD *obelnas* «ogółem»). Por. *busite man Abelnu daiktu* [glosa: *abelnysta*] BRB ‘będziecie moją własnością, so solt jr mein Eigentum sein’ — zapoż. ze stbłr. *obelnyj*, por. strus. *obelnyj* ‘pełny, zupełny’, ros. *obelnoj* ‘okrągły, kolisty’, ros. gw. *obelno* adv. ‘dookoła, wokół’ (DAE ze znakiem zapytania, zob. też SRNG), błr. *obel* adv. ‘całkiem, zupełnie’, pol. XVI-XVII w. *oblem* adv. ‘w całości, całkiem’ (Bańkowski II, 342). Por. SLA 22, LEW 1, ALEW 18 (mówi o źródle ‘wschodnio-słowiańskim’ *обълнѣъ ‘zupełny, cały’). ESSJ 31, 126n. odtwarza psł. *обълнѣ(ѣ). — Drw. *abelnaĩ* adv. ‘w ogólności; za wszystko razem (zapłacić)’ (*O kiek norėtum abelnaĩ už viską?* ‘A ile byś chciał za wszystko razem?’), ‘całkiem, zupełnie’ (*abelnai žila galva* ‘całkiem siwa głowa’), ‘wspólnie, razem’ (*Dirbkit abelnaĩ, daug greičiau išeis* ‘Pracujcie razem, będzie dużo szybciej’), SD *obelnai* «powszechnie» (syn. *visiškai*), od tego abstractum na -yst-: *abelnysta* BRB ‘własność, Eigentum’.

āberotis, *āberojuos*, *āberojaus* gw. ‘o dziecku w kołysce: machać rękami i nogami’. Niejasne. Może onomatopeiczne, jak *kýberiotis*, *kybarotis* a. *kýbaruotis* ts. ⇐ wykrz. *kybaraĩ*, *kiberiókšt*. Zob. też *kėtóti(s)*, *kėžóti(s)*.

abežóti, *abežóju*, *abežóju* wsch.-lit. ‘krzywdzić’ (Zs 4: *Jĩ visi abežója* ‘Jego wszyscy krzywdzą’) — ze zmianą e < i zapożyczone z ros. *obižátb*, -áju ‘urażać, obrażać, ubliżać, krzywdzić’. Brak w LKŽ i LEW.

abičajus, -aus stlit. ‘zwyczaj, sposób bycia’: *Togdel atmainė abičajus savo* CHB ‘Dlatego odmienił obyczaje swoje’ — zapoż. ze stbłr. *obyčaj* (*obyčej*), błr. *abyčaj*, -u ⇐ pol. *obyczaj*, -u ‘szeroko przyjęty sposób postępowania; nawyk, przyzwyczajenie’. SLA 22 i ALEW 18: wprost z pol. (pominięte w LKŽ i LEW).

abydà 2 p.a., gen.sg. *abỹdos* stlit. ‘krzywdą, szkoda wyrządzona komuś niezasłużenie, bezprawnie, niesprawiedliwie; przykrość; zemsta’ (DP m.in. ‘gwałt, zelżywość’, gw. też ‘wstyd’), SD «krzywdą, bezprawie» (*abydũ darau kam* «krzywdzę kogo», *su abydu* SD adv. «krzywdą, z krzywdą») — zapoż. ze stbłr. *obida* ‘krzywdą’, por. błr. *abida*, -y, ukr. przest. *obỹda*, ros. *obída* (SLA 22n., Zs 4, LEW 1, ALEW 18, ĖSBM 1, 49). — Adi. *abỹdnas* ‘krzywdzący, ubliżający’ ⇐ ros. *obídnyj*. — Adv. *abỹdna*: *Mán pazdārė abỹdna* Zs ‘Zrobiło mi się przykro’ ⇐ ros. *obídno*; *abydžiai* KN ‘niesprawiedliwie, w krzywdzący sposób’ (*Nei nuvargti per abydžiai*, PAŽ 17). Zob. też *abežóti*, *abỹdyti*, *abydnykas*.

abidedi gw. ‘obydwie’ (forma żeńska do *abũdedu*) — zapewne z przestawki sylab w

formacji *abidi-de, gdzie -de było partykułą podobną do -jen w war. *abīdvijen*. Por. gw. *abīdi* ‘obydwie’, powstałe z *abī-dvi* przez zanik v.

abỹdyti, *abỹdiju*, *abỹdijau* przest., gw. ‘krzywdzić’, SD *abydiju* «krzywdzę kogo; przebarszczam, przewodzę na kiem» (syn. *abydũ darau kam*), DP też ‘szkodzić komu’ — zapoż. ze stbłr. *obiditi*, por. błr. gw. *abǫdzicʼ*, ukr. *obỹditi*, ros. *obǫdetʼ* (SLA 23, LEW 1, ALEW 18, ĖSBM 1, 49). LEW wspomina o żmudzki war. *apydyti* u Dowkonta (brak go w LKŽ), gdzie *ab°* zostało zastąpione rodzimym prvb. *ap-*. — Drw. *nuabydytas* DP ‘pokrzywdzony’. Zob. też *abežóti*, *abydà* i *abydnykas*.

abydnykas SD «krzywdziciel, wymacz⁸ cudzego» [‘ten, kto wyrządza komu krzywdę, krzywdzący kogo’, SPXVI] — zapoż. ze stbłr. *obidnikʼ*, por. błr. *abǫdnik* (ros. *obǫdčik* ts.). War. gw. *abỹdninkas* i *abỹdininkas* [też ‘oszczerca’]. Por. sufiks w pol. XVI w. *krzywdnik* (⇒ ukr. *krỹvdnyk*). Zob. SLA 23, LEW 1, ALEW 18, ĖSBM 1, 49. Zob. też *abydà* i *abỹdyti*.

abīdvi, zm. *abīdi* ‘obydwie’ — złożenie liczebników *abī* ‘obie’ i *dvi* ‘dwie’. Może być repliką stbłr. *obe-dve*, pol. *obie-dwie* (uwaga A. Bańkowskiego, p.l). Por. *abūdu* ‘obydwa’. War. *abīdvēs*, *abīdvejos*, *abīēdvi*, *abīdvijen*, *abījen*, *abījenai*, *abīdedi* (zob.).

abiedà 2 p.a., gen.sg. *abīēdos* wsch.-lit. 1. ‘obiad’ LzŽ, 2. ‘śniadanie’ DRUŽ; war. m. *abīēdas* ZTŽ 1. ‘przedobiednia pora’, 2. ‘obiad’ — zapoż. ze stbłr. *obēdʼ*, *obedʼ* ‘obiad’, por. błr. gw. *abéd*, -u ‘obiad; śniadanie’ (PZB 1, 32; brak w ĖSBM).

abīpus, *abīypus* 1. adv. ‘po obu stronach czegoś, z obu stron, obustronnie’: *Ūpēs krañtas abīpus statūs* ‘Brzeg rzeki jest po obu stronach stromy’, 2. praep. z gen.: *Vilnius stōvi abīpus Neriēs ūpēs* ‘Wilno leży [tu ‘stoi’] po obu stronach rzeki Wilii’. W DP przysłówki ten miał postać *abīpusiai*, *abī°* lub *abīpusiaĩ* ‘obustronnie, z obu stron’, stąd też ‘wzajemnie, razem’ (*idant abīpusiai milētumbitēs* DP ‘abyście się społecznie miłowali’). Zrost członów *abī* ‘obie’ i *pūsē* ‘połowa’ (zob.). Odpowiednik łot. *abpus* ‘po obu stronach’, przest. *abī puši*; *abpušām* ‘z obu stron’. W przyszłości warto zbadać stosunek form lit. *abī-pus* i błr. *abá-pal*, stpol. *obo-pól*, *oba-pól*. Zob. GJL III, § 772, ME I, 6. — Drw. *abīpūsis* ‘obustronny, wzajemny’ (łot. *abpusējs*), por. stpol. *obopólny*, *obapólny* ‘znajdujący się z dwóch stron czegoś’; ⇒ *abīpusinis* ‘obustronny’, *abīpūsiškas* ts.

ablāvà 2 p.a., gen.sg. *ablāvos* gw. 1. ‘oblawa, polowanie z nagonką na grubszego zwierza (niedźwiedzia, dzika, wilka)’ — zapoż. z błr. *ablāva*, -y ⇐ ros. *oblāva* ‘okrążenie, otoczenie jakiegoś miejsca w celu zatrzymania, schwytania kogoś; polowanie z nagonką’. War. m. *ablāvas*. Bańkowski II, 344 wychodzi od znaczenia strus. *oblava* ‘zwarty szyk łowiecki albo bojowy’ i wywodzi rzeczownik od zwrotu przyimkowego *obʼ lavu ‘ławą, tj. szykiem zwartym’. Por. rutenizm w pol. *oblawa* XVII w. ‘zwarty szyk łowców podczas polowania’ *iść oblawą* XVII w. ‘w szyku zwartym, gęsto’. Inaczej REW II, 240 i Borys 373, gdzie *oblawę* połączono apofonicznie z czas. *loviti ‘łowić’.

ābligas 1 p.a. przest. 1. ‘pisemne zobowiązanie się do czego’, 2. ‘pisemne uznanie długu; weksel’ (*Jis man išdavē penkių šimtų rublių ābligą* ‘Wystawił mi weksel na pięć tysięcy rubli’) — zapoż. ze stbłr. *oblikʼ* ⇐ pol. *oblig* (skrót z *obligacja*, por. Bańkowski II, 342). War. *āblikas*, f. *oblīga*. Por. POLŽ 127, 194. NB. Kabašinskaitė 2014, 126 uznała *ābligas* za rusycyzm.

abliūbenykas DP ‘oblubieniec’ — zapoż. ze stbłr. XV w. *obljubenecʼ* ⇐ stpol. *oblubieniec*, *oblubienic* ‘narzeczony, pan młody; mąż, małżonek’ (SSTP V, 351), drw. od *oblubiony*, *oblubić*. Analiza *abliūben-yk-as*, gdzie -yk- zastępuje słow. -ec. — Jeden raz

⁸ Czyt. *ujmacz* (od *ujmować*). Mylna lekcja *wymacz* w PAŽ 17.

ukazuje się war. *abliūbelnykas*, por. *švenčiausia merga... su Josephu abliūbelnyku savuoju* DP 39²⁵ ‘naświętsza Panna... wspolek z Jozephem oblubieńcem swym podjąć musiała’. Neosuf. -*elnyk*- taki jak w *mūčėlnykas* i *pūstėlnykas*. — Fem. *abliūbenykė* DP ‘oblubienica’ ⇐ stbłr. *obljuben(n)ica* ⇐ stpol. *oblubienica*, *oblubieńca* ‘narzeczona, panna młoda; żona, małżonka’ (SSTP V, 350). HSBM notuje także war. z -*k*-: *obljubenka*. Por. SLA 23, ALEW 597. Zob. też *liūbas*.

ablótas 1 p.a., *oblótas* 1 p.a. przest., gw. ‘opłatek wigilijny’ — zapoż. z prus.-niem. *ablatt* (⇐ śrlac. *hostia oblāta*), nwn. *Oblate* f. Por. akut w zapoż. *drótas*, *špósas*, *švógeris*. Zob. GL 23, 93, Čepienė 66. Por. *plotkà*.

abrākas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘obrok, pasza dla koni, przeważnie w postaci ziarna owsa zmieszanego z sieczką’ (też pl.t. *abrākai*), 2. gw. ‘skiba chleba okrojona naokoło bochenka’, 3. przest. ‘pewna danina’ — zapoż. ze stbłr. *obrokъ* ‘pożywienie dla ludzi; obrok dla konia’, por. błr. *abrók*, -u, ukr. *obrik* (SLA 23, ZS 4, LEW 1, ALEW 18, ĖSBM 1, 57). War. akc. *ābrakas* 1 p.a. (LzŽ) ⇐ pol. *obrok*. — Drw. *abrakinė dūona* ‘chleb krojony przez całą szerokość bochenka’, *abrakinė* ‘torba na obrok, sakwa’, zdrob. *abrakėlis*, *abrakūžis*, *abrakūžėlis*. Cps. *abrākamaišė* ‘worek na obrok’, *abrākmaišis* ts. (por. *maišas*), *abrākėdis* ‘kto żywi się tym, co wyprosi, żebrak’ (por. *ėd-*, *ėsti*). Vb. denom. *abrakauti* ‘podczas wesela wykładać pewne przedmioty z domu panny młodej’ (*Seniau per vestuves abrakaudavo*), *abrakūoti* ‘zadawać koniom obroku’.

ābrė 2 p.a., *abrà* 2 p.a. gw. 1. ‘dzieża chlebową’, 2. ‘koryto do solenia wieprzowniny’, 3. ‘głębokie koryto, kadź do zlewania brzezki (*misà*)’, wyraz znany z pogranicza łotewskiego i z Ucian (*Utenà*) — zapoż. z łot. *abra*, gw. *abre* ‘dzieża chlebową’. Zob. Urbūtis 2009, 304n., 311, gdzie autor prostuje dawne ujęcia (ME I, 6, Karulis I, 54n. i LEW 1), które postulowały prapokrewieństwo litewsko-łotewskie. — Drw. *ābrinas* ‘naczyńko drewniane z pokrywką (na masło, twaróg, śmietanę, tłuszcz)’; *Biškį trūksta iš to ābrino* (mówi się o kimś głupim), *nepilnas abrinėlis* ‘niespełna rozumu’. War. *abrinė*, *ābrinis*, drw. *abrinaitis* (por. łot. *abriņa* ‘dzieżka’), por. *Kelionei visą abrinaitį sviesto pridėjau* ‘Na drogę/podróż przygotowałam cały a. masła’. — N.rz. *Abryna* (por. łot. *Abriņa* – nazwa głębiny w rzece).

abrisas lub *abrysas* stlit. ‘szkicowy obraz, zarys, projekt’ (*Ir davė Dovydas sūnui savo Salomonui abrisą priesienio* CHB ‘I dał Dawid synowi swemu Salomonowi szkic przysionka’) — zapoż. z pol. XVI w. *abrys* ‘szkic, rysunek konturowy; projekt, plan czego; wizerunek, obraz, rzeźba’ (⇐ nwn. *Abriß* m. ‘obraz, szkic, rysunek’, WDLP). Por. polonizm błr. *abryś*, -u ‘rysunek, szkic’ (TSBM). Zob. też SLA 23; brak w LKŽ. ALEW 19 niesłusznie wychodzi od wariantu pol. *obrys*; ten pochodzi dopiero z połowy XVIII w. (zob. WDLP, s.v. *abrys*).

ābrozas 3 p.a. 1. stlit. DP ‘obraz’ (war. <*abrasas*> WP), 2. gw. ‘obraz świętego, obraz święty’ — zapoż. ze stbłr. *obrazъ*, por. błr. *vóbraz*, -a (ob. *abráz*, -á), ros., ukr. *óbráz* (SLA 24, LEW 1, ALEW 19). War. ze zmianą *a* > *e*-: *ebrozas* BRB ‘obraz’ (por. *ebrūsas* ob. *abrūsas*). — War. ze -*zd*- jako substytucją -*z*- (dostosowanie fonotaktyczne): *ābrozdas* 3, 1 p.a., *abrōzdas* 2 p.a. Por. *Jėzdas* ob. *Jėzus*; *bėzdas*, *rāzdumas*, *vėzdas* (Būga, RR I, 273). — Drw. *ābrozininkas* ‘kto maluje i/lub sprzedaje obrazy świętych, obraźnik’, formacja na -*inink*-, która odnowiła stlit. *abroz-nykas* ts. ⇐ stpol. *obraź-nik* ‘rzeźbiarz, snycerz, malarz’, pol. przest. ‘kramarz wędrowny handlujący obrazami świętych’, war. *abrozdneykas* BRB ‘Bildner’, *abrozdininkas* CGL ‘Bildschnitzer’.

abrūčius, -*iaus* 2 p.a., *abrūčis*, -*io* LzŽ ‘obręcz opasująca ceber, beczkę itp.’ — zapoż. z błr. *abrúč*, -á.

abrūsas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘ręcznik płócienny, często ozdobny’ (SD «ręcznik, mantile»), 2. przen. ‘wąski pas ziemi, zagon’ — zapoż. ze stbłr. *obrusъ*, por. błr. *abrūs*, -a (SLA 24, ZS 4, LEW 1, ALEW 19, ĖSBM 1, 58). War. *aprušas* (BRB; *ap-* jako prefiks, zob. s.v. *aprašnykas*); z epitetycznym *t* po *s*: *abrūstas* (por. *čēstas*, *zopōstas*, Būga, RR II, 671); ze zmianą *a- > e-*: *ebrūsas* BRB (por. *ebrozas*). — War. *abriūsas* jest dwuznaczny: albo oddaje obocznicę stbłr. *obrjusъ* (HSBM), albo też jest wypadkiem wtórnej palatalizacji (por. np. *pliūgas* ob. *plūgas*). — Drw. *abrūšai* pl. ‘dzwonki, pucki, obwisłe płatki skóry pod szczękami koguta’ (por. syn. *barzdā*, *burzdūklai*, *pakabūčiai*, *pakarūklai*, *penai*), *abrūsēlis* ‘chusta, ścierka’, SD¹ «ścierka», *gegūtēs abrūsēlis* bot. ‘firletka poszarpana, Lychnis flos cuculi’, *kiškio abrūsēlis* bot. ‘przywrotnik pospolity, Alchemilla vulgaris’.

abū ‘oba, obaj’, f. **abi** ‘obie’, gen.pl. *abiejū* a. *abiējū*; *abū vyrāi* ‘obaj mężczyźni’, *abū vaikai* ‘oboje dzieci’, *abi mōterys* ‘obie kobiety’. Odpowiedniki bałto-słowiańskie: łot. *abi*, f. *abas*, stpr. ENCH *abbai* ‘obaj, oboje’, *prei abbans* ‘do obojga [męża i żony], zu ihnen beiden’, *abbaien* ‘jedno i drugie, beides’; scs. *oba* m., *obē* f.n., sch. *ōba*, *ōbē*, pol. *oba*, *obaj*, *obie*, < pbsł. **abō* (BSW 1n., LEW 1, ALEW 19n.). Transponat ie. **h₂e(m)b^hoh₁*. Por. gr. ἄμφω ‘obaj, obydwaj’, łac. *ambō* ‘obaj razem; jeden i drugi z osobna’ (de Vaan 37: **h₂(e)nt-b^hoh*). Brak nazalizacji w pbsł. pierwiastku pozostaje niewyjaśniony. Por. gr. ὀφίς, wed. *áhiḥ* ‘wąż’ wobec lit. *angīs*. NB. Beekes 2010, 96 łączy gr. ἄμφω z adv. ἀμφί m.in. ‘po obu stronach’ < pie. **h₂nt-b^hi*. — Drw. *abejī* (zob.), *abúojas* (zob.).

abūdedu gw. ‘obydwaj’. Niejasne z powodu segmentu *-de-*. Może z przestawki sylab w formacji **abudu-de*? Zob. *abūdu*. Por. partykuły *-jai*, *-jen* w war. *abudūjai* ‘obydwaj’, *abudūjen* ts.

abūdu ‘obydwaj’ — zrost liczebników *abū* ‘oba, obaj’ i *dū* ‘dwa, dwaj’. War. *abudūjai*, *abūdūjen*, *abūjen*, *abūjenai*, *abuōdu*. Por. *abīdvi* i *abūdedu*.

abúojas, -a/-à 1, 3 p.a., *abuōjas*, -à 4 p.a. 1. ‘zły, rozeźlony (o zwierzęciu)’, 2. ‘niegodziwy, nikkzemny, podły’, 3. ‘nieznośny, dokuczliwy, namolny’, 4. ‘paskudny, przykry (o pogodzie, o drodze)’. War. *abuojūs*, -i 4 p.a. Przymiotnik na *-jas* urobiono od zaimka *abuō-du* gw. ‘obydwaj’, będącego wariantem literackiego *abū-du* ‘obydwaj’. Znaczn. etym. ‘obustronny; taki, który chce zadowolić obie strony’, por. Būga, RR III, 304n. — Drw. *abúoja* c. ‘nieznośny człowiek’, *abuojýbē* ‘niegodziwość, nikkzemność’, *abúojiškas* ‘przygłupi, nierozsądny’. Vb. denom. *abuojėti*, -ja, -jo ‘robić się złym (o psie)’.

abzājus, -aus 2 p.a. gw. ‘nieobcięta krawędź deski’ (*Lenta su abzājum*) — zapoż. z błr. gw. *abzój* ts., pol. gw. *obzój*, *obzoju* ‘brak kantu w desce albo w belce’ (POLŻ 195, SGP III, 378, z Litwy; bez pewnej etymologii, zob. ĖSBM 1, 48n.).

āctas 2 p.a. ‘ocet’ — zapoż. z błr. gw. *ócat*, *ócot*, pol. *ocet*, *octu*. — Wsch.-lit. *ācatas* LZŻ ‘ocet’ ⇐ stbłr. *ocotъ* (ob. *ocetъ*), por. błr. *vócat*, -u ⇐ pol. *ocet* (por. łac. *acētum* ‘skwaśniałe wino’). Zob. też *ūksusas*.

ač, *ačigi* wykrz. stlit. ‘nuże!’ (odpowiednik niem. *wohlan*, *wohlauf*), np. *Ač, pabudavokem miestą ir turmą* BRB ‘Nuże, zbudujmy miasto i wieżę [więzienie]’. *Ačigi man, manas sūnau, valgyti* BRB ‘Nuże daj mi, mój synu, jeść’. Najprawdopodobniej *ač* oddaje stpol., gw. *ac* ‘niech, aby’, partykułę spokrewnioną z czes. *at’* ts. < **a ti*. Por. Brückner 2, SGP I, 3, Machek 39. Pominięte w SLA i POLŻ. ALEW 21 uznał *ač* za ‘etymologicznie ciemne’.

ačajà 3 p.a. LZŻ ‘otwór w żarnach do sypania ziarna’ (*Pilnų ačājų pripyliau grūdų ir malu* ‘Nasypałem pełną «ačaję» ziarna i mieleć’) — z aferezą *j-* z **jačaja* < **jačeja*, co zapożyczone ze wsch.-słowiańskiego, por. ros. gw. *jačejá* ‘oczko w sieci’ (war. *očeja*),

večėjá ‘otwór w żarnach do sypania ziarna’ (SRNG), błr. przest. *jačėja* ‘komórka w plastrze miodu’.

ačĩa wykrz. ‘coś takiego!’ (na wyrażenie niedowierzania, zdziwienia). LKŽ I, 17 definiuje: «ei čia, ei matyk». Niejasne. Może z *aik čia* gw. ‘chodź tu [i zobacz]!’, por. *eĩti, čĩa*. Zob. też *neč*.

ačinióti, ačinióju, ačiniójau ZTŽ ‘oprzytomnieć, przyjść do siebie’ — ze zmianą *ču* > *či* zapożyczone z błr. *ačunjács, -jāju*.

āčĩũ wykrz. ‘dziękuję!’. War. *āčiu* i *āciu, āčiuĩ; ēčĩũ* (Paringys); żm. *āčiuo*. Sporne. Część badaczy widzi tu zapożyczenie z błr. *ācju, āci (ācɤki)* ‘dziękuję!’ – w języku dzieci (por. np. LEW 1, LKŽ I, 1; brak w SLA), część natomiast uważa *āčĩũ* za rodzimy wyraz litewski, który został przejęty przez Białorusinów (por. np. Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 48n., Karaliūnas, *LKK* XII, 1970, 180, Laučjute 42). Būga, RR III, 306 uważał kwestię za nierozstrzygniętą. Zob. też ĖSBM 1, 223 (s.v. *āci*) oraz Anikin 1, 332, s.v. *ātīt* oraz 336, s.v. *attjá*. — Drw. *ačĩulis* ‘ten, kto dziękuje, zwykle przemawiając w imieniu innych’. Vb. denom. *ačĩuoti, -ju, -jau* 1. ‘mówić «āčĩũ», dziękować’, 2. ‘(podczas wesela) zbierać datki dla panny młodej’, refl. *ačĩuotis* ‘kłaniać się’.

ačkaĩ, -ũ wsch.-lit. ‘okulary’ — zapoż. z ros. *očki, -óv* (ZS 4; brak w LKŽ).

adamantas stlit. ‘diament’ — zapoż. ze stbłr. *adamantɤ*, por. błr. przest. *adamánt* (= stpol. *adamant* ← śrwn. *adamant* ← gr. *ἀδάμας, -αντος*, zob. REW I, 5). Por. ALEW 21, ĖSBM 1, 77 (brak w SLA, LEW). Zob. też *deĩmantas*.

adamoška 2 p.a., gen.sg. *adamoškos* przest. ‘adamaszek, tkanina jedwabna’, SD <adamoška> «adamaszek» — zapoż. ze stbłr. *adamaška, odamaška, odomaška*, por. błr. *adamáška, -i* (por. ĖSBM 1, 77). War. m. *adamaškas* b.z.a. (por. stbłr. *adamašokɤ, odamašokɤ*). Zob. SLA 25 (brak w ALEW). Būga, RR III, 307 niesłusznie wyprowadzał *adamoška* z pol. †adamaszka. Synonimy: *dāmastas* ← nwn. *Damast* m.; *māšastas* ← błr. *móšast*.

ādata 1 p.a., *adata* 3 p.a. ‘igła’ : łot. *adata* ts. War. żm. *ādeta*, wsch.-lit. *ādeta* ob. *ādita* (ZTŽ). SD *adata marinykų* «kompas morski». Formacja na *-atā-* od podstawy bądź werbalnej (por. *adýti*), bądź nominalnej (por. *sveikatā* ← *sveikas*). Funkcja nomen instrumenti przy suf. *-atā-* jest raczej odosobniona. Por. Ambrazas 1993, § 320, który wskazał *sùkata* ← *sùkti* jako jedyną paralelę. Według LEW 1 wyraz niejasny. Zob. s.v. *adýti*, gdzie za ALEW 21 przyjęto hipotezę, że lit.-łot. *ad-* kontynuuje SO pie. **h₁od^h*- od **h₁ed^h*- ‘kłuć, przeszywać’ (zob. *ēglē*). — Drw. *adatēlē* SD¹ «igielka, iglica», *adinē* ‘igielnik’, *adatinukas* SD¹ «igielnik» [‘ten, kto robi igły’]. — Sb. *výžadis* ‘drewniana igła do podszywania łapci’ wygląda jak drw. wsteczny od cps. **vyž-adatis* (por. *vyžā*). Paralele: *ālkatis* ⇒ *alkā*; *pagynatis* ⇒ *pagynā*.

adynā 2 p.a., gen.sg. *adýnos* stlit., gw. ‘godzina’, war. *hadyna* — zapoż. z błr. *hadzina* (stbłr. *godina, kgodina*), por. SLA 25, ZS 5, LEW 127). Co do nagłosu por. *ālasas, arielkā* i *aršūs*. W jęz. literackim zostało zastąpione przez *valandā* (zob.), por. *tris hadynas arba valandas* DP 180₂₉ ‘trzy godziny’. Osobno zob. *gadýnē* i *stūnda*. — Drw. *adynēlē* ‘chwila, krótka chwila’, DP ‘godzinka’, też *adynikē, adynūtē, adynūžē* ‘chwilka’.

adýnykas 1 p.a., *adýninkas* 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘zegar’, 2. ‘wskazówka godzinowa na zegarze’ — zapoż. z błr. *hadzinnik*, por. stbłr. *godinnikɤ*, pol. przest. *godzinnik* ‘zegar’ (SPXVI). War. stlit. *hadynykas*. Zob. SLA 25, ALEW 277. Por. lit. *valandiniškas* ‘wskazówka godzinowa’. — SD: *muša adynykas* «bije zegar», *adynykas birys* «zegar ciekący» [‘klepsydra’], *adynykas iš saulės, šešėlio valundas rodžius* «słonecznik zegar» [‘zegar słoneczny’], *adynykas saulinis nešiojamas* «kompas», *muša adynykas* «bije zegar», *rodyklė*

adynyko «rączka u zegara». Cps. *adynykadarys* SD «zegarmistrz» (por. *daryti*).

adyti, *adaũ*, *adžiaũ* 1. 'cerować, haftować', 2. 'szyć, szyć łapcie igłą kościaną', 3. 'robić na drutach'. Odpowiednik łot. *adīt*, -u, -īju 'cerować; robić na drutach'. Prawdopodobna wydaje się hipoteza, że lit.-łot. *ad-* jest refleksem st. o (pie. **h₁od^h-*) od pb. **ed-* 'kłuć, przeszywać', < pie. **h₁ed^h-* 'stechen' (zob. ALEW 21). — Drw. *adinėti* 'cerować', nomina: *ādata* (zob.), *adinys* 'szew, ścieg stebnowany; wyszywanka', *adiniai* m.pl. 'haft, hafty'. — Neoosn. *ady-*: *adyklis* 'drewniana a. kościana igła do podszywania łapci' (war. z neoapofonią *y* ⇒ *i*: *adiklis*, zob. s.v. *āudeklas*), *adytinis* 'wyszywany, haftowany' (por. *badytinis*), *adytoja* 'hafciarka' (por. *žindytoja* ⇐ *žindyti*), *adyvė* 'cerowaczka, naprawiająca pończochy i rękawice'.

adryna 2 p.a., gen.sg. *adrynos* wsch.-lit. 'szopa na siano, odryna' — zapoż. z błr. gw. *adryna*, -y 'szopa na siano, słomę; chlew; wozownia' (por. ĖSBM 1, 90).

adva stlit., gw. 'ledwie, kaum' — zapoż. ze stbłr. *odva*, *odvo*, por. błr. gw. *adva*, ros. *edvá*, ros. gw. *odvá* 'ledwo, ledwie'. Zob. SLA 25, LEW 2, ALEW 21. Ze zmieszania *adva* z rodzimym odpowiednikiem *vōs* (zob.) pochodzi stlit. *advos*, SD «ledwie, zaledwie» (syn. *vos*, *nevos*, *minkai*).

adveñtas 2 p.a., *ādventas* 1 p.a. 'okres obejmujący cztery niedziele przed świętem Bożego Narodzenia' (m.in. DP). SD «adwent» — zapoż. ze stbłr. *advent̃s*, por. błr. gw. *advént* ⇐ pol. *adwent*, -u (SLA 25, POLŽ 13, 196n.; brak w LEW i ALEW). Też pl.t. *adveñtai* (Zs 4). — War. *adpeñtai*, *atpeñtai* (m.in. u Donelajtisa) zakłada substytucję *p* za *f* w źródłowym brzmieniu nwn. [atfént] <Advent>. POLŽ 13 widzi tu polonizm ze «sporadyczną zmianą -v- > -p-» (co jest tłumaczeniem *ad hoc*).

advėrija 1 p.a. przest. 'odrzwia, ościeżnica, futryna', SD <adweria> «podwoy», SD¹ <adweria aukbtine> «podwoy & podwoie» — ze stbłr. *odverie* n. 'oprawa drzwi' 1489 (HSBM 21, 391), por. strus. *odver̃je*, ros. gw. *odvėr̃e*. Zob. też LEW 2, ALEW 22. (SLA 25 cytował błr. *adz̃vėr̃a*, co nie znajduje potwierdzenia w słownikach). — War. *edvėrija* (por. *aldijà* > *eldijà*); *atverija* BRB ma *at°* zam. *ad°* na skutek ludowo-etymologicznego nawiązania 'odrzwi' do czas. *atvėrti* 'otworzyć' (SLA 36). ALEW 22 niesłusznie włączył do hasła *advėrija* wyraz *advėrnykas* 'odźwierny' (zob.).

advėr̃nas, -à 4 p.a. gw. 1. 'poruszający się tyłem do przodu' (*Neik advėr̃nas, sugriūsi* 'Nie idź tyłem, upadniesz'), 2. 'przekorny, sprzeciwiający się czemu bez powodu' (*Advernám žmogui niekaip nepataikysi* 'Przekornemu człowiekowi nijak nie dogodzisz') — przymiotnik utworzony od przysłówka *advernaĩ* (war. *adverniaĩ*) 'na odwrót, odwrotnie, przeciwnie', który został prawdopodobnie przejęty ze strus. *otverñs* adv. 'odwrotnie' (*otverñj* adi. 'odwrotny') i zmieniony przez udźwięcznienie (zob. ALEW 22). Zmianę **tv* > *dv* widać również w *remėsdva* < *remėstva*, *dvaiikas* < *tvaiikas*, jak też w łot. *dvans* < *tvans* ['para, opary, wyziewy']. — Drw. *advėr̃niškas* 'odwrotny; opaczny' (SD «opaczny»), *advėr̃niškai* adv. 'przeciwnym sposobem, opacznie, na opak (coś robić)', SD «opacznie».

advėrnykas 1 p.a. stlit. 'odźwierny, człowiek otwierający drzwi, człowiek pilnujący drzwi a. bramy' (m.in. DP), SD¹ «odźwierny» (syn. *vartinykas*) — sławizm, którego brzmienie można wytłumaczyć skrzyżowaniem dwóch form źródłowych: stbłr. *odverñj* 'odźwierny' i pol. przest. *odźwiernik* ts. (Sw III, 695). Por. też SLA 25 i POLŽ 13. — Lit. gw. *advėrnykas* ukazuje się również w nowym znac. 'oprawa drzwi, futryna', np. *Stokit prie advėrnyko, pamieruosiu, katras didesnis* 'Stańcie przy futrynie, zmierzę, który z was [jest] wyższy'. Przyczyną tego jest skojarzenie n.agt. 'odźwierny' z wyrazem *adverija* 'oprawa drzwi, futryna' (zob.). ALEW 22 (s.v. *advėrija*) mylnie podaje, jakoby *advėrnykas* było kalką hybrydalną z pol. *odźwierny*, z dodaniem lit. zakończenia -*ukas*.

advērsōrius 2 p.a. stlit. ‘adwersarz, przeciwnik, oponent’ (DP <advērsōrius>) — zapoż. ze stbłr. *adversarъ* ⇐ pol. *adwersarz* (⇐ łac. *adversārius* ‘przeciwnik, tywał, konkurent; wróg’). SLA 25 i ALEW 22: wprost z pol.

advīēdzinos, -u 1 p.a. f.pl. wsch.-lit. ‘zwyczaj odwiedzania położnicy po porodzie przez zamężne kobiety’: *Advīēdzinosna aina* DvŽ ‘Idą w odwiedziny’ (brak w LKŽ) — zapoż. z błr. gw. *advēdziny* pl.t., *uv advēdziny xodzjacъ* ‘chodzą w odwiedziny’ (PzB 1, 54) ⇐ pol. *odwiedziny*. Dyftong *ie* na miejscu słow. *e* też w *kiēlikas*, *miēstas*, *sliēsorius*. NB. ĖSBM 1, 80 notuje tylko czas. *advēdacъ* ⇐ pol. *odwiedzać*. Dalsze szczegóły s.v. *apgēlaĩ*.

advōbas 2 p.a. ZTŽ ‘jedwab’ — z *jadvōbas, co zapożyczone z błr. przest. *jadváb*, -u (⇐ pol. *jedwab*, -iu). Afereza *j-* też w *almužnà*, *arginē* i *armulkà*. — Drw. *advōbnas* ZTŽ ‘jedwabny’ ⇐ błr. przest. *jadvábny*.

ādvokas 3 p.a., *ādvakas* 3 p.a. gw. ‘areszt, więzienie’ (*Jis jau antrus metus advokē sēdi* ‘On już drugi rok siedzi w areszcie’) — zapoż. z pol. przest. *odwach*, -u 1. ‘pomieszczenie dla żołnierzy pełniących wartę w garnizonie; wartownia’, 2. ‘areszt w takim pomieszczeniu’. War. *hobdwach* i *hobwach*, *obwacht*, *odwacht*, *obwach* i *obacht*. Wszystko to z nwn. *Hauptwache* f. ob. *Haupt-wacht* f. (WDLP) ⇐ franc. *grand-garde* ‘warta główna, znajdująca się u głównej bramy obozu’ (por. Bańkowski II, 355). Por. POLŽ 13. NB. LKŽ I, 22 podaje mylnie *adwach* jako pol. formę źródłową.

advokātas 2 p.a. ‘adwokat, obrońca sądowy’ — zapoż. z błr. *advakát*, ros. *advokát*. War. gw. *advakātas*, *advakōtas*. Zob. też *apikōtas*.

aficieris, -io 1 p.a. NDŽ ‘oficer’ — zapoż. z pol. *oficer*. Temat na -*ju-* w gw. *aficierius*, *apīcierius* 1 p.a. — War. *aficiērius*, *apiciērius* 2 p.a. ⇐ ros. *oficér*, błr. *aficér*.

agi, *àgi* ptk. pytajna ‘czy’ (*Agi tu išdrīsi ten nueiti?* ‘Czy odważysz się tam pójść?’), war. *àg* — pewnie z zanikiem *r* z *aṛgi* ‘czyż’ (zob. *aṛ*). Odnowienie drogą złożenia dwóch partykuł *àg* i *aṛ*: *agaṛ* ‘czy’, por. *Agaṛ jau jūs pavalgēt?* ‘Czy już zjedliście?’ *Agaṛ tu ten nuējai?* ‘Czy ty tam poszedłeś?’.

aglōblios, -iū f.pl., *aglōbliai* m.pl. 2 p.a. ZTŽ ‘dwa dyszle, między które wprzęgą się konia, hołoble’ — zapoż. z błr. *ahlōbli* f.pl. (por. ros. *ogłóbli*). War. metatetyczny: *alōbliai* ZTŽ ⇐ błr. gw. *halóbli*. Brak w LKŽ.

agluṁ, *aglumi* adv. gw. ‘w całości, wszystko na raz, hurtem (sprzedać, kupić)’, np. *Šieną pardaviau agluṁ* ‘Siano sprzedałem hurtem’ / ‘Całe siano sprzedałem’ — według Būgi, RR I, 349, 441 jest to transpozycja formy białoruskiej *oylom, która była odpowiednikiem lepiej poświadczonej formy rosyjskiej gw. *oglom* adv. ‘wszystko na raz, hurtem’. SRNG 22, 318n. podaje dwojaką akcentuację tego przysłówka: *ógłom* i *ogłóm* 1. ‘wszystko na raz, nie dzieląc (sprzedać, kupić, zapłacić)’. Zob. też LEW 2. — Z obocznymi zakończeniami: *aglu*, np. *Aglu parduomi* ‘Sprzedaję hurtem’; *aglunù*, np. *Aš vežimą su šienu aglunù pirkau* ‘Kupiłem hurtem wóz siana’. — Por. błr. liter. *ahulam*, stbłr. *ogulomъ* ‘w całości, hurtem’ (etymologia sporna, zob. ĖSBM 1, 75)⁹. Osobno zob. *aguṁnas*.

agnosēlis, -io 2 p.a. przest. ‘medalik z wizerunkiem baranka bożego’ — kalka hybrydalna ze stbłr. XVII w. *akgnusokъ* ts. ⇐ pol. *agnusek* ‘wizerunek baranka bożego, agnusek wielkanocny’, gdzie sufiks lit. -*ēlis* oddaje błr. -*okъ*, pol. -*ek*. Ale *agnos*^o zamiast spodziewanego ^o*agnus* pozostaje niejasne. — Drw. wsteczny: *āgnasas* ‘medalik z

⁹ Odpowiednik ukr. gw. *ohulom* był źródłem polskiego zapożyczenia XVI w. *ogulem* ‘ujmując wszystko (wszystkich) razem, łącznie, w całości, nie rozdrabniając, nie dzieląc...’ (SPXVI XXI, 98, Bańkowski II, 397), pol. *ogólem* ‘w całości, hurtem’.

wizerunkiem o treści religijnej’ (por. *remēšnykas* ⇒ *remēsas*), np. *Bēg ī miestelī pas kartauninkę bobą, ta rožančiais, kryželiais ir agnosais apsikabinėjus* ‘Biegnie do miasteczka do baby wróżącej z kart, ta jest obwieszona różańcami, krzyżykami i agnuskami’. Tymczasem POLŻ 13 przyjmuje, że *āgnasas* jest pożyczką wprost z pol. *agnus* ‘wizerunek baranka bożego’ (≡ łac. *agnus* ‘jagnię, baranek’).

agnūs, -i 4 p.a. žm. 1. ‘żwawy, ruchliwy (o dziecku), dziarski, energiczny’, 2. ‘wielki, postawny, mocno zbudowany’. War. *āgnus*, -i. Drw. na -u- od *agna-. Por. z jednej strony łot. *agns* ‘popędliwy, zapalczywy, energiczny’, z drugiej strony lit. gw. *aglūs* ‘gorzki, cierpki’. Por. LEW 2. — WSO *og-* < *āg-: *ogūs*, acc.sg. *ōgū* gw. ‘cierpki, przykry w picciu (o piwie), mdły w smaku’ (war. *ugūs*). Dalszy wywód niejasny. Może do wed. *ājī-* ‘walka, bój’, toch. B *āk* ‘zapal’, stir. *ág* ‘walka’?

agrāstas 2 p.a. bot. ‘agrest, *Ribes grossularia*, krzew owocowy i owoce tego krzewu’, też pl.t. *agrāstai* — z *agrēstas* (gw.) przez zmianę (r)e > (r)a. To zapożyczone ze stbłr. *agrests* (≡ pol. *agrest*, zob. ĖSBM 1, 75, Bańkowski I, 5n.), por. błr. *ahrést*, -u. War. f. *agrastā*, *āgrasta*. War. z nieorganicznym n: *angrāsai*, *agrañstai*. — War. akc. *āgrastas* 1, 3 p.a., *āgrasas* 3 p.a. (KRŽ), *āgrazdas* 3 p.a. (por. -zd- w *grebēzdas*) i *āgrestas* 1 p.a. wskazują na inne źródła zapożyczenia, mianowicie ros. gw. *ágrést* (SRNG) albo pol. *agrest*. War. z ie: *āgriestas*, *āgriezdas*. POLŻ 199 opisuje *agrēstas* jako polonizm.

aguīnas, -à 4 p.a. gw. ‘wspólny, ogólny, wspólnie używany’, np. *Agulnojoj [pievoj] šienauņa* ‘Kosi na wspólnej [łące]’ — zapoż. ze stbłr. *ogulnyj, błr. *ahúlŋny* (por. Zs 5). War. z substytucyjnym prefiksem *ap-* za błr. *a-*: *apgulnūs*, -i 4 p.a. ‘wspólny’; nazwa pastwiska *Apgulnis* b.z.a. (LvŽ I, 144). Por. *apražnykas*, *apsviečioti*. — Adv. *aguīñiai* a. *apguīñiai* ‘wspólnie, razem; w całości, łącznie, w sumie (za coś zapłacić)’, por. stbłr. *ogulomъ* ‘wszystko razem, hurtem; ogółem, w sumie’. Zob. też *aglum̃*.

aguonà 2 p.a. bot. ‘mak, Papaver’, SD «makowka» (syn. *aguonos galva*), zwykle pl.t. *aguōnos* ‘mak’, SD «mak». Brzmienie to pochodzi z *maguonà i jest skutkiem dysymilacyjnego zaniku początkowego *m-* (*m-n* > *ø-n*), por. łot. *maguōne* a. *maguona* ‘mak’ (LEW 2, ME II, 547). W obu językach bałtyckich jest to zapożyczenie niemieckie, por. stwn. *mago*, *māho*, śrwn. *māge(n)* ‘mak’. Z kolei stpr. *moke* Ev ‘mak, Mon [Mohn]’ jest zapożyczeniem pol. *mak* (Trautmann 1910, 380). — SD *aguona apskritinė* SD «głowica u czego», *aguona unt stulpų* SD «kapitela, słupow śnicerskich nagłówek» [‘głowica kolumny’, SPXVI] – jest to kalka wyrazu pol. *makowica* ‘głowica kolumny’ (SPXVI; por. *makavyčia*). — Drw. *aguonañis* ‘makowiec’, *aguonaitē* bot. ‘mak wątpliwy, Papaver dubium’, *aguonójas* ‘łodyga maku’, cps. *aguōn(a)pienis* ‘roztwór mleka makowego z wodą’ (por. *pienas*), *aguōngalvė* ‘makówka’ (por. *galvā*), *aguōntrynė* ‘makutra’ (por. *trinti*). — N.m. *Aguonañ*, *Aguonėnai*, *Aguōnis* (⇒ n.jez. *Aguōnio ēžeras*).

aguīrkas 2 p.a. 1. bot. ‘ogórek, *Cucumis sativus*’, 2. gw. ‘szyszka jodłowa a. sosnowa’, 3. gw. ‘węzelek zawiązany na biczu bata’, 4. bot. ‘roślina bagienna, *Calla palustris*’ — zapoż. ze stbłr. [ogurk-], co jest formą obliwu do *ogurokъ*, -rka, por. błr. *ahurók*, -rká (≡ stpol. *ogurek*, -rka, dziś *ogórek*). Por. SLA 26, Zs 5, LEW 2, ALEW 22. War. *aguīrkas*, *vaguīrkas*, *vorguīrkas* (wtórne *v-* też w *varganistà*). Osobno zob. *guīrkas*. — War. *avuīrkas* LzŽ jest o tyle ciekawy, że pokazuje spółgłoskę -v- w roli wypełniacza hiatu po zanikłym spirancie *ɣ*: błr. *ayurk-* ⇒ lit. *a.urk- > *a.ųurk- > a.vurk-. Podobne wypadki to *nauvāt* ‘na chybił trafił’, *davādzija* ‘dogłada, hoduje’, jak też *lenciūvas* ‘łańcuch’. — Drw. *agurkīnas* ‘mały ogórek’, *agurkīnė* ‘zupa ogórkowa’, *aguīrkīška nosis* ‘nos wielki jak ogórek’. — Nazw. *Aguīrkas*, *Aguīrkis*, *Agurkėvičius*. N.m. *Aguīrkīškė* 2x, *Aguīrkīškis*.

áičioti, *áičioju*, *áičiojau* ‘jęczeć, skarżyć się, narzekać żałośnie’ (*Kas áičioji, bene danti*

skauda? ‘Czemu jęczysz, czyżby cię ząb bolał?’) — czasownik na -čio- od wykrz. *ái, aĩ* m.in. o odczuciu bólu, niepokoju, strachu (por. pol. *oj, oj, ojej*), *ai-ái* (*Turguj žmonių ai-ái!* ‘Na targu bardzo dużo ludzi!’). — Wariant rozszerzony partykułą *gi*, **aigi*, zmienił się przez apokopę w **aik* (*áikčioti: Kas tave muša, kad áikčioji?*), następnie przybrał postać wykrz. *áik-t* (*Nugirdau: kažkas áikt, áikt – pora syk aiktelėjo*). — Drw. od *aik-*: *áikčioti* ‘wydawać jęki, jęczeć, zawodzić żałośnie’ (por. *miáuikčioti*), war. *áik-ščio-ti* ‘płakać, szlochać’; *áiksėti* ‘jęczeć, płakać; czekać, wyć’ (⇒ neoosn. *aiks-*: *áikstis* ‘paroksyzm, napad’?). Może też *áiksty-ti ko* ‘tęsknić za czym’ (słabo poświadczony). — Od *aikt*: *áiktelėti* a. *áikterėti* ‘krzyknąć, jęknąć’ (por. *miauksėti, miáuikelėti*). — Synonimem *ai-čio-ti* było prawdopodobnie **ai-sė-ti*, por. wyżej oboczność sufiksów w *áik-sė-* i *áik-čio-* (poza tym *ám-sė-* i *ám-čio-*; *krak-sė-* i *krak-čio-*). Gdy **áisėti* doznało resegmentacji **ais-* + *-ė-*, ustaliła się neoosnowa widoczna w następujących derywatach: *áisauti* ‘doznawać bólu, przeżywać żalobę’ (*Po tėvo mirties ji gal du metus áisavo ir áisavo*), *áisterėti* 1. ‘krzyknąć, jęknąć’, 2. ‘o mleku: nieco zgorzknieć’, *aisuoti* o głosie wydawanym przez sowę: SD *aisuoja pelėda, apuokas* «huczy sowa». Sb. postvb. *aisùs* (zob.).

áidas 3 p.a., *aĩdas* 4 p.a. 1. ‘echo, odgłos’, 2. gw. ‘głośny hałas, zgiełk, harmider’ (*Vaikai áidą kelia* ‘Dzieci wszczynają zgiełk’) — prawdopodobnie sb. postverbale od *áidyti* m.in. ‘trzaskać drzwiami, hałasować’ (zob.). Zob. też Būga, RR III, 325n. (bez etymologii), LEW 26 (podstawa dźwiękonaśladowcza). — Drw. *aidesỹs* ‘odgłos’, *aidùs* ‘dźwięczny, donośny, odpowiadający echem’. Vb. denom. *áidėti* a. *áidėti* ‘rozbrzmiewać, rozlegać się; nieść się (o echu, wieści)’, ‘o dzieciach: głośnie się zachowywać, wszczynać hałas’, *išáidėti* ‘roztrwonić pieniądze’, *aidoti* b.z.a. ‘o głosie: rozlegać się, nieść się’ (Dowkont). — NB. Z uwagi na trafiającą się oboczność spółgłosek *j* i *l/l’* (*tvaĩnyti* i *tvaĩnyti*; *liũika* i *liũl’ka*) trzeba uwzględnić, że *aid°* może mieć alternant *ald°*, por. *aldà* ‘hałas’ ⇐ *áldoti* ‘ryczeć, wrzeszczeć’ (o ile nie jest to rutenizm, zob. s.v.).

áidyti, áidziau, áidžiau ‘trzaskać drzwiami, wszczynać hałas; o dzieciach: łązić po płotach, po drzewach’, refl. *áidyti* ‘kłócić się’. Z obocznym sufiksem: *áidinti* 1. stlit. ‘podburzać, buntować ludzi’ (BRB), 2. gw. ‘wyrzucać, np. krzesła przez okno’. Trudne do zetymologizowania. Ze stanowiska opisowego może to być causativum na -dy- od podstawy onomatopeicznej *ai-* jak np. w *áičioti* ‘jęczeć, narzekać żałośnie’ (zob.). Z kolei stlit. znaczenie ‘podburzać, buntować’ skłania do postawienia historyczno-porównawczej hipotezy o causativum na -y/in- od pralitewskiego **aid-* jako refleksu pierwiastka *pie*. **h₂eǵd^h* ‘rozpalać, wzniecać ogień’ (por. LIV² 259; brak odróżnienia SE i SO w kontekście *h₂*). Por. gr. αἶθω ‘zapalać, podpalać’, αἶθομαι ‘płonać’, wed. *édhate* ‘świeci się, jaśnieje’. Jako paralełę semantyczną można wskazać pol. *podniecić* ‘zachęcić do czego, namówić, podburzyć’ wobec *niecić* ‘powodować powstawanie ognia, rozpalać’. Litewski akut jest wtórny, podobnie jak we współrzędnych formach *aikštė* i *iesmė*. — LEW 2 nieprzekonująco zestawiał z gr. οἶδος, -εος n. ‘obrzęk, nabrzmiałość’, οἶσμα, -ατος n. ‘nabrzmiałość, fala wzbierająca, odmęt w rzece’ oraz słów. *jadũ* ‘trucizna’. Obecnie ALEW 23 wywodzi *áidinti* od sb. *aĩdas* ‘echo, odgłos’, mianowicie na gruncie założenia, że czasownik odnosił się pierwotnie do polowania z nagonką, czyli z ludźmi najętymi po to, by krzykiem i dźwiękiem kołatek napędzali zwierzyne na stanowiska myśliwych.

aidùkas 2 p.a. przest. ‘przyboczny pański; służący’ — zapoż. z błr. *hajdúk* ‘pański sługa’ (stbłr. *gajdukъ*), pol. *ajduk, hajduk* 1. ‘żołnierz piechoty węgierskiej (służącej w Polsce w XVII w.)’, 2. ‘służący ubrany w liberię jak hajduk’. Por. POLŽ 14. — War. *eidukas* b.z.a. ‘żołnierz piechoty; artylerzysta’ (Čepienė 131 uważa za zapoż. z prus.-niem. *heiduck*, chyba niesłusznie). Por. nazw. *Aidùkas* ob. *Eidùkas* (LPŽ). — W tekstach folklorystycznych pojawia się przenośne użycie *eidùkas* w znac. ‘diabeł, lichy’, por. *Ein kaip eidukas, lek kaip*

aitvaras ‘Idzie jak «eičiukas», leci jak «aitvaras»’. *Ein kai eidukas, stov kai stiebas* ‘Chodzi jak «eidukas», stoi jak badyl’. War. *eičiukas, aičiukas* (*Eičiukas arkliui karčius susukė* ‘«Eičiukas» poskręcał koniowi grzywę’), o ile nie od *aitas* ⇐ *aitvaras* (zob.).

aigara 1 p.a., *aigaras* 1 p.a. gw. 1. ‘żdźbło, słomka’ (*Pašaro neliko nė aigaro, išėdė visą* ‘Paszy ni żdźbła nie zostało, zżarły wszystko’. *Viskas sudegė, nė aigaros neliko* ‘Wszystko spłonęło, ni żdźbła nie zostało’), 2. przen. ‘niewiele, mało, trochę’ (*Jau pietų nė aigaros nebeliko* ‘Z obiadu ani trochę już nie zostało’). Bez etymologii.

aiğyti, *aiğau* (war. *aiğiju*), *aiğiau* (*aiğijau*) gw. 1. ‘kłuć, bóść’ (znacz. etym. ‘zmuszać do ruchu’), 2. przen. ‘zachęcać, nakłaniać, namawiać’ (znacz. etym. ‘dawać bodźca’), *nuaiğyti* ‘spuścić lanie’, refl. *aiğytis* ‘niespokojnie zachowywać się, ruszać się; wiercić się’. Nie ma jasności co do statusu pierwiastka werbalnego *aig-*. Z uwagi na obecność sememu ‘ruchu’ można rozważać związek z pie. **h₃eig^h-*, SO *h₃oig^h-* ‘posuwać się naprzód’ (szczegóły s.v. *eigà*).

aiķstē 3, 4 p.a., *aiķstē* 1 p.a. (war. *eikstē* 3 p.a., *éikstē* 1 p.a.) 1. ‘polana w lesie’, 2. ‘miejsce otwarte, dobrze widoczne’, 3. ‘przestrzeń, sporo miejsca’ (*Nemažas jūsy namas, čia daug aiķstēs* ‘Niemaly jest wasz dom, dużo tu miejsca’), 3. ‘przestrzeń wolna przed drzwiami, podwórze, dziedziniec, Hof’ (*Išveskite ją iš namų ant dimsties* [glosa: *aiķstēna, ant aiķstēs*] BRB ‘Wyprowadźcie ją z domu na dziedziniec’), 4. ‘plac w mieście’. — Z obocznym tematem: *aiķstis*, *-iēs* f. 4 p.a. ‘pogodny dzień’ i ‘upał, gorąco, żar’, DP ‘pogoda’ (*Nesa ižg aure ateit lietūs ir aiķstys geros* DP 520⁴⁵ ‘Abowiem zonąd przychodzą dżdże i pogody’). — Vb. denom. *aiķstēti* ‘być widocznym, znajdować się na widoku, widnieć; sterczeć, wystawać’, *aiķstinti* ‘przerzedzać las’ (z prvb. *iš-*, *pra-*). — Jeśli założymy, że temat *aiķsti-* wywodzi się przez zmianę *ks > kš* z **aiksti-*, to z kolei z **aisti-* przez insercję *k* przed grupę *st*¹⁰, to dojdziemy do praformy **ajd-ti-* i do hipotezy abstractum na *-ti-*, które utworzono od pb. **ajd-* ‘płonać, być gorącym; jaśnieć, widnieć’, < pie. **h₂eid^h-* ‘wzniecać ogień, rozpalać’ (por. LIV² 259; w pozycji po **h₂* nie odróżnia się SE od SO). Por. gr. αἶθε ‘zapalać, podpalać’, αἶθομαι ‘płonać’, wed. *édhate* ‘świeci, jaśnieje’, SZ *indhé* ‘podpala, zapala’. Zob. *aiđinti* ‘podburzać’ (s.v. *aiđyti*). Odpowiednio do tego można sobie wyobrazić paradygmaty litewskie, z jednej strony na st. zanikowym: **indū*, **idaũ*, **isti*, z drugiej strony na st. pełnym: **aidū*, **aidžiaũ*, **iēsti* (z **aišti*). Reanaliza formy infinitiwu: **iēs-* + *-ti* dała początek neopierwiastkowi *ies-/ais-*. Poświadcza to drw. na *-m-*, *iesmē* ‘ilość drewna jednorazowo wkładana do pieca’ (zob.). — Z praformy **ajs-tu-* wywodzi się przy udziale insercji *k* i zmiany *ks > kš* forma przymiotnikowa *aiķstis*, *-i* 4 p.a. ‘jasny, otwarty, dobrze widoczny, przejrzysty (o rzadkim lesie)’; *aiķstī vietā* ‘widoczne miejsce’. Do tego stlit. *aiķstas* ‘przestronny’: *kas taip aiķsta sājine* MOP ‘kto jest tak przestronnego sumienia’ (ALEW 23). Osobno zob. *aišķus*.

aiķstis, *-ies* f. 1 p.a. 1. ‘zachcianka, kaprys’, 2. ‘chęć, chęćka’ (*Tokia jam aiķstis užėjo ir jis padarė* Naszła go taka ochota, że zrobił), 3. ‘szał, furia, wściekłość; wściekliwość’ (*Šuniui užėjo aiķstis* ‘Pies dostał wściekliwość’). Nie ma ugruntowanego objaśnienia. Może z **aiksti-*, co z insercją *k* z **aisti-*, to zaś z **aid-ti*, jak to przyjęto wyżej dla wyrazu *aiķstis* m.in. ‘upał, żar’ (por. LEW 2). Znacz. etym. ‘podniecenie, podrażnienie zmysłowe’. Co do semantyki por. pol. *zapal* ‘zapalenie się, pożar’, przen. ‘żarliwy poryw, namiętność’ ⇐ *zapalić* ‘rozniecić ogień’. — Drw. *aiķstingas* ‘kapryśny, grymasny’. Vb. denom. *aiķstyti*, *-aũ*, *-iaũ*: *išaiķstyti* ‘porozrzucać, zrobić nieporządek’, *aiķstyti*, *-ijasi*, *-ijosi* ‘kaprysić, grymasić; szaleć, wrzeszczeć, hałasować’ (por. łot. *aiķstītiēs* ‘krzyczeć, hałasować’). War. ze zmianą *aj > al*: *alkštytis* b.z.a. ‘szaleć bawiąc się’.

¹⁰ Por. *namýkštis* ‘domownik’ < **namykstis* < **namystis* – od coll. *namystà* ‘domownicy’.

aim°: *aimus* b.z.a. 1. ‘pięknej postaci; umiarkowany, powściągliwy, dobry’, 2. DP ‘celny’ (*Idant tie, kurie buvo aimesniais ir pirmesniais tarp Apaštalų...* DP 593₁₀ ‘Aby ci, którzy byli celniejszy i przedniejszy między Apostoły...’), *aimiaus* DP ‘owszem’. Zdaniem Būgi, RR III, 331 spokrewnione z *áimė* ‘moc, mnóstwo’ ⇐ *eĩti* ‘iść’. Być może *aimus* uległo leksykalnej dyferencjacji w stosunku do przym. *eimūs* ‘dobry, odpowiedni, zdolny, zręczny, wprawny’ ⇐ *eĩti* ‘iść’ (ALEW 24), mianowicie na podstawie zmiany dźwiękowej *ei-* > *ai-* (por. gw. *eĩti* > gw. *aĩti*; *eikvóti* > gw. *aikvóti*) oraz przy interferencji rosyjskiego przym. *podxodjáščij* ‘odpowiedni, stosowny, nadający się do czego’ ⇐ *podxodítb* ‘podchodzić’, przen. ‘(dobrze komu, czemu) odpowiadać, pasować do czego’. W tym kontekście pozostają jednak niejasne użycia typu *aimesni čėsai* m.pl. ‘ciężkie czasy’ i *velinų aimumas* DP 621₄₁ ‘diabłów okrucieństwo’ (ALEW 24: «Die Bedeutung ‘Grausamkeit’ ist bisher ohne Erklärung»).

aimanúoti, aimanúoju, aimanavaũ ‘biadać, lamentować; utyskiwać, narzekać, zrzedzić’, rzadziej *aimanáuti*; SD *aimanuaju* «biadam» (syn. *dejuaju*) — czasownik na -uo/av- od wykrz. *aimán, ái man*, żm. *aĩman* ‘niestety! wehe!’ ⇐ *ái, aĩ* + *mán* dat.sg. ‘mi’; DP *áimanęs* ‘niestetyś’. Por. Būga, RR III, 330; GJL III, § 841, ALEW 22n. Sb. *aimanāvimas* ‘lament’ ⇒ *áimanas, aĩmanas* ‘bieda, nieszczęście, nędza’. — War. *vaimanúoti, vaimanóti* ⇐ *vai/vái* + *man* ‘biada mi!’. LkŽ XVII, 908 porównuje to z łot. *vaĩmanāt* ‘jammern, wehklagen’ od *vaĩmanas* ⇐ *vai man* ‘wehe mir’ (ME IV, 437). Od tego *váimana* ‘lament, narzekanie’.

aiñis, -io 2 p.a. ‘potomek’ — zapewne neologizm, który został wyabstrahowany ze stlit. *atañis* BRB ‘przybysz’ ⇐ prs. *ataĩna* < *ata-eĩna ‘przychodzi, przybywa’ (por. *ata-aeies* MŽ 433₁₄). Drw. *ainijà* ‘ogół czyichś potomków’. Paralele na deprefiksację: *dvastis* ⇐ *atādvastis*; *gairė* ⇐ *ātgaire*; *šlaĩmas* ⇐ *atšlaĩmas*. Zob. Būga, RR III, 332, ALEW 64.

aistrà 2, 4 p.a. 1. ‘silne pragnienie, żądza, pasja, popęd’, 2. ‘namiętność, zapal’, 3. ‘wścieklizna’ — klasyczne jest zbliżenie *aistrà* do gr. οἶστρος 1. ‘giez, bąk bydlęcy; owad niepokojący tuńczyki’, 2. ‘żądło, ukłucie’, 3. ‘gwałtowne pożądanie, szalona namiętność, żądza’. Prowadzi to do plit. *aistr-ā-, abstractum od przym. *aistras < pie. *oistro- < *h₃ejs-tro-, utworzonego od pwk. *h₃ejs- ‘wprawić w ruch’; znacz. etym. ‘wprawiony w ruch, pobudzony, podniecony’. Zob. LEW 3, Beekes 2010, 1062. — Drw. *aistringas* ‘namiętny, popędliwy, gwałtowny; wściekły’, *aistruōlis* ‘zapalenie’. Vb. denom. *jaĩstrinti* ‘roznamiętnić’.

aisūs, -i 4 p.a. 1. ‘żałosny, smutny, rzewny’, 2. SD «rzewny, rzewliwy» (syn. *verksmingas*), adv. SD <aysiey> «rzewnie» (syn. <karćiey>); w tekstach folklorystycznych *aĩsiai* – używane w stałym połączeniu *aĩsiai gaĩliai verkti* ‘rzewnie płakać’ — formacja postwerbalna od czasowników z neoosnową *ai-s-*, którą wyodrębnioną w typie *aisėti, o czym dokładniej s.v. *aičiaioti*. Būga, RR III, 334 łączył z łotewskim czas. *aisīt* ‘szczyrzyć zęby’, z kolei LEW 3 z wykrzyknikiem *aimán* ‘biada mi!’, co w obu wypadkach jest mało przekonujące.

aiškus, -i 3, 1 p.a., *aiškūs* 4 p.a. ‘jasny, wyraźny; zrozumiały, oczywisty’. SD «jawny» (syn. *žinamas, regimas, atviras*), «zacny» (syn. *žymus, skaistas*), «znakomity» (syn. *žymus*) — wygląda jak intralitevski derywat od osnowy *aikš-C* (zob. *aikštė, aikštūs*), mianowicie z zastępstwem allomorfu *aikš-C* przez antewokaliczne *aišk-V*. Z wtórnym dyftongiem: *ėiškus*. Sekundarny charakter derywatu podkreśla metatonia akutowa (starsze jest tu gw. *aiškūs*). Całkiem inaczej BSW 4, gdzie pb. *aišku- ‘wyraźny’ wstawiono w związek genetyczny z psł. *ěšnŭ < *aiskna- ‘jasny’, rcs. *jasnŭ*. sch. *jāsan*, ros. *jásnyj*, czes. *jasný*. Podtrzymano to w LEW 3, REW III, 497 i ALEW 24. Podobnie Derksen 2008, 153: pbsł. *ai?šk-(n)-. Z kolei

Matasović 118n. wywodzi *aiškus* wraz z ros. *jáska* ‘jasna gwiazda’ z pie. **h₁oisk-*, poza tym włącza jeszcze scs. *iskra* jako kontynuant SZ pie. **h₁isk-*. — Drw. *aiškiai* adv. ‘jasno’, SD «jasno» (syn. *šviesiai*, *atviromis*, *raiškiai*), *aiškinimas* ‘objaśnianie czego, tłumaczenie’, *aiškutėlis*, *-ė* ‘całkiem jasny, zupełnie jasny’. Cps. *aiškiaregys* ‘jasnowidz’ (por. *regėti*). Vb. denom. 1. *aiškėti*, *-ja*, *-jo* ‘rozjaśniać się, wyjaśniać się, robić się widocznym, wyraźnym’ (*paaiškėti* ‘o niebie: rozjaśnić się, rozpogodzić się; o sprawie: wyjaśnić się’), 2. *aiškinti* caus. ‘objaśniać, tłumaczyć; wywoływać błonę fotograficzną’ (⇒ *aiškintelis* b.z.a. ‘dość jasny’, *aiškintojas* ‘interpretator, komentator’). — Możliwa neoapofonia *aišk-* ⇒ *yšk-*: *yškus* (zob.).

aitrūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘cierpki, gorzkawo-kwaśny (o piwie, miodzie, winie, słoninie), gorzki (o lekarstwie)’, 2. ‘gryzący (o dymie)’, 3. żm. ‘zapalony, energiczny, gorliwy’, 4. ‘dający dużo ciepła – o drzewie opałowym’ (*Beržinė malka aitrì – daug duoda kaitros* ‘Brzozowe drwa dają dużo ciepła’). DP *aitrus* ‘brzydki’, SD «cierpki» (syn. *kartus*, *rūgštus*). Z innymi sufiksami: *aitrą* 4 p.a. ‘zapał, wigor; gorycz w gardle’ (war. *aitra*), *aitriai* adv. ‘cierpko, ze złością’, żm. ‘szybko i wydajnie (pracować)’, *aitrybė* SD «cierpkość» (syn. *kartybė*). Niejasne. Būga, RR III, 339 zestawiał *aitrūs* ze scs. *jarū* ‘srogi, surowy’, ros. *jaryj* ‘zawzięty, zażarty’, wyprowadzanym przezeń z pie. **oīros* (ale bez wytłumaczenia lit. *-t-*). Później *jarū* łączono raczej z gr. ζωρός ‘o winie; niezmieszane, czyste, mocne’ < **iōros* (por. BSW 108, REW III, 494n., GEW I, 618, Boryś 204). Karaliūnas, *Linguistica Baltica* 1, 1992, 217n. wyprowadzał *aitrūs* z pwk. pie. **h₁ai-* ‘ogrzać, rozgrzać’, przekazanego w hetyckim. Kloekhorst 165 wymienia het. *a-a-ri* ‘jest gorący’, caus. *i-nu-uz-zi* ‘ogrzewa, grzeje’ i stwierdza, że żaden inny język ie. nie zna refleksów pwk. pie. **h₁eh₃i-*. Jeszcze inaczej LEW 4: pokrewne scs. *jadū* ‘jad, trucizna’ (chyba nieporozumienie, bo *jadū* zakłada pbsł. **ēd-*, SW od **ed-* < pie. **h₁ed-* ‘kąsać, jeść’, zob. *ėsti*). Zob. też ALEW 24, gdzie powrót do zestawienia ze scs. *jarū*. — Vb. denom. *aitrėti*, *-ja*, *-jo* ‘gorzknąć, stawać się cierpkim’, *aitrinti* a. *aitrinti* ‘czynić coś gorzkim a. cierpkim, jątrzyć, rozjątrzać’.

aitvaras 3 p.a. ‘latawiec; duszek domowy, skrzat skrzydlaty; urwis, psotnik’ — z synkopowania formy czterozgłoskowej *aitivaras* gw. ‘latawiec’, SD *aitivaras* «latawiec, incubus» [1. ‘coś, co lata w powietrzu za pomocą skrzydeł’, 2. ‘zły duch, niespokojny, niesforny duch, zwodnicza siła, diabeł’, SPXVI]. Inne war. *aicvaras*, *aičvaras*, *aitvoras* (> *aitoras*), *aitivieras*, *aititvaras*. N.m. *Aitvariškiai*. Niejasne, sporne. Może **ativaras*, drw. postwerbalny do *ati-varýti* ‘odpędzać, odganiać’? Znacz. etym. ‘to, co zwykło się odpędzać, przepędzać’? Początek wyrazu został przekształcony zmianą *atī* w *aiī* (por. pol. *majtek* ‘marynarz’ ⇐ niderl. *maatje*, Boryś 311). Drw. wsteczny: *aitas* ‘urwis, obibok; włóczyki, niespokojny duch’; *aitais nueiti* ‘pójść na marne’. — Dyftong *ai* tłumaczy się antycypacyjnym wyodrębnieniem palatalności spółgłoskowej w postaci segmentu *i*. Por. *āmailioti* ob. *āmalioti* ‘pleść głupstwa’; n.m. *Airiógala* ob. *Ariógala* (por. stbłr. *Ojragola* ob. starszego *Orjakgola*; błr. *Ejragola* XVII w. ⇒ pol. *Ejragola*); n.rz. *Róduinia* ob. *Ródūnia* (por. pol. *Raduń*); n.m. *Mólainiai* z **Mólan-iai* (drw. od n.rz. *Mólana*); *lāšleidis* ‘sopel lodu’ z **laš-ledis*. Por. GJL I, § 341: «Dwugłoski powstałe wskutek przenoszenia palatalności». Podobnie w takich wyrazach zapożyczonych, jak 1. *āniolas* < *āniolas* z pol. *anioł*, 2. *kaižūkai* < *kažiūkai* ‘kożuch’ (war. do *kažiūkai*; forma pl.t. na wzór *kailiniai*), 3. *sumléinia* < *sumleniā* ‘sumienie’ z błr. *sumléněne*, 4. *večėiria* ‘wieczera’ ze stbłr. *večėrja*, 5. *vesėilia* ‘wesele’ z błr. *vjasėlle*. ALEW 24n. nie dostrzega wtórności dyftongu *ai* i dopatruje się w *aitvaras* złożenia o budowie **aiti-varas*; człon I jak w *aitas* (zob. wyżej) albo w str. *ayte-genis* Ev ‘Kleinspecht’; człon II jak w *varýti*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *ajcfar*, *ajcfer* ‘wyraz używany najczęściej przy karceniu dowodzących dzieci, oznaczający jakąś niespokojną i swawolną istotę’ (Zdancewicz 335, Laučjute 74).

aižyti, *aižaũ*, *aižiaũ* 1. ‘łuszczyć, łuskać (groch, orzechy, bób)’, 2. ‘kruszyć, łupać, np.

kamienie’, 3. ‘robić podczas siejby znaki na polu, aby było wiadomo, dokąd padło ziarno’ (Otrębski 1934, 288), przen. *aižyti širdį* ‘rozdziierać serce’, *išaižyti* ‘wyłuszczyć’, *suaizyti* ‘wyłuszczyć, rozłupać, rozszcześcić drzewo (o piorunie)’ — causativum z suf. -y- i SO *aiž-* $\Leftarrow$ *iž-/iež-*, por. *ižti* ‘łuszczyć się; pękać, łupać się’, *išiēžti* ‘wyłuskać, wydobyć z łuski (ziarno, groch, fasolę)’. Paralele: *braidyti* $\Leftarrow$ *bristi*; *laikyti* $\Leftarrow$ *likti* i *skraidyti* $\Leftarrow$ *skristi*. Z innym sufiksem: *aižėti*, -ja, -jo ‘kruszyć, pękać’: *Žemė išaižėjusi, išsikoriavusi, trupi, puri* ‘Ziemia skruszała, sporowaciała, sypka, pulchna’. — Nomina: *aižena* ‘wyłuskany strąk, łuska, łupina; odłamek kamienia, lodu’, *aižūs* ‘łatwo się łuszczący, łamiący’ (*aižūs lėdas* ‘kruchy lód’, *aižūs vėjas* ‘przenikliwie zimny wiatr’, dosł. ‘łupiący’), *išaiža* ‘łupina, łuszczyna’, *núoaižos* f.pl. ‘łupiny’. Tu też *aiža* ‘pęknięcie’: łot. *aīža* ‘szczelina (w ziemi, lodzie, skale)’ oraz stpr. eyswo Ev ‘rana, Wunde’ < *aizva. — Jeśli słowiańskie *jazva* ‘rana, dziura, nora’ (por. drw. pol. przest. *jažwina* ‘nora borsucza, lisia’, pol. *jażwiec* ‘borsuk’) wywodzi się z *jēzva < *ēzva, to może mieć strukturę *ajž-ūā-. Tu może również należeć cs. *jazŭ* ‘canalis’, pol. *jaz*, -u ‘płot z wikliny postawiony w poprzek rzeki z przepustem do łowienia ryb’ < psł. *ēžŭ < *ajž-a- ‘otwór, przepust’.

ājeras 3, 1 p.a. bot. ‘tatarak, roślina błotna *Acorus calamus*’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z pol. przest. *ajer*, -u (nie zaś z błr. *ajér*, -u). Por. ros. *áir*, -a ‘*Acorus*’, co obecnie wyprowadza się ze źródła perskiego typu *āygār* ‘trzcina cukrowa’, zob. Anikin 1, 116. — Pl. *ajeraĩ* 3 p.a. ‘tatarak’. Wariant ze zmianą *j-r* > *l-r*: *aleraĩ* (*Aleraĩ vartojami vietoj kopūstų lapų duonai kepti* ‘Tataraku używa się zamiast liści kapusty przy pieczeniu chleba’). War. synkopowany *airaĩ*, do czego dotworzono nom.sg. *aĩras* a. *aĩris* ‘tatarak’. Nazwy rzeczne: *Aĩrė*, *Airỹnė*, cps. *Airūpė* i – ze zmianą *r* na *l* – *Ailupis* b.z.a. (inaczej Būga, RR III, 329, za nim Vanagas 36: rzekomo od przym. *ailus* b.z.a. ‘scharf, ätzend’; dla niego jednak brak potwierdzenia w LKŽ). — Inne warianty fonetyczne: z dyftongiem *ie* na miejscu *e*: *ājieras*, pl. *ajieraĩ*; *ajiēris* ZTŽ; ze zmianą *j* na *l*: *ālieras* ob. *āleras*, pl. *aleraĩ*; z metatezą *l-r* > *r-l*: *arieliaĩ*, *ārielas*, *arielỹs* (por. *ārelis*); dzukskie *ōrielis* (ob. *ōlieris*), *orėlis*, do tego *arilas*, *arilis* oraz *arijis* (ZTŽ). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *arėj*, *arýlb* (PzB 1, 104), pol. gw. *alerėj* (Zdancewicz 335). Zob. jeszcze Būga, RR III, 342. — N.rz. *Ajerýnas*, *Ajerỹnė*.

āk, *āk* wykrz. gw. ‘ach!’ (*Āk, kad tu žinotum!* ‘Ach, żebyś ty wiedział!’ *Āk, kad dar duotai, tai dar valgytau* ‘Ach, jak dałbyś jeszcze, to bym chętnie zjadł’). Starolitewski war. *ach*, który jest poświadczony u Mażwida (*Ach panai klausikiet ir permanikiet* MŽ 117 ‘Ach panowie, słuchajcie i przemyślajcie!’), zob. Urbutis 1981, 197, Urbas 13) i u Bretkuna (*Ach, manas pone, eš visadai negalėjau gerai kalbėti* BRB ‘Ach, mój panie, ja nigdy nie potrafiłem dobrze przemawiać’) świadczy o zapożyczeniu stbłr. wykrz. *oxъ* lub *axъ* (por. pol. *och*, *ach*, nwn. *ach*). — Drw. *akčioti* ‘biadać, narzekać; jękać się’ (por. *áikcioti* $\Leftarrow$ *áikt*).

akācija 1 p.a. bot. ‘drzewo akacja, *Acacia*’ — zapoż. z ros. *akácija*, błr. *akacyja*, pol. przest. *akacyja* ($\Leftarrow$ łac. *acacia* $\Leftarrow$ gr. *ἀκασία* ‘koleczasta roślina’, por. *ἀκή* ‘igła’). Zob. Anikin 1, 125n.

akajēnas, -ā (p.a. nieoznaczony) wsch.-lit. ‘zawadiacki’ (*Tokizgi akajēnas* ‘Taki zawadiaka’) — zapoż. ze stbłr. *okajannyj*, por. błr. *akajanny*, ros. *okajannyj* ‘przeklęty, potępiony’, por. ZS 5 (brak w LKŽ i LEW).

akalicà, gen.sg. *akalicos* 2 p.a., *akālica* 1 p.a. gw. ‘zaścianek, wieś zamieszkała przez drobną szlachtę mówiącą po polsku’ (*Ji atitekėjo iš akalicos* ‘Wyszła za mąż [przybywszy] z zaścianka’), war. suf. *akālyčia* ZTŽ — zapoż. z błr. *akólica*, pol. *okolica* przest. (hist.) ‘wieś, osada złożona z samej drobnej szlachty, najczęściej jednego nazwiska i herbu, zaścianek’ (Sw III, 740; SGP III, 429 z Litwy). N.m. *Akalicà*, *Akalicija*, *Akalicijos*, *Akālyčia* (LvŽ I, 31,

RR III, 343).

akálniai adv. gw. ‘zawzięcie’: *Akálniai ima* – mówi się o koniu, który dobrze ciągnie, zob. Zs 5, 97 (brak w LKŽ). Zs, l.c. wywodzi *akálniai* z ros. *naxáľno* ‘zuchwale, natrętnie, bezczelnie’, zakładając lit. praformę **nakalniai* i dysymilatywny zanik pierwszego z dwu *n*. Ale M. Osłon, p.l. zauważa, że może to być omyłka, i że lepiej jest przyjąć ros. pot. *oxáľno* ‘zuchwale, bezczelnie’ jako formę źródłową.

akamōnas przest. 2 p.a. ‘ekonom, oficjalista dworski, dozoruujący robotników w polu’ (*Akamōno arklys, malūninko kiaulė ir kunigo gaspadinė tai lygiai riebūs* ‘Koń ekonoma, świnia młynarza i gospodyni księdza są jednakowo tłusci’) — zapoż. z błr. gw. *akamón*, -a, to zaś ze zmiany *akanóm*, -a (stbłr. *okonomъ*), por. ĘSBM 1, 100. Nieściśle LEW 120, s.v. *ekonōmas*. — War. *akanōmas*, ZtŽ *akanōnas* ‘rządca w majątku’ ← błr. *akanóm* (Zs 5).

ākas 4 p.a. gw. ‘motyka do kopania kartofli’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone z prus.-niem. *hāk* f. (GL 23), por. nwn. *Hacke* f.

akavitā 2 p.a., gen.sg. *akavitos* przest. ‘alkohol raz tylko destylowany, gorzałka’ — zapoż. ze stbłr. *okovita* ‘pewien gatunek wódki’ ← pol. *okowita* (por. łac. *aqua vitae*). Zob. Būga, RR III, 344, POLŽ 199; pominięte w LKŽ. Historię polskiego wyrazu referuje Bańkowski II, 403. Por. syn. *arielkā*. — N.m. *Akavitai*.

akėčios, -iū, -iū, 1, 3 p.a. f.pl. ‘brona, narzędzie do spulchniania roli’ — z odnowienia sufiksem *-iā-* osnowy **akētV-* (por. *basnīrčias* ← *basnirtas*; *stāčias* ← *stātas*). Forma pl.t. jak np. *kópėčios*, *vežėčios*. War. z nagłosem *e-*: *ekėčios*. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *aketes* EV ‘brona, Edge [Egge]’, z wtórnym *e-*: łot. *ecēšas* f.pl. ‘brona’ ← *ecēt* ‘bronować’ (war. *ecēžas*, *ecēkšas*, też m. *eceši*, *eceži*). Długa samogłoska *ē* przed sufiksem wskazuje na zależność (pierwotną lub wtórną) od czas. *akēti* ‘bronować’ (zob.). Odziedziczony charakter nagłosowego **a-* w bałtyckim (pie. **o-* z **h₂o-*) potwierdza porównanie z łac. *occa* ‘brona’, walij. *oged* ts. < **oketā-* < pie. **h₂ok-et-* (por. de Vaan 423; Derksen 2008, 145 przyjmuje praformę z **k̑*, **h₂ok̑-et-*) oraz stwn. *egida*, nwn. *Egge* f. < pgerm. **agipō-* f. (por. EWD 261, Kroonen 4). Por. jeszcze głosę gr. *ōčiva* ‘narzędzie rolnicze z żelaznymi zębami’; ks wtórne, pod wpływem *ōčūs* ‘ostrzy’ (Beekes 2010, 1087). Inaczej Bsw 68: pbsł. **ekētīā-*. Również Būga, RR II, 141, 243 i LEW 119, s.v. *ekėčios* dawali pierwszeństwo formie z *e-*. Zob. też ALEW 25. — Drw. *akėčiškai* adv. ‘nieładnie, niezgrabnie’. Cps. *akėčdantis* ‘człowiek o niezwartych i krzywych zębach’ (por. *dantis*), *akėčkuolis* ‘zab, kołek w bronie’ (por. *kuōlas*), *akėčvilkos* a. *akėtvilkos* f.pl. ‘sanki do przewożenia brony’ (por. *vilkti*), *akėčvirbalis* ‘zab w bronie’ (por. *virbas*). — Neoosn. *akėč-*: vb. denom. *akėčiōti*, -ju, -jau ‘robić coś nieporządnie’. — N.m. *Akėčiaiā*.

akėivos, -ū 1 p.a. f.pl. wsch.-lit. ‘przywidzenie, zjawia, złudzenie, omam wzrokowy’ (war. *akėivai* m.pl.) — denominalna formacja na *-eiv-* od *akis* ‘oko’ (por. *gudrėiva* ← *gudrūs*; *narsėiva* ← *narsūs*). LEW 4 odnotowuje pogląd Otrębskiego jakoby zakończenie *-eiv-* pochodziło z wyrównania do *-yw-* w polskim przym. *oczywisty* (por. stpr. *akiwijsti* ‘öffentlich’).

akėstė 2 p.a. gw.: zaświadczone tylko w formie locatiwu sg. *akėstėj* ‘na widoku, na oczach (innych)’, por. *Mūsū akėstėj žmogus i[r] pasinėrė* ‘Na naszych oczach człowiek się pogrążył [utopił]’. Dwuznaczne. Po pierwsze może to być denominativum od *akis* ‘oko’, utworzone neosufiksem *-ėstė*, podobnie jak *talkėstė* od *talkā*. Po drugie może to być deverbativum od zanikłego czas. **akėti* ‘widzieć, patrzeć’ (← *akis* ‘oko’), formacja podobna do ros. *glazėb* pot. ‘gapić się, wlepiąć oczy’ ← *glaz* ‘oko’ (uwaga J. Pakerysa, p.l.); analiza: *akė-stė*, znacz. etym. ‘to, co się widzi, widok’ a. ‘widzenie, patrzenie’. Za drugą z tych interpretacji przemawia paralela w postaci *akėstā* ‘bronowanie’ ← *akėti* ‘bronować’. Dalsze

paralele to *tekēstos* f.pl. ‘zamażpójście’ od *tekėti* i *žavēstà* ‘czary’ od *žavėti*.

akėti, *akėju*, *akėjau* ‘bronować’ (*Vienas sėja, kitas akėja* ‘Jeden sieje, drugi bronuje’, tj. przykrywa wsiane ziarno). SD¹ *akėju* «włoczę». War. *ekėti*. Uchodzi za vb. denominativum od *akis* ‘oko’ (zob. LEW 119, s.v. *ekēcios*), co jednak nie jest pewne. Odpowiednik łot. *ecēt*, *-ēju*, *-ēju* ‘bronować’. — Drw. *akēcios* (zob.). — Neoosn. *akē-*: *akējā* a. *akējē* ‘bronowanie; pora bronowania; zabronowane pole’, *akēnē* ‘bronowanie’ (*Idžiūvē, labai sunki akēnē* ‘Wyschnięte, bardzo trudno się bronuje’), ‘czas bronowania’ (*Ateina akēnē*), *akēstā*, *-ēstos* ‘bronowanie’ (por. *tekēstos* ⇐ *tekėti*), np. *Molynėj ir akēstā sunkesnē* ‘Tam, gdzie glina, to i bronowanie cięższe’; *akėtojas* ‘kto bronuje’ (SD¹ «włoczek, włócznik», SD «bronownik»). — Z sb. *akēnē* wyodrębniono neoosn. *aken-* i zużytkowano ją w vb. denom. *akėnti*, *-ù*, *-aũ*: *Jis jau ir rugius užakėno* ‘On już nawet żyto zabronował’. *Suakėntos dirvos* ‘Zabronowane pola’.

aki°, złożenia z członem *akis* ‘oko’, *akì* ‘dwoje oczu’: *akibrokštas* ‘wymówka, reprimenda’ (por. *brōkšti*), *akýbrūkštis* ts. (por. *brūkti*), *akimirka* ob. *akýmirka* ‘okamgnienie, chwila, moment’ (por. *mérkti*), *akìplēša* c. ‘ktoś bezczelny, zuchwały’ (por. *plēšti*), *akìratis* ‘widnokrąg, horyzont’ (por. *rātas*), *akisopas* (zob. *sopėti*), *akistata* ‘konfrontacja świadków w sądzie’, por. *statyti* (*suvėsti į akistatą* ‘przeprowadzić konfrontację’), *akišveitė* bot. ‘światlik łąkowy, *Euphrasia officinalis*’, *akivaizda* ‘widok, obecność’¹¹ (por. *vaizd-*), *akivalka* ‘katarakta’ (por. *valk-*), *akivara* m.in. ‘wir wodny; nie gojąca się rana’ (por. *vėrti*, *atāvaras*), *akivaras* ‘okno w bagnie, nurt rzeki, dziura w dnie rzeki a. jeziora, najgłębsze miejsce, odmęt; grzęzawisko’ (n.jez. *Akivaras*), *akīžada* c. ‘mówiący wprost w oczy, bez ogródek, zuchwały, bezczelny’ (por. *išžasti*), *akīžaga* ‘zuchwalec’ (por. *žagti*), *akīžara* ts. (por. *žėrti tiēsą į akis* ‘rąbać prawdę w oczy’, war. *akīžera*, *-žėra*, por. *žėrti*), *āktisis* (zob.), *baltākė* ‘bielmo na oku’, pot. ‘wódka, samogon’ (por. *bāltas*), *baltākis* a. *baltaākis* 1. ‘(o koniu) białooki, (o człowieku) kto ma bielmo na oku’ (por. łot. *balťacis* ‘o bladym licu’), 2. ‘kto patrzy krzywo, z niechęcią, ze złością’ (⇒ vb. denom. *baltakiūoti* ‘krzywo patrzeć’, *subaltakiūoti* ‘spojrzeć ze złością, rzucić złe spojrzenie’), *išluptaākis* (zob.), *išplēštaākis* (zob.), *išsprōgtakis* (zob.), *išvarvėtakis* (zob.), *išverstākis* (zob.), *keturākis* 1. ‘(o psie) z jasnymi plamami na brwiach’, 2. ‘człowiek noszący okulary’, *keturakė* ‘karta o czterech oczkach, czwórka’ (por. *keturi*), *kreivaākis* (zob. *kreivas*), *pilkakis* SD «oczu szarych, szarowych» (por. *pilkas*), *mėlynākis* (zob. *mėlas*), *priešakys* a. *priešakis* ‘przód, przednia część’ (por. *prieš*), *pūlakis* (zob. *pūliai*), *pūtakis* (zob. *pūti*), *skalbiākiai* m.pl. ‘miesiączka’ (por. *skalbti*), *skersākis* ‘zezowaty’ – z kontrakcji *skersa-ākis*, por. *skersas* (⇒ vb. denom. *skersakiūoti* ‘patrzeć zezem, zezować; patrzeć ukradkiem; rzucać złe spojrzenia’), *vienākis* ‘jednooki’ (por. *vienas*), *žvairākis* (zob. *žvaĩras*). — N.m. *Daubakiaĩ*, *Išlestakiaĩ* (od przezwiska **išlesta-akys*, dosł. ‘czyje oczy wyglądają jak wydziobane’, por. *lėsti*), *Taurakiaĩ*, *Varnakė*, *Varnākiai*, *Vilkakiaĩ*.

akičnas, *-à* 4 p.a., *akýčnas* 1 p.a. gw. ‘mówiący (prawdę) prosto w oczy, otwarcie, prawdomówny’ — formacja hybrydalna złożona z *akis* ‘oko’ i neosuf. *-(i)čnas* (por. *didičnas* ‘pyszny, wyniosły’, *kadičnas* ‘konieczny’).

akis, *-iēs* 4 p.a. f. ‘oko’ : łot. *acs* ts. Formacja singulatywna o temacie na *-i-* została utworzona do formy nominatiwu dualis f. *akì* ‘dwoje oczu’ < pb. **akī*. Ta ostatnia ma odpowiedniki w scs. *oči* ‘oczy’ i gr. hom. *ὄσσε* (< **ot̥sje* < **okje*) < pie. **h₃ék^ui-h₁* lub **h₃ók^ui-h₁* (por. Rix 1976, 75, 160, NIL 370n.; inaczej de Vaan 425: *ὄσσε* < pie. **h₃k^u-i-*). Paralela: *ausis* ‘ucho’ ⇐ *ausi* ‘dwoje uszu’. Leżący u podstawy tego wyrazu pierwiastek werbalny nie został przekazany. — Nom.pl. *ākys* ‘oczy’ (*Keturios ākys daugiau mato ne*

¹¹ Por. *Nestovėk pačiōj akivaizdoj* ‘Nie stój na samym widoku!’, *visų akivaizdoje* ‘na oczach wszystkich, w obecności wszystkich’, *pavōjaus akivaizdoje* ‘w obliczu niebezpieczeństwa’.

viena 'Czworo oczu więcej widzi niż jedno'); wsch.-lit. *ākes*; ze skrzyżowania obu tych form powstał war. *ākies* (Skardžius, RR 4, 704, 742). Poza tym jest temat na -ē-: *ākēs: Vaikų ausės stačios, akės plačios – nora viską žinoti* 'Uszy dzieci postawione, oczy szeroko otwarte – chcę wszystko wiedzieć'. Odpowiednik stpr. *agins* EV 'oko, Ouge [Auge]', ENCH *ackis* n.pl. 'oczy, Augen', acc.pl. *ackins*. — Bałtycki temat na -i- zastąpił pie. formację atematyczną, por. np. gr. ὄμμα, -ατος n. 'oko, oblicze, twarz' < *opma < pie. *h₃ék^u-mn. Podstawa werbalna jest utrzymana w jęz. greckim, por. ὄσσομαι 'widzę' < pie. *h₃k^u-jē-, SE fut. ὄψομαι 'zobaczę' < pie. *h₃ék^u-se-, SO pf. ὄπωπα 'spozstrzegam, zauważam', ze zmiany *ōpa < *o-op-a < pie. *h₃e-h₃ók^u-h₂e (por. LIV² 297). Zob. też Būga, RR III, 351n., 358n., BSW 4n., LEW 5, ALEW 25n. — Tematyzację widać w łac. *oculus* 'oko' (stłac. *ocellus* 'oczko' < *ok(e)lo-) oraz scs. *oko* (gen.sg. *oka* ob. *očese*; to ostatnie analogiczne do *ušese* 'ucho'), pol. *oko*, *oka*, w *oku*. — Drw. *akēlēs* f.pl. gw. 'okulary' (kalka słowotwórcza z ros. *očki*), *akēstē* (zob.), *akiklis* 'siatka pszczelarza', *akiniaĩ* m.pl. 'okulary', *āktīsis* (zob.), *akūtē* 'komórka plastra pszczelego', *paakjīs* 'miejsce pod okiem', *paakiuĩ* adv. 'przed siebie, naprzód' (por. *pakeliuĩ*, *padieniuĩ*), *per akīs* adv. 'bardzo dużo, w bród', *pokim* (zob.). — Jest prawdopodobne, że końcówka *-ī formy dualis *akī zachowała swą długość pod osłoną sufiksów -las, -tas i -vas w pochodnych przymiotnikach *akýlas* 'bystrooki, spostrzegawczy, uważny, czujny, rozgarnięty' (paralela: *ausýlas*), DP 'oczywisty; mający na co oko; mający pieczę', *akýtas* 'z okami (o cieście, serze), porowaty, gąbczasty' (paralela: *ausýtas*) oraz *akývas* 'o dobrych oczach, spostrzegawczy; mówiący w oczy, bez ogródek; budzący ciekawość; ciekawy, zaciekawiony', SD «dworny» (⇒ *akyvybē* SD «dworność»). Możliwe, że lit. *aký-vas* miało odpowiednik w psł. *oči-vũ 'spozstrzegawczy' vel *sim.*, por. scs. *očivistĩ* adv. 'w sposób oczywisty, wyraźnie' z *očiv-istĩ (zob. GJL II, § 159). Wyrazy złożone zostały zebrane s.v. °aki°. — Vb. denom. *akýti*, -ija, -ijo 'porowacieć, stawać się gąbczastym (o lodzie, śniegu, cieście), dziurawieć (o serze, tkaninie)', *akiuoti* 'oczekować/okulizować drzewa owocowe, przeszczepiać pączki/oczka drzew'. — Przenośne użycia wyrazu *akīs*: 1. 'sidła na zające lub lisy' (por. pol. gw. *oko* 'pętla z włosia lub drutu do chwytania zwierząt'), 2. 'komórka w plastrze miodu', 3. 'niezamierzające miejsce na jeziorze, tzw. płoń; przerębel, otchłań na bagnie, oczko wodne na zarosłym bagnie' (por. *akivaras*, *aketē*). — N.jez. *Akīs*, *Akỹs*, *Akēlē*, *Akēlēs*.

āklas, -à 4 p.a. 'ślepy'; DP 'ślepy, niebaczny' (war. *ēklas*), por. *Galigu aklas vadžiot* *aklq* DP 286₃₃ 'Izali może ślepy prowadzić ślepego'. Odpowiednik łot. *akls* 'niewidzący, ślepy', też 'mroczny, ciemny' (*aklis* m. 'ślepiec'). Dewerbalny przymiotnik na -la- od *àkti* 'ślepnąć' (zob.). Paralela: łot. *kusls* ⇐ *kust* (zob. *kūšlas*). Por. ŽD 163, LEW 5, NIL 373, ALEW 28.¹² — Drw. *āklatis* a. *aklatis* f. 'ślepotą' (m.in. DP, SD), *aklybē* ts., *āklinas* 'ślepy; szczelny; pełny, nalany do pełna' (por. *kuřtinās* ⇐ *kuřtas*), *aklinaĩ* adv. 'szczelnie, na głucho (zamknąć)', *aklinis* 'ślepy; bez okien, bez drzwi, bez wyjścia' (*aklinē žarnà* 'ślepa kiszka', *piřštinēs aklinēs* f.pl. 'rękawice bez palców'), *āklis* 'owad ślepak, wysysający krew ludzi i zwierząt', *aklyš* a. *āklius* 'ślepiec, niewidomy' (por. łot. *aklis*), *aklystē* 'ślepotą, zaślepienie', *āklius* 'niedowidzący', *akliužis* 'niedowidzący człowiek a. zwierzę; nieuważny człowiek', *aklókās* 'ślepowy', *aklomīs*, *aklōm* adv. 'na ślepo' (*aklomīs patáikyti* 'trafić na ślepo'),

¹² U Endzelina LEGR 33 znajduje się następująca uwaga: «Es bleiben nur *ikls* 'stockfinster' neben *akls* 'blind', das jedoch nicht durchaus mit *ikls* verwandt zu sein braucht...». Zespolenie *ikls* 'zupełnie ciemny' z *akls* m.in. 'mroczny, ciemny' w jednym gnieździe etymologicznym wydaje się dziś możliwe, mianowicie na podstawie neoapofonii *TeT* ⇒ *TiT*. Wychodząc od SE *ek-, który nie pozostawił refleksów, określimy *ik-* jako refleks st. zanikowego, zaś *ak-* jako refleks odpowiedniego st. o. Stosunek SZ *ik-* : SE *ek- : SO *ak-* stoi na równi z *bid-* : *bed-* : *bad-* oraz *kib-* : *keb-* : *kab-*. Por. 1° łot. *bidīt* 'trącać, uderzać', *bidzināt* 'dźgać ościeniem', lit. *bedū*, *bēsti* 'kłuć, ryć w ziemi', *badyti* 'kłuć, dziurawić', 2° lit. *kibti* 'zaczepić się, zwisnąć', *kēbti* 'być zawieszonym', *kabēti* 'wisieć', *kabinti* 'wieszać'.

aklūmas DP ‘ślepotą’, *aklūtis* ‘ślepy, ślepiec’ (⇒ *aklutēlis* ‘całkiem ślepy’, np. o koniu, *aklutūkas* ts.). Cps. *aklāvietē* ‘ślepy zaułek’, przen. ‘sytuacja bez wyjścia’ (por. *vietā*), *aklīzabis* (zob.). Por. jeszcze *aklieji obuoliai* m.pl. ‘gatunek twardych jabłek’, *aklōji žarnā* ‘ślepa kiszka’, cps. *ākležeris* ‘zarośnięte [dosł. ślepe] jezioro’ (por. *ēžeras*). — Vb. denom. *aklėti*, -ju, -jau ‘ślepnąć, tracić wzrok’, *aklinėti*, -ju, -jau ‘chodzić po omacku; bawić się w ciuciubabkę’, *āklinti* ‘oślepić; iść na ślepo, po omacku’, *apāklinti* DP ‘zaślepić, oślepić’ (por. łot. *aklināt* ‘oślepić’). — Są liczne nazwy jezior o osnowie *Akl-*, por. *Āklas*, *Aklaĩ*, *Aklāsis*, *Āklis*, *Aklīs* itp. (znaczn. etym. ‘jezioro zarośnięte, ukryte w zaroślach’). N.m. *Ākliai*, *Akliai*, *Aklāsis* *Ēžeras*, *Aklōji*, *Ākležeris*.

akližabis, -ē 1 p.a. gw. ‘ślepiec’ — prawdopodobnie drw. wsteczny od cps. *akli-*žabalas* lub *akli-*žabalis* (por. *virbalas* ⇒ *virbas*; *jōvalas* ⇒ *jōvis*). Złożenie tautologiczne członów *āklas* i *žabalas* (zob.). Podobnie są zbudowane cps. *plik-nuogis* i *sén-senis*.

akmistrinē 2 p.a. przest. ‘ochmistrynini, zarządzająca gospodarstwem domowym (w pańskim dworze), klucznica, szafarka’ (*Ko sēdi rankas sudējus kaip akmistrinē?* ‘Czemu siedzisz z założonymi rękoma jak ochmistrynini?’), wsch.-lit. *akmistriniā* (*Akmistriniā vedē parētkū dvaruosa* LZŽ ‘Ochmistrynini pilnowała porządku we dworach’) — zapoż. z błr. *axmistrīnija* (stbłr. *oxmistrina*) ⇐ pol. *ochmistrynini*. Por. LEW 5, ĖSBM 1, 219.

akmuō 3 p.a., acc.sg. *ākmenį*, DP *ākmuo* 1 p.a. m. ‘kamień, opoka, skała’¹³. Warianty: *ekmuō* (por. *āklas* > *ēklas*); *akmuōj* (por. *sesuōj*, *žmuōj*); *ākmenas*, *ākminas* (też f. *akmina* WP), *akmuva*; *akmenis*, *akmenys* i *ākmenis*. Nom.pl. *ākmenys*, stlit. *akmens*, *akmenes*, gw. *akmenaĩ*, *akmeniaĩ*. Odpowiedniki łotewskie: *akmens* a. *akmins* ts., nom.pl. *akmeņi* a. *akmiņi*, *akmenis*, zdrob. *akmentiņš* a. *akmintiņš*. Oczekiwane w jęz. litewskim refleksy to **ašmuō*, **ašmen-* (zob. hasło *ašmuō*), mianowicie jako przekształcenia wyrazu pie. **h₂ék-mon-*, **h₂ék-mn-és*, będącego derywatem od pwk. **h₂ék-* ‘być ostrym, robić ostrym, stawać się ostrym’ (NIL 287n., LIV² 261). Wtórne *k* widać również w *akūotas* (zob.). Zastępstwo lit. *k* za *š* może mieć przyczynę w potrzebie dyferencjacji *akmuō* ‘kamień’ względem prawidłowej fonetycznie formy *ašmuō* ‘ostrze’. Zob. też Stang 1966, 93. — Formacja na *-men-* jest z pochodzenia abstractum o znaczn. ‘ostrość’. Uległo ono konkretyzacji w znaczn. ‘ostry kamień’ (⇒ ‘wszelki kamień’) lub ‘ostrze kamienne’ (⇒ ‘ostrze metalowe’). Por. sti. *ašman-* m. ‘kamień, skała, kamień miotany jako pocisk’ (z alternantem *ašn-* < **aš-mn-*: gen.sg. *ášnaħ*, instr.sg. *ášnā*), aw. *asman-* m. ‘kamień; sklepienie niebieskie’, gr. *ἄκμων*, acc.sg. *ἄκμωνα* m. ‘kowadło’ < ‘kowadło kamienne’. Jako sufiks uogólniono w jęz. litewskim *-men-*, zaś w jęz. greckim *-mon-*. — Resztki atematycznych form odmiany: gen.sg. *akmeñs* < *akmenēs*, DP *ākmenes*, dat.sg. *ākmenie* (końc. *-eĩ, por. scs. *kameni*), instr.sg. *akmemi* < **akmen-mi*, nom.pl. *ākmens* < *ākmenes*, acc.pl. DP *ākmenes* (por. Būga, RR III, 376n., Zinkevičius 1980, § 397). — Suf. *-men-* widać też w scs. *kamy*, *kamene* m. ‘kamień’, ale ustalenie się *ka-* na miejscu *†sa-* w pierwiastku pozostaje zagadką; *kamy* zamiast *†samy* przypomina *kopyto* zamiast *†sopyto* (por. wed. *śaphāḥ*). Brak jasnego stanowiska w BSW 5. Przegląd dotychczasowej literatury w LEW 5. Na gruncie teorii laryngalnych pojawiła się hipoteza o przygodnej metatezie **h₂ak-* > **kah₂-*, por. NIL 292, przyp. 12, ALEW 28. Matasović 2005, 368 uważa refleksy z *k* za produkt depalatalizacji **k* przed resonantem. — Drw. od osnowy *akmen-*: *akmenēlis* ‘kamyk, kamyczek’, *akmenyčia* a. *namai akmeniniai*, *plytiniai* SD «kamienica» (kalka ze stbłr. *kamenica*, pol. *kamienica*; zob. też *kaminýčia*), *akmenijis* DP

¹³ Zaświadczenia w SD: *akmuo* «kamień prosty», *a. brungus* «k. drogi», *a. gaidžio romyto* «k. kapłuni», *akmuo juodas* «gagatek, gagates», *a. kaltas* «k. ciosany», *a. laužiamas iš kalnų* «k. nieciosany», *a. mėginys, mėginimo* «k. próbny», *a. melnyčios girnų* «k. młyński», *a. iš putos marių, kiauras, skylėtas* «k. z piany morskiej, dziurkowaty», *a. rakštinis* «k. trunny, grobowy», *a. varinis* «k. mosiężny», *švaisus, vaiskus a.* «k. przejrzyści».

‘kamienny’ ⇒ *akmenijà* ‘grunt kamienisty’, *akmenykas* SD «kamiennik, co łamie abo wycina w gorach kamienie», *akmenýnas* ts., *ākmeningas* DP ‘zakamiały (o sercu)’, *akmenúotas laũkas* ‘kamieniste pole’. Cps. *akmeñkalis* ‘kamieniarz’ (por. *kálti*), *akmenlaužis* SD «łomikamień» [‘kto rozbija, kruszy kamienie’] (por. *láužti*), *akmenskaldỹs* ‘kamieniarz’ (por. *skáldyti*), *akmenširdis* ‘człowiek o kamiennym sercu’ (por. *širdis*), *akmentašỹs* (zob. *tašỹti*). Vb. denom. *akmenáuti* ‘zbierać kamienie z pola’, *akmenėti: širdis akmenėja* ‘serce kamienieje’, *akmenintis: akmeninuosi* SD «kamienieię» (syn. *ing akmenį pagrįžtu*), *akmenytis: akmenijuosi* SD «kamienieię», *akmeniúoti* bibl. ‘kamieniować, pozbawiać życia przez obrzucenie kamieniami’. — Decasuativum *akmúotas* ‘kamienisty’ ⇐ *akmuõ* (por. *vandúotas* ⇐ *vanduõ*). — N.rz. *Akmenà* (por. *Armenà* s.v. *armuõ*), *Akmēnē*, n.jez. *Ākmenas*, *Akmēnis*, *Akmeninis* oraz w n.m. *Akmēnē* 10x, *Akmēniai* 9x, *Akmeniaĩ* 3x, *Akmenỹnē* 6x, *Akmeniškiai* 4x, cps. *Akmeñtiltis* (por. *tiltas* ‘most’; ta formacja ma odpowiednik w stpr. *Stabinotilte*, zob. *stābas*).

ākrūtas 1 p.a. stlit., gw. ‘okręt’ — zapoż. ze stbłr. *okrutъ*. Por. pol. *okręt*, kasz. *okrąť* ‘statek’, sch. czakawskie *ōkrūt* ‘naczynie; beczka’, < psł. *ob-krōtŭ ‘plecione naczynie’ (Boryś 388). Zob. Būga, RR II, 143; III, 378n., SLA 26, LEW 5, ALEW 29. War. *ekrūtas* BRP. — Drw. *akrūtnykas* BRB ‘marynarz’ (por. pol. przest. *okrętnik* ts.). — Zwraca uwagę brak *ākrūtas* w SD. Zamiast tego s.v. «okręt, navis» znajdujemy *eldija didē* (zob. *eldijà*). — Młodsza pożyczka jest gw. *ākrentas*, *ākrantas* ⇐ pol. *okręt* (SLA 26n., LEW 5, POLŽ 199n.). Por. też białoruski polonizm *okrent* b.z.a., *akrént* gw. ‘statek’ (ĖSBM 8, 82).

akrūtnas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘okrutny, nie znający litości’ (m.in. MŽ, BRB) — zapoż. ze stbłr. *okrutnyj* (*akrutnyj*), por. błr. *akrūtny*, pol. *okrutny*, Zob. też SLA 27, ALEW 29 (brak w LKŽ i LEW). — Drw. *akrutnystē* PK ‘okrucieństwo, tyraństwo’ (por. stbłr. *okrutnostъ* ts.). — Sb. *akrutnykas* PK ‘okrutnik’ ⇐ stbr. *okrutnikъ* (*okrotnikъ*) ‘okrutny, bezlitosny człowiek’.

ākselis 1 p.a., *akselys*, -io 3 p.a. gw. ‘sieczka, słoma drobno posiekana na pokarm dla koni’ — zapoż. z prus.-niem. *haksel*, *heksel* ‘Häcksel’ (GL 24, 48, LEW 5). War. *ākselis*, *ēkselis*. Łot. *ekseli* m.pl. ts. ⇐ nwn. *Häcksel* m./n. Por. syn. *siečkà*. — Drw. *akselinē* ‘sieczkarnia’.

aksómitas 1 p.a. ‘aksamit, tkanina jedwabna kosmata’ — zapoż. ze stbłr. *aksamitъ*, *oksamitъ* ⇐ pol. *aksamit* (⇐ stczes. *aksamit*, *eksamit* ⇐ śrłac. *examitum* ⇐ śrgr. ἐξάμιτον ‘z sześciu nici (utkany)’). Por. SLA 27, ALEW 29, POLŽ 14. W kwestii akutu por. zapoż. *jómarkas* i *stórasta*. — Drw. wsteczny: *aksōmas* (⇒ błr. gw. *aksám*, PzB 1, 75). — War. stlit. *aksamintas*, *aksómintas* ⇐ pol. przest. *aksamint* (brak poświadczeń ze stbłr.). Zob. też *māšastas* i *samatà*.

ākstinas 3 p.a. ‘kolec, cierń; ostro zakończony kij, oścień’, przen. ‘bodziec, podnieta’, SD «bodziec; oścień; poganiacz, którym woły poganiaia»¹⁴. N.m. *Akstinaĩ* 2x. War. stlit. *ākstinas*, tu też n.rz. *Aškindupỹs*, z metatezy spółgłosek w *Akštin-upys (inaczej Vanagas 50, za nim LvŽ I, 196: *Až-stint-upys; do *stinta* ‘ryba Osmerus eperlanus’). Odpowiednik łot. *akstins* ‘kolec, bodziec’. Jest to drw. z suf. -na- od *akstis* (war. *akštis*), -iēs f. ‘oszczep, żerdka o ostrym końcu, drewniany rożen, szpikulec do nadziewania ryb do wędzenia’, przest. ‘ość u kłosa’ (por. łot. *aksts* ‘bystry, rozgarnięty’) – z insercją *k* z pbsł. *ašti-. Wtórne *s* zam. *š* widać też w war. *asnis*, zob. *ašnis*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *aksný* pl. ‘ości w kłosie jęczmienia’, *aksné* ‘pióra ptaka odrastające po linieniu’ (Laučjute 61), *óksci* ob. *ósci* pl. ‘żelazne widelki do klucia ryb, zwł. szczupaków’ (PzB 3, 260, 264). — W podobnym

¹⁴ Por. gr. ἄκων, -οντος m. homer. ‘oszczep’, drw. ἄκαυα f. ‘oścień, bodziec’.

stosunku derywacyjnym pozostają wyrazy słowiańskie, por.: scs. *ostīnŭ*, -a ‘kolec’, ros. przest. *ostén* ‘oścień, kolec’, czes. *osten* ‘cierń, kolec; kij z ostrym końcem do poganiania bydła’, stpol. *ościen*, *ostna/osna*, *osnowi* ‘coś ostro zakończonego’, pol. *oścień*, -enia ‘osadzone na trzonku ostre widełki, służące do klucia ryb’ – obok pol. *ość*, *ości* f. ‘cienka kostka rybia’, stpol. ‘kolec, cierń, ostro plewa, gruby włos sierści’ (psł. **osti*). — Z historycznego punktu widzenia prymarną jest tu postać *akšti-*, nie *aksti-* (por. BSW 5: pbsł. **aksti-* ‘Spitze, Stachel usw.’). Pbsł. **ašti-na-* to nomen instrumenti pochodzące od abstractum **ašti-* < pie. **h₂ék-ti-* ‘ostrość, ostrze’¹⁵. Por. wyżej psł. **osti*, jak też lit. *aščia*^o w cps. *aščiaġaliaĩ* (zob.). Inaczej NIL 289 i ALEW 29: rekonstrukcje pie. **h₂ak-s-ti-*, **h₂ék-s-ti-*. Refleks litewsko-łotewski odchyła się z powodu insercji *k* przed grupę *št/st* (o tym zob. s.v. *añkštas*). Pwk. *aš-* < pie. **h₂ék-* ukazuje się również w *āška*, *ašmuō*, *ašnīs*, *aštrūs*, *ašutaĩ*. — Drw. *aksčiũkai* m.pl. ‘odrostki piór u kur po linieniu; liche kłosy zboża’ (⇒ błr. gw. *akscjuki* a. *asejuki* pl. ‘kłosy’, Laučjute 61), *akstinyčia* (zob.).

akstinyčia b.z.a. przest. 1. ‘oścień, bodziec do poganiania wołów’, 2. ‘kij zakrzywiony do zgarnywania ziemi z lemiesza a. kroju pługa’, SD «kozica, styk». Formacja hybrydalna. Osnowa *akstin-* jak w *ākstinas* (zob.) została rozszerzona suf. -yčia, wyabstrahowanym z zapożyczeń słowiańskich typu *bažnyčia* ‘kościół’, *vŷnyčia* ‘winnica’. Por. w SD kalki wyrazów polskich na -ica: *kaulinyčia* SD «kośnica» [‘kostnica’], *naktinyčia* SD «nocnica, ćma», *varpinyčia* SD «dzwonnica». Zob. GJL II, § 431.

āktainis 1 p.a., *aktaĩnis*, -io 2 p.a. gw. 1. ‘ósma część miary, wagi, achtel’, 2. ‘sążen drewna’ (war. *āktainē* 1 p.a.), 3. ‘tzw. pur zboża albo jego połowa’ (*Susimalau rugiũ tris āktainius* ‘Zmlełem sobie trzy achtle żyta’; por. *pŭras*), 4. ‘rodzaj naczynia’. Budowa: *akt-ainis*; przekształcenie wyrazu *āktelis* (zob.), resegmentowanego *akt-elis*, za pomocą suf. -ainis, ukazującego się w rodzimym syn. *ašmāinis* ‘ósma część miary’. Por. GL 24, LEW 6, Čepienė 169n.

āktelis, -io 1 p.a. gw. 1. ‘ósma część miary, wagi’, 2. ‘sążen drewna’, 3. ‘naczynie na piwo, tzw. achtel’ — zapoż. z prus.-niem. *achtel* ‘ósma część, Achtteil’ (GL 24, Čepienė 175) lub pol. przest. *achtel* ⇐ nwn. *Achtel* n. (WDLP). Por. LEW 6, s.v. *āktainis*.

ākti, *ankũ*, *akaũ* ‘zaczynać widzieć; zaczynać ślepnąć’ — infigowane vb. denominativum od sb. *akis* ‘oko’. Por. *dvākti*, *dvankũ* ⇐ *dvākas*; *šāsti*, *šąšũ* ⇐ *šāšas*. Użycia przenośne: *ēžeras aĩka* ‘jezioro zarasta’ (dosł. ‘ślepie, robi się ślepe’), *eketē aĩka* ‘przerębel zamarza’, *žaiždà aĩka* ‘rana się zasklepia, zabliznia’. Cps. *apākti* ‘oślepnąć; zarosnąć – o jeziorze’ (DP ‘olśnąć, zalsnąć’), *atākti* ‘przejrzeć na oczy (o kocie, szczenięciu), zacząć widzieć; odzyskać wzrok’, *praākti* ‘przejrzeć na oczy; przekłuć się (o pisklęciu), zostać przebitym (o skorupie jaja)’, *priākti* ‘zatkać się (o otworze), zarosnąć (o stawie, jeziorze)’, *užākti* ‘oślepnąć; zarosnąć (o źródle, o jeziorze); zamarznąć (o przeręblu); zatkać się (o sicie, o korycie potoku)’. — War. *apjākti* ‘oślepnąć’ (*Mūsũ šuo jau visai apjāko, nei savo nepažįsta* ‘Nasz pies już całkiem oślepl, nawet swego nie poznaje’), SD *apjunku* «olsnąć, oślepiam, ślepy jestem» (**apjanku*) jest pamiątką po hiacie **api.akti*¹⁶, który został przezwyciężony konsonantyzacją *i > j* (paralela: *apjausỹs*). W niektórych gwarach zmiana sylabacji na *ap.jak* pociągnęła za sobą perseweracyjną asymilację *ja > je*, stąd war. *apjēkti*. Wreszcie metanaliza *ap-jākti*, *ap-jēkti* doprowadziła do powstania vb. simplex *jākti*, *jankũ*, *jakaũ* ‘ślepnąć, tracić

¹⁵ St. pełny przy suf. -ti- widać też w wyrazach *āntis*, *sōtis*, *votīs*. Z innych języków por. np. scs. *tatĩ* m. ‘złodziej’ < pie. **téh₂-ti-* ‘kradzież’; niem. *Tat*, ang. *deed* ‘czyn’ < pie. **déh₁-ti-*; łac. *cōs*, *cōtis* f. ‘kamień ostry, skała, oselka’ < pie. **kéh₃-ti-* ‘ostrość’

¹⁶ Z *api* jako praeverbium. Por. utrzymanie hiatu w *api.ēdos* ⇐ **api-ēdu* (jak *apisēdai* ⇐ **api-sēdu*), a także wprowadzenie go do derywatów denominalnych z prefiksem *api*, np. *api.eiga* (starsze *apeigà*, *āpeiga*), *api.eilia* (brak war. †*apeilia*), *api.ausis* (częściej *apý.ausis*), *api.aušris* (częściej *apý.aušris*).

wzrok', war. *jèkti, jenkù, jekaũ*. Zob. Endzelĩns, DI II, 162n. — Drw. *ãkinti* caus. 'oślepić; robić oka; uczyć, pouczać; zachęcać; besztuć', *atãkinti* 'przywrócić wzrok; o wrzodzie: na nowo się otworzyć', *paãkinti* 'zachęcić, przynaglić, popędzić; pouczyć jak co robić', *užãkinti* 'wyrównać, wygładzić; zatkać; o pszczołach: wypełnić komórkę plastra'. Nomina: *ãkinamai* adv. 'oślepiająco (świeci, o słońcu)', *apãkêlis* 'oślepiły, kto niedowidzi'. Osobno zob. *ãklas*. — Od vb. cps. *apjãkti* pochodzą caus. *apjãkinti* DP 'oślepić, zaślepić', *apjakinu* SD «oślepiam kogo; zaślepiam» oraz nomina *apjãkêlis* 'kto niedowidzi; ktoś nieuważny, gapowaty', *apjakybê* 'ślepotą; ciemnota'.

ãktĩsis, -io 1 p.a. gw. 'zaćma w oku końskim' (*Nepirk to arklio, jis turi ãktĩsĩ* 'Nie kupuj tego konia, on ma zaćmę'), war. *aktĩsis* (*Aktĩsis arklio akêje*) — analiza *ak-* + *tĩs-/tĩns-*, złożenie członów *akis* 'oko' i *tĩs-* jak w *tĩsti* 'ciągnąć się, wydłużać się'. Znaczn. dosł. 'zaciągnięcie oka' (jako opis zaciemnienia spowodowanego zmętnieniem soczewki oka). Strukturalnie podobne jest cps. *akĩ-alka* 'zaćma', z werbalnym członem *valk-* jak w *valkĩti* 'ciągać, włóczyć' (do tego simplicia *valĩkis, valĩkius* 'zaćma').

aktovà 2 p.a., gen.sg. *aktõvos* stlit. 'ósmý dzień po jakimś święcie, po jakiejś uroczystości' (*po aktovai Sekminẽs* DP 268₂₂ 'po oktawie Świątecznej'), SD «oktawa święta iakiego, octidialia, nouendiales feriæ» — zapoż. z pol. *oktawa* (← śląc. *octāva*), por. SLA 27, ALEW 30, POLŽ 701.

akuliõriai, -iũ 2 p.a. pl.t.m. gw. 'okulary' (*Jau reiks pirkti akuliõriai, nebematau* 'Już trzeba będzie kupić okulary, niedowidzę'), war. *akuliõrai* (*užsidẽk akuliõrais* 'włóż okulary') — zapoż. ze stbłr. *okuljary*, por. błr. *akuljary*, -aũ (← pol. *okulary*, to z *okularyja* n.pl. ← śląc. *oculāria*). Por. ĖSBM 1, 104, Bańkowski II, 406. Inaczej POLŽ 200 (wprost z pol.). War. *akuliẽrai* LZŽ, *akaliõriai* KRŽ, *akiliõriai* (adideacja *akiniaĩ*, zob. *akis*).

akúotas 1, 3 p.a., *ãkuotas* 3 p.a. 1. 'ość kłosa' (*varpa be akuota* SD «kłos nieościsty»), 2. 'ość rybia' (*Valgant akúotas pakliuvo* 'Przy jedzeniu ość utkwiała [w gardle]'), 3. 'włos w futrze zwierzęcia, np. lisa; włos na suknie', 4. 'rzęsa, brew', 5. 'ostrość krawędzi tnącej, ostrza' (*Būtũ geras dalgis, tik akúoto nepalaiko* 'Byłaby dobra kosa, tylko nie trzyma ostrości'). — Zapoz. litewskie w błr. gw. *akót* lub f. *akóta* 'ość kłosa', drw. *akocina* ts., coll. *akóc(c)ja* 'ości kłosów; ości rybie' (PZB 1, 73). — Adi. *akúotas* 1. 'kołący, kłujący', SD «ościsty, kołący» (syn. *dygus*), *varpa neakuota* «kłos nieościsty», 2. 'ostry – o ostrzu' (*akúotas peilis* 'ostry nóż'). — Odpowiednik łot. *akuõts, akuõts* (war. f. *akuota*) 1. 'ość kłosa', 2. 'to, co kole, kłuje' (o kłosach jęczmienia), 3. 'piękny włos na futrze, np. lisa', 4. 'dowcip'. Pb. **ak-õta-*. Zob. BSW 5, LEW 5n. (s.v. *ãkstinas*), ALEW 30. — Z innym sufiksem: stpr. *ackons* EV 'ość kłosa, Grane [Ährenstachel]', co przypomina stwn. *agana* ts. < pie. **h₂ék-on-eh₂-* (por. NIL 290); łac. *acus, -eris* n. 'plewa, łupina owoców strączkowych'. — Pwk. *ak-* może stać zamiast *aš-* < pie. **h₂ek-* 'ostry, ostrze', podobnie jak to jest w *akmuõ* zamiast **ašmuo* (zob.). Por. *ãšaka*. Na temat lit. oboczności spółgłosek *š* i *k* zob. Stang 1966, 91n., NIL 291, przyp. 11. — Drw. *akuotĩotas* 'ościsty (o zbożu, o rybie)', *akuotĩngi miẽžiai* 'ościsty jęczmień'. N.m. *Akuõčiai, Akuotaĩ*.

akurāt, *akurāt* adv. przest. 'właśnie, dokładnie tak, tak samo, w tej chwili' — zapoż. z błr. *akurát* ← pol. *akurát* (*akúrat*) ← nwn. *akkurát* adv. 'dokładnie, starannie', gw. 'właśnie' (← łac. *accūrātē* 'starannie', por. *cūra* 'staranie', EWD 22). War. *akarót*. — Drw. *akurātnas* a. *akuratnūs* 'porządny, godny zaufania' ← pol. *akuratny; akuratūs* 'staranny'.

ãkurtas 1 p.a. gw. 'praca akordowa, akord': *dirbti ant ãkurtą* KRŽ 'pracować na akord' — zapoż. z prus.-niem. *akort* (por. GL 25: *akũrtas*; brak w LkŽ), por. nwn. *Akkord* m. 'system płacy, w którym wysokość wynagrodzenia zależy od ilości wykonanej pracy'.

akvatà 2 p.a., gen.sg. *akvãtos* stlit., gw. 'ochota, chęć na co', SD *su akvatu* «ochotnie»

— zapoż. ze stbłr. *oxvota, por. błr. *axvóta*, -y (zob. SLA 27, Zs 5). Por. też ÈSBM 1, 214, LEW 6, 1161 i ALEW 30. War. *achvatas*, *achvotas* (BRB), gw. *ukvatà*; war. bez -v-: *akatà*, *ukatà* (por. stbłr. *oxota*). — Drw. *akvatùs* ‘chętny’, SD «ochotny», *achvotingas* BRB ‘zuchwały, krnąbrny’. Osobno zob. *akvātnas*. Vb. denom. *akvāntinti* ‘chcieć, lubić co; zachęcać, kusić’ (por. błr. *axvóicica* ‘mieć ochotę’).

akvātnas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘ochoczy, chętny, rad, skory do czego’ (*Anas išgert akvātnas* ‘On [jest] skory do wypicia [wódki]’. *Ne pijokas, ale išmest tai ukvatnas* ‘Nie jest pijakiem, ale chętnie się napije’) — zapoż. z błr. *axvótny* (Zs 5, LEW 6, ALEW 30). War. ze zmiennym wokalizmem: *achvotnas*, *ukvātnas* a. *ukvatnùs*. War. bez -v-: *ukātnas* a. *ukatnùs* ← stbłr. *oxotnyj*. — Drw. *achvatnai* DP, *achvotniai* BRB adv. ‘ochotnie’; *akvātnykas* ‘ochotnik; myśliwy’ ← błr. *axvótnik*.

ālasas I 3 p.a. gw. ‘głos, Stimme’ (*O ką aš dainuosiu, ālaso neturiu* ‘A cóż ja zaśpiewam, głosu nie mam’) — zapoż. z błr. *hólas*, -u. Zanik *h-* też w *alatà*, *ališius* i *ālubas*. — War. *gālasas* ZTŽ ← stbłr. *golosъ*, ros. *gólos*. Por. Būga, RR III, 387, SLA 27.

ālasas II 3 p.a. gw. ‘hałas, zgiełk’ (*Vaikai, nekelkit ālaso* ‘Dzieci, nie róbcie hałasu!’) — zapoż. z błr. *hālas*, -u, por. stbłr. *galasъ*. Por. Zs 5, ÈSBM 3, 25n. W LKŽ I, 92 *ālasas* II zostało omyłkowo złączone w jednym haśle z *ālasas* I ‘głos’. Podobnie zresztą w LEW 6 i POLŽ 14 (tu mylny wywód z pol. gw. *alas*). — Vb. denom. *alasavóti* ‘o dzieciach: zachowywać się hałasliwie’ — zapoż. z pol. *hałasować*, pol. gw. *alasować*. War. z aferezą: *lasavóti*.

alatà 2 p.a., gen.sg. *alātos* gw. 1. ‘bieda, nędza’, 2. c. ‘nędzarz, pijak’ — zapoż. z błr. *halóta*, -y, por. stbłr. *golota* (por. LEW 6). — Vb. denom. *alatavóti* ‘robić burdy po pijanemu’, *alātyti* ‘hałasować’ (*Girtas alātija*). Osobno zob. *alėti* II.

alaušai, -ų 3 p.a. m.pl. ‘miejsce, gdzie wlało się dużo wody, np. na polu’ (*Kad pripylė, tai alaušai ant dirvų stovi*), war. f. *ālaušos* — dewerbalna formacja z suf. -auš- (zob. ŽD 318) od *alėti* I ‘cieć, lać się kroplami’. N.rz. *Alaušà*, n.jez. *Alaušai*, *Ālaušas*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *alės* ‘błotniste łąki, błota, zarośnięte krzakami oparzeliska’, *ālse* ‘zawalone drzewami błoto w lesie’, *alšavina* ‘błoto przecięte ruczajem’ (zob. Būga, RR III, 424; w kwestii błr. *ė* za lit. *au* zob. Grinaveckienė, Mackevič 1989, 70).

alavēlis, -io 2 p.a. gw. ‘ołówek’, war. *alavūkas* 2 p.a. — zapoż. z błr. *alóvak*, *alóuka* (← pol. *ołówek*, -wka). Sufiksy lit. -ėl-, -uk- zastępują błr. -ak-/k-. Suf. -uk- powraca w rodzimym odpowiedniku *pieštukas* (zob. *piēšti*). Por. POLŽ 201. Zob. też *alupkā* i *álvas*.

alavijas 2 p.a. bot. ‘roślina doniczkowa aloes, Aloe’ — zapoż. z pol. przest. *aleweja* (por. Būga, RR III, 389, SW I, 26, POLŽ 15). Jest war. *olavijà* 2 p.a. Odpowiednik łot. *ālavejs* ← śrdn. *alowē* (Būga, l.c.; brak w ME). Por. błr. gw. *alivés* (ÈSBM 1, 107). Zakończenie -ijas i rodzaj męski tłumaczą się adideacją do *pinavijas* ‘piwonia, Pæonia’ (zob. s.v. *pinavijà*). — War. *ālvasas* ‘aloes’ (Būga, RR III, 428), *álvasas*, *álvesas* ← błr. gw. *alvās* (por. błr. liter. *aljás*). — Osobno zob. *alijōšius*. Rodzimy odpowiednikiem jest tu *gājus* (zob. s.v. *gajūs*).

alba spójnik stlit. ‘albo’ — zapoż. ze stbłr. *al̥bo*, *albo*, pol. *albo* (SLA 27, LEW 6, ALEW 19). War. *albagi*, *alebà*. Zob. też *aba*.

ālčyti, *ālčiju*, *ālčijau* gw. 1. ‘namolnie prosić o co’, *išālčyti* ‘wyprosić’, 2. ‘targować się’ — zapoż. ze stbłr. *alčiti* ‘pragnąć czego’. — Drw. *ālčikas* ‘taki, co natrętnie prosi’.

āldija 1 p.a., *āldija* 1 p.a. gw. 1. ‘wielka chata’, 2. ‘nieporządek, bałagan’ (*Mano bobos virtuvėj visuomet didžiausia āldija* ‘U mojej baby w kuchni zawsze wielki nieporządek’). Przenośne użycie wyrazu *aldijà* ‘łódź’, będącego wariantem do *eldijà* (zob.), np. *Troba*

didele kaip eldijà ‘Izba wielka jak e.’. *Kiaulė kaip eldijà* ‘Świnia [wielka] jak e.’. — Obok tego *aldrija* ‘wielka chata; coś rozległego’ (*Kas tokią aldriją užtvers*, t.y. *didį daržą* JU ‘Któż ogrodzi coś tak wielkiego’).

aldyti, *aldau* (war. *aldiju*), *aldžiau* (war. *aldijau*) gw. 1. ‘gnać, pędzić’, 2. ‘robić bałagan’, cps. *išaldyti* ‘wygnać, wypędzić z domu’ (war. *išaldinti*). Odpowiednik łot. *ālduot*² ‘chodzić bez celu’. Niejasne. Może causativum na -dy- od osnowy *āl-C* < pie. **h₂elh₂-* ‘ziellos gehen’ (LIV² 264), por. gr. ἀλάομαι ‘błąkać się, tułać się, zwł. jako wygnaniec lub żebrak; być niepewnym, zbitym z tropu’ (ἄλη ‘tułaczka; obłąd’, ἀλήτης ‘włóczęga, wędrowiec, tułacz’), łac. *ambulō, -āre* ‘naokoło chodzić, przechadzać się, wędrować’ (**amb-alā-je*). Būga, RR III, 391 zestawiał bałtyckie *al-* raczej z greckim *el-* w ἐλαύνω ‘wprawiać w ruch, popędzać, powozić; ścigać, prześladować’. Tymczasem zdaniem Beekesa 2010, 401n. w ἐλαύνω tkwi pwk. pie. **h₁elh₂-* ‘drive, move’, który poza Grecją nie ma krewniaków. — W jęz. łotewskim znajdujemy też vb. denominativa: 1. *aluotiēs* ‘tułać się, błędzić’ ↔ sb. **alā-* (por. wyżej gr. ἄλη), 2. *ālētiēs* ‘zachowywać się niespokojnie, hałasować, dokazywać, szaleć’ (gdzie *āl-* zostało pewnie uogólnione z pozycji antekonsonantycznej). Por. jeszcze łot. *āļa* ‘głupiec, dureń’.

āldoti, *āldoju*, *āldojau* gw. ‘ryczeć, wrzeszczeć, robić hałas’ (*Neāldok, miegančius prieksi!* ‘Nie wrzeszcz, pobudzisz śpiących!’) — czasownik na -o- od wykrz. *aldā* (*aldadā, aldadỹ*). Odpowiednik łot. *āldāt* ‘ryczeć, hałasować’. Paralele: *aliōti, ajajūoti*. — Z obocznym sufiksem: *aldēti, ālda, -ējo* ‘rozbrzmiewać – o zgiełku, hałasie, śpiewie’; według Urbutisa 2010, 310 chodzi tu raczej o zapożyczenie błr. gw. *haldzēc, -ēju* (por. ros. *galdět* ‘wrzeszczeć, hałasować’). Tu pewnie też *aldavōti* ‘hałasować, tłuc się (o pijanym)’, przen. ‘trwonić majątek’, *išaldavōti* ‘roztrwonić’. — Drw. *aldā* ‘hałas’, *aldrā* c. ‘ten, kto hałasuje’ (KRŽ).

alē, *āle* stlit., gw. ‘ale’ — zapoż. z błr. *alé*, pol. *ale* (SLA 28, ZS 5, LEW 7, ALEW 31; por. ĖSBM 1, 105). Np. *Aš tau tai liepiu, alē tu neklausēi* ‘Ja ci to kazałem, ale ty nie słuchałeś’. *Ale to negalēja nė vienu būdu gauti* MŽ 87 ‘Ale nie mogli tego w żaden sposób uzyskać’.

aleikus, -aus stlit. ‘wonny olejek, oliwa a. olej zmieszany z aromatyczną substancją roślinną, używany m.in. do celów kultowych’ — zapoż. ze stbłr. *olėek, olėok*, pol. *olejek*, -jku (SLA 28, ALEW 32, POLŽ 202). — W DP obok *aleikus* 1x ukazuje się *aliekus* 6x – postać zdysymilowana z **aljeikus* przez zanik drugiego *j*. Zob. też *aliėjus, alyvā*.

alēti I, *āli, alėjo* gw. 1. ‘ciec, łąć się kroplami, sączyć się’ (*Alēte išalėjo alus*, t.y. *išėjo, nēr alaus* JU ‘Piwo się skończyło’), 2. ‘biegać, latać’, 3. *nualēti* tr. ‘zalać – o wodzie’ (*Vanduo nualėjo žemesnius laukus* ‘Woda zalała niżej położone pola’), intr. ‘pograć się, utonąć’. Dla pwk. *al-* nie znaleziono dotąd pewnych nawiązań. Transponat ie. **h₂el-*. — Drw. *alaušai* (zob.), *almuō* (zob.).

alēti II, *āli, alėjo* gw. ‘żyć w biedzie, nędzy, głodować’ (*Išalėjusiam duona gardu kaip medus* ‘Zgłodniałemu chleb smakuje jak miód’), *nualēti* ‘zmarnieć, zbiednieć’ — zapoż. z błr. *halēc, -ēju* m.in. ‘żyć w nędzy’ (LKŽ I 96, LEW 6; brak w SLA). Osobno zob. *alatā*.

algā 4 p.a. ‘zapłata, zarobek, uposażenie, pensja’, DP ‘zapłata, myto, zasługa, odpłata, płata’, *alga mėnesinė* SD «miesięczny obrok abo iurgiełt» [‘wynagrodzenie miesięczne’], *alga metinė, metuose ažumokama* SD «iurgiełt» [‘wynagrodzenie roczne, za rok’], *alga žindimo* SD «mamezyne myto» [‘zapłata dla kobiety karmiącej piersią cudze dzieci’]. War. *elgā* (por. *erēlis* < *arēlis*). Odpowiada łot. *ālga* ‘zapłata’ oraz stpr. *ālga-* ts., użytemu w zwrocie *ains dīlants ast swaisei ālgas werts* ENCH ‘robotnik wart jest swej zapłaty, ein Arbeiter ist seines lohns werd’. Rzeczownik na gruncie bałtyckim niemotywowany. Pb. **algā*

< pie. *h₂alg^{uh}-ah₂- < *h₂elg^{uh}-eh₂-. Budowa zbieżna z gr. ἀλφή ‘zdobycz, zysk’. Drw. od pwk. *h₂elg^{uh}- ‘zasłużyć na co, być wartym’ (zob. LIV² 263, LEW 7, ALEW 31, Beekes 2010, 77). Por. gr. ἀλφεῖν ‘zarobić’, ἀλφάνειν ‘dostarczać, przynosić’ (ἀλφεστής m. ‘zarabiający, tj. człowiek pracowity, przemyślny’), sti. árhati ‘zasługuje, jest wart’, aw. arəja’ti ‘jest wart’, het. halku-ēššar- n. < pie. *h₂lg^{uh}-éh₁sh₁-r-¹⁷ – rozumiane dwojako: 1° ‘zaopatrzenie na święta, supplies for festivals’ (Kloekhorst 275), 2° ‘żniwa, pierwszy plon’ (Weiss 2009, 93). — Drw. algēkšē ‘marna zapłata’, alginykai SD «iurgieltnik» [‘człowiek pobierający jurgielt, najemnik, płatny sługa’, SPXVI; kalka polskiego odpowiednika] (syn. samdytiniai), z odnowionym sufiksem: alginīnkas ‘najemny żołnierz’; algōčius ‘najemny robotnik’. Cps. algālapis ‘lista płac’ (por. lāpas), algamityš ‘najemny robotnik’ (por. misti I). Por. łot. āldziniēks ts., stpr. algenik- w złożeniu: steimans deināalgenikamans ENCH dat.pl. ‘robotnikom dniówkowym, den Tagloenern’ (por. deinan ‘dzień’). — Vb. denom. 1. algāuti ‘służyć komu, być sługą’ (war. elgauti), 2. algavōti ‘opiekować się, dogłądać (dziecka), pamiętać o czyichś potrzebach’, 3. algōti ‘żebrac’ (LKŽ omyłkowo włączył to do hasła algōti ‘nazywać’, punkt 3), 4. algūoti ‘opłacać, dawać zapłatę’ (Kurschat). NB. Lit. gw. algoti ‘dawać zapłatę, płacić wynagrodzenie’ (Miežinis) jest letonizmem, por. łot. ālgūt ts., łot. gw. ālgātiēš ‘zarabiać dniówkami’ (Urbutis 2009, 274n.).

algamīstras, *algamistrà* gw. ‘organista’ (LEW 7; brak w LKŽ) — z dysymilacji płynnych w *argamistr-; to zapożyczone z pol. przest. *orgamistrz* < *organ-mistrz* ‘fabrykant organów, katarynek, harmonii’ (Sw III, 827). War. *algamīstras* (LEW). Zob. też *arganistà*, *argōnai*.

algērka 1 p.a., *algerkā* a. *algierkā* 2 p.a. przest., gw. 1. ‘krótkie, watowane okrycie kobiece’, 2. ‘siermięga z sukna domowej roboty, obszyta czarnymi pasami’. Ze zmiany *angērka* (asymilacja *n-r* > *l-r*?), to z kolei z zanikiem *v-* z **vangērka* (por. *agzōlas*) < *vengērka* (NDŽ: ‘ungarisches Frauenkleid, węgierski ubiór kobiecy’). Zapozyczenie z pol. przest. *węgierka* m.in. ‘krótka szuba męska a. damska, ubierana pasmanterią, okładana barankami, czamarka’ (Sw VII, 525). Na zmianę w nagłosie litewskim mogła mieć wpływ obecność bliskoznacznego wyrazu pol. *algierka* przest. ‘rodzaj długiego, sutego pałta męskiego’ (por. Sw I, 24). War. *lingērka*, *ingērka*, *ungērka* (wsch.-lit. wariant do *angērka*; bez związku ze stlit. *ungurai* ‘Węgrzy’). Zob. też Būga, RR III, 396, 458, LEW 7, POLŽ 16.

algōti, *algōju* (war. *ālgū*), *algōjau* stlit., gw. 1. ‘nazywać’ (*Kas esi? kaip tave algoja?* SP I 79₂₈ ‘Coś jest? jako cię zowią?’), DP ‘zwać, nazywać, mianować’ (*kad’ jus... stabmeldžiais ir kitais patvarnais titulais algos* DP 534₄₂ ‘gdy was... bałwochwalcami i innymi potwornymi tytułami nazywać [będą]’), SD¹ *algoju* «dzieię» (syn. *adinu*, *vardu duomi*), 2. ‘śpiewać; krzyczeć, nawoływać się (o pastuchach)’. Cps. *paalgōti* DP ‘nazwać (prawym, sprawiedliwym)’. Refl. *algōtis* ‘nazywać się’, DP ‘zwać się, mienić się’. U Daukszy praesens do *algōti* ma postać *ālgū*: *tuo tave ālgū* DP 467₅₁ ‘tym cię mianuję’ (por. *iešku* do *ieškōti*; *miegū* do *miegōti*). GJL I, § 461 wspomina o alternacji spółgłoskowej *l/ū* i przytacza *augōti* ‘krzyczeć, śpiewać’ jako wariant gwarowy do *algōti*. Etymologia nieustalona. LEW 7 wymienił za Endzelinem porównanie ze wsch.-fryz. *ulken* ‘krzyczeć, urągać komuś’ i szw. gw. *ulken* ‘zacząć warczeć’. Zob. też ALEW 32, który dodaje zestawienie ze śrdn. *ulk* m. ‘hałas, niepokój’, zaznaczając przy tym izolowany charakter tej formy. — Drw. *algōjimas* ‘wołanie, nawoływanie’: *Po mišką sklido uogaujančiū vaikų*

¹⁷ Pie. nagłos *h₂a- < *h₂e- stawia pod znakiem zapytania przyjmowane dotąd powiązanie sb. *algà* z czasownikiem lit. *elgtis* ‘zachowywać się; żebrac’, łot. *elgt* ‘natrętnie prosić’. Chyba że uznamy, iż lit.-łot. *elg-* jest wtórne i pochodzi ze zmiany pierwotnego **alg-*, co w nagłosie bałtyckim nie byłoby trudne do wyobrażenia, por. lit. *elgà* ob. *algà* ‘zapłata’, *elgauti* ob. *algauti* ‘służyć’, łot. *ēlkans* ob. *alkans* ‘głodny’, lit. *ālkanas*; łot. *ēlksnis* ob. *ālksnis* ‘olcha’, lit. *ālksnis* ts.

algojimai ‘Po lesie niosły się nawoływania dzieci zbierających jagody’.

alibastras ‘drobnoziarnista odmiana gipsu, alabaster’ — jest to lekcja zapisów DP 4768 <alabastrą> i SD <akmo alabastras> «alabastr, alabastrites, onyx», gdzie polska pisownia <la> wyraża lit. /lʰa/ (zob. s.v. *klémka*). Tak też w *alabastra* (CHB). Wbrew SLA 28 wyraz nie jest pożyczką polską, lecz białoruską, por. stbłr. *aljabastrъ* ⇐ pol. XVI w. *alabastr*. ALEW 30 niesłusznie czyta stlit. <la> jako *la*; brak w LEW. — Współczesne brzmienie lit. *alebāstras* 2 p.a. (DLKŽ) jest rusycyzmem, por. ros. *alebástr* (tu z nwn. *Alabaster* [REW I, 12] albo z pol. *alabastr, alabaster* [Anikin 1, 156]). Rusycyzmem jest też błr. *alebástr, -u* (brak w ĘSBM). — War. lit. *alabāstras* NDŽ i *alabāsteris* CGL, GL 25 oddają zapożyczenie z nwn. *Alabaster* m. (nie włączono ich do LKŽ).

aliái: *aliái vieno* adv. ‘co do jednego, bez wyjątku’ (*Aliái vieno visi išvažiavo* ‘Wszyscy co do jednego wyjechali’), *aliái visi* ‘wszyscy bez wyjątku’. GJL III, § 773 dopatruje się pierwowzoru *aliái* w białoruskim odpowiedniku przysłówka pol. *zgoła*. — Kontrahowane: *alvienas* ‘każdy’ (por. pol. pot. *każdy jeden*). Łączy się może ze spójnikiem *alè* (zob.), którego używano na wzór połączeń *bet kàs* ‘ktokolwiek, każdy’ i *bet kuris* ‘którykolwiek’. Zob. Būga, RR III, 429, LEW 7. Kroonen 23 sprowadza *aliái* do pie. **h₂ol-jo-* i powraca do dawnego zbliżenia z goc. *alls* ‘wszystek, każdy’ < pie. **h₂el-nó-*. Rosinas, *Balt* XXIX:2, 1994, 188 sądzi, że bałtycki zaimek **al-*ukazuje się w dwuczłonowych nazwach osobowych jak lit. *Algirdas* i stpr. *Algarde*. Brak w ALEW i u Derksena 2015.

aliėjus, -aus 2 p.a. ‘olej do smażenia’, SD «olej» — zapoż. ze stbłr. *olej, olěj* ‘tłuszcz roślinny, olej, oliwa’, por. strus. *olei, olěi*, błr. *alěj, -ju* (SLA 28, ZS 5, ALEW 32; ĘSBM 1, 105n.). Temat na *-ju-* też w *pakājus, rōjus, strājus*. Zob. też *aleikus*. — Drw. *aliėjinė* ‘olejarnia’, *aliejingas* ‘oleisty’, SD «oleiowaty», *aliejinykas* SD «oleynik» [‘kto tłoczy olej’] (por. stbłr. *olejnikъ*, pol. *olejnik*), z odnowionym sufiksem: *aliejininkas; aliejinis* ‘olejny’, SD «oleiowy» (por. stbłr. *olejnyj*), *aliejūnas* b.z.a. ‘lampka olejna’, cps. *aliejadarys* SD «oleynik» (por. *daryti*). — Nazw. *Aliejūnas, Alejūnas*, n.m. *Aliejūnai*.

alijōšius, -iaus 2 p.a. bot. ‘roślina doniczkowa aloes, Aloe’, gw. *alijāsas, aljāsas* DVŽ — zapoż. z błr. *alėjās, -u* (⇐ pol. gw. **alijas, alijasz, elijasz*). Inaczej ĘSBM 1, 108: z pol. *aloes* (to jest słuszne tylko w odniesieniu do stbłr. *aloesъ*). Na pierwszy rzut oka zakończenie *-ošius* nasuwa myśl o włączeniu pożyczki do grupy rzeczowników typu *gudōšius* (zob. GJL II, § 374). Bliższe prawdy wydaje się jednak przypuszczenie, że zakończenie *-ijōšius* wzoruje się na pewnych imionach biblijnych, por. z DP (*H*)*elijōšius* ‘(H)eliasz’ i *Tobijōšius* ‘Tobiasz’ (Kudzinowski II, 494, 524). Por. też expressiva typu *grabijōšius* ‘złodziejaszek’, *krapijōšius* ‘niezgrabiasz’. — Z uwagi na litewsko-białoruską zgodność miejsca akcentu trzeba za mylny uznać wywód *alijōšius* z pol. *elijasz* ‘aloes’ w LKŽ. Osobno zob. *alavijas*. Rodzimą nazwą odpowiedniej rośliny jest *gājus* (zob. s.v. *gajūs*).

ālinti, ālinu, ālinau, zwykle z prvb. *nu-* 1. ‘wyjaławiać ziemię’, 2. ‘wycieńczać, wyczerpywać siły, męczyć, ciemnić’, 3. ‘znosić, zedrzeć ubranie’, war. *ālyti, -iju, -ijau* — zapoż. z błr. gw. *halicъ, -ljú*, 3 sg. *hālicъ* ‘arm machen, in Armut bringen’ (LEW 7). Por. stbłr. *goliti: jeśli żatъ budešъ zboże z zemli tvojej, ne budeš golil zemli ažъ do kgruntu*, HSBM 7, 33). Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *bāžytis, tāčyti*). — Drw. intransytywny: *ālti, ālstu* (war. *qlù* < **anlu*), *alaũ* ‘o gruncie: jałowiec; o zwierzęciu: chudnąć, marnieć; o człowieku: ubożać’.

alióti, alióju, aliójau gw. ‘pędzić, płoszyć zwierzę krzycząc «alia» lub «alio»’ (*Ką tu taip alióji, gal kiškį, a mažgi ir vilką pamatei!*), też ‘łajać kogo’ — czasownik na *-o-* od wykrz. *alià, aliaĩ, alió*. LEW 7 zestawiał to z łot. *ālētiēs* ‘zachowywać się niespokojnie, hałasować, wrzeszczeć, szaleć’, *aluôt* ‘błąkać się, kluczyć’ i *āluotiēs* ‘hałasować, wrzeszczeć’.

ališius, -iaus 1 p.a. gw. 'biedak' — zapoż. ze stbłr. *holyšъ, por. błr. *halyš*, -á 'człowiek goły; człowiek biedny' (zob. Būga, RR III, 401). — Nazw. *Ališius* (por. pol. *Golec* ⇐ *goły*). War. *Aliūsis* (metateza samogłosek); *Ališis*, patron. *Ališaitis*, *Ališėvičius*, *Ališauskas* (zob. LPŽ I, 86; tu wątpliwy wywód *Ališis* z nazwiska stpol. *Alisz*; to ostatnie oddaje raczej niem. *Alisch* jako zdrobnienie od imienia *Adal*, zob. Gottschald 82).

alyvā 3 p.a., gen.sg. *alỹvos* 1. 'drzewo oliwne, *Olea europaea*', 2. 'owoc tego drzewa, oliwka', 3. 'oliwa wytłoczona z owoców drzewa oliwnego' — zapoż. ze stbłr. *oliva*, pol. *oliwa*, por. błr. *aliva*, -y (SLA 28, ZS 5, ALEW 33; por. ĖSBM 1, 107). Pl. *alỹvos* 'krzew *Syringa vulgaris*'. — SD: *alyva* «oliwa drzewo», *alyva miškinė* «oliwa leśna» ['dzikie drzewo oliwne'], *alyva sunka* «oliwa sok», drw. *alyvynas* «oliwny sad», *alyvnyčia* CHB 'gaj oliwny' (por. *lučnyčia*).

alkā I 4 p.a. gw. 'bagienko, mokradło', *ālkas* 1. 'wzniesienie porośnięte drzewami', 2. hist. 'miejsce kultu pogańskiego', 3. stlit. 'bożek, bożyszcze' (*Garbina ugnī... gyvates, žalčius, perkunq, medžius, alkus* DK 77₁ 'Czczą ogień, zmije, węże, pioruna, drzewa, bożków'). Odpowiednik łot. *ēlka kalns* 'wzgórze świątynne, Tempelberg'. Ze zmianą *l > y*: *aukā* (zob.). Z innym tematem: *alkē* b.z.a. 'niewielki las, zagajnik'. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 7, 24. Było zestawiane z pwk. pie. *h₂elk- 'chronić, bronić', goc. *alh* m. 'świętość, świątynia', stang. *ealh*, *alh* m. 'świętynia, obszar chroniony', *ealgian* 'bronić, chronić', zob. IEW 32, ALEW 33n. Kroonen 22 kwestionuje powiązanie z pie. *h₂elk-, stwierdzając, że «it is conceivable that the word was adopted from a local non-IE language by Germanic and Baltic after their arrival in Europe». — N.m. *Alkā* 4x, *Ālkas* 2x, *Alkaī*, *Añtalkiai*. Tu może też stpr. n.m. *Alkayne*, *Alkeynen* (AON 8n.). — Nieważne jest nazw wodnych z osnową *Alk-*, por. n.rz. *Alkā* 3x, *Alkūpis*, *Alkupys*, n.jez. *Alkā*, *Ālkas*, *Ālkus*, *Alkañtis*, n. łąki *Stābalkis* (Vanagas s.v.).

alkā II 4 p.a. gw. 'głód, pomór' (łot. *alka* 'głód') — sb. postvb. od *ālkti* 'chcieć jeść, łaknąć' (zob.).

ālkanas, -ā 3, 1 p.a. 'głodny'. Odpowiada łot. *ālkans* 'głodny, chciwy'. Budowa tego przymiotnika jest dwuznaczna. Taka paralela, jak *dóvanas* 'daremny' ⇐ *dov-anā* 'dar', skłania do wyvodu *ālkanas* od rzeczownika *alk-ana 'głód'. Z drugiej strony taki przykład, jak *plākanas* ⇐ *plākti* pozwala twierdzić, że *ālkanas* to przymiotnik dewerbalny od *ālkti* 'chcieć jeść, łaknąć' (zob.). Brak analizy w LEW 8 (s.v. *ālkti*). Skardžius, RR 4, 432 twierdzi, że drw. *alken-ybē* 'łaknienie' upoważnia do rekonstrukcji przymiotnika o formie *alkenas, z sufiksem jak w łot. *slepens* 'schowany' i scs. *vezenu* 'wieziony'. Vb. denom. *alkanāuti* 'głodować, cierpieć głód', rzadki war. *alkanūoti*. — Z innymi sufiksami: 1° stpr. ENCH *alkīns* 'trzeźwy, nuechtern (o cechach pożądanych u biskupa)', czyt. [alkīns] (drw. *alkīn-isk-*: *sen alkīnisquai* 'z trudem, mit kummer') – odpowiednik psł. *olčīnū, por. scs. *lačīnū* a. *alčīnū* 'głodny' (stbłr. *alčnyj*), sch. *lāčan*, czes. *lačný* ts., < pbsł. *alk-ina- (brak rekonstrukcji w BSW 6n.), 2° scs. *lakomū* 'żarłoczny, chciwy jedzenia', ros. *lákomyj* 'łakomy, chciwy; smaczny', czes. *lakomý* 'skąpy, chciwy', stpol. *lakomy* 'chciwy, chciwy jedzenia', < psł. *olkomū, pbsł. *alk-ama-.

ālkierius, -iaus 1 p.a., *alkiērius* 2 p.a. gw. 'boczna izdebka; mały pokój gościnny' — zapoż. ze stbłr. *al̥kerъ*, pol. *alkierz*, -a ⇐ stczes. *alkeř* < *arkeř* ⇐ śrwn. *arker*, por. nwn. *Erker* m. (Bańkowski I, 9). Zdrob. *alkieriūžis* 'alkierzyk' i *arkierēlis* (z asymilacji płynnych w *alkierēlis). Zob. też LEW 8 i POLŽ 202.

alkōlis, -io 2 p.a. žm. 'alkohol' (KRŽ) — z kontrahowania *alkahōlis*, *alkahōlis* 2 p.a. (LZŽ), co zapożyczone z błr. *alkahólb*, -ju. Stąd też lit. liter. *alkohōlis* 2 p.a. — Gw. *alkagōlis* 2 p.a. (KRŽ) ⇐ ros. *alkogólb*, -ja.

ālksnis, -io 2 p.a. bot. 'olcha, *Alnus*', SD «olsza». War. *aliksniš* (wsch.-lit.); z metatezą

l-n > n-l: aĩkslis (por. *siĩpnas > siĩmplas*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *āļksnis, ēļksnis*, stpr. *abskande* Ev ‘olcha, Erle’ (corruptum, rozmaicie poprawiane, zob. PKEŻ 1, 44n.). Z uwagi na to, że strus. *olīxa*, ros. *ol̨xá* i pol. *olcha* wskazują na praformę **alisā-*, zaś sekwencję **-is-* potwierdza stwn. *elira, erila* (z pgerm. **aliza < pie. *h₂elis-V-*), nasuwa się hipoteza, że praformą litewsko-łotewską było **alis-n̨ja-*, które następnie zmieniło się drogą insercji *k* (por. wsch.-lit. *aliksniš*) i synkopowania *i* (por. *āļksnis*). Por. Būga, RR I, 353, przyp. 1, LEW 8, ALEW 34. — Akut w wyrazie *āļksna* ‘miejsce porośnięte olchami, olszyna, olszyna na bagnie; łąka w parowie’, stlit. ‘błoto, mokradło’ (por. łot. *āļksna* ‘leśne mokradło’, war. *aluksna*) może być umotywowany wzdłużeniem zastępczym (**āļksnā-*), wynikłym z synkopowania formy trójzgłoskowej **āļiksna < *āļis-nā-* (por. *kēlnēs, vēlnas*). Synkopowana może być również forma łac. *alnus*, -ī f. ‘olcha’, z **alsno- < *h₂elis-no-*. Inaczej Derksen 2008, 370n. i de Vaan 34n., którzy widzą tu pożyczkę z jakiegoś języka nieindoeuropejskiego, w rozmaity sposób zasymilowaną w bałto-słowiańskim, germańskim i italskim. Podobnie Kroonen 22: «No certain IE etymology; perhaps a European substrate word». — Drw. *aliksnyinas* ‘olszyna’, ⇒ błr. gw. *alksnin* (PZB 1, 78); war. metatetyczny: *ankslýnas; alksninis* ‘olchowy, z drzewa olchy’ (też o pewnym gatunku jabłek), *alksnýte* ‘zarośla olszowe’, *āļksnuotos pīevos* f.pl. ‘łąki z zaroślami olszowymi’. — N.m. *Āļksna, Alksniā* 2x, *Alksnēnai* 5x, *Alksniškēs* 3x, n. łąki *Pāļksninē* (akut pochodzi z kontrakcji, < **pa alksninē*), cps. *Āļksniapievis, Āļksniupiai*. N.rz. *Āļksna* 2x, *Alksnā, Āļksnē* 2x, n.jez. *Āļksnas*, cps. *Āļksnakelmē*. Por. Būga, RR III, 407n. — Drw. od osnowy *aliksni-*: *aliksnninis* ‘olszowy, z olchy’ (SD¹ «olszowy»), *aliksnyinas* ‘miejsce porośnięte olchą, olszyna’ (⇒ *aliksnninē* bot. ‘grzyb olszówka’).

āļkti, *āļkstu, āļkau* ‘chcieć jeść, łaknąć, cierpieć głód, głodować; bardzo chcieć’ (war. *āĩkti*), SD «łaknę, chce mi się jeść», stlit. też ‘mieć pragnienie’, *išāļkti* ‘wygłodzić się, zgłodnieć’, *praāļkti* ‘przegłodzić się, zgłodnieć’. Caus. *āļkinti* ‘głodzić kogo’, *išāļkinti* ‘zagłodzić’, refl. *āļkintis* przest. ‘pościć się’. Akut prawdopodobnie związany z sufigowaniem *-sta-* w prs. (por. *gĩmstu* s.v. *gĩmti*). Odpowiednik łot. *āļkt, āļkstu, āļku* ‘mieć pragnienie; pragnąć, łaknąć, tęsknić za czym’, *sāļkt, salkstu, salku* ‘być głodnym, pragnąć’ (neopwk. *salk-* pochodzi z metanalizy formy *iz-s-āļkt* ‘zgłodnieć’). — Nawiązanie psł. **olk-a-ti, *olčō*, por. scs. *lakati, lačō* ‘być głodnym, cierpieć głód; pościć’ (war. *alūkati, alūčō*), stczes. *lákati* ‘być żądnym, chciwym; nęcić, wabić; czyhać, dybać’, stpol. *łączący* ptc. prs. act. ‘łaknący, głodny’. Bardziej rozpowszechniony jest czas. inchoatywny psł. **olknōti* ‘poczuć głód, zgłodnieć’, por. rcs. *laknuti* ‘być głodnym, śń. *lākniti* ‘zgłodnieć’, pol. *łaknąć* ‘odczuwać głód’. Por. Boryś 294. — Nomina: *alkā* (zob.), *āļkanas* (zob., tam też o stpr. *alkĩns*), *āļkatē* ‘głód’, *āļkatis* f. ts., SD «głód» (syn. *badas, išalkimas*), też «łaknienie»¹⁸, *āļkimas* a. *āļkimas* ‘łaknienie’, *āļkis* a. *āļkis* ‘łaknienie, głód’, przen. ‘niedostatek czegoś’ (BSW 7 zestawiał to z rcs. *alūčī* ‘głód’), *alkulỹs* ‘łaknienie, głód’, *alkūs* ‘kto szybko głodnieje (o dziecku)’, *išalkimas* SD¹ «łaknienie», SD «głód» (syn. *badas, alkatis*), *išalkis* ‘łaknienie, głód’ (*Išalkyje kq sugriebęs žmogus suvalgai*). NB. *āļkis* może być formacją deprefigowaną, utworzoną np. od *išalkis* ⇐ *išāļkti*. — Vb. denominativa od *āļkis* itp.: *āļkēti, -ju, -jau* ‘cierpieć głód’, *nualkūoti* ‘zgłodnieć (przez post)’. — Refleks SO **h₁olk-* od pie. **h₁elk-* ‘cierpieć, czuć się źle’, por. stir. *olc* ‘zły’ < **h₁olko-*, stisl. *illr* ‘zły’ < **elh-ila-* (Liv² 235). Kroonen 116 odtwarza **h₁olHk-* ⇐ **h₁elHk-*. Zdaniem Tremblaya p.l. osnowa *alk-* może pochodzić z allomorfu perfecti **h₁olk-* od pie. **h₁elk-*, por. stwn. *ilgi* ‘głód’. Na rzecz perfectum ma przemawiać obecność formy prs. atematycznego *alkti* ‘jest głodny’ w Katechizmie z 1653 r. Zob. też BSW 6n., LEW 8, Derksen 2008, 367 (pbsł. **ol?k-*) i ALEW 34.

¹⁸ Budowa tych rzeczowników przypomina psł. **olkotī, *olkota*, por. śń. *lákot* f. ‘głód, żądza’ ob. *lákota* ‘głód’, czes. gw. *lakotě* f.pl. ‘chęć zjedzenia czegoś’, czes. *lakota* ‘łakomstwo, żądza, skąpstwo’, stpol. *łakoć* f. ‘smakołyk’, pl. *łakoci*, dziś *łakocie* ‘przysmaki, smakołyki’, stpol. *lakota* ‘apetyt, łakomstwo, chciwość pokarmów, obżarstwo’, kasz. *lakota* ‘apetyt, chęć, pożądanie’. Zob. Sławski IV, 445 n., Boryś 294.

alkūnē 1 p.a. 1. 'łokieć, staw łączący ramię z przedramieniem' (SD «łokieć, członek ręki od przegubu aż do dłoni»), *kēliais alkūnēmīs ēīti* 'błagać' (dosł. 'iść na kolanach i łokciach'), 2. 'kolano' (war. *elkūnē*); *ūpēs alkūnē* 'kolano rzeki', 3. *alkūnē prieg alkūnei* 'tłum ludzi', dosł. 'łokieć przy łokciu, łokieć w łokieć'. War. z *u* na miejscu *l*: wsch.-lit. *aukūnē* (por. *áudra* ob. *áldra*, GJL I, § 461). Odpowiedniki bałtyckie: łot. gw. *ēlkūne*, *ēlkuone* 'łokieć' (obok *ēlkuons*, *ēlkuōnis* 'zgięcie'), stpr. *alkunis* Ev 'łokieć, Elboge [Ellenbogen]'. Paralela morfologiczna w postaci lit. *virš-ū-nē* 'wierzchołek' ⇐ *virš-ū-s* 'wierzch, pokrywa' pozwala przyjąć derywację od osnowy na *-u-*: *alk-ū-nē* ⇐ **alku-*, z morfonologicznym wydłużeniem samogłoski tematycznej (por. GJL II, § 343). — Oboczną osnowę **alk-u-*, rozszerzoną segmentem *-t-*, widać w słowiańskim, por. scs. *lakūtī*, *-te* m. 'łokieć, staw łokciowy', ros. *lókotʹ*, *-tja*, czes. *loket*, *-kte*, pol. *łokieć*, *-kcia*. Zob. BSW 202, LEW 8, ALEW 35. Dalsze związki niejasne. W szczególności nie wyjaśniono alternowania osnów *al-k-* i *uol-ek-* (zob. *úolektis*). Okoliczność, że lit. *uol-* wywodzi się z pb. **ōl-* **oHl-* < pie. **h₃eHl-*, raczej wyklucza alternację apofoniczną z *al-*. Pewnie są to różne leksemy. — N.m. *Alkūnai*, *Alkūniškiai*.

álmonas 1 p.a. przest. 1. 'mleczarz dworski', 2. 'nadzorca robotników rolnych, karbowy, Hofmann' (Litwa pruska), war. *āmonas*, *ómonas* — zapoż. z prus.-niem. *hōmann* 'karbowy; właściciel mleczarni' (GL 25n., Čepienė 128, 155), **Havelmann* 'Milchpächter' (tak Prellwitz 30), por. nwn. *Hofmann* m., *Milchhofmann* m. Por. akut w zapoż. *álzdokas*, *ámtmonas*.

almuō 3 p.a., acc.sg. *ālmenī* m. gw. 1. 'ropa, ropny wysięk z rany', 2. 'ropna plwocina', pl. *ālmenys* lub *ālmens* ts. — konkretyzowane nomen actionis na *-men-* od pwk. *al-* jak w *āli*, *alėti* I m.in. 'saczyć się'. Paralele: *tešmuō* ⇐ *tēšti*; *želmūō* ⇐ *žėlti*. Inaczej LEW 8 (s.v. *ālmēs*). — Neoosn. *alm-*: *almē* 'ropa, wydzielina', pl. *ālmēs* 'wysięk z ust lub nosa nieboszczyka', war. *ālmē*, *ēlmēs* (por. syn. *šarvaĩ*, *tānēs*). NB. Zgoła nieprawdopodobnie wygląda zestawienie lit. *alm-* (*elm-*) z łacińskim *al-g-* w *alga* 'trawa morska, glon' u de Vaana 33. — N.rz. *Ālmē*, *Almajà*, *Almuonē* (b.z.a.), *Ēlmē*, n.jez. *Ālmajas*, *Ālmenas*, *Ēlmis*. — Vb. denom. *almėti*, *ālma* (war. *ālmi*), *-ėjo* 'ciec powoli, wyciekać, przeciekać, saczyć się – o ropie, krwi' (*Almuō iš voties kaip vanduo ālma*), od tego *almaĩs* adv. 'strumieniem, strugą', przen. 'chętnie, ochoczo' (brak w ŽD). Fonetycznie zmienione odmianki *almėti* to z jednej strony *alvéti* (zob.), z drugiej strony *armėti* 'ciec, wyciekać' (rm z lm).

almūzas (p.a. nieoznaczony) przest., gw. 'jałmużna' — zapoż. z prus.-niem. *almus* n. (GL 25). LKŽ I, 108 niesłusznie wymienił nwn. *Almosen* n. jako źródło zapożyczenia. Por. *almužnà*.

almužnà 2 p.a., gen.sg. *almužnos* gw. 'jałmużna' — zam. *jalmužnà*, z aferezą *j*¹⁹ zapożyczone ze stbłr. *jalmužna* (*jelmužna*) ⇐ pol. *jałmużna* (⇐ stczes. *almužna* ⇐ śrwn. *almuosen* n., *almuose* f. ⇐ śrlac. **alimosina* zam. *eleēmosyna*²⁰ ⇐ gr. ἐλεεμοσύνη f. 'współczucie, litość; jałmużna', zob. Sławski I, 494n., Cortelazzo-Zolli II, 376). War. *jalmužnà* ob. *jelmužnà* DP; z uproszczeniem *lm > l*: *alūžmà*, *alūžnà*. — Drw. *jalmužnykas* 'jałmużnik' (war. *alūžninkas*), f. *jalmužnykē* DP 'jałmużniczka'. — War. *elmužna* SD, PK ⇐ stbłr. *jelmužna* (drw. *elmužnykas* PK). — W MT ukazuje się *elmožina*, zaś w DP *elemožina* 7x (brak w LKŽ), co przypomina śrlac. *eleēmosyna* (por. włos. *elemosina*). Por. Būga, RR III, 427n., SLA 70, 90, POLŽ 16, 332 (brak w LEW i ALEW). Zob. też *almūzas*.

alodē BRB, gw. *alodžià* 3 p.a. 'ciastko pączek, Fladen, Krapfen'; SD *aladžios* [f.pl.]

¹⁹ Por. *armūlka* < *jarmūlka*; *égèrē* < *jégèrē* i *éras* < *jéras*.

²⁰ Brzmienie **alimo°* jest skutkiem adideacji do łac. *alimōnia*, nom.pl. od *alimōnium* 'pokarm, utrzymanie', zob. Kluge-Seebold 21, EWD 30.

«pączek» — zapoż. ze strus., stbłr. *oladḃja*, por. ros. *oláḃja* (← gr. ἁλάδι ‘ciasto pieczone w oliwie’, ἐλάδιον ‘kropelka oliwy’). Zob. SLA 28, ALEW 35, REW II, 263.

āļpti, *alpstu*, *alpaũ* 1. ‘słabnąć, mdleć, tracić przytomność’, 2. ‘bardzo chcieć, pragnąć (np. snu)’, DP ‘omdlewać’. SD *apalpstu* «mdleię, mdło mi, omdlewam» (syn. *apgaištu*). Nawiązanie w łot. *ālpā* 1. ‘zacerpnięcie powietrza’ (war. *ēļpe*), 2. ‘chwila, raz’, *alpām* a. *alpiem* adv. ‘czasami, niekiedy; w tej chwili, zaraz’. Bez dobrej etymologii, por. Būga, RR III, 780, LEW 8, Karulis I, 264n. Zob. też *salpti*. — Wariant ze zmianą (a)l > (a)j: *āipti* ‘wiotczeć; rozpuszczać się, swawolić’ (por. wtórny dyftong w *aidēti*, *tvaĩnyi* i *týtveika*). — Puhvel, HED 1/2, 39n. wysunął porównanie z het. *alpu-* ‘gładki, tępy’. Zostało ono jednak odrzucone przez Kloekhorsta 2008, 170n., który sprostował znaczenie het. *alpu-* na ‘zaostrzony, spiczasty’. ALEW 35 rozważa pokrewieństwo ze stnord. *álfr* m. ‘istota mityczna Alb’, stang. *ælf* m. ‘zmora, demon’. — Drw. *álpēti*, -ju, -jau 1. ‘być w stanie omdlenia’, 2. ‘przychodzić do siebie’, 3. ‘jęczeć z bólu’, *alpinti* caus. ‘powodować omdlenie; znieczulać chorego’ (war. *áipinti* ‘pieścić’), *alpuoti* ‘omdlewać’ (war. *aipúoti* ‘ciężko dyszeć’); *áipioti* ‘skarżyć się, biadolić’. Nomina: *alpulys* ‘omdlenie’, *alpus* ‘duszny, parny’, *apalpumas* CGL ‘omdlenie, zemdlecie, Ohnmacht’. — Ze zmianą a- > e- należą tu jeszcze łot. *ēlpe* ‘oddech, zacerpnięcie oddechu’ (ob. *ālpā*), ‘przeciąg, przewiew’, *elpēt*, -ēju ‘oddychać; odpoczywać’, *ēļpuôt* ‘oddychać’, jak też lit. *élpēti*, -ju, -jau ‘bardzo chcieć, pragnąć’. Por. oboczność *als-/els-* s.v. *alsēti*.

alsinti, *alsinũ*, *alsinaũ* ‘trudzić, nużyć, męczyć (np. konie, jazdą bez odpoczynku)’, SD *alsinu* «trudzę kogo» (syn. *maitinu*), *įalsinti* ‘wyjałować (ziemię)’, *nualsinti* ‘zmęczyć, zgonić (konie), wycieńczyć’ — causativum z suf. -in- i SO *als-* ← *ils-*, por. *ilsti* ‘tracić dech, męczyć się’ (s.v. *ilsētis*). Paralele: *talpinti* ← *tilpti*, *gaminti* ← *gimti*, *kankinti* ← *keñkti*. — Z innym sufiksem: *alsēti*, -ēju, -ējau ‘dyszeć, ciężko, szybko oddychać’ (war. *ēlsēti*) – formacja intensywno-duratywna jak np. *siáutēti*, *skéldēti* i *sverdēti* (zob. GJL II, §§ 622n.). — Postverbalia: *alsà* ‘znużenie’, *be alsos* SD «niespracowany» [‘nieznużony’]. Takie pary, jak *baisà* ⇒ *baisūs*; *drq̄sà* ⇒ *drq̄sūs* i *tamsà* ⇒ *tamsūs* przemawiają za derywację sb. *alsà* ⇒ adi. *alsūs* ‘nużący, męczący, mozolny; duszny, ciężki – o powietrzu’, SD¹ *alsus* «słaby» (*nealsiai* SD «bez spracowania», *nealsus* SD «niespracowany», syn. *be alsos*). Z kolei od *alsūs* pochodzi *alsēika* c. ‘człowiek dychawiczny’ (por. sufixs w *liesēika*, *nevalēika*). Vb. denom. *alsuoti* ‘oddychać, dyszeć, oddychać ciężko, z trudem’ (*Dar gyvas, alsuója* ‘Jeszcze żywy, oddycha’. *Alsuoja kaip šuo liežuvį iškišęs* ‘Dyszy jak pies, język wywiesiwszy’), *atalsuoti* ‘chwycić oddech’, *nualsuoti* ‘wyzionąć ducha, umrzeć, zdechnąć’ (war. *elsuoti*), ⇒ *alsāvimas* ‘dyszenie, sapanie’. — Z uwagi na brak mocnych świadectw dla SE *els- wypada przypuścić wtórność nagłosu e- w formach łot. *ēlst*, *ēlšu*, *ēlsu* ‘sapać, dyszeć, ziając; dmuchać w żary’ oraz *ēlšāt*, -āju ‘oddychać głęboko’ (por. oboczność *alp-/elp-* s.v. *āļpti*). Bałtycki pwk. *ils-/als-* nie został jeszcze należycie zetymologizowany, zob. LEW 184 (s.v. *ilsti*).

ālštukas 1 p.a. gw. ‘krawat’ — zapoż. z błr. *álbštuk* ← pol. przest. *alsztuk*, *halsztuk* ‘szeroki krawat; chustka wiązana na szyi; tani, niewygodny szal’, to z kolei z nwn. *Halstuch* n. (WDLP). Zob. ĖSBM 3, 37, GL 25, POLŽ 17. Zanik h- jak w *ākselis*, *añdlius* i *aukmonas*. Akut przypadkowy, por. zapoż. *álmonas*, *bálkis*, *gálgēs*. Synonimy: *álzdokas*, *naktáiza*, *šlipsis* i *kaklāraištis*.

altārija 1 p.a., *altarijā* 2 p.a. przest. ‘emerytura kapłańska’ — zapoż. z pol. przest. *altaryja*, *altarja* ‘fundusz na ołtarz, zapis na utrzymanie ołtarza’ (Sw I, 27). Por. stbłr. *altarija* ‘posada pomocnika księdza’. Zob. też POLŽ 203. — *altaristā* 2 p.a. ‘emerytowany ksiądz’.

altōrius, -iaus 2 p.a. ‘ołtarz’ — zapoż. ze stbłr. *oltarь*, *oltarъ*, *altarъ*, por. błr. gw. *aŭtár*, -a ⇐ pol. *ołtarz* (⇐ stczes. *oltár* ⇐ stwn. *altāri*, to ze śrłac. *altāre*, Bańkowski I, 408). Zob. SLA 28, ZS 5, LEW 8, ĖSBM 1, 207n., ALEW 36. Por. ros. *altárъ*, -rjá. — Drw. *altorēlis* a. *altoriukas* ‘obraz noszony w czasie procesji’ (formalnie zdrobnienia na -ēl-, -iuk-), *altorinis* ‘przeznaczony na ołtarz’.

ālubas 3 p.a. wsch.-lit. ‘gołąb’ (LzŽ, ZtŽ) — zapoż. z błr. *hólub*, -a, por. stbłr. *golubъ*, ros. *gólub*. Zob. też *alubnykas*.

alubnykas SD «gołębnik» [‘kosz, w którym się gnieźdzą albo lęgą dzikie gołębie, gniazdo gołębie’, SPXVI] — zapoż. ze stbłr. *golubnikъ*, por. ros. *golubník* i pol. *gołębnik* ‘schronienie dla gołębi’, błr. gw. *halúbnik*, -a ‘przednia część chłopskiej chaty’ (ĖSBM 3, 33). Zob. też *ālubas*. Zanik *h-* jak w *adynà*, *ālasas*. Niedokładnie ALEW 36. Brak w SLA, LKŽ i LEW. — War. z aferezą *a-*: *lùbnykas* 1 p.a. gw. ‘uplecione ze słomy gniazdo gołębie’, por. *Jau karveliai į naują lùbnyką kiaušinius sudėjo* ‘Już gołębie złożyły jaja w nowym gnieździe’. *Vienam lùbnyke kiaušiniai, o kitam jau karvelukai* ‘W jednym gołębniku jaja, a w drugim już gołąbki’.

alupkā 2 p.a., gen.sg. *alūpkos* gw. ‘ołówek’ (*Alupkom rašydavom, ne su rašalu* ‘Ołówkami pis(yw)aliśmy, nie atramentem’). *Imk alūpką ir užrašyk, kiek buvo išlaidų* ‘Weź ołówek i zapisz, ile było wydatków’), war. *alūpka* 1 p.a. — ze zmianą rodzaju zapożyczone z pol. [ołufk-]; to temat obliwku do *ołówek*, gen.sg. *ołówka*. Wyraz polski, który jest derywatem od *ołów*, *ołowiu* ‘plumbum’ (XVI w. *ołow*, *ołowu*), kalkuje złożenie nwn. *Bleistift* m. ‘szyft ołowiany, służący do pisania’ (Bańkowski II, 408). W XVI w. *ołówek* oznaczał ‘ciężarek z ołowiu zawieszony na sznurze, pion’ (SPXVI). Por. POLŽ 203. Osobno zob. *alavēlis*.

ālūs, -aūs 4 p.a. ‘piwo’ (m.in. DP). SD *alus lētesnis* «cienkusz piwny» [‘piwo gorszej jakości’]. War. *ālas* ZtŽ. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *alus* ‘piwo’, stpr. *alu* EV ‘miód sycony, miód pitny, Mete [Meth]’. Wraz z prasłowiańskim *olŭ ‘piwo’ (rcs. *olŭ* ‘σίκερα’, strus. *olŭ* a. *olovina* [‘drożdże piwne’], ros. gw. *ol* ‘wszelki napój wyskokowy oprócz wina’, słń. *ol*) zapożyczone z jakiegoś źródła germańskiego. Por. pgerm. *alup, stisl. *ol* ‘piwo; pijatyka’, norw. *øl* ‘piwo’, stang. *ealu(ð)* ‘piwo’, ang. *ale* ‘jasne piwo’, stsaks. *alo-fat* n. ‘beczka piwa’, śrwn. *al-schaf* n. ‘naczynie do picia’, ⇐ pie. *alu- *h₂el-u- ‘gorzki; gorzki napój’. Zob. IEW 33, BSW 7, LEW 9, Snoj 470, ALEW 36. Inaczej X. Tremblay (p.l.): pie. *h₁al- lub *h₂el- ‘biały’. De Vaan 36 podnosi związek wyrazu bałtycko-słowiańsko-germańskiego z łac. *alūmen* n. ‘ałun’. Zob. też Kroonen 23n. — Drw. *aliniņkas* ‘piwosz’, *alīnē* ‘piwiarnia’, *alūnis* a. *alūnis* ‘piwny, na piwo, np. beczka’, *alūdē* 1. stlit. ‘beczułka na piwo’: *aptruko alūdē* SD «opukła się beczułka», *medžiaga unt aludzių* SD «klepki» (dosł. ‘materiał na beczułki’), 2. lit. liter. ‘miejsce do przechowywania piwa; lokal, w którym pije się piwo, piwiarnia’ (neol. *alidē*, por. *alīnē*), *alūkas* ‘słabe piwo, piwo gorszego gatunku’ (por. *papilkas*). Cps. *alūdaris* ‘piwowar’ (por. *daryti*), *ālvežis* ‘ten, kto rozwozi piwo’, por. *vėžti* (akut zakłada wzdłużenie *āl-C, które kompensowało synkopowanie -u- w *alu-vežis), *mištalus* (zob.). Vb. denom. *alūoti* ‘pić piwo’ i ‘rozlewać piwo po stole’, *alūotis* ‘częstować się piwem nawzajem’.

ālvas 1 p.a. stlit. ‘cyna’ (*alvu ir vašku leja* DK ‘leją cynę i воск’) : stpr. *alwis* EV ‘ołów, Bley [Blei]’. Nie jest to wyraz prapokrewny z rus. *ólovo* ‘cyna, ołów’ (stpol. *ołów*, *ołowu* itd.), lecz – w świetle wariantu stlit. *ālavas* ‘ołów, cyna’ (*apleju alavu, vašku* SD «oblewam co ołowem, woskiem») – jest to przekształcenie przez synkopę i wzdłużenie zastępcze wyrazu zapożyczonego ze stbłr. XVI w. *olovo* ‘ołów, cyna’, błr. przest. *ólava* ts.

(błr. liter. *vólava*, -a n.), mianowicie: *ālavas* > **ālvas* = *ālvās*²¹. Por. SLA 27, LEW 6, ALEW 30n. Tak samo łot. *ālva* ‘cyna’ sprowadza się do ruskiego *ólovo* (war. *ālvs*, *āls*). BSW 7 niesłusznie odtwarzał praformę bsł. **ālva-* ‘Zinn, Blei’. Zob. też *alavēlis*. — Vb. denom. *alvūoti* ‘cynować, pobiełać’ (łot. *ālvuôt* ts.), ⇒ *alvuotos puodynēs* f.pl. ‘cynowane garnki’.

ālvē 1 p.a., *ālvē* 2 p.a. stlit., gw. ‘naczynie półlitrowe do picia (wody, mleka, piwa, wina)’ — zapoż. z pol. przest. *halwa* (war. do *halba*) ‘naczynie o pojemności pół kwarty lub pół litra, służące do podawania piwa lub wina’ (SPXVI) ⇐ nwn. *Halbe* m. ‘pół litra (piwa), pół kufla’ albo też z prus.-niem. *halwe* ‘pół litra’ (GL 25, Čepienė 175). Akut przypadkowy, por. zapoż. *bālkē*, *gālgēs* i *kālkēs*. — Zdrobnienia: *alvikē*, *alvytēlē*, *alvutē*. Inne drw.: *alvenykas* SD «nalewka do rąk» [‘naczynie do nalewania’], SD¹ «kruż» [‘dzban’], *alvenykēlis* SD¹ «krużyk» [‘dzbanek’] (syn. *zbanelis*), *alvinē* ‘kubek do picia’. Por. POLŽ 17 (brak w ALEW; Skardžius, RR 4, 412 wątpi w derywację od *ālvē*).

ālvēti, *ālva*, *ālvējo* gw. ‘ciec, lać się kroplami, sączyć się, ściekać’ (*Vaikas nesveikas, iš ausų ālva* ‘Dziecko [jest] chore, z uszu mu cieknie’. *Ālva ir ālva pamažēli iš beržo* ‘Z brzozy powoli sączy się i sączy [oskoła]’). Są tu dwie możliwości: 1° vb. denominativum od zanikłego rzecz. **alva(s)* ⇐ **al-v-* od **alti* ‘ciec’, por. *āli*, *alēti* ‘sączyć się, wyciekać kroplami’ (por. *varvēti* ⇐ *varvas*; *salvēti* ⇐ **salva(s)*), 2° *alv-* jako wariant fonetyczny do *alm-*, por. s.v. *almuō* czas. *almēti* ‘ciec powoli, sączyć się’ (v zam. l też w *čiurvēti*, *davinti* i *eikvōti*).

alvytā 2 p.a. gw. ‘rodzaj powrozu skręconego z witek wierzbowych lub gałęzi jodłowych, używany do łączenia pni w tratwę, do mocowania łąt dachowych do krokwi itp.’ (war. *alvytē*). Pl. *alvytos*, gw. *elvytos* 1. ‘huśtawka zawieszona między dwoma drzewami’, 2. ‘brzozowe żerdki huśtawki, do których u spodu mocuje się deseczkę do siedzenia lub stania’. Odpowiedniki łot. *elvete* ‘wić, różga’ (⇒ *elvēt* ‘smagać różgą’), *elvede* ‘powróż skręcony z witek jodłowych, służący do cumowania tratwy’. Etymologia sporna (por. LEW 120, s.v. *elvytos*). Złożenie? Por. czas. *vyti*: *nuvyti* ‘uwić, spleść’. Būga, RR III, 429 myślał o złożeniu z sb. *vytis* ‘wić, różga’ w II członie.

āldokas 1 p.a. gw. ‘krawat’ — zapoż. ze śrdn. *halsdōk*, zob. Būga, RR III, 430 (pominięte w LKŽ). Odpowiednik łot. *ālzuōgs*. Zanik *h-* jak w *ākselis*, *aīpas*. Co do akutu por. zapoż. *ālmonas*, *bālkis*, *gālgēs*. Zob. też *ālstukas*, *naktāiza*, *šlipsas* i *kaklāraištis*.

āmalas I 3 p.a. bot. ‘jemioła, *Viscum album*’. War. *ēmalas*, SD¹ *emalas* «lep, viscus & um»; war. sufiksalny: *āmalvas* ‘jemioła’ (od tego n.jez. *Āmalvas*, n.rz. *Amaļvē*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *amuols*, *amuls*, gw. *ēmuols*, stpr. *emelno* Ev ‘Mispel [Mistel]’. War. łotewski ze wzdłużoną samogłoską *ā*: łot. *āmuls*, *āmulis* ‘jemioła’. Odpowiedniki słowiańskie pokazują temat **omel-/emel-* (śłh. *omēla*, ros. *omēla*, błr. *amēla*, ślc. *omela*, pol. *jemioła*), który zresztą alternuje ze SZ *(j)imel-: cs. *imela*, sch. *imela*, ukr. *imēla*, stczes. *jmelē*, czes. *jmelí* n. Na temat oboczności *a/-e-* (słow. *o/-je-*) zob. Otrębski 1935, 75n. BSW 7 postulował praformę bsł. **amelā-* (zob. też ALEW 36). Dalsze związki niepewne. Łączono z łac. *amārus* ‘gorzki, cierpki, ostry’, stwn. *amper* ‘ostry, gorzki’ (⇒ *ampfaro* ‘szczaw, Rumex’), zob. LEW 9, Kroonen 25 (postuluje rzeczownik z apofonią: **h₂ém-ōl*, gen.sg. **h₂m-l-ós*). De Vaan 37 sprowadza *amārus* do pie. **h₂em-ro-*, zakładając zastępstwo suf. *-ro- przez *-āro- (o *āmalas* nie wspomina). — Bańkowski I, 588 zwraca uwagę na fakt, że dawni ptasznicy używali kleistego soku z jagód jemioły do wyrobu lepów, służących do łowienia małych ptaszków. Jeśli nazwa rośliny wywodzi się od nazwy lepu, to może ona stać w związku z czas. ‘jąć, wziąć’, pie. **h₁em-/h₁m-* (LIV² 236). Analiza: **em-ala-* ‘coś, co

²¹ W podobny sposób tłumaczy się powstanie intonacji akutowej w formach lit. *pāltis*, *šālmas* i *pāmšalas*. Por. jeszcze cps. *stāltiesē* < *stāla-tiesē* i *dvárļaukis* < *dvāra-laukis*.

chwytą, służy do chwytania’ (zob. *iñti*).

āmalas II 3 p.a. 1. ‘mszyca – szkodnik roślin, Aphis’, 2. ‘słodka, lepka substancja wytwarzana przez mszyce na liściach lipy’ (n.rz. *Amālē, Amālis*), war. *āmaras* (syn. *līpčius*), 3. ‘błyskawica bez grzmotu’ (*Kai žaibuoja ir negriaudžia, senovės žmonės sako: āmalą meta, pagadins avižas* ‘Gdy błyska się i nie grzmi, [to] starzy ludzie mówią: «amalas» zniszczy owies’), 4. ‘choroba roślin w okresie kwitnienia, podobno pojawiająca się po błyskawicy bez grzmotu’, 5. ‘buczenie bąków (zapowiadające dobrą pogodę)’. Stoi pewnie w związku z *āmalas* I, ale tego jeszcze nie zbadano. — Vb. denom. *amalioti* – o błyskawicy bez grzmotu (*Šį vakarą vakaruose labai amaliuoja* ‘Tego wieczoru na zachodzie widać liczne błyskawice bez grzmotu’).

āmanas (p.a. nieoznaczony) gw. ‘gwar rozmów, zgiełk, hałas’ — zapoż. z błr. *hóman*, -u ‘zgiełk’, por. stbłr. *gomonъ*, ukr. *hómin*, ros. *gomon*, stpol. *gomon*. Zob. Zs 5, ĖSBM 3, 40, Sławski I, 315n. — Vb. denom. *amānyti*, -iju, -ijau ‘głośno gadać, gwarzyć, paplać’ ⇐ błr. *hamanіць*, -njú, 3 sg. *hamónіць*. War. *amanūiti* ⇐ prs. *amanuju.

āmatas 3, 1 p.a. ‘rzemiosło, ręczna wytwórczość przedmiotów użytkowych’ — ze zmiany *ametas, co zapożyczono ze śrdn. *ammet* (por. GL 25, Skardžius, RR 4, 431, LEW 9), być może przy pośrednictwie jęz. łotewskiego, por. łot. *amats* ‘rzemiosło’ ⇐ śrdn. *ammet* (Jordan 53). Poza tym są sławizmy: *remēslas* i *remēstas* (zob.). — Drw. *amatinīnkas* ‘rzemieślnik’, war. *amātinykas*, *amātnykas*, *amatnīykas* (łot. *amatniēks*), *amatokas* pot. ‘uczeń średniej szkoły zawodowej’ (⇒ ros. gw. *amatókas*, Laučjute 86). Neosn. *amatinink-*: *amatininkáuti* ‘trudnić się rzemiosłem’, *amatininkiškas* ‘rzemieślniczy; szablonowy’.

ambà 2 p.a. gw. ‘mamka, kobieta karmiąca piersią cudze dziecko’ — ze zmianą *m.m* na *m.b* na granicy sylabicznej (por. *kambarj̃s*) zapożyczone z nwn. *Amme* f. (LEW 9). NB. Čepienė 160 podała fałszywe zestawienie ze sti. *ambā* ‘matka’.

ambarāsas 2 p.a. 1. ‘kłopot, trudność’, 2. ‘zgiełk, hałas’ (*Pasuvažau unūkai, pridzirbo ambarāso* LzŽ ‘Pozjeżdżały się wnuki, narobiły zgiełku’) — zapoż. z błr. *ambarás*, -u (⇐ pol. *ambaras* ⇐ fr. *embarras* ‘kłopot, przeszkoda’, ĖSBM 1, 109).

ambelis b.z.a. gw. ‘toporek’ — z *mb* na miejscu *nb* zapożyczone z nwn. *Handbeil* n. ‘toporek ręczny’ (GL 25; brak w LKŽ). Stąd też łot. gw. *am̃belis*, *am̃bīlis* ts. (ME I, 70).

am̃byti, *am̃biju*, *am̃bijau* stlit., gw. ‘karcić, strofować, zawstydząć; łąjać kogo, wymyślać komu’ — zapoż. z błr. gw. *hámbyć*, to ze stbłr. *gan(ь)biti* (⇐ stpol. *gańbić*). Zob. SLA 29, ĖSBM 3, 42, 50. LEW 9 i ALEW 37 niesłusznie na pierwszym miejscu wymieniają pol. *hańbić* jako źródło. Osobno zob. *hambyti*. — War. z nieetymologicznym -r-: *am̃bryti* ‘dokuczliwie czekać; mówić bez potrzeby, pleść bzdury; namolnie prosić’ (por. *vēzdas* > *vēzdras*, LD § 248); z neosuf. -avo-: *ambavoti* BRB ‘karcić, besztać, schelten, schmähen’. — Sb. postvb. *amba* ‘ostre napomnienie, bura’: *Bernai ámbos nemyli* DRUŽ ‘Chłopcy nie lubią napominania’.

ambonà 2 p.a., gen.sg. *ambōnos* gw. ‘ambona, mównica kościelna’ — zapoż. z pol. *ambona* (⇐ włos. *ambone*, uczone zapoż. z gr. ἀμβων, ἀμβωνος m. ‘szczyt wzgórza’, zob. Cortelazzo-Zolli 46). Por. LEW 9, Bańkowski I, 10, POLŽ 204. War. *ambonē* b.z.a. — Wsch.-lit. *ambōnija* 1 p.a. LzŽ, *anbōnija* DVŽ, *ambonià* ZTŽ ⇐ pol. gw. *ambonija* (Zs 5 cytuje jako ‘tutejsze’ z Wileńszczyzny). Por. stbłr. *ambonъ* (*anbonъ*, *onbonъ*), błr. *ambón*, -u, strus. *ambonū*, scs. *amūbonū* ⇐ gr. ἀμβων (REW I, 15, Anikin 1, 196). Zob. też *kancelas*.

āmburgos, -u 1 p.a. f.pl. gw. ‘woda, która wylała się na lód i zamarzła, zamarzły wylew wody przy przeręblu lub przy studni’ — z asymilacji *nb* > *mb* w praformie *anburgos, to z *ánt-burgos* (por. *am̃palas* < *anpalas < *añt-palas*). Rzeczownik postwerbalny od vb. cps.

*antburgēti, por. *burgēti* ‘o źródle: bić, tryskać wodą’ (zob.). Syn. *sámburgos*. Por. też *ūzburgai* m.pl. ‘lód na jeziorze, który nierówno zamarzl’. — War. *ánčburga* 1 p.a.: *Vanduo burga iš eketies ir daro ánčburgas* ‘Woda wypływa z przerębla i tworzy «ančburgos»’.

ámčioti, *ámčioja*, *ámčiojo* ‘z rzadka szczeakać, poszczekiwać’ — czasownik na -čio- od wykrz. *ám*, *aĩ* albo *amt*, *aĩt* o szczeakaniu (*Lódamas šuvà ámsi ám-ám-ám*. *Šuõ lója aĩ-aĩ-aĩ*. *Ámt amt*, *šuo ampsi*). Paralele: *áičioti*, *áikčioti*, *bárkščioti*. Forma prewerbialna *suámčioti* ‘zaszczekać’ skutkiem wypełnienia hiatu zmienia się w *su-v-ámčioti*. — Z innymi sufiksami: *ámsėti*, *ámsi*, -*ėjo* ‘szczeakać’ (*suamsėti* ‘zaszczekać’), *ámtelėti* ‘szczeknąć’, *ámtelti* a. *ámterti* ‘zaszczekać’, *ámterėti* ts. (*Ant kiemo ámterėjo šuo*; m.in. w BRB, zob. ALEW 37), *nẽ šuo neámterėjo* ‘nikt nie zauważył, nikt się nie spostrzegł’ (dosł. ‘ani pies nie zaszczekał’). Zob. też *ámstyti*. — Do *ámsėti* jest wariant z insercją *k*, rzadką w danej pozycji: *amksėti* ‘o psie: skomleć’ (por. *žiurksóti* < *žiur-sóti). Z tego wyodrębniono neoosnowę *amk-*, czego świadectwem jest drw. *aĩkterėti* ‘cicho szczeakać’ jako dublet do *ámterėti*.

ámen indecl. ‘wyraz stanowiący zakończenie modlitwy’ — zapoż. z pol. *amen* (≡ łac. *āmen* ≡ gr. ἀμήν ≡ hebr. *āmēn* ‘zaiste, z pewnością’). Por. stbłr. *amenʹ*, *amēnʹ* ob. *aminʹ*, *aminʹ* (HSBM). Rzadki war. *ōmen* (Kurschat); wahanie *o/a* przypomina *ōplikas* ob. *āplikas*. — Użycia przenośne: 1. ‘koniec’ (*Dabar tai jau āmen!* ‘Teraz to już koniec!’), 2. adv. ‘całkiem, zupełnie; bardzo’ (*Parėjo āmen girtas* ‘Wrócił upity na amen’. *Toks gražus – amen* ‘Taki piękny, że amen’).

aĩpalas 3 p.a. 1. ‘woda, która wylała się na lód i zamarzła, zamarzły wylew wody przy źródle lub przy studni’ (*Eidama į šaltinį vandenio, aĩpalą apibarstyk smėliu, kad nepaslystum* ‘Idąc do źródła po wodę, posyp *ampalas* piaskiem, abyś się nie pośliznęła’), LEX ‘Auffwaßer’, 2. ‘bąbel, pęcherzyk na powierzchni wrzącej wody’. Brzmienie *aĩpalas* pochodzi z asymilacji w praformie *anpalas, to zaś z *ant-pala-, co jest dewerbalnym abstractum na SO *pal-* ≡ SZ *pil-* od vb. cps. *antpilti* ‘nalać, nalać za dużo, przelać’ (zob. *pilti*). Por. asymilację w *sėmbernis*, *šumponis* (LD § 192). Zob. też ALEW 37 (gdzie mówi się o formacji typu τóμος). War. *aĩtpalai*, *ántpalas*, *ánčpalas*, jak też *antāpalas* (por. *antājuostis*, *antāvagė*), ⇒ błr. gw. *antápal* (PzB 1, 82). Znacz. etym. ‘nalanie, przelanie’. Paralele apofoniczne: *gālas* ≡ *gėlti*; *vālas* ≡ *vėlti*. — Synonimy: *atāpalas* ‘zamarzły wylew wody u studni’ (*Pas šulnį jau atāpalas išsikėlė* ‘Przy studni utworzył się już *atapalas*’), *iĩmpalas* ‘woda, która wypłynęła spod lodu i zamarzła’ (≡ *ipilti*), *ūžpalas* a. *ūžpalas* ‘lód zamarzły warstwami’ (≡ *užpilti*). Osobno zob. *pālios*, *prėpalas*. — Nawiązania dla SO *pal-* znajdują się z jednej strony w łot. *pali* m.pl. lub *palas* f.pl. ‘powódź’ (zob. Endzelīns, DI II, 398), z drugiej strony w słowiańskim, por. ros. *pólaja vodá* ‘woda przelewająca się przez brzegi’, też o bagnach nadrzecznych, które wzbierająca rzeka zamienia w jeziora, *vodopóľbe* a. *polovóľbe* ‘powódź’ (zob. REW II, 400), pol. przest., gw. *płóń*, -*ni* f. ‘dziura w powłoce lodowej; nie zamarzłe miejsce na bagnie, jeziorze, rzece’ < *pol-nĩ; ukr. *polónka* ‘przerębel’ (Bańkowski II, 627; co do znaczenia por. lit. *plūtis*).

ámstyti, *ámstau*, *ámsčiau* wulg. ‘jeść, żreć’ (*Prisiámsčiau pilną pilvą* ‘Nażarłem się do syta’) — czasownik na -sty- od wykrz. *ám*, *aĩ* o chapnięciu, pochwyceniu czego zębami (*Aĩ aĩ šuo mėsq ir suėdė*). Zob. też *ámčioti*.

ámtmonas 1 p.a. przest. ‘urzędnik’ (m.in. u Donelajtisa) — zapoż. z nwn. *Amtmann* m., por. Būga, RR III, 438, GL 26, Čepienė 137. Por. akut w zapoż. *álmonas*, *brántuzė* i *áukmonas*.

ámtsrotas 1 p.a. przest. ‘zwierzchnik, przełożony’ (m.in. u Donelajtisa) — zapoż. z nwn. *Amtsrat* m., por. Būga, RR III, 439, GL 26, Čepienė 137. Por. akut w zapoż. *ámtmonas*.

ámžinas, -*à* 3 p.a. (DP 1 p.a.) 1. ‘wieczny, bez początku i końca’, bibl. ‘wiekuisty’, SD

umžinas «wieczny, wiekuisty», 2. ‘długotrwały’, 3. ‘nieustanny’ — adi. na *-inas* od sb. *ámžius* ‘wiek’ (zob.). Por. *kiēminas* ‘domowy’ ⇐ *kiēmas*; *mēdinas* ‘dziki, leśny’ ⇐ *mēdžias*. — Drw. *amžinātvē* ‘wieczność’, *amžinybė* ts., *amžininkas* ‘człowiek w tym samym wieku, równolatek’, *neámžinas* DP «docześny». Adv. *amžin*, *ámžin* ‘nigdy’ (*Aš amžin čionai nebegrišiu!* ‘Nigdy tu już nie wrócę!’), *amžindiē* ‘w żadnym razie’. Porównywalny rozwój znaczeniowy zaszedł w pol. zwrocie potocznym w *życiu!* ‘nigdy!’ (‘w ciągu czyjegós życia’). Vb. denom. *amžināuti* ‘trwać wiecznie’, SD *umžinauju* «wieczę, wiecznie trwam», *jamžinti* ‘uwiecznić’.

amžinātilsī indecl. ‘świętej pamięci’ — określenie używane w odniesieniu do zmarłych i stojące w apozycji do odpowiedniego rzeczownika, np. *Amžinātilsī mamunytė vis taip sakydavo* ‘Świętej pamięci mamunia zawsze tak mówiła (mawiała)’. Wyraz powstał z *amžina.atilsī* drogą elizji (por. *žvairākis* < *žvaira.ākis*), to z kolei ze zrostu dwóch accusatiwów sg.: *ámžiną ātilsī*, dosł. ‘wieczne odpoczywanie’, też jako nazwa modlitwy, por. *Sukalbėsim dabar tris sveikamārijas ir tiek kartų amžinātilsī* ‘Teraz zmówimy trzy zdrowaśki i tyleż razy Wieczne odpoczywanie’ (Būga, RR III, 442). Zob. *ámžinas*, *ātilsis*. — LD § 123 cytuje formę gw. *amžinātēlis* ‘świętej pamięci’. Jest to drw. na *-ēl-* od neoosn. *amžinat-*, wynikłej z resegmentacji *amžināt-ilsī* (por. *ilsētis*).

ámžius, *-iaus* 1 p.a. 1. ‘czas życia, wiek życia’ (*Visą ámžią prie žemės dirbau* ‘Całe życie pracowałem na roli’), 2. ‘wiek, stulecie, epoka’, 3. stlit. ‘żywot’ (*taipag kad girklą geriamė, kūnišką amžią turime* PK 130₃ ‘także gdy napoj pijemy, ten cielesny żywot mamy’). War. *ámžias* (m.in. DP, WP), *ámžis*, *-io* (BRP, Donełajtis), f. *amžis*, *-ies* (KN). SD: *umžis* 1. «wiek», 2. «wieczność», *senas amžis* «starożytność» (⇒ *senu amžiu* «staroświecki»), też f. *amžia* PK ‘żywot’. Odpowiednik stpr. *amsis* 1. ‘lud, Volk’, 2. ‘poganie, Heiden’: *mukinaiti wissans amsin adder pagūnans* ENCH acc.pl. ‘nauczajcie wszystkich pogan, lehrret alle Heyden’ (geneza znaczeń ‘lud’ i ‘poganie’ nie jest jasna). Od tego odchyła się forma odpowiednika łot. *mūžs* ‘czas życia, życie’, pl. *mūži* ‘czasy’, *mūžam* adv. ‘na całe życie, na wieczność, na zawsze’, *mūžu dienu*, *mūža dienu* adv. ‘zawsze’. Czy *mūž-* nie powstało z **umž-* drogą metatezy? Gdyby tak istotnie było, to mielibyśmy do czynienia z alternacją SP *amž-* i SZ **umž-* (por. lit. *angūs* : *ūnginas*; *rambūs* : *ruñbas*). Etymologia pozostaje wciąż nieustalona. Przegląd stanowisk daje Karaliūnas, *Linguistica Baltica* 4, 1995, 135-140. Transponat ie. **h₂emǵ^h*- (pwk. homofoniczny z pie. **h₂emǵ^h*- ‘wiązać, krępować; uciskać’, zob. LIV² 264). Karaliūnas, *ibid.* zbliża *ámžius* z het. *hašša-* ‘potomstwo’, luw. *hamša-* ‘wnuk’ (pie. **h₂omso-*). — Niezbyt jest przekonujący wywód *ámžius* z pb. **au-miž-i-* ‘nasienie’ (pwk. jak w lit. *mỹžti* ‘oddawać mocz’) u Heidermannsa, *Linguistica Baltica* 7, 1998, 77-99; zreferowano to w NIL 384, przyp. 9 i w ALEW 38. — Drw. *ámžiais* adv. 1. ‘przez długi czas’ (*Kaip duosiu, tai amžiais atminsi* ‘Jak uderzę, to długo popamiętasz’), 2. ‘nigdy’ (*Jis ámžiais pas gydytoją nėjo* ‘On od wieków nie był u lekarza’), *ámžinas* (zob.). Cps. *pūsamžis* ‘półwiecze’, *pūsamžis*, *-ė* adi. ‘w średnim wieku’ (por. *pūsė*), *senaamžis*, *-ė* ‘starodawny, odwieczny; długowieczny’ (por. *sėnas*; kalka ze stblr. *staro-večnyj*). Vb. denom. *ámžiauti/-āuti* ‘długo żyć’, *ámžiuoti* lub *amžiūoti* ts., *jamžinti* ‘uwiecznić’.

anāmet, *anqmēt* adv. ‘tamtego roku’ — z uniwerbizacji zwrotu *ānq mētq*. Por. *anàs*, *mētas*.

anañčės adv. gw. ‘wtedy’ (*Anañčės ans jį sumušė* JU ‘Wtedy tamten go pobił’) — wyraz ten składa się z członów *anan-* jak w *anañdie(n)* ‘tamtego dnia; wtedy’ (zob. *añdai*) oraz *-čės* jak w syn. *tañčės* ‘wtedy’ (zob.). Znacz. etym. ‘tamtego czasu’.

anāpus, *anāpus* praep. z gen. ‘po tamtej stronie’, np. *Anāpus ūpės kitadōs girià didžiausia āugo* ‘Po tamtej stronie rzeki niegdyś rosła bardzo duża puszcza’. Pochodzi ze

zwrotu *ana puse ‘tamtą stroną’ (instr.sg.), zob. *anàs, pùsé*. War. gw. *anõpus, anuõpus* ⇐ *anoje pusėje*. Por. GJL III, § 774.

ānas, f. *anà* — stlit. zaimek 3 osoby ‘on, ona’. Pl. *ānys*, war. *ānies* (ze skrzyżowania *aniē* i *ānys*), f. *ānos*. W słowiańskim por. scs. *onŭ* ‘on’, *ona* ‘ona’, *ono* ‘ono’, ros. *on, oná, onó* (strus. *oni – ini* ‘jedni – drudzy’). Pbsł. *ana- < pie. *h₁óno- to derywat na SO w stosunku do *h₁éno-, widocznego w gr. *ἐν (ἡμέρα)* adv. ‘pojutrze’ i *ἐκεῖνος* ‘ów, tamten’ (z *e-ke-enos), por. Beekes 2010, 397. Zob. też BSW 7n., LEW 10, ALEW 38n. Zdaniem Tremblay p.l. temat zaimka wskazującego pbsł. *ana- został wyabstrahowany z form instrumentalis, porównywalnych z wed. *ánā*, staw. *anā, anāiš* (stare demonstrativum miało postać pie. *h₁e/o-). — Formy rozszerzone: *anasai* DP ‘onże, ów’, *anasgi* SD «onże», *ansai* DP, *ansjan* lub *ansjen* CHB.

anàs, f. *anà* — zaimek wskazujący ‘tamten, ów’ (*Anà knyga, nè šità* ‘Tamta książka, nie ta tu’). Pl. *aniē*, f. *ānos* (war. *anõs*). Por. wyżej zaimek osobowy *ānas*. — Drw. *anaĩp* adv. ‘w tamten sposób’ (por. *kaĩp, taĩp*), *anasai*, f. *anóji* ‘tamten, ów’, *añdai* (zob.), *anóks* (zob.), *anotiškai* b.z.a.: *Ans dirba anotiškai*, t.y. *kaip ans* JU ‘On pracuje tak jak tamten’²²; *anuo būdu* SD «onak, onako». — Forma *anàs* uległa substantywizacji (p.a. nieoznaczony) i pojawia się w roli eufemizmu dla ‘diabeł’. Por. *Neverk, už lango tupi anàs, ateis ir nuneš* ‘Nie płacz, pod oknem czai się *anas*, przyjdzie i zabierze [cię]’. Podobnym eufemizmem jest *nelabàsis*.

anàšal praep. z gen. ‘po tamtej stronie’, np. *Anàšal miēsto yrà gražūs miškas* ‘Po tamtej stronie miasta jest piękny las’. Ze zwrotu *ana šalia ‘tamtą stroną’ (instr.sg.), zob. *anàs, šalis* (GJL III, § 775). Synonimem *anàšal* jest *abìpus*.

añčpyžē 1 p.a., *ánčpyžē* 1 p.a., też m. *ánčpyžis* 1 p.a. przest. ‘dożywotnie utrzymanie dla starych rodziców, tzw. ekscepcja’ (syn. *išimtinē*) — analiza: *ant-špyžē, prefigowana wersja wyrazu *špyžē* ts. ⇐ śrwn. *spīse* ‘pożywienie’ (zob. s.v. *špyžia*). Segment -č- ze ściągnięcia spółgłosek -t i š- na szwie morfologicznym. Por. praeverbium nwn. *auf°* w *aufspeisen, aufzehren* ‘spożywać’.

añdai, gw. *andaĩ*, *andái* adv. ‘tamtych razem, swojego czasu, dawniej’, *andáinai* ‘onegdaj’. SD *undai* «onegda» [‘przedwczoraj’], ⇒ *andáinykštis*: *undainykštis* SD «niedawny» (syn. *nesenas*), «negdayszy», war. *andáinykščias* ‘dawniejszy’; niejasną kontrakcję pokazuje *andáikštis*. — Dłuższe war. *anañdien*, *anañdie* wskazują na uniwerbizację zwrotu *ānq diēnq* dosł. ‘tamtego dnia’ wraz z dodaniem sufiksu przysłówkowego -ai: *anañdien°* > *anañdienai*; potem kontrakcja w *anañdai*, *añdai*. Wyabstrahowana z *anañdai* neosn. *anand-* tkwi w adi. *anandýkštis* ‘onegdajszy’ (por. formant w *dabarykštis*).

andarōkas 2 p.a. gw. ‘spódnica z sukna domowej roboty’ (*Sijonas gražesnis, o andarōkas prastesnis*) — zapoż. z błr. *andarák, -á* (⇐ pol. *andarak, anderak* ⇐ śrwn. *underrock* m., zob. WDLP, s.v. *inderak*). Por. ĖSBM 1, 112n., SW, s.v. Niedokładnie LEW 10 i POLŽ 204 (zapoż. z pol.). War. sufiksalny: *anderēkas*. Osobno zob. *indarōkas*. — Drw. *andarēkšlis* a. *andarōkšlis* ‘znoszona, stara spółdnica’ (*Iš seno andarēkšlio pasiuvė arkliams tarbą* ‘Ze starej spółdnicy uszyła koniom torbę na obrok’), *andarōkinis* ‘dziecko nie odstępujące matki’ (dosł. ‘trzymające się spółdnicy’).

andērē 2 p.a., *anderē* 2 p.a. gw. 1. ‘kosz wypleciony z łubu (cienkiej kory lipowej) albo ze słomy, a służący do przechowywania ziarna lub mąki’ (*Prakiuro andērē, ir nebeturiu kur*

²² Zwraca tu uwagę neosuf. -otišk-. Został on wyabstrahowany z adv. *savótiškai* ‘swoiście, w swoisty sposób’ (zob.).

rugių įsipilti ‘Przedziurawiła się a. i nie mam gdzie wsypać żyta’), 2. ‘duży kosz do przenoszenia słomy i siana’ (*Atnešk andėrę šieno gyvuliam* ‘Przynieś kosz siana dla zwierząt’). Z obocznym tematem: *anderià* 2 p.a.: *Svirne stovi anderià miltų* ‘W spichrzu stoi a. mąki’. Niejasne. Brak w LEW. — Inne war.: *indėrė, inderė, inderià*. W świetle LEEŽ 67 *andėrė* ma liczne synonimy, por. *dóklas/dóklė (dókšė), kařbas, karzinà, kašė, keselỹs, skalinė* i *taraňkis*.

andliavóti, *andliavóju, andliavójau* gw. ‘sprzedawać towary, handlować’ — zapoż. ze stbłr. *gandlevati, kgandlevatъ*, błr. *handljavacъ, -úju* (⇐ pol. *handlować, -uję* ⇐ śrwn. *handeln*). War. ze zmianą *dl > gl*: *angliavóti* (por. *aňglius* ob. *ándlius*). — War. wsch.-lit. *andliuju*, inf. *andliùiti* został utworzony od białoruskiej formy praesentis na *-úju* (por. Zs 6, 114n.). Por. *targùiti*.

ándlius, *-iaus* 1 p.a., *aňdelis*, *-io* 2 p.a. stlit., gw. ‘handel’, DP *handlius, handliumi* — zapoż. ze stbłr. *gandelъ*, błr. *hándaľ, -dlju* ⇐ pol. *handel, -dlu* (tu z nwn. *Handel* m., od *handeln* ‘działać, postępować’, znac. etym. ‘wziąć do ręki’, por. *Hand* f. ‘ręka’). Zob. SLA 82, Zs 6, ALEW 386, ĖSBM 3, 47. Temat na *-ju-* też w *ōblius, rōjus*. War. ze zmianą *dl > gl*: *aňglius* ‘handel’, ⇒ *angliaũnas miēstas* ‘handlowe miasto’. — Vb. denom. od *aňdelis*: *aňdeliavoti* a. *aňdelioti* ‘handlować’, *aňdeliuoti* ts. Zob. też *andliavóti*.

angà 4, 2 p.a. 1. ‘otwór, przez który się wchodzi, wejście’ (*Angà ikigal atverta* ‘Wejście na oścież otwarte’), 2. stlit. ‘drzwi’: *Aš esmi qga* DP 245₁₇ ‘Ja jestem drzwiami’, SD *unga* «drzwi, weście; weście, którym wchodzi», 3. ‘otwór wlotowy ula’, 4. ‘otwór pieca, rury, studni’; *langiũ aňgos* pl. ‘otwory okienne’, *urŭvo angà* ‘otwór wejściowy do jaskini’, *išeinamóji angà* ‘odbyt, końcowy otwór przewodu pokarmowego’. Pb. *angā- < pie. *h₂ong-eh₂-. Było zestawiane z psł. *qgũľ ‘węgiel’, scs. *qglũ* ‘γωνία, narożnik’, ros. *úgol, uglá* ‘kąt’, sch. *ügaō, ügla* ‘róg budynku, kąt’, czes. *úhel* ‘kąt’, pol. *węgiel, węgla* ‘w budowlach: róg, narożnik, miejsce zetknięcia się dwu ścian zewnętrznych’ (por. LEW 10; brak w BSW). Pokrewne łac. *angulus* ‘róg, kąt; ostrze’, stwn. *ancha* ‘kark’, *anchal* ‘kostka’ (pgerm. *ank-). Pwk. *h₂eng- ‘giąć, zginać’ (IEW 46: *ang-) – być może jest to wariant do pie. *h₂enk- (zob. *ánka*). Inaczej Būga, RR III, 457, który uznał *angà* za drw. apofoniczny od *éngti* ‘zdzierać skórę’ (poparł go w tym Derksen 1996, 271). ALEW 40 łączy *angà* ze stwn. *anka* ‘moździerz’, nwn. gw. *Anke* f. ts., też ‘zagłębienie, wgłębienie’. — Drw. *aňgininkas* ‘odźwierny’ (Dowkont, por. n.m. *Ángininkai*), *pasaňgė* ‘kąt u drzwi chaty, gdzie składano naczynia, stawiano wiadro z wodą’ (por. *pàs*), *prieangis* a. *prieangỹs* ‘miejsce u wejścia, przedsionek; ganek, weranda’ (⇐ *prie angōs* ‘przy wejściu’), też *prýangis, prýangė*. War. z elizją: *priengis, priengỹs*, do tego z monoftongizacją *ien > en*: *prengỹs* ‘ganek, który służy też za kuchnię letnią’ (por. *preirà* z *prie-ira), war. *pringỹs, pringis*. N.rz. *Ánga*, o ile źródłowy apelatyw oznaczał ‘ujście rzeki’ ⇐ ‘wejście’ (por. Vanagas 42). Cps. *pěčangė* ‘otwór pieca chlebowego’ (por. *pěčius*).

ángelas 3 p.a. ‘anioł’ — zapoż. ze stbłr. *angelъ, aggelъ*, por. ros. *ánel, -a* (⇐ scs. *angelũ, anũgelũ* ⇐ gr. ἄγγελος), błr. gw. *ánhel, anhal*. Co do akutu por. zapoż. *áiniolas, ámbos* i *árkužas*. War. *ángielas, aňgielas* (Būga, RR III, 458), *ángėlas*. Zdrob. *angėlėlis, angėlũkas, angėlũzis*. Adi. *angeliškas* DP ‘anielski’. Osobno zob. *angiolas, anialas* i *anielas*. — Łot. *eņģelis* ⇐ śrdn. *engel* (Jordan 62). — *Angelaĩ Sargaĩ* m.pl. ‘katolickie święto Matki Boskiej Anielskiej, 2.X.’ (*Taip ir šventas Mykolas atėjo, o jam iš paskos ir Angelai Sargai* ‘Tak więc nadszedł św. Michał, a po nim z kolei Matki Boskiej Anielskiej’), dosł. ‘Aniołowie Stróże’ (zob. *sárgas*). Wyrażenie to ma odpowiednik w nwn. *Schutzengelfest* n. (NDŽ). War. *Ángelas Sárgas*. Inna nazwa tego święta to *Sárgautas* (zob.).

angeltė b.z.a. przest. ‘zadatek, pieniądze wręczane dla zabezpieczenia umowy’ —

zapoż. z nwn. *Handgeld* n. (GL 26). Zanik *h-* jak w *alvé*.

angiolas stlit. ‘anioł’ — zapoż. ze stpol. *angiol*, por. SLA 29, LEW 10. Stąd też stpr. *angol* GRG 2 «Engel», GRA 39 «engil», GRF 30 «Angelus» (zapisy pozbawione końcówek). Por. *ángelas*, *anialas*, *anielas*.

angis, *-iēs* 4 p.a. f. ‘wąż jadowity, żmija’, DP ‘jaszczorka’. Z pochodzenia jest to wyraz zachodnio-aukštajcki. W żmudzkiem i wschodnio-aukštajckim zamiast niego używa się *gyvātė* (zob. Būga, RR II, 510). Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *angis* EV ‘wąż, Slange [Schlange]’, łot. *ūodzs* ob. *uōdze* ‘żmija, żmija zygzakowata, Vipera berus’ (por. *zūoss* ob. *zūose*). Pod względem budowy pb. **ang-i-* jest zgodne z łac. *anguis*, *-is* m.f. ‘wąż’, śrir. *escung* ‘węgorz’ (znaczn. etym. ‘wąż wodny’). Rekonstrukcja pie.: **h₂eng^{uh}-i-* lub **h₂ong^{uh}-i-*. — War. apofoniczny na SZ, stwn. *unc* ‘wąż’ < pie. **h₂ng^{uh}-*, może mieć nawiązanie w lit. *ung-* wyrazu *ungurys* ‘węgorz’ (zob.). W tym świetle dwuznaczny wydaje się wokalizm prasłowiańskiego odpowiednika **qžī*, **qža* ‘wąż’ (słn. *vōž*, ros. *už*, *užá*, ukr. *vuž*, pol. *wąż*, *węża*). Psł. **q-* może odzwierciedlać zarówno pbsł. SE/SO **ang-*, jak i SZ **ung-*. Zob. BSW 8 (pbsł. **angi-*), LEW 10, de Vaan 42 (tu też o ie. refleksach bez segmentu *n*, mianowicie gr. *ἔχις*, orm. *iž*, gr. *ὄφις*, wed. *áhi-*, aw. *aži-*). Derksen 2008, 388: pbsł. **angi(o)s*. Według ALEW 40n. *angis* ma być refleksem złożenia z *ŋ*-privativum: pie. **ŋ-ng^{uh}i-* ‘bez kończyn, ohne Gliedmaßen’ (por. wed. *ānga-* n. ‘członek ciała, ruchoma część ciała’), z przekształceniem nagłosu w **ánng^{uh}is* (rzekomo na wzór wyrazu ‘ptak’, pie. **h₂áuīs*). — Drw. *añginas* ‘wielka żmija, wąż’ (zm. *uñginas*, *uñginas*), *angýnas* ‘żmijowisko’. Gw. *āginē* ‘żmija’ (*Ikando āginē kojōn*) powstało z **anginē* przez dysymilacyjny zanik pierwszego z dwóch *n* (por. *ugnis* z **ungnis*). Cps. *añgiažolē* ‘zioło leczące ukąszenie żmii’ (por. *žolē*), *añgažolē* ‘pewne zioło leśne używane do spędzania opuchliny wymion krowich’ (*Parūkyk añgažolēm tešmenj – atslūgs* ‘Okadź wymię zieleń «angažolē», to opuchlizna stęchnie’). — N.rz. *Anginas* b.z.a., n.jez. *Angys* (Vanagas 42).

angyti, *āngau*, *āngiau* gw. 1. ‘bić, walić’, 2. ‘zdierać skórę’, *paāngyti* ‘przynaglać, popędzać’ (*Ji reikia dažnai paāngyti* ‘Jego trzeba często ponaglać’), refl. *āngytis* ‘przeciągać się w łóżku; przekomarzać się z dziewczętami’, *pasiāngyti* ‘przeciągać się po śnie’ — iterativum na *-y-* ze SO *ang-* ← *eng-*, por. *ēngti* ‘zdierać skórę; dręczyć, wyzyskiwać’. — Prs. *āngiu*, pierwotnie iteratywne (do inf. *āngyti*), dało początek quasiprymarnemu pdg. *āngti*, *-iu*, *-iau* ‘zdierać skórę; bić, uderzać; dręczyć, wyzyskiwać’. Paralele: *rāngiu* (nowy inf. *rāngti*) ← *rangyti*; *tariū* (*tariti*) ← *taryti*; *karšiū* (*karšti*) ← **karšyti* (por. *kāršinti*). — Inne pochodniki ze SO *ang-*: *āngstyti* frq. ‘łupać, łuskać (groch), ścierać (skórę z rąk)’ (por. *vāngstyti* od *vēngti*). War. ze zmianą *ks* > *kš*: *angštyti* stlit. ‘uciskać, ciemnieć, dręczyć’ (zob. też *ānkštis*).

ānglas 1 p.a., *añglas* 2 p.a. ‘Anglik’ — drw. wsteczny od *anglikas* 2 p.a., przy czym akcentuacja tej formy została dostosowana do pluralis *anglikai* (DP *Anglikų*) ← pol. *Anglicy*. — Drugim polonizmem są *Angelčikai* m.pl. DP ‘Anglicy’ (brak w LKŽ) ← pol. przest. *Angielczyki*. — Drw. wstecznym jest również *inglis* b.z.a. ‘Anglik’ (u Dowkonta, s.v. *Anglikanin*) – od *inglėnas* b.z.a. lub *ingl(i)ōnas* ‘Anglik’. — Adi. *āngliškas*, *añgliškas* ‘angielski’. War. *ingelskīnis* (*ingelskīnės vilnos* ‘angielska wełna’) pochodzi od **ingelskas* ← pol. gw. *engielski*; z niejasnym *-z-* zam. *-g-*: *inzelskīnis* (*Inzelskīnių avių minkštos vilnos* ‘Angielskie owce mają miękką wełnę’).

anglis, *-ies* 4, 2 p.a. f. ‘węgiel’, *medinė anglis* ‘węgiel drzewny’, *mėdžiū anglis* ts., *akmeninė anglis* ‘węgiel kamienny’. War. m. *añglis*, *ānglis*, *-io*. Odpowiedniki bsł.: stpr. *anglis* EV ‘węgiel, Kōle [Kohle]’, łot. *ūogls* ⇒ *ūogle* (temat na *-ē-*) oraz psł. **qgli* ‘węgiel’, coll. **qglije* ‘węgle’, por. scs. *qgli*, sch. *ūgalj*, *ūglja*, ros. *ūgolb*, *ūglja*, czes. *uhel*, *uhle* a. *uhlu*,

pol. *węgiel*, *węgla*. Pbsł. *angli-, por. BSW 8, LEW 10, REW III, 171. Niewykluczone, że wyraz *anglis* jest refleksem pie. *h₁ong^u-l- i że stoi w związku apofonicznym z *ugnis* ‘ogień’ < pie. *h₁ng^u-ni- (por. ESJS 575, de Vaan 297). Z innych języków ie. przytacza się sti. *ángāra*- m. ‘węgiel, węgiel drzewny’ < pie. *h₁ong^u-ol- lub *h₁ong^u-ōl- (IEW 779, Derksen 2008, 385) albo *Héngol-/*Hengl- (ALEW 41). — Drw. *aŋglius* a. *aŋglininkas* ‘węglarz, zajmujący się wypalaniem węgla drzewnego lub jego sprzedażą’ (SD *unglinykas* «węglarz»), *angludē* b.z.a. ‘pomieszczenie na węgiel’ (neosuf. -udē, por. *pašarūdē*, *namūdē*). Cps. *angliadegys*, *angliādegis* ‘węglarz’ (por. *dēgti*). Vb. denom. *apanglėti* ‘pokryć się kopciem’, *suanglėti* ‘zwęglić się’. — N.m. *Anglādegiai*. N.jez. *Aŋglis*, *Aŋglinis*, *Anglėlis*.

angu stlit. spółnik ‘albo’ (WP, BRB). Złożenie *an-* + *gu-*. Człon I może kontynuować partykulę pytajną pie. *h₂en jak w gr. *ἄν* ‘wohl, etwa’ (zob. ALEW 41, LEW 10). Odpowiednik str. *anga* ‘czy’: *Anga tu Tāws, Mūti, Soūns, Duckti ... assei* ENCH ‘Czy jesteś ojcem, matką, synem, córką... Ob du Vatter, Mutter, Son, Tochter... seyest’ (por. PKEŽ 1, 77). Człon II °*gu* powraca w *argu* DP ‘czyż’ oraz *jéigu* ‘jeśli, jeżeli’ i *negù* ‘niż, niżeli’ (GJL III, § 808). Alternant °*ga* pojawia się w *nesanga* ‘ponieważ’ i *betaiga* ‘ale’.

anialas stlit. ‘anioł’ (MŽ, BRB) — zapoż. ze stpol. *anioł*, por. SLA 29, Urbutis 1981, 197, POLŽ 701n. Gw. *āniolas*, *āiniolas*; *āniuolas*, zdrob. *aniuliukas* ‘aniołek’. Zob. też *āngelas*, *angiolas* i *archaniōlas*.

anielas stlit. ‘anioł’ (DP, BRB, CHB). SD *anielas* «anyoł», *anielas sargas*, *priveizdētojas*, *apgyņėjas žmogaus* SD «anyoł stroż» — zapoż. ze stbłr. *anēl̥s*, *anēl̥s*, por. stpol. *aniel* (≡ czes. *anjel*). Adi. *anieliškas* ‘anielski’. Por. SLA 29, POLŽ 701n. Zob. też *āngelas*, *angiolas* i *anialas*. NB. ALEW 40 mówi ogólnikowo, że stlit. *angelas* wraz ze swymi war. *angiolas*, *anielas*, *anialas* i *aniolas* zostało zapożyczone z polskiego lub wsch.-słowiańskiego.

animýti, *animiju*, *animijau* ZTŽ ‘drętwieć, tracić czucie, cierpnąć’ (*An kojų negaliu vaišćot, animija* ‘Nie mogę chodzić, nogi drętwieją’) — zapoż. z błr. *anjamécь*, -ėju.

anyta 1 p.a. 1. ‘matka męża, teściowa’, SD¹ «świekra», 2. stlit. ‘siostra matki’, por. *sūnaus sūnus tenevedie anytas alba motinas seseres* ‘niechaj syn syna nie żeni się z siostrą teściowej albo siostrą matki’ (Būga, RR III, 464) — formacja derywowana od odziedziczonej osnowy *an-ā- ‘starsza kobieta’ sufiksem -ytā- i ze znaczeniem przesuniętym w kierunku ‘świekra’. Por. stwn. *ana* ‘babka, Ahne’ (*ano* ‘dziadek’), łac. *anus*, -ūs f. ‘staruszka; czarownica’, het. *hanna*- c. ‘babka’, lyk. *χῆνα*- ts., < pie. *h₂enH-. Anatolijskie -nn- < pie. *-nH- (Kloekhorst 285). Status gr. *ἀντίς* Hes. ‘matka matki lub ojca’ nie jest pewny (Beekes 2010, 107). Stpr. *ane* EV ‘babka, Altmutter [Großmutter]’ wygląda – z uwagi na znaczenie – na germanizm, por. stwn. *ana* (zob. DLA 203). Zob. też LEW 10, de Vaan 45, ALEW 41n. — Wziąwszy pod uwagę całkowicie izolowany charakter formantu -ītā- (por. GJL II, § 430), trzeba zapytać, czy nie chodzi tu o nawarstwienie się suf. -tā- na starsze *-ī, które było wykładnikiem formy feminini, pb. *anī < pie. *h₂enH-ih₂ (transponat, por. *marti* < pie. *mort-ih₂; por. rekonstrukcję pb. dial. *anī-tā- w PKEŽ 1, 76). Jako paralełę można wskazać w słowiańskim budowę fem. *vīlčica ‘wilczyca’ (sch. *vùčica*, ros. *volčica*, czes. *vlčice*) — z psł. *vīlči- + -ka-, co świadczy o sufigowaniu odziedziczonej formy nom.sg. pie. *ul̥k^u-ih₂ (por. wed. *vr̥k̥ī*- f. ‘wilczyca’). Zob. Rozwadowski 1961, 150n., Kuryłowicz, *Acta Baltico-Slavica* III, 1966, 83n. — Zdrob. *anušėlė*: *Pas anušėlę sunkūs darbeliai, sunkūs darbeliai, rūstūs žodeliai* ‘U teściowej ciężkie prace, ciężkie prace, gniewne słowa’ [żale synowej]. Kumulacja sufiksów -uš- i -ėl- wskazuje na to, że najpierw drogą metanalizy *an-yt-* doszło do wyodrębnienia pwk. hipokorystycznego o postaci *an-* (por. *brólis* ‘brat’ z *brā- + -l-, od pwk. *brā ≡ voc.sg. *brāter).

anýžius, *-iaus* 1 p.a. bot. ‘anyż, roślina zielna *Pimpinella anisum*’ (m.in. DP ‘hanysz’) — zapoż. ze stbłr. *anižb*, pol. *anyż*, *-u* (SLA 29, POLŽ 206). War. *anýžas*, *anýžiai*, f. *ānižē*, *ānišē*. — War. *anýsas* może pochodzić bądź ze stbłr. *anisz*, błr. *anís*, bądź z nwn. *Anis* m. (por. GL 26). War. *āniuža* przypomina błr. gw. *hānuš* (*hānus*) ‘anyż’, por. ĖSBM 1, 115. Odpowiednik łot. gw. *anīži* m.pl. może pochodzić tak z białoruskiego, jak z niemieckiego (zob. Būga, RR III, 465; pominięte przez ME i Jordan 1995).

anka 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘pętla powroza, sznura’, 2. ‘ucho do zawieszania, zaczepiania’, < pb. **ankā-*. Akut niejasny. Odpowiedniki ie.: gr. ὄγκος m. ‘wąż, haczyk strzały; konsola, wspornik’, łac. *uncus* m. ‘hak, klamra’, sti. *anká-* m. ‘hak’, może też psł. **vũn-oka* w pol. *wnęka* ‘zagłębienie w ścianie’, pol. gw. ‘otwór w ścianie’ (por. Boryś 705). Transponaty ie. **h₂ónk-eh₂-*, **h₂ónk-o-* (por. de Vaan 640). Inną budowę mają dwa wyrazy prasłowiańskie: 1° psł. **okotī*, cs. *okotī* ‘hak’, *ukotī* ‘hak, kotwica’ < **ank-ati-*, 2° psł. **pa-okū* ‘pająk, *Aranea*’, por. cs. *paokū*, sch. *pāūk*, słh. *pājek*, ros. *paúk*, ukr. *pavúk*, czes. *pavouk*, pol. *pajak* (-v- lub -j- są wypełniaczami hiatu); znac. etym. ‘istota o wygiętych, pałakowatych nogach’ (por. lit. *vóras*), zob. REW II, 325. Poza tym por. gr. ἀγκύλος ‘zakrzywiony, wygięty’, ἀγκών ‘zgięcie, łokieć’, stwn. *angul* ‘haczyk u wędki’. Wymienione wyrazy należą do pie. **h₂enk-* ‘giąć, zginać’, por. het. *hinga* ‘zgina się’, wed. *ácāmi* ‘zginam (dłoń), zaczerpuję dłonią’ obok *āñcāmi* ts. Zob. LIV² 268, BSW 9, LEW 11 (brak w ALEW), Boryś 408, Derksen 2008, 386.

anksti adv. ‘wcześnie, rano’, SD *unksti* 1. «poranek, zaranie» (syn. *rytas*), 2. adv. «poranu» (syn. *ryto metu*), «rano»; *anksti rýtą* ‘wcześnie rano’. War. gw. 1° zakończony na -ie: *ankstiē* (m.in. u MŽ), z rozszerzeniem -n-: *ankstiēn*, *ankstienōs*, 2° zakończony na -ei + -n-: *ankstēinais* ‘bardzo wcześniej’ (z tym zestawia się stpr. *angsteina* a. *angstainai* ‘wcześnie, z rana, morgens’). Substytucję l a. r za j pokazują war. *ankstēlnais* i *ankstérnais* (por. *ālieras* jako war. do *ājeras*). Etymologia wciąż nieustalona. Dotychczasowe zbliżenie z jednej strony z wed. *āñjasā* adv. ‘słusznie, w słuszny sposób; szybko, od ręki, od razu’, *āñjas* adv. ‘z miejsca, z kopyta’, z drugiej strony z goc. *anaks* adv. ‘nagle, natychmiast’ (por. BSW 9, LEW 11) zostało zakwestionowane przez EWAIA I, 54n., następnie przez ALEW 42. Szczegółowo i krytycznie przedstawił to Petit, *Studia Etymologica Cracoviensia* 10, 2005, 141-156. Jego własna wersja etymologiczna zakłada postwerbalne nomen **antstas* a. **antstus*, utworzone od vb. cps. **ant-stoti*, por. žm. *antstóti* m.in. ‘nastać, nastąpić’, tr. ‘zacząć (kolejny rok życia)’. To nomen miało się zmienić fonetycznie najpierw w **anstas*/**anstus* (zanik t), potem – drogą insercji k – w **ankstas*/**ankstus*. Znac. etym. ‘początek (dnia)’. Taką wersję popularyzuje teraz NIL 512, przyp. 27. Niestety, nie jest ona wiarygodna, ponieważ kluczowa dla wyводу Petita forma žm. *ant-stóti* najprawdopodobniej nie jest odziedziczona, lecz przedstawia kalkę polskiego złożenia *na-stać* m.in. ‘nadejść, powstać, wszcząć się, rozpocząć się’, *na-stawać* m.in. ‘zaczynać się, brać początek’ (dokładniej o tym s.v. *stóti*). — Drw. *añkstas* ‘wczesny ranek’: iś *añksto* adv. ‘wcześnie rano; zawczasu, póki czas, z góry’, *ankstývas* (zob.), *ankstókas laĩkas* ‘dość wczesna pora’, *ankstūčiai* adv. ‘bardzo wcześniej’, *ankstūs* ‘wczesny’ (war. *añkstas*; *ánkstas*, nuo pat *ánksto* ‘z samego rana’, KRŽ), iś *ankstiniš* ‘uprzedni, wcześniejszy, poprzedni’. — Zwrot *ankstūs rýtas* ‘wczesny ranek’ uległ uniwerbizacji w *ankstrýtas* gw. ‘ranek’ (*Kokis gražus ankstrýtas!* ‘Jaki piękny ranek! *Dar šalti ankstrytai!* ‘Ranki są jeszcze chłodne’), war. *anstrýtas*.

ankstývas, *-a/-à* 1, 3 p.a. ‘wczesny, poranny’, SD *unkstyvas* «porankowy, zaranny; rany» (syn. *rytykštis*), *unkstyvos maldos Bažnyčios* «jutrznia» [‘część modlitw brewiarzowych odprawiana w nocy lub przed świtem’] — przymiotnik na -yv-, utworzony od przysłówka *anksti* ‘wcześnie, rano’ (zob.). War. *ankstýbas*, por. wahanie v/b w

valývas/valýbas i *vėlyvas/vėlybas* (GIL I, § 458)²³.

ánkščia 1 p.a. stlit. 'pożyczka'. SD: *unkščia* «pożyczana rzecz», *unkščiū duomi*, *unkščiū imu* «pożyczam» (por. *darykite gerai ir ankščiomis duokite* DP 284₂₀ 'czyńcie dobrze a pożyczajcie'), *unkščiū imtas* «pożyczalny, pożyczkowy; pożyczony», *unkščiū* «pożyczkiem» (odpowiada *ánkščia* DP, instr.sg.f.), *unt unkščios duodųs* «pożyczalnik, co pożyczka komu». Por. jeszcze *ąkščiomis dāvė* DP 'do czasu pożyczyl'. Niejasne (ALEW 42). Było łączone z czas. *ankščioti* 'z trudem coś robić, (ciężko) dyszeć', refl. 'krępować się', który przedstawia vb. denominativum do *aňkštas* (zob.), zob. Būga, RR III, 471. — Vb. denom. *ánkščioti*, -ju, -jau: *išankščioti* DP 'pożyczać', *paankščioti* 'pożyczać komu', *paunkščioju* SD «pożyczam komu czego». Neoosn. *ankščio-*: *paunkščiojas* SD «pożyczalnik, co pożyczka komu». Neoosn. *ankščioj-*: *paunkščiojimas* SD «pożyczanie». — Cps. <unkščiaimis> SD «pożyczalnik, co u kogo pożyczka», z **ankščia-imys*, złożenie z II członem w postaci n.agt. do *iñti* 'wziąć, jąć'. Paralela: <kiškiaimis> (s.v. *kiškis*).

ánkštara 1 p.a. żm. 'pryszcz, wągier, larwa gza na grzbiecie bydła', war. *ánkštera*, *ánkštiras*, *ankštiras* (SD *unkštirai* «wągry, węgry», drw. *unkštiriotas* «węgrowaty»). Odpowiedniki bałtyckie: łot. kuroń. *anksteri* m.pl. 'wągry, larwy', stpr. *anxdris* EV 'wąż, Notir [Natter]' (zob. PKEŻ 1, 85n.). Por. homofonię z *ánkštara* 'strąk' (s.v. *ánkštis*). — SZ *inkšt-*: wsch.-lit. *inkštiras*, zwykle pl. *inkštirai* 'pryszcz, wągry, małe wrzody u bydła na grzbiecie' (war. *inkštirai*; utrzymanie s w tej formie Būga, RR I, 277 nazwał 'niezrozumiałym'). Nie do końca jasne. Por. LEW 185 (s.v. *inkštiras*), gdzie porównanie z jednej strony z psł. **qgrũ* 'wągier, robak, larwa pasożytująca w ciele zwierzęcia' (ros. *úgorb*, *ugrjá*, czes. *uher*, -*hru*, pol. *wągier*, przest. *wągr*) oraz stwn. *angar*, śrwn. *enger* 'czerw, robak', nwn. *Engerling* m. 'pędrak, larwa chrabąszcza' (Kroonen 28: pgerm. **angra* < pie. **h₂emg^{uh}*-ro-), z drugiej strony z lit. *įščios* 'łono, wnętrzości'. Zob. też ALEW 43.

aňkštas, -à 4 p.a. 'nieszereki, ciasny, ścisły, nie dość pojemny'. War. *ankštūs*, SD *unkštus* «wąski». Z insercją *k* kontynuuje plit. **aňštas*²⁴. Ta forma wynikła z synkopowania samogłoski *u* w praformie **aňžutas*, gdzie suf. -*ta-* rozszerzał starą osnowę na -*u-*, pbsł. **anžu-* < **amžu-* < pie. **h₂emg^h-ú*-²⁵. Inaczej LEW 11 (praforma **anž-stas*), BSW 11 (*aňkštas* z **anštas* < pie. **ang^h-s-tos*), ALEW 43 (pie. **h₂emg^h-s-to-*), przy czym we wszystkich trzech wypadkach zaniechano uzasadnienia segmentu *-*s-*. — Pbsł. **amžu-* było odpowiednikiem wed. *amhú-* 'ciasny, wąski', aw. *qzu-* ts., goc. *aggwus* 'ciasny', stisl. *qngr* ts. Por. też derywaty: scs. *qžũkũ* 'στενός', łac. *angustus* 'wąski, ciasny, szczupły, mały' (**ang-os-to-*), *angiportus* 'wąska uliczka' (**angu-porto*). Podstawa werbalna w gr. ἄγχω 'dusić, dławić', łac. *angō*, -*ere* 'ściskać, dławić, dusić', przen. 'dreczyć, niepokoić, trapić' (pie. **h₂emg^h-e/o-*), het. *hamank-*ⁱ 'przywiązać; zaręczyć kogo z kim' (pie. **h₂m-ón-g^h-/*h₂m-ŋ-g^h-*). Zob. LIV² 264n., EWAIA I, 39, de Vaan 42, Derksen 2008, 388, Kloekhorst 278n. — Przy odpowiedniku słowiańskim *qžũkũ* (sch. *űzak*, ros. *űzkij*, pol. *wąski*) widać paralelnie do bałtyckiego *-*ta-* rozszerzenie *-*ka-*, < pbsł. **amžu-ka-*. Gdyby opisane zmiany nie zaszły, mielibyśmy przymiotniki o postaci lit. *†amžūs* i scs. *†qžũ* (por. scs. *qže* n. 'pęto, więzy', sch. *űžt*

²³ Z historycznego punktu widzenia -*yv-* jest neosufiksem. Wyabstrahowano go w typie *valývas*, gdzie zachodziła motywacja ze strony czas. *valýti* 'czyścić'. Analiza: *valy-v-as*. Reanaliza: *val-* + -*yvas*; nastąpiła ona wówczas, gdy obok *valývas* pojawił się drw. wsteczny *valūs*. Por. jeszcze *dalývas* ⇌ *dalýtis*.

²⁴ Co do insercji por. np. *aũkštas* 'piętro, strych' < **auštas* (**h₂eũks-to-*), *akštis* f. < **aštis* (zob.), *bókštas* 'baszta' < **boštas* (zapoż. z błr. lub pol. *bašta*).

²⁵ Por. łot. *riēksts* m. 'orzech', które z uwagi na lit. *riešutas* ts. trzeba wywodzić z prałot. **riests* < **riesuts* przy założeniu synkopy *u* oraz insercji *k* przed *st*. Forma lit.-łot. **raišu-ta-* polega znów na rozszerzeniu starszej *u*-osnowy, widocznej w słow. *(o)rěxũ (por. adi. **orěx-ov-ũ* 'orzechowy'). Inna paralela to lit. *ašutai* 'włosie' : łot. *ass* 'ostry' (**ašus*).

‘węższy’). — Drw. *ankščia* ‘miejsce ciasne, miejsce niewygodne’, *ankščioji* f. ‘bezpieczne, ustronne miejsce’, *ankštybė kelių* SD «cieśń», *ankštókas* ‘za ciasny’, *ankštumà* ‘ciasnota, ciasne miejsce’. Nazw. *Ankštūtis*. — Vb. denom. 1. *ankščioči* ‘z trudem coś robić’, *ankščiočtis* ‘krępować się’, 2. *ankštėti* ‘stawać się ciasnym’, 3. *paañkštinti* ‘ścieśnić, zwęzić’ (*unkštinu* SD «zacieśniam co»), refl. *añkštintis* ‘krępować się’ (por. ros. *stesnját’sja* ‘krępować się, wstydząć się’ : *stesnját’* ‘ścieśniać, zacieśniać’), 4. *užañkšti, -čia, -tė* ‘zajmować miejsce, zawadzać, przeszkadzać’ (znaczn. etym. ‘robić ciasnym, ścieśniać’).

ánkštis, -ies f. 1 p.a., *ánkštė* 1 p.a. ‘strąk, podłużny owoc fasoli, grochu, bobu, który pęka wzdłuż dwu szwów’ (SD *unkštis* «strąk») — drw. postwerbalny od frq. *ánkštyti* m.in. ‘łupać, łuskać, łuszczyć (groch, fasolę)’, to ze zmiany *ánkštyti*, ostatecznie z **áng-sty-*. Pwk. *áng-* to alternant na SO do *éng-*, por. *éngti* ‘zdierać skórę (z owcy, psa)’, iter. *ángyti* ts. Znaczn. etym. ‘to, co podlega łuszczeniu’. Paralele słowotwórcze: *dangštis, -ščio* m. ‘pokrywa, wieko’ (starsze *dañgstis, -ščio*) ⇐ *dángštyti*; *graibštas* ‘czerpak’ ⇐ *graibštyti*; *dėstis* ‘zdarzenie, wypadek’ ⇐ *dėštytis*. — NB. ŽD 53 wyprowadza *ánkštis* z *añkštas* ‘ciasny’, co jest wątpliwe tak formalnie (metatonia?) jak i semantycznie. ALEW 44 wywodzi *ánkštis* wprost od vb. *éngti*; jest to o tyle trudne do przyjęcia, że wtedy zakończenie *-štis* musiałoby być interpretowane jak formant sekundarny i tym samym nie mogłoby pociągać za sobą apofonii *eng-* ⇒ *ang-*. Jeszcze inaczej LEW 11: w *ánkštis* ma tkwić pwk. pie. **ang-* ‘giąć, zginać’, taki jak w *angà* ‘wejście’. — Drw. *ankščiuotas* ‘mający dużo strąków’, *ánkštara* ‘strąk’, *ánkštiniiai augalai* ‘rośliny strąkowe’, cps. *ánkštpipiris* ‘papryka’ (por. *pipiras*). Vb. denom. *ankštėti* ‘rósć w strąki’.

anóks, -ia 1 p.a., *anóks, -ià* 3 p.a. ‘taki oto’, np. *Mán nerėikia tókio, mán reikia anókio* ‘Potrzebny mi jest taki oto, a nie tamten’ (drw. SD *anoksai* «onaki, illius modi») — praforma **anākja-* ⇐ **an-āka-*, drw. od zaimka wskazującego *anàs* (zob.). Z innym tematem: *anókias* ‘owaki’ (*Tai tókias, tai anókias* ‘To taki, to owaki’ – o kawalerze, który nie do końca się podoba). Por. oboczność *tókias* : *tóks*. — Pol. XVI w. *onaczyć* ‘żartować, kpić, wyśmiewać’ zostało przez Szyrwida skalkowane jako **anāki-uo-ti* (⇐ adv. *anokiai*), por. SD <*anakiuoiu*> «onacze, agere, facere»²⁶. Co do suf. *-uo-* zob. *anuoti*.

anót praep. z gen. ‘według (kogo), czymś zdaniem’, np. *Javaĩ, anót jō, visai nesudygo* ‘Zboże, według niego, wcale nie wzeszło’. War. *anót, anóte, anotė, anōts, anuñt, nōt*. Bez dobrej etymologii, por. GJL III, § 688n., LEW 11. Segment końcowy *-t* przypomina adv. *užuot* (zob.). Synonimem *anót* jest *pasàk*.

añskat ptk. stlit. ‘oto, sihe’ (*Anskat atėja Sunamitienė* BRB ‘Sihe, die Sunamitin ist da’, ALEW 44) — prawdopodobnie z uniwerbizacji zwrotu **ans-ka t(i)*, z enklityczną formą datiwu sg. *ti*, dosł. ‘ten tu ci (ten tu dla ciebie)’, por. LEW 11. Paralele: *šiskat, tàskat*. — War. z ptk. *-ga-*: *añsga* ‘oto’, rozszerzone: *añsgatės* ts.

añt praep. z gen. (gw. z acc.) ‘na czym, na co; ku czemu’, np. *Karvėlis tūpi ant stogo* ‘Gołąb siedzi na dachu’. *Vištą užlėido ant kiaušinių* ‘Kurę puszczone na jaja’. *Berniukas eina ant namų* ‘Chłopiec idzie ku domowi/w stronę domu’. Postać *añt* pochodzi z apokopowania dawnego, dziś gwarowego, przyimka *antà* (GJL III, § 690n.). Por. *anta amžią amžią* MŽ 883 ‘na wieki wieków’ (przest. *anta amžinujų amžią* ts.), *anta kryžiaus* MŽ 4463 ‘na krzyżu’. Złożenia z *anta*^o: *antapalas* (zob. *ampalas*), *antaryt* ‘jutro’ (por. *rýtas*), *antāvagė* ‘miejsce nad bruzdą’ (por. *vagà*), n.m. *Antakalnis* ‘Antokol’ (dzielnica Wilna) : wsch.-lit. *untà kálno* ‘na wzgórzu, na górze’, n.m. *Antālaukis* (por. *laũkas* ‘pole’), *Antālieptė* (por. *liēptas*

²⁶ LKŽ I, 150 emenduje to na <*anakinioiu*>. Jest to wątpliwe, ponieważ taka poprawka prowadzi do neosuf. *-ino-, który jest, owszem, poświadczony, lecz tylko w derywacji odczasownikowej, np. *dairinoti, mėginoti, pabudinojo* (zob. ŽD 512, Stang 1966, 373).

‘kładka’), *Antāzavē* < *Anta-zalvē (por. n.jez. *Zálvē*, *Zalvỹs*, n.rz. *Zálvē*, zob. GJL I, § 462, LD § 217, Vanagas 392). — Jeszcze bardziej zredukowanym wariantem jest *an* ‘na, ku’, np. *Guli paslikas aň žemēs* ‘Leży wyciągnięty na ziemi’, *an kelio* DP ‘na drodze’. Złożenie z ptk. *gi*: *Važiūju aňgi tėvą* ‘Jadę do ojca’; war. apokopowany *aňg*: *Sustoję aňg ūlyčios* ‘Stanęli na ulicy’. — W dialekcie żmudzkiem *ant* używa się również jako praeverbium (jego literackim odpowiednikiem jest przeważnie *už-*), np. *antstóti* ‘zastąpić drogę; natarczywie pytać, nalegać, żądać; rozpoczynać kolejny rok życia’, *antpilti* ‘nalać równo z brzegiem’, *antgiñti* ‘zapędzić’. — Odpowiedniki spoza bałtyckiego: wed. *ánti* adv. ‘w pobliżu, blisko’, gr. *ávτi* praep. ‘naprzeciw, zamiast, z powodu’, łac. *ante* adv. ‘na przedzie, naprzód’, gr. *ávτα* adv. ‘naprzeciwko, twarzą w twarz, oko w oko’, praep. ‘przed, naprzeciw’. Sądzi się, że gr. *ávτα* jest skostniałą formą accusatiwu sg., zaś gr. *ávτi*, wed. *ánti* i łac. *ante* – skostniałym locatiwem sg. od rzeczownika pierwiastkowego o znac. ‘przód’. Por. het. *hant-* ‘przód, twarz’ < pie. *h₂ent-, het. *hantezzi-* ‘znajdujący się na przedzie, pierwszy’. Zob. Mayrhofer 1986, 132, EWAIA I, 78, Meiser 1998, 55, ALEW 44. Dalej por. goc. *and* 1° jako praep. ‘wzdłuż, ponad, na’, 2° jako prvb. *and-*: goc. *andstandan* ‘stać naprzeciw, przeciwstawiać się’ (por. nwn. *ant-*: *Antwort* f. ‘odpowiedź’ obok *ent-*: *entsprechen* ‘odpowiadać’), 3° jako prefiks *anda-*: goc. *andanēms* ‘przyjemny’. Por. BSW 10.

antaĩ adv. ‘oto, oto tam’, SD *untai* «ono, en, ecce» — ze ściągnięcia *ana tai. Por. *ānas*, *anàs* oraz war. *ana-và* ‘oto’, gw. *ana-vāt* ts. Zob. też *aurē*.

aňtakis, -io 1 p.a., *ántakis* 1 p.a., *antakỹs* 3 p.a. m. 1. ‘łuk brwiowy’, 2. ‘brew’, zwykle pl. *aňtakiai* ‘brwi’ — drw. od zwrotu przyimkowego *ant akių* ‘nad oczami’ (zob. *aňt*). — War. żmudzkie z *anč-*: *ánčakis* a. *ančakỹs*, też *ánčiakis*, *ančiakỹs*.

antālikas 1 p.a. gw. ‘beczułka, baryłka piwa, wina’ (*Pabaigtuvėms išridino antāliką* ‘Dla uczczenia zakończonej pracy wytoczyli antalek’) — zapożyczone z pol. *antalek*, -lka (← węg. *antalag* ‘beczułka wina o objętości od 10 do 30 l’), z zastępstwem polskiego suf. -ek litewskim -ik-. Por. stbłr. *antelogkь* ‘miara płynów’, błr. gw. *antalók* ‘beczułka na piwo lub wódkę zaopatrzona w kranik’ (PzB 1, 82). Zob. też POLŽ 19.

aňtgalis, -io 1 p.a. ‘nasadka, nakładka; grot’, *ieties aňtgalis* ‘grot oszczepu’ — drw. od zwrotu przyimkowego *ant galo* ‘na końcu’, znac. etym. ‘to, co znajduje się na końcu’, por. *aňt*, *gālas*.

ántis, -ies 1 p.a. f. ‘kaczka domowa; kaczka dzika, Anas’. Odpowiednik stpr. *antis* EV ‘Ente’. Pb. *ānti- < *HanH-ti-. Pdg. pie.: nom.sg. *h₂énh₂-ti-, gen.sg. *h₂nh₂-téis (Beekes 1969, 197, Peters 1980, 26, 141, EWAIA I, 163). W bałtyckim brak jest form na st. zanikowym o postaci (lit.) †int-C, †unt-C. Por. łac. *anat-/anit-* f., nom. *anas* < *hanhti- (gen.pl. *ant(i)um*), stwn. *anut*, pl. *enti* < pgerm. *anad- < *h₂énh₂-et-. Na SZ: wed. *ātí-* f. ‘kaczka’ < *h₂nh₂-ti- (nom.pl. *ātáyah*). Na temat gr. νῆσσα, att. νῆττα, beoc. νᾶσσα f. zob. teraz Beekes 2010, 1018n. Punktem wyjścia był tu pie. temat na *-t-: nom.sg. *h₂énh₂-t, gen.sg. *h₂nh₂-t-és (Kroonen 26). W alternatywnej rekonstrukcji postuluje się apofonię *o : *ø, por. *h₂onh₂-t : *h₂nh₂-t-és (Vijūnas 2009, 95n.). — W słowiańskim formy sch. *ūtva*, strus. *utovĩ* acc.sg. ‘kaczka’, ros. *utvá* coll. ‘kaczki’ każą założyć osnowę na -ū-: psł. *qty, *qt-ūv-e < *h₂énh₂-t-u(e)h₂-. Z kolei *qťuka w ros. *útka* ‘kaczka’ wskazuje na *āntū -kā-, czyli na przekształcenie odziedziczonej osnowy na -(t)i-, może pod wpływem innowacyjnego tematu *ānt-ū-. Por. BSW 10, LEW 11n., ALEW 45. — Drw. *antiena* ‘mięso z kaczki’ (por. *žąsiena*), *antiēnis* ‘kaczy, np. tłuszcz’, *aňtinas* ‘kaczor’ (SD *untinas* ts.), pokazuje suf. -na- i metatonię cyrkumfleksową (por. *žąsinas* ‘gąsior’ ⇐ *žąsis*); *antinyčia*: SD *untinyčia*, *kur untis peni* «kacznik, kocyiec kaczy», *ántiška eišena* ‘kaczy chód’, *antýtė* nazwa tańca weselnego. Zdrob. *ančiukas*, *antýtis* a. *antýtis* ‘kaczętko’. Cps. *ántkiaušinis* ‘kacze jajo’ (⇒ drw.

wsteczny: *ántkiaušis*, war. *ánkiaušis* (por. *kiaušinis*). Vb. denom. *ančiáuti* ‘polować na kaczki’. — N.rz. *Ánčia* 2x (por. neol. *delčia* od *deltis*, -čiai; odpowiednik pol. *Hańcza*), *Enčia*, cps. *Ánčiupis*, Antytupis b.z.a., n.jez. *Ánčia* 2x, *Eñčias*. — Nazw. *Ántinas*, *Añtinas*. N.m. *Ánčios*, *Ančénai*, *Añčiškiai*.

añtis, -čio 2 p.a. ‘zanadrze, spód ubrania na piersiach, pazucha’, *kìšti į aňtį* ‘wsunąć za pazuchę’. SD¹ *untis*, *ažuuntis* «nadra» (por. praep. *ažu-* s.v. *už-*), SD *untis* «nadra, zanadra», *untis klotimi* SD «sąsiek» [‘przedział w stodole, gdzie składa się zżęte zboże’]. War. z wtórnym *e*: *eñtis* (por. *Eñdrius* ‘Andrzej’). — Obok tego jest f. *antẽ*, *aňtẽ* 1. ‘plewnik; sąsiek do przechowywania paszy’ (war. *iňtẽ* ‘plewnik’ pokazuje zagadkowy wokalizm inC), 2. ‘wewnętrzna kieszeń ubrania’, 3. ‘wnęka w ścianie pieca’. Nawiązanie łot. *a(i)zuõts* ‘zanadrze’, *aižuõte* ts., też ‘plewnik’ obok *uõts*, *uõte* ‘ściek dla gnojówki, gnojowisko; ściek na pomyje w kuchni, ściek w łazni; zagłębienie w piecu, murze; obłożone deskami wejście do ziemianki’. — Temat na -io- (por. gen.sg. *aňcio*) mógł się rozpowszechnić na miejscu tematu na -i-, który był związany z przysłówkiem (skostniałą formą loc.sg.) *anti ‘na przedzie, z przodu’ < pie. *h₂ent-i. Por. gr. ἄντι- i łac. *ante* (s.v. *aňt*) oraz het. *hant-* ‘przód, twarz’, drw. het. *hanza* adv. ‘na przedzie, przed’, *hantezzi-* ‘pierwszy, znajdujący się na przedzie’, goc. *andeis* m. ‘koniec’, stwn. *andi*, *endi* n. ‘czoło, zewnętrzna strona’ (zob. EWAIA I, 78, Meiser 1998, 55, Kloekhorst 287n., Kroonen 31). Znacz. etym. *aňtis*: ‘przednia część ubioru; ubiór okrywający pierś’, por. Būga, RR III, 780, LEW 12, ALEW 44n. — Drw. *antinė* ‘wewnętrzna kieszeń w ubraniu’, *užantis* (zob.). Cps. *atvapañtis*, -ė ‘kto chodzi rozpięty na piersiach, rozchełstany’ (por. *atvapas*).

aňtra adv. ‘po drugie’, *untra* SD «po wtore» — skostniała forma rodzaju nijakiego do ordinales m. *aňtras*, f. *antrà*. Inne adv.: *aňtra ver̃tus* ‘z drugiej strony’, *aňtra tiek* ‘drugie tyle’.

aňtras, -à 4 p.a. ‘drugi, wtóry’, SD *untras nuog ko* «pierwszy po kim» — liczebnik porządkowy do *dù* ‘dwa’. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *antars* a. *anters* ‘drugi, ander, zweiter’ i łot. *ùotrs* ts. Postać *aňtras* jest sekundarna, ustaliła się po synkopowaniu *aňtaras* (przest., gw.), por. łot. gw. *ùotars*, stłot. *uot̃ers* (LEGR § 337). Praforma bsł. *antera-. Zmiana samogłoski sufiksalnej *e* jest też widoczna w *pāstaras* ‘ostatni’ (war. *pāsteras*). Do porównania stoi z jednej strony psł. *qtorū ob. *qterū ‘inny, drugi’, łuz. *wutory* ts. (drw. ches. *úterý* m. ‘wtorek, drugi dzień tygodnia’), z drugiej strony zredukowane psł. *vū-tor-ū (por. prepozycję *vū-* ob. *vq-*) w scs. *vūtorū* ‘drugi’, ros. *vtorój* ‘drugi, drugorzędny’, stpol. *wtóry* ‘następny po wymienionym, ponowny, inny’, pol. ‘następujący po pierwszym, drugi’. Por. BSW 10n., LEW 12, ALEW 46. Pbsł. *antera- jest spokrewnione z wed. *ántara-* ‘odległy, odmienny, inny’ (por. *an-yá-* ‘inny, obcy’), goc. *anþar* ‘drugi’, stang. *ōðer*, ang. *other*, stwn. *andar*, nwn. *anderer* ts., < pie. *h₂én-tero- (EWAIA I, 77, Kroonen 30). Z uwagi na pochodzenie od sb. *h₂ent- ‘przód, przednia strona’ wolno przyjąć dla *h₂éntero- znacz. etym. ‘znajdujący się naprzeciw (mnie)’, por. Neri, *Kratylos* 54, 2009, 7. Alternatywną rekonstrukcję pie. *h₁on-tero- daje EIEC 411. — Drw. *antraĩp* adv. ‘inaczej, w inny sposób’, *antrỹkštis* a. *antrỹkštis* ‘drugorzędny, wtórny, sekundarny’, *aňtrininkas* 1. ‘rzecz drugiego gatunku, gorszej jakości’, 2. przest. ‘pomocnik w robocie na pańszczyźnie’²⁷, *antruĩ* (zob. *kuĩ*), *kàs aňtrą diēną* adv. ‘co drugi dzień’. Cps. *antrādienis* ‘wtorek, drugi dzień tygodnia’ (por. *dienà*), *aňtrakart* adv. ‘powtórnie, po raz drugi, ponownie’ (por. *kaĩtas*), *antrāpus* adv. ‘z drugiej strony, po drugiej stronie’ (por. *pūsẽ*), *antrāžiemis* ‘zwierzę (domowe), które przeżyło dwie zimy’ (por. łac. *bīmus* ‘dwulatek’ < *dūi-himo-, dosł. ‘dwuzimek’, zob. de Vaan 71), *pusaňtro* (zob.). — Vb. denom. *paaňtrinti* ‘powtórzyć’ (*Paaňtrink dar kartą, nesugirdau* ‘Powiedz raz jeszcze, [bo] nie dosłyszałem’) – kalka z pol. *po-wtórz-yć* ‘zrobić,

²⁷ War. wsch.-lit. *uňtrinykas* został zapożyczony do polszczyzny litewskiej jako *unternik* ts. (por. SGP VI, 30).

powiedzieć po raz drugi' (⇐ *po wtóre* adv. 'po raz drugi'); simplex *añtrinti* 'powtarzać; śpiewać drugim głosem' jest wtórne. Drw. *pauntrinimas* SD «powtarzanie». Nowotwory: *atantrinti* MT 'powtórzyć', refl. *atsiañtrinti* 'o chorobie: powrócić, wznowić się'.

añstolis 1 p.a., *añstolis*, -io 1 p.a. 1. 'nadzorca', 2. 'komornik, urzędnik powołany do przymusowego ściągania należności od dłużnika na podstawie orzeczenia sądu', 3. 'ten, kto wiezie posag panny młodej' (syn. *kraitvežys*) — drw. na -lis od neoosn. *antsto-* ⇐ vb. cps. *antstóti* m.in. 'nastawać, upominać się o co, domagać się czego usilnie, natarczywie' (zob. *stóti*). Paralele: *núostolis*, *príestolis* i *ũžstolis*.

añukas 2 p.a. 'wnuk', SD «wnuk, wnęk, wnuczek» — zapoż. z błr. gw. *anúk*, ukr. *onúk* (por. Būga, RR I, 271, SLA 29, LEW 12 i ALEW 46). Inaczej Zs 6: z błr. *unúk*, *unuk*, ale bez komentarza na temat lit. nagłosu *a-*. Fem. *añukė* 'wnuczka', SD «wnuczka, wnęczka». Por. strus. *vūnukū*, ros. *vnuk*, *vnuka*. Co do substytucji lit. *ũ* za podakcentowe ruskie *u* por. *kūmas*, *tijūnas*. Transpozycja błr. -úk ⇒ lit. -ūkas polega na włączeniu pożyczki do grupy denominatiwów typu *kojūkas* ⇐ *kója*; *namūkas* ⇐ *namaĩ* i *karčiūkas* ⇐ *kaĩčiai*. — Są jeszcze dwie inne formy dla 'wnuka': *vnūkas* (zob.) i *unūkas* (zob.). Sławizmy *añukas*, *vnūkas* i *unūkas* wyparły odziedziczone z pie. terminy pokrewieństwa, utrzymujące się jeszcze w epoce staroliteńskiej pod formami *nepuotis* 'wnuk' i *neptė* 'wnuczka'. — Drw. *añukaitis* 'prawnuk', *añukelis* SD¹ «wnuczek & wnuczę», *próañukis* 'prawnuk'.

añuoti, *añuoju*, *anavaũ* pot. 1. 'robić co powoli, nie spiesząc się, guzdrać się, marudzić; robić co z trudem', 2. 'czyścić, sprzątać, prać; obcinać gałęzie', 3. 'psuć, marnować', *paañuoti* 'w zastępstwie kogoś popracować przez jakiś czas', *užañuoti* 'zatkać, zalepić (dziurę); zapracować na co', refl. *apsiañuoti* 'zrobić wszystko, co było do zrobienia, obrobić się', *pasiañuoti* a. *susiañuoti* 'pokłócić się' — odzaimkowy czasownik na -uo- mogący być określeniem dowolnej czynności, nie mający określonego znaczenia i zastępujący wiele innych. Pochodzi od zwrotu przysłówkowego *anuo būdu* SD «onak, onako, illo modo», tj. 'w inny sposób, inaczej; w sposób sobie tylko właściwy' (zob. *anàs*). Nie można wykluczyć kalki z pol. przest. *onaczyć* m.in. 'w pewien sposób robić, robić po swojemu, w niezwykle sposób, wydziwiać, cudaczyć' ⇐ *onak*, *onako* adv. 'owym, takim, tamtym sposobem, w sposób sobie tylko właściwy; owak, inaczej, niezwykle, oryginalnie, dziwnie' (zob. Sw III, 780). Paralela: pol. pot. *tentegować* ⇐ *ten tego*²⁸. Zob. też SD <anakiuoju> «onaczę, agere, facere» s.v. *anóks*. LEW 12 przytacza za Endzelinem wątpliwe zestawienie *añuoti* z pie. pwk. 'oddychać' jak w sti. *ániti* i gr. ἄνεμος.

ap- prvb. o znacz. 'ob-, o-', np. *apáugti* 'obrosnąć', *agaũbti* 'okryć, otulić', *apeĩti* 'obejść', też 'oszukać', *apmiĩti* 'obumrzeć', *apskũsti* 'oskarżyć', *apieškóti* 'przeszukać', *apkeliáuti* 'zjechać wszystkie okolice, strony', refl. *apsidžiaũgti* 'ucieszyć się', *apsigėrti* 'opić się'. — Przed czasownikami o nagłosie wargowym pojawia się prvb. **api-**, np. *apipėsti* 'oskubać', *apiplėkti* 'zapleśnić', *apibėgti* 'obiet, obiegnąć', *apibũrti* 'oczarować', *apibrĩsti* 'obejść brodząc'. — **apý-** prefiks złożzeń nominalnych, np. *apýbrėkšmis* 'wczesny zmierzch' (por. *brėkšma*), *apýburnis* 'miejsce koło ust' (por. *burnà*), *apýrytis* 'przedświt, wczesny ranek' (por. *rýtas*), *apývaras* 'sznurek u łapcia' (por. *vāras*). Typ przymiotnikowy *apýdykis* 'prawie próżny' (por. *dỹkas*), *apýsenis* 'podstarzały' (por. *sėnas*) ma odpowiednik w stpol. *obstary* 'podstarzały' (por. *stary*). Stosunek *apý-* : *api-* jest porównywalny z *ýš-* : *iš-* i *ũž-* : *už-*. Zob. GJL III, §§ 694n. Lit. *api-* jest refleksem pie. *h₁op-i, formy locatiwu sg. od rzeczownika pierwiastkowego *h₁ops, zob. *apiẽ*. Por. wed. *ápi* adv. 'też, dalej, nawet', staw.

²⁸ Według Ułaszyna 1938, 43: «czasownik używany w wypadku nienasunięcia się odpowiedniejszego czasownika, np. *ja się tak dobrze stentegowałem, że mnie nie znalazł; tak go stentegowałem, że nie mógł wstać*».

apī ‘też, później’, stpers. *apiy* ‘też, jeszcze’, gr. ὀπίθεν adv. ‘(o miejscu) z tyłu, w tyle, (o czasie) potem, w przyszłości’, praep. ‘za, poza’, łac. *ob* praep. ‘naprzeciw, przed, przeciw; z powodu’ (zob. EWAIA I, 86). — W zapożyczeniach lit. *ap-* oddaje czasem słowiańskie *o-*, por. np. *apgulnūs*.

apačią 3 p.a. ‘spód, dół, dolna część’. SD <apačia> «spod, spodek czego», «odspod». Odpowiednik łot. *apakša* ‘spód’ z **apaša* (k wstawne, prawdopodobnie na skutek wyrównania do antonimu *aūgsa* ‘góra, wierzch’, stąd następnie w *priekša* ‘przód’ i *iekšas* ‘wnętrzości’, zob. LEGR § 114), *apakš* praep. ‘pod, unter’. Rekonstrukcja: pb. **apati-ā-* od **ap-ati-*, abstractum na *-ati-* od adv. **ap-* ‘u dołu, pod’, znacz. etym. ‘bycie pod czymś, u spodu’ vel. *sim*. Osnowa **ap-ati-* jest dana w lit. *apatīs*, *-iēs* 3 p.a. f. gw. ‘spód, dolna część czego; przylepka chleba’ (młodsze war. *apačīs* 3 p.a., *apatē* 3 p.a.). Co do formantów zob. *užaciā*, może też *īščios*. — Dotąd na podstawie porównania z wed. *ápatyam* n. ‘potomek, potomstwo’ < **Hopetjo-* ⇐ *āpa* praep. ‘fort, hinweg, ab’ (EWAIA I, 82) wyprowadzano wyraz litewsko-łotewski z pie. **Hopo-tjo-*. Por. gr. ὀπό ‘o miejscu i ruchu: od, z’, ‘o położeniu: z dała od, poza’, ‘o czasie: od, po’, łac. *ab* ‘o miejscu: od, z; o czasie: od, po’. Zob. BSW 11, LEW 12, Karulis I, 70, ALEW 47 (adv. **(H)apo* + suf. **-tjeh₂-*). Oboczna formacja od adverbium na st. zanikowym ukazuje się w het. *appezzi(ia)* ‘backmost’ < **Hpe-tjo-* (Kloekhorst 264n.). — Drw. *apačią* adv.: *Apačią pažiūrėk!* ‘Popatrz głębiej!’ (scil. wlaższy głębiej pod łóżko), *apačiąusias* ‘najniższy’ (SD «maniszszy», syn. *žemiausias*), *āpačios* f.pl. 1. ‘bulwy kartofla’, 2. ‘paprochy siana, słomy’, 3. ‘mleko po zdjęciu śmietany’, 4. ‘podkład z gałęzi lub desek’, *apačion* adv. ‘w dół, na spód, pod spód’ (*Nedėk an viršaus, kišk apačion* ‘Nie kładź na wierzch, wsuń na spód, pod spód’), *pademi apačian* SD¹ «podkładam», *apatē* 3 p.a. ‘spód’, ⇒ *apatėjis* ‘spodni’ (osobliwe użycie suf. *-ėj-* w derywacji przymiotnikowej, por. łot. *galējs* ‘końcowy’, *sarkanējs* ‘rumiany’. Ambrazas 2000, 134n. wymienił jedynie rzeczownikowy suf. *-ėjis*, mianowicie w roli dubletu do *-ėjas*, np. *medėjis* ob. *medėjas* ‘myśliwy’, *prekėjis* ob. *prekėjas* ‘kupiec’), *apatėnis* przest. ‘taki, co leży (znajduje się) bardziej na spodzie, głębiej’, *apatinis* ‘spodni, dolny’ (SD «odziemny», *akmuo melnyčios girnų apatinis* «kamień młyński spodni»). Cps. *apātvilkiai* m.pl. ‘odzież wkładana na spód’ (por. *vilkti* ‘ubierać’). — Neoosn. *apatin-*: *apatinė* ‘spodnia część bielizny damskiej, halka’, *apatinės* a. *apatinukės* f.pl. ‘kalesony, gacie, gatki’, *apatininkės* ts. — Z apokopowania formy typu *apatīs* (zob. wyżej) wywodzi się gwarowa prepozycja *apat* c. gen. ‘pod, pod spodem’, por. *Anam iš apat kojų ugnis lėkė* ‘Tamtemu [koniowi] spod kopyt leciały iskry’.

apálka I 1 p.a. gw. 1. ‘pierwsza zerznięta z kłody deska, z jednej strony płaska, z drugiej zaokrąglona, pokryta korą’ (*Ar neturi apalkų, kad tvorai imi geras lentas?* ‘Czy nie masz opołek, że bierzesz na płot dobre deski?’), 2. ‘brzegi wyprawionej skóry zwierzęcej, zwł. skóry z nóg i głowy’ — zapoż. z błr. *apólak*, *-lka* ‘pierwsza zerznięta deska’. War. f. *apólka* (Zs 6). Por. ros. gw. *opolok*, pol. przest. *opolek*, *-lka*, też *opól* (SGP III, 458), < psł. **o(b)-pol-ūkū* ‘to, co z boku’ albo ‘to, co z połowy’ (por. scs. *polū* ‘połowa’). Zob. ĖSBM 1, 129 (bez wzmianki o lit. *apálka*). Zob. też *švartė*.

apálka II 1 p.a. gw. ‘owalny, pleciony z wikliny koszyk bez pałaka, używany do wiania zboża’ — zapoż. z pol. *opalka* (z psł. **o(b)-pal-ūka* ⇐ **o(b)-palati* ‘czyścić ziarno z plew, wiać zboże’, pol. przest. *opalać* ts., stczes. *opálati* ts., zob. Boryś 391n.). Brak w LEW. NB. LKŽ I, 183 przez niedopatrzenie złączył w jednym lemmacie *apálka* I i *apálka* II.

apāstalas 1, 3 p.a. ‘apostoł’ (m.in. MŽ, DP) — zapoż. ze stbłr. *apostolb*, por. błr. *apóstal*, strus. *apostolū* ⇐ gr. ἀπόστολος ‘wysłannik’. Zob. SLA 30, Urbas 24, LEW 12, ALEW 47, ĖSBM 1, 130n. Pominięte w LKŽ. Zob. też *apāstalas*.

apāštalas 1, 3 p.a. ‘apostoł’ (m.in. MŽ, DP), war. *apāštolas*, *apōštolas*, *apōštalas* — zapoż. ze stblr. *apoštoľ* (war. do *apostol*) ⇐ stpol. *aposztol* (⇐ stczes. *apoštoľ*). Zob. też SLA 30, Borowska 360n., LEW 12, ALEW 47, POLŽ 206n. Łot. *apustulis* ⇐ śrdn. *apostel* (Jordan 54). — Drw. *apāštalystē* DP ‘apostolstwo’, *apāštališkas* DP ‘apostolski’, *draugapāštalas Póvilas* DP 610₃₀ – kalka ze stpol. *spółapostoł Paweł* (por. nwn. *Mitapostel* m.). Vb. denom. *apaštaláuti* ‘być apostołem, apostołować’. — N.rz. *Apaštēlē*.

apcācas 2 p.a. gw. ‘obcas’ (*Bespardydamas į akmenis, visus apcacūs nudaužiau* ‘Uderzając w kamienie, zbiłem całe obcas’) — ze zmiany *apsācas (asymilacja s-c > c-c), co zapożyczone z blr. gw. *absác*, -a (⇐ pol. przest. *obsac*, *absac* ⇐ nwn. *Absatz* m. ‘część buta’, WDLp, s.v. *obcas*). War. *absōcas* DVŽ. Zob. też ĖSBM 1, 61. — Miejsce akcentu w war. *āpsacas* ‘obcas’ wskazuje na zapożyczenie wprost z nwn. *Absatz* (GL 26; brak w LKŽ). Osobno zob. *apsōtis* (*apsōcis*).

apceņgos 1 p.a., *apcāngos*, -u 1 p.a. f.pl. gw. ‘obcęgi’ — zapoż. z pol. *obcęgi*, starsze *obcągi*, *hebcągi* (⇐ nwn. *Hebezange* f., zob. WDLp, s.v. *obcęgi*, Boryś 370, POLŽ 207). Możliwe pośrednictwo białoruskiego polonizmu *apcēnhi*, *apcēnki* (por. PzB 1, 97). Zob. też *apcūgai*.

apcūgai, -u 2 p.a. m.pl. ‘obcęgi’, też f. *apcūgos*, -u 2 p.a. (*Be apcūgu vinies neištrauks* ‘Bez obcęgów gwoźdźnia nie wyciągniesz’) — zapoż. z blr. *abcuhi*, -oŭ, por. stblr. *obcukgъ*, pl. *obcugi* ⇐ pol. *obcęgi*, *obcągi* (ĖSBM 1, 62). War. z *ṭ* > s: *apsūgos* KRŽ; z wtórną palatalizacją: *apciūgai*, *apciūgos*. Zob. też *apceņgos*.

āpdas, *ābdas* DP ‘ubior, odzienie, przyodziecie’ — analiza: *apd-a-s*, drw. od neoosnowy wynikłej z reanalizy *apd-* + *-é-*, wzorowanej na czas. sekundarnych na *-é-* (np. *penėti* ⇒ *pēn-a-s*). Por. vb. cps. *ap-dē-ti* ‘odziać czym, obłożyć, otulić’. Paralele: *iñdas*, *iždas*, *pādas*, *ūždas*, zob. SBS II, 140n. Osobno zob. *apydžia*. Derywację sb. postvb. od *apdėti* dopuścił ostatnio ALEW 47. Całkiem inaczej LEW 92 i NIL 10: analiza *āp-d-as* i wywód z pie. tematu *-d^h₁-ó- (rzekomy drw. na -o- od st. zanikowego do *d^h₁- ‘kłaść’).

apdavaĩ, -ũ 3 p.a. m.pl. 1. ‘zioła znachora, wywar z ziół podawany podczas zamawiania choroby’, 2. ‘trucizna’ (*Šuva nuo apdavĩ pastipo* ‘Pies zdechł od trucizny’). War. *āpdavos* 3 p.a. f.pl., por. *Kai įsimyli, tai ir be apdavĩ įsimyli – ką čia, burtai!* ‘Kiedy się zakochujesz, to i bez «apdavos» się zakochujesz – jakież to czary!’ Drw. od neoosn. *apdav-*, wyabstrahowanej z formy prt. *āpdaviau* do *apduoti* ‘urzec kogo, oczarować; otruć’. Zob. *dav-* i *duoti*.

āpeigos, -u/-ũ 1, 3 p.a. f.pl. ‘obchody, obrzędy’ — drw. na -gā- od vb. cps. *apeĩti* ‘obejść, obchodzić, oporządzać (bydło)’. Zob. *eĩti*.

āpgamas 3 p.a. ‘piętno wrodzone, plamka na skórze od urodzenia, pieprzyk’, SD *apigamas* «znamię przyrodzone» — formacja z suf. -a- i SO *gam-* ⇐ *gem-/gim-*, por. vb. cps. *apsigimti* ‘urodzić się z jakąś właściwością’. Por. podobnie zbudowane derywaty apofoniczne, z prefiksami wywodzącymi się z prewerbiów: *išgamas* stlit. ‘wyrodek; niecnotliwy’: *nuog tų išgamų savų* DP 573₂₈ ‘od tych wyrodków swoich’, *tie piktieji išgamai ir bedievieji hipokritai* DP 191₃₀ ‘ci źli a niecnotliwi a niezbożni hipokryci’; SD «odrodek, wyrodek» (z innym tematem: *išgama* ‘wyrodek, łotr, nikczemnik’), *pāgamas* ‘łożysko płodu; wcześniak; cecha wrodzona, dziedziczna; potomek’, *priegamas* ‘znamię na ciele’, *prigamas* ‘właściwość wrodzona’ (*Jo prigamas toks, t.y. jis taip prigimęs* JU ‘Taki się urodził’). — Deprefigowanym derywatem jest prawdopodobnie *gāmas* gw. 1. ‘natura, przyroda’ (*Pavasari visas gāmas atsigimė, t.y. atgijo* JU ‘Wiosną cała przyroda ożyła’), 2. ‘charakter ludzki’, 3. ‘znamię na ciele’, 4. ‘wyrób (np. ubranie, buty)’. Por. typ *šāras* ⇐ *pāšaras*; *šlaĩmas* ⇐ *atšlaĩmas*. — Z suf. -u-: *gamūs*, -i ‘owocny’, *išgamus* SD¹ «odrodek, degener».

apgēlaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. 1. 'zwyczaj odwiedzania położnicy po porodzie przez zamężne kobiety, zwykle z jakimś poczęstunkiem a. upominkiem' (war. *āpgēlēs* 3 p.a., *apgēlos* 1 p.a.), np. *Žmona nuėjo pas seserį apgēlaĩs su pyragais* 'Żona poszła z ciastami odwiedzić siostrę położnicę'. *Atėjo apgēluōs kaip svočia* 'Przyszła jako swatka odwiedzić położnicę', 2. 'przyniesiony położnicy poczęstunek': *Reiks nešti apgēlũ* 'Trzeba będzie zanieść położnicy poczęstunek' (przynoszono ciasto, jajecznicę, ser, miód, a dla noworodka – mydło, ubranko a. pieluchy). Brak w LEW. — Budowa *ap-gēl-aĩ* wskazuje na pokrewieństwo z wyrazem *gēla* 'silny, kłujący ból, kolka; ból w kościach' (zob.) oraz z takimi złoženiami, jak *dantigēla* 'ból zęba', *saũsgēla* 'reumatyzm' i *širdgēla* 'ból serca; zmartwienie'. To prowadzi do przypuszczenia, że wyraz *apgēlaĩ* oznaczał początkowo 'bóle porodowe'. Z tego rozwinęły się znaczenia pochodne: 1° 'poród', 2° 'czas po porodzie, połóg' i w końcu 3° 'odwiedziny u położnicy w połogu'. Wyraz *apgēlaĩ* ma wiele synonimów: *palankỹnos* (⇒ *lankỹnos*), *patekỹnos* (*patekēlaĩ*, *patekỹlai*), *radỹnos* i *adviēdzinos* (zob. LEEŽ 22). NB. Na oznaczenie 'czasu po porodzie, połogu' jest współrzenny wyraz *ātgelos* f.pl. 'kilkudniowy odpoczynek po urodzeniu dziecka', por. *Ātgelos atgēlōm nelygu: kita ir trijų dienų neguli, o kitai ir devynių maža* '«Atgēlos» bywają różne, jedna [położnica] trzech dni nawet nie leży, a innej dziewięciu dni jeszcze mało'. Zob. też *šėšios*, *ušios*. — Vb. denom. *apgēlėti*, -ju, -jau 'odwiedzać matkę po urodzeniu dziecka, nieść jej coś do zjedzenia'.

apýbrėkšmis, -io 1 p.a. 'pora, kiedy jest szaro, ciemnawo, szarówka, wczesny zmierzch' — dewerbalny rzeczownik z suf. *-mĩa-* i wzdłużoną prepozycją *api-* ⇒ *apy-* od vb. cps. *apibrėkšti* 'zmierchnąć się' (zob. *brėkšti*). Drw. *apýbrėkšmiais* adv. 'o zmierzchu'. Z innym tematem: *apýbrėkšmas*: *Grižo apýbrėkšmu* 'Wrócił o zmierzchu'. — Z inną prepozycją: *priešbrėkšmis* 'czas przed zmierzchem', od vb. cps. *pibrėkšti* 'zmierchnąć się'. Por. *apýbrėškis*, *apýaušris*, *apýušris*.

apýbrėškis, -io 1 p.a. gw. 'zmierzch', *apýbrėškiu* adv. 'o zmierzchu' — dewerbalny drw. z suf. *-ĩa-* i wzdłużoną prepozycją *api-* ⇒ *apy-* od vb. cps. *apibrėkšti* 'zmierchnąć się' (zob. *brėkšti*). Por. *apýbrėkšmis*.

apýdamė lub *apidamė* (p.a. nieoznaczony): jest to dwójaka lekcja zapisu <apidame> SD¹ «siedlisko» (syn. *sodyba*). — N.m. *Apìdemis*, *Apìdemiškės*, n.jez. *Apìdemė*, *Apìdemis* — z członem *-dem-*, zapewne wtórnym w pozycji nieakcentowej. Do porównania stoją następujące formacje: *apýlinkė* m.in. 'najmniejsza jednostka administracyjna' (*apleĩkti* 'otoczyć'), *apýežerė* 'przestrzeń wokół jeziora', *apýkaimė* 'okolica', *apýkiemis* a. *apýkiemė* 'najbliższe sąsiedztwo, najbliżsi sąsiedzi', *apýkalnis* 'miejsce przy górze, wzgórzu'. — Rzadsze są złożenia z członem *api-*, np. *apidaržė* 'miejsce wokół sadu a. domu', *apikaimė* 'okolica'. — Szyrwidowe hapax legomenon <apidame> można uznać za archaizm, który polega na utrzymaniu leksemu *dam-* 'dom' w formie odziedziczonej (por. słow. *domũ* 'dom'), czyli takiej, która nie została jeszcze zasymilowana w *nam-* (por. *namaĩ*). Etymologicznym znaczeniem wyrazu *apýdamė* będzie więc 'to, co stanowi otoczenie domu (*dam-*)'. Współczesny odpowiednik *apýdamė* jest zaświadczony jako *apýnamė* 'miejsce wokół domu'. — Nie jest jasne zakończenie *-ėmė*, które ukazuje się w takich formach gwarowych, jak *apýdėmė* 'małe poletko położone między budynkami gospodarskimi' i *apidėmė* 'zagon ziemi między dwiema zagrodami, używany jako wygon dla bydła i świń', n.m. *Apìdėmė* 2x, *Apýdėmis*. Do tego drw. wsteczny deprefigowany: gw. *dėmė*, który oznacza m.in. 'położenie jakiegoś miejsca': *Čià graži dėmė* 'To ładne miejsce'. Por. *apýdaira* ⇒ *dairà*.

apýdžia 1 p.a. gw. 'tyczka do chmielu'. Analiza: *apýdž-ĩa*, drw. na *-jā-* od neoosn. *apid-*, którą wyabstrahowano z formy *apidėti* w następstwie reanalizy vb. cps. *api-dė-ti* 'obłożyć czym, odziać' na wzór czasowników na *-ė-*. Paralele słotwórcze: *nuodžia*,

pradžią. Wytworzeniu derywatu nominalnego towarzyszyła zmiana *api-* (vb.) na *apy-* (sb.), czyli wzdłużenie samogłoski prepozycji, podobnie jak np. w *apibrėkšti* ⇒ *apýbrėškis*. — Drw. akcentowy: *apydžią* 2 p.a. wsch.-lit. ‘miejsce, gdzie rośnie chmiel, chmielnik’. War. *apýdė* 1 p.a. Droga proporcji analogicznej *apyniaĩ* (‘chmiel’) : *apydžią* = *apvyniaĩ* (‘chmiel’) : *x* powstał war. *apvydžią* 2, 3 p.a. ‘chmielnik’ (por. n.rz. *Apvydžią*).

apiẽ praep. z acc. ‘koło, wokół; o (kim, czym)’, np. *Apsirišk skėpetą apie kàklą* ‘Obwiąż sobie chustkę wokół szyi’. *Apie Kaūną visai nelijo* ‘Koło Kowna deszcz wcale nie padał’. *Apie tavė kalbėjome* ‘Mówiliśmy o tobie’. War. *āpė, apẽ*, z aferezą: *pẽ*. Według GJL III, § 696 pierwotnym brzmieniem przyimka i przedrostka było **api* (zob. *ap-*), zaś forma *apiẽ* wytworzyła się dopiero pod wpływem *priẽ*. Zdaniem Tremblaya, p.l. *apiẽ* może być formą dat.sg. do rzeczownika pierwiastkowego *pie*. **h₁ops* ‘to, co ujęto, co zostało objęte’.

apiekà 2 p.a., gen.sg. *apiėkos* stlit., gw. ‘opieka’ — zapoż. ze stbłr. *opeka*, por. błr. *opėka*, -i. — Drw. *apiekuĩnas* ‘opiekun, osoba sprawująca z ramienia sądu opiekę nad małoletnim’ (*Kai tėvai mirė, vaikams paskyrė apiekuĩnũs* ‘Gdy rodzice umarli, wyznaczono dla dzieci opiekunów’) oddaje stbłr. *opekun*, por. błr. *apjakũn*, *apekunà*, ros. *opekũn*, ukr. *opikun*, *opikũn*. Zob. SLA 30, ALEW 47. — Wsch.-lit. *apekuĩnas* (ZS 6) pokazuje *e* zam. *ie* (podobnie w *arelkà* ob. *arielkà*).

apiekuĩnas 2 p.a. stlit., gw. ‘opiekun, osoba sprawująca z ramienia sądu opiekę nad małoletnim’ (*Kai tėvai mirė, vaikams paskyrė apiekuĩnũs* ‘Gdy rodzice umarli, wyznaczono dla dzieci opiekunów’) — zapoż. ze stbłr. *opekun*, por. błr. *apjakũn*, *apekunà*, ros. *opekũn*, ukr. *opikun*, *opikũn*. Por. POLŽ 208 (z pol.). Brak w LEW. — Wsch.-lit. *apekuĩnas* (ZS 6) pokazuje *e* zamiast *ie* (podobnie w *arelkà* ob. *arielkà*). Na to są poświadczenia już starolitewskie, zob. SLA 30, ALEW 47.

apierà, *afierà* 2 p.a., gen.sg. *apiėros* stlit., gw. ‘ofiara, darowanie czegoś na jakiś cel’ (*Kokia viera, tokia apierà* ‘Jaka wiara, taka ofiara’), DP *afiera* ‘ofiara’, SD *afiera* «ofiara powszechnie», *afiera pagono* «ofiara pogańska bydła» — zapoż. ze stbłr. *ofjara*, -y ‘ofiara’ (war. *ofera*, *ofira*, *oxvera*), por. błr. *axvjàra* ⇐ pol. *ofiara*, *ofiera* (⇐ stczes. *ofėra* ⇐ stwn. *opfar*, *offar* n.). War. m. *afieras* BRB. NB. Obecność obocznej grafii <Ce>: *afferar* MŽ, *afferavoket afferar* SP, wskazuje na to, że pisownia <Cie> nie oddaje dyftongu lit. *ie*, lecz sekwencje /C’a/ lub /Cja/ ⇐ stbłr. *Cja*, zapisane przy użyciu (polskiej) litery diakrytycznej *i*. Paralele: *pieskà* i *peskà* (⇐ błr. *pjasók*), *piėlčiai* i *pėlčiai* (⇐ błr. *pjálbcy*). Por. jeszcze <ataywiey> PK dla /ataiv’ai/. Zob. SLA 26, 31, LEW 13 i ALEW 48n. — Vb. denom. *apieravóti*, przest. *afieravóti* ‘ofiarować’, por. pol. *ofiarować*, stpol. *oferować*. Neoosn. *afieravo-*: *oferavonė* ‘ofiarowanie’ (stpol. *oferowanie*), *afieravotojas* SD «ofiarnik». — Brak vb. denominativum **afierauti* przemawia za tym, że n.agt. *afieraunykas* ‘ofiarnik’ jest raczej zapożyczeniem ze stbłr. *oferovnik* (⇐ pol. *ofiarownik*) niż rodzimym derywatem (por. *afiernykas* ⇐ pol. *ofiarnik*).

apigalvis, -io 1 p.a. przest., gw. ‘ogłół, uździenica obejmująca głowę końską’, war. *apýgalvis*. SD <apigalwis> «ogłółka na cieleta, łubek», <apigalwi uždemi> «ogłółwie kładę». Od zwrotu przyimkowego *apie galvą* ‘wokół głowy’, zob. *ap-* i *galvà*. Paralele: *apinasris*, *apýsnukis*.

apikōtas 2 p.a. przest. ‘adwokat, obrońca sądowy’, war. *afikōtas* (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *afəkōt* (GL 26, Čepienė 137; pominięte w LEW). Zob. *advokātas*.

apikulos 1 p.a., *apýkulos*, -u 1 p.a. f.pl. gw. 1. ‘wstępnie otluczone, ale niewymłócone zboże’, 2. ‘ziarno z otluczonych snopów’ (*Arklys apikulas ėda geriau kaip dobilus* ‘Koń żre «apikulos» chętniej niż koniczynę») — sb. postvb. na -ā- od vb. cps. *apikulti* ‘otłuc, obić’ (zob. *kulti*). — Zapoz. litewskie w błr. gw. *apikuly* pl. ‘otłuczone snopy, które odłożono do

mlócenia' (PzB 1, 87). — Przen. *apíkula* a. *apýkula* c. 'człowiek niezdarny, niechlujny, leniwy' (⇒ błr. gw. *apíkula*, *apékula* c., PzB 1, 87).

apýlinkė 1 p.a. 1. 'okolica, obszar rozciągający się dookoła jakiegoś miejsca, stanowiący jego otoczenie', 2. 'jednostka administracyjna zwana «apilinką»' (por. bliskoznaczne *apýdamė*, *apýgarda*, *apýkurtas*), 3. 'obłak, wypukła część naczynia, brzusiec' — dewerbalny rzeczownik na -ė od vb. cps. *apilinkti, por. *apleñkti* 'otoczyć, opasać czym'. Zob. *leñkti*, *liñkti*. War. *apýlinkis*; *apielinkė*, *apielinkis*. — Z inną budową: *aplinkà* 'okolica'. War. sonoryzowany: *ablingà*, n.m. *Ablingà* (por. *aplikas* > *abligas*).

apýnasris 1 p.a., *apinasris*, -io 1 p.a. 'ogłów końska, część uprzęży z wędzidłem nakładana na głowę zwierzęcia pociągowego', SD «kaganiec koński; uździenica» (*Apmauk arkli apinasriu* 'Załóż koniowi uzdę'). Od zwrotu przyimkowego *apie nasrūs* 'wokół pyska', zob. *ap-* i *nasraĩ*. Paralele: *apìgalvis*, *apýnosė*, *apýsnukis*. War. *apinasris*, *apinesris*, *āpnasris*. Znacz. etym. 'rzemienie wiązane wkoło pyska; to, co się zakłada dokoła pyska'. Paralela semazjologiczna: pol. gw. *obretka* 'uździenica bez wędzidła, kantar' < *ob-rūt-ūka, por. strus. *rūtū* 'ostrze, szpic, dziób', ros. *rot*, *rta* 'usta, gęba' (ros. gw. *obrót* 'uzda'), słń. *řt* 'szpic, szczyt; dziób łodzi; przylądek, cypel', czes. *ret*, *rtu* 'warga', kasz. *retk* 'cypel, przylądek'. Znacz. etym. 'rzecz zakładana przez pysk, dokoła pyska', zob. Rozwadowski 1959, 301. — War. z insercją *t* do grupy *s-r*: *apinastris* (por. *gaĩstras*, *saustrà*, *austrà*, LD § 242) obok *apinestris*, *āpnastris*. War. z dodatkową insercją *k*: *apinakstris* (por. *gaĩdystė* > *gaĩdykstė*). — War. *apinastris* uległ w gwarach przekształceniu 1° w *aprinastis* (metateza *r*); por. jeszcze war. *aprimestris*, *apimestris* i *aprimestis*, gdzie -*m*- tłumaczy się adideacją do czas. *apimėsti* 'obrzucić, obłożyć czym' (LD § 242, Zinkevičius 1980, 166), 2° w *āpnasrlis*, w czym przejawia się nawiązanie do *narslaĩ* 'ogłów końska' (*idem*, 158), war. *aprinasrlis*. Zob. też Kabašinskaitė 86.

apyniaĩ, -iũ 3 p.a. m.pl. bot. 'chmiel, *Humulus lupulus*' (war. *apynỹs*). SD *privarpau virpčiais apvynius* SD «obtykam ziola, chmiel». Odpowiednik łot. *apīni* m.pl. 'chmiel' (war. *apiņi*, *apeņi*). Wymienione formy wywodzą się z *apvyniaĩ*, *apvynỹs* przez dysymilatywny zanik *v* w zbitce *p-v* (por. *apalūs*). Formacja postwerbalna od vb. cps. *ap-si-vyniōti* 'owijać się, owijać sobie' (zob. *vyniōti*). Znacz. etym. 'roślina pnąca się, wijąca się (wokół tyczki)'. — Drw. *apynýnas* a. *apynójas* 'chmielnik, plantacja chmielu' (por. łot. *apīnājs* a. *apinājs* ts.), *apynójai* m.pl. 'łodygi chmielowe' (por. łot. *apīnāji* ts.), n.m. *Apynójai*, n.rz. *Apỹnis*, *Apynójis*. Cps. *apýnkartė* 'tyczka chmielowa', (por. *kártis*), przen. 'wysoka kobieta'. Vb. denom. *apyniāuti* 'zbierać chmiel', war. *apynāuti*.

apýpenai, -ų 1 p.a. m.pl. stlit., gw. 'trucizna', SD: *apypenai* «jad, trucizna», *ileidžiu apypenus* «napuszczam co iadem», *apypenais pagadinu* ts. — rzeczownik postwerbalny od vb. cps. *apipenėti* m.in. 'zatruc pokarmem, otruć' (SD *apipeniu* «truię kogo»). Zob. *penėti*. — Inna budowa: *apýpenas* 'żywienie' (*Menkas apýpenas paršų* 'Marne żywienie świń') ⇐ *apipenėti*; *niúopenos* f.pl. DP 'trucizna' ⇐ *nupenėti* gw. 'karmiąc doprowadzać do śmierci, truć'.

apývaras 1 p.a., *apivaras* 1 p.a. 1. 'sznurek służący do przywiązywania łapcia do nogi, tzw. oborka', 2. SD «binda u czapki» — formacja z suf. -*a*- i SO *var-* ⇐ *ver-*, por. vb. cps. *ap(i)-vérti* 'przewlec rzemyk przez dziurkę w skórze trzewika'. War. f. *apivara*, *apývara*, też *āpara* (*Nuvyk aparą ir apverk naginės; pulti į āparas* 'ukorzyć się'). W kwestii etymologii zob. s.v. *vérti*. — W słowiańskim odpowiednią formacją jest psł. *ob-vora, por. ros. *obóra* 'sznurek u łapcia, oborka', ukr., błr. *obóra* 'cienki sznurek'. Obok tego psł. *sũ-vora: pol. *swora*, *sfora* 'smycz do wodzenia wyżłów a. chartów', ros. *svórka* ts. Zob. BSW 352, REW II, 243. — Tu też *āpvaras* 1. 'powróż u sieci' (war. *apvarė*), 2. 'lina łącząca żagiel z masztem',

3. ‘oborka u łapcia’, *āpvara* a. *apvarā* ‘sznurek do nanizywania liści tytoniu a. koralu; rzemyk u trepa; oborka u łapcia; tasiemka przy kapeluszu’, ⇒ *apvárka* a. *apvárkas* ‘sznurek lub rzemyk u łapcia’ (suf. -k- przypomina pol. gw. *oborka*), *įvara* 1. ‘otwór do nawleknięcia’, 2. ‘gruba nić, którą się przewleka pod skórą celem uwolnienia ropy z wrzodu’. Podobnie zbudowane drw. apofoniczne, z prefiksami wywodzącymi się z prewerbiów, wymieniono s.v. *vāras*.

apkà 2 p.a., gen.sg. *āpkos* wsch.-lit. ‘pętelka na guzik’ (DVŽ) — zapoż. z błr. gw. *hápka*, to z *hápka* XVI w. ⇐ pol. *haftka* ‘zapinka składająca się z haczyka i pętelki/uszka’ (stpol. też *aftka*). Por. ĘSBM 3, 51n., Sławski I, 390. Zob. też *aplikas*.

apklēpti, *apklēpiu*, *apklēpiu* stlit. ‘pojąć, zrozumieć, np. słowo Boże’ (WP, BRB) — fonetyczny wariant do *apglēbti*, wywołany desonoryzacją *apgl* > *apkl* (zob. *glēbti*). Por. ALEW 49.

apkroja: SD <apkroya> «obłogi, impedimenta itineris» [‘ciężary, bagaże, szczególnie wojskowe’, Sw]²⁹ — rzeczownik postwerbalny od neosn. *apkroj-* jak w vb. cps. **apkrōju*, *-*krōjau*, *-*krōti* ‘obkładać czym, składać na kupę’. Porównywalna budowa w łot. *krāja* ‘oszczędność; zapas’ ⇐ *krāju*, *krāt* ‘zbierać, skupiać; oszczędzać’, < pie. **kreh₂-* ‘gromadzić, zbierać’ (LIV² 367, z uwagą ‘tylko bśl.’). Inne paralele: *jōja* ⇐ *jōju*; *kļojā* ⇐ *kļōju*; *vejā* ⇐ *vejū* (*výti*) i *vējas* ⇐ *vēju*. Do zanikłego inf. **krōti* należy *krósnis* (zob.). Odmienne stanowisko zajmuje ALEW 49: uwzględniając okoliczność, że <apkroya> jest hapaksem, można tu podejrzewać błąd drukarski zam. <apkrowa>; to miałoby prowadzić do *apkovā* ‘ładunek’ ⇐ *apkrāuti* ‘obłożyć, obładować’.

apkvāipti, *apkvāipstū*, *apkvāipaũ* gw. ‘tracić dech, dusić się’ — formacja z innowacyjnym SP/SO *kvaip-*, utworzonym od SZ *kvip-* ⇐ *kvep-*, por. *kvēpti* ‘wdychać i wydychać powietrze’. War. sonoryzowany: *gvaĩbti* (zob.). — Drw. 1. *kvaipýti* *arklius* caus. ‘dawać wytchnienie zdyszonym koniom’, refl. *nusikvaipýti*: *Stabtelēk, kol arkliai nusikvaipýs* ‘Zatrzymaj się [i poczekaj], aż konie odetchną’, 2. *kvaipstýtis*: *Arkliai išsikvaipstē* ‘Konie odetchnęły, odsapnęły’ (syn. *išsikvapstýti*). Z uwagi na to, że SP/SO typu *ai* ⇐ *i* (*e*) z reguły ukazuje się w czas. sekundarnych (por. np. *klaipýti* ⇐ *klipti*, *klep-*; *vaipýtis* ⇐ *vīpti*, *vep-*), zachodzi podejrzenie, że inchoativum na -*sta-*, *apkvāipstū*, zostało dotworzone do caus. *kvaipýti*.

aplamà 3 p.a. gw. ‘całość’: *Žemė vienoj aplamōj* ‘Ziemia w jednym kawałku’. War. *āplamas*: *Mūsų ūkis ant vieno aplamo, tai ir šeimynos mažiau tesamdome* ‘Nasze gospodarstwo [jest] na jednym kawałku [ziemi], to i parobków mniej już najmujemy’. Formacja dewerbalna z suf. -*ā-*, -*a-* i SO *lam-* ⇐ *lem-*, zob. *lémti* (*aplémti*). Nawiązanie w łot. *lams* a. *lama* 1. ‘ryczałt’, por. *uz lamu pīrkt* ‘kupić ryczałtem, hurtem, w całości, w dużej ilości’, 2. ‘akord’, por. *uz lama strādāt* ‘pracować na akord’. — Drw. *āplamas*, -*ā* ‘ogólny, powierzchowny’, ⇒ *aplamaĩ* adv. ‘w ogóle, ogółem; w przybliżeniu, pobieżnie’, *aplamaĩs* adv. ‘pobieżnie, po łebkach’, *āplamu* adv. ‘powierzchownie, z grubsza, niedokładnie; (wszyscy) naraz, razem’, DP ‘w obec, pospolicie’.

aplēisti, *aplēidžiu*, *aplēidžiau* ‘zaniedbać (pracę), zapuścić (ogród), zostawić bez dozoru, porzucić (zajęcie), stlit. też ‘porzucić kogo, opuścić’, SD *apleidžiu* «odbiegam kogo w potrzebie» (syn. *pametu*), «opuszczam co; przepuszczam człowieku; zaniedbawam czego», *aplēisti pasauli* ‘zejść z tego świata’ — jedna z formacji prewerbialnych czasownika *lēisti* (zob.). — SO *laid-*: *apylaida* SD «niedbalstwo; opuszczenie od kogo; zaniedbanie czego», *apylaida prietelystēs* SD «ostąpienie przyjaciela» ⇐ *apilēisti*; *aplaidūmas* ‘niedbałość,

²⁹ Por. pol. XVII w. *obłogi, ktoremi się kto okłada, zawady podrożne* (Knapski).

niechlujstwo', *aplaiduo* SD «odstępca», *aplaidùs* 'niedbały, niechlujny'.

aplikas 2 p.a., *āplikas* 1 p.a. stlit., gw. 'haftka, zapinka składająca się z haczyka i uszka' — zapoż. z błr. *haplik*, stbłr. *gaplik* (← pol. przest. *heftlik* ← śrwn. *heftel*). War. f. *aplika* (BRB). Por. Būga, RR II, 143, SLA 31, ALEW 49, ĖSBM 3, 51. SD <aplikas> «haftka», <usele apliko> «kobyłka u pętlic, haftek». War. *ōplikas*, f. *ōpleka*; sonoryzowane: *āblikas*, *ābligas*, f. *ōplega* (paralele na to podał Urbutis 1981, 195). Zanik *h-* jak w *adynà*, *ākselis*, *āndlius*. Zob. też *apkà*.

apliņk praep. z acc. 'do(o)koła, naokoło' (*Susēdo visi apliņk stālq* 'Zasiedli wszyscy dokoła stołu'. *Reiķs važiūoti apliņk ēžerq* 'Trzeba będzie jechać dookoła jeziora') — ze skrócenia przysłówka *apliņkui* 'naokoło'; *aplink eimi* SD «kołę, kołem idę, krążę». Por. *apleņkti* m.in. 'ominąć, obejść' (GJL III, § 776). Zob. *leņkti*, *liņkti*, *liņk*.

aplūokas 1 p.a. žm. 'ogrodzenie przy domu, gdzie pasą się zwierzęta domowe' — zapoż. z łot. *aplūoks* m.in. 'ogrodzony wybieg dla koni' (por. Urbutis 2009, 321). NB. Letonizmem jest też synonimiczny wyraz *laīdaras* (zob.). Por. rodzime *diēndaržis*. Sb. *aplūoks* w prymarnym znac. 'wygięcie, krąg', *aplūoku apvilkt* 'zatoczyć krąg' stanowi drw. postwerbalny do *aplūocīt* 'zginając otoczyć' (por. lit. *lankyti*, *aplankyti*). — Drw. *kiaūlapluokis* 'ogrodzenie dla świń' (por. *kiaūlē*), *veřšapluokis* 'ogrodzenie dla cieląt' (por. *veřšis*).

apmaldaī, -ū 3 p.a. m.pl. 'drużbowie panny młodej, którzy po weselu pozostawali przy niej przez jeden dzień i pocieszali po rozstaniu z najbliższymi' — sb. postverbale od vb. cps. *apmaldyti* 'uspokajać, pocieszać; łagodzić (ból)', por. *maldyti*. Synonimem *apmaldaī* są *aprimaī* (zob. *rimti*). Zob. też *mitulys* s.v. *misti* I.

āpmaudas 3 p.a. 1. 'irytacja, złość, niezadowolenie' (*iš āpmaudo* 'ze złości'), 2. 'troska, niepokój, zmartwienie', DP 'smętek, frasunek'; war. f. *āpmauda*, *apmauda* — sb. postverbale od vb. cps. **apmaudyti*, co było iterativum do *apmaūsti* 'dokuczyć, zbrzydnąć' (zob. *maūsti*). Por. *āpdaras* ← *apdaryti*; *ātrařas* ← *atrařyti*; *pasmaigà* ← *pasmaigyti*. LEW 420 wywodzi wprost z *maūsti*; brak w ALEW. — Drw. *apmaudingas* 'zirytowany, zły, mściwy', *apmaudūs* 'rozzniewany, rozzłoszczony; niepokojący, irytujący'. Vb. denom. *apmaudāuti* 'złościć się; martwić się', *apmauduoti* DP 'frasować się'.

aprač stlit. praep. z gen. 'oprócz, außer' (*nieka negirk aprač Dieva* MŽ 388₆ 'nie chwal nikogo prócz Boga') — zapoż. ze stbłr. *opročb* (war. *oproče*, *oproča*), por. błr. *apróč* ob. *apračà*, stpol. *oproc* (SLA 31, LEW 13n., ALEW 50, ĖSBM 1, 134). Osobno zob. *aprič*. — Drw. uzupełniony sufiksem lit. -iai: *apračiai* 'oprócz'.

apranikà 2 p.a., gen.sg. *apranikos* LzŽ 'wierzchnie ubranie, płaszcz' — zapoż. z błr. gw. *apranixa*, -i (PzB 1, 91).

apražnykas stlit. hapaks: SD¹ <apražnykas> «jarmark, mercatus», <apražnykas> «kiermaß, encaenia, initiales feriae, dedicatio, festu[m]»³⁰ — forma zmieniona z **pražnykas* lub **prāžnykas* (por. *prožnykas* DP), co oddawało zapożyczone pol. XVI w. *prażnik* 'święto' (*Bo prawie w ten dzień święty na Prażnik trafiło sie to jego wybieganie*, Stryckowski 1582), por. SPXVI XXX, 240 (znane od 1390 r., zob. SSTP VII, 50). W SPXVI odnotowano także użycie wyrazu *prażnik* łącznie z jego synonimem *kiermasz*, por. *A czymże cię na tym Kiermaszu, albo na tym Prażniku czestować będe?* (Orzechowski 1564), *Encoenia Kirmesz Kiermasz* [albo] *Prażnik* (Artomiusz 1591)³¹. Por. jeszcze pol. gw. *prażnik* 'odpust, święto

³⁰ Mylny jest odczyt *praznykas* w PAŽ 360.

³¹ SPXVI X, 303 definiuje *kiermasz* jako 'uroczystość z okazji rocznicy poświęcenia kościoła, połączona z

patrona cerkwi miejscowej' (SGP IV, 344, m.in. z Chełmszczyzny). Wyraz polski jest rutenizmem, oddaje ukr. *práznyk*, błr. *práznik* 'święto; czas wolny od pracy' (stbłr. *praznik* ob. *prazdnik*, strus. *prazdnikū*). SPXVI wymienia *prážnik* wraz z war. *prážnik*. Pol. *ż* może być objawem hiperpoprawności na tle mazurzenia. Tymczasem lit. *ž* wydaje się dwuznaczne: może oddawać pol. *ż*, ale może też być substytucją polskiej palatalnej *ź*, podobnie jak w zapoż. *ažnyčia* SD «ozdownia, ozdnicia» ← pol. XVI w. *oźnica*. — To, co w *apražnykas* wygląda jak protetyczne *a-*, może świadczyć o transpozycji słowotwórczej, takiej mianowicie, która włączyła pożyczkę do serii litewskich wyrazów z prefiksem *ap-*. Por. *apsabà* ← *asabà*; *apsviečioti* DP za pol. *oświadczać*; *aprūsas* BRB zam. *abrūsas*; *atstražnūs* za pol. *ostrożny*. Pominęte w LKŽ, SLA, LEW, ALEW i POLŽ; uwzględnione za to w PAŽ 31. Zob. też *prožnykas* oraz *atlaidaĩ* II i *kermōšius*.

aprič przest. 1. praep. z gen. 'oprócz' (LEX 'außer halb, ohn'), 2. adv. 'osobno, oddzielnie' (*Vandenį virink aprič ir pieną aprič* 'Wodę gotuj osobno i mleko osobno') — zapoż. ze stbłr. *opričb*, *opričb* 'oprócz; osobno', por. błr. gw. *aprič*, *apryč* (SLA 32, LEW 13n., ALEW 50, ĖSBM 1, 134). Por. ros. *opričb*, gw. *opriči*. — Adi. *apričnas* 'oddzielny, osobny' (CHB) ← stbłr. *opričnyj*, *opryčnyj*, por. strus. *opričnyj* (ALEW, l.c.). Zob. też *aprač*. — Drw. *apričnai* adv.: *Kožnas apričnai savo lauką tur* 'Każdy z osobna ma swoje pole'.

āprubas 1 p.a., *āpruba* 1 p.a. przest. 1. 'grunt chłopski w jednym kawałku', 2. 'gospodarstwo położone z dala od wsi', por. *Jis šiomet išėjo iš kaimo ir pasibudavojo toli laikuose ant jam duoto aprubo* 'On w tym roku odszedł ze wsi i pobudował się daleko wśród pól na przydzielonym mu «aprubas»' *Mūsų visa žemė āpruboje* 'Cała nasza ziemia jest w «aprubas»' — zapoż. ze stbłr. *obrubb* 'własność ziemiska nadana komu w jednym kawałku' (XV-XVI w., HSBM), por. ros. *obrúb*, *-a* hist. 'nadział gruntu', termin administracji carskiej z początku XX w. (SRNG). War. *aprubys*, *āprubė*.

apsakà 3 p.a., *āpsaka* 1 p.a. gw. 'woda zalegająca po powodzi w dolinach i zagłębieniach' — prymarne nomen na SO *sak-* ← *sek-* od *apseñka*, *apsėkti* 'opadać, obniżać się – o wodzie w rzece, o wodzie powodziowej' (zob. *sėkti* II). Znaczn. etym. n.act. 'opadanie wody'. Paralele: *bradà* 'bród; wielkie błoto' ← *brendù*, *bristi*; *lankà* 'łąka w nizinie nadrzecznej' ← *lenkiù*, *leñkti* (GJL II, § 43).

apsėdaĩ, *-ĩ* 3 p.a. m.pl. gw. 1. 'czuwanie przy zmarłym' (syn. *budynės*), 2. 'częstowanie swata przez dziewczynę i jej najbliższą przyjaciółkę'. War. *apisėdai*, *apysėdos*, *apsėda*, *apsėdà*. Z **apsėd-a-*, **apsėd-ā-*, nomina actionis od vb. cps. *apsėsti* 'obsiąść, sięść dookoła, sięść gromadnie' (zob. *sėsti*). Paralele s.v. *sėd-*.

apsimėsti, *apsimėtu*, *apsimečiau* 1. 'narzucić sobie, na siebie (okrycie)', 2. 'udawać, usiłować ująć za kogo lub za co, symulować' (*Aš apsimėčiau miegąs, tuo tarpu viską girdėjau* 'Udawałem śpiącego, tymczasem wszystko słyszałem'. *Jis apsimetė nežinančiu* 'Udał, że nie wie') — jeden z drw. prewerbialnych czasownika *mėsti* 'rzucić' (zob.). — Drw. *apsimetamas* 'udawany, pozorny', *apsimėtelis* 'symulant; hipokryta'. — Neoosn. *mest-* (← *mėstas*): *apsimestinis* 'udawany, pozorny, nieprawdziwy'.

apsipapóti, *-papóju*, *-papójau* gw. 'odziać się, ubrać się' (*Ar tu nesuĩlisi, teip apspapojės?!* 'Czy ty nie zmarzniesz w takim odzieniu!'). Niejasne.

āpskritas, *-à* 3 p.a. 'okrągły, zaokrąglony', gw. *apiskritas* (SD *apiskritas* «okolny») — drw. dewerbalny z suf. *-ta-* od SZ *skri-* ← *skrei-*, por. *skrejù* 'obracam się w koło' s.v. *skriėti*. Paralela: *pā-šli-tas* ← *šlejuos*, *šliėtis*. — Drw. *apyskritis* SD¹ «okrąg», *apskritai* adv. 'w ogóle' (por. pol. *okrągło biorąc*; *okrągła suma* 'cała suma'), *apskritai*lis 'człowiek okrągły

jarmarkiem i zabawami'.

na twarzy' (neosuf. -ail- też w stpr. *scritayle* EV 'obwód koła, Volge [Radfelge]', PKEŽ 4, 125). — N.jez. *Āpskritas*, *Apskritys*, *Apskritēlē*. Nazwy łąk: *Apiskričiai*, *Apskrità*, *Apiskritoja*, nazwa błota *Apskričioja*, nazwa góry *Apiskritasai kálnas* (LVŽ I, 150, 156). — Neoapofonia *skrit-* ⇒ *skrait-* wydała stlit. *apskraitas*, por. *Apskraitas žemės, ir kas ant jos gyvena* BRB 'Ziemski glob i to, co na nim żyje. Der Erdboden, und was drauf ist' (ALEW 50). Pod względem semantycznym przypomina to pol. *okrąg ziemi, okrąg ziemski* 'kula ziemiska' (por. łac. *orbis terrarum*) ⇐ *okrążyć* 'wykonać ruch kołowy'. Do tego *skraītas* 'grupa osób, grono, solidarny krąg' (*Savam skraite laikytis* 'Trzymać się [razem] w swoim kręgu').

apsodà 3 p.a., *apsoda* 1 p.a. gw. 1. 'to, w czym osadzony jest jakiś przedmiot, np. łożysko lufy, obsada hebla', 2. 'rama', 3. 'metalowa oprawa, np. cybucha fajki' — zapoż. z pol. *obsada* 'trzonek, oprawa; rama osadzona w murze'. Z tego samego źródła: *apisoda* 1. 'oprawa, obsada, trzonek', 2. bibl. 'załoga, grupa żołnierzy', por. pol. *obsada* 'zespół osób zajmujących wyznaczone stanowisko, personel, załoga' (obok tego pol. *osada* 'załoga (zamku, miasta, okrętu), osada wioślarska'). — Ze zmianą rodzaju: *āpsodas* liter. 'oprawa soczewki, szkła powiększającego', gw. *apsodas* 'kolba (karabinu), oprawa (noża), rama', *apisodas* 'kolba', *apsodai* m.pl. 'oprawa (okularów, fajki, lampy); rama'.

apsōtis, -čio 2 p.a.: transpozycja formy wsch.-lit. *apsōcis* m. 'obcas' (Zs 6; brak w LKŽ) — zapożyczenie z błr. gw. *absác* (⇐ pol. gw. *obsac*, *absac* ⇐ nwn. *Absatz* m. 'część buta', WDLP, s.v. *obcas*). War. *apsōcas* ob. *apsōčius* 2 p.a. DRUŽ 'obcas'. Por. ĖSBM 1, 61, Bańkowski II, 332. Zob. też *apcācas*.

āpstas 2 p.a. stlit. 'dostatek, nadmiar czego, obfitość'. DP 'dostatek, hojność, obfitość, mnóstwo, pełno, okwitość'. SD¹ *apstas* «dostatek; obfitość» (syn. *vaislybė*), «opływanie» (syn. *turtė*), «przelewka», SD «dostatek» (syn. *sutektė, skalsybė, gausybė*), «zbywa, nazbyt iest» — rzeczownik utworzony od neosn. *apst-*, którą wyabstrahowano z *apst-óti*. Taka struktura była produktem metanalizy vb. cps. *ap-stó-ti* 'obstąpić, otoczyć ze wszystkich stron' (por. *stóti*). Paralela: *ātstas* s.v. *atstūs*. Zob. SBS II, 143n. Wątpliwa wydaje się segmentacja *āp-stas* i wywód -stas z tematu pie. *-sth₂-ó- w BSW 281, LEW 14, ALEW 970 i NIL 638. — Drw. *neāpstas* DP 'niedostatek', *apsčiai* adv. 'dużo, obficie, w bród', *apstūs* 'obfity (plon, urodzaj), liczny; obszerny, nieciasny, za duży – o ubraniu, butach' (arbitralny jest wywód *apstūs* z praformy ie. *opi-sth₂- w NIL 647, przyp. 29). Vb. denom. *apstuoti* DP 'obfitować'.

apsūk, *apsukū* praep. z acc. 'dookoła, wokół', np. *Apsūk miēstą apėjome* 'Obeszliśmy dookoła miasta'. *Vaikai apsukū bėginėja* 'Dzieci biegają dookoła'. Forma identyczna z formą przysłówka *apsūk* a. *apsukū* 'dookoła, naokoło' ⇐ *apsukti* 'obrócić', *apsisukti* 'obrócić się, zakręcić się'. Zob. *sukti*.

āpšatas (p.a. nieoznaczony) gw. 'bura, napomnienie, nagana' (*Tu gausi āpšato už karklių neužkėlimą* 'Dostaniesz burę za niezamknięte wrota'). Niejasne.

āptai, -ų 2 p.a. m.pl. przest. 'hafty, wzory, ornamenty wyszywane na tkaninie' (*Dabar jau nė āptų namie nenusimezga* 'Teraz już nawet haftów nie wyszywają [przetykają] sobie w domu'), ze zmiany *āftai, hāftai* — zapoż. z pol. *hafty*, -ów (⇐ śrwn. *haft*, *hafte* m.in. 'spojenie, wiązanie, więzy', zob. Sławski I, 390). Por. polonizm stbłr. *gaftь*. Rodzimy odpowiednik to *adiniaĩ*, zob. LEEŽ 12. — Drw. *haftorius* 'ten, kto haftuje' (CHB) ⇐ stbłr. *gaftarь*, pol. przest. *haftarz* (por. nwn. *Hefter* m.). — Vb. denom. *haftavoti* 'wyszywać, robić hafty' (CHB), gw. *aptavóti* ⇐ stbłr. *gaftovati*, pol. *haftować*, stpol. też *aftować* (⇐ śrwn. *haften, heften* 'spinać, wiązać; szyć'). Neosn. *haftavoj-*: *išsiuvimas arba haftavojimas* DP 322₃₃ 'wyszywanie albo haftowanie'. Zob. SLA 81, ALEW 385, POLŽ 209.

aptaūtėlis, -ė 1 p.a. gw. 'karzeł, karlica': *Aptaūtėlis, kurs nuskurdęs, neauga* JU 'A.,

który zmarniał, nie wyrósł'. Pwk. *taut-* jak w *tautà* 'naród' (zob.), ostatecznie do pie. **teuh₂-* 'przybierać na ciele, mocnieć' (LIV² 639), por. SZ cs. *tyju*, *tyti* 'tyć, tłuscieć', lit. *tūlas* 'mnogi, niejeden'.

aptiekà 2 p.a., gen.sg. *aptiēkos* stlit., gw. 'apteka'. SD: «apteka, myropolium, pharmacopolium», *mokslas aplink aptiekos daiktų, aptiekos žinia* «aptekarska nauka, unguentaria» — zapoż. ze stblr. *apteka*, *obteka*, por. błr. *aptéka*, -i ⇐ pol. *apteka* (SLA 32, ZS 6, POLŽ 210). Lit. 'dyftong graficzny' <ie> na miejscu słow. *e* też w *patiekà*, *kliērikas* i *viēža*. War. *āpteka* 1 p.a., *aptēkà* 3 p.a. Puryści zastąpili *aptiekà* neologizmem *vāistinė*, *vaīstinė* (DLKŽ), dosł. 'miejsce, gdzie się robi leki (por. *vāistas*) i je sprzedaje'. Zob. też *aptiēkorius*.

aptiēkorius, -iaus 1 p.a. — zapoż. ze stblr. *aptekar̃s*, *aptekar̃b*, por. błr. *aptékar*, -a (⇐ pol. *aptekarz*). — Fem. *aptiēkorka* 1 p.a. 'aptekarka' ⇐ stblr. *aptekarka*, błr. *aptékarka*, -i (⇐ pol. *aptekarka*). War. *aptakorkà* LzŽ. — War. *aptiekōrius* 2 p.a. (por. typ akcentowy *gaspadōrius*, *šinkōrius*), wsch.-lit. *aptakōrius* LzŽ. Zob. też *aptiekà*.

apúokas 1 p.a. 'puchacz, duży ptak drapieżny z rzędu sów, *Bubo bubo*'. SD 1. «puhacz», 2. «puszczyk, sowka». Odpowiednik łot. *apuōgs*, *apuoksts* ts. Może onomatopeicznego pochodzenia, podobnie jak np. nwn. *Uhu* m. 'puchacz' (LEW 14). Dalej por. ukr. *púhač*, błr. *puháč* (ros. *pugáč*) — od wykrz. *púhu-puhú* imitującego głos puchacza. Zob. też *yvas*. ALEW 51 wysuwa hipotezę złożenia **ap-* + **uok-* (gdzie **uok-* ma być wrdđhi do *ak-* jak *akis* 'oko'). — Drw. *apúokagalvis* 'o głowie wielkiej i zarośniętej' (por. *galvā*). Vb. denom. *apuokinēti* 'chodzić bez celu', *apúokinti* 'chodzić zamyślnym, zagapiać się'.

āpušē 1 p.a. gw. bot. 'osika, *Populus tremula*'. War. *apušē*, *apušis*, *āpušis*. Wtórny nagłos *e-*: *ēpušē* (liter.), war. *epušē*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *apse*, stpr. *abse* EV 'osika, Espe' oraz słow. *osa* ts. < psł. **opsa* wskazują na praformę bsł. **aps-V-*. Ta zmieniła się na gruncie litewskim w *apuš-* prawdopodobnie pod wpływem *pušis* f. 'sosna' (LEW 14 za Būgą; BSW 11n.: pbsł. **apsā-*). Niewykluczone, że najstarszy refleks lit. **aps-* przetrwał w kilku hydronimach, por. n.rz. *Apsuonā* (sufiks jak w *Agluonā*, *Beržuonā* i *Viržuonā*), *Apsingē*, n.jez. *Apsingis*. Do tego n.m. *Āpsas*, kontrastująca z n.rz. *Āpšē* (Būga, RR III, 626 uważał *Āpsas* z powodu -s- za relikt słoński; za nim Vanagas 45). ALEW 51 rozważa dwie rekonstrukcje: pie. **apseh₂-* lub **aspeh₂-* (zmiennosc pozycji *p* i *s* niewyjaśniona). Tremblay 2005, 126: bsł. **aps^o* należy do pie. **h₂ops-eh₂-*, por. stwn. *aspa*, stang. *aspe*, stisl. *qsp* 'osika' (metateza *ps* > *sp*). — Drw. *apušýnas* a. *epušýnas* 'las osikowy'. — N.rz. *Apušē*, *Āpušis* (ob. *Āpšē*, przez synkopę?), n.jez. *Apušis*. N.m. *Apušýnē* 3x (por. stpr. *Apposyn*), *Apušótas* 7x. Por. stpr. n.m. *Absmedie* (dosł. 'Las Osikowy') oraz *Apuswangen* ob. *Abswangen* (AON 7, 10). — Osobliwy jest war. *lāpušē* (*Žemė čia dar ne paskutinė – lāpušės auga* 'Ziemia tu jeszcze nienajgorsza – osiki rosną'), n.rz. *Lapušiškė*, n.jez. *Lapušninkas*. Zmiana nagłosu przez adideację do *lāpas* 'liść'?

āpvalkas 3 p.a. gw. 1. 'ubranie, odzienie', DP 'odzież', 2. 'łuska ziarna', 3. 'wierzchnia część buta', 4. 'narzuta na łóżko', 5. 'poszewka, powłoczka' — rzecz. postwerbalny od *valkyti*, *vālkīoti* m.in. 'nosić ubranie' (zob.). Odpowiednik łot. *apvaļks* 'ubranie, narzuta na ramiona'. Por. *apviļkti* 'oblec, ubrać kogo'. Pod względem słotworczym można porównać psł. **ob-volkū*, znac. etym. 'to, co okrywa niebo, obłok, chmura', por. scs. *oblakū*, strus. i ros. gw. *óbolok* (war. *óboloko*), czes. *oblak*, pol. *obłok*, pol. gw. *owłok* (BSW 350, REW II, 242). Dalsze paralele s.v. *valk-*. — Drw. *āpvalkalas* 'pokrycie futra, ubiór, odzienie; poszewka', pl. 'bielizna', *apvalkalas kunigų ilgas drobinis* SD «alba kapłańska», *apvalkalas processijose nešiojamas* SD «kapa, którą bractwa nabożne w processjach noszą».

apvalūs, -i 4 p.a. 1. 'okrągły' (SD «okrągławy; okrągło długi, wałkowaty»), 2. 'cały, np. rok', 3. stlit. 'zupełny': *tikra ir apvali liaupsė ir garbė Dievo* DP 320₃₈ 'prawdziwa a zupełna

część y chwała Boska'. War. *āpvalas*, -à 3 p.a. Odpowiednik łot. *apaļš* (zob. niżej). Przymiotnik postwerbalny na -us od *apvalyti, co było iterativum na SO do *vēlti* II m.in. 'wikłać, kudłać, zbijać, spilsniać', zob. *valyti*. Znacz. etym. 'taki, który jest zbity, uklepany, ma kształt kulistej bryły'. Por. LEW 14, ALEW 52. — War. ze zmianą *va > uo*: gw. *apuolūs*. Dysymilacyjny zanik *v* na styku *p-v* wytworzył war. *apalūs*, *āpalas* (por. łot. gw. *apals* 'okrągły') oraz *apolūs*. Por. *apārtē < apvārtē*; *apynys < apvynys*. — Drw. *apvala* SD «okrąg», *apvalaīnas* 'owalny, zaokrąglony', *apvalaīnis* 'przedmiot owalny, cylindryczny; pralnik, walek do ciasta' (n.jez. *Apvalaīnis*), *āpvalias* 3 p.a. 'okrągły' (war. *āpalias*, por. łot. *apaļš* ts.), *apvalinē* SD «gałka», *apvalumas gyvenimo* DP 'zupełność życia'. Forma anaforyczna: *āpvalasai* 'ten okrągły', n.jez. *Āpvalasai*. Vb. denom. *apvalēti*, -ju, -jau 'zaokrąglić się, nabrać ciała', *āpvalinti* 'zaokrąglić przez ociosywanie', *apvalinu* SD «okrągło co czynię». — Lit. *ap-val-ūs* ma odpowiednik w słowiańskiej formacji na SZ *ūil- od pie. *uelH- 'toczyć się, związać się', por. pbsł. *ap-ūil-, psł. *ob-vīl-ū 'zaokrąglony, obły', co następnie zmieniło się w *obilū przez udźwięcznienie *p-u > b-u* i dysymilacyjny zanik *v*³², por. rcs. *obilū* 'rotundus', sch. *ōbao* 'obły, okrągławy', ros. gw. *ōblyj* 'owalny, walcowaty', czes. *oblý* 'owalny, zaokrąglony', pol. *obły* 'mający kształt podłużny i zaokrąglony, walcowaty', przest. *obli* 'okrągły, owalny'. Znacz. etym. 'zaokrąglony przez toczenie, owijanie' (por. Boryś 373).

apvežēti, *āpvežu*, *apvežējau* gw. 'cierpieć, znosić' — formacja duratywna na -ē- do *vežū*, *vēžti* 'wieźć' (zob.). Refl. *apsivežēti* gw. 1. 'mieć ochotę, chęć do czego, móc', 2. 'nie brzydzić się (np. jedząc z jednej miski)'. Obok *vež-* jest równoznaczne *vēž-* (zob. *vēžtis*) i *viež-* (zob. *viēžtis*). — Drw. *apvažā* 'niewrażliwość na rzeczy obrzydliwe, budzące odrazę', *apvažūs* 'nie brzydzący się, nie wzdrygający się'. Zob. też *núovaža*.

apvijā 3 p.a., *āpvija* 1 p.a. 1. 'zwitek służący do zwijania nici w kłębek' (war. *apvijys*), 2. 'trzęcie włókno, pasmo w sznurze, w biczu' — sb. postverbale od *vijōti* 'zwijać, nawijać', co jest iteratywem do *vyti*, *vijaū* (zob.). Paralele: *ātsija*, *sijā*. — Inaczej prefigowane: *īvija* a. *īvijā* 'zwój w kształcie ślimaka, spirala; drzewo spiralnie skręcone', *īvijaī* adv. 'na ukos, w poprzek' (*Atsiguliau īvijaī lovą* 'Położyłem się w poprzek łóżka'), *īvijas* 'kręty, spiralny', SD «kręcący się, zatoczyły, kręcisty» (syn. *īvairus*), «wężykowaty», *īvijas* 'zwitek' (*Gauk īvijā ir susuk siūlus* 'Weź zwitek i zwiń nici'), *īvijiniai laiptai* 'kręcone schody', *pavijā* 'zwitek do nawijania nici; pasmo w skręcanym powrozie', *pavijōs* adv. 'na ukos' (por. n.rz. *Pavijinė*), *prievijā* a. *prievija* 'wić przywiązująca łatę dachową do krokwa i w ten sposób przymocująca słomę na dachu' (Šlapelis 378).

apznáiminti, *apznáiminu*, *apznáimiau* gw. 'dać o czym znać, podać co do wiadomości, zawiadomić, ogłosić co' (war. *apznáimyti*), np. *Jis jamui apznáimino*, t.y. *davė žinią* JU 'On go zawiadomił' — zapoż. z pol. *oznajmić*. LKŽ XIX, 1062 błędnie umieścił ten czasownik w obrębie hasła *znáiminti* 'oznaczyć, opatrzyć znamieniem, znakiem charakterystycznym' (to ostatnie jest vb. denom. od sb. *znaimē*, zob. s.v.).

āpžabas 3 p.a. gw. 'objęcie ramionami, ściśnięcie; rzecz ściśle obejmująca inną'. Z innymi tematami: *apžabā* 3 p.a. 'zakręt, zakos' (*Pievas su apžabomis sunku išsienauti* 'Trudno się kosić na łąkach z zakosami'), *apžabomis* a. *apžabōm* adv. 'obejmując coś z obu stron, okraciem (jechać); chciwie (żreć); niedbale (pracować)', *apžabuī* praep. 'z obu stron' (*Tas kaimas yra apžabuī vieškelio* 'Ta wieś leży po obu stronach gościńca'). Formacje postwerbalne od *apžabinti* 'ochwycić, ogarnąć; chwycić obcęgami, ścisnąć; otoczyć, opasać czym, obwiązać (sznurem)', JU 'objąć jak kleszczami lub paszczą'. Pwk. *žab-* przedstawia

³² Por. scs. *oblakū* 'chmura, obłok' < psł. *obolkū, to zaś z psł. *ob-volkū, znacz. etym. 'to, co powleka niebo' (por. Boryś 373, Mańczak 130). Dalej por. łac. *oportet* 'należy, powinno się' < *op-ūortēt (do *vortō*, *vertō* 'obracam, kręcę').

alternant na SO do *žeb-*, zob. *žēbti*.

āpžarga adv. ‘na oklep, bez siodła (jeździć na koniu)’, SD *apžargomis joju, be balno* «oklep iadę» — skostniałe formy deklinacyjne instr. sg. i pl., pochodzące od abstr. *apžarga, znac. etym. ‘okroczenie, objęcie czego okrakiem’ (por. *apžargiaĩ* adv. ‘okrakiem’). SO *žarg-* jest motywowany przez *apžergti* ‘okroczyć, objąć co nogami, usiąść jak na koniu’ (zob. *žergti*). Por. *slaptà* a. *slaptomis* $\Leftarrow$ *slēpti*.

ar 1. ptk. pytajna ‘czy’: *Aĩ táu ne gēda?* ‘Czy ci nie wstyd?’, 2. spójnik ‘czy, albo, lub’: *Šiaĩp ar taĩp* ‘Tak czy siak’. *Aĩ lỹja, arĩ sniĩnga, vĩs tiėk keliĩusiu* ‘Czy deszcz, czy śnieg, i tak pojadę’. DP *ar* ‘izali, czyli, azaż, zaś, izaż, a więc, abo, albo’ (war. *er*). Odpowiada łot. *ar(i)* adv. ‘także, też’, *ar* praep. ‘z’, stpr. *er prei* (*noũson wangan*) ENCH ‘aż do (naszego końca), biß an (unser ende)’. Pb. **ar* < pie. **h₂er*, por. Beekes 2010, 121, LEW 15. SP *ar* stoi w apofonii do SZ *ir* (zob.). — War. z rozszerzeniami: 1. *ar-bà* (zob.), 2. *ar-gi* ‘czyż’, np. *Aĩgi tu āklas, kad nemataĩ, kuĩ gyvuliaĩ eĩna?* ‘Czyżes ślepy, że nie widzisz, gdzie było idzie?’, 3. DP *ar-gu* ‘czyż’ (por. *juobà, jėigu, negũ* ob. *negi*). Zob. też *agi*.

arbà spójnik ‘albo, lub’: *Jis vĩs veĩkia arbà juōkiasi* ‘On ciągle płacze albo śmieje się’. War. *arbe, arbè*. Zrost *ar* (zob.) z morfemem *ba*, który pojawia się też w przysłówku żm. *juobà* ‘bardziej, tym bardziej, zwłaszcza’. Lit. *ba* przypomina słowiańską ptk. *bo*, ukazującą się w takich spójnikach, jak *a-bo* > stpol. *abo* (zob. lit. *aba*) i *ali-bo* > pol. *albo*. Por. też spójnik pol. *bo* ‘ponieważ’. Stoi w apofonii do *bè* (zob.).

arbas 4 p.a. ZTŽ ‘garb’ — zapoż. z błr. gw. *harb*. Por. *arbatà*. — Vb. denom. *arbytis* ZTŽ ‘garbić się’.

arbatà 2 p.a., gen.sg. *arbātos* ‘herbata’ — zapoż. z błr. *harbāta*, -y ($\Leftarrow$ pol. *herbata*), por. ZS 6, 90, POLŽ 20 (brak w LEW). Zanik *h-* jak w *ālasas, āndlius, arielkà*. War. *arbotà, erbetà*. Zob. też *čėjus*. — Drw. *arbatėlė* ‘skromny poczęstunek, herbatka’ (*pakviėsti į arbatėlę* ‘zaprosić na herbatkę’), *arbatytė* ts., *arbātinė* ‘bar z przekąskami’, cps. *arbātpinigi* m.pl. ‘napiwek’ (por. *pinigai*) – zapewne kalka z ros. *čaevýe* (błr. *čajavýja*) pl.t. ‘napiwek’ $\Leftarrow$ *čaj* ‘herbata’.

arcavóti, arcavóju, arcavójau (war. *aĩcavoti*) gw. 1. ‘jechać konno (ładnie, szybko)’, 2. ‘o koniach: biegać’, 3. przen. ‘o dzieciach: wyprawiać harce, dokazywać, swawolić’ (*Aĩcavoja vaikai po kiemà kaip arkliai*), 4. ‘hasać z kim w tańcu’ (*Tai arcavója, čebatus plėšia* ‘Tak hasają, buty zdzierają’) — zapoż. ze stbłr. *harcovati, harceвати* $\Leftarrow$ pol. XVI w. *harcować, -uę* ‘potykać się, prowadzić utarczkę (przeważnie konno) w pojedynkę, odbywać harce przed bitwą’, także ‘skakać, uganiać się na koniu, popisywać się zręcznością’, przen. ‘szybko się poruszać; robić zamieszanie, kotłować się; robić co się chce’ (SPXVI).

archāniolas DP, *arkāniolas* 3 p.a. przest. ‘archanioł’ — zapoż. z pol. *archanioł* (SLA 33, POLŽ 20n.; brak w ALEW). War. *archanielas* DP ma °*anielas* wyrównane do *anielas* $\Leftarrow$ stpol. *aniel* (zob.). — Osobliwe jest zastępstwo polskiego °*anioł* litewskim °*oniulas* we wsch.-lit. *arkōniuolas* (ZS 7; autor wywodzi to z błr. gw. *arxānjal*, co budzi wątpliwość). — Stlit. *archangelas* DP, lit. przest. *arkāngelas* oddaje stbłr. *arxangelъ*, por. błr. *arxánhel* (ĖSBM 1, 153).

arčią 4 p.a. gw. ‘otwarta, wolna przestrzeń, szczere pole’ (*Ant arčiąs džiovink šieną, ne krūmuose*, t.y. *ant aikštės* JU ‘Susz siano na otwartym miejscu, nie wśród krzaków’). Rekonstrukcja: **artjā*. Przekształcenie dewerbalnego rzeczownika o suf. -*ti-*, **artis*, dat.sg. **arčiai*, w temat na -*ĩā-*. Znac. etym. ‘oranie’ $\Rightarrow$ ‘pole’ (zob. *arti*). Por. *dėčią* ob. *dėtis*; *delčią* ob. *deltis*; *varčią* $\Leftarrow$ **vartis*. W jęz. literackim ustaliła się postać z wtórnym nagłosem *e-*: *erčią* (podobnie w wyrazach *erdvūs* i *eržilas*). W mikrotoponimii poświadczono nazwy

pól *Arčios* b.z.a. i *Erčios* oraz nazwę lasu *Erčià* (LvŽ I, 170 i II, 489).

ardà 4 p.a., *árda* 1 p.a. wsch.-lit. ‘rozstrój, niezgoda, kłótnia, swary; nieporządek, bałagan’ (war. *ařdas*), *árda* c. ‘ten kto jątrzy, wichrzyciel, mąciwoda’ — rzeczowniki postwerbalne od *ardýti* (zob.). Akutowane *árda* zdaje się wskazywać na zanikłe vb. **árdyti* (por. *nárda* $\Leftarrow$ *nárdyti*; *gùnda* $\Leftarrow$ *gùndyti*). Zob. też *ařdas*. — Zapoż. litewskie w błr. *ardá*, starsze *ordá* ‘zgiełk, harmider, bałagan’ (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 47 = Urbutis 2009, 353, Laučjute 52). — Drw. *ardvā* ‘kłótnia, awantura’ (por. *naštā* $\Rightarrow$ *naštva*, ŽD 377). — Z innymi sufiksami: *árdas* ‘zły, gniewny, swarliwy, kłótniwy’ (war. *ardūs* a. *árdus*), *ardesýs* ‘gwar, harmider’, *ardýnē* ‘niezgoda, swary’, *ardūs* ‘kruchy, pulchny (o gruncie), łatwo się kruszący’.

ařdamas 1 p.a. gw. ‘bom, poziome ruchome drzewce przytwierdzone jednym końcem do masztu, służące do przymocowania dolnej części żagla’ — zleksykalizowana forma ptc. prs. pass. na -m- do *ardýti* ‘pruć, rozwalać, wywracać’ (zob.). Por. *kándamas* $\Leftarrow$ *kánda*. War. *ařdumas* (*Su ařdumu reik pastatyti žėglius*). War. *arta* CGL ‘bom, Segel Stange’ stoi pewnie na miejscu **arda*, co było drw. wstecznym od *ařdamas*, *ařdumas*. ALEW 55 dopatruje się tu raczej zapożyczenia fińskiego.

ařdas 4 p.a., zwykle pl. *ardaĩ* 1. ‘żerdzie, na których w łaźni rozkłada się do suszenia len lub zboże’, 2. ‘ilość lnu lub zboża, która mieści się na dwóch takich żerdziach’, 3. ‘warstwa przeznaczona do suszenia’, 4. przen. ‘warstwa społeczna’ (*Valstiečių yra trys ardaĩ: ūkininkai, įnamiai ir bernai* ‘Są trzy warstwy wśród włościan: gospodarze, komornicy i parobcy’), 5. termin bot. ‘piętro roślinne’. Odpowiednik łot. *ārdš*, pl. *ārđi* ‘żerdzie lub belki w suszarni zboża’ — prawdopodobnie sb. postverbale na -a- od neoosn. *ard-* jak w *ardýti* m.in. ‘przewracać, rozrzucać, rozkładać na części’ (zob.). Znacz. etym. ‘to, na czym się coś rozrzuca, rozkłada (scil. do szuszenia)’. Por. *ařdā* ‘rozstrój, niezgoda’. Inaczej LEW 15: miałoby to być zapożyczenie ruskie, por. ros. gw. *árda* ‘wsparte na słupach żerdzie służące do rozwieszania sieci do suszenia’, *árdy* f.pl. ‘przeplot do suszenia lnu’ (zdaniem Anikina 1, 270n. jest to wyraz pochodzenia karelskiego (*ardo*), ale równie dobrze można by przypuścić tu lituanizm. — Cps. *ardābalkis* ‘belka, na której spoczywają żerdzie, *ardai*’ (por. *bālkis*), *ardākilas*, -kila ts. (por. *kilti*), war. *ařdkilas*, *ardkilā*; z uproszczeniem rtk > rk: *ařkilas*, *ařkila*. Do czas. *skilti* m.in. ‘rozdzielać się’ nawiązują war. *ardskilā*, *ařdskilas* i *ařdskelē*.

ardinārija 1 p.a. hist. 1. ‘część wynagrodzenia dawana służbie dworskiej w naturze’ (*Seniau dvarai duodavo dideles ardinārijas* ‘Dawniej dwory dawały wysokie ordynarie’), 2. ‘dożywotnie utrzymanie gwarantowane rodzicom przez dzieci przejmujące ich gospodarstwo, tzw. ekscepcja lub ordynaria’ (*Tėvai, pavesdami ūkę, užsirašė sau nemažą ardināriją* ‘Rodzice, przekazując gospodarstwo, zapisali sobie niemałą ordynarię’). Zapożyczenie z pol. przest. *ordynaryja* w obu wymienionych znaczeniach, zob. Sw III, 824. War. *ordinārija* (*odinārija*), *ardinālija*, *ordinālija*. Możliwe jest pośrednictwo polonizmu stbłr. *ordinarija*, błr. *ardynāryja* ‘wynagrodzenie w naturze, w ziarnie’ (ĖSBM 1, 147). Por. POLŽ 211. — War. zdysymilowany: *andinārija* LzŽ $\Leftarrow$ błr. *andynāryja* (PZB 1, 81, ĖSBM 1, 114).

ardýti, *ardaũ*, *ardžiaũ* 1. ‘burzyć, rozwalać (ścianę, mur), przewracać’, 2. ‘rozbierać (piec, dom), rozkładać na części’, 3. ‘pruć (sweter, spódnice)’, 4. przen. ‘mącić, wprowadzać zamęt, niepokój’. DP ‘burzyć, targać, rozpraszać; kazić (Kościół Boży)’, *ardau* SD¹ «porę, porzę». War. suf. *ardavóti* ZtŽ (por. *kytravóti*, *taravóti*). Cps. *išardýti* ‘wywrócić, wykopać, wyrwać z korzeniem’, DP ‘rozrzucić’, *išardau* SD «rosparam», *išardau tvorų* SD «rozgradzam co», *praardýti maišą* ‘rozpruć worek’, *suardýti* ‘zburzyć, zwalić, zniszczyć; zniweczyć, udaremnić (wesele, czyjeś plany)’. Refl. *ardýtis* ‘o dziecku: bardzo głośno płakać, drzeć się’, też ‘hałasować; kłócić się’. Odpowiednik łot. *ārdīt*, -u, -īju ‘rozrywać na części, na kawałki, rozbijać, rozwalać’. Analiza synchroniczna: *ar-dy-*, causativum z suf. *-dy-*

i SO *ar-* ⇐ *ir-*, por. *irti* II ‘pruć się, pękać’³³. Hipoteza diachroniczna: *ard-y-*, causativum na SO i z suf. *-y-* od neoosn. *erd-*, wyabstrahowanej z prs. intr. **erda*, *érđi* do *éřđeti* ‘pękać, rwać się, pruć się’. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *ordzić* ‘drzeć ziemię, ryć; niedbale wykonywać jakąś pracę polową (orkę, bronowanie)’, przen. ‘korcić’ (Zdancewicz 345). — Nawiązanie w prasłowiańskim **oriti* caus. ‘burzyć’ < pie. **h₂orH-ěje-* (LIV² 271 ‘sich auflösen, verschwinden’; BSW 12), które jednak nie ma obok siebie czas. prymarnego *†orq*. Por. scs. *oriti*, *orjō* ‘obalać, zwalać’, *oboriti* ‘powalić’ (stpol. *oborzyć* ‘zburzyć, zniszczyć; uderzyć, wtargnąć’), *razoriti* ‘rozbić, zniszczyć’ (ros. *razorítb* ‘obrócić w ruinę, zniszczyć, spustoszyć’), *nerazorimŭ* ‘niezniszczalny’. NB. Vaillant III, 416 wychodził raczej od pwk. pie. **er-* jak w gr. *ἀραπεῖν* ‘złączyć razem, spoić, przymocować’, por. notację pie. **h₂er-* ‘sich (zusammen)fŭgen’ w LIV² 269. Znacz. ‘burzyć, rozbierać’ miało się wykształcić w czasowniku złożonym z prvb. *iš-*, jak lit. *iširti* ‘rozpruć się, rozpaść się’. Minusem takiej rekonstrukcji jest to, że przeczy setowemu charakterowi lit. pierwiastka. — Drw. *ardinėti* iter. ‘po trosze rozwalać, rozbierać, np. płot’. Postverbalia: *ardà* (zob.), *ařdas*, pl. *ardaĩ* (zob.), *ardōnė* (zob.). Sb. *ardŭnė* ‘niezgoda, kłótnia’ jest dwuznaczne, ponieważ może pochodzić tak od *ardŭti*, jak i od *ardà* m.in. ‘kłótnia’.

ardōnė 2 p.a. gw. 1. ‘wielki przerebel wyrąbany na jeziorze, służący do połowu ryb’, 2. ‘grząskie błoto’, 3. ‘coś wielkiego (izba, zwierzę)’ — deverbativum utworzone neosufiksem *-onė* od *ardŭti* (zob.). Znacz. etym. ‘rozbijanie, rąbanie (lodu)’. War. *ardonià*. Neosuf. *-onė* został wyabstrahowany z nominów na *-nė*, pochodzących od czasowników na *-o-*, por. np. *kapōnė* ⇐ *kapóti*; *makōnė* ⇐ *makóti*. Zob. też *medžiōnė*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *ordania* ‘nieporządek, bałagan, np. w mieszkaniu’, też ‘bagno, topielisko’ (Zdancewicz 345, Laučjute 81).

arendà 2 p.a., gen.sg. *areñdos* stlit., gw. ‘dzierżawa’ — zapoż. ze stbłr. *arenda* (war. *orenda*, *oranda*), por. błr. *arėnda*, *-y* ⇐ pol. *arenda* przez węg. *árenda* ‘dzierżawa’. War. z aferezą: *rendà*, *randà*. Por. SLA 33, LEW 16, ĖSBM 1, 159, ALEW 54, POLŽ 211n., Bańkowski I, 15. — Drw. *arendōrius* 2 p.a., *areñdorius* 1 p.a. ⇐ stbłr. *arendarŭ*, pol. *arendarz* ‘dzierżawca’. Vb. denom. *arendavóti* ‘dzierżawić, wynajmować’ ⇐ stbłr. *arendovati*, pol. *arendować*.

areštántas 1 p.a., *areštañtas* 2 p.a. ‘człowiek osadzony w areszcie’ — zapoż. z ros. *arestánt*, pol. *aresztant* (por. błr. *aryštánt*). Co do akutu por. zapoż. *balánka*, *pečénka*. War. z aferezą: *raštántas* a. *raštañtas* (zob.). Zob. też *raštavóti*.

āreštas 1 p.a. 1. ‘pozbawienie kogo wolności przez zamknięcie pod strażą’, 2. ‘zajęcie rzeczy lub należności dłużnika w celu zabezpieczenia roszczeń wierzyciela’ (*Pirkau tvartā, bet nuvažiavęs negalėjau pasiimti – buvo uždėtas areštas* ‘Kupiłem oborę, ale przyjechawszy nie mogłem jej zabrać, był [na nią] nałożony areszt’) — zapoż. ze stbłr. *areštŭ* (*arestŭ*), por. błr. gw. *árėšt* ⇐ pol. *areszt* (por. ros. *arėst*). War. z aferezą: *rėštas* (GL 111). Zob. też *raštavóti*. — Drw. *areštīnė* ‘areszt, pomieszczenie, w którym są trzymane osoby pozbawione wolności’. Por. POLŽ 212. — Wsch.-lit. *ārištas*: *Un javo, un skacynos aždėdžinėjo ārištŭ* LzŽ ‘Na zboże, na bydło nakładali areszt’ ⇐ błr. *aryštŭ*, *-u* (por. ĖSBM 1, 157).

arganistà 2 p.a. gen.sg. *arganistos*, gw. ‘organista’ — zapoż. ze stbłr. *organista*, *orkganista* (⇐ pol. *organista*, *-y*), por. błr. *arhaníst*, *-a*, ros. *organíst*. Zob. też *argōnai* i *algamistras*.

³³ Takie paralele, jak *nárdyti* ⇐ *nirti/nėrti*; *tárdyti* ⇐ *tirti* albo *lámdyti* ⇐ *limti*; *táldyti* ⇐ *tilti* nasuwają rekonstrukcję formacji akutowanej **árdyti*. Jej brak w danym wypadku stoi pewnie w związku z groźbą konfliktu homofonicznego z czas. *árdyti* należącym do *árti* ‘orać’.

argōnai, -ų 2 p.a. m.pl. przest., gw. ‘organy’, *argonai nešiojami* SD «regał» [‘pewny rząd piszczałek w organach lub też gatunek mniejszych organków, pozytywka’, L.] — zapoż. ze stbłr. *organy*, por. błr. *arhány*, -aũ (← pol. *organy*, SLA 33; brak w ALEW). — Łot. *ērgēles* f.pl. ‘organy’ z dn. *örgel* (LEW 1199, Jordan 62). Osobno zob. *arganistā* i *vargōnai*. — Drw. *arganykas* SD «organista, co gra», cps. *arganadarys* SD «organista, co robi organy» (por. *daryti*).

arielkà 2 p.a., gen.sg. *ariēlkos* przest., gw. ‘gorzałka, wódka’, SD «akwawita; gorzałka» (syn. *degtinė*) — zapoż. z błr. *harēlka*, -i (por. stbłr. *gorēlka*, *kgorēlka*, por. ukr. *horilka*, pol. *gorzałka*). Zob. SLA 33, LEW 16, ALEW 54. War. metatetyczny: *alierkà* (r-l > l-r). Co do traktowania nagłosu por. zapoż. *adynà*, *āplikas* i *aršūs*. Zmianę nagłosu widzieć w war. *orielkà*, *ūrielka*, jak i *varielkà*, *vorielkà*. — Wsch.-lit. *arelkà* ‘gorzałka, wódka’ (Zs 7) pokazuje e zam. ie (por. *apekūnas* ob. *apiekūnas*; *peskà* ob. *pieskà*).

arikis, -io 2 p.a. gw. ‘kamień graniczny’ — prawdopodobnie derywat na -ja- od *arikas* ‘oracz’, n.agt. do *árti* ‘orać’ (zob.). Znaczn. etym. ‘znak zrobiony przez oracza’. Por. *siuvikis* ob. *siuvikas* : *siuvù*, *siūtì*. — LKŽ I, 289 podaje, że u Bretkuna ukazują się w odpowiednim znaczeniu odmienne formy: 1° *arakis* b.z.a. ‘granica’ (syn. *rubežius*), acc.pl. *arakius*: *Tu kožnai žemei statai savo arakius* BRB ‘Ty każdej ziemi wyznaczasz swoje granice’, 2° *araikiai* m.pl. ‘granice’: *per sava gronyčias* [glosa *araikius*, *rubežius*] *eiti* BRB ‘durch ihre Grenze zu ziehen’. Tematy *arak-* i *araik-* pozostają ciemne pod względem filologicznym; różne hipotezy referuje ALEW 53.

arimas 2 p.a. 1. ‘oranie, orka’ (*Arimo dar dviem dienom liko* ‘Orania zostało jeszcze na dwa dni’), SD «oranie», *mokslas arimo* «oracza nauka», 2. ‘zorane pole’ (*Lapams nuo medžių krintant, kiškiai po arimùs slapstosi* ‘Gdy liście padają z drzew, zające kryją się na polach’), 3. ‘nierówna powierzchnia ziemi, powstała wskutek jej zorania’ (*Runkos kai arimas* ‘Ręce jak «arimas»’, tj. nierówne, popierzchnięte, zob. Otrębski 1934, 138) — nomen actionis na -imas od *ariù*, *árti* ‘orać’. Paralele: *riekimas* ← *riēkti*; *vertimas* ← *versti*. — Drw. *ariminis* ‘ten, co orze – człowiek, wół, koń’ (por. *uždegimis* ← *uždegimas*), *arimnykas* a. *arimninkas* ‘koń do orki; ten z dwu wołów w sprzężaju, który podczas orki idzie bruzdą (w odróżnieniu od *viršūnykas*, który idzie nad bruzdą); bat używany przy oraniu’. War. *orimnykas* (Nočià) – możliwa neoapofonia SZ *ā* ⇒ SP *ā*, por. *orē* ob. *arē*; *gōktos* ob. *gāktos*. Neoosn. *arimin-*: *arimininkas* ‘wół, koń używany do orki’.

arkýti, *arkaũ*, *arkiaũ* gw. ‘kaleczyć, psuć, zniekształcać’, *suarkýti* ‘zepsuć, zmarnować’. Refl. *arkýtis* 1. ‘szarpać się, wrywać się, szaleć, biegać’, 2. DP ‘żerować’ [‘żreć na ucztach’]: *O jeig šventėje nedera dirbt, tadąg toli mažiaus derės girtuot, arkytis, puotaut* DP 340₂₅ ‘Lecz jeśli się w święto nie godzi robić, tedy daleko mniej będzie się godziło upijać, żerować, biesiadować’ — iterativum albo causativum na SO od pwk. *erk-, por. może łot. *ercētiēs* ‘szaleć, toben’, *ieērcināt* ob. *ieērsināt* (*sunī*) ‘rozwścieczyć (psa), neckend oder ärgernd böse, wütend machen’. Dalszy wywód niepewny. Por. może *arksėti*. LEW 16 nieprzekonująco łączył z *érgti* ‘bić, uderzać’ (†*argyti* nie jest poświadczane). ALEW 54n. odnotował jedynie brak czasownika prymarnego. — Neoosn. *arky-*: *arkymai* DP ‘błazeństwa’: *arba glaudomis ir arkymais*, *arba indievomis pasakomis linksmina juos* DP 166₄₆ ‘abo żarty, błazeństwa, trafnymi powieściami, dobrą im myśl czynią’. — Do tego samego pwk. *ark-* należą: *arkoti* a. *arkóti* ‘zrywać dachy – o wichurze’, *išarkoti* ‘zryć, rozryć – o świniach; rozedrzeć, rozerwać’.

arkivýskupas 3 p.a. ‘arcybiskup’ — złożenie, które w swym I członie nawiązuje do stbłr. *arxiepiskopъ* (inaczej LEW 45: do łac. *archiepiscopus*). Brzmienie *arki*^o to zerwanie z obcym *arci*^o starszej postaci *arcivýskupas* (tak m.in. w słowniku Miežinisa, 1894) i jeszcze

starszej postaci *arcibýskupas* (m.in. DP 430₄₄) ⇐ stbłr. XV w. *arcibiskupъ*, *arcybiskupъ* ⇐ pol. *arcybiskup* (zob. *býskupas*). — Neologizmem jest *ántvyskupis* (Šlapelis 4), z członem *ánt°* wzorowanym pewnie na *ántstolis* i *ántstovas*. Zob. też *výskupas*.

árklas 3 p.a. ‘socha, radło sporządzone z odpowiednio dobranego rozwidlonego drzewa’ (łot. *ar̄kls* ts.) — ze zmianą rodzaju na męski z pb. neutrum **ār-tla-n* < pie. **h₂erh₃-tlo-m* ‘przyrząd do orania’. Odziedziczone nomen instrumenti od pwk. **h₂erh₃-* ‘rozrywać ziemię, orać’. Por. LIV² 272, NIL 322n., ALEW 55. Według Olsen 1988, 12 forma sufiksalna **-tlo-* jest sekundarna, zastępuje **-tro-*. Zob. *árti*. Paralelne nazwy ‘radła, pługa’ to 1° psł. **ārdla-* (scs. *ralo*, sch. *rālo*, słń. *rālo*, ros. *rālo*, czes. *rādlo*, pol. *radło*) < pie. **h₂erh₃-d^hlo-m* n. (BSW 13 odtwarza dwie formy pbsł.: **ārtla-* i **ārdla-*; inaczej Snoj 601, który utożsamia scs. *ralo* z lit. *árklas*), 2° gr. ἄροτρον n. ‘pług, zwł. radło, socha’, stir. *arathar* ‘pług; orka’, goc. *ardrs* m. ‘pług’ (śrwn. *arl* f. ‘lemiesz’), < pie. **h₂erh₃-tro-m*, por. Beekes 1969, 231, LIV² 272 (przyp. 1), NIL 323, Kroonen 36, Matasović 40. Gdy chodzi o łac. *arātrum* n. ‘pług’, to ze względu na obecność przedsufiksального *ā* (zamiast spodziewanego *ā*, por. o w gr. ἄρο-) uznaje się tu derywat intrałaciński, odniesiony do inf. *arāre* ‘orać’ (zob. Schrijver 1991, 108). Wziąwszy pod uwagę to, że pbsł. spółgłoska laryngalna zanikała w zbitce **-rh₃tl-*, trzeba uznać akut w *árklas* za sekundarny, dostosowany do infinitiwu *árti*. Paralele słowotwórcze wymieniono s.v. *dóklas*. — Drw. *arklỹs* (zob.), cps. *arklāganās* ‘rękojeść u sochy’ (por. *gānas*), *arklāvirvė* ‘powróż u sochy’ (por. *virvė*).

arklỹs 3 p.a., acc.sg. *árklĩ* ‘koń, Equus caballus’. SD: *arklys didis totoriškas* «bachmat, caballus Scyticus» [dosł. ‘koń wielki tatarski’], *arklys pavadnykas* «koń powodny» [‘koń luzak, przeznaczony do wymiany w zaprzęgu lub do noszenia ładunku’, SPXVI], *arklys romytas* «wałach» [‘kastrowany ogier’], *arklys iš aslyčios* «koń z oślice, hinnus», *mažas arklys* «podiezek», *stodas arklĩų* «stado koni», *prievaizda arklĩų* «końskie gospodarstwo». Rekonstrukcja: pb. **ārkl-ija-*. Wyraz ten jest derywatem od nazwy ‘sochy’, *árklas* (zob.), więc najpierw oznaczał ‘konia używanego do orki, konia roboczego’ – w odróżnieniu od konia wierzchowego, pod siodło (zob. *žirgas*). — Drw. *arklidė* ‘stajnia’ (por. *avidė*), war. *arklỹdė*; *arkliena*, żm. *arklėna* ‘konina, mięso końskie’, SD «szkapina» [‘marny koń’], *arklinas* ‘koń dosyć duży, ale jeszcze nie wyrosły’ (GJL II, § 318), *arklinykas* ‘stajnia’ (Otrębski 1934, 129), *arkliniņkas* ‘stajenny’ i ‘nocny pastuch koni’, *arkliojis* LZŽ ‘koński’ (decasuativum typu *diēvojis, vaiņkojis*), *beařklis* ‘ten, kto nie ma konia’ (*Kožnas beařklis nori, kad jĩ pavežtum* ‘Każdy bezkonny chce, żeby go podwieźć’). — Nazwy ‘lichego, słabego konia’: *arklėkas* (por. *paršėkas*), *arklỹna* a. *arklỹnas*, *arkliókštis*, *arklištis*, *arkliũkštis*, *arkliũžà*. — N.jez. *Arklinis*, n.rz. *Arklinikė* a. *Arklinỹkė*. N.m. *Arklėnai*. — Cps. *arklāgalvis* ‘głuptas’ (por. *galvā*), *arklāpjovis* ‘długi nóż do zarzynania koni’, por. *pjov-*), *arklāraištis* ‘powróż do uwiązania konia’ (por. *raištis*), z insercją k: *arklāraikštis*; *arklāšeris* ‘ten, kto karmi konie’ (por. *šerti* II); *arkliadañtė* (stlit.), *arkliadañtis* bot. ‘koński szczaw, Rumex’, SD «szczaw kobyli» (por. *dantis*), *arkliadañtis* ‘ktoś mający wielkie zęby, przypominające końskie’ (⇒ n.m. *Arkliadañčiai*), *arkliaganỹs* ‘pastuch koni, koniuch’ (por. *gānas*), *arkl(i)āmiegis* (zob. *miegóti*), *arkliavagỹs* ‘koniokrad’ (por. *vagis*), *arkliāpalaikis* ‘konisko, szkapa’ (por. *pālaikas*), *arkliāpjovis* ‘ten, kto zarzyna konie’, war. *arklāpjovis* (por. *pjov-*), *arkliāšūdis* ‘odchody końskie’ (zbierane na żarcie dla świń, por. *šūdas*), *arkliāvagis*, *-vagỹs* ‘koniokrad’ (por. *vagis*), *arklĩgonė* (zob. *gon-*). Zob. jeszcze *ašvėnis* i *ešvā*.

arksėti, *árksiu*, *arksėjau* gw. 1. ‘szczeakać, warczeć (o gryzących się psach)’, 2. ‘mówić niezrozumiale’, *árkterėti* ‘warknać’ — czasowniki na *-sė-* i *-erė-* od wykrz. **ark*, **arkt*. Por. *amsėti*, *narnėti*. — Drw. *arkštūs* ‘kłótlivy, swarliwy’ (o ile nie do *aržūs*, zob.), *arktà* ‘kłótnia, awantura’, *arkus* przest. ‘nieokiełznany’. Zob. też *arkyti*.

árkužas 3 p.a. gw. ‘wielka karta papieru, arkusz’, 2. ‘arkusz blachy’, 3. ‘tafla szkła’ —

ze zmiany *arkušas*. Na pierwszy rzut oka przypomina to war. *šaltỹžius* do *šaltỹšius* (ALEW 55 mówi o nieregularnej substytucji dźwiękowej), jednakże chodzi tu raczej o słowotwórcze dostosowanie pożyczki do grupy nominów na *-už-*, por. *vaikũžas* ‘łobuz, urwis’, *drabũžis* ‘odzienie’ (GJL II, § 377). Stan dawny w SD: *arkušas popier[i]aus* «arkusz papieru», *pinkĩ šimtai arkušų popieriaus* «ryza papieru» [dosł. ‘pięćset arkuszy papieru’] — zapoż. ze stbłr. *arkuš* ‘arkusz papieru, blachy’, błr. *árkuš*, *-a* ← pol. *arkusz* (SLA 33: wprost z pol.). Co do akutu por. zapoż. *kárdas*, *márgas* i *skárbas*. Zob. też POLŽ 21n., 214.

arlėkas 2 p.a. ZTŽ 1. ‘gardło; grdyka’ — zapoż. z błr. *harlják*, *-á* ‘tchawica; grdyka’. Zob. też *ařlioti*.

ařlioti, *ařlioju*, *ařliojau* gw. ‘krzyczeć na kogo, łąać, besztać’ (war. *ařlyti*, *-iju*, *-ijau*), refl. *ařliotis* ‘kłócić się’ — zapoż. ze stbłr. **horljaty*, por. błr. gw. *harljáčb*, *-áju*, *-áje* ‘wrzeszczeć, drzeć się na całe gardło’ (*Sloŭnik Sennensčyny*, red. NB. Буцько e.a., t. 1, Minsk 2013, s. 104; informacja H.A. Cyxuna, p.l.). Formą częściej spotykaną jest błr. pot. *harláčb* ‘krzyczeć, drzeć się na całe gardło’ (TSBM), vb. denominativum od *hórła* n. ‘gardło’ (por. pol. *gardłować* ‘mówić dużo i głośno; zdzierać gardło’ ← *gardło*). Por. jeszcze błr. gw. *harlaváčb* ‘głośno krzyczeć, wrzeszczeć’ (PZB 1, 427). Zob. też *arlėkas*.

armaĩ, *ermaĩ*, *-ũ* 4 p.a. m.pl. gw. ‘osada, gniazdo dyszla’ (*Reiks dišliaus galą dar patašyti, kad tiktų į armūs* ‘Trzeba jeszcze obciosać koniec dyszla, żeby wszedł w osadę’) — zapoż. z prus.-niem. *arme*, *orme*: *de dīssel kōmmt in de orme* ‘die Deichsel kommt in die Arme’ (GL 27, za nim LEW 16, Čepienė 96). Inaczej ME I, 575n., który niesłusznie traktował *armaĩ* jako wyraz prapokrewny z łot. *ērmi* ‘osada dyszla’ i psł. **armo*, scs. *ramo*, cs. *ramę*, *-mene* ‘ramię’. Germanizmem jest też *dýselis* (zob.).

armėti, *ařma* (war. *árma*, *-ėja*), *armėjo* 1. ‘kłócić się’, 2. ‘niewyraźnie mówić’ (*Árma kaip žydai* ‘Mamroczać jak Żydzi’), *suarmėti* ‘zejść się w hałaśliwej gromadzie (o mężczyznach); zbić się w gromadę (o owcach)’. Niejasne.

armideris, *-io* 1 p.a, *armýderis* 1 p.a. gw. ‘zgiełk, wrzawa, hałas’ (*Vaikai, nekelkit armiderio!* ‘Dzieci, nie róbcie hałasu!’) — zapoż. z błr. *harmídar*, *-u* (brak w stbłr.), ukr. *harmýder*, ros. gw. *garmíder*, *-a* (smoleńskie). Por. pol. XVII w. *charmider*, *harmideres* ‘legowisko zbójnickie, dół rozbójniczy’, w połowie XIX w. *harmider*, *-u* ‘gwar, hałas, wrzawa, zamieszanie, niepokój’ — zapoż. z osm.-tur. *harami deresi* ‘dolina zbójcy’, przejęte przy pośrednictwie ukraińskim. Zob. Bańkowski I, 521, Stachowski 219n., Anikin 10, 97; sceptycznie Sławski I, 406n. War. zdysymilowane: 1° *r-r* > *r-l*: *armidelis*, *armýdelis* (por. błr. gw. *harmídalb*, por. ĖSBM 3, 61), 2° *r-r* > *l-r*: *almideris*. War. metatetyczne: *ardimelis*, *aldimiris*. Z innym tematem: *armiderius* (ZS 7; brak w LKŽ). Zob. też LEW 16 i POLŽ 22.

armònika 1 p.a., *armónika* 1 p.a. ‘harmonia, instrument muzyczny’ — zapoż. z ros. *garmónika*, *-i*. Gw. *armōnikos* pl.t. ‘harmonia’. Drw. *armonikēlē* ‘harmonijka ustna’ ← *lūpinē armònika* ts., *armōnikininkas* ‘harmonista’. — War. *armònikas* ← błr. *harmónik* (pochodzenie formy masculini nie jest jasne, zob. ĖSBM 3, 62); jest jeszcze pl.t. *armōnikai* (ZS 7).

armotà 2 p.a., gen.sg. *armōtos*; *ařmota* 1 p.a. ‘armata’ (*Armõtą vežė šešetas arklių* ‘Armata ciągnęła szóstka koni’) — zapoż. z błr. *harmáta*, *-y* (stbłr. *garmata*) ← pol. przest. *harmata*, por. ĖSBM 3, 61. War. *eřmota* 1 p.a. (ZTŽ).

armũlka 1 p.a. przest. ‘okrągła czapeczka nakrywająca tylko wierzch głowy, noszona przez wierzących Żydów’, ze zmiany **jarmũlka* — zapoż. z pol. *jarmũlka* (LEW 16; brak w POLŽ). Por. aferezę *j-* w *almužnà*, *ėknos*, *ėras*. War. żm. *germũlka* KRŽ. W kwestii akutu por. zapoż. *liũlka*, *tũlka*, *tũlpė*.

armuō I 3 p.a., acc.sg. *ármenj* m. 1. 'warstwa orna gleby', 2. 'czynność orania, orka' — nomen actionis na -men- od *ariù*, *árti* 'orać'. Paralela: *sémuō* 'siew, siejba' ⇐ *sėti*. — Neoosn. *armen-* (⇐ acc.sg. *ármenj*): *armenà* 'warstwa orna gleby', *ármenija* 1 p.a. 'czas orki' (*Pačioj ármenijoj émē arklys ir nudvēsē* 'Akurat w czas orki koń wziął i zdechł'), *ármenys* 3 p.a. m.pl. 'warstwa orna gleby; pora orania'. NB. Swego czasu Būga, RR II, 530 zauważył, że ros. *rámenʹe* 'las graniczący z polem' może należeć wraz z *armuō* do grupy *árti* 'orać'. — N.rz. *Armenà* (por. n.rz. *Akmenà* s.v. *akmuō*), *Armenáitis*, *Paarmenjys*.

armuō II 3 p.a., acc.sg. *ármenj* m. gw. 1. 'grzęzawisko, topiel', 2. 'głębina wodna, otchłań'. Jakkolwiek LKŽ I, 310 nie robi różnicy względem *armuō* I 'warstwa orna gleby' (zob. wyżej), trudno uwierzyć, żeby czas. *árti* stał się punktem wyjścia dla derywatu o znaczu. 'grzęzawisko' i 'głębina'. Tak więc ze względów semantycznych pożądane jest odróżnienie tych dwu wyrazów. Tytułem próby wysuniemy przypuszczenie, że w danym wypadku pwk. *ar-* reprezentuje SO do *ir-* jak w *irti* II m.in. 'rozpadać się, walić się, spadać w dół'. Por. *ar-dyti* 'burzyć, rozwalać, rozbierać'. — Drw. *ármenys* m.pl. 'grząski grunt, grząska droga; otchłań', *ármijos* f.pl. 'głębina, otchłań'. Drw. wsteczny: *armà* 'grząska droga' (por. *omuō*, *ómenj* ⇒ *óma*).

ařnas 4 p.a. wsch.-lit. 'palenisko w kuźni' (*Kur kalvė, ten ir arnas turi būti* 'Gdzie kuźnia, tam i palenisko kowalskie być musi'. *Be arno geležies neįsildysi* 'Bez paleniska żelaza nie rozżarzysz') — zapoż. z błr. gw. *harnó*, *hornó* n. 'palenisko kowalskie', por. liter. *hóran*, -rna m. War. f. *arnà* 4 p.a. Por. PzB 1, 428 i ĘSBM 3, 102. LKŽ I, 311 mylnie wskazuje ros. *gorn* jako formę źródłową. Traktowanie nagłosu jak w *árštas* i *arielkà*. Zob. też *võrnas* i *ārunis*. — Vb. denom. *ařnyti*, -iju, -ijau 'garnąć żar pogrzebaczem' (*Kačārgu ařnija žarjās duobėlēn* LZŽ), *išařnyti* 'wygarnąć z pieca' ⇐ stbłr. *gornuti*, *garnuti*, błr. *harnúć*, *harnú*, *hórne* 'garnąć'. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (paralele: *gādyti*, *tvāryti*, *zvānyti*).

ařnotas 1 p.a. 'ornat, ozdobna szata liturgiczna kapłana katolickiego', SD «ornat kapłański» (brak w SD¹) — zapoż. z pol. *ornat* (⇐ czes. *ornát* ⇐ śrwn. *ornāt* ⇐ śrlac. *ōrnātus*). War. *arnōtas*, też f. *ařnota*. Por. SLA 34, LEW 16, ALEW 55, Bańkowski II, 429, POLŽ 215.

ařpas 4 p.a. 'młynek do wiania zboża, wialnia' (war. *árpa*, *árba*, *arbà*, *erpà* i *orpà*) — zapoż. z pol. *arpa/arfa*, błr. *hárfa* lub prus.-niem. *hārp* ['Getreideharfe']. Por. nwn. *Harfe* f. (WDLP, s.v. *harfa*). Zob. SLA 33, Čepienė 99, 100, Zs 7, POLŽ 213. — Vb. denom. *arpavóti* a. *arpióti* 'wiać zboże', war. *arbióti* ts., też przenośnie 'o księdzu: szybko odmawiać modlitwę' (por. zwrot pol. *klepać pacierze*).

arstyti, *árstau*, *ársčiau* gw. 'o świnia: ryc ryjem' (*Kiauliokai užtverti ársto ažudarą snukiais* 'Zamknięte świniaki ryją w zagrodzie') — analiza: *arst-y-*, causativum z suf. -y- od neoosnowy na SO *arst-*, pochodzącej od neopwk. *irst-*, por. prs. *irsta* do *irti* 'pękać, pruć się, rozpadać się'. Akut derywatu powtarza intonację osnowy. Paralele: *nárstyti* ⇐ *nirsta*; *tvárstyti* ⇐ *tvirsta*; bez apofonii: *kárstyti* ⇐ *kársta*. NB. Łot. prs. *iřstu* leży u podstawy caus. *iřstināt* 'pruć, wysnuwać nitkę' (nie ma tu refleksu *arst-).

ařšinas 2 p.a. 'arszyn, rosyjska miara długości równa 71,12 cm' (*Milas per aršinę platumo buvo, kol nevėliau* 'Sukno miało przed folowaniem ponad arszyn szerokości') — zapoż. ze stbłr. *ařšinʹ*, por. błr. *ařšyn*, -a, ros. *ařšin* (por. REW I, 29, ĘSBM 1, 156, Anikin 1, 311). War. f. *ařšinà* 2 p.a.: *I sieksnį eina trys ařšinos* 'Sążeń liczy trzy arszyny'.

ařšūs, -i 4 p.a. 'zły' — forma stopnia równego zrestytuowana na podstawie formy compar. *ařšėsnis* 'gorszy' (war. *oršėsnis*, *vòršėsnis*); ta ostatnia jest kalką hybrydalną z błr. *hóršy* 'gorszy', por. Urbutis 2009, 194n. Tenże autor zwrócił uwagę na fakt, że homofon

aršūs o znacz. 'zawzięty, zażarty' jest wyrazem rodzimym, należącym jako postverbale do czas. *aršýtis* 'wzburzyć się, rozgniewać się' (zob. *iřšti*). Inaczej LEW 16n.: zapoż. z błr. *hóršy*. — Drw. *aršiaũ* adv. 'gorzej' (war. *òršiau*, *vòršiau*). Vb. denom. *aršėti*, -ju, -jau 'pogarszać się'.

ařtas I 2 p.a. przest., gw. 'nazwa dawnej monety', SD *artas* «ort, nummus argenteus» — zapoż. ze stbłr. *ortb* 'srebrna moneta o wartości ćwierci talara' ← pol. przest. *ort* 'moneta srebrna bita w XVI-XVII w.' (← śrwn. *ort*). — War. *uřtas*, *ortas* ← stpol. *urt*. Por. Brückner 595, SLA 34, LEW 17, ALEW 56, POLŹ 177. Inaczej Čepienė 187 (s.v. *òrtas*), która widzi tu raczej zapożyczenie niemieckie.

ařtas II 2 p.a. gw. 'hart, twardość metalowego przedmiotu, nadana przez hartowanie', np. *Kirviui ařtas neuždėtas* 'Siekiera nie została zahartowana'. *Nepastato ařto* 'Nie umie należycie zahartować' (ZS 7) — zapoż. z błr. *hart* ← pol. *hart* 'twardość; wytrzymałość, siła' (← śrwn. *hart* 'twardy', *herte* 'twardość', nwn. *Härte* f.), zob. Sławski I 409, ĘSBM 3, 65, POLŹ 23. — Vb. denom. *artavóti*, -óju 'hartować', zwykle z prvb. *uř-*, ← błr. *hartavácь*, -úju (← pol. *hartować*, -uje). War. *artúoti*.

artaugas hist. 'szeląg' — zapoż. ze strus. *artugũ*, ros. *ártug* 'miedziana moneta' (← stszw. *artogh*, *örtogh* < *arut-taugō, por. REW I, 27, Kroonen 37, ALEW 56). War. f. *artauga* SD¹ «szeląg, solidus, de numismate dictum» (syn. *šelinga*). Dyftong *au* pozostaje nieobjaśniony (por. LEW 17). Z tego samego źródła pochodzą łot. *ārtava*, *ārtavs*, *ařtavs*, przest. *ārtaugš* (ME I, 244). NB. Niekiedy ruskie *u* jest oddawane litewskimi dyftongami *au* lub *uo*, np. *staupā* albo *stuopā* 'stępa' (Zietela) ← błr. *stúpa*; kiedy indziej wyłącznie dyftongiem *uo*, por. *puokaĩ*, *uōstai*, *kuodėlis*.

ařtes DK, *ertes* DP ptk. 'podobno, snadź, więc, niemal' (Kudzinowski I, 196), war. *ariet* BRB 'podobno, może' — złożenie ze spójnikiem *ař* w I członie. Człony °tes, °iet niejasne. Por. PAŹ 108, ALEW 53.

ařti, *ariũ*, *ariaũ* (war. *óriau*, *órau*) 'orać, żłobić i odwracać skiby ziemi za pomocą pługa, spulchniać ziemię'. Odpowiednik łot. *ařt*, *ařu* (gw. *oru*), *aru*. Cps. *apārti* 'oborać, zaorać (rozrzucony nawóz)', *atārti* 'skończyć orać; orać po raz drugi; oraniem odrobić dług lub pożyczkę' (*atariu eřiũ* SD «odorać miedzę»), *ařuart* SD «zaorać rolę», *iřārti* 'wyorać' (*iřarta dirva* SD «uprawna rola, uprawiona, sprawiona»), *suārti* 'zaorać; stępić pług', przen. 'zbić, stłuc kogo', *uřārti* 'suart', przen. 'uderzyć, zdzielić kogo'. Przeważnie podaje się, że praesens lit. *ariũ* ma formację identyczną z gr. ὀρέω 'orzę' (*aro-je/o-), łac. *arō* ts. (*ara-je/o-, inf. -āre), goc. *arjan* 'orać' oraz stir. -air 'orze', a wywodzącą się z pie. *h₂erh₃-je/o- (SE w połączeniu z suf. -je/o-), zob. np. IEW 62, BSW 13, LEW 17, ALEW 56, LIV² 272³⁴. Jest to mało prawdopodobne z uwagi na to, że praforma *h₂erh₃-je/o- musiałaby – przez fazę *HarH-C – wydać refleks pb. *ār-C, lit. řāřju lub řóriu. Ruchomy pdg. *ariũ*, *āria* świadczy raczej o tym, że mamy tu prs. quasiprymarne, z pochodzenia iteratywne, kiedyś należące do inf. *arýti 'orać' ← pie. *h₂orh₃-éje- (przed samogłoską laryngalna znika bez śladu, stąd krótkość w pwk. ar-V). Podobnie w słowiańskim prs. *orjō* 'orzę' mogło należeć do pierwotnego iter. *oriti 'orać'; to ostatnie zostało z czasem wyparte przez *orati* (por. ros. *orátb*, *orú* a. *orjú*, czes. *orat*, *oru*, pol. *orać*, *orzę*). Por. jeszcze pdg. apofoniczny w het. *ħarrai*, *ħarranzi* 'miażdżyć, mleć, kruszyć' < pie. *h₂ór_h₃-ei, *h₂ř_h₃-énti (Kloekhorst 300). — Drw. werbalne: *arėti*: *paarėti* 'poorać trochę, przez pewien czas' (war. *paorėti*), *arinėti* 'orać po trosze; okopywać kartofle', *ardinėti* 'orać po trosze', caus. *arđyti*, zwykle *árdinti* 'kazać, dać orać', *suárdinti* 'zorać (łąkę)', *uřárdinti* 'zaorać (drogę)'. — Drw. nominalne:

³⁴ Dzieło to nie uwzględnia innej teoretycznej możliwości, mianowicie że gr. ὀρέω, łac. *arō* itp. mogą kontynuować formację na SZ i z sufiksem *-eje-: pie. *h₂ř_h₃-éje-.

āratē ‘oranie, orka’ (por. *kūlatē*, *mŷnatē* i *pjovātē*), *āratīs* a. *āretis*, -ies f. ts., *arčīā* (zob.), *arē* ‘czas orki, orka’ (war. *orē*), *arējas* ‘oracz’ (łot. *arājs*), *ariamās* SD «oralny» (ptc. prs. pass., por. pol. przest. *grunt oromy* ‘zdatny do orania’), ⇒ *ariamīnis* ‘orny, używany do orania – o wole, koniu’ (por. *penimis*); *arýba* ‘oranie, czas orania’, *arýbē* ‘czas orki’, *arienā* 3 p.a. ‘zorane pole’, *arīkas* ‘oracz’, *arīkis* (zob.), *arīmas* (zob.), *arýnē* ‘rola, ziemia orna’, *árklas* (zob.), *armuō* (zob.), *ársena* ‘orka’ (neosufiks, por. *kársena*, *málsena*), *artoja* ‘czas orki’ (*Jau prasideda artoja* ‘Już zaczyna się orka’), *artójas* (zob.), *artūvas* ‘koń do orki’ (*Geras arklys, ale tik artūvas* ‘Dobry koń, ale tylko do orki’), też ‘socha’, *artūvės* f.pl. ‘czas orki’, *atarā*, *ātaras* ‘koniec roli, poprzeczna bruzda na końcu roli dla odprowadzenia wody’ (⇒ błr. gw. *atóra*, *atórak* [PZB 1, 122], ros. gw. *otór*, *atór* [Laučjute 123, ĖSBM 1, 198]), *išara* a. *išarā* 1. ‘część radła, deska u spodu rozgałęziona, na którą nabija się żelazne narogi’, 2. ‘bruzda, zagłębienie między skibami’, 3. ‘ostatnia bruzda, idąca w poprzek roli’, *nūoara*, żm. *nūara* ‘miejsce odorane przy miedzy; miejsce niezorane’. Cps. *laukarýs* ‘czas orki’ (por. *laūkas* I). W staropruskim jest do porównania nomen instrumenti z suf. -tuv-: *preartue* EV ‘kij do zgarnywania ziemi z pługa, istyk, Reutel [Pflugreute]’, por. lit. *artūvas* (w PKEŽ 3, 346 przyjęto znac. ‘nóż pługa’). — WSO or- < *ār-: gw. prt. *óriau*, *órau*; *paorėti* ‘poorać trochę, przez pewien czas’ (bez apofonii: *paarėti*, por. *pamalėti*), *óras* (zob.), *orātē* a. *oratē* DVŽ ‘oranie, orka’ (zob. wyżej *āratē*), *orē* (zob.).

arti adv. ‘blisko’, gw. *artiē* ts. (por. *namiē* ‘w domu’). Też praep. z gen., np. *Aš buvaĩ arti namĩ* ‘Byłem blisko domu’. *Kišēnē arti pilnio riešutĩ* ‘Kieszeń prawie pełna orzechów’. Pokrewne gr. ἄρτι adv. ‘właśnie, w tej chwili; zaraz, niedawno’, co jest skostniałą formą locatiwu od tematu *h₂er-t- (pwk. pie. *h₂er- ‘złączyć, spoić, zusammenfügen’, por. LIV² 269n.). Dalej por. łac. *artus* ‘ściśły, mocno zaciśnięty; wąski, ciasny’ (*h₂r-to-). Znac. etym. ‘złączony, styczny z innym, przyległy’, stąd ‘bliski’. Paralela rekonstrukcyjna: psł. *blizŭ ‘bliski’ ⇐ ‘zbity, ściśnięty, stłoczony, przyległy’ (Borys 29). Zob. IEW 55n., LEW 17, Petit, *Studia Etymologica Cracoviensia* 10, 2005, 147, ALEW 56n., Beekes 2010, 143. NB. St. zanikowy typu *ir-/*ur- nie jest w bałtyckim zaświadczony. — Drw. *aĩtas* ‘bliski, nieodległy’ (*iš aĩto* adv. ‘z bliska’), *artēst* gw. ‘bliżej’ (ZTŽ), *artyjėjis* DP ‘bliski’, *aĩtimas* (zob.), *aĩtis* ‘bliskość, niewielka odległość’, SD «bliskość» (syn. *artybė*, *artimystė*), *artūs* ‘bliski, niedaleki, nieodległy; bliski (w czasie); pokrewny’ (⇒ adv. *artū* ‘blisko’, *artyñ*, *arty* ‘bliżej’, *artyñ tráukiasi* ‘zbliża się’), cps. *artipilnis* ‘prawie pełny’ (por. *pilnas*). — Od osnowy *art-it- ‘bliźutki’ utworzono adv. *artiteliai* ‘bardzo blisko, bliźuteńko’ (⇒ *artitelaičiai* ts.), *artitukai* ts. Z kolei od *art-ut- ‘bliźutki’ urobiono adv. *artutėliai* ‘bardzo blisko, bliźuteńko’, *artutukai* ts., *artutinis* ‘najbliższy; wzięty w przybliżeniu’. — Vb. denom. *aĩtintis* ‘przybliżać się, nadchodzić, przystępować’, *priaĩtinti* 1. ‘podejść, zbliżyć się’, 2. tr. ‘przybliżyć’.

artýkė 1 p.a. gw. ‘wystająca ze ściany drewniana konstrukcja o wysokości ok. 0,5-1,5 m, umieszczona pod dachem obory lub stajni i wsparta na jej ścianie, służąca jako pomieszczenie na siano i słomę’ (zob. rycinę w LEEŽ 27). Por. *Artýkė uždėjus, anttvartė dvigubai padidėjo* ‘Po dobudowaniu atyki, dwa razy powiększyło się miejsce nad oborą’. Też pl.t. *artýkės*: *Tvartą statysim su artýkėmis, gražiau atrodo* ‘Oborę postavimy z atyką, ładniej wygląda’. Z dysymilacji formy *at.tykė, co zapożyczone z pol. *attyka* ‘poziomy element architektoniczny, wysunięta naprzód względem ściany część fasady’. W kwestii *r.t* < *t.t* por. pol. *starczyć* < stpol. *statczyć* (Borys 575). Brak w LEW i POLŽ. War. m.: *ártikas*, *értikas* i *értikis*. Zob. też *trempelis*.

artikulas 1 p.a. 1. ‘artykuł, paragraf umowy, ustawy’, 2. stlit. ‘artykuł wiary, dogmat’ (war. *artikùlas* 2 p.a., por. *Antras artikùlas apie tikėjimą* DP ‘Drugi artykuł wiary’) — zapoż. ze stbłr. XVI w. *artikulʹb*, *artikulʹb* ⇐ pol. *artykuł* (⇐ śrlac. *articulus* ‘członek’, śrwn. *artikel*

‘część tekstu pisanego’). Por. SLA 34, ALEW 56, POLŽ 216n.

ar̥timas, -à 3 p.a. ‘bliski, niedaleki’ — przymiotnik na -mas od przysłówka *arti* ‘blisko’ (por. *tólimas* ⇐ *tolì*). War. *ártimas*, *ar̥tymas*, *ártymas*, emfat. *artimasis*. — Substantywizacja: *ar̥timas* ‘bliźni, każdy człowiek w stosunku do drugiego’ (*Mylėk artimą tava kaipo patis savi* MŽ 38₂₁ ‘Miłuj bliźniego twego jak siebie samego’), SD «bliźny» (kalka z pol., Borowska 330). Pl. *artimieji* ‘bliscy, najbliższa rodzina, krewni; przyjaciele’ (*Dažnai i artimieji nesugyvena gerai* ‘Nierzadko nawet najbliżsi nie żyją w zgodzie’). Rzadki war. *artimos* f.pl. ‘bliscy’ (DP *artimomis*) upodobnił się pod względem rodzaju do syn. *gìminės*. — Neoosn. *artim-*: *artimybė* ‘bliskość, pobliże, sąsiedztwo’, DP ‘bliskość, krewność, powinowatość’, *artimystė* SD «bliskość» (syn. *artis*, *artybė*).

artójas 1 p.a. ‘oracz’, SD «oracz; kmieć, rolnik» — nomen agentis z suf. -toj- od *arti* ‘orać’ (zob.). Z innymi tematami: *artójis*, *artójus*. Ma odpowiedniki z jednej strony w stpr. *artoys* EV ‘rolnik, Ackerman [Ackermann]’, z drugiej strony w prasłowiańskim **artajǐ* ‘oracz, rolnik’, por. scs. *ratai* ‘γεωργός’, chorw. przest. *ràtaj* (ob. *rătār*), słh. *ratâj* (ob. *rátar*, *ratár*), ros. *rátaj*, ukr. *ratáj*, stbłr. *orataj* (błr. *aráty*, -aha), stczes. *rataj*, pol. *rataj* [‘oracz wołami’]. Jeden z rzadkich wypadków dołączenia sufiksu pbsł. *-tāja- wprost do pierwiastka werbalnego (paralele: *kastójas*, *klaustojas*, *kuoptojas*, *patremtojas*). Inaczej w jęz. łotewskim, gdzie jest *arājs* ‘oracz’, z suf. -āj- jak np. w *vēdājs* ‘kto przewodzi, przewodnik’ (do *vēdu*), *bridājs* ‘kto brodzi’ (do *brist*, prt. *bridu*). Formacje bałto-słowiańskie są młodsze od utworzonych sufiksami *-ter- i *-tor- odpowiedników ie., por. gr. ἄποτῆρ m. ‘oracz, rolnik’ < pie. **h₂erh₃-ter-* (n.instr. ἄποτῆρ n. ‘pług’ < pie. **h₂erh₃-tro-m*), łac. *arātor* ‘oracz; wieśniak’ (zam. **arātor*) < pie. **h₂erh₃-tor-* (por. NIL 322). — Drw. *artojáitis* ‘syn oracza’, *artojinis*, *artojump priderys* SD «oraczy». Por. jeszcze *artojà* ‘czas orki’ (s.v. *arti*). Vb. denom. *artojáuti* ‘zarabiać oraniem’ (*Geriau jis eitų artojáuti* ‘[Byłoby już] lepiej, gdyby on poszedł zarabiać oraniem’). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *artáj*, *hartáj* ‘oracz’, stąd pol. gw. *ortaj* (war. *orataj* jest wynikiem kontaminacji form *ortaj* i *rataj*), por. Laučjute 42, PzB 1, 100n., ĖSBM 1, 150, SGP III, 460.

ārūnis, -io 1 p.a. ZTŽ ‘palenisko w kuźni’ — ze zmianą zakończenia zapożyczone z błr. *hóran*, -rna. Zob. *ařnas*.

arúodas 1 p.a. 1. ‘przegroda z desek w spichlerzu, sąsiek, zasiek’ (*I vieną arúodą pila kviečius, į kitą miežius* ‘Do jednego sąsieka sypią pszenicę, do drugiego jęczmień’. *Jo javų pilni arúodai* ‘Jego sąsieki są pełne zboża’), 2. ‘przegroda w piwnicy’. SD *aruodai* «przegrody w szpiklerzach», SD¹ *aruodas* «szpiklerz». War. *erúodas*. Z innym tematem: *arúoda* gw. ‘skrzynia na ziarno’: *Kožnam javuo atskira arúoda* ‘Dla każdego zboża [jest] oddzielny sąsiek’. Odpowiednik łot. *aruōds* ‘przegroda w spichlerzu; skrzynia na ziarno’. Całkiem izolowane i niejasne, por. przegląd liter. w LEW 17n., Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 47n. = Urbutis 2009, 353 oraz ALEW 57n. Prawdopodobnie trzeba wraz z Otrębskim (Zs 7) traktować *arúodas* jako zapożyczenie ze słowiańskiego. Por. stbłr. 1583 *orudъ* ‘przegroda w spichlerzu’, błr. *arúd*, *harúd* (war. f. *arúda*), ros. gw. *arúd* ts. Stbłr. *orudъ* może być refleksem psł. **obrūdŭ* (por. ESSJ 29, 117); pewnie było to sb. postverbale od **obrūditi* ‘ogrodzić, oddzielić ścianą’. W tym kierunku wskazuje taki refleks jak ros. *soorudítŭ* ‘zbudować, wznieść’. Inaczej Būga, RR II, 93: segmentował *aruo-das*, powołując się na rzekomo izomorficzne wyrazy serii *āpdas*, *iñdas*, *išdas* (por. nową interpretację tych wyrazów s.vv.). — Zapoż. białoruskie w pol. gw. *arud*, *orud*, *harud*, *horud* oraz w prus.-niem. *arrōde*. Zob. Laučjute 27, ĖSBM 1, 152, Anikin 1, 300. — Drw. *arúodinis*: *Mūsų buvo dvi klėtys* — *arúodinė ir drapaninė* ‘Mieliśmy dwa spichlerze: [jeden] na ziarno i [drugi] na odzież’, *póruodė* gw. ‘pierwsze piętro w spichlerzu’ (*Šiomet tik vieną póruodę miežių prikūlėm* ‘W tym roku wymłóciliśmy tylko jedną «poruodę» jęczmienia’), z kontrakcji w

*pa-aruodė (por. n.m. *Póžerė* z *Pa-ažerė < *Pa-ežerė). — N.m. *Arúodiškiai*, nazwy terenowe: *Arúodas*, *Arúodai*, *Aruodáičiai*, cps. *Arúodalobis*, *Arúodkelė*, *Arúodraistis* (LvŽ I, 185).

arūžija 1 p.a. ZTŽ ‘oręż, broń’ — zapoż. z błr. gw. *arūžyja* f. (PzB 1, 104) ⇐ ros. *orúžie* n. Zob. też *rūžios*.

árvas 1 p.a. przest. ‘dziedzic, spadkobierca’ (war. *arbas*) — zapoż. z prus.-niem. *arw*, śrdn. *arwe* (GL 27, Čepienė 146), por. nwn. *Erbe* m. Vb. denom. *arvuoti* ‘dziedziczyć’.

aržūs, -i 4 p.a. gw. ‘namiętny, jurny, lubieżny, pożądlivy; zajadły, uparty’ (war. *eržūs*). Pwk. *arž-* jest ten sam, co w nazwie ‘jäder’, pie. *h₂orǵ^{hi}- (por. LIV² 239, przyp. 1, Būga, RR III, 780, LEW 123n.). Znacz. etym. ‘odznaczający się silnym popędem płciowym’ *vel sim.* (zob. też *eřžilas*). Por. stwn. *arg* ‘zły, zepsuty, rozpustny’, śrdn. *arch* ‘zły, kiepski’, stisl. *argr* ‘nieobyczajny; niemęski, zniewieściał’ < pgerm. *arg-a- ‘unzüchtig’ (Heidermanns 1993, 102, Kroonen 34). — Z innymi sufiksami: *arškūs* (*arž-kus) ‘jurny, namiętny; zajadły, zapalczywy; nieznośny, zły’, *aržlūs* ‘nieposłuszny, krnąbrny’, *aržnūs* ‘wytrzymały, krzepki’. Od neosn. *aršk-* (⇐ *arškūs*) utworzono *arkštūs* ‘kłótlivy, zajadły’.

ąsà 4 p.a. 1. ‘ucho w glinianym garnku’ (*Puodo ąsà nutrūko, nebėr už ko paimti* ‘Ucho garnka odpadło, nie ma już za co chwycić’), 2. ‘pętla, uchwyt’, 3. ‘pętelka przy łapciach’, 4. ‘pętelka, wieszak przy ubraniu’, 5. ‘ucho igielne’. SD¹ <usa> «rękoieść», SD <usa> «ucho w statku». Pl.f. *ąsos*: SD¹ <usas> «uszka», SD <puodas su usomis> «dzban» (dosł. ‘dzban z uchami’), <usos serdoko> «kolca abo ogniwa w pancerzu». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *ùosa* ‘ucho garnka’, war. *ùoss*, acc. *ùosi*; stpr. *ansis* Ev ‘hak do zawieszania kotła nad ogniskiem, Hoke [Haken]’. Pb. *ansā obok *ans-i- < pie. *h₂ens-eh₂-, *h₂ens-i-. Por. łac. *ānsa* ‘rękoieść, ucho, uchwyt, trzonek, klamra’. Z innymi sufiksami: stisl. *æs* f. ‘dziurka w skórze buta dla przewleczenia sznurowadła’ (*ansjō-, suf. *-jeh₂-), gr. ἄνθια n.pl. ‘cugle, uzda’ (*ansja, suf. *-ih₂-), hom. ἄνθι-οχος ‘trzymający wodze’. Dalsze objaśnienie niepewne. Por. LEW 18, WH I, 51, Schrijver 1991, 45, 61, de Vaan 44, Kroonen 30, ALEW 58. BSW 10 odtwarzał pbsł. *ansā- ob. *ansi- ‘Henkel’. — Drw. *ąsėlė* ‘pętelka do zapinania’, SD <usele apliko> «kobyłka u pętlic, haftek», pl. <useles> «kolca u szaty», *ādatos ąsėlė* ‘ucho igły’ (⇒ pol. gw. *usilka*, *osilka* ‘kabłak u wiadra’, Zdancewicz 345; błr. gw. *vosilka* ts., Laučjute 48), *ąsinė* lub *ąsinis/ąsinis* ‘dzban z uchem/uchami’ (war. *ązdinis*, zob.), *ąsotas* a. *ąsúotas* ‘z uchami’, *ąsotėlis* ‘pewna roślina wodna’, *ąsotis*, -ė ‘z uchami’, sb. *ąsotis* ‘garnek z uchami’ (⇒ *ąsōčius*; *asuōčius* u Donełajtisa). Cps. *dvąsis*, -ė adi. ‘z dwoma uchami – o dzbanie, garnku, kubku’ (*Supilk pieną į dvąsį puodą* ‘Zlej mleko do garnka [zwanego] «dvąsis»’) – brzmienie powstałe przez elidowanie -i- w I członie złożenia *dvi-ąsis* (por. *dū*, *dvi*). — Vb. denom. *ąsoti* ‘robić ucha, pętle’, ⇒ *ąsōklis* ‘drewniany pręt wsuwany w pętle łapcia dla wygodniejszego jego wyplatania’ (*Ąsokliais ąsója vyžas. Vyžas adant, reikia sukišti ąsokliūs*), war. *ąsiklis* i *ąsėklis*.

asabà 2 p.a., gen.sg. *asābos* stlit., gw. 1. ‘osoba, jednostka ludzka’, 2. ‘wyobrażenie osoby, podobizna’ (*Kortos su asābom* ‘Karty z wizerunkami osób’), 3. ‘twarz, wygląd, postać’: *rodyk man tava formą* [glosa: *asabą, veidą*] BRB ‘pokaż mi swą postać/twarz, zeige mir deine gestalt’ — zapoż. ze stbłr. *osoba*, por. błr. *asóba*, -y, pol. *osoba* (SLA 34, Zs 7, LEW 18, ALEW 58, POLŽ 217). — Wariant przekształcony przy użyciu prefiksu *ap-*: gw. *apsabà* 2 p.a. ‘osoba; wygląd zewnętrzny’ (*Jo brolis yra visai tos pačios apsābos – toki pat kumpa nosė, aukšta kakta* ‘Jego brat ma dokładnie taki sam wygląd, taki sam wydatny nos, wysokie czoło’), war. *apsābas* (*Jis ant to paties apsābo, kaip ir Jonas* ‘On wygląda tak samo jak Jan’). Por. Kabašinskaitė 11. Paralele: *apgulnūs*, *aprašnykas* i *apsālmė*. Zob. też *personà*.

asablývas, -à 4 p.a. stlit. ‘szczególny, niezwykły, wyjątkowy’ (*be jo asablyvoses*

malonės MŽ 98₁ ‘bez jego szczególnej łaski’) — zapoż. ze stbłr. *osoblivijj*, błr. *asablívy*, pol. *osobliwy* (SLA 34, LEW 18, ALEW 58). — Drw. *asablyvai* BRB adv. ‘oddzielnie, osobno (np. stać)’. Por. *asābnas*.

asābnas, -à 4 p.a., *asabnūs*, -i 4 p.a. gw. ‘oddzielony, oddzielny, odrębny’ — zapoż. ze stbłr. *osobnyj*, błr. *asóbný*, pol. *osobny*. — Adv. *asabnai*: *Asabnai gyvena* ‘Mieszkają osobno, oddzielnie’, war. *asabniaĩ* a. *asābniai*: *Asābniai valgo* ‘Je osobno, tj. je nie z tej samej misy’, ZS 7; *tarė jiems asabnei* CHB ‘powiedział im z osobna’ (PAŽ 40). Zob. SLA 34 (brak w ALEW). Por. *asablỹvas*.

asakà 4 p.a. LzŽ bot. ‘turzyca, osoka, Carex’ (*Mūsios pievos viena asakà*) — zapoż. z błr. *asaká*, -í. Zob. też *viksvà*.

asēsorius, -iaus 1 p.a. 1. hist. ‘przewodniczący składu sędziowskiego’, 2. gw. ‘komornik’ (*Ir atvažiavo asēsorius turto aprašyt*) — zapoż. ze stbłr. *asesorь*, por. błr. *asėsar*, -a ⇐ pol. *asesor* hist. ‘urzędnik policji ziemskiej na Litwie i w byłym zaborze rosyjskim’. War. *atsēsorius* (LEW 22), *acesōris* a. *acēsoris* ZTŽ ‘komornik’.

asētras 2 p.a., *asētras* 1 p.a. stlit., gw. ‘jesiotr, Acipenser’, SD¹ «iesiotr, sturio, silurus» — zapoż. ze stbłr. *osetrь*, por. błr. *asētr*, *asjatrà* (ros. *asētr*, ukr. *osetér*). Zob. SLA 34, LEW 18, ALEW 58). Por. *erškētis*.

āsilas 3 p.a. ‘osioł, Equus asinus’, SD «osieł» — zapoż. ze strus. *osilū* albo stbłr. *oselь* (por. Būga, RR III, 764, SLA 34, LEW 18). Lit. *i* za strus. *ь* (jer) też w *kātilas*, *kazilaĩ*, *kūbilas* i *Póvilas* [‘Paweł’]. War. z [s’] zam. [s’i]: *ašilas*, pis. <nei aschila> MŽ 20₅; z nagłosem *e*:- *ēsilas*. Świeżym rutenizmem jest ZTŽ *āslas*, zdrob. *asliukas*, por. błr. *asēl*, *aslá*. Przyjmowane przez ALEW 59 zapożyczenie z goc. *asilus* jest mniej prawdopodobne. — Odpowiednik stpr. *asilis* EV ‘osioł, Ezel [Esel]’ ⇐ stpol. *osiel*, *osla* (inaczej PKEŽ 1, 101: z psł. *osъlъ; Trautmann 1910, 304: z goc. *asilus*). Łot. *ēzelis* ‘osioł’ ⇐ śrdn. *ēsel* (Jordan 62). — Drw. *asilas medinis* SD «osieł dziki» [‘łoś’], *asilaitis* SD «ośle», *āsilē* ‘oślica’, *asilēlis* DP ‘osielek’, *asilyčia* lub *asilyčia* ‘oślica’ (obok *aslyčia* DP, WP ⇐ stbłr. *oslica*, *osblica*, pol. *oślica*), *asilienē* ‘oślica’, *asiliukas* ‘osiołek’. Cps. *āsilarklis* ‘muł’ (por. *arklỹs*).

asiūklis 2 p.a., *asiūklis*, -io 1 p.a. bot. ‘skrzyp, Equisetum’. War. *esiūklis* (por. oboczność *ēsilas* i *āsilas*). War. z aferezą: *siūklis*. Formacja nierozpoznana. Neosuf. -ūkl-? Brak w ŽD i Ambrazas 1993. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *asjūkli*, *asėkli* pl. (PzB 1, 107, 116), *asjūklja*, *asėklja* (Laučjute 97), także *sjūkli* pl. (PzB 5, 62). — Drw. *asiūklýnas* ‘miejsce obficie porośnięte skrzypem’, *asiūklýnē* ts., *asiūklinis* ‘(miotelka) ze skrzypu, (siano) z przymieszką skrzypu’. N.rz. *Asiūklē* 3x, *Asiūklỹs*, n.m. *Asiūklē* 4x, *Asiūklýnē*. — Drw. wsteczny: *asỹs* ‘skrzyp zimowy, Equisetum hiemale’ (war. *esỹs*), drw. *asiōkas*, *asiūkas*. Por. n.jez. *Asỹs*, n.rz. *Asinis*, *Āsupis*. Podobnym derywatem jest łot. *aši* m.pl. ‘Equisetum’, *ašas* f.pl. ts. wobec *ašavi*, *ašenes*, *ašķi/ažgi*. Nieco inne ujęcie w LEW 124 (s.v. *esỹs*). ALEW 267 traktuje jednak *asỹs* (*esỹs*) jako wyraz prymarny.

aslā I 2 p.a. 1. ‘klepisko z mocno ubitej gliny (w izbie lub stodole)’, SD «tło proste, pauimentum», 2. ‘środek izby’, 3. ‘dno pieca chlebowego’. Bez ustalonej etymologii, zob. LEW 18. Może pie. *h₁os-leh₂- w znac. ‘to, co rzucono na ziemię (np. o mokrej glinie)’, formacja na SO do pwk. pie. *h₁es- ‘rzucić’ (zob. LIV² 242n.). Por. het. *siēzzi* ‘rzuca, ciska’, wed. *asyati* zam. *syati ts., < pie. *h₁s-ié-ti. Co do apofonii por. *tašlā* ‘ciasto’ ⇐ *tēšia* ‘o wymieniu: wzbiera mlekiem’. Paralela semazjologiczna: lit. *pāmatas* a. *pamataĩ* m.pl. ‘fundament, podwalina budowli’, łot. *mētums* m.in. ‘grobla, nasyp’ jako drw. od czas. *met-* ‘rzucić’. Inaczej ALEW 59, który dopuszcza pierwotną tożsamość z *aslā* II ‘oselka’ (zob.) i scs. *osla* ts. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *aslá* ‘dno pieca chlebowego’ (PzB 1, 108, Laučjute 62). — Drw. *aslāžemis* ‘klepisko’ (por. *žēmē*), *vidū.aslis* ‘środek klepiska w chacie

wieśniaka' (por. *vidūs*), war. kontrahowany po konsonantyzacji *u > u:* **vidūaslis > wsch.-lit. vidūoslis* (por. GJL I, § 172, LD § 135).

asla II 2 p.a. gw. 'podłużny kamień do ostrzenia, osekła' — zapoż. z błr. *asla*. Por. ros. *osla* (gw. *ósła*), stpol. *osla* (gw. *oswa*), < psł. **os-la* (pwk. pie. **h₂ek-* 'ostry', zob. *ašmuō* i *akmuō*). Zob. też syn. *būdē*.

asmōkas 2 p.a., też f. *asmokà* 2 p.a. gw. 1. 'grosz' (*Biednas žmuoj ir vieno asmōko netur* 'Biedny człowiek nie ma nawet grosza'. *Neturi sarmatos nė ant asmōko* 'Nie ma ani za grosz wstydu'), 2. 'wszelki pieniądz', pl. *asmōkai* 'pieniądze' (m.in. ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. *osmakъ*, *osmakъ* 'drobna moneta groszowa', por. błr. przest. *as(b)mák*, -á ⇐ pol. *ósmak* przest. 'moneta ósmiogroszowa'. Por. LEW 18 (POLŽ 218 forsuje zapożyczenie wprost z pol.). War. *ašmōkas* przybiera *š* na wzór *ašmas* 'ósmý' (*Mažasnio grašo nėra kap ašmōkas* LzŽ 'Nie ma mniejszego pieniążka niż ósmak').

asmuō 3 p.a., acc.sg. *āsmenį* m. 'osoba, jednostka ludzka, osobistość'. Analiza: *asmen-*. Neologizm oparty na temacie praesentis *asū* gw. < *esū* 'jestem' (LEW 18), który zastąpił sławizmy stlit. *asabà* (zob.) i *personà* (zob.). War. *esmuō*. — Drw. *asmenýbē* 'osobowość', *asmeninis* 'osobisty, prywatny; osobowy (zaimek)', *āsmeniškas* a. *asmēniškas* 'osobisty', cps. *asmėnvardis* neol. 'nazwa osobowa, antroponim' (por. *vařdas*). Vb. denom. *asmeniuoti* 'odmieniać czasownik przez osoby', *āsmeninti* 'uczynić osobą' (*įāsmeninti* 'uosobić', *nuāsmeninti* 'pozbawić osobowości, indywidualności').

aspōdnykas 1 p.a. ZTŽ ukazuje się w dwóch znaczeniach: 1. 'właściciel gospody, karczmarz' — drw. na -nyk- od *aspadà* ZTŽ 'dom zajezdny, karczma' (zob. *gaspadà*), 2. 'komornik; lokator' — pożyczka z błr. *haspōdnik* 'kto najmuje mieszkanie'. Brak w LKŽ.

astaņkas 2 p.a., *āstankas* 1 p.a. stlit., gw. 'ostatek, resztkę, trochę'. War. f. *astankà*, MOP *astonka*. Są to formy singulatywne utworzone do form pluralnych *astaņkai* m.pl., *astaņkos* f.pl., które oddawały zapożyczenie błr. *astánki*, -aŭ m.pl. 'ostatki, resztki' (por. stbłr. *ostanokъ* 'ostatek, reszta; koniec'). Zob. PAŽ 40, Zs 7. Inaczej SLA 34 i ALEW 66, gdzie jako źródło na pierwszym miejscu wymieniono stpol. *ostanek*. Drw. *astankinis* 'ostatni w kolejności'. — Nagłos *a-* został przekształcony na prefiks *at-* w war. BRB *atstaņkas* i *ātstanka* (por. syn. *atlaikaĩ*, *ātlaikas*). Paralela: *astrāžnūs* ⇒ *atstražnūs*. — Od *ātstanka* pochodzi drw. wsteczny deprefigowany *stanka* CGL 'ostatek, resztkę' (por. *ātsala* ⇒ *salà*; *atšiáuža* ⇒ *šiáuža*).

astiņcius, -iaus 2 p.a. wsch.-lit. 1. 'gościniec, szeroka, publiczna droga wiejska', 2. 'gościniec, podarunek przywieziony z podróży' — zapoż. z błr. gw. *ascíneć* a. *ascínjac*, -nca, wariant do *hascíneć* (PzB 1, 435).

astrāgas a. *astrōgas* 2 p.a. ZTŽ 'więzienie' — zapoż. ze stbłr. *ostrogъ* 'miejsce otoczone ostrokołem, warownia', por. błr. *astróh*, -a 'więzienie', ros. *ostróg* ts. (zob. ĖSBM 1, 184 n.).

astrāžnūs, -i 4 p.a. gw. 'ostrożny' (*Jis žmogus astrāžnūs, niekur nelenda*), adv. *astrāžniaĩ* — zapoż. z pol. *ostrożny*, adv. *ostrożnie*. W nawiązaniu do rodzimej formacji *atsargūs* powstał war. *at-stražnūs* (por. *astaņkas* ⇒ *atstaņkas*)³⁵.

āš zaimek 1 osoby 'ja', przest. *eš*, gw. *ēš* (Zietela). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *es*, stpr. *as* < **es*. Rekonstrukcja: pb. **ež*. Na temat zmiany *e- > a-* por. LD § 119, Stang 1966, 31. Pb. **ež* zostało widocznie skrócone z formy **ežan*, która była kontynuacją pie. **h₁eǵ-h_x-*

³⁵ POLŽ 218 mówi tu o 'epentetycznym -t- w nagłosie wyrazu', nie przejmując się brakiem paralel na wstawne -t- przed grupą *st*.

om, por. wed. *ahám* (*až^ham). Postulat spółgłoski laryngalnej w zakończeniu formy wynika z refleksów gr. *ἔγω* i łac. *egō*, które wskazują na pie. *h₁eǵ-oh_x, por. EWAIA I, 155, Schrijver 1991, 483, Beekes 2010, 373. — W słowiańskim zamiast *ez-ǵ lub *ez-a jest *azū — z niewyjaśnioną barwą i długością samogłoski pierwiastkowej, por. scs. *azū/jazū*, strus. *jazū*, stczes. *jáz*, stpol. *jaz*. Kortlandt, *Balt* XLVIII:1, 2013, 6 przyjmuje dla słowiańskiego sekundarne wzdłużenie samogłoski w praformie *ʔeǵHom. Młodszym wariantem jest *ja* (strus. ros. pol. czes.), pozbawione zakończenia -zū (por. pol. gw. *tera* < *teraz*; *zara* < *zaraz*). Zob. też ALEW 54: rekonstrukcja pie. *h₁eǵh₂-óm; w słowiańskim miało zajść wzdłużenie wedle tzw. prawa Wintera. — Formy emfaticzne zaimka 'ja': *ašaĩ* (*āšaĩ*), *āšanai* (*āšano*, *āšanos*), *āšiai*, *ašiaina*, *ašiain* (SD <ašieyn> «ja, ego»), przest. *ašeino* (*aš-iai-no), *ašein*; *āšgu*, *ašgujen*; *āšian*, *āšjan*, *āšianai* (war. *āšjen*, *āšen*, *āšenai*), *āšianainos*, *āšianajos*, *āšiano*, *āšianos*.

āšaka 1 p.a., *ašakà* 3 p.a. 1. 'łuska, osłona ziarna, plewa, ostra plewa', 2. 'ość rybia, ość roślinna', 3. 'kręgosłup; grzbiet, tył, zad' (war. *ašikà*); *āšakos* f.pl. 'otręby, łuski ziarn zboża', SD «mięki» ['plewy']. Wraz z łot. *asaka*, *asēka* 'ość rybia' ma odpowiednik w słowiańskim, por. ros. *osóka* a. *osoká* bot. 'turzycza, ostra trawa bagienna z rodzaju *Carex*', błr. *asaká* ts., pol. *osoka* bot. 'Stratiotes aloides', < pbsł. *aš-aka-. Pwk. pie. *h₂ek- jak w *ašmuō* i *aštrūs* (zob.). Sufiks jak w *dubakà*, *kalvakà*. Znacz. etym. 'rzecz o ostrych brzegach' vel *sim*. Zob. BSW 15, Vaillant IV, 543, LEW 18, ALEW 60, ĖSBM 1, 162. Nawiazanie w łac. *acus*, -*eris* n. 'plewa, łupina owoców strączkowych' < *akos < pie. *h₂ek-os/-es- oraz goc. *ahs*, stwn. *ehir* 'kłos zboża' (por. de Vaan 23). — Zapoż. litewskie w błr. *ašakí* f.pl. 'łuski z ziarna otłuczonego w stępie' (PZB 1, 138n., Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 49 = Urbutis 2009, 355, Laučjute 53). — Drw. *ašakaĩnis* 'z łuskami, plewami – o mące, chlebie' (por. łot. *asakaĩns* 'ościsty', *asakaina zivs* 'oścista ryba'), *ašakinis* 'z łuskami, plewami', *ašakótas* ts., też 'ościsty'.

āšara 1 p.a. 1. 'łza', 2. przen. 'ocieklność na świecy' (syn. *núovarvos*), 3. przen. 'mała ilość, odrobina, kropla (mleka, wody)'. Odpowiednik łot. *asara* 'łza'. War. stlit. i gw. *ašera*: *ašeromis* 'ze łzami' (BRB). Por. dwoistość *vāsara*/*vasera* i *vēdaras*/*vēderas* (Stang 1966, 33 mówi o nie do końca jasnym przejściu -er- w -ar-: w nieakcentowanej sylabie sufiksальной przed *a*). Przy użyciu suf. -ar- przekształcono pb. neutrum *ašru w temat na -ā- (por. budowę wyrazów *vāsara*, *añtaras*, *kataràs*, *vākaras*). Praforma *ašru była kontynuacją pie. *h₂ék-ru-, por. wed. *ásru*- n. 'łza', aw. *asrū* n.pl. 'łzy', pers. *ars*, *ašk* 'łza', toch. A *ākār*, pl. *ākrunť*, toch. B *akrūna* 'łzy' (EWAIA I, 138n., LEW 18, ALEW 60 (*h₂ákru-); Kroonen 505 daje rekonstrukcję pie. *h₂ek-or-eh₂-). W sprawie het. *išhahru*- n. 'łza, łzy' (s-mobile: *sh₂ék-ru-?) zob. Kloekhorst 391. — Oprócz tego są refleksy z nagłosowym *d*- na miejscu *h₂-: gr. *δάκρυ* n. 'łza' (war. *δάκρυον*), orm. *artawsr*, stłac. *dacruma*, goc. *tagr*, stwn. *zahar*, nwn. *Zähre* f. (de Vaan 322, Beekes 2010, 299n.). — Drw. *ašarēlē* 1. 'łezka' (m.in. DP), 2. bot. 'pierzyszek, *Primula*' (*dangaũs ašarēlē* 'niezapominajka, *Myosotis versicolor*'), *ašaringas* 'łzawy' (m.in. SD). Vb. denom. *āšarinti* 'doprowadzać kogo do łez', *āšaroti* a. *ašaróti* 'łzawić; lać łzy, płakać' (⇒ *ašarótas* 'załzawiony, łzawy'), *apāšaroti* 'zrosić się – o szybach w oknie', *āšaruoti*: *akys ašaruojančios* DP 178₁₄ 'oczy płaczące'.

aščiagaliaĩ 3 p.a. m.pl. 'plewy pozostałe po wianiu ziarna; gorsze ziarno, poślad' (*Sušluok tuos aščiagalius – bus kiaulėms* 'Zmieć te plewy, będą dla świń'. *Įberk arkliams į lovį aščiagalių* 'Wsyp koniom «aščiagaliai» do koryta'). Analiza: *aščia-galiaĩ*. Człon *aščia*^o pochodzi pewnie od tematu *ašti- ← *aš-ti- 'coś ostro zakończonego', jak w wyrazie psl. *ostī 'kolec, ość' (stpol. *ość* 'igła, kolec, cierń', zob. Boryś 403). Por. lit. *ašnīs* f. 'ostrze kosy; kielek', *āšaka* m.in. 'ostra plewa; ość rybia'. II człon do *gālas* 'koniec'. Znacz. etym. 'kolące końce'. NB. War. °*akščia*°, z insercją *k*, może tkwić w n.m. *Añtakščiai* i w n.jez.

Añtakščiai (Vanagas 43 łączy to raczej z *akstis/akštis* ‘żerdka zakończona szpicem, rożen, szpikulec’).

aščiapiñčius, -iaus 2 p.a. ZTŽ ‘odszczepieniec, innowierca’ — zapoż. z pol. *odszczepieniec*, -eńca (drw. od *odszczepiony* ⇐ *odszczepić się* ‘oddzielić się, odłączyć się’). W kwestii -inčius por. *bobiñčius*. Zob. też *atskalūnas*.

ašis, -iēs 4 p.a. f. 1. ‘oś, na której obraca się koło wozu’, 2. gw. ‘stos drzewa opałowego mający sążen długości, sąg’ (*Ašis malkų ant vežimo uždėta. Prižadėjo jam dvi aši medžių*). War. *ašē, ešīs, ešià* (LD § 118). Gwarowe relikty atematyczne: gen.sg. *ašēs*, n.pl. *āšes*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *ass* ‘oś’, stpr. *assis* EV ‘Achze [Wagenachse]’. Wraz ze scs. *osī*, -i f. ‘oś’ kontynuują pbsł. *aš-i- (BSW 14, LEW 19, ALEW 60n.). Temat na -i- pochodzi z tematykacji nomen pierwiastkowego pie. *h₂aks- < *h₂eks-. Lit. š z pie. *ks ukazuje się również w *iēšmas, lašišà, šeši* (zob. też przypis do *ieškoti*). Odpowiedniki: łac. *axis*, -is m. ‘oś’, stir. *aiss* ‘wóz, taczki’. Inna budowa: sti. *ákṣaḥ* m. ‘oś’ (*aks-o-), gr. ᾄξων, -ovoç m. ‘oś’ (*aks-on-), stwn. ags. *ahsa* ts. (*ahs-ō), por. NIL 259n., Kroonen 6, s.v. *ahsō. Dalsze objaśnienie niepewne. Rozważano nawiązanie do pie. *h₂ak- (< *h₂ek-) ‘ostrzy, szpic’ (‘oś’ jako ‘coś spiczastego?’) albo do pie. *h₂eg- ‘pędzić, wprowadzić w ruch’, od czego nomen z suf. -s-: *h₂eg-s-, zob. NIL 260, przyp. 1. — Cps. *ántašis* 1 p.a. ‘część wozu, do której jest przymocowana oś’ (*Ateik, ratams antdėsi ántašį* ‘Przyjdź, nałożysz a. na wóz’) z *ān.tašis < *añt(a)-ašis (akut tłumaczy się wzdłużeniem zastępczym po elidowaniu -a- w I członie, podobnie jak w n.m. *ántupė* z *Añt(a)-upė), *ašigalis* 1. ‘koniec osi’, 2. ‘biegun’ (por. *gālas*), *šiāurės ašigalis* ‘biegun północny’.

ašlāpas 2 p.a. LZŽ ‘łata, długa listwa kładzona poziomo na krokwiach’ (*Pirma padaro kraklūs, o tadu un jų dema ašlāpų* ‘Najpierw stawiają krokwie, a potem na nie kładą łaty’) — zapoż. z błr. gw. *ašlāp* (PzB 1, 140). ĖSBM 1, 237 dodaje war. *ošlap, ošlapa* oraz *ašlān*. Bez etymologii. Por. ros. gw. *oslóp*, -a ‘większy kij, pałka; krótka gruba żerdź; drąg do podważenia ciężaru’ (SRNG).

ašmas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘ósmi’, SD «osmy», por. *Ašmas straipstis* MŽ 224 ‘Ósmi artykuł [wiary]’. *Iš devynių laimėjo ašmas* ‘Z dziewięciu wygrał ósmi’. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. ENCH *asmus* ‘ósmi’, acc.sg. *asman* (*Stas Asmus Pallaips* ‘Ósme Przykazanie. Das Achte Gebot’), łot. drw. *asm-īt-*: *asmīte zemes* ‘ósma część włóki’. Staroliteński liczebnik porządkowy do *aštuoni* ‘osiem’ o dwuznacznej formacji: albo derywat od obciętej podstawy *ašt-: ⇒ *ašt-ma-, z sufiksem analogicznym do *sėkmas* ‘siódmi’ (zob.), albo też przekształcenie z *aštua- < *aštaua- (synkopa) < pie. *oktou-o- ⇐ *h₃ektou (por. łac. *octāvus*, gr. ὀγδο(F)ος ‘ósmi’), zob. SBS I, 87n. To samo odnosi się do refleksu słowiańskiego, por. scs. *osmŭ* ‘ósmi’ itd., < pbsł. *ašma-. NB. Do *osmŭ* utworzono nowe cardinale *osmī* (scs.), które zastąpiło psł. *osta ‘osiem’ < pbsł. *aštō (zob. *aštuoni, aštuñtas*). Inaczej BSW 16: pbsł. *ašma- ma być refleksem pie. *oktmo- (podobnie LEW 20). ALEW 61 nie daje rekonstrukcji. — Drw. *ašmáinē* ‘plecionka mieszcząca osiem garnców zboża, z której wysiewa się zboże’, *ašmáinis* ‘miara zboża: osiem garnców; kosz o pojemności ośmiu garnców; ósma część włóki; pewna miara masła’ (por. *ketvirtáinis*), *ašmė* ‘karta o ośmiu oczkach, ósemka’ (syn. *aštuñtakė*), *ašminis* ‘moneta o wartości 15 groszy’, *ašmōkas* ts. Cps. *ašmadešimtas* SD¹ «ośmdziesiątny» (por. *dešimtas*), *ašmaliekas* SD «ośmnasty» (por. *liėkas*), *ašmašimtiniš* SD «ośmsetny» (por. *šiñtas*), *pusašmas* SD «połosmy» [‘półosmy’] (por. *pūsė*).

ašmuō 3 p.a., acc.sg. *āšmenį*, zwykle pl.m. *āšmenys* ‘ostrze noża, kosi, miecza’, SD¹ «ostrze & ostrość» (war. stlit. *ašmenes*). Z wtórnym nagłosem: *ešmuo* b.z.a. (por. *ašis* > *ešis*). Odpowiednik łot. *asmens* m., pl. *asmenis* a. *asmenį* ‘ostrze, szpic kłosa, zastrzony koniec’ (war. *asmins, asms*). Temat pb. *aš-man-/aš-men- ⇐ pie. *h₂ék-mon-/men-. Por. wed.

ásman- m. ‘kamień; pocisk miotany; skała’ (gen.sg. *ásnas*, instr.sg. *ásnā*), aw. *asman-* m. ‘niebo’, stper. *asman-* ts., gr. ἄκμων, -οῦς m. ‘kowadło’ (znaczący etym. ‘kowadło z kamienia, kamienne’ (obok tego ἄκμη f. ‘ostrze, spiczaste, ostre zakończenie’, przen. ‘punkt kulminacyjny, szczyt, dojrzałość’ < pie. *h₂ek-meh₂-). Zob. LEW 10, NIL 287, ALEW 61. Pwk. *aš- tkwi również w wyrazach *āšaka*, *ašnis*, *aštrūs*, *ašutaī*. Osobno zob. *akmuō*. — Drw. *ašmenaī* m.pl. ‘ostrze kosy’ (syn. *ašnis*), *ašmeniñkē* ‘specjalnie zaostrzona igła do szycia skóry, kozuchów’, *ašmeniuotas* DP ‘obojętny’ [odnosi się do miecza: ‘obosieczny’].

ašnis, -iēs 4 p.a. f., żm. *āšnys* f.pl. 1. ‘ostrze kosy’, 2. ‘kielek’. War. *asnis*. Formant -ni- jak w *šaknis*, *šlaunis*, *usnis* (zob. GJL II, § 291n.). Odpowiada łot. *asns* ‘wyrzynający się kielek, latorośl’ (zdrob. *asniņš*), < pb. *aš-ni-. Do pwk. *aš- ‘ostry’ < pie. *h₂ek-, o czym więcej s.v. *aštrūs*. Por. łac. *acūmen*, -inis n. ‘ostrze, ostry koniec; wierzchołek góry’.

ašóklis, -io 1 p.a. gw. bot. ‘krzew porzeczki, Ribes rubrum’, pl. *ašókliai* ‘owoce porzeczki’. Z wtórnym nagłosem: *ešóklēs*. Niejasne (ALEW 64). Z powodu war. *ašvóklis* dopuszcza się możliwość derywacji od *ašva* ‘klacz, kobyła’ (por. *aviētēs* ⇐ *avis*), zob. Būga, RR II, 20, przyp. 3, LEW 19. Inne warianty o zmiennym nagłosie: *šašóklis*; *vašóklē*, *vašóklis*, *vašóklē*; *vaišóklis*, *vaišvóklis*, *vaišvóklis*. War. *vašók(š)lē* Kabašinskaitė 32 tłumaczyła adideacją do *atvašā* ‘pęd, odrostek’ (pozostałe warianty pozostawiła bez komentarza).

Ašpažā 2 p.a. wsch.-lit. ‘święto Wniebowzięcia N. M. Panny, święto Matki Boskiej Zielnej, przypadające 15.VIII.’ — ze zmiany *Aspaža, co zapożyczone z błr. *Aspažá* (por. ZS 7, 91; brak w LKŽ). War. ze zmianą *š(p) > t̃(p)*: *Ačpažā*. — Drw. *Ašpažēlē* ‘święto Narodzenia N.M. Panny, przypadające 8.IX.’ przedstawia transpozycję słowotwórczą zdrobniałej formy błr. *Ašpóžka* < *Aspóžka* (zob. s.v. *Špažiùkē*). Por. LEW 19, 138, ĖSBM 1, 180. Podstawą jest apelatyw błr. *aspažá* ‘pani’ < *haspažá* (stbłr. *ospoža*, *gospoža*, *gospodža*), zob. Anikin 11, 315n., s.v. *gospožá*.

aštrūs, -i 4 p.a. ‘ostry’, stlit., gw. *āštras*, -ā 4 p.a., SD *aštras* «ostry» (syn. *skudrus*, *šiurkštus*, *dygus*), *abišaliai aštras* «obosieczny». Najbliżej stoją łot. *astri* m.pl. ‘włosie w ogonie końskim’ (z *asri < pb. *ašrai) oraz przymiotnik scs. *ostrŭ* ‘ὄξύς, τραχύς’, ros. *óstryj*, czes. *ostrý*, pol. *ostry*. Formy z insercją *t* do grupy *š-r na granicy morfemowej kontynuują pbsł. *ašras (por. BSW 15) < pie. *akros < *h₂ek-ro- lub *h₂ok-ro-. War. lit. *ašrūs* (*āšrus* KRŽ), *ašras* : łot. gw. *asrs*. Insercja *t* jest dziś charakterystyczna dla gwar pld.-auksztajckich, por. *auštrā*, *naštraī*, *štraunūs*, *štrēbti* (LD § 242). — Z suf. *-ro- również gr. ἄκρος ‘znajdujący się na samym brzegu, końcu, wierzchołku, szpicu’ < *h₂ek-ró-, hom. ἄκρον adv. ‘na szczycie’, ἄκρον n. ‘koniec, zakończenie, szczyt’, ἄκρό-πολις, -εος f. ‘gród na górze, warownia, zamek’, starsze ἄκρη πολις ts., łac. *ācer*, f. *ācris* ‘ostry, spiczasty, przenikliwy, bystry’ (*ā* wtórne, niejasne), sti. *ašra-* tylko w cps.: *caturašra-* ‘o czterech kątach’. Por. IEW 18n., LEW 19, ALEW 62, NIL 288, de Vaan 22. — Z innymi sufiksami: scs. *osla* ‘kamień szlifierski do ostrzenia narzędzi’, slń. *ósla*, ros. *oslá* ‘osełka’ (zdrob. *osēlok*), stpol. *osla* ‘podłużny kamień do ostrzenia’ (pol. *oselka*) < pbsł. *aš-lā- < pie. *h₂ék-leh₂-; gr. ἄκωνη ‘osełka’ < pie. *h₂ék-on-eh₂-. Pwk. *aš-* tkwi także w wyrazach *ašmuō*, *ašnis*, *ašeryš*, *ašutaī* oraz *akštis*, *ākštinas*. — Drw. *āštritkas* ZTŽ ‘bardzo ostry’, *aštraregis* SD «ostrowidz zwierzę» [‘ryś, Felis lynx’, SPXVI] (por. *regēti*), *aštr(i)adañtis* ‘o ostrych zębach’ (por. *dantis*). Vb. denom. *aštrēti*, -ja, -jo ‘nabierać ostrości – o ostrzu kosy; wzmacniać się, mocnieć – o mrozie’, *āštrinti* ‘ostrzyć, np. nóż, szablę’ (gw. *āšrinti*). Por. łot. *asināt* ‘ostrzyć’. — N.m. *Aštrākalnis*, *Aštriākalnis*, *Aštriōji Kirsna*. Nazwy terenowe: *Āštrasai* (góra), *Aštriōji* (łąka), *Aštrūjai* (rola), *Aštrūsai* (góra), *Aštrūsis* (góra), por. LVŽ I, 198.

aštuñtas, -ā 4 p.a. ‘ósmi’ — liczebnik porządkowy, który wyparł stlit. *āšmas* (zob.). Pochodzi ze zmiany *aštuontas (por. łot. *astuōtaīs* ‘ósmi’). Był to drw. na -ta- od neoosn.

aštuon- (zob. *aštuoni*), por. wsch.-lit. *aštuontas*: *Aštuontaĩs metais gimė* ‘Urodził się w [tysiąc dziewięćset] ósmym roku’) obok *aštuontas*: *Dabar ji susilaukė aštuonto vaiko* ‘Teraz doczekała się ona ósmego dziecka’. Zob. SBS I, 91n. Zmiana *uonC* ⇒ *unC* niewyjaśniona. — Drw. *aštuñkė* ‘ósemka w kartach’ – zamiast **aštunt-kė*, formacja wzorowana na *deviñkė* (zob. *deviñtas*); *aštuñtądie* gw. adv. ‘ósmego dnia’ (ze zwrotu *aštuñtą diėną*), *aštuntaĩnis* ‘dziewiąta część’, *aštuñtinis* ‘pociąg jadący o ósmej godzinie’. Cps. *aštuntādalīs* ‘ósma część’, war. kontrahowany *aštuñdalė* (por. *dalīs*), *aštuñtakė* ‘karta o ósmiu oczkach, ósemka’ (por. *akis*).

aštuoneri, f. *aštuonerios* 3 p.a. ‘ósmioro, osiem’ — drw. kolektywny na -er- od cardinale *aštuoni*, używany z rzeczownikami o formie plurale tantum, np. *aštuoneri marškiniai* ‘osiem koszul’, *aštuonerios rōgės* ‘ósmioro sań’, *aštuoneriū mėtų vaikas* ‘ósmioletnie dziecko’. — Neoosn. *aštuoner-*: *aštuonėrgis* ‘ósmioletni, np. koń’ (być może z **aštuoner-kis* przez persewerację *rk* > *rg*). — Neoosn. *aštuonerio-*: *aštuoneriō-pas* ‘ósmioraki’. — War. *aštuoneli*, f. *aštuoneliōs* coll. ‘ósmioro, osiem’, ⇒ **aštuonėl-kis* > *aštuonėl-gis* ‘ósmioletni’ (*lk* > *lg* przez persewerację), *aštuoneliokas* SD «ósmioraki» (zakończenie -okas imituje polskie -aki), *aštuoneliōpas* ts.

aštuoni, f. *aštuonios* 3 p.a. ‘osiem’ : łot. *astuōņi*, gw. *astuņi*. Forma męska o zakończeniu -ni zluźnowała starsze **aštuo* < pbsł. **aštō* (zob. SBS I, 79n., LEW 19n.). To z pie. **oktō* < **h₃ekteh₃* ‘osiem’ (lub **HoktoH*, ALEW 62), por. gr. *oktō*, łac. *octō*, wed. *aṣṭā(u)*. Zob. też EIEC 402n. Oczekiwane w prasłowiańskim **osta* < pbsł. **aštō* znikło bez śladu, zastąpione neologizmem *osmī*. Nagłosowe *a-* z **o-* < **h₃o-* < **h₃e-* (paralele: *akī*, *arēlis*). — Drw. *aštuoneri* (zob.), *aštuonetas* ‘ósmioro’, SD «ósm» (*Sūnus jau aštuoneto vaikų susilaukė* ‘Syn doczekał się już ósmiorga dzieci’), *aštuonėse* adv. ‘w grupie ósmiu osób, w ósmioro’, war. *aštuonėsu*, *aštuonėsuo* (por. *septynėse*, *devynėse*). — Cps. *aštuonakė* ‘ósemka w kartach’, por. *akis* (⇒ *aštuonė* ts.), *aštuondešimtas* SD «osiemdziesiąty» (dziś *aštuonias-dešimtas*), *aštuondūonis* przest. ‘kto żebrze, chodząc po wsiach’ (dosł. ‘kto wyzebrał chleb w ósmiu miejscach’, por. *dūona*), *aštuonialikas* SD¹ «ósmnaście» (por. *ōlika*), *aštuoniasdešimt* ‘osiemdziesiąt’ (por. *dėšimt*). — Neoosn. *aštuonio-*: *aštuoniōlika* ‘osiemnaście’ (por. *ōlika*).

ašūškas 2 p.a. ZTŽ ‘kawalek suchego chleba, piętka, suchar’ — zapoż. z błr. gw. *ašūšak*, -ška, ze zmiany *asūšak* (PzB 1, 114, 141), por. *sušýčb*, *sušú* ‘suszyć’.

ašutaĩ, -ũ 3 p.a. m.pl. ‘włosie w końskim ogonie lub grzywie’ (*Kirpk uodegas — ašutaĩ pabrango* ‘Ucinaj ogony, [bo] włosie zdrożało’. *Ašutaĩ ir šepečiam gerai* ‘Włosie nadaje się też na szczotki’). War. *ešutaĩ*; z aferezą: *šutaĩ*; z obocznym sufiksem: *ašataĩ*. Sg. *āšutas* ‘pojedynczy włos z końskiego ogona lub grzywy’. W słowiańskim formalnym odpowiednikiem *āšutas* jest nazwa ‘ostu, Carduus’ jako rośliny kłującej, kolczastej, por. cs. *osūtū*, ros. *osót*, pol. *oset* (stpol. też ‘dziewięćsił, głóg, krzak ciernisty’), słn. *óset*, < pbsł. **ašu-ta-* (BSW 15, REW II, 285)³⁶. Wyraz jest derywatem z suf. -ta-, rozszerzającym odziedziczoną osnowę przymiotną na -u-, pbsł. **ašu-* ‘ostry’, por. łot. *ass* ‘ostry, spiczasty’ (⇒ *ašs* ‘ostry, srogi’, *asums* ‘ostrość’, *asumi* pl. ‘przedmioty o ostrych zakończeniach’), zob. LEW 18, ALEW 63. Pie. **h₂ék-u-*, por. łac. *acus*, -ūs f. ‘igła, szpilka’ (⇒ *acūmen* n. ‘ostrze, ostry koniec, wierzchołek’, *acūtus* ‘zaostrzony, ostry’, *acuō* ‘ostrzyć, zaostrzać’); toch. B *akwatse* ‘ostry’ (**h₂aku-tjo-*). Por. IEW 18n., NIL 289, de Vaan 23. Klockhorst 168 zwraca uwagę na to, że het. *aku-* tu nie należy, ponieważ ma znac. ‘muszla’, nie zaś ‘kamień’, jak wcześniej przyjmowano (zob. np. Puhvel, HED 1/2, 24). — Z innym sufiksem: *aštrūs* (zob., tam też o łot. *astri* pl. ‘włosie’. — Drw. *ašatīnė* 1. ‘włosienica, koszula z szorstkiej tkaniny

³⁶ Por. gr. *ἄκανθος* m. ‘gatunek ostu’, *ἄκανθα* f. ‘kolec, cierni’, też o różnych kolczastych roślinach, *ἄκανθος* m. ‘gatunek ostu, Acanthus mollis; gatunek akacji’.

zrobionej z włosia', 2. 'klejonka krawiecka', 3. przen. 'więzienie' (*Ažu šitą darbą sukirmis ašatinėj* 'Za ten czyn zgnije w więzieniu'), *ašutinė* a. *ašutinė* 'włosiennica' (war. z palatalnym -š'- poświadcza nazwa łąki *Ašiutinė*, LVŽ I, 196), *ašutis* bot. 'życica roczna, Lolium temulentum' (znacz. etym. 'trawa przypominająca włosie'?), n.rz. *Ašutis*; *ašutys* 'włos z ogona końskiego'. Cps. *ašutsmakris* b.z.a. 'brodaty mężczyzna' (dosł. 'mający włosie na brodzie', por. *smākras*). — Neoapofonia sufiksalna *aš-ut-* ⇒ *aš-uot-*, por. *ašuōtis* 'włos z końskiego ogona', *ašuōtė* bot. 'trawa ostnica, Stipa' (o nitkowatych liściach). Przypomina to *stūburas* ⇒ *stuobrỹs*. Stosunek *u* ⇒ *uo* jest paralelny do *u* (SZ) ⇒ *au* (SP), por. *skliūtas* ⇒ *skliaūtas*.

ašva b.z.a., stlit. 'klacz rozplodowa, kobyła'. SD¹ «klacza» (syn. *kumelė*). Por. *Kaip rūsas* [glosa *eržils*] *žvengia visų kumelių* [glosa *ešvų*] BRB 'Jak ogier rży na wszystkie kobyły. Wie der Schelhengst schreiet gegen allen Meren'. Ze zmiany starszej formy *ešva*, por. LD § 117, Stang 1966, 31. Odpowiednik łot. gw. *asa*, *osa* (zanik *v*), n.m. *Asva*, *Osvijas* (Karulis I, 468n.). Formacja z suf. -ā- jak w łac. *equa* 'klacz', wed. *āśvā-*, aw. *aspā-* ts., przedstawia drw. żeński **h₁ek_u-eh₂-* od pie. **h₁ek_uo-* 'koń' (NIL 230n.). Por. masculinum łac. *equus*, -ī (płac. **ekos*, gen.sg. **ek^ui*), stir. *ech*, toch. B *yakwe*, toch. A *yuk*, wed. *āśva-*, aw. *aspa-*, stang. *eoh*, stisl. *jór*, cps. goc. *aihua-tunpi-* f. 'tarnina, Dornstrauch' (dosł. 'koński ząb'). Brak jest refleksu *†ešvas* w bałtyckim. Zob. BSW 72, LEW 20, EIEC 274, NIL 230n., ALEW 63n., de Vaan 192n. Pie. **h₁ek_uo-* pochodzi z tematykacji starszej osnowy na -u-, zaświadczonej w językach anatolijskich, por. het. **ekku-*, luw.-hier. *á-sù-*, lyk. *esb-* 'koń', ⇐ pie. **h₁ék_u-s*, gen.sg. **h₁k_u-ós*, zob. Kloekhorst 237n. — Drw. *ašviena* 'klacz, kobyła', *ašvienė* b.z.a. ts., *ašvienis* a. *ašvienys* žm. 'koń roboczy' (*Geras ašvienis artoją mokina* 'Dobry koń poucza/prowadzi oracza'), *ašvieninkas* hist. 'koniuszy, zarządca stadniny', *ašvóklis* (zob. *ašóklis*). Drw. wsteczny: *ašvis* b.z.a. 'koń': *giriniai ašviai* m.pl. 'konie puszcząskie, dzikie' (por. *vóketis* ⇒ *vókis*; *kobinys* ⇒ *kóbis*). Cps. *didašva* b.z.a. bot. 'pszonak drobnokwiatowy, Erysimum cheiranthoides' – w słowniku Brodowskiego z XVIII w. (por. *didis*). — Strp. zwrot *aswinan dadan* Ev 'kobyłe mleko, Kobilmilch [Stutenmilch]' przywodzi na myśl przymiotnik łac. *equinus* 'koński' ⇐ *equus* 'koń'. — N.rz. *Ašvā* 2x (por. łot. n.m. *Asva*), *Ašvijā*, *Ašvinė* a. *Ešvinė* (por. strp. n.jez. *Asswin*, n.rz. *Asswene*). N.m. *Ašvėnai*, *Ašvāraistis*, *Pāašvijis* (por. n.rz. *Ašvijā*). Zob. Būga, RR III, 536, Vanagas 50, AON 12.

at- prefiks 'od-', 'do-', 'przy-', por. *atimti* 'odjąć, odebrać', *atšerti* 'odkarmić', *atskirti* 'oddzielić', *atpigi* 'stanieć', *ateiti* 'przyjść', *atbėgti* 'przybiec', *atkviesti* 'zaprosić' lub 'odwołać zaproszenie', *atmaina* a. *atāmaina* 'odmiana', *atābradas* 'mielizna u brzegu'. Prefiks *at-* odpowiada słow. *ot-/otū-*, jak i praep. *otū* 'od'. Praforma bsł. **ati*, **atu* (inaczej BSW 16: **at-*). Praformy ie. **h₁eti*, **h₁oti*, por. gr. *ēti* adv. 'jeszcze, oprócz tego, nadto', sti. *āti* adv. 'obok; nader, bardzo', praep. z acc. 'przez, ponad' (Beekes 1995, 221). Zestawia się tu jeszcze sti. *atah* adv. 'stamtąd', rozumiane jako drw. od zaimka wskazującego *a-* 'ten tu' < pie. **h₁e-* (EWAIA I, 35; paralele: *ātra* 'tu, tam', *ātha* 'na to, wtedy, potem', *adyá* 'dziś') oraz łac. *at* spójnik przeciwstawny 'ale, jednak, przecież' (de Vaan 59 wywodzi to z pie. adv. **h₂et(i)* 'w tył, za siebie, wstecz'). — Gdy czasownik zaczyna się od spółgłoski dentalnej *d-* lub *t-*, praeverbium ma postać *ati-* lub *ata-*, np. *atidėti* 'odłożyć', *atidaryti* 'otworzyć', *atidas* : gw. *atādaras* 'otwarty', *atitekėti* 'wyjść za mąż i przenieść się do domu męża', *atitikti* 'odpowiadać czemu', *atātupstas* 'cofający się tyłem'. — Od złożzeń werbalnych z *ata-* tworzy się czasem derywaty nominalne z prefiksem *ató-* < **atā-* (wzdłużenie formy prvb. *ata-*), np. *atódrėgis* 'zelzenie mrozu, odwilż' ⇐ *atadrėgstu* SD «wilgnę, wilgotnieję»; *atódaira* 'ogłądanie się, staranność' ⇐ *atsidairyti* 'ogłądać się za siebie'. Zob. GJL III, § 697n. Osobno zob. *atuo-*.

atadà I sb. 2 p.a. gw. ‘oddanie tego, co zostało/było pożyczone’, np. *Duok man ant atādos* ‘Daj mi na oddanie’. *Norėčia gaut kiek grūdagalių ant atādos* ‘Chciałbym dostać trochę pośladu na oddanie’ — dewerbalny drw. na -ā- od neoosn. *atad-*, którą wyabstrahowano z vb. cps. *atadūoti* ‘oddać, zwrócić’ drogą reanalizy *atad-* + *-uo-*; wzorem dla niej były czasowniki sekundarne na *-uo-*. Paralele: *pardà, prādaini*.

atadà II ipv. gw. ‘oddaj!’: *Atadà pinigų, kur vakar daviau!* ‘Oddaj pieniądze, które [ci] wczoraj dałem!’ Z redukcji **ataduà* < *atadūok*, formy 2 sg. ipv. do *atadūoti* gw. ‘oddać’ (zob. *dūoti*). War. *atadàč* ‘oddaj!’. Przykład nieregularnego rozwoju fonetycznego, spowodowanego częstotnością użycia. Paralele: *atstà, atstrà, palà*.

atainīs, -io stlit. ‘przychodzień, przybysz’ (WP instr.pl. *atainiais*, emendacja z <*atainais*>); acc.pl. *atainūs*: *graudinu jus kaip atainūs ir keleivius* BRB ‘napominam was tak przybyszy jak i pielgrzymów, ich ermane euch, als die Frembdlingen vnd Bilgerin’ — z kontrakcji w **ata-ain-is* < **ata-ein-is*, por. *ateinù*, prs. do *ateiti* ‘przyjść’. Zob. *ėinis, einūs*. Wątpliwa jest forma *atainas*, figurująca w ALEW 64.

ātakia 1 p.a. stlit., gw. ‘zemsta, odwet’, DP ‘pomsta, krzywda’ (*Mano yr’ atakia* DP 9₅₁ ‘Mojać jest pomsta’), war. *ātakė; atakes* [acc.pl.f.] *darau* SD¹ «mszczę się; pomszczę się» (obok tego *atgaunu* «mszczę się», *atgavimas* «pomsta»), *ātakis*: stlit. *ataką ataduoti* ‘wziąć odwet, zemścić się’. Zdaniem LEW 20 bliskoznaczne wyrazy gw. *atātikės* f.pl. ‘odpłcenie, zemsta’ i *atātikis* ‘odpłcenie się za co’ przemawiają za tym, że *ātakia, ātakė* i *ātakis* wywodzą się odpowiednio z **atatikia, *atatikė* i **atatikis*, mianowicie przez redukcję haplologiczną. Podstawa werbalna w stlit. *ata-tikti* ‘trafić w co, trafić do celu’ (stąd ‘ugodzić kogo’ ⇒ ‘zemścić się za co’ *vel sim.*), zob. *tikti*. Nieco inaczej ALEW 64, który wychodzi od *atatikti* w znac. ‘odpowiadać, być zgodnym z czym, entsprechen, übereinstimmen’. — Drw. *atakingas* DP ‘mściwy’. Vb. denom. *ātakioti* DP ‘mścić się’ (⇒ *atakiotojas* b.z.a. ‘mściciel’), war. *atakiuoti* b.z.a.

atāsėja 3 p.a. gw. ‘żelazny pręt (sznur) łączący osie przednich kół z podwójnym dyszlem zwanym hołoblą, tzw. otosa’ (*Nutrūko vežimo atāsėja* ‘Zerwała się otosa u wozu’. *Atsargiai važiuok – atāsėjos netvirtos* ‘Jedź ostrożnie, [bo] otosy nie są mocne’) — *sėj-V* jest neoapofonicznym st. wzdłużonym od neopwk. *sej-V* jak w gwarowym prs. *sejū* do *siėti* ‘wiązać’, cps. *atsiėti* ‘odwiązać, odłączyć’ (zob.). Odpowiedni wyraz ukazuje się poza tym w dwóch innych wariantach apofonicznych, por. 1° na SZ *sij-* ⇐ *sej-*: *atāsija* (zob. *ātsija*), 2° na SP/SO *saj-* ⇐ *sej-/sij-*: *atsajà* (zob.). — Zapożyczenie litewskie brzmi w jęz. białoruskim *atósà* f. (stbłr. XVII w. *otosa*) lub *atós* m. (zob. HSBM; ĖSBM 1, 199), nie zaś *†atoseja* lub *†ataseja*. Postać białoruskich lituanizmów przemawia za źródłowymi formami lit. **atasa* f. i **atasas* m. Taka hipoteza znajduje potwierdzenie w świadectwie nowo wydanych słowników dla gwar wsch.-litewskich, por. 1° *atasà* 2 p.a.: *Iš kařklo atāsos bit* ZTŽ ‘Otosy były [robione] z łożyny’, 2° *atāsas* 2 p.a., wymienione w LZŽ jako wariant do *atāsija*: *Uždėdž atāsų, bo nūgrūs rātas* LZŽ ‘Założ otosę, bo wóz runie’. Geneza form *atasà, atāsas* wymaga odwołania się do dwóch procesów typowych dla litewskiej derywacji. Pierwszy z nich to metanaliza przekształcająca wyraz złożony na wyraz prosty sufigowany, por. *ata-sėj-a* ⇒ *atas-ėja*; *ata-sij-a* ⇒ *atas-ija*. Drugi z tych procesów to derywacja wsteczna usuwająca (neo)sufiksy *-ėj-* i *-ij-* na rzecz formantów fleksyjnych *-ā-* lub *-a-*, stąd **atas-a* f. lub **atas-as* m. jako produkty takiej derywacji. Paralele na derywację wsteczną: *užúovėja* ⇒ *užúov-ė*; *skōmija* ⇒ *skōm-as*; *treinija* ⇒ *trein-ỹs*. W dyskusji nad błr. *atósà* Otrębski (GJL I, 69) i Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 48 = Urbutis 2009, 354 nie brali pod uwagę opisanego tu wsch.-lit. procesu słowotwórczego. — Zdancewicz 345 wymienia pol. gw. *otosa* ‘pręt żelazny łączący końce przednich osi z hołoblami w wozie jednokonnym lub ze stelwagą w wozie parokonnym’ jako lituanizm (*atāsėja*), tymczasem chodzi tu o zapożyczenie białoruskiego

wyrazu *atósa*. Białorutenizmami są również wyrazy ukr. gw. *otósa*, *otésa* i ros. gw. *otósa*, *otós/atós* (Laučjute 18 niesłusznie uznała je za prymarne lituanizmy).

atātupstas, -a 3 p.a. ‘cofający się tyłem, rakiem idący’ (*Vēžys eīna atātupstas* ‘Rak idzie tyłem’) — przymiotnik od neosn. *atatupst-*, wyodrębnionej z vb. cps. **ata-tup-styti* o funkcji frq. ‘cofać się, usuwać się’. Drw. wsteczny deprefigowany: *tupstas* b.z.a. (por. *dvastis* ⇐ *atōdvastis* ⇐ **ata-dvas-styti*). Por. *atitūpti* ‘przykucnąć, ugiąć tylne nogi’ oraz *tūpstyti* ‘doglądać, troszczyć się’ s.v. *tupėti*. — War. *atātupsčias* ‘cofający się tyłem’ jest drw. na -as od neosn. *tupsč-*, wyabstrahowanej z formy prt. **tupsčiau* do **tupstyti*. Paralele: *gulščias* (*gulstyti), *klūpsčias* (*klupstyti), *kniūbsčias* (*kniūbstyti).

atbōlas, -à 4 p.a., *atbolūs*, -i 4 p.a. gw. ‘dbały, troskliwy; uważny, baczny; ostrożny’ — zapoż. ze stbłr. *dbalyj* (⇐ pol. XVI w. *dbały*, por. ĖSBM 3, 129n.), por. błr. *dbály* ‘dbały, troskliwy’. Początkowe lit. *a-* jest samogłoską protetyczną, która usuwa fonotaktyczną anomalię w postaci zbitki *db-* i zarazem włącza pożyczkę do serii przymiotników z prefiksem *at-*, por. *atbodūs*, *ātbulas*. — Częstszą niż *atbōlas* jest formacja z suf. -n-: *atbōlnas*, *atbolnūs*. Ten sufix nawiązuje do wariantu błr. *dbáj-ny* ‘dbały’. Bez substytucji błr. *a*: *atbaľnas*, *atbalnūs*. — Drw. *neatbójēlis*, -ē ‘człowiek niedbały, niestaranny, niedbaluch’ (⇒ *atbójēlis* ‘dbaluch’), *neatbōlas* ‘niedbały’ (⇒ *neatbōla* c. ‘niedbaluch’), war. kontrahowany: *nodbōlas* DP; *neatbolastis* MT ⇐ pol. *niedbałość*, por. *nodbójimas* DP ‘niedbalstwo, niedbałość’.

ātbulas, -à 3 p.a. 1. ‘poruszający się rakiem, tyłem do przodu; odwrócony, wsteczny’, 2. ‘robiący bez powodu na przekór, na odwrót’, 3. ‘zły, nie nadający się; nieludzki’ (war. *atābulas*) — złożenie członów *at-/ata-* i *bul-* jak w *būlē*, *bulē* ‘zad, tylna część ciała, pośladki’ (zob. *bulis*). Podobna budowa w *ātpakalias* ⇐ *pakalà*. — Drw. *atbulaĩ* adv. ‘do tyłu, z powrotem, wstecz’ (⇒ łot. gw. *atbulu* ts., zob. ME I, 152, LEW 64: znac. etym. ‘in Steißrichtung, ärschlings’), *atbulaĩs* ts., *atbulaĩnis*, -ē ‘człowiek przekorny, stojący okoniem’, *atbuleĩkis* a. *atbuleĩšis*, *atbuleĩvis* ts. (⇒ błr. gw. *abdulējka*, *abdulēja* c. ‘pyszałek, butny człowiek’, Laučjute 97; *bd* z metatezy *db < t-b*), *atbulinē* ‘siedzenie’, też nazwa dawnego tańca, tańczonego na boso, cps. *atbulvīžis* a. -vīžius ‘człowiek przekorny’ (por. *vīžos*). Vb. denom. *atbulāuti* ‘mówić lub robić co na przekór’.

atēiva 1 p.a. c. ‘kto przychodzi, przybysz’, *atēivis* 2 p.a. lub *ateivys* 3 p.a. ‘przybysz, nietutejszy’, SD «przychodzień» (war. *ataivis* BRB³⁷) — dewerbalny drw. na -v- od vb. cps. *ateĩti* ‘przyjść’ (por. ŽD 377). Z innymi prewerbiami: *apeĩvis* ‘dróżnik’ od *apeĩti* ‘obejść, obchodzić, oporządzać (bydło)’, *išeĩvis* ‘wychodźca, emigrant’ od *išeĩti* ‘wyjść’ (⇒ *išeivija* ‘wychodźstwo, emigranci’), *pėreiva* a. *pėreivis* ‘przechodzień’ od *pėreiti* ‘przejść’. Wymienione formacje uległy metanalizie, której produktem jest neosuf. -eiv-, używany do budowy pejoratywnie zabarwionych nazw osób, np. *gudrėiva*, *nevalėiva* (GJL II, § 161). Zob. też *karėiva* i *vadėiva*. Zbyt śmiało wydaje się przypuszczenie Ambrazasa (1993, § 223), jakoby lit. -eiv- kontynuowało – pierwotnie jako człon złożeniowy – dewerbalny dewerbalny przymiotnik na *-u- od pwk. ‘iść’: pie. **eiuo-/*oiu-* (por. sti. *évaħ* ‘spieszący’).

atgaĩ adv. 1. ‘z powrotem’, 2. ‘do tyłu, wstecz’, 3. ‘znów, na powrót’ — z apokopowania formy stlit. *atgaliōs* a. *atgaliōn* ‘do tyłu, w tył’, por. SD *atgalios* «nazad, wzad», *atgalion* «wzad», *atgalion ažusuku* «wzad nachylam». Te adwerbia zakładają derywację od zanikłego sb. **galia* ‘tył’, urobionego od *gālas* ‘koniec’ (zob.). — Drw. *ātgalias* ‘odwrócony tyłem; odwrotny, przeciwny’, *atgalinis* ‘powrotny (bilet), zwrotny (adres), wsteczny (o dacie)’.

³⁷ Prawdopodobnie przez elizję w **ata-aivis*, to z asymilacji w **ata-eivis*. Por. *ataiga* SP ob. *ateigà* ‘przyjście’ oraz przypis do *ėjaũ*.

atgūti, *atgūva* (*gūva < *gu-n-va), *atgūvo* gw. ‘o głosie ludzkim: po chorobie gardła odzyskać głos’, np. *Jo balsas vėl atgūva, o neseniai da toks užkimęs buvo* ‘On znów odzyskuje głos, a jeszcze niedawno był taki zachrypnięty’. *Tarė jau atguvusiu balsu* ‘Powiedział już zdrowym głosem’. Simplex *gūti wyszło z użycia. Odpowiednik łot. *gūt*, prs. *gūnu* a. *gūstu* (war. *gūju*, *guju*, *gūmu*), prt. *guvu* ‘ganiać za czym, chwytać, łapać, łowić (ryby); zaczerpnąć (powietrza); dostać, otrzymać’, *apgūt* ‘podołać, opanować’, *iegūt* ‘osiągnąć, uzyskać, zdobyć (zaufanie), zyskać (na czasie)’, *pagūt* ‘pokonać, podołać’, *piegūt* ‘nałapać (ryb, motyli)’, refl. *gūtiēs* ‘chwytać powietrze; starać się’, *atgūtiēs* ‘przyjść do siebie, zaczerpnąć powietrza’. Formacja na SZ *gū-C* od *gāu-C* jak w *gāuti* ‘otrzymać, dostać’ ⇐ pie. *g^(u)euH-/ *g^(u)uH- ‘osiągnąć, uzyskać’ (LIV² 189: tylko bałtyckie; etymologia nierozpoznana). Paralele: *plūti* : *plāuti*; *pūti* : *pjāuti; *griūti* (*grūti) : *griāuti*; *(s)pjūti (por. scs. *pli-nq-ti*) : *spjāuti*. — Prs. infigowane °*gūva* < *gūva < *gu-n-va zostało utworzone od osnowy prt. °*gūvo*, gdzie -v- było wypełniaczem hiatu laryngalnego (por. *pūva* < *pūva ⇐ *puv-*, inf. *pūti*). Łot. prs. *gūnu* i *gūstu*, które urobiono od inf. *gūt*, są inchoatiwami młodszej daty. — Drw. od neopwk. *gūst-*: łot. *gūstīt*, -u, -īju frq. ‘łować, chwytać, łapać, pętać’, *pagūstīt* ‘chwytać, łapać’, *sagūstīt* ‘schwytać, pojmać, wziąć do niewoli’ (⇒ *gūsts* ‘kto nagle chwyta, porywa’, *gūsts* ‘niewola’, *gūstīgs* ‘chciwy, łapczywy’), refl. *gūstītiēs* ‘robić coś w wielkim pośpiechu; robić pilnie, gorliwie’. — Neoosn. *gūstī-*: *gūstība* ‘niewola’.

atidarýti, *atidaraĩ*, *atidariaũ* 1. ‘otworzyć, odemknąć’ (SD <atdarou> «odmykam skrzynię, otwieram»), 2. ‘odrobić, odpracować, wykonać pracę wzamian za nabytą rzecz’ (*Metus darysi ir atadarysi man už kumeles* ‘Rok popracujesz i odpracujesz mi za [te] kobyłki’), 3. ‘naprawić, zrobić takim, jakie było’, 4. ‘stąpić (brzytwę)’ — jedna z formacji prewerbialnych rodziny *daryti* (zob.). — Drw. *ātdaras* ‘otwarty, odemknięty’ = [ādaras], gw. *atādaras*, *atīdaras*.

atidē, -ēs 2 p.a. gw. ‘uwaga, koncentracja świadomości’ (war. *atidà*, *atidžià*) — drw. od neoosn. *atid-*, którą wyabstrahowano z *atid-ē-ti* w następstwie resegmentowania vb. cps. *atid-ē-ti* ‘odłożyć’, refl. *at-si-dē-ti* ‘oddąć się czemu, poświęcić się czemu’ (zob. *dėti*). Paralele: *nuodžià*, *pradžià*. Por. Būga, RR I, 108. — Drw. *neatidūs* ‘nieuważny, nierozgarnięty (o dziecku)’, *atidžiā* adv. ‘uważnie, z uwagą’. Por. *įdēmūs*.

ātilsis, -io 1 p.a., też f. *ātilsis*, -ies 1 p.a. ‘odpoczynek, przerwa w pracy’ (*Dirba be jokio ātilsio* ‘Pracuje bez chwili wytchnienia’), *āmžiną ātilsį* acc.sg. ‘wieczne odpoczywanie’, SD *atilsis nuog kariavimo iš sukakio abiejų šalių* «fryszt, wytchnienie zmowne w potyczce». War. *ātsilsis* LzŽ. Abstractum dewerbalne na -*ja-* od vb. cps. *at-si-ilsėti* dosł. ‘przestać się trudzić’, zob. *ilsėtis*. Osobno zob. *póilsis*. — Z wymianą zakończenia -*sis* na neosuf. -*stis*: *atilstis* f. ‘odpoczynek, przerwa’ (por. *kvapstis*, *svirstis*).

atitiktī, *atatiktī*, *atitinkū* (war. -*tenkū*), *atitikaũ* 1. ‘odpowiadać, być zgodnym, być podobnym, pasować do czego’ (*Neatitinka raktas skylės* ‘Klucz nie pasuje do tego otworu’), 2. ‘trafić w cel’ (*atatinku* SD «trafiam do celu»), 3. ‘odnaleźć rzecz, miejsce (dawno nie widziane)’. Jedna z formacji prewerbialnych rodziny *tikti* (zob.). Refl. *atsitiktī* ‘zdarzyć się, przydarzyć się komu’ (*Jeigu višta gieda, atsitiks nelaimė* ‘Gdy kura pieje, będzie nieszczęście’. *Atsitinka ir žydui kiaulienos ragauti* ‘I Żydowi zdarza się spróbować wieprzowiny’), też ‘udać się, np. o dobrze upieczonym chlebie’, ‘być podobnym’ (*Duktė buvo į tėvą atsitinkusi* ‘Córka była do ojca podobna’), ‘przypominać sobie coś’. — Drw. *atitikmuō* ‘odpowiednik, ekwiwalent’, *atitiñkamas* ‘odpowiedni’, *atsitikimas* ‘wypadek, zdarzenie’, *atsitiktinis* ‘przypadkowy’ (⇒ *atsitiktinaĩ* adv. ‘przypadkowo, przypadkiem, trafem’), przest. *notatiktė* SD «chyba, chybień» < *ne-ata-tiktė, *notikimas* SD ts. < *ne-atikimas (zob. *not-*).

atkaklūs, -ī 4 p.a. ‘uparty, nieustępliwy, zacięty, zawzięty, zażarty’ (por. łot. *atkakls* ‘niegrzeczny, niesforny’) — uchodzi za przymiotnik utworzony od rzeczownika *kākals* ‘szyja’ (zob. LEW 205); przybliżoną paralełą mogłoby tu być nwn. *hart-näckig* ‘uparty, zawzięty’, dosł. ‘taki, co ma twardy kark’ (por. *Nacken* m. ‘kark’, tj. tylna część szyi). Z drugiej strony trzeba odnotować użycie *atkaklūs* w znac. ‘przykry, obmierzły’: *Kad atsibosta koks daiktas, atkañka, tai sako – atkaklūs* ‘Gdy coś się sprzykrzy, [gdy] ma się czegoś dość, to mówią «atkaklus». To użycie przemawia za derywacją dewerbalną, od pierwiastka *kak-* jak w *atkàkti* ‘wystarczać, być dość; obrzydnąć, obmierznać’. — Drw. *atkakliaĩ* adv. ‘uparcie, nieustępliwie’, DP ‘opacznie’, *atkaklūmas* ‘upór, nieustępliwość’.

atkarūs, -ī 3 p.a. 1. ‘odgięty, odchylony, zadarty’, 2. przen. ‘przeciwny, niechętny, nieposłuszny, krnąbrny, przekorny’, 3. przen. ‘odpychający, nieprzyjemny’ (war. *ātkaras*) — denominalny przymiotnik na -u- od *atkara (typ *našūs* ← *našà*), co było abstractum na SO od *ker-*, por. *atkérti* ‘odstać, odwisnąć, np. o korze drzewa; oddzielić się częściowo od całości’ s.v. *kérti* (Būga, RR III, 951). Zaświadczone sb. *ātkara* oznacza ‘sprzeciw’, a jako concretum ‘metalowy odbijak używany przy wbijaniu gwoździ’ (*Čia be ātkaros neįkalsio vinies į tvorą* ‘Tutaj bez «atkara» nie wbijesz gwoździa w płot’). — Vb. denom. *atkárti*, -*kāra*, -*kāro* ‘odchylić się; stępić się’, por. *Nuo ilgo pjovimo atkāro ir dalgis* ‘Od długiego koszenia kosa stępieła’. — NB. Być może, że słow. *kora ‘to, co okrywa pień i konary drzewa’ kontynuuje pbsł. *kar-ā-, którego etymologicznym znaczeniem było – jak sugeruje lit. *atkérti* – ‘to, co odstaje (wiosną) od pnia drzewa’. Do *kérti* należy apofoniczne nomen *karnà* ‘kora, łyko z lipy, wierzby, łoży’ (zob.).

ātkilas, -à 3 p.a. ‘odemknięty, otworzony – o wrotach’ (*atkili var̃tai*), *atkilūs*, -ī ‘rosły, postawny, ładnie zbudowany’ — przymiotniki dewerbalne z sufiksami -a- i -u- oraz pierwiastkiem na SZ *kil-* ← *kel-*, por. vb. cps. *atkélti* ‘unosząc w górę otworzyć’ (zob. *kélti*), *atkilti* ‘przybyć, przyjechać’. — Z innymi prepozycjami: *išķilas* ‘wypukły, wystający’, przen. ‘podniosły, wyniosły’, *išķilus* SD «wysoki, wyniosły» ← *išķélti*, *išķilti*; *pakilūs* ‘wzniesiony, wysoko położony; podniosły, wzniosły» ← *pakélti*, *pakilti*; *prākilas* ‘uchylony’, *prakili var̃tai* m.pl. ‘uchylone wrota» ← *prakélti*.

ātklanēs, -iū 1 p.a. f.pl. przest. ‘miejsce pobytu dusz nieochrzczonych dzieci’ (*Nekrikštytų vaikų dūšios eina į ātklanes* ‘Dusze nieochrzczonych dzieci idą do «atklanēs»’, Dowkont) — zapoż. z pol. *otchłań* f. m.in. ‘miejsce pobytu dusz sprawiedliwych przed zmartwychwstaniem Pana Jezusa’ (Sw III, 574), ze zmianą formy *atklanē na plurale tantum. Por. LEW 21, POLŽ 219.

atkōčius, -iaus 2 p.a. gw. ‘tkacz’ — zapoż. ze stbłr. *tkačъ*, por. błr. *tkač*, -*á*, pol. *tkacz*, -*a*. Białoruska grupa nagłosowa *tk(a)-* została rozwiązana w *at.k(o)-* przez wsunięcie protetycznej samogłoski *a*. Podobne wypadki to *akmýnas*, *apsálmās* i *atbóti* (zob. GJL I, § 340). — Zapóżyleniem jest też stpr. *tuckoris* EV ‘tkacz, Weber’, z *tukaris (iloczas *u* niewiadomy) ← śrwn. *tūchære*, *tūcher* ‘Tuchmacher, -händler’ (zob. Dini, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego* 43-45, 1991, 241n.). — Drw. *atkōčinis* ‘tkacki’ (*atkōčiniai marškiniai* DVŽ ‘cienko tkane koszule’), *atkočkà* ‘tkaczka’. — Nazw. *Atkōčius*, patron. *Atkočaitis* (war. *Atkošaitis*), *Atkočiūnas* (war. *Atkačiūnas*). Drw. wsteczny: *Atkōčas*. N.m. *Atkōčiai*, *Atkōčiškės* 2x, *Atkōčiskiai*. W mikrotoponimii ukazuje się też osnowa *Atkot-*, z analogicznym lub hiperpoprawnym *t* zam. *č*: *Atkōtiškis* (zob. LvŽ I, 206).

atkonyčia SD¹ <atkaničia> «tkanica, tkanka», SD <atkonicza> «tkanka» [‘strój kobiecy na głowę’] (syn. *rėdykla galvos*) — zapoż. ze stbłr. *tkanica*, por. pol. przest. *tkanica*. Obca grupa nagłosowa *tk-* została rozwiązana za pomocą protetycznego *a*, tak jak w wyrazie *atkōčius* (zob.). Por. Brückner 1877, 48, przyp. 33, SLA 35, LEW 21, ALEW 65.

atlaidaĩ, -ũ I 3 p.a. m.pl. gw. 1. 'przerwa, odstęp w czasie, pauza', 2. 'odwiedziny teściów u zięcia w pierwszą niedzielę po ślubie oraz świekrów u synowej w drugą niedzielę po ślubie'. Dewerbalna formacja na SO *laid-* ⇐ *leid-*, por. vb. cps. *atléisti*, -džiu m.in. 'zelić, ustąpić, osłabnąć' (zob. *léisti*). — Z innymi sufiksami: *atlaidà* 'zelić mrozu; ustąpienie choroby', *ātlaidis* 'odwilż, przerwa' (*atlaidinys* ts.), *atlaidžià* 'przerwa' (be *atlaidžiōs* adv. 'bez przerwy').

atlaidaĩ, -ũ II 3 p.a. m.pl. 'odpust, parafialna uroczystość w święto patrona miejscowego kościoła' — drw. od *atlaidà* 3 p.a. 'w religii katolickiej: darowanie kary za grzechy pod warunkiem wykonania pewnych praktyk religijnych'. Por. SD: *atlaida* «folga, odpust», be *atlaidos* «bez folgi, bez odpuszczenia» (syn. *notleistinai*), *meldžiu atlaidos* «przepraszam» (dosł. 'proszę o przebaczenie'). Dewerbalne sb. na SO *laid-* ⇐ *leid-*, por. vb. cps. *atléisti*, -džiu m.in. 'odpuścić komu (grzechy, winę), przebaczyć, darować'³⁸. Zdaniem Borowskiej 330n. jest to pożyczka znaczeniowa z pol. *odpust* ⇐ *odpuścić*. Zob. też *aprašnykas*, *ātpūskai* i *kermōšius*.

ātlaikas 3 p.a. 1. 'reszta, resztką, ostatek, pozostałość, rzecz nieużywana', 2. 'ciało nieboszczyka', 3. 'czas pozostały, reszta czasu' (*Mes ātlaiką nakties perleidom ramiai* 'Resztę nocy spędziliśmy spokojnie'), *atlaikà* 'reszta, resztką', *atlaikaĩ* m.pl. 'resztki, szczątki, pozostałości' (syn. *palaikaĩ*) — prymarne nomina z sufiksami -a- i -ā- oraz SO *laik-* ⇐ *liek-/lik-*, por. vb. cps. *atlikti* 'zostać, pozostać'. Znacz. etym. 'pozostawianie; pozostałość'. Paralela apofoniczna: gr. λοιπός 'pozostały' ⇐ λείπω 'pozostawiam' (pl.m. λοιποί pl. 'potomni'), sti. *atirékaļ* m. 'nadmiar, resztką' ⇐ *riņākti* 'zostawia'. Zob. BSW 154n., LEW 372n. Etymologia s.v. *likti*. — Drw. *ātlaikas* 'zbywający', *nūolaikas* 'wolny od pracy, nie zajęty' (por. *nulikti* 'mieć czas'), *pālaikas* 'bezwartościowy, nie nadający się' (por. *palikti* m.in. 'porzucić, opuścić'). Sb. *ātlaikūlēš* a. *ātlaikūliai* pl. 'ostatki, resztki; szmaty' (długość w części sufiksальной tłumaczy się tym, że osnową derywatu na -l- była forma gen.pl. *atlaikūļ*; mamy tu więc decasuativum). — Do lit. *ātlaikas* nawiązuje pod względem formacji scs. *otūlēk-ũ* coll. 'τὰ κατάλοιπα, resztki, ostatki', strus. *olēkū* 'głowa barci', ros. gw. *ólek* 'górna część barci, początek plastrów, w których wylęgają się młode pszczoły', ukr. *olik* ts., bñ. *alēk* ts., por. BSW 155, REW II, 263n. Ze zmianą *tl > kl*: stpol. *oklek* XV w. 'plaster w górnej części barci, w którym wylęgają się młode pszczoły', pol. gw. *oklek* 'obłamki plastrów woskowych, opadłe na dno ula' (⇒ vb. denom. *okleczyć* 'wyciąć oklek albo osadzić oklek w głowie barci'), zob. Sławski II, 196n. (s.v. *kleczyć*).

atlaišaĩ 3 p.a. m.pl. gw. 'odłóg, ugór' (*Dvejū metū nesētą dirvą atlaišaĩš vadina* 'Pole niezasiewane od dwóch lat nazywają «atlaišai»') — izolowane, tylko z Šātēs, rej. Skuōdas. Bez etymologii. Brak w LEW i ALEW. Zob. też *dirvōnas*.

atlajā 3 p.a., *ātlaja* 1 p.a. 1. 'miejsce zalewane podczas powodzi', 2. 'mielizna, płytkie miejsce przy brzegu jeziora' (war. *ātlyja*), 3. 'zatoka powstała po zatamowaniu prądu rzeki' — rzecz. postwerbalny od *atlajōti* 'odlewać'³⁹, gdzie *laj-* to neoapofoniczny alternant na SP/SO od *lej-* lub *lij-* jak w gwarowym pdg. *lejū*, *lijaū* do *lieti*, *lyti* 'lać'. Znacz. etym. 'odlewanie, zalewanie'. Paralele: *atsajā*, *atrajā* i *ātšlaja*. — Z innymi tematami: *ātlajas* 'mielizna; odpływ morza', *palajaĩ* m.pl. 'płynny gnój, gnojówka' (z wtórnym *e*: *palejaĩ* 'łaki zalewowe'); *atlajūs* a. *ātlajus* 'mała zatoka; głębia; wezbrana woda, która zalewa brzeg; mulisty brzeg rzeki po opadnięciu wody; grubsza warstwa lodu zamrożłego wokół przerębla', *atlajus* b.z.a. 'sos', *užlajūs* 'zamarzły wylew wody koło studni, przy przeręblu'. — Z inną

³⁸ Por. stlit. *Atgileisk ir tu kaltes jai* 'Odpuść i ty winy jej'. *Atmileisk tatau* 'Odpuść mi to'. *kaltybē atleistina* SD «grzech powszedni» (syn. *nusidėjimas kasdieninis*).

³⁹ NB. Czas. *lajōti* o znacz. 'zalepiać dziury w piecu, ścianie' (war. *lajuoti*) jest denominativum od (*i*)*lajaĩ*.

budową: *išlajà* 'wylew (wody, krwi); łąka zalewana przez rzekę', *palajà* 'obludzona droga' (ŽD 449), *palajūs* 'słota; gołoledź', *sāljaja* (zob.), *ūžlaja* a. *užlajà* 'miejsce zalewane przez rzekę', *užuolaja* ts., *užlajos pievos* f.pl. 'łąki zalewowe'⁴⁰.

ātlapas, -à 3 p.a. 1. 'otwarty, rozwarty, odkryty' (*dūrys ātlapos*), 2. 'o odzieży: rozpięty na piersiach, niezapięty na guzik', *atlapōs širdiēs* gen.sg. 'otwartego serca, serdeczny'. Vb. denom. *atlapōti*, -ju, -jau 'otwierać okno, drzwi; rozpiąć ubranie', refl. *atsilapōti* 'odkryć się, odwinąć się – o pole, o dolnej części odzienia', *atsilapōjēs* 'rozpięty na piersiach, rozchełstany'. Bez uzgodnionej etymologii. LEW 340 łączył z *lāpas* 'liść', co nie przekonuje. W tej chwili nasuwają się dwa scenariusze i oba zakładają derywację odczasownikową z udziałem apofonii: 1° *lap-* jest alternantem na SO od *lep-* jak w *atlēpti* m.in. 'odchylić się, odstać, opaść' (zob. *lēpti*); znac. etym. *ātlapas* 'odchylony, uchylony' ⇒ 'otworzony' ⇒ 'otwarty, rozwarty'. Pwk. pie. **lep-* 'obierać, łupić, zdzierać' (gr. *λέπω* ts.). Przejście od znac. 'łupić' do znac. 'rozchyłać, rozsuwać w obie strony' jest oczywiste w odniesieniu np. do łuskanego strąka. Również łuskanie ziaren i nasion polega na otwieraniu łusek. 2° Oboczność *ātlapas* : *ātvapas* przy znaczeniowej tożsamości tych form każe wziąć pod uwagę inny jeszcze czasownik źródłowy, mianowicie *vēpti* 'rozdziawić się, stanąć z otwartą gębą', por. *atvēpti* 'odchylić się, odstać'. Wreszcie, nie można wykluczyć, że stosunek *ātlapas* : *ātvapas* jest fonetyczny i polega na oboczności *l/v*, por. *atlašà* i *atvašà* (GJL I, § 461). — WSO *lop-* < **lāp-*: *atlōpyti*, -au, -iau 'otworzyć (drzwi), rozpiąć (ubranie)', refl. *atsilōpyti* 'porozpinać sobie ubranie na piersiach' (*Atsilōpēs vaikščioja* 'Chodzi w rozpiętym ubraniu'), *atlopōti*, -ju, -jau 'otwierać (drzwi)', refl. *atsilopōti*: *Atsilopók paltą, ba šilta!* 'Rozepnij sobie palto, bo jest ciepło!'; *lopsōti* 'stać otworem – o drzwiach; być rozchełstany'. — War. metatetyczny: wsch.-lit. *atpolōti*, *atsipolōti*.

atlēgà 3 p.a. gw. 1. 'odwilż', 2. przen. 'przerwa, ulga' (*Šāla be jokios atlēgōs* 'Mróz trzyma bez przerwy') — sb. postvb. od *atlēgti* m.in. 'zelżeć – o mrozie' (zob. *lēgti*). Z inną apofonią: *atlygà* 'zelżenie mrozu, odwilż' oraz *ātlaiga*, *atlaigà* ts. (dokładniej o tym s.v. *lēgti*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *atlēha* 'odwilż' (war. *adlēha*, *adliha*, *ódlia*, *odliha*, PzB 1, 61; 3, 256), ukr. *vidlýga*, ros. gw. *otlīga* ts. (Laučjute 18).

atlōsas 2 p.a., *atlāsas* 2 p.a. 'atłas, gładka tkanina jedwabna' — zapoż. z błr. *atlās*, -u, ros. *atlās*. War. akc. *ātlosas*, *ātlasas* ⇐ pol. *atłas*.

atmata 3 p.a., *ātmata* 1 p.a. 1. 'pozostałość, resztkę, odpadek', 2. 'pole nieuprawiane, odlóg; jednoroczny odlóg, ugór', *atmatas* SD «odrzutek, brak» (por. łot. *atmats* 'nieuprawiane pole, odlóg') — postverbalia od *(at)matyti, *(at)matoti jako intensivum na SO do *metù*, *mēsti* 'rzucić' (zob. paralele s.v. *mat-*). — Zapoż. litewskie w stbłr. *otmotb* 'odlóg' (Laučjute 146).

ātmyniais adv. gw. 'czasami, z rzadka', np. *Ana dirba ātmyniais*, t.y. *kada atsimena* JU 'Ona z rzadka pracuje, tj. gdy sobie [o tym] przypomni'. *I tuos kapus tik ātmyniais kas belaidoja* 'Na tym cmentarzu rzadko kto jeszcze chowa' — skostniała forma instr.pl. od sb. **atmynis* 'przypomnienie sobie' (por. *šūoliais* ⇐ *šūolis*) albo drw. od neoosn. **atmyn-*, utworzony przysłówkowym suf. -iais, por. *kaĩtkarčiais*, *rētkarčiais* (ob. *kaĩtais* ⇐ *kaĩtas*).

⁴⁰ W słowiańskim stoją do porównania następujące nomina: 1. ros. *polój* a. *zalój* 'miejsce zalewane przez wodę; nadrzeczna nizina', ros. gw. *nalój* 'ulewa', 2. stpol. *wzlój* 'rozlanie się, wylanie, wylew', *rozlój* 'zagłębienie w ziemi, w którym się zbiera woda, odpowiednie na staw, sadzawkę', 3. cs. *lojř*, -ja 'tłuszcz zwierzęcy, łój jagnięcy, owczy', slń. *loj* 'tłuszcz zwierzęcy', res. *lojř*, -ja 'cokolwiek stopionego, np. siarka', ros. *loj* gw. 'topiony tłuszcz zwierzęcy, zwykle wołowy, barani', pol. *lój*, *loju* 'tłuszcz zwierzęcy o twardej konsystencji'. Znac. etym. 'lanie, topienie (tłuszczu)' ⇒ 'tłuszcz topiony, lejki'. Por. Boryś 304: psł. **lojř* 'topiony tłuszcz zwierzęcy', konkretyzacja n.act. 'lanie (się)'.

Zawarty w tym wyrazie morfem *myn-* jest wyjątkowym przykładem wzdłużonego SZ od *min-* jak w *miñti* ‘pamiętać, przypominać sobie’ (por. brak wzdłużenia w *atminaiñ* m.pl. ‘nabożeństwo za zmarłych’). Paralela: *pramynimas* ‘wydeptywanie; międlenie (lnu)’ ⇐ *praminti*.

atmintis, *-iēs* 4 p.a. f. ‘pamięć’, *iš atmintiēs* ‘z pamięci’ — abstractum z suf. *-ti-* i SZ *min-* ⇐ *men-*, por. *atsimiñti* ‘przypomnieć sobie’, *atmiñti* ‘pamiętać, zapamiętać’. Budowa: *at-min-ti-s*. Paralela: *pramintis* ⇐ *pramiñti*. Na temat paradygmatu pie. zob. s.v. *mintis*. — Odpowiednik psł. **pa-mę-ti*: scs. *pamětĩ*, *-ti* f. ‘pamięć, wspomnienie, μνήμη, μνημόσυον’, sch. *pāmēt*, ros. *pámjatʹ*, czes. *pamět*, pol. *pamięć* – umotywowany czasownikiem *po-mĩn-jǫ*, *pomĩnėti* scs. ‘przypominać sobie’, ros. *pómnu*, *pómnitʹ* ‘pamiętać’, pol. *pomnę*, *pomnieć* ‘zachowywać w pamięci’. Różnica praeverbium: lit. *at-* wobec słow. *po-*. Por. BSW 181. Paralele słowotwórcze s.v. *mintis*. — Drw. *atmiñtinās* ‘pamiętny, godny pamięci, taki którego się pamięta’ (odpowiada psł. **pa-mę-tinũ*, por. pol. *pamiętny*, ros. *pámjatnyj*), SD *atmintinas* ‘pamiętny’ (syn. *atmenamas*, *minėtinās*), *atmintinė* SD ‘pamięć, pamiętka’, *atmintinis* ‘pamięciowy’, *atmintinaĩ* adv. ‘na pamięć, z pamięci’.

ātmonas 1 p.a. gw. ‘zemsta, odwet’ (*Prasidėk su ātmonais gyventi, tai ir nebebaigsi*) — analiza: *at-mon-as*. War. f. *atmona* (Dowkont). Pierwiastek **mān-* przedstawia wzdłużenie SO *mān-*, jaki widać w *manyti* ‘myśleć, mniemać’ (⇐ *menũ*, *miñti*; *atmintis* ‘pamięć’) oraz w postverbaliach *atmana* SD ‘pamiętne’ i *atmanũs* ‘mający dobrą pamięć’. Motywujący czasownik **at-man-yti* niepoświadczony (por. *nũomonė* ⇐ *numanyti*; *priemonė* ⇐ *primanyti*). LEW 21 bierze od razu *atsimiñti* za punkt wyjścia. Znacz. etym. ‘przypomnienie (sobie) czego’, niejako ‘od-pamiętanie’ vel *sim.* ⇒ ‘odwzajemnienie złem za złe’. — Vb. denom. *atmõnyti*, *-iju* ‘odemścić’ (*Slaptu atmonu atmõnijau aš jamui* JU).

atódvastis, *-čio* 1 p.a., też f. *atódvastis*, *-ies* 1 p.a. gw. 1. ‘zaczerpnięcie świeżego powietrza’, 2. ‘wytnienie, odpoczynek’ — sb. postverbale od neoosn. *atodvast-* jak w zanikłym frq. **atadvastyti*; to z **ata-dvas-styti*, gdzie pierwiastkiem jest SO *dvas-* ⇐ *dves-*, por. *dvesėti*, *-ju*, *-jau* ‘łapać powietrze, dyszeć’, *atsidvesėti* przest. ‘odsapnąć, odetchnąć’. Paralele: *atósprąstis* ⇐ **atsprąstyti* (**sprąs-sty-*); *atósvažistė*, war. *atósvažista* ⇐ *at(a)švažistyti*. — Bliskoznaczne: *atādvastis*, *-ies* f. ‘oddech, tchnienie’, SD 1. «oddech», 2. «oddechowa dziura, spiramentum, cauernulæ» (to znaczenie nie zostało odnotowane w LKŽ), ⇒ *atadvastingas* SD «oddechowy»; *ātdvastis* f. ‘oddech, wydech; odpoczynek’ (war. *ātdvasčius*), *be ātdvasčio* adv. ‘bez przerwy, bez wytnienia’. Por. *bādadvastis* s.v. *dvāsas*. — Drw. wsteczny deprefigowany: *dvastis*, *-iēs* f. ‘zapach’, *be dvastiēs* adv. ‘w pośpiechu’ (dosł. ‘bez tchu’).

atókus, *-i* 1 p.a. 1. ‘odległy, daleki’, 2. ‘ustronny’, *atoki vietà* ‘ustronne miejsce’, *atokiai* adv. ‘w oddaleniu, daleko’ (*Mūs visi giminės atokiai no vieni kitų gyvena* ‘Wszyscy nasi krewni daleko jedni od drugich mieszkają’), ‘z daleka’ (*Geriau nuo jo laikytis atokiai* ‘Lepiej trzymać się od niego z daleka’), *atatokiaĩ* adv. ‘w pewnej odległości od kogo, czego, z dala’. Wydaje się, że przymiotnik ten powstał z *at.tókus* < **atatokus*, **atitokus* przez synkopowanie prefiksu i degeminację, która zatarła granicę morfologiczną. Por. pisownię <tt> w *attokus esmi* SD «odległy iestem». Samo *at.tókus* wyłoniło się z **actókus* < **atstókus* ⇐ *at-stó-ti* ‘odstąpić’ (*ct* < *tst*, zob. niżej *atstókas* ‘odległy’), mianowicie drogą podstawienia *t* za *c* na tle ucieczki od dzukowania. Por. hiperpoprawną formę dzukską *atiprašau* ‘przepraszam’ zamiast *aciprašau* (literacka pisownia: *atsiprašau*). Zob. też ALEW 65.

atólas 1, 3 p.a. ‘nowa trawa, która odrosła latem po skoszeniu trawy wiosennej, potraw, otawa, drugi pokos trawy’, też o koniczynie (*Dobilų atólas jau pažėlė* ‘Nowa koniczyna już wzeszła’). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *atāls*, stpr. *attolis* Ev ‘potraw, Gromot [Grummet]’.

Nie całkiem jasne, zob. referat w LEW 22. Może sb. postverbale na SW (vrddhi): *atāl-a-, ⇐ vb. cps. *at-al-ti ‘odżywić się, odrosnąć’. Por. pie. *h₂el-, łac. *alō*, -ere ‘żywić, karmić, odżywiać, hodować (rośliny i zwierzęta)’, stir. -ail ‘żywi, wychowuje’, stisl. *ala* ‘rodzić, wychowywać’, goc. *alands* ‘rosnący’ (IEW 26n., LIV² 262; ME I, 149: ‘zu got. *alan* ‘wachsen...’). Nie przekonuje próba powiązania *atólas* i *atāls* z psł. *otava ‘potraw, druga trawa’ (słh. *otāva*, sch. *otava*, ros. *otáva*, błr. *atáva*, czes. *otava*, pol. *otawa*) w BSW 16; brak objaśnienia dla różnicy l : v. Wyraz słowiański był objaśniany jako drw. postwerbalny, bądź od *ot-aviti ‘na nowo się pojawić’ (por. Snój 482), bądź od *ot(ũ)-taviti ‘pozwolić trawie odrósć’ ⇐ *otũ-tyti ‘odrosć’ (por. Bańkowski II, 464). Ostatnio Kabašinskaitė i Klingenschmitt (*Balt XXXIX*:1, 2004, 84n.) wystąpili z analizą lit. *atólas* i słow. *otava* jako pierwotnych formacji przymiotnych, odpowiednio 1. *at-tāla- < pie. *at-teh₂-lo- i 2. *at-tāua- < pie. *at-teh₂-uo-. Miałyby one być utworzone od pwk. *teh₂- ‘rosnąć aż do osiągnięcia dojrzałości’, por. *talōkas* ‘dorosły, dojrzały’. Witczak, *Balt XXXVI*:1, 2001, 43n. stara się przeprowadzić dowód, że podstawowym terminem na oznaczenie ‘trawy’ było pie. *at-. ALEW 65n. widzi w długim -ō- produkt kontrakcji (*ata-al-, pwk. *h₂el-). Na temat fałszywego wywodu pol. *otawa* i błr. *atáva* z lit. *atólas* zob. Urbutis, *Balt XX*:1, 1984, 30n. = Urbutis 2009, 409. Zob. też *atóvas*. — Drw. *atolīnē* ‘upominek wręczany pastuchowi w czasie, gdy przepędza on bydło na świeżo skoszone łąki’.

atóstoga 1 p.a. gw. ‘przerwa’ (*Bāras ir bāras be atóstogos* ‘Kłóca się bez przerwy’. *Su atóstogomis sniēga* ‘Z przerwami śnieg sypie’) — dewerbalny derywat z suf. -ga od neoosn. *atasto-* ⇐ vb. cps. *ata-stoti ‘odstąpić, odejść, np. od roboty’, dziś *atstóti*, zob. *stóti* oraz *eigā*. Por. *Nu darbo neatstojū kiauras dienas* ‘Od roboty nie odstępuję całymi dniami’. *Niekas neatsistōja pats nuo darbo* ‘Nikt sam nie odchodzi z pracy’. Ze znaczn. ‘przerwać robotę’ rozwinęło się ogólniejsze ‘przerwać, zaprzestać’. W kwestii prefiksu *atō-* zob. *at-*. — Lit. liter. *atóstogos* pl.t. ‘urlop; wakacje, ferie szkolne, uczniowskie’ to neologizm utworzony na wzór wyrazów *āpeigos* ‘obrzędy’ (⇐ *apeĩti*) i *pāreigos* ‘obowiązki’ (⇐ *pareĩti*). War. *atāstogos* gw. ‘urlop dla służących i parobków’; z odrzuconą prepozycją: *óstogos* (rzadkie zjawisko w wyrazie rodzimym, por. sławizmy *tarasúotis*, *teligeñtas*, LD § 145). — Niejasny jest wokalizm *ū* w żm. *ātstūga* 1 p.a. KRŽ ‘przerwa’ i pl. *ātstūgos* 1 p.a. KRŽ ‘wakacje szkolne’; może to analogia do rzeczowników na -ūga, zob. ŽD 104. — Drw. *atostoginis* ‘urlopowy, wakacyjny’, *atostogininkas* ‘urlopowicz’. Vb. denom. *atostogáuti* ‘być na urlopie, być na wakacjach’ (⇒ *atostogautojas* ‘urlopowicz’).

atóvas 1 p.a. LZŽ ‘otawa, drugi pokos trawy’ — zapoż. z błr. *atáva*, -y; rodzaj męski dostosowany do rodzimego *atólas* (zob.).

atpēdžiui adv. żm. 1. ‘w ślad za kim (iść)’, 2. ‘wnet, niebawem’ (*Atpēdžiui sugrižo* ‘Wnet wrócił’) — skostniała forma datiwu sg. rzeczownika *atpēdis, por. *pēdā* ‘odciśnięty ślad stopy’. War. *atpēdžiaĩ*, *ātpēdžiu*, *atpēdžiaĩs*, DP *atpēdui* ‘nazad’.

atpént adv. gw. ‘z powrotem, nazad; znów, na nowo, ponownie’ — przez apokopę i wżłuzenie zastępcze ze stlit. *atpenti* (por. *mán* < *māni*). War. *atpeñč* (m.in. DP ‘wzajem; zaś, zasię; nazad, nawstecz’), *atpeñč*, *atpenčiui*, *atpentui*. Z uproszczeniem grupy *tp*: *apént*, *apéntais*, *apéntaičiais* i *apénč*, *apénčiuo*. Zapewne jest to kalka słowotwórcza formy stbr. *opjati* ‘znów, na nowo’. Por. prefiks *at-* i sb. *péntis* ‘pięta’; ros. *opjátb* ‘znów’ (LEW 12, Mańczak 1977, 188). Paralela stpol. *opięć* XIV-XV w. ‘znów, potem, zasię, zaś’ ⇐ *o pięcie*, np. w zwrocie *obrócić się o pięcie* ‘do tyłu i z powrotem, «znów» do przodu’ (Bańkowski II, 419).

atplaiša 3 p.a., *ātplaiša* 1 p.a. 1. ‘odłamek drewna, skały, kości, skorupy; drzazga’, 2. ‘skraj wsi’, 3. ‘powtórne oranie odłogu’, 4. przen. ‘człowiek wykolejony’ — rzeczownik

postwerbalny z suf. *-ā-* od *atplāišyti* lub *atplaišinti* ‘odłupywać, odrywać’, co jest causativum na SO *plaiš-* do *plyš-*, por. *atplyšti* ‘oderwać się’. Paralele słowotwórcze: *atraiža* a. *ātraiša* ‘odcięty kawałek tkaniny, skóry, szkła’ $\Leftarrow$ *atráižyti* $\Leftarrow$ *ryž-* $\Leftarrow$ *rēž-* (*rēžti*); *apýbraiža* ‘zarysy czegoś, kontur’ $\Leftarrow$ *apibráižyti* $\Leftarrow$ *bryž-* $\Leftarrow$ *brēž-* (*brēžti*); *atlaigà* a. *ātlaiga* ‘odwilż’ $\Leftarrow$ **atlaigyti* (zob. *°lēgti*). Por. *paplāiša*.

ātpuskai, *-u* 1 p.a. (m.in. DP), *atpuskaĩ* 3 p.a. stlit., gw. 1. ‘odpust, darowanie przez kościół kary za grzechy’, 2. ‘lokalna uroczystość kościelna połączona z kiermaszem (jarmarkiem) i zabawą’, też sg. *ātpuskas* 1 p.a. — zapoż. ze stbłr. *otpuskъ* ‘odpust’ (por. ros. *ótpusk* ‘urlop, wczasy’). Forma pl.t. na wzór rodzimego syn. *atlaidai* II. — War. *atpustai* MOP, WP, też sg. *atpustas* $\Leftarrow$ pol. *odpust*. Por. SLA 35 (brak w LEW i ALEW). Zob. też *aprašnykas*.

atrajā 3 p.a. 1. ‘żujka, papka, którą zwierzę przeżuwające powtórnie przeżuwa po jego powrocie z żołądka do jamy gębowej’ (*Karvės ātrajā ryja* ‘Krowy połykają żujkę’), 2. ‘przeżuwanie, pora przeżuwania’ — rzecz. postwerbalny od **rajoti* ‘połykać’, **atrajoti* ‘zwracać połknięte’. Taka formacja była iterativum na SO **raj-* od neopwk. *rij-* jak w *rijaũ*, prt. do *rýti*, *ryjũ* ‘łykać, pożerać’. Por. *atrýti* ‘o bocianie: zwrócić z żołądka coś połkniętego’. War. *atāraja*, *ātrajas*, *ātrajis* a. *atrajỹs*, *ātrajus*. Paralele apofoniczne: *prarajā* oraz *ātlaia*, *atsajā*, *ātšlaja*. — Vb. denom. *atrajóti*, *-ja*, *-jo* ‘przeżuwać żujkę’, neosimplex *rajóti* ‘żuć, żwać’ (Šlapelis 401).

atrameñtas 2 p.a. NDŽ ‘atrament’ — akcentowane jak łac. *ātrāmentum* ‘czernidło’. Natomiast war. *atrāmentas* 1 p.a. odpowiada pol. *atrament* i błr. *atrámant*, *-u* (por. stbłr. XVII w. *atramentъ*). Purystyczny odpowiednik to lit. *rāšalas*.

atrūtā 2 p.a., gen.sg. *atrūtos* wsch.-lit. ‘trucizna’ (war. *atrutā* LZŽ) — zapoż. z błr. *atrúta*, *-y*, sb. postvb. od *atrúcićъ* ‘otruć kogo’ (ĖSBM 1, 202). Zob. też *tručyti* i *tručyznā*.

atsajā 3 p.a., *ātsaja* 1 p.a. ‘pręt lub sznur łączący osie przednich kół z hołoblą, tzw. otosa’, pl. *ātsajos* (*Geležinės ātsajos stipresnės už medines ir virvines* ‘Żelazne «atsajos» są mocniejsze niż drewniane albo ze sznura’) — rzecz. postwerbalny od *atsajóti* iter. ‘przywiązywać, odwiązywać’, gdzie *saj-* to neoapofoniczny alternant na SP/SO do *sej-/sij-*, por. gwarowy pdg. *sejũ*, *sijaũ* do *siėti*, *sýti* ‘wiązać, łączyć’. Paralele: *atrajā* $\Leftarrow$ *atrajóti* (*rýti*), *atlajā* $\Leftarrow$ **atlajóti* (*lýti*, *lieti*). Z obocznym tematem: *atsajẽ* (*Merga ištižusi kaip ratai be atsajẽs* ‘Dziewczyna niemrawa, jak wóz bez «atsajẽ»’). War. *atāsaja* 1 p.a. (*Nutrūko ienų atāsajos* ‘Oderwały się «atasajos» od hołobli’). Są też war. sufiksalne na *-l-*: *ātsaila*, *ātsailė*, *ātsailis*, *atsaĩlis* oraz na *-n-*: *ātsainis*. Odpowiedni termin ukazuje się również z pwk. na WSE *sėj-* (zob. *atāsēja*) i na SZ *sij-* (zob. *ātsija*).

atsakýti, *atsakaũ*, *atsakiaũ* 1. ‘odpowiedzieć, odpowiadać’, 2. ‘odmówić (np. pomocy), wymówić (mieszkanie)’, *atasakau* SD¹ «odkazuję» (syn. *atsakinėju*), «odpowiedam», *atsakau kam ką* SD «odkazuję co komu; odpowiadam komu na co». Refl. *atsisakýti* ‘odmawiać, zrzekać się, rezygnować’, *atsisakau* SD¹ «odzywam się». Forma prewerbialna do *sakýti* (zob.). — Drw. *atsakinėti* ‘odpowiadać’, refl. *atsisakinėti* ‘odmawiać, rezygnować’. Nomina: *ātsakas* 1. ‘odpowiedź’ (*Koks klausimas, toks ir ātsakas* ‘Jakie pytanie, taka odpowiedź’), 2. ‘brak zgody na co, odmowa’ (*Norėjo ženyti, ale merga atvažiavo atsakaĩs ir atsakė veseilią* ‘Chciał się żenić, lecz dziewczyna przyjechała z odmową i wesele odwołano’), *ātsakalas* ‘odmowa’, *atsakingas* ‘odpowiedzialny’, *atsākomas* ‘odpowiedni (człowiek), właściwy, dobry (czas na co)’, $\Rightarrow$ *atsakomýbė* ‘odpowiedzialność (osobista, cywilna)’, *atsakomìngas* ‘odpowiedzialny’ (neol.); *atsākomasis egzāminas* ‘ustny egzamin’, *atsakytas daiktas* SD «odkazanego co», *atsakytojas* SD «auditor biskupi; odpowiadacz», *atsakùs* ‘odpowiedzialny za co; odmawiający czego, np. pożyczki’, *atsisākymas* ‘odmowa,

rezygnacja', SD¹ «odezwanie», SD «apelacja» (syn. *atsižadīnimas*).

atsavõn adv. gw. 'osobno, z osobna, oddzielnie', np. *Abidvi gano savo karves atsavõn* 'Każda z osobna swoje krowy pasie'. Wygląda jak skostniała forma illativu od sb. **atsava*, por. *krūvõn* 'do kupy' ← *krūvā*; *amžinõn karalyston tavõn* DP 178₄₃ 'do wiecznego krolestwa twojego'. Od zaimka *savo, sãvas* 'swoj'? Jaka jest funkcja prepozycji *at-*? Por. *atsavitai* b.z.a. gw. 'osobno, z osobna'. — Forma skrócona: *atsáu*: *Išrink bulves atsáu mažiukes ir didesles* 'Powybieraj kartofle, osobno małe i duże'. Z innym zakończeniem: *atsavuõ, atsavuõj* 'osobno, oddzielnie'.

atseĩt ptk. 'jakoby, jakby, niby, podobno', np. *Atseit, tu nežinojai, kad šiandien šventė* 'Ty jakoby nie wiedziałeś, że dzisiaj [jest] święto'. *Atseĩt, i pats ten buvai* 'Podobno nawet sam tam byłeś'. *Mokėjo lietuviškai, atseĩt, žemaitiškai* 'Umiał po litewsku, niby po żmudzku'. War. *etseĩt*. Skostniała forma zwrotna 3 os. prs. atematycznego o budowie *at-si-eĩ-ti* 'zdarza się (że)', zmienionej przez elizję i apokopę (GJL III, § 838). Zob. *atsieĩti*. Przykładem degradacji osobowej formy czasownika do roli partykuły jest też forma *vadinas*, zob. *vadinas*. — War. *atseĩnas* 'atseĩt' zawiera w sobie tematyczną formę prs. *eĩ-na* i stanowi przekształcenie **at-si-eina-s*, z pleonastyczną partykułą zwrotną, por. *Atseĩnas, mano žmonikė jau visai nedrūta* 'Moja żoneczka [jest] jakby już całkiem słaba'.

ātsiauta 1 p.a. gw. 1. 'miejsce w zakolu rzeki, gdzie woda z powodu ukształtowania dna płynie wstecz lub stoi', 2. 'obszar zalewowy w zakolu rzeki', 3. przest. 'zatoka, бухта' (Dowkont) — sb. postvb. od *siaũsti* I m.in. 'obstępować, otaczać, okrążyć' (zob. LEW 780). Syn. *ātsėda, āttaka, attienis*.

atsieĩti, atsieĩna, atsieĩjo 1. 'kosztować, mieć cenę' (*Tai brangiai atsieĩna* 'To drogo kosztuje'; por. ros. *éto dórogo obxóditsja*), 2. 'wypaść, zdarzyć się' (*Gyvenime visaip atsieĩna* 'W życiu różnie bywa'. *Man dažnai atsieĩdavo Vilniun važiuoti* 'Mnie często wypadało jeździć do Wilna'; kalka z ros. *mne prixodílos' ézdit'*), 3. 'udać się, powieść się' (*Jam gyvuliai gerai atseĩna* 'Bydło dobrze mu się chowa'), 4. 'pozostawać z kimś w stosunku pokrewieństwa' (*Jis man atsieĩna brolėnas* 'On jest dla mnie bratem stryjecznym, cioteczny'; kalka z ros. *on mne prixodítsja*). Forma zwrotna do vb. cps. *ateĩti* 'przyjść, nadejść, przybyć', zob. *eĩti*. Osobno zob. *atseĩt*. — Na skutek elidowania samogłoski *i* w ptk. zwrotnej powstał war. wsch.-lit. *atseĩti, -seĩna, -seĩjo*, skąd po resegmentacji nowe vb. simplex *seĩti* 'udawać się, odbywać się pomyślnie' (por. Urbutis 2009, 256n.). Paralele: *saĩpti* ← **ap-s(i)-alpti*; *silgti* ← **pa-s(i)-ilgti*.

ātsija 1 p.a., pl. *ātsijos* gw. 'sznur, powróż lub pręt żelazny łączący osie przednich kół z hołobłą, tzw. otosa' (*Seniau ātsijos būdavo virvinės, iš karklo ar beržo susuktos, o dabar geležinės* 'Dawniej «atsijos» robiono ze sznura, skręcano z łoży lub brzozy, a teraz są żelazne'). War. *atāsija*, pl. *aatāsijos* (*Kaip šoko arklys, ir numušė atāsijas* 'Koń jak skoczył, to zerwał «atasijos»' — rzecz. postwerbalny od **atsijoti* 'przywiązywać', iteratywu na SZ *sij-V* do sy-C (*sijaũ, sýti*). Por. *apvijà* ← *vijóti* i *ātsijos* a. *atāsijos* ← *sijóti* ['przesiewać']. Odpowiedni termin ukazuje się także w wariantach na SO (zob. *atsajà*) i WSE (zob. *atāsėja*).

atsikālĩti, atsikaliu, atsikoliau 'oprzeć się o coś plecami'. Niezwrotne *atkaĩti* 'oprzeć': *Atkaĩk nugarą į sieną ir stovėk* 'Oprzyj plecy o ścianę i stój'. — Drw. *kalstýti* iter. 'opierać': *Linus kreik laukuose balinti, paskuo jema rinkti, prie tvorų kalstyti ir džiovinti* 'Len rozścielają na łąkach do bielenia, potem zaczynają zbierać, opierać o płoty i suszyć'. Refl. *kalstýtis* 'stać oparłszy się o ścianę' (*Anie, vyrai, prigėrė, priėdė pašaliais kaĩstos*, t.y. *stovi atsikolė į sieną* JU 'Tamci ludzie, napiwszy i najadłszy się [do syta] snują się po kątach, tj. podpierają ścianę'). Nomina: *ātkalas* żm. 1. 'oparty o plecy krzesła, o ścianę' (*Jis antai atkalas stovi*, t.y. *atsikolęs, atsilošęs* JU 'On oto oparłszy się stoi'), 2. 'odwrócony tyłem,

odwrotny, wsteczny', 3. 'niechętny' (*Su ātkala širdžia dūodu* 'Daję niechętnie'), *atkal̃tas* 'plecy krzesła, fotela', *atkal̃tē, ātkaltē* ts., *ātkaltis* ob. *atkal̃tis* f. ts., *atkal̃s* 'odwrotny; chodzący rakiem; tępy (o ostrzu)', *atkal̃iaĩ* adv. m.in. 'znowu, z powrotem' (por. łot. *atkal* 'znowu', *atpakaļ* 'z powrotem'). Gdy się weźmie pod uwagę takie formacje, jak *pakalā* 'tył ciała' i *pakal̃s* ts., to stanie się widoczne, że czas. *atsikal̃ti* oznaczał początkowo 'odchylić się w tył, do tyłu'. Nawiązanie etymologiczne tylko w germańskim, por. stwn. *heldan* 'zginać, pochylać', *halsēn* 'schylać się', stisl. *hallr* 'pochylony do przodu', goc. *hulps* 'przychylny komu, łaskawy', nwn. *hold* 'przychylny; ujmujący, miły, słodki', zob. LEW 210n., EWD 551, Heidermanns 1993, 311n. Dalsze pokrewieństwo z psł. *kloniti, *klonjō 'chylić, pochylać, zginać' nie jest wykluczone, ale różnica formalna (*kl-on- vs. *kol-) nie doczekała się jeszcze wyjaśnienia, zob. BSW 114, REW I, 572. — WSO *kol-* < *kāl-: *atsikoliau* (prt.), *atsikōlēš* 'oparłszy się w tył plecami' (por. syn. *atsilōšēš* ⇐ *atsilōšti*), *ātkolas* 'oparcie dla pleców w wozie, bryczce', *atkōltas* 'plecy krzesła; podpora w płocie'.

atsikvōšti, *atsikvoštū* (*^okvoš-stu), *atsikvošaũ* 'przypomnieć sobie; pojąć, zrozumieć', *pasikvōšti*, np. *Pasikvōšk, pasikvōšk, ir atsiminsi* 'Postaraj się wrócić pamięcią i przypomnisz sobie' — czasownik utworzony od wykrz. *kvōšt*, nazywającego moment, gdy ktoś coś sobie przypominał, gdy komuś coś przyszło na myśl'. Por. *Kvōšt atsiminiau užmiršta* '«Kvošt» i przypomniałem sobie [zapomniane]'. *Kvōšt man į galvą, kad rytoj reikės į turgų važiuoti* 'Nagle przyszło mi do głowy, że jutro trzeba będzie jechać na targ'. *Man tik dabar kvoštelėjo į galvą gera mintis* 'Mnie dopiero teraz nasunęła się dobra myśl'. — Stlit. *atsikvošėti* BRB 'przyjść do siebie, oprzytomnieć' (ALEW 547). Por. *atsikvopėti* s.v. *kvāpas* oraz *atsitokėti* s.v. ^o*tokėti*. Zob. też LEW 327, s.v. *kvōšti*. — Formy niezwrotne przybierają rozmaite praeverbia, które modyfikują wyjściowe znac. 'przypominać sobie, pamiętać', por. *apkvōšti* 'osłabnąć (od gorąca, od zaduchu), stracić pamięć, zgłupieć', *atkvōšti* 'przyjść do siebie po omdleniu', *nukvōšti* 'pojmować, rozumieć, umieć co' i 'słabnąć, mdleć', *sukvōšti* 'podupać na zdrowiu; zgłupieć', *užkvōšti* 'zapomnieć'. Zob. też *kvōšti*.

atsimētēlis, -io 1 p.a. 'odstępca, odszczepieniec' — rzeczownik postwerbalny na -ēlis od vb. cps. *atsimēsti* m.in. 'odstąpić od czego, zrezygnować'. Zob. *mēsti*. Por. syn. *atskalūnas*.

atsimōsti, *atsimōdžiu, atsimōdžiau* gw. 'uświadomić sobie, zrozumieć, domyślić się o co chodzi, połapać się, zorientować się' (*Leisk man atsimosties, nes aš esu apsvaigęs* 'Pozwól mi się połapać, bo jestem zamroczony') — formacja oparta na neopwk. *mod-*, wyabstrahowanym z czas. *mōdytis* 'machać rękami, wygrażać ręką', należącego do rodziny *mōti* (zob.). Paralela: *plāusti* ⇐ *plaud-* ⇐ *plāu-dyti* (drw. od *plāuti*).

atskalūnas 2 p.a. 1. 'ten, kto trzyma się z osobna', 2. 'odszczepieniec, odstępca od wiary' — nomen agentis na -ūn- od rzecz. *atskalā* 'ułamek, odłamek, szczapka', przen. 'grupa ludzi, która się odłączyła od większej grupy, odłam, sekta', też 'zapasy, rzeczy zaoszczędzone' (syn. *atsargà, sántaupa*). Motywujący czasownik to *atsiskēlti* (*nuo bažnyčios*) 'wystąpić (z Kościoła)'. Znacz. etym. 'odłupać się, oddzielić się od pnia', zob. *skalā* i *skēlti*. — Z innymi sufiksami: *atskaluo* SD¹ «odszczepieniec» (syn. *atsiskeljs, atskeltinis*), *atskaluonis* DP 'odszczepieniec' (syn. *atskilēs*). Zob. też *atsimētēlis* i *aščiapiņčius*. — Od *atskalā* pochodzi również przym. *atskalūs* 'łomki, łamliwy', przen. 'ustronny – o miejscu; samotny, stroniący od ludzi, nierozmowny, nietowarzyski'.

atsparā 3 p.a. 'opór; opora, podpora, oparcie; odporność', *ātsparas* 'podpora' — dewerbalne abstracta na SO *spar-* do *spir-*, por. vb. cps. *atspirti* 'odeprzeć, podeprzeć' s.v. *spirti*. Transponat ie. *-sp^horH-eh₂-. Zob. też *pasparā, sāspara*. — Drw. *atsparūs* 'odporny, wytrzymały' (⇒ *atsparūmas* 'odporność, wytrzymałość').

atstà ipv. 2 sg. ‘odejdz! odsuń się!’: *Atstà, vaike, nuo šviesos* ‘Odsuń się, dziecko, od światła’ (‘Nie zasłaniaj światła’). *Atstà šalin, aš čia sėsiu* ‘Odejdz stąd, ja tu siadę’. Z redukcji *atstāk ‘atstók’ — formy 2 sg. ipv. do *atstóti* ‘odstąpić, odejść’ (zob. *stóti*). Dalsze uproszczenie: *atsà* ‘odejdz! odczep się!’ — Redukcję rozkaznika z ptk. zwrotną, *at-si-stók* ‘odejdz! odczep się!’, przedstawiają po pierwsze gw. *atsistà*, po drugie *atsiók* ($\Rightarrow$ *atsióti*), *atsók* (*at-s-stok), dzukskie *acók, acà* (por. Būga, RR III, 305n.). Wszystkie te przykłady są ilustracją nieregularnego rozwoju fonetycznego, uwarunkowanego częstością użycia. Zob. również *atstrà* oraz *atadà, palà, žék, žiū/žiù*.

atstókas, -a 1 p.a. gw. ‘odległy, oddalony od czego’ — dewerbalny przymiotnik na -kas od neoosn. *atsto-*, wyłonionej drogą metanalizy z vb. cps. *atstóti* ‘odstąpić, oddalić się’ (= *at-stó-ti*). Paralela: *atstùs* = *atst-us* $\Leftarrow$ *atstóti*. O suf. -k- zob. GJL II, § 454n. Drw. *atstókai* a. *atstókiai* adv. ‘daleko od siebie’, *atstokùmas* ‘odległość’. — Z innym tematem: *atstokus* b.z.a. przest., gw. ‘oddalony’ (war. *atstogus*, por. *laũkvogis* < *laũk-vokis*), SD «odległy» (syn. *tolus*), *nuog marių atstokus* SD «odmorski, od morza daleki». Z innym sufiksem: *atstolus* b.z.a. gw. ‘odległy (od drogi), daleki’ ($\Rightarrow$ *atstoliaĩ* a. *atstóliai* adv. ‘daleko’, *atstolùmas* ‘odległość’). Osobno zob. *atókus*.

atstōvas 2 p.a. 1. ‘przedstawiciel, reprezentant’, 2. ‘odpowiednik’ (neol.). Dwuznaczne. Albo z suf. -va- od neoosn. *atsto-* $\Leftarrow$ vb. cps. *at-stó-ti* m.in. ‘zastąpić, zastępować’ (por. *žinōvas* $\Leftarrow$ *žinóti*), albo też z suf. -ova- od neoosn. *atst-*, to z resegmentacji *atst-óti* (por. *ātstas*, *atstùs*). — Drw. *atstovýbė* ‘przedstawicielstwo’. Vb. denom. *atstováuti* ‘być czyims przedstawicielem, reprezentować kogo, co’, $\Rightarrow$ *atstováutojas* ‘reprezentant’.

atstrà ipv. 2 sg. gw. ‘odsuń się!’: *Atstrà nuo lango, užstoji* ‘Odsuń się od okna, zasłaniasz [światło]’ — redukcja rozkaznika z ptk. zwrotną, *at-si-tráuk* (zob. *tráukti*). Przykład nieregularnego rozwoju fonetycznego, spowodowanego częstością użycia. Paralele s.v. *atstà*.

ātstubas, -à 3 p.a. gw. ‘odwrócony grzbietem, tyłem; cofający się, wsteczny’, adv. ‘tyłem, wstecz’ (*Eina ātstubas* ‘Idzie wstecz, cofa się’) — analiza: *atstub-as*, drw. wsteczny od formacji prefigowanej *atstuburas, to od *stūburas* ‘kręgosłup, grzbiet’. Synonimy: *ātbulas* $\Leftarrow$ *būlē*, *bulē*; *ātpakalias* $\Leftarrow$ *pakalà*. Paralele derywacyjne: *skūduras* $\Rightarrow$ *skūdas*; *preikuras* $\Rightarrow$ **preikas* (drw. *preikšas*).

ātstuopė 1 p.a. gw. 1. ‘podpora, pal’, 2. ‘w wozie: żelazo będące wspornikiem dla kłonicy’ (war. *ātstuopis*). Z osnownym ū: *ātstūpa*, *ātstūpė* ‘podpora, wspornik’. Nie sposób oddzielać od *āstapas* i *pāstapas* ‘podpora’ (zob. s.v. *stāpas*), jakkolwiek stosunek wokalizmów *stap-* : *stūp-* : *stuop-*, jedyny w swoim rodzaju, pozostaje na razie niewyjaśniony. War. *stuop-* można ewentualnie interpretować jako wtórne zastępstwo za **stop-* < **stāp-*, czyli WSO do *stap-* (por. *duosnūs* ob. *dosnūs*, *stuomuõ* ob. *stomuõ*, *žiubris* ob. *žóbris*), ale co począć ze *stūp-*?

atstùs, -i 4 p.a. ‘oddalony, odległy, daleki’ — dewerbalny drw. od neoosn. *atst-*, pochodzącej z metanalizy *atst-ó-ti* $\Leftarrow$ vb. cps. *at-stó-ti* ‘odstąpić, odejść, oddalić się’ (zob. *stóti*). Paralela: *apstùs* s.v. *āpstas*. Zob. SBS II, 143n. Inaczej NIL 637, gdzie forsuje się wywód (*at*)*stùs* wprost z pie. *-sth₂-ū-. Inne drw.: *ātstas* ‘odległość, oddalenie’, $\Rightarrow$ *iš ātsto* adv. ‘z oddali, z daleka’ (NIL 6 i ALEW 970 postulują segmentację *āt-stas* i wątpliwy wywód °*st-a-s* z pie. tematu *-sth₂-ó-), *ātstas*, -à ‘odległy, daleki’ ($\Rightarrow$ *atstókas* ‘dość odległy’, *atstýbė* ‘odległość’, *atstumà* a. *atstùmas* ‘odległość’); *atstù* adv. ‘daleko, na uboczu’, *atstuõ* adv. ‘daleko’, *atstuĩ* adv. ‘daleko; oddzielnie od czego, osobno’, *neatstuvass* stlit. ‘nieodległy’ (PAŽ 261). — War. *atastùs*, -i ‘oddalony’ pochodzi od neoosn. *atast-* $\Leftarrow$ *atast-ó-ti* $\Leftarrow$ vb. cps. *ata-stó-ti* ‘odejść, oddalić się’. Drw. *atasčiaĩ* adv. ‘daleko’ (*Buvome atasčiaĩ nuo namų, kai*

vežimas sulūžo ‘Byliśmy daleko od domu, gdy wóz się złamał’). Osobno zob. *atókus*, *atstókas*.

atšiaūža 1 p.a. žm. ‘odłupany kawałek drewna, drzazga’ (*Atšiaūža nuo lentos įlindo į koją* ‘Drzazga z deski wbiła się w nogę’) lub *pašiaūža* ts. (*Nū gerosios lentos atitrūko pašiaūža* ‘Od dobrej deski odłupał się kawałek’) — deverbativum z suf. -žā- (por. ŽD 391n.), utworzone od zanikłego czas. *atšiauti ‘odłupać, oderwać’ (zob. *šauti*, *šiavà*). Por. *atšauti* ‘odpalić, wystrzelić; otworzyć (drzwi), odemknąć (okiennice)’. — Tu również *šiaūža* ‘drzazga’, formacja zapewne deprefigowana (por. *salà* ⇐ *ātsala*; *šlaīmas* ⇐ *atšlaīmas*).

atšlaīmas 4 p.a. gw. 1. ‘podwórze, dziedziniec’ (m.in. SD), por. *Šventa diena, o atšlaīmas nešluotas!* ‘Dzień świąteczny, a podwórze niezamiecione!’, 2. ‘klepisko, boisko w stodole’ (*Sušluok grūdus nuo atšlaīmo* ‘Zmieć ziarno z boiska’). War. *atšleīmas* (por. *atšleītė* < *atšlaītė*; *kreītis* < *kraītis*). War. deprefigowany: *šlaīmas* ‘podwórze’ (por. *šiaūža* ⇐ *atšiaūža*). Alternant *atšlajīmas* 2 p.a. ‘podwórze’ i ‘stodoła’ (*Atšklajimū seniau klojimą vadino, dabar nebevadina* «Atšlajīmas» dawniej nazywano stodołę, dziś już tak nie mówią») nasuwa przypuszczenie, że istniał kiedyś war. akc. *atšlajīmas i że dopiero synkopowanie sufiksalnego -i- wytworzyło formę dwuzgłoskową *atšlaīmas* (gw. *ašlaīmas*). Analiza: *at-šlajīmas*, formacja na SO *šlai-* od *šlei-, por. vb. cps. *at-si-šliēti* ‘oprzeć się’. Zob. Morkūnas, *Lietuvos TSR MA Darbai* 2 (15), 1963, 267-273, S. Ambrazas, *Balt* XLII:1, 2007, 19. — Jest jednak pewna trudność z uzasadnieniem przesuwki znaczeniowej od ‘oprzeć się’ do ‘podwórze’. W tej sytuacji nie można wykluczyć alternatywy, że *atšlaīmas* powstało z *atšlavīmas* ‘podwórze, dziedziniec’ przez dysymilatywny zanik *v* w sekwencji *l-v*, połączony z kontrakcją (por. łot. *slāumi* m.pl. < *slavumi ‘śmiecie’). Wtedy mielibyśmy tu drw. na -im- od alternantu *šlav-* z pdg. *šlioti* ‘zamiatać’ (zob. *šlav-*). Znacz. etym. ‘zamiatanie’, od tego ‘miejsce, które się zamiata, odmiata’ > ‘miejsce do wiania zboża’. Jeśli to prawda, to trzeba by formę gw. *atšlajīmas* uznać za wariant do *atšlaīmas*, mianowicie wzorowany pod względem zakończenia na syn. *atšlavīmas*.

attienis, -io 1 p.a. gw. «vodovorotъ, zatinъ (rēki), tixaja voda u krutago berega; odlew rzeki, zatok, wir» (JU I, 167): *Kur vanduo sukdamos eina atgal upyje, vadinas attienis* ‘Miejsce w rzece, gdzie woda wiruje i płynie w przeciwną stronę nazywa się «attienis»’. Całkiem odosobnione. Może to być formacja z suf. -nīa- od zanikłego czas. *at-tie-ti ‘zawirować, zawrócić (o biegu wody)’. Praforma *tēi-ni- albo *tāi-ni-⁴¹. Jeśli założymy, że pwk. *tie-C* jest refleksem pb. SE *tēi-C lub SO *tāi-C, co wywodzi się z pie. *teih-C lub *toih-C, to otworzy się możliwość nawiązania do pie. *teih₁- ‘wrzeć, gotować się, kipieć; być gorącym’. Por. het *zēari* ‘ist gar, kocht’, stir. *tinaid* ‘taje, topi się (o lodzie)’, stang. *ōīnan* ‘zwilżać; wilgnać’ (por. LIV² 617n.; brak tu wzmianki o lit. *tie-*). Būga, RR II, 628n.: pokrewne ros. *zatin* ‘cicha woda pod urwistym brzegiem rzeki’. Podtrzymał to REW I, 445. Całkiem inaczej LEW 20n.: do *týras* (zob.) i scs. *tajetŭ* ‘taje, topi się’. — Jak drw. wsteczny deprefigowany wygląda *tienē* ‘głębokie miejsce w rzece’ (por. *šiaūža* ⇐ *atšiaūža*; *šlaīmas* ⇐ *atšlaīmas*). NB. Formy *tenē*, *tēnē*, cytowane w LEW 1080, nie są notowane w LKŽ.

atúo-: prefiks dublujący *ató-* przy rzeczownikach utworzonych od złożzeń czasownikowych z prvb. *ata-/at-* (zob. *at-*). Np. *atúodogiai* m.pl. ‘żyto jare’ ⇐ *atà-dega* ‘odmarza’ (obok *atódaugiai* ‘żyto jare’). War. *atúo-* na miejscu *ató-* przedstawia analogiczne nawiązanie do prefiksów *núo-* i *užúo-* (por. prvb. *nu-*, *už-*), ale szczegóły tego wyrównania nie zostały dotąd sprecyzowane. Zob. GJL III, § 699.

atúodogiai, -iū 1 p.a. m.pl. gw. ‘żyto jare’, por. *Žieminiai rugiai jau žaliuoja, o*

⁴¹ Por. paralelne deverbativa: *bañnis*, -io ‘kłótnia’ ⇐ *barti*; *kaūnis*, -io ‘bójka’ ⇐ *kauti*. Oba wyrazy mają starszą podstawę na -ni-. Taką podstawę można przyjąć również dla *at-tieni-s*.

atúodogiai dar nesudygo ‘Ozimina już się zieleni, a jarka jeszcze nie wzeszła’. *Gerą dagą norint gauti, reik atuodogius ankstie įsėti* ‘Chcąc uzyskać dobry plon, trzeba wcześniej wysiać żyto jare’. Taka paralela jak *atúo-riech-iai* (zob.) zaleca analizę *atuo-dog-ia-* i uznanie wyrazu za deverbativum na *-ia-* od vb. cps. **ata-dāg-* o przypuszczalnym znaczeniu ‘odrosnąć’ (por. *dagà* m.in. ‘plon, urodzaj’) albo ‘odmarznąć’ (por. *atàdega* ‘odmarza’). Znacz. etym. złożenia pozostaje zagadką (ALEW 65 odtwarza «Sommergetreide als zweite Ernte nach dem Wintergetreide»). Pwk. werbalny ma postać wzdłużonego SO **dāg-*, por. *dogmē* ‘na łące: miejsce wypalone przez słońce’. Co do prepozycji zob. *at-*, *atúo-*. — War. *atúodugiai* ‘żyto jare’ (*Atúodugiai yrà rugiā vasariniai* JU) zawiera człon *-dug-*, który może być obocznym do *dig-* (por. *dignà*) refleksem SZ od *degù, dègti* (por. *stub-* ob. *stib-* od *steb-*). — Człon *-daug-* w war. *atúodaugiai, atódaugiai* ‘żyto jare’ można ewentualnie interpretować jako neoapofonię SZ *dug-* ⇒ SP *daug-* (por. *skliūtas* ⇒ *skliaūtas*); LEW 85n. (za nim Kabašinskaitė 57) woli jednak adideację do *daūg* adv. ‘dużo’.

atúoriečiai, *-ių* 1 p.a. m.pl. gw. 1. ‘żyto jare’ (*Žieminis rugius atsejom atúoriečiais* ‘Po ozimieniu posialiśmy żyto jare’), 2. ‘pszenica jara’, SD «jarka, jara pszenica» (war. f. *atúoriečios*) — nomen deverbativum na *-ia-/iā-* od vb. cps. **ata-riet-*, **atariesti* ‘odrosnąć’, por. *išriēsti* m.in. ‘wyrosnąć’, *pririēsti* m.in. ‘rozrosnąć się’. Zob. *atúo-*, *riēsti*. — Pwk. *riet-* ma obok siebie war. *rēt-*, który nie został jeszcze wyjaśniony, por. *atórėčiai* m.pl. ‘pszenica jara’; ze zmienionym znaczeniem: *atórėtės* f.pl. ‘odsiewki; otręby zbożowe’ (*Paduo kiaulėm atorėčių* ‘Zadaj świniom otrąb’). Czy wchodzi w grę adideacja do *rėtis* m.in. ‘gęste sito do przesiewania ziarna’? Zob. jeszcze syn. *atúodogiai*.

atušà 3 p.a. żm. ‘odrośl, młody pęd’ (syn. *atvašà*). Sb. postvb. na *-ā-* od vb. cps. **at-uš-* ti ‘odrosnąć’ lub **at-uš-ėti* ‘odrastać’. Morfem *uš-* przedstawia SZ typu sampras. do **uēš-*, por. *vešėti* ‘szybko i bujnie rosnać’. Rekonstrukcja: pie. **h₂uks-* < **h₂ug-s-*. Pb. SE **auš-* < pie. **h₂uēks-* < **h₂uēg-s-* ‘rozrastać się’ (por. LIV² 288, gdzie brak wzmianki o *atušà*). Odpowiedniki ie.: wed. *úkšant-* ‘rosnący’, *ukšán-* ‘byczek’ (**h₂ugs-én-*), aw. *uxšiiēti* ‘rośnie’, gr. αὔξω ‘powiększać, zwiększać, pomnażać; wzmacniać coś, sprawiać rozwój; hodować’. Zob. też *atvašà*.

atvangà 3 p.a., *ātvanga* 1 p.a. 1. ‘przerwa, odpoczynek’ (m.in. BRB ‘Ruhe, freie Zeit’), 2. ‘spokojne miejsce na rzece, zatoka’, 3. ‘schronienie dla uchodźców’ (Dowkont) — abstractum z suf. *-ā-* i SO *vang-* od vb. cps. *atvéngti* ‘uniknąć czego’ (zob. *véngti*). Paralele: *dangà* ⇐ *deñgti*; *lankà* ⇐ *leñgti*; *spandà* ⇐ *spėsti* (GJL II, § 43). Osobno zob. *vangà*.

atvarslaĩ, *-ũ* 3 p.a. m.pl. żm. ‘wodze, lejce’. War. *ātvarslai* 1 p.a., *atvařslai* 2 p.a. Analiza: **atvars-la-*, nomen instrumenti na *-la-* od neosn. *atvars-*, wyabstrahowanej z vb. cps. **at-tvars-styti*, to z kolei z synkopowania *atatvārstyti* lub *atitvārstyti* (dziś m.in. ‘odwijając bandaż’) ⇐ *atitvérti*⁴². Zob. s.v. *tvārstyti*. — Również syn. *tvārslės* f.pl. ‘lejce’ tłumaczy się podobnie: **tvars-lē-*, por. *tvārslas* ‘bandaż’. Paralelna budowa w *patvārslės* ‘lejce’: **patvars-lē-*.

atvašà 3 p.a., *ātvāša* 1 p.a. ‘pęd, odrośl; odgałęzienie’ (łot. *atvasa*). Z innymi tematami: *ātvāšē* ts. (łot. *atvase*), *ātvāšas* ‘pęd, latorośl, zwł. na osinie’ (*Apušies ātvāšas, o beržo*

⁴² Inaczej ŽD 163 i GJL II, § 173: drw. z suf. *-sla-*, **at-tvar-sla-* od *tvėrti*. Trudność tej analizy polega na tym, że implikuje ona apofonię *tver-* ⇒ *tvar-*. Tymczasem derywaty na *-sla-* są w rzeczywistości apofonicznie obojętne, ponieważ powtarzają wokalizm osnowy, por. np. *keřslas* (nie *†karlas*) ⇐ *kertū*; *pėslas* (nie *†pařslas*) ⇐ *peniū*; *verkšlā* (nie *†varkšla*) ⇐ *verkiū*. — Taki wyraz jak *spāřslai* m. pl. ‘sidła’ nie jest więc apofonicznym derywatem od *spėsti* (zob. ŽD 164, GJL II, § 173: **spand-slai*), lecz jest pochodnikiem z suf. *-la-* od neopwk. *spqř-*. Ten ostatni został wyabstrahowany z frq. *spāřstyti* ‘stawiać, rozpinać sidła’ (**spqř-sty-* ⇐ SE *spqř-*).

atžalas), ⇒ *atvašýnas* ‘zarośla, zagajnik’. Formacje dewerbalne na SO *vaš-* od *veš-*, por. *vešėti* ‘szybko i bujnie rosnać’, do pie. **h₂ueg-s-* ‘rozrastać się’ (LIV² 288). ALEW 66 bezpodstawnie kwestionuje przydział lit. *veš-/vaš-* do wskazanego pierwiastka. Por. SZ *uš-* w *atušà*. — War. *atlašà* (na temat oboczności *v/l* zob. GJL I, § 461). Z zanikiem *-v-*: *ātaša*, *ātašas*, ⇒ *atašýnas* ‘zarośla’, nazwy pastwisk: *Atašýnas*, *Atašýnė* (LvŽ I, 202). — Vb. denom. *atvašėti*, *-ja*, *-jo* ‘puszczać pędy, odrastać’.

ātvejis, *-jo* 1 p.a. ‘przypadek, wypadek, raz’, *šiuo ātveju* adv. ‘w tym wypadku’, *geriausiu ātveju* adv. ‘w najlepszym razie’, *vienu ātveju* adv. ‘za jednym razem, za jednym zachodem’. War. *ātvejas*, też f. *ātveja* lub *atāveja*. Sb. postvb. od vb. cps. *āt-veju*, *-vijaũ*, *-vyti* ‘przypędzić’, zob. *vyti* I. Z inną apofonią: *ātvėjas* ‘przypadek, wypadek; przerwa’ (s.v. *vyti* I), *atvajà* ‘raz’ (s.v. *vajoti* I). — Drw. *ātvejais* adv. ‘niekiedy, czasami’, *atvejinis* ‘kilkakrotny; okazyjny (zarobek), sezonowy (o pracy)’.

Ātvėlykis, *-io* 1 p.a. ‘pierwsza niedziela po Wielkanocy, niedziela przewodnia’ — drw. prefiksalny z *at-* ‘od’ od *Vėlykos* ‘Wielkanoc’ (zob.). War. *Atvėlykos* f.pl. b.z.a. Paralelne nazwy dni świątecznych, następujących po wielkich świątach, to *Ātkalėdis* ⇐ *Kalėdos* i *Ātsekminis* ⇐ *Sekminės*.

atvėrti, *atveriu*, *atvėriau* ‘otworzyć, odemknąć’, SD *ataveriu* «otwarzam», *atvertas* «otworzysty, patens», refl. *atsivėrti* ‘otworzyć się, odkryć się’. Jedna z formacji prewerbialnych do *veriũ*, *vėrti* (zob.). — WSE *tvėr-*: *atvėrimas* SD 1. «otwieranie», 2. adi. «otworzysty». — SO *atvarũs* ‘otwarty; gościnny, szczerý’. — SZ *ātviras* (zob.).

ātviras, *-à* 3 p.a. ‘otwarty, odkryty; jawny, szczery, prostoliniyny’, DP ‘otworzony, gotowy’, SD «jawny; otworzony» (gw. *atāviras*) — dewerbalna formacja z suf. *-a-* i SZ *vir-* do *ver-/var-*, zob. *atvėrti*. Z innym prefiksem: *prāviras* ‘uchylony, na wpół otwarty’. — Drw. *atviraĩ* adv. ‘jawnie’, *atviromis* a. *atvirõm* adv. ‘otwarcie (mówić, rozmawiać)’, *atviromis* SD «jasno» (syn. *šviesiai*, *raiškiai*, *aiškiai*), *atviromis stovi* SD «otworem co stoi». Por. łot. *durvis stāvēja atviru* a. *atvirā* ‘drzwi stały otworem’. Cps. *atvirašiŗdis* ‘człowiek serdeczny, o otwartym sercu’ (por. *širdis*), *pūsviris* ‘na wpół otwarty’ (*pūsvirės dūrys* f.pl. ‘drzwi uchylone’).

ātvirkščias, *-ià* 3 p.a. ‘odwrotny’ — z insercją *k* i zmianą *ks > kš* wywodzi się z praformy **atvirsčias*. To wyderwowane sufiksem *-ja-* z neoosn. *atvirst-* ⇐ *ātvirstas* ‘odwrotny’, participium prt. pass. do *atvėrsti* (zob. *veŗsti*). Co do neoosnowy na *-t-* por. *jāučias*, *kuŗcias* i *tūščias*. Co do insercji *k* por. *iŗvirkščias*, *pėkščias* i *baŗkščiai*. — Drw. *atvirkščiaiĩ* adv. ‘odwrotnie’, *atvirkštinis* ‘odwrotny’.

atvogà 2 p.a., gen.sg. *atvõgos*; *ātvoga* 1 p.a. gw. ‘odwaga’ (*Ažmušč lokį reikia turėti atvõgos* LzŽ ‘Trzeba odwagi, żeby zabić niedźwiedzia’) — zapoż. ze stbłr. *odvaga*, *otvaga*, por. błr. *adváha*, *-i*. — Drw. *atvõžnas*, *atvõžnas* a. *atvožnũs* ‘odważny’ ⇐ stbłr. *odvažnyj*, błr. *advážny*.

ātžagarias, *ātžegarias*, *-ià* 3 p.a. 1. ‘poruszający się tyłem do przodu’, DP ‘opaczny’, 2. ‘sprzeciwiający się, przekorny, niechętny’, *atžagaras* SD¹ «narębny» [‘odwrotny, opaczny’], *atžagarus* SD «wspak idący», adv. *atžagarai* SD «wspak, na wspak», *atžagaraiĩ* adv. ‘na odwrót (włożyć buty), do góry nogami (postawić); pod włos (gładzić)’, SD¹ «na ręby» [‘na wywrót, odwrotnie’], SD «opak». Z innym prefiksem: *apžagariai* DP adv. ‘opak’. W jęz. łotewskim do porównania stoi tylko *ačgārns* ‘opaczny, odwrotny’ — z synkopowania pb. **at-žagar-nas*. Niejasne. Ewentualnie porównaj wraz z ALEW 1282n. lit. *žagaraĩ* m.pl. ‘łodygi bez liści, suche gałęzie, chrust’, jakkolwiek strona znaczeniowa tego zbliżenia pozostawia wiele do życzenia. Brak w LEW. Por. syn. *ātbulas*, *ātpakalias*, *ātstubas*. — Drw. *atžagaraĩnis* ‘robiący na przekór, osoba przekorna, uparta’, *atžagareĩvis* ts. (z sufiksoidem -

eivis, por. *kareivis*). Drw. wsteczny: *ātžaga* c. ‘człowiek przekorny, przekora’ (por. *prādas* ⇐ *prādaras*).

atžemkai m.pl. stlit. ‘Unterhemd, dolna część koszuli’ (przytoczone w SLA 36 z tzw. słownika Krausego, XVII w.) — pluralizowana forma od *atžemkas, co zapożyczone z pol. gw. *odziemek*, -mka m.in. ‘dolna część koszuli z grubego płótna, przyszyta do górnej koszuli cienkiej’ (SGP III, 412). Prefiks *at-* zastępuje pol. *od-*, zaś *žem°* stoi za pol. *ziem°* (por. *žēmas* ‘niski’). Brak w LKŽ, LEW i ALEW.

audėjas 1 p.a. ‘tkacz’, *audėja* 1 p.a., *audėja* 3 p.a. ‘tkaczka’ (SD *audėjus* «tkacz», *audėja* «tkaczka») — nomen agentis na -ėj- od *audžiu*, *ąusti* ‘tkać’. Odpowiednik łot. *aūdējs*. Por. *nešėjas* ⇐ *nėšti*; *veikėjas* ⇐ *veikti* (GJL II, § 97). — Neoosn. *audėj-*: *audeikà* ‘tkaczka’ (por. *atkōčius* ⇒ *atkočkà* oraz uwagę o nazwiskach typu *Moceikà* s.v. *mušeikà*). — Neoosn. *audė-*: *audėčkà* ‘tkaczka’, z neosuf. -čka, nawiązującym do -čkas (*pridėčkas*) i -čkis (*drūčkis*, *raūčkis*). Zob. ŽD 123, GJL II, § 455.

āudeklas 3 p.a. 1. ‘tkanina podczas tkania’ i ‘materiał utkany’ (syn. *audinỹs*), 2. ‘ostrze kosa’ (*Mano dalgio kaklas da geras, ē āudeklas suvis sudilēs*) — drw. dewerbalny, utworzony neosuf. -ekl- od *audžiu*, *ąusti* ‘tkać’. Formant ten ukształtował się w grupie dewerbatiwów, takich jak *perėklė* ‘kura wysiadująca jaja’ ⇐ prs. *pėri* ‘siedzi na jajach’; *sėdėklė* ‘siedzenie przy warsztacie tkackim’ ⇐ prs. *sėdi* ‘siedzi’; *turėklis* ‘rękojeść, rączka pługa’ ⇐ *tūri* ‘trzyma’ (GJL II, § 224). Pod względem pochodzenia -ekl- jest apofonicznym wariantem neosuf. -ėkl- (ė ⇐ ē). Ten ostatni powstał przez nawarstwienie się nominalnego formantu -kl- na werbalny suf. -ė-, por. np. *turėklai* m.pl. ‘poręcze’, *turėklos* f.pl. ‘lejce’ ⇐ *turėti* m.in. ‘trzymać’; *velėklos* f.pl. ‘miejsce, gdzie piorą’ ⇐ *velėti* ‘prac uderzając pralnikiem’⁴³. — SD zaświadcza oboczny neosufiks z samogłoską -a-, -akl-, por. *audaklas* SD «tkana rzecz», *audaklas iž aukso* «złotogłow», *audaklas iž šilkų* «aksamit», *audaklas iž vilnos unt medžio augunčios* «barchan» (przypomina to dwoistość łot. *aūdēkls* ob. *aūdakls* ‘tkanina’). Neosuf. -akl- jest derywatem apofonicznym od -okl- (ā ⇐ ā), por. *pinākklis* ⇐ *pinōklis* (⇐ *pinōti*). NB. Nie do przyjęcia jest wyrażona w GJL II, § 224 hipoteza praform *audelas, *audalas, których zakończenie °las miało jakoby zostać zastąpione przez °klas.

audenė stlit. ‘norka, Mustela lutreola’: *Tę sumišmai tekės audenės ir raragai* BRB ‘Tam będą między sobą biegały norki i rarogi. Da werden vnternander lauffen Marder vnd Geyre’. War. *audinė* 2 p.a., *audinė* 3 p.a. (acc.sg. *āudinę*). Zdaniem Younga, *Linguistica Baltica* 9, 2001, 165n. pierwiastek o formie *aud-* przedstawia sekundarny st. pełny, który dotworzono do st. zanikowego *ud-/ūd- jak w 1. lit. *ūdra* ‘wydra’, 2. łot. *ūdele* ‘norka, Steinotter, Mustela lutreaola’, też ‘kuna domowa, Steinmarder, Martes foina’ (zdysymilowane z *ūdr-ele) i 3. łot. *ūdenis* ‘szczur wodny, karczownik ciemnowodny, Arvicola amphibius’, też ‘kormoran, Pelecanus carbo’ (por. ME IV, 404n.: ‘zapewne do *ūdens* ‘oda’). Pogląd ten zaakceptowano m.in. w ALEW 67. Znacz. etym. ‘zwierzę bytujące w wodzie’. W naszej terminologii byłby to wypadek neoapofonii SZ *u* ⇒ SP *au*, por. takie paralele, jak *mūlti* ⇒ *mauliōti*; *sriub-* ⇒ *sriaūbti* i *skliūtas* ⇒ *skliaūtas*.

āudra 1 p.a. ‘wichura, porywisty, gwałtowny wiatr, często z deszczem lub śniegiem, burza’, stlit. ‘powódź, potop’. War. *āudras* ‘wichura’. Młody war. akc. *audrà* 4 p.a. ma być wzorowany – zdaniem Vitkauskasa (ALL LX, 2009, 129) – na nazwie rzeki *Audrà*. Co do suf. -rā- por. *giedrà*, *kaitrà*, *šutrà*. Pwk. *aud-* ma nawiązanie z jednej strony w lit. *āudenis* 1 p.a., *āudinis* 2 p.a. ‘wiatr północno-wschodni’ (*Audinis pūčia*), stlit. *audenis* BRB ‘Nordwind’, z

⁴³ Alternowanie długiej i krótkiej samogłoski powtarza się przy pokrewnych neosufiksach z -kl-, por. -ykl- ob. -ikl-; -ūkl- ob. -ukl-; -uokl- ob. -ukl-; -okl- ob. -akl-. Status każdego z tych wokalizmów (krótka ⇒ długa; długa ⇒ krótka) wymaga sprecyzowania przy poszczególnych przykładach.

drugiej strony w łot. *audaļa* 'robotnik energiczny, pilny', *aūdrums* 'rozpuszczone dziecko', *audeniski* adv. 'szybko'. Etymon niepewny, zob. LEW 6n. (s.v. *āldra/āudra*). ALEW 67 jest zdania, że użycie *āudra* w znac. 'powódź' pozwala łączyć ten wyraz z pie. pwk. **ued-* 'wytryskiwać, wypływać' i heteroklitycznym nomen **ud-r/n-* 'woda'; *aud-* ma być odnowionym st. pełnym («Vollstufe I»), zbudowanym na **ud-*. W naszej terminologii byłby to wypadek neoapofonii SZ *u* ⇒ SP *au* (zob. paralele s.v. *audenē*). — War. z alternacją *u/l*: *āldra* 'wichura z deszczem, ze śniegiem; grad; hałas, zgiełk; bałagan', *āldras* 'wichura' (por. n.rz. *Audrà* ob. *Aldrà* i *Audruvẽ* ob. *Aldruvẽ*). War. *ald-* mógł zostać wywołany adideacją do czas. *aldēti* m.in. 'rozbrzmiewać – o zgiełku, hałasie', *aldà* 'hałas'. — Drw. *audringas* 'burzliwy', *audrinis* 'burzowy' (*audriniai dēbesys* m.pl. 'chmury burzowe'). Vb. denom. *āudrinti* 'wzburzać, podniecać, roznamietniać, poruszać, niepokoić', *audrōti* 'panować – o złej pogodzie' (⇒ *audrōtas* 'burzliwy, wzburzony'). Por. też zwrot *āudras kēlti* 'szaleć, hałasować – o dzieciach' (war. *āldrus vērsti* 'hałasować, szaleć'), z czym wiąże się łot. *aūdrums* 'dziecko rozpuszczone, niesforne'. — Drw. od *aldr-*: *aldravōti* 'hałasować, szaleć; trwonić majątek na przyjemności'. Tu też wykrz. *aldri aldra* o rozrzutnym używaniu, nieliczeniu się z groszem: *Kol turi – aldri aldra, kaip neturi – šnipšt!* 'Póki mają, trwonią ile mogą, jak [już] nie mają, to koniec!'

āugalas 3 p.a. 1. 'roślina', 2. 'wzrost, miara, do której ktoś dorósł' — dewerbalny rzeczownik z suf. *-ala-* od *āugti* 'rosnąć' (zob.). Do tego gw. *āugala* c. 'ten, kto wyrósł ponad zwykłą miarę' (syn. *augilā*). Bez dobrej paraleli, por. *kēpalas* 'bochen' (dosł. 'pieczeń'), *vēikālas* 'dzieło', zob. GJL II, § 174n. Z jęz. łotewskiego por. *aūgaļa* 'młody las', *aūglis* m. 'owoc, owoc drzewa'. — Drw. *augalijs* coll. 'roślinność, flora' (syn. *augmenijā*), *augalinis* 'roślinny, pochodzenia roślinnego, np. olej', *augalystē* SD «uroda» (syn. *grāžybē*), *augalotas* a. *augalōtas* 'rosły, postawny; wysoki (o drzewie)', SD «urodziwy» (syn. *grāžus*), sb. SD «buyny sad, drzewo»; adv. *augalotai* SD «buyno» (syn. *želmēnigai*), «urodziwie» (syn. *grāžiai*).

auginti, *auginū*, *auginaū* 'doprowadzać do wzrostu, hodować, pielęgnować, wychowywać' (DP *āuginti*) — causativum na *-in-* do intr. *āugti* 'rosnąć' (zob.). Por. *ālkinti* 'nie dawać jeść' ⇐ *ālkti*; *gaišinti* 'marnować' ⇐ *gaišti*. — Drw. *augintinis* 'wychowanek, przybrane dziecko', *augintojas* 'hodowca'.

āugyvē 1 p.a. stlit., gw. 1. 'matka', 2. 'niańka, piastunka' (syn. *āuklē*), 3. 'łono matki'. Możliwe są dwie analizy: 1° *aug-yvē*, formacja urobiona od *āugti* 'rosnąć' za pomocą neosuf. *-yvē*, wyodrębnionego w typie *gimdīyvē*, *giṁdīyvē* 'rodzicielka' ⇐ *gimdīyti* 'rodzić'; *žindīyvē*, *žindīyvē* 'mamka' ⇐ *žindīyti* 'karmić piersią' (por. GJL II, § 160), 2° *augy-vē*, drw. od osnowy wyabstrahowanej z **augyti*, caus. do *āugti*, z czasem odnowionego pod formą *auginti* 'pielęgnować, wychowywać'. ŽD 388 nazywał *augyvē* tworem analogicznym. — War. *āugybē* 1 p.a. 1. 'piastunka', 2. 'samica', 3. 'kiełek, latorośl'.

augmuō, *-eñs* 3 p.a. m. 1. 'roślina' (m.in. BRB), 2. 'owoc', 3. 'latorośl, pęd', 4. 'wrzód' (syn. *auguonīs*), 5. 'wzrost, miara wzrostu', 6. przest. 'roczny przyrost, Jahrwuchs' — dewerbalne abstractum na *-men-* od *āugti* 'rosnąć' (zob.). Paralele: *stomuō* ⇐ *stōti*; *želmuō* ⇐ *žēlti*. Por. łac. *augmen*, *-minis* n. 'przyrost, rozwój': sti. *ojmán-* n. 'siła, moc' (BSW 17, WH I, 82). — Drw. *augmenijā* coll. 'roślinność, flora' (syn. *augalijs*). — Drw. wsteczne: *aūgas* 'kiełek, pęd; roślina; wiek (osoby), lata życia', *aūgē* 'wzrost; wiek' (por. *tēšmas* ⇐ *tešmuō*; *rēmas* ⇐ *rēmuo*; *armā* ⇐ *armuō*).

āugti, *āugu*, *āugau* 'rosnąć, powiększać się'. Cps. *apaugo vaisium* SD «obradzam, obrodziło drzewo», *ažuauga pažeizda* SD «zarasta rana w ciele», *daaugu* SD «dorastam» (syn. *užaugu*), *jaugti* 'wyrosnąć' (*jaugęs vaikinas* 'wyrośnięty chłopak'), *paugti* 'podrosnąć,

podrastać', *priáuhti* 'przyrosnąć do czego, dorosnąć, narosnąć; dojrzeć – o orzechach' (*Riešutai dar nepriaugę* 'Orzechy jeszcze nie dojrzały'), DP 'przyrastać, dorosnąć' (*mumus priaugusiems* DP 217₃₃ 'nam dorosłym'), *suáuhti* 'zrosnąć się, wyrosnąć, dorosnąć' (*Jų vaikai visi jau suaugę* 'Ich dzieci są już wszystkie dorosłe'), *užáuhti* 'wyrosnąć, zarosnąć czym', *užaugu* SD «dorostam». Odpowiednik łot. *auģt, auģu, aūģu* 'rosnąć'. Do pwk. pie. **h₂eug-/h₂ug-* 'mocnieć, stark werden' (LIV² 274), por. goc. *aukan* 'powiększać się', toch. A *ok-*, toch. B *auk-* 'rosnąć, wzrastać', łac. *augeō, -ēre* 'powiększać, rozszerzać' < **aug-eje-* (pf. *auxī* < **h₂eug-s-*), wed. *ójas-* n. 'siła, moc' < pie. **h₂eug-es-/os-* (por. łac. *augustus* 'wzniosły, majestatyczny; poświęcony, święty'). SZ wed. *ugrá-* 'mocny, silny' < pie. **h₂ug-ró-*. Zob. BSW 17, LEW 24, de Vaan 61n., ALEW 69. — W litewskim praesens oczekuje się *†augù* (**h₂eug-e-*), nie *áugu*. Akut może pochodzić 1° z prs. inchoatywnego **úkstā* < **ungsta* ⇐ **uŋga* 'zaczyna rosnać', do inf. **úgti*, prt. **ugaũ* (zob. niżej *úgti*), 2° z intensivum na st. wzdłużonym, por. *úgdyti* 'hodować' ⇐ *ūg-*, 3° z analogii do adi. *áukštas* 'wysoki' (zob.). — Drw. *auginti* (zob.), *áugtelėti* 'podrosnąć, podrastać', *paaugėti* 'podrosnąć' (⇒ *áugėtinis, -ė* 'przybrane dziecko'). Nomina: *aŋtauga* 'narośl' (war. akutowany *ántauga* zakłada wzdłużenie po elizji w **aŋt(a)-auga* (por. prepozycję *antà* jako wariant do *aŋt*), *áugalas* (zob.), *aūgas, -à* 'więcej lat mający', ⇒ *augėsnis* 'starszy wiekiem'; *augestis* b.z.a. przest. 'wzrost' (poświadczone tylko z 'Aušra', wygląda na gazetowy neologizm z użyciem neosufiksu *-est-*; Stüber 2002, 102 pisze *áugestis* i uważa to za ie. dziedzictwo (**aug-es-*, porównywalne z łac. *augustus*), *augilà* c. 'rosły, postawny', *augimas* 'rośnięcie', *augyvė* (zob.), *auglas* SD «rosłość, sporość; rośnienie», ⇒ *auglỹs* 'pęd, latorośl; nowotwór', *aūglius* a. *auglius* 'młody pęd; wiek życia; wzrost; urodzaj', DP 'rośnienie, wzrost', *auglūs* 'dobrze rosący', *augmuō* (zob.), *auguonis, -iēs* f. 'wrzód' (łot. *augūons* 'wrzód, ropień'), *augūs* 'bujny, szybko rosący, rozrośnięty, wysokiego wzrostu' (⇒ *augesnỹsis sūnūs* 'starszy syn'), *aūklė* (zob.), *daugis* SD¹ «dorosły» (*nedaugis* SD «niedorosły»), *išaugai* adv.: *siūti drabužį išaugai* 'szyć ubranie na wyrost', *išaugtinis* 1. 'uszyty na wyrost', 2. 'przykrótki (o części ubioru), za mały, za ciasny (o butach)', *neūžauga* (zob.), *paauglỹs* 'wyrostek, nastolatek' (⇒ *paauglỹstė* 'wiek chłopięcy, dziewczęcy'), *priėauglė* 'podłotek', *priėauglis* 'przychówek', *suėaugėlis* 'dorosły' (por. *subrėndėlis*), *užaugis* SD¹ «dorosły». — SZ *ug-*: *ugdỹti* (zob.). — WSZ *ūg-*: *úgti* (zob.). — Neoapofonia *aug-* ⇒ *uog-*: *uōgis* (zob.). — NB. Są też w jęz. litewskim kontynuanty synonimicznego pwk. pie. **h₂ueks-* 'rozrastać się' < **h₂ueg-s-* ⇐ **h₂eug-*, zob. *vešėti* i *áukštas*.

aukā 4 p.a. 1. 'ofiara składana bóstwu', 2. przen. 'ofiara wojny, wypadku' — wyraz przywrócony do użycia w jęz. literackim przez Dowkonta dla zastąpienia polonizmu *afierà* (m.in. DP, SD), gw. *apierà*. Por. Būga, RR I, 355n., który uważał formę *aūka* za wariant od *alka* (zob. *alkà* I). Etymologia sporna, por. LEW 24n., Palionis, *Zeitschrift für Slawistik* XXXIV:2, 1989, 210n., Girdenis, *Balt* XLI:3, 2006, 375n., Mažiulis, *Balt* XLIII:1, 2008, 91n., Razauskas, *ALL* LVIII, 2008, 17n. — Cps. *aukākalnis* 'góra, na której składano ofiarę bóstwu' (por. *kálnas*), *aūkuras* 'miejsce, gdzie spalano ofiarę' (z **auk.kuras* < **auka-kuras*; budowa wzorowana na *ugniā-kuras* 'ognisko, palenisko', por. *ugnis, kūrti*). Vb. denom. *aukóti, -ju, -jau* 'ofiarować, ofiarowywać, składać w ofierze', dawniej też *aukáuti* ts. (Dowkont). Por. DP *afieravóti* 'ofiarować, przynieść'.

aūklas 4 p.a. gw. 'wiązadło przy łapciach, sznurowadło; onuca', z obocznym tematem: *aūklė* 'powrózek, wiązadło przy łapciach; sznurek u sieci; pończocha na łydkę; onuca' — nomina instrumenti z suf. *-kl-* od *aūti* 'obuwać się' (zob.). Odpowiednik stpr. *auclo* EV 'uździenica, Halfter'. Spoza bałtyckiego por. łac. *sub-ū-cula* 'spodnia szata, koszula noszona pod tuniką' — drw. od vb. cps. *sub-u-ō, -ere* 'o ubraniu: włożyć na spód', z II członem **^oautlā* < pie. **h₂eū(H)-tleh₂-* (por. Weiss 2009, 283, de Vaan 642). Osobno zob. *aūtas*. — Drw. *auklėlė* 'żyłka do wędki' (*Jis pina iš arklių ašutų meškerei auklėlę* 'Splata z włosia końskiego

żyłkę do wędki'), *aukljē* 'bandaż'. Vb. denom. *auklēti*, -ju, -jau 'owijać gołenie onucami' (zob. też *sauklēti*).

áuklė 1 p.a. 1. 'niańka, piastunka' (syn. *áugyvė*), 2. stlit. 'mamka', SD¹ «mamka» (syn. *žindyvė*) — ze zmiany *auk-klė < *aug-klė, przez asymilację i degeminację (por. *gerklė* : *gėrti*; *mekslė* : *mėgti*; *žirklės* : *išžiřgti*). Odpowiednik łot. *aũkle*, *aũkla* 'niańka'. Dewerbalne nomen agentis z suf. -kl- od *aug-*, por. *auginti* 'hodować, uprawiać, pielęgnować; wychowywać' ⇐ *augti* 'rosnąć'. Znacz. etym. 'ten, kto rości, hoduje, kto sprawia, że ktoś/coś wzrasta'. Związek *áuklė* z czas. *aukúoti* 'kołysać dziecko na ręku, piastować', przyjęty w ALEW 72, jest raczej wtórny (por. rozbieżność w intonacji). — Vb. denom. *áuklėti*, -ju, -jau 'wychowywać, niańczyć dzieci', stlit. 'nosić na ręku, kołysać na rękach' (SD¹ «piastuię», SD «wychowuię kogo», syn. *užūgiu*). Odpowiednik łot. *aũklēt* 'opiekować się dzieckiem, nosić je na rękach, piastować'. Z innym sufiksem: *užauklinti* PK 'wychować'. — Neoosn. *auklė-*: *áuklėtinis* 'wychowanek' (SD «wychowaniec»), *áuklėtoja* 'wychowawczyni', SD¹ «piastunka», *áuklėtojas* 'wychowawca', SD¹ «piastun». — Neoosn. *auklėj-*: *áuklėjimas* 'wychowanie', SD <*auklėimas*> «wychowanie» (syn. *užūgis*).

áukmonas 1 p.a. gw. 'naczelnik' (GJL I, § 505, war. *ókmonas*; u Kleina *oitmonas*) — zapoż. z nwn. *Hauptmann* m., przy czym nie ma jasności co do tego, jak brzmiała lit. forma przejściowa. Mogło to być 1° *autmonas (z *aũptmonas*, por. Čepienė 146), bo znamy inne -km- pochodzące z -tm- (por. zapoż. *plėkma*, *rakmistras*, *ròkmanas*, jak też rodzime formy *rykmetys* i *šálkmėtis*), 2° *aupmonas (z *aũptmonas*), bo znamy porównywalne -km- z -pm- w *trùkmena*. Zanik h- jak w zapoż. *ākselis*, *ālstukas* i *aĩdlius*. Co do akutu por. zapoż. *álmonas* i *ámtmonas*.

áuksas 1, 3 p.a. 'złoto'. War. bez segmentu -k-: gw. *áusas* 'złoto', stlit. *ausas*: *šimtą tukštantį Talentų auso* BRB 'hundert tausend Centner golds'⁴⁴. Odpowiednik stpr. *ausis* EV 'Golt [Gold]', dat.sg. *ausin* (*ni sen Ausin adder Sirablan* ENCH 'nie złotem, ani srebrem, nicht mit Goldt oder Silber')⁴⁵. Z pb. *aūsa- < *Haūso- < pie. *h₂eūs-o-, por. łac. *aurum*, -ī n. 'złoto', sabińskie *ausum* ts. (nieco inaczej Driessen apud ALEW 69: pie. *h₂é-h₂us-o-). Obok tego toch. A *wās*, toch. B *yasa* 'złoto' < pie. *h₂ues-eh₂. NIL 358n. umieszcza nazwę 'złota' wśród dewerbatywów od pwk. *h₂ues- 'dnieć, świtać'. Znacz. etym. 'to, co jaśniej, połyskuje'. — Wstawne k przed s-V ukazuje się również w *úoksas* 'dziupła' i łot. *gāikss* 'powietrze'; dalej por. łot. gw. *jūks* 'wy', *muksu* 'nasz', *mūksa* 'mucha' (LEGR § 114). Akut bez historycznej motywacji. Można rozważyć wyrównanie formy plit. *aūsas 'złoto' do derywatu *áuksnas* 'złota moneta, czerwieniec', pochodzącego z synkopowania przymiotnika *aūsinas 'złoty' (zob. *áuksinas*). — Drw. *áuksinas* (zob.), *áuksinykas* DP 'złotnik' (zapewne kalka słowotwórcza z pol. *złot-nik*, por. GJL II, § 477), *áuksiškas* 'podobny do złota, złotej barwy; bardzo dobry', *auksūtis*, -ė, voc.sg. *auksut* 'złotko!' (ALEW 70) – w pieszczotliwym zwrocie do osoby (chyba kalka ze słowiańskiego, por. pol. *złotko*, ros. *zólotko*, *zólotce*). Cps. *auksabuřnis* 'złotousty' (por. *burnà*), *auksādailis* 'złotnik' (m.in. SD, por. *dāilinti*), *auksadarys* 'alchemik', SD «alchimista» (por. *daryti*), *auksakalyš* 'złotnik' (por. *kalti*), war. *áukskalis*, *aũskalis*; *auksašiřdis* 'o złotym, dobrym sercu' (por. *širdis*). Vb. denom. *áuksinti* 'złocić, powlekać złotem; malować na złoty kolor' (war. *áuksyti*, -iju, -ijau), *auksúoti* 'pozlacać' (⇒ *auksúotas* 'pozlaczany').

⁴⁴ Do tego *auskalis* BRB 'złotnik', co jednak nie jest całkiem pewne, ponieważ można sobie wyobrazić rozwój fonetyczny *áuks-kalis* (por. *kalti*) > *áuskalis*, czyli pojawienie się *aus-* w następstwie dysymilatywnego zaniku k w I członie złożenia.

⁴⁵ Od tego odchyła się łot. *zēlts* 'złoto', wyraz współrzeczny z lit. *gėltas* 'żółtawy' (por. też *žėltas*). Zob. Fraenkel 1950, 35.

áuksinas, -a 1 p.a. 'złoty, zrobiony ze złota'. SD: *auksinas* «złoty», *grundelės auksinos, sidabrinios* f.pl. «naramiennik męski», *obuolis auksinas* «pomarańcza»), *prierunkoviai auksini* m.pl. «manel[I]a» ['drogocenna ozdoba noszona na ramieniu, bransoleta, naramiennik', SPXVI] — przymiotnik na -inas od *áuksas* 'złoto'. Por. *gelažinas* DP ⇐ *gelažis*; *vārinās* ⇐ *vāris* (GJL II, § 317). — War. *ausinas*, -a BRB 'złoty' (por. *ausis* BRB 'złoto'). — Drw. *auksinis* 'złoty, ze złota', *paauksynė* «pożłota, auratura». — Substantywizacja: *áuksinas*, -o 'złota moneta, złoty (jednostka monetarna)', SD «złoty», *auksinas raudonas* SD «złoty czerwony, aureus nummus». War. synkopowany: *áuksnas* 'złota moneta, czerwieniec' (*Auksnų popierinių nebuvo, visi metaliniai* 'Papierowych czerwieńców nie było, wszystkie [były] metalowe'). Tu też idiom *skaityti auksinus* 'wymiotować'. — Wsch.-lit. *áuksinas* 3 p.a. 'złoty polski jako jednostka monetarna' (*Ažū Pólščēs ājo auksinaĩ* LzŽ 'Za polskich czasów były w użyciu złote').

aũkšlė 2 p.a. 'ukleja, Alburnus alburnus, Leuciscina', war. *aukšlė* 4 p.a., *áukslė* 1 p.a. Ta mała ryba rzeczna odznacza się piękną błyszczącą łuską. Może więc z *auks-lė ⇐ *áuksas* 'złoto', znac. etym. 'połyskująca złotem, jak złoto'. Por. zdanie *Aũkšlė žiba kai sidabrinė* 'Ukleja błyszczy jakby była srebrna'. Zmiana ks > kš jak np. w *rauškšlė, verkšlā*. N.jez. *Aukšlinis, Aukšlynė*, n.rz. *Aũkšliupis*. — Łot. *aukšlēja* 'ukleja' wygląda na lituanizm (*aukšle); jego zakończenie mogło zostać wyrównane do ros. *uklėja, uklėja* (zob. ME I, 223; V, 186). Pokrewieństwo lit. *aũkšlė* i prasłowiańskiego *uklēja (sch. *uklija*, ukr. *uklija*, stczes. *uklejě*, czes. *uklej*, pol. *ukleja*) nie może – wbrew BSW 18, LEW 25 i Borysiowi 665 – uchodzić za pewne. Zob. jeszcze Vaillant IV, 529n. i ALEW 70.

aukšlīs 4 p.a. 1. 'spleciony z łyka koszycek, zwinięta z kory trąbka na jagody' (SD «kazub, z łubku, z skory drzewney»), 2. 'naczynie z kory brzozonej do czerpania wody', 3. 'tutka z papieru'. War. v-mobile: *vaukšlīs, vaukšlė* (por. *ánta* ob. *vánta*; *aĩzdis* ob. *vaĩzdis*). Nie ma ustalonej etymologii, zob. LEW 25. Po pierwsze może być przekształcone insercją k i zmianą ks > kš z plit. *au-slys⁴⁶, por. *aĩlas* 'cholewa', łot. *aĩle* ts. Po drugie *aukšlīs* może być pozbawionym r- wariantem do *rauškšlīs* 'króbka z kory brzozonej do zbierania jagód' (syn. *rauškštė*). — Wcześniej *aukšlīs* było łączone z łac. *aula* (młodsze *ōlla*) 'naczynie z gliny lub innego materiału, garnek do gotowania potraw' < *aulla* < *aukslā (por. zdrob. *auxilla* 'garnuszek' < *aukslelā-), por. Būga, RR II, 205, LEW 25, ALEW 70. Wydaje się, że nie jest to możliwe ze względów głosowych: pie. *ks daje w jęz. litewskim š, nie zaś *kš, por. np. lit. *dėšinas* wobec wed. *dákšinaḥ* ⇐ pie. *deks-i; lit. *vešėti* wobec aw. *vaxšt*, gr. hom. *ἄεξομαι* < pie. *h₂ueks- (*h₂ueg-s-).

aukštaičiai, -ių 2 p.a. m.pl. 'Aukštajczycy, mieszkańcy Aukštoty' (w odróżnieniu od *žemaičiai* 'Żmudzini'), *aukštaičių tarmė* 'dialekt aukštajcki'. Nazwa terytorium: *Aukštaitijà, -ijos* 2 p.a. (w odróżnieniu od *Žemaitijà* 'Żmudź'), niem. *Hochlitauen*. Średniowieczne formy latynizowane: 1322 *Eusthoythen*, 1420 *Auxstote* (żm. *aukštātē), od tego pol. *Aukštota* (w pracach historyków). Formacja z suf. -ait-, oznaczającym m.in. pochodzenie z jakiegoś miejsca, utworzona od adi. *áukštas* 'wysoki'. Znac. etym. 'mieszkańcy wyżyny' (por. *žemaičiai* 'mieszkańcy niziny'). Zob. Būga, RR III, 85n., GJL I, § 6.

áukštas, -à 3 p.a. 1. 'wysoki, mający spory wymiar pionowy' (*aukšta uola* SD «wysoka skała, ostra», *aukštà tvorà* 'wysoki płot', *aukšti namaĩ* 'wysoki dom', *aukštà kaktà* 'wysokie czoło'), 2. 'znajdujący się wysoko (o suficie, niebie, chmurach)', 3. 'duży, wielki, znaczny', 4. 'zajmujący ważne, dobre miejsce; mający dużą wartość; przedni, cenny', 4. 'wysoki, cienki – o dźwięku, tonie, głosie'. DP: 'wysoki, górny, z wierzchu, powyższony, zwierzchni,

⁴⁶ Por. *pūkšlė* 'pęcherz, nabrzmienie' < *pū-k-slė obok *pūslė* ts. Ostatecznie z *pūs-lė, do *pūsti, puñta, pūto* 'nadmęć się, puchnąć'. Por. też gw. *pirkšlīs* < *piršlīs* 'swat' (do *piršti*).

wystawny, hardy'. Odpowiednik łot. *aūgsts* 'wysoki' (pisownia *g* ze względu na czas. *aūgt* 'rosnąć'). Wydaje się, że możliwe są dwie etymologizacje, jedna intrabałtycka, druga porównawcza. Por. 1° analizę *āukšt-as*, która opiewa na sb. postverbale na -a- od neoosn. **aukšt-*, wyodrębnionej z **aukštyti*, co fonetycznie z **aug-sty-ti*, frequentativum do *āugti* 'rósć, rosnać'. Znacz. etym. 'taki, co urosł, wyrosnięty' ⇒ 'wysoki'. Paralele: *ānkšt-is* ⇐ **ankštyti* < *āngstyti*, to z **āng-sty-* (do *ēngti*); *mīnkšt-as* ⇐ **mīnk-sty-* (ob. *mīnkyti*). Por. 2° analizę *āu-k-štas* (insercja *k*) < **āuštas*, drw. typu *vṛddhi* od **auš-ta-*, który prawdopodobnie zajął miejsce odziedziczonego **uš-tas*, pie. **h₂uks-tó-*. Znacz. etym. 'wyrosły, dorosły', adi. vb. urobione od pwk. **h₂eug-s-* ⇐ pie. **h₂eug-* 'mocnieć, stark werden' (LIV² 274). Inaczej Būga, RR I, 275, ŽD 325 oraz Zinkevičius 1980, § 216: praforma **aug-stas* ⇐ *āugti* (neosufiks w rodzaju -*stas* nie może brać udziału w derywacji prymarnej). Z kolei ALEW 70 przypisuje *āukštas* denominalny charakter: ma to być drw. z posesywnym suf. -*to-*, utworzony od abstr. *augestis* 'wzrost, Wachstum' (pie. **h₂eug-(e)s-*);znacz. etym. 'Wachstum habend' (brak paraleli słowotwórczej osłabia ten scenariusz). — Drw. *aukštaĩ* adv. 'wysoko; głęboko' (*aukščiaĩ* 1. adv. 'wyżej', 2. praep. z gen. 'wyżej, powyżej, ponad', war. *aũkšt, āukšt*), *aũkštas* 2 p.a. lub *āukštas* 1 p.a. 'strych, poddasze; piętro'⁴⁷, *aukštēliai* m.pl. 'chór w kościele' (syn. *viškos*), *aukštýbė* 'wysokość' (por. *didýbė*), *aukštiejas* a. *aukštiejus* KN 19₈ m. 'Najwyższy, Bóg', *aũkštis* 'wysokość, wzrost, odległość od ziemi; strych', ⇒ adi. *aukštīnis* 'położony na górze' (⇒ *aukštīniu* stlit. adv. 'w górę, na górę'), sb. *aukštīnis* 'dziura w dachu kurnej chaty lub suszarni (łaźni) do odprowadzania dymu', SD <*aukβinis*>, błędnie zam. <*aukβtinis*> «komin wywiedziony dla dymu, dymnik», *aukštýs* 'dama w kartach', *aukštītkaš* ZTŽ 'dość wysoki', *aukštūkas* 'wyżnik lub dama, nazwa jednej z kart', *aukštumà* 'miejsce wyżej lub wysoko położone; wyżyna; trybuna', *aukštūmas* 'wysokość; wzrost', *aukštūomenė* 'wysocy panowie, arystokracja' (por. *didūomenė*). Vb. denom. *paāukštinti* 'podwyższyć', przen. 'awansować kogo'. — N.m. *Aukštieji* 2x, *Aukštója*, *Aukštóji* 3x, cps. *Aukštādvāris* 10x, *Aukštāgōjis*, *Aukštākalniai* 5x, *Aukštākalnis* 8x, *Aukštāšlynis*, *Aukštikalniai*, *Aukštkalviaĩ*, *Āukštumalai* (por. *lygmalas*).

aukštýn adv. 'w górę, do góry', SD «wzgorę». Ten przysłówek na -yn od *āukštas* 'wysoki' lub *aũkštis* 'wysokość' (zob.) stał się punktem wyjścia dla kilku innych, por. 1. *aukštýnai* 'w górę; na wznak (leżeć), tj. z twarzą zwróconą do góry', 2. *aukštýnui* a. *aukštýniui* przest. 'w górę, do góry', 3. *aukštýniekas* 'na wznak' ⇒ *aukštýniekai* SD «wznak, na wznak»; 4. *aukštýnókas* 'na wznak'. Tym ostatnim odpowiada w jęz. literackim adv. *aukštieľninkas* 'położywszy się na plecach, na wznak', o budowie nie do końca jasnej; -*iel-* może być wtórne, na miejscu -*el-*, por. gw. *aukštēľnykas*, -*ēľninkas*. Co jednak począć z segmentem -*ien-* w war. *aukštienykas* [guliu] (m.in. w SD s.v. «wznak leżę»)?

aukúoti, *aukúoju*, *aukavaĩ* gw. 'kołysać dziecko na ręku, huścić' (DP 'piastować dziecko') — derywat na -uo- od osnowy *auk°*, która mogła być wykrzyknikiem, podobnie jak w równoznacznych wariantach z *ūk°*: *ūkúoti* a. *ūkáuoti* (odpowiednik łot. *ucēt*, -*ēju* 'kołysać dziecko w ramionach', Karulis I, 87; II, 449). Por. też *siūbúoti* ⇐ *siūbt*. Dalsze paralele: *kykúoti* ⇐ *kỹkũ*; *kũkauti* ⇐ *kũkũ*; *ūćioti* ⇐ *ūćiu* i *ūćiakoti* ⇐ **ūćiak*. Próba powiązania *aukúoti* z *aukà* 'ofiara' (Razauskas, ALL LVIII, 2008, 17n.) nie jest przekonująca, już choćby z uwagi na znaczenie. LEW 24n. rozważał pokrewieństwo *auk-/uk-* z jednej strony ze stpr. *ucka* adv. 'najwyżej, höchst', z drugiej strony z goc. *auhuman* acc.sg. m. 'wyższy, höher', *auhumist* 'najwyższy, höchst'. ALEW 72 sądzi, że pierwotnym znaczeniem lit. *aukúoti* było 'unosić w górę' (w BRB ipv. *aukuok* jest glosą do *kilnok*).

⁴⁷ Skutkiem resegmentacji zwrotu *ant aũkšto* ⇒ *an-taũkšto* 'na strychu' jest wariant *taũkštas*, por. *Lipk ant taũkšto, kindziuko atsipjausi* 'Wleż na strych, odkrój sobie kindziuka'.

aũlas 4, 2 p.a. ‘cholewa buta’, *bātai ilgaĩs aulaĩs* ‘buty z długimi cholewami’, drw. *auliniai bātai* m.pl. ‘buty z cholewami’, n.rz. *Aũlamas* (łot. n.jez. *Auļa*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *aũle* ‘cholewa’ (*aũls, aũlis*), stpr. *aulis* Ev ‘kość goleniowa, Schene [Schienbein]’, ⇒ *aulinis* Ev ‘cholewa, Schaft [Stiefelschaft]’. Dwuznaczne. Z jednej strony może to być drw. na *-la-* do *aũti* ‘wkładać lub zdejmować obuwie’ (zob.). Z drugiej strony może to być wyraz odziedziczony, spokrewniony z het. *auli-* c. ‘tchawica’, gr. αὐλός m. ‘flet, fujarka, rurka, tuleja włócznie; otwór miecha’ (drw. αὐλών, -ῶνος m.f. ‘parów, wawóz, jar; kanał, cieśnina; rura, przewód’) oraz z łac. *alvus*, *-ī* m.f. ‘brzuch, zwł. jego dolna część wraz z wnętrznościami; łono kobiety; kadłub statku; ul dla pszczół’ (z metatezy *l* w praformie **aũlo-*, por. drw. *alveus* m. ‘koryto, niecka, wanna, kocioł, kosz; wgłębienie, rów, fosa’). Transponat ie. **h₂eu(H)-lo-*. Por. de Vaan 36, Beekes 2010, 170, ALEW 73. Dla het. *auli-* przyjęto rekonstrukcję pie. **h₂ou-li-*, zob. Kloekhorst 230. — Bliskoznaczne wyrazy żm. *aulỹs* ‘ul’ i łot. *aũlis* ‘barć’ wskazują na to, że znac. ‘cholewa’ mogło zostać przeniesione z nazwy przedmiotu o wydrążonym wnętrzu, środku. Tu też psł. **ulijĩ* ‘wydrążenie w drzewie dla roju pszczół, barć, ul’ (pbsł. **aũl-iĩa-*), por. rcs. *ulijĩ* ‘ul’, ros. *ulej*, słń. *ũlj*, czes. *ũl*, pol. *ul*. Drw. psł. **ulica* ‘wąskie przejście, droga wąska, po bokach ograniczona’. Zob. BSW 18 (**aũleĩa-*), LEW 25n., Borys 665n.

aũmonė 1 p.a. gw. ‘świadomość, przytomność’ (*Ligonis guli be aũmonės* ‘Chory leży nieprzytomny’) — denominalny drw. na *-onė* od neoosn. **aum-*, wyabstrahowanej z pdg. *aumuõ* (zob.). Trochę inaczej LEW 26: «Angleichung von *aumuõ* ‘Verstand’ an synonymes *sq̃monė* von Wz. *men-*».

aumuõ 3 p.a., acc.sg. *aũmenĩ* m. ‘rozum, intelekt’ < **au-men-*. Pwk. bałtycki *au-* identyfikuje się ze słowiańskim *u-* w scs. *umũ* ‘voũç, rozum, umysł, myśl’, ros. *um, umá* ‘rozum, umysł, intelekt’, czes. *um* ‘rozum; umiejętność’, stpol. *um* ‘rozum, sprawność umysłu; zamiar’. Słowiański temat wokaliczny **aum-a-* jest wtórny, utworzony od neoosn. **aum-*. Zdaniem X. Tremblay, p.l. wyraz litewsko–słowiański należy do pie. **h₁eu-* ‘widzieć’, por. het. *ũhĩhi* ‘patrzy się’, 3 pl. *uwanzi*, wed. *uvé* prs. med. ‘patrzę na siebie’ (por. LIV² 243). Uwzględniając to, że pie. **h₁eu-* wydałoby lit. **jau-*, trzeba dla *aũ-men-* założyć praformę na st. o, pie. **h₁ou-men-*. Paralele słowotwórcze: *piemuõ, šarmuõ*. Osobno zob. ovyje. Inaczej BSW 18, 21 i LEW 26 (pbsł. **au-ma-*, **au-men-*, od **aũi-* ‘czuwanie, das Wachen’) i Derksen 2008, 508 (pie. **h₂eu-m-*, nomen pokrewne sti. *āvis* adv. ‘jawnie, otwarcie’ < pie. **h₂ouis*). Niejasny pozostaje war. z samogłoską o-: *omuõ* (zob.). — Drw. *aumeniais* adv. ‘na pamięć’, *aũmenim* adv. ‘bez namysłu’, *aũmeniškās* ‘rozumowy’, *aũmonė* (zob.).

aurė 1. ptk. ‘oto; oto tam; właśnie’ — wyraz kierujący uwagę na kogo lub na co albo wskazujący na kogo lub co’, np. *Aurė ir Jonas parvažiuoja* ‘Oto przyjeżdża Jan’. *Jis aurė ateina* ‘On właśnie nadchodzi’. *Aurė kas ten eina* ‘Właśnie ktoś tam/tamtędy idzie’. *Aurė kur galvijai!* ‘Patrz, gdzie było [poszło]!’, 2. adv. ‘tam’, np. *Aurė, pačiame dangaus pakraštyje, pasirodė nedidelis debesėlis* ‘Tam, na samym skraju nieba, pojawił się niewielki obłoczek’, 3. adv. ‘dawniej, kiedyś, swego czasu, ongiś’, np. *Aurė buvau susitikęs Vincą* ‘Spotkałem kiedyś Wincentego’. *Kad buvo gerai aurė* ‘Jak kiedyś/ongis było dobrze’; w tym znaczeniu też złożenie *an-aurė*, np. *Anaurė buvo gražią dieną* ‘Kiedyś zdarzały się piękne dni’ (Būga, RR III, 449), 4. adv. ‘mniej więcej wtedy’, np. *Gar parvažiuosi aurė apie šventą Petrą ar vėliau* ‘Może przyjedziesz powiedzmy koło św. Piotra albo później’. — DP *aurė* ‘ondzie’, *ižg’ aur’* ‘zonąd’. SD¹ poświadcza war. pisowniany *auria*, obok tego rozszerzone *aurianai* «onėdy» [‘tamtędy’]⁴⁸, później *auriaĩ* a. *auriaĩs* adv. ‘niedawno’ (NDŽ I, 68). — War. stlit. i

⁴⁸ LKŽ I, 499 zmienił Szyrwidową pisownię <ia> na <e>: *aurė, aurėnai*. Za LKŽ poszedł ALEW 73.

gwarowy z samogłoską o: *auriō* adv. ‘swego czasu, kiedyś dawniej’ (*Auriō buvo pas mus atėjęs kaimynas* ‘Kiedyś zaszedł do nas sąsiad’), *aurion* MOP ‘owdzie’, *aurionaĩ* adv. ‘niedawno’ (*Ans buvo aurionaĩ*, t.y. *neseniai* JU ‘On był niedawno, dopiero co’). — Sporne. Dawniej było wywodzone od osnowy zaimkowej *ava-, jak w scs. *ovŭ* ‘ten’ (ros. gw. *ov, óvyj* ‘inny, jakiś’, pol. *ów* ‘tamten’), zaś pod względem sufiksu porównywane z gr. *δεῦπο* ‘tutaj, tu, dotąd, dotychczas’, zob. LEW 26, Stang 1966, 236. Ostatnio wysuwa się zbliżenie *aurē* z indoirañskim przysłówkiem **aūrā* ‘w dół; dotąd’, por. aw. *aorā*, stpers. *aurā*, war. metatetyczny: wed. **arvā* w drw. *arvāñc-* ‘facing hither’, *arvā-vāt-* ‘sąsiedztwo’, zob. Dunkel, Balt XLIV:1, 2009, 49n. LEW, l.c. bez słowa uzasadnienia zestawiał obok *aurē* formy *varākui* ‘tu oto’ i wsch.-lit. *unrākui* ‘tam oto’. Stang, l.c. postawił pytanie, czy *varākui* nie pochodzi z **avare-* (zob. *varēkur*). Sceptycznie o tym ALEW 73. Zob. też *rikur* I.

ausis, *-iēs* 4 p.a. f. ‘ucho’, *ausiñ sakýti* ‘mówić na ucho’ (atematyczny gen.sg. *ausēs*, zob. Kazlauskas 1968, 263). Formacja singulatywna o temacie na *-i-*, dotworzona do formy *ausi* nom.du.f. ‘dwoje uszu’, por. scs. *uši* ts. < pbsł. **aūs-ī*, to z pie. **h₂oūs-i-h₁* lub **h₂oūs-s-ih₁* (tak np. NIL 340, natomiast Stüber 2002, 193, 204: **h₂eūs-s-ih₁*). Pl. *aūsys* f.pl. ‘uszy’, gw. *aūses* (dawny gen.pl. *ausiū* ustępuje przed tematycznym *ausiū*, zob. Kazlauskas, l.c.). Poza tym *ākēs*: *Vaikų ausės stačios, akės plačios – nora viską žinoti* ‘Uszy dzieci postawione, oczy szeroko otwarte – chcą wszystko wiedzieć’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *ausis* f.pl. ‘uszy’ (gen.pl. *ausu* a. *aušu*), singulativum *āuss* ‘ucho’; str. *āusins* acc.pl. ‘uszy, Ohren’. BSW 18 odtwarzał pbsł. **aūs-* obok **ausi-*. Zob. też ALEW 73. — Formacją porównywalną z bsł. tematem na *-i-* jest łacińskie *auris*, *-is* f. ‘ucho’ (ob. *aus-cultō* ‘przysłuchiwać się’ ⇐ ‘nastawiać ucha’). Z innymi sufiksami: goc. *auso* n., stwn. *ōra*, niem. *Ohr* n., ang. *ear* (**auzōn-*), stir. *au*, gen.sg. *ae* (**aūsos*), alb. *vesh* (**oūsos*). Są to przekształcenia rzeczownika pierwiastkowego pie. **h₂oūs-os-/h₂us-es-* n. ‘ucho’, por. gr. *οὖς*, gen. *ὠτός* (z **oūhatos* < **oūsatos* < **h₂oūs-s-ŋ-t-*), aw. *uši-* n. ‘ucho’, *uši* ‘dwoje uszu’ (**h₂usih₁*); orm. *ownkn* ‘ucho’ (zakończenie wzorowane na *akn* ‘oko’). Podstawa werbalna to pie. **h₂eu-* ‘spostrzegać, zauważać, odczuwać’, por. het. *au-/u-* ‘widzieć, zobaczyć’ (Kloekhorst 227n.). — Drw. *añtausis* przest. ‘policzek jako część ciała; raz wymierzony w policzek, tzw. nausznik’ (por. *añt*), war. akutowany *ántausis* ts. zakłada wzdłużenie po elizji w **añt(a)-ausis* (por. prepozycję *antà* jako wariant do *añt*); *apausys* a. *āpausis* ‘miejsce wokół ucha, skroń’, gw. *apjausys* ts. (*Žili apjausiaĩ, o vis dar bernas* ‘Siwe skronie, ale wciąż jeszcze młodzieniec’) < **api-ausys* (konsonantyzacja *i > j* jak w *apjakti*, zob. *akti*); *ausēlė* ‘uszko, pierożek’, *ausingas* ‘z daleka słyszący’, *ausinykas* SD «zausznik», *ausiotas* a. *ausiuotas* SD «uszaty». Cps. *ausikaras* SD «nausznik» [‘ozdoba noszona u ucha, kolczyk’] (por. *kárti* I), *aūskaras* ‘kolczyk, klips’, war. *aūckara* (⇒ *auskarėliai* m.pl. bot. ‘roślina ozdobna serdusznica, Dicentra’), *nuleistausis* SD «kłapouchy, obwisłych uszu» (por. *nusilėisti* s.v. *lėisti*). — Jest prawdopodobne, że końcówka *-ī formy dualis **ausī* zachowała swą długość pod osłoną sufiksów *-las* i *-tas* w pochodnych przymiotnikach *ausýlas* ‘dobrze słyszący, dobry słuch mający’ i *ausýtas* ‘uszaty, z (dużymi) uszami; z uchami – o ganku, czapce’ (paralele: *akýlas*, *akýtas* s.v. *akis*).

áusti, *áudžiu*, *áudžiau* 1. ‘tkać’ (SD «tkę krosna»), 2. ‘walić, smagać, prać; o koniu: uderzać kopytem’, 3. ‘łoić komu skórę’ (*Jei žodžio neužteks, imsiu kailį áusti*), 4. ‘ściągać lejce, hamować’ (*Suaudė arklių ir sustabdė*), 5. ‘pędzić, lecieć’, 6. ‘kasać’, 7. ‘mleć ozorem, paplać’. Atematyczna forma 3 os. prs.: gw. *áusti* < **aud-ti* (Būga, RR II, 239). Odpowiednik łot. *aūst*, *aūžu*, *aūdu* ‘tkać; działać’. Pie. **Heu-* ‘tkać’ (Liv² 224). Pdg. litewsko-łotewski został zbudowany na neopwk. *au-d-*, który jest apofonicznie sztywny. Akut niewyjaśniony. Prs. *áudžiu*, które pokazuje SO i suf. *-jo-*, jest pochodzenia iteratywnego. Kiedyś należało ono do inf. **audyti* ⇐ **Hoūd^h-ēje-*. Formacją prymarną było w prabaltyckim zapewne praesens na SE i z suf. *-d-*, pb. **iaudu* ‘tkam (sobie, dla siebie)’ < pie. **Heu-d^he-*. Jedyne

pewne comparandum znajduje się w jęz. wedyckim, por.: *váyati* ‘tka’ < pie. *H_u-éje-, drw. *ūvur* pf. ‘utkali’, SO *ótum*, *ótave* ‘do tkania’, *ótu-* ‘wątek w tkaninie’. Brak jest w bałtyckim st. zanikowego typu wed. °*utá-* ‘utkany’ < pie. *Hu-tó-. Zob. też BSW 17, LEW 26, ALEW 74. — Apofonię intralitevską SP *aud-* ⇒ SZ **ud-* ⇒ WSZ *ūd-* poświadcza *ūdis* ‘robota tkacka’ (zob.). — Jeśli chodzi o słowiański, to tu prawdopodobnym śladem ie. dziedzictwa jest drw. **aud-slo* > psł. **ud-slo*, kontynuowany w ros. gw. *usló* n. ‘gotowa utkana tkanina, część gotowej tkaniny’, też ‘ilość utkanego materiału’ (*Kak veliko uslo?*), ‘zaczęta robota tkacka na krośnie’, zob. SRNG (vyp. 48, 63), REW III, 190n. (nie odnotowane w BSW 17). — Postverbalia: *ataudaĩ* m.pl. lub *ātaudos* f.pl. ‘wątek, nić przewodnia przetykana w poprzek osnowy’ (łot. *aūdi* ts.), *audėjas* (zob.), *āudeklas* (zob.), *audmenaĩ* m.pl. ‘wątek’. — Neopwk. *aus-*: *āustyti* ‘tkać’ < frq. **aus-sty-*, *āusdinti* cur. ‘dać do utkania’ (por. *kāusdinti*), *atausdyti* ‘uzupełnić, dokończyć tkanie’. Nomina: *austūvas* ‘krosna; tkalnia’, przest. ‘tkanina’, SD: *austūvas šilkinis plonas* «kitayka» [‘lekka, gładka tkanina o splocie płóciennym’, SPXVI], *austuvė* «tkaczownia» [‘izba tkacka, tkalnia’]. Por. łot. *aūstene* ‘chusta kobieca’, *aūstine* ‘utkany wąski pasek’.

āustyti, *āustau*, *āusciau* gw. ‘wyziębiał pomieszczenie ciągłym otwieraniem drzwi’ (*Āusto ir āusto duris, kur čia bus šilta* ‘Wciąż otwierają drzwi, jak tu ma być ciepło’) — frequentativum na -*sty-* od *āušyti* ‘wyziębiał’ (zob.). Rekonstrukcja: **aus.sty-* < **auš-sty-*. Granica międzymorfemowa zatarta przez asymilację antycypacyjną **š-s* > **s-s* i degeminację; podobny przykład to *maistyti* I ‘rozsupływać’ (zob.).

austyti, *austaĩ*, *ausciaĩ* ‘obuwać i zzuwać’ (*Tuos vaikus austyk ir austyk – čia apauk, čia nuauk* ‘Te dzieci ciągle trzeba «austyti», tu obuć, tam zzuć’), *apaustyti* ‘obuwać’, *nuaustyti* ‘zzuwać’ — frequentativum na -*sty-* od *aĩti* (zob.). Por. *jáu-sty-*, *káu-sty-*. — Neoosn. *aust-*: *austinėtis* ‘obuwać się powoli’, *austrà* (zob.). — Neoosn. *austy-*: *aūstymas* ‘obuwanie’, *apaūstymas* ts.

austrà 4 p.a. gw. ‘wojłokowe obszycie rzemienia, zapobiegające wpijaniu się postronków szlei w koński bok’ — prawdopodobnie *aust-rā-*, drw. od neoosn. *aust-*, która powstała z metanalizy *aust-yti* ⇐ *au-sty-ti* ‘obuwać i zzuwać’ (zob.). Paralela: *švāistra* ⇐ *švaistyti* (s.v. *švīsti*).

aušà 4 p.a. gw. ‘świt, brzask’ (*Ryt prieš aušą išvažiavom* ‘Wyjechaliśmy rano przed świtem’) — wieloznaczne, może być 1° drw. wstecznym od *aušarà* ‘świt’ (por. *prādaras* ⇒ *prādas*) lub od *aušrà* ‘świt’ (por. *mīšras* ⇒ *mīšas*; *stūobras* ⇒ *stūobas*), 2° formacją postwerbalną od *aušti*, *aušta* ‘świtać, dzień’, równoległą do łot. *ausa* ‘świt’ ⇐ *āust* ‘świtać’.

āuščioti, *āuščioju*, *āuščiojau* gw. 1. ‘studzić jedzenie’ (*Āuščiok karštą stovą, kol atauš* ‘Studź gorącą stawę, póki nie wystygnie’), 2. ‘paplać’ — synchronicznie: drw. z neosufiksem -*čio-* od pwk. *auš-* jak w *āušyti* ‘studzić’ (por. *bakčioti*, *stabčioti*, też *peščioti*); diachronicznie: iteratyw na -*o-* od neoosn. *aušč-* < *ausč-*, którą wyabstrahowano z *āusciau*, prt. do *āustyti* ‘wyziębiał’ (zob.). — Prócz tego jest *āuščioti* w znac. ‘puszczać plotki, plotkować’: *Žmonės ausčioja* (tylko u słownikarzy, np. Nesselmann, Kurschat). Nie chodzi tu o osobny czasownik, lecz o hiperpoprawną pisownię dla czas. *āuš-čio-ti* w znac. ‘paplać’, por. idiom *āušyti būrną* dosł. ‘studzić, chłodzić gębę’ (s.v. *āušti*). Z tego powodu nie można czasowników *āuščioti* i *āusčioti* uważać za kontynuację denominatiwu **aust-ia-*, rzekomo wyderwowanego z rzeczownika pb. **austā-* n.pl. ‘usta’ (scs. *usta* ‘Mund’), jak to utrzymują np. BSW 19, LEW 26 (s.v. *āuščioti*); zob. też PKEŽ 1, 124 i Boryś 671⁴⁹.

⁴⁹ Oparciem dla rekonstruktu pb. **austā-* miałyby być refleks staropruski *aust-*, poświadczony z jednej strony w *austo* EV ‘usta, Munt [Mund]’, z drugiej strony w *āustin* Ench. acc. sg. ‘pysk, Maul’. To jednak jest

áušyti, *áušau*, *áušiau* gw. 1. ‘oziębiał, studzić, np. potrawę’ (*Apáušyk, nesrėbk karšto viralo* ‘Poczekaj, aż ostygnie, nie jedz gorącego’), 2. ‘wyziębiać izbę przez niedomykanie drzwi’, *atáušyti* ‘ostudzić’, DP ‘ochłodzić’, refl. *atsiáušyti* ‘orzeźwić się na świeżym powietrzu’ — causativum na -y- od *áušti* ‘stygnąć’ (zob.). War. suf. *áušinti*, SD¹ *áušinu* «chłodzić»; *áušyti*, -iju, SD <aušiu> studzę». Odpowiednik łot. *aūsīt*, -u, -īju ‘czerpać za pomocą chochli gotującą się zawartość i wlewać z powrotem do kotła dla powstrzymania wrzenia’ (war. *aūsēt*, *aūsēnāt*). — Użycia przenośne: 1. *áušyti būrną* (*dantīs, dýkājā, nasrūs*) ‘mówić bez potrzeby, paplać, pleść’, np. *Neáušyk nasrų! Ką čia dykājā áuši?* – znacz. etym. ‘studzić a. chłodzić gębę, zęby’, 2. *áušyti knygą* ‘przewracać kartki książki, wertować’. Zob. też *áuštyti* i *áuščioti*.

aušrà 4, 2 p.a. ‘świt, brzask, zorza poranna, jutrzienka’, *apie aušrą* MŽ ‘o świcie’, *aušrōs žvaigždė* ‘jutrzienka, gwiazda poranna’. SD: *aušra* «zorza zaranna», *žvaizdė aušros* «gwiazda iutrzienka», *pirm aušros* «przededniem». Por. n.rz. *Aušrà*, *Aušrupis*, n. góry *Aušrà*, *Aušrākalnis*, n.m. *Aušrà* 3x. War. z insercją t: *auštrā* (LD § 242), czemu odpowiadają łot. *āustra* ‘zorza poranna, brzask’ oraz scs. *za ustra* adv. ‘rano’. Transponat ie. **h₂eṡs-reh₂-*, por. stang. *ēastre* f. ‘bogini wiosny’, pl. ‘Wielkanoc’, śrwn. *ōster(n)* ts. < pgerm. **austrōn*, zob. Kroonen 43. — Z innym sufiksem: *aušarā* a. *aušara* ‘świt’ (por. *vasarā* a. *vāsara*; *vākaras*). Zob. też *aušā*. — SZ *uš-/ūš-*: gw. *ūšra* a. *ūšrā* ‘świt, brzask’, też m. *ūšras*; *apyūšris* ‘przedświt’. Wymienione formy stanowią derywaty na -r- od nominów **aušā* względnie **ūšā*, tych samych, które dały osnowę czasownikom denominatywnym, por. 1° *aušti* ‘świtać’ (zob.), 2° *ūšti*, *ūšta*, *ūšo* b.z.a. ‘świtać’ (*Yra apyūšris, kad ūšta*, t.y. *diena daros rytmetį* JU ‘Jest świt, dnieje, tj. zaczyna się dzień’), gdzie forma praesentis pochodzi z **unšta* < **unš-sta* (to na miejscu prs. infigowanego **u-n-ša* ⇐ pwk. **uš-*; por. objaśnienie prs. *ūšta* ‘stygnie’ s.v. *áušti*). — Biorąc pod uwagę to, że **aušā* i **ūšā* dadzą się wywieść przez zmianę **(u)s > (u)š* z pbsł. **ausā* względnie **usā* (por. *kraušyti*, *krušā*), można tutaj dopuścić przekształcenie form przypadkowych nomen pie. **h₂eṡs-os-* : **h₂us-s-* ‘zorza poranna, jutrzienka’⁵⁰. Względy porównawcze raczej wykluczają derywację przez -rā- (za czym opowiada się np. NIL 358: pie. **h₂aus-r(-)ah₂*). Zalecają za to, by za osnowę pochodnego rzeczownika na -(r)ā przyjąć formę locatiwu sg., który był scharakteryzowany sufiksem *-er- jako alternatywą *-en-, por. za Nussbaumem 1986, 236 takie paralele, jak aw. *zəmar*^o ‘na ziemi’ < **(dʰ)ǵʰm-er-ø* obok wed. *jmán* ts. < **(dʰ)ǵʰm-en-ø* (por. *héman* ‘w zimie’)⁵¹. W wypadku **h₂us-s-* mamy z jednej strony locativus z końcówką zero **h₂us-és-ø* ‘o świcie’ (wed. **ušás* ⇒ *ušás-i*), z drugiej strony locativus na -er, *ušar*^o (wed. *ušarbūdḥ-* ‘wczesnie się budzący’) < **h₂us-s-er-ø* ‘o świcie, wczesnie’, przy czym obok locatiwu *ušar*^o są również pochodne formacje z sufiksami -a- i -ā-: wed. *usr-á-* ‘o świcie’ (*usráyāman-* ‘wczesnie wyruszający’), *usr-ā* ‘świt’ (por. Nussbaum, l.c., Stüber 2002, 105n., NIL 358). Według tego modelu wolno dla pralitewskiego

wątpliwe, ponieważ *aust-* bez trudu plasuje się w serii przykładów z wtórnym dyftongiem *au*, pochodzącym z intrapruskiej dyftongizacji starszego **ū*, por. np. stpr. *bāuton* ‘być’ (lit. *būti*), *bāusei* ‘niech będzie’ (stlit. *būsigu* DP), też polskie pożyczki: *daūsin*, *doūsin* ‘dusza’ ⇐ stpol. *dusza* (por. stlit. *dūšiā*); *salaūban* ‘małżeństwo’ ⇐ stpol. *ślub* (por. stlit. *sqliūbas*). W tym stanie rzeczy najprościej będzie ująć *austo* (nie mające bałtyckich krewniaków) jako refleks starszego **ūstā* czyli zapożyczenia transponującego pol. *usta* pl.t. (por. scs. *usta*, ros. *ustá*).

⁵⁰ Por. gr. lezb. αὔωσ, joń. ἠώσ < **aṡsōs* < **h₂eṡs-ōs*, łac. *aurōra* ‘zorza poranna, jutrzienka’ < **aṡsōs-ā* : wed. *ušāḥ*, gen. *ušāḥ* < **h₂eṡs-ōs*, **h₂us-s-és*. Podstawę werbalną stanowi tu pwk. pie. **h₂eṡs-*, **h₂us-* ‘świtać, dnieć’, por. wed. *ví... āvas* aor. ‘rozjaśnił się’ : *ucchāti* prs. ‘rozjaśnia się’ (LIV² 292). Por. jeszcze łac. *auster*, -trī m. ‘wiatr południowy, przynoszący deszcz i utrudniający żeglugę; południowa strona świata’ < **h₂eṡs-tero-* (de Vaan 2008, 64).

⁵¹ Inaczej Ozoliņš 2015, 55 i 63, który mówi o partykule deiktycznej **(e)r* dołączanej do bezkońcówkowego locatiwu: **h₂eṡs-ø* + **-er*, **h₂eṡs-ø* + **-er*.

suponować następujący pdg.: sg. nom. *aušuo < *auš-ōs, obl. *uš-es-⁵², loc. *uš-er-ø. Dalej można uznać, że lit. gw. *ūšra* ‘świt’ oddaje *ušr-ā, tj. derywat od formy loc.-adv. ‘o świcie’ z suf. -ā-, zastępstwem -er- przez -r- (apofonia?), z czasem dodatkowo nacechowany wzdłużeniem samogłoski pierwiastkowej (tak też w drw. *apýūšris*). Wynikałoby z tego, że *aušrà* jest tworem młodszym, łączącym w sobie -r- locatiwu z *auš-* należącym do formy nominatiwu *aušuo. — Drw. *apýaušris* ‘świt, świtanie’ (*Apýaušriu išvažiāvo* ‘Wyjechali przed świtem’), *aušrinė žvaigždė* ‘gwiazda poranna; planeta Wenus’, *aušrinė* a. *aūšrinė* ‘zorza poranna, jutrzeńka’ (z wstawnym t: *aūšrinė*; dodatkowo z wstawnym k: *aukštrinė*, *aukščerinė* LZŽ), *priešaušris* ‘czas poprzedzający zorzę poranną’ (typ *priešdienis*). Por. n.m. *Aušrėnai* 2x, *Aušrinė* 2x, cps. *Aušrākaimis*. — Innowacyjną osnowę *auš-r- widać również w słowiańskim, por. scs. *za ustra* adv. ‘rano’ < *za usra (insercja t), bułg. *zástra* ts., maced. *dzastra* i prawdopodobnie scs. (*j*)*utro*, pol. *jutro* (właśc. ‘o świcie’), jak świadczą staropolskie refleksy z s: *justrzejszy czas*, *justrzenka*, *nazajutrz*, ⇐ psł. *justro ⇐ *auš-ra-. Por. BSW 19 (pbsł. *ausrā-), LEW 27, Sławski I, 594n., Derksen 2008, 510 (odtwarza pbsł. *auš(t)ro-). — Nazwa wychodzącej na wschód bramy miejskiej w Wilnie, *Aušrōs var̃tai*, musiała pierwotnie brzmieć *Auštrōs var̃tai, z t wstawnym przed grupą *šr*, jak to jest w dialekcie wschodniolitevskim (por. *auštrā* LZŽ). Za tym przemawia polska replika tej nazwy: *Ostra Brama*. Epitet *Ostra* staje się zrozumiały dopiero wtedy, gdy się założy adideację formy wsch.-lit. *Auštrōs do przymiotnika *āštras*, *aštrūs* ‘ostry’ (wsch.-lit. *auštr-* ⇒ pol. *ostr-*). Znacz. etym. ‘brama jutrzeńki, brzasku’; znacz. realne ‘wschodnia brama’. — Nawiązania łotewskie: *āustrums* ‘wschód jako strona świata; świat Wschodu, das Morgenland’, *āustrenis* ‘wiatr północno-wschodni’, *āustriņš* ‘wiatr wschodni’.

áušti, *áušta* (*auš-sta), *áušo* ‘stygnać, ziębnać’, przen. ‘słabnąć, przemijać, m.in. o uczuciach’, *auštu* SD¹ «chłodnieić», *atáušti* 1. ‘ostygnać; o koniu: po wysiłku ostygnać i odpocząć; stwardnieć przez stygnięcie (o żelazie)’, SD «oziębnać», *atauštu* SD «stygnę», 2. ‘stygnać stężeć, zgęstnieć, zakrzepnąć, np. o tłuszczu, galarecie, kaszy’, 3. ‘stracić zapał, entuzjizm’, 4. ‘o starcu: stracić rozum, zgłupieć’, *išáušti* ‘ostygnać, wyziębnać (o piecu, o izbie)’, *praáušti* ‘przestygnać’, *užáušti* m.in. ‘zamilknąć’. Odpowiednik łot. *aūstīt* (zob. *áušyti*). Wciąż bez dobrej etymologii. Próba powiązania *áušti* z *vēsti* ‘oziębiać się, stygnąć’ (zob. LEW 27) jest ze względów formalnych mało przekonująca (zob. analizę czas. *vēsti* s.v.). Powrócił do niej Ostrowski, *Balt* XLVIII:1, 2013, 77n., proponując dla pb. *āuš- : *uēs-rekonstrukcję pie. *h₂euh₁-s- : *h₂ueh₁-s-, czyli stosunek apofoniczny zwany «Schwebeablaut». Brak jednak odpowiedników spoza języków bałtyckich stawia tę rekonstrukcję pod znakiem zapytania. Z kolei ALEW 76 sprowadza *áušta* do *auž-sta, czyli do pwk. pb. *auž- ‘zimny, chłodny’ < pie. *h₃eug- ‘zimny’, por. orm. *oyc* ‘zimny’, stir. *úar* ‘zimny, chłodny’, *úacht* m. ‘zimno’, śrwalijs. *oer* ‘zimny, chłodny’ (intonację akutową objaśnia się tzw. prawem Wintera). — Drw. *áuščioti* (zob.), *áušėti*, -ja, -jo dur. ‘powoli stygnąć’, *nuáušėti* ‘wystygnać’, przen. ‘ochłonać, opamiętać się, uspokoić się’, *suáušėti* ‘stygnać ścinać się (o galarecie)’, *áušinti* a. *aušinti* caus. ‘studzić, chłodzić, zwł. gorące płyny; wyziębiać’. Osobno zob. *áušyti* i *āustyti*. Nomina: łot. *aūksts* ‘zimny’ – z insercją k z pb. *auštas; *aūksti* adv. ‘zimno’, *aūkstums* ‘zimno’, *aukstuma puses vējš* ‘wiatr wschodni’. — SZ *ūš-*: *atūšti*, -*ūšta*, -*ūšo* gw. ‘ostygnać’: *Karšta košē jau atūšo*, t.y. *atvēso* JU ‘Gorąca kasza już ostygła’. Nomen *ūšas* ‘studzenie (gorącej strawy)’. Długość pochodzi prawdopodobnie z formy praesentis, gdzie suf. -sta- nawarstwił się na temat infigowany: *u-n-ša ⇒ *unš-sta > *uš-sta > *ūšta* (do tego prt. *at-ušo, inf. *at-ušti).

aūšti ‘świtać, dzień’, *aūšta* (*auš-sta), *išaūšo* ‘zaświtało’ (SD «oświtło, illuxit dies»), *praaūšo* ‘rozwidniło się’, adv. *aūštant* ‘o świcie’, *prieš aūštant* ‘przed świtem’. Odpowiednik

⁵² Por. *mėnuo*, acc. sg. *mėn-es-j* ‘księżyc, miesiąc’.

łot. *àust, àust, àusa* ‘świtać; ukazywać się’. Trudne. Formacja praesens z suf. *-sta-* przemawia na rzecz vb. denominativum od **auš-V* ‘świt, brzask’, zob. *aušà*. To **auš-V* mogłoby być derywatem typu *vřddhi* od **uš-* < pie. **h₂us-*, co z redukcji **h₂ues-* ‘świtać’, por. NIL 358n., LIV² 292, ALEW 75. — Drw. *aušdýti: praaũšdo* ‘zaświtało, rozwidniło się’, *aušdinėti: Tai buvo praaũšdinėjant* ‘To było o świcie’. Nomina: *aušimas* ‘świtanie, świt’: *Vasarą čia temsta, čia aušta — čia temimas, čia aušimas* ‘W lecie to zmierzcha, to świta, to zmierzch, to świt’, *aušrà* (zob.), *praaũšimas* SD¹ «mirzk» [‘zmierzch’]. — W dialekcie pld.-auksztajckim ukazuje się pwk. werbalny *auštr-*, por. prs. *auštra* ‘świta’ i prt. *išauštro* ‘rozwidniło się, zaświtało’ (formy inf. nie ma). Prawdopodobnie pochodzi on z resegmentacji formy przysłówkowej *auštrant*, ⇒ *auštr-ant*. Ta ostatnia powstała w gwarowym zwrocie *prieš auštrai auštant* ‘przed świtem’ (por. lit. liter. *prieš aušrai auštant*), mianowicie drogą upodobnienia *auštant* do *auštrai*. Trzeba się też liczyć z oddziaływaniem predykatywnego zwrotu *Jau auštrà* ‘Już świt’ (por. *Jau auštra* ‘Już świta’).

aũtas 2 p.a. 1. ‘pas tkaniny do owinięcia stopy, onuca’ (*Apvynióti kójas aũtais*), 2. ‘ścierka kuchenna; myjka do naczyń’. Odpowiednik łot. *àuts* ‘onuca; opaska na czoło, chusta’. Dewerbalne nomen instrumenti z suf. *-ta-* od *aũti* (por. *káltas* ⇐ *kálti*; *plāktas* ⇐ *plākti*) albo też substantywizowane adi. vb. *auta-* ‘obuty’ od *aũti* (zob.). Nawiązanie w psł. **on-u-tja* ‘onuca’ ⇐ **(v)ũn-u-ti* ‘wdziać, obuwać’, por. scs. *onušta* ‘obuwie, sandały’, śh. *onúča* ‘onuca’, ros. *onúča* ts., błr. *anúča* ‘szmata’, czes. *onuce* ‘onuca’, pol. *onuca* (Borys 391). Martirosyan 150 porównuje orm. *awd* ‘footwear’. Osobno zob. *aũklas*. — Drw. *aũtinykas* ‘szmaciarz, kto skupuje szmaty’. Cps. *autagalys* ‘ścierka, onuca’ (por. *gālas*), *autakojis* SD «nogawica», *aũtkojis* ‘onuca’ (por. *kója* ‘noga’ oraz łot. *kāj-àuts* ‘onuca’, cps. z odwróconym szykiem członów, ŽD 437), *autskarys* ‘onuca, szmata, ścierka’ (por. *skarà*).

aũti, aunù, aviaũ 1. ‘wkładać lub zdejmować obuwie, obuwać się’ (*Kam auniēsi, ar eisi kur?* ‘Dlaczego się obuwasz, czy gdzieś idziesz?’), 2. ‘wdziewać spodnie, wsuwać nogi w nogawki, w pończochy’, 3. ‘podkuwać konie’ (*Àpavē arklī* ‘Podkuł konia’), 4. ‘oszukiwać’ (*Ar dar tu nesijauti, kad jis tave auna?* ‘Czy ty nie rozumiesz, że on cię oszukuje?’). Cps. *apaũti* ‘obuwać; włożyć spodnie; podkuć konia’ (*apiaunu* SD¹ «obuwam»), przen. ‘oszukiwać’, *jaũti* ‘wsunąć nogę do buta’, *nuaũti* ‘zzuć, zdjąć obuwie; spuścić spodnie’, *suaũti* ‘znosić, zniszczyć obuwie’. Refl. *apaũtis: apsiaunu* SD «obuwam trzewiki», *išsiaũti* ‘rozzuć się’, *nusiaũti* ‘zdjąć obuwie z nóg’ (*Nusiaviau, nusivilkau ir atsiguliau* ‘Zdjąłem buty [rozzułem się], rozebrałem się i położyłem’). Odpowiednik łot. *àut*, prs. *àunu* a. *àuju*, prt. *àvu* a. *avu* ‘obuwać się’. Zob. BSW 21n., LEW 27n., ALEW 76n. — Drw. *austýti* (zob.), *avėti* (zob.), (*ap*)*avinėti* ‘obuwać’, (*ap*)*avinti* ‘obuwać’. — Pwk. pie. **h₂euH-/*h₂uH-* ‘obuwać się’, por. łac. *induō* ‘wdziać, włożyć’, *exuō* ‘wyciągnąć, wyłuskać, wyzuć, zdjąć’ (LIV² 275). Na podstawie typowej koniugacji bałtyckiej, gdzie formy praeteritum i infinitiwu na SZ przeciwstawiają się praesens na SP, wolno przypuścić, że prt. **ũvo* wraz z inf. **ũti* (por. *bũvo* : *bũti*; *pũvo* : *pũti*; *siũvo* : *siũti*) miało kiedyś obok siebie praesens z jednej strony tranzytywne **avũ* ‘obuwam’ < pie. **h₂euH-e/o-*, z drugiej strony intransytywne **unũ* ‘obuwam się’ < pie. **h₂u-n-H-é/ó-* (por. hipotezę prs. **munũ* ‘odziewam się’ s.v. *máuti*). Założenie praesens **unũ* wymusza historycznie dana postać prs. *aunũ*, 3 os. *aũna* (por. łot. *àunu* ob. *àuju*). Nie sposób jej odnieść wprost do pierwiastka, ponieważ ten jako zakończony spółgłoską laryngalną wymagałby refleksu z intonacją: **áunu*, **áuna*. Nasuwa się więc przypuszczenie, że *aunũ* to nowotwór, będący kompromisem między dwiema starszymi formacjami praesentis. Składa się on z pierwiastka na SP *au-* jak w prs. **avũ*, oraz z formantu *-nu*, którego dostarczyło prs. infigowane **unũ*, ulegające resegmentacji **u-nũ* (por. *sinũ* ‘wiązać’ do *siėti*). — Brak intonacji (†*áuti*) wypada wiązać z formami antewokalicznymi, takimi jak prs. **avũ* i durativum *avėti*. Fakt ten pośrednio wskazuje również na to, że stara forma antekonsonantyczna na SP (**āuC*) albo została wcześniej wyeliminowana, albo też nigdy nie

zaistniała. — Formę SZ *ū-C* zaświadcza być może gwarowy drw. *ūtīs* ‘właz dla pszczoł w ulu’ (zob.). — Pie. **h₂eūH-* > **HauH-*, por. orm. *agaw* ‘odział się’, *aganim* ‘wdziewam, odziewam się’. Na skutek perseweracyjnej asymilacji **h₂eū* > **h₂aū* (> *au*) brak jest przy tym pierwiastku odróżnienia SE i SO. Mamy z jednej strony SP *au-*, z drugiej strony SZ **u-V*, **ū-C* (z **uH-V*, **uH-C*), ale w czasach historycznych verbum jest już apofonicznie sztywne. — Słowiański zna tylko formy złożone z praeverbium, por. scs. *obuti* ‘obuć, wsunąć obuwie na stopy’ (ros. *obútb*, czes. *obout*), scs. *izuti* ‘zdjąć obuwie, zzuć’ (ros. *izútb*, stpol. *zuc*, czes. *zout*). Zob. REW II, 246, Boryś 377 (nie uwzględniają spółgłoski laryngalnej w składzie pierwiastka). W poszczególnych językach słowiańskich czas. *obuti* (*sę*) jest używany również w odniesieniu do odzieży i znaczy ‘wdziewać, ubierać (się)’. Prs. zwykle *ob-u-jetū* (rcs. *izuju*, słh. *izūjem*), choć zdarza się i formacja z sufiksem tematycznym *-e/o-*: *iz-ov-etū*. Brak refleksu SZ *†ob-y-tū* ‘obuty’, por. łac. *indūtus* ‘odziany, ubrany’ < **ind-ū-tos* < pie. **-h₂uH-to-* (prs. *induō*). — Nomina od *au-C*: *aūklas* (zob.), *aūlas* (zob.), *aūtas* (zob.), *autūvas* ‘obuwie’, *basaučiaĩ* (zob. *bāsas*). — Nomina od *av-V*: *āpavas* ‘obuwie’ (⇒ *āpavalas* ts.), *apavimas* SD¹ «obuw», SD «obow, obuwie», *apavis sruogutas* SD dosł. ‘kosmate, pilśniowe obuwie’ – ukazuje się jako synonim do *blauzdinēs veltos* SD «suleiaty» (zob. *blauzda*), *apsiavimas* SD «obuwanie», *āvalas* ‘obuwie’ (⇒ *āvalynē* ts.), *avola* CGL ‘obuwie’ (zakłada czas. **avoti*, durativum oboczne do *avēti* ‘być obutym, nosić obuwie’, por. *šaukolà, šaukōlas* ⇐ *šaūkoti/šaukōti*), *javūs* a. *inavūs* ‘o bucie: łatwy do obucia’ (*Šie batai ināvūs, lengva inauti* ‘Te buty łatwo się wkłada’. *Tavo čebatai labai neinavūs* ‘Twoje cholewy trudno się wkłada’). Por. łot. *izava* ‘znoszony łapec, zdarty but’.

avadnys, -io 4 p.a. ZTŽ ‘giez bydlęcy’ — zapoż. z bhr. *avadzénb*, -njá m. (brak w LKŽ). Ze zmianą *v > b*: *abadnys* ZTŽ.

avédra 1 p.a. ‘ptak drapieżny orłosep, Gypaëtus barbatus’. Analiza: *av-* + *-édra*. Neologizm z *av-* ‘owca’ w I członie i z neosn. *-édra* w II członie. Znacz. etym. ‘pożerający owce’ (zob. *avis*). Co do neosnowy por. *pelédra* ‘sowa’, *žuvédra* ‘rybitwa’ – derywaty z suf. *-rā-* od złożen *peléda*, *žuvéda*. NB. Złożenie o postaci **av-éda* nie zostało poświadczone.

avēti, *aviū* (3 os. *āvi*), *avējau* 1. ‘być obutym, nosić obuwie’, 2. gw. ‘nosić spodnie’ — durativum na *-ē-* od *au-*. por. *aunū*, *aūti* ‘obuwać się, wdziewać spodnie’. Cps. *išavēti* a. *praavēti* ‘rozluźnić, rozchodzić obuwie’, *nuavēti* ‘znaszać, zdzierać obuwie, spodnie’, refl. *atsiavēti* ‘nachodzić się w pewnym obuwiu, np. w drewniakach’: *Aš jau atsiavējau mediniais, daugiau nebeavēsiu!* ‘Już się nachodziłem w drewniakach, więcej ich nie włoży!’ W użyciu przenośnym *avēti* to ‘wyśmiewać, pogardzać’ (*Marti avėjo mošą* ‘Synowa wyśmiewała szwagierkę’). — Od neopwk. *av-* albo *avi-* utworzono caus. *apavinti* ‘obuć kogo’.

avidē 2 p.a. ‘owczarnia’ — zdaniem Kroonena 45 podlega analizie etymologicznej *avi-dē* (zob. *avis*), ponieważ jest wyrazem prapokrewnym z pgerm. **awi-dja-* n. ‘stado owiec’, por. goc. *aweþi*, stang. *eowde*, stwn. *ouwiti*, *ewiti* ts. Praforma ie. **h₃eūi-d^hh₁-jo-*. Sufiks pgerm. **-dja-* powraca w **kudja-* n. ‘stado, trzoda’ (śrniderl. *cudde*, stwn. *kutti*) < pie. **g^uh₃u-d^hh₁-jo-*. — Metanaliza *av-idē* wydała neosufiks widoczny w *kiaulidē* ‘chlew świński’ (por. *kiaūlē*), *arklidē* ‘stajnia dla koni’ (por. *arklŷs*), *karvidē* ‘obora dla krów’ (por. *kárvē*). Z metanalizy *avi-dē* pochodzi oboczny neosuf. *-dē*, np. *pelūdē* ‘miejsce, gdzie gromadzi się plewy, plewnik’ (od *pēlūs*), *alūdē* ‘piwiarnia’, przest. ‘beczka na piwo’ (od *alūs*). W końcu resegmentacja *pel-udē* wydała neosufiks widoczny w *pašarūdē* ‘część stodoły, gdzie trzyma się paszę’ (por. *pāšaras*) i *namūdē* ‘tkanina domowej roboty’ (por. *namaĩ*). Od *pelenai* m.pl. ‘popiół’ utworzono tak *pelenidē* ‘popielnik’, jak i *pelenūdē* ts.

aviētēs, -čīų 2 p.a. f.pl. bot. ‘maliny, Rubus saxatilis’. SD: *avietēs*, *uogos* «maliny, malinowe jagody», *krūmas aviečių* «malinowy krzak» (syn. *avietynas*) — derywat z suf. *-iet-*

od *avis* ‘owca’, pod względem znaczeniowym oparty na porównaniu owoców maliny do owieczek (albo do bazi na wierzbie). Por. syn. *kāt-uogēs* ‘maliny’. Z innym tematem: *aviččios* ‘jagody maliny’ (zm. *avēčios*) : łot. *aviešas* ts. Por. LEW 28, ME I, 232 (s.v. *avene*), ALEW 77. — Drw. *avietýnas* ‘maliniak’, *avietinė* ‘nalewka na malinach, malinówka’, *avietójas* ‘łodyga maliny, pęd malinowy’. Vb. denom. *aviečiduti* ‘zbierać maliny’, *avietáuti* ts.

avikinė 1 p.a. wsch.-lit. ‘owczy chlew, owczarnia’ (SD «owczarnia», syn. *avinė*) — z substantywizacji przym. *avik-inis, *-inė ‘owczy’. Urobiono go od rzecz. *avika lub *avikė, który był zdrobnieniem na -k- od *avis* ‘owca’ (por. zdrob. psł. *ovī-ca ‘owieczka’, scs. *ovīca*, ros. *ovcá* ‘owca’). — Inne drw. od *avik- ‘owca’: *avikena* ‘skóra owcza, baranica’, *avikiena* ‘baranina’, zm. *avikėna* ts. (tę formację porównywano z cs. *ovičina* ‘μυλωτή’, ros. *ovčina* ‘skóra owcza’, por. BSW 20n.), *avikynė* ‘owczarnia’ (sufiks wzorowany na nomina loci typu *molynė*, *stovynė* i *varlynė*, zob. ŽD 271n.), n.jez. *Avikinis*, nazwy łąk *Avikinė*, *Avikinės* (Vanagas 54). Z nazw rzecznych *Aukupė*, *Aūkupis* 3x można odtworzyć cps. *avik-upė, zaś z n.rz. *Aukspirta* cps. *avik-spirta, por. *avīspira* ‘owcze bobki’ (inaczej Vanagas 52). — Wyraz gw. *avikė* ‘owczy chlew, owczarnia’ (*Išvaryk aveles iš avikės* ‘Wypędź owieczki z owczarni’) nie może być drw. prymarnym od *avis* ‘owca’ (wbrew ŽD 131), ponieważ jego znaczenie jednoznacznie wskazuje na derywację wsteczną od *avikinė* (por. *marškiniai* ⇒ *marškiai*; *kūrkinas* ⇒ *kūrkis*). Możliwe, że wzorowała się ona na stosunku *žqisikė* ‘gęsinić’ : *žqsis* ‘gęś’. — Jest jeszcze forma wsch.-lit. *avýka* ‘owca’ (*Buvo pasamdytas piemuo avýkas ganyti* ‘Wzięli chłopca do pasienia owiec’), której zakończenie -yka dopuszcza dwie interpretacje: 1° wzdłużenie samogłoski sufiksальной -i- z osnowy *avis* (innowacja), 2° kontynuacja pierwotnego zakończenia *-ī-kā- (archaizm typu psł. *vīlčica, ros. *volčica*, por. wed. *vṛkīh*), gdzie suf. *-keh₂- nawarstwił się na pie. suf. feminatywny *-ih₂- formy *h₂ou-ih₂ ‘owca-samica’ (por. brak różnicowania co do rodzaju w gr. hom. *ōĩs*, att. *ōĩs* f.m.). Zob. też *anyta*. Do tego zdrobnienia: *avykičią* DVŽ, *avykėlė* i *avytyka* ZTŽ. To ostatnie z dysymilacji w *avyk-yka (k-k > t-k) albo też z metatezy na odległość w formie pierwotnej *avyk-yta (k-t > t-k).

avilys 3 p.a. ‘ul; rój pszczeli’. War. sufiksálne: *āvalis*, *avelys*, *āvulis*. Oprócz tego jest zm. *aulys* ‘ul’ z krewniakiem łot. *aūlis* ‘barć, dziupla z gniazdem pszczół, kłoda z wydrążonym otworem dla roju’. Odpowiednik słowiański: rcs. *ulijī*, ros. *ulej*, ukr. *vūlij*, czes. *úl* ‘ul’, sch. *úljevi* pl. ‘larwy pszczół’, bg. *ulej* ‘wydrążony pień drzewa’, co BSW 18 wywodzi z psł. *ulijī < pbsł. *auleja-. Znacz. etym. ‘wydrążony pień drzewa’. Stoi w związku z lit. nazwą ‘cholewy’, zob. *aūlas*. Zob. LEW 25n., ALEW 77. — Drw. *avilėlis* ‘budka dla ptaków’ (syn. *iñkilas*), *aviliðkas*, *aviliukas* ts., *avilinis mēdis* ‘drzewo wypróchniałe od środka, nadające się na ul’. N.m. *Aviliai* 5x, *Auliai*.

āvinas 3 p.a. ‘samiec owcy, baran, tryk’ (SD «baran nie czyszczony; skop»). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *āuns* ‘baran’ (*avi-* > *au* drogą synkopowania -i-, por. gw. *avins*, też *avēns*; *avinragi* ‘baranie rogi’, LEGR 46), stpr. *awins* EV ‘baran, Ster [Widder]’ (n.m. *Awyne-median*, cps. z *median* ‘las’ w II członie, dosł. ‘Barani Las’, AON 14, 233). Pb. *aūina- kontynuuje wraz z psł. *ovīnū ‘samiec owcy’ (cs. *ovīnū*, *ovīna*, sch. *ōvan*, *ōvna*, ros. *ovén*, *ovná*, stpol. *owien*, *owna*) praformę bsł. *aui-na- (BSW 21), gdzie posesywny suf. -na- został dołączony do osnowy na -i- (*avis* ‘owca’). Znacz. etym. ‘należący do owcy’. Zapoz. bałtyckie w fiń. *oinas* ‘baran’ (LEW 28, Stang 1966, 23). — Na skutek resegmentacji *āv-inas*, mającej oparcie w *añtinās* ‘kaczor’ ⇐ *āntis* i *žqsinās* ‘gąsior’ ⇐ *žqsis*, ustalił się neosuf. -inas; jest on używany na oznaczenie samców w świecie zwierząt, ptaków i owadów, por. GJL II, § 318. — Neosn. *avin-*: *aviñčiena* ‘baranina’ (neosuf. -čiena, por. segment -č- w błr. gw. *avėčyna*, *avjáčyna* ‘baranina’ [PzB 1, 46], ros. *ovčina* ‘owcza skóra’), *avinėlis* ‘baranek,

jagnię’, *avinyčia* stlit. ‘owczarnia’, przen. ‘Kościół’, *aviniena* SD «skopowina» [‘baranina’], *avininis* SD «skopowy», *avininis vilkas* ‘wilk porywający owce’, *avinỹkas* a. *aviniňkas* ‘owczarnia’, *avinikės žirklės* f.pl. ‘nożyce do strzyżenia owiec’ (syn. *avikirpės*), *aviniōkas* ‘baran średniej wielkości’. Cps. *avīngalvis*, *aviñ-* ‘głupiec, baran’ (por. *galvā*), *avīnvagis* ‘złodziej owiec’ (por. *vagis*), *avīnvedis* (zob. *ved-*). — N.m. *Avinēliai*, *Avinīškis*; *Avinākulis*, *Aviniuostā*.

avýnas 1 p.a. przest. ‘wuj, brat matki’ — formacja na *-īn-* od **avas* (por. łac. *avus*) lub od **avis* (por. stpr. *awis* EV ‘brat matki, Oeme [Oheim]’). Ta stara osnowa została wyparta przez sławizm *dēdē*. Zob. LEW 28, ALEW 78. Odpowiednik scs. *ujĩ* ‘wuj’ zakłada praformę **aujo-*. Por. z jednej strony luw.-klin. *hūḫa-*, lyk. *χuge-* ‘dziadek’, łac. *avus*, *-ī* ‘dziadek, przodek’, orm. *haw* ‘dziadek’, z tematyzowanej osnowy na SP pie. **h₂éu_h2-o-*, z drugiej strony het. *huhḫa-* ‘dziadek’ z tematyzowanej osnowy na SZ pie. **h₂uh₂-ó-* (zob. Kloekhorst 353, Schrijver 1991, 48). — Drw. *avýnienē* przest. ‘wujenka’ (CGL ‘Muhm’).

avis, *-iēs* f. 4 p.a. ‘owca, Ovis’ (war. *aviā* DVŽ). Odpowiednik łot. przest. *avs*, acc.sg. *avi*⁵³ < pbsł. **au-i-*. Prototyp ie. odtwarza się w postaci pdg. akrostatycznego z apofonią **o/e*: nom.sg. **h₂óu-i-s*, gen.sg. **h₂éu-i-s* (zob. np. Weiss 2009, 258). Por. luw.-klin. *hāui-* (⇒ het. *hāui-*), gr. hom. *ōĩς*, att. *oĩς* f.m., łac. *ovis*, *-is* f.’, pgerm. **awi-* f. (stnord. *ær* ‘owca’, stang. *ēow*, ang. *ewe*, stwn. *ouwi*, *ou* ts., drw. goc. *awistr*, stwn. *ewist*, *ouwist* ‘owczarnia’). Brak wydłużenia według prawa Brugmanna w refleksie wed. *áviš*, *ávyah* m.f. przemawia na rzecz osnowy na SE, pie. **h₃eu-i-*. SE tkwi podobno także w toch. B *ā(u)w*, pl. *awi*. Zob. NIL 335n., Kloekhorst 337n., Beekes 2010, 1060n., Kroonen 45, ALEW 79. Refleksy litewsko-łotewski i słow. *ovīca* (pbsł. **au-i-kā-*) są pod względem apofonicznym dwuznaczne, a to dlatego, że w odpowiednich językach brak jest odróżnienia samogłosek pie. **o* (z **h₁, 2, 3o* i **h₃e*) oraz **a* (z **h₁o*, **h₂o*, **h₃o* i **h₂e*). — Drw. *avidē* (zob.), *avīena* ‘baranina’, *aviētēs* (zob.), *avikē* ‘owieczka’ (KRŽ), *avikinē* (zob.), *āvinas* (zob.), *avinē* ‘owczarnia’ (m.in. SD), ⇒ neoosn. *avin-*: *avinyčia* a. *avinyčia* ‘owczarnia’ (war. kontrahowany: *avinčia* b.z.a.), *avinykē* ts. (*avýnē* ts.). N.jez. *Avinis*, n. pól i łąk *Avinē*. Przymiotna formacja **av-ing-* może tkwić w n.jez. stpr. *Ewinge*, *Ewink*, por. sufiks w n.rz. *Ilfin* ob. *Elwing*, n.jez. *Stabynk* (AON 34, 48, 172). — Cps. *avidantē* ‘o kobiecie: która ma drobne zęby, przypominające uzębienie owcy’, *avīgalvis* ‘głupiec, dureń’ (dosł. ‘barania głowa’), *aviganis* ‘pasterz owiec, owczarz’, stlit. *avigonis* ts., *avikailis* ‘kożuch z owczej skóry, baranica’ (por. *káilis*), *avikamša* (zob. *kamšyti*), *avikirpės* a. *avikirpos* f.pl. ‘nożyce do strzyżenia owiec’ (war. *aviākirpės*), *avikirpis* ‘czas strzyżenia owiec’ (por. *kiřpti*), *avipjovis* 1. ‘czas bicia owiec’, 2. obelga ‘rzeźnik’ (por. *pjáuti*), *avīspira* ‘łajno owcze, gnój owczy’, war. *avīspiris* (por. *spiros*), *avītaukiai* m.pl. ‘owcze sadło’ (por. *taukai*). — W słowiańskim brak jest refleksu **ovī*, *-i* f. Są za to derywaty od osnowy pbsł. **au-i-*: 1° *ovīca* scs. *‘πρόβατον’*, < **au-i-kā-*, por. bg. *ovcā*, ros. *ovcā*, głuź. *wowca*, dłuź. *wejca*, czes. *ovce*, pol. *owca*, 2° cs. *ovīnū* (por. lit. *āvinas*). Budowa wyrazu *ovīca* przypomina z jednej strony lit. gw. *avikē* (zob. wyżej), z drugiej strony sti. *avikā-* f. ‘owieczka’, stwalij. *eguic*, śrwali. *ewig* ‘łania’, por. BSW 20n.

avižā 3 p.a. ‘ziarnko owsa’, pl.t. *āvižos* ‘owies, Avena’ (war. *jāvižos*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *āuzas* f.pl. ‘owies’ – zmienione z **avizās* przez synkopowanie *i* i skrócenie wygłosu; stpr. *wyse* EV ‘owies, Hawer [Hafer]’ – pokazuje aferezę *a-* (**avizā*); inaczej Witczak 2003, 67, który postuluje tu różnicę apofoniczną. Rekonstrukcja: pb. **auiz-ā-* (BSW 21) < pie. **auig^h-ā-* lub **h₂euig^h-eh₂-*. Inna budowa w łac. *avēna* ‘owies, dziki owies’ < **auiksnā-* < pie. **h₂euig^h-sneh₂-* (por. Schrijver 1991, 46n.). Refleks słowiański **ovīšū*

⁵³ Dziś *āita* ‘owca’, drw. wsteczny od *āitiņa*, formy powstałej z *avitiņa* przez zanik *v* interwokalicznego (por. *zuitiņa* ‘rybka’ z *zuvitiņa*). Zdrobnienie na *-iņa*, które odnowiło drw. **avite* vel *sim*. Por. ME I, 14, Karulis I, 59.

‘owies’ różni się od bałtyckiego bezdźwięczną spółgłoską -s- w wygłosie, por. cs. *ovīšū*, sch. *òvas*, ros. *ovēs*, czes. *oves*, pol. *owies* z pbsł. **auīš-a-* (BSW 21), gdzie prajęzykowe *-š- kontynuowało zasymilowaną grupę *-ž-s-, < pie. **h₂euīgʰ-so-* (por. scs. *ošī* : lit. *ašīs* z pie. **h₂eks-i-*). Dokładniej o tym ALEW 79n. De Vaan 65 zwraca uwagę na obcy charakter suf. *-iḡʰ- i uważa nazwę owsa za nieindoeuropejski wyraz substratowy. Podobnie Derksen 2008, 384n. — Drw. *avižaiñis* adi. ‘owsiany’, sb. ‘owsiany chleb’, *avižē* (zob.), *avižiena* ‘rżysko po owsie’ (⇒ *avižienójai* gw. ‘słoma z owsa’), *āvižinas* ‘z pozostałościami owsa, po owsie, np. worek’, *avižinė kōšē* ‘kasza owsiana, owsianka’, *avižius* ‘ważka, Libella’, *avižlius* ‘chrabąszcz’, *avižójai* m.pl. ‘słoma z owsa’ (por. łot. *āuzāji*), *avižojas* ‘słomka owsa’. Cps. *avižmiežiai* m.pl. ‘mieszanina owsa i jęczmienia’ (por. *miēžis*), *aviž.žirniai* ‘mieszanina owsa i grochu’ (por. *žirniai*), *vikavižiai* (zob. *vikiai*). — Nazw. *Avižà*, *Avižiēnis* (⇒ pol. *Awieżen*), *Avižinis*, *Avižius/Avyžius*. N.m. *Avižiai*, *Avižiēniai* 4x (⇒ *Avižieniškis*), *Avižinė* 2x. N.rz. *Avižē* 2x, *Avižiēnis*, *Avižlīs*, *Avižintakis*.

avižē 2 p.a. 1. bot. ‘płomyk wiechowaty, *Phlox paniculata*’, 2. bot. ‘życica roczna, *Lolium temulentum*’ (syn. *aviždiršē*), 3. bot. ‘szczerklina piaskowa, *Ammophila*’, 4. ‘drapieżny owad szczerklina, *Ammophila*’, 5. ‘ważka, *Libella*’, 6. ‘ptak trznadel, *Emberiza citrinella*’ (gnieźdzący się na polach, w niskich zaroślach) — wyraz pochodny od *āvižos* ‘owies’, *avižà* ‘ziarnko owsa’ (zob.). LEX: *avižēs* ‘Herr Gotts thierlein’ (zob. ALEW 80). — Drw. *avižēlē* bot. 1. ‘goździk kartuzek, *Dianthus cartusianorum*’, 2. ‘*Phlox paniculata*’ (zob. wyżej), 3. ‘fioletka poszarpana, *Lychnis flos cuculi*’, 4. ‘świbka błotna, *Triglochin palustris*’.

āzdinis = /āzdinis/, lekcja hapaksu LEX <*āzdinnis*> ‘Krug’. Chodzi tu o gwarowe przekształcenie formy *āsinis* ‘dzban z uchem, Henkelkrug’ (drw. od *qsa* ‘ucho dzbana’, zob. s.v.), najpierw w /āzinis/ (lenicja s), potem w /āzdinis/ przez insercję *d* w pozycji po *z*, podobnie jak w *bēzdas*, *rāzdumas* i *Jēz dus*. LKŽ I, 533 wymienia tylko adi. *azdinis*, -ē przest. ‘z uchem/uchami’ (z Ruhiga). ALEW 80 przytacza <*āzdinnis*> LEX w interpretacji *azdinis*, czyli z krótkim *ā*, przy czym z powodu niejasnego -*d*- uznaje wyraz za etymologicznie ciemny.

azōdžiai, -iū 2 p.a. m.pl. wsch.-lit. ‘poślad, ziarno gorszego gatunku, które przy wianiu pada dalej niż dobre ziarno, na końcu, w pobliżu plew’ (DVŽ) — zapoż. z błr. *azáddze*, -ja n. (od *zad* ‘tył’), por. syn. *pazáddze*, *pazádk*i, dosł. ‘to, co pada z tyłu, na końcu’. Rodzime odpowiedniki to *pastūrlakai*, *paskuīlakos*.

azýšsūnis, -io 1 p.a. wsch.-lit. ‘zięć przyjęty do domu teściów’. Analiza: *až-yš-sūnis*, znac. etym. ‘(zięć) wzięty za przybranego syna’. Złożenie prepozycji *až* (war. *ažu*) ‘za’ i wyrazu *yšsūnis* ‘przybrany syn’ (SD <*ižsūnis*> «przysposobiony»), od *sūnūs* ‘syn’. Por. *priimu ažu ižsūnį* SD «przysposobiam kogo, za syna przywłaszczam» (syn. *ažusūnij*). Zob. też *įsūnis*, *užkurys*.

ažnyčia 1 p.a. 1. gw. ‘suszarnia ziarna lub słoju’ (*Apipylė ažnyčia grūdų, nė per savaitę neišdžius* ‘Nasypali do suszarni [tyle] zboża, że nawet przez tydzień nie wyschnie’), 2. stlit. ‘suszarnia słoju’: SD <*ažnyčia*> «ozdownia, ozdnicia» — zapoż. z pol. XVI w. *ożnica*, to ze zmiany *ozdnica* ‘suszarnia słoju (półproduktu do wyrobu piwa), słodownia’ (SPXVI). Drw. *Ažnyčynė* (nazwa bagna), *Ažnyčiākalnis* (nazwa roli), por. LvŽ I, 255. Sekwencja -žn- powraca w *aprašnykas* (zob.). Substytucja *ž* ⇒ lit. *ž* i suf. -*nica* ⇒ lit. -*nyčia* (co do akutu por. *bažnyčia*, *pyvnyčia*). Jest też oboczna substytucja *ž* ⇒ lit. *z* i suf. -*nica* ⇒ lit. -*nyčia* lub -*inyčia*: *aznyčia* lub *azinychia* (por. *pyvinychia* jako wariant do *pyvnyčia*). Zob. też SLA 36, ALEW 80, POLŽ 220. — Niejasny jest war. z *uz-* (zamiast *už-*?): *uznyčia* 2 p.a. (*Nunešk grūdus ant užnyčios* ‘Zanieś ziarno do suszarni [do ozdnicy]’). — War. *ježnyčia* pochodzi ze zmiany **jaznyčia* (por. *jevaĩ* < *javaĩ*); protetyczne *j-* jak np. w gw. *jāvižos* <

āvižos.

ąžuolas 3, 1 p.a. bot. 'dąb, *Quercus robur*', stlit. <anšols> BRB, *ųžuolas* SD «dąb». War. *ándžuolas* (LD § 241), *ažuolis*, -iēs, *aižuolas*, *aužuolas* (zob. LD § 151; Kroonen 10 niesłusznie wywodzi *aižuols* z pie. *aiǵ-ōl-), *viožuolas*: *Pajūsiamu qžuolas*, *pamūsiamu* – *viožuolas* LzŽ 'Po waszemu «ąžuolas», po naszymu «vuožuolas»'. Jest też war. *áržuolas*, z niejasnym *r* (por. LD § 248, Kabašinskaitė 50). Suf. -uol- powtarza się w *bránduolas*, *kánduolas* i *vabuolas* (ŽD 189). Odpowiedniki łotewskie: *uōzuōls* obok *uōzuolis*, *uōzals* i *uōzuls*. Z innym sufiksem stpr. *ansonis* Ev 'dąb, Eiche [Eiche]'. Postać pralit.-łot. *anžōlas. Przy założeniu wtórności grupy *-nž- postuluje się pb. *amž-ōlas i powiązanie z pwk. pie. *h₂emǵ^h- 'krępować, ściskać' (por. LIV² 264, NIL 301, ALEW 81), zob. s.v. *añkštas*. W kwestii sufiksu por. psł. *vǫz-lŭ 'węzeł, supeł', cs. *qzlŭ*, sch. *ùzao*, ros. *úzel*, czes. *uzel*, pol. *węzeł* — drw. od *vęzati 'wiązać' (por. Vaillant IV, 550, Boryś 686, Derksen 2008, 388). Odtwarza się znacz. etym. 'drzewo o korze pokrytej fałdami, zgrubieniami, które przypominają węzły na sznurze' (LEW 28: «..., dann wäre die Eiche als der knorrige Baum bezeichnet»). Ale na to brak solidnej paraleli semazjologicznej. Podobnie PKEŽ 1, 82n. w odniesieniu do stpr. *ansonis*; autor rekonstruuje pb. *anz-ōnas i dla sufiksu wskazuje paralełę w litewskiej n.rz. *Beržuonà* (znacz. etym. 'rzeka, na której brzegach rosną brzozy'). Derksen 2015, 75 jest zdania, że *ansonis* zajęło miejsce starszego *ansolis. — Drw. *qžuolijà* 'las dębowy, dębina', *qžuolýnas* 'dębina, dąbrowa' (por. łot. *uōzuōlaīne* 'dąbrowa', *uōzuōlene* 'żołądz'), *qžuolīnis*, -io 1. 'rodzaj borowika rosnącego pod dębami' (*Ažuolīniai až baravykus kietesni* '«Ažuolīniai» są twardsze od borowików'), 2. stlit. 'chrząszcz': SD <vžuolinis> «chrząszcz», *qžuolýté* 'młody las dębowy' (por. łot. *uozuolītis* 'dąbek', *uozuoltiņš* ts.). Cps. *qžuolavertis* 'bajkowy mocarz, który wyrzywa dęby z korzeniami' (por. *veršti*). — N.m. *Ažuolaĩ* 2x, *Ažuolijà* 7x, *Ažuolýnė* 15x, cps. *Aržuolūpiai*, *Aržuolūpis*. N.rz. *Ažuolinis*, *Ažuolūpė*, *Ažuolūpis*, *Ažuolupỹs* (kontrahowane *Ažlupỹs*). Nazwy terenowe: *Ánžuolė* (rola, łąka), *Anžuolijà* (rola), *Áržuolas* (góra), *Aržuolýnas* (las), *Áržuolpievė* (łąka), por. LVŽ, s.v. — Zwraca uwagę nieobecność apelatywu stpr. *ansonis* w nazewnictwie geograficznym. AON 10 wymienia jedynie nazwę sambijską 1380 *Ansnicz*, *Ansnit*, z glosą «eyn eychwalt», tj. 'las dębowy' (może z synkopowania formacji *anson-it-).

B

bà gw. spójnik przyczynowy ‘bo, ponieważ’ (*Nekask kitam duobès, bà pats jon ģpulsī* ‘Nie kop pod kim innym dołków, bo sam w nie wpadniesz’) — zapoż. z błr. *ba*, pol. *bo*, por. LEW 28. ALEW 82 uważa *bà* za wyraz odziedziczony, stojący w apofonii z *bè* ‘denn; noch’.

babaūšis, -io 2 p.a. gw. ‘żebrak w łachmanach, którym straszą dzieci; straszydło, zmora, upiór’. War. *babaūšis, babužys*. Niejasne, por. LEW 29. Zob. też *baūbas, bužys*.

babilis, -io 2 p.a., *babilius*, -iaus 2 p.a. gw. ‘chłop bezrolny, mieszkający kątem w cudzej chacie, komornik; biedak’ — zapoż. ze stbłr. **bobyľ*, por. błr. *babylb, -lja* ‘chłop bezrolny; biedak; człowiek samotny, nie mający rodziny, bez własnej chaty’ (por. ZS 8, ĖSBM 1, 258n., PzB 1, 145). War. *bābelis* (*Jis bābelis, žemės nē kiek neturi* ‘On jest «babelis», ziemi nie ma ani trochę’); ze zmiennym wokalizmem: *bōbelis, bóbelis* oraz *būbelis* i *būbelis* (wszystko 1 p.a.). — Nazw. *Babilis, Babilius; Bóbelis, Bobēlis*. N.m. *Bābiliai, Babiliai*. — Od **babyza(s)* pochodzi *babžninkas* ‘chłop bezrolny; biedak’, por. *Tie babžninkai tik iš žvejų pragyvena* ‘Ci «babžninkai» utrzymują się tylko z rybactwa’.

bābyti, bābiju, bābijau gw. 1. ‘ładować (worki na wóz)’, 2. ‘bić, prac, młócić cepami’, 3. ‘pędzić, wypędzać skąd’ — formacja na -y/-ij- od osnowy *ba-b-* z powtórzonego wykrzyknika w rodzaju *ba-bābt, ba-bākt, ba-bākš(t), ba-bālkst, ba-bāmst*. — Z innymi sufiksami: *babēti* ‘mamrotać; paplać’, *babnōti* ts., *bābtelēti* ‘upaść, spaść z trzaskiem; uderzyć, zdzielić’. — Tu również *babānyti, -iju* ‘bić, uderzać; lać, wylewać, urynować’ (≡ **ba-ban*), *bābarauti, bābariuoti, babarēti* ‘mówić głupstwa, paplać, głądzić’ (≡ *ba-bār, ba-bař* o brzęczeniu, szczekaniu). — Zapoz. litewskie w pol. gw. °*babonić*, por. m.in. *wbabonić* ‘włożyć gdzieś z trudem coś ciężkiego’, *zbabonić* ‘zrzucić coś ciężkiego; uderzyć kogoś czymś ciężkim; spłodzić nieślubne dziecko’ (Zdancewicz 335, Laučjute 137).

bābkai, -u 2 p.a. m.pl. przest. ‘wawrzyn, laur, *Laurus nobilis*: drzewo, jego owoce i liście’. BRB *babkų medis* ‘drzewo laurowe, Lorbeerbaum’ (glosa przy *Lorbero medis* ‘Lorberbawm’) — zapoż. ze stbłr. *bobki*, por. błr. *babki, -ou* ‘owoce drzewa laurowego, liście bobkowe’ (≡ stpol. *bobki, -ów*). LKŽ: *bābkas* ‘laur, *Laurus nobilis*’ (Ruhig, Kurschat). Por. SLA 36, LEW 29 i ALEW 82, gdzie wszędzie operuje się formami singularis *babkas* lub *babka*, wywodzonymi wprost ze stpol. *bobek*. Zob. też *lāuras* i *liórbéré*.

bāčytis, bāčijuos, bāčijaus gw. ‘mieć się na baczności, zauważać co, zwracać na co uwagę, uważać’ — zapoż. ze stbłr. *bačitisja* ‘zauważać, rozumieć, uświadamiać sobie; czuć się, np. chorym’, por. błr. *bāčycca, -čusja*, 3 sg. *bāčycca*. Por. LEW 1176. — War. ze zmianą *b- > v-*: *vāčytis*.

bačkà 2, 4 p.a. stlit., gw. ‘beczka’ (*bočkà* ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. *bočka*, por. błr. *bóčka, -i* (SLA 36, ZS 8, LEW 29, ALEW 82; por. ĖSBM 1, 374n.). Zob. też *bōsas* II. — Drw. *bāčkininkas* ‘kto robi beczki, bednarz’, *bāčkis, -ė* ‘ktoś tęgi, gruby (jak beczka)’. Cps. *pūsbačkė* ‘półbeczka, mała beczka’, przen. ‘kobieta przy kości’ (por. *pūsė*), *siľbačkė* ‘beczka na śledzie’ (por. *siľkė* i *siľkbosis*). — Nazw. *Bāčkis, Pusbačkys*. N.m. *Bāčkininkai* 2x (⇒ *Bāčkininkėliai, Pūsbačkiai*).

badái, badaĩ ptk. 1. stlit. ‘niechby’, w zdaniach wyrażających życzenie, np. *Bodai pachliebčiaus žiedna nebebūtų* KN 10₁₅ ‘Bodajże wszyscy pochlebcy zginęli’, 2. gw. ‘chyba, pewnie, podobno, prawdopodobnie’ (*Kepure badái ant sienos kabo* ‘Czapka chyba wisi na

ścianie') — zapoż. z bhr. *badáj*, *bahdáj* 'niech Bóg da, aby...' (por. pol. *bodaj*, przest. *bogdaj*, ĘSBM 1, 263). Zob. ALEW 82; brak w SLA i LEW.

bādas 4 p.a. 1. 'brak jedzenia, głód' (łot. *bads*), 2. stlit. 'drogość, drożyzna' (DP), 3. 'brak, niedostatek' (np. *šiēno bādas* 'brak siana'), 4. c. 'człowiek nienasycony, żarłok' (por. niżej złożenia z I członem *bad-*); *kēsti badū* 'cierpieć głód', *badu kinčiu* SD «mrę głód» ['umieram z głodu'], *miṛti badū* 'mrzeć z głodu', *ažumirštu badu* SD «zamieram», *bāda atgāuti* 'zaspokoić głód'. War. *badūs*, *-aūs* 4 p.a., np. *Juoda duona ne badūs, stori marškiniai ne nuōgis* 'Czarny chleb to nie głód, gruba koszula to nie nagość'. Wyraz *bādas* wygląda na nowotwór, który rozpowszechnił się kosztem starszego *ālkatis* (zob.). Pochodzenie nieustalone. Być może jest to formacja na SZ *bād-* od SP **bād-* jak w *bodēti* 'cierpieć głód, przymierać głodem', por. prs. *bodžiu* SD «mrę głód» ['umieram z głodu']. Transponat ie. **b^heh₂d^h-*. W kwestii neoapofonii *ā* ⇐ *ā* por. *drabūžis* ⇐ *dróbē*; *lajūs* ⇐ *lōti*; *slagaī* ⇐ *slōgti*. Inaczej LEW 29 i ALEW 83: *bādas* ma stać w apofonii do *bēdā* (dla stosunku *a* : *ē* brak jednak przykładu kontrolnego). — Drw. *bādaras* 'kłopot, zmartwienie; fatyga, zachód' (*Bādaro daug, bet ir pelno nemažai* 'Zachodu dużo, ale i zysk niemały'; por. nazw. *Bādaras*), *badijā* 1. 'niedostatek, brak (pieniędzy, paszy)', 2. 'nieurodzajna ziemia', *badžiaī* adv. 'mało' (*Šiomet mums pašaro badžiaī yra* 'W tym roku mamy mało paszy'). Cps. *badgāltis* (zob.), *bādkošis* 'głodomór' (por. *kōšti*), *bādlaukis* 'odłóg, ugór' (dosł. 'głodowe pole', por. *lauškas*), *bādmaišis* 'człowiek często jedzący, a nie mogący się najeść, głodomorek' (por. *maišas*), *badmāras* 'umieranie z głodu' (por. *mar-*), ⇒ *badmarāuti* 'przymierać głodem, cierpieć głód, źle się odżywiać', war. *badmariāuti*; *badmirā* a. *badmirys* 'kto wciąż jest głodny, głodomór, mrzygłód', por. *miṛti* (odpowiedniki łot. *badmira*, *badmiris*), do tego war. *bada-mirys*, który strukturalnie odpowiada pol. *głodo-mór*; kalka z pol.?), ⇒ *badmir(i)āuti* 'niedojadać, morzyć się głodem'; *badijā* c. 'głodomór' (por. *rýti*), *bāds muka* c. ts. (por. *smūkti*), *bādstipa* c. ts. (por. *stīpti*), *bādvietē* 'licha, nieurodzajna ziemia' (por. *vietā*), *bādzolē* 1. 'trawa, której bydło nie chce żreć', 2. bot. 'głodek mrzygłód, Draba' (por. *žolē*). — Vb. denom. 1. *badāuti* 'cierpieć głód, głodować', 2. *badēti* 'morzyć kogo głodem', 3. *badēti*, *-ju* (war. *badū*), *-jau* 'głodnieć, łaknąć', 4. *bādinti* a. *badinti* 'morzyć głodem', 5. *badūoti* 'głodować, przymierać głodem', SD *baduoju* «mrę głód» (⇒ *baduojimas* BRB 'głód'), 6. *išbāsti*, *-bandū*, *-badaū* 'zgłodnieć', *pribāsti* a. *subāsti* 'zabraknąć' (*Pribadaū kō* 'Zabrakło mi czegoś'). — Od neoosn. *badav-* (⇐ *badāvo*) urobiono sb. *badavijā* 1. f. 'czas głodu' (por. *badijā*, *vergijā*), 2. c. 'kto wciąż jest głodny, głodomór' (⇒ *badavijis* 'biedak, nieborak').

badgāltis, *-ē* 1 p.a. gw. 1. 'człowiek zgłodniały, głodomór', 2. 'sknera, skąpiec' — złożenie z *bādas* 'głód' i niejasnym członem *°galt°*. War. *bedgāltis*, *badgāldis* (por. *šaldēkšnis*). Zob. też *begāltis*. — Vb. denom. *badgalčiōti* a. *badgalčiāuti* 'przymierać głodem', *badgalščiōti* ts. (*Jis iš šykštumo badgalščiōja* 'On ze skąpstwa przymiera głodem').

badijōnas 2 p.a. bot. 'wysuszony owoc rośliny leczniczej badian właściwy (anyż gwiazdkowy a. gwiazdzisty), Anisi stellati fructus' — zapoż. z pol. przest. *badyjan*, war. *badjan*, *badian* (pol. gw. *bodzian*, SGP I, 97). Brak w POLŽ.

badýti, *badaū*, *badžiaū* 1. 'bóść, uderzać rogami', 2. 'kłuć – o kolcu, cierniu' (*Rugiena kijas bādo* 'Rżysko kole stopy'), 3. 'razić oczy': *Saulē aki bādo* 'Słońce razi (w) oczy', 4. 'szturchać, budzić ze snu, pobudzać do czego', refl. *badýtis* 'objąć się, chodzić bez zajęcia'. SD *badau* «bode, kolę, stursam kogo», *ragais badau* «trykam kogo». Cps. *atbadýti* m.in. 'odpracować szyjąc; stępić (szydło)', *ibadýti* 'wetknąć (znak) w ziemię', *išbadýti* m.in. 'wymłócić cepami; wypędzić skąd', *prabadýti* 'przebić (dziurę); poduczyć (dziecko)', *pribadýti* m.in. 'zbudzić ze snu'. Odpowiednik łot. *badīt*, *-u*, *-īju* 'bóść, kłuć'. Iterativum na *-y-* ze SO *bad-* ⇐ *bed-*, zob. *bēsti* (ALEW 83). Paralele: *lasýti* ⇐ *lesū*; *sagýti* ⇐ *segū*; *tapýti* ⇐ *tepū*. Por. na SO łac. *fodiō*, *-ere* 'kopać, kłuć, przewiercać', het. *paddai* 'kopie, ryje' < pie.

*b^hod^hh₂- (LIV² 66). — W słowiańskim zwraca uwagę fakt, że odpowiadający *badýti* iteratyw psł. *boditi, *boždō (pie. *b^hod^hh₂-ěje-) został wyparty przez formację quasiprymarną, por. scs. *bodō, bosti* ‘bóść, kłuć’, ros. *bodú, bostí*, czes. *bosu, būst*, pol. *bodę, bóść*. Od *bod-* (pbsł. *bad-) utworzono nowe iterativum z suf. -ati i SW *bād- ⇐ *bad-*, por. rcs. *badati* ‘kłuć’⁵⁴, sch. *bádati* ‘kłuć, bóść’, slc. *bádat* ‘kłuć, nakłuwać’, pol. przest. *obadać* ‘bodąc naokoło kłuć’, *zbadać* ‘spychać, zbijać’, pol. *badać* ‘gruntownie poznawać coś za pomocą analizy naukowej’, por. Boryś 19. Brak lit. †bodoti. — Drw. werbalne: *bādelētis* ‘włączyć się bez potrzeby’, *bādeliōti* a. *badeliōti* ‘kłuć chwilami to tu, to tam; bóść rogami’ (neosufiks jak w *gaūdeliōti* ob. *gaūdelēti*), *badinēti* ‘kłuć po trochu, czasami; obijać się, chodźć bez zajęcia’. Neosn. *badž-* (⇐ *badžiaũ*): *badžiōti* ‘kłuć ziemię, kopać’ (wtórnie *bedžiōti*), refl. *badžiōtis* ‘obijać się, wałęsać się’. — Drw. nominalne: *badēklis*, -ē ‘byk a. krowa bodąca inne zwierzęta’, sb. ‘kolec’ (por. łot. *badeklis* ‘bodziec do kłucia; wykałaczka’), *badikas* ‘bodliwy – o byku’, *badiklis* ‘cierń, kolec; szpikulec wystrugany z drewna’ (neosuf. -ikl-, zob. *šaudiklis*), *badikšlis* ‘kolec rośliny, krzewu; roślina z kolcami; spiczasty, ostry róg (krowy)’, *badikšlē* ‘bodliwa krowa’, *badoma gelažis kareivij* SD «koncerz» [‘długi, prosty, ostro zakończony miecz’, SPXVI], *badūs* ‘bodliwy; kłujący, kolący; ostry – o zapachu, smaku’ (por. *landūs* ⇐ *landýti*; *dairūs* ⇐ *dairýtis*). Por. strp. *boadis* EV ‘pchnięcie czymś ostrym, Stych [Stich]’, stłot. *badekle* ‘pokusa, Versuchung’ (znacz. etym. ‘dłubanie, grzebanie w czym’, zob. Jēgers 1966, 156). — Cps. *bādgrēblis* ‘wielkie grabie do oczyszczania ścierniska’ (por. *grēblýs*), *žvākbadis* ‘umieszczony na długim kijku blaszany kapturek do gaszenia świec w kościele, gasidło’ (dosł. ‘to, co bodzie świecę’, por. *žvāķē*). — Neosn. *bady-*: *badýdinti*: *Nebadýdink gyvulių* ‘Nie pozwól bydłu, żeby się bodło’ (por. typ *rašýdinti*). — Neosn. *badyt-* (⇐ *badýtas*): *badytýnēs* f.pl. ‘bodzenie się bydła, mocowanie się owiec’ (por. suf. -yn- w *muštýnēs, peštýnēs*), *badýtinis* ‘nakłuwany – o wzorze, pikowany – o materiale, kołdrze’ (por. *adýtinis*), *badýtuvas* ‘przrząd do kłucia, dziurawienia’.

bagamāzas 2 p.a. pot. 1. ‘straganiarz, kramarz, przekupień trudniący się drobnym handlem na targach, jarmarkach i odpustach’ (*Jomarkininkai, bagamazai, kromininkai* ‘Jarmarczni handlarze, «bagamazai», kramarze’. *Jau bagamāzai iš vakaro būdas pasistatė* ‘Przekupnie już pod wieczór rozstawili swoje budki’), 2. ‘buda jarmarczna’ lub ‘ namiot przekupnia’ (KRŽ) — z rozszerzeniem znaczenia zapożyczone ze stblr. *bogomazъ, por. błr. *bahamáz*, -a ‘malarz obrazów o treści religijnej’, ros. gw. *bogomáz* ‘sprzedawca ikon i obrazów’ (SRNG). Por. ros. liter. *bogomáz* ‘nieudolny malarz ikon’. — Drw. *bagamāzninkas* ‘straganiarz, kramarz’ (*Šiandien didelės turgus, vienu bagamāzninkų pusė rinkos* ‘Dzisiaj wielki targ, sami straganiarze zajęli połowę rynku’). Por. syn. *karabėlnykas*.

bagaslóvyti, -iju, -ijau gw. 1. ‘błogosławić’, 2. *išbagaslóvyti* ‘zwymyślać kogo’ — zapoż. ze stblr. *bogosloviti*, por. błr. *bahaslavіць*, 3 sg. prs. *bahaslávіць*. Paralele: *garādyti, narāvytis, zalātyti*. Por. Zs 8, LEW 45 (brak w SLA). Z obocznym sufiksem: *bagaslóvinti*. LKŽ I, 554 mylnie wskazuje pol. †bogosławić jako źródło. Zob. też *blagaslōvyti*.

bagāžas ‘bagaż, rzeczy przygotowane do przewozu’ — zapoż. z ros. *bagáz*, -á (od XVIII w. ⇐ fr. *bagage* f., nwn. *Bagage* f.; rodzaj męski jak w pol. *bagaż*), por. REW I, 36, Anikin 2, 48. Zob. też *pakóžē*.

bagoctva stlit. ‘bogactwo’ (*Lobis ir bagoctvas bus jo namuosu* MŽ 460₂) — zapoż. ze stblr. *bogatstvo, bogatъstvo, bogactvo*, por. błr. *baháctva* (⇐ pol. *bogactwo*). War. *bohastvā* ZTŽ ma wokalizm jak *bohātas* (zob. *bagótas*). — Wsch.-lit. forma *bagoctvā* a. *bagostvā*

⁵⁴ Por. scs. *sūgarati* ‘spalać się, dopalać się’ (pol. *ogarek* ‘niedopalony kawałek czego’) ⇐ *gorēti*; *vūprašati* ‘rozpytywać się’ ⇐ *prošiti*; *posagati* ‘wychodzić za mąż’ : lit. *sagýti*.

‘bogactwo’ przybiera w Lazūnai postać *bostvā* na skutek oddziaływania fonetyki kontaktu białorusko-litewskiego. Objawia się to zmianą *g* w *γ* oraz *tʰ* w *s*: **baγastva*. Stąd po zaniku *γ*: **ba.astva* (hiat) > **bāstva* (długość z kontrakcją) > *bostvā* (zob. też LD § 128). Następnie *bostvā* przez wyrównanie do *bótas* LZŽ ‘bogaty’ zmienia się w *botstvā* (*Jap botstvā dzidelė* ‘On ma wielki majątek’). Co do kontrakcji por. *padà* ob. *pagadà*. Zob. też *bagočius*, *bagótas* oraz *botỹrius*.

bagōčius, -*iaus* 2 p.a. przest., gw. ‘bogacz’ — zapoż. ze stbłr. *bogačъ*, por. błr. *baháč*, -*á*. Fem. *bagočkà* 2 p.a. ‘bogaczka’ ⇐ błr. *baháčka*, -*i*. Por. SLA 36. — Nazw. *Bagōčius*, *Bagōčiūnas*. N.m. *Bagōčiai*.

bagótas, -*a* 1, 3 p.a. stlit., gw. ‘bogaty’ (war. *bohātas* ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. *bogatъ*, *bogatyjъ*, por. błr. *baháty*, -*aja* (SLA 36n., ZS 8, LEW 29, ALEW 83). Stąd też łot. *bagāts*. NB. BSW 23, s.v. *baga-* niesłusznie uznał *bagótas* i *bagāts* za wyrazy prapokrewne ze scs. *bogatŭ* ‘bogaty’. — War. *bavótas* LZŽ pokazuje spółgłoskę -*v-* w roli wypełniacza hiatu (war. *baótas*), wywołanego zanikiem spirantu *γ-* w formie transpozycyjnej **baγātas* ⇐ błr. *bayáty*. Por. *avuřkas*, *bėravas* i *pasovà*. Z kolei war. *ba.ótas* ulega asymilacji w **bo.otas* i kontrahuje w *bótas* LZŽ (por. *bostvā* s.v. *bagoctva*). — Drw. *bagotỹstė* ‘bogactwo’. Vb. denom. *bagōsti*, -*stù*, *nubagotaŭ* ‘bogacieć, bogacić się’ (*Kai aš nubagosiu, tai linksmas giedosiu* ‘Jak się ja wzbogacę, to wesoło zaśpiewam’), *bagotáuti* ‘prowadzić wystawne życie’, *prabagotėti* ‘wzbogacić się’, *prasibagótyti* ts. — Reanaliza *bagó-tas* umożliwiła pojawienie się vb. denom. *bagóti*, -*ju*, -*jau* gw. ‘bogacić się’, *nubagóti* a. *prabagóti* ‘wzbogacić się’ (*Amerikoj per karą daugelis žmonių prabagójo* ‘W Ameryce w czasie wojny wielu ludzi się wzbogaciło’). — Nazw. *Bagāckas*, *Bagātas*, *Bagatāvičius*, *Bagotáitis*, *Bagotkėvičius* (pol. *Bohatkiewicz*). N.m. *Bagotėliai*, *Bagotiškiai*.

bagotỹrius, -*iaus* 2 p.a. stlit., gw. ‘bogacz’ — zapoż. ze stbłr. *bogatyřъ* (*bogatyřъ*), por. błr. *bahatỹr*, -*á* 1. ‘bogacz’, 2. ‘bohater’ (⇐ strus. *bogatyřŭ* ‘bohater, wojownik’ ⇐ sttatar. *bahatyr*, *bahadyr* ⇐ sttur. *bayatur*, por. Stachowski 80, REW I, 99, Anikin 3, 296n.). War. *bagatiėrius*, *bogatyrius*; z kontrakcją: *botỹrius* 2 p.a. ‘bogacz’ (DVŽ, LZŽ) < **bātyrius* < **ba.atyrius* < **baγatyrius* (por. *bostvā* s.v. *bagoctva*). Błr. znac. ‘bogacz’ tłumaczy się ludowo-etymologicznym nawiązaniem do adi. *bogatŭ* ‘bogaty’ (strus.). Zob. SLA 37, ZS 8, LEW 29, ĖSBM 1. 262, ALEW 83. Nazw. *Bagatỹrius*, *Bogatỹrius*, kontrahowane *Botỹrius*, *Botỹras*. — Łot. *bagatirs*, *bagāturs* ‘człowiek bogaty, bogacz’ ⇐ ros. *bogatýrъ* (ME I, 249, por. łot. *bagāts* ‘bogaty’).

bagūnas 2 p.a. wsch.-lit. bot. ‘bagnu pospolite, dziki rozmaryn, Ledum palustre, Rhododendron tomentosum’, war. *bahūnas* (DVŽ) — zapoż. ze stbłr. **bagunъ*, błr. *bahún*, -*u*. War. z hiatem: *ba.ūnas* (*Baūnas gydo nok kosulio* DVŽ ‘Bagnu leczy kaszel’). Por. *baótas* ‘bogaty’. Zob. też *gaĩlis*.

baibōkas 2 p.a., *baĩbokas* 1 p.a. gw. ‘młokos, wyrostek, zwykle swawolny, unikający pracy’ (*Ot baibōkas – laipioja po medžius, o nieko nedarba* ‘Ot b. łązi po drzewach, a niczego nie robi’) — zapoż. z błr., ros. *bajbák*, -*á* m.in. ‘nieruchawy człowiek, ospalec, obibok’ (pożyczka orientalna, zob. REW I, 40, Anikin 2, 79n.). Nazw. *Baibōkas*, n.m. *Baibōkai*, *Baibokėliai*. — Prawdopodobnie na skutek skrzyżowania z rodzimym czas. *bambsóti* ‘wylegiwać się, próżnować’ (zob. *baĩbti*) pojawił się war. z -*am-*: *bambōkas* ‘o chłopcu: leń, obibok’.

baidýti, *baidaũ*, *baidžiaũ* 1. ‘straszyć, płoszyć, płosząc odpędzać, wyganiać’, 2. ‘grozić, zagrażać’, 3. ‘o zjawach, urojeniach: budzić przestach’. Prs. 3 os. *baĩdo* impers. ‘(coś) straszy, wzbudza strach’. SD: *baidau* «płoszam, straszę kogo» (syn. *baisinu*), «trwożę kogo», [*atbaidýti* ‘odstraszać, odstręczać’], *atbaidau* «odpłaszam; odstraszam», [*ibaidýti*

‘nastraszyć, napędzić strachu’], *išbaidau* «wypłaszam», *išbaidyt* «wystraszyć co na kim», *nubaidau kų nuog ko* «odwodzę kogo od czego» (syn. *nugrasau*), «oganiam». Odpowiednik łot. *baīdīt* a. *baīdināt* ‘wzbudzać strach, straszyć’, refl. ‘bać się’. Dwuznaczne: 1° synchronicznie: caus. z suf. *-dy-* i SO *bai-C* od SZ *bij-V* (por. *bijóti(s)* ‘bać się’, łot. *bijāt* ts. obok *bī-C* w łot. *bītiēs* ts., prs. *bīstuos*, prt. *bijuos*); paralele: *lámdyti* $\Leftarrow$ *limti*; *táldyti* $\Leftarrow$ *tīlti*, 2° diachronicznie: z uwagi na potencjalne prs. intr. *biedu ‘boję się’ < pb. *bēj-de- < pie. *b^hejh₂-d^he- (por. LIV² 72), co sugeruje obecność łotewskiego czas. *biēdēt*, *-ēju* ‘wzbudzać strach, napawać strachem, przerażać’, można *baidyti* analizować *baid-yti*, czyli jako caus.-iter. z suf. *-y-* i SO *baid-* $\Leftarrow$ *beid-/bied-. Zob. też LEW 29, ALEW 84. — Neoosn. *baid-*: *baīdas* ‘strach na wróble, straszyno’ : łot. *baid*s (por. *aīdas* $\Leftarrow$ *ardyti*; *klōdas* $\Leftarrow$ *klōdyti*), *baidēklis* ts., *baidūs* ‘strachliwy’ (por. łot. *baīdīgs* ‘budzący strach; strachliwy’). Według ME I, 250 łot. *baiglis* ‘straszyno, mamidło, mara, zmora’ może reflektować *baid-lis. Stąd wyabstrahowano neoosn. *baig-*, widoczną w drw. *baīgs* ‘budzący strach, straszny’, *baigi* m.pl. ‘budzące grozę znaki, ukazujące się na niebie w czasie zorzy północnej’, *baiga* a. *baigums* ‘strach’ (letonizmem jest żm. *baigus* ‘budzący strach’ u Dowkonta). NB. ALEW 85 niesłusznie forsuje genetyczne powiązanie *baīgs* z lit. *baikštūs* ‘bojaźliwy’ (to ostatnie ma budowę *bai-k-stus, zob. s.v.). — Neoosn. *baidy-*: *atbaidymas* SD «odwodzenie kogo», *baidyklas* BRB ‘straszyno’, *baidyklē* a. *baidyklē* ‘strach na wróble’, SD «straszyno widome» ($\Rightarrow$ *baidyklāitis* ‘nicpoń’), *baidytuvė* przest. ‘więzienie’.

baidōkas 2 p.a. przest. ‘towarowa łódź z żaglem, barka’ (*Nemunu plaukia baidōkai* JU ‘Niemnem płyną bajdaki’) — przy pośrednictwie białoruskim zapożyczone z ros. *bajdak*, *báidak* ‘statek rzeczny na Dnieprze i jego dopływach; wielka łódź towarowa; pływający młyn wodny’; to spokrewnione z *bájda* ‘rodzaj statku, łodzi; żaglowa łódź rybacka’, zob. Anikin 2, 83. Dalszy wywód niepewny. Według REW I, 40 pożyczka orientalna.

baigti, *baigiù*, *baigiaũ* ‘skończyć, doprowadzić do końca’. War. ze zmianą *ai* > *ei*: *beigti*; ma on odpowiednik w łot. *bēigt*, *bēidzu*, *bēidzu* ‘zakończyć, przestać; skonać, umrzeć’⁵⁵. SD: *baigiu darbų* «dorabiam czego» (syn. *dadirbu*), «konam co, prowadzę bez przerwania do końca; kończę co»; war. z *ei*: *beigiu kalbų* «domawiam czego» (syn. *dakalbu*); *pabaigiu* «dokonywam czego» (syn. *galų darau*, *dadirbu*). Refl. *nusibaigti* ‘skonać, zdechnąć’. Prs. *baigiù* ma charakter quasiprymarny, tj. pochodzi od iteratywnego inf. *baigyti, podobnie jak np. *daužiù* (*daūžti*) ob. *daužyti*; *tariù* (*tar̃ti*) ob. *tar̃yti*. — Alternant *baig-* jest formą nowego SP/SO, który utworzono do SZ *big-*, pochodzącego z redukcji pwk. *beg-⁵⁶. Podobne iteratywy ze SO *ai* to *kaišyti* i *kaišioti* $\Leftarrow$ *kiš-* (SE *keš-*); *paišyti* i *paišioti* $\Leftarrow$ *piš-* (SE *peš-*). Pb. pwk. *beg- jest kontynuantem pie. *b^heg- ‘łamać’ (LIV² 66), por. orm. *bekanem* ‘łamię’, aor. *ebek*, wed. *bhanákti* ‘łamię, kruszy’ (zamiast pie. *b^h-né-g-ti), wed. *bhagna-* ‘złamany’. Ślad pb. *beg- zachował się w postaci infigowanej w pdg. *bengiù*, *beigti* żm. ‘kończyć’ (zob.). Uderza nieobecność w bałtyckim refleksów dawnego SO †bag-. Zob. też LEW 34, ALEW 84. — Postverbalia: *baigtis*, *-iēs* f. ‘zakończenie, rezultat, wynik czego’, *baigtuvės* a. *pabaigtuvės* f.pl. 1. ‘święto na zakończenie większych prac w gospodarstwie’, 2. ‘dożynki’, *baigena* c. ‘zdechłak, chudeusz’, *išbaigos* f.pl. ‘resztki’, *núobaigos* f.pl. ‘resztki, fusy; zakończyny, dożynki’ (war. *núobangos*), *nusibaigėlis* ‘cherlak’ (por. *nudvėšėlis*), *pabaigà* ‘koniec, zakończenie’, *pabaiga gyvenimo* SD «skonanie», *užbaigà* ‘koniec, kres’ (war. *užbeiga*). — SZ *big-* ukazuje się w adi. *bigas* (zob.), jak też w temacie

⁵⁵ Por. stpol. *konać* ‘doprowadzać do końca czynność zaczęta’ : pol. *konać* ‘umierać’, *skonać* ‘umrzeć’; ros. gw. *konátb* ‘kończyć, doprowadzać do końca’ i ‘konać, umierać’, liter. *skončátbja* ‘skonać, umrzeć, dokonać żywota’.

⁵⁶ Według reguły *TiT* $\Leftarrow$ *TeT* wzorującej się na modelu *RiT* $\Leftarrow$ *ReT* pierwiastków z resonantem. Paralele: *bid-* $\Leftarrow$ *bed-* (*bēsti*); *dig-* $\Leftarrow$ *deg-* (*dēgti*); *piš-* $\Leftarrow$ *peš-* (*pēšti*); *sig-* $\Leftarrow$ *seg-* (*sēgti*); *tis-* $\Leftarrow$ *tes-* (*tesėti*).

infigowanym *bi-n-g-*, który usamodzielniał się względem neopwk. *big-*, zob. *biņgti*.

báika 1 p.a. gw. 1. bajka, baśń; wymysł, bzdura', 2. 'żart, figiel' (*báikas krēsti* 'stroić żarty, żartować'), 3. 'bagatela, błahostka, głupstwo' — zapoż. z błr. *bájka*, pol. *bajka* (SLA 37; pominięte w LEW). War. *báikē*, f.pl. *báikos*, też m. *báikis*. — Indecl. *báiki* 'bajki, głupstwo' ⇐ błr. *bájki*, pol. *bajki* (ZS 8). Por. akut w zapoż. *náika*, *váiskas*. — Drw. *baikaūnas* 'wesoły, lubiący żarty' (*Baikaūnas vaikinas, tai visi jį kviečia* 'Chłopak umie opowiadać, to wszyscy go zapraszają'), *báikinykas* 'człowiek lubiący żartować, żartowniś, kpiarz', *baikōrius* 'żartowniś'. Vb. denom. *báikauti* a. *baikáuti* 'opowiadać bajkę; mówić żartem, robić sobie żarty z czego'.

baikštūs, -i 4 p.a., przest. *baikštas* 'bojaźliwy, lękliwy, strachliwy' — pochodzi przez zmianę *kš* < *ks* z **baikstus*, to zaś z insercją *k* z **baistus* (por. *smalkštūs* ob. *smalštūs*). Neoosn. *baist-* może mieć dwa źródła: 1° **baist-yti*, z metanalizy vb. frq. **bai-styti*⁵⁷, gdzie *bai-* to SO do *bij-*, *bijótis* 'bać się' (apofonia podobna do *pis-* ⇒ *pais-* w *páistyti*), 2° *baist-* z metanalizy prs. *baīsta* impers. 'robi się strasznie' (zob. *baīsti*). Co do zmian fonetycznych por. *paūkštis* i *šáuķštas*. Inaczej ALEW 85, który usiłuje ustanowić pokrewieństwo między *baikštūs* i łot. *baīgs* (wyraz łotewski jest prawdopodobnie neologizmem, zob. s.v. *baidyti*). — Drw. *baigštis* SD «oganka od much», *baīkščiai* adv. 'lękliwie, lękając się czego', SD «bojaźliwie» (syn. su *baimi*, *bailiai*, *drebulingai*). Vb. denom. *baikštáuti* a. *báikštauti* 'lękać się, płoszyć się' (por. *drāsausti* ⇐ *drāšūs*), *baikštinti* MOP caus. 'straszyć (sumienie swoje)'⁵⁸.

báilē 1 p.a., *bailē* 3 p.a. (łot. *baile*), też *bailà* 4 p.a. gw. 'strach' — dewerbalne nomen na -l- od neoosn. *bai-*, wyodrębnionej z *baidyti* 'straszyć' (por. ŽD 169). Akut metatoniczny. Z innymi sufiksami: *báimē*, *baisà* (zob.). Akut metatoniczny, podobnie jak w *báimē* (inaczej Derksen 1996, 325n.). Zob. też ALEW 85. — Neoosn. *bail-*: *bailūs* 'tchórzliwy, płochliwy' (syn. *baulūs*), SD *bailus* «bojaźliwy» (syn. *krūpus*, *bijūsis*), *bailiai* «bojaźliwie» (syn. su *baimi*, *baikščiai*), *bailýbē* a. *bailýbē* 'bojaźń', *bailýs* 'tchórz, strachajło' (war. *baulýs*), *baīlius* ts. Odpowiednik łot. *baīls*, *baīļš* 'bojaźliwy'. Vb. denom. *báilauti* DP 'bać się, lękać się', *báilētis* 'bać się', *bailinti* a. *báilinti* 'straszyć kogo' (łot. *baīļuot*), refl. *bailintis* 'bać się', SD¹ *bailinuosi* «trwożę [się]».

báimē 1 p.a. 1. 'strach, lęk, bojaźń' (łot. *baīme*), 2. 'straszydło, widziadło strach budzące' — dewerbalne nomen na -m- od neoosn. *bai-*, wyodrębnionej z *baidyti* 'straszyć' (por. ŽD 205, GJL II, § 273). Akut metatoniczny. Z innymi sufiksami: *báilē*, *baisà* (zob.). — Neoosn. *baim-*: *báimingas* a. *baimingas* 'bojaźliwy, strachliwy' (war. *báimiškas*), cps. *dievobaimē* DP 'pobożność' (por. *diēvas* i cps. nwn. *Gottes-furcht* f. 'bojaźń Boża'), ⇒ *dievobaimis* DP 'pobożny' [dosł. 'bogobojny'], *dievobaimus* 'pobożny' (CHB), *dievobaimingai* SD «bogobojnie». Vb. denom. *báiminti* 'straszyć kogo', *báimytis* 'bać się', *įsibáimyti* 'wy-, przestraszyć się'. — W przenośnym użyciu *báimē* 'strach' oznacza 'wielką ilość, mnóstwo, moc czego', por. *báimē žmonių* 'mnóstwo ludzi'. *Tokių atsitikimų báimē* 'Mnóstwo [jest] takich wypadków'. Drw. *baimýbē* gw. 'mnóstwo, wiele': *Baimýbē medžių yra* 'Jest wiele drzew'. Niewykluczone, że wyraz *áimē* 'moc, mnóstwo' (zob. *éibē*) pochodzi z jakiejś mutylacji formy *báimē*, z kolei war. *áibē* ze zmiany **aimybē*.

baisà 4 p.a. 'strach', SD «lękanie, strach» (łot. *baiss*), *pabaisà* 'postrach, potwór' — dewerbalne nomen z suf. -s- od neoosn. *bai-*, wyodrębnionej z *baidyti* 'straszyć'. Por. ŽD

⁵⁷ Właściwie można by postulować osnowę werbalną z insercją *k*: **baikštyti* z **bai-k-styti*. Por. *baugštūs* ⇐ *baugštýtis*; *makštūs* ⇐ *mankštýti*.

⁵⁸ ALEW 85 błędnie cytuje w tym miejscu *įbaikštinti* DP 7₃₂. W rzeczywistości w odpowiednim miejscu DP stoi *įbalkštinti* nom.pl.m. 'przerażeni' (zob. s.v. *baugštýti*).

310, GJL II, § 355⁵⁹. Inaczej ALEW 86: *bai-sā-, drw. na SO od *bij*-V jak w *bijóti*. Z innymi sufiksami: *báilē* (zob.), *báimē* (zob.). — Neoosn. *bais*:- *baĩsas* ‘straszydło, upiór’ (łot. *baiss* ‘strach’), *baĩsiai* DP ‘srodze, szkaradnie, straszno, okrutnie, surowie’, *baisýbē* ‘bojaźń; srogość’ (m.in. MŽ), *baisinykas* SD «okrutnik» (syn. *gailinykas*), *baisūmas* ‘strach’, *baisumas velino* DP ‘okrucieństwo diabelskie’. Od *baisà* pochodzi *baisūs* ‘straszny, straszliwy’ (łot. *baĩss*), SD «niebeśpieczny; ogromny, srogi, straszny, wielki; okrutny, haniebny», adv. *baĩsu* ‘strasznie’. Inaczej ŽD 37n.: *baisūs* ⇒ abstr. *baisà*. — Vb. denom. *baisētis* ‘bać się’, DP ‘strachać się, brzydzić się’, *baisiuosi* SD «zdrygam się czego, na co» [‘wzdrygać się’], *pasibaisėti* ‘bać się’, 2. *baĩsinti*, a. *báisinti* ‘straszyć kogo, napędzać komu strachu’, *baisinu* SD «straszę kogo, trwożę kogo» (syn. *baidau*), 3. *baisytis*: *baisausi* SD¹ «stracham się», 4. *baĩsti* (zob.).

baĩsti, *baĩsta* (*bais-sta⁶⁰), *baĩso* gw., zwykle jako prt. *pabaĩso* impers. ‘zrobiło się strasznie, ogarnął kogo strach’ (*Net man pabaĩso, kad pradėjo žaibuoti* ‘Nawet ja się przestraszyłem, kiedy zaczęło się błyskać’. *Man pabaĩso vienam eit per medį* ‘Strach mi było iść samemu przez las’). Odpowiednik łot. *man baist* ‘boję się’, dosł. ‘jest mi strasznie’ (3 os. prs. *baista). Pwk. *bais*-, na którym opiera się pdg. *baĩsti*, pochodzi z metanalizy rzecz. *baisà* ‘strach’ (zob.).

baistrũkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘nieślubne dziecko, bękart’ (*Duktė su baistrũkù ir būsta viena* ZTŽ 72 ‘Córka z bękartem i żyje sama’) — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *bajstrũk*, -á (ĖSBM 1, 281; w stbłr. tylko zdrob. *bastrja*). Białoruskie brzmienie wyrazu pochodzi z przekształcenia formy *bastrũk* (por. PzB 1, 153), która jest derywatem od osnowy *bastr*-, zapożyczonej ze stpol. *baster*, -tra (zdrob. *bastrzē*), to z kolei ze śrwn. *bastard* (por. Brückner 17n., REW I, 60). POLŽ 221: wprost z pol. — Pl.m. *baistrũkai* ZTŽ ‘pisklęta, które kura wysiedziała po kryjomu’ ⇐ błr. *bajstruki* ts. Zob. też *bakũras*, *beĩkartas* i *bõstras*.

bājyti, *bājiju*, *bājijau* wsch.-lit. ‘opowiadać bajki, snuć opowieści, bajać’ — zapożyczenie o osnowie *baj*-, która wyabstrahowano z formy praesentis *bāju* do błr. *báicʹ* (3 sg. prs. *báicʹ*) ts. War. *bājinti* (syn. *báikauti*). — W ZTŽ obok *bājyti* stoi dublet sufiksalny *bājoti* ⇐ błr. *bájacʹ*, *bāju*. Por. ros. *báitʹ* ob. *bájatʹ*.

bajõras 2 p.a. hist. ‘szlachcic na Litwie i Białorusi, bojar’. Por. SD: 1. «bojarzyn, nobilis inferioris ordinis», 2. «szlachcic urodzony, nobili genere natus equestris ordinis, vir nobilis», 3. «ziemianin, wolny sobie, dzierżawca starodawny, terrigena, nobilis priuatus» — forma *bajõras* powstała na gruncie litewskim jako singulativum do coll. *bajõrai* ‘szlachta’, co zapożyczone ze stbłr. *bojary*, por. błr. *bajáry*, -áraũ ‘szlachta’ (sg. *bajáryn* ‘szlachcic’). W podobny sposób do lit. *dvarionys* coll. ‘dworzanie’, oddającego zapożyczone stbłr. *dvarjane*, dotworzono formę sg. *dvarionis* (zob.). SLA 37 i LEW 30 ignorują litewską derywację od coll. *bajõrai* i zamiast tego zakładają przejście formy singularis *bojarʹ* lub nawet *bojar(in)ʹ*. — Sławizmem jest też łot. *bajārs*, poświadczone jednak tylko w użyciu przenośnym: ‘ten, komu się dobrze powodzi, bogacz’ (*mates bajārs* ‘chwalipięta’), fem. *bajāriene* a. -ene (ME I, 252). Zaświadczenia wsch.-słowiańskie: strus. *bojare*, -a, -y (sg. *bojarinʹ*), ros. *bojáre* (sg. *bojárin*, ukr. *bojáre* (sg. *bojáryn*), por. REW I, 114, ALEW 87⁶¹. —

⁵⁹ Z uwagi na sekundarny charakter leksemu *bai*-s-, trzeba z rezerwą odnieść się do etymologicznego zestawienia zach.-germ. *baizi- m. (stang. *bār*-, niem. *Bär* ‘odynec, dzik’) z lit. *baisà*, *baĩsas* w Kluge-Seebold 60, s.v. *Bär*², jak też do wyvodu psł. *bēsũ ‘zły duch, szatan’ wraz z lit. *baĩsas* z pie. *b^hoiHd^h-so- u Derksena 2008, 40 i w ALEW 86.

⁶⁰ Por. Karaliūnas 1987, 124, który słusznie odrzucił możliwość wyvodu z *baid-sta.

⁶¹ Języki pld.-słowiańskie wraz ze staroruskim utrzymują starszą postać z -lj-, por. scs. *boljarinũ*, pl. *boljare*, bg. *boljárin* (*boljár*), sch. *bòljarin* (*bòljar*), slń. *boljár* oraz strus. *bojarinʹ*. ESJS 73 podaje, że forma pluralis scs. *boljare* oddawała brzmienie protobułgarskiego tytułu *bojla-lar, który został utworzony od przymiotnika

Drw. *bajōrē* ‘szlachcianka’, SD¹ «ślachcianka», SD «ziemianka», *bajorijà* coll. ‘szlachta, bojarstwo’, *bajorinis*: *raštinykas*, *sūdas* SD «grodzki» [scil. pisarz, sąd], *bajorỹstē* ‘szlachectwo, bojarstwo, stan bojarski’, *bajōriškas* ‘szlachecki, bojarski’, SD «szlachetny», *bajor(i)ūkas* ‘syn szlachcica’, przen. ‘biedny szlachcic, szlachetka’. Cps. *bajōrdvaris* ‘zagroda szlachecka, dwór’ (por. *dvāras*), *bajōrgalis* ‘lepszta izba, świetlica’ (por. *gālas*), *didžbajoris* ‘bogaty, znaczny szlachcic’ (por. *didis*), *ne baiaras* SD¹ «nieślachetny» (syn. *nežymus*, *ne didēs giminēs*), *smūlkbajoris* ‘drobny szlachcic’ (por. *smulkūs*), *šūnbajoris* ‘zubożały szlachcic’ (dosł. ‘psi szlachcic’, por. *šuō*), *žydbajoris* ts. (por. *žydas*). Vb. denom. *bajōrinti* ‘nadawać szlachectwo’, SD *bajorinu*, *bajoru darau* «szlachcicem czynię» [‘nobilituję’]. — Nazw. *Bājaras*, *Bajarūnas* (war. synkopowane: *Bairūnas*, *Bairiūnas*, n.m. *Bairiūnai*, por. LVŽ I, 304), *Bajerēvičius*, *Bajōras*, *Bajoraitis*, *Bajorýnas*, *Bajoriūnas*, *Bajarūnas*, n.m. *Bajōrai* 20x, *Bajoraĩ* 2x, *Bajoráičiai* 2x, *Bajorāliai*, *Bajorēliai*, *Bajōriškės* 4x, *Bajōriškiai* 11x, *Bajoriškėliai*, *Bajoriūniškis*, *Bajōrakampis*.

bajus, -aus stlit. ‘bitwa, walka’ (*buvo labai didis pakirtimas* [glosa: *schlacht*, *bajus*, *kova*] BRB ‘była wielka bitwa’) — zapoż. ze stbłr. *boj*, -u ‘bój, walka orężna; pojedynek’, por. błr. *boj*, pol. *bój*, *boju* (SLA 37, LEW 30, ALEW 87).

bajūs, -i 4 p.a. ‘bojaźliwy, trwożliwy’. Od tego adv. *bajaĩ* a. *bajù* ‘strasznie’ (*Mirt nebus baju* ‘Umrzeć nie będzie strasznie’) oraz sb. *bajus* KN ‘bojaźń’. Zgodnie z hipotezą sformułowaną na temat strukturalnie podobnego przymiotnika *sajūs* (zob.) ujmujemy *bajūs* jako *baj-ūs*, tj. drw. od neoosnowy zawartej w rzecz. *bajà* ‘strach, bojaźń’. Paralele: *rajūs* ← °*raja*, *prarajà*; *drq̄sūs* ← *drq̄sà*; *talpūs* ← *talpà*. Gdy chodzi o samo n.act. **baj-ā*-, to jego objaśnienie może być dwojakie: 1° jest to drw. apofoniczny na SO *baj-V* od *bij-V* jak w *bijóti* ‘bać się, lękać się’ (zob. s.v. oraz HL 13n.), 2° jest to drw. od neoosnowy *bai-* wyodrębnionej z *bái-dy-ti* ‘straszyć’ (por. drw. *báimē*, *báilē*, *baisà*). Skoro tak czy owak *bajūs* będzie tworem intralitevskim, to nie powinno się go wstawiać w tzw. system Calanda (jak to robi np. Stüber 2002, 71) ani też łączyć z ros. *bójkij* (o czym słusznie Anikin 3, 319). LEW 30 nie objaśnia *bajūs*, odsyła jedynie do *baidýti*. W ŽD, GJL II oraz Ambrazas 1993, 30n. brak na ten temat komentarza. — Od allomorfu *bai-C* wywodzi się prs. inchoativum *baĩsta* ‘robi się strasznie’ (zob. *baĩsti*). — Lit. *baj-V* ma nawiązanie z jednej strony w stpr. *pobaiint* caus, ‘ukarać, straffen’ < **pabaj-in-ti* (caus. na SO, por. lit. *bijinti*), z drugiej strony w prasłowiańskim durativum na *-ā-, **boj-ā*-, por. scs. *bojati sę*, *bojō sę* ‘odczuwać strach, bać się’, ros. *boját’sja*, stpol. *bojać się* ts. (nieco inaczej Derksen 2008, 50).

bākai, -ų 2 p.a. LZŽ ‘bokobrody’ — zapoż. z błr. *báki*, -aũ. Por. *makabárdai*.

bakalōrius, -iaus 2 p.a., stlit. 1. ‘nauczyciel’, SD «bakałarz», 2. ‘nauczyciel śpiewu kościelnego, Vorsinger’ (CGL) — zapoż. ze stbłr. *bokalar̃*, *bakalar̃* ← pol. *bakałarz*, -a. Z innym tematem: *bakalorias* (*Teip tada buvo mūsų bakaloriu* CHB ‘Tak wtedy był naszym nauczycielem’). — War. gw. *bakaliōrius* ← błr. *bakaljár*, -a. Por. SLA 37, ALEW 87, ĖSBM 1, 282n. — Drw. *bakalērija* ‘szkoła początkowa, podstawowa’, przen. ‘zgiełk, hałas’.

bākanas 1 p.a. gw. ‘duży bochenek chleba’ — zapoż. ze stbłr. *boxoñ* (*boxañ*, *boxeñ*), por. błr. *bóxan*, -a ‘bryła upieczonego chleba, zwykle okrągła’ ← pol. *bochen*, -*chna* (drw. wsteczny od stpol. *bochniec* ← stczes. *bochnec* ← śrwn. *vochen(z)* ‘rodzaj placka, biały chleb’ ← śrlac. *focācia* ‘podpłomyk’). Por. LEW 30, Sławski I, 38, ĖSBM 1, 374, Mańczak 8. Zob. też *kliēpas*. — Vb. denom. *subakanúoti* ‘uformować ciasto chlebowe w bochenki’. — Nazw. *Bākanas*, *Bakanáuskas*, *Bakanāvičius* (⇒ *Bakanowicz*), *Bakanēvičius*, nazwy terenowe: *Bakanaĩ*, *Bakanỹnė*, *Bakaniškės* (LVŽ I, 311).

turko-tatar. *boyłu* ‘wysoki’ (zakłada się przy tym skrót haplogiczny i metatezę *jl* w *lj*).

bakavà 2, 4 p.a., gen.sg. *bakāvos* gw. 'izba położona z boku, izba przyboczna, mała, gorsza; izba kuchenna' (*Bene į bakāvą svečius priimsi!* 'Chyba nie zaprosisz gości do bokówki!') — drw. wsteczny od *bakauka, co zapożyczone ze stbłr. *bokovka* 'izba przyboczna, bokówka', por. błr. *bakóŭka*, -i ts., ros. *bokovája kómnata*. Odrzucenie zakończenia słow. -ka widać też w *pečiurà* (*pečiūrka*), *pahona* (*pahonka*) i *prietele* (*prietelka*). Zob. też LEW 30. Z uwagi na znaczenie nie jest prawdopodobne przyjmowane przez Čepienė 120 zapożyczenie z prus.-niem. *backāwe*, *backōwə* 'piekarnia'. — Drw. *bakavóji* 'bokówka' (*Varyk šunį iš bakavôsios, dar putrą išlaks* 'Przegoń psa z bokówki, [bo] jeszcze putrę wyżre'). — Neoosn. *bak-*: *bākšē* 'bokówka, alkierz, przyboczny pokoik' (JU) — drw. na -šē, por. *dóklas* ⇒ *dok-* ⇒ *dókšē*; *preikuras* ⇒ *preik-* ⇒ *preikšas*.

bàkioti, *bākioti*, *bakióti*, -ju, -jau 'bić kogo', intr. 'bóść się; iść na kolanach', refl. *bakiótis* 'bóść się' — czasownik na -io- od wykrz. *bāk* (war. *bāks*, *bākšt*, *bàkt*) o uderzeniu, trąceniu, ukłuciu, przebiciu czego. Z innymi sufiksami: *bākoti* 'wpychać do środka, pakować', intr. 'brnąć, brodzić', *bākinti*, *bākinti* 'szturchać (kciukiem, kułakiem, łokciem), poszturchiwać, bić; budzić ze snu; wpychać siano na poddasze' (war. *bākyti*, *bākyti*), *bākterėti* 'ugodzić rogiem'. — Od pokrewnych wykrz. *bāks*, *bākšt* i *bàkt* utworzono: *baksėnti* 'poszturchiwać; bóść rogami; stukać w szybę', *baksóti* 'bóść, uderzać', *bākštyti* 'kłuć, szturchać' (refl. 'trącać się łokciami', por. łot. *bakstīt* 'grzebać, dłubać w czym; popychać'), *bākštālyti* 'kłuć, bić', *baktālyti* 'popychać, poszturchiwać'.

baklāgē 2 p.a. hist. 'naczynie do przewożenia płynów, napojów' — zapoż. ze stbłr. *boklaga*, por. błr. *baklaha*, -i, ukr. *bokláha*, ros. *baklága*. — Stlit. *buklogas* 'naczynie na oliwę' (*Esi kaltas ponui... šimtą buklogų alyvos* 'Jesteś winien panu... sto bukłaków oliwy', por. ALEW 149) — zapoż. ze stbłr. *boklagъ* ⇐ pol. XVI w. *boklag*, *buklak* 'worek skórzany do przechowywania [lub przewożenia] wody, wina lub innego płynu; naczynie; manierka' (SPXVI). Zapożyczenie orientalne, z tatar. *baklak* 'skórzane naczynie, w którym wodę noszą lub wożą' (Stachowski 91n.). Por. SLA 48 i ALEW 149. Zob. też REW I, 43, ĖSBM 1, 283, Anikin 2, 101n. i Bańkowski I, 93. — Warianty z wymianą sufiksu: *buklōsas* 2 p.a. gw. 'pękata butelka z gliny', *būklotas* 1 p.a. gw. 'owalne drewniane wiadro z pokrywą, używane do przewozu wody'.

bakōsas 2 p.a. wsch.-lit. 'ptak bekas kszyk, Gallinago gallinago' (DVŽ, LZŽ; brak w LKŽ) — zapoż. z błr. *bakás* (⇐ ros. *bekás* ⇐ fr. *bécasse*, por. ĖSBM 1, 283, Bańkowski I, 39, Anikin 3, 55). War. *bekāsas* 2 p.a. jest rusycyzmem.

bākstelėti, *bākstelēja* (war. *bākstelia*), *bākstelėjo* gw. 'lekko trącić, szturchnąć, bodnąć (rogami), ukłuć (igłą)' — czasownik momentalny na -elē-, utworzony od wykrz. *bākst* o lekkim trąceniu, ukłuciu. Z innymi sufiksami: *bākstelti*, *bāksterėti*, *bāksterti* ts. Podobieństwo do łac. *baculum* n. 'kij, laska' wydaje się przypadkowe (przeciwnego zdania jest de Vaan 67). Por. *bākštýti*.

bakštýtis, *bakštaũs*, *baksčiaũs* refl. 'bóść się rogami', o ludziach: 'szturchać się, trącać się' — zmienione insercją *k* z *bastýtis* 'bóść się', frequentativum o budowie *bas-sty-, z *bas-* jako SO od neopwk. *bes-*, por. *bėsti*, *bedũ* m.in. 'bóść', jak też *bastýti* 'wtykać tyki'. War. ze zmianą *ks* > *kš*: *bakštýtis* 'bóść się, szturchać się; łązić bez potrzeby'. Odpowiednik łot. *bakstīt* 'kłuć, dłubać w czym; popychać'. Brak w ŽD i LEW. Zdaniem Endzelina (LGR § 114) *bakstīt*, *bakštýtis* miało powstać drogą 'kontaminacji bliskoznacznych form' *bak(ióti)* i *bast(ýtis)*, *bāst(elėti)*. Zob. też *bakióti* i *bākstelėti*.

bākštýti, *bakštaũ*, *bakščiaũ* gw. 'trącać, szturchać, popychać; zachęcać; krzątać się w gospodarstwie domowym' — czasownik na -y-, utworzony od wykrz. *bākšt* o trąceniu, bodzeniu, ukłuciu. Z innym sufiksem: *bākštinti* 'szturchać, zachęcać', *išbākštinti* 'wypędzić,

wygnać'. Por. *bàkstelėti*.

bakùras 2 p.a., *bakūras* 2 p.a. gw. 'dorastający, kilkunastoletni chłopiec, młodzik; łobuz' (*Toks bakùras, o apie panas sukasi* 'Taki młodzik, a [już] koło panien się kręci') — zapoż. ze stbłr. *baxurь, boxurь* 'młody Żyd', por. błr. *baxúr, baxur* 'chłopiec żydowski', przen. 'kochanek, rozpustnik; nieślubne dziecko', stukr. *baxurь* 'dziecko żydowskie' (1616). War. *bòkuris* 1 p.a. 'nieślubne dziecko, bachor, bękart' (Pùnskas). — Nazw. *Bakūra* b.z.a. (por. błr. *Baxur*), n.rz. *Bókuris*, n. łąki *Bokūriškė* (por. Vanagas 69). Zob. też *baistrūkas, beñkartas* i *bōstras*.

bakūžė 2 p.a. gw. 'stara, licha chata chłopska' — zapoż. ze śrdn. *backhūs* n. 'pomieszczenie, w którym znajduje się piec chlebowy; mała chałupa' (GL 28, LEW 30, Čepienė 118), por. nwn. *Backhaus* n. Z tego samego źródła łot. *bakūzis* 'piekarnia' (Jordan 54). W kwestii zakończenia por. *brūžė* i *rōtūžė*. — Drw. wsteczny: *bakà* 'licha chata' (Urbutis 1978, 291; brak w ŽD), por. *gegužė* ⇒ *gegà*; *rūpūžė* ⇒ *rup-* ⇒ *rūpkė, rūpšė*. — Nazwa roli *Bākūžės* (LvŽ I, 314).

balà 2 p.a. 1. 'błoto, bagno, obszar bagnisty', 2. 'rozlana woda, kałuża', 3. przen. 'mnóstwo, moc' (*gyvà balà* ts.), war. gw. *balė* 2, 4 p.a. SD *bala* «bagnisko, bagno» (syn. *raistas*), «trzęsawica» (syn. *raistas, klumpa, liūnas*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *bala* 'gliniasta, bezdrzewna dolina', *balas* f.pl. 'wilgotny, nieurodzajny grunt', stpr. n.jez. *Balyngen*, n.m. *Balionynen, Balowe* (AON 15, 232). Stoi w związku z adi. *bālas* 'blady, białawy' (zob.). Znacz. etym. 'miejsce pokryte białawym porostem, roślinnością bagienną'. Por. fakt, że przymiotnikiem *biały* jest umotywowany wyraz stpol. *biel* 'błoto, bagno, teren podmokły; biaława warstwa drewna pod korą' (Boryś 33, s.v. *bloto*). Zob. LEW 30n., ĖSSJ 2, 180, ALEW 87. — Idiomy: *Balà žino* 'Licho wie / Diabli wiedzą' (skrótowe *balàžin*). *Balà jō nemātė* 'Mniejsza z tym'. *Palaidà balà* 'Istny chaos, bałagan'. — Drw. *balýnas* 'moczary, trzęsawisko', *balýnė* ts. (vb. denom. *balýnauti* 'bieleć (o zbożu, owsie); być bladym'), *balingas* a. *balýstas* 'błotny, błotnisty, bagienny', *balókšnis* 'małe błoto, kałuża, dół z wodą, np. na drodze', *balótos pievos* f.pl. 'błotniste łąki'. Cps. *baltyvysklė* 'błędny ognik na bagnie' (por. *tviėksti*), *liūnabalė* 'bagnista łąka' (por. *liūnas*). — N.m. *Bālos, Balālė, Bālišķės* 2x, *Bālišķiai* 2x, *Bālišķiai* 2x, *Bālišķiai* 2x, *Ažūbaliai* 12x, *Ažūbalis* 9x, *Pabaliai, Užbaliai* 9x, *Užūbaliai* 17x, cps. *Balagānas, Balagānai, Balbutai, Baldegiaĩ, Bākalnis* oraz *Ėgliabaliai, Ožkabaliaĩ* 3x, *Šlapābalė, Veršiobalis, Viľkabaliai* 3x. N.rz. *Balāitis, Balinis, Bālupis*, n.jez. *Baluosys, Baluōšas, Bālakampis, Bālažeris* (część tych nazw może należeć do adi. *bālas*).

baladóti, baladóju, baladójau 1. 'tłuc, uderzać, kołatać, stukać, dobijać się, robić hałas potracając meble lub jakieś przedmioty', 2. 'paplać, pleść', *atbaladóti* 'przywieźć z hałasem', *subaladóti* 'zbić, stłuc (garnek)', *užbaladóti* 'zabić, ukatrupić, upolować', refl. *baladótis* 'tłuc się, włóczyć się, wałęsać się' — czasownik na -o- od neoosn. *balad-* ← wykrz. *baladai, baladi, baladu* o odgłosie uderzenia, stukania do drzwi. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *baldać, baldać się* 'stukać, dobijać się'; robić hałas' (Zdanciewicz 336). — Drw. *baladōšius* 'kto tłucze się po nocy', *baladūnas* ts., też o dziecku w nocy często się budzącym.

balagānas 2 p.a. pot. 'tymczasowa lekka konstrukcja z desek; kuchnia letnia; buda jarmarczna' (*I muges atvykę, pirkliai susistato miestely savo balaganus* 'Przybywszy na targ, przekupnie rozstawiają w miasteczku swoje budy/kramy') — zapoż. z ros. *balagán* 'barak, szopa, buda służąca jako skład przekupnia, magazyn lub warsztat rzemieślnika; szałas w lesie, namiot, ziemianka' (← ewenkijskie *balayan* 'pomieszczenie mieszkalne z drewna', zob. Anikin 2, 116n. wraz z krytyką dawnego wywodu z perskiego). Użycie *balagānas* w znac. 'nieporządek' jest sekundarne, przenośne. — N.m. *Balagānai* (też nazwy terenowe, zob. LvŽ I, 321).

balamūtas 2 p.a. przest., gw. ‘człowiek niepoważny, wprowadzający zamieszanie; kto z głupoty albo złej woli robi to, czego nie należy; uwodziciel, krętacz, oszust’ — zapoż. ze stbr. *balamut̃s*, *bolamut̃s*, por. błr. *balamūt*, ros., ukr. *balamūt* (etymologia sporna, zob. Anikin 2, 121). — War. *balamūta* Lex c. ‘Betrieger’. War. z -ui- na miejscu -ū-: *balamuītas* (por. *muīt̃nūs* ob. *mūt̃nūs*). Zob. SLA 37, Zs 8, LEW 31, ALEW 87n., ĖSBM 1, 288, Bańkowski I, 28. Zob. też *balamūtyti*. — Nazwy terenowe: *Balamūtiškė*, *Balamūtiškis* (LvŽ I, 322).

balamūtyti, *balamūtijū*, *balamūtijau* przest., gw. ‘wprowadzać w błąd, bałamucić, mamić, tumanić; niepotrzebnie czym zaprzętać, zawracać głowę; mówić głupstwa’ — zapoż. ze stbłr. *balamutiti*, *balamutit̃s*, por. błr. *balamūcic̃s*, -mūču. War. z ui: *balamuītyti* (por. *mergūitis* < *mergūtis*). Zob. SLA 37, LEW 31 i ALEW 87n. Zs 8: *Balamūcija kai žydas* ‘Mami gadaniem jak Żyd’. Zob. też *balamūtas*.

balanà 2 p.a., gen.sg. *balānos* 1. ‘biel, zewnętrzna część drewna w pniu drzewa’, 2. ‘łyko’ (war. *abalonià* ZTŽ), 3. ‘łuczywo, szczapa używana do oświetlania’ — zapoż. ze stbłr. *bolona*, por. błr. *balóna*, -y. Sekwencja lit. -ala- jak w *kaladà*, *talaknà* i *salad̃ynos*. War. m. *balānas*. Por. pol. gw. *blonka* ‘łuczywo’. Zob. Būga, RR III, 758, LEW 31, ĖSBM 1, 296, s.v. *balóñs*. — Neoosn. *bal-*: *balāninė* a. *balaninė* ‘kosz pleciony z łyka brzozy’ (por. sufiks w *liepinė*, *drūskinė*, *šaukštinė*), *balėnas* ‘biel pod korą drzewa’, *balỹs* ‘płonąca szczapa, łuczywo’. — N.m. *Balanėliai*.

balānda 1 p.a. bot. ‘lebioda (komosa biała), chwast zbożowy *Chenopodium*’, roślina jadalna. War. *bālanda* 1 p.a., *balañdė* 2 p.a., *balandà* i *balandė* 3 p.a. Odpowiednik łot. *baluode*, *baluoda* ‘łoboda, roślina o niedużych jajowatych liściach, *Artriplex*’. Formacja utworzona suf. -and- od adi. *bālas* ‘biały, białawy’ (zob.). Por. *skalānda*, *rakandà*, *valandà*. Rzadki suf. -and- może pochodzić z udźwięcznienia częściej spotykanego -ant-, por. GJL II, §§ 446, 451. Inne war. *vālanda* ‘lebioda’, *balāndra* ts. (por. *dešrā*, *taukrā*), ⇒ *balandrė*, *balandris* b.z.a. ts. Zob. też LEW 31, ALEW 88. Nazw. *Balānda*, *Balandà*. — Drw. *balandiēnė* a. *balandỹnė* ‘zupa jarzynowa’ (syn. *lapiēnė*). — Zapoż. litewskie w ros. pot. *balānda* ‘rzadkie, liche jadło’, gw. m.in. ‘boćwina (nać), potrawa z botwinki, okraszona’ oraz ‘pewna odmiana lebiody’ (Dał; dziś nie znane?), błr. pot. *balandá* ‘rzadkie, liche jadło’, gw. m.in. ‘potrawa z praśnego ciasta i borówek; rzadkie jadło; zupa owocowa, czasem zaprawiona mąką’ (war. metatetyczny *labandá*), ukr. gw. *balandá* ‘potrawa z tłuczonych kartofli’. Zob. Urbutis, *Balt* V:1, 1969 = Urbutis 2009, 355n., Laučjute 38.

balañdis I, -džio 2 p.a. ‘dziki gołąb, *Columba*’ (łot. *baluôdis* ts.) — rzeczownik z suf. -and-, utworzony od przymiotnika *bālas* ‘biały, białawy’ (zob.). Por. ŽD 101 i LEW 31, z paralełą semazjologiczną w postaci psł. *olbōdī, *olbēdī ‘łabędź’ (sch. *lābūd*, stczes. *labud*, czes. *labuť*, pol. *łabędź*, gw. *łabęć*) – ptak tak nazwany od białej barwy upierzenia. Zob. też ALEW 88. — Z innym tematem: *balānda* bot. ‘lebioda, komosa biała, *Chenopodium*’, łot. *baluoda* ts. Pewnie należy tu i *balañdis*, -ė ‘bydlę bez rogów’. Nazw. *Balañdis*, *Balañdzius*. N.m. *Balañdziai* 6x. N.rz. *Balañdė*, *Balañdupis*, n.jez. *Balañdis*. — Suf. -and- ukazuje się m.in. w *skalānda*, *skilāndis*, *valandà*, jak też w n.rz. *Kūrandas* i n.m. *Krūvandaĩ* (zob. ŽD 101; cytowana tam n.rz. *Girandas* została przekreślona z *Giraudas*, zob. Vanagas 116).

balañdis II, -džio 2 p.a. ‘trzeci a. czwarty miesiąc roku, marzec, kwiecień’ — do *balañdis* dziki gołąb, *Columba*. Por. łot. *baluôža mēnesis* ‘miesiąc luty a. marzec’. Użycie nazw gołębia w litewsko-łotewskich nazwach miesięcy omówił Levin, *Linguistica Baltica* 1, 1992, 85-91. Zob. też ALEW 88.

balánka 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘cienka skóra rozpięta na ramie okiennej’, SD *balunka* «błona w oknie», 2. ‘szyba’, 3. ‘rama okienna’ (*Jo namų baltos balánkios* ‘Jego dom ma białe ramy okienne’), 4. ‘kraciasty wzór na tkaninie lub serwecie’ — zapoż. ze stbłr. *bolonka*,

zdrob. od *bolona* ‘szyba; rama okienna’, por. błr. *balónka*, -i (SLA 37, LEW 31, ALEW 88, ĖSBM 1, 295, s.v. *balóna*). Z uwagi na akut por. zapoż. *varánka*, *pastaránka*. — Drw. *balánkas* ‘okno’: *Seniau namai buvo su mažais balánkais* ‘Dawniej domy miały małe okienka’.

bālas 2 p.a. ‘stopień na pewnej skali, jednostka miary; punkt jako jednostka miary używana w obliczaniu wyników, w grach itp.’ — zapoż. z ros. *ball* m. ‘stopień w szkole, sporcie itp.; głos wyborcy itp.’ (← fr. *ball* ‘gałka, piłka’, Anikin 2, 147, REW I, 48).

bālas, -à 4 p.a. ‘biały, białawy, blady’ — krótka samogłoska pierwiastkowa wskazuje na związek tego wyrazu z formą prt. *pabālo* ‘zbielał, pobladł’ od *bālti* (zob.), *pabālti*⁶². Z innym tematem: *balà* (zob.). Drw. *balañdis* (zob.), *balésas* (zob.). — Vb. denom. *balėti*, *bāli*, -jo 1. ‘być białym, bieleć, np. o zbożu’ (*Rugiai jau bāli, reiks pjaut* ‘Zboże jest już dojrzałe [bieleje], trzeba będzie żąć’), 2. ‘być bladym z niedożywienia’ (*Be duonelės bāli*), *balėti*, -ja, -jo ‘robić się białym, blednąć’ (por. łot. *balēt*, -u, -ēju ts.), *bālinti* ‘bielić, trzymać (płótno) na słońcu aż zbieleje; zabielać barszcz’ (por. łot. *balināt* ‘bielić’), przen. *akīs bālinti* ‘wytrzeszczać oczy; krzywo patrzeć’.

balāzyti, *balāziju*, *balāzijau*, war. z -ž-: *balāžyti* gw. 1. ‘miotąć przekleństwa, bluzgać, łajac po grubiańsku’, 2. ‘krzyczeć, mówić głośno’, 3. ‘paplać, mówić bzdury’ — vb. denominativum o niejasnej podstawie (pominięte w LEW). Por. syn. *balbāsyti*, *balbātyti* i *balabāsyti*.

balbėti, *balbù*, *balbėjau* gw. ‘pleść, gadać, rozmawiać’ — czasownik na -ė- od osnowy *bal-b-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. **bal-bal*. Paralela: *blabėti* ← *blà-blà*. Innojęzyczne paralele w LEW 31. — Drw. *balbatà* a. *balbātas* ‘papla, gaduła, pleciuga’ (o suf. -at- w nazwach osób zob. GJL II, § 410), *balbāčas* ts. Vb. denom.: *balbatauti* a. *balbātyti* ‘gadać, pleść, paplać’, *balbatuoti* ‘paplać; mówić niewyraźnie’. Por. też *balāzyti*. — Zapoz. litewskie w pol. gw. *balbotać* ‘mówić niewyraźnie, bełkotać’ (Zdancewicz 336).

balbiērius, -aus 2 p.a. stlit. 1. ‘golibroda, fryzjer’, 2. ‘cyrulik, felczer, chirurg’, SD: «barwierz», *skrynelė balbieriaus skutiklinė* «barwierska szkatuła do brzytw» — zapoż. ze stbłr. *bal̆ber̆* (*bal̆ver̆*), por. błr. *bal̆ber* lub pol. przest. *balbierz* (*balwierz*) ‘golibroda; cyrulik, felczer’ (← śrwn. *balbier*, *balwier*), por. SLA 37, 39, LEW 35. — Drw. *balbierystė* SD «barwierstwo, chirurgia». Nazw. *Balbiērius*, *Balbiēris*, *Balberaitis*. N.m. *Balbiēriškis*. — War. *barbiērius* ← stbłr. *barber̆* XVI w. lub pol. przest. *barbierz*. Por. SLA 39, LEW, l.c., ALEW 95, Urbutis 2009, 420 (autor nie wyklucza źródła nwn. *Balbier*, *Barbier* m.). Nazw. *Barbiērius*, *Barbiējus*.

balčius, -aus 2 p.a. ‘białas, białe zwierzę (pies, wieprz, koń)’. Dwuznaczne: albo **balt-ius* od **balt-*, albo też **balč-ius* od **balč-* jak w **balčas* < **balt-ša*⁶³. W obu wypadkach punktem wyjścia była neoosn. *balt-*, którą wyabstrahowano z adi. *bāltas* (zob.). — N.rz. *Bālcia* 4x (formacja na -iā- typu *Šālcia* ← *šaltas*; *kālcia* ← *kaļtas*, zob. GJL II, § 88). — Neoosn. *balč-*: *bālcikas* ‘biały wieprzek’, *balčikės* f.pl. ‘gatunek kartofli’ (por. patronimiczne nazw. *Balčikónis*), *balčiūgė* ‘bielica, glina z piaskiem’ (por. *moliūgà* ‘grunt gliniasty’), *balčiukas*, -ė ‘zwierzę białas; biała kura’, *bālcikis*, *balčikis* ‘biały wieprzek, biała świnia’ (por. *dičkis*, *drūčkis*). — N.m. *Bālciai* 2x, *Balčiai* 2x, *Bālciai*, *Bālcėnai*, *Bālciskė*.

balđai, -ų 2 p.a., *baldaĩ*, -ų 3 p.a. m.pl. 1. ‘meble’ (*Gavom naują butą, nusipirkom*

⁶² De Vaan 248 rozumie lit. *bālas* jako bezpośredni refleks pie. **b^holH-o-* i z tym zestawia drw. łac. *fulica* ‘kurka wodna, łyska’ < **ful-ik-*, od adi. **b^he/olH-* ‘biały’. Podobnie Kroonen 50, s.v. **balika/ōn-*.

⁶³ Co do sufiksu -*ša-* por. z jednej strony *gōbšas* od *gōbti*; *mīgšas* od *mīgti*, z drugiej strony *giñčas* < **gint-ša-* od *giñtyti*; *krūčas* < **krut-ša-* od *krutėti*.

naujus baldūs), 2. ‘wszelkie wykonane z drewna sprzęty domowe wraz z narzędziami gospodarskimi (socha, brona)’, 3. ‘niepotrzebne przedmioty, rupiecie’ — sb. postverbale z metatonią od *báldyti* ‘stukać, kołatać’ (zob.).

báldyti, *báldau*, *báldžiau* ‘stukać, walić, kołatać, łomotać, wszczynać hałas’, refl. *báldytis* ‘objąć się, włóczyć się; tłuc się, robić hałas, zwł. w nocy’ — iteratyw z suf. -y- i SO *bald-* ⇐ *beld-*, por. *bélsti* ‘pukać, stukać’. Paralele: *válgyti* ⇐ **velg-*; *valdyti* ⇐ *veld-*. War. suf. *baldénti* (ob. *beldénti*, *bildénti*). — Nomina: *baldà* ‘stuk, trzask, hałas’ (por. *laidà* ⇐ *léisti*; *rangà* ⇐ *reñgtis*), *balđai* (zob.), *baldas* CGL ‘żerdź do płoszenia ryb’ (ALEW 88), *baldūs* ‘nierówny, trząski – o drodze pełnej wybojów’, cps. *naktibalda* c. ‘nocny włóczęga’ (por. *naktis*). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *baldać*, *baldać się* ‘stukać, dobijać się; robić hałas potrącając przedmioty’ (Zdancewicz 336); błr. gw. *bóldaŭka*, *baldavėška* ‘długa tyczka z grubszym końcem służąca do zapędzania ryby do sieci’ (PZB 1, 201).

balėsas 1 p.a. przest. ‘chomik europejski, *Cricetus cricetus*’ (Litwa pruska, Ruhig, Kurschat) — drw. na -ės- od *bālas* ‘biały, białawy, blady’. Znacz. etym. ‘białas’; prawdopodobnie aluzja do tego, że białe są u chomika stopy, okolice pyszczka i końcówka nosa (wobec grzbietu brązowego i czarnego brzucha). Sufiksalny akut jak np. w *kepėsa*, *plevėsa*; dla -ėsas brak paraleli w ŻD § 177. LEW 31 zestawiał tu *balėsis*, -ė ‘blade oblicze’. Zob. też syn. *šalčias* i *žiurkėnas*.

baliejà 2 p.a., gen.sg. *baliėjos* gw. 1. ‘płaskie naczynie drewniane a. blaszane, służące do prania, balia’ (*Sesuo sumerkė baliėjoj marškinius* ‘Siostra zamoczyła koszule w balii’), 2. ‘naczynie do solenia mięsa’ (*Paskolink baliėją, neturim kur mėsą sūdyti* ‘Pożycz balię, nie mamy w czym solić mięsa’) — zapoż. z błr. *balėja* (⇐ pol. przest. *baleja* ‘płytkie naczynie bednarskie do prania bielizny’ Sw I, 88, tu z niem. gw. *Balje*, *Balge*). Zob. Brückner 12, ĖSBM 1, 293. POLŽ 222n. jako źródło podaje pol. gw. *baleja*. — War. *balejà* ob. *balijà* ZTŽ. Oboczność lit. *ie* i *e* przy transpozycji słów. *e* powtarza się w *aptiekà/aptekà* i *arielkà/arelkà*. Od neoosnowy *balej-* pochodzi zdrob. *baleikà* ‘naczynie do prania lub mycia się’ (syn. *šulaitė*). — War. *balijà* ⇐ błr. gw. *balijà* (pol. przest. *balija*).

bālius, -iaus 2 p.a. 1. ‘zabawa taneczna, biesiada z tańcami’, 2. ‘przyjęcie z okazji chrzcin, urodzin, imienin’, 3. ‘biesiada z poczęstunkiem alkoholowym, pijatyka’ — zapoż. z błr. *baľ*, *bālju* (⇐ pol. *bal*, -u ⇐ fr. *bal* ‘dworska zabawa taneczna’). Por. jeszcze: *atrodo kaip iš po baliaus* ‘wygląda źle’, *su baliū* ‘o kobiecie: w ciąży’ (dosł. ‘z balem’). War. *bālis* ZTŽ; *bōlius* (*Jau padārė bōliū, suriņko svečiūs* LzŽ ‘Już zrobili przyjęcie, sprosili gości’), też f. *bólia* 1 p.a. POLŽ 224: wprost z pol. — Vb. denom. *baliáuti* ‘biesiadować, ucztować, balować, hulać’, częściej *baliavóti* (z uwagi na sufiks podejrzan o zapożyczenie z błr. *baljavácь*), wsch.-lit. *baliūiti*; *prabaliavóti* ‘roztrwonić, przehulać’ (*Pařdau namūs, o grašūs pragėrė, prabaliavójo* LzŽ ‘Sprzedał dom, a pieniądze przepił, przehulał’).

báلكé 1 p.a., *baľka* 1 p.a. gw. ‘belka, bierwiono obrobione z czterech stron’ — zapoż. z błr. *baľka*. Zob. też *báلكis* i *vančōsas*.

báلكis 1 p.a., *baľkis* 2 p.a. gw. 1. ‘belka, bierwiono obrobione z czterech stron’, 2. ‘część pługa’, 3. ‘wąski pas ziemi’ — zapoż. z prus.-niem. *balke* (GL 29, LEW 31, Čepienė 104). Por. łot. *baľkis* ‘belka’ ⇐ śrdn. *balke* (Jordan 54). Zob. też *báلكé* i *bolka*. — Drw. *ardābalkis* ‘belka, na której spoczywają żerdzie, «ardai»’ (por. *ařdas*).

baľksta przest., gw. prs. 3 os. gw. ‘bieleje – o dojrzewającym zbożu, o tkaninach lnianych rozłożonych na słońcu’, inf. *baľksti* (forma prt. niepoświadczona). SD *baľkstu* «biele się; blednieie» (syn. *išblykštu*). Jest to wytworzony insercją *k* wariant do prs. *baľsta* ‘bieleje’ (prt. *baľto*, inf. *baľsti*). Funkcjonuje on jako vb. denominativum od *báltas* ‘biały’ (zob.). — Gdy z *baľksta* w pewnej gwarze wyabstrahowano neopwk. *balk-*, to powstał innowacyjny

pdg. *bálkti*, *bálksta*, *bálko* ‘bieleć – o zbożu, o tkaninach’. Podobne neopierwiastki na *-k-* to *kvaik-* (*kvaĩ-k-sta*) i *tilk-* (*til-k-sta*). — Gdy w pewnej gwarze grupa *ks* formy *bałksta* zmieniła się w *kš* i gdy doszło do resegmentacji *bałkš-ta*, to pojawił się innowacyjny pdg. *balkš-ti*, prt. *balšk-o* b.z.a. (*Bet ir tos jo akys kažkokios kitos, pabalškusios, nebematančios nieko* ‘Ale i te oczy jego jakieś inne, wybladłe, niczego już nie widzące’). Paralela: *brėkšti*, *brėško* ⇐ prs. *brėkšta* < *brėšta. — Gdy w pewnej gwarze prs. *bałksta* zmieniło się w *bałgzda przez perseweracyjne udźwięcznienie *l-kst* > *l-gzd*⁶⁴, to do *bałgzda dotworzono inf. *bałgzti* ‘o tkaninach: bieleć na słońcu, robić się białym’; za tym poszedł pdg. *bałzgia*, *bałzgė*, por. *Audeklai pavasarį bematant bałzgia* ‘Wiosną tkaniny natychmiast bieleją’.

bałnas 4 p.a. ‘siodło’, SD «siodło na konia, iarczak». Prawdopodobnie ze stlit. *balgnas* (BRB) przez zanik *g* w zbitce *-lgn-*. Odpowiednik stpr. *balgnan* Ev ‘siodło, Satel [Sattel]’. Drw. o strukturze *b^holgh^h-no- od pwk. pie. *b^helgh^h- ‘nabrzmiwać, zaokrąglać się’ (dublet z niepalatalnym *g^h do pie. *b^helgh^h-, zob. LIV² 73). Znacz. etym. ‘poduszka’. Por. stwn. *balg* ‘skóra zwierzęca jako pojemnik, bukłak, pochwa (na miecz), futerał’, ags. *bylg* ‘worek, miech’, ang. *belly* ‘brzuch’, stisl. *bolstr* ‘poduszka’, ags. *bolster* ‘miękkie wysłanie krzesła’. Zob. też LEW 31n. i ALEW 89n. Matasović 2005, 367 sądzi, że w prabalto-słowiańskim mieszały się ze sobą pie. pierwiastki *b^holh₂- (stpr. *balgnan*) i *b^holgh^h- (zob. *bałżiena*). Stang 1972, 14 ze względów semantycznych powstrzymuje się przed wiązaniem bałtyckiego *balg-* z rodziną lit. *bałżiena* ‘poprzeczka w saniach’. — Drw. *balnēlis* ‘sioleńko (roweru)’, *balninykas* SD¹ «siodłarz», dziś *balniniņkas* ts. (por. stpr. *balgninix* Ev ‘Seteler [Satteler]’), *balninis* SD m. «siodłowy koń» [‘koń pod siodło, wierzchowy’], *bałnius* ‘siodlarz, rymarz’. Cps. *balnākilpē* ‘strzemień’ (por. *kilpa*), *balnāsaitis* ‘popręg u siodła’ (por. *saītai*). Vb. denom. *balnōti* ‘siodłać konia, kulbaczyć’, SD *balnoju arkļi* «siodłam konia», przen. ‘spuszczać komu lanie’.

bałnas, -ā 3 p.a., *bałnas* 4 p.a. ‘biały, o białym grzbiecie (wół, krowa)’: *Jautis bālnas, kad turi visą plauką baltą* ‘Wół jest biały, bo włosie ma całe białe’. *Šita karvė ne marga, bet balnā, mat jai tik nugara balta* ‘Ta krowa nie jest łaciata, lecz biała, bo tylko grzbiet ma biały’. Z wymianą sufiksu do *bāltas* (zob.). War. *bałnas*. Odpowiednik psł. *bolnū ‘białawy, jasny’ można odtworzyć z drw. *bolnīje, por. ros. przest. *bolónʹe* m.in. ‘łaka nadrzeczna’, stczes. *bláni* n. ‘murawa, pastwisko’, pol. *blonie* ‘pokryte trawą duże pastwisko’. Por. też psł. *bolna ‘biaława warstwa drzewa znajdująca się tuż pod korą’: ros. *boloná*, czes. *blána*. Zob. BSW 25, Boryś 32. — Drw. *bālnis*, -ē ‘(zwierzę) o biał(aw)ym grzbiecie’. Cps. *balnugāris* ‘o biał(aw)ym grzbiecie’ (z *baln-nugaris, zob. *nūgara*), war. metatetyczny: *balnagūris* (*u-a* > *a-u*). N.jez. *Balnỹs*, *Baļnius*, n.rz. *Baļnupis* 2x, *Balnupỹs*.

bals-, neopierwiastek pochodzący z metanalizy formy prs. *bálsta* do *bálti*, *bālo* ‘stawać się białym, bieleć’ (vb. denom. od *bālas* ‘biały, białawy’). Drw.: *bālsoti*, -ja, -jo ‘bieleć’ (por. łot. *baļsināt* ‘stawać się białym, bieleć’, *balsīt* ts.), *bāstelēti* a. *bālsterēti* ‘nieco pobieleć (o lnie, życie)’. Nomina: *baļsis* ‘białe zwierzę’ (forma używana w apozycji do wyrazów ‘pies, świnia, zając’), *balsỹs* a. *baļsius* ‘biały pies’, *balsiūnē* bot. ‘pismaczek nawapienny, Opegrapha atra, mech porastający korę drzew’, *baļskē* ‘niewielka płaska ryba z białymi skrzelami’, też m. *baļskis* a. *balskỹs* ts. (w kwestii sufiksu *-k-* przy osnowie na *-s-* por. *ēškā*, *piŗskus* i *vāiskus*), *baļšvas* a. *bālsvas* ‘białawy’ (inaczej ŽD 377 i Ambrasas 2011, 56: *bal-* + *-svas*); war. z insercją *k* i zmianą *ks* > *kš*: *baļkšvas*, *bālkšvas* ‘białawy’ (por. *meļkšvas* < *melksvas < *meļsvas*). Osobno zob. *baļzganas*. — N.jez. *Baļsis*, *Balsỹs*, n.rz. *Bālsē*, *Baļsupis* 3x.

balsaminka, *balseminka* 1 p.a. gw. ‘balsam jako kwiat ogrodowy’ (ZS 9: *baļšeminka*)

⁶⁴ Por. *l-sk* > *l-zg* w *baļzganas* oraz *r-kšt* > *r-gžd* w *širurgždīs*.

— zapoż. z błr. gw. *bal̃saminka*, -i. Niejasna jest kontrakcja w *balsénka* (por. *kurapkà* < *kurapatka; *nosaraĩs* < *nosarakais). Zob. też *balzāmas*.

bal̃sas 4, 2 p.a. ‘głos’ (odpowiednik łot. *bālss*) — formacja dewerbalna z suf. -a- i SP/SO *bals-* od neopwk. *bils-*, pochodzącego z metanalizy formy prs. *bilstu* ‘zaczynam mówić’, zob. *bilti*. Paralele: *gařsas* ⇐ *girs-* (*iřgiřsti*, *iřgirstu*); *nařsas* a. *narsà* ⇐ *nirs-* (*ĩniřsti*, *ĩnirstu*); zob. Smoczyński, ALL 49, 2003, 121n. Tradycyjna analiza wyodrębniała tu suf. -sa- (*bal-sa-), zob. BSW 25, ŽD 310, Karulis I, 102, ALEW 89. LEW 32 przytoczył nawet zestawienie ze sti. *bhařà-* ‘szczekający, ujadający’ oraz *bhāřate* ‘mówi’, *bhāřā-* f. ‘mowa, język’, sugerując tym samym, że segment -s- mógł już być składnikiem pie. pierwiastka. Tymczasem zdaniem EWAIA II, 262 nie jest wcale pewne, czy *bhař-* ‘szczekać’ jest spokrewnione z *bhāř-* ‘mówić’; refleks *bhāř-* może zawierać rozszerzenie *-s- w stosunku do pie. *b^heh₂- ‘mówić’. — Drw. *bal̃sē* ‘samogłoska’ (war. *balsē*), przest. ‘litera samogłoskowa; litera w ogóle’ (dziś *raĩdē*), *balsinas* ‘dobry, donośny głos’, *balsýnas* gram. ‘ogół samogłosek, wokalizm’, *balsingas*, -a 1. ‘mający dźwięczny, donośny głos (też o dzwonie)’, 2. ‘wypowiadany głosem, głośny, dobrze słyszalny’, SD «głośny» (syn. *stumbus*, *girdėtinas*, *iřgirstinas*), *balsu* adv. ‘głośno, na głos’ (*Sakyk jam balsu!* ‘Mów do niego głośno!’). *Balsu paskaityk!* ‘Poczytaj na głos!’), *balsus*, -i ‘głośny, dobrze słyszalny’ (⇒ *bal̃siai* adv. ‘głośno’). Cps. *kariobalsas* (zob. *kārias*). — Vb. denom. *balsėnti* ‘sylabizować’, *balsuoti* ‘głosować w wyborach’, *prabalsėti*, -ja, -jo ‘zdobyć rozgłos’, *subalsėti* ‘rozlec się, dać się słyszeć, np. o krzyku’ (*Girioj garsiai subalsėjo, lyg pagelbos šauktų* ‘W lesie rozległ się głos, jakby ktoś wzywał pomocy’).

baltanėlis SD «bieluczki, candidulus» (brak w LKŽ) — zdrobnienie na -ėl- od niepoświadczanego adi. *baltanas ‘biały’. Osnowa *báltas* ‘biały’ (zob.), suf. -anas jak w *álkanas*, *dārganas*, *ūkanas*.

báltas, -à 3 p.a., *báltas*, -a 1 p.a. ‘biały’. Odpowiednik łot. *bal̃ts* ‘biały; czysty, bez domieszek; jasny, bezchmurny, pogodny; dobry, warty czego; lśniący, błyszczący; blady, płowy; pożółkły (liść); rozżarzony do białości’ — zleksykalizowane participium prt. pass. na -ta- do *bálti* ‘bieleć, robić się białym’ (zob.). Niezupełnie pewne jest zrównanie lit. *báltas* z prasłowiańskim *bolto ‘rozmokła ziemia, błoto; bagno’, por. scs. *blato*, bg. *bláto*, sch. *bläto*, ros. *bolóto*, czes. *bláto*, pol. *bloto*; znacz. etym. ‘białe, białość’, rzekomo od białej barwy roślinności bagiennej’. Por. BSW 25, SLPS I, 311n., ESJS 65, Borys 33, Derksen 2008, 53, Anikin 4, 32n. Zob. też LEW 32, ALEW 90. — Neoosn. *balt-*: *bal̃talas* a. *báltalas* 1. ‘zaprawa do potraw (mleko, śmietana)’, 2. ‘bielidło, biała farba’, *baltikai* m.pl. ‘gatunek piestrzenic, *Tricholoma*’, *baltikiai* m.pl. bot. ‘rodzaj grzybów, *Lactarius subdulcis*’ (por. *juodikiai*), *báltikis* a. *bal̃tikis* ‘biały zając’, *baltýlai* (zob.), *baltimai* m.pl. ‘biała przędza, białe nici’, *báltymas* (zob.), *baltiniai* m.pl. ‘przędza przeznaczona do bielenia; bielizna’, *baltinys* ‘biała tkanina; białko w oku a. w jajku’ (łot. *bal̃tiņš* ‘biały koń, zwykle stary, słaby’), *báltis*, -ė ‘biały koń, białe bydło’, *bal̃tis* ‘białość, biel’, SD¹ «iaieczny białek» [‘białko w jajku’], *baltulys* ‘biała plamka’, *baltvas* b.z.a. bot. ‘kruszczyk szerokolistny, *Epipactis latifolia*’, *priebaltis* ‘prawie biały’. N.jez. *Báltas* 3x, *Baltajis*, *Baltajėlis*, *Baltys*, *Baltiekà*, n.rz. *Baltà*, *Baltóji* *Áncia*. — Decasuativa od formy gen.pl. *baltų*: *baltújis* ‘biały’, *baltúlis* ts. — Cps. *baltaduonis* ‘próżniak, wałkoń’ (por. *dúona*), *baltakaŗtis* a. *bal̃tkaŗtis*, *bal̃tkartis* ‘(koń) z białą grzywą’ (por. *kaŗčiai*), ⇒ n.m. *Baltakaŗčiai*, *Báltkaŗčiai*; *baltākē* a. -ākis (zob. *akì*), *balt(a)laũkis* ‘(koń) z białą plamą na czole’ (por. *laũkas* II) : łot. *balt-pieris* ts.; *baltanugāris* (zob. *nūgara*), *baltaraņkis* ‘kto unika wysiłku fizycznego’ (dosł. ‘czyje ręce są białe’, por. *rankà*), *báltgudis* ‘Białorusin’ (por. *gūdas*), *bal̃tmilčiai* m.pl. ‘biała mąka’ (por. *miltai*), *bált(a)mišķis* ‘las liściasty’, por. *mišķas* (dosł. ‘las, w którym rosną drzewa o jasnej korze: brzozy, jesiony, olchy, lipy’), *bal̃traĩsis* ‘dojrzałe zboże jare’ (por. *rāžas*). — Vb. denom.

báltinti ‘bielić (ściany), wybielać len’ (por. SD *drobiabaltynē, vieta kur drobį baltina* «blech», dosł. ‘miejsce, gdzie wybiela się płótna’), ‘zabierać mlekiem, śmietaną’, *baltúoti* ‘bieleć (w oddali)’. Por. neosn. *balč-* s.v. *balčius*.

bálti, prs. *bāla* (*ba-n-la, war. *bálsta*)⁶⁵, prt. *pabālo* (zam. *bólo) ‘stawać się białym, bieleć, blednąć’, *prabálti* ‘posiwić’. Odpowiednik łot. gw. *balt, balstu, balu* ‘bleichen’: *Mati ar gadiem... bala* (ME I, 256). Osobno zob. *balksta* ‘bieleje’. Chodzi tu o vb. denominativum od zanikłego adi. *bólas < pb. *bāla- ‘biały, jasny’, por. łot. *bāls* ‘blady’, *pabāls* ‘białawy’. Ten przymiotnik wygląda jak refleks *b^heh₂-lo-. Pwk. pie. *b^heh₂- ‘jaśnieć, świecić się’, por. wed. *bhāti* ‘błyszczący, promienieje’, aw. *frauuāiti* ‘bije blaskiem’, gr. φαλός·λευκός Hes. ‘biały’ (por. LIV² 68n.). NB. Oprócz łotewskiego *bāls* za rekonstrukcją *bólas przemawiają litewskie denominativa *bolėti, bōli* ‘bieleć – o dojrzałym zbożu’ i *boluoti, -uoja* ‘bieleć, widnieć, majaczyć, rysować się w oddali’. Nie wiadomo, dlaczego ALEW 91 opatrzył łot. *bāls* uwagą «mit morphologisch unklarer Länge». — Caus. *báldyti, -au, -iau* ‘bielić, malować na biało, białą farbą lub wapnem; bielić płótno; zabierać zupę mlekiem a. śmietaną’ (⇒ *báldalas* ‘zaprawa mleczna a. śmietanowa’).

baltýlai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. ‘bielidło, biała farba’ — drw. od *báltas* ‘biały’ z neosuf. -yl-, który można było wyabstrahować z jednej strony z dewerbalnych rzeczowników typu *dažýlai* ⇐ *dažyti*; *rūkýlas* ⇐ *rūkýti*, z drugiej strony ze sławizmu *černylas* (zob. LEW 73). Paralela: *juodas* ⇒ *juodýlas*. Zob. też GJL II, § 205.

báltymas 3 p.a. 1. ‘białko w jajku; biało oka’, 2. ‘biel, zewnętrzna część drewna’, 3. bot. ‘wiosnowka pospolita, Draba verna’. SD *baltymas pauto* «białek w iaiu» [‘białko w jajku’], *baltymas unt akių* «białek w oku» [‘biało oka’]. Z innym tematem: *báltymė* ‘biała plama, łąta (np. na łbie konia); bielmo na oku’. Pochodnik od adi. *báltas* ‘biały’ z rzadkim neosuf. -ym-, który wyodrębniono z formacji dewerbalnych typu *púdymas* ⇐ *púdyti*; *mašymas* ⇐ *maišyti* (por. GJL II, § 279). Zob. też s.v. *pólymas*. — Drw. *baltymaĩ* m.pl. ‘białko’, *baltyminis* ‘złożony z białka, białkowy’.

baltynójai, -ų 1 p.a. m.pl. gw. ‘ubiegłoroczna, nieskoszona trawa, która zbielała’ — ze zmiany *baltymójai*; formacja urobiona neosuf. -oj- od osnowy *baltym-* jak w *báltymas* ‘białko, biel’ (zob.). Wyraz utworzono na wzór nazw łodyg i nazw słomy z roślin uprawnych, por. *avižojai* ‘słoma z owsa’ (⇐ *āvižos*), *miežojai* ‘słoma z jęczmienia’ (⇐ *mižiai*). Zastępstwo *baltymójai* ⇒ *baltynójai* tłumaczy się analogią sufiksalną, mianowicie do grupy derywatów z neosuf. -noj-, np. *bulvienójai* ‘nać kartoflana’ (⇐ *bulviēna*), *sėmenójai* ‘wymłócone główki lnu’ (⇐ *sėmenys*), *žirnienójai* ‘grochovina’ (⇐ *žirniēna*). Zob. też GJL II, § 95. — War. metatetyczny: *baltojynai* (n-j > j-n), por. *Kokios ten pievos – vieni baltojynai!* ‘Jakie tam łąki, to same «baltojynai!»’. — Drw. *baltynojas* 1. ‘łas liściasty’, 2. bot. ‘wełnianka, Eriophorum’.

baltōkas 2 p.a. gw. ‘długi kij z grubszym końcem, którym rybacy płoszą i naganiają ryby do sieci, saka’ (*Žūdami vienas įstato rūklį, o kitas su baltokū varo* ‘Gdy się łowi, to jeden ustawia sak, a drugi nagania [ryby] bełtakiem’) — zapoż. z błr. gw. *balták* (war. *bóltak*, zob. PZB 1, 159), por. *bóltacь, bóūtacь, baltácь* ‘mącić, bełtać; uderzać po wodzie, pluskać’, ros. *boltátь* ts. Stąd też pol. gw. *bołtak* jako wariant rodzimego *bełtak* (SGP I, 63n.). — War. *búltas* 1 p.a. (*Be bulto vėžiū neišvarysi* ‘Bez bełtaka raków [spod brzegu] nie wypłoszysz’) ⇐ błr. gw. *boūt, bolt, bovt* (PZB 1, 208). W LKŽ figurują błędne wskazania na pol. *bołtak* i *bołt* jako formy źródłowe. — Vb. denom. *búltinti* ‘burzyć, mącić wodę, naganiać ryby bełtakiem’, *búltoti* ts. — Pod wpływem *búltas* pojawił się *bultōkas* jako

⁶⁵ Por. denominatywne praesentia *skāra* (*skanra) do *skārti* ⇐ *skarā* ‘chustka; frędzla’; *šāla* (*šanla) do *šālti* ⇐ *šālas (łot. *sals* ‘mróz’). Zob. GJL II, § 529.

wariant do *baltōkas*, por. *Kap kirto bultokū į vandenį, tai net kotas nulūžo* ‘Jak uderzył bełtakiem w wodę, to nawet trzonek się złamał’.

baltūnas, *bautūnas* 2 p.a. wsch.-lit. ‘niezależone jajo, zepsute jajo, tzw. zapartek, zbuk’ — zapoż. z błr. gw. *baltūn*, *baūtūn* (PZB 1, 160), liter. *baūtūn*, por. ros. *boltūn*. Zob. też *pāperas*. — Tu też *bautótis* ZTŽ ‘o niezależonym, zepsutym jajku: chlupać, chlupotać’ (*Kuris pautas baltūnas, anas jau baūtojasi*) ← błr. *bóūtacca*, -ajusja ‘o cieczy: bełtać się, przelewać się z chlupotem’.

baltūšnykas, -ė 1 p.a., *baltūšninkas*, -ė 1 p.a. przest. 1. ‘białoskórnik, garbarz wybielający ałunem skóry przeznaczone na kozuchy i rękawiczki’ (*Baltūšnykai kailius baltai dirba*), 2. przen. ‘o dziecku: o bladej cerze, jasnowłose’ (*Jų mergaitė buvo tolia baltūšnykė*) — formacja ta przedstawia sobą rozszerzenie wyrazu *baltūšis* ‘mający białą skórę’ (por. nazw. *Baltūšis*) sufiksem -nyk-, właściwym dla sławizmu *sirmėtnykas* ‘białoskórnik’. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *baltūšnik* ‘kuśnierz’, stbłr. *boltušnikъ* (stąd przejęte do pol. gw. *boltusznik*, *bałtuśnik*), zob. PZB 1, 160, Laučjute 42.

balva stlit. ‘dar lub pieniądze służące przekupieniu kogoś’, por. *tasai yra tikruoju Piemenimi, o daugiausiai kad patis neimpirkas, nei indaužias, nei įveržias, nei tarnavimu..., nei balvomis, nei kokiū kitu neprideramu keliu* DP 247¹² ‘ten jest prawym pasterzem, zwłaszcza gdy się sam nie wkupi, ani wtrąci, ani zasługa... ani dary, ani żadną inszą nieprzystojną drogą’. LKŽ akcentuje *balvā*, nie precyzując p.a. War. m. *balvas* (*Balvai ir vandenį atgrąžin* ‘Łapówkami nawet rzekę można zawrócić’). Odpowiednik łot. *balva*, *balve* przest. ‘dar, prezent; łapówka’, dziś ‘nagroda’. Można analizować *bal-vā-, formacja na SO od pwk. *bel-/bil-, którego znaczenie należy dopiero ustalić. Bez etymologii, zob. LEW 33, ALEW 91. — Drw. *balvininkas* ‘łapownik’ (⇒ *balvininkystė* ‘łapownictwo’), cps. *balvapinigiai* m.pl. ‘łapówka’. — Vb. denom. *balvoti* przest. ‘wręczać łapówkę, przekupywać’, *išbalvoti* ‘przekupić’. Por. łot. *balvēt*, -ēju ‘obdarowywać; częstować, gościć’, *balvuôt*, -uōju ‘obdarzać’.

balvachvolstva DP <bałwachwółstwa> ‘idololatria’ — zapoż. z pol. *bałwochwalstwo* (SLA 38, ALEW 92n.; brak w LKŽ). Osobno zob. *balvapanystė*.

balvapanystė WP ‘bałwochwalstwo’ (zob. ALEW 91). Niezupełnie jasne złożenie. Człon I jak w *balvachvolstva* (zob.). Człon °*panystė* może pochodzić z kontrakcji formy *po.anystė, która oddawała błr. *pohanstvo*, z suf. -ystė jako substytucją za -stvo. Jeśli tak, to mamy przed sobą neologizm o dosłownym znac. ‘bałwo-pogaństwo’. W WP ukazuje się poza tym war. *balvafanystė* (zob. ALEW 91 i PAŽ 56), gdzie -f- jest hiperpoprawnym zastępstwem za -p-.

balvōnas 2 p.a. 1. stlit. ‘bałwan, bożek pogański; posąg bożka pogańskiego’, 2. w gwarach: ‘strach na wróble; kopyto szewskie’, przen. ‘niedołęga, gapa; chłopiec nieokiełzany’ — zapoż. ze stbłr. *balvanъ* (*bolvanъ*), błr. *balván*, -á (por. SLA 38, ZS 8, LEW 33, ALEW 91n., ĖSBM 1, 291). — Drw. *balvonystė* przest. ‘bałwochwalstwo, czczenie bałwanów’ — prawdopodobnie kalka ze stpol. *bałwaństwo* ‘idololatria’ (SSTP I, 59; SLA 38 uważa za rodzimy drw. na -yst-). Cps. *balvonagarbis* ‘bałwochwalca’ — kalka ze stbłr. *balvoxvalca*, *bolvoxvalca* (por. *geřbti*), *balvonmeldis* ts. (por. *meļstis*). Vb. denom. *apibalvōnyti*, -iju, -ijau ‘brzydko ostrzyć kogo’, refl. *apsibalvōnyti* ‘nieudolnie ociosać drzewo’. — Drw. wsteczny: *balvas* LEX ‘bożek’, *balvo slūžba* LEX ‘bałwochwalstwo, Götzendienst’ (por. *drakōnas* ⇒ *drākas*). Zob. też *balvachvolstva* i *balvapanystė*.

balzāmas 2 p.a., *bālzamas* 1 p.a. ‘balsam, żywica drzew zawierająca aromatyczne olejki eteryczne’, 2. ‘roztwór żywicy, używany do celów leczniczych i do wyrobu kosmetyków’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. lub ros. *bałzám*, por.

stbłr. *balzamъ*, *balъzamъ* (LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu). — War. *balsāmas* i *balsōmas* pokazują -s- jak w stbłr. *balsamъ* ⇐ pol. *balsam*, -u (por. SLA 38, ALEW 89, Urbutis 2009, 421). SD *balsamas*, *sunka tekunti iž medelio balsamo* «balsam oleiek, sok balsamowy», *medelis balsamo* «balsam drzewko, abo krzewinka». — Wsch.-lit. *bal'sōnas* 'balsam jako kwiat doniczkowy' (Zs 8), *balsōnas* ZTŽ ⇐ błr. gw. *bal'sán* (PzB 1, 161). Zob. też Zs 91n. na temat -l's-. Osobno zob. *balsaminka*.

balžanas, -à 3 p.a., *bálžanas* 1, 3 p.a. 1. 'białawy, niezupełnie biały – o tkaninie, sierści owczej' (akut z wyrównania do *báltas*), 2. 'białoszary – o lodzie, o powierzchni jeziora, o chmurze', 3. 'bielejący; dochodzący, dojrzewający – o zbożu' (*bálžani javaĩ* m.pl.), 4. 'zamglony – o wzroku podpitego człowieka'. Por. łot. gw. *balzgans* 'białawy' (lituanizm). Z synchronicznego punktu widzenia przedstawia się jako *balz-ganas* < *bals-gan-, tj. drw. na -gan- od neopwk. na -s-: *bals-* ⇐ *bálsta* 'bieleje' (zob. *bálti*). Paralele: *juōžganas* : *juōsta*; *raūžganas* : *raūsta*; *žalžganas* : *žálsta* a. *žálsta*. Natomiast diachronicznie jest to *balsk-an-, czyli drw. od nominalnej osnowy *balsk-* jak w *balškis*, *balškē* (zob. *bals-*); uległ on przekształceniu przez perseweracyjną sonoryzację *lsk* > *lžg*⁶⁶. ŽD 227 nie dostrzega neopwk. *bals-*, ani derywacji *bals-* ⇒ *bals-k-*; wychodzi od *balt-gan-, a segment -s- uważa za przeniesiony analogicznie z syn. *balšvas*. Osobno zob. *balžanas* s.v. *balžas*. — Z uproszczenia grupy -lžg- w -lg- pochodzi war. *bálžanas* 1 p.a. 'białawy – o cielęciu' (*Tas veršis bálžanas, kaip ne mūsų karvių*). — Drw. *balžganiniai* m.pl. bot. 'pewien gatunek mchu, Leucobryaceae', *balžganókas* 'nieco białawy', *balžganos* f.pl. 'kurza ślepotą, kuroślepie'. Vb. denom. *balžganuoti* 'robić się białawym – o niebie w porze świtania; płowieć – o odzieży; bieleć – o zbożu nadającym się do żęcia'. — Neoosn. *balzg-*: *balžginti*, z prwb. *pra-*, *už-* 'zabierać potrawę mlekiem, śmietaną' (*Kiek čia to pieno – prabalžgini kruopas, ir nēr!* 'Ileż tego mleka, tylko kaszę zabelisz i tyle!'). N.rz. *Bélzgys* < *Balzgys (war. *Belžgis*, *Belzgys*).

balžginti, *bálžginti* gw. 'stukać do drzwi, łomotać' — wywodzi się chyba przez dysymilację -žg- < -zd- z *balzdinti < *bals-din-. Chodzi tu o drw. intensywny od neopwk. *bals-* (⇐ *bils-*), jak w *balsnóti* 'lekko zastukać, np. w okno', *bálsterti* 'stuknąć', *balstinėti* 'tłuc się, hałasować; włączyć się', jak też w *balšas*. O tym zob. s.v. *bilti*. — Prawdopodobnie takie same zmiany fonetyczne ukształtowały czas. *balžgyti*, -iju, -ijau 'paplać; czekać w dokuczliwy sposób', *subalžgyti* 'powiedzieć coś niezrozumiale'.

balžas, -à 4 p.a. gw. 'o niebie: jasny, czysty, pogodny, niebieskawy' (*Toks balžas dangus, nē vieno debesio nesimato* 'Takie czyste niebo, nie widać ani jednej chmurki'). Z innymi sufiksami: *balža* b.z.a. bot. 'modrak, Crambe', *bálžis* 'zwierzę o popielatej sierści'. Prawdopodobnie są to derywaty wsteczne od *balžanas* b.z.a. 'białawy, niezupełnie biały, z odcieniem białym' (paralele: *drāpana* ⇒ *drāpas*; *spalģena* ⇒ *spalģē*). — Samo *balžanas* pochodzi ze zmiany *balžanas, co było wariantem fonetycznym do *balžganas* 'białawy' (zob.). Przymiotnik *balžan-* ukazuje się w nazwach kilku roślin, por. *balžanoji trainė* bot. 'sit siny, Juncus glaucus' (por. *trainė*), *balanda balžanoji* bot. 'komosa sina, Chenopodium glaucum' (por. *balanda*), *žliugė balžanoji* bot. 'gwiazdnica błotna a. sina, Stellaria glauca' (por. temat *žliug-* s.v. *žlūgti*).

balžiena 1 p.a., *balžienà* 3 p.a. 1. 'podłużna belka brony, do której wbija się zęby', 2. 'nasad sań osadzony na tkwiących w sanicy słupkach, zwanych stramami' (war. žm. *balžėnas*). Z obocznym tematem: *balžienas* 1. 'kawałek drewna, zwykle brzoźowego, służący do wyrobu narzędzi', 2. 'poprzecznik w bronie lub saniach', 3. 'uchwyt u kosy'.

⁶⁶ Paralele: 1. *įsk* > *įzg* w *draiskýti* > *draizgyti* 'targać, wicherzyć'; *pleiskānēs* > *pleizgānēs* f. pl. 'łupież we włosach', 2. *įst* > *įzd* w *graistėti* > *graidėti* 'mówić niewyraźnie, pleść głupstwa'; *žaisa > žaizda (zob.).

Odpowiedniki bałtyckie: łot. *bāziēns* ‘drażek poprzeczny łączący nasady sań; stram; grządział pług’, stpr. *balsinis* Ev ‘poduszka, Kussen [Kissen]’ (pb. *balžin-). Nawiązania w słowiańskim: 1. psł. *bolzina, por. słn. *blazina* m.in. ‘poprzeczna belka w saniach; drażek wspierający bok wozu albo sań, kłonica; nasad pług; legar, drewniany podkład pod ciężar; belka w dachu; poduszka’, sch. *blāzina* ‘pierzyna, poduszka’, 2. psł. *bolžino, por. ros. gw. *bólozno* ‘gruba deska; drewniana podstawa sochy, do której mocuje się soszniki i rączki’, kasz. *blozno* ‘nasad sań, pozioma belka leżąca na stramach sań; płoza’ (SŁPS 1, 314), 3. psł. *bolza, pol. przest. *bulza* ‘torba skórzana, miech, gw. ‘miech kowalski’ (⇒ *bulzować*, *buzować* ‘dmuchać w ogień z bulzy, tzn. z miecha’), por. Bańkowski I, 101. Rekonstrukcja pbsł. *balž-ejñā-/ *balž-ina- (BSW 25n., LEW 33, ALEW 92). Derksen 2008, 54n.: pbsł. *bolžei?na?, *bolžei?nos. Są to dewerbalne nomina na SO *balž- ← *belž- od pie. *b^helg^h- ‘nabrzmiwać, wydymać się, puchnąć’, por. stir. *bolgaim* ‘puchnę’, stisl. *bolginn* ‘nabrzmiały’ oraz nomina wed. *barhiš-* n. ‘ściółka; ściółka ofiarna’, *upabārhaṇa-* n. ‘wyścielenie, poduszka’, aw. *barəziš-* n. ‘poduszka’, npers. *bāliš* ts. (IEW 122n., 125n., LIV² 73). Jeśli segment *-g^h- jest rozszerzeniem pierwiastka, to można pie. *b^hel-g^h- zestawiać z pie. *b^hel-g-, odzwierciedlonym w stisl. *bjalki* m. ‘belka’, stwn. *balko*, nwn. *Balken* m. ts. (por. Kluge-Seebold 56, EWD 91, Kroonen 58). — Pwk. na SE *belž- jest kontynuowany w czas. łot. *belzt*, -žu, -zu ‘podpierać, wspierać’ (słabo poświadczone; brak lit. odpowiednika). Alternant na SO *balž- ukazuje się w łotewskim frq. *balstīt*, -u, -iju ‘podpierać’, refl. *balstītiēs* ‘opierać się; dopomagać sobie, posuwać się, rozwijać się; kłębić się (o zawiei śnieżnej)’, gdzie *bal-stī-* z asymilacji w pierwotnym *balž-stī-. Por. lit. *glāmzdyti* < *glamsty- < *glamž-sty-; *mastyti* < *mas-sty- < *mat-sty. Wyabstrahowaną z *balstīt* neoosnowę *balst- widać w postverbaliach *bālstis*², *balsts* (*balž-tas), też f. *balste* 1. ‘wspornik, podpórka, podparcie’, 2. ‘rączka pług, czepiga’, 3. ‘podstawa sochy, w której tkwią czepigi’ (war. z insercją k: *balksts*), 4. ‘drewniany kołek pod leemiesem’. Do tego łot. gw. *bolzdi* m.pl. ‘nasada sań umieszczana na stramach płozy’ < *balsti (l-zd przez persewerację); war. z insercją g: *balgzds*. Jak denominativum wygląda łot. *bālzīt*, -u, -iju 1. ‘zaopatrywać sanie w «balzieni»’, 2. ‘podpierać; owijać, zawijać’.

bām̃ba 1 p.a., *bambà* 4 p.a. 1. ‘pępek, umbilicus’, SD *bumba* «pępek» (war. m. *bembas* BRB), 2. ‘narośl na drzewie, wyrzuszenie, zgrubienie’, 3. ‘drzewo grube i krzywe’, 4. ‘grubszy, cięższy koniec dźwigni w żurawiu studziennym’, 5. ‘tłuczek do kaszy lub kartofli’. Odpowiednik łot. *baṃba* ‘kula, gałka; tłuczek’ (⇒ *baṃbuļi* m.pl. ‘kartofle’). Prawdopodobnie postwerbalne, por. *baṃbti* ‘grubieć, pęcznieć’. Zob. też LEW 33 i ALEW 92. — Drw. *baṃbalis* ‘bańka na mleko’ i ‘naczynie na naftę’ (war. *beṃbalis*), *bambl̃ys* m.in. ‘kolanko, obrączkowata zgrubiałość w dźbłach roślin; kłos zgrubiały przed wykłoszeniem; trzonek liścia lub kwiatu’.

bambadiēris 2 p.a., *bambadiērius* 2 p.a. gw. ‘prusak, owad z rzędu karaluchów, *Blatella germanica*’ — zmienione z *bambardieris przez dysymilatywny zanik w sekwencji r-r. Zapoż. z nwn. *Bombardierkäfer* m. Człon °*käfer* zastąpiono zakończeniem -is lub -ius. War. *bambatieras* 1 p.a., *bambatierius* 1 p.a. oraz *bambatairis* b.z.a. (*Lietuvoje jį [rudąjį tarakoną] vadina prūseliu, prūsoku, bambatairiu*). Zob. też *prūsōkas* i *tarakōnas*.

baṃbalas 3 p.a. gw. 1. ‘giez koński, ślep, *Tabanus*’, 2. ‘dzika pszczoła, *Apis silvestris*’, 3. ‘chrząszcz, *Melolontha melolontha*’ (por. łot *baṃbals*, *bambala*, *bambuls* ‘chrząszcz’), 4. ‘żuk gnojowy, *Geotrupes stercorarius*’, 5. przen. ‘dzwon’ i ‘serce dzwonu, metalowy drażek wewnątrz dzwonu’ — rzeczownik na -alas od osnowy *bam-b-*, pochodzącej od powtórzonego wykrzyknika, por. *bám*, *baṃ* o ukłuciu gza (*Gyliai gyliuoja, baṃ baṃ baṃ – kramto karves* ‘Gzy tną «bam bam bam», kłuszą krowy’), o odgłosie dzwonu (*Varpas skamba bām bām*), war. *bámbt*, *bámpt* o uderzeniu czym, o uderzeniu w dzwon (*Bámbt*

bampterėjo varpan). Por. *biñbalas* s.v. *biñbti* oraz *gañgalas* s.v. *gargėti*. Zob. też LEW 33n. — Vb. *bañbinti* a. *bámbinti* ‘bić, uderzać kogo czym’ i ‘dzwonić, wzywać dzwonem’ (*Jau dvare bañbina prie darbo* ‘Już we dworze dzwonią, wzywając do roboty’. *Reikia jau pietums bámbinti* ‘Trzeba już dzwonić na obiad’).

bambėti, *bambù* (war. *bámbu*), *bambėjau* 1. ‘stale na coś narzekać, zrzędzić, utyskiwać, gderać’, 2. ‘niewyraźnie mówić, mamrotać, bąkać’ (*atbambėti pōterius* ‘odklepać pacierze’) — czasownik dźwiękonaśladowczy na -ė- od osnowy *bam-b-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *bam-bam*, por., *Bám sám, ir daugiau nieko nesako* ‘«Bam bam» i nic więcej nie mówi’; *bámbtelėti* ‘bąknąć, powiedzieć niewyraźnie, niezrozumiale’. Wtórny wykrz. *bámbt* ‘buch! bach!’. Paralele: *bumbėti* ⇐ *bum-bum*; *pumpėti* ⇐ *pum-pum*. — Z innymi sufiksami: *bañbti* ‘zrzędzić, gderać w dokuczliwy sposób’ (*Nutilk, gana bañbti!* ‘Cicho już, przestań gderać!’), *bámbsetsi* ‘łomotać, stukać; mówić niskim, grubym głosem; gderać; poszcze kiwać’ (por. *bámbsetsi* s.v. *bañbti*). Z jęz. łotewskiego por. *bambāt, -āju* ‘pukać, stukać, łomotać, hałasować’, *bambēt* ts. Por. LEW 33. — Drw. *bañbalas* ‘gadula, papla’, *bambālius* ‘zręda’, *bambēklis* ts., *bambēzas* ts.

bambizas 2 p.a., *bambỹzas* 2 p.a. gw. pogardl. 1. ‘dziecko z wielkim brzuchem’, 2. ‘wyrastek nadający się już do roboty w gospodarstwie’, 3. ‘duchowny wyznania ewangelicko-reformowanego, niekatolik’. War. *bambizà* 2 p.a. Niejasne. Po pierwsze może to być dewerbalna formacja z ekspresywnym formantem -iz-/yz- od *bañbti* ‘grubieć, puchnąć, nadymać się’, *bámbėti* ‘rosnąć wzwyż i wszecz’. Paralele: *bambũzas* ‘człowiek z wielkim brzuchem’; *vẽpiza* ‘papla’ ⇐ *vẽpti*; *kernẽzas* ‘człowiek niepokazny, kurdupel’ ⇐ *kernėti*; *plërza* ‘gruby, ocięzwały człowiek’ ⇐ *plérti* (ŽD 390, GJL II, § 368). Po drugie może to być zapożyczenie z pol. *bombiza* ‘niezgrabny, otyły człowiek, brzuchacz’, *bambiza* pogardl. ‘ksiądz protestancki’ (to ma pochodzić ze szkolnej łaciny i stać w związku ze śrlac. *bombizare* ‘być nadętym, gadać górnice’, zob. Sw I, 189). NB. Błr. gw. *bambiza* ‘duży, niezgrabny człowiek; obibok, łobuz’ jest raczej polonizmem niż lituanizmem; inaczej Urbutis 2010, 89, Laučjute 27, ĖSBM 1, 300.

bañbti, *bambstù*, *bambaũ* gw. 1. ‘grubieć, nadymać się, puchnąć, pęcznieć’, 2. ‘chciwie jeść’, 3. ‘zdychać’, 4. ‘złościć się’, *nubañbti* ‘nabrać ciała, przytyć’, też ‘schudnąć’, *pribañbti* wulg. ‘upić się’, *užbañbti* m.in. ‘rozgniewać się’ — czasownik utworzony od osnowy *bam-b-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *bam-bam*, por. war. *bámp-t*, *bañp-t* o odgłosie uderzenia, trzaśnięcia, też o zwaleniu się, runięciu w dół (*Bámpť apvirto lovon* ‘«Bampt» i zwałił się na łóžko’). Paralele: *pañpti*, *biñbti* i *maũmti*. — Drw. *bámbėti*, -ju, -jau ‘rosnąć wzwyż i wszecz, przybierać większe rozmiary’ (*nubámbėti* ‘nabrać ości – o kłosach jęczmienia’), war. *bémbėti* (zob.), *bámbsetsi* ‘spędzać czas na leżeniu, wylegiwać się; stać długo i beczynnice, sterczeć’. — Nomina: *bámba* (zob.), *bañbalas* ‘dziecko grube, tłuściutkie; człowiek niewysoki, lecz krępy’, *bañbalas* ‘serce dzwonu; dzwon’ (por. wykrz. *bam-bam*), *bámbingas* ‘z wielkim brzuchem’, *bámbinis*, -ė ‘kurdupel’, *bambizas* (zob.), *bamblyš* m.in. ‘dziecko z wielkim brzuchem; człowiek krępy’, też ‘samiec pszczoł, truteń; giez’ (wykrz. *bañ-bañ* m.in. o ukąszeniu gza), *bámbotas* a. *bámbuotas* ‘brzuchaty’. Z jęz. łotewskiego por. *bañbuli* pl. ‘kartofle’ oraz *buñba* ‘kula, gałka’, *bumbul(i)s* ‘miękkie nabrzmienie, obrzęk; bryłka, grudka; narośl na drzewie’, pl. *bumbuli* ‘kartofle’ (por. Niedermann 1956, 105n.).

bandà I 4, 2 p.a. 1. ‘bydło, stado bydła rogatego’ (DP ‘bydło, bydlęta’, *kitai bandai* ‘inszym bydlętom’), 2. ‘stado całej wsi’ (syn. *kaĩmenė*) — choć uchodzi za apofoniczne nomen typu *topiñ* od zanikłego SE *bend- (por. GJL II, § 43), może równie dobrze być interpretowane jako sb. postverbale od *bandyti, zanikłego iter.-caus. na SO i z suf. -y- od pb. *bend- ‘wiązać, pętać’ < pie. *b^hend^h- ‘wiązać, łączyć’ (LIV² 75), por. wed. *badhnāti*

‘wiąże’, aor. *ābadhnāt* (*bāndhu-* m. ‘krewny, swój’), goc. *bindan*, nwn. *binden* ‘wiązać’. Paralele: *dangà* ⇐ *dangýti*; *klampà* ⇐ *klampýti*; *sklandà* ⇐ *sklandýti*. Brak odpowiednika łot. *†buoda* (zob. też niżej *bandà* III). Litewski SE jest poświadczony derwerbalnym przymiotnikiem *beñdras* (zob.). Rozwój znaczeniowy wyrazu *bandà* pozostaje niepewny: ‘stado spętane’ (?), ‘stado trzymane w miejscu ogrodzonym’ (?). Zob. też LEW 34, ALEW 93: «Keine sichere Etymologie» (tu nie odróżnia się *bandà* III od *bandà* I). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *bānda*, *bōnda* ‘stado krów, owiec; gromada, tłum; zwierzę hodowlane dawane pannie młodej w posagu’ (PzB 1, 163, 203n.). Też zapoż. w jid. *bande* ‘stado’ (Lemchenas 67). — Drw. *bandýkštis* (zob.), *bandinė* ‘ogrodzenie dla krów; pastwisko odległe od gospodarstwa; poczęstunek urządzany przez pastuchów w Zielone Świątki’, *bandinga* ‘cielna – o krowie’, *bandiniñkas* ‘obora, chlew dla bydła’, *bandinis* ‘starszy pastuch’, *bandišius* ‘pastuch’, *bañdžius* (zob.). Cps. *bandāganis* a. *bañd-* ‘pasterz bydła’ (por. *gānas*), *bandódaržis* ‘miejsce ogrodzone, w którym zamyka się w lecie krowy, tzw. letnik’, war. *bandādaržis*, *bañd.daržis* > *bañdaržis* (por. *daržas*), *bandókiemis* ts. (por. *kiemas*), *bandótakis* ‘droga, którą pędzi się bydło na pastwisko, wygon’ (por. *tākas*), war. kontrahowany: *bañtakis* (*bant-takis); *bañdšunis* ‘pies pasterski’ (por. *šuõ*), *liuosbandē* (zob. *liuosas*). Vb. denom. *bandāuti* ‘służyć jako pastuch’, refl. *pasibandāuti* ‘zarobić sobie’, *prasibandāuti* ‘wzbogacić się’.

bandà II 4 p.a. 1. ‘bułka, zwykle pieczona razem z chlebem’ (*Iškepė tris kepalus duonos ir dvi bandàs ragaišiaus* ‘Upiekła trzy bochenki chleba i dwie «bandos» ciasta’), zdrob. *bandėlė*, *bandaitė*, *bandūtė* i *bandžiukė*, 2. ‘placek z tartych ziemniaków’ (*Bulbas tarkuojam ir bañdą keпам* ‘Trzemy kartofle i pieczemy «banda»’), 3. ‘wykrojony kawałek torfu, klocek torfowy’ (*Vyrai veža, moterys bandàs daro* ‘Mężczyźni wożą, kobiety robią klocki’). Zdaniem LEW 34 *bandà* II jest wyrazem identycznym z *bandà* I. — Zapoż. litewskie w błr. *bōnda* ‘bochenek; bułka; poczęstunek ze świeżego mięsa’ (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 50 = Urbutis 2009, 357n.) oraz pol. gw. *bonda* ‘wielki bochen chleba’, *bondka* ‘mała bułeczka, kukielka, z resztek ciasta przy chlebie dla dzieci wypiekana’ (SGP I, 104). Zob. też Lučjute 9n.

bandà III 4 p.a. przest. 1. ‘ziarno siewne dla parobka lub syna gospodarza, tzw. przysiewek’, 2. ‘żniwo z kawałka ziemi przysianego na gospodarskiej roli ziarnem parobka jako wynagrodzenie w naturze; wszelka zapłata w naturze dla parobka’, 3. ‘przydzielana bliskim członkom rodziny działka ziemi dla jej użytkowania’ (GJL II, § 43; autor utożsamia to użycie z *bandà* I ‘stado bydła rogatego’), 4. ‘dodatek do zapłaty’, 5. SD «obrywka» [‘dodatkowy, uboczny dochód’, SPXVI], 6. ‘stan posiadania, majątek’ (*Praleidžiau visą savo bandą* ‘Roztrwoiłem cały swój majątek’), ‘oszczędności’ (*Bobutė turi susidėjus didelę bandą* ‘Babcia zgromadziła duży majątek’). Trudne. Zwrot stpr. *ni enbāndan* adv. ‘niepotrzebnie, bez potrzeby, nicht vergeblich’ sugeruje obecność rzeczownika pb. *banda o znac. ‘pożytek, korzyść’. Dalszy wywód niejasny. — Wyraz litewski został przejęty do jęz. łotewskiego jako *bañda*, zwykle pl. *bañdas* 1. ‘przydzielony parobkowi kawałek ziemi albo ziarno do zasiania go, tzw. przysiewek’, 2. ‘dodatkowy zarobek’, 3. ‘zysk, korzyść’, por. ME I, 261, Būga, RR III, 664. Tu też lituanizm w błr. gw. *bōnda* f. (PzB 1, 204), pol. gw. *bonda* ‘sianie zboża na cudzej ziemi z ustępstwem pewnej części plonu’ (*Siać zboże na bondzie*), por. SGP I, 104, Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 50 = Urbutis 2009, 357n. — Vb. denom. *bandótis* ‘korzystać z przysiewku’, *bandúotis* ‘uzyskiwać dochód z przysiewku’.

bandýkštis, -ščio 1 p.a. stlit. ‘bydlę, bydlątko’ (*Ar brangesnis ir bandykštis neg žmogus* DP 281₂₄ ‘Bo azali droższe jest bydlę niżli człowiek’; *ant plako bandykščio* DP 4₂₁ ‘na sprosnym [lichem] bydlęciu’). Brzmienie to ustaliło się w następstwie insercji *k* przed grupę *st* (*bandy-k-stis) oraz zmiany *ks* > *kš*. Formą wyjściową było tu *bandystis*, -ščio b.z.a.

‘bydlę’: drw. z suf. *-ja-* od neosn. *bandyst-*, którą wyabstrahowano z collectivum lub abstractum na *-yst-*, **bandysta* a. **bandystē* ‘stado bydła’ (to od *bandà*, zob. *bandà* I). Znaczenie *bandystis* należy więc sprecyzować jako singulatywne: ‘sztuka bydła’. Poza tym jest war. *bandysčias*, -io XVIII w. ‘bydlę, bydłatko’ (Zinkevičius 2004, t. IV, 241). Jego osnowa *bandysč-* wskazuje na urobienie od formy gen.sg. *bandysčio*, czyli na decasuativum. — Co do sufiksu *-yst-* por. stlit. *karalysta* a. *karalystē* ‘królestwo’ $\Leftarrow$ *karālius*; *draugysta* ‘małżeństwo’ $\Leftarrow$ *draūgas*; *kunigystē* ‘pańszczyzna’ $\Leftarrow$ *kūnigas* m.in. ‘pan’. Derywację suf. *-ja-* od osnowy na *-yst-* zaświadcza również *namykštis* (zob.) $<$ **namystis* $\Leftarrow$ *namystà* a. *namystē*. Gdy *bandykštis* znalazło wtórną motywację słowotwórczą w sb. *bandà* ‘stado bydła’, to doszło do wyabstrahowania *-ykšt-* jako neosufiksu. Jego funkcję można określić jako singulatywno-deminutywną, por. *kiaulykštis* ‘prosiaczek’ $\Leftarrow$ *kiaūlēs*; *šunykštis* ‘piesek’ $\Leftarrow$ *šūnes*. O przymiotnikowym neosufiksie *-ykšt-* zob. s.v. *naminykštis*.

bandýti, *bandaũ*, *bandžiaũ* ‘próbować, badać’, *pabandýti* ‘spróbować’ (stpr. *perbānda* ‘kusi, versucht’) — iterativum na *-y-* z innowacyjnym SP/SO *band-* od neopwk. **bind-* lub **bend-* $\Leftarrow$ prs. infigowane **bindu*/**bendu* ‘próbuję’ $\Leftarrow$ ‘próbuję, badam kłując, nakłuwając coś’ (por. *bedũ*, *bēsti*). Paralele: *brandinti* $\Leftarrow$ *brindũ/brendũ* (zob. *bristi*); *slampinti* $\Leftarrow$ *slimpũ* (zob. *slipti*). W starolitevskim dotworzono do *bandýti* war. *bandavoti*, podobny do *rūkavoti* $\Leftarrow$ *rūkýti* (por. ŽD 515). Znacz. ‘próbować, badać’ jest przenośne, podobnie jak w wypadku stpol. *badać* ‘szukać, pytać, dowiadywać się, zgłębiać’ wobec *badati* ‘kłuć rogami’ innych języków słowiańskich (iter. na WSO **ō* do *bodŏ*, *bosti* ‘bósć’). — Drw. *bandinys* ‘próbka, np. wody’. Neoosn. *bandy-*: *bañdymas* ‘próba, doświadczenie, eksperyment’ ($\Rightarrow$ *bandyminis* ‘doświadczalny’).

bañdorius, -*iaus* 1 p.a. gw. ‘bednarz, rzemieślnik wyrabiający naczynia klepkowe’, war. *beñdorius* — zapoż. ze stbłr. *bondarь*, *bondarь*, por. błr. *bóndar*, -a, ros. *bóndarь* (LEW 34). War. *bandōrius* 2 p.a. został pod względem akcentowym upodobniony do nazw zawodów na -*ōrius*, por. *staliōrius*, *šinkōrius* i *zvanōrius*. Por. też *blekōrius* obok *blėkōrius*, *blėkōrius* ($\Leftarrow$ błr. *bjláxar*).

bañdžius, -*iaus* 2 p.a. gw. 1. żm. ‘starszy pasterz’, 2. ‘parobek, sługa’, 3. ‘kto skupuje bydło, zboże, len’, 4. ‘kolega, przyjaciel’ — denominativum na -*ius* od *bandà* I ‘stado bydła rogatego’. Znacz. etym. nomen agentis ‘kto zajmuje się stadem’ albo ‘kto pasie bydło’. Nazw. *Bañdžius*, *Bandžiukas*, *Bandžiulis*. Paralele: *keřdžius* ‘główny pasterz’ $\Leftarrow$ **kerdā* (scs. *črěda* ‘trzoda’); *jaũčius* ‘pastuch wołów, wolak’ $\Leftarrow$ *jautis*; *bičius* ‘pszczelarz, bartnik’ $\Leftarrow$ *bītē* (GJL II, § 107). — Drw. *bandžiulis* ‘kolega, współpracownik’ (por. *bičiulis* $\Leftarrow$ *bičius*), też ‘krętacz, oszust’, *bañdžiuvienė* ‘koleżanka’. Vb. denom. *bandžiautis* a. *bandžiūotis* ‘kolegować ze sobą’ ($\Rightarrow$ *bandžỹstē* ‘koleżeństwo’).

bangà 4 p.a. 1. ‘fala’ (war. *bangē*), 2. ‘nagle uderzenie deszczu, śniegu’ (*Uterninke kas buvo bangà – snigo, lijo!* ‘We wtorek jak było załamanie pogody, nagle śnieg, deszcz!’), 3. ‘koniec’, 4. przen. ‘mnóstwo, chmara, rój’; z obocznym tematem: *bañgas* 1. ‘gwałtowny deszcz, burza’, 2. ‘fala; sztorm’, 3. przen. ‘mnóstwo, chmara’ — rzeczowniki postwerbalne od zanikłego **bangyti*, co było iteratywem na SO do *beng-/bing-*, por. *beñgti* ‘kończyć’ $\Leftarrow$ *‘przerywać, łamać’ (zob.), *nubiñgti* ‘pobić, zwyciężyć kogo’. Z uwagi na innowacyjny charakter osnowy *beng-* (zob. *beñgti*) mało jest prawdopodobny wywód *bangà* wprost z pie. **b^hong-áh₂*, co proponują NIL 6, przyp. 4 i Kroonen 51 (por. też BSW 26). — Drw. *bangūs* ‘o deszczu: ulewny, rzęsy, obfity’ (por. *klampūs* $\Leftarrow$ *klampà*), cps. *bangólaužis* ‘falochron’ (dosł. ‘falołamacz’, por. *láužti*). Vb. denom. *bangóti* a. *bangúoti* ‘falować, wznosić się i opadać’, war. *bangióti*. — Formacje prefigowane: *ābangos* f.pl. ‘zakończenie, koniec’ $<$ **ap-bangos* (Urbutis 1981, 103), *niobangos* f.pl. 1. ‘resztki, resztki ziarna’ (syn. *niobaigos*), 2. ‘zakończenie dłużej trwającej pracy, np. dożynki po sprzęcie zboża; poczęstunek po

zakończeniu wspólnej pracy' (syn. *núobaigos*), ⇒ *nuobangùs* 'o deszczu: 'rzęsisty, obfity; długotrwały'; *pabangà* 'zakończenie, koniec' (syn. *pabaigà*), DP 'skończenie, dokończenie, ostatek, skutek, dokonanie, koniec, doskonałość', *prabangà* 'przepych, zbytek', SD *prabunga* «nadmiar» (syn. *prabingimas*), «zbytek, niemiarą, zbyteczność», *prābangas* DP 'zbytek', też 'wszeteczeństwo; powściągliwość; skutek' (⇒ *prabangystos* MOP 'rozpustności', *prabangùs* 'zbytorny, wystawny'), *užbangà* 'koniec, kres' (syn. *užbaigà*), *be užbangōs* adv. 'bez przerwy'. — *bangtas* CGL 'burza, Ungestüm', *bangtos jūrą* CGL 'nawałnica, sztorm, Ungewitter'.

banginis, -io 2 p.a. 'wieloryb, Balaena' — neologizm nawiązujący do wyrazu *bangà* 'fala', prawdopodobnie na tle homofonii wyrazów lit. *vālas* 'fala' (z nwn. *die Welle*) i **valas* 'wieloryb' (z nwn. *der Wal*). Szczegóły pozostają niejasne, zob. LEW 34. Por. stpol. *wielokoryb*, dziś *wielo-ryb*, będące kalką ze śrwn. *wal-visch* (stwn. *hwal-fisc*), z ludowo-etymologicznym zastępstwem nwn. *wal-* przez pol. *wielo-*, *wielko-*. Por. także *didžuvis*. NB. W dawnych tekstach litewskich w znac. 'wieloryb' ukazuje się *velbliūdas* (zob.).

bangtas BRB 'waga, Waage' (glosa do *vaškas*), zob. ALEW 94. Niejasne.

banityti, *banitiju*, *banitijau* gw.: *išbanityti* 'wyganiać, wypędzać; zwymyślać' (*išbanitytas*, *išvytas iš savo namelio* 'Wyrugowany, wypędzony ze swego domu'. *iškeikė, išbanitijo* 'Zwymyślał, wygnał'), war. *banỹtyti* — prawdopodobnie z suf. -yti jako substytucją za -ovati (**banitavoti*), zapożyczone ze stbłr. XVI w. *banitovati* 'karać wygnaniem' (⇐ pol. przest. *banitować* 'skazywać na wygnanie, wypędzać z kraju', drw. od *banita* 'wygnanie' ⇐ śląc. *bannitus*, zob. Sw I, 94, Bańkowski I, 31). LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu. Zwraca uwagę brak lit. poświadczeń dla rzeczowników **banita* 'wygnanie' (stbłr. *banit̃s*) oraz **banitija* 'wygnanie, banicja' (stbłr. *banicija*, *baniceja*). — War. *išbenityti* 'złajać kogo, zwymyślać'; z dysymilacją samogłosek *n'i* > *n'u*: *baniūtyti* 'męczyć (konie), dręczyć (psa), znęcać się', *išbaniūtinti* 'z krzykiem wypędzić', *nubaniūtinti* 'zabić (psa)'. Inaczej LEW 34: onomatopieczne.

bánkietas 1 p.a., *bañkietas* 1 p.a. 'uczta, biesiada, bankiet' — zapoż. ze stbłr. *banket̃s*, *bankēt̃s* ⇐ pol. XVI w. *bankiet* (⇐ nwn. *Bankett* n. 'uroczysty posiłek', tu z włos. *banchetto*), por. Bańkowski I, 31, EWD 95, ALEW 94 (wprost z pol.). — War. *bankiētas* 2 p.a. ⇐ ros. *bankét*.

bankrutà 2 p.a., gen.sg. *bankrūt̃kos* gw. 'papieros skręcony w palcach' (*Duok tabokėl̃s bankrūt̃kai susisukti* 'Daj tytoniu, skręć sobie bankrutkę') — zapoż. z pol. przest. *bankrutka* (POLŽ 27; brak w LEW). War. *bankrūt̃kė* KRŽ.

barabānas 2 p.a., *barabōnas* 2 p.a. gw. 1. 'bęben', 2. przen. 'brzuch' — zapoż. z błr., ros. *barabán*, -a (por. Zs 9). — Vb. denom. *barabānyti* 'bić w bęben; bębnić palcami' ⇐ błr. *barabānic̃s*, -nju 'bębnąć; stukać, walić, tłuc', *atbarabānyti* '(kazanie) szybko wypowiedzieć' ⇐ ros. *otbarabānit̃s* 'wykonać co niedbale' (por. pol. *odbębnić* ts.), *pabarabānyti* 'zastukać do drzwi', *užbarabābyti* 'zabić, zatłuc'. Zob. też *būbinas*.

barāgas 2 p.a. przest., gw. 1. 'bróg, przenośny, umocowany na czterech drągach daszek, który osłania przed deszczem stóg siana, słomy albo torfu', 2. 'przybudówka z dachem dla osłonięcia kieratu', 3. 'szopa' — zapoż. ze stbłr. *borog̃s* 'stóg siana przykryty daszkiem', por. błr. *abaróh*, -a, ukr. gw. *borih*, *boroha* b.z.a. 'stóg przykryty daszkiem; prymitywna stodoła'. Zob. Būga, RR III, 758, SLA 38, LEW 34, ALEW 94, ĖSBM 1, 44, SŁPS 1, 322. Por. traktowanie form ruskich z -oro- w *karabijà*, *karālius* i *pāramas*. Zob. też *brāgas*. — N.m. *Barāginė* 2x, *Baraginė*.

baránka 1 p.a. gw. 1. 'obarzanek, wypiek z ciasta skręconego w kółko', 2. 'splciony z

wikliny wianek, służący do połączenia kołków w płocie', 3. stlit. 'patelnia' (Zs 9) — zapoż. z błr. *baránka*, -i (ros. *baránka*), co jest wariantem z aferezą wobec *abarának*, -nka, stbłr. *abaranokъ* ⇐ pol. *obarzanek* (to z *obwarzanek*, bo zrobiony z ciasta *obwarzanego*, tj. parzonego przed pieczeniem, por. MSJP). Zob. też ĘSBM 1, 43, Anikin 2, 198n. War. akc. *barankà* a. *baronkà* 2 p.a. oraz *abaronkà* 2 p.a. (LzŽ). Zob. też *beigelis*.

barankas stlit. 'baranek, młody baran, jagnię-samiec' (*Barankų tavo pekaus eš nevalgiau* BRB 'Baranków z twej trzody ja nie jadłem') — zapoż. z błr., pol. *baranek*, -nka, por. SLA 38, LEW 35, ALEW 95. Zob. też *barankienas* i *barõnas*.

barankienas, -a stlit. 'trąba zrobiona z baraniego rogu': *o sekmą dieną teima plebonai septynes trūbas* [glosa: *barankienas*] BRB 'a siódmego dnia niechaj kapłani wezmą siedem trąb' (zob. PAŽ 57, ALEW 95) — substantywizacja przymiotnika na -ien- od osnowy *barank-* jak w *barankas* (zob.). Por. *kiaulienà mėsà* 'mięso z kością', *naktis mėnesiena* 'noc księżycowa' oraz *kiāulienas* 'wieprz, tucznik' (ŽD 287).

bāras 4 p.a. 1. 'przestrzeń pola zajmowana przez uczestników żęcia zboża, koszenia siana, rwania lnu'⁶⁷, 2. 'gromada ludzi', 3. przen. 'pole działania, dziedzina twórczości'. Odpowiednik łot. *bars* 1. 'pokos, tyle ile obejmuje jeden zamach kosy' (*lielu, platu baru dzinu* 'koszę dużym, szerokim pokosem'), 2. 'trawa, zboże leżące wałem szerokości pokosu' (*baru iziet* 'skosić pokos do końca', *baru siet* 'związać zboże leżące w pokosie', *baru vest* 'przewodźć w koszeniu'), 3. 'linia, według której odbywa się rwanie lnu', 4. 'kupa, gromada, stado'. Izolowane, bez alternantów apofonicznych w porównywalnych znaczeniach. Przyjęte za Būgą (RR II, 294) objaśnienie mówi, że *bāras* jest derywatem na SO *bar-* od *beriu*, *beṛti* 'sypać, prosić' (por. *atbaraĩ* m.pl. lub *ātbaros* f.pl. 'poślad'). Znacz. etym. 'taka przestrzeń roli, którą można obsiać za jednym zachodem'. Por. BSW 31, LEW 34 n. — Nie jest jednak wykluczone, że *bāras* należy do innego pierwiastka niż *b^her- (*beriu*). Może ono reflektować formację na SO *b^horH-o- od zanikłego pwk. *bēr-C < pie. *b^herH- 'robić ostrym narzędziem' (zob. LIV² 80 oraz s.v. *bārti*), skąd 'ciąć, ścinać'. Krótkość w *bar-a-* można wytłumaczyć zanikiem laryngalnej w pozycji przed sufiksem samogłoskowym. Podobny wywód można zastosować do wyrazu *nūobara* 'runo' (zob.). — Drw. *barēlis* 'rząd' (LKŽ 'eilē'): *Nedaug to[je] daržinėje šieno: viename gale trys barēliai i kitame trys* 'Niewiele tego siana w stodole: w jednym końcu trzy «bareliai» i w drugim trzy', *pabarē* 'miejsce przy polu, gdzie się żnie' (*Rugiapjūty iš pabarės kiti ir naktį grįžta* 'W czasie żniw inni [niektórzy?] nawet nocą wracają z «pabarē»'). Cps. *bar(a)vedys* 'ten, kto przewodzi żęciu zboża, koszeniu trawy, rwaniu lnu' (por. *vēsti*).

baravykas 2 p.a. bot. 1. *tikrinis baravykas* 'prawdziwek, borowik, Boletus edulis', 2. *rudakepuris baravykas* 'podgrzybek brunatny, Boletus badius' — zapoż. ze stbłr. XVII w. *borovikъ*, *baravikъ*, błr. *baravik*, -á (SLA 39, Zs 9, LEW 35, ALEW 94n.). Stąd też łot. *baravika* (*barvika*, *bervika*). — Drw. *baravykynē* 'miejsce, gdzie rosną prawdziwki', cps. *baravykdantis* 'człowiek o słabych zębach' (por. *dantis*). Vb. denom. *baravykāuti* 'zbierać prawdziwki', *užsibaravykāuti* 'zarobić sobie zbieraniem grzybów (nie koniecznie prawdziwków)'. — Nazw. *Baravykas*. N.m. *Baravykai* 5x, *Baravykynē* 3x. N.rz. *Baravykinē*.

baravinkos, -ų 1 p.a. f.pl. gw. 1. 'pewna odmiana jesiennych jabłek', 2. bot. 'pomocnik baldaszkowy, Chimaphila umbellata' — zapoż. z ros. *borovinka* (zob. REW I, 109, ĘSBM 1, 307).

barbarisas 2 p.a. 'krzew berberys zwyczajny, Berberis vulgaris', też pl.t. *barbarisai*

⁶⁷ Por. w słowniku Juškeviča (I, 192): «gon, gony, polosa pokosa, pašni, vъ odinъ prijemъ obrabatyvajemaja; zajęcie w rozsypce pewnej przestrzeni w żęciu, rwaniu».

(*Barbarisai auga pakelėse ir patvoriuose* ‘Berberys rośnie przy drogach i pod płotami’) — zapoż. z ros. *barbaris*, błr. *barbarys* ‘berberys’ (zob. REW I, 54, ĖSBM 1, 312).

barborà I 2 p.a., gen.sg. *barbōros* gw. 1. ‘drewniany młot do wbijania pali’ (drw. *barbūtē* ts.), 2. ‘powróż służący do cumowania tratwy’, 3. ‘bicz z plecionego rzemienia, kańczug’ (war. *barboras* b.z.a.). Sławizm, który ma trzy źródła, por. 1° błr. gw. *barbára* ‘drąg używany przez flisaka do popychania tratwy’ (ĖSBM 1, 311: zapoż. z pol.), 2° stbłr. *barbara*, pol. gw. *barbara* ‘gruba i długa lina przy przewozach na rzekach’ (SGP I, 79⁶⁸, SW I, 97; nazwa przedmiotu pochodzi od imienia *Barbara*; św. *Barbara* to patronka żeglarzy i flisaków), 3° pol. XVIII w. *barbara* ‘bicz’ (por. Brückner 15: «nahajską *barbarą* bije Potocki»). Pominęte w POLŻ.

barborà II 2 p.a., gen.sg. *barbōros*; *bařbora* 1 p.a. gw. bot. ‘rabarbar, Rheum’ — zapoż. z błr. gw. *bárbara*, -y, to z niemorfologicznego skrócenia formy **rēbarbara*, **rabarbara* (← pol. przest. *rebarbara*, *rabarbara* ‘rabarbar’, por. Brückner 456), zob. ĖSBM 1, 311. Obcięcie początkowej sylaby przy zapożyczaniu ilustrują takie np. wyrazy, jak *lisapiēdas* i *verỹkai*. Osobno zob. *rabárbaras*.

bařbti, *barbiũ*, *barbiaũ* gw. ‘wydawać dźwięk, brzmieć, dzwonić, brzękać, szczekać; paplać, trajkotać’, *užbařbti* ‘zachrypnać’ — czasownik od osnowy *bar-b-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *bař-bař* o pukaniu w szybę, do drzwi. Paralele: *pařpti* ← *pař-pař*; *kvařkti* ← *kvar-kvar*. — Drw. *barbēnti* ‘stukać, pukać’, *barbēti*, *bařba* a. *bárba*, -*ėjo* ‘stukać, turkotać; zrzędzić, gderać; klepać pacierze (o żebrzącym)’, *užbarbēti* ‘pokryć się lodem (o szybie podczas silnego mrozu)’, *bárbinti* a. *bařbinti* ‘stukać, pukać, kołatać’, *bárbintis* ‘telepać się (chłopskim wozem po wyboistej drodze)’. Nomina: *bařbalas* ‘brzękadło, klekotka na szyi krowy’ (syn. *bařškalas*), c. ‘gadula’, *barbālius* c. ‘gadula, papla’. Neoosn. *barbal-*: *bařbaliuoti* a. *barbaliuoti* ‘brzękać, grzechotać; mamrotać; paplać, pleść’; z nieorganicznym -k-: *barbakliuoti* ‘mamrotać pod nosem’.

barbūkas 2 p.a. gw. 1. ‘biedronka, *Coccinella septempunctata*’, 2. przen. ‘małe dziecko’ — zapoż. z błr. gw. *barbúxa* (por. PZB 1, 169, ĖSBM 1, 312). Z obocznym sufiksem: *barbolýtē*, *barbūtē* ‘biedronka’. Bańkowski I, 41 jest zdania, że z *barbūtē* łączy się polski prowincjonalizm *berbec* – pieszczotliwie o dziecięciu (1861, z Wileńszczyzny).

barčią 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘kłoda z wydrążonym otworem dla roju, barć’ (war. *berčią*), 2. ‘dziupla z gniazdem pszczół’ — zapoż. z błr. gw. *bórcja*, -i ts. (PZB 1, 207), por. stbłr. *bortb* ‘barć’. Mylny jest wywód z pol. *barć* w LKŻ I, 656. — War. m. *barčiąs* 4 p.a.: *Pjovė tokias kalades ir darė barčiąs* ‘Rzneli takie kłody i robili barcie’.

bardišius, -*iaus* 2 p.a. 1. stlit. ‘topór bojowy z szerokim obosiecznym ostrzem, umocowanym na długim drzewcu, berdysz’ (SD¹ «halabarda»), 2. gw. ‘tępe narzędzie (kosa, siekiera, nóż)’. 3. gw. ‘ktoś nadmiernie wysoki, dryblas, drałal’ — zapoż. ze stbłr. *bardyšb*, *bardišb* (*berdišb*) ← pol. przest. *bardysz* (por. ros. *berdyš*, *bérdyš*, błr. *bjardýš*, jak też węg. *bárd* ‘topór ciesielski’, Bańkowski I, 41). War. *bartišius*: <*bartišius*> LEX ‘Hellepart’ [‘Hellebarde’]. Zob. SLA 39 i ALEW 95 (tu rozważa się źródło dolnoniemieckie, odpowiadające niderl. *bardezaan* m. ‘berdysz’).

bardokšėti, *bardókšiu*, *bardokšėjau* ‘trzaskać, łomotać, robić hałas’ — czasownik na -*ė-* od wykrz. *bardókš(t)* o upadku, spadnięciu, przewróceniu się (war. *bardýkšt*, *bardinkšt*). Z obocznym sufiksem: *bardakšóti* ts. ← **bardakš* (war. do *bardaškái*, *bardaškỹ*).

bařgas 4 p.a. stlit., gw. ‘pożyczka, kredyt’, *ant bargo imti* ‘wziąć na dług, na kredyt’ —

⁶⁸ Por. cytata: *Każda wicina zaopatrzona jest w dwie liny: grubszą, «barbarę» i cieńszą, tralówkę*.

zapoż. ze stblr. XVI w. *borgъ, borkgъ* (*reči... na borkgъ vzjatye*, HSBM 2, 147) ⇐ pol. przest. *borg/bórg*, *wziąć co na borg* (⇐ śrwn. *borg* m. ‘Anleihe’, zob. Bańkowski I, 71). War. f. *bargà* 2 p.a., *ant bařgos* ‘na kredyt’. Por. SLA 39, LEW 35, ALEW 95. Osobno zob. *būrgas*. — Vb. denom. *bargáuti* ‘pożyczać, brać co na kredyt’ (kalka z pol. przest. *borgować* ⇐ śrwn. *borgen*), *bařginti* a. *bařgyti* ‘dawać komu co na kredyt’, *bargúoti* ts.

bargžďáuti, *bargžďáunu*, *bargžďavaũ* gw. ‘obcować płciowo, spółkować’ [inaczej LKŽ: «ištvirkauti», ‘żyć rozpustnie’], por. *Ana ant nora ne tiktai su vyru sava, ale ir su kitais bargžďáuna* JU ‘Ona jak ma ochotę, to nie tylko z mężem swym, lecz i z innymi spółkuje’. Sekwencja *-rgžd-* pochodzi z perseweracyjnego udźwięcznienia *-rkšt-*, podobnie jak w *garğždas*, *šiurgšdūs* i *urgždŷnė*. Pierwotne **barkštauti* należało do serii onomatopeicznych czasowników, utworzonych od wykrz. *bárkšt*, *bařkšt* o pukaniu, stukaniu, brzęku, szczęku, turkocie i grzechocie (por. *bárkščioti* itp. s.v. *bařškėti*). Przenośne użycie lit. czasownika przypomina pol. pot. *puknąć ją* ‘o kobiecie: mieć z nią stosunek’: *pukać* ‘lekko stukać, kołatać’, przest. ‘hałasować’ (za onomatopeiczny uważa ten czasownik Bańkowski II, 964).

barilka 1 p.a. gw. ‘niewielka beczka do przewożenia piwa, miodu, wódki’ — zapoż. ze stblr. XVI w. *barilka*, *borilka*, por. błr. *baryłka*, *-i* ⇐ pol. *baryłka*. Zob. też LEW 35, ĖSBM 1, 320.

bārioti, *bāriaju*, *bāriajau* żm. 1. ‘karmić, żywić, tuczyć zwierzęta domowe’, 2. intr. ‘spoglądać nieprzyjaźnie, wrogo’ (*Akimis bārioja – rodos prarys*), *pribārioti* ‘nakarmić’, *pabārioti* ‘spojrzeć złym okiem’ (*Prieina, akim pabārioja ir eina sau*), refl. *bāriotis* ‘jeść ponad miarę, objadać się’ — zapoż. z łot. gw. *baruôt* (war. *baruôt*) ‘füttern, mästen’, refl. ‘sich mästen, sich nähren, weiden’ (ME I, 265). Niedokładnie w LKŽ: ‘z łot. *barôt*’. Brak w LEW.

barišius, *-iaus* 2 p.a. gw. ‘litkup, zapijanie wódki po dobitym targu, po zakupie konia, krowy’ — zapoż. ze stblr. *baryšъ, boryšъ*, błr. *baryš*, *-ú* ‘litkup; zysk’. Zob. Zs 9, 89, ĖSBM 1, 321 (brak w LEW). Por. ros. *baryš* ‘zysk’ (od XVIII w.), tu zapożyczone z osm.-tur. *barış* ‘zgoda; pokój’, krym.-tat. *baryš* ‘zysk, korzyść’ (zob. REW I, 58, Anikin 2, 238n., Stachowski 54n.). — Warianty: *baryšas*, *barjšius*, też pl.t. *barjšiai*, *barjščiai*, wsch.-lit. *boryšas* a. *boryšis* ZTŽ, *boryšius* LzŽ. Zob. też *magarjšcios*.

bárkanas 1 p.a. ‘włochata tkanina lniano-bawełniana’ — zapoż. ze stblr. XVI w. *barxanъ, borxanъ* ⇐ pol. *barchan* (⇐ stczes. *barchan*, *parchan* ⇐ stwn. *barchan(t)*, tu ze śrlac. *barrac(h)anus*, por. Rejzek 70, Bańkowski 32). Co do akutu por. zapoż. *bárža, kárdas* i *margas*. Polonizmem jest też ros. *barxan* b.z.a. (Anikin 2, 235).

barkūnas 2 p.a. bot. ‘nostrzyk, Melilotus’ (*Barkūnas geltonai žydi, skaniai kvepia, į taboką deda aną* JU ‘Nostrzyk ma żółte kwiaty, miły zapach, jest dodawany do tytoniu’) — zapoż. z błr. *barkún* (por. PzB 1, 170, ĖSBM 1, 315).

bařkšti, *bařkšta*, *bařško* gw. ‘o wczesnych roślinach: dojrzewać, dochodzić’ – pewnie onomatopeicznego pochodzenia, por. *bařkšti* s.v. *bařškėti*.

bařnis, *-io* 2 p.a. ‘kłótnia, sprzeczka’. War. *barnŷs*. Wtórne masculinum na *-ja-*, które wyparło stlit. femininum o temacie na *-i-*, por. *barnis*, *-iėš* f. 4 p.a. ‘kłótnia, zwada’. DP ‘swar, nieprzyjaźń, spory, zwady, roznice, rostyrki, spieranie’, SD¹ «hadrunek; krnąbrność» (syn. *paikystė*), «poswar» (syn. *vaidas*), «rostyrk», SD «hadrunek, spor» (syn. *nederme*), «swar, zwada, poswarek». Analiza: *bar-ni-*, dewerbalne abstractum od *bártis* ‘kłócić się’ (zob. *bárti*), z metatonią. Paralelna budowa w *ašnis*, *šlaunis*, *vilnis*. — Stlit. *bar-ni-* ma dokładny odpowiednik w psł. **borni*, *-ni* f., tj. w abstractum motywowanym czasownikiem **borti*, **borjō* ‘mocować się, walczyć’, por. scs. *branĭ* ‘bój, bitwa, walka’, sch. *brân* ‘walka’,

śłh. *brân* ‘obrona’, strus. *boronb* ‘walka, zmaganie się; przeszkoda’, ros. gw. *bóronb* ‘walka, przeszkoda’, *boronbá* ‘obrona’ (cerkiewizm *branb* ‘wymyślanie, ubliżanie, wyzwiska’), stczes. *brañ* ‘oreź, zbroja’, pol. *broń* ‘oreź, narzędzie walki’, < pbsł. *bar-ni- < pie. *b^hor-ni- (formacja na SO do *b^her- ‘robić ostrym narzędziem’). Zob. BSW 27, LEW 35n., ESJS 76, Boryś 40. — W staroliteńskim ukazują się war. *barnià* WP, PK i *barnẽ* BRB, BRP (gw. *bařmẽ*), należące do produktywnych odmian żeńskich, por. Ambrazas 1993, § 71. War. m. *bařnius*, *barniùs* ‘kłótnia’. — Neoosn. *barn-*: *barnikas* a. *barnykas* ‘kłótnik, Zänker’ w BRB <Ne buk barnikas> ‘Sey nicht zenkisch’; *barninỹkai* DP m.pl. ‘swarliwi’, *barninykas* SD «warchoł» (syn. *vaidinykas*), dziś *barniniņkas* ‘kłótnik’, *bařnius* ts.

barõnas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘baran, samiec owcy’, 2. ‘(piękna) skóra barania z kudłami’, 3. przen. ‘hebel z dwoma uchwytyami’ — zapoż. ze stbłr. *boranb*, *baranb*, por. błr. *barán*, -á (SLA 39, LEW 35; por. ĖSBM 1, 308). Zob. też *barankas*. — Drw. *barõnai* pl.t. ‘długi kozuch barani, baranica’ (por. *kailiniaĩ*, *kaž(i)ũkai*), *baroniëna* ‘baranina’, *baronuõtis* ‘ktoś odziany w kozuch barani’. — N.m. *Barõnai* 3x, *Baronẽliai* 3x.

barstỹti, *barstaĩ*, *barsciaĩ* ‘sypać, rozsypywać, posypywać (piaskiem)’, *kẽliq* *rõžemis* *barstỹti* ‘usłać drogę różami’, *sáujomis* *pĩnigus* *barstỹti* ‘szastać pieniędzmi’ (dosł. ‘rozrzucić garściami’). Odpowiednik łot. *bārstīt*, -u, -ĩju ‘posypywać, rozsypywać’. Cps. *išbarstau* SD «rospędzam, rozganiam, rospraszam, rozsypuię». Refl. *išsibarstỹti* 1. ‘rozproszyc się’, SD «rospierzchnąć się», 2. ‘poronić (o świni, owcy)’, 3. ‘roztrwonić (pieniądze, majątek)’. Analiza synchroniczna: *bar-sty-ti*, frq. na -sty- i SO *bar-* ⇐ *ber-*, por. *beřti* ‘sypać’. Analiza diachroniczna: *barst-y-ti*, caus. z suf. -y- i SP *barst-* od neopwk. *birst-*, por. *birsta* ‘sypie się, wysypuje się’ (zob. *birti*). Paralele: *markstỹti* ⇐ *miřkst(a)*; *tvārstyti* ⇐ *tvirst(a)*; *lankstỹti* ⇐ *liňkst(a)*. — Neoosn. *barst-*: *barstinėti* ‘po trochu posypywać, wysypywać’ (⇒ *barstiniaĩ* m.pl. ‘osypka, mąka grubo mielona, dawana jako pokarm zwierzętom domowym’). Nomina: *bařstalas* ‘mieszanka ziarna i grubo mielonej mąki jako pokarm dla zwierząt’ (⇒ *barstalĩnis* ‘o mące: do zasypywania karmy zwierzęcej’, vb. denom. *barstaliõti* ‘rozsypywać ziarno, mąkę’, war. *bařstaloti*), *barstũs* ‘który się sypie, rozprasza (m.in. o krótkim sianie)’, *išbarstos* f.pl. ‘pośląd’, *pabarstaĩ* (zob.). Por. łot. *bārstes* f.pl. ‘rozsypane zboże’, *bārstāļa* c. ‘kto wszystko rozsypuje, rozsiewa, wszystkim prószyc’, *izbārstas* f.pl. ‘coś rozsypanego’. — Neoosn. *barsty-* (⇐ *barstỹ-ti*): *barstỹklẽ* ‘słomiany kosz, z którego się wysiewa żyto’, *barstỹlai* m.pl. ‘osypka’ (syn. *bařstalas*), *barstỹtũvas* neol. ‘przryząd do rozsiewania’. — Neoosn. *bars-* (⇐ *bars-sty- albo SP/SO do *birs-* ⇐ *birsta*): *barsnõti*, np. *Paukščiãms javũ barsnõk* ‘Rozsyp ptakom (trochę) zboża’ (por. *gabsnõti*, *kapsnõti*).

barsũkas 2 p.a. ‘jaźwiec, borsuk, Meles meles, Meles taxus’ — zapoż. ze stbłr. *borsukb*, błr. *barsũk*, -á ⇐ ros. *barsũk*, *borsũk*, -á (tu zapożyczone z osm.-tur. *borsuk*, por. tur. *borsuq* ob. *porsuq*, tatar. *bursyq*), zob. REW I, 57, Anikin 2, 234, Stachowski 83n., ĖSBM 1, 318, ALEW 96. Wbrew LEW 35 wydaje się, że lit. akcent sufiksalny wyklucza pol. *borsuk* jako źródło (jest to rutenizm). War. *borsukas* CHB ⇐ błr. *barsũk*; z wtórną palataliacją osnowy: *barsiũkas*, *borsiũkas* (Zs 9, 92). Zob. też *opšrũs*. — Drw. *barsukinė* ‘torba z borsuczej skóry, noszona przez swata’. Proporcja analogiczna *asilũkas* : *ãsilas* = *barsũkas* : *x* wytworzyła neologizm *bařsas*, por. Niedermann 1956, 174, Urbutis 1978, 291, Kabařinskaitė 12. — N.m. *Barsũkai*, *Barsiũkai*, *Barsukinė* 8x. W nazwach terenowych *Barsũkai* itp. alternują z osnowami *Bursuk-* i *Bursiuk-* (zob. LvŽ I, 383, 633). *Bursuk-* przypomina tatar. *bursyq* (jak też bg. *bursũk* jako obocznic *borsũk*), zob. Anikin, l.c.).

bařščiai, -iũ 2 p.a. m.pl. 1. bot. ‘barszcz zwyczajny, Heracleum sphondylium’, 2. ‘zupa z czerwonych buraków, barszcz’, 3. ‘kiszone buraki wraz z kwasem’ — zapoż. ze stbłr. *borščb*, por. błr. *boršč*, *bařščũ* – nazwa rośliny i potrawy (SLA 39, LEW 35; por. ĖSBM 1,

372). War. *barždžiai*, -ių – zmienione na skutek adideacji do *barzdà* ‘broda’ (?); *barštis*, -ščio bot. ‘burak czerwony, Beta rubra’. SD: <barščiey> «barszcz, acanthus...», *barštis* «barszcz, acanthus», *tolygus barščiu* SD «barsczowy» (syn. *žalias*); z insercją k: *barškščiai*. Sławizmami są też łot. *bārksķes*, *bārķses*, *bārķši*, *barkšķi* (ME I, 274). — Drw. *barštīnē* ‘beczułka do kisenia buraków’, *barštīnykas* ‘garnek do gotowania barszczu’. Cps. *būlviabarščiai* ‘barszcz z kartoflami’ (por. *būlvēs*), *šaltibarščiai* (zob.), *žaliābarščiai* (zob. *žālias*). Por. też *palaidi barščiai* pot. ‘bałagan’.

barškēti, *bārška* (war. *barška*), *barškėjo* 1. ‘turkotać (o wozie), grzechotać, bębnić (o deszczu, gradzie uderzającym w szyby); szczekać zębami (z zimna, w gorączce)’, 2. przen. ‘trajkotać, paplać, pleść’ — czasownik na -ē-, utworzony od wykrz. *bārķšt*, *barķšt* m.in. o odgłosie pukania, kołatania, szczekania. Paralele: *braškēti*, *dardēti*, *tarškēti*. Z innymi sufiksami: *bārksčioti* ‘wydawać brzęki’ i *barķšti* ‘wieźć się z turkotem; o deszczu: bębnić’ (metateza *šk-V* > *kš-C*), *subarškēti* ‘zapukać do drzwi, w szybę’, *bārškinti* ‘pukać, uderzać (palcami o stół), opukiwać (pacjenta)’, *pabārškinti į duris* ‘zapukać do drzwi’. Zob. też *bargždauti* < *barkštauti. — Drw. *barškalas* a. *bārškalas* ‘brzękadło, kołatka na szyi krowy’ (syn. *barbalas*), też c. ‘papla, pleciuga’, *barškata* c. ‘gadatliwy człowiek’ (por. *blāzgata*, *sūrgata*), *barškesjys* ‘szczęk, turkot’ (por. *braškesjys* ‘trzask, chrzęst’), *barškūlis* a. *barškūtis* ‘dzwonek lub kołatka na szyi pasących się zwierząt’ (zapoż. litewskie w błr. gw. *barškūlb*, por. PzB 1, 172). — Neoosn. *barškėj-*: *barškėjimas šarvų* SD «chrzęst, crepitus armorum» [‘szczęk oręża’].

bārta 1 p.a., *bartà* 4 p.a. gw. ‘siekiera o szerokim ostrzu’ (syn. *skliūtas*), por. *Bārta mietams tašyti yra geriau, kaip kitas kirvis* ‘Barta lepiej nadaje się do obciosowywania pali niż inna siekiera’. Zapożyczenie, ale dwuznaczne. Może pochodzić bądź ze stbłr. *barta*, *barda* ‘topór, halabarda’ (*Sėčivo: Barta, topor̃, sokira*, HSBM 1, 198) ⇐ pol. przest. *barta*, *barda* ‘rodzaj siekiery o szerokim ostrzu, topór’ (germanizm, zob. Sw I, 100, POLŽ 227), bądź też z prus.-niem. *barte* ‘Beil’ (GL 29). — War. z neosuf. -stva: *barstvā* ‘siekiera ze szczeliną służącą do wyciągania gwoździ’ (por. zakończenie w *brastvā*, *brąstvā*, *ląstvā*). — Z innym wokalizmem: *bortà* 2 p.a. ‘barta’, drw. *bortūkē* ‘siekierka do żłobienia koryt’ (syn. *vedegā*).

bartà 4 p.a. gw. 1. ‘w stodole: ścianka oddzielająca sásiek od boiska, klepiska’ (*Rugij jie tik ligi bartōs teprivežē* ‘Zboża przywieźli na razie tylko [tyle, ile sięga] do barta’), 2. ‘burta łodzi’, 3. ‘skraj łóżka’, 4. ‘bariera mostu’ — zapoż. z prus.-niem., śrdn. *bōrt* m.f. (GL 29, LEW 35), por. nwn. *Bord* m. ‘brzeg, skraj; burta łodzi, statku; pokład’.

bārti, prs. *barù* (war. *bariù*), prt. *bariaũ* (war. *baraũ*, *bóriau*) ‘ganić, łąjać kogo, wymyślać komu’, DP *barti* ‘strofować, karać, gromić, fukać’. SD *baru* «fukam; gromię kogo; strofuję o co kogo». Cps. *išbārti* DP ‘pokarać, zgromić’, *nubārti* ‘zwymyślać’, *subārti* ‘sfukać, pogderać; zwymyślać, złajać’, *subaru* SD¹ «sfukam» (syn. *sujudu*, *sunieku*). Refl. *bārtis* ‘sprzeczać się, kłócić się’, *baruosi* SD «sprzeczam się, swarzę się, wadzę się, hadrunkuie», *pasibārti* a. *susibārti* ‘pokłócić się’ (*Susiēdai pazbóre ir neūtarija su saimi* LZŽ ‘Sąsiedzi pokłócili się i nie rozmawiają ze sobą’). Odpowiednik łot. *bārt*, *baŗu*, *bāru* ‘łąjać, besztuć, wymyślać’. Podobny paradygmat zdarza się w gwarach lit.: *bārti*, *bariù*, *baraũ* (por. gw. prt. *malaũ* do *mālti*). Czasownik quasiprymarny. Wokalizm *a* w powiązaniu z formacją praesens na -ja- w łotewskim i słowiańskim przemawiają na rzecz pierwotnego iteratywu na SO: *bariù, *barýti ⇐ *b^horH-eje-, urobionego od pwk. pie. *b^herH- ‘robić ostrym narzędziem’. Paralele: lit. *kalù* zam. *kaliu (por. łot. *kaļu*); *kasù* zam. *kasiu (por. łot. *kašu*); *malù* zam. *maliu (por. łot. *maļu*). Interpretacja ta nawiązuje do ujęcia Stanga 1942, 39n., 106n. Inaczej Liv² 80, który widzi w *barù* refleks prs. reduplikowanego na SO pie. *b^hé-b^horH-. Por. SE łac. *feriō*, -īre ‘bić, uderzać, razić, kłuć, dotykać, ciąć, rozbijać; ugodzić (mieczem, siekierą), ranić, zabić; tłoczyć, kuć, wybijać’, wed. *bhr̥nāti* ‘grozi, lży’. —

Również w słowiańskim brak jest refleksów SE. I tam ukazuje się formacja quasiprymarna na SO, por. scs. *borjō, brati* ‘bić się, zmagać się, walczyć’, *pobрати* ‘zetrzeć się w boju’, ros. *borjú, boróť* ‘przemagać w zapasach, pokonywać w walce’, refl. *borjúś, boróťsja* ‘mocować się, walczyć’, pol. gw. *bróc się* ‘iść w zapasy, walczyć’. Nawiązanie w łac. *forō, -āre* ‘wiercić, przewiercać, przebijać’ < *foraie- < pie. *b^horH-je- (de Vaan 235n.) oraz w germ. *barjan- ‘walczyć’, stisl. *berja* ‘bić, uderzać’, stwn. *berjan* ‘bić, walić, tłuc’. Zob. BSW 27, LEW 35n., ALEW 96n., Boryś 40, Derksen 2008, 57n., Kroonen 53. — Postverbalia: *barļjvas* ‘kłótlivy, swarliwy’: *Kas liūbija bartis, tas barļjvas* JU ‘Kto lubi się kłócić, jest «barlyvas»’ (neosuf. -lyv-), *bařnas* ‘gniewny, zły’ (*nebarnus* SD «niesporny»), *bařnis* (zob.), *barimas* SD¹ «łaianie» (syn. *lojojimas*), *bársenos* KRŽ f.pl. ‘kłótnia’, *bártinas* ‘zły, niedobry’ (znaczn. etym. ‘zasługujący na naganę, naganny’), *bartjñes* f.pl. ‘kłótnia’ (neosuf. -tyn-, por. *muštjñes, peštjñes*), *barūnas* ‘kłótlivy, swarliwy człowiek’ (*Toks barūnas, ir nenusibosta jam bartis*), *barus* SD «fukliwy» [‘srogi, opryskliwy, gniewny’, SPXVI] (syn. *judus*), *ižbartas* SD «zhukany», *núobara* ‘zganienie, przygana’, *subarnūs* ‘swarliwy, kłótlivy’ ⇐ *susibárti* (od tego drw. wsteczne deprefigowane: *barnūs, bařnas* ts.). — Niewykluczone, że formacją nominalną na SZ *bur-* ⇐ *ber-/bar- jest tu sb. *burnà* 3 p.a. ‘usta; twarz’ (zob.).

bartis f. 4 p.a., *bařtis* m. 2 p.a., *bartjys* 4 p.a. gw. ‘uschłe, spróchniałe drzewo z gniazdem pszczół’ — zapoż. z błr. *borcb, -i*. — Drw. *bařtnykas* ‘bartnik’ ⇐ błr. *bórtnik, -a*.

barvā 4 p.a., *bārva* 1 p.a. 1. ‘barwa, kolor tkaniny, czapki, wełny’, 2. ‘kolor w kartach’, 3. pl.t. *bařvos* ‘ubiór jednolitej barwy, garnitur’ (*Vestuvíninkai apsirengė naujomis barvomis* ‘Weselnicy ubrali się w nowe garnitury’), stlit. *borvā* 4 p.a. (DP) — zapoż. ze stbłr. XVI w. *barva* ‘kolor tkaniny; ubiór z kosztownej tkaniny; uniform, liberia’, por. błr. *bārva, -y* ⇐ pol. *barwa* (⇐ stczes. *barva* ⇐ śrwn. *varwe* f.). Por. LEW 36, ALEW 273, POLŽ 228. Forma pl.t. *bařvos* ‘ubiór jednolitej barwy’ — stoi w związku z pol. *barwy* m.in. ‘umundurowanie, uniform’ (por. *Oddział w barwach Radziwiłłów*, MSJP), też o ‘liberii, ubiorze dla służby’. War. z anaptyktycznym *a*: *bārava* 1 p.a. ‘rodzaj, gatunek sukna, nici’ (*Tie visi siūlai vienos baravos* ‘Wszystkie te nici są jednego gatunku’), por. *Maskavā, kǎzalas* (LD § 150). — War. *bórma* ‘Farbe’ (LEW 52; brak w LKŽ) oddaje formę stbłr. *barma, borma* ‘barwa’ (HSBM). Osobno zob. *farba* i *kvorbā*.

barvička stlit. ‘szminka’: *pirgdama zerkolus... brindas, barvičkas* MOP ‘kupując zwierciadłko, ... bryndy [błyskotki], barwiczki’ — zapoż. z pol. *barwiczka* (*barwica*) przest. ‘kosmetyk do malowania twarzy, bielidło, blansz a. róż, rumienidło’ (Sw I, 101). Zob. też SLA 39, LEW 36, ALEW 273 (s.v. *farba*), POLŽ 28. LKŽ i POLŽ piszą ze znakiem akcentowym: *barvička* (na jakiej podstawie?).

barzdā 4 p.a. 1. ‘zarost na dolnej części twarzy, na brodzie’, 2. ‘dolna część twarzy, broda’ (syn. *smākras*), 3. ‘obwisłe płatki skóry pod szczękami koguta, tzw. dzwonki, pucki’ (syn. *burzdūklai, makabārdai*), 4. ‘pióro klucza’, 5. *bařzdos* pl.t. ‘kiełki na cebuli lub kartoflu’, 6. ‘przedmiot przypominający brodę’. War. gw. *barzā* (*rzd* > *rz*). Odpowiedniki łot. *bārda* ‘broda’ oraz scs. *brada* ‘broda’ (sch. *brāda*, ros. *borodá*, czes. *brada*, pol. *broda*) wskazują jednoznacznie na prototyp bałto-słowiański *bardā, nie zaś *barzdā (zob. BSW 27; Derksen 2008, 55: *bordā?). Por. też łac. *barba* ‘broda’ (zam. *forba) < pie. *b^hard^h-eh₂-⁶⁹. Wydaje się, że refleks *barzdā*, który wyróżnia się grupą -zd- na miejscu -d-, da się wyjaśnić stosunkami intralitevskimi. Za punkt wyjścia weźmiemy denominatywny pdg. *bařsti*,

⁶⁹ Germański pokazuje formę rodzaju męskiego: stwn. *bart*, ags. *beard* ‘broda’, stnord. *barð* ‘róg, skraj’ < pgerm. *barda- < pie. *b^horzd^h-o- (Kroonen 54). — Zakończenie -us w stpr. *bordus* EV ‘broda, Bart’ może być objawem dostosowania stpr. formy do męskiego rodzaju odpowiednika niemieckiego. Inaczej PKEŽ 1, 151: *bordus* ma być błędem pisownianym zam. <bordo>.

barstù, *sùbarzdau* ‘obraszać brodą, obrastać włosami na brodzie’. Grupę -zd- w formie praeteriti °*barzdau* można objaśnić w powiązaniu z praesens na -st-, które urobiono od rzeczownika o postaci **barda* ‘broda’. Praforma **bard-stu* wydała przypuszczalnie dwa kontynuanty fonetyczne: 1° **bart-stu* > **barsstu* i w końcu **barstu* jak w świadectwie gw. *barstù* przy inf. *bařsti* (por. GJL II, § 538), 2° **barstu* > **barzdu*, a to na skutek perseweracyjnego udźwięcznienia ze strony resonantu, *rst* > *rzd* (paralele: *brunstù* > *brunzdù*; *spùrstu* > *spùrzdu*; *drumstýti* > *drumzdýti*). Refleks **barzdù* dał najpierw osnowę odnowionej formie prt. °*barzdau* (zamiast **bardau*), po czym uległ dominacji wariantu *barstù* i zanikł. Skutkiem takiego rozwoju jest nieregularny dytematyzm *barst-/barzd-*. Wiele przemawia za tym, że *barzdà* jest neologizmem powstałym drogą przekształcenia rzecz. **barda* pod naciskiem vb. denominativum **barzdù*, *sùbarzdau*. — Inne objaśnienia *barzdà* podają ŻD 99 (**bard-dā-*; wątpliwy suf. -*dā-*) i LEW 36 (tu sekwencję lit. -*rzd-* porównano z wed. -*rst-* w *bhr̥stī-* f. ‘ostrzy koniec, szpic’; to porównanie traci jednak na ważności w świetle nowej etymologii wedyckiego wyrazu w EWAIA II, 273: ma to być derywat od pwk. **bhraś-* ‘ostrzyć’). PKEŻ 1, 151 zakładał kontaminację formy plit. **bardā* z bałtyckim odpowiednikiem wyrazu psł. **borzda* ‘bruzda, podłużny rowek w ziemi’ (wątpliwe, bo jaki miałby być motyw dla takiej kontaminacji?). W końcu por. rekonstrukcję pie. **b^har(s)d^h-o/eh₂-* w NIL 4 (gdzie segment -s- nie został uzasadniony). Zob. też ALEW 97. — Drw. *bařždē* bot. ‘mech zwojek, Barbula’, *barzdylà* ‘brodacze’ (gw. *barzylà*, war. *barzylas* CGL), *barzdótas* a. *barzótas* ‘brodaty’, *barzdôtēs* f.pl. ‘odmiana ziemniaków o długich korzeniach’, *barzdùkas* ‘gnom, karzeł podziemia’, *bařždžiai* m.pl. bot. ‘barszcz zwyczajny, Heracleum sphondylium’ (przekształcone z *bařščiai* ‘barszcz’ na skutek adideacji), *barzdžiukas* bot. ‘skrzyp, Equisetum’ (⇒ błr. gw. *barzdžúk*, PzB 1, 170, Laučjute 62), *bařždžius* ‘brodacze’ (m.in. SD), *bebařzdis* ‘nie mający brody, zarostu’, SD «gołowas, młodzik». Cps. *barzdāplaukis* ‘włos z brody’ (por. *plāukas*), *barzdaskutys* ‘golibroda, fryzjer’ (por. *skūsti*), *bařzdsutis* a. -*skutys* ‘brzytwa’, DP <*bārskutis*> ts. (por. *skūsti*). Osobno zob. *makabārdai*. Vb. denom. *apibarzdēti* a. *apibarzdýti* ‘zarosnąć brodą’, *bařzti*, *barztù*, *barzdaũ* ‘obraszać włosami, brodą’, ⇒ *apibarzdēs jaunikaitis* ‘brodaty młodzieniec’, *subarzdēs vyras* ‘brodaty mężczyzna’. — Nazw. *Barzdà* (⇒ pol. *Barzdo*), *Barzà*, *Barzdys*, *Bařzdis*, *Bařzdžius*, patron. *Barzdaitis*, *Barzdēvičius*, *Barzdōnis*, *Barzūnas* b.z.a. N.m. *Barzdaĩ*, *Barzdžiaĩ* 4x, *Bebařzdžiai*.

bárža 1 p.a. ‘barka towarowa używana na Niemnie’ — zapoż. z ros. *bárža*, -y ‘barka wiosłowa; barka towarowa bez żagla i wiosł, ciągnięta przez parowiec’ (⇐ ang. *barge*, fr. *barge*, por. śląc. *barca*, Anikin 2, 217). Co do akutu por. zapoż. *mārgas*, *skārbas*, *tārka*.

basanyčia adv. gw. ‘boso, na gołe nogi (obuwać się)’. War. *basenyčia*, *basanyčiom*. Formacja dwuznaczna. Pierwsza analiza: *basan-yčia*, drw. o charakterze pierwotnie żartobliwym, urobiony od neosnowy wyabstrahowanej z *basanāgis*, -ē ‘o koniu: niepodkuty, na miękkich kopytach’. Chodzi tu o zreinterpretowanie złożenia, *basan-agis*, na drw. sufiksalny na -*agis* (por. *melāgis*), i dołączenie neosuf. -*yčia* (por. *motnyčia* od *motniā*). Paralela: cps. *šila-gėlė* ⇒ *šilag-ėlė* ⇒ *šilag-à*. Druga, mniej prawdopodobna, analiza to *bas-anyčia*, por. osnowę w *bāsas* ‘bosy, bosonogi’ i neosuf. -*anyčia*, który można było wyodrębnić w takiej opozycji jak np. *jupanyčia* : *jupà*.

bāsas, -à 4 p.a. 1. ‘bosy, bosonogi’ (łot. *bass* ts.), 2. ‘niepodkuty – o koniu, o saniach’ — wyraz spokrewniony z psł. **bosū* ‘bosy’ (strus. *bosū*, ros. *bos*, *bosój* ‘bosonogi’, pol. *bosy*) oraz stisl. *berr* ‘obnażony, goły; o koniu: nieosiodłany; o słowach: jasny, wyraźny’, stwn. *bar* ‘nieokryty, goły, ubogi, prosty, czysty’ (*bara-fuozī* ‘bosonogi’), ang. *bare* ‘goły’, < pgerm. **baza-* ‘entblōßt’ (zob. Heidemanns 1993, 121). Formacja dewerbalna na SO, pie. **b^hos-o-* ‘obnażony, оголоcony’, znacz. etym. ‘zeskrobany, starty’. Por. pwk. **b^hes-* 1.

‘ściierać, zamiatać’: stwn. *besmo* m. ‘miotła’; 2. ‘rozcierać w zębach, żuć’: wed. *bábhasti* ‘żuże, przeżuwa’. Zob. BSW 28, LIV² 82, LEW 36, NIL 34n., ALEW 97n. Por. *basanyčia*. — Drw. *basatà* ‘brak obuwia’ (⇒ *basatukas* ‘całkiem bosy’), *bāsius* ‘bosonogi; biedak’, *basūtēs* f.pl. ‘damskie obuwie z otwartą piętą; sandały’. Cps. *basakōjis* ‘bosonogi; niepodkutyy’ (por. *kója*), *basamīnčia* adv. ‘(obuć się) na gołe nogi, bez onuc, skarpet, pończoch’ (por. *įsiminti* s.v. *minti*), war. *basamīndis*, *basamiñdžio* adv. ‘na gołą nogę’ (udźwięcznienie *nt* > *nd*, por. *kandābyti*, *rāndas*), też *basamýna* (DVŽ I, 53), *basanāgis* ‘o koniu: niepodkutyy, na miękkich kopytach’ (zob. *nagà*), *basaučiaĩ* adv. ‘na gołą nogę’ (od **basautis* ⇐ **bas-autas*, por. *aũti*), *basnirta* a. -*nirčia* adv. ‘na bosc nogi’, war. *besnirta*, war. zdysymilowane: *basmirta*, *basmirda* (por. *įsinirti* ‘wsunąć nogi w drewniaki, chodaki’); war. *basnirtas* a. *basnirčias*; *bāsspiras* (por. *įsispirti* ‘wsunąć nogi w drewniaki’). Vb. denom. 1. *basėti*: *nubasėti*, -ju, -jau ‘zużyć obuwie i zostać bosym’, 2. *basinėti*, -ju, -jau ‘chodzić boso’, 3. *bāsintis*: *nusibāsinti* ‘rozzuwać się’.

basedlā 2 p.a., gen.sg. *basēdlōs* gw. ‘instrument smyczkowy używany w kapeli ludowej, tzw. basy’ — z udźwięcznienia *tl* > *dl* w **basetla*, co było wariantem formy *basetliā*, zapożyczonej z pol. *basetla*, -i (⇐ nwn. *Bassettel* n. ‘kontrabas’ ⇐ włos. *bassetto*, zob. POLŽ 229). Por. białoruski polonizm *basėtlja* (gw.).

baslŷs 4 p.a., *bāslis* 2 p.a., -io 1. ‘kół, zaostzony na końcu kawał drewna, pal, kół w płocie’ (*Besk baslŷ, baslŷk basliūs, smeik mietus* JU ‘Wbijaj kół, koły, pale’. *Sukalė basliūs, tvers tvorą* ‘Wbił koły, będzie stawiał płot’), 2. ‘żerdź, tyka’. SD «kół» (syn. *tuinas*) — dewerbalna formacja z suf. -*lja-* od neopwk. *bas-*, na SO do *bes-* ⇐ *bėsti* ‘kłuć, wtykać’, por. *įbėsti* ‘wetknąć (kołek w ziemię), wbić (pal)’. Paralele: *kaslŷs* ⇐ *kāsti*; *kvielŷs* ⇐ *kviēsti* i *piršlŷs* ⇐ *piršti*. W sprawie SO w neopierwiastku na -s- por. *bastŷti* oraz *krams-* ⇐ *krims-* w *kramslŷs* i *smars-* ⇐ *smirs-* w *smārsas*. Ambrazas 1993, 191 umieszcza *baslŷs* w rubryce sufiksu -*slys*, z czego wniosek, że suponuje praformę **bad-slys*. Trzeba jednak pamiętać, że -*slys* jest neosufiksem, więc jako taki nie może pociągać za sobą apofonii. Pominęte w GJL II i ŽD. — Vb. denom. *bāslŷti* ‘wbijać koły, pale’, *pribāslŷti*: *pribāslŷijo* ‘zbił kogo kołkiem’, war. *nu-*, *pribasliūoti*.

bastŷti, *bastāũ*, *basčiaũ* ‘wtykać tyki, wbijać kołki, słupy, pale’, refl. *bastŷtis* ‘tułać się, włóczyć się bez zajęcia’ (ZTŽ *baistŷtis*) — frequentativum o budowie **bas-sty-*, gdzie *bas-* jest SO od neopwk. *bes-* jak w *bėsti* m.in. ‘wtykać, wbijać kół’. Por. apofonię w *mastŷti* ⇐ *mėsti*; *spāstyti* ⇐ *spėsti*; *sprāstyti* ⇐ *sprėsti*, która nie różni się od *lakstŷti* ⇐ *lėkti* lub *dangstŷtis* ⇐ *deñgti*. War. z insercją *k*: *bakstŷtis* (zob.). Odpowiednik łot. *bastīt* ‘wyrzucać, wykluczać’, też z insercją *k*: *bakstīt* ‘dłubać w czym’. — Neoosn. *bas-*: *bāstelēti* ‘kolnąć, lekko ubóść; zastukać kijem’, *bastinėti* ‘kłuć po trochu, bóść lekko (o krowach)’, *bastinėtis* ‘objąć się’, nomina: *bastūnas* ‘obibok, włóczęga’ (por. *lakstūnas* ⇐ *lakstŷti*), stlit. *pabastūnas* BRB ‘włóczęga, wagabunda’ (por. n.m. *Bastūnai* 2x), *bastuōklis* ‘koczownik’. Tu też wykrz. *bāst*, *bāst* o mocnym uderzeniu czymś ostrym (rogiem, łopatą). — Neoosn. *basč-* (⇐ *basčiaũ*): *basčioti* ‘kłuć po trochu’, nomen: *basčiuũvā* ‘obibok, włóczęga’, z rzadkim suf. -*ũv-* (*Bastēs, bastēs, ē ant galo atsibastē par mus itas basčiuũvā* ‘Tułał się, tułał, aż w końcu dowlekl się do nas ten włóczęga’). — Reanaliza *bas-* + *-čioti*, uwarunkowana odniesieniem iteratywu do czas. prymarnego *bēs(ti)*, z jednej strony umożliwiła emancypację neosuf. -*čio-* (por. neol. *besčioti* ‘kłuć po trochu’; poza tym: *dvėsčioti*, *dribčioti*, *stabčioti* itp.), z drugiej strony usamodzielniała neoosnowę *bas-*, o czym świadczy neol. *basnōti* ‘bóść rogiem; szturchać łokciem’ (inaczej ŽD 511: autor milcząco zakłada praformę **bad-sno-*). NB. Równoznaczne z *basnōti* formy *baksnōti* i *bakšnōti* nie są wariantami do *bas-* z insercją *k*, lecz derywatami od wykrzykników *bākst* (zob. *bāstelēti*) i *bākšt* (zob. *bakstŷti*).

bašlikas 2 p.a., *bāšlikas* 1 p.a. gw. ‘rodzaj ciepłego kaptura o długich patkach do

zawijazowania dokoła szyi' (*Šiandien labai pusto, užsidėk bašliką* 'Dzisiaj bardzo wieje, włóż baszłyk') — zapoż. z błr., ros. *bašlyk*, -á (← tur. *başlık* 'rodzaj nakrycia głowy', osm.-tur. *başlık*), por. ZS 9, REW I, 65, Anikin 2, 310n., Stachowski 62.

bašmākas 2 p.a. 'lichy but', zwykle pl. *bašmākai* — zapoż. z błr. *bašmák*, ros. *bašmák* 'trzewik, but', por. stbłr. XVI w. *bačmakgъ*, *bačmagъ*. Wyraz orientalny, por. tatar. *bašmaq*, tur. *bašmaq* (Anikin 2, 311n.).

batarėika 1 p.a., *batareikà* 2 p.a. pot. 'latarka na baterię (ręczna, kieszonkowa)', war. *batarėikė* — zapoż. błr. *batarėjka*, -i ← ros. *batarėjka* (od *batarėja*, -i 'bateria'). Brak w LKŻ.

bātas 2 p.a., zwykle pl. *bātai* 'buty, obuwie' — zapoż. z błr. *bot*, -a, pl. *bóty*, -aũ, por. stbłr. *bot*, *boty* (SLA 39, LEW 36, ĖSBM 1, 372). Por. *čebātas*, *čeverỹkas*. — Drw. *batuótas* 'w butach, obuty', cps. *batlaižỹs* 'lizus' (por. *laižỹti*), *bātraištis* 'sznurowadło' (por. *raištis*), *batsiuvỹs* 'szewc' (por. *siũti*), od tego decompositum *bāčius* ts. (paralela: *riņčius* ← *riņčvynis*). Vb. denom. *apibatũoti* 'obuć nogi; kupić komu buty'.

batis, -čio b.z.a. przest., gw. 'ojciec, ojczulek, wuj; przyjaciel' — ukazuje się tylko w dajnach, w wezwaniu kierowanym przez kawalera do ojca panny, por. *Ai bati, bati, batuži mano, perleisk man tavo mergytę!* 'Ojcie, ojcie, ojczulku mój, odstęp mi swą córeczkę!'. Analiza: *bat-is*, prawdopodobnie derywat wsteczny od zdrobnień w rodzaju *bat-ũž-is*, *bat-ũk-as* 'ojczulek', które transponowały słowotwórczo stbłr. *bat-ьko* (*batko*), błr. *báčьka*, -i 'ojciec w stosunku do jego dzieci, tata' (war. *bácja*). Por. ros. *bátьko*, *bátьka* (*bátja*). Zob. też *bočią*. Mylnie LEW 36: *batis* ma być skrótem hipokorystycznym od *brólis* 'brat'.

batvĩnis, -io 2 p.a. gw. 'boćwina, Beta vulgaris, odmiana buraka uprawiana dla korzenia i liści' — zapoż. ze stbłr. *botvinьe*, *botьvinne*, por. błr. *bacvĩnne*, -nja 'liście buraków; gotowana kapusta; barszcz' (por. ZS 8, ĖSBM 1, 328; nieco inaczej LEW 36). Stąd też łot. *batviņi* m.pl. 'boćwina'. — Drw. *batvĩniai* m.pl. 'kwas z boćwiny, zupa na nim gotowana, boćwinka'. — N.m. *Batvĩniškės* 2x.

baũ ptk. pytajna stlit., gw. 'czy; czy to, czy też': *Bau aš tau nesakiau?* 'Czy to (też) ja ci nie mówiłem?'. *Bau tiki ing Dievą Tėvą?* MŻ 109₅ 'Czy wierzysz w Boga Ojca?' War. *biau*: *Biau maki paterį bylati?* MŻ 10₂₁ 'Czy umiesz zmówić pacierz?' — Jak war. apofoniczny wygląda stlit. *bu*, por. *Bu girdi* DP 65₂₁ 'A słyszysz'. *Bu dera subatoje ižgydyt* DP 339₁₁ 'Jeśli się godzi w Sobotę uzdrawiać'. Tu też wsch.-lit. *bũ*, np. *Nuveik ir pasižiūrėk, bu yra* 'Pójdź i zobacz, czy [on] jest'. *Bũ tu ten ir buvai?* 'Czy ty tam rzeczywiście byłeś?' Pochodzenie tych partykuł jest wciąż przedmiotem dyskusji, zob. Hermann 1926, 305, 341n., GJL III, § 801, LEW 37, ALEW 143.

baũbas 4 p.a. 1. 'to, co budzi strach, straszydło' (*Vaikus gąsdina baubu* 'Straszą dzieci «baubasem»'), 2. 'wzbudzony w kimś lęk, postrach' — war. fonetyczny rzadkiego wyrazu *baũgas* ts., należącego jako sb. postverbale do czas. *bauginti* 'wzbudzać w kim strach, przerażać kogo'. War. f. *baubà*. Por. *babaũšis*, *bũbas* II, jak też *maũmas*. — Drw. *baũbinas* 'straszydło' (*Vaikai, baũbinas ateina* 'Dzieci! Idzie «baubinas»'). Vb. denom. *baũbinti* 'straszyć dziecko «baubasem»' i w ogóle 'straszyć'.

báubėti, *báubėja*, *báubėjo* (war. akc. *baũbėti*) gw. 1. 'chwycić, wzmacniać się — o mrozie; pokrywać się lodem — o szybie w oknie', 2. 'puchnąć, brzęknąć, wzbierać, narywać — o wrzodzie', 3. 'rosnąć, przybierać na ciele' — derywat na -ė- od osnowy *bau-b-* z powtórzonego wykrzyknika, podobnie jak *baũbti*.

baũbti, *baubiũ*, *baubiaũ* 1. 'buczeć, ryczeć — o wołach' (syn. *maũmti*), 2. 'bąkać, wydawać głos podobny do głosu ptaka bąka'. SD: *baubiu* «bąkam» (syn. *bũbiju*), «beczeć,

bekam», *atbaubiu* «odryknąć»; odpowiednik łot. *baubt* ‘ryczeć’ — czasownik o osnowie *bau-b-*, wywodzącej się od powtórnego wykrz. *baũ-baũ*: *Baũ baũ baubia jaučias* ‘«Bau bau» ryczy wół’ (paralele s.v. *bēbti* ⇐ *bē-bē*). Z innymi sufiksami: *báubčioti* ‘ryczeć od czasu do czasu, porykiwać’, *baubēnti* ‘ryczeć; powodować ryk, drażnić wołu’, *baubóti* ‘ryczeć; głośno płakać; raczkować — o dziecku; szastać pieniędzmi’, *baũbterēti*: SD <baubteret> «zaryczeć, zaryczał... etc. wół». — Drw. *baubinas* SD «beczenie, bek» (syn. *maumimas*, *jaučio bliūvis*), *baublỹs* 4 p.a. ‘ptak bąk, *Botaurus stellaris*’ (por. *kranklỹs* ⇐ *krañkti*), ⇒ *baublỹnė* ‘miejsce, gdzie trzymają się bąki’. Nazw. *Baublỹs*. N.m. *Baubliaĩ* 7x, *Baũbliškiai*. — War. monoftongiczny: *bũbti* (zob.).

baudà 4 p.a. 1. ‘kara pieniężna, grzywna, mandat’ (syn. *núobauda*), 2. ‘lanie, ciągi’ (war. *pabaudà*) — wtórne sb. simplex wynikłe z deprefigowania abstraktów *núobauda* i *pabaudà*, pochodzących od czas. złożonych *nubaũsti*, *pabaũsti* (zob. *baũsti*). — Drw. *baudaĩs* (zob.), *baudimas* SD «katowanie» [‘torturowanie, męczenie, fizyczne znęcanie się’, SPXVI], *baudinỹs* neol. ‘rzut karny (w meczu piłkarskim)’, *baũdžiava* (zob.). cps. *savabaũdis* ‘swawolny, nie liczący się z innymi; samodzielny, niezawisły’ (por. *sãvas*).

baudaĩs adv. żm. w zwrotach z czas. *nueĩti* ‘pójść’ i *išeĩti* ‘wyjść’ przysłówek ten oznacza ‘(pójść) na marne’, ‘(skończyć się) niczym’, np. *Man išėjo baudaĩs tų ausų gydymas* ‘Na nic mi się zdało to leczenie uszu’. Należy do sb. *baudà* ‘kara, ciągi’ (zob.). Znacz. etym. ‘(skończyło się) karą’? Por. bliskoznaczne *káislais*.

báudinti, *báudinu*, *báudinau* gw. ‘pobudzać, zachęcać, namawiać, poduszczać; przynaglać, popędzać’. War. *baũdinti*, *baudinti*, *báudyti*. Formy te wywodzą się z pierwotnego pdg. **baudžiũ*, **baudžiaũ*, **baudyti* (*pie. **b^houd^h-éje-*). Było to causativum na SO *baud-* ⇐ *bud-* w stosunku do vb. ingressivum *bundũ*, *bũsti* ‘budzić się ze snu, ocucać się’ oraz względem vb. durativum *budėti* ‘nie spać, być czujnym’ (por. ALEW 99n.). Akut metatoniczny, zob. Derksen 1996, 310n. Po ukształtowaniu się quasiprymarnego pdg. *baudžiũ*, *baũsti* (zob.) formacja **baudyti* (wraz z jej wariantem na *-in-*) przybrała funkcję iteratiwu do *baũsti*, mianowicie w znac. przenośnym: ‘pobudzać, wywoływać pewne stany psychiczne, pewne reakcje’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *baũdīt*, *bāudīt*, *-u*, *-īju* ‘próbować, sprawdzać, kosztować, spożywać’ (refl. ‘próbować sił, mierzyć się z kim, stawać do zapasów’), stpr. **et-baud-int* ‘obudzić’: *wissans aulauĩsins etbaudinons wirst* ENCH ‘wszystkich umarłych wskrzesi, alle Todten auferwecken wird’, *etbaudints* ‘obudzony, auferwecket’ (zob. LAV 126). Pb. **baud-ĩ-* jest pod względem historycznym porównywalne ze słowiańskim *bud-i-* ‘budzić ze snu, przerywać czyjś sen’, mianowicie jako causativum do *būdėti* scs. ‘nie spać, czuwać’, por. scs. *vũzbuditi*, *-buždō* ‘obudzić’, słń. *budíti*, *budím*, ros. *budítʹ*, *bužú*, pol. *budzić*, *budzę*.

baũdžiava 1 p.a., *baudžiavà* 3 p.a. hist. ‘pańszczyzna, obowiązek bezpłatnej pracy na gruntach pańskich, ciążący na chłopach w epoce feudalnej’. War. sufiksalne: *baũdžiuvà*, też *baudžiamà* i *baudimà* (DVŽ). Pod względem opisowym jest to dewerbalny rzeczownik z suf. *-av-* od *baudžiũ*, *baũsti* m.in. ‘napominać, żądać czego od kogo’. Por. *gāniava* ⇐ **ganiũ*, *ganýti*; *karšiavà* ⇐ *karšiũ*, *karšti*. Pod względem historycznym jest to postwerbalny drw. na *-ā-* od neoosn. *baudžiaiv-*, wyabstrahowanej z formy prt. **baudžiaivo*, inf. **baudžiauti* ‘(biciem) pędzić do roboty’ (por. *baudžiu* SD¹ «biczuie»). Formacja na *-au-* była intensivum do *baudžiũ*, podobnie jak *rėkauti* do *rėkiũ* i *stūgauti* do *staugiu*. Paralele: *kariavà* ⇐ *kariāvo* (*kariāuti*); *broliavà* ⇐ *broliāvo* (*broliāuti*). Inaczej LEW 37, który odsyła aż do *budėti* ‘czuwać’. ALEW 100 rozważa powiązanie z pwk. ‘bić, schlagen’: pie. **b^heud-* lub **b^heh3ud-*. — Drw. *baudžiaunykas*, *baudžiauninkas* ‘chłop pańszczyźniany’, *vičėninkas baudžiauninkas* NDŽ ‘wieczny (na całe życie) poddany, lebenslänglicher Leibeigener’. Vb. denom. *baudžiaivoti* b.z.a. ‘odrabiać pańszczyznę’. Dzisiejsze *baudžiauti* ts. (*Ir mano tėvelis pas tą*

poną baudžiāvo) jest chyba neologizmem. Zob. też *põnščina*.

bauginti, *bauginù*, *bauginaũ* ‘wzbudzać w kimś strach, straszyć, przestraszać, przerażać, zastraszać’ — causativum z suf. *-in-* i SO *baug-*. Formant wtórny, zam. **baugyti* ⇐ pie. **b^houġ-éje-*. Znac. etym. ‘zmuszać do ucieczki’. Por. *jaukinti* zam. **aukyti* (scs. *učiti*), *báudinti* ob. *báudyti*. War. fonetyczny: *baiginti* (LKŽ I, 560; inaczej Leskien 1884, 271: do łot. *baigi* pl. ‘złowieszcze znaki na niebie’). Pwk. pie. **b^heug-* (Liv² 84), por. gr. φεύγω, aor. ἔφυγον ‘rzucić się do ucieczki, uciekać; unikać, wystrzegać się, wzdragać się, lękać się; uciekać z kraju, uchodzić z ojczyzny’, łac. *fugio*, *-ere*, *fūgī* ‘uciekać, umykać; ustępować, cofać się; iść na wygnanie’, tr. ‘szukać ucieczki; odrzucać, gardzić, nie znosić’. Praesens prymarne plit. **biaugù* ‘uciekam’ ⇐ pb. **beug-e-* < pie. **b^heug-e-* zanikło, nie pozostawiając śladów innych niż w derywatach apofonicznych. — Drw. *baugštýti* (zob.), *baugēlē* ‘strach na wróble’, *baugulys* ‘dreszcz’, *baugūs* ‘strachliwy, tchórzliwy, płochliwy (o koniu); wątpli, nieodporny’. — SZ *bug-* (innowacja, zob. s.v. *būgti*).

baugštýti, *baugštaũ*, *baugščiaũ* gw. ‘straszyć, przestraszać, płoszyć’ (war. akc. *báugštyti*) — ze zmiany *baugštýti* (ks > kš); frequentativum na *-sty-* do *bauginti* ‘straszyć’ (zob.). ALEW 105 niesłusznie przyjmuje adi. *baugūs* ‘straszny; strachliwy’ za podstawę derywacji. — Neoosn. *baugšt-*: *pabaugšténti* ‘postraszyć kogo’, *baugštinti* ‘płoszyć, straszyć, przerażać’ (*jbaukštinti* DP 732 nom.pl.m. ‘przerażeni’). Nomina: *baugštūs* ‘lękliwy, bojaźliwy’, war. *baũgštas* (por. *mankštūs* ⇐ *mankštýti*), *nebaugštūs* ‘nieustraszony’, cps. *baugštaširdis* ‘tchórz’ (dosł. ‘o lękliwym sercu’, por. *širdis*). — Neoosn. *baugšč-* (⇐ *baugščiaũ*): *baũgščioti* a. *báugščioti* ‘straszyć, przestraszać’, intr. ‘bać się’.

baūras 2 p.a. przest. ‘bogaty chłop, zamożny gospodarz (w Litwie pruskiej)’ — zapoż. z nwn. *Bauer* m. (Čepienė 146). Starszą pożyczką jest tu *būras* (zob.).

baus-, neopierwiastek wyabstrahowany z formy inf. *baūsti* (zob.). Drw. *bauslys* ‘przykazanie, rozkaz’, *bausmē* 1. ‘kara’ (*kūno bausmē* ‘kara cielesna’, *mirtiēs bausmē* ‘kara śmierci’), 2. ‘groźba’ (*Bausmē yra tai bauginimas*), *baustojas* bibl. ‘ten, kto karci’, *baustivė* ‘więzienie’, SD «katownia». — *baustytis* ‘szykować się, wybierać się; zanosić się, zbierać się na deszcz – o chmurach’ < **baus-sty-* (por. *glaustytis* < **glaus-sty-*).

baūsti, *baudžiũ*, *baudžiaũ* 1. ‘pobudzać, zachęcać’, 2. ‘napominać, nalegać, żądać, grozić, wzbudzać strach’, 3. ‘karcić, karać, wymierzać karę’. SD *baudžiu* «biczuie» (syn. *plaku*, *klesčiu*, *genėju*), «katuię» (syn. *buzavoju*). Refl. *baūstis*, *baudžiūosi* ‘zamierzać coś robić, zamyślać, szykować się do czego’, *prisibaūsti* ‘przygotować się’, *susibaūsti* ‘sprzysiąc się, spiskować’. Pdg. quasiprymarny na miejscu iter.-caus. **baudyti*, **baudžiũ* ⇐ pie. **b^houd^h-éje-*. Brak jest praesens prymarne lit. **bjaudu*, które byłoby odpowiednikiem scs. *bljudō*, *bljusti* ‘zważać na co, przestrzegać czego’, ros. *bljudú*, *bljusti* ts. (iter. *nabljudátb* ‘spozstrzegać, uważać’), z pie. **b^heud^h-e-* ‘być obudzonym, czuć’. Por. sti. *bódhati* ‘pilnuje czego’, aw. *baodaite* ts., gr. πύθομαι ‘dowiadować się’ (πυθήν, -ήνος m. ‘szpieg, zwiadowca; wypytyjący, ciekawski’, πυνθώ, -ούς f. ‘nowość, wiadomość’), goc. *anabiudan* ‘żądać, rozkazywać’, stwn. *biotān* ‘zaofiarować, nastroczyć’, nwn. *bieten*. Por. Liv² 82, BSW 32n., LEW 62, Stang 1942, 34, Orel 43, Kroonen 61. ALEW 100 rozważa powiązanie z pwk. ‘bić, schlagen’: pie. **b^heud-* lub **b^heh₃ud-*. — Zob. też *báudinti*.

baūžas, *-ė* 4 p.a. 1. ‘bezrogi – o krowie, wole, owcy’, 2. przen. ‘łysy’, 3. sb. ‘straszydło, zjawa’ (war. *baūžė*), *baūžis*, *-ė* ‘zwierzę bez rogów’, por. łot. *baūzis* ‘bezrogi wół’, *baūža* ‘bezroga krowa’ — bez etymologii. Būga, RR II, 546 łączył na gruncie apofonii *au* ⇐ *uo* z *búožė* ‘pałka, bijak w cepach, maczuga’, co jednak jest semantycznie trudne. Zob. też *šmūlas*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *bažis* m. ‘niezdara, niedołęga; człowiek ponury’, także jako wyzwisko (Zdancewicz 336; odnośnie do *a* < *au* zob. Grinaveckienė, Mackevič

72n.).

bazāras 2 p.a. LzŽ ‘targ, targowisko’ — zapoż. z błr. *bazár*, -u, ros. *bazár*, -a.

baziliškas stlit. ‘bazyliszek, rodzaj jaszczurki’, SD *žaltys baziliškas vadinamas, pačiu pavyzdėjimu akių, žmogų ažumuša* «bazyliszek» [dosł. ‘wąż zwany bazyliszkiem samym spojrzeniem człowieka zabija’] — zapoż. z pol. *bazyliszek* 1. ‘rodzaj jaszczurki’, 2. ‘mityczny potwór (pół smok, pół kogut) zabijający wzrokiem’, 3. bibl. w Starym Testamencie: ‘mityczne, groźne stworzenie (wąż latający, wąż lub smok wodny itp.)’ (por. SPXVI), w polskim ze stczes. *bazilišek* ⇐ nwn. *Basilisk* ⇐ łac. *basiliscus* (Machek 49, Bańkowski I, 37). Por. SLA 40 i ALEW 100.

bāžytis, bāžijuosi, bāžijausi stlit., gw. ‘kłać się, zaklinać się, przysięgać, dawać zapewnienie bijąc się w piersi’ (*Kas pasibažija ant Altariaus* BRB ‘Kto przysięga na ołtarzu’. *Bāžijasi, net krūtinė pyksi* ‘Bije się w piersi, że aż trzeszczy’) — zapoż. ze stbłr. *božitisja*, por. błr. *bažýcca* ‘zaklinać się, przysięgać’, prs. 1 sg. *bažúsja*, 3 sg. *bóžycca* (por. ros. *božít’sja* ts.), znac. etym. ‘przysięgać na Boga, świadczyć się Bogiem’. Stąd też łot. *bažītiēs, bažuōtiēs* ‘wątpić, martwić się’. Akcent lit. wzoruje się na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *dývytis, gādytis, krėstytis*). Zob. ZS 9, SLA 40, LEW 37. Paralela łotewska: *dievātiēs* ‘przysięgać’, dosł. ‘świadczyć się Bogiem’. — Drw. *užbažyti* stlit. ‘zaprzysiąc kogo’ (*Plebonas tur... tą moteriškę užbažyti* [głosa *pasibažydinti*] BRB ‘Ksiądz winien tę kobietę zaprzysiąc’, ALEW 100).

bāžmas (p.a. nieoznaczony) stlit., gw. ‘moc, mnóstwo’, por. *idant’ toksai bažmas žmonių galėtų būt’ girioje pasotintas* DP 124₄₆ ‘żeby taka wielkość ludzi mogła być na puszczy nasyciona’. *Štai tuo bāžmas sukviestų svečių susirinko* ‘Oto zebrało się mnóstwo sproszonych gości’ (Donelajtis). War. f. *bāžma* ‘mnóstwo, liczba niezliczona’ (Ju): *Bažmos javų sudėtos* ‘Mnóstwo zbóż złożonych [w stodołach]’. Dewerbalne formacje na -ma- i -mā-, utworzone od *bāž-*, innowacyjnego SZ do pwk. **bāž-* jak w łot. *bāzt, bāžu, bāzu* ‘wtykać, wpychać; upychać siano w stodole’ (*baznīca cilvēku kā bāztin piebāzta* ‘kościół nabity ludźmi’), refl. *bāztiēs* ‘wciskać się; wtrącać się w cudze sprawy, narzucać się’ (*bāslis* ‘kto się komu narzuca; stręczyciel’), iter. *bāzīt, -u, -īju* ‘wpychać, napychać’. Nomina na SZ **bāž-*: łot. *baža* ‘mienie, Habe’, *bažiņas* f.pl. ‘zabawki’. Por. ME I, 276, LEW 38, ALEW 100. Neopapofonię **bāž-* ⇒ *bāž-* można porównać do **drāž-* ⇒ **drāž-* (*drōžti* : łot. *draza*) oraz **plāk-* ⇒ *plāk-* (*plōkščias* : *plākti, plākanas*). Znac. etym. *bāžmas* wypada odtworzyć jako ‘tłum, tłok, ścisk’⁷⁰. Pierwiastek poza bałtyckim nie reprezentowany. Transponat ie. **b^heh₂g^h-* (struktura podobna do **b^heh₁g^h-* ‘rozzłościć się’, por. LIV² 68). — Drw. *bāžmastis, -ies* f. ‘wielka liczba, mnóstwo’ (por. ŽD 366; sufiks przypomina pol. -ość w *mnogość, wielość*).

bažnyčia 1 p.a. ‘kościół’. DP ‘kościół, cerkiew, bożnica’. SD: *bažnyčia* «kościół materialny, dom Boży», *bažnyčia vyriausia* «tłum» [‘kościół katedralny’], *bažnyčia seno testamento* «kościół starego zakonu, synagoga», *gudų bažnyčia* «cerkiew, templum Russicum, ecclesia Russorum». War. akc. *bažnyčią, -iōs, -iōje, -iōn* DP 4 p.a. (por. Skardžius 1935, 104). Zapożyczenie ze strus. *bož(ī)nica, -y* ‘templum’, z substytucją suf. -ica ⇒ lit. -yčia. Por. ros. gw. *božnica* ‘mały kościół, kaplica’, stbłr. *božnica* ‘świątynia pogańska, świątynia innowierców’, błr. *bažnica, -y* ‘półka z obrazami świętymi, ikonami; świątynia jakiegokolwiek wyznania’ (ĖSBM I, 274). Akut w sylabie wewnętrznej ma paralele w zapoż. *asilyčia, palychia, važnyčia* i *Velykos*. Ze staroruskiego źródła pochodzi również łot. *baznīca* ‘Kirche’ (ME I, 269 wywodził z ros. *božnica*). Zob. Būga, RR III, 775n. Inaczej SLA 40, LEW

⁷⁰ Por. *grūsnis* ‘kupa’ ob. *grūstis* ‘ścisk, tłok’ i *grūsmė* ts. Inne paralele: *kamšà* ⇐ *kemšù*; *sprūstis* ⇐ *sprūsti*; pol. *ciżba*, stpol. *ciszczba* ‘ścisk, tłok’ od *ciskać, ściskać*; ros. *tolpá* ‘tłum’ : lit. *telpù, tilpti*.

38 i ALEW 101: forma źródłowa to stbłr. *bož(b)nica* albo stpol. *božnica*. Zs 9: zapoż. z błr. *bažnica*. — War. z perseweracyjnym *n* w sufiksie: *bažninčĩa* gw. ‘kościół’ (odpowiednik łot. gw. *bazninca*, por. Būga, RR III, 192, LD § 250), ⇒ *bažninčĩnis* a. *bažnintĩnis* ‘kościelny’. — Drw. od neosn. *bažnyč-*: *bažnyčinykas* SD «kościelny», *bažnyčĩnis* ts. (por. pol. *kościel-ny*), *bažnyčiškas* ‘kościelny, związany z kościołem’, SD¹ «kościelny» [‘ten, kto posługuje w kościele’]. Zdrob.: *bažnyčaitė* a. *bažnyčiūkė*, *bažnyčėlė* SD¹ «kościółek», SD «kaplica» (syn. *koplyčia*), *bažnyčikà* ‘kościółek’. — Drw. od neosn. *bažnyt-* (z *-t-* jako alternantem *-č-*, zob. GJL I, § 486): *bažnytĩnykas* sb. ‘kościelny, posługujący w kościele’, SD «kościelny» (syn. *bažnyčios priveizdėtojas*), *bažnytĩninkas* CGL ‘ten, kto uczęszcza do kościoła, Kirchgänger’, *bažnytĩnis* ‘kościelny’, *sakraistė kunigų bažnytĩnė* SD «kapa kościelna, kapłańska», *bažnytĩškas* ‘kościelny, związany z kościołem’ (war. *bažnyčiškas*), *bažnytūžė* gw. ‘kościół protestancki’, *priebažnytis* ‘przedsionek kościelny’. Cps. *bažnytĩkaimis* a. *bažnyčkiemis* ‘wieś kościelna, parafialna’ (por. *káimas*), war. *bažnytĩkiemis* (por. *kiėmas*), *bažnytĩkelis* ‘droga prowadząca do kościoła’ (por. *kėlias*), *bažnytĩpinigiai*, °*pinigiai* ‘podatek na rzecz kościoła’ (por. *pĩnigas*; syn. *klebonpenigai*, *liūterpinigiai*), *bažnytĩtakis* ‘ścieżka, którą się chodzi do kościoła’ (por. *tākas*). — DP *arcibažnykas* ⇐ pol. XVI w. *arcybożnik* ‘przełożony bożnicy żydowskiej’ L. Hapaks *arcibažnyčnykas* DP 368₃₉ ts. jest neologizmem Daukszy i polega na wymianie segmentu °*bažnyk*° (pol. °*bożnik*) na °*bažnyčnyk*°, a to przez nawiązanie do °*bažnyč*° w *bažnyčĩa*. SLA 33 niepotrzebnie przyjmuje †*arcybožnicznik* jako polskie źródło. — N.m. *Bažnytĩgiris*, *Bažnytĩkaimis*. — Vb. denom. *atsibažnyčiūoti* przest. ‘o kobiecie: być wprowadzoną do kościoła po urodzeniu dziecka’ (por. *įvadỹnos*, *įvedỹbos*).

bė I praep. z gen. ‘bez; oprócz; poniżej, mniej; przed’ (SD «krom»), np. *Atėjo be kepūrės* ‘Przyszedeł bez czapki’. *be manės* ‘beze mnie’. *be tō* ‘prócz tego’. *Be penkių litų negāusi* ‘Poniżej pięciu litów nie dostaniesz’. *Pasikėlė be dienōs* ‘Wstał jeszcze przed świtem’ (dosł. ‘przede dniem’). *Be porýt numirėlio neláidosime* ‘Przed pojutrzem nieboszczyka nie pochowamy’. Por. łot. gw. *be* ‘bez’, stpr. *bhe* ‘ohne’. Uderza brak końcowej spółgłoski w porównaniu z odpowiednimi formami łot. *bez*, słow. *bežũ* (z gen.), *bez-* ‘bez, bez-’ oraz wed. *bahĩs* adv. ‘na dworze, z zewnątrz, poza’, < pie. b^he-gh-. Zob. GJL III, §§ 701n., Derksen 2008, 38, ALEW 107.

bė II ‘czy’, ptk. wyrażająca pytanie lub wątpliwość, np. *Bė tũ nežinaĩ?* ‘Czy ty nie wiesz?’. Potocznym wariantem do *bė* jest *bà* ‘czy’: *Bà tiktai būvo taip?* ‘Czy tylko było tak (jak mówisz)?’. Stoi w apofonii do *ba*, por. złożenia *arbà*, *juobà*. Zob. też ALEW 101. — Formy rozszerzone: 1° *be-gi*, apokopowane *bėg* ‘czy, czyż’, np. *Bėg būsi mano žentas?* ‘Czy będziesz moim zięciem?’ *Beg ne tujai, marte,le, vakar turguj buai, turguj turgavojai?* ‘Czyż [to] nie ty, synowo, bylaś wczoraj na targu, na targu targowałaś?’, 2° *be-gũ* ‘czy’: *Nežinaũ, begũ suláuksiu kitũ mėtũ* ‘Nie wiem, czy doczekam następnego roku’, 3° *bė-ne*, *be-nė* ‘czy, czy to, czy może, czyżby’: *Bėne tu buvai miestė?* ‘Czy byleś w mieście?’ *Benė iš káimo parvažiavaĩ?* ‘Czy może ze wsi przyjechałeś?’ *Benė jis ką žino?* ‘Czy on coś wie?’ / ‘Czyżby on coś wiedział?’ (GJL III, § 801). — Ze skróconej formy *ben* powstał przez asymilację *b-n* > *m-n* war. *meĩ*, np. *Meĩ buvai Salantũs?* ‘Czy byleś w [miasteczku] Salantaĩ?’

be ptk. łączona z przymiotnikami i czasownikami; uwydatnia trwanie właściwości albo czynności. Np. *Aĩ besveĩkas, aĩ begỹvas?* ‘Czy nadal jesteś zdrow i ruszasz się?’ *Besėdint šalta* ‘Gdy się siedzi, [to jest] zimno’. — W złożeniu z czasownikiem ma *be* wartość partykuły o różnych znaczeniach przysłownych, por. 1° ‘jeszcze, wciąż’, np. *Kō bereĩkia?* ‘Czego jeszcze trzeba?’, 2° ‘tylko’, np. *Lašėlis beliko* ‘Kropelka tylko została’, albo ‘jeszcze tylko’, np. *Tik tō iĩ bereĩkėjo* ‘Tylko tego jeszcze trzeba było’, 3° przy czasowniku zaprzeczonym: ‘już więcej nie’, np. *Nebereĩkia* ‘Już więcej nie trzeba’. *Nebeatmenu* ‘Już nie pamiętam’. *Nebelỹja* ‘Już nie pada (deszcz)’. *Nebegreĩt pasimatỹsim* ‘Nieprędko się

zobaczmy’. — *Nebèrà* lub *nebêr* ‘Więcej (już) nie ma’ [przedtem było] — zrost połączenia wyrazowego *ne be yra (por. *yrà*). — Połączenie *nè-be* ptk. ‘już nie, więcej nie’, np. *Jis jaũ nèbe vaĩkas* ‘On już nie jest dzieckiem’. Osobno zob. *te-be*. — Pochodzenie ptk. *be* pozostaje otwartym zagadnieniem, zob. Hermann 1926, 334n., 339n., 362n., GJL III, §§ 801n.

bebēkai 2 p.a., *bēbekai* 1 p.a. m.pl. gw. 1. ‘wnętrzości, kiszki’, 2. przen. ‘rzeczy bezwartościowe, zużyte, znoszone, stare’ (*Susirink visus bēbekus ir kraustykis lauk!* ‘Zabieraj wszystkie swoje b. i wynos się!’) — zapoż. z pol. *bebechy* m.pl. ‘wnętrzości, kiszki’, z *k* na miejscu pol. *ch* (pominięte w POLŽ). War. *babākai*. Drugie z wymienionych znaczeń ma uzasadnienie w polskim idiomie *kupić/sprzedać kogo z bebechami* MSJP ‘kupić/sprzedać cały jego dobytek’. Por. też błr. gw. *bēbaxi*, *babuxi* ‘wnętrzości; znoszona odzież, łachmany’ (ĖSBM 1, 258, 433).

bebēžė 2 p.a., *bēbežė* 1 p.a. pot. 1. ‘ropucha’, 2. ‘wesz’ — pewnie onomatopeiczne, por. osnowę *bē-b-* w czas. *bēbti* ⇐ *bē-bē*.

bēbras 2 p.a. ‘bóbr, Castor fiber’. War. *bebrūs* 4 p.a. (m.in. SD), *bēbras*, *bēbrius*, *bēbras*, *bēbrus*, *bēbrūs*, nadto *vēbras*, *vēbras*; war. zdysymilowane: *dēbras*, *dābras*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *bēbrs* ‘bóbr’, strp. *bebrus* EV ‘Bewer [Biber]’. Najbliższym krewniakiem jest germańskie **bēbru-* ‘bóbr’, stwn. *bibar*, nwn. *Biber*, śrdn. *bēver*, stang. *beofer*, ang. *beaver*, stisl. *bjōrr* (Kluge-Seebold 82). Pie. **b^he-b^hru-*, formacja reduplikowana od pwk. **b^her-* ‘brązowy, brunatny’, por. wed. *babhrú-* ‘czerwonobrązowy, brązowy, brunatny’ obok aw. *baßra-* m. ‘bóbr’, łac. *fiber*, -*brī* m. ‘bóbr’ (pital. **fifro*, **fefro-*, de Vaan 217). Znacz. etym. wyrazu *bēbras* to ‘zwierzę o brunatnym futrze’. Osobno zob. *bēras*. — Słowiański pokazuje przeważnie wokalizm *o*, por. rcs. *bobrŭ* (war. *bebrŭ*), strus. *bobrŭ*, stczes. *bobr*, pol. *bóbr*, *bobra*, ros. *bobr*, *bobrá*, błr. *babër*, *babrá*, ukr. *bibr*, *bobrá*. Zob. BSW 28n., LEW 38, ALEW 102, SŁPS 1, 290n., Derksen 2008, 34. NB. Lit. gw. *bābras*, *babrŷs* jest zapożyczeniem ze stbłr. *bobrŭ*. Od tego nazw. *Babrāitis*, *Babrāuskas*, *Babrāvičius* oraz n.m. *Babraĩ* 2x, *Babrinė* i *Babriškės* 2x. — Drw. *bebrenā* ‘skóra bobra’, *bēbrenos* f.pl. ‘futro bobrowe’, *bebriniñkas* ‘polujący na bobry’, *bebrũkas* ‘małe bobra, bobrek’. — Nazw. *Bēbra*, *Bebrāuskas*, *Bebrāvičius*. N.rz. *Babrūngas*, *Bēbrė*, *Bēbrujis* (neosufiks jak w typie *vidũjis*, *viršũjis*), *Debrėstis* a. *Debrėstas*, n.jez. *Bēbrujis* a. *Bebrũjis*, *Bebrusaĩ*, *Bebrũtis*. N.m. 1. *Bēbrai*, *Bēbrikai*, *Bebriniñkai*, *Bebrũjai*, 2. *Vebrĩškis*, *Vebrónys*, 3. *Vēbriaĩ*, *Vēbriškiai*, 4. *Dābrai*. Zob. też *neris* s.v. *nérti* I.

bēbrė (p.a. nieoznaczony, z Ruhiga) ‘brzeczka, wyciąg ze słodu, z którego wyrabia się piwo’. Niejasne. Por. *misà*.

bēbti, *bēbiũ*, *bēbiaũ* gw. 1. ‘o owcy: beczeć, wydawać przeciągły głos’ (*Avis bēbia, ožka mekena*), 2. ‘o dziecku: płakać, beczeć’ — czasownik o osnowie *bē-b-* z powtórzonego wykrz. *bē-bē* (*Bē bē – rēkia arba bēbia avis*). War. *be-b-*: *bēbioti* ‘beczeć – o jagnięciu’. — Postverbalia: *bēbas* a. *bēbė* c. ‘człowiek nierozgarnięty, gapa’ (⇒ *bēbelis* ts.), *bebēkas* ‘jąkała’ (⇒ *bebekũoti* ‘jąkać się’). Zob. też *bēkauti*.

bēdà 4 p.a. ‘bieda, niedola, nieszczęście, niepowodzenie’ (*Bēda bēdą gena, vargas vargą spiria*), z **bjēda* < **bjāda* — zapoż. z błr. *bjadà*, -*y* (stbłr. *bēda*, *beda*), por. ros. *bedà*. Stąd też łot. *bēda*. Por. *pėrynà* < **pjėryna* < *pjāryna* ⇐ błr. *pjaryna*. Mniej prawdopodobne są dwie hipotezy zakładające, że wyraz lit.-łot. jest odziedziczony: 1° *bēd-* jako wzdłużony SE w apofonii do SO *bad-* jak *bādas* ‘głód’ (pwk. **b^hed^h-* ‘kłuć, ryc ziemię’, zob. *bēsti*, LEW 38). 2° *bēd-* jako (całkiem w bałt. izolowany) refleks pie. **b^heh₁d^h-* ‘napierać, pchać; uciskać, dręczyć, gnębić’, por. wed. *bādhate* ‘napiera, uciska, dręczy’, *jñubādh-* ‘padający na kolana’ (LIV² 68). Zob. też ALEW 102n. — Drw. *bēdinas* ‘biedny, nieszczęśliwy’ (por. stbłr. *bēdnyj*, scs. *bēdĩnũ* ⇐ *bēda*), *bēdlĩvas* ‘biedny, ubogi’ (neosuf. -*lyv-*, zob. GJL II, § 163),

bėdōkas ‘biedak’ (⇐ błr. *bjadák, bedaká*), *bėdũ* adv. ‘z biedą, od biedy, trudno’ (*bėdžiaũ* ‘trudniej’, *bėdžiausia* ‘najtrudniej, najgorzej’), *bėdũlis* a. *bėduōlis* ‘biedak’ (war. z *ie*: *biedulis* DP ‘nędznik, nędzniczek’), *bėdžiũlis* ‘biedak’ (⇒ *bėdžius*, f. *bėdžiuviene*). Vb. denom. *bėdōti* (zob.). Zob. też *biėdnas*.

bėdōti, *bėdōju*, *bėdōjau* stlit., gw. ‘biadać, skarżyć się, lamentować, wylewać żale, biadolić’ (m.in. WP) — vb. denom. od *bėdà* ‘bieda, niedola, nieszczęście’ (zob.). Por. łot. *bėdāt* ‘martwić się’. Cps. *atbėdōti* ‘znieść, przecierpieć biedę’, *išbėdōti* ‘wydobyć się z biedy’, refl. *pasibėdōti* ‘poskarżyć się komu’. Z obocznymi sufiksami: *bėdāuti*, wsch.-lit. *bėdavōti* a. *bėdavoti* (por. stbłr. *bedovati*, błr. gw. *bjadavac̣b* ‘cierpieć biedę’), *bėdinėti* ‘wciąż skarżyć się, biadolić’, też ‘biednieć’. Zob. też *bėdũiti*. — Caus. *bėdinti* ‘wtrącić w biedę; trapić, męczyć kogo’, *subėdinti* ‘zbić do krwi, zranić’.

bėdōvas (p.a. nieoznaczony) wsch.-lit. ‘dzielny – o chłopcu, o koniu’ (Zs 9, 82) — zapoż. z ros. *bėdōvyj* ‘dziarski, chwacki’ (por. błr. *bjadōvy* ts.). Brak w LKŹ.

bėdrė 2 p.a. gw. 1. ‘dół’, 2. ‘dziura wybita w nawierzchni drogi, wybój’, 3. ‘grzęzawisko, błoto, topiel’ (*Pakliuvau į bėdrę ligi kaklo* ‘Wpadłem w topiel po szyję’). Z obocznym tematem na *-ā-*: *bėdros* b.z.a. f.pl. ‘grzęzawisko, błoto’. Odpowiednik łot. *bedre* ‘dół, jama, grób’. Formacja dewerbalna na *-r-* od *bėdũ*, *bėsti* m.in. ‘kopać, ryc’ (pie. *b^hed^h-). Znacz. etym. ‘dół wykopany, wryty’. Paralela: *dubrė̃/dubrā* ⇐ *dũbti*. Związek z psł. *bedro lub *bedra ‘okolica kości biodrowej’: scs. *bedra*, sch. *bėdro*, *bėdra*, ros. *bedró*, ślc. *bedro*, pol. *biodro*, stpol. *biodra* f. (por. Derksen 2008, 35) nie został na razie uprawdopodobniony. — Drw. *bėdrekiš* ‘dół na pomyje; wykopany przy oborze dół na gnojówkę; błoto, grzęzawica’ (por. suf. *-ek-* w *lydėkiš*, *lydekā*), *bedrỹnas* ‘dół na pomyje’. — N.m. *Bėdrės*, *Bedriaĩ*, n.rz. *Bėdrė* 2x.

bėdũgnė 2 p.a., *bėdũgnis*, *-io* 2 p.a. ‘bezdeń, otchłań, przepaść’, dosł. ‘to, co nie ma dna’ — substantywizacja zwrotu przymkowego *be dũgno* ‘bez dna’, zob. *dũgnas*. — Drw. *bėdũgnis*, *-ė* ‘nie mający dna, dziurawy (o naczyniu); bezdenny (o jeziorze, morzu)’, *bedugnis* SD «bezdenny row, woda» (syn. *gilus*), *giluma bedugnis* SD «przepaść» [dosł. ‘głębina bezdenna’], ⇒ *bedugnybė* SD «bezdenność» (syn. *giluma*), *padugnėš* f.pl. MT ‘osad denny, Grundsuppe’. — N.jez. *Bedũgnis* 30x, *Bedugnyš* 2x, n.rz. *Bedũgnė* 3x, n.m. *Bedũgnė* 2x.

bėdũiti, *bėdũju*, *bėdũjau* wsch.-lit. ‘biadać, skarżyć się, lamentować’ (*Nuvėjus pabėdijo* Zs 9 ‘Poszedłszy, wylewała żale’) — prawdopodobnie kalka z pol. *bieduje*, *biedować* ⇐ *bieda* lub *biadać* ⇐ *biada*. Z uwagi na to, że polskiemu *biada/bieda* odpowiada lit. *bėdà* (zob.), należy krótkowokaliczne *bed-* zakwalifikować jako wypadek neoapofonii *ė* (SP) ⇒ *ė* (SZ). Paralele: *ėsaĩ* : *ėšas*; *mėkỹnos* : *mėkỹnos* i *pažėras* : *pažėras*. Otrębski widział tu raczej neoapofonię *ie* ⇒ *e*, por. Zs 82. Zob. też *biėdnas*.

bėgāltis, *-ė* 1 p.a. gw. ‘człowiek nienasycony, któremu wciąż mało’ (*Kurs besotis, tas begāltis* JU). Niejasne, pominięte w ŹD. Może denominalny drw. na *-ti-* (⇒ *-tĩa-*) od *bėgalỹš*, *-ė* ‘żądny bogactwa’ (*Bėgalỹš žmogus norėjo daug turto turėti*). Człon *°galtis* ukazuje się jeszcze w cps. *badgāltis* ‘człowiek zagłodzony, głodomór; skąpiec, sknera’ (war. *bedgāltis*, *badgāldis*).

bėginti, *bėginũ*, *bėginaũ* 1. ‘(konია) skłonić do biegu’ (por. łot. *bėdzināt*), 2 ‘rozlać, wylać płyn, sprawić że coś cieknie, płynie’, 3. ‘kierować, sterować statkiem’ — causativum z suf. *-in-* do *bėgti* (zob.), znacz. etym. ‘zmusić kogo do biegu, sprawić, że biegnie’. Paralela: *danginti* ⇐ *dėngti*. Osobno zob. *boginti*. Cps. *išbėginti* ‘doprowadzić (mleko, kaszę) do wykipienia’ (niejako ‘sprawić, że wybiega’), *pabėginti* ‘dać (koniowi) pobiegać; doprowadzić zwierzę do kopulacji’ (*Ta karvė jau pabėgino* ‘Ta krowa została już pokryta’),

subėginti ‘zlać, przelać (wino z gąsiora do butelek)’.

begỹs, -io 4 p.a. gw. ‘niemowa, głuchoniemy’ (*Jis begỹs – negirdi ir nekalba*) — bez etymologii.

***bėgstyti**, ***bėgstau**, ***bėgsčiau** ‘biegać’ — frequentativum na -sty- od *bėgti* ‘biec, biegać’. Formacja porównywalna z *grėbstyti* $\Leftarrow$ *grėbti*; *dėstyti* $\Leftarrow$ *dėtis*; *klóstyti* $\Leftarrow$ *klóti*. Powód dla takiej rekonstrukcji daje kilka wyrazów, które zostały utworzone od neoosn. *bėgst-* (war. *bėgst-*) pochodzącej z metanalizy frequentativum. Przykłady: 1. *pabėgstai*, -ų 3 p.a. m.pl. ‘krótkie odwiedziny w bliskim sąsiedztwie, wyjazd z domu na krótko; odwiedziny u sąsiadów w dzień świąteczny po obiedzie’, $\Leftarrow$ *pabėgst-* $\Leftarrow$ **pabėgstyti* (por. *pabėgti* ‘pobiec, oddalić się, uciec, zniknąć’). Paralele: *pagrėbstai* ‘zgrabki, resztki kłosów’ $\Leftarrow$ *pagrėbst-* $\Leftarrow$ *pagrėbstyti*; *nuograibstos* ‘zgrabione resztki siana, słomy’ $\Leftarrow$ *nuograibst-* $\Leftarrow$ *nugraibstyti*. — 2. *bėgstà* a. *bėgstė* ‘bieg konia’, CGL ‘ucieczka, Flucht’, $\Leftarrow$ *bėgst-* (*kšt* z *kst* przez persewerację) $\Leftarrow$ **bėgstyti*; drw. *bėgstùs* ‘o koniu: rączy, chyży’, *bėgstena* ‘bieg konia’. Paralele: *júosta* ‘pas’ $\Leftarrow$ *júostyti* ‘nosić pas’, to z **juos-styti* (frq. do *juosėti*); *graibštas* ob. *graibstas* ‘czerpak, sak na ryby’ $\Leftarrow$ *graibstyti* ‘zbierać z powierzchni płynu’. — 3. *bėgsnóti* a. *bėgsnóti* ‘o koniu: lekko bieć; o wodzie: wolno ciec’, $\Leftarrow$ *bėgs-* $\Leftarrow$ **bėgs-styti* (restytucja granicy morfemowej uwarunkowana prawem degeminacji, por. wyżej *júostyti* i niżej *maįstas*, *raįstas*). — Wyraz *pabėgstai* ma war. *pabėgsmai* (> *pabėgsmai*). Budowa: *pabėgs-mai*, drw. od neoosnowy pochodzącej z metanalizy *pabėgs-tai*. — Nomina postverbalia od frq. na -sty- są dość liczne w jęz. litewskim. Na marginesie tej klasy plasują się derywaty wyizolowane na skutek zaniku osnownego czasownika na -sty-, takie właśnie, jak *pabėgstai*, *bėgstà* itp. Oto inne wypadki zatrąty motywacji: *laikštis* ‘dostatek, dobrobyt’ $\Leftarrow$ **laikstyti* (por. *laikyti*); *maįstas* ‘pożywienie’ $\Leftarrow$ **maistytis* ‘odżywiać się’ < **mais-sty-* (por. *mįsti*); *plākštas* ‘chłosta; kij, pałka’ $\Leftarrow$ **plak-styti* (por. *plàkti*); *raįstas* ‘miejsce błotniste, bagniste’ $\Leftarrow$ **raistyti*, to z **rais.styti* < **rait-sty-* (por. *raityti*). Do tego przymiotniki na -ščias: *gulščias* $\Leftarrow$ **gulsčiau*, **gul-sty-*; *klūpsčias* $\Leftarrow$ **klupsčiau*, **klup-sty-*; *kniūpsčias* $\Leftarrow$ **kniūbsčiau* $\Leftarrow$ **kniūb-sty-*.

bėgti, *bėgu* (stlit. *bėgmī*), *bėgau* 1. ‘biec, biegać’, 2. ‘uciekać, pierzchać, ratować się ucieczką’, 3. ‘szybko iść, spieszyć’, 4. ‘płynąć, toczyć swe wody – o rzece’ (*Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka* ‘Gdzie płynie [dosł. bieży] Szeszupa, gdzie Niemen płynie’), 5. ‘płynąć – o łodzi’, 6. ‘lać się, wypływać (o krwi, łzach, smarkach)’, 7. ‘o dachu: przeciekać’, 8. ‘kipieć, przelewać się przez brzeg’ (*púodas bėga* ‘garnek kipi’). Cps. *išbėgti* ‘wybiec, uciec, wykipieć, wyciec z garnka’, *pabėgti* ‘ucieć skąd, zbiec; móc bieć’ (*võs pabėgu* ‘ledwo biegnę, nie mogę bieć’), *pabėgu* SD «zbiegam od pana», *prabėgti* ‘przebiec’, *pribėgti* ‘przybiec, podbiec’, *subėgti* ‘zbiec się, zbiegać się (o ludziach, drogach, rzekach)’. Refl. *pasibėgti* ‘polecieć gdzie biegiem’, ‘o krowie: zostać zapłodnioną, zajść w ciążę’ (*Nepasibėgo karvė, tai atidavė į mėsinę* ‘Krowa nie zaszła w ciążę, więc oddali [ją] do rzeźni’), *susibėgti* ‘zbiec się’. Odpowiada łot. *bėgt*, *bėgu*, *bėgu* a. *bėdzu* ‘biec’ i psł. **bėgō*, **bėgti* ‘biec’, strus. *bėgu*, *bėči*, ukr. *bižú*, *bihty*. Cps. *pabėgti* ‘ucieć’ utrzymuje pierwotne znaczenie odziedziczonego pwk. **b^heg^u-* (LIV² 67), por. gr. *φεβομαι* ‘uciekać, ze strachu, umykać, pierzchać’, SO *φοβέω* caus. ‘zmusić do ucieczki, spłoszyć, przerazić, odstraszyć, grozić czym’, < **b^hog^u-éje-*. Długowokaliczna postać pwk. bsł. **bėg-* tłumaczy się formacją prs. akrostatycznego, z charakterystycznym dlań st. wzdłużonym: **b^hėg^u-ti* (paralela: *ėdu* s.v. *ėsti*). Inaczej Derksen 2008, 39n.: ma to być efekt fonetyczny tzw. prawa Wintera. Obie możliwości dopuszcza teraz ALEW 103n. — Drw. werbalne: *bėgdinėti* iter. ‘biegać’, *bėgdinti* a. *bėgdinti* caus. ‘skłonić, zmusić do biegu’ (*pabėgdinti* ‘doprowadzić do kopulacji’), *°bėgėti*: *pabėgėti* (zob.), *bėginėti* iter.-demin. ‘biegać’, *pabėginėti* ‘(o stadzie) rozbiec się, rozproszyć się’, *bėginti* (zob.), *bėgióti*: *subėgióti* ‘pobiec, polecieć, skoczyć po co’ (neosuf. -

io-, w odróżnieniu od suf. -o- w *édžióti, méčioti*), *bėgstyti (zob.). — Drw. nominalne: *bėgčià* a. *bėgčiomis* adv. 'biegiem', *bėgė* 'bieg konia' (*Geros bėgės kumelė* 'Kobyła o dobrym chodzie'), *bėgenos* f.pl. 'trepy, chodaki', *bėgikas* 'biegacz; koń szybko biegnący', *bėgimas* 'bieg, ucieczka', *bėginas* adi. 'biegnący' (*Mergaitė nubėgo bėginà namo* 'Dziewczynka biegiem pobiegła do domu'. *Tekina bėgina visas dienas* 'Całymi dniami bez przerwy latam [jestem zagoniona]'), *bėgine* adv. 'biegiem' (*Bėk bėgine į kaimynus parnešti druskos* 'Pobiegij do sąsiadów przynieść soli'), *bėgis* 'bieg konia; przeciąg czasu; tor kolejowy, szyna kolejowa; płoza, łyżwa' (⇒ *pābėgis* 'podkład pod szyną kolejową'), *bėgys* 'umocowany w podwoju wałek, na którym obracają się drzwi, tzw. biegun', zwykle pl. *bėgiai* 4 p.a. (*Durys an bėgių* 'Drzwi na biegunach'), *bėglys*, -ė 'zbieg, uciekinier, też o zwierzęciu' (⇒ błr. gw. *bėhlja*, PzB 1, 254), *bėglus* 'chyży (koń), zręczny, pracowity', *bėgsena* 1. 'bieg konia, sposób biegania', war. *bėgsena* (por. neosufiks w *eišena, trypsena*), 2. 'wygięcie płóz w saniach', *bėgūnas* 'kto szybko biegnie, rączy koń, koń wyścigowy'⁷¹, *bėgus* 'rączy, prędkie', SD¹ «pierzchliwy», *įbėgis* 'ujście rzeki, dopływ; rozpęd', *išbėginis* (zob.), *išbėgos* f.pl. 'to, co wykopiało', *pābėga* m.in. 'płozą sań; przednia wygięta część płozy', *pābėgė* 'płozą; podkowa', *pabėgėlis* (zob. *pabėgėti*), *pabėgimas*: *kalinių pabėgimas* 'ucieczka więźniów', *pābėgis* m.in. 'biegun, wałek obrotowy u wrót' (por. wyżej *bėgys*), *pabėgomis* adv. 'w pośpiechu, śpiesznie', *pabėgūnas* SD «zbieg» (por. *pabėgu* SD «zbiegam od pana»), *póbėgis* 'bieg konia; obowiązek dostarczenia wozu z zaprzęgiem i furmanem na wezwanie dworu' (*Kitakart varė į póbėgi, važiavo į póbėgi*), też 'odwilż' (syn. *pólaidis*), *prabėgomis* adv. 'mimochodem, pobieżnie, powierzchownie', *priebėga* 'schronienie, przytułek', *sāmbėgis* (zob.). — Neosn. *bėginėj-*: *tunkus oran bėginėjimas* SD «biegunka» (dosł. 'częste na dwór wybieganie'). — Cps. *bėgratis* gw. 'rower' (kalka nwn. *Fahrrad* n., por. *rātas*), *trumpabėgis*: *trumpabėgės rāgės* f.pl. 'sanie o krótkich płozach' (por. *truṃpas*). — Neoapofonia *bėg- ⇒ *bāg-: *boginti* (zob.; tam też o refleksach pb. *bōg-).

bėgūnas 2 p.a. stlit., gw. 'zbieg, uciekinier, dezterter', SD¹ «zbieg» — zapoż. ze stbłr. *bėgun* m.in. 'goniec, posłaniec; uciekinier, włóczęga', por. błr. *bjahún, behuná* m.in. 'zbieg, uciekinier'. Drw. *pabėgūnas* SD «zbieg» (zob. s.v. *bėgti*).

bėi I spójnik 'i', łączący styczne ze sobą pojęcia, np. *tėvas bėi mótina* 'ojciec i matka', *dienà bėi naktis* 'dzień i noc', *bėi àš, bėi tù* 'i ja, i ty' (GJL III, § 803). Stlit. też *bėigi* 'i, też' (m.in. MŽ). Zob. wyżej ptk. *bė* obok *bėgù, benė*. Takie formy, jak *neĩ* 'ni' obok *nė* 'nie' oraz *nėi* obok *negi, negù* sugerują wywód *bėi* z *be + *i. Por. *bėt* < *be-ti. Zob. LEW 41, ALEW 104.

bėi II ptk. pytajna gw. 'czy', np. *O gyvolius bėi pašėrė?* 'A zwierzęta (bydło) czy nakarmił?' *Užmirštus daiktus bėi atidavei kam reikiant?* 'Czy oddałeś zapomniane rzeczy komu trzeba?'. Zob. *bėi* I.

bėicas 2 p.a., *bėicas* 1 p.a. 1. 'środek do gruntowania drewna pod farbę a. politurę', 2. 'środek do dezynfekcji ziarna siewnego', 3. 'środek do trawienia metalu' — zapoż. z pol. *bejc*, co jest wariantem do *bejca* (← nwn. *Beize* f.), por. Sw I, 111, Bańkowski I, 39. Brak w POLŻ. — Vb. denom. *beicúoti* 'pokrywać bejcą, gruntować; dezynfekować ziarno; wytrawiać' ← pol. *bejcować* (← nwn. *beizen*).

bėigelis 1 p.a., też f. *bėigelė* gw. 'obwarzanek, precel' — zapoż. z jid. *bėygele*, zdrob.

⁷¹ NB. *bėgūnas* w znac. 'czop zawiasowy drzwi, wrót' może być zapożyczeniem albo kalką znaczeniową ze stbłr. *bėkgun* lub pol. *biegun*. Por. *Mūsų klojimo durų bėgūnas gana geras, dėl to ir durys gerai vaikščioja* 'Biegun w drzwiach naszej stodoły jest dość dobry, to i drzwi dobrze chodzą'. *Nudilo bėgūnas, ir durės iškrito* 'Biegun zgnił i drzwi wypadły'. *Jis sukasi ir sukasi kaip vartai ant bėgūno* 'Kręci się, kręci się jak wrota na biegunie'.

od *beygl* (por. pol. przest. *bàjgiele, bèjgiele* ‘obwarzanek kręcony żydowski’, Sw I, 84). Zob. też *baránka*.

bejë adv./ptk. ‘a więc, a właśnie, rzeczywiście, prawda; między innymi’. Np. *Beje, būčiau užmiršęs – kada važiuosit į miestą?* ‘A właśnie, bylbym zapomniat, kiedy jedziecie do miasta?’ *Rudenį ir žiemą stotkus, arba baldus, ir kitą namų padarynę, beje: žambius, ekėtes ant sulos kamara sukeltus laikė* ‘Jesienią i zimą sprzęty domowe, meble i narzędzia gospodarskie, między innymi radła, brony trzymali wysoko zawieszone w komorze’. War. *bėigos: Tai, bėigos, Juozą šaukia* ‘To widocznie/właśnie Józefa wołają’. Niejasne. Pominięte w LEW. ALEW 101 nie oddziela *bejë* od *bė, begù* i *biau*.

bėkauti, bėkauja, bėkavo gw. ‘wydawać przeciągły głos, beczeć – o owcy’ — czasownik dźwiękonaśladowczy na *-au-*, por. wykrz. **bėk, *bek* (ob. *bě*, zob. *bėbti* ‘beczeć’). Podobnymi formacjami są pol. *beczeć*, czes. *bečet* i sch. *bėcati*, zob. Boryś 24. Z innymi sufiksami: *bėksėti, bėksi* a. *bėksóti, bėkso* ‘beczeć cicho i krótko’.

bėkėrė 1 p.a. m. przest. ‘piekarz’ (m.in. u Donelajtisa) — zapoż. z prus.-niem. *bekar* (Prellwitz 21, GL 29, Čepienė 129), por. nwn. *Bäcker* m. Zakończenie *-ėrė* powraca w *būtėkėrė, dišėrė, jėgėrė* i *klėknėrė*. War. *bėkėris, bėkeris*. — Vb. denom. *bėkėriauti* a. *bėkėrauti* ‘być piekarzem’, dosł. ‘piekarzyć’. — Nazw. *Bėkėrė, Bėkėris/Bėkeris, Bėkėraitis*.

bėkešas 1 p.a. gw. ‘wierzchnie okrycie zimowe’ (*Ana, ir jis pasisiuvs bėkešą!*) — zapoż. z błr. gw. *bekėš* (ĖSBM 1, 343), por. błr. liter. *bekėša*, *-y* ‘płaszcz męski dawnego kroju wcięty w talię’ ⇐ pol. *bekiesza* ‘długi płaszcz, najczęściej męski, szamerowany, dopasowany w talię, zwykle na futrze’ (MSJP). Według Bańkowskiego I, 39 jest to XVII-wieczny drw. wsteczny od *bekieszka* ‘kosztowna odzież zwierzchnia, węgierskiego kroju’ (SPXVI). Por. zapożyczenie stbłr. *bekėška* (1605). Nazwa okrycia pochodzi prawdopodobnie od jego nosiciela, Kacpra Bekiesza (1520-1579) = węg. *Bekes*, słynnego pułkownika na służbie króla Stefana Batorego, zob. Anikin 3, 56n. (omawia również ros. *bekėš, bekėška* i ukr. *bekėša* oraz zestawia literaturę). Por. pol. *batorówka* ‘czapka kształtu czapki Batorego’ i ‘szabla z czasów Batorego’ ⇐ *Batorowa* (Sw I, 105). — Czy tu drw. *bekėšius* 2 p.a. gw. ‘liche zwierzę; biedak’?

belaišvis, -ė 2 p.a., *belaišvis, -ė* 1 p.a. ‘jeniec’, SD «niewolnik, seruus, mancipium» (syn. *ne laisvas žmogus*) — drw. od zwrotu przyimkowego *be laišvės* ‘bez wolności’ (zob. *laišvas*). Paralele: *beraiškis, besarmātis*. — Drw. *belaišvė* a. *belaišvė* ‘niewola’ (*Pakliuuvau belaišvėn* ‘Dostałem się do niewoli’), *belaišvė* SD «niewolnica, serua» (syn. *nelaišva*).

bėlsti, bėldžiu, bėldžiau ‘pukać, kołatać (do drzwi), stukać w okno, walić w co pięściami’. War. *bėlsti, -džiu, -džiaũ*. Odpowiada łot. *belzt, belžu, belzu* ‘wymierzyć cios, uderzyć; bić w dzwon’ (płot. **beldu*). Prs. pb. **bėld-ja-* utworzono od osnowy **bėld-* ⇐ pie. **b^helH-d^he-* (transponat). Inaczej ALEW 104: pwk. pie. **b^held-* ‘klopfen’; tutaj akut tłumaczy się tzw. prawem Wintera. Drw. *bėldėnti* ‘pukać, stukać’, *bėldėti* ‘stukać, hałasować’ (⇒ *bėldesys* ‘hałas, odgłos’), *bėldinti* a. *bėldinti* ‘stukać, hałasować’. — SO *bald-*: *baldyti* (zob.). — SZ *bild-*: *bildėti* (zob.).

bėlžti, belžiu, belžiaũ gw.: *susibelžti* ‘zmoczyć się, zlać się (w pościeli)’. Niejasne. Brak alternantów *†bilž-/†bulž-, †balž-*. Por. syn. *telžti*.

bembrotas b.z.a. przest. ‘zupa zrobiona na piwie, eine Biersuppe’ (Litwa pruska) — z dysymilacji **berbrotas*, co zapożyczone ze śrdn. *bērbrōt* n. ‘Bier mit Brot; Brot in Bier, eine Biersuppe’ (GL 30; brak w LKŽ).

bėmbėti, bėmbėju, bėmbėjau gw. 1. ‘rosnąć, rozrastać się, stawać się większym niż wcześniej’, 2. ‘mocnieć’, 3. ‘twardnieć; wysychać’, *nubėmbėti* ‘przestać się rozwijać,

mizernieć (o prosiętach). Jest war. *bámbėti* ⇐ *bámbt* (zob.), co sugeruje onomatopeiczny charakter pierwiastka. — Drw. *bemberẽ* 3 p.a. 1. ‘główny korzeń drzewa’ (syn. *ridikas*), 2. przen. ‘brzuch’ (*Guli bemberę išvertęs*), z obocznym tematem: *bemberỹs* 1. ‘korzeń drzewa’, 2. ‘łodyga rośliny; sucha łodyga, badyl’, 3. przen. ‘brzuch’, 4. przen. ‘grubianin’; *bemblỹs* i *bamblỹs* m.in. ‘zgrubienie na łodydze, gdzie odrastają liście; nierozwinięta pochwa kłosa; łodyga; ogonek liścia’, *bambõrẽ* ‘pączek liścia’.

beñdelis, -io 1 p.a. gw. ‘belka dźwigająca krokwie’ — zapoż. ze śrdn. *bendel* ‘dźwigar’ (GL 30). Łot. *bendele* ⇐ śrdn. *bendel* (Jordan 54).

beñdras, -à 4 p.a. ‘wspólny; ogólny’, DP ‘spólny, społeczny, uczestnik, wzajemny, pospolicz’. SD *bindras* «społeczny», *bindras gyvenimas* SD «bursa». Odpowiada rzeczownikowi łot. *biedrs* ‘towarzysz, kolega’, *biedre* ‘towarzyszka, przyjaciółka’ (*mūža biedre* ‘towarzyszka życia, małżonka’), *biedrū* a. *biedrumis* adv. ‘wspólnie, razem, pospołu’. War. kuroń. *bẽñdrs* ‘rówieśnik; towarzysz, partner; druga część w parze, np. druga rękawiczka’. — SO *band-*: *bandà* (zob.). — Formacja dewerbalna pie. **b^hend^h-ro-* ‘związany z kim, przywiązany do kogoś’. Pwk. **b^hend^h-* ‘wiązać, łączyć’, por. goc. *bindan*, stwn. *bintan* ‘wiązać’, wed. *badhnāti*, aor. *ābadhnāt* ‘związał’ (LIV² 75, BSW 30, LEW 39, ALEW 104). Z innymi sufiksami: gr. *πενθερός* ‘ojciec żony, teść’ (pie. **b^hend^h-ero-*), sti. *bándhu-* m. ‘powiązanie, pokrewieństwo, powinowactwo; krewniak ze strony matki; mąż; przyjaciel’ (pie. **b^hend^h-u-*). — Drw. *bendraĩ* adv. ‘wspólnie, wzajemnie, ogólnie, razem’, *beñdra*: *Aš su jaĩs neturiũ niẽko beñdra* ‘Ja z nimi nie mam nic wspólnego’, *beñdras* sb. ‘kolega, przyjaciel, współnik’ (łot. *biedrs*), *giñklo beñdrai* m.pl. ‘towarzysze broni’ (por. wyżej łot. *biedrs*), *bendratĩs* f. gram. ‘bezokolicznik’ (neol.), *beñdrẽ* gw. ‘wspólna łąka, wspólne pole’, *bendrijà* ‘wspólnota’, *bendrinykas* DP ‘uczestnik’, *bendrinis* ‘wspólny, ogólny, społeczny’, *bendrystà* DP ‘społeczność’, *bendrystẽ* ‘wspólnota, koleżeństwo’, SD «obcowanie z kim, społeczność, ucześnictwo», *bendróvẽ* ‘wspólnota’, przest. ‘rodzina wraz z czeladzią’, *bendruomenẽ* ‘wspólnota’. Cps. *bendraamžis* ‘rówieśnik’ (por. *ámžius*), *bendrabūstimẽ* ‘społistość’ (zob. *būstimas*), *bendrābutis* neol. ‘dom studencki, hotel robotniczy’ (por. *būtas*), *bendradaĩbis* neol. ‘współpracownik’ (por. *dārbas*), ⇒ *bendradarbiāuti* ‘współpracować’; *bendrakeleĩvis* ‘towarzysz podróży’ (por. *keleĩvis*), *bendražỹgis* ‘współbojownik’ (por. *žỹgis*), *bendravarĩdis* ‘imiennik’ (por. *varĩdas*), SD <byndrawardis> «družba, cognominis» (syn. *vienavardis*), *kūšbendris* (zob.), *žydbendras* (zob. *žỹdas*). Vb. denom. *bendràuti* a. *beñdrauti* ‘kolegować, współpracować’, *beñdrinti* ‘łączyć w jedno, scalać’, *apibeñdrinti* ‘uogólniać, dokonywać uogólnień’.

beñgti, *bengiũ* (war. *bengũ*), *bengiaũ* żm. ‘kończyć, doprowadzać do końca’ (*Aš jau bengũ darbą* ‘Ja już kończę pracę’. *Aš bengũ amžį* ‘Ja już kończę [swe] życie’. *Beñgas rugpjūtis, o da rugiai nepjauti* ‘Wrzesień się [już] kończy, a żyto jeszcze nie zebrane’), *nubeñgti* ‘ukończyć, skończyć’, *pabeñgti* ‘skończyć’, DP ‘dokonać, dokończyć, skończyć, wykonać’, *pribeñgti* DP ‘dopełniać; dobijać’. Refl. *nusibeñgti* ‘skonąć, zdechnąć’, dosł. ‘skończyć się’ (por. ros. *skončát’sja* ‘skonąć, umrzeć, wyzionąć ducha’), *pasibengti* DP ‘spełnić się, skończyć się’. Porównywalne formy z infigowanym allomorfem na SE, np. *brendũ*, *gendũ*, *senkũ*, przemawiają za starszeństwem formy praesentis z suf. -a-, tj. *bengũ*. Analiza: *be-n-g-a-*, temat praesentis, kiedyś należący do pwk. **beg-* < pie. **b^heg-* ‘łamać’, por. wed. *bhanákti* ‘łamię, kruszy’ oraz stir. *do-beig* ‘łamię’ (LIV² 66, Matasović 60). Po tym pierwiastku pozostały w jęz. litewskim dwa ślady: SZ typu *TeT* ⇒ *TiT* o postaci *big-* (por. *nubiñgti* ‘pobić, zwyciężyć’ s.v. *biñgti*) oraz innowacyjny SP/SO *baig-* (zob. *baĩgti*). Znaczenie lit. ‘skończyć’ wywodzi się ze ‘złamać’ przez fazę pośrednią ‘urwać, przerwać’ vel sim. Zob. też ALEW 106. Nieco inaczej Urbutis 1981, 98, który wychodził od pierwiastka z determinatywem **-g-*: **b^hei-g-/*b^hi-g-* ‘bić, wbijać, przeszywać’; u tegoż autora na s. 100

są paralele semazjologiczne ilustrujące kształtowanie się znac. 'skończyć'. — Drw. *beñgiamas* 'ostatni, najgorszy', *beñgsena* 'ostateczny koniec, śmierć' (war. *beñgšena*), *bengtùvės* f.pl. 'poczęstunek na zakończenie wspólnej pracy', *pabengėjas* DP 'skończyciel (Jezusa)'. Zapis SD <prabynkte> «zbytek, niemiara, zbyteczność» może oddawać tak *prabengtė* (zob. ALEW 105), jak i *prabingtė* (zob. *biñgti*). — SO *bang-*: *įbangėti*, *-ju*, *-jau* 'napełnić się' (*pilni ir imbangėję visokio neteisumo* DP 280₁₇ 'pełni są wszelakiej nieprawości'; rzadki typ iterativum na *-ė-*, zob. GJL II, § 622), *bangstýti* frq. 'kończyć, wykańczać' (war. *bangštyti*). Postverbalia z *bang-* zebrano s.v. *bangà*. W kwestii osnowy werbalnej stpr. *bang-in-* 'poruszyć, pobudzić' w *asmai pobanginnons* ENCH 'pobudziłem kogo do czego, ich habe bewegt', zob. LAV 268 i Dini, *Balt* LII:2, 2017, 325-340 («Lehnschöpfung»).

bėningis, *-io* 1 p.a. przest. 'strych, poddasze' (Litwa pruska) — zapoż. ze śrdn. *bōninge* (GL 30). War. z dysymilacją *n-n > l-n*: *bėlingis* (por. *pāslinkas*, *seliūnas*).

beñkartas 1 p.a. stlit., gw. 1. 'nieślubne dziecko, bękart' (m.in. CHB), 2. 'wyrodek, zwyrodniała, nieudana roślina a. zwierzę; dziki pęd', 3. obelżywe określenie zwierzęcia (*Tie beñkartai ėriukai vėl į rugieną!* 'Te jagnięta bękarty znowu w żyto weszły!') — zapoż. ze stblr. *benkart̃s*, *bėnkart̃s* 'nieślubne dziecko' ⇐ pol. *bękart* < stpol. *bąkart*, *bankart* 'nieślubne dziecko' (⇐ śrwn. *banchart* m., znac. etym. 'dziecię poczęte na ławie (a nie w łóżku)', por. nwn. *Bankert* m.). Zob. LEW 39, EWD 95, Bańkowski I, 45, POLŽ 705, WDLP, s.v. *bękart*. War. stlit. *bankartas*, *beñkortas* (SLA 38, 40). Por. syn. *baistrūkas* i *bōstras*. — Drw. wsteczne: *benkus* b.z.a. (*Sakiau: Tu benkau!* JU 'Powiedziałem: Ty bękarci!'), *binkỹs* (od wsch.-lit. *biñkartas*). Vb. denom. *benkartáuti* 'próżnować, wałęsać się', *benkartėti* 'wyradzać się, (o roślinach, zwierzętach) tracić wartościowe cechy wskutek krzyżowania w bliskim pokrewieństwie', por. *Tojė giminė benkartėte išbenkartėjo*, t.y. *iš benkartų tik benkartos gimsta, išėjo į benkartas* JU 'Ten ród całkiem się wyrodził, tj. z bękartów tylko bękarci się rodzą'. *Išbenkartėjo tos mano obelys, nė vienos doros nebeliko* 'Wyrodziły się te moje jabłonie, ani jedna dobra nie została'. — Nazw. *Beñkus* (⇒ *Benkusas*), *Binkỹs*, *Binkis*, *Biñkus* i *Bōnkartas*. N.m. *Benkártai*, nazwy terenowe: *Benkártai*, *Benkartupis* b.z.a, *Benkarto kalnas* b.z.a., *Benkartų krūmai* b.z.a., *Bėnkas* (LvŽ I, 433, 485).

beñkis, *-io* 2 p.a. gw. 1. 'ławka, siedzenie dla kilku osób' (*Atnešk beñkį dėdei atsisėsti* 'Przynieś ławkę, żeby wujek mógł usiąść'), 2. 'trójnóg do postawienia wiadra' (*Pastatyk kibirą ant beñkio* 'Postaw wiadro na «benkis»') — ze zmianą rodzaju zapożyczone z prus.-niem. *bėnk* f. (GL 30; brak w LEW), por. nwn. *Bank* f. Jest war. *biñkis* (KRŽ). Urbutis 2009, 296 zwraca uwagę na drugie źródło pożyczki, mianowicie łot. *beņķis* 'ławka' ⇐ śrdn. *benke*.

beñt, *bėnt*, *beñ* adv. 'przynajmniej, choć, chociaż', SD «przynajmniej», por. *Kad tavė beñt vienas pagirtų* 'Żeby ciebie choć jeden pochwalił'. *Tai beñt vyras!* 'To przynajmniej mężczyzna!' *Ben vienų kartų* SD «Aby raz». — War. rozszerzony *beñt-gi*, stąd uproszczone *beñgi*, *bėngi*, np. *Bengi paliauk su pasaka savo!* 'Skończyłbyś [już] swą opowieść!' *Toks tai bėngi vyras!* 'Taki to przynajmniej [jest] mężczyzną!' Złożenie członów *ben i *ti. W *ben może tkwić morfem negacji (*be-ne). Rozszerzające *ti jak np. w *bėt*, *beti*, *nėt*. Por. GJL III, §§ 825, 837, Hermann 1926, 336n., LEW 28, ALEW 106. Zob. *bė* II. — W DP ukazuje się war. *peñt* 'aby, acz nic' ['przynajmniej'], *pen* 'aby'. Według GJL III, § 825 łączy się z występującymi u Daukszy przysłówkami *atpėt* 'na wstecz' i *atpėcz* 'wzajemże'. Osobno zob. *nebeñt*.

benzinas 2 p.a. 'benzyna' — zapoż. z ros. *benzín*. War. *bendzinas* ZTŽ (wstawne *d* do grupy *n-z*, podobnie jak w *An-d-zelmà* i *ven-d-zėnija*, LD § 241), *bildzinas* ZTŽ < *bindzinas (*l-n* z dysymilacji *n-n*).

bēragas 3 p.a. wsch.-lit. ‘brzeg rzeki’ (*Ajo merga pie upės bēragų* LZŽ; brak w LKŽ) — zapoż. ze stblr. *berogъ*, por. błr. *bérah*, -a. LZŽ 35 niesłusznie odtwarza -ere- w hasłowej formie *bēregas*. Podobnie ZTŽ s.vv. *bēregas*, *bērevas*. — War. *bēravas* LZŽ (*Un upės bēravo stou pirkėlė* ‘Na brzegu rzeki stoi chałupka’) pokazuje spółgłoskę *v* wypełniającą hiat (*bera.as) po zaniku spirantu *γ* w formie źródłowej *berayas ⇐ błr. *bérah*. Paralele: *avuřkas*, *bavótas*, *brovà*. NB. LZŽ 35 odtwarza wyraz hasłowy jako *bērevas*, jakkolwiek już Būga, RR I, 349 pisał *bēravas* (pominięto to w LKŽ). Zob. też *brega*.

bēralas 3 p.a. 1. ‘ziarno zbożowe z plewami, ziarno nie wiane’, 2. ‘mąka lub ziarno, którym zaprawia się żarcie dla świń’, 3. ‘porcja ziarna wysypanego do suszenia’ — formacja z suf. -al- i WSE *bēr-* ⇐ *ber-*, zob. *beriu*, *ber̃ti* ‘sypać’. Znacz. etym. ‘to, co się sypie; to, czym się coś posypuje’. Paralele: *srēbalas* ⇐ *srebiu*, *srēbti*; *gēralas* ⇐ *geriu*, *gerti*. Odpowiednik łot. gw. *bērals* ‘nieprzewiane ziarno zbożowe’, *bērala* ‘ziarno z plewami; mieszane ziarno dla bydła; chleb razowy’. Por. LEW 40, ALEW 106. — Drw. *bēraliēnē* ‘chleb z mąki razowej’ [tj. raz mielonej, nie odsiewanej, zawierającej otręby], *duona bēralienē* SD «borys» [‘chleb razowy’], *duona šiu[r]kšti*, *bēralienē* SD «chleb gruby» [‘razowy’]. — Zapoz. litewskie w błr. przest. *berelo*, *ber̃lo*, *berlo* ‘ziarno nie wiane, nieczyste’, błr. gw. *bērala*, *bjárla*, *bér̃la*, też m. *bjáral* (PZB 1, 260), drw., *bjarlóvyj* a. *berlóvy* ‘chleb z nie wianego ziarna’ (Laučjute 35n.).

bēras, -à 3 p.a. ‘o maści końskiej: gniady, kasztanowaty, koloru jasnobrunatnego’ (SD «gniady») : łot. *bērs* ‘brązowy, gniady’, < pb. *bēra- < pie. *b^hērH-ó- (transponat). Formacja vřddhi od pie. *b^herH- ‘błyszczący; jasnobrązowy’. Por. *b^herH-on- w pgerm. *beran-/ *berōn- ‘niedźwiedź’, stnord. *björn* (*bera* f. ‘niedźwiedzica’), stwn. *bero*, *pero*, nwn. *Bär*, ang. *bear*. Znacz. etym. ‘brązowy, ciemnobrązowy, der Braune’. Zob. IEW 136, BSW 30, LEW 39, EWD 97, Kluge-Seebold 59, Orel 43, Kroonen 59, ALEW 107. — Drw. *apybēris* ‘nie całkiem gniady’, *bērāsīs* ‘koń gniady, gniadosz’ (syn. *bērinas*, *bēriōkas*, *bēris*, *bēruōlis*), *bērōji* f. ‘gniada kobyła, kasztanka’, *bērekšlā* c. ‘człowiek o śniadej cerze’ (por. *verkšlā*, *šmekšlā*), *bērvas* b.z.a. (*Kumelē mano bērvalēlē* ‘Kobyła moja [jest] nieco kasztanowata’). Cps. *bērlašis* ‘biały z brązowymi plamami – o krowie, koniu’ (dosł. ‘brązowo nakrapiany’, por. *lāšinti*, *lāšas*), *bērširvis* ‘gniadosiwy’ (por. *širvas*), *júodbēris* ‘czarnogniady’ (por. *júodas*). — N.rz. *Bērē* a. *Bērē*, *Bērūpis* 2x, *Bērūpys* (por. łot. *Bērupe*).

bēregint adv. ‘w jednej chwili, zaraz’. Analiza: *be-regi-nt-*, skostniała forma ptc. prs. act. od *regēti*, *rēgi* ‘widzieć, uważać’. Paralele: *bemātant*, *nedeļsiant*, *negaištant* (zob. GJL III, § 671).

bērgeltē b.z.a. przest. ‘napiwek, Trinkgeld’, war. m. *birgiltas* — zapoż. z prus.-niem., śrdn. *bērgelt* n. ‘akcyza na piwo’ i ‘napiwek’ (GL 30, Čepienē 188; brak w LKŽ).

bērgžti, *bergždziu* (war. *bergždū*, *bergžtū*), *bergždziaū* 1. ‘być niezapłodnioną, jałową (o krowie, kobyłę, owcy)’, 2. ‘dojrzewać (o zbożu, o roślinach), twardnieć (o ziarnie)’, 3. ‘pozbawiać się czegoś, ogołacać się’, *išbērgžti* ‘wyjałowić (o krowie, o ziemi); dojrzeć; roztrwonić (majątek, pieniądze)’, *pabērgžti* ‘dojrzeć’. Forma czasownika uległa zmianie na skutek insercji *g*, por. war. *beržti*, *beržtū*, *beržaiū* ‘dojrzewać (o zbożu)’. Oboczne praesentia *bergžda* i *bergžta* mogą być starsze od *bergždzia*. Wywodzą się odpowiednio z *berž-da- (stativum) i *berž-sta- (inchoativum). Bez wyraźnych nawiązań ie., transponat *b^herg^(h)-⁷². — War. *berkšti*, *berkščiū* (*berkštū*), *berkščiaū* ‘dojrzewać (o zbożu)’. — Nomen postvb.

⁷² Inaczej jest zbudowany przymiotnik psł. *berd-jā- (pie. *b^herd-jeh₂-), por. rcs. *brēžda* ‘ciężarna’, ros. gw. *berēžaja*, *berēžaja* ‘brzemienna, żrebna (o kobyłę)’, ukr. *berēža* ‘cielna, żrebna’, sch. *brēda* ‘cielna’, czes. *březí* ‘brzemienna’. — Osobno stoi też łac. *forda* f. ‘cielna krowa’ < *forida < pie. *b^hori-d- ‘who gives birth’ (pwk. *b^her- ‘nosić, nosić brzemień’), zob. de Vaan 232.

berždzia karvė SD «krowa jałowa», *berždinė, berždzia, telyčia* SD «jałowica» [‘młoda krowa, która jeszcze nie cielila się’]. Inaczej ALEW 109, gdzie rekonstrukcja pbsł. *b^hersd(i)jā. Dziś z insercją *g*: *bergždzia* a. *bergždē* ‘jałowa krowa, owca; bezpłodna, bezdzietna kobieta’, przen. *beṛgždzios viltys* f.pl. ‘płonne nadzieje’, *beṛgždzias dārbas* ‘daremnny trud’; *beṛgždinė* ‘jałowka’, *bergždinys* ‘zwierzę bez potomstwa; człowiek bezdzietny’, *bergždýtė* ‘jałowka’. Vb. denom. *bergždauti* a. *bergždúoti* ‘o samicy: być niezapłodnioną, jałową, nie mieć potomstwa, o ludziach: być bezdzietnym; być starą panną a. starym kawalerem’, też ‘żyć rozwiązłe, nierządnie’.

bėringės, -ių 1 p.a. f.pl. przest., gw. ‘wiecha, poczęstunek z okazji zatknięcia pęku zieleni na budującym się domu’ — zapoż. z prus.-niem. *bėring* (GL 30). Por. akut w zapoż. *fėlingas* i *kėžas*.

berklaĩ 3 p.a. m.pl. wsch.-lit. ‘kładka, zwykle zrobiona z żerdzi’, por. *Per upę yra berklaĩ pereiti* ‘Jest kładka [do przejścia] przez rzeczkę’. Zdaniem Urbutisa 1981, 128n. ma to być derywat na -kl- od zanikłego czas. *berti [ściślej *bėrti], który był kontynuacją pie. *b^her- ‘obrabiać ostrym narzędziem’ [obecna rekonstrukcja: *b^herH- ‘mit scharfem Werkzeug bearbeiten’, zob. LIV² 80]. Znacz. etym. ‘konstrukcja ze ściętych drzew’ *vel sim.* Etymologia zaakceptowana przez Ambrazasa 1993, § 284. Innym śladem po pwk. *b^herH- jest czas. *bėrti* (zob.). Zob. też *bėrklauti*.

bėrklauti, *bėrklauju, bėrklavau* ‘wyjmować wnętrzości’, zwykle z prvb.: *išbėrklauti* ‘rozebrać ubitą świnie wykrawając mięso’, przen. ‘roztrwonić majątek’. Struktura *bėrkl-au-*, vb. denominativum na -au- od nomen instrumenti *bėr-kla- ‘narzędzie do cięcia, rozcinań, wykrawania mięsa’ *vel sim.* Plit. pwk. *bėr-C < *bėr-C jest kontynuacją pie. *b^herH-C ‘obrabiać ostrym narzędziem’, zob. LIV² 80. Znacz. etym. ‘robić przy użyciu narzędzia zwanego «berklas»’. Takie objaśnienie wysunął po raz pierwszy Urbutis, *Balt* III:1, 1967, 94 (przedruk w Urbutis 1981, 128n.). Brak w LEW. Zob. też *berklaĩ*. — War. sufiksalne: *bėrkloti* (*Meitėlį bėrkloti*), *bėrklioti* (*Išbėrkliok žuveliokus*). — War. z udźwięcznieniem -rkl- > -rgl-: *bėrglauti, bėrgloti* (por. sonoryzację w *eiglūs* i *vėrtinglė*); z przygodnym uproszczeniem grupy -rkl-: *bėrlauti*.

bėrnas 3 p.a. 1. ‘młodzieniec, kawaler’, 2. ‘parobek, najmowany na rok młody robotnik rolny’, 3. MŻ, DP ‘sługa’, 4. DP, SD «pacholę», SD¹ «chłopiec». Odpowiednik łot. *bėrns* ‘dziecko’, *pupa bėrns* ‘osesek’, dosł. ‘dziecko przy piersi’ (por. *pups* ‘piers kobieca’). Jeśli wyraz lit.-łot. istotnie odpowiada orm. *beřn*, gen.sg. *beřin* ‘ciężar, brzemię’, SO goc. stisl. *barn* n. ‘dziecko’, stang. *barnum* dat.pl. ‘dzieci’, alb. *barrė* ‘ciężar’ (por. LEW 40), to jest to refleks praformy ie. *b^her-no- ‘brzemię, płód’. Rozwój znaczeniowy: ‘ciężar płodu’ ⇒ ‘płód’ ⇒ ‘dziecko’ (ALEW 107:znacz. etym. ‘Ausgetragenes’). Formacja oparta na pwk. pie. *b^her- ‘nieść, przynieść’, zob. *beřti*. Por. jeszcze gr. φερνύ f. ‘wiano, posag’ (Beekes 2010, 1562). — Z innym sufiksem: psł. *bermę, *ber-men-e ‘ciężar niesiony, noszony’, scs. *brėmę, -mene* ‘ciężar, ładunek’, ros. przest. *berėmja* ‘ciężar, tobół; brzemienność, ciąża’, czes. *břimě, břemene* ‘brzemię, ciężar’ (⇒ *břemeno* ts.), pol. *brzemię* ‘ciężar’, stpol. *wstąpić w brzemię* ‘zajść w ciążę’. — Z uwagi na anitowy charakter pierwiastka akut litewski stanowi pewną trudność. Żeby ją przezwyciężyć, trzeba przypuścić, że intonacja jest wtórna, mianowicie jest ona następstwem wzdłużenia zastępczego w sylabie podakcentowej, do czego doszło po synkopowaniu zawartej w sufiksie samogłoski. To prowadzi do wywodu *bėrnas* via *bėr.nas z *bėrinas (por. *šėrnas* z *šėrinas; *kėlnės* z *kėlinės*), a więc z praformy o sufiksie *-ino-, pie. *b^her-ino- (transponat). Mielibyśmy więc po stronie litewskiej wariant różniący się od *b^her-no- innych języków ie. (zob. wyżej). Inaczej Derksen 1996, 216, 229, który zakłada metatonię akutową (za nim idzie ALEW 107). Zob. jeszcze uwagę do lit. *tėrnas*. — Drw. *bebėrnė* DP ‘niepłodna’ (⇒ *bebernystė* DP ‘niepłodność’, *bebernumas* ts.), *bernaitis*

‘chłopiec’, *beṛnē* ‘kobieta lgnąca do mężczyzn’ (*Kad, sako, ji labai beṛnē*), *bernēkas* ‘chłopak’ (⇒ *bernēkāitis* ‘chłopczyk’), *bernēlis* ‘młodzieniec, chłopak, kawaler’, bibl. ‘dzieciątko’ (por. *kūdikēlis*), SD¹ «chłopiec, chłopiątko, chłopiaszek; dziecię» (syn. *vaikelis*), SD «dziecię, dziecina, dziecko» (syn. *vaikelis*), *bernijà* ‘chłopcy, gromada chłopców’ (por. *mergijà*; syn. *bernavà*, *bernỹnē*), *bernýnas* ‘chłopaczyna’, *berniðkas* ‘podrośły chłopak, parobek’, *bernỹstē* ‘stan i okres życia kawalera; służba parobka’ (DP <bérnistes> gen.sg. ‘dzieciństwo’ pokazuje akut na pierwiastku, zob. Skardžius 1935, 112), *bérniškas* ‘młodzieniec’, *berniškē* DP ‘dzieciństwo’, *berniūkas* ‘chłopiec, chłopczyk; walet w kartach’ (por. pol. *chłopak* w znac. ‘walet’), *bernuðlis* ‘parobczak’ (neosufiks jak w *vargūolis*). Cps. *bernūrakis* (zob. *rākas*), *būdelbernis* ‘pomocnik kata’ (por. *būdelis*), *sénbernis* (zob.). Por. łot. *bērnaukle* ‘niańka’, *bērmāte* ‘kobieta spodziewająca się dziecka’. — Vb. denom. *bernāuti* ‘być w stanie kawalerskim; być u kogoś parobkiem; szukać sobie parobka’ (zob. *bernavà*), ⇒ *bérnautinis* a. *bernāutinis*, -ē ‘odnoszący się do kawalerskich czasów, do czasu sprzed ożenku’, np. *Šitoji mano kepurė dar bérnautinė* ‘Ta moja czapka to jeszcze z kawalerskich czasów’ (por. *mártautinis* s.v. *marti*); *berninėti* ‘o dziewczynie: szukać kawalera’, *bérnintis* ts.

bernavà, -ōs 3 p.a. ‘gromada chłopców, kawalerów’ — rzeczownik zbiorowy na -ā-, utworzony od neoosn. *bernav-*, pochodzącej z resegmentacji formy *bernāvo*, prt. do *bernāuti* ‘być w stanie kawalerskim’ (⇐ *bérnas*). Paralele: *broliavà* ‘bracia, ogół braci’ ⇐ *broliāuti* ‘być bratem’; *kariavà* ‘spory, niezgoda’ ⇐ *kariāuti* ‘wojować, walczyć’. Synchroniczne odniesienie *bernavà* do *bérnas* spowodowało wyodrębnienie -ava jako neosufiksu; widać go w coll. *šunavà*, *velniavà* i *knýpava*, *kelmavà*.

bérštas 1 p.a. ‘szczotka (do ubrania, do butów)’ — zapoż. z prus.-niem. *bēršt* (GL 30), por. nwn. *Bürste* f. Co do akutu por. zapoż. *péršas* i *lérmas*.

bértainis, -io 1 p.a., *bertāinis* 2 p.a., *bérteinis* 1 p.a. gw. ‘ćwierć, czwarta część wagi, miary’ — zapoż. z prus.-niem. *bertel* ‘Viertel’ (GL 30, LEW 40, Čepienė 170n.), z zakończeniem dostosowanym do nazw miar typu *ketvirtainis*, *ašmāinis* i *āktainis* (zob. GJL II, § 347).

beṛti, *beriu* (zam. *berù), *bériaũ* 1. ‘sypać, prószyć’, 2. ‘wiać zboże, tj. oddzielać zanieczyszczenia z omłóconego ziarna’. Cps. *imberiu* SD «wsiepać», *išbeṛti* ‘rozsytać, wysypać’, *subeṛti* ‘zsypać (w jedno miejsce)’, *užbeṛti* ‘zasypać, posypać’. — Wsch.-lit. *bėrti*, *beriu*, *bėriau* : łot. *bērt*, *beru*, *bēru* ‘sypać’ zwykle tłumaczy się analogią do akutowanego prs. intr. *birsta-*, łot. *biřst*, zob. Derksen 1996, 285; 2015, 88. W ujęciu niniejszego słownika będzie to raczej neoapofonia *iRT* ⇒ *ēRT*: *bir(sta)* ⇒ *bér(ti)*, podobnie jak *rim(sta)* ⇒ *rém(ti)* i *mīr(řta)* ⇒ *mér(dėti)*. — Odpowiednik scs. *berq* ‘biorę, zbieram’ (inf. *bīrati*) przemawia za rekonstrukcją pbsł. prs. na -e/o-, lit. *berù < pbsł. *berō < pie. *b^hér-o-h₂. Por. BSW 31, LEW 40, Stang 1942, 35. Pwk. *b^her- ‘nieść, przynosić’, por. wed. *bhārti* a. *bibhārti* ‘niesie’, tematyzowane: wed. *bhārtati* ‘niesie, przynosi’, aw. *baraitī* ts., gr. φέρω ‘niosę’, łac. *ferō* ts., goc. *bairan* ‘nosić, rodzić’ (LIV² 76)⁷³. ALEW 108 zwraca uwagę na możliwość połączenia *beṛti* via s-mobile z pwk. pie. *(s)ber-, mianowicie w nawiązaniu do gr. σπείρω ‘siać, rozsiewać’ i het. *isparnu-* ‘rozsytać’. — Drw. *beṛdinti* a. *berdyti* ‘sypać (ziarno), wysypywać’, *berénti*, *užberénti* ‘posypywać (solą, cukrem)’. Neopwk. *ber’-* (⇐ *beriu*): *berióti* ‘sypać po trochu’, *išberióti* ‘wysypywać po trochu’. — Nomina: *berlūs* ‘sypki – o

⁷³ Obok *beṛti* jest dobrze zaświadczony wariant akutowany *bėrti*. Trudno go wytłumaczyć jakimiś czynnikami analogicznymi. Być może doszło na gruncie litewskim do zmieszania się refleksów dwóch pierwiastków pie., mianowicie *b^her- ‘nieść, przynosić’ i *b^herh₂- ‘szybko, energicznie się poruszać’ (por. LIV² 81). Ten drugi, używany np. w odniesieniu do wiania zboża, mógł wydać lit. *bér-C*.

ziarnie przedwcześnie się sypiącym', *bérnas* (zob.), *bertuvė* 'wiejaczka, wialnia; naczynie do przenoszenia ziarna a. mąki'. Por. łot. *bēri* m.pl. 'danina zbożowa', *beres* f.pl. ts. — WSE *bēr-*: *bēriaũ* (prt.), drw. *bēralas* (zob.), *bērātē* 'ziarno niewiane; ziarno suszone w piecu; mąka do zasypywania żarcia świńskiego' (paralele: *lakātē*, *lesātē*, *plakātē*), *bērīmas* 'sypanie; porcja ziarna przeznaczona do suszenia w piecu; wianie ziarna', cps. *žolbērē* 'dziewczynka rozsypująca kwiaty podczas procesji religijnej' (por. *žolē*). Por. z jednej strony łot. *bērējs* 'grabarz', *bēres* 'pogrzeb', z drugiej strony scs. *brēmē* 'ciężar, ładunek', ros. *berémja* 'ciężar; ciąża', wed. *bhārman* loc.sg. 'przy ofiarowaniu' (**b^hēr-men-*, NIL 16), stwn. *bāra* f. 'nosze dla zmarłych, mary' (**b^hēr-ah₂-*, NIL 17). — SZ *bir-*: *birēti* (zob.), *birti* (zob.). — SO *bar-*: *barstīti* (zob.), *išbarliōti* 'wysypać – ścieżkę piaskiem'. Nomina: *atbaraī* a. *ātbaros* pl. 'poślad, ziarno gorszego gatunku oddzielone podczas czyszczenia zboża' (łot. *atbaras*), *išbaros* f.pl. 'poślad' (*Papilkit kiaulēms išbarū* 'Sypnijcie świniom pośladu'). Por. łot. *atbaras* a. pl. *atbari* 'miara ziarna oddawana pastorowi przez gospodarza, Kirchenkorn' (syn. *bērība*), *bars* 'naniesiona przez wodę ławica piasku przy ujściu rzeki', *bārņi* m.pl. 1. 'żużel', 2. 'mąka podsypywana pod kładziony na łopatę bochenek chleba'. Osobno zob. *bāras*, *sámbaris*. — Neoapofonia SE *bēr* ⇒ SO *bor-*: *bórauti* (zob.).

béržas 3, 1 p.a. bot. 'brzoza, *Betula alba*'. War. *beržys* 3 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *bērzs* (war. *bērza*, *bērze*), stpr. *berse* Ev 'Birke'. Z innym tematem: psł. **bērz-ā-*, sch. *brēza*, ros. *berēza*, ukr. *berēza*, błr. *bjaróza*, stczes. *břieza*, czes. *břiza*, dluž. *brjaza*, pol. *brzoza* (por. łot. *bērza*, lit. n.jez. *Bérža*). Pbsł. **bērz-ā-* m. lub **bērz-ā-* f. (por. BSW 32; Derksen 2015, 88: pie. **b^herHg-o-*). — Z uwagi na czasownik wed. *bhrājate* 'błyszczący, jaśnieje', aor. *ábhrāt*, który pokazuje SP w postaci pie. **b^hréh₁g-* 'erstrahlen, glänzen' (LIV² 92; por. **brēž-* s.v. *brékšti*), wypada drw. **bērz-ā/ā-* zakwalifikować jako formację vřddhi, którą dotworzono do SZ **bīrz-* (zob. *bīrže*) < pie. **b^hrh₁g-*, tj. do formy słabej dawnego pdg. apofonicznego (por. wed. *bhūrjá-* m. 'gatunek brzozy')⁷⁴. Podobnym nowotworem ma być stang. *beorc* 'brzoza', stisl. *bjork* ts. (**berkō* f., zob. Orel 43). W naszej terminologii będziemy mówić o neoapofonii *īRT* ⇒ *ēRT*, podobnie jak przy *dirg(stu)* ⇒ *dérg(ti)* i *ir(stu)* ⇒ *ér(déti)*. Przyjmuje się, że nazwa brzozy wiąże się semantycznie z połyskującą, bielejącą korą drzewa, por. alb. *bardhë* 'biały' < pie. **b^hrh₁g-*. Zob. też ALEW 108. LEW 40 rozważa pokrewieństwo *béržas* z *beržti* 'dojrzewać' (zob. *beržgti*), co wydaje się mniej prawdopodobne. — SZ *birž-*: *bīrže* (zob.). — Drw. od *berž-*: *beržynas* 'brzezina, las brzozowy' (⇒ *beržynāitis* 'młodniak brzozowy'), *beržinė* a. *béržinė* 'różga brzozowa', *beržinė kōšē* 'chłosta, baty', *beržynē* 'brzeźniak', *beržinis* CGL 'miesiąc maj' (por. csł. *brězen* 'kwiecień', stczes. *březen* ts., stpol. *brzezień* 'marzec'), *beržinukas* bot. 'grzyb kozak, koźlarz, *Boletus versipellus*', *beržytē* 'młodniak brzozowy' (n.rz. *Beržytē*), *béržta* 'gleba brzozowa, na której rosną brzozy' (n.m. *Béržtai* 2x, n.jez. *Béržtas*, n.rz. *Béržtalis* : łot. *birztala*, *birztaļa* 'zagajnik brzozowy'; *Béržtupis* 3x), *béržtva* ob. *béržva* 'las brzozowy, brzeźniak' (n.m. *Béržtvos*, por. *širtva* ⇐ *širtas*; *brastvā* ⇐ *brastā*), *beržtvynas* ts., *pabéržis* bot. 'podgrzybek, *Boletus scaber*'. — Nazw. *Béržas*, *Beržāitis*, *Beržēlis*, *Beržinis*. N.m. *Beržaī* 2x, *Béržē* 3x, *Béržēnai* 5x, *Beržijā*, *Beržynai*, *Beržynas*, *Béržiniai* 2x, *Beržiniai* 3x (por. stpr. *Bersin*), *Béržininkai* 5x (por. stpr. *Bersenik*, *Barsenik*, *Bersnickenn*, AON 19), *Beržytē* 11x, *Pabéržē* 13x, *Pabéržiai* 10x, cps. *Béržpelkis*, *Naujāberžē*, *Šlapāberžē*, *Tribéržiai* 2x (⇒ *Antātriberžis*). N.rz. *Béržas*, *Béržē*, *Beržē*, *Beržiena*, *Beržuonā* (war. *Beržūnā*; por. *Agluonā*, *Viržuonā*), *Béržupis* 8x, n.jez. *Bérža*, *Béržinis*, *Beržinis* 3x, *Béržoras* (sufiks jak w n.rz. *Lieporas*, *Liepōra*, Vanagas 62, 190; zob. też ŽD 307).

⁷⁴ Paralele: *jāunas*, *žēntas*, a także *diēvas*, *dienā*, *ziemā*. — Formacją vřddhi jest również nazwa drzewa psł. **bērstū* 'brzost' < ie. **b^herh₁g-to-*, por. slń. *brēst* (ob. *brēst*), chorw. *brijēst*, serb. *brēst*, ros. *bérest*, czes. *břest*, pol. *brzost*. Znacz. etym. 'drzewo o połyskującej korze'. Nieco inaczej Snoj 2003, 57, Derksen 2008, 37 n.

besiedà 2 p.a., gen.sg. *besiēdos* stlit., gw. 1. ‘uroczysty posiłek dla wielu osób, biesiada, bankiet, uczta’ (*ne besiedose, nei girtavimuose* MOP ‘nie w biesiadach, ani pijaństwach’), 2. ‘ogół ludzi zebranych w jednym miejscu’ (*Visa besiedà jau susirinko* ‘Wszyscy już się zebrali’) — zapoż. ze stbłr. *bēsēda*, *beseda* ‘rozmowa; biesiada, uczta’, por. błr. *bjasēda*, -y ‘zebranie towarzyskie z poczęstunkiem’, pol. *biesiada* ‘wystawne przyjęcie’ (por. SLA 40, TSBM, ALEW 109)⁷⁵. War. m. *besiēdas*. Lit. *ie* za stbłr. *ē* też w *jiēzas, patiekà, piēlčiai*.

beskuō adv. ‘oto dłaczego, also darum’: *Tai ir pats tenai buvai — beskuō taip gerai žinai* ‘To [znaczy, że] sam też tam byłeś — oto dłaczego tak dobrze wiesz’. Warianty: *beskō* (⇒ *beskōgi* > *beskōg*), *beskām*, *beskōm*, *beskuñ* (> *beskū*). Z opisowego punktu widzenia mamy tu złożenie ptk. *bes* z formami przypadkowymi zaimka *kàs* ‘kto, co’, por. *kō*, *kām*, *kuō*. Gdy chodzi o genezę partykuły, to wywodzi się ona ze skrócenia w proklizie formy stlit. *bēs* (*bēsgi*) ‘czy?’ i ‘może, vielleicht’. Ta ostatnia ma odpowiednik w stłot. *bēst* ‘może, vielleicht’, co pochodzi z **be-est* przez kontrakcję, podobnie jak lit. *nēs* < **ne-est*, zob. Endzelin, *StB* 7, 1938-1940, 32n., Ostrowski, *BALTPLAT* 2022, 258n. Stlit. *bēs* przetrwało w złożeniach *bēsko*, *bēsū*; poza tym są warianty *bieskū*, *bieskuō*, które wymagają założenia dyftongizacji *ē* > *ie*. Zob. też LEW 41, ALEW 109.

besogai b.z.a. m.pl. gw. ‘plecak; grzbiet, plecy’ (Litwa pruska, Kurschat) — zapoż. ze stbłr. *bisaga* (*visaga*) ‘torba przerzucana przez plecy’ ⇐ pol. XVI w. *biesaga*, f.pl. *biesagi* ‘worek podwójny z podłużnym otworem w środku długości przewieszany na piersi i plecy; juki zwieszające się po obu stronach grzbietu zwierzęcia’ (SPXVI; SGP I, 81). Por. Bańkowski I, 50.

bespiēčnas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘bezpieczny, spokojny’, por. z BRB: *Eš bespiečnas esmi* ‘Jestem bezpieczny’, *busit bespiečni* ‘będziecie bezpieczni’ (z głosą *spakaini*) — zapoż. ze stbłr. *bežečnyj*, *bēspečnyj*, por. błr. *bjaspēčny* ⇐ pol. *bezpieczny* ‘taki, któremu nic nie grozi’ (od zwrotu *bez pieczy* ‘bez opieki, nie wymagający opieki’, Boryś 26). Por. SLA 40, LEW 867, ALEW 109. ĖSBM 1, 439 (s.v. *bjaspēka* ignoruje zapożyczenie). — Drw. *bespiečnastis* BRB ‘bezpieczeństwo’ ⇐ stbłr. *bespečnostʹ*, *bežečnostʹ*. — Simplex *spiēčnas*: *spiēčni būtu* BRB ‘aby byli bezpieczni’ (z głosą *pakajuje*), zob. SLA 204. Pochodzi z metanalizy *be-spiēčnas*, uwarunkowanej obecnością lit. prepozycji *bē*, *be-* ‘bez’ (*beglōbis* ‘bez opieki’, *bemiēgis* ‘bezsenny’). Podobne derywacje to *paspalstva* ⇒ *spalstva*; *nevādas* ⇒ *vādas*.

bēsti, *bedū*, *bedžiaū* 1. ‘kłuć czymś ostrym, wkuwać, wtykać, wbijać kół’ (*Kuolą reikia kalt, baslį best*), 2. przest. ‘kopać, ryć ziemię rydlem’ (SD *bedu* «kopam, kopię»), 3. ‘pędzić, posyłać do roboty’. Cps. *ībēsti* ‘wetknąć, wbić, np. kołek w ziemię, igłę w tkaninę’ (*akīs ībēsti* ‘utkwic wzrok’), *išbēsti* ‘wykopać studnię; wybić oko’, *nubēsti* m.in. ‘wykopać buraki’, *subēsti* ‘wbić w ziemię (widły); uszyć co naprędce’. Refl. *īsibēsti* ‘wbić się, wryć się (w ziemię)’. Odpowiada łot. *best*, prs. *bēdu* a. *bežu*, prt. *bedu* ‘kopać dół, zakopywać, grzebać nieboszczyka’ (*bēdama diena* ‘dzień pogrzebu’). Z jęz. staropruskiego można przytoczyć jedynie formę peryfrastyczną *embaddusisi* ENCH ‘tkwi/tkwia, steckt/stecken’, stojącą na miejscu spodziewanej formy <*embaddūsist*>, z <*ū*> jako abrewiaturą dla *un*, czyt. <*embadduns ist*> (*ist* to niemiecka kopula ‘est’, użyta w zamian strp. *ast*), por. participium prt. act. lit. *i-si-bed-us-* od *īsibēsti* ‘wbić się w co, utkwic w czym’ (zob. LAV 103n.). Bałtycki pwk. *bed-* kontynuuje pie. **b^hed^hh₂-* ‘bóść, kłuć, wtykać’, por. na SO: het. *paddai*

⁷⁵ Gdy chodzi o wyraz słowiański, to jego etymologia jest niepełna: «Przypuszcza się, że istnieje związek z *siedzieć*, ale nie wiadomo, jak objaśnić *bie-*» (Mańczak 7). Wydaje się, że prefiks psł. *be-* w **bēsēda* można wiązać z partykułą przyczasownikową typu lit. *be*, por. *besēdint* ‘siedząc, gdy się siedzi’.

‘kopie, grzebie’ (*b^hódh₂-ei), łac. *fodiō*, -ere ‘kopać, kłuć, przebijać’ oraz scs. *bodq*, *bosti* ‘bóść’. Zob. LIV² 66, BSW 29, LEW 41, ALEW 110 i Kloekhorst 654n. — St. zanikowym do *bed-* było kiedyś *bid-* (typ *TiT* ⇐ *TeT*), por. łot. *bikstīt* ‘kłuć po wielokroć, dziurawić; kłuciem poganiać bydłę’ (ME I, 295), z insercją *k* z **bistīt*, to z **bis.stī-* < płot. **bid-stī-*. — Nomina: *bedējas* SD «kopacz», syn. *kuris beda kū*, *kasējas*, *kastojas* (por. łot. *bedējs* ‘grabarz’), *bediklis* ‘motyka; kopacz’ (por. łot. *bedeklis* ‘kretowisko’), *bēdrē* (zob.), *priebedē* ‘kół wbijany obok innego, który okazał się za krótki’. Cps. *mólabedis* a. *mólbedis* (> *mólmedis*) ‘miejsce, gdzie się kopie glinę, glinianka’ (por. *mólis*), war. *moliabedys*, f. *mólbedē* (> *mólmedē*); *žembedys* (zob. *žēmē*). N.rz. *Sūbedis* (z **Sub.bedis* < **Sud-bedis*, por. n.rz. *Sudotā*; albo z **Sūd-bedis*, por. n.rz. *Sūdūpis*, n. góry *Sūdkaļnis*). — Neopwk. *bes-* ⇐ *bēs(ti)*: *besčiōti*: *išbesčiōti* ‘kopać ziemię dla jej spulchnienia’, *bestinis* ‘o lodzie: rąbany’ (w przeciwieństwie do *pjautinis* ‘cięty piłą’), n.jez. *Bestinis* 3x, *bestūkas* ‘motyczka do kopania kartofli, *bestūvas* ‘oskard do kopania gliny’. Tu też człony kompozycyjne °*bestē* (*móliabestē* ‘glinianka’, por. *mólis*), °*bestis* (*móliabestis* ts., por. syn. *mólkasis*) i °*bestys* (*molbestys* ts.). — Neoosn. *bedž-* ⇐ *bedžiaũ*: *bedžiōti* iter. ‘wtykać tyczki, spulchniać ziemię’ (nie można tu jednak wykluczyć zmiany samogłoski z *badžiōti* ts., por. *bredžiōti* ob. *bradžiōti*), sb. *bedžiūkšlis* ‘to, co kłuje, np. o krzewie jałowca’. — SO *bad-*: *badyti* (zob.). — Neoapofonia *bes-* ⇒ SO *bas-*: *bastyti* (zob.), *baslys* (zob.). — Neoapofonia *bed-* ⇒ SZ *bid-* ⇒ SP/SE *bied-*: *biēsti* (zob.).

bēstija 1 p.a., stlit. DP *bēstija* 1 p.a. i *bestija* 4 p.a. (Skardžius 1935, 104) ‘dziki zwierz, bestia’ — zapoż. ze stbłr. *bestija*, *bestija*, por. błr. *béstija*, -i (⇐ pol. XVI w. *bestyja*). Por. SLA 40, ALEW 110. — KRŽ notuje *bestija* w znac. ‘bezwstydnik, krętaacz, oszust’, zaś DVŽ w znac. ‘niedolega’ (tu też *besta* b.z.a. jako drw. wsteczny, por. *materā*).

bēsveikas, -a 1 p.a., *besveikas*, -ā 4 p.a. gw. 1. adi. ‘zdrów’, por. *Aŗ besveikas, aŗ begyvas?* ‘Czy nadal jesteś zdrow i ruszasz się?’ (zob. ptk. *be*), 2. zaimek 2 os. ‘ty’, por. *Kq besveikas pasakysi?* ‘Co ty powiesz?’ *Kq bēsveikas dirbi dabar?* ‘Co ty teraz robisz?’ (zob. *sveikas* III).

bēt I 1. spójnik przeciwstawny ‘lecz, ale’, np. *Ne bāltas, bēt juodas* ‘Nie biały, lecz czarny’. *Nōrs stipši, bēt žmonēm nejtiksi* ‘Choćbyś zdechł, to (lecz) ludziom nie dogodzisz’ (por. łot. *bet* ‘ale, lecz’). 2. spójnik przyczynowy ‘bo, ponieważ’, np. *Nespjāuk ī vādenī, bēt pāts sugērsi* ‘Nie pluj do wody, bo sam ją pić będziesz’. DP *betag* ‘ale’ obok *beti* (*labiaus*) ‘ale (raczej)’. Też *betai-gi* DP ‘ale’ i *batai-g* PK ‘ale’. Praforma nie jest jednoznaczna: **be-ta*, **ba-ta*, **be-ti*, **ba-ti*? Niejasna jest długość w *bēt* (przypomina to pary *bēs* i *bēs*; *nēs* i *nēs*). ALEW 111 uważa *betaĩ* zawarte w *betaĩg* za analogiczne do adv. *čionaĩ* i *nūnaĩ*. — W gwarach *bēt* ukazuje się w połączeniu ze sławizmem *āle*, *alē*: *alē bēt* ‘jednak’, *bēt āle* ts.

bēt II 1. ptk. ‘przynajmniej, choć, choćby; jednak’ (war. *bēt*), np. *Pasidarysim alaĩs, bēt būs linksmiaĩ* ‘Zrobimy sobie piwa, przynajmniej będzie weselej’. *Nāgi dār pasēdēkim – bēt greičiaĩ dienā išeĩs* ‘Posiedźmyż jeszcze – przynajmniej dzień szybciej minie’. 2. ptk. nieokreśloności, por. *bet kās* ‘byle kto, ktokolwiek’, *bet kōks* ‘byle jaki’; *bet kada* ‘kiedykolwiek’, *bet kaĩp* ‘jakkolwiek’, *bet kuŗ* ‘gdziekolwiek’. Zob. *bēt* I.

bevėik adv. 1. ‘prawie, niemal’, 2. gw. ‘szybko, wkrótce’. Ze skrócenia *bevėikiai* ts., por. *Ar bevėikiai pasimatysim?* ‘Czy szybko się zobaczymy?’. Podobny skrót w *vėik* ‘prędko, szybko; prawie, niemal’ < *vėikiai*. Połączenie adv. *vėikiai* ⇐ vb. *vėikti* (zob.) z ptk. *bē*, por. *bemāt*, *bėregint*. Wtórny war. *beveĩk*.

bēzdas 4 p.a., pl. *bezdaĩ* gw. bot. 1. ‘krzew bez, Sambucus’ (*Jau bezdaĩ prażydo* ‘Już bzy zakwitły’), 2. ‘lilak, Syringa’ — zapoż. z pol. gw. *bezd*, *bezdu* (obok *best*, *bestek*, por. SGP I, 67) lub błr. gw. *bezd* (por. SLA 41, ZS 10, LEW 41n., ĖSBM 1, 434, Urbutis 2009, 421).

War. *bēzas*, pl. *bezaĩ* 4 p.a., też z długością: *bēzdas*, pl. *bēzdai* 2 p.a. Grupa -zd- odpowiada rodzimej zbitce -zd-, która pojawia się między samogłoskami, por. *līdzas*, *bezdū*. Zs 88 stwierdził, że oddawanie słowiańskiego z litewskim -zd- zachodziło tylko wtedy, gdy to z było głosem końcowym w odpowiednich wyrazach słowiańskich. Por. *vēzdas*, *zovezdoms*. Zob. też ALEW 111, gdzie mówi się o ‘wzmocnieniu’ sekwencji VzV przez VzDV.

bezdēti, *bezdū*, *bezdējau* gw. 1. ‘wydalać gazy z jelit, puszczać wiatry, psuć powietrze’, wulg. ‘bździeć, pierdzieć’, 2. ‘wydawać zapach – o woni wydzielanej przez płonące łuczywo’ (*Balana degdama bēzda*). War. gw. *bezēti* (por. *spurzēti*, *veizēti*). Nawiązanie łot. *bezdēt*, -u, -ēju ‘bździeć’. Odpowiednik łac. *pēdō*, -ere ‘puszczać wiatry’ < *pezdō < pie. *pesd-e/o- (por. LIV² 477) dowodzi tego, że *bezdū* powstało z udźwięcznienia nagłosu w starszym *pezdū. Podstawa ostatecznie onomatopeiczna, podobnie jak w wypadku syn. *pērsti* (zob.). Zob. BSW 221 (tu niedokładna rekonstrukcja pbsł. *pizditi ‘fistet’), LEW 42, de Vaan 454n, ALEW 120. — Z inną apofonią: gr. βδῆω ‘puszczać wiatry; cuchnąć’ < *bzdeō < *psd-ėje- (por. GEW I, 230). — Drw. *bezdalaĩ* m.pl. ‘bździny’ (⇒ *bezdālius* ‘kto bździ, bździuch’, por. *spjaudālius*, *smirdālius*), *bezdīnē* ‘tyłek’ (por. łac. *pōdex*, -icis m. ‘tyłek’, co bywa wyprowadzane z *pēdō*, zob. IEW 829; inaczej de Vaan 455). Zob. też *kūbezdalis*. — SZ typu TiT ⇐ TeT: lit. *bizd-*, pbsł. *pīzd-, por. *subjzdū* (*binzdu), -*bizdaũ*, -*bīzti* ‘zabździeć’, *bizdas* ‘tyłek’ (⇒ vb. denom. *bizdinēti* ‘chodzić wystawiwszy tył’). Por. *gis-* ⇐ *ges-* (*gēsti*); *piš-* ⇐ *peš-* (*pēšti*). Cps. *šikibizda* c. ‘srajda’ (por. *šikti*), *žilbizdis* (zob. *žilas*). Odpowiednik psł. *pīzdēti, por. słh. *pāzdēti*, *pāzdīm*, po udźwięcznieniu: *bīzdēti, por. sch. *bāzdjeti*, ros. *bzdeti*, *bzdit*, pol. przest. *bździeć*, *bźdżę* (gw. *bździć*), czes. *bzdit*, *bzdim* (stczes. *pezd*, gen. *pzda/bzda* ‘tyłek’)⁷⁶. Zwraca uwagę brak refleksów SO †bazd-.

beziēpyčios, -iū 1 p.a. f.pl. SD 1. «bayki, plotki, brednie» (syn. *niekai*, *tušti žodžiai*, *paklaidos*, *sapnai*), 2. «błazeństwo» (syn. *niekai*) — zapoż. ze stbłr. *bezlēpica* ‘niedorzeczność’ (por. ros. *bezlēpica*; syn. *nelēpica*, *nelēposti*). — War. *beziēpyčia* gw. 1. ‘chytrość, fortel’, 2. ‘niedołęga, człowiek bezwartościowy’ (CHB ‘gadula, nicpoń, ladaco’). Zob. też SLA 41 i ALEW 111n.

bezmēnas 2 p.a., *bezmēnas* 1 p.a. przest. 1. ‘waga przesuwnikowa bez szal, bezmian’, 2. przen. ‘niedołęga’ — zapoż. ze stbłr. *bezmēnъ*, *bezmenъ* ‘bezmian; miara wagi’, por. błr. *bjazmēn*, -a, ros. *bezmēn*, ukr. *bezmín*. War. z dysymilacją m-n > v-n: *bezvēnas* (Zs 10). Slawizmem jest też łot. *bēzmēns* (war. *vēzmēns*). Zob. SLA 41, REW I, 69n., ĖSBM 1, 437. ALEW 112 (zwraca uwagę na zapożyczenie słowiańskie w śrdn. *besemer*, war. *bisemer*, *desemer(er)*). — Nazw. *Bēzmēnas*, *Bēzmenas*, *Bēzminas*.

beždžiōnē 2 p.a. ‘małpa, Simia’, to z *bezdžiōnē* przez asymilację z-ž > ž-ž (war. *bizdžiōnē*). Starszy temat na -ā-: *bezdžiona* SD «małpa» — przekształcenie stlit. *beziona* CHB, czyt. [bezi.jōna]. Zapożyczenie ze stbłr. *obezъjana*, *obezъana*, błr. *abezzjána*, -y ‘małpa’ (por. ros. *obezъjána*), zmienione 1° przez aferezę a- (por. *barāgas*), 2° przez adideację do czas. *bezdēti* ‘pedere’ (SLA 41, LEW 42, Kabašinskaitė 23). Zob. też *málpa*. — Drw. *beždžionkà*, *beždžionkà* gw. ‘małpa’ (typ *čigonkà*, *susiedkà*, zob. GJL II, § 455). Vb. denom. *beždžioniáuti* ‘bezmyślnie naśladować, małpować’. — NB. Z hapaksem Chylińskiego koresponduje kontrahowana forma wsch.-lit. *bežionà* 2 p.a. ‘małpa’. Jest ona

⁷⁶ Za tym, że istniało kiedyś iterativum o formie *pizdati (pwk. na st. wzdłużenia, suf. -ā-), przemawia drw. postwerbalny pol. *pizda*, czes. *pízda*, ros. *pizdá* ‘cunus’, pierwotnie ‘anus, otwór odbytnicy’, znacz. etym. ‘to, czym się bździ’. Inaczej objaśnia ros. *pizdá* REW II, 355. — Z jęz. rosyjskiego pochodzą zapożyczenia lit. *pizdà* ‘vagina, cunus’, *pyzdà* ts., łot. *pīzda* ts. — NB. Ukazujący się w słowniczku Grunaua wyraz stpr. *pisda* ‘tyłek, Arsch’ (ob. *peisda*, war. zdyftongizowany) jest najprawdopodobniej polonizmem, a nie krewniakiem psł. *pizda. Inaczej PKEŽ 3, 244 n., który suponuje pbsł. *peizdà ‘cunus’. Przemienność znaczeń ‘anus’ i ‘vagina, cunus’ nie jest rzadkością, por. np. niderl. *kont* ‘anus’ : ang. *cunt* ‘vagina’.

trójzgłoskowa, ponieważ w odpowiednim dialekcie funkcjonuje opozycja fonemów /z'/ : /z/, umotywowana licznymi pożyczkami leksykalnymi ze słowiańskiego.

Býbelės, -iū 1 p.a. f.pl. przest. 'Biblia' (Litwa pruska) — zapoż. z nwn. *Bibel* f. (GL 31). Forma pl.t. przypomina *knygėlės* (zob.). Co do akutu por. zapoż. *býlė* i *blyké*. — Lit. liter. *Biblija* 1 p.a. ⇐ pol. przest. *Biblija*. Zwraca uwagę akcentuacja według 4 p.a. w DP: *biblijà*, *biblijās*, *biblijōj* (zob. Skardžius 1935, 102).

bỹbis, -io 2 p.a., *bybỹs*, -io 4 p.a. wulg. 'członek męski, penis, chuj' (*Guli merga jaujoj, turi bỹbį saujoj* 'Leży dziewczyna w suszarni, trzyma penis w garści', por. Otrębski 1934, 228, przyp. 2). War. z samogłoską krótką: *bibas* (LEW 42). Odpowiednik łot. *bībis* 1. 'penis', 2. przen. 'człowiek nierozgarnięty', 3. nazwa straszidła, którym się grozi niegrzecznym dzieciom', 4. 'w języku dzieci: obcy, przybysz, gość' (*bība puisis* 'obcy chłopiec', *bība meita* 'obca dziewczynka'). Z uwagi na reduplikację uchodzi za wyraz powstały w języku dzieci, zob. LEW. Tymczasem trzeba zwrócić uwagę na to, że obok *bỹbis* istnieje osnowa z bezdźwięcznym szkieletem spółgłoskowym *pyp-* albo *pip-*: *pỹpas* ob. *pīpis* (drw. *pīpelis*) i że ta osnowa, rozumiana jako *py-p-*, *pi-p-*, wywodzi się od powtórnego wykrzyknika *pi-pỹ*, **pi-pi*, który nazywa oddawanie moczu, sikanie w wypowiedzi skierowanej do dziecka, por. *Na, vaikuti, pipy!* 'Sikaj, dziecino!' i czas. *pipėti*, -ju 'sikać'. Wolno wobec tego założyć dla *pỹpas*, *pīpis* znac. etym. 'organ służący urynowaniu'. W tym świetle formy *bibas*, *bỹbis* wyglądają na wtórne, zmienione przez sonoryzację (por. *šāpas* > *žābas*; *tutūtis* > *dudūtis*). — Oprócz tego jest nazalizowany war. *pimp-*, por. *piṁpalas*, *piṁpelis*, *piṁpilas* 'penis'. Od niego drw. wsteczne: *pīmpa*, *piṁpis* ts. (war. *pīmpas*, w obelżywym zwrocie do mężczyzny); też *pīmpė* 'cunnus'. Vb. denom. *piṁpioti* 'łżyć kogo', dosł. 'nazywać go «pimpa»'. — Zapoz. litewskie w pol. gw. *bibis*, *bibas* 'penis' (Zdancewicz 337). — Drw. *bybũkas* KRŽ 'chujek', cps. *aštrabybėlis* gw. 'ten, kto ma penis o ostrym końcu' (por. *āštras*) – epitet małego chłopca (Otrębski 1934, 203n.). — War. nazalizowany: *biṁbas*: *Tavo biṁbas kap noragas* LZŽ. — N.jez. *Bibiškis* ma w osnowie *bib-* jak w *bibas* (tak Vanagas 63 za B. Savukynasem).

bičyti, *bičiju*, *bičijau* gw. 'bić batem, biczem' — paradygmat zbudowany wokół formy prs. *bičiju*, oddającej błr. *bičuju* ze zmianą *ču* na *či*. Por. stbłr. *bičovati*, *bičevati*, -uju, błr. *bičavácь*, -uju, 3 sg. -uje – vb. denominativum od *bič*, -á m.in. 'bat, bicz'. War. sufiksalny: *bičinti*, -inu: *Jis labai piktas, jei gyvulus jo nepaklauso, tai ir bičina* 'Jest bardzo zły, gdy zwierzę nie jest mu posłuszne, to [je] bije'. — Również wsch.-litewski pdg. *bičiūiti*, -iūju, -iūjau (ZS 12) ma za podstawę błr. prs. *bičuju* (por. *bušūitis* s.v. *bušavóti*).

bičiūlis, -io 2 p.a. 1. 'ten, z kim dzieli się barć, z kim wspólnie trzyma się pszczoły', 2. 'dobry kolega, przyjaciel', 3. 'krajan, ziomek'. JU *bičiūlis* «wspólnik co do pszczoł»: *Su kuriuomi bičiulauni, vadinas bičiulis* 'Ten, z którym dzielisz pszczoły, nazywa się «bičiulis»'⁷⁷. Drw. na -ulis od *bičius* 'pszczelarz', SD «bartnik», to od *bitė* 'pszczoła'. — Pochodne: *bičiulė* euf. 'niedźwiedź', *bičiulienė* 'bartniczka; przyjaciółka', euf. 'niedźwiedź', *bičiulystė* 'przyjaźń', *bičiuliškas* 'przyjacielski, przyjazny'. Nazw. *Bičiūlis*, *Bičiulaitis* (obok *Bičius*). — Vb. denom. *bičiuliáuti* a. *bičiuláuti* 1. 'mieć z kimś wspólne pszczoły lub jakieś zwierzę domowe', 2. 'przyjaźnić się, kolegować', *bičiuliuoti* ts. — War. sufiksalny: *bičiuōlis* 'ten, z kim trzyma się wspólne pszczoły', drw. *bičiuolijà* 'ludzie, którzy dzielą z sobą barć'. Vb. denom. *bičiuoliuotis* 'mieć z kimś wspólne pszczoły; przyjaźnić się'.

⁷⁷ Paralele semajologiczne z jęz. niemieckiego: 1. niem. *Genosse* m. 'towarzysz, towarzysz broni', stwn. *ginōz*, znac. etym. 'ten, z kim dzieli się stado, bydło' (por. stnord. *naut* 'bydło rzeźne lub pociągowe'), 2. niem. *Geselle* 'czeladnik, towarzysz, kompan', znac. etym. 'ten, z kim dzieli się mieszkanie' (por. śrwn. *sal*, niem. *Saal*).

býdyti, býdau, býdžiau gw. ‘zmuszać bydło do powstania’, por. *Karvė įklimpo balon – býdžiau býdžiau, bet pati neatsikėlė* ‘Krowa ugrzęzła na bagnie, zmuszałem ją do powstania, ale sama się nie podniosła’; *išbýdyti* ‘wypędzić, wygnać (świnie z barłogu), wypędzić kogo z domu’, *pribýdyti* ‘postawić na nogi, zmusić do powstania’. Drw. *býda* ‘bicie, targanie’, ⇒ *býdaliuoti* ‘bić targając, szarpiąc’. Urbutis 1981, 109 zaproponował przekonującą analizę *bydy-*, mianowicie w nawiązaniu do czasownika łotewskiego *bīdīt, -u, -īju* ‘sunąć, pchać suwając, popychać, upychać, napychać’ (ME I, 303). Chodzi tu o causativum-iterativum z suf. *-dī-*, utworzone od pwk. pbsł. *bī-, który zanikł w jęz. litewskim, ale utrzymał się w łotewskim i słowiańskim. Por. z jednej strony łot. przest. *bīt, bīt* ‘schieben, sunąć’ (ME I, 304 nie wymienił form prs. i prt.), z drugiej strony psł. *biti, *bījō ‘bić, zadawać razy, ciosy’, scs. *biti, bījō* (wtórnie *bijō*), sch. *biti, bījēm, stł. bīti, bījēm, ros. bitь, bьju, stczes. bīti, biū (biem, bieš), czes. bīt, bijī, pol. bić, biję* (zamiast *bję). Paralele: *gýdyti, lýdyti, rýdyti*. — Rozszczepiony refleks pbsł. *bī-C/*bīj-V jest kontynuacją pie. *b^{hi}iH-C/*b^{hi}iH-V jako st. zanikowego do *b^{he}iH- ‘bić, uderzać’, zob. LIV² 72, HL 14, Anikin 3, 214n. Por. isl. *bjá* ‘bić się, walczyć’, stir. *benaid* ‘uderzyć, trafić’, śrbret. *benaff* ‘uciać’ (Kroonen 64). — SO-V *baj-a- (*b^{ho}iH-o-): scs. *razbojī* m. ‘napaść, rozbój’, *ubojī* m. ‘mord, zabójstwo’, pol. *bój, boju* ‘starcie zbrojne, walka’, czes. *boj* ‘bitwa’. — WSZ-V *bī-ā-: scs. *ubijati* ‘zabijać’ (wtórnie *ubivati*) ⇐ *ubijō* (*ubījō), *ubiti* ‘zabić’. — Z nominów należą tu 1. psł. *bidlo < pie. *b^{hi}iH-d^hlo- ‘przrzęd do bicia, do uderzania’, por. stpol. *bidło* ‘belecza brony, w której są gwoździe’, pol. *bidło* ‘płoch w krosnach, przybijaczka’, czes. *bidlo* ‘drag’, ros. *bilo* ‘tłuczek’ (BSW 33, Olsen 1988, 13), 2. stwn. *bīhal*, śrwn. *bīl(e)*, nwn. *Beil* n. ‘topór’ < pie. *b^{hi}iH-tlo- ‘narzędzie do obróbki drewna’ (Kluge-Seebold 71), stisl. *bīldr* ‘grot strzały’ < pgerm. *bī-ōlā- (Olsen, *ibid.*), 3. gr. φιτρος m. ‘kłoc drzewa, kłoda’, skrócone z *p^hitros < pie. *b^{hi}iH-tro- (por. GEW II, 1021, Beekes 2010, 1574), 4. prawdopodobnie też łac. *fīnis, -is* m.f. ‘granica, linia graniczna’ < pie. *b^{hi}iH-ni-, znacz. etym. ‘wbity w ziemię znak graniczny’ (por. de Vaan 222).

bidženti, bidženù, bidzenaũ pot. ‘biec z wolna małymi krokami, truchtem (o koniu, psie, dziecku)’ — czasownik na *-en-*, utworzony od wykrz. *bidz (bidzi)* o wolnym biegu, por. *Arklys bidz bidz bidz bidzena* ‘Koń «bidz bidz bidz» powoli idzie’. Por. bliskoznaczne *bīksēti, bīksēti, digēnti* i *dzigēnti*. — Drw. *bidznā* ‘wolny bieg krótkimi krokami, powolny kłus’ (*Kiaulės iš žingsnio jėjo į bidzną, toliau į tikrą riščią* ‘Świnie [najpierw] szły, potem przeszły w b., w końcu w galop’), ⇒ vb. denom. *bidznēnti* ‘biec powolnym kłusem’.

biēdnas, -à 4 p.a., biednas 3 p.a. stlit., gw. 1. ‘biedny, ubogi’, 2. ‘o koniu: wychudły, źle karmiony’, 3. ‘niedomagający, chory’ (*Ji ant akių biednā* ‘Ona niedowidzi’, dosł. ‘jest chora na oczy’) — zapoż. ze stbłr. *bēdnyj*, por. błr. *bēdny*, ros. *bēdnyj*, ukr. *bīdnyj* (SLA 41, LEW 38, ALEW 112). — Drw. *biednēlis* ‘biedak’, *biēdnykas* a. *biēdninkas* ‘człowiek biedny, biedak, nędznik’ (⇐ stbłr. *bēdnikū*), *biedningas gyvenimas* BRP ‘biedne życie’, *biedniōkas* (zob.), *biēdnitkas* ZTŽ ‘bardzo biedny’, *biednuōlis* ‘biedak’, *pābiednas* a. *pabiēdnas* ‘dość biedny’ (*Pabiednī buvom, ejom* [!] *an zarabotko* ‘Byliśmy dość biedni, chodziliśmy na zarobek’). Vb. denom. *biednēti, -ju, -jau* ‘biednieć, ubożeć’ (⇐ błr. *bjadnēcь, -ēju*), *biēdnyti, -iju, -ijau* ‘klepać biedę’, *nubiēdninti* ‘wpędzić kogo w nędzę’. Zob. też *bedūiti*. — Intralitewska alternacja *ie* : *ē* łączy *biēdnas* z *bēdā* ‘bieda’ (zob.). Paralele: *sierā* ob. *sērā*; *vīēža* ob. *vēža*.

biedniōkas 2 p.a., f. biedniōkē 2 p.a. gw. ‘człowiek niezamożny, ubogi, biedak’ — zapoż. z błr. *bjadnják, bednjaká*, f. *bjadnjáčka* (por. stbłr. *bednikъ*). War. *biednēkas* ZTŽ. Paralela: *sliepōkas* ⇐ błr. *sljapák*. LKŽ I, 806 mylnie wymienia na pierwszym miejscu pol. †biedniak jako źródło. — Drw. *biedniokijā* neol. ‘biedota’. Drw. wsteczne: *biēdnis* ‘biedak’ (por. *žebrokas* ⇒ *žēbris*), *biēdnis* ts.

bielas stlit. ‘wapno, Kalk’ (*didžius patiesk akmenis, ir anus bielu aptepk* BRB ‘wzniesć wielkie kamienie i pokryj je bielą (wapnem). Soltu grosse Steine auffrichten, vnd sie mit kalck tünchen’) — ze zmianą rodzaju zapożyczone z pol. *biel*, -i XVI w. m.in. ‘biały barwnik, biała farba’. Por. stpol. *biel*, -i m.in. ‘bielidło, skwara ołowiana, carussa’ (SSTP I, 88). NB. ALEW 112 omyłkowo podał formę męską †*biel* (niby stpol.) jako źródłową. Por. jeszcze SLA 41: «[aus] wr. *bělъ* od. p. *bielъ*». — Tu też gw. *bielà* 4 p.a. ‘biała glinka używana do pobielania drewnianych ścian domu’ (*Parvežk prikasęs bielōs, baltinsim trobą* ‘Nakop i przywieź białej glinki, [to] pobielimy chałupę’). — Coll. *biēliai*, -ių 2 p.a. m.pl. ‘białe nici bawełniane’ ← pol. przest. *biel*, -i coll. ‘nici najcieńsze, bardzo białe’, *szyć bielą* (Sw I, 150). Zob. też *biēlyti*.

bielčiukas 2 p.a. gw. ‘wydrążony z drewna czerpak z trzonkiem’ — zapoż. z błr. gw. **belčúk* lub **belčúx*; stąd przejęte również do polskiego w postaci *bielczuk* gw. ‘nalewka drewniana półgarnkowa, osadzona na długiej rączce drewnianej, inaczej zwana „czerpakiem” a. „czerpaczką”’ (ustnie z Litwy, zob. SGP I, 82). — Drw. wsteczny: *beļčius* 2 p.a. 1. ‘naczynie drewniane o pojemności 1-2 l’, 2. ‘chochła’ (*Man ģipilk trīs balčīus kruopu* ‘Nałóż mi trzy chochle kaszy’). Różnica *ie* : *e* niewyjaśniona; powtarza się np. w *surietēti* ob. *suretēti* m.in. ‘o kości: zrosnąć się’.

biēlyti, biēliju, biēlijau gw. 1. ‘bielić izbę wapnem’ (*ant išbielytos sienos* BRB ‘na pobielonej ścianie’), 2. ‘zdzierać skórę, oprawiać (zająca, owcę)’, 3. ‘zdzierać korę z pnia drzewa’, 4. ‘ogolić głowę do łysiny’ — zapoż. ze stbłr. *bēliti, beliti*, por. błr. *bjalicъ, bjaljū*, 3 sg. *bēlicъ* ‘bielić; wybielać płótno na słońcu; zdzierać skórę, zdzierać korę’ TSBM. Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *čiēpyti, mōnyti* i *slūžyti*). Zob. też LEW 43. ALEW 112 niesłusznie wywodzi ze stpol. *bielić*. War. *biēlinti, -inu* (*Tēvas papjovē avī ir dabar biēlina* ‘Ojciec zarznął owcę i teraz ją oprawia’).

biesas 1, 3 p.a. stlit., gw. ‘zły duch, szatan, diabeł’ (*velinas biesas čertas a pikulas* WP) — zapoż. ze stbłr. XVI w. *běsъ, besъ* ‘zły duch, diabeł; bóstwo pogańskie’ (HSBM 1, 290), por. strus. *běšū* ‘daemon, diabolus’, scs. *běšū* ‘daemonium, daemon’, ros. *bes, bésa*, ukr. *bis, bísá* (ĖSSJ 2, 88n.). W nowszych czasach całkiem rzadkie na Białorusi (wyparte przez *čort*); może być zapożyczeniem z ros. lub ukr., por. ĖSBM 1, 347. Zob. też SLA 41n., LEW 43, Derksen 2015, 77. ALEW 112 niesłusznie wychodzi od pol. *bies*. Co do akutu por. zapoż. *svietas* i *prietelius*. NB. Pol. *bies* zamiast spodziewanego **bias* jest rutenizmem (Boryś 28). — Drw. *biesėnas*: *Tai biesėnai paršeliai – neėda be pieno* ‘To wściekle (?) prosięta – bez mleka nie żrą’. Forma przywodzi na myśl przymiotnik stbłr. *běsenъ* ‘szalony; wściekły (o psie)’. Ten sam przymiotnik, transponowany na lit. **biesinas*, tkwi w drw. *biesinaitis*, opisanym w LKŽ jako ‘dziecko diabła’. Inne drw.: *biesienė* ‘zła kobieta’, *biesinýčia* c. ‘opętany przez diabła’, *biesiūkštis, -ė* ‘diabełek – o dziecku lub cielęciu’. Vb. denom. *įsibiesyti, -ju, -jau* ‘rozniewać się, wpaść we wściekłość’, DP *įsibiesiję* nom.pl. m. ‘zbiesiwszy się’ (kalka ze stbłr. *běsitisja* lub pol. *z-bies-ić się*).

biēsti, biedžiū, biedžiaū gw., zwykle z prewerbiami: *įbiēsti* ‘utkwic (wzrok), wlepić (oczy)’, *nubiēsti* ‘uderzyć czym, przetrącić (psu nogę)’ — paradygmat zbudowany na alternancie *bied-*, wytworzonym neoapofonią SZ *bid-* ⇒ SP *bied-*. SZ *bid-* to redukcja starego SP *bed-* jak w *bedū, bēsti* ‘wkłuwać, wtykać, wbijać (kół)’ (zob.), mianowicie wedle reguły *TeT* ⇒ *TiT*, uogólnionej z typu *ReT* ⇒ *RiT*. Paralele: *pakibti* ⇒ *pakiēbti*; *stib-* (*stībti*) ⇒ *stiēbti(s)*; *stipti* ⇒ *stiēptis* i **tis-* ⇒ *tiēsti* (por. *tesėti*).

bifštėksas 2 p.a. ‘befsztyk, plaster smażonego mięsa wołowego’ — zapoż. z ros. *bifštėks, -a* (← ang. *beef-steaks* pl., zob. Anikin 3, 216n.).

bigas, -à 4 p.a. gw. 1. ‘krótki, mały (o palcu, ogonie)’, 2. ‘tępy (o ostrzu)’ — formacja

na SZ *big-* do pb. pwk. **beg-* (typ *TiT* $\Leftarrow$ *TeT*) < pie. **b^heg-* ‘łamać’, zob. *baĩgti*. Znacz. etym. ‘ułamany, skrócony przez ułamanie’. Urbutis 1981, 95n., 97 przyjmuje derywację od czas. **bigti* ‘bić, uderzać’, który miał zostawić ślad w takich derywatach, jak 1. lit. *nubiginti* gw. ‘złamać (nóż), ociosując skrócić (kół)’, 2. łot. *bidzīt* ‘grzebać w ogniu, w piecu; pchać, popychać’ i 3. łot. *bidzināt* ‘kłuć ościeniem, dawać bodźca, szczuć; grzebać w piecu’ (por. ME I, 293). Plit. **bigti* wywodzi on z pie. **b^hej-g-/b^hi-g-* ‘bić, wbijać, przeszywać’ (Urbutis, o.c., 98). Rekonstrukcja taka jest dyskusyjna. — Drw. *bìgē* ‘marny, tępy nóż, krótki nóż z ułamanym ostrzem lub bez trzonka (syn. *bigēlē*); ucięty ogon; krótki warkocz; kikut dłoni; krótkie odzienie, kamizelka; wiejska potańcówka’, *bigelis* ‘małe dziecko’, *bigis* ‘tępy nóż; przedmiot krótki, ucięty, ułamany; ręka bez palca’, *bìgis*, -ē ‘mający krótki ogon (pies, kura); w krótkiej sukience (dziewczyna)’ : łot. *bìgis* ‘diabeł’ (uzasadnienie rozwoju znaczenia w kierunku ‘diabeł’ podał Urbutis 1981, 96). Cps. *biguodēgis* ‘o krótkim ogonie’ (por. *uodegā*). — Nazw. *Bigā*, *Bigas*, *Bigata*, *Bigūnas*. N.rz. *Bigūlis*. — Obocznym do *big-* st. zanikowym było *bug-* $\Leftarrow$ **beg-*, por. *būgius*, -ē ‘ten, kto nie ma palca lub palców’.

bigosas 2 p.a. ‘bigos, potrawa z kiszzonej kapusty, duszonej wraz z kawałkami różnorodnego mięsa’ — zapoż. ze stbłr. XVII w. *bigosъ* (*bikasъ*) $\Leftarrow$ pol. *bigos* XVI w. ‘potrawa z siekanego lub krojonego mięsa, później z kapustą’ ($\Leftarrow$ nwn. *Beguß* m. ‘Übergießen mit Wasser’, WDLP; inaczej Brückner 27, który wskazywał nwn. *Bleiguss* «kawałeczki ołowiu» jako źródło). Por. ukr. *bīhos* ‘kapusta smażona na słoninie’ (z pol.). Zob. też ĘSBM 1, 348. — War. *biguzas* 3 p.a. 1. ‘potrawa z chleba wkruszonego do osłodzonej wody’, 2. gęsta zupa’ (por. łot. *biguze*, *biguzis* ‘potrawa z mąki, mleka, słoniny i cebuli, spożywana z kartoflami’, ME I, 293n.), 3. ‘liche, zwietrzałe piwo’, 4. ‘gruby snop marnego zboża’ $\Leftarrow$ błr. gw. *bihús*. Drw. *biguzỹnē* ‘potrawa z kawałków mięsa’.

bỹgzti, *bỹzgia*, *bỹzgē* 1. ‘brzęczeć, bzykać (o osie); świstać (o kuli)’, 2. ‘drażnić krowy słowem «biz-biz», «bizz-bizz», imitującym odgłos lecącego gza’, 3. ‘popłakiwać, marudzić (o dziecku)’, iter. *byzginēti* ‘brzęczeć’ — czasownik utworzony od wykrz. **byzg*, por. *biz-biz*, *bizz-bizz*, *biziñ*, *biziñg* o bzyczeniu lecącego owada. Osobno zob. *bīzas* ‘giez’. — Też z krótkim *i*: *bizgēti*, *bizga*, -ējo ‘brzęczeć, bzykać’. Por. bliskoznaczne czas. *ziřzti*, *zỹzti*, *zuřgti*, *zuřgzti*. — Drw. *byzgēlē* ‘giez koński’ (war. *byzdelē*). Vb. denom. *bỹzgauti* ‘huczeć – o pszczołach w ulu’, $\Rightarrow$ błr. gw. *bỹzgacъ* ‘bzykać – o komarach, gzach’ (PzB 1, 251).

bijóti, *bijótis*, *bijaũ(s)*, *bijójau(s)* ‘bać się, obawiać się’, SD *bijótis* ‘bać się, lękać się, uciekać, odtrącać się’, SD *bijausi ko* «boię się; obawiam się czego», *niēko nesibijójo* ‘niczego się nie bał’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *bijātiēs*, -ājuōs ‘bać się, czcić’, stpr. *biātwei*, czyt. [bi.já:tvei] ‘bać się, foerchten’, 3 os. *bia*, czyt. [bi.ja] ‘boją się’. Durativum stanu z suf. -ā- od pwk. **bī-C*/**bij-V* (*i* jest wypełniaczem hiatu laryngalnego, HL 13n.) < pie. **b^hi_h2-* (pwk. **b^hei_h2-*, LIV² 72n.). Antekonsonantyczny refleks SZ **bī-C* został utrzymany w jęz. łotewskim: *bītiēs*, *bīstuōs* (prt. *bijuōs*) ‘bać się’, drw. *bīdināt* ‘przestraszać, płoszyć; napominać’, nomina: *bīles* f.pl. ‘strach’, *pārbīlis* ‘wielki strach, panika’. Por. wed. *bhā-* f. ‘strach’, *bhiyās-/bjīṣ-* ts., *bhītā-* ‘przestraszony’, *bhīmā-* ‘straszny, przerażający’. Zob. LEW 43, LEGR § 614, LAV 50-54, ALEW 113. — Drw. od *bij-*: *bijinti* caus. ‘wprawiać w strach, straszyć’, *nebī* (skrócone z *nebijók*): *Nebī*, *ir tū susēnsi!* LzŽ ‘Nie bój się, ty też się zestarzejesz!’. Nomina: *bijōklē* ‘miejsce, gdzie straszy’ (syn. *baidyklā*), c. ‘bojaźliwy człowiek’ (syn. *bailỹs*), *bijōnē* ‘bojaźń, obawa’, cps. *dievonesibijās* CGL ‘bezbożnik, Gottloser’ (dosł. ‘nie lękający się Boga’, por. *diēvas*). Por. stpr. *sen biāsnan* dat.sg., czyt. [bi.já:snən] ‘z bojaźnią, mit furcht’. — Neoosn. *bijoj-* ($\Leftarrow$ *bijójau*): *bijójimas* ‘bojaźń, lęk, obawa’, *bijójimasis* SD «obawianie się», cps. *dievobijās* DP ‘bogobojny’ (dosł. ‘bojący się Boga’), *dievobijojimas* DP ‘pobożność’, dosł. ‘strach przed Bogiem’ (kalka z nwn. *Gottesfurcht* f. ‘bojaźń boża’, por. *diēvas*). — Alternant na SE, pie. **b^hei_h2-* ‘złęknąć się,

przestraszyć się', wed. *bháyate* 'lęka się' (LIV² 72), odzwierciedla się być może w łot. *biédēt, -ēju* 'straszyć, wzbudzać strach, napawać strachem, przerażać kogo' – o ile jest to drw. na -ē- od prs. intransitivum *biēdu 'boję się' < pb. *bēi-de- < pie. *b^hei_{h2}-d^he- (por. łot. *ziēdu, ziēdēt* 'kwitnąć' < pie. *gēi_H-d^he-). — Neopwk. *bied-* ⇒ *biēdināt* 'grozić, ostrzegać', *biēdēklis* 'kukła dla odstraszenia ptaków', *biedi* m.pl. 'straszydło, zmora'. — Do formy SZ *bij-V* dotworzono SP/SO w dwóch postaciach, por. 1° *baj-V*: *bajā* 'strach, bojaźń' (Rēza), *bajūs* 'bojaźliwy' (zob.), 2° *bai-C*: *baidyti* (zob.). Na temat frq. *bai-sty- zob. s.v. *baikštūs*. Nomina: *bāilē* (zob.), *bāimē* (zob.). Dotychczasowy wywód pbsł. allomorfów *baj-V/*bai-C z formacji pie. perfectum *b^he-b^hoi_{h2}-e (zob. Stang 1942, 24, 146, Stang 1966, 324, Vaillant III, 392) wydaje się mniej prawdopodobny.

bijūnas 2 p.a., *bijūnas* 1 p.a. bot. 'kwiat ogrodowy piwonia, Paeonia' — z przekształcenia zapożyczenia *pivōnija*, przest. *pivanija* (SD <piwania> «piwonia») < pol. *piwonia* 'Paeonia'. Z jednej strony nastąpiła tu ludowo-etymologiczna adideacja do czas. *bijōtis* 'bać się', z drugiej strony wyraz otrzymał suf. -ūn-, właściwy dla dewerbalnych nomina agentis (por. ŽD 277n., LEW 43). Zmianę *j > l'* widać w war. *biliūnas* KRŽ, por. *sienōjis > sienōlis*. Osobno zob. *pinavijā*.

bikerēlis, -io stlit. 'mały kubek': hapaks zaświadczony w SD s.v. «kruż, krużyk»: <kaušielis, bikierelis, taurele> — zapoż. z pol. przest. *becherek* 'mały kubek', zwł. 'kubek służący do mieszania kostek w czasie gry w kości' (SPXVI II, 38), co jest zdrobnieniem od *becher* przest. 'kubek, puchar, kielich' (< śrwn. *becher* < śrlac. *becarius*). Analiza: *beker-ēlis, gdzie suf. -ēl- zastępuje pol. -ek (por. SLA 40). Nieakcentowane *e > i* (por. *vedegā > vedigā*). Odpowiednik łot. *bīkeris* 'kubek, kielich' < śrdn. *bēker* (Jordan 22, 55); zdrob. *bīkeriņš*. — Urbutis 2009, 418 z powodu łot. paraleli skłonny jest uznać *bikerēlis* za drw. od prymarnego germanizmu *bikeris. ALEW 113 pisze wyraz hasłowy w postaci *bikierelis*, przez co mylnie sugeruje obecność dyftongu [ie] w osnowie, jak też krótkiego [e] w sufiksie.

biksēti, *bikšiū*, *biksējau* 'iść rażno, lekko i szybko' (*Tik bikst, bikst ir nubiksėjo*) — derywat od wykrz. *biks*, *bikst* o szybkim chodzie drobnym krokiem. Z innym sufiksem: *biksnōti* 'biec, pędzić; tupać by spłoszyć'. Paralela: *bikšēti*. — War. z metatezą *ks > sk*: *biskinēti* 'wałęsać się bez zajęcia, próżnować' (syn. *bistinēti, bindzinēti*).

biksvēs, -ū 2 p.a., *būksvos*, -ū 2 p.a. f.pl. gw. 'spodnie; gacie noszone pod spodniami' (war. *bikšvēs, būksvēs, būksos*) — przekształcenie za pomocą suf. -v- form *biksēs, *bikšēs* a. *būksos*, które oddawały zapożyczenie nwn. gw. *Büxen* pl. 'spodnie' (samogłoski *i/u* są dwojaką substytucją za nwn. *ū*). Lit. *i* za niem. *ü* widać też w *fīrstas, knīpelis* i *limelis*. Por. GL 31. Cps. *prišikbukšvis* b.z.a. wulg. 'kto wypróżnił się w portki' (por. *šikti*; war. *prišiktakelnis*). Odpowiednik łot. *bikšas* obok *bikses* f.pl. 'spodnie' < śrdn. *büxe* (Jordan 55). — Lit. gw. *bikšios* f.pl. 'gacie' < łot. *bikses*, gen.pl. *bikšu* (Urbutis 2009, 296).

bikšēti, *bikšiū* (3 os. *bikši*), *biksējau* gw. 'chodzić małymi krokami, dreptać' — czasownik na -ē- utworzony od wykrz. *bikš* o szybkim chodzie drobnym krokiem (*Bikš bikš ir nubiksėjo nē žodžio nesakęs* 'Podreptał szybko, nie powiedziałszy ni słowa'). Paralela: *biksēti*. — Z innymi sufiksami: *bikšēti* a. *biškēti* 'iść w pośpiechu małymi krokami, bieć truchcikiem', *bikšinēti* 'chodzić bez celu, objać się, próżnować'. — Od pokrewnego wykrz. *bikšt* pochodzi *bikštinēti* 'chodzić drobnym krokiem' (⇒ n.agt. *bikštūs*).

bylā 4 p.a. 'mowa, mówienie', 2. 'przemowa, oracja', 3. 'opowieść, historia', 4. 'proces sądowy; akta sprawy' (*ažusakau bylas* SD «sądy zapowiedzieć» ['podać do publicznej wiadomości']), 5. 'sprawa, to, co dotyczy kogo lub czego; to, co kogo obchodzi', 6. 'czas, pora jakiegoś zdarzenia' (*Vestuvių bylōj gera ir pasigerti* 'Na weselu dobrze jest upić się'. *Nakties bylōj visaip atsitinka* 'Nocną porą różne rzeczy się zdarzają'), 7. 'zwyczaj' (*Žinai*,

miestelio bylōj, prisirinko visokių žmonių ‘Wiesz, jak zwykle w miasteczku, zeszli się różni ludzie’). DP ‘prawo, powieść, sprawa, mowa, rozmowa, rzecz’. Dewerbalna formacja z suf. -ā- i SW *byl-* ⇐ *bil-*, zob. *bilti* ‘zacząć mówić’ (*prabilti* ‘przemówić’). Paralele: *pylā* ⇐ *pilti*; *vymā* ⇐ *vémti*. — Drw. *bylinỹkas* DP ‘wymowca’, BRB ‘gadula, Schwetzer’ (SD¹ *bylinykas* «prawny»), dziś *byliniņkas* ‘pieniacz, kto się procesuje z byle powodu’, *bylūs* ‘rozmowny, wymowny’, *nebylūs* a. *nēbilis* ‘niemowa’, *nebylkā* c. ‘niemowa’ (⇒ *nebylkas* WP, *nebylkis* CGL ob. *nebilkis*), *nebylūs*, -i ‘niemy, milkliwy’, *nūobylis* DP ‘umowa’, *prābylis* DP ‘przedmowa’, SD¹ ts. NB. War. z *bil-* pochodzą z neoapofonii SP *ī* ⇒ SZ *ī*. — Cps. *bylāvietē* (por. *viētā*): *bylavietē*, *tiesavietē*, *kurion kas priguli, ir kurioj kas bylinēja su kuo* SD 1. «forum czyie, kędy stanie u prawa», 2. «grod» (por. *viētā*), *gerabylis* DP ‘dobromowca’ [‘ten, co dobrze mówi o bliźnich’, kalka z pol. *dobro-mówca*, por. *gēras*], *gražbylūs* neol. ‘krasomówca, orator; gadula, papla’ (dosł. ‘kto pięknie mówi’, por. *gražiaĩ*), *niekabylos mokslas* SD «kuglarska nauka, kuglarstwo», *niekabylys* SD «kuglarz, figlarz, skoczek» (por. *niēkai*), *piktabylis* DP neol. ‘złomowca’ [‘ten, co źle mówi o drugich, oszczerca’, kalka z pol. *zło-mówca*, por. *piktas*]. — Vb. denom. 1. *bylāuti* ‘mówić, prawić’, refl. *bylāutis* ‘prawować się’, cps. *niekabylauju* SD «kugluię» (syn. *pamēmi*), 2. *bylinėti* ‘prawować się, toczyć spór sądowy’ — rzadki wypadek, gdy czas. na -inē- pochodzi od rzeczownika, por. *darbinėti* (GJL II, §§ 689, 693), DP ‘pozywać, prawować’, SD *bylinēju* «prawuję się z kim; rozpieram się z kim; wadzę się z kim» (syn. *vaidinuosi*), refl. *bylinėtis* ‘prawować się, procesować się’ (*nei bārtis, nei bilinēt*) DP ‘ani swarzyć, ani prawować się’), 3. *bylōti* (zob.). — Od cps. *gražbylūs* urobiono vb. denom. *gražbyliāuti* ‘wygłaszać oracje, mowy, perorować; bajdurzyć, wygłaszać piękne frazesy’.

bilbti, *bilbiu*, *bilbiau* b.z.a. gw. ‘mówić niewyraźnie; zaczynać się, jękać się’ (JU) — czasownik o osnowie *bil-b-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. **bil-bil*. Por. *prabilti* ‘przemówić, odezwać się’ s.v. *bilti*.

bilderis, -io 1 p.a. przest. ‘obraz, wizerunek, Bild’ (Litwa pruska) — zapoż. z nwn. *Bilder*, co jest formą pluralis od *Bild* n. (Prellwitz 23, z paralelami).

bildėti, *bilda*, *bildėjo* ‘stukać, kołatać; jechać z turkotem, hałasem’ — durativum z suf. -ē- i SZ *bild-* do *beld-*, zob. *bēlsti* ‘pukać, kołatać’. — Drw. *bildēnti* ‘postukiwać’ (war. *baldēnti*), *bildinti* ‘stukać, kołatać; jechać z turkotem; pędzić bydło z hałasem’, *išbildinti* ‘wybić (szyby), wytrześć (kurz), złoć (skórę)’, nomen: *bildesỹs* ‘stukot, turkot; harmider powodowany przez dzieci’. Tu też wykrz. *bildāi*, *bildū*, *bildū̃*. — Vb. inchoat. *biłsti*, *biłsta* (**bild-sta*), *biłdo*, zwykle *subiłsti* ‘zastukać’. Wykrz. *biłst*, *biłst*, *býłst*, z insercją k: *biłkšt*, *biłkšt*, *býłkšt*. — Neopwk. *bils-*: *bils-nó-ti* ‘stuknąć, zastukać’ (*Kažkas skubiai prabilsojo šaligatviu* ‘Ktoś szybko przeszedł chodnikiem stukając obcasami’), por. *kresnóti* ⇐ *krēs(ti)*. ŽD 511 i GJL II, § 582 mówią o suf. -sno- (**bild-sno-*), co nie jest ściśle, ponieważ -sno- jest w zasadzie neosufiksem, por. np. *dulksnóti* ⇐ *dułkti*; *kalsnóti* ⇐ *kálti*. — SO *bald-*: *báldyti* (zob.).

býlė 1 p.a. gw. ‘siekiera ciesielska o szerokim ostrzu’ (syn. *skliūtas*) — zapoż. z prus.-niem. *bīl*, śrdn. *bīl* n. (GL 31, Čepienė 93, 228), por. śrwn. *bīhel*, *biel* n., nwn. *Beil* n. ‘topór’. Co do akutu por. zapoż. *blýkė*, *dýselis* i *klýnės*.

bylōti, *bylōju* (war. *bylaũ*), *bylōjau* ‘mówić, gawędzić, obwieszczać; podawać sprawę do sądu’, DP ‘mówić, mieć rzecz, radzić, powiadać, wyznawać, rzec, wymówić, powtarzać, poświadczyć, świadczyć, podnosić’. Oboczne prs. *bylaũ*, SD <tunkiei biłau> «mawiam» (syn. *kalbinēju*, *dažnai kalbu*). Cps. *išbylōti* ‘wygrać sprawę w sądzie’, DP ‘wymówić, wysłować’, *nubylōti* DP ‘poślubić’, *pabylōti* ‘porozmawiać, naradzić się’. Jest także poświadczony rzadki war. *býloti*, z akcentem na pierwiastku. Forma dwuznaczna. Po

pierwsze prs. *bylaũ* (m.in. MŽ, DP, SD⁷⁸) obok inf. na -oti przemawia za zaliczeniem *bylõti* do klasy deverbatiwów, mianowicie czasowników stanu typu *žinõti* (por. Stang 1966, 324) albo też – uwzględniając st. wzdlużony w pierwiastku – do klasy statiwów typu *brýdoti* (por. GJL II, § 567n.). Paralele: *dýroti*, *glúdoti*, *túnõti* (por. wyżej war. akc. *býloti*). Po drugie, jeśli prs. *bylaũ* jest innowacją na miejscu *bylõju*, to trzeba *bylõti* traktować jako vb. denominativum od sb. *bylã* m.in. ‘mowa’ (zob.), por. *stokõti* ‘odczuwać brak’ $\Leftarrow$ *stokã*, *iššišakõti* ‘rozgałęziać się’ $\Leftarrow$ *šakã*. Z innym sufiksem: *bylãuti* (s.v. *bylã*). — Refl. *bylõtis* ‘prawować się, procesować się’, *bylõjos* DP ‘rzekło się’. — Neoosn. *bylo-*: *bylõsena* ‘przewód sądowy’ (neol., por. *galvõsena*, *vartõsena*). — Neoosn. *byloj-*: *nubylojimas* DP ‘zrękovanie’ [‘zaręczyny’].

bilti, *bilstu* (*bilstu < *bīl-stu; war. *bylũ* < *bīlu < *bi-n-lu), *bilaũ* ‘zacząć mówić’, zwykle *prabilti* ‘przemówić, odezwać się’. Odpowiednik łot. *biļst* (zam. *biļt), *biļstu*, *biļdu* ‘powiedzieć, mówić; starać się o rękę’. Czasownik bazuje na SZ *bīl-C < pie. *b^hīH-C od *bēl-C < pie. *b^helH- ‘wydawać dźwięk, brzmieć’ (LIV² 74, ALEW 114n.), por. stang. *bellan* ‘ryczeć’, stwn. *bellan* ‘szczebrać’ (-ll- z *-lH-), toch. A *pällātsi* ‘chwalić, wielbić’. — Drw. typu *bil-C*: *bil-dēti* ‘stukać, kołatać’ (zob.). Odpowiednik łot. *bīldēt*, *bīldu*, *bīldēju* ‘mówić, powiedzieć’, przest. ‘przemawiać’, *atbīldēt* ‘odpowiedzieć’, *piebīldēt* ‘wspominać, napomykać o czym’ ($\Rightarrow$ iter. *bīldināt* ‘przemawiać, pozdrawiać; mówić dużo i długo; starać się o rękę panny’). — Drw. typu *bil-V*: prt. *bilaũ*, drw. *bīlanti* caus. ‘wszczynać rozmowę, zagadywać’, *bīlus* ‘rozmowny’. — W staropruskim ENCH są dwie kontynuacje pwk. *bil-*, obie w czas. sekundarnym. Por. 1° z suf. -ī- (*-ē-), por. *billīt* a. *billītwei* ‘mówić, powiedzieć, sprechen, sagen’, prs. 3 os. *billi* ‘mówi’ (z *bilija) lub *bille* ob. *billē* ts. (z *bileja < *bilija; inf. *bilīt < *bilēti), od tego abstr. na -snā-: *billijsnans* obl.pl. ‘powiedzenia, Spruechen’, *preibillīsnai* nom.pl. ‘obietnice, die Verheissunge’ (od *prei-billīt ‘obiecować’, kalka z nwn. *ver-heissen*); 2° z suf. -ā-, por. *billa* ob. *billā* ‘mówi’ (z *bilāja, inf. *bilāti). Por. LAV 54n., 444, 451. — WSZ *byl-*: *bylã* (zob.). — Formacja prs. *bilstu* uległa dwojakiej reanalizie: 1° na *bilst-u*, stąd neopwk. *bilst-*, por. *biļščiūs* ‘zgiełk, wrzawa’ (por. *smāļščiūs* $\Leftarrow$ *įsmālstā*; *sōpsčiūs* $\Leftarrow$ *sōpsta*), 2° na *bils-tu*, stąd neopwk. *bils-*: *biļščioti* ‘stukać, np. w ścianę’, *biļsdēnti* ‘lekko stukać, pukać do drzwi’, *biļsnõti* ‘trzaskać’, *biļšmas* ‘stuk, turkot’, *biļstelēti* ‘stuknąć, zastukać, np. w szybę’. Tu też n.jez. *Biļsas*, n.rz. *Biļsinyčia*. — Od neopwk. *bilst-* urobiono SO *balst-* (por. typ *birst-* $\Rightarrow$ *barst-*, *barstjiti*), stąd drw. *balsterēti* b.z.a. ‘zastukać’, *bālsterti* ‘stuknąć’ i *balstinēti* ‘tłuc się, objąć się, włożyć się’. — SO *bals-* od neopwk. *bils-*: *balsnõti* ‘lekko zastukać, np. w okno’. Tu też sb. *baļsas* (zob.).

biṁbti, *bimbiũ*, *bimbiaũ* 1. ‘brzęczeć, wytwarzać brzęk – o musze, pszczołach’, 2. ‘płakać, beczeć’, 3. ‘skomleć, skowyczeć’, *išbiṁbti* ‘szybko wyjść’, *išsibiṁbti* ‘wyprosić co płaczem’ — czasownik o osnowie *bim-b-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *bim-bim*, por. *bimbt*, *biṁbt* m.in. o brzęczeniu owada, o odgłosie płaczu; *bim-bām* o dzwonieniu. Por. LEW 33, ALEW 115. — Drw. *bimbēti*, *biṁbia*, -ējo ‘brzęczeć’, *bimbēti*, *bimba*, -ējo ‘paplać; poruszać się ze spętanymi nogami’. Nomina: *biṁbalas* 1. ‘giez koński, ślep, Tabanus’ (syn. *baṁbalas*), 2. nazwa niektórych żuków i chrząszczy, 3. peior. ‘dziecko’, *biṁbikas* ‘leń, obibok’ ($\Rightarrow$ vb. denom. *biṁbikauti* ‘objąć się bez zajęcia’), *biṁbilas* ‘giez, ślep’, peior. ‘małorolny chłop, bezrolny chłop, komornik; bat’, *bimboldas* ‘brzęczący owad’, przen. ‘frędzla; wyrostek; obibok’. — Wyraz *biṁbalas* przybiera również przenośne znac. ‘dzwon’, mianowicie w zapiskach roboczych Chylińskiego na ostatnich stronach rękopisu

⁷⁸ Por. *Už tiesos bylau jumus* MŽ 122¹¹ ‘Zaprawdę mówię wam’. — *Knygelēs pačias byla Lietuvyninkump ir Žemaičiump* MŽ 82 ‘Książeczka sama mówi do Litwinów i Żmudzinów’. — *Jei jumus tiesą bylaũ, kodrin man netikite?* DP 128³⁵ ‘Jeśli wam prawdę mówię, czemu mi nie wierzycie?’ — SD *bylau* «mówię» (syn. *kalbu*, *tariu*, *išžundu žodį*), *tunkiai bylau* «mawiam» (syn. *kalbinėjū*, *dažnai kalbu*).

NT: *Puzymas pliaupia, velėkite bimbalą* «Osieć gore [płonie, pali się], biycie we dzwon» (A. Holvoet, p.l.). ALEW 115 opuścił w polskim zdaniu słowa *we dzwon* i w następstwie tego przypisał *bimbalas* znaczenie ‘giez’ zamiast ‘dzwon’. NB. Synonimiczny rzeczownik z wokalizmem *a*, *baĩbalas* ‘giez; dzika pszczoła; żuk gnojny’, ukazuje się również w przenośnym znac. ‘dzwon’, por. *Baĩbalas skamba* ‘Dzwon dzwoni/brzmi’.

bindōlikai 1 p.a. pl.t.m. gw. ‘czepek noszony przez zamężne kobiety, zakrywający czoło i sięgający do uszu, ozdobiony błyskotkami’ (*Jaunamartēs nešiodavo bindōlikus* ‘Młode mężatki nosiły b.’). Stlit. *bindolikas* ‘ozdobna opaska na czoło’ (CHB). Zapożyczenie z pol. XVII w. *bindalik*, co było zdrobnieniem od *bindaľ* ‘przepaska, opaska, taśma’ (← śrwn. *bendel*, nwn. *Bāndel* n.). Por. Sw I, 155n., Brückner 27 (s.v. *binda*), SLA 42, ALEW 115, POLŽ 234. Zob. też *bramka*.

bindōsas 2 p.a., *bindāsas* 2 p.a. gw. 1. ‘siekiera z wąskim ostrzem do drążenia koryt, uli’ (syn. *vedegā*), 2. ‘siekiera z szerokim ostrzem do rąbania drzewa, kości’ — zapoż. z pol. przest. *bindas*, war. *bindasz* ‘siekierka ciesielska do wydrążania w drzewie fug, dziur itp.’ (L., Sw I, 156 i 333, s.v. *ciešlica*; Brückner 27: ‘kilof’: *bindasami dziurawią mury Kozacy*; z nwn. *Bindaxt* f.). Miejsce akcentu jak w białoruskim polonizmie *bindās* gw. ‘siekiera ciesielska; długa siekiera’ (por. PzB 1, 187, ĖSBM 1, 350); ze znac. ‘kilof’ ukazuje się stbłr. *bindasъ* 1584. Zob. też POLŽ 234. — Drw. *bindāšius* ‘marna siekiera’ (por. pol. XVI w. *bindasz* ‘członek męski’). — Zamianę zakończenia *-osas* na *-okas* widać w wariancie *bindōkas* 1. ‘siekiera do rąbania drzew’ (syn. *skliūtās*), 2. ‘siekiera do wydrążania ula’ (syn. *vedegā*), 3. ‘kilof, oskard’. Vb. denom. *bindokúoti* ‘rąbać siekierą zwaną b.’ (*Atsinešk bindoką ir bindokúok*).

biñdzinti, *biñdzinu*, *biñdzinau* gw. ‘iść wolno, leniwie, niemrawo’ (war. *biñdzyti*), *bindzinėti* ‘wałęsać się bez zajęcia, próżnować’ — czasowniki na *-in-*, *-y-*, *-inē-* od wykrz. *biñdz*, *bindzi*, *biñdzi* o powolnym chodzie, o dreptaniu. Paralele: *bistinėti* ← *bist*; *bikšinėti* ← *bikš*, *bikšt*; *dilbinėti* ← *dilbý*, *diľbi*. — Postverbalia: *bindzōkas* a. *biñdzolas*, *biñdzuolas* ‘wałęsa, próżniak, leń’. — War. ze zmianą *bindz-* ⇒ *bind-*: *bindinėti* ‘o starcu: chodzić wolno, snuć się po kątach’, ⇒ sb. *binda* c. peior. ‘staruch, starucha’.

biñgti, *bingiù*, *bingiaũ*, gw., zwykle z prvb. *nu-*: ‘pobić, zwyciężyć kogo; zatłuc, zabić’, refl. *nusibiñgti* ‘przepracować się’. — Intr. *biñgti*, *biñgsta*, *biñgo* ‘wzmagać się, przekraczać miarę; nabierać ciała (o zwierzęciu), stawać się dorodnym, silnym, mocnieć’, *iñbiñgti* ‘wzmóc się (o chorobie), zakorzenić się, umocnić się; rozswawolić się’, *prabiñgti* ‘rozszałeć się (o burzy), przekroczyć zwykłą miarę’. Osnowa *bing-* została wyabstrahowana z formy pierwotnego prs. infigowanego w paradygmacie **bingù*, **bigaũ*, **bigti*. Podstawą był tu neopwk. *big-*, wcześniej funkcjonujący jako allomorf słaby w pdg. apofonicznym **beg-/big-* ← pie. **b^heg-/b^hg-* ‘łamać’ (por. LIV² 66, LEW 34, ALEW 116). Znac. ‘pobić, zwyciężyć’ czasownika *nubiñgti* można więc interpretować jako przenośne w stosunku do znaczenia fizycznego ‘złamać’. Por. nomen *bigas* ‘krótki’ itp. oraz wywody Urbutisa 1981, 102n. — Na podstawie SZ *bing-* powstały derywaty apofoniczne na SE *beng-* (zob. *beñgti*) oraz SO *bang-* (zob. *bangà*). — Przy *big-* pojawił się innowacyjny SP/SO *baig-* (zob. *baĩgti*). — Drw. *binges* DP ‘zbytني, zbyteczny, obrzydły, tęgi, mierziony’, *biñgtas* ‘ładny, piękny, dorodny, urodzajny, wytworny (o stroju); wyniosły, zarozumiały’, *bingùs* ‘piękny, dorodny (o koniu), bujny (o lnie); okrutny’⁷⁹, *bingusiai* DP adv. ‘uprzejmie, usilnie, nazbyt, hardzie, nader’, *prabinges* DP ‘zbytني, zbyteczny, niezmierny, nad miarę’, *iñbingėti*, *-ja*, *-jo* DP ‘zmocnić się’, *prabingėtas* SD «rozrzutny; zbyteczny, bezmierny» (syn. *prašmotingas*),

⁷⁹ Z uwagi na innowacyjny charakter osnowy *bing-* (neopwk.) mało prawdopodobny wydaje się wywód *bingùs* z praformy ie. **b^hng-ó-* w NIL 6, przyp. 4.

prabingtē SD «rozrzutność; zbytek, niemiara, zbyteczność».

biṛbti, *birbiū*, *birbiaū* 1. 'brzęczeć, bzyceć, bzykać (o lecących owadach), wydawać świst, świstać (o strzale, pocisku)', 2. 'burczeć w kiszkaach', 3. 'muczeć (o głodnej lub spragnionej krowie)', 4. 'warczeć (o psie)', 5. 'beczeć (o dziecku)', 6. 'furczeć, huczeć (o kołowrotku, maszynie)', *apibiṛbti* 'o muchach: brudzić, zanieczyszczać' (*Uždenk mēsą, kad musēs neapibiṛbtū* 'Przykryj mięso, żeby muchy nie narobiły'), *išbiṛbti* 'wymłócić młockarnią; wyjechać z turkotem' — czasownik od osnowy *bir-b-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *biṛ-biṛ*. Paralele: *buṛbti*, *baṛbti*, *piṛpti*, *paṛpti*. Zob. też LEW 43n., ALEW 116. — Z sufiksami sekundarnymi: *birbauti* 'bzykać; popłakiwać; grać na trąbce', *birbčiōti* 'z rzadka muczeć; popłakiwać, kwilić', *birbčioti* 'pobrzękiwać', *birbēti*, *birba*, *-ējo* 'brzęczeć, dzwonić – o szybie' (*Žemē dreba, sienos virpa, langai birba, naktį užmigst negalima*); *atbirbēti* 'przyjechać z turkotem', *užbirbēti* 'o szybie: pokryć się szronem, lodem'. Nomina: *biṛbalas* a. *birbalas* 'słabe piwo, cienkusz' (*Maniau gero alaus pasidaryti, o išėjo tikras biṛbalas*), syn. *biṛgalas*; *biṛbalē* 'samogon', *biṛbilas* 'cienkusz', *birbŷnē* a. *biṛbŷnē* 'pyszczalka zrobiona z kory olchowej a. wierzbowej, słomy, trzciny' (syn. *birbē*); 'fujarka' (⇒ łot. gw. *birbīne* 'fujarka'), też 'pusty koniec ptasiego pióra', przen. 'beksa, płaksa'.

birēti, *bira*, *birējo* 'sypać się (o piasku, ziarnie), lać się (o mleku, o łzach)' — durativum z suf. *-ē-* do *birti* 'sypać się' (zob.). Lit. osnowa **bir-ē-* ma paralełę w psł. **bir-ā-* (iter.), por. scs. *bīrati* 'brać', sch. *brāti*, ros. *bratʹ*, czes. *bráti*, pol. *brać*. — Drw. *birdinti* iter.-caus. 'sypać (piasek, ziarno); kazać sypać': łot. *biṛdināt* ob. *birdīt*, *-u*, *-īju* 'rozsyptywać, rozsiewać (ziarno), wylewać (łzy); padać (o deszczu, śniegu)'. Nomina: *biralaī* m.pl. 'otręby; wszystko co sypkie' (*biralīnē dūona* 'chleb z otrąb'), *biralas* 'słabe, liche piwo' (syn. *biṛbalas*, *biṛgalas*), *birdā* 'rzadkie błoto na drodze; rzadka, marna zupa', *birenos* f.pl. 'drzazgi', *birūčiai* a. *birūkai* m.pl. 'gatunek zboża', *birulē* bot. 'mak ogrodowy, Papaver somniferum; mak polny, Papaver rhoeas' (war. *biruōlē*), *birūliai* m.pl. 'gorsze ziarno', *birūlis* 'człowiek małego wzrostu', *birūs* 'sypki, dający się sypać; plenny, wydajny – o życie' (war. *birlūs*, *birnūs*), ⇒ *birūtis*, *-ē* 'drobnej budowy ciała'; *birūtē* bot. 'dziki mak, Papaver rhoeas', *išbiros* a. *pābiros* f.pl. 'poślad, gorsze ziarno' (syn. *atbaraī*), cps. *kiāurbira* (zob. *kiāuras*). — WSZ *byr-*: *byrēti*, *bŷra*, *-ējo* 'sypać się, opadać, spadać; rodzić' (*Rugiaī nebŷra* 'Nie ma się co spieszyć', dosł. 'Żyto jeszcze się nie sypie'), *subyrēti* 'rozsyptywać się, rozbić się, roztrzaskać się' i 'urodzić dziecko' (*Šiandien susiedē subyrējo, dukterį susilaukē* 'Dzisiaj sąsiadka urodziła, doczekała się córki'). Paralele apofoniczne: *kylēti*, *tylēti*, *dūžēti* (ŽD 526). Nomen: *byrā* 'plon, urodzaj' (znacz. etym. 'wysyp'). — W słowiańskim por. WSZ *bir-* ⇐ *bīr-* w scs. *sūbirati* iter. 'zbierać, gromadzić': stpol. *-birać*, pol. *-bierać* (o-, roz-, wy-, z-), sb. stpol. *obirki* 'obierzyny, łupiny', pol. *obierki*.

biṛgalas (p.a. nieoznaczony) gw. 1. 'nieudane piwo, słabe piwo; liche, niesmaczny napój', 2. 'marna zupa'. War. sufiksalne: *biṛgelas*, *biṛgelis* i *biṛgilas*. Fakt, że synonimiczny wyraz *biṛbalas* 'liche piwo' ma za podstawę onomatopeiczny czas. *biṛbti* (zob.), pozwala na przypuszczenie, że *biṛgalas* należy do zaginionego czas. **birgti*. Por. wykrz. *biri-biri* o sypaniu do worka, *birŷ-birŷ* o spadaniu jabłek, o wysypywaniu się ziarna. LEW 44 przytacza (za Perssonem) zbliżenie *birg-* ze sti. *bhurāti* 'niespokojnie się porusza' i łac. *fretum*, *-ī* n. 'cieśnina; wzburzone fale morskie'; to wydaje się mniej prawdopodobne.

biṛgelis 1 p.a. przest. 'obywatel, Bürger' (Kurschat) — z dysymilacją *r-r > r-l* w **birgeris*, co oddawało zapożyczenie nwn. *Bürger* m. (GL 31). War. z *u* za niem. *ü*: *buṛgelis* ts. < **burgeris* (GL 39). Por. *raītelis* 'jeździec, kawalerzysta' < **raiteris*.

biṛgzi, *birzgiū*, *birzgiaū* 1. 'brzęczeć, bzyceć, bzykać (o lecących owadach), 2. 'wydawać świst, świstać (o lecącej kuli, kamieniu), 3. 'turkotać (o wozie na drodze)', 4.

‘muczeć (o krowie)’, 5. ‘furczeć, huczeć (o maszynie, motocyklu)’, 6. ‘trajkotać’, *parbiŗgztī* ‘przybiec z pastwiska – o krowach kāsanych w upalny dzień przez gzy’, *subiŗgztī* ‘złajać, zwymyślać kogo’. Dźwiękonaśladowczy pwk. *birzg-*. Por. synonimiczne czas. *bim̃bti*, *biŗbti* i *ziŗzti*. — Drw. *birzgēti* ‘cicho brzęczeć, bzyczeć’, *birzgēti* 1. ‘mruczeć z niezadowolenia, burczeć, gderać, zrzędzić; płakać – o dziecku’, 2. ‘wydawać dźwięk syczący, trzeszczący podczas smażenia, skwierczeć – o tłuszczu na patelni’, *birzginti* a. *biŗzginti* ‘powodować brzęk, rzępolić (na skrzypcach); wysmażać słoninę na skwarki; przynaglać, popędzać’. Nomina: *birzgelē* 1. ‘giez, ślep, Oestrus’, 2. ‘zabawka dziecinna wprawiana w ruch wirowy, bąk’, 3. c. ‘gorączka – o człowieku zapalczywym, popędliwym’, *birzgelis* ‘musujący chłodzący napój wyrabiany z chleba, tzw. kwas; woda sodowa’, *birzginys* ‘skwarek jako okrasa do kaszy; człowiek gorączka’, *birzgus*, *-i* – takim przymiotnikiem określa się mężczyznę lgnącego do kobiet lub kobietę lgnącą do mężczyzn.

birka 1 p.a. gw. 1. ‘drewienko z wyrzniętym nacechowaniem, służące za znak rozpoznawczy skóry owczej oddawanej do garbarza’, 2. ‘drewienko z nacięciami używane do losowania’, 3. przen. ‘penis’ — zapoż. ze stbłr. *birka*, por. błr. *birka*, *-i* ⇐ pol. *birka*, *bierka* ‘marka dawana przez rzemieślnika jako dowód na wręczony mu przedmiot’ (SGP I, 83). Zob. ZS 12, ĖSBM 1, 351.

birkavas 1 p.a. przest. ‘(rosyjska) miara wagi równa dziesięciu pudom [160 kg], bierkowiec’, łot. *biŗkavs* ts. — prawdopodobnie drw. wsteczny od **birkavišķis*, formy oddającej zapożyczone ze stbłr. *birkoviskъ*, *berkoviskъ* ‘bierkowiec’, por. strus. *biŗkoviskū* lub *berkoviskū*, to z elipsy wyrażenia **biŗkoviskū pōdū* ‘miara wagi miasta Björkö na jeziorze Mälär’ (por. stszw. *biærkö*), ros. przest. *bérkovec* ‘dziesięć pudów’ (gw. *bérkov*, *berko*), błr. *bérkavec*, ukr. *bérkovecъ*. Por. Būga, RR III, 750n., 765, ZS 12, REW I, 78n., LEW 44, ĖSBM 1, 346 (brak w ALEW). War. f. *biŗkava*, *biŗkuva*. Ze zmianą *v > l*: *birkolas* (por. *ātvapas > ātlapas*; *atvašā > atlašā*). Alternatywą dla hipotezy derywatu wstecznego jest hipoteza Anikina 3, 132n., zwł. 134, według której wyrazy lit. *biŗkavas* i łot. *biŗkavs* są – jako pożyczki – pamiątką po zaginionym rzeczowniku strus. **biŗkovī*. — Cps. *pūsbirkavis* ‘pięć pudów, np. siana’, por. *pūšē* (Otrębski 1934, 280).

biŗkštas 2 p.a. gw. ‘mały las, zagajnik’ (*Nueik biŗkštañ šluotų* ‘Pójdź do zagajnika po pręty na miotły’. *Tuoj ir mūsų biŗkštē atsiras grybų* ‘Wkrótce i w naszym zagajniku pojawią się grzyby’). Może z insercją *k* z **biŗštas*, to zaś z **biŗž-tas* ‘zagajnik brzozy’? Por. *biŗžtva* ‘brzezina’ obok *biŗžē* ts.

birmavóti, *birmavóju*, *birmavójau* stlit., gw. ‘bierzmować, udzielać sakramentu bierzmowania’ (*vaikeliūs krikštijo*, *birmavójo* DP 443₄₇ ‘dziatki chrzczono, bierzmowano’) — zapoż. ze stpol. *biŗzmować*, *-uję* (⇐ stczes. *biŗmovati* ⇐ śrwn. *fīrmen* < *fīrmōn*, to z łac. *fīrmāre* ‘utwierdzać, umacniać’, zob. Sławski I, 33). Zob. też SLA 42, LEW 44, ALEW 116, POLŽ 31n. War. *dirmavóti* (dysymilacja *b-m > d-m*, por. *bēbras > dēbras*). — Wsch.-lit. *bermūiti* ‘bierzmować’ opiera się na formie 3 sg. prs. *bermūja* ⇐ pol. *bierzmuje* (inf. *bierzmować*), por. ZS 10, 114 (pominięte w LKŽ). — *birmavōnē* 2 p.a ‘sakrament bierzmowania; uroczystość bierzmowania’ ⇐ stpol. *biŗzmowanie*.

biŗti, prs. *býra* (**biŗa* < **bi-n-ra*; war. *býrna*⁸⁰, *biŗsta*, *biŗa*), prt. *biŗo* ‘sypać się, rozsypywać się, rozpraszać się; opadać (o czymś drobnym, miałkim)’, *nubirti* ‘opaść (o liściach, płatkach kwiatu)’. Akut bez historycznego uzasadnienia. Odpowiednik łot. *biŗt*, *biŗstu*, *biŗu* ‘spadać, opadać; ciec (o łzach), lać się (o pocie)’. Prs. intransytywne utworzono

⁸⁰ Tak jak *svýrna* ‘nachyla się, zwisa’ zakłada *sviŗna* < **svinra* (zob. *svirti*), tak też *býrna* wymaga pośrednictwa formy **birna* < **binra*. Dalsze paralele: *skýlna* ob. *skiŗna* (*skilti*), *svýlna* ob. *sviŗna* (*svilti*), *šýlna* ob. *šiŗna* (*šilti*).

drogą infigowania SZ *bir-* $\Leftarrow$ *ber-*, zob. *beṛti*. Formację prt. *biro* < pbsł. **bir-ā-* można przyrównać do scs. *bīr-a-ti* inf. ‘brać’⁸¹ Por. LEW 40, ALEW 116 oraz Stang 1966, 342. — Drw. *biréti* ‘sypać po trochu, sypać coś miałkiego, drobnego; posypywać prosząc; prosić – o śniegu, deszczu’, war. *birdenti* b.z.a.; *birdinti* ‘sypać piasek, ziarno’ (por. łot. *biṛdelēt* ‘prosić, mżyć, siąpić’, *birdīt* a. *biṛdināt* ‘sypać, rozsypywać’), $\Rightarrow$ sb. postvb. *birdà* ‘rzadkie błoto na drodze; rzadka kasza’, łot. *birda* ‘drobny deszcz, mżawka, drobny śnieg’; *biréti* (zob.), *bīrinti* ‘sypać’, *iṣbīrinti* ‘wysypać; wybić (szybę, zęby)’, *birnóti* ‘sypać się po trochu’ (*Rugiai jau birnója* ‘Żyto już się sypie’). — Neopwk. *birst-* ($\Leftarrow$ prs. *birsta*): *birstéti* ‘sypać po trochu’, *pabirstéti* ‘posypać trochę (mąką)’ (por. *bléstéti* $\Leftarrow$ *blésta*, *rūkstéti* $\Leftarrow$ *rūksta*), *birstinti* ‘sypać po trochu, posypywać’, refl. *birstintis* a. *apsibirstinti* ‘posypywać się (popiołem)’, nomina: *birstūs* ‘syknie, o ziarnie za wcześnie sypiącym się z kłosów’, *birstva* b.z.a. ‘sypanie się zboża’. Wtórny wykrz. *birst* o sypaniu niewielkiej ilości ziarna, mąki. — Neopofonia SZ *birst-* $\Rightarrow$ SP *barst-*: *barstýti* (zob.). — Neopwk. *birs-* ($\Leftarrow$ prs. *birs-ta*): *birsčioti* ‘sypać pomału, po trochu’, intr. *birsnóti* ‘o ziarnie: sypać się po trochu’, *pabirsnóti* ‘o śniegu: poproszyć trochę’. — WSZ *byr-*: *byréti* (zob. *biréti*).

birvė 4 p.a. gw. ‘brew’ (JU), pl. *birvės* — zapoż. pol. *brwi* f.pl., por. Būga, RR II, 294. Zob. *bruvīs*, gdzie też o *brivaĩ*. — N.m. *Bebirvaĩ* 2x (od n.os. **be-birvis* ‘ten, co nie ma brwi’, por. n.m. *Bebaṛzdžiai* $\Leftarrow$ *bebaṛzdis*).

biržė 1 p.a. gw. ‘brzezina, zagajnik brzozowy’ — drw. kolektywny z suf. *-ė-*, urobiony od **bīrž-* ‘brzoza’, formy prawdopodobnie starszej od *béržas* (zob.). War. *biržis* f. (1 p.a.) lub *biržis* f. (3 p.a.). Odpowiedniki łotewskie: *biṛzs*, *birzis*, *birze* ‘brzezina; laszek liściasty’. Zob. LEW 41, ALEW 117, Derksen 2015, 88, 91). — Drw. *biṛžlis* ‘gałąź brzozy’ (por. *ūglis* ‘pęd’), *biṛžtva* žm. ‘brzezina; krzaki, zarośla’ (war. *béržtva*, *béržva*), *biṛžukas* ‘mały zagajnik brzozowy’, *biṛžuklė* a. *biṛžūklis* ‘różga do smagania’ (właśc. ‘różga brzozowa’). Zob. też *biṛkštas*. Tu może też *biṛžēlis* ‘miesiąc czerwiec’, stlit. *beržēlis* ‘miesiąc kwiecień, maj lub czerwiec’ (Skardžius, RR 4, 29). — N.m. *Báltabiržis*, *Pabiržė* 4x (por. *Pabéržė* 13x), *Pabiržiai* 2x (por. *Pabéržiai* 10x). N.jez. *Biržulis*, n.rz. *Biržēlis*, *Biržupys*, *Vilkabiržė*. Ze staropruskiej onomastyki por. n.jez. *Birsuke*, n.m. *Birselaiken* ob. *Berselaikin* (AON 19, 21). — Nazwa miasta *Biržai* m.pl. (pol. *Birze*) została zdaniem Vanagasa 2004, 38n. przekształcona z formy nom.pl. **Biržes* (końcówka atemat.); historyczną formę masculini uważa autor za wtórną, dotworzoną do gen.pl. *Biržų*. Nazwa drzewa jest również podstawą takich toponimów, jak *Ažuolaĩ* (właśc. ‘Dęby’) i *Alksniaĩ* (właśc. ‘Olchy, Olsze’).

biržė 2 p.a., *biržė* 4 p.a., *biržė* 1 p.a. 1. ‘wiecha, pęk gałęzi lub słomy, gałązki, które zatyka się na świeżo zasianym polu, aby było wiadomo, dokąd padło ziarno’ (war. *biṛžis*, -io), 2. ‘wiecha rozgraniczająca sąsiednie pola’, 3. ‘oznaczony wiechami zagon, który się zasiewa za jednym zachodem’ (war. *biṛžis*, -io), 4. ‘nieszereki pas ziemi’ (*Mano dirva dviejų biṛžių pločio* ‘Moja rola jest szeroka na dwie «biržės»’), 5. ‘pewna część lasu przeznaczona do wyrębu, spuszczenia żywicy itp.’, 6. ‘pas wyrąbany w lesie, poręba’. War. *biržis* 4 p.a., *biṛžis* 1 p.a., *biṛžis* 2 p.a. Odpowiednik łot. *birze* a. *birzs*, *birzis* 1. ‘bruzda’, 2. ‘ograniczony bruzdami zagon, który siewca obsiewa jednym zamachem’, 3. ‘kawalek pola przydzielony komuś do zorania’, 4. ‘nierówno zasiane pasmo roli’. Objasnienie niepewne. Po pierwsze może tu chodzić o wiechę zrobioną z gałęzi brzozy, por. *biržė* ‘zagajnik brzozowy’ (*biṛžė* byłaby formą metatoniczną). Po wtóre, jeśli pierwotnym znaczeniem wyrazu było ‘bruzda’ (por. łot. *birze*), to wchodzi w grę związek z pwk. pie. **b^hergh-* ‘podnosić, podwyższać’ (LIV² 78), por. gr. φράσσω ‘ogrodzić, otoczyć naokoło, otoczyć wałem, oszańcować’. Inaczej LEW 44n.: do pie. **b^hors-* jak w scs. *brašino* ‘jadło, pokarm’, ros. gw. *bórošno*, *borošnó* ‘mąka,

⁸¹ NB. Łot. *birāt* ‘zbierać’, *birātiēs* ‘zbierać się’ jest sławizmem (ME I, 297).

zwł. żytnia' (*b^horsino-). Jeszcze inaczej Derksen 2008, 59: powiązanie z psł. *borzda 'bruzda', scs. *brazda*, ros. *borozdá* (rekonstrukcja *b^h(o)rs-d^(h)-; zob. też ESJS 78). — Drw. *biržikas* 'kto podąża za siewcą i oznacza wiechą miejsce, dokąd pada ziarno', *sámbiržė* 'miejsce przez pomyłkę nie obsiane' (war. *sánbiržė*). Vb. denom. *biržyti*, -iju, -jau 'oznaczają linię zasianego pola', przen. 'iść, zdążać dokądś; uderzać, smagać różgą', refl. 'bić się' (*parbiržyti* 'wrócić do domu', *susibiržyti* 'pokłócić się z kim', *užbiržyti* 'zdzielić kogo'), *biržioti* 'oznaczać granicę wysianego ziarna' (*Dirvą biržiot, sėjant sėmenis* JU). — NB. Quasiprymarna formacja *biržti*, -iù, -iaũ 'ryć nogą wgłębioną linię w roli dla zaznaczenia szerokości zasiewu' (*Kur tu birži, veizėk, kur grūdai krimta*) bazuje na prs. *biržiù*, wcześniej należącym do pdg. *biržyti, -iù, -iaũ. Na to wskazuje również *biržioti* (zob. wyżej), bo jego budowa zakłada palatalną neoosnowę *birž-*, którą można było wyabstrahować z formy prt. *biržiaũ* do *biržyti.

bisas stlit. 'rodzaj drogocennej tkaniny', DP 'bisior' (*vilkėjo purpura ir bisu* DP 269₅ 'obłoczył się w pawłokę y w bisior') — zapoż. z pol. XVI w. *bis* (*bissus, byssus*) 'droga, miękka tkanina, najczęściej lniana, biała, niekiedy barwna i dekoracyjna służąca do zdobienia stroju', syn. *bisior* (SPXVI), ← śrlac. *byssus* ← gr. βύσσος f. 'len, lniane płótno; bawełna; jedwab'. Zob. Bańkowski I, 53, ALEW 117, POLŽ 705.

biskis, -io 2 p.a., *biškis* gw. 'trochę, niedużo, nieco, odrobinę' — zapoż. z prus.-niem. *beske, biške* (GL 32, LEW 45, Čepienė 66), por. nwn. *ein bißchen*. — Zdrob. 'troszeczkę, odrobinę': *biskelaitį, biskėlį, biskučiuką, biskutėlį, biskutį, biškilėlį*.

býskupas 3 p.a. stlit. 'biskup' (m.in. MŽ i DP) — zapoż. ze stbłr. *biskupъ* (od XV w.), por. błr. *biskup*, -a ← pol. *biskup*. Współczesną formą literacką jest *výskupas* (zob.). — Drw. *byskupysta* 2 p.a. (DP) lub *býskupystė* 1 p.a. (MŽ, DP) ← pol. *biskupstwo* (kalka hybrydalna). — Stpr. ENCH *biskops* 'Bischoff', dat.pl. *steimans bīskopins* 'dla biskupów, den Bischoffen' ← pol. *biskup* (Trautmann 1910, 312), por. też n.m. *Byskopniken, Biskopenik* (AON 21). Łot. *bīskaps* ← śrdn. *bischof* (Jordan 55).

bisrė 2 p.a. 'sprzeczka, kłótnia, niezgoda' (*Pakilo tarp jų bisrė, t.y. zurga, barnis* JU). Niejasne.

bīsterti, *bīsteriu, bīsterėjau* (war. *bīsteriau*) gw. 'o obiboku: popracować przez krótki czas i znów powrócić do bezczynności' (*Tai ne darbinykas, kad bīsterė nebīsterė, ir jau ilsauna*) — derywat na -er- od wykrz. *bīst, bīst-bīst* m.in. o powolnym biegu konia, o krzątaniu się (*Šen bīst, ten bīst, ir atein vakaras*), też o opadnięciu głowy drzemającego (*Galva bīst ant šono*). — Z innym sufiksem: *bīstinėti* 'spędzać bezczynnie czas, próżnować' (syn. *bīskinėti, bīkšinėti, bīkštinėti*).

bīstras, -à 4 p.a. gw. 'bystry, szybki, wartki, szparki, gwałtowny (ogień)', przen. 'sprytny, zdolny, mądry', war. *bīstrūs* — zapoż. ze stbłr. *bystryj, bystrij*, por. błr. *býstry*, ros. *býstryj*. — Vb. denom. *išbīstrėti* 'zmańdrzeć', *prabīstrėti* 'wzmóc się', *bīstrinti* 'popędzać, przynaglać' (war. *bīstryti, -iju*), refl. *pasībīstrinti* 'pospieszyć się', *bīstrytis* 'stroić się'.

bītė 2 p.a., *bitė* 4 p.a. 'pszczola, Apis mellifica'. War. *bitis, -iēs* f. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *bite*, stpr. *bitte* EV 'pszczola, Bene [Biene]'. Pb. *bi-t-i- (*bit-i-ĩā-?) różni się od psł. *bī-k-el-ā-, por. cs. *bīčela* ob. scs. *būčela*, sch. *pčēla*, ros. *pčelá*, stpol. *pczoła* (pol. *pszczola*), czes. ślc. *včela* oraz od stir. *bech* m. 'pszczola' (*b^hi-ko-), łac. *fūcus* m. 'truteń' (*b^hoi-ko-). Pochodzenie onomatopeiczne, zob. LEW 45, 1329, Boryś 501, de Vaan 245, Matasović 65. — Drw. *bičiūlis* (zob.), *bičius* 'pszczelarz' (nazw. *Bičius, Býčius, Bičiūnas, Bičiušas, Bičiužas*), gw. 'pszczola', *bičių priveizdėtojas* SD «bartnik» (syn. *bičius*), *bitinas* 'królowa/matka u pszczół' (SD «pszczół matka»), *bitýnas* 'pasieka', *bitinėlis* 1. 'matka pszczół' (syn. *motinėle*), 2. 'samiec pszczół, truteń', *bitnykas* a. *bitininkas* 'pszczelarz', por.

łot. *bitinieks* ($\Rightarrow$ *bitininkystē* ‘pszczelarstwo’), *bitinis* ‘pszczeli’: *vy nas bitinis* SD «muszkatela wino» – przekład łac. *apianum vinum* [‘wino deserowe, słodkie, aromatyczne o korzennym zapachu zbliżonym do zapachu gałki muszkatołowej’, SPXVI]; *bitytis*, zwykle pl. *bityčiai* ‘zarodki pszczoł’. Zob. też *ieškonės*. — Lit. *bitnykas* zostało zapożyczone do błr. gw. *bitnik* ‘pszczelarz’ (Laučjute 27), pol. gw. *bitnik* ‘mający cudze pszczoły u siebie na przechowaniu, jako współnik do połowy miodu i rojów z nich zahodowanych’ (SGP I, 87). — Cps. *bitaulis* ‘ul pszczeli; gruby, tęgi człowiek’ (por. *aulys*), *bičėda* ‘ptak pszczołodaj, *Merops apiaster*’ (por. *ėsti*, złożenie typu *pel-ėda*), *bičkopis* a. *bitkopis* ‘podbieranie miodu, miodobranie’ (por. *kópti*), *bitgurbas* (zob. *guřbas*), *bitkoris* ‘plaster miodu; spróchniałe drzewo’ (por. *korys*), *bitlesis* ‘ptak pszczołodaj’ (dosł. ‘który zbiera pszczoły dziobem’, por. *lėsti*), *bitvaxis* ‘ptak pszczołodaj’ (dosł. ‘złodziej pszczoł’, por. *vaxis*). — N.rz. *Bitė*, *Bità*, cps. *Bičlaidis*, *Bičupis*, *Bičiupys*, *Bitlaistis*, *Bitupis*, *Bitupys*, n.jez. *Bitinėlis*, *Bitėžeris*. N.m. *Bitėlė*, *Bitinaĩ* 2x, *Bitininkai*, *Bitlesiai*. Por. str. nazwę bagna *Bitpelkis*, *Bitpelki* (AON 21; por. lit. *pėlkė*).

biti, *bit* 3 os. prt. ‘był, byli’ (ZTŽ), por. *Pas juos biti tokis paprotys* ‘Oni mieli taki zwyczaj’ [dosł. ‘u nich był’]. *Vaikai manip maži bit* ‘Dzieci moje były małe’ [dosł. ‘u mnie były’]. Ze staroliteńskiego por. np. *Apaštalai bitī prasti žmonės buvę BRP* ‘Apostołami byli prości ludzie’. Analiza: *bi* + ptk. *-ti*, *-t*. Forma *bi* pochodzi z apokopowania formy 3 os. prt. **bijā* ‘był, byli’, która była dokładnym odpowiednikiem łotewskiej formy *bija* ‘był, byli’ (1 sg. *biju*, 2 sg. *biji*). Litewski pdg. **bijau*, **bijai*, **bijā* jest uchwytany jedynie w paradygmacie conditionalis, por. w staroliteńskim: 1 sg. *-tum-biau*, 2 sg. *-tum-bei*, 3 os. *-tum-ø*; 1 pl. *-tum-bi-me*, 2 pl. *-tum-bi-te*. Wymienione zakończenia przedstawiają zrost formy supini na **-tun* (war. *-tum*, *-tu*) z czasownikiem posiłkowym *-biau*, *-bei*, *-bi-*, por. *būtumbiau* ‘byłbym’, *būtumbi*, *būty*, *būtumbime*, *būtumbite*. Copula stojąca w pozycji posttonicznej względem supinum osłabiła się do postaci jednozgłoskowej z jednej strony przez kontrakcję lub synkopowanie *i* (*-biau*, *-bei*), z drugiej strony przez apokopę (*-bi-* < **bijā*). Zob. LEW 45; Smoczyński 2001, 224n., tam też krytyka wcześniejszych objaśnień.

bizā I 4 p.a., też *bizē* 2 p.a. gw. 1. ‘warkocz włosów; warkocz okalający głowę’, 2. przen. ‘warkocz cebuli’ — zapoż. z łot. *biza*, *bize* ($\Leftarrow$ dn. *bise* ‘warkocz’), por. ME I, 302, LEW 45, Urbutis 2009, 296. War. m. *bizas*: *Ana ģ du bizū plaukus supynē* JU ‘Splotła włosy w dwa warkocze’.

bizā II 4 p.a. gw. ‘kwas chlebowy’ — prawdopodobnie war. fonetyczny do *buzā* (zob.). — Drw. *bizalas* ‘niesmaczny napój, liche piwo’, war. *bīzalas* (syn. *skiņkis*, *šīvas*). Vb. denom. *bizyti*, *-ju*, *-jau* ‘pić z ochotą (wodę, mleko, piwo)’, *bīzoti*, *-au*, *-ojau* ‘leżeć jak pijany pod płótem; leżeć plackiem, wylegiwać się’.

bizas 4 p.a. gw. ‘giez, owad pasożytujący na skórze bydła, koni’ — derywat od wykrz. *biz-biz*, *bizz-bizz*, oddającego bzyczenie komara, gza, baka. War. *bizys*. — Drw. *biznā* ‘ogon’ (por. *uodegā* : *ūodas*). Vb. denom. *bīzinti* 1. ‘o pastuchach: zmuszać krowy do biegu okrzykiem «biz biz»’ (war. *bizinti*), 2. ‘popędzać konia, drażnić psa’, 3. ‘iść leniwie, ociężale’, *bizoti* ‘o krowach: gzić się, biegać wskutek bólu wywołanego ukąszeniem owada’. Lew 45 wymienia paralelne łot. *bizināt*, *bīzāt*, *bizēt*, traktując je jako zapożyczenia z dn. *bisen* ‘hin- und herlaufen, von Kuhen auf der Weide, wenn sie von Bremsen und Fliegen stark gestochen werden’. — Oprócz tego jest *bizdas* ‘giez’: *Šiandien užėjo karvēms bizdas – labai daug gylių skraido* ‘Dzisiaj na krowy napadają gzy, bardzo dużo ich lata’. W kwestii grupy *-zd-* zob. s.v. *bēzdas*. Vb. denom. *bizdēti*, *bizda*, *-ėjo* ‘śpieszyć się, gnać, biegać, gorączkować się’ (*Bizda kaip byzdėlė* ‘Pędzi jak giez’). Por. wykrz. *bizdai* o szybko wykonywanej robocie, o szybkim chodzie. — Drw. *bizdėlė*, *byzdėlė* ‘giez, bąk’ ($\Rightarrow$ vb. denom. *bizdėlioti* a. *byzdėlioti* ‘gzić się’), *bizdinas* ‘giez, ślepak’. Por. *byzgėlė* s.v. *bīgzi*.

bizūnas 2 p.a., *bizūnas* 1 p.a. gw. 1. ‘bicz w postaci pęku rzemieni spiętych na krótkim trzonku’, 2. przen. ‘włóczęga, biedak’, 3. bot. ‘groszek leśny, *Lathyrus silvestris*’ — zapoż. z błr. *bizún*, -á (ZS 12, LEW 45; por. ĖSBM 1, 348). NB. Wymienione w LEW 45 war. *bisūnas*, *bezūnas* ‘bicz’ nie zostały potwierdzone w LKŽ.

bjaŭrùs, -i 4 p.a., *bjaŭrus* 2 p.a. 1. ‘brzydki, brudny, plugawy, odrażający, obrzydliwy, wstrętny’, 2. ‘nikczemny, niecny’, 3. ‘o mrozie, upale: wielki, silny’. SD *biaurus* «brzydki» (syn. *dargus*), «niecnotliwy» (syn. *piktas*, *dargus*), «nierządny, wszeteczny⁸²; plugawy; sprośnik, sprośny», *biaurus darbas* SD «niecnota» (syn. *piktybė*, *biaurybė*, *pagadas*), *bjaŭrùs šuō* ‘zły pies’. Z obocznym tematem: *bjaŭras*. Odpowiednik łot. *blāŭrs* ‘bardzo zły, straszny, odrażający’. Z formalnego punktu widzenia segment -r- stanowi sufiks (transponat *b^heu-r-). Wyraz nie ma ustalonej etymologii, por. przegląd hipotez w LEW 42n. (tu m.in. o zbliżeniu ze scs. *burja* ‘burza’). ALEW 117n. jako obiecujące wskazuje porównanie z gr. φύρω ‘zmieszać coś suchego z czymś mokrym, zmoczyć; zabrudzić, splamieć; wprowadzić w zamieszanie’. Tymczasem GEW 1054n. o lit. *bjaŭr*/-*bjur*- zupełnie nie wspomina. Z kolei Beekes 2010, 1599 wyklucza etymologię ie. i kwalifikuje wyraz jako ‘Pre-Greek’. W tym stanie rzeczy nasuwa się przypuszczenie, że osnową omawianych wyrazów może być wykrz. *bjau (*b^heu?), wyrażający wstręt, odrazę. Por. wykrzykniki pol. *fuj/pfuj* (nwn. *pfui*) oraz *felpfe* w podobnym użyciu. — Drw. *bjaŭras* c. ‘niegodziwiec, nikczemnik; niewybredny w słowach’, *bjaŭratis*, -iēs f. ‘plucha, chlapa, szaruga’ (por. *sausatis* ⇌ *saūsas*), *bjaŭrastis* ts., *bjaŭrýbė* ‘nieczystość, paskudztwo, obrzydliwość’, SD «sprośność», *bjaŭrie* adv. ‘w porze pluchy’ (*Kur tu eisi tokiē bjaŭrie*), *bjaŭrumà* ‘słota, plucha; błotniste miejsce (na drodze)’. Por. łot. *blāuris* ‘złośliwy człowiek’. — Vb. denom. 1. *bjaŭrėti* ‘brzydnąć, stawać się wstrętnym, przykrym; o pogodzie: psuć się’, refl. *bjaŭrėtis* DP ‘brzydzić się, zbraniać się; być mierzionym, być nieprzyjaznym; gardzić’, *pasibjaŭrėti* (3 os. *pasibjaŭri*) ‘brzydzić się czym, odczuwać wstręt’ (⇒ neoosn. *bjaŭrė-*: *bjaŭrėtinas* DP ‘brzydliwy’, *bjaŭrėtuvas* DP ‘brzydliwy; brzydliwość’, *biaŭrėtuvė* SD¹ «plugawiec; wszetecznik»), 2. *bjaŭrinti* ‘szpecić, zanieczyszczać, brudzić, kalać’ (war. *bjaŭrinti*), *išbjaŭrinu* SD «gwałcę» (syn. *pasiliju*), *subjaŭrinti* ‘oszpecić’, 3. *bjaŭróti* ‘szpecić, psuć wygląd; zanieczyszczać, paskudzić’, intr. ‘o pogodzie: psuć się’, *išbjaŭróti* ‘zwymyślać’. — Neoapofonia *bjaŭr-* ⇒ *bjur-*: *bjūrti* (zob.).

bjūrti, *bjūra* (*bjūra < *bjū-n-ra; war. *bjūrsta* < *bjūr-sta), *pabjūro* 1. ‘pogorszyć się, zepsuć się (o pogodzie), rozmięknąć, stać się błotnistym, grząskim (o drodze po deszczu, po topnieniu śniegów)’, 2. ‘paskudzić się, źle się goić (o ranach)’, 3. ‘być niegrzecznym (o dziecku)’, *atbjūrti* ‘sprzykrzyć się, obrzydnąć’ (*Atbjūro man miestas, grįšiu sodžium* ‘Zbrzydło mi miasto, wróć na wieś’), *subjūrti* m.in. ‘zacząć łajać, fukać, kłócić się; wzmóc się, zaostrzyć się (o chorobie)’, też ‘dostać biegunki’. Inchoativum z infiksem -n- względnie suf. -sta-, zbudowane na neopwk. *bjur-*. Ten ostatni wyderywowano przy udziale neoapofonii SP *au* ⇒ SZ *u* z przym. *bjaŭrùs*, *bjaŭras* (zob.). Stosunek *bjaŭr-* ⇒ *bjur-* ma paralele w *kiāuras* ⇒ *kiūrti* i *māuras* ⇒ *mūrti*; inne: *spjāudyti* ⇒ *spjudóti*; *gāudyti* ⇒ *igūsti*. — Jest dublet fonetyczny ze zmianą *bj-* > *bl-*: *bliūrti*, *bliūra* (war. *bliūrsta*), *pabliūro*, np. *Kad lietūs didis, oras bliūra, daros bjaŭrus* JU ‘Gdy deszcz [jest] duży, pogoda się psuje, robi się paskudna’. *Patižo visi keliai, pabliūro dirvos, paplūdo pelkės* ‘Rozmokły wszystkie drogi, rozmiękły role, błota zalane wodą’. Por. łot. *blāuris* ‘złośliwy człowiek, Boshafter, Fürchterlicher’. — Drw. *bjūrinti* caus. ‘brudzić, szpecić’ (syn. *bjaŭrinti*), DP ‘kalać, plugawić, szpecić, szkaradzić’ (*pabjūrinais* ‘splugawiłeś się’), ⇒ *išbjūrintas* DP ‘zeszpecony’, *nepabjūrintas* DP ‘niepokalany’.

⁸² Por. *Nepapildyk grieka bjaŭraus* PK 108₂₅ ‘Nie popelnisz cudzołóstwa’. — *Ne dirpk ghreka tu bjaŭraia* MŽ 414 ‘Nie czyń grzechu Sodomskiego’.

blabėti, *blabù*, *blabėjau* gw. 1. ‘buchać – o ogniu’, 2. ‘bulgotać – o wodzie, parkotać – o kaszy w garnku’, 3. ‘mówić dużo i bez potrzeby, trajkotać, paplać’ (syn. *plepėti*) — czasownik o osnowie *bla-b-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *blà-blà* o turkocie, o odgłosie wrzenia, buchnięcia ognia. Paralele s.vv. *balbėti*, *plepėti* i *blibnóti*. — Drw. *blābinti* caus. 1. ‘dokładać do ognia, podsycać płomień’, 2. ‘zagadywać, wszczynać rozmowę’. Nomina: *blābinas* ‘papla, pleciuga’, *blābis* ts.

blagaslōvyti, *blagaslōviju*, *blagaslōvijau* gw. ‘błogosławić’ (*Pablagaslōvijo tėvai, i šliūbą išleisdami* ‘Pobłogosławili rodzice, wyprawiając [ją] do ślubu’) — zapoż. ze stbłr. *blagosloviti*, *blagoslaviti*, por. błr. *blahaslavícь*, *-slaŭljú*, 3 sg. *-slavícь*. Por. LEW 45. Zob. też *bagaslōvyti* (różnica akcentuacji niewyjaśniona).

blagnas, *-a* stlit. ‘nieodpowiedni, niegodny, zły’, por. *karališkoj garbėje sėdės žmogus niekam ne hadnas* (glosa: *blagnas*) BRB ‘w królewskiej godności zasiądzie człowiek tego niegodny, der wird in königlichen ehren sitzen, wie ein Scherge’. Analiza: *blag-nas*, drw. denominalny z suf. *-na-* od *blōgas* < **blāgas* ‘zły’ (zapoż. ze stbłr. *blagij*). Przyczyną zróżnicowanego wokalizmu jest neoapofonia SP **ā* ⇒ SZ *ǣ* (odwrócenie stosunku *ǣ* ⇒ **ā*). Paralele wśród sławizmów: *slābnas* ob. *slōbnas* (z błr. *slāby*), *zgrābnas* ob. *zgrōbnas* (z pol. *zgrabny*), *prāšmatas* ob. *prāšmotas* (drw. od *šmōtas*). Por. też rodzime derywaty z apofonicznym *ǣ* ⇐ **ā*: *drabūžis* ob. *drobūžis*; *ātlašas* ob. *ātlošas*; *ātkalas* ob. *atsikōlēs*; *blaškiū* ob. *blōkšti*. W świetle powyższego nie da się utrzymać hipotezy LEW 46 o prapokrewieństwie lit. *blagnas* z ros. *blagój*, ani też wysuniętego w ALEW 119 twierdzenia, jakoby *blagnas* było zbudowane na temacie przypadków zależnych od pie. nomen pierwiastkowego, rzekomo odzwierciedlonego w gr. βλάξ, βλάκος m./f. ‘głupi, tępy’ (NB. Beekes 2010, 218 daje rekonstrukcję **mlh₂(e)k-* ‘słaby’, przy czym opatruje ją znakiem zapytania: «le.?»). — Vb. denom. *blāgnytis*, *-ijasi*, *-ijosi* gw. ‘o niebie: rozpogadzać się’, przen. ‘zdrowieć; trzeźwieć, przytomnieć’. Neoosn. *blagnij-*: *su didžiu blagnijimu* MT ‘z wielką lekkomyślnością’.

blaikštýtis, *blaikstosi*, *blaikstėsi* gw. 1. ‘przygasać i na nowo się rozżarzać – o węglach, żarze’, 2. ‘o niebie: rozpogadzać się; o świetle: przedzierać się przez obłoki’. Oboczna forma *blaistýtis* (*išsiblaistýti* ‘rozproszyc się – o chmurach, przejaśnić się’) przemawia za analizą **blais-sty-*, frequentativum zmienione przez insercję *k*. Osnowa werbalna na SO *blais-* od *blis-* (zob. *blisti*), por. *bláisėti* a. *bláisioti* ‘gasnąć, dogorywać’. War. *blaikštýtis* ‘przejaśniać się’ pokazuje *kš* ze zmiany *ks* (por. *lakštýti* < *lakstýti*; *baĩkšta* < *baĩksta*). Całkiem inaczej LEW 46: *blaikštýtis* ma stać w apofonii do *blýkšti* ‘blednąć’ (zob.).

blaivùs, *-i* 4 p.a. 1. ‘blady, białawy, wyblakły, spłowiwały, jasny; o niebie: niebieskawy, pogodny, bezchmurny’, 2. przen. ‘trzeźwy, nie pijany’, 3. przen. ‘rozsądny, rozważny’. War. *blaĩvas*, *-à* 4 p.a. (m.in. SD). Z inną budową: *blaisvas* b.z.a. ‘blady; trzeźwy’; derywacja wymienna z neosuf. *-svas* (por. *bliesvas* jako war. do *bliēdnas*). — Sporne. Dotychczasowe zestawienie ze słow. *blēdū* ‘blady’, stang. *blāt* ‘blady, wyblakły’, stwn. *bleizza* ‘siniak’ (LEW 46, SŁPS 1, 260, Derksen 2008, 43, ALEW 120: pie. **b^hlaido-* albo **b^hloido-*) jest o tyle trudne do przyjęcia, że prowadzi do rekonstrukcji plit. **blaid-vas* (por. Otrębski, *Lingua Posnaniensis* I, 122), czyli do założenia zmiany *dv* > *v*. Taka rekonstrukcja jest sprzeczna z faktami, por. *eŗdvas*, nie **ervas*; *išdvėrti*, nie **išverti*; *vaĩdvilkis*, nie **vaivilkis*. BSW 34 s.v. **blaida-* zestawiał scs. *blēdū* jedynie ze stang. *blāt* < **blaita-*. Heidermanns 1993, 128, s.v. **blaita-* ‘blaĩ’ wywodzi *blaisvas* za LEW z praformy **blaid-svas* (pie. **b^hloĩd-*; wątpliwe, zob. wyżej o neosuf. *-svas*). W materiale litewskim nie ma formy, która by wskazywała bezpośrednio na *-d-* jako segment składowy, dlatego zamiast **b^hloĩdo-* przyjmujemy praformę **b^hloĩ-uo-*. Z niej to bez problemów wywodzi się lit. *blaĩvas* z jednej strony i stang. *blēo* ‘barwa, kolor, jakość skóry twarzy, cera’, śrniderl. *blie* ‘cera’ z drugiej strony (zob. Kroonen

69, s.v. *blīwa- 1 n.). — Prawdopodobnie zachodzi związek apofoniczny między neosnowami *blaiv-* i *blyv-* jak w gwarowym czas. *blývoti*, -ju, -jau ‘być nieprzytomnym, być w agonii’ (*Ilgai blývojės, vėl atsigavo* ‘Długo był nieprzytomny, znowu się ocknął / przyszedł do siebie’). *blývoti* może być vb. denominativum od adi. *blyvas ‘jasny, pogodny, trzeźwy’, podobnie jak *gývoti* ‘żyć’ od *gývas* ‘żywy’. Przyjąwszy kierunek derywacji SP *blaiv-* ⇒ SZ *blyv-*, można mówić o odwróceniu reguły apofonicznej SZ *y* ⇒ SP *ai*. Ta ostatnia wiąże w pary takie formy, jak *gývas* i *gaivinti*; *atlygti* i *atlaigà* oraz *gnybti* i *gnáibyti*. — Vb. denom. 1. *blaivėti*, -ja, -jo ts., *prablaivėti* ‘(o niebie) rozjaśniać się’, *prasiblaivēt* SD «wytrzeźwieć, roztrzeźwieć», 2. *blaivýtis* ‘o niebie: rozjaśniać się, przejaśniać się’, przen. ‘o pijanym: trzeźwieć’, *prasiblaivýti* ‘rozpogodzić się; wytrzeźwieć’ (Kroonen 69 niepotrzebnie sprowadza to do pie. *b^hloi-u-éie-), *blaivinti* caus. ‘cucić, trzeźwić; uczynić pogodnym, rozchmurzyć, rozweselić’. — Neoosn. *blaivy-*: *blaivýbė* ‘trzeźwość’, *blaivyklà* ‘izba wytrzeźwień’, *blaivýstė* ‘trzeźwość’ (m.in. SD).

blakà adv. gw. ‘obok, przy’ (syn. *gretà*): *Jis eina blakà su kuo nors* ‘Idzie razem z kimś’. *Aštuoniais arkliais blakà važiavome* ‘Jechaliśmy w osiem koni naraz’ (były one sprzężone w dwie czwórki) — skostniała forma instr.sg.f. od *blaka. War. *blakù*, *pablakù* ‘ciasno obok siebie’ — skostniała forma instr.sg.m. od *blakas (por. łot. *blaks* ‘równy, gładki’). Odpowiednik łot. *blaku*, *blakum*, *blakām* ‘obok siebie, z boku’ (war. *blakiem*, *blakis*, *blakus*). Zob. ME I, 308, jak też Leskien 1891, 175, 214, LEW 47. Etymologia niejasna. Leskien powołuje się na termin tkacki lit. *blakà* ‘skaza w tkaninie, gdzie nie rozszczepiła się na dwie równoległe nici’. — Adv. *pāblaka* 1. ‘(siedzieć) z wyciągniętymi nogami, (usiąść) wyciągnawszy nogi’, 2. ‘o roślinie: piąć się po powierzchni ziemi, płożyć się’. War. *pāblaku* adv. 1. ‘(siedzieć) z wyciągniętymi nogami’, 2. ‘jeden obok drugiego’ (war. *pablakiuī*). Drw. *pablakinis* ‘niewysoki, chylący się ku ziemi (o drzewie); niski (o saniach)’.

blākē 2 p.a. 1. ‘pluskwa, owad Cimex lectularius’, 2. ‘motyllica wątrobowa, Fasciola hepatica’, 3. ‘wrzosowiec cienkoskrzydłowy, Corispermum’, 4. ‘wioślak, Corissa geoffroyi’, 5. ‘warzywnica kapustna, Eurydema oleracea’. Oboczność form łot. *blakts* i *plakts* ‘pluskwa’ (z *plakutis, zob. *plākti*) nasuwa podejrzenie, że grupa *bl-* w nagłosie litewskim jest wtórna, i że powstała drogą sonoryzacji: *blākē* z *plākē jak *blusà* ‘pchła’ z *plusa (zob.). Motywujący przymiotnik jest zachowany w łot. *plaks* obok *plakans* ‘płaski, gładki’ i lit. *blākas*, *blākanas* ‘równy, gładki (o powierzchni morza, łąki)’. Znacz. etym. ‘owad o płaskim kształcie’. Podobnie utworzone nazwy ‘pluskwy’ to pol. gw. *płoszczyca* od przym. *ploski* stpol. ‘płaski, spłaszczony’ (ukr. *ploščýca* ‘wesz łonowa, Pthirus pubis’) i pol. *pluskwa*, ukr. gw. *pljúsčà* od przymiotnika typu ukr. gw. *pljuskýj* ‘płaski, równy’, psł. *pljuskū (zob. Borys 442) oraz ang. *bed-bug*. Etymonem ‘płaski’ operowali już LEW 47 i ALEW 120. Wątpliwe jest zestawienie pb. *blak-ti-, łot. *blakts*, pl. *blaktis* ‘pluskwa’ z łac. *blatta* f. ‘mól, ćma, karakon’ < *blakta (?) w BSW 34. Wyraz łaciński nie ma pewnej etymologii (w słowniku de Vaana 2008 został pominięty). Mało przekonująca jest rekonstrukcja pie. *blak^(u)- przy pomocy pasztuńskiego *brez* f. ‘pluskwa’ (pirań. *bračī) u Witczaka, *Balt* XLV:2, 2010, 301n. — Drw. *blakétas* ‘zapluskwiony (o pomieszczeniu)’, *blakýnė* ‘miejsce zapluskwione’, *blakinis* ‘zapluskwiony; o zapachu pluskwiew’, *blākutė*, *blakutė* ‘pluskwa’ lub *blākūtė* ts. (⇒ *blakučiūtė* ‘mała pluskwa’). Cps. *blakiažolė* b.z.a. bot. ‘tobołki polne, Thlapsi arvense’ (por. *žolė*), *blakiažudė* b.z.a. bot. ‘pluskwica, świecznica, Cimifuga’ (dosł. ‘ziele tępiące pluskwy’ (?), por. *žudyti*; war. *blaknė*). Vb. denom. *blakinėti* ‘szukać pluskwiew; chodzić bez zajęcia, objać się’. — Obok *blākutė*, *blākūtė* powstała ekspresywna nazwa osoby: *blakūtà*, *blakūtas* ‘kto się wałęsa’ (por. *lemtūtà*), od tego vb. denom. *blakutinėti*, *blakūtinėti* ‘wałęsać się’.

blaksėti, *blàksi*, *blaksėjo* gw. 1. ‘błyskać, migotać – o płomieniu’ (*Prie blakčiojančios žvakės sunku skaityti* ‘Przy migoczącym płomieniu trudno się czyta’), 2. ‘łopotać (o chorągiewce)’, 3. ‘mrugać⁸³, poruszać powiekami’ (*Pablakčiók, ir praeis akys skaudėti* ‘Pomrugaj, to oczy przestaną [cię] boleć’). Z innymi sufiksami: *blakčióti* ‘migać, błyskać’, *blakstýti* (zob.). Osnową wymienionych czasowników jest wykrzyknik, por. *blàk* lub *blàks* o pełgającym lub gasnącym ogniu, *blàkst* ts. (też o zamykaniu się, np. drzwi), *blàkt* o rozbłysku płomienia, o nagłym ustaniu, zakończeniu czego’. Osobno zob. *blazgėti* i *bliksėti*.

blakstienos, -u 1 p.a. f.pl. 1. ‘rzęsy u powiek’, 2. ‘powieki’, 3. ‘brwi’. War. z -kšt-: *blakštienos* SD «powiek włosy». Z innymi tematami: *blakstienai* a. *blakstienai* ‘rzęsy’, łot. *blakstiņi* ob. *plakstiņi* m.pl. ts. (drw. wsteczne: *plaksts*, *plakste*). Etymologia sporna. Dotąd wskazywano na związek z adi. *blākas* lub *blākanas* ‘równy, gładki (o powierzchni jeziora, morza przy bezwietrznej pogodzie)’, łot. *blaks* ts. (por. LEW 47), ignorując przy tym fakt, że w repertuarze lit. sufiksów nie ma -stien-, ani -stin-. Wydaje się, że lepiej będzie wyjść od zwrotu *blakstienas sudėti* ‘zmrużyć oczy’, który świadczy o związku nazwy ‘brwi’ z mruganiem, czyli ‘poruszaniem powiekami’. Wtedy będzie można ująć *blakstiena* jako drw. na -ienā- od neoosn. *blakst-* ← frq. *blakstýti* (zob.). Znacz. etym. ‘to, czym się mruga’. Wynika z tego, że początkowo wyraz musiał się odnosić do ‘powieki’, a nie do jej owłosionego brzegu zwanego ‘rzęsą’. Co do derywacji sufiksem -n- od neoosnowy zakończonej na -st- por. *lakstūnas* od *lakst-* (*lakstýti*); *lamstinis* od *lamst-* (*lámstyti*); *páistena* od *paist-* (*páistyti*). Nieco inaczej ALEW 120, gdzie mówi się o derywacie «aus der Wortfamilie von lit. *blàsterti* ‘kurz aufflammen, flackern; blinzeln’».

blakstýti, *blakstaũ*, *blaksčiaũ* gw. 1. ‘błyskać (światłem lampy) po nocy’, 2. *išsiblakstýti* ‘rozbiec się, rozproszyć się’ (*Visi jo vaikai išsiblakstė po visus kraštus*; syn. *išsiblaškyti*) — vb. frequentativum na -sty- od onomatopeicznego pwk. *blak-* jak w *blakčióti* a. *blaksėti* m.in. ‘błyskać, migotać’ (analiza: *blak-sė-* albo *blaks-ė-*). Por. wykrz. *blàk*, *blàks* i *blàkt* o migotaniu płomienia; o mrużeniu oczu i przymykaniu powiek.

blandýtis, zwykle w 3 os. *blañdosi*, *blañdėsi* 1. ‘ściemniać się, zmierzchać, chmurzyć się’, 2. ‘rojaśniać się, wypogadzać się’, 3. ‘trzeźwieć – o pijanym; odzyskiwać przytomność – o chorym’, 4. ‘tulać się’, 5. ‘szybować – o ptaku’. War. *blandintis*. Cps. *apsiblandýti* ‘zachmurzyć się; stać się sennym’, *išsiblandýti* ‘wypogodzić się; oprzytomnieć po śnie, wytrzeźwieć, przyjść do siebie (po chorobie)’, tr. *išblandýti* ‘ocucić kogo, wytrzeźwić; zbudzić, wybić ze snu’ — iterativum z suf. -y- i SO *bland-* do *blend-/blind-*, por. *blēstis* ‘mętnieć; chmurzyć się’, *blīsti* ‘zmierzchać się’. Starsze prs. iterativum na -ja-, *blañdžiasi*, dało początek quasiprymarnemu pdg. *blāstis*, *blañdžiasi*, *blañdėsi* 1. ‘zasnuwać się chmurami, chmurzyć się’, 2. przen. ‘cierpieć na zatrucie alkoholowe’. ALEW 120n. przyjmuje st. zanikowy *blind-* jako osnowę tego iterativum. — Nawiązania na SO: 1. łot. gw. *sabluodītiēs* ‘zblądzić, zabłąkać się’ (łot. liter. *blāndītiēs* jest kuronizmem, zob. Karulis I, 131n.), 2. scs. *blōždō*, *blōditi* ‘mylić drogę, błąkać się; popełniać błąd; żyć rozpustnie’ ← *blēsti*, *blēdō* ‘papać, bredzić’, 3. stang. *blendan* ‘oślepić, pozbawić wzroku’, śrdn. *blenden*, *blinden* ts., stwn. *blenten* ts. (Orel 47). Por. BSW 35, LEW 47, Derksen 2008, 47. — Postverbalia: *blandà* 4 p.a. 1. ‘zachmurzenie; mgła’, 2. ‘zaprawa mączna w potrawie’ (war. *blandaĩ*), *blañdas* ‘zamglenie oczu, zaćmienie umysłu’; prefigowane: *apyblanda* ‘przedświt, półmrok, zmierzch’, *prieblanda* ‘pomrok, zmrok, zmierzch’. Adi. *blandūs* (← *blandà*) ‘zmierzchający, pochmurny, mroczny’, *blandi sriubà* ‘zupa zawieszista, gęsta’ (por. łot. *bluožs* ‘gęsty, zwarty, szczelny’). Vb. denom. *blañdotis*, -jasi, -josi ‘chodzić w stanie półprzytomnym, błąkać się; trzeźwieć po pijaństwie’, *blandúotis* ‘chmurzyć się – o niebie,

⁸³ Por. pol. *gwiazdy mrugają*.

psuć się – o pogodzie’.

blánka 1 p.a. gw. ‘gruba deska, deska na poszycie’ (*Šitas tiltas padarytas iš gerų blánkų* ‘Ten most został zrobiony z dobrych desek’) — zapoż. ze śrdn. *blanke* f., por. nwn. *Planke* f. ‘bal, dyl, deska poszycia’. — War. *plánka* 1 p.a. (*Išsipjovėm plankų, galėsim šuliniui rentinį sudėti* ‘Wyrzneliśmy sobie grube deski, będziemy [teraz] mogli zbudować cembrowinę studni’) ← prus.-niem. *planke* f.; pruska «planka» była długa na 30 stóp i miała 2 cale grubości, zob. GL 101. Co do akutu por. zapoż. *dránka*, *šmánta* i *gángos*. NB. W LKŽ I, 884 mylnie wskazano na pol. *blanki* m.pl. ‘parkany drewniane na wałach obronnych’ jako źródło.

blańkti, *blankstù*, *blankaũ* 1. ‘stawać się bladym, blednąć (z głodu, choroby, gniewu, lęku)’, 2. ‘tracić barwę, płowieć (o tkaninie)’, 3. o łuczywie: dopalać się, dogasać; przen. ‘o człowieku: dogorywać, umierać’, 4. ‘dnieć, świtać’ (*Diena jau blańko*), cps. *apiblańkti* ‘stracić rumieńce, poblednąć’, *nublańkti* a. *prablańkti* ‘przejaśnić się (o niebie)’ — paradygmat oparty na neopwk. *blank-*, który został wyabstrahowany z prs. infigowanego **bla-n-ka* do **blakti*, **blako*. Por. pwk. *blak-* w *blaksėti*, *blakčioti* ‘migać, błyskać’. Por. też *bluk-* (s.v. *blùkti*) jako ewentualny refleks SZ do pwk. *blak-* (typ *TuT* ⇌ *TeT/TaT*). Dalsze objaśnienie niepewne. Zob. LEW 50, s.v. *blinksėti*. Būga, RR I, 434; III, 780 wysunął przypuszczenie o prapokrewieństwie *blank-* ze słowiańskim **blōk-* w **blōkati* sę pñ.-psł. ‘chodzić bez celu, błądzić’ (pol. *błąkać się*, czes. gw. *blúkat’ se*, ukr. *blukáty*, gw. *blukátysja*). Brak wzmianki o tym w LEW, l.c. Brak jest hasła **blank-* w BSW. — Drw. *blankinti* ‘doprowadzać do pobladnięcia’, *blańkterti* ‘przejaśnić się (o niebie)’, nomina: *blankà* ‘zmierzch, mrok’, *blańkas* ‘równy, gładki, m.in. o powierzchni morza’ (syn. *blākas*), *blankūs* ‘blady, zamglony, mętny, szary; wyblakły; nieciekawy’.

blàstelėti, *blàstelėja* (war. *blàstelia*), *blàstelėjo* 1. ‘rozbłysnąć’ (*Blàstelėjo žvakė ir užgeso* ‘Świeca rozbłysnęła i zgasła’), 2. ‘zatrzymać się na czas jakiś, ustać, przestać’ (*Blàstelėjo lietus, reik skubytis namo* ‘Deszcz ustał, trzeba spieszyć się do domu’) — czasownik momentalny na *-elė-* od wykrz. *blàst* ‘o płomieniu: buchnąć, błysnąć, zgasnąć; o człowieku: wyzionąć ducha; o ptaku: zatrzepotać skrzydłami; też o mrugnieniu powiekami’. Z innymi sufiksami: *blàsterėti*, *blàsterti* ‘buchnąć – o ogniu’. Drw. *blàsterėjimas*: *reikia didžio blàsterėjimo, didžio tylėjimo* DP 377 ‘trzeba wielkiego uciszenia, wielkiego milczenia’ (ALEW 121). Tu też *blastėti*, *blàsta*, *-ėjo* ‘łsnąć, połyskiwać (o jedwabiu); ulatywać (o duszy konającego)’.

blaškýti, *blaškaũ*, *blaškiaũ* 1. ‘rzucać, rozrzucać, ciskać; o wietrze: miotać czym na strony’, SD *blaškau* «szamocę», 2. ‘ganiać, pędzać (gęsi), płoszyć (owce, o wilku), odpędzać (muchy)’, 3. ‘targać, wichrzyć włosy’ (war. *plaškýti*), 4. ‘sprzątać’, 5. ‘trwonić pieniądze’. Refl. *blaškýtis* ‘rzucać się, miotać się (o chorym); pierzchać, rozbiegać się; tułać się, poniewierać się; o krowie: biegać się’, *išsiblaškýti* ‘rozpraszać się’ — iterativum na *-y-* od SZ *blašk-* ⇌ **blāšk-*, zob. *blōkšti* (tam też etymologia). W kwestii neoapofonii *ā* ⇌ *ā* por. *plàkti/plókščias*; *šakūs/šókti*; *vagiù/vōgti*. Gwarowe prs. *blaškiù*, ukazujące się przy inf. *blōkšti* (zob. LD § 598), kiedyś prawdopodobnie należało do iter. *blaškýti*. — Z innymi sufiksami: *išblaškėti* ‘ulec rozproszeniu, rozproszyć się, np. o rodzinie’, refl. *išsiblaškėti* ‘rozpraszać się, nie móc się skupić na jednej rzeczy’ (⇒ *išsiblaškėlis* ‘człowiek roztargniony, zapominalski, roztrzepaniec’), caus. *išblaškinti* ‘o wietrze: rozproszyć, rozpedzić chmury’. — Drw. *blaškaĩ* m.pl. wytrzepane, obite snopy żyta lub pszenicy, przeznaczone na pokrycie dachu’ (war. f. *blāškės*, *blāškos*).

bláudžioti, *bláudžioju*, *bláudžiojau* ‘błąkać się, chodzić bez celu, włóczyć się’. Z uwagi na stlit. *blaudyti* ‘błądzić’ (por. hapaks *blaudant-* w *Atmesk mokslus netikruosius, ir priversk*

visus blaudančius PK 118₃₋₄ ‘Oddal nauki fałszywe, nawróć błędne i złościwe’) wypada analizować *blaudži-oti* — drw. intensywny na -o- od neoosn. *blaudž’-* jak w *blaudžiau*, prt. do *blaudyti*. Osnowę *blaud-/blaudž’-* wytworzyła neoapofonia SZ *ū* ⇒ SP *au*, a jej punktem wyjścia było *blūd-* jak w sławizmie *blūdyti* ‘błądzić’ (zob.). Paralele apofoniczne: *maulióti* ob. *mūlti*; *sriaũbti* ob. *sriubčióti*; łot. *brauzdēt* ob. *bruzdēt* (s.v. *bruzdēti*). LEW 48 nieprzekonująco łączył *blaud-* z pwk. *blaus-/blus-*. Uwaga o innowacyjnej naturze *blaud-* widnieje już w ALEW 725, s.v. *pablūsti*. — Drw. *blaũdžius* ‘kto chodzi bez celu, włóczy się, włóczęga’. Vb. denom. *bláudžiukoti*, -ju, -jau ‘chodzić bez celu z miejsca na miejsce’ zakłada n.agt. **blaudžiukas* jako ogniwo pośrednie.

bláustis, *bláusiasi*, *bláusėsi* (war. *blaũstis*) ‘chmurzyć się, zasnuwać się chmurami’ (*Dangus bláusiasi*, *bus lietaus* ‘Niebo się chmurzy, będzie deszcz’), *apsiblaũsti* ‘zachmurzyć się; zacząć niedowidzieć; stawać się sennym; stawać się chmurnym, posepnym, markotnym’, *užsiblaũsti* ‘pokryć się chmurami’ — formacja na st. pełnym *blaus-* w stosunku do *blus-*, zob. *blūsti* ‘przymykać powieki, mrużyć oczy, wpadać w drzemkę’. — Drw. *bláusėtis* ‘być sennym, rozespanym’ (*išsiblausėti* ‘pozbyć się ochoty do spania’, *nusiblausėti* ‘oprytomnieć po śnie, rozcmychać się’), *blausóti*, -o, -ójo ‘mrużyć oczy, mrugać oczami’ (**blaus-só-*), *blautýtis* ‘chmurzyć się’ (**blaus-sty-*), *blausùs*: *blausùs óras* ‘pochmurna pogoda’, *blausùs stiklas* ‘zamglone szkło’, *blausùs véidas* ‘posepna, ponura twarz’, *blaũsios ākys* ‘senne oczy’.

blauzdà 4 p.a. 1. ‘goleń, podudzie’ (*palaužė blauzdas* DP ‘połamali golenie’), SD¹ «goleń», 2. ‘łydka’, SD «łyst mięsisty, pęga» (syn. *pablauzdys*). War. *blauzà* (por. *lazà* ob. *lazdà*). Pl.t.m. *blauzdaĩ* 1. ‘goleń’, 2. ‘przedramię’ (*Rankos blauzdaĩ beliko, pirštus atpjovė mašina* ‘Zostało tylko przedramię, palce obcięła maszyna’). Całkiem izolowane i niejasne. Porównanie z *blūzgana* ‘łupież’ (zob. LEW 48) niewiele tu wyjaśnia, ponieważ grupa *zd* zwykle nie alternuje swobodnie ze *zg*. Obecność -zd- może prowadzić do przypuszczenia, że chodzi tu o udźwięcznienie -st- praformy **plausta* (por. *grūzdas* z **krustas*). Pod względem formalnym chciałoby się wstawić *blauzdà* w związek z czas. *pláustyti* ‘pławić w wodzie, płukać, prać, myć’ (intens. do *pláudžiu*, *pláusti* ‘płukać’), ale znaczeniowa strona tego zestawienia wymaga jeszcze badania. Zob. też ALEW 121n. — Drw. *blauzdinė* ‘to, co chroni goleń, nagolennik’, *blauzdinės* f.pl. ‘skarpety lub pończochy okrywające łydki, podkolanówki’ (por. sufiks w *kójinės*), *blauzdinės veltos* f.pl. SD «suleiaty» [‘pilśniowe buty okrywające łydkę’, Sw], syn. *apavis sruogotas*. Cps. *blaũzdlauža* a. *blauzdlaužà* ‘pora roku, gdy pokryty lodem grunt dopiero zamarza, zapada się pod kołami wozu, raniąc nogi koni’ (por. *laužti*, dosł. ‘pora łamania goleni’), war. *blaũzdlauža*; *blauzdikaulis* ‘kość goleniowa’ (por. *káulas*, syn. *stibikaulis*). — N.rz. *Blauzdà*, *Blauzdėlė*. N.m. *Vilkablaũzdė*.

blazgėti, *blazgù*, *blazgėjau* 1. ‘buchać, wystrzelać – o ogniu’, 2. ‘trzeptać’, 3. ‘dużo i bez potrzeby mówić, paplać’ (por. *blabėti* ts.) — sonoryzowany wariant do **blaskėti* < *plaskėti* ‘płonąć, pałać; dużo mówić’ (zob.). Por. *blizgėti* ob. *pliskėti*; *blazdėti* ob. *plazdėti*. — Z innymi sufiksami: *blazgėti* ‘stukać, kołatać’, *pablazgėti* ‘zapukać do drzwi’, *blāzginti* ‘o wietrze: poruszać, miotać czym, *blāzginti liežūvį* ‘strzępić sobie język, mówić za dużo i niepotrzebnie’. — Nomina: *blāzgata* c. ‘kto pyskuje, złorzeczy, używa przekleństw’, ⇒ vb. denom. *blazgātyti* ‘przeklinać’, *išblazgātyti* ‘zwymyślać kogo’.

blažeikas stlit. ‘poświęcona świeca’ (*padėk jamui ant afieros ne gramnyčią, ne blažeiką* MOP ‘połóż mu na ofiarę nie gromniczkę, ani blażejka’) — zapoż. z pol. XVI w. *blażejek*, -ejka ‘świeczka poświęcona w dniu św. Błażeja, którą okrażano szyję przy bólu gardła’ (SPXVI). Wyraz jest zdrobnieniem od imienia *Błażej* ⇐ łac. *Blasius* (SLA 42, ALEW 122, POLŽ 32). Por. odpowiednik nwn. *Blasiuskerze* f.

blēdis, -ies 2 p.a. f. 1. stlit. ‘krzywda’ (*Tegul tokie tegėdis, kurie man darė blėdis* KN 47

‘Niechaj wstydzą się tacy, co wyrządzili mi krzywdy’), 2. gw. ‘szkoda w uprawie wyrządzona przez zwierzęta’, np. *Žiūrėk, tavo arkliai kokią man blėdį padarė, visus kopūstus išėdė* ‘Zobacz, jaką szkodę wyrządziły mi twoje konie, wyżarły całą kapustę’ — zapoż. ze stbłr. *bljadb* m.in. ‘kłamstwo, krętactwo’, por. strus. *bljadb* ‘oszustwo’, c. ‘oszust’ (SLA 42, LEW 48, 50; brak w ALEW). — SO *blod-* na mocy neoapofonii *ė* ⇒ *o* (por. typ *domėtis, sodinti*): *blódėti, blódėju* (war. *blódu, blódziu*), *blódėjau* gw. ‘o dzieciach: szaleć, dokazywać; mówić głupstwa; psuć, niszczyć’ (por. łot. *blādēt, -u, -ēju* ‘mówić głupstwa’), *iš-, sublódėti* ‘zadeptać, stratować (zboże, łąkę, grządki)’. Z obocznym sufiksem: *blódyti, -iju, -ijau*. Całkiem inaczej LEW 50n., który usiłuje uprawdopodobnić związek etymologiczny z pierwiastkiem *pie*. **bhel(e)-* ‘nabrzmiwać, brzęknąć’ (a kwestię różnicującego segmentu *-d-* zbywa milczeniem).

blėika 1 p.a., *bleikà* 2 p.a. gw. ‘klipa’ (Otrębski 1934, 20), ‘gra chłopięca polegająca na podbijaniu kijkiem klinowato zaostrego drewnianka’, też nazwa takiego drewnianka (syn. *čýzikas*). Niejasne, pominięte w LEW.

blėka 1 p.a., *blėkà* 2, 4 p.a. gw. 1. ‘cienki płat metalu, blacha’ (*Surūdijo blėka* ‘Blacha zardzewiała’), 2. ‘płaskie naczynie blaszane do pieczenia’ — zapoż. ze stbłr. *bljaxa*, błr. *bljáxa, -i* (⇐ pol. *blacha*, tu ze śrwn. *blēch*, nwn. *Blech* n.). War. *blėchos* DP f.pl. Lit. *lė* za błr. *lja* jak w *blėkai, plėškà*. Por. SLA 42, ZS 10, LEW 48, ĖSBM 1, 365. Zob. też *blėta, blėkis* i *blekōnas*. — N.agt. *blėkorius* a. *blėkorius* ‘blacharz’ ⇐ błr. *bljáxar*, gw. *bljaxár*.

blėkai, *-u* 2 p.a. m.pl. przest., gw. 1. ‘flaki, jelita zwierzęce’, 2. ‘potrawa z siekanych jelit bydłych, flaczki’ (*blėkai* SD «flak, flaki») — zmienione z *plėkai* (gw.) przez sonoryzację *pl* > *bl*. Por. *blazdėti* ob. *plazdėti*; *āplikas* ob. *āplikas*. Wyraz zapożyczony ze stbłr. *fljaki, -ovb* ⇐ pol. *flaki, -ów* ‘kiszki, jelita; flaczki’ (⇐ śrwn. *vlēc, vlēcke* ‘kawalek’, nwn. *Flecke* m.pl. ‘flaki’), por. błr. gw. *pljáxi* m.in. ‘jelita zwierzęce’. Lit. *lė* za błr. *lja* jak w *blėka/blėkà, lėlė* i *plėškà*. Zob. ĖSBM 9, 248, Bańkowski I, 374, Urbutis 2009, 422. SLA 42, za nim LEW 49 wskazywali na polskie źródło. — War. *plėkai* (Litwa pruska) ⇐ prus.-niem. *flāk* (GL 102), por. nwn. *die Flecke*. Rodzimy odpowiednik to *žarnōkai*, zob. *žarnos*. — Drw. *blėkiēnė* a. *plėkiēnė* ‘flaczki, zupa z flaków’ (*Blėkus pataisai, supjaustai, išverdi blėkiēnė, plėkynė* ts).

blėkis, *-io* 2 p.a. gw. 1. ‘blacha’, też f. *blėkė* 2 p.a. (*Visi jo namai blekė dengti* ‘Wszystkie jego budynki są pokryte blachą’), 2. ‘blaszana osłona drewnianej osi koła’ (*Mano medinašiams kalvis uždėjo naujus blekiūs* ‘Na moje osie kowal założył nowe blachy’), 3. ‘naczynie blaszane do pieczenia’, 4. ‘blaszana odznaka’ (syn. *blėtė*) — zapoż. z prus.-niem. *blāk*, śrdn. *blek* (GL 32, LEW 48n., Čepienė 104). — Drw. *blėkorius* a. *blekōrius* ‘blacharz’. Łot. *blekis* ‘blacha; blaszane naczynie’ ⇐ śrdn. *blek* (Jordan 56). Zob. też *blėka* i *blekōnas*.

blekōnas 2, 4 p.a. wsch.-lit. ‘blaszana bańka na mleko’ (*Pienų ląjam blekuonañ ir stātom undeniñ* LzŽ ‘Mleko zlewamy do bani i wstawiamy do [zimnej] wody’), z **bliakōnas* — zapoż. z błr. gw. *bljaxán* ‘kanister; bańka na mleko’ (PzB 1, 198). Paralele: *lesnỹkas* ⇐ błr. *ljasník, peskūs* ⇐ błr. *pjasók*. Zob. też *blėka*.

blendė 4 p.a. ‘drażek, poprzeczka; grzęda w kurniku’. War. zdysymilowany: *blengė*. Dotąd bez etymologii. Wziąwszy pod uwagę fakt, że formy *bleñdė* i *blengė* ukazują się również jako nazwy wierzby iwy, mianowicie oboczne do *bliñdė, blindė* (zob.), można przypuścić, że chodzi tu o drążek wykonany z drzewa wierzbowego. Tożsamość nazwy drzewa i przedmiotu zeń wykonanego zachodzi również w wypadku *lazdà* ‘kij, pałka, laska’, por. 1° SD «laska, pręt» i «leszczyna, drzewo leszczynowe, corylus», 2° gw. *lazà* ‘laska’ i ‘leszczyna’.

blėsti, *blėsta* (**blės-sta*), *blėso* 1. ‘przygasać – o ogniu, pokrywać się popiołem – o

żarach', 2. przen. 'przemijać (o urodzie), ochłonać (z gniewu)', *atblēsti* 'ostygnać – o piecu', *užblēsti* 'o ogniu: przestać płonąć; o płomieniu: zgasnąć, zniknąć'. Dwuznaczne: 1° pwk. *blēs-* może być z pochodzenia wykrzyknikiem, por. *blēst*, *blēst* o nagłym zniknięciu płomienia, wygaśnięciu ognia; o otwarciu lub zamknięciu powiek, 2° *blēs-* można uważać za WSE do *bles-, kontynuującego pie. *b^hles- 'błyszczeć, glänzen', por. za IEW 158: śrwn. *blas* 'łysy, blady', sb. n. 'łuczywo; paląca się świeca', stwn. *blas-ros* 'zwierzę z gwiazdką na łbie', ang. *blaze* 'buchać płomieniem'. ALEW 122: 'Etymologisch isoliert'. — Neoapofonia *bles-/blēs-* ⇒ *blis-*: *blīsti* (zob.). — Drw. *blēsčioti* 1. 'przygasać, migotać (o ogniu)', 2. 'przewracać oczami', *blēsčioja* SD «miga się co, migoce» (syn. *mirga*, *blizga*, *plesta*), *blēsėti*, -ja, -jo 'powoli dogasać, pełgać (o ogniu na żarach)', *išblēsinti* 'doprowadzić do wygaśnięcia ognia w palenisku'. — Neopwk. *blēst-* (⇐ *blēsta*): *blēstauti* 'palić się słabym ogniem' (por. *pūkstauti*, *vargstauti*), *blēstēti* 'dogasać', *blēstelēti* 1. o niknącym blasku ognia (*Ugnis blēstelējo ir užgeso* 'Ogień zamigotał i zgasł'), 2. 'spojrzeć, zerknąć', *blēsterēti* 'rzucić okiem' (tego rodzaju derywaty omawia Pakerys, *Balt* XLII:3, 2007, 390).

blēsti, *blendžiū* (zam. *blendu?), *blendžiaũ* 1. 'zaprawiać zupę mąką' (*bleñdaldas* 'mąka do zabielenia potrawy'), 2. 'mieszać, mącić wodę', 3. 'karać dziecko biciem' (⇒ *blendā* 'bicie, lanie'), 4. 'spać', 5. 'mówić głupstwa', refl. *blēstis* 'chmurzyć się, zbierać się na deszcz; przejaśniać się'. Pod względem formy odpowiada z jednej strony łot. *blīēzt*, *blīēžu*, *blīēzu*, łot. kuroń. *blenst*, *blenžu*, *blendu* a. *blenzu* 'ledwo widzieć, być krótkowidzem, patrzeć, wypatrywać, szpiegować, czyhać; mówić głupstwa', z drugiej strony scs. *blēdō*, *blēsti* 'błądzić, mylić się; paplać'. Por. Stang 1942, 34, LEW 47n. Do pie. *b^hlend^h- 'zmącić się', co jest pierwiastkiem ograniczonym do bałto-słowiańskiego i germańskiego, por. goc. *blinds* 'ślepy', stisl. *blindr*, stwn. *blint* ts. (pgerm. *blendā-), nwn. *Blendling* m. 'mieszaniec', SZ stisl. *blunda* 'spać, drzemać' (właśc. 'mieć oczy zamknięte'), *blundr* 'drzemka'. Zob. BSW 34n., Stang 1972, 15, Heidermanns 1993, 133n., LIV² 89, Orel 47n., ALEW 123n. — SZ *blind-*: *blīsti* (zob.). — SO *bland-*: *blandytis* (zob.).

blēta 1 p.a., *blētā* 4 p.a. przest. 1. 'cienki płat metalu, blacha' (*Pirkau trīs lapus blētōs* 'Kupiłem trzy arkusze blachy'), 2. 'płaskie naczynie blaszane do pieczenia lub suszenia', 3. 'blacha zasłaniająca otwór pieca chlebowego', 4. 'żelazny blat paleniska kuchennego', war. *blētē* m.in. 'blaszana odznaka żandarma' — zapożyczone częścią z prus.-niem. *plāt*, por. nwn. *Platte* f. (tak GL 32), częścią z pol. *blat* m.in. 'rzecz płaska i cienka, płyta; blacha zewnętrzna pieca; brytwanna' (SW I, 163). Zob. też *blēka* i *blēkis*.

blēvai, -ū 4 p.a. gw. 'farbka, barwnik niebieski używany do płukania bielizny dla nadania jej białości' (*Nedēk per daug blēvū* 'Nie dawaj za dużo farbki') — ze zmiany *bliavai, to z nwn. *blau* 'niebieski' (brak w GL).

blevyzga 2 p.a., *blevīzga* 1 p.a. 'mowa nieprzyzwoita, sprośna, wulgarna', 2. c. 'ten, co takiej mowy używa'. War. *blevyzā* c. 'kto nie przebiera w słowach' zaleca analizę *blevyz-* + *-ga*. Na temat suf. *-ga* zob. ŽD 102n. Z uwagi na to, że pisownia <ev> alternuje czasem z pisownią <iav> (por. *ševelīs* ob. *šiavā*; *grevā* < *griava [por. łot. *gravāt*], *plevēnti* < *pliaventi), można suponować pierwotne brzmienie *bliavyzga (neosuf. *-yz-g-*) i związek etymologiczny z czas. *bliāuti* m.in. 'kłać, przeklinać, bluźnić' (zob.). Por. też *bliaūgzti*. Z inną argumentacją LEW 49. — Paralelne formacje: *blevēz-gā* 'kto używa wulgarnej języka' (brak †blevēza, por. *plevēzā* ts.), *blevūz-gā* ts. (brak †blevūza, por. *arkliūzā*, *lojūgas*). — Vb. denom. *blevīzgoti* 'kłać, przeklinać, używać plugawych słów', *blevīzoti* ts., *blevūzgoti* ts.

blezdingā 3 p.a. žm. 'jaskółka, Hirundo'. War. *blēzdinga*, *blēzdingē*, *blezdingē*; z insercją *g*: *blegzdinga* (Bretkun). Leksem *blezd-* stoi w zupełnej izolacji. Jeśli założymy, że *blezd-* pochodzi ze zmiany *plezd-* (udźwięcznienie *pl-* > *bl-*, jak np. w *blākē*, *blusā*), to

otworzy się możliwość nawiązania nazwy jaskółki do czas. *plezdù*, *plezdėti* ‘trzepotać, uderzać skrzydłami; szybować po niebie, latać’; stanowi on war. czas. *plazdù*, *plazdėti* (zob.). Por. zdania: *Kregždės plēzda padangėse* ‘Jaskółki szybują pod niebem’. *Kregždės plāzda, bus lietaus* ‘Jaskółki szybują/latają, będzie deszcz’. *Kregždės taip aukštai plāzdi* ‘Jaskółki tak wysoko szybują’. Rekonstrukcja: *plezd-ing- < *plazd-ing-, znac. etym. ‘ptak szybujący’. Suf. -ing- powraca w *kregždingà* ‘jaskółka’ (zob. *kregždē*) i *kúolinga* ‘kulik’. — Łot. *bezdelīga* ‘jaskółka’ uchodzi za przekształcenie formy *blezdīga (= lit. *blezdingà*) pod wpływem adideacji do czas. *bezdelēt* ‘wiederholt ein wenig fisten, popierdywać’. Osłabia tę hipotezę brak poświadczeń dla czas. †plezdēt, †plazdēt. Zob. też LEW 49.

bliaūbti, *bliaubiū*, *bliaubiaū* gw. 1. ‘głośno płakać, szlochać’, 2. ‘głośno pić, pić gulgocząc’ — od onomatopeicznej osnowy *bliau-b-* ⇐ wykrz. *bliau-bliau*. Por. *bliāuti* ‘ryczeć, beczeć’ oraz *blabėti* ⇐ *bla-b-*; *brabnōti* ⇐ *bra-b-*.

bliaūgti, *bliauzgiū*, *bliauzgiaū* gw. 1. ‘miotać przekleństwa, bluzgać; mówić głupstwa’ (*Kad pradėjo bliāūgti, tai nebuvo ko klausyti* ‘Jak zaczął kłać, to nie było czego słuchać’), 2. ‘ciosać, ociosywać’ (*Apbliāūgzk klumpes ir padžiauk* ‘Ociosaj drewno na kłumpie i wysusz’) — czasownik oparty na wykrz. *bliauzg, podobnie jak np. *bliāukti* ⇐ *bliāukt* (zob.). Podobieństwo *bliauzg-* i psł. *bľuzgati ‘chlustać’ (Anikin 3, 273) może być przypadkowe. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *blazgać* ‘pleść głupstwa, opowiadać świństwa, paplać’ (Zdancewicz 337; ze zmianą *au* na *a*). — Drw. *bliauzgėti* a. *bliauzgōti* ‘opowiadać głupstwa, androny’ (war. *bliaūziti*).

bliāukti, *bliāukiū*, *bliāukiaū* 1. ‘cieć (o ślinie, krwi), lać się (o łzach, pocie), wylewać się; o deszczu: padać’, 3. ‘palić się mocnym płomieniem’, 4. ‘płakać, szlochać’, 5. ‘rzucać przekleństwami, bluzgać’ — derywat od wykrz. *bliāukt* (o wulgarnym odezwanianiu się; o wymiotowaniu, rzyganiu). — Z sufiksami sekundarnymi: *bliāukčioti* ‘porykiwać’, *bliāukōti* ‘lać, padać; płakać; przeklinać’, *bliāuksėti* ‘ryczeć z przerwami; wymiotować’, *bliāuktelėti* ‘ryknąć, zaryczeć; powiedzieć coś niechcący, chlapnąć’. Nomina: *bliāuka* c. ‘ten, kto używa plugawego języka’ (łot. *blāuka* ‘dziecko płaczliwe, niespokojne’), *bliāuketos* f.pl. ‘wulgarne wyrażenia, bluzgi’.

bliāuti, *bliāju* (war. *bliāunu*), *blióviau* 1. ‘ryczeć, beczeć (o zwierzętach)’, 2. ‘płakać’, 3. ‘porykiwać przy śpiewie’, 4. ‘kłać, przeklinać, bluźnić’, 5. ‘pleść bzdury, mówić o byle czym, paplać’. Najbliższe odpowiedniki to z jednej strony łot. *blāūt*, *blāūju* a. *blāūnu*, *blāvu* ‘ryczeć, beczeć’, *atblāūt* ‘krzyknąć w odpowiedzi (o nawoływaniu się w lesie)’, *piēblāūt* ‘przywołać krzykiem’, z drugiej strony scs. *bljujō*, *bljīvati* ‘wymiotować’ (*bljīv-V* z *bliūu-V), stpol. *bluję*, *blwać* ts. Pbsł. *bliāu-je/a-, SZ *bliūu-ā- (HL 51n.). Prawdopodobnie należy do pwk. pie. *b^hleuH-/ *b^hluH- ‘überströmen, przelewać się’ (LIV² 90), por. gr. φλέει ‘jest dosyć, jest w obfitości’, SZ φλούει ‘przelewa się, tryska, wybucha; zalewa potokiem słów, papla’, φλύος, -εος n. ‘próżne gadanie, paplanina, głupstwa’, łac. *fluō*, -ere ‘płynąć; ociekać czymś; opływać w coś, obfitować; spływać, zwisać, spadać’ (*fluuō < *b^hluH-e/o-). ALEW 134 sceptycznie ocenia stronę semantyczną tego zestawienia. Zob. też *bliaūbti*. — War. z przygodną monoftongizacją *au* > *o*: *bliōti*, -ju, -jau ZTŽ ‘o zwierzętach: ryczeć, beczeć’ (por. *aumuō* > *omuō*). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *blać* ‘beczeć – o owcach; płakać – o dzieciach’ (Zdancewicz 337). — SZ *bliū-C/bliv-V*: *bliūti* (zob.). — SO *blāu-C/*blav-V niezaświadczoney. — WSO *blov-V < *blāv-V został zastąpiony przez *bliv-*: prt. *blióviau*, drw. *blivā* peior. ‘twarz, gęba’, też ‘dziura (w worku)’, *blióva* c. ‘płaksa, krzykacz’, *blióvelis* ‘gadula, papla’, *blivimas* ‘beczenie’ (SD¹ «ryk»), n.m. *Blivāi*. Tu też łot. *blāvināt* ‘doprowadzać kogoś do krzyku’, *blāvāt*² ‘paplać’, *blāva* ‘krzykacz’.

blibnōti, *blibnōju*, *blibnōjau* gw. ‘pełgać – o słabym płomieniu’ — czasownik na -no-

od onomatopeicznej osnowy *bli-b-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *bli-bli* (*Liepsna kyšt, ugnelē bli bli bli*). Wariantami do *bli* są *bli-ks*, *bli-kt*, *blý-kt*, *blý-kš*, *blý-kšt* i *bli-blýkt*. Podobne derywacje: *blabēti* ← *bla-b-*; *brabnōti* ← *bra-b-*; *pliupečióti* ← *pliu-p-*.

bliēdnas, -à 4 p.a., *blēdnas*, -à 4 p.a. ‘blady, pobladły; chudy’, 2. ‘dosyć jasny (o przedmiocie, o niebie)’, 3. ‘o ziemi: nieżyzny’ — zapoż. z błr. *blédny*, drw. od *bljadý* ‘blady’ (stbłr. *bledyj*, *bljadyj*). Oboczność *ie* : *ē* jak w *kliētas* : *klētas* i *strielà* : *strēlà*.

bliežti, *bliežiu*, *bliežiau* b.z.a. gw. ‘cisnąć, rzucić’. Odpowiednik łot. *bliežt*, *bliežu*, *bliežu* ‘bić, uderzać, rąbać, targać; szybko i energicznie pracować; iść z trudem, ociężale’. Litewsko-łotewski czasownik prymarny kontynuuje osnowę pbsł. *bleiž- < pie. *b^hlei-ǵ- ‘uderzać’ (LIV² 88n.). Najbliższe nawiązanie w łac. *flīgō*, -ere ‘bić, uderzyć, zwł. powalić na ziemię’, *affligō* ‘rzucić o ziemię, powalić, rozbić, uszkodzić’ < pie. *b^hléiǵ-e- (*flictus*, -ūs ‘uderzenie, zderzenie’, *cōnflīctus*, -ūs ‘zderzenie dwóch rzeczy; starcie orężne; spór przed sądem’). De Vaan 226 zwraca uwagę na to, że w innych językach *ie*. na miejscu *-ǵ- ukazują się odmienne rozszerzenia, mianowicie *-g^u- w gr. φλίβω ‘gnieść, ścisnąć’ oraz *-H- w goc. *bliggwan*, stwn. *bliuwan* ‘bić, uderzać’ (pgerm. *bliwwan* < *b^hliH-u-?). — SZ *bliž-: żm. *bližē* ‘radło zrobione z rozwidłonego drzewa’. Tu też łot. *blizas* f.pl. ‘ruiny’. — WSZ *blīž-: *blýžoti*, -o, -ojo intr. ‘o ciężko chorym: leżeć bezwładnie, bez ruchu, nie wydając z siebie głosu’ (znacz. etym. ‘leżeć jak zabity’), gw. *blyžinti* b.z.a. ‘iść’ (por. łot. *bliežt* ‘iść z trudem’). Nomina: *blyžē* 4 p.a. ‘skaza na płótnie lnianym, skaza w tkaninie’ (⇒ *blyžiūotas* ‘ze skazami’; brak vb. *blyžiūoti), *blyžotojas* ‘ciężko chory’. Por. łot. *blīznis* ‘wiatrołom, drzewa powalone przez wicher w lesie’. — SO *blaiž-*: *blāižyti* ‘ścierać, łuskać, usuwać skórkę, łuskę’ : łot. *blaīzīt*, *blaīzīt*, -u, -īju ‘uderzać o co, rzucać, gnieść, zgniatać; naciskać; pocierać, masować’. — W odróżnieniu od bałtyckiego w słowiańskim brak jest refleksów werbalnych, są tylko nomina o osnowie *bliz- (psł. *i* z pbsł. SE *e_i lub WSZ *i? Beekes 2010, 1579 dopuszcza pwk. sełowy pie. *b^hliH-ǵ-). Por. 1° rzeczownik z suf. *-nā-, psł. *bliz-na: sch. *blīzna* ‘skaza w tkaninie; ślad po zagojonej ranie’, ros. gw. *blizná* ‘skaza w tkaninie; ślad po ranie’ (war. *bljuzná*), pol. *blizna* ‘ślad po ranie; znamię, piętno’ (znacz. etym. ‘ślad po uderzeniu, po rąbnięciu’), 2° przymiotnik scs. strus. *blizū* ‘bliski’, ⇒ *blizū-kū: ros. *blizkij* ‘nieodległy w przestrzeni’, czes. *blízky* (znacz. etym. ‘zbity, ściśnięty, przyległy, styczny’, zob. Mańczak 8). Drw. *bliz-īnī, pol. *bliźni*, stpol. *blizny*. Por. LEW 46 (s.v. *blāižyti*), REW I, 92n., Boryś 29n. Brak w BSW.

blýkē 1 p.a. gw. 1. ‘łaka (nad rzeką), na której bieli się płótno i tkaniny płócienne, tzw. blech’ (*Nešk pas blýkē audeklus* ‘Zanieś tkaniny na blech’), war. m. *blýkis*, 2. ‘bielone płótno’ (*Jau bāla blýkē* ‘Już bieleje b.’), 3. ‘sproszkowany środek do bielenia a. prania tkanin i wełny’, 4. przen. ‘kobieta lekkich obyczajów’ — zapoż. z prus.-niem. *blīk* ‘miejsce do bielenia płótna, bielizny’ (GL 33; brak w LEW), por. nwn. *Bleiche* f. Ze względu na akut por. zapoż. *býlē*, *kryklē* i *pýpkē*. — Wariant z wokalizmem *ie*: *bliekis*, -io 1 p.a. 1. ‘czas bielenia płócien’, 2. ‘bielizna, przędza lub tkaniny rozłożone do bielenia’, 3. ‘łaka nadrzeczna, blech’ (*Kožnā metā tame bliky turi kas nusķēsti* ‘Każdego roku musi ktoś utonąć na tym blechu’) — zapoż. z prus.-niem. *blēk* f. (GL 32). Co do akutu por. zapoż. *kielē*, *kiežas* i *riēra*. Zob. GL 32, Čepienė 227n. NB. Z uwagi na to, że lit. *k* nierzadko zastępuje obcy spirant *x*, nie można wykluczyć, że *bliekis* jest równocześnie sławizmem, mianowicie oddającym stbłr. *blēchъ* ‘miejsce do bielenia płótna’, por. błr. gw. *blex* ts. (← pol. *blech*, zob. ĘSBM 1, 359).

blýkšti, *blykštū* (*blykš-stu), *blyškaũ* 1. ‘stawać się bladym, blednąć – o twarzy’ (*Nuo ligos visi pablykšta* ‘Wszyscy bledną na skutek choroby’), SD *ižblykštu* «blednieję» (syn. *balkstu*), *ižblyško* «nabladł» (*ižblyškis* «blady», por. *išblyškusi* BRB ‘pobladła’), 2. stlit. ‘umierać’ (CGL *išblykštu* ‘sterben’), 3. gw. ‘dnieć, świtać’ (*Jau diena blykšta* ‘Już dnieje’) — czasownik o pwk. *blykš-C-/blyšk-V* i funkcji ingresywnej został urobiony od wykrz. *blýkšt*

o błysnięciu (słońca, błyskawicy), o nagłym poblednięciu, o spojrzeniu spode łba. Jest też war. *blykšti* (*Ilgai sirgau ir išblyškau* 'Długo chorowałem, więc wybladłem'), z akutem jak w wykrz. *blykšt*. — Z innym sufiksem: *blykšoti*, -o, -ojo 'świecić bladym światłem; patrzeć spode łba'. — Drw. *blyškùs* 'świecący bladym światłem; blady (o niebie); nienasycony (o barwie), wybladły, spłowiały', *ižblyškimas* SD «bladość». — LEW 46 (s.v. *blaikštýtis*) nie docenia kluczowej pozycji wykrzyknika w grupie wymienionych tu form i niepotrzebnie forsuje ich zbliżenie z jednej strony z *blizgėti* (zob.), z drugiej strony – za BSW 34 – z rodziną cs. *blěskū* 'blask', *blīštati* 'błyszczyć'. Podobnie Orel 49, Derksen 2008, 48n. oraz Kroonen 69 (tu wątpliwy wywód *blyškėti* z *bliġ-sk-eh₁-, w nawiązaniu do pgerm. *bliġkan 'świecić, błyszczyć', stang. *blīcan*, śrwn. *blīchen*). Zob. też ALEW 135.

blŷnas 2 p.a., *blŷnas* 1 p.a. 1. 'blin, rodzaj naleśnika z mąki (gryczanej, żytniej, pszennej) lub z tartych kartofli', 2. 'gotowany placek'; SD *blŷnai* pl. «kręple, ciasto smażone», 3. przen. 'płaski przedmiot', 4. 'krąg na wodzie' — zapoż. z błr. *blin*, -á (SLA 42, Zs 10, LEW 50; por. ĖSBM 1, 360).

bliñdē 2 p.a., *blindē* 4 p.a. bot. 'wierzba iwa, *Salix caprea*' (syn. *žvagūlis*). SD *blindē* «wierzba» (syn. *gluosnis*, *žilvitis*). War. *blinda* 1 p.a., *blindis* 4 p.a., ze zmianą *bl-* > *gl-*: *gliñdē* 2 p.a. Łączy się z czas. *blįsti*, *bliñdo* m.in. 'zmierzchać; tracić blask, blednąć'. Znaczn. etym. 'drzewo o bladej matowej korze – w przeciwieństwie do jasnożółtej barwy młodych jego pędów' (?). LEW 49, s.v. *blendis* odtwarza znaczn. etym. «die Blendende». Sceptycznie Gliwa 32 i ALEW 123: «Etymologisch dunkel». — Do *blind-* jest alternujący refleks SZ *blund-*: *blundē*, *bluñdē* bot. 'Salix caprea' (Būga, RR II, 541, z paralelami). Oboczne nazwy z wokalizmem SE: *bleñdē*, *blengē*, *blendis*, *blendkarklis* bot. 'Salix caprea' (por. *kařklas*). Zob. też *blendē* 'grzęda w kurniku'. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *blinda* a. *blindzja* 'gatunek łoży, wierzb' (PzB 1, 194, LEW 49, por. ĖSBM 1, 361), stąd dalej do pol. gw. *blindzia* 'wierzba iwa' (Sw). Zob. też Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 50 = Urbutis 2009, 357. — Drw. *blindynas* SD «wierzby, wierzbowy gaiek», *blindinis* 'wierzbowy, z drzewa wierzbowego zrobiony'. — Nazw. *Blinda*, *Blindas*, *Bliñdzius*. N.m. *Bliñdziakupstis*. N.rz. *Blendà*, *Bleñdziava*, *Blindà*, *Blindājus*, *Bliñdupis*, n. jez. *Blėnda* (gw. *Blinda*). Por. łot. n.m. *Blidiene*, 1272 *Blidenen* (Būga, RR III, 256, 259; 734: rekonstruuje *blindienē «blindynas»). Tu też polska n.m. *Blenda*, *Błęda*, 1607 *Blinda* w Suwalskiem (NMP I, 213).

blingys, -ė 3 p.a., *blingis* 1 p.a. 'niedowidzący, ślepy', użyte jako obelga: *Eik tu, blingy!* — zapoż. z prus.-niem. *blinger* 'ślepiec' (GL 33), por. nwn. *Blinder*.

blinksėti, *blinksi*, *blinksėjo* gw. 1. 'rzucać', 2. 'trzaskać drzwiami', 3. 'kołysać się, dyndać', 4. 'błyskać, połyskiwać' — czasownik na -sė- od wykrz. *blinkt* o rzuceniu, o upadku, o szybkim spojrzeniu. — Neoosn. *blinks-*: *blinksterti* 'nagle upaść, runąć w dół', BRB 'błysnąć', zob. ALEW 123.

blisas, -à 4 p.a. 'o zwierzęciu: mający białą plamę na łbie' (*Blisas arklys* 'Ein Pferd mit einer Blässe') — według GL 33 jest to derywat od sb. *blisé* ← prus.-niem. *bliss* f. 'biała plama na łbie konia a. krowy', por. nwn. *Blässe* f. War. *blėsas*, -à. — Drw. *blisis*, -ė 'koń, kobyła z białą plamą na łbie', war. *blisius*, cps. *bliskaktis*, -ė ts. (por. *kaktà*). Vb. denom. *blisti*, *blįsta* (*blišta ← *blinsa), *bliso* 'robić się «blisas», stawać się białoszarym, siwieć' (*Pablisaĩ ir tu, sūneli, paširvėjai* 'I ty, syneczku, trochę posiwiałeś').

blisti, prs. *blįsta* (*blišta < *blins-sta; war. *bliñsa*), prt. *bliso* gw. 1. 'ściemniać się, zmierzchać', SD <blista> «mierzcha się, mrok pada» (syn. *timsta*), 2. 'przygasać – o świecy, lampie', 3. 'pokrywać się popiołem – o węglach, żarze'⁸⁴ — prs. ingressivum na -sta- od SZ

⁸⁴ Por. *Lempa bliñsa, gal žibalo nebėr* 'Lampa przygasa, chyba nie ma już nafty'. *Žiemą labai anksti blįsta*

blis-, pochodzącego z neoapofonii *blēs-* ⇒ *blis-/blys-*, zob. *blésti* ‘przygasać’. Por. *brėž-* ⇒ *bryž-*; *plėš-* ⇒ *plyš-*; *rėž-* ⇒ *ryž-*. Prezentalny formant *-sta-* odnowił tu starszą formację infigowaną **bli-n-sa*⁸⁵. — Neoapofonia SZ *blis-* ⇒ SP *blais-*: *bláisėti*, *-ja*, *-jo* ‘o ogniu: dogasać, gasnąć’, *bláisioti*, *-ja*, *-jo* ts. (*Žarijos bláisioja* ‘Żar dogasa’), *blaikstýtis* (zob.). Nomen: *blaisvas* b.z.a. ‘blady, białawy’. Paralele apofoniczne: *gais-* ⇐ *gis-* (s.v. *gėsti* II); *rais-* ⇐ *rísti*; *švais-* ⇐ *švísti*.

blįsti, *blįsta* (**blind-sta*), *blińdo* 1. ‘zmerzchać się’, 2. ‘mętnieć (o wodzie)’, 3. ‘zastygnąć, zgęstnieć (o kaszy)’, 4. żm. ‘wycierać się, cienieć, dziurawieć (o tkaninie)’, 5. ‘tracić blask a. rumieniec, blednąć’, 6. ‘psuć się (o drodze)’. W części użyć przedstawia inchoativum na SZ *blind-* ⇐ *blend-* do *blendžiù*, *blęsti* (zob.). Odpowiednik łot. kuroń. *blinst*, *blinstu*, *blindu* ‘połyskiwać, zmerzchać się’, *blińdēt*, *-u*, *-ēju* ‘błyszcząć, migotać’. Por. Lew 47, ALEW 123n. — Drw. *blińdē* (zob.), *prieblinda* ‘pomrok, zmrok, zmerzch’. Por. łot. *blińda* c. ‘krótkowidz, kto niedowidzi; kto się błąka, wałęsa, obibok’, też ‘kto opowiada głupstwa, plecie’. — Z prs. *blįsta* wyabstrahowano neopwk. *blįs-* (pis. *blys-*), por. *blýsti*, *blýsta*, *blýso* 1. ‘rozwidniać się, świtać’, 2. ‘bieleć (od słońca)’, 3. ‘(o węglach) przestać się żarzyć, dogasać’, 4. ‘zmerzchać’ (*Parėjau jau visai beblystant* ‘Gdy wróciłem, był już zmerzch’), *išblýsti* ‘poblednąć, zblednąć’. — NB. Bliskoznaczny pwk. z krótkim *i*, *blis-*, nie należy tutaj, lecz do rodziny *blésti* (zob. *blísti*).

bliūdas 2 p.a. stlit., gw. ‘misa, miska (gliniana, blaszana, cynkowa)’, SD: *bliūdas* «misa spora głęboka», *laižytojas bliūdy* «polizacz misek» [‘wylizujący miski, talerze’] — zapoż. ze stbłr. *bljudo*, *-a*, por. błr. *bljūda*, *-a* n. ‘misa, miska’, ros. *bljudo* n. ‘półmisek; potrawa, danie’. Stąd też łot. *bluōda*. Zob. SLA 43, ZS 10, LEW 50, ALEW 124, ĖSBM 1, 364. — Drw. *bliūdelis* SD «miseczka», *bliūdýnē* ‘naczynie do pieczenia mięsa’, *bliūdinis* ‘obwoźny sprzedawca misek, garnków i drobnych przedmiotów gospodarstwa domowego’, *bliūdzius* ‘kto sprzedaje naczynia i je naprawia’ (nazw. *Bliūdzius*). Cps. *bliūdlaižis* 1. ‘palec służący do wylizywania, smakowania; palec wskazujący’ (por. *laižyti*, *laižius*), 2. ‘łakomczuch, łasuch’ (*Bliūdlaižis laižo bliūdus* ‘Łasuch wylizuje talerze’), 3. ‘ten, kto ostatni przychodzi do stołu’, *bliūdlaižē* wulg. ‘gęba’, *pūsbliūdis* ‘półmisek’ m.in. DP (por. *pūsē*). Vb. denom. *bliūdāuti* ‘sprzątać naczynia ze stołu’. — N.jez. *Bliūdēlis* 8x, *Bliūdēnis*, *Bliūdinis*, *Bliūdýs*, n.rz. *Bliūdas*, *Bliūdālis*.

bliūgti, *bliungù*, *bliugaũ* gw. ‘o twarzy: brzęknąć, puchnąć; o brzuchu: powiększać się’. Niejasne.

bliūkis, *-io* 2 p.a. gw. 1. ‘drewniany wał, walec do ugniatania i wyrównywania gruntu’, 2. ‘gruby i mocny mężczyzna’. Z zastępstwem obcego o przez lit. *u* zapożyczone z prus.-niem. *blok* (GL 33). Por. też pol. przest. *blok* ‘drzewo grube, nieociosane, kłoc’ ⇐ śrwn. *bloch* ‘kłoc drewna’, nwn. *Block* m. (por. Sw I, 168). — War. z depalatalizowanym nagłosem: *blūkis* a. *blukys* ‘gruby kawał drewna, kłoc; kłoda; drewno zawieszane na karku świni’, *blūkas* ‘kłoc drewna, polano, kłoda’ (*blukēlis* ‘talía kart’), *blūkē* ‘kłoc drewna do rozłupania’.

‘Zimą bardzo wczesnie zapada zmerzch’. *Jo žvakė pribliso, bet neužgeso visai* ‘Jego świeca przygasła, ale całkiem nie zgasła’. *Diena visai pribliso* ‘Dzień całkiem zgasł’. *Seniai pasikūrenę, jau ir žarijos užblisę* ‘Dawno [temu] sobie napalili, żary pokryły się już popiołem’.

⁸⁵ Kumulacja infiksu i suf. *-sta-* w formie praesentis zachodzi również w następujących wypadkach: *drýksta* (*drikti*), *drįsta* (*drįsti*), *dvýsta* (*dvisti*), *gýbsta* (**gibt*), *gýžta* (*gižti*), *igrýsta* (*gristi* II), *krýpsta* (*kripti*), *klýpsta* (*klipti*), *lýsta* (*listi*, zob. *lýsti*), *mýšta* (*mišti*), *nýksta* (*nikti*), *skýsta* (*skisti*), *sklýsta* (*sklisti*), *slýpsta* (*slipti*), *stýgsta* (*stigt*), *švýsta* (*švisti*), *týžta* (*tižti*), *trýksta* (*trikšti*), *výksta* (**vikti*), *výsta* (*visti*) oraz — z wokalizmem *ū* — *blūsta* (*blusti*), *dūsta* (*dusti*), *dūžta* (*dūžti*), *grūsta* (*grusti*), *trūksta* (*trukti*). — Praesentia tworzone od pwk. na SE: *gęsta* (*gėsti* II), *glęžta* (*glėžti*), *tęžta* (*tėžti*). Zob. GJL II, § 535 n., Stang 1966, 342.

bliūkšti, *bliūška* (*bliūška < *bliūks-sta), *bliūško* ‘zapadać się, wklęsać, zmniejszać się (o brzuchu), tęchnąć (o obrzęku, puchlinie), kurczyć się, cienieć, opadać z ciała, chudnąć’, też z krótkim *u*: *bliūkšti*, *bliūška* (*bliūška, war. *bliuńska*), *bliūško* ts. — sonoryzowane warianty do czasowników *pliūkšti*, *pliūkšti*, utworzonych od wykrz. *pliūkst* o chluśnięciu, o plaśnięciu, klaśnięciu i *pliūkst* o chluśnięciu, o zapadnięciu się, opadnięciu, o upadku czegoś miękkiego. Por. *blūkti* ob. *plūkti*, *blizgėti* ob. *pliskėti* itp. (GJL I, § 453). Inaczej LEW 50. Zob. też *bliūgti*.

bliūti, prs. *bliūvù* = *bliūvu < *bliu-n-vu (war. *bliūjù*, *bliūnù*, *bliūstu*), prt. *bliuvaĩ* ‘ryczeć, beczeć (o zwierzętach)’, cps. *prabliūti* 1. ‘zacząć ryczeć, zacząć wrzeszczeć, strofować plugawymi słowami’, 2. ‘o ropniu: pęknąć i rozlać się’, *išbliūti* ‘o piaście koła: rozkładać się, rozluźnić się’. Pwk. *bliū-* funkcjonuje jako st. zanikowy do SE *bliau-* (zob. *bliāuti*). Palatalizowany nagłos *bl’-* rozpowszechnił się kosztem refleksu fonetycznego *bl-* (*blūti) drogą wyrównania do SE *bl’au-*. Paralele: *džiūti* jak *džiāuti*, *griūti* jak *griāuti*, **pjūti* (*pjūdýti*) jak *pjāuti*. — Drw. od *bliū-C*: *bliūdyti* caus. ‘doprowadzać kogo do płaczu, krzyku’ (war. *bliudyti*; neoapofonia SP *ū* ⇒ SZ *ũ*, por. typ *žudyti*). Odpowiednik łot. *blūdināt* ‘doprowadzać do krzyku’. — Drw. od *bliuv-V*: *bliuvóti* ‘ryczeć, buczeć’, nomina: *bliūvas* ‘krowa, która dużo ryczy; dziecko płaksa; krzykacz; papla, gaduła’ (nazw. *Bliūvas*, *Bliuvāitis*, war. *Blivāitis*). N.m. *Bliuvaĩ*, *Bliuviškiai*, *Bliuvónys*. N.rz. *Blivōkas* (*Bliuvokas). — WSZ *bliūv-* (albo też neopwk. od prs. *bliūvù*, por. *mįž-* ⇐ *mįžù*): *bliūvauti* ‘porykiwać (o bydle), pokrzykiwać (o ludziach)’, *pabliūvóti* ‘poryczeć przez pewien czas’, nomina: *bliūva* 1. ‘płacz, ryk’, 2. ‘płaksa, beksa’, *bliūvis* ‘ryk, ryczenie’, *jaučio bliūvis* SD «beczenie, bek» (syn. *maumimas*, *baubimas*), *bliūvōkas* ‘kto ryczy (o cielęciu)’.

bliūzė 2 p.a. ‘krótkie ubranie kobiece’ — zapoż. z pol. *bluza* ⇐ nwn. *Bluse* f. — *bliuzkà*, *bliūzkė* ‘bluzka, górna część ubrania kobiet i dzieci’ ⇐ pol. *bluzka*. Por. GL 33, LEW 50.

bliuzniērius, *-iaus* stlit. (m.in. DP) ‘bluźnierca, człowiek, który bluźni Bogu lub rzeczom świętym’ (war. *bliužniērius*) ⇐ stbłr. *bljuznerь*, por. błr. *bljuznér*, *-a* ⇐ stpol. *bluźnierz*. NB. SLA 44 ignoruje palatalną wartość pol. grafemu <l> i forsuje formę hasłową *bluzniērius*. Tak samo Kruopas 1970, 91. Brak w ALEW. — Drw. wsteczny *bliūznius* (por. *žalniērius* ⇒ *žalnius*). — Neoosn. *bliuznier-*: *bliuznierstva* DP ‘bluźnierstwo’ (war. *bliužnierstva* MŽ) ⇐ stbłr. *bljuznerstvo* (*bljuznirstvo*) ⇐ pol. *bluźnierstwo*.

bliūznyti, *bliūzniju*, *bliūznijau* 1. stlit. ‘bluźnić, znieważać słowami Boga lub świętych; ubliżać czemuś, co jest związane z wiarą i religią’, 2. gw. ‘urągać czemu, kłąć, przeklinać, złorzeczyć, pyskować’ — zapoż. ze stbłr. *bljuzniti* (*bluznyti*) ⇐ pol. *bluźnić*, 3 sg. *bluźni*, por. błr. *bljūznicь*, *-nju*, 3 sg. *-nicь* (por. LEW 52; brak w ALEW). NB. SLA 44 ignoruje palatalną wartość pol. grafemu <l> i forsuje formę hasłową *blūznyti*. War. z zastępstwem *-zn-* ⇒ *-žn-*: *bliūžnyti* (m.in. MŽ, por. *blōžnas*, *važnýčia*), *blūznyti* (m.in. Doneļajtis). SD zastępuje ten czasownik peryfrazą: *piktai prieš Dievų kalbu* «bluźnię». — Drw. *bliuznostva* a. *bluznostva* BRB ‘bluźnierstwo’; neosuf. *-ostva* zastępuje pewnie pol. *-ierstwo* (SLA 44). Osobno zob. *bliuzniērius*. — Neoosn. *bliuzny-*: *bliūznytojai* DP ‘bluźniercy’ (por. *mūčytojas* ⇐ *mūčyti*). — Neoosn. *bliuznij-/bliužnij-*: *bliūznijimas* DP ‘bluźnierstwo’, *bl(i)užnijimas* (por. *mūcijimas* SD¹ ⇐ *mūčija*).

blyvitas b.z.a. przest. ‘takiej barwy jak biel ołowiowa’ — transpozycja złożenia prus.-niem. *blīwit* ‘bleiweiß’ (por. GL 33; pominięte w LEW i LKŽ). Por. nwn. *Bleiweiß* n. ‘biel ołowiowa’. Formacja *bly-vitas*, imitująca *blī-wit*, uległa reinterpretacji na formację przyrostkową: *blyv-itas*, por. *sāvitas* ⇐ *sāvas*. Następną zmianą była derywacja wsteczna wydająca adi. simplex *blývas*, *-à* 3 p.a. przest. ‘koloru lila, jasnofioletowy, veilchenblau’

(GL, l.c.). Paralela słowotwórcza: cps. *piēt-vėjis* ⇒ simplex *piētv-ėjis* ⇒ *piētv-is*. NB. Nie dostrzega tych niuansów Orel 50, który utrzymuje, jakoby lit. *blývas* było formacją identyczną z germańską nazwą ‘ołowiu’, por. stisl. *blī*, stfryz. *blī*, stwn. *blīo*, < pgerm. **blīwan* n.

blizgėti, *blizga*, *blizgėjo* ‘świecić odbitym światłem, jaśnieć blaskiem, błyszczeć, świecić się, lśnić’ (SD *blizga* «miga się, migoce»). War. z grupą žg: *bližgėti* ZTŽ (por. łot. *bližgēt* ‘błyszczeć’; *bražgėti* ob. *brazgėti* ZTŽ oraz *brāžgoti* ob. *brāzgoti* ZTŽ). Grupy zg nie da się wytłumaczyć odziedziczoną sekwencją dźwiękową. Najprawdopodobniej pojawiła się ona w następstwie sonoryzacji grupy sk. Po pierwsze można w *blizgėti* widzieć wariant do *pliskėti* m.in. ‘błyszczeć, połyskiwać’ (zob. *plyksėti*). Paralele: *blazgėti* ob. *plaskėti*; *dvazgėti* ob. *tvaskėti* (GJL I, § 453). Po drugie można w *blizgėti* widzieć wariant do *bliskėti* (*bliska*, -*ėjo*) ‘błyskać – o błyskawicy’, co z kolei jest oboczniem częstszego czas. *bliksėti* (*bliksi*, -*ėjo*) ‘błyskać – o błyskawicy; świecić słabym światłem, połyskiwać’. Osnową tego ostatniego była wykrz. *bliks* o rozbłysku światła, o zgaśnięciu świecy (syn. *blāst*, *pliūpt*). Odpowiednie intensivum brzmi *blýks*, od tego *blyksėti* ‘błyskać – silnie, mocno, bez ustanku (o błyskawicy)’. Jak widać, chodzi tu o grupę spółgłoskową sk(V), pochodzącą z metatezy grupy ks, grupy charakterystycznej z jednej strony dla wykrzyknika, z drugiej strony dla czasownika przybierającego sufiks konsonantyczny, por. *bliēskia* ‘pali się wielkim płomieniem; błyska się’, ale inf. *bliēksti*. Do tego jest zresztą war. dźwięczny zg(V)/ks(T), por. *bliēzgia*, inf. *bliēgzti*. Inaczej LEW 46 (s.v. *blaiškytis*). Mało przekonujące jest zbliżenie *blizg-* do pie. **b^hleig-* ‘błyszczeć, lśnić’ i uznanie prapokrewieństwa ze scs. *blīštati sę* ‘jaśnieć blaskiem, błyszczeć’ (psł. **blīščati*) w ALEW 124. — Drw. *bligzti*, *blýzga* (**blýzga* < **blinzga*), *blizgo*, zwykle z prvb. *pa-*, *pra-*, *su-* ‘zacząć błyszczeć’; *bligznóti* ‘błyskać, połyskiwać’; *blizginti* ‘pucować, polerować, glancować (buty); świecić (w oczy)’. Nomina: *blizgalas* ‘świecąca ozdoba, błyskotka’, *blizgė* ‘ryba słonecznica, owsianka, Leucaspius delineatus; błyszczka na ryby; cienki płatek kory brzożowej; chorągiew’, *blizgesys* ‘błysk, połysk’, *blizgūlis*, *blizgulys* ‘świecidełko, błyskotka’, też ‘padalec, Anguis fragilis’ (por. syn. *žibulys*), *blizgus* ‘błyszczący, połyskujący’.

blōgas, -à 4 p.a. 1. ‘niedobry, zły, marny’, 2. ‘chudy, lichy (o koniu), słaby (o chorym)’, 3. gw. ‘dziurawy; odwrotny; lewy’ — zapoż. ze stbłr. *blagij*, *blagij* ‘liczy, marny, zły’, por. błr. *blahí* ‘zły, nie odpowiadający potrzebom; moralnie zły; chory; budzący niesmak, plugawy (o słowach)’. Stąd też łot. *blāgs* ‘słaby, wyczerpany chorobą; zły (o człowieku, o niegrzecznym dziecku), kłótlivy; lichy (o drodze)’. Zob. SLA 43, ZS 10, LEW 46, ĖSBM 1, 355. Neoapofonia **ā* (SP) ⇒ *ǣ* (SZ) wytwarza war. *blāgnas* (por. *slōbnas* ⇒ *slābnas*; *zgrōbnas* ⇒ *zgrābnas*). — Drw. *apýblogis* ‘dość marny, niemal zły; chudawy, słabowity’, *blogumà* ‘niedogodność, trudność’ (*Dabar bus pati blogumà* ‘Teraz będzie najgorsze’ [tj. największa trudność]), *blogūmas* ‘niedobry, zły stan’, cps. *blōgmetis* ‘ciężki czas, kryzys’ (por. *mētas*). Vb. denom. *pablōgti*, -*blōgsta*, -*blōgo* ‘pogorszyć się, pogarszać się’ (*Rūdenį oraĩ pablōgsta* ‘Jesienią pogarsza się pogoda’), też ‘nieco schudnąć, zmizernieć’, *blogėti* ‘pogarszać się, chudnąć, słabnąć (o chorym), *blōginti* ‘wycieńczać (konia)’, *pablōginti* ‘pogorszyć co’, *blogiوتي* ‘źle się czuć, niedomagać’.

blōkšti, *bloškiu* (war. *blaškiu*), *bloškiaũ* ‘młócić, trzepać, rzucać na ziemię, miotać’. SD: *blaškiu* «młócić», *bloškiu žemėn* «obalam kogo; uderzam kogo o ziemię». Cps. *apiblōkšti* ‘objąć snopy zboża dla wymłócenia z nich ziarna’ (⇒ błr. gw. *abblōškac̣* ts., PzB 1, 20), *nublōkšti* ‘zrzucić, strącić na ziemię; odrzucić, odtrącić’, *nublōkšti nuo árkljo* ‘zrzucić kogo z konia’. Leksem *blokš-C* jest neopierwiastkiem, który został wyodrębniony przez metanalizę z formy prs. **blokštu*. To praesens było fonetyczną kontynuacją **blókstu* < **blāg-stu*, formacji opartej na pwk. pb. **blāg-* < pie. **b^hleh₂g-* ‘bić, uderzać’, por. łac. **flāgō* ⇒

flāgitāre ‘domagać się usilnie’. Zob. LIV² 87, de Vaan 224, ALEW 125. Antewokaliczny allomorf *blošk-V* stał się punktem wyjścia dla nowego st. zanikowego *blašk-* (neoapofonia *ā ⇒ *ǣ), zob. *blaškýti*. Inaczej LEW 51, który daje pierwszeństwo zestawieniu *blašk-/blošk-* z łac. *flagrum* ‘bicz; baty, chłosta’, *flagellum* ts., też ‘latorośl; macki polipa’ oraz stisl. *blaka* ‘uderzać, wymierzać ciosy, bić, bić skrzydłami’.

blōmas 2 p.a. gw. 1. ‘wycinek przestrzeni, kawałek ziemi, lasu’ (*Didelis blōmas girios išdegė* ‘Spory kawał lasu się spalił’. *Kur sniegas ilgiau pastovėjo, rugiai blōmais išgedo* ‘Gdzie śnieg dłużej poleżał, żyto miejscami wygniło’), 2. ‘płat tkaniny’ (*Atsirėžiau audeklo blōmą ir pasisiuvau kvartūgą* ‘Oderżnąłem sobie płat materii i uszyłem sobie fartuch’), 3. ‘naręcze, np. słomy’, 4. ‘pokład, warstwa czego zalegająca pewną przestrzeń’ (*Blōmais buvo druskos – smiltį nukask, ir druska* ‘Warstwami leżała sól – odkop piasek, i [masz] sól’). — War. f. *bloma* (p.a. nieoznaczony) 1. ‘kawałek jako całość’, por. *Mano žemė vienō blomō*, t.y. *vienam daikte, ne mišru su kitais* JU ‘Mój grunt jest w jednym kawałku, tj. nie jest przemieszany z innymi’; takie samo znaczenie ma zwrot *vienō(j) lentō(j)*, od *lentā* ‘deska’), 2. ‘błam, sztuka futra’, por. *Vėbrų, sabalų, kiaunių ir ūdrų, audinių blomus leido į svetimus kraštus* (Dowkont) ‘Błamy bobrowe, sobolowe, kunie oraz z wyder i gronostajów wysyłano do obcych krajów’. To ostatnie użycie prowadzi do wniosku, że mamy tu do czynienia z transpozycją starobiałoruskiego wyrazu *blamъ* ‘sztuka futra’, por. *Blamъ futra kunьego za dvadcatъ kopъ grošej Litovskixъ*, 1596 (HSBM 2, 50). Wyraz ten jest polonizmem, por. pol. *blam* ‘sztuka futra najczęściej zszyta z mniejszych futerek lub ich części’. Znacz. ‘złożona z części sztuka futra’ przesunęło się na gruncie litewskim w kierunku ‘kawałek jako część pewnej całości’. Brak w LEW i ĖSBM. NB. Postać pol. *blam* jest wtórna, zastąpiła stpol. i pol. XVI w. *blan* (⇒ stbłr. *blanъ*). Ta forma sg. została dotworzona do pl. *blany*; to z kolei jest pożyczką ze stczes. *blány* ‘kożuch, futro’ ⇐ *blána* ‘wyprawiona skóra z sierścią’ (por. pol. *blona* ‘powłoka naturalna, skóra’). Zob. Machek 55, Bańkowski I, 59.

Bloviēščius, -iaus 2 p.a. przest., gw. ‘święto Zwiastowania Najświętszej Marii Panny, 25.III.’ (*Po Blovieščiaus jau būdavo šilta* ‘Po Zwiastowaniu już bywało ciepło’) — ze zmiany *blāvieščius, to z kontrakcji w *bla(γ)avieščius, tj. w zapożyczeniu ze stbłr. *blahovēščie < *blagovēščie* (*blagovēščenie*), por. błr. *blahavēščanne*, ros. *blagovēščenie*. Zob. Būga, RR I, 348n., SLA 43 (brak w ALEW), Anikin 3, 226n. — War. *Bloviēščiai*, -ų m.pl. (*Blaviēščiai* DVŽ), *Bloviēščios*, -ų f.pl. Por. *ant dienos Blovieščiu* DP ‘na dzień Zwiastowania’. *Per Blovieščius vėža pradeda krypt* ‘Po Zwiastowaniu psuje się/kończy się sanna’.

blōznas 2 p.a. gw. 1. ‘kilkunastoletni chłopiec, wyrostek, smarkacz’, 2. ‘niepoważny, ośmieszający się człowiek’, 3. ‘stary i słaby człowiek’, 4. stlit. ‘błazen, figlarz, żartownik; głupiec’, 5. stlit. ‘upiór, straszidło’ — zapoż. ze stbłr. *blazenъ, blazēnъ*, por. błr. *blāzan* a. *blāzen*, -zna (SLA 42n., ZS 10, ĖSBM 1, 356). War. z zastępstwem -zn- ⇒ -žn-: stlit. *bložnas* MOP (por. *bliūžnyti*). — Drw. *blōznas*, -à 4 p.a. adi. ‘nieletni, młody’ (*Blōznas tebesi, o taip daug žinai!* ‘Młody jeszcze jesteś, a tak dużo wiesz!’), też ‘słaby, mizerny; niezdatny’, *bloznysta* ‘żart, figiel’, *bloznystė* ‘niedorzeczność, brednia’. Nazw. *Bloznėlis*. — Vb. denom. *bloznyti* ⇐ stbłr. *blazniti* ‘oszukiwać’, pol. XVI w. *blaźnić kogo* ‘zwodzić’, refl. *bloznytis* ‘wyśmiewać się, szydzić, drwić’ ⇐ pol. XVI w. *blaźnić* ts. — Z obocznym wokalizmem ā: *blazenstva*: *ant tų blazenstvy tavo* MOP ‘na ty błazeństwa twoje’ (ALEW 122) ⇐ stbłr. *blazen(b)stvo* ‘błaznowanie, zachowanie właściwe błaznowi’ (błr. *blāzenstva*, -a n.). Prawdopodobnie wypadek neoapofonii ā ⇒ ǣ, por. *blōgas* ⇒ *blāgnas*; *koliekà* ⇒ *kaliėkas*; *zopōsas* ⇒ *zapōsas*.

blūdas I 2 p.a. 1. stlit., gw. ‘błąd, mylne mniemanie; błędzenie, szaleństwo, obłąd’ (DP ‘błąd’). 2. gw. ‘postrzeleniec, wariat; rozpustnik’ — zapoż. ze stbłr. *bludъ* (*bljudъ*) ‘błąd,

pomyłka; rozwiązłość. rozpusta’, por. błr. *blud*, -u (SLA 44, Zs 10, LEW 51). — Vb. denom. *blūsti*, *blūstū* (*blūd-stu), *blūdaū* ‘dostawać zawrotu głowy, głupieć; przejawiać gwałtowne uczucia, szaleć, wariować’, *pablūsti* BRP ‘pobłądzić, zgubić się’ (ALEW 725). Por. *blūdnas*.

blūdas II 2 p.a. ZTŽ ‘sadzawka, staw’ — z sonoryzacji *plūdas, co z kolei z *prūdas* (zob.) przez wymianę likwid. — Vb. denom. *ižblūdyti* ‘zagrozić wodę groblą, spiętrzyć wodę’ (*Ižblūdyk blūdq ir vanduo stovės*). Brak w LKŽ.

blūdyti, *blūdiju*, *blūdijau* stlit., gw. ‘błądzić, chodzić bez celu, błąkać się; majaczyć w gorączce’ — zapoż. ze stbłr. *bluditi*, por. błr. *bludzićь*, *bludźú*, 3 sg. *blūdzićь*. Akcent lit. wzoruje się na białoruskiej formie 3 sg. prs. (podobnie w *mūtyti*, *siūlyti* i *slūžyti*). Zob. SLA 44, Zs 10, LEW 51, ĖSBM 1, 362 (brak w ALEW). — Drw. *apsiblūdyti* ‘omylić się’, *sublūdyti* ‘zgłupieć, zwariować’, *blūdinėti* iter. ‘błąkać się, błądzić’. Ingress. *blūsti*, *blūstū* (*blūd-stu), *blūdaū*, z prvb. *iš-*, *pa-* ‘stracić głowę, zmieszać się, zgłupieć’, *pablūsti* ‘zgubić drogę, zbłądzić’ (m.in. w BRP, zob. ALEW 725). Zob. też *blūdas* i *blūdnas*. — Neoapofonia *blūd-* ⇒ SP *blaud-*: *blāudžioti* (zob.).

blūdnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘błędny, mylny, fałszywy, zwodniczy’, 2. ‘ogłupiały’, war. *blūdnūs* — zapoż. ze stbłr. *bludnyj*, por. błr. *blūdny* ‘który się błąka, nie znajduje miejsca dla siebie; błędny, mylny’. Por. SLA 44. Drw. *blūdnastis* ‘odurzenie, otumanienie’, *blūdnumà* ‘czas budzący niepokój, przygnębienie; miejsce w lesie, gdzie ludzie tracą orientację i błądzą’. — Krótkowokaliczne dublety *blūdnas* lub *bludnūs* 4 p.a. są przejawem neoapofonii *ū* (SP) ⇒ *ũ* (SZ), Paralele: *trūpas* ⇒ *trūpas*; *būgštūs* ⇒ *bugštūs*.

blūkti, *bluñka*, *blūko* ‘płowieć na słońcu, blaknąć, odbarwiać się, tracić intensywność barwy’ (syn. *plūkti*). Caus. *blūkinti* ‘czynić wypłowiałym’ (*Saulė ir lietūs blūkina drapaną* ‘Odzież płowieje od słońca i deszczu’), *blūktena* ‘wypłowiałe ubranie’, *blūkūs* ‘spłowiały’. Sporne. LEW 51 wywodził lit. *bluk-* z wątpliwej praformy ie. *bl̥k-. IEW 159n. odtwarzał *b^hleu-k- jako rozszerzenie pwk. *b^hel- ‘błyszczec’. Heidermanns 1993, 136 zestawiał z *blūkti* przymiotnik śrwn. *blūc*, *bliuge* ‘nieśmiały, bojaźliwy’ (< pgerm. *blūga-). Obecnie LIV² 91, s.v. *b^hleu-k- ‘blaknąć’ porównuje lit. *bluk-* z walij. *blyng-* ‘rozzłościć się’. Niewykluczone, że *bluk-* jest oboczną do *blik-* (*bliksėti*) formą st. zanikowego od pwk. *blek-/blak-, zob. *blañkti* m.in. ‘tracić barwę, płowieć’, *blankūs* ‘blady, mętny’, *blaksėti* ‘migać, błyskać’. Por. też wykrz. *blūkt* o szybkim zgaśnięciu płomienia, ognia, *blūkt* o chwilowym pojawieniu się płomienia (*Ugnis blūkt blūkt blūkt, blūkciojo blūkciojo, kol užgeso* ‘Płomień migotał «blūkt blūkt blūkt», nim [całkiem] zgasł’). Chybiona wydaje się próba powiązania *blūkti* z rodziną *bālti* ‘stawać się białym, bieleć’ w LEW 51. — Dewerbalnym derywatem od *blūkti* może być *blukūnas* CGL ‘obludnik, lizus, Schleicher’ (hapaks); jego znaczenie wymaga jednak jakiegoś uzasadnienia (zob. ALEW 125).

blūostas 1 p.a. ‘krótki sen, drzemka’, *blūostą sudėti* ‘zasnąć na chwilę, zapaść w krótki sen’. War. z insercją k: *blūokstas*. Z innym sufiksem: *blūosnis*, *blūosnį sudėti*. Brak form werbalnych o pwk. *bluos-* skłania do przypuszczenia, że wymienione nomina są derywatami od *blus-* jak w *blūsti* ‘przymykać powieki, być sennym, wpadać w drzemkę’. Stosunek *blus-* ⇒ *bluos-* polega najprawdopodobniej na neoapofonii *u* (SZ) ⇒ *uo* (SP), por. *gulėti* ⇒ *guōlis*, jak też oboczności *blūzganos* i *bluōzganos*, *stūburas* i *stuobrūs*. NB. Neoapofonia *u* ⇒ *uo* funkcjonuje równolegle z *u* (SZ) ⇒ *au* (SP), por. *blūsti* ⇒ *blausėtis* ‘być sennym, rozespanym’ (*blausūs: blaūsios ākys* ‘senne, zamglone oczy’), *blausóti* ‘mrużyć oczy z powodu senności’. LEW 48 wiązał *blūsti*, *blāustis* i *blūostas* z czas. *blaudyti* ‘przymykać powieki, mrużyć oczy (w stanie senności)’, co wydaje się mniej prawdopodobne. ALEW 125, s.v. *blūsti* nie wymienia *blūostas*.

blusà 2 p.a. ‘pchła, owad *Pulex irritans*’ (łot. *blusa*). Formacja identyczna z psł. *blūxa,

por. rcs. *blūxa*, ros. *bloxá*, ukr. *bloxá* (gw. *blyxá*), sch. *bùha* (pl. *bühe*), stczes. *blcha*, czes. *blecha*, pol. *pchła* (z metatezy **płcha*, to z **blcha*), < pbsł. **blus-ā-* (por. BSW 35). Z innym tematem: *blusia* SD¹ «pchła», *mažos blusios* SP I, 316₈ ‘małe pchły’. — Porównanie z wed. *plúsi-*, orm. *low* (pie. **plus-*) zaleca przyjąć sonoryzację **pl-* > **bl-* w pbsł. nagłosie (paralela: *blužnīs*). Jeszcze inna konstelacja spółgłosek w odpowiednikach gr. *ψύλλα* ‘pchła’ (**psul-*) i łac. *pūlex*, *-icis* m. ‘pchła’ (**pusl-ek-*, metateza pie. **plus-*). Por. LEW 51n., ALEW 125, IEW 102, de Vaan 496. — Nawiązanie na st. pełnym w germańskim: stisl. *vló*, stang. *fleā*, stwn. *flōh* ‘pchła’, < pgerm. **flauhō-* < pie. **plouk-eh₂-* (por. Kluge-Seebold 222, Kroonen 145). — Drw. *blusétas šuō* ‘zapchlony pies’, *blusìnēs* f.pl. ‘pokrzywka, wysypka na skórze’ (war. *blusiniāi*), *blūsīus* ‘pchlarz’. — Vb. denom. *blusáutis* ‘iskać się, szukać pcheł’, *blusinēti* ‘szukać pcheł, łowić pchły’, przen. ‘doszukiwać się czego, czepiać się’.

blūsčioti, *blūsčioja*, *blūsčiojo* ‘o płomieniu: ukazywać się i niknąć, palić się chwiejnie; pełgać’, np. *Žvakė nuo vėjo blūsčioja* ‘Płomień świecy pełga na wietrze’ — czasownik utworzony od wykrz. *blūst*, *blūst* o nagłym ukazaniu się, buchnięciu płomienia, ognia (por. pol. *buch*), np. *Blūst ugnis į linus, ir įsigavo* ‘Płomień buchnął w len i zajęło się’. Por. *blūsčioti* ‘przymykać powieki’, wymienione s.v. *blūsti*. Zob. też *blusēnti*.

blusēnti, *blusēna*, *blusēno* ‘palić się słabym płomieniem, tlić się’ (*Da žarijos blusēna, o tu jau jušką uždarei* ‘Żar się jeszcze tli, a ty już szyber zasunąłeś’) — od wykrz. *blūst* o buchnięciu ognia (*Blūst liepsna iš pečiaus* ‘Płomień buch z pieca’). Równoznacznym wykrzyknikiem jest *plīū* (*Tik pliu pliu pliu mėlyna liepsna* ‘Tylko «pliu pliu pliu» [błysnął/ukazał się] błękitny płomień’). Jest też war. *blī* (*Blī blī blī nublizgėjo ugnis, pinigams degant* ‘«Bli bli bli» rozbłysnął płomień od palących się banknotów’). Osobno zob. *blūsčioti*.

blūsti, prs. *blūsta* (**blūsta* < **bluns-sta*; war. *blūsa* < **blūsa* < **blu-n-sa*), prt. *blūso* ‘przymykać powieki, mrużyć oczy, stawać się sennym, wpadać w drzemkę’, *apiblūsti* ‘stać się sennym, rozespąć się’ (*apiblūsēs* ‘senny’), SD <abbūst> «osowieć» [‘posmutnieć, wpaść w przygnębienie’], <abbūsis> «osowiały, niewesoły, melancholik», *priblūsti* ‘zapaść w drzemkę’ — pwk. werbalny *blus-* pochodzi od wykrz. *blūst* (war. *blūst*, *blūst*, syn. *blāst*), opisującej mgnienie powiek, moment zapadnięcia w sen lub moment otwarcia oczu, np. *Vaikas blūst ir užmigo* ‘Dziecko «blust» i zasnęło’. War. z niejasnym -š-: *blūšti*, *blūšta*, *blūšo* ‘stawać się sennym’. Inaczej LEW 48: uważa *blus-* za apofonicznie powiązane z *blaud-* jak w *blāudžioti* ‘błąkać się’. ALEW 125 przyjmuje dla *blūsta* kontaminację form prs. *blūsa* i **blūsta*, jak się zdaje niepotrzebnie. — Drw. *blūstelēti* a. *blūsterēti* ‘na krótko, na chwilę zasnąć’ ⇐ wykrz. *blūst*. — SO *blaus-*: *blāustis* (zob.). — WSZ *blūs-* (por. wykrz. *blūst*): *apsiblūsēti* ‘stawać się sennym’, *blūsčioti* ‘mrużyć oczy, przymykać powieki’. Nomen: *blūsā* f. ‘chęć spania, senność’, c. ‘ospały człowiek’. Vb. denom. *blūsūoti* ‘spać niespokojnie, z przerwami’ (*Blūsūoti yra ne vienu trūkiu migti* ‘«Blūsūoti» znaczy nie spać jednym ciągiem’), ‘ospale pracować; obijać się bez pracy; chmurzyć się; wypogadzać się’. Patrząc historycznie, mamy tu do czynienia z neopwk. *blūs-*. Wyabstrahowany z formy prs. *blūsta* (zob. wyżej), stał się oparciem dla obocznego względem *blūsti* paradygmatu *blūsti*, *blūsta*, *blūso*, por. *priblūsti* ‘zdrzemnąć się’, *užblūsti* ‘zasnąć na krótko, zadrzemać’. Zob. paralele s.v. *blīsti*. — Prawdopodobna jest neoapofonia SZ *u* ⇒ SP *uo*, zob. *blūostas*.

blūzganos, *blūzgenos*, -ų 1 p.a. f.pl. (*blūzganos*) 1. ‘łupież, choroba skóry na głowie’ (war. *blizganos*), 2. ‘płatki łuszczącego się naskórka na głowie; płatki kory brzozy’, 3. ‘rybia łuska’, 4. ‘łuski z owsa’ — prawdopodobnie drw. dewerbalny. Najbliższe comparandum to *blūzginti* a. *blūzginti* ‘powiewać na wietrze, m.in. o złuszczonej korze brzozy’ (*Vė[ja]s tošį blūzgin*); *blūzgēti* ‘o wietrze: poruszać z pewnym odgłosem rozwieszoną na sznurze białyną, wprawiać ją w łopot’. Zob. LEW 52. — War. z wokalizmem

uo, *bluōzganos* ‘łupież’, można zakwalifikować jako wypadek neoapofonii SZ *u* ⇒ SP *uo*, por. *dūbti* ⇒ *duobē*; *gułti* ⇒ *guōlis*; *spūgti* ⇒ *spúogas*. Równolegle do *u* ⇒ *uo* funkcjonuje neoapofonia *u* ⇒ *au*, por. *bluzg-* ⇒ *blauzgaĩ* ‘łupież’ jak np. *blus-* ⇒ *blausà*, *blaĩsas* ‘senność’ (zob. s.v. *blúostas*). — Drw. wsteczne: *bluzgà/blūzgà* ‘łupież’, *blūzgas/blūzgas* ts. (por. *drāpanos* ⇒ *drāpas*), *blūzgis* ts. Vb. denom. *ĩbluzgėti* ‘dostać łupieżu’.

blužnis, *-iēs* 4 p.a. f. 1. ‘śledziona’, 2. gw. ‘płuca’. Z innym tematem: *blužnē* SD «śledziona, słodziona», stpr. *blusne* EV ‘śledziona, Milcze [Milz]’ (zakończenie <-e> dwuznaczne). Odpowiedniki łot. *bluzne*, *bluzna*, *blužņa*. Rekonstrukcja: plit. **plužnis* (**pl* > *bl* jak w *blusà*) < pb. *(s)*plužnis* (s- mobile) < pb. *(s)*pulžnis* (metateza **pul* > **plu*). Formacja o temacie na *-i-*, *(s)*pulžn-i-*, pochodzącym z przekształcenia osnowy spółgłoskowej *(s)*pulž-en-*. Praforma ie. *(s)*plǵ^h-ēn/*-en-*. Odpowiedniki: sti. *plihán-* m. ‘śledziona’, aw. *spərəzan-* ts. (indo-ir. *(s)*plǵ^h-an-*), gr. σπλήν, σπληνός m. ts. — może ze *σπλην-ήν (por. GEW II, 770, Beekes 2010, 1385). — Łac. *liēn*, *-ēnis* m. ‘śledziona’ zakłada pital. **liḡ^h-ēn* < **liǵ^h-ēn*. Zmianę nagłosu i wokalizm *i* tłumaczy się mutylacją tabuistyczną, por. de Vaan 340. Ten sam czynnik odpowiada być może za przekształcenie pie. **spǵ^h-ēn* w **selǵ^h-en-* > **selž-en-*, stanowiące osnowę refleksu psł. **selzen-* (nieodkładnie Boryś 615). Od tego derywat na *-ā-*, psł. **selzena-*, por. cs. *slězena* ‘σπλήν, śledziona’, sch. *slezēna*, czes. *slezina* (gw. *slezena*), stpol. *složona* (war. *słodzona*), drw. ros. *selezēnka*, ukr. *selezinka* ts. Zob. IEW 987, BSW 256, LEW 52, ALEW 126, REW II, 605. — Drw. *blužnūtē* bot. ‘śledziennica, Chrysosplenium’ (ziele leczące niedomaganie śledziony), cps. *blužnāžolē* bot. ‘śledziennica’ (por. *žolē*), *blužnpapartis* b.z.a. bot. ‘zanokcica, Asplenium’ (por. *papaṛtis*).

bóba 1 p.a. 1. peior. ‘stara kobieta, baba’ (por. stbłr. *baba* ts.), 2. ‘matka matki, babka’ (por. stbłr. *baba* ‘matka babki a. matki’), 3. ‘zamężna kobieta wiejska’, 4. pot. ‘żona’ (por. stbłr. *baba* ‘żona’), 5. ‘kobieta pomagająca przy porodach’ (por. stbłr. *baba* ts.). SD *vetuša boba* «baba» (syn. *žmona sena*). Z obocznym tematem: *bōbē*. Odpowiada łot. *bāba* ‘stara kobieta; znachorka, czarownica’ (por. stbłr. *baba* ‘znachorka, czarownica’). Por. słow. *baba* ‘matka ojca lub matki; stara kobieta; czarownica’ (scs. ‘mamka’). Twór oparty na reduplikacji, por. BSW 23 («Ursprünglich Lallwort»), LEW 52, Boryś 19. Nie sposób wykluczyć sławizmu po stronie bałtyckiego. — Drw. *bóbautinis*, *-ē* ‘dziecko urodzone w konkubinacie’ (*Du bóbautinius vaikus turėjo*), zob. niżej *bobáuti/bóbauti*; *bobēlē* ‘kowadełko do klepania kosy; obuszek’ (por. pol. *babka* ts.), *bobijà* ‘miejsce, gdzie mieszkają same kobiety’ (por. błr. pot. *bab’ė* coll. ‘baby, kobiety’), *bobiñčius* (zob.), *bobỹstē* ‘poród’: *Šaukia bobutę bobyštėsan, jau gims* ‘Wołają akuszerkę do porodu, [kobieta] zaraz będzie rodzić’; *bóbiškas* ‘baba, kobieta’ (por. *móteriškas, meṛgiškas*), *bobýna* ‘babina’ (por. *diedýna*), *bobkà* LzŽ ‘wiejska akuszerka’, *bōbšē* ‘starucha, babsko, babsztyl’ (por. *meṛgšē*), ⇒ neoosn. *bobš-*: *bōbškē* ‘babsko’, *bōbštē* 1. ‘starucha’, 2. ‘akuszerka’ (⇒ cps. *bōbšta-gara* ‘baba stara i zła’, dosł. ‘babsko-piekło’, por. *pragarà* jako war. do *prāgaras*), *bobūtē* ‘babka, babunia; akuszerka’, *eĩti į bobūtės* ‘iść do porodu’, *eĩti bobutỹstēn* ts. (⇒ vb. denom. *bobučiauti* a. *bobutáuti* ‘być akuszerką’, *apsibobutáuti* ‘okutać się, opatulić się’). — Cps. *bobabuñnis* a. *bóbaburnis* ‘mężczyzna bez zarostu; mężczyzna o twarzy kobiety’ (por. *burnà*), *bóbaturgis* ‘targ w porze sianokosów, na który zjeżdżają się same kobiety’ (war. *bóbturgis*, por. *tuṛgus*), *bobaũsis* bot. ‘grzyb jadalny piestrzenica kasztanowata, Gyromitra esculenta’ (por. *ausis*; pol. odpowiednik to *babieusz* a. *babie uszy*), war. z wtórnym *-š-*: *bobaũšis*; *bobkalỹs* a. *bóbkalis* stlit. ‘ten, kto poślubił wdowę’, gw. ‘czwarty mąż wdowy’ (II człon do *kálti*, znac. etym. ‘przykuty do (starej) kobiety’; war. *kaliboba* ‘czwarty mąż wdowy’, zob. Būga, RR I, 212, LEW 209⁸⁶),

⁸⁶ Por. następujące określenia mężczyzn: *Pirmas* – *vyras*, *antras* – *užkurys*, *trečias* – *užtupys*, *kervirtas* – *bobkalys*, *penktas* – *bobos baigys* ‘Pierwszy [z mężczyzn to] mąż, drugi – *užkurys*, trzeci – *užtupys*, czwarty – *bobkalys*, piąty – *bobos baigys*’.

bóblaižis ‘tłuczek do kartofli’: *Paduok bóblaižį, reikia bulves sugrūsti* ‘Podaj tłuczek, trzeba rozgnieść kartofle’ (por. *laižyti*), *bóblaužis* a. *-lauža* ‘uwodziciel, kobieciarz, rozpustnik’ (dosł. ‘ten, co łamie kobiety, por. *láužti*), *bóbliežuvis* ‘ten, co nie umie dochować tajemnicy’ (dosł. ‘babski język’, por. *liežuvis*), *bóbmergė* ‘panna z dzieckiem’ (por. *mergė*), *bobmuderė* (zob.), *bóbponė* ‘baba panią udająca’ (por. *ponià*), *bóbturgis* ‘targ przed zapustami’ (por. *tuřgus*), *bóbvyris* ‘zniewieściałły mężczyzna’ (por. *výras*), *bóbžolės* f.pl. ‘zioła lecznicze’ (por. *žolė*), *pùsbobė* ‘wyswatana dziewczyna, gotowa do zamążpójścia’, peior. ‘zniewieściałły mężczyzna’, dosł. ‘półbaba’ (por. *pùsė*), *žólbobė* ‘baba lecząca ziołami’ (por. *žolė*). — Vb. denom. *bobáuti* a. *bóbauti* ‘być akuszerką’ (por. pol. gw. *babczyć* a. *babkować* ts.)⁸⁷, *bobėti*: *įbobėti* ‘o młodej kobiecie: upodobnić się do baby, roztyć się’, *subobėti* ‘o mężczyźnie: zniewieścić’; *bobsėti* a. *bóbsėti* ‘często używać wyrazu «boba»; żyć jak baba’, *bobúoti* ‘nazywać babą’, *apibobúoti* ‘przyjąć rodzące się dziecko’ (*Boba nuvėjo, apibobavo, vaiką pakrikštijo ir grįžo* ‘Baba poszła, przyjęła poród, ochrzciła dziecko i wróciła’). — N.m. *Bóbaraistis*, *Bóbkalnis*, *Bóblaukis* 3x.

bobińčius, *-iaus* 2 p.a. ‘babiniec, przedsiónek kościoła, w którym przesiadują baby kościelne’ — zapoż. ze stbłr. *babinecъ*, por. błr. *babíneć*, *-nca* pot. ‘przedsiónek cerkwi’ (TSBM), pol. przest. *babiniec*, *-ńca*. Rzadki war. *bobyřius*. — W wyrazach zapożyczonych suf. *-inčius* jest formą transpozycyjną polskiego suf. *-iniec/-inca* oraz *-enieć/-eńca* (zastępstwo pol. *c* przez lit. *č*), por. GJL II, § 409. Poza tym *-inčius* funkcjonuje jako neosufiks (por. *gudrińčius* ← *gudrùs*). Powstał on w wyniku resegmentacji dewerbiatiwów na *-čius* typu *karšińčius* (od prs. *kāršina*) i *mislińčius* (od prs. *mislina*). — Nazwy terenowe: *Bobińčius*, *Bobińčiškis* i *Babinčiškė* b.z.a., por. PVŽ I, 285, 529. — Jako ‘Reimwort’ do *bažnyčia* powstało *bob-nyčia* 1 p.a., por. *Atein kunigas per bažnyčią, o jo tarnas per bobnyčią* ‘Ksiądz wchodzi przez kościół, a jego sługa przez babiniec’.

bobiznà 2 p.a., *bobyznà* 2 p.a. gw. 1. ‘uboga kobieta utrzymująca się z datków wiernych lub z posług przy kościele’, 2. ‘wiedźma’ — zapoż. z pol. przest. *babizna* m.in. ‘stan żebraczki pod kościołem’ (Sw I, 78; brak w POLŻ). War. synkopowany: *bobznà* 4 p.a.

bobmuderė b.z.a. przest. ‘kobieta (baba) pomagająca przy porodach, akuszerka, położna’ — złożenie tautologiczne członów lit. *bóba* (zob.) i *muderė* ‘akuszerka’ ← dn. *mudder* (por. GL 33, 88). — War. *bobmuterė* ← prus.-niem. *bademutter*, z adideacją I członu *bad-* do rodzimego *bóba* ‘baba; akuszerka’ (Čepienė 147). Łot. *bādmuodere*, *bāmuodere* ‘akuszerka’ ← śrdn. *bādemōder* ‘Hebamme’ (GL, l.c., Jordan 54).

bočiai, *-ios/-iōs* 2, 4 p.a. wsch.-lit. rzadkie ‘ojciec’ — zapoż. z błr. *bácja*, *-i* m. ‘ojciec’, por. stbłr. *batko*, *batko* (ĖSBM 1, 335n., LEW 52). Por. *Būvo bočiai vieną sūnų* LZŽ ‘Ojciec miał jednego syna’. *To bernūko bočiai būvo kvāras* ‘Ojciec tego chłopca był chory’, *bočiai krikštytas* ‘ojciec chrzestny’. Częściej używany jest temat na *-iu-*: *bōčius*, *-iaus*. Rzadsze warianty: *bōčias*, *bōčis* i *bočys*. LKŽ wymienia przy *bōčius* poboczne znaczenia: 2. ‘ojciec ojca/matki, dziadek’, 3. ‘starzec’ oraz 4. ‘przodek’. Zob. jeszcze *batis*. — Forma pluralis *bōčios* ma wartość eliptyczną: ‘ojciec i matka’ (⇒ ‘rodzice’), podobnie jak np. pol. gw. *ojce* ‘ojciec i matka’ ⇒ ‘rodzice’. Por. *Kap manì bōčios būvo, tai visa lietūviškai ūtarijo* LZŽ ‘Jak [jeszcze] moi rodzice żyli, to wszystko mówili po litewsku’. Odpowiednio dla *bōčius* utworzono eliptyczne pluralis o formie *bōčiai*, por. *Kab dar manì bōčiai bīt, tai visi lietūviškai mokėj* ZTŽ ‘Kiedy jeszcze moi rodzice żyli, to wszyscy mówili po litewsku’. Wzorem strukturalnym dla *bōčios/bōčiai* było białoruskie pl. *бачкі, -оў* ‘ojciec i matka’. — Decasuativa: *bočiōsis* adi. ‘ojcowski’ (od formy gen.sg. *bočiōs* + *jis*), np. *Im bočiōsius*

⁸⁷ Rzecz. *bóbautinis*, *-ė* ‘dziecko urodzone w konkubinie’ każe przypuszczać, że czas. *bóbauti* oznaczał kiedyś m.in. ‘żyć w konkubinie’.

čabatùs LzŽ ‘Weź buty ojca’ (por. adi. *selōsis* ‘wiejski’ s.v. *selà*); *bočiūjis* adi. ‘należący do rodziców’ (od formy gen.pl. *bočiū + jis*), np. *Kiēnas tu vaikas? – Bočiūjis* LzŽ ‘Czyjeś ty dziecko? – Rodziców’ (por. typ *mūsujis*). — Inne derywaty: *bočēlius* ‘dziadek’, *bōčiškai* adv. ‘jak stary człowiek, nie spiesząc się (pracuje)’, *bočiūlis* ZTŽ 1. zdrob. ‘tatus’, 2. ‘świekr, teść’, *prābočiai* a. *prabōčiai* m.pl. ‘przodkowie, pradziadowie’, war. *prōbočiai* (por. syn. *prōtēviai*, *prōseniai*): *prābočių šalis* ‘ziemia przodków’, *ji bajoraitė iš bōčių prābočių* ‘ona jest szlachcianką z dziada pradziada’. — Nazw. *Bōčius*, *Bočiūlis*, *Bočiūnas*.

bōčyti, *bōčiju*, *bōčijau* gw. 1. ‘patrzeć, obserwować’, 2. ‘wybaczyć’ (*Bōčyk man už tai* ‘Wybacz mi to’) — zapoż. z błr. *báčycь*, *bāču*, 3 sg. *báčycь* (← pol. *baczyć*, por. *ĖSBM* 1, 337). Z prewerbiami: *įsibōčyti* ‘zapamiętać sobie’, *išbōčyti* ‘wybaczyć’ (*Išbōčyk, sveteliai, gal kas ir ne taip buvo* ‘Wybaczcie, mili goście, nawet jeśli coś było nie tak [jak trzeba]’), *prabōčyti* ‘przebaczyć’, refl. *prisibōčyti*: *Prisibōčijau, kad tu neini bažnyčion* ‘Zauważyłem, że ty nie chodzisz do kościoła’. Zob. też *bočnastis*.

bočnastis, -ies MOP ‘baczenie, roztropność’ — zapoż. ze stbłr. *bačnostь* ‘rozum, mądrość; spryt, pomysłowość’ (← pol. *bacność* f. ‘uwaga, wzgląd, baczenie na co, ostrożność’. Zob. też SLA 44, ALEW 126). Adi. lit. **bočnas* (← stbłr. *bačnyj*, błr. *báčny*) przypadkiem nie zostało poświadczane. Por. *mōrnastis* ← *mōrnas*; *viērnastis* ← *viērnas*. Zob. też *bōčyti*.

boderius, -iaus LEX ‘utrzymujący łaźnię, łaźiebnik, Bader’, *boderis*, -io CGL ts. — zapoż. z nwn. *Bader* m. (GL 34, ALEW 126).

bodētis, *bodžiuōs* (3 os. *bōdisi*, war. *bōdisi*), *bodējaus* ‘czuć niechęć do kogo lub czego, brzydzić się’ (*Jis manimi bōdisi* ‘On się mną brzydzi’), ‘czuć obrzydzenie, wstręt’ (*Bodētis kurio valgio* ‘Mieć wstręt do jakiejś potrawy’), DP ‘brzydzić się, odbywać, mierzić, tęsknić sobie, gardzić, zbywać’. SD: *bodžiuosi* «mierzę się czym» (syn. *dygiuosi*), «przekwintuię» [‘wybredzam’], *bodžiuosi iš ko* «przykro mi, ciężko mi». Niezwrotne: *atbodėti* ‘obmierznąć, sprzykrzyć się’, *bodėti* ‘cierpieć głód, przymierać głodem’ (SD *bodžiu* «mrę głód», co zostało wymienione w SD wraz z *baduoju* i *badu kinčiu* jako synonimami). Tu może należeć *bādas* ‘głód’, mianowicie jako rzeczownik postwerbalny z neoapofonią SP *ā* ⇒ SZ *ā*. — Formację *bod-ē-* można opisać jako durativum w stosunku do prs. inchoativum na -*sta-*, °*bōstu* (*°*bod-stu*), zwykle z prewerbiami *at-*, *į-*, *nu-*, *pa-*, *per-* i *pra-* (zob. *pabōsti*). — Neoosn. *bost-* (← *bōstu*): *bostus* SD «mierziony» [‘przykry, nudny’], *bostu mi unt tavįs*, *bostus esi mañ* SD «markotno mi, niemiło mi» (syn. *įbosta mañ*); adv. *bosčiai* SD «niechętnie» (syn. *be noro*, *su nuobodu*, *nenuoširdžiai*). — Refleks *bod-* < **bād-* najprawdopodobniej nie jest fonetyczny (brak nawiązań w zakresie pie. **b^heh₂d^h-*). Takie wypadki, jak *bog-* zam. *buog-* (s.v. *bégti*), *slog-* zam. *sluog-* (s.v. *slégti*) oraz *sod-* zam. *suod-* (s.v. *sédėti*) każą liczyć się z analogicznym zastępstwem fonetycznego refleksu **buod-* przez lit. *bod-*, mianowicie na mocy neoapofonii bałt. **ē* ⇒ **ā*, która wzoruje się na stosunku **e* ⇒ **a* wśród samogłosek krótkich. Jeśli założymy wyjściowe **buod-*, to będzie można je objaśnić jako alternant na SO, pb. **bōd-* < pie. **b^hoh₁d^h-*, i powiązać z pwk. **b^heh₁d^h-* ‘dręczyć, gnębić, bedrängen’ (zob. LEW 29), por. wed. *bādhate* ‘prze, naciska, pili’, *abībhatsata* ‘poczuł wstręt’, scs. *bēda* ‘nędza, bieda, cierpienie, niedola’ (zob. lit. *bėdà*). LIV² 68, s.v. **b^heh₁d^h-* nie wymienia lit. *bodētis*, *bōsti*. — Drw. *atbōdus dārbas* ‘obmierzła robota, praca’, *bodūs* ‘przykry, nudny, dokuczliwy, uciążliwy’ (DP ‘mierziony’), *nuoboda* (zob.), *nuobostis* SD¹ «przykrość». Vb. denom. *bodauti* ‘nudzić się’. — Neoosn. *bodėj-* (← *bodējaus*): *bodėjimas* ‘zniechęcenie, znużenie’, *bodėjimasis* SD «mierziaczka, obida» [‘obrzydzenie, niesmak, wstręt’] (syn. *dygėjimasis*, *nuoboda*).

boginti, *boginù*, *boginaũ* 1. gw. ‘nieść, ciągnąć coś ciężkiego, niewygodnego, taszczyć,

nieść a. ciągnąć w pośpiechu', 2. stlit. 'przywozić': *Ans tamsius rūkus padangiems bogina* KN 247₈ 'on ciemne chmury na niebo przywozi', 3. gw. 'pędzić, biec dokądś'. War. *bōginti*. Cps. *iboginti* 'wwlec, wtaszczyć do środka', *išboginti* m.in. 'spowodować wykipienie gotującego się płynu' (syn. *išbēginti*), 'poronić', *paboginti* 'zmusić kogo do ucieczki' (*pabogintas* DP 'porwan'), *praboginti* 'przewietrzyć (piec)'. Refl. *atsibōginti* 'przynieść sobie', *nusiboginu* przest. 'oddalam się, wynoszę się'. War. sufiksalny: *bogēnti*, *-enū*, *-enaū*. Drw. *boginējas* a. *bogintojas* 'woźnica', *bogūnas* DP 'zbieg, zbiegły' (por. *bastūnas*, *bēgūnas*). Czas. *boginti* stoi zapewne na miejscu **bogyti* 'wprawić w ruch', co było caus.-iter. do *bēgti* 'biec'. Morfem *bog-* jest produktem neoapofonii **bēg-* ⇒ **bāg-*. Paralele: *sēsti* ⇒ *sodinti*; *slēgti* ⇒ *sloginti*. Stary refleks st. o do *bēg-* brzmiałby **buog-* < **bōg-* (lit. **buoginti*), za tym przemawiają pokrewne formacje łotewskie, por. 1° *buōdzināt* 'zmusić kogo do ucieczki; ukryć, schować' < **buog-inā-*, 2° *buōkstītiēs* 'błąkać się, włóczyć się' < **buog-stī-* (dalej por. *buoguļuôt* 'uciekać', *buogulēt* 'szukać schronienia, kryjówki', vb. denom. od neoosn. *buog-ul-*, zob. Endzelīns, *Archivum Philologicum* 5, 1935, 10n.). Por. też LEW 38, ALEW 126n. — Czas. *bōglinti*, *-inu*, *-inau* 'iść z trudem, wlec się' wygląda jak vb. denominativum od sb. **bog-la* c. 'ten, co się wlecze'. Osobno zob. *bēginti* i *bokštavimas*.

bognà 4 p.a. gw. 'błoto, bagno; błoto przy bagnie; miejsce grząskie, trudne do przejścia i do przejechania wozem' — zapoż. ze stbłr. *bagna*, *bakgna* (*bagno*, też *bagonb*), por. błr. *báhna*, -y f. War. m. *bōgnas* może oddawać pol. *bagno*, -a n. — War. z asymilacją *b-n* > *m-n*: *mōgnas* (*Karvė įlindo į mōgną ir negali atsikelti* 'Krowa wlaźła do bagna i nie może się podnieść'). Tu też *mōgžnas* '(głębokie) błoto na drodze, dziury wypełnione wodą', z udźwięcznionym -*gžn-* z **mog-šnas*, to od neoosn. *mog-* ⇐ *mōg-nas*. — Neoapofonia SP **ā* ⇒ SZ *ā* wytworzyła oboczники *bagnà* 2, 4 p.a. oraz *bāgnas* 4, 2 p.a. War. ze zmianą *gn* > *gm*: *bagmà*, *bāgmas*; ze zmianą *b-n* > *m-n*: *magnà* (por. *mōgnas*). Neol. *bagnà* tak się ma do *bognà* jak *blāgnas* do *blōgas*, *stātas* do *stōti* i jak *plākštas* do *plōkščias*. — Drw. od *bag-*: *bagnýnas* ob. *bagmýnas* 'okolica bagienna' (war. *magnýnē*), *bagnótas* 'błotnisty, grząski' (*Taip bagnótas kelias, kad net arkliai gula* 'Tak grząska droga, że nawet konie się kładą'), *māgnija* 'bagniste miejsce' (*Tokuose māgnijose nei žolė želia, nei medis auga, nei gyvuliai užcina – tik paukštis teprilekia* 'W takich błotach ani ziele się nie zieleni, ani drzewo rośnie, ani zwierzę zachodzi – tylko ptak przylatuje').

bókštas 1, 3 p.a. 'wieża zamkowa a. kościelna; wieża ciśnień', przen. 'wieża w szachach', stlit. *bakšta* BRB 'wieża, Turm' (wraz z *vežė* stanowi glosę do *turmas*) — zapoż. z pol. *baszta* 'wieża obronna' (⇐ czes. *bašta* ⇐ włos. *bastia*, por. Brückner 18, Rejzek 72, Bańkowski I, 35), z insercją *k* i – w części wypadków – ze zmianą rodzaju na męski. Por. SLA 37, LEW 30, 52, ALEW 87. W kwestii insercji *k* por. zapoż. *krikštolas* < **krištolas* ⇐ pol. *kryształ*; *šekštaŋnė* < *šeštaŋnė* ⇐ błr. *šestėrnja*; *šiūrškstainis* < **šiuřškstainis*. Co do akutu por. zapoż. *drótva*, *tróptas*. — Nazw. *Bākštas*, *Bókštas*, *Bokštys*. N.rz. *Bókštupis* a. *Bókštupelis* (por. *ùpė*). — Zapoż. litewskie w błr. *bákšta* (od XVI w.) 'wieża zamkowa; więzienie', stuktur. *bakšta* ts. (Laučjute 93, ĖSBM 1, 284).

bókštavimas stlit. hapaks 'ucieczka', por. *O teip melskite Dievą (bylo Viešpatis Kristus) idant jūsų bókštavimas ne būtų žiemą, arba dienoje Subatos* DP 374₄₂ 'A tak proście Boga (mowi Pan Chrystus) aby wasza ucieczka nie przypadła zimie, albo w dzień Sobotni' — pochodzi od czas. **bokštauti* 'uciekać' (por. *būkštavimas* ⇐ *būkštáuti*), który był intensivum do **bokštyti*. To ostatnie z **bokštyti* (*kš* < *ks*, por. *lakštýti* < *lakstýti*), w końcu z **bāg-sty-ti*, frq. z apofonią **bāg-* ⇐ **bēg-*, por. *bēgti* 'biec, uciekać'. Refleks **bāg-* widać też w *boginti* m.in. 'pędzić, biec dokądś' (zob.). Oparciem dla podanej interpretacji jest budowa odpowiednika łot. *buōkstītiēs* 'błąkać się, włóczyć się'. Pochodzi on z frq. **bōg-stī-*, wytworzonego z udziałem starszej apofonii **bēg-* ⇒ **bōg-*. Por. lit. *sėd-* ⇒ *suod-*, młodsze

séd- ⇒ *sod-* s.vv. *súodžiai, sodinti*. Zob. też ALEW 126n.

bólada 1 p.a., *bòlada* 1 p.a. c. gw. ‘gadula, papla’ (*Neklausyk tos bobos, ji plepa kaip bólada*) — prawdopodobnie sb. postverbale od *baladoti* m.in. ‘mówić głupstwa, paplać’, urobione z udziałem neoapofonii *a* ⇒ *ā*. Paralele: *gōktos* ⇐ *gāktos* ‘przód sań’; *orimnykas* ⇐ *arimnykas* ‘koń do orki’.

bolka 2 p.a., gen.sg. *bōlkos* przest., gw. ‘belka; pozioma belka wiążąca konstrukcję’ (syn. *sijà*) — zapoż. ze stbłr. *balka, balbka* ⇐ stpol. *balka* (*balk, balek*), por. błr. gw. *bálbka, -i* (Zs 9). Błr. liter. *bélbka, -i* ⇐ pol. przest. *balka*. ZTŽ zaświadcza chwiejność wokalizmu: *bolka* i *balka, bálka*. Z innymi tematami: *bōlkē, bōlkis*. — War. *bol'ka: Pirkijų jau surumbijo ir bol'kas padėjo* LzŽ ‘Wykonano wiązanie chałupy, położono belki’. War. *bōlika* 1 p.a. (*Užmesk virvę už bōlikos ir pririšk* ‘Zarzuć sznur za belkę i przywiąż’) pokazuje zastąpienie obcej zbitki *lk* sekwencją *lik*, gdzie *i* jest samogłoską anaptyktyczną. Paralele: *dỹvnas* ⇒ *dỹvinas*; *krivda* ⇒ *krivida*. W kwestii depalatalizacji *lk* > *lk* por. zapoż. *kulkà, liùlka*. Według SLA 44 *bolka* ma być zapożyczeniem ze stpol. *balka*. Zob. też *bálkis*.

bónē 1 p.a., *bonē* 4 p.a. przest. ‘kolej żelazna; pociąg’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *bōn*, por. nwn. *Bahn* f. (GJ 34). Por. akut w zapoż. *liódē, tóżē, žiógē*.

bōnē 4 p.a., *bōnē* 2 p.a. gw. 1. ‘pękate naczynie do przechowywania zboża, wyplecione ze słomy i wikliny’, 2. ‘dzbanek z wąską szyjką’ (*Nunešk piemeniui su bonē pienio* ‘Zanieś pastuchowi mleka w «bonē». *Su bonelē valgyti neša artojai* ‘W dzbanku noszą jedzenie oraczowi’), 3. CGL ‘żelazny garnek, Grapen’, 4. przen. ‘cebulasta wieża cerkwi a. kościoła, bania’ (war. *bonià, bónia*) — zapoż. ze stbłr. *banja* ‘wielkie naczynie z gliny, szkła, skóry, służące do przechowywania płynów i substancji sypkich’.

bonià 2 p.a., gen.sg. *bōnios* wsch.-lit. ‘łaźnia’ (*Un visōs selōs būvo liš vienà bonià* LzŽ ‘Była tylko jedna łaźnia na całą wieś’) — zapoż. ze stbłr. *banja* ‘łaźnia (nad brzegiem jeziora)’, por. błr., ros. *bánja, -i*. — Bez substytucji dla słów. *a: bānē, bānia* ZTŽ.

bonkà 2 p.a., gen.sg. *bōnkos* przest., gw. 1. ‘bańka, naczynie kuliste ze szkła, blachy a. gliny’, 2. ‘bańka lekarska’, 3. ‘butelka’ (war. *bōnkē*) — zapoż. ze stbłr. *banka*, por. błr. *bánka, -i* ‘bańka’, pl. *bánki, -nek* ‘bańki lekarskie’ (⇐ pol. *bańka*, pl. *bańki*), por. SLA 45 i LEW 53 i ALEW 127.

bórauti, bórauju, bóravau gw. ‘posypywać, obsypywać czym (solą, mąką, cukrem)’, war. *bóroti, -ju, -jau* — czasowniki sekundarne z neoapofonią *ā* (o) ⇐ *ē*. Pwk. *bor-* przedstawia apofoniczny SO *bār- do *bēr-* jak w *bériaui*, prt. do *beriù, beřti* ‘sypać’. Paralele: *boginti* ⇐ *bėgu*; *sodinti* ⇐ *sėdu* i *rópti* ⇐ *répti*. Sb. postverbale od *bórauti* może być *borūžē* ‘biedronka’.

borčiukas b.z.a. ‘walet w kartach’ (LKŽ wymienia ten wyraz tylko w definicji s.v. *kálpas*) — prawdopodobnie zapożyczenie ros. *barčúk, -á* ‘młody a. małoletni syn szlachcica’. Tu może też *burčiukas* 2 p.a. gw. ‘snopek kładziony w pierwszej warstwie strzechy’ (*Stiegiant stogą šiaudais, dedami pirma burčiukai*).

borūžē 2 p.a. ‘biedronka, Coccinella septempunctata’. Bez etymologii. Por. może pwk. *bor-* w czas. *bórauti* a. *bóroti* ‘posypywać, obsypywać’.

bōsas I 2 p.a. ‘najniższy głos męski, najniższe dźwięki instrumentu muzycznego’ — zapoż. z pol. *bas, -u*, ros. *bas, -a*, nwn. *Baß* m. (⇐ włos. *basso* adi. ‘niski’). — Vb. denom. *bōsyti, -iju* ‘mówić, śpiewać basem, wtórować basem’ (*Tu dainą vesk, o mes pribōsytim*).

bōsas II 2 p.a. przest., gw. ‘beczka, wielka beczka’ (też f. *bosà* 4 p.a. ZTŽ) — zapoż. z nwn. *Faß* n. (GL 34, LEW 52n., Čepienė 72). LEW zwraca uwagę na to, że w słownikach z

Litwy pruskiej ukazują się jeszcze warianty z nagłosem *bl-* (*blasas* i *blosas*), jak gdyby upodobnionym do nwn. *Flasche* ‘butelka’. Zob. też *bačkà*. — Drw. *bōsius* ‘bednarz’, cps. *drūskbosis* ‘beczka na sól’ (por. *druskà*), *siłkbosis* ‘beczka na śledzie’ (por. *siłkē* i *siłbačkē*). — Nazw. *Bōsas*, *Bosỹs*, *Bosáitis*. N.m. *Bosaĩ*.

bóskoti, *bóskoju*, *bóskojau* gw. ‘gadać, rozmawiać’, np. *Bóskojom*, *bóskojom apie praėjusius laikus, kad nusibodo ir pasakoti* ‘Gadaliśmy, gadaliśmy o minionych czasach, [tak] że aż znudziło się opowiadać’. *Ateik, pabóskosma, vis bus ramiau* ‘Przyjdź, pogadamy, zawsze będzie spokojniej’. Niejasne.

bōstras 2 p.a. stlit., gw. ‘nieślubne dziecko, bękart’, SD «bękart» (syn. *betēvis*) — zapoż. z pol. przest. *baster*, *-tra*, por. polonizm stbłr. *bastrja*, błr. *bastrúk*, *bajstrúk* (ĖSBM 1, 281). Zob. LEW 53, ALEW 127, POLŽ 28. War. *bàstras*, *bastrỹs*. Zob. też *baistrúkas*, *bakùras* i *beñkartas*. — Neoosn. *bost-*: *bōstarka* ‘bękartka’ (Litwa pruska), z zakończeniem przypominającym *-alka* w *žydálka* (por. ŽD 161).

botāgas 2 p.a. 1. ‘bicz, bat’, 2. przen. ‘wąski i długi pas ziemi’ — zapoż. ze stbłr. *batogʷ* (SLA 45, ZS 9, LEW 53, ALEW 127, ĖSBM 1, 329), por. błr. *batóh*, *batahá*. War. *vatāgas*, *voťegas*. War. żm. *voťagas*, *uoťaks*. SD: *botagas drūtas* «korbacz» [‘bicz rzemienny, bykowiec’, SPXVI], *botagas šikšninis gali švinų turįs, kiestenius* «basałyk» [‘bicz zakończony kulą ołowianą’, SPXVI], *botagas totoriškis* «nahayka» [‘krótki bicz z grubych rzemieni’, SPXVI]. — Drw. *botāgaitis* ‘rękojeść bicza, biczysko’, *botagykštis* a. *botagykščias* ts. Cps. *bōtkotis* ‘biczysko’ — z kontrakcji lub skrótu haplologicznego formy **botago-kotis* ⇐ *botāgo kotas* (por. *kotas*, ŽD 427), war. *botākotis*, *botāgotis*. Vb. denom. 1. *botāgyti*, *-iju*, *-ijau* ‘bić batem’, *išbotāgyti* ‘tkać nierówno, tak że jedno pasmo robi się grubsze, drugie cieńsze’, *subotāgyti* ‘zaciąć konia batem’, 2. *botagūoti* ‘biczować, batożyć’. — Nazwy terenowe: *Botāgai*, *Botāgas*, *Botagėlis*, *Botaginė* (LVŽ I, 541).

bōtas 2 p.a. stlit., gw. ‘łódź, lekka łódź żaglowa’ — zapoż. ze śrdn. *bōt* (⇐ śrang. *bōt*, por. EWD 158). Zob. GL 34, LEW 53, ALEW 127n. SLA 45 dopuszczał zapoż. z pol. XVI w. *bat*, zwykle f. *bata* ‘lekka łódź żaglowa’ (to ostatnie ukazuje się w pożyczce stbłr. *bata*, HSBM).

bōvelna 1 p.a. gw. ‘bawełna’ — zapoż. ze stbłr. *bavelna*, por. błr. gw. *bavėlna* ⇐ pol. *bawełna*. (Postaci stbłr. *bavolna* i błr. liter. *bavóūna* zostały zmienione skutkiem adideacji do błr. *vóūna* ‘wełna’, zob. ĖSBM 1, 260). — War. *bōvilna* (Litwa pruska) pokazuje wpływ sb. *vīlna* ‘wełna’. SD wymienia s.v. *bawełna* na pierwszym miejscu *vilna ant medžio augunti*, tj. ‘wełna na drzewie rosnąca’, na drugim zaś neologizm *medžia-vilnė*, odpowiadający złożeniu nwn. *Baum-wolle* f., dosł. ‘wełna drzewna’. Ustalona przez purystów forma literacka to *mėdvilnė*. Zob. LEW 53. Zob. też germanizm *būmvulė*.

bōvytis, *bōvijuos*, *bōvijaus* refl. stlit., gw. ‘bawić się, zabawiać się’ — zapoż. z błr. *bávicca*, *báuljusja*, 3 sg. *bávicca*, pol. *bawić się* (SLA 45, LEW 53, ALEW 128). Por. *pribōvyti*. — Drw. postwerbalny: *bōvas* ‘zabawa, rozrywka’ (ŽD 22; por. *dabóti* ⇒ *dabà*).

božóti, *božóju*, *božójau* gw. ‘kroić chleb na grube pajdy’ — wygląda jak vb. denominativum od niejasnej osnowy *bož-*.

brabnóti, *brabnóju*, *brabnójau* gw. ‘wydawać chrobot, chrzest’ — czasownik na *-no* od osnowy *bra-b-* z powtórzonego wykrz. *brà-brà*. Paralele: *brubnóti* ⇐ *brù-brù*; *blibnóti* ⇐ *bli-bli*.

brāce, *brāce* wykrz. ‘bracie!’ jako poufały, koleżeński zwrot do mężczyzny lub chłopca — zapoż. z błr. *brāce!* (TSBM) albo pol. *bracie!* (*Nie masz, bracie, pojęcia, co się stało!*). War. *brāče*, *bračė* (*Jų, brāče, tai arkliai!* ‘Oni, bracie, to mają konie!’). *Bračė, tu jau*

cielas vyras užaugai ‘Ty, bracie, wyrosłeś już na prawdziwego mężczyznę’). Skrócone war. *bràc/brāc* i *brāč*, drw. *bračaiti*, *bračēli* i *brāčeliau* (por. *jeṛguteliau* s.v. *jeṛgutalis*). Zob. też *bró*, *brō* s.v. *brólis*. — Oboczną osnowę słow. *brat-* widać w war. *brāt*, drw. *bratūk* (Tai, *bratūk, kas jam atsitiko!* ‘Oto, bracie, co mu się przydarzyło!’) i *bratūtku* (*Žinai, bratūtku, vakar pas mane vagis įsikraustė* ‘Wyobraź sobie, braciszku, wczoraj do mnie złodziej się wprowadził’).

brāčikas (p.a. nieoznaczony) wsch.-lit. ‘ministrant’ — według Otrębskiego (Zs 10) zapożyczone z błr. *brátčyk*, -a. Znaczenia formy błr. autor nie podaje. Prawdopodobnie chodzi o błr. gw. *bráččyk* ‘mnich, zakonnik’ (PzB 1, 217), co ze stbłr. *bratčikъ* ‘członek bractwa cerkiewnego, mnich’ (*pomenenij otecъ i bratčikъ našъ*, 1623, HSBM 2, 208). Por. jeszcze sufiks w błr. *brāčik*, -a ‘braciszek’ (TSBM). Brak w LKŽ.

bradà 4 p.a. 1. ‘wielkie błoto na drodze’, 2. ‘grząska droga w porze roztopów’, 3. ‘bród na rzece, mielizna’, 4. ‘brodzenie z brodnia’, 5. ‘śląd wydeptany’. Z innym tematem: *brādas* ‘bród na rzece’ (*Arkliai paupy tiēs bradū ganosi* ‘Konie pasą się nad rzeką przy brodzie’), też ‘błoto na podwórzu, na drodze’ i ‘łowienie ryb’, *bradaĩ* m.pl. ‘wielka sieć ciągniona z dwóch łodzi’ (syn. *bradinē*) — postwerbalne nomina z suf. -ā/-a- od *bradýti*, co jest apofonicznym iterativum od *bredū*, *brīsti* ‘brnąć’. Derywacja prymarnych nominów drogą apofonii od pwk. *bred-* jest tu mniej prawdopodobna. Odpowiedniki bśł.: łot. *brads* przest. ‘bród’ i psł. **brodū* ts., cs. *brodū*, sch. *brôd*, ros. *brod*, *bródu*, pol. *bród*, *brodu*. — Formacje prefigowane: *atābrada* ‘płycizna u brzegu’ (war. *atābradē*), *atābradas* ‘płycizna u brzegu jeziora a. rzeki’ (war. *atōbradas*), *atōbrada* ‘twarde dno brodu’, *imbradas* ‘sieć zwana brodnia’ < **in-bradas* (drw. od *ibrīsti* ‘wejść brodząc’, por. *imb* w *imbuvys*), *išbradà* ‘płycizna z twardym dnem u brzegu jeziora’, *niubradas* ‘bród, płytkie miejsce w rzece a. jeziorze’, *nuobrādas* ‘zuchwalec, natręt, arogant’ (war. *nobrādas*, por. *noryt*), *niubrada* c. ‘włóczęga’ (z tym por. ros. *s-uma-sbród* ‘narwaniec, szalaniec’). — Inne drw.: *bradiēna* ‘czas, gdy drogi są nieprzejezdne; zła droga’, *bradmà* ‘brodzenie, brnięcie przez śnieg’, *bradinys* ‘brodnia’ (por. łot. *bradenis* ts.), *bradesys* ts., *bradus*, -i ‘taki, który nie boi się wejść w bród (o koniu, krowie)’ ⇐ *bradà*, *brādas*. Osobno zob. *brastà*. — Cps. *dvibradis* 1. ‘brodnia wleczona przez dwóch ludzi’, war. *dvibredis*, *dvibridē*, 2. ‘rozdwójone, wyrastające z jednego pnia drzewo’ (por. *dvi°*), *tribradis* a. *tribradas* ‘brodnia wleczona przez trzech ludzi’, war. *tribredis* a. *tribridē* (por. *tri°*). — N.rz. *Brādas* 2x, *Bradēliai*, *Bradesà*, *Brādumas* 2x (por. łot. *bradumi* ‘eine Stelle, die man watend zertreten hat’). N.jez. *Brādesas*, *Bradesēlis*, n.jez. *Imbradas*. N.m. *Bradesai*, *Bradēsiai*, *Bradiškēs*, *Pabradē* (pol. Podbrodzie 1744), *Pābradumē*, *Ūžbradumē*, cps. *Ilgabradà*, *Ilgabradaĩ*, *Ilgabradē*, *Ilgabrados*.

bradýti, *bradaĩ*, *bradžiaũ* ‘brodzić’, SD «brodząc po wodzie» (syn. *brindu*, *bredžioju*) — iterativum z suf. -y- i SO *brad-* ⇐ *bred-*, por. *bredū* (*brendū*), *brīsti* ‘brnąć’. Paralele: *kratýti*, *prašýti* i *slapyti*. Odpowiedniki łotewskie: *bradīt*, -īju ‘przechodzić w bród’, częściej *bradāt*, -āju ‘brodzić po wodzie, błocie; deptać, tratować, np. zasiew’, *izbradāt* ‘podeptać’. Do *bradýti* i łot. *bradīt* nawiązuje psł. **broditi*, **brodjō* ‘brodzić’, por. cs. *broditi*, *broždō*, sch. *bròditi*, *bròdīm*, ros. *brodítъ*, *brožú*, pol. *brodzić*, *brodząc*, czes. *broditi*, *brodím* [‘pławić konie’], < pbsł. **brad-ī-*. Transponat ie. **b^hrod^h-éje/o-* (LIV² 91, ALEW 142). — Neopwk. *bradž-* (⇐ *bradžiaũ*): *bradžióti*, -ju, -jau ‘brodzić’, DP ‘broić’ (wtórnie *bredžioiti*, typ *nešióti*). Paralele: *badžioiti* ⇐ *badžiaũ*; *ganióti* ⇐ *ganiaũ*. ŽD 516 niepotrzebnie postuluje werbalny suf. *-jā- i praformę **bradjātei*. — Z innymi sufiksami: *bradinti* caus. ‘zmuszać bydlę, konie do brnięcia, do brodzenia’ (zob. też °*brandinti*), łot. *bražāt*, -āju ‘brodzić; chodzić bez celu’. Postwerbalne nomina z *brad-* zestawiono s.v. *bradà*. — Neoapofonia *brid-* ⇒ *braid-*: *braidýti* (zob.).

bradzēgà 2 p.a., gen.sg. *bradzēgos* wsch.-lit. c. ‘włóczęga’ — zapoż. z ros. *brodjága*, -i

(Zs 10, 101; brak w LKŽ i LEW). Por. *pabadēkas*.

brāgas 4 p.a. gw. 1. 'bróg, umocowany na czterech drągach przenośny daszek, który osłania przed deszczem stóg siana, słomy lub zboża', 2. 'stóg siana lub słomy', 3. 'mendel' (*Tai paderėjo rugiai – pilnas laukas bragų* 'Żyto bardzo się udało – pole pełne mendli'), 4. przen. 'parasol' (*Užsiskleisk brągą, juk matai, kad lietus lyja* 'Otwórz parasol, widzisz przecież, że deszcz pada') — zapoż. ze stbłr. *brokg̃* (*brok̃*) ← pol. XVI w. *brog* 'pomieszczenie na siano lub zboże, składające się z ruchomego daszka i czterech drągów; stodoła, szopa; zboże lub siano ułożone w brogu; stóg. sterta' (SPXVI), pol. *bróg, brogu* ts. NB. LKŽ I, 983, ani LEW 34 nie odróżniają *brāgas* od *barāgas* (zob.). Brak w POLŽ. — Drw. *bragēlis* 'mały domek, szopka', też 'baldachim' (Valančius) i 'parasolka dla kobiet' (KRŽ). Nazwa łąki *Brāglankis*, n.rz. *Brāglankis* (Vanagas 69, bez objaśnienia).

braidyti, braidai, braidžia 1. 'brnąć, brodzić', 2. 'chodząc po zbożu, trawie deptać je, tratować' — iterativum z suf. -y- i innowacyjnym SP/SO *braid-* ← *brid-* ← *bred-*, por. *bristi* 'brnąć' (zob. Stang 1966, 121 i ALEW 129). Paralele: *draiskyti* ← *drisk-/dresk-*; *glaižyti* ← *gliž-/glež-*; *raityti* ← *rit-/*ret-*. Iter. *braidyti* odnowiło odziedziczoną formację na SO *brad-*, *bradyti* (zob.), która była odpowiednikiem słow. *broditi* 'brodzić'. — Z innymi sufiksami: *braidinti*, z prvb. *i-* caus. 'wpędzić bydło w błoto, bagno' (znaczn. etym. 'sprawić, żeby brnęło, brodziło'; por. *įbrandinti* 'wpędzić bydło do brodu' ← *brindū*), *braidinėti* intens. 'deptać, tratować uprawę'. — Sb. postvb. *braidà* 'bród' (*Braidōs neradau, negalėjau perbristi* 'Nie znalazłem brodu, nie mogłem się przeprawić'), *braĩdomai* adv. 'dużo, w bród (o pieniądzech)'. Zob. też *briedis*. — Neoosn. *braidž-* (← *braidžia*): *bráidžioti* a. *braĩdžioti* 'brodzić w wodzie, po błocie, zbożu, rosie' (por. °*bráįžioti* ← *bráįžiau*; *ráičioti* ← *raičia*). Inaczej ŽD 516: *bradžiōti* miało zostać przekształcone w *bráidžioti* przez analogię do *dráikioti* itp. W kwestii akutu zob. Būga, RR II, 475n.

braizgyti, braizga, braizgia 'plątać, wikłać, supłać', *išbraizgyti* a. *subraizgyti* 'podeptać, stratować (zboże)', zwykle refl. *braizgytis* 1. 'plątać się – o niciach, przędzy; motać się, obwijać się wokół czego (o przydługiej spódnicy)', 2. 'kręcić się, krążyć w pobliżu kogoś', 3. 'natrząsać się, szydzić z kogoś', *pasibraizgyti* 'obstrzępić się (o skraju odzieży)'. Leksem *braizg-* jest alternantem na SP/SO do *brizg-* jak w *brizgo, brįgti* 'strzępić się' (zob.), z kolei *brizg-* jest SZ do *brezg-* jak w *brezgo, bregzti* 'rwać, rozrywać' (por. WSE *brėzgia, brėgti* 'mówić głupstwa'). Neoapofonia *brizg-* ⇒ *braizg-* ma paralele w *drisk(o)* ⇒ *draiskyti*; *mįzg(o)* ⇒ *maizgytis* i *rįzg(o)* ⇒ *raizgyti*. We wszystkich tych przykładach st. zanikowy typu RiC został wytworzony ze starszego st. pełnego typu ReC, por. *dreskiū, drėksti, mezgū, mėgti* i *rezgū, rėgti*. — Z obocznymi sufiksami: *braizgótis* 'strzępić się' (⇒ *braizgólis* 'strzęp oddarty do zawiązania czego'), *bráizgėti, -ja, -jo* 'strzępić się', *braĩzgintis* 'przywdziewać postrzępione ubranie', *braĩzginti* 'mówić niewyraźnie, mamrotać pod nosem'. — Nomina postverbalia: *atbraizgà* a. *ātbraizgas* 'strzęp, łachman' (war. *ātbraiskas*, z grupą -sk- na miejscu -zg-: *Slinko debesų atbraiskaĩ* 'Przesuwały się [po niebie] strzępy chmur'), *braĩzgas* 'strzęp, odkrawek, oddarty kawałek do zawiązania czego', przen. 'nicpoń, niedołęga' (por. *braizà* a. *breizà* c. 'ten, kto plecie bzdury', od tego polskie nazw. *Brejza?*). — Na podstawie prt. *braizgia* do *braizgyti* (= intensivum do *brįgti*) ukształtował się quasiprymary pdg. *braĩgti, braizgiū, braizgia* 'mówić niewyraźnie, bezładnie, niezrozumiale, mamrotać; mówić w niezrozumiałym dla innych języku'. Znaczn. 'mówić niewyraźnie, bezładnie' itp. wywodzi się z 'plątać się, wikłać się' (por. pol. *plątać się* w odpowiedziach, zeznaniach).

bráizyti, bráizau, bráiziau 1. 'drapać, trzeć, rozdzierać grudę (o zębach brony)', 2. 'pocierać zapałkę', 3. 'kreślić (ołówkiem, piórkiem), rysować' (war. *braĩžyti*), refl. *bráizytis* 'robić hałas, tłuc się w nocy', *pasibraizyti* 'weselić się, zabawiać się wieczorami' —

iterativum z suf. -y- i innowacyjnym SP/SO *braiž-*, utworzonym od SZ *briž-/bryž-* ⇐ *brėž-*, por. *brėžti* ‘rznąć, drapać’. Paralele apofoniczne: *pláišyti* ⇐ *plyš-* ⇐ *plėš-* (*plėšti*); *ráižyti* ⇐ *ryž-* ⇐ *rėž-* (*rėžti*). Dalej por. *braidýti* ⇐ *brid-* ⇐ *bred-*. — Postwerbalne nomina: *apýbraiža* ‘zarys, kontur, szkic’, *braižas* ‘kresa, rys; zagon; charakter pisma’, *braižinỹs* ‘rysunek, wykres’, *pabráiža* c. ‘psotnik, urwis’, *pabraižaĩs* adv. ‘po ciemku, gdy jest mrok, noc’, *pabraižmaĩs* ts. — Neoosn. *braiž-* (⇐ *bráižiau*): *išbraižioti* ‘rozdzielić; pokryć bruzdami, zmarszczkami’, *subraižioti* ‘skreślić piórem, spisać’. — Neoosn. *braižy-*: *braižýtojas* ‘kreślarz’ (por. *raižýtojas* ⇐ *ráižyti*).

brājyti, *brājiju*, *brājijau* stlit., gw. ‘dokazywać, zbytkować, swawolić, szaleć (zwykle o dzieciach i małych zwierzętach)’ — zapoż. ze stbłr. *broiti* ‘popępniać coś złego, dopuszczać się bezeceństw; awanturować się, swawolić’, por. błr. gw. *bróicb*, -ju, pol. XVI w. *broić*, -ję m.in. ‘popępniać coś złego, pastwić się, znęcać się nad kimś’ (SPXVI). War. *brājinti*, *brajótī*. Zob. SLA 45, ZS 10, ALEW 129, ĖSBM 1, 380 (brak w LEW). — Drw. *braĩnas* ‘skory do brojenia, do wybryków’ (*Jų vaikai tai visi braini* ‘Wszystkie ich dzieci są «braini»’). Zob. też *zbraĩnas*.

brākas 4 p.a. gw. ‘w wozie: żelazny hak do umocowania orczyka, drążka poprzecznie zawieszanego, do którego końców przyczepione są postronki dla zaprzężenia konia’, war. *brākis* 2 p.a., *brākis* 2 p.a. — zapoż. z prus.-niem. *brak* (GL 34), por. nwn. *Bracke* f. Por. syn. *braĩktas*. — Drw. *brakaĩ* 4 p.a. ‘orczyki, do których zaprzęga się konie’ (*Man beariant rugienas, sulužo brakaĩ* ‘Gdy orałem żytńisko, złamały [mi] się orczyki’), *brakēliai* m.pl. ‘przywieszane do głównego orczyka mniejsze orczyki, przy pomocy których koń ciągnie’ (*Prie akėčių pirm yra pridėtas brakas, prie brako prikabinami brakēliai, už kurių arkliai traukia*). Zob. też *brakinti*.

brakinti, *brakinù*, *brakinaũ* gw. ‘szyć byle jak, niestarannie, ścibolić’ — synonim *braklinti* ⇐ *brakli-brakli* (zob.) przemawia za wywodem od wykrz. *brākt*. Z prewerbiami: *pribrakinti* ‘uwiązać, przywiązać (kobyłę do płotu)’, *subrakinti* ‘mocno związać; spętać (nogi krowy)’.

braklinti, *braklinù*, *braklinaũ* gw. ‘mocno zawiązać; nieść z trudem, taszczyć; wciskać, wpychać; łomotać do drzwi; szyć nieumiejętnie, ścibolić’, *atbraklinti* ‘otworzyć (drzwi), przyjechać (wozem ciężkim, uginającym się)’, *išbraklinti* ‘z trudem wydobyć, np. kamień z jamy’, *užbraklinti* ‘mocno zawiązać (worek, pęto)’ — czasownik oparty na neoosn. *brakl-*, wyabstrahowanej z wykrz. *brakli-brakli* o szybko i byle jak wykonywanej czynności (por. pol. *łapu capu*). Niewykluczone oddziaływanie semantyczne czas. *brakinti* (zob.).

brakoniėrius, -iaus 2 p.a. ‘kłusownik, człowiek zajmujący się bezprawnym łowieniem na cudzym łowisku’ — zapoż. z ros. *brakonьёр* (⇐ fr. *braconnier* od *braconner* ‘polować na cudzym bez pozwolenia’, zob. Anikin 4, 150). Por. lit. przest. *medijė* s.v. *medėjas*.

brámbyti, *brámbiju*, *brámbijau* gw. ‘brzdąkać, grać byle jak na strunach’ (*Ka grajyt nemoki, tai nebrámbyk po ausia!*) — czasownik na -y- od osnowy *bram-b-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *braĩ-braĩ* o trącaniu napiętej struny (*I nenusibost par dieną dienas braĩ braĩ braĩ*). Por. *paĩ-p-ti* ⇐ *paĩ-paĩ*.

bramka BRB ‘przepaska na czoło u kobiet, tzw. czółko, Stirnband’, war. *bromka* MOP — zapoż. z pol. przest. *bramka* ts., drw. od *brama* ‘ozdobne obszycie, obicie, bramujący szlak’ (⇐ wcznwn. *brame*, *brāme* f. ‘brzeg, skraj [szaty]’, por. Bańkowski I, 72). Zob. SLA 46, ALEW 129; brak w LKŻ. Zob. też *brėmas* i *bindōlikai*.

brandà 4 p.a. 1. ‘urodzaj zbóż, żniwo’ (*Šįmet gera brandà rugių* ‘Tego roku jest dobry urodzaj’). *Kviečiai šįmet neturi brandōs* ‘Pszenica tego roku nie udała się’), 2. ‘dojrzałość

człowieka' (*brandōs atestātas* 'świadectwo dojrzałości'), 3. bot. 'buławinka czerwona, *Sclerotium clavus*' — sb. postverbale na *-ā-* od zanikłego intens. *brandyti 'dojrzewać', por. *brandinti* 'sprawiać, że dojrzewa'. Znac. etym. 'dojrzewanie' (por. też *bręsti* I, *brįsti*). Paralele: *blandà* $\Leftarrow$ *blandýti*; *dangà* $\Leftarrow$ *dangýti*; *sklandà* $\Leftarrow$ *sklandýti*. — Z innymi sufiksami: *brandis* f. 'plon, urodzaj', *brañdis* m. ts. Por. łot. *bruōds* 'pāk, pączek'. — Drw. *brandingas* 'dojrzały', *brandūs* 'dojrzały, jędrny, stwardniały; żyzny; dobrze odżywiony, tłusty' (SD¹ *brundus* «iędrny; plenny», SD *nebrundus* «nieplenny»). Odpowiednik łot. *bruōžs* 'gruby, krępy, mocny, solidny; o deszczu: obfity' < pb. *brand-ja-. — Inne: *brándalas* przest. i gw. 'jądro orzecha, zawartość pestki', SD *brundalas* «jądro, nucleus» (war. *brandalyšs*), *brándē* 'dojrzały strąk grochu a. bobu' ($\Rightarrow$ *brandāuti* 'zbierać strąki', *brandiena* 'zupa ze strąków'), *brándulas* a. *brandulýs* gw. 'jądro owocu', *branduolýs* 'jądro' (*riešuto branduolýs* 'jądro orzecha', *atòmo branduolýs* 'jądro atomowe'). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *brandúk* 'jądro orzecha' (PZB 1, 213). — Vb. denom. *brándėti*, -ja, -jo 'o roślinach: zawiązywać, tworzyć zawiązki kwiatów, owoców', *pribrandėti* 'dojrzeć', refl. *apsibrandėti* 'stawać się postrzępionym'. Tu też stpr. *pobrandīsnan steise powaisemnen* ENCH 'obciążenie sumienia, beschwerung des Gewissens' $\Leftarrow$ *pa-brand-īt 'obciążyć, uczynić ciężkim', *pobrendints* 'obciążony, beschweret' $\Leftarrow$ *pa-brand-int 'obciążyć' (por. LAV 268). Pod względem budowy odpowiada lit. *brandinti*.

brandinti, *brandinù*, *brandinaũ* 1. 'o zbożu: nie żąć, pozwolić mu dojrzeć, czekać, aż dojrzeje' (też o owocach), 2. 'suszyć', *nubrandinti* 'robić, żeby dojrzało; wysuszyć kartofle przed kopcowaniem' — causativum z suf. -in- i SO *brand-* od *bręstu*, *bréndau*, zob. *bręsti* I 'nabierać soków, dojrzewać'. Paralele: *kankinti* $\Leftarrow$ *keñkti*; *skandinti* $\Leftarrow$ *skęsti*. Postvb. *brandà* (zob.).

°**brandinti**: *įbrandinti* gw. 'wpędzić bydło do brodu', *išbrandinti* 'przeprowadzić bydło przez bród' (*Išbrandino karves per upį*) — causativum z suf. -in- i SP/SO *brand-* od neopwk. *brind-*, wyabstrahowanego z prs. *brindù* do *brid-/bred-*, por. *brįsti*, *bridaũ* 'brnąć'. Paralela: *grąžinti* 'zwrócić, zwracać', caus. na SO *granž- od neopwk. *grinž- jak w *grįžtù* (por. *grįžti* 'wrócić, wracać'). Neoapofonię typu aN (SP/SO) $\Leftarrow$ iN (SZ) zaświadcza również czas. *klampinti* $\Leftarrow$ *klimpù* (*klipti*) i *slampinti* $\Leftarrow$ *slimpù* (*slipti*).

brangà 4 p.a. przest. 'wręga, poprzeczne żebro usztywniające kadług łodzi, Schiffsrippe' (Litwa pruska) — z substytucją *br-* za *wr-* zapożyczone ze śrdn. *wrange* f. (GL 34, LEW 53). Zob. też *kumbrýs*.

brangùs, -i 3 p.a., *brángus* 1 p.a. 'drogi w cenie, kosztowny', DP też 'wiele ważący, ważny, nieoszacowany, dostojny, znamienity; zacny, pocziwy, śliczny, miły, czysty; szlachetny; święty'. Nawiązanie łot. kuroń. *brañgs*, *bràngs*² 'wspaniały, dorodny (o koniu); tłusty, korpulentny'. Bez ustalonej etymologii, zob. przegląd literatury w LEW 53. Mało prawdopodobne jest zestawienie z nwn. *Prunk* m. 'przepych, okazałość' w ME I, 324 (EWD 1055 wiąże *Prunk* z czas. *prangen* 'lśnić, błyszczeć', niepewnego pochodzenia). ALEW 130 poprzestaje na stwierdzeniu, że *brangùs* jest 'regularną formacją typu τομός od *bringti* 'drożyć'. Nowa próba bierze za punkt wyjścia formę pwk. *brig-, która tkwi w prs. *bringsta* 'drożeje, zyskuje na wartości'. Formacja na -sta- odnawia tu prs. infigowane *bri-n-ga, które kiedyś współtworzyło paradygmat razem z prt. *brigo i inf. *brigti. Czym jest to *brig-? Hipoteza st. zanikowego do *breg- raczej nie wchodzi w grę, ponieważ taki pierwiastek nie jest reprezentowany w materiale litewskim. Nietrudno natomiast wyobrazić sobie metatezę *r* zmieniającą *brig- w *birg-*. Taką formę pierwiastkową zaświadcza czas. *birginti* 'oszczędnie wydzielać – paszę, żywność' (*Birgina gyvuliams šieną*), *birgėnti* 'oszczędnie zużywać' oraz *išsibirginti* 'przeżyć na granicy wyczerpania zapasu' (*Beturiam tik pūdą rugių, ale prė bulbių gal išsibirginsim* 'Mamy jeszcze tylko pud żyta, ale na kartoflach może jakoś

przebiedujemy'). Oszczędza się to, co jest trudno dostępne, czego jest mało, co jest drogie. Wydaje się, że styk znaczeniowy form *birg-* i *bring-/brang-* jest dość prawdopodobny. Dalszy wywód prowadzi do **girb-* jako formy SZ od *gerb-*, por. *gerbti* 'szanować, poważać, czcić'. Wymaga to założenia metatezy skrajnych spółgłosek pierwiastka, czyli **girb-* > *birg-*. — Drw. *brangenýbė* 'przedmiot drogocenny, klejnot; drożyzna' (neosuf. *-enybė*, zob. GJL II, § 384), *brangýbė* a. *brangỹbė* 'drożyzna; rzecz droga', SD¹ *brungybė* «cena; szacunek», *brángumas* DP 'poważność, ważność, waga; drogość, cena; zacność; szlachectwo', *brangumýnai* m.pl. 'kosztowności' (neosuf. *-umyn-*, zob. GJL II, § 332). Cps. *brángakmenis* 'drogocenny kamień' (por. *akmuõ*), *brangýmetis* 'drożyzna, okres drożyzny' (por. *mėtas*). Vb. denom. *brángsta*, *brángo*, *brángti* 'drożyć', *branginti* 'wysoko wyceniać, podawać wysoką cenę; cenić, szanować; oszczędzać' (⇒ *brungintojas* SD «szacownik»), *brangintis* 'cenić się, wynosić się, nie dawać się uprosić'. — SZ *bring-*: *bringti*, *bringsta*, *bringo* 'drożyć – o żywności, paszy', zwykle z prvb. *pa-* lub *su-* 'zdrożyć'.

brangvynas 2 p.a. 'wódka' — z dysymilacji *nd* > *ng* w formie **brandvynas*, oddającej zapożyczenie śrdn. *brant-wīn*. Por. *gonkvinė* < *gontvinė* 'gwóźdź do gontów'; *blengė* < *blendė* 'drażek, poprzeczka'. Mniej jest prawdopodobne, że zmianę wywołała adideacja do zwrotu lit. *brangūs vėnas* 'drogie wino', co przyjmują GL 34, LEW 54 i Kabašinskaitė 23n.

branksóti, *brańkso*, *branksójo* 1. 'wystawać ponad jakąś powierzchnię, sterczeć, np. o kamieniu' (*Akmuo ant dirvos brańkso*, t.y. *guli JU* 'Kamień sterczy na roli'), 2. przen. 'tkwić w miejscu, siedzieć bezczynnie' (*Brańkso per visądien* 'Siedzi, leży cały dzień, nic nie robi'). War. ze zmianą *ks* > *kš*: *branksóti*: *Arklys visai sukūdo, vieni kaulai brańkšo* 'Koń całkiem wychudł, same kości sterczą'. Analiza: *brank-so-*, stativum z suf. *-sā-* i SO *brank-* ⇐ *brink-*, por. *brinkti*, *-sta* 'pęcznieć, brzęknąć' (war. *brińkti*). Znacz. etym. 'być napęczniałym, spuchniętym'. Z takim samym suf.: *kumpsóti* 'wystawać, sterczeć', *pampsóti* 'leżeć wydętym od przejedzenia lub przeżarcia się', *pūpsóti* 'być wydętym, wypchanym (o kieszeni)', zob. GJL II, § 576. St. apofoniczny *o* ma paralele w *klaksóti* ⇐ *kleńka*; *kanksóti* ⇐ *keńkia*; *vampsóti* ⇐ *veńpa*.

brańktas 2 p.a. 1. 'orczyk, poziomo zawieszony drążek u wozu lub pługa, na końcach którego zaczepia się postronki dla zaprzężenia konia', 2. 'polano zawieszane na szyi owcom i świniom, żeby im utrudnić bieganie', 3. 'drewno ze sznurami do uwiązywania bydła za szyję', 4. 'drążek do zawieszenia sprawnego zwierzęcia', 5. stlit. 'bodziec, zaostrzony kij' (*duotas est man brangtas kūne* 'dan mi jest bodziec ciała mego, ist mir gegeben ein Pfahl ins Fleisch' (ALEW 130). War. *brańktis*, też *brańtas* (Urbutis 2009, 358), *breńtas* ZTŽ. Odpowiednik łot. *brankts* adi. 'ciasny, gładki, ściśle przylegający'. Niejasne. LEW 54 wskazywał nawiązania germańskie: goc. *anapraggan* 'bedrängen, dręczyć, gnębić', śrdn. *prangen* 'ściskać, krępować', *pranger* 'pręgierz' (podtrzymał to Kroonen 399; wywód z pie. **brong^h-e-*). ALEW 130 dodał do tego gr. βρόγχος 'tchawica; gardło', βρόγχια 'oskrzela; chrząstki tchawicy', βράγχος 'chrypka; pewna choroba świń', βράγχια 'skrzela ryb' i wysunął praformę ie. **brang^h-*. Z uwagi na sb. *brank-lỹs* 'kawałek twardego drewna używany do skręcania sznura, powroza' można analizować *brańk-tas* i włączyć oba wyrazy na st. o do rodziny czas. *brinkti* m.in. 'pęcznieć, twardnieć' (zob.). Zob. też *brākas* i *võrčikas*. 'orczyk'. — Drw. *branktēlis* 'kołeczek do zapinania odzieży; wieszak na ubranie'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *bronkt*, *brunkt* 'orczyk', war. *brńnkta*, *brńnta* (PZB 1, 218, 221), *brunta* b.z.a. 'część uprzęży' (Laučjute 42, Urbutis 2009, 358), pol. gw. *bronkt* 'drewno ze sznurami na końcach, do uwiązywania bydła za szyję' (z Litwy, SGP I, 120), też *bronkc* 'orczyk' ⇐ lit. *brańktis*.

brántas 1, 3 p.a. 1. bot. 'kanianka, Cuscuta, roślina pasożytnicza na koniczynie, lninie, konopiach' (syn. *márnaka*), 2. bot. 'powój, Convolvulus', 3. 'gangrena'. Pl.t. *brántai* 1.

‘wysypka na skórze’, 2. ‘kiła, syfilis’ (SD «franca, lues venerea»), 3. ‘pewna choroba drzew’. Wyraz ten uchodzi za zapożyczenie z nwn. gw. *Brant* m. ‘choroba roślin’ (GL 34n., LEW 54). Warto jednak zwrócić uwagę na to, że w części użyć forma *brant-* mogłaby być alternantem na st. o od pwk. *brent-*, zob. *bręsti*, *breńto* ‘butwieć, gnić’. — Drw. *brančius*: *brunčius* SD¹ «francowaty» (syn. *bruntus turjs*); *brántetas* 1. ‘ogarnięty kanią’, 2. ‘chory na kiłę, syfilityk’, *brantúotas* ts., *brantiėliai* m.pl. ‘wysypka’, *brantūčiai* m.pl. bot. ‘kanią’, cps. *brántrugis* bot. ‘sporysz, grzyb pasożytujący na kłosach żyta i wielu traw, *Claviceps purpurea*’ (por. *rugys*), *brántšašiai* m.pl. ‘trąd, lepra’ (por. *šāšas*).

brántūzė 1 p.a. gw. ‘gorzelnia’ — zapoż. z prus.-niem. *brant-hūs* n. (GL 35, Čepienė 114; brak w LEW), por. nwn. *Brandhaus* n. Człon °*hūs* niemieckiego złożenia został zastąpiony zakończeniem lit. -ūzė (podobnie w *cūktūzė*). Ze względu na akut por. zapoż. *dránka*, *gángos*. Zob. też *brangvynas*.

brarikai, -ų 2 p.a. m.pl. przest. ‘poły kamizelki’ (Ruhig). Niejasne.

brastà 4, 2 p.a. 1. ‘bród w rzece’ (m.in. SD), 2. ‘grząska, błotnista droga albo łąka’. Z obocznym tematem: stlit. *brastas* BRB ‘bród’. War. sonoryzowany: *brazda* LEX ‘bród’ (por. *grebėzdas*, *plazdėti* oraz -zg- w *drizgas*, *drūzgas*)⁸⁸. Analiza synchroniczna: *bras-tà*, drw. z suf. -tā- przy neopwk. na SP/SO *bras-* ← *bris-*, por. *bristi* ‘brnąć, brodzić’, *brastvā* ‘bród’. Paralele: *kramsėti* : *krimsti*; *plaskėti* : *pliskėti*; *tvaskėti* : *tviksėti*; *krañtas* : *krinù*. Analiza diachroniczna: *brast-a*, sb. postvb. od neoosnowy wyabstrahowanej z **brastyti* ‘brodzić’ < **bras-sty-*, frq. z pwk. na SO od *bris-* jak w *bristi*. Paralele: *lakstà* ← *lakstyti*; *lqstà* ← **lqstyti* < **lqš-sty-*; *mastà* ← *mastyti* < **mas-sty-*. — Neoosn. *brast-*: *brastingas* ‘o jeziorze: z wieloma brodami’, SD «brodzisty, brod mający; zbrodzony» (syn. *perbredamas*); *brastvā* ‘bród’, por. *širtva* ← *širtas*, *būrtvos* ← *būrtai* (inaczej ŽD 378: *brastà* miałoby pochodzić z uproszczenia *brastvā* jak w *liėkarsta* < *liėkarstva*; LD § 254: v-mobile). NB. Lit. przest. *brasla* b.z.a. ‘bród’ (Miežinis) jest letonizmem ← łot. gw. *brasla* (liter. *brasls*), zob. Urbutis 2009, 276. Drw. na -l- od neopwk. *bras-*. — Neoosn. *brastv-*: *brastvālis* ‘błotnista droga przez las’ (por. sufiks w *duburkālis*, *kurpālis*, GJL II, § 182), n.rz. *Īlgbraštvis*. — N.rz. *Brastà* 9x (war. *Brazdà* 1x), *Brastėlė* 4x, *Brāstlaukelis*; *Brastvā* 5x. N.m. *Brastà* 3x, *Pabrasčiaĩ*, *Užbrasčiai*, *Užubrastis*, cps. *Īlgbraštė*, *Šventybrastis*, *Vilkabrastis*, *Žyđabrastis*. Nazwa bagna *Gilbrastis* (dosł. ‘Głęboki Bród’, por. *gilūs* I), ⇒ n.rz. *Pagilbrastis*. — AON wymienia staropruskie nazwy brodów: *Balkombrastum* ob. *Galkobrastum*, *Gintebrast*, -*brost*, -*brust*, *Cucenbrast*, *Chucunbrasth*, *Singurbrašt* (por. *singuris* EV ‘szczygieł, Stegelicz [Stieglitz]’), *Stabobrašt*, *Stababras* (dosł. ‘Kamienny Bród’, por. lit. *stābas*), *Wolbrost*.

braškėti, *brāška*, *braškėjo* 1. ‘wydawać odgłos na skutek pęknięcia, łamania się, rozrywania się, trzeszczeć, chrzęścić’, SD *braška* «trzeszczy», *brašku* «trzaskam czym» (syn. *pliaukšiu*), 2. ‘chwycić – o silnym mrozie’ (*Dieną teška, naktį brāška*, t.y. *šąla* JU ‘W dzień kapie, w nocy chwyci mróz’), 3. przen. ‘męczyć się, cierpieć’; *įbraškėti* ‘wjechać z łoskotem’. Obok tego war. *brakš-*: *brakšėti*, *brākši*, *brakšėjo* ‘trzeszczeć, skrzypieć, chrzęścić’. Czasowniki z suf. -ė-, utworzone od wykrz. *brākš*, *brākšt* o pękaniu, łamaniu się’ (wtórne formy: *braški-braški*, *brāšku-brāšku*). Por. *šmižėti* ← *šmiži-šmiži*. ALEW 130n. nieprzekonująco łączy *brašk-/brakš-* z pie. **b^hreg-* ‘łamać’ jak w łac. *frangō* i goc. *brikan*. Zob. też *barškėti*. — Drw. *brāškinti* ‘powodować trzask’, przen. ‘z trudem wieźć; przeklinać; besztuć kogo’. Nomina: *braškėjimas* SD «trzeszczenie» (por. *barškėjimas šarvų* SD «chrzest [oręża]»), *brāškės* f.pl. ‘truskawki, *Fragaria*’ (por. *sprāgės* ← *spragėti*), *braškesys* ‘trzask, chrzest’ (por. *barškesys* ‘szczęk, turkot’), *braškūčiai* m.pl. ‘kruche ciastka smażone,

⁸⁸ Tu też n.rz. *Brazdà* (Papilė, rej. Akmėnė), ponieważ jest to odosobniony wariant do *Brastà* 9x. U Vanagasa 70 figuruje wątpliwy wywód od czas. *brazdėti* ‘szurać, chropotać; turkotać’.

faworki'. — War. *brakš-C: brakš-: brakšnóti* 'o kroplach deszczu: uderzać w szyby', *brākštelēti* 'zatrzeszczyć', *brākštelti* 'nagle umrzeć', *brākšterti* (*Brakšt brakšt brākšteri, bet nelūžta* '«Brakš brakš» trzeszczy, ale się nie łamie'). Nomen: *brākšmas* 'trzask'.

braũkti, *braukiũ*, *braukiaũ* 1. '(z)garnąć, (z)mieść, trzeć, pocierać (palcem), wycierać, kreślić, wykreślać', 2. 'trzepać len, paździerz; dziergać, przeciągać len po dziergaczce', 3. 'zgarniać całą garścią (jagody, borówki, porzeczki)', 4. *prākaitā braũkti* 'pracować w pocie czoła' (dosł. 'ocierać pot'), 5. przen. 'jechać szybko, mknąć, pędzić, lecieć', SD¹ *braukiu* «mknę»; *skubiai braukiu* SD «bieżę wskok, lecę, pędzę» (syn. *skubinomis braukiu, tekinomis eimi, šokinomis teku*). Cps. *įbraũkti* 'nakreślić; zapalić zapałkę; coś wsunąć; wjechać', *išbraũkti* 'przekreślić, skreślić', *nubraũkti* 'zamieść, wytrzeć; odziergać len', *pabraũkti* 'przeciągnąć (ręką po włosach), przetrzeć (szmatką), podkreślić (ołówkiem)', refl. *nusibraũkti* 'zdrzeć sobie skórę, zdrasnąć', *pasibraũkti* 'naostrzyć sobie (kosę)'. Odpowiednik łot. *braukt, brāucu* 'trzeć, pocierać', przen. 'jechać, wieźć się'. Brak refleksu SE *br̥auk- < pie. *b^hreuk- skłania do przypuszczenia, że chodzi tu o czasownik quasiprimary, którego paradygmat opiera się na *braukiũ* jako praesens z pochodzenia iteratywnym, kiedyś należącym do inf. *braukýti*. — SO *brauk-: braukýti, -aũ, -iaũ* 'pociągać, pocierać czym, kreślić, ścierać, przecierać; masować ciało' (*braukau* SD «kreszę, kreślę»), *nubraukýti* 'zgarnąć, zmieść; poskreślać'. Neoosn. *brauky-: imbraukymas* SD «dyłowanie» ['ogrodzenie, parkan z dylów, tj. z grubych desek lub pali', SPXVI] (por. *vaĩkymas* ← *vaikýti*). — Pie. *b^hreuk-/b^hruk- 'pocierać' (LIV² 97: tylko bsl.). Por. ros. *brykáť* 'wierząć (o koniu), brykać' ← WSZ *brūk-ā-. Co do struktury pierwiastka por. bliskoznaczne *b^hreuk- 'skrobać, zdzierać' (LIV² 97), SO psł. *brus-: słń. *obrúsi* 'obtoczyć dokoła', sch. *brúsi* 'drapać, strugać, ścierać, ostrzyć, szlifować', rcs. *obrusiti* 'otrzeć', ros. gw. *obrusítb* 'oberwać, oskubać', ukr. *brusýty* 'ostrzyć kamieniem', czes. *brousit* 'ocierać, wygładzać', pol. *brusić* 'ostrzyć kosę osetką, szlifować', gw. 'mleć na żarnach' (pie. *b^hrouk-éje-). — Postverbalia: *braukà* 'żelazne okucie płozy': *braũkis* 'pociągnięcie, np. szmatą po stole', *kirčio braukis* SD «cios», *brauktivai* m.pl. 'cierlica do lnu', *brauktivė* 'trzepaczka do wybijania kostry ze lnu', SD «kopystka» ['łopatka, którą się miesza w naczyniu'], *brauklỹs* 'drewniany rygiel u drzwi' (nazw. *Brauklỹs*), *imbraukas* SD «dyl», *nũobraukos* f.pl. 'zdzioraki, odpadki włókniste konopi przy miedleniu lub czesaniu, używane na powrozy' (Šlapelis 256), *užũbraukas* 'boczna deska w wozie do gnoju, gnojnic'. Cps. *rasabraukỹs* (zob. *rasà*), *šalibraukas* 'gnojnic' (por. *šalis*). — W związku z wykrz. *bráuks(t), braũks(t)* (o nagle, szybko następującej czynności) stoją formy *brauksėti* 'zamiatać, myć (okna)', *braukslė* 'zasuwa do zamykania okien; miedlica', *braũksmas* 'jechanie wozem' (*Vienu brauksmũ važiuosime visi* 'Jednym jechanie pojedziemy wszyscy'). — SZ *bruk-: brũkti* (zob.). — WSZ *brūk-: brũkis* (zob. *brũkti*).

braũžti, *braužiũ*, *braužiaũ* gw. 'trzeć, wycierać; drzeć, zdzierać' — na mocy neoapofonii *uo* ⇒ *au* spokrewnione z *brũožti* m.in. 'drzeć, drapać'. Paralela: *stuobrỹs* ⇒ *staubrỹs*. — SZ *brũž-: brũžinti* 'trzeć, wycierać'. — Cps. *kiřmbrauža, kiřmbrauža* 'mól drzewny, kornik' jest wariantem do *kiřmgrauža, kiřmgrauža* (por. *kirmis* i *gráužti*).

brāvoras 3 p.a. 1. stlit. 'browar', 2. gw. 'gorzelnia' — zapoż. ze stbłr. *brovarb* (*provarb*), por. błr. *bróvar, -a* 'gorzelnia' (← pol. browar, to ze zmiany pol. XVI w. browarz 'człowiek warzący piwo, piwowar' ← śrwn. *brūwer*, por. Bańkowski I, 79, LEW 55). POLŽ 241: wprost z pol. War. *brāvoris, brāvaras*. — Są liczne nazwy terenowe o osnowach *Bravor-* i *Bravar-*, zob. LVŽ I 552n. — Z hiatem po zaniku -v-: gw. *brāoras* lub *brāoris* 'gorzelnia' (por. *Tavōšius* 'Teodor' > *Taōšius*, LD § 222). Osobno zob. *prāvoras* i *brũžė*.

brāzdas 4 p.a. 'mięsz, miazga drzewa, tkanka twórcza, leżąca między łykiem a drewnem' (SD¹ «miazga»). Pl.t. *brazdai* 'sok drzew; tarte owoce'. Z innym tematem: *brazda*

1. 'miazga drzewa', 2. '(gęsty) sok uzyskany z nacięcia pnia drzewa', 3. 'czas na wiosnę, kiedy drzewa obficie wydzielają soki' (*Medžius nereikia į brāzdą kirsti* 'Nie należy wycinać drzew w porze wydzielania soków'). Są też warianty bez segmentu -d-: *brāzas* i *brazà* 4 p.a. Niejasne. Związek z dźwiękonaśladowczym czas. *brazdėti* (zob.) wydaje się mało prawdopodobny z uwagi na brak punktów stycznych między znaczeniami 'miazga drzewa, sok z drzewa' i 'szurać, chrobotać'. LEW 55 rozważał pokrewieństwo *brāzdas* z pewnymi czasownikami germańskimi: stisl. *bresta*, stang. *berstan*, stwn. *brastōn* 'pękać, łamać się' (podtrzymał to ALEW 132). Hilmarsson, *Balt* 20:1, 1984, 40-45 próbował powiązać *brāzdas* na gruncie apofonii z nazwami 'wrzосу, Calluna': *birzdis*, *brizdis* (które pozostają etymologicznie ciemne). Doprowadziło go to do rekonstrukcji pwk. pie. *b^hrsd^h- i do zbliżenia z het. *paršdu-* 'młody pęd, latorośl' (raczej 'liść', zob. Kloekhorst 645n.). Rzekoma różnica apofoniczna *ra* : *ir/ri* nie została jednak przekonująco uzasadniona przez autora. — Zapożyczenie litewskie w błr. gw. *brazdý* 'starte ziemniaki, z których smaży się placki' (PzB 1, 211). — Drw. *brazdūs* 'zawierający dużo soku, soczysty'. Vb. denom. *brazdáuoti* 'spuszczać sok z drzew, *brazduoti* 'nacinąć korę drzew dla spuszczenia soku; zdejmować miąższ, korę, obdzierać (brzozę, olchę), trzeć (ziemniaki na tarce); obgryzać młode drzewka (o zającach)'. —

brazdėti, *brāzda*, *brazdėjo* 1. 'szurać, chrobotać (o myszy)', 2. 'turkotać (o wozie); trzaskać drzwiami', 3. 'mówić', 4. 'być w ciąży' (*Bobos šneka, kad ji brāzda*), *subrazdėti* 'załomotać, zatrzęszyć' — czasownik na -ė- od wykrzyknika w rodzaju *brazdī*, *brazdý*, *brazdū*, *brazdū* na oznaczenie odgłosu szurania, chrobotania itp. Por. *braškėti*, *bruzgėti* i *terškėti*. — Z innymi sufiksami: *brazdėnti* a. *brāzdinti* 'szurać, chrobotać; turkotać; mówić bez potrzeby, trajkotać'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *braždžėc* 'chrobotać, grochotać, klekotać' (PzB 1, 210), pol. gw. *breždzieć*, *bżeżdzieć*, z metatezą *r*: *berždzieć* 'wydawać głuchy dźwięk przy uderzeniu (o pękniętym naczyniu, pękniętym jajku)' (Zdancewicz 336n., Laučjute 75). — Drw. *brazdesys* 'chrobot, szuranie', cps. *storabrāzdis* 'ktoś głośno mówiący; ktoś gruboskórny' (por. *stóras*). — WSO *brozd-* < *brāzd-: *brozdáuoti* 'stukać', *brozdėti*, *brózdā*, -ėjo 'stukać, trzaskać, turkotać' (łot. *brāzdēt*, -u, -ēju 'hałasować, szumieć, huczeć, trzaskać'), *brózdinti* 'robić hałas, trzaskać czym, pędzić z hukiem; ocierać o co, kaleczyć', *išbrózdinti* 'wywlec, wytaszczyć coś ciężkiego', *pabrózdinti* 'zastukać do drzwi'. Por. *brošk-* ob. *brašk-* s.v. *braškėti*.

brėdyti, *brėdiju*, *brėdijau* stlit., gw. 'zwodzić, wprowadzać w błąd, oszukiwać; drażnić, wyśmiewać; sprośnie się wyrażać' (war. *briedyti* LEX 'täuschen') — zapoż. ze stbłr. *brėditi*, *brediti* 'bredzić, kłamać', por. błr. gw. *brėdzic* 'kłamać; oczerniać' (ĖSBM 1, 394), ros. *brėdit* 'bredzić, majaczyć, nieprzytomnie mówić', pol. *bredzić* 'o chorym: majaczyć; mówić głupstwa, niedorzeczności, brednie, bzdury'. Por. ALEW 132. Zob. też *brednis*.

brednis BRB f. 'gadanina, paplanina, Geschwätz, leeres Gerede' (ALEW 132) — zapoż. ze stbłr. *brėdnja* 'brednie, głupstwa' (≡ pol. *brednia*, ĖSBM 1, 394), por. błr. *brėdnjá* 'bredzenie, kłamstwo'. Zob. też *brėdyti*.

bredžióti, *bredžioju*, *bredžiojau* gw. 'brodzić; chodzić po kałużach – o dzieciach' (*Visus upelius išbredžiojo* 'Wybrodził wszystkie kałuże'), SD *bredžioju* «brodząc po wodzie» — iterativum na -io-, ze SE *bred-* pochodzącym z wyrównania do prymarnego *bredū* 'brnę' (zob. *bristi*). Paralele: *bedžióti* ≡ *bėsti*; *sekióti* ≡ *sėkti*; *vedžióti* ≡ *vėsti*. Starsza jest tu formacja ze SO: *bradžióti*, drw. od *bradžiaũ* (zob. *bradyti*). — Caus. *brėdinti* 'przeprowadzać kogo w bród przez rzekę' (*Aš bredu ir kitą brādinu per upį* 'Ja brnę w wodzie i drugiego przeprowadzam przez rzekę') – nieapofoniczny wariant do *bradinti*, zob. *bradyti*. — Nomina ze SE *bred-*: *brėdas* 'kałuża', *brėdėnė* 'uciążliwa wędrówka po rozmięklej drodze', *brėdmà* a. *brėdmù* adv. 'w bród, brodząc', *brėdūnėlis* 'pastuszek po

blócie brodzący' (z dajny), *breduvā* 'grzęzawisko, topiel', *perbredamas* SD «zbrodzony, brod mający, brodzisty» (syn. *brastingas*).

brega stlit. hapaks 'brzeg (morza)', por. *Kaip ir Bregos* [glosa: *marių kraštai*] *padrebēs* BRB 'Das auch die Anfurt erbeben werden' (ALEW 132) — zapoż. z pol. *brzeg* (SLA 46, LEW 55). Rodzaj żeński pożyczki nie został wyjaśniony. Zob. też *bēragas*.

breikšti, *breiškiū*, *breiškiaū* gw. 'zrywać owoce wraz z gałązkami i liśćmi' — wygląda jak derywat na SP/SE *breikš-* od wykrz. *brikš*, *brikšt* o pocieraniu, szuraniu, rwaniu, kreśleniu. W tym samym znaczeniu ukazuje się *briaūkšti* ⇐ wykrz. *briaukš*, *briaukšt* (war. *briukšt*).

brėkis, -io 2 p.a. gw. 'szyszka' (*Žiemą voverys minta eglių ir pušų brėkiais* 'Zimą wiewiórki żywią się szyszkami świerków i sosen'). War. f. *brėkė*. Bez etymologii.

brėkšti, *brėkšta*, *brėško* gw. 1. 'świtać, dzień', 2. 'zmierzchać', *prabrėkšti* 'rozednieć', *subrėkšti* 'zmierzchać'. Drw. nominalne: *apýbrėkšmis* (zob.), *brėkšma* 'brzask, świt; zmierzch', *brėkštā* lub *brėkšta* 'czas przed świtaniem, przedświt', *núobrėškos* (zm. *nūbrėškos*) f.pl. 'zmrok, zmierzch', *prabrėkštant*, DP *pratebrėkštant* adv. 'o świtanie' (skostniała forma datiwu sg. od participium prs. act. do *prabrėkšti*), *prābrėškis* 'brzask', *sāmbrėškis* 'zmrok'. Allomorfy *brėkš-C/brėšk-V* dadzą się wytłumaczyć reanalizą formy praesentis *brėkšta* jako *brėkš-ta*, czyli jako prs. na -ta- (por. *aūšta* 'świta' wobec prt. *aūšo*, inf. *aūšti*). Z historycznego punktu widzenia chodzi tu o neopierwiastek, który zajął miejsce odziedziczonego pwk. *brēž- < pie. *b^hreh₁g- 'świecić, jaśnieć blaskiem', por. wed. *bhrājate* 'błyszczący, lśni' (aor. *ábhrāt*), aw. *brāzaiti* 'lśni', < *b^hreh₁g-e- (LIV² 92, ALEW 133). Zastępstwo *brēž- przez *brėkš-* nastąpiło przy pośrednictwie urobionej od *brēž- formy praesens na -sta-: *brēž-sta 'świta, dzień' (prt. *brēžo, inf. *brēžti). Dalszy rozwój fonetyczny tej formy polegał na asymilacji: *brēsta i insercji k: *brēsta > *brėkšta*. Zmiany te doprowadziły do zatarcia granicy morfologicznej i do zerwania więzi z pwk. *brēž- (prt., inf.). To pociągnęło za sobą resegmentację *brėkš-ta* i dotworzenie nowych form dla infinitiwu (*brėkš-ti*) i dla praeteritum (*brėšk-o*). Oparciem dla tej innowacji były takie paradygmaty, jak *trókšti*, *blykšti* i *rykšti*. Por. też inf. *balkšti* ⇐ prs. *balkšta* (to ze zmiany *balkšta* < *bałsta*). — Wywodzenie prs. *brėkšta* wprost z praformy ie. *b^hrh₁g-ské- (LIV² 92, Kroonen 78) lub z bsł. *brežž-sk- (Derksen 2008, 61; 2015, 99) wydaje się nieporozumieniem, tym bardziej że pie. typ praesentis o suf. *-ské/o- nie pozostawił w językach bałto-słowiańskich żadnych śladów. Wątpliwa jest też rekonstrukcja *brėška- jako osnowy pbsł. w BSW 37.

brėmas (p.a. nieoznaczony) przest. 'obrać, szlak, obszycie, bramowanie, np. u czapki' — zapoż. z prus.-niem. *brēm* 'rondo kapelusza' (GL 35; pominięte w LEW). Zob. też *bramka*.

breņgzi, *breņgia* (war. *brėžgia*), *breņžgė* gw. 'warczeć, huczeć; stukać, tłuc się, wszczynać hałas'. Onomatopeiczny pwk. *brenzg-*. Por. infigowany temat prs. *brinzg-* s.v. *brīgzi* oraz *brend-* s.v. *brėsti* II. Por. bliskoznaczne *bruņgzi*. Próbowano ustanowić pokrewieństwo z psł. *bręzg-, ukazującym się w refleksie ros. *brjázgatb* 'brzęczeć, brzdąkać, stukać; dzwonić, terkotać; paplać trzy po trzy; wymyślać, łajać' (⇒ *brjázgi* m.pl. 'iskry, bryzgi, odpryski; plotki, kalumnie; niesnaski, kłótnie'), *zabrjázgatb* 'zacząć dzwonić, brzęczeć'. Zob. Būga, RR I, 435, BSW 37, REW I, 131n., LEW 56, Anikin 4, 315n. — SO *branzg-: *brązgėti*, *brązga*, -ėjo 'trzeszczeć, chrzęścić (np. o ziarnie rozcieranym na żarnach), pasibrązginti 'zastukać do drzwi'. — SZ *brinzg-*: *brīngzterėti* 'brzęknąć, zadzwonić'.

brėnyti, *brėniju*, *brėnijau* gw., zwykle z prvb. *nu-* 'zranić, skaleczyć' (war. *brėninti*). WSE *brėn-*: *brėnyti*, z prvb. *nu-* 'zadrapać, skaleczyć'. Z innym sufiksem: *brėnioti*, -ju, -jau 'psuć, deptać, tratować (o koniach), ryc (o świniaach)'. Bez etymologii. — WSZ *bryn-* ⇐

*brin-: *brýnas* ‘biedny, bez pieniędzy, bez pracy’ (*Nudegęs paliko brýnas, kur ans bedings?* ‘Po pożarze został biedakiem, gdzie on się podzieje?’). *Ana yra visiškai brýna, netur užsiėmimo* ‘Ona jest bez pieniędzy, nie ma zajęcia’. — Neoapofonia SZ *brin-/bryn- ⇒ SP/SO *brain-*: *bráinioti* ‘deptać, tratować’, *nubráinioti* ‘zdeptać trawę (o gęsiach); zerwać dach (o wietrze)’. Por. *gáinioti* ⇐ *giñti*; *páinioti* ⇐ *pinti*.

bręsti I, *bręstu* (*brend-stu), *bréndau* ‘nabrzmiwać, nabierać soków, dojrzewać – o roślinach, owocach, ludziach’, *subręsti* ‘dojrzeć, dorosnąć’. Drw. *bréndėti*, -ju, -jau ‘dojrzewać’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *briēst*, prs. *briēstu* a. *briēžu*, prt. *briēdu* ‘nabrzmiwać, pęcznieć, grubieć’ (lit. przest. *briesti* ts. u Miežinisa jest letonizmem, zob. Urbūtis 2009, 276) oraz str. ENCH *pobrendints* ‘obciążony (grzechem), beschwert’, *sen brendekermnen* ‘ciężarna, schwanger’ < *sen brenden kermnen, dosł. ‘z ciężkim brzuchem’. Do pie. *b^hrend- ‘wzbierać, tryskać’ (LIV² 95), por. SZ stir. *do:e-prinn* ‘wytryska, kipi’. Akut lit. musi być wtórny. — SO *brand-*: *brandinti* (zob., tam też nomina z *brand-*). — SZ *brind-*: *brįsti* (zob.). — Drw. *augilā nebrenđila* ‘człowiek rosły, lecz umysłowo niedorozwinięty’, *subrēndēlis*, -ė ‘człowiek dojrzwały, dorosły’ (por. *suāugēlis*). Por. łot. *briēdēt*, -ēju caus. ‘powodować dojrzewanie, wzrost’, *briēdināt* ts., nomina *briēda* ‘brzęknięcie, wzrost, dojrzewanie’, *briēdīgs* ‘szybko rosnący, dorodny, wydajny, obfity’.

bręsti II, *brėndžia*, *brėndė* gw. ‘zgrzytać, skrzeczeć – o głosie derkacza’. Pwk. *brend-* onomatopeiczny, por. *brenzg-* (s.v. *breñgzi*), *brumzd-* (s.v. *bruñzti*). Głos derkacza oddają wykrz. *brėsk*, *brėst* (*Brėslė brendžia brėsk brėsk brėsk*) oraz *briz*, *brįž* (⇒ *bryzgėlė* ‘derkacz’). Nie wiadomo, jak wyjaśnić homofonię z leksemem *brend-* w formie *bręsti* I ‘nabrzmiwać, dojrzewać’. — Neopwk. *bręs-*: *brėslė* ‘derkacz, Crex crex’, war. *brėzlė* (por. *kramslė* > *kramzlė*), *brėšliukas* ‘pisklę derkacza’ oraz *brėsnė* ‘derkacz’, war. *brėznė* (por. *skriaūsnas* > *skriaūznas*). Inne war. *brieslįs*, *briezlys*, *briežlė* (pochodzenie dyftongu *ie* niejasne, zob. LEW 57).

bręsti, *bręsta*, *breñto* gw. ‘nasiąkać wilgocią, butwieć (o drewnie, zbożu), murszeć, gnić (o kartoflach)’, por. *Utarai subreñto ir dugnas iškrito* ‘Wątory zgniły i dno [naczynia] wypadło’. Bez alternantów apofonicznych (por. może *brant-* s.v. *brántas*). Bez etymologii.

brėžti, *brėžiu*, *brėžiau* 1. ‘drapać, drapać pazurami’, 2. ‘kreślić linię w ziemi’, 3. ‘pocierać siarkę zapalką’, *pabrėžti* ‘podkreślić, np. ołówkiem’, przen. ‘uwydatnić, położyć nacisk na co, zaakcentować’. Refl. *atsibrėžti* ‘oddzielić się, odgraniczyć się’, *susibrėžti* przest. ‘zranić się, skaleczyć się’. Brak odpowiedników ie. Transponat *b^hreh₁ǵ^h-. IEW 167 umieścił *brėžti* s.v. pie. *b^hrej₁-ǵ-, zapewne na skutek mylnej oceny dyftongu w innowacyjnej formie iter. *braižyti* (zob.). ALEW 133 utrzymuje, że pierwiastek czasownika *brėžti* powraca w formie ‘morfologicznie rozszerzonej’ w *brezgėti* ‘chrobotać’, nie mówi jednakże, w jaki sposób pogodzić *brėž-* z *brezg-*. NB. Wymieniona w LEW 56 dyftongiczna ‘forma oboczna’ *brėžti* nie figuruje w LKŽ. — Drw. *brėžčioti* ‘drapać, skrobać’, *brėžėti*, -i, -ėjo ‘o kocie: drapać pazurami; o myszy: chrobotać’, *brėžyti* iter. ‘drapać, rysować’, *brėžtelėti* ‘drasnąć; zapalić zapalkę’. Nomina: *brėžinys* ‘rysunek techniczny’, *brėžis* ‘draśnięcie, rysa, szrama, blizna; wykres’ (z metatonią, por. *ėdis*, *gėris*, *rėžis*), *brėžtas* ‘rylec stolarza’, *brėžtukas* ‘zapalka; rylec’, *brėžtūvas* ‘cyrkiel’, *brėžukas* a. *brėžukė* ‘zapalka’, *pābrėža* 1. ‘kłamca’, 2. nazwa pewnej rośliny leczniczej (nazw. *Pābrėža*). — SO *bruož-* < *brōž- (*b^hroh₁ǵ^h-): *bruožti* (zob.). — Młodszy SO *brāž- ⇐ *brėž-: *brōžti* (zob.). — SZ *bryž-* ⇐ *brėž-*: *brįžis* a. *bryžys* ‘zakreślona linia’ (syn. *rėžis*), drw. *bryžiūta lentà* ‘deska, na której coś rznięto, porysowana’. Paralele: *plėsti* ⇒ *plyšti* i *rėžti* ⇒ *ryžti*. — Neoapofonię ilościową *bryž-* (SP) ⇒ *briž-* (SZ) zaświadcza *brižterėti* ‘potrzeć, drasnąć zapalką, szurnąć nogą’ i *brižės* f.pl. ‘lekka brona’ (*Su brižėms rugieną brižioja*). Por. *dýgti* ⇒ *digterėti*. — Neoapofonia *bryž-* ⇒ SP/SO *braiž-*: *braižyti* (zob.).

briaunà 4 p.a. 1. 'kant, wąska, ostra krawędź przedmiotu; gzyms pieca', 2. 'tępa strona noża' (SD *briauna peilio* «tylec noża», war. m. *briaunas* CGL 'Meßer=Rücke'), 3. 'grań, kalenica', 4. 'piętka chleba'. W apofonii do SE *briau(n)-* stoi SZ *bru(n)-*, por. *brùnès* f.pl. 'grzbiet noża a. kosy', też sg. (*Dalgio brùnè stora* «Brunè» kosy jest gruba'), war. *brunìs* f. (*Buvo gers dalgis, o daba brunìs įtrūko* 'Była dobra kosa, a teraz «brunis» pękła'). Niejasne. NIL 44, przyp. 7 wywodzi od czas. *briáutis* 'wciskać się'. Z kolei LEW 57 łączy z *bruvìs* 'brew', powołując się na fakt, że gw. *brùnès* oznacza zarówno 'tępą stronę noża', jak i 'brwi' (zob.). Orel 60 zbliża *briaunà* do stisl. *brún* 'ostrze' i stir. *brú* 'skraj, brzeg'. Zob. też ALEW 133n. — Drw. *briaunaĩnis* 'wielościان' (neol.), *briaunótas* 'graniasty', cps. *daugiabriaũnis* 'o wielu krawędziach' (por. *daũg*).

briáutis, *briáunuosi* (war. *briáujuosi*), *bróviausi* gw. 'wciskać się, wdzierać się, leżać przemocą', *įsibriáuti* 'wedrzyć się (do środka), wleźć, wcisnąć się, wtarabanić się', *išsibriáuti* 'wyleźć z trudem (np. z tłumu)', *prasibriáuti* 'przecisnąć się (przez tłum)', *prisibriáuti* 'stłoczyć się w jednym miejscu; dopchać się, docisnąć się (do czego)', *pribriáuti* 'przyprzeć (do ściany), przycisnąć'. Częstszym wariantem jest *bráutis* ts., z r niepalatalnym, uogólnionym pewnie z prs. *bráujuosi*, gdzie doszło do dysymilatywnego zaniku *i* przed suf. *-ja-*, por. *gáuju* s.v. *gáuti* (tam też dalsze paralele). Lit. *briáu-C* jest refleksem pie. **b^hreuH-* 'wyłamywać, wywahać' (LIV² 96), por. stisl. *brjóta* 'łamać', śrwn. *briezen* 'pęcznieć, pękać – o pąkach' (Stang 1972, 16, Orel 56). — SZ **bruH*, por. 1° *brū-C*: gw. *brúdyti* 'wysyłać spieszenie do roboty, ponaglać kogo' – caus. na *-dy-* od **brūti* (por. *púdyti* ← *púti*) albo też caus. na *-y-* do prs. **brūda* 'pcha się, spieszy się', inf. **brūti* (por. *súdyti* ← **sūda*, **sūti*). 2° **bruv-V*, wzdłużone w *brūv-V*: *brūvéti*, *brūviù*, 3 os. *brūvi* a. *bruvėja* 'harować, ciężko pracować, męczyć się' (por. durativa typu *būvéti* : *būvo*; *pūvéti* : *pūvo*); war. metatetyczny: *burvéti* 'harować'. 3° Z prs. infigowanym **brunū* < **b^hru-n-H-é* może być związany czas. *brūnyti*, *-ija*, *-ijo* 'o chomacie) ocierać kark koński' (por. *dūna*, *-ėti*, *trūna*, *-ėti*), jak też rzecz. *brùnès* (zob.). — SO *brau-*: łot. *braūnāt*, *-āju* 'skrobać, drapać', refl. 'drapać się; zrzucać skórę' (iter. do zanikłego **braūt*), *braūna* 'strup, łuska ryby, skóra zrzucana przez węża'. Por. jeszcze SO w psł. **brujō*, **brujiti* 1. 'brzęczeć, szemrać', 2. 'płynąć, ciec': ros. gw. *bruítb* 'szybko płynąć', *bruítb* 'płynąć zakolami, wic się (o rzece)', błr. *brúicb* 'oddawać mocz, sikać; moczyć się podczas snu' (Anikin 4, 263), jak też nomen psł. **brūja* < **bráu-jā* ← pie. **b^hrouH-ieh₂-* (transponat): sch. gw. *brūja* m.in. 'zgiełk, wrzawa', ukr. gw. *brúja* 'bystry prąd w rzece; gwałtowny prąd powietrza, przeciąg', ros. gw. *brúja* 'drobne fale powstałe na skutek bystrego prądu lub ruchu statku'.

bricyti, *briciju*, *bricijau* gw. 'toczyć, przetaczać kamienie', *įbricinti* 'z trudem wnieść, wtaszczyć' — formacje na *-y-*, *-in-* od wykrz. *bric* o upadnięciu, przewróceniu się (*Bric ir guli*), war. *brýc* o zwaleniu się (*Brýc ir pargriuvo*). — Postverbalia: *bricis* 'wielki kamień' (*Bricius bricyti visa dieną nubodo*), może też *bricas* 'leń, nicpoń'. — Z uwagi na nierezadką wymienną samogłosek *i* i *u* trzeba tu dodać: *brūcyti* (*-i-*) 'nieść coś ciężkiego, taszczyć', *brūcinti* 'poruszać, potrzasać, chwiać czym, trzeć' (wykrz. **bruc* nie zaświadczony).

bričinti, *bričinu*, *bričinau* 1. 'robić co z odgłosem (np. piłować), z hałasem (np. zamykać)' (war. *bričyti*), 2. '(zboże) zwozić z trudem, w pośpiechu', 3. 'ciężko pracować, harować', *pabričinti* 'porzępolić na skrzypcach'; *bričyti* 'nie dawać spokoju, suszyć głowę; zamęczać (konia)' — formacje na *-in-*, *-y-* od wykrz. **brič*. Por. *bricinti* ob. *bricyti* ← *bric*. — Z obocznym wokalizmem: *brūčinti* 'nie dawać spokoju', *įsibrūčinti* 'wcisnąć się do środka', *brūčyti* 1. 'zmuszać do dużego wysiłku, zamęczać', intr. 'ciężko pracować', 2. 'z trudem nieść, taszczyć', refl. *prasibrūčyti* 'przecisnąć się w tłoku' (wykrz. **bruč* nie zaświadczony).

bričkà 2 p.a., gen.sg. *bričkos* gw. 1. 'lekki wóz, np. do wyjazdów w gości' — zapoż. z

pol. *bryczka*, błr. *brýčka* (por. POLŽ 241). Dalszy wywód sporny, zob. Brückner 43 (uwzględnia nwn. *Pritsche* f. 'prycza, nary'), Bańkowski I, 82 (ma to być zdrob. od *bryka*).

brýdis, -*džio* 2 p.a. gw. 'chwila, moment' (*Dar brýdis truks, kol aš ateisiu* 'Jeszcze chwilę potrwa, nim ja przyjdę') — zapoż. z łot. *bridis* 'Weile, kurze Zeit', por. Bērtulis, *Kalbotyra* XIV, 1966, 45-50, Urbutis 2009, 293n.

bridyti, *bridiju*, *bridjau* wsch.-lit. 'brzydzić, budzić w kim wstręt, niechęć do czego', *ažbridyti* a. *sabridyti* ZTŽ 'obrzydnąć, sprzykrzyć się, znudzić się', też 'zdenerwować się' — zapoż. ze stbłr. *briditi*, por. błr. *brýdzicь*, *brýdžu*, 3 sg. *brýdzicь*. Z innym sufiksem: *bridinti*, -inu, -inau (*Nebridink manęs prie stalo, reikia valgyt* 'Nie obrzydzaj mi przy stole, trzeba jeść'). — Refl. *bridytis* 'brzydzić się, czuć wstręt, odrazę' ⇐ błr. *brýdzicca*, *brýdžusja*, 3 sg. *brýdzicca*, np. *Daug suvalgiau, ir man pasbridino* 'Dużo zjadłem i zrobiło mi się niedobrze'. *Radęs bliūde musę, susibridino* 'Znalazłszy muchę w potrawie, poczuł obrzydzenie'. Zob. też *bridkūs*.

bridkūs, -i 4 p.a., *bridkas*, -à 4 p.a. (pisane też *britkūs*, *britkas*) wsch.-lit. 1. 'nieładny, brzydki' (*Anà jaunà ir nebritkì* ZTŽ 'Ona [jest] młoda i niebrzydka'), 2. 'budzący obrzydzenie, odrażający, wstrętny; sprośny', 3. 'zły (o psie)' — zapoż. ze stbłr. *bridkij*, *brydkij*, *brytkij* 'budzący obrzydzenie, nieprzyzwoity', por. błr. *brýdki* 'nieładny, brzydki; nieprzyjemny, wstrętny, ohydny', ros. gw. *bridkój* 'ostrzy, przenikliwy (o wietrze)', ukr. *brydkyj* 'wstrętny, bezczelny'. Por. LEW 59, ĖSBM 1, 386n. Zob. też *bridyti*. — Drw. *bridkýbė* 'rzecz wywołująca obrzydzenie' (por. stbłr. *bridkostь*). Vb. denom. *bridkinti* 'obrzydzać', refl. *susibridkinti* 'nabrać obrzydzenia, poczuć wstręt' (*Jis tep negražiai valgo, ka net sisibridkinau* 'On tak brzydko je, że nawet nabrałem obrzydzenia'), *bridkytis*: *Rupūžės visi bridkijasi* 'Wszyscy brzydzą się ropuchy'.

briedis, -*džio* 1 p.a., *briedys* 3 p.a. 1. 'łoś, Alces alces', 2. przen. 'wielki, silny mężczyzna' (*Sūnai tokie briedžiai, kam tau bedirbt!*). Odpowiedniki: łot. *brīēdis* 'jelen, Cervus elaphus', stpr. *braydis* Ev 'łoś, Elint [Elch]'. Stpr. refleks przemawia za rekonstrukcją pb. **braid-ja*- (por. lit. *ie* z pb. **aĩ* w *iena*, *iēšmas*, *sniēgas*). Zdaniem Gliwy 61 *briedis* < **braidis* może być formacją postwerbalną do *braidyti* 'brodzić' (zob.). Znacz. etym. 'zwierzę brodzące', co jest w zgodzie z faktem, że łoś zamieszkuje przeważnie bory bagienne i podmokłe lasy (por. *Briedžiū y an pelkēs. Briedys moka gerai plaukti*). Starsza liter. w LEW 57 i ALEW 134 (tam też o alb. *bri* 'róg' i messap. βρέvdov 'jelen' itp.). — Drw. *briedē* 'łosica, łośza', *briedžiukas* 'łosię, łośzak', cps. *briedgauris* bot. 'bliźniczka wyprostowana, Nardus stricta' (por. *gaūras*), *briedmušys* 'kłusownik'. Tu również *briedēlis* a. *briedēlis* bot. 'smardz, grzyb jadalny Marchella'. — Nazw. *Briedis*, *Briedaitis*, *Briedēlis*, *Briedūlis*. N.m. *Briedžiai*, *Briedžiaĩ*, *Briedinė* 2x, *Briediškė*, cps. *Briedlaukis*, *Briedpjaunis*. N.rz. cps. *Briedupis* 6x, *Briedžiupis*, *Briedžragis*, *Briedžvertis*, n.jez. *Briedžežeris*⁸⁹. — NB. Sb. *brīekla* 1 p.a. c. 'wysoki, wielki człowiek lub koń' (war. *brīeklis*) może być derywatem na -*kl-* od pwk. *brīe-*, wytworzonego skrótem hipokorystycznym od *briedis*, znacz. etym. 'wielki jak łoś'. Paralela: *brōlis* ⇐ *bró-*.

briesma b.z.a. przest. 'przerażenie, groza' (Miežinis) — zapoż. z łot. *brīēsma*, zob. Urbutis 2009, 276.

brigis, -*io* 2 p.a. gw. 1. 'podłoga w stajni wyłożona drewnianą kostką; legowisko konia', 2. 'poręcz mostu', 3. 'poręcz/stojak do uwiązywania koni' (war. *brīgē*) — zapoż. z prus.-niem. *brig* 'most' (GL 35n.), por. śrdn. *brügge*, nwn. *die Brücke*. AON 208 dopuszcza

⁸⁹ Por. ewentualnie stpr. n.jez. *Preydazare*, *Predazare* < **Breid-azar-*, **Braid-azar-*? Inaczej AON 134. Jest też stpr. n.jez. *Bredyn* i n.m. *Broiden*, n. lasu *Broide*, co AON 23 zestawia z *braydis* 'łoś'.

war. *birg-* z metatezy dn. *brig* ‘most’ w strp. n.m. *Wose-birgo*, *Wose-birge* (I człon do strp. *wosee* ‘koza’). — War. z transpozycją lit. *u* za niem. *ü*: *brùgis*, -io 2 p.a. 1. ‘kamienny most, Steinbrücke’, 2. ‘pomost, platforma z desek stawiana podczas powodzi dla bydła, aby uchronić je przed utonięciem (*Užėjus tvanui, dedami gyvuliai ant brùgio*). Vb. denom. *brùgioti* ‘budować «brugis» dla bydła’.

brìgzti I, *brȳzga* (zam. *brĩzga*, war. *briñzga*), *brìzgo* 1. ‘strzępić się, siepać się – o rękawie, skraju odzienia’ (⇒ pol. gw. *bryzgać się* ts., Zdancewicz 337), 2. ‘tępieć; szczerbić się – o ostrzu’, *apibrìgzti* ‘o odzieży: wystrzępić się’ (⇒ błr. gw. *abrȳzgacca*, PzB 1, 41), *pabrìgzti* m.in. ‘popękać – o wargach, o skórze na palcach’, *užbrìgzti* ‘wystrzępić się, porwać się; o kosie: stępieć’. Pwk. *brizg-* jest formą st. zanikowego typu *RiT* ⇐ *ReT* od *brezg-*, por. *bregzti*, *brezga*, *brezgo* b.z.a. ‘rwać, rozdzierać’, *brezgas* a. *brezgēlis* ‘kawałek mięsa, okrawek’. Paralele: *mizg-* ⇐ *mezg-*; *rizg-* ⇐ *rezg-*. NB. Wątpliwe jest zestawienie *brizg-* z pwk. pie. **b^hreiH-* jak w łac. *friō*, -*āre* ‘kruszyć, rozcierać, rozdrabniać’ [i słow. *briti* ‘golić’] u Būgi, RR I, 281n. (ponowione w LEW 59, s.v. *brȳzas*). — Drw. *brizgēti* (zob.). Nomina: *atbrizgaĩ* m.pl. ‘strzępy u rękawów’, *ātbrizgos* f.pl. ts., *brizgalas* (zob.), *brizgas* a. *brizgā* ‘strzęp, gałgan’, *brizgē* ‘tępa, wyszczerbiona kosa’, *brizgulȳs* ‘strzęp’, ZTŽ ‘sopel lodu’ (⇒ pol. gw. *bryzgul* ‘strzęp wiszący przy ubraniu’, Zdancewicz 337, Laučjute 42n.; błr. gw. *bryzgūlb* ‘drewniany guzik przy kożuchu’, PzB 1, 227), *núobrizgos* f.pl. ‘strzępy’. — WSZ *bryzg-*: *apsibryzgēti* ‘wystrzępić się’, *bryzgā* ‘strzęp’, *brȳzgalas* ‘kawałek, np. słoniny’, *bryzgē* ‘oddarty kawałek płótna do zawiązania czegoś, do owinięcia rany’. — WSE *brēzg-*: *brēzgis* ‘odkrojony kawałek, np. słoniny’. Tutaj też *brēzgiu*, *brēgzti* ‘mówić głupstwa, pleść bzdury’ (co do znaczenia zob. s.v. *braizgȳti*). — Spodziewany w SO refleks **brazg-* (por. *draskȳti* ⇐ *dresk-*) został zastąpiony przez *braizg-* na skutek neoapofonii *ai* ⇐ *i*, zob. *braizgȳti*. — Neoapofonia SP/SE *breizg-* ⇐ SZ *brizg-*: *brēizgēti*, *brēizga* ‘strzępić się, rozłazić się – o brzegach tkaniny, odzieży’ (syn. *brizgēti*). Na temat akutu zob. Būga, RR II, 463. Paralele apofoniczne: *drēiskēti* ⇐ *drisk-* (*dresk-*); *krēitēti* ⇐ *krit-* (*kret-*); *trēikēti* ⇐ *trik-* (*trek-*). — Neoapofonia SP/SE *briezg-* ⇐ SZ *brizg-*: *briēgzti* ‘uginąć się – o ostrzu’, *atsibriēgzti* ‘stępieć się; ułamać sobie, np. paznokcie’, *briezgaĩ* m.pl. ‘strzępy, oddarte kawałki’, syn. *atbrizgaĩ* (*Jo drabužiai vieni briezgaĩ* ‘Jego ubranie to same strzępy’), *briēzgenos* f.pl. ‘nierówności na ostrzu kosy; strzępy’. Paralele: *riet-* ⇐ *rit-* (*riēsti*); *skried-* ⇐ *skrid-* (*skriēsti*); *stieb-* ⇐ *stib-* (*stiēbti*).

brìgzti II, *brȳzga*, *brìzgo* gw. ‘o mleku: kisnąć, gorzknieć’ (syn. *gĩzti*, *skir̃bti*), zwykle z prvb. *ap-*, *pa-*, *su-*, refl. *nusibrìgzti* ‘obrzydnąć komu’ (*Kaip jis man nusbrizgo, kaip pipiras*) — zapewne dyferencjacja semantyczna względem *brìgzti* I ‘strzępić się’, ale szczegóły wymagają badania. — Drw. *brizglas* ZTŽ ‘skisły, zgorzkniały’ (brak w LKŽ).

brikà 2 p.a., gen.sg. *brikos* gw. 1. ‘dwukonny wóz do przewozu ciężkich ładunków’, 2. ‘lekki wóz do wyjazdu w gości i do miasteczka’ — zapoż. z pol. *bryka* (co jest drw. wstecznym od *bryczka*, zob. s.v. *bričkà*). War. *brikē*, m. *brikas*. Por. LEW 58; brak w POLŽ. — Drw. *brikēlē* a. *brikēlis* ‘bryczka’ (*Tekēdama gavo dar arklį ir naują brikēlę* ‘Wychodząc za mąż dostała jeszcze konia i nową bryczkę’).

briksēti, *briksiù*, *briksėjau* gw. ‘drapać, drzeć, rwać; trzeszczeć; turkotać; skrzypieć (o nowych trzewikach); świecić (o błyskawicy); wierzgać (o krowie)’ — czasownik na -ē- od onomatopeicznej osnowy *briks-* jak w wykrz. *briks*, *brikst*. War. *bryksēti* ⇐ wykrz. *brȳkst*. — Drw. *briksà* c. ‘beksa, płaksa’.

brilà 2 p.a., gen.sg. *brilos* gw. ‘wielki kawał, odłamany kawałek; skraj, brzeg czegoś’, też z długą samogłoską: *brȳlas* ‘bryła ziemi’ — najprawdopodobniej zapożyczenie z pol. *bryła* ‘gruby, nieforemny kawał’ (por. *bryła ziemi*, *gliny*, *bryła lodu*), a nie wyraz

prapokrewny z płn.-psł. *bryla < pbsł. *brülā (por. Boryś 42). — Derywację apofoniczną *i* ⇒ *ai* poświadcza *ātbraila* a. *atbrāila* 1. ‘bryła zeschłej ziemi, gruda’ (*Idžiuvus žemė – plyšta atbrāilom, negali arti* ‘Gdy ziemia wyschnie, to rozpada się na bryły, nie daje się orać’), 2. ‘wielki kawał’ (*Kam tokiom didelēm atbrailom pjaustot tuos medžius?* ‘Dlaczego piłujecie te drzewa na tak wielkie kawały?’). Paralele: *dilti* ⇒ *dāilyti*; *smilti* ⇒ *smailūs*.

brỹlius, *-iaus* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘słomiany kapelusz o dużym rondzie’ (SD «kapelusz»), 2. *karēs brylius* ‘hełm’ (Dowkont, dosł. ‘wojskowy kapelusz’), 3. ‘brzeg kapelusza, rondo’, 4. ‘górną część grzyba, główka’, 5. ‘abażur lampy’ (syn. *širmas*). Zapożyczone w części z pol. przest. *bryl*, *-a* ‘kapelusz słomiany’ (por. <brilus> SD¹ «kapalusz», SD «kapelusz»), w części zaś z ros. *brylb*, *-ljā* (tu z pol. *bryl*, zob. Anikin 4, 295n.). Por. SLA 46, ZS 11, LEW 58, ALEW 134n. (tu uwaga, że pol. *bryl* może być zapoż. z włos. *ombrello* m. ‘parasol’; nie jest to pewne), POLŽ 242n. War. *brỹlis*, *brylỹs*, *brilius*, też f. *brỹlē*. — Drw. *ātbryla* ‘gzyms pieca’ (*Degtukai yra padėti ant ātbrilos* ‘Zapałki leżą na gzymsie’), *brylelius* SD «jamułka» [‘mała okrągła czapeczka nakrywająca tylko wierzch głowy, mycka’, SPXVI], *brỹliai* 2 p.a. lub *briliaĩ* 4 p.a. m.pl. ‘brzegi kapelusza, rondo’ (*Tavo skrybėlės brỹliai labai platūs* ‘Bardzo szerokie jest rondo twego kapelusza’), *brỹlikas* LZŽ ‘daszek u czapki’, *bryliuotas* ‘w kapeluszu, z kapeluszem na głowie’. — Neoapofonię SZ *bryl-* ⇒ SP *brail-* poświadcza sb. *atbrailà* (*ātbraila*, *atbrāila*) ‘rondo, brzeg kapelusza okalający jego główkę; gzyms pieca; karnisz’. Paralele dla stosunku *y* ⇒ *ai*: *atlygā* ⇒ *atlaigā*; *gývas* ⇒ *gaivinti*; *plýšti* ⇒ *pláišyti*. Vb. denom. *brailiúoti* JU ‘zaginać w dół lub w górę brzeg kapelusza’.

brindos, *-ų* 1 p.a. f.pl. stlit., gw. 1. ‘koronka, ażurowa tkanina ze splotów nici, służąca do przybrania bielizny, odzieży, obrusa’, 2. ‘lamówka, obszywka, obramowanie brzegów tkaniny’, 3. przen. ‘sadło zebrane z kiszek’ (por. syn. *įsnauja, zdōrus*) — zapoż. z błr. gw. *brýndy* f.pl. ‘ozdobne obszycie, bramowanie szerokich rękawów lub brzegów sukni; zmarszczki, szerokie fałdy’ (polonizm, por. PzB 1, 228, ĖSBM 1, 390) albo wprost z pol. przest. *bryndy* ⇐ *brynda* f. m.in. ‘ozdoba stroju kobiecego’ (SPXVI). Nieprawdopodobne jest pokrewieństwo z czas. *bręsti*, *bręsta* ‘nabrzmiawać, nabierać soków, dojrzewać’, co przyjęto w ALEW 135. — Forma sg. *brinda* a. *brindā* występuje w znaczeniach 1. ‘koronka, lamówka’, 2. ‘fałdy skóry na szyi krowy’, 2. ‘brzeg, skraj czegoś’, 3. ‘nierówność, wyrzucenie na ostrzu kosy’. — Drw. *brindžios* f.pl. ‘zmarszczki u rękawów i u spodu sukni kobiecej’, *su brindžiom* ‘ze zmarszczkami’ (Otrębski 1934, 24). Vb. denom. *išbrindoti* ‘klepiąc kosę pozostawić nierówności na ostrzu’, refl. *brindotis*, refl. ‘idąc po błocie zabrudzić sobie poły, spód ubrania’, *išsibrindoti* ‘ubłocić się’; *brinduoti* ‘obszywać lamówką; robić fałdy’.

brinkšterėti, *brinkšteriu*, *brinkšterėjau* przest. ‘prztyknąć z odgłosem palcami (kciukiem i palcem wskazującym), dać komu prztyka, szczutka, np. w nos’, SD *brinkšteriu pirštu* «szczudłek daię» — czasownik na *-erė-* od wykrz. *brinkšt* o odgłosie prztyknięcia palcami. Paralela: *pliáuķšterėti* ⇐ wykrz. *pliáuķšt*. Por. ALEW 135. — Drw. *brinkšterėjimas* SD «szczudłek».

brinkti, *brinksta*, *brinko* (war. *brĩnkti*) 1. ‘pęcznieć – o grochu, kaszy’, SD «pęcznieię», 2. ‘brzęknąć, nabrzmiawać, puchnąć, np. o nodze, o wrzodzie’, SD *pribrinkįs* «nabrzmiały», 3. ‘twardnieć, obsychać – o błotnistej drodze’, 4. ‘wzbierać wodą – o rzece, jeziorze’, *pabrinkti* ‘nabrzmiąć, opuchnąć; obeschnąć – o drodze; wezbrać – o rzece’, *pabrinko grūdas* SD «rospęczniało ziarno», *subrinkti* ‘napęcznieć, nabrzęknąć’, *užbrinkti* ‘uszczelnić się przez pęcznienie (o zamoczonej beczce, o naczyniu z klepek)’. W podobnym zakresie znaczeniowym używa się czas. *bręsti* (zob.). — SO *brank-*: *brankýti*, częściej *brankinti* caus. ‘moczyć w wodzie (groch), by napęczniał; parzyć wrzątkiem’ (war. *brinkinti* ts.), *branksóti* (zob.). Postverbalia: *brankā*, *-ōs* ‘pęcznienie, obrzęk’, SD <brunka> «nabrzmiałość» (syn.

pribrinkimas)⁹⁰, *branklŷs* ‘kawałek twardego drewna używany do skręcania sznura, powroza’, *brañktas* (zob.). — SZ *brink-* ma odpowiednik w psł. *bręk-, por. *bręknō, *bręknōti (por. BSW 36, ALEW 135): pol. *brzęknę*, *brzęknąć* ‘nabrzmiwać, pęcznić’ (*nabrzękły* ‘nabrzmiwały’), ros. gw. *brjáknutʹ* ‘przesiąkać wilgocią, moknąć’, ros. liter. *nabrjáknutʹ* ‘napęcznić pod wpływem wilgoci, powiększyć się’, ukr. *brjáknũ*, *brjáknuty* ‘pęcznić – o nasionach, pąkach drzew’, słń. *nabrěkniti*, *-brěknem* ‘napuchnąć’, *zabrěkniti* ‘zapuchnąć’. Dalsza etymologizacja sporna. Dotąd pbsł. *brink- wywodzono z pie. *b^hrnk- ← *b^hrenk- ‘brzęknąć, nabrzmiwać’ ze wskazaniem na stisl. *bringa* ‘piersi, klatka piersiowa’, por. LIV² 95 (tylko germ. i bsł.), LEW 53n. (s.v. *brangũs*), Derksen 2008, 62. Nie całkiem to zadowalające. Po pierwsze wygłos -Vnk- jest charakterystyczny raczej dla tematów infigowanych niż dla pierwiastków elementarnych. Po drugie rekonstrukcja *b^hrenk- wyklucza możliwość uznania lit. akutu za fakt historycznie umotywowany (†b^hrenHk- nie wchodzi w grę). Dlatego lepiej byłoby przyjąć, 1° że lit. *brink-* jest z pochodzenia neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z prs. infigowanego *brī-n-k-ō, 2° że takie praesens należało kiedyś do pdg. SZ *brīk- : SP *brēik-, wywodzącego się z pie. SZ *b^hriHk- : SP *b^hreiHk- a. *b^hrieHk- ‘stroszyć się’ (por. LIV² 93: tylko gr. i celt.). St. zanikowy *b^hriHk- znajduje się w czasowniku gr. φρίσσει ‘jest chropowaty, nierówny (o powierzchni), jest nastroszony, jeży się, staje dęba (o włosie, grzywie, szczecinie), marszczy się, burzy się (o powierzchni wody)’. Gdy pójdzie się tą drogą, to pozostanie tylko do wyjaśnienia różnica znaczenia dzieląca czasowniki bsł. i grecki. — Niejasny pozostaje bliskoznaczny czas. *brinióti* ZTŽ ‘brzęknąć, nabrzmiwać, wzbierać – o wymieniu’ (brak w LKŽ).

bristerti, *bristeriu*, *bristerėjau* gw. ‘zdechnąć’ (*Kad nedaugj, tai mūs arklys būt bristeręs*), wulg. ‘umrzeć’ (*Kol anas, tai tu pirma bristersi*) — czasownik na -er-, utworzony od wykrz. *brist* o upadnięciu, przewróceniu się (*Brist ir guli kap negyvas*).

bristi, *brendũ* (war. *bređũ*, *brindũ*), *bridaũ* 1. ‘brnąć, iść w wodzie, bagnie, śniegu’ (*Karvės breñda per upę* ‘Krowy brną przez rzekę’. *Tyčiomis purvus tuos brenda* BRP ‘Naumyślnie brną po tym błocie’), 2. ‘łowić ryby brodnia’, 3. ‘moczyć buty, odzież podczas brodzenia’, 4. ‘powoli posuwać się naprzód’, 5. ‘o słońcu, księżycu: przesuwając się po niebie’. SD *bredu* «brnę, brodżę». Cps. *ažubrist toli vundenin* SD «zabrnąć w wodę», *įbristi* ‘brodząc wejść’ (*įbristi į skolàs* ‘zabrnąć w długi’), *perbredu* SD «przebrnąć». Formacja praesentis z infiksem wstawionym do pierwiastka na st. *e* należy do serii *reñta*, *skreñda*, *streñga* (innowacja charakterystyczna dla gwar wsch.-auksztajckich, zob. LD 338n.). Odpowiednik łot. *brist*, prs. *brīedu* (por. lit. *brendũ*) ob. *brīdu* (por. lit. *brindũ*), prt. *brīdu* ‘brnąć’. Nawiązanie słowiańskie: psł. *bredō, *brīsti ‘brnąć, brodzić’, por. cs. *bredō*, *breští*, ros. *bređũ*, *breští*, czes. przest. *bředu*, *břísti* (stczes. *brdu*, *břísti*), kasz. *brědō*, *brěśc*. Pdg. pbsł. *bred-/*brid-, zam. starszego *bred-/*bird-, jest kontynuacją pie. *b^hred^(h)-/*b^hrd^(h)- ‘brnąć’. Odpowiednik zewnętrzny jedynie w alb. *bređh* ‘skacze, podskakuje’ < *bred-a-. Por. BSW 37, LEW 58, Machek 74, Borys 39n., ESJS 537 (s.v. *neprěbredomʹ*), LIV² 91, ALEW 135n. — SZ *brid-*: gw. *brindũ* (SD «brodżę po wodzie»), por. *Aš brindũ*, t.y. *užkliudau kojas ir pavirstu ant žemės* JU ‘Brnę, tj. potykam się i upadam na ziemię’; *brīdinti* caus. ‘zmusić do brnięcia, pędzić bydło przez bród; rzucić kogo na kolana’ (war. z apofonią: °*brandinti*, zob.). — Forma *brid-* stoi na miejscu refleksu fonetycznego *bird- (pie. *b^hrd^(h)-). Wtórna sekwencja *ri* wzoruje się na sekwencji *re*, właściwej dla st. pełnego *bred-*. Por. proporcję analogiczną *eR* : *iR* = *Re* : *x* (*x* = *Ri*). Podobnie *rik-* zam. *irk- (zob. *rikti*), *trim-* zam. *tirm- (zob. *trīmti*), *trip-* zam. *tirp- (zob. *trepēnti*), *tris-* zam. *tirs- (zob. *trīsti*). Inaczej rozumie *ri* Stang 1966, 33. — Drw. na SE *bred-*: *bređiōti* (zob.), nomina: *brēdas* ‘kałuża’, *bređēnē* ‘uciażliwa wędrówka po rozmięklej drodze’, *bređmā* a. *bređmũ* adv. ‘w bród, brodząc’.

⁹⁰ ALEW 130 mówi tu raczej o prymarnym rzeczowniku apofonicznym typu τόμος lub τομός.

bredūnēlis ‘pastuszek po błocie brodzący’ (z *dajny*), *breduvā* ‘grzęzawisko, topiel’, *perbredamas* SD «zbrodzony, brod mający, brodzisty» (syn. *brastingas*). Nazwy terenowe: *Brēdai*, *Bredamā*, *Bredamōji*, *Brēdumas* (LvŽ I, 558n.). — Drw. na SZ *brid-*: *atābrida* a. *atābridas* ‘płycizna u brzegu jeziora a. rzeki, bród’, *bridā* 1. ‘ślad wydeptany w zbożu, trawie’ (war. *brydā*, *brydē*), 2. ‘bród rzeczny’, 3. ‘błoto, topiel’ (por. *pākritos* ⇐ *kret-*, *ligā* ⇐ **leg-*), *bridē* ‘sieć rybacka, którą dwóch ludzi włóczy brodząc, tzw. brodnia’, *bridimas* ‘brodzenie, bród’, *išbrida* ‘ścieżka wydeptana w zbożu’, cps. *dvibridē* ‘brodnia włoczona przez dwóch ludzi’ (por. *dvi°*), *tribridē* ‘brodnia włoczona przez trzech ludzi’, war. *tribridis* (por. *tri°*). — N.rz. *Brideikis*, *Bridžintakis*, n.jez. *Bridvaišis*. N.m. *Bridai*, *Bridžiai* 2x, *Kálnabridžiai* 2x, *Kuliabridā*. Por. łot. *bridināt* ‘brodzić’, *bridenis* ‘brodnia; siatka do łapania raków’, *bridēns* m.in. ‘wielka ilość, bardzo dużo’ (por. pol. grzybów było w bród, tj. bardzo dużo). — SZ psł. **brīd-*: rcs. *pribrīde* aor. ‘przebrnął’, cs. *neprēbrīdomŭ* ‘ἀπέπαυτο, nie do przebrnięcia’ < **brida-ma-*. Por. też psł. **brīdnŭti* w pol. *przebrnąć*, *zabrnąć* (**brid-ne-*) obok *brdać*: *brda się komus* w głowie ‘przywiduje się’, *ubrdać sobie co* ‘uroić sobie, wymyślić sobie’ (**brid-ā-*). — Neopwk. *bris-*: *brisnōti* ‘powoli brnąć’ (por. *girsnōti*, *krisnōti*), nomina: *brīstinē* ‘brodnia’, *brīstūs* ‘głęboki’. Neoapofonia *bris-* ⇒ *bras-*: frq. **brastyti*, zob. *brastā*. — WSZ *bryd-*: *brydōti* ‘wszedłszy do wody, stać w niej’ (*Žlugtq skalbiant, vandenyje brýdo*, t.y. *stovi įsibridęs* ‘Gdy pierze bieliznę, stoi w wodzie’ JU), *pabrydēti* ‘pobrodzić przez jakiś czas’ (por. *pagynēti*, *palypēti*). Nomina: *brydē* a. *brydā* ‘ślad wydeptany przez zboże lub łąkę’ (war. *brýdis*)⁹¹, też ‘brodzenie; bród’. Ze słowiańskiego por. **brīd-* w stczes. *břísti* ‘brnąć, brodzić’ (prs. *brdu* zam. *bředu*), czes. *bříska ve vodě* gw. ‘brnęła przez wodę’ jako WSZ do **brīd-*, inf. **brīsti*, słc. *brst’* gw. ‘brnąć’ (Machek 74). — SO *brad-*: *bradyti* (zob., tam też nomina z *brad-*). — Neoapofonia *brid-* ⇒ *braid-*: *braidyti* (zob.). — Neoapofonia *brend-* ⇒ *brand-*: *brandinti* (zob.).

brīsti, *brīsta* (**brind-sta*), *brīndo* (gw. *brīdo*) gw. 1. ‘pęcznieć – o grochu, sznurze, drewnie’ 2. ‘nabrzmiwać, brzęknąć, puchnąć – o palcu, nodze; zaokrągląć się – o twarzy, o kobiecie w ciąży’, 3. dojrzewać – o ziarnie w kłosach’, 4. ‘wysychać – o błocie na drodze’. Ingressivum na *-sta-* od SZ *brind-* do *brend-*, por. *brēsti* I ‘nabierać soków, dojrzewać’. — Drw. *brīndē* ‘twardy bolesny guzek na stopie lub dłoni, odcisk; bolesny obrzęk’, *subrīndimas* ‘napęcznienie (drzwi, które się nie otwierają); guz w mięsie’. — Neopwk. *brīs-*: *brīstelēti* ‘trochę posunąć się w dojrzewaniu’. — Od *brīs-* lub *brēs-* utworzono SO *brąs-*, stąd drw. *brąsā* ‘urodzaj, plon’ i *brąs-vā* ts. (⇒ adi. *brąsvus* bibl. ‘urodzajny, plenny’, *brąsvingas* ts.), *brąs-tvā* ‘urodzaj’. Paralele dla SO: *ląs-* (*ląstā*), *mąs-* (*mąstyti*), *spąs-* (*spąstyti*).

brīšas I, *-ā* 4 p.a. gw. ‘o maści końskiej: płowy, myszaty; rudawy’: *Nusipirko brīšq kumelę* ‘Kupił sobie płową kobyłę’. Sb. *brīšis*, *-ē* ‘koń/kobyła myszatej maści’. Jest war. *brēšas*. Możliwa neoapofonia SP *breš-* ⇒ SZ *brīš-*. Pochodzenie niejasne.

brīšas II, *-ā* 4 p.a. gw. ‘świeżo zrobiony, świeży – o chlebie, maśle, mięsie’ — ze zmianą *br-* < *pr-* zapożyczone z nwn. *frisch* (GL 35; brak w LEW). Por. *blēkai* ob. *plēkai*. — War. *brīšūs*, *-ī* 4 p.a. 1. ‘świeży, orzeźwiający – o powietrzu’, 2. ‘żwawy, dziarski’ (*Brīšūs tebēra senis, o aštuntą dešimtį jau įkabino* ‘Starzec jest wciąż żwawy, a przekroczył już osiemdziesiątkę’). — Nagłos *pr-* < nwn. *fr-* jest utrzymany w war. *prišūs*, *-ī* 4 p.a. ‘żwawy, dziarski, energiczny’ (*Iš to vaiko užaugęs prišūs vyras* ‘Z tego dziecka wyrośnie dziarski mężczyzna’); LKŽ nie zaznaczył obcości tego przymiotnika. Por. pol. przest. *frysz* ‘ładny, tęgi, żwawy, chwacki, dziarski’ (WDLP). Zob. też *prýštiekis*.

brīšius, *-iaus* 2 p.a. 1. ‘wielki, kudłaty pies, brytan’ (*Tokį brīšių turint, nė vagių*

⁹¹ Lituanizmem może być błr. gw. *z-bryd-ács* ‘o bydle: stratować zasiew’ (PzB 2, 279), mianowicie jako vb. denominativum od zapoż. **bryda* a. **bryd* ‘miejsce zdeptane, stratowane’.

nebaisu ‘Jak się ma takiego brysia, to i złodzieje nie [są] straszni’), 2. przen. peior. ‘rosły wyrostek, parobek; leń’ — zamiast **brisius*, co zapożyczone z pol. *bryś* 1. ‘mały brytan’ (L.: «miano, które się psom daje, może zdrobniałe od słowa *brytan*»), 2. przen. ‘gbur, prostak’ (Sw). Wyraz polski ma budowę *bry-s* i pochodzi od pwk. hipokorystycznego *bry-*, wytworzonego drogą niemorfologicznego (mutylacyjnego) skrócenia formy *brytan* ‘duży silny pies’. Por. pol. *kuś* od *ku-* ← *kutas* ‘penis’ oraz imiona własne *Krzyś* od *Krzy-* ← *Krzysztof*; *Zbyś* od *Zby-* ← *Zbygniew*. Zob. też Bańkowski I, 83 i POLŻ 33. NB. Polonizmem jest też błr. *brysъ* ‘rosły, mocno zbudowany mężczyzna; zdrowy, rumiany mężczyzna’ (ĖSBM 1, 392). Osobno zob. *britōnas*.

britōnas 2 p.a. 1. ‘rasa psów odznaczająca się mocną budową ciała i dużą głową’⁹², 2. przest. ‘pies łańcuchowy’ (CGL *Brittōnas* ‘Ketten-Hund’), 3. ‘pies myśliwski na niedźwiedzie’ (Ruhig *Brittōnas* ‘Baerenhund’) — zapoż. ze stbłr. *brytannъ*, *britanъ*, por. błr. *brytán*, -a ‘pies rasy angielskiej’, przen. ‘tłusciuch; rosły, mocno zbudowany mężczyzna’ (zob. Urbutis 2009, 459). Z kolei w białoruskim jest to pożyczka z polskiego, por. *brytan* ‘rodzaj psa myśliwskiego’, dawniej ‘duży, silny pies’ (SPXVI); «Brytany, psy wielkie, z wielką głową, trzymają się pospolicie przez dzień na łańcuchach, na noc się spuszcza» (L.). Uniwerbizacja zamiast *pies brytyjski*, według łac. *Britannus* od *Britannia* — tak Bańkowski I, 83. Zob. też Brückner 1877, 73, SLA 46, LEW 59, ALEW 136, POLŻ 242 oraz ĖSBM 1, 392. Odpowiedni sławizm łotewski brzmi *britans*, *britāns* ‘wielki pies; wielka tłusta świnia lub inne zwierzę’ (ME I, 333, z błr. *brytán*). — War. akc. *brītonas* 1 p.a. oddaje pol. *brytan*. — War. żmudzkie *britvōnas*, *brītvonas* są — zdaniem Urbutisa (2009, 459n.) — przypadkowo zbieżne z równobrzmiącym wyrazem lit. *britvōnas* ‘kuchenne naczynie do pieczenia’ (zob. s.v.); w rzeczy samej zawierają one wtórny segment *v*, dla którego autor upatruje paralele w żmudzkich wariantach *brastvā* (do *brastā*), *grāižtvos* (do *grāižtos*) i *lỹsvė* (do *lỹsė*). Zob. też *brīšius*. — Rzadkim synonimem do *britōnas* jest *medelenkas* (zob.).

brītvā 2 p.a., gen.sg. *brītvos* przest., gw. ‘brzytwa’ — zapoż. ze stbłr. *brītvā*, *brytvā*, por. błr. *brýtva*, -y, pol. *brzytwa* (SLA 46, ZS 11, LEW 59, ALEW 136). — Vb. denom. *brītytyti*, -ju, -jau ‘ostrzyć’, *nubrītytyti* a. *subrītytyti* ‘zganić, zwymyślać’.

brītvōnas 2 p.a. gw. ‘płaskie blaszane naczynie kuchenne do pieczenia ciasta i mięsa, brytfanna’ (war. *brītvonas* 1 p.a., *brītvōnas* 2 p.a.) — zapoż. ze stbłr. *brītvannъ* (war. *brītvanna*), por. błr. *brytván*, co ze zmianą rodzaju przejęte z pol. przest. *brytwanna* (← nwn. *Bratpfanne* f.), por. ĖSBM 1, 393. Inaczej POLŻ 242: zapoż. wprost z pol. (LKŻ I, 1061, s.v. miesza ‘brytfannę’ z ‘brytanem’). Łot. gw. *brītans* ‘blaszane naczynie do pieczenia w piecu’ (Urbutis 2009, 460). Zob. też *voniā*.

brīzgalas 3 p.a. ‘strzęp, gałgan, ścierka (do stołu), szmatka do zawinięcia a. związania czegoś’. War. *brīžgalas* 3 p.a. ‘podłużny kawałek słoniny’. Dewerbalny drw. na -*alas* od *brīzgēti* ‘strzępić się’ (zob.). Z innym sufiksem: *brīzgulỹs* ‘strzęp’. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *bryzgulb* ‘pałeczka używana przy wiązaniu snopów; kołeczek do zapięcia ubrania’ (ĖSBM 1, 388) i pol. gw. *bryzgul* ‘strzęp wiszący przy ubraniu’ (Zdancewicz 337). — Na gruncie etymologii ludowej pojawiła się reanaliza *brīz-galas*, *brīž-galas* (rzekome złożenie z II członem ‘koniec’). Dowodem na neoosn. *bryz-* są derywaty wsteczne *bryzā* ‘kawałek’ i *brīžzas* ‘wąski podłużny kawałek słoniny, mięsa, skóry; odkrawek sukna’, *brīžzas žēmės* ‘szmat ziemi’ (rzadki war. *brīzas*). Por. *srāvažolė* ⇒ *sravaĩ*.

brīzgēti, *brīzga*, *brīzgėjo* ‘strzępić się’, *išbrīzgēti* ‘stępić się; wyszczerbić się’ — durativum na -*ė-* od *brīgztī*, *brīzgo* ‘strzępić się’ (zob.). — Zapoz. litewskie w pol. gw.

⁹² SD s.v. *Brytan*, *Molossus* figuruje swojskie wyrażenie <Szu didis> czyli ‘wielki pies’. W SD¹ nie ma lemmatu *Brytan*.

bryzgać się ‘strzępić się’ (Zdancewicz 337).

brizgilas 3 p.a., też pl.t. *brizgilaĩ* 1. ‘wędzidło, kielzno’, 2. ‘uzda, ogłówek wraz z wędzidłem’. Odpowiednik stpr. *brisgelan* EV ‘uzda, Czom [Zaum]’ (prawdopodobnie forma acc.sg. na -an). Należy do czas. *brizgėti* ‘strzępić się’, podobnie jak *brizgalas* ‘strzęp’ (zob.). Znacz. etym. ‘uzda zrobiona ze sznurka’ vel sim. ALEW 136n. rozważa ewentualną kalkę ze stwn. *brittil*, *brīdil* m. ‘uzda’ (pgerm. *brigdila-).

brizinti, *brizinu*, *brizinau* gw. 1. ‘robić nieostrym narzędziem (nożem, sierpem, kosą, siekierą, piłą)’, 2. przeni. ‘nie dawać spokoju, uporczywie nagabywać, gderać’, *atbrizinti* ‘stępić’, *pabrizinti* ‘naostrzyć’ — czasownik na -in- od wykrz. *brizi-brizi* o odgłosie rżnięcia, piłowania, war. *brży-brży*, *brizu-brizu*. Por. pol. *pilić* ‘robić piłą’, przeni. ‘naglić, przynaglać, popędzać kogo do czego’. — Z innymi sufiksami: *brizyti* (-iju, -ijau), *bržinti*, *bryžiuti*. — Od równoznacznego wykrz. *brži-brži* utworzono czas. *bržinti* ‘robić nieostrym narzędziem’, przeni. ‘rzępolić na skrzypcach; gderać’.

brogà 2, 4 p.a. gw. 1. ‘zacier przeznaczony do fermentacji alkoholowej’ (*Be brogy arielkos neišvays* ‘Bez zacieru alkoholu nie wypędzisz’), 2. ‘mieszanina sruoty słodowego z wodą w pierwszym etapie produkcji piwa’, 3. ‘liche piwo’, 4. ‘gąszcz pozostały po wypędzeniu piwa lub wódki’ — zapoż. z ros. *brága* (zob. Anikin 4, 140, REW I, 116) lub ze stbłr. *braga* ‘napój alkoholowy domowego wyrobu’ (LEW 59: z błr. *bráha*). War. m. *brōgas* ⇐ ros. gw. *brog*. Z rosyjskiego też łot. *brāga*, *brāgs*. — Drw. *bragāmušis* ‘ten, kto nielegalnie pędzi wódkę, bimbrownik’ (por. *mūšti*). Vb. denom. *brōgyti* 1. ‘robić piwo’, 2. ‘nadużywać alkoholu’. — Wsch.-lit. *brovā* 2 p.a. (*Brōvų išlėj, kacilų pavogė* LZŽ ‘Zacier wylali, kocioł ukradli’) pokazuje -v- w roli wypełniacza hiatu po zaniku spirantu -γ- w pierwotnej formie *brāya ⇐ błr. *bráha*, -y. Podobne zjawisko we wsch.-lit. refleksach *pasovā*, *avuřkas* i *bēravas*.

brōkas 2 p.a. stlit., gw. 1. indecl. w funkcji predykatywnej ‘brakuje, braknie’ (*Pinigų jam ne brōkas, gerai uždirba* ‘Pieniędzy mu nie brakuje, dobrze zarabia’), 2. sb. m. ‘niedobór, niedostatek czego’, 3. ‘brak, wada, defekt, skaza, feler (u konia)’, 4. ‘przedmiot z wadą, brakiem’ — zapoż. ze stbłr. *brakъ*, błr. *brak*, -u ⇐ pol. *brak* (⇐ srđn. *brak* ‘ubytek, wada towaru’). War. z a: *brākas* ZTŽ. Por. SLA 46, Zs 10, LEW 59; Bańkowski I, 72, Anikin 4, 148. Mańczak 11 zauważa, że w polskim «doszło do rozszerzenia znaczenia wyrazu, gdyż *brak* oznacza także ‘niedostatek czegoś’». — War. f. *brōka* 1 p.a.: *Pirkau puodą su brōka, buvo pigiau* ‘Kupiłem wybrakowany garnek, było taniej’. Por. syn. *fėlė, vodà* II. — Vb. denom. *brokavóti* ‘przebierać, wybierać, wybrakować’ (ZTŽ *brakavóti*), *brōkyti*, -iju, -ijau, zwykle z prvb. *iš-* ‘wybrakować, oddzielić lepsze od gorszego; odrzucić, nie przyjąć’ (*Jo kariuomenėn nepriėmė, išbrōkijo* ‘Nie wzięto go do wojska, uznano za niezdolnego do służby’). Neoosn. *brokavoj-*: *Poniep ne est nejoksai brokavojimas asabų* MOP ‘u Pana nie jest żadne brakowanie osób’ (por. ALEW 137). Inchoativum *brōkti*, -sta, -o ‘braknąć, zabraknąć’ (*Ar nepribrōko jums kartais duonos?* ‘Czy nie zabrakło wam czasami chleba?’). NB. W KN i CHB *brokti* ukazuje się w znac. ‘pędzić’, *išbrokti* ‘wypędzić, wygnać kogo skąd’ (zob. ALEW 137). Osobno zob. *brokaūnas*.

brokaūnas, *brakaūnas*, -à 4 p.a. gw. ‘o koniu: mający wadę, feler’ (znac. etym. ‘pochodzący z wybrakowania’) — zapoż. z błr. *brakóūny*, por. Zs 10. Zob. też *brōkas*.

brōkšti, *broškui*, *broškiaũ* 1. ‘ubijać masło’ (m.in. BRB), 2. ‘uderzać dłonią, trzepać’ — czasownik od wykrz. **brokšt* (por. *brākšt* s.v. *braškėti*). War. prs. *braškū*, por. *Sviestą susibraška, o eit ant turgaus* ‘Ubija sobie masło i idzie na targ’. Inaczej LEW 59: łączył *brošk-* z *brauk-* (*braũkti*), ale bez uzasadnienia. Zob. też ALEW 137. — Nomina: *brōkštas* a. *brókštas* ‘maselnica’, *brokštėlis* ts., *brokštūvas* lub *brokštūvis* CGL ts. (por. syn. *brūkštūvas*

od wykrz. *brūkšt*), cps. *akibrokštas* ‘wyrzut, reprimenda’, żm. *akýbrokštas* ‘wstyd komu zadany, obelga’ (por. *akis*), war. z niejasnym dyftongiem *uo*: *akýbruokštas* (por. *gluodūs, pluoštākė, stuomuō*).

brólis, -io 1 p.a., *broļys* 3 p.a. 1. ‘brat’, 2. ‘družba, młodzieniec towarzyszący panu młodemu do ślubu’, 3. ‘brat zakonny’, 4. ‘człowiek, z którym jest się związanym przyjaźnią, bliskimi stosunkami, wiarą’ (*Braliai, seserys, imkiet mani ir skaitykiet* MŽ 84 ‘Bracia, siostry, weźcie mię i czytajcie!’). *Čia broliai artojai lietuviškai šneka* ‘Tu bracia oracze po litewsku mówią’. Odpowiednik łot. *brālis* ‘brat’. Mamy tu derywat na -lis od pwk. hipokorystycznego *brā ‘bracie!’, por. formy *bró!*, *brō!*, *brā!* gw. ‘bracie!’, też *brā*, *brá*, *brā* (por. LKŽ oraz Zinkevičius 1980, § 302), to ze skrócenia formy vocatiwu sg. plit. *brāter. Otrębski (GJL II, § 198) nazywa suf. -lis strukturalnym. Inaczej LEW 59, gdzie mówi się o ‘wewnętrznym skróceniu’ («innere Kürzung») formy zdrob. *broterēlis* ‘braciszek’ (podobnie ALEW 138: «verkürztes Diminutivum»). Formacja *bró-lis* przypomina polski i czeski derywat *bra-ch* ‘brat’ (voc.sg. *brachu!*), oparty na pwk. hipokorystycznym *bra, pochodzącym ze skrócenia wyrazu *bratrū, por. scs. *bratrū*, czes. *bratr*, głuź. *bratr*, dłuź. *bratš* (por. Machek 64). Temat pbsł. *brā-ter- < pie. *b^hrēh₂-ter- (BSW 36, IEW 163n., NIL 38n.). Por. sti. *bhrātar-* ‘brat’, łac. *frāter*, -tris (umbr. *frater* nom.pl., -trum gen.pl.), goc. *brōþar*, stir. *bráthir* (stbret. *brotr*, śrwalijs. *brawt*), toch. A *pracar*, toch. B *procer* ts. oraz gr. φράτηρ, joń. φρήτηρ, -τερος, też φράτωρ, -τορος ‘członek bractwa, tzw. fratirii’ (pl. ‘członkowie tego samego rodu, klanu’). — W językach bałtyckich temat *brāter- utrzymuje się głównie w formie zdrobnienia *broterēlis* (zob.), ukazującego się tylko w dajnach. Temu odpowiada łot. *brātārītis* ‘braciszek’, z suf. -īt- i osnową *brātar-* zamiast *brāter-* (por. Karulis I, 140). Poza tym por. osnowę *broter-* w *broterýstē* gw. ‘braterstwo’, vb. denom. *susibróterauti* gw. ‘zbratać się’. — Stpr. zwrot *mīlai bratrīkai* ENCH voc.pl. ‘mili bracia! lieben Brueder!’ poświadcza osnowę *brā-tr-, czyli z sufiksem na SZ do -ter-. — Drw. od osnowy *bról-*: *brólainis* 1. ‘syn brata, bratanek’, 2. ‘družba’, *brólaitē* 1. ‘żona brata, bratowa’, 2. ‘córka brata, bratanica’, 3. ‘kuzynka’, 4. ‘družka’, *brólaitis*, *brólāitis* 1. ‘bratanek’, 2. ‘družba’, *brólēčia* ‘syn brata, córka brata’, SD «bratanka; synowica», *brolelis* 1. SD «braciszek» (por. Borowska 322n.), 2. bot. ‘fiołek trójbarwny, bratek, Viola tricolor’, *brólēnas* ‘bratanek, kuzyn’ (por. łot. *brālēns* ‘bratanek, siostrzeniec; kuzyn; brat przyrodni’), SD «bratanek; synowiec» (por. *seserēnas*), *brólēnai* SD¹ «stryieczne dzieci», *brólýčia* ‘córka brata’, *brólienē* ‘żona brata’ (war. *broliēnē*), *brolijā* 1. ‘bracia i siostry, rodzeństwo’, 2. ‘bractwo, stowarzyszenie’, *brolikas* ‘bratanek, kuzyn’, *brolykas* LEX ‘syn brata’ (ŽD 131), *bróliškas* ‘braterski, bratni’ (SD «fraternus», tj. ‘należący do bractwa’, syn. *broliškas*), *brólýtis* ‘bratanek; braciszek’ (por. łot. *brālītis* ‘braciszek’), *broliūnas* ‘kuzyn’, *įbrolis* ‘przybrany brat’. — Cps. *broliāvaikis* ‘bratanek, bratanica (dla wuja, wujenki)’, *broliāvaikiai* m.pl. ‘dzieci dwóch, trzech braci względem siebie, bracia stryjeczni, kuzyni’ (por. *vaīkas*), *brólžudýs* ‘bratobójca’ (por. *žudýti*), ⇒ *brólžudiškas* ‘bratobójczy’; *pābrolis* a. *pabrolýs* ‘družba’, *pūsbrolis* ‘kuzyn, brat przyrodni’ (dosł. ‘półbrat’, por. *pūsē*, nwn. *Halbbruder* m.), *sāmbrolis* ‘współbrat; członek bractwa’ (kalka z nwn. *Mitbruder* m.), war. *sāmbrolis*. — Vb. denom. *broliāutis* ‘być bratem; być družbą; kolegować, przyjaźnić się’, *pabroliāuti* ‘zostać družbą, wejść w rolę družby’, *susibroliāuti* ‘zbratać się, zaprzyjaźnić się’, *atsibroliāuti* ‘zerwać przyjaźń z kim’, *susibrolinti* DP ‘zbracić się’ (syn. *susibrolityti*). — Neoosn. *broliau-*: *broliavā* ‘bracia, dzieci braci; bractwo’ (war. *brolavā* ⇐ *brolāutis* ‘bratać się’), por. *bernavā* ⇐ *bernāuti*. Inaczej ŽD 379 i GJL II, § 131, gdzie analiza *bról-iava*, *bról-ava* i wywód od sb. *brólis* ‘brat’; jest to słuszne tylko z synchronicznego punktu widzenia (neosuf. -iava).

bromà 2 p.a., gen.sg. *brōmos* stlit., gw. ‘brama; zwieńczone daszkiem słupy, do których umocowane są wrota’, *anų dvylikos bromų* DP 595₃₅ ‘onych dwanaście bram’ — zapoż. ze stblr. *brama*, błr. *bráma*, -y ⇐ pol. *brama* (XVI w. *brana* ⇐ stczes. *brána* ‘główna

brama warowna', z psł. *borna, por. Boryś 37n., Rejzek 89, Mańczak 11). Por. *brona*. Zob. też SLA 46, ZS 11, LEW 59, ALEW 138n. — War. m. *brōmas* (*Vilniaus mieste žali brōmai* 'W mieście Wilnie bramy są czerwonej barwy'). Zob. też *brona*.

brona b.z.a. stlit. 'brama' (m.in. BRB) — zapoż. ze stbłr. *brona* ⇐ stpol. *brana* a. *brona* 'brama'. Zob. SLA 46, LEW 59, ALEW 139 (brak w LKŽ). Por. *bromà*.

brošis, -io b.z.a. stlit., gw. 'kuzyn', CGL 'Vetter, Patruelis' (war. *brožis*). Fem. *brōsė* 'kuzynka; ciotka; koleżanka, przyjaciółka', BRB 'Muhme'. Osnowa *broš-* została wyodrębniona prawdopodobnie drogą derywacji wstecznej z **broš.seserė*, formy żeńskiej pochodzącej z cps. **brot-seserė* 'kuzynka ze strony brata lub siostry'. Odpowiednie złożenie przetrwało w nazwie rośliny: *brōseserė* a. *brōtseserė* 'bratek, fiołek trójbarwny, Viola tricolor' – I człon do *brōtis* (zob.), II człon do *sesuō* 'siostra' (por. *brolēlis* w znaczu. 'Viola tricolor'). ALEW 139 przytacza ros. *matʹ-i-máčexa* 'podbiał pospolity, Tussilago farfara' jako paralełę semazjologiczną. Zob. też LEW 160. — W dajnach ukazują się drw. *brošutėlis* 'braciszek' (neosuf. -utėl-, por. *sesiutėlė* 'siostrzyczka') oraz *brošvaikelis* cps. 'synek brata' (por. *vaikas*), ⇒ neoosn. *brošv-*: *brošvutėlis* gw. 'braciszek'. — War. z *bras°*: *brasūtis*, *brasutėlis* (*brasvutėlis*), zaświadcza neapofonię ilościową *ā (SP) ⇒ ā (SZ). Por. *drabūžis* ob. *drobūžis*; *slābnas* ob. *slōbnas* i *spāgti* ob. *spōgti*.

broštva 2 p.a., gen.sg. *broštvos* stlit., gw. 1. 'bractwo, Bruderschaft', 2. 'bractwo różańcowe, kółko religijne', 3. 'dewocjonalia (medalik, szkaplerz, różaniec)' — zapoż. ze stbłr. *bratstvo*, *bracstvo*, *bractvo*, por. błr. *bráctva*, -a n. ⇐ pol. *bractwo* (por. ZS 11, 97n.; ALEW 139: zapoż. ze staropolskiego). War. *broctva*. — Vb. denom. *susibroštinti* 'zaprzyjaźnić się', *broštintis* 'tłoczyć się', *prisibroštvyti* 'przyłgnąć do siebie, pokochać się'. — Neoosn. *brošt-*: *broštautis* b.z.a. 'obcować, przestawać z kim'. — Neoosn. *broš-*: *brošauti(s)* 'przyjaźnić się, kolegować', *brošas* b.z.a. 'kochanek; kobiecieciarz'.

broterėlis, -io 2 p.a. gw. 'braciszek', war. *broterėlis* — derywat deminutywny z suf. -ėl- lub -el-, który zaświadcza utrzymanie archaicznej osnowy *broter-* 'brat' < pb. **brā-ter-* < pie. **b^hrēh₂-ter-* (zob. *brólis*). Wyraz ukazuje się tylko w dajnach, por. *Kelkit*, *bročiai*, *broterėliai*, *balnokit žirgel'* 'Wstawajcie, bracia, braciszki, siodłajcie rumaki'. *Ir išėjo broterėlis, ir pažino vainikėlį* 'I wyszedł braciszek, i rozpoznał wianuszek'. *Išjojo broterėlis į didįjį krygelį* 'Pojechał braciszek na wielką wojnę [dosł. wojenkę]'. War. żm. *bruoterėlis* ts. (Vitkauskas, ALL LX, 2009, 130).

brotijà 2 p.a. gw. 'bracia' (*Du arba daug brotų bus brotijà* JU 'Dwóch lub więcej braci [to] będzie «brotijà»'). Na pierwszy rzut oka wygląda to jak collectivum na -ija od *brōtis* (zob.), a więc jak formacja typu *brolijà* ⇐ *brólis*. W rzeczywistości jest to forma przejęta ze stbłr. *bratʹja*, *bratija* (*brattja*) coll. 'bracia', por. np. *Ja knjaz velikij Vasilej, i moja bratʹja molodšaja*, 1449 (HSBM 2, 210). Por. błr. *brácija*, -i 'mnisi jednego klasztoru', przen. 'brać, kompania, ludzie połączeni wspólnymi interesami, ludzie pewnego kręgu' (TSBM).

brótis, -čio 1 p.a. żm. 'brat'. Wyraz poświadczony tylko w dajnach. Formę nominatiwu sg. dotworzono prawdopodobnie do formy vocatiwu *bróti* 'bracie' (por. voc.sg. *bróli* od *brólis*). Paralela: str. *Mijls Brāti* ENCH voc.sg. 'Miły bracie! Lieber!', *brote* EV nom.sg. 'brat, Bruder'. Podstawą słowotwórczą jest tutaj neoosn. **brāt-*, wyodrębniona drogą metanalizy formy **brāter-* (pie. **b^hrēh₂-ter-*) ⇒ **brāt-* + -er-. Por. neoosn. **brā-* s.v. *brólis*. Zob. też ALEW 137n. — Zdrobnienia: *brotaitis*, *brotelis*, *brotukas* 'braciszek', *brotulėlis* b.z.a. (z dysymilacją *l-l* > *l-r*: *brosturėlis* ts.). — Inne drw.: *brotainis* b.z.a. 'syn brata, bratanek', *brotūšė* 'córnka brata', *brotūšis* 'syn brata' (sufiks jak w *tėtūšis*), *brotūžis* 'kuzyn' (war. *brožis* b.z.a., por. LEW 60). N.m. *Brotykai* (rej. Skuōdas na Źmudzi), por. sufiks w *brolykas* LEX 'syn brata' (ŽD 131). — Czas. *brótautis* a. *brótáutis* 'blisko się przyjaźnić',

susibrotáuti ‘zaprzyjaźnić się’, *susibrótyti*, -iju DP ‘zbracić się’ (syn. *susibrólinti*) – zapoż. ze stbłr. *bratatisja*, pol. *bratać się*. War. *brotintis* b.z.a. ‘bratać się, zbliżać się; zalecać się do kogo’, *susibrotinti* ‘zakochać się, spowinowacić się’, ⇒ *brotinēlis* ‘braciszek’ (w dajnach; war. do *broterēlis*). Osobno zob. *brosis*.

bróžti, *bróžiu*, *bróžiau* gw. ‘przesuwać coś ze szmerem, powodować szmer ocierając się o co, szurać, szurgotać, szurać nogami’. Odpowiednik łot. *brāzt*, *brāžu*, *brāzu* (war. *brāzt*) intr. ‘szaleć, huczeć, szumieć; pędzić dokądś, szybko jechać, bieć’, tr. ‘poruszać, sunąć, miotać, ciąć, rąbać’. Pb. *brāž- przedstawia innowacyjny alternant na SO od pwk. *brēž- jak w *brēžti* ‘rznać, drapać’. Neoapofonię *ā ⇐ *ē potwierdzają *glóbt* ⇐ *glébt*; *rópt* ⇐ *répt* i *slógt* ⇐ *slégt*. Starsza apofonia w *brúožti* (zob.). — Drw. *brōžintis* ‘Ignąć do kogo (o dziewczynie)’, *brōžyti*, -iju, -ijau ‘gnać, pędzić’. Por. łot. *brāžētiēs* ‘huczeć, szumieć – o drzewach’, nomina: *brāze* ‘wielki tłok’, *brāziens* ‘huk, trzask, łomot, łoskot; nagana, skarcenie’, *brāzma* ‘ścisk, tłok; impet, gwałtowność; uderzenie wiatru’, *brāža*² ‘bezladna kupa chrustu’, *brāžņa*² ‘tłok, ciżba’ (por. lit. *kamšà* ⇐ *kemšù*).

brubnóti, *brubnóju*, *brubnójau* gw. ‘o odległym odgłosie, warkocie’ (*Brubnó tolybėse, bene lėktuvai*) — czasownik na -no- od onomatopeicznej osnowy *bru-b-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *brù-brù*. Paralele: *brabnóti* ⇐ *bra-b-* ⇐ *brà-brà*; *blibnóti* ⇐ *bli-b-* ⇐ *bli-bli*.

brūdas 2 p.a., *brūdas* 4 p.a. gw. 1. ‘brud, brak czystości’, 2. coll. ‘owady, wszy’ (*Dabar miške gyvulius labai brūdas kanda* ‘Teraz w lesie owady bardzo tną zwierzęta’) — zapoż. ze stbłr. *brudb*, błr. *brud*, -u, por. pol. *brud*, -u. Drw. *brudijà* coll. ‘ludzie żyjący w brudzie, zawszeni’, też ‘złodzieje’, *brudingas* ‘zawszony’, *brūdmās* ‘brud’. Vb. denom. *brūdyti*, -iju lub *brūdinti*, -inu ‘brudzić, zanieczyszczać’, *brūdyti*, -iju ‘wyrażać się nieprzyzwoicie, ordynarnie’ (por. błr. *brūdzcib*, -džu ‘brudzić; znieważać, oczerniać kogo’). — Adi. *brūdnas*, -à 4 p.a., *brūdnas*, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘brudny, nieczysty; o pogodzie: brzydkie’ (por. stlit. *paspalitomis* [głosa *brudnomis*], *tai esti, nemazgotomis rankomis* BRB) ⇐ błr. *brūdny* (brak w HSBM), pol. *brudny*. Por. LEW 60, SLA 47, ALEW 139. — Drw. wsteczny: *brūdas*, -à ‘marny, lichy, zły; mizerny’, ⇒ adv. *brudaĩ* ‘źle’, *brudžiaũ* ‘gorzej’, *brudjyn*: *Ta boba kuo senyn, tuo brudjyn* ‘Ta kobieta im starsza, tym gorsza’.

brūgzti, *brūzgù* (*brūzgu), *bruzgaũ* ‘furczeć – o kołowrotku’, *subrūgzti* ‘zatrzepotać się – o szczupaku w sieci’ — od wykrz. *bruzg (to może z udźwięcznienia w *brusk, por. wykrz. *bruñks*, *brūnkšt*). Długość w prs. *brūzgù* wskazuje na rozwój od *brūzgu < *brunzgu, a więc jest śladem po prs. infigowanym. Uogólnienie wtórnej długości widać w obocznym pdg. *brūgzti*, *brūzgiũ*, -iaũ ‘furczeć – o kołowrotku’. Drugim śladem po prs. *brunzgu jest pdg. *bruñgzti*, *brunzgiũ* ‘szumieć, huczeć’ (zob.). — Neoosn. *bruzg-*: *bruzgėti*, *bruzgù*, -ėjau ‘ruszać się powodując szmer, szelest; chrobotać’, *bruzgimas*, *bruzga* SD «szmer», vb. denom. *bruzgauju* SD «szmer czynię». — Neoosn. *brūzg-*: *brūzgauti* ‘huczeć – o wietrze’ oraz ‘kręcić się koło panny, zalecać się’ (⇒ *brūzganās* ‘zalotnik, kawaler’).

bruīšē 2 p.a. 1. ‘ryba płóc, płotka, *Leuciscus rutilus*’, 2. ‘wzdreğa, krasnopiórka, *Scardinius erythrophthalmus*’, 3. ‘leszcz, *Abramis brama*’. War. *bruīšis*, *bruīžis* oraz *bruīšē* (por. stprus. *brunse* EV ‘płóc’). Bez etymologii.

bruīžti, *bruīžiu*, *bruīžiau* gw. ‘pędzić precz, przepędzać’, *išbruīžti* ‘wypędzić, wygnać’, *subruīžti* ‘spędzić w jedno miejsce’ — prawdopodobnie od wykrz. *bruīž. Drw. *bruīštas* ‘różga, witka do poganiania’. — War. z insercją k: *bruīkšti*, *bruīškiũ*, *bruīškiaũ* ‘pędzić’, 2. ‘wsuwać, wtykać’, *išbruīkšti* ‘wypędzić, wygnać’ — pewnie od wykrz. *bruīkšt. Drw. *bruīkštas* ‘różga, witka do pędzenia’.

brūkà 2 p.a. gw. ‘praca, robota’, por. *Brūkos arklys* ‘Koń roboczy’. *Pri brūkos, pri*

darbo esu dienas naktis ‘Przy pracy jestem dnie i noce’. Niejasne. Por. *brūk-* s.v. *brūkti*.

brūkanas lub *brukanas* stlit. ‘trzeźwy, niepijany’, przymiotnik poświadczony tylko u Daukszy, por. *Ir S. Hieronimas rašo, jog mergos apsigėrusios juokės išg brūkanų, kurios negeriančios buvo vyno* DP 139₄₅ ‘I święty Hieronim pisze, że panny opite naśmiewały się z trzeźwych, które nie pijały wina’. Bez etymologii, por. ALEW 140 (brak w LEW). Suf. -*an-* ukazuje się zarówno przy deverbativum (por. *álkanas* : *álkti*; *plākanas* : *lākti*), jak i przy denominativum (por. *ūkanas* : *ūkas*; *vařganas* : *vařgas*). Zestawienie z *brūkti* ‘wsuwać, wpychać’ (zob.) napotyka trudności znaczeniowe. — Drw. w DP: *brūkanai* adv. ‘trzeźwie’, *brūkanumas* ‘trzeźwość’.

brūkas 2 p.a. stlit., gw. ‘bruk, nawierzchnia ulicy lub drogi wyłożona kamieniem’ (*Brūkas ratus tranko* ‘Bruk sprawia, że wóz się trzęsie’). War. *brūkis*, też f. *brukà* 2 p.a. (*Brūkai reikia daug akmenų* ‘Na bruk trzeba wiele kamieni’). Zapożyczenie ze stbłr. XVI w. *brukъ*, por. błr. *bruk*, -u ‘bruk’ ⇐ pol. *bruk* ‘podłoga, posadzka kamienna; bruk uliczny’. Wyraz polski jest germanizmem. Brückner 42 wywodzi go z nwn. *Brücke* f. «trotuar». To kiedyś oznaczało ‘belkowanie, umocnienie brzegu rzeki, drewniany pomost’ i ‘most nad wodą’ (EWD 174, Mańczak 13), por. ros. *mostovája* ‘ulica brukowana’. Z kolei Bańkowski I, 80 widzi etymon w śrwn. *bruch* m. ‘odłamek kamienia’. Zob. też LEW 60, Čepienė 107, ALEW 140, POLŽ 244. Por. jeszcze *brūgis* s.v. *brīgis*. — Vb. denom. *brukiūti* ‘brukować’. War. *brukavóti* ⇐ błr. *brukavácъ* (z pol.).

brūknēs, -iū 2 p.a. f.pl. bot. ‘borówki czerwone, brusznice, *Vaccinium vitis idaea*’. War. *brūknios* 2 p.a., *brūknys* 4 p.a. Leksem *bruk-* jest alternantem na SZ do *brauk-* jak w *braūkti* m.in. ‘zbierając zgarniać całą garścią (jagody, borówki, orzechy laskowe, porzeczki, szyszki chmielu)’. Por. *nubrukti* ‘zedrzyć’ s.v. *brūkti*. Znacz. etym. ‘owoce, które się zrywa garścią’. Nazwa owoców została widocznie przeniesiona na nazwę rośliny. Podobnie w wypadku pñ.-prasłowiańskiego wyrazu *brusnica ‘jagoda brusznica’, por. ros. gw. *brusnica*, czes. *brusnice*, pol. gw. *bruśnica* – drw. od dewerbalnego przymiotnika *brusiñ ‘związany ze ‘zrywaniem, zgarnianiem’ ⇐ psł. *brusiti ‘zrywać owoce; ostrzyć osekłą; mleć na żarnach’ (Boryś 41), ros. gw. *brusnúť* ‘zrywać z gałązki (liście, jagody), zrywać całą garścią’ (Anikin 4, 282). — Drw. *brukniēnē* ‘konfitura z borówek’ (⇒ *bruknienójas* ‘krzewina borówki’), *bruknójas* ts. Vb. denom. *brukniūti* ‘zbierać borówki’.

brūkšėti (*brūkš-sè-ti), *brūkšiu*, *brūkšėjau* ‘wycierać nos; szurać nogami’ — formacja z suf. -sè- od wykrz. *brūkš(t)*, *brūkš(t)*, opisującego energiczny, zamaszysty ruch po jakiejś powierzchni, pociągnięcie, szarpnięcie itp. Z innym sufiksem: *brūkšėti*, -ju, -jau ‘ostrzyć kosę’. Paralela: *būbsėti* ⇐ *būbt*. — Neoosn. *brūkš-*: *brūkšėlė*, *brūkšelis* SD «kreska, linia», *brūkšis* SD «cios; kreska, linia», *brūkšmas* a. *brūkšmė* ‘rysa, plama; przerwa, miejsce rzadkie w tkaninie’, *brūkšnys* ‘linia; wąski skrawek, pas, pasmo; myślak, znak pauzy’, war. *brūkšmis* ‘rysa, linia’; *brūkšnėlis* m. ‘w interpunkcji: kreseczka, łącznik’, *brūkštūvas* ‘przyrząd do bicia masła’. NB. LEW 54 włączył wymienione tu formy do lemmatu *braūkti* (hipoteza apofonii *brūk-* : *brauk-*?).

brūkti, *brukù* (war. *brunkù*), *brukaũ* (war. *brukiaũ*) 1. ‘wsuwać, wciskać, wpychać’, 2. ‘trześć oczyszczając (len z paździerzy)’, 3. ‘odpędzać bydło, konie’, cps. *atbrukti* ‘odegnąć, odpędzić; stępić siekiere’, *įbrukti* ‘wcisnąć komu co’, *išbrukti* ‘wygnać, wypędzić, wygonić; wycisnąć’, stlit. ‘wydać drukiem, wydrukować’: [Knygelės] *išbruktas Karaliaučiu* MŽ 79₂₁ ‘[Książeczki] wydrukowane w Królewcu’; *nubrukti* ‘zedrzyć, zerwać; zapchać, zadziać’, stlit. ‘zabić’ (*akmenimis nubrukti* WP ‘zabić kamieniami, ukamieniować’), *pribrukti* ‘napchać worek; nawieźć drzewa; załadować wóz’, *subrukti* ‘wtłoczyć, wepchnąć, wbić’, refl. *atsibrukti* ‘przyjechać, przybyć niespodzianie, napatoczyć się’, *įsibrukti* ‘wleźć gwałtem,

wcisnąć się', *užsibrūkti* 'zaczepić się (o sieci pod lodem); wleźć na piec'. Odpowiednik łot. *brukt*, *brūku* (*brunku), *bruku* 'schodzić z powierzchni, odpadać, łuszczyć się (o farbie), osuwać się, zapadać się', tr. 'zginać, łamać'. Alternant *bruk-* jest st. zanikowym do *brauk-* jak w *braūkti* m.in. 'garnąć, mieść, trzepać' (zob.). Por. LEW 54, ALEW 141. — Drw. *brūktelēti* 'wsunąć, wcisnąć, wetknąć', *brūkstelēti* 'pociągnąć miotłą; szarpnąć'. Nomina: *brūkana* 'pęk splełanych pakuł; lichy, tani towar', *brūknēs* (zob.), *bruktuvē* 'cierlica do lnu'. — WSZ *brūk-*: *brūkis* 'pociągnięcie (miotłą, grabiami, piórem)', 2. 'pasma, ślad, linia; pasmo niezorane, niebronowane, niezgrabione' (por. n.m. *Vilkabrukiaĩ*), *brūklīs* a. *brūklis* 'kij, patyk, gruby kij, laska; zasuwa, rygiel'. Z jęz. łotewskiego por. *brūce*, *brūce* 'szrama, blizna, rana', też 'szew stebnowy', *brūkle*, częściej *brūklene* 'borówka, brusznica' (por. lit. *brūknēs*). W słowiańskim jest osnowa werbalna *brūk-ā-, por. ros. *brykátb* 'o koniu: podskakiwać i wierzcą', ukr. *brykáty* ts. (stąd zapożyczone pol. *brykać* ts.).

brukúoti, *brukúoju*, *brukavaũ*, też *brūkúoti* 1. 'o gołębiach: gruchać', 2. 'o niemowlętach: gaworzyć, wydawać pierwsze dźwięki' (*Jau brukúoja mūs vaikas* 'Już gaworzy nasze dziecko'), 3. przen. 'o zakochanych: okazywać sobie czułość, flirtować'. SD¹ *brukuoju* «grucham», SD *brukuoja karvelis* «grucha gołąb» — czasownik utworzony od interiekcji naśladowującej głos gołębia: *brūkū*, *brūku*, *brūkū* albo *brūkuo*, *brūkuō*. Por. syn. *burkúoti* 'gruchać' ⇐ *burkū*, *buřkū*.

bruņzti, *bruņdzia*, *bruņdzē* gw. 'wydawać świst, świstać – o szybko lecącym przedmiocie' — czasownik onomatopeiczny, utworzony od wykrz. *brumzt. Neopwk. *brumz-*: *bruņzinti* 'powodować świst'. Por. bliskoznaczne czas. *breņgti* i *bruņgti*.

brūnas, -ā 4 p.a. gw. 1. 'o siermiędze: brązowawy, brunatny', 2. 'wiśniowy' (*Vyšnių uoga išsirpusi yra brūna* JU 'Dojrzała wiśnia [tu: jagoda wiśni] jest *brūna*'), 3. 'o maści konia: ciemnogniady, *juodbēras*' (*Turime keturis arklius: du bēru, vieną raudą ir brūną* 'Mamy cztery konie, dwa gniade, jednego kasztana i b.'; drw. *brūnasis*) — zapoż. z prus.-niem. *brūn*, *brūn* 'brązowy, brunatny' (GL 35, LEW 60). — War. *briūnas*, -ā 3 p.a. 'ciemnogniady' (*Jų eržilas nei bēras, nei juodas, toks briūnas* 'Ich ogier nie jest ani gniady, ani czarny, taki ciemnogniady'). Lit. sekwencja *riū* może być uwarunkowana przez niem. *rū*. Por. dublety *brūvēlē* ob. *briūvēlē*, *brūžē* ob. *briūžē*.

brūnēs, -iū 2 p.a. f.pl. gw. 1. 'brwi' (war. *bruniaĩ* 4 p.a. m.pl., sg. *brunỹs*), 2. 'tępa strona noża, brzytwy, kosy' (war. *brunis* f.). Pwk. *brun-* może być formą SZ do *briaun-*, por. *briaunā* m.in. 'tępa strona noża'. Dalszy wywód niejasny, zob. LEW 57, s.v. *briaunā*. Por. może czas. *brūnyti* 'o chomącie: ocierać kark koński', wymieniony s.v. *briāutis*. — Drw. *brunētas*, -a 'z wydatnymi brwiami'.

bruņgti, *brunzgiū* (war. *brungdzīū*), *brunzgiaũ* (war. *brungdzīaũ*) 'szumieć, huczeć; świstać – o lecącym kamieniu; skrzypieć – o drzwiach', też przen. 'okazywać niezadowolenie, szemrać, sarkać' — pdg. zbudowany na starszym prs. *brunzgu do *brūgti*, *bruzgaũ* (zob.). — Z innymi sufiksami: *brunzgēti* 'wydawać dźwięk (o strunie basetli, o maszynie); szeleścić, chrzęścić', *brūnzginti* 'wytwarzać dźwięki, powodować odgłosy, hałasować; młócić przy pomocy młockarni', *parbruņzginti* 'przypędzić (krowy do domu)', *subruņzginti* 'spędzić bydło w jedno miejsce', nomen: *bruņzgynē* 'wiatrak, młyn napędzany wiatrem'. Tu też wtórne wykrz. *bruņgt*, *brūngzt*.

brúoži, *brúožiū*, *brúožiaũ* (war. *bruōžti*) gw. 1. 'drapać, kreślić, robić znaki, oznaczać co', 2. 'drzeć, zdzierać (obuwie)', 3. przen. 'szybko iść' — pdg. quasiprymarny, powstały wokół formy prs. *brúožiū, kiedyś należącej do iteratywu na SO *brúożyti. Pwk. *bruož-* < *brōž- jest alternantem w st. o do *brēž-* jak w *brēžti* 'rznąć, drapać'. Z innym sufiksem: łot. *bruōšātiēs* 'ocierać się o jakiś przedmiot' zam. *bruožaties. Zob. też ŽD 534. Młodsze reguły

apofoniczne wytworzyły war. *bróžti* (zob.) i *braūžti* (zob.). — Sb. postvb. *brúožas* 1, 3 p.a. ‘pasma, rys, linia, kresa; cecha, właściwość’. Por. *slúogas* ⇐ **sluogyti* (łot. *sluôdzît*). — War. sufiksalny: *brúožtas*, używany tylko w zwrocie *vienu brúožu* ‘jednym ciągiem, bez przerwy’ (*Kad pradėjo, tai vienu brúožu ir varo*). Nie ma pewności, czy *brúožtas* powstało z *brúožas* drogą derywacji wymiennej (-*tas* zam. -*as*), czy też jest sb. postvb. na -*as* od frq. **bruožtyti* < **bruož-sty-* (typ *lākštas* ⇐ *lakštýti* < **lakš-sty-*). Tu też *brúokštas* 3 p.a. ‘narzędzie do zacinania miejsca, w którym jedna belka ma się złączyć z drugą’ – z insercją -*k-* z **bruoštas* (*brúožtas*), por. *plúokštas* ob. *plúoštas*.

brūšas 2 p.a., *brūsas* 2 p.a. gw. 1. ‘drzewo budulcowe, kłoda gładko ociosana z czterech boków’ (*Brūsas yra ronas nutašytas* JU), 2. ‘kamień do ostrzenia, osełka’, 3. ‘przedmiot w kształcie ociosanego kłoda, np. kawał mydła’ (ZS 11) — zapoż. ze stbłr. *brus̃* ‘kłoc z czterech boków opiłowany albo ociosany; czterograniasty kawałek, np. soli, mydła’ (HSBM). Por. pol. *brus* ‘kamień do ostrzenia; kłoc drzewa budulcowego, do piłowania, belka, piłowiec, tram’ (SW). Zob. też *brūsōkas*.

brūsōkas 2 p.a. gw. ‘osełka, brusek’ — zapoż. z błr. *brusók, -ská* (PzB 1, 222). Por. *brūšas*.

brūtē b.z.a. gw. ‘narzeczona, panna młoda’ (*Mano brūtē yra per jauna, dar mudu negaliva ženyti* ‘Moja narzeczona jest za młoda, jeszcze nie możemy się żenić’) — zapoż. z prus.-niem. *brūt*, por. nwn. *Braut* f. (GL 36, LEW 60). — Sb. *brūtka* 1 p.a. ‘narzeczona, panna młoda’ wygląda na pierwszy rzut oka jak lit. derywat na -*k-* od *brūtē*, ale tu nie można wykluczyć zapożyczenia z pol. przest. *brutka* ‘oblubienica, narzeczona, sponsa’ (zaświadczenia od XV w., zob. SSTP I, 167, SPXVI II, 460) ⇐ śrwn. *brūt* f. ‘panna młoda w dniu ślubu’. Zob. też *brūtkonas*.

brūtkonas 1 p.a. gw. ‘narzeczony, pan młody’ — zapoż. z prus.-niem. *brūtgom*, por. nwn. *Bräutigam* m. (GL 36, LEW 60). Por. łot. *brūtgāns* ⇐ śrdn. *brūdegam*. Na gruncie litewskim niemieckie złożenie zostało zreinterpretowane jako *brūt-k-* + *-on-*, tj. jako drw. sufiksalny od *brūtka* (zob. s.v. *brūtē*). Por. nazwy osób na *-on-*: *laigōnas, tėvōnas* (ŽD 272n., GJL II, § 336).

brūvēlė 1 p.a., *brūvēlė* 1 p.a. m. przest. ‘piwowar’ — z dysymilacją na odległość w **bruvērē*, co zapożyczone z prus.-niem. *bruwer, bruere*, por. śrwn. *briuwer/brū(w)er*, nwn. *Brauer* m. (GL 36, LEW 55, ALEW 141). Zdaniem ALEW, l.c. wolno tu zakładać transpozycję z długim lit. -*ū-*, por. łot. *brūvelis, brūveris* ‘piwowar’ ⇐ śrdn. *brūwer* (Jordan 58). Podobnie zbudowane germanizmy na -*ērē* wymieniono s.v. *būtķērē*. — Nazw. *Brūveris, Brūveris, Brūvelaitis*.

bruvis, -*iēs* 4 p.a. f. stlit., gw. ‘brew’ (war. *brūvē*), SD *bruvis* «brew». Temat na -*i-* pochodzi z reanalizy formy acc.sg. *brūvj* < pbsł. **bruū-in*, kiedyś należącej do nom.sg. **brū-s*. Podobnie w słowiańskim ustalił się nom.sg. scs. *brūvī* f. ‘brew; powieka’ na miejscu psł. **bry* (gen. **brūve*, acc. **brūvī*). Por. ros. *broṽ*⁹³, *bróvi*, stczes. *brev, brve* (czes. *brva*), pol. *brew, brwi*. Zob. BSW 38, REW I, 124, LEW 57 (s.v. *briaunà*), ALEW 141, ESJS 83, Derksen 2008, 66. Inne odpowiedniki ie.: wed. *bhrū-* f., acc.sg. *bhrūvam*, gr. ὀφρῦς f., gen.sg. ὀφρῦ(F)ος, acc.sg. ὀφρῦ(F)α < pie. **h₃b^hruH-s*, acc.sg. **h₃b^hruH-m*. Pierwotny pdg. ie. odtwarza się w postaci nom.sg. **h₃b^hrēuH-s* (por. stwn. *brāwa*, stisl. *brá* ‘brew’), gen.sg. **h₃b^hruH-os*, zob. Beekes 2010, 1135. — Cps. *juodabrūvis* ‘ktoś o czarnych brwiach, brunet’ (por. *juodas*), *juodbruvys* ‘ktoś o ciemnej cerze, o czarnych włosach, brunet’, war. z metatezą

⁹³ Zapożyczeniem z rosyjskiego jest łot. łatg. *brava* ‘brew’. Braidaks I, 228 niesłusznie traktuje *brav-* jako apofoniczny alternant litewskiego *bruv-*.

r: *juodaburvys*. — Wsch.-lit. *brivis*, *-iēs* f. (*Brivis apsvilo iš karštumo* ‘Brew osmalila się z gorąca’), z wtórnym tematem na *-a-*: *brivaĩ*, *-ũ* 4 p.a. m.pl. ‘brwi’ (ZTŽ, LD § 66: *brivai*). Brzmienie *briv-* jest dwuznaczne. Po pierwsze może oddawać błr. gw. *bryvǎ* ‘brew’ (war. do *bryvó*, *-ǎ*), por. ukr. *brová*, czes. *brva* ‘brew’. Po drugie może pochodzić ze zmiany fonetycznej w **briuv-* (war. palatalizowany). Na to wskazuje oboczność w drw. *pabruvėliai* i *pabriuvėliai* m.pl. ‘ozdobna, wyszywana opaska zawiązana na czole [dosł. przy brwiach] zamężnej kobiety’ (syn. *aĩtkakčiai*); drw. wsteczne: *pabruviaĩ*, *pabriuviaĩ* i *pabriviaĩ* ts. Paralela fonetyczna: *srib-* (*sribsnóti*, n.rz. *Sribulis*) obok *sriub-* (*sriubsnóti*, *sriubà*) i *srub-* (*srubýti*, *srubà*); jest też dwoistość *sriũbteletì* i *srybteletì* ‘siorbać po trosze’. — NB. Stpr. hapaks *wubri* EV ‘rzęsa, Wimper’ był przez Endzelina 1943, 277 zestawiany z lit. *bruvīs* kosztem emendacji <bruwi>. Zakładana przy tym metateza spółgłosek jest bez paraleli, poza tym znac. ‘rzęsa’ nie pokrywa się z lit. ‘brew’. W EV spotyka się wypadki opuszczania przez kopistę znaków abrewiacyjnych kładzionych nad literami samogłoskowymi (por. DLA 217, przyp. 328). To sprawia, że można sobie wyobrazić pisownię <wubri> na miejscu **<wũbri>*, co było skrótowym zapisem dla **<wunbri>*, to z kolei z przeinaczenia pierwotnego **<wimbri>*. Brzmienie **wimbri* oddawało sprutenizowaną postać wyrazu śrwn. *vinbrā* f. ‘rzęsa’ (zob. SBS II, 21n.). Por. abrewiacyjny zapis stpr. *silkasdrũb* EV ‘jedwabne okrycie, Sydenslewir’, skomentowany s.v. *šilkas*.

bruzdėti, *bruzdũ*, *bruzdėjau* 1. ‘ruszać się, wiercić się, niepokoić się’, 2. ‘trudzić się, pracować, krzątać się’, 3. ‘burzyć się, buntować się, wywoływać niepokój, rozruchy’, *įbruzdėti* ‘wjechać (na podwórze) z hałasem, turkotem’. Odpowiednik łot. *bruzdēt*, *-u*, *-ēju* ‘terkotać, turkotać, klekotać’ — durativum na *-ē-* do inchoat. *brũzti*, *brũzdũ* (**brũzdu* < **brunzdu*), *bruzdaũ*: *subrũzti* ‘poruszyć się, zakrzętnąć się, szybko zabrać się do czego, pośpieszyć się z robotą’. War. ze spalatalizowanym nagłosem i *-z-* na miejscu *-zd-*: *brĩũzti*, *-ũ*, *-aũ* ‘spieszyć się’ (*Na, tik subrĩũzkim, i baigsim!* ‘No, tylko się pośpieszmy, i skończymy!’). — Alternacja między *brũzd-* (prs.) i *bruzd-* (non-prs.) jest związana z infiksacją, por. gw. prs. *subrunzdũ*. — Kłopotliwą grupę *zd* można wyjaśnić asymilacją perseweracyjną *nst* > *nzd*, zaszłą w formie prs. na *-sta-*. Rekonstrukcja: prs. *brunzdũ* < **brunstu* : prt. **brudau*, inf. **brusti*. Prs. **brunstu* pochodzi z **brund-stu*, które odnowiło starszą formację **bru-n-du*, opartą na SZ **brud-* do pwk. **brĩaud-* (transponat ie. **b^hreud^(h)*-, por. IEW 169; brak w LIV²). Leksem *bruzd-* jest neopierwiastkiem, który został wyabstrahowany z prs. *-brunzdũ*. Gdy chodzi o perseweracyjną asymilację *nst* > *nzd*, to mogła jej sprzyjać styczność znaczeniowa neopwk. *bruzd-* z dźwiękonaśladowczym czas. *brazdėti* ‘szurać, chrobetać, turkotać’, por. wykrz. *brũzdu brãzdu*. Inaczej ŽD 527, który dla wyjaśnienia *-zd-* na granicy morfologicznej ucieka się do rekonstrukcji **brud-dėti* > *bruzdėti* (zestawia to z *ėrdėti* i *mėrdėti*). — Neopwk. *brũzd-* (por. *subrũzdũ*) dał podstawę formacji na *-ja-*: prs. *brũzdžiũ* (war. *brũziũ*), prt. *brũzdžiaũ* a. *brũziaũ*, inf. *brũzti* ‘pracować na polu, krzątać się w gospodarstwie’, też o ruchu pszczół. Nomen: *įbrũzdis*, *-džio*: *Pačiame darbo įbrũzdy lietus ėmė lyti* ‘W samym szczycie prac polowych zaczął lać deszcz’. — Drw. *bruzdà* ‘(hałaśliwa) bieranina, gorączkowy pośpiech, rwetes (np. przed wyjazdem z domu)’, też ‘rozruchy’, *bruzdalas* b.z.a. ‘człowiek niecierpliwy, kłótniwy’, *bruzdesys* ‘rwetes; rozruchy’, *bruzdulys* ‘pośpiech, gorączka’, *bruzdus* ‘prędko, ruchliwy, obrotny, pilny’. Osobno zob. *brũzdukis*. — Neoosn. *bruzdėj-*: *bruzdėjimas* ‘bunt, rozruchy’. — Jak metatetyczny wariant do *bruzdėti* wygląda bliskoznaczny czas. *burzdėti*, *burzdũ*, *-ėjau* 1. ‘poruszać się (niespokojnie), rzucać się całym ciałem, miotać się, trzepotać się, wyrzywać się (z uchwytu, z klatki, sieci)’, 2. ‘stukać, turkotać’, 3. ‘tokować (o cietrzewiu)’, 4. ‘mówić niewyraźnie, mamrotać’. Drw. *bũrzdà* ‘niespokojne dziecko, wierzepięta’, *burzdũkas* ts., *burzdũlis* ‘człowiek żywy, żywotny, ruchliwy’, *burzdũs* ‘ruchliwy, żwawy’ (zob. wyżej *bruzdũs*). Wobec wtórności postaci lit. *burzd-* wątpliwe jest przyjmowane za BSW 40 pokrewieństwo *burzdũs* z psł.

*bŭrzŭ ‘szybki, prędkie’, por. sch. *bŕz* ‘szybki, skory, żwawy, bystry’, ros. *bórzyj*, *borzój* ‘szybki, ręczy’, czes. *brzy* ‘szybki, prędkie’, stpol. *barzy* ‘szybki, prędkie; popędliwy, gwałtowny’ (IEW 143 umieścił psł. *bŭrzŭ s.v. pie. *b^her-es-). NB. Rekonstrukcja psł. *bŭrzdŭ, z grupą spółgłoskową *rzd (zob. BSW 40, Boryś 21), nie ma uzasadnienia w materiale słowiańskim. Rzadko ukazująca się grupa *rzd*, np. w błr. *bórzdy*, -*aja* ‘szybki, żwawy, ruchliwy, żywy’, adv. *bórzda* ‘szybko’, sch. *brzdica* ‘miejsce w potoku, gdzie woda wartko spływa po kamieniach’ (war. *brzica*), zawiera ‘epitetyczną’ zwartą *d*, która służyła zdysymilowaniu grupy *r.z* (*plynna* + *spirant*). Z kolei *dz* jak w pol. *bardzo* pochodzi z insercji *d* do grupy *r.z* (por. stpol. *barzo* ‘szybko, prędko; całkowicie’), zob. Boryś 21n. — Neoapofonię SZ *bruzd-* ⇒ SP *brauzd-* poświadcza łot. *brauzdēt*, -*u*, -*ēju* ‘stukać, łomotać, hałasować’ (ob. *bruzdēt* ‘turkotać’). Por. łot. *zūdu*, *zūst* ‘ginać’ ⇒ *zāudēt* ‘tracić, przegrywać’, jak też lit. *blūdyti* ⇒ *blāudžioti* (zob.) i *mūlti* ⇒ *mauliōti* (zob.).

brūzduklis 1 p.a., *bruzdūklis*, -*io* 2 p.a. gw. 1. ‘kołek służący do skręcenia, zaciśnięcia powroza, wiązania’, 2. ‘kołeczek do zapinania odzieży’ (war. *brūzūklis*), 3. ‘przrząd do zaciśnięcia pyska świni przed jej zakłuciem’, 4. ‘polano przywiązywane do szyi świni, aby jej utrudnić ucieczkę’, 5. ‘rozszczepiony kij’, 6. ‘drewno służące do unoszenia lub opuszczania kamienia żaren’ (syn. *bruzdiklis*, *brūzgūlis*), 7. stlit. ‘uzda’ (KN 80₂₁) — analiza: *bruzd-uklis*, nomen instrumenti z neosuf. -*ukl-* (zob. *kabūklas*). Osnowę *bruzd-* chciałoby się na pierwszy rzut oka zidentyfikować z czas. *bruzdēti* ‘ruszać się, krzątać się’ (zob.), ale temu sprzeciwiają się względy semazjologiczne. Lepiej jest uznać *brūzduklis* za wyraz niemotywowany, oparty na innym *bruzd-* niż w *bruzdēti*, mianowicie na pbsł. **bruzd-* (Berneker I, 92n., BSW 38). Por. odpowiednik psł. **brūzda* w scs. *brūzdy* f.pl. ‘wędzidło końskie; uździenica, uzda’, stł. *br̥zda* ‘wędzidło, uzda; hamulec’, ros. *brozdá*, -*y* ‘uzda, wędzidło’ (częściej *brazdá*, pl. *brazdy* ts.), jak też śrir. *brot* ‘oścień, bodziec’, stsisl. *broddr* ‘kolec, szpic’, stwn. *brort* ‘ostrze’ (por. Orel 59). Dalsza etymologizacja pozostaje niepewna, zob. LEW 60, REW I, 125, SLPS 1, 402, Snoj 62 (rekonstrukcja pie. *b^hrezd^h-), Matasović 80 (rekonstrukcja *b^hrosd^hh₁o-). Pewne inne możliwości objaśnienia **brūzda* referuje ESJS 83. — Warto zauważyć, że w słowiańskim obok **brūzda* ukazują się refleksy na SO: **borzda*, por. ros. gw. *borozdílka* ‘pałka a. żelazny pręt, służący do kierowania sankami przy zjeżdżaniu z góry’, połab. *brōzd’el* m. ‘klin w radle a. pługu’, czes. *nábrazdník* ‘klin w pługu’, ros. *zaboróznik*, *zaboróznik* ‘klin do regulowania szerokości a. głębokości orki’, ros. gw. *borozdíť* ‘powstrzymywać konia wędzidle’ (wszystko za SLPS 1, 402).

brūzgas 2, 4 p.a. 1. ‘rzadki las z niskimi drzewami’ (*Miškas resvas ir mažo ūglaus vadinasi brūzgas*), 2. ‘pręt, patyk’, pl. *brūzgai* 2 p.a., *brūzgaĩ* 4 p.a. ‘gęste zarośla, krzaki, gąszcz’. War. *brūzgas* 4 p.a. Nawiązanie w stpr. *brusgis* Ev ‘bat, Geisel [Geißel]’. Niejasne. Zdaniem LEW 61 stoi w związku z onomatopeicznym czas. *bruzgēti* ‘ruszać się powodując szmer’ (zob. s.v. *brūgzti*). Orel 59 zestawia *brūzgai* z norw. *brusk* ‘krzak’ < pgerm. **bruskaz* m. Według ALEW 142 *brūzga* mogło pierwotnie odnosić się do szelestu powodowanego przez zwierzę a. człowieka przedzierającego się przez zarośla. — Drw. *brūzgūlis* ‘kij, pałka; kołeczek do zapinania odzieży; przrząd służący do zaciśnięcia pyska świni przed jej zakłuciem; kawał drewna służący do zawieszenia sprawianej owcy a. świni; zbity z trzech drewnien trójkąt, który zawiesza się na szyi świni, aby ograniczyć jej ruchy; rozszczepiony kij; drewno służące do unoszenia lub opuszczania kamienia żaren’ (por. lituanizm błr. *bryzgūlb* ‘drewnienko ułatwiające zawiązanie snopa; kołeczek u ubrania’, war. *brēzgūlb*, ĒSBM 1, 388, 394). — W SD <*bruzgulis*> oznacza ‘kostkę do gry’ (pominięte w LKŽ), por. <*kaūlalis žaislinis*, *bruzgulis*> «kut do grania», <*kaūleleis žaidžiu*, *bruzguleys žaidžiu*, *brūzoiu*> «kuty gram» [‘gram w kości’], <*žaislas bruzguleys*> «kutów gra, kuty» (wyraz *kut* nie jest notowany w SPXVI).

brūžē 1 p.a., *briūžē* 1 p.a. gw. ‘browar’ — zapoż. z prus.-niem. *brū-hūs* n. (GL 36, Čepienė 107; brak w LEW), por. nwn. *Brauhaus* n. Zakończenie -ūžē powraca w *bakūžē* i *rōtūžē*. Oboczna substytucja °hūs ⇒ °ūžē ukazuje się w *cūktūžē* (zob.). Co do akutu por. zapoż. *krūzas*, *šiūlē* i *šiūrē*. Inne nazwy ‘browaru’ to *brāvoras* i *prāvoras* I.

brūžinti, *brūžinu*, *brūžinau* ‘trzeć, pocierać o co, wygładzać, wycierać, szorować, piłować’, refl. ‘łazić bez celu, kręcić się, obijać się bez zajęcia’, *išbrūžinti* ‘wymaglować bieliznę; wymieść’, *nubrūžinti* ‘otrzeć, np. skórę na ciełe’, *pabrūžinti* ‘wyszorować (podłogę)’. War. *brūžinti*, *brūžinti*. War. sufiksalny *brūžyti*, -iju, -ijau ‘trzeć, ocierać’, przen. ‘ciężko pracować’. Formalnie biorąc, *brūž-* przedstawia wzdłużony SZ do *brūž- ⇐ *brauž-* (zob. *braužti*, *brūožti*). Por. krótką samogłoskę pwk. w *bružėti*, *bružu*, *bružėjau* ‘iść, jechać z hałasem’, łot. *bružāt*, -āju ‘trzeć, wycierać; (ubranie) niszczyć przez używanie’ (obok *brūžlāt*, -āju ‘trzeć’). Możliwe jednak, że mamy tu do czynienia z neoapofonią ilościową ū ⇒ ũ, por. *būgštūs* ⇒ *būgštūs*; *drūčkis* ⇒ *drūčkis* i *kliūti* ⇒ *kliudyti* (por. łot. *kļūdīt*). — Różnica bałtycko-słowiańska co do wygłosowej spółgłoski pwk., zaświadczona w parze *āvižos* : *ovīšū ‘owies’, otwiera drogę dla zestawienia *brūž-* z psł. *brys- (⇐ *bryz-?). Por. scs. *sūbrysati*, -ajō ‘zeskrobać’, bg. gw. *briša* ‘ocierać, ścierać’, slń. *brīsati* ‘wycierać, zacierać, ścierać’ (pot. ‘bić, tłuc’), *nebo se briše* ‘przejaśnia się’, sch. *brīsati* ‘wycierać, szorować; przekreślać; ścinać z nóg, kosić’ (gw. ‘zamiatać’), połab. *brājše* ‘skrobie (rybę)’. Z kolei lit.-łot. *brūž- można zestawić z psł. *brūs- w prymarnym vb. *brūsnoti, por. cs. *brūsnuti* ‘golić, skrobać’, bg. *brūsna se* ‘goli się; linieje (o bydle)’, ros. gw. *brośnútʹ* ‘(len, konopie) oczyszczać z główek przez trzepanie; zrywać (jagody) całą garścią, zgarniać’. Zob. SŁPS I, 399, 405 (gdzie jednak preferuje się zrównanie etym. z lit. *brūkti* ‘trzepać len’, *nubrūkti* ‘zedrzeć’). Zob. też LEW 54n., ALEW 142n. — Drw. *brūžas* ‘pilnik’, *brūžėklis* ‘pilnik, zwł. gruby pilnik, tarnik, raszpla’, *brūžē* ‘tarka do prania bielizny’, *brūžkos* f.pl. ‘magiel’ (⇒ *brūžkūoti* ‘wygładzać, maglować’, *subrūžkūoti* ‘spulchniać ziemię za pomocą wideł’), *brūžūklis* ‘kto za pomocą piły wycina deski, tracz’, *brūžuōklė* ‘pilnik’. Tu prawdopodobnie też stlit. *brūžas* SD¹ i SD «frant» (dotąd czytane raczej *bružas*, zob. LKŽ I, 1103, s.v. 1 *bružas* i PAŽ 69), znacz. etym. ‘kto obija się bez zajęcia’. Vb. denom. *brūžuoti* a. *brūžauti* ‘trzeć, szorować’, refl. ‘trzeć się o siebie, ocierać się’, przen. ‘łazić bez celu, kręcić się, pętać się’, SD *brūžoju* «kuty gram» [‘gram w kości’].

būbas I 4 p.a. (w języku dzieci) ‘wszelki okrągły przedmiot: jabłko, kartofel, jajko, ziarno grochu, bobu, jagoda’. Niejasne.

būbas II 2 p.a. gw. ‘istota z bajki, którą straszy się dzieci’. War. *būbis* ts., przen. ‘smarki w nosie’. — *bubālis* postać mityczna: ‘mieszkający w dębie opiekun bydła i pasterzy’. — *būbilas* postać mityczna: ‘bóg miodu’, 2. w zagadkach: ‘wielki gruby człowiek’. Niejasne.

būbelnykas SD «bębennica» [‘bębniśta, bijący w bęben’, SPXVI], też w MOP: *Geresnis... skripyčnykas, būbelnykas... negu ans Lozorius biednas* ‘Płatniejszy... skrzypiec, bębennica... niżli on Łazarz nędzny’ (ALEW 143) — 1° synchronicznie: nomen agentis na -elnyk- od neoosn. *būb-* ⇐ *būbinas* ‘bęben’, *būbnyti*, SD *būbniju* «bębnię» (zob. *būgnas*), podobnie: *mūčėlnykas* ⇐ *mūčyti*, 2° diachronicznie: *būbel.nykas* to zdysymilowany refleks zapożyczenia *būben.nykas, gdzie zakończenie °nnykas oddawało °nnik polskiej podstawy *bębennik* XVI w. ‘bębnista, bijący w bęben’. Formacja hybrydalna z substytucją *bęb°* przez *būb°* (por. stblr. *bubennica* ‘bębnista’). Zdysymilowana grupa *ln < nn* ukazuje się również w *učėlnykas* (zob.) i *paviļnas* (zob.). Wskazana dysymilacja wprowadziła pożyczkę do serii sławizmów z suf. -elnyk-, por. *karabėlnykas, metėlnykas* i *pūstėlnykas*.

būbinas 3 p.a. gw. ‘bęben’ — przekształcone z *būbnas* ⇐ stblr. *bubenъ* (zob. *būgnas*)

przez wsunięcie samogłoski *i* dla rozbicia zbitki *-bn-*. Por. *dỹvinas* < *dỹvnas*; *krivida* < *krivda*. — Neoapofonia *ũ* (SP) ⇒ *ũ* (SZ): *bũbinas* 3 p.a. ‘bęben’, też ‘część młockarni; odkładnica pługa; kolor w kartach; truteń’ (por. *blũdnas* ⇒ *blũdnas*; *ũžas* ⇒ *ũžas*). Z powodu *ũ* zapożyczenie włączono do rodziny czas. *bũbinti* ‘bębnić, dudnić’. Zob. też *barabõnas* i *bũbelnykas*.

bũbinti, *bũbinu*, *bũbinau* 1. ‘bić w bęben, bębnić’, 2. ‘bić, uderzać kogo; robić coś z użyciem siły, energicznie’, 3. ‘młócić cepami’, 4. ‘wysoko ładować wóz’ — czasownik utworzony od wykrz. *bũbt*, *bũbt* m.in. o odgłosie uderzenia, dzielenia. — Z innymi sufiksami: *bubčioti* o jabłkach: spadać z gałęzi z charakterystycznym odgłosem’, *bubėnti* ‘dudnić’ (o bębnie, odgłosie burzy, wystrzału; o głosie cietrzewia), *bubėti* ‘dudnić; huczeć (o ogniu); mamrotać; natrętnie prosić’, *bũbyti*, *-iju* ‘stukać, kołatać; grzmieć, strzelać, trzaskać; młócić, rąbać; kopać w głąb; napychać, ładować ponad miarę’ (*bubiju* SD «bąkam»), *bubsėti* (zob.). Por. *bũbulis*.

bubsėti, *bũbsi*, *bubsėjo* 1. ‘wydawać odgłos przy uderzaniu (np. cepami) lub przy upadaniu’ (*Kai kũlikai su spragilais kulia, tai iš tolo girdėt, kaip spragilais bũbsi* ‘Gdy młocarze młóć cepami, to z daleka słysząc, jak cepy «bubsy»’), 2. ‘mamrotać, bąkać’ (*Jei jis kę pasakoja, tai bũbsi bũbsi, žodį po žodžio traukdamas* ‘Jak on coś opowiada, to mamrocze, ciągnąc słowo po słowie’). SD *bubsiu* «bełkocę, glukam» — czasownik na *-sė-* od wykrz. *bũbt*, *bũbt* m.in. o odgłosie upadku, przewrócenia się, uderzenia (por. pol. *bęc*). Zob. *pupsėti* ⇐ *pũpt*, *pũpt*.

bũbti, *bũbiũ*, *bũbiaũ* 1. ‘o krowie, wole: wydawać niski, przeciągły głos, buczeć, muczeć’, 2. ‘o musze: bzyczeć’, też ‘zanieczyszczać naczynia kuchenne’ (*Matai, kad puodelį musės bũbia*) — od osnowy *bũ-b-* z powtórzonego wykrz. *bũ-bũ* (*Karvė baubia bũ. Jauti, jauti, bũ, bũ, bũ!*). Por. *mũmti* ⇐ *mũ-m-*. — Inne: *bũbauti* ‘od czasu do czasu buczeć, muczeć’, *bũbčioti* a. *bũbėti* ‘o krowie: muczeć’, *bũbiju* SD «bąkam» (syn. *baubiu*), *bũbũoti* a. *bũbuoti* ‘o wołach: głośno buczeć’. — Drw. *bũbė* ‘krowa w języku dzieci’ (syn. *mũmė*).

bubũlis, *-io* 2 p.a. gw. 1. ‘w mowie dzieci: coś okrągłego i małego, m.in. jabłko’, 2. ‘pucółowate dziecko’, 3. ‘ziemniak’, 4. ZTŻ ‘bryłka, gałka odchodów końskich’, zdrob. *bubuliũkai* m.pl. ZTŻ ‘owcze bobki’. Onomatopeiczna osnowa *bu-b-* z powtórzonego wykrz. *bũ-bũ*, por. np. *bubčioti* ‘o jabłkach: spadać z odpowiednim odgłosem’ (Otrębski 1934, 316). Zob. też *bũbinti*.

bũcai, *-ų* 2 p.a., m.pl. ‘buty do gry w piłkę nożną, tzw. korki’ — zapoż. z ros. *bũtsy* a. *bũcy*, gen. pl. *buts*, *bũtsov* a. *bũcev* (⇐ ang. *boots*, zob. Anikin 5, 224n.), por. błr. *bũcy*, *-aũ* (z ros.).

bũce ptk. stlit., gw. ‘rzekomo, podobno, niby’, np. *žodžiais buce geidžia atajimo Christaus* DP 383₄₂ ‘i słowy wrzekomo żądają przyszcia Chrystusowego’ — zapoż. z błr. gw. *bũcca* ‘niby, jakoby, podobno’, por. ros. *bũdto* ts. Zob. też ĖSBM 1, 432, s.v. *bỹccam*. War. gw. *bũceg* (*buce-gi), np. *Eina pro šalį ir bũceg nemato* ‘Idzie mimo i niby nie widzi’. Inne war. *bũcegu*, *bũcegum*, *bũcegos*. War. *bũcem* oddaje zapożyczone błr. gw. *bũccam* ‘jakoby’. Zob. też ALEW 144. NB. LEW 61, za nim LKŻ I, 1115 wskazywali mylnie na pol. *boć* jako formę źródłową.

bučiuoti, *bučiuoju*, *bučiavaũ* ‘całować’ (łot. *bučuot* ts.) — czasownik denominatywny na *-uo-* od wykrz. *bũč* nazywającego cmoknięcie, odgłos przy całowaniu. Por. *bũčiũ* – skierowane do dziecka wezwanie do pocałowania: *Bũčiũ dėdei rankę!* ‘Cmoknij wuję w rękę!’. Podobnie LEW 61. Dźwiękonaśladowczą osnowę *bu- widać też w takich nazwach pocałunku, jak ang. przest. *buss*, nwn. *Bussi* n., nwn. bawarskie *Busserl* n., szw. *puss*, hiszp. *buz*, włos. *bacio* (łac. *bāsium*), zob. Kluge-Seebold 116, de Vaan 69. Dalej por. pol. *dać buzi*

‘pocałować, dać się pocałować’ (*buzia* ‘usta dziecka a. kobiety; policzki, twarz’), ros. *datʹ búsju* ‘pocałować’, błr. *dać búsʹki* ts., *búsja*, *búsi* ‘całus (w języku dzieci)’ ⇒ *búsjacʹ* ‘całować’. — Neoosn. *buč-*: *bùčtelėti* ‘pocałować szybko, krótko’, nomina: *rankų bučiavimas* ‘całowanie rąk’, *bučiavimasis*: *Aplink tik sveikinimasis*, *bučiavimasis* ‘Dookoła tylko witanie się, całowanie się’, *bučinyš* ‘pocałunek’, *bučiukas* ts., *bùčkis* pot. ‘całus, całusek’ (por. łot. *buča* ‘pocałunek’).

bùčius, -*iaus* 2 p.a. gw. 1. ‘wiklinowy kosz w formie stożka, obciążony siecią, do łowienia mniejszych ryb’, 2. ‘kosz wiklinowy do przechowywania żywych ryb w wodzie, sadz’, 3. ‘beczka upleciona ze słomy (na zboże, mąkę itp.)’. War. *bùčias*, *bùčas*, *bùcis*, *bučys*. LEW 61 uważał za zapożyczenie z łot. gw. *bucis* ‘kosz wypleciony z wikliny’; wyraz łotewski ma być jego zdaniem spokrewniony z (rzadkim) lit. *bùkis* ‘kosz rybacki zwany buczem’⁹⁴. Nie jest to prawdopodobne, ponieważ *bùčius* sięga daleko na południe od granicy łotewskiej. Niewykluczone, że jest to sławizm, mianowicie transpozycja formy **bučʹ* ‘rodzaj kosza rybackiego’, którą utworzono od czasownika psł. dial. **butjō*, **butiti*. Por. błr. *buč*, -*a* ‘wiklinowy kosz rybacki; wielki pojemnik ze słomy’, ros. gw. *buč* ‘kosz rybacki; przyrząd do łowienia raków’ obok *bučʹ*, *butitʹ* ‘uderzać, bić, walić (powodując odgłos, łoskot)’, też ‘zapędzać ryby w sieci przy pomocy drąga rybackiego; mącić wodę’ (Anikin 5, 218n.), słń. *bútiti*, *bútim* ‘uderzyć, wałnąć’, sch. gw. *bútiti* ‘bić; ubijać masło’ (SLPS I, 454). NB. Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 51 = Urbutis 2009, 358n. i Laučjute 28 ujmowali błr. *buč*, pol. przest. i gw. *bucz* jako lituanizm. Podobnie Anikin 5, 253 w odniesieniu do ros. gw. *buč*. — Drw. *bučēlis* ‘klatka w kształcie bucza do suszenia serów’, *bùčinas* ‘kosz rybacki’, *bučiōnē* ‘siatka rozpięta na koszu rybackim; siatka do przenoszenia siana’. — N.m. *Bučiaĩ* 3x, *Bučēliai*.

bučnas stlit. ‘postawny, okazały’ (BRB; *bučnas* i *strapus* [lub *strāpus*] są glosami do adi. *stiprus* w zwrocie *stiprus ricerius* ‘ein weidlicher Man’) — zapoż. z pol. XVI w. *buczny* ‘dumny, okazały, pyszny, zarozumiały’ (zob. SLA 47, ALEW 144, POLŽ 245). War. z dysymilacją *bu > bi*: *bičnas*, *bičnūs*. — Gw. *bùčnas*, -*à* 4 p.a. ‘tęgi, tłusty – o wieprzu’ (*Tai bùčnas meitēlis, tiek ģ storj, tiek ģ plotj* ‘Tęgi to wieprz, i gruby i szeroki’) jest raczej zapożyczeniem z błr. *bučnyj*, -*ája* ‘o roślinie, zbożu: bujnie rosnący, rozrastający się; o deszczu: ulewny, obfity’ (war. akc. *búčny*). Błr. wyraz uchodzi za polonizm, zob. ĖSBM 1, 428.

būdà 4, 2 p.a. 1. ‘buda z desek a. gałęzi, szałas z chrustu, namiot; buda pastucha, stróża w sadzie’, 2. ‘psia buda’, 3. SD¹ «kucz» [‘chata, szopa, budka’, SPXVI], 4. ‘buda mieszkalna umieszczona na wozie cygańskim’, 5. marna chata, chałupa’, 6. ‘klatka do przewozu świń’, 7. ‘rząd snopków konopnych tak ustawionych, aby je wiatr środkiem przewiewał’ — zapoż. ze stbłr. *buda* ‘szałas, buda smolarza, popielarza’, por. błr. *búda*, -*y* (polonizm, por. ĖSBM 1, 398) albo też wprost z pol. *buda* (← stczes. *búda* ← śrwn. *buode* f. ‘buda, szałas, namiot’). Zob. SLA 47, LEW 61, ALEW 144n., Bańkowski I, 50. Por. łot. *būda* ‘szałas, chata’ ← ros. *búda* (ME I, 357). — Drw. *būdēlē* ‘ustęp, wygodka’, stlit. <*budele*> SD¹ «kuczka» [zdrob. od *kuczka* ‘chata, buda, szałas, namiot’, SPXVI], ⇒ *būdēlninkas* ‘robotnik leśny, smolarz nocujący w budzie’; *būdininkas*, *būdininkas* 1. ‘kto mieszka w budzie’ (por. stbłr. *budnikʹ* ‘smolarz’), 2. dawniej ‘kramarz, sprzedawca w budzie jarmarcznej’ (← stpol. *budnik* ‘kramarz’). — Nazw. *Būdnikas* (krótkość wtórna), *Būdviētis*. N.m. *Būdà* 18x, *Būdos* 19x, *Būdaĩ* 8x, *Būdēlē* 3x, *Būdininkai*, *Būdininkaĩ*, *Būdninkai*, *Būdninkai*, cps. *Būdāviečiai*, *Būdbaliai*, *Būdežeriai* 2x, *Būdviečiai* 12x, *Būdviētis* 6x oraz *Griškabūdis* (por. nazw. *Griškā*), *Jurgbūdžiaĩ* (por. imię *Jūrgis*), *Jūodbūdis*, *Senābūdis*, *Valākbūdis*, *Vařnabūdē*.

⁹⁴ Według LKŽ I, 1140 wyraz *bùkis* występuje również w znaczeniach 1. ‘ręka bez dłoni, bez palców, kikut’, 2. ‘zbite jajko’ i 3. ‘szary dzięcioł, *Sitta europaea*’.

būdamas, -à 3 p.a. ‘będący, obecny gdzie’ (*Āš, tavimi būdamas, taip nedaryčiau* ‘Ja, będąc tobą, tak bym nie robił’. *Visi, būdami patėnkinti, tuoj ėmė delnais plėti* ‘Ponieważ byli zadowoleni, wszyscy zaczęli zaraz klaskać’), *nebūdamas* stlit. ‘nieobecny’. Analiza synchroniczna: *bū-dama-s*, tzw. participium contemporane na -*dama-*, tworzone od inf. *būti* ‘być’. Analiza diachroniczna: **būda-ma-s*, participium prs. pass. na -*ma-* od intranzytywnego praesens z suf. -*da-*, pb. **būda* ‘jest, istnieje, bytuje’, < pie. **b^huh₂-d^he-* (transponat). Zob. *būti, būdavo*, jak też *verda*. Kompleks sufiksalny *-*da-* + -*ma-* pokazują również takie formy, jak *eīdamas* (por. *eidinėti*), *jōdamas* (por. *jodyti*) i *pūdamas* (por. *pūdyti*). Por. GJL III, § 598n., SBS II, 44n. (z literaturą; tam też o prs. **bu-n-dō* ⇐ **būd-* jako praformie dla praesens scs. *bōdō* ‘będe’).

būdas 2 p.a. 1. ‘charakter ludzki, usposobienie’, 2. ‘sposób, forma wykonania, ujęcia czego; to, co umożliwia uzyskanie, wykonanie czego’ (*jōkiu būdū* adv. ‘w żaden sposób’, SP: *ypačiu būdu* «osobliwym obyczajem», *tūlais būdais* «rozmaitymi sposoby»), *pabūdas* ‘charakter ludzki; wygląd, rysy twarzy; jakość skóry twarzy, cera; kształt, forma przedmiotu’. DP *būdas* ‘sposob, obyczaj, miara, porządek, prawo, umysł, pilność’. SD *būdas* «sposob, obyczaj, powód do czego, obrząd, ceremonia, model, nota (pieśni)», *būdai geri* «obyczajność» (syn. *viežlyvystė*), *būdump prigulįs* «obyczajowy», *būdas tiesos* «postępek prawny», *moterišku būdu imuosi* «niewieścieię» — sb. postverbale na -*a-* od *būd-* jak w czas. *būdaū*, prt. do *būstū*, *būsti* ‘nawykać’ (zob.). Nie do przyjęcia jest analiza *bū-da-s* ⇐ *bū-ti* ‘być, istnieć’, wysunięta w ALEW 145 (w ŽD brak tego wyrazu). Formant -*das* nie jest odziedziczony. Jest to neosufiks, który został wyabstrahowany z rzeczowników postwerbalnych utworzonych od czasowników na -*dy-*, -*dė-*, -*din-* i -*dinė-*. Jako taki nie jest on zdolny do tworzenia nominów od pierwiastków⁹⁵. — Drw. *būdingas* ‘charakterystyczny, szczególny, właściwy dla kogo, czego’, *póbūdis* ‘charakter, wygląd, aparycja, temperament’. Cps. *būdvardis* gram. ‘przymiotnik’ (neol., por. *vardas*), *lengvabūdis* ‘lekkoduch’ (por. *leņgvas*), *savabūdis* ‘ktoś niepodobny do innych członków rodziny; człowiek niezależny’ (por. *sāvas*). — Vb. denom. *būdinti* DP ‘ćwiczyć, budzić’, refl. *būdintis* ‘ćwiczyć się, wprawiać się w czym’ (por. *baudžiū*, *baūsti* m.in. ‘pobudzać, zachęcać’. Zdaniem Otrębskiego (GJL II, § 681) *būdinti* tak ma się do *būdas* (m.in. ‘sposob’) jak pol. przest. *sposobić* ‘robić sposobnym, przysposabiać’ do *sposob*.

būdavo ‘bywało’. Nieosobowo używana forma 3 os. prt. od inf. **būdauti*. Por. *Mano brolis, kai būdavo susirgęs, iš namų niekur neidavo* ‘Mój brat, gdy bywało zachorował, nigdzie z domu nie wychodził’. *Būdavo, visus iki ašarų prijuokindavau* ‘Bywało, że wszystkich do łez potrafiłem rozśmieszyć’. Formy kontrahowane: 1° *būdaū*, por. *Būdaū, pasrebi juodų barščių ir dirbi dvare per dieną* ‘Bywało, popijesz czarnego barszczu i pracujesz we dworze przez [cały] dzień’, 2° *būdo*, por. *Kur, būdo, velniai vaikus veda, ten šiandien laukai tyso* ‘Gdzie diabli, bywało, dzieci uprowadzają, tam dziś zboże wylega’. — Wciąż niewyjaśniona pozostaje geneza wariantu pld.- i wsch.-lit. *būlavo* ‘bywało’ < **būlavā* (skrótcone *būlau* DVŽ). Być może chodzi o to, że sekwencja sylab **la-vā* powstała drogą metatezy z **vā-lā*, przy czym wyjściową formą litewską było **būvāla*, oddające zapożyczone bhr. gw. *buvāla* (por. *Sloūnik Sennenščyny* I, Minsk 2013, 68), to z **buvalo*. Inaczej GJL III, § 499, który mówi o fonetycznej zmianie *v* w *l*. Ze skrzyżowania *būdavo* i *būlavo* powstał war. stlit. *būdlavo* (MT). Zob. też *būlokščias*. — Wspomniany wyżej inf. **būdauti* został utworzony od neopwk. *būd-*, który wyabstrahowano z formy prs. **būda* ‘jest, istnieje’ (transponat ie. **b^huh₂-d^he-*). O rekonstrukcji plit. praesens **būda* przesądza obecność takich

⁹⁵ Paralela w postaci sb. *klōdas*, rozumianego jako *klo-* + -*das* ⇐ *klōti* (zob. ŽD 99, ALEW 145) jest fałszywa. Patrząc historycznie, chodzi tu o *klōd-* + -*as*, czyli o sb. postverbale na -*a-* od neoosn. *klo-* (*klo-* + *klōd-_{yti}* z *klo-* + *d_{yti}* przez metanalizę). Zob. też uwagi s.v. *paklōdas*.

form pochodnych, jak 1. *būdamas* ‘będący’ (zob.), 2. *būdyti* (zob.), 3. *būdinėti* ‘bywać’ (*Kap manę nebūdinėja namie, tai anas man ir karvelę palaidžia, ir laukan išleidžia* ‘Jak mnie nie ma [dosł. ‘nie bywa’] w domu, to on i krówkę wydoi, i na dwór wypuści’) – iter. na *-inė-*; *atbūdinėja* ‘ubywa, zmniejsza się’, *pribūdinėja* ‘przybywa’. — Jest prawdopodobne, że wyodrębnienie *-dav-* jako sufiksu prt. frequentativi nastąpiło drogą resegmentacji formy prt. *būdavo* z chwilą odniesienia tej ostatniej do inf. *būti*. Inaczej Otrębski (GJL III, § 499), który zakłada analogię słowotwórczą wychodzącą od czas. *dūdavo*, który mógł być rozumiany jako pochodnik zarówno od praesens *dūoda*, jak też od infinitiwu *dūoti*. Za nim Ostrowski 84, przyp. 66.

budavóti, budavóju, budavójau stlit., gw. ‘budować, wznosić budowlę’ — miejsce akcentu przemawia na rzecz zapożyczenia z błr. *budavácь, budúju*, 3 sg. *budúje* (stbłr. *budovati, buduvati*), a nie wprost z pol. *budować*, jak to podają SLA 47, LEW 61, LKŽ I, 1119, ALEW 145 i POLŽ 246. Wyraz polski pochodzi ze śrwn. *būden, buoden* ‘stawiać budę’, por. Sławski I, 48, Bańkowski I, 90, WDLP, *budować*. — Neoosn. *budavo-*: *budavótojas* DP ‘budownik’. Neoosn. *budavoj-*: *budavójimas* DP ‘budowanie’. — Zapożyczeniami białoruskimi są też 1. *budaunŭkas* ‘budowniczy, rzemieślnik budowlany, Baumeister’, war. *budauniŭkas* (*Kas namą budavo[ja], tas budauniŭkas*) ⇐ stbłr. *budovnikъ*, błr. *budaŭnik, -á* (⇐ pol. XVI w. *budownik*), 2. *budavõnė* ‘budowanie; budynek’ ⇐ błr. *budavánne* n. (⇐ pol. *budowanie*) i 3. *budiŭkas* ‘budynek’ ⇐ stbłr. *budynokъ*, błr. *budyŭnak, -nka* (⇐ pol. *budynek*, por. dn. *buding*).

budė 4 p.a. gw. 1. ‘grzyb niejadalny’ (war. *būdė* 2 p.a.), 2. ‘huba drzewna’. Z innym tematem: *budis, -iēs* 4 p.a. f. ‘pewien gatunek grzybów’. Leksem *bud-* pojawia się również w derywacie płn.-słowiańskim **būd-(ū)la* ‘grzyb, zwłaszcza niejadalny’, por. stpol. *bdla* ‘grzyb blaszkowaty trujący lub gorszy jadalny’, w XVI w. też ‘huba lekarska, Polopyrus officinalis’, pol. gw. *bdły* a. *bedły* ‘grzyby niejadalne’ (zdrob. *bedłka*, pot. *betka* m.in. ‘pieczarka’), czes. gw. *bedle* pl. ‘gatunek grzybów’, ros. gw. *blícy* ‘wszystkie grzyby prócz białych’. Por. BSW 39 (pbsł. **budjā-* ob. **budulā-*), SŁPS I, 459n., Bańkowski I, 38. — Drw. *kiaũliabudė* ‘świński grzyb, Ithyphallus impudicus’ (por. *kiaũlė*), *põniabudė* ts. (por. *ponià*), *šilabudė* ‘borowik, grzyb biały, Boletus edulis’ (por. *šilas*). Vb. denom. *budžiáuti* ‘zbierać grzyby’: *Ame šilan budžiáut* ‘Chodźmy do lasu na grzyby’ (por. *grybáuti* ⇐ *grỹbas*).

būdė 2 p.a., *budė* 4 p.a. 1. ‘osełka do ostrzenia kosy’, 2. ‘pochwa na osełkę’. Vb. denom. *budėnti daĩgĩ* ‘ostrzyć kosę’, *būdyti, -iju, -ijau* ‘ostrzyć’. Ciemne. Według LEW 62 ma to być rzeczownik postwerbalny od *budėti* ‘czuwać, być czujnym’ (zob.), zwłaszcza w sensie ‘mieć wyostrzone zmysły’. Mało to przekonujące. Synonimy: *brukštė* a. *brukštis, delnŭkas, pustŭklė* a. *pūstas* (LEEŽ 228). Zob. też *aslà* II. — Jest alternant z początkowym *g-*: *gūdė* żm. ‘osełka’ (⇒ *gūdėti* ‘ostrzyć osełką’). Oboczność *b-/g-* powtarza się w *budėti* : *gudėti* ‘czuwać przy nieboszczyku’ oraz *budrà* : *gūdra* ‘środek nocy’.

būdelis, -io 1 p.a. 1. ‘kat, wykonawca wyroków śmierci, dawniej także kar cielesnych, tortur; oprawca, dręczyciel’, 2. przen. ‘diabeł, czort’ — zapoż. z prus.-niem. *bodel*, dn. *boddel* ‘kat’ (stąd też łot. *budēlis, budelis* ts.). Por. nwn. *Büttel* m. ‘siepacz’ (od czego pol. XVI w. *butel* ts.). Zob. GL 37, LEW 62, Čepienė 129. — Drw. *būdeliškas* ‘bezlitosny, okrutny’. — N.m. *Būdeliai, Būdelkiemis*.

budėti, budžiù (war. *budù, budėju*), *budėjau* 1. ‘nie spać, być czujnym, czuwać’, 2. ‘dawać baczenie, pilnować; dyżurować’, 3. ‘czuwać przy umarłym’ (w tym znaczeniu jest synonimem *gudėti*). Odpowiada stpr. *budė* ‘oni czuwają, sie wachen’ oraz scs. *būdėti, būždō* ‘nie spać, czuwać’, ros. *bdetь, bžu, bdiš* ‘czuwać’, sch. *bdjėti, bdīm* ts., stczes. *bdieti, bzu* (*pobdieti* ‘być świadomym, zdawać sobie sprawę’), czes. *bdíti, bdím* ‘czuwać’. Por. BSW 33,

REW I, 66n. Pbsł. durativum stanu na SZ *bud-ē- do *bjaud-e- < pie. *b^hēud^h-e- ‘być obudzonym, czuwać’ (LIV² 82), zob. *baūsti*. Osobno zob. *būsti*. — Drw. *būdinti* caus. ‘budzić ze snu’ (*pabūdinti* DP ‘obudzić, wzbudzić, wskrzesić’) : łot. *budīt*, -u, -īju ts. Odpowiednik scs. *buditi* ‘budzić’ wskazuje na to, że chodzi tu o zastąpienie plit. *baudyti, które kontynuowało pbsł. *baud-ī- < pie. *b^houd^h-ēje- (por. BSW, l.c., LEW 62). Bałtycki SO na -ī- utrzymał się w pewnych derywatach, por. lit. *báudyti* ‘zachęcać, namawiać do czego’ s.v. *baūsti*. Od neosn. *budin-* pochodzi iter. *budinoti, zaświadczone w formie prt. *pabudinojo* stlit. ‘obudzili’ (odpowiednik łot. *budināt*), por. *dalinoti, *deginoti (ŽD 512n.). — Nomina: *budynēs* (zob.), *budrūs* (zob.). — Neosn. *budē-*: *budėtojas* 1. ‘dyżurny’, 2. ‘kto czuwa przy umarłym’, *budėtuvės* f.pl. ‘czuwanie przy umarłym’ (*Vadinas budėtuvės, kol lavonas guli arba sėdi namuose, lydėtuvės kelyje, laidotuvės – kapuose* ‘Obrzęd nazywa się b., póki trup leży lub siedzi w domu, lydė., gdy jest w drodze na cmentarz [i] laido., gdy jest na cmentarzu’); drw. wsteczny *būdēs*: *Būdėse buvau*, t.y. *prie mirusio budėjau* ‘Czuwałem przy umarłym’ (por. *įkurtuvės* ⇒ *įkurės*). Można tu zestawić osnowę psł. *būd-ē-: czes. *bdělý* ‘baczny, czujny – o śnie’. — Neosn. *buděj-*: *budėjimas* ‘czuwanie, pilnowanie, dyżur’ (SD «czułość»).

budynēs, -iū 2 p.a. f.pl. ‘czuwanie przy zmarłym z modlitwami i śpiewem’, war. *budynē* (por. łot. *budine* ts.) — nomen actionis z neosuf. -yn- od *bud-* jak w *budėti* ‘nie spać, czuwać’. Por. *lindynē* ⇐ *lindėti*; *stovynē* ⇐ *stovėti*. War. sufiksalny: *budyniā* (KRŽ). — Drw. wsteczny *būdēs*: *I budēs susiėjo pilna troba žmonių* ‘Na czuwanie przy zmarłym przyszło dużo [pełny dom] ludzi’. Por. *tryškynē* ⇒ *tryškā*. Zob. też *budėtuvės* s.v. *budėti*.

būdyti, prs. *būdau* (war. *būdiu*), prt. *būdžiau* (war. *būdijau*) ‘pozostawić coś, przetrzymać coś w pewnym miejscu, aby nabrało pożądanych właściwości’, 1° o wędzonym mięsie, wędlinie, rybie (*Būdo mėsą, žuvis* ‘Wędzą mięso, ryby’. *Būdyta, rūkinta mėsa* ‘Wędzone mięso’; *būdyčia* CGL ‘Peckel, mięso peklowane’), 2° o lnieniu w moczydle (*Aš būdau linus marko[je] įmerkus, o mėsą kamine*, t.y. *laikau JU* ‘«Būdau» len w moczydle, zaś mięso w kominie, tj. trzymam’), też o lnieniu rozesłanym w tym celu, żeby włókna oddzieliły się od kostry’ (*Parbūdžiau linus, ir paliko minkšti*). Historycznie biorąc, *būdyti* jest causativum na -y- od neopwk. *būd-*, wyodrębnionego z prs. intrancitivum *būdu, 3 os. *būda ‘jest, istnieje’ (inf. *būti* ‘być’). Znacz. etym. ‘sprawić, żeby coś było takim, jak trzeba’. Caus. *būdyti* ⇐ *būda tak się ma do *būti* jak *pūdyti* ‘doprowadzić do gnicia’ ⇐ *pūda ma się do *pūti* ‘gnić’. Zob. też *būdamas* i *būdinėti*. — Od tego samego neopwk. *būd- pochodzi caus. *būdinti* a. *būdyti* ‘wprawiać kogo w czym, wdrażać kogo do czego, ćwiczyć’, por. *Būdink savo brolių rašyti* ‘Wprawiaj swego brata w pisanie’. *mokė idant juos pirmą* ‘moksłu ir pavaizdu savuoju... juos gerai imbūdytų ir impratintų DP 378₂₇ ‘uczył, aby je pierwszej nauką i przykładem swym... dobrze wprawił, i owszem pierwszej ich dobrze wyćwiczył’. *Jis yra pribūdytas* ‘On jest przyzwyczajony (doświadczony)’.

budrūs, -i 4 p.a. 1. ‘czujny, dobrze słyszący (o psie), baczny (o stróżu)’, DP ‘czujny’, SD «czuiący, czuyny», 2. ‘spozostawczy, przezorny’, 3. ‘żywotny, w pełni sił’. War. *būdrus*, stlit. też *budras*, -a (DP, CHB) — dewerbalny przymiotnik na -r- od SZ *bud-* ⇐ *baud-*, zob. *bāudinti* (*būsti*, *budėti*). Paralele: *gūdras* ob. *gudrūs* ⇐ *gūsti*; *sūkras* ob. *sukrūs* ⇐ *sūkti* (GJL II, § 237). War. sufiksalny *budnūs* ‘czujny’ (*Ot budnūs – tik skrebtėrėjo, ir jau gyvas!* ‘Ależ on czujny – coś zaskrobało [o myszy], a on już na nogach!’), adv. *budniai* ‘czujnie (spać)’. — War. *būdras* znajduje nawiązanie w scs. *būdrū* ‘πρόθυμος, czujny, żwawy, żywy, chętny’ (drw. *būždrī* ‘czujny’, *būdrūlivū* ts., por. czas. *būdėti* ‘nie spać, czuwać’), sch. *bādar* ‘żwawy; wrażliwy, czuły’, strus. *būdryi* ob. *bodryi* ‘czuwający, nie śpiący; gorliwy, gotów do czego; wytrwały, śmiały’, ros. *bódryj* ‘rzeński, krzepki, pełen sił, energii’, przest. ‘śmiały, odważny, mężny’, ros. gw. ‘wesoły; dumny, pyszny’ (SRNG), stukr.

bodryj ‘czujny, żwawy, rączy’, błr. *badzėry*, -*aja* ‘żwawy, żywotny; wesoly’. Zob. Berneker I, 105n., BSW 33, REW I, 100, SŁPS 1, 461, NIL 36n., ALEW 146n. — Ros. *bódryj* zostało zapożyczone do: czes. *bodry* ‘dobroduszny, dobrotliwy’ (wyparło **bedry*, zob. Machek 59), słc. *bodry* ‘wesoly, bystry, ruchliwy’, słh. przest. *bóder*, -*dra* ‘żwawy, wesoly’, sch. *bōdar* a. *bōdar* m.in. ‘silny, odważny; żwawy, ruchliwy’, bg. *bodər* ‘rzeźki, pełen życia, żwawy; czujny’, maced. *bodar* a. *boder* ts. — Berneker, l.c. jako odpowiednik pbsł. **bud-ra-*wymienił mław. °*buδra-* ‘czujny’: *zaēni-buδra-* ‘gorliwie czuwający, eifrig wachend’, za nim np. ESSJ 90, NIL 37, ALEW 147. — Drw. *budrà* ‘w zimie: czas poprzedzający wstawanie ze snu’ (*Rytoj išvažiuosime dar prieš būdą* ‘Jutro wyjedziemy jeszcze przed «budra»’), ‘środek nocy’ (syn. *gūdra*, *gūsras*); *budrỹstė* ‘czujność’, *didį būdrumą* DP ‘wielką czuyność’. Vb. denom. 1. *budráuti* ‘nie spać, czuwać’, 2. ze wzdłużeniem: *būdrauti* ‘spać niespokojnie, budząc się; nie móc zasnąć, cierpieć na brak snu’, 3. *budrėti*, *būdri*, -*ėjo* DP ‘czuć, czuwać’, ⇒ neoosn. *budrėj-*: *budrėjimas* DP ‘karność, czujność, pilność’. Nazw. *Budrỹs*, *Budrà*, *Būdrius*, *Budreikà*, *Būdrikas*, patron. *Budráitis*, *Budrėvičius* (⇒ pol. *Budrewicz*), *Budriónis* i *Budriūnas*. Spolszczona nazwa osobowa *Budrys* ukazuje się w tytule ballady Adama Mickiewicza *Trzech Budrysów* (1829).

būginti, *būginu*, *būginau* gw. ‘nieść, przenosić, ciągnąć, wieźć coś ciężkiego, niewygodnego, taszczyć’. Jest synonimem *boginti* (zob.), ale różnica wokalizmu *u* : *o* (*ā) jest tego rodzaju, że wyklucza wywód z jednego pierwiastka. Z innym sufiksem: *bugėnti*: *atbugėnti* ‘przynieść, np. wody’, *nubugėnti* ‘zanieść co komu; wywieźć’. — Drw. *bugdėnti*: *išbugdėnti* ‘wynieść, zabrać (o złodzieju)’, refl. *išsibugdėno* ‘wyprowadził się’, *bugdyti*, -*aũ*, -*iaũ* ‘taszczyć; pędzić gdzie’: *atbugdyti* ‘przynieść z trudem, przytaszczyć; przypędzić bydło, owce’, *išbugdyti* ‘wnieść z trudem (wiadro wody); wpędzić (w błoto, bagno)’, *pribugdyti* ‘napchać, napełnić z czubem, naładować wóz’, war. *bugdinti*. — SO *baug-*: *išbauginti* ‘doprowadzić, np. mleko do wykipienia’ (niejako ‘doprowadzić do wyniesienia się’). Sufiks kauzatywny jak w syn. *išbėginti* (por. *išbėginaĩ púodą* ‘Doprowadziłeś garnek do wykipienia’).

būgnas 2 p.a. ‘bęben’ — ze zmiany stlit. *būbnas* (*Garbinkit jį būbnais, strūnomis ir vargonais* PK 102₅ ‘Chwalcie go w huczne bębny, w struny i w organy’), to zapożyczone z błr. *búben*, -*ba* (SLA 47, LEW 61). Zmiana *bn* > *gn* jak w *dūgnas*, *lūgnios*. Zob. też *būbinas*. — Drw. *būgnėlis* ‘bębenek w uchu’, *būgnininkas* ob. *būbnininkas* ‘bębnista, dobosz’. Vb. denom. *būgnyti*, -*iju*, -*ijau* ob. *būbnyti* ‘bębnić’ (por. błr. *bubnić* ts.). — Pl. *būgnai*, -*ų* ‘karty do gry oznaczone czerwonym rombem, dzwonki, karo’ (*Aš einu su būgnais* ‘Wychodzę z karo’) – kalka z ros. *búbny* pl.m. ‘dzwonki, karo’. Zob. też *barabōnas* i *būbelnykas*.

būgštūs, -i 4 p.a. ‘lękliwy, bojaźliwy, strachliwy’ — dewerbalny przymiotnik na -*u-* od neopwk. *būgšt-*; to z metanalizy formy prs. *būgšta* ‘trwoży się, lęka się’, która jest wariantem do *būgsta* (*št* < *st* po *k*), zob. *būgti*. — Inne pochodniki od *būgšt-*: *būgščiomis* adv. ‘ze strachem, w strachu’ (*būgščiomis pabėgom* ‘pobiegliśmy wystraszeni’), *būgštà* 4 p.a. ‘strach’, *būgštainis* ‘lękliwy – o koniu’, *būgštù* adv. ‘strasznie’ (*Per vasarą vištos būgštù dėjo, bet dabar išsidėjo* ‘Przez lato kury strasznie się niosły, ale teraz przestały’). Vb. denom. *būgštauti* ‘bać się’ (⇒ *būgštavimas* ‘strach, obawa’), *būgstelėti*: *Bene būgstelėjai biškį?* ‘Czyż nie przestraszyłeś się trochę?’, *būgštinti* ‘pędzić wprowadzając w strach, popłoch’ (*Aš tave nubūgštinsiui toli nuo čia* JU ‘Ja cię odpędzę daleko stąd’). — Z uwagi na brak litewskich refleksów **būg-*, które by pochodziły wprost z pie. **b^hug-* ⇐ **b^heuğ-*, krótkowokaliczne formacje typu *bugštūs* ‘lękliwy, bojaźliwy’ uznamy za wtórne wobec *būgštūs*, mianowicie wytworzone neoapofonią *ū* ⇒ *ũ* (por. *būgùs* ⇒ *bugùs* s.v. *būgti*). Inne: *bugštinti* a. *būgštinti* ‘budzić lęk, strach, płoszyć’. Reanaliza *bugš-tūs* prowadzi do neol. *bugš-nūs* ‘bojaźliwy’.

būgti, *būgstu* (war. *būgštu*), *būgau* ‘trwożyć się, lękać się’, *ībūgti* a. *pabūgti* ‘złęknąć się, przestraszyć się’. Neopwk. *būgst-*: *būgstūs* (zob.). Drw. *būgauti* intens. ‘bać się, lękać się’, DP *nebūgaukime* ‘nie trwóźmy się’ (⇒ *būgavimas* ‘trwoga, lęk’), *būgdýti* caus. ‘straszyć, płoszyć’, nomina: *būgis* ‘strach’, *būgūs* ‘lękliwy, bojaźliwy’. Por. łot. gw. *būgns* ‘straszny; bojaźliwy’, *būgnums* ‘strach’. NB. Takie nazwisko jak *Būgà* może być drw. wstecznym od czas. *būgauti*, użytym jako przezwisko osoby nieśmiałej, bojaźliwej (takiej, która *būgauja*). Od tego n.m. *Būgaĩ*. Litewsko-łotewskie *būg-* należy do pwk. pie. **b^hug-* ‘uchodzić, uwalniać się; entfliehen, freikommen’ (LIV² 84n.), por. gr. φεύγω, aor. ἔφυγον ‘rzucić się do ucieczki, uciekać; wzdragać się, lękać się; uciekać przed czymś, unikać czegoś’, sti. *bhujāti* ‘zgina’, łac. *fugiō*, -ere, *fūgī* ‘uciekać, umykać; pierzchać, odlatywać’, goc. *biugan* ‘pochylić, zgiąć’ (LEW 37, Orel 43). W jęz. litewskim brak jest refleksów ze st. pełnym **biaug-*. Pie. pwk. jest anitowy, więc nie może nas nie dziwić fakt, że na miejscu spodziewanego SZ **būg-* < pie. **b^hug-* znajdujemy długowokaliczne i akutowane **būg-*. Z uwagi na akut hipoteza st. wzdłużonego **b^hug-* ⇒ **b^hūg-* wydaje się raczej wykluczona. Beekes 2010, 1564 (s.v. φεύγω) widzi w *būg-* produkt fonetyczny tzw. prawa Wintera. Gdy jednak porównuje się systematycznie akutowane długości typu *būgti* z ich anitowymi odpowiednikami w innych ie. językach, to staje się widoczne, że nie chodzi tu o prawo fonetyczne, lecz o pewną innowację morfologiczną dokonującą się w pralitewskim praesens. Chodzi o proces, który prowadzi do powstania paradygmatu scharakteryzowanego długością o charakterze morfonologicznym. W punkcie wyjścia oparty na pie. **b^hug-* paradygmat **bungu*, **bugau*, **bugti* został odnowiony przez sufigowanie -sta-, por. **bung-stu*. To pociągnęło za sobą traktowanie fonetyczne, mianowicie kilkustopniowe: **/bunkstu/* > **/būkstu/*, skąd **/būkstu/* w następstwie denazalizacji. W fazie **/būkstu/* formacja praesentis uległa analogii typu sełowego i otrzymała akut jako dodatkową charakterystykę, stąd */būkstu/* < *būgstu* jak np. *būstu*. Ostatnia faza to uogólnienie długości i akutu poza praesens, stąd inf. *būgti* jak np. *būti*. W myśl opisanego scenariusza ukształtowało się kilkanaście innych paradygmatów, por. np. *lūžti*, *plūsti*, *rūgti*, *slūgti*, *tūžti*, *žūti*. — W gnieździe etymologicznym *būgti* nie ma refleksów **būg-*, które można by uznać za kontynuujące wprost pie. **b^hug-* jako SZ od **b^hēug-*. Obecne w materiale formacje z lit. *būg-* trzeba więc uznać za innowacje apofoniczne, wytworzone regułą SP *ū* ⇒ SZ *ũ* (odwrocenie reguły SZ *ũ* ⇒ WSZ *ū*), np. *būgūs* ‘lękliwy, bojaźliwy’ ⇒ *bugūs* ts. Dalsze formy z *būg-*: *buglūs* ‘bojący się zimna (o roślinie)’, vb. denom. *buginti* ‘straszyć, przestraszać, przerażać’, *bugterėti* b.z.a. ‘wzdrygnąć się, zachnąć się’. Porównywalne derywacje ze SZ *ũ* to *lūkėti* ⇒ *lūkteletī*; *sūrstā* ⇒ *sūrstelėti* i *žūdyti* ⇒ *žudyti*. — SO *baug-* ⇐ *bug-*: *bauginti* (zob.), *baugštyti* (zob.).

budūkas 2 p.a. gw. ‘szyszka sosnowa’: *Budūkai auga tik ant pušų; ant eglių auga šiškos* ‘«Budukai» rosną tylko na sosnach; na jodłach rosną «šiškos»’. Bez etymologii.

būilė 1 p.a. gw. 1. ‘kartofel’, zwykle pl. *būilės*, 2. pewna roślina bagienna, 3. bot. ‘szczwół plamisty, Conium maculatum’, 4. bot. ‘szalejadowity, Cicuta virosa’ — zapoż. z błr. gw. *bylb* (LEW 62n.). Lit. *ui* za słow. *y* też w *muilas*, *smuikas*, *tuinas*. Zob. też *builiai*. — Drw. *builỹnė* ‘kartoflanka z mięsem’, cps. *builākasis* ‘pora kopania kartofli’ (por. *kāsti*).

builiai, -ių 2 p.a., *builiaĩ* 4 p.a. m.pl. przest., gw. ‘szczypiorek, Allium schoenoprasum’ — zapoż. z błr. *býlle*, -lja; *byllė*, -ljá n. (por. ALEW 147, ĖSBM 1, 432; inaczej SLA 48). War. *builas* CGL ‘Lauch’. Zob. też *būilė*.

builis 2 p.a., *builỹs*, -io 4 p.a. gw. 1. bot. ‘trybula ogrodowa, Anthriscus cerefolium’, 2. ‘ryba kur diabeł, Myoxocephalus scorpius’. Niejasne.

buinūs, -i 4 p.a., *buīnas*, -à 4 p.a. 1. stlit. ‘gwałtowny, popędliwy, mający silny popęd płciowy, jurny’, 2. ‘pełen sił żywotnych, dorodny, tłusty’; ZTŽ ‘wielki; o wietrze: silny’, 3.

‘o zbożu: bujnie rosnący; o ziarnie: pełne, duże’ — zapoż. ze stbłr. *bujnyj* ‘wielkich rozmiarów; silny, gwałtowny; niemądry’ (błr. *bujný, -ája*), pol. XVI w. *bujny* m.in. ‘pełen temperamentu, mający silny popęd płciowy; gwałtowny; zuchwały, zarozumiały; wspaniale rozwinięty, dorodny, wybuchały, wypasiony; okazały, ogromny’ (SPXVI). War. suf. *builūs*. Zob. SLA 48, LEW 63, ALEW 147, ĖSBM 1, 403n. Zob. też *bujóti*.

buitis, *-iēs* 4 p.a. f. ‘byt, bytowanie, życie, sposób życia’ (war. *buītis*), DP ‘istność, bytność, siła, stan’. SD <buytis>: 1. «bytność rzeczy» (syn. *būtybē, esybē, sunčius, būklē*), 2. «jestestwo» (syn. *esybē, buitis, sunčius*), 3. «obecność»⁹⁶ (syn. *būmenia, būkla*), 4. «żywot, życie, pobyt na świecie» (syn. *gyvenimas*). Forma *buitis* jest wariantem do *būtis*, *-ies* 4 p.a. f. ‘byt, bycie, życie, egzystencja’ (m.in. MŽ), kontynuującego pie. **b^huh₂-ti-*, abstractum z suf. *-ti-* i SZ od pwk. **b^hueh₂-* m.in. ‘stawać się’ (LIV² 98; zob. też *būti*). Odpowiedniki ie.: wed. *bhūti-*, *bhūti-* f. ‘pomyślność, dobrobyt, moc’, stisl. *búď* f. ‘chałupa; pobyt gdzie’, scs. *zabyt’* f. ‘zapomnienie’ (por. NIL 47). — Drw. *nebuitis* SD¹ «niebytność», *pribuitis* kur SD «rezydencja plebana, starosty etc.» (syn. *gyvenimas*), *nepribuitis* SD «nieprzytomność» [‘nieobecność’]. — Neoosn. *bui-*: *buišà* ‘istnienie, życie’ (syn. *būšà*, por. GJL II, § 370), ⇒ *vienbuišis*, *-ē* BRB ‘samotny, einsam’. — Dyftong *ui* jest wtórny. Powstał na miejscu *ū* wskutek antycypowania miękkości spółgłoskowej (*t*) w formie [būʔis]. W zakresie czas. *būti* najbliższą paralełą jest forma ipv. *buik* ‘bądź!’, wielokrotnie ukazująca się w WP – z apokopy *buiki*, to zaś z *būki* ‘bądź!’. Dalej por. z tegoż zabytku wtórny dyftong *ai* w formach imperatiwu od czasowników na *-āti*: *bylaik* ‘mów!’ < *bylāki, dūmaik* ‘pomyśl! uważaj!’ < *dūmāki, saugaik* ‘strzeż się! waruj się!’ < *saugāki*. Dalsze paralele: *mūistytis* ob. *mūstytis*; *ščiūiti* ob. *ščiūti*; też w sufiksie: *mergūtis* ob. *mergūti*. Innego zdania był Būga, RR I, 294: «ui vm[esto] ū vvedeno, povidimomu, iz praes. *bujū ‘būvū’» (za nim LEW 68). Zob. też ALEW 147n.

bujėkas 2 p.a. LZŽ ‘byk rozplodowy, buhaj’ — zapoż. z błr. gw. *buják, -á* (PzB 1, 249). Por. *būlius*.

bujóti, *bujója, bujójo* stlit., gw. 1. ‘bujnie rosnać, rozwijać się – o zbożu, o warzywach’, 2. ‘używać, hulać, dbać o przyjemności i rozkosze’ — zapoż. ze stbłr. *bujati*, por. błr. *bujác’, -aju* ‘bujnie rosnać’, pol. XVI w. *bujac* ts. Zob. też SLA 48, LEW 63, ĖSBM 1, 430n., ALEW 148. Por. *buinūs*.

būk ptk. ‘jakoby, niby, podobno’ (por. ros. *búdto* ts.), np. *Jis dėjosi, būk eiti norīs* ‘Udał, jakoby chciał iść’. Z pochodzenia jest to forma 2 sg. ipv. ‘bądź!’ do *būti*. Por. *būce*. — SD *būk tai, būk štai* «bądź to, bądź owo» – kalka przytoczonego zwrotu polskiego. Por. *būk gera būk pikta* BRB ‘bądź dobrze, bądź źle, es sei gut oder böse’. — War. *buik* < **būki* ‘bądź!’ (zob. *buitis*).

būkas I 2 p.a. ‘drzewo buk, Fagus’ — zapoż. z prus.-niem. *buk* (GL 37, LEW 63), por. nwn. *Buche* f. ‘buk’. Osobno zob. *būkas*. — Drw. *bukýnas* ‘las bukowy, buczyna’, *bukūtis* ‘szyszka; bazia na wierzbie’ (czy tutaj też *bukūtis* ‘ptak kowalik, Sitta europaea’?).

būkas II (p.a. nieoznaczony) gw. 1. ‘samiec sarny, kozioł’ (*Nušovė didelį būką* ‘Upolował wielkiego kozła’), 2. przen. ‘siedzenie dla woźnicy na wozie konnym, kozioł’, 3. przen. ‘drewniany trójnóg do podparcia łodzi’ — zapoż. z dn. *buck*, nwn. *Bock* m. ‘kozioł’ (por. Čepienė 114; brak w LEW). Łot. *buks* ‘kozioł’ ⇐ śrdn. *buk* ‘Bock’ (Jordan 58). — Drw. *būkiai, -ių* 2 p.a. ‘kozy do pilowania drzewa; pewien przyrząd wstawiany do sań przy przewożeniu kłód’ (GL 37).

⁹⁶ Por. kur *Dievas ypačiu būdu savo buitį tūlais žinklais rodydavo* SP I, 41¹⁹ ‘gdzie Bog osobiwym obyczajem znaki rozmaite swej obecności pokazował’.

bùkas, -à 4 p.a. 'nieostry, nienaostrzony, tępy'. War. *bukùs*, -i. Etymologicznie ciemne. Brak stopni pełnych *biauk- i *bauk- w porównywalnych znaczeniach. — Drw. *bukà* c. 'człowiek bez palców; człowiek ze zdrtwiałymi palcami; partacz', ⇒ *bùkstis* 'dłoń bez palców, kikut; niezaostrzony kół; tępe narzędzie'. Cps. *bukagalvis* 'tępak' (por. *galvā*), *bukakojis* 'człowiek o krótkich i grubych nogach' (por. *kója*), *bukanōsis* 'o płaskim nosie', war. *buknosà* c. (por. *nōsis*), *bukaprōtis* 'człowiek nierozgarnięty' (por. *prōtas*), *bùkgalis* 'tępy koniec' (por. *gālas*). Vb. denom. *bùkti*, *buñka*, *bùko* 'tępieć, tracić na ostrości' (syn. *šipti*, por. *Ašmenys peilio buñka, kirvis šimpa* 'Ostrze noża tępieje («bunka»), [zaś] siekiera «šimpa»'). Caus. *atbukėnti* a. *atbùkinti* 'stępić'.

bũkas 4 p.a. gw. 1. bot. 'drzewo buk, Fagus', 2. bot. 'krzew bez czarny, Sambucus nigra'. Długość *ũ* wskazuje na zapożyczenie z bñr. *buk*, -a/-u albo z pol. *buk*. Poza tym jest germanizm *bũkas* (zob.). — Drw. *bũkēlis* a. *bũkēlē* 'szyszka',znacz. etym. 'szyszeczka bukowa' (por. *bukūtis* 'szyszka' s.v. *bũkas*). — Od *bũkēlis* pochodzi drw. wsteczny: *bũkas* 'szyszka' (*Šiandie važiuosme girion bũkũ rinkt* 'Dziś pojedziemy do lasu zbierać szyszki bukowe'). Por. *erēlis* ⇒ *ēras*; *kuodēlis* ⇒ *kuōdas*.

bukčióti, *bukčioju*, *bukčiojau* gw. 1. 'jąkać, mówić coś niewyraźnie, nie płynnie; jąkać się, zaczynać się w mówieniu', *bukčioju* SD¹ «zaiąkam się», 2. *susibukčióti* 'splątać się' (*Arkliui kojós susibukčiojo, ir pargriuvo* 'Nogi koniowi się splątały i zwałił się') — czasownik na -čio- od wykrz. *bùk* m.in. o zająknięciu: *Bùk bùk – ir neturi, kas sakyt* '«Buk buk» i nie ma co powiedzieć'. Por. *trũkt* ⇒ *trũkčioti*; *trĩnt* ⇒ *trĩnkčioti* (ŽD 519). War. *bukčiuoti* (m.in. u Kurschata) polega na wymianie -o- na -uo-. LEW 63 chciał powiązać *bukčióti* z *bùkti* 'tępieć', co z semantycznego punktu widzenia nie jest przekonujące. Z kolei ALEW 148 myślał o podstawie nominalnej *buk-ta-. — Drw. *bũkčius* 'jąkała', nazw. *Bũkčius*.

bùkinti, *bùkinu*, *bùkinau* 1. 'bić, tłuc, okładać pięściami', 2. 'wpychać w otwór, napychać wór, pięścią ugniatając jego zawartość', cps. *atbùkinti* 'obić (boki)', *išbùkinti* 'wymłócić', *užbùkinti* 'zabić'. Stlit. zaświadczenia ma *subùkinti* 'zbić, stłuc', por. *subukinu* SD «obijam komu gębę» (syn. *sukulu burnų*) oraz *veidas... kumsčiomis subukintas ir susruvintas* SP II 199₂₄ 'twarz... pięściami potłuczona i zekrwawiona'. Pwk. *buk-* nie ma alternantów apofonicznych. Synonimiczny pwk. *bak-*, który ma charakter onomatopeiczny (por. *bàkinti* s.v. *bàkioti*), nasuwa wywód *bùkinti* od wykrz. *bùk*, war. *bùkt* m.in. o uderzeniu, o wpadnięciu do wody. Por. jeszcze *bũkš* o zderzeniu się głowami, rogami, *bũkšt* o uderzeniu, *budũkš* a. *budikš* o uderzeniu rogami. Z innymi sufiksami: *bũkyti*, -iju, -ijau 'uderzać, młócić; wyrabiać, wygniatać ciasto', *bũkterėti* trącić, uderzyć', war. *bũkteletėti*⁹⁷.

bũklė 1 p.a., *bũklė* 4 p.a. 1. 'byt, stan rzeczy, położenie', SD «bytność rzeczy» (syn. *buitis*, *būtybė*, *esybė*, *sunčius*), 2. 'życie' (*Apie savo bũklį aš nenoriu dūdent* DVŽ 'O swym życiu nie chcę mówić'), 3. 'miejsce (urząd) przez kogoś zajmowane': *vietinykas, unt bũklės kieno essųs pastatytas* SD «namiestnik». Z innym tematem: *bũkla* 'byt, życie; miejsce pobytu, siedziba; miejsce po dawnej siedzibie', SD «obecność» (syn. *buitis*, *būmenia*). Pl.t. *bũklės* a. *bũklos* 'miejsce po starym domostwie, po dawnej siedzibie' (*Savo namų senąsias bũkles pažinau iš užsilikusių pamatų akmenų* 'Swoje stare domostwo poznałem po kamieniach pozostałych z fundamentu'). Por. n.m. *Bũklės* 2x, *Bũkliškė*. — Z obocznym rodzajem męskim: *bũklas* SD «łożysko, legowisko» (syn. *guolis žvėrų*), *mergų bũklas* SD «frauc[y]mer miejsce» ['poczet kobiet stanowiący najbliższe otoczenie, dwór królowej lub innej możnej pani; panny dworskie, dwórki', SPXVI] (syn. *moterų gyvenimas, mergavietė*), *pabũklas* (zob.). Analiza: *bũ-kl-* < *bũ-tl- (pie. *b^huH-tlV-), nomen instrumenti lub nomen

⁹⁷ Lot. *bukāt* 'uderzać pięścią', *buōkāt* 'überdreschen, um die Hülsen und Hacheln abzudreschen' może być zapożyczeniem z dn. *bōken* 'uderzać, pukać', zob. LEW 63, s.v. *bukūs*.

loci (*būklas*) od pwk. *bū-*, por. *būti* ‘być, istnieć, przebywać’. Paralele: *sēkla* ⇐ *sēti*; *dēklas* a. *dēklē* ⇐ *dēti*; *pjūklas* ⇐ *pjūti*. Odpowiednik zachodnio-prasłowiański: **bydlo* < **bū-tlo-m*, por. czes. *bydlo* ‘byt, życie; mieszkanie, domek’, słc. *bydlo* ‘mieszkanie, dom; majątek’, pol. *bydło* ‘zwierzęta domowe’, stpol. też ‘posiadłość; żywot’ (zob. BSW 41, LEW 68, Borys 48, Derksen 2008, 70). Por. też stisl. *ból* ‘zagroda; siedziba’, stang. *bold* ‘budynek, dom’, stfryz. *bodel* ‘dobro ruchome’, < pgerm. **buþlan* n. (Orel 64).

buklūs, -i 4 p.a. ‘chytry, przebiegły, podstępny, cwany, wykrętny’, war. *būklus* DP ‘chytry’ — przymiotnik na -u- od rzecz. *buklē* ‘chytrość, podstęp’ (por. *girkļūs* ⇐ *giŗklas*). Prawdopodobnie dyferencjacja znaczeniowa względem *būklē* ‘byt, stan, położenie’ ⇐ *būti* (zob. LEW 68). Jeśli tak, to dla wytłumaczenia pierwiastkowej krótkości trzeba przyjąć neoapofonię SP *ū* ⇒ SZ *ũ*. Paralele: *būti* ⇒ *būtas*; *drūčkis* ⇒ *drūčkis*; *žūklē* ⇒ *žuklē*. — Drw. *bukliai* adv. SD «sztucznie» (syn. *dailiai*), *bukļystē* ‘podstęp, zdradliwość, obłuda’, *buklūmas* a. *būklūmas* ‘chytrość’, DP ‘zdrada, fortel, chytrość, sztuczki; najazd’. — N.m. *Būklišķiai*.

buksà I 2 p.a., gen.sg. *būksos* gw. ‘stalowa tuleja dopasowana do końca osi i wbita w piastę koła’ (*Iškrito buksà, ir negaliu važiuoti* ‘Wypadła «buksa» i nie mogę [dalej] jechać’). Zapożyczenie dwojakiego pochodzenia: 1° ze stbłr. *buksa* (*buksa do kola*, 1685), por. *būksa* PzB 1, 235 ⇐ pol. *buksa* ‘rura żelazna dopasowana do końca osi i wbita w piastę’ (SW, z nwn. *Buchse* f.), 2° w Litwie pruskiej – z prus.-niem. *buxe* (GL 37), nwn. *Buchse*. War. *bukšà* (*kš* < *ks*), *bukšis*; z wymianą suf. -a na -va: *buksvà*, *bukšvà* 2 p.a. (por. *vapsvà* ob. *vapsà*). — War. m. *būksas* 2 p.a. (*būksas*) jest polonizmem. por. pol. gw. *buks* ‘gruba blacha żelazna, zwinięta w trąbkę, którą wbija się w piastę’ (SGP I, 135). — War. *bušis* f. 4 p.a. powstał zdaniem LEW 67 na skutek upodobnienia *bukšis* do *ašis* ‘oś koła’.

buksà II 2 p.a., gen.sg. *būksos* gw. 1. ‘bezroga krowa’, 2. ‘człowiek bez palców’ — zapoż. z błr. *būksa* ‘bezroga krowa’, pol. *buksa* ts. (SW). Por. ĖSBM 1, 405n. Brak w LEW. — Drw. *būksas*, -à ‘bezrogi; bez palców’, war. *būksas* (*Šita karvė buksà*).

bulātas hist. ‘szabla turecka z szeroką głownią’ (NDŽ) — zapoż. z błr. (ros.) *bulāt* 1. ‘wysokogatunkowa polerowana stal’, 2. ‘ostrze z takiej stali’ (⇐ osm.-tur. *bulat*, *pulat* ‘stal’, to z pers. *pūlād* ‘najlepsza stal damasceńska; stal ogólnie; miecz’, zob. Stachowski 93). Brak w LKŽ.

būlbē 1 p.a., zwykle pl. *būlbēs* gw. ‘kartofle’ (war. *būlbīa*, pl. *būlbīos*) — zapoż. z błr. *būlbā*, pl. *būlbī* (stąd też łot. gw. *bulbi* m.pl. ‘kartofle’), por. Brückner 1877, 75, ĖSBM 1, 410. Niedermann 1956, 38, 78n. i LEW 63 niesłusznie dają pierwszeństwo źródłu pol. *bulba*. — Drw. *bulbīnōjai* m.pl. ‘łęciny kartofla’, *bulbōjai* a. *bulbojai* ts. (por. łot. *būlbāji* ts.). Cps. *būlbakasis* a. *bulbākasis* ‘pora kopania kartofli’, war. *bulbiākasis*, *būlbīakasis*, *būlbkasis* (por. *kāsti*), *bulbiābarščiai* m.pl. ‘barszcz z kartoflami’ (por. *barščiai*), war. *būliabarščiai* (*b-b* > *ø-b*); *bulbiāduobē* ‘ziemianka, dół na kartofle’ (por. *duobē*), *bulbnosà* c. ‘czyj nos jest podobny do kartofla’ (*Ano vaikai tokie bulbnōsos, nežinau, j kà ir atgimē* ‘Jego dzieci to takie «bulbnosos», nie wiem, w kogo się wdały’, por. *nōsis*). — Vb. denom. *bulbāuti* ‘szukać kartofli, prosić (wiosną) o kartofle’, *bulbiāuti* ‘kopać kartofle’. Osobno zob. *būlvēs*.

bulis, -ies 4 p.a. f. gw. 1. ‘jeden z pośladków’, 2. przen. ‘grubszy koniec igły, ucho igielne’ (*īveriu siūly bulin adatos* SD «nawłoczę igłę, zawłączam», dosł. ‘wnizuję nić w ucho igły’). *Ji jau siūlo buliņ nepataiko* ‘Ona już nie jest w stanie trafić nitką w ucho igły’), 3. przen. ‘główka gwoździa, kołka, sworznia’, 4. przen. ‘pewna część w kołowrotku’. LEW 63n. ujmuje *bul-* jako refleks SZ do pie. **b^heul-/bul-* ‘puchnąć, nabrzmiwać’, por. IEW 99. ALEW 149 przypominał o dawnym zrównaniu *bulis* ze sti. *bulih* f. ‘buttocks, vulva’, *burih* f. ‘vulva’; są to wyrazy późno poświadczane, bez odpowiedników w wedyckim (por. cyg. *bul* f., pl. *bułā* ‘pośladki; odbyć’, uwaga M. Osłona, p.l.). Mimo to ALEW l.c. ryzykuje

rekonstrukcję pie. *buli- f. 'Körperöffnung im Unterleib, After, Vulva'. Podobnie Orel 65, s.v. pgerm. *būljō(n). — Drw. *ātbulas* 'poruszający się tyłem do przodu' (zob.), *būlys* f.pl. 'pośladki, tyłek, dupa' (*Nuo staigio kalno nušliaužė bulimis* 'Ze stromej góry zjechał na tyłku'), gw. *būlē*, *bulē* a. *bulià* 4 p.a. 'zad, tylna część ciała; pośladek, biodro; uszko w igle', *bulinė ādata* 'igła z wielkim uchem', *pabuliai* BRB, CGL m.pl. 'wysypka skórna w postaci czerwonych plam, Feigwarze', *pabulys* 1. 'rzemień uprząży końskiej biegnący pod ogonem, tzw. podogonie', 2. 'pielucha' (*I pābulius vaikus įvynioja* 'W pieluchy dzieci zawijają').

būlius, -iaus 2 p.a. 'buhaj, byk rozplodowy' (*Vedu karvę pas bulių* 'Prowadzę krowę do byka') — zapoż. z prus.-niem. *boll*, *bull* (GL 37, LEW 64), por. nwn. *Bulle* m. War. *builis*. Łot. *bullis* 'byk' ← śrdn. *bulle* (Jordan 58). Por. *bujēkas*. — Drw. *buliavà* 'opłata za pokrycie krowy' (por. sufiks w *gỹliava*, *pỹliava*), *bulinas* 'byczek', *bulinė* 'kawałek ziemi przeznaczony dla tego, kto trzyma buhaja na użytek całej wsi', *būliškas* 'taki jak u byka, buhaja', *pabulys* 'kastrowany byk; rozpustnik', cps. *būliaragis* 'zrobione z rogu naczynie do moczenia oselki, noszone na pasie kosiarza' (dosł. 'byczy róg', por. *rāgas*). Vb. denom. *buliāuti* 'być nieżonatym, trwać w kawalerskim stanie', *įbuliūoti* 'nastęrczyć komu, skłonić kogo do kupna krowy, konia' (*Perkupčius įbuliavo, ir nupirkau dvėseną karvę* 'Przekupień nastęrczył i kupieł mizerną krowę'), *buliūotis*: *apsibuliūoti*, *pasibuliūoti* 'o krowie: gonić się, odczuwać lub zaspokajać popęd płciowy'.

būlka 1 p.a. gw. 'bochenek chleba' (*Užbėk pas bekėrę ir paimk būlką* 'Skocz do piekarza [piekarni] i weź bochenek chleba') — zapoż. ze stbłr. *bulka* 'bochenek chleba', błr. *būlka*, -i ← pol. *bulka*, zdrob. od *buła* 'okrągły bochenek białego chleba' (Bańkowski I, 95: z łac. *bullā* lub fr. *boule*, *pain en boule*).

būlokščias, -ia 1 p.a. LzŽ 'były, miniony, dawny' (*Būlokščiai žmonės itai sake* 'Dawniej ludzie tak mówili') — przymiotnik urobiony neosufiksem -*kščias* od gwarowej formy prt. frq. *būlo* LzŽ, DvŽ 'było, bywało' < *būlavo* (*Būlo, pas mus visi lietuviškai ūtarijo* 'Bywało, że wszyscy u nas mówili po litewsku'). Zob. *būdavo*. — Na wzór przymiotników *dabarykščias* 'teraźniejszy' i *nūnykščias* 'dzisiejszy, obecny' od neoosn. *būl-* utworzono *būlykščias* DvŽ 'dawny, stary' (*Būlykščiai darbai tai ne dabarykščiai*).

bulónas 1 p.a., *būlonas* 1 p.a. gw. 'o maści końskiej: płowożółty, żółtawy' (war. *bulānas*) — zapoż. ze stbłr. *bulanyj*, błr. *bulány*, por. stukr. *bulan*, *bulanyj*, pol. *bulany* (← tatar. *bulan* 'łós', Stachowski 92).

bultis, -iēs 4 p.a. f. gw. 'gruby gwóźdź do nabijania obręczy na koło, bolec' — zapoż. z prus.-niem. *bolt*, por. nwn. *Bolzen* m. (GL 38).

buluñdas, -à 4 p.a. f. gw. 1. 'bez rogów', 2. przen. 'łysy', substantywizowane *buluñdis*, -ė 'wół, krowa bez rogów'. Analiza: *bul-und-* (por. *kekūnda*, *rokūnda*, ŽD 102). Być może, że *bul-* alternuje z *buol-* w syn. *buōlas* 'bezrogi' (łot. *buōle* 'bezrogie bydło'). Por. *blúozganos* : *blūzganos*; *blúostas* : *blūsti*; *čiuōpti* : *čiupti*. Dalsze objaśnienie niepewne. Zob. też *šmūlas*.

bulvarkas stlit. 'wał ochronny, umocnienie, bastion fortyfikacji' (m.in. BRB), *bulverkas* CHB, gw. *būlvarkis* — zapoż. ze stpol. *bulwark*, *bulwerk* 'baszta, narożnik, twierdza, warownia' ← śrwn. *bolwerk* (SLA 48, LEW 64, ALEW 150, WDLP), por. nwn. *Bollwerk* n. GL 38 przyjmuje zapożyczenie z prus.-niem. *bulwerk* (śrdn. *bolwerk*). War. metatetyczny: *burvalkas* BRB 'przedmieście, Vorstadt'. — War. *bolvarkas* BRB jest chyba germanizmem, por. Urbutis 2009, 418, który w odróżnieniu od SLA 45 wskazuje nwn. *Bollwerk* jako formę źródłową.

būlvės, -ių 1 p.a. f.pl. bot. 'kartofle, *Solanum tuberosum*' — zapoż. z błr. *būlvvy* (ĖSBM

1, 410), pol. *bulwy* f.pl. Por. łot. gw. *būlvas*² a. *būlvi*² ts. Zob. Niedermann 1956, 38 i 78n., LEW 63. — Drw. *bulvienā* ‘pole po ziemniakach, kartoflisko’, *bulviēnē* ‘zupa z ziemniaków, kartoflanka’ (⇒ pol. gw. *bulwienia*, Zdancewicz 337), *bulvienójas* ‘łodyga kartofla, nać, łączina’. Cps. *būlviakasis* ‘pora kopania kartofli’, war. *bulvākasis* (por. *kāsti*), *būlviabarščiai* m.pl. ‘barszcz z kartoflami’ (por. *bařščiai*). — Przekształcone przez dysymilację są formy gw. *būliava* ‘kartofel’ z **bulviava* (ø-v z v-v), *buliāvis* ‘kto lubi kartofle’ z **bulviavis* – derywaty od neoosn. *bulviav-* jak w prt. *bulviāvo* ⇐ *bulviāuti* ‘prosić o kartofle’ (GJL I, § 340 niesłusznie upatrywał w *būliava* epentetyczne -a-). Osobno zob. *būlbēs*, *būilē*.

bumaškā 2 p.a., gen.sg. *bumāškos* gw. ‘papierowy pieniądz, banknot’ (*Už viską sumokėjo naujomi bumaškomi* ‘Za wszystko zapłacił nowymi banknotami’. *Ažmokė bumāškom* ‘Zapłacił papierkami [banknotami]’ Zs 11) — zapoż. z ros. *bumážka* ‘papierek’ i ‘asygnata’ ⇐ *bumága* ‘papier’. War. rozpodobniony: *gumaškā* (g-m < b-m). Co do etymologii zob. Anikin 5, 131n.

bumāšnykas, *bumāšninkas* 2 p.a. przest. ‘portmonetka’ (*Suplyšo bumāšninkas, ir pinigai išbyrėjo* ‘Rozdarła się portmonetka i pieniądze się wysypały’), war. rozpodobniony: *gumašninkas* b.z.a. — zapoż. z błr., ros. *bumážnik* ‘portfel na banknoty’. Segment lit. -š- jak w *bumaškā* ‘banknot’ (zob.).

bumbėti, *bumbù* (war. *bumbu*), *bumbėjau* ‘mówić niewyraźnie, mamrotać; stale na coś narzekać, zrzędzić, gderać; dudnić (o bębnie)’, *atbumbėti* ‘odeprzeć napaść słowną, odciąć się, odgryźć się’ — czasownik na -ė- od osnowy *bum-b-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *bum-bum* m.in. o mówieniu niskim głosem, o mamrotaniu pod nosem. Por. *pum-p-ėti* ⇐ *puñ-puñ*. — Z innymi sufiksami: *bumbčioti* ‘bębnić, dudnić’, *bumbinti* ‘szemrać, zrzędzić; bić; iść z trudem’, *bumbsėti* 1. ‘bębnić, dudnić – o odgłosie młockarni, o spadających jabłkach (*Obuoliai iš medžio bumbsi*)’, 2. ‘odzywać się z rzadka grubym głosem’. Zob. też *buñbūlas*. — Neoosn. *bumbėj-*: *bumbėjimas* SD¹ «puk» [‘pukanie, puknięcie, huk, stuk’].

buñbūlas 3 p.a. 1. ‘gruby węzeł, np. na sznurze’ (war. *bumbólas* 1 p.a.), 2. ‘włosy upięte z tyłu głowy w węzeł, kok’, 3. ‘guz na ciele’, 4. ‘owalny, okrągły przedmiot, gałka’, 5. ‘pęk, pączek, zarodek liścia, kwiatu’ (syn. *buñbūras*, *puñpuras*), 6. przest. ‘bąbel na wodzie’ (syn. *buñbūlas*), 7. ‘zgrubiałość na żdźble rośliny, kolanko’ (syn. *buñbūras*). Z innymi sufiksami: *buñbalas* ‘okrągły przedmiot; pęcherz; węzeł’, *bumblys* ‘zgrubiała część łodygi podziemnej niektórych warzyw, bulwa; pochwa kłosa; pień drzewa; mały snopek słomy w strzesze’ (syn. *bamblys*), ⇒ *bumbliukas* c. ‘niewyrosłe dziecko’; *bumbūlis* ‘pęk; bańka na wodzie; małe dziecko’, też bot. ‘rdest kolankowy, Polygonum nodosum’. Vb. *buñbti*, -sta, -o ‘rosnąć wszere, nabierać brzucha, zaokrąglać się’. Podstawą tej grupy wyrazów jest osnowa *bum-b-*, pochodząca od powtórzonego wykrz. *bum-bum* (zob. *bumbėti*), por. też wtórne formy *bumbt* a. *pumpt* o odgłosie uderzenia, upadku, spadnięcia na ziemię. Inaczej ALEW 150. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *bumbuli*, pl.t., zdrob. *bumbulki* ‘małe zielone owoce na łodygach kartofli’ (Zdancewicz 337). — Podobnie brzmiąca jest formacja psł. **bōbūljī* ‘pęcherzyk na wodzie, na skórze’, por. sch. *būbalj* ‘pęcherz na wodzie’, czes. *boubel* ‘pęcherz; guz na ciele’, pol. *bąbel* ‘pęcherzyk na wodzie, na skórze’ (por. LEW 64, Boryś 24). Bsw 39 poszedł chyba za daleko, postulując tu wspólną innowację pbsł. **bumbula-*.

būmenis, -ies f. stlit. ‘istność’ [‘istnienie’], hapaks z DP, por. *tad tikrai du tur būt, Tėvas ir Sūnus, tai yra dvi perskirti personi, o ne viena pati persona, kuryji kartą būtų Tėvu, kartą Sūnumi, o kartą Dvasia S. kaip atmainantis būtų natūra būmenies Dievo* DP 44¹⁹ ‘tedyć pewnie dwaj być muszą, Ojciec i Syn, to jest dwie rozdzielne personie, a nie jedna sama persona, ktoraby raz była Ojcem, raz Synem, a raz Duchem S. jakoby odmienna była natura

istności Boskiej’. — Z innymi tematami: *būmenē*: *potam būmenē* SD «potomność, potomny czas», *būmenia* SD «obecność» (syn. *buitis*, *būkla*), BRB też ‘schronisko, namiot’ (głosa do *šétras*, zob. ALEW 154). Trzy te wyrazy są neologizmami języka teologicznego. Pod względem słowotwórczym są to formacje na -i-, -é-, -iā- oparte na neoosn. *būmen-*. Tę ostatnią wyodrębniono z odmienianej atematycznie formacji **būmuo*, **būmen-s*, **būmen-i* ‘byt, istota’ – abstractum na -men- od pwk. *bū-* jak *būti* ‘być, istnieć’. Porównywalne derywaty to stlit. *pjūmenis*, *pjūmenē* ob. *pjūmuō* ‘żniwo’; *armenā* ob. *armuō* ‘zorana warstwa gleby’; *reikmenē* ob. *reikmuō* ‘potrzeba’. Inaczej ŻD 237, GJL II, § 311 i Ambrazas 1993, 55. Zamiast neoosnowy na -men- (*būmen-*), rozszerzonej sufiksem fleksyjnym, wszyscy ci autorzy przyjmują neosuf. -men- (-menis, -menē, -mena, -menia), który rzekomo dołącza się do pwk. werbalnego. Jest to nieporozumienie, przynajmniej w odniesieniu do tych tematów samogłoskowych, które – jak *būmenis*, *pjūmenē*, *armenā* i *būmenia* – są niewątpliwymi derywatami od rzeczowników o osnowie spółgłoskowej na -men-. Użycie terminu ‘neosufiks -men-’ powinno być ograniczone do rzeczowników na -menē, -mena, -menia, -menas, -menis, które nie mają lub wedle wszelkiego prawdopodobieństwa nigdy nie miały morfologicznych poprzedników z odziedziczonym suf. -men-. Por. dla przykładu *nešmēnē* (brak †nešmuo), *puošmenā* (brak †puošmuo), *eimenas* (brak †eimuo) i *pūtmenys* (brak †putmuo).

būmvulē 1 p.a. przest. ‘bawełna’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *būmwol*, *būmwul* f. (GL 38; brak w LKŽ), por. nwn. *Baumwolle* f. War. *būmbulē* i *būmbalas*. W kwestii akutu por. zapoż. *jūmprava*, *klūmpēs* i *štriūmpa*. Zob. też *bōvelna*.

būna 3 os. ‘zwykle jest, bywa’ (1 sg. *būnū*, 2 sg. *būnī*) — praesens habitualne do *būti*, prt. *būvo*. Por. za NDŽ I, 92: *Žiemā būna teñ šaltā* ‘Zima bywa tam chłodna (ostra)’. *Tebūna Diēvo valīd!* ‘Niech się dzieje wola boska!’ *peŗ dvejūs metūs būnant kalėjime* ‘podczas dwuletniej bytności w więzieniu’. Drw. *pabūnamas*: *Trióbos pabūnamos* ‘Chaty, w których da się jeszcze mieszkać’. W przeciwieństwie do *būsta* (zob.) cyrkumfletowana forma *būna* wyklucza wywód z osnowy inf. *bū-*. Brak akutu łączy *būna* z równoznacznym – ale starszym – prs. *būva*, pochodzącym z formacji infigowanej **būva* < **bu-n-va*. Por. Stang 1966, 353: «Formen wie *lŷna*, *būna* sind gewiss später Ersatz für *lŷja*, *bŷva*». Wydaje się, że przy *būna* chodzi o derywację za pomocą suf. -na od neopwk. *bū-*, który wyodrębniono z *būva*, rozumianego jako *bū-* + -va, czyli jako praesens o cesze -va (por. typ *šlŷva* ob. *šlŷna* ⇐ *šlŷti*). Gdy chodzi o formant -na, to został on przeniesiony z formacji praesentis typu *aūna*, *jaūna*, *eīna*⁹⁸. Pierwiastki dyftongiczne z *au*, *ei* są, jak wiadomo, ściśle związane z pierwiastkami o wokalizmie *ū*, *ī*. Prs. *būna*, odnawiające formę *būva*, należy do jednej serii z formami *džiūna*, *griūna*, *kliūna*, *žūna*, które odnowiły starsze praesentia *džiūva*, *griūva*, *kliūva*, *žūva* (na miejscu jeszcze starszych **džiuva*, **griuva*, **kliuva*, **žuva*). Proces reanalizy kontynuantów prs. infigowanego i następnie substytuowania wykładnika -na w miejsce -va można obserwować również przy pierwiastkach z *y* < *iH-C, zob. uwagę o *gŷna* s.v. *gŷti*.

būntas 1 p.a., *buñtas* 2 p.a. 1. ‘pęk, wiązka (siana, słomy, drewna, chrustu)’, 2. ‘kupka, stos’ — zapoż. z prus.-niem. *bunt*, śrdn. *bunt*, *gebunt*, por. nwn. *Bund* m. (GL 38, LEW 64). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *bunt* ‘nizanka, sznur suszonych grzybów’, zdrob. *buntėlik* ‘kopka, wiązka lnu’ (lit. *buntėlis*), *būncik* ‘pęk łoży’, por. PZB 1, 240.

buñtas 2 p.a., *būntas* 1 p.a. 1. ‘bunt, sprzeciw, protest’ (*Pasikėlė buñtai* ‘Powstały bunt’), 2. ‘zatarg, niezgoda, waśń’ (*Koks čia būntas tarp jūsų* ‘Co to za zatarg między

⁹⁸ Nie można więc zgodzić się z Otrębskim (GJL II, § 534), ani Sennem 1966, 288, którzy twierdzili, że prs. *būna* zostało utworzone od osnowy inf. *būti*.

wami?') — zapoż. ze stbłr. XVI w. *buntb* 'bunt, podburzanie do buntu', błr. *bunt*, -u ⇐ pol. *bunt* 'występowanie przeciw ustalonemu porządkowi; spisek, sprzysiężenie; przymierze, związek, stronnictwo', tu przejęte ze śrwn. *bund* 'związek, przymierze'. Por. ZS 11, LEW 64, Bańkowski I, 96, Anikin 5, 137n. — Drw. *buntauniñkas* 'buntownik' ⇐ stbłr. *buntovnikb* (por. błr. *buntauščyk*, *buntár* ts.). Vb. denom. *buntavóti* 'buntować' ⇐ stbłr. *buntovati*, błr. *buntavác*, -úju, -úje.

búomas 1, 3 p.a. 1. 'drag jako dźwignia do podważenia kamienia, karcza, kłody', 2. 'drag do zapierania drzwi', 3. 'grubsza żerdź, na której się stoi przy układaniu strzechy', 4. 'pawęż na wozie z sianem', 5. 'szlaban do zamykania drogi', 6. 'stojak do uwiązania konia' — zapoż. z prus.-niem. *bōm* (GL 38), por. śrwn. *boum*, nwn. *Baum* m. War. z obocznym wokalizmem: *bómas*, *bòmas*, *būmas*. Por. LEW 64n., Čepienė 94, 111. W kwestii akutu por. zapoż. *stúopa* ob. *stópa* i *šriúopa* ob. *šriópa*. Łot. *buõmis* ⇐ śrdn. *bōm* (Jordan 58). — Zapoz. litewskie w błr. gw. *bóma* f. 'drag jako dźwignia', zdrob. *bómka*, *bómačka* (PzB 1, 202; brak u Laučjute). Por. stbłr. *kgoba* ⇐ lit. *giúoba*.

búože 1 p.a., *buože* 4 p.a. 1. 'gałka jako zakończenie laski', 2. 'pałka z grubszym końcem', 3. 'narzędzie do mlócenia (bijak w cepach), do zgniatania, ubijania, miażdżenia', 4. 'maczuga', 5. 'kolba karabinu', 6. 'pastorał, buława', 7. 'bezmian, waga przesuwnikowa', 8. przen. 'kułak, bogaty gospodarz'. SD «buława; maczuga», *buože gelažinė trumpų kotų turinti* SD «kijec» ['krótka żelazna buławka używana zwł. przez Mazurów', SPXVI]. Odpowiednik łot. *buõze*, *buozis* 'kij, pałka, maczuga; bezmian; barć leśna na uciętym pniu drzewa'. — Drw. *buožeļē* 'bijak cepów; wałek do tarcia maku; ruchoma część maselnicy; zawiązek owocu', SD «pałka do bębna». Cps. *buožgalvis* 'kijanka, larwa żaby', war. *buožgalvė*, *buodžgalvė* (por. *galvā*, syn. *kūjagalvis*), *buožgalvis*, *buodžgalvis* 'mający wielką głowę' (przezvisko, wyzvisko). — Jest to jeden z takich wypadków, kiedy hiperpoprawny dyftong *uo* ukazuje się na miejscu samogłoski lit. *o* < pbałt. *ā (paralele: *kuõlas*, *stuogas*, *stuomuõ*). Rekonstrukcja: plit. *bóže < *bāž-ijā — drw. od wyrazu pb. *bāžu- < pie. *b^hāg^h-u- < *b^heh₂g^h-u- 'ramię, łokieć mierniczy'. Por. wed. *bāhú-*, aw. *bāzu-* 'ramię; przednia łapa zwierząt', gr. πῆχυς, eol. πᾶχυς m. 'ramię, łokieć mierniczy', toch. A *poke*, toch. B *poko* 'ramię', stnord. *bógr* 'ramię', stwn. *buog* ts. łac. *tri-fāx*, -fācis f. 'rodzaj pocisku' (znacz. etym. 'broń na trzy łokcie długa'). SZ stisl. *bunga* 'wzniesienie, wypukłość', śrdn. *bunge* 'bęben', stwn. *bungo* 'bulwa', < pgerm. *bunzōn (Orel 62). Motyw dla bałtyckiego rozwoju znaczeniowego: kość z przedniej łapy upolowanego zwierzęcia była widocznie używana jako pałka, maczuga. Por. dyferencjację znaczeniową przy wyrazie *šónas*. — Neoapofonia ilościowa SP *buož-* ⇒ SZ *buž-* wydała kilka derywatów: *bužys* 'pałka z grubszym końcem używana przy zapędzaniu ryb do sieci' (syn. *pavarikas*, *spurgas* II), *būžmas* 'matnia sieci', *bužólas* 'guz na pałce', *būžulas* 'gałka na lasce', też 'duży węzeł, supeł', vb. denom. *bužiúoti* 'za pomocą *bužys* zapędzać ryby do sieci'. Por. *kukà*, *kùkė* 'pałka, maczuga' ob. *kúoka*, *kúokas* 'kij, pałka'. Niejasne jest zakończenie -un^o I członu *bužun^o* w złożeniu *bužungalvis* 'kijanka' (por. *buož-galvis* ts.). Neoapofonia *uo* ⇒ *u* jest mniej wydajna niż *au* ⇒ *u*, por. *áugti* ⇒ *ugdýti*; *láukti* ⇒ *lùkteleti*; *daugsus* ⇒ *dugsus*.

būras 2 p.a. przest. 1. 'chłop' (m.in. u Donełajtisa); bogaty chłop, 2. hist. 'Litwin, chłop litewski zamieszkujący w Litwie pruskiej, tj. w b. Prusach Wschodnich' (w odróżnieniu od Niemca, mieszkańca miasta, mieszczanina), 3. 'w pñ. Żmudzi: człowiek, ciemny, zabononny' — zapoż. z prus.-niem. *būr* 'chłop' (GL 39, LEW 65, Čepienė 129n., 138). Młodszą pożyczką jest tu *baūras* (zob.) ⇐ nwn. *Bauer* m. — Drw. *būriškai* adv. 'po litewsku' (dosł. 'po chłopsku'): *Matyk, ir vokytiš moka būriškai kalbėti* 'Patrz, i Niemiec umie mówić po litewsku'); *būrka* 'chłopka' (por. sufiks w *brūtka*), cps. *būrvakis* 'chłopski syn' (por. *vaikas*). — Nazw. *Būras* (⇒ pol. *Buras*), *Būrāitis*. Okręg Kłajpedy nazywa się po

zmudzku *Būrijà* 2 p.a. (KRŽ).

burbėti, *burbù* a. *būrbu*, *burbėjau* 1. ‘mówić niewyraźnie, mamrotać, mruczeć, jąkać się’, SD *burbu* «blekocę» [‘mówić niewyraźnie, bełkotać, seplenić’] (syn. *burbekluoju*, *stenekliju*, *zvegoju*, *zvelgstu*), 2. ‘szemrać, sarkać, burczeć z niezadowolenia’, 3. ‘tokować (o cietrzewiu), gulgotać (o indyku)’, 4. ‘bulgotać (o źródle, o wrzącej wodzie)’, 5. ‘robić co z hałasem, turkotać’, 6. ‘palić się mocnym ogniem’, 7. ‘bujnie rosnąć’ — czasownik na -ė- od osnowy *bur-b-*, umotywowanej powtórzonym wykrz. *buř-buř*, *būr-būr*. Paralele: *birbėti* ← *biř-biř*; *virvėti* ← *viř-viř*. — *buřbti*, *burbiù*, *burbiaũ* ‘brzęczeć, bzykać; mamrotać, bąkać’ (syn. *biřbti*), także ‘brudzić, zanieczyszczać (o muchach na szybie)’. Wtórna postać wykrzyknika: *būrb-t*, *buřb-t* o bulgocącym albo lejącym się płynie, o bzykaniu owada, o mamrotaniu (*Apie tai niekam nė burbt* ‘O tym nikomu ani mru mru!’), też o pograżeniu się w wodzie, błocie. Inaczej BSW 39, LEW 43n. (s.v. *biřbti*) i ALEW 151 (łączy *burb-* z *biřbti* ‘bzykać, bzyczyć’ i jakkolwiek to ostatnie pochodzi niewątpliwie od wykrz. *biřbt*, nie przyznaje tym czasownikom genezy onomatopeicznej). Paralele: łot. *burbēt* ‘dużo i bez potrzeby mówić, paplać; sarkać’, psł. **bṛbati* ‘wydawać niewyraźne, burkliwe, bulgocące odgłosy’ (czes. gw. *brbat*, slń. *břbati*, sch. *břbati*, ros. gw. *bórbatśja*), por. SŁPS 1, 414. Zob. też *burgėti*. — Drw. *būrbinti* ‘w pośpiechu, jak popadnie tłuc, wpychać, nalewać; tłuc (szyby)’, *burbinu vundenj*, *burbuoles darau* SD «bębłę w wodzie» [‘bęblić, poruszać wodą, powodując powstawanie bąbli, pęcherzyków powietrza’], *burblėnti* ‘mamrotać pod nosem, bełkotać; mruczeć, szemrać’, też ‘cicho szumieć – o źródle, rzeczce’ (syn. *čiurlėnti*), *burbsėti* ‘bulgotać – o bagnie, o fermentującej kapuście; chlupać – o wodzie w butach’, *burbsėti* ‘być złym, posępnym, milczącym’. Postverbalia: *aĩtburbos* f.pl. ‘zamarzły wylew wody przy przeręblu lub studni’ (syn. *ántburgos*), *būrba* c. ‘gadula’, *burbėklis* ‘gderliwy człowiek, zrzęda’, *burblỹs* ts. (por. łot. *buřba* ‘gadula, pleciuch’), *buřbulas* a. *būrbulas* ‘bańka, bąbel na wodzie, bańka mydlana’, *burbūlis* 1. ‘bańka’, 2. ‘cietrzew’, 3. ‘kto ma pulchne policzki, jest puciołowaty lub gruby’ (⇒ błr. gw. *būrbulki*, *būrbalki* ‘bańki na wodzie’, PzB 1, 242; ros. gw. *burbūlb* ‘bańka na wodzie’, drw. *būrbolka* ts., zob. Anikin 5, 149), *burbuolė* ‘kuliste zakończenie, gałka; pompon u bata; pączek; bańka na wodzie’, też ‘szyszka; lilia wodna’, *burbuolė* SD «bąbel, bąbol, bańka na wodzie», *pāburblės* f.pl. ‘niedojeżdżona zupa, resztki zupy’, *pabūrbliis*, -io ‘grząskie miejsce; źródło bijące na błotach’. — Nazw. *Būrba* (⇒ pol. *Burba*, *Burbo*), *Burbaitis*, *Burbliỹs*, *Buřbulas*, *Burbūlis*. — Vb. denom. *burbuliũoti* ‘ukazywać się (o bańkach na wodzie), puszczać bańki; chlupotać, bulgotać; gulgotać (o cietrzewie, indyku); mamrotać, narzekać, utyskiwać, gderać; przymilać się, zalecać się’, *burbuoliuoja vanduo* SD «bąbele się czynią na wodzie» (syn. *kunkaluoja vanduo*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *burbulicb* ob. *burbalicb* ‘o wodzie: pokrywać się bańkami’, *burbuljác* ‘mamrotać pod nosem’, *burbuljavác* ‘o wodzie, strumieniu: bulgotać, szemrać’ (PzB 1, 241), *burbuléc* ‘mocno gotować się’, *burbólíc* ‘bulgotać’ (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 51 = Urbutis 2009, 358).

burdāvas, -à 4 p.a. gw. ‘ciemnoczerwony, bordowy’ (*Ji burdavūs andarokus audžia* ‘Ona тка [materiał na] bordowe spódnice’) — zapoż. z błr. gw. *burdóvy* (liter. *bardóvy*), ros. gw. *burdóvyj* (⇒ pol. *bordowy*, *bordo* ‘ciemnoczerwony, w odcieniu czerwonego wina francuskiego z Bordeaux’). War. *bardāvas* DVŽ. Por. ĖSBM 1, 416, Bańkowski I, 67.

burdiėlius, -iaus (p.a. nieoznaczony) gw. ‘wiejska zabawa’ — zapoż. ze śrdn. *burdēl* ‘Tanzabend auf dem Dorfe’ (GL 39; brak w LKŽ), por. nwn. *Bordéll* n. ‘dom publiczny, burdel’.

būrė I 2 p.a. gw. ‘w języku dzieci: owca’, zdrob. *burytė*, *buriūtė* — od zawołania na owce *burė-burė-buriūk*. Por. *škiūdė* ← *škiūd-škiūd*. — Vb. denom. *burėnti* 1. ‘beczeć’, 2. ‘zwoływać owce’. — Poza tym *būrė* oznacza ‘szyszkę’ (*Voverė burės yra išaižiusi*

‘Wiewiórka wyłuszczyła szyszki’), znaczenie niejasne. Por. LEW 65. Zob. paralele słowiańskie w SŁPS 1, 477, s.v. *byrŕ.

bùrē II 2 p.a. 1. ‘żagiel na maszcie’, 2. ‘płócienne pokrycie skrzydeł wiatraka’ — zapoż. z łot. *buŗa*, które ze swej strony jest pożyczką fińską, por. fiń. *purje* ‘żagiel’, est. *puŗje* ts. (LEW 65). Zob. też *žēglis*. — Drw. *burinis laĩvas* ‘statek żaglowy’, cps. *bùrlaivis* ‘żaglowiec’ (por. *laĩvas*), *bùrlentē* ‘maszt żagla’ (por. *lentā*), *bùrpila* (zob.), *bùrstiebis* ‘maszt żaglowy’ (por. *stiebas*), *bùrvilkis* ‘lina służąca do wciągania żagla na maszt, tzw. szot’ (por. *vilkti*). — NB. W czasach Szyrwida wyraz *bùrē* wciąż jeszcze nie był znany we wschodnioliteńskim. Por. takie zwroty, jak *drobē eldijinē* SD «żagiel do naw», *kartis drobēs eldijinēs* SD «żaglowy drąg».

bùrgas 2 p.a. przest., gw. ‘pożyczka, kredyt’, *ant bùrgo imti/dúoti* ‘wziąć/dać na dług, na kredyt’ (*Žyćiju iš ko, ant burgo imu* ‘Pożyczam od kogoś, na kredyt biorę’. *Ką ant bùrgo duoti* ‘Dać co na kredyt’) — z uwagi na wokalizm *u* jest to zapewne zapoż. z pol. przest. *bórg* (gen.sg. *borgu*; forma nom.sg. *borg* jest młodsza od *bórg*, zob. s.v. *baŗgas*), *wziąć/dać co na borg* ⇐ śrwn. *borg* ‘Anleihe’. Zob. Brückner 36, LEW 35, Bańkowski I, 71. GL 39 niesłusznie wyprowadza *bùrgas* wprost z nwn. *Borg* m. Brak jest wzmianki o *bùrgas* w POLŻ 226 (s.v. *baŗgas*). — War. f. *burgà* 2 p.a., *ant buŗgos iĩti/dúoti* ‘wziąć/dać na dług, na kredyt’ (*Jeĩ neturi pinigų, tai pas mane gali imti ant buŗgos* ‘Jak nie masz pieniędzy, to u mnie możesz wziąć na kredyt’). — Vb. denom. *burgúoti* ‘pożyczać, brać/dawać co na kredyt’ (kalka z pol. przest. *borgować* ⇐ śrwn. *borgen*), np. *Kiek tu jam burgúosi?* ‘Ile ty mu pożyczysz?’. Też refl.: *Burgúojuos, burgavaĩs ką nuo ko* ‘Pożyczam, pożyczyłem co od kogo’. Forma prewerbialna *paburgúoti* ukazuje się już u Maŗwida, por. <Paburguk Bįjczik bei gelbek> MŻ 411₁₂ ‘dawaj na kredyt, pożyczaj i ratuj’, por. Urbas 254 (o tym brak wzmianki w SLA, LEW i ALEW).

burgėti, *bùrga*, *burgėjo* 1. ‘o wodzie: wydobywać się z głębi, tryskać, o źródle: bić, bulgotać’ (*šaltinis bùrga*), 2. ‘mamrotać, zrzędzić’, 3. o kiszkach: *pilve bùrga* ‘w brzuchu burczy’ (por. *burbėti*); z inną budową *burgti*, *burgia* a. *burga*, *burgė* b.z.a. — od wykrz. *bùrg* o wodzie wypływającej z przerębla, *bùrgt*, *buŗgt* o wpadającym do wody kamieniu, wiadrze. Paralele: *gurgėti*, *buŗkšti* i *buŗktis*. Por. LEW 66. — Drw. *ámburgos* (zob.), *buŗgė* 1. ‘błoto, grzęzawisko’, 2. ‘rzadka, licha zupa’, 3. ‘samogon’ (por. *pliuŗzalas*, *šliũkaras*), *burgėšas* ‘kto ciągle mruczy’, *išburgos* b.z.a. f.pl. ‘ujście rzeki, ujście Niemna do morza’ (Dowkont). — N.jez. *Bùrgis*, *Burgālis*, n.rz. *Burgēlis*, *Buŗgupelis*. — Por. łot. *burgutiņa* ‘bąbel na wodzie’.

būrŕs 4 p.a. 1. ‘gromada ludzi, grono; stado zwierząt; chmara ptaków’, 2. ‘pluton wojska’, 3. gw. ‘przeciąg czasu, okres’ (*Vilniuj ilgą būŗį gyvenau* ‘Długo mieszkalem w Wilnie’), 4. gw. ‘uderzenie deszczu, śniegu, wichru; zamieć śnieżna’. War. *būŗas* ‘mała chmura deszczowa’ (*Kad ir maŗas būŗas, bet prilijo daug* ‘Choć chmura była mała, to deszczu spadło sporo’). Odpowiednik łot. *būŗis* ‘mnóstwo, tłum, ciżba’; też *būŗa* ‘kupa, stos’. Może to być derywat na *-ja-* od prymarnego przymiotnika **būŗas* < pie. **b^huh₂-r₀-*, znacz. etym. ‘liczny, mnogi, rozmnożony’ ⇐ ‘urodzony’ (por. *būŗti* ‘być, istnieć’, pwk. pie. **b^hueh₂-*). Por. Būga, RR I, 305n., BSW 40, LEW 66. Tymczasem NIL 47 widzi tu refleks derywatu rzekomo już pie., rekonstrukcja **b^huh₂-r₁-i₀-*. Z innym sufiksem: wed. *bhūŗi-* ‘liczny, mnogi, wielki, potężny’, aw. *būŗi-* ts. < **b^huh₂-r₁-i-* (NIL, l.c., tak też ALEW 171). Paralela znaczeniowa: gr. *φύλον* ‘ród, plemię, szczep, klan, rasa; naród, lud’, *φυλή* ‘grupa ludzi powiązanych węzłami krwi, plemię, fyla’: *φύω* ‘płodzić, rodzić, wydawać na świat’. — Drw. *būŗēlis* ‘kółko (literackie), gromadka (dzieci)’, *būŗininkas* ‘plutonowy’, *pabūŗŕs* ‘spora gromada, gromadka’ (*Pābūŗį vaikų turėjo, o pabiednas buvo* ‘Miał sporą gromadkę dzieci, a był dość biedny’), *sāmbūŗis* ‘zebranie się, zbiegowisko; stowarzyszenie’ (od vb. cps. *susibūŗti*, por. *sāmbėgis*), cps. *būŗvalkis* ‘ścieżka wydeptana przez bydło’ (por. *valk-*). Adv.

būriaĩs ‘czasami, chwilami, z przerwami; miejscami’ (war. *būrais*), *būriaũ* ‘więcej, liczniej’ (*Juo būriaũ, juo linksmau* ‘Im więcej, tym lepiej’), *kità būrį* a. *kitù būriù* ‘innym razem’. Vb. denom. 1. *būrautis, susibūrauti* ‘zejść się w gromadę; ożenić się’, 2. *būriuotis* ‘skupiać się, gromadzić się, zrzeszać się’, 3. *būrti, būriù, būriau*, z prvb. *su-* ‘skupiać, łączyć się (w stado); płatać (nici, sznury)’, refl. *susibūrti* ‘skupić się, zejść się w gromadę’.

būrka 1 p.a. gw. ‘długie obszerne okrycie wierzchnie, uszyte z sukna’ — zapoż. z błr. *būrka*, -i (LKŽ I, 1188, por. ĖSBM 1, 417).

burkantai, -ų b.z.a. m.pl. przest. bot. ‘pasternak, roślina warzywna o jadalnych korzeniach, *Pastinaca sativa*’, SD *burkantai* «pasternak» — przekształcenie na wzór rzeczowników na -ant- formy *burkanai, która oddawała zapożyczony wyraz strus. *būrkanũ* (SLA 48; por. ros. *borkán* REW I, 108). Z tego samego źródła pochodzi łot. *buřkāns* ‘marchew’ (ME I, 353), zob. s.v. *buřkonas*.

būrkis LKŽ, *buřkis*, -io GL (p.a. nieoznaczony) przest. ‘klatka dla ptaków’ — zapoż. z prus.-niem. *burke* ‘Vogelbauer’ (GL 39), drw. od śrdn. *būr* n. ‘klatka’, śrwn. *būr* m. ‘klatka na ptaki’ (EWD 106, s.v. ²Bauer). — Drw. *būrkūtis* ts.: *Paukštį į būrkūtį įkišti* ‘Wsadzić ptaka do klatki’. Gw. *buřkinas* 1 p.a., *būrkinas* 3 p.a. ‘klatka dla gołębi; budka dla szpaków’ jest według LKŽ, s.v. zapożyczeniem z łot. *burķins*.

buřkonas 1 p.a. gw. bot. ‘marchew, *Daucus carota*’ (*Šimet mūsų buřkonai nesaldūs* ‘Tego roku nasza marchew nie jest słodka’), war. *burkūnas* — zapoż. z łot. *buřkāns* ‘die Burkane, Mohrrübe’ (ME I, 353).

buřkšti, *burškiù*, *burškiaũ* gw. ‘zapładniać owcę, kozę’: *Ožys ožką, tekis avį burškia* JU ‘Kozioł kozę, tryk owcę zapładnia’, *nuburkšti* a. *paburkšti* ‘zapłodnić’, refl. *buřkštis* ‘parzyć się – o owcach, kozach, wilkach, królikach’ — czasownik utworzony od wykrz. *būrkšt* opisującej wytrysnięcie (strugi wody, piwa) lub wysypanie się (ziarna), war. *pabūrkšt*. Znacz. etym. ‘wtrysnąć nasienie – o samcu’. Por. LEW 66. — Drw. *buřkštinas* ‘samiec owcy, baran rozplodowy, tryk’, cps. *buřkšmetis* ‘ruja, okres aktywności rozrodczej ssaków’ (por. *mėtas*). — Synonimem czas. *buřkštis* jest *buřktis* ‘parzyć się’ ← wykrz. *būrk*t o wytrysnięciu krwi, o wpadnięciu kamienia do wody. — Podobnie brzmiące wykrzykniki leżą u podstawy polskich czasowników gw. *barkać się* ob. *parkać się*, *parchać się* ‘parzyć się’ (zob. SGP IV, 39).

buřkštinas 3 p.a. gw. 1. ‘bursztyn, skamieniała żywica drzew iglastych używana do wyrobu ozdobnych przedmiotów’ (*Vienas žmogus ardamas rado diklą šmotą buřkštino* ‘Pewien człowiek wyorał spory/duży kawałek bursztynu’), 2. przenośnie o kimś zdrowym, rumianym, pełnym na ciełe (*Petriukas toks buřkštinas – pilnas, raudonas, tik juokiasi* ‘Piotruś jest jak «burkštinas», pełny, rumiany, wciąż się śmieje’) — brzmienie zmienione insercją *k* z *buřštinas* 1 p.a. ‘bursztyn’ (por. *krikštolas* < *krištolas*), to zapożyczone ze stbłr. *burštyn*, por. błr. *burštýn*, -u ← pol. bursztyn (to z kolei zmienione ze stpol. *burnsztyń* ← wschśrn. *burnstein*, *bornstein* WDLP, por. nwn. *Bernstein* m.). Zob. też Brückner 50, ĖSBM 1, 421, Bańkowski I, 97n.

burkúoti, *burkúoju*, *burkavaũ* 1. ‘o gołębiu: gruchać’, 2. ‘o kocie: mruczeć’, 3. przen. ‘o ludziach: obcować w przyjazny sposób’ (*Suseis, tai neatsišneka, neatsiburkúoja* ‘Jak się zejdą, to nie mogą się nagadać, nacieszyć sobą’), 4. ‘o zakochanych: okazywać czułość, flirtować’, *susiburkúoti* ‘zaprzyjaźnić się’, 5. *suburkúoti sviestą* ‘ubić masło w maselnicy’ — czasownik utworzony od wykrzyknika naśladującego głos gołębia: *burkũ*, *buřkũ*. Por. syn. *brukúoti* ← *brūkũ*, *břůkuo*, *brůkuo*. — Drw. *burkuōlis* ‘pewna rasa gołębi’, *burkuōnas* ‘gołębek’, zdrob. *burkuonēlis* a. *burkūnēlis* ‘gołābeczek’, *burkūtis*, *burkūtė* ‘gołāb, gołābica’.

bùrlas (p.a. nieoznaczony) gw. 'błoto, rzadkie błoto, miejsce rozdeptane kopytami zwierząt' (*Arkliai, inpuolę i tokį mulkasį, paneria i burlą iki ausių* 'Konie, wpadłszy w takie błoto, zapadają się [aż] po uszy'). Trudne. W wypadku analizy *bur-las* (por. *grùblas* $\Leftarrow$ *grùbti*; *aùlas* $\Leftarrow$ *aùti*; *siùlas* $\Leftarrow$ *siùti*) leksem *bur-* pozostaje w zupełnej izolacji. Z tego względu lepiej poniechać zestawienia z psł. *bŭrl-ogŭ 'legowisko zwierząt, barłóg' (rcs. *bŭrlogŭ*, sch. *brlog*, ros. *berlôga*, ukr. *barlîh*, gw. *berlîh*, *berlôha*, czes. *brloh*), które wysunął Būga, RR I, 435, a podjęli REW I, 80 i LEW 66. W BSW brak jest odpowiedniego zestawienia. Boryś 22 wywodzi pol. *barłóg* (stpol. *barlogo* n. 'legowisko zwierząt') z psł. *brlogŭ. Alternatywą dla analizy *bur-las* może być *burl-as*, sb. postverbale od *buřlyti* 'o zwierzętach: zamiast żreć mieszać żarcie pyskiem i zapaskudzać koryto' (zob.). — Drw. *burlegà* 'błoto, grzęzawisko; marna polewka; niesmaczne zsiadłe mleko', *burlià* c. 'kto jedząc zanieczyszcza siebie i stół', przen. 'tłusty człowiek', *burlynas* a. *burlyně* 'błoto, błocko', *burlingė* 'przekwaszone mleko; niesmaczna zupa', *burliūgà* 'rzadkie błoto; marna polewka', *burliuņgė* ts., *burliuņgis* 'tłusciuch o nalanej twarzy' (na temat suf. *-iung-* zob. GJL II, § 508), stlit. *burliungis* CGL 'błotniste miejsce, Qvebbe' (zob. ALEW 152). — NB. Z uwagi na podobieństwo formalno-znaczeniowe takich form, jak *burlià* (zob.) i *murlia* 'grzęzawisko, błoto', *burliuņgis* i *murliuņgis* 'tłusciuch', nasuwa się pytanie, czy *bùrlas* nie może być fonetycznym wariantem do *murlas, zob. *mŭrla*, *mŭrlė*, *murlia* s.v. *mŭrti* 'moknąć, rozmakać' (na temat oboczności *b/m* zob. GJL I, § 459).

burliōkas 2 p.a. gw. '1. Rosjanin starowierca, filipon' (*burliōkų būrtai* 'paplanina, bzdury', NDŽ), 2. 'tęgi mężczyzna o rumianej twarzy' (*Raudonas, toks burliōkas* 'Czerwony, taki «burliokas»'). Rzadszy war. *burlōkas* 1. 'Rosjanin starowierca', 2. 'Rosjanin najmowany do kopania rowów melioracyjnych' (ZS 11). Zapoż. z ros. *burlák*, -á 'flisak wołżański ciągnący łodzie pod prąd rzeki', też 'nieżonaty, samotny mężczyzna; bezdomny, włóczęga; nieokrzesaniec' (por. REW I, 148). Przesunięcie znaczenia w kierunku 'Rosjanin starowierca' nie zostało na razie wyjaśnione, zob. Anikin 5, 172n. LKŽ nie potwierdza użycia *burlōkas* w znac. 'russischer oder poln[ischer] Herr', co podawali Berneker I, 102 i za nim Bender 1921, 27. Palatalizacja osnowy (*burl-*) jest prawdopodobnie następstwem ludowo-etymologicznego skojarzenia wyrazu zapożyczonego z rodziną czas. *buřlyti* (zob.). Rusycyzmami są też łot. *bŭrlaks* 'kto zajmuje się rozbojem na drodze, rozbójnik, bandyta' i fiń. *purlakka* 'włóczęga; nieżonaty mężczyzna'. Por. LEW 66.

buřlyti, *buřlija*, *buřlijo* wsch.-lit. 1. 'o zwierzętach: zamiast pić/żreć mieszać płynne żarcie pyskiem, puszczać bańki, zapaskudzać koryto a. wiadro; niechętnie pić/żreć', 2. 'o kopytach zwierząt: mieszać błoto, robić błoto' (*Gyvoliai buřlija balą, t.y. balą daro JU*), 3. 'o nurkujących kaczkach: puszczać bańki' — prawdopodobnie zapoż. z błr. *burlícъ*, -lju, 3 sg. -lícъ 'bulgotać, gulgotać – wydawać dźwięk towarzyszący laniu się, przelewaniu płynu, wrzeniu'. Por. też ros. *burlítъ* m.in. 'tryskać strumieniem; szybko mieszać (płyn, coś rzadkiego; przelewać z głośnym odgłosem; powodować bulgotanie; burczeć – o odgłosie z wnętrzości; bełkotać (o pijanym)'. Podstawa zapewne onomatopeiczna. Mało prawdopodobne jest pokrewieństwo litewsko-słowiańskie, które z powodu refleksu sch. *brliti* dopuszcza – z pewną rezerwą – Anikin 5, 175. Z innymi sufiksami: *buřlinti* 'mącić wodę kijem' (refl. 'pluskać się – o kaczkach'), *burlióti*, -ja, -jo 'rozrzucać żarcie pyskiem' (*Paršai édalą išburliójo* 'Prosięta rozrzuciły (rozpryskały) żarcie').

bùrmistras 1 p.a., *burmistras* 2 p.a. 'urzędnik stojący na czele rady miejskiej, burmistrz', DP 'burmistrz, bormistrz, borgmistrz' — zapoż. ze stbłr. *burmistrъ* $\Leftarrow$ pol. XVI w. *burmistrz* (*bormistrz, borgmistrz*) 'najwyższy urzędnik miejski sprawujący władzę administracyjną, policyjną, sądową' (SPXVI). Wyraz polski jest pożyczką ze śrwn. *burgmeister* < *burgermeister*, z wyrównaniem członu °meister do stpol. *mistr*, *mistrz* (por.

stlit. *mīstras*). — War. *burgamistras* BRB; *burgmistras* BRP ⇐ stbłr. *burkgimistr̃s* (⇐ pol. *burgmistrz*). War. zdysymilowany: *būlmistras*, *buļmistras*. W Litwie pruskiej: *burgemeisteris* ⇐ prus.-niem. *burgemeister* (GL 39). Zob. też SLA 48 i LEW 65.

burnà 3 p.a., *būrna* 1 p.a. 1. ‘usta, jama ustna’, 2. ‘twarz, gęba, pysk’, 3. przen. ‘kieliszek, miarka wódki wypijana jednym haustem’ (*Išmeskim po būrną* ‘Wypijmy po kieliszku’). SD: *burna* «gęba; pucki», *kraipau burnų* «wykrzywiam gębę», *sukuliū burnų* «objam komu gębę», *ažudungtė burnos moterų* «zatyczka niewieścia» [‘zasłona białogłowska na twarz’, L.]. Odpowiedniki łotewskie: *puṛna* a. *puṛns* ‘pysk, morda (psa); szpic stopy, buta’ (por. łot. *pāls* ob. *bāls* ‘błady’). Wokalizm *ūrC* wskazuje na sełowy st. zanikowy, pie. **b^hrH-néh₂-*. Wiąże się z orm. *beran* ‘usta’, śrir. *bern(a)* ‘przepaść, otwór’, stwn. *bora* ‘dziura’ i łac. *perforāre* ‘przedziurawić’, por. LEW 66. To prowadzi do pwk. **b^herH-* ‘robić ostrym narzędziem’ (LIV² 80), por. materiał ie. przytoczony s.v. *bārti*. BSW 40 w ślad za artykułem Mladenova (*Indogermanische Forschungen* 35, 134) zestawiał *burnà* z bg. gw. *būrna* ‘warga’, trzeba jednak zauważyć, że izolowany charakter bułgarskiego świadectwa pozbawia je siły dowodowej. Zob. też dyskusję w ALEW 152. — Drw. *apyburnis* ‘miejsce koło ust’, *burnius* SD¹ «gębiasty», *pabūrnis* (zob.), *viena būrna* adv. ‘jednym głosem, zgodnie’, *visà būrna* adv. ‘na cały głos’ (dosł. ‘całą gębą’). Cps. *bobabuṛnis* (zob. *bóba*), *kraivaburnis* SD «krzywogęby» (por. *kreīvas*), *nepraus(ta)buṛnis* ‘ten, kto się nieprzyzwoicie wyraża’ (por. *nēprauistas* ‘niemyty’), *pienburnis* (zob.), *stačiabuṛnis* ‘kto mówi prosto z mostu, bez ogródek’ (por. *stāčias*), *šūnburnis* 1. ‘istota bajkowa o psim pysku’, 2. ‘kto się nieprzyzwoicie wyraża’ (por. *šuō*). Zwraca uwagę człon złożeniowy *burn-*, nie *burn-*, w *pilvaburj̃s* ‘brzuchomówca’ (por. *pil̃vas*, syn. *pilvakalb̃j̃s*). Vb. denom. *burniūoti* ‘gderać, zrzedzić, sprzeciwiać się’, *suburniūoti* ‘zwymyślać’, *burnóti*, -ju, -jau ‘pyskować, wymyślać, złorzeczyć’.

burnōsas 2 p.a. przest. ‘długie szerokie okrycie (płaszcz) z grubego samodziału domowej roboty’ (*Buvo miliniai burnōsai, šiltūs* LZŽ) — zapoż. z błr. *burnós*. War. *būrnosas* a. *buṛnosas* ⇐ pol. *burnus*.

burnōtas a. *burnōtis* 2 p.a. bot. ‘ziele szarłat, *Amaranthus*’ — z metatetycznym *urC* < *ruC* oddaje zapożyczone pol. *brunat*, *brunatęk* ‘*Amaranthus*’. Inaczej LEW 67, gdzie wywód z pol. *biernat*, z wokalizmem rzekomo wyrównanym do wyrazu *burnà* ‘twarz, gęba’.

burnotinas stlit. ‘ciemnoczerwony, purpurowy’, SD «brunatny, purpureus» — ze zmiany **brunotinas* przez metatezę *ru* > *ur*; zapożyczenie ze stpol. *brunatny* ‘szkarłatny, koloru krwi’, z suf. *-inas* zastępującym pol. *-ny*. W kwestii metatezy por. *juodbruvj̃s* > *juodburvj̃s*. Zob. też SLA 48 i POLŽ 36 (brak w LEW i ALEW).

burōkas 2 p.a. bot. ‘burak czerwony, *Beta vulgaris*’ (m.in. SD) — zapoż. ze stbłr. *burak̃s*, błr. *burák*, -á (⇐ pol. *burak*, stpol. *borak* ‘ogórecznik, *Borago officinalis*’ ⇐ śrlac *borāgo*, *borrāgo* ts.). Przeniesienie nazwy z gatunku ‘*Borago*’ na ‘*Beta*’. Zob. też SLA 48, ZS 11, LEW 67, Sławski I, 50. War. synkopowany: *brōkai* ZTŽ (por. *šilumà* > *šilmà*, LD § 146). Niejasny war. *barōkai*. Zob. też *ruñkelis*. — Pl.t. *burōkai*, -u ‘zupa buraczana, barszcz’ ⇐ błr. *burakí*, -óŭ (por. ĖSBM 1, 413).

būrpila 1 p.a. gw. ‘drewniany czerpak używany przez rybaków do zraszania naprężonego żagla’ (war. *būrpilē*, °*pilas*, °*pilis*) — złożenie członów *būrē* ‘żagiel’ i *pil°* jak w *pilti* ‘lać, rozlewać’; znac. etym. ‘zraszac żagla, Segelbenetzer’, por. LEW 65. Tam, gdzie *būrē* było wyrazem nieznanym, cps. *burpil°* zmieniało się na gruncie etymologii ludowej w *gūrpilas* i *vūrpilis*, zob. co do szczegółów LEW 65 i Kabašinskaitė 30, 83.

bursà 4 p.a. stlit. DP ‘towarzystwo; spółka; społeczność; gmin’ — zapoż. ze stbłr. *bursa* ⇐ pol. XVI w. *bursa* ‘internat, wspólne miejsce zamieszkania uczącej się młodzieży;

bractwo, cech; towarzystwo' (SPXVI), tu ze śrwn. *burse* f. 'sakiewka na pieniądze; wspólna kasa bractwa, cechu; cech, bractwo', nwn. *Börse* f. (Bańkowski I, 97). Zob. też SLA 49, LEW 67 (brak w ALEW), Urbas 69, Skardžius 1935, 87, 89. — Vb. denom. *bursauti* BRB (⇒ *bursaujimą* MŽ 'obcowanie'), *bursyti* MŽ, DP 'obcować'.

bursavóti, bursavóju, bursavójau stlit. DP 'obcować, towarzyszyć' — zapoż. ze stbłr. *bursovati* ⇐ pol. XVI w. *bursować* m.in. 'przestawać, obcować, zadawać się' (SPXVI). Gw. *bursavóti* 'podburzać, podjudzać', np. *Ana bursavója vyrą mano, kad mane muštum*, t.y. *primoko* JU 'Tamta podjudza mojego męża, żeby mnie bił'. *Pribursavójo visą kaimą, nebėgaliu nė pasirodyti* 'Podburzyła całą wieś, nawet nosa nie mogę z domu wystawić'. Por. SLA 49 (brak w ALEW).

bursinỹkas 2 p.a. stlit. DP 'towarzysz; spółsługa' — zapoż. ze stbłr. *bursnik* ⇐ pol. XVI w. *burśnik* 'współtowarzysz; żołnierz należący do tej samej rotty' (SPXVI). War. *bursenykas* BRP. Suf. *-inyk/-enyk-* na miejscu słów. *-nik-*. Por. SLA 49 (brak w ALEW), Skardžius 1935, 54.

būrta 1 p.a. 1. 'czworoboczny kawałek drewna; kawałek (mydła, słoniny, mięsa)', 2. 'los ciągniony, sors', SD «los, losowanie» (*burtas metu* SD «losuję»), 3. 'sześcianek do gry w kości', 4. przest. 'czary'⁹⁹, 5. 'część, udział w czym'. Odpowiednik łot. *buŗta*² 'nacięcie, karb; spis'. Dewerbalny rzeczownik na *-tā-* od *būrti* 'rzucać losy' (por. GJL II, §§ 392, 395). — Drw. *burtelē* SD¹ «los», *burteles metauju* SD¹ «losuję», *per burteles kū daliju* SD «losuję», *būrtos* f.pl. 'przesąd, zabobon'. — War. m. *būrtas* 'los, kostka, gałka do losowania; bilet loteryjny' (m.in. DP), pl. *būrtai* 1. 'losy': *mēsti būrtus* 'rzucać losy', *trāukti būrtus* 'ciągnąć losy', 2. 'wróżby, czary' (m.in. DP), 3. 'przesady'. Odpowiednik łot. *burts* 'Zeichen eines Zauberers, Wahrsagers; der Buchstabe'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *burt* 'czary' (*Jana burt znaic* 'Ona zna się na czarach', PzB 1, 244), pol. przest. *burty* pl. 'czary' (Bednarczuk 1999, 155). — Drw. *būrtininkas* 'czarownik, wróżbita', SD *burtinykas* «wieszczek, wróżek» (por. łot. *burtnieks* ts.), *būrtvos* f.pl. 'wróżby, czary' (⇒ vb. denom. *būrtvēti* 'wróżyć'). Cps. *burtametys* SD «losownik» ['co losy puszcza, rzuca', L.] (por. *mēsti*), *burtāžodis* 'czarodziejskie słowo, zaklęcie' (por. *žōdis*). Por. łot. *būrvīš* 'czarownik' (⇒ *būrvīgs* 'czarodziejski; uroczy, czarujący', *būrvība* 'czary, magia' i 'czar'), cps. *burtsmetis* 'losujący'.

būrti, būriū, būriau 1. 'rzucać losy, losować', 2. 'odprawiać czary, praktykować magię', 3. 'wróżyć, odgadywać i przepowiadać przyszłość'. SD *buriu* «wieszczę, wróżę». Odpowiednik łot. *buŗt, buŗu, būru* 'czarować, uprawiać czary; guzdrać się'. Bez pewnej etymologii. BSW 40: do gr. φάρμακον n. 'lek, lekarstwo; trujące ziele; napój zaczarowany', pl. φάρμακα 'czary, uroki, gusła' (zob. też GEW II, 992n.; tymczasem Beekes 2010, 1554 określił φάρμακον jako wyraz pregrecki). ME I, 354 rekonstruuje znacz. etym. 'robić znaki bartnicze, klejma', czego śladem ma być sb. psł. *būrti 'barć'. Podobnie Jēgers 1966, 38n.: 'robić nacięcia jako znaki tajemne'. LEW 67: *būrti* należy do rodziny ros. *bort* 'barć'. — Drw. *burimas* SD «wieszczba, wieszczczenie; wróżba, wróżenie», *būrta* (zob.).

būrvalakas 1 p.a. gw. 1. 'gołe, niczym nie porośnięte wzgórze' (*Ant būrvalako niekas neauga* 'Na «burvalakas» nic nie rośnie'), 2. 'nasyp ziemny, wał' (*Lauką skiria nuo kelio ilgas būrvalakas* 'Pole oddziela od drogi długi wał'), 3. 'pryzma śniegu' — może być zapożyczeniem z błr. gw. *burvālak* 'wzgórek, suche miejsce na nizinie' (zdaniem ĖSBM 1, 414 ma to być zdrobnienie od rzecz. *burvāl, związanego z *buravāl* i ros. *burevāl* 'wiatrołom, las zwalony przez burzę').

⁹⁹ Por. *su burtinyke ant burtos veizdėdavau* MŽ 114 'z czarownicą na czary patrzyłem'. — *Netikėkime žynavimump, žolinėjimump, būrtump, velniump, praktikoriump kokiūose norint privalymuose mūsų* DP 483³¹ 'Nie uciekajmy się do czarow, do czartow, do praktykarzow w jakichkolwiek potrzebach naszych'.

burválka 1 p.a. gw. 1. ‘kawalek’: *Sarmata ant stalo nešti, tokia graži mėsa, o burválkom supjaustyta* ‘Wstyd nieść na stół, takie piękne mięso, a [zostało] pokrojone na kawałki’, 2. przen. ‘tęgi człowiek; tłusciutkie dziecko’. Niejasne. Por. *kaválkas*. — Lituanizmem może być błr. gw. *burválak* ‘wiatrołom w lesie’ (PZB 1, 242), też ‘kawalek drewna’ i przen. ‘przysadzisty człowiek’ (por. ĘSBM 1, 414).

burvis, -io b.z.a. gw. ‘czarownik’ (Miežinis) — zapoż. z łot. *burvis* (Urbutis 2009, 276n.). — Drw. u Miežinisa: *burvystē* ‘czary’, *burviškas* ‘czarodziejski, magiczny’.

būsià ptk. gw. ‘jakoby, niby, rzekomo, podobno’, np. *Būsia kits iš tenai kunigas persikels čia* ‘Podobno (jakiś) inny ksiądz stamtąd przeniesie się tutaj’. War. do *būsią* II (zob.). Por. *būce*, *būk*.

būsią I sb. SD <busiu> «potomni», SD <potam busiu> «potomni ludzie, potomkowie» — skostniała forma nominatiwu pl.m. od participium fut. act. *būsiąs* ‘taki, który będzie’ (inf. *būti*).

būsią II ptk. ‘jakoby, niby’, np. *Dar, mat, būsią nežinanti Lazdienės liežuvio* ‘Ona widocznie jeszcze nie poznała języka [osoby nazwiskiem] Lazdienė’. Skostniała forma nominatiwu pl.m. od participium fut. act. *būsiąs* ‘taki, który będzie’ (inf. *būti*). Syn. *būsiam*, *būsint* (por. *nórint*), *būsis*.

būsilas 3 p.a. gw. ‘bocian, Ciconia’ (*Būsilas parlėkė, jau pavasaris bus* ‘Bocian przyleciał, będzie już wiosna’), *būselas* 1, 3 p.a. (LZŽ) — zapoż. ze stbłr. *buselъ*, por. błr. *būsel*, -sla, ukr. *būsel* (*būsėko*), ros. gw. *būsel*, *būselъ* (*būsol*). Suf. -el- zastąpiony przez -il- (powód niejasny). Zob. Niedermann 1956, 28n., LEW 67, ĘSBM 1, 423. Dalsza etymologia sporna, przegląd stanowisk daje Anikin 5, 205n. — War. *būselā* (LZŽ); synkopowane *būslas* (Zietela, LD § 146). LKŽ nie potwierdza war. *busėlas*, który pojawia się u Niedermanna i w LEW. Por. synonimy *gañdras*, *garnys*, *gužūtis* i *starėkas*. — Drw. *busilėlis* ‘jakaś roślina polna i roślina łąkowa’, *busiliukas* ‘młode bociana’. — Nazw. *Būsilas*, *Būsila*, *Buslīs*, *Būslius*. N.m. *Busilaĩ*, n.jez. *Busilĩ ēžeras*, liczne nazwy terenowe, w tym *Būsializdis* – przez haplogię albo kontrakcję z **Būsilia-lizdis* (zob. LvŽ I, 635n.).

būsokas 1 p.a., *būšokas* 1 p.a. gw. 1. ‘bosak, długi drąg drewniany, na którym osadzone jest stalowe okucie z ostrzem i hakiem’, 2. ‘żerdź do płoszenia ryb’ (*Bebaidant žuvis, nulūžo būsokas* ‘Przy płoszeniu ryb złamał się bosak’) — zapoż. z prus.-niem. *bōshaken* (GL 39, LEW 67), por. nwn. *Bootshaken* m. ‘drąg do odpychania łodzi’. Zob. też sławizm *busōkas*.

busōkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘bosak’ — zapoż. z błr. *busák*, -á (⇐ pol. gw. *bósak* < *bosak* ⇐ nwn. *Bootshaken*, WDLP). War. *basōkas* ⇐ błr. gw. *basák* (PzB 1, 246). Zob. też germanizm *būsokas*.

būsta 3 os. prs. gw. ‘mieszka, przebywa gdzie; bywa, zdarza się’ (*Mano teta būsta Vilniui penkiasdešimt metų* ‘Moja ciotka mieszka w Wilnie pięćdziesiąt lat’. *Prieg dukterei būstu* ‘U córki mieszkam’. *Visaip jau čia būsta* ‘Różnie tu bywa’. *Apsibūsta* ‘Przyzwyczajają się’) — praesens utworzone sufiksem -sta- od inf. *būti* ‘być’. Podobny pdg.: *plūsta*, *plūvo*, *plūti*. Por. bliskoznaczne praesentia *būna* i *būva*. — Neopwk. *būst-*: *būsti* inf. ‘żyć’ (ZTŽ), *būstimas* (zob.).

būsti, *bundū*, *budaū* ‘budzić się ze snu, ocucać się’, zwykle z prvb.: *atbūsti* ‘przestać spać’, *įbūsti* ‘wyrosnąć, dojrzeć’ (*Visi trys vaikai buvo nemaži, jau inbudę*), *nubūsti* ‘zbudzić się; dojrzeć umysłowo, stać się świadomym czego’, *pabūsti* ‘zbudzić się, oprzytomnieć’, SD *pabundu* «ocucam się» (syn. *pagirstu*), *subūsti* ‘zbudzić się po kolei, jeden po drugim’ (*Subūdo, suskelė visa šeimyna*). Odpowiednik łot. *bust*, *būdu* (**bundu*, war. *būstu*), *buđu*

‘budzić się ze snu’. Formacja na SZ *bud-* od niezaświadczonego SE **bjaud-* < pie. **b^heyd^h-* ‘czuć, być obudzonym’ (LIV² 82, BSW 33), por. scs. *bljudq*, *bljusti*, gr. *πεύθομαι* (s.v. *baūsti*). Formacja infigowana spełniała rolę inchoativum lub ingressivum w stosunku do dur. *budėti* (zob.). Por. Vaillant III, 236. Temat **b^hund^h-* też w gr. *πυνθάνομαι* ‘dowiadywać się, rozpytywać się o co; wiedzieć, słyszeć o czym’. — Neopwk. *bus-* (← *būsti*): *atbusčiai* m.pl. ‘przerwy we śnie’ (por. *rēgzčiai* ← *rēgzti*), *būsterėti* ‘przebudzić się na chwilę’. — Neoosn. *bund-* (← *bundū*): *prasibundinėti* ‘przebudzać się’, *pabundinti* b.z.a. ‘budzić kogo’ (por. *prijuṇdinti* ← *jundū*; *junkinti* ← *junkiu*). — Odpowiednik z sufiksem nosowym: psł. **būd-nq*, scs. *vūzbūnq*, *-būnqti* ‘ocknąć się, obudzić się’ (aor. *vūzbūde*), strus. *vozbnū*, *vozbnutē*. Sufigowane **būd-nq* tak się ma do infigowanego lit. *bundū* jak **dūxnq* ‘tchnę, oddycham’ do *dūnsū* i **sūxnq* ‘schnę’ do *sūnsū*. — WSZ *būd-*: *būdytis*, *-ijas* DP, później *būdytis*, *-inas* ‘ćwiczyć się, wprawiać się w czym, pobudzać się do czego’ (sb. postvb. *būdiyimas* a. *ībūdiyimas* DP ‘ćwiczenie’). Sb. postvb. *būdas* (zob.). Nawiązanie psł. **byd-a-* < pbsł. **būd-ā-*: scs. *vūzbydati* iter. ‘ocykać się’. — SO *baud-*: *bāudinti* (zob.).

būsti, *būstū*, *būdaū* gw. ‘wyknać, nawyknać’, *ībūsti* ‘wprawić się w czym, nabrać wprawy’, *pribūsti* ‘przywyknać (do jakiejś pracy), nabrać doświadczenia’, *pribūdęs*: *Ką čia kalbėti, jis pribūdęs žmogus – ir šilto ir šalto ragavęs* ‘Co tu [dużo] mówić, to doświadczony człowiek, próbował i gorącego i zimnego’. Trudne. Po pierwsze *būd-* może być alternantem na st. wzdlużonym do *bud-* (**b^hud^h-*), jak w *bundū*, *būsti* ‘budzić się ze snu’. Po drugie *būd-* może być neopierwiastkiem, mianowicie takim jak w *būdavo* (zob.). Wtedy prs. *būstū* < **būd-stu* ‘oswajam się, nawykam’ byłoby drw. inchoatywnym od prs. statywnego **būdu* ‘istnieję’ (zob. *būdamas*).

būstimas DP ‘istność [istnienie]’, war. *būstīmē* a. *būstīmē* DP ‘istność [łac. *essentia*], istotność, bytność, postawa, postać, istota’ (*Nesa viena yra Dievystė, vienas būstimas, ir natūra, viena galybė, amžinumas...* DP 218₂₉ ‘Abowiem jedno jest Bostwo, jedna istność, i natura, jedna możność, wieczność...’). — *bet viena yr, ir ne kita visų trijų personų Dievystė, viena būstīmē, ir natūra viena* DP 261₂₃ ‘ale jedno jest, a nie insze wszystkich trzech osob bostwo, jedna istność, i natura jedna’) — abstracta na *-im-* od neopwk. *būst-*, wyabstrahowanego z prs. *būsta* ‘mieszka, bywa’ (zob.). Por. *siuvimas* ‘szycie’ od *siuv-* jak *siūva* ‘szyje’ (*siūvo*). W kwestii akcentuacji zob. Skardžius 1935, 44, 108. Fakt, że nie ma drugiego przykładu na użycie suf. *-im-* przy osnowie prezentycznej na *-sta*¹⁰⁰, skłania do przypuszczenia, że *būst-im-* to jeden z Daukszowych neologizmów. — Podobny charakter ma złożenie *bendra-būstīmē* (nie odnotowane w LKŽ), oddające w DP pol. *spolistość* przest. ‘fakt bycia tejże samej istoty, co i drugi’ (por. *beñdras*)¹⁰¹ ← *spol-istny* przest. ‘jednej z drugim istoty’ (np. *Chrystus jest spolistny Ojcu swemu*, L. z Wujka). — Inne drw. od *būst-*: *būstinē* 1 p.a. lub *būstynē* 1 p.a. ‘siedziba, kwatery, miejsce stałego pobytu’ (*Čia mano būstinē* ‘To jest moje miejsce’), *būstymas* ZTŽ ‘życie’. Od tego drw. wsteczne: *būstas* ‘miejsce przebywania, mieszkanie’, *būstē* ‘pewien stan, sposób bycia’ (*šventės būstē* ‘świętowanie’). Paralele: *avikinē* ⇒ *avikē*; *gruṁdynē* ⇒ *gruṁdē*.

bušavóti, *bušavóju*, *bušavójau* LzŽ ‘szaleć – o buhaju’ — zapoż. z błr. *bušavácь*, *-úju*, 3 sg. *-úje*. — War. *bušūitis*, *bušūjuos*, *bušūjaus* (Zs 11) 1. ‘o dzieciach: szaleć, hałasować’

¹⁰⁰ Tak np. prs. *plūsta* ‘płyń’ (**plūd-sta*) od *plūsti* nie prowadzi do *†plūst-imas*, ani *†plūst-imē*. Odpowiednie abstractum brzmi *plūdimas*, *paplūdimas* ‘rozlanie się’, jest więc derywatem od osnowy prt. *plūdo*. Podobnie w *ēmimas* ← *ēmē* (prs. *īma*), *gērīmas* ← *gērē* (prs. *gēria*), *bliovimas* ← *blóvé* (prs. *bliáuna*), *pylimas* ← *pýlē* (prs. *pila*).

¹⁰¹ Jest to hapaks, por. *griūva klajojimas bedievių Naujakrikščių, prieš tikrą Dievystę ir pirmamžinavimą, ir bendrabūstīmės su Tėvu Sunaus Dievo* DP 349₂₁ ‘Upada błąd niezbożnych Nowochrzczeńców, przeciw prawemu Bostwu a przedwieczeństwie, a spolistości z Ojcem Syna Bożego’.

(*Nesbušũik, tēvelis miega* ‘Nie hałasuj, tatuś śpi’), 2. ‘wywoływać burdy podczas wesela a. zabawy’ – paradygmat oparty na białoruskiej formie 3 sg. prs. *bušũje*, stąd też akcentuacja (por. *bičũiti* ⇐ błr. *bičũje*).

bũt-, neoosnowa wyabstrahowana z formy *bũtas* ‘taki, który stał się, który był’, participium prt. pass. do *bũti* ‘być’ (zob.), por. też *nebũtas* ‘niebywały, nieistniejący, fantastyczny’ (*Nebũtus daiktus/dalykus pasakoti* ‘Opowiadać niebywałe, niestworzone rzeczy’). — Derywaty: 1. *bũtĩbė* a. *bũtĩbė* ‘istota żywa, stworzenie’, SD «bytność rzeczy» (syn. *buitis, esybė*). — 2. *bũtinās*, -à ‘konieczny, nieodzowny, istotny, ważny’¹⁰², SD¹ «doskonały» (syn. *suvisu, visiškās, tobulas*), SD «ważny, przyiętny», *bũtinās daiktas* «ważno co jest, waży co», ⇒ *bũtinai* adv. ‘koniecznie’, DP *bũtinai* ‘zgoła [‘zupełnie’], istotnie’; ⇒ *bũtinĩbė* ‘konieczność, nieodzowność’. — 3. *bũtingas* SD «istotny» (syn. *esingas*). — 4. *bũtinė* a. *bũtinė* ‘miejsce pobytu, zamieszkania’. — 5. *bũtė* ‘przeszłość; nauka o przeszłości, historia’, neologizm z formantem -ovė, jak np. *senovė* ‘starożytność’. — 6. *bũtuvė, bũtuvė, bũtuvė* ‘byt, życie’ (*Ot, kokia mūs bũtuvė* LzŽ ‘Takie oto [jest] nasze życie’), ‘miejsce zamieszkania’ (por. *virtuvė* ⇐ *virtas*). Por. *eit-*, *mirt-*.

bũta — ptc. prt. pass. n. od *bũti* ‘być’. Jest konstruowane z agensem o formie genetiwu, np. *Kienõ čià bũta? Čià Jõno bũta* ‘Kto tu był? Tu był Jan’. *Mat, ir svečių bũta* ‘Widać, że byli (tu) goście’. Por. też *bũta kō* ‘nic się nie stało, nie ma sprawy’.

bũtas 2 p.a. 1. ‘dom mieszkalny, chata’, 2. ‘budynek gospodarski’, 3. ‘dom z podwórzem i zabudowaniami gospodarskimi, obejście’, 4. ‘mieszkanie złożone z jednego lub wielu pokoi’, 5. ‘sień w chłopskiej chacie, zwykle z paleniskiem do gotowania’. DP ‘przybytek’ [‘miejsce stałego pobytu; miejsce do którego się przybywa na krótki pobyt’]. SD *moterų butas* «frauc[y]mer mieysce» [‘kobiety należące do pocztu dworskiego, panny dworskie, dwórki’, SPXVI] (syn. *moterų gyvenimas, mergų būklas*). Z obocznym tematem: *butà* 2 p.a. ‘dom, chata, mieszkanie; dom wraz z całym gospodarstwem rolnym, obejście’, SD «pokoy, budowanie» [‘wnętrze domu’] (syn. *gyvenimas*). Odpowiednik stpr. *buttan* acc.sg. ‘dom, Haus’, gen.sg. *buttas*; *botte* GRG 26 «Haus», z postgeminacją <tt> wskazującą na krótkość u. Rzecz. *bũtas, butà* różnią się iloczasem od ptc. *bũtas* ‘taki, który się stał, gewesen’ (por. *bũta, bũti*). — Wydaje się, że najlepszym sposobem wytłumaczeniem derywacji nominów *bũtas, butà* od czas. *bũti* ‘być’ jest neoapofonia SP ũ ⇒ SZ ů. Paralele: *bũklė* ⇒ *buklė*; *lũšnà* ⇒ *lušnà*; *tũlas* ⇒ *tulkus* i *trũtas* ⇒ *trũtas*. Stosunek ũ ⇒ ů ma oparcie we wszystkich pozostałych wokalizmach, por. *ĩ* ⇒ *ĩ* (np. *mỹlas* ⇒ *pamilti, -mĩlo*; *vytĩs* ⇒ *vitĩs*), *ė* ⇒ *ė* (np. *plėkaĩ* ⇒ *plekaĩ*; *vėlė* ⇒ *velė*) oraz *ā* ⇒ *ā* (np. *stóti* ⇒ *stātas*; *plókštas* ⇒ *plākštas*). Również Petit (*Baltic Linguistics* 6, 2015, 251) uważa *bũtas* za neologizm, ale wytworzony innym sposobem niż stopniowanie wokalizmu; autor widzi tu działanie proporcji analogicznej, mianowicie *stā-ti : *sta-ta- = *bũ-ti- : X (X = *bu-ta-). Zob. jeszcze LEW 68¹⁰³. Paralele spoza bałtyckiego: psł. *bũtũ ‘łodyga, nać rośliny’ (ros. gw. *bot, -a*), psł. *bũty, *bũtũve (słń. *betva*, ros. *botvá*), zob. SŁPS 1, 466; gr. φυτός ‘wydający owoce, urodzajny; ukształtowany przez naturę, bez sztuki’, φυτόν n. ‘roślina, stworzenie, potomek’, φύτλον ‘roślina’ : stang. *botl, bold* ‘dom’, stisl. *ból* ‘miejsce zamieszkania, obóz’ (pgerm.

¹⁰² Podobną budowę ma przymiotnik rcs. *bytĩnũ* ‘ἐπιούσιος’, strus. *bytnyjũ* ‘powszedni, codzienny’ (o chlebie), ros. gw. *bĩtnyj* ‘przeszły, były’ i ‘zdrowy, krzepki, dorodny’, słń. *bĩten* ‘istotny, ważny’, stpol. *bytny, bytni* ‘istniejący, istotny’.

¹⁰³ Derksen 2015, 107 poprzestaje na stwierdzeniu, że krótka samogłoska formy *bũtas* jest problematyczna. ALEW 153 widzi w *bũtas* prabałtyckie zapożyczenie z jakiegoś dialektu kontynentalno-celtyckiego. W tym kontekście warto dodać, że Matasović 85 nie uważa pcelt. *butà za wyraz odziedziczony, lecz za pożyczkę z nieznanego bliżej języka (nazwy szalasów i chat są – jego zdaniem – nierzadko wyrazami wędrownymi).

*būpla- < pie. *b^hu-tlo-¹⁰⁴, por. NIL 49); stir. *both* f. ‘chałupa’, śrwalijsk. *bod* f. ‘miejsce zamieszkania, dom’ (pcelt. *butā); φύσις, -εος f. m.in. ‘urodzenie, pochodzenie, początek; wzrost; przyroda; byt, wszechświat, rzeczywistość’ < pie. *b^hu-ti- w odróżnieniu od wed. *bhūtī*- f. ‘pomyślność’, lit. *būtis* (zob. *buitis*) < pie. *b^huh₂-ti- (NIL 47). — Drw. *butālis* žm. ‘licha chałupa’ (KRŽ), *butēlis* ‘mały domek przeznaczony dla bezrolnego chłopca’ (⇒ *butėlninkas* ‘chłop bezrolny mieszkający kątem w cudzej chacie, na komornym’, por. *trobėlė* ⇒ *trobėlninkas*), *būtininkas* ‘lokator; właściciel domu; robotnik budowlany’, *butūkas* ‘sień, przedpokój’, *pabučiais* adv. stlit., gw. ‘od domu do domu (chodzić)’, *pributis* przest. ‘sąsiad, współmieszkaniec’ (kalka z nwn. *Beiwohner* m., por. *pri*-, *prie*-), *priebutis* ‘ganek, przedsionek’ (por. *prie*-), *ūžbutis* ‘część domu znajdująca się za sienią, zwaną «butas»’. Cps. *būtangė* ‘róg domu’ (por. *angà*), *būtkručis* ‘złodziej okradający mieszkania’ (por. *krūčas*), *būtpinigiai* m.pl. ‘dieta na hotel, dodatek mieszkaniowy’ (por. *pinigaĩ*), *būtšaknis* ‘syn dziedziczący gospodarstwo po ojcu’ (por. *šaknis*), *būtvietė* ‘miejsce, gdzie stał dom’ (por. *vietà*), *krosbutis* LEX ‘farbiarnia, Farb Haus’ (por. *krosà*), *viėšbutis* ‘hotel’ (por. *viėšis*), *viršūbutis* ‘poddasze, strych’ (por. *viršūs*). Vb. denom. *butāuti* ‘szukać mieszkania’. — N.m. *Balbutai* (por. *balà*).

būtėlis, -io 1 p.a. ‘butelka’ — zapoż. ze stblr. *butelb, por. bhr. gw. *būtėlb*, bhr. *būtalb* f. ‘butelka’, bhr. *būtalb*, -t(a)lja m. ‘wielka butelka’ (por. ukr. *būtėlb*, -tlja m. ts.) ⇐ pol. XVII w. *butel* f. (⇐ nwn. *Buttel* f. ⇐ fr. *bouteille*, por. Bańkowski I, 100, EWD 180). War. akc. *butelỹs* 3 p.a., *butėlis* 2 p.a. Drw. *buteliūkas* ‘półlitrowa butelka wódki; szklana osłona w naftowej lampie, klosz’. — War. *butėlka* a. *butėlkė* ⇐ pol. *butelka* (zdrobnienie od *butla* XVIII w., które weszło na miejsce starszego *butel* f.). War. *butelkà* 3 p.a. obok *butilka* 1 p.a. (ZTŽ). Zob. LEW 68, POLŽ 252. Por. łot. *budele*, *butele*, *pudele* ‘butelka’ ⇐ dn. *Buddel* f.

būtent ‘mianowicie, w szczególności, to jest’, wyraz, który poprzedza wymienienie przedmiotów, o których mowa, np. *trys daiktai... būtent netikėjimas in Kristų, aptėisinimas paties žmogaus, bei piktasis sūdas* BRP ‘Trzy rzeczy... mianowicie niewiara w Chrystusa, osądzenie samego człowieka i sąd ostateczny’. *Daug lapuočių auga mūsų krašte, būtent qžuolai, beržai, klevai ir kt.* ‘Dużo drzew liściastych rośnie w naszym kraju, mianowicie dęby, brzozy, klony i inne’. — Używa się również (1) jako przysłówek ‘właśnie’, podkreślający, że coś jest dokładnie takie jak to określa wyraz przysłówkowi towarzyszący, (2) jako wykrzyknik potakujący ‘tak jest, nie inaczej’, np. *Na būtent!* ‘No właśnie!’. — Zapewne stoi w związku z ptc. *necessitatis* na -tin-: *būtinās* ‘ten, co ma/winien być’ (SD¹ «doskonały»). Dalsza analiza niepewna (czym jest zakończenie -ent?). Zob. Specht, IF 61, 249n., LEW 68 i ALEW 154, gdzie też wzmianka o stlit. <butinte>: *Ach beda butinte* WP.

buterbrōdas 2 p.a. pot. ‘kromka chleba z masłem, serem itp., kanapka’ — zapoż. z ros. *buterbrōd*, -a, przest. *buterbrōt* (⇐ nwn. *Butter-brot* n. ‘chleb z masłem’). Przesunięcie niemieckiego akcentu na II człon złożenia ma paralelę w brzmieniu takich germanizmów rosyjskich, jak *vunderkind* ‘cudowne dziecko’, *lejtmotiv* ‘motyw przewodni’ i *gastarbajter* ‘robotnik sezonowy’ (S. Łaszyn, p.l.)¹⁰⁵. Zob. też REW I, 153, Anikin 5, 217. Puryści zalecają zastąpienie tego rusycyzmu przez *sumuštėnis* (por. *sumuštė* ‘zbić’, tu ‘złożyć razem – o dwu kromkach chleba’).

būti, prs. *esù* (3 os. *yrà*; *būva*, *būna*), prt. *buvaĩ* ‘być, istnieć; znajdować się gdzie; przebywać; bywać’. Forma 3 os. prt. *būvo* zmienia się w gw. *buō/buā*, *bū* (przez kontrakcję) lub *bū* (przez apokopę). Por. LD § 136. Cps. *atbūti* m.in. ‘odwzajemnić (pomoc sąsiedzką), odpracować’, *išbūti* ‘przebyć, odbyć; wytrzymać’, DP ‘strawić’, *nubūti* ‘wytrzymać,

¹⁰⁴ Z tym kontrastuje refleks lit. *būkla* m.in. ‘miejsce pobytu, siedziba’ < pie. *b^huh₂-tleh₂-, zob. hasło *būklė*.

¹⁰⁵ Por. też brzmienie zruszczonych nazwisk niemieckich *Šumáxer* ⇐ *Schuhmacher* i *Vassermán* ⇐ *Wasserman*.

usiedzieć (w domu); zapomnieć; pozbyć się; ubyc’, *pabūti* ‘pobyć’ (*pabūvēs* ‘niemłody, leciwy’), *prabūti* ‘przebyć, przebywać gdzie’, *pribūti* (zob.), *užbūti* ‘zatrzymać się gdzie dłużej; zapomnieć; zapłacić, wynagrodzić’. Refl. *apsibūti* ‘zostać na miejscu, zamieszkać’, *atsibūti* ‘odleżeć się (o lnie na polu)’, *īsibūti* ‘przebyć gdzie dłuższy czas i przyzwyczaić się, zakorzenieć się’, *užsibūti* ‘zabawić gdzie (dłużej); zająć w ciężę’. Odpowiedniki bałto-słowiańskie: łot. *būt* ‘być’, stpr. *būton* (też *boūt*, *boūton*, *baūton*), scs. *byti* ts. Refleks SZ pb. **buH-C* < pie. **b^huh₂-C* od **b^hueh₂-* ‘rosnąć, stawać się’ (LIV² 98)¹⁰⁶. Allomorf **b^huh₂-* był z pochodzenia aorystyczny, por. wed. *á-bhū-t* ‘stał się, powstał’, gr. *ἔφυv*. Lit. formy inf. *būti* i prt. *buvaũ* są supletywne względem praesentiów *es-* (zob. *esũ*) oraz *yrà* (zob.). Podobnie w słowiańskim: scs. *byti* ‘być’, *zabyti* ‘zapomnieć’ : ptc. pass. *za-būv-enũ* ‘zapomniany’. Allomorfizm lit. *buv-/bū-*, słow. *būv-/by-* (pbsł. **buu-V* : **bū-C*) jest konsekwencją zatury spółgłoski laryngalnej w dwóch zróżnicowanych pozycjach, por. 1° **b^huh₂-V* – zanik antewokalicznej laryngalnej pociąga za sobą tzw. hiat laryngalny (zob. *buv-*), 2° **b^huh₂-C* – zanik antekonsonantycznej laryngalnej powoduje wzdłużenie zastępcze samogłoski *u*. Zob. HL 55n. Osobno zob. *būna*, *būva*, *būsta*, *būdamas*, *būdavo* oraz *esũ*, *yrà*. — Drw. *būklē*, *būkla* (zob.), *būmenis* (zob.), *būtas* (zob.), *būtis*, *-ies* (zob. *buitis*).

būtķērē 1 p.a. m. przest., gw. ‘bednarz, rzemieślnik wyrabiający naczynia klepkowe, obręczowe (beczki, kubły drewniane, balie)’ — zapoż. z prus.-niem. *butker* (GL 40, Čepienė 130, ALEW 155), por. nwn. *Böttcher* m. War. *būtķērius*. Co do zakończenia *-ērē* (śrdn. *-ere*) por. *bēķērē*, *dišērē*, *klēķnērē*. — Nazw. *Būtķera*, *Būtķiera*, *Būtķeris*, *Butķērāitis*, *Butķerāitis*, *Butķierāitis*.

butvēti, *butvēja*, *butvējo* LZŽ ‘o drewnie: butwieć, murszeć, gnić’ — zapoż. z błr. *butvēcb*, *-ėje*. War. *butnēti*.

buv-: neopierwiastek wyodrębniony drogą reanalizy formy prt. *būvo* ‘był’, to z pb. **buu-ā-* < pie. **b^huh₂-eh₂-* (transponat). Zob. *būti*. Sekwencja *uv-V* na miejscu pie. **uh₂-V*, zawiera *v* jako wypełniacz hiatu laryngalnego, zob. HL 55. Formant **-ā-* tworzył niegdyś imperfectum. Por. rozwój w łacińskim *-bam* (*amābam* ‘kochałem’, *docēbam* ‘uczyłem’) z **b^huām* < **b^hu.ām* < **b^huh₂-eh₂-m* (Weiss 2009, 414). — Derywaty werbalne: *būva* (zob.), *buvinėti* iter. ‘bywać’ (*atbuvinėti* ‘odbyć co, odrobić, odpracować’, *pėrbuvinėti* przest. ‘przebywać, obcować z ludźmi’, *būvinti* a. *buvinti* ‘zachęcać kogo do pozostania w gościnie’ (*Kol būvinom, tol jis dar prieg mūs laikēs* ‘Dopóki go zachęcaliśmy, to pozostawał w gościnie’), refl. ‘zadomowić się’, *buvóti*, *-ju*, *-jau* ‘być nieraz, wielokrotnie, bywać; zdarzać się; dawać dobry urodzaj’ (por. sufiks w słow. *byvati* ‘bywać’). — Neoosn. *buvo-*: *buvõčius* ‘człowiek w wielu miejscach bywały, bywalec’ (por. SD *visur buvīs* «bywalec, bywały»), *buvõlas* ts. (por. zakończenie *-ały* w pol. *bywały*), *buvõvas* ts. — Niejasna jest sekwencja *uj* zam. *uv* w *išsibujóti* ‘przebywać za długo w gościnie’ (nie ma vb. †buiti, prt. †bujau). — NB. Rzeczowniki jak *buvėjas*, *nebūvēlis*, *pribuvėja* (zob. niżej) uprawniają do rekonstrukcji zanikłego czas. **buvėti* ‘bywać’, o strukturze paralelnej do *pluvėti* : *plūti*, *plūvo*. Por. niżej SW *pabūvēti*. — Inne derywaty nominalne: *buvėinė* ‘miejsce pobytu’, *buvėjas* ‘bywalec’, *buvikas* ‘ten, kogo pozostawia się w domu’, *buvimas* ‘istnienie’, *buvinys* ‘zajście, zdarzenie; byt, życie; miejsce pobytu’, *buvys*, *-ė* ‘mieszkaniec związany z daną miejscowością, miejscowy, tutejszy’ (*Jis ne čia buvys* ‘On nie jest stąd’. *O čia visi buviaĩ* ‘A tu wszyscy są tutejsi’), *buvūnas* b.z.a. ‘bywalec’, *imbuvys* a. *ibuvys* ‘kto nie ma własnego mieszkania i zamieszkuje kątem w cudzej chacie; lokator’ (por. syn. *įnamys*), *nebūvēlis* ‘kto dawno lub nigdy nie był gdzie (jako gość), ktoś dawno niewidziany’, SD «niebywały» (syn. *nebuvis*),

¹⁰⁶ Wtórą postacią st. pełnego jest **b^hueh₂-*, por. wed. *bhāvati* ‘staje się, jest’. Tu też WSO **b^hueh₂-* w psl. **baviti*, por. scs. *izbaviti* ‘uratować, uwolnić’, ros. *bávity* ‘przedłużać, zwiększać’, pol. *bawić* m.in. ‘przebywać gdzie’ (por. rekonstrukcję pbsł. **bōuejō* w BSW 41).

war. *nēbuvēlis*; *nebuvótas* ‘dawno niewidziany’ (w dajnie), *netebuvus* SD¹ «nieobecny», *pabūvus* adv. ‘nieco później, potem’ (skostniała forma ptc. prt. act. do *pabūti* ‘pobyć gdzieś’, por. *netrūkus*, *iškýrus*, GJL III, § 671), *pribuvėja* ‘akuszerka, położna’, war. *pribuvėja* 4 p.a. (zob. *pribūti*, por. sufiks w *priémėja*), *pribuvinas* SD¹ «obecność; przytomność». — Cps. *čiābuvis* (zob.), *keřdbuvis* ‘były przełożony pastuchów, były *kerdžius*’ (por. *keřdžius*), *kūnigbuvis* ‘były ksiądz’ (por. *kūnigas*), *sėnbuvis* ‘stary, dawny mieszkaniec’ (por. *sėnas*), *švogerībuvis* (zob. *švógeris*), *žėmbuvis* ‘czas, gdy pracuje się w polu’ (por. *žėmė*). — Trudny do oceny jest hapaks <tebuwis> SD¹ «obecny» (syn. <essus>). Por. SD <tinay> «tam». — Słowiańskim nawiązaniem do *buv-V* jest osnowa *būv-* w scs. *zabūvenū* ‘zapomniany’ (⇒ *zabūvenije* ‘zapomnienie’), ros. *nezabvėnnij* ‘niezapomniany’. — WSZ *būv-* (← *buv-V*): *pabūvēti*, 3 os. *pabūvi* ‘pobyć w jakimś miejscu, zostać gdzieś na krótko’, nomina: *būvas* SD «osiadłość», *būvis* ‘byt, istnienie, egzystencja; stan rzeczy, położenie; miejsce pobytu, siedziba’ (mało prawdopodobna jest identyfikacja ze stisl. *býr* ‘miasto, wieś, zagroda’ < pgerm. *būwiz w Orel 65), *būvyš*, -ē ‘miejscowy, tutejszy mieszkaniec’ (*Jis to kaimo būvys, ne svetimas* ‘On jest z tej wsi, tutejszy, nie obcy’. *Ji to krašto būvė* ‘Ona jest z tych stron, tutejsza’), por. wyżej *buvyš*; *póbūvis* ‘przyjemne spędzanie czasu w towarzystwie, zabawa, rozrywka’, *sám būvis* ‘współistnienie’ (por. *sámpūva*, *krūvā*). Odpowiednik słow. *byv-V* ‘bywać’, por. scs. *prėbyvati* ‘przebywać, trwać w jakimś miejscu’, *sūbyvati sė* ‘urzeczywistniać się’, *zabyvati* ‘zapominać’, pol. *bywać* ‘być często, zdarzać się’, ros. *byvátʹs* ts., *zabyvátʹs* ‘zapominać’, < pbsł. *bū-ā- (iteratyw z suf. -ā- i WSZ *bū- ← *bū-V). Derksen 2015, 108 ignoruje sekundarny charakter st. zanikowego *bū-V i łączy lit. *buvóti* ze scs. *byvati* (przemilcza też kwestię rozbieżności w wokalizmie).

būva 3 os. prs. ‘zwykle jest, bywa, trwa’ (1 sg. *būvū*, 2 sg. *būvi*) — praesens habitualne do *būti* ‘być’, prt. *būvo*. Por. np. *Nuėjo ir ilgai būva* ‘Poszedł i długo go nie ma’ (właśc. ‘długo gdzieś bawi’). *Mėnesį būva gerai iškepta duona* ‘Dobrze wypieczony chleb trzyma się [nadaje się do spożycia] nawet przez miesiąc’. *Grįbai neilgai tepabūva* ‘Grzyby [po zebraniu] szybko się psują’. Współczesna pisownia <būva> zastępuje uzasadnioną historycznie pisownię <būva>. Długie *ū* wywodzi się z nosowego *ų* przez konwersję cechy nazalizacji w cechę przedłużonego trwania. Chodzi tu o formację praesentis, którą utworzono od osnowy praeteriti *buv-* przy użyciu infiksu: *bu-n-va. Tak samo zbudowane i tak samo akcentowane są formy prs. *griūva*, *kliūva*, *žūva*, stojące obok prt. *griūvo*, *kliūvo*, *žūvo*. Innego pochodzenia jest natomiast długie *ū*, ukazujące się w inf. *būti*, *griūti*, *kliūti*, *žūti*. Intonacja akutowa zaleca tu wywód *ū(C)* z prążykowej sekwencji ze spółgłoską laryngalną: *uH(C), zob. HL 55, 61, 63, 104. Błędne wydaje się twierdzenie Otrębskiego (GJL II, § 534) i Senna (1966, 288), jakoby prs. *būva* zostało utworzone od osnowy inf. *būti*. Osobno zob. *būna*. — Prs. gw. *būvoju* ‘bywam’ utworzono sufiksem iteratywnym -o- od neoosn. *būv-*, pochodzącej z reanalizy *būv-ū*. — Prs. gw. *būmū* ‘bywam’ (2 sg. *būmì*, 3 os. *būma*) polega na analogicznym wyrównaniu formy habitualnej *būvū* do prs. *esmū* ‘jestem’ (2 sg. *esmì*). — Prs. gw. *būti* 3 os. ‘bywa’ (Zietela) derywowano od osnowy inf. *būti* przy użyciu końcówki -ti, przeniesionej z równoznacznej formy *ėsti* ‘bywa’. Por. LD § 620.

buzà 4 p.a. 1. ‘zaprawiony mąką napój dla cieląt a. prosiąt; płynny pokarm dla psa’, 2. ‘marna zupa; rzadka kasza’, 3. przen. ‘błoto, blocko’ — zapoż. z pol. *buza* ‘kaszka mączna rzadkawa, rozmieszana i rozgotowana; breja, szumowiny’ (Sw). War. z wtórnym dyftongiem ui: *buizà*, *buizē*, *buizė*. Por. LEW 63. O tureckiej filiacji wyrazu *buza* (ros. *buzá*) zob. teraz Anikin 5, 62n. — Drw. *buziščià* ‘samogon’, *buziūkas* a. *buziūlis* ‘cielę’, cps. *tėliabuzė* (zob. *tėlias*). Vb. denom. *buzóti*, -ju, -jau ‘chlapać płynnym jedzeniem, paprać, zanieczyszczać buzą (serwetę, stół); jeść chciwie, łapczywie, w sposób nieapetyczny’.

būžys 4 p.a., *būžys* 4 p.a. 1. ‘owad’ (*Pagauk itą būžį ir išmesk oran* ‘Złap tego owada i

wyrzucić za okno'), 2. 'robak' (*Pavasarij visi būžiaĩ išlenda iš žemės* 'Na wiosnę całe robactwo wyłazi z ziemi'), 3. 'wesz (w języku dzieci)', war. *būžė, bužė* (*Eikš, pažiūrėsiu, ar neturi galvoj būžiū* 'Chodź, zobaczę, czy nie masz wszy na głowie'), 4. 'szyszka', 5. 'bazia, np. na wierzbie', 6. 'coś, czym straszy się dzieci'. Odpowiednik łot. *buza* a. *būza* 'wesz', *buzis* ts. Etymologia nieustalona, zob. LEW 29, s.v. *babaũžė*. Witczak, *Balt* XLVI:1, 2011, 79n. zaproponował powiązanie lit.-łot. wyrazów z pie. *b^huǵos m. 'koziół', *b^huǵā f. 'koza' (por. orm. *buc* 'jagnię; kozłą; dziecko' obok *bcic* 'wesz'; aw. *būza-* m. 'koziół', pers. *buz* 'koza'). Zakłada on następujący rozwój znaczeniowy: 1. 'koziół, koza' ⇒ 2. 'skaczące dziecko' ⇒ 3. 'skaczący owad' ⇒ 4. 'wesz' (⇒ 5. 'owad').

C

cabóti, *cabója*, *cabójo* gw. ‘o krótkotrwałym deszczu: spadać wielkimi rzadkimi kroplami’ — z *capóti, od wykrz. *càp*, opisanego s.v. *capéti*.

cackà 2 p.a. gw. 1. ‘zabawka, dziecinna zabawka; błyskotka; drobiazg, błahostka’, war. *cāckē* — zapoż. z błr. *cácka*, -i f. ⇐ pol. *cacko* n.; XVII w. *czaczko* jako zdrobnienie od stpol. *czacze* n. ‘okup za pozwolenie spokojnego przejazdu’ (Bańkowski I, 106); inaczej Sławski I, 54: wyraz mowy dziecinnej. War. m. *cāckis*, *cāckis*. — Wsch.-lit. *cēckà* (*Duo vaiku cēckų, kad neverkt* LzŽ ‘Daj dziecku «cēcka», żeby nie płakało’). — Drw. wsteczny: *cacà* ‘zabawka; lalka’, war. *cācē* (por. błr. *cáca*, -y). Vb. denom. *cāckintis* a. *cāckytis* ‘stroić się, malować się, upiększać się przed lustrem’ ⇐ pol. *cackać się* ‘obchodzić się z kim/czym ostrożnie, czule, delikatnie, pieszczotliwie’ (stąd też błr. *cāckacca*, -ajusja). War. *cāckioti* ‘zdobić (skorupę jajka)’, *apsicackiūloti* (*Apsicackiāvo su visokiais cackiais* ‘Poobwieszała się wszelkimi błyskotkami’). Zob. też *cecēlē*.

caksėti, *cāksi*, *caksėjo* 1. ‘brzęczeć, szczekać; o zegarze: tykać’ (*Laikrodis cāksi*), 2. ‘kapać kroplami, kropić’ (*Cāksi vandens lašai*), *cāktelėti* ‘kapnać; usiąść; pocałować’, *cākterėti* ‘ukłuć, uciąć (o osie)’ — czasowniki na -sē-, -elē-, -erē- od wykrz. *cāk*, *cākt* o tykaniu, kapaniu, ukłuciu, ukąszeniu, też o chodzeniu. Por. *cvaksėti*, *capsėti*.

cāpas 4, 2 p.a. gw. 1. ‘szpunt, czop, którym zatyka się otwór w becze’, 2. ‘lejkowate zakończenie dzbanka (wiadra), dzióbek’ — zapoż. z prus.-niem. *zape* ‘czop, Zapfen’ (GL 40, Čepienė 72, LEW 69¹⁰⁷). Por. ros. *cāpfa* ‘czop, trzpień’ ⇐ nwn. *Zapfen* m.

capénti, *capenù*, *capenaũ* ‘iść lub biec drobnym krokiem’ (war. *cupénti*), *capinti* ‘iść pomału, wlec się’, *capinėti* ts., *parcapsėti* ‘przyjść truchcikiem’ — czasowniki na -en-, -in-, -inē- i -sē-, utworzone od wykrzykników opisujących chód a. bieg (*càp*, *capù*) oraz powolny, ociężały chód (*capì-capì*, *capù-lapù*). — Ze zmianą t^s w s-: *sapénti* ‘iść chwiejąc się, zataczając się, jak pijany’, *sapinėti* ‘iść pomału, wlec się’ (por. wtórne s- w *sibulis*, *sicilikas*, *sukérka*).

capéti, *cāpa*, *capėjo* ‘kapać z dachu’, *capnóti* ‘padać drobnymi kroplami’, *capsėti* ‘kapać’ (*Nuo stogų cāpsi* ‘Z dachów kapie’) — czasowniki na -ē-, -no- i -sē- od wykrz. *càp*, *cāpt* m.in. o spadającej kropli (*Klausau – tik cāp cāp*, *žiūrau – per lubas teka* ‘Słyszę tylko «cap cap», patrzę, [a tu] z sufitu kapie’). Paralele: *caksėti* i *cvaksėti*. — Neoosn. *cap-s-*: *capsėti* ‘kapać’. Zob. też *cabóti*. — Drw. *cāpas* a. *caplỹs* ‘spadająca kropla; sopel lodu’, przen. ‘smark z nosa’.

cāptelėti, *cāptelēju*, *cāptelėjau* ‘szybko, nagle chwycić, złapać, porwać; smagnąć biczem’ (war. *cāpterėti*), *sucapnóti* ‘namacać co po ciemku’ — czasowniki na -elē-, -no- od wykrz. *cāpt*, *cāpt* o chwytyaniu, łapaniu (por. pol. *cap*). Odpowiednik łot. *capstīt* ‘chwytac, ujmować’. Por. ros. *cāpatʹ*, *cāpnutʹ*, pol. *capać*, *capnać*. — Neoosn. *cap-n-*: *cāpnyti*, -iju ‘chwytac dziobem (o bocianie)’, *pricāpnyti* ‘zbić kogo’. — Wykrz. *capù-lapù* o schwytyaniu, złapaniu: *Aš jį capù lapù ir laikau*. Natomiast użycie jak w *Capù lapù ir apsiženijom* ‘Szybko (i bez namysłu) się pobraliśmy’ odpowiada polskiemu adv. *na łapu capu* ‘szybko,

¹⁰⁷ Wszyscy troje autorzy dopuszczają ewentualność przejęcia pol. wyrazu *cap* ‘czop, kołek’ ⇐ nwn. *Zapfen* m. (WDLP). Nie jest to pewne z uwagi na fakt, że pol. *cap* nie zostało poświadczone w znac. ‘szpunt’, zob. SW I, 255.

bez namysłu; byle jak’.

cāras 4 p.a. ‘monarcha rosyjski lub bułgarski, car’ — zapoż. ze stbłr. *carъ* (war. do *carъ*), por. błr. *car*, -*á* (por. LEW 69). Osobno zob. *cērius* i *ciēsorius*.

cēberas 1 p.a., *cēberis* a. *cēberis* 1 p.a. gw. ‘szerokie naczynie z klepek o dwóch uchach, ceber’ — zapoż. ze stbłr. *ceberъ* ⇐ pol. *ceber*, -*bra* (stpol. *cebr*, *czber* ⇐ czes. *čber*), por. błr. *cébar*, -*bra*. War. z wtórnym -*a*-. *cābaras* 3 p.a. Od osnowy błr. obliktwu *cebr-* pochodzą war. *cēbras* i *cēbras* 2 p.a. Nieściśle LEW 69. Por. rodzime *kibiras*. — Zdrob. *cabařkas* ob. *ceberřkas* ⇐ błr. *cabérak*, -*rka* (por. pol. *cebrzyk*).

cecelē: SD *cecelēs vaikų* f.pl. «czaczko» [‘zabawka dziecięca’, SPXVI] — ze zmiany formy **cēcelē* lub **cacelē*, co zapożyczone z pol. *cacko* (zob. s.v. *cackà*), przy czym zakończenie pol. -*ko* zostało zastąpione sufiksem lit. -*elē*. Brak w SLA, LEW i ALEW.

cecerūkas 2 p.a. ZTŽ ‘cietrzew’ — zapoż. z błr. *cecjarúk*, -*á*. Por. *tētervinas*.

cēchas 2 p.a. 1. hist. ‘stowarzyszenie samodzielnych rzemieślników jednego lub kilku pokrewnych zawodów’, 2. ‘oddział produkcyjny lub naprawczy w fabryce, hala fabryczna’ — zapoż. z ros. *cex*, -*a* (⇐ pol. *cech*, zob. REW III, 291). Por. LEW 69. Starszym zapożyczeniem jest tu *ciekas* (zob.).

cēdelis 1 p.a., *cedelỹs* 3 p.a. gw. 1. ‘świstek, kwitek’, 2. ‘znaczek przypinany do ubrania’, 3. ‘blaszka rejestrowa u obroży psa’ — zapoż. z prus.-niem. *zedel*, por. nwn. *Zettel* m. (GL 40, LEW 69). Łot. *cedele* ⇐ dn. *zeddel* (śrdn. *sēdel(e)*, Jordan 59).

cēdyti, *cēdinu*, *cēdinau* ZTŽ ‘cedzić, przecedzać płyn’ — zapoż. z błr. *cadzićь*, *cadźu*, przy czym osnowa lit. *cēd-* odzwierciedla białoruski pwk. *cēd-* właściwy dla form prezentalnych 2 i 3 sg. *cēdziš*, *cēdzicь*. Por. ros. *cežú*, *cedítь*, pol. *cedzę*, *cedzić*. Brak w LKŽ.

cedras stlit. ‘drzewo cedr, Cedrus’ ⇐ zapoż. ze stbłr. *cedrъ* (⇐ pol. *cedr*; por. błr. *kedr*). War. *cēdras* (Kurschat), *cedrus* (MOP). Łot. *cedris* ⇐ śrdn. *cēder*. Zob. też SLA 49, LEW 69 (brak w ALEW).

ceglà 4, 2 p.a. gw. 1. ‘cegła, foremny budulec wypalony z gliny’ — zapoż. ze stbłr. *cegla*, *cekgla*, *cēkgla* (błr. *cēhla*, -*y*) ⇐ pol. *cegła* (⇐ stczes. *ciehla* ⇐ śrwn. *ziegel*, nwn. *Ziegel* m.). Z obocznym tematem: *cēglē* 2 p.a., *ceglē* 4 p.a. Zob. też *cýgelis* oraz *plytā*. — Drw. *ceglēnē* 2 p.a. ⇐ pol. *cegielnia* ‘wytwórnia cegieł’; *ceglinis pēčius* ‘piec ceglany’.

cēkis, -*io* 1 p.a. gw. ‘mielizna’ (tylko z Palangà) — prawdopodobnie z wtórnym *c-* na miejscu *s-* wywodzi się z **sēkis*, co było drw. wstecznym do *sēklis* lub *sēklius* ‘mielizna’ (zob. s.v. *seklūs*). Por. *kablỹs* ⇒ *kabỹs*; *ūblas* ⇒ *ūbas*.

ceklērius a. *ceklerius*, -*iaus* stlit. ‘pachołek miejski, siepacz’ (*kaip ceklerius sugauna jį ir suriša, ir paduost Dievui unt koronies* SP II, 1597 ‘jako ceklarze, albo łapacze chwytają go i wiążą, i podają Bogu na karanie’) ⇐ zapoż. ze stbłr. *cekljarъ* ‘pachołek straży miejskiej, m.in. w Wilnie’, też ‘pomocnik kata’ (HSBM) ⇐ pol. XVI w. *ceklarz* ‘pachołek miejski, pełniący funkcję kata, oprawcy, siepacza’, to z rozpodobnienia w *cerklarz*, *cerklerz* — zapoż. z czes. XVI w. *cerklīř* ‘nocny stróż’ (⇐ nwn. *Zirkler* m. ‘stróż krążący nocą po mieście’, od czas. *zirkeln* ‘chodzić w koło, krążyć, circare’), zob. Brückner 57, Machek 84, Bańkowski I, 111). Zob. też SLA 49 (wprost z pol.). Brak w LEW i ALEW.

cēlius, -*iaus* 2 p.a. gw. ‘cal, miara długości równa 25,4 mm’ — zapoż. z pol. *cal*, -*a*. Różnica rodzaju raczej wyklucza wywód z błr. *cálja*, -*li* f., zob. ZS 12. Por. transpozycję *cērius* ⇐ ros. *carъ*. Osobno zob. *cólis*.

ceñtneris, -*io* 1 p.a. ‘centnar, jednostka wagi = 100 funtów (50 kg)’ — zapoż. z nwn.

Zentner m. (GL 40). Z innym tematem: *ceñtnèrius*; z dysymilacją *ntn* > *nkn*: *ceñknèrius*. — War. *centnoras* ⇐ stbłr. *centnarъ*, pol. *centnar* (SLA 49).

cepelinai, -y 2 p.a. m.pl. pot. 'kartacze, potrawa z tartych ziemniaków, nadziana mielonym mięsem a. twarogiem i uformowana w kształt grubego cygara, przypominającego niemiecki sterowiec'. Z początku nazwa żartobliwa, przeniesiona z *cepelinas* 'sterowiec, statek powietrzny o powłoce wypełnionej gazem' ⇐ nwn. *Zeppelin* m. Od nazwiska niemieckiego konstruktora hrabiego Ferdinanda von Zeppelin. Puryści żądają zastąpienia przez *didžkukuliai* (por. *kukuliai* s.v. *kūkulis*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *cepeliny* pl. (PzB 5, 348).

ceratà 2 p.a., gen.sg. *cerātos* 1. 'tkanina pokryta z jednej strony nieprzemakalną błyszczącą powłoką; płótno lniane woskowane jako nakrycie stołu, obicie kanapy itp.', 2. 'kawałek materiału gumowego, podkładany pod pieluszki niemowląt' (*Iklok i lopišį cerātą, ir neparšlaps kiaurai*) — zapoż. z pol. XVII w. *cerata* 1621 (⇐ włos. *tela incerata* 'płótno woskowane', por. łac. *cērāta* 'rzeczy powleczone woskiem, *cēra*', Bańkowski I, 115). — War. gw. *ciratà* ⇐ błr. *cyrāta*, -y. War. ze zmianą *tʰ*- > *s*:- *siratà* (por. *cibūlis* > *sibūlis*).

ceremònijs 1 p.a., *ceremōnija* 1 p.a., *ceremonijà* 4 p.a. (tak m.in. w DP, zob. Skardžius 1935, 102) 'ceremonia' — zapoż. ze stbłr. *ceremonija* (*ceremoneja*) ⇐ pol. XVI w. *ceremonija*. Por. SLA 49 (brak w ALEW).

cērius, -iaus 2 p.a. gw. 'monarcha rosyjski lub bułgarski, car' — zakończenie -ius przemawia za zapożyczeniem formy stbłr. *cjarъ* lub *carъ* (war. do *carъ*), por. ros. *carъ*, gen.sg. *carjá* wobec błr. *car*, -á. Podobna transpozycja fleksyjna w *ciēsorius* ⇐ stbłr. *cesarъ* i *karālius* ⇐ stbłr. *korolъ*. Nieco inaczej ZS 12 i LEW 69. Osobno zob. *cāras*.

ceřkvė 2 p.a. 'cerkiew, świątynia wyznania prawosławnego' — zapoż. ze stbłr. *cerkva* (war. *cerkovъ*, *cėrkovъ*, *cerkevъ*, *čerkovъ*), por. błr. *carkvā*, -ý (pl. *cėrkvy*, -aũ), jak też ros. gw. *cėrkva*, -y. Inaczej LEW 69: z ros. *cėrkovъ*, -kvi. — War. *cerkvà* 4, 2 p.a., *carkvā* ⇐ błr. *carkvā* (ZS 12, LzŽ). War. żm. *cirkva* 1 p.a. wywodzi się według Būgi, RR III, 765 z formy stbłr. *cirk(ũ)va* i ma być starszy od wsch.-lit. *ceřkvė* (por. jednak stpol. *cyrkiew*). — NB. W SD s.v. *cerkiew*, *templum Russicum*, *ecclesia Russorum* figuruje zwrot *gudų bažnyčia*, dosł. 'ruski kościół'.

cėta I stlit. 'liczba parzysta': w zwrocie *cėta lyka* SD «cetno lichu, gra» (zapytanie używane przy grze w kości). Drw. *cėtas* 'parzysty, równy' (Litwa pruska). Możliwe, że jest to zapożyczenie polskiego zwrotu *cetno* czy *lichu* (ale por. polonizm stbłr. *cetno est* 'jest równo, zgadza się', HSBM). LEW 69: z błr. **cata*; POLŽ 38: z pol. gw. *cetka* 'liczba parzysta'. — War. ze zmianą *tʰ*- > *s*:- *sėta ir lyka* SD¹ «cetno czy lichu», dziś gw. *sėtā* (*Ar lyka, ar sėtā?*). Zob. też ZS 49. Por. *lyka*.

cėta II stlit. 'złota lub srebrna blaszka nabita na pas jako ozdoba' (SD «cėtka») — zapoż. ze stbłr. XVI w. *cata* ts. Por. ros. *cāta* m.in. 'oprawa ikony; stara moneta', strus. *cėta* 'drobna moneta; ozdoba', scs. *cėta* 'σηνάριον' (REW III, 283n.). Por. SLA 50, LEW 69. Odpowiednik stpol. *cėtka* 'drobna, cienka moneta, mała blaszka okrągła albo guzik mosiężny używane do ozdoby stroju, pasów, końskiej uprząży', por. Bańkowski I, 120. — War. ze zmianą *tʰ*- > *s*:- *sėta* SD «pukiel na rzędzie końskim, na pasach cėtka», *sėta auksina* SD «zaponka». Zob. też *cėta*.

chalātas 2 p.a. 'chałat, szeroka, wierzchnia odzież sięgająca stóp; odzież noszona przez chorych; fartuch lekarza, kitel; szlafrok' — zapoż. z ros. *xalāt* 'szlafrok, kapota, kitel; fartuch'.

chāmas 2 p.a. 1. 'człowiek ordynarny, grubiański, gbur', 2. dawniej o człowieku nie

należącym do szlachty, głównie o chłopie — zapoż. z ros. *xam*, pol. *cham* (od imienia syna Noego, hebr. *Chām*).

charākteris, -io 1 p.a. ‘zespół cech psychicznych właściwych danemu człowiekowi’ (*Tvirto charākterio žmogus* ‘Człowiek silnej woli’. *Žmogus be charākterio* ‘Człowiek bez charakteru’), war. *karākteris* — zapoż. z ros. *xaráker* (≡ pol. *charakter*, REW III, 230n.). — War. *karāktorius* LZŽ ≡ błr. *xaráktar*, -u.

chòras 2 p.a. ‘chór’ (*výry chòras* ‘chór męski’. *dainúoti chorè* ‘śpiewać w chórze’) — zapoż. z ros. *xor*, -a. — Drw. *chorù* adv. ‘chórem, tj. jednocześnie, razem, zbiorowo’. Zob. też *kuòras* II.

cibántas 1 p.a. gw. ‘żelazny pręt przyczepiony jednym końcem do osi koła, drugim do dyszla’ (*Sutaisiau cibántus ratams*) — zapoż. z błr. gw. *cybánt*, pl. *cybánty* (PzB 5, 367). — Brzmienie obocznego *cýbantas* 1 p.a. wskazuje na polskie źródło, por. pol. przest. *cybant* ‘żelazna klamra spinająca pękniętą obręcz’ ≡ nwn. *Ziehbant* (por. K. Długosz-Kurczabowa, *Poradnik Językowy* 1988, zesz. 1, s. 47; WDLP, s.v. *cybant*). Zob. też *ùrvantas*.

cibas, -à 4 p.a. gw. ‘krótki, kusy’. Bez etymologii. Onomatopeiczne? — Drw. *cibis*, -è ‘zwierzę z krótkim ogonem’, nazw. *Cibas*, *Cibis* (⇒ pol. *Cybis*). Vb. denom. *cibti*, *cimbù*, *cibaũ*: *nucibti* ‘skrócić się, opuścić się; zmizernieć, zbiednieć’, *pricibti* ‘zabraknąć (o chlebie, paszy); przymierać głodem’ (war. *cìpti*, *cimpù*).

cibè 2 p.a., *cibà* 2 p.a. pot. 1. ‘koza, Capra’, 2. przen. ‘lekkomyślna dziewczyna a kobieta’ — rzeczownik utworzony od wykrz. *cib-cib*, *cibà-cibà*, *cibù-cibù*, będących zawołaniami na kozy (por. LEW 69). — Drw. *cibāvas* a. *cibāvos* f.pl. 2 p.a. ‘podatek od pastwiska płacony przez bezrolnych, komorników’ (por. sufiks w pol. *rogowe* ‘podatek od rogacizny’), *cibkè* ‘uparta, rozzłoszczona kobieta’, cps. *cibakōjis* ‘zwierzę o cienkich nogach’ (por. *kója*). Vb. denom. *cibénti* a. *cibnóti* ‘zwoływać kozy’. — Ros. gw. *cýba* ‘koza’, pol. gw. *cyba* ts. to niezależne twory onomatopeiczne, por. REW III, 294.

cibùkas 2 p.a. gw. ‘cybuch w fajce’ — zapoż. z błr. gw. *cybúk*, -á ≡ pol. *cybuch*, -a (od XVII w., zapoż. z osm.-tur. *çibuk*, *çubuk* m.in. ‘cienka turecka fajka’, zob. Stachowski 113). Por. też Brückner 1877, 76, SLA 51, Zs 12, LEW 69. War. akc. *cibukas* 1 p.a. odpowiada pol. *cybuch* (por. POLŽ 256).

cibùlis, -io 2 p.a. pot. ‘cebula’, też pl.t. *cibùliai* ts. — zapoż. z błr. *cybúlja*, por. pol. przest. *cybula*, ze zmianą rodzaju na męski (por. syn. *svogūnas*). War. *cibùlè*, *cibulià* oraz *čibùlis*, *čibùliai*; ze zmianą *t^s* > *s*:- *sibùlis*, *sibulis* (por. *sèta*, *sukérka*); niejasne pozostaje *zibùlis*. Por. SLA 51, LEW 69, POLŽ 30. W środowisku dzukskim ukazuje się hiperpoprawna forma *tibùliai* ‘cebula’ (Zinkevičius, *Balt* XLV:2, 2010, 300). Zob. też *svogūnas*. — Drw. *cibulaĩnè* ‘potrawa cebulowa (sos, zupa)’, *cibùlius* ‘kto lubi jeść cebulę’, cps. *cibùlakis* ‘kto ma wielkie oczy’ (dosł. ‘oczy jak cebule’, por. *akis*), war. *cibùliakis*.

cicas (p.a. nieoznaczony) gw. ‘perkal, tkanina bawełniana podobna do płótna’ — zapoż. z pol. przest. *cyc*, -u ‘rodzaj tkaniny bawełnianej’ ≡ nwn. *Zitz* m. (Sw I, 357).

ciceliai, -ių 1 p.a. m.pl. gw. ‘cycelesy, frędzle plecione z nitek i przywiązane do czterech rogów chusty modlitewnej, tałesu, element rytualnego stroju żydowskiego’ (*Žydas nekalba poterių be cicelių* ‘Żyd nie odmawia modlitw bez «ciceliai»’) — zapoż. z pol. *cycele*, *cycele* ≡ zdrob. od jid. *cices* (zob. POLŽ 40; brak w LEW). Por. błr. gw. *cýcali* m.pl. (PzB 5, 373), war. *cýcaly*.

cicilistai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. ‘socjaliści’ — zapoż. z błr. gw. *cycylisty* (por. Zs 13, 109, gdzie błędna forma błr. *cicilisty*, później powtórzona w LEW 69). War. ze zmianą *t^s* > *s*:-

sicilistai (por. *sibulis*, *sapénti*, *sukérka*). — Neosn. *cicil-*: *cicilikas* ‘socjalista’ (Zs 13), war. *sicilikas* (por. *katilikas* jako wariant do *katalikas*).

cickà 2 p.a., gen.sg. *cickos* stlit., gw. 1. ‘piers kobieca’ (*Vaikų atjunkėm nuog cickos* LzŽ ‘Odstawiliśmy dziecko od piersi’), 2. ‘sutek na piersi; brodawka sutkowa u zwierząt dojnych’, 3. ‘smoczek’ — zapoż. ze stbłr. *cycka*, *cicka*, por. błr. *cýcka*, -i, ukr. *cýcja*, *cýčka*. Wyraz białoruski może też być zapożyczeniem z pol. gw. *cycka* (drw. od *cyc* ⇐ nwn. *Zitz* m., *Zitze* f. < śrwn. *zitze* ‘piers kobieca; brodawka piersiowa’, por. Boryś 89, WDLP, s.v. *cyc*). War. *cickė*, *cickis*. Pominięte w ALEW. Mylne jest wskazanie na pol. *cycka* jako wyraz źródłowy w SLA 51, LEW 69 i LKŽ II, 21. — Drw. wsteczny: *cicà* a. *cicė* ‘piers kobieca; dójka krowy; smoczek’ (por. *smūtka* ⇒ *smūta*; *ūturka* ⇒ *ūtūra*).

cycúoti, *cycúoju*, *cycavaũ* gw. ‘ciągnąć za ucho’ (*Senis vaikui ausį cycúoja*) — czasownik na -uo- od wykrz. *cycū*.

ciekas stlit. ‘cech, stowarzyszenie samodzielnych rzemieślników’ (m.in. DP) — zapoż. z pol. *cech*, -u (⇐ śrwn. *zeche* f.). Dyftong *ie* za pol. *e* też w *cviėkas* i *cuklerka*. War. *cėchas* (zob.). Por. SLA 51 (nieściśle LEW 69, brak w ALEW).

ciekãvas, -à 4 p.a. gw. 1. ‘ciekawy, interesujący się wszystkim wokół’ (*Ot, ciekãvas, viską nori žinoti!* ‘Ot, ciekawy, wszystko chce wiedzieć!’), 2. ‘o koniu: uważny, spostrzegawczy’ (*Ciekãvas arklys kad ir tamsią naktį nepames kelio* ‘«Ciekavas» koń nawet ciemną nocą nie zgubi drogi’) — zapoż. z pol. *ciekawy* ‘curiosus’, wcześniej ‘skłonny do biegania, szybko biegający’ (m.in. o psie dobrze tropiącym a. goniącym), od *ciekać* ‘biegać’ (zob. Bańkowski I, 179). W kwestii *ie* za pol. *e* por. *ciekas*. Z wymianą sufiksu: *ciekaũnas* (por. *liuosas* ⇒ *liuosnas*). — Vb. denom. *ciekãvytis* ⇐ pol. *ciekawić się*; war. *ciekavótis*.

cieksėti, *cieksiu*, *cieksėjau* gw. ‘kwilić – o pisklętach’ — czasownik na -sė- od wykrz. *ciek*, *ciekt* (*Cikuliukai ciek ciek ciek*). — War. *ciepsėti*, *ciepsiu*, *ciepsėjau*, war. *ciepsėti* ‘kwilić – o pisklętach’ – od wykrz. *ciep*, *ciept* (*Vištālūtis, brisdanas par rasas, ciep, ciep, ciep*). — War. *ciepsėti* a. *čiepsėti* ‘piszczeć, popiskiwać, kwilić’, SD *čiepsiu* ‘piskam, pisać’ – od wykrz. *čiep* (*Čiep čiep čiep – čiepsi viščiukai, atsiskyrę nuo močios*). Paralela: *piepsėti*. Por. LEW 70, ALEW 162n. — Adv. *čiepsiotinai* SD ‘piskliwie’ zakłada vb. **čiepsioti*.

ciėlas, -à 4 p.a., *ciėlas* 3 p.a. stlit., gw. ‘cały, nienaruszony, zupełny’ — zapoż. ze stbłr. *cėlyj*, *cėlyj*, *celyj* (por. błr. *cėly*, ros. *cėlyj*, ukr. *cilyj*). War. *čiėlas* (por. *cienà* i *čienà*). Zob. SLA 51, 57, LEW 70, ALEW 156. — SD: *ciėlas* ‘cały’, *kanapų ciėlų neperskeltų* ‘kopyt całych, okrągłych, nierozdwoionych’ (wydawca SD czyta *čiėlas*, choć na fotografii widać raczej <c> niż <ć>). — Drw. *ciėlaĩ/čiėlaĩ* adv. ‘całkiem, zupełnie’, *ciėlybė* SD ‘całość’, *ciėlumas* DP ‘zupełność’. Cps. *čiėlāžemis* (zob.), *čiėliāliniai* m.pl. ‘len jeden tylko raz czesany’ (por. *linai*).

ciėlyna 1 p.a. gw. ‘ziemia dziewicza, uprawiana po raz pierwszy, nowizna’ — zapoż. z ros. *celiná*, -ý (por. błr. *caliná*, -ý). War. z č-: *čielenà*, *čiėlena*. Lit. *ie* za słow. *e* też w *ciėlas*, *kiėlikas* i *miėstas*. — Drw. *ciėlinỹkas* ‘miejsce w polu nie poruszone (wskutek pomyłki) przy oraniu’ (Zs 13).

ciėlius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘cel, obiekt, do którego się mierzy’ (*Einam pašaudyti į ciėlių* ‘Chodźmy postrzelać do celu’. *Pakliuvo ciėlium* ‘Trafił w cel’), 2. stlit. ‘to, do czego się zmierza, dąży, cel’ (m.in. DP, SD¹) — zapoż. ze stbłr. *celb*, *cėlb* m. (⇐ pol. *cel*, -u m., stpol. *cyl*, to ze stczes. *cil* m. ⇐ śrwn. *zil* n., por. nwn. *Ziel* n., WDLP, Bańkowski I, 111). Por. błr. *cėlb*, -i f. Zob. też SLA 51, Zs 13, ALEW 156 (z pol.). — Vb. denom. *ciėlyti* ‘celować’, *ciėliuoti* ts. Wsch.-lit. *ciėliuju*, inf. *ciėliuoti* – od pol. formy prs. *celuję* (Zs 13 tymczasem

wskazuje na błr. *célicca*).

ciēnis, -io 2 p.a. ZTŽ ‘ciemień’ — zamiast *ciemis, co zapożyczone z błr. *cémja*, *cémeni* n.

ciēsorius, -iaus 1 p.a. stlit., gw. ‘cesarz’ (m.in. SD) — zapoż. ze stbłr. *cesarъ* (war. *cesarъ*, *césarъ*), por. błr. *césar*, -a (strus. *cěsari*). Zob. SLA 51, LEW 69. Lit. ‘dyftong graficzny’ <ie> na miejscu słow. *e* też w *sliēsorius*, *ziēgorius*. — War. z asymilacją *c-s* > *c-c*: *ciēcorius*. — Drw. *ciesorienē* SD «cesarzowa» (por. stbłr. *cesarevaja*), *ciesorystē* SD «cesarstwo» (por. stbłr. *cesarъstvo*), *ciesoriškas* SD «cesarski» (por. stbłr. *cesarъskij*).

cýgelis 1 p.a., *cigelis*, -io 1 p.a. przest. ‘cegła’ — zapoż. z nwn. *Ziegel* m. (GL 41). War. f. *cygelē*. Zob. też *ceglā*.

cikòrija 1 p.a., *cikórija* 1 p.a. 1. bot. ‘cykoria, Cichorium intybus’, 2. ‘wyprażony i utarty na proszek korzeń cykorii, używany jako domieszka do kawy zbożowej albo jej surogat’ — zapoż. z błr. *cykóryja*, -i (← pol. *cykoryja* XVII w. ← nwn. *Zichorie* f. ← śrlac. *cic(h)orea*, forma pl.n. do łac. *cichōrium* ← gr. *κικώριον*). Termin naukowy: *cikòrija*. — War. *cukòrija*, *cukōrija* oraz *sukōrija* (*Sukōrijos pasisēsiam*, *džiovyšiam po duonkepiu* ‘Posiejemy sobie cykorii, wyprażymy [ją w piecu] po pieczeniu chleba’). Oboczny wokalizm -u- pochodzi z adideacji do wyrazu ‘cukier’ (por. lit. gw. *sukōrius*). Nagłos w war. *ciukōrija* ‘cykoria’ (ZS 13) przypomina stbłr. *cjukorъ* jako obocznic do *cukorъ* ‘cukier’ (HSBM). Inne paralele: pol. przest. *cukorja* ‘cykoria’ (por. *cukier*), śrdn. *suckereye* (por. *sucker*), niderl. *suikerij* ob. *cichorei* (por. *suiker*), ang. *succory* ob. *chicory* (por. *shugar*), zob. EWD 1606.

cikóti, *cikóju*, *cikójau* wsch.-lit. ‘pożądliwie na co patrzeć – jak kot, pies’ (por. ZS 13) — zapoż. z błr. gw. *cikavácъ*, -úju ts. (por. PzB 5, 359). ZS wskazywał tu jeszcze na pol. *czyhać* ‘czekać w ukryciu z zamiarem napaści, czaić się’. Brak w LKŽ i LEW.

cimbōlai, -ų 2 p.a., *cimbólai*, -ų 1 p.a. m.pl. 1. stlit., gw. ‘cymbały’ (*Garbinkite jį ant cimbolų, kurie skamba* PK 102₈ ‘Chwalcie go na cymbalech, które głośno brzęczą’) — zapoż. ze stbłr. *cimbaly*, *cymbaly*, por. błr. *cymbáły*, -aũ (← pol. *cymbały*, -ów ‘nazwa instrumentu muzycznego, przez którą rozumiano właściwe cymbały, a także psalterium, klawesyn, dzwoneczki itp.’ (SPXVI). Zob. też SLA 51, ZS 13, LEW 70; brak w ALEW. — Sg. *cimbalas* 1. SD «cymbał, cymbalum, sistrum» (syn. *kunkliai*), 2. gw. ‘brzękadło, dzwonek na szyi zwierzęcia’, 3. gw. ‘serce dzwonu’, 4. przten. ‘podrostek; obibok’ (⇒ *ciṁbaliuoti* ‘chodzić bez celu, szwendać się’). — Nazw. *Ciṁbalas*, *Ciṁbalis*, *Cimbōlas*, *Cimbolà*. N.m. *Cimbališkė*, *Cimbolaĩ*. — War. *ciṁbelis* 1 p.a. (Litwa pruska) ← nwn. *Zimbel* f. (GL 41).

cimentorius, -iaus stlit. ‘cmentarz’: *o didžturis palaidotas yr pragare ant velino Cimentoriaus* DP 271₃₉ ‘a bogacz pogrzebion iest w piekle, na dyablím cmyntarzu’ — zapoż. ze stbłr. *cmentarъ*, *cmentarъ* (← pol. XVI w. *cmentarz* ob. *cmyntarz*). Anaptyktyczna samogłoska *i* rozwiązuje obcą zbitkę nagłosową, podobnie jak w *kimýnai*, *minýkas* i *mišios*. Brak w SLA, LEW i ALEW. Zob. też *šventōrius*.

cimerninkas 1 p.a. gw. ‘cieśla’ (Litwa pruska, Kurschat), war. z č-: *čimerninkas* — zapoż. z nwn. *Zimmerer* m., z zakończeniem lit. -*ninkas* za niem. -*er*. — War. sufiksalny: *cimermonas* 1 p.a. ← nwn. *Zimmermann* m. (por. stbłr. *cimermanъ* ‘cieśla’). Zob. Prellwitz 59, GL 41. — Drw. *cimerninkystē* b.z.a. ‘rzemiosło ciesielskie, ciesiołka’. Cps. *cimermedis* 1 p.a. ‘drzewo nadające się do ciosania’ (war. z č-: *čimermedis*) – kalka z nwn. *Zimmerholz* n. ‘budulec, drzewo ciosane’ (por. *mēdis* ‘drzewo; drewno’). Vb. denom. *cimerninkáuti* ‘zajmować się ciesielstwem’. Tutaj też *čimieliūs* b.z.a. ‘tracz piłujący kłody na deski’.

ciṁpinti, *cimpinù*, *cimpinā* gw. 1. ‘iść pomału, wlec się’ (ze zmianą *mp* > *mb*: *ciṁbinti*, *ciṁbyti*), 2. ‘ciężko pracować’, do tego iter.-demin. *cimpinēti* — czasowniki utworzone od wykrz. *cimpi-cimpi* o powolnym chodzie, war. *cimpe-cimpe*, *cimbỹ-cimbỹ*. Postverbale:

cimba c. ‘leń, próżniak’.

cinūsas 1 p.a. pot. 1. ‘coś najistotniejszego, coś najlepszego; śmietanka towarzyska’ (*Visas cinusas susirinko*), 2. LzŽ ‘kartofle duszone z mięsem’ — zapoż. z błr. *cýmus*, -u 1. ‘coś najciekawszego; istota rzeczy’, 2. ‘słodka potrawa z marchwi’ (TSBM), tu z jid. *cymes* ‘coś dobrego’. Por. pol. *cymes*, -u ‘coś najlepszego; rarytas, przysmak, smakołyk’ (Sw I, 360), nwn. gw. *Zimmes* ‘przekąska’ < ze *imbiz* (Kluge-Seebold 327, s.v. *Imbiß*).

cinabras SD <cynabras> «cynobr, cinnabaris» — zapoż. z pol. XVI w. *cynober*, *cynobr* ‘czerwona farba różnego pochodzenia, cynober, minia’ (SPXVI). Co do etymologii zob. Bańkowski I, 210. — War. *cinóberis* 1 p.a. (Kurschat) ⇐ nwn. *Zinnober* n. (GL 41, LEW 70; por. akut w *švógeris*), *cinōbaras* 1 p.a. (Baranauskas).

cināmonas 1 p.a., *cinamōnas* 2 p.a., *cinamōnas* 2 p.a. ‘cynamon, suszona kora gałązek cynamonowca (*Cinnamomum*), używana jako przyprawa’ — zapoż. ze stbłr. *cynamonъ*, *cinamonъ* ⇐ pol. *cynamon*. War. *cinamomas* SD¹ «cynamon, cinnamomum, cinnamum», *žievė medelio cynamomo* SD «cynamon» (por. pol. XV w. *cynamom* ⇐ łac. *cinnamōmum*). Por. SLA 51 (brak w ALEW).

cinas 4 p.a. ‘stop cyny i ołowiu’ (war. z č-: *činas*), też f. *cinà* 4 p.a. (*Nupirk cinōs, reikia užtaisyti viedrui dugną* ‘Kup cyny, trzeba naprawić dno w wiadrze’), SD: *cina iš Anglijos labai gera* «kontryfał, cyna przednia, abo Angielska» — zapoż. ze stbłr. *cynъ* a. *cyna* (⇐ pol. *cyna* ⇐ nwn. *Zinn* n.). — Vb. denom. *cinúoti* ‘cynować, zalewać cyną dla uszczelnienia’ (*Prakiuro puodas, reik užcinúot* ‘Garnek się przedziurawił, trzeba zacynować’).

cindalijà 2 p.a. bot. ‘glistnik jaskółcze ziele, *Chelidonium maius*’ — bez etymologii. War. m. *cindālis* ZTŽ.

cỹpė 2 p.a., *cipė* 2 p.a. pot. ‘więzienie’ (*Dviejus metus vienoj cỹpėj išbuva* ‘Dwa lata w pewnym więzieniu spędziłem’), ‘areszt’ (KRŽ) — ze zmiany **ciūpė*, **ciupė*, co zapożyczone z pol. pot. *ciupa* ‘mały, ciemny pokoik’, przen. ‘więzienie’ (*siedzieć w ciupie*). Zob. Sw I, 341, LEW 70, Sławski I, 105 (ze śrlac. *cuppa* ‘więzienie?’); Bańkowski I, 194n.: drw. wsteczny od *ciupka* ‘izdebka’ ⇐ nwn. *Stübchen* n. Por. perseweracyjną palatalizację ‘u > ‘i w *čiprynà*, *žipōnas* i *žipsnis*. Błędnie POLŽ 42: zapoż. z pol. *cipa* (ten wyraz w znaczu ‘więzienie’ nie jest używany).

cỹpti, *cỹpia*, *cỹpė* ‘wydawać cienki, ostry głos, wydawać pisk, piszczeć (o myszy, szczurze, kurczęciu)’ (*pelė sūcypė* ‘mysz pisnęła’). War. *čỹpti*: SD *čỹpiu* «piszczę». Formacja na st. wzdlżeniu w stosunku do *cip-* w *sucipti*, -*ciŋpa*, -*cipo* inchoat. ‘pisnąć’ (drw. *cipūkas* ‘kurczę’, *cipūlis* ‘kurczę świeżo opierzone’). Odpowiednik łot. *cipt*, *ciept* ‘piszczeć, popiskiwac (o pisklęciu)’. Dźwiękonaśladowcze, por. wykrz. *cip(t)*, *cỹp(t)* (LEW 70, ALEW 163). — Drw. *cỹpauti* ‘piszczeć, kwilić (o myszach)’, *cỹpčioti* ts., *cỹpdyti* a. *cỹpinti* ‘powodować pisk, zmuszać do pisku’, *cypsėti*, *cỹpsi* ‘piszczeć, kwilić’, *cỹptelėti* ‘pisnąć’. Postverbalia: *cypỹnė* ‘piszczałka; wabik na dzikie ptaki’ (por. *pypỹnė* ⇐ *pỹpti*), *cyplỹs* ‘piszczek, płaksa’.

ciravóti, *ciravóju*, *ciravójau* ‘cerować, naprawiać dziury w tkaninie, pokrywając je cerami’ — zapoż. z błr. *cyravácъ*, -úju, 3 sg. -úje (⇐ pol. przest. *cyrować*, od *cyra* ‘zaszycie dziury ścięciem tkackim’, to z śrwn. *ziere* f. ‘ozdoba’, zob. Bańkowski I, 115, 117). War. z substytucyjnym č-: *čiravóti*, *čiravoti*. Z uproszczeniem t̃- > s-: *siravóti* (por. *sibulis*, *sukérka*, *sūkras*).

ciřpti, *ciřpia*, *ciřpė* ‘ćwierkać (o świerszczu), kwilić (o niemowlęciu), beczeć (o jagnięciu)’. Dźwiękonaśladowcze, por. wykrz. *ciřpt*. — Drw. *ciřpauti* ‘świergotać,

szczebiotać’.

cirūlninkas 1 p.a. gw. ‘fryzjer, cyrulik’ — zapoż. ze stbłr. *cyrul̃nik̃s* (*cirjul̃nik̃s*) ‘cyrulik, lekarz’, błr. *cyrul̃nik*, -a ‘fryzjer’, to z przekształcenia za pomocą suf. -nik- starszej postaci stbłr. *cyrulik̃s*, *cirulik̃s* (war. *curulik̃s*) ⇐ pol. *cyrulik* ‘fryzjer, który jest jednocześnie felczerem’ (MSJP), przest. ‘chirurg, felczer; balwierz, golibroda’ (Sw), pol. XVI w. ‘lekarz, felczer’ (zam. **cyrulgik* ⇐ śląc. *cirulgicus* < *cirurgicus* ⇐ *minister chirurgicus* ‘pomocnik chirurga’, Bańkowski I, 211). Polonizmem jest też ros. przest. *cyrjúl̃nik* ‘fryzjer, łaźniennik, felczer’, 1696 *cyrjulik* (REW III, 296). — War. *čerulninkas* przest. ‘chirurg’ (Litwa pruska) ma e jak w war. stbłr. *cerulik̃s*, *celjurik̃s* ⇐ pol. przest. *cerulik* ‘lekarz akuszer’ (Sw). Por. SLA 55, LEW 73.

citvaras 1 p.a. bot. ‘cytwar, Artemisia cina’ — zapoż. ze stbłr. *cytvar̃s* (⇐ pol. *cytwar* ⇐ nwn. *Zitwer* m.). Wysuszony korzeń tej rośliny stosuje się m.in. jako środek przeciw robakom jelitowym, por. *Duokit citvaro nuo kirmėlių vaikam* ‘Dajcie dzieciom cytwaru na robaki’. — War. *citvōras* 2 p.a. ⇐ błr. *cytvór* (Zs 13). Zob. też *činčiberas*.

ciūcė, *čiūcė* 2 p.a. ‘pies’ w języku dzieci (*Neliesk ciucės, įkąs!* ‘Nie dotykaj psa, ukąsi!’) — od onomatopeicznej osnowy *ciu-c-*, *čiu-č-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *ciū-ciū*, *čiū-čiū* (zawołanie na psa). Obok tego *ciucė* a. *ciūcis* – pieszczotliwie ‘świnia’.

cizōrikas 1 p.a., *cizōrikas* 1 p.a. gw. 1. ‘mały nóż, nożyk’ (*Išgaląsk cizoriką, eisime paršų guldyt* ‘Naostrz sobie nożyk, pójdziemy kastrować prosięta’), 2. przen. ‘podrostek’ — zapoż. z pol. *scyzoryk* ‘składany nożyk kieszonkowy’ (żartobliwy drw. na -yk od **scyzor* ⇐ łac. *scissor*, -ōris ‘sługa, który kraje potrawy na stole, krajczy’, od *scindere*). Stąd też zapożyczone błr. *cyzōrek* ‘składany nóż’. Uproszczenie nagłosu *sc-* > *c-* jest znane także na gruncie polskim, por. gw. *cyzoryk* (Sw VI, 52). Zob. też POLŽ 261.

cnatà 2 p.a., gen.sg. *cnātos* stlit. ‘cnota, Tugend’, np. *su visomis gamtomis* (glosa: *cnatomis*) DK ‘ze wszystkimi cnotami’ — zapoż. ze stbłr. *cnota* ⇐ pol. *cnota* XVI w. ‘zakończ, prawość, szlachetność, dodatnie cechy moralne; zaleta, przymiot właściwy danemu gatunkowi’, SPXVI (ze stpol. *czsnota*, drw. od *czсны* ‘cnotliwy, uczciwy, moralnie dobry’, zob. Bańkowski I, 198). Por. SLA 52, LEW 70, ALEW 156, POLŽ 261n. Zob. też *cnatlỹvas*.

cnatlỹvas, -à 4 p.a. stlit. ‘cnotliwy, moralnie czysty, poczcuiwy, prawy’ (*Bernalei cnatlyvi sėdės staliēpi* PK 95¹⁵ ‘Synowie cnotliwi do stołu siędą’. *Tu vyre necnatlyvas* BRB ‘Ty mężu niecnotliwy. Du loser Man’) — zapoż. ze stbłr. *cnatlivyj*, por. błr. *cnatlivy* (⇐ pol. *cnotliwy* XVI w. ‘pełen cnót, zalet, dobry, uczciwy; szlachetny, wartościowy, znakomity, sławny’, SPXVI). Por. SLA 52, 203, ALEW 156, POLŽ 262. Osobno zob. *cnatà*. — War. *snatlỹbas*: *snatlybas vyra*s BRB ‘poczcuiwy mąż’, *snatlyvai gyventi* BRB ‘żyć cnotliwie’. Zmiana *t̃n-* > *sn-* jest regulacją fonotaktyczną (por. *sibulis*, *sukérka*). Zmiana *v* > *b* przypomina *senỹvas* > *senỹbas* (s.v. *sėnas*). — Drw. *necnatlyvastis* ⇐ pol. *niecnotliwość*. War z suf. -yst-: *necnatlyvystė* BRB ‘vntugent’ (glosa: *piktenybė*). Zob. też *cnatlavystė*.

cnatlavystė CGL ‘cnotliwość, Tugend’ — rzadkie użycie neosuf. -avyst-, w tym wypadku przy neoosn. *cnatl-* wyodrębnionej z przym. *cnatlỹvas* (zob.). Źródłem neosufiksu mogła być reanaliza wyrazu *išdavỹstė* ‘zdrada’ jako *išd-* + -avyst-, mianowicie na mocy resegmentacji motywującego czas. *išdioti*, *išdaviau* ‘wydać, zdradzić’ jako *išd-* + -uo- (wzór klasy -uoti). Podobne wypadki to *atadioti* ⇒ *atad-à* i *pardioti* ⇒ *pard-à*.

coliáuka 1 p.a. gw. 1. ‘deska gruba na cal, calówka’ (*Mes lentas pjovėmė coliáukomis* ‘Cięliśmy deski grube na cal’), 2. ‘składana linijka z podziałką calową’ (*Pamieruok su coliáuka* ‘Zmierz calówką’) — zapoż. z pol. *calówka* (drw. od *cal*, zob. *cólis*). Por. zakończenie w *paliáuka* i *paniáuka*.

cólis, -io 1 p.a. ‘cal, miara długości równa 25,4 mm’ (*Penkių cólų ilgas* ‘Długi na pięć cali’) — prawdopodobnie zapożyczone z pol. *cal*, -a (≡ nwn. *Zoll* m. ‘ein kleines Längemaß’, WDLP). Por. akut w *póras* i *zóga*. Brak w POLŽ. GL 41 i Čepienė 171 uważają *cólis* za pożyczkę niemiecką. Osobno zob. *cēlius* i *coliáuka*. — Drw. *cólinis* ‘calowy, na cal gruby’, cps. *dvicōlis*, -ė ‘dwucalowy (gwóźdź, deska)’.

cudzalažyti, *cudzalažiju*, *cudzalažijau* stlit. ‘cudzołożyć, adulterare’ (WP, CHB) — zapoż. ze stbłr. *cudzoložiti* (*cužoložiti*, *cužožyti*) ≡ pol. *cudzołożyć*. Wprost z pol. wywodzą SLA 52, ALEW 156 i POLŽ 43 (w LEW brak hasła). — Drw. *cudzalažnykas* ‘adulter’ ≡ stbłr. *cudzoložnik*, pol. *cudzołożnik*; *cudzalastva* MOP ‘adulterium’ ≡ stbłr. *cudzolostvo*, pol. XVI w. *cudzołostwo*. Od neosn. *cudzalažn-*: *cudzalažnystė* ‘adulterium’. Zob. też *kudzalastva*.

cūgas 2 p.a., też f. *cūgà* 2 p.a. gw. ‘para koni jednej maści’, por. *Ponas nupirko cūgo arklius* ‘Pan kupił konie do cugu’. *Cūgoms jojom* ‘Jechaliśmy parą koni’ — zapoż. ze stbłr. *cugkь*, *cugь* ‘zaprząg składający się z trzech par koni’ (*cugkь pošosnyj*) ≡ pol. XVI w. ‘zaprząg konny, składający się z kilku par koni’ (≡ śrwn. *zuc*, *zug*, nwn. *Zug* m. ‘ciąg’, drw. od *ziehen* ‘ciągnąć’, por. Bańkowski I, 203n., EWD 1625). Por. błr. *cuh*, -a ‘długi szereg ptaków a. zwierząt idących jedno za drugim’, 2. ‘zaprząg, w którym konie (lub woły) idą rzędem, jeden za drugim’, *cūham* adv. 1. ‘gęsiego’, 2. ‘cugiem, tj. w zaprzęgu złożonym z dwóch lub trzech par koni’. — War. z palatalizowanym nagłosem: *ciūgas* ‘rząd, sznur idących gęsi, kaczek’, ⇒ *ciūgù* adv. ‘gęsiego, jeden za drugim (iść, jechać)’, *ciūgais* ts. — Drw. *cūginis*: *Cūginiai arkliai* m.pl. ‘Konie cugowe’, *ciūglis* ‘para koni jednej maści’, *ciūglius*: *ciūgliais* adv. ‘gęsiego; (o ptakach) kluczem, kluczami’ (*Gervės rudenį ciūgliais skrenda šiltuos kraštuos* ‘Jesienią żurawie kluczami przelatują do ciepłych krajów’).

cūgliai, -ių 2 p.a. m.pl. wsch.-lit. ‘wędzidło, kielzno, metalowy pręt wkładany do pyska konia’ — zapoż. ze stbłr. *cukgelь*, *cugelь*, błr. *cūgli*, -jaŭ pl. ‘wędzidło’, to ze zmianą znaczenia z pol. XVI w. *cugiel*, pl. *cugle* ‘lejce’, tj. ‘pasy rzemienne połączone z wędzidłem, za pomocą których jeździec kieruje koniem’ (≡ śrwn. *zügel*, nwn. *Zügel* m., od *ziehen* ‘ciągnąć’). War. *zūgliai* (*Duoja dantysna arkliu zūgliūs* ZTŽ ‘Wkładają koniowi do pyska kielzno’).

cùkernyčia 1 p.a. gw. ‘naczynie na cukier, cukiernica’ — zapoż. z pol. *cukiernica*, które pod względem akcentowym dostosowano do błr. *cúkarnica*, -y. Jest war. akc. *cukernyčia* 1 p.a. Z kolei war. *cùkrinyčia* a. *cukrinyčia* 1 p.a. jest rodzimym derywatem od *cùkrus* (zob.) z użyciem neosuf. -inyčia (por. *medinyčia*).

cukierka 1 p.a., *cukierkà* 2 p.a., *cukérka* 1 p.a. gw. ‘cukierek’ — zapoż. z błr. *cukérka*, -i (por. PZB 5, 365). Z palatalizowanym nagłosem: *ciukerkà* DVŽ (por. stbłr. *cjukorь* ‘cukier’). Ze zmianą *t^s > s*: *sukérka* (por. *sėta*, *sibulis*). Wahanie *ie/e* jak w *arielkà* ob. *arelkà* i *kvatierka* ob. *kvaterkà*. NB. LKŽ II, 48 i POLŽ 260n. wskazywali na pol. *cukierek*, -rka m. jako źródło.

cùkrus, -aus 2 p.a. ‘cukier’, stlit. *cùkras* (m.in. SD) — zapoż. ze stbłr. *cukorь*, por. błr. *cúkar*, -kru ≡ pol. *cukier*, -kru (≡ śrwn. *zucker* ≡ włos. *zucchero*, Bańkowski I, 204). Por. SLA 52, LEW 70, ALEW 156n. War. z palatalizacją: *ciùkrus* (por. stbłr. *cjukorь*); *cùkrius* (LD § 173); ze zmianą *t^s > s*: *sùkras*, żm. *sùkrus*, *sùkrius*; *sukōrius*. Drugą pożyczką jest tu *sokoras* (zob.). — Drw. *cukraĩnė* ‘cukiernia’, *cùkrinė* 1. ‘cukiernica’ (syn. *cùkrinyčia*), 2. ‘cukiernia’, 3. ‘samogon pędzony z cukru’, *cùkrinis* ‘burak cukrowy’. Cps. *cùkraliga* ‘cukrzyca’ (por. *ligà*), *cùkrašvendrė* ‘trzcina cukrowa’ (por. *švėndras*), *sukrāvāgis* ‘kto kradnie cukier’ (por. *vāgis*). Vb. denom. *cukrúoti* ‘cukrzyć, posypywać cukrem’ (war. *cùkrinti*, *sùkryti*), refl. *sucukrúotis* ‘o miodzie: scukrzyć się, zmienić konsystencję na krystaliczną’. — Na źródło niemieckie wskazują warianty *cùkaras* i *cùkorius* (m.in. LEX),

por. nwn. *Zucker* m. (zob. Urbutis 2009, 418). Por. jeszcze łot. *cukurs* a. *sukurs* ⇐ śrdn. *sucker* (Jordan 59).

cùktūžė 1 p.a., *cukthuzė* 1 p.a. gw. ‘więzienie’ — zapoż. z prus.-niem. *zuht-hūs* n. (GL 42, Čepienė 111; brak w LEW), por. nwn. *Zuchthaus* n. ‘więzienie; dom poprawczy’ (pol. XVII w. *cuchtauz*, *cuchthaus* ts., WDLP). Niemiecki człon *hūs* został zastąpiony litewskim zakończeniem *-ūžė* (por. *brántūžė*). War. *cùktūžė* pokazuje *ž* zamiast *z* jako przejaw dalej posuniętej lituanizacji: zakończenie *-ūžė* zreinterpretowano na suf. *-ūžė* (por. *rùpūžė*, jak też zapożyczenia *rōtūžė* i *bakūžė*). Substytucję niemieckiego zakończenia widać w *cuktusas* i *cuktusė* (Čepienė, l.c.). — War. *šiktūžė* ‘posterunek policji, areszt’ (GL 125); zastępstwo *cikt-* ⇒ *šikt-* tłumaczy się ludowo-etymologicznym (żartobliwym) nawiązaniem do czas. *šikti* wulg. ‘srać’. Zob. też *kaliūžė*.

cvaksėti, *cvàksi*, *cvaksėjo* ‘stukać obcasami (na bruku)’, 2. ‘o zegarze: tykać, wydawać cichy, miarowy odgłos’ (war. *caksėti*), 3. ‘uderzać, bić – o tętnie, sercu’, 4. ‘kiwać się; merdać’, 5. ‘spadać kroplami, kapać z dachu’ (war. *caksėti*, *capsėti*) — czasownik na *-sė-* od wykrz. *cvàkt* o odgłosie uderzenia, o stuku młotka, o odgłosie chleptania (war. *cvik*), o użądleniu, *cvàk* o tykaniu zegara. Neoosn. *cvaks-*: *cvàksyti*, *-ija* ‘tykać’, *cvaksoti* ‘wisieć, zwisać’. Zob. też *caksėti*. — Z innymi sufiksami: *cvàkinti* ‘chleptać’ (war. *cvikinti*), *cvàknoti* ‘tykać’, *cvàktelėti* a. *cvàkterėti* ‘zdzielić, uderzyć; ukłuć, ukąsić’. — Wykrz. *dzvàkt*: *dzvàktelėti* a. *dzvàkterėti* ‘uderzyć, zaciąć konia’. — War. nazalizowany *cvà-n-kt*, ⇒ *cvàngt*, *cvànkšt*, *dzvàngt*: *cvàngtelėti*, *cvàngtelti*, *cvàngterti* a. *dzvàngterti* ‘zdzielić, uderzyć’. — Wykrz. *cvìngt* a. *dzvìngt*: *cvìngtelėti* a. *dzvìngterti* ‘zdzielić, uderzyć’; sb. *cvìnglis* ‘rodzaj tańca z przytupami’ (syn. *primuštinis*); *cvìngt* zakłada **cvì-n-kt* jako nazalizowaną wersję do *cvik*, *cvikt*. — Czas. *cvìngšyti*, *-iju* ‘bić, uderzać’ zakłada ⇐ **cvìngš*, **cvìngšt* (por. wyżej *cvànkšt*). Zob. też LEW 116.

cvėkas 4 p.a. gw. ‘gwóźdź, gwóźdź żelazny z szeroką główką, ćwiek’ — zapoż. z prus.-niem. *zweck* (GL 42, LEW 71), por. nwn. *Zwecke* f. ‘szewski sztyft do przybijania podeszwy’. Zob. też *cvieškas*.

cvieškas 4 p.a., *čvieškas* 4 p.a. gw. ‘gwóźdź żelazny z szeroką lub wypukłą główką, ćwiek’ — zapoż. ze stbłr. *cvekъ*, *cvexъ*, *cvjakъ*, błr. gw. *cvek*, *cvjak*, *cvak* (PZB 5, 339), co z kolei jest polonizmem, por. pol. *ćwiek*, *-a* (⇐ stczes. *cvek*, *cvok* ⇐ śrwn. *zwęc* m. ‘gwóźdź drewniany a. żelazny’, WDLP, s.v. *ćwiek*). Por. ZS 13, LKŽ II, 52. Zob. też *cvėkas*. — Niejasne zmiany pokazuje war. *čvelkis* 2 p.a. ‘szewska szpilka drewniana do przybijania podeszwy’.

cvikas I 2 p.a. przest. ‘rodzaj gry w karty’ — zapoż. z pol. przest. *cwyk*, *ćwik* ‘gra w karty rozpowszechniona w Polsce, zwł. za czasów Stanisława Augusta’ ⇐ nwn. *Zwicken* n. ‘pewna gra w karty’ (WDLP).

cvikas II 2 p.a. gw. ‘bura, ostre napomnienie kogo’ — zapoż. z pol. przest. *ćwik* ‘ćwiczenie, musztra, rygor’ ⇐ nwn. *Zwick* m. ‘trzonek bicia; zacięcie batem’ (WDLP).

cvikis, *čvikis*, *-io* 2 p.a. gw. ‘szpunt, czop do zatkania otworu w becze’ — zapoż. z prus.-niem. *zwicke* (GL 42, LEW 78). War. f. *cvikė*. — Jest też war. *svikis*, którego nagłos odpowiada źródłu dn. *svik* (Prellwitz 59). Stąd też łot. *svikis* ‘szpunt’ (Jordan 99).

cviklas 2 p.a. gw. ‘ćwikła, gatunek buraka, Beta cicla; burak czerwony, Beta vulgaris’, war. *cviklis* — ze zmianą rodzaju zapożyczone z pol. *ćwikła*. Starsza postać zapożyczenia to *sviklas* (zob.). Por. łot. *svikls* ‘ćwikła’. Zob. SLA 59, 212, LEW 71. War. *čvikla* b.z.a., *sviklā*, *sviklis*, zob. POLŽ 47.

cvilikas 1, 3 p.a. przest. ‘kraciasty materiał tkany dwiema nićmi (czerwoną a. modrą

oraz białą), przeznaczony na nakrycia i poszwy' — zapoż. ze stbłr. XVI w. *cvilixъ* 'tkanina lniana o podwójnej osnowie' ⇐ pol. *cwilich* 'rodzaj płótna' (XVI w. *cwelich* 'lniana, gruba tkanina'), przejęte ze śrwn. *zwil(i)ch*, nwn. *Zwillich*, *Zwilch* m. (częściowy przekład z łac. *bilix*, *-līcis* 'tkany podwójnie; podwójnie spleciony', zob. EWD 1631, Bańkowski I, 205). — War. z wtórnym nagłosem č-: *čvilikai* m.pl.; synkopowane *čvilkai* (*Mūsū mergos čvilkus audžia*).

čáika 1 p.a. gw. 'łódź, łódka' (*Su didele čáiką gali drąsiai važiuot per didžiausią ežerą* 'Dużą łodzią możesz płynąć przez największe jezioro') — zapoż. z błr. *čáika*, -i 'łódź o płaskim dnie' (TSBM). Co do akutu por. *báika*, *náika*, *váiskas*. Wyraz błr. może być pożyczką z pol. *czajka* (od XVI w.) 'wiosłowo-żaglowa łódź kozacka, używana podczas wypraw wojenno-grabieżczych'. Ostatecznie zapożyczone z osm.-tur. *şayka* 'mały statek, z kilkoma działami i załogą, używany na Morzu Czarnym', zob. Stachowski 116 (tu też o wahaniu *č*-/*š*-w jęz. tureckim), Bańkowski I, 213.

čaižyti, *čaižiju*, *čaižijau* 'chłostać, smagać (batem), biczować' (war. *čaižyti*, też *šaižyti*). Drw. *čaižus* 'ostry, przenikliwy – o wietrze, o głosie', *pačaižos* f.pl. 'wióry, heblowiny; drzazgi'. Formacja na SO *čaiž-* ← *čiež-*, por. *čiežti*, *čiežiu*, *čiežiau* 'zaczynać – o deszczu', *jčiežti* 'zbić, złać kogo', *nučiežti* 'zgonić, zmęczyć (konie)', *pričiežti* 'zmoczyć pościel (o dziecku)'. Prawdopodobnie dźwiękonaśladowcze. — WSZ *čyž-*: *čýžti*, *čýžiu*, *čýžiau* 'chłostać, smagać, sieć'.

čakšnóti, *čakšnóju*, *čakšnójau* gw. 'rąbać siekierą; kuć dziobem (o dzięciole)' — czasownik na -no- od wykrz. *čākš* (*čāks*, *čāks*), *čākšt*, który jest wariantem do *čāk-čāk* o rąbaniu siekierą, o dziobaniu (⇒ *čākterėti*). — Z metatezą *kš* > *šk*-V: *čaškinti* b.z.a. 'rąbać drewno; smagać batem' (por. *čėškinti* s.v. *čėškėti*). — Do *čāk-čāk* jest war. *čėk-čėk* (⇒ *čėkt*, *čėkšt*), zob. *čėkoti*.

čalnà, *čelnà* 4 p.a. gw. 'czółno, łódź wydrążona z jednego pnia; łódź w ogóle' — zapoż. z błr. gw. *čálna*, *čólna* (PzB 5, 399; war. m. *čólan*, por. błr. liter. *čóven*, *čóuna*). — Wtórny nagłos w *ščelnà*.

čebātas 2 p.a. stlit., gw. 'but z cholewą', zwykle pl. *čebātai* (m.in. DP 'boty'), z *čīabātas — zapoż. ze stbłr. *čobotъ* (war. *čobutъ*), por. błr. gw. *čóbat*, nom.pl. *čóbaty* lub *čóboty* (PzB 5, 424), ros. *čóbot*, ros. gw. *čebótja* (nom.pl.), ukr. *čóbit*, -ota. Ostatecznie ze sttatar. *čabata* 'łapeć z łyka', czuwaskie *šabaDa* ts., zob. REW III, 346.¹⁰⁸ — Szyrwid wyraża palatalne /č'a/, [č'e] polską pisownią <čia>, <chie>, z i jako literą diakrytyczną: SD¹ <čīabatay> «skorznie», SD: <czebatay> m.pl. «bot, boty», też «skornie» ['obuwie na goleń zachodzące, sztyble, kamasze', L.], <chiebatay karieywiu> «nagolenice żołnierskie». Rzadki jest war. *čebētai* (*Šitie čebetai valyvi avēt* 'Te buty wygodnie się nosi'). Zob. syn. *čeverỹkas*. — Drw. *čebačiūkai* a. *čebatēliai* m.pl. bot. 'tojad, mordownik, Aconitum', *čebačiūsai* m. 'obuty w buty z cholewami' (LzŽ), *čebatēlis* bot. 'ostróżeczka polna, Delphinium consolida', *čebatōrius* (zob.), *čebatūotas* 'w butach z cholewami', LEX 'gestiefelt'. Cps. *čebāt(a)laižis* 'pochlebca, lizus' (por. *laižyti*). — Nazw. *Čebatas*, *Čebatāvičius*, *Čebatōnis*, *Čebatulis* b.z.a. Mikrotoponimy o osnowie *Čebat-* wymienia LvŽ II, 35.

čebatōrius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 'szewc', SD <čiebatorius> «szwiec» — ze zmiany *čīabatōrius (por. SD¹ <čīabatay> «skorznie»), co zapożyczone ze stbłr. *čobotarъ*. Por. *čiādas*, *čiarťas*. Inaczej SLA 53: z błr. *čebotárъ* (HSBM takiego wariantu nie potwierdza). Osnowa na -iu- jak w *cērius* i *ciēsorius*. — Drw. *čebatorinē* SD «szewski warsztat»,

¹⁰⁸ SLA 53 wywodzi *čebātas* z błr. *čebótъ*, pl. *čeboty*, ale nie wskazuje źródła cytowanych form. TSBM ich nie zna. HSBM s.v. *čobotъ* wymienia *čebotъ* jako rzadki wariant. Za SLA idą LEW 71 (z błr. *čebot*) i ALEW 157 (ze wsch.-słow. *čebotъ).

čebatorystė SD «szewstwo». — Nazw. *Čebatōrius, Čebatoriūnas*. N.m. *Čebatōriai* 2x, *Čebatoriai, Čebatōriškiai*. Mikrotoponimy z osnową *Čebator-* wymienia LvŽ II, 35n.

čėbras 2 p.a. gw. bot. ‘cząbr ogrodowy, *Satureia hortensis*’ (*Reikia ant žarijų uždėti čėbrų ar kitų žolių* ‘Trzeba dawać na żar cząber lub inne ziele’), z *čiābras — zapoż. z błr. *čabór*, gen.sg. *čabarú* ‘cząbr; macierzanka’ (SLA 53, ZS 14, LEW 71). Osobno zob. *čiōbras*. — Drw. *čėbrėliai* m.pl. ‘cząbr’ (*čėbrėlių arbota* ‘herbata z cząbru’), *čėbrūkai* ts. War. z krótkim e: *čėbrōnai*.

čėčėnti, *čėčenù, čėčenau* gw. 1. ‘szumieć, szemrać (o deszczu)’, 2. ‘ćwierkać, świergotać’, 3. ‘łuskać (o myszach)’, 4. ‘chrupać (o robakach, owadach, prosiętach)’ — czasownik na -en- od osnowy *če-č-*, pochodzącej od powtórzzonego wykrz. *čė-čė* (o szumie, szeleście, chrzęście, o ćwierkaniu). Paralele: *čiu-č-ėnti, čiau-č-ėnti, čir-č-ėnti*. Zob. też *čičėnti*.

čėdas 4 p.a. gw. 1. ‘czad, trujący tlenek węgla’ (*Neaždarai kamino, bus čėdas* LzŽ ‘Nie zasuway komina, [bo] rozejdzie się czad’), 2. ‘woń spalenizny, swąd’ (*Kaip užsidegė taukai, pasidarė pilnas namas čėdo* ‘Gdy zapalił się tłuszcz, swąd wypełnił cały dom’), z *čiādas — zapoż. z błr. *čad*, -u. War. *čādas* ← pol. *czad*.

čėdyti, *čėdiju* (war. -yju), *čėdijau* (war. -yjau), war. *ščėdyti* stlit., gw. 1. ‘oszczędzać, oszczędnie używać, oszczędnie spożywać (o chlebie)’, refl. *nesičėdyti: nesičėdiju* SD «nie żałuję się», 2. ‘szanować, okazywać uszanowanie’ (SD¹ <čiediu> «szanuję»), ‘kłaniać się’ (*Nusilenkiu jam, čėdiju ji* ‘Kłaniam się mu, szanuję go’), 3. SD <čiediju> «folguję komu» (syn. *praleidžiu*), 4. ‘lubić’ (*Kas ką čėdija, o cigonas visumet lašinius* ‘Kto co lubi, lecz Cygan zawsze słoninę’. *Kurs miegą čėdyja, tas miegalius* ‘Kto sen lubi, ten śpioch’, ze zmiany *čiādyti < *ščiādyti — zapoż. ze stbłr. *ščaditb*, -žu, por. ros. *ščaditb*, *ščažù* (błr. *aščadžaćb*, -āju). Z obocznym sufiksem: *čėdinti*. Zob. SLA 53, LEW 72, ALEW 157. — Drw. *čėdytinai* adv. ‘na zapas’ (*Sudėjau sūrius čėdytinai*, t.y. *ant tolesnio laiko* JU ‘Złożyłam sery na zapas, tj. na później’), *čėdljvas* ‘oszczędny’, *čėdūs* ts. (*Motynos vis yr čėdžios* ‘Kobiety są zawsze oszczędne’), *čėdūtis*, -ė ‘ktoś przesadnie oszczędny’.

čėganóti, *čėganóju, čėganójau* gw. ‘łupać orzechy rozgryzając je w zębach’, *iščėganoti* ‘wyżerać (o myszach, prosiętach)’, *pričėganoti* ‘zaśmiecic łupinami orzechów’, *sučėganoti* ‘zmiażdżyć w zębach, schrupać (o wiewiórce)’, sb. postvb. *čėganos* f.pl. ‘resztki żarcia’ (*Ėd, ėd, ir paliekt čėgas*) — osnowa *čėg-* przedstawia sonoryzowany wariant do *ček-* jak w *čekóti* (zob.). Drw. *čėglyti* ‘gryźć; kroić nożycami’, *sučėglyti* 1. ‘pokroić, skroić (sukno)’, 2. ‘zjeść’, war. *sučėgnyti* (por. pol. *wciąć* ‘zjeść szybko, łapczywie’). Por. *čėkālyti* s.v. *čekóti*. — Z kolei sonoryzacja *č-g* > *dž-g* wydaje war. *džėganoti: sudžėganoti* ‘posiekać; o myszach: zeżreć’, sb. postvb. *džėganos* f.pl. ‘resztki żarcia; szczątki’ (*Pelės į džaganas sukirto piningus* ‘Myszy doszczętnie posiekały (pogryzły) pieniądze [banknoty]’).

čėjus, -aus (p.a. nieoznaczony) gw. ‘herbata’, z *čiājus — zapoż. z błr. *čaj*, -u, ros. *čaj*, -a/-u (ZS 14; pominięte w LkŽ). Zob. też *arbatà*.

čėkas, -à 4 p.a. gw. ‘o maści konia, krowy: srokaty, tj. pstry, pstrokaty, łaciaty’ — zam. *šekas, co zapożyczone z nwn. *schekig* (GL 42). Zmiana *š-* > *t̥-* też w *čėrkšnas* i *čėtras*. — Drw. *čėkis*, -ė ‘koń, krowa srokatej maści, srokosz’.

čėklėlė 2 p.a. ‘ptak makolągwa, *Carduelis cannabina*’ — zdrobnienie na -el- od *ček-l-*, osnowy pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *ček-ček* s.v. *čekóti*; *ček-čerėk* o skrzeczeniu sroki. Syn. *čivylis* ‘makolągwa’ ← *čivì-čivì*. Zob. też *čėksėti* o głosach ptaków i drobnych zwierząt.

čėklikas 1 p.a. gw. ‘stanik kobiety, koszulka’ (*Čėklikas marškinių moteriškos plonas*, o

žemiai pridurai stori JU) — zapoż. ze stbłr. *čexlikъ*, co jest zdrobnieniem od *čexolъ*, *čoxolъ* ‘koszula’. Zob. też *kiklikas*.

čeklūs, -i 4 p.a. gw. ‘o ludziach i zwierzętach: dorodny, wyróżniający się zdrowym, ładnym wyglądem, postawny’ (*Dailus, klienas, sutikęs žirgas bus čeklūs* JU), też ‘należycie wykonany (o biczu, siekierze)’. Vb. denom. *čeklyti, -iju* ‘ujeżdżać, układać konia’. Niejasne. LEW 72 łączył z *čėkis* ‘znamię, cecha, Zeichen, Merkmal für die Pferde’. Zdaniem M. Osłona (p.l.) wolno dopuścić zapożyczenie z błr. *čáxly* a. ros. *čáxlyj* ‘wąty, chuderlawy, mizerny’, które na gruncie litewskim w wyniku gry słów przybrało znaczenie antonimiczne.

čekóti, *čekóju, čekójau* (war. *čėkoti*) gw. 1. ‘gryźć, chrupać, zżerać ziarno (o myszach)’, 2. ‘siekać, szatkować kapustę’, 3. ‘jeść niechętnie, bez apetytu’, 4. refl. *čekotis* ‘naśmiewać się, szydzić’ (*Nesičekok iš gyvulio: iš jo gyvenį* ‘Nie naśmiewaj się ze zwierzęcia, ono cię żywi’) — czasownik na -o- od wykrz. *ček-ček* o odgłosie siekania, żęcia, chrupania, też o żrących świnia. (Por. błr. gw. *ček-ček-ček* o furkocie kołowrotka, PZB 5, 446). — Z innymi sufiksami: *čekavóti* ‘drobno krajać, siekać, szatkować warzywa do kiszenia’, *čekėnti* ‘świergotać, szczebiotać; mlaskać, cmokać; człapać po błocie’, *čeknóti* ‘w łaźni: chlastać się chwostakiem’, *čėksėti* (zob.). NB. Mylnie o *čekóti* LEW 72: zapoż. z ros. *сесть, секать*, pol. *siec, siekać*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *čėkacъ* ‘o sroce: skrzeczeć’ (PZB 5, 446). — Postverbalia: *čekočia* ‘tasak do siekania warzyw a. mięsa’, *čekōčius* ‘kowadełko do klepania kosy, tzw. babka’, *čekōnas, čekōnė* ‘tasak’. — Derywaty od nomen *ček-al- (albo z neosuf. -al-y-): *čekālyti, -iju/-yju* ‘gryźć, kąsać; gryźć z odgłosem coś twardego, kruchego, chrupać’ (*Triušis čekālyja lapus kopūstų ček ček* ‘Królik chrupie liście kapusty «ček ček»’), refl. ‘klócić się, żreć się’ (*Tos bobos riejasį, čekālijasi*). Zob. też *čėganóti*.

čėksėti, *čėksi, čėksėjo* 1. o głosach ptaków i drobnych zwierząt, 2. ‘cykać, tykać’ (syn. *caksėti, capsėti*), ‘dzwonić zębami’, 3. ‘mlaskać, cmokać’, 4. ‘chrupać, chrupotać kapustę, owies, żyto’ (⇒ neosn. *čėks-: čėksėnti*) — czasownik na -sė- od wykrz. *ček-ček* (zob. *čekóti*). — War. *čėksėti* ⇐ *čėkš, čėkšt* o odgłosie cięcia, siekania; o szeleście, mlaskaniu (*Čėkš čėkš čėkš, čėksi kaip ir kiaulė prie lovio* ‘«čekš čekš čekš», mlaskasz jak świnia przy korycie’, war. *čėpsėti*). Zob. jeszcze *čeklėlė*.

čėlėdis, -ies 1 p.a. f. wsch.-lit. ‘czeladź, parobcy dworscy’ (*Itieką turi čėlėdį* ‘Ma tylu parobków’), z *čėliādis — zapoż. ze stbłr. *čeljadb, čėljadb, čeledъ, čėledъ* coll. ‘służba u magnatów i szlachty, czeladź’, por. błr. *čėljadzъ, -i* ‘służba dworska’ (ZS 14, LEW 72). — War. *čėleda* 1 p.a. coll. 1. ‘parobcy, sługi’ (*Kaimynas su savo visa čėleda atvažiavo* ‘Sąsiad ze wszystkimi swoimi parobkami przyjechał’), 2. ‘kołędnicy, pomocnicy kołędującego księdza’, 3. ‘gromada ludzi’. Forma ta nie ma odpowiednika białoruskiego, musi więc być lit. nowotworem. Możliwe, że jest to drw. wsteczny od *čėlėdka, co oddawało stbłr. *čeljadka* coll. ‘służba, poddani’ (*čeljadka panskaja, čeljadka domovaja*, HSBM). Derywację *čėlėdka ⇒ *čėleda* można porównać do *pahonkà* ⇒ *pahona; pečiūrka* ⇒ *pečiūra* i *smūkà* ⇒ *smūta*. Zob. też *čėlėdnykas*.

čėlėdnykas 1 p.a. 1. wsch.-lit. ‘parobek, najemny robotnik w gospodarstwie rolnym’ (*Šiems metams neimsiu čėlėdnyko* ‘Tego roku nie wezmę parobka’), 2. przest. ‘giermek’, z *čėliādnykas — zapoż. ze stbłr. *čeljadnikъ, čelednikъ*, por. błr. *čaljádnik, -a* (ZS 14, SLA 53, LEW 72). War. z dysymilacją *dn > rn*: *čėlėrnykas* ‘parobek’.

čėlėšnykas 1 p.a. gw. ‘rama żelazna stanowiąca oprawę czeluści pieca, tzw. czeluśnik’ (*Pastumk puodus už čėlėšnyko* ‘Posuń garnki [dalej] za czeluśnik’) — zapoż. ze stbłr. XVII w. *čelesnikъ* (*za čelesnikъ do peči izbjanoj*, HSBM). Por. błr. gw. *čalėšnik, čalėšnik* (PZB 5, 398) obok polonizmu *čaljúsnik, čaljúsni* (*ibid.*)

čemárka 1 p.a. gw. 'nazwa pewnego okrycia wierzchniego', z *čiamárka — zapoż. z błr. gw. *čamárka*, -i 'długie sukienne okrycie dla kobiet' (por. PzB 5, 400, POLŽ 266). War. *čimárka*. Co do akutu por. zapoż. *varánka* i *zagárkas*. Wyraz białoruski jest pożyczką z pol. *czamarka* (*Chodził w krakowskiej sukmanie, to jest czamarce*, Sw I, 368.). Jest to zdrobnienie od *czamara* przest. 'rodzaj sukni męskiej zapinanej pod szyję' (por. Sw, *ibid.*) ← włos. *zimarra* 'długie okrycie sukienne' (LEW 72). NB. LEW wymienia *čemárka* z odmiennym znaczeniem: 'Bluse, welche die poln. Aufständischen des Jahres 1863 trugen' [bez wskazania źródła]. To nie znajduje potwierdzenia w LKŽ. — Gw. *čemōras* 1. 'sukienka dla dziewczynki', 2. 'szeroka spódnica starszych kobiet'. Prócz tego *čemorà* c. 'niechluj, brudas'.

čemčióti, *čemčióju*, *čemčiójau* gw. 'jeść chciwie, łapczywie, nieapetycznie, jak świnia' (*Čemčioja kaip kiaulė*) — czasownik na -io- od osnowy *čem-č-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *čem-čem*. Por. *čépčioti* oraz *biñbti*, *pañpti*. — Są jeszcze współrdenne czasowniki o wygładzie denominatiwów: *čem-ēs-yti* 'szybko jeść', *čem-ēž-inti* 'jeść, chrupać, żreć', *čem-ul-ti* 'ssać'.

čemeryčia 1 p.a., *čemeryčia* 2 p.a. gw. bot. 'ciemierzycza, [wtórnie:] ciemiężycza biała, *Veratrum album*' (roślina trująca, lecznicza) — zapoż. ze stbłr. *čemerica*, por. błr. *čamjarýca*, -y, stpol. *czemierzycza*. Zob. SLA 53, Zs 14, LEW 72, Bańkowski I, 181. Osobno zob. *čemeryš*. — Pl.t. *čemeryčios* 'kłącze ciemierzycy, Rhizoma veratri i lekarstwa z niej wyrabiane'. War. *čemeryčiai* b.z.a.

čemeryš 3 p.a., *čēmeris* 1 p.a. bot. 'ciemierzycza, [wtórnie:] ciemiężycza biała, *Veratrum album*' (roślina trująca, lecznicza), 2. bot. 'goryczka, *Gentiana*', 3. przen. 'diabeł' w złorzeczeniach, np. *Kad tave čemeryš!* 'Niech cię diabli!' (por. *Piktas kaip čemeryčia* 'Zły jak ciemierzycza') — zapoż. z błr. *čēmer*, -u (brak w stbłr.), błr. gw. *čémjar* (PzB 5, 446). War. *čēmeras*, *čēmerēs* (*Karčios kaip čēmerēs* 'Gorzkie jak č.'), pl.t. *čemeriai* SD «ciemierzycza». Por. SLA 53, LEW 72. Zob. też *čemeryčia*. — Drw. *čemerytis* 'ciemierzycza', *čēmeržin* wykrz. 'nie wiadomo, diabli wiedzą' (por. *žinoti*): *Čēmeržin, kas čia dabar bus!* 'Diabli wiedzą, jak to teraz będzie!'. Nazw. *Čēmeras*, *Čemeryš*.

čemodānas 2 p.a. wsch.-lit. 'walizka' — zapoż. z ros. *čemodán*, -a, błr. *čamadán*. — War. *čiumadānas*, *čiumadōnas* (Zs 15) ← błr. gw. *čumadán* (PzB 5, 432), ros. gw. *čumadán* (M. Osłon, p.l.). — Ze zmianą *č'u > č'i*: *čimadānas*. LKŽ II, 67 mylnie wskazywał pol. *czemodan* jako źródło.

čėmpės 1 p.a. f.pl. 1. 'miękkie pantofle domowe zrobione na drutach z grubych nici' (*Kojas žiemą audavo vyžais ar čėmpėmis*), 2. 'obuwie do trumny', syn. *čiurkės*, *čiurkos* (LEEŽ 96), 3. przen. 'kobieta niska i krępa'. Niejasne. Por. *čėpkės* i *čiulkės*. — Vb. denom. *čėmpinti* 'wchodzić w zabłoconych butach walając podłogę', *čėmpinėti* 'chodzić w walonkach', *čėmpóti* 'iść powoli, z trudem' (syn. *čėpóti*), *pričėmpóti* 'wejść ze śniegiem i zanieczyścić klepisko'.

čėpčioti, *čėpčióju*, *čėpčiójau* gw. *čėpčioti* 'jeść powoli, niechętnie (o dziecku), jeść młaskając' — czasownik na -io- od osnowy *čėp-č-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *čėp-čėp. Por. *čemčióti* ← *čem-čem*. Od współrdennego wykrz. *čėp* pochodzi czas. *čėpsėti* (zob.). — Drw. *čėpla* c. 'ten, kto je powoli i mlaszcze' (*Tas čėpla vis dvi valandas valgo*), ⇒ vb. denom. *čėploti* 1. 'jeść powoli, jak bezzębny człowiek, pomłaskując' (war. *čėplioti* i *čėplėti*), 2. 'chwytać, macać brudnymi palcami', 3. 'robić co powoli, guzdrać się'. — Vb. *čėpkoti* a. *čėpkoti* 'jeść powoli, niechętnie, mlaszcząc' zakłada zanikłe n.agt. *čėp-ka(s).

čėpčius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 'czepiec, dawne kobiece nakrycie głowy z płótna, zawiązywane pod brodą, noszone przez mężatki', SD «czepiec» — zapoż. z pol. *czepiec*, -

pca. War. *čėpčius, čāpčius*; z dysymilacją *č-č > š-š*: *šėpšius, šėpšius, šėpšis*. — Słabiej poświadczony jest war. trójzgłoskowy: *čepečius* BRB (SLA 53, LKŽ II, 69) ⇐ stbłr. *čepec*, por. błr. *čapéc, -pcá*. Zob. też LEW 72, ALEW 157n. (pomija *čepečius*).

čepelà 3 p.a. gw. ‘widły do wyciągania garnków, patelni z pieca chlebowego’ (*Čepelà reikalinga skarvadai pakelc* DVŽ; zob. rycinę w LEEŽ 55), z *čiāplja — zapoż. z błr. *čapjalá, -ý* (m.in. PzB 5, 403). War. m. *čėpalas, čėpelas, čepỹlas*. — Neoosn. *čepel-: čepelykštė, čepeliðkas*. Neoosn. *čepł-: čepłỹs* (*Paduok čėplį, blynai dega* ‘Podaj «čepłys», bliny się przypalają’). Por. syn. *kepõrius, kvõtai*.

čėpkės b.z.a. f.pl., *čėpkiai* b.z.a. m.pl. gw. ‘miękkie pantofle domowe zrobione na drutach z grubych nici’. Niejasne. Por. syn. *čėmpės*.

čėplia 1 p.a., *čėplià* 2 p.a. gw. ‘czapla, *Ardea cinerea*’, z *čiāplja — zapoż. ze stbłr. *čaplja*, błr. *čáplja, -i*. Z innym tematem: *čėpla*. Lit. *čė* za błr. *ča* też w *čėšas* i *čėdyti*. Co do akutu por. *prėslas, nedėlia*. — Drw. *čėplýnas* ‘młode czapli’. Nazw. *Čėpla* b.z.a. (⇒ pol. *Czepla, Czepło*), patron. *Čėplaitis* (⇒ pol. *Czepłojć*).

čėpsėti, čėpsiù (3 os. *čėpsi, čėpsi*), *čėpsėjau* ‘mlaskać, pomlaskiwać, cmoktać’, 2. ‘wlec się, człapać’ — czasownik na -sė- od wykrz. *čėp, čėpt* o mlaskaniu i o powolnym chodzie (*Žiūrėk, mergyte, kaip kiaulytė čėpsi – čėpt čėpt* ‘Patrz, dziewczynko, jak świnka mlaszcze «čėpt čėpt»’). Paralele: *čėksėti, čiaupsėti* oraz *čėp-č-ioti*.

čėra stlit. ‘szklane naczynie do picia, czara, kielich’, z *čiāra — zapoż. ze stbłr. *čara*, por. błr. *čára, -y*, pol. *czara*, ros. *čára* (SLA 54, LEW 72, ALEW 158). Zob. też *čėrkà*. — War. SD¹ <čiera> «czasza» (syn. *kūbkas, taurė*) oddaje *čara*. Digraf <ie> nie oznacza zatem dyftongu /ie/, lecz allofon samogłoski /a/ w pozycji po miękkiej spółgłosce, oddany w konwencji polskiej ortografii. Por. <čierai> s.v. *čėrai*. Zob. też *čėrkà*.

čėrai, -u 2 p.a., *čeraĩ, -ũ* 4 p.a. m.pl. przest., gw. ‘czary’, SD¹ <čierai, pikti darbaj> «gusła vel gusły», z *čiārai — zapoż. ze stbłr. *čary, čari*, por. błr. *čáry, -aũ*, pol. *czary, -ów*. Por. SLA 55, Zs 14, LEW 72, ALEW 158. — Vb. denom. *čėrėti, -ju, -jau* ‘odczyniać, odprawiać czary’ (*Boba mok čėrėti* ‘Baba potrafi odczyniać’). Zob. też *čiustai*.

čėraūnykas 1 p.a. przest., gw. ‘czarownik’, SD¹ <čieraunikas> «guślarz», z *čiāraūnykas — zapoż. ze stbłr. *čarovnikъ*, por. błr. *čaraūník, -á*, ukr. *čarivnýk*. Miejsce lit. akcentu jak w odpowiedniku pol. *czarownik* (podobnie np. w *pėčėtis*). War. suf. *čėraūninkas, čėraūninkas*. Por. SLA 54, Zs 14, LEW 72, ALEW 158. Zob. też *čėravóti*.

čėrauti, čėrauju, čėravau przest. ‘spożywać, zjadać’ (Litwa pruska, m.in. CGL, Donelajtis) — z substytucją *č-* za *c-* (*čėrauti*, Prellwitz 59, GL 40) zapożyczone z nwn. *zehren* i wprowadzone do klasy czasowników na -au- (por. *krỹgauti* ⇐ nwn. *kriegen*). Zob. też PAŽ 77, 157, GL 40, 42 (brak w LEW i ALEW). Por. też *čėringė*.

čėravóti, čėravóju, čėravójau przest., gw. ‘czarować, odprawiać czary’, SD¹ <čierawoiu> «guśłę», z *čiāravóti — zapoż. ze stbłr. *čarovati*, por. błr. *čaravácъ, -ũju, -aváũ*. War. *čėravoti*, wsch.-lit. *čėrùiti, -ũju* (⇐ błr. *čariju*). Zob. też *čėraūnykas*.

čėrepas 3 p.a. wsch.-lit. 1. ‘czaszka’, 2. ‘gliniane naczynie kuchenne’ (*Čarapi bundàs, pauciėnį kėpėm* LZŽ ‘W «čėrepas» piekliśmy bułki / placki, jajecznice’) — zapoż. ze stbłr. *čerepъ* ‘czaszka; gliniana skorupa’, por. błr. *čėrap, -a*, ros. *čėrep* ‘czaszka, czerep’. Brak w LKŽ. Zob. też *čėrpė*.

čėrepyčia b.z.a. przest. ‘cegła, kafel pieca ogrzewczego’, SD <čierėpičia> «kachel» — zapoż. ze stbłr. *čerepica*, por. błr. *čarapíca, -y*, ros. *čerepíca* ‘dachówka’. War. synkopowany: *čėrpyčia* ‘dachówka, kafel’, SD¹ <čierpičia> «kachel». Por. SLA 54, LEW 73.

Zob. też *čėrpė, kakalỹs i kōklis*.

čėrepōkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘żółw, Testudo’ (*Išsiskėtęs kaip čėrepōkas* ‘Rozkraczony jak żółw’), war. f. *čėrepokà* 2 p.a. (LzŽ) — zapoż. ze stbłr. *čėrepaxa*, por. błr. *čarapáxa*, -i, ros. *čėrepáxa*. Inne war.: *čėrapōkas, čėrapākas, čėrepākas*. Sekwencja lit. -ere- jak w *čėrėšlas, čėrėšnė, čėrevỹkai i terėbyti* (por. Būga, RR III, 758n.).

čėrėšlas 2 p.a. przest., gw. ‘trzos, skórzany pas podróżny na pieniądze’ — zapoż. ze stbłr. *čėreslo* n., por. strus. *čėresla* pl. ‘łędźwie’, ros. gw. *čėrésla, čėresla* pl. ‘krzyże, pas w ciele’, stpol. *trzosła* pl. ‘łędźwie, uda’ (znaczn. etym. ‘to, co opasuje łędźwie’). — War. *čėrāšlas*, SD <čėiraslas> «trzos» ← stbłr. *čėroslo, čėraslo* ‘trzos’. Zob. też SLA 54, LEW 72.

čėrėšnė 2 p.a., *čėrėšnė* 2 p.a. gw. bot. ‘czereśnia, Prunus avium’, war. *čėrėšnios* f.pl. SD «trześnia, cerasia» — zapoż. ze stbłr. *čėrėšnja* (ob. *terešnja*), por. błr. *čarėšnja*, -i (SLA 54). War. z insercją k: *čėrėkšnė, čėrėkšnė* (por. *kaniūkšnė, makšnà, lokšnùs*). War. kontrahowany: *čėšnės* ‘czereśnie’ (por. pol. *trześnie*). Zob. też *trėšnės*.

čėrevỹkai, -ų 2 p.a. m.pl. stlit., gw. ‘trzewiki, buty uszyte ze skóry’¹⁰⁹ — zapoż. ze stbłr. *čėreviki*, por. błr. *čaraviki*, -aũ (sg. *čaravik*, -a). Sekwencja lit. -ere- jak w *čėrepākas i čėrėšlas* (Būga, RR III, 758n.). War. metatetyczny: *čėrevỹkas*, m.in. SD «trzewik» (syn. *kurpė*). Zob. też SLA 54, 57, ZS 14, 96, LEW 73 (brak w ALEW). — Niezwykłym neologizmem jest gwarowy war. *verỹkai*, por. *Čia verỹkai tavo* ‘Oto twoje trzewiki’. *Kurpālius kurpinėja verỹką, uždėjęs ant kurpalio* ‘Szwec szyje trzewik, nałożywszy skórę na kopyto’. Drw. *verỹkuotas* ‘obuty w trzewiki’. Innowację zapoczątkowała reanaliza synonimu *čėbātai* ‘buty z cholewą’ jako compositum *čė*^o + *°batai* (por. *bātai* ‘buty’). To pociągnęło za sobą proporcję analogiczną *čė-bātai* : *bātai* = *čė-verỹkai* : *x* (*x* = *verỹkai*). W przyszłości pozostanie jeszcze wyjaśnić, jak mówiący interpretowali segment *čė*^o w mniemanym złożeniu z *°bātai*. Czy jako przysłówek *čią* ‘tu’? Por. *čiābuvis, čiāgimis*. — N.m. *Čėrevỹkinė*. Mikrotoponimy z *Čėrevỹk-* wymienia LvŽ II, 60. N.rz. *Čėrevỹk-traukis* (por. *trāukti*), dosł. ‘taka rzeka, co wciąga trzewiki’ (czy dlatego, że ma grząskie dno?), por. Vanagas 77.

čėringė, *cėringė* 1 p.a. przest. 1. ‘strawne, kwota wypłacana służbie na wyżywienie, na koszty utrzymania w podróży’, 2. ‘drobne pieniądze; napiwek’ ← prus.-niem. *zėrunge*, nwn. *Zehrunge* f. (Prellwitz 59, GL 40). Zob. też *čėrauti i šėringė*.

čėrkà 2 p.a. 1. ‘kieliszek, zwł. do wódki’ (*Išverskim po čėrką, kad sušiltumėm!* ‘Wychyli my po kieliszku, żebyśmy się rozgrzali!’), 2. przen. ‘znikoma ilość czego (np. o mleku)’, z **čiārka* — zapoż. ze stbłr. XVI w. *čarka* ‘kielich, kieliszek’, por. błr. *čárka*, -i (ZS 15). War. z <ie>: *čierkà* oraz z <e>: *čėrkà, čėrka*. Zob. też *čėra*.

čėrkšti, *čėrškia, čėrškė* gw. ‘skrzeczeć’ (*Šarka užčėrškė* ‘Sroka zaskrzeczała’), też ‘szczekać, terkotać, miarowo stukać’ — derywat od wykrz. *čėrkš, čėrkšt* o szczęku, trzasku (LEW 72). War. z metatezą *kš* > *šk*-V: *čėrškėti* (zob.). — Drw. *čėrkštelėti* ‘szczęknąć, trzasnąć’. Nomina: *čėrkšlė* ‘kos, Turdus merula’, *čėrkšlỹs* ‘drozd, Turdus viscivorus’ – ptaki tak nazwane od trzeszczącego głosu (zob. Urbutis 1981, 47n.). Paralele: *trakšlỹs* ← *traškėti, trakšėti* (wykrz. *tràkš, tràkšt*); *čėžỹs* ← *čėžėti* (wykrz. **čėž*).

čėrnas, -a stlit. ‘biedny, ubogi’, z **čiarnas* — w zwrocie *čėrnos žmonės* f.pl. ‘ludzie ubodzy, biedota’ (BRB, zob. SLA 54, PAŽ 78), który jest połowiczną kalką ze stbłr. *ljudi čornyje* ‘ludzie najniższego stanu, biedota; poddani’ (por. HSBM 17, 183; 37, 6; LEW 72n.). Zob. też *čėrnis*.

¹⁰⁹ Por. *darydamasis ne vertu kojump jo pult ir ižrišt šikšnelį čėrevỹką jo* SP I, 1413 ‘czyniąc się niegodnym upaść do nog jego i rozwiązać rzemyk u trzewika jego’.

černyčią 2 p.a., gen.sg. *černyčios* LZŽ bot. ‘czarna jagoda, borówka czarna, *Vaccinium myrtillus*’, z *čiarnyčia — zapoż. z błr. *čarníca*, -y (por. ros. *černíka*, -i).

černýlas 2 p.a. 1. stlit. ‘atrament’ (m.in. BRB), 2. gw. ‘czarna pasta do butów’ — zapoż. ze stbłr. *černilo* n. (SLA 54, ALEW 158), por. błr. *čarníla*, -a n. War. *černilà* ‘atrament’ (ZS 14). Zob. też *inkaustas* i *tinta*. Zdaniem LEW 73 wyabstrahowany stąd neosuf. -ylas znalazł zastosowanie w neol. *juodylas* ‘czarna farba, czernidło, atrament’ (zob.).

černis, -io stlit. ‘prosty lud, czern, tłuszcza, Pöbel’ (*Pritar jiemus svietas* [glosa: *černis*] BRB) — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *černь*, -i f. (*ljudь prostyi i černь i popy nevedomye i glupyje prostaki poburivši...*, HSBM 36, 355), por. błr. *čérnь*, -i. NB. Pol. XVI w. *czerní*, -i f. m.in. ‘chłopstwo, pospółstwo’ (SPXVI) jest rutenizmem, por. Brückner 72, Bańkowski I, 226. Zob. też SLA 54, LEW 72. Por. *černas*.

čérpė 1 p.a., *čėrpė* 2 p.a. 1. ‘skorupa garnka’, 2. ‘dachówka’, 3. ‘kafel w piecu’, 4. ‘wglębie w ścianie pieca, schowanko na zapalki’, 4. ‘makutra; naczynie gliniane’ — derywat od *čérpas, formy przekształconej przez synkopowanie rutenizmu *čėrepas* (zob.). Por. SLA 54, LEW 73. W kwestii synkopy i akutu por. *šėrnas* < *šėrinas* i *kėlnės* < *kėlinės*. Temat na -ė- może się wzorować na rodzimym syn. *šukė*. Zob. też *čerepyčia*.

čėrpės, -ių 2 p.a. f.pl. ‘pleśniawki, choroba błony śluzowej jamy ustnej, objawiająca się białoszarymi nalotami’: *Vaikas čėrpės įgavo* ‘Dziecko dostało pleśniawek’. Nie można odrywać od *kėrpės* 1 p.a. ‘afty; pleśniawki’ obok *kėrpė* ‘krótki mech, porost na korze a. kamieniu’, przy czym w przyszłości trzeba będzie jeszcze wyjaśnić różnicę č-/k- w nagłosie i brak intonacji. Znacz. etym. ‘nalot w jamie ustnej, który wyglądem przypomina porost/mech na korze drzew’. — Vb. denom. *čėrpėti*, -ja, -jo ‘pokrywać się nalotem’: *Burnoj kūdikio praded čėrpėti*, t.y. *augti varškė burnoje* ‘W ustach niemowlęcia pojawia się [przypominający twarożek] nalot’.

čėrpōkas 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘wiadro na żerdzi u studziennego żurawia’, 2. ‘chochla do zupy’, 3. ‘cerpak, narzędzie rybackie’ (*Žuvis ir vėžius gaudo samčiais ir čėrpokais*), z *čiarpōkas — zapoż. z błr. *čarpák*, -á. Por. ros. *čėrpák*; błr. *čėrpácь*, ros. *čėrpatь* ‘czerpać, nabierać’.

čėrštvas, -à 4 p.a. wsch.-lit. ‘o pieczywie: czerstwy, suchy, nieświeży’ (*Čėrštų duonų valgyc sveika un pilvo* LZŽ ‘Czerstwy chleb jest zdrowy na żołądek’) — zapoż. z błr. *čėrštvy*, ros. *čėrštvyj*. — Vb. denom. *čėrštveti*, -ju ‘czerstwieć, twardnieć’ ⇐ błr. *čarstvécь*, -ėju, ros. *čėrstvétь*.

čėrškėti, *čėrška*, *čėrškėjo* ‘brzękać, dzwonić (kluczami), szczekać (o podkowach, szabli), wydawać głos (o derkaczu, sroce), mówić dużo i głośno’ — czasownik na -ė- od wykrz. *čėrkš*, *čėrkšt* (o szczęku łopaty, kosy; o głosie jastrzębia), z metatezą *kš* > *šk*-V. War. bez metatezy: *čėrkš-ė-ti*, *čėrkši*, -ėjo ‘szczekać, trzeszczeć, trzaskać’. War. bez -k-: SD *čėrši svirplys* «cwierka swiercz». Z innym sufiksem: *čėrškinti* ‘wytwarzać brzęk (o monetach, ostrogach, talerzach)’. — Syn. *čarškėti*, *čarška* ‘brzękać, dzwonić (o ostrogach), zgrzytać (o nożycach), trzeszczeć, skrzypieć, chrzęścić (o śniegu pod nogami); wydawać szmer (o sypiącym się ziarnie), też o głosie drozda’ — od wykrz. *čárkš*, *čárkšt* z metatezą *kš* > *šk*-V. Z innym sufiksem: *čárškinti* ‘o gradzie: dzwonić o szyby’ (*Kruša čárškina į langus*).

čėrtas 2 p.a. stlit. (DP, KN), też gw. ‘diabeł, szatan’, z *čiařtas — zapoż. ze stbłr. *čortь*, błr. *čort*, -a. Por. pisownię PK <czirtas>, z <chie> dla /č’a/ ⇐ stbłr. *čo*. Poza tym por. stlit. <šiarnas>, dziś *šėrnas*; <žianklas>, <žienklas>, dziś *žėnklas*; <giaras>, <gieras>, dziś *gėras*. Zob. też SLA 52, 55, ZS 14, LEW 71 (brak w ALEW). — Młodsze warianty z samogłoską o i literą diakrytyczną i: *čiortas*, *čiortas* DVŽ, ZTŽ ⇐ ros. *čėrt*. — NB. War. *čartas* MŽ oddaje

nie błr. *čort*, lecz pol. *czart*. Zob. jeszcze *bieras* i *šetōnas*.

česaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. gw. ‘zegarek na rękę’ (*Po česaĩs váikščioja* ‘Chodzi z zegarkiem na ręce’), z *čiasaĩ — zapoż. z ros. *časý*, -óv (ZS 14; pominięte w LKŽ). Zob. też *zagárkas*.

čėsas 2, 4 p.a. przest., gw. 1. ‘czas’, 2. ‘pora, chwila stosowna do czego’ (*prieg ta čėsa* MŽ 442 ‘przy tej chwili’. *Jau čėsas eiti gulti* ‘Już czas spać’), 3. ‘godzina’ (*Jau aštuoni čėsaĩ* ‘Już ósma godzina’), z *čiāsas — zapoż. ze stbłr. *časъ*, por. błr. *čas*, -u (SLA 55, ZS 15, LEW 73, ALEW 159). Epitetyczne -t- pokazuje war. *čėstas*, por. *abrūstas*, *zopōstas* (Būga, RR II, 671). — Drw. *be čėso* adv. ‘za wcześniej’ (por. *be laĩko*), *čėsai* m.pl. ‘miesiącza’ (*Jai čėsai* ‘Ma miesiāczkę’) — odpowiada rodzimemu *laikaĩ*; *čėsaĩs*, *čėsaĩs* adv. ‘czasami, czasem; przypadkiem, może’, *čėsingas* ‘czasowy, tymczasowy; który ma dużo czasu’, *čėsinga mōteris* ‘kobieta w ciąży’ (por. zwrot *prie čėso būti* ‘być bliską porodu’), *čėsiškai* adv. bibl. ‘w życiu doczesnym’ (*čėsiškai ir amžinai* MŽ 1389), *čėsù* adv. ‘na czas, o właściwej porze’ (*Geriau čėsu skatikas, negu po čėso rublis* ‘Lepszy grosz na czas niż rubel po czasie’), por. rodzime *laikù*; *čėsumais* adv. ‘czasem, przypadkiem, może’ (*Ar čėsumais nepasitaikė arklių matyti?* ‘Czy przypadkiem nie zdarzyło się widzieć koni?’), *čėsùs*, -i ‘wczesny’ (⇒ *čėsiaĩ* adv. ‘wcześnie’, *čėsiaũ* adv. ‘wcześniej’). — Cps. *anuōčės* adv. ‘tamty razem’, *kuōčės* a. *kuočės* adv. ‘co pewien czas, czasami’ (*Kuōčės mus aplanko svečiai, viešnios* ‘Od czasu do czasu odwiedzają nas goście’) — z kontrakcji *kuo čėsù*; *nečėsas* ‘nieodpowiedni czas’, pl. *nečėsaĩ* ‘brak wolnego czasu’, *nečėselis* (zob.), *visačės* adv. ‘ciągle, cały czas’ (DRUŽ; por. *visas* oraz *anañčės*, *tañčės*).

čėslas 2 p.a. wsch.-lit. ‘data dzienna’ (*Kataro čėslo?* ‘Którego [jest] dzisiaj?’), tj. ‘jaki dziś dzień miesiąca?’) — zamiast *čislas, co zapożyczone ze stbłr. *čislo*, *čyslo* ‘liczba, wynik liczenia; stan liczebny; dzień w porządku bieżącego miesiąca’, por. błr. *čysló*, -á n. ‘data, termin kalendarzowy’ (por. ZS 14; pominięte w LKŽ). Zmiana samogłoski *i* na *e* pozostaje niejasna.

čėsnākas 2 p.a., też pl.t. *čėsnākai* bot. ‘czosnek, Allium sativum’, SD¹ *čėsnakai* «czosnek», ze zmiany *čėsnak° lub *čiāsnak° — zapoż. ze stbłr. *čėsnokъ*, błr. *časnók*, -nakù. Zob. SLA 55, ZS 14, LEW 73 (brak w ALEW). Warianty: *čėsnāgas*, *čėšnāgas*; *šašnāgas* (brak řšašnākas), *šešnākas* i *šešnāgas*, *šišnākas* i *šišnāgas*, *čišnāgas* (por. -g- w *lenciūgas*), *šisnākas*. Żm. *šišnākas* ukazuje się w zapożyczeniu z łot. *šiņņaks*, *šiņņaks* (ME IV, 19, LEW 991). — Drw. *čėsnakinė* bot. ‘roślina tobołki polne, Thlaspi arvense’, *čėsnakiniai* m.pl. ‘przyprawy ziołowe do szkiładzia’, *čėsnakinis*, -ė: *čėsnakiniai dañtys* m.pl. ‘zabki w główce czosnku’, *čėsnakūnė* b.z.a. bot. ‘czosnaczek pospolity, Alliaria petiolata’.

***čėsnas**, -à — zapoż. ze stbłr. *čėsnij* (ob. *čėstnij*) ‘zacny, uczciwy, sumienny, prawy’ (por. błr. *čėсны*, ros. *čėstnyj*). Zaświadczone pośrednio w staroliteńskich derywatach, por. 1. *čėsnis* ‘cześć, szacunek’ i ‘uczta, bankiet’; ze zmieszania z syn. *čėstis* (zob.) pochodzi war. *čėstnis* LEX ‘uczta, Gelage, Gasterey’, gw. ‘poczęstunek’ (ZS 14), 2. *čėsningas* ‘czcigodny’; ze zmieszania z syn. *čėstingas* pochodzi war. *čėstningas* KN ‘godny szacunku’, 3. vb. denom. *čėsnavóti* ‘czcić, szanować; ucztować’; ze zmieszania z syn. *čėstavóti* (zob.) pochodzi war. *čėstnavoti* LEX ‘ucztować, bankettieren, schmausen’.

čėstakālas 2 p.a., *čėstakōlas* 2 p.a. wsch.-lit. ‘płot wyplatany z prętów’ (LzŽ) z *čiastakālas — zapoż. z błr. gw. *častakól* ‘płot z kołków lub żerdzi; płot z desek’ (PzB 5, 415), por. pol. przest. *częstokól* ‘ogrodzenie z drewnianych, zaostzonych u góry pali (dawniej część obwarowania)’. Brak w LKŽ.

čėstavoti lub *čėstavoti*, -ju, -jau 1. stlit. ‘czcić, szanować’ (*Cziastawaki tewa ir matina tawa* MŽ 195 ‘Czcij ojca i matkę twą’), 2. stlit., gw. ‘częstować czym’ — zapoż. ze stbłr. *čėstvovatъ* (SLA 56), por. ros. *čėstvovatъ*, *čėstvuju* ‘okazywać szacunek’, błr. *častavácъ*,

častùju ‘częstować okazując szacunek’. — Wsch.-lit. *čestùja* 3 os. ‘częstuje’ < *čiasùja (inf. *čestùiti*) ⇐ błr. *časùje*, zob. ZS 14, 114.

čēstis, -ies 2 p.a., *čestis*, -iēs 4 p.a. f. 1. stlit., gw. ‘cześć, godność, szacunek’, 2. stlit. ‘uczta, bankiet’, 3. gw. ‘poczęstunek’ — zapoż. ze stbłr. *čestb*, błr. *čěscb*, -i (strus. *čistī*). War. z *ē* za błr. *e*: *čēstis* (por. *asétras* ob. *asētras*). Zob. też *česnas. Por. SLA 56, ZS 14, LEW 73, ALEW 159n. — Drw. *čestývas*, *čestývas* przest. ‘godny, wzbudzający szacunek, poważany’, adv. *čestývai* (*Geriaus čestývai mirti, nekaip nečestývai gyventi*).

čēstis, -ies 2 p.a. stlit., gw. ‘szczęście, powodzenie’ — ze zmiany *ščēstis* (zob.), co zapożyczone z błr. *ščásce*, -cja n. (SLA 56, LEW 73, ALEW 160).

čēškėti, *čēška*, *čēškėjo* gw. ‘o deszczu: padać’ (por. *teškėti*), ‘o trawie: wschodzić, rosnać’, *atčēškėti* ‘o wierzbie: odrosnąć po odcięciu gałęzi’ (*Jau man nupjautas gluosnis atčēška*), też ‘o wymieniu: wezbrać mlekiem’ — czasownik na -ė- od wykrz. *čėkš*, *čėkšt* m.in. o uderzaniu, ucinaniu, rąbaniu, z metatezą *kš* > *šk*-V. Por. *čerškėti* i *čēškoti*. — Z innym sufiksem: *čēškinti* ‘ciąć, rąbać’ (syn. *čaškinti*).

čēškoti, *čēškoju*, *čēškojau* gw. ‘o człowieku: łuskać w zębach pestki słonecznika i zjadać nasiona’, też ‘o myszach: zżerać ziarno’ (*Pelės aruode grūdus čēškoja*), ‘o koniach: zżerać zboże na pniu’ — czasownik na -o- od wykrz. *čėkš* (*čėkšt*), z metatezą *kš* > *šk*-V (por. *čēškėti*).

čēta stlit. ‘kolczyk’ — ze zmiany *cēta* II (zob.). Por. SLA 56.

čētras 2 p.a. 1. stlit. ‘namiot’, 2. gw. ‘płótno rozpięte na skrzydłach wiatraka’, 3. ‘woal’ — ze zmianą nagłosu zapożyczone ze stbłr. *šaterb*, -tru ‘namiot’, por. błr. *šacēr*, gen.sg. *šatrá* (SLA 56, LEW 73, brak w ALEW). — War. f. *čētrà* 2 p.a.: *Četroj savoje mane laikys* PK 53₁₆ ‘W namiocie mię swym zachowa’, *čētrų ištiesiu, pastatau* SD «rozbijam namiot woienny». Starszą postacią tego zapożyczenia jest *šētrà*, *šētras* (zob.). Zastępstwo *š*- > *tš*- widać też w zapoż. *šēprōnas* > *čēprōnas* i *šiškà* > *čiškà* > *čičkà*. Przykład rodzimy: *šerškšnas*, *šerkšnà* > *čērškšnas*, *čerksšnà*.

čētvrēgas 2 p.a. przest., gw. ‘czwartek’ — zapoż. ze stbłr. *četvergь*, por. błr. *čacvér*, gen.sg. *čacvjarhá*. Por. Būga, RR III, 772, 774, SLA 56, Borowska 352, LEW 73; brak w ALEW). Oboczna pisownia stlit.: <čiatvergás>, SD <čietwiergas> – w obu wypadkach chodzi o sekwencję /č’a/, zapisaną przy użyciu (polskiej) litery diakrytycznej <i> (por. *čiařtas*). — *Žalias četvergás* ‘Wielki Czwartek’. War. f. *četverga*: *četvergos diena*. Jest też nazw. *Četvrēgas*. Osobno zob. *ketvrēgas*. — NB. Hapaks stpr. <ketwirtire> Ev ‘czwartek, Donirstag [Donnerstag]’ stanowi problem paleograficzny. Zwykle poprawia się to na *ketwirtice i interpretuje jako kalkę hybrydalną (suf. -ik-) z pol. *czwartek*, zob. Trautmann 1910, 357. Inaczej PKEŽ 2, 180, który poprawia <ketwirtire> na *ketwirtixe, co ma być zmianą ze starszego *ketwirtix, oddającego prapruskie *ketvirtikas.

čēžena 1 p.a. *čēženà* 3 p.a. gw. 1. ‘to, co zostało wyłuskane, porzucona łuska, łupina; niezżarte resztki’, por. *Kevalas grūdo, nuo pelės išėstas, bus čēžena* JU ‘Łuska po ziarnie zjedzonym przez mysz będzie č.’, 2. przen. *čēženos* pl. ‘kawałki, ułamki, szczątki; strzępy ubrania’ (*Arklys pasibaidė ir brika sulakstė į čēženas* ‘Koń się spłoszył i bryka rozleciała się doszczętnie’) — rzeczownik na -ā-, utworzony od osnowy werbalnej *čēžen-* jak w *čēžėnti* (zob. *čēžėti*), por. war. *čēžinti* m.in. ‘wydziobywać zboże; wygryzać (o myszach)’. — Vb. denom. *čēženoti* ‘wydobywać z łuski, skorupy’, *iščēženoti* ‘wyłuskać (orzech, bób)’, *iščēženota* – o dziewczynie, która przedwcześnie straciła wianek, por. *Mergė [nuo] visų vaikių iščēženota*, t.y. *išbrokyta, išpeikta, nė vienas jau nenori* (JU).

čēžėti, *čēža*, *čēžėjo* 1. ‘cicho trzeszczeć, szeleścić, szemrać’, 2. ‘o ptaku: ćwierkać,

świergotać', 3. 'mówić, paplać' — czasownik dźwiękonaśladowczy na -e- od wykrz. *čëž*. Paralela: *šëžėti* $\Leftarrow$ *šëž*. — Z innymi sufiksami: *čëženti* o szmerze padającego deszczu, *čëžinti* 'szeleścić, szemrać', też 'wydziobywać (zboże), wyłuskiwać, wygryzać (o myszach); kołatać, stukać, dzwonić', *čëžyti*, -ija, -ijo 'lać – o obfitym, długotrwałym deszczu' (*Kad čëžija, tai čëžija, visur užtvino*). — Nomina: *čëžena* (zob.), *čëžys* gw. 'ptak kos, Turdus merula' (zdaniem Urbutisa 1981, 45 stoi w związku z trzeszczącym głosem tego ptaka; paralela: *trakšlŷs* 'kos' $\Leftarrow$ *traškėti, trakšėti*). — Tu też *čëžti, čëžta* (*čëž-sta), *čëžo* gw. 'nie rosnać jak trzeba, marnieć, niszczyć', *nučëžti* 'uschnąć, zmarnieć; zmoknąć na deszczu', *sučëžti* 'uschnąć, zmarnieć (o drzewie), sporowacieć (o lodzie), wysychając popękać, rozeschnąć się (o wozie)'. — War. z insercją *g* przed zbitką *žd*: *čëgžda, čëgždo* (*čëgžti*) 'porowacieć; rozsychać się i pękać'. Paralele: *žvirgždas* $\Leftarrow$ *žvirždas; šëgžmas* $\Leftarrow$ *šëžmas.

čĩa 1. adv. 'tu, w tym miejscu, tutaj', 2. ptk. 'to', np. *Kàs čĩa yrà?* 'Co to jest?' *Kóks čĩa dárbas!* 'Co to za robota!'. Refleks plit. *tĩa, morfemowo *t-ĩa, przy czym na rzecz długości *-ā świadczy war. *čionaĩ* $\Leftarrow$ *tĩa-nai. Przysłówek utworzony od zaimka wskazującego *tàs* 'ten tu'. Zob. GJL III, § 662, LEW 1064, ALEW 161. Inaczej Ostrowski, *LingVaria* XII, 2017, 168: *tj-ā, z fuzji zaimka wskazującego *ti i postpozycji 'allatywnej' *ā. — War. *šià* (zob.) i *šičia* (zob.). — Drw. *čiągi, čiąg* DP 'tuże, tuż', *čiais* 'tu' (*Čiais rugius sėsime* 'Tu posiejemy żyto'), *čianaĩ, čianaĩs/čianáis* 'tu, tutaj', *čia pàt* 'tuż obok, blisko; od razu, zaraz, wnet', *čionaĩ* 'tutaj', skrócone *čiõn* ($\Rightarrow$ *čionýkštis* a. *čionýkštis* 'tutejszy, miejscowy', por. *tenýkštis*), *iš čĩa* 'stad'. Cps. *šičia* DP 'tu', *šikčia* BRB ts., *šičionai* MŽ ts.

čiābuvis, -io 1 p.a., *čiabūvis* 2 p.a., *čiabuvŷs* 3 p.a. 'tubylec, od dawna zasiedziały, stały mieszkaniem jakiegoś miejsca, autochton', SD¹ <čiabuwis> «obywatel» (syn. *gyventojas*), SD <čiabuwis> «obywatelski; rodzic z tąd, tuteczny» (syn. *čiagimis*). Por. *Jis čiābuvis, ne atėjūnas* 'On tutejszy, nie przybysz'. *Iš niekur nekilęs – čiabuvŷs* 'Znikąd nie pochodzi – tubylec'. *Tik du čiabūviai gyvena* 'Mieszka [tu] tylko dwóch starych mieszkańców'. *Nečiābuvis* 'ktoś nietutejszy, kto przybył z innych stron'. Złożenie adv. *čĩa* 'tu' z dewerbalnym tematem *buv-ĩa-* 'bywały', może od ptc. prt. act. *buvęs* (zob. *buv-*). Formacja podobna do pol. *tu-był-ec*, gdzie II człon do *był, były* 'który był' (por. pol. *bywał-ec* $\Leftarrow$ *bywały*). Paralela: *čiāgimis* (zob.).

čiāgimis, -io 1 p.a., *čiagimŷs* 3 p.a. 'tu urodzony, tutejszy', SD <čiagimis> «rodzic z tąd, tuteczny» (syn. *čiabuvis*). Złożenie adv. *čĩa* 'tu' z dewerbalnym tematem *gim-* 'urodzony' (por. *gimęs, gimti*). Paralela: *čiābuvis*. Por. też gr. αὐθι-γενής 'tu urodzony, krajowy; szczery, prawdziwy', z I członem αὐθι 'tu, tutaj, na miejscu', wywodzącym się przez haplogologię z *autót^{hi}.

čiaũčyti, *čiaũčiju, čiaũčijau* gw. 1. 'szczeakać cienkim głosem' (syn. *čiaurėnti*), 2. przen. 'mówić głupstwa' — czasownik na -y/-ij- od osnowy *čiau-č-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *čiaũ-čiaũ* o szczeakaniu, mówieniu, ćwierkaniu. Z innymi sufiksami: *čiaučėnti* 'łuskać orzechy (o myszach); mówić, opowiadać', *čiaučėti* 'ugniatać po trochu (ciasto)'. Paralele: *čin-č-ėti, čir-č-ėnti, čiu-č-ėnti*. — Nomen: *čiaučės* f.pl. 'resztki żarcia w korycie'.

čiaudėti, prs. *čiaudžiu* (3 os. *čiaudi*, war. *čiausti, čiauda, čiaudėja*), prt. *čiaudėjo* 1. 'kichać', 2. przen. 'skarżyć się, narzekać'. War. s-mobile: wsch.-lit. *sčiaudėti/sčiaudėti*, SD *sčiaudmi* «kicham, parszam» (syn. *sčiaudau*), SD¹ *sčiaumi* ts. Z innym sufiksem: *čiaudyti, -au, -iau* 'kichać', SD *sčiaudau* «kicham, parszam» (syn. *sčiaudmi*). Dźwiękonaśladowcze, podobnie jak synonimiczne czas. *čiūsti, čiūti, priausėti, skiaudėti* i łot. *šķaũdīt (šķaũt)*. Zob. LEW 74, ALEW 161. — Zwraca uwagę innowacyjna apofonia SP *au* $\Rightarrow$ SZ *ũ*: *čiūdinti* caus.

‘pobudzić do kichnięcia, np. przez zażycie tabaki’. Paralele: *kliáudėti* ⇒ *kliudyti*; *spjáudyti* ⇒ *spjudoti*; *áugti* ⇒ *ùgdyti*, *ugdinti*. — Drw. *čiaudulỹs* ‘kichnięcie’: *Čiaudulỹs ima* ‘Chce mi się kichać’. — Z atematycznej formy 3 os. prs. *čiausti* ‘kicha’ wyabstrahowano neopwk. *čiaust-*, czego dowodem jest drw. *susičiaustėti* ‘kichnąć sobie, wykichać się’. Zob. Pakerys, *Balt* XLII:3, 2007, 393.

čiaukščioti, *čiaukščioju*, *čiaukščiojau* 1. gw. ‘trzaskać z bicia, powodować powstanie silnego odgłosu’, 2. SD *čiaukščiaju* «chechoć się» [‘śmiać się, przeważnie mocno, głośno’, SPXVI] — czasownik na *-čio-*, utworzony od wykrz. *čiaukš*, *čiaukšt* m.in. o uderzeniu, ucięciu czego, o zacięciu konia. Paralela: *čiaušketi* ⇐ *čiaušk*, *čiaušk*. Zob. też ALEW 161n.

čiaumà 4 p.a. c. gw. 1. ‘kto się krępuje, wstydzi; kto się zagapia’, 2. ‘brudas, flejtuch’ — nomen utworzone sufiksem *-mā-* od wykrz. *čiaũ*, omówionego s.v. *čiaũčyti*. Por. *čėpla* ⇐ *čėp* (s.v. *čėpčioti*); *dūksta* ⇐ *dūkšt*. — Vb. denom. *čiaumoti* a. *čiaumoti* 1. ‘jeść pełnymi ustami, chciwie, w sposób nieapetyczny’, 2. ‘brudzić, walać’. Wtórny wykrz. *čiaumù*: *Padaviau lašinius, tuoj čiaumù čiaumù sučiaumojo* ‘Podałam słoninę, od razu całą spałaszował’. — Neoapofonia SP *au* ⇒ SZ *ũ*: *čiũmoti* (*ap-*, *iš-*, *su-*) ‘zabrudzić, powalać’, też *čiũmauti* ts. (nie ma rzecz. *čiũma).

čiaupas 3 p.a. 1. ‘kran do wody’, 2. ‘naczynie z dziubkiem’, 3. ‘rynienka do spuszczenia soku z drzew’ — sb. postvb. do *čiaupti* ‘zaciskać, zamykać’ (zob.).

čiaupti, *čiaupiu*, *čiaupiau* 1. ‘zaciskać, zakręcać (kran)’, 2. ‘zamykać usta; cmokać’, *sučiaupti lūpas* ‘ścisnąć, zacisnąć wargi, usta’, *uščiaupti* ‘zamknąć usta, stulić (komuś) gębę, zakneblować’ — czasownik urobiony od wykrz. *čiaupt, por. syn. *čepsėti*. Drw. *čiaupytis* ‘krzywić się; krygować się, mizdrzyć się’, *pasičiaupyti* ‘przeżuwać pokarm w bezzębnych ustach’, przen. ‘naśmiewać się, kpić z kogo’, *čiaupsėti*, *čiaupsiu* ‘mlaskać przy jedzeniu, cmokać’. — SO *taup-*: *lūpas taupyti* ‘zaciskać usta’ (zob. *taupyti*).

čiaurėnti, *čiaurenù*, *čiaurenaũ* gw. 1. ‘szczekać cienkim głosem, kwilić’, 2. ‘mówić niewyraźnie, mamrotać, bełkotać’, refl. *pasičiaurėnti* ‘cicho, szeptem rozmówić się’ — czasownik na *-en-* od osnowy *čiaur-*, pochodzącej od wykrz. *čiaũ-riaũ-riaũ* o szczekaniu lub skomleniu psa (por. *gáuginti* ⇐ *gaũ-gaũ*). Z innym sufiksem: *čiauróti* ‘mówić niewyraźnie, niezrozumiale, bełkotać – o pijanym’.

čiaušketi, *čiaušku* (war. *čiaušku*), *čiauškéjau* 1. ‘ćwierkać, świergotać’, 2. ‘szczebotać; trajkotać’ (war. *čiaukšėti*) — czasownik na *-ė-*, utworzony od wykrzyknika, por. *čiaukš*, *čiaũkš* o machnięciu kosą, batem, o rąbnięciu siekierą. Z innymi sufiksami: *čiauksėti*, *čiauksi*, *čiauksėjo* ‘ćwierkać, świergotać’, też ‘kłapać szczękami, szczekać zębami; ciąć batem’, to ze zmiany *čiaukš-sė-; *čiaukščioti* ‘szczebotać’. — Nomina: *čiauškus* ‘szczebiotliwy – o dziecku’, *čiauškūtis* ‘gadula, papla’, *čiauškūtė* ‘szczebiotka’, *pačiauška* ‘szczebiotka, trzpiot’.

čičėnti, *čičenù*, *čičenaũ* gw. ‘ćwierkać, świergotać; skrzeczeć (o sroce); szczebotać, mówić’ — czasownik na *-en-* od osnowy *či-č-* z powtórzonego wykrz. *či-či. Por. *čėčėnti* ⇐ *čė-čė*, a także wykrz. *čičỹ* o targaniu za włosy, *čičir* o skrzypieniu, *čičỹrykšt* o cykaniu świerszcza. — War. nazalizowany *či-n-č-* ⇐ *čič-*: *činčėti* ‘biednieć, marnieć; namolnie prosić’, *iščinčėti* a. *iščinčėti* ‘wychudnąć, zmizernieć’, *nučinčėti* ‘zmarnować się’, *činčyti*, *-iju* ‘skąpić, oszczędzać’. Por. wykrz. *čiñ-čiñ* o dzwonieniu. Postverbalia: *čiñčaras* ‘rzecz bezwartościowa’, *činčikas* ‘skąpiec, sknera’ (war. *čincė*, *činčỹs*), *čiñčilas* ‘cwaniak’, *činčiras* ‘skąpiec’.

čielāžemis 1 p.a. gw. ‘ten, kto gospodarzy na niepodzielonym, dziedzicznym areale ziemi’, dosł. ‘na całej ziemi’. Złożenie hybrydalne z I członem przymiotnikowym: *čiēlas* a.

ciēlas ‘cały’ (rutenizm) i członem II *žēmē* ‘ziemia’. War. *cielāžemis* oraz *čiēlažemis*, *čiēlažēmis*. Określenia *cielāžemis* używano dla odróżnienia względem mniejszego gospodarza, tzw. połównika (zob. *pūsinykas*). Być może na skutek atrakcji słowotwórczej na miejscu złożenia z *žēmis* pojawił się drw. na *-inyk-* (*-inink-*): *čiēlinykas* (*-ininkas*), *ciēlinykas* (*-ininkas*).

čienīa 4 p.a., *cienīa* 4 p.a. przest., gw. 1. ‘cena; ustalona opłata, taksa; wartość’, 2. ‘miara, umiar (np. w jedzeniu)’, adv. *pačioj čienioj* ‘w miarę, w sam raz’ — zapoż. ze stbłr. *cēna*, *cena*, por. błr. *caná*, *-ý* (pl. *cény*, *cén*). Zob. SLA 57, Zs 13, LEW 75. Oboczność *č’/c-* powraca w *čiēlas/ciēlas*. Przydział pożyczki do osnów na *-jā-* nie został wyjaśniony. Rzadsze warianty to *čienē* 1 p.a. ‘suma pieniędzy; przydzielone komuś zadanie’ oraz *čienā* 4 p.a. ‘cena, wartość’.

čiēpas 4, 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘szczep, drzewo szczepione, sadzonka’ (SD «szczep»), 2. bibl. ‘zadatek, skłonność ludzka, która może się rozwinąć’ — zapoż. z pol. *szczep*. War. *ščiēpas* i *šiēpas* (*Jeigu jau šiepiji, ta gerais šiepašs* ‘Jeśli już szczepisz, to dobrymi szczepami’). Zob. SLA 57, 214, LEW 75, ALEW 162, POLŽ 161n. Osobno zob. *čiēpyti*. — Drw. *ščiēpelis* ‘szczeppek’: *tava vaikeliei kaip alyvas ščiēpeliei* MŽ 386₈ ‘twoje dzieci jako szczepki oliwki’. *įskelt jon ščiēpelius visokių gamtų šventųjų* DP 96₃₉ ‘szczepić w niej szczepki [‘zadatki’] wszelakich cnot świętych’.

čiēpyti, *čiēpiju*, *čiēpijau* stlit. ‘szczepić, uszlachetniać drzewa i krzewy owocowe przez przeniesienie gałązki rośliny szlachetnej na roślinę uszlachetnianą’ — z uproszczeniem nagłosu ze *ščiēpyti*, co zapożyczone ze stbłr. *ščepiti* (*sčepiti*) ⇐ pol. *szczepić*, *-ię*, *-isz*. Por. błr. *pryšćapić*, *-pljũ*, 3 sg. *-ščėpicʹ* ‘przeszczepić, zaszczepić’. War. *ščiēpyti* (*įščiēpyti* PK 245₆ ‘wszczepieni’) i *šiēpyti*. Miejsce akcentu lit. jest zgodne z pol. *szczepić* oraz z błr. formą 3 sg. prs. *ščėpicʹ* (por. *biēlyti* i *griēšyti*). Zob. SLA 57, 214, Zs 55, LEW 75, ALEW 162. Osobno zob. *čiēpas*. — Neoosn. *čiepy-*: *čiepytojas* SD «szczepnik» [‘ten, kto szczepi drzewa’].

čigōnas 2 p.a. ‘Cygan’ — forma z substytucyjnym *č-* zastąpiła starsze *cigōnas*, por. <cygonas> SD «Cygan, Cyngarus», co zapożyczone ze stbłr. *cyganʹ*, *ciganʹ*, por. błr. *cyhán*, *-á*. Por. SLA 51, Zs 13, LEW 70. Fem. *čigonkā*, *-ōs* ‘Cyganka’ ⇐ błr. *cyhánka*, *-i*. Stąd też łot. *cigāns*, *čigāns*, *čigainis*. — W Dziewieniszkach wymawiane z białoruska *ciḡōnas* traci interwokaliczne *γ* i brzmi **ci.onas*, po kontrakcji *ciōnas*, od tego forma żeńska **cionka* ⇒ drw. *cionkaiṭē* DVŽ ‘Cyganka’. Por. *čiūnas* s.v. *čigūnas*. — Drw. *čigonienē* ‘żona Cygana’, *čigonýnas* ‘dziecko cygańskie’, *čigōniškas* 1. ‘cygański, jak u Cyganów’, 2. ‘wielki, niezwykły’, *cigoniūkas* ‘dziecko cygańskie’. Nazw. *Čigōnas* ob. *Ciganas*. N.m. z osnową *čigon-*: *Čigōnai*, *Čigōniškē*. N.m. z osnową *cigon-*: *Cigonāliai*, *Cigōniškiai* 3x.

čigonėnai 2 p.a. m.pl. pot. ‘Karaimowie’ — derywat na *-ėn-* od *čigōnas* (zob.). Vitkauskas 2006, 74 poprawił zapis LKŽ II, 106, gdzie figurowało *čigonėnai*.

čigūnas 2 p.a. gw. 1. ‘żelazo lane, żeliwo’, 2. ‘żeliwny sagan z dwoma uchwyty’, 3. ‘szlak kolejowy’ — zapoż. z błr. *čyhún*, *-ál-ú* (por. Zs 15, TSBM). — Po zaniku błr. *γ* między samogłoskami (**či.γū.nas*) ustala się kontrahowany war. *čiūnas*, por. *Pilnų čiūnų bulbių kožnadzien seēma kiaulės* LzŽ ‘Pełny sagan kartofli zjadają świnie każdego dnia’. Por. *ciōnas* s.v. *čigōnas*. — War. z obocznym wokalizmem: *čiugūnas* ‘sagan żeliwny’ ⇐ ros. *čugún*, *-á* ‘żeliwo’ (pożyczka turko-tatarska, zob. REW III, 351).

čiksėti, *čiksi*, *čiksėjo* 1. ‘ćwierkać, świergotać’, 2. ‘cykać, o zegarze’ — czasownik na *-sė-*, utworzony od wykrz. *čik*. Z innymi sufiksami: *čikėnti* ‘cykać – o koniku polnym, świerszczu’, *čikoti* ‘piszczec; cykać – o zegarze’ (*Dziēgorius aīma ir čikoja čik čik čik* LzŽ ‘Zegar chodzi i cyka cyk, cyk, cyk’).

čilinti, *čilinu*, *čilinau* ‘ostrzyć, trzeć, pocierać; dzwonić’ — dźwiękonaśladowczy czasownik na -in- od wykrz. *čili*, *čili*, imitującego odgłos tej czynności.

čimbùryti, *čimbùrijū*, *čimbùrijau* gw. ‘uderzać powrozem’ (*Tinginį čimbùryti yra mušti su pančiu* JU) — vb. denominativum od zapomnianego sb. *čimburas, co zapożyczono ze stbłr. XVI w. *čimbur̃* ‘sznur, powróż’.

činas 2 p.a. przest. ‘stopień, ranga urzędnicza’ — zapoż. ze stbłr. *čiñ* «pasada, san; rang» (HSBM) albo z ros. *čin*. Zob. też *činaunykas*.

činaunykas 1 p.a., *činauninkas* 1 p.a., *činaūninkas* 1 p.a. przest. ‘urzędnik’ — zapoż. z ros. *činóvnik*. Zob. też *činas*.

činčiberas 1 p.a., *činčibėras* 1 p.a. przest. bot. ‘kulczyba wronie oko, Strychnos nux-vomica’ (roślina drzewiasta o właściwościach trujących i leczniczych). War. *činčibaras*, *činčibieras*, *činčibiris*, *činčibiriai*, *činkibaras* b.z.a. i *kinčibaras* b.z.a. Zapożyczenie z nierozpoznanego źródła. SLA 57, za nim LEW 75 zestawiają z ukr. *dzindziver* ‘Malva mauritania’ i łac. *zingiber* ‘imbir’. Neosn. *činčib-*: *činčibukas*. Zob. też *kilčibaras* (*kilčibukas*).

činšas 1 p.a. hist. ‘podatek pieniężny za użytkowanie ziemi wnoszony przez chłopą na rzecz pana’ — zapoż. ze stbłr. *čynš̃*, *činš̃* (← pol. *czynsz*, stpol. *cynsz* ← stczes. *cinže* ← śrwn. *zins*, por. nwn. *Zins* m.). Por. SLA 57, POLŽ 266n. i Bańkowski I, 241. Brak w LEW i ALEW. War. z asymilacją *č-š̃* > *č-č̃*: *činčas*. Z obocznymi tematami: *činšius* SD¹ «czynsz» (syn. *donis*), war. *činčius*; f. *činšė* BRP. Zob. też *čýžė*.

čiobras 2 p.a. stlit., gw. bot. ‘cząbr ogrodowy, *Satureia hortensis*’, SD¹ <čiabrai> m.pl. «cząbr», SD: *čiobrai* m.pl. «cząbr ziele», *čiobrai laukiniai* «macierzanka» — zapoż. z błr. *čabór*, gen.sg. *čabarū* ‘cząbr; macierzanka’, por. res. *čabūr̃*, ros. *čabér*, *čabór* (drw. *čabréc*), ukr. *čabér*, -brá. Por. SLA 57, LEW 71, REW III, 297. War. *čēbras* (zob.). Brak w ALEW. Drw. *čiobrēlis* a. *čiobrēliai* bot. ‘macierzanka, tymianek, *Thymus*’. — Łot. *cēberīņš* i *cēbriņš* ‘Bohnenkraut’ (też f. *cēberiņa*, *cēbrene* ts.), *cēbriņš* ‘eine Art Strauchweide’, *cēberīte* ‘Thymian’, *cēbrene*² ‘eine Pflanze mit violetten Blüten’, ← ros. *čabér* (ME I, 376).

čiošksti, *čioškiù*, *čioškiaũ* gw. 1. ‘szybko bieć, toczyć się’, 2. ‘o deszczu: lać się strugami, obficie’, 3. ‘szczać, urynować (o kobyle)’ — od wykrz. *čiókš(t)* o smgnięciu różgą, batem, o uderzeniu siekierą. Z innymi sufiksami: *čiókštelėti* ‘dać klapsa dziecku’, *čiókšterti*: *Kaip čiókšterė kirviu kojoni!* ‘Jak nie rąbnie siekierą w nogę!’ — Od wykrzyknika pochodzi też czas. *čióžti*, -iu, -iau ‘sieć/smagać batem’ (też o ulewnym deszczu).

čipčiai 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘szczypce do węgli’, 2. ‘szczypce do gaszenia świec’ — zapoż. z błr. gw. *čypcý* < *ščypcý* (por. ros. *ščipcý*).

čipti, *čim̃pa*, *atčipo* gw. 1. ‘o ostrzu: tracić ostrość, tępieć’ (*Atčipo žirklys* ‘Nożyce się stępiły’), 2. ‘o podkowach: ścierać się’ (*Su kaštanu negali važiuot, jam padkavos sučipę* ‘Kasztanką nie można jechać, jej podkowy się starły’), 3. ‘o zębach: cierpnąć, doznawać oskomy’ (*Nuo rūgščių obuolių dantes čim̃pa* ‘Od kwaśnych jabłek zęby cierpną’) — czasownik utworzony od wykrz. *čipt*, por. *Kaip patraukiau an geležį, peilis tik čipt čipt ir atčipo* ‘Jak pociągnąłem po żelazie, to nóż tylko «čipt čipt» i stracił ostrość’. — War. ze zmianą *č̃i* > *č̃u*: *čiũpti*, por. *Dalgis visai atčiũpo* ‘Kosa całkiem stępiała’. *Nuo rūgštų obuolių dantys čiũmpa* ‘Od kwaśnych jabłek cierpną zęby’. Por. wtórne *č̃u* w *čiurbėti* i *čiumadānas*. — Wiele wskazuje na to, że również *šipti* (zob.) jest wariantem od *čipti*.

čirčėnti, *čirčėnù*, *čirčėnaũ* gw. ‘klepać biedę’ (*Tik ką gyva boba, kaip tik čirčėna*) — czasownik na -en- od osnowy *čir-č-* z powtórnego wykrz. *čir̃-čir̃* (*Čir čir – surėko*

žvirbliai, pamatę vanagą ‘«Čir čir» krzyknęły wróble, ujrzawszy jastrzębia’). Paralele: *čečėnti, čiučėnti*. Ptasie głosy wyrażają również pochodne wykrzykniki *čirik* (⇒ *čirikuoti*), *čiričiči, čirikš* i *čirikšt* (⇒ *čirikšterti*), *čirkš* i *čirkšt* (⇒ *čirkščioti*). W wypadku *čirik* niewykluczone zapożyczenie z błr. *čyrýk* (⇒ *čyrýkacь*), ros. (*čik-*)*čirik* (⇒ *čirikatь*). Zob. też *čyrėnti*.

čyrėnti, *čyrenù, čyrenaũ* (war. *čirėnti*) gw. 1. ‘o ptakach: śpiewać, ćwierkać’, 2. ‘trzeszczeć, skrzypieć’, 3. ‘rznąć, kroić co nieostrym narzędziem’ — czasownik na -en- od wykrz. *čyr* (*čir̃, čir*) m.in. o trzasku, zgrzycie, skrzypieniu, o ptasich głosach, o szczebiocie (war. *čir̃-čir̃, čyru-čeru, čyrũ-vyrũ, čyrum-čyrum*). Z innymi sufiksami: *čyrauti* ‘trzeszczeć’, *čirėti* ‘o skowronku: śpiewać’ (*Jau vyturys sučirėjo*). Zob. też *čyrulis*.

čirepčyna stlit. hapaks ‘danina, podatek’: *dienosu mezliavos* [glosa: *čirepčynos, donies*] BRB ‘w dniach składania daniny’ — ze zmiany *širepčyna < *šerepčyna < *serepščyna, co zapożyczone ze stbłr. *serebščina* ‘podatek płacony srebrem’, wariant do *serebščizna* (HSBM 31, 229n.). Zob. też SLA 58, LEW 75 (brak w ALEW).

čirkšti, *čirškia, čirškė* ‘ćwierkać, świergotać’ (SD *žiogas čirškia* «ćwierka świercz»); zgrzytać w zębach; trzeszczeć, chrzęścić; cykać (o świerszczu, zegarze); brzęczeć, dzwonić; tryskać (z rany); skwierczeć (na patelni) — derywat od wykrz. *čirkš, čirkšt*. Paralela: *čerškšti* ⇔ *čerškš, čerškšt*. — Z innymi sufiksami: *čirkščioti* ‘ćwierkać, cykać; tryskać, pryskać’, *čirkšėti, čirkši* ‘ćwierkać, świergotać’, *čirkšnóti* ‘z rzadka ćwierkać’. Nomen: *čirkšlỹs* ‘świerszcz; płaksa; swarliwy człowiek’. — Od osnowy *čiršk-V*: *čirškinti* ‘rzępolić na skrzypcach; skwarzyć, piec’, nomina: *čirškalas* ‘świergot’, ‘ten, kto krzyczy lub śpiewa cienkim głosem; papla’, *čirškūčiai* m.pl. ‘skwarki’, *čirškūtis* ‘krzykacz’. — Oboczny wykrz. *čirkšt* dał osnowę czas. *čirkštelėti* m.in. ‘ćwierknać, zaskrzypieć, trysnąć śliną’, *čirkštauti* ‘ćwierkać’ i rzecz. *čirkštukas* ‘pipeta’. Por. osnowę *čyr-* s.vv. *čyrėnti* i *čyrulis*.

čyrulis 1 p.a., *čyrulỹs* 3 p.a., *čyrulis* 2 p.a. ‘skowronek, *Alauda arvensis*’ — nomen agentis na -ul- od onomatopeicznej osnowy *čyr-*, por. wykrz. *čir̃-vir-vir, čyrũ-vỹrũ, čiru-viru* o głosie, śpiewie skowronka (por. *mūkulis* ⇔ *mūkti*; *murmulis* ⇔ *murmėti*, GJL II, § 215). Odpowiednik łot. *cīrulis*. Synonimy lit.: *vyturỹs* ⇔ *vytur-vytur*; *vieversỹs* ⇔ *vyr-vyr*. Zob. też *čyrėnti*. — Vb. denom. *čiruliuoti, čyruoti* a. *čiruoti* ‘o skowronku: śpiewać’, też ‘skrzypieć; rzępolić; piłować tępyim narzędziem’. — War. z nagłosem c-: *cyrulis, cirulỹs, cyrulis*.

čirvañčius, -iaus 2 p.a. gw. ‘złota moneta, zwykle 10 rubli’, ZTŽ *čirvūncas* ‘czerwoniec’ — zapoż. z błr. *čyrvónec, -nca* ‘używana w przedrewolucyjnej Rosji złota moneta o wartości pięciu lub dziesięciu rubli’ (TSBM), błr. gw. ‘banknot dziesięciorublowy’ (PZB 5, 441), por. ros. *červónec* ‘złota dziesięciorublowka, czerwoniec’. Zob. też ZS 15 (tu mylnie akcentowana forma *čyrvanéc*). Podobnie zbudowane sławizmy to *gagañčius* i *ražañčius*. Por. jeszcze *raudōnčius* s.v. *raudónas*.

čirvas 1 p.a., *čirvas* 2, 4 p.a. 1. ‘kolor w kartach, oznaczony czerwonymi serduszkami, czerwień, kier’, 2. ‘blin w kształcie serca’ — zapoż. z błr. *čyrva, -y*, pl. *čyrvy, -aũ* ‘kier’. War. f. *čirva*, pl. *čirvos*. Por. ros. *čėrvi* ts.

čystas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘czysty’ — zapoż. ze stbłr. *čistyj, čystyj*, por. błr. *čýsty, -aja* (SLA 58, ZS 15, LEW 75, ALEW 163). Por. *čýstyti*. — Drw. *čystatà* ‘czystość’ ⇔ stbłr. *čistota, čystota*; *čýstitkas* ZTŽ ‘czyściuteńki’.

čýstyti, *čýstiju, čýstijau* stlit., gw. ‘czyścić; kastrować’ — zapoż. ze stbłr. *čistiti, čystiti*, por. błr. *čýscicь, čýšču*, 3 sg. *čýscicь* (SLA 58, ZS 15, LEW 75, ALEW 163n.). — War. ze zmianą *č’i* > *č’u*: *čiuustyti, -iju, -ijau* ‘czyścić, czyścić konia zgrzeblęm’, przen. ‘jeść z apetytem’ (por. *ščilnūs* > *ščiulnūs*), *apčiuustyti* ‘uporządkować; oporządzić (nieboszczyka)’, też ‘okraść’ (znacz. etym. ‘oczyścić z czego, ogołocić’), *pasičiuustyti* ‘oczyścić się;

przyozdobić się czym'. Zob. też *čyſtas*.

čyſčius, *čyſčius*, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 'czyścić, purgatorium' — zapoż. z błr. *čyſceć*, -stca (← pol. *czyścić*, -śca/-śca ← stczes. *čistec*, -stca, czes. *očistec*, zob. Sławski I, 132, Machek 104). Por. SLA 58, Zs 15, LEW 75, ALEW 163 (POLŽ 267: wprost z pol.). — War. s-mobile: stlit. *sčyſčius* MT (por. *sčiaūdėti* ob. *čiaūdėti*).

čitóti, *čitóju*, *čitóju* gw. 'czytać' — zapoż. ze stbłr. *čitati*, por. błr. *čytacʼ*, -aju. War. suf. *čitúoti*. Dla lekcji *čytóti* (LEW 75) nie ma potwierdzenia w LKŽ.

čičbas 4, 2 p.a. gw. 1. 'czub, upięte wysoko, sterczące włosy na wierzchu głowy' (syn. *kuōdas*), 2. przen. 'fałdy zawiązanego u góry worka stanowiące uchwyt dla ręki' — zapoż. z błr. *čub* a. pol. *czub* (por. LEW 75).

čiučėnti, *čiučėnù*, *čiučėnaũ* gw. 1. 'wołać, wzywać psa', 2. 'szeleścić; szeptać', 3. 'kołysać, nosić dziecko' — czasownik na -en- od osnowy *čiu-č-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *čiu-čiu*, co jest m.in. zawołaniem na psa. Z innym sufiksem: *čiučėiúoti* a. *čiučėiúoti* 'wołać psa'. Paralele: *čiau-č-ėnti*, *če-č-ėnti*, *dže-dž-ėnti*. — Nomen: *čiučė*, *čiučė* 'pies – w języku dzieci' (war. *ciūcė*).

čičūdas 2 p.a. stlit., gw. 1. 'dziw, cud', 2. przen. 'wielka ilość, mnóstwo' — zapoż. ze stbłr. *čjudo* n., por. błr. gw. *čud* (SLA 58, Zs 15, LEW 76; pominięte w ALEW). — War. z nagłosem c-: *čičūdas* (*Likau gyvas per čičūdų* LZŽ 'Cudem żyję!') ← pol. *cud*, -u 'miraculum'. War. z asymilacją c-d > dz-d: *dzūdas* 'cud', hapaks z BRB: *Visus didžius džūdus pono regėję buvo* 'Wszystkie cudy Pana widzieli' (brak w SLA i ALEW). — Adi. *čičūdnas*, *čičūdnas* 'budzący zdziwienie, dziwny, osobliwy' (*Kad devatka ima šliūbą, visiems buvo labai čičūdna* 'Wszystkim wydawało się dziwne, że dewotka bierze ślub'). Zob. też *čičustai* i *djvas*.

čičūka 1 p.a. gw. 1. 'długie wierzchnie okrycie z samodziału, siermięga', 2. przen. 'rozwiązała kobieta' — zapoż. z błr. *čųjka*, -i (por. PzB 5, 430), ros. *čųjka* (zdaniem REW III, 353 pochodne od *čugá* 'długi kaftan').

čičūnas, -à 4 p.a., *čičuinùs*, -i 4 p.a. gw. 1. 'czysty, schludny, chędogi, ładny', 2. 'utrzymany w czystości, w porządku', 3. 'pracowity', 4. 'dziwny, dziwaczny' (*Truputį čičūnas, lyg jam ko trūksta*) — zdaniem Brücknera 1877, 78 zapożyczone z pol. *czujny* 'baczny, uważny, ostrożny, wyczulony, wrażliwy'. Rozbieżność znaczeń pozostaje na razie niewyjaśniona. Būga, RR I, 294 odrzucił hipotezę sławizmu, ale nie dał nic w zamian. LEW 76 stanął po stronie Brücknera. Zob. też *čičūtnas*. — Vb. denom. *čičūnītis*, *apsičičūnītis* 'doprowadzać się do schludnego wyglądu' (*Ana apsičičūnijo, eidama į jaunimą, t.y. apsisivalė, apsigerbė, aosišvaryjo, apsiprausė* JU), *išsičičūnītis* 'wystroić się'.

čičūkà 2 p.a. pot. 'świnia', war. *čičūkas*, *čičūkė* a. *čičūkė* ts. — od zawołania na świnie *čičūk*, *čičūk*, *čičūk* lub *čičūka* *čičūka*, *čičūku* *čičūku*. Paralele: *čičuotė*, *jūkšė*. — Drw. *čičūklė* 'świnia', *čičūklis* 'prosię', *čičūklus* 'dorodny (o dziecku, o prosięciu)', *čičūkukas* a. *čičūkūtis* 'prosię, prosiaczek'. Vb. denom. *čičūkėnti* a. *čičūkėnti* 'zwoływać świnie', *čičūknóti* a. *čičūknóti* ts. — War. *čičugà* a. *čičugà* 'świnia' — od zawołania na świnie *čičugà* *čičugà*, *čičuga* *čičuga*. Drw. *čičugana* 'świnia', *čičūglis* 'prosię', *čičūgālis* ts.

čičuksėti, *čičuksù*, *čičuksėjau* gw. 1. 'szurać obuwem, posuwać ze szmerem', 2. 'strzelać z bicia' (syn. *čičūkščioti*), 3. 'szczekać podkową', 4. 'mlaskać', 5. o odgłosie parowca, 6. *sučičuksėjo* o głosie cietrzewia — czasownik na -sė- od wykrz. *čičūk* m.in. o człapaniu, szuraniu. Z innymi sufiksami: *čičūkėnti* 'chodzić drobnym krokiem', *čičūkinėti* 'powoli chodzić, krzątać się (przy chorym)'. — Od współrdzennego wykrz. *čičūkš*, *čičūkš* pochodzą: *čičūkščioti* 'stapać szurając (o dziecku zaczynającym chodzić)', *čičūkšėti* 'szurać, powłóczyć nogami; mlaskać; chrzęścić; gulgotać, tokować (o cietrzewiu)'.

čiūkuras 3 p.a. 1. ‘grzbiet dwuspadowego dachu’ (syn. *kraĩkas, šelmuõ*), 2. ‘poddasze’, 3. ‘trójkątny otwór dymny w szczycie kurnej chaty’ (*Nėra kamino, dūmai rūksta pro čiūkura* ‘Nie ma komina, dym uchodzi przez «čiūkuras»’), 4. ‘wylot komina’, 5. ‘zasuwa pieca chlebowego, szyber’, 6. ‘wierzchołek góry’ — zapewne derywat od wykrz. *čiuk (por. *čiũkš* o ześlizgnięciu się), z suf. -ur- jak w *kũkšturas* ‘grzbiet’, *gũburas* ‘wzgórze, pagórek’ i *kaũkuras* ‘szczyt góry’. War. *čiũkaras* ‘grzbiet dachu’. Por. łot. *čukur(i)s* ‘pęk; wzgórek, szczyt domu; wnętrze komina’. LEW 76 wiązał *čiūkuras* raczej z czas. *čiũkšti, čiũkšcia, čiũško* ‘podnosić się, jeżyć się – o włosach’.

čiulbėti, čiulbu, čiulbėjau ‘o ptakach: śpiewać, ćwierkać, świergotać, kłaskać; o kobietach: szczebiotać; mówić przymilnie’ — derywat na -ė- od wykrz. *čiulb, pochodzącego z udźwięcznienia *čiulp, čiulpt* (zob. *čiul̃pti*). Sb. postvb. *čiulba* c. ‘ptak śpiewający’. — Rzadki wariant ze zmianą *lb > rb*: *čiurbėti*. Ze zmianą *C’u > C’i*: 1. *čilbėti* ‘ćwierkać, świergotać’ (*Čilba vilba girelės paukšteliai*), *čilbūtis* ‘ptak ćwierkający’, 2. *čirbėti*, SD *čirbu* «świegocę» [m.in. ‘paplać, szczebiotać’] (syn. *šnypštu*).

čiuldėti, čiuldu, čiuldėjau ‘o głosach ptasich, o śpiewie ptaków; o młodych kobietach: szczebiotać, paplać, trajkotać’, *nučiuldėti* ‘przestać mówić, umilknąć’, refl. *prisičiuldėti* ‘nagadać się do woli’ — formacja z suf. -dė- od wykrz. *čiul* m.in. o świniach chlepczących wodę; o głosach rozmawiających (war. *šiul* o ssaniu cielęcia). Por. *čiulbėti* i *čiul̃pti*. — Neoosn. *čiuld-*: *čiuldinėti* iter.-demin. ‘ćwierkać, świergotać’ (war. *šiuldinėti*); nomina: *čiuldė* c. ‘kto niewyraźnie mówi’, *čiuldūtis* ‘ptak zięba, *Fringilla caelebs*’; wtórny wykrz. *čiuld* o mówieniu (*Vaikas čiuld, čiuld, čiuld ir pasakoja drąsiai*). — Z innymi sufiksami: *čiulėnti* ‘ssać sutek; cmokać; pykać fajkę’, *čiulinti* ‘pieścić dziecko, tuląc je i całując’ (war. *čiūlioti*).

čiulėti, čiulėju, čiulėjau gw. 1. ‘gnieść, ugniatać, miętosić’, 2. ‘długo przeżuwać’, 3. ‘cierpieć długotrwały ból’ — czasownik na -ė- od wykrz. *čiul*, który jest obocznikiem *čiul*. Z innymi sufiksami: *čiūlauti* ‘ropieć’, *čiūlioti* ‘pieścić; kołysać w ramionach’. — Drw. *čiulė* ‘bryła ciasta, gałka, kulka śnieżna’, *garšvų čiulė* ‘niechluj’.

čiulkės, -ių 1 p.a. f.pl. gw. 1. ‘pończochy’, SD «pończochy, nagolenice» (*čiulkė drobinė* «szkarpetka»), 2. ‘miękkie pantofle domowe’ (por. *dróbė*), *čiulkės megztos* SD f.pl. «kapcie» (por. *mėgzti*) — zapoż. z błr. gw. *čulki* f.pl. ← ros. *čulki, -ók* ‘pończochy’ (por. SLA 58n.). — Warianty ze zmianą *lk > ŋk > mk*: *čiũnkės, čiũmkės* 1. ‘wełniane pantofle z nici, zrobione na drutach’, 2. ‘kapcie splecione ze sznurka’, 3. ‘uszyte z płótna obuwie do trumny’ (tu ze zmianą *lk > rk* war. *čiũrkės, čiũrkos*).

čiul̃pti, čiulpiu, čiulpiaũ (war. *čil̃pti*) 1. ‘ssać sutek’ (łot. *čulpt* ‘ssać’), 2. ‘głośno wsysać płyn, cmokać’ (SD *čiulpiu* «sarkam» [‘głośno wciągać nosem lub ustami, siorbać’]), 3. ‘cmokać przywołując zwierzęta’, 4. ‘cmokać fajkę’ — czasownik utworzony od wykrz. *čiulpt* o ssaniu sutka, palca; o cmokaniu na konia. War. z *š-*: *siul̃pti* ‘wsysać, siorbać’. War. ze zmianą *č’u > č’i*: *čil̃pti*. Prostsza formą wykrzyknika jest *čiul* (zob. *čiuldėti*). Por. też *čiulbėti*. — Inne czasowniki od wykrz. *čiulpt*: *čiulpsėti* ‘cmokać na konia’, *čiulpstytis* ‘oblizywać się’, *čiulptelėti* ‘cmokać na konia’. — Postverbalia: *čiulpaĩ* m.pl. ‘szpik kostny’ (*Nemėtyk kaulų su čiulpaĩs, iščiulpk!* ‘Nie wyrzucaj kości ze szpikiem, wysysaj!’), *čiul̃pas* 1. ‘szpik’ (znacz. etym. ‘to, co się wysysa z kości’), 2. ‘smoczek’, 3. ‘papieros skręcony w palcach, skręt’. Inne nazwy ‘smoczka’: *čiulpė, čiulpikas, čiul̃pis, čiulpōkas, čiulptukas, čiulpukas, čiul̃škis* (zob. też *tũškas*). Zob. też LEW 76, ALEW 164.

čiuntai, -ų 1 p.a., *čiũntai, -ų* 2 p.a. m.pl. gw. ‘strzępy, szczątki, ułamki, kawałki’, np. *Maišas – vieni čiuntai* ‘Worek w strzępach’. *Ledas susproginėjęs į čiuntus* ‘Łód popękał na kawały’. *Didis vaiskas į čiuntus sumuštas tapęs* ‘Wielkie wojsko zostało doszczętnie

rozbite'. War. f. *čiuntos* 1 p.a.: *Nukrito puodas nu stalo i suejo į čiuntas* 'Spadł garnek [gliniany] ze stołu i rozpadł się na kawałki'. — Leksem *čiunt-* pochodzi przez uproszczenie nagłosu ze **ščiunt-* (por. *čėstis* ze *ščėstis*, *čiėpas* ze *ščiėpas* itp.). To **ščiunt-* było transpozycją polskiego *szcząt-* = [ščont-], mianowicie w gwarowym war. [ščunt-], por. *szczątek*, -tku, gw. *szczuntek*, -tku 'drobna resztką' (to zamiast stpol. *szcządek*, -dku, zob. Boryś 594). Pominięcie w transpozycji pol. segmentu -ek świadczy o tym, że w rozumieniu Litwinów *szczątek*, *szczuntek* było zdrobnieniem o suf. -ek/k-. Podobna reinterpretacja legła u podstawy pewnych przekształceń formacji na -el- i -uk-, por. *gizėlis* (z niem.) ⇒ *gizas*; *kuodėlis* (z błr.) ⇒ *kuodas* oraz *barsukas* (z błr.) ⇒ *bařsas*. NB. LKŽ II, 159 i za nim POLŽ 162 wskazują na polskie brzmienie *szczęt* jako źródło *čiunt-*; nie jest to przekonujące, ponieważ nie sposób pogodzić lit. *unT* z pol. *enT*. Por. też błr. polonizm *daščėntu* adv. 'do cna, doszczętnie' (TSBM). — Zmiana wokalizmu *č'u* > *č'i* (por. *čiuprynà* > *čiprynà*) wytworzyła war. *čintai*, -ų 1 p.a., np. *Kad krito puodas nuo lentynos, tai į čintus subiro* 'Jak garnek spadł z półki, to rozbił się doszczętnie (na drobne ułamki)'. *Kad dar metus tą ploščių panešios, parvarys čintan* 'Jak [on] ten płaszcz jeszcze rok ponosi, to zedrze [go] do cna'. Tu należy też słabo udokumentowany zwrot *ligi ščintu* 'do szczętu, doszczętnie': *Ana sudraskys dubą, gyvenimą ligi ščintu* JU 'Ona zniszczy doszczętnie [swoje] gospodarstwo [i] życie'. Ten przysłówek może oddawać błr. *daščėntu* 'do cna, doszczętnie' (zob. wyżej).

čiúotis, -čio 1 p.a. gw. 'wieprz, tucznik', f. *čiúotė* 'świnia' — rzeczownik utworzony od zawołania na świnie *čiúot*. Paralele: *jùkšė* ⇐ *jùkš*; *čiūkà* ⇐ *čiūk*/*čiũk*. — Cps. *čiuõtmėrgė* 'niechlujna dziewczyna' (por. *mėrgà*).

čiuprynà 2 p.a., gen.sg. *čiuprỹnos* gw. 'bujne włosy na głowie, czupryna' — zapoż. ze stbłr. **čjupryna* (por. *čjuti* ob. *čuti* 'słyszeć'), błr. *čupryna*, -y (ZS 15, LEW 76). War. ze zmianą *č'u* > *č'i*: *čiprynà* (por. *čiupinėti* > *čipinėti*). — Drw. wsteczne: *čiuprà*, *čiuprė* (por. *budỹnės* ⇒ *bùdės*).

čiùpti, *čiumpù*, *čiupaũ* 'chwytać, łapać, chwytać za narzędzie (zabierać się do roboty); łapać się (za głowę); kraść; zaskakiwać (o burzy, deszczu)', *apčiùpti* 'namacać (żyłę); zaskoczyć gdzie (i złapać)', *pačiùpti* 'złapać (mysz, o kocie)', *pričiùpti* 'zmusić kogo do czego' — czasownik oparty na wykrz. *čiùp*, *čiùpt* (*čiùpt*) 'łap, cap, chap' o pochwyceniu czegoś, o złapaniu za włosy, za poję, o ujęciu. War. *čiupì*, *čiupý* 'chap', też o czynności, pracy powoli wykonywanej. Por. LEW 74, ALEW 164. Podobnie pol. *capnąć*, *cupnąć* – o nagłym schwytaniu ⇐ wykrz. *cap*, *cup* (por. Sławski I, 110). — Z innymi sufiksami: *čiupčióti* 'macać, obmacywać', *čiupėnti* 'guzdrać się, marudzić z robotą', *čiupinėti* 'macać' (war. ze zmianą *č'u* > *č'i*: *čipinėti* (por. *čiuprynà* > *čiprynà*), *čiupinėtis* 'cackać się; marudzić z robotą', *čiupnóti* 1. 'macać, obmacywać', 2. 'robić coś powoli, guzdrać się' (war. *čipnóti*), *čiùptelėti* 'capnąć, chapnąć', *čiupióti* 'robić coś powoli, guzdrać się', *čiupiótis* 'cackać się, marudzić' (war. *čiūpoties* KRŽ). — Postverbalia: *apčiupomis* adv. 'po omacku', *čiupáila* c. lub *čiūpalas* 'maruda, guzdrała' (⇒ *čiūpalėlis*), drw. wsteczne: *čiupà* a. *čiūpà* ts.; *čiupiklis* 'czulek owada', *čiuplūs* 'chwytny, porywający, kradnący; zręczny, zdolny do różnych prac', *čiuptukas* 'macka, czulek'. — Neoapofonia *čiup-* (SZ) ⇒ *čiuop-* (SP): *čiuópti*, -iu, -iau (war. *čiuópti*) 'chwytać, macać', *apčiuópti* 'namacać i chwycić, ująć', DP 'dotykać' (⇒ *neapčiuopiamas* 'nieuchwytny, niedostrzegalny'), *iščiuópti* 'wykraść', *pačiuópti* 'pochwycić (o lisie i gęsi); okraść; zastać, przeszedłszy gdzie, spotkać tam kogo', *sučiuópti* 'schwytać, ująć (złodzieja); pojąć, zrozumieć'. Por. LEW 71, 74, 1067 i ALEW 164 (nazywa wokalizm *uo* w *čiuópti* 'nieregularnym').

čiurà 4 p.a. gw. 'suka' (*Kālė ir čiurà sākėm, itai vientara* LzŽ 'Mówiliśmy «kalė» i «čiura», to wszystko jedno'). Niejasne. — Zdrob. *čiuráitė* 'suczka'.

čiūras (p.a. nieoznaczony) przest. ‘posłaniec, chłopiec na posyłki’ — zapoż. z pol. *ciura* przest. ‘człowiek należący do czeladzi obozowej, luzak wojskowy’ (MSJP) albo pol. gw. *ciur* ‘parobczak powolny, nie wesoły, nie rażny’, *ciura* ‘chłopak po czterech latach; chłopiec do lat dwunastu’ (SGP I, 242). Por. LEW 76, POLŽ 45n. Zapewne dźwiękonaśladowcze, por. Brückner 65: «*ciura, ciora, obelżywe*, na ‘obozowych pachołków’ i na ‘psów’..., por. *ciurkiem, ciurczęć, ciurkać, ciurknąć*, o ‘powolnem cieczeniu’».

čiurénti, čiurena, čiurėno 1. ‘ciec, płynąć powoli – o wodzie, ciurkać’, 2. ‘sikać’, 3. ‘szeleścić – o liściach na wietrze’, 4. ‘szczebotać, świergotać’ — czasownik na -en- od wykrz. *čiuř* o leżącej się wodzie, urynie. Por. *kiurkti* ‘lać się ciurkiem’ ← *kiurkt*. — Od powtórzonego wykrz. *čiuř-čiuř* (*Ar nenori čiuř čiuř?* ‘Czy nie chcesz siusiu?’) pochodzi neosnowa *čiur-č-*, por. *čiurčyčiu* indecl. ‘siusiu’, *čiurčiu* ts. (zdrobnienia na -yt-, -uk- pod formą gen.pl.), *nučiurčenti* ‘wysadzić dziecko’, *nusičiuřtyti* (*Guldydama vesk vaiką nusičiuřtyti* ‘Kładąc dziecko spać, daj mu się wysikać’). Zob. też *čiuřkšti*. — Drw. *čiurà* a. *čīūrà* c. ‘kto moczy się w pościeli, szczyl’, też o kimś brudnym, zarośniętym, *čīūrnyė* ‘struga leżąca się z dachu, strużka potu’, też ‘szpara; vagina’, *čīūris* ‘penis’, *čīūrūlis* ‘struga z dachu’. Vb. denom. *čīurioti* ‘moczyć się (o dziecku)’, *nučiuřčenti* ‘wysadzić dziecko do sikania’. Tu też *čīūrauti* ‘popłakiwać, pochlipywać’. — Inne: *čiuřlas* a. *čīurlė* ‘struga, potok’, zdrob. *čīurlėlis* ‘strużka, rzeczulka’; *čīurlys* ‘ptak jerzyk zwyczajny, Micropus apus’ (*Geraĩ skraido kregždės, bet čīurlio jos prilygti negali* ‘Szybko latają jaskółki, ale z jerzykiem równać się nie mogą’), od tego nazw. *Čīurlys* (⇒ patron. *Čīurlionis*, spolszczone *Czurlanis*). Vb. denom. *čīurlėnti* ‘o strumyku: ciec, sączyć się wśród kamyków, szemrać’, war. *čīurvėnti* (por. *eikvoti* ob. *eikloti*); *čiuřlinti* ‘prac niedbale, byle jak’, *apsičiuřlinti* ‘obmyć się byle jak’. Tu też *čīurliōkas* ‘wyrostek, młokos’, znacz. etym. ‘szczyl, szczoch’ (por. *čīurioti*).

čiurkos 1 p.a. f.pl. gw. ‘obuwie do trumny uszyte z czarnej materii’ (*Seniau kojas apaudavo čiurkomis*). LEEŽ 55, s.v. *čėmpės* wymienia jeszcze war. *čīurkės*, a ponadto *čīūlkės*, *čīūnkės* i *čīūmkės* ‘splecione na drutach miękkie pantofle z nici wełnianych, kapcie; obuwie do trumny’. Jest prawdopodobne, że formą osiową była tu *čīūlkės* ‘pończochy; kapcie’ (zob.) wraz z rzadszym war. *čīūlkos* (*Numezgiau tau gražias vilnones čīūlkas*). Wokół niej powstały warianty zróżnicowane przez zmiany: *lk > rk*, *lk > nk* oraz *nk > mk*.

čiuřkšti, čiurškiù, čiurškiaũ ‘ciec, wypływać, uchodzić (o wodzie z naczynia, o krwi z żyły); moczyć się (o dziecku), zlać (o deszczu)’ — od wykrz. *čīurkšt* m.in. o chluśnięciu, o tryskającej wodzie, strudze, o sikającym psie, dziecku. — Drw. *čīurkšlys* ‘struga, strumień; fontanna’, *čīurkšlė* a. *čīurkšlius* ‘struga’, *čīurkšliumis* adv. ‘strugami’.

čiurna 1 p.a., *čīurna* 4 p.a. gw. 1. ‘nadgarstek’ (syn. *riešas*), też ‘część rękawicy, która go okrywa’, 2. ‘u konia: pęcina, część nogi pomiędzy kopytem a nadpęciem’ (syn. *garšvā, pleksnā*). War. f. *čīurnis* 2 p.a., *čīurnis* 1 p.a.; też m. *čīurnis* 1 p.a., *čīurnys* 4 p.a. Bez etymologii. LEW 77 widział w *čiurna* dewerbalny rzeczownik od (*su*)*čīurtti* ‘zabrudzić się’, mianowicie przy założeniu dla niego znacz. etym. ‘błoto, Kot’. Tertium comparationis między znaczeniami ‘błoto, Kot’ i ‘pęcina, Kot am Fuße des Pferdes’ miałoby być ‘bryła, gruda, Klumpen’.

čīurtti, čīūra (*čiu-n-ra, war. *čīursta*), *čīuro*: *sučīurtti* 1. ‘zabrudzić się, wysmolić się, poczernić’, 2. ‘o ubraniu: znosić się, zlachmanić się’, 3. przen. ‘zbiednieć, zubożeć’ — vb. denominativum od nomen *čīurV-, należącego do rodziny *čiurėnti* (zob.). Por. LEW 77. — Drw. *sučīurinti* ‘pobrudzić, powalać (ubranie); znosić, zedrzeć (ubranie)’, *sučīurōti* ts.

čīustai, -ų m.pl. SD «czarowanie; czary» (syn. *nuodai*) — rzeczownik postwerbalny od *čīustyti, -iju, -ijau* ‘czarować’, *apčīustiju* SD «oczarować», *atčīustiju* SD «odczarować». Ten

czasownik był zapewne iterativum-causativum na -y- od zanikłego prs. *čiūsta ‘robi się dziwnie, staje się cud’, zam. *čiūsta < *čiūd-sta (prt. *čiūdo, inf. *čiūsti), temu z kolei dał podstawę rzecz. *čiūdas* ‘dziw, cud’ (zob.). Por. LEW 77 (brak w ALEW). Zob. też *dīvas*. — Drw. *čiūstininkas* ‘czarownik’, SD *čiūstinykas* «czarownik» (syn. *nuodinykas*), *čiūstinykė* «czarownica» (syn. *nuodinykė*). — Tutaj pewnie też stlit. *čiūsta* ptk. ‘jakoby, rzekomo, ponoć’, DP ‘wrzkomo’, SD «rzekomo, wrzkomo, jakoby» (znacz. etym. ‘cudem’, por. pol. pot. *jakimś cudem* ‘nie wiadomo jak’).

čiūstavotis wsch.-lit. ‘uważać, zwracać naokoło uwagę’ — zapoż. z ros. *čúvstvovatʹ* ‘czuć’ (ZS 15).

čiūsti, *čiundù*, *čiūdau* gw. ‘zacząć kichać’ (*Aš čiundù, išgirdęs bečiaudant* ‘Zaczynam kichać, gdy usłyszę kichającego’). Dźwiękonaśladowcze, podobnie jak syn. *čiūti* i *čiaudėti*.

čiūtė 2 p.a. gw. 1. ‘szyszka świerkowa, sosnowa’ (war. *čiūtė* 3 p.a.), 2. ‘zawijywane na postronku kolczaste drewno dla oddzielenia idących w parze koni’. Bez etymologii. Związek z gw. *čečkà* ‘szyszka’ (zob. LEW 72) nie jest oczywisty.

čiūti, *čiūnù* (war. *čiūvù*), *čiuvaũ* gw. ‘kichać, czchać’ — onomatopeiczne, podobnie jak syn. *čiūsti* i *čiaudėti*. War. s-mobile: *sčiūti*, *ščiūti*. Zob. też ALEW 165. — Drw. *čiuvimas* BRB ‘kichanie, kichnięcie, Niesen’, *sčiuvimas* SD¹ «parskanie».

čiūtnas, -à 4 p.a., *čiutnùs*, -i 4 p.a. gw. 1. ‘czysty, schludny, porządný’, 2. ‘rzutki, pracowity’ — z substytucyjnym sufiksem -n- zam. -k- (*čiutkas) zapożyczone z ros. *čútkij* ‘czuły, czujny’, przen. ‘delikatny, subtelny, taktowny’. Zob. też *čiuñnas*.

čiūžas I 2 p.a. sb. gw. ‘wąski pas ziemi uprawnej’, zdrob. *čiužėlis*: *Broliai čiužėliais pasidalino dirvą* ‘Bracia podzielili sobie rolę na wąskie pasy’. Niejasne. Zob. *čiužėti*. — N.m. *Čiūžiakampis* (por. *kañpas*).

čiūžas II, -à 4 p.a. adi. gw. ‘niekrewny, obcy, cudzy’ — zapoż. ze stblr. *čužyj*, por. bhr. *čужý*, ros. *čužój* (ZS 15). — Drw. *čiuža*: *Kuř čiuža, teñ šiūža* ‘Gdzie obco, tam szorstko’ (Wśród obcych człowiek czuje się nieswojo).

čiužėti, *čiuža*, *čiužėjo* ‘szeleścić (o suchych liściach, o sianie, słomie); stukać, pukać; skrzypieć, zgrzytać (w zębach)’ — czasownik na -ė- od wykrz. *čiuž* o pełznieniu, o szybkim ruchu, *čiužt* o poślizgnięciu się, *čiužt* a. *čiužt* o poślizgnięciu się i upadku, o laniu wody; wtórny wykrz. *čiužu čiužu* o ślizganiu się. Ze zmianą nagłosu č’- na š’-: *šiužėti*; š’- > s’-: *siužėti*. — Z inną budową: *čiužti*, *čiužta*, *čiužo*: *nučiužti* ‘zmoknąć; schudnąć, zmarnieć; o wietrze: ucichnąć’, *sučiužti* ‘zrobić się bezużytecznym, zmarnować się’, *čiužti*, *čiuža*, *čiužo* ‘leżeć w łóżku’, *čiužėnti* ‘szeleścić, szemrać’, *čiužinėti* ‘ślizgać się, jeździć na łyżwach’. Nomina: *čiužesys* ‘szelest, szmer’, *čiužyklà* ‘ślizgawka’, *čiužos* f.pl. ‘żdźbła’ (zob. też *čiužinys*), *čiužus* ‘łatwy do powożenia’. — WSZ *čiuž-*: *čiužti*, -iù, -iaũ ‘ślizgać się; mieść (o miotle)’, *nučiužti* ‘ześliznąć się z dachu (o topniejącym śniegu)’, *susičiužti* ‘zlać się, zmoczyć się’, *čiužaloti*, -ju, -jau ‘ślizgać się’ (*Vaikas lėkdamas, kur ledas, čiūžaloja* ‘Dziecko biegnie i gdzie lód, to się ślizga’), *čiužauti* ‘szurać (nogami, butami)’, *čiužčioti* ‘ślizgać się’ (*Čiūžčioja kojose ant ledo* ‘Ślizgają się nogi na lodzie’), *čiužinti* ‘powoli iść, wlec się noga za nogą’, *čiužtelėti* ‘pośliznąć się’. Nomina: *čiuža* c. ‘kto ledwo powłóczy nogami, idzie z trudem, wlecze się’, *čiužė* 1. ‘ślad w trawie, zbożu, w śniegu’ (*Nuo lapės uodegos ant sniego paliko čiūžė* ‘Na śniegu pozostał ślad lisiego ogona’), 2. ‘drewniane płozy, sanki do przeciągania pługa lub brony na pole’ (syn. *čiužlà*), *čiužis* ‘siennik’, *pačiuža* ‘łyżwa’. — SO *čiauž-*: *čiaužti*, -iù, -iaũ ‘ślizgać się; czołgać się, pełzać; o dziecku: moczyć się’, iter. *čiaužyti* ‘ślizgać się’. — Neoapofonia *čiuž-* (SZ) ⇒ *čiuož-* (SP): *čiuožti*, -iù, -iaũ ‘ślizgać się, jechać (na łyżwach)’, *čiuožti pačiužomis* ‘jeździć na łyżwach’, *nučiuožti* ‘ześliznąć się, pojechać ślizgając się’, frq.

čiuožinėti ‘ślizgać się, jeździć na łyżwach’. Nomina: *čiuožėjas* a. *čiuožikas* ‘łyżwiarz’, *čiuožyklà* ‘ślizgawka, lodowisko’. Paralele: *rušėti* ⇒ *ruoštis* (starsze *rauš-*: *ráušės*); *sušukti* ⇒ *šukterėti* (starsze *šauk-*: *šaukti*). Zob. też ALEW 164.

čiužinys, -io 3 p.a. 1. ‘siennik, służący do spania wór napchany słomą, sianem lub plewami’, 2. ‘materac’, 3. ‘wypchany słomą worek jako siedzenie na wozie’ — substantywizowany przymiotnik na -in – od nomen typu *čiužos* f.pl. ‘żdźbła, resztki słomy’ (zob. *čiužėti*). Por. *lekinė* ‘siennik napchany plewami’ ⇐ *lėkės*, *lėkiai*. Zob. też LEW 74, s.v. *čiaūžti*. — War. *čiužis* 1 p.a. ‘siennik’ (*Čiužis prakiuro – lekių pilna gryčia* ‘Siennik się rozerwał, cała izba w plewach’) może być wypadkiem neoapofonii u (SZ) ⇒ ū (SP). Paralele: *duburys* ⇒ *dūburys*; *gruzdai* ⇒ *grūzdai*; *pódukra* ⇒ *pódūkra*.

čivylis, -io 2 p.a. ‘ptak makolągwa, Cannabina a. Carduelis’ — utworzone sufiksem -lis od wykrz. *čivī-čivī* (war. *čiv-čiv*), imitującego głos tego ptaka (Urbutis 1981, 46). Podobne nazwy to *čeklėlė* (zob.), *kikilis* (zob.), *kikūtis* (zob.) i *tikūtis* (zob.).

čýžė 1 p.a. hist. ‘czynsz, opłata za dzierzawioną ziemię’, SD «czynsz; pobor» (syn. *doklė*, *donis*) — zapoż. ze stpol. *czyża*, *ciža* (⇐ śrwn. *zise* ⇐ śrlac. *accisia*). Por. SLA 59, LEW 78, POLŽ 46 (brak w ALEW)¹¹⁰. Ze względu na akut por. zapoż. *brýlė*, *ýnis* i *mlýti*. — Wariant z niemieckim digrafem <ie> dla ī: *ir tapo tarnu, čieþę duodančiu* BRB ‘i został sługą czynsz płacącym’. Zob. też *činšas*. — Drw. *čýžinykas* SD «czynszownik; dannik» (syn. *doklinykas*), cps. *čýžgrāšis* (zob. *grāšis*), *čýžjavai* m.pl. ‘czynsz spłacany zbożem’ (por. *javai*). Vb. denom. *čýžiúoti* ‘płacić czynsz’.

čižti, prs. *čýžta* (*činž-sta, war. *čiňža*), prt. *čižo*: *įčižti* ‘o październikach przywierających do włókien lnu: zbić się, przylegać, przywierać (przez co len staje się trudny do trzepania i przędzenia)’, *pričižti* ts., por. *Linai pričižę, vieni spaliai, ką už juos gausi!* ‘Len zbity, same październik, co (ty) za niego dostaniesz!’. *Linai gerai atidirgo, nepričižę* ‘Len dobrze się odleżał, nie jest zbity’. Bez etymologii. Pwk. dźwiękonaśladowczy? — Drw. *čižas* 1. ‘październik przywierający do włókien lnianych’ (*Kokie čia linai, tik vienas čižas!* ‘Co to za len, same październik!’), 2. ‘kupa szeleszczących liści, odpadków’, *čižmà* a. *čýžma*, *čýžmas* bot. ‘wrotycz, roślina lecznicza Tanacetum vulgare’ (⇒ pol. gw. *czyżma* ‘wysoka roślina o drobnych kwiatach pomarańczowej barwy’, Zdancewicz 338). — WSZ *čýž-*: *čýžti*, *čýžiu*, *čýžiau* (war. *čýžau*) ‘uderzać, bić kogo; nękać (o pchłach)’, też o ulewnym deszczu (*Lytus čýžia* ‘Deszcz leje’), *nučýžti* ‘zbić, obić; wpędzić w nieszczęście’, *užčýžti* ‘zdzielić (batem), zlać (o deszczu)’. Drw. *čýžis* ‘uderzenie, smagnięcie (batem)’. Vb. denom. *čýžyti*, -iju (-yju), -ijau (-yjau): *Aš čýžmą čýžyju dvare kaip vergas* ‘Ja we dworze odrabiam pańszczyznę jak niewolnik’, *čýžma* ‘robota pod chłostą’: *Čýžyti čýžmą dvare ant lažo* ‘Odrabiać pod chłostą pańszczyznę we dworze’.

čvarōkai, -ų 2 p.a. ZTŽ m.pl. ‘budynek czteroizbowy dla czterech rodzin służby folwarcznej’ — zapoż. z pol. *czworaki*, -ów m.pl. — Od tego singulativum *čvarōkas* ZTŽ ‘robotnik folwarczny’, *čvarokañ eiti* ‘odrabiać pańszczyznę’ (*čvarokañ nuvejo pas poną*). Brak w LKŽ.

čvérkis, -io 1 p.a. gw. ‘ciemna chmura deszczowa, burzowa’ (KRŽ). Niejasne.

čvértis, -ies 1 p.a. f. stlit., gw. ‘czwarta część całości, ćwierć, ćwiartka’ — zapoż. ze stblr. *čvertb*, por. błr. *čvērcb*, -i, pol. *ćwierć*, -i (SLA 59, ZS 14, LEW 78). War. *čvirtis* LEX ‘Viertel’ ⇐ stblr. *čvirtb*, stpol. *čwirć*. Por. rodzime *ketviřtis*, -čio s.v. *ketviřtas*. Włączenie pożyczki do klasy femininów na -(t)i- też w *páltis*, *čėštis* i *mostis*. W kwestii akutu por.

¹¹⁰ Nietrafne było przypuszczenie Būgi (RR II, 654) o *čýžė* jako zdenazalizowanej kontynuacji *čīžė, pochodzącej rzekomo z nwn. *Zins(e)* m.

zapoż. *péršas* i *stérva*. — Drw. *čveřtine* ‘czwarta część roku, kwartał’; *čvertkà* a. *čvértka* ‘ćwierć rubla (25 kopiejek); ósma część garnca jako miara ziarna’ ⇐ stbłr. *čvertka*, błr. *čvértka*. Vb. denom. *čvertavóti* ‘rozcinać na ćwierci, ćwiartować mięso’ ⇐ stbłr. *čvertovati*, błr. *čvartaváć*.

čvičyti, *čvičiju*, *čvičijau* gw. ‘bić, chłostać, smagać (różgą, batem)’, por. *Čvičija su botagu per kinkas* ‘Smaga batem po łydkach’ — z asymilacją *č-č* < *c-č* zapożyczone ze stbłr. *cvičiti*, *cvičyti*, błr. gw. *cvičycь* (PzB 5, 343). Tu z pol. *ćwiczyć* m.in. ‘bić, chłostać’ (⇐ srwn. *zwicken* ‘ściskać szczypcami, szczypać’, Boryś 107). Refl. *čvičytis* stlit. ‘ćwiczyć się’: *Musijo pilnai čvičytis, mokyti, rūpintis* MOP ‘Musieli się pilnie ćwiczyć, uczyć, troszczyć’. Z obocznym sufiksem: *užčvičinti* ‘złać, zalać – o ulewnym deszczu’. War. z uproszczeniem *t^šv* > *šv*: *švičyti* ‘bić, chłostać; ostrzyć (nóż); glansować, pucować (buty); chciwie jeść, żreć’, *sušvičyti* ‘udać się gdzie, pojechać’ (*Aš du kartus sušvičijau į Salantus* ‘Dwa razy pojechałem do [miasteczka] Salantai’). — Z wtórnym nagłosem *v-*: *vìcyti*, *-iju*, *-ijau* ‘łajać, besztuć’, *išvìcyti* ‘wyćwiczyć kogo, wprawić do wykonywania różnych czynności’ – z pewnej zmiany zaszłej między członami cps. **iš-čvič-*; *nusivìcyti* ‘upić się’.

čviērytis, *čviērijuos*, *čviērijaus*, war. *čviērintis* gw. 1. ‘przesadnie się stroić’, 2. ‘mizdrzyć się, wdzięczyć się’ (syn. *máivytis*), 3. ‘wzdragać się, opierać się, ceremoniować się’ (*Valgykit, sveteliai, nesičviērykit, nēr ko čia čviērytis*), *įsičviēryti* ‘być przymilnym, chcieć się komu przypodobać’ — zapoż. z pol. przest. *ćwierzyć się* ‘wdzięczyć się, mizdrzyć się, trzepiotać się’ (Sw I, 418). Por. starsze użycia polskie: ‘udawać ważniejszego, chełpić się przesadnie’ (Bańkowski I, 247), *czwierzący się* ‘udający znawcę, popisujący się, wymądrzający się’ (SPXVI), stpol. *ćwierzyć się* ‘zabawiać się, cieszyć się’, *oćwierzyć się* ‘udawać, maskować się’. LEW 78 niesłusznie łączył z ros. *čvánit’sja* ‘pysznić się, chełpić się’, co miało doznać kontaminacji z *vierà* ‘wiara’. — Drw. *čviēras* a. *pračviēras* c. 1. ‘kto stroi się przesadnie’, 2. ‘straszydło’, 3. ‘urwis’.

čvikas 4 p.a. gw. ‘klin materiału wszywany do koszuli pod pachą lub do spodni w kroku; rozporek’ — drw. wsteczny od **čvikelis*, co zapożyczone z pol. XVI w. *cwykiel* ‘płat materiału o trójkątnym kształcie, klin’ (SPXVI), war. *cwikiel*, *cwykel*, *ćwikiel* (⇐ nwn. *Zwickel* m., WDLP). Paralele: *gīzas* ⇐ *gizēlis*; *pūndas* ⇐ *pundēlis*.

D

dabà 4 p.a. żm. 'zwyczaj, sposób bycia, postępowania' (Dowkont), *gerà dabà* adv. 'po dobru', *grazià dabà* ts. War. *dābas* 'zwyczaj; uroda'. Nie ma pewności, czy to wyraz odziedziczony, czy też jedno z łotewskich zapożyczeń Dowkonta. Odpowiedniki bśł.: łot. *daba* 'sposób bycia, nawyk, zwyczaj (*vēcā dabā* 'starym zwyczajem'), natura, przyroda; charakter ludzki'; psł. **doba* 'odpowiedni, sprzyjający czas', por. sch. *dōba* indecl. 'wiek, pora, czas; starość', czes. *doba* 'określony czas, pora; okres, epoka', stczes. też 'wiek ludzki, lata; to, co komuś odpowiada, na czym komuś zależy', pol. *doba* 'okres dnia i nocy; czas, pora, epoka' (inny sufix w stpol. *dob'* f.: *tą dobią* adv. 'wtedy, wtenczas'), scs. tylko z przedrostkiem: *podoba jestū* 'godzi się, wypada' (*podobīno vrēmę* 'stosowny czas'). Por. BSW 42, Sławski I, 150, Boryś 115. Rekonstrukcja pbsł. **dab-ā-*. Praforma ie. jest sporna: 1° **d^hab^h-* 'dopasowywać; stosowny, odpowiedni' (IEW 233), por. goc. *gadaban* 'być stosownym; zdarzać się' (pf. *gadob* 'jest odpowiedni, pasuje'), 2° **d^heHb^h-/*d^hHb^h-* 'pasować, być stosownym, odpowiednim' (Liv² 135n.), co jest mniej prawdopodobne z uwagi na brak refleksów **d^heHb^h-* i fakt, że łac. *faber*, *-brī* m. 'rzemieślnik, kowal, cieśla' może mieć inną podstawę niż **d^hHb^h-rō-* (zob. niżej). Kroonen 86 operuje pwk. pie. **d^heb^h-/*d^hob^h-* 'to fit'. — Adi. *dabnūs* 'ozdobny, strojny, ładny' (znacz. etym. 'odpowiedni, dobrany, dopasowany') – można zestawić z psł. **dob-īnū*, por. stczes. *dobnų* 'dogodny, stosowny, korzystny', sśn. *dōben* 'odnoszący się do okresu czasu, doby, epoki', sch. *dōban* ts., też 'leciwy, wiekowy', głuż. *zдобny* 'stosowny, odpowiedni' (SŁPS 3, 329). — Z kolei lit. *dabūs* 'strojny, ładny' ma nawiązanie w scs. *udobū* 'łatwy, lekki' (ros. *udōbnjy* 'dogodny, wygodny; odpowiedni, właściwy'), ros. gw. *dob* 'dobry, silny, zdrowy', cps. *dob-zdorov* 'całkowicie zdrowy, krzepki' (⇒ sb. *dob* 'rozpieszczony człowiek'); strus. *době* adv. 'bardzo, nadzwyczajnie', dłuż. gw. *dobosc* 'czas, pora'. Tu też stpol. n.os. *Dobo-sław*, *Brzez-dob* (por. SŁPS 3, 318; brak wzmianki o formach lit.). — Formację przymiotną na *-l-* od *daba* zaświadcza łot. *dabls* 'szczupły, mocny', *nedabls* 'trujący', *nedablas zāles* f.pl. 'trujące zioła' (zob. Endzelīns, DI II, 160), cps. *lab-dabls* 'dobrego gatunku, np. groch', drw. *dabļš* 'mocny, bujny, wyrośnięty', gw. *dabļis* ts., na SW *dābļs* 'bujnie wyrosły'. — Jako równoległą do łot. *dabls* < **dab-la-* należy oceniać formację psł. **dob-rū* 'odpowiedni, stosowny, właściwy, taki, jaki być powinien, należyty, dobrze czyniący' itd., por. scs. *dobrū*, bg. *dōbъr*, sch. *dōbar*, sśn. *dóber*, ros. *dōbryj*, czes. *dobrý*, pol. *dobry* (SŁPS 3, 310). Jedyne nawiązanie bałtyckie stanowi tu człon złożenia łot. *dabravecis* 'dzielny, roztropany człowiek' (ME I, 428). Rekonstrukcja pbsł. **dab-ra-s*. — Jeśli należy tu łac. *faber* 'kowal, cieśla', jak się ogólnie przyjmuje, to pbsł. **dabras* i łac. *faber* dadzą się połączyć w praformie ie. **d^hab^h-ro-s*, por. IEW 233, SŁPS 3, 316, de Vaan 197. Beekes, HS 109, 1996, 230 uznał pwk. **d^hab^h-* za nieindoeuropejski. — Inne nomina od *dab-*: *dabitā* a. *dabišius* 'strojniś, modniś', *dabšnūs* 'ozdobny, piękny'. — Vb. denom. *dabinti* 1. 'szykować, przygotowywać', SD *dabinu* «gotuję» (syn. *prirēdau*, *surinku*), «kształtuję» (syn. *muntumi darau*), 2. 'ozdabiać czym, stroić', refl. 'stroić się, ubierać się ładnie, upiększać się', *išdabinti* 'wystroić', SD¹ *išdabinu* «wystrychnę, wystrychiuję» ['wygładzić, wygłaskać, wystroić'], SD: *išdabinti namai* «budowny dom» ['dobrze, okazale zbudowany, obszerny', SPXVI], *išdabintas lubas* «strop wytworny», *išdabintai* «kosztownie, z kosztem; kształtownie». Z innym sufixem i odległym znaczeniem: łot. *izdabāt*, *-āju* 'być uczynnym, miłym dla kogo' (znacz. etym. 'dostosować się', por. ME I, 428). — Odpowiednik słowiański z prefiksem *po-*: scs. *podobajetū* 3 sg. prs. 'wypada, godzi się, przystoi, trzeba', ros. *podobajet* ts., pol. *podobać się* 'przypadać do

gustu, być komuś miłym' (stpol. też 'być podobnym'), czes. *podobati se* 'mieć wspólne cechy z kim, czym' (przest. 'udawać się') – jest drw. na -ati od sb. *podoba 'podobieństwo, odpowiedniość, upodobanie', por. SŁPS 3, 286, Boryś 452.

dabař 1. adv. 'teraz, obecnie, współcześnie', 2. *dābar* ptk. 'jeszcze' (*Dabar notajo adyna mano* 'Jeszcze nie przyszła godzina moja'. *Dābar sūnus nesīženija* 'Syn jeszcze się nie żeni'). War. *dabà, dāba*. Stlit. DP *dābar* a. *dabař* 'jeszcze, dopiero, teraz, dziś, owszem, k temu, tedy, nad to, przedsię, odtąd'. SD *dabar* 1. «dopiero; jeszcze; k temu, ku temu» (syn. *priegtam, top, vėl*), 2. «nad to» (syn. *unt to, vėl, per tai, liš to*), 3. «teraz» (syn. *nu, nū*), *dabarne* SD¹ «jeszcze nie» (brak w LKŽ), *dabar essųs* SD «niniejszy, terażniejszy». Odpowiednik stpr. *dabber* 'noch, jeszcze'. Nie ma ustalonej etymologii. Zapewne z adverbializacji nomen o suf. -ar- (por. *dabara jak np. *āšara, vāsara* albo *dabaras jak np. *mātaras, žāgaras*), które było derywatem rzeczownika *dabà* (zob.). Zob. LEW 79, ALEW 165n. — Warianty przysłówka 'teraz': *dabà, dabaraĩ, dabařcios, dabargi, dabařg* a. *dābarg* (DP), *dābargu* (DP), *dabarjan* (CHB), *dabařkai* ob. *dařkai* (LZŽ), *dabarōs, dabartēl* (SD też «dopiero», SD¹ «dopieruczko»), *dabartēlei, dabartēlenai, dabartēlēs, dabartēlios, dabařtēs, dabartis* (b.z.a.). — Forma kontrahowana: gw. *dař* a. *dār* 'teraz' < *dābar*, np. *Kur dār tu buvai?* 'Gdzie ty teraz byłeś?'. *Bus ji dař mano žmona* 'Ona będzie teraz moją żoną'. — Drw. *dabařtis, -ē* 'teraźniejszy' (⇒ *dabartykštis, -ē* ts.), *dabartis, -iēs* f. 'teraźniejszość, współczesność' (⇒ *dabartinis* 'teraźniejszy, dzisiejszy, współczesny', ⇒ gw. *dabartiniškas* ts.), *dabaryštis* > *dabarykštis* 'teraźniejszy' (⇒ *dabaryščias* > *dabarykščias* ts.), *dabarinis* ts. (⇒ *dabarinỹkščias* ts., po synkopowaniu i: *dabarnỹkščias* ts.). Por. ŽD 373. Drw. wsteczny: *dābaras*, np. *Seniau moterys nenešioj kelinių, tik dabarì moda tokia* DVŽ 'Dawniej kobiety nie nosiły spodni, dopiero teraz taka moda'.

dabóti, dabóju, dabójau 1. 'pilnować, dbać, doglądać kogo, czego', 2. 'uważać na co, zwracać na co uwagę, troszczyć się o co' (*Dabók ant kūdikio* 'Uważaj na dziecko / Pilnuj dziecka') — transpozycja czasownika stbłr. *dbati, tbatì* ⇐ pol. *dbać* XVI w. 'troszczyć się, starać się, mieć wzgląd; przestrzegać, przywiązywać do czego wagę' (SPXVI, zob. też ĖSBM 3, 129n.). Anaptyksa samogłoski *a* rozwiązuje obcą grupę nagłosową *db-* (por. GJL I, § 340) i zarazem włącza pożyczkę do serii form z prvb. *da-* (*dadúoti, daēti, daviēryti*). Por. protezę *a-* i prvb. *at-* w *atbóti, adbóti* 'unikać czego, bać się', *nodbóti* DP 'nie dbać' oraz *atbōlas* 'dbały; baczný', DP *nodbolas* 'niedbały'. — Innowacje lit.: 1° formacje prewerbialne, np. *apdabóti* 'obejrzyć, obrządzić; spostrzec, zauważyć', *padabóti* 'przypilnować; spojrzeć, popatrzeć na co', *pradabóti* 'przejrzeć na oczy', *uždabóti* 'zadbać o co; zauważyć, zobaczyć', też 'znieść, ścierpieć' (*Negaliu šitos bobos uždabot* 'Nie mogę ścierpieć tej kobiety'), 2° formacja zwrotna *dabótis* 'uważać na co' (*Dabókis, kad šuo neįkastų* 'Uważaj, żeby pies [cię] nie ukąsił'), DP 'obaczyć się, baczyć (się), patrzeć, dojrzyć, uważać, widzieć', *įsidabóti* 'wejrzeć, przypatrzeć się komu, czemu' (osobno zob. *pasidabóti*). — Na skutek reanalizy *da-bóti* pojawiło się vb. simplex *bóti, -ju, -jau* 'zwracać na co uwagę, troszczyć się', też 'bać się czego' (*Jis nebója nei lietaus, nei šalčio* 'Nie boi się ani deszczu, ani mrozu'). Nowe formy prewerbialne: *pabóti* żm. 'zwracać uwagę, zauważać', *subóti* 'zmizernieć, schudnąć' (*Besirgdamas drūtai subójo* 'Bardzo schudł w chorobie'), refl. *apsibóti* 'przyzwyczać się'.

dadėti, dāda, dadėjo gw. 'o gęsi: wydawać głos «da da», gęgać' (*Žąsųs dāda, o žąsinas taraliuoja*) — czasownik onomatopeiczny o podstawie *da-d-*, pochodzącej od powtórnego wykrzyknika (por. *dardėti* ⇐ *dař-dař; dundėti* ⇐ *duň-duň*). — Z innymi sufiksami: *dadėnti* 'gęgać', *dadnóti* 'gęgać; paplać', *dadóti* 'o niemowlętach: gaworzyć; mówić niewyraźnie, niezrozumiale'. W użyciu literackim ustaliły się formy *gagėti, gagėnti*.

dagà 4 p.a. 1. 'upał, gorąco, skwar letni' (por. łot. *daga* 'pogorzelisko'), 2. 'plon,

urodzaj, żniwo' (*Rugiai žyd, veikiai dagà bus* 'Żyto kwitnie, wnet będzie plon'). Prefigowane: *išdaga* a. *išdagà* 'miejsce wypalone przez słońce, tzw. płonia; wypalenisko w lesie', *išdagos* f.pl. 'wypalenisko w lesie, resztki spalonych drzew' (por. n.m. *Īšdagos*) — rzeczowniki postwerbalne na -ā- od *dagyti 'palić, spalać', caus.-iter. na SO do *degù, dègti* 'palić się' (por. *dagióti* $\Leftarrow$ *dagyti). Z innymi tematami: *dāgas* 'żniwa' (m.in. BRB), *vynodagas* BRB 'winobranie, Weinernte'; stpr. *dagis* EV 'lato, Somer [Sommer]'¹¹¹. Mniej jest prawdopodobne, żeby *dagà* kontynuowało prymarne nomen actionis, podobne do wed. *nidāghá-* m. 'skwar, gorąca pora roku' i pgerm. *daga-/ *đazaz m. 'dzień' (goc. *dags*, stnord. *dagr*, ang. *day*, nwn. *Tag*), śrir. *daig* 'ogień', < pie. *d^hog^{uh}- (por. LIV² 133, Orel 66). Zob. też LEW 85n., ALEW 167. — Vb. denom. *dagóti* (zob.), *dagúoti* 'zbierać plon, zboże'.

dagilis, -io 2 p.a. 'ptak szczygieł, Carduelis carduelis', SD¹ 1. «czyż, czyżyk», 2. «szczygieł» — stoi w związku z *dagilis* bot. 'oset, Carduus', zob. s.v. *dagys*. — Nazw. *Dagilis*, *Dagilius*. N.m. *Dagiliai* 4x, *Dagiljñe* 2x, *Dagiliškės*.

dagióti, *dagióju*, *dagiójau* 'podpalać, zapalać (np. świece), spalać' — iterativum z suf. -o- od neoosn. *dag'-* jak w *dagiau, prt. od *dagyti, zanikłego iterativum-causativum na SO do *degù, dègti* 'palić się'. Podobnie odnowione iteratiwy to *lándžioti* $\Leftarrow$ *landýti*; *lasióti* $\Leftarrow$ *lasýti* i *ránkioti* $\Leftarrow$ *rankýti*. War. *degióti* przez wyrównanie do czas. prymarnego (por. typ *nešióti*). Nie można wykluczać ewentualności, że *dagyti kontynuuje formację typu pie. *d^hog^{uh}-eje-, por. łac. *foveō, -ēre* 'grzać, ogrzewać; wysiadywać jaja; schlebiać, sprzyjać, popierać', wed. *dāháyati* 'pali, spala' (LIV² 133, de Vaan 237). — Z innymi sufiksami: *daginéti* 'powoli palić, spalać', *dagstýti* 'zapalać' (*Uždagstýk šviesą* 'Zapal światło!'). — Postverbalia z *dag-*: *ažudagas* SD «podpały wojenne» ['pociski zapalające'], *ažudagas akių* SD «zapalenie oczu», *dagà* (zob.), *dāgas* 'hubka w krzesiwie' (dosł. 'zapalacz'), *dagilis* (zob.), *dāgtis* m. lub *dagtis* f. 'żegadło do wypalania dziur w drzewie', *dāgtis* 'knot u świecy, w lampie naftowej', *dāglas* 'łaciaty, z łatami koloru spalenizny', SD «morąg» ['z ciemnymi pręgami na sierści, skórze, piórach'], znac. etym. 'podpalany'¹¹², drw. łot. *daglaĩns* 'o świni: z ciemnobrunatnymi plamami'; *dāgšlas* a. *dāgšnas* 'znamie na skórze, pieprzyk, pieg, piega' (*Jos visa burna nuėjo dagšlaĩs*), znac. etym. 'miejsce opalone, wypalone' (por. *dēgis* ts.); *dagūs* 'łatwopalny; palący, przykry w smaku' (war. *degūs*), też 'gorliwy, namiętny', *įdagas* 'wypalony znak', *pradagà* 'grzęzawisko' (co do znaczenia por. *dēglė* 'miejsce grząskie, głębokie na bagnie'). Cps. *anglādagis* 'ten, kto wypala węgiel drzewny' (por. *anglis*), *smaldagys* 'smolarz, dziegciarz' (por. *smalà*), *žėmdagas* (zob.). — N.m. *Dagià* 3x, *Dagiaĩ* 3x, *Išdagaĩ* 4x, *Iždagaĩ*, *Padagaĩ* 3x, *Paiždagaĩ* (por. *Paištakiaĩ*), cps. *Dāglaukis*. N.jez. *Dāgas*, *Daglėjas*, *Daglėjus*, n.rz. *Dagià*. — WSO *dog-* < *dāg-: *atūdogiai* (zob.), *dogmė* (zob.).

dagys, -io 4 p.a., *dāgis*, -io 2 p.a. bot. 'oset, Carduus' (łot. *dadzis*), drw. *dagilis* ts. — prawdopodobnie formacja z innowacyjnym SP *dag-* od SZ *dyg-* (por. *dýgti* 'kiełkować; o zębach: wyrzynać się'), utworzonym wedle reguły *TaT* $\Leftarrow$ *TyT* replikującej wzór *TaR* $\Leftarrow$ *TiR* (pierwiastki z resonantem). Paralele apofoniczne: *dāgtis* $\Leftarrow$ *dýgti*; *dāžnas* $\Leftarrow$ *dýžti*. Znac. etym. 'roślina o kłujących liściach' (por. syn. *dýgas*, *dýgis*, *dygljys*, a także cs. *osūtũ*, pol. oset s.v. *ašutai*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *dagilb* 'oset' (PZB 2, 12). — Neoapofonij *i/ĩ* $\Rightarrow$ *e* poświadcza *degetė* (zob.).

¹¹¹ Złożenia stpr.: *dagagaydis* EV 'pszenica jara, Somerweyse [Sommerweizen]' (por. *gaydis* EV 'pszenica, Weyse [Weizen]'), *dagoaugis* EV 'latorośl, Somirlatte [Sommersproß]' (por. lit. *auglỹs* 'pęd, latorośl' s.v. *aúgti*). Pod względem struktury złożenia stpr. odpowiadają oryginałom niemieckim, zob. Larsson 2010, 43n.

¹¹² Otrębski, GJL II, § 165 niesłusznie dopuszczał możliwość, że *dāglas* jest derywatem prymarnym, tak jak syn. *dēglas* ($\Leftarrow$ *dègti*), tyle że zróżnicowanym apofonią *e* $\Rightarrow$ *a*.

dagóti, *dagóju*, *dagójau* 1. ‘sprzątać zboże, zbierać żniwo, plon’ (*Ką pasisėjai, tą ir dagósi* ‘Co sobie zasiałeś, to też zbierzesz’), 2. ‘otrzymywać zapłatę’ (*Jie dagos savo pelnytą algą* ‘Dostają swoją zasłużoną zapłatę’), *nudagóti* intr. ‘dobrze wyrosnąć, dać dobry urodzaj’, tr. ‘sprzątnąć zboże’ — vb. denominativum na -o- od *dagà* m.in. ‘plon, urodzaj, żniwo’; znac. etym. ‘robić żniwa’, niejako ‘żniwować’. — Neoosn. *dago-*: *dagotuvės* b.z.a. f.pl. ‘dożynki’. Neoosn. *dagoj-*: *miežių dagojimas* CGL ‘zbiór jęczmienia, Gersten = Erndte’.

dāgtis, -čio 2 p.a. 1. ‘szpila lub zaostrzony pręt do zamocowania kądzieli, czyli pęku lnu lub wełny na kołowrotku’ (*Kitą kartą švąiką dagčiū vadino* ‘Kiedyś szpilę nazywano «dagtis»’)¹¹³, 2. ‘widelec, sztuciec z zębami’. Warianty w pisowni fonetycznej: *dāktis* a. *daktis* f. ‘żerdź z gwoździem na końcu służąca do podawania snopów na górę’, syn. *dāščius* (zob. LEEŽ 61; brak w LKŽ). Morfem *dag-* reprezentuje apofoniczny st. pełny utworzony od st. zanikowego wedle reguły $TaT \Leftarrow TiT$ (TyT), reguły wzorowanej na pierwiastkach typu $TaR \Leftarrow TiR$. Znaczy to, że mamy tu derywat od SZ *dyg-* jak w *dýgti* ‘kiełkować, wschodzić, wyrzynać się – o zębach’ (por. *dygsėti* i *dýgčioti* ‘kłuć’). Starszy SP to *dieg-* $\Leftarrow$ *dyg-*, por. *diegti* ‘kłuć ziemię, sadzić rośliny do kiełkowania’. — Jest prawdopodobne, że kilka formacji o pwk. *dag-*, które dotąd włączano do rodziny *degù*, *dègti* ‘palić (się)’, w gruncie rzeczy należy etymologicznie do pwk. *dyg-* ‘kłuć’. Są to 1. adi. *dagùs* ‘kolący, ostry, przenikliwy’ (war. *dygùs*, *daigùs* ‘kolący’), 2. sb. *dagà* ‘kiełkowanie, wschodzenie roślin’ (war. *daigà*), por. *Kai užlyja, tai geresnė dagà* ‘Jak jest deszcz, to i szybsze kiełkowanie’, 3. sb. *dagys* ‘oset’ (zob.). Paralele apofoniczne: *dāžnas* $\Leftarrow$ *dýžti* (?); *plaskėti* $\Leftarrow$ *pliskėti*; *krañtas* (*krantyti) $\Leftarrow$ *krintù*.

dáigas 3 p.a., *daigas* 2 p.a. 1. ‘kiełkowanie, wschodzenie roślin; wschodzące zboże, ruń’, 2. ‘kiełek’, 3. ‘sadzonka, rozsada’ — rzeczownik postwerbalny na -a- od *dáigyti* (zob.), por. *dýgti* ‘kiełkować, wschodzić’. Formalnie bliskie jest łot. *daīgi* m.pl. ‘nosze ciężarowe składające się z dwóch połączonych ze sobą żerdzi lub drągów’ (znac. etym. ‘żerdzie’, por. lit. *dāgtis*, *dāktis*). Por. ALEW 167. — Z innym tematem: *daigà* 4 p.a. ‘kiełkowanie, wschodzenie roślin’ (por. *laidà* $\Leftarrow$ *laidýti*; *našà* $\Leftarrow$ **našyti*), *išdaiga* ‘kiełek na rżysku’, *padáiga* ‘formująca się stosina pióra ptasiego; cienkie włoski na skórze człowieka’, war. *padáigos*. Nawiązanie łot. *daiga* ‘długi, cienki pręt, tyka, wędzisko’. Tu też *išdāiga* 1. ‘figiel, żart’ (war. *išdāigai*), 2. ‘złe zachowanie powodujące szkodę lub nieszczęście’. — Od *dáigas* lub *daigà* pochodzi adi. *daigùs* 1. ‘taki, co szybko kiełkuje’ (*Miežiai nedaigūs, salykla nedygsta* ‘Jęczmień nie wschodzi szybko, słód nie kiełkuje’), 2. ‘ostry, kolący’ (*Ėgliai daigūs, duria* ‘Jałowce są kolące, kłują’), 3. ‘uszczypliwy, zgryźliwy’ (*daigūs žodžiai* ‘przykre słowa’). Całkiem inaczej ALEW 167n.: *daigùs* ma być derywatem na SO od pwk. *dieg-* jak w *diegti* (jakkolwiek wiadomo, że sufigowanie -u- nie jest sprzężone z apofonią). — Synonimem *daigùs* jest gw. *deigšlūs* (*Deigšlūs grūdai* ‘Ziarno, które dobrze/szybko kiełkuje’), co z **daig-šlus* (*ei* wtórne, jak np. w *deirýtis*); inaczej ŽD 166: **deig-slus*. — Vb. denom. *dáigėti*, -ja, -jo ‘puszczać kielki, kiełkować’.

dáigyti, *dáigau*, *dáigiau* 1. ‘kłuć, wtykać, bósć’ (*daigau* SD «kolę»; *erškečiai, kurie jį dąigo* DP 153₃₆ ‘ciernie, które go bodą’), 2. ‘o komarach: kłuć, ciąć’, 3. ‘o mrozie: szczypać, piec’ (właśc. ‘sprawiać wrażenie czegoś kłującego’), 4. ‘o dzieciach: biegać, latać’ (*Dąigė vaikai per visą dieną, dabar guli kaip papjauti*) — iterativum z suf. -y- i SP/SO *daig-* od SZ *dyg-*, zob. *dýgti*. War. akc. *daigýti*. Odpowiednik łot. *daidzīt*, -u, -īju ‘szyć’ (dosł. ‘przekłuwać igłą’), przen. ‘szybko biec’. Neoapofonię *ai* $\Leftarrow$ *y* potwierdzają *dairýtis* $\Leftarrow$ *dyrėti*;

¹¹³ Pod względem semazjologicznym por. 1° lit. *degetė* ‘zaostrzona tyczka zatknięta w dniu rzeki i służąca do umocowania więcierza’ (SP/SE *deg-* od SZ *dyg-*, por. *dýgti* ‘kiełkować’, *diegti* ‘kłuć ziemię, grunt’), WSE *dēglis* ‘tyczka’, 2° łot. *daiga* ‘długi cienki pręt, tyka, wędzisko’ (SP/SO *daig-* od SZ *dīg-*, por. *dīgt* ‘kiełkować’).

paikstýti ⇐ *pýkti* (por. *dáigstyti*) oraz *gaivinti* ⇐ *gyvas*. ALEW 167 mylnie wywodzi *daigýti* od adi. *daigùs* ⇐ *diegti*. — Z innymi sufiksami: *dáigčioti* intr. ‘odczuwać kłujący ból (w boku, w sercu)’, *daiginti* caus. ‘sadzić, by kiełkowało, doprowadzać do kiełkowania, hodować na rozsagę’ (syn. *dyginti*), *išdaiginti* 1. ‘wydawać, rodzić plon (o ziemi)’, 2. ‘usuwać (chwasty), wydalić, wyrzucić kogo’, *sudaiginti* ‘doprowadzić do kiełkowania’, *daigóti* ‘zabijać, mordować, niszczyć’ (*nudaigóti* ‘uśmiercić, ukatrupić; podziać, zadziać, zgubić’), refl. *daigótis* ‘kłócić się’, *dáigstyti* (zob.). — Neoosn. *daig’-* (⇐ *dáigiau*): *daigioti* b.z.a. ‘o ziemi: wydawać plon’. — Postverbalia: *dáigas* (zob.), *daigimas* SD «kłócie w ciełe, bol» (syn. *diegimas*), *daĩgius* ‘pęd, rostek, latorośl’ (por. *vaĩsius*, *vaĩkius*), *daĩglius* ‘latorośl’ (neosufiks jak w *deĩlius*), *daiktas* (zob.), *išdaigyta* DP ‘utrapiona’.

dáigstyti, *dáigstau*, *dáigsčiai* 1. ‘kłuć, nakłuwać’, 2. ‘zaobrubiać, stebnować, fastrygować, szyc rzadkim ścięciem’, 3. ‘sadzić do kiełkowania’ — frequentativum z suf. -sty- i SP/SO *daig-* od SZ *dyg-*, zob. *dýgti*. War. akc. *daigstýti*. Paralele: *pláišyti* ⇐ *plýšti*; *pasiváistyti* ⇐ *išvýsti*. — Analiza etymologizująca: *daigst-y-*, drw. od neoosn. *dygst-* (*dýgsta*, prs. do *dýgti*) z udziałem neoapofonii *y* ⇒ *ai*. Por. *páikstyti* ⇐ *pýksta*. — Postverbalia z neoosn. *daigst-*: *dáigstas* 1. ‘sadzonka, rozsada’, 2. ‘ścieg, sposób szycia’, war. *daĩgstas* (por. *laĩstas* ⇐ *laistyti*; *spąstai* ⇐ *spąstyti*). — Neoosn. *daigs-* (⇐ **daigs-sty-*): *daĩgslis* ‘żerdź do przewracania moczącego się lnu’ (war. *daĩgštis*), ‘tyczka do podawania snopów na górę’, *daigslỹs* ‘sadzonka’, *daigslūs* ‘szybko kiełkujący’ (war. *daigslūs*).

daiktaras SD¹ «dziełopisek, chronographus, historiographus» [recte: *dzieiopisek*] — przez degeminację z **daikt-taras*. Wyraz ten jest kalką złożenia pol. *dziejo-pisek* ‘historyk’ (SPXVI), z II członem *⁰taras* w roli nomen agentis substytuującego pol. *⁰pisek* (por. *tar̃ti*) oraz I członem od *daiktai* SD «dzieie» (por. *dáiktas*).

dáiktas 3, 1 p.a., *daiktas* 4 p.a. 1. ‘przedmiot, rzecz’, 2. ‘sprawa’ (*Seniai būti dáiktai, jau ir aš užmiršau* ‘Dawne sprawy, już i ja [o nich] zapomniałem’), 3. ‘miejsce’ (*Turguje už daiktą reiks mokėti* ‘Na targu za miejsce trzeba będzie zapłacić’), war. *dáitas* ZTŽ, 4. ‘gospodarstwo’ (*Ir vyras gražus, ir daiktas geras* ‘I mężczyzna piękny, i gospodarstwo ładne’), 5. SD «skutek» (syn. *padaras*), *žiestas daiktas* SD «garnczarska robota». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *daikts*² ‘rzecz, przedmiot, narzędzie’, *daikti*² m.pl. ‘owady, insekty; węże’, *daikši* m.pl. ‘rzeczy drobne, drobiazgi; śmieci’, stpr. *deickton* ‘coś, etwas’, *steison deicktas* gen.sg. ‘czegoś, des etwas’. Założywszy, że znac. ‘miejsce’ jest najstarszym wśród tu wymienionych, można odtworzyć **daig-ta-* jako sb. postverbale od *dáigyti* ‘kłuć, wtykać’. Budowa jak w *laĩtas* ⇐ **lajyti* ⇐ *lejù* (war. *laistyti*) i *saĩtas* ⇐ **sajyti* ⇐ *sejù* (war. *saistyti*). Znac. etym. ‘miejsce nakłute, tj. oznaczone przez wetknięcie w nie tyczki, kołka, pała, gałęzi’. Por. łac. *punctum*, które należy do *pungō* ‘kłuć, ranić, przeniknąć w głąb’ i oznacza z jednej strony ‘ukłucie’ jako czynność, z drugiej strony wynik czynności: ‘śląd po ukłuciu’ (⇒ ‘kropka, cętka, oczko na kości do gry’). Dalej por. śrwn. *stich* ‘ukłucie, przekłucie (igłą), przeszycie (szpada)’, które ma znac. poboczne ‘miejsce spadziste, strome wzniesienie’. Inaczej LEW 79, ALEW 168, gdzie zakłada się derywację przez *-to- wprost od prymarnego czas. *diegti* (trudne z punktu widzenia apofonii). — Drw. *daiktai* m.pl. SD¹ «dzieie» (syn. *darbai*, *veikalai*), *dáiktais* adv. ‘miejscami’, *nuo dáikto* adv. ‘po kolei’ (*Kàsk bũlves nuo dáikto* ‘Kop kartofle po kolei’), *daiktĩnis*, -ė ‘człowiek, który pozostał na swoim miejscu po nowym podziale gruntów’, *dáiktuotas* ‘nierówny – o powierzchni stołu; zafarbowany – o bieliźnie’ (czas. †*daiktuoti* nie jest poświadczony). Cps. *daiktādėtis* ‘skrzynia do składania i przechowywania rzeczy’ (neol., por. *dėti*), *dáiktapalaikis* ‘przedmiot niepotrzebny, mało wartościowy, grat’ (por. *pālaikas*), *daiktaras* (zob.), *daiktāvardis* gram. ‘rzeczownik’ (neol., por. *vardas*). — We wsch.-litewskim forma loc.sg. *daiktė* ulega 1° leksykalizacji jako przysłówek ‘razem, w kupie, w jednym miejscu’ (*Gyvename daiktė* ‘Mieszkamy w jednym

miejsu), 2° gramatyzacji jako przyimek z gen. ‘zamiast’ (por. *Daiktė cukro dėjom medaus in bruknes* ‘Zamiast cukru dodawaliśmy miodu do brusznicy’). Do tego adv. *tuo daiktu* SD «tędy». — Neoosn. *daik-*: łot. *daiceklis* ‘manatki, bambetle’, *daikari* m.pl. ‘graty, rupiecie’.

dailē 4 p.a. stlit. ‘rzemiosło, zwł. ciesielskie’, DP ‘sztuka, robota’. SD: *dailē pramonios* «figiel, fabrica ars, techna» [‘chytrość, sprawa, sztuczka diabelska, pokusa’, SPXVI], *namų dailē* «budowniczego urząd». Nowolit. ‘rzemiosło’ i ‘umiejętność artystyczna, sztuka’ (war. *dailā*) — postwerbalny rzeczownik od *dāilinti*, *dāilyti* ‘gładzić, heblować’, co jest apofonicznym iteratywem od *dil-*, por. *dilti* ‘wycierać się, zmniejszać się’. Wywód *dail-* z *dil-* prowadzi do zaprzeczenia tożsamości lit. °*daila* i słow. °*dělja* (por. scs. strus. *drěvodělja* ‘cieśla’). Nieporozumieniem wydaje się odniesienie wyrazu *dailē* do sti. *dīdyati* ‘świecą, błyszczą, lśnią’, pie. **deih₂-* (zob. LEW 80) albo też do słow. *dělo* ‘czyn, dzieło’, pie. **dʰeh₁-* ‘kłaść, stawiać’. Zob. Būga, RR II, 487, LEW 80, Skardžius, RR 4, 696, NIL 112, przyp. 56. — Cps. z *dailia*°: *dailiadaŗbis* ‘ten, kto umiejętnie, wprawnie wykonuje swą pracę’ (por. *dārbas*), *daĩliamalkės* f.pl. ‘dobre, ładne drewno’ (por. *mālka*), *dailiāvietė* ‘piękna okolica’ (por. *vietà*). Cps. z °*daila*, °*dailē*, °*dailis* o znac. ‘rzemieślnik’: *auksādailis* ‘złotnik’, ⇒ *auksadailē* SD «złotnictwo», *dr(i)aučiadailis* SD «kopiarnik, co kopije robi» (por. *driaũčius*), nazw. *Každāila* (**Kaš-daila*, zob. *kāšē*), *ratadāila* ‘kołodziej’, SD *ratadailē* ts., *ratadailis* ts. (por. *rātas*, *rātai*), n.m. *Radailiaĩ* (**Rat(a)-dailiai*), nazw. *Skridāila* (**Skrit(a)-daila*, por. *skriėti*), *staludailis* SD «stolarz» (por. *stālas*). — Vb. denom. *sudailauti* stlit. ‘złączyć, połączyć (o członkach ciała)’.

dailidė 2 p.a. 1. ‘cieśla’, 2. ‘stolarz’, 3. ‘rzemieślnik’ (*akmenų dailidė* BRB ‘kamieniarz’). DP ‘budownik, budowniczy, rzemieślnik, cieśla’. SD «budownik; cieśla», *valdžia unt dailidžių* «budowniczego urząd» [dosł. ‘zwierzchność nad cieśłami’] (syn. *namų dailė*). Warianty o znac. ‘cieśla’: *dailydė* 1 p.a., *dailýda* 1 p.a., *dailýdžia* 1 p.a., *dailýdė* 2 p.a. Dewerbalne nomen agentis utworzone neosuf. *-idė* od *dāilinti* ‘gładzić, wyrównywać, heblować’ (pierwotnie *dāilyti* ⇐ *dilti*). Objaśnienie *-idė* jako wykładnika n.agt. następcza jednak trudność, bo *-idė* jest w zasadzie związane z nomina loci, w szczególności nazywa pomieszczenia dla zwierząt domowych (zob. GJL II, § 448). Nasuwa się pytanie, czy *dailidė* nie było pierwotnie formacją kolektywną, która oznaczała zespół robotników, mianowicie ‘cieśle’. Funkcja singulativum, ‘cieśla’, może tu być wtórna. LEW 79n. umieścił *dailidė* wśród derywatów od sb. *dailē* ‘rzemiosło’. Czy słusznie? — Neoosn. *dailid-*: *dailidėlė* SD¹ «ciesielczyk», *dailidyštė* ‘ciesiołka, rzemiosło ciesielskie’, SD «ciesielstwo», *dailidiškas* ‘ciesielski’ (m.in. SD), *dailydžiukas* SD «ciesielczyk». Vb. denom. *dailidauti* ‘zajmować się ciesielstwem’, *dailidžiauti* ts. — Zapoż. litewskie w stbłr. *dojlidь* a. *dojlida*, *dajlida*, błr. gw. *dōjlid* a. *dajlíd* ‘budowniczy, architekt, cieśla, stolarz’, przest. *dojlida* (war. *dovlidь*), stąd pol. gw. *dojlid*, *dojlida* ‘cieśla’, por. Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 56 = Urbutis 2009, 365, Laučjute 36, PzB 2, 15. — Nazw. *Dailidė*, *Dailýdė*, *Dailidà*, *Dailydà*, *Dailidis*, *Dailydaitis*, *Dailidėnas*, *Dailidónis*, *Dailidkà* ob. *Dailitkà*. N.m. *Dailidės* 5x, *Dailidukas* 2x, *Dailidžiai*. Nazwa bagna *Dailydai* b.z.a., od tego n.jez. *Dailydukas* (LvŽ II, 103).

dāilinti, *dāilinu*, *dailinau* 1. ‘gładzić, wygładzać heblem, heblować’ (war. *dāilyti*), 2. ‘ozdabiać, upiększać, przystrajać’, 3. ‘żywić, karmić’ (*sudāilinti arklių* ‘odkarmić, odpaść konia’) — causativum z suf. *-in-/y-* i innowacyjnym SP/SO *dail-* od SZ *dil-* jak *dilti* ‘wycierać się, zmniejszać się’ (zob.). Refl. *dāilintis* ‘stroić się; łąsić się, przymilać się’, *prisidāilinti* ‘przypodobać się’, *susidāilinti* ‘schudnąć, spaść z ciała’. Neoapofoniczny SP typu *ai(R)* widać też w *gaiminti* ⇐ *gi̯mti*; *gaivinti* ⇐ *gyv-* i *kāirinti* ⇐ *kir-/kyr-*. — Drw. *dailidė* (zob.), *dailūs* (zob.). Neoosn. *dailin-*: *dailintùvas* a. *dāilintuvas* ‘nóż do strugania, do wygładzania’.

dailýti, *dailaũ*, *dailiaũ* wsch.-lit. ‘dzielić na części, dawać komu część’ (*Laukus dailýs* ZTŽ ‘Będą dzielić pola’. *Razdaĩlė žemę an sūnų* ZTŽ ‘Podzielił ziemię między synów’) — war. fonetyczny do *dalýti*, *-aũ*, *-iaũ* ts. (zob.), powstały na skutek antycypowania miękkości spółgłoskowej (*l*) w brzmieniu [daĩtĩ]. Paralele dla wtórnego dyftongu *ai*: *klaistýti* < *klastýti* ‘mieść, zamiatać’, *pažaistis* < *pažastis* ‘pacha’, *pilstailioti* < *pilstalioti* ‘przesypywać piasek’ (poza tym por. *lāšleidis* ‘sopel’ < *laš-ledis i *buitis* < *būtis* ‘byt’). Fakt, że forma *dailýti* jest ograniczona do jednej gwary wsch.-litewskiej, nasuwa wątpliwość co do jej starożytności i stawia pod znakiem zapytania zrównanie z jednej strony z psł. *děliti ‘dzielić’ (zob. Būga, RR I, 326 i 436, za nim BSW 43), z drugiej strony z goc. *gadailjan* ‘dzielić, przydzielać komu’, stwn. *teilen* ts. < pgerm. *đailjanan (zob. Orel 67).

dailūs, *-i* 4 p.a. ‘wyrównany, pozbawiony chropowatości, gładki’, przen. ‘ładny, piękny, przystojny, wystrojony’, DP ‘ozdobny, subtylny’, SD «sztuczny» [‘kunsztowny, misterny, foremny’, L.] (por. łot. *daiļš* ‘delikatny, subtelny, miły, ładny’) — przymiotnik postwerbalny od *dāilinti* ‘gładzić, heblować’, gdzie *dail-* pochodzi z neoapofonii SZ *i-* ⇒ SP/SO *ai*, por. *dilti* ‘wycierać się, zmniejszać się’. Znacz. etym. ‘wygładzony’. Paralele: *pilti* ⇒ *pāilinti*; *īkirti* ⇒ *kāirinti*; *spirti* ⇒ *spairinti*. ALEW 169 inaczej ocenia wokalizm *ai* w *dailūs*; ma to być ‘zleksykalizowana formacja typu τομός’, utworzona wprost od pwk. *dil-C*. — Drw. *dailitelýs* ‘niezwykle piękny, urodziwy’ (⇒ *dailiteláitē* – o bardzo ładnej dziewczynce), *dailūmas* ‘ładność, piękno, zgrabność, wdzięk, przystojność’, DP ‘ozdoba, misterstwo’ (⇒ *dailumēinia* ‘przystojność u mężczyzny’), *dailutēlis* ‘bardzo, niezwykle piękny’, cps. *nedail-dirbā* ‘kto robi coś nieudolnie, źle, partaczy’ (por. *dirbti*). Por. łot. *dailums* ob. *daiļums* ‘delikatność, zgrabność, gracia, wdzięk’. Vb. denom. *dāilinti* o znac. ‘ozdabiać, upiększać; karmić, uczyć’ – z czasem zlało się zupełnie ze starszym *dāilinti* ‘gładzić, wyrównywać’¹¹⁴.

dainā 4 p.a., *dainā* 3 p.a., acc.sg. *dāina* 1. ‘pieśń świecka’ (w odróżnieniu od *giesmē* ‘pieśń kościelna; pieśń uroczysta’), 2. ‘piosenka’. War. *dainē* 4 p.a., *dāina* a. *dāinē* 1 p.a. Odpowiednik łot. *daĩņa* ‘piosenka ludowa, Volkslied, Lied’, różniący się sufiksem (*-jā- wobec *-ā-) koresponduje pod względem akcentowym z lit. *dāina*, *-ē*. Śladem po lit. temacie na *-jā- jest vb. denom. *dainiūoti*: *Daines dainiūo[ja]* ‘Śpiewają dajny’, łot. *daĩņāt*, *daĩņūot* ‘tańczyć [?]; śpiewać (piosenkę ludową)’. Trudne. Spośród wcześniejszych prób etymologicznych, zreferowanych w ME I, 432 i LEW 80, najbardziej przekonujące wydaje się stanowisko Solmsena, który powiązał leksem *dai-* z łotewskim pwk. werbalnym *die-* w *diēt* (*diēt*², *diēt*₂), prs. *deju* 1. ‘skakać, tańczyć’, 2. ‘śpiewać’ (por. ME I, 483n.). To prowadzi nas do odtworzenia dla lit. *dāina* i łot. *daĩņa* znaczenia etym. ‘piosenka śpiewana do tańca lub w tańcu, Tanzlied’. Budowa wyrazu *dainā*: formacja z suf. *-nā-* i SP/SO *daj-* od SZ *di̯-V. War. akutowany *dāina* (wraz z łot. *daĩņa*) zakłada derywację od antekonsonantycznego SZ *dī-C (por. łot. *dīdīt*, *-du*, *-dīju* ‘wziąć kogo do tańca’)¹¹⁵. Allomorfy pb. *di̯-V/*dī-C reprezentują dwojaką realizację st. zanikowego od pwk. setowego pie. *dejh₁-/*dih₁- ‘szybko się poruszać, pędzić przed siebie’ (LIV² 107), por. gr. δίενται 3 pl. prs. ‘pędzą, spieszą się’ (*dih₁-entoj), δῖνέω ‘kręcić, obracać w koło’, pass. ‘toczyć się, obracać się, wirować; włóczyć się’ (*dih₁-néu-), wed. *dīyanti* ‘lecać, frunąć’. Zob. też LEW 80, ALEW 169, HL 18n. — Dla anitowej formy *dainā* możliwy jest też inny wywód, mianowicie z neoosn. *din- ← prs. infigowane *dinu < pie. *di-n-h₁-o-h₂. Od st. zanikowego *din- nominalnym st. pełnym będzie *dain-*, a sufiksem *-ā-: *dainā*. — Refleksami starego SE są formy łotewskie *deju*

¹¹⁴ Por. LKŽ II, 225, gdzie na pierwszym miejscu wymieniono znac. ‘czynić pięknym, upiększać, ozdabiać’, nie zaś ‘gładzić, wygładzać’.

¹¹⁵ Por. *gýdyti* ← *gý-ti* : *gij-aũ* (SO *gaj-ūs*). — Z suf. *-nā-* i SO por. *mainā* ‘zamiana’ < *maj-nā-, od *mi̯-V jak w łot. *miju*, prt. do *mīt* ‘wymieniać, handlować’, *mītiēs* ‘wymieniać się’.

(*dejh₁-V), *diēt* (*dēj-C < *dejh₁-C), *apdiēt* ‘tańczyć w koło; obtańcowywać’. Od neopwk. *dej-* (← *deju*) urobiono łotewskie *deja* ‘taniec’ (⇒ *dejuôt* ‘tańczyć’ ⇒ *dejuotājs* ‘tancerz’), *dejums* ‘tańczenie, taniec’, jak też *deinis* ‘tancerz, skoczek’. — Drw. *bedaīnis*, -ē ‘ten, kto nie umie śpiewać, kto nie ma głosu’ (por. *begerklis*), *dainýnas* ‘śpiewnik’, *daininiņkas* ‘śpiewak’, *dainōrius* gw. ‘pieśniarz, śpiewak dajn’ (por. sufiks w *giedōrius*), *daīnius*: *tautōs daīnius* ‘piewca narodowy’ (por. nazw. *Daīnius*), *dainuška* ‘niepoważna piosenka’ (co do sufiksu por. ros. *častuška* ‘przyśpiewka’). Vb. denom. *dainúoti* ‘śpiewać piosenki’ (⇒ pol. gw. *dejnować* ‘śpiewać półgłosem, podśpiewywać’, Zdancewicz 338). Por. n.rz. *Dainavā*, *Dainys*, *Dainēlē*, *Daīnupis*.

dairýtis, *dairaūsi*, *dairiaūsi* 1. ‘rozglądać się, oglądać się na strony’, 2. ‘szukać kogoś wzrokiem’ (gw. *deirýtis*), *apsidairýti* ‘obejrzyć się’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *daīrītiēs* ‘rozglądać się, stać w zakłopotaniu, krępować się, obawiać się’ (*daīri* adv. ‘niesamowicie, strasznie’), strp. *endeirīt* ob. *endyrītwei* ‘spojrzeć, popatrzeć, ansehen’, *endirīs* ‘spójrz! sieh an!’. Analiza: *dair-y-* ← *dyr-*, formacja intensywna z innowacyjnym SP/SO *dair-* od *dyr-* jak w *dyrēti* (zob.). Paralele apofoniczne: łot. *dairītiēs* ‘(o drewnie) rozszczepiać się, rozłupywać się’ ← *dir-* (lit. *dirti*), lit. *nairýtis* ← *nyr-*. Osobno zob. *zdairýti*. Por. LEW 90, LAV 84, 107n., ALEW 169n. — Drw. *dairinētis* iter. ‘rozglądać się’, *dairinoti* stlit. ‘godzić, jednać ludzi’ (zwykle z prvb. *su-*). Postverbalia: *apyđaira* ‘dogłądanie domu, obejścia; gospodarstwo domowe’ (⇒ drw. wsteczny: *dairā* ‘obrzządzanie gospodarstwa’), SD *apyđaira* «ostrożność» (syn. *pasarga*), *apđairūs* ‘baczny, oględny, przezorny’ (por. SD *apyđairus* «baczny; ostrożny», syn. *apivaizdus*), *apđairiaī* adv. ‘ostrożnie, uważnie’, *atóđaira* ‘wzgląd na coś lub na kogoś, oglądanie się, liczenie się z kim/czym’, ⇒ *be atóđairos* adv. ‘bez względu, nie zważając na co’ (⇒ *beatóđairiškas* ‘bezwzględny’), *dairūs* ‘baczny, uważny’, *dairū* adv. ‘nieswojo’ (*Mišku eiti dairū* ‘Strasznie [jest] iść przez las’), *nesudairingas* stlit. ‘nieprzejednany, nieubłagany’, *nopđairus* SD «niebaczny» (syn. *nopvaizdus*, *nopžvalgus*, zob. *nop-*), *padairā* ‘widziana przestrzeń, widok; krajobraz, pejzaż’ (war. *padeirē* b.z.a., z *ei* jak w *deirýtis*). Por. łot. *daīras* f.pl. ‘uczucie strachu, grozy’, *daīri* adv. ‘strasznie, niesamowicie’.

dājyti, *dājiju*, *dājijau* ‘rozpieszczać, psuć pieścizotami’ (*Nedājyk savo sūnaus* ‘Nie rozpieszczaj swego syna’), *nudājyti* ‘zabić’, *sudājyti* ‘sprzątnąć zboże’, też ‘zrozumieć’ (*Nesudājysi, ką šneka* ‘Nie zrozumiesz, co [on] mówi’) — niejasny pwk. *daj-* (← *dej-?); brak etymologii.

dāknyti, *dākniju* (-yju), *dāknijau* (-yjau) ‘męczyć, gnębić, dręczyć kogo’, refl. *dāknytis* ‘męczyć się z kim’ (*Aš dāknijaus visą rudenį su juomi*, t.y. *mūčijaus* JU) — formacja z neosuf. -ny-, utworzona od wykrz. *dāk* m.in. o dreszczach, dygotaniu w gorączce (*Dāk dāk dāk ėmė drugys krėsti*).

dakščióti, *dakščiója*, *dakščiójo* gw. ‘spadać, kapać z dachu wielkimi rzadkimi kroplami’ — czasownik na -čio- od wykrz. *dākšt* o spadającej kropli, o kapaniu (*Klausau – tik dākšt dākšt kažin kas varva* ‘Słyszę – coś tylko «dakšt dakšt» kapie’). War. z suf. -no-: *dakšnóti* ‘o deszczu: kropić, padać drobnymi kroplami, mżyć’. — Pokrewny wykrz. *tākšt* (*Tākšt tākšt, stogas kiauras, i laša* ‘«Takšt takšt», dach jest dziurawy, to kapie’) dał osnovę czasownikom *takščióti* ‘cykać – o zegarze’ i *tākščioti* ‘trzaskać z bata’. Zob. też *tēkšti*.

dāktaras 3, 1 p.a. 1. ‘doktor jako tytuł naukowy’, 2. stlit. ‘uczony w Piśmie św., teolog’, 3. DP ‘kaznodzieja’, 4. stlit., gw. ‘lekarz’ — zapoż. ze stblr. *doktorъ* ← pol. *doktor*. War. *dāktaris*, *dāktoris*, *dāktorius*. Por. POLŽ 270n. (brak w SLA, LEW i ALEW). — Wsch.-lit. *dōktorius*, -iaus ‘doktor, lekarz’ ← blr. *dóktar*, -a, z sufiksem wzorowanym na typie *kañtorius*, *pāktorius* (por. ZS 16, 105). — Drw. *apđaktarýs*, -ē ‘znachor, znachorka’. Vb. denom. *daktaráuti* a. *dāktarauti* ‘być lekarzem’, refl. *daktaráutis* ‘chodzić po lekarzach,

leczyć się'. — Nazw. *Dāktaras, Dākteris, Daktarāitis, Daktarāvičius*.

dálba 1 p.a. 'żerdź, drąg, dźwignia' (*Su dálbomis akmenis rita* 'Przy pomocy dalbos toczą kamienie'). War. *dáuba* (por. *aukūnē* ob. *alkūnē, máukna* ob. *málkna*, GJL I, § 461). Odpowiednik łot. *dalba* 'pień drzewa; tyczka do płoszenia ryb; żerdź do popychania łodzi'. Z innym sufiksem: stpr. *dalptan* EV 'przebijak do metalu, Durchslag', co koresponduje z prasłowiańskim *dolb-to 'dłuto, narzędzie do żłobienia', por. bg. *dlató*, sch. *dlijeto*, ros. *dolotó*, czes. *dláto*, pol. przest. *dlóto* (stpol. *dloto* XIV w. 'toporek o wąskim ostrzu'). Formacja na SO *dalb-* ⇐ *delb-*, por. *deľbti, -iù, -iaü* 'spuszczać (oczy, głowę, ogon)', łot. *dēlbs* 'ramię'. Pwk. pie. *d^helb^h- 'kopać, wydrążyć' (LIV² 143), por. stwn. *bitelpān* 'grzebać, zakopywać', stang. *delfan* 'kopać, grzebać'. Podwójny refleks SZ *dilb-/dulb-*: zob. *dilbti*. Por. Leskien 1884, 323, BSW 54, LEW 81.

dālgis, -io 2 p.a. 'kosa'. War. f. *dalġe* 2 p.a. (*deľġe*), *dalġe* 4 p.a. Odpowiednik stpr. *doalgis* EV 'Senze [Sense]' (digraf <oa> ma wartość krótkiego /a/ również w hapaksach *moargis* i *poalis*, zob. DLA 70n.). Łot. *dālgis* a. *dālġe* 'kosa' jest lituanizmem (zob. ME I 436). Prawdopodobnie chodzi tu o rzeczownik postwerbalny od zanikłego iteratywu na SO, *dalgiū, *dalgyti 'uderzać ostrym narzędziem, kosić', < pie. *dolġ^h-ėje-. Por. stisl. *telġja* 'ociosywać, przycinać (drewno, kamień)', ir. *dluigim* 'rozszczepiam'. SE pie. *delġ^h- 'spalten, behauen' (LIV² 113). Inaczej BSW 44 i LEW 81. Leskien 1884, 323 postuluje apofoniczne pokrewieństwo *dalġ-* z *dilġ-*, por. *dilġti* 'oparzyć się na pokrzywie' (zob. *dilġēti*). Kroonen 525 wywodzi *dālgis* wprost z pie. *dolġ^h-i-. ALEW 170 odtwarza pie. *d^halġ^h- f. 'sierp; kosa', mianowicie na podstawie zestawienia z łac. *falx, -cis* f. m.in. 'sierp, kosa, nóż ogrodniczy' [można do tego dodać śrdn. *dalġen* 'bić, uderzać' i stwn. *tolc* 'rana']. — Drw. *dalġelē* SD «koseczka, mała kosa», *dalġenā* 'duże pióro kogucie' (znacz. etym. 'kosiste pióro'), *dalġinis* SD «kosisty, iako kosa krzywy», *pradalġē* (zob.). Cps. *dalġiākīrvīs*, *dālġkīrvīs* 'berdysz, topór bojowy na długim drzewcu' (por. *kiŗvis*), *dalġiākotis* a. *dālġiakotis* 'trzonek kosy, kosisko' (por. *kótas*), war. *dalġ-ū-kotis* LZŽ; war. kontrahowany: *dālġkotis* < *dalk.kotis < *dalġ-kotis (GJL I, § 524); *dālġkalis* 'młotek do klepania kosy' (*Su dālġkaliu kalk dalġj*), *vilkdalġis* a. *vilkdalġyŝ* bot. 'kosaciec, Iris' i 'tatarak zwyczajny, Acorus calamus', dosł. 'wilcza kosa' (por. *vilkas*). — N.m. *Dalgaĩ, Dalġinē*.

dalis, -iēs 4 p.a. f. 1. 'część, dola, udział w dziedzictwie, spadku', 2. 'posag', 3. 'szczęście lub nieszczęście, dola, los', 4. 'oddział wojska'. DP 'część, częśćka, uczestnictwo, sztuka'. Formacja na SO i z suf. -i-, *dal-i- < pie. *dolh₁-i-,znacz. etym. 'odcięty kawałek czegoś, część oddzielona', por. sti. *dali-* 'skiba'. Pwk. pie. *delh₁- 'ciosać, rozszczepiać' (LIV² 114), por. lit. praesens *delū* s.v. *dilti* 'wycierać się, zmniejszać się', łac. *dolō, -āre* 'ociosać, obrobić, wygładzić' < *delh₁-je- (⇒ *dolābra* 'narzędzie żelazne do cięcia i rozbijania, rodzaj kilofa', *dolābella* 'siekierka'), sti. *dālati* 'pęka, rozpada się na kawałki', *dala-* n. 'część, kawałek', SO *dalayati* caus. 'rozszczepia, rozłupuje' < pie. *dolh₁-ėje-. Por. BSW 44, LEW 81 — Z innym tematem: *daliā, -iōŝ* 'część, porcja; udział w spadku', też 'dola, los' (*Tavo tokia daliā skirta* 'Tobie taki już los przeznaczony', Otrębski 1934, 111). SD: 1. *dalia svieto akims regima* «kraj świata, który okiem obeyrzeć może», 2. *kapoju ing dalias* «sztukuię», 3. «obrok». Osobno zob. *nedaliā*. Lit. *daliā* ma odpowiednik z jednej strony w łot. *daļa* 'część, udział' < pb. *dalj-ā-, z drugiej strony w psł. *dolja (ros. błr. ukr. *dólja*, pol. *dola*) 'część przypadająca komu w udziale', przen. 'los przypadający komu w udziale, położenie, sytuacja życiowa'. — Płd.-słowiańskie *dola* 'część' < *dal-ā-, por. stsch. *tri doli zlata*, śrbg. *tri doly zlata* 'trzy jednostki wagi złota'. — Drw. *bedālis* 'nieszczęśliwy, nieszczęsny' (por. błr. *bjazdólŋny*, ros. *bezdólŋnyj*; pol. *niedola* 'nieszczęście'), *dālēlē* 'częśćka' (m.in. DP), *dalelýtē* gram. 'partykuła' (neol.), *dalinē dúona* przest. 'dzienna porcja żywności, zapłata za pracę', *dalinis* 'częściowy', SD «obrocny» ['żywność będąca

wynagrodzeniem za pracę, SPXVI], *dalinjys* 'oddział wojska', *dališkas* MT 'częściowy, cząstkowy, particularis' (o obietnicy łaski). Cps. *daliaemys* stlit. 'uczestnik' – kalka z nwn. *Teilnehmer* m. Vb. denom. *dalyti* (zob.). — N.m. *Dalià*, cps. *Naujādalīs* 2x.

dalyti, *dalijs* (war. *dalyjū*), *dalijs* (war. *dalyja*) 1. 'dzielić, rozdzielać, rozkładać całość na części', 2. 'udzielać, dawać komu część, rozdawać częściami, po trochu', *atidalyti* 'oddzielić; oddać część', *išdalyti* 'rozdzielić, rozdać' (*iždalyk elgetomus* DP 'rozdać ubogim'). Refl. *atsidalyti* 'oddzielić się, odłączyć się', *nusidalyti* 'zbiednieć na skutek dzielenia ziemi', *pasidalyti* 'podzielić się, np. ziemią', *susidalyti* ts. SD: *per burteles kū dalijs* «losuję» (syn. *burtas metu*), *nudalijs* «udzielać komu czego» — vb. denominativum na -y/-ij- od *dalis* 'część, dola' (zob.); znac. etym. 'kawalkować, dzielić całość na części' (niejako: 'częściować'). Wtórny war. dyftongiczny: *dailyti* (zob.). Jest oboczny pdg. *dalyti*, *dala*, *dalia*. — Odpowiednik stpr. *dellieis*, czyt. [deli.jeis] 'niech użycza, niech udziela, teile' < **dalijs* (LAV 83n.)¹¹⁶. — Z innym sufiksem: *dalinti*; war. ze zmianą *l > v*: *davinti* (por. *eiklōti > eikvōti*; *čiurlēti > čiurvēti*). — Od neoosn. *dalin-* pochodzi iter. **dalinoti*, zaświadczone w formie prt. *dalinōjo* gw. 'dzielili (ziemię, las)'; *dalinjys* DP 'uczestnik', SD «ucześnik» (syn. *bindrinjys*), *dalinjys* 'wspólnik'. — Formacje postwerbalne z *dal-*: *atādalas* 'oddział; sąsiedź w stodole', *atadaloms* adv. 'oddzielnie' ← **atadalyti*; *ādalas*, -ā 'oddzielny, osobny (o polu)', *atdalēs* f.pl. 'otręby' (ze znakiem zapytania w LKŽ) ← *atidalyti*; *dalmuō* 'iloraz' (neol.), *daluō* 'dający się podzielić, podzielny – o liczbie' (neol.), *nedaluō* 'niepodzielny'. — Neoosn. *daly-*: *dalyba* 'rozdawanie (kart)' : łot. *dālība* 'udział'; pl. *dalybos* 'podział dziedzictwa, majątku', *dalykas* 'część składowa, pewna ilość; udział w dziedziczeniu; przedmiot, rzecz, sprawa' (odpowiednik stpr. *delljks*, *delljcks*, *delljks* 'artykuł wiary, Artikel' i 'część, stueck'), *dalytojas* DP 'rozdawca', *dalyva* SD¹ «dzielnik» ['człowiek, który coś dzieli, zwł. przeprowadza podział majątku'], SD też «miernik» ['człowiek zajmujący się pomiarem i podziałem gruntów, geometra'] i «obroczy» ['zarządzający żywnością'], *dalyvas* DP 'szafarz; uczestnik'. — Neoosn. *dalijs*: *dalijs* DP 'rozdawanie (kart)', SD «dział, rozdzielenie, podział». — Neoosn. *dalyv-*: *dalyvis*, -io 1. 'uczestnik', 2. gram. 'imiesłów, participium' (neol.), vb. denom. *dalyvauti* 'brać w czym udział, uczestniczyć', *nedalyvauju* SD «niespokuję» ['nie biorę udziału'].

dalmōnas 2 p.a. przest., gw. 'kieszeń' (war. *delmōnas*, *telmōnas* 'kieszeń; sakiewka') — prawdopodobnie zapożyczenie z ros. *dolmān*, *dolomān* 'kurtka husarska, kurtka kroju węgierskiego, szamerowana, obszyta futrem; kaftan wkładany na inne okrycia' ← pol. przest. *dołman*, *dołoman* (← osm.-tur. *doloman* 'suknia turecka noszona pod futrem'). Por. SLA 61, REW I, 360, LEW 87, Stachowski 152 (POLŽ 49 uważa *dalmōnas* za polonizm). Zob. też *karmōnas*.

damaĩ 4 p.a. pl.t. gw. 'klej pszczeli': *Bitys su damaĩs uždamyja plautus avilių* JU 'Pszczoly uszczelniają klejem drzewczki ula' — sb. postvb. na -as od *dāmyti*, -iju, -ijau 'zaklejać, uszczelniać otwór/wylot ula' (*Koriai pilni medaus uždamyti* 'Zaklejone plastry są pełne miodu'); jest to przenośne użycie czas. *dāmyti* 'sypać/kłaść groblę' (zob. *dāmas*).

dāmas 2, 4 p.a. gw. 'grobla, tama' (*Su damū*, t.y. *pyla*, *pylimu*, *damyk upj*, *ravą*, *prūdą*, *kad vanduo atspistum į pievas* JU 'Przy pomocy grobli, tj. nasypu, wału [ziemnego] spiętrzą wodę w rzece, rowie, sadzawce, żeby rozlała się na łąki') — zapoż. z prus.-niem. *damm* (GL 42), por. nwn. *Damm* m. — Drw. *padamjys* 'obszar przyległy do grobli'. Vb. denom. *dāmyti*,

¹¹⁶ W słowiańskim od *dolja* urobiono vb. denom. 1. **dolēti*, scs. *odolēti* a. *sūdolēti*, -*dolējetū* 'zdołać, przemóc, zwyciężyć', ros. *odolēt* ts., 2. **dolati*, ukr. *dolaty* 'pokonywać, zwyciężać', stczes. *dolati* 'odpierać, bronić' (*dolati se* 'walczyć z czym'), pol. *podolać*, *zdołać* 'dać sobie radę, potrafić coś zrobić', znac. etym. 'dążyć do zdobycia swego udziału, swej doli'. Nieco inaczej Boryś 453, s.v. *podolać*.

-iju, -ijau 'sypać/kłaść groblę', przen. 'uszczelniać wylot ula'.

dambra 4 p.a. gw. 1. 'przyrząd do grania, zrobiony przez pasterza z wygiętego kawałka drewna, na którym rozpięto kilka woskowanych nici', 2. 'harmonijka ustna' (war. m. *dambras*) — zapożyczenie ze strus. *domra* 'strunowy instrument muzyczny podobny do bałalajki' (⇐ tatar. *dumbra*, osm.-tur. *dumru*), por. ros. *dómra*. Zob. też REW I, 361, LEW 82 (s.v. *dambras*) i Stachowski 155. — Stlit. *dumbra* 'pewien instrument muzyczny' (por. *Giedokiat ponui su liaupsė, chvolą duokiat nū jam dumbros balse* MŽ 241⁹ 'Śpiewajcie Panu, cześć mu oddajcie głosem «dambra»'). Sekwencja *umC* ze zmiany *amC*.

daŋpis, -io 2 p.a., *dāmpis* 1 p.a. przest., gw. 'młockarnia' — ze skrócenia do I członu złożenia nwn. *Dampf-maschine* f. 'silnik parowy służący do napędu maszyn, zwł. rolniczych' (GL 43). Paralela: *viñkelis* ⇐ nwn. *Winkel-eisen* n. War. f. *dampà*.

dañdaras 3 p.a. gw. 'bicz, bat' — nomen z suf. -ar- od osnowy *dan-d-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *dañ-dañ* m.in. o odgłosie rąbania (*Dañ dañ kerta* [malkas], *blinski*). Paralele: *diñdaras* 'leń' ⇐ *diñ-diñ*; *čiùkaras* 'grzbiet dachu' ⇐ *čiùk*.

dangà 4 p.a. 1. 'okrycie, odzież', 2. 'przykrycie, pokrycie dachu', 3. 'okrycie na konia, derka', 4. 'pokrywa na dzieżę wypleciona ze słomy a. wikliny', 5. 'przykrycie ula' — dwuznaczne: albo sb. postverbale od *dangýti* (zob.), albo apofoniczne n.act. **dang-ā-* ⇐ *deng-*, por. *deñgti* 'przykryć'. War. metatoniczny gw. *dānga* 1 p.a. 'przykrycie' (Klimavičius, LKK XII, 1970, 192), liter. *dāngos* 1 p.a. f.pl. 'przepona'. — Formacje prefigowane: *apdangà* 'nakrycie, okrycie, pokrycie, pokrywa' (⇒ *āpdangalas* ts.), *atādanga* 'odkrycie', SD *atadunga* ts. (syn. *atadingimas*), *padangà* 'opona koła', *priedanga* 'kryjówka', *ūždanga* 'kurtyna'. — Drw. *dañgalas* 'okrycie', SD *dungalas* *arklio brungus* «czaprag» ['ozdobna kapa na konia'], *dangóvé* coll. 'odzież, tkaniny odzieżowe' (por. *daržové* ⇐ *daržas*). Cps. *šāšdanga* 'mycka, jarmułka' (por. *šāšas*, *šašbaudà*). Por. łot. kuroń. *dañdzis* 'obwód koła'. — Odpowiednik słow. **dōga* 'sklepienie, coś łukowato wygiętego', por. rcs. *duga* 'łuk, tęcza', sch. *dúga* 'tęcza', *dūga* 'kleпка', ros. *dugá* 'łuk, kabłąk do jednokonnego zaprzęgu', ukr. *duhá* ts., też 'tęcza', stpol. *dęga* 'pręga na niebie, tęcza, łuk', pol. gw. *dęga* ob. *dąga* 'pręga na skórze szrama; kleпка beczki; coś wygiętego w łuk'. Por. BSW 45, Sławski I, 145, Bańkowski I, 270.

dangýti, *dangaũ*, *dangiaũ* 'okrywać, przykrywać, nakrywać, zasłaniać (twarz)' — iterativum na -y- ze SO *dang-* ⇐ *deng-*, por. *deñgti* 'przykryć, nakryć'. Paralele: *rangýti* ⇐ *rengiũ*; *lankýti* ⇐ *lenkiũ*; *grándyti* ⇐ *gréndziũ*. Z innym sufiksem: *dangstýti* (zob.). — Postverbalia: *atdangtė*: SD <adunkte> «szpunt», *ažudungtė burnos moterų* SD «zatyczka niewieścia» ['welon'], *dangà* (zob.), *dañgtis* 1. 'pokrywa, wieko', 2. 'dach, strzecha', 3. 'obora' (SD *šiaudy duntis* «poszycie na domie», por. zwrot *padingiu šiaudais* «poszywam chałupę»), *dangùs* (zob.), *išdangaĩ* m.pl. 'przepona', *priedangtis* 'daszek u czapki'. — Neoosn. *dangt-*: *išdangčiai* a. *išdañgtiai* m.pl. 'przepona' (por. *dāngos*, *išdangaĩ*), cps. *akidangčiai* m.pl. 'klapy oczne w uprzęży końskiej' (por. *akis*).

dangstýti, *dangstaũ*, *dangsčiaiũ* 1. 'okrywać, przykrywać, nakrywać, zakrywać, zasłaniać (twarz)', 2. 'ukrywać, zatajać (np. przestępstwo)'. SD *apdungstau* «ochylam co, kogo» ['ukrywam, zatajam'], *nudangstýti* 'poodkrywać, pozdejmować pokrycia'. Refl. *dangstýtis* 'przykrywać się, np. kocem; ukrywać się', DP 1. 'opponować, szczycić się' ['bronić się przed czym', 2. 'szczycić się, chlubić się czym'¹¹⁷. Analiza synchroniczna: *dang-*

¹¹⁷ Por. *O teip tuo te ne dagstais* [oryg. *dagstais*] *girtuoklės, bet pametę piktuosius būdus svietiškus..., tegyvena brūkanai... ant to pasaulio* DP 72⁵² 'A tak niechaj się tym nie szczycą pijanice, ale opuściwszy złe obyczaje świeckie..., niechaj trzeźwie... żyją na tym świecie'. NB. Z powodu pisowni <dagstais> zam. <dagstais>

sty-, frq. z suf. -sty- i SO *dang-* ⇐ *deng-*, por. *deñgti* ‘przykryć, nakryć’ (zob.). Analiza diachroniczna: *dangst-y-*, caus. z suf. -y- i SO *dangst-* od neopwk. *dingst-*, por. prs. intr. *diñgsta* do *diñgti* ‘podziać się, zniknąć’ (zob.). Paralele: *lankstýti* ⇐ *liñkst(a)*; *markstýti* : *miñkst(a)*; *tvárstýti* : *tvíst(a)*. Znacz. etym. ‘sprawić, że coś znika; sprawić, że czegoś nie widać’ ⇒ ‘zasłonić, zakryć’. — Sb. postvb. *dañgstis* ‘pokrywa garnka, wiadra; wieko trumny; dach, strzecha; tarcza’, DP ‘szczyt’ [‘tarcza’], ze zmianą *ks* > *kš*: *dañgštis*.

dangujėjis, -ji 1 p.a. stlit. ‘będący w niebie, niebieski, niebiański; wieczny’ (*kuriq vierniemus saviemus ant palinksminimq tėvas dangujėjis duosti* PK 17₈ ‘ktorego wiernym swym ku wszelakiemu pocieszeniu dawa Ociec niebieski’. *Angelai dangujėji* DP 14₂₀ ‘Aniołowie niebiescy’) — przymiotnik decasuatywny utworzony od formy locatiwu sg. *danguj*, *danguĩ* ‘w niebie, na niebie’ za pomocą neosuf. -ejis. Ten ostatni wyabstrahowano w typie *dienojėjis* (zob.). Paralele: *duobėjėjis*, *naktyjėjis*, *pragarėjis*. — War. stlit. *dangujėsis* ‘niebieski’ (*Karaliau dangujėsis* MŽ 249₇ voc.sg. ‘Królu niebieski’) zawiera na miejscu -jis zakończenie -sis. Wprowadzono je przez analogię do anaforyzowanych przymiotników typu *geràsis*¹¹⁸. — War. stlit. *dangujīs* ‘niebieski’ (*Radyk mums tėvą dangujį* MŽ 48₁ ‘Pokaż nam ojca niebieskiego’) jest dwuznaczny. Po pierwsze może pochodzić z haplologicznego skrócenia formy *dangujėjis*. Po drugie może być derywatem od formy loc.sg. *danguĩ* (**dangui* + *jis*).

dangūs, -aūs 4 p.a. ‘niebo’ — z substantywizacji przymiotnika na -u-, utworzonego od abstr. *dangà* m.in. ‘przykrycie’ (zob.). W szczegółach inaczej Petit, Balt LVI:2, 2021, 197-219. War. metatoniczny: DP <*dāgus*, -aus> = *dāngus*, -aus 1 p.a. (Klimavičius, LKK XII, 1970, 191). Wtórny wokalizm w *dengūs* (por. *kantrūs* ⇒ *kentrūs*). Odpowiednik stpr. *dangus* Ev 1. ‘niebo, Hemel [Himmel]’, 2. ‘podniebienie, Gume [Gaumen]’, acc.sg. *dangan*, *dengan* ‘niebo, Himmel’. Od tego odchyła się pod względem sufiksu psł. **dōga* (zob. *dangà*). Wyraz *dangūs* oznaczał pierwotnie ‘przykrycie ziemi, sklepienie niebieskie’¹¹⁹. Nowe znaczenie chrześcijańskie to ‘miejsce wiecznej szczęśliwości’ (Borowska 323). — Drw. *danginiai*: SD *dunginiai* «niebiescy» (syn. <*dunguy essu Bwyntiey*>, dosł. ‘święci będący w niebie’), *dañgiškas* lub *dāngiškas* 1. ‘koloru nieba; niebieski’ (*dañgiškos ākys* ‘niebieskie oczy’), 2. ‘właściwy niebu, niebiański’, 3. przen. ‘zachwycający, rozkoszny’, SD *dungiškas* «niebieski, coelestis», *dangójas* a. *dangójis* ‘ciało niebieskie’ (neol.), *dangujėjis* (zob.), *dangulỹs* gw. ‘chmura’, *padángė* ‘niebiosa, przestworza niebieskie’. — *Dungun jėmimas P. Marios* SD «Wniebowzięcie Panny Mariey» – kalka z pol. (Borowska 334). Dziś zastąpione neologizmem *Dañginė* ‘święto Wniebowzięcia N.M. Panny, 15.VIII.’ (por. *Žolinė*).

dantis, -iēs 4 p.a. m./f. ‘ząb’ (*Ot tai drūtas žmogus: danties nė vieno neišmetė, su dantims mirė* ‘Oto zdrowy człowiek: ani jednego zęba nie stracił [tu: nie wyrzucił], z zębami umarł’). War. *dañtis*, -čio 2 p.a., *dantỹs* 4 p.a. Odpowiednik stpr. *dantis* Ev ‘Czan [Zahn]’. Tematyzowana przez -i- osnowa spółgłoskowa (por. gen.pl. *dantiũ*). Jak często w tematach na -i- forma nominatiwu sg. została dostosowana do formy accusatiwu, w tym wypadku *dañtį* < **dant-i-n*, to z pie. **h₁dónt-m*. Od neoosnowy *dant-* (⇐ *dantiũ*) pochodzi gw. pdg. na -a-: *dañtas*, pl. *dantaĩ* 4 p.a. Wyraz ‘ząb’ polega na substantywizacji formy participium prs. act. **h₁d-ónt-* do pwk. **h₁ed-* ‘kąsać, jeść’ (zob. *ėsti*). Znacz. etym. ‘kąsający’, por. NIL 210, 216, BSW 45, LEW 82, ALEW 175. Odpowiedniki ie.: wed. *dán*, *dántam*, gr. eol. *ēdovτες* m.pl. ‘zęby’ (klas. *ὀδόν*, gen. *ὀδόντος*, acc. *ὀδόντα* ‘ząb’, gdzie o-o z asymilacji e-o), stwn. *zand*,

Kudzinowski I, 135 stworzył niepotrzebne lemma *dagstyti* ‘szczycić się’.

¹¹⁸ Mniej prawdopodobna jest hipoteza Skardziusa (ŽD, 66 n.) o ‘kontaminacyjnej’ konstrukcji **dangujėjis* + *esąs*, która miała zostać zinterpretowana jako *dangujė esąs* ‘w niebie będący’.

¹¹⁹ Podobną nazwą jest niem. *Himmel* m. ‘niebo’ < **hem-ila*, od pwk. **kem-* ‘przykryć, zasłonić’. Tu też niem. *Hemd* n. ‘koszula’ < **hamibja-*, znacz. etym. ‘okrycie’. Por. EWD 541, 530 n.

zan, nwn. Zahn. — Z sufiksem na SZ: łac. *dens, dentis, dentum*, stir. *dét* n., goc. *-tunþus*, orm. *atamn* (*atann) < pie. *h₁d-nt- (por. wed. *d-at-áh*, gen.sg. do *dán*). Inaczej de Vaan 166: pie. *h₃d-nt-. W bałtyckim brak śladu po osnowie słabej †dint-. Natomiast alternant *dunt- jest poświadczony w łot. gw. *duntas* a. *duntes* f.pl. ‘dząsła’ (por. ME I, 518). — Drw. *bedaņtis* ‘bezzębny’ (⇒ n.m. *Bedaņčiai* 2x), *daņčius*: SD <dunčius> «zębaty, zębal» [‘człowiek kłótniwy, swarliwy’], *daņtenos* f.pl. ‘dząsła’, *dantýtas* ‘zębaty, z zębami (klucz, gardziel szczupaka)’, *pādančiai* m.pl. ‘choroba zębów’, *pradaņtē* a. *prādanťē* ‘szczurba w zębach, w grzebieniu; rzadsze miejsce w tkaninie’, *pródantis* ‘przerwa między zębami’. NB. *dantistas* ‘dentysta’ jest zapożyczeniem z ros. *dantíst* (← fr. *dentiste*). — Cps. *dančiakalys*: SD <dunčiakalis> «konował» (por. *kálti*), *dantiraštis* ‘pismo klinowe’ (neol., por. *rāštas*), *daņtratis* ‘koło zębate’ (por. *rātas*), *kaltadaņtis* ‘ktoś o wydatnych, szerokich zębach’ (por. *kálti*), *šundantis* bot. ‘psiząb liliowy, *Erythronium denscanis*’ (por. *šuõ, šuņš*), *raktas vienaduntis* SD «wytrych, klucz iednozębny» (por. *vienas*). Por. stpr. *dantimax* EV ‘dząsło, Czanflejšch [Zahnfleisch]’ (por. lit. *mākas*, omówione s.v. *makštis*). — Vb. denom. *dantinti* a. *dantýti* ‘zaopatrzyć w zęby, np. grabie; naostrzyć zębate narzędzie, np. sierp’. — NB. W słowiańskim zamiast *dōtī : *dēt- (por. ros. *desná*, stczes. *dásno*, pol. *dziąsła*, pol. gw. *dziąsny* ‘fauces, gingiva’) jest neologizm *zqbũ* scs. ‘dens’. Jego formalnym odpowiednikiem jest lit. *žambas* (zob.).

dāpas 2 p.a., zwykle pl. *dāpai* gw. ‘powódź, woda powodziowa’ — z deprefigowania formy *padāpas, to z kolei ze zmiany *patāpas* (*pātapas*) ‘potop’, zob. s.v. Paralele: *māčyti* ← *pamāčyti*; *žyčyti* ← *pažyčyti*. — N.jez. *Dāpai*, n.rz. *Dapiškis* b.z.a.

dār adv. ‘jeszcze’ — z kontrakcji w formie *dābar* ‘teraz’ (zob.). Por. GJL I, § 578 (w kwestii zaniku -b- autor porównuje pol. gw. *trza* < *trzeba*), LEW 79.

dárbas 3 p.a. ‘praca, robota; czyn’, SD «robota» : łot. *darbs* ‘praca’ — przyjmuje się, że jest to prymarne nomen z suf. -a- i SO *darb-* ← *dirb-*, por. *dirbti* ‘robić, pracować’; znac. etym. n. act. ‘robienie, praca’. Paralele: *maršas* ← *miřšti*; *smardas* ← *smirdēti*. Por. LEW 82, ALEW 176. Tymczasem takie stosunki, jak *karšas*, *nūokarpa* : *karpýti* albo *dargà* : *dargýti* skłaniają do alternatywnej hipotezy, mianowicie że *dárbas* jest sb. postverbale od zanikłego *darbyti, tj. od iterativum na SO *darb-* do *dirbti* (por. *karpýti* ← *kiřpti*; *dargýti* ← *sudirgti*). — Drw. *bedarbis*, -ē ‘bezrobotny’ (← *be dārbo* ‘bez roboty, pracy’), *darbingas* ‘zdolny do pracy; pracowity, wydajny’, *darbiņķas* DP ‘robotnik, sprawca’, SD «robotnik», później *darbiniņķas* ts., *darbỹsai čēsas* LZŽ ‘czas/okres sianokosów lub prac polowych’ (por. typ *didỹsai* ← *didis*), *darbštūs* (zob.), *darbūs* ‘pracowity’, SD «robotny człowiek, pracowity», *iřdarbis* ‘wyrób; odrobienie zgodnie z zobowiązaniem; zarobek’ (por. GJL II, § 22), *nedárbas* ‘bezrobocie’, *nuodarbē* ‘to, co zostało zrobione, wyrób, dzieło; robota w polu; obrabianie ziemi za zapłatą; zarobek, wynagrodzenie’, *nuodarbīā* adv. ‘stopniowo, konsekwentnie’, DP ‘skutecznie’ (od adi. *nuodarbūs, dziś *nuodarbūs* ‘sprzyjający pracom polowym; szybko pracujący’), *priedarbas* ‘szopa, dach na słupach do przechowywania sprzętu gospodarskiego i wozu’, *priedarbis* ‘dodatkowy zarobek’ (por. *iřdarbis*), *ūřdarbis* (zob.). — Cps. *darbādienis* ‘dniówka, dzień pracy zarobkowej’ (por. *dienā*), *darbýmetis*, -*metē* ‘czas sianokosów i żniw, tj. okres głównej pracy rolnika’ (por. *mētas*, syn. *darbýlaikis*), *darbyvietē* SD «warstat» (kalka z nwn. *Werkstatt*), *darbyvietē*, *kur kaliniei dirba* SD «kierat, gdzie więźniowie robią w więzieniu, abo w gorach kamiennych, kruszczowych» (por. *vietā*), *darbóvietē* ‘miejsce pracy’ (por. *vietā*)¹²⁰, *darbótvarķē* ‘porządek dzienny’ (por. *tvarķā*),

¹²⁰ NB. Człon złożeniowy *darby°* jest najprawdopodobniej pochodzenia werbalnego, por. wyżej *darbyti. Podobnie *darbo°* w *darbóvietē* stoi w związku z *darboti*. Jeśli przy pewnych innych członach, wyraźnie nominalnych, pojawia się -y- jako ‘samogłoska łącznikowa’, to należy w tym widzieć działanie analogii do werbalnego typu *darby°*. Por. *karštýmetis* (*kārštas*), *meřkerýkotis* (*meřkeris*), *saldýmetis* (*saldūs*) i *stibýkaulis*

juodadarbīs (zob.), *pātadarbē* ‘okres naglących prac polowych’ (człon I zapewne do *pāts* ‘sam’, por. *Dirbome iki pat vakaro* ‘Pracowaliśmy do samego wieczora’). Niejasny jest war. *kātadarbē* ts. — Vb. denominativa: 1. *darbāuti* ‘pracować; zarabiać’, 2. *darbinēti* DP ‘pracować’ – rzadki wypadek, gdy czasownik na *-inē-* został utworzony od rzeczownika (paralela: *bylinēti*, zob. GJL II, § 693; por. *dirbinēti*), 3. *darbyti*, *-iju* ‘pracować’, 4. *dārboti*, *-ju* ‘pracować’ (*apsidārboti* ‘obrobić się, skończyć robotę’), 5. *darbūiti*, *-uju* ‘robić, pracować’ (m.in. DP), war. *darbūiti* (sufiks przeniesiony ze sławizmów typu *dēkūiti*, zob. Zinkevičius 1981, 93), 6. *darbuliuoti* ‘wykonywać drobne prace’, SD *darbuliuoju* «narabiam czym» [‘posługiwać się czym’, SPXVI] (syn. *dažnai darau kų* ‘często coś robię’) – vb. denom. od sb. **darbulis* ‘robotka’, 7. *darbūotis* refl. ‘pracować, trudzić się’ (⇒ *darbūotojas* ‘pracownik’), 8. na zanikłe sb. **darbalas* ‘praca’ wskazuje *darbaluoju*: SD <*darbauiuo*> «bawię się tym»; por. też *dārbaliuoti* ‘pracować’ i *darbalioti* ‘robić po trochu’, 9. *darbti*, *darbstū* (war. *darbū*), *darbaū* ‘robić, pracować’ (*Oi, kiek aš įdarbaū, kol šitą kerą išlupiau* ‘Oj, ileż ja się narobiłem, zanim ten krzak wykarczowałem’). — N.m. *Darbālaukis*.

darbštūs, *-i* 4 p.a. ‘pracowity, kto lubi pracować, nie leni się’ — zwykle jest ujmowane jako denominativum z neosuf. *-štus* od *dārbas* ‘praca’ (zob. ŽD 333, z paralelami). Ale to jest opisowy punkt widzenia. Neosuf. *-štus* jest fonetycznym wariantem do *-stus*, zaś co do pochodzenia jest ściśle związany z postwerbalnymi nominami tworzonymi od frekwentatywów na *-sty-*. Tak np. przy *kvapstyti* ‘ciężko dyszeć, tracić oddech’ (frq. do *kvēpti*) powstały takie nomina, jak z jednej strony *kvāpst-as* ‘oddychanie, oddech’, *kvapst-is* f. ‘zapach, woń’ i z drugiej strony *kvapšt-ūs* ‘pilny, pracowity’, co zakłada pośrednictwo war. **kvapštyti*, scharakteryzowanego przez fakultatywną asymilację *pst > pšt*. Osnowy *kvapst-* i *kvapšt-* ustaliły się w następstwie zreanalizowania frq. na *-sty-* według wzoru iteratywów na *-y-*; dlatego należy je nazywać ‘neoosnowami’. W chwili, gdy postverbalia *kvāpstas*, *kvapstis* i *kvapštūs* zostały odniesione do czas. prymarnego *kvep-* (*kvepiū*, *kvēpti*) jako formy nadrzędnej (motywującej), segmenty *-stas*, *-stis* i *-štus* zyskały walor neosufiksów. W tym kontekście wolno *darbštūs* analizować nie jako *darb-štūs*, lecz jako *darbšt-ūs* i postulować dlań osnowę w postaci **darbštyti* < **darb-sty-ti*, czyli frq. na SO *darb-* do *dirbti* ‘robić, pracować’ (zob.). Por. *vaikštūs* ⇐ *vāikšt-yti*; *bēgštūs* ⇐ **bēgst-yti* i *graiķšt-ūs* ⇐ *graišt-yti*. — Drw. *darbštīngas* ‘pracowity’, *darbštūkas* ‘człowiek pilnie pracujący’, *darbšūs* ‘pracowity’ (wymiana suf. *-štus* na *-šus*). Vb. denom. *darbštūoti* ‘pracować’ (⇒ *darbštuōlis* ‘ktoś pilnie pracujący; pracuś’).

dardēti, *dar̃da* (war. *dārda*), *dardējo* ‘turkotać, wydawać odgłos podobny do wydawanego przez koła wozu toczące się po twardym podłożu, podskakujące na wybojach’ (*vēžimas dārda* ‘wóz turkocze’), *sudardēti* ‘zajeżdżać z turkotem’ (*Visi sudardėjo į kiemą* ‘Wszyscy z turkotem zajechali na podwórze’) — czasownik na *-ē-* od osnowy *dar-d-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *dar-dař*. Odpowiednik łot. *dardēt*, częściej *dārdēt* ‘trzeszczeć, skrzypieć, hałasować; gęgać, kwakać; paplać, trajkotać’, *ratu dārde* ‘turkot kół’. Paralele: *durdēti* ⇐ *duř-duř*; *dundēti* ⇐ *duñ-duñ*. Zob. też syn. *dirdēti* (s.v. *dirdinti*) oraz *barškēti*, *gragēti* i *tarškēti*. — Drw. *dārdinti* ‘toczyć beczkę (po kamieniach)’. Nomina: *dardā* c. ‘gadula, papla’, *dardesys* ‘turkot’, *dardūlis* ‘gadula; żartowniś’.

dargà 4 p.a., *dārga* 1 p.a. 1. ‘dżdżysta pogoda, śłota, pluchota’ (*Kokia dargà užpuolė!* ‘Jakaż śłota nastała!’), 2. gw. ‘moczenie lnu w moczydło’ (*Linai da reikalingi dargōs* ‘Len musi się jeszcze moczyć’), 3. przen. ‘obmowa, oszczerstwo, potwarz’ — postwerbalne abstractum z suf. *-ā-* od **dargyti*, *dārginti* (zob.) ⇐ *derg-/dirg-*, por. *dērgti* ‘padać – o deszczu, pluchać – o śniegu z deszczem’, *sudirgti* ‘nastać – o słońcu jesiennej’. — Berneker I,

(*stibis*). Nie dostrzega tego Skardžius, zob. ŽD 420n.

212 przyrównał do *dargà* wyraz strus. *pa-doroga* ‘niepogoda, zamieć śnieżna’, ukazujący się w zdaniu: *izutra byla padoroga velika, zamjatnja, sněgъ, a v obědechъ bylo vedro* ‘Z rana była wielka niepogoda, zamieć, śnieg, a koło obiadu wypogodziło się’. On też zwrócił uwagę na sł. gw. *sódraga* ‘śnieg z deszczem’ (do tego ze SZ *drg-*: *sódrga* ‘grad’, por. wyżej *sudirgti*). Podtrzymali to REW II, 300 i LEW 103 (s.v. *drégti*). Być może należałoby postulować wspólny derywat pbsł. **darg-ā-*. Brak tego w BSW. Derksen 2008, 389 odtwarza jednak pbsł. **dor?ga?*. ALEW 176n. nie wyklucza związku *padoroga* z ros. *doróga* ‘droga’ i jako paralelę przytacza ros. *raspútica* ‘plucha, Matschwetter’ od *putь* ‘droga’. — Drw. *dárgana* ‘niepogoda, ślota’ (adi. *dárganas*, -à ‘słotny, dżdżysty’, *darganótas* ts.), *dargùs* a. *dárgus* ‘słotny’, przen. *dargùs* ‘oszczerczy’, DP ‘szpetny, sprosny, wszeteczny, nieczysty, szkaradny, niezbożny’ (⇒ *dargùmas* ‘szkaradność, sprosność, sprosna rozkosz, plugastwo, niezbożność’), SD *dargus* «bezecny; brzydki; niecnotliwy; nierządny, wszeteczny».

dárginti, *dárginu*, *dárginau* (war. *darginti*) 1. gw. ‘trzymać len w moczydle lub w stanie rozłożonym na łące’, 2. przen. ‘psuć, rozpuszczać dziecko zbytним pobłażaniem’ — causativum z suf. -in- i SO *darg-* ⇐ *derg-/dirg-*, por. *dérgti*, *dirgti* oraz typ *nartinti* ⇐ *niřti*. Ze starszym sufiksem -y- i znaczeniem przenośnym: *dárgyti* ‘potwarzać, lżyć, oczerniać’; do tego jest war. *darkýti* (zob.). — Inchoat. na -sta-: *dařgti*, *dařgsta*, *dařgo* ‘rozmać, psuć się’, *atidařgti* ‘o lnie: odmoczyć się’, *iřdařgti* ‘stać się wybrednym, rozpuścić się; odleżeć się – o lnie’, *sudařgti* ‘zmoknąć, przemoknąć’. — Sb. postvb. *dargà* (zob.). — N.m. *Dárgiai* 3x, *Dargiaĩ* 4x.

dary-, neoosnowa wyabstrahowana z inf. *darýti* (zob.). Drw. *darýdinti* 1. ‘dać do zrobienia’, 2. ‘dać do wykastrowania’ (por. *sakýdinti* ⇐ *sakýti*). Nomina: *darýba*: *žōdžiu darýba* gram. ‘słowotwórstwo’, ⇒ *darýbinis* 1. gram. ‘słowotwórczy’, 2. gram. ‘przechodni (o czasowniku)’; *daryklà* ‘wytwórnia, fabryka; browar’, *dārymas* ‘czynienie’ (SD «robienie czego wielkiego», *darymas daiktų* SD «sprawowanie rzeczy», *medaus darymas* SD «miodu robienie w ulach»), *darynė kareivinė* SD «taran woienny», *darynė pakasynose dėl didžiūny* SD «katafalk», *darýtinis* ‘sztuczny’, SD «niesamorodny, manu factus» (*darýtinis pienas* ‘sztuczne mleko’, *darýtinis vėikslas* gram. ‘strona czynna’), *darýtojas* DP ‘sprawca, czyniciel, stwórcyca’, SD «autor; sprawca», *indarymas sienosna lintų* SD «futrowanie ścian drzewiane», *indarystė* SD¹ «dostojność y dostojenstwo; dzielność», *nesudarymas* SD «niegotowość», *padārymas* ‘wykonanie’, *padarýnė* (zob. *pādaras*), *žodýno sudarýtojas* ‘ten, kto ułożył słownik’. Cps. *ganadarymas* DP ‘dosyć uczynienie’ (kalka z pol., por. *ganà*), *geradārymas* DP ‘dobroziejstwo’ (por. *gēras*), *namūdarystė*: SP <priwayzda namudaristes> «budowniczego urząd», *piktadārymas* DP ‘złoczyństwo’ (por. *piktas*, *piktadarys*).

darýti, *daraũ*, *dariaũ* 1. ‘robić, wytwarzać co, czynić, sprawiać’, 2. ‘zbierać pieniądze; zbierać z pola’, 3. ‘odziewać, ubierać’, 4. ‘napychać, nadziewać kiskę robiąc kielbasy’, 5. ‘sprawiać, patroszyć rybę, wieprza’, 6. ‘farbować, malować’, 7. ‘kastrować’, 8. ‘zaprawiać potrawę, krasić mlekiem, tłuszczem’ — causativum z suf. -y- i SO *dar-* ⇐ *der-*, por. *derù*, *derėti* ‘nadawać się’ (LEW 83, ALEW 180). Odpowiednik łot. *darīt*, -u, -īju ‘robić, wytwarzać’. Etymologicznym znaczeniem formacji było ‘czynić odpowiednim, użytecznym’. Odpowiedniki indo-irańskie wskazują na pie. **d^her-* ‘trzymać mocno, przytrzymywać’, por. wed. *dhārāyati* ‘przytrzymuje, podpira’, aw. *dāraiať* ts. < pie. **d^hor-ēje-* (LIV² 145). — Cps. *apdarýti* ‘odziać, ubrać; pofarbować’, *atidarýti* (zob.), *ažudarau* SD «przyprawiam potrawę, trunek», *įdarýti* ‘wprawiać (okna), uprawiać (obrazy), nadziewać (kaczkę), zamarynować; usmolić się’, *indarau* SD «wprawiam co», *nudarýti* ‘źle zrobić, sknocić; sprzątnąć (z pola, ze stołu), sprawić rybę’, *padarýti* ‘zrobić, wykonać, wyrzucić (wrażenie, wpływ), sprawić, zrządzić’, *pėrdaryti* ‘przerobić, zrobić na nowo’, *pradarýti* ‘(drzwi) przemknąć, uchylić; zakrasić nieco potrawę’, *pridarýti* ‘narobić, nawarzyć;

przymknąć', *pridarau* SD «przyprawiam co», *sudaryti* 'utworzyć, stworzyć, zawrzeć umowę, ułożyć plan; zaprawić potrawę', *uždaryti* 'zamknąć, zamykać drzwi, osadzić w więzieniu; zakrasić potrawę'. Refl. *nusidaryti* impers. 'przejaśnić się, wypogodzić się', SD *nusidaro* «wyjaśnia się» (por. łot. *dārs* m.in. 'pogodny'). — Z innymi sufiksami: *darinēti* iter. 'wyrabiać; otwierać i zamykać', też 'patroszyć świnię' (por. łot. *darināt* iter. 'robić, wykonywać; warzyć piwo; ociosywać drzewo; ostrzyć siekierę; dziergać koronki; szykować posag', refl. *darinātiēs* 'stroić się'), *dārstyti* 'otwierać i zamykać – drzwi, okna' (sufiks jak w syn. *vārstyti*), ⇒ neoosn. *darst-*: *dārstelēti* 'nieco uchylić' (por. *dēstelēti*, *dúostelēti*). — Postverbalia: *āpdaras* 'ubiór, ubranie; okucie, oprawa', *apdariai* SD «kształtownie», *apydariai* SD «ostrożnie», *darā* 'nadziewanie kieszki', *darnā* 'ład, harmonia' (⇒ *darnūs* 'pasujący, zgodny, harmonijny'), *darsvā* 'urodzaj' (*Kas bus iš mūsų tos darsvōs, kad lietaus nėra?* 'Co będzie z tym naszym urodzajem, jak nie ma deszczu?'), por. neosufiks w *gausvā*, *nausvā*; *darulāitis* 'wykastrowany samiec' (od **darulis*), *darūs* gram. 'produktywny (o afiksie słowotwórczym)', *īdaras* 'nadzienie, farsz; opakowanie, tara', *īdarus*: *indarus* SD¹ «sposobny; dzielny; dostojny», *indarus esmi* SD «godzę się na co» (syn. *patogus esmi*), *išdaras* (zob.), *neapdarus* SD «niewypolerowany» (syn. *neapšveistas*), «niewytworny», *nepadarus* SD «nieskuteczny» (syn. *neveikus*), *pādaras* (zob.), *prādaras* (zob.), *priedarus* SD¹ «przyswoity», *ūždaras* (zob.), *uždarmė* 3 p.a. 1. 'twierdza, zamek', 2. NDŽ 'więzienie, loch, Verließ' (por. sufiks w *dermė*). Cps. *aludaris* SD «piwowar» (por. *alūs*), *geradarjys* 'dobroczyńca' (por. *gėras*), *juokdarjys* (zob. *juōkas*), *naujādaras* gram. 'nowotwór, neologizm', dosł. 'nowozrobiony' (NB. LkŽ VIII, 582 nie odróżnia tego od *naujādaras* 'grunt świeżo wykarczowany', gdzie *ōdaras* należy do *dirti* 'drzeć'), *puotadarys* SD «biesiadnik, co ucztę sprawuje» (por. *pūota*), *pūsdaris*, -ė 'prawie ubrany, prawie gotowy' (por. *pūse*). — Neoosn. *dary-* (zob.). — WSO *dor-* < **dār-*: *dōras* (zob.), *ūždoris* a. *uždorjys* 'zamek, zamknięcie; zagroda, przegroda'.

darkyti, *darkiaũ*, *darkiaũ* 1. 'kaleczyć, partaczyć, psuć, zniekształcać', 2. 'gardzić, lekceważyć', *sudarkyti* 'oszpecić, zeszpecić; zepsuć, zniszczyć' (*Raupai jo veidą sudaŗkė* 'Ospa zeszpecila jego twarz'), *uždarkyti* 'zaśmieczać' — iterativum z suf. -y- i SO *dark-* ⇐ *derk-*, por. *derkti* m.in. 'brudzić, plugawić; psuć'. Paralele: *taršyti* ⇐ *teŗsti*; *varžyti* ⇐ *veŗžti*. Refl. *darkytis* 'psuć się – o pogodzie; brzydko się ubierać; wymyślać komu; szaleć, wygłupiać się, błaznować', *išsidarkyti* 'zmieniać się, psuć się – o pogodzie', *susidarkyti* 'o dziewczynie, pannie: puścić się i zająć w ciążę' (*Susidaŗkė merga, t.y. paliko vaikmergė* JU). NB. ALEW 176 (s.v. *dargā*) traktuje formy z osnownym *dark-* w obrębie pwk. *derg-*. — Neoosn. *dark-*: *darkāčius* 'partacz' (⇒ *darkāčyti* 'robić coś źle, nieumiejętnie, partaczyć, psuć; szarpać'), *dārkčioti* 'psuć, kaleczyć, zniekształcać, szpecić', DP 'katować' (⇒ *dārkčius* 'partacz'), *išdarkčioti* DP 'sfalszować; zeszpecić' (⇒ *išdarkčiotas* DP 'zeszpecone – o ciele'), *darkoti* 'hańbić, lżyć, szpecić', *darkštjytis* refl. 'obrzucać się obelgami' (z **dark-sty-*, *kš* z *ks*). Inne nomina: *dārkšas* 'brudas; leń', *darktūvas* 'kto klnie, przeklina', *darkūs* 'niechlujny, brudny, szpetny, zepsuty; dżdżysty'. — Neoosn. *darky-*: *kalbōs dārkymas* 'kaleczenie języka', *sudaŗkymas* 'zepsucie; partactwo – o robocie krawieckiej'.

dar̃mas, -à 4 p.a. gw. 1. 'daremny, bezskuteczny, niepotrzebny', 2. 'darmowy, otrzymywany za darmo, bezpłatny', war. z o: *dōrmas* — forma przymiotnikowa dotworzona do przysłówka *darmaĩ*, war. *dōrmai* 1. 'daremnie, niepotrzebnie, na próżno' (war. *darmaĩs*, *dōrmais*), 2. 'za darmo, bezpłatnie' ⇐ błr. *darmá*, *dārma* (TSBM), por. ros. gw. *darmó*, *darmá*. Lit. przymiotnik odpowiada funkcjonalnie błr. *darmavý* a. *darmóvy* (które łączy w sobie funkcje polskich przymiotników *daremny* i *darmowy*). War.: *darmūs*, -i, adv. *darmiaĩ*; *dormūs*, -i, *dormiaĩ*. NB. Nie jest jasne, czy różnica między *darm°* i *dorm°* pochodzi z dwójakiego traktowania słowiańskiego *a* (starsze lit. *o*, młodsze lit. *a?*), czy może jest objawem neoapofonii SZ *ā* ⇒ SP *ā* (por. *gōktos*, *korūnā* i *kōnčyti*). — Wsch.-lit. *dormanaĩ*

adv. ‘darmo, za darmo’: *Ānas dormanaĩ nieko neduoma* LZŽ ‘On niczego za darmo nie daje’. Budowa: *dorman-aĩ*, od adi. **dorm-anas* ⇐ *dõrmas*. Osnowa na *-an-* wzoruje się na syn. *dóvanas* ‘daremny’, adv. *dovanaĩ* ‘za darmo; daremnie, na próżno, niepotrzebnie’.

daržas 4 p.a. 1. ‘pas ziemi przy domu, gdzie sadi się warzywa, ogród warzywny’ (*Kasu ežias darži* SD «gracuję ogrod»), 2. ‘sad owocowy’, 3. ‘nieduży kawałek ziemi uprawnej’, 4. ‘zagrodzone miejsce dla bydła’, 5. stlit. ‘raj’, m.in. DP (por. SD *daržas ramus pirmo žmogaus* «ray», dosł. ‘szczęśliwy ogród pierwszego człowieka’), 6. przen. ‘halo, świetlisty pierścień wokół księżycy’. Odpowiednik łot. *dārzs* ‘ogród, ogrodzenie; krąg dokoła księżycy a. słońca; przepona; pęcherzyk’. Osnowa *darž-* nie jest jasna. Formalnie biorąc, wygląda jak refleks SO *darž-* ⇐ *dirž-*, por. *diržas* ‘pas skórzany, rzemień’ (Leskien 1884, 324 ze znakiem zapytania; BSW 45). Rozważano też ewentualność metatezy skrajnych spółgłosek: *darž-* z *žard-* (zob. *žardas* m.in. ‘zagroda, okólnik dla bydła’, LEGR § 110). Przeciw temu LEW 83 i ALEW 181; ten ostatni zakłada pwk. pie. **derg^h-* ‘objąć czym, zagrodzić, einfassen, umschließen’, SO **dorg^h-o-* ‘Einfassung’, powołując się na stwn. *zarga* f. ‘Rand, Seiteneinfassung, Wand’. — Zapoż. bałtyckie w fiń. *tarha* ‘płot, ogród’ (Stang 1966, 23). — Drw. *daržēlis* 1. ‘ogródek kwiatowy; ogrodzenie wokół grobu’, 2. ‘posłanie z żerdzi na saniach’, 3. *vaikų daržēlis* ‘przedszkole’ – kalka z ros. *dětskij sad/sádik* (⇐ nwn. *Kindergarten* m.; drw. *darželinukas* ‘przedszkolak’), *daržinė* ‘szopa a. stodoła na siano, paszę lub zboże’ (SD «szopa»), ‘plewnik obok chlewu; rozporek w spodniach’, przest. ‘obora, stajnia’: *daržinėj guli* PK 153₂₁ ‘w stajni leży’, *daržininkas* 1. ‘ogrodnik’ (SD *daržinykas* «ogrodnik»), 2. ‘chłop małorolny, nie mający ziemi ani bydła’, *daržovė* coll. ‘jarzyny, warzywa’, też pl. *daržovės* ts. (⇒ *daržovinis* ‘warzywny, jarzynowy’). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *daržyna* a. *daržėnė* ‘obora’ (Laučjute 44), *dóržnik* ‘zagroda dla bydła w polu lub w lesie’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 56n. = Urbutis 2009, 363n.), pol. gw. *dorżyn* ‘zagrodzone miejsce dla bydła’ (SGP I, 354). — Cps. *bandódaržis* (zob. *bandà* I), *diëndaržis* ‘zagroda dla bydła pod gołym niebem, tzw. dziennik’ (por. *dienà*), też ‘ogrodzenie dla kur’. — Nazw. *Dāržininkas* (łot. *Dārnieks*). N.m. *Daržaĩ*, *Daržēliai*, *Daržiniņkai* 4x, *Daržiškės*, cps. *Daržbalys*, *Daržiāpievė*, *Daržupys* oraz *Nedēldaržis* 2x, *Vīlkdaržē*. N.jez. *Daržinėlē*.

dastainas, -a stlit. ‘godzien czegoś’ (*Kurie kaplanai gerai valda, dvejapas čiestic dastaini tur būti* MŽ 31₉ ‘Kapłani, którzy dobrze rządzą, niech będą godnymi dwojakiej czci’) — zapoż. z pol. XVI w. *dostojny* 1. ‘pełen chwały, powagi, czcigodny’, 2. ‘godzien czegoś, wart, zasługujący na coś’ (SPXVI). Por. SLA 61, ALEW 182.

dastyti, *dastaũ*, *dasčiaũ* gw. ‘szastać (pieniędzmi)’, *išdastyti* ‘rozdawać, rozdzielać (pieniądze)’ — refleks praformy **das.styti* < **dat-sty-* < **dad-sty-*, gdzie sufixs dołączono do neopwk. *dad-* ⇐ *ded-* (por. *dedù* s.v. *dėti*). Paralele: *bastytis* ⇐ *bèsti*; *klastyti* ⇐ *kles-* (s.v. *klèsti*); *mastyti* ⇐ *mèsti*. Jest też nominalny drw. na SO *dad-*: *išdada* (s.v. *išdedis*). — Neoosn. *dasč-* (⇐ *dasčiaũ*): *dasčioti* ‘dawać po trochu’, *išdasčioti* ‘rozdawać’, nomina: *dāsčiai* m.pl. ‘nosidła na słomę zrobione z dwu żerdzi powiązanych sznurkami’ (por. *graibščiai*, *grėbsčiai*), *dāsčius* ‘widły na długim drzewcu albo tyczka z gwoździem na końcu do podawania snopów na górę’ (*Trumpas dāsčius, sunku per virđį perduoti* ‘«Dasčius» jest [za] krótki, trudno się na górę podaje’), war. *dāštis* (*Kad nebepasieki paduoti, pasiimk dāštį* ‘Jeśli już nie sięgasz [nie możesz podać], to weź sobie «daštis»’). Paralele: *klāsčius* ⇐ *klasčiaũ* (*klastyti*); *pūsčius* ⇐ *pusčiaũ* (*pustyti*).

dasūžas, -a 4 p.a. LZŽ ‘wszystko wiedzący’ (*Itas laukis dasūžas, anas visa žino*) — zapoż. z błr. *dasūży* ‘obrotny, zdolny, sprytny, zdatny’.

dāšis, -io bot. ‘cząber, Satureia’ – bez etymologii.

daubà 4 p.a. ‘parów, wawóz, jar w lesie’ — formacja z suf. *-ā-* i SO *daub-* od pwk.

*džiaub- (SE) : *dub- (SZ). Por. *dùbti* m.in. 'wkłęsać, zapadać się'. Paralele apofoniczne: *naudà* ⇐ *niaud-/nud-; *našà* ⇐ neš-; *spandà* ⇐ spend-. Odpowiednik stpr. *padaubis* EV 'dolina, Tal'¹²¹ oraz n.jez. *Dauben*, *Douben*, n.m. *Doubeniken* (AON 26, 30, 232). Transponat ie. *d^hou̯b-ah₂-, por. toch. B *taupe* 'kopalnia', toch. A *top* m. ts. < *d^hou̯b-o- (NIL 122). Zob. też LEW 108n., PKEŽ 1, 176n.; ALEW 182n. (pwk. *d^heu̯b^h-). Oprócz tego jest wariant z innowacyjnym wokalizmem *uo*: *duobẽ* (zob.). — Drw. *daubótas* '(obszar) pokryty wąwozami', *dauburỹs* 'parów, wąwóz; głębia wodna', ⇒ *dauburiúotas* '(obszar) pokryty parowami'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *daūburý* m.pl. 'położone między polami parowy, w których zbiera się siano' (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 54 = Urbutis 2009, 363, Laučjute 66). — N.m. *Daubà*, *Daūbos*, *Daūbiškiai*, *Daubārai* 2x, *Daubaraĩ*, cps. *Daubakiai*, *Viľkdaubis* (ob. *Viľkduobẽ*). N.rz. *Daubà* 6x, *Daūbas*, *Daubūlis* 3x, *Daubūtẽ* 2x, *Šulnėldaubis*, n.jez. *Dauburỹs*.

daūg adv. 'dużo, wiele, siła, moc' — przez apokopę ze stlit. i gw. *daugi* DP adv. 'dużo' (wtórnie *daugia*, przez wyrównanie do antonimu *māža* 'mało', por. GJL III, § 643). Odpowiednik łot. *daūdz* < *daudza (por. stlit. *daugia*). — Stopień wyższy: *daugiaĩ* 'więcej', dawniej *daugiaĩs* DP (por. *romiaus* DP 'spokojniej' ⇐ *romiai). Obok tego stlit. *daugesnis* DP adi. 'obfitszy', *daugesni* adv. 'więcej', apokopowane *daugesn* ts. (<ketveriopay daugiesn> SD «czwornasob» ['w poczwórnej ilości, liczbie']¹²²), ⇒ *daugēsniai* 'więcej'. Niejasny jest war. *daugēst* ZTŽ ts. — Odpowiednik słowiański *dug-*, por. adi. strus. *dužij* 'mocny, silny, potężny', ros. gw. *dūžij* (ros. pot. *djúžij*) 'silny, zdrowy, mocnej budowy ciała, dorodny', ukr. *dūžyj* ts., pol. *duży* 'dość wielki'; forma zaprzeczona: scs. *nedogũ* 'niemoc, choroba', bg. *nedāg*, ros. *nedúg* ts. (zob. też Sławski I, 181n.). Znaczn. 'silny, mocny' wywodzi się z 'liczny, mnogi, obfity' (tak w bałtyckim). Pbsł. *daug- jest refleksem st. o od pie. *d^heu̯g^h- 'dotykać, cisnąć, pocierać (doić); dawać korzyść' (IEW 271, LIV² 148), por. gr. τεύχω 'przygotowywać, sprawiać, przyrządzać', goc. *daug* 'nadaje się', stwn. *touk* 'jest zdatny, ma siłę, przydaje się na co' (nwn. *taugen*). Zob. też LEW 84, ALEW 184. — Drw. *daugēlis* (zob.), *daugeriópas* (zob.), *daugetas* przest. 'wiele, mnóstwo' (CHB), *daugýbẽ* 'mnóstwo, wielka ilość', DP 'wielość, moc' (por. *galýbẽ* 'moc, potęga'), SD¹ «gmin, plebs...» (syn. *tūlybẽ žmoniu*), «mnóstwo, moc», *daugiese* adv. 'w wielkiej liczbie' (por. *dviese*, *keliese*), *daugiesu* ts., *daugimas* 'wielość': *toji buvo užėjusi daugime dieną* DP 49₁₀ 'ta była zaszła w wielu dniów', *daugyn* adv. 'coraz więcej' (*Tas muses naikini, o jų vis daugyn ir daugyn* 'Tępisz te muchy, a ich wciąż więcej i więcej'), *daūgis* 'wielość', DP 'wiele, wiela, niemało': *daugiu geresn* 'daleko lepiej', *daugmuō* 'mnożna' (neol.), *daugsus* (zob.), *daugumà* 'większość', *daugūs* przest. 'liczny, mnogi'. Adv. *daugmāž* adv. 'mniej więcej', *panedaugi* 'po trochu; pomału, z wolna', dosł. 'po-nie-dużo' (⇒ *panedauguti* ts.), *peř daūg* adv. 'za wiele'. — Drw. od osnowy *daugia*:- *daūgiur* adv. 'w wielu miejscach' (por. *kuř*), cps. *daugiamētis* 'wieloletni' (por. *mētai*), *daugianōris* 'człowiek zachłanny, chciwiec' (por. *norėti*). — Vb. denom. *daugėti* 'przybywać – o wodzie; powiększać się, np. o rodzinie, rosnać', *dāuginti* caus. 'mnożyć, pomnażać, rozmnażać, rozpleniać' (zob. też *dāugsinti* s.v. *daugsus*). — N.m. *Daūgai* (?), cps. *Daugāliai* 2x (*Daug-galiai, zob. *gālas*), *Daūglaukis*, *Daugmaūdžiai*, *Daugūdžiai* (*Daug-gudžiai, zob. *gūdas*).

daūgelis, -io 1 p.a. 1. 'mnóstwo, wiele, wielu' (*daūgelis iš mūsų* 'wielu z nas'. Terpu

¹²¹ W słowiańskim zamiast spodziewanego *duba < *daubā jest *dupa 'wglębie, wydrążenie, dziura; spód, tył', por. pol. *dupa* 'spód czego', też 'anus; cunnus', pol. gw. *dupa snopa* 'spód snopa', *dupa wozu* 'tył wozu', *dupka* 'wyżłobienie w żarnach do sypania ziarna' (scs. *dupina* 'dziura, otwór'). Psl. *dup-ja adi.f. 'wydrążona' rozwinęło się w nazwę 'dziupli, otworu w drzewie', por. ros. daw. *dupljā*, sch. *dúplja*, stczes. *dúpeč*, stpol. *dupel* (pol. *dziupla* ma *dž-* przez upodobnienie do syn. *dziura*). BSW 45 postuluje oboczność pbsł. *daubā/*daupā- 'Höhlung'.

¹²² LKŽ II 320, s.v. *daugiesu* czyta lemma Szyrwidowe inaczej: *ketveriopai daugiesu*.

daugelio visokių atsiranda ‘Między wieloma różni mogą się znaleźć’), 2. ‘gromada’, SD «gromada» (syn. *minia*, *krūva*), *daugelis piktadėjų* SD «dotrowstwo», *daugelis šaknių* SD «korzenistość» [‘mnogość korzeni’, L.], *nedaugelis*, -io ‘niewiele, niedużo, trochę’, DP ‘maluczko’ — rzeczownik na -el-, utworzony od przysłówka *daug* ‘wiele, dużo’ (zob.). — Różne formy przypadkowe tego rzeczownika uległy adverbializacji, por. *daugely*, *daugely* ‘w kilku, gromadnie’, *daugelysė* a. *daugeliėse* ‘w kilku mężczyzn (koszą żyto)’, war. *daugeliuōs* (por. *daugiesė* ts.); *daugeliōsė* ‘w kilka kobiet (rwano len, śpiewano)’. — Apokopowanie formy *daugelis* dało war. *daugel* ‘dużo, wiele’ (*Daugel dūmy, mažai ugnies* ‘Dużo dymu, mało ognia’).

daugeriōpas, -a 1 p.a., DK *daugerōpas* ‘wieloraki, różnoraki’ — przymiotnik z neosuf. -er(i)op-, utworzony od przysłówka *daug* ‘dużo, wiele’. W kwestii formantu zob. s.v. *penkeri*. Paralele: *tūleriōpas*, *visokeriōpas*. — Drw. wsteczny: *daugeras*: stlit. *daugera žvērių* BRB ‘rozmaitość zwierząt’ (ALEW 183). Por. suf. -op- w *dvejōpas* ⇐ *dvejì*.

daugsus, -i stlit. ‘mnogi, liczny, obfity’ (*Ir vaisius jūsu j[u]o didesnis a daugsesnis idant būtu* WP 77₃₉ ‘I oby owoc wasz był tym większy i obfitszy’) — dublet do *daugūs* ts., utworzony neosufiksem -sus, który został wyodrębniony z równoznacznego przym. *gausūs* drogą metanalizy: *gau-* + -sus, por. *gauti* (pierwotnie: *gaus-* + -us, bo to drw. od *gausà*). Paralela: *gaisūs* ob. *gajūs*. — Drw. *daugsiāi* ‘licznie, obficie’. Na wzór stosunku *gausūs* ⇒ *gaūsinti* utworzono vb. denominativum *dāugsinti* stlit. ‘pomnażać, powiększać’ (refl. *dāugsintis* ‘mnożyć się, rozmnażać się, powiększać się, obfitować w co’). Jest ono dubletem *dāuginti*; akut bez historycznego uzasadnienia, zob. *daug*. — Neoosn. *daugsin-* w prt. na -ojo: <wissa lobij Joba dauksinoya> MŽ 439₁₂ ‘cały majątek Joba pomnożył’, por. z MŽ <garbinioja> ‘czcił’, <paschlowinoya> ‘pobłogosławił’ (Ostrowski 54, ALEW 183n.). — Neoapofonia SP *au* ⇒ SZ *u* wytwarza stlit. *duksus* jako wariant do *daugsus*; *dūksesnė teisybė* DP ‘obfitsza sprawiedliwość’. Od tego drw. *dukslūs* (zob.) i vb. denom. *dūgsinti* ‘pomnażać, powiększać’. Paralele apofoniczne: *draūgas*, *draūgti* ⇒ *sudrūgti*; *siaūras* ⇒ *susiūro* i *māuras* ⇒ *mūrti* (*murdėti*).

daūsos, -ū 4 p.a. f.pl. 1. stlit. ‘oddech, wydychane powietrze, Atemluft’, 2. ‘przestwór, powietrze’, 3. ‘ciepłe kraje’, 4. ‘kraj błogiego spoczynku, raj’ (CGL ‘Lufft, so der Mensch auß dem Munde gehet’). War. *dausà*, *daūsės*, *daūsios*. Por. *Nemirsi: su varnom į dausės lėksi* ‘Nie umrzesz, polecisz z wronami do ciepłych krajów’. *Rengiasi kaip varnos į dausiās lėkti* ‘Szykują się jak wrony do wylotu do ciepłych krajów’. Drw. *padausės* stlit. ‘firmament’. Formacja typu vřddhi: **dausā-* < **d^housah₂-* < **d^heus-eh₂-*, utworzona od pie. SZ **d^hus-*, pwk. **d^hues-* ‘oddychać’ (lit. *dūsti*, *dvėsti*). Zob. BSW 65, LEW 115 (s.v. *dvėsti*), ALEW 184n. LIV² 160, przyp. 1 i Orel 71 wymieniają paralelne vřddhi z germańskiego: goc. *dūs* ‘dzikie zwierzę, bestia’, stisl. *dýr* i stang. *deór* ts., < pgerm. **deuza-* < pie. **d^heus-ó-* (znaczn. etym. ‘istota z oddechem, oddychająca, mit Atem versehen’). Stronę semazjologiczną tej etymologii skomentował Heidermanns 1993, 155. — Podobną formacją jest scs. *duxū* m. ‘πνοή, πνεῦμα, ψυχή, oddech, tchnienie, wiatr, dusza’, < pbsł. **daus-a-* < pie. **d^hous-o-* ⇐ **d^hus-*. Z tym wiąże się drw. słowiański *duša* ‘dusza’, por. scs. ‘ψυχή, πνεῦμα, anima, animus’, sch. *dúša*, ros. *duśá* < **daus-jā-* (por. BSW 65). Motywacja znaczeniowa jest tu podobna do wypadku gr. θυμός ‘dech, oddech’, przen. ‘duch, usposobienie, umysł, dusza’ wobec cs. *dujo*, *duti* ‘dać, dmuchać’ (pwk. **d^heuh₂-*, zob. *dūmai*). — Vb. denom. *dausióti*, -ju, -jau ‘chodzić bez celu, wałęsać się; chodzić w odległą stronę’.

daužyti, *daužai*, *daužiai* ‘bić, uderzać, burzyć; tłuc, rozbijać na kawałki’, *daužau mūrus* SD [‘burzę mury’] s.v. «biję z dział do miasta» (syn. *grauju*), *apdaužyti* ‘poobijać, poobtłukiwać’, *apdaužau* SD¹ «otrącam», *sudaužau* SD¹ «drobię» (syn. *trupinu*, *smulkinu*), «podruzgam, podruzgotawam» (syn. *sutrupinu*), «rostrącam». Refl. *daužytis* ‘bić się, tłuc się,

kołatać; obijać się (m.in. o ptaszku w klatce)', przen. 'chodzić bez zajęcia, wałęsać się', *daužausi* SD «błąkam się; gachuię, po nocy chodzę szaleiąc; tłukę się; tułam się», *įsidaužyti* DP 'wtrącać się'. Odpowiednik łot. *daūžīt*, -u, -īju 'bić, uderzać', war. *daužīt* EH (zob. Derksen 1996, 311), *daūžītiēs* 'okładać się, awanturować się; dręczyć się'. Pochodzenie dwuznaczne. Z jednej strony może to być iteratyw na SO *dauž-* od *džiauz-; to by zakładało zanik prymarnego czas. *džiaūžti (transponat ie. *d^heuǵ^h-); w braku nawiązań pozabałtyckich pokrewieństwo ie. pozostaje niejasne, zob. LEW 84, ALEW 185; brak w IEW. Z drugiej strony może to być kauzatyw na SO *dauž-* od *duž-* jak w intr. *dūžti* 'pękać, tłuc się' (por. *laužyti* ⇐ *lūžti*). — Prócz tego jest pdg. *daužiù*, -iaū, *daūžti* (war. *daužti*) 'tłuc, bić, uderzać (o piorunie, o cepach); mówić, wymawiać', z odpowiednikiem łot. *dauzt*, -žu, -zu 'rozbić, stłuc, zdruzgotać'. Cps. *išdaužiu iš runkų* SD «wytrącam co z ręki», *nudaūžti* 'uderzyć, zdzielić, rąbnąć, utraćić, złamać; ukraść', *nudaūžiu* SD «utrącam co», *perdaužiu* SD «przetłukiwam co, przetrącam», *sudaūžti* m.in. intr. 'zgadzać się ze sobą' (*Jie nuo seniai gerai sudaūžia* 'Oni od dawna dobrze się rozumieją'), *uždaūžti* 'zatrzasnąć drzwi; zabić', refl. *nusidaūžti* 'oddalić się; podziąć się, zniknąć; zając się czymś'. Ten paradygmat wygląda na quasiprymarny, powstały wokół iteratywnego prs. na -ja-, kiedyś należącego do inf. *daužyti*. Paralelne czas. quasiprymarnie to *braūkti*, *kaūpti* i *plaūkti*. — Inne czas. sekundarne o pwk. *dauž-*: *daužėti*, -ėja, -ėjo 'tłuc się (o szkle), pękać (o skórce rąk, butów, o wargach), znaszać się, strzępić się – o odzieży' (rzadki typ iter. na -ė-, por. *tyrėti*, *veržėti*), *daužauti* '(w zabawie) zderzać, zbijać ugotowane na twardo jajko innym jajkiem', *daužterėti* 'uderzyć, zdzielić'. — Nomina: *daužiklis* 'przymocowany do żerdzi kłoc służący do ubijania ziemi' (por. łot. *daūzeklis* 1. 'niespokojne dziecko; gwałtowny człowiek', 2. 'to, o co można się potknąć, czym można się zgorszyć'), *daužystė* gw. 'złodziejstwo', *daūžtinės* f.pl. 'stuknięcie się kielichami przy toaście', *padauža* (zob.) — Neoosn. *daužy-*: *apdaužytas* SD «okrzosany» ['obcięty, przycięty – o gałęziach'], *daužytojas* 'kto tłucze kamienie, kamieniarz' (por. *tapytojas*), *sudaūžymas* DP 'zburzenie, stłuczenie, rozbięcie'.

dav-: neopierwiastek wyabstrahowany z formy prt. *daviaū* 'dałem', *dāvė* 'dał' do *dúoti* (zob.). Drw. *davinėti* iter. 'dawać, rozdawać' (kontrahowane war. *dainėti* i *daunėti* ZTŽ), *atidavinėti* DP 'oddawać, mścić się', *išdavinėti* 'wydawać, przydzielać co komu; donosić, denuncjować' (por. łot. *dāvāt* 'dawać')¹²³. — Nomina: *apdavikas* 'ten, kto kogoś urzeka; ten, kto kogoś truje, truciciel' (por. *apdúoti*), *apdavaĩ* (zob.), *atidavėjas* DP 'oddawca, zemściciel', *davėjas* 'dawca' (w SD jest synonimem *duotojas*), *pādava* (zob. *padavimas*), *pardavėjas* 'sprzedawca' (*drobės pardavėjas* SD «płociennik, co płотно przedaie»), *davinỹs* 'porcja jedzenia, prowiantu' (*maĩsto davinỹs* 'racja żywnościowa'), *įdavikas* 'donosiciel', *išdava* 'wynik, rezultat', *išdavikas* 'zdrajca' (⇒ *išdavikiškas* 'zdradziecki'), *išdavystė*, *išdavystà* 'zdrada' (por. sufixs w *apgavystė* 'oszustwo'); *nuodavà* 'wydanie córki za mąż' (⇐ *nudúoti*), *parsidāvėlis* 'sprzedawczyk', *uždavinỹs* 'zadanie'. Cps. *vietadavys* SD «miesca rozdaiący na vcztach, widokach» (por. *vietà*).

davādzija wsch.-lit. 'dogłąda, hoduje; doprowadza do porządku; pieści' z *da.ã.dzija ⇐ błr. *dahódzicъ* 3 sg. prs. 'dogadza', inf. *dahadzicъ* (zob. Zs 16). Lit. transpozycja pokazuje spółgłoskę -v-, która wypełnia hiat po zaniku błr. spirantu γ. Podobne wypadki to *avurkas*, *bėravas* i *bavotas*.

davāliai adv. gw. 'do woli, wystarczająco dużo, w znacznym stopniu' (*Pieno davāliai, gali kiek nori valgyti* 'Mleka jest do woli, możesz jeść, ile chcesz') — ze stbłr. *dovoli*, por. błr. *davóli*, pol. *do woli*. War. *davālios*. Obok tego są litewskie kalki: *iki vāliai*, *ikvāliai* oraz

¹²³ NB. Wsch.-lit. *davóti*, -ju, -jau LzŽ 'dawać' jest hybrydą, której sufixs -o- pochodzi ze sławizmu *dōvoti* 'dawać' (zob.). Wokalizm pierwiastkowy *ā* można interpretować jako neoapofonię SP *ā* ⇒ *ǣ*, mianowicie w paraleli do *blōgas* ⇒ *blāgnas* i *šmōtas* ⇒ *prāšmatas*.

ligvaliaĩ, ligvaliaĩs (por. *valià, iki, lig*) . Tworem hybrydalnym jest *ligdavāliai* ‘do woli, ile tylko chcieć’, apokopowane *ligdaval* b.z.a.

davatkà 2 p.a., gen.sg. *davātkos* c. peior. ‘dewot a. dewotka, człowiek przesadnie pobożny, obnoszący się ze swą pobożnością’ — zmienione z *devatka, co zapożyczone z pol. *dewotka* (drw. od *dewot* ⇐ fr. *dévot*, f. *dévot* ⇐ łac. *dēvōtus*, por. LEW 84, Bańkowski I, 269). Por. *Jurgis tikras davatkà* ‘Jurgis to prawdziwy pobożniś’. *Ūkei trys nenaudingi daiktai: vaikis muzikantas, arklys drigantas, merga davatkà* ‘Trzy rzeczy nie służą gospodarstwu: syn muzykant, koń stadnik, córka dewotka’. War. *devetka* b.z.a., wsch.-lit. *davutkà, dauutkà* Zs 101 ‘kobieta niezamężna o wielkiej pobożności’ ⇐ błr. gw. *davūtka* PzB 2, 11 ‘stara panna’. — Drw. *apdavatkỹs, -ẽ* lub *apydavatkis, -ė* ‘osoba skłonna do dewocji’, *davatkėnas* ‘dewot’, cps. *šūndavatkė* pogardl. ‘kobieta na pozór pobożna’ (por. *šuõ, šuñs*). Vb. denom. *davatkāuti* ‘być dewotką’ (*Geriaus devatkāuti, nekaip blogą vyrą gauti* ‘Lepiej [już] być dewotką niż złego męża dostać’), *davatkūoti* ‘być dewotką’ (*Davatkūojančios bobos ir už velnią baisesnės* ‘Kobiety-dewotki gorsze są nawet od diabła’).

dažinkai, -ų 1 p.a. lub *dažiñkai* 2 p.a. m.pl., też *dažinkos, -ų* 1 p.a. f.pl. wsch.-lit. ‘dożynki, uroczystość po sprzątnięciu zboża’ (*Dažinkūs pakėlė, rugius nupjovus*) — zapoż. z błr. *dażynki, -nak*, pol. *dożynki, -nek*. — War. z aferezą d-: *aziñkai* DvŽ (por. *ōrelius* < *dōlerius*).

dažyti, dažai, dažiai 1. ‘moczyć, zamaczać (chleb w tłuszczu, śmietanie, miodzie)’, 2. ‘zamaczać w farbie, barwić, farbować’, SD *dažau* «farbuię» (syn. *krosiju*), 3. ‘malować ściany’, 4. ‘lać świece z wosku’ (syn. *lidyti*), 5. przen. ‘popijać wódkę’; cps. *nudažau* SD «farbuię», *padažyti* ‘zmoczyć, zamaczać (w tłuszczu, miodzie)’, *uždažyti* ‘zamalować (plamy); zabarwić (płyn, wódkę)’, refl. *nusidažyti* ‘upić się’ — formacja iteratywna lub kauzatywna z suf. -y- i SO *daž-* od niezachowanego czas. *dežu, *dežti. Por. w typie *TeT*: *pašyti* ⇐ *pešù* oraz *badyti* ⇐ *bedù*, *tapyti* ⇐ *tepù*. Brak czasownika prymarnego zachodzi też przy iteratywach *kasyti* (*kesù), *prašyti* (*prešù) i *rašyti* (*rešu). Etymon nierozpoznany, zob. LEW 84. ALEW 186 zestawia *daž-* ze stir. *deug*, acc.sg. *dig* f. ‘napój, trunek’, śrwalijs. *diawd* f. ‘napój’. Transponat ie. *deǵ^h- lub *d^heǵ^h-. — Postverbalia: *dažai* m.pl. ‘farba’, *dāžas* ‘sos’, *pādažalas* (zob.). Cps. *mildažis* ‘ten, kto zajmuje się farbowaniem sukna’ (por. *milas*), *stogdažė* ‘sopel zwisający z dachu’ (por. *stogas; stogžvakė*). — Neoosn. *dažy-*: *dažylai* m.pl. ‘farba do farbowania’ (por. *rūkylas* ⇐ *rūkyti*; *taškylas* ⇐ *taškyti*), *dažynė* SD «farbierstwo», *dažytojas* ‘farbiarz’ (SD «farbierz»), *dažytinė* ‘farbiarnia’ (SD «farbiernia»), *dažyves* f.pl. ‘farby do farbowania (wełny, lnu)’ (por. *gimdỹvė* ⇐ *gimdyti*).

dāžnas, -ā 4 p.a., *dažnūs, -i* 4 p.a. 1. ‘częsty’ (*dāžnas lietūs* ‘częsty deszcz’, *dāžnas svēciās* ‘częsty gość’), SD *dažnas* «częsty» (syn. *tunkus*), 2. ‘niejeden’, por. *Dāžnas taip pasāko* ‘Niejeden tak mówi’. *Mes dāžnas taip pašnekam* ‘Niejeden z nas tak mówi’. Analiza: pb. *daž-na-, por. *trāknas* ‘zmięty, zgnieciony’, *skāl̃nas* ‘dłużny’. Pokrewne formy bałtyckie: łot. *dažs* ‘niejeden, niektórzy, pewien; rozmaity’ (z pb. *daž-ja-), *dažs labs* ‘inny’, *dažu labu reizi* ‘kiedy indziej, innym razem’, *dažas dienas vēlāk* ‘kilka/parę dni później’, *dažuos gadījumuos* ‘w niektórych wypadkach’, drw. *dazums* ‘wielka ilość’, *daždažads* ‘rozmaity, różnorodny’; stpr. *kudesnammi joes puietti (prey mayian minisnan)* ENCH adv. ‘jak często pijecie (na moją pamiątkę), so oft jhrs trincket (zu meinem gedechtnis)’, war. *kodesnimma*. — Pwk. *daž-* nie ma alternantów †dež- (transponat ie. *d^heǵ^h-), ani †diž-, †*duž-. Stpr. °des° pochodzi najprawdopodobniej ze zmiany *daz-, por. *dellīks* : lit. *dalỹkas*; *kadegis* : lit. *kadagỹs*; °sentismu : stlit. *santj*; por. też zmianę lit. *dažnai* > *dežnai*. W braku odpowiedników pozabałtyckich przynależność etymologiczna pierwiastka pozostaje nieznana, zob. LEW 84n., Karulis I, 204n., ALEW 186. Por. syn. *tānkus, tiřštas*. — Drw. *dažnai* adv. ‘często’ (war. *dežnai*): *Dažnai jis čia ateina* ‘On często tu przychodzi’,

dažnėliaũ: *Pirmiau dažnėliaũ ateidavo* ‘Kiedyś trochę częściej zachodził’, *dažničiausiai* ‘zwykle’, *dažnėkai* ‘dosyć często’. Vb. denom. *dažnėuti*: *Nors jis man artimiausias susiedas, bet nelabai aš dažnėju pas jį* ‘Choć on jest moim najbliższym sąsiadem, ja nie za często do niego zachodzę’, *dažnėti, -ja, -jo* ‘stawać się częstym lub częstszym’ (*I rudenį lietūs dažnėja* ‘Pod jesień deszcze stają się częstsze’), też o przyspieszonym pulsie.

dė-, derywaty od pwk. *dė-* jak w *dėti* ‘kłaść, położyć’. 1° Drw. werbalne: *(su)dėdėnti* caus. ‘sprawić, żeby kury się niosły w pewnym miejscu’ (syn. *dėdinti*), *dėdinėti* iter. ‘składać, gromadzić, wykładać; znosić jaja’, *nusidėdinėti* ‘grzeszyć’, *dėlioti* (zob.), *dėstyti* (zob.). Metanaliza: *dėd-* + *-inėti* ⇒ neoosn. *dėd-*: *dėdinga* ‘o kurze: która znosi wiele jaj’, *dėdlioti* (zob.), *dėdyti* lub *dėdyti*: *padėdyti* ‘pomagać’, *prasadėdyti* ‘zaczynać się’, *susidėdyti* ‘składać sobie (drewno)’. — 2° Drw. nominalne: *dėtis, -ies* (zob.), *dėklas* (zob.), *dėlė* (zob.), *dėlis* ‘niesienie się kur, znoszenie jaj’ (*Prastos vištos, menkas dėlis* ‘Marne kury [to i] marne noszenie’), *dėmuo, dėmenį* ‘część składowa, składnik’, *dėtuvai* m.pl. 1. ‘miejsce a. naczynie do złożenia (mięsa do solenia)’, 2. SD¹ «tworzydło» [‘drewniana forma do wyciskania serów’], *indėtuvė* (zob. *indėlis*), *išdėtuvė* SD «schowanie», *podėlis* (≡ *padėti*) 1. ‘miejsce do położenia, postawienia czego’ (syn. *padėlys, padėlis*), 2. ‘skład żywności, spiżarnia’, 3. ‘jajo pozostawione w miejscu, gdzie się kura niesie’ (syn. *padėlys, padėlėkas*). Cps. *pirmadėlys* a. *pirmadėlis* cps. ‘pierwsze zniesione jajko’ (por. *pirmas*), *šaukštdėtė* 1. ‘drewniana półeczka do zatknięcia łyżek, łyżnik’, 2. ‘półka na naczynia’ (por. *šaukštas*). Osobno zob. hasło *dėj-*.

debesỹlas 2 p.a. bot. ‘oman wielki, *Inula helenium*’ (roślina z rodziny astrowatych o wielu zastosowaniach leczniczych) — ze zmiany *devesỹlas* (gw., zob. DVŽ), co zapożyczone z ros. *devjasil, -a* (por. błr. *dzivasil, -u*) ‘dziewięcił przyziemny, *Carlina*’. Zmianę *v > b* spowodowała adideacja do *debesis* ‘obłok; niebo’ (zob. SLA 62, Kabašinskaitė 29). — War. f. *debesylà* 2 p.a. Z obocznym zakończeniem: *debesynas* b.z.a.

debesis, -iēs 3 p.a. f./m. ‘chmura, obłok’, pl. *dėbesys* (stlit. *debeses*, gen.pl. *debesių*, zob. Kazlauskas 1968, 285). Odpowiednik łot. *debesis* ‘chmura, obłok’, *debess* f. ‘niebo; niebo chrześcijańskie’, pl. *debesis* ‘niebiosa’, gen.pl. *dėbęsu, debešu*. Młodsza formacja o temacie *-ja-*: *debesỹs, -io* ‘chmura’. Litewsko-łotewskie *debes-* pochodzi z **nebes-* przez asymilację na odległość **n-b > d-b*¹²⁴. Kontynuuje formację pie. neutrum **nėb^h-os, *nėb^h-ės-os*. Odpowiedniki ie.: scs. *nebo, nebese* ‘niebo’, pl. *nebesa* ‘niebiosa’, wed. *nábhaḥ, nábhasaḥ* ‘wilgoć, chmura’, gr. *véφος, véφeos* ‘chmura; rzesza, gromada’, het. *nepis-* = [nėbis-] ‘niebo’, loc.sg. *nepisi* ‘w niebie’ (por. NIL 499n., Kloekhorst 603, ALEW 186n.). Stüber 2002, 131 przypisuje formie pie. **nėb^h-os* znaczn. ‘niebo zasnuć chmurami, zachmurzone’, mianowicie w opozycji do **djēus* ‘pogodne niebo dzienne’. — Z innym sufiksem: gr. *νεφέλη* f. ‘chmura, obłok; mrok śmierci; zamglenie wzroku’, łac. *nebula*, śrwalijs. *nyfel* ‘chmura’ < pie. **nėb^h-el-eh₂-*, por. stisl. *njól* f. ‘mrok, ciemność’, stwn. *nebul*, nwn. *Nebel* m. ‘mgła’ < pgerm. **nėbVl-*. — Drw. *debesaĩnis* ‘chmura’ (⇒ *debesaĩnis, -ė* ‘o ubraniu: ciemne’), *debesė* ts., *debesėtas* dangūs ‘pochmurne niebo’, *debesinas* ‘niewielka chmura’, *debesuo* ‘chmura’. Zdrob. *debesėlis* ‘chmurka, obłoczek’ oraz *debesaĩtis, debesiūkštis*. Vb. denom. *debes(i)uoti(s)* ‘chmurzyć się’ (⇒ *debes(i)uotas dangūs* ‘pochmurne niebo’).

dėbti, dėbiũ, dėbiaũ, zwykle z prvb.: *įdėbti* ‘utkwic wzrok, wlepic oczy’ — czasownik utworzony od wykrz. *dėbt, dėpt* o spojrzeniu, o złym spojrzeniu (*Dėbt marti su akimi kaip su peiliu ant anytos* ‘Synowa przeszyla teściową złym spojrzeniem’, dosł. ‘przeszyla spojrzeniem jak nożem’). Inaczej LEW 89, s.v. *dėpčioti* (niewiarygodne zestawienia z gr. *τάφος, θάμβος* itp.). — Z innymi sufiksami: *dėbčioti* a. *dėpčioti* ‘patrzeć złowrogo, krzywo, ze

¹²⁴ Coś podobnego zaszło też w luv.-klin. *tapass-* ‘niebo’ < pie. **nėb^hes-*, luv.-hier. *tipas-* ts. < pie. **nėb^hes-*.

złością', *débsėti* a. *dépsėti* 'patrzeć spode łba, złowrogo, ponuro', *débsóti* a. *débsoti* 'patrzeć krzywo, posępnie, ze złością; sterczeć, stać bez zajęcia', *débtelėti* 'spojrzeć ze złością, ponuro' (war. *dépterėti*).

dēcmonas, *tēcmonas* (p.a. nieoznaczony) przest. 'podatek na rzecz kościoła w Litwie pruskiej' — zapożyczenie z prus.-niem. *tētsem*, *tatsen* z litewskim zakończeniem *-onas* (por. Prellwitz 54, GL 43, 141). Prus.-niem. wyraz powstał przez redukcję złożenia, które było odpowiednikiem nwn. *Kirchen-dezem* n. 'dziesięcina kościelna' (por. śrlac. *decimanus* 'exactor decimarum'). Zob. też *bažnytpinigiai*, *klebonpenigai* i *liùterpinigiai*.

dēdē 2 p.a., *dēdē* 4 p.a. 1. 'brat ojca lub matki, stryj lub wuj', 2. 'w języku dzieci: każdy starszy mężczyzna' — zapoż. ze stbłr. *djadja*, por. błr. *džjádzja*, ros. *djádja* (ZS 17). Samogłoska *ē* jest substytucją za błr. 'a również w *lēlē*, *mēsà*, *mètà*. Por. *tētē* : ros. *tjátja* 'tatuś'. LEW 85 dopuszcza niezależne w obu językach pojawienie się «Lallwörter» *dēdē* i *djádja*. — Drw. *dēdēnas* SD «wuieczny» ['syn wuja'], *dēdēnai* SD¹ m.pl. «wuieczne dzieci». Osobno zob. *dēdina*.

dēdervinė 1 p.a. 'liszaj, chorobowy wykwit na skórze, Herpes'. War. akc. *dedėrvinė* 1 p.a., *dedervinė* 3 p.a., *dedervinė* 2 p.a. Z obocznym tematem: *dedervinas* LEX 'Flechte'. Pokrewne łot. *dedere*, *dederene*, gw. *dederve*, *dedervine* ts. Bez pewnej etymologii. LEW 85 zestawiał z reduplikowanymi formacjami wed. *dadrūs* f. 'wypryski na skórze', stang. *teter* 'liszaj', jak też z walij. *tarwed* pl. ts. Tak też ALEW 187. Etymon werbalny: *dir̥ti* (zob.). — Vb. denom. *dederviniuoti* 'pokrywać się liszajem'.

dēdina 1 p.a., *dēdyna* 1 p.a. 'wujenka, stryjenka' (SD «stryienka; wuienka») — zapoż. ze stbłr. *djadina*, por. błr. *džjádzina*, -y (SLA 62, ZS 17, LEW 85, s.v. *dēdē*). — Z innym sufiksem: *dēdienē* 'wujenka, stryjenka; ciotka; starsza kobieta', też żartobl. 'tyłek' (Oi, *plati tavo dēdienē!* 'Oj, szeroki [ten] twój tyłek!').

dēdinti, *dēdinu*, *dēdinau* 'pilnować, żeby kura niosła się w pewnym określonym miejscu', por. *Vištas dēdinu mediniuose tam tyčia padirbtuose lizduose* 'Kury sadzam do niesienia w zrobionych w tym celu drewnianych gniazdach'. *Vos vos išdēdinau vištą* 'Z trudem zdołałam zmusić kurę do niesienia jaj', *sudēdinti* 'o jajach: zebrać, zgromadzić' — causativum z suf. *-din-* od neopwk. *ded-*, który wyabstrahowano z formy prs. *dēda* 'niesie się, znosi jaja' (do *dėti*). — Drw. *dēdalas* 'znoszenie jaj', też 'prowiant dawany na drogę' (war. *dēdalas*), *dedlyva višta* 'dobrze niosąca się kura'. Osobno zob. *išdedis*, SO *išdada*. — War. z wokalizmem infinitiwu *dėti*: *dēdinti* a. *dēdēnti* 'sadzać kury do niesienia, pilnować, żeby się niosły', z odpowiednikiem w łot. *dēdināt* ts.

dēdlioti, *dēdlioti*, -ju, -jau gw. 'kłaść, składać, wkładać; nadawać (imię); (o kurze) nieść się rzadko', *atidēdlioti* 'odkładać', *įdēdlioti* 'wkładać do czego' — czasownik iteratywno-deminutywny na *-lio-*, utworzony od neosn. *dēd-*, wyodrębnionej ze starszego iter. *dēdinėti* 'kłaść, składać'; pierwotnie *dē-din-*, por. *dėti*. Paralela: *dūod-lioti* ⇐ *duod-inėti* ⇐ *duo-din-*, por. *dūoti*. Mniej jest prawdopodobna analiza *dē-dlio-* (zob. Leskien 1891, 471, Pakerys, *Balt* LII:2, 2017, 303), a to dlatego, że *-dlio-* jest nieporównanie rzadszym neosufiksem niż *-lio-*. — Neosn. *dēdl-*: *dēdlēnti* 'kłaść, składać', *dēdlinėti* ts., nomen: *dēdliŋga višta* 'dobrze niosąca się kura'.

dēgalas 3 p.a. 'paliwo; knot; głównia, pochodnia' (n.rz. *Dēgalas*), pl. *degalaĩ* 'paliwo' — dewerbalny rzeczownik na *-al-* od *dēgti* 'palić się' (por. *žibalas* ⇐ *žibėti*; *rūkalaĩ* ⇐ *rūkyti*). Drw. wsteczny: *dēgas* 'głownia, knot' (por. *pāmušas* ⇐ *pāmušalas*). — Z innymi sufiksami: *degatīs* f. 'upał, skwar' (por. *kepatīs* ⇐ *kepu*), *degēšiai* (zob.), *degimas* 'palenie

się; wypalanie cegieł, garnków; pogorzelisko', SD «pałanie»¹²⁵, *vundenio iš žolių degimas* SD «wodek palenie» ['pędzenie wódki'], *degymė* 'pogorzelisko' (n.m. *Degimai* 8x, *Pādegimė*), *dėglas* neol. 'pochodnia', *dėgsnė* (zob.), *degūklas* 'kaganek oliwny', *deguonis* a. *deguonis* 'tlen', *degūs* 'łatwo, dobrze się palący', *degūtas* (zob.), *nūodega* 'niedopalek papierosa', *nuodeglis* SD¹ «głównia», *nuodeglis ažugesis* SD «głównia gaszona», *nuodeglis degus* SD «głównia żarzysta», *padegėjas* 'podpalacz', *padėgėlis* a. *padėgėsis* 'pogorzelec' (⇒ *pādegis* ts.), *padėgėšiai* m.pl. 'pogorzelisko', *padegimas* SD «pogorzelisko; pożog», *uždegimas* 'zapalenie' (⇒ *uždegiminis* 'zapalny'). — Cps. *dėgligė* 'oparzelina – choroba drzew' (por. *ligà*), *dėgmetis* 'upał, skwar letni' (war. *degmatis*, -iēs f.¹²⁶). — N.m. *Degiaĩ*, *Dėgulės*, *Deguliaĩ* (⇒ n.jez. *Degulėlis*), cps. *Anglādegiai*, *Baldegiaĩ*. N.rz. *Degė*, *Dėguvā* a. *Dėguva*, cps. *Dėgupis*.

degėšiai, -ių 2 p.a. m.pl. 'zgliszczca', *padėgėšiai* m.pl. 'pogorzelisko', *degėsis* 'głównia; spalone drzewo', też 'nazwa miesiąca sierpnia' (zob. Skardžius, RR 4, 29), SD *degėsis* «pogorzelec». War. z -es-: *degėšys* 'miejsce wypalone; oparzelina na skórze', *degėšiai* m.pl. 'zgliszczca'. Konkretyzowane nomina actionis na -ės-/es- od *dėgti* 'palić się' (o sufiksie zob. ŽD 312n.). Paralele: *tinėšiai* ⇐ *tinti*; *svilėšiai* ⇐ *svilti*. — N.m. *Degėšiai* 2x, *Dėgėšiai* 4x.

degetė 3 p.a., *degėtė* 2 p.a. gw. 'zaostrzona tyczka zatknięta w dnie rzeki dla umocowania węża zwanego «varža», por. *Upėn varžas statant, reikia degečiū* 'Gdy się stawia «varžos», potrzebne są «degetės»'. Jest jasne, że ze względów semazjologicznych pwk. *deg-* tej formacji nie może być wiązany z rodziną *degū*, *dėgti* 'palić (się)'. Jego pochodzenie musi być inne. Wydaje się, że mamy tu innowacyjny SE *deg-*, który utworzono do SZ *dyg-* 'kiełkować' (stary SP to *diegti* 'kłuć ziemię, sadzić rośliny do kiełkowania'; łot. *diēgt* 'kłuć, przebijać, przeszywać'). Hipotezę neoapofonii *dyg-* ⇒ *deg-* popierają takie derywacje, jak *miž-* (SZ do **meiž-*) ⇒ *mež-*, skąd prs. *mėžū* (zob. *mėžti*) oraz *rid-* (SZ do **rejd-*) ⇒ *red-*, skąd prs. *rendū* (zob. *rėsti*). — WSE *dėg-* ⇐ *deg-*: *dėglis*, -io: *Pasmalink dėglį* 'Zaostrz tyczkę' (por. *dyglīs* 'kolec, cień'). Zob. też innowacyjny SP/SO *dag-* ⇐ *dyg-* w *dagys* i *dāgtis*.

dėglas, -à 4 p.a. 'o świni: łaciaty, łaciasty, pokryty ciemnymi plamami' (por. łot. *dēgls* ts.) — dewerbalny przymiotnik na -la- od *degū*, *dėgti* 'palić się', znac. etym. 'podpalany'. — Drw. *dėglis* a. *deglys* 'łaciaty wieprz a. prosię', f. *dėglė* a. *degłoji* 'łaciata świnią' (*Dėglōji bulbas iškniso*). Synonimem *dėglas* jest *dāglas*, ale nie jest to alternant apofoniczny, lecz derywat odmiennego pochodzenia, mianowicie adi. postverbale od *dagiōti* (zob.).

deglyčia 1 p.a., *deglyčia* 2 p.a. gw. 'piec do wypalania cegieł, garnków, smoły i wapna' — formacja na -lyčia (neosuf.) od czas. *degū*, *dėgti* 'palić się; wypalać cegły, garnki itp.' (LEW 85). Por. zakończenie w *sveklyčia* (*sevkyčia*) i *vaiplyčia*.

dėgsnė 2 p.a. lub *degšnė* 4 p.a. gw. 1. 'miejsce wypalone w lesie a. ma łące; miejsce spalone przez słońce', 2. 'pogorzelisko', 3. bot. 'jaskier, Ranunculus' — konkretyzacja dewerbalnego abstractum na -snė od *dėgti*. War. *degšnīs* f., *degšnys* (por. GJL II, § 295). Paralela łot. *degšnis*, *dėgsna*, *degšņa* 'pogorzelisko, wypalony las a. bagno; nisko położony las iglasty; młody las'. — Z pokrewnym sufiksem: *degsmė* 'wypalone miejsce, pogorzelisko' (por. *versmė*). — Drw. *degšnynas* 'suche, piaszczyste pole'. — N.rz. *Dėgsnė* 2x, *Dėgšnīs*, *Dėgšnys*. N.m. *Dėgsnė* 8x, *Dėgšniaĩ* 4x.

¹²⁵ Por. łot. *dedzieda* 'ugór, odlóg zarastający dziką roślinnością' > *dzedzieda* ts. Co do motywacji znaczeniowej por. ros. *ugór* ⇐ *gorėtė* 'gorzeć'. Może tu chodzić o obszar z roślinnością celowo wypaloną dla użyczenia gleby. Zob. też Boryś 664.

¹²⁶ Por. *a* < *e* w *nėgaras* < *nėgeras*; *našpārai* < *nešpārai*; *saklyčia* < *sevkyčia*.

degt-, neosnowa wyabstrahowana z formy *dègtas* ‘palony’, ptc. prt. pass. do *dègti* (zob.). Drw. *degtinë*, ZTŽ *degtinià* ‘wódka’, SD «akwawita» (syn. *arielka*), ⇒ *degtindaris* cps. ‘bimbrownik’ (por. *daryti*), war. *dekinè*, *gekinè*: *Dartes visi dekinį (gekinį) geria* DVŽ ‘Teraz wszyscy wódkę piją’; *degtukas* 1. ‘człowiek zapalczywy, gorączka’, 2. ‘zapalka’ (neol.), *degtūnēlis* ‘świeciełko domostwa’ – zdrob. od **degtūnas* (tylko w dajnie, por. *Vai žiba žiburēlis, vai dega degtūnēlis, tenai laukia manęs močiutė* ‘Oto świeci się ogienek, świeci się świeciełko, tam czeka na mnie mamusia’; por. *saldūnēlis* ⇐ *saldūnas*), *degtūvas* ‘zapalnik’ (neol.), *degtuvė* ‘gorzelnia’ (neol.), *pradegtinė*, *pradeginta kūno vieta dėl dregnumo ižtekinimo* SD «kauterium» [‘przepalenie jako zabieg leczniczy’, SPXVI]. Paralele s.vv. *girt-*, *imt-*, *jungt-*, *plakt-*.

dègti, *degù* (war. *dengù*), *degiaũ* 1. intr. ‘palić się, stać w ogniu, płonąć, gorzeć; palić, grzać (o słońcu); być gorącym (o kaszy, herbacie); gnić (o wilgotnym ziarnie, koniczynie)’, DP ‘gorzeć, gorać, pałać’, 2. tr. ‘palić co, zapalać, wypalać (cegły, garnki, wapno); palić tytoń’. Odpowiednik łot. *degt*, *dēgu/dēdzu*, *degu* intr. ‘palić się, stać w ogniu’, tr. ‘palić co, spalać’. SD: *degù* «gorę» (syn. *liepsnoju*), «pałam» (syn. *liepsnuoju, žerplu, karščiuoju*), *degu karščiais* «gorączkę mam»; *ažudegu* SD «podpalam, zapalam co», *ažusidegu* SD «zapalam się», *išdègti* intr. ‘spalić się’, SD «wygorzeć», tr. ‘wypalić, np. cegły’, przen. ‘udać się, powieść się’ (*niėkas neiėdegė* ‘nic się nie udało’), *nudègti* ‘nadpalić się; opalić się; oparzyć się’, *nudega šalčiu*, *ugnim* SD «odmarza co», *padègti* ‘ogorzeć; podpalić’, *sudègti* ‘spalić się’, *sudegu* SD «zgorywam», *uždègti* ‘zapalić co’. W gwarach też prs. infigowane *apdeņga* ‘opala się’, *īdeņga* ‘rozpala się’ (paralele s.v. *gēsti* I). — Pb. *deg- należy do pwk. pie. *d^heg^{uh}- ‘traktować ogniem, palić’ (LIV² 133), por. wed. *dāhati* ‘pali, spala’, mław. *dažaiti* ts., nomen gr. τέφρα, ep. τέφρη f. ‘popiół’ (też o stosie pogrzebowym). Zob. też BSW 49, LEW 85, ALEW 189. — Formacje sekundarne: *dēginti* caus. 1. ‘palić ogniem, podpalać’, 2. ‘trzymać coś zapalonego, płonącego (np. łuczywo), oświećlać’, 3. ‘opalać (o słońcu)’, 4. ‘palić fajkę’, 5. ‘mieć wrażenie pieczenia; palić (o zgodzie, wódce, lekarstwie)’, 6. ‘parzyć, dotykać czym gorącym’, 7. ‘mieć gorączkę’, 8. ‘szczypać, piec (o mrozie, pokrzywie)’, 9. ‘cisnąć, uciskać (o butach)’, *indeginu* SD «smelcuię» [‘na gorąco pokrywać metal emalią, glazurą’], *nudēginti* ‘sparzyć wrzątkiem; udusić, np. kapustę’. Refl. *dēgintis* ‘odczuwać popęd płciowy – o kobyle’ (dosł. ‘palić się do czego’), *įsideginti* DP ‘rozpalić się’. Por. łot. *dedzīt* ‘palić, puszczać iskry’. Neoosn. *degin-*: *deginėti* iter. ‘zapalać, podpalać’ (łot. *dedzināt*), *išdeginajo* BRB ‘spalili (miasta)’ (por. prt. **budinojo*, **dalinojo*). Causativum na SE *deg-* i z suf. *-in-* zastąpiło odziedziczone **dagyti* ⇐ pie. *d^hog^{uh}-ei-, por. wed. *dāháyati* ‘pali, podpala’, łac. *foveō, -ēre* ‘grzać, ogrzewać’, toch. A *tsāk-* ‘spalić’, *tsāk-* ‘oświećlić, świecić’. — Formacja na *-čio-* ulega różnicowaniu na podstawie neoapofonii *deg-* ⇒ *dég-*: *degčioti* to ‘palić się powoli’, zaś *dégčioti* to ‘chwilami palić się płomieniem’ (*Veizu, kad ten ugnis dégčioja*). — Nomina na SE: *degūs* ‘palny, łatwopalny’. Osobno zob. *dēgalas*, *degėšiai*, *dėglas*, *dėgsnė*, *degūtas*. Cps. *dervadegys* ‘smolarz’ (por. *dervà*), *kalkdegys* ‘ten, kto praży wapno’ (por. *kalkės*), *plytdegys* ‘ceglarz’ (por. *plytà*), *smaldegys* ‘smolarz, dziegiarz’ (por. *smalà*). — SO *dag-*: *dagióti* (zob., tam też nomina z *dag-*). — Neoapofonia SP *deg-* ⇒ SZ *dig-/dug-*: *dignà* (zob.), *atúodugiai* (zob. *atúodogiai*). — Pbsł. *deg-/dig- uległo w słowiańskim asymilacji antycypacyjnej w *geg-/gig-, skąd psł. *žeg-/žīg-, por. scs. *žešti, žego* ‘palić’, ipv. *žbdi* ‘pal!’. Starszy pdg. słowiański łączył w sobie SE infinitiwu *žegti i SZ praesentis *žīgō (*gig- z *dig-), por. pol. *żec, żgę, żżesz*, głuż. *żec, żhu*, ros. *žečb, žgu*. W scs. jest *žīgō* rzadkim wariantem do *žego* ‘palę’. Dalej por. ros. *žgut, žgutà* ‘pochodnia skrecona z konopi i umoczona w smole’, < *žīg-qt-, osnowa partycypialna jak w ros. *žgúčij* ‘piekący’, stpol. *žgacy* ‘palący’. — WSE *dég-*: *dégčioti* (zob. wyżej), *dēgurti* ‘palić się powoli, słabo’. Nomina: *dėgė* ‘łuczywo używane przy łowieniu ryb nocą’, *dėgis* ‘sparzone, przypalone miejsce na skórze; wypalona dziura’; idiom *it iš ugniėš dėgio* adv.

‘bardzo prędko’, *dēgla* b.z.a. bot. ‘huba, czyreń ogniowy, Polyporus igniarius’, *dēglas* 1 p.a. ‘grzyb na spróchniałym drzewie’, *dēglē* ‘grząskie, głębokie miejsce na bagnie’ (por. łot. *dēglāji* ‘nisko położone miejsce wypalone’), *nuodēgulis* (zob.), *padēgēlis* ‘pogorzelec’. Por. też n.m. *Padēgiai*. Słowiańskim odpowiednikiem *dēg-* jest **žag-* (z **žēg-* < **gēg-* < **dēg-*), por. ros. gw. *žagátb* ‘spalać’, czes. *žáhat* ‘palić’, głuź. *žahać* ‘smalić, palić’ < **žagati* (iter. na -ā-), nomen stpol. *žagiew* f. ‘to, co służy do wzniecania ognia, próchno, hubka’, pol. ‘płonący kawał drewna, głównia; huba drzewna, grzyb Polyporus’, głuź. *žahow* m. ‘hubka w krzesiwie’, ukr. gw. *žahvá* ‘hubka’ (por. Boryś 750, s.v. *žagiew*). — WSO *dog-* < **dāg-*: *atiúdogiai* (zob.), *dogmē* (zob.). Odpowiednik psł. **gag-* < **dāg-* utrwalił się w nazwie ‘zgagi’, tj. ‘uczucia pieczenia w przelyku’, por. slń. *izgāga*, ros. gw. *izgāga* (też ‘mdłości’), czes. *žáha* < *žháha*, przest. *zháha*, pol. *zgaga*, < psł. **jizgaga* – sb. postvb. od psł. **jiz-gagati* (**gāg-ā-*) lub **jiz-gažati* (**gāg-ē-*). Por. WSO w lit. *gōrē* ‘zgaga’ ⇐ *gorėti*.

degūtas 2 p.a. ‘dziegieć, smoła (oleista czarna ciecz otrzymywana podczas suchej destylacji drewna), używana do smarowania osi kół i skóry butów, a także w leczeniu chorób skóry’. Por. *Mūsū tėvai degūtą degdavo ratams tepti* ‘Nasi ojcowie wypalali dziegieć do smarowania kół’. *Seniau ir čebatus degutū tepė* ‘Dawniej nawet buty napuszczano dziegiem’. SD *degutas* «dziegieć». War. *dagūtas* (m.in. u Donelajtisa). Odpowiednik łot. *dēguts* ‘smoła z brzozy, Birkenteer’ (> *gēguts*), war. *dēguta*, *dēguots* (> *gēguots*). Analiza: *degu-ta-*, drw. od przymiotnika na -u-, por. *degūs* ‘dobrze się palący’ (zob. *dēgti*, pie. **d^heg^{uh}-*). Z formacją litewsko-łotewską jest prawdopodobnie spokrewnione psł. dial. **degūtī* ‘smoła brzozowa’: ros. *dēgotb*, *dēgtja*, ukr. *dbóhotb*, błr. *dzióhacb*, -*hcju*, stczes. *dehet*, -*hte*, pol. *dziegieć*, -*gciu* (brak w pld.-słow.; slń. *degét* jest czechizmem). Budowa jak w **noğūtī* ‘paznokieć’, **olkūtī* ‘łokieć’. Por. BSW 49, LEW 86, Sławski I, 194, Derksen 2008, 98. Fakt, że pbsł. **deg-* ‘płonać’ (lit. *dēgti*) jest kontynuowane w prasłowiańskim przez **geg-* > **žeg-* (por. scs. *žegō*, *žešti*, nie zaś †*degō*, †*dešti*), dał powód do przypuszczenia, że pñ.-słowiańskie refleksy praformy **degūtī* nie odzwierciedlają stanu sprzed zmiany **deg-* > **geg-*, lecz świadczą raczej o zapożyczeniu wyrazu bałtyckiego, dokonany jeszcze w epoce przedhistorycznej. Kwestii tej nie da się na razie rozstrzygnąć. Przegląd literatury dają REW I, 335, Sławski, l.c., Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 55 = Urbutis 2009, 363n. i Laučjute 12. — Drw. *degūčius* 1. ‘kto zajmuje się wyrobem dziegiu, dziegciarz, smolarz’, 2. ‘ktoś umazany dziegiem’, 3. nazwa żuczka Carabus, *degutēlis* ‘dziegieć do leczenia ran skóry u zwierząt; farba dziegiowa, czarna farba’, *degutinė* ‘jama, w której pędzą dziegieć’ (syn. *degūt-duobė* ts.), *degutinykas* SD¹ «dziegciarz», *degutininkas* ‘dziegciarz’ (zapoż. litewskie w jid. *degutnik* ‘dziegciarz’, por. Lemchenas 73), *degūtis*, -*čio* ‘dziegciarz’. — Nazw. *Degūtas*, *Degūtis* (spolszczone *Deguć*). N.m. *Degūčiai* 17x, *Degutāliai*, *Degutēliai*, *Degutinė*, *Degutiškė* 2x, *Degutiškės* 2x, cps. *Degūtiris*. N.rz. *Degūtė*, *Degutinė*, cps. *Degūtintakis*.

deīmantas 1 p.a. ‘diament’ — niejasne przekształcenie brzmienia *diēmantas* (gw.), które oddawało zapożyczone pol. przest. *djamant*, z zamianą pol. [dja] na lit. [dīe]. War. *deīmantas* ma °ment według pol. *diament*. Dawna polska forma *djamant*, *djament* wywodzi się z *dyjament*, *dyjament* XVI w., co transponowało śrwn. *dīamant* ⇐ stfr. *diamant*. — W DP jest poświadczona odpowiednia czterozgłoskowa forma [dijamentas], pis. <*diamentas*>. Pisownia <*dia*> oddaje /dija/, podobnie jak w <*diablas*> = *dijablas* i <*diakas*> = *dijakas*. Por. nazwiska *Dijāmentas* i *Dijākas*. Zob. SLA 122, ALEW 204, POLŽ 276. — Z Litwy pruskiej poświadczony jest germanizm *dēmantas* i *dymantas* ⇐ prus.-niem., śrdn. *dēmant* (GL 43n., autor pisze *é* i *y*; brak w LEW), por. nwn. *Diamánt* m. Zob. też *adamantas*. — Drw. wsteczny: *deimas* (w dajnie: *deimo žiedužėlis* ‘diamentowy pierścioneć’), por. *rabañtai* ⇒ *rābos*; *tūkstantis* ⇒ *tūkstas*.

deīvē 2 p.a., *deivē* 4 p.a. ‘bogini’ (m.in. SD) — forma żeńska do *diēvas* ‘bóg’, scharakteryzowana sufiksem -ē- i neoapofonią *ie* ⇒ *ei*. Por. *sviēkas*, łot. *sviēks* ob. *sveīkas*; *spīegas* ob. *spēigas*; *miēšti* ob. *meīšti*, jak również łot. *iēt* (starsze) wobec lit. *eīti* (młodsze). Por. Vaillant I, § 52 i IV, § 708. Brak neoapofonii w war. *diēvē*, *dievē*, jak też w łot. *dieve*. Inne ujęcie wokalizmu *ei* dają Kuryłowicz 1956b, 119, Stang 1966, 58, 63 i Oslon 2011, 133n, 152. Oboczność *ei/ie* powraca w *deivāitis* : *dievāitis*; *deivỹstē* : *dievỹstē* oraz w denom. *deivinti* : *diēvinti*.

deivóti, *deivóju*, *deivójau* gw. ‘czcić kogo, ubóstwiać’ (*Žmonēs kuone deivoja tā garbēs vertā senelī* ‘Ludzie nieomal ubóstwiają tego czcigodnego starca’). Brak jest dawnych poświadczeń; stlit. ptc. *deivotas*, użyte w znac. ‘pobożny’ (BRB *Christus... dēlei mūsū ne Deivatū numirē* ‘Christus ... ist fur uns Gottlosen gestorben’, zob. ALEW 208), jest wariantem zwykłego *dievótas* ‘pobożny, nabożny’ (zob.). Ten fakt zdaje się przemawiać za wtórnością wokalizmu *ei*. Jego źródłem jest neoapofonia *ie* ⇒ *ei*, zob. s.v. *deīvē*. — NB. Nie należy tu *deivóti* w znac. ‘żegnać się, mówić na pożegnanie «sudiēu», «sudiē»’, ponieważ jest to drw. wsteczny od *atsideivóti* ‘pożegnać się’, co z kolei jest obocznikiem *atsidievóti* (zob. *dievóti*).

dēj-, neopierwiastek wyabstrahowany z *dējo*, formy praeteriti do *dēti* ‘kłaść, położyć’. Drw. *atidējimas* ‘odroczenie (w czasie)’, *dējā* ‘odcisk palca’, *dējamas*: *kaulelis dējamas darbi kokiami* SD «kostka w robocie sadzoney», *dējymē* ‘znak zrobiony palcem (plama, wgłębienie)’, *dējinēti* iter. ‘składać, przekładać; rzadko znosić jaja’, *dējinỹs* ‘jajko nadzwyczaj małe, zniosek’ (syn. *išdēlis*), *išdējimas aba pakasimas žmagaus numirusio* SD¹ «pogrzeb» (syn. *pralydējimas*), *išdējimas* SD «pogrzeb» (syn. *pakasynos*), *padējējas* ‘pomocnik’, DP ‘wspomożyciel’, *padējēti* ‘o kurze: przez jakiś czas znosić jajka’, *padējēja* DP ‘orędowniczka’ ⇐ *padēj-* (por. typ *sējējas*). Cps. *geradējas* (zob.), *piktadējas* (zob. *piktas*). — Por. łot. *dēj-*: *dējāla* a. *dējele* ‘wydrażone drzewo przeznaczone na barć’ (por. *duori dēt, dravu dēt* ‘dziać barć’), *dējējs* ‘kto kładzie, stawia’, *dējēja vista* ‘kura często znosząca jaja’. Osobno zob. hasło *dē-*.

dējā I wykrz. ‘niestety’, DP ‘niestety, niestety; biada, biadaż’. Wyraz uwydatniający, że coś jest nie po myśli mówiącego, por. *Dejā, to nepadarysiu* ‘Niestety, tego nie zrobię’. *Dejā, šiandien negalēsiu ateiti* ‘Niestety, dziś nie będę mógł przyjść’. Zob. *dējā* II.

dējā II 4 p.a. sb. f. ‘bieda, nieszczęście’, np. *Apsakyk jai mano dejas ir sunkū vargelī* ‘Opowiedz jej o moich nieszczęściach i ciężkim losie’. Stlit. *Linksmybei svieta amžinā dejā V. Dievas žada* DP 214₈ ‘Weselu świeckiemu wieczną biadę Pan Bog opowiada’. *Deja aba bēda, kurie namus namamus pristato aba prigretina* SP I, 334₁₃₋₁₄ ‘Biada, którzy przyłączacie dom do domu’ — substantywizowany wykrzyknik, zob. *dējā* I. Inaczej LEW 80, 86, który stawiał pytanie, czy *dējā* nie jest spokrewnione z *dainā* ‘piosenka’ (za nim teraz ALEW 189; wątpliwe). — Vb. denom. *dejūoti* ‘biadać, utyskiwać, użalać się, lamentować’, DP ‘narzekać’. — Stlit. sb. *dejojimas* ‘lament, biadanie, narzekanie, skarga’ wskazuje na zanikłe vb. denom. **dejoti*, -ju. Neoosn. *dejo-* widać w gw. *dejōnē* ‘biadanie, narzekanie’ (por. *vajōnē* ⇐ *vajóti*; *medžiōnē* ⇐ *medžióti*).

dēkā, -ōs/-os 4, 2 p.a., też *dēka* 1 p.a. ‘podziękowanie, dzięki’ (*Dēkōs nusipeļņēs žmogūs* ‘Człowiek, który zasłużył sobie na wdzięczność’)¹²⁷, SD¹ *dēka* «dzięka» (*ne vienos algos, nei dēkos* DP 320₃₅ ‘żadnej zapłaty ani dzięki’; *afieravojo.. dēkos afierā* BRB ‘złożyli ... ofiarę dziękczynną’) — zapoż. ze stblr. *djaka*, por. bhr. *džjaka*, -i ⇐ pol. dawne *dzięka*, pl. *dzięki* (tu ze stwn. *denke* pl. ‘podziękowania’, por. nwn. *Dank* m.). Zob. też ALEW 189n., GJL

¹²⁷ Synchroniczny opis użycia sb. *dēkā* daje Vaičiulytė-Semėnienė, ALL 75, 2016, 89-114.

III, § 779 oraz Boryś 144, Bańkowski I, 331, Mańczak 47, EWD 202. — Dawniej używane również jako pl.t. *dēkos*, *-ŭ/-u* ‘dzięki’ = ‘podziękowanie, wdzięczność’: SD *dēkos* «dzięka, dziękowanie, dziękczynienie, grates, gratiarum actio» (syn. *dēkavojimas*); w języku religijnym: *dēkàs dúoti* ‘złożyć podziękowanie, być wdzięcznym’ (*dēkàs atidúoti*, *daryti*, *padaryti*); PK 13¹⁸ *darē dēkas* «uczynił dzięki». — Drw. *dēkingas* ‘wdzięczny’ (⇒ *dēkingystē* LEX ‘wdzięczność’), cps. *dėkų-darymas* CHB ‘dziękczynienie’¹²⁸. Vb. denom. *dėkóti*, *-ju*, *-jau* ‘dziękować, wyrażać wdzięczność’, war. *dėkauti* (por. stpr. *dīnkaut* «dancken»), *dėkuoti* (⇒ *dėkuo* żm. wykrz. ‘dzięki!’); *padėkauti* ‘podziękować’ (Zs 18). Osobno zob. *dėkà* (adpozycja), *dėkui* i *padėkà*.

dėkà adpozycja o znac. ‘dzięki’, rządząca formą genetiwu, która staje zwykle w postpozycji, np. *Tàvo pagàlbos dėkà* ‘Dzięki twojej pomocy’. *Nė tàvo dėkà taip atsitiko* ‘Nie dzięki tobie tak się stało’. Jest to skostniała forma instrumentalu sg. rzeczownika *dėkà* ‘podziękowanie, dzięki’ (zob.). Paralele: *gretà*, *grèt* ‘obok’, *pirmà*, *pīrm* ‘przed’ (por. GJL III, §§ 779n. i 786).

dekānas 2 p.a. ‘w katolickiej organizacji kościelnej: duchowny sprawujący nadzór nad określonym okręgiem – dziekanatem’, SD¹ «dziekan, decanus» — stbłr. *dekanъ*, *djakanъ* ⇐ pol. XVI w. *dziekan* (⇐ łac. *decānus* ‘dziesiątnik’, zob. Bańkowski I, 324). — Drw. *dekanystē* SD¹ «dziekaństwo, decanatus».

dėkavoti, *dėkavoju*, *dėkavojau* stlit., gw. 1. ‘dziękować, wyrażać wdzięczność, składać podziękowanie’ (SD *dėkavoju* «dziękuuję»), *atidėkavoti* ‘podziękować’, przest. ‘zwolnić kogo ze służby, z urzędu’, 2. ‘błogosławić’ (Mażwid) — zapoż. ze stbłr. *djakovati*, por. błr. *džákavacъ*, *džákujū*, ukr. *djákuvaty*, *djákuju*. Akcentuacja czasownika wskazuje na intrabiałoruską derywację denominatywną od rzecz. stbłr. *djaka*, błr. *džákà* (uwaga M. Osłona, p.l.). Zob. też SLA 62, LEW 86 i ALEW 190. — Neoosn. *dėkavoj-*: *dėkavojimas* SD «dzięka, dziękowanie, dziękczynienie» (syn. *dēkos*), *seimo atdėkavojimas* ‘rozwiązanie sejmu’ (Kurschat). Neoosn. *dėkav-*: *nedėkavystē* stlit. ‘niewdzięczność’ (syn. *nedėkingystē*), *dėkavōnē* przest. ‘podziękowanie’. Literacki odpowiednik brzmi *dėkóti* (zob. s.v. *dėkà*).

***dėkla** lub ***dėklas** hist. ‘dziakło, danina zbożowa w dawnej Litwie; miara ziarna’ (LKŽ II 388, Skardžius, RR 4, 383n., 727n.). Oparciem dla tych rekonstrukcji są zapisy białoruskiego lituanizmu, por. stbłr. *djaklo* 1444; w tekstach łacińskich *dyaclo* 1387 ‘danina zbożowa i sienna’ (HSBM 9, 135), błr. *džjakló*, *džjakla*, por. Laučjute 36. — Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 55 (= Urbutis 2009, 364n.) w odróżnieniu od LKŽ i LEW 91 odtworzył oryginalny wyraz litewski w formie rodzaju męskiego ***dėklas**, mianowicie jako dewerbalne nomen instrumenti na *-kl-* od *dėti* ‘kłaść’. Jego znaczenie etymologiczne ustalił – odpowiednio do budowy – jako ‘naczynie do składania i przechowywania ziarna’. Wynika z tego, że nazwa dziakła jako daniny (zbożowej, siennej itp.) wywodzi się koniec końców od nazwy pojemnika na ziarno. NB. Pol. *dziakło* ‘dawna danina zbożowa na Litwie’, por. *To, co nazywało się w Polsce* «pomocne», *miało w Litwie imię* «dziakła» (zob. SW I, 633), też m. *dziakiel*, f. *dziakła*, jest pożyczką białoruską, nie litewską. Dowodzi tego charakterystyczna zmiana błr. *dja* w *džja*, zaszła ok. XIV w. W tym sensie trzeba sprostować orzeczenie Bednarczuka 1999, 154, który zaliczył *dziakło* do najstarszych zapożyczeń litewskich w jęz. polskim.

dėklas 2 p.a. 1. ‘pochwa, futerał, kabura’, 2. ‘plecak’, *padėklas* ‘miejsce, gdzie się coś

¹²⁸ To stlit. złożenie kalkuje staropolski zrost *dzię(ków)-czynienie*, powstały ze zwrotów *dzię(ków) czynienie* (z formą gen.pl. od *dzięka* f.) albo *dzię(ków) czynienie* (z formą gen.pl. od *dzięk* m.). Lekcja CHB <dekudarymas> w LKŽ jako *dėkudarymas* z powodu *dėku*° wydaje się nieścisła. ALEW 177 daje dwie lekcje: *dėkudarymas* i *dėkudarymas*. — Kalką ze staropolskiego jest również stpr. *dīnkausegīsnan* «Dancksagung», zob. LAV 87n.

kładzie, taca, podstawka, podkładka' — dewerbalne nomen instrumenti albo nomen loci, utworzone sufiksem *-kl-* od *dėti* 'kłaść' (zob.), *padėti* 'położyć'. Paralele: *dóklas*, *búkla* (GJL II, § 223). — Z innym tematem: *dėklė* a. *dėklė* 1. 'plecak', 2. 'kieszeń', 3. 'miejsce w piecu do przechowywania ciepłych potraw, duchówka'. Metatonia cyrkumfleksowa jak np. w *būklė* (ob. *būklė*), *pabūklas*. Osobno zob. **dėkla*.

dėkudiē wykrz. gw. 'dzięki Bogu!' (*Šiomet, dėkudiē, viską nuo laukų gražiai nuėmėm* 'W tym roku, dzięki Bogu, wszystko z pól na czas sprzątnęliśmy'), war. *dėkudiev* b.z.a. — zrost wyrażenia *dėkui diēvui*, zredukowany drogą nieregularnego rozwoju fonetycznego. Paralele s.v. *diē*.

dėkui wykrz. 'dziękuję!' — zapoż. ze stblr. **djākui*, to z apokopowania formy 1 sg. prs. stblr. *djakuju* (**djākujū*). Por. bflr. *džjākui* < *džjākujū*. Zob. też s.v. *dėkavoti*. — Forma *dėkui* jest używana również jako przyimek z datiwem, por. *dėkui Diēvui* 'dzięki Bogu'. — Od wykrz. *dėkui* pochodzi delokutywny czas. *dėkūju* (⇒ *dėkūjau*, *dėkūiti*) 'dziękować' (por. *pilniūiti* s.v. *piñnas*). — Ze skrzyżowania war. *dėku* z syn. lit. *āčiū* powstało *dėkūčiu*.

dėl praep. z gen. 'dla, na czyjaś korzyść, z powodu, w celu' (por. łot. *dēļ*, *deļ*) — skrócenie z *dēlei* (m.in. DP), co jest właściwie notacją allofoniczną dla formy *dēļiai* (por. łot. gw. *dēļi*). W pierwiastku jest zgodne z postpozycją scs. *dēļja*, *dēļīma* 'dla', stpol. *dziela* ts. Pod względem etymologicznym było łączone z rzeczownikiem scs. *dēlo* 'dzieło' (*dēļīma* — spetryfikowana forma instr.du.?), por. Berneker I, 195, BSW 48, LEW 86 n., GJL III, § 704 n., ESJS 128, ALEW 191. Derksen 2008, 102n. nie wyklucza zapożyczenia słowiańskiego w bałtyckim (ale też nie podaje uzasadnienia). — Praep. *dėl* tworzy złożenia z genetiwnem zaimków *kàs*, *tàs*, por. *kodėl* 'dlaczego' (DP *kodėlig* 'czemuż'), *todėl* 'dlatego' (DP *todėlig* 'przetoż', *todėleig* 'stądżeć'), gw. *tudėl*, *tudė*. W gwarach skraca się do *kōde* (*kōd*, *kōl*), *tōde*. Formy analityczne: *dėl kō* 'dlaczego', *dėl tō* 'dlatego', zrost *dėltō* 'jednak' (por. łot. *tā dēļā* 'dlatego'). Zob. też *drin*.

delčią 4 p.a. 'pomniejszające się światło księżyca, ostatnia kwadra księżyca, tzw. stary księżyc'. Analiza: **delč*-ā-, drw. na -ā- od tematu fleksyjnego *delč*-, ukazującego się w alternacji z *delt*- w odmianie wyrazu *deltis* 4 p.a. 'ostatnia kwadra księżyca', por. dat.sg. *dėlčiai*. Paralela: *dėčią* 4 p.a. 'okres noszenia jaj' ⇐ *dėč*- jak w dat.sg. *dėčiai* (*dėtis* ts.). Jak widać, dla objaśnienia zakończenia -čia w *delčią*, *dėčią* nie sięgamy po hipotezę sufiksu -čia < *-tjā jak w ŽD 332. W danym wypadku segment -č'- należy do osnowy, nie zaś do sufiksu. Por. niżej neoosn. *delč*-. — Wracając do *deltis*, trzeba uznać starszeństwo apofonicznego war. *diltis* (wsch.-lit.), ponieważ sufigowanie -ti- wymaga w zasadzie st. zanikowego, nie zaś pełnego, w pierwiastku (zob. GJL II, § 402). Por. *Mėnulis baigia dilti* 'Księżyc przestaje się zmniejszać'. *Kiaulės reikia dilti skerst, kad mėsa nekirmytų* 'Świnie należy zarzynać podczas «diltis», aby mięso nie robaczywiało'. SZ jest w *diltis* (3 p.a.) taki sam, jak w inf. *dilti* (**dłh*₁-C), zob. s.v. W gwarach, które miały przy *dilti* praesens na SE, *dėla* 'ściera się, zmniejsza się' (**delh*₁-e/o-), doszło do analogicznego wyrównania wokalizmu w drw., stąd *deltis* zam. *diltis*, i *delčią* zam. *dilčią*. — Sb. *diltis* to dewerbalne abstractum na -ti- do *dilti* m.in. 'zmniejszać się – o tarczy księżyca'. Znacz. etym.: nomen actionis 'ubywanie' ⇒ nomen concretum 'zmniejszająca się tarcza księżyca'. Pwk. pie. **delh*₁-C/**dłh*₁-C 'behauen, spalten' (Liv² 114). Zob. Vijūnas, *Balt* XLVI:2, 2011, 185-200, ALEW 191. Paralele semazjologiczne: *pāraižos* ⇐ *paraižyti*; strus. *ščipū* a. *ščīnenije* 'zmniejszanie się tarczy księżyca' ⇐ *ščīnuti sja* 'ubywać, zmniejszać się' < psł. **ščip-nq-ti* (por. REW III, 453), znacz. etym. 'pomniejszenie przez szczypanie, skubanie'. — Neoosn. *delč*- (⇐ *delčią*): *delčė* 'ostatnia kwadra księżyca; księżyc', *delčis* a. *delčius* ts. (SD *mėnuo delčius* «księżyc po pełni, na schodzie»), cps. *gāladelčis* 'ostatnia kwadra księżyca' (por. *gālas*), adv. *gāladelčio*: *Reikia šiandie kiaulė pjaut – gāladelčio, mėsoj kirmelių nebus* 'Trzeba dziś zarzynać świnie,

[bo] księżyc w ostatniej kwadrze, [więc] nie będzie w mięsie robaków’. — W SD ukazuje się jeszcze <menuo diltus> «księżyc po pełni, na schodzie» – z formą participium prs.act. *diltus* < *diltas* od *dilsta* (inf. *dilti*).

delčius, -iaus SD 1. «dzielca» [‘ten, co dzieli, rozdziela’] (syn. *dalyva*), 2. «miernicki, miernik» [‘ten, co zajmuje się pomiarem i podziałem gruntów, geometra’] (syn. *dalyva*) — zapoż. ze stbłr. *delčij*, *delčij* ‘sędzia polubowny; pośrednik lub świadek przy podziale majątku i gruntów’ (HSBM). Zob. też SLA 63 (pominięte w LEW i ALEW).

dėlė 4 p.a. 1. ‘pijawka, *Hirudo medicinalis*’, 2. ‘pijawka końska, *Aulastomum gulo*’ (*Negaudyk šitų dėlių, čia netikros, čia kumelinės* ‘Nie łap tych pijawek, to nie takie jak trzeba, to [są] końskie’), 3. ‘pijawka rybia, *Piscicola geometra*’, 4. ‘soliter pasożytujący w jelitach człowieka’, 5. ‘ślimak’, 6. ‘strużka krwi’ (*Eina kraujų dėlė per kaklą iš galvos* ‘Strużka krwi cieknie z głowy po szyi’), 7. ‘krwawa pręga na skórze od uderzenia batem’ (*Arklys po dėlėm* ‘Koń z podbiegłymi krwią pręgami’). Warianty gw.: 1. *gėlė*, *gėla* b.z.a., o nagłosie dostosowanym – na gruncie etymologii ludowej – do czas. *gėlti* m.in. ‘żądlić kłuć’ (por. LEW 87, Kabašinskaitė 56), 2. *dielė* 4 p.a. ‘pijawka; tasiemiec; ślimak’ (n. rz. *Diēlupis*). — Odpowiednik łot. *dēle* ‘pijawka’, drw. *dēlene* ‘pijawka’, *dēline* ts., *mēlnā dēlene* ‘pijawka końska’. Pochodzi z pb. **dēl-iĵā-*, drw. od adi. vb. **dē-la-* ‘ssący’. To ostatnie znajdujemy w postaci substantywizowanej w łot. *dēls* ‘syn’, znacz. etym. ‘osesek, ssak’ (por. łac. *filius* < **fēlios* ← *fēlāre* ‘ssać pierś’; umbr. *feliuf* acc.pl. ‘lactantes’). — Drw. *dēlėtas* ‘pełen pijawek (o miejscu, wodzie)’, cps. *kumėldėlė* ‘pijawka końska, *Aulastomum gulo*’ (por. *kumėlė*). Vb. denom. *dėliauti* ‘łapać, zbierać pijawki’. Osobno zob. *dėlėti*. — Osnowa werbalna utrzymana w łot. *dēt*, *dēju*, *dēju* ‘ssać pierś matki’ < pb. **dē-ĵe-*, od pwk. pie. **d^heh₁-* (LIV² 138: **d^heh₁(i)-* (Muttermilch) saugen’). Por. wed. *dháyati* ‘ssie pierś’ (**d^hh₁-éĵe-*), SE wed. *dhārú-* ‘karmiąca piersią’, gr. *θήσατο* aor. ‘ssał’, *θηλή* ‘pierś kobieca’, stang. *delu* f. ‘brodawka piersiowa’, stwn. *tila* ts. (pgerm. **dēlō*). Tu jeszcze łot. przest. *Dēkla* f. ‘bogini mająca pieczę nad oseskami i dziećmi w kołyskach’, analiza: *dē-kla* < pb. **dē-tlā-*. Osobno zob. *pirmadėlė*. — SZ-C **dī-*: łot. *dīle* ‘ssące ciele, źrebię a. prosię’, *dīlīt* ‘ssać’, prs. *dīlu*, *dīlĵu*, prt. *dīlĵu*. Zob. BSW 51, LEW 87, ALEW 191. — W słowiańskim por. scs. *dojiti* ‘doić pierś (o osesku)’. SO *doj-V* został utworzony od zanikłego SZ-V **dij-V* (por. scs. *napojiti* ‘napoić’ ← *pĵetŭ* ‘pije’, inf. *piti*). — Neopwk. *děj-* (← *dēju*): łot. *dējals* a. *dējala* ‘mleko matki; mlecz ryby’, *dējuolis* ‘syneczek’ (por. wyżej *dēls*). — N.jez. *Dělŷs*, *Dělŷnas*, *Dėlinė*, *Dėlinis* 17x.

delėnka 1 p.a. gw. ‘część lasu’ (**delianka*) — zapoż. z błr. *dzjaljanka*, -i ‘działka’, por. ros. *deljanka*, -i ‘to, co podlega podziałowi; część z podziału’ (← *deljana*, -y m.in. ‘część lasu przeznaczona do wyrębu’). — War. *dalėnka* 1. ‘część lasu’, 2. ‘porcja mięsa, porcja jedzenia’ (*dal°* zam. *del°* też w *dalna* < *dėlna*).

dėlėti, *dėlėju*, *dėlėjau* gw. ‘bić konia batem w taki sposób, że powstają na jego skórze krwawe pręgi’, np. *Visas arklys sudėlėtas* ‘Koń cały w krwawych pręgach’. Vb. denom. na -*ėti* od *dėlė* m.in. ‘krwawa pręga’ (zob.).

dėlióti, *dėlióju*, *dėliójau* 1. ‘kłaść, układać (np. karty)’, 2. ‘rozkładać, rozkładać po trochu’, 3. ‘nakładać (do zjedzenia)’, 4. ‘o kurach: nieść się, często znosić jaja’, 5. ‘nadawać komu imię, przezwisko’, 6. ‘iść, kroczyć’, 7. ‘opowiadać, zmyślać’, war. *dėlioti* — iterativum-deminutivum utworzone neosuf. -*lio-* od *dėti* ‘kłaść’ (zob.). Paralele: *imlióti* ← *iĩti*; *krāulioti* ← *krāuti*; *rėplióti* ← *rėpti* (GJL II, § 590n.). Cps. *apdėlioti* ‘obkładać’, *atidėlióti* ‘odkładać, odraczać w czasie’, *sudėlióti* ‘składać, ustawiać, np. książki na półce; składać z części; zrobić nieco sera’, refl. *susidėlióti* ‘cudzołożyć, zdradzać męża, żonę’ (dosł. ‘pokładać się z kim’). — Drw. *neatidėliótinās* ‘pilny, naglący, nie cierpiący zwłoki’.

délnas 3 p.a. ‘dłoń otwarta, wyprostowana’. SD *delnas* «dłoń spodnia, vola manus» (syn. *plaštaka* «dłoń, palma»). War. *dálnas*, f. *délna*, *dálna*. Odpowiednik łot. *dēlna* ‘wewnętrzna strona dłoni, otwarta dłoń’. Rekonstrukcja *dēl-nā-, *dēl-nā- < pie. *delH-no/eh₂-. Por. strus. *dolonī* ‘dłoń’, ros. gw. *dolónʹ* (z metatezą d-l > l-d: ros. liter. *ladónʹ*) < pbsł. *dāl-ni- < *pie. *dolH-ni. Formacja dewerbalna w stosunku do lit. *dēlti*, *dēliù* ‘ścierać, gładzić’ (zob. s.v. *dilti*). Tam też o pwk. pie. *delh₁-/d̥lh₁- lub *delH-. Fakt, że w jęz. rosyjskim przy *dolónʹ* obok znac. ‘dłoń’ pojawia się znac. ‘miejsce równe na klepsku; boisko do młócenia’, nasuwa przypuszczenie, że pojęcie dłoni jest styczne z pojęciem ‘płaszczyzna równa i gładka’, mianowicie w przeciwieństwie do pięści (tj. dłoni zwiniętej, skurczonej) lub garści (tj. dłoni złożonej do objęcia czegoś). Zob. Berneker I, 208, BSW 51, LEW 87n. Kroonen 513 (s.v. *telda- ‘drape, tent’) sprowadza *délnas* do pwk. *delH- ‘rozpościerać, rozszerzać’. Tymczasem ALEW 191 sięga do porównania z gr. θέναι, -απογ n. ‘dłoń; podeszwa’ (*dʰenr) i stwn. *tenar*, *tenra* ‘dłoń, hohle Hand’ (*denara-), a to prowadzi go do rekonstrukcji pdg. pie. *dʰólnr, gen.sg. *dʰeln-nés. Niepewne. — Drw. *īdelnis* ‘łata ze skóry lub tkaniny naszywana na dłoń rękawicy’.

dēłsti, *delsiù*, *delsiaũ* ‘zwlekać, ociągać się, marudzić, odkładać na później, powodować opóźnienie’, *uždēłsti* ‘zwlekać, odwlekać co’. Drw. *nedełsiant* adv. ‘nie zwlekając, niezwłocznie’ (typ *negaištant*, *bėregint*). Odpowiednik łot. *dēlst²*, *dēlšu²*, *dēlsu²* ‘mówić, opowiadać’, war. *dēłzt*, *dēłžu*, *dēłzu* ‘mówić bez ustanku, paplać, pleść’ (perseweracyjna asymilacja ls > lz); drw. *delsēt* ‘mówić, opowiadać’, adv. *dēlsu dēlsumis* ‘potykając się’. Etymologia niepewna. Mimo różnicy spółgłoski -s- w pierwiastku było zestawiane z psł. *dīl-, por. scs. *prodīliti* ‘przedłużyć’, ros. *dlitʹsja* ‘trwać, przewlekać się’ (LEW 88). — SO *dals-*: *dalsùs* ‘kto zwleka, ociąga się, mitręży czas’. — SZ *duls-* (przy braku †*dils-*): *dulsùs* m.in. ‘wolno pracujący, leniwy’. NB. Na rzecz prs. *dulsta < *duls-sta ‘zwleka, marudzi’ przemawia neopwk. *dulst-*, widoczny w pochodnym czas. *dulsćiaũ*, *dulstiaũ*, *dułsti* ‘zwlekać, marudzić’.

deluntas, -a stlit. ‘delikatny, subtelny’: *Ale ana labai buva laiba* [glosa: *delunta*] *ir graži* BRB ‘Ona jednak była bardzo subtelna i piękna. Sie war aber sehr zart und schöne’. Analiza *del-unt-* sugeruje formację dewerbalną o pwk. *del-* jak w prs. *dēla* gw. ‘ściera się, zużywa się’, zob. *dilti*. Por. LEW 82 i ALEW 192. Znac. etym. ‘gładki, który został wygładzony, pozbawiony nierówności, chropowatości’ (paralela: *dailūs*). Co do sufiksu por. *nusiųsk vienuntą* BRB ‘przyślij choć jednego’, *vienuntas* BRP ‘jedyne’ (zob. ŽD 375, GJL II, § 446).

deĩbti, *dembiaũ*, *dembiaũ* gw., zwykle z prvb. ĭ- ‘napiać, zgiąć’ (*Bėgi ir bėgi, indeĩbės kuprelė* ‘Biegniesz i biegniesz zgarbiony/skulony’). Brzmienie *demb-V* pochodzi z udźwięcznienia *temp-V* jak w *tempiũ*, *teĩpti* ‘ciągnąć, napinać, naprężać’. Por. *dribnóti* ob. *tripnóti*; *žlegiũ* ob. *šlekiũ*. — Drw. *demblyš* 1. ‘łodyga; kolanko w słomie’, 2. ‘włókno, łyko’, 3. ‘pokrywa upleciona ze słomy lub łyka’, 4. ‘plecionka z łyka lipowego; słomianka’, 5. ‘pierwszy, spodni rząd snopków w strzesze’, 6. ‘deska przybita na skraju dachu dla zabezpieczenia strzechy przed wiatrem’. Użycie drw. *demblyš* w znaczeniach 3, 4 i 6 pozwala sądzić, że osnowny czas. *deĩbti* był używany m.in. jako synonim czas. ‘pleść, splatać, wiązać, mocować’. Wbrew LEW 88 nie ma potrzeby wiązać *deĩbti* z *dũmti* ‘dąć, dmuchać’. — Alternant na SO *damb-*: *daĩmblis*, *damblyš* 1. ‘snopek wzmacniający skraj strzechy; okap’ (*Nuo vėjo saugo stogą dambliai* ‘Dach chronią przed wiatrem «dambliai»’). *Surišk dar kelis dambliūs* ‘Przywiąż jeszcze parę «dambliai»’), 2. ‘deska mocująca strzechę’.

dēmē 4 p.a. 1. ‘skaza, plama; miejsce zabrudzone’, 2. przen. ‘grzech’ — drw. wsteczny deprefigowany od sb. *niūdēmē* ‘grzech’, SD *mirtina nuodēmē* SD «śmiertelny grzech, mortale peccatum». To ostatnie miało budowę *niūdē-mē* ⇐ neoosn. *nudē-*, z reanalizy vb.

cps. *nu-si-dėti* ‘przewinić, zgrzeszyć’, ze zwykłym w deverbativach pominięciem partykuły zwrotnej. Paralela: *nuodžià* ‘występek, grzech’ $\Leftarrow$ *nud-* $\Leftarrow$ *nusidėti*. — Drw. *demesỹs* ‘uwaga, bacność’ (neol.). Vb. denom. *dėmėti*, -ju, -jau ‘plamić’, refl. *dėmėtis*, *dėmiuos*, *dėmėjaus* ‘uważać, zapamiętywać’, *įsidėmėti* ‘zapamiętać, zwrócić uwagę’, $\Rightarrow$ *įsidėmėtinās* ‘godny uwagi, pamiętny’. Por. LEW 92, ALEW 202. Zob. też *domėtis*.

demi stlit. 1 sg. prs. ‘kładę’ < pb. **ded-mi* — praesens atematyczne do *dėti*, oparte na neopwk. *ded-*, wyabstrahowanym z prs. *dedù*. Por. SD: *demi* «nastawiam» (syn. *guldžiu*, *statau*), *demi kų kami* «kładę», *iždemi* «chowam» (syn. *laikau*, *pakuopiu*, *peniu*, *mitinu*) i «kryię co» (syn. *ažuslepiu*, *ažumetu*, *apvožiu*), *iždemi numirusį* «grzebię kogo» (syn. *pakasu*), *pademi* «forytuję kogo» (syn. *tikinu kų*), «gałę co komu, podeymuię co, podziewam co gdzie, pomagam komu, ratuię kogo», *sudemi* SD «składałam co pospołu z drugim». Refl. *demiesi kur* «podziewam się gdzie», *nusidemi* «grzeszę; przewiniam co; występuię, wykraczam», *prasidemi* SD¹ «zaczynam się», SD «wynikam» (syn. *pasirodžiu*). Przekształcenia tematyczne formy 1 os. *demi*: wsch.-lit. *demù*, *dėmu* (LD § 622). — 3 os. *desti* ‘kładzie’ < pb. **ded-ti* (skrótcone *dest*, ZTŽ *děst* ob. *dést*). Por. SD: *desti višta* «niesie się kokosz», *padest* «pomaga co do czego». Refl. *pra-desti-si* MŽ ‘zaczyna się’, *pra-si-dest* SD «wszczyna się co». Przekształcenia tematyczne formy 3 os. *desti*: *desčiu*, 3 os. *děsti*, *dėsčiu*, 3 os. *dėsti* (ē z inf. *dėti*).

dėmžti, *dėmžiu*, *dėmžiau* gw. 1. ‘bić, uderzać’, 2. ‘iść dokąd’ — czasownik o pierwiastku *dėmž-* powiązany apofonią ze stopniami zanikowymi *dimž-* i *dumž-* w użyciu onomatopeicznym, por. 1° wykrz. *dimži-dimži* o powolnym chodzie, *dīmš-dīmš* o szybkim chodzie, o bieganiu, *dīmšt-dīmšt* o szturchaniu, *dīmšt* o pchnięciu (drzwi), $\Rightarrow$ *dīmšėti* ‘szturchać’, *dīmštelėti* ‘uderzyć kulakiem’, 2° wykrz. **dumži* $\Rightarrow$ *dūmžinti* ‘iść z trudem, wlec się’, *dumžuoti* ts., do tego sb. *dūmža* c. ‘mężczyzna wysoki i tęgi’ (war. *dūmza* ‘tęgi, nieruchawy człowiek; stary człowiek’).

dėngti, *dėngiu*, *dėngiau* (war. *dėngti*, -iù, -iaũ) pot. 1. ‘robić coś szybko i energicznie’, 2. ‘szybko iść, bieć, jechać’, 3. ‘uderzać, bić’, 4. ‘jeść, pić z apetytem’ (*Išdėngė visą bliūdą* ‘Zjadł z apetytem całą miskę’), *nudėngti* ‘zdzielić, uderzyć; oszukać; ukraść’, *pardėngti* ‘szybko skądś powrócić’, *pridėngti* ‘upić się’. Odpowiednik łot. *diēgt*, *diēdzu*, *diēdzu* ‘iść szybko, wielkimi krokami; bieć’, gw. *diekt*, prt. *diecu* ‘szybko bieć’ (Skardžius, RR 4, 340). Są też ekspresywne warianty z nagłosową afrykatą: *džėngti* ‘szybko iść, lecieć’ i *džėngti* ts. (por. *žėngti*). — SZ *ding-*: *padiņgti* a. *pradiņgti* ‘zapodziać się, przepaść, zginać’. — SO *dang-*: *danginti* a. *dānginti*: *išdanginti* ‘wynieść lub wywieźć coś ciężkiego, wytaszczyć; wysiedlić kogo’, *nudanginti* ‘przynieść, przytaszczyć; ukraść; zabić’, DP ‘przyprowadzić’, *pėrdanginti* ‘przenieść, przeprowadzić’, refl. *dangintis* ‘przenosić się, przeprowadzać się, przesiedlać się’. Tu też sb. łot. kuroń. *dānga*² ‘kij, pałka’ (por. wyżej *nudėngti*). Etymologia niezdecydowana. Nie wyklucza się, że punktem wyjścia specjalizacji znaczeniowej mógł być czas. *dėngti* ‘przykrywać’, zob. LEW 88n. Z drugiej strony trzeba przypomnieć starą hipotezę, że *danginti(s)* może być sekundarną postacią starszego **dangyti(s)*, to z kolei może być formacją identyczną z psł. pñ. **dōžiti*, por. bñ. *dūžycь* ‘pokonywać w walce; nabierać sił, wracać do zdrowia’, czes. gw. *dužit* ‘czynić silnym, mocnym’, pol. *dążyć* ‘iść, zmierzać w określonym kierunku, chcieć osiągnąć wytknięty cel’, por. Būga, RR I, 358, ĖSSJ 5, 100. Dla słowiańskiego przyjmuje się znacz. etym. ‘mocować się, przemagać, przewycięzać coś’, stąd ‘chcieć coś osiągnąć, zmierzać do czegoś’, zob. Boryś 111, s.v. *dążyć*. Do pary *danginti* : **dōžiti* Orel 68 dołącza jeszcze stisl. *dengja* ‘bić młotem, stang. *denczan* ‘uderzać, walić’, śrwn. *tengen* ‘uderzać, razić’, < pgerm. **đanzwjanan*.

dėngti, *dėngiù*, *dėngiaũ* ‘przykryć, nakryć’, *apdėngti* ‘okryć, pokryć czym’, DP ‘przyodziać, okryć’, SD «nakrywam, okrywam co» (*manteliu apdingtas* SD «płaszczem

odziany»), *atideŋgti* ‘odkryć, odsłonić’, SD *atadingiu* «odkrywam co», SD *atdingiu* «odsłaniam co», *nudeŋgti* ‘odkryć, zdjąć okrycie’, *pradeŋgti* ‘odkryć nieco, uchylić (pokrywkę)’. Do pie. **d^heng^h*- m.in. ‘przykryć, zakryć’ (IEW 250), obecnie **d^heng^{uh}*- (LIV² Add., z uwagą, że nie wszędzie da się odgraniczyć od **d^heng^h*-), por. norw. *dyngja* ‘kupa gnoju’, stwn. *tung* m.f. ‘podziemne pomieszczenie dla tkaczek’, stisl. *dyngja* ‘kupa; podziemne pomieszczenie dla kobiet’, śrwn. *tunc* m.f. ‘ziemianka przykryta warstwą gnoju, jama podziemna’ (EWD 252, s.v. *Dung*). Zob. też LEW 88n., ALEW 193. Kroonen 109 odtwarza czas. pgerm. **dungon*- ‘to cover (?)’, pour over (?)’ na podstawie farerskiego *dunga* ‘zwałać na kupę; mocno śnieżyć’, szw. *dunga* ‘zmoknąć, przemoknąć’, przest. ‘padać, lunąć – o deszczu’, śrdn. *dungen* ‘nawadniać’, < pie. **d^hng^h-neh₂*-. — Drw. *dengéti*, *dengiù*, *-éjau* ‘być czymś okrytym, być ubranym, odzianym’. Neoosn. *dengěj*:- *dengéjas* 1. ‘kto kogoś odziewa’ (*Penki vyrai namuos, o viena tik dengējā [kuri suverpia, suaudžia ir visus apsiuva]* ‘Pięciu mężczyzn w domu, a jedna tylko «dengēja» [która uprzedzie, utka i wszystkich obszyje]’), 2. ‘kto kryje dach, pokrywa go strzechą’, *dengējā* ‘drewniany przyrząd służący do równania słomy na strzesze’ (syn. *dengtuvē, plaktuvē, tāpšē*). Por. *ekējā, tekējā*. — Nomina od *deng*:- *apdingtē* SD «nakrywka» (syn. *apdunga*), *ažudingtē nuog šviesos* SD «ciennik» [‘zasłona od upału słonecznego, od światła’, L.], *deŋgalas* przest., gw. ‘zasłona; okrycie, szata; kryjówka; osłona, ochrona’, *dengéjas* a. *dengikas* ‘kto pokrywa dachy, dekarz’, *dengtē* ‘przykrycie’, *dengtūvas* ‘pokrowiec’, *pridengtēlē*: <*pridyngtele* kieliko> SD «pala ołtarzowa» [‘płocienna, sztywna i kwadratowa przykrywka na kielich, używana podczas mszy św.’, SPXVI]. Cps. *stógdengtē* ‘przyrząd do równania słomy na strzesze’, por. *stógas* I (syn. *dengējā, dengtūvas, dengtuvē*), *stogādengis* a. *stogdengys* ‘kto kryje dach strzechą’ (syn. *stogāklojis*). — Podwójny refleks SZ *ding*-/*dung*:- *diŋgti* (zob.) obok *apduŋgti*, *-sta*, *-o* ‘o niebie: zasnąć się chmurami, zachmurzyć się’, drw. *dungsnóti* a. *dungsnótis* ‘chmurzyć się’. Stosunek *diŋgti* : *duŋgti* (SE *deŋgti*) przypomina *līmti* : *nulūmpti* (do *lēmti*), *sliŋkti* : *sluŋkinti* (do *slenkū*) oraz *īngti* : *ūngti* (do *ēngti*). — SO *dang*:- *dangýti* (zob., tam też nomina z *dang*-), *dangstýti* (zob.).

dēnis, *-io* 2 p.a. ‘pokład statku’, też f. *dēnē* 2 p.a. — zapoż. ze śrdn. *dene*, skąd również łot. *dene*, *-is* (LEW 89).

derēšis, *-ē* 2 p.a., *derēšius* 2 p.a. ‘dereszowaty’, sb. ‘koń maści czerwono-biało-szarej’ (też o innych zwierzętach domowych) — zapoż. z błr. gw. *déreš* (liter. *déraš*), to zaś z pol. *deresz* lub ukr. *déreš* (← węg. *deres* *ló* ‘koń szronowaty’, *deres* adi. ‘pokryty szronem’, por. Sławski I, 144, Bańkowski I, 266, ĘSBM 3, 181). War. *darāšis*, *-ius*.

deréti, *derù* (war. *deriù*), *derėjau* 1. ‘targować się, spierać się o cenę przy kupnie’, 2. ‘zakładać się’, 3. ‘być w zgodzie z kim’, 4. ‘pasować, odpowiadać, nadawać się na coś; być do twarzy’ (3 os. *dera* DP ‘godzi się, słusza’, SD «godzi się»), 5. ‘urosnąć, urodzić się (o urodzaju), być urodzajnym, dawać owoc, dawać dobry plon’. Refl. *derétis* ‘targować się, uzgadniać, negocjować’. Odpowiednik łot. *derēt*, *-u*, *-ēju* ‘zawrzeć umowę; targować się; zaręczyć się; założyć się; pasować, odpowiadać; nadawać się, służyć do czego’ — stativum z suf. *-ē-* od pwk. **der*/**dir*- < pie. **d^her*/**d^hr*- ‘mocno trzymać, przytrzymywać, mocować’. Por. aw. *dārātā* ‘utrzymuje’, wed. *dādhāra* pf. ‘podtrzymuje, wspiera’, SO *dhārāyati* ‘przytrzymuje, podpira’ (LIV² 145), nomina: łac. *firmus* ‘silny, mocny, trwały’ < **fermos* < pie. **d^her*-mo- (de Vaan 223), wed. *dhārman*- n. ‘oparcie; utrwalony porządek, prawo’. Zob. też LEW 83 (s.v. *daryti*), ALEW 194n. — Cps. *inderu* SD «godzę się na co» (syn. *indarus, patogus esmi, paderu unt ko, susieimi*), *išderéti* ‘wytargować’, *nuderéti* ‘utargować, wytargować’, *paderu unt ko* SD «godzę się na co» (zob. wyżej *inderu*), ⇒ *paderus* SD «sposobny do czego» (syn. *patogus*), gw. *paderūs* ‘chętny do pomocy’ (*paderingas* ts.); *prideréti* (zob.), *suderéti* ‘umówić się, zgodzić się, zawrzeć umowę’, *suderu su kuo* SD

«przeiednywam kogo», *ne sudera* SD «rozroznili się, rozerwali», *užderėti* 'dobrze wyrosnąć, dać dobry urodzaj'. Z innym sufiksem: *dėrinti* (zob.). — Nomina: *dėramas* 'odpowiedni, stosowny, należyty' (← participium prs. pass.), *derýbos* f.pl. 'targowanie się' (*užmokėti bė derýbų* 'zapłacić bez targów'), też 'rokowania, pertraktacje, układy' (por. łot. *derība* 'zakład', pl. *derības* 'zaręczyny'), *derlius* (zob.), *dermė* 'zgoda, zgodność, ład; pokój', też 'urodzaj', *dernas* 'przyzwoity, ładny; zgrabny, harmonijny', *inderus* SD «grzeczny» (syn. *patogus, mundagus, munus*), *nederlà* c. 'ten, kto grymasi, wybredza', *nedermə* 'niezgoda; nieurodzaj', SD «spor, waśń» (syn. *barnis*), «zaście nieprzyjazne» (⇒ *nedermingas* SD¹ «sporny»), *nesudermė* SD¹ «roźnica», SD «rokosz» ['zbrojne wystąpienie szlachty przeciw królowi'], *padermə* (zob.), *priedermė* 'obowiązek, powinność' (← *priderėti*), *sudermė* SD¹ «przymierze; zgoda». — Neoosn. *derė-*: *derėdinti* 'negocjować, nakłaniać do czego', nomina: *derėtinės* f.pl. 'zakład o co', *derėtuvės* 'narady w sprawie małżeństwa'. — Neoosn. *derėj-*: *derėjimasis* 'targowanie się, negocjacje' (por. *domėjimasis*), *derėjimas javų* SD «buyność; obrodzenie; zboża obfitość, urodzaj» (por. *judėjimas* ← *judėjau*), *nederėjimas javų* SD «nieurodzaj». — WSE *dėr-*: *sándėris* 'umowa, np. handlowa, transakcja; akt spisany' (← *suderėti*). — SO *daryti* (zob.). — WSO *dor-* < **dār-*: *dōras* (zob.), *sándora* (zob. *sándara*)¹²⁹.

dėrgti, dėrgiu, dėrgiau (war. *dėrgti*) 1. 'padać – o deszczu, pluchać – o śniegu z deszczem', 2. 'plugawić, zanieczyszczać, walać, brudzić', 3. 'psuć, niszczyć', 4. przen. 'łżyć, znieważać słowami, szkalować, potwarzać', refl. *susidergti* 'wypróżnić się'. Osobno zob. *dėrkti*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dėrgtiēs, dērdzuōs* z dat. 'budzić wstręt, odrazę', np. *glaimi man dērdzas* 'raża mnie pochlebstwa, brzydzę się pochlebstwem'; stpr. ENCH *dergē* 'nienawidzą, sie hassen', *ast dergēuns* 'nienawidził, hat gehasst', *erdērks* 'zatruty, vergiftet' (*derg-* może pochodzić z *darg-*, zob. LAV 84n., 121). Czasownik ten zawiera nowy SE **dėrg-*, który dotworzono do formy SZ **dīrg-*, pochodzącej z pie. **d^hrh₂gh^h*- (zob. *dīrgti*), to z redukcji pwk. **d^hreh₂gh^h*- «aufgewühlt werden, in Aufruhr geraten» (LIV² 154). Paralela: *peršū* zamiast **prešū*, SE dotworzony do formy SZ *pirš-*, *piřsti* < **prk-* (pie. SE było **prek-*). Całkiem inaczej LEW 103, s.v. *dėrgti* oraz Orel 71 i Kroonen 93, gdzie wskazano na możliwość pokrewieństwa *dėrgti* ze stir. *derg* 'czerwony jak krew', stang. *deorc* 'ciemny, mroczny', ang. *dark* ts. (< pgerm. **derka-* < pie. **d^herg-o-*), vb. denom. śrwn. *terken* 'brudzić', *verterken* 'zasłaniać, zaciemniać'. Zob. też Heidermanns 1993, 153, Matasović 96, ALEW 196. — Drw. *dėrgėti, -ju, -jau* 'psuć, marnować, trwonić; potwarzać' (war. *dergėti*), *sudėrgėti* 'znosić, zedrzeć (ubranie)', też intr. 'rozpaść się – o kamieniu'. Por. łot. *dėrdzētiēs, -ējuos* 'kłócić się'. Nomina: *dergýbė* 'obmowa, oszczerstwo', *derglā* c. 'ktoś nierozgarnięty, niedołęga, niezguła; partacz' : łot. *derglis* 'brudas, niechluj; ktoś niegrzeczny' (⇒ vb. denom. *derglioti* 'brudzić, paskudzić; łżyć, potwarzać kogo', por. *derklioti*), *dėrgna* a. *dergnā* 'plucha' (⇒ vb. denom. *sudėrgnōti* 'zlać, zmoczyć – o deszczu; zepsuć'), *dėrgštas* 'partacz, fuszer; brudas'. Dziwna jest negacja w *nėderga, nėderga* 'brudas, niechluj'. — Neoosn. *dergė-*: *dergėjas* 'partacz, potwarca, oszczerca', *dergėtuvas* 'partacz, fuszer', DP 'sprośny, wszeteczny', *dergėtuvė* c. 'partacz, ten, kto wszystko psuje'. — SZ *dīrg-*: *dīrgti* (zob.). — SO *darg-*: *dārginti* (zob.).

dėrinti, dėrinu, dėrinau 1. 'dostosowywać, przymierzać, dopasowywać (deski, ramę, klucz)', 2. 'dogadzać komu' (*Jau ką anagi jam dėrina!* 'Ależ tamta mu dogadza!'), 3. 'zamierzać, mieć zamiar', 4. 'stroić (skrzypce), zestrajać (głosy)', 5. 'godzić, doprowadzać do porozumienia', 6. 'targować cenę', 7. 'umawiać się z kim o pracę', *sudėrinti* 'dopasować, dobrać (np. kolor); uzgodnić, uładzić; pogodzić (skłóconych)'. Stlit. 'jednoczyć, łączyć' (*kad*

¹²⁹ Nie zyskała uznania próba J. Zubatego powiązania lit. *dor-* z psł. **dar-i-*, jak w czes. *zdařiti se, podařiti se* 'udać się, powieść się', pol. *zdarzyć się*, zob. LEW 83, s.v. *daryti*. Czasownik zach.-słowiański jest raczej denominativum pochodnym od *darŭ* 'dar, donum', zob. Boryś 109, s.v. *darzyć*.

žodis tavo prieg mumus būty, o mus su tavim visad derintų PK 185¹⁷ ‘by słowo twoje w nas miejsce miało, a nas z tobą zawsze zjednoczało’), SD *derinu* ‘jednam» [‘doprowadzam do zgody’], *suderinti* DP ‘pojednać’. Causativum od *der-* jak w *derù, derėti* m.in. ‘być w zgodzie’. Znacz. etym. ‘czynić zgodnym, uzgadniać’. Brak apofonii (†*darinti*, por. *gaminti* ← *gem-*) i użycie suf. *-in-* (zam. *-y-*) przemawiają za innowacyjnym charakterem formacji. Starszym kauzatywem do *derėti* było *daryti* (zob.). Podobną budowę widać w *tėkinti* ‘toczyć’ ← *tekėti*, które zajęło miejsce **takyti* (por. scs. *točiti* ← *tekō*). — Tylko w starolitevskim jest poświadczony caus. *sudairinti* BRB ‘doprowadzić do zgody, pojednać, versöhnen’. Utworzono je na gruncie neoapofonii SZ **dir-* ⇒ SP/SO *dair-*; paralele: *gir-* ⇒ *gáirinti*; *kir-* ⇒ *káirinti*. — Drw. *dėrintis* refl. ‘zalecać się, umizgać się’ (*Anas in Tapilę [in Tapylę?]* *dėrinas* ‘Tamten zaleca się do Teofili’, por. błr. *Tapilja*). Nomina: *derinyš* ‘zgoda, zgodność, zestawienie, kompozycja’, *dėrintojas* ‘stroiciel, nastawiacz’, SD¹ ‘kiednac; pośrednik», *suderinamas* a. *suderėtinamas* SD ‘przejednávany». Por. łot. *derināt* ‘przekonywać, namawiać kogo; zaręczać’. — Causativum od *dėra, derėti* ‘rodzi się (o zbożu), owocuje, daje plon’ przybiera również postać *dėrinti* ‘sprzyjać urodzajowi’, por. *Šimet, kaip matyt, javų visai nederina* ‘Tego roku, jak widać, zboża zupełnie nie dają plonu’. *Dabar kviečiukus pasėjom, tegul dievas dėrina* ‘Teraz posialiśmy pszenicę, oby Bóg dał plon’.

deriūgà, gen.sg. *deriūgos* 2 p.a. gw. c. ‘leniuch, próżniak’ (JU), też m. *deriūgas* ‘niezgrabiasz’ (*Tas deriūgas užkabino su koja puodynę, kebėkšt, ir nebėra*) — ze zmianą znaczenia zapożyczone z ros. gw. *derjuga, -i* ‘zabijaka, awanturник’ (pskowskie, SRNG). Stwierdzenie pożyczki dezaktualizuje obszerne wywody apofoniczne i porównawcze w LEW 89n. — Wyabstrahowany z ruskich pożyczek suf. *-iūg-* spotyka się m.in. w pejoratywnych nazwach osób, por. *gerkliūgas, seiliūgas* a. *seiliūgà, smaliūgas* oraz *vyliūgas* a. *vyliūgà* (GJL II, § 501).

deŕkti, derkiū, derkiaū gw. 1. ‘psuć porządek, zostawiać co w nieładzie; psuć, szpecić’, 2. ‘brudzić, zanieczyszczać (odchodami), plugawić’, 3. ‘znieważać słowami, lżyć, szkalować’, 4. ‘udawać’, cps. *išdeŕkti* ‘zwymyślać kogo; roztrwonić (pieniądze)’, *išsideŕkti* ‘wypróżnić się’, *nudeŕkti* ‘zrobić coś byle jak, połowicznie’, *sudeŕkti* ‘zepsuć coś w trakcie robienia, zmarnować’. Leksem *derk-* przedstawia prawdopodobnie wyspecjalizowany znaczeniowo war. fonetyczny do *dėrgti* (zob., por. zmianę *drėgsta* w *drėksta*). — Drw. *derksėtis* ‘siedzieć w nieprzyzwoitej pozie’, *derksóti* ‘siedzieć a. leżeć rozwaliwszy się’. Nomina: *derklà* ‘potwarz, obmowa; brudas; leń’ (⇒ vb. denom. *derklióti* ‘lżyć, szkalować’, war. *derglióti; derklótis* ‘obrzucać się obelgami’; *derkliūgas* ‘rozpustnik’ (w kwestii suf. *-iūg-* zob. *deriūgà*), *derkmė* ‘skaza, wada’, *deŕkštas* ‘brudas, niechluj’. — SO *dark-*: *darkyti* (zob.). — SZ *dirk-* jest słabo poświadczony, por. *diŕkti, -sta, -o* ‘psuć się’, *sudiŕkti* ‘zepsuć się – o pogodzie’ (*Kažkodėl šiandien sudirko oras* ‘Czemuś dziś popsuła się pogoda’). Por. *dirg-* s.v. *dĩrgti*.

deŕlius, -iaus 2 p.a. ‘urodzaj, plon’. Dwuznaczne: 1° może być denominalną formacją na *-ju-* od osnowy *der-l-* ← *derlūs* ‘urodzajny, żyzny, plenny; bujnie rosnący, dorodny; tęgi, zdrowy’ (por. *išteklūs* ← *išteklūs*); 2° może być formacją dewerbalną od *derù, derėti* ‘być urodzajnym’ z neosuf. *-lius* (por. *aūglius* ← *augti; spiētlius* ← *spiēsti; stiglius* ← *stigti*). — Drw. *derliava* b.z.a. ‘urodzaj’, *derlingas* ‘urodzajny’ (*derlingi mėtai* ‘urodzajny rok’), *nederlius* ‘lichy urodzaj, nieurodzaj’, *nederliaūs* indecl. ‘taki, co nie rośnie, nie rozwija się (o człowieku, zwierzęciu, roślinie)’, np. *Tie mūsų ėriukai šimet visai nederliaūs: antai vienas vos parėpioja* ‘Te nasze jagniątko tego roku wcale nie rosną, oto jeden [co] ledwo raczkuje’. Vb. denom. *suderlėti, -ju, -jau* ‘nabrać ciała, utyć’. — Od przym. *derlūs* urobiono *dėrliega* c. ‘człowiek wysoki, smukły’ (por. *kaklėgà*) i *derliūgas* ‘człowiek dorodny, postawny, tęgi’ (por. *galiūgas*).

derna przest. ‘gruba deska’ (CGL) — całkiem izolowane, więc nie do końca jasne. ALEW 196 dopuszcza formację dewerbálną z suf. *-nā-* (por. ŽD 218, 470n.) od *der-* jak w żmudzkim prs. *derù* do *diřti* ‘drzeć, zdzierać, łupić’ (por. scs. *derø* do *dīrati* ts.). Jako paralełę typologiczną ALEW przytacza stpol. *dranica* 1437 ‘rodzaj deski do pokrywania dachu’ (SSTP II, 177). Bańkowski I, 295 uściśla, że chodzi o ‘deskę dartą, łupaną (a nie piłowaną)’, bo wynika to z derywacji od osnowy *dran-* jak w *drany* ptc. prt. pass. do stpol. *drać* ‘drzeć, targać, szarpać; zabierać, grabić’ (prs. *dziorę, dzierziesz*).

dērti, dēřta, dēro, zwykle *padērti* gw. 1. ‘nieruchomieć, słupieć (o oczach pijanego, chorego, umierającego)’, 2. ‘kleić się (o powiekach kogoś sennego)’, 3. ‘chmurzyć się, posępnieć’, 4. ‘mizernieć, chudnąć; marnieć (o zbożu)’, 5. ‘nastroszyć się (o piórach)’. — SZ *dyr-*: *dýrti, dýřta, padýro* ‘mętnieć, zamglić się, stępieć (o wzroku kogoś sennego, gorączkującego a. pijanego)’. Bez nawiązań zewnętrznych. Trudne. LEW 89 (s.v. *deriūgà*) łączył *dēr-* z *dyr-* (zob. *dýrėti*) oraz z *duor-* (zob. *duōrti*). — Takie formacje, jak *dīrsčioti* ‘spoglądać, zerkać’ (por. *žiūrsta* ⇒ *žiūrsčioti*), *dīrstelėti* ‘zerknąć, spojrzeć, wyjrzyć (przez okno)’ obok *dýrstelti* ‘spojrzeć’ nasuwają przypuszczenie, że leksem *dyr-* można było wyabstrahować z prs. *dýřta*, które ze swej strony miało za osnowę wykrz. *dīrst, dīřst* o szybko rzuconym spojrzeniu. Jeśli tak, to alternant *dēr-* przedstawiałby nowy st. *e*, dotworzony do *dyr-*. Neoapofonię *iR* (SZ) ⇒ *eR* (SP) popierają takie paralele, jak *dīrgti* ⇒ *dėrgti* oraz *irti* ⇒ *ėrdėti*. — Drw. *dýrinėti* ‘chodzić ze spuszczoną głową, włóczyć się bez zajęcia’, *dýrinti* ts., *dýrúoti* ‘patrzeć tak, jakby chciało się coś ukraść; próżnować; żyć w biedzie’. Nomen: *dýřinas* ‘stojący ze spuszczoną głową, zawstydzony’.

dervà 3, 4 p.a., acc.sg. *dėrvà/deřvą* (war. *dėrva* 1 p.a.) 1. ‘szczapa smolna, smolny kawał sosny, łuczywo’, 2. ‘karcz, pień, z którego wypala się smołę’, 3. ‘żywica’, 4. ‘smoła, dziegieć’. Z innym tematem: *dervė* 3 p.a. ‘drzewo smolne, smolaczek’ (m.in. SD s.v. *smolny*). Zapoż. bałtyckie w fiń. *terva* ‘smoła, dziegieć’ (LEW 90). Lit. *dervà* jest refleksem pb. **deruā* ⇐ **deruā-* (pie. **deru-ó-*) adi. ‘z drzewa, drzewny’. Derywat typu *vřddhi*, utworzony od sb. pie. **dru-* (por. gr. *δρυ-τόμος* m. ‘drwal, ścinający drzewa’, IEW 214). W słowiańskim paralelną derywację poświadcza rzeczownik scs. *drévo* n. ‘drzewo, drewno’ (psł. **deruo-*), zaś w germańskim stang. *teoru* n. ‘smoła drzewna’ (ang. *tar*), stisl. *tjara* f. ts., < pgerm. **terwa/ōn-*. Por. BSW 52n., LEW 90n., Kroonen 514, ALEW 181, 196, REW I, 342. Derksen 2008, 99 nie wspomina o *vřddhi*. — Lit. *dervà* jest pamiątką po nomen pie., które miało pdg. apofoniczny: **dór-u*, gen.sg. **dr-ėų-s*, por. wed. *dāru, dróh* n. ‘drzewo’ (EWAIA I, 721), gr. *δόρυ, δόρατος* n. ‘pień, drzewo; drzewce włóczni’ (obok **dr-u-*: *δρῦς, δρυός* f. ‘drzewo; dąb’). Fortson 2005, 108 rekonstruuje pdg. akrostatyczny: pie. **dóru*, gen.sg. **dėru-s*; uważa on gen.sg. wed. *dróh* < **dr-ėų-s* za innowację (typ proterokinetyczny). Zob. też *drevė* jako ewentualną kontynuację osnowy **dr-ėų-*. Z synchronicznego punktu widzenia *dervà* należy do grupy derywatów na *-va*, por. *dirvā, kalvā* (ŽD 377n.). — Drw. *dervėtas* ‘smolny, smolisty’, *dėřvinas* ts., *dervėngas* ‘żywiczny, smolny, np. o sośnie’ (jest też *darvingas* ts., zob. niżej), *dervėnis* ‘o dziegciu: wypalony ze smolnej sosny’, *dervókšlis* a. *dervókšnis* ‘polano ze smolnego drzewa, drzazga na podpałkę’. Cps. *dervāsiūlis* ‘dratwa szewska’, tj. nić konopna nasyciona smołą (por. *siūlas*), *gyvādervis* ‘żywica, która nie stężała, jest wciąż lejka, miękka’ (por. *gyvas*). — Alternant na SO (osnowa **dor-u-*?): wsch.-lit. *darvā* ‘szczapa smolna, łuczywo; smoła’ (⇒ *darvingas* SD «smolny», syn. *sakingas*), *darvókšlis* ts., *darvokšnė* b.z.a. ‘światło łuczywa’. Odpowiednik łot. *darva* ‘smoła’, drw. *darvāksnis* ‘smolne drzewo’, *darvaīns* ‘pomazany, ubrudzony smołą’, *darvene* ‘beczka na smołę’. ALEW 181 podejrzewa w oboczności *derv-/darv-* ‘warianty pisowniane’. — Nazwy własne: 1° od *derv-*: n.jez. *Dervinis*, n.rz. *Dėrvelis* a. *Dėrvelys*, *Sudervė* (od tego n.m. *Sudervė*, pol. *Suderwia* f. lub *Suderwie* n. w XVII w., dziś *Suderwa*) – zapewne cps. **Sud-dervė*, por. n.rz. *Sudotà* i cps. *Medėrva* (**Med-derva*), 2° od *darv-*: n.rz. *Sudarvė* (war. do

Sudervė).

dėrži, *dėrziu*, *dėržiau* gw. ‘szybko iść, pędzić’ (war. *deřži*) — formacja na SE do *dirž-*, zob. *diržti*. Akut wtórny, niewyjaśniony. Formalnie bliskie łot. *derža* 1. ‘krótki bicz; bat z długim biczem’ (por. lit. *diržas* ‘pas, rzemień’), 2. przen. ‘chłop pańszczyźniany; kto wykonuje ciężkie roboty; grubianin, głupiec’, 3. ‘pańszczyzna, ciężka praca’. Bez jasnych nawiązań ie. Transponat **d^herǵ^h-/*d^hrǵ^h-*. Por. IEW 254. LEW 106 proponował zbliżenie z *drōžti* ‘strugać’, co wydaje się mało prawdopodobne. — Drw. *deřžinti* a. *deřžyti*, -iju, -ijau ‘nadażać za kim (w chodzie, podczas pracy)’, np. *Šitokie kirtikai, kas gali deřžinti griebti* ‘Tacy [z nich] kosiarze, że ledwo można za nimi nadażyć’.

desencinà 2 p.a., gen.sg. *desencinos* wsch.-lit. ‘dawna rosyjska miara powierzchni ziemi = ok. 1,1 ha, tzw. dziesięcina’ (ZS, DvŽ, LzŽ, ZtŽ) — zapoż. z błr. gw. *dzesjancina* (to z pol. *dziesięcina*). War. *desincinà*. W mikrotoponimii poświadczono: *Desencinà* i *Dzesincinà* ob. *Desentinà*; *Desincinà* ob. *Desintinà* (LvŽ II, 208n., 444). Zob. też *desėtynà*.

desėtynà 2 p.a., gen.sg. *desėtynos* stlit. ‘dziesięcina, dawny podatek na rzecz kościoła, wynoszący dziesiątą część zbiorów’ — zapoż. ze stbłr. *desjatina* (SLA 63, LEW 91), por. błr. *dzesjacina*, -y. Z innym tematem: *desėtinė*, pl.t. *desėtinės*. Zob. też *desencinà* oraz rodzime *dešimtinė* (s.v. *dešimtas*).

desėtkas 2 p.a. przest., gw. 1. ‘dziesiątek, grupa złożona z dziesięciu (osób lub rzeczy)’, 2. ‘dziesięć wspartych o siebie snopków lnu’ — zapoż. ze stbłr. *desjatokъ*, -tka (SLA 63), por. błr. *dzesjátak*, -tka.

dėsnis, -io 1 p.a. 1. ‘prawo natury, zasada, która rządzi procesami przyrody’, 2. ‘formuła naukowa opisująca pewną prawidłowość (prawo fizyki, prawo językowe)’. Budowa dwuznaczna: albo formacja utworzona neosuf. -*snis* od *dėti* ‘kłaść’, albo formacja na -*nis* od neosn. *dės-* (por. *dėslės*, *dėslì* s.v. *dėstyti*). Pod względem formalno-znaczeniowym *dėsnis* jest kalką terminu nwn. *Gesetz* n. $\leftarrow$ *setzen*. Podobną kalką jest łot. *likums* ‘Gesetz’ $\leftarrow$ *likt* m.in. ‘położyć, kłaść’. Por. LEW 91, ME II, 470.

dėstis, -ies f. 2 p.a. gw. (żm.) ‘zdarzenie, wypadek, przygoda’, pl. ‘życiowe losy’ (*Bet netikima destis juos sugaišino* ‘Ale niespodziewane zdarzenie ich opóźniło’. *Ilgai šnekučiavo tarp savęs, pasakodami vienas kitam savo destis* ‘Długo ze sobą rozmawiali, jeden drugiemu opowiadając swoje losy’) — abstractum na -*ti-*, utworzone od neopwk. *des-*, pochodzącego z reanalizy atematycznego prs. *dėstis* ‘zdarza się’, stlit. *pra-des-ti-si* ‘zaczyna się’, *pra-si-dest* ‘wszczyna się co’ (zob. s.v. *dėmi*). Znacz. etym. ‘dzianie się’. — Skutkiem wyrównania do prymarnego czas. *dėtis* ‘dziać się’ jest war. *dėstis*, -ies f. 1 p.a. ‘zdarzenie, wypadek’ (*Kas čia do dėstis galėjo būti, nieks nesuprato*, t.y. *kas dedas* JU ‘Co to mógł być za wypadek, nikt nie rozumiał [co się dzieje]’). — Neopwk. *des-* ukazuje się poza tym w *dėsnė* 2 p.a. ‘nieoczekiwane zdarzenie, wypadek’, por. *Kas ten do dėsnė, kad klebonijo merga pagimdė vaiką* JU ‘Co to za zdarzenie, że dziewczyna z plebanii urodziła dziecko’. Por. sufiks w *apgaunė*, *barė* (ŽD 223; brak tu *dėsnė*).

dėstis adv. ‘zależy, zależnie, w zależności od czego, je nachdem’, np. *Pievą gali nušienauti du vyrai, dėstis kaip dirba* ‘Łąkę mogą skosić dwaj mężczyźni, zależy [od tego] jak pracują’. *Ar brangiai moka kiaulėms? Dėstis kokios kiaulės* ‘Czy świnię drogie? Zależy jakie świnię’. Skostniała w funkcji przysłówka forma zwrotna 3 os. prs. atemat. *dėstis* ‘dzieje się, zdarza się’. Por. LEW 91.

dėstyti, *dėstau*, *dėščiau* ‘składać, wykladać, rozkładać, układać’, przen. ‘tłumaczyć, wyjaśniać; wykladać, mieć wykłady, nauczać’ : łot. *dėstīt*, -stu, -īju ‘sadzić rośliny; dziać barć, drążyć drzewo na barć’ — frequentativum na -*sty-* od *dėti* ‘kłaść’ (zob.). Paralele:

dúostyti ⇐ *dúoti*; *klóstyti* ⇐ *klóti*; *máustyti* ⇐ *máuti*. — Zwraca uwagę trojaka metanaliza formy inf. Po pierwsze: *děst-yti*, drw. *děstelėti* ‘dodać nieco (przyprawy); o kurach – nieść się przez pewien czas i przestać’ (por. *dúostelėti*), *dėstinėti* ‘po trochu, pomału kłaść, składać; mówić powoli’ (⇒ *dėstinėtojas* ‘składacz, zecer w drukarni’), nomen: łot. *dēsts* ‘roślina, sadzonka; inspekt’. Po drugie: *dėsty-ti*, por. *dėstytojas* ‘wykładowca’ (por. *kūrstytojas* ⇐ *kūrstyti*). Po trzecie: **dės-sty-ti* (na mocy prawa degeminacji), neoosn. *dės-*, por. *dēslēs* a. *dēslos* f.pl. ‘jajowisko u kury’, *dēsli* a. *dēsni* ‘o kurze: nośna, znosząca wiele jaj’ (inaczej GJL II, § 297: *dē-sli*, *dē-sni*), sb. *dēsniš* (zob.). Czas. *dēslioti* a. *dēslióti* (*Išsidēslijo vištos, nebde* ‘Kury przestały się nieść’. *Tėvas po skatiką sudēslijo pīnigus* ‘Ojciec grosz do grosza uskładał/uciulał pieniądze’) jest dwuznaczny: 1° może być iter.-demin. na -lio- jak *dėdlióti*, *dėlioti* lub *duolióti*, 2° może być denominatywem na -o- od *dēsli-* jak w *dēsli*, *desliōš* (zob. wyżej). — Neoosn. *dėsč-* (⇐ *dėsčiau*): *dėsčioti* ‘układać, rozkładać, przekładać; mówić powoli, jak starzec; udawać, symulować’ (por. *nėčioti* ⇐ *mėčiau*, *mėtyti*). Alternatywne objaśnienie: drw. z neosuf. -čio- od neoosn. *dės-* (tak ŽD 519).

dešimtas, -à 4 p.a. ‘dziesiąty’, liczebnik porządkowy do *dešimtis* ‘dziesięć’. Odpowiedniki bałtyckie: str. *dessimts* ob. *dessympts*, łot. *desmitāš* ‘dziesiąty’. Pb. **dešimta-* < pie. **dekṃ-to-* (IEW 192), por. gr. *δέκατος*, goc. *taihunda* oraz scs. *desētŭ* ‘dziesiąty’ (które dało osnowę nowemu card. *desētī*, -i ‘dziesięć’). Łac. *decimus* i sti. *dašamāh* ‘dziesiąty’ kontynuują starszy prototyp z suf. **-h₂o-*, pie. **dekṃ-h₂ó-*, por. Meiser 1998, 175. Inaczej Weiss 2009, 374, który sądzi, że *decimus* jest formą analogiczną na miejscu **dekentos* < pie. **dekṃ-to-*. — Drw. *dešimtinė* hist. 1. ‘dziesięcina, podatek wynoszący dziesiątą część zbiorów’, 2. ‘dziesięcina jako miara pola w Rosji carskiej’, *dešimtinykas* stlit. 1. ‘dziesiętnik, dowódca dziesiątki żołnierzy’ (SD «dziesiętnik, decurio»), 2. ‘urzędnik wybierający dziesięcinę’.

dešimtis, -tiēs 3 p.a. f. ‘dziesięć’. Stlit. też *dešimts*, np. *Dešimts šventų priesakymų, kurius davė Pons Dievs* MŽ 387¹³ ‘Dziesięcioro świętych przykazań, które dał Pan Bóg’. Stlit. pdg. atematyczny, por. gen.sg. *dešimtės* DP, gen.pl. *dešimtų* DP (Kazlauskas 1968, 251, 254). Gw. *dēšimts* ob. *dešimts*, też m. *dēšimtis*, -čio (*Nei dēšimčio kiaušinių nebuvo* ‘Ani dziesiątka [tych] jaj nie było’). Inne warianty: *dēšimt*, *dešimš* (m.in. SD¹ «dziesięć, dziesięcioro») oraz *dešim̃*, *dēšim*. Odpowiednik łot. *desmit*, *desmits* (z metatezą *simt* > *smit*). Są to refleksy pbsł. indecl. **dešint*, które zostało przekształcone w temat na -i-, następnie na -ja-. Z innym tematem: psł. **desę*, gen.sg. **des-ēt-e* ‘dziesięć’ (scs. *desētī*, sch. *dēsēt*, ros. *dēsjať*, czes. *deset*, pol. *dziesięć*). — Praforma bsł. **dešin* < pie. **dekṃ* (zob. SBS I, 81n.). Odpowiedniki ie.: gr. *δέκα*, łac. *decem* (umbr. *desen-duf* ‘dwanaście’), wed. *dāsa*, goc. *taihun*, stang. *tīen* (*tihun-i). Por. IEW 191n., EIEC 403, LEW 91, ALEW 198n., Toporov I, 332n. — Odmienność jest formacja str. *dessimton*, por. *Stai Dessimton Pallaipsai* ENCH ‘Dziesięcioro Boże Przykazanie, Die Zehen Gebot’, gdzie zakończenie -on jest wykładnikiem rodzaju nijakiego. Obok tego *dessimpts* a. *dessemppts* ‘dziesięcioro’ < **desimts* (końcówka -s; wstawne p), dat.pl. *dessimtons* ts. — Liczebniki dziesiątkowe wywodzą się ze zrostów wyrażen dwuczłonowych o znac. ‘dwa dziesiątki’, ‘trzy dziesiątki’ itd. Współcześnie są to zakończone na -*dešimt* indeclinabilia z członem początkowym o formie acc.pl.f. odnośnego liczebnika jednostkowego, por. *dvidešimt* ‘20’, *trīsdešimt* ‘30’, *kėturišdešimt* ‘40’, *penkiasdešimt* ‘50’, *šėšiasdešimt* ‘60’, *septyniasdešimt* ‘70’, *aštuoniasdešimt* ‘80’, *devyniasdešimt* ‘90’. — Podczas gdy liczebniki dziesiątkowe na -*dešimt* są nieodmienne, nazwy dziesiątków utrzymują odmianę w obu członach, np. *dvi dēšimtys* dosł. ‘dwie dziesiątki’ (nom.-acc.pl.f.), gen.pl. *dviejų dešimčių*, dat.pl. *dviem dešimtims*, instr.pl. *dviem dešimtimis*, loc.pl. *dviejose dešimtyse*. — Drw. *dešimtetas* SD «dziesiątek żołnierzy, decuria, contubernium» – nieznana z innych źródeł formacja na -et- od *dēšimt* ‘dziesięć’ (por. sufiks w *dvėjetas*, *trėjetas*). Cps. *dešimakė* lub *dešimtakė* ‘karta z

dziesięcioma oczkami' (por. *akis*), ⇒ drw. wsteczny: *dešimtė*, war. *dešimkė* i *dešimka* (por. sufiks w *aštuŋkė*, *deviŋkė*); *dešimtergė* 'karta dziesiątka', *dešimtergis*, *-ė* 'dziesięcioletnie zwierzę, np. wół' (war. *dešimtelgis*).

dėšinas, -à 3 p.a. 'prawy' — formacja z suf. *-na-* od adv. **deši* < pie. **deks-i* 'z prawej strony, na prawo', co było skostniałą formą locatiwu sg. od sb. **deks* 'prawa strona ciała'¹³⁰. W ten sposób wyraz litewski staje w jednym rzędzie z wed. *dákšinah*, aw. *dašina-* 'prawy' < pie. **deksi-no-*. Zob. IEW 190, Fraenkel 1950, 110, LEW 91, ALEW 199. Z innymi sufiksami: gr. myk. *de-ki-si-wo* /*deksiũos*/ (imię osobowe), gr. *δεξιός* 'prawy; zręczny, sprytny, bystry, składny; uprzejmy' (z pie. **deksi-ũo-*), od tego drw. *δεξιτέρος* 'prawy' (Beekes 2010, 316n.). Suf. **-ũo-* ukazuje się również w celtyckim i germańskim, z tym że tam jest on dołączany wprost do osnowy **deks*, nie zaś **deksi*, por. **deks-ũo-* w stir. *dess* 'prawy; południowy' i goc. *taihswa*, stwn. *zeso* 'prawy'. — Odpowiednik scs. *desnũ* 'prawy' (bg. *děsen*, sch. *děsan*, drw. scs. *desnica* 'prawica') sugeruje praformę **deš-na-*, czyli derywację wprost od pie. **deks*, podobnie jak to jest przy łac. *dexter* i celtycko-germańskim **deks-ũo-*. Por. BSW 53n., REW I, 345n., de Vaan 168. Derksen 2008, 100 postuluje pbsł. **deš(i)nos* z pie. **deks-(i)no-*. — Drw. *dešinẽ* 1. 'prawa ręka, prawica' (*Tegul nežino kairė tavo, ką daro dešinẽ* SP II, 39₃₁ 'Niechaj nie wie lewica twoja, co czyni prawica twoja'), 2. 'prawa strona' (*Po dešinẽs bėrą arklių, o po kairẽs juodą pakinkyk* 'Po prawej zaprzęgnij konia gniadego, a po lewej karego'), *dešinỹs*, *-ẽ* 'prawy' (*dešiniũjũ pažiũrũ žmogũs* 'człowiek o prawicowych przekonaniach politycznych'). Vb. denom. *dešinėti*, *-ju*, *-jau* 'w polityce: przesuwając się na prawo' (por. ros. *pravěť* ⇐ *právyj*).

dėšrà 4, 2 p.a. 1. 'kielbasa, kiszka nadziana mięsem, kaszą a. kartoflami', 2. 'słomiana podkładka pod chomąt', 3. 'pręga na skórze po smagnięciu batem'. SD¹ *dėšrà* «kiszka». SD *dėšrà raumeninẽ* «kielbasa», *dėšrà drūtĩnẽ* «maciek, kiszka gruba» ['kiszka gruba wieprzowa', L.]. War. z insercją *k*: *dėšrà* DRUŽ (por. *mĩšras* ob. *mĩšras*). Odpowiednik łot. *dėsa* 'kiszka, kielbasa' (*gluma dėsa* 'podpuszczka', *putraimu dėsa* 'kaszanika', *dėsu puolis* – o bardzo upartym człowieku) sugeruje analizę *dėš-rà*, czyli formację denominalną typu *taukrà* ⇐ *taukaĩ*. Z drugiej strony obecność gwarowej formy *dėšėrà* 3 p.a., *dėšėra* 1 p.a. nasuwa myśl, że *dėšrà* może pochodzić z synkopowania formacji na *-er-*. Por. *kauprà*, *kaũpras* ob. *kaũparas* 'pagórek'; *skiedrà* ob. *skiedarà* 'drzazga'. Pochodzenie osnowy *dėš-* pozostaje zagadką. Wciągano tu do rozważań wyraz *dėdėšrà* bot. 'ślaz, Malwa', war. *dėdėšvà*, łot. *dėdėsa* a. *dėdėss* 'kwiat łukowy, Lathyrus pratensis' (por. LEW 85, s.v. *dėdėšrà*), mimo to trzeba powiedzieć, że budowa wyrazu pozostaje nadal nieokreślona. ALEW 200 rozważa powiązanie z pwk. pie. **dėk-* 'aufnehmen, przyjmować' i rozwój znaczeniowy w kierunku 'Behälter, pojemnik' ⇒ 'Darm, kiszka'. — Drw. *dėšrėlė* 'parówka, kielbaska', *dėšrinė* 'wędliniarnia', *dėšrinykas* SD «kielbaśnik» (por. łot. *desinieks*, *desenieks* 'kielbaśnik' od *dėsa*), później *dėšrininkas* ts. Cps. *subindėšrė* 'odbytnica u świni' (por. *sũbinė*). — N.m. *Pusdėšriaĩ* (por. *pũsė*).

dėti, *dedũ*, *dėjau* 1. 'kłaść, położyć', 2. 'podziać, pomieścić' (*Nebėra kur dėda* 'Nie ma już miejsca'), 3. 'ładować, pakować, składać (w stodole)', 4. 'dokładać', 5. 'wstawiać okna', 6. 'składać/znosić jaja'. Warianty formy 3 os. prs.: *dėsti*, *dėsti*, *dėma*, *dėma*. Odpowiedniki bsł.: łot. *dėt*, *dėju* 'składać jaja' (*vista dėj uolas*), psł. **dėti*, **dėdĩjũ* 'położyć, postawić; zrobić, wykonać', por. scs. *vũz-dėti*, *-dėždũ* 'podnieść, wznieść', strus. *dėti*, *dėžu* 'pomieścić, podziać; czynić, robić', stczes. *dieti* 'położyć, schować', stpol. *dzieci się* 'podziać się' (pol. *dziać* < *dziejać*, *dzieję* 'wyrabiać na drutach, szydełkiem', gw. 'nadziawać' < iter. **dėj-ā-*).

¹³⁰ Por. gr. *ἀντί*, łac. *ante* 'przed', właściwie pie. loc.sg. **h₂ent-í* 'w obliczu czego', het. *hanti* 'naprzeciw; zamiast' : *hant-* 'przód, czoło'.

— Cps. *atidėti* ‘położyć z powrotem, odłożyć, odroczyć w czasie’, *įdėti* ‘włożyć do środka; wstawić, wprawić; umieścić (w gazecie), ulokować (kapitał); wsadzić do więzienia; zadenuncjować, oskarżyć’, *indėti* ‘włożyć (do środka)’, *indemi* SD «fasuię» (syn. *inkrauju kū stovinyčion*), «nakładam czego; wbijam w pamięć co» (syn. *įspaudžiu širdin*), *išdėti* ‘wyjąć wszystko (z czegoś); wyłożyć pieniądze, ponieść koszt; znosić jaja (o kurze, gęsi); schować; pochować, pogrzebać (*išdėti grabe*); opowiedzieć’, *nudėti* ‘sprzątnąć, podziać, zawieruszyć, zgubić; zabić, położyć trupem’, *padėti* (zob.), *pėrdėti* ‘przełożyć, przekładać (z ręki do ręki); kłaść na wskroś, przerzucać kładkę; dać za dużo czego’, przen. ‘przesadzić, przesadzać; opowiedzieć, wyłożyć’, *pradėti* (zob.), *pridemi* SD¹ «przyczyniam» (syn. *dauginu*), *sudėti* ‘złożyć w jednym miejscu, ułożyć, znieść jajko, złożyć ręce (na piersiach), składać siano w kopki; złożyć rzeczy do skrzyni; zrobić ser, kielbasę’ (*sūris sudėtas* SD «podpuszczany ser»), *uždėti* ‘nałożyć, nasadzić, założyć, włożyć czapkę; nasadzić na trzonek’, SD *uždemi, užmauju kirvj, kūjį unt koto* «nasadzam siekierę, młot». Refl. *dėtis* 1. ‘udawać’, 2. prs. *dėdas(i)* ‘dzieje się’ (*Nežinau, kas ten dėdas* ‘Nie wiem, co tam się dzieje’), prt. *dėjosi(i)* ‘stało się’, war. gw. prs. *dėstas, dėstis*, też *dėmas* (*Nėr kur dėmas* ‘Nie ma się gdzie podziać’), 3. impers. *dėdas* ‘zdaje się’, *apsidėti* 1. ‘okryć się przed zimnem; obrosnąć mchem (o dachu), obrosnąć słoniną (o świni)’, 2. ‘udać, postąpić nieszczerze’, *atsidėti* ‘poświęcić się czemuś’, *įsidėti* ‘nałożyć sobie; zacząć się nieść (o kurach); udawać; założyć się; zapamiętać sobie; wdać się w co’, *nusidėti* (zob.), *prasadėti* (zob. *pradėti*), *susidėti* ‘złożyć sobie co; składać się z czego; współżyć bez ślubu, żyć w konkubinacie’. — Drw. werbalne i nominalne od pwk. zebrano s.v. *dē-*. — Prs. atematyczne stlit. *demi* ‘kładę’, 3 os. *dest* (zob. *demi*). — Na podstawie świadectwa staroindyjskiego rekonstruuje się dla prajęzyka atematyczne prs. reduplikowane z apofonią SO : SZ w pwk., por. wed. *dādhāti* ‘kładać, stawiać’, staw. *dadāiti* < pie. *d^hé-d^heh₁-ti : 3 pl. wed. *dādhati*, staw. *dadaitī* < pie. *d^hé-d^heh₁-nti (EWAIA I, 783, zwł. 786)¹³¹. SE: wed. aor. *ádhat* < pie. *é-d^heh₁-t (por. gr. aor. ἔ-θη-κ-ε). Najprawdopodobniej z reduplikowanej formy słabej 3 pl. *d^hé-d^heh₁-nti > pbsł. *dedinti ‘kładać’ został wyabstrahowany neopwk. pbsł. *ded-, który stał się podstawą prs. tematycznego: z jednej strony lit. *ded-ù* ‘kładać’ < *ded-e-, z drugiej strony scs. *deždō* ts. < *ded-je-, *deždeši* (zam. *dedō, *dedeši?). Por. BSW 47, LEW 91n., ALEW 202n. oraz W.P. Schmid, *Studies in Baltic and Indo-European Linguistics in honor of William R. Schmalstieg*, ed. by P. Baldi & P.U. Dini, 2004, 166n. — Neopwk. *ded-* (← *dedù*): *dedi* f. ‘o kurze: nośna’ (*Tokią dėdžią vištą sudraskė vanagas*), *dėdinti* (zob.), *išdedis* (zob.). Drw. na SO *dad-* ← *ded-*: *dastýti* (zob.), *išdada* (zob. *išdedis*). — Neopwk. *dėj-*: zob. *dėj-*. — Na temat ewentualnego refleksu SO *dā- ← *dē- zob. s.v. *dóklas*. — Ze złożeniami typu prvb. + *dē-* łączy się proces morfologicznej metanalizy, który wytwarza neoosnowy kończące się na -d-, takie jak *apd-*, *ind-*, *išd-*, *nuod-*, *pad-*, *prad-*, *prid-*, *užd-*. Zob. hasła *āpdas*, *iñdas*, *iždas*, *nuōdai*, *nuodžià*, *pādas*, *pradžia*, *priēdas*, *ūždas*.

dėtis, -ies 1 p.a. f. 1. ‘czas znoszenia jaj’, 2. ‘jaja z jednego zniesienia’ (*Tie kiaušiniai yra antros dėties* ‘Te jaja są z drugiego niesienia’), 3. ‘jajowisko u kury, gęsi, miejsce gdzie rosną jaja’ (*Žąsies dėtis pasileido, tuo dėš pautus* ‘Jajowisko gęsi opuściło się, zaraz złoży jaja’), 4. przen. ‘zanadrze czymś wypełnione’ (*Vaikas su dėtiimi eina*, t.y. *už ančio pilna riešutų, obalių neša* JU ‘Dziecko idzie z zanadrzem pełnym orzechów, jabłek’)¹³².

¹³¹ Część współczesnych badaczy sądzi, że gr. τίθημι ‘stawiam, kładę, umieszczam’ nie jest refleksem fonetycznym (pie. *d^hé-d^heh₁-mi), lecz wytworem proporcji analogicznej, mianowicie δίδωμεν ‘dajemy’ : δίδωμι ‘daję’ = τίθωμεν : x (x = τίθημι), zob. LIV² 136 n.

¹³² NB. To przenośne użycie wyrazu *dėtis* (‘jajowisko’ ⇒ ‘zanadrze’) zostało w BSW 48 oddane za pomocą mylnej definicji znaczeniowej ‘Last, ciężar’. Stąd znac. ‘Last’ zostało przejęte przez inne słowniki etymologiczne i – co gorsza – bywa podawane jako jedyne znaczenie wyrazu *dėtis* (por. np. IEW 237, de Vaan 217: *dėtis* ‘Last’). Czasem ukazują się nieuzasadnione rozszerzenia znac. ‘Last’, por. GEW I, 667:

Konkretyzowane nomen actionis na *-ti-* od pwk. *dē-*, por. *dėti* m.in. ‘znosić jaja’. Paralele: *sprūstis* ‘ścisk, tłok’ ⇐ *sprūsti*; *viltis* ‘nadzieja’ ⇐ *vilti*. — Drw. *détys* 1 p.a. f.pl. ‘jajowisko u ptaków’. Od neoosn. *dēc’-* (⇐ *dēciai* dat.sg., *dēcīu* gen.pl.) utworzono suf. *-ā-* 1° *dēcīā* 4 p.a. ‘okres noszenia jaj’, 2° *dēcīos* 1 p.a. f.pl. ‘jajowisko’. Nie do przyjęcia jest analiza *dē-čia* i hipoteza odziedziczonego suf. *-čia* < **-tjā* w *ŽD* 332. — Nawiązania ie. dla lit. *dē-ti-*: psł. **dėti*: scs. *blagodėti* ‘dobrodziejstwo, miłość, łaska’, aw. *niḏātay-* ‘złożenie, schowanie’, pgerm. **dēdi-*: ang. *deed* ‘czyn, uczynek’, śrdn. *dāt*, nwn. *Tat* ‘czyn’, goc. *missa-deps* ‘przestępstwo, Missetat’, < pie. **d^hēti-* < **d^heh₁-ti-* (por. IEW 237, BSW 48, ESJS 130, EWD 1415).

dētlas 2 p.a. ZTŽ ‘dzieciol’, z **diātlas* — zapoż. ze stblr. *djatelъ*, *-tla*, por. błr. *dzjācel*, *dzjātla*, ros. *djátel*, *-tla*.

dēvēti, *dēviū* (3 os. *dēvi*, war. *dēvia*, *dēvēja*), *dēvējau* 1. ‘mieć na sobie ubranie, być odzianym, ubranym, nosić ubiór a. nakrycie głowy’ (DP ‘obłoczyć się, nosić’), 2. ‘używać czego’, 3. intr. ‘żyć w dobrobycie’, cps. *išdēvēti* ‘przez jakiś czas (prze)nosić ubranie, buty’ (*Išdēvējau taiš būtais visūs metūs* ‘Przez cały rok chodziłem w tych butach’), *nudēvēti* a. *padēvēti* ‘pozbawić życia, zabić’, *padēvēti* ‘ponosić (ubranie) przez pewien czas’, *pardēvēti* ‘znosić (czapkę)’, refl. *nusidēvēti* ‘zedrzyć się, zużyć się przez noszenie (o ubraniu, czapce)’. Odpowiednik łot. *dēvēt*, *-ēju* różni się znaczeniem: ‘nazywać, podawać za kogo/co’ (*dēvēt par muļki* ‘nazywać głupcem’). Por. scs. *dējo* ‘mówię’, inf. *dėti*, współistniejące z *dējo* ‘działałam, czynię’, inf. *dējati* a. *dėti*. — Nomina: *dēviniaĩ* m.pl. ‘ubranie noszone na codzień’, *išdēvos* f.pl. ‘ubranie całkiem znoszone, łachmany’, *priedēva* a. *priedēvas* ‘ubranie na codzień, ubranie robocze’. — Neoosn. *dēvē-*: *dēvētinis*, *-ē* ‘(ubiór) noszony na codzień’ (*Su dēvētine suknele atējo į pašokį* ‘Przyszła na potańcówkę w znoszonej sukience’). — Wbrew rozpowszechnionemu pogładowi (por. LEW 92, Stang 1966, 321) nie ma żadnego związku genetycznego między segmentem *v* lit. *dēviū* i cechą *-u-* w formie perfecti sti. *dadhāu* ‘położył, nałożył’. Każda z tych formacji jest produktem niezależnych od siebie innowacji. Na temat wed. *dadhāu* zob. teraz Kümmel 2000, 270n., LIV² 137. — Forma *dēvēti* przedstawia sobą vb. denominativum tego samego typu, co *stovėti* ‘stać’ od **stóvas* i *norėti* ‘chcieć’ od *nóras*. Osnowę dało mu nomen **dē-ua-* < pie. **d^heh₁-uo-* o znaczeniu adi. vb. ‘odziany, okryty czym’ względnie sb. ‘odzienie, ubiór’ (w następstwie substantywizacji). Pwk. **dē-* < pie. **d^heh₁-* jak w *dėti* ‘kłaść’, zwłaszcza *apsidėti* ‘ubrać się, okryć się (przed zimnem), włożyć czapkę’¹³³. Odpowiednie nomen utrzymało się w słowiańskim. Por. z jednej strony stpol. *odziev*, *-a* ‘odzież, odzienie, ubranie, szaty’ < **oděvŭ*, od vb. cps. *o-dėti*, *odeždeti* scs. ‘odziać, ubrać’ (znacz. etym. ‘obłożyć, otoczyć czym’, por. wyżej lit. *apsidėti*), z drugiej strony oparte na **oděvŭ* vb. denominativum scs. *oděvati* ‘ubiera, przyodziewać’, sch. sł. *oděvati*, ros. *odevátъ*, stpol. *odziewać*, czes. *odívat* (stczes. *odievati*)¹³⁴. Jak widać, w derywacji denominatywnej słowiański używa suf. *-ā-* (**dēu-ā-*), który jest izofunkcyjny z suf. *-ē-* formacji lit. *dēvēti* < **dēu-ē-*. Por. ALEW 203, gdzie również przyrównano *devėti* do *stovėti*. — Neoapofonia *dēv-* ⇒ SZ *dyv-*: *dyvēti* (zob.).

devyni, f. *devýnios* 3 p.a. ‘dziewięć’: łot. *deviņi*, *deviņas* (ob. *devīņi*, *devīņas*) ts. Obok tego scs. *devėti* (sch. *dēvēt*, ros. *dėvjatъ*, czes. *devět*) zam. psł. **nevę* a. **nevī*. Zakończenie *-yni* lit. formy męskiej jest wtórne. Chodzi tu o przekształcenie praformy **devin* (indecl.),

dėtis ‘Ladung, Last’; EWD 1415: *dėtis* ‘Last, Ladung, Fracht’.

¹³³ Suf. *-uo-* przy st. *e* widać też w łot. *stāvs* ‘stojący, wyprostowany, stromy; krnąbrny’ < pie. **steh₂-uo-* (obok tego lit. *stóras* ‘gruby, tęgi’, scs. *starū* ‘stary’, stisl. *stórr* ‘wielki’ < pie. **stéh₂-ro-*); lit. *tėvas* ‘cienki’ < pie. **ténh₂-uo-*.

¹³⁴ W systemie słowiańskim *oděvati* funkcjonuje jako imperfectivum (iterativum) w stosunku do *odėti* jako perfectivum.

pochodzącej z *nevin < pbsł. *neuin < pie. *h₁neun. Zob. SBS I, 79n. Odpowiedniki ie.: gr. ἐννέα (Rix 1976, § 185), orm. *inn*, wed. *náva*, toch. AB *ñu*, łac. *novem* (zam. *nōn < *noven, por. *nōnus* ‘dziewiąty’, *nūn-dinae* f.pl. ‘dzień targowy’, por. Meiser 1998, 172), stir. *nōi*, goc. *ni.un*, ags. *nigun*, ang. *nine* (pgerm. *newun). Bśł. nagłosowe *d-* liczebnika ‘dziewięć’ tłumaczy się atrakcją do formy ‘dziesięć’, por. pbsł. *dešin < pie. *dekm. Zob. też IEW 318n., LEW 92, ALEW 203n. — Drw. *devýnē* ‘dziewiątka w kartach’, *devýnetas* coll. ‘dziewięcioro’, *devyniese* adv. ‘w grupie dziewięciu osób’ (war. *devyniesu*, *devynisu*, *devyniuōs*). — Cps. *devýnakē* 1. ‘karta z dziewięcioma oczkami, dziewiątka’, 2. ‘łapeć z łyka’ (por. *akis*), *devynbaļsē* ‘pokrzewka, gajówka – ptak śpiewający Sylvia’ (por. *baļsas*), *devyniasūnis* ‘ten, co ma dziewięciu synów’ (por. *sūnūs*), *devynmotērius* ‘kobieciarz’ (dosł. ‘żyjący z dziewięcioma kobietami’, por. *mōteris*), *devyniatēvis* ‘nieślubne dziecko, bękart’ (dosł. ‘dziecko mające dziewięciu ojców’, por. *tēvas*), war. *devýntēvis*, -*tēvis*; *devynvyrē* ‘rozwiązała kobieta’ (dosł. ‘żyjąca z dziewięcioma mężczyznami’, por. *výras*). — Neoosn. *dev-* (≡ *devýnē*): *devē* ‘dziewiątka w kartach’, *devēklē* ts.

deviñtas, -à 4, 2 p.a. ‘dziewiąty’, liczebnik porządkowy do *devyni* ‘dziewięć’. Wraz z łot. *devītašs* i scs. *devētī*¹³⁵ (sch. *dèvētī*, ros. *devjátij*, czes. *devátý*, pol. *dziewiąty*) kontynuuje pbsł. *deuin-ta-. To zamiast pbsł. *neuin-ta- (stpr. *newīnts* ‘dziewiąty’) na skutek upodobnienia nagłosu *n- do liczebnika *dešiñtas* ‘dziesiąty’. Zob. SBS I, 92n. Praforma ie. *h₁neun-to- ‘dziewiąty’, por. gr. ἐνατος, goc. *niunda*, ags. *nigundo*, nwn. *neunter*. — Drw. *deviñkē* ‘dziewiątka w kartach’ < *devint-kē (por. *dešiñkē*, *aštuñkē*), *deviñtinēs* f.pl. ‘wspominki za zmarłego urządzone dziewiątego dnia po pogrzebie’, *Deviñtinēs* f.pl. ‘święto Bożego Ciała’ (syn. *Devintinis*, scil. *četvergas* ‘dziewiąty czwartek po Wielkanocy’). Por. nazwy świąt *Sekminēs*, *Šeštīnēs*.

dēžē 4 p.a. 1. ‘króbka z kory do przechowywania drobnych przedmiotów’, 2. ‘pudło, skrzynia’, 3. *šiūkšlių dēžē* ‘kosz na śmieci’ — zapoż. ze stbłr. *dēža*, por. błr. *dzjażá*, -ý ‘dzieża chlebowa’, ros. gw. *dēža*, *dežá*. Por. LEW 92. Osobno zob. *diežá* i *diečkà*. — Drw. *dēžūtē* ‘pudełko, skrzynka’.

diaumylėk wykrz. ‘Boże, zmiłuj się!’ < *dieumylėk — z przekształcenia zwrotu *dieve mylėk*. Zob. *diē*.

dybà, -ōs 4 p.a. 1. stlit. ‘pręgierz, słup przy którym wymierzano karę chłosty’, SD¹ «dyba», 2. gw. ‘słup przydrożny’ (*Ko stovi kaip dybà ant grįžkelės?* ‘Czego [tak] stoisz jak słup na rozstaju?’) — zapoż. z pol. przest. *dyba* 1. ‘słup, przy którym smagano złoczyńców’, 2. ‘dyby, dwie sztuki drewna z wyżłobieniem na nogi i ręce branego w dyby więźnia’. Por. też strus. *dyba* ‘kłoda jako narzędzie tortur: dwa wkopane słupy połączone u góry poprzecznym drągiem’, ros. przest. *dýba* ‘narzędzie męki, na którym rozciągano ciało męczonego’ (SPSŁ V, 196n.). — War. m. *dýbas*: *Kaltininkus, prie dybo pririšusys, plakindino* ‘Przestępców chłostano, przywiązawszy ich do pręgierza’. Por. SLA 64, LEW 93 (brak w ALEW i POLŽ). Osobno zob. *dibkos*. — Polski wyraz i jego słowiańskie odpowiedniki nie mają zdecydowanej etymologii, zob. próby zreferowane przez Sławskiego I, 184 i REW I, 384. Wydaje się możliwe nawiązanie psł. *dyb- < *dūb- do pwk. pie. *d^heu^hb^h- ‘dłubać, żłobić w drewnie’ (zob. IEW 267 i s.v. *dūbti*). Rekonstrukcja: *dyb-a ≡ *dybati, postwerbalne nomen actionis lub collectivum, urobione od iterativum na SW, pbsł. *dūb-ā- ‘żłobić’. Znacz. etym. ‘coś wyżłobionego’, stąd ‘otwory w kłodzie’ ⇒ ‘dyby’ (por. Boryś 136). — Vb. denom. *dybavóti* 1. ‘chłostać kogo przy pręgierzu’, 2. ‘karać dziecko’, 3. ‘strofować, udzielać napomnienia, np. pastuchowi’, refl. *dybavótis* ‘wysilać się przy ciężkiej pracy, mordować się’.

¹³⁵ Od tego urobiono nowe card. *devētī* ‘dziewięć’. Zastąpiło ono psł. *devī, -i ≡ *nevī, -i z pie. *h₁neun.

dibinas b.z.a. przest. ‘bezdeń, głębia’ (Miežinis) — zapoż. z łot. *dibēns, dibins* ‘grunt, dno, głębia’, zob. Urbutis 2009, 291.

dibkos, -ų 2 p.a. f.pl. gw. 1. ‘kłoda z otworami na nogi do sadzania przestępców’, por. *Gera! apmušē ir į dibkas idėjo* ‘Mocno obili i wsadzili w dyby’. *Už padarytus zbitkus suded mumis į dibkas* ‘Za dokonane wykroczenia (wybryki) sadzają u nas w dyby’, 2. ‘obuwie wystrugane z drzewa, chodaki’: *Ne kiekvienas padaro smagias dibkutės* ‘Nie każdy potrafi zrobić wygodne drewniaki’. Zapożyczenie z pol. przest. *dybki, -bek* f.pl. ‘małe dyby’ (tj. tylko na ręce albo tylko na nogi), co jest zdrobnieniem od *dyby, -ów*. Por. pol. gw. *dybka* ‘wyżłobienie w żarnach, w które się sypie zboże’ (SGP I, 407). Starszym od *dibkos* zapożyczeniem jest *dybà* (zob.). Różnica wokalizmu i : y nie została wyjaśniona. Pominęte w LEW i POLŽ.

dibnóti, dibnóju, dibnójau ‘biec drobnym krokiem’ — czasownik na -no- od wykrz. *dib, dibt* (*Dib dib ir nubėgo pas tėvą skųstis*). Z innymi sufiksami: *dibėnti, dibsėti* ts. Por. syn. *bidžėnti* ← *bįdz*; *biksėti* ← *biks(t)*. — Od wykrz. *dyb* pochodzą: *dýbinėti* ‘stąpać powoli i szeroko (o bocianie)’, *dýbinti* ‘chodzić jak na szczudłach’ i *dýbsturti* ‘chodzić na palcach’.

dicinas 1, 3 p.a. gw. ‘wielki nóż – do krojenia chleba, do zarzynania świni’. LKŽ sugeruje zapożyczenie z łot. *dicins*, ale w słowniku ME takiego wyrazu nie widać. Jest tam za to *dūcis* ‘nóż rzeźniczy’, co zdaniem ME I, 515, 523 stoi w związku z war. *duñcis, duñcis* ‘ein dolchartiges Messer’ oraz *duñčens, duncenis* ‘ein Messer’. Jeśli lit. *dicinas* ma być letonizmem, to trzeba pewnie wychodzić od *dūcis* i uwzględnić mutację wokalizmu (por. *bizà* ob. *buzà*) oraz sufigowanie -in- jako zmiany adaptacyjne.

dičkas I, -à 4 p.a. ‘dość wielki’, *dičkis, -ė* 2 p.a. ‘wielki, niemały’, sb. 1. ‘wyrostek, kilkunoastoletni chłopiec (zdolny już do pracy w polu)’, 2. ‘palec środkowy’ — pochodzą z *dit-kas, *dit-kis < *did-kas, *did-kis ← *didis* ‘wielki’ drogą zastępowania zwartych t, d afrykatami č, dž w pozycji przed morfemami zaczynającymi się od spółgłoski zwartej. Nieco inaczej GJL I, § 487, II, § 455: *did-itkas > *ditkas > *dičkas*. War. dzukskie z -c-: *dičkas, dičkis* (por. n.m. *Dickaimis* < *Dick-kaimis). — Drw. *dičkus* 1. ‘dziecko większe od innych; dryblas’ (nazw. *Dičkus, Dičkaitis*), 2. ‘próżniak, obibok’; *dičkuvienė* ‘tęga kobieta’ (por. *rėčiuvienė, vėriuvienė*). Vb. denom. *dičkavóti* JU ‘narzucać komu ciężką robotę’ (niejasnym wariantem jest tu *dičnyti* JU). — NB. Nazw. *Dičius*, w LPŽ uznane za niejasne, może być drw. wstecznym od *Dičkus* (por. *smičius* ‘smyczek’ od *smičkas lub *smičkus).

dičkas II, -à 4 p.a. ZTŽ ‘o drzewie owocowym i jego owocach: dziki, nieszczepiony’ (*O itai girinė, dičkà grūšė* ‘A to polna, dzika grusza’) — zapoż. białoruskie, por. sb. *dzička, -i* m. ‘dzika jabłoń’ (PzB 2, 57), drw. od przym. *dziški* ‘dziki’. Zob. też *dýkas*. — Białorutenizmem jest też pol. gw. *dziczka* ‘dzika, nieszczepiona grusza, drzewo i owoc’ (SGP I, 426, z Litwy).

didelis, -ė lub -ė 3 p.a. 1. ‘znacznych rozmiarów, duży, wielki, wysoki’, 2. ‘silny, znaczny, potężny’, 3. ‘dorosły, dojrzały’ (*Už stalo susėdo dideli vyrai, o prie galo vaikai* ‘Za stołem usiedli dorośli mężczyźni, a u końca [stołu] dzieci’), 4. ‘liczny (np. o stadzie bydła)’ — drw. na -el- od *didis* ‘wielki’ (zob.). War. suf. *didalis* SD s.v. «smok, draco»: *driežas didysis / didalis*; żm. *didilys*, KRŽ *didlys*. — Adv. *dideliai* ‘wielce, bardzo, niezwykle’ (żm. *didiliai, didliai*). Cps. *didėlbarzdis* ‘ktoś mający gęstą brodę’ (por. *barzdà*; akut wskazuje na synkopowanie samogłoski łącznikowej złożenia, por. *kėlrodis* z *kėliārodis*; *kėlduobė* z *kėliaduobė). — Nazw. *Didelis, Didėlis, Didėlėvičius* i *Didilėvičius*.

didičnas, -à 4 p.a. gw. ‘pyszny, wyniosły’ — formacja hybrydalna złożona z *didis* ‘wielki’ (zob.) i neosuf. -(i)čnas (por. *akičnas, kadičnas, stavičnas*). Por. jeszcze *pičnas* s.v. *pišnūs*.

didis, -džio 4, 2 p.a. 'wielki', f. *didė* (war. *didē, didi, didžià*). DP m.in. 'wielki, bardzo wielki, obfity, stateczny; bogaty; hojny; ślachtetny, główny, znamienity, sławny, przedni', SD «wielki, wspaniały», PK też 'mocny' (*Aš esmi Pons Dievs tavo didis* PK 107₁₇ 'Jam jest bowiem Pan Bog twój mocny'). SD: *didė žuvis* «wieloryb» (zob. *didžuvis*), *arklys didis totoriškas* «bachmat, caballus Scyticus» [dosł. 'koń wielki tatarski'], *didis jaučias* «czaban, bos grandis Podoliensis» [dosł. 'duży wół podolski'], *didis kunigaikštis* «car, magnus dux», *tinklas didis* «niewod», *didyn eimi* «podrastam» (syn. *augu*). Odpowiednik łot. kuroń. *dižs* 'wielki' < **didias*, f. *diža*. — Izolowane na gruncie bałtyckim *did-* może być wypadkiem neoapofonii **dyd-* ⇒ *did-*¹³⁶, można bowiem wyobrazić sobie osnowę przymiotnikową **dyd-* ('jaśniejący, widoczny') jako derywat od prs. na -*d-*, **dýda* lub **dieda* 'jaśnieje, jest widoczny', < pie. **d(e)ih₂-d^he-* (transponat). Por. gr. hom. δέατο 'ukazał się' (pie. **deih₂-*), δῆλος 'widoczny, wyraźny' (z **déalos*), wed. *dīdāya* 'świeci' (LIV² 108). Rozwój znaczeniowy: 'widoczny' ⇒ 'okazały' ⇒ 'wielki' (por. ALEW 204n., LEW 93). Paralela semazjologiczna: ros. *vidnyj* 1. 'widoczny, dostrzegalny', 2. 'postawny, okazały', 3. 'wybitny, znakomity'. — Drw. *apydidis* 'dosyć duży', *didelis* (zob.), *didybė* 'wielkość' (por. *aukštýbė*), *didičnas* (zob.), *didikas*, -ė 'wielmoża, magnat' (por. *šventikas* ⇐ *šveñtas*), *dingingas* 'majestatyczny, okazały', *dýdis* 'wielkość, rozmiar', *didmenos* f.pl. 'hurt' od **didmuo*, *-mens (⇒ *didmeninė prekyba* 'handel hurtowy'), *didókas* 'dość duży (np. dom); nieco za duży (np. but)', n.jez. *Didóvas*, *didúomenė* (zob.), *didūs* 'wielki, bogaty (posag); pyszny, wyniosły', *didžiūlis* 'wielki, ogromny; doniosły, wielki' (n.jez. *Didžiūlis* 3x), *didžiūnas* 'magnat, możnowładca, dostojnik', SD «wielmożny» (syn. *dauggalis*), *viešpates didžiūnai* m.pl. SD «panowie przedni», *išdidis* 'dość wielki', *išdidūs* (zob.), *pódidis* 'dość duży, nie taki mały; nieco za duży'. — Cps. 1° z I członem *did°*: *didašva* (zob. *ašva*), *didmeistris* 'arcymistrz' (por. *mėistras*), *didpāpė* 'kobieta o wielkich piersiach' (por. *pāpas*), *didūsis* 'ktoś z dużymi wąsami' (por. *ūsaĩ*), war. *didžiūsis*, *didvyris* 'bohater' (por. *výras*), *didžuvis* (zob.), 2° z I członem *didž°*: *didžbajoris* (zob. *bajōras*), *didžponis* 'wielki pan' (por. *pōnas*), *didžiūris* 'bogacz', DP 'bogacz, bogaty, możny' (por. *turėti*), *didžtuŗtis* 'bogacz' (por. *tuŗtas*), 3° z I członem *didžia°*: *didžiagerklis* 'krzykacz, krzykała' (por. *gerklė*), *didžiasviestis* (zob. *sviestas*), *didžiaturis* SD «bogacz» (por. *turėti*), *didžiaturtis* 'bogacz' (por. *tuŗtas*), *didžiavyris* SD «bohater» (zob. wyżej *didvyris*). — Vb. denom. *didėti* 'powiększać się, zwiększać się', *didinti* 'powiększać, zwiększać', DP 'wielbić; ważyć', *didžiauti* 'wynosić się, wywyższać się ponad innych', inchoat. *dīsti*, *dýsta* (**dind-sta*, war. *diñda*, *dida*), *išdido* 'pysznić się, wynosić się nad innych; stawać się wielkim'. Refl. *didintis* DP 'przybywać; wielmożyć się', *didinuosi* SD «kokoszę się» ['pysznić się, wynosić się'], *didžiauju* SD «kokoszę się» (syn. *pasipučiu*, *didinuosi*), «pysznię się», *didžiūotis* 'pysznić się, chęłpić się' (⇒ *didžiūōklis* 'pyszałek, zarozumialec', *didžiāvimas* DP 'pycha, duma, powaga, nadętość'). — Nazw. *Didžiūlis*, *Didžiūnas*, cps. *Dičbarzdis* i *Didžbarzdis* b.z.a., *Dičpetris* i *Didžpetris*, *Dičpinigaitis*, *Didjurgis*, *Didvỹzis*, *Didžgalvis*, *Didžiakis* (por. *didžia-ākis* 'o wielkich oczach'). N.m. *Didėja* 3x, *Didėnai*, złożenia: 1° z członem *Didžia°*: *Didžiabalis*, *Didžiādvaris*, *Didžiagraščiai*, *Didžiākaimis*, *Didžialaukis* 2x, *Didžiālaukis*, *Didžiasalis* 2x, *Didžiāsalis* 3x, *Didžiāšilis*, 2° z członem *Did°*: *Didkiemis*, *Didkiškė*, *Didlapiiai*, *Didlaukė*, *Didlaukis*, *Didmedžiai*, *Didsodė*, *Didšiliaĩ*, *Didvėjis*, *Didviečiai*, *Didvyžiaĩ*, 3° z członem *Didž°*: *Didžprūdžiai*, *Didžprūdėliai*.

didýsis 'ten wielki', f. *didėji* a. *didžioji*, SD¹ i SD *didėja* 'ta wielka' — anaforyzowane formy przymiotników *didis* i *didė/didĩ* 'wielki, -a'. Np. *Výtautas Didýsis* 'Witold Wielki', n.jez. *Didýsis*, n.m. *Didýsis Raistas* 3x. SD: *driežas didysis*, *didalis* «smok», *kunigas didysis*

¹³⁶ Neoapofonię *ĩ* (SP) ⇒ *ĩ* (SZ) ilustrują m.in. *nebylkà* ⇒ *nebilkis*; *vytis* ⇒ *vitis*; *rýdyti* ⇒ *ridýti*, też w pożyczce: *grýbas* ⇒ *gribšis*.

«prałat», *tetervinas didysis* «bażant». War. *didysai* (n.rz. *Didysai upėlis*), *didžiasis*, *didžiasai*. — Fem. *didžioji raidė* ‘wielka litera’, n.m. *Didžioji Riešė* 6x, *Didžiosios Lāpės* 6x; gw. *didėja*, n.rz. *Didėja*, SD *višta didėja* «kokosz». — NB. Długość samogłoski sufiksalnej -y- w *didysis* – kontrastująca z krótkością w *ramūsis* i *gerāsis* – pozostaje kwestią niewyjaśnioną. Niejasna jest też budowa superlatiwu gw. *diduōstis* 2 p.a., *diduostis* 1 p.a. ‘największy’.

didúomenė 1 p.a., *diduomenė* 3 p.a., *diduomenė* 1 p.a. ‘wielcy panowie, magnateria; rządzący, władza’ — collectivum utworzone neosufiksem -uomen- od przym. *didis* ‘wielki’. Formant służy w jęz. literackim do tworzenia odprzymiotnikowych rzeczowników oznaczających odłamy społeczeństwa według jakiejś charakterystycznej właściwości, por. za GJL II, § 312: *aukštuomenė* ‘arystokracja’, *šviesuomenė* ‘warstwa ludzi wykształconych’, *prastuomenė* ‘prosty, nieuczony lud’, *jaunuomenė* ‘młodzież’, *visuomenė* ‘ogół społeczeństwa’. Neosuf. -uomen- pochodzi z kontaminacji segmentów -uo (jak np. w nominatiwie sg. typu *reikmuō*) i -men- (jak w przypadkach zależnych *reikmeñs*, *reikmenį*). Inaczej GJL II, l.c., gdzie formację na -uo-menė ujęto jako collectivum dotworzone do rzeczownika na -uo-lis, np. *prastuōlis* ‘prostaczek’ ⇒ *prastuō-* + *-menė* ‘prosty lud’. Nieprawdopodobne jest paralelizowanie -uomen- z gockim suf. -ōmin w typie *aldōmin* dat.sg. ‘starość’, co ostatnio u Ambrazasa 2000, § 127. — Drw. wsteczny *diduom(is)* b.z.a. ⇐ *diduom(enė)* (neologizm Dowkonta) pełni funkcję singulativum ‘magnat, wielmoża’. Por. *visuomenė* ⇒ *visuōmis*. NB. Būga, RR II, 338, za nim Skardžius, ŽD 215, 237 niesłusznie wywodzili *diduomis* od zanikłego rzecz. **didúomas* (znaczenia nie podano).

didžiaĩ adv. ‘wielce, bardzo’ (*Didžiaĩ nusistebėjo* ‘Bardzo się zdziwił’) — formacja przysłówkowa na -iai do *did-*, zob. *didis*. War. stlit. i gw. *dideĩ*, np. *Didei esme sugriešiję* MŽ 453¹⁸ ‘Bardzośmy zgrzeszyli’. — Stopień wyższy *didžiaũ* ‘więcej, bardziej’, stlit. *didžiaũs*, np. *Nes žmones yra piktop didžiaus pažvilę, o neg gerop* DP 90³⁹ ‘Bo ludzie są do złego skłonniejsi aniż do dobrego’ (por. *daugiaũs* DP ‘więcej’ od *daũg*). Stopień najwyższy *didžiausiaĩ*, np. *Nes žaizdos buvo... ant vietų... kurios didžiausiai sopa pažeistos* DP 176²⁷ ‘Bo rany były... na miejscach... ktore najbardziej bolą obrażone’.

didžuvis, -ies f. stlit. ‘wieloryb, Balaena mysticetus’: *Ir sutverė Dievas didžius didžuvius* CHB ‘I stworzył Pan Bóg wielkie wieloryby’. LKŽ notuje też przest. *didžuvė* i współczesny literacki neologizm *didžiažuvė* b.z.a. Złożenia te wywodzą się z grupy atrybutywnej, zaświadczonej np. u Szyrwida: *didė žuvis* SD «wieloryb», dosł. ‘wielka ryba’ (por. *žuvis*). Niewykluczony jest wpływ słowotwórczy złożenia pol. XVI w. *wielko-ryb*, war. *wielgoryb* ‘Balaena’, por. *wielki* «*didis*», *ryba* «*žuvis*». NB. Starsze od *wielkoryb* jest stpol. *wieleryb*, będące zapewne kalką ze stczes. *velryb* (por. czes. *velryba*). Człon *wiele*^o pochodzi od stpol. *wieli* ‘wielki’, tak jak stczes. *vel*^o od *velĩ* ‘wielki’ (por. ros. przest. *velij*, scs. *velijĩ*, bg. *vėlij* ‘wielki’, ⇐ psł. **velĩ*). Zob. REW I, 180n., Machek 682, Rejzek 705, Borys 694. Zob. też *banginis*.

diė, Diė ‘Boże!’ — skrócona postać vocatiwu sg. *diėve* od *diėv-a-s* ‘bóg’. Por. *Tù Põne Diė šventàsis!* ‘Boże wszechmogący!’ *Diė dúok!* ‘Daj Boże!’ (obok *Dúok Diėve!* ts.). SD: 1. <Diebesaugay> «Boże uchoway» = *Die*, *besaugai* (por. *sáugotĩ*), 2. <Diebeganay> «Boże uchoway» = *Die*, *beganai* (por. *ganyĩti*). — Forma nom.sg. *diėš* (*Kad diėš duot!* LzŽ ‘Dałby Bóg!’). *Diėšgina* ‘Boże broń!’) jest dwuznaczna: może pochodzić z kontrakcji *dieĩs* < *diėvas* albo też została dotworzona do voc.sg. *diė* ‘Boże!’ Wszystko to są wypadki nieregularnego rozwoju fonetycznego, spowodowanego częstością użycia wyrazów i zwrotów. Dokładniej o tym Mańczak 1977, zwł. s. 55-56. Zob. też *dėkudiė*, *diaumylėk*, *diedũok* a. *dũokdie*, *diepadėk*, *diežmō*, *giĩndie*, *padėkdievs*, *sudiė*, *žegnódie*, jak też *dieutiesà*.

diečkà 2, 4 p.a. przest., gw. 1. ‘stągiew’, 2. ‘mała dzieża do rozczywania ciasta na

chleb' — ze zmiany *dieškà* (gw.), SD <dieška> «dzieża, koryto do ciasta», to zapożyczone ze stbłr. *dežka, dežbka* 'dzieża chlebowa', por. błr. *dzéžka, -i* (SLA 64, ZS 18, LEW 92). Zob. też *diežà* i *děžē*. — N.rz. *Diēčkē*.

diēdas 4 p.a., *diedas* 1 p.a. przest., gw. 'dziad, dziadek; starzec'. SD «dziad, oycow abo matczyn ociec, dziadek» — zapoż. ze stbłr. *dēd̃* 'ojciec ojca lub ojciec matki' (SLA 64, ZS 18, LEW 85, s.v. *dēdē*), por. błr. *dzed, -a*, ros. *ded*, pol. *dziad*. Zob. też *pródiedas*. — Drw. *andiēdas* 'dziad zgrzybiały, starowina', *diedavà* 'grupka, towarzystwo starszych mężczyzn' (por. typ *bernavà*), *diedēlis* 'kowadełko do klepania kosy' (dosł. 'dziadek'), *diedeliukas* bot. 'światlik łąkowy, *Euphrasia officinalis*', *diedýnas* a. *diedýna* 'dziadowina, starowina' (por. *bobyňa*), *diēdinis* 'jak u dziada, żebraczy', SD «dziadowski», *diedukas* 'dziad, dziadek; starzec', przen. 'pierwszy a. ostatni snop zboża; główny snop w mendlu; kupa zerwanych konopi'.

diedúok ptk. 'bodaj', SD *dieduok* «boday» (syn. *Dieve duok*) — ze ściągnięcia często używanego zwrotu *Diē dúok!*, to zaś z *Diēve dúok!* 'Daj Boże!'. Szyk odwrócony: *dúokdie*. Por. pol. *bodaj* ptk. 'niechby, oby, przynajmniej' < stpol. *bogdaj* ⇐ *Bog daj* 'niech Bóg da'. Zob. *diē*, gdzie też podano formy paralelne.

diēgti, *diegiu*, *diegiau*, war. *diēgti* 1. tr. 'kłując ziemię sadzić rośliny do kielkowania', 2. 'hodować na rozsądę' (syn. *daiginti*), 3. intr. 'boleć, mocno boleć' (*Diegia mane visq* 'Boli mnie całego' / 'Wszystko mnie boli'), *įdiēgti* 'zasadzić', przen. 'wdrożyć co, wprowadzić', *nudiēgti* 'ukłuć, zabość przeszzywając', przen. 'zastrzelić (ptaka, zając)', Refl. *įsidiēgti* 'ukłuć się (igłą)', przen. 'brać się za boki'. Por. łot. *diēgt, diēdzu* 'kłuć; przebijać, uderzać; szyć, cerować, spinać, szczepiać' (⇒ caus. *diēdzēt* a. *diedzināt* 'doprowadzać do kielkowania'). Z pb. **dēig-* < pie. **d^heiHg^u*- 'wetknąć, przeszyć, przebić' (LIV² 142). Por. SZ w łac. arch. *fivō*, klas. *figō, -ere* 'przymocować, przybić, umocnić; przebić, przekłuć, trafić, ubić', *fībula* 'klamra, sprzączka', < **fīu-* < pie. **d^hiHg^u*-. Zob. BSW 49n., LEW 93 (s.v. *diegas*), ALEW 205, de Vaan 219. — Nomina: *diēgas* 1. 'kiełek' (war. *dāigas*), 2. 'mała ilość, trochę' (*neī diēgo* adv. 'ani trochę'), *diegimas* SD «kłocie w ciele, ból» (syn. *daigimas*), *dieglīs* 'kłucie, kłujący ból (w jelitach, nerkach, sercu), kolka', łot. *diēglis* 'kolka' (war. *dīglis*), ⇒ *dieglinis* SD «kolikowy». — N.m. *Diegliaī* 2x, *Dieglēliai*. — SZ *dyg-*: *dýgti* (zob.). — SO *daig-*: *dāigyti* (zob., tam też nomina z *daig-*), *dāiktas* (zob.).

diēkavotis wsch.-lit. 'znęcać się' (ZS 18: *dziēkavotis*) — z uproszczeniem nagłosu zapożyczone z błr. *zdžékavacca, zdžékujusja* 'męczyć, katować; obrażać, znieważać'. Brak w LKŽ.

diēmedis 1 p.a., *diemedys* 3 p.a., *-džio* bot. 'bylica boże drzewko, krzew *Artemisia abrotanum*' — złożenie o formie uproszczonej wskutek dysymilatywnego zaniku spółgłoski w cps. *diēvmedis* (v.m > m), to z *dieva-medis* (gw., b.z.a., por. SD <dieue-medis> «boże drzewko») przez synkopowanie samogłoski łącznikowej (zob. *diēvas* i *mēdis*). Inaczej GJL I, § 561, gdzie mowa o zaniku sylaby *-va-*. — Adv. *dieūtiesa* a. *dieutiesa* 'naprawdę!' (*Itai dieuciesa, nemeluojū!* LzŽ 'Naprawdę, nie kłamię!') jest kontrahowaną formą zwrotu *diēvo tiesà* 'boża prawda'.

dienà 4 p.a. 'dzień'. *Labà dienà* a. *Lābq diēnq* 'Dzień dobry!'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *diena*, stpr. *deinan* acc.sg. 'dzień', acc.pl. *tans deinans noušon gijwis* ENCH 'dni naszego życia, die Tage unsers Lebens'. Refleks formacji tematycznej z wokalizmem na SP, pb. **dejn-ā-*. W słowiańskim tymczasem widać refleks formacji na st. zanikowym **din-*: scs. *dīnī* 'dzień', gen.sg. *dīne* < **din-es* (por. Vaillant II:1, 193n.). Do formacji słowiańskiej na SZ nawiązuje z jednej strony łac. *din-* w (*dies*) *perendinus* '(dzień) pozajutrzejszy', *nūndinae, -ārum* 'targ odbywany co dziewięć dni' (**noūeno-dino-*, por. de

Vaan 415), z drugiej strony złożenia wedyckie: *puru-dīna-* ‘wielodniowy’, *su-dīna-* ‘pogodnie dniejący’, *madhyām-dīna-* m. ‘południe, środek dnia’ (por. scs. *polu-dīne* ‘w południe’). — Tu też zach.-germańska nazwa ‘wiosny’, pochodząca od złożenia **langa-tin(a)-*, dosł. ‘długi dzień’ lub ‘długie dni’, stąd ‘czas, kiedy dni stają się długie’ ⇒ ‘wiosna’, por. stang. *lencten*, stwn. *langez*, skrócone *lenzo*, śrwn. *lenze*, nwn. *Lenz* m. (dziś ukazuje się jako war. poetycki obok *Frühling*). Zob. Kluge-Seebold 438, EWD 791n. — W przeciwieństwie do *dīnī* wyraz lit. *dienà* nie ma nawiązań w językach starożytnych. Wokalizm **ei* tego wyrazu odpowiada zasadzie derywatu *vṛddhi* (por. Kuryłowicz 1956a, 151, NIL 70; paralela: *žiemà* < **ǵʰeiéh₂-*, zob. ALEW 207). Jeśli przyjmiemy, że *dienà* stoi w związku z przymiotnikiem **dejn-ó-* ‘dzienny’, to przeciwstawność **dejn-ó-/din-* da się wyjaśnić paralelnie do **deju-ó-* ‘bóg nieba dziennego’ (wed. *devāh*, lit. *diēvas*) : **diu-* ‘nieboienne’, mianowicie jako derywacja od nomen atematycznego **dī-en-/di-n-* ‘dzień’ (gen.sg. **dinós* a. **dinés*). Por. wed. *adyá* adv. ‘dziś’ < **h₁e-dī-e-*. Podczas gdy scs. *dīne* można uznać za bezpośredni ślad po takim nomen pie., to lit. *dienà* jest produktem kilku przekształceń: 1. **din-* ⇒ 2. **dejn-ó-* (insercja *e*) ⇒ 3. **dejn-* + *-eh₂-* (mocja) ⇒ 4. substantywizacja. Inaczej Rau 2010, 315n., który wychodzi od rzeczownika pierwiastkowego pie. **deĵ-/di-* ‘dzień’ i zakłada, że utworzono odeń locativus sg. przy użyciu postpozycji **en*: **dĵ-én* ‘za dnia, w dzień’ (za nim Villanueva Svensson, *Balt L*:1, 2015, 166). — Drw. *apýdienis* ‘przedświt, półmrok’ (por. *apývakaris*), *dienī* (zob.), *dienýnas* ‘dziennik lekcyjny’, *dieninis* ‘dzienny, codzienny’ (odpowiednik stpr. *deininan* ‘codzienny, powszedni, teglich’; podobna budowa w scs. *dīnīnū* ‘τῆς ἐμέρας, dzienny; καθημερινός, codzienny’), *dienojėjis* (zob.), *diēnos* f.pl. 1. ‘ciąża, koniec ciąży’, 2. ‘miesiączka’, *kiek’ dienōs* adv. DP ‘co dzień’, *dienuntą* BRB ‘lada dzień, niebawem’ (por. *kartuntą*, ŽD 375), *padiēnis* ‘dniówkowy (o robocie)’, sb. m. ‘robotnik dniówkowy’, *padieniuĩ* adv. ‘co drugi dzień’, *pradieniuĩ* adv. ‘co drugi dzień’ (war. *pradieniuĩ*, *pradieniuĩ*, *pradieniuĩ*), *prīēšdienis* ‘przedświt’. — Cps. *diēndaržis* (zob. *daržas*), *diēngalis* a. *dienūgalis* ‘kto znajduje się na schyłku życia’ (por. *gālas*), *dienóraštis* ‘dziennik w formie pamiętnika; dzienniczek ucznia’ (por. *rāštas*), *dienóvidis* ‘południe’ (war. *vidūdienis*, dosł. ‘środek dnia’, por. *vidūs*; n.m. *Dienóvidžiai*), *diēnpelnis* ‘wyrobnik, robotnik dniówkowy’ (kalka nwn. *Tagelöhner* m., por. *peļnas*), *diēnpinigai* m.pl. ‘koszty dziennego utrzymania, diety’ (por. *pinigai*), *diēnraštis* ‘dziennik, gazeta codzienna’ (kalka nwn. *Tageszeitung* f., por. *rāštas*), *nedienà* (zob.), *savadiēnē* gw. ‘pańszczyzna’: *Dar mano motulē savadiēnē ejo* [!] ‘Jeszcze moja mamusia chodziła na pańszczyznę’ (por. *sāvas* ‘swój’; związek z *dienà* niejasny), *šiokiādienis* ‘dzień powszedni’ (por. *šiōks*), *vidūdienis* ‘południe’ (war. *dienóvidis*, por. *vidūs*, ŽD 437), *vienądien* adv. 1. ‘jednego dnia’ (*Vienądien dirba, kitądien namo būna* ‘Jednego dnia pracuje, drugiego jest w domu’), 2. ‘pewnego dnia’ (*Vienądien išėjo ir neparėjo* ‘Pewnego dnia wyszedł i [już] nie wrócił’), *vienadiēnis* ‘jednodniowy; urodzony tego samego dnia; kto żyje dniem bieżącym i nie troszczy się o przyszłość’. Por. stpr. *Steimans...* *Deinā-algenikamans bhe Dīlnikans* ENCH dat.pl. ‘wyrobnikom [dosł. ‘pracującym za dniówkę’] i robotnikom, Den... Tagloenern vnd Arbeitern’ (I człon **deina*, zob. wyżej; II człon *alg-enik-* do *ālgas* gen.sg. ‘zapłata’, por. lit. *algà*). — Vb. denom. *dienagóti* ‘spędzać czas na zbiorowym przedzeniu lub robieniu na drutach’, Šlapelis 48: ‘dniować, spędzać czas na prządkach dziennych’ (syn. *dienóti*; neosuf. *-agoti*), *diēnytis*, *-ijas* ‘świtać, dnieć’, *išsidiēnyti* a. *prasidiēnyti* ‘rozpogodzić się’, *dienóti* 1. ‘dnieć, świtać’, 2. ‘o słońcu: topić śnieg’ (*Dieną dienója, naktį šla* ‘W dzień słońce topi śnieg, w nocy chwyta mróz’), 3. «*dienagoti*», *įdienóti* ‘zaświtać; przygrzewać – o słońcu’.

dienī 4 p.a. f. ‘brzemienna, ciężarna – o krowie, klaczy, owcy’ (*Mano karvė dienī*, t.y. *bus vesianti, turėsianti* JU ‘Moja krowa jest cielną’). War. *dienē* 4 p.a. Analiza: **dien-ī*. Zakończenie jak w *martī*, *patī* (-i z pie. *-ih₂). Osnowa jak w wyrazie *dienà* ‘dzień’, o czym

świadczy obecność formy pl.t. *diēnos* o znac. ‘ciąża, okres ciąży, koniec ciąży’ (*Reikėjo rugius pjauti, o dienų gale buvau* ‘Trzeba było żąć żyto, a ja byłam pod koniec ciąży’). Por. zwrot *móteris dienosė* ‘kobieta ciężarna’ (dosł. ‘taka, która na dniach będzie rodzić’). Inaczej LEW 87 (s.v. *dėlė*): do sti. *dhénā-*, *dhenú* ‘krowa mleczna’. Zdaniem Liukkonena 1999, 142n. *dieni* ma odpowiednik w fiń. *tiine*, co ma być zapożyczeniem bałtyckim. — Drw. *dieninga* f. ‘brzemienna, zwł. w ostatnim stadium ciąży’, *dienulė* ‘kobieta w ciąży’. Cps. *dienagālė* a. *diēngalė* ‘ciężarna bliska rozwiązania’, *dienógalė* ‘(o kobyle) bliska ożrebiecia się’, *dienūgala* ‘kobieta w ostatnim miesiącu ciąży’ (por. *gālas*). — Nawiązanie łot. *atdiene* ‘krowa, która cieli się już w drugim roku życia’, *atdienīte* ts. War. gw. *atdieņi*, *adieņi*, *adiņi*, *adaīne*. ME I, 154 łączył z pie. **d^hēi-* ‘ssać pierś’, łot. *dēju*, *dēt* ‘ssać’.

dienŷkas 2 p.a. ‘zagroda dla bydła pod gołym niebem’ (*Gyvulių in nakties dienŷkan suvarydavo* ‘Bydło na noc zapędzali do «dienŷkas»’) — zapoż. z błr. *dzjannik*, *dzenniká* ts. (por. pol. gw. *dziennik* ‘oborzysko, dziedziniec przed oborą, albo pomiędzy dwiema oborami’, SGP I, 429). Lit. <ie> oddaje błr. *ja* też w *põmietis* ⇐ *pámjac* i *sliepõkas* ⇐ *sljapák*. Ale nie można wykluczać adideacji do *dienā* ‘dzień’.

dienojėjis, -ji 1 p.a. stlit. ‘dzienny’, np. *Norite grašio dienojėjo be darbo* DP 484₃₆ ‘Żądacie grosza dziennego bez roboty’. *Kurie est ant adynų kanonikiškų, taip naktyjęjų, kaip ir dienojėjų* DP 268₃₃ ‘Którzy bywają na godzinach Kanoniczych, tak nocnych jako i dziennych’. Rekonstrukcja: **dienāiēn-jis*, drw. z postpozytywnym zaimkiem 3 osoby od plit. formy loc.sg. **dejn-āi-ēn* ‘w dniu’, por. lit. *dien-oj-ė* do *dienā* (jest to przykład tzw. formacji decasuatywnej). Forma loc.sg. zawiera postpozycję **ēn*, która rozszerzyła wcześniejszą formę locatiwu z zakończeniem *-āi (por. łac. *Rōmae* ‘w Rzymie’, scs. *ročě* ‘w ręce’). W podobny sposób powstała forma adess.sg., por. np. *šakái-pi* ‘przy/na gałęzi’ od loc.sg. **šakāi* : *šakā*. NB. Reanaliza *dienoj-ėjis* dała początek neosuf. -*ėjis*, zob. *dangujėjis*, *naktyjėjis*, *pragarėjis*.

diepadėk, *diepadė* wykrz. ‘dopomóż Boże!’ — zrost wyrażenia *diē(ve)* voc.sg. ‘Boże!’ i *padėk* ‘pomóż!’ (ipv. od *padėti*). Por. pol. *Tak mi Panie Boże dopomóż!* Z innym szykiem składników: *padėkdievs*. Paralele s.v. *diē*.

dieržas (p.a. nieoznaczony) gw. ‘dorsz, wątuś, *Gadus morhua*’ — zapoż. z prus.-niem. *dörš*, *derš*, por. nwn. *Dorsch* m. (GL 44; brak w LKŽ i LEW). Ze względu na akut por. zapoż. *bliekis*, *kiežas* i *riera*.

dievagótis, *dievagójuos*, *dievagójaus* ‘zaklinać się, świadczyć się bogiem, bronić się, zaprzeczać’ (*Dievagójasi lŷg nekáltas avinēlis* ‘Zaklina się jak niewinny baranek’), *atsidievagótis* ‘pożegnać się’, *pasidievagótis* ‘przysiąc’. Wygląda na złożenie z vb. *gótis* (zob.), znac. etym. ‘uchodzić za pobożnego’ (?). Por. *svárdagoti* ‘czuć się ni to chorym ni to zdrowym’ (dosł. ‘chwiać się, wahać się’). Zob. też *dievótis*, *bāžytis*.

dievāitis, -čio 1 p.a., *dievāitis* 2 p.a. gw. 1. ‘piorun’ (*Dievaitis jį numušė* ‘Piorun go zabił’), 2. ‘księżyc, księżyc w pełni, pełnia’ (*Pjauna rugius po dievaičiū* ‘Żną żyto w czasie pełni’), *Mojaus dievāitis šiltas buvo* ‘Majowa pełnia była ciepła’), 3. ‘miesiąc’ (*Šešius dievaičiūs prabuvau, pradrebėjau namie* ‘Sześć miesięcy przetrwałem w strachu w domu’), 4. hist. ‘bożyszczę, bożek pogański lub jego posąg’¹³⁷ — drw. na -*ait-* od *diēvas* ‘bóg’ (zob.). Z innymi sufiksami: łot. *dievelis* ‘bożek’, *dieveklis*, *dieviņš* ts. Jest też war. z *ei* w osnowie: *deivāitis*, *deivāitis* ‘piorun’ (m.in. CGL), por. oboczność *ie/ei* s.v. *deivē*. — NB. Spolszczone

¹³⁷ Por. *ir sakos regėjis bažnyčioj vyrus garbinunčius svetimus dievaičius, a moteris verkiunčias Adonideso paganiško dievaičio* SP I, 42_{27n}. ‘i powiada, iż widział w kościele męże chwalące cudze bożki pogańskie a białogłowy płaczące Adonidesa bożka pogańskiego’.

brzmienie *Dewajtys* ukazując się w tytule powieści Marii Rodziewiczówny (1888).

diēvas 4 p.a. ‘bóg’, gw. *diēus* (LzŽ), *diēs* (LD § 223). Stlit. też *deivas* ‘bóg; bożek’, BRB ‘Gott; Götze, Abgott (?)’, zob. ALEW 207. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dievs* 1. ‘niebo’ (*Saule nuoiēt dievu/dievā*), 2. ‘bóg w niebie’, stpr. *deywis* EV ‘bóg, Got [Gott]’, ENCH: *deiws*, obl.sg. *deiwan*, acc.pl. *deiwan*; *Dewes* GRG 1 «Gott», *dewus* GRA 1 «goth», *Dewus* GRF 7 «Deus». Voc.sg. lit. *diēve* ‘Boże!’, stpr. *deiwe*, *deiwa*; skrócone *diē* (zob.). Pb. **deīu-a-*. Wraz z łac. *deus* ‘bóg’, łac. arch. *deiuos* (por. *dīvus* ‘boski, niebiański, ubóstwiony’), oskij. *deívaí* ‘deae’, stir. *día* (**dēuo-*), stisl. *tívar* pl. ‘bogowie’ (**teīua-*) odzwierciedla formację *vṛddhi*: pie. **deī-u-ó-* od **di-u-* ← **dī-eu-* ‘nieboienne’ (por. Kuryłowicz 1956a, 151, NIL 72, de Vaan 167n., ALEW 207n. Porównywalne formacje z *vṛddhi* to *dienā*, *žiemā*, *dervā*, *béržas*, *žentas*. Znacz. etym. przymiotne: ‘związany z niebem dziennym’. Zapoż. bałtyckie w fiń. *taivas* ‘niebo’ (LEW 94, Stang 1966, 54). — Lit. *diēvas* i łac. *deus* nawiązują do wed. *deváh* < **dajū-á-*, prymarnie adi. ‘niebiański’, sekundarnie sb. ‘bóg’, por. aw. *daēuua-* ‘demon’, tj. ‘zły bóg’ (NIL 69n., 72). Ośnówny rzeczownik pie. **dī-ēu-s*, **di-u-ós* typu wed. *dyáuš*, *diváh* ‘niebo, bóg na niebie’, gr. Ζεύς, Δίος ‘Zeus’, het. *sius*, *siunas*, *siunan* ‘bóg’ (por. EWAIA I, 750n., NIL 70) nie jest w jęz. litewskim kontynuowany. — Drw. *bedievis* SD «bezbożny, niepobożny», sb. *bediēvis* ‘bezbożnik, ateista’, przest. ‘niezbożnik’ (*Bedievi neteisybės jo sugauna ir nutveria, ir virvėmis nusidėjimų savo susiriša* SP II, 157₂₅ ‘Nieprawości jego pojmają niezbożnika, a powrozami grzechów swych związanych bywa’), ⇒ *bedievystė* SD «niezbożność», *dievaĩ*: *Dievaĩ jō nemātė!* ‘Bóg z nim!’. *Kād jĩ dievaĩ!* ‘A niech go diabli!’, *dievāitis* (zob.), *dievāliau!* wykrz. ‘o Boże!’ (nom.sg. *dievālis*), *dievažaitis* zdrob. ukazujące się w dajnie (*Oi dievuliau, dievažaiti, ant ko aš antgersiu?*), *dievystā* ‘bóstwo’, DP, SD «bóstwo», *dievingas* SD «boski», syn. *dieviškas* (por. łot. *dievīgs* ‘boski; świetny, wspaniały’), *dievystė* DP, SD ‘bóstwo’ (war. *deivystė* DP), *dieviškas* ‘boski’ (por. scs. *bož-iskū* ts. ← *bogū*), *dievonis* stlit. ‘syn boży’, *dievõp* adv. (skostniała forma allatiwu sg.): *Dievõp nueiti* ‘odejść do Boga’, *dievotas* (zob.), *dievūkas* ‘bożek pogański’, *dievūli!* wykrz. ‘o Boże!’ (⇒ vb. denom. *dievuliūoti* ‘biadolić wykrzykując «dievuli!»’, ⇒ *dievuliāvimas* ‘biadolenie’), **dievulēlis*: *dievulēliau!* ‘o Boże!’, *dievūlis* (zob.), *dievūtis*: *Dievūtis bāras* ‘Bozia się gniewa’ – mówi się do dzieci, gdy podczas burzy biją pioruny (Otrębski 1934, 120), *pradiėvai* (zob.). — Od formy gen.sg. *diēvo*, używanej atrybutywnie, pochodzi decausatywny drw. *diēvojis* gw. ‘boży, boski’ (por. *žmoniūjis* gw. ‘ludzki’). — Cps. *diēmedis* (zob.), *dievadirbys* ‘świętacz’ (por. *dirbti*), *diēvnamis* ‘dom boży, Gotteshaus’ (por. *namaĩ*), *dievabaĩmis* ‘bogobojny’ DP, SD (por. *bijoti*), ⇒ *dievabaimingai* SD «bogobojnie», *dievegin* wykrz. ‘broń Boże!’ (← *Diēve, gink!*), *dievmylėk*, *diemylėk* a. *die(v)mylė* wykrz. ‘zmiłuj się, Boże!’, *dievobáimingas* ‘bogobojny’; *dievamūkà* a. *dievamunkà* ‘krucyfiks’ (dosł. ‘Boża męka’, por. *mūkà*), *dievobijqs* DP ‘bogobojny’ (por. *bijoti*), *dievogarba* SD «nabożeństwo, pietas, deuotio, cultus in Deum» (syn. *garbinimas* *Dievo*, *maldybė*), ⇒ *dievogarbis* SD «nabożny, pius religione præditus» (por. *garbė*; syn. *maldingas*), *dievogindyvė* (zob.), *dievomeldis* SD «bogomodlca» [‘człowiek pobożny, religijny, bogobojny, sługa boży’, SPXVI], II człon do *melstis* ‘modlić się’ – przekład ruskiego wyrazu *bogo-molec* ‘θεοσεβής’ (Borowska 333), *dievotarnystė* (zob. *tařnas*), *garbėdieu* (zob. *garbė*), *klystdievas* (zob. *klýsti*), *tridieviaĩ* (zob.). — Vb. denom. *diēvinti* ‘czcić jako boga’, przen. ‘ubóstwiać, uwielbiać’: łot. *dievināt* (war. z wtórnym ei: *deivinti*), *dievotis* (zob.), *dieviotis* ‘przysięgać, kląć się na Boga’, *padeivinti* DP ‘uwielbić’.

dievaži, *dievaž* ‘naprawdę! dalibóg! słowo daję!’ — wykrzyknik mający potwierdzić prawdziwość tego, co się mówi, np. *Dievaži, nemeluoju!* ‘Dalibóg nie kłamie!’. *Dievaži, jīs tō nepadārē* ‘Słowo daję, on tego nie zrobił’. Z uniwerbizacji zwrotu *diēvas žino* ‘Bóg wie’ (GJL I, § 578, Mańczak 1977, 55, 150). Por. *dievažiñ*. — Odpowiedni zwrot z ptk. *gi*, *dievaži gi*, ulega kontrakcji w *diežgi*. — Neoosn. *dievaž-*: *dievažytis*, *-ijasi*, *-ijosi* ‘zaklinać się,

przysięgać na Boga, twierdzić coś (mało wiarygodnego), mianowicie przy użyciu wykrzyknika «dievaži»’.

dievažiñ adv. ‘nie wiadomo’ (*Dievažiñ, kuř jīs išējo* ‘Nie wiadomo, dokąd on wyszedł’) — z uniwerbizacji zwrotu *diēvas žīno* ‘Bóg wie’ (GJL I, § 578, Mańczak 1977, 55, 150, por. śrwn. *got weiz, goteweiz*, Weinhold 1967, § 326). Kontrakcje prowadzą do *diēvžin* (*Diēvžin, kaīp teñ būvo* ‘Nie wiadomo, jak tam [naprawdę] było’) i *diēžin* (*Rýt taī diēžin, kàp būs* ‘Jutro to nie wiadomo, jak będzie’). Z tym por. *diežmō*.

dieveris 3 p.a., gen.sg. *dieveriēs*, gw. *dieverš*, *dieverēs* i *dieverio*, acc.sg. *dieverj* 3 p.a. m. ‘brat męża, dziewierz, szwagier’. SD¹, SD *dieveris* «dziewierz». War. *dieveris*, -io, *dieverys* -io; *dieveras*, *dieverus*, *dieverius*; z wtórnym v: *dievervis* (Buivydienė 1997, 103n.). Atematyczne formy nom.pl. gw. *dieveres*, gen.pl. gw. *dieverj* (Buivydienė, l.c., Stang 1966, 224¹³⁸). Odpowiednik łot. *diēveris* ‘brat męża’. — Kontynuuje wraz z prasłowiańskim **děverī*, **děveri* albo **děverja*, por. sch. *djěvēr*, *djěvera*, rcs. *děverī*, ros. *děverь*, ukr. *díver*, czes. *deverš*, stpol. *dziewierz* ‘brat męża’ (zdrob. *dziewiorek*) praformę bałto-słowiańską **dāj̥uer-* (por. BSW 43, SŁPS 3, 179). Długi dyftong pojawił się w następstwie metatezy spółgłoski laryngalnej: **aHiC* > **aiHC* (inaczej Kuryłowicz 1958, 214, który zakładał metatonię akutową). Pbsł. **dāj̥.uer-* wywodzi się kolejno z **dai̯h₂.uer-* < **da.h₂i.uer-* < pie. **deh₂i-uer-* (por. Mayrhofer 1986, 162). Na skutek wspomnianej metatezy litewska osnowa akutowana *diever-* różni się od takich refleksów, jak sti. *devár-* (*deváram*, *devīšus*) ‘brat męża, szwagier’, gr. *δαίρ* (*δαερός*, *δαερα*, *δαίρι*) ts. i stwn. *zeihhur* ‘szwagier’, stang. *tācor*, *tācur* ts. (pgerm. **taikura-*, **taikwer-*), które wszystkie zakładają prajęzykowy dyftong krótki. Paralelną metatezą laryngalnej objaśnia się akut w osnowie lit. *piemenj*, zob. Rasmussen 1989, 272. Inaczej LEW 94, który za Endzelinem (DI III:2, 520) podnosił wtórność wokalizmu *ie*, tłumacząc go adideacją †*daiveris* do wyrazów *diēvas*, łot. *dievuojš*. Bezkrzytycznie powtarza to dziś NIL 60. Według ALEW 209 powstanie akutu pozostaje niewyjaśnione. — Drw. *dieveraitis* ‘syn brata męża’, *dieverē* a. *dieverē* 1. ‘siostra męża’ (syn. *mōša*), 2. ‘żona brata męża’, 3. ‘teściowa’, *dieverēcīa* ‘córka brata męża’ (por. sufiks w *brolēcīa*, *dukterēcīa*, *seserēcīa*), *dieverēnas*, -ē b.z.a. ‘dziecko brata męża’ (por. *brolēnas*, *seserēnas*), *dieverienē* ‘żona brata męża, szwagierka’, *dieverienē* ‘siostra męża’ (por. łot. *dieverene* ‘córka brata męża’). Zob. Buivydienė 1997, 107n.

Dievogindyvė SD «Bogarodzica, Deipara» (brak w LKŽ) — ze zmiany złożenia **dievo-gimdyvė* (*md* > *nd*), por. *diēvas* ‘bóg’, *gimdývė* ‘rodzicielka, matka’ (od *gimdýti* ‘rodzić’). Wyraz ten jest kalką staropolskiego *boga-rodzica*, zrostu z formą gen.sg. w I członie. Por. Borowska 334. — Od Baranauskasa pochodzi neologizm *Dieva-gimđė* ‘Boża Rodzicielka, Matka Boska’ (*Dievagimđei žodžiais savo tokią garbę pranašavo* ‘Swoimi słowami przepowiedział taką chwałę Matce Boskiej’). Analiza: *dievagimd-ė*, to z resegmentacji **dievagimd-yvė*. Por. derywację *vėtj-klė* ⇒ *vėt-yklė* ⇒ *vėtė*.

dievótas, -a 1 p.a. 1. ‘pobożny, nabożny’ (*Ans dievótas, ale ir velnią myli* ‘On jest pobożny, ale kocha też diabła’), 2. ‘niezły, znośny’ (*Dar čia dievótas kelias* ‘Tu jeszcze droga znośna’). Dwuznaczne. Albo przymiotnik na -otas do *diēvas* ‘bóg’ (panująca opinia), albo też deverbativum od zanikłego czas. **dievoti* ‘czcić boga, oddawać cześć bogu’. Rekonstrukcja plit. **deiūātas*. Por. stlit. *deivātas*: *Christus... delei musų ne Deiwatų numire* BRB ‘Chrystus... umarł z powodu nas bezbożnych, Christus... ist fuer vns Gottlosen gestorben’ (ALEW 208). Tylko w słownikach ukazuje się war. sufiksalny *dievúotas* (Lalis, Šlapelis). Odpowiednikiem staropruskim jest *deiwuts*, *deywuts* (**deiū-āt-*), ale ma ono

¹³⁸ Błędne są informacje NIL 58 o rzekomo u Daukszy występujących formach *dieveres*, *dieverj*. Zob. LKŽ II, 519, Kazlauskas 1968, 250 n. Palionis 1967, 213 cytuje *dieveris* tylko z Biblii Bretkuna (BB Tob. 14₁₄).

odmienne znaczenie: ‘zbawiony, selig’. Stpr. drw.: *deiwūtiskan* ‘boży, zbawienny, goettlich, selig’, *deiwtiskai* a. *deiwūtiskan* ‘zbawienie, Seligkeit’, vb. denom. *epdeiwūtint* ‘uszcześliwić, beseligen’.

dievótis, zwykle z prvb. at-: *atsidievóti*, *atsidievóju*, *atsidievójau* ‘pożegnać się’, dosł. ‘odbożyć się’ (*Atsidievójo Petras su giminėmis ir išvažiavo namo* ‘Piotr pożegnał się z krewnymi i pojechał do domu’) — vb. denominativum z suf. -o- od *diēvas* ‘bóg’; znac. etym. ‘powiedzieć sudieu (z Bogiem) przy rozstaniu’. War. z °deiv°: *atsideivóti* (zob. *deivė*, *deivóti*). — Młodsza wersja: *atsisudievóti* (*Neužmiršk atsisudievóti* ‘Nie zapomnij pożegnać się’) ← wykrz. *sudiēu* (zob. *sudiē*).

dievūlis, -io 2 p.a. ‘bożek pogański; posązek bóstwa’ — zdrob. do *diēvas* (zob.). — Drw. *dievūdirbis* ‘świątkarz, rzeźbiący wizerunki boga’ (por. *dīrbti*, syn. *dievadīrbys*).

diežà 2 p.a., gen.sg. *diēžos* ZTŽ ‘dzieża chlebowa’ — zapoż. ze stblr. *dēža*, por. blr. *dzjažá*, -ý. — Wokalizm wariantu *dežà* ZTŽ ‘dzieża’ zdradza, że to młody rusycyzm, por. ros. gw. *dežá*. Zob. też *dēžē* i *diečkà*.

diežmō gw. ‘dziękuję! Bóg zapłać!’ — z uniwerbizacji zwrotu *dievē užmōki!* dosł. ‘Boże zapłać!’ (Būga, RR III, 817) albo *die(vas)-(u)žmo(ka) dosł. *diēvas užmōka* ‘Bóg płaci’ (Būga, RR II, 530). Por. *mokėti* II. Zob. też *diē*, *dieduok*.

digėnti, *digenù*, *digenaũ* ‘biec drobnym krokiem – o dziecku, kobyłce’, *išdigėnti* ‘szybko wyjść’, *dignóti*: *nudignóti* ‘pobiec’, *padignóti* ‘o deszczu: popadać’ — czasowniki z sufiksami -en-, -den- i -no-, utworzone od wykrz. *dīg-dīg* o szybkim biegu (*Dīg dīg dīg atbėga nuo kalno*), war. *dīgs*, *dīgt*, *dīgù*. Por. bliskoznaczne *bidžėnti*. Szybki chód lub bieg oznaczają też wykrzykniki z długą samogłoską: *dygi*, *dygo*, *dygù*.

dygėtis, *dygiuosi* (3 os. *dýgisi*), *dygėjausi* ‘odczuwać wstręt, brzydzić się czym’, *dygiuosi kuo* SD¹³⁹ «mierzę się czym» (syn. *bodžiūosi*) — przenośne użycie czasownika o treści ‘doznawać bólu wskutek ukłucia’, por. *dygėti*, *dýgi*, *dygėjo* 1. ‘odczuwać klucie w ciele, kłujący ból’, 2. ‘puszczać kielki, kielkować’ (łot. *dīdzēt* ts.). Dalsze szczegóły s.vv. *diegti*, *dýgti*. — Neoosn. *dygėj-*: *dygėjimasis* SD «mierziaczka, ohida» [‘wstręt’] (syn. *bodėjimasis*).

dýglė 2 p.a., *dyglė* 4 p.a. ‘ryba ciernik’ (war. *dýgė*, *dýgė*) — denominalny drw. od *dyglỹs* m.in. ‘kolec, cierń’; znac. etym. ‘ryba z kolcami’. Por. pol. gw. *kolka* ‘ciernik’: *kolec*. Nazwa zoologiczna: *dýglė trispýglė* ‘*Gasterosteus aculeatus*’, dosł. ‘ciernik trójkolczasty’ (por. *tri°* ‘trzy’, *spyglỹs* ‘kolec, cierń’), nawiązuje do charakterystycznych dla tej ryby trzech kolców, znajdujących się na grzbiecie i w płetwach brzusznych. Por. syn. *rāgė* i *stėkis*.

dyglỹs 4 p.a. 1. ‘cierń, kolec (róży, ostu, też jeża, ryby)’, 2. ‘ządko’, 3. ‘kolka w boku’. War. *dýglis* 2 p.a. Odpowiednik łot. *dīglis* ‘kiełek’. Dewerbalny drw. na -l̥ia- od *dyg-*, por. *dýgti* ‘kielkować’, *dygėti* ‘kłuć’. — Drw. *dýglė* (zob.), *dygliuotas* ‘kolczasty, ciernisty’, *dyglỹs* ‘ostry, kolący, kłujący’. Cps. *dýgliakaulė* zool. ‘jeżozwierz, *Hystrix cristata*’ (war. *dyglỹs*, por. *kiaulė*), *dygliāžolė* bot. ‘ostropest plamisty, *Silybium marianum*’ (por. *žolė*). Vb. denom. *dýglinti* a. *dýglinti* ‘kłuć, przeszywać’, też ‘wolno iść, wlec się’.

dignà 4 p.a. 1. ‘halo, świetlisty pierścień wokół księżyca lub słońca’, 2. ‘tęcza’, 3. ‘aureola’, 4. gw. ‘pręga na skórze od smagnięcia biczem’ — dewerbalny drw. na -nā- od *dīg-*, co jest st. zanikowym typu *TiT* do *deg-*, por. *degù*, *dėgti* ‘palić się, płonąć’. Znac. etym. ‘płonący krąg’. Brak w ŽD. Paralele ze SZ: *kilnà* ‘wynoszenie się’, n.act. do *kilti* ‘wnosić

¹³⁹ LKŽ II, 524 pisze błędnie *dyguosi kuo*.

się', *dusnà* 'dychawiczna istota' $\Leftarrow$ *dusti* 'dusić się'; *prùsnos* f.pl. 'pysk' $\Leftarrow$ *praũstis* 'myć się' (por. GJL II, § 289; *dignà* tu nie uwzględniono). LEW 105, za nim ALEW 209 nieprzekonująco wywodzą *dig-* z uproszczenia *drig-* jak w *drignè* bot. 'szalej czarny' (zob.). — Z innymi tematami: *dignas* 'halo', SD «koło iasne w około miesiąca», *dignia* 4 p.a. i *dignis* f. 4 p.a. ts. War. ze zmianą *gn* > *gm*: *digmas* 2 p.a. (*Apie mènesi didelisi digmas* – bus *šaltis* 'Wokół księżycy wielkie halo – będzie mróz'). War. dzukski *dzignà* 4 p.a. 'mróz; tęcza; halo; pręga od smagnięcia biczem'. — Jeszcze innym wariantem jest *dygimas* 'halo wokół księżycy' (*Matyti dygimas aplink mènesio*). Ten derywat na *-im-* ma za podstawę *dyg-*, wytworzone z *dig-* neoapofonią *ĩ* (SZ) $\Rightarrow$ *ī* (SP). Por. *glisti* $\Rightarrow$ *glyscióti*; *snigti* $\Rightarrow$ *snỹgulti*, *snỹgis*. NB. LKŽ II, 525 nietrafnie zalicza *dygimas* 'halo' do pwk. *dýgti* 'kiełkować, wschodzić'.

dýgti, dýgsta, dýgo 'o roślinach, nasionach: wypuszczać kielki, kielkować, wschodzić' (SD <diksta> «wschodzi zboże»), *išdýgti* 'wykiełkować; pojawić się, powstać' (DP 'wzniść, wschodzić, wyrósć'), *padýgti* 'o zębie: wyrznąć się', *uždýgti* 1. 'zarosnąć', 2. 'zagłuszyć inną roślinę' (*Usnės javus uždygo* 'Osty zagłuszyły zboże'). Refl. *įsidýgti* 'ująć się pod boki'. Odpowiednik łot. *dīgt, dīgstu, dīgu* 'kiełkować'. Paradigmat oparty na neopwk. *dyg-*, który wyabstrahowano z formy prs. *dýgstu* $\Leftarrow$ **dīgstu* < **ding-stu*, to zamiast prs. infigowanego **di-n-gu* (paralele: *svýsti* oraz *klýpti, krýpti, slýpti*). Mniej jest prawdopodobne, żeby *dyg-* było refleksem SZ **dīg-* od pb. **dēig-* < pie. **d^heiHg^u* - 'wetknąć, przeszyć' (zob. LEW 93, s.v. *diegas*, ALEW 210). Por. SE lub SZ w odpowiedniku łac. arch. *fīvō*, klas. *fīgō*, -ere, *fictus* 'przymocować, przybić; przebić, przekłuć' (LIV² 142, de Vaan 219). — Drw. werbalne: *dygėti, dygiù* (3 os. *dýgi*, też *dýga*), *dygėjau* dur. 1. 'kłuć – o bólu kłującym; boleć' (osobno zob. *dygėtis*), 2. 'wschodzić, wypuszczać kielki', *dýgčioti* 'kłuć – o bólu' (*šone dýgčioja* 'kłuje w boku'), *dygdinėti* 'wschodzić (o lnieniu, seradeli)', *dygėnti* a. *dyginti* caus. 'sadzić, by kiełkowało', *salýklą dygėnti* 'doprowadzać słoń, ziarna jęczmienia do kiełkowania', *dygsėti* 'kłuć – o bólu w piersiach, o ukłuciu w stopę', *dygsóti* 'kłuć w boku; być bez zajęcia', *dýgtelėti* a. -terėti – o wrażeniu nagłego ukłucia, nagłego bólu (np. zęba). — Prócz tego jest alternant *dig-*, którego wokalizm można tłumaczyć bądź neoapofonią *ī* $\Rightarrow$ *ĩ*, bądź ekspresywnym skróceniem w czas. deminutywnym, por. *digtelėti* a. *digterėti* 'poczuć lekkie ukłucie (w boku, w sercu)', *digčioti, -ja, -jo* – o krótkotrwałym kłującym bólu, *digsėti, digsi, -sėjo* ts. Paralele: *mýgti* $\Rightarrow$ *migsėti*; *rýdyti* $\Rightarrow$ *ridýti*; *sėsti* $\Rightarrow$ *sėstelti*. Por. jeszcze wykrz. *dig* o kłującym bólu: *Dig dig dig nutirpusi koja* '«Dig dig dig» zdrętwiała [mu] noga' (poczuł mrowienie w nodze). — Drw. nominalne: *dýgas* bot. 'oset, Carduus' (por. łot. *dīgs* 'pęd, kielek', *dīgnis* ts.), *dýgē* 1. bot. 'agrest, Ribes grossularia', 2. bot. 'mech mokradłosz olbrzymi, Calliargon giganteum', *dygimas* a. *dýgimas* 'kiełkowanie; wysyp grzybów; wyrzynanie się zębów; miejsce, w którym przerzyna się szyję szlachtowanej świni', *dýgis* 'kolec', *dyglỹs* (zob.), *dýgsnis* 'ścieg', *dygulỹs* 'cierń, kolec' i 'kłucie w boku, kolka', *dygūs* 'kłujący, kolący', SD «kolący; ościsty; ostry». Pokrewne sb. w stisl. *diki* 'rów, kanał', stwn. *tīh* 'sadzawka', nwn. *Deich* m. 'grobla, wał przeciwpowodziowy' (Orel 72). — SE *dieg-*: *diegti* (zob.). — SO *daig-*: *dáigyti* (zob.), *dáigstyti* (zob.).

dijablas: stlit. <diablas> 'diabeł' — zapoż. ze stbłr. *dɔjabelʔ, dɔjabolʔ, diabolʔ* $\Leftarrow$ pol. XVI w. *dyjabel* (por. SLA 64, Urbutis 2009, 423; brak w ALEW). — War. synkopowane: **djablas*, pisane *djēblas* i *dēblas* ZTŽ (z **djēblas* < **djāblas?*), też *dēblas* i *dēblā* c. LKŽ. Por. syn. *šatōnas* i *šetōnas*.

dijakonas: stlit. <diakonas> 'diakon, duchowny uprawniony do pomocniczych czynności kultowych' — zapoż. ze stbłr. *dɔjakonʔ, dyjakonʔ* $\Leftarrow$ pol. XVI w. *dyjakon* 'sługa i pomocnik kapłana przy mszy św. i kościelnych czynnościach...' (SPXVI). Por. SLA 64, Urbutis 2009, 419 (brak w ALEW). Zob. też *dijōkas*.

dijōkas 2 p.a. 'pisarz, kancelista' (NDŽ), stlit. <diakas> = [dijākas] 'pisarz, sekretarz', por. *Sūnūs Sifo buvo diakais* BRB 'Synowie Seta byli pisarzami' — zapoż. ze stbłr. *dbjakъ*, *dijakъ*, *dyjakъ* 'pisarz władcy; psalmista' (por. strus. *dijakъ* ⇐ śrgr. *διάκος*; ros. *dbják*, pol. XVI w. *dyjak*. Zob. SLA 64, LEW 94n., REW I, 386, ĖSBM 3, 136n. (brak w ALEW). — War. kontrahowany: *džiōkas* ZTŽ 'diakon, pisarz' ⇐ błr. *dzjak*, -á z *d(ь)jakъ*. — Nazw. *Dijōkas*, *Dijōkas*, *Dijokēvičius*; *Dijākas*, *Dijakāuskas*, *Dijakēvičius*, jak i *Dzēkas*, *Dzekēvičius*. Zob. też *dijakonas*.

dýkas, -à 4 p.a. 1. 'pusty, próżny, wolny od czego', 2. 'niczym nie zajęty, beczynny', 3. 'darmowy; daremny', 4. 'prawdziwy, szczery, istotny', 5. 'namiętny'. SD: *dykas* «dziki; prożnujący» (syn. *pateikys*), *dyka žemė* «odłogiem leży pole», *šaknis dyka vyno* «macica winna dzika». Nawiązanie łot. *dīks* (*dīks*, *diks*) 'pusty, próżny; wolny od pracy', *dīkā* adv. 'nadaremno, na próżno'. Z uwagi na brak akutu wyraz ten jest raczej zapożyczeniem ze stbłr. *dikij* 'dziki, nieoswojony' (por. błr. *dziki*, ros. *dikij*, ukr. *dýkyj*) niż wyrazem odziedziczonym, prapokrewnym z psł. pñ. **dikū* 'nieoswojony, niedomowy, nieuprawny' (pol. *dziki* 'nieoswojony', kasz. *zēki* 'dziki, niedomowy, nieuprawny, leśny, polny'). Inaczej BSW 54, SLA 17, LEW 95, ALEW 211. Zob. też *dzičkā*. — Drw. *apydykis* 'pustawy, niepełny, dosyc wolny' (⇒ *apydykiai* adv. 'prawie próżno'), *dýkē* 'dzika świnia, samica dzika', *dykrā* 'pustkowie, odludzie' (por. *kauprā*, *šutrā*, *taukrā*), *dykumā* 'próżnia; pustkowie, pustynia' (por. n.m. *Dykumā*), *dykūnas* 'darmozjad, próżniak; swawolnik' (por. *lētūnas* ⇐ *lētas*), *padýkēlis* 'psotnik, łobuz'. — Cps. *dykaduōnis* 'darmozjad, wałkoń' (por. *dūona*), *dýkamētis* 'czas wolny od pracy' (por. *mētas*), *dykažēmis* 'kto nie uprawia posiadanej ziemi' (*žēmē*), *dýkbandē* 'stado młodego bydła' (por. *bandā* I), *dýkmalkis* 'zamiłowany próżniak' (II człon do *mālka*?), *dýksmiltē* 'piaszczysta gleba' (por. *smiltis*), *dýkvietē* 'pustkowie, szczere pole' (por. *vieta*). — Vb. denom. 1. *dykāuti* 'nic nie robić, próżnować, swawolić', SD *dykauju* «prożnuję» (syn. *pateikiu*), SD¹ «kawęczam», *išdykāuti* 'dokazywać, swawolić, psocić', *paišdykāuti* 'poswawolić, pofiglować', 2. *dykavoti* a. *dýkavoti* 'dokazywać, swawolić', 3. *dýkinti* 'opróżniać, zbierać z pola'. — *dýkti*, *dykstū*, *dykaũ* 1. 'stawać się pustym, pustoszeć', 2. 'dziczeć (o kocie, psie)', 3. *išdýkti* 'stać się swawolnym, rozpuścić się, rozhultać się, zepsuć się w sensie moralnym; rozleniwzić się' (por. łot. *dīkt* 'lenić się, próżnować'), *išdykstu* SD «dziczeię; zalegam się, zależał się» (syn. *iždrykstu*), <iždigstu> SD «pustoszeię» (*išdýkēs vaīkas* 'rozpuszczone dziecko', *išdýkēs* DP 'rozpustny' (*rata išdykusių žalnierių* 169₅₀ 'rota rozpustnych żołnierzy'), SD <iždikis> «zdziczały»; *išdyka* c. 'hultaj, łobuz, nicpoń', *išdýkēlis* ts.), 4. 'stawać się prawdziwym pod jakimś względem' (*Aš dykstū*, t.y. *daraus dykas žemaitis: užmirštu ir lenkiškai, ir gudiškai* JU 'Staję się prawdziwym Żmudzinem: zapominam [jak się mówi] po polsku i po białorusku').

diktas, -à 4 p.a. gw. 1. 'mocny, silny', 2. 'niemalęj objętości, spory, wielki', 3. 'tęgi, tłusty', 4. 'o głosie: niski, gruby' — zapoż. z prus.-niem. *dicht* (GL 44, LEW 95). Por. łot. *dikts* 'głośny, silny; bardzo' ⇐ śrdn. *dichte* 'ścisły, szczelny' (Jordan 60). — Drw. *dikčiai*, *dikčiai* adv. 1. 'dużo, pełno; bardzo, silnie', 2. 'dobrze' (*dikčiai dirbti* 'dobrze pracować'), 3. 'bardzo' (*dikčiai daug* 'bardzo dużo'). Vb. denom. *įdiktėti*, -ju, -jau 'wzmocnić się', *padiktėti* 'przytyć, utyć', *sudiktėti* ts.

dýkti, *dykstū*, *dykaũ* gw. 1. 'tracić dech, dostawać zadyszki', 2. 'bardzo chcieć, pragnąć czego' (*pérdykti* 'stracić ochotę'). Niejasne. Przynajmniej *dyk-* w 1. znaczeniu może oddawać jako zapożyczenie błr. *dyx-*, por. *dýxacъ* 'ciężko oddychać, dyszeć'.

dīlbtī, *dilbstū*, *dilbaũ* 1. 'spuszczać oczy', 2. 'podkradać się, czyhać na kogo', SD *dilbstu* «godzę na co» (syn. *tykau ko*, *tikinu kur*, *dilbinėju*), 3. 'chodzić bez zajęcia, unikać roboty', 4. 'o odzieży: niszczyć się od używania', 5. 'o pocie: wsiąkać', *nudīlbtī* 'spuścić oczy'. Czas. pochodne: *dilbinėti* 1. 'chodzić oczy spuściwszy, chodzić bez zajęcia', 2. SD

dilbinėju «godzę na co» i «podstrzegam kogo» [‘obserwować, śledzić, chcieć przyłapać na czymś’, SPXVI], *dilbinti* ‘iść ze spuszczoną głową’, *dilbsėti* ‘patrzeć spode łba’, *dilbsėti* ‘stać i patrzeć, utkwivszy wzrok’. — Nomina: *dilba* a. *padilba* c. ‘ktoś ponury, mający oczy spuszczone; kto patrzy spode łba; leń’, *dilbas*, -à ‘tępy – o siekierze, kosie’, *dilbinas* ‘kto patrzy spode łba’ (por. *skūbinas*, *tėkinas*), *dilbis* a. *dilbis* ‘ręka od dłoni do łokcia, przedramię, antebrachium’ (por. łot. *dēlbs* ‘ramię, Oberarm’), *dilbōnas* przest. ‘obłudnik, lizus’, *dilbša* c. ‘człowiek wysokiego wzrostu, dryblas, drażal’, *padilbūnas* ‘patrzający spode łba’, cps. *padilbakis* ts. (por. *akis*). Adv. *iš padilbų* ‘spode łba’, *padilbomis*, *padilbom*, *padilbom* — Zapoż. litewskie w błr. gw. *padzilba* c. określenie człowieka a. psa chodzącego ze spuszczoną głową, ukradkiem kaszającego (PZB 3, 307) ← *padilba*. — Na zanikłe frq. **dilbstyti* wskazują derywaty z neoosn. *dilbsč’*- i *dilbst-*: *dilbsčioti* ‘spoglądać ukradkiem na kogo’, *dil[b]ščius* SD «podstrzegacz» [‘podglądacz, szpieg’], syn. *dilbinėtojas*; *dilbstinėti* ‘doglądać gospodarstwa’. — Oboczny refleks SZ *dulb-*: *dūlbis* ‘człowiek powolny, nieudolny’, łot. *dūlbs* ‘tępy, głupi; głuchy’, *dulbur(i)s* ‘człowiek roztargniony, dystrakt’. Tu też cs. *dlūbo*, *dlūbsti* ‘dłubać, wyżłabiać, wydrążyć’, sch. *dúbēm*, *dúpsti*, ros. *dolbljú*, *dolbítb*, pol. *dłubię*, *dłubać*. — Podwójny refleks SZ *dilb-/dulb-* stoi w apofonii do SE *delb-*, por. *delbti*, -iū, -iaū 1. ‘spuszczać oczy, wzrok, patrzeć w dół; opuszczać głowę, ogon’, 2. ‘krzywić, wykrzywiać’, 3. ‘bić, uderzać’, *nudelbti* ‘rosnąć uniemożliwiać wzrost innym roślinom, zagłuszać je’ (*Avižos žirnius nudelbs* ‘Owies zagłuszy groch’). Odniesienie etymologiczne: pie. **d^helb^h*- ‘kopać, drążyć’ (LIV² 143). Zob. też Leskien 1884, 323, BSW 54, LEW 81, ALEW 211. — Drw. *dělba* 1. ‘dźwignia, drąg’ (syn. *dálba*), 2. c. ‘człowiek ponury, patrzający spode łba’ (syn. *dilba*), *delbtas*, -à ‘krzywy, skrzywiony’ (*delbtà nosis* ‘spuszczony nos’), *padelbus* *akis* adv. ‘spode łba’. Por. łot. *dēlbs* ‘ramię’. — SO *dalb-*: *dálba* (zob., tam też strp. *dalptan*).

dildyti, *dildau* (war. *dildziu*), *dildžiau* 1. ‘ujmować przez tarcie, ścierać, wygładzać pilnikiem’ (war. *dildinti*), 2. przen. ‘łagodzić’ (*Laikas dildo nuoskaudas* ‘Czas łagodzi poczucie krzywdy’), 3. ‘marnować czyj czas, przeszkadzać w pracy’, *išdildyti* ‘zetrzeć; zniweczyć, zmarnować’; *dildyti nagūs* ‘piłować paznokcie’, *dildyti liežuvį* ‘paplać, dużo mówić’ (dosł. ‘ścierać język’, por. pol. idiom *strzepić język*), *neišdildomi įspūdžiai* ‘niezatarte wrażenia’, refl. *dildytis*, *dildžiasi* ‘zmniejszać się’ — causativum z suf. -dy/-din- i SZ *dil-* ← *del-* (pie. **delh₁-*), por. *dilti*, *dylū*, *dilaū* ‘wycierać się, zmniejszać się na skutek tarcia’. Paralele apofoniczne: *girdyti* : *gėrti*; *kildyti* : *kėlti*; *virkdyti* : *verkti*. — Neoosn. *dild-* (← *dildyti*): *dildinėti* ‘stale dłubać przy czym’, nomina: *dilda* c. ‘ktoś nieruchawy, niezbyt pracowity, gorliwy w pracy’ (o możliwym bałtyzmie w ros. *dýlda* m.in. ‘dryblas’ zob. Anikin 15, 181), *dildė* ‘pilnik’ (por. *klōdė* ← *klōdyti*), *dildėklis* ts. — Neoosn. *dildž’*- (← *dildžiau*): *dildžia* 4 p.a. ‘ostatnia kwadra księżycy’: *Dabar pati dildžia* (co do motywacji znaczeniowej zob. *delčia*). — Neoosn. *dildy-*: *dildytojas* ‘ten, kto niszczy, marnuje’, *dildytuvas* ‘pilnik’.

dilė 2 p.a. gw. 1. ‘gruba deska, deska w poszyciu mostu’ (*Viena dilė tilto įlūžo, reikia naują įdėti*), 2. ‘dulki, osada wiosła na burcie łodzi’ (*Irkly dilė šit išklibo*) — zapoż. ze śrwn. *dil*, *dille* f. ‘deska; w łodzi: deska poszycia burtowego, pokład’ (por. GL 44). Z innymi tematami: *dilià*, *dilis*, też m. *dilyš*, *dilius* (por. stbłr. *dylb* ‘deska’ ← pol. *dyl*). — War. z samogłoską długą: *dylė* ← nwn. *Diele* f. ‘podłoga, dyl, bal; deska podłogi, ściany’ (por. Čepienė 111n.). — War. *dielė* ‘deska’ (*Dielės pjauti sunkus darbas*) – neoapofonia *i* ⇒ *ie* (?), por. *palipaĩ* : *liepsnà*; *prairti* : *praierka*. Zob. też *tilės*.

dilgėlė 3 p.a., *dilgėlė* 2 p.a. bot. ‘pokrzywa, Urtica’ — rzeczownik dewerbalny z suf. -lė od *dilgėti* m.in. ‘swędzieć, piec’ (zob.). War. zdysymilowany: *dirgėlė*. Zob. LEW 81, ALEW 211. — Neoosn. *dilgėl-*: *dilgėlynas* a. *dilgynas* ‘miejsce porośnięte pokrzywami’, *dilgėlinė*

‘pokrzywka, wysypka pokrzywkowa’. — Drw. wsteczne: *dilgē* a. *dirgē*; *dirgià* ZTŽ (por. *kirmēlē* ⇒ *kirmē*; *kumēlē* ⇒ *kumē*). Od tego *dilgienójas* ‘łodyga pokrzywy’ (z neosuf. -ienoj-, wyabstrahowanym w typie *pupienójai*), *dilgynē* a. *diļgynē* ‘zarośla pokrzywy’, *dilgynēs* DP ‘pokrzywy’. Vb. denom. *dilgiáuti* ‘zrywać pokrzywy’. — N.m. *Dilgiai*, *Dilginē* (może też *Dirgélai*). N.jez. *Dilginē*.

dilgēti, *dilga*, *dilgējo* 1. ‘świerzbiec, swędzieć, piec’, 2. przen. ‘mieć chęć na co’, 3. przen. ‘korcić, nie dawać spokoju, kusić, nęcić’. Z formalnego punktu widzenia *dilg-* jest kontynuacją SZ **dlg^h*- do pie. **delg^h*- ‘spalten, behauen’ (LIV² 113n.; por. SO *dalg-* s.v. *dalgis*). Ale pod względem semantycznym lepsze wydaje się zestawienie z *dilgti*, *īdilgti* ‘oparzyć się na pokrzywie’. Inaczej ALEW 211: do pie. **d^helg-* ‘kłuć, przekłuwać, stechen’. — Drw. *dilgčioti* ‘ćmić (o bólu), pobolewać; kłuć w boku’, *dilginti* ‘parzyć – o pokrzywie, swędzić, drażnić’, *īdilgyti* ‘sparzyć – o pokrzywie’, *dilgsēti* ‘kłuć (często), strzykać’. Nomina: *dilgēlē* (zob.), *dilgūs* ‘ostry, kolący’. Tu też wykrz. *dilgt* o nagłym kłującym, przeszywającym bólu. — SO *dalg-* ⇐ *dilg-*: *dālgyti*, -au iter.-caus. ‘parzyć’, refl. *susidālgyti* ‘poparzyć sobie (ręce, nogi pokrzywą)’.

dilti, prs. *dỹla* (**dĩla* < **di-n-la*, war. *dilsta*; o prs. *dēla* zob. niżej), prt. *dilo* (war. *dilē*) 1. ‘ubywać przez tarcie, wycierać się, zużywać się przez ścieranie, zmniejszać się – o drewnianej części narzędzia, urządzenia, też o ostrzu noża, sierpa, kosy’ (*Nekaustytos pavažos greit dỹla* ‘Niepodkute płozy szybko się ścierają’), 2. ‘niszczyć, marnieć, przepadać’, 3. ‘stawać się niewidocznym, nieobecnym; przestawać istnieć, zanikać’ (*Kur tu taip ilgai dilaĩ?* ‘Gdzieś ty był tak długo?’), 4. ‘żyć w nędzy’. Oboczny pdg. gw.: *dilti*, prs. *dēla* (war. *dilsta*, *dilna*, *dỹlna*), prt. *dilo* (war. *dilē*). Cps. *išdilti* ‘wytrzeć się, zetrzeć się, zatrzeć się (w pamięci); zniknąć (o bólu); nie odbyć się (o weselu)’, *išdilsta* SD «wyciera się co» (syn. *išsitrina kas*), ⇒ *išdilīs* «wyrobiony, robotą wytarty», *pardilti* ‘zetrzeć się, zużyć się’, *pradilti* ‘przetrzeć się (o ubraniu), przedziurawić się’, *sudilti* ‘zetrzeć się, zniszczyć, stępić się’, *pādaini sudilo* ‘podeszwy zdarły się, zużyły się’, *peĩlis sudilo* ‘nóż stępił się’. Odpowiednik łot. *dīlt* a. *dīlt*, prs. *dilstu* a. *dēlu*, prt. *dilu* ‘zużywać się, zmniejszać się, cienieć; o ostrzu: tępieć’. — Możliwe, że należy tu – jako war. v-mobile – *dvilti*, *dvỹla* (-sta), -o ‘ubywać, znikać’, zwł. o nałogu, por. *Jau dvỹla iš manęs koks įlogimas, arba įpratimas, vogimo, gėrimo* JU ‘Już opuszcza mnie zły nawyk (nałóg) złodziejstwa i pijaństwa’. — Drw. *dildyti* (zob.), *dilēti* ‘powoli rżnąć nieostrym nożem a. sierpem; rozgrzewać dłonie przez pocieranie ich o siebie; próżnować, włóczyć się’, *dilinti* ‘trzeć, ostrzyć, ścierać, gładzić pilnikiem’, *apdilinti* ‘zetrzeć, zużyć’, *atidilinti* ‘stępić (kosę)’, *išdilinti* ‘wyrobić dziurę w blasze’, SD «wygłodać», *sudilinti* ‘zedrzeć (trepy, płozy sań), przetrzeć (spodnie na kolanach)’. Por. łot. *dilināt* ‘zużywać, ścierać, tępić ostrze’. — Nomina z *dil-V*: *dilikas* a. *dilikas* ‘mały sierp’ (*Iš vieno pjūklo pasidirbau du diliku* ‘Z jednego sierpa zrobiłem sobie dwa sierpiki’), też ‘stępiony nóż’, *dilius* ‘nóż a. kosa o użytym ostrzu’, *dilūs* ‘szybko się ścierający (o ostrzu)’, *išdila* ‘znoszone ubranie; użyty nóż, kosa’, też ‘wrzód’, *pėrdila* ‘użyty, wytarty materiał’, cps. *pūsdis* ‘o ostrzu: połowicznie zużyte’ (por. *pūsė*). — Neopwk. *dyl-* (⇐ *dỹla*): *pūsdylis* ‘ostatnia kwadra księżycy’ (*Paskui stos pusdylis, paskui senas mėnuo, arba delčia* ‘Potem będzie «pusdylis», potem stary księżyc albo wiotek’). — SE *del-V*: prs. gw. *dēla* lub *dēlia*, *nudēlėti*, -ja, -jo ‘zetrzeć się, stępić się’, *deluntas* (zob.). SE *dēl-C*: *dēlti* (inf.), *dēlnas* (zob.), *delčia* (zob.). — WSE *dēl-*: *dėliau* prt. do *dėlti* (*Bernas dėlė dėlė akmenelį* ‘Chłopak gładził kamyczek’), łot. *dēlīt* ‘ścierać, zużywać; dręczyć’, *dēlītīēs* ‘męczyć się, mazać się; kłócić się’, *dēldēt*, -ēju ‘zużywać, ścierać’, caus.-iter. *dēldināt* ts. — Wymienione formy należą do pwk. pie. **delh₁*- ‘ciosać, obrabiać ostrym narzędziem’ (LIV² 114) albo – co mniej prawdopodobne – do pie. **delH-* ‘rozpościerać, rozszerzać’ (Kroonen 513, s.v. **telda-*). Por. łac. *dolō*, -āre ‘ociosać, obrobić, wygładzić; wyciosać, przez ciosanie utworzyć’ < **delajē-* < pie. **delh₁-jē-*, SO łac. *doleō*, -ēre ‘czuć ból, cierpieć,

chorować, odczuwać przykrość, niechęć' < *doleję- < pie. *dolh₁-eje-, *dolor*, -*ōris* m. 'ból, smutek, troska, męka, uraza, obraza' < pie. *dolh₁-ōs. Zob. LEW 81n., de Vaan 176n., ALEW 245n. — Apofonia SE *del-* ⇒ SO *dal-*: *dalīs* (zob.), *dalyti* (zob.). Możliwa apofonia *dēl- ⇒ *dōl-, por. iter. *dúolyti ⇒ *duōlas* (zob.). — Lit.-łot. alternacja iloczynowa w SZ *dīl-C/dil-V* stoi w związku z prączykową spółgłoską laryngalną w składzie pierwiastka. Wychodząc od pie. *delh₁-, zrekonstruuujemy: 1. SE *dēla*, łot. *dēlu* < pb. *delH-e/a- < *delh₁-e/o- (zanik lrg. przed samogłoską), 2. SZ-V *dilo*, łot. *dilu* < pb. *dilH-e/a- < *dlh₁-e/o- (zanik lrg. przed samogłoską), 3. SZ-C *dilti*, łot. *dilt* < pb. *dīl-C < *dilH-C < *dlh₁-C; wydłużenie *il < pie. *l, które nastąpiło po zaniku laryngalnej przed spółgłoską (objaw kompensacji fonologicznej). — Neoapofonię SZ *dil-/dyl-* ⇒ SP *deil-* poświadcza gwarowy czas. *déilēti*: *išdēilēti* 'o materii: przetrzeć się, ścienieć', *sudēilēti* 'o ostrzu kosy: stępić się, stępieć' (por. wyżej *nudēilēti*). Paralela: *plýšti* ⇒ *plēišēti*.

dimà 4 p.a., częściej m. *dīmas*, pl. *dimaĩ* 4 p.a. gw. 'pewien sposób tkania; wzór na tkaninie utkanej z dwóch albo czterech nici' — ze zmianą znaczą. zapożyczone z pol. przest. *dyma* 'tkanina bawełniana lub bawełniano-liniana' (Sw I, 616) ⇐ osm.-tur. *dimi* 'drelich, gruby materiał wełniany; płótno na poszewkę, barchan', tu z kolei przejęte z gr. δίμιτο(v) 'barchan', od δίμιτος 'o podwójnej nici' (Stachowski 158n.).

dim̃nas, -à 4 p.a. (war. *dimnūs*), *d̃ymnas* 4 p.a. (war. *dymnūs*) gw. 'dziwny, niezwykły, nadzwyczajny' — ze zmiany *dĩnas, co oddawało zapożyczone stbłr. *divnyj* (błr. *dziūnyj*), zob. *d̃ymnas*. Zmiana grupy *yn* w *mn* polega na antycypacyjnej asymilacji rezonantów pod względem sposobu artykulacji (a nie na «odosobnionej zmianie spółgłoski *v* (ew. b.-r. *ū*) w *m*», jak to ujmował Otrębski, zob. Zs 86). Taką samą asymilację przeszło *pracĩmnas* (zob.). — Dalsze warianty: *dzĩmnas* ⇐ błr. *dziūný* (Zs 18); z substytucją afrykaty *d̃z-* przez *d̃z-* (*d̃zimnas) i zanikiem zwarcia: *žĩmnas*, por. *Kokis tu žĩmnas, žimnēliau tū!* 'Jakiś ty dziwny, dziwaku ty!' (Zs 18).

dimsta w zwrocie gw. *dimsta man* b.z.a. 'zdaje mi się'. Grupa *m-st* jest wynikiem zdysymilowania sekwencji [ŋ-st] w starszej formie *dingsta man* 'zdaje mi się, sądzę'. Zob. *dingēti*, *manding*.

dimstis, -ies b.z.a.¹⁴⁰ f. przest. 1. 'podwórze' (*Anksti rytą kėliau, dimsties vartus vėriau* 'Wcześniej rano wstałem, bramę na podwórze otworzyłem'), 2. 'obejście, dwór jako gospodarstwo' (*Nuėjo į kokią dimstį ir tapo ten užveizdų* 'Poszedł do jakiegoś dworu i został tam nadzorcą'), 3. stlit. 'dziedziniec, przedsionek, Hof, Vorhof', por. *Išveskite ją iš namų ant dimsties* [glosa: *aikštėna, ant aikštės*] BRB 'Wyprowadźcie ją z domu na dziedziniec'). Izolowane, niejasne. Było dotąd analizowane *dim-st-i- i uważane za refleks złożenia pie. *dm̃-sth₂-i-, z I członem w SZ do *dem-/dom- (por. gr. δάπεδον 'powierzchnia ziemi, grunt; podłoga') i II członem w postaci SZ do *steh₂- 'stanąć', zob. ALEW 212 (*dim-stis 'Haus-stand', tj. ognisko domowe, rodzina'). Por. stpr. n.m. *Dymsteyne*, *Dymsteines* (AON 28; nie można jednak wykluczyć, że w II członie tej nazwy tkwi rzeczownik nwn. *Stein* m. 'kamień'). Zob. BSW 44, LEW 95, NIL 637. Por. *apydamė*.

dimžakas 1 p.a., *dimšākas* 1 p.a. gw. 'wielka kieszeń w ubraniu; kieszeń w wozie' — ze zmiany form *dibžakas i *dibšakas, które oddawały zapożyczone nwn. *Diebsack* m. (GL 44, Čepienė 65). Por. *žākas* 'wór, worek' ⇐ prus.-niem. *sack*.

dindēti, *dinda* (war. *dindi*, *diñdi*), *dindėjo* gw. 'turkotać, grzechotać, dzwonić' — czasownik na -ē- od osnowy *din-d-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *diñ-diñ*, *diñ-dan* a. *din-dilīn* o dzwonieniu (syn. *dziñ-dziñ*). War. *nu-dind-ēti* 'zajechać z turkotem'. War. suf.

¹⁴⁰ Nie wiadomo, z jakiego lit. źródła pochodzi akcentowana forma *dimstis*, przytoczona w NIL 637.

dindinti ‘dzwonić, dźwięczeć’. Por. łot. *dindēt(iēs)* ‘grzmieć, dudnić’, *dindaļi* m.pl. ‘dzwonki na szyi konia; ozdoby’ (LEW 95). — Postverbalia: *diņdaras* a. *diņderis* ‘leń, próżniak, wałęsa’, *diņdilas* a. *dindiras* ts. Drw. wsteczny: *dinda* c. (*Neprivarysi prie darbo to dindos*), ⇒ *dinduoti* ‘próżnować’. Wtórne są wykrz. *dindaraĩ* i *dinderiaĩ* o próżnowaniu, wałęsaniu się. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *dýnda* c. ‘leń, próżniak’, *dýndac̣* ‘chodzić bez zajęcia’ (PzB 2, 113, ĘSBM 3, 172).

dingėti, dingi (war. *dinga*), *dingėjo* gw. ‘zdawać się, wydawać się’, war. *dingėti, diŋga, dingėjo*, zwykle w zwrocie *dinga man* lub *man dingi* ‘zdaje mi się’. Zob. też *dimsta, manding*. — *dingti, dingsta, dingo* b.z.a. 1. ‘wydawać się, sądzić’ (*Man dingst(a). Kas dingsta tau?*), 2. ‘podość się’ (*Ar tai tau dingsta?*), *dingoti, -ja, -jo* ‘wydawać się, wyglądać jakoś w czyichś oczach, nasuwać przypuszczenie’, *dingsėti* ‘tkwić w głowie – o myśli’ (*Galvoje vis dingsi mintis* ‘Wciąż chodzi mi po głowie myśl’). Pwk. *ding-* jest alternantem na SZ w stosunku do *dėng-* jak w *dėngti* ‘szybko iść, szybko biec, jechać’ (zob.), por. LEW 88n. Osnową wymienionych czasowników mógł być wykrz. *dingt* o nagłym przebiegu myśli, o niespodziewanym uprzytomnieniu sobie czegoś (*Tik dingt ir atsiminiau*). Inaczej ALEW 212: pod względem morfologicznym ma się pokrywać z *diŋgti* ‘przepaść, zniknąć’. — Neopwk. *dings-* (← *dingsta*): *dingstis* f. lub *dingstis* m. ‘nagły przebieg myśli; powód, przyczyna, okazja, pretekst; domysł’ (*tà pačią dingstimì* adv. ‘z tego samego powodu’), *dingstelėti* o nagłym wrażeniu, o przebiegu myśli.

diŋgti, dingstù, dingaũ 1. ‘zostać zagubionym, zawieruszyć się, podziać się, przepaść, zniknąć, ulotnić się’ (*Nežinau, kur peilis diŋgo, pradingo, prapuolė, prazuvo* ‘Nie wiem gdzie się podział nóż, przepadł, zniknął, zginął’), 2. ‘skończyć się’ (*Nejutom, kaip vasara dingo* ‘Nie spostrzeegliśmy jak skończyło się lato’), 3. ‘znaleźć sobie miejsce, podziać się’ (*Ak, kur dingtų ponai, kad jie būro netektų!* ‘Ach, co by poczęli panowie, gdyby stracili chłopai!’), *padiŋgti* a. *pradiŋgti* ‘zapodziać się, przepaść, zginąć’ (*Kur tu buvai pradiŋgęs?* ‘Gdzieś ty przepadł?’). Formacja ingresywna na *-sta-* od SZ *ding-* ← *dėng-*, por. *dėngti* ‘przykryć, nakryć’ (por. LEW 88, ALEW 212). — Oboczny refleks SZ *dung-* ukazuje się w *apduŋgti, -sta, -o* ‘o niebie: zasnuć się chmurami, zachmurzyć się’ (*Šiandien giedros neverta laukti, visas dangus apduŋgęs* ‘Dzisiaj nie ma co liczyć na pogodę, całe niebo zachmurzone’). — Neoapofonia SZ *ding-* ⇒ SP/SO *dang-*: **danginti* znac. etym. caus. ‘przenosić z miejsca na miejsce’, por. *išdanginti* DP ‘wywodzić’, *nudanginti* DP ‘przyprowadzić; zatrwożyć’, *pėrdanginti* DP ‘przenieść’, refl. *dangintis* DP ‘przenosić się’, ⇒ *persidanginimas* SD «przeprowadzanie się». Trochę inaczej ALEW 172n., który łączy *dangintis* wprost z *dangyti* ‘przykrywać, okrywać’ i przypuszcza, że znac. ‘fortschaffen, wynosić’ wywodzi się z ‘verbergen, ukrywać, chować’.

dynià 4 p.a. (ZTŽ 2 p.a.) bot. ‘dynia, Cucurbita pepo’, SD «korbas, bania» — zapoż. z błr. *dýnja*, pol. *dynia* (por. SLA 64, Sławski I, 186, ĘSBM 3, 173, LEW 95). War. *dynė*, też m. *dynys* 4 p.a. (rodzaj wzorowany na rodzimym *moliūgas*).

dirbti, dirbu, dirbau ‘pracować, wykonywać co, robić, produkować; (skórę) wyprawiać, garbować’. Odpowiednik łot. *dirbt* ‘szybko biec; iść powolnym krokiem’. Cps. *atidirbti* ‘odrobić, robotą odpłacić’ (war. *atadirbti*), *dadirbu* SD «dorabiam czego» (syn. *baigiu darbu*), *iðirbti* ‘usprawnić, ulepszyć; zanieczyścić’, *išdirbti* ‘wyrobić; wyprawić (skórę); powalać, zanieczyścić’, *nudirbti* ‘zrobić, wykonać, skończyć robotę’, *sudirbti* ‘wybrudzić, zabrudzić (ubranie)’, *uðirbti* ‘zarobić’. Refl. *apsidirbti* ‘obrobić się, doprowadzić do końca robotę w obejściu’, *dasidirbu* SD «dorabiam się» (syn. *dirbu darbu, įgiju kų*), *dirbk* ‘rób!’, *dirbkis* ‘radź sobie!’ (por. *žinókis*). Do pwk. pie. **d^herHb^h-/*d^hrHb^h-* ‘pracować’, który pozostawił ślad również w językach germańskich: ags. *deorfan* ‘pracować; ginać, przepadać’ (*gedeorf* n. ‘praca, trud, znój’), śrdn. *vorderven*, śrwn. *verderben* ‘zginąć,

umrzeć', tr. 'zepsuć', por. IEW 257, LEW 82 (s.v. *dárbas*), Kroonen 93, ALEW 213. LIV² 121 wywodzi *dirbti* z pie. *derb^h- 'wiązać razem, splatać' (ze znakiem zapytania). — Drw. *dirbdinti* 'zamawiać wykonanie; robić, budować', *padirbėti* 'popracować (trochę, przez pewien czas)', *dirbinėti* 'wykonywać drobne prace, porabiać' (*išdirbinėti* 'wyprawiać skóry', *uždirbinėti* 'zarabiać'). Nomina: *atodirbis* 'odrobek, odrabianie w polu należności za dzierżawioną ziemię' (od *atadirbti*), *dirbama* (ptc. prs. pass.): *Čià žmonių dirbama ir nórima dirbti* 'Tu ludzie pracują i chcą pracować', *dirbėjas* 'robotnik, wykonawca', *dirbyklà* 'wytwórnia, fabryczka', *dirbinys* 'wyrób, wytwór' (neol.), *dirbsena* žm. 'praca' (por. neosuf. w *beįgsena*, *eįsena*, *jósena*), *įdirbis* 'nakład pracy', *išdirba* (zob.), *dirbtas arklỹs* 'koń roboczy' (*Dirbtais arkliais nevažiuoja turgun* 'Na targ nie jeździ się końmi używanymi do roboty'). Cps. *dievadirbys* 'świętacz, kto rzeźbi wizerunki świętych' (por. *diėvas*), *kailiadirbys* 'kto szyje futra, kuśnierz' (por. *káilis*), *odadirbys* 'garbarz' (por. *óda*), *pečdirbys* 'rzemieślnik stawiający piece, zdun' (por. *pěčius*), *plytadirbys* 'ceglarz, strycharz' (por. *plytà*), *rātadirbis* a. *ratdirbys* 'rzemieślnik wyrabiający koła, stelmach' (por. *rātas* oraz polskie cps. *koło-dzie* : *dziać*), *žemdirbys* 'rolnik' (por. *žēmē*). — Neoosn. *dirbt-* (od ptc. prt. pass. *dirbtas* 'robiony'): *dirbtinis* 'sztuczny, nienaturalny' (⇒ *dirbtinaĩ* adv. 'sztucznie, nienaturalnie', por. *būtinaĩ*), *dirbtuvė* 'pracownia, warsztat, np. stolarski'. — SO *darb-*: *darbinėti* Dp '(ciężko) pracować', *dárbas* (zob.).

dirdinti, *dirdinu*, *dirdinau* gw. 'jechać wozem z turkotem', *dirdėnti* 'jechać powoli', *dirdėti* 'stukać, dudnić (o maszynie)', *dirdinėti* 'objąć się, próżnować', *dirdnėti* 'powoli toczyć się wozem turkocząc' — czasowniki na -in-, -en-, -ė-, -inė- i -no- od osnowy *dir-d-* z powtórzonego wykrz. *diř-diř* m.in. o odgłosie toczącego się wozu (*Su ratukais diř diř diř nuo kalno*). Por. syn. *dardėti* ⇐ *dař-dař*, *durdėti* ⇐ *duř-duř*.

dyrėti, *dyriù*, *dyrėjau* 1. 'sterczeć i patrzeć wytrzeszczonymi oczami, spoglądać, oglądać się, wypatrywać; siedzieć ze spuszczonej oczyma' (*Gana dyrėti, eik dirbti!* 'Dość sterczenia, do roboty!'), 2. 'trwać gdzie bez zajęcia'. Obok *dýroti*, *dýrau*, *dýrojau* ts. Dalej por. *dyráuti* 'stać i podpatrywać' (por. *tyráuti* ⇐ *tirti*), *dyriúoja*, *dyriúoti* 'zerka nim ukradnie; rozgląda się (chodząc bez zajęcia); klepie biedę'. Formacja na -ė- ma odpowiednik w stpr. *endyrītwei* 'spoglądać na co, ansehen', *endeirīt* ts., *endirīs* 'spójrz, popatrz, siehe an' < *dīrē-. Wchodzą tu w grę dwie etymologizacje. Po pierwsze może to być vb. denominativum od zanikłego adi. vb. *dýras < *dih₂-ró- 'świecący, błyszczący'. Pwk. *deih₂- 'oświećlać; pokazywać się', por. wed. *dīdāya* 'świeci, oświećla', gr. hom. δέατο 'ukazał się'¹⁴¹. Paralela formalna: *styrėti* ob. *styróti*. Po drugie *dyr-ė-/o-* mogło zostać wyderwowane z neopwk. *dyr-* jak w *padýrti* 'zamglić się, stępieć – o wzroku' (zob. s.v. *dėrti*). ĖSSJ 5, 31 na podstawie refleksów bg. *dirja* 'szukać, śledzić', maced. *diri* 'iść w ślad za kim' i sch. gw. *diriti* 'szukać, tropić' rekonstruuje psł. *dīriti i wskazuje *dyrėti* jako jedyne comparandum; wspólnym mianownikiem ma tu być pie. *der- 'drzeć, rozrywać' (por. lit. *dirti*, scs. *dīrati*). Mniej prawdopodobne wydaje się zrównanie *dyrėti* z pgerm. *tūrēn- 'migotać, błyszczeć się' (norw. *tira*) < pie. *diH-r-eh₁- u Kroonena 518 (zob. też Stang 1972, 18n., Derksen 2015, 131). — Neoapofonia *dyr-* ⇒ *dair-*: *dairytis* (zob.).

dīrgti (war. *diřgti*), zwykle w 3 os. *dīrgsta*, *dīrgo* 1. 'wilgotnieć, moknąć', 2. 'spadać z ciała, chudnąć, mizernieć', 3. 'jałowić – o nienawożonej roli', 4. 'słać się – o lnie pozostawionym w czasie słoty na łące, aby włókna odstały od kostry', *apdīrgti* stlit. 'znienawidzieć', *atidīrgti* 'o lnie: odleżeć się; wymoczyć się (w moczydle)', *išdīrgti*

¹⁴¹ W podobny sposób na podstawie łacińskiego vb. denom. *migrāre* 'zmieniać miejsce, wędrować' odtwarzamy zanikły przymiotnik *migrus < pie. *h₂mig^u-ró- 'zmieniający miejsce'. Pwk. *h₂meig^u-, por. gr. ἀμείβω 'zamieniać, wymieniać, zmieniać miejsce', SO ἀμοιβή 'odpłata, zapłata, zadośćuczynienie; wymiana, zamiana'

‘rozpuścić się, wpaść w niesubordynację’ (*išdirgēs* DP ‘mierziony, sprosny [sprośny]’, *išdirgus* DP ‘mierziony’), *nudirgti* ‘schudnąć; skruszyć się – o włosach’, *sudirgti* ‘nastać – o słońcu jesiennej; rozmoknąć; zepsuć się, rozstroić się – o nerwach’ — prs. inchoativum z suf. *-sta-* i SZ *dirg-* do *dérgti* (zob.). War. *dirkti*, *dirkti* z ubezdźwięcznienia w prs. *dirksta* < *dirgsta*. Lit. *dirg-* < pb. **dīrg-* przedstawia prawdopodobnie refleks pie. **d^hrh₂g^h-*, st. zanikowego do **d^hreh₂g^h-* ‘aufgewühlt werden, in Aufruhr geraten’ (LIV² 154, ALEW 231). Odpowiedniki: gr. θράσσω, aor. ἐθράχθη ‘mącić, niepokoić; niszczyć’, τράσσω, aor. ἔθραξα, ἔθραξα ‘poruszać, mącić, wzburzać’, intr. ‘być w nieładzie, w zgiełku, zamieszaniu’. SP pie. **d^hreh₂g^h-* wydałby pbsł. **drāg-*. Jego kontynuacją może być litewska osnowa *drog-* w sb. *drōgnys*, *drōgnēs* f.pl. ‘choroba odra’ (por. LEW 96, Būga, RR II, 220). Czasownik scs. *razdražō*, *-dražiti* ‘rozdrażnić, rozżłościć’ uważa się za refleks pbsł. SO **drōg-* < pie. **d^hroh₂g^h-éje-* (por. LIV² 154). Lit. **druog-* < **drōg-* nie zostało poświadczane. W rozwoju litewskim nowy SP/SO utworzono na podstawie SZ *dirg-*, jest nim *darg-* w *dārginti* (zob.). — Drw. *dirginti* caus. ‘drażnić, pobudzać, podniecać’, *įdirginti* a. *sudirginti* ‘rozdrażnić, zirytować, zdenerwować’, *dirgēnti* ‘(dzieci) rozpieszczać, rozpuszcząć’ (war. apofoniczny: *dārginti* a. *darginti*). Nomina: *dirgiklis* ‘bodziec, podnieta’, *dirglūs* ‘drażliwy, pobudliwy’, *išdirgimas* DP ‘szkaradność’. — NB. BSW 55 n. i LEW 96 łączyli lit. *dirginti* raczej z czas. psł. **dīrgati* (**dīrgnōti*) ‘targać, drzeć, zrywać’, por. słn. *dr̥gati* ‘trzec, pocierać, szorować, zamiatać’, ros. *děrgatʹ* ‘szarpać, targać; dokuczać komu’, czes. gw. *drhat pėři* ‘drzeć pierze’, pol. *dziergać* ‘obszywać brzeg tkaniny ścięciem; robić na drutach’, pol. gw. *dzierzgać* ‘zdzierać z łodyg główki lnu’, dłuż. *žerga* ‘oczyszczać len przez międlenie; zrywać liście; robić pętle, węzły’. Ostatnio przychylił się do tego Boryś 141, Derksen 2008, 135n. (rekonstrukcja pbsł. **dirʔg-*, pie. **drHǵ^h-*, por. stang. *tiergan* ‘drażnić’, nwn. gw. *zergen* ‘dokuczać’), ESJS 921 i Mańczak 45.

dīrsē I 1 p.a. 1. bot. ‘stokłosa, *Bromus secalinus*, roślina z rodziny traw, rosnąca przy drogach, w rowach’ (m.in. BRP), 2. bot. ‘kostrzewa, *Festuca*, roślina z rodziny traw’. War. *dirsa*, SD *dirsa* «kostrzewa». Odpowiedniki łot.: *dirsa* ‘*Panicum silvestre*, *Bromus secalinus*’, *dirši* m.pl. ‘*Bromus secalinus*’, *diršas* f.pl. ts. — War. ze zmianą *d’ > g’*: *gīrsa*, *gīrsē*, drw. *pagīrsiai* m.pl. ‘ziarno zmieszane ze stokłosą; poślad, ziarno gorszego gatunku’. — LEW 96 uważał *dīrsē* za spokrewnione z nwn. *Dort* f., stwn. *turd*, *turth*, *durd* ‘chwast zbożowy’. Według ALEW 213 wzajemny stosunek tych form pozostaje niejasny. — Cps. *šūndīrsēs* a. *šūndīrsiai* ‘zboże zachwaszczone stokłosą’ (por. *šuō*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *gīrsa*, *gīrsá* ob. *dýrsa*, *dzīrsa*, też m. *gīrs*, pl. *gīrsi* ‘*Bromus*’, ukr. *dýrza*, *týrsa*, ros. gw. *gīrsa* ‘pewien chwast’, pol. gw. *gīrsa* obok przest. *dyrsa* ‘kostrzewa’ (por. Urbutis, Balt V:1, 1969, 53 = Urbutis 2009, 361n., GJL I, § 92, PzB 2, 445n., ĖSBM 3, 87, Laučjute 12, Anikin 10, 245n.), a także w jid. *dirse* ‘marne żyto’ (Lemchenas 74). — Nazw. *Dīrsa*, *Dīrsē*, *Dīrsáitis* (por. nazw. pol. *Stokłosa*, *Kostrzewa*). N.m. *Dīrsiaĩ*, *Gīrsiaĩ*.

dīrsē II 1 p.a. gw. ‘tyłek, dupa’ (*Kai įklosiu dīrsēn, tai žinosi!*). Odpowiednik łot. *dirša* jest umotywowany czasownikiem *dīrst*, *dīršu* (war. *dīrsu*), *dīrsu* (ā) ‘wyprowadzić się, srać’ (LEGR 572, 591). Dalszy wywód sporny, zob. LEW 96. — Vb. denom. *dīrsyti*, *-iju -ijau*, zwykle refl. *nusidīrsyti* ‘wyprowadzić się’, *dīrsioti*, *-ju, -jau* ts.

dīrti, *diriù*, *dýriau* 1. ‘drzeć, odzierać, zdzierać skórę, łupić kogo’ (SD¹ «łupię»), 2. ‘bić, uderzać, sieć’, *nudīrti* ‘zedrzeć skórę; zżąć żyto; zbić dziecko’, *uždīrti* ‘zadrzeć w górę (głowę, nogi)’, *uždīrti kójas* ‘umrzeć, zdechnąć’, dosł. ‘zadrzeć nogi’. Jest też oboczny pdg. aniłowy: żm. *dir̥ti*, *derù*, *dyriaũ* (Būga, RR II, 249). Wraz ze scs. *derq*, *dīrati* (pbsł. **dir-ā-*) ‘zdzierać, obdzierać ze skóry; drzeć, rwać, skrobać’ oraz cs. *dīr̥q*, *dr̥ēti* (**derti*) ‘łupić, rabować’ kontynuuje pie. **der(H)-*, **d̥r(H)-*, por. gr. δέρω lub δείρω ‘obdzierać ze skóry, odrywać; złościć skórę, oćwiczyć’, pf. δέδαρμαι, orm. *teřem* ‘zdzieram skórę’, wed. *darayat*

‘przełamuje’, *dīrṇá-* ‘rozdarty, rozerwany, rozszczepiony’, śrwalij. *darn* ‘kawalek, część’ (fr. *darne* ‘dzwonko ryby’ ⇐ galij. **darnā*). Por. IEW 206n., BSW 52, LEW 96n., ALEW 214, Kroonen 513, s.v. **teran-*, Matasović 90; LIV² 119: pie. **der-* ‘zerreißen, zerspringen’. — Pbsł. SE ukazuje się w dwóch pozycjach, 1° w praesens żm. *derù* : scs. *derq* ‘drę’ < pie. **derH-e-*, do tego nomen stlit. *derna* (zob.), 2° w infinitiwie cs. *drěti* ‘drzeć’ < **dēr-C* < pie. **derH-C*. — Podwójny refleks SZ *dir-/dur-*. 1. SZ *dir-*: *dirti* < **dir-C* < pie. **dirH-C*, drw. *dirdinti* ‘kazać zedrzeć skórę’, refl. *dirdintis* ‘zdychać’, *nusidirdinti* ‘zdechnąć’ (⇒ br. gw. *z-dýrdz-icca* ‘umrzeć, zdechnąć’, PzB 2, 303), *dirinéti* ‘zdzierać skórę’, *dirinti* ‘zdzierać skórę; strzyć włosy; zdzierać ubranie’. Nomina: *dirikas* ‘kto zdziera skórę; kto szybko zdziera ubranie’, *dirvā* (zob.), cps. *kailiadirys* a. *káiliadiris* ‘kto zdziera skórę, oprawia zwierzęta’ (zob. *káilis*). Tu też ros. *děrn* ‘darń’, strus. *dīrnū* ‘przysięga’ – od zwyczaju kładzenia darni na głowie przysięgającego (por. REW I, 343n.). — 2. SZ *dūr-C*: *dūrti* (zob.). — Słabo poświadczony iteratyw łot. *dirāt* ‘zdzierać skórę, schinden’ (ME I, 469) nawiązuje do psł. **dir-a-*, por. scs. *dīrati* ‘drzeć’, *razdīrati* ‘rozerwać’, ros. *dratʹ* (*derú*), stpol. *drać* (*dziorę, dzierzysz, dzierze*) ‘drzeć, targać, szarpać’. Nomen scs. *razdīranije* ‘rozbrat, rozłam; strzęp, kawałek’. — WSZ *dyr-*: *kailiū dyrējas* ‘kto oprawia zwierzęta’ ⇐ iter. **dir-ē-*. Z obocznym sufiksem: **dir-ā-*, por. łot. *dirāt*, *-āju* ‘zdzierać skórę’, war. *dīrāt* (⇒ *dīrātājs* ‘hycel, Abdecker, Schinder’) oraz scs. *razdirati* ‘rozdzierać, rozrywać’, ros. *razdiratʹ* ts. Sb. postvb. scs. *dira* ‘σχίσμα, dziura’, sch. *dīra*, ros. gw. *dirá* (liter. *dyrá*), czes. *dīra* ts. (REW I, 353, Boryś 145). — SO *dar-V* < pie. **dorH-V*: *naujādaras* ‘grunt świeżo wykarczowany’ (zob.), *nūodaras* ‘odpadki z łyka’ (łot. *nuōdaras* f.pl. ts.), łot. *darījums* ‘miejsce wykarczowane na łąkę lub pastwisko’. — Neoapofonia SZ *dir-* ⇒ SP/SO *dair-*: łot. *dairītiēs* ‘rozszczepiać się, rozłupywać się’ (brak odpowiednika lit.; zob. *dairýtis* ⇐ *dyr-*), sb. postvb. *dairas* f.pl. ‘(duże) szczapy drewna’. — WSO **dōr-*, psł. **dar-*: scs. *udariti* ‘uderzyć, stuknąć, porazić’, ros. *udárity* ‘uderzyć, palnąć; ukarać; nastać’, sb. postvb. sch. *ūdār* ‘cios, uderzenie, zamach, porażenie’, ros. *udár* ‘uderzenie, cios; porażenie, udar mózgu’ (pol. *udar* ‘uderzenie narzędziem; porażenie’ uchodzi za rusycyzm, zob. Boryś 662).

dirvā 2, 4 p.a. ‘gleba, grunt, ziemia uprawna; rola, pole orne, działka ziemi’. SD «grunt, plac, rola», *gryna dirva* «płonny» [‘nieurodzajny grunt’], *išarta dirva* «uprawna rola, uprawiona, sprawiona» — dewerbalna formacja z suf. *-va* i metatonią cyrkumfleksową od *dirti*, *diriū* ‘drzeć, zdzierać’ (zob.). Odpowiedniki łotewskie zostały zróżnicowane na skutek dwójakiej refleksacji **r*, por. 1° *dirva*² ‘pole zasiane; łąn zboża’ (war. metatetyczny: *driva* ‘pole, rola’), 2° **durva*, co przez metatezę *r* zmieniło się w *druva* (Glück *druve*) ‘pole zasiane, pole uprawne’, też ‘pole leżące odłogiem’ (ME I, 466, 500, 501)¹⁴². Znacz. etym. ‘ziemia przez karczowanie pozyskana do uprawy’. Paralele semantyczne: łot. *plēsums* ‘ziemia orna, rola’ ⇐ *plēst* ‘drzeć, rwać’; łot. *tīrums* ‘rola, pole’ ⇐ *tīrīt* ‘oczyszczać’; ros. *dor* ‘rola’ ⇐ *derú*, *dratʹ* m.in. ‘rwać, zdzierać’. Por. jeszcze SO *dar-* ⇐ *dir-* w *naujādaras* ‘grunt świeżo wykarczowany’ (zob.). Zob. Būga, RR II, 253, BSW 56, ME I, 470, Endzelīns, DI II, 648, LEW 97¹⁴³. Kroonen 514 łączy *dirvā* z jednej strony z germańską nazwą ‘wyki’ (pgerm.

¹⁴² Por. *girtas* : *gurklīs*; *kiṛpti* : *kūrpē* (łot. *kuṛpe*); *šiṛmas* : *šurmaĩ*. — Odmienne ujęcie w LEGR 34, gdzie *driva* wyprowadza się z *druva*, ale bez objaśnienia tego ostatniego.

¹⁴³ W ME I, 505, Karulis I, 234 i BSW 56 niesłusznie połączono lit. *dirvā*, łot. *dirva*² z łot. *druva* ‘zasiane pole, łąn zboża; ugor’. Wziąwszy pod uwagę fakt, że *druva* ma obok siebie vb. denominativum *druvat* a. *druvuot* ‘kosić zboże i zwozić do stodoły’, wolno postulować związek łot. *druv-V* z pierwiastkiem pie. **dreṽH-* / **druH-* ‘żąć, ścinać’, por. wed. *drūnānā-* ‘ścinający, żnący’, *drūnāti* ‘szkodzi’, śrpers. *drūn-* ‘żąć, kosić’ (LIV² 129, ale bez form łot.). Łot. *druv-ā-* byłoby refleksem pb. **dru-ṽ-ā-* < pie. **druH-eh₂-*, z *ṽ* jako wypełniaczem hiatu wywołanego zanikiem spółgłoski laryngalnej. Por. lit. *būvo* ‘był’ z pb. **bu-ṽ-ā-* < pie. **b^huh₂-eh₂-*. — Tymczasem ALEW 215 (s.v. *dirvā*) uważa *druva* za metatetyczny wariant do **dur-va*, utworzonego od czas. *duṛt* ‘kłuć, przekłuwać’ (lit. *dūrti*).

*terwōn- f. ⇐ pie. *der-ueh₂-), z drugiej strony ze sti. *dūrvā*- bot. 'Panicum dactylon'. — Tu też ros. *derėvnja* 'wieś', gw. 'pole uprawne' (por. strus. *pašet̃ derevnju* 'orze pole') – refleks **dirvinja*, drw. od adi. **dirv-in-* 'wykarczowany'; znac. etym. 'ziemia wykarczowana pod uprawę'. Nieco inaczej REW I, 341n., BSW 56. — Drw. *dirvālė* KRŽ 'małe, liche poletko', *dirvelė* SD¹ «rolka, roleczka», *dirvinykas* SD¹ «rolnik», *dirvinystė* SD¹ «rolnictwo», *dirvókšlis* a. *dirvókšnis* 'niewielki kawałek uprawnej ziemi, zwykle marnej' (neosuf. -okšl-, -okšn-), *dirvónas* (zob.), *dirvuōlė* bot. 'rzepik, Agrimonia eupatoria', *pódirvis* 'podglebie', *priedirvis* 'wzniesione miejsce na łące tuż przy roli' (por. *priekelis*). Cps. *dir̃tarpis* 'poletko otoczone łąką' – ze zmiany **dir̃tarpis* < **dirva-tarpis* (por. *tárpas*), *dirvāžolė* 'trawa pastewna' (por. *žolė*), *dirvóžemis* 'ziemia pod uprawę, pole uprawne, gleba, grunt' (por. *žėmė*), *dirvóžemio vanduo* 'woda gruntowa'. — N.m. *Dirvėnai*, *Dirvāliai*, *Dir̃vupiai* (n.rz. *Dirvupė*). N.jez. *Dirvinis*.

dirvónas 1, 3 p.a. 'odłóg, pole przez dłuższy czas nieuprawiane, zapuszczone, porośłe dziką roślinnością (SD «odłóg, niesprawianie ziemi»)). Odpowiednik łot. *dirvāns* pokazuje nieznaczące przesunięcie znaczenia: 'nowizna, ziemia uprawiana po raz pierwszy po dłuższej przerwie'. Synchronicznie: formacja na -onas od sb. *dirvā* 'rola, pole orne'. Diachronicznie: **dirvā-na-*, formacja przymiotna od rzeczownika na *-ā-, tego typu, co *geltónas* 'żółty' od *geltā* 'żółtość' i *vīlnonas* 'wełniany' od *vīlna* (*vīlnos*) 'wełna', por. GJL II, § 335n. Znaczenie etymologiczne pozostaje do ustalenia. Na przykład może chodzić o przymiotnik w formie pierwotnie zaprzeczonej, **nedirvonas* 'nieorany', który do momentu substantywizacji funkcjonował w grupie atrybutywnej **nedirvonas laukas* 'nieorane pole'. Paralelę na zjawisko substantywizacji może być *vīlnonas* 'wełniana tkanina; wełniane ubranie' (*Per vīlnoną gyvatė neparkanda* 'Przez wełniane ubranie żmija nie ukąsi'). Zob. też *atlaišaĩ*. — Vb. denom. *dirvonuoti* 'leżeć odłogiem'. — Zapoż. litewskie w błr. przest. *dirvañ*, *dyrvañ*, błr. *dzirván* 'pole nieuprawne, zarosłe zielskiem; ziemia uprawiana po raz pierwszy, nowizna' (war. gw. *dzerván*, *dzjarván*, *dyrván*), ros. gw. *dyrván* 'odłóg', pol. przest. *dyrwan* 'pole nieuprawne, odłóg' (gw. 'perz, darnina', Zdancewicz 339). Por. GJL I, § 92, Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 55 = Urbutis 2009, 364, Laučjute 29n. — N.m. *Dirvónai* 10x, *Dirvonaĩ* 7x (też n.jez.), *Dirvonėnai* 2x, *Dirvóniškės* 6x, *Dirvóniškis* 6x, *Dirvónakiai* 2x.

diržas 4, 2 p.a. 1. 'podłużny pas wykrojony ze skóry, rzemień', 2. 'pas do przymocowania czego', 3. przen. 'pas ziemi długi a wąski' (por. *rėžis*, *šlejā* i *šniūras* w ts. znaczeniu). Odpowiednik łot. *dirža* 'pas skórzany, rzemień' (z powodu *ž* może być lituanizmem). Pozostaje w niejasnym stosunku semantycznym z *diržti* (zob.). BSW 56, LEW 97 łączyli z aw. *darəz-* f. 'wstęga, pęto' i czas. *darəzayeiti* 'przywiązuje, pęta' < pie. **d^herǵh-* 'mocno trzymać, festhalten' (zob. IEW 254). ALEW 215 proponuje alternatywny wywód od pie. **derǵh-* 'objąć, zagrozić, einfassen, umschließen' (jak w łot. *derža* 'bat z krótkim lub długim biczem; pańszczyzna', SO lit. *daržas*). — Drw. *dirželiai*, *kuriais plakasi* m.pl. SD «dyscyplina, którą się biczują» (syn. *rykštės*, *šniūreliai*), *diržovės* f.pl. 'rzemienie, uprząż, rząd koński'.

diržti, *diržtù* (**dirž-stu*), *diržaũ* 1. 'pokrywać się twardą łuską (o grochu, o kartoflach podczas gotowania)', 2. 'twardnieć, sztywnieć', 3. 'stawać się ciągliwym, niełamliwym' (Būga, RR I, 601), 4. 'zamierać (o sercu)', 5. 'wiednać', 6. 'kisnąć (o piwie)', *įdiržti* 'stwardnieć', *sudiržusios raĩkos* f.pl. 'stwardniałe dłonie'. — Drw. *apdiržėti* 'stwardnieć, stać się nieczułym', przen. 'nieco się zestarzeć'. Nomina: *diržas* (zob.), *diržingas* 'twardy, nie dający się łupać (o drewnie), mocny, silny, wytrzymały, tęgi; leniwy', *diržus* 'nie dający się rozszczepiać, niełupliwy, łykowaty', *sudiržėlis* 'postarzały człowiek'. — SE *derž-*: *dėržti* (zob.). — Bez jasnych nawiązań ie. Transponat **d^herǵh-*/**d^hrg^h-* 'mocno trzymać, festhalten', por. IEW 254.

dýselis, -io 1 p.a., *dyselỹs* 3 p.a. gw. ‘dyszel u wozu’ (*Arklys pasibaidė ir dýselį nulaužė* ‘Koń się spłoszył i złamał dyszel’) — zapoż. z prus.-niem. *dīsəl*, śrdn. *dīsle* (GL 45, Čepienė 91, Urbutis 2010, 55), por. nwn. *Deichsel* f. Co do akutu por. zapoż. *ýzbukas, rýkamas* i *šýberis*. Tu też łot. *dīsele* ‘dyszel’ ← śrdn. *dīssel, dīsle* (Jordan 60). War. *diselis, diselỹs* mają -i- zapewne pod wpływem sławizmu *dišlius* ‘dyszel’ (zob.). Por. *armaĩ*.

diskà 2 p.a., gen.sg. *diskos* 2 p.a. gw. 1. ‘dziesiątka w kartach’, 2. ‘moneta dziesięciogroszowa’ — zapoż. z pol. przest. *dyska* ts. (← fr. *dix* ‘dziesięć’), dziś *dycha*, zob. SW I 623, POLŻ 51.

dišerė, *dišerė* 1 p.a. m. przest. ‘stolarz’ — zapoż. ze śrdn. *discher, disker* (GL 45, Čepienė 130n., ALEW 215), por. nwn. *Tischler* m. Co do zakończenia rodzaju męskiego -erė por. *bėkėrė, bũtkėrė, klėknėrė* (Prellwitz 21). — Nazw. *Dišeraitis, Dišeraitis* (b.z.a.).

dišlius, -iaus 2 p.a. gw. ‘dyszel’ (*Dišlius ilgas, tai sunku ir apsigrėžt* ‘Dyszel długi, więc też trudno się obrócić’) — zapoż. ze stbłr. *dyšėlb, dyšėlb*, por. błr. *dýšalb, -šlja* (tu z pol. *dyszel, -szla*, XV w. *dysiel, -šla* m. ← śrwn. *dīhsel* f., śrdn. *dīssel* f., por. nwn. *Deichsel* f., WDLp). Zob. też ZS 17, POLŻ 278, Bańkowski I, 319, EWD 209. Z obocznym tematem: *dišlis, -io*. Zob. też *dýselis*.

ditkà 2 p.a., gen.sg. *ditkos* 2 p.a., war. *ditkė* 2 p.a. przest., gw. ‘dawna moneta o wartości sześciu groszy polskich’ (*Jis nė ditkos nevertas* ‘Nie jest wart złamanego grosza’) — zapoż. z prus.-niem. *ditke* ‘moneta 10-fenigowa’, *dütken* n. ‘mała moneta, moneta o wartości trzech szylingów, 1/16 talara’ (Prellwitz 25, GL 45, Čepienė 188), por. nwn. *Düttchen* n. Ten niemiecki wyraz jest zdaniem Brücknera 103 (s.v. *dudek*) polonizmem, por. «Orla na drobnych monetach polskich, zygmuntońskich, przezywano żartobliwie *dudkiem*, więc monetę samą tak nazywano [...]; z polskiego *dudka* wzięli Niemcy *Düttchen*, co wróciło do nas jako *dytek, dydek* (‘sześciogroszówka dawna; dwa grajcary’).» SW I 611n.: pol. przest. *dydek, dytek* ts. ← dn. *dütke, dittke* ‘drobna moneta srebrna’. NB. POLŻ 51 uważa *ditkà* za pożyczkę polską, przy czym nie odnosi się do GL ani do Čepienė.

dỹvas 2, 4 p.a. przest., gw. ‘dziw, cud; coś, co wywołuje zdziwienie’ (używane też jako pl.t. *dỹvai*) — zapoż. ze stbłr. *diṽ* m. lub *divo* n. ‘dziw, cud’, por. ros. *dívo*, ukr. *dývo*, błr. *dzíva, -a* n., pl. *dziwy, dziũ*. Zob. SLA 64, ZS 18, LEW 98 i ALEW 215n. Por. syn. *čiũdas, čiustai*. — Drw. *dỹvinas* ‘dziwny, nadzwyczajny, niezwykły; zadziwiający; cudowny’ (typ *áuksas* ⇒ *áuksinas*). Zob. też *dỹvytis, dỹvnas* i *diĩnnas*.

dỹvéti, *dyviũ* (3 os. *dỹvi*), *dyvéjau* gw. ‘nosić ubranie a. nakrycie głowy’, np. *Keturi ponaičiukai viena kepure dėvi (dyvi)* ‘Czterech panów jedną czapkę nosi’ (Jablonskis). Wziąwszy pod uwagę, że *dỹvéti* jest synonimem *dėvéti* (zob.), wypada przypuszczać, że do osnowy *dėv-* dotworzono na gruncie neoapofonii *ė* ⇒ *ĩ* (wzorującej się na *ẽ* ⇒ *ĩ*) formę st. zanikowego o postaci *dyv-*. Paralele: *atlėgti* ⇒ *atlygti*; *plėšti* ⇒ *plyšti* i *rėžti* ⇒ *parýžti*. — Drw. *dỹvelėti* ‘nosić ubiór’, *nudỹvelėti* ‘znosić, zużyć, zedrzeć’, np. *spodnie, czapkę, nudỹveliuoti* ts.

dỹvytis, *dỹvijuos* (war. *dỹvyjuos*), *dỹvijaus* (war. *dỹvyjaus*) przest., gw. ‘dziwić się, okazywać zdziwienie’ (*Nedỹvykis, ir pačiam gal taip atsitikti* ‘Nie dziw się, i tobie może się to przytrafić’) — zapoż. ze stbłr. *divitisja*, por. ros. *divítysja*, ukr. *dyvýtysja*, błr. *dzivícca, dziũljúsja*, 3 sg. *dzívicca* (SLA 65, ZS 18, LEW 98, ALEW 216). Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (podobnie w *žỹvytis, jōvytis* i *bāžytis*). — Z innymi sufiksami: *dỹvintis, dyvótis* (por. stbłr. *divovatisja* ‘dziwić się’). Neoosn. *dyvo-*: *dyvósenos* f.pl. KRŻ ‘podziw’. — Forma niezwrotna oznacza m.in. ‘rzucić urok, zauroczyć’, por. *Paršus gal nudỹvijo kas, kad nebauga* ‘Chyba prosięta coś zauroczyło, bo już nie rosna’. *Bene tave kas padỹvijo* ‘Czyżby cię ktoś zauroczył’. Zob. też *dỹvas, dỹvnas* i *diĩnnas*.

dỹvnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 'dziwny, niezwykły, nadzwyczajny' (m.in. MŽ, CHB) — zapoż. ze stblr. *divnyj* (por. ros. *dĩvnyj*, ukr. *dỹvnyj*, błr. *dziũny*). War. prefigowany: *indyvnas* 'cudowny' MŽ, BRP (PAŽ 137). Por. SLA 65, 84n., ALEW 215n. Zob. też *dỹvas*, *dỹvytis* i *dimĩnas*.

divõnas 2 p.a. LZŽ 'wzorzysta tkanina służąca za kapę na łóżko' — zapoż. z błr. gw. *dyván*, -à (por. PZB 1, 111: *Pascelb nakryvajecca kapaj abo dyvanom*). War. akc. *divonas* 3, 4 p.a., *divanas* 3 p.a.

dỹžti, *dỹžiu*, *dỹžiau* pot. 1. 'zdzierać skórę ze zwierzęcia', 2. 'zdzierać (ubranie, buty), niszczyć ciągłym używaniem', 3. 'dziobać, grzebać pazurami (o kurach)', 4. 'trzeć na tarce do prania', 5. 'chłostać, smagać różgą; bić, uderzać', 6. 'kopać, ryć w ziemi', 7. 'o deszczu: padać ulewnie', 8. 'pokonać pieszo znaczną odległość' (*Toks vyras už pusę dienos gali į Kalvariją nudỹžti* 'Taki mężczyzna może za pół dnia dojść do Kalwarii'. *Naktį liuob du kartu sudyš į Prūsus* 'W nocy potrafi [nawet] dwa razy pójść do Prus [i z powrotem]'). Cps. *išdỹžti* 'wysiorbać', *nudỹžti* 'zederzać skórę; zrobić coś szybko, energicznie', *padỹžti* 'stępieć (ostrze); ukraść', *pridỹžti* 'zbić (psa, żonę)', refl. *dỹžtis* 'troszczyć się, martwić się'. Odpowiednik łotewski ma formację sekundarną z suf. -ā- i odmiennym znaczeniem: *dĩžāt* 'ugniatać stopami, ubijać nogami, udeptywać', przen. 'podrygiwać; niepokoić się'. — Drw. *dỹžinti* 'bić', *nudỹžinti kailį* 'złoić skórę', nomina: *dỹžà* 1. 'bicie, lanie', 2. 'deszcz, ulewa', *dỹžalas* 'polewka, sos', *dỹžis* 'bicie, chłosta'. — Neoosn. *diž-*: *dižyti*, -iju, -ijau 'iść, chodzić (do szkoły w chłodzie, podczas niepogody)'; wypadek neoapofonii ilościowej y ⇒ i, por. *mỹgti* ⇒ *migsėti*; *rỹdyti* ⇒ *ridyti*. — Z uwagi na to, że lit. *dỹž-* ukazuje się m.in. w znac. 'chłostać, smagać różgą; bić, uderzać', a łot. *dĩž-* w znac. 'ugniatać stopami', nasuwa się hipoteza o wzdlużeniu SZ *diž- od pwk. *deĩž- 'ugniatać glinę, smarować gliną', < pie. *d^heiğ^h-/*d^hiğ^h- 'smarować (gliną), gnieść, miesić (glinę)'. Por. wed. *úd dihanti* 'układają warstwami', goc. *digan* 'lepić z gliny', łac. *fingō*, -ere 'obrabiać, formować'. Zob. LEW 98, 1307, LIV² 140. — SE pb. *deĩž- jest w bałtyckim kontynuowany w formie metatetycznej *žeiđ-, zob. *žieĩsti*. — Słabo poświadczony alternant na SE *diež-*, *nudiežti kailį* 'złoić komu skórę, zbić kogo' (por. *nudỹžinti kailį* ts.), pochodzi prawdopodobnie z neoapofonii y ⇒ ie (por. *mỹgti* ⇒ *miegti*; *vỹkti* ⇒ *viėkas*; *vỹti* ⇒ *vielà*). Tu może również łot. *diez-* w *diezēt* 'proponować komu zakup, towar, namawiać kogo na kupno'.

dõ I: partykuła, która ukazuje się w zwrotach *Kas tas dõ vienas?* 'Co to za jeden?'. *Kas tai dõ žmogus* 'Co to za człowiek?'. *Ir kas dõ naktis* (Maironis) 'I co za noc!'. Zaświadczenia sięgają epoki staroliteńskiej, por. *koksai tòi do Karàlus ióia musump* DP 231 'co to za Król jedzie do nas'. Według Augstkalnsa, *Studi baltici* 6, 1936-1937, 99n. zwrot *kas do* wywodzi się z *kas zo* [kaz zo] przez dysymilację z.z > z.d. War. *kas zo* jest rozpowszechniony w gwarach wschodniej i południowej Litwy, por. np. *Kas čia zõ kaimas?* 'Co to za wieś?' *Kas gi te zõ paukštukas* 'Cóż tam za ptaszek', *Kas įą žino, kas čia zõ žmonelė!?* LKŽ 'Któż tam wie, co to za kobietka!?). Zwrot *kas zo* jest przekładem zwrotu polskiego *co za* (człowiek) lub rosyjskiego *čto za* (čelovek); te z kolei oddają nwn. *was für ein?* 'co za jeden?'. — Wariantem do *dõ* jest *de*: *Kas jis de pons, kad nenori gyvolių ganyti* 'Co z niego za pan, że nie chce pasać bydła'. Zob. też LEW 98. W GJL III, § 805 niesłusznie uznano *dõ* za przejęcie ruskiej ptk. *da*.

dõ II: partykuła ukazująca się w zwrocie stlit. *kas tau do to?*, który jest przekładem z pol. *co ci do tego?* 'was geht es dich an?'.

dobilaĩ, -ũ 3 p.a. m.pl. bot. 'koniczyna, Trifolium'. Odpowiedniki łot. *dābuols*, *dābuls* ob. *ābuōls*, *ābuolis*. Sufiks jak w *stibilas*, *spragilaĩ*. Pwk. *dāb- pozostaje niejasny z uwagi na brak odpowiedników poza bałtyckim. Zob. LEW 99, ALEW 216. ME I, 446, za nim

Derksen 2008, 25 dopuszczają zmieszanie wyrazów ‘koniczyna’ i ‘jabłko’ (por. *obuol̥ys*). Podobnie sądzi Mažiulis (PKEŽ 4, 259) w odniesieniu do krewniaka stpr. *wobilis* EV ‘Klee’. — Drw. *atādobilis* ‘pole po koniczynie’, *dobillēna* ts., *dobiliūkas* ‘biała koniczyna’, cps. *kiaūldobilis* (dosł. ‘świńska koniczyna’, por. *kiaūlē*). N.m. *Dobiliai* 3x, *Dobilijà*, *Dobilinē*, *Dobil̥nē*, *Dobil̥niai*, *Dóbiliškis*.

dóbt̥i, *dóbiu*, *dóbiau* 1. ‘bić, uderzać, razić’ (*W. Christus pergalėjo ir padobė... priesakus mūsų* DP 202₁₃ ‘P. Chrystus zwyciężył i poraził... nieprzyjacioły nasze’), 2. *padóbt̥i* ‘pokonywać, zwyciężać’ (*Padobtas atduod savo kalaviją pargalėtojui* ‘Zwyciężony oddaje swój miecz zwycięzcy’), 3. ‘zabijać’ (z prvb. *nu-*, *pa-*, *už-*), *užsidóbt̥i* ‘zabić się’, 4. ‘odbierać możność, pozbawiać sił, zdrowia, wycieńczać, męczyć’, 6. *dóbt̥is* ‘o dzieciach: szaleć, dokazywać’. Problematyczne. LEW 99 łączył *dob-* z *dub-* (*dūbt̥i* ‘zapadać się, wklęsać’), co jest – ze stanowiska apofonii – nie do przyjęcia. LIV² 132n. uznał wokalizm *dóbiu* za wtórny na miejscu **duobiu* < pie. **d^hōb^h-je-*, co miałoby być wzdłużonym st. o dla pwk. pie. **d^heb^h-* ‘pomniejszać, vermindern’ (po nim brak jednak refleksów w bałtyckim). ALEW 726, s.v. *padóbt̥i* poprzestaje na zakwestionowaniu podanego w LIV² objaśnienia długości. Wydaje się, że podstawą danego czasownika będzie po prostu wykrzyknik *dóbt̥*, opisujący uderzenie, zadanie ciosu, por. *Jam dóbt̥ per galvą, tas kabokšt̥. Dóbt̥ dóbt̥ – ir uždobė*. Podobnie w wypadku *tópt̥i*, *-stū* ‘zdumieć się, osłupieć’, *nutópt̥i* ‘zdrętwieć z przerażenia’ ⇐ *tópt̥*, *tópt̥*. — Z inną budową: *dóbčiotis* ‘wygłupiać się, dokazywać’, *dóbtelet̥i* ‘przyjść (strzelić) nagle komu do głowy’ (por. *tópt̥elet̥i* ts.), *atsidóbėti* ‘przyjść do siebie, oprzytomnieć’ (por. *atsitópėti* ts.). — Postwerbalne nomina z *dob-* oznaczają ‘znoszone, zdarte ubranie, łachmany, szmatę’, por. *dóbsnis* f., *dóbsnė* (war. *dóksnė*), *dóbst̥is* (⇒ *dobstēliai* ‘podarta bielizna’).

dōč̥ius, *-iaus* 2 p.a. gw. ‘człowiek hojny, szczodry’: *Mūsų brolis buvo dōč̥ius, viską išdalydavo* ‘Nasz brat był bardzo hojny, wszystko rozdawał’. Budowa: *do-č̥ius*. Formacja utworzona drogą derywacji wymiennej, od osnowy wyabstrahowanej z adi. *dosnūs* ‘hojny, szczodry’ (resegmentacja *do-* + *-snus*). Neosuf. *-č̥ius* pochodzi z formacji typu *likč̥ius*, *sūkč̥ius*, które synchronicznie odnoszą się do inf. *likti*, *sūkti*. Może tu również należeć nazw. *Dōč̥ius*, jakkolwiek LPŽ I, 509 wskazuje dlań odmienne źródła.

dogmē (p.a. nieoznaczony) gw. ‘wypalone przez słońce miejsce na łące’, np. *Pieva išdegė dogmėmis* ‘Łąka miejscami wypalona’. Analiza: **dāg-mē-*, drw. ze WSO **dāg-* ⇐ *dāg-*, por. *degū*, *dėgti* ‘palić się, płonąć, gorzeć’, SO *dagióti*, *dagà*. Por. *-dog-* w *atúodogiai* ‘żyto jare’. Słowiański odpowiednik apofoniczny to *gag-* < **dāg-* w ros. *izgága* i pol. *zgaga* ‘uczucie pieczenia w przelyku’ (por. BSW 49). — Znacz. przenośne ‘miejsce wyróżniające się, odbijające od otoczenia, łąta, plama (w zbożu, w trawie)’ pojawia się przy formach *dogmē* ‘żyzny kawał ziemi’, *dognė* b.z.a. lub *dognis* b.z.a. lub *dógsnis* ‘łąta w zbożu, gdzie wiosną długo leżał lód albo stała woda’, *dognėti javai* ‘nierówno wyrosłe zboże’, *dogniais* a. *dógsniais* adv. ‘miejscami, łatami’ (*Avižos dogniais pjautinos, dogniais dar žalios* ‘Owies miejscami już [nadaje się] do żęcia, miejscami jeszcze zielony’. *Pieva išėsta dógsniais* ‘Łąka miejscami spasiona’). — Warianty z wokalizmem wyrównanym do SE *dėgti*: *degmē* ‘wypalone miejsce w lesie’, *degsnė* a. *degsnis* ‘miejsce wypalone przez słońce’.

dōkas 2 p.a. gw. ‘dach’ (*Buvo dōkas su dokū čia žmonių* ‘Ludzi było tu dom przy domu’, dosł. ‘dach przy dachu’) — zapoż. ze stbłr. *daxъ*, błr. *dax*, *-u* (⇐ pol. *dach* ⇐ nwn. *Dach* n.). Zastępstwo *k* za *χ* jak np. w *griėkas*. — Drw. *padokē* ‘miejsce pod strzechą, pod okapem’. Zob. też *dōkauka* i *dōkorius*.

dōkauka 1 p.a. gw. ‘dachówka’ (*Dangt̥i dōkaukomis žada dengti* ‘Dach zamierzają pokryć dachówkami’) — zapoż. ze stbłr. *daxovka*, por. błr. gw. *daxóŭka*, *-i* (PzB 2, 31) ⇐

pol. *dachówka*. Inaczej POLŽ 278: wprost z pol. — Warianty: *dōchauka* a. *duchauka* (ZTŽ). *dōkalka* a. *dókalka* (oboczność *l/y*, zob. GJL I, § 461), *dōkalta* (adideacja do imiesłowu *ikáltas* ‘wbity, przybity’, por. *kálti* m.in. ‘wbijać gwoździe’). Zob. też *dōkas* i *dōkorius*.

dóklas 1 p.a. gw. 1. ‘wielki kosz na siano; dwa zaplecione sznurami łęki drewniane, pomiędzy które wsadza się siano a. słomę do przenoszenia’, 2. ‘klatka do przewozu prosięcia’. War. *dókla*, *dóklē*, *dóklis*, *dokl̥ys*. Analiza: *dó-klas* < pb. **dā-tla-*, nomen instrumenti porównywalne np. z *dēklas* i *dēklē* od *dēti* ‘kłaść’. Pwk. dopuszcza dwojaką analizę. Po pierwsze **dā-* może być apofonicznym SO do **dē-* (por. *dēti* ‘kłaść, wkładać’), paralele: *boginti* ⇐ *bēgti*; *sodinti* ⇐ *sēsti*. Po drugie **dā-* może być refleksem pwk. pie. **deh₂-* ‘dzielić, rozdzielać’ (LIV² 103: **deh₂(i)-* ‘teilen’), który tkwi m.in. w wyrazach *dosnūs*, *dótilas* i *dóvanas*. To pociąga za sobą rekonstrukcję n.instr. **deh₂-tlo-*. Paralele dla pwk. seńowych 1° na SE: *árklas*, *gérklos*, *sékla*, *žénklas*, 2° na SZ: *búklē*, *girklas*, *irklas*, *pjūklas*. — Resegmentacja *dók-las* legła u podstawy derywatu *dókšē* ‘kosz’, por. *Atnešk dokšē šiaudų arkliam pakratyt* ‘Przynieś kosz słomy do rozesłania koniom’. Por. *kum-ēlē* ⇒ *kumel-* ⇒ *kumēl-šē*.

dōklē 2 p.a., *doklē* 4 p.a. hist. ‘danina, podatek’. SD: *doklē* «czynsz» (syn. *čyžē*), «hołd» (syn. *donis*), «pobor» (syn. *donis*, *čyžē*), «podymne, łanowe, poradne» (syn. *donis*), *dokl̥i atrinku* «pobor odbieram», *dokl̥i duomi* «pobor daię», *doklēs atrinkējas* «poborca». Może to być formacja paralelna do *dóklas* (pie. **deh₂-* ‘dzielić, rozdzielać’), pokazująca metatonię cyrkumfleksową (paralela: *dēklē*). Por. *donis* ‘danina’. LEW 112 umieścił wyraz s.v. *dúoti* ‘dać, dawać’. ALEW 216 mówi o «niejasnym» wahaniu wokalizmów *o* : *uo* w pierwiastku i odsyła do Stanga 1966, 41n. — Drw. *doklinis* SD «poborny, czynszowy» (syn. *čyžinis*), *doklinykas* SD «dannik; czynszownik».

dōkorius, *-iaus* 1 p.a. gw. ‘kto kryje dachy strzechą, dekarz’ — zapoż. z pol. przest. *dacharz* (Sw I, 420). Zob. też *dōkas* i *dōkauka*.

dóleris lub *dōleris*, *-io* 1 p.a., *dólēris* 1 p.a. ‘jednostka monetarna dolar’ — zapoż. z dn. *dōler* (GL 45). — War. *dōlerius*, *dólieris*; ZTŽ: *dolēras*, *dalēras*, *dalāras* (por. ros. *dóllar*); z metatezą *l-r* > *r-l*: *dōrelius* (ZS 16), z aferezą *d-*: *ōrelius* (ZS 16, 96) ⇐ pol. *dolar* (por. *ažiñkai* < *dažinkai* DVŽ).

domētis, *domiūos* (3 os. *dōmisi*), *domējaus* ‘uważać, zwracać na co uwagę, ciekawić się, interesować się’ (*Jis viskuo dōmisi* ‘On wszystkim się interesuje’), war. *gomētis*; *susidomēti* ‘zainteresować się czym’. Pwk. *dom-* jest najprawdopodobniej drw. apofonicznym od neopwk. *dēm-*, wyabstrahowanego z czas. *dēmētis* ‘uważać, zapamiętywać’ (zob.), *įsidēmēti* ‘zapamiętać, zwrócić na co uwagę’. Reguła neoapofonii SE *ē* ⇒ SO *o* jak np. w *sédēti* ⇒ *sodinti*, *įsódas*; *sēsti(s)* ⇒ *sóstas*, *sōstas*. — Drw. *dómautis* ‘szukać czegoś lepszego, przebierać, być wybrednym’, *dōminti* ‘przyciągać uwagę, zaciekawiać, zajmować, interesować’. Nomina: *domē* ‘uwaga, koncentracja świadomości’ (*Visi tyli, domēs nieks į ją nekreipia* ‘Wszyscy milczą, nikt nie zwraca na nią uwagi’), war. *doma* b.z.a., *domesys* ‘zainteresowanie’ (*Nuo dėmesio reikia skirti domesys*), *domūs* ‘uważny, zaciekawiony’, *įdomūs* ‘ciekawy, interesujący’. — Neoosn. *domėj-*: *domėjimasis*, *-mosi* ‘zainteresowanie się czym’ (por. *bodėjimasis*), *susidomėjimas* ‘zainteresowanie czym’.

donis, *-iēs* 4 p.a. f. stlit., gw. ‘danina, podatek’, DP ‘dań, czynsz, pobor, hołd’, SD *donis* «hołd» (syn. *doklē*), «pobor» (syn. *doklē*, *čyžē*), «podymne, łanowe, poradne» (syn. *doklē*), *donį kam moku* «hołduię komu» (syn. *dokl̥i duomi*) — zapoż. ze stbłr. *danь*, błr. *danь*, *-i* ‘danina, podatek’ (SLA 65, LEW 99, LEW 99, ALEW 216). Z innym tematem: *donià* 4 p.a. — War. *duōnis* przest. ‘danina’ pokazuje wtórny dyftong *uo*, dostosowany – na gruncie ludowej etymologii – do czas. *dúoti* ‘dać’ (zob. Urbutis 2010, 55). Nieporozumieniem jest więc

postawienie *duōnis* na równi z łac. *dōnum* (de Vaan 179) jako kontynuacji pie. *doh₃no- lub *deh₃no-. — Drw. *doninykas* SD «hołdownik» [‘osoba zobowiązana do składania daniny, płacenia podatków’] (syn. *doklinykas*), *doninis* SD «hołdowny» (syn. *doklinis*).

dōras, -à 4 p.a. *dōras*, -à 3 p.a. 1. ‘dobry w sensie moralnym, porządny, przyzwoity’, 2. ‘taki, jaki powinien być, jaki się należy, słuszny, należyty, odpowiedni’ (*Nebeturiu dorōs sveikatos* ‘Nie mam już dobrego zdrowia’). Odpowiednik łot. *dārs* ‘pogodny (o dniu), udany, mocny, solidny, pracowity’. Etymologizacja niepewna. Było analizowane jako WSO *dār-do dar- (*daryti*) ⇐ *derēti* ‘nadawać się na coś’, zob. LEW 83, ALEW 216n. Paralela: *godūs : gedēti*. Inna ewentualność to rekonstrukcja *dā-ra- < *deh₂-ro- i nawiązanie tego przymiotnika do pwk. pie. *deh₂- ‘dzielić, rozdzielać’ (LIV² 103), por. wed. *áva adāt* ‘oddzielił’. Znacz. etym. ‘taki, który dzieli’ ⇒ ‘taki, który dzieli sprawiedliwie’? — Drw. *dorà* ‘cnota, moralność, porządek’, SD¹ *daran nusidemi* «popelniam» [‘czynić, dopuszczać się czegoś – o złych, nagannych uczynkach’, SPXVI], *doróvé* ‘cnota, zacność’, *doróju* adv. ‘po dobremu’, *nedōras* ‘niegodziwy, nieuczciwy, nieczny, niemoralny’ (⇒ *nedōrēlis* ‘niegodziwiec, nikczemnik’), *nepadorūs* ‘nieprzyzwoity’, *padōras* ‘przyzwoity’ (rzadkie), *padorūs* ‘przyzwoity; należyty; piękny, przystojny’ (DP *padorus* ‘słuszny, porządny; podobny’, por. Skardžius 1935, 146, Kudzinowski II, 11), adv. *padōriai* ‘należycie’, DP ‘słusznie, snadnie, skutecznie’, *sándora* ‘pokój, zgoda’ (zob. *sándara*). Vb. denom. *dōrinti* ‘umoralniać’, *doróti*, -ju, -jau 1. ‘uprzętać, porządkować’ (*doróti javūs* ‘sprzątać zboże, urodzaj’, *pařšq doróti* ‘patroszyć prosię’), 2. ‘zwyciężać wroga’, *išdoróti* ‘wydać za mąż’, *sudoróti* ‘sprzątnąć, zebrać plon; wypatroszyć zabite zwierzę; zużyć coś’.

doravóti, *doravóju*, *doravójau* ZTŽ ‘darować, przebaczyć, odpuścić’ — zapoż. z błr. *daravácь*, -íju (por. pol. *darować*, -uje).

dosnūs, -i 4 p.a. ‘szczodry, hojny, obfity’. War. *dōsnus*, *dōsnas*, *dōsnas*. Łot. *dāsnas* ‘hojny’ (war. *dāzns*) odpowiada wariantowi lit. *dōsnas*, ale z powodu małego zasięgu jest podejrzane o zapożyczenie z litewskiego (por. ME I, 449). Analiza: *dos-na-*, drw. od neoosn. *dos-*, którą wyabstrahowano z czas. *dostyti ‘rozdawać’, rozumianego jako *dos- + -sty- (por. drw. od neoosn. *dost-: *pardōstē* DP ‘targ’). To *dostyti było kiedyś odpowiednikiem łot. *dāstīt*, *dāstīt*, -u, -íju ‘lekkomyślnie rozdawać, trwonić’, *izdāstīt* ‘roztrwonić (pieniądze, majątek)’. Rekonstrukcja: pb. *dā-stī-. Pb. pwk. *dā- jest refleksem pie. *deh₂- (*deh₂-i-) ‘dzielić, rozdzielać’ (LIV² 103), por. wed. *áva adāt* ‘oddzielił’, *dáyate* ‘bierze sobie część’ (*dh₂-éje-). Podobną do *dāstīt* i *dostyti budowę mają litewskie frq. *klōstyti* ⇐ *klōti* (pie. *kleh₂-) oraz *mōstyti* ⇐ *mōti* (pie. *meh₂-). Inaczej ŽD 166, który zamiast o neoosnowie na -s- mówi o neosufiksie z -s- i segmentuje *do-snus. Hipoteza Būgi o pie. *dās- (RR I, 126) nie ostała się w nauce. — Wtórne nawiązanie *dosnūs* do czas. *dúoti* ‘dać, dawać’ wytworzyło neol. *duosnūs* ‘szczodry’ (por. wtórne *duōnis* s.v. *donis*). Nie dostrzega tego ALEW 218 i w konsekwencji traktuje *do-* na równi z *duo-* w ramach «niejasnego historycznie wahania» wokalizmów *o* i *uo*; kwestię formantu zbywa milczeniem. — Inne derywaty od neoosn. *dos-*: *atādosis* DP ‘odpłata, nagroda, oddawanie’ (od tego drw. wsteczny *dōsai* m.pl. ‘dary dla panny młodej’, por. *atādvastis* ⇒ *dvastis*), *doslūs* ‘szczodry’, SD¹ «datny; hojny, szczodry, uczynny» (⇒ *doslybē* SD¹ «hojność», *doslingiai* SD «hojnie», *doslystē* SD¹ «szczodrość»). — NB. Stlit. *pardōsas* a. *pařdosas* ‘sprzedaż’ oraz stpr. *perdāsai* ‘Verkauf’ mogą być kalką hybrydalną ze stpol. *przedaż* (lit. -*dosas* za pol. -*daż*, z ludowo-etymologicznym nawiązaniem do adi. *dosnūs* ‘hojny’, zob. LAV 80n.). Por. *ant pardōstēs* DP ‘na targu’.

dōšyti, *dōšiju*, *dōšijau* wsch.-lit. 1. ‘dawać się we znaki, trapić’, 2. ‘zaczeplać, molestować dziewczęta’. Refl. *dōšytis* a. *došytis* 1. ‘szaleć, dokazywać – o dzieciach’, 2. ‘szaleć – o wichurze, o burzy’, 3. ‘ciężko pracować, harować’ — czas. denominatywny od osnowy *doš- nieustalonego pochodzenia (zob. LEW 99n.). Z innym sufiksem: *dōšintis*

‘szaleć; ciężko pracować; (o krowie) biegać się, latować się’.

dotilas: DP <dôtilas, dôtily> ‘datek, podatek’, SD «datek» (syn. *duosnis*) — denominativum na *-la-* od zanikłej osnowy *dāti-, *-ties < pie. *déh₂-ti- f. ‘dola, część wydzielona’. Pwk. pie. *deh₂- ‘dzielić, rozdzielać’ (LIV² 103), por. wed. *áva adāt* ‘oddzielił’. — Resegmentacja *dot-* + *-ilas* otworzyła drogę do derywacji wymiennej, stąd war. żm. *dōtalas* ‘dar, podarek’ (acc.pl. *gerus dātalius* WP). Por. łot. *dātali* m.pl. ‘podarki’ (o ile to nie lituanizm, zob. ME I, 449). Drw. wsteczny: *dōtas* ‘dar, podarek’. Zob. też *dosnūs*. ALEW 218 ignoruje litewskie refleksy pie. *déh₂- i uważa *dōtas* (war. *duotas* b.z.a. ⇐ *dúoti* ‘dać’) za substantywizację participium prt. pass. od inf. *dāti (hipoteza oboczności *ā/o do *ō/uo).

dovanà 3 p.a., *dována* 1 p.a. 1. ‘rzecz podarowana, dar’, 2. ‘darowanie kary, amnestia’, 3. ‘ofiara dla bóstwa’. SD *dovana* «podarek; pocześne, podarek panu; odużne», *dovana paminētīnē* SD «upominek», *dovana vyro moteri duota* SD «wiano». Z obocznym sufiksem: żm. *dovenà* 3 p.a. (*Tq peilj dovenōms gavau* ‘Ten nóż dostałem w podarunku’). Z prefiksem *ata-*: *atadovanis* DP ‘odpłata’. Odpowiednik łot. *dāvana* ‘dar, podarek’, war. *dāvana*, *dāvāna*, *dāvana*². Analiza: *dov-ana*, rzeczownik utworzony od dwerbalnego przymiotnika *dóvas < *dāva- ‘rozdzielający, dający’, por. pie. *dah₂-uo- < *deh₂-uo- (transponat). Pwk. *deh₂(i)- ‘dzielić, teilen’ (LIV² 103), por. z jednej strony wed. *áva adāt* ‘oddzielił, wydzielił’, z drugiej strony łot. *dāstīt*, -u, -īju ‘lekkomyślnie rozdawać, trwonić’ < *dā-stī- (z insercją k: *dākstīt* ‘dawać, wręczać’; zob. s.v. *dosnūs*). Paralele: *liēkana* ⇐ *liēkas*; z obocznym suf. *-en-*: *gyvenà* ⇐ *gývas*; *galvenà* ⇐ *galvā*. Całkiem inaczej NIL 61 (rekonstrukcja pie. *doh₃-uon-o- ⇐ pwk. *deh₃- ‘dawać’) i ALEW 255 (*dovanà* ma być derywatem od *dōvis* ‘Schenkung, Gabe, Spende’). Stang 1966, 381 przyjmował związek *dov(ana)* z formą praeteriti *dāv(ē)* ‘dał’. — Neoosn. *dāv- pochodzenia nominalnego ukazuje się również w łot. *dāvāt* a. *dāvāt*, -āju ‘dawać, dawać w darze, ofiarować swe usługi’, iter. *dāvināt* ts.¹⁴⁴ — Drw. *dovanaī* adv. ‘darmo’, DP *dóvanai* ‘prozno’, *ne dóvanai* ‘nie darmo’ (skostniała forma datiwu sg. od sb. *dovanà*), *dóvanas* ‘darmowy’, SD «daremny» (por. sufiks w *dārganas* ⇐ *dārgana* ⇐ *dārga*). Vb. denom. *dovanóti* ‘darować, dawać w darze’ (war. *dovenóti*), SD¹ «daruię; nadarżam» (por. łot. *dāvanāt* ‘obdarowywać’), drw. *neperdovanotas* SD «nieprzedarowany» [‘nieprzekupny’].

dōvytis, *dōvijuos*, *dōvijaus* wsch.-lit. ‘dławić się przy jedzeniu zbyt dużych kęsów’ (*Karvė a(ž)sidōvijo bulbom* LzŽ ‘Krowa zadławiła się ziemniakami’) — zapoż. ze stbłr. *davitisja*, błr. *davicca*, *daŭljúsja*, 3 sg. *dávicca*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *jōvytis*, *bāžytis*, *džvytis*).

dōvoti, *dōvoju*, *dōvojau* wsch.-lit. ‘dawać, zadawać paszę’ — miejsce akcentu wskazuje na zapoż. z pol. *dawać*, *daję* (a nie błr. *davac̣*, *dajú*). Cps. *išdōvoti* ‘wydawać, wypłacać’, *padōvoti* ‘podawać (siano na wóz)’, *pardōvoti* ‘sprzedawać’, refl. *susidōvoti* ‘zwidywać się’ (por. pol. *zdawać się*). — Zastępstwo *do°* przez *duo°* w nawiązaniu do *dúoti* ‘dać’ pokazuje war. *dúovoti* LzŽ ‘dawać za coś (tyle a tyle, przy uzgadnianiu zapłaty)’.

drabà 4 p.a. gw. 1. ‘opad mokrego śniegu, śnieg z deszczem, plucha’ (*Šjryt buvo tokia drabà* ‘Dziś rano była taka plucha’), 2. ‘flegma’ (*Drābq drebiu*, t.y. *spjaunu skreplius* JU ‘Pluję flegmą’) — nomen actionis z suf. *-ā-* i SO *drab-* ⇐ *dreb-*, por. *drebiū*, *drēbti* ‘bryznąć, rzucić czymś mokrym a gęstym’, frq. *drabstýti*. Niewykluczone, że *drabà* jest neosimplex, wyabstrahowanym z cps. *sniēgdraba* ‘deszcz ze śniegiem, plucha’ (por. *sniēgas*), *šlāpdraba* a. *šlapdrabà* ts. (por. *šlāpias* i syn. *šlāpdriba*). Odpowiednik łot. *slapdrabs* ‘opad mokrego

¹⁴⁴ Bez związku z łot. *dāvāt* jest osnowa *dava-* czasownika scs. *razdavati* ‘rozdawać, rozdzielać’. Polega to na odnowieniu iter. *razdajati* (por. *dajq*, -ēši ‘daję’) za pomocą neosufiksu *-vati*. Ten ostatni został wyodrębniony drogą metanalizy w typie *-byvati*, *-kryvati* (iter. do *byti* ‘być’, *kryti* ‘kryć’). Zob. uwagi s.vv. *buv-* i *krīvā*.

śniegu, plucha' (por. *slapjš*). Czy tu *núodraba*, żm. *núdraba* c. 'człowiek rośli, postawny, wielki' (por. typ *núodvasa*)? — Z innymi sufiksami: *drabnà* 'opad mokrego śniegu na wiosnę, śnieg chwilowy; ciasto na placki ziemniaczane; bagno, grzęzawisko', *drābnas* a. *drabnūs* 'ociężały, nieochoczy, ciężki (też o powietrzu)', rośli, tęgi, gruby' (por. *drabinti* 'robić ociężałym'). — Stary SO jest poświadczony również w pgerm. **drab-*, por. śrdn. *draf*, śrwn. *treber* n.pl. 'wyłoczyny winne' (Heidermanns 1993, 160n.).

drabantas stlit. 'żołnierz ze straży przybocznej' (m.in. BRB) — zapoż. ze stbłr. *drabantъ* (*drabanъ*) ← pol. XVI w. *drabant* 'żołnierz pieszy; strażnik, pacholek, sługa, członek straży przybocznej' (SPXVI). Zob. też Bańkowski I, 294. Brak w SLA i ALEW. — Gw. *drabantas* b.z.a. 'nazwa pewnego tańca żmudzkiego' ← pol. *drabant* 'nazwa tańca pośredniego między polonezem a mazurem, tańczonego na zakończenie wesela' (por. SW I, 548).

drabas, *drobas* stlit. 'żołnierz' (m.in. BRB) — zapoż. ze stbłr. *drabъ* 'żołnierz pieszy' ← pol. XVI w. *drab* 'najemny żołnierz pieszy' (SPXVI). Por. SLA 66, Bańkowski I, 294 (brak w ALEW).

drābnas, -à 4 p.a., *drabnūs*, -i 4 p.a. wsch.-lit. 'niewielki, mały, drobny, złożony z licznych małych części' — zapoż. ze stbłr. *drobnyj*, por. błr. *dróbnny*, ros. *dróbnnyj*, pol. *drobny*. War. z asymilacją *bn > mn*: *drañnas*, *dramnūs* 'drobny', ⇒ *dramnai* 'drobno'. — Drw. *drābnickas* 'drobniuteńki'.

drabstýti, *drabstaũ*, *drabsčiaũ* 1. intr. 'padać – o śniegu', 2. tr. '(błotem) bryzgać, obryzgiwać; chlapać, rozchlapywać', 3. 'rozrzucać gnój', 4. 'szastać pieniędzmi'. SD¹ *drapstau* «płuszczyć, płuskać» ['ochlapywać czymś brudzącym, bryzgać, brudzić', SPXVI] (syn. *taškau*), *ažudrabstyt* SD «zapłuskać co» ['zachlapać, zabrudzić'] (syn. *ažutaškýt*), *nudrabstýti* 'nachlapać', *sudrapstýti* DP 'popłuskać (o szacie)' — frequentativum z suf. -sty- i SO *drab-* ← *dreb-*, por. *drēbti* m.in. 'bryzgać' (ŽD 537). Paralele: *barstýti* ← *beřti*; *lakstýti* ← *lēkti*; *slapstýti* ← *slēpti*. Drw. *drapstymas* SD¹ «płuskanie» ['brudzenie, zanieczyszczanie']. Inaczej ALEW 219, który zakłada apofonię SZ *dribti* ⇒ SP *drab-sty-*. — Inne czasowniki o osnowie *drab-*: *drabinti* 'robić ociężałym, zwiędłym' (refl. *pasidrabinti* 'zrobić się ociężałym'), *drabsóti* 'być ociężałym, leżeć w stanie wyciągniętym, leżeć leniwie' (syn. *drybsóti*). — Neoapofonia *drib-* ⇒ *draib-*: *draibstýti* (zob.).

drabūžis, -io 2 p.a., *drabūžis* 2 p.a. 1. 'odzież, ubranie, suknia, strój', 2. 'strzęp, szmata' — należy do rodziny *dróbē* 'płótno' (zob.). Potwierdza to war. gw. *drobūžis*, gdzie samogłoskę pierwiastkową wyrównano właśnie do *dróbē*. Objaśnienie wokalizmu *drab-* może być dwojakie. Po pierwsze, obecność takich synonimów, jak *drāpanos* f.pl. 'odzież, bielizna' i *drābanas* 'łachman' obok *drēpenos* f.pl. 'znoszona odzież; łachmany', pozwala ująć *drap-*, wtórnie *drab-*, jako stary SO do pie. do pie. **drepe-* 'oderwać, uciąć' (zob. LIV² 128: gr. *δρέπω* 'zrywać, zbierać – owoce, kwiaty'). Zob. też ALEW 219, 221. Po drugie, można widzieć w *drab-* innowacyjny SZ, utworzony na podstawie SP pb. **drāb-* (*dróbē*) według reguły **ā* ⇒ **ā*. Paralele: *lajūs* : *lóti*; *šakūs* : *šókti*; *bāžmas* : łot. *bāzt*. Osobno zob. *drāpana*. — BSW 61 i LEW 100 w ślad za Bernekerem I, 219 łączyli lit. *drap-/drob-* z głuź. *draby* 'wszelka odzież', czes. *zdraby* 'gałgany, łachmany'. Zdaniem LEW 100 wyrazy te łączą się dalej z rodziną czas. *diřti*, mianowicie na mocy hipotezy o rozszerzeniu -p-. Takie rozszerzenie widzi autor również w słow. *drapati* 'kratzen, reißen'. — War. z samogłoską e: *drebūžis* 'odzież, ubranie'. Jest on o tyle ważny, że ma odpowiednik w łot. *drēbe* 'suknia, odzież', pl. *drēbes* 'bielizna' (prawdopodobnie drw. wsteczny typu *drāpas* ← *drāpana*). ALEW 219 sądzi, że war. *drebūžis* pojawił się w wyniku adideacji do vb. *drebēti* 'drzeć'.

drāčyti, *drāčiju*, *drāčijau* (war. *drāčyti*) gw. 'pieścić, rozpieszczać dzieci' (*Drāčyk*

vaikus, paskui anys tau akis plėšys ‘Rozpieszczaj dzieci, potem ci one skoczą do oczu’ — zapoż. z błr. gw. *dračycь, dróčycь* ‘pieścić’, por. ros. gw. *dročítь* a. *dróčítь* ts. — Refl. *drāčytis* ‘wszczynać kłótnie, awantury, bijatykę; robić hałas’ (*Vaikai, nesidračykit, diržą paimsiu!* ‘Dzieci, nie kłóćcie się, pasa wezmę!’) ⇐ błr. gw. *drācycca* ‘kaprysić’, por. ros. gw. *dročítysja* ‘broić’. NB. Boryś 126, s.v. *droczyć się* niesłusznie podaje lit. *drāčytis* za wyraz prapokrewny z psł. *dročiti sę ‘drażnić, jątrzyć, pobudzać do gniewu; miotać się, szaleć’.

drāgēs, *-ių* 2 p.a. f.pl. 1. stlit. ‘drożdże’ (BRB, jako glosa do *mielēs* ‘hefen’), 2. gw. ‘osad z topionego tłuszczu rybiego’ (Litwa pruska) — prawdopodobnie jest to zapożyczenie ze stpr. *dragios* EV ‘drożdże, Heuen [Hefen]’ < *dragijās f.pl., drw. od *drag-, < pie. *d^hrog^h-/d^hrag^h-. Por. Żulys, *Balt* I:2, 1966, 151n., PKEŽ 1, 217n., Urbutis 2009, 315. Do drugiego z litewskich znaczeń nawiązuje łot. *dradži* m.pl. ‘resztki wysmażonej słoniny, skwarki’ (Būga, RR III, 206: kuronizm), jak też jedno z użyć wyrazu słń. *drōzga* (zob. niżej). Spoza bałto-słowiańskiego porównuje się stisl. *dregg* f. ‘męty, szumowiny, osad; drożdże’ oraz łac. *fracēs*, *-um* f.pl. ‘wytłoczyny z oliwek a. winogron’, por. BSW 58, LEW 100, de Vaan 238, Orel 74, Kroonen 99. Dalszy wywód niepewny. Znacz. etym. ‘coś rozdrobnionego, rozgnieczonego’ *vel sim*. Wyraz pochodzenia nieindoeuropejskiego? (tak de Vaan, l.c.). ALEW 219n. wychodzi od pie. *d^hroh₁g^h-/d^hrh₁g^h- ‘osad denno; drożdże’, jakkolwiek dla długości pochodzenia laryngalnego nie widać potwierdzenia w bsł. materiale. — Nieco odchyła się od tego psł. *drozga, por. słń. *drōzga* ‘rozgniecione owoce, zwł. winogrona, zacier, brzezka winna; osad z topionego tłuszczu’, sch. *drōzga* ‘szlaka, żużel; osad, namuł, szlam’. Por. jeszcze drw. psł. *drozg-ija (*d^hra/osg^h-jeh₂), scs. *droždiję* f.pl. ‘zaczyn, zakwas’, ros. *drōžži* m.pl. ‘zaczyn, zakwas do chleba, zakwas piwny, zacier’, ros. gw. *drožža* (*droždžija), pol. *drożdże* f.pl., stpol. *drożdża* sg. (REW I, 371, ESJS 149n., Boryś 127).

dragma stlit. ‘drachma’: *dvylika tūkstančių dragmų* [oryg. *dragnių*, błędne <ni> zam. <m>¹⁴⁵] DP 574₂₂ ‘dwanaście tysięcy drachm’ — zapoż. z pol. XVI w. *dragma* ‘jednostka wagi aptekarskiej równa jednej ósmej uncji, tj. jednej czwartej łuta (około 3 g); drachma’ (SPXVI). Polska grupa *-gm-* pochodzi z udźwięcznienia *-km-* w war. *drakma. Por. pol. XVI w. *drachma* ‘srebrna moneta grecka o wadze 4,5 g i wartości denara rzymskiego’ ⇐ łac. *drachma*, *-ae* (tu z gr. δραχμή ‘jednostka wagi; moneta srebrna’). Por. SLA 65 i POLŽ 712 (brak w LEW i ALEW).

dragūnas 2 p.a. hist. ‘w przedrewolucyjnej Rosji: dragon, żołnierz lekkiej jazdy’ — zapoż. ze stbłr. XVII w. *drakgunь* (*drakgonь*), por. błr., ros. *dragun*, *-a*. Por. ĖSBM 3, 147.

draibstýti, *draibstaũ*, *draibsčiaũ* gw. ‘iść po błocie rozchlapując je’, *apdraibstýti* ‘zachlapać, ochlapać błotem a. gnojem’, *nudraibstýti* ‘brudzić, zanieczyszczać odchodami (o kurach). Refl. *draibstýtis* ‘tułać się, nie móc znaleźć sobie miejsca’, *išsidraibstýti* ‘porozkładać się (po kątach do snu); wylegiwać się’ — frequentativum z suf. *-sty-* i innowacyjnym SP/SO *draib-* ⇐ *drib-* (⇐ *dreb-*, zob. *dribti*, *drėbti*). Por. stary SO *drab-* w *drabstýti*. Paralele apofoniczne: *draiskýti* ⇐ *drisk-* (⇐ SP *dresk-*; *draskýti*); *klaistýti* ⇐ **klist-* (⇐ SP *klest-*; *klastýti*).

draikýti, *draikaũ*, *draikiaũ* ‘rozrzucać potrząsając na widłach, roztrzasać (siano, słomę), roztrzeptywać’, *išdraikýti* ts. (⇒ łot. *izdraiķīt* ‘poroztrzasać, porozrzucać’), *uždraikýti* ‘zasypać, zasypywać’. Refl. *draikýtis* 1. ‘rozwichrzyć się, rozczochrać się’, 2. ‘o suce: być w rui, ciekąć się’, *draikausi* SD «błąkam się», *išsidraikýti* ‘rozleźć się, rozwiać się, rozpostrzeć się’ — iterativum na *-y-* ze SO *draik-* ⇐ *driek-/drik-*, zob. *driėkti*, *drikti*. Paralele

¹⁴⁵ Hasło *dragnēs* u Kudzinowskiego I, 173 należy zastąpić przez *dragma*.

apofoniczne: *graibýti* ⇐ *griēbti/gribti*; *kraipýti* ⇐ *kreīpti/kripti*. — Neoosn. *draik'*- (⇐ *draikiaũ*): *dráikioti* 'wikłać, plątać', *dráikiotis* 1. 'objąć się, wałęsać się' (syn. *válkiotis*), 2. 'o dziewczynie, kobiecie: zadawać się z mężczyznami' (*Su visais bernais dráikiojas to merga* 'Ta dziewczyna zadaje się ze wszystkimi chłopakami'), 3. 'o suce: ciekąć się' (*kalē dráikiojas*), *išdraikstýti* '(po)rozzucać, (po)roztrzępywać; rozczochrać, rozwichrzyć włosy'. Por. *bráidžioti* ⇐ *braidžiaũ, -ýti*. — Postverbalia: *draikà* 'ruja, ciecзка', *draikaĩ* a. *draĩkiai* m.pl. 'porzucone resztki siana, słomy; ściółka', *draĩkalas* 'coś splątanego, splątane nici, przędza, len', pl. *draikalaĩ* 'łachmany, szmaty', *draĩkčius* 'włóczęga' (SD «biegun, błakacz», syn. *klaidūnas, padaužuo*), *draĩkos* f.pl. 'paprochy słomy, siana; rozrzucone śmiecie; cienkie gałązki', *padraika* 'włóczęga', *padraikos* (zob.). Cps. *šundraika* a. *šundraika* bot. 'widłak, Lycopodium' (por. *šuõ*; war. apofoniczny: *šundrieka*).

draiskýti, *draiskaũ*, *draiskiaũ* 'rozzucać, targać, wichrzyć' (por. łot. *draĩskāt, -āju* 'rwać, rozrywać; szaleć, dokazywać') — causativum z suf. -y- i innowacyjnym SP/SO *draisk-* od SZ *drisk-* ⇐ *dresk-* (zob. Leskien 1884, 325). Por. refleksy starego SE w *dreskiũ*, *drēksti*, SZ w *driksti* oraz SO w *draskýti*. Paralele dla neoapofonii *ai* ⇐ *i*: *maizgýti* ⇐ *mizg-* (pwk. *mezg-*); *raizgýti* ⇐ *rizg-* (pwk. *rezg-*); *tráiskýti* ⇐ *trišk-* (pwk. *trešk-*). War. z sonoryzacją *isk* > *izg*: *draizgýti* 'targać, wichrzyć', *draizgóti* 'stroić żarty'. Z obocznym sufiksem: łot. *draiskāt* 'rwać, szarpać' (por. SZ *drisk-* w *driskāt*). Inaczej LEW 101 (s.v. *draskà*). — Drw. *draĩskalas* peior. 'podarte ubranie, strzęp, łachman, gałgan' (⇒ *draiskālius* 'obdartus, łachmaniarz', war. z *ei*: *dreiskālius*), *draiskūnas* 'ten, kto szybko niszczy ubranie'. Por. łot. *draĩska* c. 'ten, kto szybko zdziera ubranie', *draiskas* f.pl. 'szmaty', *draiski bērni* m.pl. 'dokazujące dzieci'. — Neoapofonia *drisk-* ⇒ *dreisk-*: *dréiskēti, -ēja, -ėjo* 'rwać się', DP 'targać się' (w kwestii akutu zob. Skardžius 1935, 231, 236). Paralele: *bréizgēti* ⇐ *brizg-* (*brezg-*); *kréitēti* ⇐ *krit-* (*kret-*); *tréikēti* ⇐ *trik-* (*trek-*). Zob. też ALEW 227.

drākas I 2 p.a. stlit. 'smok' (m.in. BRB, PK) — dwuznaczne: 1° zapoż. z nwn. *Drache* m. 'smok' (śrwn. *trache*), 2° drw. wsteczny od *drakōnas* (zob.; por. *balvōnas* ⇒ *baĩvas*). Inaczej SLA 65, który przyjmuje zapożyczenie ze strus. *drokũ* (⇐ gr. *δράκος*); nie jest to pewne z uwagi na brak ros. kontynuantów. Pominie te w ALEW.

drākas II 2 p.a. gw. 1. 'awantura, kłótnia; zamieszanie, bójka' — ze zmianą rodzaju zapożyczone z błr., ros. *drāka, -i* 'bójka, bijatyka' (⇐ *drātysja* 'bić się'). Błędnie LEW 101: *dr- + -aka-, niby od litewskiego czas. *dirti* 'drzeć, łupić'. Por. polski rusycyzm *draka* 'awantura, bójka'.

drakōnas 2 p.a., *drakōnas* 2 p.a. gw. 'smok' — zapoż. z błr., ros. *drakón, -a* (⇐ łac. *dracōnem* acc.sg. 'smok'), por. REW I, 367, ĖSBM 3, 147n.

drākoti, *drākoju*, *drākojau* gw. 'deptać, tratować, ryc (o świniach)', *sudrākoti* 'podrzeć', refl. *drākotis* 'o dzieciach: szaleć, dokazywać' (war. *drākytis, drakūotis*), 'o pijanym: awanturować się' — prawdopodobnie z udźwięcznienia *trakoti, co było denominativum od *trākas* 'podniecenie, szał, wściekłość; okres rui, ciecзки' ⇐ *susitrēkti* 'zepsuć się', *trikti* 'rozstrajać się, wariować'. Drw. *drākas* 'miejsce stratowane przez bydło, szkoda', *drakūs* 'zwinny, skoczny (o kocie, wiewiórcie)'. Wykrz. *drākt* o odgłosie kroków (*Drākt drākt, rodos, vaikščioja žmogus, batais apsiavęs*). — Dalsza sonoryzacja w war. *drāgoti*, *dragóti* 'robić co nieporządnie, psuć, niszczyć' (⇒ błr. gw. *addrágacь* 'otwierać przemocą', PZB 1, 57), refl. *drāgotis* 'o dzieciach: szaleć, dokazywać'. LEW 96 łączy *drāgoti* z *dirginti* (m.in. 'rozstroić, zdenerwować'), ale nie wyjaśnia różnicy *drag-* : *dirg-* ani oboczności *drag-* : *drak-* (*trak-*).

dramb- gw.: *drambà* 'ślad w stratowanym zbożu', *drambalaĩ* m.pl. 'osad, męty, gąszcz (w płynie)', *drambaliēnė* 'słota, plucha' (syn. *drabà*), *drambālius* 'grubas, brzuchacz;

dziecko umorusane', *drambālinti* a. *drambālyti* 'rozdeptywać, tratować – o koniach, bydło' (syn. *dreṁbti*), *drambāžius* 'grubas, brzuchacz', *dramblē* 'wielki brzuch', *dramblīs* 1. 'człowiek ociężały, nieruchawy, grubas, brzuchacz' (por. zapoż. łot. *dramblis* 'żarłok'), 2. 'słoń, Elephas'. Por. Kabašinskaitė 50: sprzeciw wobec próby wyprowadzenia *dramblīs* 'słoń' z zapożyczenia nwn. *Dromedar*, *Trampeltier*. Wszystkie wymienione wyrazy są postverbalia i mają za podstawę neopwk. *dramb-* (caus.-iter. **drambyti*, **drambinti*); ten z kolei jest neoapofonicznym derywatem (SP/SO) od neopwk. *drimb-*, por. *drimbù*, prs. infig. do *drībti* 'padać, osuwać się, zwisać, stawać się ochlapłym, wątlwym, miękkim', też 'padać – o śniegu' (por. ALEW 220). Zob. też *dreṁbti*. Paralele: *gramb-* ← *grimb-* (s.v. *grībti*); *kramt-* ← *krimt-* (s.v. *krimsti*); *slamp-* ← *slimp-* (s.v. *slēpti*).

draņčyti, *draņčiju*, *draņčijau* gw. 'dręczyć, męczyć kogo', refl. *draņčytis* 'szaleć, np. o wietrze' (*Vējas draņčijos kiauras divi naktis*), z obocznym sufiksem: *draņčintis* 'o dzieciach: dokazywać, swawolić' — ze zmiany **drenčyti*, co zapożyczone z błr. gw. *drénčycb* 'męczyć, nie dawać spokoju' ← pol. *dręczyć* (por. ĖSBM 3, 157). — Drw. *drānča* c. 'ten, kto dokazuje' (*Nusiramink tu, drānča!*).

drānga 1 p.a. gw. 1. 'draąg, długa gruba żerdź, używana do podważania a. toczenia ciężaru – kamienia, belki, beczki' (war. *draņgas* 2 p.a.), 2. 'kłonica, jeden z czterech drażków przytrzymujących drabiny lub skrzynię wozu', 3. 'boczna deska w łóżku' — zapoż. z pol. *draąg* ze zmianą rodzaju pod wpływem rodzimego syn. *dālba*. Co do akutu por. zapoż. *pastrāngas*, *varānka*. NB. Pol. *draąg* zapożyczone też do jęz. białoruskiego, mianowicie w formach *drongk* (stbłr.), *drong*, *dronk* i *drónak*, pl.t. *dróngi*, zob. ĖSBM 3, 152n., PzB 2, 91. — Wbrew BSW 59 nie widać podstaw do przyjęcia prapokrewieństwa *drānga* z psł. **drōgũ*, por. scs. *drogũ* 'kij, pałka, draąg', strus. *drugũ*, słh. *drōg*, czes. gw. *drouh* ts. Ostatnio ESJS 150 powraca do starego zrównania lit. *drānga* ze scs. *drogũ*, co więcej opisuje *drānga* jako drw. apofoniczny od *drēngti* 'drzeć, zdzierać, zużywać, np. o odzieży' (zob.). Do tego Orel 74 i Kroonen 99n. dodają jeszcze stisl. *drangr* m. 'turnia skalna, skalny słup'. — Drw. *drangaĩ* 4 p.a. m.pl. 'wóz draągowy, tj. mający po bokach dwa grube draği, a między nimi deskę, służący do przewożenia kłód lub kamieni; wóz drabiniasty', *drāngos* 1 p.a. f.pl. 1. 'boki wozu (drabiny, deski)', war. *drānkos* 'wóz drabiniasty' (*Be drānkų šiaudus vežti nėra kaip* 'Bez «drankos» nie sposób wozić słomę'), 2. 'górna część wozu (bez kół)', 3. 'wóz a. sianie do gnoju', 4. 'tylna część wozu', *dranginis vežimas* 'wóz draągowy'.

drānka 1 p.a. gw. 1. 'płynne żarcie dla świń; pomyje', 2. 'naczynie (beczka, ceber, wiadro), w którym miesza się żarcie dla świń' (też pl.t. *drānkos*) — zapoż. z prus.-niem. *drank* ← śrdn. *drank* m. 'napój; żarcie dla świń' (GL 45, brak w LEW). Co do akutu por. zapoż. *blānka*, *gāngos*, *gālgēs*. — Cps. *drānkubilis* 'naczynie na żarcie dla świń lub krów' (por. *kūbilas*).

drāpana 1 p.a. pot. 'odzienie, ubiór; szata', DP 'sukno', pl. *drāpanos* 'chusty; bielizna'. *drapana nekaltybės* PK 'szata niewinności', *velėju drapanas* SD «pierzę vel piorę chusty». Paralele: *gārbanos*, *spūrganos*, *strāždanos*. War. *drēpenos* f.pl. 'znoszona odzież, łachmany; bielizna' < **drepenā*. Nie wiadomo, czy to apofonia, czy zmiana fonetyczna z **drapenā* (por. *drebužis* ob. *drabužis*). — War. z suf. -*an-* i dźwięcznym wygłosem pwk.: *drābanas*, pl. -*aĩ* 'łachman, strzęp': *Drabanaĩ yra smulkmenos drabužiu, skarmalai* 'D. to strzępy odzienia, łachmany'. — Są to deverbativa od pb. **drepen-*/**drap-* < pie. **drepen-*/**drap-* 'odciąć, uciąć, oderwać' (LIV² 128), por. gr. *drépō* 'zrywać, zbierać (owoce, kwiaty); używać, korzystać', *drépō* 'zrywać, zbierać', wed. *drāpī-* m. 'płaszcz, szata', łac. *drappus* m. 'ścierka, szmata', stnord. *trof* n.pl. 'rąbek, strzęp'. Zob. też LEW 100, s.v. *drabužis*, ALEW 220n. Osobno zob. *dróbė*. — Drw. *añdrapanēs* a. *añtdrapanēs* f.pl. 'miesiączka', *añtdrapaniai* m.pl. ts. (dosł. 'to, co na bieliźnie, plamy krwi na bieliźnie', por. zwrot *Merga ant drapanų turi*), drw.

wsteczny: *drapānēs* f.pl. ‘miesiącza’; *drapānē* ‘pomieszczenie do przechowywania odzieży’. — Drw. wsteczny: *drāpas* ‘grube okrycie wełniane’ (por. łot. *drēbe* ‘suknia, odzież’, pl. *drēbes* ‘bielizna’; lit. *spal̃gena* ⇒ *spal̃gē*). — Cps. *drapānkubilis* ‘kosz/kufer posażny’, war. *drabānkubilis* (por. *kūbilas*; syn. *kraītkubilis*), *drāpanpalaikē* ‘znoszone ubranie’ (por. *pālaikas*).

drapōčius, -iaus 2 p.a. LzŽ ‘motyka do okopywania ziemniaków’ — zapoż. z błr. gw. *drapác* (PzB 2, 87). Por. zapoż. *kapōčius* i *karbōčius*.

draskýti, *draskaũ*, *draskiaũ* ‘drzeć, rozdzierać; szarpać, rozszarpywać; drapać’ (*akis draskýti* ‘skakać do oczu’), DP też ‘targać, łupić’, SD *draskau* «drapię co, drę» (syn. *plēšau*), «szarpam co», cps. *apdraskýti* ‘odrapać, obszarpać, wystrzępić, zrywać liście’, *nudraskýti* ‘poobrywać, poobdzierać’, *pradraskýti* ‘przedzierać, rozdrapywać’ — iterativum na -y- ze SO *drask-* do *dresk-*, zob. *drēksti*, *driksti* (LEW 101, ALEW 221). Paralele: *kratýti* ⇐ *krečiũ*, *krēsti*; *slapýti* ⇐ *slepiũ*, *slēpti*. Odpowiednik łot. *draškūt*, -īju ‘rozłupywać, rozszczepiać’, refl. ‘szarpać się’. Z obocznym sufiksem: łot. *draskāt*, -āju ‘rozrywać, zdzierać, skrobać’. Nie można wykluczyć, że psł. dial. **draskati*, **drasknōti* jest refleksem wzdłużonego SO, pbsł. **drāsk-ā-* ⇐ **drask-*, por. bg. *drāskam* ‘drapać, skrobać’ ob. *drāsna* ‘podrapać; nabazgrać’, słń. *drāsati* ‘rozwiązywać, rozplątywać; rozpruwać’, czes. *drāsati* ‘szarpać, skubać, rozdzierać’, pol. gw. *draskać* ‘krzesać; zapalać zapalną ob. *drasać* ts. oraz *drasnąć* ‘zadrapać, skaleczyć’ (z **drasnąć*). Zob. Boryś 123; brak w BSW. — Neoapofonia *drisk-* ⇒ SP/SO *draisk-*: *draiskýti* (zob.). Neoapofonia *drisk-* ⇒ SP/SE *dreisk-*: *drēiskēti* (zob. *draiskýti*). — Drw. *draskinēti* ‘rozdzierać (starą koszulę); drapać (drzwi, o kocie), rozdrapywać (strupy)’, *draksnōti*, -ju ‘drasnąć, lekko zadrapać’ (metateza *sk* > *ks* przed sufiksem spółgłoskowym). Sb. postverbale: *draskā* ‘szczapa, wiór’, SD *draska gelažinē* «łuska żelazna», ⇒ *draskus* SD «łupieżny» (syn. *lupus*, *plēšus*)¹⁴⁶, *drāskana* ‘podarte ubranie; ten, kto szybko zdziera ubranie; ktoś skory do bitki’ (por. sufiks w *gābana*, *drāpanos*). — Neoosn. *drasky-*: *apdraskytojas* SD¹ «odzierca» [‘ten, kto zabiera przemocą cudze mienie...’], SPXVI; syn. *plēšytojas*], *draskymas* SD «drapiestwo, drapież; łupiestwo, żdzierstwo, łupienie» (syn. *plēšymas*), «szarpanina», *draskytojas* SD «drapieżca; łupieżca; szarpacz» (syn. *plēšytojas*).

drāsūs, -ī 4 p.a. ‘śmiały, odważny, dzielny w boju’ (war. *drāšsus* 2 p.a.). SD <*drusus*> «śmiały». Analiza: *drās-u-*, przymiotnik na -u- od abstr. *drāsā* ‘śmiałość, odwaga’ (por. *rāžūs* ⇐ *rāžā*; *alsūs* ⇐ *alsā*; *tamsūs* ⇐ *tamsā*). Odpowiednik łot. *drūoss* albo *drūošs* ‘odważny, dzielny; bezpieczny, pewny’ (zob. LEGR § 319). Abstr. *drāsā* było formacją postwerbalną od zanikłego **drāsyti*, iterativum-causativum na SO **drans-* od neopwk. **drins-*, zob. *drīstū*, *drīsti* ‘śmieć, ośmielać się’ (pwk. pie. **d^hers-*, SZ **d^hrs-*). Paralela: *rāžā* a. *rāžas* ‘senność, skłonność do przeciągania się’ ⇐ *rāžýtis* (zob.) ⇐ *rýža* (**rinža*, zob. s.vv. *rýžtis* i *réižtis*). Inaczej ŽD 56: *drās-us*, rzekomo drw. z apofonią od *drēsū*, *drīsti*; tak też ALEW 222. Z kolei NIL 122n., przyp. 12 podaje nieprawdopodobny wywód *drāsūs* z prs. infigowanego pie. **d^hre-n-s-e/o-*. Bez objaśnienia budowy: LEW 101n. i Karulis I, 231. — Derywaty od neoosn. *drās-*: *drāsā* adv. ‘śmiało, odważnie’ (*Donelajtis*), *drāseikā* ‘śmiałek’, *drāsybē* DP ‘śmiałość’, SD <*drusibe*> «śmiałość dobra», *drāsmē* ‘śmiałość, odwaga’ (por. *tankmē* ⇐ *tankūs*), *drāsuōlis* ‘śmiałek’ (sufiks jak w *narsuōlis*). Vb. denom. 1. *drāsāuti* ‘nadrabiać śmiałością, ryzykować’ (por. *budrāuti* ⇐ *budrūs*; *narsāuti* ⇐ *narsūs*, *narsā*), 2. *drāsēti* ‘nabierać śmiałości, odwagi’, 3. *drāsinti*: *īdrāsinti* ‘ośmielić, pobudzić do śmiałości’, SD *īdrūsini* «ubezpieczam kogo» (por. *gārdinti* ⇐ *gardūs*; *kārtinti* ⇐ *kartūs*). — War. stlit.

¹⁴⁶ ALEW 221 niesłusznie bierze *draskā* za nomen prymarne, wytworzone apofonią *a* ⇐ *e* z *dresk-* jak w *dreskiũ* (*drēksti*). Pominęte w Ambrasas 1993.

drėsus ‘śmiały, odważny’: *Buvo drėsus ans pranašas tarp smarkių žvėrų įmestas* PK 137¹² ‘Był przespieczen Prorok święty między srogimi zwierzęty’ – wobec braku abstr. *drėsa wypada łączyć wprost z innowacyjnym prs. *drėsu* ‘śmiem, ośmielam się’ (zob. *drįsti*).

dratavóti, *dratavóju*, *dratavójau* gw. ‘niszczyć co depcząc nogami, kopytami, tratować; rozdeptywać zasiew, pole’ (*Arkliai išdratavójo visus javus* ‘Konie stratowały całe zboże’), refl. *apsidratavóti* ‘o koniach: podeptać się wzajemnie’ — zapoż. z błr. *dratavácь*, -*úju*, 3 sg. -*úje* ‘tratować’ (← pol. *tratować*, *tretować*, -*uję* ← śrwn. *treten*, *tretten* ‘deptać, kopać; tupać, ciężko stąpać’, WDLP). Por. ĖSBM 3, 149.

dratvéti, *dratvéju*, *dratvéjau* ZTŽ ‘drętwieć’ (zwykle z prvb.: *Sadratvéjau ir išsigandau* ‘Zdrętwiałem ze strachu’) — ze zmiany *drantvéti, co zapożyczone z błr. gw. *drantvéć* ‘drętwieć, tracić czucie, np. w ręce’ (PZB 2, 86; war. *drancvéć* ĖSBM 3, 148) ← pol. *drętwieć*. Por. zanik *n* w *pliudrà* ← *pliūndra*.

draūgas 4, 2 p.a. ‘przyjaciół, kolega, towarzysz, druh’ (f. *draūgė* a. *draugė*), DP ‘gamrat, miłośnik’, SD «družba», *nedraūgas* ‘wróg, nieprzyjaciół’. Wtórny nagłos w *driaūgas* (LD § 173). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *drāugs* ‘towarzysz, kolega; członek pary’ (f. *drāudzene* ‘przyjaciółka’), stpr. tylko jako członek złożenia: ENCH *draugiwaldūnen* acc.sg. ‘współdziedzic, Miterbe’, *sendraugiwēldnikai* nom.pl. ‘współdziedzice, Miterben’. Wraz ze scs. *drugū* ‘przyjaciół’, *nedrugū* ‘nieprzyjaciół’, *drugū druga* adv. ‘jeden drugiego, nawzajem’ (ros. *drug drugá*), drw. scs. *drugyjī* ‘drugi, inny’ (ros. *drugój*) kontynuuje pbsł. *draug-a- < pie. *d^hroug^h-o- (BSW 59, IEW 255), por. goc. *gadrauhts* ‘żołnierz’ (*ga-druhta-), stang. *gedrēag* ‘gospodarz’ (*ga-drauga-). W językach bałto-słowiańskich należy się liczyć z zanikiem czas. *driągti, który był odpowiednikiem goc. *driugan* ‘zbierać się na wyprawę wojenną’ (*drauhtinon* ‘uczestniczyć w wyprawie wojennej, należeć do jednego oddziału wojskowego’), stisl. *drýgja* ‘popęlić czyn’, stang. *drēogan* ‘robić, pracować; znieść, ścierpieć’, śrang. *drīen* ‘spełnić, wykonać; przeżyć, doznać; pogodzić się z czym, znosić’, < pie. *d^hreug^h- (LIV² 157: ‘Gefolgschaft leisten’). Zob. też Kroonen 102 (pgerm. *dreugan- ‘spełniać obowiązek’), Orel 75n. Etymologicznym znaczeniem *draug-a- mogło być ‘członek drużyny, oddziału wojskowego, towarzysz na wyprawie wojennej’. Por. LEW 102, ALEW 224, PKEŽ 1, 221n., REW I, 373, ESJS 151. Por. sławizm wsch.-lit. *drūgas* (ZTŽ). — Drw. *draugà* ‘koleżanka, przyjaciółka’, *draūgalas* ‘towarzysz, družba, rozpustnik’, SD «cudzołożnik», SD¹ «kurwiarz, kurewnik», *draugalà* 1. ‘druhna, družka’, 2. ‘żona’, DP ‘nałożnica’, 3. SD «cudzołożnica» (por. łot. *draugala* a. *draugaļa* ‘przyjaciółka, kochanka’), ⇒ vb. denom. *draugalauti* DP ‘nieczystotę płodzić’, SD «cudzołożyć»; *draugė* DP ‘towarzystwo, rzesza, poczet, społeczność, pospolstwo, rota’, SD «bractwo; cech» (por. łot. *drāudze* ‘gmina, Gemeinde’), *draugė kelinga* SD «komitywa, towarzystwo podróżne», *draugė* adv. ‘razem, wspólnie, łącznie’, *drauge vienas untram* SD «wzajem» (por. przysłówki strus. *drugū* ‘razem, jednocześnie’, ros. *vdrug* ‘wtem, nagle, niespodzianie, zniénacka’), *draugėlė* a. *draugelė* pot. ‘łajno krowie, krowieniec’, *draugėtai* adv. SD «pacholczo» [‘mając wielu pachółków, w towarzystwie wielu pachółków’, SPXVI], *draugyba* przest. ‘towarzystwo; przyjaźń’ (por. łot. *drāudzība* ‘przyjaźń’), *draugijà* ‘towarzystwo, stowarzyszenie’, *drauginykas* SD «towarzysz» (syn. *sėbras*), *draugystà* przest. ‘obcowanie (świętych)’, gw. ‘para małżeńska’, *draugystė* ‘przyjaźń, koleżeństwo; towarzystwo; wspólnota wiernych’, też ‘rodzina pszczela’, *drauguōlis*, -ė ‘małżonek’ (⇒ *drauguolystà* ‘małżeństwo’), *draugūs* ‘przyjazny, łatwo nawiązujący przyjaźń’, *nedraūgas* (zob.), *nedraugingas* ‘nietowarzyski’. — Zgodność słowotwórcza łączy derywat lit. *drauginis* ‘wspólny (np. zarząd); zbiorowy (liczebnik); towarzyski’ z psł. *družinŭ, por. cs. *družinŭ*, ros. *drúžnyj* ‘przyjacielski’, < pbsł. *draug-ina- (BSW 59). — Należące tu złożenia są kalkami pewnych formacji niemieckich, np. *draūgbrolis* ‘współbrat’ (ob. *sámbrolis*) 1.

‘współbrat’, 2. ‘członek bractwa’ ⇐ nwn. *Mitbruder* m.; *draugmiesčionis* DP ‘współmieszczanin’ ⇐ nwn. *Mitbürger* m.; *draūgsqnaris* ‘współczłonek’ ⇐ nwn. *Mitglied* n.; *draūgtarnis* ‘współsługa’ (DP *draugiatarnis* ‘społsługa’) ⇐ nwn. *Mitknecht* m. – wszystko książkowe. — Vb. denom. *draugáuti* ‘kolegować, przyjaźnić się z kim’, stlit. ‘obcować’ (SD «cudzołożyć»), *draūgti*, -iù, -iaū DP ‘obcować’, *draūgti*, -stù, -aū ‘stawać się kolegą’, *susidraūgti* ‘zwać się, zadać się z kim’ (*Jis buvo susidraūgęs su blogais vaikais*). — Ciekawe, że do *draug-* istnieje krótkowokaliczny alternant *drug-*: *sudrugti*, -stu, -au ‘złączyć się, przystać do kogo’, mianowicie w stlit. poświadczeniu z BRB: *geresne man jį savęs pi atvodyti, nei jis Alexandrap sudrugsta* ‘Lepiej go przyciągnąć do siebie niż żeby on przyszedł do Aleksandra’ (por. ALEW 988). Jest to przykład neoapofonii *au* ⇒ *ũ*, por. *bjaurūs* ⇒ *pabjūrti*; *siaūras* ⇒ *susiūrti*; *daugsus* ⇒ *dugsus*. Równoległą regułą *uo* ⇒ *u* ilustruje *juōkas* ⇒ *sujūkti*. LEW 102, ani Pakalniškienė 2018, 78 nie komentują pochodzenia *ũ*. ALEW 988 uważa, że bezpośrednią podstawą dla °*drugti* było vb. *draūgti*, -iù, -iaū.

drausmē 4 p.a. ‘dyscyplina (pracy), karność (żołnierska), rygor (więzienny)’ — dewerbalne abstractum na -mē, utworzone od neopwk. *draus-* ⇐ inf. *draūsti* ‘zabraniać’ (zob.). Paralele: *bausmē* ⇐ *baūs(ti)*; *grēsmē* ⇐ *grēs(ti)*; *reikšmē* ⇐ *rėikš(ti)*. Inaczej ŽD 206 i GJL II, § 275 (postulują suf. -smē). — Neoosn. *drausm-*: *drausmus* SD «karny» (syn. *nuodraudus*). Paralela: *grausmē* ⇒ *grausmus*.

draūsti, *draudžiau*, *draudžiaū* 1. ‘zakazywać, zabraniać, wzbraniać, karcić’, DP też ‘hamować, przestrzegać, odwozić’, 2. ‘namawiać do pozostania w pewnym miejscu’ (*Manė draudžia dār pasilikti* ‘Namawiają mnie, żebym pozostał’), SD¹ *draudžiu* «hamuję, nie dopuszczam, powściągam» (*nuog pikto draust* SP ‘od złego hamować’). War. z palatalizowanym nagłosem: *driaūsti* (zob. Karaliūnas 1987, 21). Cps. *apdraūsti* ‘ubezpieczyć (dom przed pożarem)’, *ažudraust* SD «zatrącam, zatracić kogo» [‘zdzielić kogo, np. kijem’] (⇒ *ažudraustas* «zakazany»), *nudraūsti* ‘odzwyczaić karcąc, zabraniając’, *sudraūsti* ‘skarcić, zgromić, skrzyzczeć, ukarać; uspokoić, powstrzymać’, *sudraudžiu* SD¹ «pohamuję», *uždraūsti* ‘zabronić, zakazać’. Refl. *draūstis* ‘wzbraniać sobie’, stlit. ‘powściągać się, temperować się’, *apsidraūsti* ‘ubezpieczyć się’. Pdg. quasiprymarny, wywodzi się z iteratywnego prs. *draudžiau* do **draudyti* (por. *draudinti* ‘karcić, karać’, iter. *draudinėti* ts.). Paralele: *baudžiau* do *baūsti*; *daužiau* do *daūžti*. — Odpowiedniki bałtyckie: *dràudēt*, -u, -ēju ‘grozić’ (*drausma* ‘groźba, strach’), strp. ENCH *ni draudieiti* ‘nie wzbraniajcie! wehret nicht!’, czyt. [ni draudi.jeiti], forma imperatiwu od **draudijāt*, 3 os. prs. **draudijai* (paralela: *klausieiti* ‘słuchajcie! gehorchet!’). Czasownik bałtycki nie ma jasnych nawiązań ie. ALEW 225 zakłada tożsamość pierwiastka w *draūsti* i w *drovėtis* ‘wstydzić się, krępować się’ (zob.). — Neopwk. *draus-*: *drausmē* (zob.). — SZ *drud-*: łot. gw. *drudēt* ‘zadowalać się czym’. — WSZ **drūd-*: łot. *drūsme* ‘nagana, kara’ (z insercją k: *drūkste* ts.), *drūsmīgs* ‘okropny, odrażający’.

drebeti, *drebu*, *drebejau* ‘trząść się, drgać, drzeć, dygotać’. DP też ‘być zatrwożonym, uciekać’. SD *drebu* «boię się; drzę; trzęsę się», *padrebeti* ‘zachwiać się’. Odpowiada łot. *drebet*, -u, -ēju ‘drzeć, trząść się’. Durativum stanu na -ē- od pwk. *dreb-*, zob. *drēbti*, *dribti* (por. LEW 104, ALEW 226). — Neoosn. *drebej-*: *drebejimas* ‘drzenie (rąk), dygotanie (z zimna)’, DP ‘drzenie, trzęsienie, wstyd’, SD «drzenie» (syn. *drebulys*), «trzęsienie czego» (syn. *kratymas*), *žēmės drebejimas* ‘trzęsienie ziemi’ (por. *judėjimas*, *kalėjimas*). — Caus. *drėbinti* ‘wstrząsać, potrząsać, wprawiać w drzenie’ (por. łot. *drebināt* ts., też ‘drzeć; biec drobnym kłusem’), war. z -p-: *drėpinti* m.in. ‘prędko jechać wierzchem’ (zob.). — Nomina z *dreb-*: *dreblīs* ‘plucha, opad mokrego śniegu’, *drebučiai* m.pl. ‘galareta, zimne nóżki’, *drebulė* ‘osika, Populus tremula’ (⇒ n.m. *Drebuliaĩ*, *Drebulinė*, *Drebulynė* 2x), *drebulys* ‘dreszcz; drzenie (z zimna, strachu), drzączka; trzęsienie (ziemi)’, też ‘galareta’, SD

«drzenie» (syn. *drebejimas*), «trzęsawica choroba» (por. łot. *drēbulis* ‘dreszcz, drzenie’), *drebulys*, -ē ‘człowiek, który drży, trzęsie się; zmarzluch’, ⇒ *drebulingai* adv. SD «boiaźliwie» (syn. *baikščiai*, *bailiai*), *drebus* ‘bojaźliwy’, SD «drżący», *drebutiena* a. *drebutiēnė* ‘galareta’, *drebutis* bot. ‘grzyb trufla rzekoma, Tremellodon’, *drebužė* ‘osika’. Cps. *drebaraňkis* ‘ten, komu trzęsą się ręce, drżą palce’ (por. *rankà*). — SO *drab-*: *drabinti* ‘wstrząsać ciałem (o gorączce, febrze)’, *drabus* ‘trząski, drżący (o liściach osiki)’.

drēbezgai 1 p.a., *drēbezgai* 1 p.a. m.pl. gw. ‘rozerwane lub potłuczone kawałki’ (*Žiurkės kailinius sukapojo į drēbezgus* ‘Szczury rozszarpały kozuch na strzępy’. *Aš tave sumušiu į drēbezgus* ‘Zbiję cię na kwaśne jabłko’) — zlitewszczone ros. *drēbezgi*, -ov pl.t. ‘drobne kawałki’, por. *razbítʹ(sja) v mēlkie drēbezgi* ‘potłuc (się) na drobne kawałki / w drobny mak’. Z innymi tematami: *drēbezgiai*, f. *drēbezgēs* a. *drēbezgos*; to ostatnie ma war. *drēbezos*, por. *Perniai mūšų arkliai pasiuto ir ratus sudaužė į drēbezus* ‘W zeszłym roku nasze konie oszalały i roztrzaskały wóz na szczątki’. — War. z samogłoską -ė-: *drēbzgai* 2 p.a. 1. ‘rozerwane a. potłuczone kawałki’, 2. ‘małe kawałki mięsa; podroby’ (*Drebžgai yra jaknos, plaučiai, blužnis, širdis, inkstai, grobai* ‘Podroby to wątroba, płuca, śledziona, serce, nerki, jelita’), 3. ‘drobne ryby’ (syn. *maĩlius*), war. *drēbžnos* 2 p.a. Niejasna przesuwka akcentu w stosunku do rosyjskiego oryginału. Czy to wpływ bliskoznacznego polskiego wyrazu *drobiazgi* ‘małe przedmioty codziennego użytku’? — War. *drēvezgai* 1 p.a. ‘strzępy ubrania’: *Šuo man kelnes sudraskė į drēvezgus* ‘Pies rozszarpał mi spodnie na strzępy’; zmiana *b > v* jak w *votāgas* i *výskupas*.

drēbti, *drebiù*, *drēbiaũ* 1. ‘bryznąć, np. błotem’, 2. ‘rzucić czymś mokrym i gęstym (np. tynkiem), chlastać, uderzać z pluskiem, chlupotem’, 3. ‘obrzucać (ścianę) mokrą gliną’, 4. intr. ‘padać – o mokrym śniegu’, 5. przen. ‘wyprowadzić się’, 6. ‘zdzielić, uderzyć’, 7. ‘robić coś byle jak, niedbale’, 8. ‘szorstko, niegrzecznie odpowiadać’. Cps. *išdrēbti* ‘wychlupnąć, wychlusnąć’, *nudrēbti* ‘ulepić z gliny; zrzucić, cisnąć’, *padrēbti* ‘chlasnąć czymś gęstym, rzucić (narzędzia) gdzie popadnie’, *pardrēbti* ‘rzucić, powalić kogoś lub coś miękkiego, otyłego’, *sudrēbti* ‘wrzucić (kaszę do miski); ulepić z gliny (ścianę)’, refl. *atsidrēbti* ‘położyć się rozciągnąwszy się w niedbalej pozie, rozwalić się (w krześle)’. Odpowiednik łot. *drēbt*, *drēbju*, *drēbu* ‘padać – o mokrym, lepkiem śniegu podczas kurniawy’. Do pie. **dʰrebʰ-* ‘sich ausscheiden, sich niederschlagen, gerinnen’ (LIV² 153), por. gr. τρέφω, ἔτραφον, τέτροφα ‘zgęszczać, ścinać, powodować krzepnięcie, zsiadanie się czegoś; żywić, karmić, utrzymywać’ (LEW 104, Beekes 2010, 1505). — Drw. *drēbėti* (zob., tam też nomina z *drēb-*). — WSE *drēb-*: *drēbiaũ* (prt.), *drēbulti*, prs. *drēbula* ‘pada śnieg mokry i rzadki’, nomina: *drēbalas* ‘głina zmieszana ze słomą (do obrzucania ściany); nieudane masło, nieudana konfitura’, *drēbėjas* ‘tynkarz’, *drēblas* ‘mokry, dżdżysty, jak podczas pluchy’, *drēbtinis* ‘ulepiony z gliny’. — SZ *drib-*: *dribti* (zob.). — SO *drab-*: *drabstýti* (zob.), *drabà* (zob.). — Nowy SO *draib-*: *draibstýti* (zob.). — WSO *drob-* < **drāb-*: *drōblis* (zob.).

drēgnas, -à 3 p.a., *drēgnas* 4 p.a. ‘mokry (o śniegu, ubraniu), rozmokły (o drodze), nasycony wilgocią’. War. *drēgnūs* 4 p.a. ‘wilgotny, słotny, dżdżysty (o jesieni)’, SD «łowa-ty, wilgotny» (syn. *šlapias*). Odpowiednik łot. *drēgns* ‘mokry, wilgotny’ (też *drēgs* ‘słota, plucha’, *drēgzna* ‘pora zimna i wilgotna’). Inne nomina: *apýdrēgnis* ‘mokrawy’, *drēgnà* ‘wilgoć’, *drēgnātis*, -iēs f. ‘dżdżysta pogoda, słota’ (war. metatetyczny: *drengātis*), *drēgnūmas* ‘wilgoć’, SD «ił, wilgotność, wilgoć» (syn. *šlapuma*, *drēgnyba*), *drēgnumas kūno vanduo* SD «flegma», *drēgnumas vienas terp keturių tulžis* SD «kolera». Vb. denom. *drēgninti* ‘zwilżyć ziemię’, SD *drēgninu* «odwilżam», *drēgnýti*, -ija, -ijo ‘wilgnąć, nabierać wilgoci’, *drēgnóti* ‘mżyć, popadywać’, też o deszczu ze śniegiem. — Vb. *drēkti* < *drēgti*, *drēksta* < *drēgsta*, *drēko* intr. ‘wilgotnieć, nasiąkać, moczyć się’, *atadrēkstu* SD «wilgnę, wilgotnieję, wilżeję», *atidrēkti* ‘zawilgnąć (o ziarnie, prochu), nabrać wilgoci’, *pidrēkti* ts., *sudrēkti*

‘zmoknąć, np. o sianie, lnie; zamoknąć, np. o zapalkach’. Pierwotny paradygmat jest poświadczony gwarowo: *drégti*, -*sta*, -*o* ‘o odwilży: wilgotnieć, tajać’. Caus. *drèginti* ‘zwilżać, wilgocić’. ALEW 227 widzi w *drégti* vb. denominativum od zanikłego nomen typu łot. *drēgs* ‘słota, plucha’. To nomen ma być refleksem pb. **drēga-* < pie. **d^hreh₁g^ho-*, formacji *vṛddhi* od pwk. **d^hroh₁g^h-*/**d^hrh₁g^h-*. — Neopwk. *drék-* (z metanalizy prs. *dréksta*): *drēkti*, -*ia*, -*ē* ‘padać – o deszczu lub śniegu’, *sudrèkinti* ‘zwilżyć, zwilżać’. Nomina: *drèkà* ‘wilgoć’, ⇒ *drèkvà* ‘wilgoć; słota, plucha’ (por. niżej *drigvā*); *drèkùs* ‘wilgotny’ (⇒ vb. denom. *drèkioti* ‘wilgotnieć – o śniegu; nasiąkać wilgocią – o drewnianych ścianach; następować – o odwilży’. — Neoosn. *drég-*: *atādrégis* ‘odwilż’ (łot. *atdrēgis*), *atdrégimas* SD «odmiękczyć» [‘ocieplenie w zimie połączone z topnieniem śniegu, odwilż’, SPXVI], *atōdrégis* ‘odwilż’, SD¹ <*atadregis*> «wilgotność», war. *atādrèkis* a. *atōdrèkis* (⇐ *atadrègsti*); *drègmē* ‘wilgoć’ (⇒ *drègmatis* f. ‘dżdżysta pogoda’). — SZ *drig-* (zapewne zam. **dīrg-* < **d^hrh₁g^h-*, z wtórną sekwencją *ri*, wzorowaną na *rē* w SP *drég-*): wsch.-lit. *drignā* a. *drigvā* ‘słota, plucha, niepogoda’ (*Drignā kap drigvā, negōdnas ōras* LzŽ), *drigvas*, -*ā* ‘wilgotny, mokry’. Litewskie zapożyczenie w błr. gw. *dryhvā, dryhbā* ‘trzęsawisko, grząskie bagno, topiel’ (PZB 2, 96). — Ocena pwk. *drég-* jest trudna. Forma *drégnas* mogła się ustalić na miejscu starszego **drōgna-* < **drāg-na-* < pie. **d^hreh₂g^h-no-* przez dostosowanie wokalizmu do osnownego czas. *dérgti* m.in. ‘o deszczu: padać’, też o śniegu z deszczem. Por. też *dīrgti, dārginti*. LEW 103 łączył *drég-* z *dérgti*, jak też ze strus. *padoroga* ‘niepogoda, słota’. Kroonen 103 w wątpliwy sposób sprowadza lit. *drégti* do pie. **d^hreg-* i łączy z pgerm. **drinkan* ‘pić’, goc. *drigkan*, stang. *drincan*, stwn. *trinkan* (**d^hré-n-g-e-*).

drēksti, *dreskiū, drēskiaū* 1. ‘drapać, skrobać’, 2. ‘drzeć na kawałki’, 3. przen. ‘zdrzeć z kogo, wziąć więcej pieniędzy, niż się należy’, cps. *atadreskiu* SD «oddzieram co», *ažudrēkst* SD «drasnąć kogo» (syn. *numaukt truputį kūno*), *nudrēksti* ‘zdrzeć, zerwać, zdrapać’, *pradrēksti* ‘przedrzeć, rozedrzeć, przerwać, rozerwać, zadrapać’ — czasownik pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *drēks* o nagłym ruchu, *drēkst* o spadaniu, *drēkst* o rwaniu, darciu, drapaniu, *drīkst* ts. Inaczej LEW 101, s.v. *draskā* (rzekomo rozszerzenie pwk. pie. **der-* ‘drzeć’ jak w *diṛti*). W ALEW 228 wysunięto zestawienie ze scs. *dręzga* ‘łas’, ros. gw. *drjazg* ‘chrust’, co nie przekonuje (zob. niżej *drūzgai*). — WSE-V *drēsk-*: *drēskiaū* (prt.), drw. *drēskē* ‘dziura wydarta w odzieniu’, *drēskéjas* ‘rabuś, łupieżca’, *drēskimas* DP ‘drapiestwo, łupiestwo’ (*atdrēskimas* SD «oddarcie»), WSE-C *drēks-*: *drēksti* (inf.), drw. *drēkstine linta* SD «dranica» (syn. *plēštine linta*), *drēkstiūvas* ‘hebel zdzierak’. — SZ *drisk-V/driks-C*: *driksiti* (zob.). Zob. też *drēšnos*. — SO *drask-*: *draskýti* (zob.). — Neopofonia *drisk-* ⇒ *draisk-*: *draiskýti* (zob.).

dreĩbti, *drembiū, drembiaū* gw. 1. ‘padać – o deszczu ze śniegiem, o mokrym śniegu’ (syn. *sniēgas driĩba*), 2. ‘rozdeptywać, tratować (o koniach, bydło)’, 3. ‘doprowadzać do nieładu’, 4. ‘nieudolnie coś robić, partaczyć, psuć’, 5. ‘szybko rosnać’ — alternant *dremb-* jest prawdopodobnie neopierwiastkiem, który został utworzony jako SP/SE do osnowy infigowanej *drimb-* jak w prs. *drimbū* m.in. ‘opadać pod własnym ciężarem’¹⁴⁷. Prymarny pwk. *dreĩb-/driĩb-*, zob. *drēĩbti, dreĩbėti* i *driĩbti*. — Obocznikiem pwk. *dremb-* jest *tremp-*, por. *tremĩpti* m.in. ‘deptać, tupać; zdeptywać, tratować’ (zob.). — Innowacyjny SO *dramb-* ⇐ *dremb-/drimb-* (zob. *dramb-*). — Drw. *drēĩbėti* ‘szybko rosnać’, *dremblýs* ‘ktoś nieudolny, niezdarny’ (por. *dramblýs* ‘ktoś ociężały, otyły’), *dremblius* MT ‘bezszałtana masa’.

drēmžti, *drēmžiu, drēmžiau* gw. 1. ‘zdzierać odzież, obuwie, czyli niszczyć długim użytkowaniem’, 2. ‘ocierać się o drzewo (o koniu), drapać się z powodu swędzenia’, 3. ‘chrupać suche siano (o koniu)’, 4. ‘o wodzie deszczowej: żłobić wgłębienia, rowki’, *padrēmžti*

¹⁴⁷ Por. wtórny SP/SE w °*steĩga* (*pristēĩgti*) ⇐ *pristiĩga* oraz *smeĩga* (*smēĩgti*) ⇐ *smiĩga*.

‘naostrzyć (nóż)’, *pridrémžti* ‘napiłować drew’, *sudrémžti* ‘zedrzeć ubranie, buty’. Nomen: *drémžė* ‘dziura wyżłobiona przez wodę deszczową’, *dremžikas* ‘kto szybko zdziera ubranie’. — War. *drėžti*, *drėžiù*, *drėžiaũ* gw. ‘nosić odzież, ubranie’ (też *drėžti*, -iu, -iau), *nudrėžti* a. *sudrėžti* ‘zedrzeć odzież, obuwie’ (*Taip greit nudrėžei naujus puspadžius* ‘Tak szybko zdarłś nowe półbuty’. *Nespėju siūti, greit sudrėžia* ‘Nie nadażam z szyciem, [tak] szybko zdziera [ubrania]’). W parze *dremž-* : *drėž-* druga forma jest refleksem fonetycznym z plit. samogłoską nosową (por. *drėžiù* jak np. *mėžù*, *rėžiuos*), natomiast pierwsza powstała przez restytuowanie spółgłoski nosowej w sekwencji *enž (czy nastąpiło to pod wpływem syn. *drėngiu*, *drėngti?*), po czym doszło do asymilacji *enž w *emž*. Czas. *dremž-/drėž-* nie ma etymologii. Z formalnego punktu widzenia można tu mówić o neopwk. *drenž-, wyabstrahowanym z osnowy prs. infig. *dre-n-ža do pwk. *drež- lub *drėž- ‘trzeć, ścierać, zdzierać’ (por. syn. *drėngiu* ← *drėg- s.v. *drėngti*). — SZ *drinž- można odtworzyć na podstawie prs. *drỹžta* < *drinšta < *drinž-sta (← *dri-n-ža), wokół którego powstał pdg. *drỹžti*, prt. *dryžaũ* ‘zdzierać się’, też tr. ‘zdzierać (odzież, buty)’. Drw. *drỹžulti*, -ù, -aũ ‘trzeć, pocierać’ (*Primygo petį prie pečiaus ir dryžula kaip kiaulė šoną į sąspara* ‘Przywarł plecami do pieca i ociera się o niego jak świnia [ociera swój] bok o węgiel domu’), *pradrỹžulti* ‘przeprać bieliznę bez mydła, samym tarcie’. — Oboczny SZ *drunž- wolno odtworzyć z czas. *druņžti*, -iũ, -iaũ ‘o lnianej koszuli: ocierać skórę, gryźć’, *nudruņžti* ‘wyrzeć, wycierać (zabrudzoną powierzchnię)’: *Stalą gerai nudruņžk virkščiom su smėliu, tai bus baltas* ‘Stół dobrze przetrzyj grochową z piaskiem, to będzie biały’. — Brak refleksów SO †dramž-, †dranž-, †draž-. Niewykluczone jednak, że sb. *draždžia* 2 p.a. c. gw. ‘kto szybko zdziera ubranie’ (*Jis plėšia drabužius kaip draždžia* ‘On niszczy ubrania jak [jakiś] *draždžia*’) zawiera samogłoskę *a* pochodzącą ze skrócenia *ą*. Wtedy możliwy byłby wywód z *draždžia < *dranždž-ia, sb. postvb. od prt. *dranždžiau do *dranž-dyti ‘zdzierać ubranie’.

drėnas, -à 4 p.a. gw. ‘zły, lichy, marny; brzydki – o dniu niepogodnym’ (*Ka sveikata drenà, drėna gyventie* ‘Jak zdrowie liche, to źle się żyje’) — zapoż. z błr. *drėnny*, -aja (por. ros. *drjannój* ‘lichy, marny, kiepski’). Brak w LEW. — Adv. *drenaĩ*: *Sėdi diedas vyžas apsiavęs, drenaĩ apsilvilkęs* ‘Siedzi dziad obuty w łapcie, marnie odziany’.

drėngti, *drėngiu*, *drėngiau* (war. *dreņgti*) ‘drzeć, zdzierać, zużywać – odzież, kożuch, buty’, *atidrėngti* ‘odedrzeć (kawalek); przybiec’, *nudrėngti* ‘znosić, zedrzeć’, *pradrėngti* ‘przetrzeć (spodnie na kolanach)’. Brak pewności co do refleksów na SO (zob. s.v. *drąga*), jak też na SZ (zob. *drėngti* s.v. °*drinkti*). Būga, RR II, 191 pierwszy wskazał na związek z ros. *drjagatb*, gw. też *drjagatb* ‘szarpać się, targać się; mieć drgawki, konwulsje’, *drjagá* ‘skurcz’, *drjagva* ‘błoto’, *drjagvá* ‘galareta’ oraz słh. *dregati*, *drėgam* ‘pchać, szturchać; tupotać’, chorw. *izdregati* ‘zdeptać, stratać’ < psł. *drėgati. Podtrzymał to LEW 103n. (REW I, 375, s.v. *drjagá* o lit. *drėngti* nie wspominał). Daje to pewne widoki na rekonstrukcję pbsł. leksemu *drėng-. Byłby to skostniały temat praesens infigowanego od pwk. *drėg- (transponat ie. *dreH-g^h). Koniec końców spokrewnione z pie. *derH- ‘drzeć, zdzierać’, zob. *dir̥ti*.

dreņgti, *dreņgia*, *dreņgē* ‘padać – o deszczu ze śniegiem, o mokrym śniegu’ (syn. *dreĩbti*). — SO *drang-*: *drangà* 4 p.a. ‘brzydka dżdżysta pogoda trwająca dłuższy czas, deszcz ze śniegiem, ślota, plucha’: *Baisi drangà drengia* ‘Strasza plucha’. *Visas ruduo draĩgos ir draĩgos* ‘Przez całą jesień plucha i plucha’. Drw. *drangōnē* gw. ‘dżdżysta pogoda, plucha’, *drangūs* (← *drangà*) ‘dżdżysty’, CGL ‘lau, letni, ciepawy’. Leksem *dreng-* pochodzi pewnie z infigowania pwk. *dreg-. Por. bliskoznaczne *drėg-* w *drėgnas*. — Podwójny refleks SZ *dring-/drung-*. 1° SZ *dring-*: *drėngti*, *drėngsta*, *drėngo* 1. ‘mięknąć, np. o rozmarzającym mięsie’ (*Mėsa sušalusi, į šilumą įnešta, drėngsta*, t.y. *atsileidžia* JU ‘Zamarzłe mięso, wniesione do ciepłego [pomieszczenia], mięknie’), 2. ‘o chorobie:

łagodnieć, ustępować', 3. 'przywykać do czego, znosić (mróz, upał)' (*Aš drīngstu su šalčiu*, t.y. *prigundu šaltį* 'Przyzwyczajam się do mrozu'), por. stlit. *īdrinkti* BRB 'nawyknać'. 2° SZ *drung-*: *druṅgti* 'ocieplać się, ogrzewać się, stawać się ciepłym, letnim', *atdruṅgti* 'zagrzać się, rozgrzać się', *īdruṅgti* 'oziębic się, ochłodzić się' (*Apsivilk šilčiau, į vakarą gali įdrungti* 'Ubierz się cieplej, pod wieczór może się ochłodzić'), *druṅginti* caus. 'robić letnim, lekko podgrzewać, ogrzewać'. Nomen: *druṅgnas* (zob.).

drēpinti, *drēpinu*, *drēpinau* žm. 1. 'rozchlapywać błoto, bryzgać błotem – o pędzącym koniu' (syn. *drabstyti*), 2. 'śnieżyć (o dużych płatkach mokrego śniegu)', 3. 'nalewać', 4. 'hojnie dawać, rozdawać' (por. *drēpti*, -ū, -iaũ ts., *drabstyti* 'szastać pieniędzmi'), 5. 'prędko jechać konno, szybko biec'. Z innym sufiksem: *drēpyti*, -iju, -ijau 'zaczynać deszczem ze śniegiem' (syn. *drabstyti*). Pwk. *dre-* jest fonetyczną odmianką do *dre-*, zob. *drebiū*, *drēbti*. Tego *dre-* nie należy mieszać z *dre-* pochodzącym ze zmiany *trep-*, zob. *drėpėti* 'deptać'. — WSE *drėp-*: *drėpoti* 'rozchlapywać błoto, bryzgać błotem; brnąć w błocie; robić coś nieładnie, nieumiejętnie; bazgrać', *pridrėpoti* 'zadeptać, powalać podłogę (zabłoconymi drewniakami)', *drėplėti* 'bryzgać, rozchlapywać jedzenie, brudzić; robić coś nieumiejętnie; powoli iść, deptać', *išsidrėplėti* 'załatwić się, oddać kał'. War. *drėb-*: *drėbstyti* 'rozchlapywać błoto, bryzgać błotem'. — SO *drap-*: *išdrapėti* 'rozzucić gnój', *pridrapioti* 'o świniach: rozchlapać, porozrzucać żarcie'. NB. LkŽ II, 640 nie daje oddzielnych haseł dla homofonicznych czas. *drapėti* 'mindyti' (zob. *drėpėti*) i *drapėti* 'drabstyti'.

drėpėti, *drėpėju*, *drėpėjau* 'deptać, tratować' (*Visus rugius išdrėpėjo [karvės]* 'całe żyto stratowały [krowy]'). Z innymi sufiksami: *drėplėti* 'udeptywać, deptać', *sudrėplėti* 'zadeptać, stratować' (war. *treplėti*), *drėpsėti* 'tupać' (war. *trepsėti*). Pwk. *dre-* jest fonetyczną mutacją bliskoznacznego pwk. *trep-* (zob. *trepėti*), < pie. **trep-/trp-* 'stapać, deptać' (LIV² 650). Brak apofonii w iterativum na -o- musi być innowacją. — SO *drap-*: *drapėti*, -ju, -jau 'deptać; o zwierzętach: tratować łaskę, zasiew' (war. *drāpoti*), *išdrapėti* 'o koniach: stratować zboże'. Z innymi sufiksami: *drapālinti* 'deptać, tratować', *išdrapāsyti* 'stratować, wygnieść (łaskę, ogród)', *nudrapāsyti* ts. Por. prymarny refleks SO *trap-* w *trapinėti* 'deptać, tupać'.

drėšnos, -ų f.pl. 2 p.a. 'znoszone, zdarte odzienie, łachmany' (*Marškiniai yra vienos drėšnos*, t.y. *dobstys* JU) — z uproszczeniem zbitki -ksn- kontynuuje **dreksnos*, dewerbalne nomen na -nā- od *dreks-C/dresk-V*, por. *drėksti*, *drėskiū* 'drzeć na kawałki' *nudrėksti* 'zedrzeć, zerwać', *drėškė* 'dziura wydartą w odzieniu'.

drėvė 4 p.a. 1. 'dziupla, otwór wygniły, wypróchniały w drzewie stojącym (zamieszkały przez pszczoły, ptaki, wiewiórki)', 2. 'gruba sosna z uciętym wierzchołkiem i otworami wydrążonymi dla umieszczenia roju pszczoł'. War. *drėvė*, *drėvą*, m. *drėvas*, jak też *drėšvė* (n.rz. *Drėšvos*); z-mobile: *zdrėvė*, por. *Zdrėvėj špoko gūžta susinešta* 'W dziupli [jest] gniazdo zrobione przez szpaka'; war. metatetyczny: *dervė* 3 p.a. (*Dervė medyje – skylė, kur geniai peri* 'Dziupla w drzewie, otwór gdzie wylęgają się dziecięcy'); war. ze wzdłużeniem: *drėvė* 4 p.a. Odpowiednik łot. *dreve* 'drzewo z barcią'. Pochodzi z **dreu-ijā-*, formacji opartej na temacie pie. sb. **dr-éu-* (por. sti. *dróh*, gen.sg. do *dāru* n. 'drzewo'), który pozostawał w alternacji z **dr-u-* (por. gr. *δρῦς*, *δρυός* f. 'drzewo; dąb', cps. *δρυ-τόμος* 'drwal', dosł. 'powalający drzewa') i SO **dór-u-* (por. gr. *δόρυ*, *δόρατος* n. 'pień, drzewo; drzewce włóczni', sti. *dāru* n. 'drzewo'), zob. IEW 214, EWAIA I, 721. Osobno zob. *dervą*. — Drw. *drevinis*: *drevinės bitės* f.pl. 'pszczoły bartne', *drėvininkas* 'bartnik'. N.rz. *Drėvės ūpis*, *Drėverna* (na temat sufiksu zob. GJL II, § 352). Vb. denom. *drevėti*, -ja, -jau 1. 'o drzewie: gnić od środka', 2. 'wyjmować miód z barci' (por. łot. *drevēt*, -ēju 'podbierać miód; wspinać się na drzewa'). — SO *drav-*: *dravė* a. *dravis* 'dziupla, barć' : łot. *drava* a. *dravs* 'barć' (zob. ALEW 225), stpr. *drawine* EV 'Boete [Beute, hölzernes Bienenfaß]' (Trautmann 1910, 323);

drāvas ‘truteń, samiec pszczoł’, syn. *trānas* (⇒ vb. denom. *draváuti* ‘o trutniu: szukać miejsca na osadzenie roju’). N.rz. *Drāvinē* a. *Dravīnē*, *Sandravā*, cps. *Sausdrāvas*, *Sausdrāvē*, n.m. *Sausdravaī* (⇒ *Sausdravēnai*). — WSO *drov-* < **drāv-*: *drovā* a. *drovē* ‘wygniły otwór, dziupla’, por. łot. *drāva* ‘wnętrze barci’, *drāvas kuoks* ‘dziupla zamieszkała przez pszczoły, barć’. O nazwach ‘dziupli’ i ‘barci’ pisał Būga, RR II, 62n.

drežēti, *drežū*, *drežējau* žm. ‘niechętnie dawać, żałować komu czego, skąpić’. — SZ *driž-* (typ RiT ⇐ ReT; refleksem fonetycznym byłoby **dirž-* < pie. **drǵh-*). Por. *drižti*, prs. *dryžtū* (**dryž-stu*, war. *dryžū* < **drižu* < **dri-n-žu*), prt. *drižaū* ‘bać się, obawiać się, krępować się’, dur. *drižēti*, *drižiū* (3 os. *driži*), -*ējau* 1. ‘krępować się’, 2. ‘żałować komu czego, skąpić’, 3. ‘lenić się; być nieruchawym’ (*Taip aš drižiū eiti* ‘Tak nie chce mi się iść’). — WSZ *dryž-*: *dryžti*, *dryžiū*, *dryžiaū* ‘z trudem nieść (coś ciężkiego)’ (znaczn. etym. ‘wlec, ciągnąć?’). Brak refleksów SO †*draž-*. Nie ma pewnej etymologii. Zestawiano ze stisl. *trega* ‘zasmucać, martwić’ < pie. **dreǵh-* ‘betrüben, zasmucać’, por. LEW 106, LIV² 125, Kroonen 521.

driāubti, *driāubiu*, *driāubiau* stlit., gw. 1. ‘zrywać niedojrzałe owoce’, 2. ‘miać, miętosić’, 3. ‘zadeptywać zasiew’. — SO *draub-*: *draūbinti* ‘merdać’ (*Šuo draubina uodegā* ‘Pies merda ogonem’). Niejasne. — Drw. *padriaūbēlis* ‘rozpustnik’, SD «nałożnik» (syn. *palaīduo*), *padriaūbēlē* ‘rozpustnica’, SD «nałożnica» (syn. *paleistuvē*), war. *padraūbēlis*.

driāučius, -*iaus* 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘gruby pień drzewa’, 2. ‘drzewce chorągwi, sztandaru’, 3. ‘włócznia, kopia’ (SD¹ «kopya») — zapoż. z pol. XVI w. *drzewce*, -*a* n. ‘rodzaj broni w postaci drążka odpowiedniej długości i grubości zaopatrzonego na końcu w metalowe ostrze, włócznia, dzida, kopia, oszczep’ (SPXVI). Obok tego *draučius* SD «kopia żołnierska» (por. n.m. *Draučiai*). Palatalizacja *r* wtórna, podobnie jak w *driaūgas*, *triobā* i *triūbā*. Por. SLA 65 (brak w ALEW i POLŽ). — Drw. *driaučinykas* SD «husarz; kopiynik» obok *draučinykas* SD «kopiynik», <*draučiadailis*> SD «kopiynik, co kopije robi» (LKŽ czyta to *draučīādailis*). — Jest war. *driāutis*, -*čio* 1. *krỹžiaus driāutis* ‘trzon krzyża’, 2. ‘drzewce chorągwi’ (*Laikyk stipriai driāutį, vėjas nuvers ir karūną, ir tave* ‘Trzymaj mocno drzewce, [bo] wiatr przewróci i chorągiew i ciebie’).

dribzantas 1 p.a. žm. ‘osuwający się piasek, lotny piasek’ (KRŽ) — zapoż. z prus.-niem. *drīwsant* (GL 46), por. nwn. *Treibsand* m. Człon *drib-* za niem. *drīw-* na skutek adideacji do czas. *dribti* ‘osuwać się, spadać pod własnym ciężarem’ (nie odnotowane u Kabašinskaitė 1998). Do tego hybryda *drib-smēlis* ts. (por. *smēlis*).

dribti, *drimbū*, *dribaū* 1. ‘opadać/spadać pod własnym ciężarem, zsuwać się (z łopaty, łyżki – o cieście, kaszy), osuwać się; wysuwać się, zwisać z nosa (o smarkach)’, 2. ‘opadać, zwieszać się, zwisać; stawać się ochlapłym, wątlwym, miękkim’, 3. ‘linieć – o kurach’, 4. ‘znosić miękkie jaja (o chorej kurze)’, 5. ‘padać – o śniegu’: *sniēgas drimbā* ‘śnieg (gęsto) pada’. Cps. *apdribti* ‘pokryć się wilgotnym śniegiem’, *įdribti* ‘wpaść (do studni)’, *išdribti* ‘wywalić się, wyrzucić się (o rzeczy dość gęstej, ciężkiej); pochylić się ku ziemi (o zbożu); wstać z łóżka; utyc, przytyć’, *nudribti* ‘zwalić się, zwisnąć’ (*nudribti nuo arklio* ‘spaść z konia’), *padribti* ‘położyć się spać; osunąć się w dół; skończyć się’, *pardribti* ‘zwalić się (o czymś miękkim, grubym)’, *sudribti* ‘upaść, zwalić się; położyć się (spać); zwiędnąć na słońcu; osłabnąć; rozchorować się – o kurze’. Prs. infigowane o funkcji ingressivum do *drebėti* ‘trząść się, drżeć’ albo też o funkcji intransitivum do *drebiū*, *drēbti* m.in. ‘rzucać czymś mokrym i gęstym’. Pierwiastek na SZ *drib-* stanowi alternant do *dreb-* (typ RiT ⇐ ReT). Z uwagi na to, że *drebiū* odzwierciedla pie. **d^hreb^h-*, spodziewamy się w st. zanikowym **dirb-* < **d^hrb^h-*, z CirC jako zwykłą (fonetyczną) kontynuacją **CṛC*. Wynika z tego, że para *dreb-/drib-* zastępuje odziedziczoną alternację *dreb-/dirb-* na skutek

wyrównania formy SZ do formy SP. Podobne wyrównania to *brid-/bred-* (zob. *bristi*), *trim-/trem-* (zob. *trĩmti*) i *trip-/trep-* (zob. *trepĩnti*). Innowacyjny charakter morfemu *drib-* wyklucza jego etymologiczne powiązanie z goc. *dreiban* ‘pędzić, gnać’, stisl. *drifa* i stwn. *triban* ts., co przyjmuje np. Orel 76. — Drw. *dribćióti* ‘bryzgać; dreptać, człapać’, *dribsėti* ‘zwisać i trząść się’, *dribtelėti* ‘zsunąć się, spaść; nałożyć dużo (jedzenia)’. Nomina: *dribšas* ‘człowiek ociężały, leniwy; fujara, niezdara’ (⇒ *dribšius* ‘ktoś tęgi, gruby, z trudem się poruszający, idący’), *sudribėš* ‘ciężki, ociężały’ (por. syn. *drābnas* s.v. *drabà*), *sudribėlis* ‘niedołęga, niezdara’. Cps. *šlāpdriba* ‘deszcz ze śniegiem, plucha’ (por. *šlāpias*; syn. *šlāpdriba*). Por. łot. *dribināt* ‘wstrząsnąć, wprowadzić w drżenie’, *dribulis* ‘niespokojny człowiek’. Tu też stpr. *sen dirbinsnan* ‘z drżeniem, z trwogą, mit zittern’ – drw. na *-sna-* od czas. **dribint* (metateza *r*). — Neopwk. *drimb-* (⇐ prs. *drĩmba*): *drĩmba* a. *drimbà* c. ‘człowiek wysoki i tęgi’, *drimbàila* c. ts., *drĩmbalas* ‘człowiek niezgrabny, nieruchawy’ (⇒ pol. gw. *drymbał* ts., Zdancewicz 338), *dribznà* ‘niedołęga’. Cps. *dribsmėlis* ‘osuwający się piasek’ (por. *smėlis*), *dribzantas* — Nowy SP/SE *dremb-* ⇐ *drimb-*: *dreĩmbti* (zob.). — Nowy SP/SO *dramb-* ⇐ *drimb-* (zob. *dramb-*). — WSZ *dryb-*: *drýboti*, *-ja*, *-jo* ‘obwisać’, *drybsóti* a. *drybsoti* ‘leżeć wyciągnąwszy się, być wygodnie na czymś rozłożonym, leżeć leniwie, wylegiwać się’ (por. *dryksóti* ⇐ *drikti*; *stypsóti* ⇐ *stĩpti*). Stlit. *drybso* ‘coś ciąży komu, jest dla kogo ciężarem’, por. *skola tačiuog’ mumus ant kaklų drybso* DP 360₂₂ ‘dług przedsię nam na szyjach leży’ (por. ALEW 228). — Nowy SP/SO *draib-* ⇐ *drib-*: *draibstýti* (zob.).

driėkti, *driekiũ*, *driekiaũ* 1. ‘ciągnąć wzdłuż, rozciągać, snuć (o pająku), prząść’, 2. ‘ślać, rozpościerać’, 3. ‘rozpraszać, roztaczać, rozwicherzać’, 4. ‘odzierać drzewa z kory’, *išdriėkti* ‘rozciągnąć, roztrzepać’, *padriėkti* ‘rozesłać (słomę), rozrzucić (zboże do młócenia)’. Refl. 3 os. *drėkiasi* 1. ‘wycieka ciągnąć się (ślina z ust, smarki z nosa, miód z łyżki)’, 2. ‘płożyć się (roślina rozrastająca się nisko przy ziemi, np. widłak zwany «drieka»); pnie się (o chmielu)’. Nomina: *drieka* 1. ‘włókno’ (*Šĩmet linai neturi geros driekos*, t.y. *skaros* JU ‘Tego roku len nie ma dobrych włókien’), 2. ‘garść włókien, nici’, 3. bot. ‘widłak, Lycopodium’ (roślina nazwana tak od płożących się pędów), drw. *driekana* ts. (syn. *riėtena*, *pātaisas*); *driekos* f.pl. 1. ‘pakuły, krótkie włókna lnu a. konopi’, 2. ‘mleko krowy po ocienieniu się, siara’, *driekės* f.pl. ‘długie wióry, heblowiny’. Cps. *šundrieka* bot. ‘widłak, Lycopodium’ (por. *šuõ*; war. apofoniczny: *šundraika*). Rekonstrukcja **dreĩk-/drik-*. Etymologia nieustalona. Nie przekonuje zbliżenie ze słc. *driek* m. ‘pień drzewa; tułów człowieka’ (BSW 59, ALEW 403), ponieważ inne języki słowiańskie nie znają takiego wyrazu. LEW 101, s.v. *draĩkas* podtrzymał to zbliżenie. IEW 276 umieścił *driėkti* pod rekonstrukcją pie. **d^hreĩg^h-/d^hrig^h-* ‘włos, szczecina’ (gr. θρίξ, τριχός), dopuszczając widocznie war. z bezdźwięczną spółgłoską w wygłosie: pie. **d^hreĩk^h-*. — SZ *drik-*: *drikti* (zob.). — SO *draik-*: *draikýti* (zob.). — Nowy SP/SE *dreik-*: zob. *drikti*.

driežas 3 p.a., *driėžas* 4 p.a. ‘jaszczurka, Lacerta’. SD *driežas didysis, didalis* «smok» [dosł. ‘wielka jaszczurka’]. Niejasne. War. na SZ *dryžas* gw. ‘jaszczurka’ podsuwa myśl o ewentualnym związku z sb. *dryžas* ‘smuga, pręga, pas w tkaninie’, por. Leskien 1884, 272, LEW 104n., ALEW 229. Znacz. etym. ‘zwierzę o pręgowatej skórze’ (?). — Zapoż. litewskie w bñr. gw. *drėžynė* ‘jaszczurka’ (PZB 2, 97). — Drw. *driežavà* coll. ‘dzieci, wyrostki; drobne zwierzęta (prosiaki, koty, szczeniaki)’, też ‘rozpuszczone dziecko’, *driežinas* ‘samiec jaszczurki’, *driežiũkštis* ‘małe dziecko lub zwierzątko’, *driežlas* ‘jaszczurka’, *driežlė* ts., *driežlỹs* ts. (⇒ *driežliena* b.z.a. ‘mięso jaszczurek’), z insercją *g*: gw. *driegžlỹs* ‘jaszczurka’ (por. *druõgžlės*). Cps. *driežlakỹs* ‘uparciuch – o dziecku’ (por. *lėkti*). — N.m. *Driežai, Dryžiai*.

drigaĩtas 2 p.a. gw. 1. ‘ogier, stadnik, nietrzebiony samiec konia’ (war. *drigõntas*), 2. przen. ‘chłopak, który uwija się koło dziewczyn’, 3. przen. ‘niespokojne dziecko, psotnik,

urwis', 4. bot. 'żółty goździk' — zapoż. ze stbłr. *drykgantъ*, *drygantъ* 'ogier' (⇐ pol. XVI w. *drygant* 'ogier zdolny do rozplodu, stadnik', przen. 'bałamut, lowelas' (Sw I, 568). Por. pol. przest. *drygać* 'drgać, trząść się' (o czym wspomniano s.v. *drugys*). Zob. też SLA 66, LEW 105, POLŽ 280n. — Drw. *diěvo drigañtas* 'zebrak', *drigantiēnē* 'pewna odmiana zupy kartoflanki', *drigantinis* 'wielki – o gruszcze, o musze' (⇒ *drigantiniai* m.pl. 'wielkie słodkie gruszki'). Vb. denom. *drigañtyti* 'o ogierze: zapładniać', refl. *pasidrigantūoti* 'o kobyle: pokopulować sobie z drygantem'. — N.rz. *Drigañtas*, n. łąki *Drigañtai*, n. góry *Drigañtkalnis* (por. *kálnas*). — War. gw. *dragañtas* 'ogier' powstał zdaniem LEW, l.c. przez adideację do *drag-* jak w *drāgoti*, *dragóti* 'robić coś nieporządnie, psuć, niszczyć', refl. *drāgotis* 'o dzieciach: dokazywać' (zob. *drākoti*).

drýgeris, *drygèrē* b.z.a. m. 'tokarz' (Litwa pruska) — zapoż. ze śrdn. *drēger*, por. nwn. *Drechsler* m. (Prellwitz 21, GL 46).

drignē I 4 p.a., *drignē* 2 p.a. 1. bot. 'szalej czarny, lulek czarny, Hyoscyamus niger' (SD «szaley»), war. *drignis*, *-iēs* f., 2. 'kasza z tartych kartofli', 3. c. 'ktoś niespokojny, wiercipięta' (⇒ *drignius* ts.); *drignēs sēti* 'swawolić, psocić'. Odpowiednik łot. *drīgenes*, *drīgeles* pl.t. 'szalej'. Drw. *drignius* 'ktoś niespokojny'. Wychodząc od faktu, że wywar z szaleju powoduje pobudzenie ruchowe, można postulować analizę *drig-nē*, gdzie *drig-* jest obocznikiem do *drug-* jak w *drugys* 'dreszcz, gorączka z dreszczami' (por. LEW 105). Postać *drig-* można było dotworzyć do *drug-* przez analogię do takich par, jak *rim-/rum-* (*rīmtas*, *rūmtas*) i *triš-/truš-* (*trišti*, *trūšti*). Inaczej ALEW 229, gdzie postuluje się związek z *drignē* II (zob.); łot. *drīgene* miało powstać przez dysymilację z **drignene*.

drignē II 4 p.a., *drignē* 2 p.a. wsch.-lit. 1. 'halo, świetlisty pierścień wokół księżycy lub słońca', 2. 'tęcza'. War. *drignā*, *drignas*, *drignis*, *drignys*, także *drikas*, *drikē* b.z.a. Niejasne przekształcenie równoznacznego wyrazu *dignā* (zob.). Por. nieorganiczne *-r-* w *vēzdras*, *mētrā* (LD § 248). Zob. też LEW 105. ALEW 229 nieprzekonująco łączy *drignē* z *dribti* m.in. 'opadać, zwisać', zakładając, że istniała forma pośrednia **dribnē*.

driksti, prs. *drýska* (zam. **drįska* < **dri-n-ska*; war. *drýksta* < **drįsk-sta*), prt. *drisko* 'rwać się, drzeć się, strzepić się, siepać się – o brzegu tkaniny, o ubraniu', *apdriksti* 'obedrzeć się, znosić się', *įdriksti* 'naderwać się', *nudriksti* 'oberwać', *pradriksti* 'przedrzeć się', *perdriksti* DP 'rozedrzeć się', *sudriksti* 'porwać się, zniszczyć się'. Alternanty *drisk-V/driks-C* są formami st. zanikowego do *dresk-*, zob. *drėksti* i SO *draskýti*. Zob. też ALEW 230. — Jest war. sonoryzowany: *drigzti*, *drýzga* (zam. **drįzga*), *drizgo* 'drzeć się, strzepić się' (*Visos kelnės nudrįzgo*), z udźwięcznienia w formie prs. **drįska* > **drįzga* (⇒ drw. *drizgas* 'strzep', zwykle pl. *drizgaĩ*). — Drw. *driksčiōti* 'rwać się po trochu', tr. 'drapać pazurami (o kocie)', *driksėti* (**drisk-sē-*), *driksi*, *-sėjo* 'rwać się, drapać sobie (o kocie); głośno puszczać wiatry; wrzeszczeć przenikliwym głosem', *drikstelėti* 'pęknąć, rozedrzeć się (o spodniach); zaciąć (konia batem); upić się'. Por. łot. *driskāt*, *-āju* 'rwać, rozrywać; biegać tam i z powrotem' (refl. 'zachowywać się niespokojnie, hałasować, szaleć') : lit. *driskoti* 'pierzść głośno i długo'. Nomina: *drikslis* 'stare, znoszone ubranie, łachman', *driskalas* 'łachman, strzep', *driskius* 'łachmaniarz', *išdriskos* f.pl. 'łachy, szmaty', *nudriskėlis* a. *sudriskėlis* 'obdartus, oberwaniec', *drizgaĩ* m.pl. 'strzępy' (⇒ błr. gw. *drýzhi* pl., PZB 2, 96), cps. *skaradriskis* (zob. *skarā*). Por. łot. *drisku drasku* adv. 'na strzępy, na kawałki', *drišķēt* 'strzepić się'. — WSZ *drysk-/dryks-*: *drýskoti* 'pierzść głośno i długo', *dryksėti*, *dryksi*, *-ėjo* 'grzebać pazurami (o kurze), trzeć, pocierać (zapalkę); ostro a głośno pierzść', *drýksėti*, *dryksi*, *-ėjo* 'skakać, podskakiwać', *išdrýksėti* 'wybiec w podskokach – o źrebięciu', *drykstelti* 'wydać dźwięk, jaki bywa przy pierdnięciu, rozerwaniu się tkaniny, ubrania; zaciąć konia batem, skosić, np. trochę koniczyny'. Z pochodzenia *drysk-/dryks-* jest neopierwiastkiem, por. wyżej *drýska* z **drįska*; *drýksta* z **drįsk-sta*. — Na gruncie

neoapofonii do SZ *drisk-* dotworzono SP/SE *dreisk-* i SP/SO *draisk-*, zob. s.v. *draiskýti*.

drikti, *drińka*, *driko* 1. 'wikłać się, plątać się (o włóknach lnu rozłożonego do bielenia, o niciach, włosach)', 2. 'rozpierzchać się, rozpraszać się', *išdrikti* 'odmotać się, zwinąć i rozciągnąć się wzdłuż (o łodydze, słomie, niciach)', *padrikti* 'rozpostrzeć się, rozesłać się, rozciągnąć się', *sudrikti* 'splątać się' — prs. inchoatywne z infiksem nosowym i SZ *drik-* ← *driek-*, por. *driēkti* m.in. 'rozpraszać, rozwichrzać'. Podobna budowa w czas. *rińka* ← *riēkti*; *mińga* ← *miēgti* i *švińta* ← *šviēsti*. — Drw. *atādikas* 'otwarty, rozwarty', *drikà* 'osnowa nici, nawicie; sieć, siatka', coll. 'strzępy, szmaty', *drikas* 'spodnia warstwa słomy w strzesze', *drikis*, *-iēs* f. bot. 'wierzba płożąca, *Salix repens*', *išdrikas* 'wyciągnąwszy się, wyciągnięty wzdłuż, rozwalony (na łóżku); wyuzdany, rozpasany' (war. *ištrikas* 'rozchelstany, niezapięty, bez wierzchniego ubrania, w koszuli i gaciach', *ištrikinas* 'na wpeł ubrany'), *pādrika* 1 p.a. 'sposób zaprzęgnięcia koni jeden za drugim' (*In pādriką kinko tris arklius po kits kito* JU), adv. *pādrika* a. *pādriku* 'jeden za drugim', *pādikas* 'rozwlekły, rozpostarty, rozrzucony, niepowiązany, luźny; rzucony nieporządnie, bezładnie', *pādikis* 'wysoki i chudy', *padrikūs* 'żywy, ruchliwy (o dziecku), skoczny (o koniu); wysoki i chudy'. — Od *išdrikas* pochodzą *išdrikai* adv. DP 'wszetecznie' i *išdrikūmas* 'wyuzdanie', DP 'wszeteczeństwo, rozpusta' (znaczn. etym. 'rozpuszczenie, rozwiązanie' ⇒ 'rozwiązłość'). — WSZ *dryk-*: *drykti*, *dryksta*, *dryko* 'wypływa ciągnąc się (o ślinie, białku jajka), wyciągać się wzwyż, rozciągać się, rozpościerać się', *išdrykti*: *išdrykstu* SD «zalegam się, zależał się» ['zgnusnąć, rozleniwić się od leżenia']. Rekonstrukcja pdg.: prs. **driksta* < **drink-sta* ← **dri-n-ka*, prt. **driko*, inf. **drikti*. W kwestii denazalizacji *i* > *y*, kumulacji infiksu i suf. *-sta-* w formie praesentis, zob. s.v. *blisti*. — W słowiańskim można porównać infigowany temat nominalny **dręsk-* (por. lit. *drińska* ← *driksti*), sonoryzowany w **dręzg-*: scs. *dręzga* 'łas', strus. *drjazga* ts., ros. *drjazg* m. 'wiatrołom, chrust, drewno spływające wodą', pol. gw. *drzęzg* 'drzazga, trzaska, mały kawałek drzewa' ob. *drzęzgać*, *drzezgać* 'druzgotać, łamać' (SGP II, 383), stczes. *dřízhati* 'rąbać drzewo na opał'. — Neoapofonia SZ *drik-* ⇒ SP/SE *dreik-*: *dreikti*, *-iū*, *-iaū* 'roztrząsać, rozpraszać, rozrzucać', *pridreikti kiēmą* 'zaśmieszyć podwórce, zaproszyć żdźbłami'; *nudreikiu žievį medžio* SD «odzieram drzewo» [dosł. 'zdzieram korę z drzewa']. Nomen: *dréika* c. 'gapa'. Paralele: *ižti* ⇒ *eīžti*; *klipti* ⇒ *kleīpti*; *švīsti* ⇒ *šveīsti*. — Neoapofonia *drik-* ⇒ *draik-*: *draikýti* (zob.).

drilius, *-iaus* 2 p.a. 'świder, wiertło' — zapoż. z błr. *drylb*, *-ja* ← pol. przest. *dryl*, *-a* 'rodzaj świda do wiercenia w metalach' (Sw I, 569), tu z nwn. *Drillbohrer* m. (WDLP). War. *drylius*, *drylis* oraz *driēlius*. — Vb. denom. *driliūoti* a. *dryliūoti* 'wiercić, świdrować' (*Geležį driliūoja drilium*), war. *driliavóti* (LzŽ), *drylyti*.

drin stlit. adv., praep. z gen. 'dla, z powodu', por. następujące zrosty z DP: *kódrin* 'czemu', *kodrīnag* 'czemuż' (por. *kodēlig* 'czemuż' s.v. *dēl*), *tódrin* 'dla tego; dlatego, przeto', *todrīnag* DP 'przetoż' (por. *todēlig* 'przetoż' s.v. *dēl*). Obok tego *drīnag to* DP 'przetoż', *tonugidrin* WP ts., *todring* XVII w. Wsch.-lit. *dreñ* 'dla', *drentōg* a. *drentōg* 'dlatego' (DVŽ). Ze zmieszania *drin* i syn. *dēl* (zob.) powstał war. *dril-*, por. stlit. *kodrilei*, *todrilei* (Willent). Pochodzenie niejasne, zob. ALEW 230. Z uwagi na postać przysłówka żm. *darin* 'dlatego' (tylko u Dowkonta) było łączone z czas. *daryti* 'robić, czynić', por. LEW 83.

°**drinkti**: *įdrinkti* stlit. 'przyzwyczaić się, nawyknać do czego' (BRP) — war. pisowniany do gw. *drīngti*, *-stu*, *-au*: *apdrīngti* 'przyzwyczaić się', *pridringti* ts., por. *Aš drīngstu su šalčiu*, t.y. *prigundu šaltį* JU 'Przyzwyczajam się do mrozu'. Pwk. *drink-/dring-* wygląda jak refleks st. zanikowego do *dreng-*, zob. *drēngti*. Por. ALEW 387n.

drįsti, *drįstū* (**drįs-stu* ← **drinsu*), *drįsaū* 'śmieć, mieć śmiałość, ośmielać się, ważyć się', *įdrįsti* 'nabrać śmiałości, rozzuchwalić się'. SD *įdrįstu* «ochynąć się» ['zanurzyć się,

wpaść do wody’, SPXVI]. Stlit. *drįsus* ‘odważny’ (syn. *drąsūs*), *drįsai* adv. ‘odważnie’. Odpowiednie prs. łot. *drīstu* ‘śmiem’ < *drīstu < *drins-stu (war. z insercją k: *driktu* ‘śmiem’). Lit.-łot. *drins- jest neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z prs. *drinsu < *dri-n-s-ō (prt. *drisau, inf. *dristi). — Postać pwk. *dris- tłumaczy się metatezą r zaszłą w refleksie pbsł. *dirs- < pie. SZ *d^hrs- ⇐ *d^hers- ‘ośmielić się’ (LIV² 147), por. wed. *dhr̥ṣṇóti* ‘ośmiela się, ma odwagę’, pf. *dadhárṣa* ‘jest odważny’, gr. θρασύς ‘śmiały, ufny; pochopny, ryzykowny’, wed. *dhr̥ṣnú-* ‘śmiały’ (zam. *dhr̥ṣ-ú-), śrwn. *tūrre, dūrre* ‘śmiały, zuchwały’ (pgerm. *durzu-), < pie. *d^hrs-ú- (zob. NIL 120, Heidermanns 1993, 167n.). Dla bałto-słowiańskiego *dirs- por. 1. stpr. *dyrsos* ‘dzielny, tüchtig’, *dīrstlan* ‘okazały, postawny, stattlich’, nazwy osobowe *Dirse, Dirsune* (Trautmann 1925, 24n.), 2. psł. *dīrs- ⇒ *dīrz-, scs. *drūžũ* itd. (zob. niżej). Metateza irC > riC znajduje paralełę w formie prs. *trinũ* ‘trę, nacieram’, z *tirnũ < pie. *t^r-n-h₁-é- (zob. *trinti*). Inaczej Vaillant III, 239, który postuluje alternację *dris-/*dres-, rzekomo «pour la commodité de l’infixation, et en généralisant l’infixe nasal». Kroonen 111 daje wywód *drįstũ* z nieprawdopodobnej praformy ie. *d^hr-n-s-s-ske-. — Neopwk. *drįst-* (⇐ *drįst-u*): *drįstėti, -ju, -jau* ‘śmieć, mieć śmiałość, odwagę’. Odpowiednik łot. *drīstēt*, z insercją k: *driktēt, -u, -ēju* ‘śmieć, ważyć się’. Paralele: *rūkstėti* ⇐ *rūksta*; *vārgstėti* ⇐ *vaṛgsta*; łot. *smīlgstēt* ‘skomleć, skowyczeć’ do *smīlgstu, sūrstēt* ‘boleć’ do *sūrstu* (zob. Ostrowski 31; Pakerys, *Balt* XLII:3, 2007, 392). — Do st. zanikowego *drins- ⇐ *dris- (< *dirs-) zostały dotworzone dwa neoapofoniczne st. pełne: 1° SP/SE *drens- w prs. *drēsũ* ‘śmiem, mam śmiałość’¹⁴⁸, 2° SP/SO *drans- w adi *drąsūs* ‘śmiały’ (zob.). — Infigowanemu prs. pb. *dri-n-su odpowiadało w prasłowiańskim sufigowane prs. *dīrs-nō (SZ *dirs-). Udźwięcznienie s w otoczeniu resonantów (r-s-n > r-z-n) doprowadziło do *dīrz-nō, por. scs. *drūžnōti* ‘ośmielać się’, ros. *derznútʹ*, stczes. *drznúti*, stpol. *darznąć* ‘śmieć’¹⁴⁹. Zob. BSW 60, LEW 101n., ALEW 231, Derksen 2008, 137.

drivyti I, *driviju, drivijau* gw. 1. ‘drwić, kpić z kogo, szydzić, wyśmiewać’, 2. ‘wymyślać komu, ganić, besztuć’, 3. ‘zachowywać się nieprzyzwoicie; dokazywać, psocić’, *išdrivyti* ‘skrzyczeć, zwymyślać’, *sudrivyti* ‘poniżyć, zawstydzić’ — zapoż. z pol. *drwić, drwić* ‘szydzić, kpić’, pol. XVI w. ‘mówić od rzeczy, pleść, gadać głupstwa’, *drwić się* ‘robić głupstwa; błędzić, mylić się’ (por. Borys 129n.), z -i- wsuniętym dla rozwiązania obcej zbitki nagłosowej (por. *gimakas, kim̃nai, mišios*). Z obocznymi sufiksami: *drivinti, drivoti* a. *drivóti*.

drivyti II, *driviju, drivijau* wsch.-lit. ‘majaczyć w gorączce, bredzić’ (*Vaiklėp džiadelis pōlas, ānas drivija* LzŽ ‘Dziecko ma wysoką gorączkę, ono majaczy’) — zapoż. z błr. gw. *dryvéć* m.in. ‘majaczyć’ (PZB 2, 95; brak w ÉSBM). Por. s.v. *drivyti* I: pol. XVI w. ‘mówić od rzeczy, pleść, gadać głupstwa’.

drýžas 4, 2 p.a. 1. ‘pasma, smuga, pręga, pas w tkaninie’, 2. ‘odzież w pasy, pasiak’, 3. ‘pas ziemi’, 4. przen. ‘włóczęga’ (*Ko valkiojies kaip drýžas?* ‘Czemu się pałętasz jak włóczęga?’) — formacja na SZ lub WSZ *dryž-* *driž- od *driež-*, które ukazuje się w słabo

¹⁴⁸ Por. *Nedrėsu kalbėt patis išg save, bet išg rašto kalbu* DP 490₂₆ ‘Nie śmiem mówić sam z siebie, ale z pisma mówię’. — *kadąg tokios pavargusios personas dažnai abydos savos skųstis nedrėsa* DP 336₇ ‘gdyż takie ubogie osoby częstokroć się krzywdy swej uskarżyć nie śmieją’. Podobnie w PK, zob. Kruopas 1970, 94. — NB. LKŽ II, 726 wymienił obok prs. *drėsa* gwarowy war. *drėsa*, jednakże Vitkauskas (ALL LX, 2009, 130) prostuje, że taki wariant nie istnieje.

¹⁴⁹ Por. sonoryzację w łot. *sakārnīs* ‘obalone drzewo wraz z korzeniami’ < *sakār-snis. — Wtórna sekwencja r- z ukazuje się również w adi. psł. *dīrzũ(kũ), por. scs. *drūžũ* ‘θρασύς, odważny, śmiały’, bg. *dr̃zvk* ‘nieustraszony, zuchwały, bezczelny’, ślń. gw. *dřz*, przest. *dřzek* ‘zuchwały’ (potem *dřzen*), ros. *děrzok, dęrkij* ‘grubiański, bezczelny; zuchwały, śmiały’ (gw. *deržkój* ‘odważny, dzielny’), czes. *drží* a. *držký* ‘zuchwały, śmiały, odważny’, stpol. *darski, darzki* ‘dzielny, śmiały’ (ob. *dziar.zy*; później *dziarski* i zmiana znaczenia na ‘rzeński, żwawy’). Por. BSW 60, REW I, 343, Borys 138.

poświadczonym czas. *driežti*, -iu, -iau ‘drzeć, znaszać – o ubraniu’, por. LEW 104. Jest też war. *drūž-*, zob. *drūžē*. — Obok tego przym. *dryžas*, -à (3, 1 p.a.), *dryžas*, -à (4 p.a.) ‘w pasy, pasiasty, wielobarwny (o tkaninie, ubraniu); w pasy, z plamami, pstry (o prosięciu)’, też o oczach kogoś sennego (*Vaiko jau akys dryžos, tegul eina miegoti* ‘Oczy dziecka już się kleją, niech idzie spać’) lub pijanego (*Negerk daugiau, jau ir taip akys dryžos* ‘Nie pij więcej, [bo] i tak jesteś już pijany’), *su dryžomis akimis* adv. ‘w pijanym stanie’.

dróbė 1 p.a., *drōbė* 2 p.a. 1. ‘tkanina z czesanego lnu, płótno’, 2. przen. ‘obraz namalowany na płótnie’, 3. gw. ‘ostrze kosy’ (*Siaura dalgio drobė* ‘Ostrze kosy jest wąskie’). Pl. *dróbės* ‘poszewka pościelowa’. SD: «płótno», *drobė eldijinė* «żagiel do naw» (por. *eldijà*), *drobė labai plona* «bisior» [‘droga, miękka tkanina, najczęściej lniana, biała...’, SPXVI], *drobė plona* «płótno cienkie», *drobė rinktinė* «cwelich» [‘lniana, gruba tkanina’, SPXVI], *suskutos iš drobės* «fleytuch» [‘zwitek szarpi, służący do opatrywania ran, tampon’, SPXVI], *drobės pardavėjas* «płociennik, co płótno przedaie». Poza tym *drobė* ukazuje się w SD s.v. «bielony воск» jako synonim do *išbaltintas vaškas*. — Drw. *drobėlė* ‘cienkie płótno domowej roboty; płótno na koszule, bluzki’, *dróbinas* adi. ‘płócienny’ (por. *geležinas, pliėninas, kiėminas*), *dróbinas* sb. ‘tkanina lniana’, *drobiniaĩ* lub *dróbiniai* m.pl. ‘płóciennie części ubrania, koszule, bielizna pościelowa’, *drobinis* a. *dróbinis* ‘utkany z lnu, płócienny; blady jak płótno’, *apvalakas kunigų ilgas drobinis* SD «alba kapłańska», *drobūlė* ‘kawał płótna; płachta do przenoszenia paszy, drewna; chusta zarzucana na plecy; prześcieradło; obrus; całun’ (⇒ łot. *drābule* ‘prześcieradło’). Cps. *drobiabal[t]is* SD «blecharz» [‘rzemieślnik, który wybiela płótno’, SPXVI] (emendacja <°balis> na <°baltis> za LKŽ II, 739), por. *báltas*; ⇒ *drobiabaltynė, vieta, kur drobį baltina* SD «blech, solarium» (syn. *vieta kur drobį baltina*) [‘miejsce, gdzie się bieli płótno’, SPXVI], *dróbšarkis* ‘rodzaj lnianej tkaniny z dodatkiem wełny’ (por. *šarkas*). — W obrębie pierwiastka alternuje zarówno wokalizm (a/o, a/e), jak i konsonantyzm (b/p): *drab-*, *drāb-*, *dreb-* oraz *drap-*, *drep-*. Por. 1. *drābanas* ‘strzep, łachman’, łot. *drēbe* ‘tkanina’, *drēbes* f.pl. ‘bielizna, sztuka odzieży’ (wokalizm *ē* jest w bałtyckim izolowany), 2. *drabūžis* (zob.), 3. *drāpana* (zob.). Pwk. pb. **drep-/drap-* kontynuuje pie. **drep-/drop-* ‘odciąć, oderwać’ (LIV² 128), por. gr. *δρέπω* ‘zrywać; używać, korzystać’, *δρέπτω* ‘zrywać, zbierać’. WSO **drōp-*: gr. *δρόπαξ* m. ‘plaster smołowy’ (Beekes 2010, 353). Por. jeszcze SW wed. *drāpī-* m. ‘płaszcz’ (EWAIA I, 758). LEW 100 (s.v. *drabūžis*) sięgnął do porównania z psł. **drapati*, ros. *drápatʹ* ‘czmychać’, gw. ‘skrobać, drzeć pazurami’, pol. *drapać* ‘skrobać, pocierać, szarpać czymś ostrym, zwł. paznokciami, pazurami’, < pbsł. **drōp-ā-*. Zob. też ALEW 231. — N.m. *Drōbai, Drōbiškiai* 2x. N.rz. *Drobūkstis, Drobālieknis*.

drobỹnos, -ų 2 p.a. f.pl. gw. 1. ‘drabina’ (war. sg. *drobynà*), 2. ‘wóz drabiniasty’, 3. ‘wielki wóz do przewozu siana, zboża’, 4. ‘żłób’ — zapoż. ze stbłr. *drabiny*, por. błr. *drabíny*, -ín, pol. *drabiny*. Warianty: *drabỹnos*, *drebynos* (*drebynà* LzŽ); ze zmianą b na g: *drogỹnos*. Zob. też *léiterės* i *liesvyčios*.

drōblis, -io 2 p.a., *droblỹs* 4 p.a. gw. ‘plucha, śnieg z deszczem’. War. *drōblius*, *drobliūs*. Z uwagi na syn. *drabà* (⇐ *šlapdrabà*) ‘opad mokrego śniegu’ trzeba *drob-* ująć raczej jako **drāb-*, czyli wzdłużony st. o niż jako neoapofonię **drēb-* ⇒ **drāb-*. Pwk. elementarny ma postać *dreb-*, por. *drēbti* m.in. ‘padać – o mokrym śniegu’. WSO widać też w przymiotniku pgerm. **drōba-* ‘mętny; zagmatwany; speszony’, por. stang. *drōf* ‘mętny, zmacony; zmieszany, zakłopotany’, stwn. *truobi* ‘mętny, nieprzejrzysty (o wodzie, winie); smutny, zmartwiony’, nwn. *trūbe* (Heidermanns 1993, 160n.).

drōčiūs, -iaus 2 p.a. gw. ‘robotnik, który piłuje kłody na deski, tracz’ (*Pasamdė dročiūs rąstams pjauti* ‘Najął traczy do piłowania kłód’) — ze zmiany *trōčiūs* (*tr* > *dr* przez antycypację, por. *tripnōti* > *dripnōti*). Zapożyczone z pol. *tracz*, -a (nomen agentis od psł.

*tīrati ‘piłować, rżnać’, por. lit. *tirti*). Por. nazw. *Dračiūnas* (LPŽ nie notuje war. *Droč°*). Zob. też POLŽ 282. — Vb. denom. *dročiáuti* ‘być traczem, piłować kłody’.

drōgai, -u 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘nosze, nosidła’. 2. ‘kosz z żerdzi wstawiany na sanie przy przewożeniu słomy’, war. *drōkai* — zapoż. z prus.-niem., śrdn. *drōge* ‘nosze’, por. nwn. *Trage* f. (GL 46). War. *drēgēs*, *drēgiai* (wokalizm niejasny).

drōnčkos, -u 2 p.a. f.pl. przest. ‘lekki powóz dla ludzi, dorożka’ (*Atvažiavo su drončkom*) — ze zmiany *dronškos, co zapożyczone z pol. gw. *drążki*, -ek m.pl. ‘dorożka’ (por. *drązek*, drw. od *drąg* ‘kij długi i gruby’). Zmiana *nš* > *ntš* jak w *stānčka* i *riņčvynis*. Wyraz polski jest pożyczką z ros. *drōżki*, -ek f.pl. przest. ‘dorożka’, to z kolei jest zdrobnieniem od *drōgi* pl. ‘długi wóz bez nadwozia, którego przednia część jest połączona z tylną drągami’, gw. ‘lekki wóz do wyjazdów w pole’. Brzmienie *drążki* zam. *drożki tłumaczy się przykładem ros. *drogá*, gw. *drōga* ‘drąg łączący przednią część wozu z tylną, rozwora’, zob. Boryś 119, s.v. *dorożka*. NB. LKŽ II, 742 mylnie wskazuje †drączek jako polskie źródło.

drōnyčia 1 p.a., *dronyčia* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘cienka, wąska deszczułka; deska do pokrycia dachu’ (*Pirkia buvo dronyčiom dengta*), SD¹ <droničia> «dranica» (syn. *lynta*), 2. ‘boczna deska w wozie’, 3. ‘drewniana okładzina ścian, boazeria’ — zapoż. ze stbłr. *dranica* (błr. *dranica*, -y), pol. XVI w. *dranica* ‘deska łupana albo darta, łata drzewna do pokrywania dachu’ (SPXVI, SW I, 551). Zob. też SLA 66. — War. ze zmianą nagłosu *dr-* na *br-*: *bronyčė*, *bronyčia* (SLA 46) ← pol. przest. *branica* ‘cienka deszczułka szczepana do krycia dachów’ (SW I, 200n.). Brak w LEW, ALEW.

droškė, *druškia* b.z.a. przest. ‘dorożka’ (Litwa pruska) — zapoż. z nwn. *Droschke* f. (GL 46).

drótas 1 p.a. gw. 1. ‘drut metalowy; drut w pysku prosięcia, świni’, 2. ‘dratwa, nić szewska nasycona smołą, Pechdraht’ — zapożyczenie, które częścią pochodzi z prus.-niem. *drōt* (GL 45n., LEW 106), a częścią z błr. *drot*, *drótu* (← pol. *drót*, por. ĘSBM 3, 153). Co do akutu por. zapoż. *póras*, *ókas* i *stópa*. War. f. *dróta* 1 p.a., *drótis* 1 p.a., *drotis* 4 p.a. War. o nagłosie wtórnie palatalizowanym: *driótis*, *drióta* 1 p.a. — Z obocznym wokalizmem: *drātas* 4 p.a., *dratā* 4 p.a. ← nwn. *Draht* m. Łot. *drāte*, *drāts* ← śrdn. *drāt* (ME I, 494, Jordan 60). — Vb. denom. *dratavóti* ‘drutować gliniane garnki’ (syn. *aprazgióti*, *sutóšėti*), *įdratavóti* ‘wkłuwać drut w pysk prosięcia’. Natomiast *sudratavóti* ‘mocno skręcić (bicz, powróż)’ może być denominatywem od obcej podstawy, por. błr. *dratavány* ‘o biczu: ściśle skręcony z cienkich pasków rzemienia’ (TSBM).

drótva 1 p.a., *drotvā* 2 p.a. gw. ‘dratwa, nić szewska nasycona smołą’ — zapoż. ze stbłr. *dratva*, błr. *drátva*, -y (← pol. *dratwa*, por. ĘSBM 3, 149) albo wprost z pol. (tak POLŽ 280). Co do akutu por. zapoż. *tróptas*, *šópa* i *vóga*. Zob. też *drótas*. — Bez substytucji dla słów. a: *dratvā*.

drovėtis, *droviūos* (3 os. *drōvisi*), *drovéjaus* ‘wstydzic się, krępować się, nie śmieć’ (*Nesidrovėk, valgyk!* ‘Nie krępuj się, jedz!’). *Ji vyry drōvis* ‘Ona wstydzi się mężczyzn’), *susidrovėti* ‘zawstydzic się’. Postverbalia: *drovā* a. *drovė* ‘nieśmiałość, skrępowanie, wstyd’, ⇒ *bedrōvis*, -ė ‘człowiek bezwstydný’ (syn. *begėdis*); *drōvastis* a. *drovastis* f. ‘wstydlivość, wstyd’, *drovūs* ‘nieśmiały, krępujący się’. Paralele w postaci *gėdėtis* ‘wstydzic się’ ← *gėda*, *bodėtis* ‘nie znosić’ ← *bodūs* oraz *atgyvėti* ‘odżyć’ ← *gývas* pozwalają dopatrywać się w *drovėtis* vb. denominativum. Jego osnową mogło być adi. vb. *drōvas ‘bojaźliwy, wstydlivy’ < pb. *drāua- < pie. *dreh₂-uo-. Znaczn. etym. ‘taki, który ucieka, uciekający’. Pwk. pie. *dreh₂- ‘uciekać’ (LIV² 127), por. gr. ἀποδιδράσκω ‘uciec, umknąć, zwł. ukradkiem’, ἀπέδρāv aor. ‘uciekłem’, wed. *drātu* ‘niech biegnie’, *dadrur* pf. ‘wybiegli,

rozbiegli się¹⁵⁰. ME I, 494 wysunął przypuszczenie, że *drovétis* wraz z łot. *dravēt* i *drauvēt* ‘grozić’ może być zapożyczeniem ze śrdn. *drouwen* ‘grozić’. Podczas gdy łotewskie czasowniki istotnie odpowiadają niemieckiemu, to o litewskim nie można tego powiedzieć. Trudno jest znaleźć wspólny mianownik dla znaczeń ‘wstydzić się kogo’ i ‘grozić komu’. Mimo to ALEW 232 przyjmuje, że *drovétis* może być zapożyczone z niemieckiego albo z łotewskiego. Jako alternatywę dopuszcza połączenie z *draūsti* ‘zakazywać, zabraniać’. — Neoosn. *drovėj-*: *dēl drovėjimo mergystēs* DP ‘dla wstydu panieńskiego’.

drōždžios, -iū 2, 4 p.a. ZTŽ f.pl. ‘drożdże’ — zapoż. z pol. *drożdże*, -y.

drōžti, *drōžiu*, *drōžiau* 1. ‘strugać, heblować; trzeć na tarce’, 2. ‘wyrzynać z drewna’, 3. ‘bić, uderzać, smagać, zacinać konia’. Cps. *išdrōžti* ‘wystrugać, wyrzynać; wypalić gardło (o spirytusie); wypalić komu (prawdę prosto w oczy)’, *nudrōžti* ‘zastrugać, wystrugać; zedrzyć (spodnie)’, przen. ‘pomknąć dokąd’, *sudrōžti* ‘zestrugać; uderzyć’, *uždrōžti* ‘uderzyć, zdzielić’. SD: *drožiu* dłubię co; hebluję; ryję, rzeżę obrazy» (syn. *rėžiu*), «strugam co», *eldija išdrožta* SD «komięga» [‘rodzaj dużej tratwy używanej do spławiania zboża’, SPXVI], *nudrožiu* SD «skrobię co iako drzewo» (⇒ *nudrožimas* «skrobanie drzewa»). Refl. *nusidrōžti* ‘zaostrzyć sobie, zatemperować sobie; upić się’. Odpowiednik łot. *drāzt*, *drāzu*, *drāzu* ‘strugać, chłostać, smagać różgą, bić, uderzać, rzucać, ciskać, lać; biec’, *atdrāzt* ‘odciąć; szorstko odpowiedzieć’, *iedrāzt* ‘wpaść jak burza, wderzeć się; zadać cios’, refl. *drāžtiēs* ‘zaczeplać kogo, szukać zwady, nacierać na kogo’. Litewsko-łotewski czasownik nie ma nawiązań zewnętrznych, por. LEW 106. Transponat ie. **d^hreh₂g-*. W kwestii struktury pierwiastkowej por. pie. **d^hreh₂g^h-* ‘rozdrażniać, podniecać’, m.in. w scs. *razdražō*, -*dražiti* ‘rozzłościć’ (LIV² 154). Na podstawie tej rekonstrukcji ALEW 232 ostrożnie sugeruje pokrewieństwo litewsko-słowiańskie. — Drw. *drōžēs*, *drōžēs* f.pl. JU «mąka z drzewa, którą mól wysypuje», *drožėjas* SD «dłubacz, snycerz», *drožimo žinia* SD «sznicerstwo», *drožinys* ‘rzecz wystrugana’ (por. typ *rentinys*), *drožtinis* ‘strugany, tarty (o potrawie z tartych kartofli)’, SD «sznicerski», *drožtūvas* ‘nożyk do strugania’, SD «dłubaczka ogrodnicza» i «rzezak, strug», *drožlai* m.pl. ‘wiórki’, *drōžlės* f.pl. ts. Z jęz. łotewskiego por. *drāžtīt*, -u, -iju ‘skrobać, zdrapywać, strugać’ < **drāž-stī-*, refl. *drāžtītiēs* ‘być niesfornym, niegrzecznym, niespokojnym’. Nomina: *drāžts* ‘przrzęd do strugania’, też ‘człowiek szukający zaczepki’, *drāžlis* ‘strużyna, heblowina’, *drāza*² ‘tłok, ciżba’ (znacz. etym. ‘napór, ścisk’, por. lit. *grūstis*, *sāngrūdis*, *sprūstis*). Od neopwk. *drās-* (≡ *drāzt*) utworzono drw. *drāslis*², *drāstaļa* ‘niepohamowany, nieopanowany człowiek; niegrzeczne dziecko’, *drāsme* ‘szrama, blizna’. — Neoapofonia **drāž-* (SP) ⇒ **drāž-* (SZ): łot. *draza* ‘skrawek, ścinek’, pl. ‘wszelkie odpadki drewna, drzazgi’. Por. *sókti* ⇒ *ātšakas*; **plokti* (*plóksčias*) ⇒ *plàkti*. Osobno zob. *druožlė*. — Alternant z dyftongiem *uo*: *druožti*, *druožiu*, *druožiaũ* ‘zdzierać (odzież, obuwie), znaszać ubranie’ (*druožlės* SD «heblowiny; strużyna») jest dwuznaczny, może polegać bądź na neoapofonii *o* ⇒ *uo* (zob. Būga, RR II, 343), bądź na hiperpoprawnym zastępstwie *o* ⇒ *uo*. Podobna niepewność dotyczy *kuōpti* ob. *kōpti*; *stuomuō* ob. *stomuō* i *žuobris* ob. *žóbris*.

drūčkis, -ė 2 p.a. pot. ‘gruby i niski (człowiek lub zwierzę)’ — ze zmiany **drūt-iškis*, drw. urobionego od adi. *drūtas* m.in. ‘gruby i niski’ (zob.). Nieakcentowana samogłoska *i* w suf. -*išk-* została synkopowana, stąd **drūt.škis*, następnie *drūčkis* po ściągnięciu *tš* w afrykatę (por. *vėčas* z **vetšas*). Paralelny rozwój widać w *dičkis* ‘wyrostek’ < **dit.škis* < **didiškis* ≡ *didis* (por. *viškai* z *višiškai*). — War. liter. *drūčkis*, -ė pokazuje krótkość, która pochodzi z neoapofonii *ū* ⇒ *ũ*, obserwowanej przy derywacji od neoosnów: *drūčk-* ⇒ *dručk-* jak np. *būklė* ⇒ *buklius*. Por. też łot. *drūkts* ⇒ *drukts* s.v. *drūktas*. Tu też n.m. *Dručkaĩ* (⇒ *Dručkũ*

¹⁵⁰ Adi. lit. *drovūs* ‘nieśmiały, wstydlivy, krępujący się’ mogło otrzymać 4 p.a. w momencie zastąpienia **dróvas* 1 p.a. przez formację *u*-tematyczną. Paralela: gw. *storūs* ≡ *stóras*.

ēžeras).

drūgas 1 p.a. wsch.-lit. 'przyjaciół, kolega' (ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. *drugъ*, por. błr. *druh*, -a, ros. *drug*, -a. Zob. też *draūgas*.

drugys, -io 4 p.a. 1. 'dreszcz, gorączka z dreszczami, febra, ograżka' (SD «zimnica, febra, gorączka zimna»), 2. 'gatunek motyla' (SD¹ «motyl, papilio»), 3. *drūgio dōbilas* bot. 'bobrek trójlistkowy, Menyanthes trifoliata'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *drudzis* 'gorączka, zimnica' (*drudzīgs* 'wstrząsany dreszczami i gorączką', *drudžuôt* 'gorączkować'), *drudzi* m.pl. 'mole, geflügelte Motten'), tu też stpr. *drogis* Ev 'trzcina, Ror [Rohr]', por. łot. *drudzene* 'Zittergras' (ME I, 502). Praforma *drug-ija-. Odpowiednik psł. *drūg-ī-, por. ros. *drożь*, *drōži* f. 'dreszcz', pol. *dreszcze* pl. (zamiast *dreżce f.pl. od *dreżca 'dreszcz' < *drīž-ica, Bańkowski I, 297). Wymienione rzeczowniki są motywowane pwk. *drug- 'drzeć, dygotać', utrzymanym w słowiańskim, por. 1. psł. *drūžati < *drug-ē-, prs. *drūžq < *drug-je-: ros. *drožatъ*, *drožŭ*, pol. *drzeć*, *drzę*, 2. psł. *drūgati iter. 'drgać, dygotać' < *drug-ā-: slń. *drgati*, czes. *drhati*, pol. *drgać* (BSW 61, Boryś 125, 131). Do tego perfectivum na -nq-: scs. *sūdrūgnōti sę* 'złęknąć się, przestraszyć się', ros. *drōgnutъ* 'drgnąć, zadrzeć', pol. *drgnąć* 'zatrząść się' (ESJS 921). Do pie. *d^hreug^h-/*d^hrug^h- 'trząść się, kurczyć się' (IEW 275, brak w Liv² 157), por. ags. *driogan* 'oszukiwać', SZ wed. *drūhyati* 'krzywdzi'. — WSZ *drūg-: łot. *drūdzēt* 'z zimna dygotać, z zimna drętwieć, kostnieć'. Nawiązanie w słowiańskim *dryg-*, por. ros. *drygatъ* 'machać, wymachiwać (nogami, ogonem)', *drygatъsja* 'szamotać się', gw. *drygatъ* 'drzeć; rzucać się w konwulsjach; bać się', gw. *drygātъ* 'drzeć; kuleć', ukr. gw. *dryhāti* 'młócić', pol. przest. *drygać* 'drgać, trząść się', *wzdrygać* 'wstrząsać, wzruszać', *wzdrygać się* 'gwałtownie drgać; nie chcieć czegoś robić, wzdragać się przed czym', por. ukr. *zdryhātysja* 'wzdragać się'. Zob. też *drigañtas*.

drūgzti, *drūzgia*, *drūzgē* gw. o buczeniu kołowrotka; o dźwięku wydawanym przez płożę sań trącą o ziemię; o szczęku żaren, do których dostał się kamyk. Dźwiękonaśladowcze. Por. syn. *brūgzti*.

drukavóti, *drukavóju*, *drukavójau* stlit. 'drukować' — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie ze stbłr. *drukovati*, por. błr. *drukavácъ*, -úju, 3 os. -úje (≡ pol. *drukować*, -uję). SLA 66 i ALEW 233 niesłusznie zakładali polską formę źródłową (brak w LEW). — Neoosn. *drukavo-*: *drukavodinti* MT 'oddać do druku, doprowadzić do wydrukowania'. — Sb. *drukárnia* a. *drukárnija*, też *drukárnē* 'drukarnia' ≡ stbłr. *drukarnja*, por. błr. *drukárnja*, -i, pol. *drukarnia*. War. suf. *drukarija* b.z.a. (Kurschat) ≡ nwn. *Druckerei* f. Zob. też *drukōrius*.

drukōrius, -iaus 2 p.a. (SD¹ *drukariaus* «drukarski») — zapoż. ze stbłr. *drukarъ*, por. błr. *drukár*, -á (ĖSBM 3, 154n.). — War. akc. *drukorius* 1 p.a. (Kurschat) ≡ nwn. *Drucker*, pol. *drukarz*. — Inne: *drykeris*, *drikerts* ≡ nwn. *Drücker* (Prellwitz 55; pominięte w LKŽ). Zob. też *drukavóti*.

drūktas, -à 3 p.a. gw. 1. 'gruby i niski, przysadzisty, krępy', 2. 'silny, krzepki' — żmudzki odpowiednik auksztajckiego *drūtas* (zob.), pozbawiony świadectw starolitewskich. Ma nawiązanie w łot. *drūkts* 'gruby, mocny' (rzadkie), jak też w stpr. *drūkt(a)s, od czego adv. *drūktai*, *drūcktai* 'mocno, fest'. Pochodzenie wyrazu nie zostało dotąd wyjaśnione. Zinkevičius (LD § 245) widział w *drūktas* wstawne k, podobnie jak w *pirktis* i *žalktys*. Tego rodzaju paralele nie są jednak zadowalające, ponieważ opiewają na insercję k w pozycji po spółgłosce, podczas gdy w *drūktas* k następuje po samogłosce¹⁵¹. Heidermanns 1993, 160 przypuszcza, że *drūktas* i *drūtas* należą do osobnych pie. pierwiastków, przy czym *drūktas*

¹⁵¹ Internacjonalizmy *reguliāktorius* i *revoliūkcija* (LD § 245) trzeba z dyskusji wyłączyć z uwagi na ich młody wiek.

ma być spokrewnione z pgerm. *dreuga- ‘festhaltend’, por. stnord. *drjúgr* ‘wydajny, obfity, wystarczający’, stang. *drēog*, *-drēohra* ‘poważny, trzeźwy, roztropny’. Tytułem próby wysuniemy hipotezę, że *drūktas* powstało jednak w rozwoju intrabałtyckim. Punktem wyjścia mogło być prs. denominativum *drūsta* (*drūt-sta) do *drūsti* ‘mocnieć, grubieć’, które w pewnym momencie doznało insercji *k* i przybrało postać *drūksta, postać porównywalną z *bałksta* < *bałsta* ‘bieleje’ (prt. *bałto*) albo *tilksta* < *tilsta* ‘ucicha, milknie’ (prt. *nutilo*). Resegmentacja *drūk- + -sta pociągnęła za sobą nową formę prt. *drūko (por. *tilko*) i inf. *drūkti (por. *tilkti*), w końcu również *drūk-tas jako ptc. prt. passivi. — Drw. *drūktainis*, *-ē* ‘grubas’ (por. sufiks w *slinkainis*), *drūktis* m. ‘grubość’, nazw. *Drūktēnis*. Neoosn. *drūk-*: *drūkslīs*, *-ē* ‘człowiek lub bydlę grube’ < *drūklīs (š wsunięte po *k* jak w *pinōkšlis*, *vikšras*). Cps. *drūktārietis* (zob. *rietas*), *drūktgalis* ‘grubszy koniec’, war. žm. *drūgalis* < *drūk-gal- (por. *gālas*), *drūktnōsis* ‘ktoś o grubym, pękатыm nosie’ (war. *drūtanōsis*, por. *nōsis*). — Vb. denom. *drūktēti* ‘nabierać ciała, grubieć’, *padrūktinti* ‘wzmocnić; umocnić w wierze’ (por. stpr. *podrūktinai* ‘potwierdzam, bestetige’, właśc. ‘umacniam’). — Neoapofonia *ū* ⇒ *ũ* wydała krótkowokaliczny war. *drukt-*, por. łot. *drukts* ‘tęgi, ociążały’, częściej *drukns* ‘krępy, przysadzisty, tęgi, mocny’. Drw. wsteczne: *drukis* ‘krępy człowiek’ (⇒ *drukīgs* ‘krępy, przysadzisty’), jak również lit. *drūklis* ‘tłuszcioch, grubas’ (war. metatetyczny: *drūlkis*). Por. jeszcze lit. nazw. *Drukeinis*, *Druktēnis* oraz apelatyw *drūckis* s.v. *drūckis*.

druṁsti, *drumsčiū*, *drumsčiaũ* ‘mącić wodę, płyn’ — pdg. quasiprymarny, oparty na prs. *drumsčiū*, które kiedyś należało do inf. *drumstýti* (zob.). — War. sonoryzowany: *drumzdžiū* a. *drumzdū*, *drumzdžiaũ*, *druṁzti* ‘mącić’, refl. *druṁzdžias* a. *druṁzdas* ‘o niebie: chmurzy się, ma się na deszcz’. Refl. *su-si-druṁzti* ‘zmącić się, zmętnieć’ zmienia się w *suzdrumzti, skąd neosimplex *zdruṁztis* (paralele: *zgēsti*, *zgribti* i *zgāudytis*). — War. z insercją *k* przed zbitkę *st*, potem *ks* > *kš* przez persewerację: *druṁkštis* refl. ‘o niebie: chmurzyć się’ (*Oras druṁškias*, t.y. *blandžias*, *grumzdžias*, *temsta* JU), *apsidruṁkšti* ‘zachmurzyć się’ (*Oras apsidruṁškės*, t.y. *apsiniaukės*, *apsiblandės*, *apsiūkės* JU). Paralela fonetyczna: *gaĩdykštē* < *gaĩdykstē* < *gaĩdystē*. Reanaliza wskazanych form inf. i prs. prowadzi do neopwk. *drumkš-C*, *drumšk-V*.

drumstýti, *drumstaũ*, *drumsčiaũ*: *sudrumstýti* 1. ‘zmącić wodę’, 2. ‘zakłócić spokój’. Dawne prs. *drumsčiū* SD «mące», *drumsčiū alų*, *vynų* SD «kłocę piwo, wino», *drumsčias alus* SD «burzy się piwo». Jest to frequentativum z suf. -sty- do zanikłego vb. prymarnego *drumti, gdzie *drum-* było st. zanikowym do *drem- < pie. *d^hrem- (transponat). Paralele: *dūrstyti* ⇌ *dūrėti*; *kūrstyti* ⇌ *kūrėti*. Odpowiednik łot. *druṁstīt*, -stu, -stīju ‘kruszyć co, drobić’. War. z sonoryzacją *m-st* > *m-zd*: *sudrumzdýti* ‘zmącić’ (por. *glāmzdyti*, *gramzdýti*). War. z epentezą *p* (b?) do zbitki *m-st*: *padrumbstyti* BRB ‘zmącić’. Obecność typu apofonicznego *barstýti* ⇌ *beĩti*; *drabstýti* ⇌ *drēĩti*; *graistýti* ⇌ *griēĩti* pozwala przypuszczać, że *drumstýti* zajęło miejsce starszej formacji apofonicznej, mianowicie *dramstyti. Innowacją jest pdg. quasiprymarny *druṁsti*, -sčiū, -sčiaũ (zob.). — Neoosn. *drumst-*: *atadrumstis* SD¹ «odmęt» [‘głęboka, często zmacona woda, wir’, SPXVI], *druṁstas* a. *drumstūs* ‘mętny (o wodzie, piwie); zamglony, zachmurzony’, *drumstėjās* ‘kto mąci, zakłóca spokój’, *sudrumstingos arba sudrumščiamos širdies* SD «namiętny» (syn. *geidulingas*), *druṁztis* ‘mętnieć – o wodzie, samogonie’. Por. łot. *druṁstala* ‘drobina, okruch, strzęp’, ⇒ *drumstalāt* ‘kruszyć, np. chleb’. — Neoosn. *drums-* (⇌ *drums-ty-*): łot. *druṁsēt*, -ēju ‘mącić’, *druṁsināt* ts., nomina: *druṁsla* ‘okruch, strzęp’ (war. *druṁpsla*, *drumska*, *druṁzaka*), ⇒ *drumslāt* ‘kruszyć’. Zob. też ALEW 233n., gdzie wszakże przemilczano procesy resegmentacji, których wytworem są neoosnowy *drumst-* i *drums-*. — Neoosn. *drumz-* (⇌ *drumzdū*): *druṁzlēs* f.pl. ‘męty, osad, zanieczyszczenia’¹⁵², war. *druṁbzlēs* (*m-b-zl* < *m-zl*, *m-s-l*). Ze zmianą *mz* > *mž*: *druṁžlēs*;

¹⁵² Możliwy jest też wywód z *drumslēs, przez zmianę *msl* > *mzl* jak np. w *kremzlē*.

drumžlūs ob. *drumzlūs* ‘mętny’. Por. łot. *drumzēt* ‘gnieść, miąć, miętosić’. — Neoosn. *drumzl-/drumžl-*: *drumzlēti* i *drumžlēti* ‘mętnieć’ (⇒ *drumzlētas* ‘mętny, mętrawy’), *drumžlinas* i *drumžlinas* ‘mętny; zachmurzony’ (⇒ *drumžlinti* ‘mącić’, *drumžlinaĩ* m.pl. ‘męty’).

druņgnas, -à 4 p.a., *drungnūs*, -i 4 p.a. 1. ‘ani ciepły, ani zimny, ciepławy, letni’, *druņgnas vanduo* ‘letnia woda’, 2. ‘zmętniały – o żrenicy’, 3. przen. ‘nieczuły, obojętny’ (war. *druņgas*, *drungūs*) — dewerbalny przymiotnik od *drung-*, co jest infigowaną postacią st. zanikowego *drug-* do **dreg-*, por. 1° SE *dreņgti* ‘padać – o deszczu ze śniegiem, o mokrym śniegu’, 2° SZ *druņgti* ‘ocieplać się, ogrzewać się, stawać się ciepławym, letnim’, *atdruņgti* ‘zagrzać się, rozgrzać się’. Odpowiednik łot. kuroń. *drungans* ‘ciepławy, letni’ – przypomina litewski war. *druņganas* ts. Zob. też LEW 107 i ALEW 220, 234. NB. War. *drangūs* ‘ciepławy’ może być hiperpoprawną restytucją formy *drungūs*, podejrzewanej o pochodzenie wschodnio-litewskie (zob. LKŽ II, 638). — Drw. *vasárdrung(n)is* ‘ciepławy, letni – o wodzie’ (por. *vāsara* ‘lato’). Vb. denom. *druņginti* a. *drunginti* ‘zagrzać, podgrzać (wodę, mleko, potrawę)’.

druožlė 4 p.a. gw. ‘strużyna’, zwykle pl. *druožlės* f.pl. ‘heblowiny, strużyny, wióry, drzazgi’ (SD «heblowiny; strużyna»). War. *drūžlė*. War. z insercją *g*: *druožglės* gw. ‘wióry, drzazgi’ (por. *driegžlīs* ob. *driežlīs*). Odpowiednik łot. *druožtala*, *druožtele* ‘skrawek, ścinek, sztuka, kruszyna, drobina’, ⇒ vb. denom. *druožtalāt*, *druožtelēt* ‘drobno krajać, siekać’. Obok *druožlė* jest war. *drožlė* ‘strużyna’, który ma jasną motywację w czas. *drōžiu*, *drōžti* ‘strugać’ (pb. **drāž-* < **d^hreh₂g-*). To skłania do przypuszczenia, że forma dyftongiczna z *uo* może być neologizmem, podobnie jak *stuomuō* obok starszego *stomuō* (pb. **stā-* < **steh₂-*); *stuogas* ob. *stōgas* *stōgas* (pb. **stāg-* < **steh₂g-*); *žuobris* obok *žobris* (pwk. *žab-*) itp. Szerzenia się *uo* kosztem *o* dowodzą również zapożyczenia, por. *nuodieja* ob. *nodiejā*; *špūokas* ob. *špōkas*; *stūopa* ob. *stōpa* itd. W tym kontekście mniej prawdopodobną alternatywą byłaby hipoteza apofonicznego archaizmu, mianowicie wywód *druožlė* z praformy **drōž-*, reflektującej pwk. na st. *o*, pie. **d^hroh₂g-* ⇐ **d^hreh₂g-* (brak spodziewanego †*drūož-*!). Por. *klūonas* ob. *klōti* i *sūodys* ob. *sodinti* (Stang 1966, 43). W ujęciu Būgi (RR II, 342n.) *druožlė* należy do 17 przykładów, w których «Dvibalsis *uo* yra tam tikras laipsnis iš pagrindinio *o* (= la. *ā*)» ‘Dwugłoska *uo* przedstawia pewien stopień [apofoniczny] od podstawowego *o* (= łot. *ā*)’. Autor postuluje więc apofonię lit. *uo* : *o*, czyli stosunek pie. **ō* : **ā* < **oH* : **eh₂*, co jednak z porównawczego punktu widzenia jest trudne do zaakceptowania. NB. W pewnym innym miejscu Būga (RR II, 366) wymienia *druožlė* jako alternant *drūž-* w *drūžė* ‘pas, pręga’.

drūpai, -ų 2 p.a. gw. ‘krople, lekarstwo odmierzane po kropli’ (*drūpai pro skilvj* ‘krople na żołądek’) — zapoż. z prus.-niem. *drope* m. ‘kropla’, por. nwn. *Tropfen* m. (GL 46). War. f. *drūpės*.

druskà 2 p.a. ‘ziarnko soli’, pl. *druskos* ‘sól’. SD *druska* «sol». Odpowiednik łot. *druska* ‘okruch’ (*drusku* adv. ‘trochę’, *drusciņ* ‘troszeczkę’), *druskas* f.pl. ‘okruchy, kruszyny’. Pb. **drus-kā-*, formacja dewerbalna o budowie podobnej do *spēkā* ⇐ *spēti*; *trinka* ⇐ *trinti*. Pwk. *drus-* jest refleksem SZ **d^hrus-* od pie. **d^hreus-* ‘rozpadać się, odpadać, kruszyć się’ (LIV² 157), por. goc. *driusan* ‘spadać’ (*drauhsnos* f.pl. ‘okruchy’), walij. *dryll* ‘drobina, okruch’ (**d^hrus-lío-*)¹⁵³. Znacz. etym. ‘drobina, kruszyna’. Por. LEW 107, ALEW 234. Brak form na SE †*driaus-*, SO †*draus-*. — Wyraz lit. jest neologizmem na miejscu

¹⁵³ LEW 107 wymienia w tym kontekście jeszcze łac. *frustum*, -ī ‘kawalek, kasek’ (pie. **d^hrus-to-*). Tymczasem WH I, 553 daje tu pierwszeństwo rekonstrukcji **b^hrus-to-*, pwk. **b^hreus-* ‘tłuc, rozbijać’. Tak też LIV² 97, przyp. 1.

zanikłego sb. *sólis ‘sól’, które było odpowiednikiem łot. *sāls*, acc.sg. *sāli* f.m. ‘sól’ < pb. *sāl- (zob. *sólymas*). — Drw. *drùskē* bot. ‘solanka, Salsola’, *drùskīnē* a. *druskinē* ‘solnica, solniczka’, *drùskinis*: *drùskinis maišas* ‘worek na sól’, *drùskīnē bačkā* ‘beczka na sól’ (*medžiaga unt druskinių, unt aludžių* SD «klepki» [do wyrobu beczek]), *druskinyčia* stlit. ‘solnica’, *visotimēs druskinyčia* SD «komora rzeczypolitey solna» (suf. słowiański, por. *akstinyčia*), *drùskininkas* ‘solarz, kto warzy sól, kto handluje solą’, *drùskius* ‘solarz; kto lubi jeść słono’ (por. *šluočius, mēsius*). Cps. *druskakalnis* SD «solna góra» [‘kopalnia soli’] (syn. *druskos kalnas*, por. *kálnas*), *druskavietē* SD «żupa» (por. *vietā*), ⇒ *vyresnis druskavietēs* SD «żupnik»; *druskažolē* b.z.a. bot. ‘świbka błotna, Triglochin palustris’, *drùskbosis* ‘beczka na sól’ (por. *bōsas* II). Vb. denom. *drùskinti* ‘solić, np. mięso’, *druskúoti* ‘sypać sól, posypywać solą’. — N.m. *Drùskiai* 3x, *Drùskininkai* 3x (pol. replika *Druskieniki, Druskienniki*).

drustas b.z.a. żm. ‘plaster miodu’. Niejasne. Jeśli ze zmiany *trustas < *(s)trud-ta- (s-mobile), to por. psł. *strūdī f. ‘miód w plastrze’, strus. *strūdī* ob. *stredī* ‘miód’, sšn. *střd*, *strdī* ‘miód w plastrze’, stpol. *stredź*, *strdzi* ‘miód’ (uwaga A. Bańkowskiego p.l.). Por. *korýs*.

drútas, -à 3 p.a. 1. ‘gruby i niski, przysadzisty, krępy’, 2. ‘otyły, tęgi’ (SD też «pękaty»), 3. ‘krzepki, mocny’ (*balsas drútas* SD «bas w śpiewaniu»), 4. ‘twardy, stały; głęboki (sen)’. War. z palatalnym r’: *driútas* (por. *driūžē* ob. *drūžē*)¹⁵⁴. Bez dobrego objaśnienia. Transponat ie. *d^(h)ruH-tó- ⇐ pwk. *d^(h)reuH-. Było porównywane ze sti. *dhruvá-* ‘mocny, krzepki, trwały’, stpers. *duruva-* ‘zdrowy’, goc. *triggws* ‘wierny’, jak też ze stpr. *druwis* ‘wiera, Glaube’, *druwīt* ‘wierzyć, glauben’, zob. BSW 61, LEW 107. Należy dodać, że są również litewskie świadectwa dla allomorfu *druv-V* < *d^(h)ruH-V (gdzie v powstało w hiacie laryngalnym), jakkolwiek są one ograniczone do materiału onomastycznego, por. 1° n.jez. *Drūvetas* (spokrewnione z łotewską n.rz. *Druve* i n.jez. *Druvas-ēzars*, zob. Vanagas 92, s.v. *Drujā*), 2° n.rz. *Drubinga*, war. *Drubēngis*, gdzie *drub-* ze zmiany *druv-*, podobnie jak np. *kēbetas* < *kēvetas* (zob. GJL I, § 458); tego Vanagas, l.c. nie bierze pod uwagę, jakkolwiek leksem *drub-* nie ma żadnego oparcia w lit. materiale apelatywnym. Być może należy tu jeszcze polska n.rz. *Drwęca* (prawy dopływ Wisły w pobliżu Torunia) < *Drūvētja, którą Rozwadowski [1897] 1961, 171 wywodził z pie. *druventī i łączył z czasownikiem sti. *drávati* ‘biec, spieszyć, spływać’. — Według ALEW 235 *drútas* ma być drw. od nominalnego pdg. pie. *dóru-/dreu- n. ‘drzewo, drewno; pień drzewa’; znac. etym. ‘mit Holz’, skąd ‘gruby, tęgi, mocny’. War. *drúktas* (zob.). — Drw. *drūtīnis* ‘gruby’: *dešra drūtīnē* SD «maciek, kiszka gruba», *drūtīs*, -iēs f. 1. ‘moc, siła’, 2. ‘sytość, uczucie zaspokojenia głodu’ obok *drūtīs*, -čio 1. ‘grubość’ (*Kiek ilgio, tiek drūčio* ‘Ile długości, tyleż grubości’), 2. ‘moc, siła’ (Otrębski uważa ośnowę na -ja- za odnowienie ośnowy na -i-, zob. GJL III, § 43), *drūtī igyju* SD «mięszszeię, grubieię», *drūtyn eimi* SD «mięszszeię, grubieię; mocnieię, mocnieię się, dużeię» (syn. *drūstu*), *drūtūlis* ‘człowiek gruby, otyły’ (syn. *storūlis*). Osobno zob. *drūčkis*. Cps. *drūtgalys* ‘grubszy koniec’ (por. *gālas*), do tego: war. z dysymilacją dwu zwartych dg > d^g: *drūčgalys* a. *drūčgalis* (pisownia etymologiczna); *drūtmedis* ‘drzewo o twardym drewnie, np. dąb, buk’ (por. *mēdis*). Nazw. *Drūtys*, *Drūteikā*, n.m. *Drūtūnai* (od nazw. *Drūtūnas?). — Vb. denom. *drūsti*, *drūstu* (*drūs.stu < *drūt.stu), *drūtau*, war. *drūsti* (por. *kūsti*). SD *drūstu* «mięszszeię, grubieię; mocnieię, mocnieię się, dużeię» (syn. *drūtu tumpu*, *drūtī igyju*); *drūtėti* ‘grubieć, krzepnąć’, *drūtinti* (zob.).

drūtinti, *drūtīnu*, *drūtīnau* 1. ‘czynić krzepkim, mocnym, umacniać, wzmacniać’, 2.

¹⁵⁴ Za tym, że istniał kiedyś oboczny temat na -u-, *drūtus, przemawia przysłówek *drūčiai*, *drūčiai* ‘mocno (trzymać, związać), silnie (padać)’, też ‘bardzo’ (*Jis drūčiai gražiai kalbėjo* ‘On bardzo ładnie mówił’), ‘dużo bardziej’ (*Tu drūčiai senesnis už mane* ‘Ty jesteś dużo starszy ode mnie’), ‘do syta (najeść się)’. Por. też cps. *drūčgalys* obok *drūtgalys* ‘grubszy koniec’, n.rz. *Drūčiupis*.

przest. ‘dodawać sił organizmowi, posilać, sycić’ (*nedrūtinys, nesotinys penukšlas* SD «nieposilny pokarm, napoy»). DP ‘utwierdzać, dowodzić, potwierdzać’, *drūtinu* SD «twierdzą» — denominatywne causativum na -in- od *drūtas* (zob.). Refl. *drūtintis* DP ‘utwierdzać się’, *drūtinuosi* SD «czerstwiej; jędrniej; krzepię się».

drūzgai, -ų 2 p.a., *druzgaĩ*, -ũ 4 p.a. m.pl. ‘pokruszone, drobne cząstki czego, okruchy, paprochy, żdźbła, szczapki, drzazgi, chrust; kawałki, ułamki rozbitego naczynia; śmiecie’. War. z ū: *drūzgai, drūzgaĩ* (neoapofonia?). Dwuznaczne. Może być zapożyczeniem z błr. gw. *drūzgi* pl. ‘odłamki szkła’ (PzB 2, 93n.), ale z uwagi na towarzyszący temu wariant błr. *drūski* (PzB) można dopuścić rodzimość wyrazu i wywód *drūzgai* z praformy **druskai* (sonoryzacja *sk > zg*), spokrewnionej z *druskos* ‘drobiny soli’ (zob.), por. łot. *druskas* ‘okruchy, kruszyny’. Paralele: *duzgēti* ob. *tuskēti*; *dvazgēti* ob. *tvaskēti*; *vizgēti* ob. *viskēti* (por. BSW 61n., GJL I, § 453). — Vb. denom. *druzgēti, drūzga*, -ējo ‘kruszyć się, rozpadać się na części’, *sudruzgēti* ‘rozbić się, rozpaść się na kawałki’ (por. błr. gw. *zdruzēc* ‘o drwach: zbutwieć, zgnić’, PzB 2, 301). — W LEW 107 (s.v. *druskā*) porównano lit. *druzgēti* z pol. przest. *druzgać* ‘łamać z trzaskiem, kruszyć, tłuc’ oraz sch. *drūzgati* ‘gnieść, wytlaczać; rozdrabniać, kruszyć’. Zob. też *drūgzti*.

družbóntas 1 p.a. (DvŽ), *družbōntas* 2 p.a. (LzŽ) wsch.-lit. ‘družba, towarzysz nowożeńca na weselu’ — zapoż. z błr. gw. *družbánt* (PzB 2, 92), co jest przekształceniem wyrazu *družbá* na wzór imion cerkiewnych na -ant, np. *Mamánt, Nifánt*. Jako polski białorutenizm *družbant* ukazuje się w powieści ‘Nad Niemnem’ E. Orzeszkowej, por. SGP I, 376. Zob. też *drūžkas* i *družynà*.

drūžė 4 p.a. 1. ‘pas, pasmo w tkaninie’, 2. ‘pas ziemi’. War. *driūžė, druožė* (por. Būga, RR II, 366). Niejasne. Por. syn. *drỹžas*. — Drw. *drūžaĩnis* ‘tkanina w pasy, pasiak’ (syn. *dryžaĩnis*). Vb. denom. *drūžėti*, -ju, -jau ‘tkając robić barwne pasma’.

družynà 2 p.a., gen.sg. *družynos* ZTŽ 1. ‘orszak pana młodego i panny młodej, družbowie i druheny’, 2. ‘družyna domowa: rodzina wraz z domownikami’ — zapoż. z błr. gw. *družyna* (PzB 2, 92), pol. *družyna weselna, družyna domowa* (SGP I, 377n.). Por. *družbóntas* i *drūžkas*.

drūžkas a. *drūčkas* 4 p.a. gw. ‘družba weselny’ — zapoż. z pol. gw. *družek, -žka* (SGP I, 377). Por. *družbóntas*. — Fem. *drūžkà (družkà)* a. *drūčkà* 4 p.a. ‘druhen weselna’ ⇐ pol. gw. *družka* (SGP I, 377). Zob. też *družynà*.

drūžti, prs. *drūžtù* (**drunž-stu*; war. *drūžù* < **drunžu*), prt. *družau* gw. 1. ‘opadać z sił, słabnąć; zelżeć (o mrozie)’, 2. ‘ustawać, przestawać’, *nudrūžti* ‘obedrzeć się, wystrzępić się; przestać, zaniechać (np. palenia tytoniu), ustać (o deszczu), ucichnąć (o wietrze)’, *padrūžti* ‘padać z osłabienia, z głodu’ i ‘być pozbawionym władzy w kończynie’ (*Ans padrūžęs*, t.y. *nevaldo nē vieno šlonko* ‘On jest sparaliżowany, nie włada żadną kończyną’). Izolowane. Wziąwszy pod uwagę brak refleksów †*druž-*, †*driauž-*, warto może podtrzymać hipotezę Fraenkla (LEW 107), że *druž-* jest obocznikiem *driž-* w realizacji st. zanikowego od pwk. *drež-*, por. *drežėti* ‘niechętnie dawać, skąpić’. Paralele: *trūšti* ob. *trīšti* (⇐ *trēšti*); *drūžė* ob. *drỹžas*. — Drw. *drūžnas*, zwykle o oczach: *drūžnos ākys* ‘zmętniałe oczy, niedowidzące oczy’ (niejasny jest war. *blūžnos akys* ts.), cps. *družnākis* ‘niedowidzący; krótkowidz’ (por. *akis*). Por. sufiks w *ālpnas* ‘słaby, omdlewający’, *siļpnas* ‘słaby’, *šūtnas* ‘parny’. Z innym sufiksem: łot. gw. *družīņš* ‘człowiek niskiego wzrostu’, *družīņi* m.pl. ‘niskie rośliny; krótki len’. Zob. też ALEW 235.

dù m. ‘dwa’ — ze zmiany pb. **duu* < **dvuo* < **duō* < pie. **du-o-h₁* (nom.du. m.). Por. dolnołot. *duo* ‘dwa’ (*duotiek* ‘dwa razy tyle’, *abu duo* ‘obydwaj’). Odpowiedniki ie.: wed. *dvā/dvāu* ‘dwa’, gr. δώ-δεκα ‘dwanaście’ (**duō*). — Obok tego jest postać dwuzgłoskowa:

łot. *divi* ‘dwa’ ze zmiany **duvi* (wtórna końc. pl. -i), łot. gw. *dui* (gen. *duju*), to z pierwotnego **duu* (kończ. du. -u), por. LEGR 357¹⁵⁵. Odpowiedniki: scs. *dūva*, sti. *duváu*, gr. hom. δύω, łac. *dūō* z **duuō* < pie. **duu-o-h₁* ‘dwa’. — Nieoczekiwany jest dyftong w stpr. *dwai* ‘dwa’, por. *dwai dellikans* acc.pl. ‘dwie części’, *dwai grijkans* acc.pl. ‘dwa grzechy’. Najwidoczniej nawiązuje on do dyftongu odpowiednika nwn. *zwei*. — Żeńska forma *dvi* ‘dwie’ pochodzi ze skrócenia **dvie*, to z pbsł. **duai* < pie. **duh₂-ih₁* (z końcówką nom.du. f.) albo pie. **duo-ih₁* (z końcówką nom.du. n.), por. wed. *dvé/duvé* f.n., scs. *důvě* f.n., sch. *dvije*. ALEW 237 sądzi jednak, że *dvi* może być młodą formacją, opartą na formie masculini **du*, zanim ta ostatnia zmieniła się w *dū*. — W wyrazach złożonych pojawia się alternant *dvi°* (zob.) < pie. **dui-* ‘dwa’. Segment *-i- jest bądź samogłoską łącznikową złożień, bądź segmentem wtórnym, dodanym przez analogię do sąsiedniego liczebnika **tri-* ‘trzy’ (por. de Vaan 71, s.v. *bi-*). — Długość *dvy-* w *dvýlika* ‘dwanaście’ tłumaczy się upodobnieniem do formy *try-* w sąsiednim liczebniku *trýlika* ‘trzyście’. Wtórne *y* widać również w *dvýnas* (zob.). — Formy emfaticzne z ptk. -ai: *dūjai*, f. *dvijai*, por. *Ašiai*, *tujai* – *bernai dūjai* ‘Ja, ty – chłopaki dwa’. *Tik dvijai uogas teradai* ‘Tylko dwie jagody znalazłam’. Inne war.: *dūjainos*, *dvijainos*, *dūjan*, *dvijan*, *dūjanai*, *dvijanai*, *dūjanos*, *dvijan*. Tu też adv. *dvijai* DvŽ ‘we dwóch młócić cepami’. — Ordinale ‘drugi’ ma formę *añtras* (zob.).

dubà I 4 p.a. gw. 1. ‘dziupla, miejsce wygniłe w stojącym drzewie’ (*Išdubęs medis bus duba*), 2. ‘suszarnia zboża i lnu’, 3. ‘chata, chałupa’, 4. ‘gospodarstwo rolne, obejście’ (*Tėvas dubōs neskirstys* ‘Ojciec gospodarstwa nie podzieli’. *Žemę ir dubą paveldi paprastai vyriausiasis sūnus* ‘Ziemie i gospodarstwo dziedziczy zwykle najstarszy syn’), 5. c. ‘żarłok’ (*Tas duba ēda už du*). W znac. ‘dziupla’ należy do *dūbti* ‘zapadać się, wklęsać’. Dla pozostałych użyć nie widać jasnej motywacji.

dubà II (p.a. nieoznaczony) gw. ‘włoka, 30 morgów’ (Šlapelis 55; brak w LKŽ). Niejasne. Por. 4. znaczenie s.v. *dubà* I.

dūbai, -u 2 p.a. m.pl., też f. *dūbos* 2 p.a. gw. ‘kora (różnych drzew) używana do sporządzenia kwasu garbarskiego; kwas garbarski, garbnik służący do wyprawiania skór’ (*Dūbai yra raugai, kur dirba garboriai* ‘Dąb to kwas używany przez garbarzy’. *Iš dūbų išėmė skūras*, t.y. *iš raugų* JU ‘Wyjęli skóry z dębu, tj. z garbnika’) — zapoż. z ros. gw. *dub*, -a/-u ‘kora niektórych gatunków drzew (dębu, brzozy, sosny, wierzby) używana do garbowania i barwienia skór’ (SRNG), też f. *dūba*, -y ‘kora wierzbową do barwienia skór’ (SRNG). Forma pl.t. polega na dostosowaniu do rodzimego syn. *raugai* ‘kwas garbarski’. — War. sg. *dūbas* ‘kora drzew, łub; kwas garbarski; znoszona odzież; stary człowiek’. — Wypadek alternowania *ū* z *uo*: *duobai* ‘Gerberlohe’ (Brodowski), por. *druožlė*, *kruōpos* i *truotas*.

dūbas (p.a. nieoznaczony) gw. ‘naczynie z drewna, misa’ — zapoż. z ros. gw. *dubás* ‘koryto wyżłobione z dębowego drzewa’ (SRNG).

dubeltáuka 1 p.a. ‘strzelba myśliwska o dwóch lufach, dwururka’ (*Paimk dubeltáuq, eisim į girią laukt slankų*) — zapoż. z błr. gw. *dubalbtóŭka* (PZB 2, 98) ⇐ pol. *dubeltówka* (⇐ *fuzja dubeltowa*, Bańkowski I, 308).

dubeltāvas, -ā 4 p.a. gw. ‘podwójny – o drzwiach, oknie na zimę’ (*Kai įsidėsime dubeltavus langus, nebebus taip šalta troba*) — zapoż. z błr. gw. *dubēlbtóvy* (PZB 2, 98) ⇐ pol. *dubeltowy* ‘podwójny; wielki, tęgi, porządný, prawdziwy, co się zowie’, sporadycznie *dupeltowy* (Sw I, 576), najpierw o piwie: *dupeltowe* ‘dwa razy mocniejsze od zwyczajnego’ ⇐ nwn. *doppelt* ‘podwójny’, z *gedoppelt* ‘podwojony’, ptc. od *doppeln* ‘podwoić’ (por. EWD

¹⁵⁵ Człon *du-* w łot. kuroń. *ducele* cps. ‘dwukołowy wóz’ pochodzi z *duj-* (por. *dūdesmit* ‘dwadzieścia’, *dūipacmit* ‘dwanaście’), to zaś z **duju* < **duvu* ‘dwa’. Zob. LEGR 358.

238, Bańkowski I, 308). — Warianty: *dupultavas > *dubultāvas*, wstecznie *dūbultas* (⇒ *dvībultas*, por. *dvī* ‘dwie’). Por. *tribultas*. — *dubaltāvas*, *duboltāvas* ZTŽ ⇐ błr. *dubalbtóvy* (PzB 2, 98, tu z pol.). — *dūbeltas*, *dūbiltas* ⇐ prus.-niem. *dobelt* ‘doppelt’ (GL 46). — Drw. *dubeltavaĩ* adv. ‘podwójnie, dwa razy’ (war. *dūbultai*, *dvībultai*), *dubeltūnė* bot. ‘dwurząd mурowy, *Diplotaxis muralis*’, vb. denom. *sudubeltavóti* ‘zdwoić, podwoić’.

dūbliai, -ių 2 p.a., *dūbliaĩ*, -iũ 4 p.a. m.pl. gw. ‘wnętrznosci, narządy wewnętrzne zabitego zwierzęcia’ (war. *dūbl̥ys*, *dūblos* f.pl.), *dūbl̥ys* 4 p.a. ‘brzuch; wnętrznosci’, ⇒ *dūbl̥ys*, -ẽ ‘ktoś o wielkim brzuchu (człowiek, krowa)’. Dotąd uważane za niejasne, por. ALEW 237 (brak w LEW). Swego czasu Gauthiot 1903, 93n. dopuszczał jednak związek *dūbl̥ys* ‘brzuch’ z czas. *dumbù*, *dūbti* ‘zapadać się, stawać się wklęsłym’. Jest to całkiem prawdopodobne, mianowicie w świetle faktu, że z pwk. *dub-* związane są pokrewne znaczeniowo wyrazy o osnowie *dugn-*: gw. *dugnōlis* ‘jelito grube; ślepa kiszka; tyłek’ i gw. *dugnōlius* JU ‘kiszka końcowa’, ostatecznie od *dūgnas* ‘dno’ < **dubnas* (zob.). Paralelę semazjologiczną w postaci bg. *dānjak* ‘ślepa kiszka’ ⇐ *dāno* ‘dno’ wskazał Būga, RR I, 438. Znacz. etym. ‘to, co się zapadło; to, co wypełnia dno ciała’ *vel sim.* Różnica iloczasu między *dub-* i *dūb-l-* tłumaczy się neoapofonią SZ *ũ* ⇒ SP *ū*, podobnie jak w *dubrā* ⇒ *dūbra*; *gruzdaĩ* ⇒ *grūzdaĩ* i *mūšti* ⇒ *mūšis*. — Drw. *dūblingė* CGL ‘żołądek, Magen’, gw. ‘jelito grube’ i ‘ślepa kiszka’.

dubrā 4 p.a. gw. ‘zapadlisko, parów w lesie’ — dewerbalny drw. na -r- od pwk. *dub-* jak w *dumbù*, *dūbti* ‘zapadać się, wklęsać’ (zob.). Odpowiednik łot. *dubra* ‘błoto, grzęzawisko’, pl. *dubras* ‘rozjeżdżone koleiny’. Z innym tematem: *dubrẽ* ‘przesieka leśna’ (por. *bēdrē* ⇐ *bedū*). Formacja na -r- ma charakter bałto-słowiański, por. psł. **dūbra*: pol. przest. *debra* ‘zarośla, zarosłe nierówności terenu; parów, jar’, *debry* pl. ‘kamieniolomy’, słc. gw. *debra* ‘rów wymyty przez wodę deszczową; parów, wąwóz, dół’, ukr. gw. *dēbra* ‘jar, parów, kotlina’, błr. gw. *dziebra* ‘dolina między górami; potok, strumyk między górami’ (SLPS 5, 147). Lepiej jest poświadczony psł. **dūbrī*, -i f. ‘wąwóz, parów, jar, dół, dolina porośnięta lasem’, np. rcs. *dūbrī*, ros. *dēbr̥*, -i, pl. *dēbri*, błr. gw. *dobr̥*, stpol. *debrz*, *dbrzy*. Zob. SLPS 5, 147, BSW 46, ALEW 278. Tu też toch. B *tapre* ‘wysoki’ < pie. **dʰub-ró-*. Por. zestawienie lit. *kaũpras* z psł. **kuprū*. — Drw. *dubrāvas* a. *dubravā* ‘wybój, dziura wybita na drodze; koleina’ (*Ant kelio vieni dubravaĩ*, t.y. *išdubę ravai* JU), *dubr̥ys* ‘wgłębienie, jama, parów; głębia w rzece, jeziorze’. N.m. *Dūbriai*, n.rz. *Dubravā*, *Dubr̥ys*, *Dūbrius*. Tu też nazwa miasta ros. *Brjansk* nad Desną < **dūbrjaniskū* (por. Anikin 4, 320). — Neoapofonia SZ *ũ* ⇒ SP *ū*: *dūbra* b.z.a. ‘bród wymoszczony gałęzmi i kamieniami’ (por. *dūbliai*, *pūdūkra*, *pūstýti*).

dūbti, *dumbù*, *dubaũ* 1. ‘stawać się wewnątrz pustym, wklęsłym, zapadać się’ (łot. *dubt*, *dubu*, *dubu* ts.), 2. ‘grzęznąć (w błocie, śniegu)’, 3. ‘walić się, rwać się, pękać’, 4. przen. ‘zapadać się – o policzkach, oczach starego, chorego’ (*I senatvę skruostai ima dūbt*). Cps. *jdūbti* ‘wklęsać, dołkowacieć’, *išdūbti* ‘wypróchnieć; wklęsać, zapadać się’ (*mēdis išdūbęs*), ‘dziurawieć – o rękawicach’, *neišdūbęs*, SD *neišdubįs* «niedrożony» (syn. *neišdrožtas*), *sudūbti* ‘osiąść, opuścić się w dół, zapaść się, wpaść w głąb, wklęsnać’. Inchoativum z prs. infigowanym od osnowy na SZ *dub-* ⇐ **džiaub-*. Pwk. pie. **dʰeubʰ-*, SZ **dʰubʰ-* (IEW 267; brak w LIV²). Por. goc. *diups* ‘głęboki’ (**deupa-*), *daupjan* ‘zanurzać, chrzczyć’, ags. *dūfan* ‘zanurzać się’, SZ stir. *dub* ‘czarny, ciemny’, *dobur* ‘mroczny’, sb. m. ‘woda’, walij. *dwfr* m. ts. (por. lit. *dubūs*) rcs. *dūno* ‘dno’, scs. *bezdūna* ‘bezdeń, otchłań’ (zob. *dūgnas*, *bedūgnė*). W jęz. litewskim brak jest refleksu SE **džiaub-*¹⁵⁶. ALEW 237 rekonstruuje przymiotnik pie. **dʰubʰu-* i proponuje ująć *dūbti* jako vb. denominativum od

¹⁵⁶ Bez związku z tym jest *džiaũbti*, *džiaubiũ*, *džiaubiauũ* ‘chodzić z nosem zwieszonym na kwintę’.

dubùs (zob.). — Nomina od SZ *dub-*: *dubà* (zob.), *dùbè* ‘zagłębienie, dolina; barć’, *dubinyš* ‘miska’, *dubuõ* (gen.sg. *dubeñs*, acc.sg. *dùbenj*) ‘misa, miska; miednica jako część szkieletu, pelvis’ (⇒ *dùbenis* ‘gliniana misa zawierająca wspólny posiłek wieśniaków’), *dubrà* (zob.), *duburys* (zob.), *dubùs* (zob.), *jduba* ‘wgłębienie, wybój, dziupla’, *išduba* ‘otwór w drzewie, dziupla’. Por. łot. *dubenis* ‘wgłębienie’, *dubli* m.pl. ‘błoto, moczar’, *dubums* ‘dziupla’. Cps. *dubadegys* ‘podpalacz; roztrwoniciel’ (por. *dubà*), *dùbaklonis* ‘głęboka dolina’ (por. *klónis*). Vb. denom. *dubéti*, -ju, -jau intr. ‘wkłesać, dołkowacieć’, tr. ‘bić, robić kilofem, rąbać’, przen. ‘ciężko pracować, harować, mordować się’ (war. *dùbėti*, *dūbi* ‘wkłesać’), *dùbinti* ‘żłobić (koryto), wybijać otwory (dla pszczoł) w drzewie, drażyć’. — WSZ *dūb-*: *dūbsóti* ‘stać w stanie spróchniałym (o dębie, o chacie); leżeć a. siedzieć rozleniwionym’. Nomina: *dūbas* ‘misa, miednica’, *dūbra* b.z.a. (zob. *dubrà*). Odpowiednikiem słowiańskim może tu być *dyb-*, por. strus. *dyba* ‘kłoda, narzędzie tortur’, ros. *dýba* ‘narzędzie tortur, na którym rozpinano skazańca’, pol. *dyby* f.pl. ‘kłody z otworami, w które zamykano ręce i nogi więźnia’. Znacz. etym. ‘coś wydłubanego’, por. pol. gw. *dyby* ‘obuwie wydłubane w drewnie’. Osobno zob. *dùgnas*, *duñblas* i *dumbrà*. — SO *daub-*: *daubà* (zob.).

duburys 3 p.a., *dùburas* 3 p.a. 1. ‘kotlina, wądół’, 2. ‘dół wybity w nawierzchni drogi, wybój’, 3. ‘zapadlisko w dnie rzeki, głębina w rzece, jeziorze’ — rzeczownik z suf. -r-, przy czym osnowa jest dwuznaczna: 1° denominalna: przym. *dubùs* ‘wkłęśły’ (por. *vidurys* ⇐ *vidùs*), 2° dewerbalna: por. *dumbù*, *dùbti* ‘zapadać się, wkłesać’. Podobna dwyznaczność dotyczy np. *skiedarà* (s.v. *skiedrà*). War. *dumburys* ‘wybój na drodze; zapadlisko w dnie rzeki; sadzawka’ ma za podstawę *dumb-* jak w prs. *dumbù*. Odpowiedniki łot. *duburs* ‘dość głębokie i szerokie miejsce w rzece; dziupla’, łot. gw. *duburis* ‘ubogie gospodarstwo z zapadającymi się budynkami i marną ziemią uprawną; narzędzie rybackie’. Neoapofonia *ũ* ⇒ *ū*: *dūburys*, *dūburas*. Zob. też *dubrà*. — N.m. *Duburiaĩ* 3x, *Duburaitis* 3x, cps. *Karviāduburis* (nazwa pewnego miejsca w rzece), n.jez. i n.rz. *Duburys* (Būga, RR III, 956). — Neoosn. *dubur-*: *duburkis* ‘wybój; zagłębienie wymyte na łące przez wodę; dół wypełniony wodą, zapadlisko w dnie rzeki a. jeziora, głębina; miejsce do prania bielizny’ (war. *duburkas*, *duburķē*), ⇒ *duburkālis* ‘źle utrzymany staw’ (suf. -al- jak w *brastvālis*).

dubùs, -i 4 p.a. 1. ‘wkłęśły, zapadły’, 2. ‘rozjeżdżony (o drodze)’, 3. ‘wgłębiony, głęboki (o talerzu)’, 4. ‘z dziuplą (o drzewie)’. SD «biorący w się» (syn. *daug imys*), «dołkowaty» (syn. *duobētas*, *kraupus*) — przymiotnik dewerbalny na -u- od *dùbti*, *dumbù* ‘zapadać się, wkłesać’ (zob.). Nawiązanie apofoniczne w germańskim *deupa- (SP) ‘głęboki’, por. goc. *diups*, stisl. *djūpr*, stang. *dēop*, ang. *deep*, stwn. *tiuf*, nwn. *tief*; na SZ: stir. *domain*, walij. *dwfn* ‘głęboki’, < pie. *d^hub^h-ni-. Por. BSW 46, LEW 108, Heidermanns 1993, 153n., NIL 122, Kroonen 94. — Drw. *dubakà* ‘jar, parów’ (por. sufixs w *ašakà*), *dublùs* ‘wkłęśły, zapadły’ (⇒ *dublys* a. *dublià* ‘dziupla w drzewie’), *dubrà* (zob.), *dubulē* ‘dziura na drodze powstała po odwilży’, n.m. *Dubùliai* (⇒ *dubuliūoti* ‘o drodze: robić się wyboistą a. grząską; o tkaninie: marszczyć się’), *dubumà* ‘zapadlina, wkłęsłość’, war. metatetyczny: *bùdumas*. Osobno zob. *dùgnas*. — N.rz. *Dubākē* 2x (też n.jez.), *Dùbē*, *Dùbis*, *Dubijà*, *Dubingà*, *Dubióji* 2x, *Dubýsa* a. *Dubysà*, *Dubýsas* (por. GJL II, § 367), cps. *Dubaūs-upis* (z formą gen.sg. w I członie; od tego decasuativum: n.rz. *Dubaūsis* 3x), n.jez. *Bùdasas* < *Dub-asas, *Dubēlē*, *Dubióji* 2x, *Dubùkas*, *Dubùklis* 2x. N.m. *Dùbēs* 2x, *Dùbiai*, *Dubiai* 2x, *Dùbos*, cps. *Dubōsgiris*, *Padubysys* 12x. Neoosn. *Dubl-* (⇐ *dublùs*): n.jez. *Dublià*, n.rz. *Dùblis*, *Dubluñgē*.

dùcas 2 p.a. przest. ‘tuzin, dwanaście sztuk’ — zapoż. z prus.-niem. *dutz* (GL 46), por. nwn. *Dutzend* n. ze śrwn. *totzen* (⇐ stfr. *dozaine* ⇐ łac. *duodecim*, por. EWD 257). Zob. też *tùzinas*.

duchas, *dūchas* stlit. ‘duch, zwł. Duch Święty’ — zapoż. ze stbłr. *dux*, por. błr. *dux*, -

u/-a, pol. *duch*, -a. Zob. też *dūkas* II. Por. SLA 66, ALEW 238.

duchaūnas, -à, *dukaūnas* 4 p.a. (możliwa też lekcja z -ū-) stlit. 1. adi. 'duchowy, duchowny', 2. sb. 'ksiądz, zakonnik' (*Dukaūnieji turi sergėtis moterų* DP 162₅ 'Duchowni mają się strzedz niewiast') — zapoż. ze stbłr. *duxovnyj*, por. błr. *duxóŭny*, pol. *duchowny*. — Coll. *duchavenstva* DP 'duchowieństwo' (brak w LKŽ) ⇐ stbłr. *duxovenstvo*, por. błr. *duxavénstva*, pol. *duchowieństwo*. Zob. też SLA 66 i ALEW 238.

dūdà 2 p.a., gen.sg. *dūdos*, też pl.t. *dūdos* 'dudy, dęty instrument muzyczny składający się ze skórzanego mieszkka i piszczałek', *vargōnų dūdos* 'piszczałki organowe' (sg. *dūdà* 'fujarka; trąba'). SD¹ <duda> «dudy; gaydy» ['dęty instrument muzyczny'] — zapoż. ze stbł. *duda*, zwykle pl. *dudy*, por. błr. *dudá*, -ý (SLA 66, LEW 84). Z innym tematem: *dūdē*, *dūdē*. Wątpliwy jest postulat praformy bśl. *daudā- 'Pfeife' (Būga, RR I, 327, za nim BSW 46n.), oparty na izolowanym comparandum *daud-* w postaci lit. gw. *daudytė* 'fujarka wystrugana z drzewa brzoźowego'. — Drw. *dūdmaišis* 'kobza' (por. *maišas*). Vb. denom. *dūdūoti* 'grać na dudach, grać na fujarce, trąbce', *dūdyti*, -iju, -ijau ts.

dudėnti, *dudėna*, *dudėno* 1. 'stukać, np. kijem w klepisko', 2. 'grzmieć z lekka, pogrzmiwać' (*Perkūnas da toli, tik dudėna* 'Piorun jeszcze daleko, tylko pobrzmiwa'), 3. 'dudnić (o odgłosie bębna), huczeć (o ogniu w piecu, o ruchu pojazdów)', 4. wsch.-lit. 'mówić': *Aš suprantu, bet dudėnt nemoku* 'Rozumiem, ale nie mówię [tym językiem]'. *Dudėna visi kiemaĩ lietūviškai, pōterus kalba linkiškai* DVŽ 'Wszystkie wsie mówią po litewsku, [tylko] pacierze odmawiają po polsku'. *Nepagirsi kitaip dudėnant* 'Innej mowy nie usłyszysz'). Refl. *pasidudėnti* 'pogadać sobie', *susidudėnti*: *Nesusidudėna su paliokais* 'Nie dogaduje się z Polakami'. Czasownik z suf. -en- i osnową *du-d-*, którą motywuje powtórzony wykrz. *dū-dū* o pukaniu, stukaniu, turkotaniu wozu itp., też o mówieniu, o klepaniu pacierzy (*Dū dū dū dudnoja poterius* '«Du du du» klepie pacierze'). Podobnie w *dadėnti* i *gagėnti* 'gęgać', gdzie *da-d-* i *ga-g-* odpowiednio od powtórzonych wykrz. *dà-dà* i *gà-gà*. Obok *dū-dū* są bliskoznaczne *du-dūn*, *du-dūk* i *du-dūlkt*. — Osnowa *du-d-* ukazuje się poza tym w *dudėti*, -a 'dudnić' (*Tik du du du sududėjo kažin kas už durų*) i *dudnóti* 'grzmieć w oddali; mówić powoli, cicho' (*dudulis* b.z.a. 'grzmot, piorun'). Osobno zob. *dundėti* 'dudnić'. Oboczny war. *dūd-*: *dūdinti* 'ić powoli, wlec się'. Zob. też *dūdulti*. — Odniesienie *dudėnti* wprost do wykrz. *dū* skutkuje wyodrębnieniem -den- jako neosufiksu (por. *pūdėnti*, *rydėnti*, *spėdėnti*; w ŽD 548n. nie widać przykładów tego rodzaju).

dūdkaŭoti, -ju, -jau stlit. 'okazywać komuś uniżoność' (*Tu tačiau negali iškęsti, idant neužbėginėtumbei dūdkaŭodamas jiemus* MOP) — zapoż. z pol. XVI w. *dudkować*, -uję 'kłaniać się, okazywać komuś uniżoność, czapkować, pochlebiać, podlizywać się' (SPXVI). Por. SLA 66, PAŽ 101 (brak w LEW, ALEW).

dūdulti, *dūdulu*, *dūdulau* gw. 1. 'grzmieć, dudnić', 2. 'mówić półgłosem', 3. 'o zmroku niewyraźnie się zarysowywać, majaczyć' (*Žiūriu – ogi dūdula prieblandoj kažkokie du žmonės*) — drw. na -ul- od onomatopeicznej osnowy *dūd-*, podobnej do *du-d-* w *dudėnti* (zob.) i *dudnóti*. — Neoosn. *dūdul-*: *dūduloti* 'mówić, rozmawiać powoli, z cicha'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *zdudūlicca* 'skulić się, skurczyć się' (PzB 2, 301). Znaczn. 'skulić się' nie do końca jest tu jasne. Czy stoi w związku z postacią majaczącą w oddali, w ciemności (zob. wyżej)?

dudūtis, -čio 2 p.a. 'ptak dudek, Upupa epops' — drw. na -ut- od onomatopeicznej osnowy *du-d-* z powtórzonym wykrz. *dū-dū*, imitującego głos ptaka (*Dudūtis gieda dū dū dū*). Z innym sufiksem: *dudūkas*. Synonimy: *kukūtis*, *lupūtis*, *pupūtis* i *tutūtis*. — Niezależna od litewskiej jest formacja prasłowiańska **dudūkū*, por. czes. *dudek*, pol. *dudek*, ukr. gw. *dudók*, do tego wykrzykniki: czes. *dudú*, pol. gw. *dudu* o głosie dudka (zob. Boryś 131). Por.

jeszcze ros. *udód* ‘dudek’, ukr. *údid*, *udóda*, śl. *vdòd*, bg. *vdod* ts.

dùgnas 4 p.a. 1. ‘dno, dolna powierzchnia, spód rzeki, jeziora, morza’, 2. ‘spód naczynia’, 3. ‘pokrywa, przykrywka garnka’, 4. ‘tyłek’, 5. ‘odległa okolica, zabity kąt’, 6. przen. ‘istota, podstawa czego’ — przez zmianę *bn > gn z plit. *dubnas, pbsł. *dub-na-. Także łot. *dubēns* ‘dno, grunt, głębia’ zostało przekształcone z *dubna- (z kolejną zmianą *ub* > *ib*: *dibēns*, LEGR § 18d). Pokrewne psł. *dūno z *dūb-no, por. rcs. *dūno*, bg. *dāno*, sch. śl. *dnò*, ros. *dno* (zdrob. *dónce*, stczes. *dence* < *dūnice), pol. *dno* (zdrob. *denko* < *dūnūko), zob. Berneker I, 245n., BSW 46. Paralela słowotwórcza: scs. *sūnū* ‘sen’ < *sup-nó- (zob. *sāpnas*). Transponat ie. *d^hub-nó-, por. galij. *dubno-*, *dumno-* ‘świat, ziemia’, stir. *domun* m. ‘świat’, śrwalijsk. *dwfn* adi. ‘głęboki’, m. ‘świat’. Zob. IEW 267, NIL 122, LEW 108, ALEW 238). Leksem czasownikowy *dub- jak w *dūbti* ‘wklęsać, zapadać się’. Znacz. etym. adi. ‘taki, co się zapadł, wklęśły’, substantywizacja: ‘wgłębienie’ (zob. *dubūs*). — Drw. *be dùgno* a. *iki dùgno* adv. ‘bez liku, bardzo dużo’ (*Be dùgno durniū yra* ‘Głupców jest bez liku’), *bedùgnē* (zob.), *dugnēlis* ‘deska do krojenia i ubijania mięsa’, też ‘pokrywka’ (SD¹ «denko»), *dugnīnēs žūvys* f.pl. ‘ryby denne’, *dugnōlis* żm. ‘jelito grube; ślepa kiszka; tyłek’, *dugnōlius* JU ‘kiszka końcowa’ (Būga, RR I, 438 wskazał paralelę semajologiczną w postaci bg. *dānjak* ‘ślepa kiszka’ ⇐ *dāno* ‘dno’; zob. też *dūbliai*), *pādugnēs* f.pl. ‘męty, fusy, osad denny’, przen. ‘męty społeczne’. — N.m. *Dugnaĩ* 4x, *Dugnēliai*, *Dugnēlis*. N.jez. *Dugnēlis*, n.rz. *Dugnī upēlis*.

dūgzti, *dūzgia*, *dūzgē* ‘brzęczeć, bzykać (o owadach), huczeć (o żarnach), stukać (o krosnach)’ — czasownik onomatopeiczny, por. wykrz. *dūzgu-dūzgu*. — Czas. sekundarne: *dūzgēnti* ‘stukać do drzwi, pukać, opukiwać; brzęczeć (o pszczołach); mówić, gawędzić’, *dūzgēti* ‘stukotać, turkotać; brzęczeć; mówić, paplać’ (ALEW 251). Alternacja *gz-C* : *zg-V* współistnieje z jednostajnym *ks-C/V* w syn. *tuksnōti* ‘głośno stukać’, *tuksēnti* ‘postukiwać’. Zob. też ALEW 245, s.v. *dungzti*.

duīdē 2 p.a. gw. ‘głupia kobieta’ (*Su tokia duīdē nēr ko kalbēt*) — derywat od onomatopeicznej osnowy *dui-d-*, powstałej z powtórzonego wykrz. *duī-duī* o pośpiechu, bieganiu (*Tas duī lēkt, o anas vyt* ‘Ten rzucił się lecieć, a tamten gonić [go]’). Paralele: *čiaumà* ⇐ *čiaiū*; *čiuṛlē* ⇐ *čiuṛ*. Zob. też czas. *dūiti* ‘szybko biec’, zwł. *apdūiti* ‘ulec zamroczeniu, zgłupieć’.

duinas, -a b.z.a. gw. ‘o nurcie rzeki: bystry, szybki’ (w dajnie: *Nunešk* [vainikēl̥j], *dukrele*, *duinon upelēn*, *paleiskie vandenēlin* ‘Zanieś, córeczko, [wianuszek], do bystrej rzeczki, upuść go do wody’¹⁵⁷) — przymiotnik na -n-, który mógł zostać utworzony bądź od czas. *dūiti* (zob.), bądź wprost od wykrz. *duī* o szybkim ruchu, pośpiechu. Zob. też *duīdē*.

dūiti, *dujū* (war. *dūjū* < *du-n-ju; *duistū*), *dujaū* pot. ‘biec szybko, lecieć, pędzić’ (*Dūja ir dūja be poilsio*), cps. *apdūiti* ‘zamglić się, zaparować – o szybie; ulec zamroczeniu, wściec się, zgłupieć, stracić rozsądek’ (*apdūjēlis* ‘otępały człowiek’), *išdūiti* ‘wybiec, popędzić’, *padujusiu akiū esmi* SD¹ «niedorzę» [dosł. ‘mam zamglone oczy’] — czasownik onomatopeiczny, por. wykrz. *dūi*, *duī* o szybkim ruchu, zwł. o bieganiu, pośpiechu (*Apsidairē, ir dūi bēgt* ‘Obejrzał się i w nogi [szybko uciekł]’). — Postverbalia: *dujā* 1. ‘drobny deszcz’, 2. ‘mgła’ (⇒ *dujōti* ‘okrywać się mgłą; mżyć; być widocznym jak przez mgłę’; por. *plujōti* od *plujā*), 3. ‘sypka ziemia, pył’, 4. ‘zetlały, zbutwiały materiał, przedmiot’, 5. ‘śmietanka na mleku’, 6. ‘torf, torfowisko’, *dujēlē* ‘drobina, odrobina’, *dūjos* f.pl. ‘gaz, gazy’ (znacz. etym. ‘pył, kurz’). Odpowiednik łot. *dūju spalvas* ‘pierce, puch’ ma ū zam. ū pod wpływem syn. *dūnas* f.pl. ‘puch, pierze’ (zapoż. ze śrdn. *dūn*, por. Jordan 61);

¹⁵⁷ Na podstawie przytoczonego zdania LKŽ II, 798 przypisał *duinas* znaczenia «gilus ir platus, vandeningas (?)». Nie wydaje się to trafne.

łot. gw. *duis* ‘mętny (o wodzie), bury, brudnoszary’, *dujans* ‘nieokreślonej barwy’, *duins* ‘mglisty, niewyraźny, mętny, ciemny’. Osobno zob. *duinas* i *dúojai*. — Alternatywna analiza: pdg. zbudowany wokół neopwk. *duj-*, pochodzącego z resegmentacji prs. na *-je/o-*, **duje-* < **d^hu-je-* (por. *gùiti* ⇐ *gujù*; *plùiti* ⇐ *plujù*; *zùiti* ⇐ *zujù*). Być może do pwk. pie. **d^heu-/d^hu-* ‘biec, spieszyć się’ (LIV² 147), por. wed. *dhávate* ‘pędzi, gna’, gr. *θέω* ‘biec, spieszyć’ < **d^heu-e-*, ep. *θείω* ts. < **d^heu-je-*, SZ *θύνω* ‘rzucić się gwałtownie’. Inaczej ALEW 239: rekonstrukcja pie. **d^huh₂-jé/ó-* ‘dymić, Rauch machen’, por. łac. *suffiō*, *-īre* ‘okadzać, oczyszczać przez kadzenie’ (SE **d^hueh₂-* ‘dymić, kadzić’). Kroonen 91: pie. **d^huh₂-jeh₂*. — Być może, że w łotewskim czas. *žautiēs*, *žaujuos* (war. *žaunuōs*), *žāvuōs* m.in. ‘szaleć, dokazywać; przeć naprzód; upadać, walić się’ tkwi refleks pb. SE, **žiaū-* z **diaū-* < pie. **d^heu-*.

dūkas I 2 p.a. stlit., gw. ‘ptak brodzący, *Botaurus stellaris*, wydający głos podobny do głuchego płaczu’ (*Dūkas kaip arklys žvengia* ‘«Dūkas» jak koń rży’. *Dūkas dideliuos miškuos kaip žmogus dejuoja* ‘«Dūkas» w wielkich lasach jak człowiek pojękuje’), SD «bak ptak naski» — stoi w związku z łot. *dūkt*, *-cu* ‘głucho brzmieć; brzęczeć’ (⇒ *dūka* ‘piszczałka, piszczałka w organach’), por. ALEW 239. Ostatecznie onomatopeiczne, tak jak w wypadku syn. *būblīs* i *baublīs* (zob. *baūbti*).

dūkas II 2 p.a. 1. stlit. ‘duch, spiritus’, 2. gw. ‘zapach, zaduch, smród; oddech, tchnienie, zadyszka’ — zapoż. ze stbłr. *duxъ*, błr. *dux*, *-u/-a* (SLA 66, ZS 17). Zob. też *duchas/dūchas*. — Drw. *vienu dūkū* adv. ‘duszkciem, jednym łykiem (wypić)’, *nē dūko* adv. ‘ani śladu (nie zostało)’, dosł. ‘ani zapachu’.

dukātas 2 p.a. ‘dukat, wprowadzona w XIII w. złota moneta wenecka, później rozpowszechniona w całej Europie’ — zapoż. z nwn. *Dukāten* m. — War. przest. *dakōtas* (Litwa pruska), z samogłoską wschśrn. *a* na miejscu *u*, podobnie jak w *zāmas* ‘Summe’ i *štadeñtas* ‘Student’ (Prellwitz 20).

dūknos, *-u* 2 p.a. f.pl. ‘pierzyna’ (*Žiemą po dūknomis nešalta ir klėtyje miegoti* ‘Zimą pod pierzyną można spać nawet w spichrzu’), SD¹ *duknas* «pierzyna» — forma pl.t. utworzona od **dukna*, co zapożyczone z pol. przest. *duchna* ‘duża poduszka’ (XVI w. ‘nocny czepek podbity puchem’). Por. formę pl.t. w rodzimym *patalai* ‘pierzyna’ oraz w zapoż. *pūkaĩ* ‘puch’ (⇐ błr. *pux*). Zob. LEW 109, POLŽ 54, Borys 454 (s.v. *poduszka*).

dukrà 2 p.a. ‘córka’ — prawdopodobnie neosimplex, powstałe drogą deprefiksacji. Stało obok takich form, jak *įdukra* a. *išdukra* ‘córka przybrana’, *pódukra* ‘pasierbica’, war. *podukrė* SD (por. stpr. *poducire* EV ‘Stiftacht [Stieftochter]’). Praforma: **duk-tr-ā*, z sufiksem w st. zanikowym (paralele s.v. *duktė*). — War. ze wzdłużoną samogłoską *ū*: *dūkrà* ‘córka’, *pódūkra* ‘córka męża lub żony z poprzedniego małżeństwa, pasierbica’. Nie można wykluczyć neoapofonii ilościowej SZ *ū* ⇒ SP *ū*, por. np. *dūžūs* ob. *dužūs*, *pūškis* ob. *pūškis* i *klūpsčias* ob. *klūpsčias*. — Drw. *dukràitė* a. *dūkraité* ‘córka syna a. córki, wnuczka’, *dūkrė* a. *dukrė* ‘córka’, *dukrijà* ts., *dukrýna* ts. Zdrob. *dukrėlė*, *dukrýtė* (⇒ *dukrytėlė*, *dukrytužėlė*), *dukrūžė* (⇒ *dukružėlė*).

duksėti, *duksėju* (war. *duksiù*), *duksėjau* stlit., gw. 1. ‘oddychać, wzdychać, dyszeć’, 2. ‘ufać, mieć zaufanie, dowierzać, nie wątpić’¹⁵⁸. Refl. *atsiduksėti* ‘odetchnąć, zaczerpnąć powietrza; westchnąć, jęknąć, zajęczeć’ (*Toks tvañkas, negal atsiduksėti* ‘Taka duchota, że nie można odetchnąć’), *išsiduksėti* ‘zwietrzeć; wyschnąć – o sianie, przejść, ustać – o bólu’,

¹⁵⁸ Por. *jai... su vierna širdžia duksite šventai mielaširdystei jo* PK 211₂₄ ‘jeśliże... z wiernym sercem ufacie świętemu miłosierdziu jego’. — *nes mes savo piktybes regim, vienok loskoj tavo mes duksim* PK 211₂₄ ‘boć my nasze złości baczemy, wszakże w łasce twej nie wątpimy’.

prasiđuksėti ‘o izbie: przewietrzyć się’. Z opisowego punktu widzenia jest to formacja z neosuf. *-sė-*, dołączonym do pwk. *duk-*, który jest st. zanikowym typu sampras. do **dvek-* jak w *dvekiuos*, *dvėktis* ‘oddychać, dyszeć’. Paralele: *dus-* $\Leftarrow$ *dves-* (*dūsti*, *dvėsti*); *dulk-* $\Leftarrow$ *dvelk-* (*dulkėti*). — WSZ *dūk-*: stlit. *dūksėtis* (3 os. prs. *dūksis*) DP ‘ufać, dufać, kochać się, wspierać się’, *dūksiuosi* SD «ufam». Z uwagi na to, że litewski pwk. *dvek-/duk-* nie ma – w przeciwieństwie do jego synonimu *dves-/dus-* (zob. *dvėsti*, *dūsėti*) – oparcia porównawczego, wysunięto hipotezę o neopwk. **dvek-/duk-*, którego segment *-k-* jest z pochodzenia spółgłoską wstawną, zob. LEW 115. Por. *ámsėti* $\Rightarrow$ *amksėti*; **ausas* $\Rightarrow$ *áuksas*; **švysoti* $\Rightarrow$ *švyksóti*. Takie ujęcie wydaje się prawdopodobne i zasługuje na uszczegółowienie. Źródło insercji welarnej trzeba prawdopodobnie upatrywać w formie *dūsėti(s)*, skąd *dū-k-sėti(s)*. Akcentowany suf. *-ė-* dołącza się do pierwiastka na wzdłużonym st. zanikowym *ū* również w *dūžėti*, *kūpėti*, *lūkėti*, *rūpėti* i *žiūrėti* (zob. ŽD 522n.). Suf. *-ė-* ma obok siebie izofunkcyjny neosuf. *-sė-* (ŽD 527n.), wobec czego można sobie wyobrazić, że nowopowstałe *dūksėti(s)* zostało zanalizowane na *dūk-* + *-sė-*, a to było równoznaczne z emancypacją neopwk. *dūk-*. Takie wytłumaczenie *dūk-* będzie więc alternatywą dla hipotezy wzdłużenia *duk-* jako SZ od *dvek-* i pozwoli traktować *dūksėti* jako war. fonetyczny od *dūsėti*. Krótkowokaliczne *duksėti* wraz z derywatami od *duks-* mogą być produktami analogii do synonimicznego *dūsėti* (zob. s.v. *dūsti*) albo też neoapofonii *ū* $\Rightarrow$ *ũ*. — Neoosn. *dūks-* ($\Leftarrow$ *dūks-ėti*): *dūksauti* a. *dūksauti* ‘dyszeć’ (syn. *dūsauti* ob. *dūsauti*), *dūksúoti* ‘dyszeć, oddychać szybko, ciężko’ (syn. *dūsúoti*). Nomina: *dūksus*, *-i* ‘obfity’ – adi. poświadczone tylko formą comparatiwu stlit. *dūksesnė*¹⁵⁹ ($\Rightarrow$ vb. denom. *padūksinti* DP ‘uwielbić, rozmnożyć’), *dūksė* PK ‘nadzieja’ (brak w LKŽ) obok *dūksis* PK ‘ufność, ufanie’¹⁶⁰, *padūksis* DP ‘nadzieja, ufność, dufanie’ (SD «ufność, ufanie»), PK ‘ufanie, pociecha’ (*Mes tavimp padūksį turim, kad malonę tavo apturėsime* PK 137²² ‘My w tobie pewne ufanie mamy, że łaskę twą otrzymamy’), SD «ufanie, ufność», też *padūksė* PK ‘pociecha, ucieczka’¹⁶¹. — Neoosn. *dūksėj-*: *dūksėjimas* DP ‘ufność, ufanie, nadzieja’.

dukslūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘szeroki, obszerny, luźny (o ubraniu, obuwiu), 2. ‘barczysty, tęgi, przy kości, otyły’. SD¹: *dukslus* «ogromny» [‘dużych rozmiarów; budzący strach, trwogę’], $\Rightarrow$ adv. *duksliai* «ogromnie» [‘straszliwie, przerażająco’, SPXVI]. Analiza: **dugs-lus*, denominalny drw. od neoosn. **dugs-* $\Leftarrow$ *dugsūs* ‘mnogi, liczny, obfity’ (zob. s.v. *daugus*). — War. *dūkslas*, ze zmianą *ks* > *kš*: *dūkslas*, *dukslūs*. War. sufiksalne powstałe przez wymianę suf. *-las* 1° na *-tas*: *dukstas* b.z.a. (por. n.jez. *Dūksta*, nazwa lasu *Dūkstė*, LVŽ II, 379), 2° na *-vas*: *dūksvas* i 3° na *-nus*: *duksnūs*. — Vb. denom. *dūkslinti* ‘poszerzać, powiększać’, *nudūkslinti* ‘zrobić (uszyć) zbyt szerokim, zbyt obszernym’.

dūksóti, *dūksaũ* (war. *dūksóju*), *dūksójau* wsch.-lit. 1. ‘wietrzeć (o piwie), ułatwiać się (o zapachu)’, 2. ‘ciężko oddychać, dyszeć’, 3. ‘widnieć, majaczyć w oddali, jak we mgle’ (syn. *dunksóti*), 4. ‘stać, sterczeć, być beczynnym, tkwić gdzie nic nie robiąc’ (syn. *riogsóti*, *zauksóti*), cps. *išdūksóti* a. *nudūksóti* ‘o piwie: wywietrzeć’, refl. *atsidūksóti* ‘odetchnąć, odpocząć’ — formacja z suf. *-so-* od WSZ *dūk-* (por. *dūkti*), paralelna do *dūksėti* (zob.). Por. oboczności typu *mirksóti* : *mirksėti*; *tyksóti* : *tyksėti* i typu *styróti* : *styrėti*.

dūkšta 1 p.a. gw. ‘wiecha, tyczka z zatkniętym na niej pękiem słomy, wyznaczająca

¹⁵⁹ Por. *idant būtų dūksesnė teisybė mūsų, neg anų Doktorų ir Veidmainių Žydiškų* DP 313³⁵ ‘aby była obfitsza sprawiedliwość nasza, niżli onych Doktorow i Licemiernikow Żydowskich’.

¹⁶⁰ Por. *nes amžinop džiauksmop tamui nėra dūksės* PK 140²² ‘Bo k wiecznej radości nie masz w nim nadzieje’. — *užtaryk mus tarnus tava, tavimp dūksį guldinčius* PK 173²⁴ ‘bądź przyczyną ludu twego, tobie ufającego’.

¹⁶¹ Por. *ant padūksės artimų mūsų* PK 32¹⁸ ‘ku pociesze bliźnich naszych’. — *o tegul tava avelės netur kitos padūksės, tiktai tavimpi* Pone PK 179²⁶ ‘A niechaj twoje owieczki nie mają inszej ucieczki, nad cię Pana swojego’. NB. LKŽ IX, 59 pisze *paduksė*.

miejsce rozgraniczenia gruntów' (*Pamierčiai, matuodami žemę, stato dūkštas*, t.y. *kartes su šiaudais ant viršūnės* JU 'Geometrzy dokonujący pomiarów gruntu stawiają wiechy, tj. tyczki z pękiem słomy') — osnowa *dūkšt-* pochodzi ze wzdłużeniem samogłoski od wykrz. *dūkšt* o szturchnięciu, ukłuciu, por. *dūkštėti* 'ukłuć igłą, przeszyć sztydłem', np. *Dūkštėti adata. Yla iš užpakalio dukšterk*. Znacz. etym. 'to, co wbito/wkluto w ziemię'. Tu też n.jez. *Dūkšta, Dūkštas*, n.rz. *Dūkštà*. Od wykrzykników pochodzą np. *čėpla, duĩdė* i *dañdaras*. — NB. W jęz. litewskim nie ma takiego terminu fizjograficznego jak łot. *dūksts* 'bagno, błoto; kałuża', od którego pochodzą nazwy łąk *Dūkstāji, Dūkste, Dūkstene, Dūkstpļaviņa* i n.jez. *Dūkstiņa* (zob. Vanagas 95, LVŽ II, 379n.).

duktē 3 p.a. 'córka', acc.sg. *dūktērī*, gen.sg. *duktērš*. Odpowiedniki bsł.: stpr. *duckti* 'córka, Tochter' (nieznane są formy przypadków zależnych); z pisownią upodobnioną do niemieckiego odpowiednika: *docti* GRA 23 «tochtir», *Dochti* GRF 14 «Filia» i *Docki* GRG 54 «tochter» (opuszczona litera <t>); scs. *dūšti*, gen.sg. *dūš-ter-e*, acc.sg. *dūš-ter-ī*, sch. *kēī, kēīri*, slh. *hčī, hčēre*, ros. *dočb, dóčeri*, stczes. *dci, dceře*, stpol. *dca*. Rekonstrukcja: pbsł. nom.sg. *duk-tēr-ø, acc.sg. *duk-ter-in (por. BSW 62), < pie. *d^hugh₂-tēr-ø, acc. *d^hugh₂-ter-m (z późniejszym zanikiem spółgłoski laryngalnej między obstruentami). Odpowiedniki ie.: goc. *daúhtar*, stisl. *dottir*, stang. *dohtor, dohter*, stwn. *tohter* (pgerm. *duhter- f.), galij. *duxtir*, oskij. *futir* (pital. *fuxtēr, *fuxtros), aw. *dugədā* (gatyckie), *duyda*, acc.sg. *duydarəm*, śrpers. *duxt*, orm. *dowstr*, toch. A *ckācar*, toch. B *tkācer* (gen.sg. *tkātre*). Obok tego gr. θυγάτηρ, θυγάτερα, θυγατρός, wed. *duhitā, duhitāram, duhitūh*, gdzie w zbitce CHC w pozycji po laryngalnej pojawiła się samogłoska anaptyktyczna gr. *a* lub wed. *i* (*d^hugh₂-ter-). Por. LEW 110, IEW 277, NIL 126n., de Vaan 253, ALEW 240n. Osobno stoją lyk. *kbatra* 'córka' i luw.-hier. *tuwatra/i-* ts., gdzie pierwiastek może być na SP: *duetr- < *duēktr- < pie. *d^huegh₂-tr; acc.sg. *d^hugh₂-tēr-m, gen.sg. *d^hugh₂-tr-ós (zob. Kloekhorst 9, 902n.). — Formacją vřddhi jest pgerm. *deuhtra- n. 'wnuk': śrwn. *diehter, tiehter*, nwn. gw. *Tichter*, < pie. *d^huegh₂-tro- (Kroonen 93 n.). — Apofonia sufiksalna -ter- : -tr- została w bałto-słowiańskim usunięta na korzyść st. pełnego -ter-, zob. *dukter-*. Reliktem tematu *duktr-, gdzie sufiks pojawia się w SZ (por. oskij. *futrei, fuutrei* dat.sg. 'córce', gr. θυγατρός gen.sg.) jest z jednej strony lit. *duktrỹčia* 'córeczka', z drugiej strony osnowa *dukr-*, pochodząca z uproszczenia *duktr-* (zob. *dukrà*). — Zdrobnienia od *dukt-*: *dukčiūtė, duktiuka* (neosuf. -uika pochodzi z typu *sesuika* ← *sesūj 'siostra').

dukter-: neosnowa wyodrębniona z formy acc.sg. *dūktērī* do *duktē* 'córka' (zob.). Drw. *dukterē* a. *dūktērē* gw. 'córka' (por. *móterē* ← *móterj, sēserē* ← *sēserj*), *dukteris* 'córka' (por. *móteris, seseris*), *dukterėčia* 'córka brata lub siostry', *dukterėnas* 'syn córki, wnuk' (neol.), 'mąż córki' (neol.), *įdukterė* a. *išdukterė* 'przybrana córka' (drw. wsteczny deprefigowany: *duktērē* ts.).

dūkti, dūkstu, dūkaũ 1. 'wściekać się, złościć się', 2. 'o dzieciach: szaleć, swawolić, dokazywać', 3. 'wietrzeć, ulatniać się' (znacz. etym. 'zacząć sapać, szybko oddychać w gniewie', por. *duksėti, dūksėti*). SD *padūkstu* «głupieię» (syn. *pasvaigstu*), ⇒ caus. *padūkinu* SD «głupiem czynię» ['ogłupiam'] (syn. *pasvaiginu ku*). Odpowiednik łot. *apdūkt, -stu* a. -ku 'zachmurzyć się – o niebie; wpaść w oszołomienie, zgłupieć'. Formacja na wzdłużonym SZ *dūk-* ← *duk-, od *dvek-, por. *dvēktis* 'oddychać, dyszeć'. — Drw. *padūkēlis* SD «głupiec», *padūkimas* SD «głupstwo; szaleństwo; zapamiętanie się, odejście od siebie». Zob. też ALEW 241n.

dukurỹs 3 p.a. gw. 'brodnia, sieć rybacka rozpięta na pałakach, którą łowi się brodząc w rzece lub jeziorze' — prawdopodobnie letonizm, por. łot. *dukurs* I ts., *dukurs* II 'potrzask, sidła na ptaki' (por. *duklas* f.pl. ts.), zob. ME I, 512 (bez etymologii). Dalej por. *dukuris* 'oścień rybacki; żerdź do płoszenia ryb; tłuczek do kartofli', vb. denom. *dukurēt, -ēju* 'mącić

żerdzią wodę i napędzać ryby do sieci zwanej «dukurs» (ibid.). Z onomastyki por. n.jez. *Dukuŕnis* na Żmudzi i nazwy terenowe *Dukuŕniai*, *Dukuŕniai*, *Dukuŕnis* (LvŽ II, 380).

dulà 4 p.a. gw. 'drewniana osada wiosła na burcie łodzi, służąca za oparcie podczas wiosłowania, tzw. dulka lub dulki' (*I dulŭ tarpą įdeda irklą* 'Między dulki wkłada się wiosło') — zapoż. z nwn. gw. *Dulle* f. Brak w GL. Zob. też *prūtas*.

dul̃bti, *dulbiù*, *dulbiaũ* gw. 'powoli wykonywać drobne prace' — prawdopodobnie od onomatopeicznej osnowy *dulb-*. Wprawdzie wśród wykrzykników takiej nie widać, jednakże obecność podobnego wykrz. *dùbli*, *dūbli* (o powolnym chodzeniu) pozwala suponować przestawkę *dubl-* w *dulb-*. — Z sufiksami sekundarnymi: *dulbėti*, *-u*, *-ėjau* 'starzeć się, niedołączyć', *dul̃binti* 'chodzić powoli, z trudem, ciężko', *dulbinėti* 'chodzić doglądając pszczoł'; *dulbstytis* 'grzebać się, marnować czas'. — Neoosn. *dulbst-*: *dul̃bsti*, *dulbsčiù*, war. *-ščiù*, *dulbsčiaũ*, war. *-ščiaũ* (wtórny inf. *dul̃bšti*) 'powoli wykonywać drobne prace', refl. *dul̃bstis*, *dul̃bstis* 'robić co powoli i długo, guzdrać się' (*Ką tu čia taip ilgai dulbsties – pasiskubink, pasimiklink!* 'Co ty się tak długo grzebiesz, pospiesz się!'). — Postverbalia od *dulb-*: *dul̃bis* a. *dul̃bis* 'gamoń; próchniak, leń; głupiec', *dul̃bkus* 'kto pracuje powoli, grzebie się'; od *dulbst-/dul̃bst-*: *dul̃bstė* 'kobieta, której niesporo idzie robota', *dul̃bstūs* 'taki, co lubi pracować' (*Prie gyvenimo reik dul̃bštaūs gaspatoriaus, tai nebus apleistas*).

duldėti, *dūlda*, *duldėjo* gw. 'stukać – o odgłosie uderzających o siebie skrzyń na wozie' (*Dūlda bilda skrynelės, dūlda bilda margosios*) — czasownik na *-ė-* od osnowy *dul-d-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. **dul-dul* o stukocie. Zaświadczone *dul-dul* i *duli-duli* opisują powolny, ciężki chód. Paralele: *dundėti* ⇐ *duñ-duñ*; *dardėti* ⇐ *dar-daŕ*; *dadėti* ⇐ *dà-dà*. Niewiarygodne jest zestawienie z rzeczownikami gr. θύελλα f. 'huragan, burza, nawałnica' i θολός m. 'błoto, muł' w LEW 110.

dūlė 2 p.a., *dūlė* 4 p.a., *dūlė* 1 p.a. 1. 'grusza, *Pirus communis* – drzewo i owoc', 2. 'ziemniak, kartofel' (war. *dūlė*, *dūlis*), 3. 'nawóz koński', 4. 'uderzenie kciukiem w głowę' (syn. *grūšià*), 5. 'tyłek', 6. 'figa, nic, pięść z kciukiem umieszczonym między palcami jako gest oznaczający: nie, nic z tego' (*Te tau dūlė!* 'Na ci figę!') — zapoż. ze stbłr. XVII w. *dulja*, por. błr. *dūlja*, *-i* (⇐ pol. *dula* < *gdula* 'gatunek gruszki', stpol. też 'pigwa, Cydonia', Sławski I, 269 n.). Zob. też SLA 66, LEW 110 i ĖSBM 3, 163. War. *dūlià* 2 p.a., *dūlia* 1 p.a., SD <*dula*> «gruszka drzewo». Zob. też *grūšià*.

dul̃ėti, *dūlėja* (war. *dūla*, *dūli*), *dūlėjo* 1. 'gnić, butwieć, próchnieć', 2. 'o mokrym drewnie: palić się powoli', 3. prs. *dūli* 'rysuje się w oddali, majaczy, nie jest wyraźnie widoczne' — pwk. *dul-* przedstawia wzdłużenie *dul-*, st. zanikowego typu sampras. od *dvel-*, por. *dulėti* 'gnić, butwieć', *dul̃ėti* 'lekko śnieżyć' : *dṽėti* 'uderzać'. Odpowiednik łot. *dūlēt* a. *dūlāt* 'podkurzać pszczoły; łowić ryby lub raki z pochodniami; pracować do późna w nocy'. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *zdułėc* 'o sianie: zgnić' (PzB 2, 302). — Młodsza postać SZ: *dvil-*, por. łot. *dvīli* m.pl. 'kurz, proch'. — Drw. *dūlioti* 'z dala widzieć jak we mgle'. Nomina: *dūlė* 'próchno do podkurzania pszczoł; zjawa, mara', *dūlėsiai* m.pl. 'próchno', *dūlia* 1 p.a. lub *dūlià* 2 p.a. 'próchno; dym; mgła' (⇒ vb. denom. *dūlinti*, *dūlinti* 'pokurzać pszczoły', *dūlioti* 'o mgle: stać, opadać; mżyć, siąpić'), *dūliava* 'mgła z mżawką', *dūlis* 1 p.a., *dūlis* 2 p.a., *dūl̃ys* 4 p.a. 1. 'mgła; gęsty dym' (z powodu akutu nie można wykluczyć zmieszania z pwk. **d^hueh₂-/*d^huh₂-* 'wydzielać dym, kadzić', zob. *dūmai*), 2. 'próchno do podkurzania pszczoł; porcja dymu wpuszczona do ula; garść słomy do osmalenia wieprza', 3. 'podkurzacz do pszczoł', *dūlūs* 'szybko butwiejący, ulegający rozkładowi' (por. łot. *dūls* 'ciemnej barwy, brązowawy'). Inaczej BSW 62, który zestawia *dūl°* z wed. *dhūnóti* 'potrząsa' itp. (pie. **d^heuH-*) i de Vaan 248, który zbliża łac. *fūligō*, *-inis* f. 'sadza' z lit. *dūlis* (praforma ie. **d^huh₂-lo-* 'smoking, dusty').

dùlkè 1 p.a. 1. 'drobina kurzu, prószynka', 2. 'pyłek kwiatowy', 3. 'trochę, odrobina czego' (*Sviesto nē dùlkēs nēra* 'Nie ma ani odrobiny masła'), DP 'proch, proszek', SD¹ «proch, proszek» — rzeczownik postwerbalny od *dulkēti* (zob.). Odpowiednik łot. *duļķe*, pl.t. *duļķes* 'drobiny słomy a. plew; osad denny, szlam; mętne piwo; kałuża, błoto' jest lituanizmem, zob. ME I, 513, LEW 109, ALEW 242. — Pl. *dùlkēs*, -iū 1. 'pył, kurz', ZTŽ 'drobiny słomy lnianej a. konopnej', 2. 'pyłek kwiatowy', 3. 'nawóz sztuczny', 4. 'proszek, np. do prania', SD «kurzawa» (syn. *rūkai*), «kurzawa sucha z ziemie; proch». Cps. *žiedādulkēs* f.pl. 'pyłek kwiatowy'. N.m. *Dùlkiai, Duļķiškē, Dūlķiškiai* 2x. — Zapoż. litewskie w błr. *dulbki* pl. 'kurz powstający przy międleniu słomy lnianej lub konopnej', stąd pol. gw. *dulki* 'kurz' (por. Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 57 = Urbutis 2009, 367, Laučjute 44).

dulkēti, prs. *dulka* 1. 'kurzy się, jest dużo kurzu, pyłu', prt. *dulkējo*, 2. 'o deszczu: mżyć', SD *dulka* «mży, deszcz drobny pada», 2. pot. 'szybko się poruszać (iść, biec, jechać)' — durativum na -ē- w stosunku do *dūlkti*, -sta, -o inchoat. 'wzbijać się, unosić się – o kurzu na drodze', *dūlkti*, -ia, -ē 'o deszczu: mżyć'. Z innymi sufiksami: *dulkēti* intr. 'mżyć', SD *dulkena* «mży» (syn. *dulka*), tr. 'wzniesać kurz, kurzyć', *dūlkonti* 'kurzyć, wzniesać kurzawę, podnosić tumany kurzu; o owadzie: zapylić roślinę; o kogucie: zapłodnić', SD *dulkinu* «kurzę, kurzawę czynię; proszę, prochem posypuję», *apdulkinu kū* «kurzę co», *dulksnōti* 'padać – o drobnym deszczu a. śniegu'. — Nomina: *dūlka* 'mgła' (⇒ *dūlkū dūlka* adv. 'bardzo mocno'), *dūlkē* (zob.), *dulksnā* 'mżawka' (por. *skursnā, rēksnā*). Tu też wykrz. *dūlkt*, opisująca powstawanie obłoku kurzu (*Vieškelis tik dūlkt dūlkt dulka*), war. *dūlk*. — Pwk. o postaci *dulk-* jest formą SZ typu sampras. do *dvelk-*, por. *dvelkti*, -iū, -iaū 'o wietrze: łagodnie, słabo wiać; o zapachu: rozchodzić się' (war. *dvelkti*), *dvelkēti* 'słabo wiać'. Por. ALEW 242. — Młodszy od *dulk-* st. zanikowym jest *dvilk-* (← *dvelk-*), por. *dvilkčioti* 'z lekka wiać, powiewać', *dvilksnoti* ts. Paralele dla alternacji ul-/el-/il-: *dul-/dvel-/dvil-* (zob. *dūlēti*) i *urk-/verk-/virk-* (zob. *veřkti*). — Z punktu widzenia gniazda etymologicznego, do którego należą *dvelk-/dulk-*, chodzi tu o neopierwiastek wyabstrahowany z vb. denominativum powiązanego z nomen na -k-. To ostatnie było derywatem od pwk. **dūel-*/**dul-*, zob. *dvelti*. W szczegółach inaczej BSW 62.

dūmā 2 p.a., gen.sg. *dūmos* stlit. 'myśl, myślenie, rozum; rada', DP 'myśl; zmysł; rada; дума; mniemanie; rozum; pomyślenie' — zapoż. ze stbłr. *duma*, błr. *dūma*, -y. Por. SLA 66n., ESBM 3, 163, ALEW 243 (tu wskazano stpol. *duma* jako źródło). Sławizmem jest też łot. *duōma* ob. *duoms* 'myśl, mniemanie' (LEW 110). Zob. też *dūmoti*.

dūmai, -u 1 p.a. m.pl. 'dym' (łot. *dūmi* ts.). Sg. *dūmas* oznacza 1. 'dym', 2. 'jednorazowe zaciągnięcie się dymem przez palacza' i 3. 'dym jako dom zamieszkały, podlegający opodatkowaniu' (por. pol. *podymne* ← *po dymu*, Bańkowski II, 673). Odpowiednik strp. *dumis* EV 'dym, Rouch [Rauch]'. Odpowiada scs. *dymū*, sch. *dīm* 'dym', czes. *dým* (BSW 62n., LEW 110, ALEW 243). Refleks pbsł. **dū-ma-*, to z pie. **d^huh₂-mo-*. Wyraz ten przedstawia substantywizację adi. vb. **d^huh₂-mó-* 'dymny', utworzonego od pwk. **d^hueh₂-* 'wydzielać dym, dymić, kadzić', to może ze starszego 'tchnąć, chuchać'. Odpowiedniki ie.: *dhūmah* 'dym', gr. θυμός m. 'oddech, tchnienie, siła życiowa'¹⁶², łac. *fūmus* 'dym, opar'; na SO: stwn. *toum* 'para, opar, wyziew, zapach' < **d^houh₂-mo-*. Zob. EWAIA I, 795, LIV² 158, de Vaan 249, Kroonen 90. Motywujące czasowniki: het. *tuhhae-* 'dymić, kadzić' (zob. Kloekhorst 886n.), gr. θυώ 'ofiarować przez spalanie', τῦφω, τέτρυφα intr. 'wywoływać dym, dymić', tr. 'wykadzić, wykurzyć dymem'; łac. *suffiō* 'kadzić, okadzać; przebłagać' < **d^huh₂-jé-* (por. słń. *dijem, diti* 'dąć; pachnieć; dyszeć' ← psl. **dyjō*,

¹⁶² Barytoneza refleksów bałto-słowiańskich ma prawdopodobnie związek ze zjawiskiem substantywizacji pierwotnego przymiotnika na *-mo-, zob. Kabašinskaitė i Klingenschmitt, *Balt XLI*:2, 2006, 175.

zob. Bezłaj, ESSJ I, 102). — SO: cs. *dujō, duti* ‘dać, dmuchać’ (w infinitiwie zlewa się z refleksem *dōti* od *d^hmH-C ts., zob. *dūmti*). — Możliwe, że na st. e należy tu vb. lit. *džiāuti* ‘suszyć’ (zob.). — Drw. *dūmas, -ā* ‘koloru dymu – o maści wołu, krowy’, *dūminē* ‘podkurzacz do pszczół’ (syn. *rūklỹs*), *dūminē pirkiā* ‘kurna chata’, *dūminē* ‘wędzarnia; spiżarnia’, też ‘podkurzacz do pszczół’ (syn. *rūklỹs*). Cps. *dūmakēlē* ‘mgła’, dosł. ‘mgła spowijająca drogę’ (por. *kēlias*), *dūmalākas* a. *dūmlakas* ‘komin; kłęby dymu; żagiew służąca do przenoszenia ognia’ (por. *lak-*). Decompositum: *dūmak-a* ‘mgła, opar; mrok’ — po reanalizie *dūmak-* + *-elē* (paralele: *šilagā, kumēldena*). — Vb. denom. *dūmyti, -iju, -ijau* ‘dymić (o piecu), wypuszczać dym; palić fajkę, papierosa; wędzić mięso’, *uždūmyti* ‘napelnić dymem, zadymić’, war. *dūminti*. — N.m. *Dūmēliai, Dūmīškės, Padūmė, Padūmỹs*, cps. *Dūmlaukiai, Laukóduma* (skrótowiec *ū*). N.jez. *Dūmas*, n.rz. *Dūmė, Dūmė, Dūmėšis*.

dūmbblas 4, 2 p.a. ‘osad wody błotnej, muł, szlam’ (*V. Dievas padarė pirmą Adomą išg’ dumblo žemės* DP 441₄₉ ‘Pan Bog stworzył pierwszego Jadama z mułu ziemi’), SD «muł co się na dnie w rzeczach rzadkich ustawa; kał [‘błoto’]». War. z uproszczeniem *mbl* > *ml*: *dumlas* SD «kał» [‘błoto’], drw. *dumleliai* b.z.a. m.pl. ‘szlam’. Por. łot. gw. *dūmbļa* ‘muł’. Dewerbalna formacja na *-la-* od neopwk. *dumb-*, wyabstrahowanego z *dumbū*, prs. infig. do *dūbti* ‘wklęsać, zapadać’. Znacz. etym. ‘to, co zapadło, opadło na dno’ vel sim. Z innym sufiksem: *dumbrā* (zob.). Por. LEW 108, ALEW 243. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *dūmbļa, dūmbļa* ‘muł, szlam’, drw. *dūmblisty* (PZB 2, 104). — Pochodne: *dūmblē* a. *dūmblē* ‘grunt namułowy, grząskie miejsce’, *dūmbliai* m.pl. ‘glony, algi’, *dūmblinas, -ā* ‘mulisty, szlamowaty’, *dūmblynas* a. *dūmblynē* ‘miejsce zamulome, grzęzawisko’, Vb. denom. *dūmblēti* ‘pokrywać się mułem, ilowacieć’, *dūmbłōti* ‘brodzić w mule’, *dūmbliūtis* ‘mętnieć (o wodzie, niebie), o niebie: zasnuwać się chmurami, mieć się na deszcz’ (⇒ *dūmbliūtas* ‘uwalany w mule’, ‘o samogonie: mętny’, SD «mulisty od mułu»). — N.rz. *Dūmblē* 5x, *Dūmblyš* 9x (też n.jez.), n.jez. *Dūmblis* 11x, *Dūmblēlis* 6x. N.m. *Dūmblē* 2x, *Dūmblēš*, *Dūmblynē* 5x, *Dūmblyš*, cps. *Dūmblaukē* (*Dūmb-laukē), *Padūmblē* 3x, *Padūmbliai* 2x.

dumbrā 2 p.a. gw. 1. ‘głębina w rzece, odmęt’ (syn. *sietuvā*), 2. ‘staw, sadzawka’. Odpowiednik łot. *dūmbra*² ‘wielka kałuża; błotnista, grząska łąka’, *dumbras* f.pl. ‘miejsce, gdzie są liczne źródła, quellige Stellen’ (por. ME I, 514). Z innymi sufiksami: *dumbravā* ‘grunt miękki, grząski, stradowany kopytami zwierząt’ (łot. *dumbrava* ts.), też ‘wyboje na drodze, koleiny’ (poświadczone również w mikrotoponimach, zob. LVŽ II, 391), *dumbrē* ‘wybój na drodze’, *dumbrūs* ‘grząski; wilgotny’ : łot. *dūmbrys* ‘bagnisty, grząski’ (sb. m. ‘błoto, bagno’). N.m. *Dumbriāi*. Są to derywaty na *-r-* od *dumb-*, osnowy prs. infigowanego *dumbū* do *dūbti* (zob.). Osobno zob. *dūmbblas* i *dumbrūš* (s.v. *duburỹs*). — Pod względem słowotwórczym można *dumbrā* i łot. *dūmbrys* zestawiać z prasłowiańskim *dōb-r-ū ‘las dębowy’, por. śrbg. *dōbrū* ‘las’, stczes. *dūbra* ‘pastwisko w dolinie górskiej’. Drw. psł. *dōbr-ov-a: scs. *dōbrova* ‘las’, sch. *dūbrava* ‘las, gaj’, ros. *dubrōva* poet. ‘las liściasty’, czes. *doubrava* ‘las dębowy’, stpol. *dąbrowa* ‘nie zagospodarowany las liściasty lub zarośla z przewagą dębów’, pol. ‘las dębowy, dębina’. Zob. Sławski I, 140n. Inaczej Boryś 110, który powraca do starego zestawienia *dōbrū ze sti. *dhūm-rā-* ‘koloru dymu, szary, ciemny’.

dumčīā 4 p.a. gw. ‘miech przy palenisku kowalskim’ (*Dumčīā dumia ugnj* ‘Miech rozdmuchuje ogień’) — rzeczownik dewerbalny, utworzony neosufiksem *-čia* od *dumiū*, *dūmti* ‘dać, dmuchać’. Neosufiks został wyodrębniony w typie *dēčīā* (zob. *dētis*), gdy derywat został wtórnie odniesiony do czas. *dēti*. Por. też *dilčīā* : *dilti*; *rangčīā* : *rāngtis*. — Neosn. *dumč-*: *dumčius* b.z.a. ‘miech’.

dūmčius, -iaus 2 p.a. 1. stlit., gw. ‘mędrzec; doradca’, 2. ‘zwierzchnik’ — zapoż. ze stbłr. *dumecъ, -mca, por. ros. przest. *dūmec* ‘myśliciel, mądry człowiek; człowiek; doradca; członek Dumy’ (pl. *dumcy*). Wspomniane w SLA 67 oraz LKŽ II, 840 błr. *dūmčij*, jak i pol.

†dumiec raczej nie wchodzi w rachubę jako formy źródłowe. Grupa lit. *-mč-* jako substytucja za słow. *-mc-* jest normalna, por. *niēmčius* ⇌ błr. *némec*, *-mca.* — Vb. denom. *dumčīavóti* a. *duṁčīavoti* ‘rozmyślać, zastanawiać się’.

dūmoti, *dūmoju*, *dūmojau* stlit., gw. ‘myśleć’, DP ‘myśleć, pomyśleć; rozmyślać; uważać; starać się; dbać; obmyślać co’ — zapoż. ze stbłr. *dumati* ‘myśleć, sądzić’, por. błr. *dūmacь*, *-aju*, ros. *dumatъ*, *-aju* (pol. *dumać*). War. z akcentem sufiksальnym, *dūmóti*, wzoruje się na rodzimym syn. *galvóti* (por. też akcent w *mąstýti*). Cps. *apdūmoti* DP ‘obmyślać’, *nudūmojau* PK ‘umyśliłem’, *padūmoti* DP ‘pomyśleć, umyślić’, *pérdūmoti* DP ‘nadmyślić’, *pridūmóti* gw. ‘skłonić do czego, namówić’, *uždūmoti* gw. ‘postanowić (o ożenku)’, *uždūmotas* DP ‘rozważony’. Refl. *išsidūmoti* DP ‘rozmyślić się’. Por. łot. *duōmāt* ‘myśleć, mniemać’. — Neoosn. *dūmoj-*: *dūmojimas* DP ‘rozmyślanie’, *didždūmójimas* DP ‘wielgomyślność’ (kalka z pol., por. *didis*), *dievodūmojās* DP ‘bogomyślny’ (kalka z pol., por. *diēvas* i *dievobijās*), *dievodūmojimas* DP ‘bogomyślność’. Zob. też *dūmā*. Por. SLA 67, LEW 110 i ALEW 244. — Lit. *ũ* za błr. *u*: *pridumlióti* LzŽ ‘wymyślać coś’ ⇌ błr. *prydumljacь*.

duṁpis, *-io* 2 p.a. gw. ‘zamęt, wzburzenie, bunt’, *dumpjys* žm. ‘chaos, nieporządek’ — zapoż. z łot. *duṁpis* (Būga, RR III, 199), u Elgera *dumpnis* ‘tumultus’ (ME I, 515).

duṁplekē 1 p.a. žm. ‘boczna deska w wozie do przewożenia gnoju, gnojnica’, zwykle f.pl. *duṁplekēs* a. *dūmplekēs* ‘wóz do gnoju’ — ze zmiany **dunplek-*, co było substytucją zapożyczenia nwn. gw. *dunflecht*, to z *dunkflecht* f. «Seitenbrett eines Mistwagens, Arbeitswagens» (GL 47). Zob. też LkŽ II, 844 (brak w LEW). Por. *Ant ratų uždek duṁplekes, šiandien vešim mēšlus* ‘Załóż d., dziś będziemy wozic gnój’. War. z metatezą l: *duṁpleklē* a. *dūmpleklē* ‘gnojnica’ (*Duṁpleklē dirbama iš dviejų siaurų lentų su protarpiu* ‘D. robi się z dwóch wąskich desek z odstępem/prześwitem’), *duṁpleklēs* f.pl. ‘wóz do gnoju’. War. *duṁpleklis*, *duṁplikēs*. Zob. też *kárkluba*.

dūmplēs, *-iū* 1 p.a. f.pl.t. ‘narzędzie z desek i skóry do tłoczenia powietrza: 1. miech kowalski’, 2. ‘miech w organach’. Ze zmiany **dumlēs* f.pl. przez epentezę *p* do grupy *m-l* (por. *imlióti* > *imblióti*; *kamljys* > *kambljys*). Nomen instrumenti na *-lē-* od czas. *dumiū*, *dūmti* ‘dąć, dmuchać’ (zob.). Por. zwroty *dūmples pūsti* a. *dūmples dūmti* ‘dąć w miechy’, *dūmples mīnti* a. *dūmples spāusti* ‘deptać/naciskać miechy’. Osobno zob. *dumčīa* i *dūmtuvēs*. Paralele słowotwórcze: *templē* ‘ciąciwa’ ⇌ *teṁpti*; *stemplē* ‘przełyk’ ⇌ **steṁpti*; *rēplēs* ‘szczypce’ ⇌ **rep-*. Por. LEW 88, ALEW 244. — War. gw. *dūplēs* ‘miechy’ (*Kalvis pirkio dūples* ‘Kowal kupił miechy’) zakłada nazalizację **um(p)* > **ū(p)* i następnie denazalizację **ū(p)* > *ū(p)*. — Vb. denom. *dumplēnti* ‘pykać fajkę’, *dumplinēti* a. *duṁplinti* ‘iść powoli, leniwie, wlec się’, *dumpliūoti* ‘dąć w miechy, dymać; ciężko oddychać; mocno kaszleć; zaciągać się papierosem, palić papierosa’, też ‘szybko iść’ (por. pol. pot. *dymać* ‘szybko iść’). — Od zanikłego czas. **dumpliōti* pochodzi n.agt. **dumpliokas*, tkwiące w osnowie vb. denominativum *dumpliokūoti* ‘iść powoli, drobnym krokiem’, por. *Žiūriu – jau per laukus jis ir dumpliokūoja* ‘Patrzę, a on już [tam] przez pola idzie drobnym krokiem’. — Zwrot *dūmk dūmples* ‘dmij w miechy’ zmienił się przez atrakcję w *dūmpk dūmples*, stąd neologizm *dūmpti*, *-iū*, *-iau* ‘dąć w miechy’ (Orel 68 niesłusznie przyjmuje pokrewieństwo *dūmpti* ze śrwn. *dimpfen* ‘wytwarzać parę, parować, dymić się’, SO stwn. *dampf* ‘para’ < pgerm. **đampaz* m.). Neoosn. *dump-*: *dumpikas* n.agt. ‘ten, co dyma miechami przy organach, tj. pompuje powietrze’, *duṁpis* ‘rozdmuchiwanie ognia’.

dūmti, *dumiū* (zam. **dumū?* por. *stumū*), *dūmiau* 1. ‘dąć, silnie dmuchać’ (SD «wachluję»), 2. ‘dąć w miechy, deptać miechy’, 3. ‘ciężko oddychać, dyszeć – o koniu’ (*Arklys sunkiai dūmē* ‘Koń ciężko dyszał’), 4. pot. ‘nałogowo palić tytoń, często sięgać po

papierosa', 5. 'podkurzać pszczoły', 6. 'szybko się poruszać (iść, biec, jechać)', *īdūmti* 'wpaść, wlecieć', *uždūmti* 'zabiec, zalecieć'. Wraz z psł. **dūmq*, **dōti* (to z **dūti* przez obniżenie artykulacji **q* > **q̥*), por. scs. *dūmq*, *dōti* 'dać, wiać', sch. *dmēm*, *dūti*, ukr. *dmu*, *dūty*, pol. *dmę*, *dąć* przedstawia refleks pbsł. SZ **dūm*-C (BSW 63, LEW 88, s.v. *demblyš*, ALEW 244). Praforma ie. **d^hmH*-C ⇐ **d^hmeH*-. Odpowiedni st. zanikowy zaświadcza wed. *dhamitá*- 'nadęty' (pie. **d^hmH*-tó-), *dhámanti* 3 pl. 'dmuchają', zam. **dham*-ánti < pie. **d^hmH*-énti (do formy 3 pl. dostosowała się forma 3 sg., stąd *dhámati* 'dmie'), zob. LIV² 153. St. pełny pie. **d^hmeH*- (wed. *adhmasam* 1 sg.aor. 'zadąłem', *dhmātr*- 'ten, kto dmie') nie pozostawił refleksów w bałto-słowiańskim. Zob. też ALEW 244. — Nomina na SZ-C: *dumčĩa* (zob.), *dūmplēs* (zob.), *dumslēs* f.pl. BRB 'miechy, Blasbalck' – formalnie odpowiada stpr. *dumsle* EV 'pęcherz moczowy, Bloze [Harnblase]' (neosuf. -*slē*-, zob. komentarz słowotwórczy do *pūsle*); *dūmtuvēs* (zob.). Ze zmianą *ms* > *mš* należy tu jeszcze *dūmšlē* a. *dumšlē* 'zgrubienie, nierówność, wybrzuszenie, zmarszczka (w tkaninie, suknie)', znac. etym. 'wzdęcie, pęcherz'. Por. pol. *miechur* przest. 'woreczek na tytoń; pęcherz moczowy'. — SZ-V: cs. *nadūmenŭ* 'nadęty, napuszony', ros. *nadménnyj* 'wyniosły, nadęty'. — WSZ **dūm*-V: scs. *nadymati sę* 'nadymać się, pysznić się' (por. cs. *sypati* 'sypać' < **sūp*-ā-), pol. *dymać* 'dmuchać przy użyciu miecha kowalskiego', *nadymać*, *odymać* (usta).

dūmtuvēs, -*iū* 1, 3 p.a. f.pl.t. przest., gw. 1. 'miech kowalski' (war. *dūmtuvēs*), 2. 'miech w organach'; SD «miech skorzany do podymania» i «wachel, wachlarz», 3. 'podkurzacz do pszczół' (syn. *rūklŷs*) — dewerbalne nomen instrumenti na -*tuv*- od *dumiū*, *dūmti* 'dać, dmuchać'. War. sg. *dumtuvē* 3 p.a., *dūmtuvē* 1 p.a. Por. *kártuvēs* ⇐ *kárti*; *kultuvē* ⇐ *kūlti* (GJL II, § 144). Współczesny odpowiednik literacki to *dūmplēs* (zob.).

dundēti, *dūnda* (war. *duñda*), *dundējo* 1. 'wydawać silny, głuchy odgłos, grzmieć, dudnić, huczeć (o grzmocie burzy, wystrzału)', 2. 'turkotać (o wozie)', 3. 'głośno mówić, grzmieć'. SD *dunda* «hukam, huczę» — czasownik na -*ē*- od osnowy *dun*-*d*-, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *duñ-duñ*, *dun-dūn* o dudnieniu, kołataniu, turkocie. Nawiązanie w łot. *duñdināt* 'grzmieć, huczeć, dudnić'. Paralele: *duldēti* ⇐ **dul*-*dul*; *dardēti* ⇐ *dař*-*dař*. War. z dysymilacją *nd* > *md*: *sudumdēti* 'zagrzmieć'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *dundzėcb* o głuchym odgłosie z pustej beczki, *dundžėcb* 'bębnić' (PZB 2, 104). — Z uwagi na suf. -*ē*- (nie -*dē*-) wywód od pwk. pie. **d^hun*-/ **d^huen*- 'brzmieć, dźwięczeć' (zob. LEW 110n., ALEW 244) nie może być prawdopodobny. Typologicznie podobne: pol. *dudnić* a. *dudnieć* 'wydawać głuchy odgłos, grzmieć', ukr. *dudnity*, bg. *dúdna* (zob. Sławski I, 178). — Z innymi sufiksami: *dundēnti* 'dudnić, huczeć; paplać', *dūndinti* a. *dundinti* 'grzmieć, dudnić; turkotać; stukać, kołatać do drzwi; wieźć co z turkotem' (⇒ błr. gw. *dundzėcb* 'mówić od rzeczy; bębnić, hałasować', PZB 2, 104). — Postverbalia: *duñdē* 'kobieta z wielkim tyłkiem', *dundūlis* 'grzmot, piorun; wir wodny' (⇒ *dunduliūoti* 'grzmieć; zbijać się w chmarę (o owadach; rozmawiać, paplać)'), *dundulŷs* m.in. 'hałas, łomot' i 'rój, kłęb pszczół'.

dunēti, *dūna* (war. *dunēja*), *dunējo*. Praesens zwykle z prewerbiami, np. *išduna*, *nūduna* 'o sianie, piwie: wietrzeje, traci zapach wskutek dostępu powietrza' — refleks formacji z infiksem nosowym: *dūna* < **d^hu*-*n*-*H*-*é*/*ó*-. Pwk. pie. **d^hueh*₂-/ **d^huh*₂- 'wydzielać dym, dymić, kadzić; tchnąć; wydzielać woń' (por. LIV² 158) jak w sb. *dūmai*. Por. współrdzenny pwk. **d^hue*-*k*- s.v. *dvēktis*. — Metanaliza *dun*- + -*a* wytworzyła neopierwiastek widoczny w formach prt. i inf. oraz w drw. *dundēti* a. *dūndēti* 'próchnieć, murszeć; rozłazić się (o znoszonej odzieży)'. Paralela: łot. *dunēt* 'tęchnąć, pleśnieć (o ziarnie, mące)'. Neopwk. *dun*- stoi na równi z *trun*-, zob. *trunēti*.

dunksēti, *dūnksi*, *dunksējo* 1. 'pukać, stukać, kołatać, łomotać, walić', 2. 'majaczyć, ukazywać się niewyraźnie, mgliście' — czasownik na -*ē*- od wykrz. *dūnks*, *duñks*, opisującego odgłos stuknięcia, uderzenia, łomotu; też o kołataniu serca (war. *dūnks*, *duñks*).

Por. *tiksėti* $\Leftarrow$ *tìks*; *tuksėti* $\Leftarrow$ *tùks*. Z innymi sufiksami: *dùnksčioti*, *dunksėnti*, *dunksnóti* ‘pukać, kołatać’; *dunksóti* ‘majaczyć w oddali, ukazywać się niewyraźnie’; *dùnkstelėti* a. *dùnksterėti* ‘stuknąć, zastukać; mocniej zabić – o sercu; zaświtać komu w głowie’. — Oboczna osnowa *dunsk-* (metateza *ks* > *sk*): *dunskėnti* a. *dùnskinti* ‘pukać, stukać’. War. sonoryzowany *dunzg-*: *dunzgėti*, *dùnzga*, *-ėjo* ‘dudnić, turkotać (o jadącym wozie)’, *dùnzginti* ‘pięścią łomotać w drzwi, dobijać się (o pijanym)’. Por. *dūzgėti*.

duobė 4, 3 p.a. 1. ‘jama, dół’, 2. ‘grób, mogiła’, 3. ‘dół na kartofle’, 4. przen. ‘wglębie w ciele’ (*akių duobės* ‘oczodoły’), 5. ‘sadzawka’, 6. ‘głębina w rzece’, 7. ‘wybój na drodze’, 8. ‘miejsce, do którego zgarnia się żar, popielnik’. DP ‘doł; padoł; ostre miejsce’. Gw. *dvabė* (GJL I, § 246). Z obocznym tematem: *dúoba* a. *duobà* ‘dziupla; część stodoły, gdzie się suszy zboże, len’ (por. *lināduobė*), też ‘wglębie u dołu klatki piersiowej’. Odpowiednik łot. *dùobe* ‘jama, grządka, grób; głębina w rzece’. Alternantem *duob-* jest *daub-*, zob. *daubà*. — Osnowa werbalna *dub-* jak w *dùbti*, *dumbù* m.in. ‘wklęsać’ (por. LEW 108, s.v. *dūgnas*). W związku z paralelizmem fonologicznym dyftongów *ie* (przedni) i *uo* (nieprzedni) pozostaje pewna innowacja litewsko-łotewska. Otóż na wzór stosunku apofonicznego *ai* : *ie* (np. *snaigė* : *sniėgas*) pojawiło się zróżnicowanie *au* : *uo*, objawiające się współistnieniem synonimów jak *daubà* i *duobė*. Zdaniem Kuryłowicza 1956b, 123n. alternanty z *uo* ukazują się przeważnie w derywatach produktywnych (*duobė*), podczas gdy *au* cechuje derywaty nieproduktywne (*daubà*)¹⁶³. Z historycznego punktu widzenia wokalizm *au* w *daubà* przedstawia stary SP do *u* (*dùbti*), natomiast wokalizm *uo* reprezentuje neoapofonię *u* $\Rightarrow$ *uo*, mianowicie dotworzony do *dub-* nowy SP *duob-*. Tego rodzaju derywację potwierdzają *spùgti* $\Rightarrow$ *spúogas* (starsze *spáugas*), *rušėti* $\Rightarrow$ *ruōštis* (starsze *ráušės*), jak też *gułti* $\Rightarrow$ *guōlis* (por. *gval-* w *gvalà*). NB. W sytuacji, gdy brak jest starego alternantu *u*, trzeba dla wytłumaczenia *uo* uciec się do hipotezy o apofonii *au* $\Rightarrow$ *uo*, por. dla przykładu *áugti* $\Rightarrow$ *uōgis*, *úoga*; *liaūnas* $\Rightarrow$ *liuōnas*; *spáugas* $\Rightarrow$ *spúogas*. — Trudna do przyjęcia jest wyrażona w ALEW 245 hipoteza o *duob-* jako refleksie formacji *vřddhi*, rzekomo utworzonej od *daubà*. W naszym rozumieniu *vřddhi* od *daubà* wydałoby **dāuba*, czyli akutowane lit. *†dāuba*. — Drw. *duobėjėjis* DP ‘dolny’ (por. *dangujėjis*, *dienojėjis*), *duobėlė*: *Reikia duobėlė patept po krutinę* ‘Trzeba posmarować dołek pod piersią’, *duobelė* SD¹ «dołek», *duobiaũ* adv. ‘głębiej’, *duobytaitės* f.pl. ‘dołeczki w policzkach’ (brak *†duobytė*; jest zdrob. *duobiōtė* ‘dołek, dołeczek’). Cps. *degūtduobė* ‘jama, w której pędzą dziegieć’ (por. *degūtas*), *duōbiakelė* ‘wyboista droga’ (por. *kėlias*), *duobakasys* a. *duobkasys* ‘grabarz’ (dosł. ‘kopidoł, ten co kopie dół, grób’, por. *kàsti*). Por. łot. *duōbjš* ‘głęboki, niski – o głosie’. — Vb. denom. *duōbti*, *-iũ*, *-iaũ* ‘robić zagłębienie, żłobić, drażyć’ (por. łot. *dūobt*, *-bju*, *-bu* ts., $\Rightarrow$ *duōbjš* ‘wydrażony’; iter. *dūobīt*² ‘wydłubywać, drażyć’), *duobėti*, *-ja*, *-jo* ‘czynić wyboistym’, $\Rightarrow$ *duobėtas* ‘wyboisty, dołowaty, jamisty’, SD «dołkowaty» (syn. *dubus*, *kraupus*). — N.m. *Duobiaĩ* 2x, *Duobiniai* 3x, *Duobūliai*, *Duobūžiai*, cps. *Vilkaduobė*, *Vilkdubė* (ob. *Vilkdaubis*). N.rz. *Duobė*, *Duōbinis* a. *Duobinys*, *Duobūlis*, cps. *Duōbupis*, *Dūobupis*, *Duobūpis* (ze zmianą *b-p* > *d-p*: *Dūodupis* a. *Duodūpis*). N.jez. *Duobys* 2x, *Dūobenas*, *Duobytė*, cps. *Dūobeižis* (por. *eĩžti*), *Duobžerys* (z **Duob-ežerys*).

dúodlioti, *duodlióti*, *-ju*, *-jau* gw. ‘dawać’ — czasownik iteratywno-deminutywny na *-lio-* od neosn. *duod-*, którą wyodrębniono ze starszych iter. *dúo-dyti*, *duo-dinėti* ‘dawać’ (por. neosufiks w *duolióti* ts.). Podobna struktura w *dėdlióti* $\Leftarrow$ *dėd-inėti* (wcześniej *dė-dinė* $\Leftarrow$ *dėti*). Mniej jest prawdopodobna analiza *duo-* + *-dlio-* (Leskien 1891, 471, Pakerys, Balt

¹⁶³ Alternację *au/uo* dokumentują następujące pary allomorfów: *aug-/uog-*, *blaus-/bluos-*, *čiaup-/čiuop-/tuop-*, *daub-/duob-*, *dauž-/duož-*, *gauž-/guož-*, *graub-/gruob-*, *graud-/gruod-*, *kaup-/kuop-*, *plaud-/pluod-*, *raup-/ruop-*, *rauš-/ruoš-*, *saup-/suop-*, *saus-/suos-*, *skaud-/skuod-*, *spaug-/spuog-*, *sriaub-/sriuob-*, *šiauš-/šiuoš-*, *šlau-/šluo-*, *šliauž-/šliuož-*, *taup-/tuop-*.

LII:2, 2017, 303), ponieważ *-dlio-* jest nieporównanie rzadziej spotykane niż *-lio-*.

dúodu prs. 1 sg. ‘daję’. Wywód lit. *duod-* < pb. **dōd-* z pie. **dōh₃-dh₃-*, mianowicie w nawiązaniu do praesens na SO i z pierwiastkiem jak w gr. *δίδωσι* : wed. *dādāti*, aw. *dadāiti* ‘daje’, < pie. **dé-doh₃-ti* (zob. LIV² 105), jest niesprawdzalną hipotezą. Bardziej wiarygodne wydaje się przypuszczenie, że **dō-d-* jest innowacyjną osnową powstałą w epoce prabałto-słowiańskiej. Utworzono ją przez analogię do osnowy **de-d-*, która ukazuje się w reduplikowanej osnowie prs. ‘kładę’. Por. proporcję *dėti* : *dedù* = *dúoti* : *x* (*x* = *dúodu*). Na wyodrębnionej z *dúodu* neosn. *duod-* zbudowano formy prs. atematycznego, por. stlit. *dúomi* ‘daję’ < **duod-mi*, *dúosi* ‘dajesz’ < **duod-si*, pl. 1. *dúome* < **duod-me* ‘dajemy’, 2. *dúoste* < **duod-te* ‘dajecie’, 3 os. *dúosti* < **duod-ti* ‘daje, dają’ (*ir duosti mumus liudijimq per žodį Dieva* PK 17₁₅ ‘i dawa nam świadectwo przez słowo Boże’), często apokopowane: *duost* (por. stpr. *dāst* ‘daje, dają, gibt, geben’). Podobnie w odpowiedniku słowiańskim, por. scs. *damī* < **dad-mī*, 3 sg. *dastū* < **dad-tū*, 3 pl. *dadētū* 3 pl. ‘dają’ (sch. *dādē*, stczes. *dadie*, ukr. *dadūtʹ*. — Drw. *duodinėti* iter. ‘dawać’, *paduodinėju* SD¹ «wzdawam, powzdawam» (por. *dēdinėti*), wsch.-lit. *dúodyti* a. *duodyti* iter. ‘dawać’ (*pardúodyti* ‘sprzedawać’, *prisidúodyti* ‘przywidywać się’), *dúodlioti* (zob.). Nomina: *duodimas* SD¹ «danie, danina», *dúodingas* ‘chętnie dający, hojny’, *dúodinga kárvė* ‘mleczna krowa’.

dúojai, -u 1 p.a. m.pl. przest., gw. ‘puch, pierze’ (*Iš baltų patalynės duojų suskambėdavo garsus vaiko juokas* ‘Spod białej pierzyny dochodził głośny śmiech dziecka’), LEX ‘Flaum=Feder oder Daunchen’ — drw. od neopwk. *duj-*, który wyodrębniono z prs. *dujù* do *dùiti* (zob.). Por. łot. SW *dūju spalvas* ‘pierce, puch’. To, co wyróżnia sb. *dúojai*, to neoapofonia SZ *u* ⇒ SP *uo*. Paralele: *blūsti* ⇒ *blūostas*; *gūlti* ⇒ *guōlis*; *sušūkti* ⇒ *šuokterēt*. Inaczej ALEW 245, gdzie sięga się do porównania germańskiego ze stnord. *dūnn*, *dýnn* ‘puch, pierze’ (pgerm. **dūni-*) i postuluje pwk. pie. **d^heuH-*.

dúokš, *duokšén* ipv. 2 sg. ‘da(wa)j tu!’ (*Na, duokš ranką, sudieu! Duokšén peilį!*) — z kontrakcji zwrotu ipv. *dúok* ‘daj!’ + adv. *šę/šeñ* ‘tu, tutaj’. Od tego 2 pl. *duokšén-ki-t* ‘da(wa)jcie tu!’ «*duokite šen!*» (*Kas turit mano peilį, duokšénkiat!*). War. *duokitš*: *Duokitš savo arklius!* Podobne uniwerbizacje to *eikš* ‘chodź tu!’ (2 pl. *eikšeñkite*) i *neč* ‘daj tu!’ (2 pl. *nečte*).

duōlas, -à 4 p.a. ‘o zwierzęciu: bez rogów’ — sb. postverbale od zanikłego **duolyti*, iterativum o znac. ‘zglądzać, ścierać’, gdzie **duol-* < **dōl-* jest alternantem na st. o do **dēl-* jak w prymarnym czas. *dēlti*, -iū ‘zglądzać, ścierać’ (zob. *dilti*). Znacz. etym. ‘taki, któremu starto (usunięto) rogi’. Tak samo łot. *duoļš* ‘hornlos’ (war. *tūols*) może być sb. postvb. do **duolīt* ⇐ *dēlīt* ‘zglądzać, ścierać’, war. *dēldēt*. Przyjęte tu objaśnienie nawiązuje do interpretacji takich postverbaliów, które mają wiarygodne osnowy iteratywne z apofonią *o*, dla przykładu **ruożyti* (słow. *raziti*) ⇒ *rúožas/ruōžas* lub **sluogyti* (łot. *sluōdzīt*) ⇒ *sluogas*. Nie dość ściśle LEW 111: «Wohl Dehnstufe zu lit. *dilti* (*delū*) ‘sich abscheuern, abnehmen, schwinden, vergehen’, lett. *dīlt* ‘verschleissen, abnehmen, stumpf werden’». Zob. też syn. *baūžas*, *šmūlas*.

dúona 1 p.a. 1. ‘chleb’, 2. ‘jedna dzieża ciasta chlebowego, jedno zarobienie ciasta’ (*Iš šitų rugių bus kokios trys dúonos* ‘Z tego żyta będą jakieś trzy chleby’), 3. ‘bochenek chleba’ (*Didelė dúona kepa tris valandas, nedidelė* – *dvi* ‘Wielki chleb piecze się trzy godziny, niewielki – dwie’), 4. ‘zboże chlebowe, żyto’, 5. ‘pożywienie, źródło utrzymania’, 6. ‘ekscepcja, dożywotnie utrzymanie, zagwarantowane rodzicom przez dzieci przejmujące ich gospodarstwo’ (*Mano tėvai sau užsirašo duoną* ‘Moi rodzice zapisali sobie dożywocie’), 7. ‘pyłek kwiatowy znoszony do plastra przez pszczoły, tzw. pierzga’. SD: *duona kvietienė* «chleb pszenny», *duona rugienė* «chleb pospolity», *duona šiurkšti, bėralienė* «chleb gruby»

[‘chleb razowy’], *duona pašvįstytinė* «opłotek, oblatio». Por. jeszcze *dalinė duona* przest. ‘dzienna porcja żywności; żywność będąca wynagrodzeniem za pracę’. *Uždarbiai buvo menki, bet sudurdavau duoną su duona* ‘Zarobki były marne, ale wiązałem koniec z końcem’. — W jęz. łotewskim wyraz *duõna* przybrał sekundarne znac. ‘kromka chleba, piętka’. Stało się tak na skutek pojawienia się neologizmu *māize* ‘chleb’ (zob. *miēžiai*). Rekonstrukcja: pb. **dōnā* ‘chleb’ (BSw 58) < pie. **d^hoH-neh₂*- ‘ziarno zbożowe’ (NIL 125, ALEW 246), por. wed. *dhānā*- f. ‘prażone ziarno; ziarno siewne’, toch. A *tām*, toch. B *tāno* f. ‘ziarno, ziarno siewne’. Zob. też LEW 111, Karulis I, 223, 560n. Bałtyckie znac. ‘chleb’ wywodzi się ze znac. ‘ziarno zbożowe’. Por. ros. *zernŭ* ‘zboże’ ob. *zernó* ‘ziarno’. — Drw. *duoninykas* SD «piekarz», *dūoninis* a. *duoninis* ‘na chleb (mąka, ciasto); z chleba (potrawa); do krojenia chleba (nóż)’, *duõnius* ‘piekarz; kto przywozi chleb na wesele’, *duoniēnė* ‘zupa na cieście chlebowym; chleb zmieszany z wodą, mlekiem a. kwasem, potrawa zwana «mutinys»’. Formacje zdrobniałe *duonaitė*, *duonėlė*, *duonikė* oznaczają ‘lepszy chleb z mąki drobno mielonej’; *duonėlė* to też ‘taniec polka’. — Cps. *beduõnė* ‘czas głodu, kiedy nie ma chleba’ (por. *bė*), ⇒ *beduõnis* ‘biedak’ (*Tas beduõnis tik bulvėmis minta* ‘Ten biedak żywi się tylko kartoflami’), *dykaduõnis* ‘darmozjad, wałkoń, próżniak’ (por. *dỹkas*), *duonamaišỹs* ‘kto zarabia, miesi ciasto’ (por. *maišỹti*), *dūondengtė* a. *-dengtis* ‘płótno do przykrycia dzieży z ciastem’ (por. *deñgti*), *dūonėdis* a. *duonėdỹs* ‘darmozjad’ (por. *ėsti*), SD <duonedis> «pasorzyt, pasobrzuch» (syn. *pilvapenys*), *dūongeldė* ‘dzieża na ciasto chlebowe’ (por. *gėlda*), *dūonkepīs* a. *-kepė* ‘piec chlebowy; dzieża’, *duonkepỹs* ‘piekarz’ (por. *kėpti*), *dūonkubilis* ‘dzieża’ (por. *kūbilas*), *dūonlovis* ‘koryto do wyrabiania ciasta’ (por. *lōva*), *dūonmaišīs* ‘dzieża’ (por. *maišỹti*), war. *dūomaišīs* < **duom.maišīs* (por. wyżej n.agt. *duonamaišỹs*); *dūonmilčiai* m.pl. ‘mąka na chleb’ (por. *miltai*), *duonpelnỹs* ‘wyrobnik, człowiek wynajmujący się do pracy’ (dosł. ‘zarabiający na chleb’, por. *pelnỹti*), *duonraikỹs* ‘kto kraje chleb, kto wydziela chleb’ (por. *raikỹti*), *dūonriekīs* ‘nóż do krajania chleba’ (por. *riėkti*), *dūontiesa* (zob. *tiėsti*), *dūonvabalis* ‘mącznik, Tenebrio molitor; chrząszcz, którego larwy żyją w mące i otrębach’ (por. *vābalas*), *lengvaduõnis* ‘nierób, próżniak’ (por. *leñgvas*). N.jez. *Šventaduõnis*. — Vb. denom. *duonāuti* 1. ‘prosić o chleb, prosić o jałmużnę, żebrać’, 2. ‘kupować zboże’, refl. *apsiduonėti* ‘o nożu: oblepiać się (świeżym) chlebem’. Por. jeszcze vb. denom. *duoneliāuti* ‘prosić o chleb, żebrać’, od *duonėlė*.

duõrti gw.: *paduõrti*, *paduorstù*, *paduoraũ* 1. ‘zmizernieć, wyblednąć’, 2. ‘zgłupieć, oszaleć’, *duoras* b.z.a. ‘głupi, głupiec’. Niejasne. Wątpliwa wydaje się przyjęta przez LEW 89n. (s.v. *deriũgà*) apofonia *duor-* ⇐ *dēr-*, por. *padėrti* ‘słupieć, nieruchomieć – o oczach chorego, pijanego’. Może tu raczej chodzić o refleks WSO **dōr-* do *der-/dir-*. Zob. *dirti*, gdzie też o ros. *u-dār-itb* ‘uderzyć, palnąć’.

dūostyti, *dūostau*, *dūosčiai* gw. ‘dawać, wydawać, rozdawać’, *atidūostyti* ‘oddawać’, *išsidūostyti* ‘rozdawać (swoje rzeczy)’ — frequentativum z suf. *-sty-* od *dūoti* ‘dać’ (zob.). Paralele: *šlūostyti* ⇐ *šlūoti*; *klōstyti* ⇐ *klōti*; *dėstyti* ⇐ *dėti*. Z uwagi na atematyczne prs. *duost(i)* ‘daje’ (zob. *dūodu*) nie można tu jednak wykluczyć derywacji *dūost-yti*, czyli sufiksem *-y-* od neopwk. *duost-* (por. *sārgstyti* ⇐ *sėrgsti*). — Neoosn. *duost-* (⇐ *dūost-yti*) jest widoczna w drw. *dūostelėti* ‘dać trochę, nieco, np. tytoniu’, *duosturti* b.z.a.: *Duosturti ligoniui vaistą* ‘Dać choremu lekarstwo’. Tu też *duostė* stlit. ‘dar’ (Katechizm Belarmina: *O duostes cielas* 52₂₀ ‘O wszystkie dary!’) jako rzeczownik postwerbalny¹⁶⁴. Paralele: *šlūostė* ⇐ *šlūostyti*; *kaūstė* ⇐ *kāustyti*; *klōstė* ⇐ *klōstyti*. — Na skutek resegmentacji **duos-(s)tyti* pojawił się neopwk. *duos-*, od którego utworzono: *dūosena* ‘dawanie; uderzenie (deszczu); dokazywanie; podobieństwo’, *duoslūs* a. *duosnūs* ‘hojny, chętnie dający’ (por. syn. *doslūs*,

¹⁶⁴ Brak w LKŽ II, 876. — Ambrazas 1993, 44, przyp. 36 wywodzi *duostė* wprost z atematycznej formy 3 os. prs. *dūosti* ‘daje’.

sosnùs), *duosna* stlit. ‘ofiara, żertwa’, *duosnis* SD «datek» (syn. *dotilas*).

dúoti, prs. *dúodu* (war. *duomi*, *dúomu*, *dúoju*), prt. *daviaũ* (war. *deviaũ*) ‘dać, dawać’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *duôt*, *duôdu* (*duômu*), *devu* ‘dać’, stpr. *dāt*, *dāton*, *dātwei* ‘dać, geben’; tematyczne praesens [da:ja], zaświadczone pośrednio formami ipv. *dais* ‘daj, pozwól, gib, lasse’, *dāiti* ‘dajcie, pozwólcie, gebet, lasset’ (ma ono odpowiednik w gwarowym praesens lit. *dúoju*, jak też w pol. *daję*); prt. [da:ja:]: *dai* ‘dał’; fut. *dāsai*, *dase* ‘dałby, da, gebe’ (zob. LAV 72n.). Na temat praesens atematycznego *duost(i)* ‘daje’ zob. s.v. *dúodu*. Wsch.-lit. prs. *dúomu* zajęło miejsce atematycznego *duomi* (LD § 623); inf. *dúosti* (*dúosc* LZŽ) ma zakończenie *-sti*, które jest analogiczne do *bēsti*, *kāsti*, *vēsti*. — Cps. *apdúoti* ‘urzec, oczarować, otruć’, *ataduomi* SD «nagradzam co komu; wracam co komu», *atidúoti* ‘oddać, np. dług’, *atduomi* SD «oddaię», *ažuduomi* SD «naymuię komu», *daduomi* SD «nadażam; naddawam», SD «dodaię; nadażam komu» (syn. *sutinku kam*), *įdúoti* ‘wręczyć, donieść na kogo, zadenuncjować kogo’, *išdúoti* ‘wydać, zdradzić’ (SD *išduomi dukterį ažu vyro* «wydaię corkę za mąż»), *nudúoti* ‘wydawać za mąż’ (syn. *nulėisti*), *padúoti* ‘podać, podawać, złożyć (podanie)’, *paduomi* SD «poddaię co komu», *pardúoti* ‘sprzedać’ (zob.), *pėrduoti* ‘podać, oddać, doręczyć’, *pradúoti* 1. ‘okraścić jedzenie’, 2. ‘dać zadatek, zaliczkę’ (zob. *praduõtkas*), *uždúoti diržù* ‘zdzielić pasem, spuścić lanie’. Refl. *dúotis* ‘dać się, pozwolić’, *atsidúoti* ‘pachnąć (zwykle nieprzyjemnie), trącić czym, cuchnąć’, *atsiduomi kuo* SD «pachnę czym», *įsidúoti* ‘wdać się, wziąć w czym udział, wmieszać się do czego, wplątać się w co, zadać się z kim’¹⁶⁵, *insiduomi pražuvon* SD «wdaię się w niebezpieczeństwo», *įsiduost* SD¹ «powodzi się» (syn. *sekasi*), *nusidúoti* DP ‘udać się, powieść się, ułożyć się’, *nusiduomi* SD¹ «udawam się» (kalka z pol.), *pasidúoti* ‘poddać się, ustąpić’, *pasiduomi* SD¹ «hołduię» [‘składać hołd jako akt wyrażający zależność wobec swego zwierzchnika lennego’, SPXVI]. — Pbsł. inf. *dō-C ⇐ pie. *doh₃-C < *deh₃-C. Por. praesens gr. δίδωσι : wed. *dādāti*, aw. *daðāiti* ‘daje’ < pie. *dé-doh₃-ti (formacja reduplikowana z pwk. na SO, por. LIV² 105), aor. wed. *ádāt* ‘dał’ < pie. *é-deh₃-t. Ze zmianą *dō- > *dā- dochodzą tutaj: stpr. *dāt* ‘dać’ i psł. *dati, scs. *dati*, sch. *dāti*, pol. *dać* ts. (⇒ scs. *darŭ* ‘dōpov, dar’, por. BSW 57). Osobno zob. *dúodu*. — Budowa praeteritum lit. *daviaũ* ‘dałem’ (łot. *devu* ts.) stanowi wciąż niewyjaśnioną zagadkę. Por. GJL III, § 486, Stang 1966, 380n., LEW 111n., de Vaan 182 (s.v. *duim*). LIV² 107 proponuje wywód *daŭ- < *dou- z pie. *doh₃-C, czyli z formy supletywnej do *duo-* (*deh₃-). Geneza gwarowego prt. *deviaũ* ‘dałem’ jest również sporna. Szczegółowy przegląd stanowisk w kwestii *daviaũ*, *dāvē* dał ostatnio Villanueva Svensson, *Balt XLVIII*:2, 2013, 226n. — Za pierwotnym prt. *davē przemawia drw. na st. wzdłużonym (iter.) w łot. *dāvāt*, *-āju* ‘częstować, proponować’¹⁶⁶. — Wyabstrahowany z *dāvē* neopwk. *dav-* stał się osnową niejednego derywatu (por. *atadavējas*: *Nesa aukščiausias yra kantrus atadavējas* DP 9₂₆ ‘Abowiem nawyższy jest cierpliwy oddawca’). Oboczny neopwk. *dav-* (⇐ *daviaũ*) tkwi w *davióti* ‘dawać’ (por. *šlavióti* przy *šlúoti*). — Często używany ipv. *dúok* ‘daj’, *padúok* ‘podaj’ skracając swój wokalizm w gwarowych formach *dùk* (*Dùk šen pabengsu, ko tu čia steni!*) oraz *dàk*, *padàk* (*Padàk tą šaukštą!* ‘Podaj tę łyżkę!’). Poza tym jest *dàkš* < *dak šen ‘daj tu!’, por. *Dàkš man, jei tau netinka!* ‘Daj [to] mnie, jeśli tobie nie pasuje!’; *atidàkš* ‘oddaj!’. — Iteratywy od *dúoti* opierają się na trzech osnowach: 1° infinitivi: *dúo*-styti ‘dawać’ (zob.), 2°

¹⁶⁵ Też jako kalka z pol. *wdać się w kogoś* ‘wrodzić się (w ojca, matkę), odziedziczyć po kimś jakieś cechy wyglądu, charakteru’.

¹⁶⁶ Trzeba się przy tym zastrzec, że zewnętrzne podobieństwo łot. *dāvāt* do strus. *davati*, *-āju* iter. ‘dawać’ jest złudne. Słowiańskie *davati nie jest formacją odziedzieczoną, lecz polega na odnowieniu starego *dajati (= *daj-ati ⇐ *da-jō) przy użyciu neosufiksu *-vati*; ten ostatni dołączono do neopwk. *da-, wytworzonego resegmentacją *da- + -jati, por. prymarne *da-ti* (zob. HL 121n.). — NB. Wsch.-lit. *dōvoti*, *-ju* ‘dawać, zadawać paszę’ jest pożyczką z blr. gw. *davácь*, *-aju*.

praesentis: *duod-inėti* ‘dawać’ i 3° praeteriti: *dav-inėti* ‘dawać, rozdawać’ (war. *dainėti, daunėti* ZTŽ). Znaczenie iteratywno-deminutywne ma *duolióti* gw. ‘dawać po trochu; oferować cenę za coś’ (por. neosuf. -lio- w *délióti, kráulioti*; zob. też *dúodlioti*). — Nomina od pwk. *duo-*: *dúoklė* ‘danina; porcja’, *duotojas* SD «dawca» (syn. *davėjas*), *azuduotojas* SD «nawymacz» [‘ten, który coś wynajmuje’, SPXVI] (syn. *pasumdytojas*), *nuduotinės* DP f.pl. ‘oddawiny’, *nuduotuvės* DP f.pl. ‘ślub’, *užduotis* f. ‘zadanie’. NB. Z rodziną *dúoti* wiąże się także kilka derywatów wstecznych, które urobiono od złożzeń z różnymi prewerbiami, zob. hasła *atadà, pardà* i *prāдай*. Podobne nowotwory stwierdza się również przy złożonych z prewerbiami czasownikach *dėti* i *stóti*.

dùpinas 3 p.a. gw. ‘żerdź z grubszym końcem, którą zapędza się ryby do sieci’ (syn. *buzỹs, pavarikas, spùrgas* II, *žugertas*). Całkiem odosobnione, niejasne. Było zestawiane z dn. *duven* ‘bić, uderzać’ (Būga, RR I, 359) lub łot. *dupētiēs* ‘głucho brzmieć’ (zob. LEW 112). Może to być drw. na -inas od wykrz. *dup, por. *dūpterėti* ‘uderzyć, dzielić’. Dalej por. wykrz. *tūp* a. *tūp* m.in. o nagłym ruchu, działaniu. Zob. również *baltōkas*.

duplià 2 p.a., gen.sg. *dùplios* wsch.-lit. ‘dziupla’ (*Dupliõj bitēs vedasi* LZŽ ‘W dziupli trzymają się pszczoły’) — zapoż. z błr. gw. *dupljá, -i* (PzB 2, 106).

dùrdyti, dūrdau, dūrdžiau gw. ‘kłuć, nakłuwać’, *atidūrdyti* ‘zrobić krótszym a grubszym (o przedmiocie z drewna)’, *nudūrdyti* ‘domyślać się, orientować się’, *sudūrdyti* ‘zwichnąć, (palec, nogę) wybić ze stawu’. Refl. *dūrdytis* ‘stykać się z czym, sięgać czego’ (*Stukiai dirvos dūrdos į girią, t.y. baigias ties mišku* ‘Kawałki roli stykają się z lasem, tj. kończą się pod lasem’) — iteratyw z suf. -dy- od *dūrti* ‘kłuć, przeszywać’ (zob.). Paralele: *grūmdyti* ‘ściskać, miętosić’ ⇐ *grūmti*; *pildyti* ‘napełniać’ ⇐ *pilti*. Brak apofonii odróżnia te przykłady od typu *spārdyti* ⇐ *spirti*, *tvārdyti* ⇐ *tvėrti*. — Neoosn. *durdy-*: *durdyklė* ‘oścień, trójząb do łowienia ryb’ (dosł. ‘narzędzie do klucia, przekłuwania’). Por. *šaudyklė* ⇐ *šaudyti*; *žardyklė* ⇐ *žardyti*.

dūr̃ys, -ų 2 p.a. f.pl. ‘drzwi’. Dawny temat na spółgłoskę: *dūres* (gw., też SD¹). Odpowiedniki bałtyckie: łot. gw. *duris*, gen.pl. przest. *duru*, liter. *dūrṽis, -vju* ‘drzwi’ (drw. od *dur-u-), stpr. *dauris* EV ‘wrota, Grosthor’ (z *duris przez dyftongizację *u > au*). Dwa źródła morfologiczne wchodzą tu w grę. Pierwszym jest forma dualis pie. *d^hur-ih₁, dosł. ‘dwa skrzydła drzwi’, poświadczona w językach germańskich, por. stisl. *dyrr* n.pl., stsaks. *duri* f., stwn. *turi* f.pl. (zob. Orel 79n., Kroonen 110). Drugim jest rzeczownik o temacie spółgłoskowym i paradygmacie apofonicznym: pie. SO *d^hur- : SZ *d^hur-C/*d^hur-V, por. wed. nom. du. *dvārā* ‘drzwi’, pl. *dvārah* (dv- zamiast *dhv- przez adideację do *dvāu* ‘dwa, dwoje’?), acc.pl. *dūrah* (dalsze refleksy w NIL 130n.). Z takiego paradygmatu oprócz *dūr̃ys* (ob. *dūres*, gen.pl. *dūry*) i gr. θύρα f., joń. θύρη ‘drzwi, brama (temat na *-h₂-), θύραζε adv. ‘do drzwi; za drzwi’ < *t^hurās-de (por. Beekes 2010, 565n.), wyodrębniły się dwie inne jeszcze formacje: 1° na SP scs. *dvorū* ‘podwórze’ (znaczn. etym. ‘miejsce przed drzwiami’, zob. *dvāras*), por. aw. *duuar-* ‘drzwi’, łac. *forēs, -ium* f.pl. ‘podwoje, drzwi’, *forīs* adv. ‘na dworze, z dworu’, *forās* adv. ‘precz za drzwi’; toch. B *twere* m. ‘drzwi’, 2° scs. *dvīri* pl. ‘drzwi’, ros. *dverʹ* f. – o budowie wskazującej na pierwotny sufix spółgłoskowy: *d^hur-ia- (por. *čet-vīr-tū*, lit. *ket-viř-tas* ‘czwarty’ obok lit. *ket-ur-i* ‘cztery’). Paralelnym derywatem od antekonsonantycznej postaci SZ jest gr. homer. θαιρός m. ‘zawiasy, na których obracają się skrzydła drzwi lub bramy; oś rydwanu’, z pgr. *t^hur-iōs < *d^hur-iō- adi. ‘dla drzwi, drzwiowy’. Por. BSW 63, LEW 112n., ALEW 248n., GEW I, 647. Dziwne, że Beekes 2010, 529, s.v. θαιρός nie wspomina o słowiańskim comparandum. — Drw. *durinykas* SD «odźwierny» (syn. *vartinykas*), później *dūrininkas* ‘odźwierny, portier’, *prieduris* ‘miejsce przy drzwiach wejściowych; część stodoły przy wrotach’, *uždurỹs* a. *ūžduris* ‘miejsce za drzwiami’, *uždurēlis* ‘tylne wejście do chaty; miejsce osłonięte od wiatru’.

dūris, -io 2 p.a. 1. 'ukłucie, nakłucie; miejsce ukłucia' (SD «sztych, ictus», *pažeizda nuog dūrio* SD «sztychowa rana»), 2. 'nazwa pewnego ściegu' — nazywająca wynik czynności formacja z suf. -*ja*- i st. wzdłużonym *dūr*- od *dūrti* 'kłuć, bóść' (zob.), z metatonią cyrkumfleksową. Paralele: *bēgis* ⇐ *bēgti*; *šōkis* ⇐ *šōkti*; *ūgis* ⇐ *ūgti*. Zob. też ALEW 249. — Z inną budową: *sándūra* 'zetknięcie się, styk, połączenie' (⇐ *sudūrti*), cps. *moldūrỹs* 'glinianka' (por. *mōlis*). Por. łot. *dūre* 'pięść; siekiera do lodu, łom; wielkie dłuto do drażenia barci; płaskie dłuto' (war. *dūris*²), *dūriēns* 'sztych, raz, uderzenie pięścią', *dūrums* ts. — N.jez. *Dūriaĩ*. N.m. *Antādūrē*, *Antādūris* (LvŽ I, 112).

dūrklas 1 p.a. gw. 1. 'rozeń', 2. 'wiosło', 3. 'sztylet, pugań', 4. 'kieł, np. u słonia'. Odpowiednik łot. *durkls* 'ostro zakończone żelazo służące do dziurawienia, do zatknięcia łuczywa'. Nomen instrumenti na -*klas* od *dūrti* m.in. 'kłuć, bóść' (zob.). Paralele: *pjūklas* ⇐ *pjāuti*; *giñklas* ⇐ *ginti*; *irklas* ⇐ *irti* (ŽD 193n., GJL II, § 223). — Z innymi sufiksami: *durklē* 'bodąca krowa', *durklỹs* 'żelazny łom do kruszenia lodu; bosak strażacki; bagnet; narzędzie do kopania torfu', też bot. 'poziwnik szorstki, Galeopsis tetrahit'. Por. drw. łot. *durklis* 'zakończona żelaznym zębem tyczka, używana do chodzenia po lodzie'.

durm-: dewerbalna neoosnowa na -*m*- ukazująca się w przysłówkach urobionych od złożonych z praeverbiami form czasownika *duriū*, *dūrti* 'kłuć, przeszywać; biec, pędzić', zob. odpowiednie złożenia s.v. *dūrti*. Przykłady: *įdūrmais* oraz *įdūrmu*, *įdūrmui* 'w ślad za kim/czym; tuż za, z tyłu' (por. *įdūrti*), *padūrmais* 'z tyłu, w ślad za, tuż za', *padūrmu* 'w ślad za; wszyscy razem, kupą, gromadą, hurmem; nagle, gwałtem' (por. *padūrti*), *pidūrmais* 'jeden po drugim, tuż za, zaraz po kim', *pidūrmu* 'szybko, natychmiast' (por. *pidūrti*). — Do *padūrmu* jest gwarowy war. *pabūrmu* 'wszyscy razem, naraz, wspólnie' (*Pabūrmu imkite risti akmenį*, t.y. *visi sykiu* JU), z kolei obok *padūrmais* pojawia się war. *paburmai* 'szybko, żwawo' (u Dowkonta). W świetle badania Urbutisa z 2000 r. (przedruk w Urbutis 2009, 37-64) chodzi tu o wtórną dyferencjację fonetyczną, a jej istotą jest antycypacyjna asymilacja na odległość *d-m* > *b-m* (o.c. 54). Porównywalna dwoistość zachodzi między *pabārmu* JU 'tanio, za pół darmo' i *darmaĩ(s)* 'za darmo; na próżno'. Autor słusznie odrzuca wcześniejsze zbliżenia *bur-m-* z lit. *būrỹs* 'gromada' i psł. **burja* 'burza'.

duřnas, -à 4 p.a. przest., gw. 'głupi' — zapoż. ze stbłr. *durnyj*, por. błr. *durný* (stąd też łot. *duřns* 'smutny; oszołomiony; o koniu: narowisty'). Por. SLA 67, ZS 16, LEW 113. — Drw. *durnybē* SD «głupstwo», *durnỹstē* a. *durnystā* 'głupota' (por. stbłr. *durnostb*, *durnovstvo*), *durnāropē* (zob. *rōpē*). Vb. denom. *durnavōti*, -*ju*, -*jau* przest. 'głupieć; szaleć, awanturować się, hałasować' i 'nazywać kogo durniem' (SLA 67 niesłusznie wywodzi to ze stbłr. †*durnavātē*; brak w HSBM). — *durnavōtas*, -*a* gw. 'mający w sobie coś z głupca' ⇐ błr. *durnaváty*. — Neoosn. *dur-*: *dūrti*, -*stu*, -*au* 'głupieć' (z prvb. *ap-*, *pa-*, *su-*), war. akc. *duřti* LzŽ.

durnēti, *durnēju*, *durnėjau* gw. 'głupieć' (zwykle z prvb. *ap-*, *iš-*, *su-*) — zapoż. z błr. *durnécь*, -*ēju*.

duřnius, -ė 2 p.a. przest., gw. 'głupiec, dureń' — zapoż. ze stbłr. *durenь*, por. błr. *dúranь*, *dúrnya* (por. SLA 67, LEW 113, ESBM 3, 165).

dūrpēs, -*ių* 1 p.a. f.pl. 'torf' — zmienione z *tūrpēs* w następstwie adideacji do czas. *dūrti* 'kłuć'. Zapożyczenie z dn. *turf* (por. nwn. *Torf* m.), zob. Prellwitz 28, 57, LEW 113, Kabašinskaitė 82. Z innymi tematami: *dūrpos/tūrpos* f.pl., też sg. *dūrfa*, *dūrpa/tūrpa*; *tūrpai* m.pl. — Drw. *durpēta* *dirvā* 'torfiasta gleba', *durpýnas/turpýnas* 'torfowisko', *durpỹnē/turpỹnē* 'dół na torfowisku', *dūrpīnē/tūrpīnē* sb. 'miejsce, gdzie kopie się torf', *dūrpīnis* 'torfowy, (worek) na torf, (spódnica) koloru torfu', sb. 'ten, kto kopie torf'. Cps. *durp(i)akasỹs* a. *durpkasỹs* 'kopacz torfu' (por. *kāsti*), *dūrpšiūrē* (zob. *šiūrē*), *dūrpžemis*

‘ziemia z przymieszką torfu’ (por. *žėmė*). — N.m. *Durpėnai, Dūrpinė*. — Z pol. torf m. pochodzą war. *tōrpas, tōrpas*, pl. *tōrpės* (rodzaj żeński dostosowany do *dūrpės*). Drw. *torpynas* ‘torfowisko’, cps. *torpāemis* ‘czas kopania torfu’, *torpēmys* ts. (por. *ėmiaũ*).

duṛpti, *durpstù, durpaũ* gw. ‘robić coś opieszale, marudzić, guzdrać się’ (*Jūs čia ilgai neduṛpkit, matot, lietūs užėina* ‘Wy tu długo nie marudźcie, bo ma się na deszcz’). Niejasne. Szkielet spółgłoskowy nasuwa przypuszczenie, że może to być formacja ekspresywna, utworzona w opozycji do *dirbti* ‘pracować’ przez zmianę *ir* na *ur*. — Drw. 1. *durpsà* ‘obibok, leń’, ⇒ vb. denom. *durpsóti* ‘trwać w bezczynności’ (*Duṛpso sau pašaly, tarytum jau darbo nebeturi* ‘Obija się w kącie, jakoby nie ma już zajęcia’), *durpsinėti* ‘marnować czas przeznaczony na pracę, próżnować’, 2. **durplys* ‘leń, próżniak’, ⇒ vb. denom. *dūrpłėti, -ju, -jau* ‘chodzić bez zajęcia, obijać się’, *durplinėti* ts., *dūrpłioti, -ju, -jau* ts., *duṛplyti, -iju, -ijau* ‘robić coś powoli, guzdrać się’. — Od war. **durblys* ‘próżniak’ pochodzi vb. denom. *dūrblioti, -ju, -jau* ‘obijać się bez pracy, próżnować’ (*Anas pradūrbliojo visą dieną* ‘On cały dzień spędził na próżnowaniu’).

dūrstyti, *dūrstau, dūrsčiau* (war. *durstyti*) 1. ‘przeszywać, kłuć, -kłuwać’, 2. ‘robić dziury, dziurawić’, 3. ‘zszywać z części, sztukować’, 4. ‘budować byle jak, klecić’ (*sudurstau trobelį* SD «klecę»), 5. ‘grzebać w ogniu, poprawiać ogień’, 6. ‘szukać przewracając’. Refl. *dūrstytis, durstytis*: *Citaũ suzdūrstė* ‘Tylko się wzdrygnął – o koniu, który chciał ominąć przeszkodę’ (Otrębski 1934, 345). Odpowiednik łot. *duṛstīt, -u, -iju* ‘przeszywać; grzebać w ogniu; szwankować, jąkać się; potykać się’ — frequentativum na -sty- do *dūrti* ‘kłuć, przeszywać’ (zob.). Por. *kūlstyti* ⇐ *kūlti*; *kūrstyti* ⇐ *kūrti*. — Neoosn. *durst-*: wykrz. *dūrst, duṛst, dūrst* m.in. o kłuciu, kaleczeniu; *dūrstelėti* ‘kolnać, ukłuć; o myśli: przyjąć do głowy’, *durstinėti* ‘wiązać, splatać; lepić’. — Neoosn. *dursč-* (⇐ *dūrsčiau*): *dūrsčioti* ‘chodzić i dotykać jakby czegoś szukając’. Gdy *dūrsčioti* zostało odniesione do prymarnego *dūrti*, doszło do wyodrębnienia się -sčio- jako neosufiksu. Widać go np. w *kilsčioti* ⇐ *kilti*; *māusčioti* ⇐ *māuti*; *sėmsčioti* ⇐ *sėmti*. NB. Inaczej Otrębski (GJL II, § 597), który wyizolował segment *s* jako rzekomą «spółgłoskę wtrąconą» między pierwiastkiem i suf. -čio-. — Neoosn. *dursty-*: *sudurstymas trobelės* SD «kleć, klatka» [‘byle jak zrobiona budka, nędzny domek; klatka’, SPXVI].

dūršliokas 1 p.a., *duṛšliokas* 1 p.a., *duršliōkas* 2 p.a. 1. ‘łyżka dziurkowana do zbierania piany z płynów i do cedzenia’, 2. ‘konewka do podlewania roślin’ — zapoż. z pol. *durszlak* (⇐ nwn. *Durchschlag* m.). Por. POLŻ 285. War.: *dūršlakas, duršlėkas, duršlikas* b.z.a. i *deṛšlakas* (GL 43), *dėršliakas*. — Natomiast *dūršliokas* w znac. ‘przebijak, narzędzie do przebijania otworów, dziur’ jest germanizmem, ⇐ nwn. *Durchschlag*, por. *Nusikaldinau gerą duṛšlioką* ‘Wykułem sobie dobry przebijak’. War. z insercją *k*: *Paduok man durkšlioką, noriu pradurti skylę* ‘Podaj mi d., chcę przebić otwór’. Por. *pirkšlỹs* ob. *piršlỹs*.

dūrti, *duriù* (zam. **durù?*), *dūriau* tr. 1. ‘kłuć, przeszywać’, SD *duriu* «kolę» (syn. *badau, daigau*), 2. ‘bóść’ (*Jautis dūria* ‘Byk bodzie’), 3. ‘kłuć igłą, szyć, przyszywać, sztukować’, 4. ‘zdzierać darń’, 5. ‘kłuć, boleć’ (*Šoną dūria* ‘Kłuje w boku’), 6. intr. ‘biec, gnać, pędzić’ (*Ka dūrė jis per laukus – tiek jį matei* ‘Jak pobiegł przez pola, to tyle go widziałeś’). Cps. *atidurti* ‘kłuć do twardego dna’, *įdurti* ‘ukłuć’, *išdurti* ‘wykłuć, wybić (szybę); ukraść’, *išduriu akis* SD «wykalam oczy», *nudurti* ‘zakłuć, kłując zabić’, *padurti* ‘przebić, przekłuć (nogę), wbić (na widelec); ukraść’, *pėrdurti* ‘przekłuć, przebić’, DP też ‘przebość’, SD «przekałam, przeszywam sztydłem», *pridurti* ‘dodać, (o odzieży) dosztukować’, też ‘następować, iść lub jechać za kim’, *sudurti* ‘złączyć, związać; ledwo dawać sobie radę’ (*sudurti gėlą su galū* ‘związać koniec z końcem’). Refl. *atsidurti* ‘znaleźć się gdzie’, *susidurti* ‘zejść się niespodzianie, zderzyć się’, przen. ‘zetknąć się z czym’. Odpowiednik łot. *duṛt, duṛu, dūru* ‘kłuć, uderzać, trącać’, *egli, priedi durt* ‘wydrażać pień na

baré'. Dotąd przyjmowano, że lit.-łot. *dur-* przedstawia SZ typu $\bar{u}rC < *rHC$ do pie. $*derH-C$ (plit. $*dérC$), przy czym $\bar{u}rC$ uchodziło za intralitevski obocznic $\bar{r}C$ w *dūrti* 'drzeć, zdzierać'¹⁶⁷ (por. LEW 113, ALEW 249n., LIV² 120, przyp. 1). Trzeba jednak zwrócić uwagę na możliwość przydzielenia *dūrti* do innego pierwiastka ie. niż $*derH-$. Można mianowicie ująć *dūr-C* jako refleks pie. $*durh_1-C$, tj. st. zanikowego typu sampras. do pie. $*d^huerh_1-$ 'uszkodzić, zranić', por. het. *duṣarnanzi* prs. 3 pl. 'łamią' < pie. $*d^hūr-n-h_1-enti$. Zob. LIV² 160, przyp. 1, Kloekhorst 907 (inaczej Kroonen 89, który operuje pwk. $*d^herh_3-$). Przy takim ujęciu SZ *dūrti* należałby pierwotnie do *dvérti* (zob.). — Drw. *dūrdyti* (zob.), *dūrstyti* (zob.). — Nomina na SZ *dur-*: *dūrklas* (zob.), *priduṛkas* (zob.), *priedurā* 'przybudówka; podpora, zapomoga', *prieduraĩ* m.pl. 'dolna część sukni, brzeg sukni', *prieduras* 'dosztukowana część ubioru; dodatek; pochwa, nasadka'. — Neosn. *durm-* (zob.). — Neosn. *durt-* ($\Leftarrow$ *dūrtas*): *durtinai* SD adv. «sztychem, punctim», *durtinė žaizdā* 'rana kluta', *durtinys* 'surdut', *durtuvas* a. *durtūvas* 'bagnet'. — WSZ *dūr-*: *dūriau* (prt.), drw. *dūréti*, *dūri* (war. *dūria*, -*ėja*), -*ėjo* 'wystawać, sterczeć; czaić się, podkładać się; czyhać, czekać w ukryciu z zamiarem kradzieży', *išdūréti* 'dotykać nogami do dna, gruntować', *padūréti* 'ukraść', *dūrinėti* 'szukać czego, myszkować po kątach; obijać się bez zajęcia; być pogrążonym w pracy', *dūrinti* 'iść ze spuszczonym nosem, ze wzrokiem utkwionym w ziemię', *dūroti*, -*ju*, -*jau* 'mieć wzrok utkwiony w ziemi, patrzeć spode łba, ponuro; być zamyślonym' (*Dūronas žemyn akis įdūręs, pasikvempęs dūro*, t.y. *mislyja, rymo* JU 'D. utkwiał wzrok w ziemi, pochyliwszy się duma'). Nomen *dūris* (zob.).

dūsėti, *dūsiù* (3 os. *dūsi*, war. *dūša*, *dūsēja*), *dūsėjau* 'dyszeć, ciężko oddychać; mieć zadyszkę', refl. *atsidūsėti* 'odetchnąć, odpocząć', DP *atadūsėtis* 'westchnąć, wdychać' — intensivum z suf. -*ē-* i wzdłużonym st. zanikowym *dūs-* od *dus-* jak w *dūstù*, *dusaĩ*, *dūsti* 'tracić oddech' (SP *dvēsti*; pie. $*d^hues-$ $\Rightarrow$ $*d^hus-$). Paralele dla WSZ: *glūdėti* 'tkwić w ukryciu', *kūpėti* 'kipieć, bujnie rosnąć', *žiūrėti* 'patrzeć, oglądać'¹⁶⁸. — Z uwagi na nawiązanie słowiańskie, por. cs. *dyšp*, *dyšati* 'oddychać głośno, z trudem', sch. *dīšem*, *dīšati*, ros. *dyšú*, *dyšátb*, czes. gw. *dyšeť*, pol. *dyszę*, *dyszeć*, wypada postulować praformę bałto-słowiańską $*dūs-ē-$. — Z innymi sufiksami: *dūsauti* a. *dūsáuti* 'wzdychać; narzekać, użalać się', *dūsauju* SD¹ «wzdycham» (por. syn. *dūksauti* a. *dūksáuti* 'dyszeć'), *dūsoti* b.z.a. 'dyszeć' (z $*dūs-so-$ przez degeminację, por. syn. *dūk-só-ti*), *dūsúoti* 'dyszeć, sapać', *dūsuoju* SD¹ «dycham, dyszę» (syn. *kvepuoju*, *dvėsuoju*). Osobno zob. *dūksėti*. — Nomina: *atódūsis* 'oddech, westchnienie; wytchnienie, odpoczynek po pracy', war. *atādūsis*, *ātūdūsis* ob. *ātūdūsis*, *atódūstis* (por. *atókvēpis*). — Rodzimość formy łot. *dūša* 'das leibliche und seelische Befinden' jest kwestią sporną. Nie można wykluczyć zapożyczenia z ros. *duśá*, acc.sg. *dūšu* 'dusza, Seele', por. ME I, 530 (zob. też lit. *dūšià*).

dūsti, prs. *dūstù* ($*dųstù < *duns-stu$; war. *dunsù*, *dunstù*¹⁶⁹), prt. *dusaĩ* 1. 'o chorym: tracić oddech, zadyszeć się, zadusić się', 2. 'o ogniu: zgasnąć', 3. 'o rybach: snąć', 4. 'o mięsie: tęchnąć, psuć się'. Refl. *atsidūsti* 'wetchnąć; odetchnąć, odpocząć', *atsidųstu* SD¹ «westchnę» — formacja inchoatywna z suf. -*sta-* i SZ typu sampras. *dus-* od *dves-* < pie. $*d^hues-$ (por. LIV² 160, ALEW 250). Zob. SP *dvēsti*, WSZ *dūsėti*. Niewiarygodny jest wywód *dūstù* u Kroonena 111 z rzekomo pie. praesens $*d^hus-ske-$. — Odpowiednik łot. *dust*, *dušu*, *dusu* 'ciężko oddychać, ziajać', *piedust* 'o powietrzu przed burzą: stać się dusznym, parnym', drw. *dusēt*, -*u*, -*ēju* 'sapać, dyszeć; drzemać, wypoczywać', *atdusėtiēš* 'odetchnąć, nieco odpocząć', *sadusēt* 'spleśnieć (o sianie, mące)'. Dubletem do *dus-* jest łot. *tus-*: *tust*, *tušu*,

¹⁶⁷ Por. oboczności *gir-* / *gur-* (s.v. *gérti*); *miṛkti* / *murknā*; *skilbti* / łot. *skulbēt*; *skirti* / *skūrti*; *tiļži* / *tuļži*.

¹⁶⁸ Ze stanowiska neoapofonii można długość $\bar{u}$ w tzw. WSZ zinterpretować jako st. pełny, mianowicie przeciwstawny $\bar{u}$ st. zanikowego (podstawa derywacji). Paralele: $y \Leftarrow \bar{y}$; $\bar{a} \Leftarrow \bar{a}$ i $\bar{e} \Leftarrow \bar{e}$.

¹⁶⁹ Na temat kumulacji infiksu i suf. -*sta-* w formie prs. zob. przypis s.v. *blisti*.

tusu ‘sapać, dyszeć, ziajać, stękać, jęczeć’ (SP *tvest ts.*). — Drw. *dusėti*, -iù, -ėjau gw. ‘chrząkać, kaszleć’ (znaczenie wtórne w porównaniu z łot. *dusēt* ‘sapać, dyszeć’, zob. wyżej; por. *dūsėti*), *dūsinti* lub *dūsyti* caus. ‘ściskać za gardło, tłumić oddech, dusić (o kaszlu); cisnąć, uciskać, gnębić kogo; dusić w naczyniu (ziemniaki, rybę)’, *apdusinu arklių* SD «ochwacić konia» [‘konia nabawiać ochwatu, przesypać konia’, L.], *uždūsinti* ‘zadusić na śmierć’, rzadziej *dusėti* ‘tłumić oddech, dusić’. Nomina: *duslūs* ‘zduszony, przytłumiony, niewyraźny (głos), głuchy (odgłos)’, gram. ‘o spółgłosce: bezdźwięczny’ (war. metatetyczny: *dulsūs* ‘zduszony, głuchy’), *dusnà* c. ‘kto cierpi na zadyszkę’, *dusulys* ‘dychawica, astma; zadyszka’ (syn. *sintis* f.), SD «dychawica; ochwat bydłęcy» (⇒ *dusulingas* ‘cierpiący na zadyszkę, dychawiczny’), *uždūsėlis* ‘człowiek zadyszany, szybko się męczący’, por. łot. *sadusējis gaisis* ‘zaduch, duszne powietrze’. Por. nomina łacińskie *furvus* ‘ciemny, czarny; złowróbný’ < pie. **d^hus-uo-*, *fuscus* ‘ciemny, czarniawy; opalony, ogorzały; przytłumiony – o dźwięku’ < pie. **d^hus-ko-* (de Vaan 252). — Ze słowiańskiego por. formację prs. inchoatywnego z sufiksem nosowym: **dus-ne/o-*, scs. *vŭz-dŭx-nŭ-ti* ‘westchnąć’, ros. *doxnŭtŭ* ‘tchnąć’, pol. *westchnąć* ‘głęboko i głośno odetchnąć’, *odetchnąć*, stczes. *dchnŭti* ‘wydawać dech, oddychać’ (por. Vaillant III, 236). Podobna różnica między sufiksem i infiksem nosowym zachodzi w parach scs. *vŭzbŭnŭ* ‘budzę się’ : lit. *bundũ* oraz scs. *sŭxnŭ* ‘schnę’ : lit. *sunsũ*. — WSZ *dūs-*: *dūsėti* (zob.).

dūšià 2 p.a., gen.sg. *dūšios* stlit., gw. 1. ‘dusza, duch’ (SD «*duch*», *pagavimas dūšios* «zachwycenie»), 2. SD *paminėjimas dūšių numirėlių* «zaduszny dzień» — zapoż. ze stbłr. *duša*, por. błr. *dušà*, -y. Inaczej SLA 68 i LEW 114: z pol. *dusza*. Brak w ALEW. — Z jęz. polskiego pochodzi staropruskie zapożyczenie *dusi* EV ‘dusza, Sele [Seele]’, obl.sg. *dūsin* (Trautmann 1910, 325); war. z dyftongizacją *ũ* > *au*, *ou*: *daūsin*, *doūsin*. — Cps. *bedūšis* ‘bezduszny, nieczuły’, *dūšiagūbis* (zob.), *dūšiažudys* (zob.), *dūšmišė* ‘msza za zmarłego’, dosł. ‘msza za duszę’ (por. *mišios*), *šiaudadūšis* (zob. *šiaudas*), *Uždūšinėš* (zob.). N.m. *Šiaudadūšė* (por. *šiaudas*).

dūšiagūbis, -io stlit. ‘zbojca, mężobójca’: *terp dūšiagūbių* PK 90₁₉ ‘miedzy zbojcy’, *gimdytojų ir vyresnių neklausančių, kaujančių, dūšiagūbių aba razbainykų, ir kitų piktybes visokias mylinčių* PK 208₂₄ ‘rodziców i przełożonych nieposłusznych, zdrajców, mężobojców albo zabijaków, i innych rosterki wszelakie miłujących’. Kalka złożenia stbłr. *dušegubъ* (por. SLA 68; pominięte w LKŽ i ALEW). Por. *dūšià*.

dūšiažudys SD «kacierz» [‘heretyk’] — kalka złożenia pol. przest. *duszobojca* ‘człowiek powodujący utratę zbawienia – o heretykach’ (SPXVI). Formacja paralelna do *broliažudys* SD «bratoboyca». Por. *dūšià* ‘dusza’, *žudyti* ‘zabijać, zgładzać’. Wyraz ten figuruje w SD obok syn. *heretikas* ‘kacierz’, *tiesos priešinykas* ‘przeciwnik prawdy’ oraz obok peryfrazy *puikas naujų mokslų krikščionystėj sakytojas* ‘zuchwały głosiciel nowych nauk pośród chrześcijan’. Zob. też ALEW 1329.

dūšnas, -à 4 p.a., *dušnūs*, -i 4 p.a. gw. ‘utrudniający oddychanie, duszący, parny (dzień), niewietrzony (pokój)’ — zapoż. z błr. *dúšny*, por. ros. *dúšnyj*, pol. *duszny*. War. sufiksalny: *dušlūs* (por. rodzime *duslūs*). — Drw. *dušnà* a. *dušrà* ‘dachota, gorące i wilgotne powietrze’ (*Baisi dušnà* – *bus perkūnijos* ‘Straszną dachota, będzie burza’), *dušnatis* f. ‘zaduch’, *dušnūmas* ‘duszność, parność’. Zob. też *dūšnykas*.

dūšnykas 1 p.a. gw. ‘szyber w piecu; wywietrznik’ — zapoż. z błr. *dušník*, -à, ros. *dušník*. Por. syn. *juškà* i *šyberis*.

dūžas, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘dobrze zbudowany, odznaczający się dużą siłą fizyczną (mężczyzna, koń)’, 2. ‘duży, wielki, gruby – o człowieku’ (*Dūžas vyras, tikras kubilas* ‘Wielki mężczyzna, istny «kubilas»’), 3. *dužà* ‘ciężarna’ (*Nugi žiūrėk, jau ta moteriškė*

dužà ‘No popatrzże, ta kobieta już w ciąży’) — zapoż. ze stbłr. *dužij*, *dužyj*, por. błr. *dužy* ‘silny, zdrowy, wytrzymały’, pol. *duży* ‘znacznych rozmiarów, wielki pod względem ilości, siły’. War. *dužūs*, -i. Użycie *dužas* w znaczu. ‘ponad miarę, za duży’ (*Per dužos rankovės* ‘Za długie rękawy’. *Man šitie batai duži* ‘Te buty są na mnie za duże’) odpowiada wzorowi pol. *za duży*, *zbyt duży* (brak w POLŻ). Por. SLA 68; brak w ALEW. — Drw. *dužybė* ‘moc, siła’ (PK), *dužingas* b.z.a. ‘dobrze zbudowany, silny’, *dužnas*, -à ‘rosły, mocno zbudowany’, m.in. BRB (*Merga dužnà*, t.y. *dideliai stambi* JU ‘Rosła dziewczyna’), *nedužas* ZTŽ ‘słaby’. Vb. denom. *dužėti* ‘nabierać ciała, stawać się cięższym, rosnać’ (*Arklys lig penkerių metų dužėja*), *įdužėti* ‘zyskać ciężyznę, zmęźnić’ (*Pabuvo metus vaiske, tai tep inaugo, indužėjo* ‘Pobyl rok w wojsku, to zaraz zmęźniał’), *padužinti* ‘powiększyć, poszerzyć co’, *sudužoti* ‘nabrać ciała, przytyć’, *susidužoti* ‘wzmocnić się po chorobie’. — Neoapofonia *ũ* ⇒ *ū*: war. *dūžūs*, -i: *Daili, dūži kumelė* ‘Dorodna, dobrze zbudowana kobyła’. Por. *čiūžis* ob. *čiūžinys*; *dūbliai* ob. *dublys* i *pūškis* ob. *pūškis*.

dūžti, *dūžta* (*dūžta < *dunž-sta ⇐ *dunža), *dūžo* 1. ‘pękać, tłuc się, rozbijać się’ (por. łot. *duzt*, *dūztu*, *duzu* ‘rozbijać się’), 2. ‘pękać, dziurawieć, drzeć się’ — praesens ingresywne z suf. -sta-, odnawiającym prs. infigowane *dunža od SZ *duž-* ⇐ *dauž-*, zob. *daužyti* (nieco inaczej ALEW 252, który wychodzi od st. pełnego w postaci *daūžti*). — Drw. *dužėti*, -ja, -ja, z prvb. *iš-*, *su-* ‘wyszczerbić się, postrzępić się’, *sudužinti* caus. ‘stłuc’. Nomina: *dūženos* f.pl. ‘odłamki (szkła, naczynia), szczątki, resztki’, *dužūs* ‘kruchy, łamliwy’. Por. łot. *duzētiēs*, -ējuos ‘martwić się’, *duzāt*, -āju ‘być zasmuconym, przybitym’. — WSZ *dūž-*: *dūžis* ‘szczerba; uderzenie, raz’. — Na mocy neoapofonii *u* ⇒ *uo* (zob. *duobē*, *guōlis*) należy tu jeszcze drw. *dūožis*, -ies f. ‘pęknięcie, np. w kielichu’.

dvaili *arkliai* 4 p.a. m.pl. SD «podwojne konie», *dvaili* SD «cug koni podwojny». Dziś gw. *dvailas*, -à 4 p.a. ‘podwójny’, *dvailai*, -ū sb. ‘para koni’ (*árklius į dvailus sukinkyti* ‘sprząc konie w parę’, *dvailais važiuoti* ‘jechać parą koni’), *dvailis* ‘bliźniak’. Leksem *dvail-*ma gwarowy oboczniak *dveil-*: *dveilai*, *dveilis*. Obie postaci sprowadzają się do złożenia, z jednej strony *dvi-eilis* ‘należący do pary, stojący z kim w jednym rzędzie’, z drugiej strony *dvi-ailis* ts., z gwarowym refleksem *ai-* < *ei-*. Por. *dvieiliai rātai* ‘wóz zaprzężony w parę koni’. W pierwszym członie złożenia tkwi liczebnik ‘dwa’ (zob. s.v. *dù*), w drugim sb. *eilē* a. *eilia* ‘rząd, kolej’. Granica morfologiczna uległa zatarciu na skutek elizji *i* w hiacie oraz w następstwie kontrakcji (por. *vieneilis* < *viena.eilis* ‘jednorzędowy’). Por. *trailai*. Zob. też ALEW 251. — Vb. denom. *dvailinti* ‘podwoić; przyprząc konia’, *pridvailinti*: *Vienas arklys tokiame kely nepatrauks ratų, pridvailink kitą arklį* ‘Jeden koń po takiej drodze wozu nie pociągnie, przyprzęgnij drugiego konia’, *sudvailinti* ‘zdwoić; (konie) sprzęgnąć w parę’, *susidvailinti* ‘ułożyć się, umówić się z kim; zwąchać się’, *dvailyti*, -iju, -ijau 1. ‘sprzęgać’, 2. ‘tłuc, siec, bić’, *dvailiju* SD¹ «chłostam» (syn. *plaku*), *išdvailiju* SD «wzbieram kogo», *pridvailyti* ‘przyprząc’, *sudvailyti* ‘zaprząć parę koni’, przen. ‘zjednoczyć, spoić, zdwoić’, *sudvailuoti* ‘(konie) spętać w parę (żeby nie skakały przez płot)’. Neoosn. *dvaili-*: *išdvailymas* SD «bicie» (syn. *mušimas*, *mūšis*, *plakimas*, *plaktė*, *išbaudimas*). — N.m. *Dvailiniai*.

dvānas gw. ‘para’, też f. *dvana* b.z.a. ts. (Miežinis) — zapoż. z łot. *dvans*, f. *dvana* ‘Dunst, Dampf’, zob. Urbutis 2009, 291.

dvāras 4, 2 p.a. 1. ‘dziedziniec, podwórze’, 2. ‘wiejska siedziba właściciela majątku ziemskiego, dwór’ (ZTŽ *dvāris*), 3. ‘pałac’ (war. synkopowany: *dvārs*, GJL I, § 172) — zapoż. ze stbłr. XVI w. *dvorъ* ‘dom mieszkalny i budynki gospodarcze; majątek szlachecki; pałac’, por. błr. *dvor*, *dvará*, pol. *dwór*, *dworu* ‘majątek ziemski wraz z obszernym domem mieszkalnym’. Zob. BSW 63, LEW 112 (s.v. *dūrys*), ESJS 156. Por. należące do tego samego pola znaczeniowego sławizmy *dvařcius*, *dvarionis* i *dvaronka*. Inaczej NIL 131, 135, przyp.

32 i ALEW 252, którzy widzą w *dvāras* raczej refleks pie. *d^huór-o-m (ALEW sądzi, że interferencja słowiańska dotyczy tylko strony semantycznej). — Drw. *dvaringas* SD¹ «dworny» (syn. *viežlyvas*), *dvariniñkas* a. *dvārininkas* 1. 'właściciel dworu', 2. 'chłop pańszczyźniany do dworu przypisany', *dvarystà* 'pańszczyzna' (syn. *kunigystà*, *lažystà*), *dvarỹstēs* a. *dvarỹstos* f.pl. 'pańszczyzna', *dvarystē* SD¹ «dworstwo» ['życie dworskie, u dworu; grzeczność, uprzejmość'], *dvāriškas*, -a 'należący do dworu, dworski', SD¹ «dworski», SD «nadworny», *dvariškis*, -ė 'chłop pańszczyźniany; sługa we dworze; dworak', *dvārnykas* a. *dvārninkas* 'chłop pańszczyźniany' (od tego należy odróżniać *dvārnykas* 'dozorca, stróż wiejski' ← stbłr. *dvornikъ* 'dozorca, stróż'). Cps. *dvārbernis* < *dvārabernis* 'parobek dworski' (por. *bėrnas*), *dvārlaukis* < *dvāralaukis* 'pole dworskie' (por. *laũkas*), *dvārponis* 'właściciel dworu, obszarńnik' (por. *põnas*), *dvārviētē* 'miejsce, gdzie kiedyś stał dwór' (por. *viētā*). — W SD s.v. *dwor*, *aula* znajdujemy odpowiedniki lit. *didžianamė*, *sėnys*, *gyvenimas didžiūny*. Osobno zob. *dvařčius*. — N.m. *Dvāras*, *Dvarālis* 2x, *Dvarėliai* 3x, *Dvarėlis* 2x (⇒ *Dvarėliškiai* 4x), *Dvarỹkščiai* 5x, *Dvarỹkščius* 2x obok *Dvarỹščiai* (insercja k przed šč), *Dvariniñkai*, *Dvāriškiai* 2x, *Dvariškiai* 4x, *Dvariũkai* 2x, cps. *Dvaralaũkiai*, *Dvarāmiškis*, *Dvarapievis*, *Dvargaliaĩ*, *Dvārkeliai*, *Dvārlaukis*, *Dvarpėlis*, *Dvārtiškiai*, *Dvārvičiai* 13x oraz *Aukštādvāris* 10x, *Laukdvariai*, *Pūsdvāris* (*Pūsta-dvāris), *Senādvāris* 4x, *Sendvariai*.

dvařčius, -iaus 2 p.a. SD 1. «dwor we wsi», 2. «folwarek» — z wtórną grupą *rč* na miejscu *rc* (gw. *dvařčius* 'folwark') zapożyczone ze stbłr. *dvorecъ*, -*rca*, błr. *dvaréc*, -*rcá* ← stpol. *dworzec*, -*rca* 'gospodarstwo rolne; folwark i dom mieszkalny do niego należący'. War. akc. *dvārčius* 1 p.a. Zob. SLA 68. Por. oboczność *clč* w *palōcius/palōčius* i *traičē/traičē*. — Drw. *dvarčėlius* SD¹ «folwarczek», SD «folwarczyk» (por. stbłr. *dvorčikъ*, *dvorčykъ*). — N.m. *Dvārčiai*, *Dvařčiai* 2x, *Dvarčiai*, *Dvārčius* 2x, drw. *Dvārčėnai*, *Dvarčėnai*, *Dvārčinė*, *Dvārčininkai* 3x, *Dvarčiškiai* 2x.

dvarionis, -iēs 3 p.a. m. 1. 'właściciel dworu, ziemianin', 2. hist. 'dworzanin' (SD¹ <tarnas dwarianis> «dworzanin»), 3. 'człowiek należący do czeladzi dworskiej, służący' — formacja singulatywna utworzona od pl. *dvarionys* 'dworzanie', co było transpozycją collectivum stbłr. *dvorjane*, -*rjan*. Stąd pochodzi różnica dzieląca lit. *dvarionis* i stbłr. *dvorjaninъ* (por. ros. *dvorjanin*, ukr. *dvorjanyn*). W kwestii derywatu singulatywnego por. *bajōras* ← *bajōrai*; *liokājus* ← *liokājai* i *malāčius* ← *malāčiai*. — W epoce po depalatalizacji błr. *ř* > *r* forma coll. *dvarāne*, -*rān* 'dworzanie' została ponownie zlitewszczona, przybierając tym razem postać pl. *dvaronys*. Od niej to urobiono singulativum *dvaronis*, -iēs m. 'dworzanin' (por. n.m. *Dvarónys*). Później do *dvaronis* dotworzono war. sufiksalny na -onas: *dvarōnas* gw. 'dworzanin'. SLA 69 i LEW 114 nie uwzględniają opisanego porządku przekształceń. Zamiast tego sugerują oni 'skrócenie' – w procesie transpozycji – źródłowej formy błr. *dvoran(inъ)*; z morfologicznego punktu widzenia jest to hipoteza *ad hoc*. W ALEW brak lemmatu *dvarionis*.

dvařnas, -ā 4 p.a. 1. 'należący do dworu, dworski (pole, pastuch, karczma)', 2. 'tak wielki jak we dworze' (*Dvařnas kluonas* 'Stodoła wielka jak dworska') — zapoż. ze stbłr. *dvornyj*, por. błr. *dvórny*, -*aja*, pol. przest. *dworny* (por. Zs 17; brak w LEW i ALEW).

dvaronka 1. stlit. 'młoda kobieta' (CHB), 2. gw. *dvaranka* 'żona właściciela dworu, ziemianka' — zapoż. z błr. *dvaránka*, -i 'żona lub córka właściciela dworu, ziemianina'. Błędny jest wywód z pol. †dworzanka w SLA 69 (brak sprostowania w LEW 114). War. *dvarionka* nawiązuje swym palatalnym *ř* do wyrazu *dvarionis* (zob.).

dvasas SD 1. «dech, tchnienie, duch» (syn. *kvapas*), 2. «duch, rozumna bez ciała rzecz», dziś *dvāsas* 4 p.a. 'cherlak, zdechlak', *piktas dvāsas* 'diabeł' (dosł. 'zły duch') —

dewerbalne nomen z suf. *-a-* i SO *dvas-* $\leftarrow$ *dves-*, por. *dvesiù*, *dvēsti*. W kwestii znac. ‘duch’ zob. Borowska 324. Por. też ALEW 252. Z uwagi na lit. motywację werbalną mniej prawdopodobny jest wywód *dvāsas* wprost z pie. **d^huos-o-* u Kroonena 112. — Drw. *atdvasingas* SD «oddechowy», *ātdvasis* ‘oddech; w miechach: otwór dla powietrza’, *bedvāsis*, *-ē* ‘martwy’ (dosł. ‘bez tchu, nie oddychający’), *bedvāsis žmogùs* ‘bezduszny człowiek’ (zob. też. *atódvastis*), *dvasingas* ‘duchowy, uduchowiony, mający duszę’ ($\Rightarrow$ *dvasingystė* SD «duchowieństwo, stanu duchownego ludzie», syn. *dvasingo gyvenimo draugė*, *kunigų stono žmonės*), *dvāsinis* ‘duchowny, np. o seminarium’ ($\Rightarrow$ *dvāsininkas* ‘osoba duchowna’), *dvāsiškas* ‘duchowy, dotyczący ducha’ ($\Rightarrow$ *dvasiškis*, *-io* ‘osoba duchowna’), *dvasnà* ‘zdychanie, konanie; zdechłak, nędzne stworzenie; padlina’, *dvasùs* ‘szybko zdychający (o robactwie, które się tępi), *išdvasa* c. ‘cherlak, zdechłak’, też o chudym, słabym zwierzęciu $\leftarrow$ *išdvesiu* (syn. *išdvėsa*, *išdvėšėlis*), *núodvasa* c. ‘zdechłak’ $\leftarrow$ *núdvėsiu* (por. *núogara*, *núotrauka*), *padvasà* a. *pādvasa* c. ‘wychudzony, słaby człowiek a. zwierzę’. Cps. *baddvasà* c. ‘głodomór’, por. *bādas* ($\Rightarrow$ *baddvāskis* ‘cherlak, zdechłak’), *bādadvastis* ‘czas głodu, pomoru’ (por. neoosn. *dvast-* w *atódvastis*). — Vb. denom. *dvasáuti* ‘przymierać głodem’ (*Boba*, *turėdama visokio valgio*, *dvasáuna*, t.j. *maž ir prastai teed*, *valgo* JU ‘Kobieta, choć ma dość jedzenia, «dvasauna», tj. je mało i lichy’), SD *dvasauju* «tchnę», syn. *dvėsuoju* ($\Rightarrow$ *dvasavimas* SD «tchnienie»), *dvasinti* ‘morzyć kogo głodem’, refl. *dvasintis* ‘umartwiać się, oddawać się ascezie’: *Dvasinas davatka*, *norėdama dangaus* ‘Umartwia się dewotka pragnąca [dostać się do] nieba’, *išdvasióti* ‘zdychać, wymierać’, *dvasiúoti*: SD *dvasuoju* «dyszę, dycham» (syn. *kvėpuoju*).

dvasià 2 p.a., gen.sg. *dvāsios* 1. ‘dech, oddech’ (*gáudyti dvāsią* ‘chwycić dech, łapać oddech’, *be dvāsios* ‘bez tchu’), ‘tchnienie’ (*išlėisti paskutinę dvāsią* ‘wydać ostatnie tchnienie’), 2. ‘duch, właściwości psychiczne człowieka, świadomość’ (*tvirtà dvasià* ‘mocny duch’, *kėlti dvāsią* ‘podnieść na duchu’), 3. ‘dusza’ (*Dvasià kūno ir kraujo neturi* ‘Dusza nie ma ciała, ani krwi’), bibl. *Šventoji Dvasià* ‘Duch Święty’ (war. *Šventà Dvāsė*) — denominalna formacja na *-jā-* od *dvāsas* (zob.). Odpowiednik łot. *dvaša* ‘duch, tchnienie, oddech, para, opar’. Nieprawdopodobny jest wywód *dvasià* wprost z pie. **d^huos-ieh₂-* u Kroonena 112. — Z obocznym tematem *dvāsė* 1. ‘tchnienie, dech’, 2. ‘duch’, *piktà dvāsė* ‘diabeł’ (dosł. ‘zły duch’).

dveigys, *-io* 4 p.a. ‘dwuletnie zwierzę domowe, dwulatek’, *treigys* ‘trzylatek’ — prawdopodobnie z przekształcenia pierwotnych brzmień **dveikys*, **treikys*. Morfologicznie były to formacje z suf. *-k-*, dołączonym do osnów liczebnikowych *dvej-* i *trej-*, por. *dvejì mètai* ‘dwa lata’, *trejì mètai* ‘trzy lata’. Na granicy morfologicznej *i-k* doszło do perseweracyjnego udźwięcznienia spółgłoski obstruentowej (*ik* > *ig*), takiego jak w formach *kraĩgas* < *kraĩkas* i *tvaĩgas* < *tvaĩkas*. Podobną zmianę obserwuje się w otoczeniu rezonantów płynnych, por. *lk* > *lg* w *mainėlga*, *vertėlga*; *rk* > *rg* w *aštuonėrgis*, *ketvėrgė*, *vienėrgis*. BSW 64, za nim LEW 108 odtwarzają pbsł. **dveĩga-* ‘mający dwa lata’, mianowicie na mocy zestawienia *dveigys* ze stsch. *dviz* ‘dwuletni’ (XVI w.), $\Rightarrow$ sb. *dvīze*, gen.sg. *dvīzeta* n. ‘dwuletnia owca’. Wyraz chorwacki nie ma jednak odpowiedników w innych językach słowiańskich, nie ma też dobrego objaśnienia na gruncie rodzimym. Skok I, 464n. rekonstruuje pie. **dveĩgh^ho-* i twierdzi, że formant *-z* jest kontynuacją prajęzykowego suf. **-gh^ho-*, zmienioną na skutek trzeciej palatalizacji. Tymczasem nie można wykluczyć, że *dviz* jest derywatem wstecznym od złożenia **dvi-zim-* ‘zwierzę, które przeżyło dwie zimy’ (paralela: łac. *bīmus* ‘dwuletni’ < **dvi-χimo-* ‘having two winters’, zob. de Vaan 71). Zob. *dviėrgis* i *triėrgis*.

dvejì, f. *dvėjos* 4 p.a. ‘dwoje, dwójka’ (*dvejì marškiniaĩ* ‘dwie koszule’, *dvėjos žirklės* ‘dwoje nożyc’), n. *dvėja* ‘dwoje’, *dvėja tiek* adv. ‘dwa razy tyle’ — formacja kolektywna do

dù, dvi ‘dwa’. Postać *dvej-* pochodzi ze zmiany *dvaj-, za czym przemawiają takie odpowiedniki ie., jak scs. *ďuvojĩ* ‘podwójny, dwojaki’ (psł. *dvojĩ), gr. *δοιοί*, du. *doiw* ‘obaj, dwaj’, wed. *dvayá-* ‘podwójny, w parze’, < pie. *dvoj-ó- (IEW 228). Chodzi tu o drw. na SO od alternantu *dvi-, zob. *dvi*^o. Nie wiadomo, czy zmiana lit. *dvaj- > *dvej-* polega na wyrównaniu do sąsiedniego coll. *trejĩ* ‘troje’, czy też na tendencji fonetycznej (por. *aj* > *ej* w *sejonas* oraz *ai* > *ei* w *skreidinti, šeivà*). — Drw. *dvejeri* coll. ‘dwoje’, f. *dvējerios* (por. *vieneri*); *dvējetas* ‘dwoje’ z *dvej-atas (por. suf. -at- w łot. *divatā*, gw. *dujatā* ‘we dwoje’, jak też w lit. *vienatīs* ‘samotność’). Kontrahowany wariant brzmi *dvēitas* (żm. *dvēc*) ‘dwoje, dwójka’, przy czym akut tłumaczy się wzdłużeniem w następstwie kontrakcji. Zob. LD § 146, Zinkevičius 1981, § 511. Tu też adv. *dveitē* ZTŽ ‘we dwóch’. Niejasny jest wokalizm we wsch.-lit. *dvētas* DvŽ (por. *trētas* s.v. *trejĩ*). — Inne drw.: *dvejaĩp* adv. ‘dwojako’, *dvejopas* ‘dwojaki, dwoisty’, SD¹ «sowity», ⇒ *dvejopiai* adv. «dwoiako». W SD *dvejopas* ma obok siebie polonizm *dvejokas*, zaś adv. *dvejopiai* polonizm *dvejokai* (por. *trejókias* ‘trojaki’); ⇒ *dvejóktas* (DvŽ). — Adv. *dvejuosù* ‘we dwoje, we dwójkę’ (war. *dvejuōs*). — Vb. denom. *dvējinti* ‘podwajać’, SD *ing dvi dali skiriu, dvejinu* «dwoję, dzielę na dwie części» (⇒ *dvejinimas* «zdwoienie, dwu rzeczy złączenie»), *dvējintis* ‘dwoić się, np. w oczach’, *dvejóti* ‘wątpić, wahać się’, syn. *abejótĩ* (por. nwn. *zweifeln*).

dvejopiniai, -ių m.pl., stlit. hapaks DP ‘Dwojczacy’ [‘wyznawcy odłamu arian, uznającego bóstwo tylko Boga Ojca i Ducha Świętego; dyteista’, SPXVI], por. *Ir tuo vėl išpažinimu skiriamės nuog Žydų, Turkų ir Naujakrikščių, ir kitų Heretikų, kurie arba vieną personą dievystęje dest, kaip Žydai, Turkai, Naujakrikščiai, arba tiektai dvi, kaip Agarėnai ir Dvejopiniai šiuo amžiu* DP 257₄₉ ‘A tym też wyznaniem jesteśmy różni od Żydów, Turków i Nowochrześciców; i innych heretyków, którzy albo tylko jedną osobę w bóstwie kładą, jako Żydzi, Turcy, Nowochrześcice, albo tylko dwie, jako Agarenowie i Dwojczacy tych czasów’. Rzeczownik *dvejopinis* (← adi. *dvejopas* ‘dwojaki’, zob. *dvejĩ*) jest kalką z pol. przest. *dwojczak* (← sb. *dwojca* ‘liczba dwa’), por. SPXVI, s.v. Zob. ALEW 236. Brak w SLA i LEW.

dvēktis, *dvēkiuos, dvēkiaūs* gw. ‘oddychać, dyszeć’: *Aš dvēkiuos atsistojęs, ir tu atsidvėk, kad pailsai* ‘Ja dyszę wstawszy, i ty odetchnij, abyś odpoczął’, drw. *dvėkioti* ‘oddychać, dyszeć’. Morfem *dvėk-* stanowi WSE do *dvek-, podobnie jak *dvēs-* do *dves-* (zob. *dvēsti*), *drėb-* do *dreb-* (zob. *drėbti*). Bez nawiązań zewnętrznych. Pod względem budowy można powk. *dvek- opisać jako zawierający rozszerzenie *-k-, *d^hue-k-, i porównać z pie. *d^hue-h₂- ‘wydzielać dym, dymić; wydzielać woń’ (LIV² 158)¹⁷⁰. Zob. *dūmai, dunėti*. — SZ typu RiT ⇐ ReT, *dvik-*: *padvikti, -dviksta, -dviko* ‘zacząć cuchnąć, śmierdzieć’: *Kaip tik linus ištraukia, tai oras per penkis viorstus padviksta* ‘Jak tylko wyciągają len [z moczydła], to powietrze na pięć wiorst cuchnie’. Paralela: *dvis-* ⇐ *dves-* s.v. *dvēsti*. — SO *dvak-*: zanik czas. sekundarnego typu *dvakyti, *dvakoti. Por. *išdvakėti, -ja, -jo* ‘stracić zapach, moc, zwietrzeć (np. o piwie)’. Postverbalia: *apdvākėlis* ‘osobnik przygłupi’, *ātdvakas* ‘oddech, wydech, zapach z czegoś bijący (np. z beczki)’, *dvākas* ‘ciężkie powietrze, zaduch, smród’, przen. ‘głupiec’ (war. *duōkas, duōgas*, por. Karaliūnas, LKK XII, 1970, 180), *dvāklas* ‘osobnik głupi, półgłówek’, *dvaknà* ‘znoszone, zużyte odzienie’, przen. ‘głupiec’, *dvāknos* f.pl. ‘pierzyna mało piór w sobie mająca’, *padvākėlis* ‘postrzeleniec, narwaniec’, cps. *avidvakas* ‘niedołęga, głupiec’ (por. *avis*). — Vb. denom. 1. *dvākti, dvankù, dvakaũ* ‘bzikować, głupiec’ (por. *ākti, šlāpti*), 2. *dvakėnti* ‘iść, biec nic nie widząc, na oślep, jak szalony’, 3. *dvakinėti* ‘chodzić, biegać tu i ówdzie bez celu’, 5. *dvaknóti* ‘biegać co tchu

¹⁷⁰ Wymiana spółgłoski zwartej i laryngalnej w wygłosie bliskoznaczných pierwiastków pie. zachodzi np. w wypadku 1. *kleu-k- (zob. *šliaũkti*) : *kleu-H- (zob. *šlioti, šlavù*) : *kleu-d- (gr. κλύω ‘oblać, oplukać’), 2. *b^hlei-g- (zob. *bliežti*) : *b^hli-H- (goc. *bliggwan*, stwn. *bliuwan*) : *b^hli-g^u- (gr. φλίβω).

przy robocie; powiewać na wietrze (o odzieniu)'. — WSO *dvok-* < **dvāk-*: *dvōkti* (zob.). — SZ sampras. *duk-* ⇐ **dvek-*: *duksėti* (zob.).

dvēlti, *dveliù*, *dvēliau* gw. 1. 'uderzać, bić', *atidvēlti* 'zbić (psa)', 2. *uždvēlti* 'zepsuć powietrze' (por. *dūlį palėisti* 'puścić bąka'). Pwk. pb. **dūel-/dūl-*. Bez przekonujących nawiązań ie., zob. LEW 109 (s.v. *dujā*). Orel 81 wymienia *dvēlti* w związku z isl. *dulinn* 'zarozumiały', stang. *ze-dwolen* 'błędny, przewrotny', stwn. *twelan* 'zostawać w tyle, nie nadążać'. — WSE *dvēl-*: *dvēlioti* 'dyszeć, sapać; łopotać na wietrze', *dvēlē* 'dusza, dusza umarłego' (syn. *vēlē*)¹⁷¹. — SO *dval-*: *dvalioti* 'cuchnąć wódką'. — SZ typu sampras. *dul-*: *dulēnti* 'lekko śnieżyć, drobno śnieżyć'. Czy tu również *dūlas* 'siwawy, popielaty, żółtawy, czerwono-żółty'? Por. jeszcze *apdulà* c. 'osobnik przygłupi' (war. *apdulšs*). Stosunek pb. **dūel-* : **dul-* można porównać do pie. **d^hues-/d^hus-*, zob. *dvēsti*. Osobno zob. *dyšlas*. — WSZ *dūl-* ⇐ *dul-*: *dūlēti* (zob.). Czy tutaj jeszcze łot. *dvīļi* m.pl. 'kurz, proch', *dvīlis* 'para, opary'?

dvērti, *dvēra* (**dve-n-ra*, war. *dvērsta*), *dvēro* gw. 'o otworze w drewnianym przedmiocie: zbytnio się rozszerzać pod naciskiem tkwiącego w tym otworze drewna'. Np. o piaście koła, w której tkwią szprychy, mówi się *Stebulē dvērsta*, t.y. *didelē kiaurymē darosi, pladarojas* JU 'Piasta ma luz, tj. robi się wolna przestrzeń i [ona] klekoce'; *išdvērti* 'rozszerzyć się' (*Skylē išdvēro, reikia taisyti* 'Otwór się wyrobił, trzeba naprawić'), 'rozpiąć się, rozchełstać się' (*Vaikas išdvēręs*, t.y. *nesusisagstęs* 'Dziecko rozchełstane'). Dotąd było łączone z *dūr̥ys* 'drzwi', mianowicie przy założeniu, że *dur-* stanowi SZ typu sampras. do **d^huer-* 'otwierać się', por. LEW 112. Przy tym ujęciu akut *dvēr-C* pozostawał niewyjaśniony. Jako alternatywa nasuwa się powiązanie z pwk. pie. **d^huerh₁-* 'uszkodzić, zranić' (lit. *dvēr-C* z pb. **dūēr-C*). Por. het. *duṽarnanzi* prs. 3 pl. 'łamią' < pie. **d^hur-n-h₁-enti* (LIV² 160, przyp. 1, Kloekhorst 907. Zob. też *dūrti*).

dvēsti, *dvēsta* (**dve-n-sta*), *dvēso* gw. 'gasnąć, dogasać – o ogniu, żarze, świetle lampy', por. *Jau ugnis visai išdvēsus* 'Ogień już całkiem zgasł'. *Uždvēso ugnis* 'Zgasł ogień'. *Lempa pradėjo dvēsti* 'Lampa zaczęła przygasać'. Neologizm oparty na formie SE *dves-*, wyabstrahowanej z pdg. *dvesiù*, *dvēsti* 'zdychać' (zob. tam znacz. 3. 'gasnąć').

dvēsti, *dvesiù*, *dvēsiaũ* 1. 'o zwierzętach: zakończyć życie, zdechnąć, zdychać' (też wulgarnie o ludziach), 2. 'cierpieć głód, głodować, spadać z ciała, chudnąć', 3. 'o żarze: przygasać, gasnąć' (*Nedėk juškos – žarijos dar neapdvėsusios* 'Nie zasuway szybra, żary jeszcze nie wygasły'). Cps. *išdvēsti* 'wywietrzeć, zwietrzeć' (*išdvėsęs* DP 'zdechły'), *nudvēsti* 'zdechnąć', *padvēsti* 'zdechnąć, paść'. Refl. *atsidvēsti* 'zaczerpnąć powietrza (o człowieku), nabrać powietrza (o beczce z piwem); odetchnąć, odpocząć'. Odpowiednik łot. *dvēst* a. *dvest*, *dvēšu*, *dvesu* 'tchnąć, chuchać, oddychać, tracić dech, ciężko oddychać, stękać'. Tu też war. z tv-: łot. *tvest*, *tvēšu*, *tvesu* 'sapać, dyszeć, ziajać'. Pbsł. **d^hues-/d^hus-* 'oddychać'. Por. BSW 64n., LEW 115n., ALEW 298, LIV² 160. — SE *dves-*: *dvesiù* (zob. wyżej), drw. *dvesėti*, -ju, -jau 'łapać powietrze, sapać, dyszeć; źle się czuć, niedomagać' – odpowiada łot. *dvesēt*, -ēju 'kaszleć, sapać, dyszeć'. Refl. *atsidvesėti* przest. 'odetchnąć, odpocząć', *dvesēnti* caus. 'doprowadzać do zdechnięcia'. Nomina: *dvēsas* 'cherlak, zdechlak', *dvēsena* gw. 'padlina, ścierwo' (suf. -ena, por. *ēšena*, *jaūsena*), *dveskā* c. 'zdechlak' (por. *vepskā*). Nawiązanie łot. *dvese* 'ciężki oddech', *dveselis* 'dychawiczny człowiek'. — WSE *dvēs-*: *dvēsiaũ* (prt.), drw. *dvēsti*, -sta, -o 'wietrzeć, tracić zapach, moc (o piwie)', *apdvēsti* 'zatechnąć, pokryć się pleśnią (o mięsie)', *nudvēsti* 'zdechnąć', *sudvēsti* 'zaśmierdnąć – o mięsie'; *dvēsčioti* 'oddychać czym' (m.in. DP), też 'powoli zdychać',

¹⁷¹ LEW 114, który nie uwzględnił rodziny czasownikowej *dvel-/dul-*, objaśniał *dvēlē* jako produkt kontaminacji wyrazów *vēlē* i *dvasiā*. Powtórzyła to Kabašinskaitė 72.

dvēsinti ‘głodzić, morzyć głodem’. Nomina: *atādvēsis* ‘oddech, tchnienie; odpoczynek, przerwa’, *bādadvēsis* ‘czas głodu, pomoru’ (war. *bādadvastis*, por. *bādas*), *dvēsà* c. ‘chudy człowiek a. zwierzę, zdechlak’, *dvēsena* ‘padlina; zdechlak’, *dvēseliena* a. *dvēselenà* ts. (brak formacji pośredniej **dvēsel-*, por. łot. *dvēsele* ‘oddech, dusza, duch’), *dvēsà* c. ‘zdechlak’ (por. *ēskà, saūskē*), *dvēsà* c. ‘zdechlak’, *nudvēsēlis* ‘zdechlak’. — SZ ma dwojaką postać: 1° *dus-* (typ sampras., lit.-słow.), zob. *dūsti*, 2° *dvis-*: zob. *dvīsti*. — WSZ *dūs-*: *dūsēti* (zob.). — SO *dvas-*: zob. *dvāsas, dvasià, atōdvastis*.

dvi° ‘dwu-’ — forma I członu złożen z liczebnikiem *dū* ‘dwa’, *dvi* ‘dwie’. Por. cps. *dviakē* ‘dwójka w kartach’ (por. *akīs*), *dviāsis* ‘o dwóch uchach (dzban)’ (por. *qasà*), *dviaūkštis* ‘dwupiętrowy’ (*aūkštas*), *dvigālvis* ‘dwugłowy, np. orzeł’ (por. *galvā*), *dvigrūtis* ‘podwójny’ (por. *grūtē*), *dvigubas* ts. (zob. *gūbti*), *dvikaŗtis* ‘dwukrotny, podwójny’, DP też ‘dwoisty’, *dvikaŗčiai* adv. ‘sowicie’ (por. *kaŗtas*), *dvikiņkis* ‘dwukonny’ (por. *kinkýti*), *dvikōjis* ‘dwunożny’: *kōja* (por. pie. **dui-* w wed. *dvipāt*, gr. δίπους, łac. *bipēs*, IEW 229), *dvikova* ‘pojedyny’ (por. *kovā*), *dvilinkas* ‘we dwoje złożony, podwójny’ (por. *liņkti*), *dvilýpis* ‘podwójny, dwoisty; obłudny, fałszywy’ (por. *lipti* I), *dvimētis* ‘dwuletni’ (por. *mētas*), *dvirātis* (zob.), *dvīsēda* adv. ‘we dwóch, we dwoje (np. jechać na koniu)’ (por. *sēd-*), *dvišākis* ‘rozdwójony, rozwidlony, widlasty, rosochaty’ (por. *šakā*), *dvišālis* ‘dwustronny, obustronny’ (por. *šalis*), *dvitrýnis* ‘(jajko) z dwoma żółtkami’ (por. *trynýs*), *dvivamzdis* ‘dwururka, dubeltówka’ (por. *vaņzdis*), *dvivērēs dūrys* f.pl. ‘dwuskrzydłowe drzwi’ (por. *vērti*). — Oboczna forma *dvie°*: *dvierātis* gw. ‘mający dwa koła’ (*dvierātis vežimas*) może być skrótem z *dviēja* ‘dwaj, we dwóch’. — N.m. *Dvikāpiai, Dvilikiai, Dvirēžiai*.

dvidešimtis, -ies 1 p.a. f. cardinale ‘dwadzieścia’ — innowacyjny temat na -ti-. Warianty zredukowane: *dvidešimts, dvidešims, dvidešimt, dvidešimti* (*Mes buvome dvidešimti tenais* JU ‘Nas było tam dwudziestu’) i *dvidešim*. Z uniwerbizacji grupy *dvi dēšimti* ‘dwie dziesiątki’, której oba człony kiedyś się odmieniały. Gdy doszło do apokopowania zakończenia -i (z pochodzenia końcówka nom.-acc. du. *-ī < pie. *-i-h₁), wyraz stał się nieodmienny. — Ordinale brzmi *dvidešimtas, -à* ‘dwudziesty’, por. *Aš buvau eilioj koks dvidešimtas* ‘Ja byłem jakiś dwudziesty w kolejce’. *Jau dvidešimti metai, kaip attekėjau* ‘Już dwudziesty rok, jak przyszedł [tu] za mąż’. War. *dvidešimtis, -ė*.

dviejau adv. gw. ‘we dwóch’, war. *dvieja, dviejo, dvieju*. W ujęciu Eichnera 1982 (nieopublikowana rozprawa habilitacyjna), które zreferował EWAIA I, 762, lit. *dviejau* ma przedstawiać adverbializację formy locatiwu dualis pb. **duājaų*, będącego kontynuacją praformy ie. **duōih₁-ou* (por. lit. *dū* ‘dwa’ < pie. **duo-h₁*). Odpowiednik wed. *dvāyoš* (końcowe *-s wtórne, por. scs. *dvoju*). Nieco inaczej Weiss 2009, 210: końcówka gen.-loc.du. **h_xou(s)*. — Wsch.-lit. *dzvijai* DVŽ ‘we dwóch’ (war. *dzviēju*) ma -ij- na wzór *triju, trijuo* ‘we trzech’.

dviergis, -io stlit. ‘mający dwa lata, dwulatek (o jagnięciu)’: *Du jėrelių dvejų metų* (glosa: *dviergių*) *afieravok* BRB ‘Dwoje jagniąt dwuletnich (glosa: dwulatków) ofiaruj’. Formacja analogiczna do *triergis* ‘trzyletni, trzylatek’, wytworzona proporcją *tri°* : *tri.ergis* = *dvi°* : *x* (*x* = *dvi.ergis*). Por. *tri.eĩlis* jak *dvi.eĩlis*. Lekcja trójzgłoskowa, [tri.er.gis], pojawiła się w wyniku morfologicznej reinterpretacji formy fonetycznej [trjer.gis], która kontynuuje jeszcze starsze *trejergis* BRB ‘mający trzy lata, trzylatek’, morfemowo: *trejer-gis*, por. *trejeri mētai* ‘trzy lata’ (zob. hasło *triergis*). Podczas gdy coll. *trejeri* ma obok siebie derywat na -gis, to coll. *dvejeri* ‘dwoje’ ← *dū, dvi* ‘dwa’ nie ma obok siebie †*dvejergis*. Ten właśnie fakt zmusza do uznania *dviergis* za wytwór proporcji analogicznej. Inaczej ALEW 265: *dviergis* ma być urobione od liczebnika *dvi* f. ‘dwie’ neosufiksem -erg-.

dviese adv. ‘we dwóch’ (*Dviese pjovėme šieną* ‘We dwóch kosiliśmy siano’), starszy

war. *dviesu* (gw.) — skostniała forma dawnego locatiwu pl. liczebnika *dù* m. Rekonstrukcja: **duājse*, starsze **duājsu* < pie. **duōih₁-su*. Dzisiejszy loc.pl. brzmi *dviejusè*, f. *dviejosè* (por. GJL III, § 383, Zinkevičius 1981, § 486). Wtórne są zakończenia w war. *dviesa* i *dvieso*. — War. *dvīsù* ‘we dwóch’ ma i przez wyrównanie *dviesu* do *trisù* ‘we trzech’, zob. Zinkevičius 1980, § 308.

dvỹlas, -à 4 p.a., *dvỹlas* 3 p.a. 1. ‘o bydle: ciemnobrązowy, czerwony, krasy’ (*Dvỹlasai su dvỹlāja* ‘Krasa z krasą’), 2. ‘o twarzy: śniady, smagły’ (*Tėvas dvỹlas, ir vaikai visi tokie dvỹliukai* ‘Ojciec śniady i dzieci wszystkie takie «dvỹliukai»’). Trudne. Z formalnego punktu widzenia można *dvyl-* ująć jako wzdłużenie **dvil-* na mocy neoapofonii SZ *ĩ* ⇒ SP *y* (por. *glisti* ⇒ *glysciōti*). SZ **dvil-* może być młodszym obocznikiem do SZ typu sampras. *dul-* ⇐ **dvel-* (zob. *dvėlti*). Por. *dũlas* ‘siwawy, popielaty, żółtawy, czerwonożółty’ – z odpowiednikiem w łot. *duls* ‘ciemnej barwy, brązowy, gniady – o koniu’ (cps. *dulibērs* ‘ciemnobrązowy’, *dulumēlns* ‘czarniawy’). *dvil-* tak się ma do *dul-* jak *dvilk-* do *dulk-* (SP *dveļkti*) i jak *virk-* do *urk-* (SP *veŗkti*). ALEW 254: ‘Nicht sicher erklärt’. — Drw. *dvỹlis*, -ė 1. ‘byk, krowa krasy maści’, 2. ‘człowiek o śniadej cerze, o ciemnych włosach’, 3. ‘człowiek o ponurym wejrzeniu’ (syn. *dvỹlius*, *dvỹla* c.), *dvỹlumà* ‘ciemne, mroczne miejsce’, cps. *dvỹlmargis*, -ė b.z.a. ‘krasopstry byk, krowa’ (por. *mārgas*). Osobno zob. *dvilkšis*.

dvilksėti, *dvilksiu*, *dvilksėjau* ‘krzywo, spode łba patrzeć, spoglądać ze złością’ — czasownik na -sė-, utworzony od wykrz. *dvilkt* o szybko rzuconym spojrzeniu, o krzywym spojrzeniu (*Dvilkt akimis pažiūrėjo marti*, t.y. *prošalį eidama, paveizdėjo skersomis* JU ‘*Dvilkt* spojrziała synowa, tj. przechodząc mimo popatrzyła krzywo’). Podobna budowa w *dilbsėti* (⇐ *dilbt*) i *žvilgsėti* (⇐ *žvilgt*). Nie przekonuje LEW 109 (s.v. *dũjos*), który wiąże *dvilksėti* z czas. *dvėlkti* ‘słabo wiać’ itp. (zob. s.v. *dulkėti*).

dvilkšis, -ė 1 p.a. gw. ‘człowiek o ciemnych włosach, szatyn’ (*Man dvilkšiai patinka* ‘Mnie podobają się szatyni’). Analiza: **dvil-šis*. Forma zmieniona na skutek insercji *k* w pozycji po płynnej *a* przed *š* (paralele: *kuļķšis* ob. *kulšis* ‘udo; biodro’, łot. *plāukši* obok *plāuši* ‘płuca’). Sufigowanie -š- ma paralelę w *laūkšis*, -ė ‘(wół, krowa) z białą gwiazdą a. łysiną na łbie’ ⇐ *laūkas* (ŽD 316). Odwołując się do takich przykładów, jak *grỹbas* ⇒ *gribšis* lub *nebylkà* ⇒ *nebilkis* (neoapofonia SP *y* ⇒ SZ *i*) można przyjąć derywację *dvyl-* ⇒ *dvil-*, czyli wywód od *dvỹlis*, -ė 2 p.a. m.in. ‘człowiek o śniadej cerze, o ciemnych włosach’ (zob. *dvỹlas*).

dvỹnas, -à 4 p.a. adi. ‘bliźniaczy’: *Jie dvyni* ‘Oni są bliźniakami’. *Tos seserys dvỹnos* ‘Te siostry to bliźniaczki’. Homofoniczne sb. *dvỹnas* ‘bliźniak’, war. *dvynỹs* (por. łot. *dvīnis*), pl. *dvynai* ‘bliźnięta’ (m.in. SD), dziś *dvyniai* ts. Osobliwa morfologia: *dvy-* jak w cps. *dvỹlika* ‘dwanaście’ (gdzie *y* nie jest pierwotne, zob. *dũ*) oraz neosuf. -*na-*. Por. segment *n* w łac. *bīnī* adv. ‘po dwóch’, też ‘dwaj, para’, < **duīs-no-* (de Vaan 72). Por. *trynai*. — Neoosn. *dvyn-*: *dvynũkai* m.pl. ‘bliźnięta, dwojaczki’, gw. *dvynickai* a. *dvynickiai* ts. Cps. *pusiadvynis* SD «bliźniak» ob. *dvynapūsis* ‘jedno z bliźniąt’ (neol., por. *pūsė*).

dvirātis, -ė 2 p.a. ‘mający dwa koła, dwukolny’ — złożenie członów *dvi*° ‘dwa, dwu°’ (zob.) i *rātas* ‘koło’. Substantywizacje: 1. *dvirātis* m. ‘wóz na dwóch kołach; rower’ (war. *dvierātis*), 2. *dviračiai* 1 p.a. lub *dviračiai* 2 p.a. m.pl. ‘wóz dwukołowy; przednie koła wozu wraz z osią, przodek wozu’. Vb. denom. *dviračiuti* ‘powozić dwukołowym wozem’, *išdviračiuti* ‘takim wozem wywozić siano z błot’ (*I tokią balą neįvažiuosi, geriausia bus išdviračiuti visą šieną* ‘Na takie błota nie wjedziesz [zwykłym wozem], najlepiej będzie wywieźć całe siano dwukółką’).

dvīsti, prs. *dvỹsta* (**dvįsta* < **dvins-sta*; war. *dvińsa*), prt. *dvīso* 1. ‘zaśmierdzić się,

zepsuć się – o mięsie, kielbasie’, 2. ‘palić się bez płomienia, tlić się; przygasać’, *apdvìsti* ‘stęchnąć, zacząć trącić, cuchnąć’, *išdvìsti* ‘zwietrzyć, wywietrzeć; zgasnąć’, *uždvĩsti* ‘zepsuć się – o mięsie, o wodzie w zamkniętej studni; zgasnąć’. Prs. ingressivum na -sta- od SZ *dvis-* ⇐ *dves-* (typ RiT ⇐ ReT), zob. *dvesiũ*, *dvēsti* ‘zdychać’. Suf. -sta- dołączono tu do neoosn. *dvins-, należącej do prs. infig. *dvi-n-sa (por. prt. *dvìso*, inf. *dvìsti*). Na temat kumulacji infiksu i suf. -sta- w praesens zob. przypis s.v. *blìsti*. — Drw. *dvisėti*, *dvìsi*, -ėjo ‘trącić czym, cuchnąć, śmierdzieć; stawać się zepsutym, tęchnąć; bić stęchlizną – o niewietrzzonej izbie’, *dvìsinti*: *uždvĩsinti* ‘zgasić, stłumić ogień’. Nomina: *dvisà* ‘cuch, nieprzyjemny zapach (niektórych roślin)’, cps. *baddvisà* a. *bāddvisa* c. ‘wygłodniały człowiek’ (war. *baddvasà*, *bāddvesa*), *bāddvisis* ‘czas głodu’ (por. *bādas*). — Neoapofoniczny SP/SE *dveis-* ⇐ *dvis-*: gw. *dveĩsti*, -iũ, -iaũ, zwykle z prvb. *ap-* ‘nachmurzyć się, nadąsać się, zasępić się’ (*Kažin kas jai yra, vaikšto apdveisus* ‘Nie wiadomo, co jej jest, chodzi nadąsana’). Paralele: *kleĩpti* ⇐ *klip-* (klep-); *kreĩkti* ⇐ *krik-* (krek-); *smeĩgti* ⇐ *smig-* (smeg-).

dvōkti, prs. *dvōkia* (war. *dvōksta*, też *dvākia*), prt. *dvokiaũ* (war. *dvōko*) ‘śmierdzieć, cuchnąć; psuć się, gnić, wydając przykrą woń; dąć, dmuchać (o wietrze)’, cps. *apdvōkti* ‘zamroczyć się, odurzyć się’, *išdvōkti* ‘zwietrzyć, stracić moc i woń (o piwie)’, *padvōkti* ‘stać się śmierdzącym, zaśmierdzieć się (o mięsie)’. Pb. *dvāk-je/a-, formacja pochodna od *dūēk- (zob. *dvēktis*), wytworzona innowacyjną apofonią *ē ⇒ *ā. Paralele: *glōbti* ⇐ *glēbti*; *slōgti* ⇐ *slēgti*. Gwarowe prs. *dvākia* jest być może śladem po zanikłym pdg. iteratywnym *dvakia, *dvakē, *dvakyti. Por. gw. *blāškia* : *blaškýti*. — Drw. *dvoksóti*, *dvōkso*, -ójo ‘zalatywać czym, wydzielać jakąś woń’. Nomina: *apdvōkėlis* ‘osobnik przygłupi; zwietrzałe piwo’, *dvōkas* ‘smród, fetor’, *dvōkla* a. *dvoklā* c. ‘niedołęga, niezdara’, *dvokulys* ‘smród’, *dvokūs* ‘cuchnący, smrodliwy’, cps. *avidvokas* ‘niedołęga, głupiec’ (por. *avis*, war. *avidvakas*).

dvórnykas 1 p.a. wsch.-lit. ‘stróż’ — zapoż. z błr. *dvórnik*, -a, ros. *dvórnik* ‘dozorca domowy, stróż’ (Zs 17).

dzagnóti, *dzagnóju*, *dzagnójau* gw. ‘powoli jechać wierzchem, drobnym kłusem, truchtem’ (war. *zagnóti*), *dzagóti* ‘lekko podrzucać dziecko na kolanach naśladując jazdę wierzchem’, *dzākoti* ‘biec – o koniu, kozie’ — czasowniki na -no- i -o- od wykrz. *dzàg-dzàg*, *dzàk-dzàk*, *dzadzàkt* o głuchym, rytmicznym odgłosie kopyt biegnącego konia, o tętencie. — Neoosn. *dzagn-*: *dzagnyti*, -iju b.z.a. ‘paplać, pleść bzdury’ (war. *zāgnyti*). Zob. też *zagėnti*.

dzentilas BRB ‘bransoleta; ozdobna opaska na czoło’ — prawdopodobnie pożyczka, ale jej źródło pozostaje nieznane. Por. SLA 69, PAŽ 106 (brak w LKŽ i ALEW).

dzidà 2 p.a., gen.sg. *dzidos*; *dzydà*, *dzýdos* 2 p.a. hist. ‘dawna broń z ostrzem osadzonym na długim drzewcu, lanca, kopia’ — zapoż. z pol. *dzida* (LEW 1304). War. *žida*, *žydà*, też m. *dzidas*.

dzigdzėnti, *dzigdzėnũ*, *dzigdzėnaũ* gw. ‘powoli jechać konno, wozem’ — czasownik na -en- od osnowy *dzig-dz-* z powtórzonego wykrz. *dzìg-dzìg* o jeździe na koniu (*Dzìg dzìg ir nuvažiavo baronkų pirkty*). Obok tego *dziùg-dziùg* ts. — Od prostego *dzìg* pochodzi *dzigėnti* ‘jechać konno; bieć powolnym truchtem’ (syn. *bidžėnti*). Por. *dzagnóti*.

dziĩmbti, *dzimbiũ*, *dzimbiaũ* gw. ‘wydawać świst – o pocisku, strzale’ (*Strėla sudzimbė ore*) — czasownik utworzony od wykrz. *dzimbt* o świstaniu (por. *dzim* o brzęczeniu owada). — War. v-mobile: *dzviĩmbti* (*dzveĩmbti*) lub *zviĩmbti* ‘świstać; dzwonić w uszach’. — Drw. *dziĩmbinti* ‘chodzić powoli, leniwie, wlec się’, *dzimbinėti* ‘chodzić bez zajęcia, objąć się, próżnować’ (*Dzimbinėja be darbo iš kampo kampan*).

dzindra 1 p.a. (zwykle pl. *dzindros*), war. *dzindra* 2 p.a. gw. 1. ‘w kuźni: iskry wylatujące spod młota kującego rozpalone żelazo; drobne blaszki odlatujące od żelaza

podczas kucia, tzw. młotowiny’, 2. ‘pozostałości w palenisku po spaleniu węgla, żużel; szlaka’ (war. *zindra, zinzdra*), 3. ‘wszelki stwardniały przedmiot’ — zapoż. z błr. gw. *dzýndra* (PzB 2, 58) ⇐ pol. gw. *dyndra*, to ze zmiany *zendra, zędra* ‘żużle w kuźni; iskra od żelaza’ (SGP VI, 366). Idiom: *dzindromis nuėjo* lub *ant dzindrų nuėjo* ‘poszło na marne’. Ze względu na akut por. zapoż. *dziŋgelis, jacintas i tinkas*. Zob. też syn. *gargāžė i žiūželis*.

dziŋgelis 1 p.a., *dziŋgelis* 1 p.a. gw. bot. ‘dzięgiel leśny, *Angelica silvestris*’ — zapoż. z pol. *dzięgiel, -gla*. Co do akutu por. zapoż. *dzindra, jacintas i tinkas*.

dzirinti, dzirinu, dzirinau gw. 1. ‘piłować tępym narzędziem’, 2. ‘o świerszczach: cykać, grać’ — czasownik na -in- od wykrz. *dzir (dziř-dziř)* o tarcu, piłowaniu. Paralela: *džirinti* ⇐ *džir*. — War. *džyřinti, dzyrúoti* ⇐ *džyřũ-džyřũ*.

džābyti, džābiju (-yju), džābijau (-yjau) gw. 1. ‘o deszczu: mocno padać, lać’ (war. *džādyti, džābsėti*), 2. ‘bić, smagać batem, rąbać’ (syn. *džāblyti*), 3. ‘chciwie jeć, dużo zjadać’ (war. *džāglyti*) — czasownik na -y/-ij- od wykrz. **džab*, który był obocznikiem do *džēb-t* (podobnie jak *džà* do *džè* o deszczu i kapaniu). Paralele: *džandžėti, džedžyti*. Wtórne wykrz. *džabárkšt, džabaránkšt* o biciu. — Sb. postvb. *džabà* a. *džābas* ‘bicie, cięgi, lanie’.

džādyti, džādiju (-yju), džādijau (-yjau) gw. ‘o deszczu: mocno padać, lać’: *Lietus džādyja*, t.y. *žaryja, lyja* JU — czasownik na -y/-ij- od osnowy *dža-d-*, będącej uproszczeniem (dysymilacją) *dža-dž-*, to z powtórzonego wykrz. *džà-džà* o szumie deszczu, o odgłosie kapania z dachu. Por. uproszczenie *dže-dž-* > *dže-ž-* s.v. *džežyti*.

džandžėti, džaŋdža, džandžėjo gw. ‘świstać – o kosie tnącej trawę’: *Kad pjauna vyras šieną, net dalgės džaŋdža* ‘Gdy mężczyźni koszą trawę [tu: siano], to aż kosy świszczą’ — czasownik na -ė- od osnowy *džan-dž-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *džaŋ-džaŋ*. War. *džendžėti* b.z.a. ‘brzękać – o ostrogach’ ma osnowę *džen-dž-* ⇐ *džeñ-džeñ*. Paralele: *čin-č-ėti, džin-dž-ėti*.

džēbti, džembù, džebaũ gw. ‘opadać z sił, cherlać, być bliskim śmierci’ (*Jis labai nudžēbęs, ilgai negyvens* ‘Jest bardzo wycieńczony, długo nie pożyje’) — czasownik utworzony od wykrz. *džēbt* m.in. o upadku. Tutaj też *džebsėti* ‘rąbać drewno’.

džedžėnti, džedženù, džedženaũ gw. 1. intr. ‘o wodzie deszczowej: obficie lać się, spływać (z dachów)’, 2. tr. o dziecku z upośledzeniem mownym: *Kūdikis džedžėna*, t.y. *neištaria žodį* (JU); *pridžedžėnti* ‘o deszczu: wodą wypełnić rowy; o koniach: zostawić na podwórzu kałużę moczu’ — czasownik na -en- od osnowy *dže-dž-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *džè-džè*. Z innym sufiksem: *džedžyti, -iju, -ijau* b.z.a. 1. ‘bić kogo mocno, lać’ (syn. *džābyti*), 2. ‘padać mocno, lać’. Paralele: *če-č-ėnti, dži-dž-ėnti, čiūr-č-yti*. — Nomen: *džedžikas* ‘kto ma wadę wymowy’ (*Žmogus, kurs džedžen, tas džedžikas* JU).

džežyti, džežiju, džežijau b.z.a. gw. ‘o ulewnym deszczu: bębnić w szyby’, *džēžinti* ‘mocno padać; rąbać las’ — osnowa *dže-ž-* jest uproszczonym wariantem do *dže-dž-* (zob. *džedžyti* s.v. *džedžėnti* oraz *džādyti* ⇐ *dža-dž-*).

džiālas, dziālas 2 p.a. ZTŽ ‘żądło’ — zapoż. z błr. *džāla, -a* n., por. ros. *žalo* (psł. **žedlo*). Brak w LKŽ.

džiaũgtis, džiaugiũos, džiaugiaũs ‘cieszyć się, radować się’, *atsidžiaũgti* ‘nacieszyć się’, *pasidžiaũgti* ‘ucieszyć się’. Odpowiednik łot. *žaudzītiēs, žauguōs, žaudzījuōs* ‘narzucać się, przymilać się, glaskać, pieścić, obejmować, całować’ (por. ME IV, 790). Bez ustalonej etymologii. Rozważano powiązanie 1° z łot. gw. *gaũgtiēs* ‘pieścić’ (nagłos zmieniony pod wpływem vb. *gaũbt* ‘cieszyć się’) < płot. **djaugtis* (ME I, 694, LEW 116n.), 2° z adv. *daũg* ‘dużo’ i vb. łot. *padũgt* ‘zdołać’ (Kazlauskas 2000, II, 171n.). Referat innych prób

etymologicznych w LEW, *l.c* i ALEW 254. Według Bammesbergera, *Balt, Priedas* IV, 1994, 13n. pwk. *džiaug-* może być refleksem pie. **d^heuġ^h-* ‘treffen’ (LIV² 148n.), odzwierciedlonego m.in. w gr. τεύχω ‘zrobić, wykonać; wywołać, spowodować’, SZ τυχ-, τυχάνω, aor. ἔτυχον ‘przypadkiem być na miejscu, być obecnym przy czymś; zdarzyć się (o wypadkach); osiągnąć cel, mieć szczęście, powodzenie; trafić, ugodzić, dobrze utrafić; trafić na coś; otrzymać to, co trzeba, dostać, uzyskać od kogoś’. W związku z tym warto rozważyć możliwość wyprowadzenia lit. znac. ‘ucieszyć się’ (por. *nudžiūgti*) z pierwotnego znac. ‘osiągnąć cel, dobrze utrafić’. — Drw. *džiaũgsmas* ‘radość’, DP też ‘pociecha, dobra myśl, ochota’. — SZ *džiug-*: *džiūgti* (zob.).

džiauti I, *džiaunu* (war. *džiauju*), *džioviau* gw. ‘biec, szybko iść’, por. *Žiūrėk, kokia žmogysta džiauna tiesiai an mūs* ‘Patrz, jakiś człowiek pędzi wprost na nas’. *Džiauk greitai namo, ten tėvas tavęs laukia* ‘Idź (leć) szybko do domu, tam ojciec na ciebie czeka’. Odpowiednik łot. *žaūtiēs, žaunuōs, žāvuōs* ‘iść szybko, nie zważając na przeszkody, biegać, szaleć’. Lit. *džiau-* i łot. *žau-* kontynuują pb. **djaũ-* < pie. **d^heu-* ‘biec’, por. wed. *dhāvate* ‘biegnie, przybiega’, gr. θέω, ep. θεῖω ‘biec’ (**d^heu-je-*, por. lit. *džiauju*), SO wed. *dhāvāyati* ‘powozi wozem’ (znac. etym. ‘wprawia w ruch, bieg’). Zob. ME IV, 793; LIV² 147n. (tu brak form balt.). Akut pochodzenia analogicznego. NB. LEW 117 nie uwzględnił faktu, że lit. *džiauti* ukazuje się m.in. ze znac. ‘biec’.

džiauti II, *džiaunu* (war. *džiauju*), *džioviau* gw. 1. ‘z mocą, energicznie coś robić’, 2. ‘bić, uderzać, ciąć batem’, 3. ‘strzelać’, *atidžiauti* ‘odrywać (palec)’, *nudžiauti* ‘zabić’. Odpowiednik łot. *žaūt, žāju a. žānu, žāvu* ‘bić, uderzać, wymierzyć silny cios; lać – o ulewnym deszczu’. Refleks pb. **djaũ-C*, co wygląda jak kontynuant pie. **d^heuH-* ‘gwałtownie się poruszać, potrząsać’ (LIV² 149n.), por. gr. θύω ‘gwałtownie rzucać się’, θυίω ‘szaleć, być w proroczym natchnieniu’, θύω ‘szaleć; wrzeć; gorąco pragnąć’, wed. *dhāvati* ‘wyciera, splukuje’, *dhūnōti* ‘potrząsa’. NB. LEW 117 nie odróżnia *džiauti* ‘erschlagen, totschiagen’ od *džiauti* ‘zum Trocknen aufhängen’ (zob. niżej *džiauti* III). — Zapożyczeniem litewskim może być pol. gw. *dziażyć skórę* ‘bić, batożyć’ (ze Żmudzi), *dziażyć* ‘chłostać’ (SGP I, 426). Zakończenie *-żyć* tłumaczy się wyrównaniem do syn. *batożyć*.

džiauti III, *džiaunu* (war. *džiauju*), *džioviau* ‘wieszać do suszenia, suszyć’, *nudžiauti* ‘zdjąć coś suszącego się; ukraść’. Odpowiednik łot. *žaūt, žāju a. žānu, žāvu* ‘wieszać do suszenia’. Refleks pb. **djaũ-C*, co wygląda jak formacja *vřddhi*, **d^heuġ^h2-*, od pie. **d^huh2-*. Por. pie. **d^hueġ^h2-* ‘dymić, kadzić, Rauch machen’ (LIV² 158). Odpowiedni SZ **dū-C* < pie. **d^huh2-C* widać w sb. *dūmai* ‘dym’ (zob.). Inaczej LEW 117 i ALEW 255, gdzie zestawienie ze stwn. *touwen* ‘umierać’, stisl. *deyja* ts. — Drw. *džiaustyti* frq. ‘suszyć’, *apdžiaustyti* ‘pozawieszać w koło do suszenia’ (paralela: *krāustyti* ⇌ *krāuti*). Pod względem etymologicznym *džiaust-y-* może być apofonicznym causativum do praesens intr. *džiūsta* ‘schnie, wysycha’ (por. *baugstītis* ⇌ *ībūgsta* ‘trwoży się, lęka się’). Z obocznym suf. *-dē-*: łot. *žaūdēt* ‘suszyć (ryby, mięso, zboże, siano, bieliznę)’ ⇌ *žaūt*. — Postverbalia: *džiauklai* m.pl. ‘tyczki używane do rozwieszania sieci’ (war. *džiautos*), *džiauta* a. *džiautas* ‘przedział w suszarni zboża; podwieszany pod powalą kosz do suszenia serów’, *džiautis*, *-iēs* f. ‘bielizna przeznaczona do rozwieszenia’, cps. *kāildžiautis* ‘widły do suszenia skóry’ (por. *kāilis*), *sūrdžiautē* ‘kosz do suszenia serów’ (por. *sūris*). Z łotewskiego por. *žaūtuve* ‘miejsce, gdzie coś rozwieszono do suszenia’, *žautris* ‘drażek do zawieszania suszonych rzeczy’. Neoosn. *žaud-*: *žauđe* ‘suszarnia ziarna’. — WSO *džiovi-*: łot. *žāvu* (prt.); *džiovinīti* caus. ‘suszyć (siano, grzyby, ryby)’, przest. ‘wędzić’, *dživinū* SD «oždžę słod; wędzę mięso, ryby», *džiovinū* SD «osuszam; suszę co». Odpowiedniki łotewskie: *žāvināt* ‘suszyć; wędzić’, *žāvēt*, *-ēju* ts., *žāvāt* ‘przewracać siano do suszenia’ (syn. *valstīt, vāļuot*). Postverbalia: *džiova* a. *džiova* 1. ‘susza, suchość’, 2. przest. ‘suszarnia lnu, zboża’ (por. łot. *žāva* ‘suszarnia zboża’),

3. ‘gruźlica, suchoty’ (⇒ *džiōvininkas* ‘suchotnik, gruźlik’), *džiovienė* SD «grzanka» (syn. *riekelė duonos džiovintos*), *džiovyklà* ‘suszarnia ryb, lnu’ (neosuf. -ykl- jak w *pjovyklà*, *stovyklà*). — SZ *džiū-C*: *džiūti* (zob.).

džidžėnti, *džidženù*, *džidženaũ* gw. ‘moczyć się w posłaniu’ (w języku dzieci) — czasownik na -en- od osnowy *dži-dž-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *dži-dži*. Paralela: *dže-dž-ėnti*.

džindžėti, *džindža*, *džindžėjo* b.z.a. gw. ‘brzmieć, dźwięczeć’, *sudžindžėti* ‘o dźwięku: rozlec się, wybrzmieć’ — czasownik na -ė- od osnowy *džin-dž-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *džiñ-džiñ*. Paralele: *džan-dž-ėti*, *čin-č-ėti*. — Nomen: *džindžikas* ‘człowiek kłótlivy, wiecznie niezadowolony’.

džilėnti, *džilenù*, *džilenaũ* gw. ‘rznąć piłą, piłować’ — czasownik na -en- od wykrz. *džili-džili* o odgłosie piłowania. Paralele: *čiaurėnti* ⇌ *čiaũ-riaũ-riaũ*; *čiulėnti* ⇌ *čiul* i *plestėnti* ⇌ *plėst*.

džirinti, *džirinu*, *džirinau* gw. ‘trzeć, szorować; pocierać struny smyczkiem’ — czasownik na -in- od wykrz. *džir* (*džiř-džir*). Paralele: *džirinti* ⇌ *džir*; *džilėnti* ⇌ *džili*. — Od powtórnego wykrz. *džir-džir* pochodzi osnowa *džir-dž-* w *džirdžinti* b.z.a. ‘piłować piłą’.

džiūbė 2 p.a. gw. ‘torba na obrok koński’ — wariant formy *žiūbė* ts., z wtórną afrykacją na miejscu spirantu ž-. Podobne wypadki to *džvikė* ob. *žvikė* i *džiogys* ob. *žiogas*. Pwk. *žiub-* jest wariantem do *žib-* ⇌ *žeb-*. Por. oboczność *žiubikas/žibikas* ‘torba na obrok’, odnotowaną s.v. *žėbti*.

džiūgti: *nudžiūgti*, -*džiungù*, -*džiugaũ* ‘ucieszyć się, uradować się, rozweselić się’, *pradžiūgti* ‘zacząć się cieszyć’, refl. *prasadžiūgti* DP ‘uradować się, wyskoczyć z radości’ — inchoativum z infiksem -n- od *džiug-*, czyli od st. zanikowego do *džiaug-*, por. *džiaūgtis* ‘cieszyć się’. Praesens odnowione sufiksem -sta: *džiūgstù* (zam. **džiūgstu* < **džiung-stu*). Postać SZ *džiug-* ustaliła się na miejscu **dug-* (pie. **d^hug^h-*) drogą wyrównania nagłosu do formy SE z ž’-. — Czas. pochodne: *džiugėti*, -*ù*, -*ėjau* ‘cieszyć się’, *džiugu* SD¹ «rzechocę» (⇒ *džiugėjimas* SD¹ «rzechotanie»), refl. *pasidžiugėti* ‘ucieszyć się czym’; *džiūginti* ‘sprawiać komu radość, radować, cieszyć kogo’, *džiugsėti* MŽ ‘radować się’, refl. *pasidžiugsėti* MŽ (⇒ neoosn. *džiugs-*: *padžiugsnis* MŽ ‘radość’, por. *mirksėti* ⇒ *mirks-* ⇒ *mirksnis*). — Nomina: *džiugesys* ‘radość’, *džiugulis* SD «wesołek», *džiugus* ‘radosny, rozradowany’, SD «rzechotliwy». Nazwy roślin (b.z.a.): *džiugma juodoji* ‘psianka czarna, Solanum nigrum’, *džiugma ropūtė* ‘ziemniak, Solanum tuberosum’, *džiugūnė* ‘prosieńicznik, Hypochaeris’. Cps. *niekdžiugys* a. *niėkdžiugis* ‘kto się cieszy z byle czego’ (por. *niėkai*). Niejasne jest znaczenie przysłowka *džiugais* b.z.a. ‘grupami’ (*Eina žmonės džiugais* ‘Idą ludzie grupami’). — WSZ *džiūg-*: *džiūgauti* ‘bardzo się cieszyć, radować się, weselić się’: *Ko taip džiūgauji?* ‘Z czego się tak cieszysz?’ (por. *dūsauti* ⇌ *dūsti*), drw. *džiūgautinėš* b.z.a. ‘triumf’ (neol.), *džiūgavimas* ‘wielka radość’.

džiūti, prs. *džiūsta* (war. *džiūsta*, *džiūva*, *džiūna*), prt. *džiūvo* (war. *džiūvo*, *džiūvo*) ‘schnąć, wysychać’, SD *džiūstu* «suchoty mam», *pridžiūti* DP ‘przywrzeć’ — formacja inchoatywna z suf. -sta- i SZ *džiū-C* ⇌ *džiáu-C*, por. *džiāuti* ‘wieszać do suszenia’. Odpowiednik łot. *žūt*, *žustu*, *žuvu* ‘schnąć’. Pochodne sb. *dūmai* (zob.) przemawia za tym, że pierwotną formą st. zanikowego było *dū-* (< pie. **d^huh₂-C*, por. LIV² 158). Palatalne ž’ musiało zostać uogólnione ze SE *džiāuti*. — Cyrkumfleksowane formy praesentis sprowadzają się do prs. infigowanego **džiūva*, które wydało *džiūva*, a po resegmentacji neopwk. *džiū-*; od tego ostatniego utworzono neologizmy *džiūna* i *džiūsta* (por. objaśnienie form *būva* i *būna*, jak również *griūna* i *griūsta* przy inf. *griūti*). — Drw. *nudžiūdinėti* ZTŽ intr.: *Nelyja, tai nudžiūdinėja viskas* ‘Nie ma deszczu, więc wszystko wysycha’,

paišdžiūdinėti tr.: *Balos paišdžiūdinėjo* ‘Błota powysychały’, *džiūdinti* caus. ‘suszyć’. Nomina: *džiūsna* 1. ‘gruźlica’, 2. ‘człowiek lub bydłę wychudłe, wyschłe’ (por. *lūšnà*, *rėksnà*), war. *džiūsna*; *džiūtis* f. ‘posucha, spiekota’, SD «suchoty choroba» [‘gruźlica’], MŽ ‘unicestwienie przez suszę’ (*nevernusus paliekt ant džiūties* 288₁₂) — Neopwk. *džiūs-* (← *džiūsta*): *džiūskis* ‘chudzielec’ (por. *snūskis*) oraz *džiūsna*, *džiūsna*, *džiūsnius* ts. Neoapofonia *ū* (SP) ⇒ *ũ* (SZ) wprowadziła tu jeszcze war. *dziusna*, *dziusnis* oraz *dziusrà*, *dziùsris*, *dziùsrius*, stąd też drw. wsteczny *dziusas* (por. *brūdnas* ⇒ *brūdas*; *smākras* ⇒ *smākas*). — SZ-V *džiuv-*: *ažudžiuvo pažeizda* SD «zapiekla się rana», *džiuvinti* caus. ‘suszyć’ (*Saulė kaitina, šieną džiuvina* ‘Słońce dogrzewa, siano wysusza’). Nomina: *džiuvėsis* ‘zeschła kromka chleba; człowiek wychudły, wysuszony’, *džiuviėnis* ‘chudzielec’, *džiuvimas* ‘suszenie’ (war. liter. *džiūvimas*), *džiuvinyš* ‘to, co przeznaczone do suszenia; to, co wysuszono’. — Brak śladów po SZ **duŋ-V* (**d^huh₂-V*), który kiedyś pewnie alternował z **dū-C* (**d^huh₂-C*), zob. HL 57n. Niewykluczone, że gwarowe prt. *džiūvo* (łot. *žuvu*) i caus. *džiuvinti* weszły na miejsce starszych form **duvo* i **duvinti* (**duvyti*). — WSZ-V *džiūv-*: *nudžiūvo* ‘wysechł’, *išdžiūvēti*, *-ėja* ‘(powoli, stopniowo) wysychać, chudnąć’, *išdžiūvinėti* ZTŽ ‘wysychać’. Nomina: *džiūvā* ‘upał, skwar; suchoty’, *džiūvātė* ‘susza, posucha’ (por. *alkatė*, *mėžatė*), *džiūvē* ‘posucha; suchoty’, *džiūvēsis* ‘sucharek’, *sudžiūvēlis* ‘ktoś zmizerniały, cherlak’, *džiūvimas* ‘schnięcie’.

E È

éd-: nomina urobione od czas. *édu*, *ésti* ‘jeść, żreć’: *apìedōs* f.pl. ‘resztki jedzenia, paszy’ (na temat hiatu zob. s.v. *àkti*), *éda* gw. ‘jedzenie, żarcie’ (por. stpr. *īdai* ‘jedzenie’: *kērmenskai īdai bhe poūton* ‘cielesne spożywanie i picie, leiblich Essen und Trincken’), *ēdalas* a. *ēdelas* ‘jadło, zwł. żarcie świń’ (⇒ vb. denom. *ēdalioti* a. *ēdelioti* ‘żreć po trochu’, > *édailiōti* ‘jeść często po trochu’, por. *pīlsta(i)lioti*), *édēlēs* f.pl. ‘drabinki na siano w stajni’, *ēdesys* a. *ēdesis* ‘pokarm, pasza; jedzenie, jadło, strawa’, *ēdikas* ‘ciemieżca, gnębiciel’, *ēdimas* ‘jedzenie, żarcie, karma, pasza’, *ēdinys* ts., *ēdis* ‘żarcie dla bydła, świń’ (z metatonią, por. *brēžis*, *gēris*, *rēžis*), *ēdišius* ‘żarłok (człowiek a. zwierzę)’, *ēdmenys* (zob.), *ēdrà* (zob.), *ēdūnas* ‘żarłok’, *ēduō*, *ēdeñs* m. ‘zanokcica, panaritium’, *ēduonis*, *-iēs* m. ‘próchnienie kości, zanokcica; próchnica zębów’ (por. łot. *ēduons* ‘zastrzał, bolesne obrzmienie końców palców’, *ēduonis* ‘kłótniwy człowiek’), *išēda* c. ‘ten, co zjada resztki’, *išēdos* f.pl. ‘resztki jedzenia, żarcia’ (por. łot. *izēdas* ‘resztki żarcia’), *nepriēda* c. ‘nianasyceniec, żarłok’, *paēdà* ‘szybkie spożycie, szybkie zużycie’, c. ‘skarżypyta’ (por. nazw. *Pajedà*, *Pajiedà*), *pāēdis*, *-džio* ‘wyżywienie’ (*Dirbk tik už pāēdį!* ‘Pracuj tylko za wyżywienie!’), *pāēdos* a. *paēdos* f.pl. ‘resztki jedzenia a. paszy; mąka pozostawiona przez kornika’, *ūžēdis* a. *ūžēdžiai* ‘jasła, żłób’. — Cps. *abrākēdis* (zob. *abrākas*), *dūonēdis* (zob. *dūona*), *irmēdē*, *-ēdis* (zob. *irmos*), *karvėlēdis* (zob. *karvēlis*), n.m. *Kiaūlēdžiai* (dosł. ‘świniojady’, por. *kiaūlē*), *lašinēdis* ‘kto je słoninę, kto lubi słoninę’ (por. *lašiniai*), *mēsēdis* (zob.), *mēsēdis* (zob.), *pačiaēdžiai* m.pl. SD¹ «samojad, samojedź, ant[h]ropophagus» [‘kanibal’, dosł. ‘zjadający samego siebie’] (por. *patis*), *ūmēdē* (zob.), *žmogēdžiai* m.pl. SD «samoiedź, anthropophagi» (por. *žmogūs*), *žolēdis* (zob. *žolė*). Por. łot. *pusēdā* adv. ‘w połowie posiłku’. Zob. też człon *-ēda* w cps. *bičēda*, *pelēda*, *šūdēda*, *ūtēda*, *vyrēda*, *žuvēda*.

ēdaī, *ēdai* gw. ‘jedź!, żryj!’ — forma imperatiwu z ptk. *-ai* dodaną do pierwiastka czasownika *ésti* (zob.). Np. *Kol turi – ēdai*, *nebeturi – kentai* ‘Póki masz – jedź, jak już nie masz – cierp’. *Nu, šunie, ēdaī ēdaī* ‘Teraz, psie, żryj żryj’.

ēdmenys, *-ū/-iū* 3 p.a. m.pl. 1. peior. ‘gęba, pysk, jadaczka; zęby’, 2. ‘żywność, prowiant’, *ēdmēnē* ‘wiktuały, prowiant, zapas jedzenia na drogę’. Są to derywaty na *-ys* i na *-ē* od neoosn. *ēdmen-*, którą wyabstrahowano z form odmiany **ēdmen-s*, **ēdmen-i*, należących do spółgłoskowca **ēdmuo* ‘jedzenie, żarcie’ – dewerbalne abstractum na *-men-* od *ēd-* jak w *ésti* ‘jeść, żreć’. Por. *rémuo* ⇐ **rēti*, *sémuo* ⇐ *sėti*. — Neoosn. *ēdm-*: *ēdmalis* ‘drobny pokarm ryb’ (por. sufiks w *sargālis*).

ēdrà 4 p.a. 1. ‘pasza, karma’, 2. ‘apetyt’, 3. ‘ułożenie zębów szczęki i zuchwy, zgryz’ — drw. na *-rā-* od *édu*, *ésti* ‘żreć’. Por. deverbativa *aušrà*, *giedrà*, *kantrà*. — Drw. *ēdrāšas* ‘żarłok’ (por. *lavāšas* ‘ślamazara’), *ēdrūnas* ‘żarłok, obżartuch’, *ēdrūs* ‘niewybredny w jedzeniu, żarłoczny, łakomy, łapczywy; jadalny, strawny (o trawie)’, SD «strawny, esculentus». Vb. denom. *ēdrāuti* a. *ēdróti* ‘żreć po trosze’, *ēdrinėti* ts. Osobno zob. cps. *pelēdra*, *žuvēdra*.

ēdžiōti, *ēdžiōju*, *ēdžiōjau* ‘gryźć, kąsać’, *suēdžiōti* ‘zdzielić, uderzyć’. Dwuznaczne: 1° może być deverbativum na *-o-* od neopwk. *ēdž-* jak w *ēdžiau*, prt. do *ésti* ‘jeść, żreć’ (paralele: *vedžiōti* ⇐ *vedžiaũ*, *vėsti*; *mėčiōti* ⇐ *mėčiaũ*, *mėtyti*), 2° może być denominativum na *-o-* od neoosn. *ēdž-* jak w *ēdžia* ‘jadło, pasza’ (tak ŽD 516, przy czym autor zakłada suf. *-jo-*, nie *-o-*). — W znac. przenośnym i z odmiennym akcentem: *ēdžioti* DP ‘strofować,

fukać, karać, łajać'. — Sb. *édzia* 'jadło, pasza; próchnica zębów', n.agt. 'żarłok, pasożyt, darmozjad' jest również dwuznaczne: 1° może być dewerbalnym nomen actionis *ēdĭā (por. 1. łot. *ēža* 'jedzenie; żłób w oborze' i 'żarłok', 2. stpol. *jedza* 'jedzenie, pokarm', ros. gw. *ēža* a. *ežá* (liter. *edá*), cs. *jažda* ts.), 2° może być sb. postverbale od *édžiōti* (paralele: *lándžiōti* ⇒ *lándžia*; *valdžiōti* ⇒ *valdžia*). Por. jeszcze *édzia* c. 'ciemieżca, gnębiciel; ten, kto trwoni pieniądze' oraz *édžios* f.pl. 'żłób, jasła', też 'niesprzątnięte resztki jedzenia (na stole, w garnkach)'. —

ēglē 2 p.a., *eglē* 4 p.a. 1. bot. 'świerk, Picea', 2. bot. 'jodła, Abies'. SD *eglē* «jedlina», *sakai egliū* «pokost». War. *āglē* 'jodła'. Odpowiednik łot. *egle* 'świerk'. Pochodzi z pb. *edl-iĭā- przez zmianę *dl* > *gl*. Nazwa spokrewniona z jednej strony ze słow. *edl-ā/*edl-i- 'jodła, świerk', por. cs. *jela* 'świerk', czes. *jedle*, słc. *jedl'a* 'jodła', pol. *jodła* obok stpol. gw. *jedl*, stczes. *jedl*, ros. *jelb* 'jodła' (BSW 66, LEW 117 n.), z drugiej strony z łac. *ebulus*, -ī f. 'dziki bez, bez karłowaty, Sambucus', z *ēplo- < pie. *h₁ed^h-lo-. Zob. de Vaan 185, Derksen 2008, 139. Było łączone z przymiotnikiem pie. *h₁ed^h- (*ed^h-) 'ostro zakończony, spiczasty' (zob. IEW 289 n.) i tym samym z lit. *ādata* 'igła' (zob. LEW 118, z liter., ALEW 256n.). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *jegla* 'świerk', *jeglina* 'zielone gałązki świerkowe' (Zdancewicz 340). — NB. Stpr. *addle* EV 'jodła, Tanne [Fichte]' jest prawdopodobnie polonizmem, por. pol. *jodła*. Wskazuje na to z jednej strony grupa *dl* (por. *maddla* 'prośba' ⇐ stpol. *modla*), z drugiej strony afereza *j-* (por. *assanis* EV 'Herbist [Herbst]' zam. *jasanis ⇐ pol. *jesień*). Inaczej Trautmann 1910, 296 i PKEŽ 1, 48. — Drw. *eglāitē* 'świerczek' (LzŽ 'skrzyp, Equisetum'), *eglyčā* LzŽ 'gatunek skrzypu', *eglikē* 'skrzyp polny, Equisetum arvense', *eglynas* 'świerczyna, las świerkowy', *eglinis* 'świerkowy', SD «jedlinowy», *eglinēs mālkos* f.pl. 'drwa świerkowe', *eglūtē* 'świerczek, jodelka, choinka'. — N.m. *Ēgliai*, *Eglāitē*, *Eglýnai*, *Eglinē* 2x, *Eglýnē* 2x, *Egliniai*, *Eglýtē*, cps. *Eglýnlaukis*. N.rz. *Agluonā* 7x, *Agliuonā* (sufiks jak w *Apsuonā*, *Beržuonā* i *Viržuonā*), *Ēglē*, *Eglesys* 2x, *Eglýšē*, *Ēglupis*. — WSE *ēg-*: *ēglis*, *égliš*, *ēglýs* 'jałowiec, Iuniperus', war. *ēglius*, *églius*, *jėglýs*, *jėglius* (por. łot. *paegle*, *paeglis*, *paērglis* 'jałowiec', war. *paēgle*, *paērglis*), ⇒ *ēglýnas* 'krzaki jałowca, lasek jałowcowy' (por. łot. *paegliēns* 'krzak jałowca'), *ēglištis* 'wielki, rozrośnięty jałowiec'. Uwzględniając wahanie nagłosu *ē-/jē-*, trzeba tu dołączyć *jėglē* 'cis, Taxus baccata'. Zob. Gliwa, *Balt* XLIV:1, 2009, 77n., ALEW 257. — Nazw. *Eglýnas*, *Ēglis*, *Egliškis*, *Ēglytis*. N.m. *Ēgliškiai* 4x, cps. *Ēgliabaliai*, *Ēglupiai*, *Ēglupis*.

egžėkvijos, -ų 1 p.a. f.pl. 1. 'nabożeństwo za zmarłego odprowadzane w katolickim kościele w rocznicę śmierci', 2. 'przyjęcie urządzone w domu po takim nabożeństwie' (*Daro alų zėkvijom*) — zapoż. ze stbłr. *eksekvije* ⇐ pol. XVI w. *egzekwije* pl.t. 'nabożeństwo żałobne lub jego część; prowadzenie do grobu, chowanie umarłego (⇐ śrlac. *exsequiae*). Gw. *agžėkvijos* LzŽ. War. pozbawione początkowej sylaby: *zėkvijos*, *zàkvijos* (*Po vyri zėkvijas noriu užpirkt*), por. *vangelikas*, *Zabėlė* (LD § 145).

ėibė 1 p.a. 1. 'moc, mnóstwo, wiele', 2. 'szkoda, strata; krzywda; błąd' (*Áudra padārė daūg ėibių* 'Burza wyrządziła dużo szkód'). War. *jėibė*, *áibė*, m. *ėibis*. Inne: *áimė*. Bez dobrej etymologii. Pominięte w ŽD 90n. LEW 118 łączył z czas. *eīti* 'iść', jednakże analiza *ei-bė jest o tyle problematyczna, że suf. -bė, w odróżnieniu od -ba (por. *svarbà*, *paliáuba*), nie jest poświadczony w derywacji dewerbalnej. Może lepiej wywodzić *ėibė/áibė* z *áimė* 'moc, mnóstwo' < *ei-mė (por. Būga, RR III, 331). Zob. też *báimė*. — Drw. *eibingas* b.z.a. 'dokazujący, psotliwy', *ėibininkas* 'szkodnik, psotnik'. Vb. denom. *eibėti* b.z.a. 'wprowadzać zamieszanie, robić nieporządek'.

ėidamas, -à participium contemporane 'idący, idąc' (*Pamaži eidamas, nepavargau* 'Powoli idąc, nie zmęczyłem się', stlit. *Eidami mokykiat visas žmones* MŽ 'Idąc, nauczajcie wszystkich ludzi') — z pochodzenia jest to participium passivi na -ma- od zanikłej formy

praesentis *eida 3 os. 'idzie' < *h₁ei-d^he/-o-. Odpowiednie prs. na -d- utrzymuje się w słowiańskim, por. scs. *idq* 'idę' (*izidq* 'wychodzę', *vūnidq* 'wchodzę, wstępuję'), czes. *jdu* 'idę', *najdu* 'znajdę' < psł. *jīdō (inf. czes. *jíti*), pol. *idę*, *iść* (inf. stpol. *ić*). Rekonstrukcja prs. *h₁ei-d^he/-o- lub *h₁i-d^he/-o-. Por. Vaillant III, 175, GJL I, § 599, SBS II, 44 n., Babik 2009, 74¹⁷². Paralele: *būdamas*, *jódamas*, *pūdamas*. — Resegmentacja *eida-mas ⇒ *eid-amas* (por. *nēšamas* 'niesiony' od *nēšti*) wytworzyła neopwk. *eid-*, por. *eidinēti* iter. 'chodzić', *sueidinēti* 'schodzić się, zbierać się' (osobno zob. *eīdinē*), *eīdinti* caus. 'zmuszać do chodzenia', *nueīdinti* 'kazać pójść, kazać odejść', *eidýti* iter. 'chodzić': *apeidýti* 'obchodzić co', *išeidýti* 'wschodzić – o gwieździe', *pé Reidyti* 'przechodzić, przekraczać (rzekę)', *sueidýti* 'schodzić się, obcować, utrzymywać stosunki', refl. *apsieidýti* 'obchodzić się, np. z pszczołami'¹⁷³. — W chwili, gdy pierwotna struktura *eida-mas weszła w zależność motywacyjną od inf. *eīti*, doszło do resegmentacji *eī-damas*, a następstwem tego była emancypacja -dam- jako neosufiksu (por. *nēš-damas*, f. *neš-damà* 'niosąc-' ⇐ *nēšti*). Funkcjonalne tło zróżnicowania form prezentalnych *eīti* i *eida pozostaje wciąż niewyjaśnione.

eīdinē 1 p.a., *eidinē* 3 p.a. 1. 'inochód, bieg konia odznaczający się tym, że stawia on obie prawe nogi na przemian z obiema lewymi', 2. gw. 'stęp, kroczy, najpowolniejszy, miarowy chód konia' (*Važiuoja per tiltą eīdinē* 'Jedzie przez most krokiem *eidinē*'). Przyst. *eidenā*: *Arklys turi gerą eideną* 'Koń ma dobry krok'. Por. *eidinē* SD «jednochoda», <eydiny iot> SD «stępią iachać». Formalnie jest to nomen na -ē, derywowane od neoosn. *eidin-* ⇐ *eīdinti* 'kazać iść, zmuszać do chodzenia'; synchronicznie: caus. na -din- od inf. *eīti*; etymologicznie: caus. na -in- od prs. *eida (o czym s.v. *eīdamas*). — Inne derywaty od neoosn. *eidin-*: *eidinykas* SD «jednochodnik, stępak», liter. *eidiniñkas* 'inochodziec' (por. stłot. *eidenieks* 'stępak', łot. *aīdeniēks*, *aidiniēks*; stłot. *eidenski iet* 'iść stępą', łot. *aīdeniski iet*). Zob. też *jodiniñkas*. — Neopwk. *eid- (⇐ prs. *eida) stał się też osnową intensivum na -au-, mianowicie *eidauti, *eidauna 'chodzić *vel sim.*' Pośrednio świadczy o tym nomen agentis na -ink-, urobione od prs. *eidauna: *eidauniñkas* a. *eidāuninkas* 'jednochodnik, stępak', analiza: *eidaun-ink-* (nie *eid-aunink-*, jak w ŽD 148). Paralele: stlit. *kariaun-ykas* ⇐ *kariāuna*; stlit. *kekšaun-ykas* ⇐ *kekšauna*.

eidžiūkas 2 p.a. przest. 'moneta trzygroszowa'. Niejasne. Por. *pelikis*.

eigā 4 p.a. 1. 'chód, sposób chodzenia', 2. przen. 'proces, tok pracy, bieg sprawy' — prawdopodobnie jest to drw. wsteczny, wyabstrahowany z formacji prefigowanych, por. *apeigā* a. *āpeigos* f.pl. 'obchód, rewir leśniczego; obrzęd (weselny, religijny), obrzędy', SD *apeiga* «obchód; obchodzenie», *apīeiga* 'dogłądanie domu i dobytku; zachowanie ludzkie', *ataiga* SD «przyście; przyjazd», *ažueiga* SD «zaście w drogę» ['zastąpienie komu drogi'] (syn. *ažuėjimas*), *išeiga* (zob.), *pareigā* 'obowiązek, powinność, pełniona funkcja', war. *pareikā* (por. *pareina*), SD «odeście», *pereiga* DP i SD «przeście», *praeiga* SD¹ «przechod», SD «przemijanie; przeminienie», *prieiga* a. *prieigā* 'dojście do czego, dostęp; schronienie; czyjeś towarzystwo; dogłądanie chorego, obrządzanie bydła; dorywcza praca' (war. *preigā*

¹⁷² Wcześniej segmentu *-d^h- nie uważano za formant prezentalny. Widziano tu raczej partykułę pie. *d^hi, stanowiącą formant imperatiwu: *(h₁)i-d^hi 'idź' > psł. *jīdī : wed. *ihī* 'idź', gr. *īthi* ts., por. Vaillant III, § 348. Sławiści przyjmują, że na podstawie rozkaznika *jīdī rozwinęło się prs. *jīdō, scs. *idq* 'idę'. Na to trzeba powiedzieć, że nie znamy żadnych innych form indicativi praesentis, które by zawdzięczały swą formę pierwotnemu imperatiwowi. Poza tym jest godne uwagi, że jęz. litewski, który rozporządza specyficznie prezentalną osnową *ei-da-*, nie zna ani jednej formy imperatiwu, w którego składzie występowałaby partykuła pie. *d^hi.

¹⁷³ ALEW 260 wymienia tu jeszcze *eidūkas* przest. 'Angehöriger der Landwehr, Wybrantz'. Niesłusznie, bo chodzi tutaj o wtórne *eid-*, wynikłe ze zmiany *aid-* w prymarnej formie *aidūkas* (zob.).

‘przednia część pieca’), DP ‘przystęp do kogo’, SD¹ «przystęp; ucieczka», *sáneiga* ‘zejście się, spotkanie; zebranie wiejskie’ (DP *sąeiga* ‘schadzka’), *sùeiga* (zob.), *užeiga* SD «nadeście» (syn. *užėjimas*). Pod względem opisowym są to abstracta z sufiksem -*gā-*, wywodzące się od czasowników prewerbialnych o pierwiastku *ei-*, *eīti* ‘iść, chodzić’ (por. LIV² 297, przyp. 1). — Porównawczo izolowany, jawnie intralitevski charakter formantu -*gā-* skłania do wysunięcia dwu hipotez: 1° że lit. -*gā-* jest neosufiksem, mianowicie wyodrębnionym z pewnych derywatów bazujących na pierwiastku werbalnym **aig-* (zob. niżej), 2° że pwk **aig-* stoi w związku z pie. **h₃ei^h-* ‘odchodzić, oddalać się, (fort)gehen’, por. LIV² 296n. (gr. οἰχομαι ‘odchodzić, wyruszać’, οἰχvéω ‘udać się dokądś; przybyć gdzie’). Przy takim ujęciu wypada *eigā* wywodzić przez fazę **aiga* (pb. **aigā-*) z derywatu na SO, pie. **h₃oi^h-ah₂-*, zob. NIL 370 i ALEW 257n. Paralele na *ei* < *ai*: *eikštē* ob. *aikštē*; *reības* ob. *rāibas*; *skreīstē* ob. *skraīstē*. NB. Liukkonen 1999, 18n. dopatruje się w fiń. *aika* ‘czas, Zeit’ pożyczki z pb. **eiga* ‘Gang’ i przy tym dodaje: «... andererseits existiert die sehr kleine Möglichkeit, dass finn. *aika* balt. dial. **aiga* widerspiegelt». — Na gruncie etymologii ludowej wyraz **aiga* ‘odejście’ vel *sim.* został skojarzony z pierwiastkiem *ei-*, gw. *ai-* ‘iść, chodzić’. To pociągnęło za sobą metanalizę **aig-ā* ⇒ **ai-* + *-gā-* i skutkowało wyłonieniem -*gā-* jako neosufiksu. Ten ostatni ukazuje się w neologizmach jak *atóstoga* ⇐ **ata-sto-ti*; *núostoga* ⇐ *nu-stó-ti*; *nespēgā* ⇐ *ne-spē-ti*. — Neoosn. *eig-*: *eīgastis* ‘chód, sposób chodzenia’ (por. *bjaurastis* ⇐ *bjaurūs*), *eigulys* ‘leśnik’, *eiguvā* ‘rewir leśny, leśnictwo’. Ze zmianą *ei-* > *ai-*: gw. *aīgis* ‘chód, Gang’, *aīgystē* ‘sposób chodzenia, Gangart’ (Būga, RR III, 326). Cps. *savaeīgis* ‘samobieżny – o kombajnie’ (por. *sāvas*), *tiesiaeīgis* ‘prostolinijny’ (dosł. ‘prosto chodzący’, por. *tiesūs*).

eiklūs, -i 4 p.a. gw. 1. ‘szybki, prędkie, rączy; wytrzymały’ (*Eiklūs arklys – eina ir eina ir vis nepriilsta* ‘Dzielny koń – idzie i idzie, a mimo to nie męczy się’. *Jo arkliai labai eiklūs* ‘Jego konie są bardzo szybkie’, *eiklūs žingsnėliai* m.pl. ‘szybkie kroki’), 2. ‘ktoś ruchliwy, energiczny, będący ciągle w ruchu’. Dwuznaczne. Po pierwsze może to być drw. dewerbalny od *eīti* ‘iść, chodzić’ utworzony neosufiksem -*klus* (tak ŽD 194). Źródłem -*klus* są formacje denominalne typu *girklūs* ‘kto się chwali, przechwala’ ⇐ *giṛklas* ‘chwalenie; pochwała’, które zreinterpretowano jako dewerbalne, w tym wypadku: *gir-klūs* ⇐ *girti* ‘chwalić’. Jest war. sonoryzowany: *eiglūs* ‘ruchliwy, szybki, prędkie’ (por. *žiṛklēs* > *žiṛglēs*). Po drugie może to być drw. denominalny: *eikl-ūs* od neoosnowy wyabstrahowanej z sb. **eikla*/**eiklas* ⇐ *eīti*. Paralele: *giṅklus* ⇐ *giṅklas*; *girklūs* ⇐ *giṛklas*. — Vb. denom. *eiklinti* ‘ujeżdżać konie, układać je do biegu’, *eiklōti*, -ju, -jau ‘przepuszczać, trwonić pieniądze, majątek’ (*Bankietus, gėrimus tankius kelia, turtą savo eiklōja* ‘Często urządzają bankiety, pijatyki, majątek swój przepuszczają’), znac. etym. ‘wprawiać w szybki ruch’ (paralela: pol. *szastać* 1. ‘przesuwać szybko, energicznie’, 2. przen. ‘trwonić pieniądze’). Zob. osobno *eikvōti*.

eikš wykrz. ‘chodź tu!’ — z apokopy *eīkše*, to z **eikšē* < *eik-šen* (ipv. ‘idź, chodź’ do *eīti* + adv. *šeñ* ‘do tego miejsca’) przez nieregularny rozwój fonetyczny zwrotu często używanego (por. Mańczak 1977, 137). — War. monoftongiczny *ākš* < *akšē* (*akši*) < *akšén* z *aik-šen*. Zob. też *dúokš* ‘daj tu!’. — Formy 2 pl. ipv. *eik-šē-kit(e)* ‘chodźcie tu!’, *eik-šeñ-kit(e)* i *ak-šén-kit* mają zakończenie -*kit(e)*, które przejęto z ipv. *eī-ki-t(e)* ‘idźcie!’. War. *eikšēkite*, *eikšite*, *eikšte*, *eikšta* ‘chodźcie tu!’.

eikštē 3 p.a. gw. ‘bród’ (*Čia mūsų eikštē par upę*, t.y. *mes vis čia einame* JU ‘Tu [jest] nasze przejście przez rzekę, my tu zawsze przechodzimy’) — pochodzi z **eikstē* ze zmianą *ks* > *kš* (po wsunięciu *k* przed grupę *st*, por. *ėkštūs* < **ėkstus* < **ėstus*). To z kolei z **eist-ē* ‘przejście, przechód’, gdzie *eist-* jest neoosnową wyabstrahowaną z **ei-sty-* ‘chadzać’, frq. do *eīti* ‘iść, chodzić’. Paralele: *kaustē* ⇐ *kaust-* (*kāustyti*); *smaīgstē* ⇐ *smaigst-* (*smaigstyti*); *lakštā* ob. *lakstā* ⇐ *lakst-* (*lakstyti*). NB. W LKŽ II, 1060 przez niedopatrzenie złączono *eikštē*

‘bród’ w jednym lemmacie z *eikštē* ‘polana w lesie’, będącym wariantem do *aikštē*.

eikvóti, *eikvóju*, *eikvójau* 1. ‘nieoszczędnie używać’, 2. ‘wydawać nieogłędnie, trwonić (pieniądze, majątek), marnotrawić, przepuszczać, tracić’ (war. *aikvóti*). SD *eikvoju* «szafuię czym», *išeikvot* «wyszaflować co» [‘szafując wydać, rozdając wyczerpać’] (syn. *išrast*). Bez ustalonej etymologii. War. *eiklóti* ‘szastać, trwonić’, analiza: *eikl-oti* (← *eiklūs*, zob.), nasuwa pytanie, czy *eikvóti* nie jest alternantem uwarunkowanym wymianą spółgłosek *v* i *l* (por. *čiurvėnti* ob. *čiurlėnti*; *davinti* ob. *dalinti*). Inna ewentualność to założenie formy wyjściowej **eikvoti*, mianowicie jako vb. denom. na -uo- od sb. **eika* ‘kolejność, porządek’ (por. syn. *eilē*). Spirantyzacja ślizgu *u(o)* > *vo* jak w *duobē* > *dvabē*. Inaczej Karaliūnas, *Balt XXVIII*:1, 1994, 67 n.: *eikvóti* pochodzi z **eiktvóti*, czas. denominatywnego urobionego od przymiotnika **eik-tu-* «išdykėlis, padauža, nenuorama...»; pwk. pb. **aik-/eik-* ‘poruszać się, być niespokojnym’. Zob. też ALEW 258n., gdzie wzmianka o ewentualnej filiacji umbryjskiej. — Neosn. *eikvo-*: *eikvojimas* SD «szafowanie», *eikvotojas* SD «szafarz».

eilē 4 p.a. 1. ‘rząd, szereg’, 2. ‘warstwa, pokład’, 3. ‘kolej, kolejność’, 4. ‘pokolenie, generacja’, 5. ‘linia, porządek, szyk’, 6. ‘sąsiek w stodole; urodzaj’. War. *eilā*, *eilā* 4 p.a. — SD: *eilia* «rząd, szyk», *eilia unt ko* «koley na kogo», *eilia giminės* «linia rodu, familiey», *eilia namų* «pierzeia, połać», *eilios ne laikau* «wykraczam, ustępuję z porządku», *eilij darau* «szykuję», *be eilios* «nieporządnie; nieuszakowany» (syn. *be rėdo*). War. z gwarową zmianą *ei-* > *ai-*: *ailē* b.z.a., *ailiā*, *ailā* ‘rząd, szereg’. Odpowiedniki łotewskie: 1. *eilā* ‘rząd, szereg’, 2. *ailā*, *ailē*, *ailā* ts., 3. *ilē* ‘ulica’ (właśc. ‘rząd domów’), też ‘rząd snopów; stos drewna’. Wymienione wyrazy są derywatami na -l- od czas. *eīti* ‘iść’ (łot. *iēt*, *iēt*). Co do strony semajologicznej por. gr. *στοῖχος* ‘rząd, warstwa (ułożonego kamienia), szereg (żołnierzy), szyk wojenny (okrętów), rząd pali, tyczek do rozpinania sieci’ jako drw. od czas. *στεῖχω* ‘iść, kroczyć, przychodzić’. — Drw. *apieilia* SD¹ «obrząd, ceremonia», *beeilē* SD «nierząd» [‘nieład, nieporządek, anarchia’] (syn. *nestraka*), *beeilis* 1. ‘niewypadający po kolei, nadzwyczajny’ (*Beeilis darbas dvaruose seniau buvo gvoltais vadinamas* ‘Nadzwyczajne (nagłące) roboty we dworach były dawniej nazywane «gvoltai»’), 2. ‘o kartoflach: *beeilės bulvės* ‘nie w rzędach rosnące’, 3. ‘taki, co wtrąca się do czyjejs rozmowy’ (*Beeilis žmogus*), *beeilis* SD «nieporządnny», *eilalė perbraukta* SD «linia», *eilėlė* ‘cienka warstwa gnoju, śmieci; lekkie kobiece odzienie z jednego kawałka materiału na cały wzrost’ (Otrębski 1934, 135), *eilinis* adi. ‘kolejny’, sb. m. ‘szeregowiec’, *eilūtė* ‘rządek, werset, linijka’, też ‘garnitur, ubranie’, *išeiliai* a. *išeiliai* adv. ‘kolejno, po kolei’ (← *iš eilės* ts.), *neeilia* ‘(czyjaś) wina’, *neeilinis* ‘nieprzeciętny, niepospolity, nadzwyczajny’, *paeiliu* adv. ‘kolejno, po kolei, według kolejności’. Cps. *eilėraštis* ‘wiersz’ (por. *rāštas*), *eilėdara* ‘wersyfikacja’ (por. *daryti*), ⇒ *eiladarys* ‘wierszokleta’, SD «sporządziciel», *eilialas* ‘wierszokleta’ (por. *kalti*), *eilu padėtas* SD «sporządzony», *pirmėilis* ‘pierwszyzna, np. ugór orany po raz pierwszy’ (por. *pirmas*). — Vb. denom. *eilyti*, -iju, -ijau: *eiliju* SD «sporządzam co», *eiliju karių* SD «szykuję wojsko», *sueiliju* SD¹ «porządzam» (syn. *eilij*, *parėtkų darau*), *nopeilytinai* SD «nieokreślenie»; *apeilioti*: *neapeiliotas* SD «nieokreszony, nieopisany». Zob. też *dvaili*.

eimena przest. ‘rzeka’ — prawdopodobnie dewerbalna formacja na -men- do *eīti* ‘iść’. NB. War. *eumenas* LEX zawiera błędne <eu> zam. <ey>, czyt. *eimenas*, zob. Urbutis 2009, 202.

eīnamas, -à ‘taki, który służy do chodzenia; bieżący’ — participium prs. pass. do *einū* ‘iść’ (zob. *eīti*). Np. *Čià kelėlis pėsčiū eīnamas* ‘Tu [jest] dróżka, którą chodzą piesi’. *Dūrys visiems eīnamas* ‘Drzwi, przez które wszyscy przechodzą, tj. przez wszystkich używane’. *Jos tada buvo dienos einamos* ‘Jej wtedy wypadały dni, w które musiała chodzić’ (do roboty, na pańszczyznę). Zob. war. *ejamas* s.v. *eīti*. — Drw. *einamasis viėtininkas* ‘miejscownik

oznaczający cel ruchu, illativus', *einamóji sáskaita* 'rachunek bieżący (w banku)', *išeinamoji* b.z.a. 'ustęp, wygodka'; od tego neoosn. *einam-*: *einamōkas* 'kto nigdzie nie zagrzewa miejsca, kto przenosi się z miejsca na miejsce' (syn. *einōkas*); *neprieinamas* 'nieдоступny, nieprzystępny, (rzecz) nie do zdobycia', *pereinamas* 'przechodni, przejściowy' ⇐ *pereina* 'przechodzi'.

eīnelis, -io 1 p.a. gw. 'pieniądz o najmniejszej wartości' (*Aš neduočiau už tokį berną nė vieno eīnelio* 'Ja nie dałbym złamanego grosza za takiego parobka') — z *eineris przez zmianę *n-r > n-l*. Jest to zapożyczenie z nwn. *Einer* m. 'jednostka czego; jedynek' (Čepienė 191).

ėinėti gw.: *išėinėti*, *išėinėju*, *išėinėjau* 'ryć w czym, gmerać, rozgrzebywać co' (*Išėinėjo visa ir paliko* 'Rozgrzebał wszystko i zostawił'). Z innymi sufiksami: *ėinelioti*, -ju, -jau 'grzebać w jedzeniu, jeść od niechcenia' (*Kam tu taip išėineliojai mėsą, kad valgai, tai valgyk* 'Czemu tak rozbabrałeś mięso, jak [już] jesz, to jedz'), *išėinioti*, -ju, -jau 'rozgrzebać, rozbabrać jedzenie – o dzieciach' (*Vaikai išėiniojo, o man reikia valgytie* 'Dzieci rozbabrały, a ja muszę [to] jeść') — derywaty od neoosn. *ein-*, wyabstrahowanej z prs. *eina* 'idzie, chodzi', *išeina* 'wychodzi', por. *ateininėti* 'przychodzić', *pereininėti* 'o czasie: upływać, mijać'. Paralele: *dunėti* ⇐ *išdun(a)*, **dūti*; *kurnėti* ⇐ *kūrn(a)*, *kūrti*. — War. monoftongiczny *ėinioti*, *ėinioti*, -ju pochodzi prawdopodobnie z dysymilacji sekwencji *ei-j* zaszłej w formie prs. *einioju*, *ėinioju*. Inaczej LEW 121: wychodzi od praformy *ēd-nio-, por. *ėsti* 'żreć' (neosuf. -nio- jest problematyczny).

ėinis, -io 1 p.a. 1. 'ptak brodzący drop, Otis tarda', 2. 'ptak hubarka długoczuca, Otis tetraz' — formacja na -*ia-* od adi. *einūs*, -i 'szybko chodzący'; to ostatnie miało za podstawę neoosnowę *ein-* ⇐ prs. *eina* 'idzie, chodzi' (zob. *ėiti*, *ėinėti*). Znacz. etym. 'ptak szybko chodzący'. Akut metatoniczny (por. *ėinėti*). Nieco inaczej Urbutis 2009, 158: z neosuf. -*nis*. Por. fakt, że psł. *dropī m. 'Otis tarda' (pol. *drop* ob. *dropia*, czes. *drop*, sch. *dröplja*) jest wywodzone od pwk. pie. *dr-ep- 'biec, biegać', por. sti. *drāpāyati* 'zmusza kogo do biegu'. — N.rz. *Einautas* (por. *Viešnautas* i *moliūtas* w kwestii neosufiksu), cps. *Eīnupis*.

ėisena 1 p.a. 1. 'chodzenie', 2. 'sposób chodzenia, charakterystyczny chód', 3. 'pochód, procesja' — dewebalne abstractum na -*sena* od *ėiti* 'iść, chodzić' (por. ŽD 234). War. *ėišena* (analogiczne do *bėgsena* < *bėgsena* 'bieg, bieg konia'). O resegmentacji *eis-* + -*ena*, umotywowanej oddziaływaniem wzoru abstractów na -*ena*, świadczą takie neologizmy, jak *eisà* 'chód, sposób chodzenia', *ėisetis* ts., *ėisinė* ts., *eisnė* ts. oraz *eislūs* 'lubiący chodzić, spacerować; szybko chodzący' (war. *aislūs*), *ėismas* a. *eismė*¹⁷⁴ 'poruszanie się, ruch pieszy, kołowy', *ėismo taisỹklės* 'przepisy ruchu drogowego'.

ėit-, neoosnowa pochodząca z resegmentacji formy *ėitas*, participium prt. pass. od *ėiti* 'iść' (zob.). Drw. *apeitas* SD¹ «obeszły», ⇒ *apeitojas* SD «zasadnik» ['zasadzca, kto się na kogo zasadza']; *ėitena* c. 'kto szybko chodzi', *ėitinė* 'chód; piosenka marszowa (w wojsku)', *ėitỹnės* f.pl. 'zawody w chodzie' (por. *lenktỹnės*), też 'pochód, procesja', *ėitinóji* a. *ėitinója* 'czas pójścia dokądś, udania się w drogę' (*Ar reiks Jurgiui kariuomenėn eiti? – Kad bus eitinóji, tai eis* 'Czy Jurgis będzie musiał iść do wojska? – Jak przyjdzie taki czas, to pójdzie') ⇐ *ėitinas* 'taki, który wymaga pójścia' (por. *mirtinóji*). Paralele s.vv. *būt-*, *mirt-*, *vėt-*. — Vb. denom. *ėitinėti*, -ju, -jau 'chodzić, spacerować'.

ėita participium prt. pass. rodzaju nijakiego do *ėiti* (zob.) w konstrukcji z podmiotem o formie genetiwu, np. *Čia nesenai žmogaus ėita* 'Tędy niedawno szedł człowiek'. — Inne formy rodzajowe: *Čia mano ėitas kelias*, *ėità vieta* 'To droga, którą szedłem; to miejsce,

¹⁷⁴ Inna ewentualność to przyjąć neosufiks, mianowicie -*sm-*, por. *riesmė* ⇐ *rieti*, *ūksmė* ⇐ *ūkti*.

przez które szedłem’.

eīti, *einū* (stlit. *eimi*), *ējaū* 1. intr. ‘iść, chodzić’, 2. tr. ‘wypełniać pewną rolę’ (*eīti pāreigas* a. *pareigū kēliq eīti*; *eīti sargybā*). Cps. *anteīti* žm. ‘wejść, nadejść, natrafić na co, znaleźć; zając, okupować’, *apeīti* ‘obejść; oporządzić bydło’, *apeimi* SD «obchodzę co; obstepuię kogo» (syn. *apstoju*), «okrażam; otaczam, obskakuię», *ateīti* ‘przyjść, nadejść, dojrzeć’ (*j metūs ateīti* ‘osiągnąć dojrzałość’), też ‘wyzdrowieć’ *jeīti* ‘wejść, wchodzić’ (gw. *ineīti*, ZTŽ *inteīti*, *unteīti*), *išeīti* ‘wyjść, wystąpić (z brzegów), ruszyć’, *nueīti*, *nu-v-eīti* ‘pójść, dojść, przejść, odejść, odjechać, zejść’, *pareīti* ‘przyjść (do domu), wrócić (z wojny)’, *pēreiti* ‘przejść, przechodzić’, SD *pereit* «schodzić pola, lasy», *praeīti* ‘przejść, przechodzić; minąć’, *praeimi* SD 1. «mijam co, przemijam, omijam» (syn. *apilinkiu*), 2. «celuię, przodkuię» [‘przewyższać, prześcigać’, SPXVI], *praeimi kitū* SD «przewyższam, celuię», *sueīti* ‘wejść w całej grupie; skończyć się, minąć; schodzić się, stykać się’, *užeīti* ‘zajść z tyłu; zarosnąć chwastami’. Refl. *eītis* (zob.). — Zwraca uwagę brak refleksów na SO, *aj-C/*aj-V, jak też na SZ *i-C (możliwe, że ślad *i-C zawiera się w czas. *paystėti* ‘zrobić parę kroków’). Wymienione na początku trzy formy paradygmatu są innowacjami. Prs. tematyczne z suf. -na- zastąpiło odmienianą atematycznie formację na SE (zob. niżej). — Prt. otrzymało formację z suf. -ā- (por. gw. *ējaū*), w części gwar i w jęz. literackim dodatkowo scharakteryzowaną st. wzdłużonym: *ējaū* (zob.). — W infinitiwie oczekuje się alternantu na SZ i-, lit. †iti, por. sti. *itī-* ‘chód’, łac. *itīō*, -ōnis f. ‘chodzenie’. Tymczasem nie spodziewany w litewskim infinitiwie SP/SE *ei-* jest innowacją, która bazuje na formie praesentis. Por. staroliteński pdg. atematyczny: DP *eīmi*, *eīsi*, *eīt* – kontynuacja pie. *h₁éj-mi, *h₁éj-si, *h₁éj-ti (LIV² 232 n.), por. wed. *émi*, *éši*, *éti* (gr. εἶμι ‘pójdę’), stpr. *ēit* ‘idzie, geht’. Przekształcone z atematycznych są formy gwarowe jak *eimū* ‘idę’ = *eim-* + -u (*eim-* z reanalizy 1 sg. *eimi* ⇒ *eim-i*; por. gw. *esmū* ‘jestem’), *eitū* ‘idę’ = *eit-* + -u (*eit-* po reanalizie 3 os. *eiti* ⇒ *eit-i*). — W kwestii ptc. prs. act. *i-ant- zob. hasło *ent-*. — Pdg. łotewski odchyła się w kilku punktach od litewskiego. Prs. ma postać tematyczną *iēmu* a. *eīmu*, z dyftongiem *je* uogólnionym z inf. *iēt* a. *iēt*. Wzajemny stosunek obu form pozostaje niewyjaśniony, por. Stang 1966, 59, Stang 1970, 138 n.¹⁷⁵. W łotewskim jęz. literackim forma praesentis brzmi obecnie *eju*. — Odpowiednia formacja tematyczna musiała przez czas jakiś istnieć również w jęz. staroliteńskim skoro są poświadczone: 1° ptc. prs. pass. *eja-ma-*, por. *ejamas* SD¹ «drożysty» [‘z drogami, mający drogi’] (syn. *kellingas*), *ejamas kelias* SD¹ «gościniec» (syn. *viešas kelias*), *nepriejamas* SD¹ «nieprzystępny», SD «niedostępny; nieprzystępny» (*nepriejamoj šviesybēj* DP 2⁵⁰ ‘w nieprzystępnej światłości’), *perejamas* SD «przebyty, przebytny», *praejamas* SD¹ «przechodzisty» [‘z drogami’] (por. łot. *izejams* ‘wyściowy’), 2° ptc. prs. act. *ejant-* ‘idący’, *ējqs* DP, nom.pl. m. *ējq* DP, *praejunt* SD «przemijając», *praejunčiū* gen.pl. SD (s.v. «nadprzyrodzonych rzeczy nauka»). Zob. Zinkevičius 1981, 146, Petit 2004, 241. Wreszcie por. łotewskie nomina *eja* ‘ścieżka, chód, krok’, *ateja* ‘ustęp’ i *izeja* ‘wyjście’, do których nawiązuje lit. przysłówek *perejaī* ‘na wskroś’ (zob.). — Stlit. forma 1 pl. prs. *notaime* PK 193₂₅ ‘nie przychodzimy’ powstała z *ne atejame* przez fazy *na ataj(a)me i *nātaime (zob. *not-*). — Łotewskie praeteritum jest supletywne, por. *gāju* ‘poszedłem’ (zob. *góti*). — Drw. ze SP *ei-C*: *ateitīs*, -iēs f. 1. ‘przyszłość’, 2. gw. ‘strona, z której się przychodzi’¹⁷⁶, *eīdamas* (zob.), *eimūs* ‘dobry, odpowiedni, zdolny, zręczny’ (DP *aimus* ‘celny, trafny’), *eīsena* (zob.), *išeitīs*, -iēs f. ‘wyjście’, *išeīvis* (zob. *atéiva*), *praeitīs*, -iēs f. ‘przeszłość’, *sūeiga* (zob. *eigā*), *sueitīs*, -iēs f. ‘zebranie’, 2. ‘stosunek płciowy’ (kalka łac. *coitus*). Osobno zob. hasło *eit-*. — Neoosn. *ein-*: *eīnamas* (zob.), *éinēti* (zob.), *einūs* (s.v.

¹⁷⁵ Por. oboczność dyftongów *ei* / *ie* w *speīsti* / *spiēsti*; *streīgti* / *striēgti*; *mēilē* / *mīelas*; *tēisē* / *tiesūs*; *eilē* : łot. *īela*, *geībti* (łot. *ģeibt*) : łot. *ģiebt*.

¹⁷⁶ Por. *Jis gyvena nuog mūs ateities trečiam namie* ‘On mieszka w trzecim domu, licząc od nas’ [dosł. ‘jak się przychodzi z naszej strony’].

éinis). — Gwarowe derywaty na SP *ej-V* (⇐ prt. *ējaũ*): *ejimas* ‘chód’, *ejõkas* ‘prędko – o koniu’, *ejũkas* ‘(dobry) piechur’, *ejũtẽ* ‘chodzenie pieszo; droga do pokonania pieszo’. — WSE *ej-*: prt. *ējaũ* (zob., tam też drw.).

eĩtis, *eĩnas*, *ẽjos* ‘powodzić się’ — formacja zwrotna do *eĩti* ‘iść’ (zob.). Np. *Kaip eĩnasi?* ‘Jak się masz?’ (dosł. ‘Jak się chodzi? Jak idzie?’). *Nesieĩna gyventi* ‘Nie sposób żyć / Nie da się żyć’. *Man nesieĩna kiaulẽs – vis serga ir serga* ‘Nie wiedzie mi się ze świniami – wciąż chorują i chorują’. *Tinginiui visi darbai neĩnas* ‘Leniowi nie idzie [nie udaje się] żadna robota’. Cps. *apsieĩti* 1. ‘oporządzić (zwierzęta)’, 2. ‘obejść się bez kogo, czego’: *apsieimi be to* SD «obchodzę się bez tego» (kalka pol. reflexivum), war. elidowany: *apseĩti*; *atsieĩti* (zob.), *prisieĩti* ‘nachodzić się’, przen. ‘trafić się, zdarzyć się’, DP też ‘tknąć się, ściągać się, przynależeć, dotyczyć’, *susieĩti* ‘zejść się, zetknąć się, połączyć się, spotkać się; graniczyć z sobą’, *susieimi* SD «godzę się na co» (syn. *inderu*; *indarus*, *patogus esmi*; *paderu unt ko*).

eĩžti, *eĩžiũ*, *eĩžiaũ* gw. ‘łuskać, wyłuskiwać; rozgrzebywać, grzebać w czym w poszukiwaniu czego’ (war. *ėĩžti*), *išeĩžti* ‘rozerwać, rozszarpać’ (*Vilkas šunį išėĩžẽ* ‘Wilk rozszarpał psa’. *Išėĩžẽ kaip ežys varlẽ* ‘Rozerwał jak jeź żabę’) — ten czasownik jest scharakteryzowany neoapofonią SZ *iž-* ⇒ SP/SE *eiž-* w stosunku do starszego st. pełnego *iež-*, widocznego w *išeĩžti* ‘wyłuskać, wydobyć z łuski (ziarno, groch, fasolę)’. Por. SZ *iž-* w *ižti* ‘łuszczyć się’. Podobna neoapofonia w *klipti* ⇒ *kleĩpti-*; *krikti* ⇒ *kreĩkti-* i *spĩsti* ⇒ *speĩsti*. — Stativum z suf. *-ẽ-* i metatonią akutową: *ėĩžeti*, *ėĩži* (war. *ėĩžẽja*), *ėĩžẽjo* ‘pękać – o ziemi, lodzie, kamieniu, desce’, *suėĩžeti* ‘popękać, spękać, pokryć się rysami’. Paralele: *brizg-* ⇒ *brėizgẽti*; *drisk-* ⇒ *drėiskẽti* i *snĩgti* ⇒ *snėigẽti*. — Sb. postvb.: *ėĩžena* ‘odłamek, łupina’ (⇒ vb. denom. *ėĩženoti* ‘pękać’), n.jez. *Dũobeĩžis* (por. *duobẽ*).

ėjaũ ‘szedłem, poszedłem’ — quasisupletywna forma praeteriti do prs. *einũ* (zob. *eĩti*). Na pierwszy rzut oka wygląda jak alternant apofoniczny ze WSE *ej-V*. W istocie jest to jednak produkt reanalizy zwrotu z negacją, por. **ne ejau* ‘nie szedłem’ (prt. gw. *ējaũ*), po kontrakcji: *nėjaũ*, resegmentacja: *ne* + *ėjaũ*. Paralele: **ne emiau* ‘nie wziąłem’ > *nėmiaũ* ⇒ *ne* + *ėmiaũ*; **ne esu* ‘nie jestem’ > *nėsu* ⇒ *ne* + *ėsu*. Por. LD § 130, Zinkevičius 1981, 110, Petit 2004, 266, przyp. 379. — Neoosn. *ej-*: *paėjėti*, *paėjũ*, *paėjėjau* ‘pójść, przejść nieco drogi’, refl. *pasiejėti*, ‘pójść, podejść kawałek drogi’, *prisiejėti*: *Jau aš prisiejėjau ik valiai* ‘Już ja się nachodziłem do woli’ (paralele: *pasėkėti*, *pavėdėti*, *pasibėgėti*), *ėjinėti* ‘chodzić często po trosze’ (por. *bėginėti*, *jojinėti*). Nomina z *ej-*: *apėjimas* SD «zasadźka, zasacka» (*darau kam apėjimũ* SD «zasadzam na kogo»), *atėjėlis* ‘przybysz, przychodzień’, *atėjimas* ‘przyjście’, *atėjũnas* przest. ‘przybysz’ (por. *bastũnas*, *klajũnas*), *atėjuonis*, *-iẽs* ts.¹⁷⁷, *ėjėjas* ‘piechur’, *ėjikas* ‘kto wytrwale chodzi piechotą; piechur’, *ėjimas* ‘chód’ (*paskui ėjimas* SD¹ «naśladowanie», *tolin ėjimas* SD «postępek w czym»), *ėjõtẽ* ‘chód, chodzenie’ (*O kokia dabar ėjõtẽ, virsk ir kelkis!* ‘Co to za chodzenie teraz, padaj i wstawaj!’), *ėjũnas* ‘wałęsa, włóczykij’, *įėjimas* ‘wejście’, *išėjėlis* b.z.a. ‘wychodźca, emigrant’, *išėjimas* ‘wyjście’, *išėjũs* ‘kto często wychodzi, rzadko bywa w domu’, *pėrėja* ‘przejście; przełęcz’, *pėrėjũnas* ‘włóczęga, nicpoń’, *suėjaĩ* adv. ‘oszczędnie, tyle ile się zużyje’, *suėjũnai* m.pl. ‘przybysze, obcy’, *užėjėjas* DP ‘następca’, *užėjimas* SD «nadejście» (syn. *užėiga*), *užėjũnas* KN ‘wysłannik’.

eketẽ 3 p.a. ‘przeręb, otwór wyrąbany w lodzie’. Ze zmiany *aketẽ* (brak opozycji samogłosek /e/ : /a/ na początku wyrazu, zob. Girdenis 1995, 62). War. *eketis*, *eketys* oraz

¹⁷⁷ Gdy chodzi o oboczną neoosnowę *ataj-*: SD¹ <ataiuo> «przychodzień», gw. *atajuonis*, *-iẽs* c. ‘przybysz’, to można jej źródło upatrywać w formie prt. **atajau* ‘przeszedłem’, pochodzącej z elizji w **ata-ajau* < **ata-ejau* (por. gw. prt. *ējaĩ*; *ata-aj* z asymilacji perseweracyjnej). Por. *metas ataigos* Sp I, 131²⁹ ‘czas przyścia’, co już Skardžius wywodził z **ata-eiga* (ŽD 102).

āketis, aketis, akētys. Jest to drw. z suf. *-et-* od *akis* ‘oko’ (zob. LEW 120, ALEW 261). Odpowiedniki łotewskie: *akacis*, zwykle *akate* a. *akata* ‘napelciona wodą jama na bagnie’, *akace* a. *akata* ‘przerębel do łowienia ryb; zagłębienie w rzece lub jeziorze’. — Drw. wsteczne: *akà* a. *ākas* ‘przerębel do czerpania wody lub łowienia ryby’ (por. *alkà* $\Leftarrow$ *ālkatis*, *ālkatē*). Tu też łot. *aka* ‘studnia’. Mało prawdopodobne wydaje się twierdzenie Schmalstiega, *Balt XXXVI*:1, 2001, 20n., jakoby *ākas* było archaizmem, zgodnym co do formy i znaczenia ze scs. *oko* ‘oko’. Zepchnięcie *ākas* do funkcji sekundarnej ‘oko w łodzi’ ($\Rightarrow$ ‘przerębel’) miało nastąpić z chwilą pojawienia się neologizmu *akis*, o formie derywowanej od *aki* (nom.du.) i o rodzaju żeńskim wzorowanym na sb. *ausis* ‘ucho’. Schmalstieg nie wypowiada się na temat *akà* jako obocznika do *ākas*. Tymczasem tego rodzaju dwoistość formy nie jest w derywacji wstecznej niczym niezwykłym, por. np. *aūgas* i *aūgē* od *augmuō*; *blūzgas* i *blūzgā* od *blūzganos*; *žiaūbas* i *žiaubē* od *žiauberē*. — Kontaminacja z czas. *kertū*, *kiṛsti* ‘rąbać’ wydała war. *ekertē* ob. *akertē*; *ēkertis* ob. *akertis*, por. *Žiemą kerta ēkertes vandeniui semt, velēt, galvijams girdyt* ‘Zimą wyrębiają przeręble, przeręble, żeby czerpać wodę, prac, poić bydło’. Zob. Kabašinskaitė 85. — N.rz. *Eketē*, *Eketis*, *Eketys*.

ēkštūs, -i 4 p.a. 1. ‘wybredny w jedzeniu; niejadek; łasy, łakomy’, 2. ‘nieodporny (na zimno zimowe)’. Grupa *kš(t)* tłumaczy się perseweracyjną zmianą z **ks(t)*, zaś *-k-* jest spółgłoską wstawną. Rekonstrukcja **ēs-tūs*, drw. od neopwk. *ēs-* $\Leftarrow$ *ēsti* ‘jeść, żreć’ (brak w ŻD, LEW i Ambrazas 1993). Inne utworzone od *ēs-* nomina wymieniono s.v. *ēškā*. — Drw. *ēkštūmas* ‘wybredność’. Vb. denom. *ēkštauti* b.z.a. ‘być wybrednym, przebiegać w czym’.

eldijā 3 p.a., acc.sg. *ēldijā* 1. ‘czołno, łódź wydrążona z jednego pnia’, 2. stlit. ‘wszelka łódź, też z żaglem’. DP ‘łódź, łódka’, SD «bat[a]» [‘lekka łódź żaglowa’, SPXVI], «czołn; nawa», 3. przen. ‘coś wielkiego, wielki przedmiot’ (zob. *āldija*). Forma *eldijā* pochodzi ze zmiany *aldijā* (zob., por. *ālksnis* > *ēlksnis*). Wyraz prapokrewny ze scs. *alūdii* ob. *ladii*, bg. *lādja*, sch. *lāda*, strus. *lod̥ja* ‘łódź’, ros. gw. *lod̥jā*, *lód̥ja* (*lad̥jā*), stpol. *łodziā*, pol. *łódź*, *łodzi*. Stoi w związku z germańską nazwą ‘koryta’, por. norw. gw. *olda*, *olle* f. < pie. **ald^h*- (IEW 31 n.). Obecnie ALEW 20 proponuje rekonstrukcję cps. pie. **ol-d^hh₁-*, znac. etym. ‘to, co służy do przeprawy, Mittel zum Übersetzen’. Zob. też BSW 6 (pbsł. **aldijā-*), LEW 120, REW II, 52, s.v. *łódka* (psł. **oldī*), Boryś 303 (psł. **old̥ji*), Kroonen 21 (pie. **Hold^h-ih₂-*, gen.sg. **-jeh₂-s*). — Dalsze zaświadczenia z SD: *eldija didē* «okręt», *eldija išdrožta* «komięga» [‘statek czworoboczny do spławiania zboża’, SPXVI], *eldija pridingta* «korab, arca Noë» (syn. *skrynia Noes*), *eldija su irklais* «galera, triremis», *eldijos sukulimas* «rozbiecie nawy», *dugnas eldijos* «naw dno», *pirmagalis eldijos* «naw przodek» [‘dziób statku’], *paskuigalis eldijos* «naw zadek» [‘rufa statku’], *pratiesas eldijos vytinēs* «maszt» (dosł. ‘maszt na szkucie’). — Drw. *eldijēle* SD «łódź, łódka mała» (syn. *luotelis*), *eldijēle rūkylinē* «czołnek do kadzidla», *eldijinis* SD «okrętowy, żeglarski», *drobē eldijinē* SD «żagiel do nawy», *kartis drobēs eldijinēs* SD «żaglowy drąg» [‘maszt do żagli’].

elefantas stlit. ‘słoń’, por. *ir sostas jo iž kaulų aba iž ilčių straigio aba elefanto padarytas* SP I, 184₂₅ ‘i stolica jego z kości słoniowej uczyniona’, SD «słoń, elephas, elephantus», *kaulas elefanto* «słoniowa kość», *nosis elefanto* «słoniowa trąba» — zapoż. z pol. XVI w. *elefant* ‘słoń’ (SPXVI) $\Leftarrow$ łac. *elephantus*, por. nwn. *Elefant* m. Zob. też SLA 70 (brak w LEW, ALEW).

ēlgeta 1 p.a. c. ‘ubogi, żebrak’ — formacja dewerbalna od *ēlgtis* (zob.), co obok podstawowego znac. ‘zachowywać się’ miało dawniej także znac. ‘prosić o jałmużnę, ‘żebrac’ (zob. Būga, RR I, 118n.). Suf. *-et-* charakteryzuje m.in. pejoratywne nazwy osób, np. *raiūketa* ‘złośnik’, *vālketa* ‘włóczęga’, *vaṛgeta* ‘biedak’ (GJL II, § 416). NB. Ukazujący się w dawnych słownikach (Nesselmann, Kurschat) war. *elgēta*, z rzekomo długą samogłoską sufiksu, jest fikcją, zob. Būga, RR I, 115n. — Drw. *elgētinās* ‘żebrak’, *elgetis* SD «żebranie;

żebractwo, żebranina, żebraczy żywot» (syn. *elgetavimas*), *elgetinis* SD «żebraczy». Vb. denom. 1. *elgetauti* ‘żebrac’ ob. *elgetauti* DP ‘żebrzeć’, *daiktas išelgetautas* SD «żebranina, to co się wyżebrało», ⇒ *elgetautojas* ‘żebrak’, 2. *elgetėti: nuelgetėti* ‘zostać żebrakiem’, 3. *elgetoti* a. *elgetoti* DP ‘żebrzeć’ (⇒ neoosn. *elgetoj-*: *elgetojas* b.z.a. ‘żebrak’).

ēlgtis, *elgiūos*, *elgiaūs* 1. ‘postępować, sprawować się, zachowywać się’, DP ‘sprawować się, obchodzić się, używać, zachowywać się’, 2. stlit. ‘prosić o jałmużnę, żebrac’, 3. ‘posługiwać się czym’, 4. ‘zadawać się z kim, obcować, przestawać’, 5. ‘trudzić się, pracować’, *pasielgti* ‘obejść się z kim’. SD¹ *elgiuosi* 1. «gnaruię się» [‘skromnie żyć, poprzesztawać na małym’, SPXVI], 2. «haruię» [‘pędzić kogo do pracy, zmuszać do wysiłku, ćwiczyć’, SPXVI] (syn. *vargstuojū*), 3. «wyżebrzam», ⇒ *pasielgimas* PK ‘pożywienie’. Odpowiednik łot. *elgtiēs*, *eldzuōs* ‘natrętnie prosić; wytrzymać, opanowywać się’, *elgt*, *eldzu* ‘narzucać się, natrętnie prosić’. ALEW 262 za pierwotne uważa znac. ‘żebrac’. Z niego można wyprowadzić z jednej strony ‘natrętnie prosić’, z drugiej strony ‘zachowywać się przesadnie pobożnie’. Dalsza etymologizacja niepewna. Było łączone z wyrazem *algā* ‘zapłata’ (pie. *h₂elg^{uh}-eh₂-, zob. LEW 7, ALEW 262), co jednak pociągało za sobą trudności natury znaczeniowej. Martirosyan 37 zestawia z *ēlgtis* orm. *alkalk* ‘ubogi, biedny, nędzny’. — Drw. *elgimasis* ‘zachowanie, postępowanie’, *ēlgsena* ts. (*Savo ēlgsena jis visiems pavyzdys* ‘Jego zachowanie jest dla wszystkich przykładem/wzorem’).

ēlkoka 1 p.a. przest. ‘wyciśnięte w formie placka nasiona oleiste, tzw. makuch’ — zapoż. z prus.-niem. *ēlkōke* (GL 48), por. nwn. *Ölkuchen* m. ‘makuch’. W kwestii akutu por. zapoż. *fēlē* i *kēžas*. Zob. też *makukas*. — Złożenie niemieckie uległo redukcji do II członu w war. *kōka*: *linsēmenij kōka* ‘makuch z siemienia lnianego’.

ēlnis, -io 1 p.a., *elnys* 2 p.a. ‘jeleń, Cervus, Cervus elaphus’. Stlit. forma trójzgłoskowa *elenis*, -io (*Kaip elenis šaukia šviežio vandenio* BRB ‘Wie der Hirsch schreiet nach frischem Wasser’, f. *elinē* BRB ‘łania, Hindin’) przemawia za tym, że *ēlnis* zawdzięcza swój akut synkopie i wydłużeniu zastępczemu: *e.le.nis* > *ēl.nis* = *ēlnis*¹⁷⁸. Z nagłosem *a-* dochodzą tu lit. *álnē* ‘łania’, łot. *ālnis* ‘łoś, Alces alces’ (Būga, RR III, 780), jak też stpr. *alne* Ev ‘zwierz, Tyer’ (rozszerzenie znaczenia: ‘jeleń’ ⇒ ‘dziki zwierz’). Natomiast ZTŽ *aliēnis* jest rutenizmem, por. błr. *alénb*, ros. *olénb* (co do *ie* por. *paviētrē*, *plienas*). — Temat na -*ja*- formy standardowej *ēlnias* jest prawdopodobnie analogiczny. Uwzględniwszy te zmiany, można zestawić pb. *elen-*ja*- z pol. *jeleń*, *jelenia*, ros. *olénb*, *olénja*, gdzie temat również był kiedyś spółgłoskowy: psł. *elenī, gen.sg. *el-en-e (por. Vaillant II:1, 197 n.). Pbsł. *elen- (BSW 68) < pie. *h₁el-en-/on- (por. ALEW 262). Derksen 2008, 140 rekonstruuje *h₁el-h₁en-i. W innych językach sufiks ukazuje się w st. zanikowym (IEW 303 n.): gr. *ἐλαφος* m.f. ‘jeleń, łania’ (*h₁el-*h*-b^hos) obok *ἐλλος* m. ‘jelonek, cielę jelenia’ (*h₁el-n-o-), orm. *eln*, gen.sg. *elin*. Por. jednak wariant gr. *ἐνελος*·*νεβρός* Hes., co z metatezy spółgłosek w *elen- (Beekes 2010, 403). — Gdy chodzi o nazwę ‘łani’, to refleksy słowiańskie cs. *alŭniji*, stczes. *laní* (czes. *laň*), stpol. *lani* (pol. *łania*) sugerują praformę *ālŋī, czyli femininum na SO, pie. *h₁ol-Hn-ih₂, por. Derksen 2008, 368 n. Nieco inaczej BSW 69: pbsł. *ēlnī- ob. *ālŋī-. — N.m. *Élnišiai*, cps. *Élniakalnis*, *Ełniakampis*, *Ełmiškis* (< *Elm-miškis < *Eln-miškis).

ēmiaū ‘wziąłem’ (3 os. *ēme*) — forma praeteriti do praesens *imū*, zob. *iṃti*. Z opisowego punktu widzenia: forma wyglądająca jak apofoniczny alternant na st. wydłużenia *ēm-* ⇐ *em-* (pie. *h₁em-), por. *emū* gw. ‘biorę’ do *iṃti*. Pochodzenie wydłużenia pozostaje

¹⁷⁸ Dalsze przykłady akutu, który jest świadectwem wydłużenia kompensującego zanik sylaby wewnętrznej: 1. *gēlžis* < *gēležis* acc. sg. do *geležis* f. ‘żelazo’, 2. *šūlnj* < *šūlinj* acc. sg. do *šūlinys* ‘studnia’ (od *šūlas* ‘słup, klepka z cembrowiny studziennej’), 3. *kēlns* obok *kēlinės* pl.f. ‘spodnie’ (drw. do *kēlis* ‘kolano’), 4. *vēlnas* przest. ‘diabeł’ < *vēlinas* (drw. do *velē* ‘dusza umarłego’).

kwestią sporną. Ostatnio Meiser 2003, 152, przyp. 3 podniósł podobieństwo *émiaũ*, *ẽmẽ* do perfectum łac. *ẽmĩ*, wywodzącego się – jego zdaniem – z praformy ie. **h₁e-h₁m-* (sylaba reduplikacyjna plus pwk. w st. zanikowym). Zob. też Petit 2010, 135, który trafnie zauważył, że w lit. kontynuacji pie. **h₁eh₁m-* należałoby oczekiwać refleksów akutowanych *†émiau*, *†émẽ*. Najprostszym wyjściem wydaje się tu hipoteza o resegmentowaniu formy zaprzeczonej: **ne.emiaũ* ‘nie wziąłem’. Droga kontrakcji zmienia się ona w *némiaũ*, co następnie zostaje zinterpretowane na *ne + émiaũ*. Paralele: **ne.ejau* ‘nie szedłem’ ⇒ *nėjaũ* ⇒ *ne + éjaũ*; **ne.esũ* ‘nie jestem’ ⇒ *něsũ* ⇒ *ne + ẽsũ* (por. LD § 130). — Neoosn. *ẽm’-* (⇐ *émiaũ*): *émíoti* ‘wybierać miód’, *išémíoti* ‘wybierać, np. konie dla wojska; po trochu wyjmować (np. pieniądze z oszczędności)’. Por. *gėrioti* ⇐ *gėriau*. — Neoosn. *ẽm’-*: *ėminėti* iter. ‘-bierać’ (*Ką čia ėminėji po žiupsnelį, pasisemk [aguonų] visą saują*). Nomina: *ėmimas* ‘branie, wzięcie; sprzątanie zboża z pola’ – abstractum typu *atėjimas* ‘przyjście’ (por. jeszcze *gėrimas* ⇐ prt. *gėrė*; *pylimas* ⇐ prt. *pylė*), *išėma* ‘wycięcie, wykroj; wgłębienie’, *išėmus* DP ‘wyjawszy, oprócz; chyba’, *priėmėjas* ‘przyjmujący’, *priėmėja* pot. ‘akuszerka, położna’ (por. syn. *pribuvėja*), *suėmėjas* SD «ceklarz» [‘pachołek miejski, pełniący funkcję kata, oprawcy, siepacza’, SPXVI], *suėmimas* ‘aresztowanie’. Cps. *medũemis* ‘wybieranie miodu’ (por. *medũs*), *torpãemis*, *torpėmỹs* ‘czas kopania torfu’ (por. *dũrpės*). War. *°jẽm°*: *kaklo ažujėmimas* SD¹ «ślinogorz» [‘dawica, wrzód, który gardło zalega’, L.], *nujėmimas* SD «uyma, ubliżenie» (ob. *nuimu* «uymuię czego»), *prijėmimas*: *mokestis ažu prijėmimũ miesčionystėn* SD «miejskie, wkupne do miasta» (w kwestii sandhi por. *pàjemu*, *sùjemu* s.v. *iĩti*). — W pewnych gwarach spotyka się praeteritum na SZ *im-*, urabiane od osnowy prezentnej *jĩma* ‘bierze’ i używane zwykle z prepozycjami, por. *páimẽ* ‘wziął’ (prs. *páima*), *nėimẽ* ‘nie wziął’ (prs. *nėima*), zob. LD § 127. Akut, którego LD nie komentuje, ma wytłumaczenie we wzdłużeniu zastępczym po synkopowaniu samogłoski *-i-* w nieakcentowanej sylabie wewnętrznej: **pāimẽ* (**pāima*) z **pājimẽ* (**pājima*) oraz **nēimẽ* (**nēima*) z **nėjimẽ* (**nėjima*). LD, l.c. zamiast o synkopie mówi o kontrakcji po zaniku interwokalicznej joty.

ėngti, *ėngiu*, *ėngiau* 1. ‘zdzierać skórę (z owcy, psa)’, 2. ‘skrobać, zeskrobywać’, 3. ‘znosić, zdzierać (odzież)’, 4. przen. ‘ciemieżyć, wyzyskiwać, uciskać, dręczyć’, 5. ‘bić kogo’ (*išėngti* ‘wybić, wychłostać’), ‘ostro komu wymyślać’. W sprawie etymologii zob. *ĩngti*. — Drw. *engėjas* ‘ciemieżca, wyzyskiwacz’, *engikas* ‘kto szybko zdziera odzież a. buty’. — SO *ang-*: *ąngyti* m.in. ‘zdzierać skórę’ (zob.), *ánkstyti* ts. < **ang-sty-* (zob. *ánkštis*) — Podwójny refleks SZ *ing-/ung-*, zob. *ĩngti* ob. *uĩkšti*.

eĩti, f. *eĩčia* — stlit. formy accusatiwu sg. dla participium prs. act. ‘idącego, idącą’. Pełne pdg. masculini i feminini podaje Zinkevičius 1981, § 614. Osnowa *ent-* została wyabstrahowana z jednego ze złożzeń prewerbialnych, najprawdopodobniej z *išentĩ* ‘wychodzącego’. To *išentĩ* daje się zinterpretować jako forma przekształcona ze starszej **išiantĩ*, czyt. [iš’antĩ], na mocy neutralizacji opozycji /a/ : /e/ w pozycji po palatalizowanej spółgłosce (por. Girdenis 1995, 172). Palatalizowane *š’(a)* wywodzi się prawdopodobnie z prajęzykowego sandhi **iš + *iant-*, gdzie składnik **iant-* był refleksem pie. **h₁i-ont-* ‘idący, chodzący’, participium prs. act. od pwk. **h₁ej-/h₁i-* ‘iść, chodzić’ (nieco inaczej Rix 1976, § 257: **ǵ₁i-ént-s*, **ǵ₁i-nt-ós*). Plit. **iant-* było odpowiednikiem participiów gr. *ión* ‘idący’ (**iĩōn*) i wed. *yán* (gen.sg. *yatáh*) ts. W sprawie łac. *iēns* zob. ostatnio Petit 2004, 244. Cechy apofoniczne participium prs. act., mianowicie pierwiastek na SZ i sufiks na SO, znajdują potwierdzenie w budowie formacji stlit. *sant-* (zob.) < pie. **h₁s-ont-*. Mniej prawdopodobna wydaje się hipoteza Zinkevičiausa (1981, § 614), w myśl której forma prewerbialna typu **pri-ient-* miała tracić jotę drogą ‘kontrakcji’. — Od neoosn. *ent-* urobiono szereg złożzeń prewerbialnych, por. stlit. *at-ent-*: *atentĩ* ‘przychodzącego’, *pa-ent-*: *paentĩa* ‘pochodzą-

cego'¹⁷⁹, *paenčios* 'idącej, zdążającej', *pra-ent-*: *praenčią* 'przechodzącą'; *prientiemus* 'przychodzącym'. — Słabo reprezentowany nominativus sg. *eñtis*, f. *enti* ustępuje przed innowacyjnymi formami *ejant-* i *einant-*, por. nom.sg. *ėjqs*, f. *ėjanti*, acc.sg. *ėjanti*, *ėjančią*, gen.sg. *ėjančio*, *ėjančios*; *eĩnqs*, f. *eĩnanti*; *eĩnanti* (por. Zinkevičius, l.c., Petit 2004, 240 n.). — Dwuznaczny jest war. *atant-* 'przychodzący', por. DP *atañtį*, *atañčio*, *atañčius*, f. *atañčią*, *atañčios*. Można go tłumaczyć bądź zmianą *ate* w *ata* (por. *ataivis*, *ataiga* obok *ateĩvis*, *ateigà*), bądź wpływem praeverbium o formie *ata-* (**ata-ent-*, por. Zinkevičius, *ibid.*).

ėrcikis 1 p.a., *hercikis*, -io stlit. 'książę' — zapoż. z prus.-niem. *hertzig* m. (por. śrdn. *hertoch*, nwn. *Herzog* m.) albo z pol. XVI w. *hercyk* 'książę, władca jednego z księstw niemieckich' (SPXVI). War. *ercekis* BRB, *hercekis* BRP. Por. GL 56, LEW 121, Čepienė 125 (brak w ALEW). — Drw. *ėrcikaičia* przest. 'córka księcia, księżniczka', *ercikaitis* przest. 'syn księcia', *hercekysta* BRB, *hercikystė* BRP 'księstwo'. Młodszą pożyczką jest *hėrcogas* (zob.). Zob. też *firštas*.

ėrčiukai 1 p.a. m.pl. gw. 'kartofle, ziemniaki' — zapoż. z prus.-niem. *ėrtšok* (GL 48; Niedermann 1956, 65n.; brak w LEW), por. nwn. gw. *Erdschocke* f. 'karczoch' (< *Artischocke*). Niemieckie złożenie zreanalizowano jako **ėrč-ok*, po czym segment °*ok* zastąpiono litewskim suf. -*uk-*. War. *jerčiukai*, *jėrčiukai*, *jerčikai* i *irčiukai*; z zatrąą r: *jėčiukai* (wszystko b.z.a., za Niedermannem).

ėrdėti, *ėrdėja* (war. *ėrdi*), *ėrdėjo* 1. 'pękać (o ziemi podczas suszy, o wargach)', 2. 'rwać się, pruć się (o szwie, o swetrze), strzępić się, siepać się (o brzegu tkaniny, rękawa)', 3. 'psuć się (o zdrowiu)', *išėrdėti* 'rozleźć się, wystrzępić się; zrobić się dziurawym'. Odpowiednik łot. *ērst*, *ēržu* (**erd-je-*), *ērdū* 'rozłaczając, rozdzielając' (*ērda zeme* 'pulchna ziemia', *ērdi* adv. 'luźno, luzem'). Opisowo biorąc, mamy tu formację na -*dė-* od pwk. *ir-C* jak w *irti* II 'pruć się, rozpadać się', < **h₂rH-C* (por. LIV² 271). Paralele: *mėrdėti* : *miřti*; *svėrdėti* : *sveřti*. Natomiast ze stanowiska historycznego jest to drw. duratywny na -*ė-* od neopwk. *erd-*, pochodzącego z resegmentowania praesens na -*d-*, **ėrda* 'pruje się, pęka'. Prs. **ėrda* tak się ma do inf. *irti* jak *vėrda* do *virti*. NB. Z uwagi na to, że pierwiastek w st. pełnym pie. **h₂erH-* musiałby wydać w bałtyckim **ārd-* (zatarcie różnicy między SE i SO), trzeba postulować pierwotne formacje litewskie z samogłoską *a* w pierwiastku: **ārdėti*, prs. **ārda*. Lit. *ėrdėti* musi więc być formą analogiczną. Kontrast wokalizmu *e* : *a* między intr. *ėrdėti* i caus. *ardyti* przypomina *skėldėti* : *skāldyti* i *vėldėti* : *valdyti*. Z drugiej strony nie można tu wykluczyć neoapofonii, mianowicie wytworzenia formy SP/SE na podstawie SZ: *irC* ⇒ *ėrC*, por. *dirgti* ⇒ *dėrgti*; *niřsti* ⇒ *neřsti*. Chodziłoby tu o odwrócenie stosunku SP *erC* ⇒ SZ *irC*, widocznego np. w *vėrd(a)* ⇒ *vird(inėti)*, *vird(inti)*. — Inne drw. od *erd-*: *erdinėti* (*suerdinėję*, *išerdinėję kailiniaĩ* 'rozłaczający się, postrzępiony kozuch'). Osobno zob. *ardyti*.

ėrdvūs, -i 4 p.a. 'przestronny, nieciasny (np. pokój)', 2. 'obszerny, nieciasny (np. o ubraniu)', 3. 'szeroki' (*ėrdvūs vařtai* 'szeroka brama, szerokie wrota'). War. *ertvus* b.z.a. Z obocznym tematem: *ėrdvas* (SD¹ «przestworny»). Odpowiednik łot. *ārdavs* ob. *ērdavs* (*ērdigs*) 1. 'zręczny, biegły, wprawny, płynny (w mowie)', 2. 'przestronny, wygodny'. Formy o nagłosie *e-* są młodsze od stlit. i gw. form z *a-*: *ārdvas*, -*à* (*ardvas kelias* DP 'szeroka droga', *durys ardvos* 'drzwi szerokie', *batai arđvi* 'buty za duże, za luźne'). Por. wtórne *e-* w *erčià* i *eržilas*. Budowa: *ard-va-*, przymiotnik dewerbalny, utworzony od neoosn. *ard-*, wyabstrahowanej z czas. *ardyti* 'burzyć, rozbierać, rozpraszać, rozkładać na części'. Suf. -*v-* jak np. w *gyvas* ⇐ *gyti*. Por. LEW 15 n. GJL II, § 119 przemilcza obecność

¹⁷⁹ *Tikime ing Dvasią šventą, nuog Dieva tėva paenčia, ir nuog Sūnaus ją imame* PK 111₁₁ 'Wierzimy w Ducha świętego, od Ojca pochodzącego, i od Syna go bierzemy'.

war. *ařdvas* i sprowadza *eřdvas* do *ėrdėti* ‘pruć się’; sugeruje on przekształcenie starszego tematu na *-u- (*erd-u-s) drogą tematyzacji. ŽD 376 wywodził *eřdvas* od *ėrdėti*, zaś *ařdvas* od *ardýti*. ALEW 264 dodaje odmienne pod względem budowy łot. *ērds* m.in. ‘luźny, wygodny’ ⇐ *ērst*, -žu, -du ‘pruć się, rozpadać się’. — Drw. od *erdv-*: *erdvẽ* ‘przestrzeń, przestworze’ (war. *ertvė* b.z.a., *erdmẽ*), *erdvybẽ* SD «przestwor», *erdvumas* SD¹ «przestwor, przestworność». Vb. denom. *erdvintis* WP ‘szerzyć się, rozpowszechniać się (o słowie Bożym)’. — Drw. od *ardv-*: *ařdvinti* ‘czynić przestronnym, poszerzyć (otwór)’.

erēlis, -io 2 p.a. ‘orzeł, Aquila’ (*Erelis augščiaus skradžioja* DP 43₂₄ ‘Orzeł wyższej lata’). War. *arēlis* (m.in. SD). Odpowiednik stpr. **arelis*, pis. <arelie> EV ‘orzeł, Are [Adler]’, zob. Būga, RR II, 508, Endzelīns 1943, 143, PKEŽ 1, 90. Odpowiednik łot. przest. *ereļi* m.pl. ‘orły’, łot. liter. *ērglis* ‘orzeł; sokół’ – z insercją *g* do **ērlis*, to z synkopowania **erelis* (por. insercję *g* do grupy *r-l* w lit. *kārļa* > *kārgļa*; *varlẽ* > *varglẽ*; inaczej LEGR 176: *ērglis* < **ēr-d-lis* < **ērlis*). — Nagłosowe *e-* literackich form litewskiej i łotewskiej jest wtórne, podobnie jak *e-* w wyrazach *eldijā*, *eřzilas*, *eřerỹs* (zob. uwagę fonologiczną s.v. *eketẽ*). N.m. *Erēlišķes*. Inne odpowiedniki: z jednej strony scs. *orilŭ* ‘orzeł’, sch. *ōrao*, *ōrla*, ros. *orěl*, *orlá*, błr. *aról*, *arlá*, pol. *orzeł*, *orla* (por. BSW 13, LEW 122, ALEW 264n.), z drugiej strony goc. *arans* nom.pl. ‘orły’ (pie. **h₃ér-on-es*), nwn. *Aar*, het. *hāraš* ‘orzeł’ (pie. **h₃érōs*), acc.sg. *hār-an-an* (pie. **h₃ér-on-m*) oraz gr. hom. ὄρνειον n. ‘ptak’, klas. ὄρνις, ὄρνιθος m.f. ts. < pie. **h₃er-n-* (Kloekhorst 301 n., Beekes 2010, 1106). Dane porównawcze wskazują na pierwotny rzeczownik atematyczny o suf. -*en/n-* i o nagłosie **o-* z pie. **h₃e-*. Dla prasłowiańskiego trzeba przyjąć osnowę **ar-il-* (**h₃er-l-C*), zaś dla prabałtyckiego **ar-el-* (starsze **ar-il-?*). Powiązanie osnowy bałto-słowiańskiej na -*l-* z osnową na -*n-* innych języków jest możliwe na gruncie hipotezy o pie. paradygmacie heteroklitycznym, który był scharakteryzowany alternacją sufiksów -*l-* (nom.sg.) i -*n-* (obl.). Por. oboczność sufiksów *-*uel-* : *-*uen-* w nazwie ‘słońca’ (s.v. *sáulē*). Derksen 2008, 376 zrekonstruował pbsł. **or-il-o-* obok **er-elio-*. — NB. Mimo argumentów przemawiających za rekonstrukcją pb. **ar-el-* nie można całkowicie wykluczyć ewentualności, że *arēlis* nie jest wyrazem rodzimym, lecz pożyczką ruską, por. stbłr. *oreľ* (ob. *oroľ*) i co do akcentu błr. *aról*, ros. *orěl*. Por. *ēsilas* < *āsilas* ⇐ strus. *osilŭ*. W takiej sytuacji stpr. <arelie> mogłoby być lituanizmem lub polonizmem. — Drw. *arelaitis* SD «orlę», *arelinis* SD «orli» (LKŽ II, 1140 wbrew świadectwu Szyrwida pisze wszędzie *e-* zamiast *a-* i dodaje znaki akcentowe: *erēlis*, *erelāitis*, *erelinis*), *erēlišķas* ‘orli’, *ereliŭķas* ‘orzełek, orlę, orlik’. N.m. *Arēlišķes*. — Produktem derywacji wstecznej są formy *ēras* ob. *āras* ‘orzeł’ (por. *kuodēlis* ⇒ *kuōdas*; *dilgēlẽ* ⇒ *dilgẽ*; *kumēlẽ* ⇒ *kumẽ*).

ėrgti, *ėrgu* (war. *ėrgiu*), *ėrgiau* gw. 1. ‘uderzać w twarz’, 2. ‘zdzierać, zdrapywać, zeskrobywać’, *iřėrgti* ‘zbić, wygrzmocić’, *nuėrgti* ‘zedrzyć, stłuc’, refl. *susiėrgti* ‘zbić sobie (nos)’. Formalnie odpowiada łot. *erģt*, -dzu ‘szczyrzyć zęby’: *suns ģrdz zuobus*, iter. *eřģīt zuobus* ts., refl. *erģītiēs* ‘przekomarzać się, drażnić się, kłócić się’ (por. ME I, 570 n., bez etymologii). — SO *arg-*: *argóti*, -ju, -jau ‘bić, uderzać’, *pėrargoti* ‘przebić rogami’ (*Man jautis su ragais perargojo visā šonā* ‘Mnie byk przebił rogami cały bok’), *suargóti* ‘zedrzyć, znosić (odzież)’. — LEW 16 łączył *ėrgti* z *arkýti* ‘psuć, kaleczyć’, to jednak pozostaje etymologicznie ciemne (zob.). Przypuśćmy, że postać pwk. *erg-* jest młodsza od *arg-* albo nawet nie jest z nim etymologicznie powiązana. Wtedy *argóti* będzie można będzie ująć jako iterativum na -*o-* od czas. prymarnego **argu*, **argti*, zbudowanego na pwk. *arg-*, który wywodzi się z pie. **org-* < **h₃erg-*¹⁸⁰. Taki pwk. jest zaświadczony w następujących refleksach: het. *h₃arakzi*, *h₃arkanzi* ‘zginać, przepaść, zniknąć’ (pie. **h₃ėrg-ti*, **h₃rg-ėnti*),

¹⁸⁰ Por. wtórny nagłos lit. *a-* w takich formach na st. *e*, jak *aki* < pie. **h₃ek^uih₁*, *arēlis* < pie. **h₃er-el-* (scs. *orilŭ*) oraz *ařzilas* < pie. **h₃ėrg-i-*.

caus. *ħarnikzi* ‘niszczy, burzy, unicestwia’, orm. *harkanem* ‘biję, walę’, stir. *orgaid* ‘zabić, zniszczyć, splądrować’, *con·oirg* ‘uderzyć, porazić’, zob. LIV² 301, Kloekhorst 306 (w obu dziełach brak wzmianki o lit. *arg-*).

érkē 1 p.a. ‘kleszcz, pasożyt ludzi i zwierząt, Ixodes’ (SD «kleszcz robak»). Odpowiednik łot. *ērcē* ‘kleszcz’ (*ērcis* ‘jałowiec, Juniperus’, *ērcietis* ‘krzak dzikiej róży’). Niejasne. Proponowano nawiązanie apofoniczne do (SZ) *irti* ‘pruć się, pękać’ oraz do (SO) *ardýti* ‘pruć, burzyć’, znac. etym. «Spaltendes, Zernagendes, Beschädigendes» (zob. LEW 122). Wziąwszy pod uwagę fakt, że *irti* jest refleksem pie. *h₂rH- (zob. *irti* II), trzeba by uznać *érkē* za formę zmienioną z *árkē* (tak gw.)¹⁸¹ < pie. *h₂arH- < *h₂erH- (por. LIV² 271). Czy jest to formacja z suf. -k- przy pierwiastku na SE (por. *spēkà* ← *spėti*)? Inna ewentualność to połączenie *érkē* z psł. *orkū ‘rak, Astacus’ (sch. *rāk*, ros. *rak*, pol. *rak*), zob. Boryś 509, Derksen 2015, 155, ALEW 265. Swego czasu Būga, RR II, 530 był temu przeciwny. — Drw. *erkūtē*: wyraz ten z dodaniem przydawek *kriaušinė*, *liaukinė*, *sodinė*, *žemuoginė* oznacza różne gatunki pajęczaków. — N.m. *Ērkšva*, cps. *Ērkiasalē*. — War. *kerē* 4 p.a. (*Čiulpia kraujā kaip kerē* ‘Sączy krew jak kleszcz’) poświadcza niezwykłą metatezę spółgłosek: *erk* > *ker* (Otrębski 1934, 421). Zdaniem Kabašinskaitė 32 powodem zmiany miało być ludowo-etymologiczne skojarzenie *érkē* z *kēras* ‘krzak, pień’.

ērškētis, -čio 2 p.a., *ērškētys* 3 p.a. bot. ‘głóg, dzika róża, krzew kolczasty, Rosa’, DP ‘cierń’, SD «głóg, Oxycantha, Pina alba», *uogos ērškēčio* SD f.pl. «jeżyny owoc», *ērškēčiai* SD m.pl. «ciernie» (*ērškēčiai* *karūnavotas* SP «cierniem koronowany»). Analiza: *ērškēt-ja-*, drw. od adi. *ērškētas, to z kolei urobione od sb. *ērškē. Por. łot. *ērškis* ‘krzak tarniny’ (war. *ērķšis*, *ērķšis*). Paralele: *šukētis*, -čio ‘przedmiot wyszczerbiony’ ← *šukētas* ‘szczyrbaty’ ← *šūke* ‘szczyrba’; *lapēčiai* m.pl. ‘lisia skóra’ ← *lapētas* ‘lisi’ ← *lāpē* ‘lis’. Wynika z tego, że sb. *ērškē mogło kiedyś oznaczać ‘cierń, roślinę z cierniami’, zaś *ērškētas adi. ‘ciernisty’. Osnowa *ēršk-* pozostaje na razie bez dobrego objaśnienia (por. LEW 122 n.)¹⁸². ALEW 265n. rozważa – wbrew Būdze, RR III, 530 – połączenie z łot. *ērcis* m. ‘jałowiec, Juniperus’ oraz *ērcē* ‘kleszcz, Ixodes’. — Jest prawdopodobne, że pod wpływem *ēršk-* ‘cierń’ wyraz stlit. *ešketras* ‘wielka ryba, wieloryb’ (odpowiednik nwn. *Walfisch*), znany jedynie z BRB, przybrał obecną postać *ērškētas* [lit. znaczeniem jest ‘jesiotr, Acipenser sturio’] (war. *ērškētras*, *ērškētras* b.z.a.). Por. Būga, RR I, 328 i ALEW 266. Żulys, *Balt* I:2, 1966, 153 uważał *ešketras* za zapożyczenie ze staropruskiego, por. stpr. *esketres* EV ‘jesiotr, Stoer’. — War. *ērškētys*, *ērškētis*, też z krótkim *e* w sufiksie: *ērškētis*, *ērškētys*, *ērškētis* (wypadek neoapofonii?). — Drw. *ērškētynas* ‘miejsce zarosłe głógiem, zarośla dzikiej róży’, SD¹ «cierniewisko», SD «ciernisko; jeżyny, Rubus», *ērškētinis* ‘cierniowy, zrobiony z cierni; kolczasty – o drucie’, *ērškētinis vainikas* ‘korona cierniowa’ (ob. *ērškēčių vainikas* ts.), *ērškētra* ‘krzak głógu’, cps. *ērškētrožē* bot. ‘dzika róża, Rosa canina’ (por. *rōžē*), *ērškētuogē* ‘owoc dzikiej róży’ (por. *uoga*). — N.rz. *Erškētynē*, *Erškētupys*. Tu też n.jez. *Reškētis* – z metatezy *r* w *Eršketis (por. wyżej *ērškētis*); n.rz. *Reškētā*, *Reškētēle* (inaczej Vanagas 276: do *rēkšti* ‘zrywać’).

ērštas 1 p.a., *ērštas* 2 p.a. gw. ‘przywódca złych ludzi, przywódca złoczyńców’ (*Na, ir pats ērštas ateina – bus muštyniū* ‘No, przychodzi sam herszt, będzie bójka’) — zapoż. z pol. *herszt* (< stpol. *herst* ← śrwn. *hērst* ‘najpierwszy’, zob. Sławski I, 417n.). War. *ārštas*, *ařštas*. Por. POLŽ 216.

eřtas, -à 4 p.a. ‘mający dużą objętość, przestronny, obszerny (dom, pokój), szeroki (o

¹⁸¹ Paralele: *ērmenys* < *ārmēnys*; *ēržilās* < *ařžilās*; *erdvūs* wobec (przest.) *ařdvas*, jak też *ermaĩ* < *armaĩ* ‘osada dyszla’.

¹⁸² Brak analizy słowotwórczej wyrazu *ērškētis* u Skardžiusa (ŽD) i u Ambrazasa 2000, § 321 (-ētis).

wrotach, o drodze)'. Stlit. *ertas* WP 'szeroki – o drodze'. Odpowiednik łot. *ērts* 'przestronny; poręczny, wygodny, przytulny'. Niejasne. LEW 15 łączył z pwk. *ir-* (**ir-C*) jak w *irti*, SO *ardýti*. Zob. też ALEW 267. Por. syn. *erdvūs* ob. *ertvus*. — Drw. *ertmē* 2 p.a. 1. 'pusta/wolna przestrzeń, puste/wolne miejsce', 2. 'jama': *pīlvo ertmē* 'jama brzuszna'. Por. łot. *ērtība* 'wygoda'. Vb. denom. *ērtinti*, z prvb. *pra-*, *iš-* 'poszerzyć, rozszerzyć'.

eržēti, *ērzu* (war. *ērziu*), *eržējau* 1. 'szybko i niewyraźnie mówić' (*Negali suprasti – ērza ir ērza* 'Nie można zrozumieć [bo ten] «erza i erza»'. *Neeržēkit visi vienu kartu!* 'Nie mówcie wszyscy na raz!'), 2. 'rozmawiać ze sobą dla rozrywki, gawędzić' (*Susējom ī būrj ir eržējom visā vakarā* 'Zeszliśmy się [całą] gromadą i gadaliśmy [ze sobą] cały wieczór'. *Apie kā čia ērzate?* 'O czym tu gadacie?'), 3. 'zrzędzić, gderać na wszystkich, okazując swe niezadowolenie', 4. 'głosem wyrażać złość, warczeć; o psie: warczeć' (war. *erzdēti*: *Šuo erzdēdamas kanda* 'Pies warcząc kąsa'), cps. *paeržēti* 'porozmawiać, pogadać' (*Žmogus su žmogum susējēs nori paeržēti* 'Człowiek, zszedłszy się z drugim, chce [sobie] pogadać', *sueržēti* 'powiedzieć co niewyraźnie, wymamrotać'. — Z innym sufiksem: *ērzinti* 1. 'wyśmiewać, szydzić', 2. 'drażnić, złościć, denerwować' (war. *ērzdinti*: *Šunj erzdyk, ne mane!* 'Drażnić to możesz psa, nie mnie!'), 3. 'podjudzać, siać niezgodę', 4. 'o otoczeniu: drażnić (oczy, słuch)', *paērzinti* 'rozdrażnić kogo', *suērzinti* 'rozzłościć, zdenerwować'. Każda z wymienionych form ma gwarowy dublet z *arz-*, przy czym nie chodzi tu o apofonię, lecz o wahanie *e-/a-* w nagłosie. — Formy pierwiastkowe *irz-* i *urz-* wyglądają jak stopnie zanikowe do *erz-*, por. 1° *iŗzti*, *irztū* (**irz-stu*), *irzaũ* 'niecierpliwić się, złościć się, być niespokojnym, denerwować się' (⇒ *irzlūs* 'łatwo wpadający w gniew, zirytowany', *irzlūs* 'drażliwy, niecierpliwy, podenerwowany, zły'), 2° *uŗzti*, *uŗzia* (war. *uŗzda*, *uŗzdžia*), *uŗzē* (*uŗzde*) 1. 'o psie: warczeć, burczeć', 2. 'o maszynie: warkotać'. Warianty z insercją *-k/g-*: *uŗkšti*, *uŗškia* ts., *uŗgzti*, *uŗzgia* ts. — Pochodzenie pierwiastka pozostaje niejasne, zob. LEW 123. Obcy segment z przemawia na rzecz jego charakteru ekspresywnego albo obcego (por. błr. *ērzacb* 'niespokojnie siedzieć, wiercić się', ros. *ērzatb* ts. NB. ĖSBM 3, 188 dopuszcza tu zapożyczenie z bałtyckiego, nie na odwrót). — Drw. *ērza* c. 'zręda', *erzatīs* f. 'zgiełk rozmów; kłótnia', *ērzelis* 'zgiełk, wrzawa, hałas' (⇒ *eŗzeliuoti* 'hałasować, kłócić się; szczekać'), *eŗzeta* c. 'człowiek drażniący innych, działający im na nerwy'.

eŗžilas 3 p.a. 'ogier, stadnik', *veišlinis eŗžilas* 'ogier rozplodowy'. SD¹ *eŗžilas* «drygant», SD «stadnik koń». Z obocznym sufiksem: łot. *ērzelis* 'ogier' (różnica *-ilas* : *-elis* przypomina stosunek lit. *erēlis/arēlis* i psł. **orīlū*, scs. *orīlū*, ros. *orēl*, *orlā*). Świadcstwo porównawcze (zob. niżej) wskazuje na to, że nagłos *e-* pochodzi ze zmiany *a-*, por. gw. *aŗžilas* 'ogier' oraz *ardvūs* > *erdvūs*; *arēlis* > *erēlis*; *āsilas* > *ēsilas*. Zob. też uwagę fonologiczną s.v. *eketē*. Inaczej BSW 71 (pbsł. **eŗžila-*), LEW 123. Nagłos *a-* ma też przym. *aŗžūs* 'namiętny, jurny' (zob.). — Pokrewny wyraz *iŗarža* m. 'samiec jednostronnie wytrzebiony, wnetr' (war. *iŗstarža*, *iŗstaržas*, *iŗstarša* – z niejasnym segmentem *-t*¹⁸³) przemawia za tym, że osnowa *aŗž-* stoi w związku z pie. nazwą 'jäder'. Por. gr. ὄρχις, -εως m. 'jądro', zwykle pl. ὄρχις, orm. *orjik* (pl.), het. *arki-*, stir. *uirge* < pie. **h₃orǵ^hi-*. Pwk. **h₃erǵ^h-* 'o samcu: pokrywać samicę, kopulować', por. het. *ark-* 'wspinać się, wskakiwać na samicę, kopulować', ros. *ērzatb*, gw. rzadkie *erzātē* 'kręcić się w miejscu', SO gr. ὀρχέομαι 'tańczyć' < **h₃orǵ^h-ēje-*. Por. Kloekhorst 203 n., tam też sprostowanie rekonstrukcji **h₁erǵ^h-*, figurującej w LIV² 238. — Budowa wyrazu lit.: **aŗzi-la-*, drw. od sb. **aŗžis*, pl. **aŗžys* 'jądra'. Znacz. etym. '(zwierzę) mające jądra, (zwierzę) używane do rozplodu'. Por. łot. *paut-turis* 'niekastrowany byk' s.v. *pūsti*. Paralełą semazjologiczną może tu być stosunek form śrwn. *geil* m.in. 'pożądliwy, jurny' : *geile* 'jądra' (nwn. *aufgeilen* 'podniecić się

¹⁸³ Jest też war. *inŗstaras* b.z.a. 'wnetr', którego nagłos został widocznie upodobniony do bliskoznacznego **inŗstas* 'kastrowany ogier, wałach', wyrazu zapożyczonego ze stbłr. *inŗstb* (≡ pol. przest. *hinszt*).

seksualnie', *Geilheit* 'podniecenie płciowe'), zob. LEW 123, ALEW 267. NB. GJL II, § 202 porównuje zakończenie lit. *-ilas* z psł. **-ilū* w wyrazach scs. *kozilū* 'koziół' i *orilū* 'orzeł'. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *orżała* 'wielka, niechlujna baba [często jako wyzwisko]' (*Taka wielka, gruba jak orżała*) ⇐ lit. gw. *ařžalas* 'ogier' (Zdancewicz 345).

ēs- neopierwiastek od *ésti* 'jeść, żreć' (zob.). Drw. *ésamas* CGL 'pokarm, pożywienie, Speise', *ěšena* 'jedzenie; żarcie dla zwierząt' (por. *dvěšena* ⇐ *dvěsti*), *ěškà* (zob.), *ěslēs* f.pl. LZŻ 'jasła', *ěsnūs* 'żarłoczny, niewybredny' (por. neosufiks w *kalbnūs*, *nagnūs*; odmienna analiza w ŻD 225 i GJL II, § 297: **ēd-snus*), *ěstūvai* m.pl. 'jasła' (por. psł. **ēsli* f.pl. 'jasła, żłób' ⇐ **ēsti* 'jeść, żreć': scs. *jasli*, sch. *jāsli*, słh. *jāsli*, ros. *jāsli*, stczes. *jěsli*, stpol. *jaśli*), *ěstūvas* 'żarłok', *suěstis* f. 'nieszczęście' (*Papuolė mergelei suėstis* 'Pannę spotkało nieszczęście' [urodziła dziecko]), znacz. etym. 'zgryzota'? Zob. też *ėkštūs*.

esā ptk. 'rzekomo, niby, jakoby', używane na wyrażenie znaczenia ewidencjalnego, < *es-ant-. Np. *Ji esā niēko nežinanti* 'Ona jakoby nic nie wie'. Skostniała forma nominatiwu sg.n. od participium activi do praesens *esū* 'jestem' (GJL III, § 671). — Forma zaprzeczona *nesā*, gw. *nēsā* '(mówią, że) nie ma' < *ne-esant- (*Pirktių šuvà mēsą, bėt pinigų nēsą* 'Kupiłby pies mięsa, lecz ponoć nie ma pieniędzy').

ėškà 2, 4 p.a. 1. 'żarcie, żer, pokarm dla zwierząt', 2. żm. 'chęć do jedzenia, żarcia, apetyt' — dewerbalna formacja z suf. *-k-* od neopwk. *ēs-* ⇐ *ésti* 'jeść, żreć' (zob.). War. gw. *jėškà* ⇐ *jėsti* (*Jis menkos jėškos* 'Nie ma apetytu, mało je'). Por. łot. *ēška* 'żarłok; kłótlivy człowiek', drw. *ēšķis* ts. Paralele: *dvėškà*, *saūškē*, *žžkēs*¹⁸⁴. Osobno zob. *pėrėškas*. — Neoosn. *ėšk-*: *ėškēna* 'apetyt' (*Ligonė lepna, mažos ėškenos*, t.y. *mažai, patikimaĩs tevalgo* JU 'Chora jest wątła, nie ma apetytu, tj. je mało, tylko czasami'), *ėškūs* 'żarłoczny' (odmienna analiza **ēd-skus* w ŻD 124; Ambrazas 1993, § 271 nie uwzględnia *ėškūs*), *ėškus*, *-ė* 'kto często i dużo je', *ėškuvienė* 'dziewczyna o wielkim apetycie'.

esle ptk. przest. 'niech będzie' (Klein) — możliwa analiza: *es-* jak w *ēsti* 'jest, bywa' + ptk. *°le* jak w łot. *jēle* 'jednak, choć, przynajmniej', *nule* 'właśnie', *nele* 'a już wcale nie', por. ALEW 268. Jeśli jednak pisownia <esle> oznacza *eslia*, to trzeba postulować partykułę o formie *°lia*; jej związki zewnętrzne nie zostały rozpoznane.

esmē 4 p.a. 'istota, sedno sprawy, rzeczy, meritum' — dewerbalna formacja z suf. *-mē-* od osnowy *es-* jak w prs. *esū* 'jestem', *ēsti* 'bywa' (zob. *esū*). — Neoosn. *esm-*: *esmingas* 'istotny' (*Aš tik teĩštĩriu tat, kas esminga* 'Ja badam tylko to, co jest istotne'), *esminis* 'istotny, zasadniczy, podstawowy', *ėsmĩškas* 'istotny, merytoryczny' (*Ėsmĩškas klausimo sprendimas* 'Istotne/rzeczywiste rozwiązanie zagadnienia').

ésti, *édu*, *édžiau* 1. 'o zwierzętach: żreć' (*Ėda gyvolys, valgo žmogus* 'Żre bydlę, je człowiek'), 2. stlit., gw. 'o ludziach: jeść' (*ėme ir geriame net ik' apsirijĩmui ir girtavĩmui* DP 488₃₈ 'jemy i pijemy do obżarstwa i pijaństwa'). Cps. *suėsti* 1. 'zjeść, zeżreć', 2. 'przeżreć' (*Gėležĩ rūdys suėdė* 'Rdza przeżarła żelazo'), *atėsti* 'zjeść, zeżreć część', przen. 'stępić kosę', *praėsti* DP 'potrawić', *priėsti* DP 'najeść się; dojeść'. Refl. *apsiėsti* 'objeść się, obeżreć się', *pėrsiėsti* 'przeżreć się', *užsiėsti* 'zawziąć się na kogo'. Dawne prs. tematyczne: 1 sg. *ėmi* 'jem' < **ēd-mi* (tematyzowane: *ėmu*, *jėmu*), 1 pl. *ėme* < **ēd-me*), 3 os. *ėsti*, *ėst*, gw. *jėst(i)*, < **ēd-ti*. Por. stlit. *dažnai ėmi* SD «iadam» (syn. *valginėju*), *kirmėlės mani ėsti* SD «robacy mię toczą», *aplaidžiamė savą tikrąjį valgymą, ir ėme apipenus tos žemės* DP 40₄₅ 'opuszczamy swoy własny pokarm, a pożywamy trucizny tey ziemie'. Odpowiedniki bsł.:

¹⁸⁴ Błędna jest analiza **ēd-skā* w ŻD 124 (fikcyjny suf. *-skā-*). Ambrazas 1993, § 271 pominął *ėškà*, choć przy *vepskā* wymienił paralełę w postaci łot. *ēška* 'żarłok'. — Zbieżność *ėškà* z łac. *ēscā*, *-ae* 'jadło, pokarm, przynęta' jest dziełem przypadku (przeciwnego zdania jest Weiss 2009, 295).

łot. *ēst*, prs. *ēdu* a. *ēmu*, prt. *ēdu* (przest., gw. *ēžu*) ‘jeść, żreć, pochłaniać’, stpr. *īst* a. *istwei* ‘jeść’, *īdeiti* a. *idaiti* ‘jedzcie, esset’, scs. *jasti* ‘jeść’, prs. *jamī*, *jasi*, *jastū*, 3 pl. *jadētū* (z **īād-* < **īēd-* < **ēd-*¹⁸⁵). Pbsł. **ēd-* < pie. **h₁ēd-* przedstawia derywat na st. wzdłużonym w stosunku do pwk. pie. **h₁ed-* ‘kąsać, jeść’ (zob. LIV² 230). Wzdłużenie stanowiło zapewne nacechowanie praesens atematycznego zwanego Nartenowskim: 3 sg. **h₁ēd-ti*, 3 pl. **h₁ēd-nti*. Paralela: *bēgu* < pie. **b^heg^u-*. Inaczej NIL 209, przyp. 43: wzdłużenie fonetyczne **h₁ed-* > **h₁ēd-* na mocy tzw. prawa Wintera. Zob. też ALEW 270. Niektóre odpowiedniki ie.: wed. *átiti*, 3 pl. *adánti*, het. *e-za-az-zi*, 3 pl. *a-da-an-zi*, gr. *ἔδομαι* (*ēdoμαι* ‘będę jadł’), łac. *edō*, *ēs*, *ēst*, 3 pl. *edunt* (inf. *ēsse*; w kwestii *ē-* zob. Meiser 1998, 223 n., Weiss 2009, 431), goc. *itan* (pf. *et*), stang. *etan*, stwn. *ezzan*. St. wzdłużony: stwn. *ās* n. ‘padlina’, toch. B *yetse* ‘wierzchnia strona skóry’, < pie. **h₁ēd-so-*. — Deverbativa: *édēti*: *paédēti* ‘trochę zeżreć, trochę popaść się’, *edinēti* iter. ‘jeść często po trochu, żreć’, *edinti* caus. ‘dawać jeść, żreć, karmić; wytrawiać’, *édóti* ‘zacinać, smagać batem’, *édžióti* (zob.). — Drw. nominalne od *éd-* zebrano s.v. *ed-*. — Neopwk. *ēs-* (< *ésti*): *ésdinti* a. *ésdyti* caus. ‘dać żreć, nakarmić’, *pérésdinēti* ‘przeżuwać pokarm – o krowie’, *éstyti* (**ēs-sty-*): *išéstyti* b.z.a. gw. ‘wyżerać’ (*Tieji šašai visą žmogaus kūną este išėstydavo iki gyslų* ‘Te rany całe ciało człowieka wyżerały aż do kości’ [dosł. ‘aż do żył’]), frq. do *ésti* (por. *láistyti*, *páistyti*, *pustýti*). Nomina: *ėškà* (zob.), *ėšnos* f.pl. ‘dziaśła’, *ėšnūs* ‘żarłoczny (o świni, krowie)’, *priėstinō* adv. ‘do syta’ (*Aš arklių šeriu nepriėstinō, ažtai i arklys nepavaromas* ‘Ja karmię konia aż do syta, toteż nie muszę go popędzać’), prawdopodobnie od **pri-ēs-tinas* ‘taki, co winien się nażreć’. Por. łot. *ēsti* m.pl. ‘dokuczliwy (dosł. żrący) ból’, *ēstes* f.pl. ts. Osobno zob. *ėkštūs*. — Neoosn. *ést-* (< *estyti*): *išėstóti*, np. *Reikė daugiau buvo man miško išėstóti* ‘Trzeba mi było więcej lasu wyrąbać’.

esù 1 sg. prs. ‘jestem, istnieję’, 2 sg. *esi*, 1 pl. *ėsame*, 2 pl. *ėsate*. Odpowiedniki łotewskie: *esmu* (gw. *ėsu*), *esi*, *ėsam*, *ėsat* (zob. LEGR § 601). W 3 os. pojawia się forma supletywna *yra* ‘jest, są’ (zob.), łot. *ir*. Participium prs. pass. *ėsamas* ‘będący; teraźniejszy’, *bėsama* impers. ‘jest, są’ < **be* *ėsama* (*Anojė ūpės pūseje gerų bėsama ganųklų* ‘Po tamtej stronie rzeki są dobre pastwiska’). — W jęz. staroliteńskim praesens miało odmianę atematyczną, por. *esmi*, *esi*, *est(i)* < pie. **h₁es-mi*, **-si*, **-ti* (*Aš esmi Panas Dievas tava* MŽ 20₁₀ ‘Ja jestem Pan, Bóg twój’. *Jeig tu esi Kristus* DP 172₃₄ ‘Jeśliś ty iest Chrystus’. *Ir gadnas esti darbinukas algas sava* MŽ 31₁₂ ‘Albowiem godzin jest robotnik zapłaty swej’). Formy zaprzeczone: *nėsu* ‘nie ma mnie’ – z kontrahowania **ne* *esù* (gw. *nesù*, przez elizję); *nėsti* ‘nie jest, nie ma’ z *ne esti*. Wtórny nagłos *a-* pokazują formy stpr. *asmai/asmau* ‘jestem’, *assai* (war. *essei*) ‘jesteś’, *ast* (war. *est*) ‘jest, są’, pl. *asmai* ‘jesteśmy’, *asti/astai* (war. *estei*) ‘jesteście’. — Odpowiedniki ie.: strus. *esmi* ‘jestem’ (*esi*, *esti*), scs. *jesmi* ts. (*jesi*, *jesti*), wed. *ásmi*, gr. *εἰμί* = [émí] ts. Por. LIV² 241 n. Cps. *išesti* ‘abest, jest nieobecny’, por. *metų ne priesti, bet visada nuesti žmogui* DP 580₃₆ ‘lat nie przybywa, ale zawsze ubywa człowiekowi’. — Zastępstwo *esmi* przez *esù* polega na tematyzacji pwk. *es-* przy użyciu suf. **-e/o-*. W gwarach spotyka się jeszcze inne refleksy, np. *esiù* ‘jestem’ (suf. **-jo-*), *ėsu* ts. (drw. wsteczny od cps. *nėsu*, por. LD §§ 130 i 617). — Tematyzacja neoosn. *esm-* (< *esmi*) wydaje formy *esmù*, *esmiù* ‘jestem’. Tematyzacja apokopowanej formy 3 os. *est* prowadzi do *estù* ‘jestem’ i dalej *esčiù*. — Neopwk. *es-*: *esybė* ‘istota żywa; byt, egzystencja’, SD <essibe> 1. «bytność rzeczy» (syn. *buitis*, *būtybė*, *sunčius*, *būklė*), 2. «istność» (syn. *prigimimas*, *prigimtis*), 3. «jestestwo» (syn. *buitis*, *sunčius*), *esimas* BRB ‘istnienie, egzystencja’, *esingas* SD «istotny» (dziś *esmingas*), *esmė* (zob.). Cps. *senaesiai* m.pl. ‘tutejsi,

¹⁸⁵ Nastąpiła tu jotacja nagłosowego **ē-*. Jota pojawiała się — w charakterze wypełniacza hiatu — w pozycji po praeverbium zakończonym na samogłoskę, np. *po-j-asti* ‘pojeść’, *u-j-asti* ‘ujęść, wyżreć’ (por. też cps. *suxo-j-adīčī* ‘kto pości, kto je niewiele’). Gdy natomiast praeverbium kończyło się spółgłoską, to *ē* pozostawało bez zmiany, por. *iz-ėsti* ‘wyjeść’, *ob-ėsti sę* ‘objeść się’, *sūn-ėsti* ‘zjeść’.

zasiedziali mieszkańcy’ (syn. *sénbuviai*, *čiābuviai*), *visuresqs*, acc.sg. *visuresantį* a. *visursantį* DP ‘powszechny, universalis’ (neol., dosł. ‘wszędzie obecny, istniejący’, por. *visur̃*). — Pierwiastek w st. zanikowym s- przetrwał w formie participium prs. act. *sant-* (zob.) < pie. **h₁s-ont-*. — Obok prs. *esù* stoi supletywne prt. *buvaũ* ‘byłem’, inf. *būti* ‘być’ (pie. **b^hueh₂-/*b^huh₂-*), zob. *būti*, *buv-*.

ešē b.z.a. przest. ‘ryba jelec, *Leuciscus leuciscus*’ — zapoż. z prus.-niem. *äsche* pl. (GL 49, LEW 125). Nie można wykluczyć derywacji wstecznej od nwn. *Escher* m. ‘ryba słodkowodna podobna do pstrąga’.

ešerỹs, -io 3 p.a. ‘okoń, *Perca fluviatilis*’, SD «okuń» — ze zmiany *ašerỹs* (gw.), co potwierdza odpowiednik łot. *aseris*, *asaris* (gw. *asers*, *asars*). Praforma bałtycka **aš-er-* < pie. **h₂ek-er-* (por. LIV² 261: **h₂ek-* ‘być ostrym, scharf sein’). Wyraz należy do rodziny przym. *aštrūs* ‘ostry’. Motywem nazwania mogła być ciernista (kolczasta) płetwa grzbietowa okonia lub jesiotra. Por. BSW 14, LEW 125, ALEW 270n. NB. Nie ma pewności, czy należy tu zestawiać pol. gw. *jesiory* gw. ‘ości, kości rybie’ (zob. SGP II, 256), a to dlatego, że wyraz nie jest znany poza obszarem języków lechickich. — N.jez. *Ēšeras* a. *Ešerāitis*, *Ešerēlis*, *Ešerīnē* 2x, *Ešerīnis*, też n.rz. (łącznie 26x), ⇒ *Ešerīnēlis*, *Ešerīniukas*. N.m. *Ešerīnē* 2x. Nazwy terenowe wymienia LvŽ II, 495n.

ētmonas 1 p.a. hist. ‘najwyższy dowódca wojskowy w Wielkim Księstwie Litewskim lub w Koronie’, stlit. DP *hetmonas*, SD¹ <hetmanas> (syn. *kariavedys*), war. *atmonas* (Dowkont) — zapoż. ze stbłr. *hetmanъ* XVI w. (⇐ pol. *hetman* ⇐ czes. *hejtman*), por. błr. *hétman*, -a (ĖSBM 3, 80). SLA 83, LEW 180 i POLŽ 325 wskazywali na pierwszym miejscu pol. *hetman* jako źródło pożyczki (brak w ALEW). — Vb. denom. *hetmanyti*: *hetmaniju* SD¹ «hetmanię» (brak w LKŽ), później *hetmonauti* b.z.a. ‘być hetmanem, naczelnym wodzem’.

ēvelis, -io b.z.a. przest. ‘hebel’ (Miežinis), *ēvelis* 1 p.a. (LKŽ) — zapoż. z łot. *ēvelis*, *ēvele* (⇐ śrdn. *hövel*, *hōvel*), zob. Urbutis 2009, 297, Jordan 62. Zanik *h-* też w *ėrcikis* i *ētmonas*.

ēžeras 3 p.a. ‘jezioro’ (SD <ėžiaras>), gw. *āžeras*, *āžaras* (przy czym w wypadku wsch.-lit. *āžaras* należy się liczyć z interferencją błr. *vóžera* n., pl. *azėry*, błr. gw. *azjaró*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *ēžers*, *ēžars* ‘jezioro; jaz przy młynie’; stpr. *assarān* EV ‘jezioro, See’, z onomastyki por. n.jez. *Aschar*, n. błota *Azara* oraz złożone nazwy jezior *Lawkaser*, *Loucasir* (cps. z *laucks* ‘pole’), *Medyonazara* (por. *median* ‘las’), *Ringazer* (por. lit. *ringė* ‘skręt, zakręt’), zob. AON 12, 83, 96, 142. Wyraz spokrewniony z psł. **ezero*, por. pol. *jezioro*, ros. *ózero* (BSW 73: pbsł. **ežera-* ob. **ažera-*). W braku wyraźnych nawiązań ie. dalsza etymologizacja nie jest możliwa. LEW 125 łączył z *ežē* ‘miedza’ i orm. *ežr*, gen.sg. *ezer* ‘skraj, brzeg’. Zob. też ALEW 271. Transponat ie. **Heg^h-ero-?* **Hog^h-ero-?* Derksen 2008, 148: **h₁eg^h-(e)ro-*. Przeciw zbliżeniu z gr. Ἀχέρων (zob. LEW, l.c.) opowiedział się Beekes 2010, 182. — Drw. *ežerýnas* ‘pojezierze’, gw. ‘wyschłe jezioro’ (ŽD 267), *ežerókšné* ‘zanikające, zarastające jezioro; okno w bagnie’, *ežerúklis* ‘zarastające jezioro’, *paežerē* ‘miejsce przy jeziorze’ (war. kontrahowany: *požerē*, acc.sg. *póžerę*), *ūžežerē* ‘miejscowość za jeziorem’. Cps. *ēžervietē* a. *ežėrvietē* ‘miejsce, gdzie było kiedyś jezioro’ (por. *vieta*). — N.jez. *Ēžeras* 5x, *Ežerāitis* 3x, *Ežerālis* 2x, *Ežerýnas* 2x, *Ežeryšcia* b.z.a., *Ēžeruona*. N.rz. *Ežerēlis* 5x, *Žerēlis* (z *Ežer-* przez aferezę). — Według Būgi (RR III, 279) n.jez. *Zārasas* w rej. *Zarasaĩ* (⇒ *Zarasāitis*) pochodzi z aferezy **Azārasas*, to zaś ze zmiany **Ezerasas*. W tej nazwie tkwi derywat na -*asas* od selońskiego wyrazu **ezer(a)s* ‘jezioro’ (por. sufiks w n.jez. *Čėdasas*, *Svėdasas* i *Laũkesas*). Od nazwy jeziora urobiono nazwę miasta: **Azarasaĩ*, skąd *Zarasaĩ*, gw. *Zerasaĩ*. Jej polski odpowiednik brzmi *Jezior-os-y* i stoi bliżej etymonu niżeli dzisiejsza nazwa litewska. Skardžius, RR 4, 432 rekonstruuje **Ezer-esas*, zaś Vanagas 393

*Ežerasas. — N.m. *Ežeraĩ*, *Ežeráiciai* 3x, *Ežerėliai* 2x, *Pã.ežerė* 3x, *Pa.ežerė* 2x, *Pa.ežeriaĩ* 15x, *Póžerė* 3x (z *Pãžerė < *Pa.ažerė < *Pã.ežerė*), *Užù.ežerė* 3x, cps. *Naujãžeris* (z *Naujã.ežeris drogą elizji), *Tarpežerė*, *Terpežeriai*.

ežgē 4 p.a. 'ryba jazgarz, *Acerina cernua*'. War. *ežgys* ob. *ažgys*, *egžlys* i *ežegys*. Osnowa *ežg-* jest potwierdzona odpowiednikiem psł. **ēzg-* (wzdłużony SE), por. stpol. *jazgierz*, pol. gw. *jazgar*, *jazgier*, ukr. gw. *jázhar*, *jázhir*, błr. gw. *jadžhár*, *jažhúr* ob. *jažgúr*, *jačhúr*, *užgúr*. (Obok tego jest psł. **ēzg-jĩ* w pol. *jażdż*, *jaszcz* 'jazgarz', czes. słc. *ježdík* ts.). Z uwagi na kolczastą pletwę grzbietową jazgarza łączono te wyrazy z nazwą 'jeża', *ežys*, *ažys* (jakkolwiek w tej ostatniej brak segmentu *g*). Por. BSW 73: pbsł. **ežgia-*. Derksen 2008, 156 odtwarza pbsł. **egž-jo-*, **ežg-jo-*, **ēžg-jo-*. Zob. też ALEW 271n. Dalszy wywód niepewny. — Wariant z segmentem *-eg-/ag-* w części sufiksальной, por. *ežegys*, *ažegys* 'jazgarz', n.rz. *Āžagis* a. *Ažagys*, n.jez. *Azāgis* w rej. Léipalingis (z powodu *-z-* uchodzi za 'jaćwieskie', por. Vanagas 54, LVŽ I, 249), n.m. *Ažagaĩ*. Do tego nawiązuje stpr. *assegis* EV 'okoń, Persk [Barsch, Perca fluviatilis]', por. nazwy jezior *Asege-wad*, *Asige-wadde*, *Asege-wayde* (AON 11). — NB. Wymienione w LEW 118 warianty *āčgaras* i *ādžgaras* są rutenizmami, por. błr. gw. *jačhúr* i *jadžhár* (PzB 5, 550). Również *juodžgoris* «kiłbuk» (Būga, RR II, 155) może być przekształceniem błr. gw. *jadžhár* (a nie pożyczką z pol. *jazgarz*, jak chciał Būga). Zob. też *pūgžlys*.

ežia 2, 4 p.a. 1. 'miedza rozgraniczająca pola uprawne', 2. 'grzęda, grządka' (w tych gwarach, które nie znają wyrazu *lysė*, *lysia* lub *lysvė*). SD *ežia* «kopiec na roli», «miedza», *ežia daržo* «grządka w ogrodzie zioł», *atariu ežiu* «odorać miedzę», *kasu ežias darži* «gracuję ogrod». War. *ežė*, *ažià*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *eža* 'grzęda; miedza' (**ežjā-*), stpr. *asy* EV 'miedza, Reen [Rain]'. Rekonstrukcja pb. **ež-jā-*. Etymologizacja niepewna. Dopuszczano derywację od pie. nomen radicale **Heǵh-/Hēǵh-*, czyli pokrewieństwo z *ēžeras* 'jezioro' (por. np. LEW 125). Wbrew BSW 73 nie należy tu cs. *jazū* 'canalis' (o tym zob. s.v. *ižti*). Do tego zestawienia powraca teraz ALEW 271 i rekonstruuje pie. **ieǵh-* dla bałtyckiego oraz pie. **īeǵh-* dla słowiańskiego. — Jeśli damy pierwszeństwo nagłosowi *a-* jak w gwarowym wariacie *ažià* (por. *aketė* > *eketė*), to pojawi się możliwość nawiązania osnowy *až-* 'miedza' do zanikłego wyrazu pb. **až-ras* 'pole', < pie. **h₂eǵ-ro-*, por. gr. ἄργός, wed. *ājraḥ*, łac. *ager*, *agrī*, goc. *akrs* 'pole, rola' (zob. NIL 268). — Drw. *añtežis* a. *antežis*, *antežys* 'miejsce, gdzie łąka przylega do roli, wzniesienie między rolą i łąką' (*Pašalys ežės vadinas antežis* 'Skraj miedzy nazywa się «antežis»'), ⇒ *paantežys* 'miejsce na pagórku łąki przy samej roli' (Šlapelis 286), *ežinis* 'o polu: styczne z innym, graniczące przez miedzę' (SD *ežinis* «miedzny, na miedzy stojący»), *sánežis* 'wspólna miedza', *sùežis* ts., *tarpežis* 'podłużny rowek między skibami, zagonami, bruzda' (por. *tarp*). Cps. *ēžgalis* 'koniec grządki, krótka grządka' (do *gālas*, por. łot. *ežmala*, *ežmalis* 'miedza, skraj pola'). — N.m. *Terpežys*, n.rz. *Ēžupis*.

ežys 4 p.a. 'jeż, *Erinaceus*' (war. *ažys*, *ēžys*) : łot. *ezis*, *-ža* ts. — refleks pb. **ežija-* < pie. **h₁eǵh-i-jo-*. Odpowiednik psł. **ežja-* (synkopowanie *i*?), por. serb.-cs. *ježi* 'ἐχῖνος', sch. *jēž*, *jēža*, ros. *ěž*, *eža* (strus. *ož* ma *o-* na wzór zdrobnienia **ožikū*, REW I, 392), ukr. *jižák* (*již*), pol. *jeż*, *-a*. Pierwotna osnowa na *-i-*, pie. **h₁eǵh-i-*, por. gr. ἔχης, -εος m. 'żmija'. Do porównania stoją: 1° germański drw. na *-l-*: stwn. *igil*, nwn. *Igel* 'jeż' (pgerm. **egila-*), 2° grecki drw. na *-n-*: ἐχῖνος m. 'jeż, jeżowiec morski' < **h₁eǵh-i-Hno-* (nawiązanie apofoniczne: orm. *ozni* 'jeż' < **h₁oǵh-iHn-jo-*). Por. BSW 73, LEW 1330, ALEW 272, GEW I, 601 n., Derksen 2008, 149.

F

fābrikas 3 p.a. ‘fabryka’, gw. *pābrikas* — z uwagi na miejsce akcentu zapożyczone z błr. *fābryka*, -i (⇐ pol. *fabryka*), ze zmianą rodzaju. War. f. *pābrika* oraz *fabrikē*, *pabrikē* (z akcentem typu polskiego).

fāinas, -a 3 p.a. DvŽ ‘doskonały, wyborny, świetny (o adwokacie); urodziwy, przystojny’ — zapoż. z błr. gw. *fājny* ‘mający cechy dodatnie; w dobrym gatunku; smaczny; urodzajny’ (PZB 5, 258) ⇐ pol. *fajny* ‘doskonały, wyborny, dobrego gatunku’, dawniej ‘piękny, dobry, delikatny, wytworny, ładny; dziarski, zdatny’ (SW I, 111), ostatecznie z jid. *fein*. Co do akutu por. zapoż. *báika*, *knáipē*, *máistra*. Brak w LKŽ i LEW.

falešnykas MOP ‘kłamca’ (*nuog tokių falešnykų* ‘od takowych faleszników’) — zapoż. z pol. XVI w. *falesznik* ‘człowiek głoszący fałsz, przewrotny, kłamliwy; odstępcą od wiary’ (por. SLA 70, ALEW 273).

falgavóti, *falgavóju*, *falgavójau* stlit. ‘pobłażać, być wyrozumiałym’, DP ‘folgować’ — zapoż. ze stbłr. *folkgovati*, co jest wariantem do *folbkgovati* ⇐ pol. XVI w. *folgować* m.in. ‘sprzyjać, być życzliwym, wspierać; pobłażać, być wyrozumiałym, rozgrzeszać, przebaczać; ulegać, ustępować’ (SPXVI), tu zapożyczone ze śrwn. *volgen* ‘następować, iść za kim, słuchać’ (nwn. *folgen*). Vb. denominativum od stbłr. *folkga*, *folbkgga* ⇐ pol. *folga* ‘posłuch, pójście za czymś; pobłażanie, ustępstwo, ulga; niedbalstwo; skutek, następstwo’. W polskim kalka stosunku śrwn. *volgen* ⇐ *volge* f. Por. SLA 70, ALEW 272, WDLP, POLŽ 62 (brak w LKŽ i LEW).

falšavóti, *falšavóju*, *falšavójau* stlit., gw. ‘fałszować’, SD¹ «fałszuię» — zapoż. ze stbłr. *falšovati* ⇐ pol. XVI w. *fałszować*, -uję ‘podrabiać, nadawać czemuś pozór wartości, której ono nie posiada; oszukiwać; przekręcać, przeinaczać’ (vb. denominativum od *fałsz*, wzorowane na śrwn. *valschen* ⇐ *valsch* m., por. nwn. *fälschen*). Zob. też SLA 70, ALEW 272, WDLP. — Palatalna osnowa *falšīavóti* (DP <falšewodami> ‘fałszując’; *š’e* z *š’a*) wskazuje na intralitevską derywację od *falšius* (zob.). POLŽ 292 nieprzekonująco tłumaczy pisownię z <e> ‘kontaminacją’ z wyrazem *falšerstva* ⇐ pol. *falszerstwo*. — Zmianę *lš* > *lč* pokazuje war. *sufalčīavoti* WP ‘sfalszować’. — Warianty z *chv-* i *kv-*: *chvalčīavoti* BRB, *kvalčīavoti* MT, CGL (*svartį kvalčīavoj* ‘fałszuje na wadze’) i *kvolčīavoti* ‘fałszować’ (Nesselmann), świadczą o pośrednictwie stbłr. *xvalššovati* (por. błr. *xvalšavácь*, *xvalčavácь*). Różnica *alC* : *olC* też między *gvalštas* i *gvōltas*.

falšerius, -iaus, *falšierius* stlit. ‘fałszerz’, SD¹ «falszerz» (syn. *neteisinykas*) — zapoż. ze stbłr. *falšerь* ⇐ pol. XVI w. *falszerz* ‘ten, który fałszuje, podrabia, kłamca, oszust, oszczerca’ (⇐ śrwn. *valschære*, nwn. *Fälscher* m.). Dwoistość *e* : *ie* także w *kūčēris/kūčierius* i *šūleris/šūlierius*. Zob. SLA 70, LEW 126, ALEW 272n., POLŽ 292. Zob. też *falšius*.

falšius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. ‘fałsz, nieprawda, kłamstwo; herezja’, *falšius ir vylius* DP ‘fałsz i zdrada’, SD¹ «fałsz» (syn. *neteisė*), war. *folšius* CHB — palatalna osnowa przemawia na rzecz zapożyczenia ze stpol. *falsz*, -u (⇐ śrwn. *valsch* m.; w kwestii -lš- por. także łac. *falsum*). Jako drugie źródło wchodzi w grę stbłr., błr. *falbš*, -u ⇐ stpol. *falsz* (stąd też ros. *falbšь*, -i f.). Nowopolska sekwencja -lšz- (*falsz*, *falszywy*) ustaliła się prawdopodobnie dopiero pod wpływem -lž- w rodzimym synonimie *lżywy* (tak Bańkowski I, 358). Por. SLA

50, 70n., LEW 126, ALEW 273, REW III, 200n. — Pożyczki w innej postaci: 1. *fālšus* (Kurschat) ⇐ stbłr. *faľšũ*, 2. *kvalčius* a. *kvolčius* b.z.a. ‘błąd, wada; ułomność, feler u zwierzęcia’ (*Gera būty karvė, tik su kvolčium* ‘Byłaby to dobra krowa, tylko ma feler’) ⇐ błr. gw. *xvalbč*, -u (*lť* z *ľš* przez insercję zwartej). Różnica *al* : *ol* też w *gvaľtas* ob. *gvōľtas*. Zob. jeszcze *faľšavōti* i *faľšỹvas*.

faľšỹvas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘fałszywy, nieprawdziwy’, DP ‘fałszywy, faleszny, prozny’ — zapoż. ze stbłr. *faľšỹvyj*, błr. *faľšỹvy* (SLA 71, 72, LEW 126). Drw. wsteczny: *fālšas*, -à 3 p.a. ‘fałszywy’ (Kurschat), por. *priešava* ⇒ *priešas*. — War. stlit. *chvaľšỹvas* ⇐ stbłr. *xvalbšỹvyj*, gw. *kvaľšỹvas*, *kvalčỹvas* (por. SLA 50, ALEW 273), gw. *paľšỹvas* (Zs 39). Zob. też *fālšius* i *faľšavoti*.

faľvarkas stlit. ‘folwark, część majątku ziemskiego z zabudowaniami, ziemskie gospodarstwo szlacheckie’, por. *multus, karčemas, faľvarkus... arendavoja* DP 294₁ ‘czła, karczmy, folwarki... arendują’ — zapoż. ze stbłr. *faľvarkũ*, co jest wariantem do *faľbarkũ* ⇐ pol. *folwark* (stpol. *forwark* ⇐ śrwn. *vorwērc* n. ‘podmiejskie gospodarstwo rolne, podmiejski majątek’, por. WDLP, s.v. *folwark*, Sławski I, 233n.). Zob. też SLA 71, ALEW 273, POLŽ 293. War. *paľvelkas* 1 p.a. (*Parvelkiũkas toks buvo šešiasdešimt aktarũ* ‘Był taki folwarczek sześćdziesięciohektarowy’). Osobno zob. *paľivárkas*.

famfōnyti, famfōniju, famfōnijau DVŽ ‘o uroczystym śpiewie w katedrze wileńskiej’ — niejasne (brak w LKŽ).

familija 1 p.a. stlit. ‘ród, rodzina, krewni’, DP ‘familia’ — zapoż. ze stbłr. *familija*, błr. *familija*, -i ⇐ pol. XVI w. *familija* ‘ród, ludzie jednego nazwiska, wywodzący się od jednego przodka, dom, rodzina’ (SPXVI). Zob. też SLA 71, Zs 39, LEW 535, PEŽ 293n. (brak w ALEW). War. z *p-*, *pamilija*: *Nedidelė jų pamilija, išsidalins lengvai*! ‘Ich rodzina jest niewielka, łatwo się podzieliła [spadkiem]’. — Drw. *familijañtas* 2 p.a. gw. ‘krewny’ (*Reik sukviesti familijantus* ‘Trzeba sprosić krewnych’) ⇐ pol. przest. *familiant* ‘herbowny, do herbu jakiego należący; zacnego znakomitego rodu, czyli domu’ (L.).

fanabėrija 1 p.a., *fanabėrija* 1 p.a. gw. 1. ‘nieuzasadnione niezadowolenie, fochy; nedorzeczna duma, wyniosłość, zadzieranie nosa’, 2. ‘chusteczka w butonierce’ — zapoż. z błr. *fanabėryja*, -i (⇐ pol. *fanaberia* ‘wybryk, grymas, kaprys, aroganckie uroszczenie, zadzieranie nosa’ Sw I, 718, zwykle pl. *fanaberie* ⇐ jid. *fajne berje* ‘delikatne stworzenia’, tak SEPP 93). Zob. też Sławski I, 218, Bańkowski I, 358. War. gw. *panabėrija*, *paneberija*, *panabėrija*. — Drw. *fanaberistas* 4 p.a. ‘dumny, wyniosły, nieprzystępny; o koniu: narowisty, uparty’ (*Kad anas nebūt panaberistas, aitu už jo* ‘Gdyby on nie był [taki] pyszny/wyniosły, wyszłabym za niego’. *Jo kumelė tai fanaberistà* ‘Narowista ta jego kobyła’), *panaberistas* ⇐ pol. *fanabierzysty* (por. odmienne miejsce akcentu w błr. gw. *fanabėrysty*, PzB 5, 262). — War. *panabeřnas* ‘wyniosły, nadęty, pyszny’ ⇐ błr. *fanabėrny* (POLŽ 491: z pol. gw. *fanaberny*).

fántas 1 p.a. ‘w grze towarzyskiej: przedmiot składany do wykupu za uchybienie jakiemuś z przepisów gry, zastaw’ (*Ar išpirksi savo fántą?* ‘Czy wykupisz swój fant?’) — zapoż. z pol. *fant*, -u m.in. ‘zastaw’ (⇐ śrwn. *pfant*, por. nwn. *Pfand* n.). Ze względu na akut por. zapoż. *stánčka* i *šántos*. Por. POLŽ 295. Zob. też *pántas* II.

farba stlit. 1. ‘farba do farbowania’, 2. stlit. ‘maść końska’; war. *forba* CHB, też SD («maść, color», syn. *krosa, kvorba*) — zapoż. ze stbłr. *farba* ⇐ pol. *farba* (⇐ śrwn. *varwe*, *var* f. ‘barwa czego, barwa skóry; farba do malowania’, zob. WDLP, s.v. *farba*). Por. SLA 72, ALEW 273n., POLŽ 295. Zob. też *barvà* i *kvorbà*. — Vb. denom. *farbavoti, forbavoti* ‘zabarwiać, nasycać farbą’ ⇐ pol. *farbować*, błr. gw. *farbavács*.

farbatkos f.pl. stlit. 'koronki' (*paprovydama farbatkas* MOP, zob. SLA 71, POLŽ 62) — zapoż. z pol. XVI w. *forbotki* m.pl., co jest zdrobnieniem od *forbot* m. lub *forbota* f. 'koronka z nitek złotych, srebrnych lub jedwabnych, zdobiąca strój; ozdoba przy rzędzie końskim' (SPXVI). Zdaniem Brücknera 125 jest to pożyczka z hiszp. *farpado* 'z frędzlami'. HSBM poświadcza polonizm tylko w postaci niezdrobniałej: *farbota*, *forbota*. Brak w LKŽ, LEW i ALEW. NB. SD s.v. «forboty» ma swojskie *mazgeliai gale rūbų išsiuvinētų* (zob. *māzgas*, *mazgýti*). — Gw. war. z dysymilacją *f-b > k-b*: *karbātkos* 2 p.a., też m. *karbatkai* 1 p.a., *karbatkai* 2 p.a. Zob. też *karūnkos*.

faritavóti, *fariravóju*, *faritavójau* DP 'forytować' ['wyróżniać, faworyzować'] — zapoż. ze stblr. *foritovati*, *forytovati* ← pol. XVI w. *forytować*, *-uję* 'popierać; bronić, sprzyjać, faworyzować, dawać pierwszeństwo; oskarżać, donosić' (SPXVI). Vb. denominativum od terminu prawniczego stblr. *foritarb* ← pol. XVI w. *forytarz* 'poplecznik, protektor, obrońca; oskarżyciel, denuncjator', spolszczone z wcznwn. *Vorredner* (WDLP, s.v. *forytarz* I). Por. SLA 71; brak w ALEW.

fariziējus, *-iaus* 2 p.a. 'faryzeusz; obłudnik' — zamiast **farisiejus*, co zapożyczone ze stblr. *farisej*, *farysej* (por. ros. *farisěj*, *-ja*). — Starolitewski odpowiednik brzmi *farizeušas* (*Anuo metu bylojo Jezus vyresniemus Kunigamus ir Pharizeušamus* DP 350₂₅ 'Czasu onego mówił P. Jezus Książętom Kapłańskim y Pharyzeuszom') i jest transpozycją z pol. XVI w. *faryzeusz*. Z tej stlit. formy pochodzi spółgłoska *-z-*, która zastąpiła *-s-* we współczesnym odpowiedniku *fariziējus*. Przeszarżałe war.: *pariziējus* oraz *parizeušas* i *paryzijūšis*. — W DP jest ponad 20 miejsc, gdzie na miejscu <z> ukazuje się oboczna pisownia <ž>, np. *Pharižėusz*, *Pharižėuszai*, *Pharižėuszamus*. Niewykluczone, że ta pisownia zdradza obecny w języku Daukszy wariant ze spółgłoską *ž*, *farižėušas*, odpowiadający polskiemu rzadkiemu *faryzeusz* 2x w SPXVI VII, 37n.¹⁸⁶. Dublety z *ž* <ž> ukazują się w DP m.in. przy *žōkonas* i *žōkonykas*. — Użyty w DP akcentogram ma jednostajną postać <é> (zob. Kudzinowski II, 496), co świadczy o utrzymaniu w pożyczce polskiego akcentu, por. [faryzé.uš]. Zob. też SLA 71 oraz POLŽ 62n. Brak w LEW i ALEW.

farma SD¹ «forma na dzwon, działo» ['urządzenie do nadawania kształtu', SPXVI] — zapoż. ze stblr. *forma* 'wygląd zewnętrzny; wzór, szablon; przyrząd do nadawania kształtu' ← pol. *forma*. Osobno zob. *kvarmà*. — Bez substytuowania słów. o: <Forma Chrikstima> MŽ, *paveikslas ir forma* DP 94₄₇ (SLA 72, ALEW 275). — Vb. denom. *farmavoti* ob. *formavoti* 'nadawać formę, kształt', SD¹ *farmavoju* «formuję, kształtuję» ← stblr. *formovati*, *formavati*, tu z pol. *formować*, *-uję*.

fartūchas MOP 'fartuch' — zapoż. z pol. *fartuch* (← nwn. *Vortuch*, WDLP), por. SLA 71, ALEW 274, PAŽ 110 (pominięte w LKŽ).

febra DP 'febra, gorączka' — zapoż. ze stblr. *febra* ← pol. XVI w. *febra* 'gorączka z dreszczami; choroba typu malarycznego; dreszcz, strach' SPXVI (tu z włos. *febbre* f. ← łac. *febris*, *-is* f. 'gorączka, febra', Bańkowski I, 363). Zob. też SLA 71, ALEW 274, POLŽ 298.

felčēris, *-io* 1 p.a. 'pomocnik lekarza, felczer' — zapoż. z blr. gw. *fēlbčar* ← pol. *felczer*, *-a* (← nwn. *Feldscher* m. 'chirurg polowy, wojskowy, Heereswundarzt', zob. Sławski I, 226, WDLP). Brak w POLŽ. Inaczej Čepienė 140: zapoż. niemieckie. War. *pelčēris* i *pelčērius* (ZS 42; brak w LKŽ). — War. *pilčērē*, *filčērē* ← dn. *fellschēr* (Čepienė 143). Zakończenie m. *-ērē* też w *bēkērē*, *dišērē* i *klēknērē*.

¹⁸⁶ Oprócz tego są w SPXVI dwa derywaty z pisownią <ž>: *faruž* 'faryzeusz' 13x i *faryž* ts. 1x. Sekwencję *ž-š* można rozumieć jako wynik antycypacyjnej asymilacji w *z-š*. Wyrównanie w odwrotnym kierunku (*z-s*) poświadcza polski war. *faryzeus* 9x.

félé 1 p.a. gw. ‘wada, brak, feler – gdy mowa o zwierzęciu domowym’ (*Mūsų karvė jokios fėlės neturi* ‘Nasza krowa nie ma żadnej wady’) — zapoż. z prus.-niem. *fēle*, por. nwn. *Fehler* m. (GL 49; brak w LEW). War. *pēlia* JU może oddawać pol. przest. *fela*, co było wariantem do *feler* ⇐ nwn. *Fehler* (zob. Brückner 117; brak w WDLP). Co do akutu por. zapoż. *kētē*, *kēžas* i *šėpis*. Zob. też *brōkas*, *kvolčius* i *vodà* II. — Drw. *fėlingas* ‘mający wadę, feler’ (*Tas arklys fėlingas, su viena akimi* ‘Ten koń ma feler, brak mu jednego oka’).

feravoti, *feravoju*, *feravojau* stlit. ‘orzekać, ogłaszać wyrok, dekret’ (DP, MOP) — zapoż. ze stblr. *ferovati* ⇐ pol. XVI w. *ferować* ‘wydawać, ustanawiać, ogłaszać (dekret, sentencję)’ SPXVI, od łacińskiego zwrotu prawniczego *sententiam ferre* ‘wydawać orzeczenie’ (Bańkowski I, 364, POLŻ 298). Zob. SLA 71; brak w ALEW.

feñnicas 1 p.a., *fėrnicas* 1 p.a., też *pėrnicas* 1 p.a. ‘pokost, werniks’ — zapoż. z prus.-niem. *fernitz* m., por. śrwn. *vernīž* (⇐ stfr. *verniz* ⇐ włos. *vernice*, EWD 347), nwn. *Firnis* m. Zob. GL 50, 99.

fygà 2 p.a., *figà* 2 p.a., gen.sg. *fỹgos*, *figos* bot. ‘figa, *Ficus carica*’. SD <figa medźias> ‘figa drzewo’, <figa waysius> ‘figa owoc’, <figa neižnokusi> ‘figa nie dojrzała’, <figa sausa> ‘figa sucha’ — zapoż. ze stblr. *fikga*, *figa* ‘drzewo i owoc figi’, błr. *figa* (⇐ pol. *figa* ⇐ śrwn. *vīge* ⇐ łac. *ficus*). Por. SLA 71, LEW 126. Zob. też *kvygà* i *špygà*.

figliorius, *-iaus* CGL ‘pochlebca, Schmeichler’ — zapoż. z pol. XVI w. *figlarz* ‘zwodzieciel, matacz, oszust, krętacz; aktor, kuglarz, mim’ (SPXVI). Por. SLA 71; brak w ALEW.

figlius, *-iaus* MOP ‘podstęp, wybieg’ — zapoż. ze stblr. *figelb* ‘podstęp, oszustwo’, pol. XVI w. *figiel*, *-gla* ‘niegodziwy czyn, sprawa; chytrość, sztuczka diabelska, pokusa; podstęp, wybieg, fortel, sposób’ (SPXVI). Zob. SLA 71, ALEW 274, POLŻ 300. Na temat niepewnej etymologii pol. wyrazu zob. Bańkowski I, 366n. Zob. też *piglius*. — Drw. *figliavoti: su tuo velnu teip norėjo figliavot* MOP ‘z tym diabłem tak chciał figlować’ ⇐ pol. XVI w. *figlować*, *-uję* ‘używać wybiegu, wykrętu; używać podstępu, oszukiwać; rozprawiać, wdawać się w rozmowy’ (SPXVI).

fijolka stlit. bot. ‘fiołek, *Viola*’, SD¹ <fialka> ‘fiołek’, SD <fijolka> ‘fijolek’ — zapoż. ze stblr. *fijalka*, *fialka*, por. błr. *fijálka*, *-i* (⇐ stpol. *fijálka*, *fijolka* ‘*Viola*’). Kuriozalny jest wywód *fijálka* w TSBM wprost z łac. *viola*. Zob. też *pijolkà*.

filiōrius, *-iaus* DP ‘filar’ — zapoż. z br. gw. *filjár* (PzB 5, 266) ⇐ pol. XVI w. *filar* ‘pionowa podpora architektoniczna, rodzaj słupa, kolumny’ SPXVI (z niem.-łac. *filar* < stwn. *phīlāri*, śrlac. *pīlāre*, Bańkowski I, 368). War. gw. *piliōrius*. Łot. *pīlārs*, *pīlieris* ⇐ śrdn. *pīl(e)re*, *pīlar*, por. nwn. *Pfeiler* (Jordan 81). Zob. też SLA 71, LEW 590; brak w ALEW.

filitāvas, *-à* 4 p.a. DVŽ ‘fioletowy’ — zapoż. z błr. gw. *filitóvy* (PzB 5, 266; war. *filjutóvy*). Brak w LKŽ.

firánka 1 p.a. gw. ‘zasłona na okno, firanka’ — zapoż. z błr. *firánka* ⇐ pol. *firanka*, stpol. *firank*, *firhank* m. (⇐ śrwn. *vürhanc*, nwn. *Fürhang* m. ‘zasłona’, WDLP). Z uwagi na akut por. zapoż. *balánka*, *varánka*. — War. *firámka*, z dysymilacją *ŋk* > *mk* (por. błr. gw. *firámka* PzB 5, 266 oraz lit. *jùmkytojas*, *šimkorius* jako paralele). Zob. też *pėrankas*.

firštas, *pīrštas* 1 p.a. przest. ‘książę’ — zapoż. z prus.-niem. *fīršt* (GL 51, 101, Čepienė 140; brak w LEW), por. nwn. *Fürst* m. Por. akut w zapoż. *kirkė*, *širma(s)*, *virtelis*. Drw. *fīrštienė* ‘księżna’. — Cps. *kūrpīrštas* 1 p.a. przest. ‘w Niemczech: kurfirst, książę udzielny mający prawo uczestniczenia w wyborze cesarza, elektor’ ⇐ nwn. *Kurfürst* m., śrwn. *kūr-*, *kurvürste*, znacz. etym. ‘książę wyborczy’ (por. nwn. *Kūr*, *Kur* f. ‘wybór’, EWD 747). Zob. też *ėrcikis*.

forta stlit. 'wejście, przejście' (*jog ankšta yr forta ir siauras kelias, kursai veda gyvatosp amžinosp* DP 387⁸ 'iż ciasna jest fortka i wąska droga, która wiedzie do żywota wiecznego') — zapoż. ze stbłr. *forta* ⇐ pol. XVI w. *forta* 'wejście, przejście, drzwi do budynku, brama w murach miejskich, zamkowych, klasztornych' (SPXVI), tu przejęte ze śrwn. *phorte* ⇐ łac. *porta* 'brama, wejście', por. nwn. *Pforte* f. '(małe) drzwi, wejście'. Por. Bańkowski I, 394n., EWD 999; SLA 72, POLŽ 302 (brak w LKŽ, LEW i ALEW). — Drw. *fortkelė* 'furtka, Pförtchen' (BRB, MOP), drw. na -el- od *fortka* ⇐ stbłr. *fortka*, błr. *förtka*, to z pol. XVI w. *fortka* 'wejście, przejście, drzwi do budynku, w ogrodzeniu, w murach miejskich' (SPXVI). Zob. też *fürtka*.

fortelius MOP 'fortel' — zapoż. ze stbłr. *fortelb* (*fortilb*) ⇐ pol. XVI w. *fortel* (*fortyl*, *fortejl*) 'nieuczciwy sposób osiągnięcia czegoś, podstęp, wybieg, chytry postępek, zdrada; korzyść, pożytek; żart, psikus; sztuka czarodziejska' SPXVI (to ze śrwn. *vorteil* 'korzyść; korzystniejsze od cudzych położenie; środek do uzyskania korzyści', nwn. *Vorteil* m., Bańkowski I, 381). Por. SLA 72; brak w ALEW.

fortūna stlit. 'zrządzenie losu, fatum; szczęście' (*ne fortūna, bet Dievas* DP 335¹⁸ 'nie fortuna, ale Bog') — zapoż. z pol. XVI w. *fortuna* 'los, przeznaczenie, przypadek, ślepy traf; powodzenie, sukces, pomyślność; majątność, bogactwo' SPXVI (⇐ łac. *fortūna*, -ae 'los, dola'). — War. *chvartūna* lub *kvaltūna* BRB, też m. *kvaltūnas* CGL ⇐ stbłr. *xvortuna* (⇐ pol. *fortuna*), por. błr. *fortūna*, -y. — Drw. *fortūningas*: *metus laimus ir fortūningus* DP 57³⁵ 'rok fortunny a szczęśliwy' (por. stbłr. *fortunnyj*). Zob. też SLA 50, 117, LEW 50, 72, 177, ALEW 275, Bańkowski I, 382.

fotogrāfija 1 p.a. 'fotografia' — zapoż. z pol. *fotografia*. — Warianty gw.: *patagrāfija*; *potigrāfija*, *potigrāpija* ob. *fotigrāfija* ZTŽ. Drw. *fotigraphà* LzŽ (*Anas dau savo fotigrāpkū un pomieciēs* 'Dał swoją fotografię na pamiątkę').

frāncvynis, -io przest. 'nazwa czerwonego wina albo win francuskich w ogóle' — hybrydalne zapożyczenie z prus.-niem. *Franzwein* m. (GL 51). Por. *vynas*.

freñčius, -iaus 2 p.a. gw. 'kurtka kroju wojskowego' — zapoż. z błr. *frėnč*, ros. *frenč* ts.

fundameñtas 2 p.a. 'fundament', DP 'fundament, grunt', SD «grunt» (syn. *padas*, *pamatas*) — zapoż. ze stbłr. *fundament* ⇐ pol. XVI w. *fundament*, -u 'podstawa, podpora, podwalina, posada; dolna część budowy', por. błr. *fundament*, -a/-u. Lit. akcentuacja odpowiada łac. *fundāmentum* i niem. *Fundament* n. Por. SLA 73, ALEW 276, POLŽ 303n. Osobno zob. *kudameñttas* oraz *kundāmentas*. — Warianty: *pundameñtas*, *pundāmentas*; z dysymilacją *n-m* > *ø-m*: *pudameñtas*, *pudāmentas* (por. stbłr. *fudament*), też *pūda*^o (por. *aguonà* z **maguona*, *ėndrė* z *nėndrė*), później zmienione przez asymilację *a-e* > *e-e*: *pudemeñtas*, *pudēmentas*. — Drw. *pudamentinė* 'przepicie wódki z okazji położenia fundamentów'. — Ludowo-etymologiczna adideacja do wyrazu *pādas* m.in. 'podwalina domu' pociągnęła za sobą wariant z *pada*^o na miejscu *punda*^o, *funda*^o, por. *padameñtas*, *pādamentas* 1. 'fundament', 2. 'pierwsza belka zrębu spoczywająca na fundamencie'. — War. *palemeñtas* (*Palementą pakasus arba paplovus, troba sugriūti tur* 'Gdy się fundament podkopie albo podmyje, budynek musi runąć') pochodzi ze zmiany **pulementas* (wschśrn. *u* > *a*), oddającego śrdn. *vullemunt*, por. śrwn. *fūlment* (Prellwitz 20). — Nieregularna kontrakcja formy *padamentas* prowadzi do wariantu stlit. *pamentas* WP (tak LKŽ IX, 293, tymczasem J. Karaciejus, wydawca WP, daje na s. 283 odczyt *ant Panumenta* (*ant Aslas*) WP 195⁸). Osobno zob. *puodmentas*.

fundavoti, *fundavojū*, *fundavojau* stlit. 'kłaść podwalinę, fundament; postawić, zbudować, np. kościół', DP 'fundować, nadawać' — zapoż. ze stbłr. *fundovati*, *fundavati* (błr. gw. *fundaváčb* PZB 5, 270) ⇐ pol. XVI w. *fundować* 'kłaść fundament; zorganizować,

urządzić, ustanowić; postawić, wzniesić, zbudować' (SPXVI). Por. SLA 73, ALEW 275n., POLŽ 304. Zob. *fundameñtas*.

fũndyti, *fũndiju*, *fũndijau* pot. 'częstować napojem, zwykle wysokokowym; fundować, stawiać komu wódkę' (*Jeigu fundysi, tai padėsim* 'Jak postawisz, to pomożemy'), war. akc. *fuñdyti* DVŽ — zapoż. z błr. *fundzić*, -dźú, 3 sg. -dźić 'zapraszać kogo i płacić za poczęstunek; kupować co komu w prezencie'. Akcent lit. zakłada wzór białoruskiej (gw.?) formy 3 sg. prs. *fũndzić (por. lit. *griėšyti* : błr. 3 sg. *hrėšyc* wobec inf. *hrašyc*). War. suf. *fũndavoti* (*chuñdavoti*), *fũndinti*.

funikuliėrius, -iaus 2 p.a. 'kolejka linowa' — zapoż. z błr. *funikulėr* (tak w normie „klasycznej”; *funikulėr* wedle obecnej normy oficjalnej), ros. *funikuler, dziś *funikulėr* (← fr. *funiculaire*).

funtas SD «funt, libra», *funtų sveriųs* «funtowy» — zapoż. ze stbłr. *funt*, to zaś z pol. XVI w. *funt* 'jednostka wagi odpowiadająca 12 uncjom (funt aptekarski) lub 16 uncjom (funt kupiecki)' SPXVI (← śrwn. *phunt*, por. nwn. *Pfund* n.). Por. SLA 73. Zob. też *kũntas* i *pũndas*.

furija DP 'furia' — zapoż. ze stbłr. *furija*, *furyja* (*furja*), to zaś z pol. XVI w. *furyja* 'gniew srogi, niepohamowany, popędlliwość' SPXVI (← łac. *furia* 'jędza, furia', przen. 'szaleństwo, wściekłość, zaślepienie, namiętność', od *furō*, -ere 'popadać w obłęd, odchodzić od zmysłów'). Por. SLA 73; brak w ALEW. Zob. też *furijotas*.

furijotas DP 'furiat' — zapoż. z pol. XVI w. *furyjat* 'człowiek skory do gwałtownego gniewu, popędlivy, zapalczywy' SPXVI (← łac. *furiātus* 'doprowadzony do szaleństwa, szalony, obłąkany', od *furiāre* ← *furia*, zob. *furija*). Por. SLA 73; brak w ALEW. Zob. też *varijōtas*.

fūrmonas 1 p.a. przest., gw. 'powożący końmi, woźnica' (SD¹ «furman»), *pūrmonas* — zapoż. ze stbłr. *furman*, to zaś z pol. *furman* (← nwn. *Fuhrmann* m. 'płatny woźnica, przewoźnik', WDLp). Por. POLŽ 304n. War. *furmōnas* ← błr. *furmán*, -á; *churmōnas* ← błr. gw. *xurmán* (stbłr. *xurman*). Osobno zob. *kūrmonas* i *kũcierius*. — Drw. *furmonystė* SD¹ «furmaństwo», gw. *purmonỹstė* ts. Vb. denom. *purmonáuti*, *pūrmonauti* 'furmanić, powozić końmi'. — Nazw. *Fūrmanas*, *Fūrmonas*, *Furmanāvičius*, *Furmonāvičius*.

furšus, -i b.z.a. przest. 'prędkie, energiczny, rezolutny; o koniu: szybki' — zapoż. z nwn. pot. *forsch* 'dziarski, rezolutny, zawadiacki' (por. śrdn. *forse* 'siła, moc' ← stfr. *forse*, śrlac. *fortia*, EWD 367). — War. suf. *furštus*, *purštus* 'rührig, hurtig, hastig' (GL 53, brak w LKŽ).

fūrška 1 p.a. gw. 'lufcik, mała szybka w oknie w oddzielnej ramce, dająca się oddzielnie otwierać, wietrznik' (*Atidaryk fūršką, jau per šilta* 'Otwórz lufcik, jest już za gorąco'), war. *fūrškė* — zapoż. z błr. *fōrtka*, *fūrška* 'lufcik; bramka' (← pol. przest. *furtka* 'lufcik w oknie, okienko; mała bramka, np. w płocie' – drw. od *furta* 'brama' ← śrwn. *phorte* ← łac. *porta* 'brama, wejście'), por. nwn. *Pforte* f. '(małe) drzwi, wejście'. War. *fūrškė*. Osobno zob. *forta* oraz *kvarškà* i *liūpcikas*.

fūšeris, -io 1 p.a. przest. 'kiepski rzemieślnik, partacz' — zapoż. z pol. *fuszer* 'ten, kto trudni się rzemiosłem bez zezwolenia cechu' (od końca XVIII w.), też 'partacz, kiepski robotnik' ← nwn. *Pfischer* m. (WDLp).

fūtoras 3 p.a. DVŽ, *fūtaras* LZŽ (tu ob. *chūtoras*) 'odosobnione gospodarstwo, kolonia' (por. *vienkiemis*) — zapoż. z błr. gw. *fūtar* ts. (PzB 5, 272, war. *xūtar*). Por. pol. przest. *futor* 'chata z ogrodem, oddalona od innych; mały folwark odosobniony, niewielkie odosobnione gospodarstwo' (Sw I, 787, war. *chutor*). Brak w LKŽ i LEW.

futrà 2 p.a., gen.sg. *fùtros* przest., gw. ‘odzienie wierzchnie podbite futrem’, SD¹ «futrò», *futru pamušu* «futruię» [‘podbijam futrem’] — zapoż. ze stbłr. *futro* (*xutro*) ⇐ pol. *futro* n. (⇐ śrwn. *vuoter*, nwn. *Futter* n. ‘podszewka ubrania’, zob. WDLP, s.v. *futro* I). Zob. POLŽ 305. — Por. *kutrà*. — War. *putrà* (*p-* < *f-*) ‘odzienie sukienne podbite futrem’ (*Šiltą pùtrą pasisiuvai* ‘Ciepłe futro sobie uszyłeś’). Zob. też *pabúteris*.

G

gābalas 3 p.a. 1. ‘kawał, kawałek, bryła, część jakiejś masy, całości’, 2. ‘kawał drogi (do przebycia)’; odpowiednik łot. *gabals* ‘kawałek, sztuka; odległość, okolica; pora’ — sb. postverbale na *-al-* od czas. **gabyti*, który został odnowiony przez *gabinti* i *gabēnti* ‘przenosić, przewozić; dostarczać’. Paralele: *pādažalas* ⇐ *padažyti*; *bařstalas* ⇐ *barstyti*. Znacz. etym. ‘część przemieszczona z miejsca na miejsce, przedmiot dostarczony’ ⇒ ‘część jakiejś całości’ *vel sim.* — War. *gābalis* 1. ‘kawał, kawałek (chleba, ryby, słoniny)’, 2. przen. ‘kawał drogi’; war. metatetyczny: *bāgalis* ‘wielki kawał czego’ (*Dešra viename bāgaly*, t.y. *luite* JU ‘Kielbasa w jednym kawałku’) < *gābalis* (por. *geřbti* < **bergti* i *bližas* < *žlibas*). — Drw. *gabalinis cūkrus* ‘cukier w kostkach’ (dosł. ‘pokawałkowany’). — Inne postverbalia: *gābana* (zob.), *gabulys* ‘bryła; kłęb siana; zwój, zawiniątko, tobolek, pakunek’, *gābužas* a. *gabūžis* ‘garść, wiązka’; *gabižalas* ‘kawał soli kamiennej odłupany ze słupka’ – drw. na *-al-* od jakiegoś **gab-iž-* (por. *gābužas*). Bardzo rzadki suf. *-iž-* jest w zasadzie poświadczony tylko w hydronimii, por. n.rz. *Gabižius* a. *Gabižis*. Obok tego *-yž-*: n.rz. *Gumýža* (Vanagas 127 łączył tę nazwę z sb. *gūmulas* m.in. ‘kawał, bryła’).

gābana 1 p.a., *gabanà* 3 p.a. gw. 1. ‘pęk, wiązka, garść (siana, słomy, grochowin, lnu)’, por. *Glēbis šieno tarp rankų, gabana po pažaste, našta ant pečių nešama* ‘Naręcze siana, *glėbys*, niesie się w rękach, *gabanę* pod pachą, a *naštę* na plecach’, 2. ‘ciężar niesiony’ (SD «brzemie», syn. *glėbys*). Odpowiednik łot. *gabana* ‘naręcze; kopka siana’, *gabane* ‘sноп’ — rzeczownik postwerbalny z suf. *-an-* (ŽD 226n.) od osnowy *gab-* jak w czas. **gabyti*, który został zluzowany przez *gabinti* i *gabēnti* ‘przenosić, przewozić; dostarczać’. Zob. *gebėti* i *góbtī*. Znacz. etym. ‘to, co chwycono rękoma’. Por. LEW 126n., ALEW 276 (odnosi *gābana* wprost do *góbtī*). Zob. też *gābalas*. — Vb. denom. *gābanoti* a. *gabanóti* ‘składać sobie naręcze’.

gabēnti, *gabenū*, *gabenaū* ‘przenosić, przewozić, transportować; dostarczać’ (war. *gabinti*), cps. *igabenti* DP ‘przyprowadzić’, *pargabēnti* ‘przynieść, przywieźć (do domu), dostarczyć’, *pėrgabenti* DP ‘przenieść, przeprowadzić’, *sugabēnti* ‘znieść na kupę, zgromadzić w jednym miejscu’, *užgabēnti* ‘zanieść; zaprowadzić gdzie’¹⁸⁷. Refl. *gabėntis* ‘przeprowadzać się w inne miejsce’ (m.in. DP), *gabenuosi* SD¹ «prowadzę się» (syn. *prasikeliu*) ob. *gabinuosi* SD «prowadzę się, przeprowadzam się» (⇒ *gabenimasis* SD¹ «prowadzka», *atsigabēnti* ‘przywieźć z sobą’, *persigabenu* SD¹ «przeprowadzam się»). War. ze zmianą *énT* > *ėiT*: *gabėiti* (LD § 151). Z obocznym sufiksem: *igabinti* ‘przynieść; oszczędzać chleb; wabić zwierzę do obory; wbić szpony w ofiarę (o jastrzębiu)’. Formacje dewerbalne z sufiksami *-en-*, *-in-* i SO *gab-* od *geb-* < *pie*. **g^heb^h*- ‘chwycić, wziąć; dać’ (LIV² 193), szczegóły s.v. *gebėti*. Paralele apofoniczne: *lamėnti*, *laminti* ⇐ *lėmti*, *limti*; *tapėnti*, *tapinti* ⇐ *tėpti*. Formacja *gabēnti* polega chyba na odnowieniu *gabinti*, które ze swej strony odnowiło **gabyti*. Znacz. etym. kauzatywne: ‘sprawić, że ktoś chwyta, bierze’. — Postverbalia: *gābalas* (zob.), *gābana* (zob.), *gabūs* (zob.). Zob. też LEW 126n. (s.v. *gabanà*). — Derywatem apofonicznym na SO było nie tylko causativum **gabyti*, *gabinti*, lecz również frequentativum **gab-sty-ti* ‘chwycać’. Na to wskazują nomina od dwóch neoosnów, por. 1° *gabst-*: *gabstà* ‘garść, garstka (siana, słomy)’, ⇒ vb. denom. *gabstáuti* ‘bardzo chcieć,

¹⁸⁷ Por. *Tuosgi nusidėjėlius... savisp pašaukia, ir karalystėn umžinon užgabena* SP I, 183₃₀ ‘Tychże grzesznych ludzi... do siebie powoływa i do krolestwa wiecznego zaprowadza’.

pragnąć, pożądać' (typ *žangstáuti*, *žargstáuti*); ze zmianą *ps* > *pš*¹⁸⁸: *gābštas* c. 'chciwiec, sknera' (drw. wsteczny *gābas* ts.), *gabštūs* 'zręczny; chciwy, pazerny' (⇒ *gabštáuti* 'pragnąć za dużo, być chciwym'), 2° *gabs-* (z **gabs-sty-*): *gabsnóti* 'zbierać, skupiać', ⇒ *gabsn-*: *gabsnēlē* 'garstka siana, koniczyny'. — WSO *gob-* < **gāb-*: *gobinti* b.z.a. žm. 'nosić, przenosić' (*Pasienais daug yra žmonių nešėjų, kurie gobina į Žemaičius kantrobantus* 'Na pograniczu jest wielu przemytników, którzy przenoszą kontrabandę na Żmudź'). Osobno zob. *gobētis*, *góbtis*.

gablys 4 p.a. CGL 'żartownik, kpiarz' — zapoż. z dn. *Jabbel* f. 'wygadanie, gadatliwość, loses Mundwerk, Freude am Reden', przy czym lit. *g* może być hiperpoprawnym zastępstwem za dn. *j*, zob. ALEW 276. — Vb. denom. *gablioti* CGL 'wyśmiewać, drwić'.

gabūs, -i 4 p.a. 1. 'zdolny, sprytny' (war. *gabštūs*), 2. 'chciwy' (war. *gābas*, *gobūs*) — przymiotnik na -u- od abstr. **gaba* ← *gebėti* m.in. 'potrafić, umieć, móc'. Paralele: *alsūs* ← **alsa*; *dangūs* ← *dangà*; *taikūs* ← *taikà*. — Drw. *gabūmas* 'zdolność, uzdolnienie'.

gādina 1 p.a. gw. 'żmija', też jako przekleństwo skierowane do krowy (*Stoj tu gādina!* 'Stój, ty gadzino!', Zs 18) — zapoż. ze stbłr. *gadina* 'zwierzę budzące wstręt', bez substytucji słow. *a* (por. *baránka*, *rābinas*). — Warianty ze spodziewanym lit. *o*: *ōdina*, ZtŽ *vōdina*, LzŽ *ōdzina* ← błr. *hádzina*, -y 'żmija' (zanik *h-* jak w *adynà*).

gadynė 1 p.a., *gadynė* 2 p.a. przest., gw. 1. 'czas, pora' (*Išaušo gera gadynė vaikščioti po sodą* 'Przyszł czas, aby zakrzętnąć się w sadzie'), 2. *pikta gadynė* SD¹ «głód, fames» (syn. *badas*), 3. 'godzina' (war. *gadyrà*, *hadyna*), 4. 'dobry czas, czas dostatku, bezpiecznego bytowania' (*Vasarą visiems gadynė – šilta, gera!* 'Lato to dobry czas dla wszystkich, jest ciepło, przyjemnie!') — zapoż. ze stbłr. *godina*, -y, por. błr. *hádzina*, -y (SLA 73, LEW 127). W odróżnieniu od bliskoznacznego *adynà* (zob.) wyraz został zapożyczony przed błr. spirantyzacją *g* w *γ*. Būga, RR I, 440 sądził, że wyraz litewski jest spokrewniony ze słowiańskim.

gadinti, *gadinù*, *gadinai* 'psuć, niszczyć, uszkadzać, demoralizować; kalać, zanieczyszczać' — causativum z suf. -in- i SO *gad-* ← *ged-* do *gendù*, *gēsti* 'psuć się'. Paralele apofoniczne: *alsinti* ← *ilsti*; *danginti* ← *dēngti*; *kankinti* ← *keñkti*. War. suf. *gadyti*, -ai, -ia 'psuć, niszczyć'. — SD: *gadinu* «fałszuię; gwałcę» (syn. *ižbjaurinu*, *pasyliju*), «psuię co; pustoszę co» (syn. *niekinu*), *gadinys* SD¹ «zaraźliwy, razisty» (syn. *prisimetys*), *nepagadintinai* SD «nieskazitelnie», *pagadinti* 'zepsuć, popsuć, uszkodzić', ⇒ *pagadinamas* SD «skazitelny», *pagadintas* 'zepsuty', SD¹ «zapowietrzony» (syn. *maran įžeistas*), SD «skażony, zepsowany», *pergadinti* DP 'przeszkadzać, przekazić, szkodzić', *gadint giminį* SD «kazirodztwem kogo zelżyć», ⇒ *gadinimas giminės* SD «kazirodztwo» (prawdopodobnie kalka z pol. *kazirodztwo*, por. *giminė* 'ród'). Refl. *vočiu vežiu gadinuosi* SD «kanceruię się» ['w kancer się obracać', L.]. — Od *pagadinti* pochodzi sb. postvb. *pagadas* (zob.) — Iter. na -inē-: *pergadinėti* DP 'przeszkadzać'.

gādyti, *gādiu*, *gādijau* przest., gw. 'godzić skłóconych, doprowadzać do porozumienia; dać, pożyczyć', *išgādyti* 'pożyczyć, użyzyć komu czego' (*Išgādykit man dalgės, eisiu šeko pasišienauti* 'Pożyczcie mi kosy, pójdę kosić «šėkas»'), *pagādyti* 'dogadzać komu; pożyczać komu; jednać skłóconych', refl. *gādytis* 'dochodzić do porozumienia (po sprzeczce), jednać się z kim; nadawać się, być odpowiednim do czego; wypadać, być stosownym', *susigādyti* 'zgodzić się (np. na cenę); pogodzić się' — zapoż. ze stbłr. *goditi(sja)*, por. błr. *hadzićь*, *hadžú*, 3 sg. *hódzicь*, refl. *hadžicca*, *hadžúsja*, 3 sg.

¹⁸⁸ Por. *graibštyti* ob. *graibstyti*; *kapštyti* ob. *kapstyti*; *krapštyti* z **krapstyti*.

hódzicca (por. SLA 73n., LEW 127). Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *tāčyti, mōnyti*).

gādnas, -ā 4 p.a. stlit., gw. 1. 'godny, wart czego, zasługujący na co' (*Ir gadnas esti darbinykas algas sava* MŽ 31₁₂ 'I godzin jest robotnik zapłaty swej'), 2. 'stosowny, odpowiedni, właściwy', 3. 'dobry' (*Nóru, kad būtaĩ tu gādnas* LZŽ 'Chcę, żebyś ty był dobry') — zapoż. ze stbłr. *godnyj*, por. błr. *hódný*, pol. *godny* (SLA 74, LEW 1, 127, ALEW 277n.). Z innym tematem: *gadnūs*: *gadnus makyti* MŽ 29₁₃ 'ku nauczaniu sposobny' (o biskupie). — Warianty: z nagłosem *h-*: *hadnas, hadnus* (m.in. BRB); z zanikiem *h-*: *adnas* BRB, LEX (por. *adynā*); z samogłoską pierwiastkową *o*: *gōdnas* ob. *gòdnas* LZŽ (por. *zdōrus* ⇐ błr. *zdor*). — Drw. *gadnystė, hadnystė* lub *adnystė* 'godność', *gadnumas* lub *adnumas* ts. — *negādnas, nehadnas* (m.in. WP) 'niegodny' ⇒ *negadnystė* a. *nehadnybė* 'niegodziwość, nieprawość', war. *nehadnastis* (neosuf. -astis, por. *bočnastis, kornastis*).

gadzinkos, -ų 1 p.a. f.pl. gw. 'u katolików: poranne nabożeństwo do Matki Boskiej' (*davatų gadzinkos* 'godzinki dewotek'. *Rėk: šalin karunkos ir gadzinkos!* 'Krzyknij: precz z koronkami i godzinkami!') — zapoż. z pol. *godzinki, -nek* f.pl. (POLŽ 362n.; brak w LEW).

gagėti, *gāga, gagėjo* 'o gęsiach: wydawać głos, gęgać, gęgotać' (*Žqsys kieme gāga* 'Gęsi gęgają na podwórzu') — czasownik o osnowie *ga-g-* z powtórnego wykrz. *gà-gà*. Z innymi sufiksami: *gagėnti* (por. *kagėnti*), *gaginti*, *gagnóti*, *gāgoti*, *gagsėti* (⇒ *gags-enti*), *gagúoti*. Wtórne wykrz. *gàkt, gagàkt, gāgu-gāgu, kāgu-gāgu*. Por. syn. *gargėti* i *dadėti*. Paralele innojęzyczne zob. Sławski I, 272. — Postverbalia: *gāgalis* 'gęsior', *gāganas* a. *gagōnas, gāganis* i *gāgrinas* ts. Drw. wsteczny: *gāgas* (por. *drāpana* ⇒ *drāpas*).

gaidė 4 p.a. gw. peior. 'panna z dzieckiem'. Niejasne.

gaĩdgystė 1 p.a. 'pora piania kogutów, świt' (war. *gaĩdgysta*). Forma kontrahowana z *gaĩdžiagystė*, co jest złożeniem członów *gaĩdys* 'kogut' i *-gystė* 'pianie', przy czym to ostatnie przedstawia nomen actionis na *-tė* od neopwk. *gys-* ⇐ *gysti* (por. typ *pagaũtė, paslaptė*). SD <gaydžiagiste> «kuropoy, czas ktorego pieją koguty». — Gdy złożenie *gaĩdžiagystė* zostało zinterpretowane na sufigowane simplex (*gaĩdžias-gystė*), pojawiły się dwa drw. wsteczne: *gaĩdžiasgė* (też pl. -ės) i *gaĩdžiāgis* (*Trečiame gaĩdžiāgy reikdavo jau keltis* 'Po trzecim pianiu należało już wstawać'). — War. z metatezą *-g-*: *gaĩdygstė, gaĩdykstė*; z uproszczeniem grupy *-dg-*: *gaĩdysta, gaĩdystė*.

gaĩdys, -džio 4 p.a. 1. 'kogut, kur', 2. przen. 'słaby człowiek' (*Kq toks gaĩdys gal padirbti!* 'Co taki kogut potrafi zrobić!'), 3. przen. 'zadziorny człowiek, zawadiaka', 4. 'kurek na dachu', 5. 'kurek przy kotle, kran', 6. 'kurek w karabinie'. SD: *gaĩdys* «kogut, kokot, kur», *giesti gaĩdys* «pieie kur», *gaĩdys romytas* «kapłun» ['młody kogut kastrowany']. Pb. **gaĩd-ija-*, formacja postwerbalna od zanikłego iteratywu na SO, **gaĩdyti* 'śpiewać' (por. *krapštys* ⇐ *krapštýti*; inaczej ŽD 64). Pwk. *gied-/gyd-* w *giedóti* 'śpiewać' i *pragyti* 'zapiać, zaśpiewać' (paralele apofoniczne: *grāĩžyti* ⇐ *griežti*; *snaĩgala* ⇐ *snaigýti* ⇐ *snigti*). Znacz. etym. 'ptak piejący, śpiewający' (por. *gaida* przest. 'śpiewak w kościele, kantor'). Paralele onomazjologiczne: ros. *petux* 'kogut' ⇐ *petb* 'śpiewać'; błr. *pėvenb, pėũnja* 'kogut; śpiewak' ⇐ **pėvati* 'piać'; pol. gw. *piejak* 'kogut' ⇐ **piejać* 'piać'; nwn. *Hahn*, goc. *hana* 'kogut' ⇐ *pie*. **kan-* (łac. *canō, -ere* 'śpiewam', stir. *canim* ts.). — Drw. *gaĩdelis* SD «kurczak, kurek», *gaĩdelis unt viršaus bažnyčios* SD «kurek na kościele», *gaĩdelis ručnyčios* SD «kurek v rusznice»; *gaĩdėlis* bot. 'grzyb kurka, pieprznik, *Cantharellus cibarius*' (syn. *gaĩdkojis*), *gaĩdũkas* 1. bot. 'grzyb kurka', 2. bot. 'rdest wężownik, *Polygonum bistorta*', 3. bot. 'ostróżeczka polna, *Delphinium consolida*', 4. zool. 'ptak błotny batalion, *Philomachus pugnax*' (zapoż. litewskie w błr. gw. *hajdũk* 'batalion, kulik', por. PZB 1, 404), *gaĩdėnas* 'kogucik', *gaĩdžius* 'zawadiaka, awanturnik'. Cps. *gaĩdakienė* 'niedowidząca kobieta' (por.

akis), *gaidāpešis* ‘ktoś nierozgarnięty’ (dosł. ‘ten, co skubie koguty’, por. *pēsti*), *gaidapīrštis* (zob. *piřštas*), *gaidašiūris* ‘gapa, gamoń’ (por. *šiūrti*), *gaīdgystē* (zob.), *gaīdkojis* bot. 1. ‘grzyb kurka, pieprznik’ (dosł. ‘kogucia noga’, syn. *žydgrybis*), *gaīdmigis* ‘krótki sen’ (dosł. ‘sen taki jak u koguta’, por. *migti*), *gaīdvištē* ‘kura o cechach koguta, kura dwupłciowa, która nie znosi jaj i nie pieje, tzw. kurzaja’ (*Nededa, musēt, būs gaīdvištē* ‘Nie niesie się, chyba będzie to «gaidvištē»’ (por. *vištā* i *vištgaidis*), *gaīdžiorýt* (zob.). — Odpowiednik łot. *gaīlis* ‘kogut’ (właśc. ‘śpiewak’) jest trudny do analizy, ponieważ pwk. †gai- nie ma oparcia w materiale bałtyckim. Być może chodzi tu o przekształcenie formacji typu lit. *gaidys* drogą skrótu hipokorystycznego (⇒ *gai-*) i dołączenie suf. *-lis*, mianowicie jak w łot. *brālis*, lit. *brólis* ‘brat’ (por. ME I, 585). — Nazw. *Gaidys*, *Gaidēlis*, *Gaidūkas* (⇒ *Gaidukónis*), *Gaidūlis* (⇒ *Gaidulēvičius*), *Gaidžiūnas*, cps. *Gaīdjurgis* (por. *Jūrgis* ‘Jerzy’). N.m. *Gaidžiaĩ* 3x, *Gaidēliai* 7x, *Gaideliaĩ* 2x, *Gaideliškės* 2x, *Gaīdžiupės*. N.rz. i n.jez. *Gaidys*, n.rz. *Gaīdžiupis*.

gaīdžiorýt gw. adv. ‘popopojutrze’, tj. za cztery dni — przysłówek wymieniony przez Otrębskiego (1934, 421) wraz z dwoma podobnymi: *kakorýt* ‘popojutrze’ i *vištosrýt* ‘za pięć dni’. Złożenie z I członem *gaidys* ‘kogut’ w formie gen.sg. i II członem *rýtas* ‘jutro’. Motyw onomazjologiczny niejasny.

gaīgalas 3 p.a. 1. ‘kaczor, samiec kaczki’, 2. ‘burczenie – o odgłosie dochodzącym z wnętrzości biegnącego konia’ (*Šitam arkliui bēgant muša gaīgalas* ‘Ten koń, gdy biegnie, wydaje odgłos z wnętrzości’), 3. przen. ‘podobny do rozprysku ślad powstający po uderzeniu kamieniem w lód’ (*Kokį gražą gaīgalą užmušiau ant ledo!* ‘Jakiego pięknego «gaīgalas» wybiłem w lodzie!’), 4. ‘człowiek wątlý, chuderlawy’ — formacja na *-al-* od onomatopeicznej osnowy *gai-g-* ← wykrz. **gai-gai* (brak czas. **gaigēti*, **gaigti*). Pierwotnie zapewne nazwa czynności, podobna np. do *plēpalas* ‘paplanina’ ← *plēpēti* ‘paplać’ lub *čiřškalas* ‘świergot’ ← *čiřšksti* ‘świergotać’ (por. GJL II, § 175). Semantyczna konkretyzacja w postaci nazwy ptaka ma paralele w *biņbalas* ‘giez, ślep’ (← *biņbti* ‘brzęczeć’) i *tarškalas* ‘grzechotka’ (← *tarškēti* ‘turkotać, terkotać’). Nawiązanie łot. *gaīgala* a. *gaīgala*, też m. *gaigals* ‘ptak nurek’, *gaigulis* ts., *gaigale* ‘gatunek mewy’. Od tego odchyła się z powodu wokalizmu *e* stpr. *gegalis* Ev ‘pewien ptak wodny, Kleinetuecher [kleiner Taucher, Colymbus minor]’ (Trautmann 1910, 336, PKEŽ 1, 335n.). LEW 128 wciąga do porównania ros. *gógolb* ‘ptak wodny nur, Bucephala’, pol. przest. *gogól*, *gogola* ‘nur’ (Sw I, 866), ale tutaj może chodzić o twór od bałtyckiego niezależny. Zob. też ALEW 279. — Osnowa *gaig-* ukazuje się również w czas. *gaigoti* b.z.a. ‘biadać, utyskiwać, żalić się’ i przym. *gaigūs* ‘wybredny, kapryśny; o koniu: niewydolny, słaby’ (⇒ *gaīgaras* ‘kapryśny człowiek lub zwierzę; wątlą roślina’, *gaigena* b.z.a. c. ‘cherlawy człowiek a. zwierzę’; por. *gaīžena* ← *gaīžūs*). — Vb. denom. *gaigalioti* 1. ‘wydawać głos podobny do głosu kaczora, płakać’, 2. ‘o biegnącym koniu, z którego wnętrzości wydobywa się odgłos zwany «gaīgalas»’.

gaīlēti, *gailiū*, *gaīlējau* ‘żałować, litować się, współczuć’, *pagailēti* ‘pożałować, utulić w żalu’, *pagailiū* SD¹ «luto mi» [‘żałuję’]. Refl. *gaīlētis* ‘żałować, kajać się’, *gailiuosi* SD¹ «kaiam się», *gailiuos ažu nusidėjimus* SD¹ «pokutuję», *pasigailēti* ‘pożałować, okazać komu litość; ułaskawić przestępcę’ (*Pasigailēk teip sunkios tarnų mardavonios* PK 114₂ ‘Użał się tak ciężkiego sług mordowania’), Dp ‘użalić się, użałować się, mieć lutość, być poruszonym miłosierdziem’, *pasigailiū* SD «lituię się nad kim, lito mi kogo, żal mi go», syn. *susimilstu unt ko* (por. łot. *gaīlēt* albo *gaīlētiēs* ‘żarzyć się, jarzyć się; żartować, figlować’) — czasownik denominatywny od rzecz. *gaīla* ‘żał, litość, szkoda’ (*Mān jō gaīla* ‘Żal mi go’. *Kaīp gaīla!* ‘Jaka szkoda!’). Z innymi tematami: *gaīlas* sb. ‘ból, żal’, *gaīlē* SD «pokuta». Por. LEW 128n., ALEW 280n. Na temat osnowy *gail-* w roli innowacyjnego SP/SO od *gil-* zob. s.vv. *gailūs* i *gilti*. — Z innymi sufiksami: *gaīlinti* caus. ‘rozzalać, rozrzewniać, zasmucać

kogo; współczuć komu' (*igailinti*: SD *ingailinu* «bestwię kogo» [‘rozjuszać, doprowadzać do wściekłości’], *igailintas* «rozdrażniony»), *pagailóti* ‘pogładzić, popieścić’. — Inne nomina: *gailēs̃ys* a. *gāilesis* ‘żał, skrucha’, *gāilesta* a. *gāilestis*, *gāilestis* f. ‘żał’ (⇒ *gāilestauti* ‘żałować, boleć nad czym, ubolewać’), *gailingas* ‘miłosierny, litościwy; żalosny’, *gailinykē* SD «jędza, lamia» (syn. *gaila žvėris*), *gāilysta* ‘żałość, pokuta’, *gailystē* SD «żał», SP «pokuta» (⇒ *gāilystoti* ‘żałować’, *gailystoju ko* SD «żałuję czego»), *gailius* przest. ‘pokuta’, *pagailā* ‘politowanie, litość’ (⇒ *pagailiai* adv. ‘żałośnie’), *pasigailėtinās* ‘pożałowania godny, budzący litość’. Cps. *gailiašiŗdis* ‘miłosierny, litościwy, współczujący’ (por. *ŗirdis*).

gāilis, -io 2 p.a., rzadziej *gāilē* 2 p.a. bot. ‘Ledum palustre, bagno zwyczajne, rozmaryn leśny, roślina o białożółtych kwiatach rosnąca w bagiennych lasach i na torfowiskach’. Obok tego *gailios* f.pl. b.z.a. ‘ciemnierzycza biała, Veratrum album’. Według trafnej etymologii Ademollo Gagliano, *Studi linguistici e filologici per Carlo Alberto Mastrelli*, Pisa 1985, 3-13 lit. *gāilis* jest spokrewnione ze stpr. *gaylis* EV ‘biały, Wyse [weiss]’ oraz z łot. *gaiļi* ‘roślina o białych kwiatach’, *gāile* ‘zar, das Glimmen, die Glut’ (ME I, 584n. nie odnotował związku ze stpr. *gaylis*). Zob. też Schmalstieg 2015, 280. Brak w LEW. PKEŻ 1, 312n. na pierwszym miejscu daje zestawienie *gaylis* ze stpr. *gaydis* ‘pszenica’ i lit. *giẽdras* ‘pogodny’ i rekonstruuje pb. *gai-la- jako drw. od pwk. pie. *g^hei- ‘promieniować, świecić’. Z kolei ALEW 281n. łączy *gāilis*, *gāilē* z przym. *gailūs* ‘cierpki, gorzki’. Zob. też *bagūnas* i *pūkaĩ*.

gailūs, -i 4 p.a. 1. ‘cierpki, gorzki (o pieprzu), jadowity, piekący, gryzący (o dymie, mydle), palący (o słońcu)’, war. akc. *gāilus*, -i 1 p.a., 2. ‘chłodny, zimny’ (*gaili rasà* mówi się o zimnym poranku), 3. ‘mściwy’. SD¹ *gailus* «dziki» (syn. *smarkus*). Starsza jest formacja o suf. -a-: stlit. *gāilas*, -à, m.in. SD «jadowity; okrutny; rozjadły; srogi, surowy», DP ‘żałosny, szkodliwy’. Pokrewieństwo formalne i znaczeniowe z *gilūs* ‘bolesny, przykry’, *igilūs* ‘kaśliwy, zjadliwy’ nasuwa przypuszczenie o neoapofonii SZ *gil-* (*gilti*, SE *gėlti*) ⇒ SP/SO *gail-* jako przyczynie zróżnicowania. Por. *dailūs* : *dilti*, *dėlti*; *smailūs* : *smilti*; *skairūs* : *skirti*, *skėrti*. Z powodu tej innowacji pojawia się wątpliwość co do utożsamiania *gail-* z przysłówkiem psł. *dzělo ‘mocno, silnie’, scs. *dzělo*, *zělo* ‘σφόδρα, λίαν’ (BSW 75, LEW 128n.), jak też co do wyvodu pbsł. *gaila- z pie. *g^hoi-lo- (stwn. *geil* ‘zuchwały, gwałtowny, arogancki’ < pgerm. *gaila-). Zob. jeszcze IEW 452, REW I, 452, Heidermanns 1993, 226, Snoj 853, Orel 122, Derksen 2008, 138. — Drw. *gailinykas* SD «okrutnik» (syn. *baisinykas*, *smarkinykas*), *gailiukim* adv. < *gailū akim*, dosł. ‘oczom przykro’ = ‘pali w oczy’, np. od zapachu cebuli, chrzanu (Otrębski 1934, 426). Vb. denom. *gailauti*: *gailauju* SD «bestwię się; srożeię», *gailėti* (zob.), *gāilintis*: *gailinuosi unt ko* SD «okrutnieię» (syn. *baistu*), «pastwię się nad kiem; srożę się».

gaiminti, *gaiminù*, *gaiminaũ* gw. ‘dopomagać do wzrostu, do rozwoju; hodować, chować’, *igaiminti* ‘zasadzić, żeby rosło’, *apgaiminti* ‘utuczyć (gęs)’, *atgaiminti* stlit. ‘ożywić’ (*atgaiminąsis tikėjimas* DP), refl. *gaimintis* ‘rozmnażać się’, *įsigaiminti* a. *nusigaiminti* ‘zaopatrzyć się w coś, nabyć’ — causativum z suf. -in- i neoapofonicznym SP/SO *gaim-* ⇐ SZ *gim-* (⇐ *gem-* ‘rodzić się’), zob. *gimti*. Paralele: *dāilinti* ⇐ *dil-/del-*; *gāirinti* ⇐ *gīr-/ger-; *spairinti* ⇐ *spir-/sper-*. — Sb. postvb. *gaĩmaras* ‘kto marudzi, mitręży czas; niejadek, zdechlak’.

gáinioti, *gáinioju*, *gáiniojau* ‘pędzać, ganiać’ (war. *gainiotti*), *iŗgáinioti* ‘rozpędzić, rozegnać’, *nugáinioti* ‘odegnać; zmęczyć ciągłym popędzaniem; zgubić’, *sugáinioti* ‘spędzić bydlę do obór’, przen. ‘pojąć, zrozumieć’, refl. *gáiniotis* ‘o dzieciach: ganiać siebie wzajemnie, jeden drugiego’ — iterativum z suf. -o- i neoapofonią SP/SO *gain-* od neopwk. *gin-* jak w *giniaũ* (prt. do *giĩti* ‘pędzić, gnać’). Odpowiednik łot. *gaĩņāt*, -āju ‘pędzać, ganiać, odganiać’; z innym sufiksem: *gaĩnīt*, -u, -ĩju ts. (Endzelĩns, DI II, 644n.). Akut analogiczny, wzorowany na typie sełowym *páinioti* ⇐ *pýniau* (*pĩnti*), *tráinioti* ⇐ *trýniau*

(*trinti*)¹⁸⁹. Odmieniana analiza: *gain-io-* w ŽD 517n. i GJL II, § 586. Zdaniem Būgi (RR I, 295) *gainiōti* ma być utworzone od *giñti* jak *trainiōti* od *trinti*. Jest war. z *ei* < *ai*: *geiniōti* ‘pędzać, ganiać’ (por. *skreidinti*, *šeivà*, *teirautis*). Zob. też *geinys*. — Dyftongiczny SP/SO *gain-* stanął obok starszego SO *gan-* w *ganyti*, *ganiaũ* (⇒ *gani-ōti*). W obrębie pierwiastków typu *TeR/TiR* najbliższą paralelę dla *gāinioti* będzie *skráidžioti* ⇐ *skraidžiaũ* (*skraidyti*); tu starszym SO było **skradyti* (⇒ *skradžiōti*).

gáirinti, *gáirina*, *gáirino* ‘(o wietrze) mocno dąć, wiać świszcząc, wyć’ (syn. *gārinti*, zob. s.v. *gāras*), *išgáirinti* ‘(o wietrze) rozruszyć, rozwiać, przewrócić, powalić; (izbę) wywietrzyć, wystudzić’, *nugáirinti* ‘wywiać, wywiewać’ (*nugáirintas véidas* ‘twarz ogorzała od wiatru’) — formy prewerbialne wskazują na causativum z suf. *-in-* i neoapofonią SP/SO *gair-* od **gir-* (SZ do **ger-/gar-*), zob. *garėti* ‘parować’, *atgarà* ‘pęd wiatru’. Dyftongiczna postać *gair-* ma oparcie w serii *gaiminti* ⇐ *gim-*; *káirinti* ⇐ *kir-* i *spairinti* ⇐ *spir-*. — Postverbalia: *vėjo ātgairė* a. *ātgaira* ‘strona, z której wieje wiatr, nawietrzna’ (niejasny jest war. z *-ž-*: *ātgaižas* ts. KRŽ), *vėjo pagáira* ‘podmuch wiatru’, *vėjo pagáirė* ‘miejsce na wietrze’ (*stovėti vėjo pagáirėje* ‘stać na wietrze’, por. *ant vėjo atgarōs stovėti* ‘stać na wietrze a. w przeciągu’), *gáirė* a. *gáirė* ‘wiecha, tyczka (na polu, łące); wzniesienie; wieża widokowa; miejsce na wietrze; powiew wiatru, przewiew, przeciąg, wydmuch’ (zapewne jest to drw. wsteczny od formacji prefigowanej), *ūžgairė* ‘miejsce osłonięte od wiatru’ (*Kai šalta, tai i zuikiai lenda į užgaires* ‘Jak [robi się] zimno, to i zające włączają do «užgairė»’). — Zdaniem Kabašinskaitė i Klingenschmitta (*Balt XXXIX*:1, 2004, 77-84) osnową rzecz. *gáirė* miał być przymiotnik pb. **gai-ra-* < pie. **g^hai-ro-*, spokrewniony ze stir. *gaith* ‘wiatr’ < **gai-tā-* < pie. **g^h(h₂)ai-tah₂-* (por. gr. χαίτη f. ‘długie, luźne, rozpuszczone włosy; grzywa konia’).

gaĩsas I 4 p.a., *gáisas* 1 p.a. 1. ‘łuna wschodzącego lub zachodzącego słońca; łuna pożaru na niebie, na horyzoncie’ (oboczne tematy: *gaisà* 4 p.a., *gáisa* 1 p.a.), 2. ‘pożar’ (*Vyrai, einam gaĩso gesint!* ‘Ludzie, chodźmy gasić pożar!’), 3. ‘zorza polarna’ (*Kai kada žemiuose pasirodo gaĩsas* ‘Czasem na północy ukazuje się zorza polarna’). Formacja dwuznaczna: 1° sb. postvb. **gais-a/ā-* od *gaisinti* ‘gasić’ (zob.), co było derywatem na SP/SO od *gis-* ‘gasnąć’; znac. etym. ‘gaszące słońce’; 2° denominativum **gais.sas*, co z asymilacji w **gait-sas* < **gaid-sas* (pwk. *gaid-* jak w *gaidrūs*, *gaidrà*), por. ŽD 310 i LEW 128. — Drw. *gaĩsras* (zob.). NB. Sb. *gaisma* b.z.a. ‘światło, jasność’ u Miežinisa jest letonizmem ⇐ *gāisma* (Urbutis 2009, 277).

gaĩsas II 2 p.a. ‘przestwór, powietrze’ — zapoż. z łot. *gāiss* ‘powietrze, atmosfera; pogoda’ (war. *gāikss*), *gaisā* adv. ‘w powietrzu, nad ziemią’ (zob. Urbutis 2009, 294). DLKŽ 160 niesłusznie włączył *gaĩsas* II do hasła *gaĩsas* I.

***gáisas**, **gáisa* — rzeczowniki, które są poświadczone pośrednio przez zwroty przysłówkowe, por. 1. gw. *vienu gáisu* ‘jednym tchem (przybiec), bez wytchnienia, bez przerwy, bez ustanku, ciągle (płakać, o dziecku); od razu, za jednym zamachem’ (skostniała forma instrumentalu sg. m. od **gáisas*), 2. gw. *visa gáisa* ‘w pośpiechu, bez wytchnienia’ (skostniała forma instrumentalu sg. f. od **gáisa*). Osnowne rzeczowniki miały budowę **gái-sas*, **gái-sa*, podobną do łot. *gāita*, *gaĩta* ‘chód, sposób chodzenia, bieg (koński)’, od czego adv. *vienā gaitā* ‘za jednym zachodem, za jednym razem; ciągle, ustawicznie’. Ponieważ w wypadku *gāita* chodzi o derywat od neopwk. *gāi-* ⇐ prs. *gāju* (zob. *góti*), przyjmujemy, że i na gruncie litewskim funkcjonował neopwk. *gāi-*, pochodzący od prs. *góju* < **gāiō*. Jako znaczenie etymologiczne **gái-sas* można przyjąć ‘tok, bieg, ciąg (czynności), trwanie

¹⁸⁹ Inaczej Būga, RR II, 475n. i Derksen 1996, 298n., gdzie się mówi o ‘akucie metatonicznym w tematach prezentalnych na **-iāja*’.

(stanu)'. Por. *gausà* $\Leftarrow$ *gáuti* (GJL II, § 355). — Synonimami zwrotu *vienu gáisu* są formacje z neosufiksami -sm- i -st-, por. *vienu gáismu* 'w jednej chwili' (*Vienu gáismu atsidūriau namie* 'W jednej chwili byłem w domu'), *vienu gáistu* 'wnet, od razu; bez przerwy' (*Vienu gáistu jis atbėgo* 'On od razu przybiegł').

gaisinti, *gaisinu*, *gaisinau* hapaks stlit. 'tłumić, gasić', por. *Širdis mūsų piktąsias sutrinki, akmeningas tu pats išmankštinki, ir erškėčiai vietos te neturi, kurie gaisina mūsų tava žodį* PK 184²⁶⁻²⁷ 'Opokę serca naszego wyraż, namiętności nasze też w nas zagaś, i ciernie ono niech miejsca nie ma, które nasienie twe w nas potłumia' — formacja kauzatywna z suf. -in- i innowacyjnym SP/SO *gais-* od *gis-* (SZ do *ges-* 'gasnąć', zob. *gėsti* II). Paralele apofoniczne: *maitinti* $\Leftarrow$ *mit-*; *kaišyti* $\Leftarrow$ *kiš-*; *paišyti* $\Leftarrow$ *piš-*.

gaisma b.z.a. żm. 'śpiew, śpiewanie' (Dowkont) — analiza: *gais-ma*. Sufiks jak w *vėsmà* $\Leftarrow$ *vės(ti)*, *prasmà* $\Leftarrow$ *pràs(ti)*. Morfem *gais-* stanowi alternant na SO do neopwk. *gies-* jak w *giesti* 'śpiewa' (por. też *giesmė* i *giėsenà*). Neoapofonię *ie* $\Rightarrow$ *ai* poświadczają również *šviėsti* $\Rightarrow$ *švaisà*; *sniėgas* $\Rightarrow$ *snaĩgala*. Starszy allomorfizm *gied-* : *gaid-* zachodzi między *giedu* 'śpiewam' (zob. *giedoti*) i derywatami *gáida* 'melodia', *gaida* przest. 'śpiewak w kościele'.

gaĩsras 4 p.a., *gáisras* 1 p.a. 1. 'pożar, palenie się budynku, lasu', 2. 'łuna wschodzącego lub zachodzącego słońca', 3. 'poświata księżycowa, noc księżycowa' (war. *gáisras* 1 p.a.) — rzeczownik denominatywny na -r- od neoosn. *gais-* jak w *gaĩsas* 'łuna na niebie, łuna pożaru' (zob. s.v.; por. Būga, RR I, 283). Osnowę *gaĩsas* przyjmuje również ALEW 282. Inaczej ŽD 301: analiza **gaid-sr-as* (do pwk. *gied-/gaid-* jak w *giėdras*, *gaidrūs*; niemożliwy suf. -sr-). — Z innymi tematami: *gaĩsrà* 'łuna, zorza', *gaĩsrės* f.pl. 'łuna brzasku lub zachodu słońca; łuna pożaru'. — Neoosn. *gaĩsr-*: *gaĩsrana* bot. 'firletka chalcedońska, Lychnis chalcedonica; firletka kwiecista, Lychnis coronaria', *gaĩsrininkas* 'strażak', *gaĩsrūs* 'płonący, czerwony', cps. *gaĩsràvietė* 'pogorzelisko' (por. *vietà*). Por. n.m. *Gaisriaĩ* 2x. — War. 1° z insercją *t* do grupy *s-r*: *gaĩstras* 'pożar', $\Rightarrow$ *gaistrinis vėjas* 'trąba powietrzna, bardzo silny wir powietrzny, zrywający dachy' (por. *auštrà*, *saustrà*), 2° z udźwięcznieniem *j-st-r* > *jzdr*: *gaĩzdras* 'łuna pożaru' (por. *žaĩzdras* < **žaistras* z **žais-ras*; *plėzdras* < *plėzstras*), od tego vb. denom. *gaĩzdrėti* 'świecić, lśnić, błyszczeć'. Inaczej ŽD 301 i Urbutis 1981, 105: *gaĩzdras* < pb. **gaid-dra-* (wątpliwy suf. -dr-; pewnie w ślad za Būgą (l.c.), który rekonstruował nawet pie. **g^hais-* + -d^hro-).

gaĩsūs, -i 4 p.a. gw. 'odznaczający się szybkim wzrostem – o drzewie, krzewie' (*Puraškai labai gaisūs medis* 'Porzeczek jest bardzo «gaĩs»') — przymiotnik denominalny na -sus od neoosn. *gai-C*, alternującej z *gai-V* (zob. *gajūs* w ts. znaczeniu). Paralela: *daugsūs* $\Leftarrow$ *daugūs*. Formant należy oznaczyć jako neosufiks. Wyabstrahowano go z takich wyrazów na -sus, które powstały jako przymiotniki na -u- do abstraktów z suf. -sā-, np. *baisūs* $\Leftarrow$ *baisà* (por. *bijoti*); *gausūs* $\Leftarrow$ *gausà* (por. *gáuti*) i *tamsūs* $\Leftarrow$ *tamsà* (por. *tėmti*).

gaĩšinti, *gaĩšinu*, *gaĩšinau* 1. 'przeszkadzać komu, zabierając mu czas', 2. 'zużywać bez potrzeby (np. sól), marnować, trwonić pieniądze, majątek', 3. 'zgubić, zapodziać', 4. 'psuć, niszczyć', 5. 'tępić (owady, szkodniki)', 6. 'doprowadzać do poronienia, usuwać ciężę', 7. 'morzyć głodem'. DP 'zburzyć, zniszczyć, zgładzić, spustoszyć, rozszaflować, rozproszyć, wytracić, wyniszczyć'. SD *gaĩšinu metų* «trawię czas darmo», *gaĩšinu gyvenimų kami* «kawęczę» ['przebywam próżnując w domu', SPXVI]. Odpowiednik łot. *gāisināt*, -āju 'marnotrawić, trwonić'. Synchronicznie: causativum na -in- od *gaĩšti* 'niknąć, zdychać' (czas. quasiprymarny). Diachronicznie: causativum na SO, **gaĩšyti*, do **giš-/geiš-*. Por. *alsinti* $\Leftarrow$ *ilšti*; *jaukinti* $\Leftarrow$ *jukti*; *naikinti* $\Leftarrow$ *nỹkti*. W kwestii wymienności sufiksów -y- na -in- por. *gesinti* i *gesyti*; *dalinti* i *dalyti*, a także *jaukinti* wobec scs. *učiti* (GJL II, § 685). —

Zapoż. litewskie w błr. gw. *zgójšycь* ‘zmarnować, roztrwonić; wyprzedać’ (PZB 2, 293). — Drw. *gaišinimas* SD «niszczenie» (syn. *gaiščius*, *naikinimas*), *gaišinys* SD «niszczący» (syn. *naikius*), *gaišintojas* SD «niszczyciel», *išgaišinys* ‘dziecko niedonoszone, wcześniak’.

gaištara 1 p.a. c. gw. ‘wychudły człowiek, mizerak; o koniu: zdechłak’, war. *gaištaras* c. 1 p.a. ‘mizerak’ (*Jo vaikai tokie gaištarai*), też o chudej krowie: *Iš šitos gaištaro pienos nelauk* — drw. na -ar- od neoosn. *gaišt-* ← prs. *gaištù* (*gaiš-stu) m.in. ‘chudnąć, mizernieć, zdychać, padać’¹⁹⁰. — Nazwisko z przezwiska: *Geištaras* (ei z ai jak w *geišamà*), war. *Geištaras*, ⇒ pol. *Giejsztor*, *Gieysztor*. LPŽ I, 645 twierdzi, że chodzi tu o pierwotne imię dwuczłonowe, segmentowane *Geis-taras*, ale na to brak dowodu z dokumentów historycznych.

gaišti, *gaištù* (*gaiš-stu), *gaišaiū* 1. intr. ‘mdleć, zdychać, padać; niknąć, znikać; chudnąć, mizernieć’, *gaištu* SD «ponikam» (syn. *nykstu*), «niszczeię» (syn. *nykstu*), 2. tr. ‘marnować, trwonić; mitrężyć, tracić czas na darmo’, *gaištu* SD «bawię się długo» (syn. *trunku ilgai*). Odpowiednik łot. *gàist*, *gàistu*, *gàisu* ‘znikać, przechodzić, przemijać’. Cps. *apgaišti* DP ‘omdlewać’, *apgaištu* SD «mdleię, mdło mi, omdlewam» (syn. *apalpstu*), *išgaišti* DP ‘zginać, zniknąć, zniszczyć’, *nugaišti* ‘zdechnąć’, *pragaišti* ‘(czas) zmarnować, stracić’, DP ‘zaginać, zginać’, *sugaišti* ‘zmitrężyć czas, zmarnieć, zdechnąć’. Brak alternantów na SE †gieš-/†geiš-, SZ †giš-/†guš-. Najprawdopodobniej jest to czas. quasiprymarny z wokalizmem ai uogólnionym z praesens iter.-caus. do *gaišyti, zob. *gaišinti* (por. *baigti* ← *baigyti; *kaišti* ← *kaišyti). Bez jasnych nawiązań zewnętrznych. Por. LEW 129, gdzie sprzeciw wobec zestawienia z łac. *haereō*, -ēre ‘tkwić w czym, przylegać’ (wyraz łaciński nadal czeka na objaśnienie, zob. de Vaan 278). Etymon wspólny z *haereō* postuluje na nowo ALEW 283. — Drw. *gaišinti* (zob.). Postverbalia: *vėjo atgaiša* ‘podmucha wiatru’, *atgaišis* ‘wietrzne miejsce, przeciąg’, *gaišas* ‘mitręga, strata czasu’, *gaišatis* f. ts. (por. *degatis*, *genatis*), *gaišelyna* LZŽ ‘padlina’ (neosuf. -elyn-), *gaišena* a. *gaišenà* 1. ‘zdychanie, zdechnięcie (zwierzęcia)’, 2. ‘padlina’ (syn. *dvėšena*, *stipena*), 3. c. ‘bardzo wychudzone, chude zwierzę a. człowiek, zdechłak’ (syn. *gaištara*, *stipena*), *gaišmà* ‘powolność w ruchach starca’ (por. *bradmà*, *plikmà*, *šarmà*), ze zmianą ai > ei: *geišamà* ‘koniec, śmierć’, *išgaišimas* DP ‘spustoszenie’, *išgaištis* DP ‘niedostatek’, *negaištant* adv. ‘niezwłocznie, bezzwłocznie’ (skostniałe participium prs. act.). Cps. *žąsogaiša* bot. ‘knieć błotna, kaczeniec’ (dosł. ‘pomór gęsi’, por. *žąsis*). — Neoosn. *gaišt-* (← *gaištù*): *gaištara* (zob.), *gaištas* ‘strata czasu, mitręga, zwłoka’, *gaištis* m. lub *gaištis* f. ts. (*Ne tiek ten darbo, kiek gaišto* ‘Nie tyle tam pracy, co (ile) mitręgi’), *gaištus* SD «niszczeiacy», *gaištūvas* ‘kto mitręży, traci czas’, *pragaištis*, -iēs f. ‘nieszczęście, zguba, klęska’. — Kilka derywatów o neoosnowie *gaišč-* może być śladem po zanikłym prt. *gaiščiau od *gaišyti, frq. *gaiš-sty-. Por. 1° *gaiščioti* ‘urywczo wdychać powietrze, łkać, szlochać; konać, umierać’ (por. *basčioti* ← *basčiaū*; *raiščioti* ← *raiščiaū*; *sąmsčioti* ← *sąmsčiau*; inaczej ŽD 519: zakłada suf. -čio-, nie -o-), 2° nomina: *gaiščius* SD «niszczenie» (syn. *gaišinimas*, *naikinimas*), *gaiščių kam ažuduomi* SD «bawię kogo długo» (syn. *trukinu*, *trukdžiu kitų*, *gaišinu*, *karšinu*).

gaivėnti, *gaivenù*, *gaivenaiū* gw. ‘cucić zemdłego, pijanego, pobitego’, por. *Girtą gaivėną* ‘Cucą pijanego’. *Teip buvo primuštas, kad vos beatgaivėno* ‘Był tak pobity, że ledwo go ocucili’. Refl. *atsigaivėnti* ‘ocknąć się, oprzytomnieć’ (*Abu vyru atsigaivėno* ‘Obaj mężczyźni ocknęli się’), *išsigaivėnti*: *tuo išsigaivėnu* SD «wychowam się tym, wyżywię się» (syn. *pasipeniu*). Jest to paralelny do *gaivinti* (zob.) derywat od neoosn. *gaiv-*. Por. oboczność sufiksálną *gaudėnti* : *gaudinti* ‘wzruszać’, *šokėnti* : *šokinti* ‘brać do tańca’.

gaivinti, *gaivinù*, *gaivinaū* ‘cucić, przywracać do przytomności, orzeźwiać’ (*Gaivink*

¹⁹⁰ Wysłunięto przypuszczenie, że błr. gw. *hájstar* ‘czarny bocian’ to pożyczka z lit. *gaištaras*, zob. PZB 1, 405.

apalpusį, apraudok numirusį ‘Ocuć omdlałego, oplakuj umarłego’). DP ‘uzdrawiać, uleczyć’ (*idant... gaivintų ir išgydytų jį* ‘aby... go uleczyli’), *gaivinu* SD «czerstwieę», *atgaivinti* ‘ożywić, wskrzesić’, DP ‘ożywić, ożywiać’, SD «krzezwieę» (ze zmianą *ai* > *ei*: gw. *atgeivinti*, DK *atgeivint*). Refl. *gaivinuosi* SD 1. «czerstwieię» (syn. *drūtinuosi*, *stropstu*, *stropyn eimi*), 2. «żyję czym, żywię się», ⇒ *gaivinimas* SD «czerstwienie», *atsigaivinu* SD «odżywiam się». Czas. *gaivinti* nie może stać w związku z prymarnym *gýti* ‘goić się, zdrowieć’, ponieważ sufiks kauzatywny ma postać *-in-*, nie *-vin-*. W takim razie segment *-v-* musi należeć do osnowy. Wypada przyjąć, że pierwiastkiem jest *gaiv-* i że jego dyftongiczna postać pochodzi z derywacji apofonicznej SP/SO od SZ *gyv-* jak w przym. *gývas* ‘żywy’ (resegmentacja etymologicznej struktury *gý-vas* < pie. **g^uih₃-uó-*). W podobny sposób sprowadzimy łot. *dzīvināt* ‘cucić’ do neoosn. *dzīv-*, *dzīvu* ‘żyję’ ⇐ *dzīvs* ‘żywy’. Znaczn. etym. ‘sprawić, żeby odżył, żeby żył, żeby był żywym’. Dla dyftongicznego SP *gaiv-* paralelami są *gaiminti* ⇐ *gim-*; *káirinti* ⇐ *kir-* i *spairinti* ⇐ *spir*¹⁹¹. — Porównywalną neoapofonię SZ **gīv-* ⇒ SP **giev-* zaświadcza łot. gw. *dzievāt* ‘żyć’, co jest wariantem do *dzīvāt* dur. ‘żyć’ ⇐ prs. *dzīvu* ‘żyję’ : *dzīt* (zob. LEGR § 610)¹⁹². Por. również łotewską derywację SZ *dzī-* ⇒ SP *dzie-* w caus. *dziēdinu*, *-ināt* ‘leczyć, uzdrawiam’ (wariant do *dzīdzīnāt*, zob. LEGR, l.c.), znaczn. etym. ‘sprawiam, że ktoś żyje’. W jęz. litewskim nie ma *†giedinti*, jest tylko *gýdinti* ‘leczyć’, częściej *gýdyti*. Ale są inne apofoniczne paralele, por. *mýgti* ⇒ *miegti* i *výti* ⇒ *vielà*. — Od neoosn. *gaiv-* pochodzą również: *atgaivėti* ‘odżyć’ (war. *atgáivėti*, z wtórnym *ei*: *atgėivėti*), *gaivėtis* refl. ‘ożywać, wracać do przytomności’ (war. *gáivėtis*, *gėivėtis*), *atsigaivėti* ‘odżyć’; *gaīvelėti* ‘dawać (słabe) oznaki życia’ (*Papjautas gaidys vos gaivelėja* ‘Zarżnięty kogut jeszcze się rusza’), *atgaīvelėti* ‘ocucić’, *atsigaīvelėti* refl. ‘ocknąć się, oprzytomnieć, ożywić się’; *gaivėnti* (zob.), *gaivinėti*, *-ju*, *-jau* ‘chodzić ledwie żywym, niedomagając’, *gaivoti* ‘dawać oznaki życia’. — Drw. nominalne: *atgaivà* ‘odrost, odrośl’, *atgaivingas* ‘orzeźwiający’, *atgaivinimas* SD «wskrzeszenie umarłego», *ažgaivintas* SD «ożyły, zmartwychwstały», *gaivà* ‘ożywienie wiosenne; żywotność ciała, zdrowie organizmu’, też bot. ‘łoczyga pospolita, Lapsana’, *gáivala* c. ‘nędzarz’ (*Tokie gáivalos – neturi ko valgyti, o tingi dirbti* ‘Tacy nędzarze, nie mają co jeść, a pracować nie chcą’), *gaīvalas* ‘żywe stworzenie; słaba istota; siła przyrody, żywioł; środowisko życiowe’, *gamtōs gaivalai* pl. ‘żywioły natury’, *patámsių galvalai* pl. ‘męty społeczne’ (⇒ *gaīvališkas* ‘żywiołowy, spontaniczny’), *gaīvastis* ob. *gaīvestis* ‘życie’ (*Nebe kiek to gaīvasčio jam beliko* ‘Niewiele mu już tego życia zostało’; por. sufiks w syn. *gývastis* f., *gývasta*), *gaīvena* c. ‘chuda, mizerna istota’, *gaivīnamas* ‘orzeźwiający, ożywczy’ (ptc. prs. pass. na *-ma-*), *gaivingas* ‘ożywczy, np. promień słońca, deszcz’, *gaivýs*: *Galvijų gaivýs*, t.y. *būrys* JU ‘Stado bydła’, *gaivystė* SD «czerstwość», *gaivūmas* ‘ożywienie’, *gaivūs* ‘rzeźki, ożywczy, orzeźwiający; żwawy, dziarski, pełen życia’, SD «czerstwy»¹⁹³, *pagáiva* a. *pagáivė*

¹⁹¹ Brak wzmianki o czas. *gaivinti* w ŻD i w LEW 154, s.v. *gýti* (tu wspomniano tylko *gaivėtis*, *gaivūs*, *gaivingas*, ale bez komentarza słowotwórczego). — GJL II, § 680 wymienia *gaivinti* z uwagą: «Niewątpliwie o tym samym pierwiastku, co w *gyvėnti* m.in. ‘żyć’». Z kolei *gyvėnti* GJL II, § 675 opisuje jako derywat od *gýti*, argumentując, że bezpośrednią osnową była nie forma infinitiwu, lecz forma praesentis z suf. *-va-*, **gyva* ‘żyje’, porównywalna ze scs. *živō* do *žiti*, stpol. *žywē* do *žyc* (wcześniej już Endzelin, LEGR § 610 pisał o prs. na **-uo-*, powołując się na łot. *dzīvu* ‘żyję’). Trzeba stwierdzić, że prs. o postaci **gy-va* nie znajduje potwierdzenia w materiale bałto-słowiańskim; podejrzewane o to formy należy raczej wywodzić z metanalitycznej osnowy *gyv-* ⇐ *gývas*, łot. *dzīv-* ⇐ *dzīvs*, scs. *živ-* ⇐ *živū*. — Leskien 1884, 273 niesłusznie utrzymywał, że *gaivinti* ma za osnowę adi. *gaivūs* ‘rzeźki, ożywczy, orzeźwiający’ (sam ten przymiotnik jest dwuznaczny: albo postverbale od *gaivinti* albo denominativum od *gaivà*, *atgaivà*, zob. niżej).

¹⁹² W LEGR § 610 w przyp. 2 figuruje porównanie *dzievāt* do stlit. *atgeivint* DK ‘wskrzesić’, co sugeruje, jakoby łot. *dziev-* i lit. *geiv-* wywodziły się z pb. **geiŋ-*. To nie jest możliwe, bo *ei* w *atgeivint* nie jest odziedziczone, lecz wtórne, zmienione z *ai* (zob. wyżej).

¹⁹³ Monografia Ambrazasa 2000 uwzględnia jedynie trzy spośród wymienionych tu nominów, mianowicie *gaīvalas* (§ 404), *gaīvastis* (§ 51) i *gaīvestis* (§ 56). I wszystkie trzy traktuje jako formacje denominalne

‘gwałtowny prąd powietrza, przewiew, przeciąg’ (por. *pagáira*). Cps. *gaĩvakaras* ‘słabowity, wątlý’ (por. *kárti* I), ze zmianą *ai > ei*: *geĩvakaras* c. ‘słaby, ledwie żywy, prawie trup’, kontrahowane *geĩvaras* (syn. *gývakaras*), *negéiva* c. ‘dziecko niejadek’ (zam. **negaiva*; możliwe, że zakończenie dostosowano do pejoratywnych nazw osób na *-eiva*, np. *gudréiva*, *mušéiva*, *nevaléiva*).

gaižės, *-iũ* 2 p.a. f.pl. przest., gw. ‘gacie, kalesony, Unterhosen’. Niejasne. Por. ALEW 284. Zob. też *góčės*.

gaižėti, *gaižėja*, *gaižėjo* gw. ‘zanieść się płaczem, płakać do utraty tchu, stracić oddech (o bezdechu dziecinnym)’, np. *Vaikas gaižėti užgaižėjo*, t.y. *užsirėkė, užgarėjo, uždyko, kad nuomaris užpuolė* JU ‘Dziecko tak zaniosło się płaczem, że aż przestało oddychać’. Por. *gaižinti* ‘o wietrze: dmuchać, dąć’. Dalej niejasne. Czy łączy się z *gižti*, *-iũ*, *-iaũ* ‘piec, palić, drapać – w ustach, w gardle’, SO *gaiž-*: *gaižėti*, *-ja*, *-jo* ‘palić, drapać w gardle’? Zob. też syn. *kukčióti*, *užsikatėti*, *kriðkti*.

gaižūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘niesmacznie kwaśny, cierpki, gorzki, mdły’, 2. ‘gryzący, np. o dymie’, 3. ‘wybredny w jedzeniu, kapryśny’ (war. *gaižas*), 4. ‘zgorzkniały, zniechęcony, zły’, *įgaižūs* ‘naprzykrzający się, dokuczliwy’ — denominalny przymiotnik na *-u-* od abstr. **gaiža* (typ *klaidūs* $\Leftarrow$ *klaidà*) $\Leftarrow$ *giž-/giež-*, por. *gižti* ‘gorzknieć, kisnąć, kwaśnieć’, *gižti* ‘piec, palić w ustach’. Odpowiednik łot. *gaizs* ‘nieprzyjemny, gorzki, gryzący, kwaśny, o złym smaku’ (z innym sufiksem *gaists* ‘o psie: wściekły’). Paralele: *bangūs* $\Leftarrow$ *biñgti*; *našūs* $\Leftarrow$ *nēšti*; *smarkūs* $\Leftarrow$ *smeřkti*. — Drw. *gaižalas* ‘cierpki, kwaśny, niesmaczny płyn a. jedzenie’, *gaižena* c. ‘dziecko niejadek; niedomagający, słaby człowiek’, *gaižulys* ‘gorzkość, gorycz; mdłości’ (*Gaižulys mane paėmė* ‘Dostałem mdłości’), *gaižuðklis* ‘dziecko niejadek; ktoś wybredny, kapryśny’, *pagaiža* ‘złość, kłótnia’. — Vb. denom. *gaižti*, *gaižta* (**gaiž-sta*), *apgaižo* ‘robić się gorzkim – o mleku’, *gaižėti*, *-ja*, *-jo* ‘palić, drapać w gardle od goryczki’, *apgaižėti* ‘skwaśnieć, zgorzknieć’, *gaižuoti* ‘okazywać upór, kaprysić, grymasić’.

gajòvas 2 p.a. ZTŽ ‘gajowy’ (*Jos bočis bit gajòvas* ‘Jej ojciec był gajowym’) — zapoż. z pol. *gajowy* ‘człowiek pilnujący lasu, strażnik leśny’.

gajūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘szybko gojący się’ (*gajì ronà* ‘szybko gojąca się rana’), 2. ‘o chorym: szybko zdrowiejący’, 3. ‘odznaczający się dobrym zdrowiem, dużą żywotnością, wytrwałością (człowiek, zwierzę), szybkim wzrostem (drzewo, krzew, roślina)’, 4. ‘żywotny, nie dający się łatwo zabić’ (*Gaji kaip gyvatė – galvą nukirsi, uodega dar kruta* ‘«Gaji» jak żmija, utniesz głowę, a ogon mimo to się rusza’). Zgodnie z hipotezą sformułowaną na temat strukturalnie podobnego przymiotnika *sajūs* (zob.) trzeba *gajūs* ująć jako *gaj-ūs*, tj. derywat od neoosn. *gaj-* jak w **gaja* ‘gojenie się, zdrowienie; rośnięcie’, por. *atgajà* a. *ātgaia* ‘orzeźwienie’ i ‘to, co odrosło, odrośl’, *atāgaja* ‘odrośl’, też bot. ‘rozchodnik wielki, *Sedum maximum*’. Paralele: *rajūs* $\Leftarrow$ °*raja*, *prarajà* jak np. *drąsūs* $\Leftarrow$ *drąsà*; *talpūs* $\Leftarrow$ *talpà*. Nomen actionis **gaj-a* było neoapofonicznym derywatem na SP/SO od *gij-V* jak w *gijaũ*, prt. do *gýti* ‘goić się, zdrowieć’. Paralele: *bajūs* $\Leftarrow$ *bajà* $\Leftarrow$ *bij-* (*bijóti*); *rajūs* $\Leftarrow$ °*raja*, *atrajà* $\Leftarrow$ *rij-*, *rijaũ* (*rýti*). NB. Nieścisłe jest stwierdzenie w ALEW 284, jakoby *gajūs* było derywatem od *gýti*, ponieważ nie chodzi tu o ośnowę *gy-C*, lecz o allomorf antewokaliczny *gij-V*, który ukształtował się w warunkach hiatu laryngalnego (zob. HL 20, 39). Wątpliwy wydaje się też wywód *gajūs* wprost z prążykowej formacji na SO, **g^uoih₃-ó-*, co proponują NIL 185 i Derksen 2008, 173 (rekonstrukcja: **g^uh₃oi-o-?*) oraz Ozoliņš 2015, 137n. — Inne formacje o ośnowie *gaj-V*: *ātgajis* bot. ‘rozchodnik wielki, *Sedum maximum*’, *ātgajus* a. *atgajus* ‘przewiew; otwór do wietrzenia (piwnicy, beczki); świeże powietrze’, *be jokio atgajaũs* adv.

odpowiednio na *-al-*, *-ast-*, *-est-*, ni słowem nie napomykając o tym, skąd się wzięła ośnowa *gaiv-*.

‘bez żadnej przerwy’, *atgajūs* ‘świeży (o powietrzu), orzeźwiający (o wietrze); odporny, wytrzymały’, *gajūkas* 1. ‘mała rybka a. robak jako przynęta na szczupaka’, 2. bot. ‘kocanki piaskowe, *Helichrysum arenarium*’ (o leczniczych właściwościach), *gājus* 1. ‘okres bujnego wzrostu (zboża)’, 2. bot. ‘aloes, *Aloe*’ (o zastosowaniu leczniczym). — Vb. denominativa: *atsigajėti* ‘wrócić do pełni sił, do zdrowia’ (*išgajėti* ‘wygłodnieć’, *gajėti* ‘głodować’), caus. *užgājinti* ‘wycieńczyć zwierzę (marnym żywieniem)’. — W słowiańskim odpowiednikiem osnowy *gaj-V* jest **gojiti* caus. ‘powodować, że ktoś/coś żyje, umożliwiać życie’ ⇐ **žiti* ‘żyć’, por. sch. *gōjiti* ‘karmić, odżywiać, tuczyć’ (gw. ‘leczyć, uzdrawiać’), ros. gw. *góju*, *góitb* ‘leczyć rany, otaczać troską, dobrze karmić’, czes. *hojím*, *hojiti* ‘leczyć, zwł. rany’, pol. *goję*, *goić* ‘leczyć, opatrywać rany, wrzody, powodować zabliznienie się miejsc skaleczonych’ (przest. też ‘karmić, tuczyć’), por. BSW 75, REW I, 284, Boryś 170. Nie wiadomo jednak, czy chodzi tu o formację odziedziczoną (causativum o formie pie. **g^uoĭh₃-ēje-* nie ma nawiązań poza słowiańskim, zob. LIV² 215), czy raczej o innowację wewnętrzną, mianowicie drw. apofoniczny od antewokalicznego SZ jak w psł. praesens **žij-ŋ* ‘goję się’ (por. orm. *keam* ‘żyję’ < **giĭāmi*). NB. Strus. *gojī* ‘pokój’ to raczej sb. postverbale od *gojiti*, niżeli refleks nomen pie. **g^uoĭh₃-o-*, rzekomo porównywalny z wed. *gāya-*, aw. *gaiia-* m. ‘życie, siła vitalna’ (tak utrzymują m.in. NIL 185 i Ozoliņš 2015, 137).

gaksóti, *gaksaũ*, *gaksójau* ‘siedzieć a. stać bez zajęcia; gapić się’ — czasownik utworzony sufiksem *-so-* od wykrz. *gàkt*. Z innymi sufiksami: *gākčioti* a. *gaksėti* ‘czkać’, *gàktelti* ‘stanąć w gardle’ (*Valgē valgē, gāktelējo, ir nelenda*). — Od nazalizowanego wariantu **gank(t)* pochodzi *ganksóti* ‘sterczeć, przebywać, stać gdzie bez potrzeby, bezczynnie; czekać na co’, por. łot. *gankstītiēs* ‘leżeć na ławie ze spuszczoneymi nogami; przewracać się na łóżku’. Zob. LEW 129.

gāladas 3 p.a. wsch.-lit. ‘głód, klęska głodu’ (LzŽ, ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. *golodb*, por. ros. *gólod*. Brak w LkŽ. — Młodszy war. *āladas* (LzŽ, ZTŽ) ⇐ błr. *hólad*. Por. *ālasas* ob. *gālasas*.

gālas 4 p.a. ‘koniec, kres, zakończenie; śmierć’, *gālq gáuti* ‘zginać, umrzeć; skończyć się’, *gālq padaryti* ‘wykończyć, zabić’, *Eĩk po galaĩs!* ‘Idź do diabła!’ Odpowiedniki bałtyckie: łot. *gals* ‘koniec, szpic, wierzchołek’, też ‘okolica’ (*mūsu galā* ‘w naszej okolicy’); stpr. *gallan* obl.sg. ‘śmierć, Tod’, *golis* Ev ‘Tot [der Tod]’. Rekonstrukcja: **g^uoĭH-o-*, drw. na st. o od pie. **g^uelH-* ‘przeszywać’ (LIV² 207), zob. *gēlti*. Etymologicznym znaczeniem wyrazu *gālas* było pewnie ‘spiczasty, zaostzony koniec, kłujący czubek’, por. łac. *punctum* ‘ukłucie, punkt’ ⇐ *pungō* ‘kłuć, ranić’. Zob. BSW 83, LEW 130. — Drw. *atāgalias* ‘odwrotny’, *atgāl* (zob.), *ātgalis* ‘resztką’ (⇒ *atgalinē dešrā* ‘kiełbasa zrobiona z reszek mięsa’), *atgalỹs* ‘drobiazg; marny kawałek gruntu’, *begāl* adv. ‘bardzo wiele, bardzo dużo’ – z apokopowania zwrotu *be gālo* ‘bez końca’ (⇒ *bēgalē* ‘bezmiar, ogromna ilość’, *begalinis* ‘nieskończony, bezkresny’, *begalỹs* ‘kto bez końca coś robi, mówi’, por. łot. *bezgalis* ‘człowiek nienasycony, żarłok’), *galiāusias* ‘końcowy, ostatni, ostateczny’, *galinis* SD «palec mały», *galóp* a. *galōp* adv. ‘ku końcowi, pod koniec, w końcu’ (dawniej all.sg. *galópi* ‘ku końcowi’), *galū* a. *galuĩ* praep. ‘na końcu’, *galūtinas* ‘końcowy, ostateczny’, *galutinis* ‘będący na końcu; ostateczny, nieodwołalny’, DP *iki gali* adv. ‘aż do końca’, SD *ne iki gali* adv. «nie do końca», *negalas* SD «nieskończoność» (por. łot. *negals* ‘nieskończoność, ostateczność; nieszczęście’), *nēgalēs* f.pl. żm. ‘wielka ilość czego, mnóstwo, masa’ (*Musių nēgalēs priviso* ‘Much namnożyło się co nie miara’), *nuogaliaĩ* adv. ‘jedno po drugim, po kolei, nic nie opuszczając; stale, wciąż’, *pagaliaũ* adv. ‘nareszcie, wreszcie, w końcu’ (por. niżej *galiagaliaĩ*), *pagalỹs* (zob.). — Cps. *aščiagaliaĩ* (zob.), *drūtgalỹs* ‘grubszy koniec’ (por. *drūtas*), *gāladelčis* (zob. *deltis*), *galadiēnis* a. *gāladienis* ‘kto dożywa swych dni, starzec’, dosł. ‘ten, kto jest u końca swych dni’ (por. *dienā*), przen. ‘leń’, *gālamaišis* ‘to, co pozostało

na dnie worka; niewielka ilość' (por. *maīšas*), *gālavagis* 'niezorany koniec pola; poprzeczna bruzda na końcu roli do odprowadzania wody, tzw. podpaska' (por. *vagā*), *galūdirvis* 'skraj pola' (por. *dirvā*), *galūgalvis* 'wezgłowie łóżka' (por. *galvā*), *galūkaimis* 'skraj, koniec wsi' (por. *kāimas*), *kójgalis* a. *kójgalis* 'część łóżka, gdzie kładzie się nogi' (por. *kója*), *laibagalys* 'cieńszy koniec' (por. *laibas*), *pastūrgalis* 'tył, tylna część' (por. *pāsturas* s.v. *pāstaras*), *pirmagalys* a. *pirmāgalis* 'przód, przednia część, przodek wozu' (por. *pīrmās*; war. *pīrmgalis* a. *-galys*, *pīmgalis* a. *-galys*), *senagalys* 1. 'księżyc w ostatniej fazie, tzw. stary księżyc', 2. 'grubszy koniec, np. drzewa' (por. *sēnas*), *storagalys* 'grubszy koniec, np. kłody, belki' (por. *stóras*), *tvirtagalys* 'dolna część włókna lnianego' (por. *tvirtas*). Złożenie tautologiczne: *galiagaliai* adv. 'wreszcie, w końcu, koniec końców'. — Vb. denom. 1. *galaūtis* 'męczyć się', *išgalauti* 'wykończyć, wykarczować', *nugalauti* 'zabić' (dosł. 'wykończyć'), *nusigalauti* 'zamęczyć się, skonać, zdechnąć'), 2. *negalauti* stlit. 'niedomagać, być chorym, cherlać', 3. *galuoti* 'męczyć, dręczyć, mordować', *galuotis* 'męczyć się, mordować się' (*nusigaluoti* 'zamęczyć się'), *negaluoti* 'niedomagać'. — Z innym sufiksem: stpr. *gallintwei* 'zabić, toedten' (dosł. 'uśmiercić') ⇐ *gallan* 'śmierć, Tod' (por. żm. *nugālinti* 'zabić zwierzę'). — N.jez. *Begālis*. N.m. *Galaĩ* 3x, *Galēliai* 2x, *Galīniai* 15x, cps. *Galālaukis* 2x, *Gāležeriai*, *Galūlaukiai*, *Galūlaukis* oraz *Ariógala* 2x, *Daugāliai* 2x (**Daug-galiai*), *Daukšiógala* (por. *Daūkšiagirė*), *Dvargaliai* (por. *Dvárviečiai*), *Gūdgaliai* (zob. *gūdas*), *Keliūgala*, *Latvīgala*, *Maišiagala*, *Šilagala*, *Šilagalys*, *Šilgaliai*. Por. stpr. n.m. *Kappegalin*, *Coppigal* (AON 56, 231). Człon *°gala* w typie *Ariógala* mógł oznaczać 'miejscowość', por. łot. *gals* m.in. 'okolica, Gegend' (Būga, RR I, 251n., Skardžius, RR 4, 845).

galāsti, *galāndu*, *galāndau* 1. 'ostrzyć (nóż, siekierę, kosę)', SD *galundu* «ostrzę», 2. 'dąć, wiać – o silnym wietrze powodującym szkody', *atgalāsti* 'stępić ostrze', *išgalāsti* 'o ostrzu: naostrzyć; o wietrze: wywiać ciepło, wyziębnić izbę', *nugalāsti* 'zetrzeć, pomniejszyć tarcie, szlifowaniem; o wietrze: wywiać, zmieść, znieść', *pagalāsti* 'naostrzyć', *pagalāstas* 'doświadczony' (*Tu manęs nemokyk – aš esu pagalāstas* 'Ty mnie nie pouczaj, ja mam swoje doświadczenie'¹⁹⁴), *sugalundu* SD¹ «zaostrzam», *užgalāsti* 'stępić'. — Z wtórnym wokalizmem *e*: *gelāsti*, *gelāndu* (war. *gelāndziū*), *gelāndau* 'ostrzyć; dąć – o wietrze', też *gelēsti*, *gelēndu* (war. *gelēndziū*), *gelēndau* 'ostrzyć; dąć – o wietrze'. Por. *garānkštis* > *gerānkštis*. — Iterativum na *-y-*: *galāndyti*, *-dau*, *-džiau* 'ostrzyć' (war. *-iju*, *-ijau*). — W jęz. łotewskim odpowiednikiem *galand-* jest *galuod-*, por. *galuōda* 'osełka', war. *galuods*, *galuode*. Etymologia nie do końca jasna. Z uwagi na brak starych poświadczeń dla formy *galāsti* i zarazem obecność dwuzgłoskowej formy stlit. *glāsti*, *glanda* (war. *glandžia*), *glando* (war. *glandē*) 'ostrzyć', u Bretkuna *glandžia* (syn. *aštrina*) obok *gland* w znac. 'ostrzą (języki)', wchodzi w grę zastąpienie pierwotnej formy **glāsti* przez *galāsti* na podstawie ludowo-etymologicznego nawiązania do czas. *gāldyti*, *-au*, *-iau* 'trzeć, pocierać'. Sugerowana przez LEW 130 adideacja do sb. *gālas* 'koniec' ('ostrzy koniec, szpic') wydaje się mniej prawdopodobna. — Wokalizm *a* w *gland-* wskazuje na czas. quasi-primarny, tj. utworzony na podstawie prs. *glandžia*, które należało pierwotnie do iteratiwu **glandyti* 'doprowadzać do ostrości, do połysku' vel *sim*. (por. *rāngiu*, *rāngti*; *blandžiūosi*, *blāstis*). Postać pb. pierwiastka na SE można odtworzyć jako **glend-*, refleks pie. **g^hlend^h*- 1. 'patrzeć', 2. 'błyszcząć, lśnić, świecić się' (zob. LIV² 200). Por. łot. kuroń. *glendi* 'szukaj!' (ipv. do **glendēt*), *nūogleñst* 'ujrzeć, spostrzec' (przekazane bez form osobowych), psł. **ględēti*, stpol. *ględzić* 'patrzeć', czes. *hledět*, ros. *gljaděť* ts. obok iterativum scs. *glēdati* 'patrzeć', sch. *glēdati* ts., ros. gw. *gljádats* 'obejrzyć', stpol. *ględać* 'patrzeć,

¹⁹⁴ Por. takie zwroty, jak *aptīlkēs žmogūs*, ros. gw. *tolóčnyj párenʹ*, nwn. *durchtriebener Mensch* – o człowieku doświadczonym.

wypatrywać czego' (pol. *ogłądać* 'przypatrywać się czemu'), czes. *hledat* 'szukać'. Dalej por. śrwn. *glinzen* 'połyskiwać, lśnić' (⇒ śrwn. adi. *glanz* 'jasny, błyszczący' ⇒ sb. *glanz* 'blask, błysk'), szw. *glänta* 'przejaśniać się (o niebie)', norw. *gletta* 'patrzeć, spoglądać' (zob. BSW 92, LEW 130). — Neoosn. *galas(t)-*: *galąstyti*, *-iju*, *-ijau* (też *-o*, *-ė*) 'ostrzyć', *galąstuvas* 'osełka do kosy, szlifierka, toczydło', SD <gałustuwas> «osła», ⇒ SD <gałustuwelis> «osełka». War. z *ais* na miejscu *ans* (*qs*): *geláistuvas* ZTŽ (por. *nedaláiga* z **nedalanga*).

galatà 2 p.a., gen.sg. *galātos* gw. c. 1. 'urwis, figlarz', 2. 'maruda, guzdrała', 3. 'oszust' — zapoż. ze stpol. *golota* 'człowiek wolny, ale bez ziemi; najmujący się do służby; wagant, komediant, hultaj', coll. 'ludzie biedni, biedota', błr. *halatá* a. *halóta*, *-y* 'bieda, ubóstwo' i coll. 'ubogi lud, biedota', ros. *golotá*, *-ý* 'biedota' (zob. Sławski I, 426n., Boryś 195, LEW 130n.).

galbūt ptk. 'chyba, być może, możliwe' — z uniwerbizacji zwrotu *gāli būti* 'może być'. Por. synonimy *turbūt*, *žūtbūt*. Zob. też *mōbūt*. W pewnej gwarze dzukskiej pojawia się w tym znaczeniu *gālkiba* (Pūnškas), formacja złożona z *gāli* (por. *galėti*) i zapożyczonej partykuły *kiba* ← błr. *xiba*, pol. *chyba*; można ją nazwać złożeniem tautologicznym.

gāldyti, *gāldau*, *gāldžiau* gw. 'trzeć, pocierać, szorować', *nugāldyti* 'zetrzeć, oczyścić' (por. łot. *galdīt* 'łuskać, łuszczyć') — intensivum na *-dy-* od zanikłego czas. **galyti* 'obdzierać, obierać z czego', znacz. etym. 'ogolaczać'. Akut wtórny. Z etymologicznego punktu widzenia **galyti* było vb. denominativum od pbsł. adi. **gala-* 'goły', por. psł. **golū*, scs. *golū* 'nagi', ros. *gólyj* 'nagi, niczym nie pokryty, pusty; biedny', czes. *holý* 'łysy, nieporośnięty, niczym nieosłonięty', pol. *goły* (por. BSW 76). Inaczej Būga, RR I, 601 i LEW 131, którzy przyjmują derywację przez *-dy-* wprost od nomen. Jednak na to nie ma paralel. Suf. *-dy-* jest używany wyłącznie w derywacji dewerbalnej (zob. np. GJL II, § 640n; ŽD pomija *gāldyti*).

galėti, *galiu* (3 os. *gāli*), *galėjau* 'móc, zdołać, być w stanie', cps. *apgalėti* 'pokonać, zwyciężyć', *apgaliu* SD «podbił pod moc; zwyciężam kogo» (syn. *pergaliu*), *apgaliu ku sau* SD «zniewalałam kogo sobie, zwyciężam», *įgalėti* 'być w stanie, czuć się na siłach', *išgalėti* 'potrafić, móc, być w stanie, zdołać', *ižgaliu* SD¹ «zdążam», *ižgalis* SD «zdolny», *negalėti* 'nie móc, nie potrafić; nie domagać, chorować', *nugalėti* 'zwyciężyć, pokonać', *pagalėti* 'potrafić, zdołać, móc', DP 'zwyciężyć, przewyciężyć', *pérgalėti* ts., DP też 'zdziałać, przekonać, przewyższyć, wygrać'. Odpowiednik łot. *galēt*, *-ēju* 'skończyć, pokonać trudności, podołać, wytrzymać'. Pierwiastek lit.-łot. *gal-* jest apofonicznym SO-V do pie. **gelH-* 'zyskać moc, władzę nad kim', por. śrwalij. *gallu* 'być w stanie, móc', śrir. *gal* f. 'duch walki' (por. LIV² 185n.). Brak alternantów apofonicznych **gel-*, **gil-*, **gul-*. — W słowiańskim por. pwk. *gol-* w rcs. *golēmū* 'wielki, wysoki', bg. *goljám* 'wielki', sch. *gòlem*, stczes. *holemy* ts. — zapewne drw. na *-m-* od psł. **golėti*, co było odpowiednikiem lit. *galėti* (paralele apofoniczne: **gorėti*, **polėti*, **bojėti* sę). Do tego ros. gw. *goljám* adv. 'wiele, bardzo', strus. *golomja* ts., ros. gw. *ogolómja* 'bezsilność, omdlenie'. Zob. LEW 131, BSW 77, REW I, 290, ALEW 288n. oraz Anikin 10, 44. Inaczej Rikov (*Linguistica Baltica* 4, 1995, 131n.), który widzi w psł. **golēmū* derywat od przysłówka **golē* (← loc.sg. od **gola*; bez wzmianki o znacz. etym.). — Forma 3 os. *gāli* 'może' przechodzi przez apokopę w *gāl* adv. 'być może'. — Drw. *galinētis* 'mocować się', ⇒ *galynēs* f.pl. 'zapasy, walka wręcz'. Participium prs. pass. *gālimas* 'możliwy', *negālimas* 'niemożliwy', *gālima* adv. 'można' (skostniała forma rodzaju nijakiego), *negālima* 'nie można, nie wolno', *nenūgalimas* 'niezwyciężony, nieprzeparty (o chęci)'. — Inne nomina: *galià* (zob.), *galiñčius* (zob. *galiūnas*), *galynēs* f.pl. 'zapasy', *galingas* 'silny, potężny' (⇒ *galingūmas* 'siła, potęga'), *galinykas* SD «tyran», *galiūnas* (zob.), *įgalė*: *visa įgale* adv. 'z całej siły', *išgalė* 'możliwość,

zdolność; wypadek, zdarzenie; szczegół, drobiazg, okoliczność, SD *ižgalē* «przemożenie, możność» (syn. *ižgalējimas*), «zdolność», *ižgalēs* f.pl. 'możliwości, możności, siły' (*pagaļ ižgales* adv. 'w miarę możności'), *ižgaliai* a. *ižgalēs* pl. 'szczegóły, okoliczności czego', *pērgalē* 'zwycięstwo'. Cps. *visagālis* bibl. 'wszechmocny, -mogący' – drw. na -is od participium prs. act. *visagālis* a. -*gālintis* (por. *visas*; *Tikiu ing Dievq Tēvq visagalintij*); substantywizacja: *visagālis* 'Wszechmogący' (m.in. u Doneļajtisa). — Neoosn. *galē*:-*negalētuvē* SD «szpital chorych» (por. czes. *nemocnice* 'szpital' ← *nemoc* 'choroba'). Paralele: *gulētuvē*, *lydētuvēs*, *penētuvē*. — WSO *gol*- < *gāl-: *gōlē* 'siła, moc', *goliūgas* 'siłacz, mocarz', *goliūnas* ts. (por. *galiūnas*).

gālgēs, -*ių* 1 p.a. f.pl. gw. 'szubienica' — ze zmianą rodzaju zapożyczone z nwn. *Galgen* m. Akut przypadkowy, por. zapoż. *bālkis*, *kālkēs*, *gāngos*. War. *gālgis* 1 p.a. lub *gālgis* 2 p.a. Użycie wyrazu jest w zasadzie ograniczone do złożeń, por. *Kad tave gālgis!* 'Niech cię diabli!'. *Eik po gālgiais!* 'Idź do diabła!'. *Gālgis žino, kur jis naktimis vaikšto ir ką dirba* 'Diabli wiedzą, gdzie on po nocach chodzi i co robi'. Zob. też *viselica*.

galiā 2 p.a. 'moc, siła, ważność czego; zdrowie' — dewerbalne abstractum na -*īā* od *galēti* 'móc'. Por. *dvasiā* ← *dvēsti*, *valdziā* ← *veldēti* (GJL II, § 89). — Vb. denom. *galiōti* 'mieć moc, być ważnym, obowiązywać', *negaliōti* 'być nieważnym, nieprawomocnym'. — *negaliā* 'niedomaganie, choroba, słabość', *nēgalē* a. *negalē* ts., *negālē* DP 'niemoc, niedostatek, choroba, krewkość' (⇒ vb. denom. *negālti*, -*gālstu*, *sunegalaū* 'zachorować', *negaliūoti* 'niedomagać'; *negalātē* 'niedomaganie').

galijōtas 2 p.a. 'olbrzym, siłacz' (*Nu, bra, toks galijōtas ir nepakels trijū pūdų* 'No, bracie, taki [z ciebie] Goliat, a nie podniesie trzech pudów') — ironicznie użyte imię własne biblijnego Filistyna – wielkoluda, por. hebr. *Goliath*. — Ukazujące się w MOP imię *Golijošius* 'Goliat' (SLA 76) pochodzi z pol. *Goljasz* (zob. Sw I, 867).

galiōnas 2 p.a. 1. 'galon, bramowanie, tasiemka ze złotej a. srebrnej lamy, służąca do obszywania ubiorów; taśma przy meblach, portierach' (war. *galiōnas*), 2. 'ozdobny czepek kobiecy z brokatu' — zapoż. z błr. gw. *halēn* (PZB 1, 411; por. błr. liter. *halūn*), tu z pol. *galon* ← fr. *galon*. War. *gālionas* 1 p.a. odpowiada pod względem akcentu pol. *galon*. Zob. też *trēsas* i *žēsēs*.

galiūnas 2 p.a. przest., gw. 'siłacz, mocarz' — nomen agentis na -*ūnas* od *galēti* 'móc, zdołać'. Paralele: *klajūnas* ← *klajōti*; *žiniūnas* ← *žinōti*. War. z pwk. *gol*:- *goliūnas*. — Z innymi formantami: *galiņčius* 'siłacz, mocarz' (neosufiks jak w *gudriņčius*, por. *karšiņčius*), war. sonoryzowany: *galiņdžius* (ntš' > ndž' przez persewerację); *galiūgas* 'mocarz' – z sufiksem ruskiego pochodzenia (tak GJL II, § 501, ze wskazaniem na rosyjskie wyrazy typu *žadnjúga*, *psjančúga*, *xitrjúga*).

galvā, acc.sg. *gálvq* 3 p.a. 1. 'głowa', 2. 'jednostka, indywiduum; sztuka – o zwierzęciu', 3. *gvā galvā* 'życie, istnienie'¹⁹⁵. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *galva*, strp. *glawo* EV 'głowa, haupt [Kopf]', emendowane na <galwo>; *galbo* GRA 45 «haupt», GRF 45 «Caput» (war. *gaulko* GRG «Heupt» może być błędem odpisu zamiast <glauko>, co zapożyczone ze stpol. *głowka*), *gallū* ENCH 'Haupt' (por. jeszcze n.jez. *Ilgolwen* < *Ilg-golwen, dosł. 'Długie Głowy', AON 49). Formacja *galvā* jest zgodna z psł. **golva*, por. scs. *glava*, sch. *gláva*, acc.sg. *glāvu*, ros. *golová*, acc.sg. *gólovu*, czes. *hlava*, pol. *głowa* < pbsł. *gāl-*uā* (BSW 77). Możliwe, że ten wyraz jest spokrewniony z przymiotnikiem scs. *golū* 'goły'. Znacz. etym. 'łysina'. Rozwój ku znacz. 'głowa' na zasadzie *pars pro toto*. Zob. LEW

¹⁹⁵ Por. *ant mótinos gyvōs galvōs* 'za życia matki', *prie mào gyvōs galvōs* 'za mojego życia, jak długo ja żyję'. *Kas būs po tāvo galvōs?* 'Co będzie po twojej śmierci?'.

131n., REW I, 286 (tu m.in. o ewentualnym pokrewieństwie ze strus. *želvī* ‘guz, obrzęk’), jak też ALEW 290, gdzie na podstawie porównania z orm. *glowx*, gen.sg. *glxoy* ‘głowa; czubek, koniec’, przen. ‘dowódca’ dopuszcza się kontynuację wyrazu już pie. Por. stwn. *calua* ‘łysina’, *kalo* ‘goły, łysy’ < zach.-germ. **kalwa-* (Kluge-Seebold 346n.); paralela typologiczna: łac. *calva*, -ae ‘czaszka’ – z substantywizacji zwrotu **calva testa* ‘łysa głowa’ ⇐ *calvus* ‘łysy’ (WH I, 143). W tradycyjnym ujęciu pbsł. **gālūā* stanowi zastępstwo za odziedziczoną nazwę ‘głowy’ typu **kerh₂-* ‘głowa’, zob. *širšuō*. — Drw. *apigalvis* (zob.), *galvingas* ‘wielkogłowy’, SD «głowiasty; główny», *galvelē* SD «główka czosnku, cebule» (syn. *skiltis*), *galvenā* a. *gālvena* 1. ‘główka nasion lnu’ (war. z -an-: *galvanā*, *gālvana*), 2. ‘skóra z głowy zwierzęcia domowego’ (por. *žāndenos*), *galvijas* (zob.), *galvius* SD «głowacz, wielkogłowys» (syn. *didžiagalvis*), *galvōkas* ‘wglębie w kapeluszu; niewielka chmura (deszczowa)’, *galvōnas* ‘przełożony, zwierchnik, naczelnik’ (m.in. u Bretkuna), żm. ‘chmura kłębiasta’, *galvōsas* ‘niewielka czarna chmura’ (por. sufiks w *ragōsas*), *pagālvē* (zob.), *prīegalvis* (zob.). Zdrob. *galvēlē*, *galvikē*, *galvūtē* ‘główka’. — Cps. *galvadingtē* SD «kaptur» (syn. *galvos dungalas*), por. *deņgti*; *galvāpinigiai* m.pl. hist. ‘podatek pogłówny, pogłowne’ (por. *pinigai*), war. *galvpenigai* (por. nwn. *Kopfgeld* n.), *galvažudys* (zob. *žudyti*), *galvōkartas* (zob.), *galvōsūkis* ‘łamiągłowa; zagadka’ (por. *sūkti*), *galvōtrūkčiais* (*bēgti*) adv. ‘(biec) na złamanie karku, na łeb na szyję’ (por. *trūkti*), *galūgalvis* ‘wezgłowie łóżka’ (por. *gālas*), war. *galvūgalis* a. *galvū-*, *galvūgalē* (⇒ *galvūgalyje* ‘u wezgłowia’, por. *kojūgalis*), *galvōviršis* ‘czubek głowy; ciemię’ (war. *viršūgalvis*, por. *viršūs*, ŽD 437), *kōgalviai* (zob.), *pramušt(a)galvis* ‘ktoś lekkomyślny, skory do bójki’ (por. *pramuštas* ‘przebity’, *galvā pramuštā* ‘ten, kto ma pociąg do czegoś’), *pūsgalvis* ‘półgłówek’ (por. *pūse*), *strimagalviais* (zob.), *trūkčiagalviais* adv. ‘na złamanie karku’ (por. wyżej *galvōtrūkčiais*), *ūžiāgalvis* (zob. *ūžti*). Por. stpr. *galwas-dellīks* ‘główna część’, gdzie I człon ma formę gen.sg. na -as (kalka z nwn. *Haupt-stück* n.). — Vb. denom. *galvoti* (zob.).

galvijas 2 p.a. ‘bydlę, zwierzę domowe, zwykle rogate (wół, krowa)’, przen. o człowieku: ‘bydlę’. W DP *galvijas* jest rzeczownikiem zbiorowym ‘bydło’, por. *jog būdamas padarytas ant patogumo Dievo, tapė po tam patogumi galvijui neišmintingam* DP 482₃₀ ‘że będąc stworzony na podobieństwo Boże, stał się potym podobien bydłu sprosnemu’. W jęz. literackim odpowiednią funkcję spełnia forma nom.pl. *galvijai* ‘bydlęta; bydło’, zob. GJL II, § 100. Drw. na -ijas od wyrazu *galvā* ‘sztuka bydła’, por. *Karvių su telyčiom perziem aštuonios gālvos reiks išliuobti* ‘Krów z cielętami trzeba będzie przez zimę wykarmić osiem sztuk (dosł. głów)’. — Neoosn. *galvij-*: *galvijėti* ‘stawać się podobnym do bydlęcia’, *galvijuoti* ‘wymyślać komu od bydła’. — Od neoosn. *galv-* utworzono *galvidė* ‘obora, chlew’.

galvōkartas 1 p.a. DP ‘zelżywość [zniewaga, wstyd, hańba]; lekkość; potwarz; pohańbienie’, por. *bet ne mažesnė abyda ir galvokartas top priėjo* DP 176₃₇ ‘ale nie mniejsza krzywda i zelżywość k temu przystąpiła’. *O čia kiek vienas ižtikšis, pavartok tą gėdą ir galvokartą Viešpaties ižganytojo savo* DP 168₇ ‘A tu każdy wierny, uważ tę sromotę i zelżywość Pana Zbawiciela swego’ — zagadkowe złożenie, którego podstawą jest zwrot **galvą kirsti* dosł. ‘głowę ciąć, uderzać’, por. ALEW 290.

galvoti, *galvōju*, *galvōjau* ‘myśleć, rozmyślać, zastanawiać się’ — vb. denominativum na -o- od *galvā* ‘głowa’. Por. pol. *głowić się* ‘zastanawiać się, łamać sobie głowę’ ⇐ *głowa* (GJL II, § 572), pol. pot. *główkować* ‘myśleć nad czym’ ⇐ *główka*. — Neoosn. *galvo-*: *galvōčius* ‘człowiek mądry, inteligentny, mędrzec’, *galvōsena* ‘sposób myślenia, myślenie’ (por. *vartōsena* ⇐ *vartoti*), *galvōtas* ‘rozumny, rozsądny’, *galvōtojas* ‘mędrzec; mądrala’.

gāmalas 2 p.a. gw. 1. ‘kawałek (chleba, mięsa)’, 2. ‘gałka ze śniegu, ciasta’, 3. ‘kulista bryła (masła, sera)’. Odpowiedniki prasłowiańskie: **gomola* i **gomolja* ‘ugniecioną bryłą’,

por. cs. *gomola* ‘brył, gruda’, strus. *gomola* a. *gomolja* ts., słh. *gomólja* ‘bryła (sera, masła)’, pol. gw. *gomola* ‘kulista bryła (masła, gliny, błota)’, czes. *homole* f. ‘ścięty stożek; kopulasty wierzchołek góry’, drw. *homolka* ‘bryłka (suszonego) sera’, pol. *gomółka* ts., też ‘kulista bryłka (masła, błota)’. Formacje na SO pie. *gom- od *gem- ‘ściskać w garści, zgnieść; chwycić’, por. γόμος m. ‘ładunek okrętowy; juki’ (do γέμω ‘być pełnym, ładownym’), umbr. *gomia*, *kumiaf* ‘ciężarna, prośna – o świni’ (*gom-iā-). Z innymi sufiksami: *gamākas* ‘kawał’, *gāmulas* ‘bryłka, gałka’, *gamulys* ‘kawałek, grudka, gałka’, *gāmužas* a. *gāmužas* ts. Por. LIV² 186, BSW 88, LEW 132, Boryś 171. Derksen 2008, 177 odtwarza pbsł. *gomolos, *gomulos. — WSO *gom-* < *gām-: *gomus* (zob.). — SZ *gum-*: *gūmulas* (zob., tam też o słow. *žimq*, *žeti*).

gaminti, *gaminù*, *gaminaũ* ‘wytworzać, produkować, robić, gotować (obiad); zarabiać, zapracowywać’ — causativum na SO *gam-* od *gem-/gim-* (por. *gimti* ‘rodzić się’), z suf. -in- odnawiającym starsze -y- (*gamyti). Odpowiednik stpr. *gemin-* < *gamin-: *ainangeminton* acc.sg. ‘jednorodzony, eingeboren’. SD *iždų krauju*, *gaminu* «skarbię» [‘zbierać pieniądze, gromadzić bogactwa’], *įgaminti* DP ‘nabywać, zniewolić sobie’, *nugaminti* ‘zrobić, wykonać’, DP ‘otrzymać’, *pagaminti* ‘przysłać, przygotować, zrobić’, *sugaminu* SD «gromadzę» (syn. *surinku*, *sukrauju*, *sudėmi*), «kupię, gromadzę» (syn. *krauju*, *sukrauju*, *sumetu kruvų*, *sunešu*), *sugaminta* SD «gotowo» (syn. *pririnkta*, *prirėdyta*). Refl. *įsigaminti* ‘zrobić sobie, sporządzić sobie; zaopatrzyć się w co, nabyć’, *išsigaminti* gw. ‘umrzeć’. — Drw. *āpgamas* (zob.), *gamýba* ‘zorganizowana wytwórczość, produkcja’, *gamyklà* ‘fabryka’, *gaminys* ‘wyrób, produkt’, *gamtà* (zob.).

gamtà 4 p.a. 1. ‘przyroda, natura’, 2. ‘ród, pokrewieństwo; pochodzenie’, 3. DP ‘cnota’ — formacja z suf. -tā- od dwuznacznej osnowy *gam-*: 1° wyodrębnionej z iter.-caus. *gamyti (zob. *gaminti*; por. *slaptà* ← *slapyti*), 2° należącej do prymarnego nomen *gam-tā- ← *gem-/gim-* (por. *gemù*, *gimti* ‘rodzić się, powstawać’). — Drw. *negamta* DP ‘niecnota’. Cps. *gamtāmokslis* neol. ‘nauka przyrodnicza, przyrodoznawstwo’ (por. *mókslas*), *gamtótyra* ts. (por. *tirti*), *gamtóvaizdis* ‘krajobraz’ (por. *vaizdas*).

ganà, *gañ* adv. ‘dość, dosyć; starczy’. Odpowiednik łot. *gana*, *gan*. DP *ganag* < *gana-gi; gw. *ganatè*, *ganàte* ‘dość już, dość tego’ (*Eikit pietų*, *ganatè dirbti*) < *gana + *teñ*, *tē* ‘tam’? ALEW 292 uważa *ganà*, za Forssmanem, za skostniałą formę nom.sg. rzeczownika *gan-ā- (← *ganēti* ‘starzczać’), znac. etym. ‘wystarczająca ilość’. Zestawia się scs. *gonēti* ‘wystarczać’, *gonējetū* ‘ἀρκεῖ’, sti. *ghaná-* ‘zbity, zwarty, ścisły, gruby, tęgi’, *āhaná-* ‘pełny czego, tryskający czym’, < pie. *g^{uh}en- ‘bić, uderzać’ (zob. LEW 132n., LIV² 218). — Drw. *gangreĩt* adv. ‘prawie,omal’ (por. *greĩtas*), *ganolė* LEX ‘obfitość, Fülle’, *ganoliai* CGL adv. ‘dostatecznie, wystarczająco, genügend’. Vb. denom.: 1. *ganēti*, -ja, -jo ‘starzczać, wystarczać’ (*ganētinās* ‘wystarczający’), 2. *gandēti* ‘mieć dość czego’ (zob.).

ganābyti, *ganābiju*, *ganābijau* gw. ‘dręczyć (zwierzęta lub ludzi), znęcać się, męczyć, uciskać, ciemiężyć’, *užganābyti* ‘zabić’ (war. *ganābinti*) — zapoż. ruskie, por. ros. gw. *gonóbity* ‘robić coś mozolnie, powoli; usilnie się starać; zbierać, oszczędzać’ (SRNG), też *gnóbity* ‘męczyć, nużyć’ (Anikin 11, 206), ukr. *h(o)nobyty* ‘uciskać, ciemiężyć’; brak w błr. (odpowiada stpol. *gnąbić*, pol. *gnębić* ‘uciskać, dręczyć’, czes. *hanobiti* ‘źle się z kim obchodzić’, zob. Sławski I, 300n.). — War. kontaminacyjne: 1. *galābyti* – przez adideację do zwrotu *galq* °daryti ‘wykańczać, zabijać’ (por. *gālas*), 2. *ganūbyti*, por. ros. *ubity* ‘zabić’ (LEW 133), 3. *galūbyti* – ze skrzyżowania 1 i 2. Niejasny pozostaje war. *galdāpyti*.

gānas 4 p.a. gw. ‘pasterz’, łot. *gans* ts. — dwuznaczne: 1° drw. sekundarny, mianowicie sb. postvb. na -a- od *ganýti* ‘pędzać po pastwisku, paść, wypasać’, 2° drw. prymarny, nomen agentis na SO *gan-* ← *gen-*, por. *genù*, *giñti* ‘gnać, pędzić’. Obok tego

nomen instrumenti: *arklāganas* ‘rękojeść u sochy’ (por. *árklas*). Formalnie odpowiada nomen pie. *g^hon-o-, por. sti. *°ghanah* ‘zabijający, uśmiercający’, gr. φόνος m. ‘morderstwo, zabójstwo; przelana krew’ (pwk. *g^hen-, por. LIV² 218, LEW 152n.). Paralele: *nāras*, *sākas*, *vādas*. — Refleksy prasłowiańskiego *gonŭ mają częścią znaczenie nomen actionis, por. ros. *výgon* ‘wypędzenie bydła’, czes. *výhon* ‘wypędzenie bydła’, a częścią znaczenia konkretne, por. ros. *výgon* ‘pastwisko’, pol. *wygon* ‘wspólne pastwisko gromadzkie, droga na pastwisko’, stpol. *zgon* ‘koniec, kres’, kasz. *zgon* ‘ostatnie zapuszczenie sieci do głębi’, błr. *zhon* ‘miejsce na gromadzenie się; wielka ilość’ (*sŭ-gonŭ). — Inne nomina z osnową *gan-*: *atāgana* ‘miejsce spasione przez uwiązanego na postronku konia’, *išgana* ‘droga, którą prowadzi się bydło na pastwisko, wygon’ (war. *išgena*, *išginà*), ‘ogrodzone pastwisko; spasiona łąka, nie nadająca się już do koszenia’ (war. *išganià*), *paganà* ‘pastwisko; pasza’ (war. *paganià*), *užūogana* ‘zagon’. — Drw. *ganōvas* ‘poganiacz; goniący, ścigający złodzieja’: *Ganōvai*, *kurie ginēs bēgantį vagį* ‘«Ganovai», którzy będą ścigać uciekającego złodzieja’ (o sufiksie zob. s.v. *vadōvas*), *pāganas* ‘pomocnik pasterza, pastuszek’, ⇒ *paganikas* ‘pomocnik pasterza; ten, co pędzi zwierzę na targ’ (z suf. -ik-, który charakteryzuje z jednej strony zdrobnienia, z drugiej strony nomina agentis, por. *kulikas*, *laužikas*), *paganikis* ‘pomocnik pasterza’. Por. łot. *ganeklis* ‘stado; wygon; różga pastucha’, *ganekles* f.pl. ‘pastwisko’. — Sb. *pāganas* ukazuje się również w znaczeniach 1. ‘tymczasowe pastwisko, ugór’ (por. *paganà*), 2. *pāgano vieta* ‘miejsce odpoczynku, przerwa, postój (podczas przemarszu wojska)’. — W jakimś związku z tym stoi gw. *paganaĩs* adv. ‘rzadko, w dużych odstępach’, por. *Pasėjo grūdus paganaĩs: kur vienas, kur kitas* ‘Posiał ziarno w dużych odstępach, tu jedno, tam drugie’.

gandėti, *gandù*, *gandėjau* gw. ‘mieć dość czego, mieć pod dostatkiem, być zadowolonym’, DP *negandėjo* ‘nie powiodło się’. Refl. *gandėtis* ‘chcieć’, *atsigandėti* ‘stracić ochotę, znudzić się czym’ (*Tą darbą atsigandėjau bedirbti* ‘Znudziła mi się ta robota’). Temat *gandě-* powstał z połączenia neosuf. -dē- z osnową *gan-* jak w adv. *ganà* ‘dość’ (zob.). Wyodrębnienie neosuf. -dē- umożliwiły opozycje formalne typu *mėrdėti* : *merėti*, *miřti*; *ėrdėti* : *irti* i *svėrdėti* : *sveřti*. Inaczej Heidermanns 1993, 232, który włączył do rozważań przymiotnik pgerm. *ganta- ‘zdrowy, cały’, stwn. *ganz*, *ganzo* i operował dwiema odziedziczonymi osnowami, pie. *g^hon-d- (lit. *gand-*) i pie. *g^hon- (lit. *gan-* jak w *ganà*). — Neoosn. *gand-*: *atgandūs* ‘nudny, dolegliwy, trudny do wytrzymania’, *gañdas* ‘zadowolenie’ (*Gañdas tau, o man ne gañdas* ‘Ty jesteś zadowolony, a ja nie’), *gandžiaūs* adv. DP ‘raczej, owszem’, *nėganda* a. *negandà* 1. ‘wielka bieda, troska, zmartwienie, nieszczęście’; wstyd, hańba, nieprzyjemność’, *nėgandas* ‘kłopot, bieda, nieszczęście; błąd, grzech’, *negandaĩ* m.pl. DP ‘kłopoty’, PK ‘zbytek, przesadzenie miary’ (*ne pasiputime, ne neganduose* PK 237₃ ‘nie w pysze, nie w zbytku’), *nėgandžia* c. ‘diabeł’ (*Nėgandžios čia juos visus ir sunešė* ‘Ki diabeł ich tu wszystkich sprowadził’). Vb. denom. *negandóti* DP ‘kłopotać się’, *nėgandotis* ‘bać się, trwożyć się’, *negandótis* DP ‘krępować się, wstydzić się, lękać się’, *nėganduotis* ‘być niezadowolonym, gryźć się’.

gandėtis, *gandėjuos* (3 os. *gandėjasi*), *gandėjaus* gw. ‘bać się, lękać się’, *pasigandėti* ‘przestraszyć się’, *nesigandék* ‘nie bój się’. Z innym sufiksem: *gandėntis* ‘bać się’. — Caus. *gañdinti* ‘straszyć, przestraszać’, DP *išgañdinti* ‘przestraszyć, przerazić’. Inchoat. *gąsti*, *gąstù* (*gand-stu), *gandaũ* (zob.). — Czas. *gandėtis* uchodzi za derywat od zaprzeczonego czas. *negandėti* ‘nie mieć dość, nie mieć czego pod dostatkiem’, por. *gandėti*. Znacz. etym. ‘obawiać się niedostatku’ vel sim. Zob. LEW 138n., s.v. *gąstas*. NB. Łot. *gañdētiēs* ‘psuć się, gnić (o sianie)’ jest lituanizmem (por. ALEW 292; o tym brak wzmianki w ME I, 599). — Drw. *nūoganda*, żm. *nūganda* ‘przestrach; nieszczęście’, *nuogandūs* ‘budzący strach; strachliwy, bojaźliwy’.

gañdras 2 p.a. ‘bocian, Ciconia’ — zapożyczone z prus.-niem. *ganter* ‘gąsior’ (śrdn. *gante*, śrwn. *ganze* ‘gąsior’) jako **gantras* i zmienione przez sonoryzację *n-t-r* > *n-d-r*; zmiana znac. ‘gąsior’ na ‘bocian’. Por. LEW 133, ALEW 292; brak w GL. W kwestii sonoryzacji por. *vórtinklė* > *vórtinglė* i *tamprūs* > *tambrūs*. Lituinizmem jest natomiast łot. gw. *gañdrs*, *gañdris*², por. ME I, 599, Niedermann 1956, 181n. — Drw. *gandrāitis* a. *gandriukas* ‘młode bocianie’, *gandrīnė* ts., *gandrīnas* ‘stado bocianów’, cps. *gandrālizdis* ‘bocianie gniazdo’ (por. *lizdas*). Vb. denom. *gandrīnėti* ‘chodzić w poszukiwaniu czego’, *gañdrinti* ‘chodzić jak bocian’. — N.m. *Gañdrīnė*.

gāngos, -u 1 p.a. f.pl. przest. ‘w kościele: rodzaj galerii przeznaczonej na organy i chór’ (*vargonų gangos*) — zapoż. z nwn. *Gang* m. m.in. ‘ganek, krążganek’ (GL 52, LEW 133, Čepienė 107). Rodzaj żeński przez dostosowanie do syn. *viškos* (zob.). Łot. *gaņģis* ← śrdn. *ganc* (Jordan 62). Zob. też *gōnkas* i *žālabas*.

***gangstyti**, -ausi, -iausi stlit. ‘tułać się’ — frequentativum na -sty-, wnioskowane z hapaksu SD <*gungstausi*> «tułać się» (syn. *daužausi*). Pwk. *gang-* powraca w czas. *gāngytis* ‘ruszać się, poruszać się (o koniach)’. Do tego sb. postverbale *gānga* ‘kij z zagiętym końcem, laska’ wraz z drw. **gang-la*, odzwierciedlonym pośrednio w vb. denom. *gañglinti* ‘iść z trudem’. Dalsza analiza niepewna. — War. **ga(n)gstinētis* jest zaświadczony jako hapaks w SD¹ <*gagstineiuosi*> «tułać się». Jest to drw. z suf. -inē- od neoosn. **gangst-* jak w **gangstyti* (⇒ <*gagstineiusis*> «tułacz»). ALEW 278 dopatruje się tu związku z czas. *gagėti*, *gagėnti* ‘o gęsiach: wydawać głos, gęgać’, co nie jest przekonujące. Raczej por. wykrz. *gang* o dzwonieniu, oddźwięku rzuconej monety (syn. *dangt*, *dadaņgt*).

gāniava 1 p.a., *ganiavā* 3 p.a. 1. ‘zielona pasza na łące, pastwisku’ (*Gāniavos šįmet mažai, nėra lytaus, išdžiūvę* ‘Paszy w tym roku mało, nie ma deszczu, wyschło’), 2. ‘pastwisko’ (*Ten ne ariama žemė, tai buvo tik ganiavā, krūmokšniai* ‘Tam nie ma ornej ziemi, to było pastwisko, zarośla’), 3. ‘czas pasienia bydła’ (*Nuo gāniavos dainas dainavo boba*, t.y. *ką išmoko ganydama* JU ‘Baba śpiewała dajny, których się nauczyła, pasąc bydło’), 4. ‘wygon, droga, którą prowadzi się bydło na pastwisko’, 5. ‘wielkie stado bydła’. Formacja nie jest jednoznaczna. Może to być: 1° drw. na -ava od neoosn. *gan-* jak w prt. *ganiaũ* do *ganyti* ‘paść’ (zob.), 2° drw. na -ava od neoosn. *gan-* jak w zanikłym prs. **ganiu* ‘pasę’ do *ganyti* (por. scs. *gonjō*, *goniti*); za tym przemawiają takie paralele, jak *karšiavā* ← *karšiũ* lub *baūdžiava* ← *baudžiũ*, 3° formacja utworzona neosuf. -iava od pwk. *gan-* (tak ŽD 380; tu też o *gōniava*). Synonimem *gāniava* jest *paganiā* ‘pasza; pastwisko’, *atāgania* ‘pasienie w lepszym miejscu’, por. *Miškas – gera paganiā gyvuliam* ‘Las jest dobry do pasienia bydła’. *Bus paganiōs gyvuliam – žolė gerai želia* ‘Będzie dość paszy dla bydła, trawa dobrze rośnie’. — War. sufiksalne: *gānėva* ‘ganiava’ (por. suf. -ėvė w n.rz. *Gynėvė*, *Šešėvė*), wsch.-lit. *gāniva* ob. *gānva* DVŽ ‘ganiava’ (akut w *gānva* reflektuje wydłużenie zastępcze po synkopowaniu samogłoski sufiksальной, podobnie jak np. w *pāmšalas* i *pāltas*).

ganýti, *ganaũ*, *ganiaũ* ‘pędzać po pastwisku, paść, wypasać’, *ganau pekų* SD «pasę bydło», przen. ‘chować dzieci’, refl. *ganýtis* ‘paść się; popasać w drodze’ — iterativum na -y- ze SO *gan-* ← *gen-*, por. *genũ*, *giñti* m.in. ‘pędzić bydło’. Odpowiednik łot. *ganīt*, -u, -īju ‘paść, pilnować’. Paralele apofoniczne: *manýti* ← *menũ*; *lankýti* ← *lenkiũ*; *kamšýti* ← *kemšũ*. Cps. *atganýti* ‘odpaść wychudłe zwierzę’, *išganýti* ‘pasąc zachować (drób, bydło), wypaść’, *nuganýti* ‘zmarnować, stracić sztukę podczas wypasu’, *nuganau* SD «spasam bydłem», refl. *atsiganýti* ‘odpaść się, odkarmić się’. Zob. też *išganýti*. — Lit.-łot. osnowa *gan-ĩ-* ma odpowiednik w słow. *gon-i-*, por. scs. *goniti*, *gonjō* ‘prześladować, dążyć do czego’, ros. gw. *gonítb*, *gonjú* ‘pędzić, biec za kimś’ (liter. *gnatb*, *gonjú*), pol. *gonić*, *gonię* ‘podążać za kimś, aby go dopędzić’, czes. *honít* ts. < pbsł. **gan-ĩ-* ← pie. **g^{uh}on-éje-* (BSW 85, Liv² 218). Porównanie z formą prs. scs. *gonjō* nasuwa przypuszczenie, że *ganaũ* może pochodzić z

odnowienia odziedziczonych prs. *ganiũ. — Zdrob. *paganinéti* ‘trochę, przez jakiś czas popaść’. — Neoosn. *gan’*- (≡ *ganiaũ*): *ganióti* ‘pędzić, ganiać’ (war. *genióti*, typ *nešióti*). — Neoosn. *gany-*: *ganyba* ‘pasienie bydła’ (por. *dalýba* ≡ *dalyti*): łot. *ganības* f.pl. ‘pastwisko; gromada, stado, np. wilków’; *ganyklā* ‘pastwisko’ (war. *ganinklā*), SD *ganyklos* f.pl. «pastwisko»: łot. *ganīkla*, *ganīkle* ‘pastwisko; stado’; *ganytojas* ‘pasterz’ (m.in. SD). Por. słowiańską neoosn. *goni-* w pol. *gonitwa* ‘gonienie, ściganie się’, przest. ‘ludzie goniący, pogoń’, czes. *honitva* ‘obwód, diecezja’, *honitba* ‘polowanie, teren myśliwski, rejon łowiecki’, ukr. *honytva* ‘pościg, szybka jazda’ (Boryś 171). — WSO *gān-: *gon-* (zob.).

gántas 1 p.a. gw. ‘trójwarstwowy zestaw sieci, na który składają się dwie naprężone sieci rzadkie (grubookie) z zewnątrz i luźno między nimi zawieszona sieć gęsta (drobnooka)’. Pochodzenie niejasne. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *ganta* ts. (SGP II, 53), *ganta* ‘cienka sieć rybacka’ (Zdancewicz 339, 347). Por. syn. *strigtinis* i *triūbnyčia*. — Vb. denom. *gantauti* a. *gantúoti* ‘napędzać ryby do sieci zwanej «gantas»; łowić ryby taką siecią’.

garādyti, *garādiju*, *garādjau* gw. ‘grodzić, stawiać płot, ogrodzenie’ (*Daržą užgarādijom* ‘Ogrodziliśmy ogród’) — zapoż. ze stbłr. *goroditi*, por. błr. *haradzicb*, -*džú*, 3 sg. *haródzicb*, ros. *gorodítb*. Sekwencja lit. -*ara-* jak w *varāžyti* i *barāgas*, *nāravas* (zob. Būga, RR III, 758n.). Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *varāžyti* i *zalātyti*). — Postverbalia: *garādas* 2 p.a. ‘kół, pal w ogrodzeniu; żerdź w płocie’ (war. *garadā*, *garādē*), pl. *garādai* ‘płot z żerdzi’ (war. *garadā*).

garánkštis, -*ies* 1 p.a. f., *garánkštē* 1. ‘nierówno skrócone miejsce w niciach, powrozach, pętka ze skróconych nitek, supeł, węzeł’ (*Vijurkas išvaro garankštis*), 2. ‘zmarszczka w szyciu’ (*Negerai pasiuvo – garankštys darosi*), 4. ‘trzonowy ząb’, 5. ‘korzeń zęba’. War. *garañkščiai* m.pl. ‘rośliny wijące się, pnące się’. War. synkopowany: *gránkštis*. Bez dobrego objaśnienia. Może złożenie z °*ankštis*, należącym do adi. *añkštas* ‘ciasny’? Dla członu *gar-* nie znaleziono dotąd nawiązania. Por. LEW 134, ALEW 293. — Zmienność w II członie: *garánkšna*, *garánkšnē*, *garánkšnis* oraz *garánkšlē* lub *geraňkšlē* (zakończenie dostosowane do syn. *rauķšlē* ‘zmarszczka’). Do *garánkštis* ‘ząb trzonowy’ są war. *geránkštis* i *gerúokštas*.

gāras 4 p.a. 1. ‘para, mgła’, 2. ‘swąd, dusząca woń wydzielająca się z czegoś smażonego, zapach spalenizny’, 3. gw. ‘pragnienie, wielka chęć’, 4. gw. ‘kaptur pieca chlebowego’. SD *garas* 1. «kopeć» (syn. *rūkas*), 2. «kurzawa mokra z wody», 3. «para» (syn. *kvapas*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *gars* ‘para, gęsta gorąca para w łaźni; oddech, tchnienie; duch, siła życiowa; dusza¹⁹⁶; zapach, woń’, stpr. *goro* EV ‘palenisko, Vuerstant [śrwn. *viurstat*]’ (Trautmann 1910, 341). Dwuznaczne. Albo odziedziczone nomen prymarne na SO: pie. **g^{uh}or-o-* ≡ **g^{uh}er-* ‘zagrzać się’ (LIV² 219n., NIL 196) albo też intralitewskie sb. postverbale od *garéti* ‘parować’ (zob.). Osobno zob. *goréti*. — Drw. *garañē* ‘miejsce wyżej położone na polu, gdzie nie udaje się zboże’, *garinē* ‘wywietrznik’, *garinis*, -*ē* ‘parowy’. Vb. denom. *garénti* ‘powiewać’, *gārinti* ‘trzymać w parze lub nad parą; dmuchać, dąć (o wietrze); iść gdy jest wietrznie; puścić z dymem’, *gārintis* ‘parzyć się w łaźni’, *garúoti* ‘parować – o wodzie’ (por. łot. *garuôt* ts.), SP «kurzyć się» – o woni, *nugarúoti* a. *sugarúoti* ‘zacządzić się’. Por. jeszcze łot. *garme* ‘umiarkowane ciepło’, stpr. *gorme* EV ‘gorąco, Hicze [Hitze]’: sti. *gharmá-* m. ‘żar, gorąco’. — Cps. *gárlaivis* ‘statek parowy, parowiec’, por. *laĩvas* (kalka z nwn. *Dampfschiff* n. lub *Dampfboot* n.), *gárlaidē* ‘dymnik’ (por. *laidyti*),

¹⁹⁶ Paralela semazjologiczna: gr. θυμός m. (pie. **d^{uh}₂-mó-*, zob. s.v. *dūmai*) ma z jednej strony znac. ‘oddech, dech’, z drugiej strony znac. ‘siła życiowa; pożądanie, pragnienie, ochota, apetyt; usposobienie, duch, wola; umysł, dusza jako siedlisko myśli’.

gármētis ‘naczynie drewniane z jednym uchem do polewania rozpalonych kamieni w łaźni’ – wraz z łot. *garmetis* jest kalką z nwn. *Dampfwerfer* m. (por. *gāras*, *mēsti*), *garvežys*, acc.sg. *garvežī* ‘parowóz’ (por. *vēžti*), *gārvilka* a. *gārvilkas* ‘dymnik, wywietrznik’ : łot. *garvilka* (por. *vilkti*), war. *gārvilkis*, war. metatetyczny: *gālvirkis*; we wszystkich tych wypadkach akut *gār-C* jest następstwem synkopowania formy czterozgłoskowej, por. *gāralaivis*, *gāralaidē*, **gārametis*, **garavežys*, **gāravilka*; *karčiāgariai* m.pl. ‘czad’ (człon *karčia*^o niejasny).

gārbana 1 p.a., *garbanā* 3 p.a. ‘pasma wijących się włosów, lok, kędzior, pukiel’, pl. *gārbanos* ‘kędziory, loki’. Suf. -an- jak w *plāskanos* ‘łupież’, *strāzdanos* ‘piegi’. Z innym formantem: *garbiniaĩ* m.pl. ‘kędziory, loki’ (war. *gerbiniaĩ*). Znacz. etym. ‘to, co urosło’ (?), mianowicie z uwagi na SZ *gurb-*, który ukazuje się w pokrewnym czas. *guŗbti*, *guŗbsta*, *guŗbo* ‘poprawiać się, przybierać na wadze, mocnieć’ (zob.). Brak alternatywnego refleksu **gurb-*. Dalsze związki niepewne. Por. może hapaks stpr. *garbis* EV ‘góra, Berg’ (pis. *grabis*) oraz nazwy geograficzne złożone z II członem -*garb-*: *Gailgarben* (z glosą «auf deutsch Weissenberg», tj. ‘Biała Góra’), *Laygegarbe*, *Letogarbe* (jako wariant do *Leke-garge*), *Mantegarbs*, *Wenegarbis*, *Waitegarben*, zob. Trautmann 1910, 341, AON 35, 80, 86, 94, 192, 199, PKEŽ 1, 324. — LEW 135 i PKEŽ, l.c. łączyli *guŗbti* z psł. **gūrbū* ‘wypukłość, wzniesienie’, por. cs. *gūrbū* ‘grzbiet górski’, bg. *gūrb* ‘plecy’, ros. *gorb* ‘wypukłość na plecach lub klatce piersiowej, garb; plecy’, czes. *hrb* ‘garb’, pol. *garb* ts., stpol. też ‘gruczoł na szyi, wole; sęk’. Zob. też Boryś 155. — Drw. *garbānius* ‘kędzierzawy człowiek’, *garbanótas* ‘kędzierzawy’ (war. *gerbanótas*), cps. *garbangaļvis* ‘ktoś kędzierzawy’ (por. *galvā*). Od *garbiniaĩ* pochodzi drw. wsteczny: *garbaĩ* m.pl. ‘kędziory, loki’ (por. *marškiniaĩ* ⇒ *marškiaĩ*). Vb. denom. *garbanóti plāukus* ‘kręcić loki’, *garbanótis* ‘kędzierzawić się, więc się (o włosach, roślinach)’.

garbē 4, 3 p.a. ‘chwała, sława; honor, cześć’, DP ‘chwała, cześć, pocziwość, poczet, smak, pokłon, waga, służba’ (*balvonū garbē* ‘bałwochwalstwo’), *negarbē* ‘hańba, wstyd’; z obocznym tematem: *garbā* ‘cześć, chwała’ (m.in. DP), *Dievo garba* SD¹ «nabożeństwo», SD «nabożeństwo; pobożność», war. *dievogarba* (⇒ *dievogarbis* SD¹ «nabożny»), *garba Dievui priderunti* SD «pokłon Boski», *pagarbā* ‘szacunek, poważanie, cześć’ — rzeczowniki postwerbalne na -ē- i -ā- od **garbyti* ‘poważać, czcić’, zanikłego iterativum na SO od *gerbti* ‘poważać, szanować, czcić’. Iter. **garbyti* zostało zastąpiony częścią przez *gārbinti* (zob. s.v. *gerbti*), częścią przez *garbstyti* (zob.). Por. neosnowę *garby-* w stlit. *garbykiem* MŽ 48₁₄ ipv. ‘czcijmy’ i *garbymas* SD «szanowanie kogo» (ALEW 294). Całkiem inaczej ŽD 466: analiza *gar-bē*, *gar-ba*, gdzie *gar-* ma być drw. na SO od *gir-* jak w *girti* ‘chwalić’; bez paraleli słowotwórczej i apofonicznej.¹⁹⁷ — W materiale staropruskim osnowa *garb^o* ukazuje się w dwuczłonowym imieniu *Wisse-garbe*. Jest ono kalką hybrydalną ze stpol. *Wysze-sław* (°*sław* ⇐ *sława* ‘gloria, laus’). Do tego imiona skrócone: *Garbeike*, *Garbute* (Trautmann 1925, 28, 119) i *Garpse* (AON 36). — Drw. *garbingas* ‘zaszczytny, chlubny, czcigodny’, DP ‘chwalny, chwalebny’ (⇒ *garbingai* adv. ‘chlubnie, z honorem’), *garbūs* DP ‘chwalebny, uczciwy, pocziwy’ (⇒ *gaŗbiai* adv. DP ‘chwalebnie, uczciwie, pocziwie’), SD *garbus* «czci godny», dziś ‘honorowy, zaszczytny’, gw. też ‘schludny, porządny’, *pagarbūs* ‘pełen szacunku, szanowny, czcigodny’ (⇒ *pagarbiaĩ* adv. ‘szacunkiem’). Zrost *garbēdiu* wykrz. < *garbē diēvui* ‘chwała Bogu!’ (por. *diēvas*). Vb. denom. *garbavóti* a. *gaŗbavoti* 1. ‘okazywać cześć, wspominać dobrym słowem; wychwalać nieboszczyka nad grobem’, 2. ‘znieważać, szkalować; przeklinać kogo za co’.

¹⁹⁷ Spekulatywny charakter ma rekonstrukcja pie. **gorH-b^heh₂* u Yamazaki, *JIES* 37, 2009, 445. Opiera się na dwóch założeniach: 1° że *garbē* należy do setowej rodziny *girti* ‘chwalić’, 2° że **gorHb^heh₂* utraciło segment laryngalny na mocy tzw. efektu de Saussure’a.

garbōrius, -iaus 2 p.a., *gařborius* 1 p.a. ‘garbarz’ — zapoż. ze stblr. *kgarbarъ*, *garbarъ*, por. blr. *harbár*, -á (≡ pol. *garbarz* ‘rzemieślnik zajmujący się wyprawianiem skór’ ≡ śrwn. *gerber*, *gerwer*, nwn. *Gerber* m., Sławski I, 256, ĘSBM 3, 56). — Drw. *garborijà* ‘garbarnia’. — *garbarnià* a. *garbařnë* ts. ≡ blr. *harbárnja*, -i ‘garbarnia’.

garbstýti, *garbstaũ*, *garbsčiaũ* 1. ‘czcić, wielbić, otaczać czcią’, 2. ‘wychwalać nieboszczyka nad grobem’ (*Mirusį sũnų motina garbsto* ‘Matka wychwala umarłego syna’), 3. ‘szkalować; przeklinać kogo a co’ (*Jis toks žmogus, visi jį gařbsto* ‘To [już] taki człowiek, że wszyscy go przeklinają’) — frequentativum z suf. -sty- i SO *garb-* ≡ *gerb-*, zob. *gerbti* ‘poważać, czcić’ (tam też o *gárbinti* i łotewskich odpowiednikach na SO). Paralele: *svarstýti* ≡ *sveřti*; *tvárstýti* ≡ *tvérti*. — Neoosn. *garbst-*: *garbstà* ‘pochwała umarłego’ (co do budowy por. *gabstà* ≡ *gabstýti*; co do znaczenia por. *mastà* ≡ *mastýti*), ⇒ vb. denom. *garbstavóti* ‘wychwalać kogoś’.

gařdas 4 p.a. 1. ‘ogrodzenie w chlewie dla drobnych zwierząt’, 2. ‘część chlewu znajdująca się pod gołym niebem’, 3. ‘ogrodzona część wygonu lub podwórza, przeznaczona dla bydła i koni, okólnik’, 4. przest. ‘stado całej wsi; gromada zwierząt domowych, trzoda; zgromadzenie wiernych’¹⁹⁸ (DP ‘owczarnia’), 5. ‘koszar na polu lub pastwisku’, 6. ‘zbita z żerdzi lub desek klatka do przewozu świń’. Odpowiednik łot. *gārdš* ‘zagroda dla świń’. Zapoż. bałtyckie w fiń. *karsina* ‘przegroda, ogrodzenie’ (por. niżej lit. *gardinys*), zob. LEW 136, Stang 1966, 23. Lit. *gařdas* ma odpowiedniki przede wszystkim słowiańskie (por. BSW 78n., Derksen 2008, 178). Z jednej strony jest to cs. *ogradŭ* ‘φραγμός, κήπος’, ros. *ogoród* ‘ogródek; ogrodzenie z żerdzi’, ukr. *horód* ‘ogród’, sch. *zágrad* ‘ogrodzenie, płot’, słń. *ogràd* ‘ogrodzone miejsce, ogród warzywny’, czes. *ohrad* ‘ogród’, stpol. ‘ogrodzony kawał ziemi w pobliżu zabudowań gospodarskich; gospodarstwo zagrodnika’, pol. *ogród*, *ogrodu* ‘miejsce pod uprawę warzyw, ziół, kwiatów’. Z drugiej strony jest to scs. *gradŭ* ‘miasto, twierdza; wał, mur obronny’, sch. *grād*, -a, słń. *grād*, -a ‘miasto’, ros. *górod*, ukr. *hórod* ts., czes. *hrad* ‘zamek; przegroda na rzece’, pol. *gród*, *grodu* ‘warowna siedziba (księcia)’. Poza tym por. alb. *gardh* m. ‘płot’. Praforma bsł. *gard-a- < pie. *g^hord^h-o-, znac. etym. ‘miejsce ogrodzone’. Jest to drw. na SO *gard-* ≡ *gerd- od niezachowanego czas. †gersti, który kontynuował pwk. pie. *g^herd^h- ‘grodzić, otaczać płotem’ (LIV² 197, IEW 444), por. goc. *gairda* f. ‘pas’, ⇒ *bigairdan* ‘opasać, otoczyć’. W bałtyckim znac. ‘ogrodzenie’ uległo zwężeniu do ‘zagroda dla zwierząt domowych’. Por. BSW 78n., LEW 135n., REW I, 297, Boryś 181. Zwraca uwagę brak w bałtyckim vb. denominativum typu psł. *gorditi ‘grodzić, stawiać ogrodzenie’, por. ros. *gorodítʹ* ‘ogradzać’, czes. *hradit* ‘umacnieć, odgradzać’, pol. *ogrodzić*, *zagrodzić*. — Odpowiedniki nominalne w germańskim: goc. *gards* m. ‘dom; podwórze, dziedziniec’, *garda* m. ‘stajnia, obora dla bydła’, stisl. *garðr* m. ‘ogrodzona rola, grunt; ogrodzenie, podwórze; miejsce umocnione’, ags. *gard* ‘ogrodzona parcela’, stdn. *gard* ‘ogrodzenie, zagroda’, stang. *geard* ‘ogrodzone pole, podwórze; dom wraz z gospodarstwem rolnym’, ang. *yard* ‘płot, ogrodzenie, zagroda, domostwo’ (zob. IEW 444, Orel 126). Na temat form gr. *χόρτος* i łac. *hortus* < pie. *g^horto- zob. odpowiednio Beekes 2010, 1644n. i de Vaan 290n. W kwestii zestawienia wyrazów lit. *gařdas* i *žárdas* zob. Matasović 2005, 368. — Drw. na SO *gard-*: *apýgarda* ‘okręg, obwód administracyjny’ (por. *apýlinkė*), *gardėlė* ‘przenośne ogrodzenie, np. dla prosiaka’, *gardinys* ‘koszar, okólnik’, *gardis* (zob.). Por. N.m. *Gardėliai*, *Pāgardė*. — SZ *gird-: psł. *žirdī f. ‘żerdź, długi, cienki drąg, służący np. do budowy ogrodzenia’, por. scs. *žirdī* ‘kij, pałka, drąg’, słń. *žřd*, strus. *žřrdī* ‘żerdź, drąg’ (⇒ est. *hirs* ‘żerdź płotu’, fiń. *hirsi* ‘belka’), ros. *žerdь* (gw. *žéredь*), stpol. *žyrdź*, pol. *żerdź*, czes. *žerd* (BSW 79, REW I, 419, Boryś 754). Pbsł. *gird- łączy się ze stisl. *gyrða* ‘opasać’

¹⁹⁸ *Nesang daug neprietiųjų pasikelė prieš mus. Mums gardui tava grumzdžia* PK 141¹⁹⁻²⁰ ‘Boć siła nieprzyjaciół już powstała wzgorę. Nam trzodzie twojej grożą’.

(*g^hrd^h-je-), goc. *ufgurdans* ‘opasany, gotowy’ oraz wed. *grhá-* ‘domostwo, dom’, aw. *garəda-* ‘siedziba demonów’, < pie. *g^hrd^h-ó-.

gardis, -iēs 4 p.a. f. ‘jeden z boków wozu drabiniastego’ (war. *gařdē*). Pl. *gařdys* a. *gařdēs* ‘drabiny wozu’, *édamosios gařdys* ‘jasła drabiniaste’. Należy do rodziny *gařdas* (zob.), a to z uwagi na fakt, że boki wozu drabiniastego stanowią swego rodzaju ‘ogrodzenie’ dla przewożonego nim ładunku siana, słomy itp. — Drw. *gardiniñkai* m.pl. żm. ‘wóz drabiniasty’ (*Jis i mugę su gardininkai važiuoja* ‘On jedzie na targ drabiniastym wozem’).

gardūs, -i 3, 4 p.a. 1. ‘smaczny, smakowity, apetyczny’, 2. ‘miły, przyjemny (zapach, sen)’ (war. *gárdas* 3 p.a.), *gardūs kəsnēlis* ‘smaczny kąsek’, *gardūs kvāpas* ‘przyjemny, apetyczny zapach’. Odpowiednik łot. *gařds* ‘smaczny, przyjemny’ (*gardu muti* a. *ar gardu muti ēst*, *dzert* ‘z wielkim apetytem jeść, pić’). Brak form apofonicznych *gerd-, *gird-/ *gurd-. Etymologia niepewna, zob. LEW 136, ALEW 297. Obecność akutowanego war. *gárdas* zachęca do szukania związków z pwk. pie. *g^uerh₃- ‘pochłonać, połknąć’, por. lit. *gėrti* ‘pić’. W grę wchodzi dewerbalny drw. na SO, *gārd-a-, utworzony od prezentalnejskiej osnowy na -d-, *gēr-da ‘połyka’ < *g^uerh₃-d^he-. Znac. etym. ‘jadalny, pitny’. — Drw. *gardēsis* ‘smakołyk, delikates’, *gardýbē* ts., SD «smak» (syn. *gardumas*), *gařdis* ‘smak, dobry smak (jedzenia, napoju)’, *gardulýs* ‘smakołyk’, SD «przysmak mokry, sok do potraw; smak, smaku czucie», *gardūmas* ‘smak czego’ (por. łot. *gařdums* ‘przyjemny smak; przysmak’), *gardumýnai* m.pl. ‘smakołyki’, DP ‘przysmaki’ (neosuf. -umyn-, zob. GJL II, § 332), *gardžiaĩ* adv. ‘smacznie, smakowicie, apetycznie’ (por. łot. *gardi* adv. ‘smacznie, ze smakiem’, *ka ne gārdas* adv. ‘ile dusza zapagnie’). Vb. denom. *gārdinti* ‘przyprawić potrawę, polepszyć jej smak’ (por. łot. *gařdināt* ts.), *gardžiūotis* ‘smakować z przyjemnością, delektować się, rozkoszować się’, *pagaršti*, -*gařsta*, -*gařdo* 1. ‘zrobić się smacznym’ (*Kartais ir juoda duona pagaršta* ‘Niekiedy nawet czarny chleb jest przysmakiem’), 2. ‘nabrać ochoty do jedzenia’ (*Visi valgo valgo, ir man pagarđo* ‘Gdy wszyscy jedzą, to i mnie się zachciało’).

garėti, *gariù* (3 os. *gāri*, war. *garėja*), *garėjau* ‘zamieniać się w parę, parować (o zupie); tracić zapach (o piwie)’, *išgarėti* ‘wyparować’, przen. ‘wyginać, zniknąć, paść (o kurach)’, *nugarėti* ‘wyschnąć; zdechnąć’, *pragarėti* ‘przestygnać’, przen. ‘zginać, przepaść, zbiednieć’, tr. ‘roztrwonić (dorobek ojca)’, *užgarėti* ‘wyginać’, refl. *ušsigarėti* ‘o dziecku: tracić dech w spazmatycznym łkaniu’ (*Kūdikis rėkdamas užsigarėja* ‘Niemowlę traci dech w łkaniu’). Odpowiedniki bśl.: łot. *izgarētiēs* ‘wypalić się – o piecu’ oraz scs. *gorēti*, *gorjō*, *goritū* ‘gorzeć, palić się, płonąć’, *razgorēti sē* ‘zapalić się, zapłonąć płomieniem’, ros. *goréť*, *gorjú* ‘palić się, płonąć’ (*ugoréť* ‘zaczadzić’, iter. *ugorátb* ‘ulegać zaczadzeniu’, por. lit. *gāras* ‘swąd’), pol. *gorzeć*, -*eję* ‘palić się, płonąć’ (*gorący* ‘silnie grzejący, upalny’, z psł. *gor-qt-), czes. *hořet* ‘palić się’, *horoucí* ‘gorący’. Pbsł. *gar-ē- jest formacją na SO, *g^uerh₁-, od pie. *g^uer- ‘zagrzać się’ (por. BSW 79, LEW 134n., LIV² 219n.). — W formie 3 sg. prs. uderza różnica wokalizmu między końcówkami lit. *gāri* i scs. *goritū* (niewyjaśnione). — Drw. *išgārinti pirťi* caus. ‘upuścić nieco pary z łaźni’, *išgārinti vādenį* ‘gotowaniem doprowadzić do wyparowania wody’ (w części użyć *gārinti* może być vb. denom. od *gāras* ‘para’). Nomina: *atgarà* ‘pęd wiatru’, *ant vėjo atgarōs stovėti* ‘stać na wietrze, stać w przeciagu’, *gāras* (zob.), *nūogara* c. ‘zdechłak; niewdzięcznik’ (por. *nugarėti*), cps. *šunagarýs* ‘niedołęga’ (por. *šuō*). — W językach bśl. brak jest wyraźnego refleksu SE *g^uer-, por. gr. θέρμαι ‘ogrzać się’, θερμός ‘gorący’, orm. *jeřaw* ‘ogrzał się’ (LIV² 219). Nie ma pewności co do adi. psł. *žer-javū ‘rozżarzony’ (stczes. *žeravý* ob. *řeřavý*, sśh. *žerjav* ts.; stpol. *žerzawie* ‘zarzewie’), ponieważ część refleksów wskazuje na osnowę *žar-* (WSE *gēr-), por. strus. *žarjavj* ‘żarzający się, palący się’ ob. *žeravj* ‘gorący, rozpalony’ (por. Boryś 730). Zob. jeszcze *gėras*. — WSE *gēr-: psł. *žariti ‘sprawiać, że się pali, żarzy’, sch.

žáriti ‘żarzyć, rozżarzać; piec, palić’, ros. *žáritʹ* ‘smażyć, piec; palić, prażyć, suszyć’; *po-
žariti ‘zapalić’ (ros. *požáritʹ* ‘upiec, usmażyć’), ⇒ sb. postvb. sch. *pōžār*, ros. *požár* ‘palenie
 się czegoś, pożoga’, cs. *požarŭ* ‘incendium’; sch. *žār*, *žāra* ‘żar ognia, rozżarzone węgle’,
 czes. *žár* ‘wielkie gorąco; ogień, pożar; mocny blask; rumieniec’, pol. *żar*, -u rozżarzone
 węgle, gorąco, upał’, stpol. *žary* pl. ‘miejsce po wypalonym lesie’. — WSO *gor-* < *gār-:
goréti ‘palić w gardle, w przetyku’ (zob.). — SZ *gr-V* < *g^{uh}r-V: psł. *grēti, *grējō ‘czynić
 ciepłym, grzać’, ros. *gretʹ*, *grēju*, pol. *grzać*, *grzeję*, ukr. *hranʹ* ‘żar’. Tu też nomen łot.
grēmens ‘zgaga, pieczenie w gardle’ (Berneker I, 351, ME I, 652). — W st. zanikowym
 antekonsonantycznym spodziewamy się refleksu *gir- lub *gur- < *g^{uh}r-C. SZ *gur- jest
 potwierdzony tylko dla słowiańskiego, por. psł. *gūr-nŭ, rcs. strus. *gŭrnŭ* ‘palenisko,
 ognisko; piec; naczynie z rozżarzoną węglem’, ros. *gorn*, loc.sg. *v gornŭ* ‘palenisko w
 kuźni, piec kowalski lub hutniczy’, *gornŭ* m.pl. ‘dolna część pieca z paleniskiem; piec na
 podwórzu do gotowania latem pod gołym niebem’, sch. *grno* gw. ‘palenisko, w którym się
 otrzymuje metal z rudy’, ros. gw. *gornó* m.in. ‘piec do wypalania glinianych naczyń’ (BSW
 102, REW I, 296)¹⁹⁹. Por. SZ w łac. *fornus* m. ‘piec’, *furnus* m. ‘piec piekarski’, sti. *ghrŭnā-* m.
 ‘żar, gorąco’ < pie. *g^{uh}r-no- (de Vaan 235). — Takie derywaty, jak *dair-* ⇐ *dyr-* (zob.
dairŭtis) oraz *žair-* ⇐ *žir-* (zob. *žairā*, *žairiā* s.v. *žeriti*) nasuwają przypuszczenie, że SZ lit.
 *gir- (z pie. *g^{uh}r-) pozostawił ślad w neoapofonicznym pochodniku *gair-*, zob. *gáirinti*.

gargāžē 2 p.a. 1. ‘żużel, szlaka z ogniska kowalskiego’ (*Kalvis išēmē iš žaizdros
 gargāžē* ‘Kowal usunął żużel z ogniska’), war. m. *gargāžis*, 2. ‘zwęglone zakończenie knota,
 powodujące kopcenie naftowej lampy’ (*Nukirpkit gargāžē, ir nebesmilks* ‘Utnijcie
 «gargažē», to [lampa] przestanie kopcić’), 3. przen. ‘węzełek, nierówność, zgrubienie w
 niciach’ — dewerbalna formacja z neosuf. -až- od *garg-* jak w *gargóti* ‘pokrywać się
 warstwą sadzy’ (por. ŽD 391) i *prigargéti* m.in. ‘pokryć się kopciem, sadzą’. Ostatecznie
 onomatopeiczne, por. *gar-g-* ⇐ *gař-gař* s.v. *gargéti*. Niejasny jest wokalizm w war. *gėrgužē*
 ‘szlaka’. — Obecność sufiksalnych wariantów *gargōžē*, *gargōžis* ‘żużel’ przemawia za tym,
 że 1° najpierw na neosnowie werbalnej *garg-o-* powstał suf. -ož-, 2° do niego dotworzono
 wariant -až-, mianowicie drgą neoapofonii -ož- (SP) ⇒ -až- (SZ). Apofoniczny wokalizm *ā*
 pokazują również takie sufiksy, jak -az- (*pilvāzas* ⇐ *pilvōzas*, por. *pilvótas*) oraz -akl-
 (*pināklis* ⇐ *pinōklis*, por. *pinóti*).

gargéti, *gařga* (war. *gárga*), *gargéjo* 1. ‘o gęsiach: gęgać’, 2. ‘bulgotać, gulgotać – o
 odgłosie gotującej się wody’, 3. ‘chrypieć, chrapać’, 4. *apgargéti* m.in. ‘pokryć się (błotem,
 śniegiem, sadzą, nalotem)’, 5. *prigargéti* ‘nadejść gęgając’, także ‘zapleśnić (o nieumytym
 naczyniu); pokryć się kopciem (o powale, strzesze), wypełnić się sadzą’ (o kominie, syn.
apgargóti), 6. *sugargéti* m.in. ‘zmarznąć’ (*Sušalau, sugargėjau kaip šuo, kol parvažiau*
 ‘Zmarzłem jak pies nim [tu] dojechałem’), ‘zamarznąć – o płynie, kapuście w beczce’ —
 durativum na -ė- do *gařgti*, -iũ, -iaũ ‘chrypieć, charczeć, chrapać’ (war. *gařkti*).
 Odpowiednik łot. *gārdzēt*, -u, -ēju (⇐ *gārgt*, -dzu) ‘chrypieć, charczeć, rzezić; mówić
 głupstwa, klócić się’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *gėrgacʹ* ‘gęgać’ (PzB 1, 440). Obok
 tego *gágacʹ* (o.c. 400) ⇐ *gāgoti* ts. — Osnowa dźwiękonaśladowcza *gar-g-* pochodzi od
 powtórnego wykrzyknika *gař-gař* lub *gár-gár* o gęganiu (*Gár gár gárgšćioja žąsys, kad
 kas pabaido*), o chrypieniu, charczeniu (*Gař gař gařgia jau visiškai senis*), o gulgotaniu
 płynu, o skrzypieniu kół w wozie. Paralele: *gagéti* ⇐ *ga-g-*; *girgéti* ⇐ *gir-g-*; *kvakšéti* ⇐ *kva-*
k-. Wtórne postaci wykrzyknika: *gařgt*, *gárgt* o chrapaniu, *girgu gargu* o gęganiu. — Z
 innymi sufiksami: *gargóti* ‘pokrywać się sadzą’, *gargséti*, *gárgsi*, -éjo ‘gęgać, gdakać; ciężko

¹⁹⁹ Derywatami od *gŭrnŭ ‘piec garncarski’ są nazwy ‘wypalonego naczynia glinianego’, z jednej strony psł.
 *gŭrn-ŭk-: pol. *garnek*, *garnka*, ros. przest. *gornokŭ*, maced. *garnók*, z drugiej strony psł. *gŭrn-ŭk-: cs.
grŭničŭ, rcs. *gŭrničŭ*, stpol. *garniec*, *garnca*, czes. *hrnec*, *hrnce* (por. Sławski I, 259 n., Boryś 156).

dyszeć, charczeć', *garksėti* (*garg-sè-) 'iść kołysząc się jak gęś', *garksóti* (*garg-so-) 'sterczeć, stać bezczynnie, gapić się'. Zob. też *gargždėti* s.v. *girgždėti*. — Drw. *gaṛgalas* 'charczenie, chryпка; zadyszka' (⇒ *gargaliūoti* 'charczeć, chrypieć; gulgotać, płukać gardło'), *gargālis* a. *gargālius* 'krzykacz, płaksa', *gargāžė* (zob.), *gargōlė* 'samogon', *gargōnas* 'gęsior' i 'pewien gatunek gęsi', przen. 'wysoki człowiek o długiej szyi'. Niejasny jest segment -ad- w *gargadōnas* 'gęsior' (por. LEW 136).

garmėti, *garmù*, *garmėjau* 1. 'hurmem, kupą iść, biec i hałasować', 2. 'grzęznąć, pogrązać się, zatapiać się (w bagnie, topieli)', 3. 'szemrać (o wodzie); mruczeć, mamrotać', *įgarmėti* 'zajechać z hukiem przed dom (o wozach pełnych ludzi), wejść z hałasem', *išgarmėti* 'wyjść tłumnie, hurmem', *nugarmėti* 'runać, spaść w dół (z drzewa, ze schodów); utopić się'. Pwk. *garm-* stanowi prawdopodobnie war. metatetyczny do *gram-*, por. *gramėti* m.in. 'zapadać się, grzęznąć' oraz *grįmti* 'zapaść się, ugrzęznąć'. Inaczej LEW 137; odsyła do *grįm̃ti* (SO *gramzdýti*), ale nie wyjaśnia, jaką rolę miałyby spełniać dodatkowy segment -z-. — Drw. *gaṛmalas* 'wrzask, krzyk', ⇒ *garmālius* 'krzykacz, płaksa – o dziecku', ⇒ vb. denom. *garmaliūoti* 'bulgotać, gulgotać, perkotać – o wrzącej wodzie, o gotujących się ziemniakach' (syn. *kunkuliūoti*, *parpėti*), 'o chlupocie wody pod stopami idącego; o gulgotaniu płynu podczas płukania gardła'.

garnỹs, -io 4, 3 p.a. 'czapla, Ardea' — ma odpowiednik w łot. *gaṛnis* 'bocian, Ciconia' oraz *gārnis*, *gārnis* 'czapla; bocian'; do tego war. gw. *guoris* 'czapla' < *ganris, co z *garnis przez metatezę. Por. lit. n.m. *Garnỹs*, *Garniaĩ* 3x, *Garnišķiai*, n.rz. *Garnỹs*, *Gaṛnupis*, *Garnupỹs*, *Garnū.upis*. Wyraz lit.-łot. czeka wciąż na swą etymologię. ALEW 297 nie wyklucza pokrewieństwa z gr. γέρανος f./m. 'żuraw', a to prowadzi go do pdg. akrostatycznego pie. *górh₂-n-, *gérh₂-n-. Próba połączenia *garnỹs* z *gervė* 'żuraw' w LEW 137 wydaje się trudna do przyjęcia ze względów głosowych. — Urbutis 1981, 18, przyp. 1 wskazał na możliwość zinterpretowania *gar-* w *garnỹs* jako stopnia o do *ger-* w znaczn. etym. 'pochłaniać, pożerać' (zob. s.v. *gérti*). Jako paralele autor przytoczył gwarowe *pragaṛnas* 'żarłoczny' i *garnyti*, -iju, -ijau 'żreć, pochłaniać' oraz łot. gw. *gaṛnis* 'żarłoczny człowiek' (ob. *garlis* 'mała czeluść, przepaść'). Etymologicznym znaczeniem wyrazu *garnỹs* byłoby zatem 'żarłok, pożeracz (ryb)'. Por. też lit. *prāgaras*. Paraleli semazjologicznej dostarcza tu słc. gw. *hltavica* a. *hltavka* 'czapla' ← *hltav* 'żreć, pożerać'. Zob. jeszcze *žūgara*.

garončkà 2 p.a., gen.sg. *garōnčkos* ZTŽ 'gorączka' — zapoż. z pol. *gorączka* 'podwyższenie temperatury ciała'.

gaṛsas 4, 2 p.a. 1. 'dźwięk dzwonu, dzwonka, instrumentu, głosu' (*Kad dainiuo, zvanija, gaṛsas eina* 'Kiedy śpiewają, dzwonią, rozbrzmiewa / rozchodzi się dźwięk'), 2. 'odgłos, echo' (*Girioje gaṛsas nuaidėjo* 'W lesie zabrzmiało echo'. *Be garso ir miškas kurčias* 'Las bez echa jest głuchy'), 3. przen. 'wieść, pogłoska, plotka' (*eina gaṛsas* 'krąży plotka'; *negaṛsas* 'zła wiadomość', por. typ *nedienà*), 4. gram. 'głoska', 5. 'rozgłos, sława' — formacja dewerbalna na SP/SO *gars-* od neopwk. *girs-*, który został wyabstrahowany z inf. *išgiṛs(ti)* 'usłyszeć' lub z prs. *išgirs(tù)*, zob. *giṛsti*. Paralelne formacje na SO to *baṛsas* 'głos' ← *bils(tu)*, *naṛsas* a. *narsà* 'złość, gniew' ← *sunīṛs(ti)*, *sunīrs(tù)*; *karsà* 'nora' ← *kiṛs(ti)*, zob. Smoczyński, ALL 49, 2003, 122. Inaczej ŽD 310 i GJL II, § 355: *gard-sas (za nimi ALEW 29); LEW 153 nie komentuje budowy wyrazu. — War. ze zmianą *rs* > *ls*: *gaṛsas* 'echo' (por. *pīṣys* < *piršys*; *mūlti* < *mūrti*). LEW 131 niesłusznie uznał *gaṛsas* za wyraz odziedziczony, rzekomo spokrewniony z psł. *golsū 'głos' (scs. *glasŭ*, ros. *gólos*, czes. *hlas*, pol. *głos*). Ten pogląd powraca u Borysia 163 (s.v. *głos*) i Urbutisa 2010, 54. — Neoosn. *gars-*: *garsùs* 'głośny, donośny, dźwięczny', przen. 'szeroko znany, słynny, sławny' (typ *tamsùs* ← *tamsà*; *drqsùs* ← *drqsà*), *gaṛsiai* adv. 'głośno, donośnie' (war. *gaṛsiai* – o rżącym koniu), *garsýnas* gram. 'ogół dźwięków jakiegoś języka, system dźwiękowy', *gaṛsmas*

‘dźwięk; pogłoska, plotka’, *eīna garšmas* ‘krąży plotka’ (inaczej ŽD 203: *gard-sma-; autor przemilcza fakt, że alternant *gard-, w przeciwieństwie do *gars-*, nie jest w ogóle dany w materiale). Vb. denom. *garsėti*, -ja, -jo 1. ‘brzmieć, rozbrzmiewać’, 2. ‘zdobywać rozgłos, stawać się sławnym’, *gársinti* ‘ogłaszać; o prasie: rozpowszechniać wiadomości’ (*apgársinti* ‘obwieścić, ogłosić’), *gársinas* refl. ‘daje o sobie znać’ (*Ne tiek gali, kiek gársinas* ‘Nie tyle może, co udaje [że może]’).

garsōtys 2 p.a., *garsōtēs* 1 p.a. f.pl. gw. ‘brud, który przywarł do skóry człowieka’ (*Ilgai nebuvo pirty, o dabar garsōtys kad eina, tai eina. Nutrink man nuo nugaros garsōtēs*) — złożenie członów *gar°* jak w *gāras* ‘para’ i *sot°* jak w *sōtus* ‘syty’, *sōtinti* ‘sycić, nasycać’, z tym że semantyka pozostaje do wyjaśnienia. NB. Złożenie o odwróconym porządku członów, *sōt-garis* 1 p.a., oznacza ‘parę sprężoną w silniku lokomobili’.

garstyčia 2 p.a., *garstyčia* 1 p.a. 1. bot. ‘gorczyca, Sinapis’, 2. ‘przyprawa sporządzona z nasion gorczycy, musztarda’ (zwykle w formie pl.t. *garstyčios*) — przekształcenie formy *garčyčia*, *garčyčia*, która oddawała zapożyczone stbłr. *gorčica*, *gorčyca*, por. błr. *harčyca*, pol. *gorczyca* (SLA 74, ZS 18, LEW 138). Ze zmianą *č > š*: *garšyčia*. Młodszy war. *arčica* LzŽ ⇐ błr. *harčyca*. Zob. też *zeĩpēs*. — Pod wpływem wyrazu *garšvā* ‘podagrycznik’ pojawiły się kontaminacyjne war. *garsvyčia*, *garsvyčia* (m.in. SD <garswičia> «gorczyca») oraz *garstyčia* b.z.a., por. LEW, Kabašinskaitė 33, 83.

garšvā 4 p.a., *gāršva* 1 p.a. bot. ‘podagrycznik pospolity, Aegopodium podagraria’, 2. ‘dzięgiel, Angelica silvestris’. War. *geršvā*, też m. *garšvas* SD¹ «giersz, olus atrum» [‘podagrycznik’], LEX ‘Giersch’. Z inną budową: *garšas* gw. ‘podagrycznik; dzięgiel’, łot. *gārša* ts. (war. *gārša*², *gārse*², *garše*, też f.pl. *gāršas*, m.pl. *gārši*). Formacje z suf. -v- są prawdopodobnie młodsze; przemawiają za tym takie derywacje, jak *brastā* ⇒ *brastvā*; *vapsā* ⇒ *vapsvā* i *širtas* ⇒ *širtva*. — Słowiańskim odpowiednikiem *garšas* jest *gorxū ‘groch, roślina strączkowa Pisum sativum’, por. sch. *grāh*, slń. *grāch*, ros. *goróx*, ukr. *horóx*, czes. *hrách*, pol. *groch*. Rekonstrukcja pbsł. *garš-a- /-ā- < pie. *g^hors-o-/-ā-. Por. BSW 79n., LEW 138, REW I, 297, Derksen 2008, 179. Zmiana *rs na rš jak w *pirštas*, *veršis*, *viršus*. Pwk. pie. *g^her-s- ‘trzeć, ucierać’, por. z jednej strony wed. *nigharšati* ‘uciera’, sti. *gharšati* ‘trze’, *ghrštā-* ‘starty, roztarty’ (por. IEW 440, EWAIA I, 513n.), z drugiej strony stwn. *girs*, *gers* ‘Meisterwurz, Peucedanum ostruthium’, nwn. *Giersch* m. ‘pewien chwast’, które zdaniem ALEW 298 jest najbliższym krewniakiem wyrazów bałto-słowiańskich (zob. też Kluge-Seebold 267). Motywacja werbalna wskazuje na roślinę, której owoce były użytkowane po potłuczeniu w stępie, moździerzu lub też po roztarciu. Rozbieżność znaczeń między lit. *garšas* i psł. *gorxū nie została dotąd wyjaśniona. Podobną różnicę stwierdza się przy takim stosunku, jak lit. *žirniai*, łot. *ziņņi* ‘groch’ i psł. *zīrno ‘ziarno, nasienie zbóż’. NB. REW I, 297 podaje zestawienie łac. *pisum* n. ‘groch’ z czas. *pīnsō*, -ere ‘tłuc, rozcierać’ jako paralełę semazjologiczną. To nieporozumienie; *pisum* nie jest deverbativum od *pīnsere*, lecz zapożyczeniem z gr. *πίσος* m. ‘groch’ (zob. WH II, 311). — Nazw. *Garšvā*, *Garšā*, patron. *Garšvaitis* (z polskim sufiksem: *Garšauskas*, *Garšvinskas*). N.rz. *Garšvā*, *Garšvē*, n.m. *Garšviaĩ* 3x, *Garšvinē* 2x, *Garšviniaĩ* 2x, *Garšviškēs*. — N.rz. *Garšas*, *Gāršupis*, *Garšpelkis*, n.m. *Garšpjaunis*.

gāsas 2 p.a. wsch.-lit. ‘nafta do lampy’ (*Lémpon gāso pripila ir žibina* DVŽ ‘Nalewa nafty do lampy i świeci’) — zapoż. z błr. gw. *haz* (PzB 1, 403). Zob. też *gāzas*.

gāsdinti, *gāsdinu*, *gāsdinau* ‘wprawiać w strach, straszyć, zastraszać’ — causativum na -din- od neopwk. *gās-*, który wyabstrahowano z formy inf. *gāsti* lub formy prs. *gāstū* (*gand-stu) ‘poczuć strach, przerazić się’ (zob. *gāsti*). War. sufiksalny: *gāsdyti*, -au ‘straszyć’, gw. *gáisdyti* (ZTŽ, por. LD § 151). Paralela słowotwórcza: *siūsdinti* ‘troszczyć się, aby coś lub

kogoś wysłano' $\Leftarrow$ *siũsti* (*siunčiũ*) 'ślać, posyłać'. Dalsze szczegóły s.v. *gandētis*.

gaspadà 2 p.a., gen.sg. *gaspādos* przest., gw. 1. 'dom zajezdny, karczma' (*Nebuvo aniems vietos gaspadoj*), 2. 'dom, mieszkanie' (m.in. u Donełajtisa), 3. 'obejście, gospodarstwo' (*Vaito graži gaspadà*) — zapoż. ze stbłr. *gospoda*, pol. XVI w. *gospoda*, por. błr. gw. *haspóda*, -y 'dom gospodarza; cudzy dom' (PzB 1, 434). War. *aspadà* ZTŻ; ze zmianą *s > t̃*: *gacpadà*. Zob. też *aspōdnykas*. Por. SLA 74, LEW 138, ALEW 298.

gaspadařnas, -à 2 p.a. gw. 'umiejący dobrze gospodarować, skrzętny' (*Gavo gaspadařnà marčią*) — zapoż. z pol. *gospodarny*. War. *gaspadoraũnas* $\Leftarrow$ *gaspadoráuti* (zob. *gaspadōrius*).

gaspadinė 2 p.a. przest., gw. 1. 'gospodyni, żona gospodarza', 2. 'pomoc domowa, gosposia; kucharka na weselach lub chrzcinach' — zapoż. ze stbłr. *gospodynja*, *kgospodynja*. War. *gacpadinė*; *gaspadyñė* ZTŻ. Por. SLA 74, Zs 18, LEW 138. — Wsch.-lit. *aspadinė* ZTŻ, *aspadinià* LZŻ $\Leftarrow$ błr. *haspadynja*, -i. — Drw. *gaspadinaitė* 1 p.a., *gaspadinaitė* 2 p.a. 'córka gospodyni, gospodarza'. Vb. denom. *gaspadináuti* 'być gospodynią; być gosposią w cudzym gospodarstwie domowym'.

gaspadōrius, -iaus 2 p.a. przest., gw. 1. 'gospodarz, właściciel gospodarstwa wiejskiego', 2. 'rządca w majątku ziemskim', 3. przen. 'pierwszy snop zboża przynoszony do domu na znak rozpoczęcia żniw' — zapoż. ze stbłr. *gospodarъ*, *kgospodarъ*. War. *gacpadōrius*. Por. SLA 74, Zs 18, LEW 138, ALEW 298. — Wsch.-lit. *aspadōrius* $\Leftarrow$ błr. *haspadár*, -á. — Drw. *gaspadoráitis* 'syn gospodarza' (por. stbłr. *gospodarevičъ* 'syn władcy'), *gaspadorỹstė* 'gospodarstwo, gospodarka' (por. stbłr. *gospodarstvo*). Vb. denom. *gaspadoriáuti* 'prowadzić gospodarstwo rolne, gospodarować', war. *gaspadoráuti* ($\Rightarrow$ *gaspadoraũnas* 'gospodarny').

gāsti, *gāstũ* (*gand-stu), *gandaũ* gw. 'poczuć strach, przerazić się', SD <gustu> «lękam się» (syn. *baidausi*), zwykle z prvb. *ap-*, *iš-*, *nu-*, refl. *išsigāsti* 'przestraszyć się' (SD <ižsigustu> «przelęknąć się»), *pėrsigāsti* ts., *susigāsti* ts. — formacja inchoatywna na -st- od *gand-* jak w *gandētis* 'bać się' (LEW 138n., ALEW 299). — Neopwk. *gqs-* ($\Leftarrow$ *gāsti*): *gāsdinti* (zob.), *gāslūs* 'lękliwy, bojaźliwy', $\Rightarrow$ *gāslỹvas* ts. — Neopwk. *gast-* ($\Leftarrow$ *gāstũ*): *gāstáuti* 'lękać się, niepokoić się' (por. *pỹkstauti*, *vargstáuti*)²⁰⁰, *gāstýtis* 'bać się' (por. *baustýtis*, *glaustýtis*), *išgāstėtis* 'wystraszyć się'. Nomina: *gāstas* 'strach, przestach', *gāstus* DP 'zacny; ogromny', *išgāstingas* 'lękliwy, strachliwy', *išgāstis* 'przestach, przerażenie', DP 'strach, złęknienie, trwoga, przestach', SD <ižgustis> «przelęknięcie», *nuogāstūs* 'budzący strach, groź', $\Rightarrow$ *nuogāstvūs* ts. — Dwuznaczna jest forma *gāščioti* intr. 'obawiać się, lękać się' (war. *gāščióti*, *gansčióti*), tr. 'wprawiać w strach, straszyć czym (np. dziecko)': 1° *gqs-* + -čio-, 2° *gāšč-* + -o- (por. *gāščiaũs*, prt. do *gāstýtis*).

gāšytis, *gāšijuos*, *gāšijaus* gw. 'stroić się', *išsigāšyti* 'wystroić się' (*Jis išsigāšijo nuo galvos lig kojų* 'Wystroił się od stóp do głów') — zapoż. z ros. *gošít'sja* 'szykować się, przygotowywać się (do drogi, do podróży)'. War. *gāšintis*, *gašautis* b.z.a. Inaczej LEW 139, który sugerował odziedziczony charakter pwk. *gaš-* i porównywał go z oset. *γazun*, *gazin* 'spielen' oraz orm. *gazan* 'dzikie zwierzę'. — Drw. *gāšas* 'strój, elegancki ubiór', *gašūs* a. *gašnūs* 'strojny, piękny'. — Neoosn. *gašy-*: *gašỹvas* 'wystrojony, elegancki'.

gašlā 4 p.a. gw. 'żądza, pożądanie, popęd płciowy' — drw. na -lā- od pwk. *gaš-*, zapewne werbalnego. ME I, 109 zestawiał z łot. *gašs* 'cierpki, gryzący' (znacz. etym. 'palący'?). Brak alternantów †geš-, †giš-, †guš-. Bez dobrej etymologii. LEW 139 nieprzekonująco łączył m.in. z *gāšytis* 'stroić się' (zob.). Zob. też ALEW 299. — Drw. *gašlỹs*,

²⁰⁰ Por. Pakerys, *Balt* XLII:3, 2007, 390.

-ē 'lubieżnik, rozpustnik', *gašlūs* 'chętny, ochoczy, rwący się do roboty, zapalony do czego, pilny, gorliwy' (*gašlūs arklūs* 'koń, który ciągnie ze wszystkich sił'), też 'przywiązany do kogo; namiętny, pożądlivy, lubieżny' (*gašli mergà* 'namiętna dziewczyna'; *gašliai* adv. 'pożądlivie'), *gašlūmas* 'żądza, pragnienie'. Vb. denom. *gašláuti* 'oddawać się rozpuście, prowadzić rozwiązłe życie'.

gātavas, -à 3 p.a. przest., gw. 'gotowy, wykonany, skończony' (DP 'gotow, gotowany, w pogotowiu'), np. *Esu gātavas tau padėti* 'Jestem gotów ci pomóc'. *Nebenueikit toli – pietūs gatavi!* 'Nie odchodźcie [już] za daleko, obiad gotowy!' — z uwagi na miejsce akcentu zapożyczone raczej ze stpol. *gotow, gotowy* (SLA 74n., LEW 139) niż z błr. *hatóŭ, hatóvy* (stbłr. *gotovyj*), za czym opowiadał się Zs 18. Zob. też ALEW 300. Sławizmem jest też łot. *gatavs* 'gotowy, dojrzały'. Osobno zob. *gatāvyti*. — Drw. *gatavaĩ* adv. 'całkiem, zupełnie; od razu, wnet', *gatavēckas* a. *gatavickis* 'kto lubi przychodzić na gotowe' (por. sufiksy antroponimiczne słowiańskiego pochodzenia -eck-, -ick-, nazw. *Kavēckas, Savickas*), *gatavikas* 1. 'wdowiec, który ożenił się z wdową' (CGL 'Wittwer'), 2. 'mąż idący na gospodarkę żony' (syn. *užkurys*), *gatavutēlis*: *Guli g.* 'Leży umierający, konający'. Cps. *gatauduōnis* 'leń, darmozjad' (dosł. 'kto przychodzi na gotowy chleb', por. *dūona*).

gatāvyti, *gatāviju*, *gatāvijau* przest., gw. 'przygotowywać, szykować' — dwuznaczne: może być drw. denominatywnym od adi. *gātavas* 'gotowy' (zob.), albo też zapożyczeniem ze stbłr. *gotoviti*, stpol. *gotować* (za tym opowiada się SLA 75), por. błr. gw. *hatóvicz, -vlju* (ĖSBM 3, 71n.). Zob. też ALEW 300. — Z innym formantem: *gatāvinti* 'przygotowywać', refl. *susigatāvint* 'przygotować się' (por. stpol. *zgotować się*). — Stpr. *pogattawint sien* 'przygotować się, sich bereyten' ⇐ adi. *gataws ⇐ stpol. *gotow, gotowy*. Z innym sufiksem: łot. *gatavuôt* 'przygotowywać'.

gatavóti, *gatavóju*, *gatavójau* przest., gw. 'gotować, warzyć', *išgatavóti* 'ugotować jedzenie' — zapoż. ze stbłr. *gotovati*, por. błr. *hatavác, hatúju*.

gātvē 2 p.a. 1. 'droga między domami, ulica', 2. gw. 'wygon dla bydła'. Przekształcenie za pomocą suf. -vē wyrazu *gatē, który najprawdopodobniej został zapożyczony ze śrdn. *gāte* f. 'wąskie przejście ograniczone domami, droga wiejska, niebrukowana' (to w odróżnieniu od śrdn. *strāte* [nwn. *Straße* f.] 'droga bita, brukowana', ⇐ śrlac. *via strāta*). Co do formacji por. *lýsvē* ob. *lýsē, lýsia*; *brastvā* ob. *brastā*. — Podobne było traktowanie śrdn. *gate* w jęz. łotewskim: z jednej strony prosta transpozycja, por. *gate* 'droga między dwoma płotami' (Jordan 62), z drugiej strony derywacja sufiksalna, por. *gatva*, *gatve* a. *gatuve* 'droga z obu stron ogrodzona, wygon dla bydła; ulica, aleja', *gatva* 'bród'. Wciąganie do rozważań formy goc. *gatwo* f. 'πλατεῖα, ulica' (por. Būga, RR II, 136n., LEW 139), która ma innowacyjną formację z neosuf. -wōn- (zob. Casaretto 2004, 163), nie wydaje się potrzebne. NB. Wyraz przejęty z nwn. *Gasse* f. 'ulica' ustalił się w Litwie pruskiej w formie transponowanej *gasā* 'ulica, droga' lub *gāsas* ts. (por. GL 53, Čepienė 104). Gwarową nazwą 'ulicy' jest sławizm *ūlyčia* (zob.).

gaūbti, *gaubiū*, *gaubiaū* 'otulać, owijać, spowijać, okrywać głowę chustką (syn. *góbtī*), okrywać płaszczem', cps. *apgaūbti* 'okryć, otulić (ze wszystkich stron)', *jgaūbti* 'wgnieść', *išgaūbti* 'wygiąć do góry, uwypuklić', *nugaūbti* 'zdjąć okrycie', *sugaūbti délnus* 'zwinąć dłonie w trąbkę', *sugaūbti javūs* 'zebrać zboże z pola'. Refl. *gaūbtis*, *gaubiūos*, *gaubiaūs* 'okrywać się, zawiązywać sobie głowę chustką; zwinąć się w głowę (o kapuście)'. Pwk. pie. *g^(u)eūb^h- lub *g^(u)ēūb^h- 'giąć, zginać' (Liv² 188, przyp. 1). Zupełny brak refleksów SE *g_{ia}ūb- nasuwa podejrzenie, że mamy tu do czynienia z czas. quasiprymarym, którego paradygmat zbudowano wokół praesens na SO, *gaubiū*, kiedyś należącego do iteratywnego inf. *gaubýti. Por. 1° *gaubýtis* refl. 'zawiązywać sobie chustkę, okrywać się czym' : scs.

pogubiti ‘ἀπόλλυμι’, ros. *gublju*, *gubítb* ‘niszczyć, psuć’, pol. *gubię*, *gubić* ‘tracić przez nieuwagę; doprowadzać do zatury, do zniszczenia; pustoszyć, burzyć, zabijać’ (caus. do SZ *gūbnō), 2° *gaubėti*, *gaubiù* (3 os. *gaūbi*), -*ėjau* ‘nosić chustkę na głowie’, 3° *gaubstyti* ‘owijać czym, zawijać (w pieluchę); okrywać, narzucać okrycie’. Inaczej BSW 100, LEW 140. — Nomina na SO *gaub-*: *gaubėja* ‘kobieta, która w czasie wesela przyozdabia głowę panny młodej’, *gaūbtas* a. *gaubtiavas* ‘kaptur’, przen. ‘abazur’, *įgaubtas* ‘wklęsły’, *išgauba* ‘wypukłość’. W słowiańskim por. 1. scs. *sugubŭ* ‘podwójny’ (znacz. etym. ‘zgięty we dwoje’, por. SZ w odpowiedniku lit. *dvigubas*), 2. ros. gw. *gubá* ‘zatoka wecinająca się w ład’ (por. nwn. *Bucht* f. ‘zatoka’ : *biegen* ‘giąć’), 3. pol. *przegub* ‘przegięcie (ręki), staw’, kasz. *gub* ‘fałd’, 4. śln. *gúba* ‘fałd, zmarszczka’. — SZ *gub-*: *gūbti* ‘wklęsać, zapadać się’ (zob. s.v.; tam też o WSZ *gūb-*). — Z uwagi na to, że pwk. **g^heub^h*- ma kontynuację ograniczoną do bałto-słowiańskiego, bierze się pod uwagę ewentualność, że **g^heub^h*- pochodzi z **b^heug^h*- przez metatezę skrajnych spółgłosek pierwiastka: *b^h-g^h* > *g^h-b^h* (paralela: *žiedžiù*, *žičsti*), por. LIV² 188, przyp. 1, Kroonen 61n. — Pwk. pie. **b^heug^h*- ‘zginać się’ dokumentują takie refleksy, jak goc. *biugan* ‘giąć się, zginać’, stang. *būgan*, stwn. *biogan*, nwn. *biegen* ts., wed. *paribhuját* ‘obejmuje, bierze w objęcia’, być może też ros. *bgatb* ‘giąć’ (WSZ **būg-ā-*: ros. gw. *obygátb* iter. ‘owijać, otulać’, sb. postvb. *obyga* gw. ‘ciepła odzież’).

gáudinti, *gáudinu*, *atgáudinau* gw. ‘(chorego) przywracać do zdrowia, do sił’ (war. *gaudinti*) — causativum z suf. -*din-* od *gáutis* refl. ‘mocnieć, zdrowieć, wracać do sił’ (zob. *gáuti*). Np. *Gáudinu ligóni* ‘Doprowadzam chorego do zdrowia, do sił’. *Išnešė bobą negyvą ir jau nebeatgaudino* ‘Wynieśli babę nieżywą i już jej do życia nie przywrócili’. — *prigáudinti* iter. ‘oszukiwać’ ⇐ *prigáuti* ‘oszukać’, refl. *apsigáudinti* ‘dać się oszukać’.

gáudyti, *gáudau*, *gáudžiau* 1. ‘chwytać, łapać’, 2. ‘łowić zwierzęta a. ptaki’, 3. ‘zbierać i chwytać trawę (o owcy)’, 4. przen. ‘oszukiwać’. SD: *gaudau* «chwytam» (syn. *saikau*, *grėbstau*), «imam kogo» (syn. *nutveriu*), *gaudau paukščius* «łowię ptastwo» (syn. *paukštauju*), *gaudau žvėris* «łowię zwierz, poluię» (syn. *medžioju*). Refl. *gáudytis* ‘ganiać się, bawić się w łapanego’. Odpowiada łot. *gaudīt*, -*u*, -*īju* ‘chwytać, łowić’. Cps. *apgáudyti* ‘łowiąc ryby obejsć, np. dwa jeziora; popielić (grządki), pozdejmować (pajęczyny)’, *atgáudyti* ‘ocucić (topielca), odkarmić (prosię)’ (zob. *gáudinti*), *pagáudyti* DP ‘pojmać, połować’, *sugáudyti* ‘złapać’, przen. ‘pojąć, zrozumieć’, *užgáudyti* ‘bić, uderzać’. Refl. *atsigáudyti* ‘przyjść do siebie’, *susigáudyti* ‘uświadomić sobie, zorientować się’ (por. pol. *połapać się*), war. synkopowany: *suzgáudyti*, ⇒ neosimplex gw. *zgáudytis* ‘połapać się’, refl. *raz-si-zgáudyti* ts. (z obcym prvb. *raz-*, por. ros. *razobrátsja*). Oboczne pdg. na -*in-*: gw. *gáudyti*, -*ina*, -*ino*, iter. *gaudinėti*; frq. *gáustyti*, -*ina*, -*ino* (ZtŽ). — Możliwe są dwie etymologizacje: 1° *gáu-dyti*, formacja intensywna na -*dy-* od *gáuti* ‘dostać, otrzymać’ (paralele: *spjáudyti* ⇐ *spjáuti*; *šáudyti* ⇐ *šáuti*), 2° *gáud-yti* ⇐ prs. **gáuda* ‘dostaje, otrzymuje’, causativum-iterativum na -*y-* od niezachowanego praesens z suf. -*da-* (paralele: *skáldyti* ⇐ *skėlda* : *skilti*, *skėlti*; *skárdyti* ⇐ *skeždžia* : *skėrti*). — Neoosn. *gaud-*: *gaūdelėti* ‘zbierać po trochu’ (por. sufiks w *bādelėtis*), *atsigáudelėti* ‘wracać do zdrowia’, *gaūdelioti* a. *gáudelioti* 1. ‘zbierać (chrust, siano, zioła)’, 2. ‘wykradać, podkradać’ (por. sufiks w *bādelioti*), °*gaudinėti*: *apgaudinėti* ‘oszukiwać’ (⇒ *āpgaudas* ‘oszustwo’), *gáudinti* (zob.), °*gaudlioti*: *užgaudlioti* b.z.a. ‘obrażać’ (neosufiks jak w *užgaulióti* ts.). Cps. *šungaudys* (zob. *šuō*), *žvirblāgaudis* (zob. *žvirblis*). — Neoosn. *gaudy-*: *gaudyklā* ‘pułapka, potrzask’, *gaudyklė* SD «łapaczka, samołowka» (syn. *spūstas*), *gaudyklė žodyj* SD «łapaczka w mowie» [‘pułapka, podstęp, oszustwo’, SPXVI].

gáugini, *gáuginu*, *gáuginau* ‘łaskotać’ (*Gau gau gau! Tu mane negáugink!*) — czasownik na -*in-* od osnowy *gau-g-*, wywodzącej się od powtórnego wykrz. *gau-gau* (por. *baūbti* ⇐ *baū-baū* i *bėbti* ⇐ *bė-bė*). Tu pewnie też *gaugėnti* ‘mówić głupstwa, paplać’ (⇒

n.agt. *gaugà* c. ‘papla’, *gaugnà* ts.).

gaujā 4 p.a. 1. ‘gromada, sfora, stado’, 2. ‘zgraja, szajka, banda’ (*plēšikų gaujā* ‘banda rozbójników’), por. łot. *gauja* ‘gromada, tłum’ — prawdopodobnie dewerbalny drw. na -ja od *gāuti* ‘dostać, uzyskać’ (paralele: *klojā* ⇐ *klōti*; *lojā* ⇐ *lōti*). Por. zwłaszcza *pagāuti* m.in. ‘pochwycić, złapać, złowić (rybę, zającą, ptaka, rój pszczół)’. Znacz. etym. n.act. ‘chwytnie, łapanie’, potem konkretyzacja: ‘gromada, stado jako grupa (ludzi lub zwierząt) współpracujących ze sobą przy chwytniu, łowieniu’. Inaczej Būga, RR I, 328 (za nim LEW 140), gdzie *gaujā* zestawia się – via lit. *gōvija*, *govijā* ‘gromada, stado’ – z psł. **gavēdī* ‘duża ilość czegoś drobnego, budzącego wstręt (robactwo, owady, gady, płazy)’. To zestawienie jest wadliwe z tego względu, że *govija* nie jest wyrazem prapokrewnym z lit. *gāuti* (*gōviau*), lecz polega na przekształceniu sławizmu *gōvēda*, *govēdā* ‘gromada, zgraja, tłum’ (zob.) za pomocą kolektywnego suf. -ija. — Vb. denom. *gaujōtis*: *Vilkai gaujōjas*, t.y. *renkas į kuopas* JU ‘Wilki zbijają się w gromadę/gromady’. — Jest n.rz. *Gauja* (pol. *Gawia*), z odpowiednikiem *Gauja* na Łotwie (Vanagas 108) i może w Prusach, o ile to na niej bazuje n.m. *Gawgein*, *Gawgen*, *Gawin* (por. AON 38).

gaūras 4 p.a., *gāuras* 3 p.a. 1. ‘włos na ciele’ (*Kūnas gaurais*, *galva plaukais apžēlusi* ‘Na ciele rosną «gaurai», na głowie «plaukai»’), 2. ‘włókno (lniane, konopne)’, 3. ‘włosek u powieki’, 4. bot. ‘roślina astrowata jastrzębiec, Hieracium’ (syn. *vānagē*). Pl. *gaurai* ‘kudły, sierść psa, wilka, niedźwiedzia’ (war. *kaurai*). Odpowiednik łot. *gauri* m.pl. ‘owłosienie łonowe’. Formalnie należy jako SO *gaur-* do pwk. *gur-*, zob. *gūrti* ‘kruszyć się’ (por. LEW 140), ale strona znaczeniowa tego zbliżenia wymaga jeszcze badania. Por. łot. *gaurs* ‘pulchny’, *gaura zeme* ‘pulchna ziemia’. Co do apofonii por. *maul-* ⇐ *mul-* s.v. *mūlti*. BSW 80 zestawiał z sch. *gūra* ‘garb’, zaś ALEW 300n. ze śrir. *gūaire* ‘sierść, szczecina’, norw. gw. *kaur* ‘lekko wijąca się wełna’ i mław. *gaona-* ‘włos zwierzęcy’ (możliwy pochodnik od pie. heteroklitykonu). — Drw. *gaūrius* ‘człowiek o mocno owłosionym ciele’, *užgaurėtas* ‘kędzierzawy, kudłaty (o owcy, o wełnie)’, cps. *plaukgauryš* (zob.). — Vb. denom. *gauriōti* a. *gaurioti* 1. ‘kosić z wierzchu, nierówno, nieumiejętnie’, 2. ‘plewić z grubsza’, 3. ‘pleść głupstwa’, *gauriūoti* 1. ‘pokrywać się kudłami’, 2. ‘sunąć, pojawiać się – o chmurach kłębiastych’, ⇒ *gauriūotas* ‘kosmaty, kudłaty (o psie, o niedźwiedziu); kłębiasty’. — Neoosn. *gauruot-*: *gauruōčius* ‘człowiek mocno owłosiony’, *gauruotinė* ‘skóra pokryta kudłatą sierścią, zwł. skóra niedźwiedzia’, cps. *gauriūotkiunkis* 1. ‘kartofle gotowane w łupinach i po przepołowieniu podane na stół’, 2. ‘gotowane w łupinach kartofle zmieszane z grochem’ (por. *kiuñkē*, *kiuñkis* ‘potrawa z kartofli gotowanych razem z grochem’, war. *kiuñgis*). — N.m. *Gaūrē* 2x, *Gaurēliai*.

gausā 4 p.a. 1. ‘to, co ktoś otrzymuje, dostaje od kogoś, np. pożywienie’, 2. ‘wszystko, co się ma; cały dobytek, majątek’ (*Visą gausą atnešiau*, t.y. *ką tiktai turiu* JU ‘Przyniosłem wszystko, co mam’), 2. ‘obfitość, mnogość; nadmiar, zbytek’ — dewerbalne nomen z neosuf. -sā- od *gau-*, tj. od wariantu aniłowego do *gāuti* ‘dostać, uzyskać’ (ŽD 310 stawia *gausā* na równi z *baisā*, *brāsā* i *narsā*). Odpowiednik łot. *gaūsa* ‘pożywność, Nahrhaftigkeit’. — Neoosn. *gaus-*: *gāusena* 1 p.a. ‘otrzymanie, dostanie czego’, *gausūs* ‘obfity, liczny’, SD «dostatni, dostateczny; sowity» (syn. *skalsus*), «spory» : łot. *gaūss* ‘obfity; powolny’ (por. *drāsūs* ⇐ *drāsā*; *narsūs* ⇐ *narsā*); *gausybē* ‘mnóstwo, moc, huk’, SD «dostatek» (syn. *sutektē*, *apstas*, *skalsybē*), *gausingas* ‘obfity, liczny’, *gausvā* ‘obfitość, mnogość czego’ (nieprawdopodobna analiza **gausū-ā-* w ŽD 378: ma to być drw. od osnowy na -u-, *gausu-*), zob. uwagę do *brastvā* s.v. *brastā*. N.rz. *Gausaņtē*, *Gausutē* b.z.a. — Vb. denom. *gausēti* ‘powiększać się, mnożyć się’, *gaūsinti* a. *gāusinti* ‘pomnażać, powiększać’, SD *gausinu* «obfity czynię» (syn. *skalsinu*). Por. łot. *gaūsit*, -ul/-īju, -īju ‘pomnażać; błogosławić’, *gaūsināt* ‘obdarzać, przysparzać’.

gaūsti, *gaudžiū*, *gaudžiaū* 1. 'głośno brzmieć (o dzwonach, organach)', 2. 'wydawać (żałosny) odgłos, szumieć, wyć (o wietrze)', 3. 'brzęczeć (o owadach)', 4. 'jęczeć, płakać, szlochać, opłakiwać (umarłego)'. Odpowiada łot. *gaūst*, *gaūžu*, *gaūdu* 'jęczeć, użalać się, lamentować', refl. *gaūstiēs* ts. Jeśli prs. *gaūdžia* ustaliło się na miejscu *gauda, to byłby to przykład intranzytywnego prs. na -da- do *gauti* b.z.a. 'wyć jak wilk', zaświadczonego w CGL s.v. *Heulen wie die Wölff*: *Gauju, jau, su, ti* (por. Urbutis 1981, 29). Pwk. *gau-* jest dźwiękonaśladowczy, por. łot. *gavilēt*, -*ēju* 'jodlować', też o śpiewie słowika, jak też zebrane niżej derywaty. Z uwagi na to niepewne jest pokrewieństwo z czasownikiem scs. *gōdō*, *gōsti* 'grać na instrumencie strunowym', stpol. *gędę*, *gąść* ts., ros. przest. *gudū* a. *gužū*, *gustī* ts., też 'głośno brzmieć (o dzwonie)'. Por. BSW 80, LEW 140n., Borys 159 (s.v. *gęśle*), Derksen 2008, 183, ALEW 301. — Drw. *gaudōti*, -ja, -jo 'brzmieć, szumieć, huczeć': łot. *gāudāt*, -*āju* 'biadać, lamentować; wyć (o psie)', *gaudēt*, -u, -*ēju* intr. '(o wietrze jesiennym) huczeć, wyć', *gaudēt*, -*ēju* tr. 'zasmucać, doprowadzać do płaczu', *gaudētiēs* 'lamentować, biadać nad czym'. Nomina: *gaudesys* 'odgłos dzwonu', *gaudīmas* ts., *gaūduonē* 'pewien brzęczący owad', war. *gaudōnē* (por. *gaudōti*), *gaudūs* 'dźwięczny, donośny; smutny, ponury'. — Neopwk. *gaus-* (← *gaūsti*): *gaūsmas* 'huk, szum' (por. *jaūsmas*, *griaūsmas*). — Jako refleks st. zanikowego *gūd-* może tu należeć *gūdūs*, -i 4 p.a. 'przejmujący, pełen grozy, niesamowity', zob. LEW 141.

gáuti, *gáunu* (war. *gáuju*), *gavaū* (war. *góviau*) 1. 'otrzymać, dostać, uzyskać', 2. 'zdołać, zdążyć', 3. 'począć, zająć w ciężę', 4. 'musieć' (*Gausi važiuoti į namus* 'Będziesz musiał pojechać do domu'), 5. tr. 'chwycić, złapać; zebrać plon; dotknąć kogo (o chorobie)'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *gaut*, prs. *gaunu* a. *gauju*, prt. *gavu* a. *gāvu* tr. 'łapać, łowić, starać się dostać'²⁰¹; stpr. ENCH *pogaūt* 'przyjąć (z podziękowaniem), (mit dancksagung) empfangen', *kas pogauts ast* 'który się począł (z Ducha św.), der empfangen ist (vom Heyligen Geist)', *engaunai* a. *engaunei* 'otrzymuje, das entpfahē', *wīrst gauuns* 3 pl. fut. 'otrzymają, dostapią, sie werden empfangen'. Pwk. pie. *g^(u)euH-/ *g^(u)uH- 'osiągnąć, uzyskać' (LIV² 189: tylko bałtyckie; etymologia nieustalona). ALEW 303 przytoczył jako pokrewne nomina: mław. *gaona-* m. 'zysk, Gewinn', gr. γυῖον n. 'ręka; całe ciało', γυῖα n.pl. 'członki', ἐγγώνη 'rękojmia, poręka; zaręczyny' (pominąwszy niepewne mław. *gauua-* m. 'ręka'). — Pdg. *gáuti* pojawił się prawdopodobnie na miejscu SE *giáuti < pie. *g^(u)euH-. Allomorf *gau-* ustalił się najpierw w formacji prs. *gáuju*, przekształconej z *giáuju < *giáu-*jō*. Tutaj, w kontekście suf. -*je/o-*, nastąpił zanik pierwiastkowego *j* przez dysymilację na odlegość. Paralele na dejotację: *káuju*, *máuju*, *pláuju*, *šáuju*, nomina: *kraūjas*, *naūjas*. — Nowsze prs. na -nu, lit. *gáunu*, łot. *gaunu*, każe liczyć się z oddziaływaniem dawnej (zanikłej) formacji infigowanej *gunū < pie. *g^(u)u-n-H-é- (por. *sinū*, *trinū*). Jej śladem może być neopwk. *gun-* w *gūndyti* 'wystawiać kogo na pokusę' (zob.). — Cps. *apgáuti* 'oszukać', *apgaun[u]* SD «oszukiwam kogo» (syn. *priviliu*), *atgáuti* 1. 'otrzymać z powrotem', 2. przest. 'mścić się', SD *atgauiū* «mszczę się z czego y nad kiem» (syn. *kerštū darau*), *atgaunu* SD¹ «mszczę się; pomszczę się» (syn. *atakes darau*), *igáuti* 'nabrać (smaku, zapachu, obawy, strachu, rozsądku); nabawić się choroby', *išgáuti* 'z trudem odzyskać (dług); wywabić z domu', *pagáuti* 'złowić, złapać, pochwycić, porwać; wziąć, przejąć; ogarnąć (o strachu); uchwycić sens', *prigáuti* 'oszukać' (DP też 'omylić się'), 'uwieść dziewczynę; dosięgnąć, pochwycić', adv. *pagautaī* a. *pagáutai* DP 'niedbale, obłudnie, lada' (por. typ *nelauktaī*); *sugáuti* 'schwytać, złapać', DP 'pojmać, uchwycić, ułowić', *užgáuti* (zob.). Refl. *gáutis* 'mocnieć, zdrowieć, wracać do sił', *atsigáuti* 1. 'poprawić się, wzmocnić się', 2. 'ocknąć się, oprzytomnieć', *išsigáuti* 'wydostać się skąd', przen. 'wydobyć się z

²⁰¹ Z prs. inchoat. *gaustu*, które kiedyś należało do inf. *gaut*, został wyabstrahowany neopwk. *gaus-*, por. pdg. łot. *gaūst*, *gaūstu*, *gaūsu* 'dostać, otrzymać'.

biedy; poprawić się, wrócić do zdrowia', *nusigáuti* 'dostać się dokąds, dotrzeć; wyrwać się z czego; skorzystać z dogodnej chwili' (por. *núogūsis*), *prasigáuti* 'przemknąć się niezauważonym', *parsigáuti* 'przywlec się, z trudem wrócić', *užsigáuti* 'uderzyć się; obrazić się'. — SZ pokazuje dwie postaci, *gū-C* i *guv-V*. Por. 1° *gū-*: *atgūti* 'odzyskać głos' (zob.), łot. *gūt*, prs. *gūstu*, *gūju* a. *guju*, prt. *guvu* 'łowić, łapać, chwycić', iter. *gūstīt*, -u, -īju, nomen: *gūsts* 'ten, co chwytą, łapie'. 2° *guv-*: *atgūvo* prt. 'odzyskał głos', drw. *guvūs* 'pojętny, zaradny, sprytny; żywotny, prędkie' (znaczn. etym. 'szybko chwytający'), ⇒ vb. denom. *gūvinti* 'uczyć zaradności', *išgūvinti* 'wprawić, wytresować konia'. Por. łot. *guvējs* 'ten, co coś pochwycił, dostał', *guvums* 'zdobycze; łup'. — SO *gau-C*: *gāudinti* (zob.), *gāudyti* (zob., tam też o *gāustyti*), *gauliōti* 'otrzymywać po trochu' (por. *duoliōti*, *rauliōti*). Nomina: *apgāulē* a. *āpgaulē* 'oszustwo' (⇒ *āpgaulius* 'krętacz, oszust'), *atgautojas* SD «mściciel» (syn. *kerščius*, *kerštadarys*), *gaujā* (zob.), *gauklas* Sd «nabycie» (syn. *īgijimas*, *apturējimas*), *gausā* (zob.), *pagaulūs* 'pojętny, wygodny w użyciu' (⇒ *pagaulybē* SD «pojętność rozumu», syn. *supratybē*), *pagautinis* SD¹ «więzień» (⇐ *pagāutas*), znaczn. etym. 'osoba schwytana, złapana'; *pasigautinis* a. *susigautinis* 'nieślubne dziecko' (por. *pasigāuti* a. *susigāuti* 'złowić sobie, złapać sobie'), war. *pagautinis*, *sugautinis*; *prigautojas* SD «zdrayca», *užgāulē* (zob. *užgāuti*). — SO *gav-V* (⇐ *guv-V*): *gavaū* prt. (zob. wyżej), *apgavikas* 'oszust', *apgavīstē* 'oszustwo' (por. *išdavīstē*), *ātgavas* 'atsigavėjimas, użycie potraw mięsnych pierwszy raz od zakończenia postu' (⇒ błr. gw. *ódhav*: *odhavu ne davac̃* 'nie dawać spokoju, np. o dzieciach' [PZB 3, 255]; sugeruje to znaczn. etym. 'odżycie'), *atgavėjas* SD¹ «pomściciel», *atgavimas* SD¹ «pomsta», SD «oddanie wet za wet», *gavimas* 'wydobywanie; odbiór', *gavūs* 'kto potrafi szybko chwycić, łapać', *pagavā* 'pojmowanie, postrzeganie, percepcja' (⇒ *pagavūs* 'pojętny'), *pagavėjas* SD «podchwytacz, posłuchywacz». — WSO **gāu-V*: *góviau* (prt.). Nie należy tu *góvija*, zob. *góveda*.

gavendā 2 p.a., gen.sg. *gaveñdos*; *gavēnda* 1 p.a. gw. 1. 'opowieść, podawędka; czcza gadanina' (*Gavendas vedžioja*), 2. c. 'kto mówi dużo i bez potrzeby, gaduła, papla' (*Tas žmogus tai tikras gavendā: kalba, kad ir suvis nereikia*) — zapoż. z błr. gw. *gavēnda* 'swobodna rozmowa, pogawędka' i 'czcza gadanina' (to użycie m.in. w stbłr. *gaveda* XVI w., ĖSBM 3, 10), *nima gavėndy* 'nie ma mowy', por. PZB 1, 398. Wyraz zapożyczony z pol. *gawęda* 'rozmowa o byle czym, pogawędka, czcza gadanina'. Etymologię podają Bańkowski I, 413 i Boryś 156n. (ten w nawiązaniu do *gawiedź*). — Drw. *pagavendā* ZtŽ 'powiedzenie, powiedzonko'. — Vb. denom. *gaveñdyti*, -iju 'gadać trzy po trzy, pleść, paplać' (*Gaveñdija gaveñdija, net ausys klausyt įsopsta*) ⇐ błr. gw. *gavėndzic̃*, *gavóndzic̃* 'gawędzić, np. o sąsiadach' (PZB 1, 399) ⇐ pol. *gawędzić* 'rozmawiać poufale, swobodnie, gwarzyć', gw. 'zajmować komu czas, przeszkadzać w jakiś zajęciu'. War. suf. *gavėndoti* – odpowiada błr. gw. *pagavėndac̃* (PZB 3, 286).

gavėniā 2 p.a., gen.sg. *gavėnios* 'surowy post, Wielki Post' (okres od Popielca do Wielkiej Soboty przed Wielkanocą). DP 'post', SD «post wielki 40 dni» — zapoż. ze stbłr. *govėnie*, *govenie* 'post', por. błr. *havėnne*, -ja n. 'rozpoczynanie postu, poszczenie'. Stąd też łot. *gavėnis* 'post', *gavėņu laiks* 'okres postu' (ME I, 614). Z obocznym tematem: *gavėnē* 2 p.a. Por. SLA 75, Zs 19, LEW 142 (brak w ALEW). — Drw. *gavėninis* a. *gavėniškas* 'postny'. — *Ūžgavėnēs* f.pl. 'ostatni wtorek przed Wielkim Postem', dawniej 'ostatni tydzień przed Wielkim Postem, zapusty' – kalka hybrydalna ze stbłr. *zagoveny*, *zagoviny* (błr. *záhaviny*, -vin, por. ros. *zágoviny*, *zágovenie*). SD: *ažugavėnios* f.pl. «mięsopust, zapust» (syn. *pralaidimas mėsiado, mėsiėdrynēs*), ⇒ *ažugavėtinis* «mięsopustny», *ažugavėtinē sereda* «wstępna środa». Cps. *pusiāugavėnis* 'półpost, środek postu' (DP 'śrzodopostny', por. *pusiāu*), drw. wsteczny *pusiāugavis*; *vidūgavėnis* 'środek postu' (por. *vidūs*), drw. wsteczny *vidūgavis*, war. *vidūgavis*. Vb. denom. *gavėniōti* gw. 'pościć' (*Jis tai dažnai ir be gavėnios gavėniōja*). Por. łot. *gavėņuot* ts. Zob. też *gavėti* i *pāšnykas*.

gavėti, *gaviù* (*gavėju*; 3 os. *gāvi*, *gāvia*), *gavėjau* ‘pościć; głodować’ — zapoż. ze stbłr. *govėti*, *goveti*, por. błr. *havécь*, *-ēju* (SLA 75, LEW 142). Stąd też łot. *gavēt*, *-ēju* ‘pościć’. NB. Z uwagi na systematyczne zastępowanie ruskiej samogłoski *ě* (*jať*) litewskim dyftongiem *ie* (*diēdas*, *griēkas*, *svietas*, *viera*) Būga, RR I, 346 doszedł do wniosku, że *gavėti* nie może być brzmieniem starym. Sądzi on, że *gavėti* zlużowało starsze **gaviet*i, zaś owo zastępstwo tym zostało spowodowane, że pożyczka została wciągnięta do klasy czasownikowej na *-ėti* i tym samym musiała się upodobnić do typu *stovėti*, *tylėti*. Zob. też uwagi do *nedėlia* i *bėdà*. — Drw. *atgavėti* ‘zakończyć post’ (por. ros. *otpostit’sja*), *gāviamas*: Nu yra *gaviamas laikas* ‘Teraz jest czas postu’, *užgavėti* ‘po raz ostatni jeść mięsna potrawę przed postem’ (*ažugaviu* SD «zapuszczam»), ⇒ *užgavėtojas* DP ‘zapustnik’ [‘zapusty czyli mięsopust obchodzący’, L.]. Iter.-dur. *gavėdinėti*, z prvb. *iž-*, *už-* ‘pościć’ (ZTŽ). Zob. też *gavėnià*.

gāzas 2 p.a. LZŽ, też f. *gazà* ZTŽ ‘gaz ziemny używany w kuchni’ (*Mumi gāzų atveždžinėja balònosa iš Iujòs* LZŽ ‘Nam gaz dowożą w butlach z Iwii’) — zapoż. z błr. *haz*, ros. *gaz*. Zob. też *gāsas*.

gazieta 2 p.a., gen.sg. *gaziėtos* przest. ‘gazeta’ — zapoż. z ros. *gazėta*, pol. *gazeta* (od 2. połowy XVIII w.). Z czasem zastąpione neologizmem *laikraštis*; to kalka z nwn. *Zeitschrift* f., właśc. ‘czasopismo’ (por. *laikas* i *rāštas*). Tu też łot. *laikraksts* ‘gazeta’, por. *laiks* ‘czas’ i *raksts* ‘pismo’. Zob. LEW 332.

gēbenė I 1 p.a., *gebenė* 3 p.a. żm. 1. ‘bąbel, pęcherz na dłoni; pryszcz, krost, wysypka’, 2. ‘mały przedmiot, drobiazg’. Izolowane, niejasne. LEW 142 porównywał ze stpr. *gabawo* EV ‘ropucha, Crothe [Kröte]’ i nawet z psł. **žaba* ‘Kröte, Frosch’ < **gēbā-*. — Vb. denom. *nugēbenėti* ‘pokryć się krostami, pryszczami’, ⇒ *gebenėtas* a. *gēbenėtas* ‘pryszczaty, krostowaty’.

gēbenė II 1 p.a. bot. ‘bluszcz, Hedera’, żm. *gēbinė* ts. Niejasne. LEW 142 uważał za identyczne z *gēbenė* I.

gebėti, *gebù*, *gebėjau* ‘potrafić, móc, mieć zwyczaj, lubić’ (*Aš nègebu eiti su kurpėmis į miestelį*, t.y. *neturiu papročio* JU ‘Nie zwykłem chodzić do miasteczka w drewniakach’), cps. *įgebėti* ‘umieć, potrafić’, *pagebėti* ‘mieć zwyczaj, mieć w zwyczaju’ (*Mes nepàgebame eiti į karčemą* ‘Nie mamy zwyczaju chodzić do karczmy’), *sugebėti* ‘umieć, potrafić, zdołać, móc’ (*Ar sugebėsi tai padaryti?* ‘Czy będziesz umiał to zrobić?’). Stativum na *-ė-*, *geb-ė-* kontynuuje w pierwiastku pie. **g^heb^h-* ‘chwycić, wziąć; dać’ (LIV² 193), por. goc. *giban* ‘dać’, SO *gaf* ‘dał’. Por. BSW 74, LEW 126 (s.v. *gabanà*), Orel 130. — Inne formacje od *geb-*: *sugėbti*, *-gembù* inchoat. (*Ta merga viską sugėbo dirbti* ‘Ta dziewczyna wszystko umiała robić’), *gėbinti* ‘zabierać, kraść, rozkradać’; nomina: *gėbulas* ‘kawałek, kęs’ (syn. *gābalas*, *gabulys*), *pagebšnùs* a. *gebšnùs* ‘zręczny, zdolny, pojętny’. — Neoosn. *gebėj-*: *gebėjimas* ‘umiejętność, zdolność’. — WSE *gėb-*: *apgėbti*, *-gėbiù*, *-gėbiau* ‘o kwoce: zgarnąć pisklęta pod swoje skrzydła, ogarnąć, okryć je’, refl. *apsigėbti* ‘otulić się, np. kożuchem’, *atsigėbti* ‘przyjść do siebie, odżyć’, *sugėbti* ‘zagarnąć, przywłaszczyć sobie, np. spadek’. Porównywalne czasowniki ze WSE: *lėpti* ⇐ *lep-*, *plėsti* ⇐ *plet-*, *slėpti* ⇐ *slep-*. — SO *gab-*: *gabėnti* (zob.). — WSO **gāb-*: *góbti* (zob.).

gėda 1 p.a., *gėdà* 3 p.a. ‘wstyd, hańba’, DP ‘wstyd, sromota, niesława’. Odpowiednik stpr. *gīdan* acc.sg. ‘wstyd, Schande’, *nigīdings* ‘bezwstydny, schamlos’ (zmiana *ē* > *ī*). Prapokrewne z psł. **žada* < **gėda* ‘odraza, wstręt’, od czego wywodzą się takie drw., jak stpol. *žadny* ‘wstrętny’, *žadać się* ‘brzydzić się, czuć wstręt’, < pbsł. **gēd-ā-* < pie. **g^ueh₁d^h-*. Por. BSW 81; IEW 484: **g^uēd^h-*; brak w LIV². Dalej por. stwn. *quāt*, nwn. Kot m. ‘błoto; kał’, śrwn. *quāt* ‘zły’, niderl. *kwaad* ts., śrang. *cwēd* ‘zły, odrażający’ (LEW 142). ALEW 304 sądzi,

że pierwotnym znaczeniem pierwiastka było 'czuć wstręt, brzydzić się czym'. — SO *gōd- ← *gēd-: psł. *gad-i- ← pie. *g^uoh₁d^h-ēje-, por. cs. *gaditi*, *gaždō* 'detestari, vituperare', rcs. *gaditi* 'lżyć; bluźnić', słń. *gāditi* przest. 'obrzydzać, budzić wstręt', sch. *gāditi* 'obrzydzać; hańbić, znieważać', ros. *gāditi* 'srać; umyślnie szkodzić komu; kalać, psuć', ros. gw. *gāditijsja* 'kłać; brzydzić się; psuć się'. Drw. postvb.: psł. *gadū 'to, co budzi obrzydzenie, wstręt' (⇒ 'gad, wąż', pod wpływem tabu), por. scs. *gadū* 'gad, płaz; szkodliwe robactwo', sch. *gādovi* 'wszystko to, co wywołuje wstręt, brud; brzydota', coll. 'robactwo; myszy, jaszczurki, żaby, węże', ros. *gad* m.in. 'szkodliwe zwierzęta i owady', czes. *had* 'wąż, żmija; podły, nikczemny człowiek'. Por. Sławski I, 247, Boryś 153. — Drw. *begédīs* 'bezwstydnik' (n.m. *Begédžiai*), *gédingas* 'haniebny, sromotny, niecny', *gédiškas* 'plugawy, sprośny (o słowach), hańbiący', DP 'sromotny, szkaradny, wszeteczny, sprośny, gamracki'. Vb. denom. *gédētis* (zob.).

gedėti, prs. *gedžiù* (3 os. *gēdi*, war. *gēda*, *gēdžia*), prt. *gedėjau* 'żałować w myśli, tęsknić, odczuwać stratę, żal po zmarłym, tęsknić po drogiej osobie, oplakiwać; nosić żałobę, chodzić w żałobie'. SD <giedet> «żałobę nosić». Durativum stanu na -ē/-i- do *gendū*, *gēsti* 'psuć się', zob. *gēsti* I. Paralele: *kežėti*, *merėti*, *perėti*. — Refl. *pasigēsti* 'sposzrzec się, że brak kogoś, czegoś', ⇒ *pasigedėti* 'zateśknąć', war. *pazgedėti*: *Nēr mano vaikų, pazgedėjo jis*, t.y. *pasizgedo* JU. — Drw. *gēdulas* a. *gedulys* 'żałoba', *gēdulas* 'żałobny, pogrzebowy', DP 'żałosny, żałobny', ⇒ *gedulingas* ts., SD «żałobę noszący; żałobny», *giedulingos mišios* pl.f. 'msza żałobna'; *giesmė gedula* SD «pogrzebna piosnka», *geduli rūbai* SD pl. «żałoba, ubior żałobny» (por. sufiks w *stebulas*, *tóbulas*), *gedulis* 'żałobnik'. — Neoosn. *gedėj-*: *gedėjimas* 'żałoba', SD «żałoba, ceremonia po śmierci» (por. *stenėjimas* ← *stenėjau*; *judėjimas* ← *judėjau*).

gédētis, prs. *gédžiuos* (3 os. *gēdisi*, war. *gédžiasi*, *gédasi*, *gédėjasi*), prt. *gédėjaus* 'wstydząć się' — vb. denominativum od *gēda* 'wstyd' (zob.). Paralele: *gérētis* ← *gēris*; *laimėti* ← *laimė*; *gobėtis* ← *gōbis*. Jest war. *gėdytis*, -*ijuos*. SD: *gėdžiuosi* «wstydzę się, sromam się» (w SD¹ wymienione wraz z syn. *kūviuosi*), ⇒ *nesigėdžius* SD «niewstydlivy». — Drw. *gėdinti* caus. 'zawstydząć', DP 'sromocić, lżyć', *ažugėdinu* SD¹ «zasromybam», *ižgėdinu* SD¹ «pohańbiam; zelzę», SD «lżę kogo, łaię sromotnie, szkaluię» (syn. *kolioju*, *lojoju*, *sarmatiju*, *peikiu*, *gėdų darau kam*), też *gėdyti*, -*iju*, -*ijau* 'zawstydząć kogo, ganić'; inchoat. *gėsti*, *gėstu*, *gėdau*, DP *sugėsti* 'zawstydząć się', refl. *susigėsti* ts.

gėgnė 2 p.a., zwykle pl.t. *gėgnės*, -*ių* 1. 'krokwie, belki w wiązaniu dachowym podtrzymujące pokrycie dachu', 2. 'krzyżaki do przytrzymywania słomy na strzesze', 3. 'rosocha do suszenia koniczyny', 4. 'drewniany pałak sieci', 5. 'rodzaj sieci rybackiej', 6. 'część jarzma' (war. *dėgnė*, dysymilacja *g-g* > *d-g* jak w *degužė*), 7. 'część krosien'. Łot. *džėgas* f.pl. 'gzymś', *džėguļi* m.pl. 'ozdoby ciesielskie' (*geg-ul-). Pochodzenie niejasne, zob. LEW 142, ALEW 305. Może z sonoryzacji *kek-nė, por. kek- w *kėkė* 'kiść, grono; gałąź'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *hėhni*, *hėhli* 'sieć rybacka; część jarzma' (PZB 1, 439, ĖSBM 3, 76). — Drw. *gegninis* 'belka na murze, na której spoczywa wiązanie dachu, tzw. leżnia, murlat', *pagegninis* 'belka, na której spoczywają krokwie' (syn. *ilginis*). Vb. denom. *gegnauti* 'łowić za pomocą sieci zwanej «gegnė»'. Por. syn. *krakaĩ*, *kreklaĩ*.

gegužė I 3 p.a., *gegužė* 2 p.a. 'kukułka, Cuculus canorus', SD *gegužė* «gżegżółka». War. *degužė* (dysymilacja *g-g* > *d-g*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *džėguze* 'kukułka' (war. *džėguze*, *džėguōze* i *džėguse*, *džėgusis*), stpr. *geguse* EV 'Kukug [Kuckuck]'. Dźwiękonaśladowcze. Według BSW 81 można zrekonstruować praformę bsł. *gegužjā- [lepiej: pb. *gegužjā- obok psł. *geguž-], mianowicie przy uwzględnieniu pewnych refleksów słowiańskich, które sprowadzają się do *žegūza. Są to ros. gw. *žegóška*, *žagóska* i *žagzica*, czes. *žezhule* i ukr. *zozúlja*. Sławski I, 388n. podziela ten pogląd i dodaje do materiału strus. *žegūzulja*,

žegozulja, ukr. *zozúlja* oraz stpol. *žezoliczka* [‘rodzaj storczyka’], *žegžuliczne ziele* ts., pol. *gżegżółka* ‘kukułka’ (brak refleksów pld.-słow.). Zob. też ALEW 305. — Za zapoż. bałtyckie uchodzi fiń. *käki* ‘kukułka’, est. *kägi* ts. (zob. LEW 142n., Stang 1966, 31). — N.m. *Gegūžiai* 3x, *Gegužinė* 10x, *Gegužiškis* 2x, *Gegūžkalnis*. — Drw. wsteczne: *gegà*, *gegē*, *gēgē* (⇒ zdrob. *gegùlè*, *gegùtē*). Zapoż. litewskie w pol. gw. *gieguć* przezwisko chłopa mówiącego po litewsku lub z litewska (Święciańskie, SGP II, 73). N.m. z osnową *geg-*: *Pagėgiai* 3x, *Gegūtė* 2x, *Gegūtės*.

gegužė II 3 p.a. ‘miesiąc maj’ (przest. ‘miesiąc kwiecień’), *gegužės pirmoji* ‘pierwszy maja’. Do *gegužė* I. Znacz. etym. ‘miesiąc kukułki’ stoi w związku z okresem godowym tych ptaków. Zob. Skardžius, RR 4, 29n., LEW 142n. — Drw. *gegužis* ‘maj’, *gegužinė* ‘majówka’.

geĩbti, *geibstù* (war. *geibiù*), *geibaũ* (war. *geibiaũ*) ‘cherlać, słabnąć, niedomagać; zdychać, padać, umierać’. Odpowiednik łot. *ģeibt*, -bstu, -bu ‘ginać, padać (o zwierzętach)’. Brzmienie *geib-V* wynikało prawdopodobnie z sonoryzacji *keip-V*, zob. s.v. *kaĩpti*. Tam też uwaga etymologiczna. Bez związku z łac. *gibber*, -eris m. ‘garb’ ← *gĩf-ro-, co de Vaan 259n. wywodził za IEW 354 z pie. *geib^h-. LIV² nie notuje takiego pwk. — Drw. *geĩbēti*, -ju, -jau ‘męczyć się w agonii’, *nugeibēnti* ‘zdechnąć’. Nomina: *geibà* c. ‘cherlak, zdechlak’, *geĩbšas* ts., *geibūs* ‘nie mający sił, zdrowia, wąty, chorowity’. — Jest alternant łotewski z dyftongiem *ie*: *ģiebt*, -bju, -bu ‘słabnąć, blednąć’, nomina: *ģiebs* ‘blady, słabowity człowiek’, *ģiebulis* a. *ģieblis* ‘chorowite dziecko, cherlak, mizerak’ (por. łot. *iēt*, *iēt* : lit. *eĩti*, jak też oboczności łot. *ķēipt*² ‘grabić, plądrować, kraść’ i *nuo-ciept* ‘ukraść’; *tēikt* ‘powiedzieć’ i *tiēkt*, *tiēkt* ‘sięgnąć’). — SZ *gib-: łot. *ģibt*, -bstu, -bu ‘zapadać się, wklęsać (o ziemi); pochylać się, garbić się’ (*ģibis* ‘garbaty’). — WSZ *gyb-*: *gỹbti* (zob.). — SO *gaib-*: łot. *gaibs* ‘lekkoduch’ (brak refleksów lit. †gib-, †gaib-).

geidulỹs, -io 3 p.a. ‘żądza, pożądanie, namiętność’. DP ‘pożądliwość, żądza, chuć, chciwość, rokosz’, *geidulys piktas* SD «pożądliwość» — nomen actionis z suf. -ul- od. *geidžiù*, *geĩsti* ‘chcieć, pragnąć’ (zob.). Paralele: *dusulỹs* ← *atsidũsti*; *kosulỹs* ← *kósēti*; *sopulỹs* ← *sopēti*. — Drw. *geidulingas* ‘pożądliwy, lubieżny, pełen chuci’, SD «namiętny» (syn. *sudrumstingos arba sudrumsčiamos širdies*), *įgeiduliai* DP m.pl. ‘pożądliwości’. Vb. denom. *geiduliáuti* ‘chcieć, pragnąć’ (war. *geĩduliauti*).

geinỹs 4 p.a., *geĩnis*, -io 2 p.a. gw. 1. ‘zrobione ze sznurów łąziwo, na którym bartnik wspina się do umieszczonej na drzewie barci, Beutnerstrick’ (odpowiednik łot. *dzēinis*), 2. ‘osnowa tkaniny’ (łot. *dzēinis*), 3. ‘zagięty kij do podbijania klipy, kij do poganiania świń’, 4. ‘zbity z cienkich drzew pomost, do którego przybijają tratwy’. Etymologia sporna. Wcześniej łączono *geinỹs* z *gijà* ‘nić’ < pie. *g^{u(h)}iH-éh₂ (zob. LEW 143n., ALEW 305), ale to nasuwa trudności apofoniczne, por. st. pełny pie. *g^uieH-. Założywszy wtórność dyftongu *ei*, można rozważyć praformę *gainys. Byłby to drw. postwerbalny od *gáinioti*, *gainiōti* ‘pędzać, ganiać’, które ma oboczną postać z *ei*, *geiniōti*. Por. wtórne *ei* w *géivētis* < *gáivētis*; *reitōti* < *raitōti*; *teiráutis* < *tairáutis*. Na ustalenie się wokalizmu *ei* mogło też mieć wpływ brzmienie synonimu *genỹs* (łot. *dzenis*) ‘łąziwo bartnika’ (zob.).

geĩsti, *geidžiù*, *geidžiaũ* ‘chcieć, pragnąć, domagać się, usilnie żądać’. SD: *geidžiù* «chcę» (syn. *noriu*), *apturēt geidžiù* «domagam się czego» (syn. *įgyt rūpinuosi*), *geidžiù kam* «życzę komu czego». Refl. *įsigeĩsti* ‘nabrać wielkiej ochoty’, SD *ažusigeidė ko* «zachciało się komu czego». W czas. prymarnym spodziewalibyśmy się raczej formy pierwiastkowej *gied-, prs. *giedù (*ie* regularnie z pb. *ei), Nie jest więc wykluczone, że *geidžiù* wywodzi się fonetycznie z *gaidžiù, i że mamy tu do czynienia z pdg. quasiprymarnym na miejscu pdg. intensywnego ze SO *gaidžiù, *gaidýti ‘pragnąć, spodziewać się’ (por. niżej odpowiednik łot. *gaidīt*). Potencjalne paralele to *kreipiù* < *kraipiù (do *kraipýti*), *teisiù* < *taisiù (do *taisýti*)

i *veikiù* < **vaikiù* (do *vaikýti*). Prymarne prs. **giedù* należało do pwk. pie. **g^heid^h* ‘oczekiwać, spodziewać się, życzyć sobie’, zob. LEW 144 (LIV² 196: tylko bśl. i germ.). Por. scs. *židq* ‘czekam’ < **geid-e-* (por. Stang 1942, 34), stang. *gītsian* ‘żądać, domagać się’, stwn. *gīt* m. ‘chciwość, żądza’. — Drw. od neopwk. *geid-*: *geidimas* ‘pragnienie, żądanie’, *igeidimas* DP ‘pożądanie, żądza, pożądlivość, chciwość’, *geidulys* (zob.), *geidžiamoji nūosaka* gram. ‘tryb życzenia, optativus’, *pageidimas* SD «afekt» (syn. *noras*, *geidulys*, *širdies pakrutinimas*), *pageidimai* m.pl. SP ‘pożądlivości’. — SZ *gid-*: *gidis* ‘chciwy czego’, *nēgidis* JU ‘niepożądlivy’. Tu też psł. **žid-*, por. scs. *židati*, *židq* ‘czekać’ (oboczne prs. *židq*), sśł. *ždėti*, *ždīm* ‘siedzieć nieruchomo, cicho, czyhać’, ros. *ždatb*, *ždu* ‘czekać’, stczes. *ždāti*, *ždu* ts., stpol. *ždać*, *ždal*, *ždali* ‘czekać, wyczekiwać’ (por. BSW 82, REW I, 413). — WSZ **gīd-*: stpr. ENCH *sengijdi ebsignāsnan* ‘oby otrzymał błogosławieństwo, das erlange Segen’, *sengijdaut* ‘otrzymać, erlangen’ (znaczn. etym. ‘doczekać się czego’). — SO *gaid-*: łotewskiemu *gaidīt*, -u, -īju ‘czekać, oczekiwać, wyglądać czego’ odpowiadało kiedyś lit. **gaidyti* (zob. wyżej). Pośrednim tego świadectwem są lit. derywaty postwerbalne, por. *gaīdas* ‘pragnienie, pożądanie’, *īgaidas* ‘wielka chęć, pożądanie’, *ūžgaidas* ‘zachcianka, chęć, kaprys’. Z jęz. łotewskiego dochodzą: *gaīdības* f.pl. ‘oczekiwanie narodzin dziecka, końcowy okres ciąży’ (por. pol. zwrot *przy nadziei* ‘w ciąży’), *gaīdīšana* ‘czekanie, oczekiwanie’. Vb. denom. *gaīdauti* a. *gaīdāti* ‘pragnąć, mieć pragnienie, ochotę na co’ ⇐ *gaīdas* (por. *maldāuti* ⇐ *maldā* łącznie z przypisem). War. *geidāuti* ma *ei* z *ai* (por. typ *teirāutis*) albo z wyrównania do *geidžiū*; *pageidāuti* ‘życzyć sobie, pragnąć’, ⇒ *pageidāvims* ‘życzenie, pragnienie’. — Ślad osnowy na SO **gaid-* znajdujemy też w jęz. staropruskim. Jest to prs. **gaidija*, przekształcone przez zmianę *ai* > *ei* i apokopę w formach *giēidi* lub *gēide* ENCH 3 pl. ‘oczekują, spodziewają się, sie warten’ (LAV 146n.).

gēla 4 p.a. 1. ‘silny, kłujący ból, kolka; suchy ból w kościach’, 2. stlit. ‘biegunka; czerwotka, dyzenteria’ (war. *gēlē*), 3. ‘zmartwienie’ — rzeczownik postwerbalny na -ā- od *gēlti* m.in. ‘mocno boleć’ albo też decompositum (zob. niżej złożenia z II członem °*gēla*). Formalnie bliska jest formacja strus. *žalī* ‘żał, uczucie urazy, smutku’, jak też stang. *quāla* f. ‘agonia’, stwn. *quāla*, *chuāla* f. ‘męczarnia, cierpienie’, nwn. *Qual* f. ‘męka, męczarnia’. Zob. BSW 83, LEW 145, ALEW 307, Kroonen 316. — Z inną budową: *apgēlaī* (zob.), łot. *dzēle*² ‘człowiek o ostrym, kąśliwym języku’, *dzēlīgs* ‘kłujący, gryzący, kąśliwy’, *dzēlums* ukłucie, ukąszenie’. — Cps. *dantīgēla* ‘ból zęba’ (por. *dantis*), *saūsgēla* ‘reumatyzm’ (por. *saūsas*), *širdgēla* ‘ból serca, żal, zmartwienie’ (por. *širdis*). Z inną apofonią: *širdgila* a. *širdgilas* (zob. *gilti*).

gēlas, -ā 4 p.a., *gēlas* 1 p.a. gw. ‘niesłony, niekwaśny, przasny (syn. *préskas*), słodki (o wodzie), niegotowany (o mleku)’. Prawdopodobnie ze zmiany **jēlas*, co szczątkowo zachowane w gw. *jēlas* b.z.a. w zmienionym znaczn. ‘pozbawiony skóry’ (*Jēla mēsa* ‘Mięso bez skóry’)²⁰², por. łot. *jēls* ‘niegotowany, niedojrzały’. Zwarty obstruent *g* na miejscu ślizgu *j* ukazuje się też w lit. *gēras* ‘jagnię’ (z *jēras*) i łac. *geminus* ‘bliźniaczy, podwójny’ (z **ieminus*, por. wed. *yamá-*, de Vaan 256). — Pb. **īēl-a-* odpowiada psł. **jēlū* > **jalū*, co zawarte w derywacie **jalovū* ‘jałowy, nieurodzajny, bezpłodny – o samicy’ (por. scs. *istovū* ‘prawdziwy’ ⇐ *istū*), odpowiedniki: sch. *jālov*, ros. *jálovij*, czes. *jalový*, pol. *jałowy* (por. BSW 107; inaczej LEW 193). Dalsze objaśnienie, zwłaszcza w odniesieniu do WSE **īēl-*, jest trudne. Zestawienie z gr. ἄλιος ‘próżny, bezowocny, bezużyteczny’ (< **īal-iio-?*) stoi pod znakiem zapytania, bo wyraz ten nie ma pewnej etymologii (por. Beekes 2010, 69). — Drw. *gēliēnē* ‘potrawa niesłona, niekwaśna’, też o takim chlebie. Vb. denom. *gēlinti* ‘odsalać wodę morską’.

²⁰² Wymienione w LKŽ IV, 339 dwa dalsze znaczenia: ‘nutrintas’ i ‘skaudus’ (‘otarty’ i ‘bolesny’) mogą należeć do innego przymiotnika, mianowicie **jēlas* < **gēlas*, por. *gēla* ‘ból’.

gélbēti, prs. *gélbēju* (war. *gélbu*, *gélbiu*, *gélbstu*, 3 os. *gélbi*, *gelbti*, *gelbsti*), prt. *gélbėjau* 1. 'ratować, ocalać, wybawiać', 2. 'pomagać, wspierać' (⇒ łot. *gēlbēt*, *-ēju*, *gēlbēt*, *-bju* ts.). DP 'zbawić, wspomagać, uchronić, ratować, wybawić, założyć niedostatku, żałować', *gelbiu* SD «ratuję kogo» (syn. *pademi kam*). Cps. *išgélbēti* 'wybawić, uratować', *ižgelbu* SD¹ «wyswobodzam, wyświebodzam», *ižgelbiu iž nelaisvės* SD «wyzwalam kogo», *pagélbēti* 'pomóc, pomagać', DP też 'ratować, wybawić'. Refl. *gélbētis* 'dawać sobie radę, obchodzić się bez czego'. War. akc. *gelbēti*, *-ju*, *-jau* (JU). W staroliteńskim praesens odmieniało się atematycznie: 3 os. *gelbti*, *gelbt* 'wybawia, ratuje' (*Kodrin mūsū negelbsi* MOP 'Czemu nas nie ratujesz?'). Od neoosn. *gelbs-* urobiono nową postać 3 os. *gelbsti* (Kazlauskas 1968, 313, 315). Bez dobrej etymologii. Jeśli akut jest wtórny (por. niżej *gilbti*), to czasownik może stać w związku z pie. nazwą 'łona, macicy', pie. **g^uelb^ho-*: wed. *gárbha-*m., gr. *δελφύς*, *-ύος* f. (IEW 473), po litewsku **gelb-*. Wówczas można by przy takim verbum jak *išgélbēti* 'uratować' założyć znacz. etym. 'pomóc przy wyłonieniu się płodu' vel *sim*. Byłoby to więc denominativum. Inaczej LEW 144: *gelbēti* ma stać w związku z *galēti* 'móc'; IEW 359n.: do pie. **gleb^h-* 'zusammenballen'. ALEW 307 konstatuje brak związków pozabałtyckich i nie etymologizuje *gelb-*. — Z uwagi na obecność synonimicznego czas. *šēlpti* 'pomagać, wspierać' (zob.) i na alternację spółgłosek *š/k* (zob. GJL I, § 467) można spekulować na temat dubletu fonetycznego **šelp-/kelp-* i ewentualnej kontynuacji **kelp-* w postaci wtórnie udźwięcznionej **gelb-*. — Drw. *gelbus: est... pasauliui didžiaus gelbus* DP 'jest... świata zbawienniejsze'. — Neoosn. *gelbē-*: *gélbėtojas* 'ratownik', DP *gelbėtojis* 'zbawiciel'. Neoosn. *gelbėj-*: *gélbėjimas* 'ratowanie, ratunek', SD¹ <*gialbeimas*> «ratunek» (syn. <*padeimas*>). — SZ *gilb-*: *gilbti*, *gilbstū*, *gilbaū*, zwykle z prvb. *pa-* stlit. i gw. 'wracać do zdrowia, mieć się lepiej'; *pragilbti* gw. 'przetrwać, przecierpieć (jakiś czas o głodzie)'. — SO *galb-*: brak iter. **galbyti*, ale jest sb. postvb. *pagálba* (zob.).

gélđa 1 p.a. 1. 'niecka', 2. 'koryto' — wraz z łot. *gēlda*, stpr. *galdo* EV 'niecka, Mulde' zapożyczone ze śrwn. *gelte* (LEW 144). Cps. *dúongeldē* 'dzieża na ciasto chlebowe' (por. *dúona*). — N.m. *Gėldai*, *Geldėnai*.

gėlė 4 p.a. 'kwiat doniczkowy; kwiat w ogródku; kwiat w ogóle'. SD *gėlės* f.pl. «podlaszczki» ['fiólek błotny, *Viola palustris*]; *gėlė* 'choroba żółtaczka' — formacje na st. wzdłużonym do *gel-* jak w *gėl̃tas* 'żółty' (zob.). Por. LEW 144, ALEW 308. — Drw. *gėlėtas* 'kwiecisty', *gėl̃nas* 'miejsce obsadzone kwiatami, kwietnik'.

geležis, *-iēs* 3 p.a. f. 1. 'żelazo', 2. 'ostrzy przedmiot (nóż, sierp)', stlit. 'miecz', 3. 'łyżwa', 4. pl.t. *gėl̃žys* 'płyta kuchenna' (*Nuimk puodą nuo geležų* 'Zdejmij garnek z płyty'). War. *gelažis*, *geližis*. SD: *gelažis* 1. «żelazo», *materia gelažies* «żelazna ruda, materya», 2. «żelazne naczynie», *badoma gelažis kareivių* «koncerz» ['długi, prosty, ostro zakończony miecz służący do przebijania przeciwnika', SPXVI]. Por. zakończenia wyrazów *rekėžis* 'coś rozkraczystego', *kerėža* 'drzewo gałęziaste'. Odpowiednik wsch.-łot. *dzelezs*. Literackie formy łotewskie *dzēlz(i)s* a. *dzēlze* 'żelazo' powstały przez synkopowanie samogłoski sufiksальной *e*. Podobne zjawisko widać w odpowiedniku żm. *gelžis* (acc.sg. *gėl̃žį* < *gėl̃žį*), jak też w stpr. *gelso* EV 'żelazo, Ysen [Eisen]'. Por. LEW 144, ALEW 308. — Prasłowiańskie **želēzo* (scs. *želēzo*, sch. *željeto*, ros. *želēzo*, czes. *železo*, pol. *żelazo*) odchyła się od litewskiego refleksu na skutek wzdłużenia samogłoski sufiksu, por. pbsł. **gel-ēža-* (BSW 83). Rekonstrukcja pie. **g^hel-e^h* (IEW 435) odwołuje się do hipotezy, według której gr. *χαλκός* m. 'miedź, brąz, spiż' wywodzi się z **χαλχός* przez dysymilację. Dalsze szczegóły pozostają niejasne. — Drw. *gelažinas* DP 'żelazny' (war. *geležinas*), ⇒ *gelažinykas kariautojas* SD «kiriśnik» ['żołnierz ciężko zbrojny, konny lub pieszy', SPXVI]; *geležinis* 'żelazny, z żelaza', gw. *gelažinis*, *koštuvis varinis*, *gelažinis* SD «durszlak», *serdokas gelažinis*, *srieguotas* SD «karacena», *gelėžė* 'padalec, beznoga jaszczurka' (por. *varinė*), *gelėžė* a. *gelėžtė* 'ostrze

noża; nóż nieoprawiony, ostrze bez trzonka, bez rękojeści' (war. *gelėkštė*, np. *Kriaunos ir gelėkštė lenktinio peilio* 'Oprawa i ostrze składanego noża'), też 'zużyty nóż', *geležinis* 'żelazny naróg u sochy', *geležyna* 'byle jaki nóż', *geležiniai* pl.t. 'okowy, kajdany', *gelėjus* 'kował; sprzedawca żelaza', *gelėžnis* 'mały palec', *geležojas* neol. 'minerał', *gėležuonės* (zob.), *gėlžininkai* pl.t. 'wóz z żelaznymi osiami' (por. *gelžis*). Cps. *akmuo gelažiatraukis* SD «magnet» ['magnes'] (por. *tráukti*), *gelažiavietė* SD «żelazne gory, huty» (por. *vietà*), *geležgalys* a. *gelžgalys* 'kawałek żelaza' (por. *gālas*), *geležinkelis* 'kolej żelazna' (kalka z ros. *železnaja doróga*, por. *kėlias*), war. *gelžkelis*. Vb. denom. *geležėti* 'twardnieć, mocnieć', *gelėžyti*, -ija, -ijo 'o silnym mrozie: trzymać', *apsigelėžyti* 'pokryć się warstwą żelaza', przen. 'zahartować się' (*Iš pradžių buvo šalta, o paskui rankos apsigelėžijo* 'Z początku było zimno, a potem ręce/dłonie się zahartowały'), *užsigelėžyti* 'uprzeć się, zawziąć się' (dosł. 'zatwardzieć'), *geležoti*: *apgeležoti* 'okuć żelazem, np. skrzynię'. — N.m. *Gelėžiai* 6x, *Geležinė*, *Geležiniai* 3x; z synkopowaniem samogłoski sufiksальной: *Gelžė*, *Gelžiaĩ*, *Gelžyčiai* 2x, *Gelžiniai*. N.jez. *Geležinis*, n.rz. *Gelžė*, *Gelžis*, *Gelėjus*, cps. *Gelėjupis*, *Geležupis*, synkopowane: *Gėlžupis*, *Gėlžupis*.

gėležuonės, -ių 1 p.a. f.pl. 'nosacizna, zaraźliwa choroba bakteryjna, występująca m.in. u koni; objawia się m.in. wrzodziejącym zapaleniem nosa i obrzękiem węzłów chłonnych żuchwowych' (*Arklys susirgo gėležuonėm*) — denominalna formacja na -uon- (neosufiks), utworzona od *geležis* f. 'żelazo'. Prawdopodobnie chodzi tu o kalkę z ros. gw. *železo* n. 'obrzęk na szyi, pod pachą, w gardle' (SRNG), które ma homofon w postaci wyrazu *železo* 'żelazo'. Por. jeszcze ros. gw. *železovánje* n. 'choroba zębów objawiająca się m.in. obrzękiem gruczołów szyjnych', *želežánka* ts. (SRNG). Inaczej BSW 84, REW I, 415 i LEW 144, którzy zakładają prapokrewieństwo litewsko-słowiańskie, wskazując na (rzekome) odpowiedniki w strus. *želoza*, *žoloza* i ros. *železá* 'gruczoł', czes. *žléza* 'mięso z podgardla' i pol. *zółza*, zwykle pl. *zółzy* 'choroba młodych koni: gruźlica węzłów chłonnych, skrofule' (zam. *zółza). — Z innym tematem: *gėležuonys* f.pl. Z innymi sufiksami: *gėležaunės*, *gėležaunys*, *geležūnės*, *geležūnys* oraz *gėležinės*.

gelmė 4 p.a. 'głębina, najgłębsze miejsce'. Odpowiednik łot. *dzelme* 'głębia, zwł. w rzece; głębokie oko wodne na bagnie', też 'wydrążony otwór, np. w barci', ⇒ *dzelmenis* 'głębokość', *dzelmīgs* 'bardzo głęboki, przepastny'. Analiza: *gel-mė*. Formacja z wyjątkowym st. apofonicznym *gel-*, który stoi obok zwykłego *gil-*, zob. *gilūs* 'głęboki', *gilmė* 'głębia, głębina'. Suf. -mė jak w *lygmė* 'miejsce równe' ⇐ *lygūs*; *tankmė* 'gęszcz, gęstwina leśna' ⇐ *tankūs* (ŽD 205n., GJL II, § 273, ALEW 309). W kwestii różnicy akcentowej litewsko-łotewskiej zob. Derksen 1996, 59, 61n. — Z innym sufiksem: łot. *dzelīve* 'oko wodne na bagnie; moczydło do lnu', n.jez. *Dzelīve*. Tu pewnie też litewskie n.jez. *Gėlvis* i n.rz. *Gėlvė* (zob. Vanagas 111).

gelnis, -iės 4 p.a. f. gw. 'część składowa tratwy, tzw. gaska': *Tas sielius turi penkiolika gelnių* JU 'Ta tratwa ma piętnaście gasek'. War. *gelnė*. Niejasne. LEW 145 łączył z *gelmė* 'topiel, głębina' (zob.), co nie całkiem przekonujące.

gėltas, -à 4 p.a. 1. 'żółtawy, żółty', 2. 'o maści konia: bułany'. Odpowiada łot. *dzelts* 'żółty' < pb. *gel-ta-. Alternant na SZ *gil-ta- ukazuje się w słowiańskim, por. cs. *žltū* 'żółty', sch. *žūt*, f. *žuta*, ros. *želt*, f. *želtá*, czes. *žlutý*. Do pwk. pie. *g^{uh}el-/*g^hel-, por. łac. *fel*, *fellis* n. 'zółć, gorycz, trucizna', gr. *χολή* 'zółć; czarna ciecz sepii' (*χολαί* pl. 'woreczek żółciowy'), *χόλος* m. 'zółć; gniew, oburzenie, złość; gorycz', aw. *zāra-* 'zółć' (zob. IEW 429n., BSW 83n., LEW 145). Zob. *želtas*. — Drw. *gelčius* 'koń jasnogniady, bułany' (co do suf. *-ju-, zob. ŽD 79), *geltà* 'zółtość, zółć; żółtaczka', *geltàsis*, -oji 'bułany koń, klacz', *gelčis* 'bułany koń', *geltė* 'bułana klacz', *geltonas* (zob.), *geltuōklė* bot. 'warzywo wężymord czarny korzeń, Skorzonera'. Cps. *geltiligė* 'żółtaczka' (por. *ligà*), *geltpiēnė* bot. 'rydz,

Lactarius deliciosus (por. *piēnē* ‘mlecz’), *gēltsmiltē* ‘żółty piasek’ (por. *smiltis*), *gēltzōlē* bot. ‘niezapominajka, *Myosotis*’. Niejasny jest hapaks z BRB odczytywany jako 1° *geltukulis* ‘żółtko jaja, *Dotter*’ (LKŽ), 2° *geltukotis* ts. (PAŽ 118). — SZ *gil-*: *gilnā* ‘żoła; drozd’ (zob.). — Stpr. <gelatynan> EV ‘żółty, Gel [gelb]’ poprawia się na *geltaynan* i objaśnia jako drw. z suf. *-ain-*, odpowiadający łot. *dzel̥tains* ‘żółty’ (zob. Endzelīns 1943, 176). Por. sufiks w *žydraĩnis*. — Vb. denom. *gēlsti* ‘żółknąć, żółcieć’ (łot. *dzelst*), *gēlsta* (**gels.sta* < **gelt-sta*), *išgēlto*, SD <gietstu> «płowieię»; *geltuoti* ‘żółknąć (o zbożu, o skórze)’. — Neopwk. *gels-*: *gēlstelēti* ‘pożółknąć, żółknąć’, *gēlsta* ‘żółtaczka’, *gelsva* b.z.a. ts., *gēlšvas* ‘żółtawy’ (por. *balšvas*, *juošvas*, *raušvas*), ⇒ cps. *gelsvaplaũkis* ‘płowowłosy, jasnowłosy’ (por. *pláukas*); *gēlsganas* a. *gēlžganās* ‘żółtawy’ (w kwestii neosufiksu zob. *balžganās*). — Neoosn. *gelsv-*: vb. denom. *gēlsvēti*, *-ja*, *-jo* ‘żółknąć’, *gēlsvuoti* ‘żółcić się’. — WSE *gēl-*: *gēlē* (zob.).

gēlti, *gēlia*, *gēlē* 1. ‘zapuszczać żądło, żądlić; kłuć (o owadach, o żmii)’, 2. ‘boleć, mocno boleć’, *āķi gēlti* ‘zazdrościć’ (*Visiems gelia āķi, žiūrint ī tokī arkļi* ‘Wszystkich ogarnia zazdrość, gdy patrzą na takiego konia’), 3. ‘przenikać, przejmować – o zimnie, mrozie, szczypać – o mrozie’ (znac. etym. ‘sprawiać wrażenie czegoś kłującego’), *atgēlti* ‘odrętwieć; odmrozić sobie (ręce, nogi)’, *igēlti* ‘użądlić, ukłuć, urazić’, *išgēlti* ‘wypuść się (o zębach)’, *pagēlti* ‘nieco poboleć (o zębie); zmarznąć aż do bólu’, *sugēlti* 1. ‘ukłuć, użądlić; zakłuć; nagle zaboć’ (*dañtī sugēlē* ‘zabolał ząb’), 2. ‘zapaść na zdrowiu, rozchorować się’, *užgēlti* ‘użądlić (śmiertelnie), zmarznąć aż do bólu’, refl. *īsīgēlti* 1. ‘rozboleć (o zębie)’, 2. ‘nie ustawać, trzymać (o mrozie)’. Odpowiednik łot. *dzel̥t*, *dzel̥u*, *dzel̥u* ‘kłuć, żądlić, kąsać, parzyć’, iter. *dzel̥dēt* a. *dzel̥dīt*, też *dzel̥stīt*. Do pie. **g^uelH-* ‘przeszywać, zadawać ból’, por. stang. *cwelan* ‘cierpieć, psuć się, umierać’, stisl. *kvelia* ‘męczyć, dręczyć’, stir. *at-baill* ‘umrzeć’, walij. *aballu* ts. Zob. LIV² 207, BSW 83, LEW 145, ALEW 309n. — Nomina: *gēlmenis* ‘wielki, siarczasty mróz’ (syn. *spēigas*), *gelmuō* ‘mróz’, *gēlsena* ‘ból (głowy, serca)’, *gelumā* ‘silny mróz’, *geluonīs* (zob.), *pagelā* a. *pāgelas* (zob.). — WSE *gēl-*: *gēlē* (prt.), drw. *gēlā* (zob.), *gēlimas vidurių* SD «gryzienie» [‘ostry, samorzutny ból jako objaw choroby’, SPXVI], *gēluō* ‘żądło’ (wariant do *geluō*), *igēlimas* ‘użądlenie’, *pagēlaĩ* (zob. *pagelā*), *sugēlēlis* ‘ten, kto się rozchorował, chory’ (por. *sugēlti*). — SO *gal-*: *gālas* (zob.). — Podwójny refleks SZ *gil-/gul-*. 1. SZ *gil-*: *gilti* (zob.). 2. SZ *gul-*: stpr. *gulsennin*, *gulsennien* acc.sg. ‘ból, Schmerz’ (zob. LAV 167). Por. dwoistość *miļž-/mulž-* s.v. *miļži*.

geltónas, *-a/-ā* 1, 3 p.a. ‘żółty, płowy’ (łot. *dzel̥tāns* ts.), SD <giełtanās> «żółtoczerwony, żółtogorący», *liga geltana* SD «żółta choroba, żółtaczka» — denominalny przymiotnik o strukturze **geltā-na-*, utworzony od abstr. *geltā* ‘żółtość, żółć; żółtaczka’ (por. *raudónas* ⇐ *raudā*; *vilnonas* ⇐ *vilnos* itp., ŽD 273). — Drw. *geltonóji* ‘żółtaczka’, *geltonókas* ‘żółtawy’ (SD «żółtawy, żółtoblady»). Vb. denom. *geltonýti* ‘żółknąć, np. o dojrzewających pomidorach’, stlit. też przechodnie ‘żółcić’: SD *geltoniju* «żółcę co».

gelumbē 3 p.a., acc.sg. *gēlumbē* 1. ‘sukno domowej roboty; sukno fabryczne’. SD: *gelumbē* «sukno», *gelumbē burnātina arba mēlyna* «granat, purpura violacea aut cærulea», *gelumbē mēlyna* «lazurowe sukno, pannus cæruleus», *gelumbēs darymas* «sukiennictwo», *rietimas gelumbēs* «postaw sukna», 2. ‘barwa tkaniny’: *rūbai iš gelumbēs vienokios* SD «barwa» (syn. *vienoveidė*), *lėta gelumbē* SD «kir»²⁰³. Sporne. Było łączone ze słowiańskim przymiotnikiem typu stpol. *gołēby* lub *gołēbi* ‘niebieskawy, taubenblau’ (por. scs. *golōbī* ‘gołąb’), ale to zbliżenie nie zostało dostatecznie uzasadnione, por. LEW 146, ALEW 310. NB. Łot. *gēlumbe* ‘najlepsze sukno, ubranie’ jest lituanizmem (ME I, 695n.). Pożyczką jest też

²⁰³ Por. jeszcze *Tapom kaip nečysti visi mes, ir kaip gelumbė menėsinės žmonos, visos teisybės mūsų* SP I, 129₉ ‘Zstaliśmy się my wszyscy nieczyści, i jako szmat miesięcznej niewiasty, wszystkie sprawiedliwości nasze’.

stpr. *golimban* Ev ‘niebieski, Blow [blau]’ – oddaje stpol. *gołęby* a. *gołębi*. Derksen 2008, 175 opowiedział się za prapokrewieństwem lit. *gelumbẽ*, stpr. *golimban* i psł. **golobũ* ‘niebieski’, co wydaje się problematyczne. — Drw. *gelumbẽtas* a. *gelumbiũotas* ‘w sukiennym ubraniu’, *gelumbinykas* SD «sukiennik» (kalka z pol.), później *gelumbiniňkas* ts., *gelumbinis* ‘sukienny’ (m.in. SD), *gelumbinė sėrmėgà* ‘siermięga uszyta z sukna’.

geluonis, *-iẽs* 3 p.a. f. 1. ‘żądło pszczoły, osy’, DP ‘jad węża’, 2. ‘koniuszek języka żmii’ (*Gyvatẽs geluonis dviřakas* ‘Język żmii jest rozwidlony’), 3. ‘rdzeń wrzodu, najtwardsza część ropnia, czyraka’. War. *gẽluonis*, *-io*. Odpowiednik łot. *džẽluonis* a. *džẽluone* ‘żądło; jad, trucizna’. Osnowa scharakteryzowana samogłoską *-i-*, *geluon-i-*, została wyabstrahowana z formy accusatiwu sg. **gelõnin*, gdzie *-in* było refleksem prajęzykowej końcówki **-n* (pie. **-m̃*). Z pochodzenia była to formacja dewerbalna, urobiona od pwk. *gel-* (zob. *geliũ*, *gẽlti* m.in. ‘żądlić’) sufiksem apofonicznym **-on/-en-*. Pierwotny paradygmat miał charakter alternacyjny: nom.sg. **gel-õn-ø* wobec acc.sg. **gel-en-in* (paralela: *řirřuõ*, *řirřenĩ* ‘zszerzeń’). Ten paradygmat uległ ujednostajnieniu przez zastąpienie accusatiwu sg. **gel-en-in* formą dostosowaną do nominatiwu, tj. **gel-õn-in*, lit. *gẽluonĩ*. Podobnej budowy są *auguonis*, *gyvuonis*, *landuonis*. — Starsza forma nominatiwu sg. jest zaświadczona jako *geluõ* m.f. gw. ‘żądło’, m.in. SD <*gieľuo*> «żądło», stlit. też ‘jad’, por. *Vienok tavęs tas geluo neingils* PK 79₂₁ ‘Tobie przedsię ten jad nie zaszkodzi’. — Drw. *geluotas*: SD <*gieľuotas*> «żądłowaty, aculeatus» [‘na kształt żądła, z żądłem, żądlisty, żądlasty’, L.]. — War. *gẽluõ* m. ‘żądło; język żmii; rdzeń wrzodu’, *gẽluonis* f. ts. mają samogłoskę długą *ẽ*, zapewne z wyrównania do formy prt. *gẽlẽ* od *gẽlti* ‘użądlić’ (por. drw. *įgẽlimas* ‘użądlenie’).

gėmbė 1 p.a. 1. ‘drewniany kołek w ścianie służący do wieszania ubrań, do skręcania sznurów i do uwiązywania bydła’, 2. ‘narośl na drzewie’, 3. ‘część krosien’, 4. ‘zakręt, zakole rzeki’ (*Upė gėmbėm eina* ‘Rzeka płynie zakolami’), 5. pl. *gembės anglių* BRB ‘kleszcze, szczypce do węgli, Kreuel’ — z udźwięcznienia w **kėmbė*, por. *kembė* b.z.a. ‘drewniany kołek w ścianie, wieszak’. Drw. od osnowy *kemb-* jak w prs. infigowanym *kembũ* do *kėbti* ‘być zaczepionym, zwieszać się, zwisać’ (SZ *kibti* ‘zaczepiać się, zahaczać się’). Akut niejasny. Paralele na udźwięcznienie konsonantyzmu: *gėngė* ob. *kėngė*, *gaũgaras* ob. *kaũkaras*, *gũoga* ob. *kũoka*. LEW 146n. zakłada pokrewieństwo ze scs. *gõba* ‘gąbka’, ros. *gubá* ‘huba na drzewie’, czes. *houba* ‘grzyb; huba’, < psł. **gõba*. Zob. ALEW 310n. Por. też *guĩbas*. — Drw. *gėĩbas* ‘bardzo chudy człowiek’, *gėĩbinė* ‘wieszak z rzędem kołków do wieszania’ (syn. *gėĩbinỹčia*), *gėĩbinėlė* ‘haczyk u wędki’, cps. *gėĩbanõsis*, *-ė* ‘czyj nos jest zakrzywiony’ (syn. *vanagnõsis*, por. *nõsis*). Vb. denom. *gėĩbėti* ‘wić się; iść zataczając się’, *pėĩsigėĩbėti* ‘przechylić się (o żurawiu studziennym)’.

gemynė 1 p.a. przest. ‘gmina; parafia’ — zapoż. z prus.-niem., śrdn. *gemēne* ‘wspólnota’ (GL 53), por. nwn. *Gemeinde* f. Co do akutu por. zapoż. *klynės* i *tramynas*.

gendrõlius, *-iaus* 2 p.a. gw. ‘generał’ — ze zmiany **genrõlius*, co zapożyczone z prus.-niem. *genrõl* (por. GL 53, Čepienė 140). Wstawne *d* do grupy *n-r* też w *Gaĩndrikas* ⇐ *Geĩnr̃ikas* (LD § 243). Z innym tematem: *gendrolas* b.z.a. Zob. też *generõlas*.

generõlas 2 p.a. ‘generał’ — zapoż. z ros. *generál*. Gw. *ginirõlas* (LZŻ, ZTŻ). Zob. też *gendrõlius*.

genėti, prs. *geniũ* (3 os. *gėĩni*, war. *gėĩnia*, *genėja*), prt. *genėjau* 1. ‘obcinać gałęzie na zrąbanym pniu drzewa, krzesać; wycinać krzaki’, 2. ‘zrywać część liści (na warzywach)’, *iřgenėti* ‘przycinać gałęzie, trzebić, przerzedzać’. W SD jest prs. *genėju* «biczuię» (syn. *baudžiũ*, *klesčiũ*, *plaku*), *apgenėju* «obcinam drzewo» (syn. *apkertũ*). Odpowiednik łot. *dzenēt*, *-ėju* ‘obcinać gałęzie’ ob. *džėnāt*, *-āju* ‘pędzać, ganiać; szukać (złodzieja); polować na co; obcinać gałęzie’. Lit. pierwiastek na SE *gen-* jest refleksem pie. **g^{uh}en-* ‘bić, uderzać’

(Liv² 218) i stoi w związku z atematycznym pdg. praesentis wed. *hánti* ‘bije, zabija’, 3 pl. *ghnánti* : het. *kuenzi* = [g^hěnt^si] ‘bije’, 3 pl. *kunanzi* = [g^hnant^si], < pie. *g^hén-ti, *g^hn-énti. Dalej por. orm. *ĵnem* ‘uderzam’, scs. *ženq*, *gūnati* ‘gnać, pędzić’ (zam. *gnati = *gn-a-ti, por. pie. *g^hn-eh₂-), stpol. *zonę*, *ženiesz*, *gnać* ‘pędzić przed sobą, gonić, ścigać’. — Pod względem tematyzowanej osnowy prs. *geniū* odpowiada gr. θείνω ‘biję, rażę, siekę, zadaję cios, przeszywam (bronią)’ z *^hen_{iō} < pie. *g^hén-iō. Inaczej jest zbudowane prs. łac. *dēfendō*, -ere ‘bronię’, *offendō* ‘uderzam czymś o coś, ranię’, < pie. *g^hen-d^(h)e/o-. W jęz. litewskim doszło do zwężenia pierwotnego znaczenia do ‘uderzać ostrym narzędziem’. Osobno zob. *giñti* ‘gnać, pędzić’. — Neoosn. *genē-*: *nopgenētas* SD «nieokrzęsany». Neoosn. *genēj-*: *apgenējimas šakų* SD «obcinanie» (syn. *apkirtimas*). — Inne drw.: *genỹs* (zob.), *genūs* ‘o drzewie: łatwe do krzesania’, *išgenos* f.pl. ‘obcięte drobne gałęzie’, cps. *šākgenis* ‘siekiera do obcinania gałęzi’ (por. *šakà*). — N.m. *Geniaĩ* 8x, *Geniškiai*, *Gėniakalnis*.

genỹs I, -io 4 p.a. ‘umocowany do buta hak, umożliwiający bartnikowi wspinanie się po drzewie’. Odpowiednik łot. *dzenis* ts. Zdaniem Būgi jest prapokrewne z ros. gw. *ženb* ‘sznurowa drabinka, służąca bartnikowi do wspinania się po drzewie do barci’ i błr. gw. *ženb* ts. (Būga, RR I, 494; II, 683). Zob. też REW I, 419. NB. ĖSBM 3, 270, s.v. *ženb* podaje fałszywe zestawienie z lit. *geinỹs* i łot. *dzeinis* ‘łaziwo bartnika’. Rekonstrukcja: pbsł. *gen-ja- (brak w BSW). Dewerbalne nomen od pwk. *gen- < pie. *g^hen- ‘bić, uderzać’ (Liv² 218), por. lit. *genū*, *giñti* ‘gnać, pędzić, odpędzać’. Pod względem etymologicznym może być formacją identyczną z *genỹs* II, ponieważ nietrudno wyobrazić sobie przeniesienie nazwy ‘dzięcioła’ na hak wbijany w pień drzewa (nogą wspinającego się bartnika). Zob. też *geinỹs*.

genỹs II, -io 4 p.a. ‘dzięcioł, Picus’ ma odpowiedniki w łot. *dzenis* i stpr. *genix* EV ‘Specht’ — dewerbalny derywat od pwk. *gen-* jak w lit. *genū* (*giñti*) ‘gnać, pędzić kogo, pędzić bydło’ i *genėti* ‘obcinać gałęzie’ (zob.). Semantycznie pomocne jest zestawienie z alternantem łot. *dzīt*, który – w odróżnieniu od lit. *giñti* – oznacza m.in. ‘robić bruzdy’ i ‘wbijać pale’. Te znaczenia wywodzą się z etymologicznego ‘uderzać ostrym narzędziem, kłuć’ (por. het. *kuenzi* i wed. *hánti* ‘bije, zabija’, scs. *žeti* ‘żąć, ścinać sierpem’) i dają podstawę dla założenia przy *genỹs/dzenis* pierwotnego znaczenia n.agt. ‘ten, co uderza, bije, kłuje (dziobem)’. Zob. też LEW 152 i ALEW 311.

gentis, -iēs 4 p.a. f. 1. coll. ‘krewni, ród, powinowaci’ (*Suvažiavo visa gentis* ‘Zjechali się wszyscy krewni’), 2. hist. ‘plemień’, 3. singulativum: stlit. ‘przyjaciół, przyjaciółka, powinowaty, krewny’. SD¹ <gintis> «przyjaciół» (syn. *prietelius*), SD <gintis> 1. «krewność, powinowactwo z jednej krwi» (syn. *gintystē*), 2. «rodzina». Por. syn. *giminē*. (Łot. *ģente* ‘pokrewieństwo’ jest lituanizmem, zob. ME I, 696). Liczne poświadczenia sb. *gentis* w DP pozwalają stwierdzić, że wyraz ten był dwójako akcentowany: z jednej strony *gentis*, gen.sg. *gentiēs*, acc.sg. *geñtj*, gen.pl. *genčiũ* (4 p.a., jak obecnie), z drugiej strony *géntis*, acc.sg. *géntj*, nom.pl. *géntis* a. *géntes*, gen.pl. *génčių* (1 p.a.). Por. Kudzinowski I, 220n., Skardžius 1935, 117. — Jeśli wzór akutowy jest starszy, to powstaje pytanie, czy *géntis* nie pochodzi z *žéntis < *žēnti- < pie. *géh₁-ti- ‘narodziny’ itp. (por. NIL 140)²⁰⁴, z g- zam. ž- na skutek wtórnego odniesienia wyrazu do czas. *gimti* ‘rodzić się’. ALEW 312 z powodu nagłosowego g- dopuszcza wywód od *gimti* z uwzględnieniem asymilacji *mt* > *nt*. — Drw. *genčia* stlit. ‘krewny, powinowaty’ (CHB) — drw. na -ā- od neoosn. *genč-* (por. dat.sg. *geñčiai* oraz typ *dėčiai* ob. *dėtis*), *gentáinis* a. *gentáinis* ‘krewny, krewniak’, *gentaitis* b.z.a. ‘rodak’, *geñtinās* ‘krewny’, *gentystà* a. *gentỹstē* ‘pokrewieństwo, powinowactwo’, SD <gintiste> «krewność, powinowactwo z jednej krwi», *geñtiškas* ‘rodowy, plemienny’. Vb. denom. *genčiotis*: *susigenčioti* CHB ‘spowinowacić się, stać się komuś powinowatym’, *apsigentauti* LEX

²⁰⁴ Por. st. pełny przed suf. -tor-: gr. γενέτωρ ‘rodzić’ = wed. *jánitar-*, łac. *genitor* (*genātor) z pie. *géh₁-tor-.

‘zaprzyjaźnić się’ *sugentáuti* ‘spowinowacić się’, *susigéntinti* ‘spokrewnić się’, *sugentúoti* ‘zaprzyjaźnić się’, *apsigentúoti* ‘spowinowacić się’, inchoat. *gęsti*, *gęstù*, *gentaũ* ‘powinowacić się’, *sugęsti* ‘zaprzyjaźnić się; wejść w związek intymny, zakochać się’.

geradėjas, -a 1 p.a. stlit. ‘dobrodziej, ten, który zrobił komuś coś dobrego’. W jęz. staroliteńskim ukazuje się pod formą rodzaju wspólnego: *geradėja* c. DP ‘dobrodziej’ [‘dobroczyńca, opiekun’, SPXVI], SD «chlebowdawca; dobrodziej». Kalka słowotwórcza złożenia pol. *dobro-dziej*, błr. *dabra-dzėj* (por. SLA 75). Człon I *gera-* jak w *gėras* ‘dobry’. Człon II przedstawia derywat od neopwk. *dėj-* jak w formie prt. *dėjau* ‘położyłem’ od *dėti* (zob. hasło *dėj-*). Z faktu, że człon pol. *-dziej* stoi w związku etymologicznym z czasownikiem stpol. *dziejać* ‘robić’ (por. Sławski I, 151), zaś ten ostatni nie ma odpowiednika litewskiego (†*dėjoti*), wynika wniosek, że zastąpienie *-dziej* formą *-dėja(s)* polega na substytucji dźwiękowej, nie znaczeniowej. Nieco inaczej LEW 147. Zob. też *geradāris* oraz *piktadėjas*, *piktadarỹs*. — Drw. stlit. *geradėjysta* a. *geradėjystė* 1. ‘dobrodziejstwo’ (*Dėl to... širdingai Ponui Dievui už tokias jo geradėjystes dėkavokime* PK 173 ‘Przełoż... serdecznie dziękujemy Panu Bogu za takowe dobrodziejstwo jego’), 2. SD «dobroczynność» (por. *piktadėjystė* s.v. *piktas*). — Neoosn. *gerad-* (← *gerad-ėjas*): *geradžia* (zob.).

geradėstnykas SD «man, lennem prawem co trzymający» [‘wasal, lennik, hołdownik’, SPXVI]. Nieregularne ściągnięcie formy **geradėjyst-nykas* (por. *geradėjystninkas* hist. ‘lennik’ w słowniku Kurschata). Nazwa osoby na *-nykas*, urobiona od abstr. *geradėjystė* ‘dobrodziejstwo, dobroczynność’ (zob. *geradėjas*). — Drw. *geradėjystnybė* SD «maństwo, lenno, lenne prawo» – abstractum na *-ybė*, utworzone od neoosn. *geradėjystn-* ← **geradėjyst-nykas* ‘lennik’.

geradžia stlit. hapaks ‘dobrodziejstwo’, por. *Už didį tai geropadarymą* [glosa: *geradžia*] *galėtų būt priskaityta* DK 162₁₁ ‘Za wielkieby to dobrodziejstwo mogło być poczytano’ (brak w LKŽ) — analiza: *geradž-ia*, drw. na *-iā- od neoosn. *gerad-*, którą wyabstrahowano ze struktury *gerad-ėjas* w następstwie zinterpretowania cps. *gera-dėjas* ‘dobrodziej’ (zob.) na formację sufiksalną z *-ėj-* (por. n.agt. *davėjas* ‘dawca’, DP ‘sprawca’, *padėėjjas* DP ‘wspomożyciel’). Z uwagi na odpowiedniość sufiksów lit. *-ia* : pol. *-stwo* można tu mówić o skalkowaniu polskiego abstr. *dobrodziej-stwo*. Słowotwórcza reinterpretacja złożenia na nomen simplex ma paralelę np. w *dūma-kėlė* ⇒ *dūmak-ėlė* ⇒ *dūmak-* ⇒ *dūmak-a*.

gėras, -à 4 p.a. ‘dobry, przyjemny, przyjazny; udany, dogodny, odpowiedni, należyty’, *geras su visu žmogus* SD «cnotliwy»; *gerai gėras* ‘bardzo dobry’, *pàts geràsis* ‘najlepszy’, *visų geriàusias* ‘(ze wszystkich) najlepszy’. Neutrum *gėra*: *Gėra semti iš pilno aruodo* ‘Dobrze jest czerpać z pełnego sąsiedka’. *Negėra yra žmogui vienam būti* ‘Niedobrze jest człowiekowi być samemu’. *Užteks to gėro* ‘Dość tego dobrego’. Zwraca uwagę użycie *gėras* w SD¹ w znac. «osobliwy», czyli w roli synonimu do *ypatūs* (nie odnotowane w LKŽ III, 241n.). Lit. *gėras* było dotąd łączone z czas. *girti* ‘chwalić’ (zob.), mianowicie jako formacja na SE, **g^uerH-o-* ‘szanowany, chwalony’, por. łac. *grātus* ‘przyjemny, miły; kochany, drogi’ < pie. **g^urh_x-to-* (zob. LEW 154, Weiss 2009, 100, ALEW 313n.). Równie dobrze można jednak brać pod uwagę rekonstrukcję **g^uer-o-* adi. ‘gorący, ciepły’, w sensie fizycznym lub przenośnym (*mán gėra* ‘dobrze mi’ ← znacz. etym. *ciepło mi), do pwk. **g^uer-* ‘ocieplić się, zagrzać się’ (zob. *garėti*). — Substantywizacja: *gėras* ‘dobro; dobro posiadane, majątek’, *svėtimas gėras* ‘cudze dobro’. — Drw. *apygeris* ‘dość dobry’, *gerėliaũ* adv. ‘nieco lepiej’, *geriaus* stlit. adv. ‘raczej’, *gerỹbė* ‘dobroć’, SD «cnota; dobroć; ludzkość» (syn. *žmogystė*, *geras noras*), *germėna* (zob.), *gerókas* ‘dość dobry, porządny, znaczny’, *geróvė* ‘dobrobyt, dostatek’, *gerūlis* ‘dobry człowiek’ (por. nazw. *Gerūlis*, *Gerulaitis*, *Gerulėvičius*, *Gerūlskis*),

negėras a. *nėgeras* 1. 'nieszczęście', 2. 'diabeł', war. ze zmianą *ge > ga*: *nėgaras* 'diabeł' (*Ot nėgaras prakeiktasiai!*), *negeràsis* 'diabeł', *negėrėlis* 'diabeł; zły człowiek', *negeróji* f. 'choroba, nieszczęście; zły duch, diabeł', *negeróvė* 'niedociągnięcie, wada, niedostatek', *gerỹn eĩna* 'idzie ku dobremu, polepsza się'. Cps. *gerabūdis* 'dobroduszny' (por. *būdas*), *geradāris*, -*darys* 'dobroczyńca, dobrodziej', por. *daryti* (kalka pol. *dobro-czyńca?*), neoosn. *geradar-*: *geradarystė* SD¹ «dobrotliwość»; *geranōris* 'życzliwy, przychylny' (por. *norėti*), *gerašiřdis* 'dobroduszny, dobrotliwy, serdeczny' (por. *řirdis*). Osobno zob. *geradėja(s)*. Vb. denom. *gerėti*, -*ja*, -*jo* 'poprawiać się, polepszać się'. — WSE *gėr-*: *gėrybė* 'dobro (materialne), bogactwo', DP 'rozkosz' (obok *gėrybė* 'dobroć', zob. GJL II, § 384), *gėris* 'dobroć, dobro' (*gėris iř blōgis* 'dobro i zło'), *gėrius* gw. 'dobroć', SD «krotofila» (syn. *linksmybė*); «rozkosz» (syn. *mėgumas*); «uciecha» (syn. *džiaugsmas*), ⇒ *gėrūnas* SD «rozkosznik, pieściliwy» (syn. *lepūnas*). Cps. *gėrgėris* (zob.). Vb. denom. *gėrėtis*, *gėriūos* (3 os. *gėrisi*), *gėrėjaus* 'zachwycać się, napawać się, rozkoszować się, znajdować w czym radość, przyjemność' (war. *pasigėrėti*), *gėrauti* DP 'rozkoszować sobie', ⇒ *gėrautojai* DP 'rozkoszniki'. — Neoosn. *gėrė-*: *gėrėtinai* adv. SD «rozkosznie, delikacko» (syn. *su gėrium*), *gėrėtojasis* SD «krotofilny» (por. typ *kalbėtojas*). — Neoosn. *gėrėj-*: *gėrėjimasis* 'zadowolenie, zachwyt', SD¹ «rozkosz» (syn. *mėgumas*), *gėrėjimas* DP 'rozkosz, kochanie' (por. *dygėjimasis*, *stenėjimas*).

gerbti, *gerbiù*, *gerbiaũ* 1. 'szanować, poważać, czcić', SD *gerbiu* «szanuję kogo», SD¹ *gerbiu* «mniemam» (syn. *regimisi*, *tariوسي*), 2. żm. 'sprzątać, czyścić'. Cps. *apgerbti* żm. 'doprowadzić do ładu, sprzątnąć, wyczyścić, oporządzić (izbę), obrządzić (krowę, konia)', *atgerbti* 'pomścić', *pagerbti* 'uczcić, oddać cześć, złożyć hołd' (⇒ *pagerbtaĩ* DP 'uczciwie, chwalebnie'), *prigerbti* 'pomówić kogo o co, rzucić na kogo podejrzenie'. Refl. *gerbtis* 'chwalić się', DP 'zalecać się', *gerbiوسي* SD¹ «domnimawam się» (syn. *tariوسي*; drw. *gerbimasis* SD¹ «domniemanie», syn. *nutartis*), *apsigerbti* 'umyć się, czysto się ubrać, odziać; ozdobić się' (zapożyczeniem z dialektu żmudzkiego jest łot. *ģērbt*, -*bjū*, -*bu* 'doglądać, ubierać, stroić', ME I, 698), *atsigerbti* 'odżyć, podnieść się – o roślinie po deszczu', *nusigerbti*: *Nusigerbė karvė apšiveršiavusi*, t.y. *nusivokė*, *apsičystijo* JU 'Krowa oczyściła się po ocieleniu' (⇒ żm. *nūgerbos* f.pl. 'łożysko z pępowiną, błony płodowe, tzw. popłód'²⁰⁵, por. syn. *iřvalos*, *nūovalos*, żm. *nūgreibos*), *prisigerbti* 'przypodobać się, przypochlebiać się, przymilać się'. Lit. *gerb-* było dotąd wywodzone z pie. **gerb^h-* 'nacinać, robić karby' (por. LEW 147n., ALEW 314, LIV² 187), co jednak wydaje się trudne ze względów znaczeniowych. Może raczej *gerb-* wywodzi się przez metatezę skrajnych spółgłosek z **berg-*, to zaś z pie. **b^herg^h-* 'chronić, zachowywać'? Por. z jednej strony goc. *bairgan* 'chować, chronić', stwn. *bergan*, nwn. *bergen* 'ukrywać, chronić, ratować', z drugiej strony psł. **berg-ti*, scs. *brėgo*, *brėřti* 'dbać, troszczyć się', ros. *beregú*, *berėćb* 'strzec, chronić, pilnować; oszczędzać, szanować', refl. 'wystrzegać się, pilnować się, unikać' (LIV² 79, BSW 31, REW I 76, ALEW 314, Orel 42, Kroonen 60). Stan sprzed metatezy dokumentuje lit. SZ *birg-* < pie. **b^hrg^h-*, por. *birginti* 'oszczędnie wydzielać – paszę, żywność' (*Birgina gyvuliams šieną*), *birgėnti* 'oszczędnie zużywać', *iřsibirginti* 'przeżyć na granicy wyczerpania zapasu' (*Beturiam tik pūdą rugių, ale prė bulbių gal iřsibirginsim* 'Mamy jeszcze tylko pud żyta, ale na kartoflach może jakoś przebijemy'). Metatezę skrajnych spółgłosek pierwiastka można podeprzeć takimi paralelami, jak *kepù* < **pekù*, *tulžis* < **žultis* oraz *žiedžiù* < **diežiù*. — SZ **girb-*: *birginti* (jak wyżej). — SO *garb-*: *gərbinti* DP 'chwalić, wysławiać, wyznawać, czcić, wielbić', SD *garbinu* «czczę», dziś 'czcić, wielbić, rozślawiać' (*pagərbinti* 'pозdrowić, pochwalić'), *liaupsinoja ir garbinoja* BRP 'chwałą i czczą',

²⁰⁵ Zob. Vitkauskas 2006, 34, 173, który zwrócił uwagę na brak potwierdzenia dla postaci **nūogerbos*, figurującej w LKŽ.

garbstyti (zob.). Por. refleksy łot. *garbāt* ‘czyścić’, częściej na SW: *gārbāt* ‘robić coś w pośpiechu; doglądać, pielęgnować; mieć pieczę, zajmować się, obrządzać’, *gārbēt* ‘dobrze traktować, ochraniać, oszczędzać’. — Nomina z *garb-*: *garbas* ‘sprzątanie (pokoju); okrycie, strój’, *garbē* (zob.)²⁰⁶.

gerdas stlit. 1. DP ‘nowina’, 2. DP ‘poselstwo’, 3. SP ‘żart’²⁰⁷ — nomen z suf. *-a-* i SE *gerd-*, stojącym w alternacji z *gird-*, zob. *girdžiū*, *girdėti* ‘słyszeć’. Drw. *gerdnešys* BRB ‘herold, Ehrnhold’ [glosa do *šaukėjas*] (por. *nēšti*). — Vb. denominativa: 1. *gerdauti* ‘żartować’, SD *negerdauju* «nie żartuję» (syn. *nesijuokiu*), 2. *gerdenti*: *gerdenu* SD «głoszę, rozgłaszam», «obwieszczam co komu» (syn. *našinu*), refl. *gerdenasi* SD «rozgłasza się co» (syn. *našinasi*). Postverbalia: *gerdenimas* SD «rozgłoszenie», *nopgerdintas* SD «nieopowiedny» (syn. *neapsakytas*), < *ne-ap- (zob. *nop-*), *gerdinykas* SD «frant» [‘żartownik’] (syn. *šūtas*, *brūžas*). Zob. LEW 153, ALEW 314n. — Osnowę na SP *gerd-* zaświadcza również denominatywny czasownik stpr. *gerdaut* ‘powiedzieć, sagen’, por. *stai quai stan Ebangelion pogerdawie* ENCH ‘ci, którzy głoszą ewangelię, die das Euangelium predigen’ (*pa-gerdauja), *preigerdawi* ‘obiecuje, er verheyst’ (*prei-gerdauja), *as gerdawi iūmans* ‘mówię wam, ich sage euch’ (*gerdauja), ipv. *gerdaus* ‘powiedz! sage!’, *engerdaus* ‘wyznaj grzech! erzele suende!’. Zob. PKEŽ 1, 353n.; 3, 306, 349, jak też LAV 150n.

gerdinėti, *gerdinėju*, *gerdinėjau* stlit., gw. ‘pić po trochu’, *pragerdinėti* ‘po trochu przepijać (zarobek, posag)’ — iterativum z neosuf. *-dinē-* do *gėrti* ‘pić’. Paralele: *ataduodinėti* DP ‘oddawać’ ⇐ *dūoti*; *ištremdinėti* DP ‘wyganiać’ ⇐ *tremti* (zob. GJL II, § 691). — Na skutek reanalizy *gerd-inėti*, indukowanej przez synonimiczny czas. *gėrinėti* ‘pijać, od czasu do czasu się upijać’, *pragerinėti* ‘po trochu przepijać’, pojawiła się neosn. *gerd-*. Widać ją w derywacie *gerdauti* przest. ‘pić, biesiadować, ucztować; godować’ (od XVII w., zob. PAŽ 121), gdzie sufiks jest ten sam, co w synonimach *gėrauti*, *gėrauti* (zob. s.v. *gėrti*). Inaczej Pakerys, *Balt* LII:2, 2017, 307, który operuje neosuf. *-dau-* i postuluje analizę *ger-dau-ti* (segment *-dau-* pozostawia bez objaśnienia).

gėrgėris, *-ė* 1 p.a. ‘najlepszy, najcenniejszy’, sb. *gėrgėriai* m.pl. ‘rzeczy najcenniejsze’ (*Čia mano gėrgėriai sudėti* ‘Tu są złożone moje najcenniejsze rzeczy’) — złożenie tautologiczne, które łączy w sobie alternanty *ger-* (SE) i *gėr-* (WSE) przymiotnika ‘dobry’, zob. *gėras*. Paralele: *māžmožis*, *skānskonis*. Zakwalifikowanie takich formacji do «reduplikacji» (zob. ŽD 23, ALEW 315) nie wydaje się trafne.

gėrioti, *gėriojiu*, *gėriojau* iter.-demin. ‘popijając, pić po trochu; łykać lekarstwa’ — synchronicznie jest to drw. na *-io-* (neosufiks) od pdg. *gėr-/ger-* (zob. *gėrti*), natomiast diachronicznie: drw. na *-o-* od długowokalicznej i palatalizowanej osnowy *gėr-* jak w *gėriau*, prt. do *gėrti* (por. *ėmioti* ⇐ *ėmiau* : *iñti*; *pỹlioti* ⇐ *pỹliau* : *pilti*). — Neopwk. *gėr-*: *gėrauti* DP ‘stale pić, pijać, upijać się, ucztować’, *pagėrauti* ‘często się upijać’, *gėrinėti* ‘popijając, pić po trochu’, *pragerinėti* ‘po trochu przepijać’. — Nomina: *gėralas* ‘napój’, gw. ‘poidło, koryto dla krów’ (por. *srėbalas*), *gėrātė* ‘napój’ (por. *lakātė*, *lesātė*, *plakātė*), *gėrėjas* ‘pijący, pijak’, *gėrimas* ‘picie’ (abstractum z suf. *-im-* i SW w pierwiastku, por. *ėmimas* ⇐ *ėmė*; *pỹlimas* ⇐ *pỹlė*; *bliovimas* ⇐ *bliovė*), *gėringas* ‘chętnie lub dużo pijący (o człowieku, o

²⁰⁶ NB. Znaczenie form stpr. *gėrbt*, *gerbt* ‘mówić, sprechen’, SZ *gėrbin* acc.sg. ‘liczba, Zahl’ (ENCH) przemawia za innym ich zaszeregowaniem, mianowicie do pwk. pie. *gerb^h- ‘nacinać, robić karby’ (LIV² 187). Por. znaczenie refleksów gr. γράφω ‘wyskrobać, wydrapać znaki, pisać’, γραφίς, -ίδος f. ‘rylec do pisania na woskowych tabliczkach, igła do haftowania’, ⇐ SZ pie. *grb^h-, por. stang. *ceorfan* ‘ucinać’. Inaczej LAV 149 n.

²⁰⁷ Por. *Nes Bažnyčia... šiomis dienomis mūsų ape sopulius Christaus Viešpaties savo... Bažnyčia ape ašaras, a Sūnūs ape juokų, gerdus, šutus* SP I, 361¹³ ‘Bo kościoł... w te dni rozmyśla o boleściach Chrystusa Pana swego... Kościoł o łzach, a synowie o śmiechu, żartach, szyderstwach’.

koniui), *gēris* ‘napój’, m.in. SD (co do metatonii por. *ēdis*, *brēžis*, *rēžis*), *gērōvas* ‘kto potrafi wiele wypić; pijak’ (sufiks analogiczny do *žinōvas* itp.), *gērūs* ‘dobry do picia, o dobrym smaku (woda)’, *prāgēros* a. *pragēros* f.pl. ‘przepicie wódki z okazji zaręczyn, postanowienia o małżeństwie’ (war. *pragērai* m.pl.), syn. *pragertūvēs*, *užgertūvēs* (zob. s.v. *gērti*), *prasigērelis* ‘pijak, pijaczyna’, *užgēros* f.pl. ‘przepicie wódki z okazji zaręczyn, raz u pana młodego, raz u panny młodej’ (syn. *užgirēs*).

gerklē 3 p.a., acc.sg. *gérklę* ‘gardło, przełyk, tchawica’. SD: *gerklē* 1. «gardło» (syn. *gurklis*), 2. «krtąń, gardziel, rura do płuc oddechowa, głosowa» (syn. *stemplē*) — ze zmiany **gertlē* < pb. **gēr-tl-*, dewerbalne nomen instrumenti do *gērti* ‘pić’, znac. etym. ‘to, czym się chłonie, pochłania pokarm’. Z innymi tematami: *gérklos* f.pl. ‘krtąń; paszcza’, *gerklas* CHB ‘napój’ (war. *girklas*); z inną apofonią: *gurklỹs* (zob.). Por. sufiks w *aūklē*, *kárklēs*, *rieklēs* (GJL II, § 232). Odpowiednik łot. *dzerklis* ‘napojone cielę lub jagnię’ (lituanizmem jest natomiast *gérkle* ‘gardło, przełyk; wąska przestrzeń między ścianami; najwyższe miejsce na rzece; lejkowate zwężenie w sieci’, zob. ME I, 697). Odpowiednik psł. **ger-dlo*, por. strus. *žerelo* ‘ujście’, ros. gw. *žereló* ‘otwór, ujście, przełyk’, czes. *zřídlo* ‘fons’, pol. *źródło*. — Drw. *begerklis* a. *begérklis* ‘kto ochrypl, stracił głos’ (por. *bedaĩnis*), *gerklinē* ‘choroba gardła’ (por. *kraujinė*), *gerklingas* ‘o donośnym głosie; wrzaskliwy, krzykliwy’, *gerklinis* ‘gardłowy (o głosie)’, *gerklinis* sb. ‘krzykacz’, też ‘osobnik lubiący wypić’ (por. *gērti*), *gerkliūgas* ‘krzykacz’ (por. *vyliūgas*), *įgerklis* 1. ‘grdyka, jabłko Adama’, 2. przen. ‘szyja więcierza; wąskie, ciasne miejsce’, *ingerklis* ‘sadz, skrzynka do trzymania złowionych ryb w wodzie’ (war. *iñgirklis*). Cps. *išverstagerklis* ‘krzykacz, płaksa’ (por. typ *išverstākis*), *storageklis* a. *storagérklis* peior. ‘ktoś zamożny, bogaty’ (dosł. ‘ktoś z tęgą szyją’, por. *stóras*). Vb. denom. *gerklėti* ‘krzyczeć na całe gardło’ (por. pol. *gardłować* ⇐ *gardło*). — N.rz. *Gerklē* 3x, *Gérklēs*, *Gerklālē*, *Gerklikē*. N.m. *Gerklinē*, *Vištagerklis*.

ger̃mena 1 p.a. ‘najlepsza część czego’ (*Jis sau išsirinko ger̃menas, o man paliko išskyras* ‘Wybrał sobie najlepsze, a mnie zostawił wybierki’) — formacja utworzona neosuf. -mena od osnowy przymiotnej *ger-* jak w *gēras* ‘dobry’. Paralele: *plonmenà* ‘najcieńsza część czegoś’ ⇐ *plónas*; *retmenà* ‘miejsce bardzo rzadkie w zbożu’ ⇐ *rētas*; *smulkmenà* ‘drobiazg, drobnostka’ ⇐ *smulkūs*. — Neosuf. -mena pochodzi z tematyzowania za pomocą -ā- sufiksu -men-, który ukazuje się w odmianie rzeczowników na -muo. Por. np. *armuō*, *ar-meñ-s*, *ár-men-į* ‘warstwa orna gleby’, od czego drw. *armen-à* ts. W następnej fazie resegmentacja *ger̃-mena* ⇒ *ger̃m-ena*; *ret-menà* ⇒ *retm-enà* pociągnęła za sobą zakończone na -m- neosnowy *germ-* i *retm-*. Od nich to utworzono takie nowotwory, jak *germē* ‘najlepsza część (roli, łąki); lepszy kąsek’ (*Germēs suvalgęs, prie stalo vadina* ‘Zjadłszy co lepsze, woła do stołu’) i *retmē* ‘rzadkie miejsce w zbożu’. Ambrazas 2000, § 150 nie dostrzega innowacyjnego charakteru osnów na -m- i w konsekwencji stawia formacje z suf. -ē typu *retmē* na jednej płaszczyźnie chronologicznej z formacjami o suf. -mena (*retmenà*). Przykład *germē* został zresztą przez autora oderwany od *retmē* i umieszczony w poświęconym sufiksowi -mē § 59.

germkas stlit. ‘chłopiec noszący tarczę, oręż za rycerzem, Waffenträger’: *umai atvadino jaunikaĩtį* [glosa: *Waffentreger, Skydnešys, Germkas*] *kuris jo šarvą nešė* BRB ‘nagle wezwał chłopca, który niósł jego zbroję’ — zapoż. z pol. XVI w. *giermek* ‘młodzieniec do osobistej obsługi rycerza, paź; sługa, armiger’ (SPXVI); tu z węg. *gyermek* ‘dziecko’. Według Bańkowskiego (I, 423n.) słowo to mogło najpierw odnosić się do paziów królowej Jadwigi (1384-1399) «albo innej Węgierki na tronie polskim, bo tylko ta się mogła w Polsce zwracać tym węgierskim słowem do swoich paziów». Zob. też Brückner 140, SLA 75, ALEW 315 (w PAŻ 121 figuruje błędny odczyt *gernikas*).

géršė 1 p.a. gw. 1. ‘czapla, *Ardea cinerea*’, 2. ‘żuraw, *Grus cinerea*’. Najprościej byłoby

wytlumaczyć *géršė* jako drw. od *gėrvė* ‘żuraw’, z wymianą suf. -*vė* na -*šė* (por. *dókšė* ob. *dóklas*, *skėpšė* ob. *skepetà*, *gribšis* ob. *grỹbas* ‘grzyb’). Trudność stanowi tylko brak paraleli na przejście znaczeniowe od ‘żuraw’ do ‘czapla’. — Łotewskim odpowiednikiem może być *dzēse*, zmienione z **dzērse* przez zanik tautosylabicznego *r* po długiej samogłosce. — N.rz. *Geršōkas*, *Gėršupis*. — Gw. nazwa ‘czapli’, *gėšė* a. *gėnšė*, ze zmianą *nš* > *nž*: *gėnžė*, jest chyba pochodzenia dźwiękonaśladowczego (por. pol. *gęgać* – o głosie gęsi). — N.m. *Genčai*, *Genčỹ*, *Gėnžgirė* (też n.rz.). — Hapaks stpr. *geeyse* EV ‘czapla, Reeger [Reiher]’ doczekał się trzech interpretacji: 1° emendacja <y> na <r>: <geerse> – dla uzgodnienia z odpowiednikiem lit. *gėršė* (Trautmann 1910, 336, Endzelīns 1943, 175n.), 2° emendacja <y> na <n>: <geense> – dla uzgodnienia z odpowiednikiem lit. *gėnšė* a. *gėnžė* (Būga, RR I, 306), 3° lekcja zapisu <geeyse> jako [geisė] a. [geizė] i wywód z osnowy onomatopeicznej **gei-/gai-* (PKEŽ 1, 334).

gėrti, *geriũ*, *gėriau* 1. ‘pić’, 2. ‘pić alkohol, upijać się; przepijać do kogo’, 3. ‘próbować smakiem, kosztować napoju’ (*geriu kitop* SD «kredencuię komu»), 4. ‘zażywać tabaki’ (*Ignasius taboką gerdavo* ‘Ignas zażywał tabaki’), 5. ‘tonąć’, 6. ‘gnić od nadmiaru wody (o kartoflach)’, 7. ‘dąć, dmuchać (o wietrze)’, 8. ‘dziobać, wydziobywać (o ptakach)’. Cps. *atgėrti* ‘upić nieco, wypić swoją porcję; odświeżować piciem (wesele, kupno)’, *įgėrti*: *įgeriu kų savisp* SD «nabieram w się czego», *pagėrti* ‘móc wypić (o wódce)’, *pragėrti* ‘przepić’, *sugėrti* ‘napić się, wypić do dna’, ‘pić, pijać wódkę, sięgać po kieliszek’ (*Ne tep jau labai, bet sūgeria ir anas* ‘On też lubi wypić, choć nie tak często’), też ‘uzgodnić zamążpójście córki’ (*Taip ir sutarė, sugėrė mane* ‘Uzgodnili, przepili za moje zamążpójście’. *Sugerta mergà*), *užgėrti* ‘popić nieco, popić lekarstwo; wypić za czyjeś zdrowie’. Refl. *apsigėrti* ‘upić się’, *ązusigeriu* SD «zapiiam się», *įsigeriu* SD¹ «siąknę», *nusigėrti* ‘upić się’, *išsigėrti* ‘podchmielić sobie, podpić sobie’, *pasigeriu* SD «podpijam sobie; upijam się», SD¹ «podrzepielam» [‘pofolgować sobie w piciu, podchmielić sobie’, SPXVI], *persigėrė* SD «rozmarzyło go piwo, wino» (syn. *apsilakė*), *prisigėrti* ‘upijać się; nasiąkać (o gąbce)’, *susigėrti* m.in. ‘wpić się, wessać się; wsiąknąć, wsiąkać’ (*Lietaus vanduo susigėrė į žemę* ‘Woda deszczowa wsiąkła w ziemię’), też ‘wypić na zgodę’. — Odpowiedniki bałto-słowiańskie: łot. *dzerĩt*, *dzeru*, *dzėru* ‘pić’ oraz psł. **žerti*, scs. *požrėti* ‘połknąć, pożreć’ (BSW 89, LEW 148n., ALEW 316). Akutowane lit. *gėr-C* odzwierciedla st. pełny pie. **g^uerh₃-C* ‘pochłaniać, połykać’ (LIV² 211), por. wed. *garan* 3 pl. coni. ‘winni pożreć’ (zam. †*jaran*), orm. *eker* ‘pożarł’; stwn. *querdar* m.n. ‘przynęta’, nwn. *Köder* m. ts. (**g^uerh₃-tro-*); SZ gr. ἔβρωσ ‘pożarł’ (**g^urh₃-C*), prs. βίβρωσκω ‘zjadam’. Wynika z tego, że znaczenie lit.-łot. ‘pić’ polega na zwężeniu ogólniejszego znac. ‘chłonać, połykać’. — Słowiańskie prs. na SZ i z suf. *-e/o-, scs. *žĩrų* ‘połykam’, ros. *žru*, *žratb* wraz z odpowiednikiem wed. *girati/gilati* ‘pożera’ sugerują, że prabałtycki mógł znać formację **girō*, lit. **girũ*. Kiedyś należała ona do serii setowej *minũ* (scs. *mĩnų*), *pinũ* (scs. *pĩnų*), gw. *pilũ*, *stumũ*. Wokalizm *ẽ* w *geriũ* zdradza w każdym razie innowacyjną budowę, por. *neriũ* wobec cs. *vũ-nĩrų*; *veržiũ* wobec scs. *po-vrũžų*. Gdyby prs. na *-ie/o- było dawne, to musiałoby przybrać postać †*gėriu* (pwk. na SE) lub †*gỹriu* (pwk. na SZ). — Drw. na SE: *geravoti* przest. ‘pić po trochu, popijać’ (rzadkie przy deverbativum użycie suf. -*avo-*, por. *minavoti*), *gerdinėti* (zob.), *išgėrdinti* ‘wypijać’, *gerėti*, -*ju*, -*jau* ‘pić (na zdrowie)’, *pagerėti* ‘upijać się’. Nomina: *geriamas* SD «pity, co się godzi pić», *gerklė* (zob.), *gėrklos* (tamże), *gertinas* SD «pijalny», *gertivė* ‘karczma’, m.in. SD (⇒ *gertuvnykas* «karczmarz»), też ‘naczynie do przechowywania zapasu wody, manierka’, *gertivės* f.pl. ‘uczta’, *išgertivės* ‘pijatyka, popijawa’, *pragertivės* ‘zapijanie zaręczyn ze swatem’ (*Pragertivės mergos*, t.y. *sugertivės prieš davimą užsakų* JU ‘P. to jest wypitka przed daniem na zapowiedzi’), *priegerà* ‘napiwek’ (syn. *arbātpinigiai*), *sugertivės* ‘poczęstunek z piciem dla swatów po uzgodnieniu małżeństwa’. — WSE *gėr-*: *gėriau* (prt.), drw. *gėriótĩ* (zob., tam też nomina na WSE *gėr-*). — SO *gar-*: zupełnie brak *gar-* w czas.

sekundarnym: zam. *gardyti jest *girdyti* ‘poić’ (por. *nárdyti*, *táldyti*). Nomina: *prāgaras* (zob.), *žūgara* (zob.). — SO-C *gar-*: *garmà* c. ‘żarłok’ (por. *sukmà*, *šleimà*), ⇒ *gařmalas* 1. ‘gardło’, 2. ‘żarłoczne zwierzę albo ptak’²⁰⁸ (⇒ *garmalinė* ‘gardło’), nazw. *Garřmus*, *Garmuva* b.z.a., *Gerřmus*; *pragarmė* 3 p.a. ‘przepaść, głębia bez dna’ (zamiast **pragarmė* ⇐ **g^horh₃-men-?*). — Neoapofonia *gar-* ⇒ **gār-*: *gōrė* a. *gorė* ‘karczma’, *pragorė* ‘czelusć, przepaść’ (por. *prāgaras*; por. *ōrė* ⇐ *ariū*; *gōlė* ⇐ *galiū*), cps. *gōrgelis* (zob.). — SZ-C **g^hrh₃-C* wydaje refleks podwójny, *gir-C* i *gūr-C* (zob. *gurklỹs*). SZ *gir-C*: *apgirti*, -*stu*, -*au* ‘upić się’ (⇒ neopwk. *girs-*: zob. *girsnoti*), *girdyti* (zob.). Nomina: *girklas* przest. ‘napój’ (m.in. PK, SD), gw. ‘cienkie piwo’, *girtas* I ‘odurzony alkoholem, pijany’ : psł. **žirtũ*, pol. *nażarty*, co odpowiada gr. βρωτός ‘jadalny, do jedzenia’ < pie. **g^hrh₃-tós* (z innym sufiksem: wed. *gīrṇá-* ‘połknięty’) – osobno zob. hasło *girt-*; *girtas* II 1. ‘mocny – o piwie, winie’, 2. DP ‘pijany’ [o napoju: ‘powodujący stan nietrzeźwości’]. Por. jeszcze stosunek łot. *dzirklis* ‘szyja w saku na ryby’ : psł. **žirdlo* ‘źródło’, ros. *žerló* ‘ujście’, ukr. *žorló*, głuź. *žorló* ‘źródło’. — SZ *gir-V*: *girauti* iter. ‘pijać, zwł. alkohol’, *girauju* SD «napijam się», *girinėti* ‘popijać, pić z przestankami, po trochu’ (war. *gėrinėti*). Źródłem krótkiego *gir-* było zapewne prymarne prs. **girũ* ‘piję’ < **g^hrh₃-e/o-*. Nomina: *girà* (zob.), *pāgīrios* (zob.), *ūžgirės* f.pl. ‘pijatyka’ (⇐ *ūžgirti* ‘wypić, zapić’). — WSZ *gyr-V*: *gyra* a. *gyrė* b.z.a. ‘biesiada z piciem, pijatyka’ : łot. *dzīra*, zwykle pl. *dzīras* ‘biesiada z piciem, np. z okazji wesela, chrzcin’ (war. *dzīras*, *dzīres*), ⇒ vb. denom. *dzīruôt*, *dzīruôt* ‘biesiadować, ucztować’. W słowiańskim por. osnowę czas. *žir-a-* (**gīr-ā-*): scs. *požirati* iter. ‘pożerać, połykać’ (⇒ *požiratelī* ‘pożeracz’). Sb. postverbale psł. **žirũ* ‘pożeranie, żarcie, pokarm’, scs. *žirũ* ‘pastwisko’, ros. *žir* ‘tłuszcz’, czes. *žír* ‘żarcie, zjadanie, pokarm; tuczenie’, stpol. *žyr*, pol. *żer* ‘żarcie, pożeranie, pożywienie zwierząt’²⁰⁹.

geruokštas 1 p.a. gw. ‘ząb trzonowy, służący do rozcierania pokarmów’, stlit. *geruokštis*. War. żm. *gerūkštis* świadczy o alternacji *uo* : *ū* w sufiksie (por. *liguostas* ob. *ligūstas* ⇐ *ligà*). Odpowiednik łot. *dzėruoksnis* ob. *dzėrukstis*. Synonim lit. brzmi *gerānkštis* a. *garānkštis*. Bez dobrej etymologii, zob. próby zreferowane w LEW 134, s.v. *garānkšta*. ALEW 316n. dopatruje się tu złożenia członów *gėras* ‘dobry’ i drw. od *aukštas* ‘wysoki’, co wydaje się wątpliwe pod względem tak formalnym jak i semantycznym.

gėrvė 1 p.a., *gervė* 4 p.a. ‘żuraw, Grus grus’ (SD «żoraw ptak, grus»). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dzērve* ts., stpr. *gerve* EV ‘żuraw, Kranch [Kranich]’. Pb. **gėrũ-ijā*, derywat od pie. **gerh₂-u-*. Różni się osnową i sufiksem od strus. *žeravli*, sch. *žėrāv*, pol. *zórav*, wtórnie *żuraw*, < **ger-āũ-ja-* < pie. **gerh₂-ōũ-*. Nieco inaczej BSW 87: pbsł. **gėrũijā-* f., **gerōijā-* m. Spółgłoskę laryngalną odtwarza się w oparciu o litewski akut, a jej jakość (**h₂*) precyzuje przy uwzględnieniu refleksu (*r*)*a(n)* w gr. γέρανος ‘żuraw’, < pie. **gerh₂-no-*, por. Beekes 1969, 196, Schrijver 1991, 246, ALEW 317. Specjalnie na temat ie. nazw ‘żurawia’ zob. Gąsiorowski, *Studia Etymologica Cracoviensia* 18, 2013, 51-68. — Pierwiastek na SZ ukazuje się w łac. *grūs*, *gruis* f. ‘żuraw’, gdzie *ūC* < **uh₂C* pochodzi z metatezy spółgłoski laryngalnej w praformie **grh₂-u-s* (Schrijver, l.c., de Vaan 274). — Drw. *gervėlė* ‘rączka/uchwyt narzędzia, kopaczka do kartofli, klin do szczepiania drewna’, *geřvinas* ‘żuraw – samiec’, *geřvinas*, -*à* ‘niebieskawo-szary (o upierzeniu gęsi, kury)’, *gerviukas* ‘pisklę żurawia; motyka do kopania kartofli’, *gervōkas* ‘kopaczka do kartofli’. Cps. *gėrvuogė*, *geřvuogė* ob. *gėrvia-* bot. ‘żurawina, Oxycoccus’ (por. *uoga*). — N.m. *Gėrviai* 2x, *Gervėlės*, *Gervėlišké* 2x, *Gervėčiai*, *Gėviškė*, *Pagėrvė*, *Pāgerviai*, cps. *Gėrvaraistis*, *Gėrviečiai* (**Gerv-viečiai*). N.rz. *Gėrvė* 3x, *Gervėčia*, *Gervynas*, *Gervardė* (< **Gerv-vardė*, por. *verd-*),

²⁰⁸ Od tego należy oddzielić *gařmalas* ‘wrzask, krzyk’, co jest sb. postvb. do *garmėti* ‘iść kupą hałasując’.

²⁰⁹ Mniej pewne jest paralelizowanie *žirũ* z *pirũ* ⇐ *piti* i wywód z pie. **g^hih₃-ró-* ‘to, co służy do życia’, por. wed. *jīrā-* ‘żywy, żywotny, żwawy, prędki’ (pwk. **g^hieh₃-* ‘żyć’, zob. *gýti*, *gývas*).

Gėrvupis, n.jez. *Gervėtis*. — N.m. *Gervinaĩ*, *Gervinė*, *Gerviniai*, *Pāgervinė*. N.rz. *Geřvinas* 4x, *Gervinkelis*.

gesinti, *gesinũ*, *gesinaũ* 1. g. *ũgnĩ* ‘gasić ogień’, 2. g. *kálkes* ‘gasić wapno, tj. rozrabiać wodą wapno palone’, 3. ‘rozcieńczać (ocet, spirytus)’, 4. ‘splacać (długi)’, 5. ‘bić, uderzać’ (*užgesinti* ‘zaciąć konia batem’) — causativum na -in- do *gèsti* ‘gasnąć’. Zamiast *gasinti, por. *alsinti*, *gadinti*, *grasinti*. Brak alternantu na SO polega na wyrównaniu do czas. prymarnego. Podobnie w *dėginti* $\Leftarrow$ *dėgti*; *kėpinti* $\Leftarrow$ *kėpti* i *tėkinti* $\Leftarrow$ *tekėti*. Na temat słowiańskiego caus. *gasiti* zob. uwagę s.v. *gèsti* II. — Jest też intransitivum: *gesinti* ‘szybko iść, bieć, gonić’, por. *Aš atsisuku, o jis kad gesina, tai gesina paskui mane* ‘Ja odwracam się, a on biegnie za mną jak może najszybciej’. — Z innym sufiksem: stlit. i gw. *gesýti*, -*aũ*, -*iaũ* ‘gasić ogień’ zam. *gasyti (dawne prs. *gesiũ*, por. *vanduo gesia karštą ugnį* DP), też intr. ‘szybko iść’ (*Kas te gėso keliu?* ‘Któż tam pędzi drogą?’). Refl. *gesýtis* ‘bronić się; leczyć się, kurować się, np. ziołami’. — SZ *gis-*: wsch.-lit. *gisýti* ‘gasić’ (zob. *gisti*). — Drw. *gesiklis* ‘gaśnica’, *gesintūvas* ts., cps. *ugniagesys* ‘strażak’ (por. *ugnīs*).

gèsti I, *gendũ*, *gedaũ* 1. ‘psuć się, marnieć, gnić’, 2. ‘wściekać się’, 3. ‘ronić, poraniać’, 4. ‘mdleć, obumierać’. Temat infigowany *gend*²¹⁰ ma odpowiednik w psł. *žęđjō, por. scs. *žęždō*, *žęždeši* $\Rightarrow$ inf. *žędati* ‘mieć pragnienie, tęsknić za czym’; ukr. *žadaty* ‘życzyć sobie, żądać; pragnąć, łaknąć’, czes. *žadat* ‘żądać, domagać się’; prosić’, stpol. *žadać* ‘bardzo chcieć czego, pragnąć’ (pol. ‘ostro domagać się czego’). Do tego sb. postvb. scs. *žęžda* ‘δίψα, pragnienie’, sch. *žēda*, strus. *žaža* ts., pol. *žadza* ‘usilne, gorące pragnienie’ (Vaillant III, 325n.). Pwk. pie. *g^{uh}ed^h- ‘życzyć sobie, prosić o co’, por. gr. ποθέω ‘tęsknić, odczuwać brak, pragnąć’. Zob. też LIV² 217, BSW 84n., LEW 149n., ALEW 318. — Cps. *apgèsti* DP ‘narzekać’, *išgèsti* ‘wypsuć się’, *nugèsti* ‘nadpsuć się; zanieść się od płaczu’, *pagèsti* ‘zepsuć się, oszaleć, pomieszać się (o rozumie)’, w DP też tr. ‘zepsować, zakazić’. Refl. *pasigèsti*, -*gendũ*, -*gedaũ* ‘spozrzeć się, że brak czegoś lub kogoś’ (*Pasigėdo laikrodžio* ‘Spozrzegł, że nie ma zegarka’), war. *pazgèsti* (zob. *zgèsti*). — Na SE *ged-* mamy jeszcze: *gedaũti* ‘tęsknić, odczuwać stratę; szukać’, *pagedaũti* ‘wspominać, odczuwać brak kogoś’, *gedėti* (zob.); refl. *pasigedāuti* ‘szukać, poszukiwać’, war. *pazgedāuti* (zob. *zgedāuti*). Nomina: *nepagedas*: SD <nepagiadas> «nieskazitelność» (syn. *negedimas*), *pagėdėlis* ‘człowiek zepsuty, szalony; niegodziwiec’, *sugėdėlis* 1. ‘to, co się zepsuło, co nie działa’, 2. ‘człowiek zepsuty’ (*Yra gerų žmonių, yra ir sugėdėlių* ‘Są dobrzy ludzie, są też zepsuci’). — Neoosn. *gend-*: *gendas* w SD <gindus> «skazitelny» (syn. *pagadinamas*), *negendas* w SD <negindus> «nieskazitelny»; *pageñdasis* DP ‘skazitelny (o ciele)’. Por. niżej łot. gw. *ģinst*. — SO *gad-*: *gadinti* (zob., tam też *pagadas*). — WSO *god-* <*gād-: *godūs* (zob.). — SZ *gid- (typ *TiT* $\Leftarrow$ *TeT*): łot. kuroñ. *ģinst*, *ģinstu*, *ģindu* ‘ginać, marnieć, popadać w nędzę, stawać się żebrakiem’ (ME I, 699). Pierwotny pdg. *gindu, *gidau, *gisti został tu zmieniony drogą uogólnienia tematu infigowanego.

gèsti II, prs. *gęstũ* (*gens-stu, war. *gęsũ*, *gensũ*), prt. *gesaũ* 1. ‘gasnąć, przygasać, wygasać’, 2. ‘słabnąć, zanikać’. SD *gistu* «gasnę», *nuodeglis ažugesys* «głównia gaszona», <neažugiasiamas> «niezgaszony, inextinguibilis, inextinctus». Odpowiedniki łotewskie: intr. *dzist*, *dziestu*, *dzisu* ‘gasnąć’; tr. *dzēst* a. *dzest*, prs. *dzešu* a. *dzēšu*, prt. *dzēsu* a. *dzesu* tr. ‘gasić’. Paralele na infigowanie SE wymieniono s.v. *gèsti* I. Lit. *ges-*, łot. *dzes-* jest refleksem pie. *(s)g^hesh₂- ‘gasnąć’ (LIV² 541), tradycyjnie: *(s)g^hes- (IEW 479, Beekes 2010, 1314). Por. wed. *jāsate* ‘mdleje, jest wyczerpany’, toch. A, B *kās-* ‘gasnąć’, gr. σβέννυμαι ‘być zgaszonym, zgasnąć, zniknąć, umrzeć; wyschnąć; ucichnąć, uspokoić się’,

²¹⁰ Paralele na infigowanie pierwiastka w stopniu e: prs. 3 os. *breñda*, *deñga*, *geñda*, *gęsa* (*geñsa*), *keñpa*, *keñša*, *keñda*, *reñta*, *señka*, *skreñda*, *smeñga*, *steñba*, *šneñka*.

σβέννυμι tr. 'zgasić, stłumić, uśmierzyć, uciszyć; wysuszyć', aor. ἔσβη hom. 'zgasł' (*e-sg^uesa-t < *e-sg^uesh₂-t), ἄσβεστος hom. 'nieugaszony' (zam. *ἄσβατος), goc. *qist* f. 'zniszczenie', ⇒ *fraqistnan* 'zepsuć się', *usqistjan* 'zniszczyć, zabić'. Zob. BSW 86, LEW 149, ALEW 319. — Drw. *gesinti* (zob.), nomina: *gesmē* 'pełgający ogień, ledwo tłący się żar', *gēsulas* 'głównia', łot. *džesna* 'zmrok', war. *dziēsna* 'zmierzch, przedświt', *dziezna* 'łuna na niebie' (znaczn. etym. 'gasnące światło'). Nie widać refleksów na SO *gas-. — W słowiańskim brak zarówno SE *žes- (†žesno), jak i SO *gos- (†gositi). Jest za to WSO *gōs-: strus. *gašq*, *ugasiti* caus. 'gasić ogień' < *g^uōs-ėje-, scs. *negasimyjŭ* 'nie do ugaszenia' (typ *kaziti* 'powodować zniszczenie' ⇐ *koz- ⇐ čezno 'ginać, znikać' < pbsł. *kež-, zob. *kežeti*). — Neoapofonia *ges* ⇒ *gis*:- *gisti* (zob.).

gēsúoti, *gēsúoju*, *gēsavaũ* stlit., gw. 'usilnie chcieć, pragnąć czego' (m.in. KN). War. *gēsáuti*. Brak czas. prymarnego z *gēs*-. Bez etymologii. Por. ALEW 319 (brak w LEW).

gēvelis, -io 1 p.a., *gevelŷs* 3 p.a. gw. 1. 'szczyt dachu, górna trójkątna płaszczyzna ścian budynku, podtrzymująca dach', 2. 'krzyżaki umacniające grzbiet dwuspadowego dachu, lemiąże' (war. *gēbelis*) — zapoż. z prus.-niem. *gēwel*, *gēbel*, śrdn. *gēvel* (GL 53, Čepienė 107n., 112), por. nwn. *Giebel* m. Co do akutu por. zapoż. *béringēs* i *élkoka*.

gi ptk. uwydatniająca, podkreślająca, np. *Aš gi ne vagis!* 'Jazem nie złodziej!'. *Dėl kō gi tu tai̯p darai?* 'Dlaczego ty tak robisz?'. *Būkik* (z *būki-gi*) *dešinē mūsų prieši jų baisybę* PK 143₁₀ 'Bądźże prawicą naszą przeciw ich srogości'. Partykuła ta wzmacniała też rozmaite wyrazy nieodmienne, por. 1. przyimki *iñg* ob. *ĩ*, *nuõg* ob. *nuõ*, *priëg* ob. *prië* (-g z apokopowania -gi w enklizie), 2. przysłówki *kaĩpgi* 'jakże', *kuĩgi* 'gdzież', 3. spójniki, np. *aĩgi* 'czyż' (por. stlit. *argu* ts.), 4. ptk. *nàgi* 'nuże' (por. *negù* 'niż, niżeli'). Por. łot. *nedz* 'und nicht', *nedz... nedz* 'ani... ani' (LEGR § 587), strp. *ni... neggi* 'nicht... noch'. — Niektóre zrosty z ptk. *gi* uległy leksykalizacji, por. *iĩgi* 'także, również' ob. *iĩ* 'i'; *nègi* 'czyż, czyżby' ob. *nè* 'nie' (*Nègi tu nesupranti?* 'Czyżbyś ty nie rozumiał?'). — Wokalizm *i* nie jest jedyny przy ptk. *g*. Oprócz niego ukazuje się *u* (zob. hasło *gu*), *a* w stlit. -ga (Hermann 1926, 103n.) oraz *e*, mianowicie w słowiańskim (scs. *že*, ros. *že*, -ž, czes. *že*, pol. -že, -ż, < psł. *ge), co ma nawązania w gr. γε i sti. *ha* (*g^he). Zob. Hermann 1926, 106-171, GJL III, § 807n., LEW 126, ALEW 319n.

gỹbti, *gybstù*, *gybaũ* gw. 1. 'podupadać na zdrowiu, cherlać, marnieć; usychać (o kwiatach)', 2. 'zdrowieć, wracać do sił', cps. *apgyĩbti* 'zemdleć', *atgyĩbti* 'wyzdrowieć, wrócić do sił', *nugỹbti* 'schudnąć, zmarnieć; uschnąć (o roślinach); zdechnąć (np. o koniu)', *pragyĩbti* 'dorabiać się, bogacić się', drw. *gỹbena* 'cherlak, mizerak', drw. *nugyĩbėti* 'schudnąć'. Wychodząc od praesentiów na -sta- z pierwiastkowym y, które ukazują się obok infinitiwów z pierwiastkowym i, np. *blỹstù* : *blĩsti*, *dvỹstù* : *dvĩsti*, można utrzymywać 1° że *gybstù* należało pierwotnie do inf. *gĩbti, 2° że *gybstù* pochodzi z denazalizacji w formie *gĩbstu < *gimb-stu, która odnowiła starsze prs. infigowane *gi-m-bu. Paralela: *klypstù* s.v. *klỹpti*. SZ *gib- od *geib-* (zob. *geĩbti*) jest dany w jęz. łotewskim, por. *gĩbt*, *gĩbstu*, *gĩbu* 'zapadać się, wklęsać (o ziemi); pochylać się, garbić się'. Do tego WSZ *gĩb-* w łot. *gĩbt* a. *gĩbt*, *gĩbstu*, *gĩbu* 'omdleć, dostać zawrotu głowy; pożądać czego' (*gĩba* 'omdlenie', c. 'cherlak, słabeusz'). Możliwe zapoż. litewskie w błr. gw. *gėbnucь* 'zginąć (na wojnie)', *gĩgnucь* ts. (PzB 1, 439, 441n.).

gýdyti, *gýdau* (war. *gýdžiu*), *gýdžiau* 'leczyć', DP 'uzdrawiać, leczyć, uleczyć, opatrzyć', *atgýdyti* 'ożywić', DP 'obżywiać, ożywiać, wskrzesić', PK 'obżywić' (*taipa būsim atgydyti, būdam Christu pasotinti* PK 131₇ 'tak będziemy obżywieni, będąc Chrystem nasyceni'), *pagýdyti* 'wyleczyć'. Dawne praesens brzmiało *gýdžiu*, por. SD «goię; leczę»,

ižgydžiu «uzdrowiam», *ižgydžiamas* «uleczony, zleczony», *neižgydžiamas* «nieuleczysty»²¹¹. Biorąc synchronicznie, *gýdyti* jest causativum na -dy- od pwk. set *gýti* 'goić się, zdrowieć' (zob.). Paralele: *lýdyti*, *rýdyti*. Natomiast z diachronicznego punktu widzenia chodzi tu o causativum na -y-, utworzone od neopwk. *gyd-* ← prs. intr. **gyda* 'goi się (o ranie); zdrowieje (o chorym)'; transponat ie. **g^uiH₃-d^he-* ← **g^uiH₃-* (por. LIV² 215). Podobnie należy oceniać np. caus. *gimdýti* (zob.). Zwraca uwagę brak refleksu na SO †*gaidyti*. — Rzadki jest war. *gýdinti* 'leczyć, uzdrawiać'. Neosuf. -*dinē-*: stlit. *atgydinėti* 'ożywiać, stawać się żywym', por. *ir žmonės ant dūšios numirę, pradėjo kilotis ir atgydinėt per pažinimą piktybės savos* DP 181₃₂ 'i ludzie na duszy umarli, poczęli powstawać i ożywiać przez uznanie złości swej'. — W jęz. łotewskim na podstawie odpowiedniego neopwk. *dzīd-* (*dzīdināt* 'leczyć') powstał nowy SP/SE *dzied-*, por. *dziēdēt*, -*ēju* 'leczyć', *dziēdināt* ts. (⇒ *dziedīgs* 'leczniczy'). Neoapofonia *ī* ⇒ *ie* ma paralele w lit. *dýžti* ⇒ *dležti*; *mýgti* ⇒ *miegti* i *nýkti* ⇒ *niekti*. — Nomina: *gýdomasis* 'leczniczy', *gýdomosios žolės* f.pl. 'zioła lecznicze', *pagýdomas* 'uleczalny'. Neoosn. *gydy-*: *gydyklà* 'lecznica, sanatorium, kurort', *gýdymas* 'leczenie' (m.in. SD), *gydymai* SD¹ m.pl. «lek, lekarstwo», *gýdytojas* 'lekarz', SD «cyrulik; lekarz, doktor, medyk» (syn. *vaistytojas*), *arklių gydytojas* SD «konował» ['weterynarz'] (syn. *arkliogydis*), *gydytuvė* SD «leкарnia» ['lecznica'].

giedóti, *giedu* (war. *giestu*, *giemu*, *giemi*), *giedójau* 1. 'śpiewać pieśni kościelne, nabożne, uroczyste (np. hymn)', 2. 'o ptakach: śpiewać, pisać', *išgiedot giesmį* SD «wyśpiewać pieśń». Odpowiednik łot. *dziēdāt*, *dziēdu*, -*āju* 'śpiewać'. Prs. *giedu* jest formacją z suf. -d- i SE: pb. **gēi-dō*, transponat ie. **g^ueiH-d^he-*. Z porównawczego punktu widzenia **gēi-C* jest neopierwiatkiem. Derywowano go od formy SZ **gī-C* < pie. **g^uiH-* (por. wed. *gītā-* 'śpiewany'), która wywodzi się przez metatezę spółgłoski laryngalnej ze SZ pie. **g^uHi-* ← SE **g^ueH_i-* (LIV² 183), to z kolei z reanalizy praesens na -je-, por. wed. *gāyati* 'śpiewa', strus. *gaju*, *gajetū*, *gajati* 'krakać' < pie. **g^uéH-je-*. Pierwiastkiem elementarnym było tu pie. **g^ueH-*, jak np. w wed. *gāti* 'śpiewa', *gātú-* 'śpiew'. Por. BSW 76, LEW 150, Alew 320n., REW I, 251. — Spotykane w tekstach staroliteńskich formy atematyczne 1 sg. *giemi* 'śpiewam' < **gied-mi*, 3 os. *giesti*, *giest* < **gied-ti* są innowacjami, opartymi na tematycznej formacji praesens z suf. -d- (por. 1 sg. *giedu*). 1 sg. *giemi* została zastąpiona przez gw. *giemu* (por. *esmū* zam. *esmi*), war. *giėvu* (Lazūnai, LD § 627; nieregularne v zam. m). — Drw. *giedinti* caus. 'kazać komu śpiewać, zachęcić kogo do śpiewania', np. *Giedink juosius, lai gieda, kad nebūtų tylu* 'Każ im śpiewać, niech śpiewają, żeby nie było [tu tak] cicho' (por. łot. *dziēdināt* 'zachęcać do śpiewu'). Nomina: *giēdālas* 'marny, nieudolny śpiew', *giedōrius* a. *giēdorius* 'śpiewak pieśni nabożnych', por. sufiks w *dainōrius* (*Mano tėvas buvo garsus giedorius, be jo nė vienas pagrabas neapsieidavo* 'Mój ojciec był znanym śpiewakiem, bez niego nie obchodził się żaden pogrzyb'). — Neopwk. *gies-* (← 3 os. prs. *giesti* 'śpiewa', por. SD *giesti gaidys* «pieie kur»): *giesmė* (zob.), *giēsena* (zob.). — Neoosn. *giedo-*: *giedódinti* caus. 'kazać śpiewać, zachęcać do śpiewu' (*Saulė giedodina paukšteliui* 'Słońce skłania ptaki do śpiewu'), nomina: *giedósena* 'sposób

²¹¹ Paralele staroliteńskie i gwarowe dla prs. iteratywnego z suf. -ja- przy infinitiwie na -yti: *gėsia* 'gasi', *giṁdžia* 'rodzi, wydaje na świat', *giṛdžia* 'poi, napawa', *guḷdžia* 'kładzie, nastawia', *gūndžia* 'kusi', *atjūnkia* 'odzwyczaia od ssania', *pakiṇkia* 'zaprzęga', *pakirdžia* 'budzi', *kliudžia* 'zawadza komu, przeszkadza', *laidžia* 'puszcza', *lōdžia* 'rozdrażnia psy', *lōpia* 'łata odzież a. buty', *mīgdžia* 'usypia dziecko', *miṛkia* 'moczy, zamacza', *mōkia* 'uczy, naucza', *miṇkia* 'ciśnie, miesi', *mōkia* 'uczy', *pildžia* 'napelnia, pełni', *pjūdžia* 'szczuje; podjudza, podburza', *plūkdžia* 'splawia drewno', *pūdžia* 'gnoi', *rōdžia* 'pokazuje', *rūgia* 'kwasi', *rūkia* 'kurzy', *parūkia* 'podkurza pszczoł', *ažušaldžia* 'zamraża', *šildžia* 'grzeje, ogrzewa', *tėmdžia* 'zaciemnia', *užūgia* 'wychowuje', *valdžia* 'rządzi, panuje', *vėčia* 'wieje zboże', *vėdžia* 'studzi, oziębia', *pavyčia* 'ususza', *virkdžia* 'doprowadza do płaczu', *suvýščia* 'zawija w pieluchy', *žindžia* 'karmi piersią', *žūdžia* 'zatraca'. Zob. też Zinkevičius 1966, § 614; 1981, § 549, Ostrowski 46, przyp. 31.

śpiewania' (neosuf. -sena, por. *vartósena*), *giedótojas* 'śpiewak kościelny, kantor', *giedótinės mišios* f.pl. 'msza śpiewana' (*giedótinis* 'o tekście: wykonywany śpiewem'). — Neoosn. *giedoj-*: *giedojimas* 'śpiewanie, śpiew' (*giedojimų knygų* f.pl. 'śpiewnik'). — SZ *gyd-*: *gýsti* (zob.). — SO *gaid-*: *gaidà* a. *gáida* 'melodia; nuta; sposób śpiewania' (*gaidų žaidėjai* MŽ 'muzykanci'), *gaida* przest. 'śpiewak w kościele, kantor', *gaidỹs* (zob.), *priegaidė* gram. 'intonacja jako dźwiękowa cecha prozodyczna', *sángaida* 'zgodność tonów'. Najprawdopodobniej są to wszystko rzeczowniki postwerbalne od zanikłego iteratywu na SO **gaidyti* 'śpiewać' $\Leftarrow$ *gied-* (por. typ apofoniczny *gráizyti* $\Leftarrow$ *griež-*). Paralela: *gaĩdas* 'pragnienie' $\Leftarrow$ **gaidyti* (łot. *gàidīt*) $\Leftarrow$ *geid-*. Osobno zob. *gaisma*.

giēdras, -à 4 p.a. 1. 'słoneczny, jasny, pogodny, bezchmurny' (SD¹ «iasny; pogodny»), 2. 'przeźroczysty, czysty (o wodzie)', 3. 'dobry, ostry (o wzroku)'. Z obocznym tematem: *giedrūs*, też *giedrus* 1 p.a. Odpowiednik łot. *dieldrs* 'błękitny jak niebo; jasny, świeży; o powietrzu: rzeźwy, orzeźwiający' (lituanizmem jest natomiast *giēdr̥s*² 'pogodny', ME I, 701). Jedynym ie. comparandum jest tu greckie adi. φαῖδρός 'jasny, promienny, świecący', przen. 'promieniejący radością, pogodny, zadowolony'. Wyprowadza się to z pragr. **g^{uh}aid-ro-*, formacji dewerbalnej na -r- od SP pie. **g^{uh}eh₂id-* (zob. Beekes 2010, 1544; brak w NIL i LIV²)²¹². Dla uzgodnienia φαῖδρός z *giēdras* konieczne są dwie hipotezy: 1° że *giēdras* reflektuje pb. **gaid-ra-* (a nie **geid-ra-*), 2° że dyftong *ai* pochodzi z pierwotnej sekwencji dwusylabowej **eh₂id* > **ah₂id* > **aid*, gdzie doszło najpierw do przebarwienia *e* > *a*, potem do zaniku spółgłoski laryngalnej i kontrakcji. Przejście pb. dyftongu **ai* w lit.-łot. *ie* (**gaid-* > *gied-*) potwierdzają refleksy *iēšmas* z **aišma-* (pie. **h₂eĩks-m-*), *iesmē* z **aisija-* (pie. **h₂eĩd^h-*) oraz *sniēgas* z **snaiga-* (pie. **snoĩg^{uh}-*). — Materiał grecki nie zna kontynuantów na st. zanikowym pie. **g^{uh}h₂id-* (pgr. **φιδ-*), wobec tego należy odnotować całkowitą izolację formy łot. *dieldrs* 'jasny, pogodny' < **gid-ra-* (archaizm? brak w lit.). Oprócz tego litewsko-łotewski pokazuje refleksy z długim *ī*, **gīd-r-*, por. lit. żm. *prógydra* 'przejaśnienie nieba' (war. deprefigowany *gydrà*), łot. *dīdr̥s* 'o niebie: błękitny, lazurkowy; jasny, przeźroczysty, przejrzysty; o powietrzu: rzeźwy', *dīdrums* 'pogodne niebo'. Z synchronicznego punktu widzenia **gīd-r-* przedstawia st. wzdłużony do **gīd-r-* (neoapofonia). Tymczasem ze stanowiska historyczno-porównawczego długość **gīd-* można oceniać jako refleks fonetyczny, mianowicie uwarunkowany metatezą laryngalnej w sąsiedztwie *i*: pie. **g^{uh}h₂id-* > **g^{uh}ih₂d-* > **g^{uh}īd-* > pb. **gīd-*. Ta okoliczność każe inaczej spojrzeć na **gīd-* w *dieldrs* (innych derywatów niż na -r- nie ma). Taką formę można było dotworzyć – jako dublet do *dīdr̥s* – na gruncie łotewskiej neoapofonii ilościowej SP *ī* $\Rightarrow$ SZ *ī*. Paralele: *mýlas* (**mih₁-lo-*) $\Rightarrow$ *pamilo*; *rýdyti* (**rih₂-C*) $\Rightarrow$ *ridýti*. — Drw. z *gied-*: *giedrà* 'pogoda, pogodny czas, okres słonecznej pogody', *giedrūtis* bot. [nazwa pewnego kwiatu ogrodowego], *prógiedris* 'okres dobrej pogody' (war. *prógydra*), *prógiedrulis* 'przejaśnienie' (war. *prógiedruolis*), cps. *giedrāvalkis* 'zaćma, katarakta' (syn. *akīvalka*, por. *viļkti*). Vb. denom. *giedrēti*, -ja, -jo 'przejaśniać się, wypogadzać się', *giēdrytis*, -ijas, -ijos ts., *išgiedrōti* 'wyschnąć od upału' i tr. 'wysuszyć, wypalić – o słońcu', *nugiedrōti* 'rozpogodzić się'. — Drw. z *gyd-*: *prógydrone* 'prześwit w lesie, przecinka w lesie', żm. *prógydrulis*, *prógydrūlis* 'przejaśnienie, okres mniejszego zachmurzenia; prześwit w ścianie lasu'. — Drw. z osnową *gaidr-* to *gaidrūs* i *gaidrà*. Są to rzadsze warianty do *giēdras* i *giedrà*, zróżnicowane przy użyciu neoapofonii *ie* $\Rightarrow$ *ai*. Por. *lāibas* ob. *liebas*; *strāipsnis* ob. *striēpsnis*. — Vb. denom. *gaĩdrytis* 'wypogadzać się' (*Jau gaidrijasi iš vakarų pusės, nebebūs lytaus* 'Już przejaśnia się od zachodu, nie będzie już deszczu'), stlit. prs. -*gaidro*: *nusigaidro* SD «wysiaśnia się,

²¹² Przedlaryngalistyczna rekonstrukcja: **g^{uh}oid-ro-*, por. IEW 488. BSW 75 i LEW 128 dają pierwszeństwo refleksowi *gaidrà* przed *giēdras* i sugerują sekundarną apofonię lit. *ai* $\Rightarrow$ *ie*. Obecnie ALEW 321 operuje rekonstrukcją «uridg-, idg. **g^{uh}aid-ro-*».

wypogadza się» (syn. *nusidaro*). Zob. też *gaĩsas* I.

giẽsena 1 p.a. gw. 'śpiew, śpiewanie' (JU) — dewerbalny rzeczownik na *-ena*, utworzony od neopwk. *gies-* $\Leftarrow$ *gies(ti)* prs. atemat. 3 os. 'śpiewa' (Smoczyński, ALL 49, 2003, 127). Zob. *giedóti*. Paralele: *ẽsena* $\Leftarrow$ *ẽs(ti)*; *jaũsena* $\Leftarrow$ *jaũs(ti)*. Trudna do przyjęcia jest wysunięta przez Bũgę analiza **gied-sena* $\Leftarrow$ *gĩedu*, zakładająca przejście **gietsena* > **gies.sena* > *giẽsena* (RR II, 402; podtrzymane przez Skardžiusa w ŹD 234.). Założone zmiany dźwiękowe, datowane na czasy przedhistoryczne, stoją w sprzeczności z innowacyjnym charakterem suf. *-sena*, który pojawia się w rozkładzie komplementarnym ze starszym suf. *-ena* (por. *dvẽsena* $\Leftarrow$ *dvẽsti*; *krẽkenos* $\Leftarrow$ *krẽkėti*), poza tym stanowi nacechowany ekspresywnie wariant do *-ena*, por. np. *stipsena* wulg. 'śmierć' obok *stipena* 'zdechłak' $\Leftarrow$ *stipti*. Suf. *-sena* derywuje zwłaszcza abstracta od czasowników sekundarnych (por. *kalbẽsena* $\Leftarrow$ *kalbėti*; *laikỹsena* $\Leftarrow$ *laikỹti*; *giedósena* $\Leftarrow$ *giedóti*). — Bũga (l.c.), za nim ŹD 234 uważali *-sena* za kontynuację formantu pb. **-sianā*, por. łot. *-šana*. Tymczasem z uwagi na brak refleksu lit. *†-siana* nie można wykluczyć, że rozwój litewski był odmienny od łotewskiego. Por. *siaučiu* : łot. *šaušu*; *dvesiũ* : łot. *dvešu*; *rausiũ* : łot. *ràušu*. W ujęciu niniejszego słownika zakończenie *-sena* dewerbalnych abstraktów (np. *dũosena*, *jósena*, *eĩsena*) traktuje się jako neosufiks, który został wyabstrahowany z formacji na *-ena*, urobionych od neopierwiastków z wygłosową spółgłoską *-s-*.

giesmẽ 3 p.a., acc.sg. *giesmẽ* 1. 'śpiew; pieśń, piosenka (weselna, żołnierska)', 2. 'pieśń choralna zwana «sutartinė»', 3. 'pieśń pogrzebową zwana «rauda»', 4. 'pieśń uroczysta' (*tautõs giesmẽ* 'hymn państwowy'), 5. 'pieśń religijna'. SD: *giesmẽ* «pieśń, piosenka»: *giesmẽ gedula* «pogrzebna piosenka», *giesmẽ svodbinẽ* «weselna piosenka». Odpowiada łot. *dziẽsma*, *dziẽsme* 'pieśń, pieśń religijna'. Analiza: *gies-* + *-mẽ*, formacja od neopwk. *gies-*. Ten ostatni został wyodrębniony drogą metanalizy z formy atematycznego prs. 3 os. *giesti* 'śpiewa', o czym zob. s.v. *giedóti*²¹³. Por. derywaty *dũosena*, *duoslũs*, *duosnũs* od neopwk. *duos-* $\Leftarrow$ *dũosti* 'on daje'. Inne formacje na *-mẽ* od neopierwiastka na *-s-* to *bausmẽ* $\Leftarrow$ *baũs(ti)*, *drausmẽ* $\Leftarrow$ *draũs(ti)* i *grẽsmẽ* $\Leftarrow$ *grẽs(ti)*. Zob. Smoczyński, ALL 49, 2003, 107n., 127. — Drw. *giesmỹnas* 'śpiewnik', *giesmingas* 'melodyjny' (m.in. SD), *giesminykas* SD «muzyk, co uczy muzyki», *giesminykas vyresnis* SD «muzyk reient» ['przewodnik chóru'], *giesminiňkas* 'śpiewak; ptak śpiewający; autor pieśni', *knygos giesminyky* SD «partesy» ['kartki z zapisem nutowym, partytura', SPXVI] (por. łot. *dziẽsminiẽks* 'poeta, śpiewak'), *giesminis* SD «muzyczny» (syn. *giedotinis*), *giesminės knygos* SD «żołtarz» ['zbiór psalmów, psalterz'].

giẽžti, *giežiu*, *giežiaũ* 1. 'piec, palić, drapać – w ustach, w gardle; odczuwać gorycz' (*Gerklẽj giežia gaižulys* 'Gorycz pali w gardle'. *Man giežia burnoj* 'Piecze mnie w ustach'), 2. 'bardzo chcieć, pragnąć; prosić, natrętnie prosić', 3. 'złościć się, gderać, wyładowywać gniew, ostrzyć ząb', *giẽžti āpmaudą* 'żywić urazę', *apgiežti* DP 'narzekać', *atgiẽžti* 'zemścić się'. Refl. *giẽžtis* 'naprzykrzać się'. Etymologia nieustalona, zob. LEW 129. Transponat ie. **g^hejǵ^h* 'łaknąć, pragnąć', por. wed. *jeh-* 'dyszeć z otwartymi ustami', goc. *faihugeigan* 'pożądać', *gageigan* 'uzyskać', stwn. *gingo* m. 'pragnienie, staranie, dążenie do czego', zob. ALEW 321. — War. v-mobile: *gviẽžtis* a. *gviẽštis* 'palić się do czego, mieć chęć na co, pragnąć, pożądać; łakomić się, nie móc się czemu oprzeć' (*Jis nesigviešẽ garbẽs* 'On nie pragnął zaszczytów'. *Vagys pasigviešẽ bičių avilių* 'Złodzieje połakomili się na pszczele ule'). Por. *gveĩbti* ob. *geĩbti*; *skveĩbti* ob. *skeĩbti* (Urbutis 2009, 90). — Neoapofonia *ie* $\Rightarrow$ *ẽ*:

²¹³ Dotąd stosowano tu analizę etymologizującą: **gied-smẽ*, por. ŹD 206, GJL II, § 275, Ambrazas 1993, 56. W ujęciu niniejszego słownika *-smẽ* nie jest odziedziczonym sufiksem, lecz neosufiksem, por. np. *deg-smẽ* $\Leftarrow$ *dẽgti*; *lẽnk-smẽ* $\Leftarrow$ *lẽnkti*. Neosuf. *-smẽ* został wyabstrahowany z formacji na *-mẽ* utworzonych od osnów na *-s-*. Zostało to umożliwione przez prawo degeminacji działające na granicy morfemów, por. np. *giesmẽ* = **gies-smẽ*; *versmẽ* = **vers-smẽ*.

gvēžtis (*Pasigvēžē erzilas ant kumelēs* ‘Zapragnął ogier kobyły’), war. *pasigvēšti*; *pasigvēšēlis* ‘kto czegoś zapragnął i natrętnie o to prosi’. Paralela: *rētas* ob. *parietē* (do *riēsti*). — Drw. *giežā* c. ‘taki, co chowa urazę’, *giežūs* ‘niezadowolony, zrzędlivy, marudzący, grymasny’, *pagieža* a. *pagiežā* ‘złość, uraza, nienawiść; żądza zemsty, zemsta’ (⇒ vb. denom. *pagiežēti* ‘mścić się, zemścić się’, *pasigiežēti* BRB ‘pałać chęcią zemsty’), ⇒ *pagiežīšis* LEX ‘mściciel, Racher’, *pagiežikas* ts., *pagiežimas* ‘zemsta’ (Willent), *pagiežingas* ‘zły, zirytowany; mściwy’; *giežulys* ‘drapanie w gardle’. Pożyczką litewską jest łot. *ģieza* c. ‘ten, kto kręci, zmyśla, kłamie’ (ME I, 701). — SZ *giž-*: *gižti* (zob.). — SO *gaiž-*: *gaižūs* (zob.). — Neoapofonia *giž-* ⇒ *geiž-*: *geižti* (zob. *gižti*).

gifānga 1 p.a. gw. ‘więzienie’ (KRŽ) — zapoż. z nwn. *Gefāngnis* n. GL 53 tego nie notuje, choć ma drw. *gifangininkas* b.z.a. ‘więzień’.

gigēlis 2 p.a. gw. bot. ‘skrzyp, Equisetum arvense’, war. *gegēlis*. Bez etymologii. Nazwą literacką jest *asiūklis*. — Zapoż. litewskie w bhr. gw. *gigēlb*, m.pl. *gigjalī* ‘skrzyp’, drw. *gigēlbki* pl., *gigēlbnik*, *gigjalēūnik* (PZB 1, 442), *gihallē*, *dzjāhillja* ‘łodygi i liście ziemniaka’ (ĖSMB 3, 81n., 136, Laučjute 29) oraz w łot. gw. *ģēģēles* f.pl., *ģēģele*² ‘skrzyp’ (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 53 = Urbutis 2009, 361).

gijā 4 p.a. 1. ‘przędza, nić przędzy, nić nieskręcona’ (*Gijā nesukta, o siūlas suktas* ‘«Gija» to nić nieskręcona, zaś «siūlas» to nić skręcona [z przędzy]’), 2. ‘nić w wątku, w osnowie tkaniny’. Odpowiednik łot. *dzija* ‘nić przędzy; używany przez bartnika sznur do wspinania’. Z pb. *gi.Hā < pie. *g^{u(h)}iH-éh₂. Interwokaliczne *j* wypełniło hiat powstały na skutek zaniku spółgłoski laryngalnej między samogłoskami. Formacja na SZ-V od pie. *g^uieH-. Por. wed. *jyā-* f. ‘ciąciwa łuku’ (EWAIA I, 603). Podobnie do *gijā* są zbudowane: gr. hom. βίός m. ‘łuk; ciąciwa’ < *bi.ió- < pie. < *g^uiH-ó-, znacz. etym. ‘(pręt) zaopatrzony w ciąciwę’ (Beekes 2010, 215), aw. *jiiā-* ‘ciąciwa’ < piir. *jiHaH-. — Z sufiksem spółgłoskowym: *gýsla* (zob.), pbsł. *gī-kā-, psł. *žica, por. cs. *žica* ‘nervus, ścięgno’, sch. *žica* ‘nić, dratwa’, ros. gw. *žica* ‘przędza czesankowa’ (BSW 87, REW I, 424, 426, LEW 150, ALEW 322)²¹⁴. — Drw. *pagijaĩ* adv. ‘nanizując po jednej nici’. Por. łot. *dzijēklis* ‘splątana, zawężlona przędza’.

gilē 2 p.a., *gilē* 4 p.a. 1. ‘żołędź, owoc dębu’, 2. *gilē kvepiunti* SD «muszkatowa gałka» (syn. *riešutis kvepius*). Pl. *gilēs* ‘żołędzie, trefle w kartach’ (*gilių karalius* ‘król żołędny, treflowy’). Oboczne tematy: *gilis*, *-iēs*; *gilia* DVŽ. War. z długim *y*: *gylē*, *gylē*. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *gile* EV ‘żołędź, Echele [Eichel]’, łot. *zīle*, *zīle* ts. (*dzīle). Odosobniony jest war. z *ē*: *gēlē* 4 p.a. (wsch.-lit.). — Z innymi sufiksami: gr. βάλανοϝ f. ‘żołędź; daktyl; glans penis’ (pgr. *g^ual-ano- < pie. *g^ulh₂-eno-), orm. *kalin*, *kalnoy* ‘żołędź’ (pie. *g^ulh₂-eno-), łac. *glāns*, *glandis* f. ‘żołędź; pocisk ołowiany; przednia część męskiego członka’ (*glānd-i- < pie. *g^ulh₂-nd^(h)-i-). Por. Beekes 1969, 195, Schrijver 1991, 223, EIEC 404, de Vaan 263n. — Słowiański pokazuje pwk. na st. pełnym *gel-: psł. *želōdī m. ‘żołędź’, rcs. *želudī*, ros. *želudb*, sch. *žēlūd*, słh. *žēlod*, czes. *žalud*, pol. *żołędź*, *żołędzia*, < pbs. *geland-i- < pie. *g^uelh₂-e/ond^(h)-i-. Formacja typu *vřddhi*? Dalsze objaśnienie niepewne. Zob. BSW 82, LEW 151, ALEW 322n., Boryś 755n. Na tym tle można *gilē* objaśniać dwojako. Po pierwsze jako drw. wsteczny od odziedziczonej osnowy *gil-end-/*gil-and- (pie. *g^ulh₂-e/ond^(h)-?). Por. *ūžlanda* ⇒ *ūžlos*; *rabañtai* ⇒ *rābos*. Śladem po osnowie na *-e/and- jest drw. na *-r-*: lit. gw. *gilēndra*, *gilēndrē* ‘urodzaj na żołędzie, orzechy, jagody i grzyby’. Po drugie jako refleks pb. *gil-iā-, drw. od SZ *gil-V < pie. *g^ulh₂-V. — Vb. denom. *gilēti*, *-ja*, *-jo* ‘rodzić żołędzie’.

²¹⁴ Por. jeszcze psł. adi. *židūkū, bhr. *žydkī* ‘cienki’ (stpol. *žydkī* ‘cienki – o prętach, różgach’ jest rutenizmem), które zostało prawdopodobnie utworzone od prs. *židetū < pbsł. *gī-de-, znacz. etym. ‘jest taki, że daje się napręzać (jak ciąciwa), splatać (jak witka, różga)’.

giliùkis, -io 2 p.a. gw. 'szczęście, powodzenie, pomyślność' — zapoż. z prus.-niem. *gelöck* (GL 53), por. nwn. *Glück* n. War. *giliùkas* (*giliùko vaikas* 'dziecko szczęścia'), *geliùkas*. — Drw. *negiliùkis* 'nieszczęście' (por. nwn. *Unglück* n.), *giliukingas* 'szczęśliwy'.

gilnà (p.a. nieoznaczony) gw. 1. 'ptak żoła, Merops', 2. 'drozd, Turdus' (LKŽ nie oznaczył p.a.). Por. łot. *dziłna* 'dzięcioł, Picus' (war. *dzilnis*), *mēlnā dzilna* 'czarny dzięcioł, Picus martius', *zilā dzilna* 'niebieski dzięcioł'. Wyraz lit.-łot. ma odpowiednik w psł. *žilna 'żoła', por. rcs. *žlūna*, sch. *žūna*, ros. *želná*, ukr. *žóvna* ['dzięcioł zielony', gw. 'wilga'], czes. *žluna*, pol. *żoła* < pbsł. *gil-nā- — formacja na SZ pie. *g^{uh}l- ← *g^{uh}el- 'żółty, zielony' (zob. *geļtas*). Nazwa ptaka stoi w związku z jego żółtozielonym upierzeniem. Por. BSW 88, LEW 146 (s.v. *gēlti*), REW I, 416, Boryś 756. — W języku czeskim obok *žluna* 'dzięcioł, Picus' ukazuje się *žluva* 'wilga, Oriolus oriolus' < psł. *žilva < pbsł. *gil-uā- (por. BSW 88, Machek 729n.).

gilti, *gilia* (war. *gỹla* < *gĩla < *ginla), *gýlē* (war. *gilo*) tr. 'o owadzie: kłuć, żądlić' (*Gero žmogaus bitės negỹla*), *igilti* 'ukłuć żądłem; o zmii: ukąsić', *sugilti* 'użądlić – o wielu pszczołach' (*Man sugilo ranką*). Obok tego intr. *gilti*, *gilsta*, *gilo* 'zacząć boleć', zwykle z prvb. *pra-*, *su-* (*Gilsta širdis mano, ir akys sugilo* JU). Formacje na SZ *gil-C* ← *gél-C*, por. *gēlti* 'zapuszczać żądło; boleć', pie. *g^uelH-/*g^ulH- 'quälen, stechen' (LIV² 207). Zob. też BSW 83, LEW 145n., ALEW 323n. — Oboczny refleks SZ *gul-C*: stpr. *gulsennien* acc.sg. 'ból, Schmerz' (Būga, RR II, 261; tam też paralele na oboczność *uR* : *iR*). — Drw. *gildyti* caus. 'powodować, wywoływać ból', *sugildyti širdį* 'złamać serce'. Nomina: *gilė* 'drewniany gwóźdź', *giltinė* a. *giltinė* 'śmierć wyobrażona pod postacią kościotrupa z kosą, kostucha' (*Jam giltinė jau dalgę gėlenda* 'Na niego kostucha już kosę ostrzy'), SD *giltinė* «śmierć» (zapożyczone do łotewskiego jako *giltene*, *giltenis* 'kościotrup, szkielet'), *giltinis* 'wielki, silny (o pragnieniu)', *gilumas* CHB 'haftka, spinka', *gilus* 'bolesny, przykry', *igilus* 'kąśliwy, złośliwy, zjadliwy'. Cps. *širdgila* a. *širdgilas* 'ból serca, zmartwienie' (war. do *širdgēla*). — WSZ *gyl-*: *gýliau*, *gýlē* (prt. dotworzone do prs. *gỹla*), drw. *gylà* 'ból', *gylelis* b.z.a. 'kij o zaostrozonym końcu służący do poganiania wołów, oścień', *gyluonis* 'żądło' (war. do *geluonis*), *gylīs* 1. 'żądło', 2. 'giez, bąk bydlęcy', SD¹ «gies» (⇒ błr. gw. *gilės*, *gilós*, PzB 1, 444), 3. 'oścień', *gýlius* 'pora gżenia się'. Vb. denom. *gylióti* 'o bydle: zachowywać się niespokojnie wskutek bólu zadawanego przez kásające gzy, gzić się', ⇒ neoosn. *gylioja*: *gyliojimas pekaus* SD «gies, gżenie»; *gylióti* 'gzić się', ⇒ neoosn. *gyliav-*: *gýliava* žm. 'pora, kiedy bydlę się gzi'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *gilb* 'giez', pl. *gilí*, *gilé*; (za)*giljavacca* 'gzić się' (PzB 1, 444; 2, 199) oraz pol. gw. *gil* 'giez', *gilować* 'opędzać się od gzów, bąków, uciekać przed nimi' (por. Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 53 = Urbutis 2009, 361, Zdancewicz 339).

gilūs, -i 4 p.a. 'głęboki'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dziļš*, -ļa ts. (drw. na *-ja-), stpr. *ainan gillin maiggun* acc.sg. 'głęboki sen, einen tieffen Schlaf'. Bez ustalonej etymologii, por. LEW 151, ALEW 324, Pkež 1, 363n. Może *gil-u- < pie. *g^ulH-u- od pwk. *g^uelH- 'przeszywać, przebijać' (LIV² 207), zob. *gēlti*, *gilti*. Znac. etym. 'wydrażony (w drzewie)'. Por. łot. *dzelme* m.in. 'wydrażony otwór barci' obok *dzelmīgs* 'przepastny, bardzo głęboki'. — Drw. *gilýbē* 'głębokość, np. studni', *gilýnē* 'topiel, głębina', *gilmē* 'głęb, głębina', *gilumà* ts., *giluma bedugnē* SD «przepaść, hiatus». Vb. denom. *gilti*, *gỹla*, *gilo* 'robić się głębokim, wzbierać – o rzece', *gilinti*: *pagilinti* 'pogłębić'. — N.rz. *Gilánda*, *Gilándē*, *Gilasỹs*, *Gilijà*, *Gilūsis*, *Gilūvē*, *Gilupis* 3x, n.jez. *Gilis* 2x, *Gilius*, *Gilujis*, *Gilándis*, *Gilaũšis*, *Gilūitis* (z *Gilūtis, por. dyftong w *paukštūitis* < *paukštūtis*, *uj* na skutek antycypowania zmiękczenia w spółgłosce *t*), *Gilūšis* 6x (ob. tego *Gilūišis* 2x, gdzie *uj* stoi w związku z miękkością następującego *š*), *Gilútas* 2x. N.m. *Gilánd-viršiai*. — WSZ *gyl-*: *gylē* a. *gýlē* 'głębina w jeziorze a. rzece; wytyczona droga wodna, farwater' : łot. *dziļe* 'głębina, topiel, otchłań'; *gýlis*

‘głębokość’ (por. *dỹdis*, *slỹdis*). — SE *gel-*: *gelmẽ* (zob.).

gimakas stlit. ‘dom, pomieszczenie w domu, mieszkanie’ (BRB, zob. PAŽ 122) — z anaptyksą *i* dla usunięcia zbitki *gm*²¹⁵ zapożyczone z pol. XVI w. *gmach*, *-u* ‘budynek, budowla, dom; mieszkanie, pokój, pomieszczenie’ (⇐ śrwn. *gemach* ‘spokój, wygoda; miejsce wygodnego odpoczynku; pokój, komnata’, por. nwn. *Gemach* n. ‘pokój; spokój, wygoda’, zob. Sławski I, 297, Bańkowski I 440n.). Brak w SLA, LKŽ i ALEW. — Użycie gw. *gmãkas* w sensie przenośnym ‘mnóstwo, kupa, wielka liczba a. ilość’ (*Šitokis gmãkas žmonių suvažiavo* ‘Całe mnóstwo ludzi się zjechało’) wzoruje się na polskim gw. *gmach* *ludzi* ‘dużo, kupa ludzi’ (SGP II, 91, z Litwy), por. pol. *gmach* ‘budynek wielki, okazały’. Utrzymanie *gm-* też w *gminà*.

gimdỹti, *gimdaũ*, *gimdžiaũ* ‘rodzić, wydawać na świat’. War. *gĩmdyti* – intonacja dostosowana do prymarnego prs. *gĩmstu* (zob. *gĩmti*). War. *gėmdyti* DVŽ ma wokalizm i intonację wyrównane do gwarowego prs. *gėmstu*. Dawne prs. iterativum na *-ja-*: *gimdžiũ* (*gindžiũ*), *pagimdžiu* SD¹ «porodzę», ptc. prs. act. DP <*gimdžėntiii*> f. ‘rodząca’, gen.sg. DP *gimdžiančiosios* ‘rodzącej’ (paralele s.v. *gỹdyti*). Analiza synchroniczna: *gim-dỹ-*, caus. do *gĩmti* ‘rodzić się’, znacz. etym. ‘sprawić, aby coś się urodziło’. Por. łot. przest. *dzimdināt* ‘spłodzić’ ⇐ *dzimt*. Analiza diachroniczna: *gimd-ỹ-*, caus. do neopwk. *gimd-* ⇐ prs. intr. **gimda* ‘rodzi się’ (dosł. ‘przychodzi na świat’). Transponat ie. **gʷm-dʰe-* ‘przychodzi’, od pwk. **gʷem-* (LIV² 209), zob. *gĩmti*. Brak alternantu na SO (†*gamdyti*, por. *lámdyti*, *rámdyti*, *trámdyti*) przypomina *guldỹti*, *tĩndyti* i *vĩmdyti*. — Neoosn. *gimd-*: *gimdà* ‘macica’, cps. *pirmagimdẽ* ‘kobieta pierwszy raz rodząca’, SD «pierzwiastka krowa, owca» (por. *pĩrmas*), *vaikagimdẽ* SD «położnica» (por. *vaĩkas*). — Neoosn. *gĩmdy-*: *gĩmdyklà* ‘izba porodowa’, *gĩmdymas* ‘poród’ (SD *pĩrimu vaikų gĩmdymi* «babie» [‘przyjmuję poród’]), *gĩmdỹtoja* ‘rodzicielka’, *gĩmdỹtojai* m.pl. ‘rodzice’, *gĩmdyva* PK ‘matka’, *gĩmdỹvẽ* ‘położnica’, SD *gĩmdỹvẽ* «rodzicielka» (por. *áugyvẽ* ⇐ **augyti*); war. z asymilacją *md* > *nd*: *gĩndyvẽ* SD «rodzicielka» (por. *gĩndžiũ*), *Dievogĩndyvẽ* (zob.); *vaikagĩmdystẽ* SD «połóg» (por. *vaĩkas*). — Neoosn. *gĩmdyt-* (⇐ *gĩmdỹtas*): *gĩmdytinis* SD «rodzayny, co się rodzić może».

giminẽ, -ẽs 3 p.a. 1. coll. ‘ogół krewnych, rodzeństwo, rodzina, ród’ (*Jõ giminẽ dīdėlẽ* ‘Wielka jest jego rodzina’), *aukštos giminės* SD «urodzony zacnie» [‘szlachetnego rodu’], 2. bibl. ‘rodzaj ludzki’, 3. singulativum ‘krewny’ (*Jis mán artimà giminẽ* ‘On jest moim bliskim krewnym’). DP *giminẽ* ‘naród, ród, rodzaj, pokolenie, ślacheństwo, rodzina’ (por. *su gimine žmonių* DP ‘z narodem ludzkim’, *ne prašoks toji giminẽ* DP ‘nie przemienie ten naród’). SD «naród; plemię, naród; pokolenie; rod» (por. słow. *narodũ* ‘natio, generatio’ ⇐ ‘to, co się narodziło’, sb. postvb. od *naroditi sę*). Budowa dwuznaczna. Z jednej strony, wychodząc od tego, że suf. *-in-* tworzy przeważnie przymiotniki od rzeczowników (zob. GJL II, § 320n.), wypadłoby *gim-in-ẽ* ujmować jako substantywizację adi. *gim-in-*, opartego na sb. *gim-* ‘narodziny’ *vel sim*. Z drugiej strony, obecność jawnie dewerbalnej formacji gw. *apgiminẽ* ‘czerwone znamię na skórze’ ⇐ *apsigĩmti* ‘urodzić się z jakąś szczególną właściwością lub wadą’, zachęcałaby do wywodu *giminẽ* wprost z *gĩmti* ‘rodzić się’ (paralele: *kalinẽ* ⇐ *kalėti*; *rũkinẽ* ⇐ *rũkỹti*). Brak objaśnienia w ŽD, LEW, ALEW i Ambrazas 1993. — Drw. *giminaitis* a. *giminaĩtis* ‘krewny, krewniak’ (formant jak w *saváitis*), *giminėtas* SD¹ «powinowaty» (syn. *artimas*), SD «krewny, z iedney krwi powinowaty», *giminiėtis* ‘krewniak’, *gimininis* SD 1. «herbowy» [‘należący do jednego herbu, rodu’] (syn. *vienožymis*), 2. «narodowy», *giminỹstẽ* ‘pokrewieństwo’, *giminūs* ‘spokrewniony, powinowaty»; *gadinimas giminės* SD «kazirodztwo» (zob. *gadínti*). Vb. denom. *gimináutis* a. *giminiúotis* ‘być w pokrewieństwie, spokrewniać się, pielęgnować związki pokrewieństwa’, przen. ‘przyjaźnić się’.

²¹⁵ Por. *kimỹnai*, *minỹkas*, *mišios*.

gimt-, neosnowa wyabstrahowana z formy *gĩntas*, participium prt. pass. do *gimti* ‘rodzić się’ (zob.). Drw. *gimtādienis* cps. ‘dzień urodzin’ (por. *dienā*), *gĩntinas* ‘naturalny, wrodzony’, *gimtinē*, *gĩntinē*, *gimtinē* 1. ‘miejsce urodzenia, wieś rodzinna, ojczyzna, ojczysty kraj’ (*Čia mano gimtinē, čia bus ir mirtinē*), 2. ‘narodziny, urodzenie’, 3. ‘macica’ (por. łot. *dzimte* ‘macica’, *dzimtene* ‘miejsce urodzin, mała ojczyzna, Heimat; pierwszy puszek – u ptaków’), *gimtīnis* ‘ojczysty, przyrodzony’ (*gimtīnis krāstas* ‘ojczyzna’, *gimtinē kalbā* ‘ojczysty język’), *gimtystē* SD «powinowactwo», *gimtōji* f. ‘dzień urodzin, urodziny’ (syn. *gimtādienis*), *gimtūvē* a. *gimtuvē* ‘miejsce urodzenia, strony rodzinne’, *gimtūvēs* f.pl. ‘poród, dzień narodzin; macica’, *prigimtas* SD «własny, właściwy», *prigimtīnis* ‘naturalny, przyrodzony’. Por. *būt-*, *degt-*, *gint-*, *imt-*.

gimti, *gimstu* (war. *gimstū*), *gimiaū* ‘rodzić się, przychodzić na świat; powstawać, pojawiać się’. Gwarowe pdg.: *gĩnti*, *gemū* (war. *gemstū*), *gimiaū* albo *gĩnti*, *gimū*, *gimiaū* (zob. LD § 597). Stlit. prs. *gemū* ‘rodzę się’ ma odpowiednik w łot. *dzemu*. Lit. prt. *gimau* (Mielcke) ma odpowiednik w łot. *dzimu* (zob. Stang 1966, 379). Cps. *atgimti* ‘urodzić się na nowo; urodzić się podobnym do kogoś, wdać się w kogoś’, *igimti* ‘wrodzić się, nabyć jakichś właściwości przy urodzeniu’ (*igimēs* DP ‘wrodzony’), przen. ‘zacząć się, rozpocząć się’ (*Gruodinis igema. Mēnuo igema*), *išgimti* ‘urodzić się niepodobnym do rodziny, wyrodzić się’ (*ižgimu* SD¹ «odradzam się»), *prigimti* ‘urodzić się jako nie pierwsze dziecko’. Refl. *apsigimti* 1. ‘urodzić się z jakąś właściwością, z jakąś wadą’ (*Jis jaū tōks apsigimēs* ‘Już taki się urodził’), 2. ‘urodzić się jako kto’ (*Apsigimē būvo tikraīs žemaīčiai* ‘Byli urodzonymi Żmudzinami’), *isigimti* ‘urodzić się podobnym do kogoś, wdać się w kogoś’, *išsigimti* ‘wyrodzić się, stracić cechy typowe dla jakiejś rodziny’, *išsigemu* SD «wyradzam się od przodków swych», *nusigimti* ‘zwyrodnąć’. — Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dzimt*, prs. *dzemu* a. *dzimstu*, prt. *dzimu* ‘rodzić się’, stpr. ENCH *gemton* ‘rodzić dzieci, geben’, participia: *gemmans*, *gemmons* ‘urodzony, geboren’, *nauna-gimton* ‘nowo narodzony, neugeboren’, *ainan-gimmusin* acc.sg. ‘jednorodzony, eingeboren’ (por. lit. *viengimusi* ts.). Lit. prs. *gimstu* jest nowotworem, który wyparł *gemū*, formację o odziedziczonej strukturze tematycznej, por. sti. *gāmati* ‘przychodzi’. Ten nowotwór wzoruje się na antonimie *mirštu* ‘umieram’, który sam zresztą nie jest formą odziedziczoną, lecz zastępstwem za **mirū* (por. odpowiednie prs. scs. *mīrō*; zob. GJL III, § 474, LD 338). Etymologicznym znaczeniem bałtyckiego pwk. *gem-/gim-* było ‘przyjść, przychodzić’ (scil. na świat), a to z uwagi na fakt, że ten pwk. kontynuuje pie. **g^uem-/g^um-* ‘przyjść’ (LIV² 209n., BSW 84, LEW 151, ALEW 327n.). Comparanda ie.: wed. *āgan* aor. ‘poszedł, przyszedł’, gr. hom. *βάρην* ‘poszli’ < pie. **é-g^uem-* (por. *gemū*), SZ-V wed. *āgman* aor. ‘poszli, przyszli’ (**e-g^um-ent*), SZ-C wed. *gáčchati* ‘idzie, przychodzi’, aw. *jasaiti* (**gas-*), gr. *βάσκε* ‘chodź! przyjdź!’ (**g^um-ské-*), łac. *veniō* (**g^um-iō*), gr. *βαίω* (**baniō* < **bamiō*). Por. synonimiczny pwk. **g^ueh₂-* s.v. *góti*. Villanueva Svensson, *Balt* LII:2, 2017, 281 sądzi, że prs. *gemū* jest innowacją, że weszło ono na miejsce **gimiu*, tj. formacji na *-ia-*, zgodnej z gr. *βαίω* i łac. *veniō*. — Akut prs. *gimstu* jest – w odróżnieniu od *gimstū* – analogiczny, wzorowany na prezentiach z suf. *-sta-* od pwk. sełowych (np. *dilstu*, *limstu*, *spīrgstu*). To samo odnosi się do prezentów *mirštu*, *rimstu* i *virkstu*, należących do typu anił. Trochę inaczej Būga, RR II, 247, który mówi o metatonii akutowej pierwiastków cyrkumfektowanych w sytuacji, gdy przybierają one suf. *-sta-*. — Drw. od *gim-*: *gimdýti* (zob.). Nomina: *apgimýs* a. *apgyimýs* ‘wrodzona właściwość; znamię na skórze’ (por. *apsigimti*), *apgimtīs* f. ‘wrodzony talent’, *gĩmčius* gw. ‘genitalia’, *gimimas* ‘narodzenie, narodziny; charakter ludzki’, DP ‘rodzaj, ród’, PK ‘plemię ludzkie, lud’, *giminē* (zob.), *gimtīs* (zob.), *gimulýs* ‘noworodek; zarodek, embrion, płód’ (war. *gymulýs*), *igimtas* ‘wrodzony (talent, wada, choroba)’, *išgimēlis* a. *išsigimēlis* ‘wyrodek’, *ižgimis* SD «wyrodek» (syn. *ižgamas*), *išgimulis* ‘ostatnie dziecko, wyskrobek’, *prigimimas* ‘natura, cechy wrodzone’, *sāngimis* ‘bliski krewny’ (neol.). Cps. *čiāgimis* (zob.), *negyvagimis* SD

«pomiotek, martwe dziecię, porzutek» (dosł. 'kto się nieżywy urodził', por. *gývas*), *pirmgimulis* BRB 'pierworodny, Erstgeborener' (por. *pirmas*), *vienagimis* bibl. DP 'jednorodny, jednorodzony' (por. *vienas*), SD «jednorodny», synkopowane *viengimis*. Neoosn. *gimst-* (← *gimsta*): *gimstis* f. 'łono, macica; łożysko, błony płodowe' (por. *sōpstis* ← *sōpsta*). — Ze staropruskiego ENCH POR. *pra stan etgimsannien* acc.sg. 'przez odrodzenie, durch die Widergeburt', *aina Spigsnā steise naunan gimsenin* 'kąpiel narodzenia się na nowo, ein Bad der newen geburt', *sen wissans pērgimmans* dat.pl. 'ze wszystkimi stworzeniami, sampt allen Creaturen'. Zob. też hasło *gimt-*. — WSZ *gym-*: *apgymỹs* (zob. wyżej *apgimỹs*), *gymēlis* 'żółte ciało jaja', *gỹmis* stlit. 'twarz, oblicze; rysy twarzy, wygląd, cera, obraz; cechy wrodzone, charakter ludzki, natura', SD¹ «lice, oblicze» (łot. *ģīmis* ts. jest lituanizmem), *gymulỹs* (war. do *gimulỹs*), *pagỹmis* 'postawa, wygląd po kimś odziedziczony', war. *pagỹmas*, *pagỹmius*. — SE *gem-*: prs. *gemù* (tak w DP wyłącznie), nomina: *gema* CGL, LEX 1. 'przedwczesny poród', 2. 'wcześnieak', *gēmalas* 'zarodek, załazek; bakteria'. NB. Łot. caus. *dzēmdēt* 'rodzić' nasuwa hipotezę o prs. z suf. *-da-*: **gem-da* 'rodzi się' (por. łot. *grēmdēt* s.v. *grīmti*; *rēmdēt* s.v. *reĩti*). Inne łotewskie drw. od neoosn. *dzemd-*: *dzēmdināt* 'rodzić', *dzēmdē* 'macica', *dzēmdības* f.pl. 'połóg'. — SO *gam-*: *gaminti* (zob.). Nomina zebrano s.v. *āpgamas*. — Neoapofonia *gim-* ⇒ *gaim-*: *gaiminti* (zob.). Ten drw. apofoniczny wniósł do szeregu *gem-/gim-/gam-* alternant dyftongiczny, którego wcześniej tam nie było. Podobne przykłady to *bráidžioti* (*brido*) i *gáinioti* (*ginē*). Te innowacje zostały zidentyfikowane po raz pierwszy przez Stanga (1966, 121).

gimtīs, *-iēs* 4 p.a. f. 1. 'narodziny, urodziny', 2. 'przyroda, natura' (*Nēra daikto gražesnio prieš gimtį* 'Nie ma rzeczy piękniejszej niż przyroda'), 3. 'organy płciowe, genitalia', 4. 'macica, uterus', 5. 'płeć, sexus', 6. 'rodzaj gramatyczny'. Por. łot. *dzimts*, *-s* 'ród'. Budowa: *gim-ti-*, dewerbalne abstractum z suf. *-ti-* i SZ od *gem-*, por. *gemù*, *giĩti* 'rodzić się'. Formalne odpowiedniki ie.: gr. βάσις 'kroczenie, krok; stopa, noga' (πρόβασις 'posuwanie się naprzód; inwentarz żywy'), sti. *gáti-* m.in. 'przyjście', < pie. **g^um-ti-*. Paralele litewskie: *mintis* ← *men-*; *mirtis* ← *mer-*; *viltis* ← *vel-*. — Z prefiksami: *įgimtīs* f. 'natura, cechy wrodzone; charakter, usposobienie', *prigimtīs* f. 'natura, cechy wrodzone'.

gimžėti, *gimža*, *gimžėjo* b.z.a. 'roić się, mrowić się': *Miestuose gimžėjo pilna žmonių* 'W miastach roiło się od ludzi'. Z sonoryzacji spółgłosek w praformie **kimšėti* 'gromadzić się, tłoczyć się', co było drw. duratywnym na *-ė-* od *kiĩštis* m.in. 'pchać się gromadnie, tłoczyć się', DP 'garnąć się, wdzierać się, cisnąć się' (zob. *kiĩšti*). Paralele fonetyczne: *dvazgėti* ob. *tvaskėti*; *gližaũ* ob. *kližaũ* (*klišti*); *gulbė* z **kulpė* (por. kasz. *kielp*, sch. *kūp* ob. *gūb*). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *gimżeć* 'roić się, mrowić się': *Ludzi aż gimże* 'Jest mnóstwo ludzi' (SGP II, 75). Zdancewicz 340 zanotował war. *gimždžec* 'być w wielkiej liczbie, będąc w wielkiej liczbie wydawać charakterystyczny szmer (o owocach, rakach w worku)'. Zbitka *-ždž-* jest tu objawem upodobnienia do syn. *gnibždžec* 'roić się wydając szmer' (← lit. *knibždėti*). Zob. też Laučjute 77.

giĩdie wykrz. gw. 'broń Boże!', war. *ginkdieũ* ts. — zrost wyrażenia *gĩnk Diēve*, zredukowany na skutek nieregularnego rozwoju fonetycznego, por. war. *Diēve gĩnk*. Zob. *gĩnti*, *diēvas*. Paralele s.v. *diē*.

gynėti, *gyniũ* (3 os. *gỹni*, war. *gynėja*), *gynėjau* gw. 1. 'pędzić, popędzać' (*Tinginį gynėk, miegantį žadink* 'Leniwego pędź [do roboty], śpiącego budź'), 2. 'kończyć co' (*Jau gỹni siũti* 'Ona już kończy szyć'. *Rūmas seniai jau pastatyta, ale nėra kam gynėt* 'Budynek dawno już postawiony, ale nie ma komu skończyć'. *Gyniũ gyvenimą* 'Kończę życie'). Refl. 'kończyć się', np. *Gỹnisi mano gyvenimo dienos* 'Kończą się dni mego życia', *pasigynėti* DP 'skończyć się'. Obecność derywacji deprewerbialnej typu *paskrydėti* ⇒ *skrydėti*; *pasvyrėti* ⇒ *svyrėti* skłania do uznania *gynėti* za wtórne vb. simplex, wywodzące się z vb. cps. *pagynėti*

‘pognać nieco; dogonić kogo’ (DP ‘dokończyć, skończyć, dokonać’), *dagynėti* ‘dokończyć’, *užgynėti* ‘skończyć’. Tu też refl. *pasgynėti* DVŽ ‘umrzeć’, kalka z ros. *skončat’sja*. St. wzdłużony *gyn-* ← *gin-* jest charakterystyczną cechą odnośnej klasy czasownikowej, zob. GJL II, § 616. — Neoosn. *pagynė(j)-*: *paginėjimas* stlit. ‘koniec’, por. *ik pagynėjimi svieta* WP ‘do końca świata’, *pagynėtuvės* f.pl. ‘zakończenie większych prac polowych (żniw, wykopków); uczta z tej okazji’ (syn. *pabaigtuvės*, *pabengtuvės*). — Neoosn. *pagyn-*: *pagynà* 3 p.a., *pāgyna* 1 p.a. ‘koniec, zakończenie’ (syn. *pabaigà*), też ‘śmierć’, gw. *sviėto pagynatis* ‘koniec świata’ (por. ŽD 337).

giñklas 2 p.a., *ginklas* 3 p.a. 1. nomen actionis stlit. ‘obrona’, SD *apginklas* «obrona» (⇒ adv. su *apginklu* «obronno»), 2. nomen agentis stlit. ‘obrońca’, 3. nomen instrumenti ‘oręż, broń; narzędzia (majstra)’, też pl. *giñklai*, *ginklai*. Z pb. **gin-tla-* (BSW 86, GJL II, § 223), pie. **g^{uh}η-tlo-* (SE pie. **g^{uh}en-* ‘bić, razić’), zob. *ginti*, *genėti*. Paralela: *apiginklas* SD¹ «oganka» ← *apiginu* «oganiem». Formacja spokrewniona z prasłowiańskim **žēdlo* < pbsł. **gin-dla-/gin-tla-* n.instr. ‘narząd kłujący owadów; kolec, cierń’, por. scs. *žėlo* ‘κέντρον’, słh. *žėlo*, ros. *žalo*, czes. gw. *žádlo*, pol. *żądło* (por. gw. *żądło żelazne* ‘osadzony w drewnianej ręczce półokrągły nóż sierpa’, SGP VI, 435). Zob. też Vaillant IV, § 943. — Drw. *begiñklis* ‘bezbronny, nieuzbrojony’, *apginklė* SD «twierdza» (syn. *pilis*), ⇒ *apginklus* SD «obronny, warowny», *miestelis apginklus* SD «miasteczko obronne, castellum»; *ginklelis* SD¹ «deczka, sicula» [‘mały mieczyk na obie strony ostry’, SPXVI], *ginklingas* BRB ‘uzbrojony, zbrojny’ (syn. *sbrainas*).

gint-, neoosnowa wyabstrahowana z formy *gintas*, ptc. prt. pass. do *ginti* ‘bronić’, *gintis* ‘bronić się, zaprzeczać, nie przyznawać się, zapierać się’. Drw. *giñčas* < **gint-šas* 1. ‘spór, spieranie się, sprzeczka, zatarg’, 2. c. ‘człowiek lubiący się sprzeciwiać, sprzeczać, przechernik’ (ściągnięcie *t-š* w afrykatę *č* zaszło też w *gučas*, *krūčas*, *sniūčas*, por. GJL I, § 512 i II, § 369). Vb. denom. *giñčyti*, *-iju*, *-ijau* ‘dowodzić swego, obstawać przy swoim zdaniu’, *užgiñčyti* ‘zaprzeczyć’; *susigiñčyti* ‘posprzeczać się, wszcząć spór, sprzeczkę’; *apgintinis* SD «obronie służący», *gintutis* stlit. ‘człowiek kłótniwy’, *gintučiai* m.pl. DP ‘uporni’, *gintulys* ‘przechera, przekora’ (por. *krutulys* ← *krutėti*). Vb. denom. *giñtyti*, *-iju*, *-ijau* ‘spierać się, sprzeciwiać się, być spornym’ (⇒ neoosn. *gintij-*: *giñtijimas* DP ‘spór, sprzeciwieństwo’). Por. *gimt-*, *girt-*, *imt-*, *kirst-*.

giñtaras 3 p.a. ‘bursztyn’, *gintāras* 2 p.a. SD «bursztyn». Odpowiednik łot. *dzītaras* (war. *zītaras*), łot. kuroń. *dziñtaras* (ME I, 552, 559). Forma latynizowana: *gentarum* (Būga, RR III, 150). Z powodu braku odpowiedników pozabałtyckich nie ma etymologii. Może to być derywat na *-aras* albo też złożenie z II członem °*taras*. Fraenkel 1950, 22 i LEW 152 zestawiał *giñtaras* z ros. *jantárʹ*, *-rjá* ‘bursztyn’ [strus. *jentarʹ* 1551], ale to nie jest wyraz prapokrewny, lecz zapożyczony z bałtyckiego, por. ALEW 328n. Ros. *jantárʹ* zakłada praformę ruską **jętar-*, wywodzącą się ze źródłowej praformy bałtyckiej **intaras*, ewentualnie z protezą: **jintaras*. Por. REW III, 491 (bez komentarza odnośnie do stosunku *jant-* : lit. *gint-*). Z jęz. rosyjskiego *jantárʹ* przeszło do innych języków słowiańskich, por. ukr. i błr. *jantár*, dłuż. *jantař*, głuż. *jantar*, czes. *jantar*, słc. *jantár*, sch. *jāntār*, słh. *jāntar* (zob. Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 159 = Urbutis 2009, 396, Laučjute 26 z liter.); stąd też węg. przest. *gyantár*, *gyentár* ‘bursztyn’. — Drw. *gintarinis* ‘bursztynowy’. Vb. denom. *gintarauti* ‘zbierać bursztyn’.

ginti, *ginù*, *gýniau* 1. ‘bronić kogo, czego’, 2. ‘zabraniać, zakazywać’, SD *ginu* «odmawiam komu czego», *apginti* ‘obronić’, *neginu* SD¹ «dozwalam» (syn. *perleidžiu*), *nuginti* ‘wyprzeć się’, *užginti* ‘zabronić, zakazać; zaprzeczyć, wyprzeć się czego; odmówić, odrzucić (prośbę)’. Refl. *gintis* (zob.). Formacja na SZ *gin-* ← *gen-* (zob. *genėti*). Do pie. **g^{uh}en-/g^{uh}η-* ‘uderzać, razić’, zob. LIV² 218, BSW 85, LEW 152. Akut *gìn-C* sekundarny,

zob. *giñti*. Znacz. etym. ‘uderzeniem odpierać napaść’, stąd ‘bronić się, bronić czego’ (por. ALEW 331). — Drw. *giñklas* (zob.), *gintojis* gw. ‘obrońca’, *gintuvė* a. *gintuvė* ‘twierdza, forteca’, SD «baszta murowana do obrony», *nopgintas* SD «nieobroniony» (por. *nop-*), *priešgina* c. lub *ūžginas* ‘człowiek przekorny i uparty, robiący na przekór, na odwrót; uparciuch’. — Neopwk. *gyn-* (≡ *gýniau*): *gynėti* (zob.). Nomina: *gynimasis* ‘bronienie się, samoobrona’, *gynýba* ‘obrona’, cps. *savīgyna* ‘samoobrona’ (por. *sāvas*). — Neoopwk. *gyn-* (≡ *gýniau*): *gýnīoti* ‘bronić’, por. *pýlioti*, *pýnīoti*, *trýnīoti*. Odmieniana analiza *gyn-io-* w ŽD 518 i GJL II, § 588.

giñti, *genù*, *giniaũ* 1. ‘gnać, gonić kogo, pędzić bydło’, 2. ‘biec, żeby dopędzić, ścigać’, *apginti* ‘przepędzić’ (*apiginu* SD¹ «oganiam»), *atginti* ‘odpędzić, odegnąć’, *įginti* ‘przymocować, przywiązać’ (*Tinklų reik i virvę įginti, kad traukti galėtų* ‘Sieć trzeba przywiązać do powroza, żeby dało się [ją] ciągnąć’), *pagiñti* ‘prześcignąć’, *prigiñti* ‘dogonić; przygnać do pewnego miejsca; zgonić, zmęczyć (konia)’, *užgiñti* ‘zagnać, np. na pastwisko; dogonić kogo’. Refl. *giñtis* ‘o krowach: odczuwać popęd płciowy’ (*Karvė gėnas* ‘Krowa goni się [za buhajem]’; por. ros. gw. *gonitʹsja*, Anikin 11, 203), *nusigiñti* ‘dogonić, np. złodzieja’. Odpowiednik łot. *dzīt* (*dzīt*), *dzēnu*, *dzinu* ‘gnać, pędzić; transportować; robić bruzdy; wbijać pale; oddawać się czemu’, refl. *dzītēns* ‘starać się; ’posyłać’. Infinitivus łot. *dzīt* ma paralelę w lit. gw. *gỹti* ‘(bydło) gnać, pędzić’ (*atgỹti, sugỹti, užgỹti*), prs. *genù*, prt. *giniaũ*. — Pdg. alternacyjny *gen-/gin-* < pie. *g^{uh}en-/ *g^{uh}ñ- ‘uderzać, bić, razić’, por. het. *kuenzi, kunanzi* ‘bije, zabija’, wed. *hānti, ghnānti* ts., scs. *ženq* ‘pędzę’ (LIV² 218). Znaczenie lit.-łot. ‘pędzić, wypędzać’ pochodzi ze znacz. etym. ‘biciem zmuszać do szybszego ruchu’ (zob. ALEW 329). Inf. *giñti* < *g^{uh}ñ-t(e)i- jest porównywalny z psł. *žēti ‘uderzać ostrym narzędziem’ ⇒ ‘ścinać sierpem’ (scs. *žēti*, ros. *žatʹ*, stczes. *žieti*, pol. *żąć*) oraz z wed. *hatí-* f. ‘uderzanie; uderzenie, cios’, stnord. *gunnr, guðr* f. ‘walka, bitwa’ (*gunnfani* ‘chorągiew wojenna’, por. stwn. *gundfano* ts.). Inne odpowiedniki ie. wymieniono s.v. *genėti*. Zob. też BSW 85, LEW 152. — Drw. na SE *gen-*: *genatis* f. ‘drogą, którą się pędzi bydło na pastwisko, wygon’ (por. *degatis* ≡ *dēgti*; *gaišatis* ≡ *gaišti*); inne nazwy ‘wygonu’ to *genatys*, *genātve*, *genesys*, *genestys*, *genētē*, *genetys* (BRB *genitys*, -i- wtórne, zob. ALEW 311), *išgena*, *pragenā*. Dalsze drw.: *gėninas* ‘pędzący, pędząc’: *ėjo žąsimis gėninas* ‘szedł pędząc gęsi’ (GJL II, § 316), *genys* (zob.), *genūlis* ‘pastuszek’, *genutys* ‘zagroda dla bydła’ (por. n.rz. *Genūtē*), *pragenā* m.pl. ‘pierwszy wiosenny wypas bydła; upominki wręczone z tej okazji pastuchom’. Por. łot. *dženāt*, -āju iter. ‘pędzać, polować; szukać (złodzieja)’. — Podwójny refleks SZ: *gin-* i *gun-*. 1° SZ *gin-*: *išginā* a. *išginiā* ‘wygon, pastwisko’, *praginā* a. *praginiā* ts. Neopwk. *gin-* (≡ *giniaũ*): *ginioti* iter. ‘(roz)pędzać, (roz)ganiać’ (podobnie *kišioti, išmirioti*). Por. łot. *džīdināt* ts., od neopwk. *dži-* < *dzin-C < *gin-C). Nawiązanie psł. *žīnq, *žēti ‘żąć, ścinać sierpem’, por. scs. *žīnq, žēti*, ros. *žnu, žatʹ*, stczes. *žnu* (*žnu*), *žieti*, pol. *żnę, żąć*²¹⁶. 2° SZ *gun-*: *gunioti* (zob.). — WSZ *gyn-*: *gynėti* (zob.). — SO *gan-*: *ganýti* (zob.), *gānas* (zob.), *praganā* ‘wygon’ (war. *pragenā*). — Neoapofonia SZ *gin-* ⇒ SP/SO *gain-*: *gáinioti* (zob.). — WSO *gon-* < *gān-: *naktigonē* itp. (zob. *gon-*). — Usamodzielnionym derywatem prewerbialnym jest *apginti* ‘obronić, obronić się’ (znacz. etym. ‘opędzić się’), z akutem metatonicznym. Wtórne simplex *ginù*, *ginti* (zob.). Inaczej Derksen 2008, 561 (s.v. *žēti II), który przyjmuje pwk. *ultima laryngalis*: pbs. *gen?-/ *gin?-.

gintis, *ginuos*, *gýniaus* 1. ‘bronić się’, 2. ‘zaprzeczać, nie przyznawać się, zapierać się’, *atsiginti* ‘opędzić się, np. od much’, *užsiginti* ‘zaprzeczyć się czego’ — forma zwrotna do *ginti* ‘bronić kogo, czego’ (zob.). SD: *ginuosi* «prę się czego, zapieram się», *ažusiginu* «zapieram się czego» (por. *užsiginu* ts.), *ažugina mi ko kas* «odmawiają mi».

²¹⁶ Wydaje się dziwne, że LIV² 215 zaliczył scs. *žīnq, žēti* do pwk. pie. *g^uieh₃- ‘żyć’ (por. scs. *žiti, živq*). Zob. również zastrzeżenia Derksena 2008, 561.

girà 4 p.a. 1. ‘musujący, chłodzący napój wyrabiany z żytniej mąki a. chleba, kwas chlebowy’ (SD¹ «kwas, fermentum»), 2. c. ‘pijak’: *Tai toks gira* ‘To taki pijak’ (por. nazw. *Girà, Giráitis*). Ze zmianą *g’i* > *g’u*: *giurà* DVŽ ‘kwas’. Odpowiednik łot. *dzira, dziņa* 1. ‘napój dla bydła’, 2. ‘kwas pitny’. Czasowniki z sufiksami samogłoskowymi, *giráuti* ‘pijać’ i *girinėti* ‘popijać’, wskazują analizę *gir-ā-*: drw. od SZ *gir-V* do *gérti* ‘pić’ (zob.). Podobna apofonia w *ūžgirės* f.pl. ‘pijatyka’. Zob. też *kvōsas* II. — Drw. *girdarj̥s* ‘ten, kto wyrabia «gire»’ (por. *darj̥ti*).

girdėti, girdžiù (3 os. *giṛdi, giṛdžia*), *girdėjau* 1. ‘słyszeć’, 2. wsch.-lit. ‘czuć, odczuwać’ (kalka semantyczna z błr. *čuć, čuju* ‘słyszeć’ i ‘czuć, odczuwać’). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dzirdēt, dzirdu* (gw. *dziržu*), *-ēju* ‘słyszeć’, stpr. ENCH *kirdīt* ob. *kirdītwei* ‘słyszeć, hoeren’, *kīrdimai* 1 pl. ‘słyszemy, wir hoeren’, *kirdijti* 2 pl. ‘(po)słuchajcie, hoert’. Przynależność etymologiczna osnowy *gerd-/gird-* pozostaje nadal kwestią nierozstrzygniętą. Łączono z jednej strony z lit. *girti* ‘chwalić’, zakładając neosuf. *-dē-* (LEW 153, 154), z drugiej strony z orm. *kardam* ‘wołam, nazywam’ (pie. **g^(u)er-d^h*-, LIV² 187). ALEW 331 rekonstruuje zwrot pie. **g^(u)er(H)-* + **d^heh₁-* ‘dawać znać, Kunde geben’. Zamiast analizy **gir-* + *-dē-* proponujemy **gird-* + *-ē-*. Byłaby to formacja duratywna na *-ē-* (‘słyszeć’), utworzona od neoosnowy wyabstrahowanej z **girdyti* (≡ *girti*), tj. z causativum na *-dy-* o znac. etym. ‘sprawiać, że się słyszy o kim/czym’. To causativum pochodziłoby z reinterpretacji **girdyti* jako intensivum o znac. ‘zachwalać kogo/co, nadawać rozgłos’. Opozycję dur. na *-ē-* : caus. na *-y-* przy neoosnowie na *-d-* można zilustrować takimi paralelami, jak *murdėti* : *mūrdyti* i *pūdėti* : *pūdyti* (z apofonią: *skėldėti* : *skaldyti*). — Drw. *giṛsti* (zob.), *girdėnti*: *girdena* SD «gruchnęło co» [‘o wieściach: powstać, rozejść się’, SPXVI] (syn. *našina*). Nomina: *girdà* ‘pogłoska, plotka; słuch, zdolność słyszenia’ (łot. *dzirde* ‘słuch’), *giṛdas* ‘wiadomość podawana z ust do ust, pogłoska, słuchy’ (⇒ *negirdomìs* adv.: *pralēisti negirdomìs* ‘puszczać mimo uszu’), *giṛdalas* ts., *girdūs* ‘dobrze słyszący, o dobrym słuchu’, *girdēnis* ‘kto dobrze słyszy’, nazw. *Girdēnis* (por. sufiks w *skendēnis*), nazw. *Giṛdžius* (⇒ patron. *Girdžionis*, *-iūnas*). Zwrot *ar girdi?* ‘czy słyszysz?’ ulega ściągnięciu w *àgird* i *agì* (por. GJL I, § 578). — Neoosn. *girdē-*: *girdėlius* b.z.a. ‘kto dobrze słyszy, kto ma dobry słuch’ (wyraz występujący w zagadce), *girdėliau* b.z.a. adv. ‘głośniej’ (*Kalbėk man girdėliau, ba nedagirdžiu!* ‘Mów głośniej, bo niedosłyszę!’), *girdėtojas* ‘słuchacz’, *girdėstyti* ‘słyszeć, znać ze słyszenia’ (*Girdėstytos žolės, bet nežinau, ką anos gydo* ‘Zioła [są mi] znane ze słyszenia, ale nie wiem, co one leczą’) – formacja na *-sty-*, która nie ma paraleli wśród werbalnych neoosnów na *-ē-*. — Neoosn. *girdēt-* (≡ *girdėtas* ‘słyszany’): *girdėtiškas*: *Jų vaikai nei svietiški, nei girdėtiški* (ŽD 157). — SE *gerd-*: *gerdas* (zob.). — Nie ma refleksów na SO **gard-*.

girdyti, girdau (war. *girdžiu*), *girdžiau* 1. ‘dawać pić, poić’ (*trokštančių girdyt* DP ‘pragnących napawać’, *igirdyti* DP ‘wpoić komu’), 2. ‘upijać kogo, skłaniać do wypicia nadmiaru trunków’, 3. ‘topić kogo w wodzie’ — causativum z suf. *-dy-* i SZ *gir-* ≡ *ger-*, zob. *gérti* ‘pić’. Dawne praesens na *-ja-*: *krauju savu girdžia* DP ‘krwią swą napawa’, *girdžiu* SD «napawam kogo». Cps. *atgirdyti* ‘odkarmić cielę pojąc je mlekiem’, *igirdyti* ‘doprowadzić kogo do stanu pijaństwa’, *išgirdyti* ‘zużyć na pojenie (całą wodę), wypić (do dna)’, *nugirdyti* ‘doprowadzić do gnicia (niewykopane kartofle na kartoflisku)’, *nugirdžiu* SD «upaiam kogo, poję» [‘upijam’], *sugirdyti* ‘dać wszystko wypić; spoić kogo’. Refl. *prisigirdyti* ‘utopić się; odebrać sobie życie przez utopienie’. Brak SO †*gárdyti* (por. *spárdyti, tárdyti*) przypomina takie wypadki, jak *dildyti, pildyti, šildyti*. Odpowiednik łot. *dziṛdīt* ‘poić’, *dziṛdināt* caus.-iter. ‘poić, częstować, gościć’. — Neoosn. *gird-*: *girdūklis* ‘osesek; małe cielę, które trzeba poić, bo nie ssie matki’, *girdūkšlis* ‘dziecko sztucznie karmione’, też o szczeniściu, prosięciu. — Neoosn. *girdy-*: *girdyklà* ‘wodopój, poidło’, żartobl. ‘karczma’ (łot. *dziṛdīkla*² ‘wodopój’), stlit. ‘napój’, *girdỹklas* ‘płynny pokarm dla

zwierząt', *girdymas* 'pojenie koni', SD «napawanie», *girdysta* BRB 'pijaństwo, opilstwo', *girdytùvė* 'poidło'.

girgėti, *girga*, *girgėjo* 1. 'o gęsiach: gęgać', 2. 'o drzwiach: skrzypieć' — czasownik na -ė- od osnowy *gir-g-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *giř-giř* o gęganiu. Paralele: *ga-g-ėti*, *gur-g-ėti*. Starszą postacią czasownika było pewnie *kirkėti* 'gęgać' $\Leftarrow$ *kir-k-* $\Leftarrow$ *kiř-kir*. — Wtórne formy wykrzyknika: *girk̃t* (o gęsiach) oraz *giřgu-giřgu*, *giřgū-giřgū* i *girgu-gargu* (o trzeszczeniu, skrzypieniu i gęganiu). — Z innymi sufiksami: *girgėnti*, *girsėti*, *girsėti* (war. *kirksėti*), *giringinti* (war. *kirkinti*) oraz *giritiūti* ZTŽ ($\Rightarrow$ *giritiūnas* 'kto mówi niezrozumiale').

girgždėti, *girgžda* (war. *girgždi*), *girgždėjo* 1. 'skrzypieć – o drzwiach, wrotach, łóżku, o butach, o śniegu pod butami', SD *girgždžiū* «skrzypieć», 2. 'trzeszczeć – o suchym, kołyszącym się na wietrze drzewie' (*Ne tas medis lūžta, kurs girgžda* 'Nie to drzewo się łamie, co trzeszczy') — z udźwięcznienia *kš-d* > *gž-d* w praformie **girkš-dė-ti*, gdzie suf. -*dė-* dołączył się do wykrz. *girkš*, *giřkš*, *girkšt*, *giřkšt* o skrzypieniu (*Girkš durys atsidarė* 'Skrzyp i drzwi się otworzyły'). Tylko sufiksальnym segmentem -*d-* różni się **girkšdėti* od syn. *girkšėti* 'skrzypieć, trzeszczeć' (*Miške girkšėjo medžiai* 'W lesie trzeszczały drzewa'). Paralele: *gurgždėti* < **gurkš-dė-*; *kregždėti* < **krekš-dė-* i *šnabždėti* < **šnapš-dė-*²¹⁷. Zob. jeszcze *girgėti*. — Neoosn. *girgžd-*: *girgždauti* a. *girgždauti* 'skrzypieć ciągle, ustawicznie', *girgždinti* 'powodować skrzypienie (drzwi, o wietrze)', *girgžtelėti*, *girgžterėti* 'zaskrzypieć'. Wtórne postaci wykrzyknika: *girgždu*, *girgždū*, *girgždū* (oraz papierowe *girgž*, napisane na wzór *girkš*). — Postverbalia: *girgždà* 'radło', *giřgždas* a. *girgždas* 1. 'strzykanie w kościach, artretyzm' (por. łot. *dziřkste*), 2. 'kawalek skóry wkładany do butów po to, by te skrzypiały', 3. 'żwir, piasek z kamyczkami', 4. bot. 'jakieś ziele', *girgždesys* 'skrzypienie'. — Neoapofonia SZ *girgžd-* $\Rightarrow$ SP/SE *gergžd-*: *gergždėti*, -*džiū*, -*ėjau* 'chrypieć, mówić głosem chrypliwym, skrzeczącym; charczeć'. — Neoapofonia SZ *girgžd-* $\Rightarrow$ SP/SO *gargžd-*: *gargždėti*, -*ù*, -*ėjau* 'mówić głosem chrypliwym, trzeszczącym; mówić niewyraźnie', *garğždas* 'żwir, grunt zawierający żwir; żużel, szlaka' (por. łot. *gargzda* 'piaszczysta gleba'), $\Rightarrow$ drw. *gargždynas* 'warstwa żwiru w gruncie', *gargždynė* 'żwirowata gleba' (por. *žviřgždas*). Zob. też ALEW 332. N.m. *Gargždaĩ* 2x, *Gargždėlė*, *Garğždupis*. N.rz. *Gerğždas*, *Gergždžiukas*.

girià 2 p.a. 'wielki las, puszcza'. SD *giria* «pustynia, puszcza». War. *girė*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dziřa*, *dziře* 'las', stpr. n. lasu *Girgen*, n.m. *Auctigirgen*, dosł. 'Wysoki Las' (AON 13, 236). — Oboczna formacja na SO *gar-* ukazuje się w znaczu. 'drzewo': stpr. *garian* EV 'drzewo, Bom [Baum]', czyt. [gari.jøn], *tou assai iduns esse stesmu garrin* ENCH 'jadłeś z drzewa..., du hast gessen von dem Baum...'. Por. gr. δρυμός 'las' obok δρῦς 'drzewo'. — Bałtyckie wyrazy stoją w związku z jednej strony ze SZ sti. *giri-* m. 'góra, wzniesienie' (pie. **g^uriH-i-*) i śrir. *bairenn* f. 'lesista góra' (pcelt. **barinā*), z drugiej strony ze SO w scs. *gora* 'góra, góra pokryta lasem' (bg., maced. *gora* 'las') < pie. **g^uorH-eh₂-*, jak też w odpowiednikach irańskich: aw. *ga'riš* m. 'góra, góry' < **g^uorH-i-*, chotańskie *gara-*, sogdyjskie, paszto *gar* 'góra' < **g^uorH-o-*. Fakt, że dany wyraz oznacza zarówno górę, jak i las, Mańczak 58 tłumaczy tym, że «obszary o bardzo stromej powierzchni nie nadają się do przekształcania ich w pola uprawne i las na nich pozostaje». Por. BSW 78, LEW 153, ALEW 332n., PKEŽ 1, 326n., EWAIA I, 487, Matasović 57. NB. Formacja *girià* może pochodzić z przekształcenia starego f. **giri* < pie. **g^uriH-i-h₂*, por. *pačią* $\Leftarrow$ *patī* 'żona, małżonka' < pie. **potih₂*; *neptė* 'wnuczka' $\Leftarrow$ **neptī* < pie. **neptih₂*

²¹⁷ ALEW 332 nie dostrzega wykrzyknika jako podstawy omawianej formacji i utrzymuje, że *girgždėti* bazuje – wraz z *girgšėti* – 'na morfologicznie prostszym [czas.] *girgėti*'. W takim razie nie wiadomo, czym miałyby być segmenty -*ždė-* i -*šė-*.

(wed. *naptī*). — Drw. *girénas* ‘człowiek mieszkający w lesie’, *giriētis* b.z.a. 1. ‘osiadły w lesie odludek, samotnik’, 2. SD¹ «puszczyk» [‘ptak Strix aluco’], *giringas* ‘lesisty’, *giriņkas* (zob.), *girininkas* ‘leśniczy; robotnik leśny; mieszkaniec lasu’, *giriņis* ‘leśny; dziki (jabłoń, grusza, świnia); gruboskórny, nieokrzesany’, *giriótas* ‘lesisty (obszar, teren)’, *giriškas* SD «pustelniczy», *girniskas* ‘człowiek mieszkający na skraju lasu’, *pagirys* 1. ‘skraj lasu’ (*Jis gyvena pagirys*, t.y. *netoli girios* JU ‘On mieszka pod lasem’), 2. ‘pole pod lasem’ (⇒ *pagirūžis* ts.), *užugiris* ‘miejsce za lasem, zalesie’, cps. *vidūgiris* ‘środek lasu’ (por. *vidūs*). — N.m. *Girė*, *Girios*, *Giraitė* 7x, *Girėlė* 23x, *Girėlka* 3x, *Girininkai* 22x, *Pagiriaĩ* 27x, *Užgiriai* 6x, *Užugiriai*, cps. *Girialaukis* oraz *Šlāpgirė*, *Vařnagiriai* 2x. N.rz. *Girālė*, *Girėlė*, *Girijà*, *Giraudas* a. *Giraudà* (**Gir-raud-*, por. n.m. *Raūdgiriai*), cps. *Girótakis*, *Girupis* 8x. Por. stpr. n.m. *Iwo-garge*, *Iwe-garge*, z glosą «huwinboum»; I człon do lit. *jvas* ‘sowa puchacz’ (AON 50, 233, PKEŽ 2, 59n.).

girinykas SD «pustelnik, eremita, anachoreta». Analiza: *gir-inykas*, por. *girià* ‘las, puszcza’ — jest to kalka staropolskiej formacji *pustynnik*, rozumianej przez Litwinów jako *pustyn-* + *-nik*. Por. stpol. *pustynia* ‘las, bór; pustkowie, miejsce puste, bezludne; miejsce wygnania’, ⇒ adi. *pustynny*, ⇒ n.agt. *pustynnik*. To ostatnie zmieniło się w *pustyl.nik* przez dysymilację, następnie w *pustelnik* przez obniżenie samogłoski (por. pol. *styr* > *ster*; *styrta* > *sterta*). Zob. Bańkowski II, 966; nieco inaczej Boryś 504. Por. ros. *pustýnnik* ‘pustelnik’ ⇐ *pustýnnij* ‘pustynny, bezludny’ : *pústynja*, *pústynʹ* ‘bezludne miejsce’ oraz ‘miejsce, gdzie żyje pustelnik, pustelnia’. ŽD 144 i ALEW 332 (s.v. *girià*) niesłusznie uznali *girinykas* za banalny wariant formy *girininkas* ‘ten, kto mieszka w lesie lub tam pracuje’. LEW i Ambrazas 2000 pominęli wyraz Szyrwidowy.

girkšėti, *girkši*, *girkšėjo* stlit., gw. ‘skrzipieć, trzeszczeć (o drzewach), zgrzytać (o zębach)’, DP ‘zgrzytać’; *girkšterėti* a. *girkštelėti* ‘skrzipnąć’ — czasowniki utworzone od onomatopeicznej osnowy *girkš-* jak w wykrz. *girkš*, *girkšt*. Por. bliskoznaczne *girkždėti* i *girkšėti*.

girkšnoti, *girkšnoju*, *girkšnojaũ* 1. ‘pić powoli, po trochu, popijać piwo, wódkę’ (*Susirinkę giminėlės girkšnoja*), 2. ‘oddawać się pijaństwu’, war. *girkšnóti* — czasownik na *-no-* od wykrz. *girkš*, *girkšt* o łykaniu napoju, o picciu duszkiem (por. *girkšt* s.v. *girkšėti*). Z innymi sufiksami: *girkščioti*, *girkšterėti*. Wykrz. *girkš(t)* da się wywieść z czas. *girkšnóti*, co ze zmiany *gir-k-snóti* < *girsnóti* (zob.).

girnós, *-ų* 1 p.a. f.pl. ‘żarna kamienne’, przen. ‘tyłek’. Sg. *girma* ‘kamień mielący, tzw. biegun; żarna ręczne; jeden z kamieni młyńskich; tyłek’. Odpowiednik łot. *dziřnas* f.pl. ‘żarna’. Pb. **gīr-nā-*. Por. stisl. *kvern* ‘żarna’, goc. *asilu-qairnus* ‘μύλος ὀνικός’, stwn. *quirn(a)* ‘żarna’. — Oboczna formacja pbsł. **gīr-nū-*, por. łot. *dziřnus* ‘żarna’ : scs. *žrūny*, *-ūve* ts., ukr. *žorna* ts., stpol. *žarny* ‘prasa do wyciskania wina, oleju’, pol. *żarna* ‘urządzenie do mielenia ziarna’. Od tego derywat z pochodzenia przymiotny o suf. **-aŭa-*, por. cs. *žrūnovŭ* ‘kamień żarnowy, młyński’, stpol. *žarnów* ts. (⇒ pol. *żarnowiec* ‘kamień żarnowy’), ros. *žernov* ‘żarna’ : łot. *dziřnavas* f.pl. ‘żarna, młyn’, < pbsł. **gīr-n-aŭa-*. Staropruski hapaks *girnoywis* EV ‘żarna, Quirne [Handmühle]’ pozostaje niejasny w części sufiksальной <-oywis> (PKEŽ 1, 372 czyta **girnavis*). Formacja **gīr-nū-*, prawdopodobnie starsza od **gīr-nā-* (zob. BSW 89, LEW 153n.), odzwierciedla pie. **gʷr̥h₂-nuH-* i należy do tej samej rodziny, co adi. pie. **gʷr̥h₂-ú-*, por. wed. *gurú-* ‘ciężki, ważki’, gr. βαρύς ts. (brak lit. †*girūs*, †*gurūs*). Zob. ALEW 333n. — W jęz. łotewskim ukazuje się adi. *grūts* ‘ciężki, trudny, mozolny’, które jest pod względem budowy zbieżne z łac. *brūtus* ‘ciężki, ociężały; tępy, głupi’, < pie. **gʷr̥h₂-tó-*. Ten derywat ukształtował się przy udziale metatezy spółgłoski laryngealnej w pierwotnej formie **gʷr̥h₂utó-* (⇐ **gʷr̥h₂-ú-*), por. de Vaan 76. — St. pełny I **gʷerh₂-C* dokumentuje wed. *gārīyas-* ‘cięższy’, *gariman-* n. ‘ciężar’, zaś st. pełny II **gʷr̥h₂-C* (tzw. ‘Schwebeablaut’):

wed. *grāvan-* m. 'kamień prasy, kamień do tłoczenia somy', stir. *bró* 'żarna', < pie. *g^hréh₂-uon- (EWAIA I, 508). — Drw. *girnēlē: kēlio girnēlē* 'rzepka kolanowa, łękotka' (por. pol. gw. *żarnówka*), *giṛnius* 'ten, kto wyrabia żarna' (por. nazw. *Giṛnius, Giṛnius, Giṛnys*, n.m. *Girniaĩ*), *girnóvė* 'warzęcha, duży ptak brodzący, *Platalea leucorodia*'. Cps. *girnakalis* 'rzemieślnik wykuwający żarna' (por. *kálti*), war. *girnākolis; gīrnakmenis* 'kamień żaren', *girnūkalis* ob. *girnūkalis* 'ten, kto wykuwa żarna' (por. n.m. *Girnakaliaĩ*), *gīrnkalis* ts. (por. n.m. *Girkaliaĩ* 2x z *Girn-kaliai), por. łot. *dziṛnkalis* ts.; *gīrnakalis* a. *gīrnkalis* 'dłuto do wykuwania żaren', *gīrnākūjis* 'młotek do wykuwania żaren' (por. *kūjis*), *gīrnākūlis* 'jeden z kamieni żaren' (por. *kūlis*), *gīrnalovis* a. *gīrnālovis* 'krosna żaren, drewniany kadłub, w którym są one umocowane; skrzynka u żaren, do której sypie się mąka' (por. *lovys*), *gīrnapusė* 1. 'jeden z kamieni żaren' (dosł. 'połowa żaren'), 2. 'kamień młyński', *gīrnāskylė* 'otwór w dolnym kamieniu żaren, w tzw. leżaku', *gīrnatraukis* b.z.a. 'młon w żarnach', *pusiāgīrnis* 'jeden z kamieni żaren' (por. *pūsė*; por. łot. *pusdziṛnavas* f.pl.).

gīrsnóti, *gīrsnóju, gīrsnójau* 1. 'pić po trochu, popijać (piwo, wódkę)', 2. 'upijać się od czasu do czasu' (war. *gīrsnoti*), *gīrsčióti* 'popijać, pić po trochu, małymi łykami (o wódce), sączyć (piwo)' — analiza: *gīrs-no-*, *gīrs-čio-*, derywaty od neopwk. *gīrs-*, który wyabstrahowano z formy prs. *gīrstu* (reanaliza *gīrs-stu), por. *apgīrti* 'upić się', *pragīrti* 'rozpić się, stać się pijakiem'. Alternant *gīr-C* stoi w apofonii do *gēr-C*, zob. *gérti* 'pić'. Porównywalne formacje to *kīlsnóti* i *kīlsčióti* ⇐ *kīlstu* (zob. *kīlti*). War. z insercją k: *gīrksnóti* > *gīrkšnóti*. Zob. też *gīrkšnóti*.

gīṛsti, *gīrstù, gīrdaũ* 'zacząć słyszeć', zwykle z prvb.: *atgīṛsti* 'dowiedzieć się', *iṣgīṛsti* 'usłyszeć, dowiedzieć się, dostać wiadomość', SD «nasłychnąć, inaudire aliquid» (por. łot. *izdzīrst*, -stu, -du 'doznać, usłyszeć'), *pagīṛsti* 'posłyszeć', SD «ocucam się, expergiscor, euigilo, excutior somno», *pragīṛsti* 'odzyskać słuch' — formacja inchoatywna na -sta- od SZ *gīrd-*, zob. *gīrdėti* 'słyszeć'. — Neopwk. *gīrs-*: *gīṛslas* 'głos; wiadomość usłyszana', *gīṛsmas* 'głos, odgłos rozmowy'. SO *gars-* ⇐ *gīrs-*: *garšas* (zob.).

gīrt-, neoosnowa wyabstrahowana z formy *gīrtas* 'pijany', participium prt. pass. do *gérti* 'pić' (zob.). Drw. werbalne: *gīrtáuti* 'oddawać się pijaństwu', DP 'opijać się', SD «pijam» (⇒ *gīrtāvimas* 'pijaństwo'), *gīrtinti* 'upijać', *gīrtiوتي* 'upijać się'. Do tego *iṣgīrtiوتي* 'wytrzeźwieć': *Aṣ iṣgīrtavaũ*, t.y. *iṣsipagīrioju* JU 'Wytrzeźwiałem'. Też refl.: *iṣgīrtiوتي* *yra iṣsipagīrioti*, *iṣsiblandyti* (*Nežadink jo, teiṣgīrtiوتا* 'Nie budź go, niech sobie wytrzeźwieje'). Zob. też *prasigīrduti*. — Drw. nominalne: *apýgīrtis* 'podpity, nieco pijany' (por. *gīrtis*), *apgīrtys* ts., *gīrtė* 'picie, biesiadowanie', SD «hoyne częstowanie», *gīrtės namai* SD «karczma», *maršalka gīrtės* SD «marszałek weselny, biesiadny» (syn. *maršalka svodbos*); *gīrteiva* b.z.a. 'pijak' (por. *mušėiva, nevalėiva*), *gīrtybė* SD «opilstwo, upicie», *gīrtis*, -čio sb. 'pijany' (*Nesuprantu, ar jis gīrtas, ar tik gīrtiũ apsimetęs* 'Nie rozumiem, czy on jest pijany, czy tylko takiego udaje') – zapewne drw. wsteczny od *apýgīrtis*; *gīrtitelis* 'pijaniusieńki' (⇒ *gīrtitelaitis* ts.), *gīrtókas* 'podpity, podchmielony' (*gīrtoku darau kū* SD «podpoić kogo»), *gīrtukėlis* 'zupełnie pijany', *gīrtūklė* a. *gīrtūklis* 'pijak', *gīrtūs* 'pijany', *gīrtūtis* 'bardzo pijany', *gīrtuvė* 'karczma', ⇒ *gīrtuvinis* 'karczenny', *gīrtūvinykas* 'karczmarz'. Cps. *pūsgīrtis* 'podpity' (dosł. 'na pół upity', por. *pūsė*). Paralele s.vv. *būt-*, *degt-*, *imt-*. — Neoosn. *gīrtuo-* (⇐ *gīrtiوتي*): *gīrtuoklė* c. DP 'pijanica, opity', SD «kuflarz; opity; piianica», *gīrtuōklės* f.pl. bot. 'łochynie, borówki bagienne, *Vaccinium uliginasum*' (por. *sūpuōklės* ⇐ *sūpuoti*), *gīrtuōklis* 'pijak' (⇒ vb. denom. *gīrtuokliuti* 'oddawać się pijaństwu'); neoapofonia sufiksalna wytworzyła tu dwa war. najpierw *gīrtūklis* 'pijak' (-uokl- ⇒ -ūkl-, por. *šykštūklis* ob. *šykštuōklis*), potem *gīrtūklis* ts. (-ūkl- ⇒ -ukl-, por. *šykštūklis*). — Neoosn. *gīrtut-* (⇐ *gīrtūtis*): *gīrtūčiukas* 'zupełnie pijany', *gīrtutėlis* ts., *gīrtutukas* ts.

gīrti, *gīrtiũ* (zam. *gīru?), *gýriau* 'chwalić, zachwalać', DP też 'wysławiać, zalecać,

radzić, błogosławić', *igirti* 'zalecać', *išgirti* 'wysławić, wychwalić'. Refl. *girtis*, *giriuos*, *gyriaus* 'chwalić się, chełpić się' (*Tebesigiria!* 'Jeszcze się chwali!'), *pasigirti* 'pochwalić się', *užsigirti* DP 'zalecać się'. SD¹ *giriuos* «wynaszam się», SD *giriuosi* «chełpię się». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dziŗt*, *dziŗu*, *dziŗu* 'chwalić', refl. *dziŗuōs*, *dziŗuōs*, *dziŗtiēs* 'przechwalać się, chełpić się; przystępować do czego, mieć zamiar; obiecywać sobie', stpr. ENCH *girtwei* 'chwalić, loben', prs. 1 pl. *girrimai* (drw. *wargan girsnan* acc.sg. 'zła opinia, boesen leumut', *pogirsnan*, *pogirschnan* acc.sg. 'pochwała, Lob', *pogirrien* ts.). — Prs. na -*ia*- jest prawdopodobnie młodszego pochodzenia: lit. *giriũ* tak się ma do scs. *žir̃q* (*žrėti*) 'składać ofiarę' jak lit. *diriũ* do scs. *dīr̃q* (*drėti*) 'drzeć' oraz lit. *tiriũ* do scs. *tīr̃q* (*trėti*) 'trzeć'. Zob. Stang 1942, 30n., 35. Rekonstrukcja **gir-e* < pie. **g^uṛH-é*- (por. LIV² 210n.). — Ptc. prt. pass. *pagirtas* 'pochwalony' odpowiada wed. *gūrtá*- 'pozdrowiony', łac. *grātus* 'przyjemny, uczynny, godny podziękowania, kochany, drogi', < pie. **g^uṛH-tó*-. — Pie. SE-V **g^uērH-e*:- wed. *járate* 'śpiewa, opiewa, pozdrawia'. SE-C: pbsł. **gērti* > scs. *žrėti* 'składać ofiarę'. Por. BSW 88, LEW 154, ALEW 336. W bałto-słowiańskim brak jest śladu po prs. infigowanym **girnō* ← **g^uṛ-n-H-é*- (por. wed. *gr̃nāti* 'pozdrowia, wychwala'). Nie ma też refleksów na SE (lit. **ger-V*, **gér-C*) i na SO (lit. **gar-V*, **gár-C*). — Drw. *giŗklas* 'chwalenie, pochwała; samochwał' (**gīr-tla*-), *giŗskus* (zob.), cps. *savigira*, *savigyra* c. 'samochwał', kontrahowane *sáugira* (por. *sāvas*). — Neoosn. *girkl*:- *girklus* 'kto przechwala się, chełpi się' (por. *apginklus* ← *gińklas*). — WSZ *gyr*:- *gyriau* (prt.), drw. *gyrà* 'chwalenie się; samochwał' (por. nazw. *Gyrà*), *gyrāstis* 'pochwała' (por. GJL II, § 414), *gyrėjās* 'człowiek, który chwali, chwalca, wielbiciel', SD «chwalca», *gyrius* 'chwalenie, chwalba', DP 'chwała, chluba' (por. *myrius*, *vỹlius*, *vỹrius*), *gyrūnas* SD «chełpliwy», *pāgyros* f.pl. 'pochwała; zachwalanie', *pagyrimas* 'pochwała', DP 'chwała, zalecanie, błogosławieństwo, pochwała, pochwalenie, szczęście', *pagyrūnas* 'osoba chwalać samą siebie, samochwał' (⇒ *pagyrūniškas* 'chełpliwy'), *gyrpelnys* 'kto lubi się chwalić' (por. *peľnas*).

gýsla 1 p.a. 'żyła'. SD: *gysla kraujo* «żyła krewna», *gysla plestinti* «żyła pulsowa, oddechowa». Pl. *gýslos* 'puls': *plasta gyslos* SD «bije puls». Z obocznym tematem: *gýslė*, *gyslė*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dzísła*, *dzísle*, z insercją *k*: *dzíksla*, *dzíksle* 'żyła; cięciwa łuku' (war. *dzípsla*), stpr. *pettegislo* cps. Ev 'żyła tętnicza na ramieniu, Ruckeoder [Rückenader]' (por. lit. *petỹs*). Należy wraz ze scs. *žila* 'vena, nervus', sch. *žila* 'żyła' do pbsł. **gī-slā*- < pie. **g^u(h)iH-sleh₂*-, por. BSW 90, REW I, 426, LEW 150, ALEW 322. Sb. *gýsla* odzwierciedla – podobnie jak *gijà* (zob.) – formację na st. zanikowym do pie. **g^u(h)ieH*-, por. wed. *jyā*- f. 'cięciwa łuku'. Suf. *-sl- ukazuje się również w orm. *jil* 'ścięgno, sznur' i łac. *fīlum* 'nić, nitka; przędza; struna' < pie. **g^u(h)iH-(s)lo*- (por. de Vaan 220). — Drw. *gyslėlė* 'żyłka', SD *gyslelės lapo* «żyłka w liściu», *gỹslius* 'wychudły, słaby człowiek' (⇒ *gỹslinti* 'iść – o chudym bydłociu a. człowieku'), *gysločia* SD bot. «babka ziele, Plantago» (neosuf. -*očia*, por. *niekočia*), ⇒ *gyslōtis* bot. 'babka, Plantago', *gyslōčius* 'człowiek żylasty, silny', *gyslōtas* 'żylasty (o mięsie, buraku, liściu)', SD «żyłowaty». Cps. *gýslapis* bot. 'babka, Plantago' – skrót haplogiczny z **gysla-lapis* (por. *lāpas*), *kraujāgyslė* 'naczynie krwionośne' (por. *kraujās*), *saūsgyslė* 'ścięgno' (por. *saūsas*), *viengỹslis* 'lichy, słaby – o koniu' (dosł. 'z samymi żyłami, same żyły', por. *vīenas*). — Vb. denom. *gýslioti* 'wysilać się, napinać swoje siły' (war. *gýsloti*), *igýslioti* 'z trudem wnieść (na górę, na wóz)', *nusigýslioti* 'zmordować się (przy ciężkiej robocie)'. Por. pol. *żyłować kogo w pracy* 'wyciskać z kogo wszystkie siły, męczyć kogo'.

gisti, *gýsta* (**gīsta* < **gins-sta*), *užgiso* wsch.-lit. 'gasnąć – o ogniu, o węglach' (por. Otrębski 1934, 341, LzŽ) — formacja inchoatywna z suf. -*sta*- i neoapofonicznym SZ *gis*- ← *ges*-, por. *gėsti* 'gasnąć'. Odpowiednik łot. *dzist*, *dziestu*, *dzisu* 'gasnąć', 'o tropie: nagle urywać się, znikać'. Pierwiastek na SZ *gis*- tak się ma do SP/SE *ges*- jak *kis*- do *kes*- (s.v. *kāsti*), *tis*- do *tes*- (s.v. *tesėti*) oraz *tiž*- do *tež*- (s.v. *tēžti*). — Caus. *gisýti* 'gasić' (por.

Otrębski 1934, 292). — Neoapofonia *gis-* ⇒ *gais-*: *gaisinti* (zob.).

gýsti, *gýstu* (*gyd-stu), *gýdau* ‘zacząć śpiewać, pisać’, zwykle z prvb.: *pragýsti* ‘zaśpiewać, zapiąć’ (*pirm neg gaidys du kartu pragys, tris kartus užsiginsi manęs* DP 159¹⁵ ‘pierwej niż kur dwakroć zapoje, trzykroć się mnie zaprzysz’), *sugýsti* ‘zapiąć’, *atgýsti* ‘zacząć na nowo śpiewać (o ptakach na wiosnę)’. Inchoativum z suf. -sta- i SZ *gyd-* ⇐ *gied-*, por. *giedóti* ‘śpiewać’. — Drw. *gýdauti* ‘pisać’, *gýdaldas* ‘pianie’, *atógýdis* ‘efekt głosowy następujący po pianiu’ (*Šiņnakt girdējau visus gýdavimus ir atógýdžius* ‘Tej nocy słyszałem wszystkie odgłosy [wydobywające się z mej piersi]’). — Neopwk. *gys-* (⇐ *gýsti*, *gýstu*): *gysmas* b.z.a. ‘śpiewanie, śpiew ptaków’ (por. *siūsmas* ⇐ *siūsti*), cps. *gaĩdgystė* (zob.).

gišėptas 2 p.a. gw. ‘interes, transakcja handlowa’ (KRŽ), *gišeftas* b.z.a. (GL 54) — zapoż. z jid. *gišeft* (por. nwn. *Geschäft* n.).

gýti, *gyjù* (*giju < *ginju; war. *gynù*, *gýstu*), *gijaũ* 1. ‘o ranie: goić się, zablizniać się’, 2. ‘o chorym: zdrowieć’, 3. ‘o roślinie: przyjmować się’ (*Šiemet skiepiantos obelaitės jau gýja*), 4. bibl. ‘żyć’: *O Seth gijo šimtą ir penkeris metus* ‘A Set żył sto i pięć lat’. Cps. *atgýti* ‘odżyć; zmartwychwstać’, *atgyju* SD «ożywiam» (*atgijo* SD «ożył, zmartwychwstał»), *įgýti* (zob.), *nugyti* DP ‘odnosić; zasłużyć’, *prigýti* ‘przyjąć się, zakorzenieć się’, *sugýti* ‘zagoić się’ (*Pirštas sugijo*), też ‘odpocząć, odetchnąć’, *užgýti* ‘zagoić się’ (*Žaizdà jaũ užgijo*). Odpowiednik łot. *dzīt*, *dzīstu*, *dziju* ‘goić się, zdrowieć, odzyskiwać siły’, *izdzīt* ‘wyzdrowieć’. Paradigmat opiera się na SZ *g^uih₃- od pwk. *g^uieh₃- ‘żyć’ (LIV² 215, ALEW 336n.), por. gr. hom. βέομαι coni.-fut. ‘będę żył’ < *g^ueih₃-e-). Inf. *gýti* wraz ze scs. *žiti* ‘żyć’ reflektuje *g^uih₃-C. Rozbieżność znaczeń ‘żyć’ (słow.) i ‘goić się, zdrowieć’ (lit.-łot.) polega na innowacji po stronie lit.-łot., gdzie pojawiły się nowotwory *gyvėnti* i *dzīvuot* na wyrażenie ‘żyć’ (⇐ *gývas*, *dzīvs* ‘żywy’). — Prt. *gijaũ* zawiera -j-, które powstało w warunkach hiatu laryngalnego, < *giĭ-V z pie. *g^uih₃-V (zob. HL 19). Neopwk. *gij-*: po *atgijimui* DP ‘po zmartwychwstaniu’, *ižgijimas* SD «wzmaganie», *pagijėlis* ‘ozdrowienieć’ (por. *apsirijėlis*), łot. *dzijeklis* ‘lekarstwo na rany’. — Caus. na -dy-: *gýdyti* (zob.). — Prs. *gyjù* < *gijù < *gi-n-ĭō polega na infigowaniu osnowy *giĭ-V, widocznej w formie prt. Gdyby prs. infigowane miało formację dawną, to brzmiałoby *ginù < pie. *g^ui-n-h₃-V (por. *sinù* < pie. *si-n-h₂-V; *trunù* < pie. *tru-n-H-V). — Prs. gw. *gynù* utworzono od neopwk. *gy-*, który został wyabstrahowany z formy prs. *gyjù*, gdy ta zajęła miejsce *gijù. Tak w *gynù*, jak i *gyjù* pierwiastkowe y mają inną genezę niżeli y w inf. *gýti*; przejawia się to w różnicy intonacji. W jednym szeregu z *gynù*, 3 os. *gýna* stoją praesentia *lýna* (*lýti*), *pýna* (*pýti*) i *rýna* (*rýti*), kontynuujące *lĭna, *pĭna i *rĭna. — SP znany jest tylko w innowacyjnej postaci *gaj-V* ⇐ *gij-V*: *gajùs* (zob.).

gývalioti, *gývalioju*, *gývaliojau* ‘pędzić żalosny, marny żywot, wegetować’, stlit. *atgyvalioti* ‘ożywić, wskrzesić’ — vb. denominativum urobione neosuf. -alio- od *gývas* ‘żywy’. Por. typ *sárgalioti* ‘zapadać na zdrowiu, niedomagać’ ⇐ *sargālius*. — Z wtórnym dyftongiem ai: *gývailioti* ‘wegetować’ (*aļo* > *aļ’o*; i wskutek antycypowania miękkości l). Por. neosuf. -ailio- w *ėdailióti*, *kirtailióti* i *pīlštalioti*.

gývas, -à 3 p.a. ‘żywy’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *dzīvs* ts., stpr. *gijwans*, *geīwans* acc.pl. ‘żywych, die Lebendigen’. Wraz ze scs. *živŭ* ‘žōv’, ros. *živój* itd. jest kontynuacją dewerbalnego przymiotnika pbsł. *gī-ua- (por. *gýti*, scs. *žiti*). Reflektuje pie. *g^uih₃-uó- ‘żywy’ ⇐ *g^uieh₃-/*g^uih₃- ‘żyć’, zob. LIV² 215, NIL 185n., ALEW 339n. Odpowiedniki ie.: wed. *jīvā-*, łac. *vīvus*, stir. *béo*, śrwalij. *byw*, goc. *qius* itd. Por. budowę adi. *sývas*, *šývas*. — Drw. *gývasta* a. *gyvasta* ‘życie’, war. *gyvast-va* b.z.a.; *gývastas* ‘zdrowie’ (*Toks jau čia jo gývastas*; zob. też *gyvāsnykas*), *gývastis*, *gyvastis* f. lub *gývastis* m. ‘żywe stworzenie; życie; wątła istota’, *gývis* 1 p.a. ‘żywe stworzenie, żyjątko’ (SD «zwierzę»), ‘bydło, stado bydła’

(LZŽ), *gỹvis* m. 2 p.a. ‘żywość’; sposób akcentowania uwypatnia różnicę między concretum i abstractum (por. *sũris* ob. *sũris* $\Leftarrow$ *sũras*); *gyvatà* (zob.), *gyvātē* (zob.), *gỹvyba* gw. ‘życie, żywotność’ (por. łot. *dzīvība* ‘życie; żywa istota’), *gyvỹbē* ‘życie, istnienie’, SD «żywość», *atiĩti* *gyvỹbē* ‘pozbawić życia’ ($\Rightarrow$ *gyvỹbingas* ‘żywotny, żwawy’, *gyvỹbinis* ‘życiowy, żywotny’), *gyvingas* ‘pełen życia’, SD «żywotny», *gyvystē* SD «żywotność», *gyvulỹs* (zob.), *gyvũmas* ‘żywość, rzeźkość’, SD «czerstwość» (syn. *gaivystē*), *gyvuonĩs*, -iēs f. ‘miejsce pod paznokciem, wewnętrzna część rogu; żywe mięso; rdzeń wrzodu; żądło pszczoły lub osy; język żmii’ – z sufiksem jak w *auguonĩs*, *geluonĩs* (war. *gyvuonỹs*, *gyvonĩs*, *gỹvanis*), *negỹvėlis* ‘umarły’, *niekũ* *gyvũ* adv. ‘w żaden sposób’. — Cps. *gỹvakaras* c. ‘słaby, ledwie żywy – człowiek a. zwierzę’ (por. *geĩvakaras* s.v. *gaivĩti*), *gyvāklanis* (zob. *klānas*), *gyvaladžià* (zob. *laid-*), *gyvāmēsē* a. *gỹvmēsē* ‘żywe mięso w ranie’ (por. *mēsà*), *gyvanāstris* ‘kto wrzeszczy na całe gardło’ (por. *nasraĩ*), *gỹvanašlis* (zob. *našlē*), *gyvāplaukiai* (zob. *plāukas*), *gỹvasakiai* (zob. *sakaĩ*), *gỹvāgis* (zob. *vōgti*), *gỹvnāgis* ‘miejsce pod paznokciem, pod kopytem, pod rogiem; żywe mięso’ (por. *nagà*; war. *gỹnāgis*, zapewne przez fazę *gỹnāgis i zanik ślizgu), *gỹvragis* ‘żywe mięso w rogu’ (por. *rāgas*; war. *gỹbrāgis*, *gỹragis* < *gỹvarāgis*), *gỹvrungis* a. *gỹvrungiai* m.pl. ‘przednia ruchoma część wozu’ (por. *rũngas*), *lėisgyvis* (zob.), *pũsgyvis* (zob. *pũsē*). — Vb. denom.: 1. *gỹvalioti* (zob.), 2. *gỹvelėti*, -ju, -jau ‘żyć jako tako, trzymać się’, 3. *gyvėti*, -ja, -jo ‘ożywiać się’, *pagyvėti* ts., *negyvėti*: *sunegyvėti* ‘zrobić się nieżywym, zdechnąć’, *užnegyvėti* ‘zemdlec; umrzeć, zdechnąć’ (por. pol. *za-nie-móc*), 4. *gỹvinti*: *pagỹvinti* ‘ożywić, ożywiać’, 5. *gỹvoti* a. *gyvóti*, -ju, -jau ‘mieć się, żyć’: łot. gw. *dzīvāt*, -āju ‘pracować, wykonywać robotę; żyć’, refl. *dzīvātiēs* ‘bawić się, np. o dzieciach’²¹⁸; taki sam temat na -ā- widać w stpr. *giwa* ‘żyje, lebet’ < *[gi:va:ja], war. *giwe*, *gĩwu*, 1 pl. *giwammai*, *giwemmai* ‘żyjemy, wir leben’), 6. *gyvúoti* ‘mieć się, żyć’ (*Kaip gyvúoji?* ‘Jak się masz?’ *Tegyvúoja!* ‘Niech żyje!’, przest. *Laĩ gyvúoja!* ts.); odpowiednik łot. *dzīvuot* ‘żyć, mieszkać, przebywać; pracować, być zajęтым’, refl. *dzīvuotiēs* ‘bawić się’. — Neoapofonię *gyv-* $\Rightarrow$ *gaiv-* ilustruje *gaivĩti* (zob.).

gyvāsnykas, *gyvāsninkas* 1 p.a. 1. ‘mieszkaniec wsi, miasta’ (*Kaunas ar Vilnius turi daugiau gyvāsnykų?* ‘Kowno czy Wilno mają więcej mieszkańców?’), 2. ‘lokator, najemca lokalu’ (*Tokių gyvasnykų, kaip šitie, dar neturėjau* ‘Takich lokatorów jak ci, jeszcze nie miałem’) — formacja na -nyk- od neoosn. *gyvas-*, pochodzącej z resegmentacji wyrazu *gỹvasta*, *gyvastà* ‘życie’. Inaczej ŽD 145: rozwój fonetyczny z *gyvastnykas < *gyvast-inykas, drw. od *gyvast-a*.

gyvatà 2 p.a., *gỹvata* 1 p.a. przest. 1. ‘życie, żywot; sposób życia’ (DP ‘żywot, życie, stadło, cnota’), 2. ‘miejsce zamieszkania, domostwo, gospodarstwo’ — abstractum przymiotne na -atā- od *gỹvas* ‘żywy’. Paralela: *sveikatà* $\Leftarrow$ *sveĩkas* (por. *Kaip einasi gyvatà, sveikatà* ‘Jak zdrowie?’). Odpowiednik stpr. *giwato* EV ‘życie, Lebin [Leben]’. Por. syn. *gyvastà*, *gyvastis*. — BSW 76, s.v. *gỹuatā- zestawiał formację bałtycką z łac. *vīta* ‘życie’, rozumianym przezeń jako refleks płac. *ũĩuetā. Dziś jednak *vīta* wyprowadza się – wraz z oskij. *biĩtam* ‘vitam’ – z pital. *g^uĩtā- < pie. *g^uĩh₃-teh₂-, zob. Untermann 2000, 147. Z drugiej strony Meiser 1998, 92 i de Vaan 686 rozważają alternatywną rekonstrukcję *ũĩũita < *ũĩũotā < pie. *g^uĩH-ũo-teh₂-. Por. jeszcze stir. *biad* ‘pożywienie’ < *biũoto- (Matasović 64). Osobno zob. *gyvātē*, *gyvėnimas*. — NB. War. stlit. *gyvatas* ‘żywot’ może mieć zakończenie wzorowane na odpowiedniku słowiańskim, por. scs. *životĩ* ‘życie’ ($\Leftarrow$ *živũ* ‘żywy’), ros. *živót*, -otà ‘brzuch’, przest. ‘życie, żywot’, błr. przest. *žyvót*, -atà ‘życie’, pol. *żywot* ts.

gyvātē 2 p.a. 1. ‘żmija, Vipera berus’, 2. przen. c. ‘obrzydliwiec, paskudnik’. SD¹: 1.

²¹⁸ Derywacja *gỹvoti* (*dzīvāt*) od neoosn. *gyv-* $\Leftarrow$ *gỹ-vas* (*dzĩvs*) znajduje paralelę w łot. *dāvāt* ‘dawać, dawać w darze’ od neoosn. *dāv- zanikłego przymiotnika *dā-vas ‘dający, rozdzielający’ $\Leftarrow$ pie. *deh₂-ũo-. Ten ostatni zostawił ślad w sb. *dovanà* (*dāvana*) ‘dar’.

«gadżina», 2. «wąż, żmija» (*urvas gyvačių* SD¹ «nora» [dosł. 'nora węży']). SD: 1. «padalec», 2. «wąż ziemny», 3. «żmija». War. *gyvata* WP 'wąż'. Concretum na -ė w stosunku do abstractum *gyvatà* 'życie' (zob.). Por. LEW 154n., ALEW 340. — Drw. *gyvatėnas* a. *gyvatienas* gw. 'syn gada, syn żmii' (obelga; w przybliżeniu odpowiada ros. *súkin syn*, ukr. *súčyj syn*, dosł. 'syn suki', zob. Otrębski 1934, 116, przyp. 1), *gyvātinās* – przekleństwo i obelga 'łobuz, łotr', od tego neoosn. *gyvat-*: *gyvāčas* c. 'podlec, niegodziwiec' < **gyvat-šas* (typ *giñčas*), drw. *givāčius* ts.; *gyvatynas* a. *gyvatynė* 'żmijowisko, gniazdo żmij', *gyvatinė* 'nalewka na żmii', *gyvatukas* 'maszyna do sortowania ziarna, tzw. żmijka; węzownica'. Eufemizmy zastępujące *gyvātė* to m.in. *gimbatė* b.z.a. i *pālaužė* (*Kai nenor ištarti gyvatės, sako pālaužė, gimbatė* 'Kto nie chce wymówić «gyvatė», mówi «palaužė, gimbatė»'). — Cps. *gyvāčbalė* 'bagnio, gdzie bytują żmije' (por. *balà*), *gyvātgalvis* 'mający głowę żmii' (o złośczącym się człowieku, też jako obelga), por. *galvā*; *gyvātklanis* 'miejsce, gdzie wygrzewają się żmije' (por. *klānas*), *gyvātmušis* 'kto zabija żmije' (por. *mūšti*), *gyvātvakaris* 'ostatni wieczór przed ślubem' (por. *vākaras*; znaczenie cps. niejasne). — Vb. denom. *gyvačiąuti* 'wyszukiwać i zabijać żmije', *išgyvatėti* 1. 'złajac, zwymyślać kogo' (dosł. 'nazywać kogo żmiją, gadziną'), 2. tr. 'stawać się robaczywym' (*bulvės išgyvatėja* 'kartofle robaczywieją'). — N.m. *Gyvatynė* 3x, *Gyvatiskės*. N.rz. *Gyvātė*, *Gyvatinikė*, *Gyvātupis*.

gyvėnimas 1 p.a. 1. 'życie', DP 'życie, żywot', 2. DP 'mieszkanie, przybytek, gospoda, przemieszkanie, obcowanie' — nomen actionis na -imas od *gyvėnti* 'żyć'. Paralele: *kedėnimas*, *kūrėnimas*, *purėnimas*. — SD *gyvenimas*: 1. «mieszkanie», 2. «pokoy, budowanie» (syn. *buta*), 3. «rezydencja plebana, starosty» (syn. *pribuitis kur*), 4. «życiwo, życie, pobyt na świecie» (syn. *buitis*), *gyvenimas su kuo* «obcowanie», *bindras gyvenimas* «bursa» (syn. *vienovietė gyvenimo*), *moterų gyvenimas* «fraucmer mieysce» (syn. *mergų būklas, mergavietė*).

gyvėnti, *gyvenù*, *gyvenaũ* 1. 'być żywym, żyć, istnieć', 2. 'przebywać w pewnym miejscu, mieszkać', 3. 'utrzymywać się z czego' (*Iš rankų darbo gyvename* 'Utrzymujemy się z pracy rąk'), 4. 'uprawiać, orać ziemię' (*gyvenù laūką* 'uprawiam pole', por. łot. *dzīvuot* 'pracować'), 5. 'żyć w zgodzie' (*Gyvėnkim kaip broliai* 'Żyjmy [w zgodzie] jak bracia'), 6. 'fermentować (o piwie, miodzie)'. DP 'żyć, mieszkać, przemieszkować, bywać, używać, obcować, przebywać, trwać, sprawować, zażywać, roszkować, lostować, zachować się, obchodzić się, strawić, obierać się'. War. gw. *gyvėnti* < *gyvėti* (LD § 151). — Cps. *apgyvėnti* 'zasiedlić; obrobić, zaorać (pole)', *atgyvėnti* 'przeżyć się, wyjść z użycia', *įsigyvenu kur* SD «obywam się», *išgyvėnti* 'przeżyć, przemieszkować; wyrugować, wyrzucić', *pagyvėnti* 'pożyć, pomieszkać' (*pagyvėnęs žmogus* 'człowiek w podeszłym wieku'), *pragyvėnti* 'przeżyć, przemieszkować', *sugyvėnti* 'żyć w zgodzie, zgodnie współżyć; doczekać się (syna)', refl.: *susigyvėnęs žmogus* 'człowiek, który wzbogacił się własną pracą', *užgyvėnti* m.in. 'zapracować, zarobić'. Refl. *nusigyvėnti* 'zbiednieć, zubożeć; zrujnować się, zbankrutować', *prasigyvėnti* 'dorobić się, wzbogacić się'. — Analiza: **gyven-ti*, vb. denominativum od osnowy, jaką widać w sb. *gyvenà* 'życie', abstractum na -en- od *gývas* 'żywy' (por. *maženà* 'małość' ⇐ *māžas* 'mały'; *retenà* 'rzadkość' ⇐ *rėtas* 'rzadki'). Inne abstracta utworzone od adi. *gývas*: *ātgyvena* 'przeżytek', *pragyvena* 'początek nowego życia, zwł. życia w małżeństwie' (*Aš tą parsivežiau ant pragyvenės jaunajai* 'Przywiozłem to dla panny młodej na początek nowego życia'). Na skutek wtórnego odniesienia czas. *gyvėnti* do przym. *gývas* doszło do emencypacji -enti jako neosufiksu. Zajął on miejsce obok -inti, głównie jako wykładnik funkcji kauzatywnej, np. *graudėnti*, *kedėnti*, *kūrėnti*, *pūdėnti*. Inaczej GJL II, § 675: *gyvėnti* ma się opierać na neopwk. *gyv-*, wyabstrahowanym z formy prs. **gyva* 'żyje' (inf. *gýti*), która miałaby być odpowiednikiem praesens scs. *živō* 'żyję' (inf. *žiti*). — Neoosn. *gyven-*: *apgyvėndinti* 'zasiedlić', *įgyvėndinti* 'urzeczywistnić, skutecznić, wcielić w życie', *išgyvėndinti* 'wysiedlić; usunąć skąd'; gw. *gyvendinėti* (LZŽ): *dagyvėdinėti* 'dogorywać' (*Aš*

jau ne gyvenu, ale dagyvendzinėju), *razsigyvendinėti* ‘(wz)bogacić się’. — Nomina: *gyvenamas* SD «mieszkanu służący», *gyvėnamas jáutis* ‘wół roboczy, używany do orki’ (syn. *dirbamas*), *gyvėnimas* (zob.), *gyvėnsena* ‘tryb życia’ (neol.), *gyvėntojas* ‘mieszkaniec’, *gyvėntuvė* zach.-lit. ‘zamieszkałe miejsce’, wsch.-lit. ‘życie’ (*Visų gyvėntuvį pragyvenau savoį seloj* LZŽ ‘całe życie przeżyłem w swojej wsi’), *negyvėnamas* ‘niezamieszkały, bezludny’, *prigyvėntinis*, -ė ‘kochanek, konkubent’, *sugyvėnamas* ‘łatwy we współżyciu, zgodny, niekłótny’, *sugyvėntinis*, -ė ‘kochanek, konkubent’. Cps. *gyvėnvietė* neol. ‘osiedle, miejscowość’ (por. *vietà*; zapewne kalka ros. *žilišče* ‘miejsce zamieszkania’).

gyviklė 2 p.a. gw. ‘ptak czajka, *Vanellus vanellus*’ — formacja z suf. -*klė* od wykrz. *gývi-gývi* o głosie czajki (*Jau pempės rėkia raiste gývi gývi*). Podobną budowę ma syn. *pyvikė* ← *pyvi-pyvi*. Literacką nazwą ‘czajki’ jest *pėmpė* (zob.). — Rozszerzone formy wykrzyknika to *gyviki* (por. *čiūki* ← *čiū*), *gyvikš* oraz *gyvikšt* (⇒ *gyvikščiūoti* ‘krzyczeć «gyvikšt»’²¹⁹). Od *gývi* pochodzi również czas. *gýviauti* ‘o czajce: wydawać głos’.

gývolis, -io 1 p.a. żm. ‘żywe stworzenie, zwierzę, bydłę’ (*Gývolis yra: ašvienis, karvė, avis, ožka, kiaulė* JU ‘Bydłciem jest koń, krowa, owca, koza, świnia’), rzadszy war. *gyvolas* CGL — rzeczownik dewerbalny od neosn. *gyvo-* ← *gývoti* ‘żyć’ (zob. *gývas*). Paralele: *kreivōlis* ← *kreivōti*; *mazgōlis* ← *mazgōti*²²⁰. — N.m. *Gyvoliaĩ*.

gyvulỹs 3 p.a., acc.sg. *gývulį* ‘zwierzę, zwierzę domowe, bydłę’, pl. *gyvuliaĩ* — rzeczownik na -ul- utworzony od przym. *gývas* ‘żywy’. Jako drw. odprzymiotnikowy stoi obok *godulỹs* ‘chciwość’ ← *godūs*; *kartulỹs* ‘zgaga’ ← *kartūs* itp. To nasuwa przypuszczenie, że *gyvulỹs* mogło być kiedyś abstractum porównywalnym np. z pol. gw. *żywizna* ‘bydło; rogacizna, nierogacizna’ (znaczn. poboczne: ‘domowe zwierzę: koń, bydłę, owca’, por. SGP VI, 454), analiza: *żyw-izna* ← *żywy*. Por. łot. *dzīvuonis* ‘żywa istota’ ← *dzīvs*. Osobno zob. *gývolis*. — Drw. *gyvulijà* ‘fauna’, *gyvulinis* ‘zwierzęcy (np. tłuszcz), bydłęcy (np. wagon)’, ⇒ *gyvulininkas* ‘hodowca bydła’ ⇒ *gyvulininkystė* ‘hodowla bydła’; *gývuliškas* ‘zwierzęcy (strach, zachowanie)’, adv. *gývuliškai* ‘(być) jak bydłę, zwierzę’. Vb. denom. *sugyvulėti* ‘zezwierzęcieć’. — Wsch.-lit. *gývis*, -io ‘bydłę, stado bydła’ (*Anas gývį gano* ‘On pasie bydłę’) może być drw. wstecznym od *gyvulỹs* (abstr.) albo *gyvuliaĩ* (coll.). Por. *vagiūlis* ⇒ *vāgius*; *krivūlė* ⇒ *krivė*.

gizėlis, -io 2 p.a. przest. 1. ‘czeladnik w warsztacie rzemieślniczym, pomocnik majstra, uczeń; pomocnik kowala; pomocnik młynarza; pomocnik kupca, ekspedient w sklepie’, 2. przen. ‘człowiek nie umiejący usiedzieć spokojnie na miejscu, wiercipięta’ (war. *gizelius* b.z.a.) — zapoż. z pol. przest. *gizel*, *giezel* ‘komisant handlowy, subjekt’ (Sw I, 828), XVI w. *gesel* ‘towarzysz’ (SPXVI) albo też z prus.-niem. *gesel* (za czym opowiadają się GL 54, LEW 155 i Čepienė 131), por. nwn. *Geselle* m. ‘czeladnik; towarzysz, kompan; typ, osobnik’. War. z -ž- zam. -z-: *gižėlis*. War. akc. *gizelis* 1 p.a. — Drw. wsteczne: 1. *gizas*, rzadziej *gižis* ‘czeladnik, pomocnik’ (*Malūne būdavo už gižą* ‘We młynie był za pomocnika’), też *gižas*, *gižis* (*Kur amatninkas, ten ir gižas* ‘Gdzie majster, tam i czeladnik’. *Ejo su šešiais gižais, trobas dirbdamas* ‘Chodził z sześcioma czeladnikami budować domy’). Zdaniem Niedermanna 1956, 174 forma *gizas* może być produktem proporcji analogicznej *vaikėlis* : *vaikas* = *gizėlis* : *x*.

²¹⁹ Niedokładnie LKŽ III, 382: «rėkti gyvikš gyvikš».

²²⁰ Inaczej ŽD 184 i Ambrazas 2000, 174, którzy ignorując osnowę werbalną z suf. -o- (*gývoti*), sprowadzają *gývolis* wprost do przym. *gývas* ‘żywy’, czyli traktują go na równi z *dugnōlis* (od *dūgnas*) i *senōlis* (od *sėnas*). Wydaje się, że *gývolis* jest deverbativum o sufiksie -lis, podczas gdy *dugnōlis* i *senōlis* są denominatywami z neosufiksem -olis. — Patrząc historycznie, błędna analiza *gývolis* obciąża Būgę (RR I, 123), ponieważ to on zestawiał *gyvo-* z łac. *°vivā* w *convivālis* ‘biesiadny’. [Łaciński przymiotnik pochodzi od rzecz. *convīva* c. ‘współbiesiadnik, gość’ ← *vīvō*, -ere ‘żyć’, zob. de Vaan 685].

gizinti, *gizinu*, *gizinau* gw. 1. ‘piłować nieostrym narzędziem’, war. *gizénti*, 2. ‘biec truchcikiem’ — czasowniki na *-in-*, *-en-*, urobione od wykrz. *gizi* (*Gizi gizi pjauna*), war. *gizikšt*. Tu pewnie też *gizinéti* ‘chodzić bez zajęcia, objąć się’.

gižti, *gžžta* (**gižta* < **ginž-sta* ⇐ **ginža*), *gižo* ‘kisnąć, kwaśnieć; gorzknieć (o mleku, piwie)’ — formacja ingresywna z suf. *-sta-* i SZ *giž-* od *giež-*, zob. *gižžti*. Por. Stang 1966, 342, LEW 129, ALEW 340n. — Drw. *gižénti* a. *gižinti* ‘drapać w gardle (o wypitym płynie, o kurzu)’, nomina: *gižūs* ‘nadkisły, nadgorzkły, cierpki’, *apgižīs alus* SD «obrzaskowate piwo», *apgižimas alaus* SD «obrzask w piwie» [‘cierpkość, kwaśność’, SPXVI]. N.m. *Gižaĩ*, *Gižiaĩ*, cps. *Gižiemiaĩ* (**Giž-žiemiai*). — WSZ *gyž-* (właściwie neoosnowa wyabstrahowana z prymarnego prs. *gžžta*): *gžžti*, *gžžta*, *gžžo* ‘kisnąć, kwaśnieć’ (war. *gýžti*), *apgyžti* ‘skwaśnieć nieco, podkisnąć’, *išgyžti* ‘dać upust gniewowi’, *gýžterėti* ‘kwaśnieć’. — Stativum *gyžėti*, *-iù*, *-ėjau* ‘odczuwać cierpkość, palenie w ustach; kisnąć (o mleku)’, *atgyžėti* ‘odpłacić pięknym za nadobne’. Caus. *gyžinti* ‘kwasić’. Nomen: *pagyžūs* ‘natrętny, uprzykrzony’. — SO *gaiž-*: *gaižūs* (zob.). — Neoapofonia SZ *giž-/gyž-* ⇒ SP/SE *geiž-*: *geižti*, *-iù*, *-iaũ* ‘być złym, okazywać gniew’, *nugėižėti*, *gėiži* ‘o mleku: całkiem skwaśnieć’. Por. *ižti* ⇒ *ežti*; *krikti* ⇒ *kreikti*; *rýžti* ⇒ *réižtis*.

glabóti, *glabóju*, *glabójau* 1. wsch.-lit. ‘garnąć, zgarniać; sprzątać (siano, zboże)’, 2. żm. ‘strzec, opiekować się’, 3. żm. ‘prosić, upraszać, błagać’, *suglabóti* ‘schwytać, ująć (złodzieja)’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *glabāt*, *-āju* ‘strzec, chronić; doglądać, żywić; chować umarłego’, stpr. *poglabū dins* ENCH prt. ‘obejmował ich, brał ich w ramiona, er hertzete sie’ < *[paglaba:ja:]. Z uwagi na to, że nie ma SE **gleb-* (zob. *glébtī*), trudno byłoby postulować derywację apofoniczną **gleb-* ⇒ *glab-*. Raczej chodzi tu o takie *glāb-*, które derywowano od **glāb-* jak w *glóbtī* m.in. ‘brać w ramiona, tulić’, czyli o neoapofonię ilościową *ā* ⇒ *ǣ*. Paralele: *smōgti* ⇒ *smagiū*; *vōgti* ⇒ *vagiū* i *lōti* ⇒ *lajūs*. — Na sb. postvb. **glabestis*, **glabastis* ‘objęcie’ (por. *gaīlestis*, *gaīlastis*, ŽD 367) wskazują vb. denom. na *-uo-*: *glabescīuoti* ‘brać w objęcia, przytulać’, war. *glabēsčīuoti* (*-es/ēs-*) oraz *glabasčīuoti* (por. *glēbesčīuoti* s.v. *glébtī*). — Z innym sufiksem: *glabstýti* ‘okrywać, zakrywać, zawijać w co, stulać; zbierać do kupy; tulić, osłaniać ramionami, chronić przed czym’, *glapstydamas aną šventąjį kūdikėlį* DP 430¹³ ‘oblapiając ono święte dziecko’ (zob. też *klapstýti* ‘pielęgnować’). Wokalizm *ǣ* przy suf. *-sty-* też w *kapstýti* (*kāpti*) i *krapstýti*. — Neoosn. *glabst-*: *prieglabstis* f. ‘opieka, ochrona’, DP ‘łono matki’ (por. ALEW 341) ⇐ **priglabstyti*.

glagėti, *glagù*, *glagėjau* gw. 1. ‘gotować się z odgłosem, bulgotać, gulgotać’, 2. ‘paplać – o kobietach’ — czasownik na *-ė-* od osnowy *gla-g-* z powtórnego wykrz. **gla-gla*. Typologicznie por. scs. *glagolati* ‘mówić’, ros. *gologólitʹ* ‘gadać, paplać, trąkotać’. Dalej por. *blabėti* ⇐ *blà-blà*; *glargėti* ⇐ **glar-glar*. — War. nazalizowany: *nuglangėti* ‘wyjechać ze szczękiem, z hałasem’ ⇐ *glan-g-* ⇐ *glāñ-glañ* o brzėku, szczėku blachy (*Viedras tik glañ glañ ir nusiritino* ‘Wiadro tylko «glan glan» i potoczyło się’).

glaistýti, *glaistaũ*, *glaisčiaũ* ‘rozcierać, rozcieniać, wałkować (ciasto), mazać, smarować (masłem), zalepiać dziury (gliną), lutować (garnki), tynkować (ściany)’, refl. *glaistýtis* ‘łgać, przylepiać się, przylegać (do podniebienia, do podeszwy); łąsić się, przymilać się’ (por. łot. *glāīmi* m.pl. ‘pieszczoty, pochlebstwa, żarty’) — frequentativum z suf. *-sty-* i SO *glai-C* od neopwk. *glej-V*, por. gw. prs. *glejũ* ‘mażę, smaruję’ do *gliēti* (zob.). Paralele apofoniczne: *graistýti* ⇐ *grejũ* (*griēti*) i *skraistýtis* ⇐ *skrejũ* (*skriēti*). — Neoosn. *glaist-*: *glaistas* ‘kit do uszczelniania szyb’ (por. *laistas* ⇐ *laistýti*; *saistas* ⇐ *saistýti*). — Z innym sufiksem: łot. *glaidīt* ‘głaskać, pieścić’.

glājus, *-aus* 2 p.a. ‘lepka ciecz; lukier, polewa do ciast zrobiona z roztopionego cukru’ (*Pyragų viršus gali būti papuoštas glajumi ir uogomis* ‘Wierzch ciasta można ozdobić

lukrem i jagodami') — dewerbalny rzeczownik na SO *glaj-V* $\Leftarrow$ *glej-V*, por. gw. prs. *glejù* 'mażę, smaruję' do *gliėti* (zob.). Neoapofonię *ai* $\Leftarrow$ *ei* ilustruje również *šlājus* $\Leftarrow$ *šlejuos* (*šliētis*), *glaistyti* $\Leftarrow$ *glejù* i *láistyti* $\Leftarrow$ *lejù* (*lieti*).

glamonėti, *glamonėju*, *glamonėjau* 'gładzić, obejmować, ściskać, pieścić'. Taki stosunek jak *vakaronėti* $\Leftarrow$ *vakarōnė* (zob.) zaleca przyjęcie vb. denominativum od *glamōnė* 'pieszczota', co jest motywowane czas. *glamóti*, -ju 'garnąć do siebie' (*Glamója, kad tik jam daugiau tektų*). Zob. paralele s.v. *medžiōnė*. LEW 156 łączył *glam-* w schemacie apofonicznym z *glem-* jak w sb. *glēmēs* 'flegma; śluz' (to jednak ma charakter innowacji, zob. s.v.).

glámžyti, *glámžau*, *glámžiau* 1. 'miać, gnieść, miętosić', 2. 'zsuwać, spychać (do kupy), stulać, otulać', 3. 'trzeć białiznę podczas prania', 4. 'ściskać kogo, brać w objęcia'. War. akc. *glamžyti*. Synchronicznie: iteratyw na SO *glamž-* do *glēmžiù* (zob. *glēmžti*), porównywalny z *kamšyti* $\Leftarrow$ *kemšù* i *varžyti* $\Leftarrow$ *veržiù*. Diachronicznie: kauzatyw **glanžyti*, z innowacyjnym SO **glanž-* od neopwk. **glenž-* jak w prs. infigowanym **glenžu* 'tracę sztywność, miękne' $\Leftarrow$ *glež-* (zob. *glēžti*). Zmiana **nž* > *mž* jak np. w *kežti* (zob.). Znac. etym. 'sprawiać, że coś traci sztywność'. — Postverbalia: *glamžà* 'obejmowanie, tulenie kogo', *glamžūs* 'mnący się, gniotący się'. — Zmienioną fonetycznie postać ma frq. na -sty-: *glámždyti* 'miać, gnieść', z **glamsty-* (sonoryzacja), to z **glams-sty-* (degeminacja) < **glamš-sty-* (asymilacja) < **glamž-sty-* (asymilacja). Akut wtórny, podobnie jak w *glámžyti*. Wywołane przez *m* udźwięcznienie *mst* > *mzd* widać też w *drumždyti* (por. *drumstyti*) i *gramždyti* (**gram-sty-*, SO od *grim-* jak w *grimstù*).

glasēlis, -io 2 p.a. gw. 'kieliszek' (KRŽ) — zapoż. z nwn. *Glas* n., rozszerzone sufiksem -el- na wzór synonimów *kūbkelis*, *stiklēlis*, *taurēlė*.

gláuda 1 p.a. stlit. DP 'dworność, żart; szeptý', por. *regēdamas, jog tatai jau ne gláuda, jog jį Viešpatis pavadino, jog jį žodžiais išjudėjo...* DP 308₂ 'Widząc, że to już nie żart, że go pan zawołał, że go słowy skarał...'; *arba glaudomis ir arkymais, arba indievomis pasakomis linksmia juos* DP 166₄₅ 'abo żarty, błazeństwy, trafnymi powieściami, dobrą im myśl czynią'. War. *gliauda* BRB jako glosa do *juokimas, juokas* 'żart, Scherz'. Niezbyt jasne. Przyjęte dotąd porównanie z psł. **glumū* 'żart', scs. *bežū gluma* 'constans', ros. *glum* 'żart, szyderstwo' < **glau̯ma-* (BSW 91, REW I, 276, LEW 155) da się utrzymać tylko pod dwoma warunkami. Po pierwsze, że się uzna, iż lit. *gláuda* jest rzeczownikiem postwerbalnym od praesens na -d-, **gl(i)au̯-de/o-*, które utworzono od inf. **gl(i)auti* (pwk. **gl̥au̯-/gl̥au̯-*). Po drugie, że się przyjmie, iż psł. **glumū* zostało urobione od tego samego pbsł. **glau̯-* sufiksem *-ma- (por. lit. *iēšmas* < **aiš-ma-*, *krūmas* $\Leftarrow$ *kráuti*). ALEW 341n. rekonstruuje za IEW 451 pwk. pie. **g^hleu̯(H)-* 'weselić się, żartować' i wymienia należące do niego nomina: gr. *χλεύη* 'żart, dowcip', stnord. *glý* n. 'radość', *glaurm* m. 'radosny zgiełk', stang. *glēow* n. 'wesołość, przyjemność', *glēam* m. 'głośno okazywana radość, radosne okrzyki'. — Drw. *glaudingas* a. *gliaudingas* stlit. 'miły, przyjazny; żartobliwy'. Vb. denom. *gláudoti* 'żartować', por. *tu juokies, gláudoji, puotáuji* DP 10₂₅ 'ty się śmiesz, żartujesz, biesiadujesz'. Odpowiednik łot. *glaudāt* 'scherzen' (Skardžius, Rr 4, 336n.).

gláunas, -à 3 p.a., *glaiūnas*, -à 4 p.a. gw. 1. 'bardzo dobry (np. o koniu), pełen zalet', 2. 'główny (np. o drodze)' — zapoż. z ros. *glávnyj* 'główny, podstawowy, najważniejszy' (ZS 19, LkŽ III, 400). Co do akutu por. zapoż. *driáučius, skáuka*.

glau̯sti, *glaudžiù*, *glaudžiaũ* 1. 'zsuwać razem, zwierać, łączyć; ściskać razem', 2. 'tulić, otaczać opieką, chronić', cps. *priglaũsti* 'przytulić dziecko do piersi; przygarnąć kogo, zaopiekować się kim', *priglaudžiu* SD «przytulam», *suglaudžiu* SD «spaiam co; złączam co» (syn. *sudemi, sujungiu, suneriu*), *suglaudžiamas* SD «spoisty» (syn. *sudedamas*).

Refl. *glaūstis* ‘tulić się, garnąć się, przywierać’, *prisiglaūsti* ‘przytulić się (do matki); znaleźć przytułek, opiekę’, *susiglaūsti* DP ‘złączyć się’. Etymologia nieustalona. LEW 155n. połączył *glaud-* z *glod-* (zob. *glósti*) na podstawie apofonii *a_u : *ā, która wydaje się wątpliwa. Formalnie biorąc, paradygmat jest quasiprymarny, zbudowany wokół prs. *glaudžiū*, kiedyś iteratywnego, należącego do inf. **glaudyti*, por. odpowiednik łot. *glaūdīt*, -u, -īju ‘pocierać, gładzić, wygładzać; głaskać, pieścić’ obok *glaūst*, -žu, -du ‘gładzić, wygładzać; głaskać’. Paralele: *braūkti* ob. *braukyti*; *daūžti* ob. *daužyti* i *kaūpti* ob. *kaupyti*. Śladem po st. e **gliaud-* < **g^hleud^h*- (transponat) może być czas. *gliāudyti* a. *gliaudyti* ‘łupać orzechy, łuskać ziarno, groch, fasolę’ (zob.), SZ *gliūdēntis*: *Jau riešutai gliūdēnasi* ‘Orzechy dają się już łupać’. Formę prewerbialną *išgliāudyti* ‘rozłupać’ można rozumieć jako ‘rozewrzeć’ w stosunku do *suglaūsti* ‘zewrzeć’. — Caus. *glaūdinti* ‘ścieśniać, zacieśniać’. Nomina: *glaudūs* ‘gładki, równy, ściśle przylegający, delikatny, łagodny’, *glaūdēs* f.pl. ‘kąpielówki’, *prieglauda* (zob.), *prisiglaūdēlis*, -ē ‘kto znalazł czasowy przytułek w czyimś domu; konkubent, konkubina’, *suglaudimas* SD «złączenie czego» (syn. *sujungimas*). — Neopwk. *glaus-* (≡ *glaūsti*): *glaustytis* iter. ‘przytulać się, lgnąć; znajdować gdzieś schronienie’, z **glaus-sty-* (por. *baustytis*), nomina: *glausmė* b.z.a. ‘miejsce, do którego coś się przysuwa’ (Dowkont), *glaūstas* ‘ściśnięty, zwarty; zwięzły’, *priglaustojas* ‘ten, który przytula’ (por. *aplėistojas*, *žaištojas*), *suglaustas* SD «spoiony; złączony» (syn. *sujungtas*). Neoosn. *glaust-*: *glausčiuoti* b.z.a. ‘głaskać, pocieszać’. — SZ *glud-*: *glūsti*, *glundū*, *gludaū*: *priglūsti* inchoat. ‘przypaść, np. do ziemi; przywrzeć, przylgnąć (do ściany)’, *suglūsti* ‘skulić się’ (*Ko taip sėdi sugludęs?* ‘Czemu siedzisz taki skulony/skurczony?’). Nomina: *glūdas* bot. ‘roślina ozdobna nachyłek, Coreopsis’, *glūdė* ‘osełka do kosy’ (łot. *gluda*), *glūdūs* (zob.). — WSZ *glūd-*: *glūdėti* (zob.).

glėbys 4 p.a., *glėbis*, -io 2 p.a. 1. ‘objęcie, ramiona obejmujące, trzymające coś w uścisku’ (*Jis mano glėbyjė numirė* ‘Umarł na moich rękach’), 2. ‘naręcze, trzymany w rękę płast (siana, słomy), zbity w kształcie poduszki’ (*Glėbis šieno tarp rankų, gabana po pažaste, našta ant pečių nešama* ‘Naręcze siana, «glėbys», niesie się w rękę, «gabanę» pod pachą, a «naštę» na plecach’), *glėbys šieno* SD «wiecheć siana», 3. przen. ‘dziecko’ (*Merga su glėbiu* ‘Panna z dzieckiem’. *Trijų glėbių mama* ‘Mama trojga dzieci’), 4. ‘grupa, gromada’, 5. ‘odstęp między rączkami kosy’ — konkretyzowane nomen actionis od *glėbti*, -iu ‘obejmować ramionami’ (zob.); drw. z metatonią. Jest war. *klėbys* obok czas. stlit. *klėbti* ‘glėbti’. — Drw. *glėbiadarys* ‘ten, kto zbija siano w naręcza, w płasty’ (por. typ *geradarys* s.v. *daryti*).

glėbti, *glembù* (war. *glebù*, *glebstù*), *glebaū* ‘tracić tęgosc, sprężystosc, twardosc, mięknać, wiotczeć, flaczeć, więdnąć’. Infigowanie SE też w syn. *glėžti*. Drw. *glėbinti* caus. ‘czynić wiotkim, sflaczałym, gnuśnym, ospałym, leniwym’. Nomina: *glėbnas* ‘wąty, słaby, delikatny, nietęgi’, *glėbė* bot. ‘grzyb koźlak, Boletus luteus’, *glebūs* ‘śliski, rozmiękły, rozmokły (o drodze), mokry (o śniegu); mizerny, słabowity (o dziecku)’. Bez dobrego objaśnienia. LEW 157 wiązał *gleb-* z bliskoznacznym *glež-*, suponując suponując rozszerzenia *-b- i *-ž- w pierwotnym pwk. *gel-. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *gljábly* ‘rozmiękły (o owocu, grzybie), nadgniły, psujący się’ (PzB 1, 453). — SO *glab-*: brak refleksów. — SZ **glib-* (typ *RiT* ≡ *ReT*) dany jest w *glibti*, *glimbu*, -au b.z.a. ‘ślepnąć’ (Kossarzewski) oraz pośrednio w wariantie *klib-*, por. *klibti*, *klimbù*, *klibaū*: *išklibti* a. *suklibti* ‘rozchwiać się, zacząć się ruszać (o zębach, o częściach drewnianych narzędzi i sprzętów, o nożu), stracić spójność’, przen. o człowieku: ‘kulawieć, zapadać na zdrowiu’. — Równoznacznym z *klibti* jest czas. *klėbti*, *klembù*, *klebaū* ‘rozchwiać się’ (zob.). — Neoapofonia *glib-* ⇒ SP *gleib-*: *glėibti*, *apgleibstù* ‘wiotczeć, więdnąć (o liściach podczas upału)’. Por. *dvis-* ⇒ *dveisti*; *grib-* ⇒ *greibti*.

glēbti, *glēbiu*, *glēbiau* 1. ‘obejmować ramionami, brać w ramiona, ogarniać’, 2. ‘okrywać, otulać, chować pod przykryciem’. War. akc. *glēbti*. War. sandhiczny: *apklēpti* stlit. ‘objąć, ogarnąć wiarą, rozumem, pojąć’ (por. *klēpys* ob. *glēbys*), zob. ALEW 49 i 342. Odpowiednik łot. *glēbt*, *-bju*, *-bu* ‘ratować, chronić’. Innowacyjny czasownik bałtycki ze wzdłużonym SE do *glēb- < pie. *gleb^(h)- ‘zmiąć, zgnieść, zusammenballen’ (IEW 359). Śladem po *glēb- jest 1° neopwk. *glemb-* ‘garnąć, zgarniać’ (zob. *glembti*), 2° SO *glab-*: *glabóti* (zob.). De Vaan 264 dołącza tu – za IEW – łac. *glēba* ‘bryła ziemi, skiba, grudka; rola, ziemia uprawna’. LIV² nie notuje pierwiastków *gleb-, ani *gleb^h-. ALEW 343 odtwarza pwk. ze spółgłoską laryngalną: pie. *gleh₁b^h- ‘obejmować, umfassen’. Kroonen 309 dodaje refleksy germańskie na SZ *kulba(n)- ‘przedmiot owalny, okrągły’ < pie. *glh₁b^h-on- (?). — Drw. *praglebđinēti*: *Praglebđinēju šakas, ažna paukštēs lizdas* ‘Rozgarniam gałęzie i oto gniazdo ptasie’. *Praglebđinēju pakloti, o anas guli grynās* ‘Odkrywam pościel, a on leży nagi’. — Postverbalia: *glēbesys* b.z.a. ‘obejmowanie, objęcie’, *glēbys* (zob.), *nopglēbimas* SD «nieobiętość» (por. *nop-*). Vb. denom. *glēbesčiōti* ‘brać w ramiona, obejmować, tulić, przytulać’, war. *glebesčiūoti* (por. *glabesčiūoti* s.v. *glabóti*). — SO *glob-* < *glāb-: *glóbtī* (zob.).

gléimos, *-u* 1 p.a. f.pl. gw. 1. ‘śluz, lepka galaretowata substancja (np. na mięsie, na skórze ryby)’, 2. ‘pleśń, np. na serze’ (war. *gléimēs*), 2. bot. ‘grzyb pleśniowy kropidłak, Aspergillus’ — dewerbalna formacja z suf. *-mā-* i SP *glei-*, uogólnionym z pozycji antewokalicznej jak w prs. *glejū* do *gliēti* ‘mazać, smarować, zalepiać gliną’ (pie. *glei₁H-/*gliH-, zob. LIV² 190). Osobno zob. *glimti*. Por. BSW 92, LEW 157. Vb. denom. *gléimēti*, *-ja*, *-jo* ‘pokrywać się śluzem, pleśnieć’. Z innym sufiksem: *gléivos* (zob. s.v. *glēivēs*). — Alternant z dyftongiem *ie*: łot. *gliēme* ‘ślimak’, *gliemene* ‘robak’, *gliemas* ‘lepka ciecz’, *gliēmezis* ‘skorupiak; muszla’, *gliēmis*, *gliēms* ‘robak; ślimak’ (por. *pielā* : *peīlis*; *spīegas* : *spēigas*). — Alternant na SO *glai- jest poświadczony z jednej strony w lit. *glājus* ‘lepka ciecz’ (zob.) i łot. *glaims* ‘przymilny, pochlebny’ (LEW 157) < *glai₁-ma- (znaczn. etym. ‘łgnący, lepki’), z drugiej strony w podobnej formacji słowiańskiej, por. sł. *glēn* ‘muł; lepki osad w cieczy; rzęsa na stojącej wodzie’, strus. *glēnī* f. ‘wilgoć; sok; śluz’, czes. *hlen* ‘śluz, kleista wydzielina’, pol. XVI w. *glan* ‘gęsta, śliska zawiesina w wodzie lub innym płynie; śluz, maź’ (SPXVI), pol. gw. *glan*, *glân* ts., wtórnie pol. *glon*, zwykle pl. *glony* ‘rośliny wodne, algi’, < psł. *glēnū (por. Boryś 161, bez form bałtyckich) < pbsł. *glai₁-na- (brak w BSW).

gléinē 1 p.a. gw. ‘rozmokła glina, np. na drodze’ (*Jeī ne toj gléinē ant kelio, tai greičiau būtum nuvažiavę* ‘Gdyby nie ta «gleinē» na drodze, to byśmy szybciej dojechali’). Z obocznym tematem: *gléinia* 1 p.a. ‘gliniasta rola; grunt gliniasty, błotnisty, grząski’ (*Baisi gléinia, sunku ir paeiti* ‘Straszna «gleinia», ciężko się idzie’) — najprawdopodobniej są to derywaty od czas. *gliēti* ‘mazać, smarować gliną’ (zob.), utworzone z udziałem neoapofonii *glin-* (SZ) ⇒ *glein-* (SP). Z uwagi na *gliēti* w podstawie derywacji akut w *gléinē* może być wtórnego pochodzenia. Paralele: *kreīkti* ⇐ *krik-* (ob. *kriek-*); *pleik-*, *plēikti* ⇐ *plik-* (ob. *plik-*). Inaczej Derksen 2008, 164 (pie. *gleh₁i-n-). — Neoosn. *glein-*: *gleinūs* ‘rozmiektły, ciągliwy (o glinie, grzybie); lepki, kleisty’.

glēivēs, *-iū* 4 p.a., *glēivēs* 1 p.a. f.pl. 1. ‘śluz, ciągnąca się flegma’ (*Iš burnos ējo glēivēs*), 2. ‘lepki śluz na zleżałym mięsie’, 3. ‘osad na dnie koryta; pleśń’ — dewerbalna formacja z suf. *-vē-* i SP *glei-*, uogólnionym z pozycji antewokalicznej jak w prs. *glejū*, należącym do inf. *gliēti* ‘mazać, zalepiać przy pomocy gliny’ (por. pie. *glei₁H-, *gliH-, LIV² 190). Z innym tematem: *gléivos*, też m. *glēiviai*. Z innym sufiksem: *gléimos* (zob.). Drw. *glēivīnē* ‘błona śluzowa, śluzówka’, *glēivus* b.z.a. ‘lepki, śliski’. Vb. denom. *glēivēti* ‘pokrywać się śluzem, pleśnią’, ⇒ *glēivētas* ‘oślizgły (o rybie, grzybie), śliski (o kładce)’. Z

inną apofonią: łot. *glīve* ‘śluz, rzęsa, szlam’. — Przy założeniu, że dyftong w litewskim *glei-* jest odziedziczony, od dawna przytacza się tu comparandum w postaci psł. *gli-va, rzekomo z pbsł. *glej-ūā-, por. strus. *gliva* ‘śluz, muł, il’ (por. błr. gw. *hlivéc* ‘marznąć, kostnieć na zimnie’), sch. *gljīva* ‘grzyb’, czes. *hlíva* ‘gatunek grzyba’ (⇒ czes. gw. *hlivet* ‘żyć nędznie, wegetować’), głuź. *hliwk* ‘żywica drzew owocowych’, pol. gw. *gliwa* ‘rodzaj grzyba, huba drzewna’²²¹ (⇒ *gliwieć* ‘o białym serze: pokrywać się śluzem; o owocach: psuć się’). Zob. BSW 92, ME I, 628 (s.v. *glīve*), REW I, 273 (tu też o *glev*, *glevá* ‘śluz na skórze ryby’), LEW 157 (s.v. *gliēti*), Boryś 161 (s.v. *gliwieć*), Derksen 2008, 165 (pbsł. *gležiwa?). Z dwóch względów wydaje się to wątpliwe. Po pierwsze lit. *glei-C-* jest innowacyjnym alternantem w stosunku do *glie-C* (por. brak refleksu †*glievės* < **glejH-ū-*). Po drugie psł. **gliva* objaśnia się bez trudu jako oboczność apofoniczna na SZ, mianowicie pbsł. **glī-ūā* < pie. **gliH-ūeh₂-* (transponat). Paralela: łot. *glīve* < **gliH-ū-* (zob. wyżej). Z innym sufiksem: psł. **glina* ‘Lehm’, ros. *glína* < pbsł. **glī-nā-* < pie. **gliH-neh₂-* (transponat). Przyczyną nieporozumienia było ignorowanie spółgłoski laryngalnej w składzie omawianego pierwiastka (por. np. rekonstrukcję pie. **glej-* u Borysia 161).

glembti, *glembiũ*, *glembiaũ* ‘garnąć do kupy, ku sobie; chwytać’, *suglembti* ‘zagarnąć’. Pdg. oparty na neopierwiastku wyabstrahowanym z prs. infigowanego **gle-m-bu* ⇐ **gleb-*, zob. *glēbti*. Paralele: *glemžti*, *keṃpti*, *steṃbti*. — Jako nomen postverbale należy tu stpr. *glenptene* EV ‘odkładnica pługa, Strichbret [Streichbrett am Pfluge]’, [deska, która odgarnia podniesioną lemieszem ziemię], < **glemb-tin-*. Por. sufiksalne <-en-> w stpr. *warene* EV ‘kocioł mosiężny, Messingkessel’ wobec lit. *varinis* ts. Do porównania stoją takie nazwy przedmiotów z neosuf. -*tin-*, jak lit. *pintinė*, *pintinė* ‘kosz wyplatany, kobiałka’, *strigtinis* ‘rodzaj sieci’, *vilkūnis* ‘włók, niewód’.

glēmēs, -*iū* 2 p.a. f.pl. gw. 1. ‘flegma, gęstawa, lepka ciecz, wydzielana przez błony śluzowe gardła, krtani i oskrzeli’, 2. ‘śluz na mięsie’ (*Nugrandyk nuo mėsos tas glēmēs* ‘Zeskrob ten śluz z mięsa’). Leksem *glem-* jest neopierwiastkiem w SP, który utworzono prawdopodobnie od SZ *glim-*; ten należał pierwotnie do dyftongicznego pwk. *gleim-*, zob. *glimti*, *gléimos*. Paralele dla neoapofonii *e* ⇐ *i*: *atlēpo* od *lēpti* ⇐ *lipti* (pwk. **leip-*); *nušvēto* od *švēsti* ⇐ *švisti* (pwk. **šveit-*). Inaczej LEW 156: *glem-* ma być tożsame z *gleim-* ‘śluz’; autor pisze: «*glēmēs*, *glēmēs* = *gléimēs*, *gléivēs*», ale nie mówi, jak rozumieć różnicę *e* : *ei*. — Drw. *glēmēsiai* m.pl. ‘śluz, pleśń’, war. *glemežiaĩ*; *glēmūs* a. *glēmūs* ‘gęsty, ciągnący się, śluzowaty’, do tego łot. *glēma* (*glēma*), też pl.t.m. *glēmi* ‘śluz; śluzowaty osad’, *glēmi* ‘Schleim der Schwangerschaft’. — Vb. denom. 1. *glēmēti*, -*ja*, -*jo* ‘pokrywać się śluzem, pleśnieć’ (łot. *glēmēt* ts.), 2. *glēmōti* ‘jeść w sposób nieapetyczny’, 3. *glēmti*, *glēmsta*, *glēmo* ‘śluzowacieć, pleśnieć’ (akut związany z sufigowaniem -*sta-*). — WSE *glēm-*: *glēmēs* f.pl. ‘flegma; śluz’ (łot. *glēma*, *glēme* ‘śluz’), *glēmēsos* a. *glēmēsos* f.pl. ‘śluz, pleśń’, *glēmūs* ciągnący się, śluzowaty (war. *glēmūs*), *glēmōti* ‘brać jedzenie brudnymi palcami; zanieczyszczać’ (por. *glēmōti*). NB. Do *glēmēs* jest dublet *glēvēs*, powstały drogą wymiany zakończenia -*mēs* na -*vēs*, mianowicie przez analogię do oboczności w synonimach *glēivēs* : *glēmēs* oraz *glēivos* : *gléimos*.

glemžti, *glemžiũ*, *glemžiaũ* 1. ‘zgarniać (naręcze), garnąć do kupy, zagarniać ku sobie’, 2. ‘sprzątać’, 3. ‘łapczywie jeść, połykać’, cps. *apglemžti* ‘objąć ramionami, owinać (głowę)’, *nuglemžti* ‘porwać, ukraść’, *paglemžti* ‘odebrać, przywłaszczyć sobie; wyciągnąć, porwać, pochwycić’, *suglemžti* 1. ‘pochwycić’, 2. ‘chwycić i zmiąć, zacisnąć w dłoni’, 3. ‘o spódnicy: przez gnienie pozbawić gładkości, równości’, *suglemžti tuřtą* ‘przywłaszczyć

²²¹ Bańkowski, ESJP I, 432 zaznacza, że o dawności tego gwarowego wyrazu świadczą nazwy osobowe Gliwici 1366-1500, Gliwka 1485 oraz n.m. Gliwice 1276.

sobie majątek', refl. *susiglem̃žti* 'zgnieść się; zgarnąć co sobie, do siebie'. Odpowiednik łot. *glemzt*, -žu, -zu 'jeść/zreć powoli, w sposób nieapetyczny; mówić głupstwa; czyścić, sprzątać'. Z pochodzenia jest *glemž-* neopierwiastkiem wyodrębnionym z prs. infigowanego **glemžu* < **gle-n-žu* 'tracę sztywność, miękne' ⇐ *glež-*, por. *glēžti*, *glēžta* 'tracić sztywność, tęgość; mięknać, więdnąć'. Podobne neopierwiastki z infiksem i wokalizmem *e* wymieniono s.v. *glembti*. Inaczej LEW 156: rozszerzenie -ž- przy pwk. pie. **glem-* jak w *glēmēs* f.pl. 'flegma, śluz'. — Nomen: *glēmža* c. 'człowiek chciwy, garnący do siebie'. Por. łot. *glemža* c. 'człowiek leniwy, gnuśny; kto je powoli', ⇒ vb. denom. *glemžāt*, -āju 'robić co powoli, guzdrać się, nie zdążać; jeść w sposób nieapetyczny'. — SZ *glimž-*: *glimžtelēti*, *glimžterēti* 'szybko zgarnąć do siebie', *glimžyti*, -au, -iau 'pracować bieliznę, usuwać brud na mokro' (pranie bielizny na kamieniu, później na tarce, polega na tarcu jej posuwistym ruchem od siebie i do siebie), por. *Glimžiau*, *glimžiau marškinis*, *ir vis juodi* 'Prąłam, prąłam [te] koszule, a one wciąż brudne [dosł. 'czarne']'. *Skaras nedaugi paglimžiau ir pakoriau in tvoros* 'Chusty trochę przeprałam i powiesiłam na płocie'; *suglimždyti* 1. 'zmiąć (czapkę w dłoni)', 2. 'zamoczyć bieliznę przed praniem', por. *Iš vakaro tik suglimždyk, o ryt gniaužysim* 'Wieczorem tylko zamocz [bieliznę], a rano będziemy prały [dosł. 'gniotły, wyciskały w wodzie']'. — SO *glamž-*: *glámžyti* 'miać, gnieść, miętosić; trzeć bieliznę na tarce' (zob., tam też o *glámzdyti* < **glamž-sty-*).

gleñcius, -iaus 2 p.a. przest. 'blask, połysk, świecenie się', z **gliañcius* — zapoż. z pol. *glanc*, -u (⇐ nwn. *Glanz* m., od śrwn. *glinzen* 'błyszczec się'). Por. <en> w *delénka*, *neñcyti*, *šklénka*. — Vb. denom. *glenc(i)avóti* 'nadawać połysk, glansować' ⇐ pol. *glancować* (war. *glenciavóti*). Pdg. wsch.-lit. *glienciju*, *gliencùiti* (*Ató išsiglencijus* 'Przyszła wyglancowana [wyczesana]', ZS 19) zbudowany na białoruskiej formie 3 sg. prs. *hljancúje* (⇐ pol. *glancuje*).

glētoti, *glētoju*, *glētojai* gw. 1. 'smarować, brudzić' (por. *glēzoti*), 2. przen. 'marudzić przy jedzeniu, niechętnie jeść', 3. przen. 'robić co powoli, nieudolnie' (por. *glēzoti*), *suglētoti* 'zabrudzić, poplamieć'. Bez etymologii.

gleznoti, *gleznoju*, *gleznojau* CGL 'malować, Mahlen', drw. *gleznorius* CGL 'malarz, Mahler' (zob. PAŽ 125) — wygląda jak drw. z suf. -no- i innowacyjnym *ē* ⇒ *ě* od *glēzoti* m.in. 'smarować, rozsmarowywać' (zob.). Por. *kesnóti* ⇐ *kēsnoti*; *žlēgterēti* ⇐ *žlēgti*. — Drw. *glēznis* 'maruda, ospalec; niechluj, brudas' (syn. *glēzà*), por. *Ką tik paims, tai vis suteps – tikras glēznis*. — Zapoż. litewskie w łot. *glēznuôt* m.in. 'malować', por. ME I, 626. Drw. *glēzna* 'obraz namalowany, Gemälde', *glezniēcība* 'malarstwo', *gleznīkis* 'marny malarz, Pinsler', *glēznuôtājs* 'artysta malarz'. Zob. też *maliavóti*.

glēzoti, *glēzoju*, *glēzojau* gw. 1. 'smarować, rozprowadzać lepką substancję', 2. przen. 'wykonywać pracę niespiesznie, niechlujnie, brudno, źle', *apglēzoti* 'zanieczyścić, zabrudzić, powalać', *išglēzoti* 'rozpapać (np. kaszę w naczyniu)', *suglēzoti* 'zaplamieć tłuszczem', *užglēzoti* 'zasmarować, zalepić (szczelinę gliną)'. Bez etymologii. Zob. też *gleznoti* i *glētoti*. — Drw. *glēzà* a. *glēza* c. 'maruda' (*Koks iš jo šaučius – tikras glēzà*), też 'niechluj, brudas', war. *glēznà*.

glēžnas, -à 4 p.a. 1. 'miękki, wiotki, niesprężysty, pozbawiony jędrności' (*Tas glēžnas, kuris išglēžęs, sudribęs, sutižęs, suliuršęs, štyvumo neturi, ant kojų nestovi kaip veršis naujai gimęs, girtas, popiera šlapia* JU 'Ten jest «gležnas», który zwiotczał, jest pozbawiony sztywności, nie trzyma się na nogach, jak nowonarodzone cielę, pijany [albo] mokry papier'), 2. 'delikatny, słaby' (*Motriška glēžnas sutvėrimas* 'Kobieta to słaba istota'), 3. 'wąty, mizerny' (*Jau jis nuo mažumės tokis glēžnas* 'On już od małego taki wąty'), 4. 'wybredny w jedzeniu (o człowieku i zwierzęciu)'. War. *glēžnūs* 4 p.a., z insercją *g*:

glëgžnas, glegžnūs — dewerbalny przymiotnik z suf. *-n-* od *glëžti* ‘tracić sztywność’ (zob.). Paralela semajologiczna: *guřnas* $\Leftarrow$ *gurti*. Odpowiednik łot. *glęzns* ‘nie stawiający oporu, słabowity, cherlawy, wrażliwy; delikatny, pełen wdzięku, piękny’. Por. ME I, 626, LEW 157, ALEW 343. — Nawiązanie słowotwórcze w prasłowiańskim **gleznū* lub **glezno*, **glezna*, por. rcs. *gleznū*, *glezna* a. *glezno* ‘kostka u nogi’, bg. *glëzen* ts., sch. *glëžanj* ts., ros.-cs. *glëzna* ‘goleń’, ukr. przest. *hlezna* ‘kostka u nogi’, *hlezno* ‘goleń’, stczes. *hleben*, czes. *hlezno* ‘kostka u nogi’, stpol. pol. gw. *glozn* ts., pol. XVI w. *glozna* ‘kostka u nogi’ oraz ‘goleń; kość łokciowa’. Praforma bśl. **glež-na-*. Brak w BSW. Lit. comparandum przeoczyli również REW I, 272n., Sławski I, 286 i Bańkowski I, 432n.

glëžti, glëžta (**glenž-sta*, war. *gleñža*), *suglëžo* ‘tracić sztywność, tęgość, sprężystość, mięknać, wędnać, słabnąć; nie mieć tęgości, sprężystości’. Paralela słowotwórcza: *tëžti, tëžta, sutëžo*. Obok tego jest praesens na *-sta-* od osnowy *glež-*: *išglegždu* ‘rozchwiać się’, z udźwięcznienia **išgle-k-štu* < **iš-glež-stu*, inf. *išglëžti* (Būga, RR I, 280; por. insercję welarną w *glëgžnas*). W kwestii osnowy infigowanej **glenž-* zob. *glemžti*. — Drw. *gležėti, -ėja, -ėjo* ‘o gruncie, drodze: rozmakać, robić się grząskim’, *glëžinti* ‘człapać, iść z trudem (po rozmięklej drodze, po błocie)’. Nomen: *glëžnas* (zob.). LEW 157 postulował pokrewieństwo *glež-* z *glēmēs, glemžti* i *gliēti* na podstawie wspólnego pwk. pie. **gel-* ‘(sich) ballen, Gerundetes, Kugeliges’. Mało to prawdopodobne. Z uwagi na wskazane ostatnio przez Kloekhorsta 428 comparandum hetyckie w postaci *kalanki*ⁱ ‘uspokoić, ukoić, zadowolić’ – caus. na SO **glo-n-gh-*, można postulować pwk. pie. **glegh-* o znacz. ‘stawać się słabym, wrażliwym’ *vel sim.* (brak w LIV²). Por. stnord. *kløkk* ‘miękki, giętki, wiotki; sentymentalny’ < **klinkuaz* (IEW 401, s.v. **gleg-*). Kloekhorst, l.c. odrzuca rekonstrukcję pie. **gleg-* na podstawie argumentu, że sekwencja dwóch mediae (**g-g*) narusza ograniczenie fonotaktyczne nałożone na pie. pierwiastek. — SZ *gliž-* (typ RiT $\Leftarrow$ ReT): *gližti, glyžta* (**glinž-sta*, gw. *gliñža*), *sugližo* ‘pokryć się śluzem (o pleśniejącym mięsie, o gliwiejącym serze); stać się śliskim i lepkiem’, *igližti* ‘przypaść komu do serca, spodobać się’, *išgližti* ‘rozchwiać się, rozpaść się’, *sugližti* ‘zrobić się oślizłym, wiotkim, rozchwiać się, stać niepewnie’, *gližūs* ‘śliski, lepki’. — War. ze zmianą *li* > *lu*: *sugliužti* b.z.a. ‘sugližti’. Zapożyczone jako błr. gw. *zagljūznuc* ‘zrobić się oślizłym – o mięsie, serze, grzybach’ (PZB 2, 201, brak u Laučjute). — WSZ *glyž-*: *glyžti, glyžta, glyžo* ‘nie móc ustać na nogach; stawać się śliskim (o drodze)’. — SO *glāž-*: *išglāžymas* b.z.a. ‘zepsucie czego’. Możliwe nawiązanie w słowiańskim, por. psł. **gloz-*, pol. przest. *glozn* a. *glozna* ‘kostka u nogi; część nogi między stopą i kolanem, goleń’. O tym brak wzmianki w BSW. — Nowy SP/SO *glaiž-* $\Leftarrow$ *gliž-*: *glaižyti* ‘Ignąć do czego, mieć wielką chęć na co, mieć pociąg do czego’ (*Senis diedas glaižo prie arielkos* ‘Stary dziadek ma pociąg do kielicha’). Paralele: *glaibytis* $\Leftarrow$ *glibti* (SE *glëbti*), *graibyti* $\Leftarrow$ *gribti* (SE *grëbti*), *smaigyti* $\Leftarrow$ *smigti* (SE *smëgti*).

gliāudyti, gliāudau, gliāudžiau 1. ‘łupać orzechy, wydobywać z łuski (ziarno, groch, fasolę)’, 2. przen. ‘roztrząsać, rozważać’ (war. *gliaudyti*). Budowa bliskoznacznych czasowników *gvaldyti* i *gvildyti* zaleca analizę *gliau-dyti*, tj. iterativum-causativum z suf. *-dy-* od niezaświadczonej osnowy prymarnej **gliau-*. Dalszy wywód niejasny: pie. **gleu-d^h-*, **gleu-d-?* Brak w IEW 362. LEW 180 porównywał bliskoznaczny pwk. pie. **gleub^h-* ‘wycinać, rozszczepiać’, por. gr. γλύφω ‘rzeźbić, drażyć, wyrzynać nożem’, pass. ‘być wylęgany’, łac. *glūbō, -ere* ‘oczyszczać z kory (drzewa i rośliny), wyłuskiwać (ze strąków ziarna, nasiona); obdzierać ze skóry’, stwn. *klioban* ‘rozszczepiać, rozłupywać’ (zob. LIV² 190, de Vaan 266). ALEW 343: «Etymologisch dunkel». — Drw. *gliāudas* ‘skorupa (orzecha), łuska (ziarna)’, *gliaudėlis* ‘dojrzały orzech, który sam wypadł z łupiny’, war. *gliaudėlys, gliaudėlis*, SD «wyłupek orzech, wyręblak». — Jest odpowiednik na (W)SZ *gliūd-*: *gliūdėnti* ‘łupać orzechy’ (sufiks jak w synonimach *gliaudėnti, gvildėnti*).

gliaumà 4 p.a., zwykle pl. *gliaũmos* 1. 'kożuch na zsiadłym mleku lub śmietanie', 2. 'śluz na powierzchni mięsa, kamienia (w wodzie), pleśń na serze', 3. przen. 'niechlujny człowiek'. War. *gliaumē*, pl. *gliaũmēs*; *gliaũmas*, pl. *gliaumaĩ*. Vb. denom. *gliaumėti* 'pokrywać się śluzem, pleśnią', *gliaumýti*, -ija, -ijo ts. (war. *glauymti* b.z.a.). — SZ *glum-*: *glumės* f.pl. 'śluz', drw. *glumesỹs* 'zaschłe błoto (w sianie), osad denny, muł', *glumėtas* 'lepki (o ziemi), oślizły', *glumūs* 'lepki, pokryty śluzem, oślizły, śliski, grząski'. Odpowiednik łot. *glums* 'śluzowaty, oślizły, śliski; gładki, prawdziwy'. — SO *glau-*: łot. *glāũms* 'śliski; równy, równomierny'. Nie ma dobrej etymologii. Transponat ie. *gleu-m- ← *gel-, por. IEW 357, 361n. Por. bliskoznaczną osnowę *gleim-*: *gléima*. LEW 158 nieprzekonująco łączył z przym. *glūmas* II 'bez rogów', stpr. *glumbe* 'łania'.

glibỹs, -io 4 p.a. gw. 'mający kaprawe, ropiejące oczy'; *glibti*, *glimbu*, *glibau* b.z.a. 'ślepnąć, tracić wzrok' (znane tylko z XIX-wiecznego słownika Kossarzewskiego). Sporne. ALEW 343 wskazuje na syn. *žlibis*, *žlibỹs* 'niedowidzący, ślepiec' i sugeruje zmieszanie *žlib-* z czas. *glèbti* 'mięknąć, wiotczeć, flaczeć' lub z adi. *glitūs* 'oślizgły, miękki, lepki'. Zdaniem Būgi, RR II, 244n. *glib-* ma być refleksem st. zanikowego do pwk. *glejb-, który zachował się w słowiańskim, por. sch. *glīb* 'błoto', bg. *glib* 'trzęsawisko, moczar; lepkie błoto' < psł. *glibũ < pbsł. *glejb-a-; drw. stpol. *glibiel* 'trzęsawisko; przepaść, otchłań' (war. *gnibiel*, *gibiel*) < psł. *glib-ēlī; pol. przest. *glipki* 'klejowaty', gw. 'zakalcowaty – o chlebie' < *glib-uka-. Por. Būga, l.c., Berneker I, 310 (cytuje m.in. scs. *uglībũ* 'utkwilem', aor. do *uglībēti), Sławski I, 283n. — Do tego dochodzą lit.-łot. refleksy czasownikowe, mianowicie 1. na SE *glieb-*: łot. *gliēbtis*, *gliēbjuos*, *gliēbuos* 'czepiać się czego lub kogo; przytulać się, lgnąć; bronić się, opędzać się' (ME I, 628), 2. na SO *glai-*: lit. *glaibytis*, -aũs, -iaũs 'ukrywać się – o zbiegu' (JU). Wszystkie wymienione formy należą do pwk. pie. *glejb^h-, por. stwn. *klebēn*, nwn. *kleben* 'przylepiać się, lgnąć', SO stwn. *kleiben* caus. 'przylepiać' (IEW 363; LIV² 189: tylko germ. i bsł.). W BSW brak jest hasła pbsł. *glejb-/glib-.

gliēti, *glejũ* (war. *glejũ*, *glienũ*), *gleijaũ* 'mazać, smarować, zalepiać gliną (szczeliny, dziury w ścianie, w piecu)', *apgliēti* 'posmarować (kromkę chleba, tłuszczem, śmietaną); oblepić się (gliną, o kole)', *užgliēti* '(dziurę) zalepić gliną, zatkać czym'. Refl. *gliētis* 'przylepiać się (o glinie, błocie, cieście); lgnąć do kogo'. Paradigmat ukształtował się wokół formy prs. *glejũ* < pie. *glejH-e- (por. LIV² 190), do której dotworzono ańitowy infinitivus (zam. †glýti) i także praeteritum (zam. †glijaũ < pie. *gliH-eh₂-). — Śladem po dawnym prs. infigowanym *gli-n-H-é- jest *glinũ*, *gliñti* (zob.). Być może, że prs. *glienũ* polega na odnowieniu starszego *glinũ* (por. *sienũ* ob. *sinũ*, *siñti*). Jest oboczna forma inf. *gliēti*. Czy to archaizm? (*glejH-C?). Akut powraca w derywatach *gléima* i *gléivės* (zob.). Zob. BSW 92, LEW 157. Pwk. pie. *glejH- 'smarować, nacierać, sklejać', por. za LIV² 190 stnord. *-glen* 'przywrzeć', stnord. *klína* 'mazać, smarować', stwn. *klenan* 'nacierać, pocierać', SO srđn. *klei* 'głina' (*glojH-o-). — SZ *gli-*: *glitas* (zob. *glisti* I), *gliñti* (zob.). — SO *glai-*: *glaištýti* (zob.), *glaištýtis* m.in. 'łasić się, przymilać się'. Por. łot. *glaims* 'przymilny, schlebający' (znacz. etym. 'lepki, lgnący'), *glaiñmi* m.pl. 'pieszczoty, pochlebstwa, żarty'. — SO *glaj-V* ← *glej-V*: *glājus* (zob.).

glimti, *glimsta*, *glimo* gw. 'pokrywać się śluzem, pleśnią', *apglimti* 'zakrzepnąć, stężeć, np. o galarecie' — ingressivum na -sta- od *glim-*, st. zanikowego, który został dotworzony do *gleim-*, neopierwiastka wyabstrahowanego z *gléimėti* 'pokrywać się śluzem, pleśnią'; z pochodzenia jest to vb. denominativum od *gléima* (zob.). — We wsch.-litewskim znany jest pdg. *gliñti*, *gliēma*, *glimė* (Liñkmenys, rej. Ignalinà). Prs. *gliēma* przypomina *gliēna* i *gliēja* (zob. *gliēti*). — Drw. *glimėti*, -ja, -jo b.z.a. 'pokryć się pleśnią', *glimótas* 'spleśniały, zgłiwiały – o serze' (brak vb. †glimóti), *glimūs* 'lepki, śliski'. — Przy neopwk. *glim-* pojawił się nowy SP/SE *glem-*, zob. *glēmės*.

glinda 1 p.a. ‘jajko wszy przyczepione do włosa, gnida’ (*Nešvari galva, pilna glindų* ‘Brudne włosy [dosł. ‘głowa’], pełne gnid’. *Kur vargas, ten glindos ir ūtelės* ‘Gdzie nędza, tam [też] gnidy i wszy’), SD *glinda* «gnida». War. *glindis*. Z uwagi na odpowiednik łot. *gnīda* przyjęto, że lit.-łot. praforma mogła brzmieć **gninda* i że z tego drogą dysymilacji *n-n* w *l-n* wyłoniło się lit. *glinda* (akut pozostaje problematyczny). Zob. IEW 437, LEW 157, ALEW 343n. Forma **gninda* stoi jednak w izolacji, a jej struktura spółgłoskowa nie wygląda na odziedziczoną. Odpowiednik prasłowiański **gnida* (sch. *gnjīda*, ros. *gnīda*, czes. *hnīda*, pol. *gnida*) wywodzi się z ie. **g^hnīdā* (IEW 437), a zapożyczony do bałtyckiego brzmi lit. *gnýda* (zob.) oraz łot. *gnīda*. Tymczasem według ALEW 343n. należy łot. *gnīda* postawić w jednym rzędzie z psł. **gnida*, natomiast lit. *glinda* traktować jak inny wyraz, mianowicie derywat od pie. **d^(h)lnd-*, por. łac. *lēns, lendis* f. ‘gnida’ z pital. **dlind-?* (tak de Vaan 334). Temu jednak sprzeciwia się brak paraleli na zmianę **dl* > **gl* w pozycji nagłosu wyrazowego. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *glinda* (PZB 1, 450). — Drw. *glindinis peiliukas* ‘nożyk do usuwania gnid’, *glinduotas* ‘pełen gnid’, *gliñdzius* a. *glindzius* ‘kto ma gnidy we włosach; małe dziecko’.

gliñti, *glinù*, *gliniaũ* gw. ‘mazać gliną, smarować gliną, zalepiać dziury gliną’, por. *Mūras pilnas plyšių, jau reiks kada glintienai* ‘Mur jest pełen szczelin, trzeba [je] wreszcie kiedyś pozalepiać’. *Apgliñkit moliu, tai vanduo neis* ‘Zasmarujcie gliną, to woda nie wejdzie’. Pdg. quasiprymarny, podobnie jak *grinti*, *siñti* i *trinti*. Zbudowano go na neopwk. *glin-*, wyabstrahowanym z formy prs. *glinù*, kiedyś należącej do inf. **glýti* (zob. *gliēti*). To praesens reflektuje pie. formację infigowaną **gli-n-H-é-* od **glejH-* (Liv² 190: ‘bestreichen; kleben bleiben’; brak wzmianki o formie lit.). Rekonstrukcja pdg.: **glinù*, prt. **glijaũ* < **gliH-eh₂-* (j jako wypełniacz hiatu laryngalnego), inf. **glýti*. Podobne ukształtowanie pokazują formy prs. *grinù*, *sinù* i *trinù*, por. też *trunù* s.v. *trunėti*. — Neoapofonia *i* ⇒ *ei* wytworzyła drw. *gléine* (zob.). — Długowokaliczny SZ **glī-C* < pie. **gliH-C* utrzymał się w derywacji. Por. z jednej strony *glymai* (b.z.a.) m.pl. ‘krótki mech, porost; glony morskie’, łot. *glīme* ‘zakalcowate, niedopieczone miejsce w chlebie’, *glīve* ‘śluz, rzęsa, szlam’, z drugiej strony psł. **glinā* ‘Lehm’: ros. *glīna*, czes. *hlīna* (scs. *glinīnũ* ‘z gliny, gliniany’) ²²². Z innym sufiksem: psł. **gliva*/**glivũ*, strus. *gliva* ‘śluz, muł, ił’ (zob. s.v. *gleivēs*).

glisti I, *gliñta*, *glito* 1. ‘stawać się śliskim, lepkiem, np. o glinie po deszczu’ (*Palijus kelis glint ir daros paglitęs*, t.y. *slidus, tižus* JU), 2. ‘pokrywać się śluzem, nalotem, pleśnią – o mięsie, kielbasie, serze’ (*Mėsa, sūde ilgai laikyta, gliñta* ‘Mięso długo trzymane w naczyniu pokrywa się śluzem’), 3. ‘rozkładać się jak stary grzyb’ — vb. denominativum utworzone od neoosn. *glit-*, którą wyabstrahowano z adiectivum verbale **glitas* ⇐ **glej-*, zob. *gliēti*, *gliñti*. Por. LEW 157, ALEW 344. — Nomina: *glitas* ‘klej tkacki’, *glitūs* ‘śliski na skutek zwilżenia (grunt, droga); pokryty pleśnią (o kielbasie), pokryty śluzem, oślizgły (o maślaku, rydzu); lepki, lgnący (o cieście, glinie, błocie, roli); miękki (o wodzie z rzeki, o ługu), wodnisty (o kartoflu); gładki, równy’. SD «lipki, lepisty» (syn. *limpus*), *glitu tumpu* SD «lipnę, lipnieję» (syn. *limpu*). Nawiązania łotewskie: *glita* ‘śluz’, *glits* ‘oślizgły, śliski, miękki’, *gliti kartupeļi* – o kartoflach zbyt wilgotnych po ugotowaniu. — Inne derywaty od neoosn. *glit-*: *gličiai* a. *glitai* adv. ‘gładko (ociosać)’, *glītē* ‘wydzielina z nosa, smark, sopol; śluz, szlam; rybi mlecz’, *glītēs* f.pl. SD «kley ryb, gdy się trą; lipkość» (syn. *glitumas*), *glītēsiai* m.pl. ‘śluz, lepka galaretowata substancja, szlam’, war. *glitesiaĩ*, *glītesos*; *glītinās* ‘ze śluzem na palcach, śluzowaty’. Cps. *glītlaižis* ‘kto liże smarki’, por. *laižyti* (⇒ **glit-šas* > *gličas* ‘smarkacz’ (por. GJL II, § 369). — Vb. denom. *glītēti* ‘robić się śliskim, lepkiem’ (łot.

²²² Por. wsch.-lit. n.m. *Aukštā-glynis* 2x, formacja hybrydalna z członem I do *aukštas* ‘wysoki’ i II członem *glyn-*, oddającym zapoż. słow. *glinā*. Wzorem mogła tu być n.m. *Aukštā-šlynis*, por. *šlīnas* ‘glinā pewnego gatunku’.

glitēt ts.), *glitinti* 1. 'robić śliskim, smarować tłuszczem, smarem', 2. 'gładzić, polerować', *glitūoti* 'pokrywać się śluzem; gładzić', *glitūotis* 'kleić się, ciągnąć się (o substancji)'. — WSZ *glyt-*: *pérglyta* žm. 'cieńsze, słabsze miejsce w nici lub sznurze; nierówność; puste miejsce w kielbasie', przen. 'przerwa, odpoczynek' (zob. LEW 574), *pérglytotas* adi. 'o kielbasie: nierównej grubości'. Por. łot. *glīts* 'czysty, zadbany, ładny, delikatny'. — Neoapofonia *glis-* (SZ) ⇒ *glys-* (SP): *glysciōti*, -ju, -jau '(ciasto) powlekać z wierzchu tłuszczem, białkiem' (por. *snÿgulti* a. *snÿgurti* ⇐ *snÿgti*).

glisti II, *glÿsta*, *glÿso* gw. 'o żarze: pokrywać się popiołem, przygasać'. Jeśli *glis-* jest neopierwiastkiem, wyabstrahowanym z formy prs. *glÿsta* < **glins.sta* < **glint-sta*, to *glisti* II jest odmianką *glisti* I. Znacz. etym. 'pokrywać się cienką warstwą jakiegoś osadu, pokrywać się nalotem'.

glóbtī, *glóbiu*, *glóbiau* 1. 'okrywać, otulać, zawijać niemowlę', 2. 'głaskać', 3. 'otaczać opieką, opiekować się, troszczyć się, chronić', 4. 'pielęgnować, leczyć'. Cps. *apglóbtī* 'wziąć w ramiona, objąć', *išglóbtī* 1. 'uratować' (łot. *izglābt* ts.), 2. 'wyleczyć', *nuglóbtī* 'zebrać pod dachem, złożyć w stodole (zboże, siano)', *suglóbtī* 'zawinać w pieluchę; przygarnąć (pogorzalców); wyleczyć (chorego)'. Odpowiednik łot. *glābt*, -bju, -bu 'ratować kogo'. Leksem *glob-* < **glāb-* to alternant na SO do **glēb-* jak w *glēbtī* 'brać kogo w objęcia'. Przykład innowacyjnej apofonii *ā* ⇐ *ē*. Paralele: *bróztī* ⇐ *bréztī*; *róptī* ⇐ *réptī* i *slógtī* ⇐ *slégtī*. Por. też *sodinti* ⇐ *sédu*. Zob. LEW 156, ALEW 344n. — Drw. *globóti*, -ju, -jau 'otaczać opieką, opiekować się' (⇒ *globójimas* 'opieka, opiekowanie się', *globótojas* 'opiekun, kurator'), *apglobóti* 'otulić, okryć ze wszystkich stron'. War. metatetyczny: *goplóti*, -ju, -jau 'okazywać pomoc, pomagać, ratować' (na miejscu **gobloti*, zob. ALEW 350). — Frq. *glóbstyti* 'okrywać, osłaniać; obejmować, tulić w ramionach' (por. *klóstyti* ⇐ *klóti*; *glóstyti* ⇐ *glósti*). Neoosn. *globst-*: *prieglobstis*, -ščio 'łono matki' (por. *daňgstis* ⇐ *dangstýti*; *parašščiai* ⇐ *ramstýtis*). Zob. też stlit. *prieglabstis* s.v. *glabóti*. — Nomina: *globā* 'opieka, piecza' (⇒ *beglōbis* 'bez opieki, bez nadzoru'), *globéjas* 'opiekun' (por. łot. *glābējs* 'ratownik, wybawiciel'), *priegloba* 'opieka; schronienie, przytułek' (por. *prieglauda*), *suglobēšnis* 'pomoc, opieka w chorobie' (por. *kaļbesnis*, *mókesnis*). — Neoapofonia **glāb-* ⇒ *glāb-*: *glabóti* (zob.). — Nie wiadomo, co począć z dyftongicznym war. *glaub-* w bliskoznacznym czas. *glaūbtī*, -iū, -iaū '(dziecko) tulić do łona, przyciskać do piersi; pieścić', iter. *glaubstýti*, *apglaubinēti* b.z.a. 'o bocianie: okrywać pisklęta skrzydłami'. Apofonia *ā* : *au* jest w każdym razie wykluczona. LEW 155 proponuje powiązanie *glaūbtī* z *glaūsti*, -džiū na gruncie rzekomo alternujących determinatywów pierwiastkowych *-b- i *-d-, ale to nie wydaje się wiarygodne. Oboczność o : *au* też w *stobúotis* : *staubúoti*.

glodūs, -i 4 p.a. 'gładki, wygładzony, równy, dobrze przylegający' (war. *glōdnas*, *glodnūs*) — formacja z suf. -u-, która ma odpowiednik w prasłowiańskim **gladū*, por. scs. *gladū-kū* 'gładki, bez nierówności, niechropowaty', sch. *glādak*, ros. *glādkij*, czes. *hladký*, pol. *gładki* (o słowiańskim rozszerzeniu -kū zob. s.vv. *kartūs*, *raižūs*, *saldūs*). Pbsł. **glād-u-* jest kontynuantem pwk. pie. **g^hleh₂-d^h-* 'wygładzać, równać', czyli etymologicznego st. *e* (inaczej IEW 431: **g^hlād^h-*, BSW 90, LEW 158). W językach pokrewnych ukazują się derywaty od st. zanikowego, por. 1. śrwn. *glat* 'błyszczący, równy, śliski', śrdn. *glat* 'gładki', stisl. *glāōr* 'błyszczący, wesoły', ang. *glad* 'zadowolony, rad', < pie. **g^hlh₂-d^hó-*, 2. łac. *glaber* 'gładki, bezwłosy, łysy, bez zarostu', przen. 'bezlistny, pozbawiony kłosów' (*glabrum* 'okolica pusta, nie porośnięta, kamienista') – z analogicznym *ā* zamiast **glāber* < pie. **g^hlh₂-d^h-ró-* (por. Schrijver 1991, 188, de Vaan 263, ALEW 345n.). Jęz. litewski nie zna refleksów SZ †*gild-*, †*guld-*, ani też †*glād-* (por. typ *plākti*). Osobno zob. *glósti*. — Obok *glodūs* istnieją synonimy z wokalizmem *uo*: *gluodūs*, *gluodnūs* a. *gluōdnas* 'gładki, równy', przest. *gluodas* SD «gładki» (syn. *ištrintas*). Vb. denom. *gluōdinti* 'gładzić, czesać gładko',

SD «gładzę» (⇒ *gluodinimas* SD «gładzenie», syn. *ištrinimas*). Dyftong *uo* tych wyrazów można interpretować dwojako. Po pierwsze z uwagi na refleks sch. *glādak* (zob. wyżej) nie można wykluczyć, że przymiotnik zapisany w SD jako <*gluodas*> był akutowany: *gluodas* 1 p.a. W takim razie wolno w nim widzieć refleks apofonicznego st. o, czyli pb. **glōdas* < pie. **g^hlōh₂d^h-o-* (budowa jak w *klūonas* < pie. **kloh₂no-*, *rūožas* < pie. **urōh₁g-o-*). Brak intonacji w war. *gluodūs* stanowi problem. Może to być objaw metatonii albo wyrównania akcentuacji do typu przymiotnikowego na *-ūs*. Po drugie można wokalizm *uo* ująć jako wypadek neoapofonii *o* ⇒ *uo*: *glodūs* ⇒ *gluodūs* jak np. *dosnūs* ⇒ *duosnūs*; *drōžti* ⇒ *druožti* i *stomuō* ⇒ *stuomuō*.

glōsti, *glōdžiu*, *glōdžiau* gw. ‘gładzić, wygładzać, usuwać nierówności’, *susiglōsti* ‘wygładzić sobie włosy’ — prawdopodobnie pdg. quasiprymarny, zbudowany wokół prs. *glōdžiu*, kiedyś należącego do inf. **glodyti*. To ostatnie było vb. denominativum od *glodūs* ‘gładki’ (zob.). Inaczej BSW 90, LEW 158. — Drw. *glōdē* ‘osełka’, *glodūs* (zob.), cps. *ledaglōdē* (zob. *lēdas*). — Neopwk. *glos-* (⇐ *glōsti*): *glōstyti* frq. ‘gładzić dłonią, głaskać, z lekka dotykać, muskać’ (por. łot. *glāstīt* ‘gładzić’), przez degeminację z **glos-sty-*; SD¹ *glastau* «mazgam» [‘głaskać, pieścić’, SPXVI], SD *paglostau* «pobłażam komu», *paglostomas* «pobłażanie». Nomina: *glosnūs* ‘łagodny, miły, przyjemny’. Odpowiednik łot. *glās-*: *glāsīt* ‘głaskać, pieścić’ (war. *glāzīt*), *glāsīgs* ‘pieszczotliwy’. — Neoosn. *glost-* (⇐ *glōstyti*): *glōstelēti* ‘pogłaskać’, *glostinēti* ‘głaskać, gładzić’, *glostinis* ‘gładzony, szlifowany, polerowany’. Tu też łot. *glāsts* ‘głaskanie, pieszczota’ oraz stpr. *glosto* Ev ‘osełka, Wetsteyn [Wetzstein]’ (por. lit. *glōdē* ts.).

glotkas, *-a* stlit., gw. 1. ‘gładki, np. kamień, lód, droga’, 2. ‘lśniący, błyszczący – o sierści konia’ — zapoż. ze stbłr. *gladkij*, por. błr. *hlādki*, pol. *gładki* (SLA 75, ZS 19, ALEW 345; brak w LEW). War. *glotkūs* 4 p.a., *glōtkus* 2 p.a., *glodkus* b.z.a. Por. rodzime *glodūs* i zapoż. *glotūs*.

glotūs, *-i* 4 p.a. gw. ‘gładki’ — zapoż. z prus.-niem. *glot* (GL 54), por. nwn. *glatt*. Budowa i akcentuacja dostosowane do rodzimego odpowiednika *glodūs*. Warianty sufiksalne *glōtnas* i *glotnūs* zostały upodobnione do synonimów *glōdnas* i *glodnūs*.

glūdās 1 p.a. gw. ‘środek nocy’: *Buvo nakties glūdās, kad atvažiavo svetyš*, t.y. *buvo gūdrumas nakties* JU ‘Był środek nocy, kiedy przyjechał gość’ — brak etymologii; formalnie przypomina rzeczownik postwerbalny od *glūdēti* ‘być przycupniętym, siedzieć, leżeć w ukryciu’ (zob.), jednakże różnica znaczeniowa jest tu trudna do przezwyciężenia. — Drw. *glūdumà* a. *glūdumas* ‘późna pora, spokój; północ, środek nocy; głębia, mrok (lasu, nocy); zakątek, zapadły kąt; otchłań (wieków)’, *glūdūs* ‘niemiły, ponury; ustronny’. Cps. *naktiglūdu* adv. ‘w środku nocy’ (por. *naktis*), war. *naktigūdu* odpowiada zwrotowi *naktiēs glūdumojē* ‘w głębi nocy’. Osobno zob. *gūdas*.

glūdēti, *glūdžiù* (3 os. *glūdi*, *glūdžia*), *glūdējau* ‘być przyczajonym, przycupniętym; stać, kucać, siedzieć lub leżeć w ukryciu; przeczekiwać co, schowawszy się, tkwić w ukryciu’, *čią glūdi pavōjus* ‘tu czai się niebezpieczeństwo’. Z innym sufiksem: *glūdoti*, *-au* (*-ōju*), *-ōjau* ‘być przycupniętym, ukrytym’ (por. *klūpoti*, *gūžoti*), ‘leżeć bez snu w pościeli’, stlit. ‘być przytulonym, spoczywać na czyichś piersiach’ (zob. ALEW 345n.). Durativum stanu z sufiksami *-ē-*, *-o-* i WSZ *glūd-* ⇐ *glud-*, zob. *glūsti* s.v. *glaūsti*. Por. *glaūstis* ‘przywierać do czego, tulić się’. — Drw. *glūdinti* ‘skradać się, czaić się; wlec się (do domu)’. Osobno zob. *glūdās*.

gludūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘gładki, równy (lód, pień)’, 2. ‘delikatny, łagodny; miły, przyjemny’ — dewerbalny przymiotnik z suf. *-u-* i SZ *glud-* od *glaud-*, por. *glaūsti* m.in. ‘zsuwać razem, zwierać’, refl. ‘przywierać’. Znacz. etym. ‘ściśle przylegający’. Odpowiednik łot. *gluds*

‘gładki; śliski jak węgorz; równy, czysty’, *gludęns* ‘gładki, równy’. Czy należy tutaj *glūda*, *glūds* ‘głina niebieskawej barwy’? Osobno zob. *glodūs*. — Z innymi sufiksami: *glūdnas* ‘odpowiedni, poręczny, wygodny; miły, przyjemny, grzeczny’, war. *gludnūs*, *prigludnūs*; Šlapelis 75: *glūdnas*, *gludnūs* ‘miękki, dobrze przylegający’; *glūdickas* LzŽ ‘gładziuteńki; śliczny’. — Vb. denom. *glūdinti* ‘toczyć, szlifować, polerować’ (por. łot. *gludināt* ts.), *sugludintis* DP ‘spajać się, łączyć się’. Por. n.rz. i n.jez. *Glūdas*. — WSZ *glūd-* ZTŽ: *glūdūs* a. *glūdas* ‘gładki, równy’, adv. *glūdžiai* a. *glūdžiai* ‘gładko, płynnie’, *glūditkas* ‘gładziuteński’ (por. wyżej *glūdickas*). Vb. denom. *glūdyti*, -inu ZTŽ ‘gładzić, głaskać’.

glūmas I 2 p.a., *glūmas* 2 p.a. ‘zaćmienie umysłu, otumanienie, bzik, kręciek’ (*Kalbi kaip glumo apimtas. Kai užėina jam glūmas, tai daro pats nežinodamas ką*) — zapoż. z błr. *glum*, -u. — Drw. *glūmas*, -ė ‘osobnik niespełna rozumu, półgłówek, głupiec’, *glūmėlis* ‘głupiec’. Vb. denom. *glūmyti* a. *glūminti* ‘otumaniać, ogłupiać’, refl. *pasiglūmyti* ‘po-, omylić się’, *susiglūmyti* ‘zmieszać się’, *apsiglūminti* ‘oszukać się’ (*Pirkdamas apsiglūminau*).

glūmas II, -à 4 p.a. gw. ‘bez rogów – o krowie, wole, owcy’. War. *glūmis*, -ė 2 p.a. Sądzi się, że ten przymiotnik ma odpowiednik w rzeczowniku stpr. *glumbe* EV ‘łania, Hinde’, por. LEW 158, PKEŽ 1, 385n. Sporne. Znaczenie wyrazu uniemożliwia łączenie z *glūmas* I (zob.). — Zakończenie w wariacie *glūmžas*, -à tłumaczy się skrzyżowaniem *glūmas* z syn. *būžas*, *baūžas*. Zob. też *šmūlas*.

glūminti, *glūminu*, *glūminau* wsch.-lit. 1. ‘męczyć, dręczyć, krzywdzić kogo’ (*Močeka glūmina našlaičius* ‘Macocho dręczy sieroty’), 2. ‘o roślinach: zagłuszać’ — z substytucyjnym suf. -inti za -yti zapożyczone ze stbłr. *glumiti*, por. błr. *hlumicь*, *hlumljũ*, 3 sg. *hlumicь* ‘znęcać się nad kim, pastwić się’. Miejsce lit. akcentu stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (podobnie *mōnyti*, *slūžyti* i *sūdyti*). — War. *glūmyti*, -inu ZTŽ oraz *lūmyti*, -iju LzŽ < *γlūmyti (brak w LKŽ; por. *niēvotis*).

gluōdenas 3 p.a., też f. *gluodenà* ‘padalec, beznoga jaszczurka *Anguis fragilis*’ — rzeczownik na -en- od przym. *gluodas*, *gluodūs* ‘płaski’. War. z suf. -in-: *gluōdinas* (płd.-zm. *glūdinas*), *gluodinė*, *glodinė*. Znacz. etym. wyrazu wiąże się ze sposobem poruszania się padalca: ‘stworzenie, które się płaszczy, przypada do ziemi’. Por. pol. *padalec* ‘*Anguis fragilis*’ ⇐ stpol. *padały* ‘taki, co się padał, tj. pękał zmieniając skórę’ (ptc. prt. act. od *padać się*), zob. Bańkowski II 484. Inne nazwy ‘padalca’ to *gelžė*, *gyvatė*, *sliminys*, *varinė*, *žibulys* i *žilvitinė*.

gluosnis, -io 1 p.a., *gluosnys* (p.a. nieoznaczony) bot. ‘wierzba, *Salix*’, SD «wierzba» (syn. *blindė*, *žilvitis*). War. *gluosna*, *gluosnė*, *gluosnis*, -ies f., z insercją k: *gluoksnis* 1 p.a. Odosobniony jest war. *glūnsnis*. Niejasne. Może do *gluod-*, jak w *gluodūs* ‘gładki’ (zob. *glósti*) albo też do *gluot-*, jak w *gluōtnas*, *gluotnūs* ‘równy, gładki; miły’. NB. LkŽ III, 441 przytoczył war. *gluosis* ‘wierzba’ z Jūžintaĩ koło Rōkiškis, żywo przypominający stpr. *glossis* EV ‘Horwyde [*Haarweide*, *Salix vitellina*]’, < pb. *glōsis (por. Trautmann 1910, 340, PKEŽ 1, 384n.). Tymczasem Vitkauskas, ALL LX, 2009, 131 kwestionuje istnienie takiej formy (ALEW 346 tego nie odnotował). — Drw. *gluosnynas* ‘wierzбина, zarośla wierzbowe’, SD «wierzбина, wierzbowy gaiek», cps. *gluosnagalvis* ‘ktoś nierozgarnięty, roztargniony, zapominalski’ (por. *galvā*), *gluosnakarklis* ‘gatunek wierzby, wierzba podobna do iwy’ (por. *kařklas*).

glūpas, -à 4, 2 p.a. stlit., gw. ‘głupi’ — zapoż. ze stbłr. *glupyj*, por. błr. *hlupy*, pol. *głupi* (SLA 76, ALEW 346; brak w LEW). War. z palatalizowanym nagłosem: *gliūpas* (Kurschat). — Drw. *glūpastis* ‘głupstwo; drobiazg, drobnostka’ (*Prieš sveikatą turtas tik glūpastis*), por. stbłr. *glupostь*; *glūpystė* ‘głupota’, *glūpókas* ‘głupkowaty’. Por. *kvailystė*, *kvailókas*. — Vb.

denom. *glupėti*, -ju lub *glupnėti*, -ju ‘głupieć’ (ZTŽ) ⇐ pol. *glupieć* ‘stawać się głupim, tracić orientację, rozsądek’.

gluškėkas 2 p.a. gw. c. 1. ‘człowiek głuchy a. przygłuchy, głuchawy’, 2. ‘ptak głuśzec, *Tetrao urigallus*’, z **glušiākas* — zapoż. z błr. *hlušák*, -á (Zs 19). Por. *é* w *labėkas* i *šėtras*. — Młodsza transpozycja z o za błr. a: *glušōkas* ‘człowiek głuchy’ i ‘głuśzec’. Zob. też *glušinti*.

glušinti, *glušinu*, *glušinau* gw. ‘głuszyć, pozbawiać możliwości słyszenia, uniemożliwiać słyszenie’ (war. *glūšinti*), zwykle z prvb.: *apglušinti* 1. ‘ogłuszyć, pozbawić chwilowo słuchu’ (*Didelis sprogimas apglušino žmones* ‘Wielki wybuch ogłuszył ludzi’), 2. ‘pozbawić przytomności’ (*Kaip davė kuolū galvon, ir apglušino* ‘Jak walnął go kołkiem w głowę, to go ogłuszył’), 3. ‘o chwastach: rosnać nadmiernie uniemożliwiać wzrost innym roślinom, zagłuszać je’ (*Žolės burokus visiškai apglušino* ‘Chwasty zupełnie zagłuszyły buraki’), *priglušinti* m.in. ‘łowić ryby ogłuszając je pod lodem’ — zapożyczenie z pol. *o-głusz-yć*, *zagłusz-yć*, być może przy współudziale odpowiednika błr. *ahlušycь*, *ahlušacь*. — Drw. postwerbalny: *glušas*, -ā ‘głuchy; tępy, nierozgarnięty, nieudolny’. Od tego drw. *glušas* c. ‘głupiec, dureń’, *glušis* a. *glušys* ts. Nieuzasadnione jest twierdzenie o etymologicznej tożsamości *glušas* i psł. **gluxū* ‘głuchy’, scs. *gluxū*, ros. *gluxój*, pol. *głuchy*, zob. Sławski I, 295n., LEW 159, ESJS 180, Boryś 165, Derksen 2008, 167 (tu rzekomo pbsł. **gl(o)ušos*). — Nieprawdziwe jest też zbliżenie etymologiczne scs. *gluxū* ‘głuchy’ z lit. *glusnūs* ‘odznaczający się dobrym słuchem; posłuszny’ oraz żm. *klūsas* ‘głuchy’, zob. BSW 91. Gdy chodzi o *glusnūs*, to jest to – jak odnotował Otrębski (GJL I, § 454) – gwarowy obocznic do *klusnūs* (zob. *klūsti*), powstały drogą sonoryzacji *kl-* > *gl-*. Z kolei *klūsas* jest najprawdopodobniej drw. wstecznym od **neklusas* ‘niesłyszający’ (por. *nēvadas* ⇒ *vādas*). Gdyby słowiański przymiotnik istotnie miał litewski odpowiednik, to ten brzmiałby †*glaušas* lub †*glausas*. Zob. też *gluškėkas*.

gminà 2 p.a., gen.sg. *gmīnos* ZTŽ ‘gmina, urząd gminny’ (*Iš kokios tu gmīnos?*) — zapoż. z pol. *gmina* ‘jednostka administracyjna utworzona z jednej lub kilku sąsiednich wsi’ (⇐ śrwn. *gemeine* f. ‘społeczność, wspólnota’, nwn. *Gemeinde* f. ‘gmina’). Utrzymanie obcej zbitki *gm-* też w *gmākas* (ob. *gimakas*).

gnebti, *gnemba*, *išgnebo* b.z.a gw. ‘zwiotczeć, sflaczeć’, drw. *gnebinėti* ‘skubać, urywać; wydobywać orzech (ze skorupy), dłużyć’, też ‘robić co powoli’ (syn. *knibinėti*). — WSE *gnėboti*, -ju, -jau ‘brać jedzenie po trochu (o chorym); wyskubywać (chleb z bochenka)’. Chyba drw. od wykrzyknika. Por. bliskoznaczne czas. *knėbti* ⇐ wykrz. *knėpt* (*knėps(t)*, *knėpst*; *gnýbti* ⇐ wykrz. *gnýbt*. — SO *gnab-*: *gnābas* ‘skąpieć’, *gnabūs* ‘pracowity, zapobiegliwy’; *sugnabeliōti* ‘ścisnąć palcami (nici sieci)’.

gniāužti, *gniāužiu*, *gniāužiau* ‘miać, gnieść, ścisnąć, zaciskać (w garści); tłumić, zapierać (dech)’, *apgniāužti* ‘ścisnąć w garści’, *atgniāužti* ‘rozewrzeć dłoń’, *išgniāužiu* SD «wyżymam», *sugniāužti* *kūmštį* ‘zacisnąć pięść’, refl. *pėrsigniāužti* ‘ścisnąć się pasem’. Odpowiednik łot. *gnaūzt²*, -žu, -zu, gw. *gnaūzt* ‘gnieść, ścisnąć, wyżymać; okładać, tłuc’ (z metatezą na odległość: *žņaūgt*, zob. *žņaūgti*). — SO **gnauž-*: łot. *gnaūzīt*, -zu, -zīju iter. ‘gnieść, ścisnąć, wyżymać’, *nagus gnaūzīt* ‘załamywać ręce’. — Alternacja łot. *gnauz-/gnauz-* odzwierciedla różnicę apofoniczną między SE i SO. W jęz. litewskim została ona zatarta na skutek uogólnienia alternantu na SE. Iter. *gniāužyti* ‘miać, gnieść, ścisnąć w ręku’, wsch.-lit. ‘prać bieliznę’ (LzŽ) stoi prawdopodobnie na miejscu **gnaužyti* (= łot. *gnaūzīt*). — Nomina: *gniāužos* f.pl. ‘wytłoczyny’, *gniāužtas* a. *gniāužta* 1. ‘garść (ziarna, orzechów); miara grubości’, 2. ‘pięść, kułak’ (*Suėmė gniāužtus ir eina prie manęs* ‘Zacisnął pięści i idzie na mnie’), 3. przen. ‘ucisk, gnębienie kogo’, *gniāužtūvai* m.pl. ‘imadło, kleszcze’, *gniāužuļys*

‘naręcze (siana)’. — SZ *gniūž-* (zam. **gnuž-*): *gniūžti*, *gniūžta* < **gniunž-sta*, *gniūžo* ‘giąć się, zginać się’, *sugniūžti* ‘zwiotczeć, zmięknąć, oklapnąć’, *gniūždýti* ‘gnieść, splaszcząć’. Nomina: *gniūžulas* ‘bryłka (chleba), kula, gałka (ciasta, masła, śniegu, papieru); pęd’, *gniūžūs* ‘dający się ugniatać, lepić (o śniegu)’. — WSZ *gniūž-* (zam. **gnūž-*): *gniūžis* ‘wiązka słomy; osełka masła’, *gniūžtē* a. *gniūžtē* ‘kulka, gałka; garść’, *gniūžtis* f. ts. Por. łot. *gnūzt* ‘zginać się, załamywać się’. — Brak związków zewnętrznych. Bez przekonującej etymologii, zob. LEW 159. Struktura pierwiastka przemawia za derywacją od wykrzyknika, por. *gniūžt*, *gniūžt* o zaciskaniu dłoni, pięści. Kroonen 298 dopuszcza pokrewieństwo z germańską nazwą ‘wiązki, pęku’ (śrdn. *knocke*, *knucke* f. ‘pęk lnu’, nwn. gw. *Knocke* f. ts.) i sprowadza *gniūžti* do pie. **gneuğ-je-*. Osobno zob. *žniūgti*.

gnýbti, *gnýbu* (war. *gnýbiu*), *gnýbau* (war. *gnýbiau*) ‘szczypać’, war. akc. *gnýbti* — pochodzi od wykrz. *gnýbt* o szczypnięciu (por. *žnýbti* ⇐ *žnýbt*). Inaczej BSW 93, LEW 159 i ALEW 347: pokrewne śrdn. *knīpen* ‘kneifen, szczypać’, niderl. *knijpen* ts. — Nomina: *gnýbis* 1. ‘uszczypnięcie, (siny) ślad po uszczypnięciu’, 2. ‘szczypota, kawałek, trochę’, *gnýblēs* f.pl. ‘obcęgi, szczypce’ (war. *gnýplēs*, *gnýplai*), SD «kleszczki do orzechów» (syn. *replēlēs*), *gnýbliai* m.pl. ‘szczypce raka’ (⇒ błr. gw. *gníby* pl. ts., PzB 1, 456), *gnýbtas* ‘zacisk, uchwyt’, *gnýbtūvai* m.pl. ‘nożyczki do świec, do przycinania knota’, *ignybimas* SD «uszczypliwość». Do tego łot. *gnībeklis* ‘drewniane szczypce do łowienia raków’. — SO *gnaib-*: *gnáibyti* a. *gnaibýti* 1. ‘szczypać (o gęsi, o owadach, o mrozie)’, 2. ‘robić zagięcia (na brzegach ciasta)’, 3. ‘zrywać owoce; wycinać drzewa’, syn. *žnáibyti*; *gnaibūs* ‘łatwy do zrywania’. — Od obocznego wykrz. *gnībt* (o szczypnięciu) pochodzi czasownik z prs. infigowanym: *gnīmbu* ‘szczypię’, *gnīmbau* (zam. **gnibau*), *gnīmbti* (zam. **gnibti*). Tutaj też *gnībčiai* m.pl. ‘szczypce do węgla’. Por. zapożyczenie błr. gw. *gnémbicb* ‘szczypać’, drw. *gníbacb* ts.; *gnipćy* pl. ‘szczypce raka’ (PzB 1, 455, 457, Laučjute 65). — Neopwk. *gnimb-*: *gnimbās* ‘szczypota, odrobina’, *gnīmbis* ‘kawałeczek’ (por. *guñbas* ⇐ *gumbū*; *slimpa* ⇐ *slimpū*).

gnýda 1 p.a., *gnydà* 2 p.a. gw. 1. ‘jajko wszy przyczepione do włosa, gnida’ (*Vaikas aptekęs gnydoms*), 2. c. ‘człowiek pozbawiony apetytu’ (też o prosięciu), 3. ‘skąpiec’ — zapoż. z błr. *hnída*, pol. *gnida* ‘jajko wszy albo gzika’, przen. ‘człowiek mały i słaby’. Por. akut w zapoż. *brýlė*, *lýna*. — Łot. *gnīda* ‘gnida, wesz’ ⇐ ros. *gnída*. Zob. też *glinda*.

gniēvas 4 p.a., też f. *gnievà* 2 p.a. gw. ‘gniew, wzburzenie, irytacja, złość’ (*Su gnievū čia nieko nepadarysi* ‘Gniewem nic tu nie wskórasz’) — zapoż. ze stbłr. *gněvъ*, *gnevъ*, por. błr. *hneŭ*, *hněvu*, pol. *gniew*, -u. — Drw. *gniēvastis* ‘niezgoda, wzajemna uraza’ (*I gniēvastį susiėjo kaimynai* JU ‘Sąsiedzi pokłócili się ze sobą’). Vb. denom. *gniēvyti*, -iju, -ijau ‘gniewać kogo, wywoływać w kim gniew, złościć kogo’, *užgniēvyti* ‘rozłościć’. Zob. też *gniēvotis*.

gniēvotis, *gniēvojuos*, *gniēvojaus* gw. 1. ‘gniewać się, złościć się, obrażać się na kogo’ (*Nežgniēvoj koc tu un mani!* LzŽ ‘Przynajmniej ty się na mnie nie gniewaj!’), 2. ‘martwić się, gryźć się’ — zapoż. z błr. *hnévacca*, -ajusja (brak w HSBM), pol. *gniewać się*. — War. *niēvotis* LzŽ ‘gniewać się’, *pasiniēvoti* LzŽ ‘pokłócić się’. Por. uproszczenie nagłosu w *niūsai*, *lūmyti* i *riėkas*. Zob. też *gniēvas*.

gniūsai 2 p.a., *gnūsai*, -u 2 p.a. m.pl. ‘drobne żyjątka: pasożyty, owady, muszki, komary, gzy, pchły, wszy; świerzb’ — forma kolektywna na -ai od zapożyczenia stbłr. *gnjusъ* ob. *gnusъ* ‘pasożyty’, por. błr. *hnjus*, *hnus*, -u. Por. SLA 76, LEW 159, ALEW 347. — Młodszy war. *niūsai* m.pl. ‘mszyce, Aphis (szkodniki roślin)’: *Nuo tokių niūšų aptraukti lapai – morkai, pamidorai, kiaulpupės* ‘Liście marchwi, pomidorów i wyki [są] pokryte takimi drobnymi owadami’. Uproszczony nagłos **yn-* wskazuje na błr. *hnjus* jako formę

źródłową (podobnie w *niēvotis, lūmyti, riēkas*).

gobētis, gobiūs (3 os. *gōbisi*, war. *gobėjasi*), *gobėjaus* gw. ‘mieć ochotę na co, pragnąć, pożądać czego, łakomić się’ (syn. *godētis*) — durativum na -ē-/i- od czas. prymarnego typu *prisigōbti* ‘nagarnąć sobie’, *sugōbti* ‘zagarnąć, zabrać’ (zob. *gōbti*), łot. *gābtiēs* ‘brać sobie, garnąć do siebie’. — Z obocznym suf. *-ā-: psł. **gabati* ‘chwytać, zagarniać, brać’, bg. gw. *gābam* ‘oszukiwać’, błr. *habać* ‘chwytać’, ukr. gw. *hābaty* ts., czes. gw. *habat’* ‘brać, przywłaszczać sobie’, słc. *habat’* ‘zagarniać, zabierać siłą’, stpol. *gabać* ‘chcieć coś zagarnąć; oskarżać’, pol. gw. *gabać* ‘zaczepiać, niepokoić’, *nagabać* ‘prześladować, dręczyć, dokuczać’, frq. *nagabywać* ‘zwracać się z żądaniem a. prośbą’. Por. BSW 74, Sławski I, 243, Boryś 347. Bałto-słowiańskie intensiva **gāb-ē-* i **gāb-ā-* oparte są na st. wzdlużonym od **gāb-*, por. *gabēnti, gabinti* ‘nieść, wieźć dokądś, dostarczać’ (starsze **gabyti*). — Postverbalia: *gōbis* ‘chciwość’, *gōbšas* ‘chciwiec, sknera’, *gobšūs* ‘łakomy, łapczywy’, *gobštūs* ‘łasy, chciwy’ (neosufiks jak w *darbštūs* ⇐ *dārbas*), *gobūs* ‘chciwy, gorliwy’ (⇒ vb. denom. *pragōbti*, -stu, -au ‘stać się chciwym, rozchciwić się’). Por. łot. *gābans* ‘chciwiec’, *gābiķis* ‘chciwiec, człowiek nienasycony’, *gābšis* ‘chciwy’.

gōbti, gōbiu, gōbiau 1. ‘okrywać głowę chustką, związując jej końce pod szyją’ (syn. *gaūbti*), 2. ‘garnąć do siebie, tulić, chwytać, brać’, *apgōbti* ‘okryć (chustą, kożuchem), przykryć; objąć, ogarnąć; ożenić, wydać za mąż’, *išgōbti* ‘wynieść sobie chyłkiem (rzeczy z mieszkania)’, *sugōbti* ‘zagarnąć, zabrać’. Refl. *gōbtis, gābias, gōbēs* lub *gōbtis, gābias, gōbēs* ‘okrywać się, siebie, otulać się’, DP ‘mieć się do kogo, uciekać się (do Boga o pomoc), garnąć się (do pasterza, o owcach)’, gw. *gōbtis* ‘pojąć za żonę’ (*Negalėjo vesti, arba gobtis* ‘Nie mógł się ożenić albo pojąć [jej] za żonę’), *prisigōbti* a. -*gōbti* ‘nagarnąć, nagromadzić sobie (czegoś, co cudze)’. Odpowiednik łot. *gābtiēs* ‘brać sobie, garnąć do siebie’. — Paradigmat stlit. łączył w sobie dwa tematy: na SO *gab-* w praesens (*gābias*) i na WSO **gāb-* *gob-* w non-praesens. Paralele: *blašk-/blošk-*, *dvak-/dvok-*, *kar-/kor-*, *smag-/smog-*, *vag-/vog-*. W rozwoju litewskim doszło do uogólnienia WSO *gob-* w całym paradygmacie (por. utrzymanie *gab-* w *gabēnti*, ⇒ *gābana, gabūs*). Z etymologicznego punktu widzenia należy parę *gab-/gob-* powiązać ze SE *geb-* w *gebėti* ‘potrafić, móc, mieć zwyczaj, lubić’ (zob.). Do pie. **g^{he}b^h-* ‘chwycić, wziąć; dać’ (LIV² 193), por. goc. *giban* ‘dać’, SO *gaf* ‘dał’. Nieco inaczej ALEW 348, który wychodzi od pie. **g^{he}h₂b-* ‘chwycić, pochwycić, zabrać’ (por. LIV² 195: **g^{he}Hb-*) i jako pokrewne wyrazy wymienia łac. *habeō* ‘mieć, trzymać’, stir. *gaibid* ‘*gaib* ‘wziąć, ująć’, goc. *gabei* f. ‘bogactwo’, *gabeigs* ‘bogaty’, stnord. *gōfugr* ‘szanowany, czczony’. Zob. LEW 127, jak też s.vv. *gebėti, gobētis*. — Pwk. **gāb-* zaświadczony jest również w staropruskim ENCH, w różnicowanej pisowni <*gob-*>, <*gūb-*>, <*gub-*> i w znaczeniu ‘stąpać, kroczyć, iść’. Por. zwroty peryfrastyczne z participium prt. act., które imitują odpowiednie konstrukcje niemieckie: *unsey gobuns andangon*, *vnsei gūbans nadangon* ‘wstąpił na niebiosa, auffgefaren gen himmel’, *stwendau pergubuns wirst preileigi[n]twey...*, *stwendau wirst pergūbons preilīginton...* ‘stamtąd przyjdzie sądzić..., von dannen er kommen wird zu richten...’, zob. PKEŽ 1, 419, LAV 165n. — Drw. *gōbstytis* ‘okrywać się chustą’, nomen: *gobtuvas* neol. ‘okap pieca chlebowego; kaptur na głowę; klosz, abażur’.

gōčės, -iū 1 p.a. f.pl. stlit., gw. 1. ‘spodnie męskie’, 2. ‘gacie, kalessy’ — zapoż. ze stblr. *kgači, gači* ‘spodnie’ ⇐ stpol. *gace, gacie* pl.t. ‘dolna część stroju mężczyzny’ (SPXVI), por. strus. *gači*, ros. gw. *gāči* ts. (SLA 76, ALEW 348). Co do akutu por. zapoż. *póvas, špókas* i *vóga*. — War. *gōčios* f.pl.: *Ir padaryk jiemus drobinas Gočias* BRB ‘Vnd solt jnen leinen Niderkleid machen’. *Baltom gōčiom apsivilkęs išėjo pjauti* ‘Włożywszy białe gacie, poszedł żąć (kosić)’. Tu też SD¹ <*gačias*> «famurą» [‘spodnie okrywające biodra i uda, wkładane pod wierzchnią szatę’, SPXVI]. Brak w LKŽ. Osobno zob. *gotkos*.

gōdas 2 p.a. bot., nazwa czterech roślin: 1. 'łopian, *Arctium*', 2. 'szczaw, *Rumex*', 3. 'czerwieńiec, wołowy język, *Anchusa*' (LEX 'Ochsen Zung'), 4. 'żmijowiec, *Enchium*'. Bez etymologii. Por. ALEW 349.

godóti, godóju, godójau 1. 'myśleć, starając się coś sobie przypomnieć', 2. 'rozmyślać, rozważać; marzyć', 3. 'żałować kogo, współczuć komu', 4. 'troszczyć się (o rodziców), szanować', *pagodóti* 'współczuć, okazywać współczucie, żałować' (*Sotus alkanam nepagódo* 'Syty głodnemu nie współczuje'), 5. 'pożyczać' (*Pagodók man kokį desėtką rublių* 'Pożycz mi choć dziesięć rubli'). Odpowiednik łot. *gādāt, -āju* 'myśleć, zastanawiać się; troszczyć się, starać się o co, próbować'. Refl. *atsigodóti* 'przypomnieć sobie kogoś; przypomnieć sobie, którą drogą pójść' : łot. *atgādāties* 'przypomnieć sobie' (por. prymarne *atsigōsti* s.v. *gōsti*); *prasigodóti* 'nabyć, kupić sobie'. — Sporne. Było oceniane jako zapożyczenie ze słow. *gadati*, por. cs. *gadati* 'domyślać się, przypuszczać, sądzić', ros. *gadátʹ* 'wróżyć, przypuszczać', ukr. *hadáty* 'myśleć, sądzić', stpol. *gadać* 'rozmawiać, rozprawiać; zgadywać, przepowiadać', zob. Berneker I, 289, LEW 159n., Sławski I, 247n. Za rodzimością *godóti* opowiedzieli się m.in. Būga, RR I, 307 i Skardžius, RR 4, 597. Zob. też *gōsti*. — Z obocznym sufiksem: *godyti, godau* SD «rokuie» (syn. *mųstau*), «rozmyślałam się, namyślałam się» (syn. *susimųstau*), *godau apie ką* SD «radzę o kim», refl. *dasigodau* SD «domyślałam się czego» (syn. *įspėju, numanau, supruntu*). — Drw. *žmogus nuogodus* SD «rayca, radny pan» (syn. *žmogus sumanus*). — Neoosn. *godo-*: *godotojas* SD «radzieli» (syn. *sumanytojas*), *dasigodotinai* SD adv. «domyślnie» (syn. *įspėtinai*). — Neoosn. *godoj-*: *dasigodojamas* SD «domyślny» (syn. *įspėjamas, įspėtinas*), *dasigod[oj]imas* SD «domysł, dorozumienie się».

godūs, -i 4 p.a. 'namiętnie czegoś pragnący, żądny, zachłanny, łakomy, chciwy' (*Ne tur' būť... godūs kaip' vilkai* DP 209₃₉ 'Nie mają być... łakomi iako wilcy'), *gōdžiai* adv. 'chciwie, łapczywie, zachłannie (jeść, żreć, pić)' — dewerbalny przymiotnik na -u-, zbudowany na wzdłużonym SO *gād- (od *gād- ⇐ *ged-*), zob. *gēsti* I, *gedėti* m.in. 'żałować w myśli, odczuwać stratę', SO *gadinti* 'psuć, szkodzić, niszczyć'. Tu też sb. *gōdas* stlit. 1. 'łakomstwo, chciwość', 2. 'ten, kto się na co łakomi, łakomca', DP 'łakomstwo; łakomy, chciwy; łakomca, łakomic'. Prapokrewne z psł. *žēd-, por. scs. *žēdati, žēdō* 'pragnąć, tęsknić za czymś' (BSW 85). Por. LEW 149n., ALEW 348n. Zob. też *priėgnas*. — Drw. *godingas* DP 'łakomy', *godlỹvas* 'chciwy' (por. *bėdlỹvas* ⇐ *bėdà*, GJL II, § 159), *godulỹs* 'chciwość'. Vb. denom. *godėti, -ju, -jau* 'skąpić komu czego, żałować', refl. *godėtis* 'łakomić się' (m.in. DP), *gosti, godžiu, godžiau* b.z.a. 'pragnąć, pożądać', ⇒ neopwk. *gos-*: *goslūs* 'chciwy; pożądlivy, lubieżny' (por. *ràsti* ⇒ *raslūs*; inaczej ŽD 166: *god-slus), ⇒ neoosn. *gosl-*: *goslỹba* a. *goslỹbė* 'żądza, pragnienie czego'.

gōgas, gōgas 1. 'kłęb koński, wypukłość na linii grzbietu, gdzie kręgi szyjne przechodzą w piersiowe', 2. 'kij z zagięciem, laska', 3. 'olbrzym, wielkolud' — bez jasnej etymologii. LEW 160 poszukiwał zbliżeń w ormiańskim i germańskim. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *gōga* 'straszydło' (PzB 1, 459).

gōjus, -aus 2 p.a. stlit., gw. 1. 'gaj, niewielki las, zwykle liściasty', 2. stlit. 'miejsce kultu pogańskiego', SD «gay, nemus, saltus, lucus» — zapoż. ze stbłr. *gaj* lub pol. *gaj, -u* (SLA 76, LEW 160, ALEW 349), por. błr. *haj, háju*. Temat na -u- też w zapoż. *mōjus, rōjus*. — Drw. *gojỹnas* 'gaj jako miejsce' (por. *krūmỹnas*), ⇒ *gojynėlis* 'gaik' (w dajnie: *Eisime mudu, bernužėli, per tą žalią gojynėlį* 'Pójdźmy, mój miły, [we dwoje] przez ten zielony gaik!'), *gōjinis* 'rosnący, żyjący w gaju'. — N.m. *Gōjus* 24x, *Gojėlis, Gōjiškis* 3x, *Ažūgojai, Pagojai* 7x, *Pagojė* 11x, *Pagojỹs* 10x, *Užūgojai, Užgojis*, cps. *Aukštagōjis* (por. *Aukštāgiris*).

gókčioti, gókčioju, gókčiojau gw. 1. 'odbijać się przed wymiotami (o wydobywaniu się

przez usta gazów z żołądka), np. *Gókčioja, gókčioja, bet pravemti negali* ‘Odbija mu się, ale zwymiotować nie może’, 2. ‘łkać’, 3. ‘łapczywie, brzydko jeść, żreć’ — czasownik na -čio-, utworzony od wykrz. *gókt*, por. *Tik gókt gókt ir pradėjo vemti* ‘Tylko gókt gókt i zaczął wymiotować’. Por. LEW 160n. — Od wykrz. *gokšt* pochodzi bliskoznacznym czas. *gókšėti, gókšiu, gókšėjau* ‘wydawać odgłos poprzedzający wymioty’, np. *Pársivalgęs gókši, t.y. nor vemti* JU ‘Przejadłszy się «gókši», to jest chce wymiotować’. *Kas negali išvemti, tas gókši* ‘Kto nie może zwymiotować, to «gókši»’.

gomurỹs 3 p.a., acc.sg. *gómurį* 1. ‘podniebienie’, 2. wsch.-lit. ‘sklepienie pieca piekarskiego’, 3. DP ‘usta, paszczeka’ — refleks pb. **gām-ur-*, por. odpowiednik łot. *gāmurs* ‘gardło; tchawica; wole’. Sufiks jak w *duburỹs, kauburỹs* i *sūkurỹs*, zob. ŽD 309. Z obocznym suf. -er-: *gomerē, gómerę* ‘podniebienie’. Zestawiano ze stisl. *gómr* m. ‘podniebienie, szczeka, dziąsła’, stwn. *goumo* m. ‘podniebienie; nozdrza’, nwn. *Gaumen* m. ‘podniebienie’, zob. IEW 449, LEW 161, ALEW 350, Derksen 2015, 184. Transponaty ie. **g^heh₂-mr-* (Kroonen xxv) i **g^heh₂-mn-* (Beekes 2010, 1614, s.v. *χάος*). — Drw. *gomurijà* c. ‘kto się drze na całe gardło’, *gomurinē* ‘gardło, gęba’, *paléisti gomurinē* ‘rozedrzeć się na całe gardło’. Z obocznym sufiksem: *gómarinis* ‘człowiek krzykliwy; człowiek żarłoczny’. — Neoapofonia **gām-* (SP) ⇒ *gām-* (SZ): *gamarinē* ‘gardło, gęba’, *gamarijā* ‘gardło; krzykacz’. Paralele: *ātvakas (vókti), plākanas (plókščias), rapūkas (rópė)*.

gomūs, -i 4 p.a. gw. ‘chętny, ochotny’ (Būga, RR II, 456), NDŽ ‘willig, bereit, geneigt’. Brak w LKŽ. Būga, l.c. powiązał pwk. *gom-* z jednej strony z rzecz. *gomulỹs, gómulio* wsch.-lit. ‘ugniecioną gałką; kłęb’, z drugiej strony z dwoma alternantami apofonicznymi: 1° na SO *gam-* ⇐ **gem-* ‘gnieść, zgniatać’: *gāmalas* ‘kawał; gałka, kula’, *gāmas* wsch.-lit. ‘kto dużo je, żarłok’ (łot. *gāma* ts.), ‘kto pracuje ponad siły’, 2° na SZ *gum-* ⇐ **gem-* (łot. *gumdīt* ‘popędzać, gnać’). W odniesieniu do *gāmas* Būga, l.c. sformułował etymologizującą parafrazę: «kas viską nori suimti, suglemžti», tj. ‘ten, kto chce wszystko zgarnąć, żarłocznie zjeść’. Etymologię Būgi rozwinął Urbutis 1981, 62n., dodając nowe przykłady dla każdego z wymienionych wyżej alternantów, por. 1° dla *gom-*: *gomurà* ‘człowiek zachłanny, chciwiec’, *begomāris*, -ė lub *begomūris*, -ė ‘nienasyceniec’, *gómarinis*, -ė ‘żarłok, obżartuch’, także łot. *gāma* ‘obżartuch’, *gāmars* ts., *gāmēt* ‘głodować; łaknąć; obżerać się’, 2° dla *gam-*: *gāmulas* ‘kawał, bryła’, *gamaūnas* ‘chciwy’, *gamāuti* ‘chcieć, pragnąć’, *gamūoti* ts. oraz 3° dla *gum-*: *gumāras* ‘zachłanny człowiek’, *gumařnas* a. *gumarnūs* ‘chciwy’, *gumėti* ‘próbować, chcieć’. Jednocześnie Urbutis, l.c. wykazał na wielu przykładach współzależność znaczeń ‘kawał’, ‘jeść wielkimi kęsami, chciwie, łapczywie’ i ‘być wygłodniałym’ (⇒ ‘łaknąć, chcieć, pragnąć’). LEW 149n. (s.v. *gēsti* 2.) wywodził *gomūs* z błędnej praformy **god-mu-*, zbudowanej na *godūs* ‘chciwy, łakomy’. — Drw. *įgomiaĩ valgyti* ‘jeść z wielkim apetytem’, *įgomis* ‘chęć do jedzenia, apetyt’, *gomù* adv. ‘z ochotą, z przyjemnością’. Vb. denom. *įsigomėti* ‘nabrać ochoty, apetytu’.

gon-, refleksy WSO **gān-* od *gan-* jak w *ganyti* ‘pędzać po pastwisku, paść’. Drw. *atāgonis* 1. ‘odpasienie chudego konia’, 2. ‘drugi pokos trawy, potraw, otawa’ (*Jau nujanēm ir antrą atāgonį* ‘Już spaśliśmy nawet drugi pokos’), *gonà* a. *góna* ‘gromada, tłum, stado; chmara, mnóstwo’ (też m. *gōnas* ts.), *gōniava* ‘stado krów, owiec, gromada dzieci; mnóstwo’ (zob. też *gāniava*), *gonỹs* a. *gōnis* ‘salamandra’, LEX ‘Wasser Eydex’. — Cps. *arkligonė* ‘nocny wypas koni’ (por. *arklỹs*), *naktigonė* (zob.), *žąsigonis* ‘pasący gęsi’, war. *žąsiāgonis* (por. *žąsis*). — Odpowiednik słowiański *gan-* (pbsł. **gān-*) widać 1° w scs. *izganjati* ‘wyganiać’, ukr. *hanjaty* ‘gonić, prześladować’, czes. *pohánet* ‘poganiać, popędzać’, pol. *ganiać, poganiać, wyganiać*, 2° w zach.-słow. **ganiti*, stpol. *ganić* ‘łżyć, zniesławiać; pozywać do sądu’, czes. *hanit* a. *hanět* ‘ganić, potępiać’ (znacz. etym. ‘prześladować słowami’).

gõnčas 2 p.a., *gónčas* 1 p.a. gw. 'pies myśliwski używany do gonienia zwierzyny, gończy, ogar' (*Gónčai paveja kiškį* '«Gončai» gonią zająca'), war. *gõnčius* — zapoż. z pol. przest. *gończy*, -ego m. 'pies gończy' (por. Sw I, 874).

gončius BRB 'goniec, Lauffer' (ALEW 350: *goñčius* 2 p.a.) — zapoż. ze stbłr. *gonecъ*, *kgonecъ* ⇐ pol. XVI w. *goniec*, *gońca* 'wysłannik, posłaniec wysyłany w określonej sprawie czy misji'. Por. SLA 77 (*gõnčius*), LEW 161.

gõnyti, *gõniju*, *gõnijau* gw. 1. 'ganić, udzielać nagany, strofować, łajać', 2. 'szpecić, kaleczyć, psuć, niszczyć', war. *gõnyti* — zapoż. ze stbłr. *ganiti*, *kganitiъ*, por. błr. gw. *hánicъ*, *hánju* (PzB 1, 419) ⇐ pol. *ganić* 'zarzucać coś komuś, potępiać, karcieć, strofować', gw. 'psuć, paskudzić' (zob. Sławski I, 254). Rutenizmem jest też łot. *gānīt*, -u, -īju 'ganić, łajać'. Por. LEW 161. — War. z zanikiem błr. γ-: *õnyti* LzŻ (por. *õdina*, *õplikas*, *adnas*). — Drw. *sugõnyti* 'złajając kogo, skaleczyć (palec), zranić (konie), stłuc (miskę)'.

gõnkas 2 p.a., *gónkas* 1 p.a. przest., gw. 'ganek, przybudówka przed wejściem do domu; ganek oszklony', też pl.t. *gõnkai*, -u — zapoż. ze stbłr. *kganokъ*, *ganokъ* (*ganekъ*), por. błr. *hának*, -nka ⇐ pol. *ganek*, *na ganku* (⇐ śrwn. *ganc*, -ges m.). Por. SLA 76, LEW 133. War. f. *gonkà* 2, 4 p.a., pl. *gõnkos*, -u 2 p.a. (*stiklinės gõnkos* 'ganek oszklony, weranda'). War. z dysymilacją *ŋk* > *mk*: *gõmkos* (por. *jũnkytojas* > *jũmkytojas*). — Wsch.-lit. *gánkas* 'ganek' (ZTŽ), *gañkas* 'część tratwy' (Zs 19). — Drw. *priegonkis* 'miejsce przed gankiem; schody prowadzące na ganek' (zm. *prýgonkis*), *priešgonkỹs* 'miejsce przed gankiem'. Zob. też *gángos*.

gõntas 2 p.a. gw. 'gont, wąska cienka deseczka do pokrywania dachu', np. *Mūsų trobos stogas gõntais dengtas* 'Dach naszej chałupy [jest] kryty gontami') — zapoż. ze stbłr. *kgontъ*, *gontъ* ⇐ pol. *gont*. — War. *guñtas* ⇐ stbłr. *kguntъ*. War. f. *gontà* 2 p.a. (*Apdengė trobą su gõntomis* 'Pokrył chatę gontem') — może oddawać pol. przest., gw. *gonta*. Zob. też *skiedrà* i *šiñdelis*. — Cps. *gonkvinė* b.z.a. 'gwóźdz do przybijania gontów' (z **gont-vinė* przez dysymilację *nt* > *nk*; por. *vinis*), *gõntmedis* 'drewno do wycinania gontów' (por. *mēdis*).

gõrčius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 1. 'garniec, dawna miara objętości (owsa, piwa), zawierająca cztery kwarty (około trzech litrów); naczynie o takiej objętości', 2. 'wystająca część kapelusza' (*Pripylė riešučių pilną kepalįšo gorchų* 'Nasypał orzechów, wypełniając cały kapelusz') — zapoż. ze stbłr. *kgarnecъ*, *garnecъ*, por. błr. *hárnec*, *hárca* (⇐ pol. *garniec*, *garnca*). War. akc. *gořčius* 2 p.a., *górčius* 1 p.a. Nieściśle LEW 161. — Drw. *pũsgorčius* 'pół garnca: miara objętości ziarna a. płynu (piwa, wódki); naczynie o takiej objętości' (zob. LEEŻ 227). Zwraca uwagę alternująca z *gorć*- osnowa *gort*:- *pũsgortė*, *pũsgortis* 'pół garnca'.

gõrdyti, *gõrdiju*, *gõrdijau* stlit., gw. 'gardzić, nie szanować, odtrącać, lekceważyć' — zapoż. ze stbłr. *garditi*, por. błr. *hárdzicъ*, *hárdžu* (⇐ pol. *gardzić*, *gardzę*). — War. *zgařdyti*, *zgařdiju*, *zgařdijau* gw. 'gardzić', *pazgařdyti* 'wzgardzić' (*Muno locką pazgařdijo* 'Wzgardził mą łaską'), stlit. *vzgordyti* CHB — zapoż. ze stbłr. *zgarditi* ⇐ pol. *wzgardzić*. — Sb. postvb. *pagorda* KN, *pāzgarda* 'pogarda', war. m. *pāzgardas*; *zgarda* 'pogarda, wzgarda'. Por. SLA 76, 240, ALEW 350.

gorėti, *gõri*, *gorėjo* gw. 1. 'palić w przełyku (o przyprawach, o zgadze)', 2. 'być wygłodzonym', *išgorėti* 'przetrawić jakiś czas bez jedzenia, wygłodzić się', refl. *atsigorėti* 'wrócić do zdrowia' (*Gorėte atsigorėjo ligonis*, t.y. *atsigriebė*, *atsigavo* JU 'Chory wrócił do zdrowia') — durativum z suf. -ė- i WSO *gor-* < **gār-* od *gār-* (pie. **g^{uh}or-* 'zagrzać się'), zob. *garėti*, *gāras*. Por. apofonię w *bodėtis*, *drovėtis* i *gobėtis*. — Nomina postverbalia: *gorà* 'spalenizna, swąd w kuchni', *gõrė* 1. 'zgaga', 2. 'naczynie z żarem do ogrzania się', 3.

podkurzacz do pszczoł', 4. przest. 'jadłodajnia, Garküche' (LEX), $\Rightarrow$ *gorūs* 'ostry, piekący' (ALEW 351 utrzymuje, jakoby ten właśnie przymiotnik dał osnowę czasownikowi *gorėti*). Vb. denom. *goruoti* 'być zaczerwienionym od gorąca; pilnie pracować; gorąco pragnąć' (CGL 'trachten'); o wietrze: wiać, hulać'. Neoosn. *gorav-*: *goravimas* KN 'pragnienie, pożądanie'. — War. *goróti*, -ju, -jau 'chcieć usilnie czego, dążyć usilnie do czego, pragnąć'. Zapewne tu też *gōrinti* 'zachęcać, podniecać do czego; drażnić, kusić czym' (znacz. etym. 'zagrzewać do czego'). Zob. też LEW 134n. — Litewskiemu *gor-* odpowiada w słowiańskim WSO *gār- > *gar-*, por. scs. *izgarati*, -ajō 'gorzeć, płonąć', *sūgarati* 'spalać się, dopalać się', sch. *garati*, czes. *hárat* 'silnie płonąć, palić się' ($\Rightarrow$ *oharek* 'głownia, ożóg, niedopałek'), pol. *dogarać* 'dopalać się', tr. 'dopiekać' (*ogarek* 'nie dopalony kawałek'), ros. *ugár* 'czad, zaczadzenie', *pyjányj ugár* 'zamroczenie alkoholowe', ros. gw. *gar*, -a/-u 'nieprzyjemny zapach; wypalona część lasu' (Anikin 10, 79), ukr. *vyhár* a. *výhar* 'strata metalu w procesie wytapiania, tzw. zgar'. Por. słow. SO *gār- > *gor-*: *gor-*: scs. *gorėti* 'palić się, płonąć', ros. *goréty*, *gorít*, pol. *gorzeć*, *gore* a. *goreje* ts.

görgelis, -ė 1 p.a. gw. 'pijak', z dysymilacji *r-r* > *r-l* w **gor-geris*. Jest to złożenie tautologiczne o członach apofonicznie zróżnicowanych, por. *gor-* oraz *ger-* s.v. *gérti*. Model zrealizowany w takich złożeniach, jak *māgmogis*, *māžmožis* i *skānskonis*, kazałby oczekiwać raczej †*ger-goris* niż **gor-geris*. Por. jednak *žolžalias*, gdzie *žol-* jako st. wzdłużony koresponduje z *gor-*.

gorys, -io CGL 'wodna jaszczurka, Waßer=Eydex' (PAŽ 126; brak w LkŽ, ALEW). Bez etymologii.

gōsti, *gostù* (**god-stu*), *godaũ* gw., tylko z prvb.: *atgōsti* 'odwyknąć, odzwyczaić się', refl. *atsigōsti* 1. 'oprzytomnieć, ocknąć się, przyjść do siebie', 2. 'przypomnieć sobie' (*Žiūriu ir neatsigostù* 'Patrzę i nie mogę sobie przypomnieć [czy znam spotkanego człowieka]'), 'uświadomić sobie', *susigōsti* 'zorientować się' (*Po valandėlės susigodo, bet jau buvo per vėlu* 'Po chwili zorientował się, ale było już za późno'). Formacja **god-stu* jest prs. inchoatywnym do czas. *atsigodóti* m.in. 'przypomnieć sobie' (zob. *godóti*). — Drw. *atāgoda*, gw. *atógoda* 'przytomność, pełnia władz psychicznych, świadomość' (*Ligonis jau nebeturi atógodos* 'Chory jest już nieprzytomny').

gōšlė 3 p.a., acc.sg. *gōšlę* gw. 'dziupła' (*Gošlėn gyvena bitės* 'W tej dziupli mieszkają pszczoły'. *Pušelė su gōšle* 'Sosenka z dziuplą') < **gāš-l*. Izolowane, niejasne.

gōštautas 1 p.a., *gōštautas* 1 p.a., *goštaũtas* 2 p.a. bot. 'firletka chalcedońska, Lychnis chalcedonica'. War. f. *gōštauta*, ze zmianą *auC* > *alC*: *gōštalta* (por. *pelėkaltai* ob. *pelėkautai*). Niejasne. Brak w LEW. Būga, RR I, 212 przyjmował, że podstawową postacią jest tu *gōštauta* i że ta nazwa 'firletki' jest tożsama z dwuczłonową nazwą osobową *Gōštauta* a. *Gostautà* (obok tego m. *Gōštautas*). Wynikałoby z tego, że warianty z I członem *goš°* są wtórne. Zastępstwo *gos°* przez *goš°* można tłumaczyć ludowo-etymologicznym skojarzeniem z czas. *gōžti* 'rosnąć szeroko, rozrastać się'. Na skutek tego również nazwiska *Gōštauta* i *Gōštautas* przybrały nową postać *Gōštauta* i *Gōštautas* (drw. *Goštaltāvičius*). — Neoosn. *gošt-*: *gōštalka*, *gōstelka* 'firletka' ($\Rightarrow$ błr. gw. *gāštaũka*, war. *gāšta*, *gāštva*, PzB 1, 437n.).

gōti, *gōju*, *gōjau* wsch.-lit. 'iść szybkim krokiem, spieszyć' (*Žmonės, užmatę gaisrą, tik gōja gōja iš visų pusių* 'Ludzie, ujrawszy pożar spieszą [na pomoc] ze wszystkich stron'), cps. *atgōti* 'przyjść szybko', *išgōti* 'wypłoszyć' (*Visas vištas išgōjo lapė iš diendaržio* 'Lis wypłoszył wszystkie kury z zagrody'), *nugōti* 'odejść szybko; umrzeć, zdechnąć (np. o koniu)'. Odpowiednik łot. *gāju* 'poszedłem', który jest supletywną formą prt. do *iēmu* 'idę', nasuwa przypuszczenie, że w bałtyckim doszło do specjalizacji znaczeniowej pwk. **gā-*

‘pójść’, kiedyś mającego wartość tylko aorystyczną, por. aor. wed. *ágāt* ‘wkroczył, poszedł’, gr. ἔβη ‘poszedł’ od pie. *g^heh₂- ‘postawić stopę, stąpać, wkroczyć, wejść’ (Liv² 205, Bsw 76, LEW 161n.). Pwk. *g^heh₂- ma alternanty *g^h-em- (zob. *gimti*) oraz *g^h-eū- (por. analizę gr. πρέσβυς u Beekesa 2010, 12,32). — Tematyczne praesens lit. *góju* (por. *stóju* do *stóti*) kontrastuje z atematycznym prs. wed. *jígāti* ‘kroczy’ ⇐ aor. *gā-*. Paralelne praesentia na -*ie-*, utworzone od pierwiastka z wokalizmem -o- < *-eh₂-, zestawiono s.v. *lóti*. Por. jeszcze stir. *baid* ‘umiera’ < pie. *g^hh₂-ie- ‘odchodzi’ (por. ang. *to pass away*), Matasović 52. — Sb. łot. *gātis* nom.pl. ‘droga; wlot a. wylot w ulu; zamknięcie w ulu; ściek’ ma wygląd prymarnej formacji dewerbalnej na -*ti-*, < pie. *g^heh₂-*ti-*, znac. etym. ‘chód; przejście’ (por. Nil 174). Nawiązanie w psł. **gati*, por. strus. *gatī* f. ‘pomost lub nasyp przez bagno a. grząskie miejsce; grobla, tama’, czes. *hať* f. ‘ścieżka, droga na grząskim podłożu; faszyna do umacniania podłoża’, sch. gw. *gat* m. ‘przejście przez rzekę, potok’, dłuż. *gat* m. ‘tama, grobla’, stpol. *gać* ‘jaz młyński z mostem na rzece’, pol. gw. *gać* ‘materiał do gacenia; droga wyroszczona faszyną’, czes. *hať* ‘ścieżka, droga na grząskim terenie; faszyna do umacniania podłoża’. Nomina z innymi sufiksami: wed. *gātū-* m. ‘chód, droga’, aw. *gātu-* ‘droga’ < pie. *g^heh₂-*tu-*, wed. *gātra-* n. ‘członek ciała, kończyna’ < pie. *g^heh₂-*tro-* (por. Nil 174). — Vb. denom. psł. **gatiti* oznacza m.in. ‘prowadzić drogę przez bagna, błota, wyściełając ją kłodami, pniami, gałęziami’ (ros. *gatítb*, czes. *hatit*, pol. *gacić*), zob. Boryś 152. — W jęz. łotewskim z formy praesentis *gāju* wyabstrahowano neopwk. *gāi-* i na nim zbudowano takie derywaty, jak z jednej strony *gājējs* ‘pieszy, przechodzień; wędrowiec; parobek, robotnik’ (*kāra gājējs* ‘wojak, żołnierz’), *gājums* ‘chód, droga, przebieg czego; rocznik (pisma); wynik, owoc, dorobek’, *pārgājiēns* ‘przejście’, z drugiej strony *gāita*, *gaīta* ‘chód, sposób chodzenia, bieg (koński)’, *iet vēža gaitu* ‘chodzić rakiem’, *vienā gaitā* adv. ‘za jednym zachodem, za jednym razem; ciągle, ustawicznie’, *gaitā jāť* ‘jechać stępa, tj. powoli, miarowo’, *iet gaitas* ‘odrabiać pańszczyznę’, *meža gaitas* ‘dziczyzna; płody leśne’; *gaitīgs* ‘szybki, żwawy, zwinny’. — Również dla jęz. litewskiego trzeba przyjąć resegmentację formacji z suf. -*i-*, mianowicie **gā-iō* (*góju*) ⇒ **gāi-ō*. Świadczy o tym neopwk. *gái-C*, ukazujący się w zwrocie przysłówkowym *vienu gáisū* (zob. **gáisas*). Nie ma natomiast nominów z *goj-V*.

gotkos, -*u* f.pl. stlit. ‘część męskiej bielizny noszona pod spodniami’ (*drobių Gotkas* BRB acc.pl.f. ‘leinen Niderwand’) — zapoż. z pol. *gatki* pl.t. Por. SLA 76, ALEW 351. Osobno zob. *gócēs*.

govaras b.z.a. wsch.-lit. 1. ‘czapla popielata’, 2. przen. ‘gapa, gamoń; człowiek bierny, obojętny’. Nazwa nawiązuje zapewne do głosu wydawanego przez czaplę. Założywszy, że *gov-* może być refleksem WSO **gāu-*, można za Bsw 80n. i Urbutisem 1981, 29n. wciągnąć do porównania 1° SO w czasowniku lit. *gauti* b.z.a. ‘wyć jak wilk’, zaświadczone w CGL s.v. Heulen wie die Wölff. *Gauju, jau, su, ti*. Interpretacja Urbutisa, l.c.: *gāju, góviau* (WSO), *gauti*, 2° refleks SO w psł. **gov-*, por. scs. *govoriti* ‘robić hałas’, cs. ‘mówić’, ros. *govorítb* ‘mówić’, stpol. *goworzyć* ‘mówić’, czes. *hovořit* ‘mówić, rozmawiać’ – vb. denominativum od psł. **govorū* ‘wrzawa, zgiełk’, 3° refleks WSO psł. **gav-* w pol. *gaworzyć* ‘wydawać pierwsze ciągi dźwiękowe (o niemowlęciu)’, czes. *havořiti* ‘mówić, gwarzyć, czynić zgiełk’ – vb. denominativum od psł. **gavorū* ‘hałas, zgiełk’ (por. REW I, 282n.). Suf. -*ar-* ukazuje się w niejednym rzeczowniku, utworzonym od onomatopeicznego czasownika, por. *kaūkaras* ‘kto wyje, ryczy’ ⇐ *kaūkti*; *kībaras* ‘kto się czepia’ ⇐ *kībti*; *klēgždaras* ‘rozklekotany przedmiot, którego części nie są spójne ze sobą i o siebie uderzają’ ⇐ *klēgždēti* ‘chwiać się; być w stanie niezwartym, w stanie poluzowania’, *plēparas* ‘papla’ ⇐ *plēpēti* (Urbutis, l.c.).

góvėda 1 p.a., **gōvėda** 1 p.a., **govėdà** (Kurschat) gw. ‘gromada, gromada młodych ludzi

(zwł. pijanych); zgraja psów; zgraja złodziei; tłum gości' — zapoż. ze stbłr. *govjada* 'bydło', błr. *havjada*, -y (inaczej Būga, RR I, 328, gdzie zrównanie z ros. *gávedb* i skojarzenie z lit. *gaujā*). Lit. -*ēda* oddaje błr. -*jada*. Por. *ē* za błr. *ja* też w *desētkas*, *Kalēdos* i *klēštarius*. Drw. wsteczny: *gova* b.z.a. — Warianty z wtórnym sufiksem krótkowokalicznym: *gōveda*, *gōvada*. — Morfologiczna lituanizacja pożyczki polega na zastąpieniu *gōv-ēda*, -*ēdā* przez *gōv-ija*, -*ijā* 'gromada, stado' oraz przez *gov-ena* b.z.a. (u Kossarzewskiego, zob. Būga, l.c.).

gōžti, *gōžiu*, *gōžiau* gw. 1. 'powalać drzewa' *Medžius miške gōžti* 'Powalać drzewa w lesie'), 2. żm. 'lać, nalewać (mleko, piwo)', 3. 'energicznie chwycić, porywać; gorączkować się', 4. 'ukradkiem zabierać' (*Tu vogčiai gōži svetimus daiktus*), 5. 'szybko iść', refl. *gōžtis* 'bardzo pragnąć, pożądać'. Cps. *atgōžti* 'zaprawić potrawę, np. mlekiem; szybko nadejść, przyjść', *išgōžti* 'wylać; szybko wyjść', *nugōžti* 'mocno chwycić', refl. *išsigōžti* 'wylewać się, wyciekać, np. o żywicy'. Odpowiednik łot. *gāzt*, *gāžu*, *gāzu* m.in. 'powalać drzewa'. Co do etymologii zob. *gōžti*. — Drw. *gožinėti* 'chodzić bez zajęcia, włóczyć się', *gōžinti* pot. 'iść niespiesznie, powoli, wlec się' (*Jau jis prisivalkiojęs pargōžina* JU), *gōžytis* 'gorączkować się, denerwować się' (*Nesigōžyk ant darbo, paspēsi*). Nomina: *gōželis* 'kto niespiesznie chodzi, spaceruje', też c. 'gapa, gamoń', war. suf. *gōžena* c. (*Bene toks gōželis prie darbo tiks?*), ⇒ *goželioti* 'chodzić szukając czego'; *gožūs* 'bardzo tłusty' (znacz. etym. 'nalany'?).

gōžti, *gožiū*, *gožiaũ* 1. 'o roślinach: rosnać szeroko, rozrastać się', 2. 'rozwijać się – o liściach kartofli, buraków, warzyw' (war. *gōžti*), 3. 'zagłuszać cieniem inne rośliny; w ogóle: zasłaniać' (war. *gōžti*). Cps. *apgōžti* 'zagłuszyć cieniem, zakryć, osłonić; pokryć liście (o robactwie)', *prigōžti* 'narosnąć (o drzewach w lesie)', *užgōžti* 'zagłuszyć cieniem'. Odpowiednik łot. *gāzt*, *gāžu*, *gāzu* tr. 1. 'lać, nalać', 2. 'zwalić, przewrócić, powalić drzewo', 3. 'rozzrucić (gnój)', 4. 'skosić (łąkę, zboże)', intr. 'lać, mocno padać; walić się, przewracać się – o drzewie', *izgāzt* 'wylać, zwalić, strącić, wypchnąć', *sagāzt* 'zrzucić na kupę, zwalić', iter.-caus. *gāzīt*, -*īju* 'przechylać na bok, chwiać czymś, chybotać'. Lit.-łot. **gāž-* jest spokrewnione ze słow. *gaz-*, por. sch. *gāziti*, -*im* 'stapać po podłożu miękkim, płynnym; brnąć w błocie, śniegu, wodzie, trawie; rozgniatać (winogrona, śliwki); mocno stapać, deptać, tratować, łamać; nie szanować, niszczyć; zapładniać (kurę, gęś)', przen. 'dręczyć, uciskać, nękać', śłh. *gāziti*, -*im* 'brnąć; rozdeptywać, rozgniatać', rcs. *izgaziti*, -*gažu* 'zniszczyć'. Przy uwzględnieniu czasownika sti. *gāhate* 'wkracza, wchodzi do wody, pogrąża się', który się wywodzi od WSE pie. **g^(u)ēg^h-* ⇐ **g^(u)eḡ^h-* 'wniknąć, wejść do wody', można tu przyjąć z jednej strony pbsł. **gōž-* (sch. *gāziti*) jako regularną kontynuację formacji na WSO, pie. **g^(u)ōg^h-* (por. LIV² 183; tu brak form lit.-łot.), z drugiej zaś strony – po stronie bałtyckiego – odnowienie apofonii **gēž-* ⇒ **gōž-* (lit.-łot. †*guož-*) pod postacią **gēž-* ⇒ **gāž-* (łot. *gāž-*, lit. *gož-*). Paralele apofoniczne: *glōbti*, *grōbti*, *boginti*, *sodinti*. Por. LEW 162. Zob. też SŁPS 7, 78n. (z liter.), który na pokrewieństwo bałto-słowiańskie zapatruje się sceptycznie. Brak w BSW. Matasović 52 wychodzi od pie. **g^ueh₂-g^h-*, pozostającego w alternacji z pie. **g^ueh₂-d^h-* (sti. *gādhá-* 'bród, przeprawa przez rzekę', stir. *báidid* 'nurkuje, tonie'). — Drw. *gožėti*, *gōži*, -*ėjo* 'zagłuszać cieniem inne rośliny', *nugožėti* ts., też intr. 'osiąść na dnie naczynia (o pyle, fusach)'. Nomina: *gōžės* f.pl. 'łupiny; wytłoki (konopi, maku), używane na paszę; fusy, osad denne', *nūgožos* 'to, co osadziło się w cedzidle' (⇐ *nugōžti*), *užgožis* żm. 'drewniana półeczka z otworami na łyżki, łyżnik; półka na talerze i naczynia', też 'szopa przyległa do innego budynku', cps. *kraujagoža* b.z.a. 'krwio pijca' (por. *kraūjas* i *kraugerys*). N.m. *Gōžiai*, n.rz. *Gožupys*. — Nomina łot.: *gāza* a. *gāze* 'pochyłość, spadek; spadek wody, wodospad; urwisko', *gāziēns* 'ulewa, silny deszcz; uderzenie, raz' (por. lit. *šūoras* ⇐ *šerti*), *gāzma* 'wylew, ulewa; stok, zbocze', *gāzums* m.in. 'karczunek', *gāžamais* 'pień; kij, laska' (do prs. *gāžu*).

grābas 4, 2 p.a. gw. 1. ‘trumna’, 2. stlit. ‘dół w ziemi dla zmarłego, grób’ (DP ‘grob, mary’). Zapoż. ze stbłr. *grobъ* w obu znaczeniach, por. błr. gw. *hrob* (zob. Būga, RR II, 192) albo z pol. przest. *grob* (zob. SLA 76n., ZS 19, Borowska 359). Zob. też *kařstas*, *trūnà* i *rakštis*. — Gw. *grabañ dēdamas* – mówi się o kimś, kto jest bardzo chudy (ZS 19), dosł. ‘do trumny kładziony’ (por. *kařstas* ‘bardzo chudy człowiek a. zwierzę’).

grābē 2 p.a. gw. ‘rów’ — zapoż. z prus.-niem. *grōbe* (GL 55, 94, LEW 162, Urbutis 2010, 53), por. nwn. *Graben* m. — Drw. *grabkasỹs* ‘kopacz rowów’ (por. *kàsti*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *grāba* f. ‘rów’ (PZB 1, 469).

grabūzdas 2, 4 p.a. gw. 1. ‘mlecz błotny, mlecz nadwodny, *Sonchus palustris*’, zrywany m.in. dla jadalnych liści (*Moja pas jus nēra rūškyniū, kad verdat grabūzdu?!*), 2. przen. ‘ktoś nieudolny, nieużyty, niezgrabny’. Bez etymologii. Jeśli *b* stoi na miejscu *m*, to por. *gramēzdas* jako wariant do *gramōzdas* ‘zużyty przedmiot, grat’, przen. ‘ktoś nieudolny, nieporadny, niedołążny’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *grabūzda*, *grabuzdā* ‘mlecz błotny’, też m. *grabūst*, drw. *grabuzník* ts. (PZB 1, 472, Laučjute 140), *hlabuzdā* c. ‘ktoś nieudolny, niepojętny, głupiec’ (PZB 1, 447).

gracavóti, *gracavóju*, *gracavójau* gw. ‘oczyszczać z zielska grządki, ścieżki’ — zapoż. z pol. *gracować* ‘skrobać, oczyszczać za pomocą gracy [śrwn. *kratze* f.]; kopać, poruszać ziemię gracą; gracą lasować wapno’ (por. Sw I, 894). War. *gracevóti*, *gračavóti*.

grādas 4 p.a. ZTŽ ‘grad’ — bez substytucji słow. *a* zapożyczone ze stbłr. *gradъ*, błr. *hrad*. — Obok tego *grēdas* ZTŽ, gdzie *-ē-* implikuje błr. *-ja-*, podobnie jak w wypadku *grēdā* ‘żerdź, drążek, grzęda’ ← stbłr. *grjada* (zob. *grēdos*). Ten wariant wymaga więc założenia źródłowej formy stbłr. **grjadъ*, z palatalną grupą nagłosową. Por. warianty stbłr. *rjatonokъ* ob. *ratunokъ* ‘ratunek’; *rjasa* ob. *rasa* ‘szata’.

grāfas 4 p.a. ‘hrabia’ — zapoż. ze stbłr. *grofъ*, *grafъ*, tu z pol. XVI w. *grof*, *graf* ‘tytuł możnego pana feudalnego w krajach Europy zachodniej’ (SPXVI) ← nwn. *Graf* m., śrwn. *grāve*. — War. gw. *grāpas* ← błr. gw. *grap* (ZS 19): *Apgriuwē grāpo palociai* ‘Zrujnowany pałac hrabiego’. *Grapo buvo ir Bukantiškės dvarelis* ‘Do hrabiego należał też dworek w Bukantiškė’. Por. ros. *graf* ‘hrabia’, co może być tak polonizmem jak i germanizmem (REW I, 304 optuje za nwn. *Graf* m., ale też nie zna XVI-wiecznych form polskich). — Drw. *grafienē* ‘hrabina’, *grafjstē* ‘tytuł hrabiego; hrabstwo jako jednostka podziału terytorialnego w Anglii’, *grapalē* b.z.a. ‘cóрка hrabiego’, *grapienē* ‘hrabina’, *grapjstē* ‘tytuł hrabiowski, bycie hrabią’.

grafinas 2 p.a. ‘karafka, pękata butelka z wąską szyjką’ — zapoż. z ros. *grafin* (starsze *karafin* ← nwn. *Karaffine* XVIII w. ← włos. *caraffina*, zob. REW I, 304). Ten rusycyzm jęz. literackiego zastąpił polonizm *karapà* (*karafà*), jak też rodzimy odpowiednik *rópinē* (*ropinikē*). Brak w LEW.

gragėti, *grāga*, *gragėjo* gw. ‘o wozie: turkotać, jechać z turkotem podskakując na wybojach’ (*Kur aš ten su tuščiais ratais gragėsiu!* ‘Gdzie ja tam pustym wozem będę się telepać’) — czasownik na *-ė-* od osnowy *gra-g-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. **gra-gra*, por. *grāk-t*. Paralele: *dadėti*, *dardėti* i *girgėti*. — Z innymi sufiksami: *atgragnóti* ‘przyjechać z turkotem’, *grāginti* ‘rzeć’. — Z obocznym wokalizmem: *gregėti*, *grēga*, *-ėjo* ‘chrzęścić, cicho trzeszczeć – o kruszącym się lodzie’, *gregnóti* ‘o świniach: wydawać głos, chrząkać’ (brak wykrz. **gre-gre*).

graibýti, *graibaũ*, *graibiaũ* 1. ‘chwytać, łapać’, 2. ‘szukać lub znaleźć po omacku’, SD *graibau* «macam» oraz «zrozumieć chcę» (syn. *čiupinėju*), 3. ‘łowić w wodzie, płynie; zbierać z powierzchni płynu’, 4. przen. ‘nieco rozumieć obcą mowę’, *pagraibýti* ‘pogrzebać

w czym; wybrać, wyłowić coś, np. z zupy', *sugraibýti* 'namacać, ująć w ciemności, w wodzie; zebrać, zgrabić palcami' — wygląda jak iteratyw na SO *graib-* ← *grejb-, por. *griēbti* 'chwycić, zbierać z wierzchu' oraz paralelne *kraipýti* ← *kreipti*; *laižyti* ← *liēžti*. Nie można jednakże wykluczyć, że *graib-* jest tworem świeżej daty, powstałym na mocy neoapofonii SZ *grib-* ⇒ SP/SO *graib-*, por. *gribti* oraz *braidýti* ← *bristi*; *klaipýti* ← *klipti* jako paralele. — Z innymi sufiksami: *graibalióti* 'macać' (por. *kraipalioti* ob. *kraipýti*), *graibinėti* 'szukać po omacku, macać; zgarniać szumowiny', *graibstýti* (zob.). Nomina: *apgraiptomis* adv. 'po omacku; powierzchownie' (por. *apčiūpomis*), *graibūs* 'zręczny (o palcach), chwytny', też 'czuły, wrażliwy' (*Arklys turi jautrias, graibias lūpas* 'Koń ma czułe, chwytnie wargi').

graibstýti, graibstaũ, graibščiaũ 1. 'chwycić, łapać; szukać lub znaleźć po omacku', 2. 'łowić w wodzie, płynie; zbierać męty, szumowiny z powierzchni płynu lub potrawy' — frequentativum z suf. -sty- i SO *graib-* ← *grejb- albo *grib-*, zob. *griēbti*, *gribti*, *graibýti*. Paralele: *graistýti*, *glaištýti*, *saistýti*. — Neoosn. *graibst-*: *graibstinėti* 'zgarniać, zbierać (śmietanę z mleka)', *graibščiai* m.pl. 'odwiewki, plewy' (*Nugrēbstyk graibščius nuo grūdų* 'Pozbieraj plewy z ziarna'), *graibstas* b.z.a. 'czerpak, sak na ryby', *graibsteklis* b.z.a. ts. (por. *žarstēklis* ← *žarstýti*), *núograibstos* f.pl. 'szumowiny, piana na powierzchni gotującego się płynu'. — Ze zmianą ps > pš: *graibštýti* 'chwycić, łapać, łowić; kraść', refl. *atsigraibštýti* 'podnieść się z choroby, ozdrowieć' (por. *kapštýti* z *kapstýti*). — Neoosn. *graibšt-*: *graibštas* 1. 'czerpak, sak na ryby' (war. *graibstas*), 2. 'dziurkowana chochla kuchenna', 3. 'drobny złodziej, złodziejaszek', *graibštūs* 'ten, co szybko chwytą, pojmuje, orientuje się; kto sięga po cudze'. — Neoosn. *graibšč-* (← *graibščiaũ*): *gráibščioti*, *graibščióti* 'łowić rybę podbierakiem przy brzegu', por. *láisčioti*, *laukščióti*.

graikas, -ė 2 p.a. 'Grek, Greczynka', pl. *Graikai* 'Grecy' — nazwa uczona, której dyftong *ai* wskazuje na to, że została utworzona na wzór gr. Γραικός, pl. Γραικοί (por. transpozycję łac. *Graecus*, pl. *Graeci* oraz zapożyczenie łacińskie w etruskim *creice*, rum. *grec*). — Historycznie poświadczone nazwy Greków są pochodzenia polskiego lub niemieckiego. Por. 1° DP *Grėkai*, *Grėkai* (= *grėkai*) – zapoż. z pol. *Grek*, pl. *Grecy*, przest. *Grekowie*; od tego adi. DP *Grėkiskzas* 'grecki' (= *grėkiškas*), adv. DP *Grėkiskzai*, *Grėkiskzai* 'po grecku' (= *grėkiškai*). Brzmienie pol. *Grek* jest uczoną transpozycją ze śrlac. *Graecus* = [grekus]. Ten latynizm wyparł odziedziczony refleks polski *Grzek, < psł. *grik- 'Grek', por. stczes. *hřek*, czes. *řek* (stczes. *hřěčský* > czes. *řecký* 'grecki'), ros. *grek*, -a 'Grek', sch. *Gřk* : scs. *grīkū* (zob. Berneker I, 359; REW I, 306). Osobno zob. *grikai*. — 2° SD *Grakas* «Greczyn» – polonizm, zmieniony z *grėkas* na skutek wsch.-lit. dyspalatalizacji *re* > *ra* (por. *graytas* SD «prętki» z *greitas*, zob. LD § 186). — 3° *Grykas*, -ko w XVIII w. w słownikach z Litwy pruskiej ← nwn. *Grieche* m. (por. GL 55).

graikštūs, -i 4 p.a. 1. 'ładny, śliczny' (*Kaip karalienė ji stovi graikštī* 'Jak królowa stoi ona śliczna'), war. stlit. *graikštas* 'ładny' (m.in. BRB 'schön, lieblich'), 2. 'wybredny w jedzeniu' (*Viena mergaėdri, o antra grakštī*, t.y. *jeb ką nenori ėsti, vis skaniai jajai duoti* JU 'Jedna dziewczyna je chętnie, a druga jest wybredna, byle czego jeść nie chce, wciąż żąda czegoś smacznego'), też o prosięciu (*Pirkau paršą, bet labai graikštūs*). Adv. *graikštu* b.z.a.: *Man pasidarė graikštu* 'Zrobiło mi się mdło'. Wydaje się, że dobrym tropem poszedł ŻD 333, gdy zestawiał *graikštūs* z czas. *grajóti* 1. 'wyławiać w płynie lub z płynu (gąszcz)', 2. 'zgarniać z mleka piankę, śmietankę', 3. 'przewracać rzeczy w poszukiwaniu czego, przetrząsać, wyszukiwać'. Poprawki wymaga tylko jego rekonstrukcja *grai-stus, ponieważ najprawdopodobniej nie chodzi tu o neosuf. -stus, lecz o suf. -us, mianowicie przystępujący do sekwencji -st-, będącej częścią osnowy. Proponowana teraz analiza: *grai-stus, przymiotnik postwerbalny na -u- od neoosnowy wyodrębnionej z *graistýti* 'zgarniać

śmietankę; zgarniać szumy, szumować (zupę); zgarniać co na kupę' (zob.). Zmiana *graistus w *graikštùs* tłumaczy się insercją *k* przed *st* (*graikstus) i perseweracyjną asymilacją *kst* > *kšt* jak w typie *krikštyti* (*k* wstawne) lub *lakštýti* z *lakštýti* (drw. *lakštà* < *lakst-à*). Znacz. etym. 'zgarnięty (do czysta), ogarnięty, oczyszczony', na tym oparte przenośne znac. 'ładny'. Poboczne znac. 'wybredny' pochodzi z 'wybierający, wyławiający' (zob. wyżej o *grajóti*). LEW 165 traktuje o *graikštùs* łącznie z *grakštùs* s.v. *grāžùs*, z kolei ALEW 351n. stwierdza brak osnowy dla *graikšt-* («Ein passendes Grundwort liegt allerdings nicht vor»). — Drw. *pagraikščia* BRB 'kolczyk' (por. *kumščia* SD «kułak; pięść» ⇐ *kumštyti*). Vb. denom. *graikštáuti* 'wybredzać w jedzeniu' (ŽD 500), stlit. 'chronić się' (*graikštauja nuog pavojuma* MOP 'chroni się od nawałności [przed niebezpieczeństwem]', zob. PAŽ 127), *graikštintis* b.z.a. 'o kobietach: stroić się', *graikštytis* 'wybredzać', *mán susigraikštijo* 'zrobiło mi się mdło'.

gráistėti, *gráistu* (war. *gráisčiu*, 3 os. *gráisti*), *gráistėjo* gw. 1. 'mówić niewyraźnie, mówić głupstwa', 2. 'chodzić bez celu, błąkać się', 3. 'umieć coś niecoś, powierzchownie' (war. *graištėti*) — formacja pochodna od neosnowy *graist-*, którą wyabstrahowano z czas. *graištýti* (zob.), używanego przenośnie m.in. w znac. 'mówić głupstwa', por. *Ką tu čia graistaĩ – nei teip buvo, nei ką!* 'Co za głupstwa tu opowiadasz – było inaczej!' War. sonoryzowany: *graiždėti*, *graiždù*, *graiždėjau* 'mówić niewyraźnie' (*įsd* > *įzd* przez persewerację, por. *spurzdėti* ob. *spurstėti*).

graištýti, *graištaũ*, *graisčiaũ* 1. 'zgarniać piankę, śmietankę z powierzchni mleka; zbierać męty, szumowiny z powierzchni gotujących się płynów lub potraw', 2. 'czerpać, nabierać łyżką, chochlą', 3. 'zbierać, zgarniać na kupę (gałęzie, chrust)', 4. przen. 'mówić niewyraźnie; mówić głupstwa', *apgraištýti* 'okraść kogo', *išgraištýti* 'wydziobywać (o kurach)', *nugraistau* SD «odszumować, szumię co» — frequentativum z suf. -sty- i SO *grai-* C od neopwk. *grej-V*, por. *grejù* do *griėti* 'zgarniać z powierzchni płynu'. Paralele apofoniczne: *glaištýti* ⇐ *glejù* (*gliėti*); *saistýti* ⇐ *sejù* (*siėti*) i *skraistýtis* ⇐ *skrejù* (*skriėti*). Por. LEW 168, ALEW 352 ('iteratyw od *griėti*, -ja, -jo', co nie jest ściśle). Zob. też *graikštùs*. — Neosn. *graist-*: *gráistėti* (zob.), *nugraistinėti* 'zgarniać śmietankę', *graikštùs* (zob.). — Neosn. *graiсты-*: *nugraĩstymas smetõno* 'zgarnianie śmietany'.

graištė: <graischte> BRB 'wstążka do włosów, Haarband' (zob. PAŽ 127). Taka paralela jak pol. *krajka* 'odcięty pasek tkaniny, wstążka' ⇐ *krajać* 'ciąć, rozcinać, odcinać' (MSJP) nasuwa praformę *graiž-tė, sb. postverbale od *gráizyti* 'rznąć, rozrzynać'. Por. pisownię BRB <graischtais> dla *graižtais* instr.pl. 'piłami' (s.v. *gráiztai*).

gráizyti, *gráizau*, *gráiziau* (war. *graižýti*) gw. 1. 'rozrzynać w poprzek, rozcinać, krajać okrągłe przedmioty, ciąć w plastry', 2. 'wiercić dziury' (syn. *grąžýti*), 3. 'obrywać liście, np. z buraków', 4. *gráizyti rankàs* 'załamywać ręce' (syn. *grąžýti*), *išgráizyti* 'rozjeździć drogę, łakę' — iteratyw z suf. -y- i SO *graiž-* ⇐ *greiž-, por. *griežti*, -iu, -iau 'rznąć, ciąć, drażyć'. Odpowiednik łot. *grāizīt*, -u, -īju 'ciąć, przycinać; mocno pocierać; biczować, chłostać', *zuobiem graizīt* 'zgrzytać zębami'. Paralele apofoniczne: *dáigyti* ⇐ *dlegti*; *sáikyti* ⇐ *siėkti*; *láidyti* ⇐ *léisti*. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 169. — Nomina postverbalia: *graižà* a. *gráizà* 'oderznięty kawał drewna', *graižai* m.pl. 'wątory, wgłębienia w dolnym brzegu klepek, w które wchodzi kant dna naczynia, beczki' (*Reikia graižùs išrėžti ir dugnį dėti* 'Trzeba wyrznąć wątory i wstawić dno'), *graižas* 'obręcz sita, obręcz bębna; otok czapki; rondo kapelusza; brzeg naczynia', *graižùs kėlias* 'kręta droga'. Por. łot. *graize*, zwykle pl. *graizes* (war. *graizas*) 'cięcie, rżnięcie; ból brzucha, kolka', *graizes zāle* bot. 'śledziennica skrętolistna, Chrysosplenium alternifolium', *graižigs* 'tnący, gryzący, kąśliwy'. Zob. też *gráiztai*.

gráiztai, -ų 1 p.a., *graižtai* 2 p.a., *graižtai* 3 p.a. m.pl. ‘wątory, wgłębienia w dolnym brzegu klepek, w które wchodzi kant dna naczynia, beczki’. Z innym tematem: *gráiztos* (war. *gráiztvos*). Z inną semantyką: stlit. *graižtas* ‘piła’: *graischtais* BRB ‘piłami, mit Segen’. Formy te uchodzą za prymarne nomina na SO *graiž-* od *griež-* jak w *griežti* ‘rznąć, ciąć, drążyć’ (ŽD 320, LEW 169, ALEW 352). Ale przy takim ujęciu problemem staje się powiązanie apofonii (SO) z sufiksem o formie *-to/ā-. Alternatywne tłumaczenie odwołuje się do derywacji postwerbalnej: tak jak *graižai* pochodzi od *graižyti*, tak też *gráiztai*, *graižtai* – rozumiane jako *graižt-* + *-a-* wywodzi się od **graižtyti*, zanikłego frq. **graiž-sty-* ‘rznąć, krajać’, gdzie *graiž-* jest SO od *griež-*. Paralela: *grāžtas* ‘świder’ ⇐ **grāžtyti* < **grāž-sty-* ‘wiercić świderem’. Inne podobne wypadki to *graiḃstas*, *graiḃstas* ⇐ *graiḃstyti*; *ātklastas*, *nioklastos* ⇐ *klastyti*.

grajavóti, *grajavóju*, *grajavójau* gw. ‘o prostytutce: włóczyć się, wałęsać się’: *Merga pludungė* *grajavó* po miestą lig vélumo, t.y. *vadalojas* JU ‘Latawica włóczy się po mieście do późna’ — czasownik na *-avo-* o charakterze ekspresywnego dubletu do *grajóti* m.in. ‘wyławiać w płynie lub z płynu’ (zob.). Znacz. etym. ‘łowić klientów’.

grājyti, *grājiju*, *grājijau* gw. 1. ‘grać na instrumencie muzycznym’, 2. ‘grać w karty’, 3. ‘dopiąć czego, uzyskać co’. Sposób odmiany wskazuje na zapożyczenie osnowy *graj-*, wyabstrahowanej ze stbłr. prs. *graju* do *grati*, por. błr. gw. *hrāju*, *-ješ*, *-je* od *hracь* (liter. *ihracь*). War. sufiksalny *grājinti*, *-inu*, *-inau*. W LEW 162 figuruje nieprawdopodobny wywód *grājyti* z pol. *grać*, *gram*. Zob. też *gróti* II. — Drw. *grājis* a. *grājus* ‘gra, zabawa dziecięca’.

grajóti, *grajóju*, *grajójau* gw. 1. ‘wyławiać w płynie lub z płynu’, 2. ‘zgarniać piankę, śmietankę’, 3. ‘przewracać rzeczy w poszukiwaniu czego, przetrząsać’ (war. *grejóti*, typ *nešióti*). — iterativum na *-o-* ze SO *graj-V* ⇐ *grej-V*, por. prs. *grejù* (gw.) do *griēti*. Paralele apofoniczne: *skrajóti* ⇐ *skrejù*; *vajóti* ⇐ *vejù*. Błędna jest analiza **grai-joti* w GJL II, § 587. — Drw. *grajavóti* (zob.). Nomina: *nuograjaĩ* m.pl. ‘śmietanka’, *pagrajẽ* ‘śmietana rzadka i chuda’. — Do SO *graj-V* dotworzono war. antekonsonantyczny *grai-C*, stąd drw. *graiḃklis* ‘pogrzebacz z zagiętym końcem do wyciągania pieczonych kartofli z pieca’. Sb. *graiḃmas* ‘pianka na parzonym mleku’ można wprowadzić analizować *grai-mas*, ale bardziej prawdopodobny byłby wywód z **graj-imas* przez kontrakcję (por. *klaĩmas* ob. *klójimas*).

grakštùs, -i 4 p.a. ‘ładny, śliczny, pełen wdzięku’, ⇒ *grakščiaĩ* adv. ‘z wdziękiem’. Obecność takich przymiotników postwerbalnych, jak *baugštùs* ‘bojaźliwy’ od *baugštýtis* i *mankštùs* ‘giętki’ od *mankštýti*, nasuwa przypuszczenie, że *grakštùs* mogło zostać wyderwowane suf. *-u-* od neoosn. *grakšt-*, którą wyabstrahowano z czas. **grakštyti* ‘stroić, upiększać’. Ten ostatni wywodzi się z insercją *k* z **graštyti*. Struktura etymologiczna: **grāž-sty-ti*, vb. denominativum od *grāžùs* ‘ładny’ (zob.). Pierwotnym znaczeniem *grakštùs* było pewnie ‘wystrojony, upięszony’. Podobne objaśnienie, uwzględniające derywację suf. *-sty-* oraz insercję *k*, da się zastosować do przymiotników *baikštùs* (zob.) i *graiḃštùs* (zob.). ŽD 333 nie analizuje *grakštùs*. Podobnie LEW 165, który odnotowuje jedynie insercję welarną («mit Gutturaleinschub vor dem Zischlaut»). — Cps. *undgrakšta* b.z.a. bot. ‘żabiściek pływający, Hydrocharis’ (por. żm. *unduõ* ‘woda’).

gramañtas 2 p.a. 1. ‘wielka bryła ziemi, gruda, kawałek (chleba, sera, mięsa)’, por. syn. *grumañtas* s.v. *grūmti*; 2. ‘człowiek wielki, niezgrabny’, 3. ‘walające się rzeczy, rupiecie’. Analiza: *gram-añt-*. Por. sufiks w *lamañtas*, *ramañtas* oraz n.rz. *Ālantas*, *Sālantas*, n.jez. *Šlavan̄tas* (ŽD 374n., GJL II, § 446). Neoosn. *gramant-*: n.rz. *Gramančią* (Vanagas 120). — Z inną budową: *gramākas* ‘chleb wkruszony do mleka albo posłodzonej wody’, *grāmatas* gw. ‘gromada ludzi’. Pwk. *gram-* jest spokrewniony ze słowiańskim *grom-* (BSW

94, LEW 162n.), por. sch. *gròmada* ‘wielki kawał czegoś; mnóstwo’, ros. *gromáda* ‘rzecz wielkich rozmiarów; mnóstwo czegoś, kupa; zebranie, tłum’, gw. ‘szum, hałas’, pol. *gromada* ‘grupa ludzi, zebranie, mieszkańcy wsi’, stpol. ‘kupa, stos, pęk; tłum ludzi’, wariant stpol. i gw. *grumada* też ‘kupa, stos kamieni, stos drewna’ (zob. Sławski I, 347n.). NB. Lit. *grùmada* (zob.) jest rutenizmem. — Pbsł. **grem-* można wywodzić bądź od pie. **g^hrem-* ‘wściekać się, krzyczeć; grzmieć’ (por. lit. *gramėti* m.in. ‘padać z trzaskiem’, LIV² 204), bądź od pie. **g^hrem-* ‘huczeć, dźwięczeć’, por. gr. βρέμω ‘ryczeć, huczeć; dźwięczeć, chrzęścić; o ludziach: wściekać się, krzyczeć’, SO βρόμος ‘hałas, trzask (ognia), huk (piorunu), ryk (morza)’ (por. LIV² 216). Dla bsł. formacji na SO można przyjąć znac. etym. ‘gromada ludzi’, ⇒ ‘mnóstwo, moc’ ⇒ ‘wielki kawał czegoś’. — Słowiańskie znac. ‘gromada’ można wyprowadzić ze znac. ‘zgiełk, wrzawa’, por. czes. przest. *hluk* ‘gromada, zbiegowisko’ obok czes. *hluk* ‘hałas, wrzawa’ (zob. Boryś 737, s.v. *zgiełk*). Por. też lit. *sugrumėti* ‘zejść się, zebrać się w zgiełku’ (*grumėti* ‘grzmieć, dudnić’). — N.m. *Pāgramantē, Pāgramantis, Pagramantālis*.

gramatiėjus, -aus 2 p.a. wsch.-lit. ‘człowiek umiejący czytać i pisać’ (LzŽ) — zapoż. z ros. pot. *gramotėj*. Zob. też *grāmatnas* i *grōmata*.

grāmatnas, -à 3 p.a. wsch.-lit. ‘piśmienny, umiejący czytać i pisać’ (*Dabar negramatnų nėra* LzŽ ‘Teraz niepiśmiennych [już] nie ma’) — zapoż. z ros. *grámotnyj*. Zob. też *gramatiėjus* i *grōmata*.

grambýti, *grambaũ*, *grambiaũ* gw. 1. ‘chwycić po omacku, myszkować w poszukiwaniu jedzenia’, 2. ‘chwycić trawę, zboże przez płot (o krowie, koniu)’, 3. ‘zeskrobywać z dna naczynia’, cps. *pagrambýti* ‘pogrzebać, np. w kieszeni’, *sugrambýti* ‘zebrać do kupy’. Refl. *grambýtis* ‘rzucić się w różne strony; chodzić bez zajęcia’. Takie derywacje jak *dramb-* ⇐ *drimbũ*; *kramt-* ⇐ *krimtũ*; *slamp-* ⇐ *slimpũ* przemawiają za ujęciem *gramb-* jako formy w SO od neopwk. *grimb-*, który wyabstrahowano z infigowanego prs. *grimbũ* do *grĩbti* ‘chwycić, złapać’ (por. SE w *grebóti*). — Z innymi sufiksami: *grāmbautis* ‘grzebać, macać (w kieszeni), przeszukiwać, chodzić po omacku’, *grambstýtis* ‘sięgać do garnków po pożywienie’. — Nomina: *grambuolỹs* (zob.), *grambũs* ‘szukający czegoś do zjedzenia’. — Quasiprymary jest czas. *graĩbti*: *išgraĩbti* ‘wyjść (do czysta) z apetytem’, *sugraĩbti* ‘spalaszować’, oparty na iteratywnym prs. *grambiũ* do *grambýti* (por. *rángiu* ⇒ *rangýti*).

grambuolỹs 3 p.a. zool. 1. ‘żuk gówniak, *Geotrupes stercorarius*’, 2. ‘chrabąszcz majowy, *Melolontha melolontha*’, war. *grāmbuolė*, *grambōlis* — postwerbalny rzeczownik na -uol-, -ol- od *grambýti* m.in. ‘myszkować w poszukiwaniu pożywienia’ (zob.). Drw. wsteczny: *grambỹs* ‘chrabąszcz majowy’. Odpowiednik stpr. *gramboale* Ev ‘żuk, chrząszcz, Webil [Käfer]’ (PKEŽ 1, 395). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *grambũlb*, war. *grangũlb*, *gramlé* pl. (PzB 1, 476). — Neoosn. *grambuol-*: *grambuoliaākis* ‘istota o dużych czarnych oczach’ (por. *akis*). Vb. denom. *grambuoliauti* ‘szukać (ziół, jagód), zbierać’, przen. ‘wałęsać się bez zajęcia, obijać się’.

gramėti, *gramũ*, *gramėjau* gw. 1. ‘biec na przełaj’, 2. ‘padać z trzaskiem (w dół, w głąb)’, 3. ‘zapadać się, grzęznąć’, *igramėti* ‘wpaść, wbiec z łoskotem’, *nugramėti* ‘przebiec z hałasem; spaść (z drzewa)’. Formacja na SO *gram-* od pbsł. **grem-*/**grum-* a. **grim-* < pie. **g^hrem-*/**g^hrm-*. Zob. LIV² 204. Osobno zob. *grumėti* (tam też o łot. *gremt*). Nieco inaczej BSW 97, LEW 163. — W słowiańskim stoi do porównania dewerbalny rzeczownik na SO: psł. **gromũ* ‘grzmot, huk piorunu’, scs. *gromũ* ‘βρομή, grom, piorun’, sch. *grôm*, -a, ros. *grom*, -a, czes. *hrom*, pol. *grom* ts., < pbsł. **gram-a-*. BSW 97 i GEW II, 1116 (s.v. χρεμετίζω) porównują to z gr. gw. χρόμος Hes. ‘rzenie; szmer, trzask’, stisl. stwn. *gram* ‘zły, gniewny’, perskie *γaram* ‘złość, wściekłość’, < pie. **g^hrom-o-*. Paralela: psł. **brodũ* ‘brodzenie, bród’

od pbsł. *bred-/*brid- ‘brnąć, brodzić’. — Metateza *r* wytworzyła war. *garmėti* (zob.).

grāmyti, *grāmiju*, *grāmijau* gw. ‘ostro napominać, karcić, strofować’, zwykle z prvb. *su* ‘zgromić, złać, skarcić’ (*Kai sugramijau, tuoj nutilo* ‘Jak skarciłem, zaraz się uciszyli’) — zapoż. ze stblr. *gromiti*, *kgromiti* ⇐ pol. *gromić* ‘ostro napominać’. — War. z suf. *-in-*: *grāminti*, por. *o kuls, gamins, o naikins anus karalius* MOP ‘a będzie tłukł, gromił, a niszczył ony krole’ (ALEW 353). *Sugrāmink tu jį, ko jis čia baras!* ‘Skarć ty go, czemu on się tu kłóci!’. — Ze zmianą *gr-* > *dr-* (por. *gronyčią* > *dronyčią*): *drāmyti* a. *drāminti*, np. *Drāmyk jį, kad nebgertum*, t.y. *subark* JU ‘Napomnij go, żeby nie pił już [wódki], tj. skarć [go]’; *sudrāminti* ‘zbić, pobić’.

gramnyčią 2 p.a., gen.sg. *gramnyčios*; *gramnyčia* 1 p.a. stlit., gw. ‘gruba świeca woskowa, poświęcana w kościele katolickim w dniu święta Oczyszczenia Najświętszej Marii Panny, zwanego «Gromnice»’ (dziś: Matki Boskiej Gromnicznej, 2.II.) — zapoż. ze stblr. *gromnica*, *-y* ⇐ pol. *gromnica* (⇐ *gromna świeca*, zapalana w czasie burzy dla odwrócenia gromów, gradu i w ogóle dla odpędzenia złych mocy, więc także przy łożu umierającego, zob. Bańkowski I, 481n.). War. z asymilacją *mn* > *mm* (> *m*): *gramyčią*. War. z dysymilacją *mn* > *bn*: *grabnyčią* a. *grabnyčia* (dla Borowskiej 342 jest to raczej «przeróbka wyrazu słowiańskiego pod wpływem *grābas*»). Zob. też SLA 77, LEW 162, ALEW 353, POLŽ 313, Kabašinskaitė 19.

Gramnyčios, *-ių* 2 p.a., *Gramnyčios*, *-ių* 1 p.a. f.pl. gw. ‘święto Matki Boskiej Gromnicznej, przypadające 2.II. u katolików, a 15.II. u prawosławnych’ — zapoż. ze stblr. *gromnicy* (*majutė namė datė na Gromnicy* 1486; *maetė byti vė Vilni o gromnicax* 1508, HSBM). Por. błr. *hramnicy*, *-ic* (Zs 19), pol. *Gromnice* f.pl. (*na Gromnice, o Gromnicach, przed Gromnicami*). Zob. Sławski I, 349. Zob. też *gramnyčią*. — War. z dysymilacją *mn* > *bn*: *Grabnyčios*, *-yčios*; z perseweracyjnym *n*: *Gramniņčios* (por. *bažniņčia*); z zanikiem (błr.) *γ-* w nagłosie: *Ramnyčios* ob. *Rabnyčios* LZŽ (por. *rabýtėlis, rýbas* i *riėkas*). Literackim odpowiednikiem są tu *Graudulinės* (zob.). Zob. też *Žvākės*.

gramulti stlit. ‘żuć, przeżuwać’. LKŽ III, 513 przytacza tę formę infinitivi jako hapaks z SP, por. *Jeį penukšlu ir duona yra daiktai dvasingi, tada reikia jų sukramtinėt, gramult, nuryt ir viduriuose suvirint karščiau jų* SP I, 1883-4 ‘Jeżeli pokarmem y chlebem są rzeczy dochowne [!], tedyć trzeba ie żwać, połykać y strawić’. Do *gramulti* należy forma prs. *gramuliu*, w LKŽ, l.c. nie notowana, a poświadczona w SD, por. 1. <gramulu> «przeżuwa bydło», 2. <gramulu> «żuię» (syn. *krumtau*). Do tego abstractum na *-im-*: 1. <gramulimas> «przeżuwanie», 2. <gramulimas> «żwanie, żucie» (syn. *sukrumtimas*). NB. W indeksie do SD wydawca omyłkowo umieścił *gramuliu* s.v. *gromulioti*; z kolei *gramulimas*, mimo konsekwentnej pisowni <gram°>, znalazło się w indeksie s.v. *gromulimas*. Obecnie lekcję *grom-* przyjmuje również ALEW 370. — Oprócz stlit. formacji na *-ul-* jest zaświadczona gwarowa formacja na *-uo-*, por. *gramuoti*: *Avis gramuoja* ‘Owca przeżuwa’. *Vakar karvė dar gramavo* ‘Wczoraj krowa jeszcze przeżuwała’ (a dzisiaj jest chora). Sufiks wskazuje na vb. denominativum, por. gw. *grāmas* ‘żujka’. Obecność form gwarowych z *ā* rozprasza wątpliwości co do lekcji przekazanych przez Szyrwidą wyrazów. Etymonem opisanej grupy form jest prawdopodobnie wykrz. *gram, odnoszący się do odgłosu żucia, przeżuwania. Por. bliskoznaczne *grañ* w zdaniu *Klauso, kas po kopūstus grañ grañ patamsiai gremžia* ‘Słyszysz, że ktoś po ciemku «gram gram» chrupie kapustę’. — W tym kierunku wskazuje również synonimiczny czas. stlit. *grumulti* ‘przeżuwać’ (BRB), stojący w związku z wykrz. *gruñ* o odgłosie gryzienia, kruszenia (kości) w zębach, por. *Šuva kaulus gruñ gruñ ėda* ‘Pies «grum grum» gryzie kości’. Do tego *sugrūmuluoti* ‘pogryźć, przeżuć’, por. *Pilną burną prisikimšęs, kad negali nė sugrūmuluoti* ‘Napchał sobie pełną gębę, tak że nie może nawet przeżuć’. — Na koniec przychodzą warianty z wokalizmem *o*: gw. *grōmulti*, *-a*, *-o* 1. ‘o kro-

wie a. owcy: przeżuwać żujkę', 2. *pagrōmulti* 'pogryźć, rozgryźć (o pestkach słonecznika)', gw. *gromuoti* b.z.a. 'przeżuwać żujkę' (por. wyżej *gramuoti*). Ujęcie różnicy *grom-* : *gram-* w terminach apofonii (st. wzdłużenia) wydaje się mało prawdopodobne. Podstawą mógł być wyk rz. **grom* (zob. s.v. *gromulys*). Osobno zob. *žūika* oraz *žvokà*, *žvoti*.

gramzdinti, *gramzdinù*, *gramzdinaũ* 1. 'pograżać kogo', 2. 'przyczyniać się do czyjejś zguby', DP 'narzać, pograżać; potępiać' (ing' *geidulius...*, *kurie gramzdina žmogų ing' prapultį* DP 165³⁹ 'w pożądlivisci..., które narzają człowieka w zatracenie'), *nugramzdinti* DP 'utopić; potępiać' (por. też *Laukia atvēsia dūšia nugramzdinta* PK 103¹⁶ 'Czeka ochłody dusza utrapiona') — formacja na *-in-*, odnawiająca starsze *gramzdýti*, *-aũ*, *-džiaũ* 'pograżać, zatapiać' (m.in. CGL); causativum na SO *gramzd-* od neopwk. *grimzd-*, o którego pochodzeniu zob. s.v. *grimzti*. Anticausativum: *gramzdėti*, *gramzdù*, *-ėjau* 'pograżać się, grzęznąć, tonąć'. Postverbalia: *graĩzdis* 'kamień spuszcany na linie do wody celem zatrzymania łodzi', *gramzdus* 'szybko tonący'. Neosn. *gramzdy-*: *gramzdyklė* BRB 'bezdeń, otchłań, przepaść'. — Słowiański SO *gręz-* ← *gręz-*: scs. *pogrōziti*, *-grōžq* 'zanurzyć, zagłębić' (refl. 'utonać'), ros. *gruzitʹ*, *gruzʹ* 'opuszczać na dno, zatapiać, zanurzać', ukr. *hruzity* 'zapadać się w rozmięklej ziemi', stpol. *pogręzić* a. *pogrzązić* 'zanurzyć' (iter. *pogrężyć*), pol. *pogrążyć* 'zanurzyć, zagłębić w czym', czes. *hroužit* a. *hrouzit* 'zanurzać, zatapiać', zob. Boryś 456.

granatāvas, *-ā* 4 p.a. gw. 'barwy ciemnoniebieskiej' — zapoż. z pol. *granatowy* (od XVIII w.; od *granat*, co było nazwą sukna takiej barwy, zob. Bańkowski I, 473).

graĩdas I 4 p.a. 1. 'gruba deska mostowa', 2. 'jedna z żerdzi tworzących pokład (tzw. *ardaĩ*) do suszenia lnu w łaźni' — rzecz. postwerbalny od **grandyti*, iterativum na SO *grand-* od *grend-*, por. *grendžiũ*, *gręsti* 'kłaść podłogę, kłaść most'. Paralela: *grāmdos* od *grāndyti* ← *grēndžiũ*. Pl. *grandaĩ* 'sufit, strop z żerdzi; podkład z gałęzi, chrustu w miejscu, gdzie się składa zboże' (por. n.m. *Grandaĩ* 2x) — ma odpowiednik w łot. *gruōdi* m.pl. 'wymoszczenie mostu', też 'drewno wzmacniające ściany studni, cembrowina'. Z innym tematem: *grandā* 'gruba deska mostowa', SD *grunda* «piętro w budowaniu», *pagrandā* 'wymoszczona kamieniami i gałęzmi droga przez grząską łąkę, grobla', SD *pagrunda* «bruk» (syn. *kelias pagrįstas*) ob. *pogrunda* «pokład w budowaniu». Możliwe, że bałtyckie **grand-* ma odpowiednik w łac. *grunda* 'dach' (tylko u leksykografów) < **χrondā*- (pie. **g^hrond^h-eh₂-*, por. de Vaan 273n.; tu lit. *grandā* nie wymieniono). Por. LEW 170, ALEW 353n. — Współrdzenna formacja z suf. *-i-* to *grandis*, *-iēs* (gw. *-ēs*) f. 'gruba deska, bal', też 'podłoga'. Rozszerzenie tematu na *-i-* typu *grandis* można podejrzewać w staropruskim hapaksie *grandico* EV 'gruba i szeroka deska, Bole [Bohle]' < **grandi-kā*-. Inaczej Leskien 1891, 513, który wychodził od **grandā* i postulował zdrobnienie na *-ik-, niby 'deseczka' (podtrzymali to Trautmann 1910, 342, Endzelīns 1943, 180 i Toporov II, 284, 287). Jeszcze inaczej Mažiulis, który rekonstruuje **grandikā*, ze zmiany **grendikā* — jako nomen agentis z pwk. **grend-/grind-* i suf. *-ik-, zob. PKEŻ 1, 396n. — N.rz. *Pagrandā* 3x, *Pagrandēlē*.

graĩdas II (p.a. niewiadomy) gw. 'wyższe i suche miejsce wśród bagien; wzgórek na łące' (*Mažai šimet šieno, grandėliai visi išdego* 'Mało w tym roku siana, słońce wypaliło wszystkie grądy'. *Nuo grandukų parvežėm du vežimu dobių* 'Z «grandukai» przywieźliśmy dwa wozy koniczyny') — zapoż. polskie, por. stpol. *grąd* 'miejsce wśród bagien wyższe i suche, porośnięte lasem' (SSTP II, 488), pol. gw. *grąd* 'miejsce wzniosłe i suche pośród łąk błotnistych' (SGP II, 134, s.v. *grunt*). Zob. też POLŻ 67.

grandis, *-iēs* 4 p.a. f. 'drut zgięty w koło, kółko w łańcuchu, obręczka, metalowy krążek, pierścień, ogniwo; kolczyk w nosie świni; kolanko w słomce, w źdźbłach'. SD *grundis* 1. «kolce u szuflad, u drzwi», 2. «obartuch» ['ciasto kołowate z serem', L.], *grundis rato*

gelažinė «refa» [‘żelazna obręcz koła’]. War. z dysymilacją *nd* > *md*: *gramdis* ‘metalowa obrączka u kosy’ (por. *grámdyti* ‘skrobać’, *siùmdyti* ‘szczuć’). Spokrewnione ze stpr. *grandis* Ev ‘ogniwo żelazne, Rincke [Ring]’ oraz z przymiotnikiem łot. *grùods* ‘tęgi, mocno skręcony (o nici, powrozie, sznurze), naprężony’, *gruods laiks* ‘długotrwała posucha’. Pochodzenie niejasne. Dotychczasowe zestawienie *grand-* ze sti. *granthi-* ‘węzeł’ i czas. *grathnāti* ‘wiąże, łączy’ (BSW 94n., LEW 164) odpada, ponieważ formę tego ostatniego wywodzi się dziś od pwk. pie. **g^(u)renth₂-* (zob. LIV² 191). ALEW 354 dopuszcza pokrewieństwo pierwiastkowe ze stir. *grinde* m. ‘wiązka chrustu, faszyna’. — Drw. *grandēlē* ‘kółko, małe ogniwo’, SD *grundelē* «obarzanek, spira», *grundelēs* f.pl. SD «kolca do opon; kolca u szaty» (syn. *uselēs*), *grundelēs auksinos*, *sidabrinos* SD «naramiennik męski», *grandinė* ‘łańcuch’ (neol.), *kuolas grundinis* SD «prąga, pręgierz» [‘słup, przy którym wystawiano przestępców na widok publiczny lub wymierzano im kary cielesne’, SPXVI]. — SZ *grind-*: *grindis*, *-iēs* f. ‘metalowe kółko, obrączka’.

grándyti, *grándau*, *grándžiau* 1. ‘skrobać, wyskrobywać, zeskrobywać to, co przywarło do dna garnka; zeskrobywać błoto z klepiska, z podeszwy’, 2. ‘wrywać chwasty, plewić grządki’, cps. *atgrándyti* ‘odskrobać, odszorować, odczyścić’, *išgrándyti* ‘oczyć co od wewnątrz; wydobyć gnój z obory’ (*Išgrándyk tvartus, mēšlą vežant*), refl. *atsigrándyti* a. *nusigrándyti* ‘przyjechać (z trudem) po zły drodze’ — iteratyw z suf. *-y-* i SO *grand-* od *grend-*, por. *gréndžiu*, *grėsti* ‘skrobać, trzeć, drapać’ (zob.). Paralele: *spándyti* : *spėndžiu*; *grąžyti* : *grėžiu*; *tąsyti* : *tėsiu*. War. z dysymilacją *nd* > *md*: *grámdyti* (por. *siùmdyti* ob. *siùndyti*). — Nomina postverbalia: *grámdos* f.pl. ‘rozsypane resztki ziarna’, *grandiklis* ‘skrobak’, *pagrándėlis* ‘bochenek upieczony z wyskrobków ciasta’, *pagrandukas* ts., przen. ‘wyskrobek, ostatnie dziecko w rodzinie’, war. *pagrandukas*, *pagrandžiukas* (⇒ pol. gw. *pagramžuk*, Zdancewicz 345, Laučjute 81). — Neoosn. *grandy-*: *grandỹklė* ‘zgrzebło’ (por. *laidyti* ⇒ *laidỹklė*), war. *gramdyklė* przest. ‘skrobak garbarza, tzw. mizdrownik’. — N.m. *Pagrandà* 4x, *Pagrendà* 2x, *Pagrandai*, *Pāgrandos*, *Pagrañdziai* 2x, z dysymilacją *n-d*: *Pagrámdai*, *Pagramdai* 2x, *Pagramdinė*.

grantas b.z.a. gw. ‘gruby piasek, żwir’ (*Ant to kalniuko grantas, niekas neauga* ‘Na tej górze jest żwir, [więc] nic nie rośnie’) — zapoż. z nwn. *Grand* m. ‘gruby piasek, grober Sand’ (GL 55, LKŽ), co z kolei zostało w XVI w. przejęte z obszaru dolnoniemieckiego, por. śrdn. *grant* m. ‘żwir, Kies’ : stnord. *grand* ‘ziarenko, odrobina, żwir; ławica piasku, mielizna’, szwedz. *grand* ‘ziarenko, pyłek’ i w apofonii: niderl. *grint*, *grind* ‘żwir’ (zob. EWD 478, s.v. *Grind*; co do pwk. por. lit. *grėsti*). — Ze wsch.-lit. zmianą *anC* w *unC* należy tu SD *gruntas* «gruz»: *gruntais pamušu aslų* «gruzem nabijam», *pilnas gruntų* «gruzowaty», *gruntuotas* «gruzłowaty». SLA 79 omyłkowo włączył ten wyraz s.v. *gruñtas* ‘Grund, Boden’. Błąd ten powrócił teraz w ALEW 373. — Zwraca uwagę brak świadectw onomastycznych dla tego apelatywu. Drw. *grantotas* b.z.a. ‘o ziemi: z przymieszką żwiru’. Cps. *grantkelis* b.z.a. ‘droga żwirowa, szutrowa’ (por. *kėlias*). Zob. też *grūzdas* II. — Bardzo ciekawą innowacją morfologiczną jest przesunięcie naszego germanizmu z tematów męskich na *-a-* do żeńskich na *-(t)i-*: war. *grantis*, *-iēs* 4 p.a. f. ‘żwir, szuter’, por. *Parvežė ir supylė į balą tris vežimus grantiēs* ‘Przywieźli trzy wozy żwiru i zsykali go do błota’. *Grantį pila ant kelio* ‘Sypią szuter na drogę’ [‘robią szutrową nawierzchnię drogi’]. Powód jest nieodgadniony. Niech na razie wystarczy wskazanie paralel: *klintis*, *-iēs* 4 p.a. f. ‘kamień wapienny’ ⇐ śrdn. *klint*; *maktis*, *-iēs* 4 p.a. f. ‘moc’ ⇐ nwn. *Macht* f. Takie wypadki spotyka się raczej wśród sławizmów, por. np. *čēstis*, *čvėrtis*, *mostis*, *páltis*.

grāpkė 2 p.a. gw. KRŽ ‘agrafka’ — zapoż. z błr. gw. *gráfka* (tu z aferezą *a-* z pol. *agrafka*). Brak w LKŽ.

grasinti, *grasinù*, *grasinaũ* ‘grozić (palcem, ręką, kijem), zapowiadać coś złego,

straszyć (karą), wzbraniać; pod groźbą nakazywać milczenie' — causativum z suf. *-in-* i SO *gras-* ⇐ *gres-*, por. *gresiù*, *grēsti* 'wzbudzać wstręt, odrażać'. Paralele: *grqžinti* ⇐ *grēžti*; *alsinti* ⇐ *ilsti*. — Z obocznym sufiksem: *grasyti*, *-aũ*, *-iaũ*: *atgrasyti* 'odpędzać, odstręczać, zrażać; oduczać', *ižgrasau* SD¹ «wyfukiwam» ['łajaniem wymóc, wypędzić'], *nugrasau* SD «oduczam kogo, odkładam kogo» (syn. *nubaidau kũ nuog ko*, *nujunkiu*), *pagrasyti* 'pogrozić, postraszyć', *sugrasyti* DP 'omierzyć sobie', *užgrasyti* 'surowo zakazać pod groźbą kary'. Odpowiednik łot. *grasīt* albo *grasāt* 'grozić', *iegrasītiēs* 'zabierać się do czegoś, odgrażać się'. Por. LEW 166n., Karulis I, 309, ALEW 354. — Nomina postverbalia: *atgrasūs* 'wstrętny, nieprzyjemny, odpychający', *grasā* 'groźba' (o ile nie jest to drw. wsteczny od *grasba*, *grasmē*), ⇒ *grasūs* 'zagrożający, groźny; odrażający, odpychający, budzący obrzydzenie, plugawy (np. o mowie)'; *grasba* stlit. (zob. s.v. *grazba*), *grasmē* 'groźba, surowość, rygor, karność, dyscyplina', war. ze zmianą *sm* > *zm*: *grazmē*, *grazmā* (*Nēr jokios grazmēs – kq nori vaikai, tai daro* 'Nie ma żadnej dyscypliny, dzieci robią, co chcą'); jest też war. *graznē* (*Be graznēs nieko nebus* 'Bez groźby się nie obejdzie').

grastis, *-iēs* 4 p.a. f. 'surowy zakaz; groźba; kara nakładana za wykroczenie' — postwerbalna formacja z suf. *-i-* od neoosn. *grast-*, wyabstrahowanej z frq. *grastytis* 'czuć wstręt, brzydzić się', *atsigrastyti* 'pozbyć się czego'. Rekonstrukcja **gras-sty-*, por. SE *gres-* w *gresiù*, *grēsti* m.in. 'grozić czym, odstraszać, zakazywać'. Porównywalne postverbalia na *-i-* od neoosnów na *-st-* (*-št-*) to *kvapstis* f. 'zapach, woń' ⇐ *kvapstyti*; *sārgstis* f. 'straż, warta' ⇐ *sārgstyti*; *maļtīs* f. 'pora dojenia' ⇐ **malstyti* z **malž-sty-*. NB. ŽD 326 operuje sufiksem **-(s)ti-*, rzekomo tworzącym dewerbalne abstracta z apofonią. Nieporozumieniem jest zbliżenie *grastis* do śrdn. i śrwn. *garst* 'zjełczały' i stisl. *gerstr* 'kwaśny, cierpki; smętny, ponury' w Orel 127.

grāšis, *-io* 2 p.a. stlit., gw. 1. 'grosz', SD¹ «grosz, grossus, denarius», SD «grosz, nummus, numisma», *vienas grašis auksinas* DP 561₅₁ 'jeden grosz złoty', war. f. *grašē* BRB, 2. 'pieniądz w ogóle, pieniądze' (*Pařdau namūs, o grašūs pragērē, prabaliavójo* LZŽ 'Sprzedał dom, a pieniądze przepił, przehulał') — zapoż. ze stbłr. *grošъ*, por. błr. *hroš*, *hróša*, pl. *hróšy*, *-aũ* (⇐ pol. *grosz*, *-a*, przez stczes. *groš* 'dawny pieniądz srebrny' ze śrlac. *dēnārius grossus* 'gruby denar' – w odróżnieniu od cienkich monet z blachy, por. Rejzek 189, Mańczak 59). Zob. też SLA 77, LEW 164, ALEW 354 i ĖSBM 3, 107. Inaczej Čepienė 184: zapoż. niemieckie (śrwn. *gros(se)*, nwn. *Groschen* m.). Łot. *grasis* 'grosz' ⇐ śrdn. *grosse* (Jordan 62). — Drw. *grašinis* SD¹ «groszowy». Cps. *čyžgrašis* przest. 'czynsz spłacany pieniędzmi' (kalka z nwn. *Zinsgroschen*, por. *čyžē*), *grāšgalis* 'pieniądz o najmniejszej wartości' (por. *gālas*; przypomina to polski zwrot *za psi grosz* 'kupić, sprzedać bardzo tanio, za bezcen', MSJP), *trīgrašis*: *kišti sāvo trīgrašī* 'wtrącać swoje trzy grosze' (por. *trīs*).

Graudulīnēs, *-ių* 2 p.a. f.pl. gw. 'święto Matki Boskiej Gromnicznej, 2.II.' — formacja pluralna od *graudulīnē* jako przydawki w zwrocie *žvākē graudulīnē* 'świeca gromniczna'. SD: *Švintē graudulīnē* «Gromnice święto», *žvakē graudulīnē* «gromnica» (por. Borowska 342). Analiza: *graudul-in-*, drw. od *graudulys* 'grzmot, piorun', co należy do rodziny *griāusti* (zob.). Zob. też *Gramnỹčios*.

graudūs, *-i* 4 p.a. 1. 'żałosny, rzewny, smutny, tkliwy', 2. 'silny (deszcz), surowy, okrutny, srogi; nieprzyjemny', 3. 'twardy, niegiętki, łomki, łatwo pękający, kruchy (o drzewie, szkle, grzybie)'. DP 'krewki ['kruchy'], słaby, mdły, żałosny, rzewny' — przymiotnik na *-u-* od abstractum typu *graudā*, *graudaĩ* 'ból, żal' ⇐ **graudyti*, zob. *graūsti*. Por. typ *dangūs* ⇐ *dangā*; *taikūs* ⇐ *taikā*. — Vb. denom. *graudēti* 1. 'rozczułać, rozrzewniać', 2. 'przestrzegać przed czym, uprzedzać o czym', *graudinti* 'rozczułać, rozrzewniać; żałować czego', stlit. 'upominać, karcić' (mało prawdopodobny jest wywód

tęgo czasownika z pbsł. *groud- u Derksena 2008, 193), *graudóti* ‘skarżyć się, narzekać’, *prigraudóti* ‘zakazać, zagrozić czym’, refl. *graudótis* ‘odczuwać żal, żałować czego’.

graugas b.z.a. gw. ‘kij, pałka z zakrzywionym końcem’ (*Jeigu pagalys tiesus, tai vadinasi lazda, jeigu riestu galu – graugas*). War. f. *gráuga*. Bez etymologii.

gráusti, *gráudžiu*, *gráudžiau* gw. ‘przenosić, przewozić, dostarczać’, por. *Te gráudė, vežė be perstogės* ‘Przenosili, wozili tam bez przerwy’. *Ingráudėm du vežimu šieno* ‘Przywieźliśmy dwa wozy siana’; *nugráusti* ‘uprowadzić, ukrąść’: *Vakar mūs arklių nugráudė* ‘Wczoraj ukradli nam konia’. Niejasne. Wygląda jak quasiprymaryny czasownik powstały na bazie iter. *graudyti.

graūsti, *graudžiū*, *graudžiaū* ‘(o sercu) krajać się z żalu’: *Spaudžia, graūdzia širdis mano, baigias jaunos dieneles* ‘Serce mi się kraja, kończą się dni mojej młodości’, refl. ‘żałować, boleć nad czym, ubolewać’ (*Ji labai graūdziasi, kam už jo tekėjo* ‘Ona bardzo żałuje, że za niego wyszła’) — pdg. quasiprymaryny, zbudowany wokół prs. *graudžiū* kiedyś należącego do iter. *graudyti, iteratywu na SO *graud-* ⇐ *grūd-*, por. *grūsti* ‘rozczulać się, rozrzewniać się’ (zob.). Paralela: *láužti* ob. *láužyti* i *lūžti*. — Postverbalia od *graudyti: *graudà* a. *graudaĩ* ‘ból, żal, żałość, smutek’ (war. *graūdis*), ⇒ *graudūs* (zob.); *graudimas* ‘skruszenie się, skrucha’, *graudulys* ‘żał, smutek’, *graudumas* DP ‘skrucha’.

gráužas 3 p.a., *graužias* 4 p.a. 1. ‘odłamek (pękniętego) kamienia; żwir’, 2. ‘żwirowata gleba’, 3. ‘ławica piasku (na Niemnie)’, 4. ‘piaszczysty lub żwirowaty brzeg rzeki a. jeziora’, 5. ‘ogryzek (jabłka a. gruszki)’ — sb. postvb. od *graužyti* a. *gráužti* (zob.). Odpowiedniki łot. *grauzis* ‘okruch, żdźbło, słomka’, *graužli* m.pl. ‘gruz, rumowisko’. Sponuje się nawiązanie w psł. *gruzū ‘coś rozkruszonego, rozdrobnionego’, por. pol. *gruz* ‘odłamki rozkruszonego muru, cegieł, kamienia; luźny materiał skalny’ (stpol. też ‘zaprawa wapienna’), pl. *gruzy* ‘rumowisko, ruiny’, kasz. *gruz* ‘gruz; bryła, gruda’ (ukr. *hruz* ‘bita cegła, żwir’ jest polonizmem), bg. gw. *grúza* ‘gomółka sera’. Por. Sławski I, 361, Boryś 183 (brak w BSW). Inaczej Bańkowski I, 489: pol. *gruz* ma być zapożyczeniem z nwn. gw. *Graus* m. ‘gruby żwir’. — Drw. *graužlas* ‘ucha piętka chleba’, *graužlys* ‘ogryzek jabłka; twarda skórka chleba; przylepka’ (⇒ pol. gw. *graužlūk*, *groužlūk* 1. ‘pierwsza lub ostatnia kromka z bochna’, 2. ‘zeschnięta kromka chleba’, Zdancewicz 340), *graužtas* ‘ogryzek’. — N.m. *Gráužai* 2x, *Graužai* 4x, *Gráužiai* 4x, *Graužiai*.

gráužti, *gráužiu* (zam. *graužu?), *gráužiau* 1. ‘gryźć coś twardego, np. kość, rzepe, brukiew, jabłko, suszony ser; miażdżyć zębami’, 2. ‘o robactwie: obgryzać łodygi, korę drzew’, 3. ‘o wodzie: wdzierać się, podmywać brzeg, wypłukiwać jamę’, 4. przen. ‘o bucie: obcierać nogę’ (dosł. ‘gryźć nogę’), 5. przen. ‘o dymie: gryźć w oczy’. Refl. *gráužtis* ‘gryźć się, klócić się; martwić się czym’, *įsigraužti* ‘wgryźć się, zrobić dziurę, np. o myszy’, przen. ‘pograżać się w smutku, gryźć się’. Odpowiednik łot. *graužt*, *graužu*, *graužu* ‘gryźć, ogryzać; trzeć (oczy), pocierać’, *izgraužt* ‘wygryźć dziurę; o wodzie: podmywać, podrywać brzeg’. Prs. *gráužiu* (łot. *graužu*) należało kiedyś do iteratywnego inf. *graužyti (por. *graužyti* b.z.a. ‘o robaku: gryźć, żerać’, *apgraužau* SD «nakęsuie»), a po dotworzeniu inf. *gráužti* nabrał charakteru formy quasiprymarynej (por. *láužiu* s.v. *láužti*; *spáudžiu* s.v. *spáudyti*). W ten sposób został wyparty pdg. *gráužiu*, -iau, -ti (gw.), oparty na SE *grīaũž- < pie. *g^ureuHg^h- ‘druzgotać, miażdżyć, gryźć’ (transponat). Por. gr. βρύχω obok βρύκω ‘jeść chciwie, żreć, połykać; gryźć, kąsać; zgrzytać (zębami)’ od SZ pie. *g^uruHg^h- (GEW I, 272, Beekes 2010, 244). BSW 100, LEW 164, Derksen 2008, 194 i Matasović 81 nie biorą pod uwagę alternantu *grīaũžti* i traktują *grauž-* jako pwk. prymarny. — Drw. *graužinėti* frq. ‘obgryzać’. Nomina: *gráužas* (zob.), *graužatis*, -iēs f. ‘zgryzota, zmartwienie’, *grauženà* ‘figa, pięść z wystawionym kciukiem’, *graužikas* ‘gryzoń’, *graužulys* ‘zgryzota,

zmarwienie', *graužūtis* bot. 'głóg, *Crataegus*', *išgrauža* 'dziura zrobiona przez rwącą wodę, wyrwa, jama', *pragrauža* 'rowek wydrążony przez wodę' (por. łot. *grauze* 'koleina', *grauzis* 'okruch, żdźbło, słomka'). Cps. *graužavība* (zob. *virbēti*), *kiřmgrauža* (zob. *kirmis*). — Nomina od *griauž-*: *griaužas* 'gruby żwir; nieurodzajna ziemia', też 'spieczona skórka chleba', *griaužinis* 'o koniu: który zżera korę drzew' (syn. *griaužēda* b.z.a.). — Neoosn. *graužt-*: *graužtūkas* 'ogryzek'. — SZ *grūž-*, psł. *gryz- < pie. *g^hruHg^h-. scs. *gryzō*, *grysti* 'gryźć, rozrywać zębami', sch. *grízēm*, *grīsti*, ros. *gryzŭ*, *gryztŭ*, czes. *hryzu*, *hrýzt*, pol. *gryzę*, *gryźć*. W litewskim widać tylko formy pochodne: *grūžinėti* 'ogryzać', sb. *grūžtis*, -čio 1 p.a. m. 'chrabąszcz, *Melolontha*' (*Grūžčiai nuėdė gluosniam lapus* 'Chrabąszcze zżarły liście na wierzbach'). *Višta grūžčių prilesė* 'Kura nadziobała się chrabąszczów', *grūžtis* 1 p.a. f. 'klucie w brzuchu, boku, koło serca, kolka' (częściej *grūžtis*, -iės 4 p.a. ts.). Zob. też Stang 1942, 35, Vaillant III, 145. — Neopofonia SP *grūž-* ⇒ SZ *grūž-*: *gružėnti* (zob.).

grazba MOP 'groźba, zapowiedź kary' (*Grazboj laiko mokytinis savo* 'W groźbie utrzymywał uczniów swoich') — zapoż. z pol. *groźba* XVI w. 'pogróżka, zapowiedź kary'. Zob. SLA 77 (brak w LEW, ALEW). — Oprócz tego w MOP pojawia się *grasba* (*idant būtu grasboj ir rūpestyje*), co jest hybrydą, ponieważ słowiański suf. -ba jest tu połączony z rodzimym *gras-* jak w *grasà* 'groźba' (sg. postvb. od *grasyti*, *grasinti* 'grozić').

grąž-, postverbalia od *grąžinti* (zob.) i *grąžyti* (zob.): *grąžà* 1. 'zakręt na drodze', 2. 'reszta wydana z wpłaconych pieniędzy', *grąžulas* 'dyszel' (SD *grūžulas* «dyszel, temo»), *sąngrąža* 'miejsce, gdzie można zawrócić wóz' (⇐ *sugrįžti*), *sąngrąžos dalelytė* gram. 'partykuła zwrotna, refleksywna', *sąngrąžas* 'powrót do domu' (⇐ *sugrįžti*)²²³, *sangražuĩ* a. *sangražaĩ* adv. '(tkać) w jodełkę', dosł. 'z nawrotami', *sugrąžà* 'odwrot', SD *sugrūža* «odwrot wojenny», *sugrąžtai* a. *sugrąžtai* m.pl. 'odwiedzenie domu rodziców panny młodej w pierwszą niedzielę po weselu', dosł. 'powrót' ⇐ *sugrįžti* 'wrócić, powrócić' (war. *sugrąžaĩ*, *sūgrąžai*, *sugrąžynės*, *sugrąžtūvės*, także *sugrėžtūvės* i *sugrįžtūvės*, jak też *atgrąžtai*). Cps. *saulėgrąža* 1. 'przesilenie dnia z nocą', 2. 'słonecznik' (por. *saulė*).

grąžinti, *grąžinù*, *grąžinaũ* 1. 'zwrócić, zwracać, np. dług', 2. 'przywracać (do stanu uprzedniego)', 3. 'kręcić (głową), załamywać (ręce)', 4. 'zawracać kogo z drogi, pędzić (bydło) z powrotem', 5. 'skłaniać kogo do powrotu' — causativum z suf. -in- i SO *grąž-* ⇐ *grėž-*, zob. *grėžti*, *grįžti*. War. *grąžinti*. Z innym sufiksem: *grąžyti* (zob.). — Cps. *atgrąžinti* 'skierować (do wyjścia), oddalić (groźbę, zemstę)', stlit. 'nawrócić (pogan)', ⇒ *atgrąžinėti* 'nawracać (pogan)'; *sugrąžinti* 'zawrócić kogo; zwrócić, oddać (dług)', DP 'przywrócić (pokój)'. Refl. *susigrąžinti* 'odzyskać co'. — Drw. *grąžintinė sumà* 'suma zwrotna', *sugrąžinimas* SD «wracanie kogo», *sugrąžintojas* SD «przywrociciel». Nomina na SO *grąž-* ⇐ *grėž-*/*grįž-* zebrano s.v. *grąž-*.

grąžyti, *grąžaũ*, *grąžiaũ* 1. 'wiercić świdrem, świdrować, robić otwór, dziurę' (war. *grąžinti*), 2. 'drylować owoce', 3. 'wykręcać, załamywać' (*rankàs grąžyti* 'załamywać ręce'). SD *grūžau* «kieruję czym, nawracam czego» (syn. *grįžiu*, *linkiu*). *nugrąžyti* 'powyżymać; poodwracać', *išgrąžyti* 'wywiercić otwór', DP 'wykręcać', *nugrąžyti* 'wykręcać bieliznę', *pagrąžyti* 'odpędzić (świnie); zwrócić dług' — iterativum-causativum z suf. -y- i SO *grąž-* ⇐ *grėž-*, zob. *grėžti* 'zawracać; wiercić', *grįžti* 'wrócić'. Odpowiednik łot. *gruōzīt* 'kręcić, obracać, zmieniać, przekręcać (słowa), wypaczać' (*galvu gruozīt* 'łamać sobie głowę'). Paralele: *tąsyti* ⇐ *tėsiũ*; *glamžyti* ⇐ *glemžiũ*; *kamšyti* ⇐ *kėmsũ*. Z innymi sufiksami: *grąžinti* (zob.), wsch.-lit. *grąžnautis*, -juos, -avaũs LzŽ 'wracać, powracać do domu' (por. *klūsnauti*

²²³ Por. *Bus sąngrąžas, kad atpent sugrįžta išėjęs* 'Będzie «sangrąžas», gdy po wyjściu wraca się z powrotem'. *Su sąngrąžais buvau*, t.y. *keliu sykiau slūžijau pas jį* 'Z nawrotami [tam] byłam, tj. kilka razy byłam u niej służącą'.

‘nasłuchiwać’); neoosn. *grąžnav-*: *grąžnāvytis*, *-ijuos*, *-ijaus* LZŽ ts. — — Neoosn. *grąž-* (← *grąžiaũ*): *grąžióti* ‘wiercić świdrem; wykręcać’. — Postverbalia: *grąžtas* ‘świder’ (**granž-ta*): stpr. *granstis* EV ‘świder, Nebiger [Bohrer]’ (**granž-ti-*); *išgrąžos* f.pl. DP ‘wykręty’.

gražóti, *gražóju*, *gražójau* stlit., gw. ‘grozić komu czym, zastraszać kogo’ — forma simplex wyabstrahowana z vb. cps. *pagražóti* ‘pogrozić komu czym’, co zapożyczone z błr. *pahražácь*, *-āju*, *-áje* ‘grozić komu czym, budzić strach, straszyć; zagrażać (zdrowiu)’, iterativum do *hrazícь*, *hražú*, 3 sg. prs. *hrózićь*. Por. też polski temat *graż-a-* w *odgrażać się*, *wygrażać komu*, *zagrażać*. Z tego samego źródła łot. *grazāt* ‘drohen’ (ME I, 641, 651; war. z wtórnym *e*: *grēžuōt*, *grēžuōt*). Dotąd wymieniano *gražóti* jako formę spokrewnioną z psł. sb. **groza* ‘to, co powoduje strach, przerażenie’ i pochodnym vb. denom. **groziti*, **grožō* ‘budzić grozę, zapowiadać coś złego’, por. ros. *grozá*, *grozítb*, *-žú*, pol. *groza*, *grozić*, *-żę*. Zob. Būga, RR I, 284, BSW 95, REW I, 309, LEW 165, Sławski I, 353 i Derksen 2008, 191. NB. Po litewsku znaczą ‘grozić komu’ wyraża się formami pierwiastkowymi na *-s-*: *grės-* i *gras-*, por. *grēsti*, *grasyti*, *grasinti*. — Neoosn. *gražoj-*: *gražojimai* m.pl. ‘groźby’ (Willent, BRB).

gražūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘ładny, piękny, śliczny’, 2. ‘pogodny – czas, dzień’, 3. ‘spory, liczny’, 4. ‘dobry, przyzwoity’, 5. ‘czysty, zadbany’. DP ‘piękny, czysty, szczyry, nadobny, rokoszny, święty, ślachetny, świetny, stateczny, cudny’. SD¹ *gražūs* «chędogi; cudny», «gładki» (syn. *lygus*), «krasny; kształtowny; nadobny», «ochędożny» (syn. *viežlyvas*), «ozdobny; piękny», «urodziwy» (syn. *augalatas*); SD «chędogi; ozdobny; piękny». — Warianty: z wtórnym *e*: stlit. *grežūs* CHB; sufiksalne: *grāžnas*, *gražnūs*; kontaminacyjny: *zgražūs*, *-i* DVŽ ‘zgrabny’ (zwykle o dziewczynie, kobiecie), o nagłosie zmienionym na wzór syn. *zgrēbnas*, *zgrēbnas* DVŽ ‘zgrabny’. — Mamy przed sobą wyraz nie mający ani nawiązań zewnętrznych, ani solidnej etymologii, zob. LEW 165, ALEW 358. Na pierwszy rzut oka chciałoby się analizować *graž-ūs*, czyli derywat od osnowy *graž-*, która wygląda jak alternant apofoniczny do **grež-*. Jednakże nie istnieje verbum o takim pierwiastku²²⁴. W tym stanie rzeczy sięgniemy po tłumaczenie, które wypływa z przypuszczenia o możliwej pożyczce z obszaru ruskiego. Litewski przym. *krāšnas*, *krasnūs* ‘ładny, piękny, śliczny’ (zob.) oddaje jak wiadomo błr. *krāsny*. Dotąd nie przywiązywano wagi do faktu, że formom *krāšnas*, *krasnūs* towarzyszą – głównie w dialekcie wschodnim – równoznaczne warianty fonetyczne o brzmieniu z jednej strony: **graznas*, *graznūs* (antycypujące udźwięcznienie przy *r*)²²⁵, z drugiej strony: *grāžnas*, *gražnūs* (dysymilacja zbitki dentalnej *-zn-* na *-žn-*). Na podstawie danego zestawienia wolno pokusić się o hipotezę, że *gražūs* – pozbawione segmentu *-nas* lub *-nus* – może być pewną innowacją o charakterze słotwórczym w stosunku do wcześniej wymienionych postaci przymiotnika. Istotą zmiany jest, jak się zdaje, derywacja wsteczna, przejawiająca się w zastąpieniu sufiksu z *-n-* flektywem *-u-*: *graž-nūs* ⇒ *graž-ūs* (zastępstwa *grāž-nas* ⇒ **graž-as* nie zanotowano). Por. oboczności *kritnūs* : *kritūs*; *krušnūs* : *krušūs*; *lipnūs* : *lipūs*. Spośród sławizmów por. *brūdnas* : *brūdas*; *griēšnas* : *griēšas*. Formułę *-nus* ⇒ *-us* potwierdza też wymiana *-rus* na *-us* np. w *kantrūs* ⇒ *kantūs*; *mišrūs* ⇒ *mišūs*; *šveitrūs* ⇒ *šveitūs* i *žiaudrūs* ⇒ *žiaudūs*. — Drw. *gražėiva* ‘piękniś, strojniś, modniś’ (por. *puošėiva*), *gražybė* a. *gražūmas* ‘piękno, piękność’, *gražylas* SD «piękrzydło» [‘szminka’; por. *krosylas* ‘farba’], *gražiulis* SD¹ «gładysz» [‘człowiek piękny, urodziwy’, SPXVI] obok *gražulis* SD «galant» [‘elegant, strojniś’, SPXVI], *gražūlis*, *-ė* ‘pięknutki!’ – matka zagaduje do dziecka: *Mažiulis mano*, *gražūlis mano*; *gražumā* ‘szczegół w czymś

²²⁴ Wokalizm odpowiednika łot. *grēžns* ‘piękny, wspaniały, zbytkowny, wytworny, luksusowy’ jest prawdopodobnie wtórny w stosunku do wariantu łot. *grazns*, który odpowiada dokładnie lit. *grāžnas*. Por. jeszcze oboczność łot. *grazāt* i *grēžuōt* ‘grozić’ wobec lit. *gražóti*.

²²⁵ Tu pewnie też *grazna* LEX ‘Prungck, przepych’.

piękny', *grāžuōlis*, -ē 'piękny mężczyzna, kobieta', *grāžiūojū* a. *grāžuō* adv. 'po dobremu, polubownie', *grāžutēliai* adv. 'całkiem, zupełnie' (war. *grāžancikutikai*). Z jęz. staropruskiego por. n.os. *Grassute* < pb. **grāž-ut-*, która jednak może być lituanizmem, por. lit. nazw. *Gražūtis* ⇐ *Gražys*. — Vb. denom. *pagražėti*, -ja, -jo 'wyładnieć, wypięknąć', *grāžinti* 'robić pięknym, upiększać, ozdabiać', 'koronować' (PK 83₂₂), *grāžinu* SD «zdobię». Od *grāžūs* w znac. 'czysty' pochodzi stlit. *apgrāžinti* PK 129₈ 'oczyścić', gwarowo też 'wykastrować' (por. *čystyti* 'kastrować' ⇐ *čystas*). Neosn. *grāžin-*: *grāžinimas* SD «piękrozenie; zdobienie». — Nazw. *Gražys*, *Gražėnas*, *Gražūlis*, *Gražūtis*. Tu też polskie imię chrzestne *Grażyna*, stworzone przez A. Mickiewicza (por. jego poemat epicki zatytułowany 'Grażyna', 1823). Imię to powróciło na grunt litewski pod formami *Gražinà* lub *Gražinė*. N.m. *Gražiškiai* 7x, *Gražūliai* 2x, *Grāžuōliai*, cps. *Gražiāvietė*, *Gražūpiei*. — WSO *grož-* < **grāž-*: *grōžė* 'piękno', *grōžis* 'piękno, piękność', DP 'roskosz, zażycie' (por. *lōbis* ⇐ *lab-*, °*možis* ⇐ *maž-*, *plōtis* ⇐ *plat-*), ⇒ *grožybė* 'piękno, piękność'. Vb. denom. *grožėtis*, *grōžisi* 'zachwycać się, lubować się', DP 'kochać się w czym, mieć w czym upodobanie' (⇒ *grožėjimas* DP 'kochanie; roszkowny'), *pasigrožėti* 'pozachwycać się, podziwiać'.

grebėstas 2 p.a., *grebėstas* 1 p.a. 1. 'łata dachowa, długa listwa drewniana, przybijana w poprzek krokwi i służąca do umocowania słomy a. gontów', 2. pl.t. *grebėstai* 'wiązanie dachu, szkielet dachu' (war. *grebėstyna* ZTŽ), 3. pl. 'żerdzie, pręty w suszarni, na których rozściela się len, groch itp.', 4. przen. 'przedmiot bezwartościowy, niepotrzebny, grat, rupieć'. Pl. *grebėstai* 'gołe kości obgryzione przez wilki; szkielet zwierzęcia' (war. *grabėstas*) — formacja z rzadkim neosuf. -ėst-, tu użytym przy pwk. *greb-* (war. *grab-*), por. *grebėti* m.in. 'chwycić, ujmować', iter. *grabstyti* ts. Znacz. etym. 'przedmiot, który coś obejmuje i spaja, łączy, tu: położone obok siebie krokwie'. LEW 165 umieścił *grebėstas* s.v. *grėbti*, ale różnicy wokalizmu nie skomentował. Tak samo ALEW 358. — Zapoż. litewskie w błr. XVII w. *grabjasty*, *grebjasty*, błr. gw. *grėbest*, *grėbjast*, *grėbjazd*, *grąbjast*, *grabjazydy* (PzB 1, 492), *hrėbest*, *hrebjást*, ros. gw. *grebjásta*, pol. gw. *grabiasta*, -ast 'łaty dachowe, na których leży strzecha' (por. Laučjute 11, SGP II, 114). — War. z udźwięcznieniem: *grebėzdas* 'łata dachowa', też o człowieku: 'niezdara, niedołęga, fajtłapa' (por. -zd- w *āgrazdas*, *brazdà*, *plazdėti*), też *gremėzdas*. War. sufixalny: *grebėšas* 'łata dachowa'; przypomina on żm. *skanėšai* jako wariant do *skanėstai* 'smakołyki' (por. ŽD 367, GJL II, § 420). — Dla objaśnienia neosuf. -ėst- ważne są takie przykłady, jak *tekėstos* f.pl. 'zamażpójście' i *talkėstė* 'wzajemna pomoc w gospodarstwie', *akėstà* 'bronowanie'. Ponieważ pochodzą one od czasowników na -ė- (*tekėti*, *talkėti*, *akėti*), to naturalnie nasuwa się analiza *tekė-* + -sta, *talkė-* + -sta, *akė-* + -sta (por. neosuf. -st- w typie *klōstas* : *klōti*, który był wcześniej umotywowany przez vb. iter. *klōstyti*). Przemieszczenie segmentu -ė- z tematu werbalnego *tekė-* itd. do neosufiksu nastąpiło wtedy, gdy rzecz. *tekėstos* został zrelacjonowany do formy prs. *tekū* (zamiast do inf. *tekėti*). Omówione formacje na -ėst- zostały pominięte w monografiach słowotwórczych Ambrazasa 1993 i 2000.

grėblỹs 3 p.a., acc.sg. *grėblỹ* 'grabie, narzędzie rolnicze i ogrodnicze' — dewerbalne nomen instrumenti na -lys od *grėbti*, -iu 'grabić, zgarniać (siano, zżęte zboże, śmieci)'. Paralele: *kaslỹs* 'rydel' ⇐ *kàsti*; *dyglỹs* 'kolec, ciern' ⇐ *dýgti*; *kaplỹs* 'siekiera' ⇐ *kapóti* (GJL II, § 170). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *grábalyb*, *grábelb* (PzB 1, 469). — Drw. *grėblėlis* 'małe grabie', *grėblelis* *gelažinis daržinykų* SD «graca ogrodnicza», *grėblỹkštis* 'trzonek grabi' (por. neosufiks w *meškerykštis* 'wędzisko', co jest synonimem złożenia *meškerykotis*), *grėbliukas* 'małe grabie do podbierania zboża przy żęciu; motyka do kartofli'. Cps. *bādgrėblis* 'wielkie włózione grabie, używane do oczyszczania ścierniska' (por. *badyti*), *grėbl(i)ādantis* 'zab w grabiach' (por. *dantis*), *grėbl(i)ākotis* 'trzonek, trzymak u grabi' (por. *kotas*), *rėtgrėblis* 'grabie z rzadkimi zębami' (por. *rėtas*). W *grėbliavỹkštis*

‘trzonek grabi’ niezupełnie jasne jest pochodzenie II członu (zob. s.v. *pečiavýkštis*).

grebóti, *grebóju*, *grebójau* ‘chwytać, podnosić z ziemi; grabić grabiami, spulchniać ziemię’. Pwk. pie. **g^hrebh₂*- ‘chwytać, ujmować’ (Liv² 201), por. wed. *grbhñāti* ‘chwyta’, zam. **grbhñāti* < **g^hrb-né-h₂-ti* (aor. *ágrabhīt*)²²⁶. W jęz. litewskim bardziej są rozpowszechnione refleksy st. wzdłużonego *grēb-*, zob. *grēbti*. — Nie wiadomo, czy SE reprezentuje czas. *grebinėti*, -ju, -jau ‘szukać po omacku’, ponieważ jest to wariant do *grabinėti* ‘szukać po omacku; łapać, łowić raki; zabierać, podkradać’ (*ra* > *re*?); od tego wykrz. *grabì-grabì* o szukaniu czego po omacku. — Inne formy ze SO *grab-*: *grabalióti* ‘szukać, chwytać po ciemku, po omacku; robić coś nieudolnie, byle jak, źle’, *grabóti*, -ju, -jau 1. ‘grabić siano grabiami’ (LZŽ), 2. ‘iść po omacku; robić byle jak, źle’, *grabstýti* ‘chwytać, porywać, ściągać; podkradać’ (neoosn. *grabst-*: *grabstáuti* ‘kraść’), war. ze zmianą *ps* > *pš*: *grabštýti* ‘kraść’ (neoosn. *grabšt-*: *grabštáuti* ‘kraść’, *grabštūs* ‘zdolny do chwytania; umięjący ściągnąć, ukraść’, *grabštūkas* ‘złodziejaszek’). Nomina: *grabšius* a. *grābsas* ‘drobny złodziej, złodziejaszek’, *grablūs* LZŽ ‘grabie’, *grabūs* ‘zręczny, o wprawnych palcach, chwytki; chętny do roboty’, cps. *grābjurgis* ‘kto wszystko porywa, kto kradnie’ (por. n.o. *Jūrgis* ‘Jerzy’). — WSE *grēb-*: *grēbti* (zob.). — Podwójny refleks SZ: 1. *grib-* (typ *RiT* ⇌ *ReT*): *gribti* (zob.), 2. *grub-* (typ *RuT* ⇌ *ReT*): *grumbýtis* ‘przetrzasać w poszukiwaniu czegoś; o zwierzętach: wychwytywać trawę przez płót’ – iteratyw od prs. infigowanego **grumbu* do **grubti* (por. wyżej *grimbù*, *gribti*). Zob. też *grebēstas* i *griēbti*.

grēbstyti, *grēbstau*, *grēbsčiai* ‘powoli grabić, zgrabiać resztki (siana, słomy); chwytać, zabierać, podkradać’, *grēbstau* SD «chwytam» (syn. *gaudau*, *saikau*) — frequentativum na -sty- od *grēbti* (zob.). — Neoosnowy *grēbst-* (⇌ *grēbstau*) obok *grēbsč-* (⇌ *grēbsčiai*): *grēbsčiai* a. *grēbsčiai* m.pl. ‘zgrabki, zgrabione resztki (siana, słomy, większe plewy)’, *grēbstà* ‘grabienie siana’, *grēbstēs* a. *grēbsčios* f.pl. ts., *grēbstūkai* m.pl. ‘zgrabki, śmieci’, *nūogrebstos* f.pl. ‘zgrabki po skoszonym sianie, zbożu’, *pagrēbstai* ts. (⇒ vb. denom. *grēbstinėti* ‘zgrabiać resztki, pozostałości siana, słomy’). Paralele: *graibstas* ob. *graibščiai* ⇌ *graibstýti*; *slāstai* ob. *sūrsłasčiai* ⇌ **slastyti*. W ŽD 324 niesłuszny wywód wprost od *grēbti*; zob. uwagę s.v. *laikštė*.

grēbti, *grēbiu*, *grėbiau* 1. ‘grabić grabiami, wyrównywać powierzchnię ziemi, zgarniać siano, zżęte zboże, śmieci, garnąć na kupę’ (SD *grėbiu* «grabię siano, słomę»), 2. ‘chwytać rękoma koszone zboże’, 3. ‘brać przemocą jako zadośćuczynienie za długi lub szkodę’, cps. *apgrēbti* m.in. ‘ograbić, okraść’, *igrēbti* ‘chwycić – o niedomaganiu’, *prigrēbti* ‘nagrabieć, zebrać grabiami’, *užsigrēbti* ‘zmęczyć się, popracować ponad siły’. Pwk. *grēb-* jest alternantem na SW do *greb-* (zob. *grebóti*), pie. **g^hrebh₂*- ‘chwytać, ujmować’ (Liv² 201). Akut niejasny. — Drw. *grēbdinėti* LZŽ ‘zgrabiać resztki siana, słomy’, *grēbstyti* (zob.), *grėbėjys* ‘ten, co grabi siano’ (por. n.agt. *kūlėjys*, *mėžėjys*), *grėbis* ‘grabienie’, *grėblūs* (zob.), *negrėbsa* c. ‘ktoś niezdarny’, *pagrėbimas* SD¹ «grabież» (syn. *sugrėbas*). — Śladem po dawnym SO **grōb-* jest prawdopodobnie *gruobstas* ‘garść, naręcze (słomy, siana)’, sb. postverbale od zanikłego frq. **gruobstyti* ‘zgarniać do kupy’ < pb. **grōb-sty-* (por. *graibstas* ⇌ *graibstýti*; *dáigstas* ⇌ *dáigstyti*). — Neoapofonia *ē* ⇒ *ā* wytworzyła nowy SO w postaci **grāb-*, zob. *gróbti*.

grēčnas, -à 4 p.a. przest. ‘należyty, przyzwoity, dobry, dzielny (o koniu), ładny’ (LEX,

²²⁶ Od *grebóti* należy oddzielić pwk. *greb-*, który ukazuje się w czas. łot. *grebt*, *grebju*, *grebu* ‘drapać, żłobić, drążyć’. Ten ostatni pochodzi z pie. **g^hreb^h*- ‘ryć, kopać’ (stszw. *græva* ‘kopać, grzebać’, SO goc. *graban* ts., zob. Liv² 201) i ma nawiązanie w scs. *grebq*, *greti* ‘δάπτειν, robić wiosłem’, *pogreti* ‘pogrzebać, zakopać’, ros. *grebú*, *grestí* ‘wiosłować, zgarniać na kupę’ (gw. ‘chwytać, łapać’), stpol. *grzebę*, *grześć* ‘grzebać, kopać’ (SO scs. *grobū* ‘grób, grobowiec’, stpol. *grobja*, pol. *grobla* ‘usypany wał z ziemi’). Tutaj brak jest odpowiednika litewskiego.

Donelajtis), war. *grečnus* CGL — zapoż. z pol. XVI w. *grzeczny*, *krzeczny* ‘rozsądny, posiadający widoczne zalety; odpowiedni, stosowny, zdatny, nadający się; piękny, ładny’ (SPXVI), pol. *grzeczny* ‘uprzejmy, dobrze wychowany’ (zob. SLA 77, Bańkowski I, 495n.). War. *gracnas*, *gracnus*.

grėdos, -ų 1 p.a. lub *grėdos*, -ų 2 p.a. f.pl., też m. *grėdai*, -ų 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘drażki poziomo ułożone i tworzące rusztowanie wzdłuż ścian izby, a służące do suszenia drewna’, 2. ‘drażki do zawieszania odzieży i bielizny pod powalą izby’, 3. ‘w oborze: rusztowanie z żerdzi do składania siana lub słomy; jasła’, 4. ‘rusztowanie do suszenia lnu nad otwartym ogniem’, 5. (*grėdà*) ‘stos drew złożony pod strzechą’, 6. ‘ułożone rzędem stosy drewna na podwórzu’, 7. (*grėdas*) ‘podłoga mostu’, 8. ‘podkład z żerde i gałęzi, kładziony pod kupkę siana lub zboża dla zabezpieczenia przed podmoknięciem’, 9. ‘pryca do spania’, 10. ‘szkielet (zwierzęcia, chałupy)’ — zapoż. ze stbłr. *grjada*, por. błr. *hradà*, -ý ‘grzęda, żerdź, drażek’, ros. *grjadà* ‘grzęda w ogrodzie; pasmo’, ros. gw. ‘belka, żerdź’. Zob. SLA 77, Zs 19, LEW 166. Tu też SD *vištų grėda* «kurnik, szopa, abo sadz szeroki na kury» (syn. *vištynyčia*, *sėdėlės*).

greičtas, -à 4 p.a. ‘prędkie, rychłe, szybkie, chyży (o koniu)’. War. ze zmianą (*r*)ei > (*r*)ai: *graičtas*, tak też SD¹ «chutki, chybki, kwapliwy, prėtki», SD «prėtki» (syn. *veikus*, *stropus*), *tuo graičiaus* SP ‘tym prędzej’. Odpowiednik łot. *greits* ‘żwawy, zawzięty, dokuczliwy, gniewny, pijany’ jest pewnie lituanizmem, zob. ALEW 359. Analiza: *grei-ta-*, przymiotnik od neopwk *grej-*, wyodrębnionego z *grejù*, formy prs. do *griėti* m.in. ‘pędzić, poganiać, wypędzać skąd’. Znacz. etym. pasywne: ‘pędzony, poganiany’, stąd ‘spieszący się’ ⇒ ‘szybki’. Por. łot. *grieti* adv. szybko, prędko’. Inaczej LEW 166, który wychodzi od prymarnego użycia czas. *griėti* w znacz. ‘zgarniać, zbierać’ i zakłada znacz. etym. ‘chwytający, zupackend’. — Drw. *greičius* ‘ten, co energicznie, szybko pracuje’ (por. *pikčius* ⇐ *piktas*), *greit* adv. ‘prędko, szybko’, *greitąja* adv. ‘naprędce’ (GJL III, § 646), *greitomis* adv. ‘w pośpiechu, z pośpiechem’, *greitōsimis* ts., *greitōji* f. ‘biegunka’, *greitūju* adv. ‘naprędce’ (GJL, l.c.), cps. *gangreit* adv. ‘prawie, nieomal’ (por. *ganà*). Vb. denom. *greišti*, *greistù* (*greit-stu), -tai ‘zacząć się ruszać, prędko ruszać’. — Drw. z *grait-* w SD: *pasiuntinys graitas* «goniec» [‘posłaniec, kurier’], cps. *graitatikis* «lekkowierny» [‘łatwowierny, naiwny’, SPXVI] (por. *tikėti*), ⇒ *graitatikybė* «lekkowierność» (syn. *ūmas tikejimas*).

grėmenis, -io ZTŽ ‘krzemień’ (*Krėsivu kulia pie grėmenį* ‘Krzesiwem uderza w krzemień’) — z udźwięcznienia w *krėmenis (por. *griėti* < *kriėti*), to zapożyczone z błr. *krėmenʹ*, -mnju. Zob. też *grėmešis*, *kramėšis* i *kremuõj*.

grėmžti, prs. *grėmžiu* (war. *grėmdžiu*, *grėmdu*), prt. *grėmžiau* (war. *grėmdžiau*) 1. ‘strugać, wydrążyć (np. drewnianą łyżkę), żłobić, dłubać’, 2. ‘drapać, skrobać, obierać kartofle’, 3. ‘golić brodę’, *nugrėmžti* ‘oskrobać (np. marchew), obrać z łupin’. Odpowiednik łot. *greĩzt*, -žu, -zu ‘gryźć, obgryzać; kąsać; korcić, trapić’ (drw. *greĩzdēt* ‘obgryzać słodką biel drzewa’, *greĩžāt* ‘żuć, przeżuwać’). — Oboczny pdg. *grėmdžiu*, *grėmdžiau* – ze zmiany bliskoznacznych form *grėndžiu*, *grėndžiau* (zob. *grėsti*) na podstawie dysymilacji *nž* > *mž*. Również formy *grėmžiu*, *grėmžiau* objaśniają się fonetycznie: ich -ž- pochodzi z uproszczenia afrykaty -žʹ-. Inf. *grėmžti* stoi na miejscu spodziewanego *grėmšti*. Całkiem inaczej LEW 167 i 172 (s.v. *grōmulas*), który sądzi, że chodzi tu o pwk. *grem-*, rzekomo rozszerzony o segment -ž- na skutek analogii do czas. *gráužti* ‘gryźć’. — SO *gramž-*: *gramžyti*, -au, -iau iter. ‘skrobać, wyskrobywać’ jest synonimem *grámdyti*, *grándyti*, iteratywu należącego do *grėndžiu*, *grėsti* (zob. *grándyti*). — Pdg. *grámžti*, -iu, -iau ‘miezdrzyć, oskrobywać wewnętrzną część skóry z mięsa’ (*Kailius avikailį grámžia* JU ‘Garbarz miezdrzy skórę owcy’) jest quasiprymarny, zbudowany wokół prs. *grámžiu*,

pierwotnie należącego do iter. *grámžyti*, a wypartego przez *grámžau*.

grěsmē 4 p.a. 1. 'stan zagrożenia, groźba, niebezpieczeństwo', 2. pot. 'skarzenie, zwymyślanie kogo, ukaranie' — dewerbalne abstractum na *-mē*, utworzone od neopwk. *grēs-* $\Leftarrow$ inf. *grēsti* 'grozić' (zob.). Paralele: *drausmē* $\Leftarrow$ *draūs(ti)*; *reiksmē* $\Leftarrow$ *rėikš(ti)*; *giesmē* $\Leftarrow$ prs. *gies(ti)*. Inaczej ŽD 206 i GJL II, § 275 (zakładają suf. *-smē*). — Neoosn. *grěsm-*: *grěsmingas* 'groźny, zagrażający'.

grēsti, *grėndžiu*, *grėndžiau* 1. 'skrobać, trzeć, drapać, zdzierać (korę, mech, strupy), obierać z łupin; drapać paznokciami', 2. 'dłubać w nosie', 3. 'żłobić koryto (o rzece)', refl. *apsigrēsti* 'oczyć się, obmieść koło siebie', *nusigrēsti* 'zedrzeć sobie skórę (na plecach, na nodze)'. Oboczny pdg.: *grēsti*, *grėndu*, *grėndau*. Akut bez oparcia porównawczego. War. ze zmianą *énS* > *ėiS*: gw. *grėisti* (por. LD § 151, z licznymi paralelami)²²⁷. Litewski pwk. *grend-* kontynuuje pie. **g^{uh}ren-d^(h)-* 'rozcierać' (LIV² 204: **g^{(u)h}rend-* '(zer)reiben'), por. łac. *freñdō*, *-ere* 'gryźć, miażdżyć zębami', przen. 'zgrzytać zębami', stang. *grindan* 'rozcierać, miażdżyć, mleć', stwn. *grint* 'żwir', niderl. *grind* ts., nwn. *Grind* m. 'strup na ranie', stisl. *grandi* 'ławica piasku, mielizna', goc. *grundu-* 'grunt, powierzchnia ziemi'. Zob. BSW 96n., LEW 167, de Vaan 241 (zwraca uwagę na różnicę sufiksów między bałtyckim **-d-* i germańskim **-d^h-* przy prymarnym pwk. pie. **g^{(u)h}ren-*), Kluge-Seebold 278 (s.v. *Grind*), 280 (s.v. *Grund*). Osobno zob. *grėmžti*. — SO *grand-*: *grándyti* (zob., tam też nomina).

grēsti, *grendžiū*, *grendžiaū* 'kłaść podłogę, most, drogę; mościć drogę przez bagno; słać posłanie, łóżę', *pagrēsti* 'rozłożyć, rozścielić coś pod czymś', refl. *susigrēsti* 'o powierzchni: pokryć się (warstewką lodu, śmietany). Odpowiednik łot. *griest*, *griežu*, *griedu* 'budować; kłaść podłogę'. Refleks pie. **g^hrend^h-*, jak w bśl. nazwie 'belki, grzędy dla ptaków' (IEW 459, BSW 98, LEW 170). — Drw. *grėndymas* a. *grėndimas* 'klepisko w izbie lub stodole'. War. z dysymilacją *nd* > *md*: *grėmdymas* 'klepisko w stodole' (por. *grándyti* > *grámdyti*). — SO *grand-*: *grañdas* (zob.). — SZ *grind-*: *grįsti* (zob.).

grēsti, *gresiū*, *grėsiaū* 1. intr. 'wzbudzać wstręt, odrażać', 2. intr. 'grozić, zagrażać', 3. tr. 'grozić czym, odstraszać, zakazywać', *atgrēsti* 'odstraszyć, zniechęcić, odzwyczaić od czego, odstręczyć (np. od picia wódki)', *įgrēsti* 'naprzykrzyć się, znudzić się', *nugrēsti* DP 'obrzydzić sobie'. Etymologicznie ciemne. Przy założeniu tzw. 'Schwebeablaut' próbowano nawiązywać lit. czasowniki do nominów stwn. *gerstī* 'nienawiść, obrzydzenie' i nwn. *garstig* 'szkaradny, szpetny, obrzydliwy' (pie. **g^hers-/*g^hres-*), zob. IEW 445, BSW 95, LEW 166n. Inaczej ALEW 359: do pie. **g^hres-* 'abschrecken, abstoßen' (orm. *garš*, gen.pl. *garšic* 'człowiek lub rzecz wstręt wzbudzająca'). — WSE *grēs-*: *grėsiaū* (prt.), drw. *grěsmē* (zob.). — SZ *gris-* (typ *RiT* $\Leftarrow$ *ReT*): *gristi* II 'stawać się przykrym' (zob.). — SO *gras-*: *grasinti* (zob.), frq. **gras-sty-*: *grastytis* 'czuć wstręt, brzydzić się', *atsigrastyti* 'pozbyć się czego' (zob. *grastis*).

gretà 4 p.a. gw. 1. 'szereg, grono, gromada', 2. 'sąsiedztwo, najbliższa okolica', *suglaūsti gretàs* 'zewrzeć szeregi', *mūsų gretosė* loc.pl. 'w naszym gronie'. Niejasne. Możliwa analiza: **gret-ā*, drw. żeński od neoosn. *gret-*, którą wyabstrahowano z adi. *grėtas* 'sąsiedni, znajdujący się obok'. Analiza indoeuropeistyczna: *gr-eta-* < **h₂gr-etó-*, adi. vb. zbudowane na na st. zanikowym do pie. **h₂ger-* 'zebrać razem, zgromadzić' (LIV² 276). Por.

²²⁷ LD, l.c. umiejscawia tę zmianę w gwarach zach.-auksztajckich kowieńskich, zwł. na granicy z b. Prusami Wschodnimi. Moim zdaniem zjawisko litewskie ma odpowiednik w materiale staropruskim, mianowicie w sporadycznej denazalizacji dyftongów nosowych **enC*, **anC* (> *ei*, *ai*), np. *dīleitiskan* 'zajęcie, Hantierung' < **dīlantiskan* (drw. od *dīlants* 'robotnik, Arbeiter'), *sen wissan swaieis* 'ze wszystkimi swoimi, mit allen der seinen' < *sen swaiens*, *sen swaians* ts., *sindais* 'siedzący, sitzend' < **sindans* (war. *syndens*, *sīdans* ts.), zob. Smoczyński 1992, 48.

gr. ἀγείρω ‘zbierać, zgromadzać’ (*h₂gér-je-), SZ gr. ἀγρέω ‘schwytać, wziąć, zdjąć’ (*h₂gr-éje-). Inne formacje lit. z suf. *-eto- przy st. zanikowym to *mētas*, *stātas*, **slatas* (zob. s.v. *slātyti*) i **tvatas* (zob. s.v. *tvóti*). Por. Būga, RR I, 109, LEW 167, ALEW 360. — War. *gretē* SD «przyległość», *gretē* adv. ‘obok’ – skostniały instrumentalis sg. od *gretē*; *gretēj* adv. ‘obok, w pobliżu, niedaleko’ – skostniały locativus sg. (*Jū namai visai gretēj* ‘Ich dom [jest] całkiem blisko’), *gretēj esus* SD «przyległy». — Drw. *gretā* adv. ‘obok’ (*Gretā stóvi* ‘Stoi obok’) i praep. z gen. ‘obok’ (*Stók gretā manēs* ‘Stań obok mnie’. *Juōdu gretā vienas aņtro būvo* ‘Obaj, jeden obok drugiego, byli’) – skostniała forma instrumentalu sg. (war. apokopowany: *grēt*); *gretūmais* adv.: *Namai jujū gretūmais stovi*, t.y. *gretē* JU ‘Domy ich obok siebie stoją’, *pagrečiū* adv. ‘kolejno, po kolei; obok, razem’, *šaligrečiai* (zob. *šalis*). — Adi. *grētimas* ‘bliski, sąsiedni’, war. *gretýmas* (⇒ *gretiminis* ‘przyległy, równoległy, sąsiedni’, war. *gretiminis*). Cps. *lygiagrētis* ‘równoległy, paralelny’ (por. *lygus*). — Vb. denom. (su)*griečiūoti* ‘spętać konie w parę’, *grētinti* ‘stawiać jedno obok drugiego, zestawiać, porównywać’, *prigrētinti* 1. ‘przybliżyć’, 2. ‘przyłączyć’, *sugrētinti* ‘zestawić, porównać’, przest. ‘złączyć węzłem małżeńskim, zjednoczyć z kim’. Refl. *grētintis* ‘przymilać się; lgnąć do czego; szukać okazji’. — Od zanikłej osnowy **gret-ut-* pochodzi adi. *gretutinis* ‘przyległy, sąsiedni, pobliski’ (por. *vidutinis*, *viršutinis*). — Innowacyjny SZ *grut-* zam. **gurt-* (ru zastępuje ur, upodabniając się do sekwencji re jak w st. pełnym): *grūtē* ‘para, dwójka’, pl. *grūtės* ‘sposób pętania koni w pary’ (*Ašvienius sudėk į grūtės* ‘Konie spętaj w pary’), drw. *grūčiai* m.pl. ts. (*Sudėk arklius į grūčius*), *grutėlis* ‘kawaleczek, odrobina czego’, *grutinis* ‘należący do pary’, cps. *dvigrūtis* ‘podwójny’ (por. *dvi°*). Vb. denom. *grutėti* b.z.a. ‘szczepić drzewa; pętać (konie) parami’, *grutūoti* a. *grūčiūoti* ‘łączyć w parę, np. konie’ (war. *sugriečiūoti*), ‘maszerować w szeregu (o żołnierzach)’.

grēžti, *grēžiū*, *grēžiaū* 1. ‘zawracać (konie, wóz)’, 2. ‘skręcać (powróż); wyżymać pranie’, 3. ‘wiercić dziurę, otwór, świdrować’, 4. ‘wydawać resztę pieniędzy’. SD *grīžiu* «kieruję czym, nawracam czego» (syn. *linkiu*), «wiercę co świdrem» (syn. *grūžtu*). Cps. *apgrēžti* ‘zawrócić, obrócić’, SD *apgrīžiu* «nawracam kogo» (zapożyczenie znaczeniowe z pol. *nawracam*, zob. Borowska 330), *atgrēžti* ‘odwrócić; zwrócić (dług)’, *išgrēžti* ‘przewiercić; wycisnąć, wyżąć (bieliznę)’, *nugrēžti* ‘wykręcić, wyżąć (bieliznę), konie’ (war. *sugriečiūoti* ts.); odwrócić (twarz)’, *pagrēžti* DP ‘obrócić, nawrócić; udać się; użyć czego; naciągnąć’, *pėgrēžti*: *pergrīžt* SD «przewiercić». Refl. *apsigrēžti* ‘obrócić się; zamienić się w co’, *atsigrēžti* ‘odwrócić się’, *nusigrēžti* ‘odwrócić się’. Odpowiednik łot. *grīezt*, *grīezu*, *grīezu* ‘zawracać, skręcać, obracać, przewracać (siano), schodzić (z drogi), wyżymać (bieliznę), splatać, wić (gniazdo), łamać, międlić (len)’, *izgrīest tiltu* ‘zwozić most’. Pb. **grenž*/**grinž* < pie. **grenž*^h/**grnž*^h ‘obracać, kręcić’, por. stang. *cringan*, *crincan* ‘to yield, fall’, śrniderl. *kringhen* ‘obrócić się’, niderl. *krengen* ‘obrócić (łódź)’ (LEW 167, ALEW 360n., Kroonen 305; Liv² 191: tylko germańskie i bałtyckie). — Nomina: *grēžulē* ‘drogowskaz’, łot. *grīezams tilts* ‘zwozyczny most’, *mēness grīezi* ‘fazy księżyca’. — Tu chyba też stpr. *greanste* EV ‘powróścił skręcone z giętkich gałązek, Witte’, por. lit. *grīžtė* ‘przewiąsło, powróścił skręcone ze słomy’ (Trautmann 1910, 342, PKEŽ 1, 404). — SZ *grīž* < **grinž*:- *grīžti* (zob.). — SO *grąž* < **granž*:- *grąžyti* (zob., tam też nomina z *grąž*-), *grąžinti* (zob.).

griáučas, -io 1 p.a. gw. ‘gruby, wysoki dąb (po ścięciu)’. Izolowane zaświadczenie z okolic Panevėžys. Substantywizacja adi. vb. *griáučas* ‘powalony’ od *griáuoti* m.in. ‘obalać, powalać’ za pomocą suf. -ia-. Paralele: *slāpčias* ⇐ *slāptas*; *stāčias* ob. *stātas*; *pėsčias* ob. *pėstas*. Podobnie w wypadku wyrazu *griáučiai* m.pl. ‘szkielet, kośćciec’ analiza **griaut-ia-* lub **griau-tja-* prowadzi do czas. *griáuoti* (por. LEW 171, s.v. *griūti*), jednakże semajologiczny aspekt takiej derywacji pozostaje niejasny.

griāusti, *griāudžia*, *griāudė* ‘grzmieć, huczeć, rozlegać się (o huku)’. Odpowiednik łot. *graūst²*, -žu, -du ‘grzmieć, łoskotać (o grzmocie burzy)’. Alternant *griāud-* przedstawia SE w stosunku do neopwk. *grūd-*, por. *grūsti*, *grūdu* a. *grūdžiu* ‘tłuc, ucierać, ubijać, rozdrabniać’ < pie. **g^hruH-d^h*-. Zob. też LEW 168, 173. — Drw. *griāudēti*, -ēja, -ėjo ‘grzmieć, rozlegać się (o huku)’. Nomen: *griaudimas* ‘grzmot, huk, trzask’. Neopwk. *griaus-*: *griaušmas* ‘grzmot, grom, piorun’ (⇒ *griausmingas* ‘grzmiący, huczny, burzliwy’), *griautinis* ‘grzmot, grom, piorun’, cps. *griāuspenis* ‘strzałka piorunowa, belemnit’ – przez degeminację z **griaus.spenis* (por. *spenys*). — SO *graud-*: *grāusti*, *grāudžia*, *grāudė* ‘grzmieć’ (*Nuolat žaibavo ir graudė* ‘Wciąż błyskało się i grzmiało’), SD *graudžia* «grzmi» (zamiast iter. **grāudyti*, **grāudžia?*). Odpowiednik łot. *graust*, *graužu*, *graudu* ‘gruchnąć, grzmieć’, drw. *graudēt*, -ēju ‘hałasować; strącać (sadze z sufitu), wytrząsać (ziarno), trzepać’, nomina: *graudiens* ‘uderzenie burzy’, *graudums* ‘grzmot pioruna’. — Neopwk. *graus-* (⇐ *grāusti*): *graušmas* ‘grzmot’, SD «grom; ogrom», *grausmē* stlit. ‘karność, dyscyplina’ (m.in. DP), SD¹ «groźba, karność», syn. *grasmē* (*be grausmēs* SD¹ «bezkarne»), ⇒ *grausmus* SD¹ «groźny» (syn. *grumzdzius*), *grausmus* SD «ogromny, srog, straszny, wielki» (syn. *baisus*). War. z udźwięcznionym obstruentem, *usm* > *uzm*: *graužmas* ‘grzmot burzy’ (por. *skriaūšnas* > *skriaūžnas*). — Czas. sekundarny: *graudēti* ‘zadawać klęskę, zwyciężać’. — Nomina: *graudulys* ‘grzmot, piorun’ (w LKŽ III, 526 niesłusznie złączone w jednym haśle z *graudulys* ‘żał, smutek’, *žvākė graudulinė* ‘gromnica, świeca zapalana podczas burzy; poświęcona świeca woskowa zapalana przy umierającym lub umarłym’ (*Lavoną padėjo ant lentos, galvose uždegė jam graudulinę žvakę* ‘Trupa położyli na desce, w głowach zapalili mu gromnicę’), *Graudulinės* (zob.).

griāuti, *griāunu* (war. *griāju*), *griōviau* 1. ‘burzyć (dom), obalać, powalać (drzewa), wywracać, niszczyć’, 2. ‘grzmieć’. Cps. *apgriāuti* ‘nieco obwalić’, *įgriāuti* ‘wnieść do wnętrza przedmiot wielkich rozmiarów’, *nugriāuti* ‘wywrócić i strącić’, *pagriāju* SD «obalam co, rozwalam, burzę (miasto)», *pargriāuti* ‘obalić, zwalić, przewrócić (na bok)’, *sugriāuti* ‘zburzyć, rozebrać (piec, chatę)’, przen. ‘zniweczyć, zburzyć (spokój, szczęście)’. Refl. *įsigriāuti* ‘wedrzyć się gdzie, wtargnąć, włamać się’, *išsigriāuti* ‘(siłą) wydostać się skąd’, *parsigriāuti* ‘skosić (łąkę); zarznąć (świnie)’. Odpowiednik łot. *graūt²*, *grāuju*, *grāvu* ‘wywracać, rozbijać, druzgotać; szybko i skutecznie działać’. Lit. *griāu-C* odzwierciedla pie. **g^hreuH-C*, tj. formę st. pełnego, którą dotworzono do st. zanikowego **g^hruh₁-*. Ten ostatni pochodził z metatezy **g^hrh₁u-* ⇐ SE pie. **g^hreh₁u-* (LIV² 202), por. łac. *ingruō*, -ere ‘wpaść, zwalić się; napaść na kogo’, *congruō* ‘zbiegać się, schodzić się, spotykać się’ (de Vaan 274), gr. ἔγραον aor. ‘napadłem’. Taki innowacyjny SP miał oparcie w serii lit. *bliāuti*, *briāutis*, *džiāuti*, *liāutis*. Zob. też LEW 171, s.v. *griūti*. — Drw. *griāudinti* ‘kazać coś zburzyć, zrujnować’. Nomina: *griāučias* (zob.), *griāumenys* m.pl. ‘wiatrołom w gęstym lesie’, *pagriautojas* SD «obalacz», cps. *griāumedis* 1. ‘powalone drzewo’ (por. *mēdis*), 2. ‘drzewo kruche, niegiętkie’, 3. przen. ‘człowiek wielkiego wzrostu, dryblas, draęal; niezdara’. — Drw. z *griāu-V*: łot. *grāva* (war. *grava*) ‘parów, wawóz o stromych stokach’, *gravas* pl. ‘rozjeżdżone doły na drodze; kupa’, ⇒ vb. denom. *gravāt* ‘kopać doły, rowy’. Temu odpowiada lit. gw. *grevà* < **griava* ‘łożysko rzeki, dolina, parów’ (u Dowkonta), *grēvas* < **griavas* ‘niezgrabiasz’ (*Ė, grēvas, kur eina, ten pargriūva* ‘Ot niezgrabiasz, gdzie pójdzie, tam się przewróci’), *grevėza* ts. Por. n.m. *Greviškiai* (rej. Rokiškis). Por. pisownię <ev> w *lėvas*, *plevėnti* i *ševelys*. — Neoapofonia *grev-* ⇒ *grėv-*: *grėva* ‘niezgrabiasz’, *grėvelis* a. *grėvaiša* ‘niezgrabny dryblas’ (por. *s(t)revūs* ⇒ *strėvūs*; *keriūtis* ⇒ *kėriūtis*). — WSO *griov-V* < **griāu-V*: *griōviau* (prt.); derywaty zestawiono s.v. *griov-*.

grỹbas 2 p.a. ‘grzyb’ (m.in. SD) — zapoż. ze stbłr. *gribъ*, *grybъ*, por. błr. *hryb*, -a (SLA 77, ZS 20, LEW 168, ALEW 362). Stąd też łot. *grība* ‘borowik, prawdziwek, Boletus edulis’, *grības* f.pl. ‘grzyby niejadalne’. — War. *rỹbas* (Zietela, Būga, RR III, 778; brak w ZTŽ), por.

łot. gw. *rības* f.pl. 'borowiki' ⇐ biał. *hryb*. Brak śladu po biał. *γ-* też w *riēkas*, *niēvotis*, *niūsai* i *lūmyti*. — War. f. *grybā*, *grȳbē* (*Baravykas gera grȳbē* 'Borowik to dobry grzyb'). — Drw. *grybėkšis* a. *grybėkšis* 'marny grzyb', *grybėlis* 1. bot. 'kulczyba wronie oko, Strychnos nux vomica', 2. 'grzybica', 3. 'małżowina uszna', 4. 'czubek nosa', *grybiēnē* 'zupa grzybowa', *grybijā* 'miejsce, gdzie rośnie dużo grzybów'. — Neoapofonia *ī* ⇒ *ī*: *gribšis* 'marny grzyb', por. *dvīlas* ⇒ *dvilkšis*; *nebylkā* ⇒ *nebilkis* i *plūtas* ⇒ *plītas*. — Vb. denom. *grybāuti* 'zbierać grzyby' (⇒ *grybāutojas* 'grzybiarz', *grybāvimas* 'grzybobranie'). — N.m. *Grȳbai*, *Grybėnai* 3x, *Grȳbiškės* 2x, *Grȳbiškiai* 2x, cps. *Grȳblaukis*, *Grȳbtrakis*, *Gribžinia*.

gribti, *gribū*, *gribaū* gw., zwykle z prvb. *su-* 'chwycić, pochwycić, złapać', refl. *susigribti* 'połapać się, pojąć' (por. *zgribti*) — dwuznaczne. Synchronicznie: prs. inchoativum z infiksem nosowym przy SZ *grib-* do *grieb-* lub *greib-* (zob. *griēbti*). Diachronicznie: *grib-* jest innowacyjnym SZ do monoftongicznego SP *greb-* (typ *RiT* ⇐ *ReT*), por. *grebōti*, *grebinēti* z odpowiednikami w łot. *grebju*, *grebt* oraz scs. *grebq*, *greti*. Paralele: *brid-* ⇐ *bred-* (*bristi*), *dvis-* ⇐ *dves-* (*dvīsti*) i *tris-* ⇐ *tres-* (*patristi*). Por. prs. infigowane w gr. *χρίπτω* tr. 'dotknąć lekko, musnąć', intr. 'zbliżyć się, tknąć' < *^hrimph-_{je/o-} ⇐ *^gri-m-b^h-e/o- (Beekes 2010, 1650). — Drw. *gribšas* a. *gribšius* 'złodziejaszek', *gribšnis* 'szczypa' (war. metatetyczny: *gīrbšnis*), *gribšt* wykrz. 'chap! cap!', *gribštas* 'złodziejaszek' (⇒ vb. denom. *gribščiōti* 'kraść'). Tu też łot. *gribēt*, -u, -ēju, ze zmianą znac. 'chwycić' na 'chcieć złapać, dostać' ⇒ 'chcieć'. — Neopwk. *grim-* (⇐ *gribū*): *grimba* c. 'łakomy, chciwy człowiek, nielitościwy człowiek'. — Neoapofonia *grib-* ⇒ *grieb-/greib-?*, zob. *griēbti*. — Neoapofonia *grib-* ⇒ *graib-?*, zob. *graibyti*, *graibstyti*.

gryčią 2 p.a., gen.sg. *grȳčios* 1. 'chałupa, chata wiejska', 2. 'gorsza izba', 3. 'czarna izba w kurnej chacie' — fonetycznie przekształcona postać wyrazu *grinčią* (zob.). — Drw. *grȳčinykas* a. *grȳčininkas* 1. 'domownik', 2. 'trzymający się domu (o psie, kurze)', *bitės grȳčinykės* f.pl. 'pszczoły swojskie, nieżądłace'. Cps. *viršūgrytis* 'poddasze, strych w chałupie', war. *viršūgryčia*, *viršūgrytė* (por. *viršūs* oraz syn. *viršūbutis*).

griēbti, *griebiū*, *griebiaū* 1. 'chwycić, zbierać z wierzchu (śmietankę, tłuszcz, pianę)', 2. 'zbierać to, co skoszono', 3. 'zaczynać (robotę)', 4. *atgriēbti* 'odzyskać (rzecz zgubioną, ukradzioną)', 5. *sugriēbti* 'pochwycić, porwać, unieść, zabrać; zebrać co skoszono; chwycić – o gorączce, mrozie; ogarniać – o senności'. Refl. *griēbtis* 'chwycić się, porywać się, imać się czego, brać się do czego', *atsigriēbti* 'poprawić się, wzmocnić się; odegrać się, wynagrodzić sobie, powetować sobie co', *nusigriēbti* 'zebrać/zdjąć sobie z wierzchu (śmietankę, tłuszcz)', *susigriēbti* 'schwycić się (poręczy, za serce); odżyć (o uprawie); połapać się, zrozumieć' (⇒ biał. gw. *zhrabcīsja*, *zhrópcīsja* 'zabrać się, wynieść się, odejść', PzB 2, 294). — War. żmudzki z *ei*: *greībti*, -iū, -iaū 'chwycić' (paralele: *dreikiū* ob. *driekiū*; *skleidžiū* ob. *skliedžiū*; *plėikiū* ob. *plėikiū*), drw. *nūgreibos* żm. 'popłód'. Odpowiednik łot. *greībt*, -bju, -bu 'chwycić, ująć'. Alternant łot. *grieb-* ukazuje się w nomen *griēpsta* 'ochota, apetyt na coś' (*Man uznāca griepsta pēc gaļas*). — SZ *grib-*: *gribti* (zob.) obok *grub-*: *grumbītis* (zob. *grebōti*). — SO *graib-*: *graibyti* (zob., tam też nomina z *graib-*). — Do pie. *^greīb^h-/*^grib^h-, por. goc. *greipan* 'chwycić', SO stisl. *greipa* 'dopuszczać się czego, dokonywać' (LEW 168, ALEW 362, LIV² 203). Z uwagi na ograniczenie pierwiastka do języków bałtyckich i germańskich LIV² dopuszcza możliwość 'onomatopeicznego nowotworu' (zob. jednak nawiązanie gr. *χρίπτω* s.v. *gribti*). BSW 96 odtwarza pbsł. praesens *^greībjō 'greife'. Inna ewentualność jest taka, że alternant *greib-/grieb-* to nowy st. pełny, dotworzony do formy SZ *grib-*, która pierwotnie należała do pwk. *greb-* < pie. *^grebh₂- 'chwycić' (o tym zob. s.v. *grebōti*). — Drw. *griebikas*, -ē 'ten, kto zbiera skoszone' (CGL 'siepacz, Häscher'), *griebštūs* 'skłonny do kradzieży' (⇒ *griebštūkas* 'złodziejaszek').

griėkas 4, 2 p.a. stlit., gw. ‘grzech’ (war. *griėchas*) — zapoż. ze stblr. *grėxъ*, *grėxъ* (war. *grixъ*, *grėxъ*), por. scs. *grėxъ*, błr. *hrėx*, *hraxú* a. *hrėxu*, ros. *grėx*, *grėxá* (zob. SLA 77n., ZS 20, LEW 168, ALEW 363). Substytucja *k* za błr. *x*, por. *kriėnas*, *lėnkas*, *pāarakas*. Slawizmami są też łot. *grėks* i stpr. *grikan* (*greki* GRG 29 «Sunde», *Grekoy* GRA 54 «Peccatum»). — War. *riėkas* pokazuje *ø*- na miejscu błr. spirantu *γ*- (podobnie w *rabytėlis*, *Ramnyčios* i *rýbas*). — Drw. *griekenykas* BRB ‘grzesznik’ (por. stpr. *grikenix*), też *griekinykas*, później *griekiniėkas* ts., *griekingas* ‘grzeszny’. Cps. *griėkapierė* przest. ‘ofiara za grzechy’ (kalka z nwn. *Sündopfer*), *griėktvanis* przest. ‘potop’ (kalka z nwn. *Sündflut*). Vb. denom. *griekáuti* ‘wyznawać grzechy, spowiadać się’ (por. stpr. *grikaut* ‘beichten’), *atgriekauti* BRB ‘rozgrzeszyć kogo’ – kalka z nwn. *ent-sünd-igen* (war. *razgriėšyti* BRB), *griekuotis* ‘wyznawać grzechy’, *atgriekuoti* ‘odpuścić grzechy’. Zob. też *griėšyti*.

grienka stlit. ‘opieczony kawałek chleba, grzanka’ (*aba žuvis*, *aba grienka* MOP ‘abo rybka, abo grzanka’) — zapoż. ze stblr. **grėnka*, por. błr. *hrėnka*, -i (SLA 78; brak w LKŽ). Lit. *ie* za słow. *ě* jak w *griėkas*. ALEW 363 mówi o zapożyczeniu ze wsch.-słowiańskiego **grėnka*. Niejasny jest wokalizm w *grinka* BRB ‘ein geröstet Brot’.

griėšyti, *griėšiju*, *griėšijau* stlit., gw. ‘grzeszyć’ — zapoż. ze stblr. *grėšiti*, *grėšyti*, por. błr. *hrašýcъ*, *hrašú*, 3 sg. *hrašýcъ* a. *hrėšýcъ*; ukr. *hrišýty*, ros. *grėšítb*. Por. SLA 78, 187, LEW 168, ALEW 364. Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. *hrėšýcъ* (por. *biėlyti*, *čėdyti* i *čiėpyti*). — Drw. *dievāgriėšis* gw. ‘ten, kto bluźni Bogu’ (por. *diėvas*). — Jedynie w BRB: *razgriėšyti* ‘odpuścić komu grzechy’ ⇐ pol. *rozgrzeszyć* (HSBM ma tylko *razgrėšati*, *rozgrėšati*), *iėsirazgriėšyti* ‘uwolnić się od grzechów’ ⇐ pol. *rozgrzeszyć się* (zob. też PAŽ 158).

griėšnas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘grzeszny’ — zapoż. ze stblr. *grėšnyj*, por. błr. *hrėšny*, ukr. *hrišnyj*, ros. *grėšnyj* (SLA 78, ZS 20, LEW 168, ALEW 364). — Drw. *griėšningas* ‘grzeszny’, z dysymilacją *n-n > -n-*: *griėšingas* BRB. Drw. wsteczny: *griėšas* DK ‘grzeszny’ (por. *brūdnas* ⇒ *brūdas*).

griėšnykas, *griėšninkas* 1 p.a. stlit., gw. ‘grzesznik’ — zapoż. ze stblr. *grėšnikъ*, por. błr. *hrėšnik*, -a, ukr. *hrišnik*, ros. *grėšnik* (SLA 78, LEW 168, ALEW 364). — War. z suf. -*inyk-*: *griėšinykas* BRB.

griėti, prs. *griėjù* (war. *grejù*²²⁸, *grienù*), prt. *griėjaũ* (war. *grėjaũ*, *griniaũ*) 1. ‘zgarniać z powierzchni płynu (piankę, śmietankę, tłuszcz), zbierać’, 2. ‘zagarniać ryby siecią, łowić’, 3. ‘pędzić kogo do roboty; wypędzać z domu’, *sugriėti* ‘zgarnąć, zebrać (o pieniądzach); złapać w wodzie, złowić; spędzić (ludzi do pracy)’. Dwuznaczne. Po pierwsze może być fonetycznym wariantem do *kriėti* (zob.) < pb. **krejH-* < pie. **kreh₁(i)-* ‘przesiewać, oddzielać’, którego forma usamodzielniała się drogą sonoryzacji *kr > gr* w nagłosie. Po drugie *grej-V*, *grie-C* mogą kontynuować pwk. pie. **g^hrej-* ‘smarować, nacierać maścią’ (LIV² 203, ALEW 364), por. gr. *χρίω* ‘natrzeć, namaścić, pomazać (jako wybrańca); farbować, pokrywać czymś’. LEW 168 łączył m.in. z adi. *grýnas* i – nieprzekonująco – z vb. *griėbti*. Osobno zob. *grinti*. — Nomen na SE-V: *greĩmas* wsch.-lit. ‘kożuch na gotowanym mleku lub zupie’, ściągnięte z **grėj-imas* (por. *klaĩmas* ‘stodoła’ z **klājimas*), nazw. *Greĩmas*. — SE-C: *grienà* ‘śmietanka’, *grienė* ‘stężała warstwa na powierzchni płynu, kożuch; cienki lód’ (⇒ *grienėlė* ‘cienka warstwa wierzchnia’, war. z *ei*: *greinėlė* ‘niewielka ilość’). — Neoosn. *griet-* (⇐ *nugriėtas* ‘zgarnięty, zebrany’): *grietinė* (zob.), vb. denom. *griėstis*, *griėčiasi*, *griėtėsi* ‘zbierać się, tworzyć się – o stężalej warstwie (śmietany, lodu) na powierzchni płynu’ (*Kai tik užsigriėš* [*grietinė*], *tai ir nugriebk*). — Neopwk. *griėj-* (⇐ *griėjù*): *griėjimas*

²²⁸ Por. gwarowe prs. *glejù* do *gliėti*; *lejù* do *liėti*; *rejù* do *riėti*; *sejù* do *siėti*; *skrejù* do *skriėti* oraz paralele łotewskie u Stanga 1966, 357.

‘zdejmowanie pianki z mleka; pianka na mleku’. — WSE *grėj-V: grėjaũ* (prt.), drw. *grėjimas* ‘śmietana’, znaczn. etym. ‘to, co zgarnięto’ ⇐ ‘zgarnianie’ (por. *atėjimas* ⇐ *atėjau*), *grėjus* przest. ‘obfity połów ryby’. NB. Gw. *grėnėlė* ‘cienka warstewka – o śniegu’ (*Kiek čia to sniego – užmetė grėnėlę, tai su rogėm nei nesirodyk* ‘Ileż tego śniegu – nawiało «grėnėlė», więc nie ma po co wyciągać sań’) wygląda jak drw. od *grėna lub *grėnė²²⁹, to z kontrahowania formacji *grėjena lub *grėjenė. Por. syn. *krėnà* z *krejena. — SO *graj-V/grai-C: grajóti* (zob.), *graištýti* (zob.). — Neoapofonia SP *ie* ⇒ SZ *y*: *grynė* ‘stężala warstwa na powierzchni płynu, kożuch; cienki lód’ (wariant do *grienė*). Paralela: *iėšmas* ⇒ *ỹšmas*.

grietinė 3 p.a., *grietinė* 2 p.a. ‘śmietana’ (*Griek grietinę nuo pieno* ‘Zgarnij śmietanę z mleka’. *Iš grietinės sviestą muša* ‘Ze śmietany robią masło’) — z substantywizacji przymiotnika na -in-, *grietin-*, utworzonego od neoosn. *griet-*, wyodrębnionej z formy *griėtas*, *nugriėtas* ‘zgarnięty z powierzchni płynu, zebrany’ czyli participium prt. pass. do *griėjù*, *griėti* (zob.). Por. *grietinis piėnas* ‘mleko zbierane, tj. pozbawione śmietanki’. Porównywalne substantywizacje: *griaustinė* a. *griaustinis* ‘grzmot’, *virtinė* ‘wianek nanizanych przedmiotów’, *žlūgtinė* ‘ceber do zamaczania i ługowania bielizny (*žlūgtas*)’, zob. GJL II, § 328.

griežti I, *griežiu*, *griežiau* gw. 1. ‘rznąć, wycinać, robić nacięcia, wątory; kosić (łąkę); siekać (słomę na sieczkę)’, 2. ‘drażyć, kreślić’, 3. ‘grać na skrzypcach’, 4. ‘zgrzytać zębami’ (SD *griežiu duntimis* «zgrzytam»), 5. ‘boleć, doznawać bólu, być przyczyną bólu (o zębie, brzuchu)’, *atgriežti* ‘oderznąć, rznąć odkroić, odciąć’. War. *griežti*. Odpowiednik łot. *griežt/griežt, -žu, -zu* ‘rznąć, kroić (chleb), ciąć (papier); wyrzynać (figurki z drewna), strugać; zgrzytać (zębami), chrzęścić, skrzypieć, grać na skrzypcach’. Bez nawiązań zewnętrznych, zob. ALEW 364n. LEW 169 wiązał z *griksėti*, co niemożliwe z powodów formalnych, głównie głosowych. Pwk. *griež-* jest prawdopodobnie derywatem neoapofonicznym, mianowicie na SP/SE od SZ *grīž-*. Por. następujące formacje: *grīžinti* ‘ciąć, rznąć nieostrym narzędziem’, nomina: *grīžas* a. *grīzas* ‘ból w stawach’ (*Grīžas įsimetė į alkūnę, tai negaliu kirsti* ‘Mam w łokciu «grīžas», nie mogę żąć [zboża]’), *grīžas* ‘kolka, kłujący ból w jelitach’, *grīžus* b.z.a. ‘ostry, cięty; surowy’. Do tego st. wzdłużenia *gryž-*: *gryžinỹs* žm. ‘odcięty kawałek (chleba, buraka)’. Z uwagi na to, że *grīžinti* przedstawia fonetyczny wariant do *grizinti* (zob.), a to ostatnie wywodzi się od wykrz. *grizi-grizi* (o rżnięciu, piłowaniu), nie jest nieprawdopodobne, że również pwk. *griež-* ma źródło w wykrzykniku, a jest nim *grīži-grīži. — Drw. od *griež-*: *apgriežtaĩ* adv. ‘w sam raz’, *griežėjas* ‘muzykant, skrzypek’, *griežiklis* neol. ‘smyczek skrzypka’, *griežimas* ‘zgrzytanie; drażnienie; granie na instrumencie’, *griežynė* ‘skrzypce’, *griežinỹs* ‘okrągły okrawek (chleba, jabłka), krążek’, *griežtas* ‘surowy, srog; ścisły, stanowczy, dokładny’ (znaczn. etym. ‘rznący, ostry’), ⇒ *griežtumas* ‘surowość, rygor, dyscyplina’; *griežtỹs* ‘dłuto do żłobienia łyżek’, *griežtũkas* ‘skrzypek’, *griežtũvas* ‘skrzypce’. Por. łotewskie nomina *griēze* ‘pług z lemieszem przypominającym nóż, ein Abstechpflug’ (syn. *griezis*), *griēzenis* ‘ucięty kawałek’, *griēzi* m.pl. ‘ściernie’, *griēzīgs* ‘tnący, ostry’, *griēzne* ‘ściern’ (*labības griēzne* ‘ściernisko po zżętym zbożu’), *griēznis* ‘zab siekacz; szatkowana kapusta’. — Neoapofonia *griež-* ⇒ *graiž-*: *graižyti* (zob.).

griežti II, *griežiu*, *griežiau* gw. ‘zgrzytać, skrzeczeć – o głosie derkacza (łot. *griežt, -žu, -zu* ts.) — czasownik utworzony od wykrz. *griež* (*Griež griež griežlė*), który jest alternantem do *grīž*, zob. *griežti* I. — Drw. *griežė* ‘derkacz, chruściel, *Crex crex*’, SD «chrościel ptak», częściej *griežlė* (tak m.in. CGL), war. *driežlė*. Od odpowiedniej interjekcji łotewskiej

²²⁹ LEW 293, s.v. *krėnà* wymienił «grėnė aus *grejenė ‘Sahne, Rahm’», jednak LKŽ III, 565 nie potwierdził autentyczności takiej formy (LKŽ zna tylko *grėnė* b.z.a., z krótkim *e*, opisane jako synonim do *grienė*).

pochodzi *griēze* ‘chruściel, Schnarrwachtel’, war. *griēza*, *griežņa*. Zob. też *brēslē*, *brēzlē* s.v. *brēsti* II. — N.rz. *Griežā* a. *Griežiā*, cps. *Griežpjaunis*, *Griežupē*, *Griežupis*.

grikai, -*u* 2 p.a., *griķai*, -*ī* 4 p.a. gw. m.pl. bot. ‘gryka, Fagopyrum esculentum’ — zapoż. ze stbłr. *grika*, *gryka* (syn. *grečkal*/*grečka*, *grečixa*), ze zmianą rodzaju na męski. Por. ros. *grěča*, -*y* ‘gryka’ (drw. *grečixa* ‘gryka’, *grěčnevyj* ‘gryczany’), gdzie refleks *grek-* < psł. **grīk-* jak w ros. *grek*, -*a* ‘Grek’ (por. sch. *Gřk* : scs. *grīkū*). Inaczej SLA 78 i LEW 168: zapoż. z pol. *gryka*. — Drw. *griķiai* m.pl. ‘gryka’, SD «tatarka iaryzna», SD¹ «tatarka» [‘gryka, hreczka, poganka’, L.], *griķiēnē* ‘kasza gryczana’, *griķinis* ‘z gryki, gryczany (blin, chleb, kasza)’, *griķinis*, -*ē* ‘osoba, która lubi potrawy z mąki lub kaszy gryczanej’. — Łot. *griķi* m.pl. ‘gryka’ (gw. *kriķi*, *driķi*) jest zapożyczeniem z lit. *griķiai*, zob. Urbutis 2009, 318. Inaczej ME I 655: «*griķi*... Nebst oder durch li. *griķai* aus poln. *gryka* [oder aus nd. *grick*...]»; tak też ALEW 365. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *hrýka* (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 54 = Urbutis 2009, 362). — Również pol. *gryka* ‘Fagopyrum’, znane od XV w., jest zapożyczeniem litewskim, z początku ograniczonym do Mazowsza (zob. Sławski I, 362n. z liter.). Od XVI w. szerzy się w jęz. polskim *hreczka* (*reczka*, *greczka*) ← ukr. *hrěčka* ‘gryka’ < **grīčka* (drw. od **grīka*), por. Sławski, o.c., 430. O związku ‘Fagopyrum’ z Litwą świadczy też polski wyraz *litewka* gw. ‘gryka, tatarka’ (por. SGP III, 41). — N.m. *Griķiēnīai* 3x, *Griķienos* 2x, *Griķynē*, cps. *Griķapēdis* 2x, *Griķpēdžiai* 2x. N.jez. *Griķis*.

griķšēti, *griķšiū*, *griķšējau* 1. ‘od czasu do czasu zgrzytać zębami’, 2. ‘chrupać, jeść coś twardego, kruchego, co powoduje odgłos’, 3. o kaszy: zgrzytać w zębach; o śniegu: chrząścić pod nogami’, 4. *sugriķšēti* ‘zżać z dużym wysiłkiem’ (*Tris kapas rūgiū sugriķšējau*) — czasownik na -*ē*- od wykrz. *griķš*, *griķšt*. Paralele: *girkšēti* ← *girkš(t)*, *bārkšēti* ← *bārkš(t)*. — Z innymi sufiksami: *griķščiōti* ‘gryźć, kąsać’ i ‘skrzypieć’, *griķšnoti* b.z.a. ‘gryźć’, *griķšterēti* ‘krótco zachrząścić, zazgrzytać; złamać się’. LEW 169 niesłusznie wiązał z *grīēti* ‘rżnąć, drążyć’.

grikti, *grinkū*, *griķaū* gw. ‘stawać się nieżyczliwym, tracić ochotę, opuszczać się’ (JU), *atgrikti* ‘stać się nieżyczliwym’ (JU) — z nagłosem *gr-* pochodzącym z udźwięcznienia *kr-* stanowi wariant do *krikti* ‘rozpraszać się, tracić wytrzymałość, psuć się’ (zob.). Paralele: *grýtis* < *krýtis*; *griēti* < *kriēti*.

grimti, *grimū*, *nugrimaū* gw. ‘zapaść się, ugrzęznąć, zanurzyć się, pogrążyć się, utonąć’, *pagrimti* ‘wejść w zwyczaj, modę’. Drw. *grimdinti* caus. ‘pograżać, zanurzać’; nomen: *āpgrimu* adv. ‘w ogóle, ogółem’ (syn. *apskritaī*). Odpowiednik łot. *grimt* (*grīmt*², *grīmt*), *grimstu*, *grimu* ‘pograżać się, tonąć’, caus. *grīmdināt* ‘pograżać, zatapiać’, *grīmdīt*, -*u*, -*īju* ts. Pwk. *grim-* funkcjonuje jako st. zanikowy do pb. **grem-* < pie. **grem-* ‘być wilgotnym; zanurzać się, pogrążyć się’ (por. IEW 405; brak w LIV²). — Warto odnotować, że *grim-* jest formą analogiczną na miejscu fonetycznego refleksu †*girm-* < pie. **girm-*. Podobny wypadek przedstawia *brid-* zam. †*bird-* przy *bred-*, zob. *bristi*. — SE *grem-*: łot. *gremdēt*, *iēgremdēt* ‘zanurzyć, zatopić’ jest kauzatywem na -*dēt*. Formant ten nasuwa przypuszczenie o ewentualnym prs. intransitivum na -*d-*, **grem-da* ‘pograża się, tonie’ (por. łot. *džēmdēt* s.v. *giṃti*). — SO *gram-*: *gramēti* (zob.), *garmēti* (zob.).

grīṃzti, *grimztū*, *grimzdaū* (war. *grimzaū*) ‘grzęznąć, zagłębiać się w czymś grząskim, błotnistym, zanurzać się, pogrążyć się, zapadać się, tonąć’, DP ‘zanurzać się’. Pisane również *grīṃsti*, *grimstū*, *grimzdaū*, SD *grimstu* «grążę się» (syn. *skīstu*), *nugrimstu* «pograżam się, tonę». Słowiański odpowiednik *gręz-*, scs. *pogrēznōti* ‘γερμίζομαι, zanurzyć się, pogrążyć się’, pol. *grzęznąć* ‘pograżać się (np. w błocie), zapadać się’, stczes. *hřáznūti*, *hřáznūti* ‘upaść, pogrążyć się’, ros. *grjáznutʹ* ‘grzęznąć’, sugeruje rekonstrukcję st. zanikowego pbsł. **grimž-* od pwk. **gremž-* < pie. **grem-gh-* (na temat pwk. elementarnego **grem-* zob. s.v.

grimti). Co do rozszerzenia *-ġ^h- por. *grēžti* < pie. *gren-ġ^h-, *veržti* < pie. *uer-ġ^h-. Na tym tle należy lit. refleksy *grimz-* i *grims-* uważać za sekundarne, wprowadzone na miejsce **grimž-* i **grimš-* w warunkach asymilacji antycypacyjnej, mianowicie w takich formacjach, które zostały utworzone sufiksami dentalnymi. Refleks *grimz-* stoi prawdopodobnie w związku z prs. na -d- (**grimž-du*), zaś refleks *grims-* z prs. na -sta- (*grimstū* < **grimž-stu*). Postać z grupą dentalną -zd- (**grimzdu* zam. **grimždu*) ustaliła się przez analogię do -st- w formie prs. *grimstū*. Zestawienie *grimztū/grimstū* ze scs. °*gręznōti* już u Bernekera I, 350 i Būgi, RR I, 284. Brak odwołania do plit. **grimž-* w BSW 97 (pbsł. **grimstō*), LEW 169 i ALEW 365n. — Reanaliza **grimzd-u* wytworzyła neopwk. *grimzd-*, widoczny w prt. *grimzdaũ* ‘pograżyłem się’, jak też w drw. *grimzdėti*, *grimžda/grimždi*, -ėjo ‘być pograżonym, zanurzonym; grzęznąć w błocie’, *grimzdinti* caus. ‘zanurzać, pograżać, zatapiać’, stlit. *grimzdyti*: *nugrimzdžiu* SD «pograżam co, kogo» (por. intr. *nugrimstu* SD «pograżam się, tonę»). Postverbalia: *grimždas* ‘graz, ciężarek nawlekany na dolny sznur sieci w celu jej obciążenia’ (war. *grimždė*). N.m. *Grimzdaĩ*. — Neoapofonia SZ *grimzd-* ⇒ SP/SO *gramzd-*: *gramzdinti* (zob.). — Neoapofonia SZ *grimst-* (*grimzt-*) ⇒ SP/SO *gramst-*: *gramstýti* iter. ‘zanurzać raz po raz’ (por. *limsta* ⇒ *lámstyti*; *lińksa* ⇒ *lankstýti*; *miřksa* ⇒ *markstýti*).

grýnas 1 p.a., -à, *grýnas*, -à 4 p.a.²³⁰ 1. ‘czysty, bez domieszek’, 2. ‘szczerzy, prawdziwy’, 3. ‘dobry, wyborowy; wyborowy, wyśmienity’, 4. ‘tłusty’, 5. ‘nagi, łysy, goły (bez roślinności), pusty’, 6. ‘biedny, ubogi’, 7. ‘o roli: niepłodny’ (*gryna dirva* SD «płonny»), 8. SD¹ «lichy». DP ‘ubogi, upadły, prosty, podły’. Odpowiednik łot. *grīns*, *grīns* ‘mocny – o powrozie; srogi, surowy’. Niezbyt jasne. Przy założeniu pierwszeństwa war. *grýnas* było łączone z vb. *griēti* ‘zgarniać z powierzchni płynu’, zob. LEW 168, GJL II, § 287, ALEW 438. Formalnie biorąc, zestawienie z *griēti* stoi w sprzeczności z sełowym charakterem formy *grýnas*. — Drw. *grynāila* ‘łąka, na której mało trawy rośnie’ (syn. *grīnē*), *gryneilā* ‘obludzona droga; niepokryty śniegiem lód’, *grynýbē* ‘niewinność, czystość; ubóstwo’, *grynīeji* m.pl. ‘gotówka’ (*mokēti grynaĩsiais* ‘płacić gotówką’) – z substantywizacji anaforyzowanej formy przymiotnika; *gryniñtelis* ‘o chlebie: bez żadnych domieszek’ (por. *nauiñtelis*), *grynitelýs* ‘goluteńki’ (por. *jaunitelýs*), *grýnius* ‘biedak’, SD «gołota, nie osiadły», *grynumà* ‘to, co nagie’ (*Mán patì grynumà pakliuvo* [przy podziale łąki] ‘Mnie się dostało najbardziej gołe miejsce’, tj. najmniej porośnięte trawą), *grynūmas* ‘niedostatek, ubóstwo’ (por. łot. *grīnums* ‘surowość, niegrzeczność, brak czułości’), *grynuōlis* ‘samorodek, metal w stanie rodzimym, w postaci bryłki’. Cps. *grynakraūjis* ‘czystej krwi, rasowy (koń, pies)’ (por. *kraūjas*), *grýnledis* ‘lód niepokryty śniegiem; mróz bez śniegu’ (por. *lēdas*), *grýnašala* ‘gołoledź’ (por. *šalti*), war. *grynšalà*, *grýnšala*; *grynašīrdis* ‘szczerzy, dobroduszny’ (por. *širdis*), *grýnpinigiai* m.pl. ‘gotówka’ (do *pinigai*²³¹), *grynavēšlis* ‘czystej krwi, rasowy’ (por. *veīslē*). War. z niejasnym dyftongiem *ui* na miejscu *y*: *gruinýs* przest. ‘łysy człowiek, Kahlkopf’ (zob. Būga, RR I, 294; II, 263). — Vb. denom. 1. *grynėti* ‘przejaśniać się; biednieć, ubożeć’, 2. *grýninti* caus. ‘czyścić, oczyszczać, np. ziarno’, przen. ‘ogałacać z majątku przy podziale spadku’, intr. ‘być jałowym, nieurodzajnym’, *nugrýninti* ‘opróżnić’, 3. *grýnyti*, -iju, -ijau ‘oczyszczać, np. mięso z tłuszczu; nie nawozić pola, wyjaławiać’, *nugrýnyti* ‘okraść dom; wpędzić w nędzę’, 4. °*grynti*: stlit. *nugrynti* ‘zbiednieć, zubożeć’, *nugrynēs* ‘nędzny’ (*nei iž to, kas mumus liektis, nugrynusiemus nenorime atviržt* DP 512₄₀ ‘ale ani z tego, co nam zbywa, ubogim nie udzielamy’), *pagry nau* SD «podupadam» (Pakalniškienė 2018, 73 zwraca uwagę na brak refleksu prs. **gryn-sta* ‘popada

²³⁰ Por. oboczności *dvýlas* i *dvýlas*; *dvýnas* i *dvýnas*; *giedras* i *giēdras*, przedyskutowane w rozprawie Būgi, RR II, 421.

²³¹ Dosł. ‘gołe pieniądze’ – kalka z nwn. *Bargeld* n. Stąd też pol. *gotówka*, przest. *gotowizna* ‘gotowe pieniądze’, tj. będące *pogotowiu* ‘pod ręką, w pogotowiu’, zob. Bańkowski I, 463n.

w nędzę'; por. *lǫgsta* ⇐ *lǫgus*; *dýksta* ⇐ *dýkas*).

grinčia 2 p.a., gen.sg. *grinčios* (też *grinčia* 1 p.a.) gw. 1. 'chałupa, chata wiejska', 2. 'gorsza izba, czarna izba w kurnej chacie' — synkopowana postać wyrazu *grinyčia* 2 p.a. (war. *grýnyčia* 1 p.a., *gryničia* b.z.a.), SD *grinyčia* «izba czarna», który zapożyczono ze stbłr. *gridnica, por. stbłr. XVI-XVII w. *gridnja*, *grydnja*, -i 'pomieszczenia mieszkalne dla czeladzi pańszczyźnianej' (*gridnja dlja čeledi*; *čeledь svoju tamъ u gridni i u svetlici zostavila*, HSBM 7, 160). Formację na -ica ma strus. *gridnica* 'pomieszczenie dla gwardii przybocznej księcia' (REW I, 308), por. też błr. *hrýdnica* hist. 'pomieszczenie na dworze książęcym dawnej Rusi, gdzie zamieszkiwała młodsza družyna kniazia' (TSBM). Por. SLA 78, LEW 169n. (brak w ALEW). NB. Ruskie zapożyczenie notuje również SPXVI VIII, 369: *hrydnia* 'prawdopodobnie: kurna chata lub izba, zwana czarną, w której suszono zboże'. Zob. jeszcze *gryčia*. — Drw. *grinčiška troba* b.z.a. 'kurna chata', *grintelė* b.z.a. 'mała chata, chatka', cps. *grinčpečis* 'piec chlebowy' (dosł. 'piec stojący w czarnej izbie', por. *pēčius*).

grindis, -iēs 4 p.a. f. 1. 'pojedyncza deska w podłodze lub w moście', 2. 'podłoga' (syn. *grandis*), 3. 'mróz' (*Kol grindis turi, galima ginti gyvulius per balas* 'Póki mróz trzyma, można pędzić bydło przez błota') — dewerbalny rzeczownik z suf. -i- i SZ *grind-* ⇐ *grend-*, por. *grēsti* i *grīsti* 'kłaść podłogę, most'. Według GJL II, § 65 jest to konkretyzowane nomen actionis 'słanie, rozścielanie'. Zob. też BSW 98. — Inaczej zbudowane nomina z *grind-*: *grindà* 'pojedyncza deska podłogi lub mostu; podłoga z desek; gliniane klepisko' (por. łot. *grīda* 'deska; podłoga', *dēļu grīda* 'podłoga z desek'), *grīndas* 'deska mostu, podłogi; podłoga z desek; strop z żerdzi w chlewie, oborze' (por. łot. *grīds* 'deska'), *grīndys*, -dū f.pl. 'podłoga' (*medinēs grīndys* 'podłoga z desek'), *pagrindys* 'miejsce pod podłogą', *pógrindis* 'piwnica, podziemie', przen. 'konspiracja' (*pógrindžio organizācija* 'organizacja podziemna') — kalka z ros. *podpóľe* 'podziemie' (⇐ *pol* 'podłoga'). W kwestii psł. *gręda 'belka; grzęda dla kur' zob. s.v. *grīsti*. — Cps. *kelgrinda* b.z.a. 'wymoszczona droga' < *kēlia-grinda (por. *kēlias*), *kūlgrinda* a. *kūlgrindà* 'bruk; wymoszczone kamieniami przejście przez bagno; podwodna kamienna droga, utrzymywana w tajemnicy przed obcymi' (por. *kūlis*), *žēmgrindas*, -grinda 'wymoszczona droga' (por. *žēmē*, *žēmas*). — Vb. denom. *grindyti*, -ijù, -ijaũ 'wykładać deskami (podłogę, most)', por. łot. *grīdīt* ts.; *grīndyti*, *grīndau* (war. *grīndziu*), *grīndžiau* 'kłaść podłogę, most', refl. *apsigrīndyti* 'o powierzchni wody: pokryć się lodem, twardą skorupą', ⇒ nomina: *grīndinys* 'bruk, bita droga', *pagrīndėjas kelių* SD «brukarz». — N.m. *Pagrindà*, *Peliagrindà*, *Žemgrindžiaĩ* (⇒ *Pāžemgrindis*).

grinti, *grinù*, *griniaũ* gw., zwykle z prvb.: *išgrinti* 'wygarnąć, wydostać skąd' (*Išgrink mėsą iš puodo* 'Wygarnij mięso z garnka'), *nugrinti* 'zaczepnąć płynu, nabrać; ukraść', *pagrinti* 'pochwycić, wziąć', też 'wybrać drogę' (*Inėjo miškan, pagrīnė keliūtę po tiesei* 'Wszedł do lasu, wybrał dróżkę po prawej'), *sugrinti* 'chwycić, zgarnąć (pieniądze), zabrać'. Por. jeszcze *atgrinti* 'wziąć odwet, zemścić się' (*Aš jam nedovanosių, atgrešiu už šitai* 'Ja mu nie daruję, «odemszczę się» za to'). Paradigmat zbudowany na podstawie formy praesentis *grinù*, która wywodzi się przez udźwięcznienie z *krinu, a pod względem etymologicznym odzwierciedla formację infigowaną, pb. *kri-n-H-é/ó-, od pwk. pb. *krejH-/*kriH- 'garnąć, zgarniać, zbierać'. W kwestii sonoryzacji por. *kriēti* z war. *griēti* ob. *kriēti* i *drinti* ob. *trinti*. Porównywalne formy z metanalitycznym segmentem -n- to *gliñti* ⇐ *glinù*, *siñti* ⇐ *sinù* oraz *trinti* ⇐ *trinù*.

griov- < *grjāv-: derywaty od neopwk. *griov-*, wyabstrahowanego z formy *grióviau*, prt. do *griauti* 'burzyć, walić, wywracać' (zob.): *griovà* 'urwisko, urwisty brzeg rzeki; parów, wąwóz' (war. *grova* CGL, *grovē*, n.rz. *Grovà*), też 'przewrócone drzewo na bagnie', *grióva* c. 'kto łatwo upada, przewraca się; niezdara, niezgrabiasz' (war. *grióba*, *b* < *v*), *griovys* a. *griovē* 'rów, kanał' (war. *grovys*), SD: *mūrogriovis* «kusza woenna wielka

murowa» [‘machina oblężnicza do burzenia murów’] (por. *múras*), <pagriavimas> «obalanie». Vb. denom. *griovúoti* ‘kopać rowy, kanały odwadniające’ (war. *grioviuoti*). Por. n.rz. *Griovùtē*, n.m. *Grioviaĩ*, cps. *Griōvadaris*. Odpowiednik łot. *grāvis* ob. *grāvis* ‘rów’, ⇒ *grāvēt*, *grāvēt* ‘kopać doły, rowy’. Paralele s.v. *krov-*. Zob. też ALEW 366.

griōzti, *griozdziū*, *griozdziaũ* 1. ‘przetrzasać, przewracać w poszukiwaniu czego’ (gw. *grōzti* ts.), 2. gw. ‘zgrzytać, skrzypieć’, *prigriōzti* ‘zgromadzić’, *sugriōzti* ‘znaleźć, odszukać’, *užgriōzti* ‘zatarasować (przejście, drogę)’. Sb. *griōzdas*, gw. *grōzdas* 1. ‘rzecz sporych rozmiarów nie stojąca w swoim miejscu, zawadzająca’, 2. ‘stary mebel, grat, rupieć’ (*Griōzdais užverstas aukštas* ‘Strych zawalony rupieciami’), 2. ‘stary mebel, grat, rupieć’, 3. przen. ‘człowiek wielki i niezgrabny, niezdarny’ (syn. *grōzas*). Vb. denom. *griōzdinti*, gw. *grōzdinti* ‘nosić przedmioty ciężkie, niewygodnych kształtów i rozmiarów’. Trudne. Grupa -zd- wskazuje na ekspresywny charakter wymienionych wyrazów. LEW 170 sugerował powiązanie *griozd-* z *grūd-* w *grūsti* ‘ubijać, tłuc’ i *graud-* w *graudūs* m.in. ‘łomki, kruchy’, trzeba jednak zauważyć, że stosunek o (*ā) : au : ū jest całkiem izolowany na gruncie apofonii litewskiej.

gristi I, *gridù*, *gridaũ* stlit., gw.: *nugristi* DP ‘prowadzić, odwieść, odtrącić, przeniesić’. Refl. *atsigristi*: *Atsigrìdo jis*, t.y. *būry su tumtu atējo* JU ‘Przyszedł w gromadzie, z innymi’. Czas. sekundarny ukazuje się w dwóch postaciach: 1° na -ē-: *gridēti*, -ju, -jau žm. ‘iść, chodzić’ (*Visą kelią lig pat Kretingos pėsčia gridėjau* ‘Całą drogę aż do Kretyngi szłam pieszo’. *Kaip tu, mizerija, pargridėsi tokiu bjauriu oru?* ‘Jak ty, biedulo, wrócisz [do domu] w taką paskudną pogodę?’), 2° na -y-: *gridyti*, -aũ, -iaũ ‘być w drodze z dala od domu przez dłuższy czas, wędrować’ (war. *gridyti* oraz *gridyti*, -iju, -ijau), *nugridyti* ‘pójść dokądś’. DP: *nugridyti* ‘przeprowadzić, zaprowadzić’, *užgridyti* ‘zanieść dokądś’. — W DP do *gridyti* są dwie formacje praesentis: starsza *gridžia* (por. *kurie mokslus atgridžia* 304₂₄ ‘ktorzy nauki przynoszą’) i młodsza *grido* (por. *dušias šventųjų gridomas dągun* 196₃₉ ‘dusze świętych niesione do nieba’), poza tym jest prt. na -ē-: *gridė* (por. *užgridė arba užnešė ne’ ik’ dangui* 229₃₈ ‘zaniósł aż do nieba’). — Neoosn. *gridy-*: *nugridymas*: *nugridyme Babiliono* DP 501₃₄ ‘w zaprowadzeniu do Babilonu’. — WSZ *gryd-*: *išgrydyti* ‘wynosić, powynosić’, np. *Marti grydyte išgrydė visus daiktus iš namų*, t.y. *išnešė* JU ‘Synowa powynosiła wszystkie rzeczy z domu’. — Infigowany SZ *grind- tworzy osnowę prezentną w słowiańskim, por. scs. *grędo* ‘nadchodzić’ (*grindō); stąd ę rozciągnięto na inf.: scs. *gręsti* ‘ἐρχομαι, πορεύομαι’ zam. *grīsti (por. lit. *gristi*). Tu też ros. *grjadú*, *grjastí* ‘zbliżać się, nadchodzić’ (*grjadúščij* ‘przyszły’), słh. *grém* a. *grēm* ‘idę’ < *gręd-mī (drw. *vīgred*, -i ‘wiosna’ < *vygrēdi). Do pie. *g^hrejd^h- ‘kroczyć’, por. goc. *grids* ‘krok’, śrwn. *gritt* ts., nwn. gw. *gritten* ‘rozkraczyć nogi’ (LIV² 203 [ze znakiem zapytania], Snoj 190, ALEW 367). Można postulować pdg. pbsł. *grindō, *gristi, z którego jęz. litewski uogólnił osnowę non-praesens *grid-, zaś słowiański osnowę praesentis *grind-. Por. BSW 98, LEW 171, Skardžius, RR 4, 381n. Inaczej Kaukienė, *Balt XXVIII*:1, 1994, 80, która wychodzi od pwk. monoftongicznego *g^(h)red^h-. To, co nas uderza w materiale bałto-słowiańskim, to nieobecność form na SP †grejd-, lit. †gried-.

gristi II, prs. *grystù* (*grīstù < *grins-stu, war. *grinsù*, *grīsù*), prt. *grisaũ* ‘stawać się przykrym, odrażającym, naprzykrzyć się, obmierznąć’ (syn. *krigti*), ‘dokuczać, dawać się we znaki’, *atgristi* ‘odzwyczaić się; odstąpić od kogo; zrazić się (do kogo, czego), porzucić co; odkochać się, odstręczyć się; sprzykrzyć się’, *igristi* ‘naprzykrzyć się, zbrzydnać’, *nugristi* ‘dokuczyć, obrzydnąć’ — prs. inchoativum na SZ *gris-* ⇐ *gres-*, por. *gresiū*, *grēsti* ‘wzbudzać wstręt’. Suf. -sta- nawarstwił się tu na osnowę *grins- jak w prs. *gri-n-su. Rekonstrukcja pdg.: *grinsù, *grisaũ, *gristi. Kumulacja infiksu -n- i suf. -sta- zachodzi również w takich formach, jak *blystù* do *blisti*; *dyystù* do *dvisti* i *myštù* do *mišti*. Por. LEW 167, ALEW 367, Stang 1966, 342n. — Drw. *grisùs* ‘dokuczliwy, przykry’ (por. *grasùs*),

nugrisimas (°*grīs*°?) DP ‘obrzydzenie, omierzenie’. — SO *gras-*: *grasinti* (zob.).

grīsti, *grindžiū* (war. *grendū*), *grindaū* (war. *grindžiaū*) 1. ‘kłaść deski podłogi a. mostu’, 2. ‘kłaść bruk, brukować’, 3. ‘gacić: mościć pękami gałęzi drogę przez bagno; dla ochrony przed zimnem uszczelniać strop, ścianę mchem, paździerzami’. SD: *grindžiū kelių akmenimis* «brukuię», *grindžiū kelių raisti* «gacę» [dosł. ‘kładę drogę na bagnie’]. Cps. *pagrīsti* ‘nasłać, wybrukować, położyć nawierzchnię z desek’, przen. ‘ugruntować, uzasadnić’ (*pagrīsti įrodymais* ‘oprzeć na dowodach’). Refl. *grīstis* ‘o lodzie: powstawać, tworzyć się na powierzchni wody’ (*Griūdžiasi lytys, jau stos Nemunas* ‘Tworzą się kry, Niemen wkrótce stanie [zostanie skuty lodem]’), *susigrīsti* a. *užsigrīsti* ‘pokryć się lodem’. Odpowiednik łot. *grīst*, *grīžu*, *grīdu* ‘kłaść podłogę; stawiać most, wyściełać most deskami; kłaść żerdzie na przętar; nakrywać do stołu’. Pwk. *grind-* jest refleksem SZ **g^hrnd^h*- do pie. **g^hrend^h*- ‘kłaść belki, żerdzie; belka’ (por. IEW 459, BSW 98, LEW 170n., ALEW 368). — SE *grend-*: *grendžiū*, *grēsti* ‘kłaść podłogę, most, drogę’ (zob.). — SO *grand-*: **grandyti* iter., sb. postvb. *grañdas* ‘gruba deska mostowa’ (zob.). — Trudno zdecydować, jaki stopień apofoniczny odzwierciedla forma psł. **gręda*, por. sch. *gréda* ‘belka, kładka’, rcs. *grjada* ‘belka’, ros. *grjadá* ‘grzęda, żerdź; łańcuch gór’, ukr. przest. *hrjáda* ‘drag, żerdź’, ros. *grjádka* ‘grzęda w ogrodzie’, stczes. gw. *hřada* ‘belka podtrzymująca strop’, czes. ‘grzęda dla kur’, stpol. *grzęda* ‘żerdź, dąrzek, na którym odpoczywa ptactwo domowe; dąrzek do wieszania odzieży’, gw. ‘dyszal pługa’, < pbsł. **grindā-* lub **grendā-* (BSW 98 odtwarzał pbsł. **grindā-*). Dalej por. stisl. *grind* ‘krata, ogrodzenie’, stwn. *grintil* ‘belka, zasuwa wrót’. — Drw. *grindis* (zob.), *pāgrindas* (zob.), *pagrindimas kelia raisti* SD «gacę» [dosł. ‘położenie drogi przez bagno’], *pāgrīstas* ‘uzasadniony, umotywowany’, *kelias pagrīstas* SD «bruk», *pagrīstas akmenimis* SD «brukowany» [dosł. ‘wyłożony kamieniami’]. — Neopwk. *grīs-*: *grīsdinti* ‘kłaść podłogę, most’ (w dajnach), *grīslai* m.pl. ‘strop z desek w chlewie, oborze’, *grīšmas* ‘miejsce wybrukowane’. — Neoosn. *grīst-* (ptc. prt. pass. *grīstas* ‘moszczony, brukowany’): *grīstas* ‘belka mostu, drogi, podłogi; piętro z żerdzi (w oborze, na słomę); wybrukowane miejsce przed drzwiami domu; schodki przed progiem drzwi wejściowych’, *grīstinis* ‘bruk’, *grīstojis* ‘brukarz’. Cps. *grīstakelis* ‘wymoszczona kłodami droga w podmokłym lesie’ (por. *kēlias*), n.m. *Gristupys* (**Grist-upys*).

griūti, prs. *griūvū* (**griūvu* < **griu-n-vu*; war. *griūnū*, *griūstū*), prt. *griuvaū* 1. ‘walić się na ziemię, upadać, runąć’, 2. ‘spadać z góry’, 3. ‘zapadać się, rozstępować się (o ziemi)’, 4. ‘psuć się; zmniejszać się (o tarczy księżycy)’, 5. ‘z walić się (o nieszczęściu, chorobie)’, 6. ‘ginać, umierać, zdychać’. SD *griūstu* «wałę się, upadam». Odpowiednik łot. *grūt* a. *grūt*, *grūstu*, *gruvu* ‘walić się na ziemię; przewracać się, spieszyć się’. Cps. *īgriūti* ‘wpaść (do dziury, do studni)’, *nugriūti* ‘spaść (z wozu, z pieca)’, *pagriūti* ‘przewrócić się; rozmoknąć (o drodze); zdrzemnąć się’, DP ‘upadać’, *pragriūti* DP ‘zaginać’, *prigriūti* ‘licznie przyjsć, przyjechać’ (*Pilnas kiemas sviečių prigriūvo* ‘Podwórze zapełniło się gośćmi’ też o zbożu: ‘bujnie, obficie wyrosnąć’. — Neoosn. *griuv-* (≡ *griuvaū*): *griūvena* ‘obryw, zwał ziemi (np. na brzegu rzeki, drogi)’, *griūvenos* f.pl. ‘zwalisko (domu, muru), ruiny’, *griuvėsiai* m.pl. ‘ruiny’ (por. *degėsiai*), *nūogriuva* ‘urwisko, np. na brzegu rzeki’, war. *nūogriuvis*; *pagriūvimas* DP ‘rozwalina’. — Oboczne formy prs. *griūnū*, *griūstū* wywodzą się od neopwk. *griū-*, wyodrębnionego z prs. *griūvū* (por. uwagi s.v. *būva*). Neoosn. *griūn-*: *griūnai* ZTŽ adv. ‘na leżąco, poziomo (składać snopy)’. Por. *įgaunis*, *grienà*, *maunūs*. — Refleksy st. zanikowego *griū-C/griuv-V* są innowacjami na miejscu **grū-C*/**gruv-V* < pie. **g^hruh₁-* (SP pie. **g^hreh₁u-*, LIV² 202). Stan dawny w łot. gw. *grūt* ‘walić się; spieszyć się’, *gruveši* m.pl. ‘ruiny, zwaliska, gruz’, jak też w lit. gw. *gruvėsai* m.pl. ‘ruiny’, *grūvūs* ‘walący się’ (HL 61). Tu może też lit. n.jez. *Grūtas*, n.rz. *Grūtà*. Miękkie *r* zostało w *griūti* uogólnione z formy SE **grīāu-C* jak w *griāuti* ‘burzyć, obalać’ (zob.). Por. gw. *žiūvo*, *žiūti* ‘zginał’ obok *žuvo*, *žūti*. — SO *grau-*: *grauti*, *gráunu* a. *gráuju*, prt. *gróviau* (*iš vietos išgrauja* PK 105₁₄ ‘z gruntu

wykorzenia', *pagrauju* SD¹ «obalam» (war. *pagriauju* SD). Nomina: *graūmenys* – war. do *griāumenys* (zob. *griāuti*), cps. *graūmedis* – war. do *griāumedis* (zob. *griāuti*). Por. n.rz. *Graumūō* 2x, *Graumenà*, *Graumenālis*.

Grýva 1 p.a. nazwa rzeki w rej. Kuršėnai na Żmudzi — jest śladem po zanikłym apelatywie *grýva. Wyraz taki był odpowiednikiem łotewskiego *grīva* 'ujście rzeki', war. *grīve* 'ujście rzeki', *grīva* 'ujście Dźwiny do morza w Rydze; teren położony między dwiema rzekami; stare koryto rzeki'. Por. również łot. n.rz. *Grīva* (*Upes-grīva* n.m. nad Zatoką Ryską), może też stpr. n.jez. *Greywa*, *Greywo* (AON 46). Zdaniem J. Zubatego należy tu jeszcze łot. *grīvis* 'gruba długa trawa', *grīvja zāle* 'licha trawa o grubych łodygach, rosnąca na obszarze często zalewanym' (zob. ME I, 658). — Wymieniony w słowniku Miežinisa wyraz lit. *gryva* 'ujście rzeki, delta' jest letonizmem, zob. Urbutis 2009, 277. — Łot. apelatyw ma nawiązanie w psł. *griva 'grzywa, długie włosy pokrywające kark zwierzęcia', por. sch. *grīva* 'grzywa', słh. gw. *grīva* 'miedza porośnięta trawą', ros. *grīva* ts., też 'podłużna mielizna, podłużne wzniesienie o stokach pokrytych lasem', błr. gw. *hrýva* 'mielizna w miejscu spływania dwu rzek', pol. gw. *grzywa* m.in. 'kępa trawy, zboża ominięta podczas koszenia; nie zaorany kawałek pola; podłużna wyniosłość' (por. BSW 98 n.). Nawiązanie w wed. *grīvā-* f. 'kark, tylna część szyi' (*grīva-baddhā-* 'zawiązany na szyi'), aw. *grīuuā-* 'kark' < pie. *g^uriH-ueh₂- (EWAIA I, 509). Wyraz wedycki skłania do przypuszczenia, że zarówno słowiańskie znac. 'włosy rosnące na karku', jak i bałto-słowiańskie znac. topograficzne wywodzą się z anatomicznego znac. 'kark, szyja'. Znac. 'kark' prześwieca jeszcze w derywatach słowiańskich, por. 1° *grivīnū: strus. *grivnyj* 'zawieszany na karku', czes. *hřívni sádlo* 'sádlo z końskiego karku', słh. *grívno pečenje* 'pieczeń z karkówki', 2° *grivīna: csł. *grivīna* 'naszyjnik, naramiennik; moneta', sch. *grívna* przest. 'naszyjnik; srebrny pieniądz', ros. *grívna* 'dawna jednostka pieniężna; naszyjnik', pol. *grzywna* 'kara pieniężna', przest. 'jednostka płatnicza w srebrze' (por. Boryś 187).

grývenka 1 p.a., *grývenkē* 1 p.a. gw. 1. 'powróło w kształcie pęta (opaski) ze skręconych witek brzozowych, wierzbowych, służące do spajania, mocowania przedmiotów (np. części brony)', 2. 'powróło ze słomy o kształcie pęta', 3. 'węzeł, supeł na nici' — zapoż. z błr. gw. *hrývjanka*, war. *hryvénka*, *hryvénska* 'powróż skręcony z witek młodej brzozy' (PzB 1, 489). War. *grývanka*, *grývankē*. Historycznie poświadczone m.in. w CGL 'Klaube' ['Klemmring, Befestigungsklammer'] i LEX ts., zob. ALEW 368. Por. syn. *kliūbai*.

grivina 1 p.a. 1. 'w carskiej Rosji: moneta srebrna o wartości 10 kopiejek', 2. 'w Litwie pruskiej: marka lub 20 groszy pruskich' — zapoż. ze stbł. *grivna*, z insercją *i* dla rozwiązania obcej fonotaktycznie grupy *vn*, *yn* (por. SLA 79, LEW 171, ALEW 369). — Obok tego *grivna* DP 'grzywna' (*davē jiemus dešimtj ilgujū arba grivnū* DP 382₂₀ 'dał im dziesięć grzywien'). — Wsch.-lit. refleks *grīunia*, czyt. *grīunia* '10 kopiejek' (*I tu su savo grīunia!* 'I ty ze swymi trzema groszami!', dosł. 'z 10 kopiejkami') ⇐ błr. *hrýŋja* (Zs 20, 86) pokazuje jednak utrzymanie dyftongu błr. *iŋ*. Zob. też s.v. *žiučikas* (*žiučikas*) oraz *praciñnas*.

grizatà, gen.sg. *grizātos* 2 p.a. gw. 1. 'zgryzota, zmartwienie' — zapoż. z pol. *zgryzota* 'wielkie zmartwienie, troska, strapienie', z uproszczeniem nagłosu *zgr-* > *gr-*. Warianty: *grizeta* b.z.a. (*Su tokia grizeta tai geriau numirti*), z nieorganicznym *b*: *gryzbata* (*Jis gryzbātos apimtas, tik nenumirė*). — Drw. wsteczny: *grizà* (*Grizà naikina sveikatą*; por. *alkatis* ⇒ *alkà*; *pakramtā* ⇒ *pakramà*), od tego vb. denom. *susigrizėnti* 'zmartwić się', *susigrizyti* 'zamarwiać się'.

grizinti, *grizinu*, *grizinau* gw. 1. 'rznąć, piłować nieostrym narzędziem', 2. przen. 'suszyć komu głowę, natrętnie o co prosić' — czasownik na *-in-* od wykrz. *grizi-grizi* o rżnięciu, piłowaniu (war. *grīži-grīži*, zob. *grīežti* I). — Postverbalia: *grizà* c. 'dokuczliwy

człowiek' (war. *grizatà*), *grizas* 'jednoręczna piła' i 'kornik, Ipidae', *grizlùs* 'dokuczliwy, gderliwy; o wietrze: przenikliwie zimny'. Cps. *grizālindis* 'otwór wydrążony przez kornika' (por. *lendù, lįsti*), *grizāmilčiai* m.pl. 'proszek ze stoczonego przez korniki drzewa' (por. *miltai*). — Neoapofonia SZ *griz-* ⇒ SP *gryz-*: *grýzoti* 'niespiesznie żąć sierpem', *grýzas* ob. *grizas* 'kornik; biały robak w kartoflu', *gryzlē* c. 'dokuczliwy człowiek'. Por. *glīsti* ⇒ *glýsciōti*. — Neoapofonia SZ *griz-* ⇒ SP/SE *greiz-*: *greīzoti* LzŽ 'niestaranie pisać, bazgrać; plamić w zeszytce szkolnym' (*Ne rašo, o greīzoja*). Por. *plīsti* ⇒ *pleīsti*; *stīpti* ⇒ *stéipēti*.

grīžti, grīžtū (*grinž-stu), *grīžaũ* 'wrócić, powrócić, powracać, zwł. do domu' — praesens z suf. -sta- i SZ *grīž-* < *grinž- < pie. *grnǵh- 'obracać' (LIV² 191). Por. SE s.vv. *grēžti* 'skręcać, zawracać' (LEW 167, ALEW 369). Cps. *apgrīžti* DP 'obrócić się', *pargrīžti namō* 'powrócić do domu', *sugrīžti namō* ts., *sugrīštu* SD «cofam się» (syn. *atgrīštu*), «wracam się». SO *grąž-* < *granž-: *grąžyti* (zob.). — Drw. *grīžāvytis* ZTŽ 'wracać, powracać skąd' – dwuznaczne: utworzone albo neosufiksem -avy- od pwk. *grīž-* (por. *guldāvytis* ZTŽ), albo też sufiksem -y- od zaginionego iter. *grīž-au-ti (typ *bliūvauti, mīžauti*). — Inne drw. *grīždinēti* 'wracać, powracać': *angrīždinēti* LzŽ 'naprawić (sanie)', *atgrīždinēti* LzŽ 'zawrócić (stado)', refl. *atsigrīždinēti* LzŽ 'odwracać się za siebie', *atsigrīžēti* stlit. 'odwrócić się do kogo'. Nomina: *apgrīžimas* SD¹ «odwrot», SD «nawrocenie», *grīžimas* 'powrót' (SD «wiercenie» [np. świdrem]), *grīžtē* a. *grīžtē* 'przewiało, powróło skręcone ze słomy; naręcze, wiązka lnu, warkocz cebuli' (por. łot. *grīzta, grīzts* 'coś skręconego, zwiniętego, potarganego'), *grīžulas* 'dyszel', przest. 'ujeżdżalnia koni', SD <grīžulas> 1. «koło, w którym konie do biegu ćwiczą», 2. «woz niebieski» ['Wielki Wóz'], *grīžulē* a. *gryžulē* 'wiązka czesanego lnu złożona z kilku garści', *negrīžtamaĩ* adv. 'bezpowrotnie', *sugrīžtūvēs* f.pl. 'odwiedzenie domu rodziców panny młodej w pierwszą niedzielę po weselu' (syn. *sugrąžtūvēs, sugrąžtai*). Cps. *grīžkelis* 'miejsce, gdzie drogi się rozchodzą, rozstaj' (por. *kēlias*). — N.m. *Pagrīžaĩ*.

gróbai, -u 1 p.a. m.pl. 1. 'kościec, szkielet' (war. *grióbai*), 2. 'zebra' (sg. *gróbas*, war. *grióbas*), 3. 'wnętrzości' (*Žarnos, kepenos, širdis, blužnis, plaučiai yra vis gróbai, arba viduriai* JU). Jest równoznaczna formacja z suf. -l-: *gróblai, grióblai* 'kościec', *gróblas, grióblas* 'zebro'. Nawiązania staropruskie: *grabwe* EV 'zebro, Ribbe [Rippe]'; współrdzenne *grauwus* EV 'bok ciała, Seyte', czyt. [gra:vəs], co pewnie ze zmiany *[gra:bəs]; drw. *gawyne* EV 304 'boczna deska w wozie służącym do przewozu gnoju, Tuncbret [Dungbrett]'. Wyraz nie ma etymologii. Zestawiano z czas. *grébtī* 'zgarniać, garnąć na kupę' oraz *gróbtī* 'chwytać, porywać', zob. LEW 165n., PKEŽ 1, 411n., ALEW 369. — Jest jeszcze żm. *gróbas* 1. 'kiszka', 2. 'żołądek' (to znaczenie można wyprowadzić z cps. *sūra-gróbis*, war. *sūrgrobis, sūrgróbis* 'wysuszona część żołądka cięłego używana jako podpuszczka przy wyrobie serów'). Cps. *subingrobis* 'odbytnica, jelito proste' (por. *subinė*).

grōblius, -iaus 2 p.a., *gróblis, -io* gw. 'grobla, wał usypany z ziemi, nasyp jako zabezpieczenie przed wylaniem' (*Grōbliu į salą per balą padarė* 'Zrobili groblę do wyspy przez błoto'. *Pavasari Dubysa mūsų groblį nunešė* 'Wiosną Dubissa zniosła naszą groblę') — zapoż. z pol. gw. *grobėl, -bla* (pol. liter. *grobla*). Por. strus. *grobļa* 'rów, fosa; nasyp, kopiec' < psł. *grobja 'grzebanie' < *grebti 'grzebać' (Boryś 178). Brak w POLŽ.

gróbtī, gróbiu, gróbiau 1. 'chwycić, złapać (za rękę, za połę)', 2. 'gwałtem zabierać, porywać; pozbawiać czego, grabić' (*Kas gróbs – nepralōbs* 'Kto zagrabi, nie wzbogaci się', por. pol. *Kradzione nie tuczy*), *pagróbtī* 'pochwycić, porwać, zagrabić, przywłaszczyć sobie'. Odpowiednik łot. *grābt, -bju, -bu* 'grabiec, zgarniać; chwytac', *izgrābt* 'wygrzebać, wygarnąć (np. popiół z paleniska)' — refleks st. o, pb. *grāb-, utworzonego od pwk. *grēb-, por. *grébtī* 'grabiec' < pie. *g^hrebh₂- 'chwytac'. Paralele dla innowacyjnej apofonii ē ⇒ ā: *glébtī* ⇒ *glóbtī*; *gēž- ⇒ *góžti*; *bégti* ⇒ *boginti* (por. Kuryłowicz 1987, 359). Nawiązanie w iteratywie

psł. *grabiti ‘zgarniać do siebie; rabować’ (scs. *grabiti* ‘łupić, rabować’, ros. *grábitʹ* ts., gw. ‘chwycić rękami’, pol. *grabić* ‘zgarniać grabiami; wyrównywać grabiami powierzchnię ziemi; zabierać siłą, rabować, łupić’). Z innym sufiksem: łot. *grābāt* ‘chwycić, łapać’. Derksen 2008, 185 odtwarza pbsł. *groʔb-. — Drw. *gróbstyti* frq. ‘chwycić często, porywać, ściągać, kraść’, *prigróbstyti* ‘zagarnąć, nachwycić, narabować’ : łot. *grābstīt*, *grābstīt* ‘chwycić, grabić, zgrabiać (zboże, siano); sięgać po omacku’. Z innym sufiksem: łot. *grābāt* ‘chwycić, łapać’. — Nomina: *grōbšas* 1. ‘kto potrafi szybko sprzątnąć zboże’, 2. ‘łakomczuch, chciwiec’ (⇒ vb. denom. *grobšāuti* ‘porywać, kraść’), *grobūonīs*, -iēs m. ‘drapieżnik (zwierz a. ptak); rabuś, łupieżca’. Por. łot. *grābeklis* ‘grabie’, *grābikis* ts., *grābs* ‘złodziej’. — Neoosn. *grobst-* (⇐ *gróbstyti*): *grobstinēti* ‘porywać, zabierać’, *grobstēklis* ‘kto kradnie od czasu do czasu, złodziejasek’ (neosuf. -ekl-), *grobštūs* ‘chciwy, kto się łakomi na cudze’ (ze zmianą *ps > pš*), ⇒ *grobštukas* ‘złodziejasek’. Neoosn. *grobsty-*: *gróbstytojas* ‘grabieżca, złodziej’ (por. *dēstytojas*, *slapstytojas*).

grōmata 1 p.a. stlit., gw. ‘list do kogo pisany, pismo urzędowe, oficjalny dokument’, SD «list, pisanie od kogo przysłane» (war. *grōmeta* ‘list’) — zapoż. ze stbłr. *gramota* ‘umiejętność czytania i pisanie; oficjalny dokument; list do kogo’, por. błr. *hrāmata*, -y ts., strus. *gramota*, ros. *grāmota* m.in. ‘czytanie i pisanie’ (⇐ gr. γράμματα n.pl. ‘pismo, list, umowa; księga’). Stąd też łot. *grāmata* ‘książka; list; paszport’ (por. ME I, 644). War. *grōmeta* ‘list’ (Litwa pruska). Por. SLA 79, LEW 172, ALEW 369n. Zob. też *grāmatnas* i *gramatiējus*. — Drw. *gromatanešys* SD «kursor, poseł listowny pieszy» (syn. *lakštanešys pēščias*), war. *gromatnešys*, *grōmetnešis*; *grōmetbogis* przest. ‘arkusz/karta papieru listowego’ – kalka hybrydalna z nwn. *Briefbogen* m. (GL 55), *grōmetskrynē* ‘skrzynka na listy’ (por. *skryniā*).

gromulys 3 p.a. 1. ‘żujka, pokarm, który zwierzę przeżuujące powtórnie przeżuwa po jego powrocie z żołądka do pyska’ (*Karvēs sugulusios grōmulj gromula* ‘Krowy położyły się i przeżuują żujkę’. *Karvē grōmulj pametē* ‘Krowa przestała przeżuwać’ [zachorowała]), 2. ‘trawienie’. Z obocznymi sufiksami: *grōmalas*, *grōmulas*. Pierwotnie nazwa czynności na -ul-, utworzona od wykrz. *grām-grām, oddającego odgłos przeżuwania. Por. *gruñ-gruñ* o gryzieniu kości przez psa (*Šuva kaulus gruñ gruñ ēda*), *grūmšt* o miażdżeniu zębami czegoś twardego (zob. *gruñšti*). Onomatopeiczną podstawę może mieć również czas. łot. *grēmuōt* ‘żuć, wolno jeść; przeżuwać – o bydle’. Inaczej LEW 172: *grom-* ma stać w apofonii do *gram-* jak w *gramañtas* ‘bryła, gruda’. ALEW 370 podnosi związek *grom-/gram-* ze stang. *crimman* ‘pchać, napychać, gnieść’ i stwn. *gikrumman* ‘napchany, wypchany’. Wydaje się, że w granicach pola znaczeniowego ‘przeżuwanie pokarmu, żujka’ leksem *grom-*, z pochodzenia onomatopeiczny, łączy się w naturalny sposób ze swym synonimem *gram-*, por. *gramulti* stlit. ‘żuć, przeżuwać’. Stosunek *grom-* : *gram-* sprawia na pierwszy rzut oka wrażenie pary apofonicznej (por. *gomūs* : *gāmalas*; *prōtas* : *prāsti*), lecz w gruncie rzeczy nią nie jest. Chodzi tu tylko o wariację *o/a* w wokalizmie wykrzykników. — Vb. denom. *grōmuliuoti* ‘przeżuwać żujkę; gryźć; trawić’, war. *grōmulioti*.

gronyčiā 2 p.a., gen.sg. *gronyčios* stlit., gw. ‘granica, linia oddzielająca; granica państwa’ — zapoż. ze stbłr. *granica*, *kgranica*, por. błr. *hranica*, -y, pol. *granica*, -y (SLA 79, ZS 19, ALEW 370). Z obocznym tematem: *gronyčē* b.z.a. War. ze zmianą *gr- > dr-*: *dronyčiā* ‘granica; miedza’ (por. *grāmyti > drāmyti*), też ściągnięte *drončīa* b.z.a. — Wsch.-lit. *ronyčiā* ‘ścieżka przez pole’ (*I vieškelj išeinam ana ronyčiā* ‘Na gościniec wychodzi się tamtą ścieżką’) ⇐ błr. *hranica* (por. zanik błr. *h-* w *rybas* ob. *grȳbas*; *riēkas* ob. *griēkas*). Drw. *ažronyčiā* LZŽ ‘zagranica’ (kalka z br. *zahrānica*, pol. *zagranica*). Zob. też *rubēžius*.

gróti I, *grója*, *grójo* 1. ‘o wronach: krakać’ (*Varnos grója*), 2. ‘o wilkach: wyć’ (*Vilkai grója*). Synonimiczny czas. *gvóti* ‘krakać’, który został derywowany od wykrz. *gva < kvā z

udziałem neoapofonii $\check{a} \Rightarrow \bar{a}$, skłania do wywodu *gróti* od wykrz. **gra*, który jest udźwięcznioną wersją *krã* (m.in. o krakaniu), por. osnowę *kra-k-* w *kraksėti* itp. oraz wtórne wykrzykniki *kràk-š* (o głosie gawrona) i *kra-n-k* (o głosie kruka). — War. z palatalizowanym nagłosem: stlit. *grioti grioju, griojau*: 1. SD¹ <grioi> «kraczę, krakam» (SD: <griou> «kraczę, krakam»), 2. SD <grioiu> «kraczę na kogo» (syn. *šaukiu unt ko*). Zob. też *kriõkti* ‘krzyczeć itd.’ od *krio-k-* $\Leftarrow$ **krio-krio*. Drw. SD <grioi>mas> «krakanie». — Onomatopeiczny pwk. **grā-* ukazuje się również w słowiańskim *grati*, -*jo*, iter. *grajati* ‘o wronach: krakać’, por. ros. *gratʹ, grāju*, gw. *grájatʹ* ‘krakać, kwakać; krzyczeć, kłócić się’, sch. *gräjati* ‘robić wrzawę; krakać, ćwierkać, pisać’, pol. myśliwskie *grać, gra* (gw. *graje*) ‘o tokujących głośzcach i cietrzewiach; o psach myśliwskich: podczas gonu czekać ostro i zaciekle’ (por. Boryś 177). NB. ALEW 366 nie odróżnia *gróti* ‘krakać; wyć’ od sławizmu *gróti* ‘grać na instrumencie; grać w karty’.

gróti II, *gróju, grójau* 1. ‘grać na instrumencie muzycznym’, 2. ‘grać w karty, brać udział w grze’, 3. ‘robić coś energicznie a. byle jak’. Sposób odmiany wskazuje na zapoż. ze stbłr. *grati, graju* (błr. gw. *hracʹ, hrāju*), nie zaś z pol. *grać, gram*, jak to podał LEW 162. Zob. też *grājyti*.

grōtos, -*u* 2 p.a. f.pl. ‘kraty’ — zapoż. ze stbłr. *kgrata, grata* $\Leftarrow$ pol. XVI w. *grata* (rzadki wariant do *krata*; $\Leftarrow$ śl. *crata, grata* ‘krata, ogrodzenie, przegroda; ruszt’, włos. *grata* ts.), por. LEW 172, Sławski III, 68n. Z innym tematem: *grotys* b.z.a., *grōtai*. Zob. też *krōtos*. — Drw. *grotēlēs* f.pl. ‘kratki z drewna a. metalu jako osłona czegoś’.

grubijōnas 2 p.a. ‘człowiek nieokrzesany, ordynarny, gbur, cham’ — miejsce akcentu wskazuje na ros. *grubiján* jako źródło pożyczki ($\Leftarrow$ nwn. *Grobian* m., z adideacją do przym. *grúbyj* m.in. ‘niegrzeczny, nieokrzesany, grubiański’, por. REW I, 311n.). Por. pol. XVIII w. *grubijan*, wtórnie *grubijanin*, dziś *grubianin* (Bańkowski I, 485n.). — Vb. denom. *grubijōnyti* ‘zachowywać się po grubiańsku’.

grūbti, *gruṃba, grūbo* ‘grabieć (o palcach), drętwieć, kostnieć, chropowacieć’, *nugrūbti* ‘zgrabieć, zdrętwieć (o palcach, dłoniach, od zimna, mrozu, od pracy w ziemi)’, *sugrūbti* ‘zgrabieć, zdrętwieć’ — vb. denominativum od adi. *grubūs* (zob.); prs. infigowane *gru-m-b-a* < pb. **gru-n-b-a*. Drw. *nugrūbnagis* ‘ktoś ze zgrabiałymi palcami, ktoś nieumiejętny w robocie’ (por. *nagai*). Odpowiednik łot. *grumbt, -bju, -bu* ‘marszczyć się’ pokazuje uogólnienie infiksu *n* w całym paradygmacie. — Neopwk. *grumb-*: *gruṃba* ‘zmarszczka, fałda; koleina’, *gruṃbulis* ‘garb, nierówność’ (por. *runtūlis* $\Leftarrow$ **runta, rūtintinti*). — W słowiańskim z paralelnego do *grumbū* prs. infigowanego **grōbō* został wyabstrahowany neopwk. **grōb-*. Na nim zbudowano adi. **grōbū*, por. scs. *grōbū* ‘αἰσχροκόσμιος, idióτης, nieuczony, nieokrzesany’, sł. *grōb* ‘szorstki; gruby, duży, poważny’, pol. gw. *gręby* ‘mający zmarszczki; cierpki’, kasz. *grēbi* ‘gruby; razowy, z grubo mielonego ziarna; zsiadły, gęsty – o mleku’ (Sławski I, 356). — O tym, że *grūb(ti)* było interpretowane jako neopierwiastek, świadczy obecność alternantu na SP/SO *graub-*, por. *graublẽ* ‘błoto zamarzłe na drodze’ (obok *gruoblẽ* ts.). W słowiańskim por. psł. **grubū*, ros. *grúbyj* ‘surowy, nieobrobiony, szorstki, ostry; wulgarny’, czes. *hrubý* ‘złożony z większych części, gruby, niecienki, otyły; szorstki, chropowaty’, pol. *gruby* ‘necienki; tęgi, otyły; przytłumiony (o głosie)’. Por. BSW 99n., Sławski, l.c., Boryś 181.

grubūs, -*i* 4 p.a. 1. ‘zgrabiały (o palcach)’, 2. ‘niegładki, nierówny, chropowaty, szorstki’, 3. ‘grubo zmielony, grudkowaty (o mące)’, 4. ‘niemiły, gburowaty’, 5. stlit. ‘ostry’ (*grubumi ir ankštu keliu* DP 90₄₁ ‘ostrą i ciasną drogą’) — przymiotnik z suf. -*u-* i SZ *grub-* od **grīaub-/graub-*. Transponat ie. **ghreu-bʰ-*. Brak jasnych nawiązań. Por. LEW 172, s.v. *grūb(l)as*. BSW 100 i LEW, l.c. zestawiali *grubūs* ze stwn. *grob* ‘gruby, tęgi, silny’, śrdn. *grof*

ts. Dziś jednak wyrazy niemieckie etymologizuje się inaczej, zob. EWD 479, ALEW 371. — Drw. *grubà* a. *grūbas* ‘droga pokryta grudą, bryłami zamarzłej ziemi’ (*Niekur nevažuosim, grubà, arkliai kijas pasimūš* ‘Nigdzie nie pojedziemy, [jest] gruda, konie poobijają sobie nogi’), *grūbežis* ‘zamarzłe błoto, gruda na drodze’, *grūblas* ‘kępa, kępka; gruda, grudka; zgrubienie’, *grubiai* adv. ‘szorstko, po grubiańsku’, *grublūs* ‘szorstki, nierówny’ (⇒ *grublėtas* ‘chropawy, nierówny, zgrubiały – o skórze, szorstki’), *grūbslas* ‘grudka, bryłka ziemi’ (war. *grūbzlas*), *grūbstas* ‘bryła wyschniętej, zbitej ziemi, gruda na roli’, *grūbtas* ts. (⇒ *grubtyñė* ‘miejsce pokryte zeschniętymi grudami, z trudem dające się bronować’). Cps. *grubaūsis* ‘ktoś przygłuchy; (owca) z krótkimi uszami’ (por. *ausis*), *grubnāgis* ‘ślamazara, niedołęga; człowiek o grubych palcach’ (por. *nagai*). Por. łot. *grubulis* ‘bryła zamarzłej ziemi; skorupa; rozwalina płotu’, *grubuļi* m.pl. ‘gruz, odłamki muru, cegieł, kamienia’. Vb. denom. *grūbti* (zob.). — N.m. *Grubai* 2x, *Grūbos* 3x, *Grubynai*, *Grubiškiai*, *Grubiškis*; *Grubliai*. N.rz. *Grūbė*, *Grūbintakis*. — WSZ *grūb-*: *grūbà* ‘wzniesienie na bagnie, kępa porośnięta krzakami, brzezina; pagórek’ (*Vieta lygi, nuotaki, kur-ne-kur iškilusios grūbos* ‘Miejsce równe, łagodnie opadające, tu i ówdzie wznoszą się kępy’).

grūcė 2 p.a., *grucė* 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘kasza z otłuczonych w stęporze krup żytnich, pęczak, gruca’ (m.in SD), 2. ‘polewka z takiej kaszy’ — zapoż. z pol. *gruca* (← śrwn. *griuze* n., por. nwn. *Grūze* f., Sławski I, 363, s.v. *grys*). Por. SLA 79, Zs 20, LEW 173, ALEW 371, POLŽ 315n. War. *grucià*, *grūcė*, *grūčia*.

grūdās 3 p.a. 1. ‘ziarno siewne’ (*avižōš grūdās* ‘ziarno owsa’), zwykle pl. *grūdaĩ* ‘ziarno, zboże’, 2. ‘plon, urodzaj’ (*Atrodo gera žemė, bet grūdo nedaug* ‘Wydaje się dobra ziemia, ale plonu niedużo’), 3. *grūdēlis laūko* ‘skrawek pola, bardzo małe pole’. Odpowiada wsch.-łot. *grūds* ‘ziarno’ (por. SO łot. *graūds* ‘ziarno’ s.v. *graudūs*). Rzecz. postwerbalny od *grūsti*, *grūdu* ‘tłuc, ubijać w stępie’ (zob.). Pierwotnie oznaczał ‘ziarno przetworzone, przeznaczone do spożycia’ (por. ALEW 371). — Drw. *grūdālės* f.pl. bot. ‘konopie żeńskie, Cannabis’ (⇒ błr. gw. *grudólki* pl., PZB 1, 485), *grūdiēnė* ‘owsianka’, *grūdijà* coll. ‘plon w ziarnie’ (*Rugij ant šiaudijos daug, ant grūdijos maž šimet* ‘W tym roku żyta na słomę jest dość, [ale] ziarna mało’), cps. *atāgrūdžiai* m.pl. ‘ziarno gorszego gatunku, przeznaczone na karmę dla zwierząt’ (prepozycja *ata-* w funkcji prywatywnej), *grūdgaliaĩ* m.pl. ‘poślad’ (por. *gālas*), *pipirgrūdis* ‘ziarnko pieprzu’ (por. *pipiras*), *žiēmgrūdžiai* m.pl. ‘ozimina’ (por. *žiemà*).

grūiliai, -y 2 p.a. m.pl. gw. ‘jądra samca’. Niejasne. Por. może *gruliótis* ‘o rybach: ocierać się o siebie, ikrzyć się’.

grukšėti, *grukšiù*, *grukšėjau* 1. ‘gryźć coś twardego, kruchego, chrupać, chrupotać’, 2. ‘zgrzytać w zębach’, z innymi sufiksami: *grukščióti*, *grukšėnti*, *grukšnóti*, *grukštelėti* — czasowniki onomatopeiczne, utworzone od wykrz. *grukš*, *grukšt*. Paralela: *grumšėti* ← *grumšt*. — Formacja z suf. -dė-, *grukš-dė-, udźwięcznia się w *grugždėti* ‘chrupać – o owcy, kozie’ (por. *girgždėti*, *kiaugždėti*, *kregždėti*). — Od palatalizowanego war. *griukš*, *griukst*, *griūkšt* pochodzą *griukšėti* ‘chrupać, chrobotać’, *griukšnóti* oraz *griugždėti* ts. — Nomina: *grukštūs* ‘łamliwy (o drzewie)’, *grūkštis* b.z.a. ‘dolegliwość, choroba’.

grūlis, -ė 1 p.a. gw. ‘prosty robotnik’. Niejasne.

grulus, -i b.z.a. gw. ‘o trawie: krótka, nie nadająca się do koszenia’. Niejasne. — War. z ui: *nugruĩlyti* ‘ostrzyć krótko, do skóry’, obok *nugruinyti* b.z.a. ts. (⇒ *gruĩnas* ‘o drzewie: pozbawione liści’, *gruĩnė* ‘łąka pozbawiona dobrej trawy, łysa’). Por. *gruinyš* ‘łysy człowiek’ s.v. *grýnas*.

grūmada 1 p.a. 1. ‘gromada ludzi, tłum’, też *grūmoda*, *grumodà* — zamiast *gramada, co zapożyczone ze stbłr. *gromada*, por. błr. *hramàda*, -y. War. m. *grūmodas*, *grumódas*;

grumadas CGL [‘towarzystwo w podróży’], *grāmatas*; *graumadas* b.z.a. (dyftong niejasny). Wokalizm *u* zam. *a* jest następstwem adideacji do czas. *grūmtis* ‘cisnąć się, tłoczyć się’, *grūmdytis* ‘popychać się’ (Otrębski, *Lingua Posnaniensis* VII, 1959, 314; brak u Kabašinskaitė 1998). Mniej jest prawdopodobne, że *grūmada* to polonizm (tak chce POLŻ 316). Zob. też ALEW 371n. — Vb. denom. *grumādytis* ‘gromadzić się’.

grūmdyti, *grūmdau*, *grūmdžiau* 1. ‘gnieść, miętosić, tłoczyć, gniotać wpychać do worka, aby weszło jak najwięcej’, 2. ‘prac trąć w rękę’ (war. *grūndyti* ‘prac’, por. *duntuvės*, *gindyvė*), 3. ‘ostrzyć, np. siekierę’. Cps. *atgrūmdyti* ‘(wymię krowy) zmiękczyć masażem’, *sugrūmdyti* ‘wtłoczyć do worka, wepchnąć do pomieszczenia’, refl. *grūmdytis* ‘popychać się, szturchać się’ — intensivum z suf. *-dy-* do *grūmti* ‘cisnąć, gnieść, tłoczyć’ (zob.). Paralele: *stūmdyti* ⇐ *stūmti*; *dūrdyti* ⇐ *dūrti*. Por. ALEW 372. — Neoosn. *grumdy-*: *grumdỹklė* ‘ceber do zamaczania bielizny, do prania’, *grumdỹnė* ‘tarka do prania’ (⇒ drw. wsteczny: *gruṁdē* ts., por. *budỹnės* ⇒ *būdės*), *grumdytūvė* ‘tarka do prania’. — Odpowiedniki łotewskie: *grumdīt* ‘pchać, trącać, odpychać’ (ob. *grumīt* ts., refl. *grumītiēs* ‘pchać się, narzucać się’; frq. *grūnstīt*, *gruṁstīt*, *-u*, *-īju* ‘zgarniać do kupy; potrzasać, pchać’ (⇒ *gruṁslas* f.pl. ‘resztki, okruchy’). — Na litewskie frq. **grumstyti* wskazuje kilka postwerbalnych derywatów z neoosnową *grumst-*, por. *gruṁstas* ‘gruda na roli, na drodze, (twarda) bryła zeschłej ziemi, gliny’, war. *gruṁslas* (⇒ *grumstūotas* a. *grumslūotas* ‘o roli: bryłkowata, grudkowata’), *druskos grumsteliai* CGL ‘drobiny soli’, *grumstýnas* ‘wyschnięta rola, zwł. gliniasta’. NB. Możliwe, że *gruṁstas* ‘gruda, bryła ziemi’ nie pochodzi wprost od *grūmti* (zob.), lecz od syn. *gruṁstas*, mianowicie drogą wymiany zakończeń (por. *laĩstas* ⇒ *laĩtas*).

grumėti, *grūma* (war. *grūmi*), *grumėjo* ‘grzmieć, dudnić (o huku, odgłosie pioruna, armat), huczeć’, *įgrumėti* ‘wejść, wjechać z hałasem’, *sugrumėti* ‘zejść się, zebrać się w zgiefku’. Z innymi sufiksami: *grumėnti* ‘głucho dudnić (o odległych grzmotach)’, tr. ‘napominać, przestrzegać, grozić, odgrażać się’, *grumóti*, *-ju*, *-jau* ‘grozić, straszyć zapowiedzią czegoś złego’. Nomen: stpr. *grumins* EV ‘drobny deszcz, grzmot odległej burzy, Dunreyn [dünner Regen, der ferne Donner]’ (por. Trautmann 1910, 343, PKEŻ 1, 416n.). Tu chyba też łot. *gruma* ‘uraza’, *grumu vilkt* ‘żywić do kogo urazę’. Pwk. *grum-* to forma st. zanikowego do *grem-*, por. łot. *gremt*, *gremju*, *grēmu* ‘mruczeć; mówić podniesionym głosem’, refl. *greṁtiēs*, *gremjūos*, *grēmuōs* m.in. ‘odgrażać się, grozić’. Pie. **g^hrem-/g^hrm-* ‘huczeć, dudnić, grzmieć’ (Berneker I, 360, IEW 458n., LIV² 204), por. aw. *gramənt-* ‘szalejący, wściekły’, gr. χρεμίζω ‘rzyć – o koniu; rwać się do kobiety – o mężczyźnie’ (war. χρεμετίζω). Nieco inaczej BSW 97, LEW 163 (s.v. *gramėti*). Zob. też *gruṁzti*. — SO *gram-*: *gramėti* (zob., tam też o psł. **gromū*). — WSZ *grūm-*: *grūmóti*, *-ja*, *-jo* ‘grzmieć; grozić (palcem, pięścią)’. — Alternant *grum-* stoi w oboczności do *grim-*, ukazującego się w takich formach, jak łot. *grimts* ‘gniewny, niemiły, nieprzyjazny’, *grima* c. ‘nieznośny człowiek, zrzęda’ oraz stpr. *grīmons* ‘zaśpiewaj! gesungen!’ (inf. **grimt*), zob. LAV 164 (fakt przemilczany przez Derksena 2008, 195). Na rzecz datowania dwoistości **grim-/grum-* w prabalto-słowiańskim przemawia refleks psł. **grīm-*, por. scs. *vūzgrīměti*, *-grīmljo* ‘zagrzemieć’, sch. *gr̥meti*, ros. *grémětʹ*, *gremljũ* ‘grzmieć, huczeć; głośno mówić’, błr. *hryméčʹ*, ukr. *hrymity*, czes. *hřměti* a. *hřmíti*, *-ím* ‘grzmieć’, pol. *grzmieć* ‘głośno rozbrzmiewać; mówić głośno, dobitnie’. Por. podwójny refleks SZ w parach *drīngti/druṅgti*; *rīmtas/rūmtas*. — WSZ **grīm-*: psł. **grimati* (iter.), pol. przest. *pogrzymać* ‘pogrzmiwać’. NB. Spodziewanym refleksem st. zanikowego jest pb. †*girm-/†gurm-* < pie. **g^hrm-*. Poświadczane formy *grim-*, *grum-* pochodzą z wyrównania sekwencji VR do sekwencji RV, właściwej dla formy SE *grem-*. Podobnymi innowacjami apofonicznymi są *grim-* zam. †*girm-* (zob. *grīmti*), *brid-* zam. †*bird-* (zob. *brīsti*) oraz *plit-* zam. †*pilt-* (zob. *plīsti*).

gruṁšti, *grumščiù*, *grumščiaũ* gw. ‘wydawać charakterystyczny odgłos przy gryzieniu,

chrupać (sucharki, orzechy, owies)', *grumšėti, grumši, -ėjo* 'chrupać, chrupotać (o koniu, krowie), chrzęścić (o piasku, żwirze pod nogami), zgrzytać (o maszynie)' — czasowniki utworzone od wykrz. *grumšt* o miażdżeniu zębami czegoś twardego. War. sonoryzowany: *grumždžia* 'chrupie w zębach'. War. z epentezą p: *grumpštauti*, por. SD¹ <grumbštaiui> «chrobocę» (brak w LKŽ). Por. *stiñti* > *stiñpti*; *tūmtas* > *tūmptas*. Zob. też ALEW 371.

grūmti, *grumiù, grūmiau* gw. 'cisnąć, gnieść, tłoczyć', *išgrūmti* 'wypędzić (z chałupy)', *pagrūmti* 'pokonać, zwyciężyć', *sugrūmti* 'spędzić bydło do obory', też 'zgnieść, stratować; zjeść, zeżreć'. Refl. *grūmtis* 'mocować się, walczyć; przedzierać się' (por. łot. *grumtiēs*², *grumjuôs* 'mocować się'), *prasigrūmti* 'przecisnąć się, przedrzeć się przez tłum'. Drw. *grūmdyti* (zob., tam też o **grumstyti*). — Etymologia nieustalona. Būga, RR I, 329 zestawia lit. *grūmta* 'krzak' z psł. **grūmũ* ts., scs. *grūmũ* 'φυτόν' (zob. też Berneker I, 358). ALEW 371 uważa *grum-* za spokrewnione ze stang. *croma*, *cruma* m., śrdn. *krome* f. 'okruszyna chleba'. Przyjmowana przez Būgę (l.c.) alternacja apofoniczna *grum-* : *graum-* nie jest pewna, ponieważ cytowany przezeń zwrot *graumenys girių* żm. 'puszcze wielkie' LKŽ III, 527, 575 sprowadza do *griāumenys* m.pl. 3 p.a. 'gęsty las pełen powalonych przez wiatr drzew', co z kolei może być wykojeniem złożenia *griāu-medis* 'drzewo powalone, przewrócone w lesie' (por. *griāuti, mēdis*). — Nomina związane etymologicznym znaczeniem 'coś stłoczonego, ściśniętego, zgniecione': *grumañtas, grumuñtas* 'bryła zeschłej ziemi, gruda na roli' (por. syn. *gramañtas* oraz sufiks w *lamañtas, ramañtas*), *grumñtas* m.in. CGL 'bryła ziemi', *grumtyñes* a. *grumtyvės* f.pl. 'zapasy, walka', *grumulas* 'bryła (gliny, błota, masła), kawał (chleba, ciasta), gałka (sera), garść (słomy), kłęb (dymu)', też 'gruczoł' (⇒ pol. gw. *grumol* 'kawał gęstej ropy z rany, rdzeń wrzodu; pęk szmat; kilka gęsto rosnących na jednej gałązce owoców', Zdancewicz 340), *grūmta* 'krzew, krzak', *grūmtas* 'kiść, grono, pęk (orzechów)'.

gruñzti, *grumzdžiù, grumzdžiaũ* stlit., gw. 'grozić, straszyć zemstą, zapowiadać coś złego' (m.in. DP, BP, WP) — z uwagi na to, że zbitka *-mzd-* daje się wytłumaczyć perseweracyjnym udźwięcznieniem z *-*mst-*, wolno postulować **grum-sty-ti* jako formę wyjściową o funkcji 'grozić'. Chodziłoby o frequentativum do pwk. *grum-* jak w *grumėti* 'grzmieć, dudnić – o niebie grzmiącym piorunami' (por. scs. *vūzgrūmėti*, ros. *gremětъ* 'grzmieć'), *grumėnti* 'głucho dudnić (o odległych grzmotach)' i zwłaszcza *grumóti* lub *grūmóti* 1. 'grzmieć – o burzy' i 2. 'grozić czym' (*Su lazda pagrūmójo* 'Pogroził kijem'. *Valstietis grūmojo kumščiu* 'Chłop pogroził pięścią'). Pod względem semantycznym wypada założyć przejście od 'grzmieć' ⇒ 'zapowiadać burzę' do 'zapowiadać coś złego', zwł. do 'straszyć kogoś zapowiedzią czegoś złego, czyli grozić'. Gdy chodzi o zmiany formalne, to 1° pdg. **grumstyti*, **grumstau*, **grumsčiau* wydał w następstwie sonoryzacji *grumzdtyti, -zdau, -zdžiau* 'grozić' (BRP, też liter. u Žemaitė), 2° wymiana sufiksu *-y-* na *-in-* dała war. *pagrumzdinti* 'pogrozić', SD¹ *pagrumzdinu* «pograżam», 3° do formy prt. *grumzdži-au* zostały dotworzone nowe formy: najpierw prs. *grumzdži-u*, potem inf. **grumzd-ti*, skąd *grumzti*. SD¹: *grumzdžiu* «grożę» (syn. *grasau*) i «przegrażam». — Drw. *grumzda* Sp 'groźba', *grumzdimas* SD¹ «przegroźka» (*nei prašimu, nei grumzdimu* DP 'ani prośbą, ani groźbą'), *grumzdūs* 'groźny', *grumzdžiai* adv. SD «groźno». NB. Wydawca SD niesłusznie przytacza cytowane wyżej formy Szyrwidowe z sekwencją *-am-* zam. *-um-*; ten błąd poprawił już Palionis, *Balt* XVII:2, 1981, 203. Zob. też ALEW 373, gdzie zwraca się uwagę na prymarne łot. *gremst, -žu, -du* 'grozić'.

gruñtas 2 p.a., *grūntas* 1 p.a. 1. 'wierzchnia warstwa ziemi nadająca się pod uprawę, gleba, rola', 2. 'dno rzeki, jeziora, morza', 3. 'tło na obrazie malarskim', 4. przen. 'podstawa, istota; powód czego' — zapoż. ze stbłr. *kgruntъ, kgrontъ* ⇐ pol. *grunt* (⇐ śrwn. *grunt*, por. nwn. *Grund* m.). War. z dysymilacją *nt* > *mt*: *gruñtas* (*Prastas gruñtas, prasti ir javai*

‘Marna gleba, więc i zboże marne’). Odpowiednik łot. przest. *grunte* f. ‘gleba, rola; podstawa’ ⇐ śrdn. *grunt* (Jordan 63). Zob. SLA 79, LEW 173, ALEW 373 (wywodzi z pol.). — Cps. *geragrūmtis*, -ē ‘właściciel dobrego kawałka gruntu’ (por. *gēras*). — Adi. *gruntaūnas* a. *gruntāunas* gw. ‘solidny, mocny, wartościowy’ ⇐ stbłr. *kgruntovnyj*, pol. *gruntowny*. Vb. denom. *gruntavóti* a. *grumtavóti* ‘umacniać, utwierdzać; nakładać pierwszą warstwę farby; docierać do dna (rzeki, jeziora), wymierzać głębokość wody’ (por. stbłr. *kgruntovati*, pol. *gruntować*).

gruoblē 4 p.a. gw. ‘błoto zamarzłe na drodze, gruda; nierówności’ (*Šignakt stipriai pašalo – kelias bus vienos gruoblēs* ‘Tej nocy był silny mróz, na drodze będą same grudy’) — wariant wyrazu *graublē* ts. (*Vakar labai pašalo, tai šiandien ant kelio didelės graublės* ‘Wczoraj był silny mróz, to dziś na drodze są wielkie grudy’). Analiza: *graub-lē*, drw. apofoniczny na SP od *grub-* jak w *grūbti* ‘grabieć od chłodu, mrozu, kostnieć’ (zob. *grubūs*). Stosunek SZ *u* ⇒ SP *au* odnawia się pod formą *u* ⇒ *uo*, stąd dublet w postaci *gruoblē*. Por. oboczność *daubà* i *duobē* przy osnowie *dub-* (*dūbti*). — Drw. *gruoblētas* ‘szorstki, chropawy, nierówny, wyboisty, sękaty (o kiju)’, *gruoblīus* ‘gruda, nierówna, wyboista droga’. Por. też *nugrūobēti* ‘pokryć się naroślami, guzami (o pniu drzewa); zgrubieć (o skórze na dłoniach)’.

grúodas 1, 3 p.a. gw. 1. ‘mróz bez śniegu’ (*Ne šalna, bet grúodas buvo* ‘Nie przymrozek, lecz mróz [to] był’), 2. ‘silny przymrozek’ (*Nušaldė gruodaĩ jurgilius* ‘Przymrozki zwarzyły dalie’), 3. ‘błoto zamarzłe na drodze, ziemia stwardniała od mrozu, gruda’ (*Ant kelio didžiausi grúodai – negal pavažiuoti* ‘Na drodze wielkie grudy, nie sposób jechać’), 3. ‘wypryskowe zapalenie skóry w okolicy pięcin tylnych nóg (u koni, bydła)’, 4. ‘parch, scabies, zapalenie skóry u zwierząt’. Formacja scharakteryzowana dyftongiem *uo*, którą można ująć jako drw. apofoniczny od *au*: *gruod-* ⇐ *graud-* < pie. **g^hrouð^h*- (paralele s.v. *duobē*). Najbliższy odpowiednik w słow. *gruda* ‘zbity bryła ziemi, błoto zamarzłe na drodze’, przen. ‘zbity masa (masła, sera)’, por. sch. *grūda*, ros. *grúda*, czes. *hrouda*, pol. *gruda*, < pbsł. **graud-ā-*, por. Būga, RR I, 458, ESJS 199, ALEW 373. Dalej por. dyftong *au* w łot. *grāuds* ‘ziarno’, lit. *graudūs* m.in. ‘twardy i kruchy’ oraz łac. *rūdus*, -eris n. ‘drobno tłuczony kamień, gruz, ruiny’ (pie. **g^hreūdos*, zob. Weiss 2009, 163). Wsuwane wcześniej zrównanie *grúodas* ze słow. *gradū* ‘grad, opad atmosferyczny w postaci kawałeczków lodu’, które implikuje praformę bsł. **grōda-* (zob. BSW 99, REW I, 302, Boryś 177), nie było trafne. Por. LEW 173: «Lit. *grúodas* etc. haben nichts mit lat. *grandō*, slav. *gradъ*, ai. *hrādūni*... zu tun». Według ALEW 373 *grúod-* ma być stopniem vřddhi do *graud-* jak w *graudūs* (4 p.a.); słownik nie daje jednak odpowiedzi na pytanie, jak się przechodzi od vřddhi **grāud-* do litewskiego brzmienia *grúod-*. — Drw. *grúodis* ‘miesiąc grudzień’, gw. ‘listopad’. Z tym por. psł. **grudīnī*, strus. *grudīnī* ‘listopad’, ros. przest. *grúdenʹ* ‘grudzień a. listopad’, stczes. *hruden* ‘czas między grudniem a styczniem’, pol. *grudzień* (stpol. też ‘listopad’). Co do motywacji znaczeniowej por. ukr. gw. *hrúdnœ vrémja* ‘czas, kiedy ziemia pokryta jest grudami’: *hrudnýj* gw. ‘wyboisty, nierówny (o drodze)’, zob. Boryś 182. Cps. *grúodšala* a. *grúodšalas* ‘gołoledź, mróz bez śniegu’ (por. *šalti*). Vb. denom. *gruodēti* ‘jechać po grudzie, po nierównej drodze’, *nugrúodēti* ‘(o koniu) pokryć się parchami’, *išgrúoduoti* ‘(o drodze) pokryć się grudą, stać się nierówną, wyboistą’. — N.m. *Grúodžiai* 3x, *Grúodiškė* 2x, *Grúodiškės*.

grūsti I, prs. *grūdu* (war. *grūdžiu*), prt. *grūdau* (war. *grūdžiau*) 1. ‘tłuc w stępie, ubijać, ucierać, drobić, rozdrabniać’, 2. ‘pchać, wpychać, upychać’, 3. ‘bić kogo’, 4. ‘nieść, wieźć (na sprzedaż)’, 5. ‘pędzić (gęsi, krowy)’. SD *grūdu* «krupię, szrotuję, kruszę» (syn. *plėšiu*). Cps. *apgrūsti* ‘otłuc ziarno tłuczkiem’, *ažugrūdžiu* SD «lituię co», *sugrūsti* ‘stłuc, rozbić; wtłoczyć do worka’, *užgrūsti* ‘wepchnąć; zabić; zapędzić; (potrawę) zaprawić do smaku’.

Refl. *grūstis* ‘tłoczyć się, pchać się; o dzieciach: hałasować, dokazywać, brykać; parzyć się, np. o psach’, *atsigrūsti* ‘nadejść niespodzianie gromadą’, *isigrūsti* ‘włamać się, wdrzeć się’, *prasigrūsti* ‘przepchać się, przedrzeć się’, *prisigrūsti* ‘dopchać się (do stołu)’, też ‘zgrupować się, stłoczyć się w pewnym pomieszczeniu’ (*Pilna pirkia prisgrūdo žmonių* ‘W chacie jest tłoczno od ludzi’), *susigrūsti* ‘wtłoczyć się’. Odpowiednik łot. *grūst*, *grūžu*, *grūdu* ‘pchać, popychać, bić, ubijać w móżdżku, otłukiwać konopie, ugniatać (kapustę w becze); gorliwie pracować’. — Prs. *grūdžiu* należało kiedyś wraz z prt. *grūdžiau* do inf. **grūdyti*. Był to pdg. kauzatywny z suf. -dy- do vb. intransitivum **grūti* ‘runąć’: łot. gw. *grūt* ‘walić się’ (zob. *griūti*). Para *grūdžia*, **grūdyti*: *griūti* stała na równi z takimi, jak stlit. *atgýdžia*, *atgýdyti* ‘ożywić’ ← *atgýti* ‘ożyć’; *žindžia*, *žindyti* ‘karmić własnym mlekiem’ ← *žįsti*, *žinda* ‘ssać’. Inaczej BSW 99, LEW 173n., ALEW 374 (refleks pie. **g^hreud-*, **g^hrud-*). — Odpowiednik łot. *grūdīt*, -u, -īju jest używany w znac. ‘wtykać, wpychać; tłuc, ubijać; łuskać groch’, ale przede wszystkim oznacza ‘hartować żelazo przez zanurzanie go w wodzie’. Tak też lit. gw. *grūdyti*, liter. *grūdinti* ‘hartować żelazo, stal’, SD¹: *grūdinu* «hartuię», *ažugrūdinimas* «hart». — Neopwk. *grūs-* (← *grūsti*): *grūstyti* ‘tłuc po trochu’ < **grūs-sty-*, por. łot. *grūstīt* ‘od czasu do czasu popychać’. Nomina: *grūsmė* ‘ścisk, tłok’, *grūsnis*, -ies f. ‘kupa’, *grūstis*, -iės f. ‘ścisk, tłok’ (por. neopwk. *būs-*, *džiūs-*, *plūs-*, *pūs-*). — Neoosn. *grūst-*: *grūstinė* ‘kasza tłuczona, krupy’, *grūstūvas* ‘tłuczek; wycior do lufy’, *grūstuvė* ‘stępa, móżdżek’. — Inne nomina: *grūdas* (zob.), *grūdėklis* ‘tłuczek’ (*Su grūdėkliu grūsk kanapius, miežius grūstuvėje* ‘Tłuczkiem ubija się [tu: ubijaj] w stępie konopie, jęczmień’), *grūdėlis* ‘ziarnko; małe poletko’, *grūdikas* a. *grūdiklis* ‘stępa’, *sąngrūda* (zob.), *sūdas ant sugrūdimo* SD¹ «móżdżek», *užgrūdalas* ‘to, czym zaprawia się potrawę dla poprawienia jej smaku’ (← *užgrūsti*), cps. *pipirgrūdis* ‘móżdżek do ucierania pieprzu’ (por. *pipiras*). — N.m. *Pagrūdaĩ*. — SO *graud-*: łot. *grāuds* ‘ziarno’, ⇒ *grauduot* ‘wytrząsać ziarno z kłosów’ (por. lit. *grūdas*); *graušli* m.pl. ‘gruz, pokruszone odłamki’, *mīzalu graušli* m.pl. ‘piasek w pęcherzu moczowym’. Dalej por. stisl. *grautr* m. ‘grubo mielone ziarno zbożowe, kasza’. Tu też należy przymiotnik pgerm. **grauta-* ‘grubo zmielony’, od którego wywodzą się stang. *grēat* ‘mocny, gruby, wielki’, ang. *great* ‘wielki’, śrwn. *grōz* ‘rozciągnięty’, nwn. *groß* ‘wielki’, por. Heidermanns 1993, 256, EWD 481 (s.v. *groß*) oraz 486 (s.v. ¹*Grütze*).

grūsti II, *grūstu* (**grūd-stu*), *grūdau* ‘rozczulać się, rozrzewniać się, roztkliwiać się, przejmować się’ — prs. intransitivum na -sta- do *grūd-* jak w *grūsti*, *grūdu* ‘tłuc, rozcierać, rozdrabniać’. Znac. etym. ‘wzruszać się’. Pod względem semazjologicznym por. pol. *wzruszyć* ‘poruszając przewrócić, spulchnić ziemię’, przen. ‘rozczulić, roztkliwić kogo’; scs. *rušiti* ‘burzyć, łamać, niszczyć’. — Dublet z samogłoską krótką *ū*: gw. *grūsti*, *gruŋda* (war. *grūdžia*), *grūdo* ‘rozczulać się, smucić się’ tłumaczy się neoapofonią *ū* (SP) ⇒ *ũ* (SZ). Por. stosunek *grūž-* ⇒ *gruž-*, zachodzący między *grūžinėti* (scs. *gryzo*) i *gružėnti*. — SO *graud-*: *graudūs* (zob.), *graušti* (zob.).

grūšià 2 p.a., gen.sg. *grūšios* gw. bot. 1. ‘grusza, *Pirus communis* (drzewo i owoc)’, SD «gruszka drzewo», 2. przen. ‘uderzenie kciukiem w głowę’ — zapoż. ze stblr. *gruša*, por. błr. *hrúša*, -y, też *ihrúša*. Inaczej SLA 79 i ALEW 374: z pol. *grusza*. — War. *grūša*, *grūšė*, m. *grūšas*; formy z palatalnym *r*: *griūšà*, *griūšė*, m. *griūšas* przypominają *kriáušė*. — War. sufiksalny *grūšnià* (*grūšnė*, *griūšnė*) to pożyczka z błr. gw. *hrúšnja*, *ihrúšnja* (Būga, RR II, 574, 689), a nie skutek wyrównania *grūšià* do formy *vyšnià* ‘wiśnia’ (LEW 174).

grūzdas I 2 p.a., zwykle pl.t. *grūzdai* gw. ‘chrust jako gatunek ciasta’ — z udźwięcznienia konsonantyzmu w formie wyjściowej **krustas*, **krustai*, oddającej pol. *chrust*, zwykle pl. *chrusty* ‘kruche ciastka smażone w tłuszczu, faworki’. Przyczyną sonoryzacji mogło być skojarzenie zapożyczenia z rodzimym czas. *grūzda* m.in. ‘trzeszczy, chrzęści’ (zob.

gruzdėti). Por. syn. *traškūčiai* s.v. *traškėti*. LEW 174 suponuje rodzimy derywat od czas. *grūsti*, *grūdu* ‘tłuc w stępie’, co jednak pozostawia bez wytłumaczenia krótkość *u* w *gruzd-*.

grūzdas II 4 p.a. gw. ‘gruz, rumowisko, odłamki’ (war. *grūzas*, *grūzdas*) — zapoż. ze stbłr. *gruzъ*, *kgruzъ* ⇐ pol. *gruz*, *-u*. Lit. literackie *gruzdaĩ* a. *grūzdaĩ* 4 p.a. pl.t. ‘odłamki rozkruszonego kamienia, cegły’. Grupa *-zd-* na miejscu *-z-* polega na dostosowaniu fonotaktycznym do rodzimej zbitki *-zd-* jak w typie *lizdas*, *bezdu*. Paralele: *bēzdas*, *vēzdas*. Czasem *zd* wymienia się z *z*, np. *bēzdas/bēzas*, *vēzdas/vēzas*, *lazdà/lazà* i *barzdà/barzà*. LEW 174 suponuje rodzimy derywat od czas. *grūsti*, *grūdu* ‘tłuc w stępie’, pozostawiając jednak bez wytłumaczenia krótkość *u* w *gruzd-*.

grūzdas III 4 p.a. LZŽ bot. ‘grzyb bielak a. mleczaj biel, *Lactarius piperatus*’ — zapoż. z błr. *hruzd*, *-á*, por. ros. *gruzd(b)*. War. z zanikiem błr. *γ-* w nagłosie: *rūzdas* LZŽ. Por. LEW 174.

gruzdėti, *grūzda*, *gruzdėjo* 1. ‘palić się bez płomienia, tlić się (o mokrym drewnie, torfie), prażyć się (o ziarnie)’, 2. ‘szeleścić, trzeszczeć, chrzęścić’, *įsigruzdėti* ‘zająć się, zacząć się palić; wdać się w kłótnię’, caus. *grūzdinti* ‘podpiekać, podsmażać, prażyć, palić; zachęcać’. Odpowiedniki łot.: *gruzdēt*, *-u*, *-ēju* ‘tlić się’, *gruzdināt* ‘opiekać na rożnie’. Oboczny czas. *grūzti*, *grūzda*, *grūdo* ‘tlić się; prażyć się’ (por. łot. *grust*, *grūzdu*, *gruzdu* ‘zapalać się; tlić się, jarzyć się’) sugeruje, że *gruzd-* jest neopierwiastkiem związanym z formacją prs. **grunzda* < **grunsta* (udźwięcznienie *nst* w *nzd*) < **grund-sta* (odnowienie **gru-n-da*, por. prt. *grūdo*). Pwk. *grud-* stanowi SZ do *griaud-*, por. *griaūsti*, *griaūsta*, *griaūdo* ‘stawać się kruchym (o mięsie zająca), być podpiekanym, prażyć się, podsychać (o skórce chleba)’, *apgriaūdusi mēsa* ‘opieczony mięso’. Inaczej ALEW 375: caus. na *-dē-* do pierwiastka zawartego w *apgriaūsti* ‘opiekać’. — Nomina: *gruzdaĩ* m.pl. ‘zgliszczca, pogorzelisko’ (war. *grūzdaĩ*), *grūzdys* f.pl. ‘trociny’, *gruzdūs* ‘łamliwy, kruchy (np. o serze, cieście)’, też ‘ostrzyżony krótko, na jeża’ (*Gruzdi galvā*). — N.m. *Gruzdziaĩ* 2x, *Grūzdiškē*, *Grūzdiškis*. — SO *grauzd-* ⇐ *gruzd-*: *grāuzdėti*, *grāuzda*, *-ėjo* ‘palić się bez płomienia, tlić się’. Por. łot. *grāuzdēt*, *-u*, *-ēju* ‘prażyć, opiekać na ruszcie; hartować w ogniu’ (⇒ *grāuzdi* m.pl. ‘resztki smażeniny, stopiony tłuszcz’). — War. *grauz-*: *grāuzēti*, *grāuza*, *-ėjo* ts., *įsigrauzēti* ‘zacząć się tlić – o mokrym drzewie w ognisku’ (por. *barzà* < *barzdà*). Nomen: *grauzdūs* ‘twardy (o drewnie); zły, surowy, szorstki, grubiański’.

grūžē 2 p.a., *gružē* 4 p.a. gw. ‘kiełb, mała ryba słodkowodna, *Gobio gobio*, *Gobio fluviatilis*’. War. *grūžas*, SD *gružia* «kiełb naski». Odpowiednik łot. gw. *gruzis* m. ‘kiełb’. Może być spokrewnione z *grūžas*, *-ā* ‘krótki; ogryziony’, *grūžas* ‘ogryzek’, łot. *gruži* m.pl. ‘gruz, żwir’, co stoi w neoapofonii do *grūž-* (*grūžinēti*), zob. *grūžēti*. Znacz. etym. ‘istota gryząca’ (por. Urbutis 2010, 53). Zob. też LEW 164, Karulis I, 321, ALEW 375. — Drw. *grūžlis* a. *gružlīs* ‘kiełb’.

gružēti, *gruženū*, *gruženaū* ‘żreć po trochu, obgryzać’ (*Avis ēda*, *gružena*, *šapena* ‘Owca żre, gryzie, skubie’), *gružinēti* ‘obgryzać liście, kość, jabłko’, *gružinti* ‘pozwolić krowie żreć trawę w jakimś miejscu’ — pwk. *grūž-* przedstawia neoapofoniczny st. zanikowy, który dotworzono do odziedziczonych *grūž-* (zob. *grāužti*), zreinterpretowanego na st. pełny. Paralele: *džiūs-* ⇒ *džiūs-*; *grūd-* ⇒ *grūd-*; *spūs-* ⇒ *spūs-*. — Postverbalia: *grūžas*, *-ā* ‘krótki, ogryziony’, sb. *grūžas* ‘ogryzek; niedogotowana kluska a. kartofel; miejsce na łące wyżarte, spasionie’, *grūžē* (zob.), *gružinīs* ‘spasionie miejsce na łące’, *gružlūs* ‘o cieście: kruchy; o śniegu: sypki’, *grūžulas* ‘ogryzek’, *gružūtis* bot. ‘głóg, *Crataegus*’. Tu też łot. *gruži* m.pl. ‘gruz, żwir’, *gruzis* ‘ziarenko, drobina’. — NB. Konsekwencją ustalenia się nowego st. zanikowego *grūž-* jest to, że odziedziczony SZ *grūž-* (typ *set*) jest teraz rozumiany jako alternant na st. wzdłużonym, por. brak intonacji w *grūžulti* ‘powoli gryźć coś

twardego (rzepę, brukiew, suszony ser, skórkę chleba)’ albo w sb. *grūžtīs, -iēs* 4 p.a. f. ‘klucie w boku’.

gu ptk. 1° W użyciu starolitevskim uwydatniała pytanie, np. *Tu-gu esi ansai, kursai turi ateiti?* ‘Tyżeś ów, który ma przyjść?’ *Seniai-gu jau numirė* ‘Dawnoż już umarł?’ *Klausiu jus, pa-gu-žįstat tą mokslą?* ‘Pytam was, znacież tę naukę?’; *ar-gu* Dp ‘czyż’ (dziś *aĩ-gi*). 2° Obecnie tylko w zrostach *jėigu* ‘jeżeli’ i *negù* ‘niżeli’. Odpowiednik słowiański w ptk. porównawczej scs. *ne-gũ-li* ‘niż’. Zob. Hermann 1926, 171n., GJL III, § 808n., LEW 126, ALEW 375. Osobno zob. *gi*.

gubà 4 p.a., zwykle pl. *gùbos* 1. ‘mendel, zazwyczaj złożony z dziesięciu ustawionych razem snopów’, por. *Gubàs stato dažniausiai dešimties pėdų* ‘Gubos stawiają zwykle z dziesięciu snopów’. *Vėtra išvartė visas rugių gubàs* ‘Wichura wywróciła wszystkie mendlę żyta’, 2. ‘kozły, np. o karabinach ustawionych po kilka tak, że jeden opiera się o drugi’. War. *gùbė*. Formacja dewerbalna od pwk. *gub-* jak w *gùbti* ‘chylić się ku ziemi’ (zob.). Znacz. etym.: ‘pochylone ku sobie snopy zboża’. — Drw. *gubėlė* ‘snopek oziminy a. koniczyny; dwa wsparte o siebie snopki; motowidło’, *gubiniai* m.pl. – mówi się o kurczętach i kaczkach, które się wylęgły wtedy, gdy żyto stało na polu w mendlach’ (*Gubiniai viščiukai, ančiukai* ‘G. kurczęta, kaczęta’. *Gubinės vištytės geriausios – dėslios* ‘Kury g. są najlepsze, dobrze się niosą’). Vb. denom. *gubóti* ‘stawiać snopy w mendlę’.

gũbyti, gũbiju, gũbijau stlit., gw. ‘doprowadzać do zguby, niszczyć, tępić, krzywdzić’, *išgũbyti* a. *nugũbyti* ‘zabijać zwierzęta’ — zapoż. ze stblr. *gubiti, -blju*, por. błr. *hubić*, 3 sg. *hubić* (ukr. *hubýty*, ros. *gubít*). Stąd też łot. *gubīt*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *blūdyti, slūžyti* i *sūdyti*). Zob. też SLA 80, LEW 174, ALEW 375.

gũbrỹs, -io 4 p.a. (war. *gubrỹs*) 1. ‘kurhan, kopczyk, kopiec mogilny; pryzma śniegu’, 2. ‘wierzchołek wzgórza, góry’, 3. ‘grzbiet, plecy człowieka’, 4. ‘grzbiet koński’, 5. ‘szczyt dachu, kalenica’, cps. *kalnāgũbris* ‘łańcuch górski’ (por. *kálnas*). Dewerbalny drw. na *-ria-* od pierwiastka na st. wzdłużonym *gũb-* $\Leftarrow$ *gub-*, por. *išgùbti* ‘wygiąć się ku górze’ (zob. *gùbti*). Por. SO *gaub-* w war. *gaubras* b.z.a. ‘pagórek’, *gaubrỹs* ‘górką, wzgórze’ (*Kur gaubrėliai, čia ir rugiai da matos* ‘Gdzie pagórki, tam i żyto jeszcze stoi’), drw. *gaubriūotas* ‘z pagórkami, pagórkowaty (o polu)’. — Z innym tematem: *gũbras* ‘usypany kopiec; wzniesienie, pagórek’, $\Rightarrow$ *gũbrýnas* ‘miejsce z wieloma pagórkami’. — Tu też *gurbautas* ‘niewielkie wzniesienie; nierówność na drodze’, ze zmiany **gũbr-autas* drogą metatezy *br > rb*. Formant *-aut-* jest neosufiksem, który wyabstrahowano w typie *móliautas* $\Leftarrow$ *móliauti*; *panáutas* $\Leftarrow$ *panáuti*.

gùbti, guńba, gùbo ‘chylić się (o ścianie), zapadać się’, *įgùbti* ‘pochylić się ku ziemi’, *išgùbti* ‘zrobić się wypukłym’. Odpowiednik łot. *gubt, gubstu, gubu* ‘zginać się, pochyłać się, krzywić się’. Formacja inchoatywna z infiksem nosowym i SZ *gub-* do *gaub-*, por. *gaũbti* ‘otulać, owijać’. Pwk. pie. **g^(u)ub^h-* ‘giąć, zginać’ (Liv² 188). Zob. też Bsw 100n., LEW 140. — Drw. *susigubóti* ‘zwijać się w kłęby – o zbożu’ (*Geri rugiai – susigubóje gubomis kaip verpetais* ‘To dobre żyto, skłębione jak wiry’). Por. łot. *gubāt* ‘składać siano w kopki’, *gubināt* ‘zginać’. Nomina od *gub-*: *gubà* (zob.), *gùbė* ‘głęboki talerz’, *gubrà* ‘wybrzuszenie na drzewie; szczyt góry’, *gubrỹs* (zob. *gũbrỹs*), *gùbulas* ‘gałka, bryłka, kulka’ ($\Rightarrow$ vb. denom. *gùbulti* ‘zgniatać w gałkę, robić gałki’), *gubulỹs* ‘duża porcja wody toczącej się po zboczach góry po deszczu’, *gùburas* a. *gũburas* ‘stos, kupa; pagórek’ (war. *guburỹs* a. *gũburỹs*), *gubùs* ‘sprytny, zręczny, zwinny; oszczędny’ (znac. etym. ‘giętki, gibki’, por. czes. *hebký* ‘gibki’). Cps. *dvigubas* ‘podwójny, złożony we dwoje’, por. *dvi°* ($\Rightarrow$ vb. denom. *padvigubinti* ‘podwoić’, *dvigubióti* ‘w dwójnasób oddawać to, co się pożyczyło, np. siano’), *viengubas* ‘pojedynczy’. Por. stpr. *dwigubbus teisis* [gen.sg.] *werts* ‘godni podwójnej czci,

zwifacher Ehren werdt' (⇒ vb. denom. *dwibugūt* 'wątpić, zweyffeln', przez metatezę z **dvigubūt* < **dvigubāt*; kalka śrwn. *zwīfelen*, nwn. *zweifeln*), zob. LAV 99, ALEW 390. — W słowiańskim por. SZ *gūb-* w scs. *sūgūbati*, *-gūbljō* 'zginać', *sūgūnōti* < **-gūb-nō-* 'zgiąć, coś prostego skrzywić', ros. *gnutʹ*, *gnu*, pol. *gnąć* ⇒ *giąć*, *gnę* ts., czes. *hnouti* 'poruszyć', sch. *gānuti* 'poruszyć, wzruszyć'. Obok tego SP w scs. *(su)gubū* 'podwójny', co pod względem znaczeniowym odpowiada lit. *(dvi)gubas*; znac. etym. 'zgięty we dwoje'. — Lit. n.rz. *Gubesa*, *Gubinys*, *Gubupys*. — WSZ *gūb-*: łot. *gūbātiēs* 'pochylać się, garbić się, chować się, skrywać się, wynieść się cichaczem', *gūbāt*, *-āju* 'iść pochylonym, iść ociężale, kulic się'. Odpowiednik psł. **gybati*, por. scs. *gybati*, *gybljō* 'ἀπόλλυμαι, ginać', *prēgybati* 'zginać', ros. *gybatʹ* a. *gýbatʹ* 'lekko poruszać, kołysać', *sgibatʹ* 'zginać', ukr. gw. *hybáty* 'gnieść, miesić', czes. *hýbati* 'poruszać', pol. *gibać*, *gibię* 'zginać, poruszać, chwiać, kołysać' (zob. BSW 100n., Sławski I, 274n., Boryś 160). — W jęz. litewskim refleksy WSZ *gūb-* spotyka się tylko w nomen, por. *gūbrà* c. 'ktoś zgarbiony', *gūbrys* (zob.). W słowiańskim por. ros. *izgīb*, *sgib* 'przegub', czes. *ohyb* 'zgięcie, przegub', *záhyb* 'zagięcie, fałd'; psł. **gybūkū*: sch. *gʷbak* 'giętki, gibki', ros. *gíbkij* 'giętki', ukr. *hybkýj* ts., czes. *hybký* 'ruchliwy, zwinny, chyży', pol. *gibki* 'giętki, sprężysty, zwinny, zręczny' (por. wyżej *gubūs*). — SO *gaub-*: *gaūbti* (zob.).

gūčas, -ē 2 p.a. gw. 'sprytny, przebiegły', sb. 'spryciarz, mądrala' (*Žmogus gūčas, kurs išgudo ir gudrus* 'Człowiek «gučas» to taki, co zmańdrał i stał się przebiegły') — pochodzi z **gutšas* < **gud-šas*, przez ściągnięcie zbitki *t.š* w afrykatę *č*. Derywat na -šas od osnowy *gud-*, por. 1° vb. *gūsti*, *gundū*, *gudaū* 'nawykać, wprawiać się', *išgūsti* 1. 'nauczyć się', 2. 'zmańdrzeć', 3. 'odwyknąć, odzwyczaić się' (*Mieste bebūdamas, išgudo dirbti* 'Żyjąc w mieście, odwykł od pracy [rolnika]'), 2° adi. *gudrūs* 'chyttry, przebiegły'. Podobnie zbudowane formacje: *krūčas* ⇐ *krutėti*; *snūčas* ⇐ *snūsti* (por. GJL I, § 512; II, § 369).

gūdas, -ē 4 p.a. przest., gw. 1. 'Białorusin', 2. 'Rosjanin'²³². Fem. *gūdē* 'Białorusinka'. Pl. *gudaĩ* m.pl. 'Białorusini', DP *Gudai* 'Ruś, Rusacy'²³³. SD: *Gudas* «Rusin, Ruthenus», *Gudai* «Ruś kray, Russia», *Gudų bažnyčia* «cerkiew, templum Russicum, Ecclesia Russorum», *papas Gudų*, *kunigas* «pop Ruski», *vyskupas Gudų* «władzka, Episcopus Græcus». Pochodzenie etnonimu *gūdas* pozostaje niejasne. Wywodzą go od nazwy Gotów, germ. **Gutans*, mianowicie na podstawie hipotezy, że Bałtowie nazywali «Gudami» nie tylko Gotów, lecz również Słowian pozostających pod władzą Gotów, por. Būga, RR III, 124, 738, 782n., Fraenkel 1950, 23, LEW 174. — W gwarach nazwa *gūdas* uległa apelatywizacji i oznacza: 1° 'człowieka mówiącego jakąś inną gwarą litewską', np. *Apie Gegužinę gudaĩ, jie kitoniškai kalba* 'Koło Gegužinė [są już] Gudowie, oni inaczej mówią', 2° 'dziecko, któremu nie nadano jeszcze imienia', np. *Mano broliukas da tebēr gūdas* 'Mój braciszek jest jeszcze «gudas»'. *Šitas gūdas ir šnekēt dar nemoka* 'Ten «gudas» nawet jeszcze nie mówi'. — Drw. *gudijà* 'miejsce, gdzie mieszka wielu Białorusinów'²³⁴, *gūdiškas* 'białoruski' (*Pas mus ant rinkos gudiška vapa* 'U nas na targu białoruska rozmowa'), *gūdiškai* adv. 'po białorusku' (*Jau dar visi gūdiškai ūtarija* LZŽ 'Już teraz wszyscy po białorusku mówią'), *gudōšius* pogardl. 'Białorusin'. — Cps. *skēršagudis*, -ē 'ktoś

²³² W słowniku JU I, 485 jest definicja następująca: «rossjanin; chłop, robotnik rosyjski; białorus, pińczuk». — PzB 1, 497 następująco definiuje btr. etnonim *gud*, *gudás*: «Belarus, mjascovaja mjanuška belaruskaha nasel'nictva ū litoŭcaŭ».

²³³ Por. *kaip pustelnikai girioj... ir ik šiai dienai Gudai ir Griekai daro* DP 139³⁷ 'jako pustelnicy na puszczy... i po dziś dzień Ruś i Grekowie czynią'. — *Kaip ne per seniai Gudamus bei Padalionimus tikos* DP 509⁴⁶ 'jako się niedawno Rusakom i Podolanom dostało'.

²³⁴ W słowniku JU I, 485 jest definicja następująca: 1. «zbiór rossjan», 2. «Piński kraj; ziemia rosyjska, Ruś». — Būga, RR III, 782 podawał, że dzukowie z okolic Marcinkónys nazywają 'Białorus' *gūdo šalis*. Dodał przy tym, że sam nigdy nie słyszał wersji *gudų šalis*.

koszlawiający mowę litewską, mówiący z białoruska po litewsku' (por. *skeršas*), *baltgudys*, *báltgudis*, -ė 'Białorusin' – kalka złożenia błr. *bela-rús* (war. *balgudžiaĩ*, *balgudaĩ* DVŽ 'Białorusini'). Vb. denom. *gudáuti* 'mówić po białorusku', *išgudėti*, -ju, -jau 1. 'stać się Białorusinem, zruszczyć się', 2. 'zacząć mówić inną gwarą, w rozmowie przechodzić na inną gwarę', *išgūdyti* 'zruszczyć kogo', refl. *susigūdyti* 'zruszczyć się'. — N.m. *Gudaĩ* 5x, *Gudaičiai* 7x, *Gudėliai* 31x, *Gūdiškė* 7x, *Gudiškiai* 3x, cps. *Gūdakalnis*, *Gūdakampis*, *Gūdakiemis* 2x, *Gūdamedis*, *Gūdapievis*, *Gūdaraistis*, *Gūdgaliai* 2x, *Gudgalys* 2x, *Gūdirvės* (*Gud-dirvės), *Gūdkaimis*, *Gūdlaukis* 2x, *Gūdmiškė*, *Gūdravis* oraz *Daugūdziai* (*Daug-gudžiai), *Pusgudžiaĩ*.

gūdas 1 p.a. gw. 'środek w odniesieniu do przedziału czasowego, sam środek', np. *naktiēs gūdas* 'środek nocy' (*Pačiame nakties gūde*, t.y. *nakties gūdrume*, *pasirodė ugnis* JU 'W samym środku nocy pojawił się ogień'). Współrzenne synonimy: *gūdumà* a. *gūdumas* 'środek nocy; środek zimy', *gūdra* b.z.a. 'środek nocy' (por. *budrà* ts. oraz oboczność g/b między *gudėti* 'ostrzyć oseką' i *budėti* 'ostrzyć kosę'), ⇒ *gūdrumas* 'środek (nocy, dnia, lata)', *gūdrume nakties* PK 153²⁷ 'o północy'. Podobną budowę ma *gūsrumas* b.z.a. ⇐ *gūšras* 'środek nocy, dnia'. Bez etymologii. Związek *gūd-* z czas. *gaūsti* 'głośno brzmieć; wydawać żałosny odgłos' (por. LEW 141, ALEW 375n.) wydaje się – z uwagi na znaczenie – problematyczny. Może *gūdas* da się wywieść fonetycznie z syn. *glūdas* 'środek nocy' (zob.), mianowicie przez fazę pośrednią *guūdas i zanik *u* przed *ū* (dysymilacja)? Zob. jeszcze *gūdus* s.v. *gaūsti*.

gudrūs, -i 4 p.a. 'przebiegły, sprytny, chytry' — z odnowienia starszej formacji *gūdras* ts. : łot. *gudrs* 'mądry, rozsądny; chytry, przebiegły, podstępny', < pb. *gud-ra-. Prymarne adi. vb. od SZ *gud-*, por. *gundū*, *gūsti* 'wprawiać się w czym'; znacz. etym. 'wprawny, umiętny, doświadczony'. Paralele: *sūkras* (*sukrūs*) ⇐ *sūkti*; *mišras* (*mišrūs*) ⇐ *mišti*; *stīpras* (*stīprūs*) ⇐ *stīpti*. LEW 141 zestawiał z *gāuti* 'dostać, otrzymać', łot. *gūt* 'chwytać, łapać'. ALEW 383 podał to w wątpliwość i skonstatował brak etymologii. — Z innym sufiksem: *išdugūs* 'chytry, przebiegły' – z metatezy spółgłosek w praformie *iš-gud-us (zmiana g-d > d-g ma paralelę w k-t > t-k, por. *plāštaka*). Osobno zob. *gūčas*. — Drw. *gudrēiva* c. 'mądrala, mędrek, ktoś przemądrzały', *gudriņciūs* 'mądrala' (na temat neosuf. -inčiūs zob. *bobiņciūs*), *gudruōlis* 'mądrala, spryciarz'. Vb. denom. *gudráuti* 'mądrzyć się, mędrkować'.

gugėti, *gugù*, *gugėjau* gw. 'drzeć, trząść się, dygotać z zimna' (*Jis gugėjo visą naktį* 'Miał dreszcze przez całą noc'. *Visas gūga* 'Cały dygocze') — czasownik na -ė- od osnowy *gu-g-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *gù-gù* (por. *ku-k-énti*, *čiu-č-énti*). Wtórny wykrz. *gugùnti*. Treść 'trząść się z zimna' wyrażają podobnie zbudowane czas. *tintėti* ⇐ *tiñ-tiñ* i *tirtėti* ⇐ *tiř-tiř*. — Z innymi sufiksami: *gugėnti* a. *guginti* 'trząść się z zimna' (*Kad ateis gruodis, tai gugensim* 'Jak przyjdzie grudzień, to będziemy marzli'), *gugėnti* 'o koniu: z cicha rzeć' (*Arklys, norėdamas esti, gugėna* 'Koń rży, gdy chce żreć'), war. *kukėnti* 'cicho rzeć – o koniu, gdy chce pić', też 'kukać; bulgotać'; *gugúoti* 'rzeć' i 'kukać'. Czy tutaj *gūgti*, *gungù*, *gugaũ* 'chylić się, pochylać się'? Nawiązania łotewskie: *guģuôt*, *gūģuôt*, *guģēt* 'gruchać; mruczeć, szemrać; martwić się'. — Neoapofonia SZ *gug-* ⇒ SP *gaug-*: *gaūgaras* 'ciarki', *pagaugaĩ* a. *pagáugai* m.pl. 'ciarki, mrowie, dreszcze' (*Kūnas pagaugaĩs eina* 'Dreszcz przenika ciało'), war. f. *pāgaugos*. Tymczasem LEW 524 stwierdza, że lit. *gaug-* ma krewniaka w ros. gw. *gug-*, *gúgatbsja* 'huścić się' (por. *gúgali* pl.t. 'huştawka'). Z kolei Berneker I, 361 i za nim REW I, 317 widzą w słow. *gug-* twór języka dziecięcego.

gùirė 1 p.a. 'kiełb, drobna ryba rzeczna, Gobio fluviatilis' (*Pati mažiausia upės ar upelio žuvytė, kuri niekad didelė neužauga, vadinasi gùirė*), war. m. *guĩris*. Bez etymologii. Należy do grupy wyrazów z problematycznym dyftongiem *ui* (zob. Būga, RR I, 295). Por. syn. *gružė*.

gùiti, *gujù* (war. *gùinu*, *guinù*), *gujaũ* 1. ‘wypędzać, wyganiać skąd’, 2. ‘pokrzykiwać, łajac, karcic, besztać’ (syn. *ùiti*), 3. ‘dybać, czyhać, czaić się’ (*Jis gùja man atkeršyti* ‘On czyha, żeby się na mnie zemścić’), *išgùiti* ‘wygnać, wypędzić’. Refl. *gùitis* ‘toczyć się’, *apsigùiti* ‘obrobić się’ (*Jis vienas neapsiguja* ‘Jemu jednemu/samemu trudno się obrobić’). Brak poświadczenia dla wykrz. †*gui* raczej nie zaleca wyvodu paralelnego do *zùiti* ⇐ *zùì!* Jeśli prs. *gujù* jest formacją starą, to możliwa droga do jej wyjaśnienia prowadziaby przez praformę **guH-je-* (por. *dujù* < **dʰu-je-* s.v. *dùiti*) i hipotezę zaniku spółgłoski laryngalnej w pozycji przed *j*. Starym infinitiwem byłoby tu **guH-C*, co widać w łot. *gūt* ‘ganiać za czym, łapać, chwycić, łowić’, *gūstīt* ‘chwycić, łowić’. Zob. *gáuti*, gdzie też mowa o SZ *gū-*, ukazującym się w *atgūti*. — Neopwk. *guj-* (⇐ prs. *gujù*): *gujikas* ‘goniący za czym’ (por. *zujikas* ⇐ *zujù*, *zùiti*). — Neopwk. *guin-* (⇐ prs. *guinù*): *guinióti* ‘ganiać, pędzić’, *guĩnyti*, -*iju*, -*ijau* ‘pędzić, odpychać od siebie’, *išguĩnyti* ‘wynieść, ukraść’. Paralele na reanalizę praesens z suf. -*na-*: *einù* ⇒ *ein-* (zob. *eĩti*), *máunu-* ⇒ *maun-* (zob. *máuti*), *sienù* ⇒ *sien-* (zob. *siēti*). Inaczej Būga, RR I, 295: *guinióti* ma być kontaminacyjnym wariantem do *guniόti*, z *j* jakoby przeniesionym z prs. *gujù*. Podobnie Endzelīns, DI II, 645.

gukštīnēti, -*ēju*, -*ėjau* stlit. ‘tułać się’ — czasownik znany z jednego tylko świadectwa, por. *Teest motē našlystoj, vaikai pastumdēliais, tegukštīnēja visada čia su pavargēliais* PK 87₁₆₋₁₇ ‘Niech żona wdową będzie, dziatki sirotami. A niechaj się tułają między żebrakami’. Z wtórnym *g-* w nagłosie, jak np. w *gaktā* < *kaktā*; *goserē* < *koserē*. Rekonstrukcja: **kukštīnēti*. Por. *pakukštīnēti* ‘chodzić powoli, dreptać’, np. *Pakukštīnēju dar aplink namus, bet toliau nenueinu* ‘Krzętałem się jeszcze koło domu, ale dalej już nie chodzę’. Osnowa onomatopeiczna, por. wykrz. *kūkšt*: *Niekas nē nekūkšt* ‘Nikt nie idzie, ani nie jedzie’. *Tai miške tyku, niekur niekas anei kūkšt* ‘Tak w lesie cicho, nigdzie nikt nie wydaje głosu’. Inaczej ALEW 376n., który zakłada skrzyżowanie dwóch czasowników: *kukštīnēti* i *gungīnēti*.

gul-, dewerbalne nomina pochodne od *gulù*, *gułti* ‘kłaść się, położyć się’: *apgulà* ‘obleżenie twierdzy’, *gulà* adv. ‘leżąc’ (skostniała forma instrumentalu sg. od abstraktum ‘leżenie’, por. *rēplā*), *gulēnē* ‘leżenie; miejsce do leżenia, legowisko’ (por. *perēnē*, *plaukēnē*, *sēdēnē*), *gulyklā* ts., *kamara gulima* SD «łożnica albo sypialna komora», syn. *gulta* (por. łot. *guļamā istaba* a. *guļamistaba* ‘sypialnia’), *gulinys* ‘(w zbożu, trawie) miejsce, gdzie ktoś leżał, miejsce wygniecione’, *gulomis* adv. ‘leżąc, na leżaco’ (skostniała forma instrumentalis pl., por. *gulà*), *gulovā* ‘żona’ (w dajnach), *gulōvas* ‘mąż; ten, kto się wyleguje, próżniak’ (od vb. **gulóti*, por. *žinōvas* ⇐ *žinóti*), *gulta* ‘łóże, posłanie’, *gulta naujovedekliu* SD «łożnica nowożeńska albo małżeńska» (por. łot. *gulta* ‘łóże dla jednej osoby’), *gultai* m.pl. ‘ława do leżenia, pryczka, miejsce do leżenia w wagonie kolejowym’, *gultas* ‘łóże, posłanie’ (cps. *vasaragultas kareiviu* SD «leża żołnierska letnia», *žiemagultas kariaunyku* SD «leża żołnierska zimna», *gultē* SD «legowisko» (> *gultinis* SD «łożniczy, cubicularis», *gultinykas* SD «łożniczy, cubicularius»), *ígula* a. *igulà* 3 p.a. ‘załoga (twierdzy, okrętu), garnizon’ (⇒ *ígulininkas* ‘członek załogi’), *išgula* ‘wywrócone w lesie drzewo, drzewo powalowe’ (syn. *išvala*, *išvarta*), ‘zboże, które się pokładło; miejsce, gdzie leży powalone zboże’, *išgulos* f.pl. ‘wyległe zboże’, *nēgula* a. *nēgulē* ‘siedzenie do późna w nocy’ (dosł. ‘niekładzenie się spać’), *pāgulis* a. *pógulis* ‘poobiednia drzemka, odpoczynek’ (*atsigūlti pógulio* ‘zdrzemnąć się po obiedzie’), *priegulà* a. *priegula* 1. ‘poobiedni odpoczynek’, 2. ‘kochanka, konkubina’, 3. ‘ten, kto śpi obok’, *priegulas* a. *priēgulas* 1. ‘ten, kto leży, śpi obok’, 2. ‘kochanek, konkubent’, ⇒ *priegulāuti* ‘spać z kimś w jednym łóżku (z braku osobnego łóżka)’; *priegulē* ‘nocne pasienie koni’ (zm. *prýgulē*), *priegulis* ‘poobiedni odpoczynek’, *sāngulas* (zob.), *sāngulis* (zob.). Cps. *žemagulyš* (zob. *žēmē*), *žemgulyš* (zob. *žēmas*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *gulta* f. lub n. ‘legowisko świni; miejsce, gdzie kura się niesie; posłanie, pościel’, też *gúldy* f.pl. ‘miejsce w zbożu wygniecione przez ptaki, stratowane przez zwierzęta’, zob. PzB

1, 500n., Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 54 = Urbutis 2009, 363, Laučjute 65, 105. Jest jeszcze błr. gw. *gūlšta* ‘posłanie do spania’ – ze skrzyżowania przejętych form lit. *gūlta* ts. i *gūžtā* ‘gniazdo’ (PzB 1, 502, 510n.).

gūlba 1 p.a., *gulbā* 4 p.a. zm. ‘wiąz, Ulmus; brzost, Ulmus montana’ — może być odpowiednikiem stisl. *kolfr* m. ‘narośl na drzewie, pałka; serce dzwonu; tępa strzała’, szw. *kolv* ‘grubszy koniec strzały’, stwn. *kolbo* ‘kolba (karabinu), kij z grubszym końcem, pałka’, z pgerm. *kulb- < pie. *g!Hb^(h)- do *gleHb^(h)-. Por. IEW 359n., Karaliūnas, *Balt XXV*:1, 1989, 53n. Zob. *gūoba*.

gulbė 2 p.a., *gulbė* 4 p.a. ‘łabędź, Cygnus’. Warianty: *gulbis*, -iēs f. 4 p.a., SD *gulbis* «łabęć», SD¹ *gulbies* [gen.sg.] «łabęci» (por. ŽD 51n.); *gulbis*, -io; z niejasnym zanikiem *g*: *ulbė* (może wskutek adideacji do czas. *ulbėti* m.in. ‘gruchać – o gołębiu; gulgotać – o indyku, cietrzewiu’). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *gulbis* m. ‘łabędź’, stpr. *gulbis* EV ‘Swane [Schwan]’. W gałęzi słowiańskiej jest obocznik *kulp-ja-, por. kasz. *kielp* ‘łabędź’, głuź. *kolp*’, -pja, sch. *kûp*, gw. *gûb* ts., ros. gw. *kólpica*, *kolpъ*, też *kólpik* ‘ptak Platalea leucorodia’ (SRNG 14, 195). Innowacja leksykalna bsł., nie wiadomo tylko, której z dwu postaci dać pierwszeństwo w rekonstrukcji²³⁵. BSW 101 odtwarzał dwie praformy bsł. *gulbja- ob. *kulpja- (ogniwem pośrednim między nimi mogło być *kulbja-, z udźwięcznienia *lpj > *lbj). Etymologia niepewna. LEW 175 rozważał – w ślad za sławistami (zob. np. REW I, 289) – powiązanie pierwiastka wyrazu *gulbė* ze słowiańską nazwą ‘gołębia’, psł. *golōbī. Derksen 2008, 261 zbliża ze stir. *gulban* m. ‘dziób; żądło’, walij. *gylfin* m. ‘dziób; ryj’, co prowadzi go do wniosku, że sekwencja bsł. *ul nie może być refleksem pbsł. *l. Wahanie spółgłosek *k/g* i *p/b* przemawia, zdaniem Derksena, na rzecz wyrazu substratowego, nieindoeuropejskiego pochodzenia. Zob. też ALEW 377, Derksen 2015, 192n. — Drw. *gulbinas* ‘łabędź samiec’ (⇒ *gulbinis* SD «łabęci»). Od tego drw. wsteczne: *gulbas* ‘łabędź samiec’ (*Gulbas su gulbėmis plaukia*) lub *gulbis*, -io (por. *žąsas* ⇐ *žąsinas*; *kūrkis* ⇐ *kuřkinas*). — N.m. *Gulbės*, *Gulbinaĩ* 6x, *Didieji Gulbinaĩ* (por. spolszczoną wersję n.m. *Gulbiny*, od tego nazw. *Gulbinowicz*), *Gulbinė* 4x, *Gulbiniškiai* 5x, *Pagulbis*. — Stpr. n.jez. *Gulbig*, n.m. *Gulben*, *Gulbiten*, *Golbitten* (AON 47).

guldýti, *guldaũ* (war. *guldžiũ*), *guldžiaũ* 1. ‘kłaść, układać, wykładać; kłaść do snu’, 2. ‘pokładać (w kim nadzieję)’, np. *Jamimp visų akys paduksį guldžia* DP 207₂ ‘W nim oczy wszystkich nadzieję pokładaia’, 3. ‘kastrować, np. ogiera’, 4. przen. ‘przekładać, tłumaczyć’ (*Iš vieno liežuvis į kitą guldýt*) — formacja kauzatywna na -dy- do *gulti* ‘położyć się’, *gulėti* ‘leżeć’; znac. etym. ‘sprawić, że ktoś się kładzie’ (*guldýti vaikūs į lovą* ‘kłaść dzieci spać’). Pierwiastek apofonicznie sztywny, podobnie jak w *gidyti*, *pjudyti* i *gimdyti*. Prs. stlit. i gw. *guldžiu* SD «nastawiam» (syn. *demi*, *statau*), *marmuru guldžiu* SD «marmuruję, marmurem pokładam» (syn. *marmuru kloju*). Odpowiednik łot. *guldīt*, -u, -īju, częściej *guldināt* ‘kłaść do snu, dać odpocząć’. — Cps. *ažuguldžiu padų, pamatų* SD «zakładam budowanie», *išguldýti* ‘wyłożyć; powalić zboże (o wichurze, deszczu, gradzie)’, *notguldžiamas* SD «nieodwłoczny» < *ne-at-guldžiamas (zob. not-), *suguldýti* ‘położyć, dać nocleg; przygiąć (zboże do ziemi)’, *suguldžiu* SD «składam co pospołu z drugim» (syn. *sudemi*), *užguldýti* ‘oddać w zastaw, zastawić’. Refl. *guldžiuosi* SD «funduję się na czym» (syn. *pasispiriu unt ko*). — Neoosn. *guld-*: *atguldinėju* SD¹ «odwłaczam» (syn. *trukinu*), *guldāvytis* ZTŽ ‘kłaść się do snu; kłaść się [na pobyt] w szpitalu’. Sb. postvb.: *pagulda* SD «pokład» [‘depozyt’],

²³⁵ W jęz. litewskim nierzadkie są dublety wyrazowe zróżnicowane dźwięcznym lub bezdźwięcznym konsonantyzmem, np. *duzgėna* a. *tuskėna* ‘kołaczce’, *griŋga* a. *kriŋka* ‘rozprasa się’, *gėmbė* a. *kembė* ‘drewniane kołeczko na ubranie’, *griaũnos* a. *kriaũnos* ‘trzonek składanego noża a. brzytwy’, *gaũgaras* ‘wierzchołek góry’ obok *kaũkaras* ‘pagórek’, *žąbas* ‘rózga’ obok *šąpas* ‘słomka, gałązka’. Zob. Būga, RR I, 448.

pagulda LEX ‘Beilage’, *priegulda* stlit. ‘łożnica’ [‘łóże, łózko’], por. *tad išėjo pasavintinis išg prieguldos savos* DP 338 ‘tedy wyszedł oblubieniec z łożnice swej’, ⇐ *priguldýti* ‘położyć obok kogoś, przy kimś innym’, *sugulda* SD «składność» (por. niżej *suguldýtinas*), *nesugulda* SD «nierymowność». — Neoosn. *guldy-*: *ažuguldytojas* SD¹ «założyciel», *ažuguldytinis* «zakładnik, człowiek dany w zakładzie, w zastawie», *guldytuvės* f.pl. ‘pokładziny, uroczyste wprowadzenie nowożeńców do sypialni’ (war. *gultūvės*), *paguldytuvė* SD «skład, miejsce gdzie składają», *priguldymas* PK ‘przykład’ (pewnie kalka z pol. *przykład* : *przy-kład-ać*), *suguldymas*: *neteius suguldymas* SD¹ «potwarz» (por. *neteisiai suguldinėju* SD¹ «potwarzam»), *suguldymas kalbos* SD «rym, składność mowy», *suguldýtinas* SD «składny» (⇒ *nesuguldytinai* «nierymownie, nieskładnie»).

gulióti, *gulióju*, *guliójau* ZTŽ ‘bawić się, weselić się, spędzać czas na rozrywkach’ — zapoż. z ros. *guljátʹ*, błr. *huljácʹ* (brak w LKŻ). Starszym rutenizmem jest tu *ulióti* (zob.).

gulščias, -à 4 p.a., war. *gulščias* 1. ‘leżący, poziomy’ (*gluosnis gulsčiasis* bot. ‘wierzba płoząca, *Salix repens*’), 2. SD «padający na twarz» (syn. *kniūpsčias*), 3. ‘niewyprostowany, pochylony, pochyły’. War. z insercją *k*: *gulķščias* (por. *pėķščias* ob. *pėsčias*). Drw. *gulsčiukas* ‘przrząd do ustalania poziomego położenia, poziomnica’; *gulķščioja* przest. ‘chodzą słuchy’. Tradycyjna analiza: *gul-stja- ⇐ *gul̃ti* (ŽD 332, GJL II, § 400), odwoływała się do prąjęzykowego sufiksu o nieprawdopodobnej budowie. Teraz można tę analizę zastąpić rekonstrukcją *gulsčʹ-a-; formantem jest tu zwykle -a-, a przystępuje ono do neoosnowy wyabstrahowanej z formy prt. *gulsčiau od *gulstyti. Niedochowane *gul-sty-ti było frequentativum do *gul̃ti* ‘kłaść się’, a odpowiadało – tak pod względem formy, jak i znaczenia – łot. *gulstītiēs* ‘często się kłaść, polegiwać, zasypiać; leniuchować’ (por. też tr. *luopus gulstīt* ‘pozwalać bydlu leżeć na pastwisku’). — Przymiotniki lit. *gul̃stinas* ‘poziomy’ i *gul̃stinis* ts. zakładają neoosn. *gulst-* ⇐ *gulstyti. Taka sama osnowa tkwi w czas. łot. *gulst-avāt* ‘spać o niezwykłych porach; zmieniać jedno posłanie na drugie’ (co do formantu por. lit. *kūrstavo* jako prt. od *kūrst-auti* ⇐ *kūrstyti* : *kūrti*). — Tak jak *gulščias* zbudowane są dwa inne przymiotniki: *klūpsčias* ‘w pozycji kłęczącej, kłęcząc’ (war. *klūpsčias*) i *kniūpsčias* ‘leżący twarzą do ziemi, leżący na brzuchu’ (war. *kniūbsčias*). I tak jak *gulščias* są one pamiątką po zanikłych frekwentatywach, mianowicie *klupstyti i *kniupstyti (war. *kniubstyti).

gul̃ti, *gulù*, *guliaũ* ‘kłaść się, położyć się’. Oboczny pdg.: *gul̃ti*, *gulù* (*gul̃u < *gu-n-lu), *guliaũ*. SD: *eimi gultų* «kładę się spać» (z formą supini na -tų), *apgulu kariu kų* «oblegam kogo woyskiem», *nugula mielės alaus* «dostaie się piwo» (syn. *nusistovi alus*), *užgulu* «nalegam komu», *pagulu* SD¹ «polegam». Inne cps.: *atgul̃ti* ‘położyć się; rozchorować się’, *nugul̃ti* ‘zgnieść, przygnieść i przydusić, przywalić; opasać’ (*Dūlkės nugula žėmen* ‘Kurz opada na ziemię’), *sugul̃ti* ‘położyć się spać; o zbożu: wylec’, *užgul̃ti* ‘położyć się; zachorować; zadusić ciężarem własnego ciała; o roślinach: zagłuszyć’. Refl. *atsigul̃ti* ‘położyć się’. Odpowiednik łot. *gul̃t*, prs. *gulstu* a. *guļu*, prt. *gulu* a. *gūlu* ‘kłaść się spać, rozbijać obóz’. Morfem *gul-* jest refleksem st. zanikowego typu sampras. od pie. *gul- ‘kłaść się’ (zob. LIV² 192). Paralela: *žul-* ⇐ *žvel- (s.v. *įžulnūs*). Jako pokrewne wymienia się orm. *kalal* ‘pieczara, nora, barłóg’, stszw. *kolder* ‘miot, potomstwo pochodzące z jednej ciąży’ (zob. LEW 175n., LIV², l.c., ALEW 379). — Nie ma kontynuacji SP *gvel-. — Młodsza postać st. zanikowego to *gvil-* < *gul̃-C: *gvildyti* ‘łuszczyć orzechy’ (zob.). Paralela: *žvil-* ⇐ *žvel-* (s.v. *žvilti* I). — Drw. werbalne: *guldyti* (zob.), *gulėti* (zob.), *gulinėti* iter. ‘polegiwać, kłaść się na jakiś czas i znów wstawać’, *gūlinti* ‘pozwolić komu położyć się, dać miejsce do spania’. Drw. nominalne zebrano s.v. *gul-*. — WSZ *gūl-*: łot. *gūlāt*, -āju iter. ‘(cały dzień) leżeć w łóżku, wylegiwać się, leniuchować, przeciągać się, wyprężać się po śnie’. Nomen: *sāngūlis* (zob. *sangulis*). — Neoapofonia SZ *gvil-* ⇒ SP/SO *gval-*: *gvaldyti* m.in. ‘składać

ściskając, ugniatając' (por. *tilti* ⇒ *táldyti*). Postverbalia: *gvalà* adv. 'leżąc obok siebie' (*Ištisai suguldyk butelius gvalà prie kits kito* JU 'Wszystkie butelki połącz na leżąc obok siebie'), *gvalas* stlit. 'łóżko' (*žmonės jo... gvaluose branguose ieško* DP 41³⁹ 'ludzie go w... łóżkach kosztownych szukają'), *gvalinis* 'poziomy, leżący', *gvalinė tvorà* 'plot z poziomo umocowanych żerdzi', *gvalù* adv. 'płasko, na płask' (*Gvalù sušlijo rugiai* 'Żyto wyległo na płask'). Por. Būga, RR II, 261, ALEW 384. Na zanikłe frq. **gval-sty-*, prt. **gvalsčiau* wskazuje postwerbalny przym. *gvalsčias* 'leżący, poziomy' (por. *gułsčias*). — Neoapofonia *gul-* ⇒ *guol-*: *guōlis* (zob.).

gultōjas 2 p.a. ZTŽ 'leń' — z uwagi na znaczenie raczej z błr. *hulbtāj* 'leń, próżniak' niż ze stbłr. *gultaj*, *gulbtaj* ('łajdak, niegodziwiec, łotr, zbir'). War. z *ø-* na miejscu błr. *γ-*: *ultōjus* (zob.). — Vb. denom. *gultavōti* 'leniuchować'.

guṃbas 4 p.a. 1. 'guz, brodawka, narośl na łodydze, na pniu drzewa' (syn. *gūnkla*), też 'sęk' i 'brodawka na ogórku', 2. SD <užuolin[i]s gumbas> «galas» ['narośl na liściach dębu, dębiana', SPXVI], 3. 'bulwa, zgrubiała część podziemnej łodygi kartofla, buraka', 4. 'guz na ciele ludzkim lub zwierzęcym; wrzód', 5. SD «gruczoły» (syn. *norikaulis*), 6. 'ból brzucha, kolka', 7. 'ból macicy', 8. 'przepuklina', 9. 'niedomaganie śledziony' — derywat od neopwk. *gumb-*, który został wyabstrahowany z prs. infigowanego *guṃba* do *gūbti* (zob.), por. *išgūbti* 'robić się wypukłym, wyginać się ku górze' Paralele: *jūngas* ⇐ *jūngiu*; *gnimbas* ⇐ *gnimbu*; *slimpa* ⇐ *nuslimpū*. Znacz. etym. 'wypukłość, wybrzuszenie'. — Z innym sufiksem: łot. *guṃba* 'narośl, guz; wzniesienie, kupa' (**gumb-ā-*), *guṃbulis* 'narośl na drzewie; galas, dębiana'. — Odpowiednik psł. **gōba* (*o* z **u*, obniżenie samogłoski nosowej) < **gūba* < pbsł. **gumb-ā-*, por. scs. *gōba* 'gąbka', pol. *gęba* 'twarz, usta, pysk' (stpol. też 'gąbka morska; grzyb trufla'), czes. *houba* 'grzyb, huba; gąbka morska', ros. *gubá* 'warga; huba', gw. 'narośl na ciele; podbródek; krawędź, brzeg'. Por. BSW 101 (pbsł. **gumba-* m., bez objaśnienia budowy), LEW 176 (zestawienie ze stisl. *kumpr* 'Klumpen'... albo ze stisl. *kumbr* 'Holzklötz'; brak wzmianki o psł. **gōba*). Zdaniem Borysia 2005, 158 w słowiańskim etymologicznym znaczeniu było z jednej strony 'mięsista narośl na ciele ludzkim, zwierzęcym, na roślinie', z drugiej strony 'wypukła część ciała: warga, policzek, usta'. Zob. też ALEW 379n., który zalicza tu jeszcze stlit. *gumbé* 'pomór, zaraza, Pest' (m.in. BRB). — Drw. *gumbinē* 1. 'sękaty kij', 2. 'zapiecek', 3. 'spizarnia', *gumbúotas* 'pokryty sękami, guzami, wrzodami, węzłami (o nici)', SD «gruczołowaty» (syn. *norikaulotas*). Cps. *gumbanosis* 'kto ma guzowaty nos' (por. *nosis*), *gumbasnāpis* 'z guzowatym dziobem – o gęsi' (por. *snāpas*). Vb. denom. *guṃbti*, -sta, -o 1. 'rosnąć, powiększać się – o guzie, o bulwie', 2. 'nabierać ciała – o dziecku'. — Inne drw. od *gumb-*: *gumbrȳs* 'część jarzma wokół szyi wołu; gniazdo, w którym jest osadzony ster tratwy', *guṃburas* 'guz, wypukłość', *gumbūtis* bot. 'pięciornik kurze ziele, Potentilla erecta'.

gūmulas 3 p.a. 'kłąb, kłębek; gałka, kulka, bryłka; kawał, pajda chleba' (war. *gūmuras*, *kūmulis*) — dewerbalne formacje na SZ *gum-* (⇐ SP **gem-*, zob. niżej gr. γέμω), dochowanym w czasowniku łot. *gūmt*, *gūmstu*, *gūmu* 'zginać się, uginać się; nabrzmiewać, grubieć'. Do tego *gumstīt* frq. 'ściskać, gnieść; chwytać, łapać; po kryjomu łowić', *vistas gumstīt* 'łapać kury', nomina: *gums* 'guz; pączek', *gūmza* 'ostrzy zakręt, zgięcie, nierówność, fałda' (*gumzu gumzām iet* 'iść chwiejnym krokiem'). — N.rz. *Gumýža* (Vanagas 127; zob. też s.v. *gābalas*). — W prasłowiańskim obocznym do *gum-* refleksem st. zanikowego było **gim-*, por. cs. *žīmō*, *žēti* 'gnieść, ściskać', scs. *sūžēti* 'ścisnąć', ros. *žmu*, *žatb* 'ściskać, wyciskać (sok), zginać, ugniatać', pol. *wyżmę*, *wyżąc* 'wycisnąć wodę z pranej bielizny', pol. przest. *zeżmę*, *zżąc* 'ścisnąć, zgnieść w garści; zmarszczyć czoło'. Z nominów por. np. ros. ukr. *žménja* 'garść' (**žimīnī*), ros. *žmīna* 'garść kłosów'. — WSZ **gīm-*: scs. *sūžimati* 'ściskać, zginać', pol. *wyżymać* 'wyciskać wodę z pranej bielizny' (czes. *ždímat* ts.),

zżymać się ‘obruszać się, reagować gniewnie’. Zob. BSW 88, REW I, 427n., LEW 132, Boryś 721, 748. — Podwójny refleks SZ pbsł. *gim-/gum- jest kontynuacją pie. *gm- od *gem- ‘ścisnąć w garści, zgnieść; chwycić’ (LIV² 186), por. gr. γέμω ‘być pełnym czego, być ładownym (o okręcie), być obciążonym, obciążanym (o zwierzętach jucznych)’, γέμος n. ‘ciężar, ładunek, brzemień’, śrir. *gemel* ‘pęto’, walij. *gefyn* ts., orm. *čim*, *čem* ‘uzda’. NB. Wymieniane czasem w tym związku łac. *gemō*, -ere ‘wzdychać, jęczeć, stękać’ (por. LIV² 186, przyp. 5) ma raczej inną filiację, zob. de Vaan 257. — SO *gam-*: *gāmalas* (zob.). — WSO *gom-*: *gomūs* (zob.).

gūndyti, *gūndau* (war. *gundziu*), *gūndžiau* ‘kusić, wystawiać kogo na pokusę, namawiać, nakłaniać’, *gūndyti pažadaĩs* ‘kusić obietnicami’, *gūndo eiti į šokius* ‘korci iść na tańce’, *įgūndyti* ‘skusić, namówić, skłonić, pobudzić’, DP ‘uwieść’, *pagūndyti* DP ‘poduszczyć’, *pagūndžiu* SD¹ «poduszczam», refl. *gūndžiuosi apie ką* SD «kuszę się o co», *pasigūndyti* DP ‘pokusić się’. Odpowiednik łot. *gundīt* ‘kusić do złego’, częściej *iegumdīt* ‘skusić, zwieść’ (z dysymilacją *nd* > *md*, por. lit. *grándyti* > *grámdyti*). Z pochodzenia jest to kauzatyw na -dy- do dawnego prs. infigowanego *gunū ‘dostaję, otrzymuję’ < pie. *g^(u)u-n-H-é- (które z czasem zostało zastąpione przez *gāunu*, zob. *gāuti*). Paralele: *grūmdyti* ⇐ *grūmti*; *siūndyti/siūmdyti* ⇐ *siūsti*; *stūmdyti* ⇐ *stūmti*. Tymczasem ALEW 380 wiąże *gūndyti* raczej z *giñti* ‘pędzić, doganiać’. — Neoosn. *gund-*: *gūnda* ‘pokusa, pożądanie’, *pagūnda* ts. (*vėsti į pagūndą* ‘wodzić na pokuszenie’), *gundininkas* ‘kusiciel’. — Neoosn. *gundy-*: *gūndymas* ‘pokusa’, *gūndytojas* ‘kusiciel’, *pagūndytojas* DP ‘kusiciel’, SD ‘powód, author’ (por. typ *rašytojas*, *tapytojas*).

gūngti, *gūngiu*, *gūngiau* a. *guñgti*, -iũ, -iaũ gw. 1. ‘garbić się, maleć garbiąc się, kulić się’, 2. ‘iść zgarbionym a. skulonym; uginać się pod ciężarem’, 3. ‘krzątać się, pracować’; oboczny pdg.: *gūngti*, *gūngstu*, *gūngau* — od onomatopeicznej osnowy *gun-g-* z powtórzonego wykrz. *gun-gun (o chodzie pochylonego, przygarbionego człowieka), por. wtórne wykrz. *gūngt* i *gungì*: *Gūngt gūngt ir atgungė*. *Gungì gungì atgūnga senis*, t.y. *susilenkęs eina* JU. Też o kroczącej czapli: *Garnys guñgija gūngt gūngt grybšt*. — Pochodne: *gūnginti* ‘iść – o człowieku przygarbionym, skulonym’, *susigūnginti* ‘skulić się, zewrzeć się stojąc na zimnie; spać zwinąwszy się w kłębek’, *gūnginėti* ‘iść przygarbionym’, *gūngsoti* a. *gūngsoti* ‘trwać w pozycji skulonej; sterczeć beczynnienie’, *gūngstyti*: SD *gūngstausi* ‘tulać się’ (syn. *daužausi*), *gūngtelėti* ‘zgarbić się’. Tu pewnie też *gūngytis* ‘drapać się po ciele’. — Postverbalia: *gūnga* ‘kłębek jako pozycja ciała śpiącego dziecka’ (*Vaikas į gūngą susigūnginęs miegojo*), *gūngara* ‘krzywizna, nierówność’, *gūngāras* ‘bardzo wysoki człowiek’, *guñgas* ‘niezgrabny człowiek, niezdara’, *guñgė* c. ‘zgarbiony człowiek’, *gūnglys*, -ẽ ts. (⇒ *guñglinti* ‘iść zgarbionym’). Osobno zob. *gūnkla*. — NB. LEW 134, s.v. *gañgaruoti* postuluje apofonię *gung-*: *gang-* i dołącza formy *gāngytis* ‘poruszać się’ i *gānga* ‘ruch’.

gūnià 4, 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘derka, gruby kosmaty koc, używany jako okrycie na konie, czaprak, SD *gūnia* «koc» (syn. *dungalas varsuotas*), 2. ‘narzuta ma siedzenie w wozie’, 3. ‘słomiana zasłona na okna, drzwi w sieni, chroniąca przed zimnem’, 3. ‘splcione ze słomy przeciwdeszczowe okrycie dla pastucha’ — zapoż. ze stbłr. XVI w. *gunja* ‘kosmaty koc wełniany; stara, porwana odzież; kozuch’ ⇐ pol. XVI w. *gunia* ‘proste, grube odzienie, noszone przez ubogich ludzi; gatunek grubego sukna, także okrycie z niego, derka, koc’, zdrob. *guńka* (SPXVI). Por. błr. *húnka*, -i ‘derka na konia’ (stbłr. *gunьka*, *gunka*). Zob. SLA 80, LEW 176, Sławski I, 378n., ĖSBM 3, 114, ALEW 381. War. *gūnẽ*, *gūnė*. — Drw. *gūnėlė* ‘kocyk, derka’ (m.in. SD «kocyk»). Vb. denom. *gūnėti* ‘przykrywać konie derką’, *gūniuoti* ts., *apsigūnioti* ‘owinać się ciepłym okryciem’.

gunióti, *gunióju*, *guniójau* gw. ‘gonić, pędzać, pobudzać, zmuszać do biegania’ — z uwagi na to, że typ iteratywny na -ioti jest pod względem pochodzenia powiązany częścią z

praesens na *-iu*, częścią z praeteritum na *-iau* od starszych formacji na *-yti* (np. *ganyíti*, **ganiu* [por. scs. *gonjō*], *ganiaũ* ⇒ *ganióti*; *trasýti*, *trasiaũ* ⇒ *trasióti*), wolno postulować starszy paradygmat **gunyti*, **guniu*, **guniau*, skąd wyabstrahowano **gun*’- jako osnowę derywatu na **-ā-*, **guniāti*. Pwk. *gun-* wraz ze współrzednym *gin-* (*ginióti*) przedstawia alternant na SZ do *gen-* ‘gnać, pędzić, pędzać’ < pie. **g^{uh}n-C* od **g^{uh}en-*, zob. ie. odpowiedniki s.vv. *genéti* i *giñti*)²³⁶. Niejasnym wariantem jest *gunoti* LEX ‘polować, jagen’. Zob. też *guinióti* s.v. *gùiti*. Por. ŽD 131, 519, ALEW 381. W LEW 152 pojawia się dziwna formuła «mit Ablautsentgleisung *guinióti* = *gunióti*». — NB. Scs. *gūnati* inf. ‘gnać’ (prs. *ženq*), *izgūnati* ‘wygnać’ nie może być formą odziedziczoną. W antewokalicznym SZ spodziewalibyśmy się refleksu **gn-V*, nie *gūn-V*, por. wedyckie prs. 3 pl. *ghn-ánti* wobec 3 sg. *hán-ti* ‘bije, zabija’. Scs. *gūn-ati* musiało więc wejść w miejsce psł. **gn-ati* (pbsł. **gn-ā-* < pie. **g^{uh}n-eh₂-*). Ta innowacja polegała na przeniesieniu antekonsonantycznego allomorfu **gūn-C* (**g^{uh}n-C*) do pozycji antewokalicznej. Ze słowiańskiego punktu widzenia *gūnati* jest iteratywem na *-a-* do zanikłego czas. prymarnego **gōti* < pbsł. **guntei*, por. stpr. *guntwei* ‘uprawiać (niegodziwe zajęcie), treiben (unehrliche Hantierung)’. Vaillant III, 208 postawił *gūnati* pod względem apofonicznym na równi ze *zūvati* ‘wołać, krzyczeć; nazywać’. Z punktu widzenia teorii laryngalnych nie można tego zaakceptować: w pierwszym wypadku mamy pwk. anitowy (**g^{uh}en-*), w drugim pwk. setowy (**g^hueH-*). SZ antewokaliczny od tego ostatniego miał postać **g^huH-eh₂-*, skąd przez fazę pbsł. **žuū-ā-* refleks historyczny *zūvati*. Jednakże sekwencja *ūv-a* jest nieporównywalna z *ūn-a*, ponieważ w pierwszym wypadku *ū* nie jest samogłoską anaptyktyczną wsuniętą przed resonant w SZ (por. *guntwei*), zaś *v* – w przeciwieństwie do *n* – nie jest etymologicznym składnikiem pierwiastka, lecz ślizgiem (*glide* **u*), który pojawił się w sekwencji **CuH-V* dopiero w następstwie zaniku spółgłoski laryngalnej, czyli w hacie **u.V* (zob. HL 196,117). W kwestii stpr. *guntwei* zob. też PKEŽ 1, 424. — Drw. *paguníkis*, *-ikē* ‘chłopiec, dziewczyna na posyłki’. — Czy tutaj należą n.m. *Gūniai*, *Paguniaĩ*?

gūnkla 1 p.a. 1. ‘guz, okrągła wypukłość’, 2. ‘zgrubienie na nici, sznurze; nierówność na ostrzu kosy’, 3. ‘zmarszczka, fałd’, 4. ‘seł, dolna część gałęzi wrosniętej w pień drzewa’, 5. zaokrąglona narośl na drzewie’, z obocznym tematem: *gūnklas* m.in. ‘kolanko, zgrubienie pędu rośliny’ — z **gung-kl-* (por. war. *gunglā*, *gungrā*), deverbativum od *gūngti* ‘zwijać się, kulić się, garbić się’ itd. (zob.). — Drw. z neosufiksem *-šl-* (por. *rauškšlē*): *gūnkšla*, *gūnkšlē* a. *gunkšlē*, zwykle pl. ‘zmarszczki, nierówności w tkaninie’, ⇒ *mēdis gūnkšlotas* ‘drzewo z guzami na pniu’.

gúoba 1, 4 p.a. 1. bot. ‘wiąz, Ulmus’ (*Guobos medis labai diržingas* ‘Drzewo wiązu jest twarde (niełupliwe)’). *Iš gúobos karnas plėšia* ‘Z wiązu zdzierają łub’), 2. ‘rusztowanie do suszenia siana’ (*Pastovės porą dienų gúoboj ir išdžius* ‘Postoi parę dni w «guoba» i wyschnie’). War. m. *gúobas* (dzukskie). Odpowiednik łot. *guōba*. Bez etymologii. Dotychczasowe porównanie *guob-* < **gōb-* z pol. gw. *gab* ‘wiąz’ (por. LEW 176n.) odpada w świetle faktu, że *gab* nie jest formą odziedziczoną, lecz zmienioną z **gabr*, co prawdopodobnie z prapol. **grabr* < psł. **grabrū*, por. Boryś 176. Zob. też *gūlba*. — Lituanizmami są: 1° stbłr. *kgoba*, pol. gw. *goba* i błr. gw. *gabá* (pl. *gáby* a. *gabý*), 2° pol. gw. *gob*, błr. gw. *hob*, zob. Laučjute 43, PzB 1, 397. — Drw. *gúoblas* ‘dziupla’, *guobukas* ‘młody wiaz’ (*Iš jaunų guobukų lenkia lankus* ‘Z młodych wiązów wyginają kabłaki’). Czy tu *guobštas* b.z.a. ‘niewielki las’? — Nazw. *Gúoba* (łot. *Goba*, *Gobiņš*). N.m. *Guobaĩ*, *Guōbē*, *Guobiniaĩ*, *Guōbos*, *Paguobỹs*. N.rz. *Gúoba*, *Gúobuva*, *Guopỹs* (z synkopowania

²³⁶ Wbrew zdaniu Būgi (RR I, 295) nie należy tu *gūnyti*, *-iju*, *-ijau* ‘gonić, ganiać, pędzać (bydło, świnie)’, ponieważ jest to wariant do *gōnyti*, *-iju*, *-ijau* – czasownika zapożyczonego z pol. *gonić* (substytucja *ū* w miejsce obcej samogłoski *o*).

*Guopupỹs < *Guob-upỹs).

guõbti, *guobiũ*, *guobiaũ* gw. 1. 'wydrążyć w drewnie, żłobić', syn. *duõbti* (*Šita gelda labai dailiai išguobta* 'Ta niecka została bardzo ładnie wyżłobiona'), 2. 'troszczyć się o kogo; karmić zwierzę' (syn. *glõbti*, *globõti*), 3. 'chwycić, zabierać sobie, zgarniać do kupy, zagarniać' (*Marti išguobė visus daiktus* 'Synowa zabrała/wyniosła [z domu] wszystkie rzeczy'. *Viso svieto turtų nesuguobsi* 'Nie zagarniesz bogactw całego świata'). Trudne z powodu znacznego różnicowania znaczeń. Dotąd nie zetymologizowane, brak w LEW i ALEW. Wydaje się, że jedynie trzecie z wymienionych użyć otwiera pewną możliwość dla interpretacji historyczno-porównawczej: jeśli pwk. *guob-* kontynuuje pb. *gõb-, to można w nim upatrywać stosunkowo archaiczny alternant na SO do *gēb- jak w gwarowym czas. *gēbti*, por. zwłaszcza *apgēbti* 'o kwoce: zagarniać (brać) pisklęta pod swoje skrzydła', *tinklu apgēbė* 'zagarnął siecią', *sugēbti* 'przywłaszczyć sobie, zagarnąć cudzą własność' (*Mirusiojo turtus sugėbė giminės* 'Majątek zmarłego zagarnęli krewni'). Stosunek *guob-* 'chwycić, garnąć do siebie' $\Leftarrow$ *gēb-* 'garnąć, zagarniać' można w ogólności postawić na równi z *brũogas* $\Leftarrow$ *brėžti*; *slũogas* $\Leftarrow$ *slėgti* i *sũodys* $\Leftarrow$ *sėsti* (por. Stang 1966, 40n.). — Gdy chodzi o użycie 1. 'drażyć, żłobić', można ewentualnie podejrzewać mutację fonetyczną *duõbti* w *guõbti*. Użycie 2. 'troszczyć się, karmić' może polegać na wtórnej dyferencjacji *glõbti* $\Rightarrow$ *guõbti* na tle neoapofonii, por. *stomuõ* $\Rightarrow$ *stuomuõ*; *drõžti* $\Rightarrow$ *druõžlės* i sławizm *špõkas* $\Rightarrow$ *špũokas*.

gũogis, -io 1 p.a. wsch.-lit. 1. 'nieproszony gość na weselu' (*Buvom veselijon nuvejė gũogiais* 'Poszliśmy nieproszeni na wesele'. *Svečiai valgo, ė gũogiai šoka* 'Goście jedzą, a guogiai tańczą'), 2. 'kto przyszedł na potańcówkę z innej wsi'. Z *kuog-* przez udźwięcznienie, por. war. *kuõgis* i *kũogis*: *Kad nekvies, važiuosma kuõgiais* 'Jeśli nas nie zaproszą, pojedziemy jako «kuogiai»'. *Kuogiu į vestuves aš jau neeisiu* 'Nieproszony nie pójde na wesele'. Por. *kũgis* > *gũgis*; *koserė* > *goserė*. Etymologia synonimicznego określenia *pušĩnmindis* (zob.) nasuwa przypuszczenie, że powinniśmy tu wyjść od starszego war. *kũogis*, *kuõgis* i przyjmując derywację od *kũogė* 'niewielka spiczasta kopka siana; snopek owsa związany powroślem u góry'. Znacz. etym. 'ktoś, komu nadano przezwisko pochodzące od *kũogė*'. LEW 311 zestawiał *kũogis* z czas. *kąuti* 'uderzać, wbijać', ale nie podał bliższego uzasadnienia. Otrębski, *Balt V:1*, 1969, 78 wywodził *gũogis* z *kuokis 'tancerz', mianowicie w nawiązaniu do wyrazu *kuokĩnė* 'potańcówka' (który jednak nie ma pewnej etymologii).

guõlis, -io 2 p.a. 1. 'legowisko dzikiego zwierzęcia (niedźwiedzia, wilka, jelenia), barłóg', *guolis žvėrų* SD «łożysko, legowisko» (syn. *bũklas*), 2. 'miejsce do spania, np. na podłodze, legowisko', 3. 'poślanie, pościel' (*Sutaisyk ir išvėdink mano guolį* 'Zaściel i wywietrz moje poślanie'), 4. 'obóz wojskowy' (zob. niżej). Odpowiednik łot. *guõļa* 'gniazdo, obóz, muszla (ślimaka), jasła, żywopłot'. Litewsko-łotewska forma apofoniczna *guol-* stoi niewątpliwie w związku z alternantami *gul-* (SZ) jak w *gułti* 'kłaść się, położyć się' oraz *gval-* (SO) jak w *gvaldyti* 'składać ścieśniając', *gvalas* 'łóżko' (po st. pełnym *guel- nie ma śladu). Problemem spornym jest jednak zakwalifikowanie wokalizmu *guol-* w terminach stopni apofonicznych. ALEW 381 mówi o *guol-* jako st. wzdłużonym: «Dehnstufige Nominalbildung von *gułti*». Naszym zdaniem st. wzdłużony do *gul-* musiałby przybrać formę *gũl-. Skoro tak nie jest, proponujemy zakwalifikować derywację *gul-* $\Rightarrow$ *guol-* jako neoapofonię, mianowicie wytworzenie nowego st. pełnego (dyftong *uo*) na podstawie st. zanikowego (monoftong *u*), a to w odróżnieniu od starego SP *gval-*, który miał za podstawę SE *guel-. Pwk. *guel- ma dość rzadką strukturę *TReR-*, a to sprawia, że trudno jest znaleźć dokładną paralełę dla suponowanej tu neoapofonii. Na razie trzeba się zadowolić porównaniami z zakresu innych niż *TReR* typów pierwiastkowych, por. więc *dũbti* $\Rightarrow$ *duobė*

(starsze *daubà*), *spùgti* ⇒ *spúogas* (starsze *spáugas*), *rušėti* ⇒ *ruōštis* (starsze *ráušės*). Stosunek *u* ⇒ *uo* łączy też izolowane nomina, por. np. *lùbos* i *liobas*; *stùburas* i *stuobrys*; *blùzganos* i *bluōzganos*. W szczegółach inaczej BSW 93 i IEW 402. LEW 176 rekonstruuje pb. *gūōl-, skąd *gōl- (*guol-*) drogą zaniku *u jak w *šuō* i *dù*. — Drw. *guolỹnė* ‘legowisko (zająca)’, *prieguolis* ‘krótki odpoczynek, drzemka’ (syn. *priegulis*), cps. *dviguōlis* ‘łóżko dla dwóch’ (por. *dvi°*), *guoliāvietė* ‘legowisko przygotowane dla krowy, cielęcia’ (por. *vietà*), *vasaraguolis* SD «leża żołnierska letnia» (syn. *vasaragultas*, por. *vāsara*), *žiemaguolis* SD «leża żołnierska zimna» (syn. *žiemagultas*, por. *žiemà*). — Vb. denom. *guōliauti* 1. ‘zdrzemnąć się, położyć się na krótki odpoczynek’, 2. ‘leżeć w chorobie’.

gúosti, *gúodžiu*, *gúodžiau* ‘pocieszać, okazywać współczucie’, *pagúosti* ‘pocieszać, dodawać otuchy’, refl. *gúostis* ‘użalać się, skarżyć się, szukać współczucia’, iter. *gúodžioti(s)*. Nie dość jasne. Būga, RR II, 352 łączył z *gaudžiù*, *gaūsti* ‘głośno brzmieć; płakać, szlochać’ i łot. *gaūžu*, *gaūst* ‘jęczeć, żalić się, narzekać’. LEW 159n. nawiązywał *gúosti* do *godóti*, -ju m.in. ‘żałować kogo, współczuć komu’, postulując apofonię *uo* (*ō) : *o* (*ā). Lepiej jednak pozostawić ten czasownik na boku, ponieważ zachodzi podejrzenie zapożyczenia ze słow. *gadati*. — SZ *gūd-*: *gūdurti* BRB ‘biadać, lamentować’, ⇒ *gūduriuoti* ‘narzekać, biadolić, lamentować’. — Próbną rekonstrukcją: *gúodžiu*, prs. causativum: ‘sprawiam, że ktoś jest zadowolony’. Inf. *gúodyti ⇐ *gōd-iĵe/a- < pie. *goh₂dʰ-eĵe/o-. Formacja na SO od *geh₂dʰ- ‘być zadowolonym, cieszyć się’. Por. gr. γηθέω, dor. γᾱθέω ‘cieszyć się, radować się’ (zob. LIV² 184, gdzie zresztą brak wzmianki o formach lit.). — Drw. *gúoda* ‘współczucie, litość’ (⇒ *gúodus* ‘litościwy’), *pagúoda* ‘pocieszenie, pociecha, otucha, ukojenie’, *neguōdas* ‘hańba, wstyd’.

guōtas 2, 4 p.a., *gúotas* 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘stado bydła, trzoda świni, ławica ryb’, war. *guota* LEX, 2. gw. ‘gromada dzieci’, 3. gw. ‘niewielka grupka (drzew, krzaków, grzybów)’. Adv. *guōtais* a. *gúotais* adv. ‘gromadnie, w większej liczbie’. Dotąd przy założeniu pierwiastka pb. *gō-C < pie. *gʷeh₃-C ‘żywić, paść bydło’ przyjmuje się pokrewieństwo *guotas* z gr. βότωρ ‘pastuch’, SZ βόσκω ‘paść, hodować, karmić’ (*gʷh₃-ske/o-), zob. LEW 177, GEW I, 253, Beekes 2010, 227n. W szczególności można *guotas* zrekonstruować – wraz z ALEW 381 – jako formację apofoniczną na SO *gʷoh₃-C, mianowicie pb. *gō-ta- < pie. *gʷoh₃-to-. W jęz. łotewskim stoją do porównania derywaty na -in/en-: *guōtiņa* ‘młoda krowa’, *guōtene* ‘młoda krowa, jałówka’. Synchronicznie są to zdrobnienia do *gūovs* f. ‘krowa’ (ME I, 692), jednakże etymologicznie mogą to być singulativa od coll. ‘stado krów’. Poza tym jest formacja wsteczna *guotas* f.pl. ‘krowy’ (ME, ALEW 381). — Būga, RR II, 353 postulował dla *guotas* tożsamość pierwiastka z łot. *gūovs* f. ‘krowa’, rozumianym jako *guovs* (pb. *gō- < pie. *gʷeh₃-?). To jest trudne do uzasadnienia.

guōtė 2 p.a. bot. ‘grzyb jadalny wodnicha, Hygrophorus’. Obok tego *guočià* ‘grzyb Armillaria mellea’, też ‘rydz, Lactarius deliciosus’, drw. *guōtena* bot. ‘Hygrophorus’. Znac. etym. ‘krowi grzyb, krowiak’. Por. łot. *guotenes* jako synonim *guovju pēkas* ‘Kuhpilz’ : *guōtene* Stärke, Färse’ (ME I, 692). Zob. *guōtas*. — Drw. *gúotais* adv. ‘(rosnąć) gromadnie, w wielkiej liczbie’, por. Būga, RR II, 353.

gurà 4 p.a. gw. ‘wzniesienie, wzgórze, góra’ (*Ten, ant tos gurōs, javai visai neauga* ‘Tam, na tym wzgórzu, zboże zupełnie nie rośnie’. *Ant tokios gurōs namą pasistatė* ‘Na takim wzniesieniu dom sobie wybudował’) — zapoż. ze stblr. *kgura*, *gura* ‘góra; wierzch’ ⇐ pol. *góra*, czyt. [gura]. Por. ros. *gorá*, błr. *hará*. War. m. *gùras*. LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu.

gūra 1 p.a. c. gw. ‘kto chodzi pochylony, zgięty wpół; dryblas, niezdarny dryblas’, *pagūromis*, *pagūrōm*, *pagūromis* adv. ‘pochylony ku ziemi i do przodu, zgięty wpół (iść,

biec)’ — stoi w związku z czas. *gūrėti* ‘trwać w stanie skulonym (o pastuchu stojącym na deszczu)’, *gūrinėti* ‘chodzić schylonym, np. zbierając jagody, grzyby’, *gūrinti* ‘powoli iść przygarbionym; iść ze zwieszoną głową’ (syn. *gōrinti*) i ma nawiązanie w łot. *gūrātiēs*² ‘zgięty wpół robić coś (na roli)’, *gūrāt* a. *gūrēt* ‘ukazywać się w oddali, poruszać się powoli; parzyć się – o psach’. Prawdopodobny jest związek osnowy *gūr-* z wykrz. *gūr-gūr* o szybkim chodzie, biegu (*Gūr gūr ir nugurēno sau*), por. *gurēnti* ‘iść szybko drobnymi krokami; spieszyć się’. — N.m. *Gūrai* 3x, *Gūriai*, *Gūriškė*.

gurbà 2 p.a., gen.sg. *guřbos* wsch.-lit. ‘zaspà powstała przez nawianie śniegu’ (*Išaič orañ nemōžna – vienos guřbos* LzŽ ‘Wyjść z domu nie można, wszędzie zasy’)) — zapoż. ze stbłr. **gurba* (HSBM zaświadcza to m.in. w znac. ‘kupa kamieni, gruzu’). — War. m. *uřbas* 4 p.a., pl.t. *urbaĩ* (DvŽ) – ze zmianą rodzaju zapożyczone z błr. *hūrba*, -y ‘zaspà śniegu, piasku’. Zanik *h-* jak w *ūnaras* i *ūstas*.

guřbas 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘kosz upleciony z wikliny lub słomy’ (war. *guřbis*), 2. ‘wasąg, wiklinowy kosz jako nadwozie lekkiego wozu’, 3. ‘żłób, drabinka, za którą kładzie się paszę dla bydła’, 4. ‘kojec dla ptaków domowych; miejsce znoszenia lub wysiadywania jaj’, 5. ‘psia buda’ (war. *gurbà* 4, 2 p.a.), 6. ‘odgrodzona część w chlewie, przeznaczona dla drobnych zwierząt (owiec, prosiąt, cieląt)’, 7. ‘chlew; obora’, SD *kiaulių gurbas* «świnnik», 8. ‘klatka dla zwierząt; klatka dla ptaków’, 9. ‘kryty słomą ul pszczeli’, 10. ‘motowidło, przyrząd do zwijania nici, przędzy’. Odpowiednik łot. *gurbs*, *guřba* ‘budka dla szpaków; klatka dla ptaków domowych; przepierzenie z desek w stajni’. Bez dobrego objaśnienia. Przyjęta w LEW 178 etymologia orzeka, że *gurb-* jest refleksem pie. **gr-b^h*-, gdzie pwk. **g(e)r-* ‘splatać, skręcać’ (por. IEW 385n.) jest rozszerzony ‘determinatywem’ *-b^h*-. W terminach apofonii lit.-łot. *gur(b)-* kwalifikuje się jako formę na SZ **gr-C*, którą można powiązać z innymi alternantami w językach pokrewnych. Z jednej strony jest to SO **gor-* w refleksie stisl. norw. *kass* m. ‘kosz wiklinowy’ < pgerm. **kársa-* < pie. **gór-s-os*. Z drugiej strony jest to SE **ger-* w refleksach germańskich (stnord. *kiarr* n. ‘krzaki’, szw. *kärr* n. ‘bagno, mokradło’ < pgerm. **kersá-*), jak również w greckim: γέππων n. ‘plecionka; tarcza z plecionki pokrytej skórą wołową; pleciony kosz we wnętrzu wozu; pał, tyczka; pocisk, strzała’ < **gerson* < pie. **gér-s-om*. Zob. LEW 178, ALEW 382, GEW I, 300. Zwraca uwagę fakt, że etymologizacja gr. γέππων w GEW odbywa się bez lit. *guřbas*. Tak samo u Beekesa 2010, 268, który zresztą sądzi, że wyrazy germańskie i grecki nie są odziedziczone, lecz pochodzą – jako pożyczki – z substratu ‘europejskiego’. — Fakt, że wyraz *guřbas* ukazuje się w prymarnym znac. ‘kosz upleciony z wikliny lub słomy’, skłania do powiązania go z pewnymi wyrazami o zbliżonych znaczeniach, mianowicie: *kuřbas* ts. (war. *kuřbis*), też ‘żłób w oborze; kaganiec; ul; klatka dla ptaków’, *kařbas* ‘kosz; kobiałka; siatka do przenoszenia karmy dla zwierząt’. Wszystkie te wyrazy zostały zapożyczone z prus.-niem. *korb*, *korw* (zob.). Wydaje się, że *guřbas* można interpretować jako wariant do *kuřbas* (udźwięcznienie *k- > g-*). Porównywalne wypadki to *galdūnai* < *kaldūnai* (≡ pol. *kołduny*) i *gobtēras* < *koptēras* (≡ pol. *kaptur*). — Drw. *gurbà* ‘psia buda’, *gurbēlis* ‘komórka; klateczka’ (SD¹ «chlewik»), *guřbis* ‘kosz, koszyk’. Cps. *bitgurbas* CGL ‘ul pszczeli, Bienen=Korb’ (por. *bîtē*), *gurbāvietē* ‘miejsce, gdzie stał chlew a. obora’ (por. *viētā*). — N.m. *Guřbai*, *Gurbaĩ*, cps. *Guřbšilis*. Vb. denom. *gurbūoti* ‘obwijać (nici, przędzę) na motowidle, motać’.

guřbti, *gurbstū*, *gurbaũ* 1. ‘poprawiać się, przybierać na wadze, mocnieć, wzmacniać się’ (*Po ligai sesuo guřbsta*, t.y. *eina stipryn* JU ‘Po chorobie siostra mocnieje’), 2. ‘rozpieszczać się’, 3. ‘niedomagać, upadać na zdrowiu, cherlać’ (*Jis visą laiką guřbo ir guřbo, iki numirė* ‘On cały czas cherlał i cherlał, aż umarł’), *praguřbti* ‘poprawić się (na ciele), polepszyć się; wzbogacić się’, *nuguřbti* ‘zmarnieć, zmizernieć, uschnąć, zdechnąć, paść’ (ciekawe użycie prvb. *nu-* w funkcji prywatywnej). Zdaniem LEW 135, 178 SZ *gurb-* można powiązać

z *garb-* jako refleksem SO, zob. *gárbana* ‘kędzior, lok’. — Drw. *gurbéti*, *gurbiù*, *-éjau* ‘rozpieszczać się, psuć się od zbyt dogodnych warunków’. Nomen: *gurbùs* ‘szybko, bujnie rosnący, urodzajny; dobrze odżywiony’, *gurbiaĩ* adv. ‘szybko, bujnie (rosnąć, rozwijać się)’.

gurdùs, *-i* 4 p.a. gw. ‘bezsilny, słaby; powolny, nieruchawy, marudny; nierozmowny’, łot. *guĩds*, *gũrds*² ‘zmęczony, wyczerpany, wycieńczony’ — przymiotnik postwerbalny od neoosn. **gurd-*, pochodzącej z resegmentacji czas. **gur-dy-ti*, będącego iteratywem lub kauzatywem na *-dy-* do prymarnego *gũrti* ‘kruszyć się, sypać się, rozpadać się’, przen. ‘słabnąć, męczyć się’, *sugũrti* m.in. ‘zmęczyć się, osłabnąć’ (łot. *paguĩt* ts.). Paralele: *ardùs* $\Leftarrow$ *ardýti* (*ĩrti*); *nardùs* $\Leftarrow$ *nárdyti* (*nėrti*, *nĩrti*); *skaldùs* $\Leftarrow$ *skáldyti* (*skėlti*, *skilti*). Analizę semantyczną daje Urbutis 2009, 172n. Brak w *ŽD* i Ambrazas 1993. Mniej jest prawdopodobne, żeby *gurdùs* reflektowało wprost pie. **gʷrd-ú-* jak w gr. βραδύς ‘powolny, tępy na umyśle; leniwy, spóźniony’, łac. *gurdus* ‘głupi, niezdara, bałwan’ (zob. LEW 178, de Vaan 275, Beekes 2010, 234). — Drw. *gurdēlis* ‘kto cherla, zdycha, kto ledwo żyje’, *gurdulỹs* ‘kto się guzdrze przy robocie’, *gurdēlis*, *-ė* ‘padłe zwierzę’, *sugurdĩmas* ‘zmizernienie, zguba, strata, upadek’. Por. łot. *guĩdas* ‘zmęczenie’, *gurdelis* ‘człowiek zmęczony, słaby, chorowity’, *guĩdēns* ‘zmęczony; o wodzie: ciepławy, letni’, *guĩste*² ‘leń, obibok’ (war. *guĩkste*²). Vb. denom. *gurdinti* a. *gurdėnti* caus. ‘gnębić, ciemnić; doprowadzać do czyjejś śmierci; dokuczać, przeszkadzać’ (*Sĩnus mirė*, *bado nugurdintas* ‘Syn umarł zamorzony głodem’), *guĩsti* (zob.). Od neoosnowy łot. *gurdul-* pochodzi gw. *guĩduĩlat* ‘z powodu zmęczenia pracować mało wydajnie’ (EH I, 420).

gurgėti, *gũrga*, *gurgėjo* 1. ‘o strumyku: szemrać; o kiszkach: burczeć’, 2. przen. ‘zrzędzić, gderać’, cps. *apgurgėti* ‘pokryć się brudem, sadzą’, *nugurgėti* ‘o wozie: zaturkotać’, *sugurgėti* ‘nadejść całą gromadą’ — czasownik na *-ė-* od osnowy *gur-g-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *guĩ-guĩ*, *gũr-gũr* m.in. o szybkim ruchu (chodzie, biegu), o bulgotaniu, gulgotaniu, o burczeniu w kiszkach’. Por. *murmėti* $\Leftarrow$ *muĩ-muĩ*; *kiĩkti* $\Leftarrow$ *kĩr-kĩr*. Paralela łotewska: *guĩdzėt* ‘trzeszczeć, skrzypieć’. — Z innymi sufiksami: *gurgėnti* ‘o wodzie: wydawać szmer, szemrać’ (*išgurgėnti* ‘przepić pieniądze’), *gurgĩnti* ‘wieźć, wozić’, *sugurgĩnti* ‘grubo sprząść; zepsuć’ (*gũrga* ‘zgrubienie na nici, sznurze’). Zob. też *gurksėti*. Prymarną postać ma *guĩgti* ‘bulgotać, gulgotać, burczeć w kiszkach’ (por. typ *bėbti* $\Leftarrow$ *bėbė*).

gurgždėti, *gurgždũ*, *gurgždėjau* 1. ‘skrzypieć, zgrzytać, trzeszczeć, chrzęścić (pod nogami), 2. przen. ‘kłócić się; mruczeć z niezadowolenia, gderać’ — z udźwięcznienia w praformie **gurkš-dė-ti*, gdzie suf. *-dė-* dołączył się do wykrz. *gũrkš*, *gũrkšt*, pociągając za sobą asymilację spółgłosek. Paralele: *gĩrgždėti* od *giĩrkš*, *kregždėti* od *krėkš* i *švagždėti* od *švākš*. — Z innymi sufiksami: *gũrgždinti*, *gurgždėti*. — Nomina z neoosn. *gurgžd-*: *gũrgžda* a. *gũrgždula* ‘supel na nici, sznurze’, *gurgždesỹs* ‘chrzęst’, *gurgždis* f. ‘skrzypienie butów; szelest jedwabiu’.

guĩklas, *gũrklas* (bez oznaczenia p.a. w LKŽ) gw. bot. ‘ogórek, Cucumis sativus’, 2. ‘melon, Cucumis melo’ — zapoż. z nwn. Gurke m. (stąd też łot. *guĩķis* ‘ogórek’). Suf. *-las* został dodany na wzór bliskoznacznego *sviklas*, *cviklas* ‘ćwikła’ (zob. LEW 178). Niejasne są segmenty *va-* w *vaguĩklas* oraz *vor-* w *vorguĩklas*. Zob. też *aguĩkas*.

gurklỹs, *-io* 3 p.a., *gũrkliis* 1 p.a. 1. ‘podgardle, wole u ptaków’, 2. SD «wola u człowieka, skora pod gardłem wisząca», 3. ‘grdyka, jabłko Adama’ (syn. *gũrkšlis*), 4. przen. ‘przód wozu’, 4. ‘szyjka naczynia, szyjka butelki’, 5. ‘chochła, warząchew’. War.: stlit. *gurklė* ‘gardło, szyja’, SD <*gurkliis*> «gardło» (syn. *gerklė*). Odpowiada z jednej strony łot.

gurklis ‘wole, gardziel’²³⁷ i stpr. *gurcle* EV ‘gardziel, Gurgel’, z drugiej strony psł. **gürdlo* n. ‘gardło’, sch. *gr̥lo*, rcs. *gr̥lo*, ros. *górlō*, czes. *hrdlo*, pol. *gardło* (por. BSW 89n., LEW 148n.). Morfem *gur-* wraz z obocznikiem *gir-* reprezentuje SZ do *ger-* ‘pić, chłonać’, zob. *gérti*, *gerklē*. Forma bałtycka na *-kl-* < *-tl- i słowiańska na *-dlo* pełniły funkcję nomen instrumenti ‘część ciała, którą pochłania się pokarm’. Derksen 2008, 198 odtwarza pbsł. **gúrʔtlo-* < pie. **gʰrh₃-tlóm*. Synchronicznie *gurkl̥ys* jest kojarzone z onomatopeicznym czas. *guṛkti* ⇐ *guṛkt*, *guṛkt*, zob. s.v. *gurksėti*. — Drw. *pagurklē* SD «grzebień u kura spodni, podgardlek», *pagurklis* ‘podbródek, podgardle’. — N.rz. *Gurkl̥ys*. N.m. *Gurkliaĩ*, *Antgurkliai*.

gurksėti, *gürksi*, *gurksėjo* gw. ‘pić wydając odgłos gulgotania’ — czasownik na *-sē-* od osnowy *gurk-* (wykrz. *gürkt*, *guṛkt* o połykaniu), będącej wariantem do *gur-g-* ⇐ wykrz. *gur-gur* (zob. *gurgėti*). War. rozszerzone: *gürk-š*, *gürk-št*. Paralela: *mulksėti* ‘chciwie jeść, łykać’ ⇐ *mūlkt*, *mulkt*. Tak jak od *mūlkt* utworzono quasiprymarny czas. *mūlkti*, *-iū*, *-iaū* ‘chciwie jeść, pić, połykać’, tak też obok *gürkt* pojawił się czas. *guṛkti*, *-iū*, *-iaū* ‘chciwie jeść, żreć, dziobać’, również *gürkt-elėti* ‘połknąć, przełknąć’ (war. *gürkteleiti*). — Od wykrz. *gürkš(t)* utworzono: *gürkščioti* ‘łykać głośno, pić głośno’, *gürkštelėti* ‘łykać’ i *gürkšterėti* ts. (SD *gürkšteriu* «popijam sobie», *gürkšteriu truputį* «dotykam się kasek», syn. *paragauju*), jak też sb. *gürkšnis* 1 p.a. lub *gürkšn̥ys* 3 p.a. ‘łyk, haust’ (*vienu gürkšniu* ‘jednym łykiem, haustem’), ⇒ vb. denom. *gürkšnóti* ‘łykać, pić małymi łykami, popijać sobie’.

guṛnas 4 p.a. gw. 1. ‘kostka u ręki a. nogi’, 2. ‘pęcina w nodze konia’, 3. ‘staw, przegub’, 4. ‘biodro’, 5. ‘krzyż, lędźwie’ (por. łot. *gürns* ‘lędźwie, biodra’), drw. *gurnēlis* ‘kostka u nogi; mały kawałek szynki’. Bez ustalonej etymologii, zob. LEW 178n. Forma skłania do powiązania z czas. *gūrti* ‘kruszyć się, rozpadać się; psuć się’. Jeśli założymy dla *guṛnas* znacz. etym. ‘staw, ruchome połączenie dwu lub więcej kości’, to naruszenie (‘zepsucie’) tego połączenia można nazywać ‘zwichnięciem, skręceniem’.

guṛsti, *gurstū* (**gurd-stu*), *gurdaū* ‘mitrzyć, marudzić, marnować czas; słabnąć, marnieć; ginąć, zdychać’ — vb. denominativum na *-sta-* od przym. *gurdūs* ‘bezsilny, słaby’ (zob.). Cps. *išguṛsti* ‘przebyć gdzieś czas jakiś; wyginać, pozdychać; rozzuchwalić się, rozwydrzyć się (o dzieciach)’, *nuguṛsti* ‘zmarnieć, zdechnąć’, *praguṛsti* ‘zmitrzyć, stracić czas; zmarnować się (o uprawach)’, *suguṛsti* ‘zwlekać, mitrzyć, guzdrać się; zmarnieć, zmarnować się (o uprawach)’, war. *zguṛsti* (zob.). — Drw. *gurdinti* caus. ‘gnębić, ciemnić, powodować czyjąś śmierć; dokuczać, przeszkadzać’ (*Sūnus mirė, bado nugurdintas* ‘Syn umarł zamorzony głodem’). — Neopwk. *gurs-*: *guṛstas* ‘mitręga, strata czasu’, cps. *gurstadiēnis* ‘kto marudzi z robotą’ (por. *dienā*).

gūrti, prs. *gūra* (**gura* < **gu-n-ra*; war. *gūrsta*), prt. *gūro* 1. ‘kruszyć się, drobić się, rozpadać się, rozłazić się, sypać się, psuć się’, 2. ‘słabnąć, męczyć się, marnieć, wątleć’, *aūsys gūrsta* ‘dzwoni w uszach’, dosł. ‘uszy się psują’ (dokładniej o tym Urbutis 2009, 180n., z paralelami łotewskimi). Cps. *išgūrti* ‘rozproszyc się’, *pagūrti* ‘osłabnąć, ucichnąć (o wietrze, burzy); znużyć się’, *prigūrti* ‘osłabnąć (o wietrze)’, *sugūrti* m.in. ‘pokruszyć się (o chlebie), stopnieć (o śniegu); zmęczyć się, osłabnąć’. Odpowiednik łot. *guṛt*, *guṛstu*, *guru* ‘słabnąć, marnieć, chudnąć’, *izguṛt* ‘osłabnąć’, *paguṛt* ‘znużyć się, zmęczyć się’. Morfem *gur-* można zakwalifikować jako st. zanikowy typu sampras. do pwk. *gver-/gvar-*, por. *gvérti*, *gvēra* (*gvērsta*), *gvēro* ‘rozchwiać się (o wozie, o drewnianych przedmiotach), zbytnio się rozszerzyć (o otworze), obluźować się, rozklekotać się’ (syn. *dvérti*), też ‘zepsuć się; zgłupieć’, *sugvērti* ‘zestarzeć się, zepsuć się’, caus. *išgvērinti* ‘doprowadzić do rozchwania, rozklekotać (wóz, rower); rozpuścić (dziecko)’, *išgvērēlis* ‘niedołęga, gamoń’. Paralele dla

²³⁷ Nie należy tu wyraz łot. *guṛklas*, pl. *gurkli* ‘żabia ikra, skrzek’; pochodzi on z sonoryzowania formy **kurklas*, por. *kurkli* m.pl. ‘skrzek’.

SZ sampras.: *tur-* $\Leftarrow$ *tver-*; *urk-* $\Leftarrow$ *verk-*; *žul-* $\Leftarrow$ *žvel-*. Pwk. *gver-* może być innowacją, mianowicie st. pełnym dotworzonym analogicznie do SZ *gur-*. Rekonstrukcja pie. $*g^u\text{r}h_2-$ $\Leftarrow$ SP $*g^u\text{er}h_2-/ *g^u\text{reh}_2-$ ‘mleć na żarnach’ (zob. *gìrnos*). W tym kierunku wskazuje przymiotnik pgerm. $*kwerru-$ z pie. $*g^u\text{er}H\text{-nu-}$, por. goc. *qairrus* ‘gentle, mild’, stisl. *kvirr*, *kyrr* ‘calm’, śrdn. *querre* ‘tame’, śrwn. *kürre* ‘mild’ (Kroonen 318). Inaczej LEW 179, gdzie uwydatniono raczej związek z łot. *gaurs* (zob. niżej). Urbutis 2009, 183n. podniósł kwestię oboczności *gv-* i *dv-*; jeśli *dvérti* jest starsze od *gvérti*, to wolno, jego zdaniem, postulować związek z czas. *dūrti* ‘kłuć, przeszywać’. — Drw. *guréti*, *gūra*, *guréjo* dur. ‘drobić się, rozpadać się, kruszeć, stawać się pulchnym’, *suguréti* ‘rozbić się, rozwalić się; połamać się, pokruszyć się na drobne kawałki; osłabnąć’. Caus. *gūrinti* ‘kruszyć, drobić, miętosić; załamywać (ręce); z trudem nieść, wlec, taszczyć’, *išgūrinti* ‘wybić (szybę), powykruszać, powybijać’, *pragūrinti* ‘przebić, rozwalić, rozbić’, *sugūrinti* ‘skruszyć, pokruszyć (chleb); stłuc, potłuc, rozbić, zbić (jajko); skruszyć (serce)’, *sugurinu miestū* SD «burzę miasto» (syn. *suardau*, *pagrauju miestū*), refl. *nusigūrinti* ‘ukruszyć się, sobie’. Nomina: *gūras*, -à ‘pulchny – o ziemi’ (por. niżej *gurūs*), *gurinỹs* ‘okruch, kruszyna’ (por. stpr. *gurīns*: *As gurīns grīkenix* ENCH ‘Ja biedny grzesznik. Ich armer Suender’), *gurlūs* 1. ‘dobrze wykarmiony, dorodny, tłusty (o dziecku, kurze, zwierzęciu); bujnie rosnący’ (syn. *gurnūs*), 2. ‘słaby, oklapły, szybko się męczący – o koniu’ (syn. *gurnūs*), *gurlī dienā* ‘dzień, kiedy człowiek czuje się słaby, apatyczny’ (por. łot. *gurls* ‘zmęczony, słaby’), *gūrulas* ‘gałka, bryłka; trochę’, *gurulỹs*, zwykle pl. *guruliaĩ* ‘okruchy’, *gurūs*, -i ‘kruchy (kamień, chleb, ser), syпки, pulchny (o ziemi)’, *guriaĩ* adv. ‘grubo (mleć)’, *gurūs*, -aĩs sb. ‘czarna, deszczowa chmura’ (war. *gūras*), *gurutỹs* ‘okruch, odrobina’ (por. sufiks w syn. *truputỹs*). — Czy tu n.m. *Gūrai*, *Gūrios*, *Paguriaĩ*, *Paguīriai* (dyftong *uir* z sekwencji *urV*?) — Neoosn. *gurv-* ($\Leftarrow$ *gurūs*): *gūrvēlis* ‘szmatka, gałgan’, *gurvōlis*, *gūrvolis* ‘gałka, bryłka, kula (śniegu), bryła, gruda (ziemi)’, *gurvōlis* ‘bryła, kula, gruda’, DP ‘guz’ (*Mes buvome tas gēdas, gurvoliūs... nupelnę* DP 161₂₆ ‘Myśmyć byli te sromoty, guzy... zasłużyli’), *gurvūōlis* ‘gałka, bryłka’. — WSZ *gūr-*: *gūrēti* (zob. *gūra*), *susigūrinti* DP ‘skruszyć się’. — Neoapofonia SZ *gur-* $\Rightarrow$ SP *gaur-*: *gaūras* (zob.). Por. łot. *gaurs* ‘pulchny (o ziemi)’. — Neoapofonia SE *gver-* $\Rightarrow$ SO *gvar-* (?): *išgvara* c. ‘gapa, gamoń’ – o ile nie jest to derywat od wykrz. *gvā-gvā* (o głosie wrony), mianowicie *iš-gva-ra* (por. pol. *gapa* ‘wrona’ $\Rightarrow$ ‘osoba nieuważna, niezbyt rozcarnięta’, SEPP 122). — WSE *gvēr-*: *gvēra* c. ‘gapa, gamoń’ ($\Rightarrow$ vb. denom. *gvērauti* ‘gapić się; paplać, trajkotać, mówić głupstwa; fałszywie śpiewać’), *gvēralai* m.pl. ‘głupstwa, bzdury’, *gvērỹnē* ‘otwór’.

gūsti, *gundū*, *gudaĩ* ‘przyzwyczajać się, wprawiać się, zaprawiać się w czymś’, cps. *iğusti* ‘nawyknać, wprawić się (w robocie), zdobyć doświadczenie’, *išgusti* ‘wprawić się (np. w oraniu); zmądrzeć’ i ‘odwyknąć, odzwyczaić się (od ciężkiej pracy)’, *nugusti* ‘odwyknąć’, *prigusti* ‘przywyknąć’ (*Prigusti lengviaĩ kaĩp nugusti* ‘Łatwiej się przywyka niż odwyka’). Zdaniem ALEW 383 etymologia *gundū* pozostaje niejasna. LEW 141 wyraził przypuszczenie o pokrewieństwie z rodziną *gāuti* ‘otrzymać, dostać; zdołać, zdążyć’, choć nie zajął stanowiska wobec różnic dzielących *gāu-* i *gud-*. Kierunek poszukiwań został – zdaje się – trafnie wytknięty. Z uwagi na to, że segment -d- w *gud-*, *gundū* należy do pierwiastka, słuszniej będzie mówić tu o pokrewieństwie *gud-* z *gāud-* (nie zaś z *gāu-*). Chodzi tu o taki morfem *gāud-*, który jest produktem metanalizy, mianowicie: *gāu-* + -dy- ‘chwytać, łowić’ (por. *gāuti*) $\Rightarrow$ *gāud-* + -y-. Gdy chodzi o zintegrowanie w jednym paradygmacie setowego SP (*gāud-*) i anitowego SZ (*gud-*) to wydaje się ono całkiem realne, ponieważ znane są takie wypadki, jak *bāudyti* ‘zachęcać, poduszczać, przynaglać’ (por. stpr. *etbaudints* ‘obudzony, aufferwecket’, scs. *vūz-buditi* ‘obudzić’), które współlistnieją z anitowym *bud-* w *bundū*, *būsti* ‘budzić się ze snu’. Derywację *gāud-* $\Rightarrow$ *gud-* można tłumaczyć dwojako. Po pierwsze: przy pomocy innowacyjnej reguły apofonicznej SP $*āu \Rightarrow$ SZ $*ū$, por. *spjāudyti* (*spjāuti*) $\Rightarrow$ *spjudōti*; *kliāudēti* (*kliāutis*) $\Rightarrow$ *kliudyti*. Po drugie: jako produkt analogii, por. *bāudyti* : *bud-*

(*bundù*) = *gáudyti* : *x*, gdzie *x* = *gud-*, *gundù*. Jeśli przy *gáudyti* ‘łowić’ pojawiło się inchoativum *gundù*, to prawdopodobnie miało ono znacz. etym. ‘zaczynam ławić, wprawiam się w łowieniu’. Generalizacja znaczenia, idąca w kierunku ‘wprawiam się w wykonywaniu jakiegokolwiek czynności’, jest chyba łatwo zrozumiała. — Drw. *gùdinti* caus. ‘przyuczać, oswajać (konie)’, *igùdinti* ‘przyuczyć, przyzwyczaić do czego’, *nugùdinti* ‘odzwyczaić’, *pragudėti* ‘poduczyć się czego’. Nomina: *gùdas* sb. ‘nawyk, wprawa’, *gùdas* adi. ‘nawykły do czego, doświadczony; łatwy w obejściu’, *gudrùs* (zob.), *igudimas* ‘nawyk’. Osobno zob. *gùčas*. — WSZ *gūd-*: *igūdis* ‘nawyk, przyzwyczajenie’ (por. *igūsti*).

gùzikas 3 p.a., *guzikas* 2 p.a. przest., gw. 1. ‘przedmiot służący do zapinania odzieży, guzik’, 2. ‘węzeł, supeł’, 3. ‘frendzel’ — zapoż. ze stbłr. *guzikъ* (*kuzikъ*), por. błr. *húzik* ← pol. *guzik* (ĖSBM 3, 112). Zob. też SLA 80, LEW 179, ALEW 383.

gužėti, *gužù*, *gužėjau* ‘zbiegać się zewsząd, gromadnie, tłumnie i z hałasem’, *igužėti* 1. ‘wejść do chaty szybko całą gromadą’, też o ptakach i zwierzętach, np. *Žąsys, avys igužėjo kieman* ‘Gęsi, owce wtargnęły na podwórze’, *nugužėti*: *Kaip žąsų pulkas nugužėjo* ‘Jak stado gęsi szybko odeszły’, *pragužėti*: *Pragužėjo pulkas žąsų* ‘Przeleciało stado gęsi’, *prigužėti* ‘zebrać się w wielkiej liczbie (o dzieciach, gościach)’, *sugužėti* ‘schodzić się w pośpiechu, zbiegać się tłumnie’, też o gęsiach: *I kiemą žąsys sugužėjo* ‘Gęsi zeszły się na podwórze’. Teoretycznie pwk. *guž-* mógłby być refleksem st. zanikowego pie. **g^(u)uǵ^h-* ← **g^(u)euǵ^h-* ‘ukryć, schować’ (LIV² 199), por. wed. *guhas* ‘ukrywasz’, *gūhati* ‘ukrywa’ (brak refleksów na SE, pbsł. **gǵauž-*), ale w językach bsł. nie ma refleksów o żądanym znacz. ‘ukryć, ukrywać’. Z kolei Berneker I, 342n., za nim LEW 179 rozważali zbliżenie z ros. gw. *guz* ‘dolna część snopa’, *gúžka* ‘kuper u ptaka’ itp., co jednak z semantycznego punktu widzenia jest mało prawdopodobne. W tych okolicznościach wolno porzucić obcojęzyczne filiacje i przedstawić możliwość wywodu *gužėti* od wykrz. *guž/gūž*. Por. 1° sytuację, gdy łapie się kurę, aby posadzić ją do niesienia: *Guž guž guž ir prisitūpė višta* ‘«Guž guž guž» i przykucnęła kwoka’. *Gūž guž guž, putytės!* ‘«Gūž guž guž», kurki!’ (ciekawa przemienność form *gūž* i *guž*). *Gūž, putiuke, gūž, tu man sudėsi kiaušinuką* ‘«Gūž», kureńko, «gūž», ty mi zniesiesz jajeczko’; war. *guže*: *Guže, guže, gužute – capt ir pagavau!* ‘«Guže, guže, gužute», cap i złapałam’; war. *gužu*: *Gužu gužu gužù, putyte!* ‘«Gužu gužu gužu», kureńko’. Por. 2° sytuację, gdy biegnie dziecko przypominające pisklę swą sylwetką i ruchem: *Gūži gūži bėga susigūžęs vaikas*. Czas. *gužėti* ‘zbiegać się zewsząd’ mógł się pierwotnie odnosić nie do ludzi, lecz do ptactwa domowego. Mógł on nazywać sytuację, gdy ptactwo zbiega się w gromadę w chwili zadawania pokarmu (zobu) lub gdy pisklęta zbiegają pod skrzydła matki. — SPSL 8, 331 powołuje się na lit. *gužėti* jako interpretamentum dla psł. **gūžũ* (zachodnie) i psł. **gyzũ* (północne) ‘giez, owad pasożytujący na skórze bydła’. Słownik ten przypisuje *gužėti* znaczenie ‘roić się, mrowić się’. To użycie jest tylko starolitewskie i pochodzi zaledwie z jednego zabytku, por. *Strovė* [glosa: *upė*] *varlėmis gužėte gužės* BRB ‘Strumień [rzeka] zaroi się od żab’ (zob. ALEW 383). Z kolei cytowane tam sb. *guža* b.z.a. ‘kupa robactwa’ jest w LKŽ zaświadczone jednym jedynym wypisem ze słownika Ruhiga (1800). Wszystko to zaleca rezerwę wobec kombinacji słowiańsko-litewskiej. — Drw. *gužūtis* 1. ‘bocian, Ciconia’, 2. ‘małe bociana’. Drw. wsteczny: *gūžas* ‘bocian’: *Gūžas su gužučiai islēkė iš savo gūžtos* ‘Bocian ze swymi małymi wyleciał z gniazda’. N.m. *Gužai, Gužiniai, Gužučiai* 3x, cps. *Gūžupis*. — WSZ *gūž-*: *gūžti* (zob.). — SO *gauž-*: *susigaužti*, *-gaužiù*, *-gaužiau* ‘skurczyć się, skulić się’. Nowym alternantem do *gauž-* jest *guož-*: *įsiguožti* ‘osiąść, usadowić się gdzieś’ (syn. *įsigūžti*), *susiguožti* ‘skulić się’ (syn. *susigūžti*). Por. *nusikuōpti* ob. *kaūpti*, *čiuōžti* ob. *čiaūžti* oraz uwagę s.v. *duobė*.

gūžti, *gūžia*, *gūžė* 1. intr. ‘(o kurach) osiadać, przykucać’, 2. tr. ‘trzymać w cieple’, *apgūžti* ‘(o kurze, kwoce) okryć pisklęta skrzydłami i ogrzać je; okryć, otulić’, (syn. *apgėbti*),

prigūžti intr. ‘przykucnąć (jak kura na widok koguta)’, też o skradającym się wilku, *sugūžti* ‘osiąść w gnieździe, okryć pisklęta skrzydłami’, refl. *prisigūžiu* SD ‘czaię się’ [‘zasłaniać się, kryć się’, SPXVI]. Sporne. Po pierwsze pwk. *gūž-* może uchodzić za wzdłużenie SZ *guž-* jak w *gužėti*, wywodzonym z pie. *g^{(u)h}uǵ^h- ⇐ *g^{(u)h}euǵ^h- ‘ukryć, schować’ (LIV² 199), zob. wyżej. ALEW 383n. ocenia zestawienie *gūžti* z *gužėti* jako trudne do przyjęcia. Po drugie, można połączyć *gūžti* z wykrz. *gūž*, udokumentowanym cytatami s.v. *gužėti*; ten etymon wydaje się lepszy od *g^{(u)h}uǵ^h-. — Drw. *gūžčioti*, -ja, -jo 1. ‘wzruszać ramionami (na znak niewiedzy, obojętności, pogardy)’, 2. ‘ze strachu kurczyć się, kulić się w sobie, wzdrygać się’ (*Vaikas labai bailus, gūžčioja dėl mažo nieko* ‘Dziecko jest bardzo bojaźliwe, wzdryga się z byle powodu’), *gūžėti*, -ja, -jo ‘leżeć w cieple pod przykryciem, siedzieć pod skrzydłami matki, wygrzewać się w gnieździe’, *gūžoti* ‘siedzieć lub leżeć skurczywszy się’, caus. *pagūžyti* 1. ‘posadzić (kwokę lub gęś) na jajach’, 2. ‘posadzić rozsądę’. Nomina: *gūžys*, acc.sg. *gūžį* ‘gardziel ptasia, wole, (u ludzi) grdyka, wypukłość na przedniej stronie szyi, jabłko Adama’, też ‘główka kapusty’ (war. *gūžė*, por. łot. *gūza* ‘wole’, war. *guza*), *gūžtā* 1. ‘gniazdo lęgowe ptaka’ łot. *gūsts* ts.), 2. ‘legowisko świni’ (syn. *kiaūliamigis*), 3. przen. ‘melina złodziejska’ (⇒ błr. gw. *gūšta* ‘gniazdo’ i ‘miejsce w zbożu wygniecione przez kury’, zdrob. *gūštačka*, PzB 1, 510n.). Cps. *ānciagūžtis* ‘gniazdo dzikiej kaczki’ (por. *antis*), *vištagūžtē* ‘miejsce, gdzie kura składa jaja’ (por. *vištā*). Vb. denom. *gūžtāuti* ‘szukać miejsca na gniazdo, więc gniazdo’.

gvagždėti, *gvagždū*, *gvagždėjau* gw. 1. ‘chudnąć, mizernieć, usychać’ (*Gyvoliai per žiemą išgvagždėjo*, t.y. *išdžiūvo* JU ‘Zwierzęta przez zimę wychudły’), 2. ‘skarżyć się na ból’ (*Senis vis gvāgžda*, t.y. *guodžias, kad jam skausta* JU) — z udźwięcznieniem *kš-d > gžd-* z *kvakš-dė-ti, tj. formacji na -dė- od wykrz. *kvākš, por. *kvākšt*, *kvākt* o głosie kwoki. Paralele: *žvagždėti* ob. *švagždėti* (*švākšt*); *žvabždėti* ob. *švabždėti* (*švāpšt*). Zob. też *gvazdėti* oraz *kvakštėti* (s.v. *kvakštėti*).

gvaibti pot.: *apgvaibti*, -*gvaibtū*, -*gvaibaũ* ‘osłabnąć i zemdleć, stracić przytomność’ — jest to sonoryzowany wariant do *kvaip̃ti*²³⁸ (*ap̃kvaip̃ti* ‘stracić dech’), którego znaczenie przesunęło się od ‘stracić dech’ ku ‘zemdleć’. Alternant *kvaip-* to forma nowego SP/SO do *kvip-/kvep-*, zob. *kvēpti* ‘wciągać powietrze’, *atsikvēpti* ‘odetchnąć, zaczerpnąć powietrza’. — Drw. *gvāibėti*, *gvāibu*, -*ėjau* ‘padać z osłabienia, mdleć’, *užgvāibėti* ‘wynędnąć (o krowie)’. — War. ze zmianą *ai > ei* (?): *gvėibėti*, np. *Ligonis nugvėibėjo* ‘Chory zemdłał’. — Inna ewentualność: *gveib-* jest wariantem *v-mobile* do *geib-*, por. *geibti* ‘cherlać, niedomagać’, *gėibėti* ‘męczyć się w agonii’; szereg paralel w rodzaju *giēžti(s)* : *gviēžtis*, *gviēštis*; łot. *zaigs*, *zaiguōt* : *zvaigala* zestawił Urbutis 2009, 90.

gvaldyti, *gvaldaũ*, *gvaldžiaũ* 1. ‘łupać orzechy, łuskać, łuszczyć (ziarno, groch, fasolę)’, 2. ‘składać ściskając, ugniatając’ (war. *gvāldyti*), *išgvaldyti* ‘wyłuskać; dowiedzieć się, zbadać’, *sugvaldyti* ‘zmieścić, umieścić w pewnym miejscu’ (*Kanklės nesugvaldyti*, t.y. *nesudėsi, bus keblu vežti* ‘Kankli nie sposób upchnąć, niewygodnie będzie je wieźć’). Analiza: *gval-dy-*, caus. na SO *gval-*. Ten ostatni jest dwuznaczny: może być odziedziczony (*g^{uol}- ⇐ *g^{uel}-/*g^{ul}-) albo też dotworzony na mocy neoapofonii *gvil-* ⇒ *gval-* (zob. *gvildyti* i *gułti*). Znacz. etym. ‘kłaść, układać jedno blisko drugiego’. Formacja złożona z prvb. *iš-*, *išgvaldyti* ‘wyłuskiwać’, mogła początkowo oznaczać ‘rozrywać to, co ściśle do siebie przylega’. — Neoosn. *gvald-*: *gvaldūs* 1. ‘taki, który się dobrze łupie, łuszczy’, 2. ‘zwarty, szczelny, ściśle przylegający, gęsty (o zbożu)’, *gvaldžiai* adv. ‘(składać) ściśle, nie pozostawiając luzów’. N.m. *Gvaldaĩ*.

gvazdėti, *gvāzda*, *gvazdėjo* gw. ‘palić się słabym ogniem, palić się bez płomienia, tlić

²³⁸ Paralele: *gvāzdis* < *kvastis; *dribnōti* < *tripnōti*; *dvazgēti* < *tvaskēti*; *gaūgaras* < *kaūkaras*.

się' (*Ugnelė tik gvāzda, smarkiau nedega*) — ze zmiany *kvas-dė-ti przez udźwięcznienie *ksd* > *gzd*. Formacja z suf. -dė- od wykrz. *kvās* (m.in. o lekkim biegu; o oddychaniu; war. *kvāst* o przewróceniu się), zob. *kvasnōti*. Paralele s.v. *gvagždėti*. NB. Nie ma wykrzykników †*gvaz*, †*gvazd* ani †*gvagžd*. — Neoosn. *gvazd-*: *gvazdėti* 'lekko wiać, powiewać'. — War. z niejasnym dyftongiem *ai*: *gvaizdėti* 'tlić się' (*Tos malkos šlapios, gvaizda ir jokios šilumos neduoda*). Nie ma wykrz. †*kvais* ani †*kvaist*.

gvāzdis, -džio 2 p.a. gw. 'ogon' (*Paisyk, kaip mūs telyčiukė ažiurietus gvāzdį ulioja* 'Popatrz, jak nasze cielątko ogon zadarłszy hula') — przez udźwięcznienie w *kvas̥tis, co zapożyczone z błr. *xvost*, gen.sg. *xvastá* 'ogon'. Paralele: *grūzdas* < *krustas; *gvalda* < *kvalda; *gvaĩbti* < *kvaĩpti*.

gvel̥bti, *gvelbiū*, *gvelbiaũ* 'brać ukradkiem, przywłaszczać sobie, kraść' (*Kur jis pasisuka, čia gvelbia* 'Gdziekolwiek się obróci, to kradnie'), *išgvel̥bti* 'wyłudzić (pieniądze); wyłuskać, wydobyć owoc z orzecha', *nugvel̥bti* 'zdjąć (sandaly); ukraść', *sugvel̥bti* 'zagrabić, zagarnąć (majątek)' — plit. pwk. **guelb-*/**gulb-*. Niezrozumiałe jest zakwalifikowanie tego czasownika s.v. pie. **gleub^h-* w IEW 402. Por. też LEW 180. — SO *gvalb̥yti* 'łuszczyć orzechy, groch; wydobywać pestki z wiśni, drylować' (przen. 'rozpatrywać, analizować'), *gvalb̥yti svetimą daiktą* 'przywłaszczać sobie cudzą rzecz', postverbalia: *gvalbiklis* 'narzędzie do drylowania wiśni, dryłownik', *gvalbūs* 'dobrze łuszczący się'. — SZ *gvilb-*: *gvil̥bti*, -sta, -o, z prvb. *iš-*, *pri-* 'dojrzewać – o orzechach, też o zbożu, ziemniakach', *pagvil̥bti* 'wziąć ukradkiem, przywłaszczać sobie', *prigvil̥bti* 'wezbrać, narwać – o wrzodzie' (*Skaudulys jau tavo prigvil̥bęs, veikiai trūks* 'Twój wrzód już wezbrał, wkrótce pęknie'), *gvil̥bti* caus. 'łupać, łuszczyć orzechy' (syn. *gvild̥yti*), nomina: *gvil̥bis* 'dojrzały orzech' (syn. *gvild̥is*), *gvilbūs* 'dojrzały, dobrze łuszczący się'.

gvild̥yti, *gvildau*, *gvildžiaũ* 'łupać, łuszczyć orzechy', war. *gvild̥yti* — formacja na -dy- od SZ *gvil-* (transponat **gul-C*) ← pie. **guel-* 'kłaść się', por. LIV² 192 (gdzie zresztą brak wzmianki o *gvil-*). Akut wtórny. Forma *gvil-*, nawiązująca do SP, przedstawia odnowienie st. zanikowego *gul-* (typ sampras.), zob. *gułti*. Paralela: *žvil-* odnawiające *žul-* ← **žvel-* (zob. *žvilti*, *įžulnūs*). Pod względem znaczeniowym *gvil-dy-* dubluje SO *gval-d̥y-* (zob.). Osobno zob. *gliāudyti*. Por. LEW 180, ALEW 384. — Z innymi sufiksami: *gvildėnti* 1. 'łuszczyć orzechy; łuskać groch, fasolę', 2. przen. 'rozpatrywać, rozważać co szczegółowo, roztrząsać, badać', *gvil̥sti*, *gvil̥sta*, *gvildo* 'dojrzewać – o orzechach', ⇒ *gvild̥is* 'dojrzały orzech'. Nomina: *gvildas* 'miseczka orzecha a. żółędzia', *gvildūkai* m.pl. 'kleszcze do orzechów'. N.m. *Gvildžiaĩ*.

gvōltas 2 p.a., *gvalt̥as* 2 p.a. stlit., gw. 1. 'przemoc, przymus', 2. 'hałas, krzyk, zamieszanie' (*gvoltū šaũkia* 'wzywa pomocy, ratunku'), 3. hist. 'gwałt, tj. powinność robocizny ponad pańszczyznę, zwł. podczas żniw' — zapoż. ze stbłr. *kgvalt̥*, *gvalt̥*, *kvalt̥* 'gwałt, przemoc, napaść' (← pol. *gwałt* ← śrwn. *gewalt*, por. nwn. *Gewalt* f.). Zob. SLA 80, LEW 180, ALEW 385. War. f. *gvoltà*, *gvalt̥à*. Różnica *ol* : *al* też w *folšius* ob. *falšius*. — Vb. denom. *gvoltavōti* 'gwałcić, dopuszczać się gwałtu; naruszać zakazy, post', por. pol. przest. *gwałtować*. War. *gvōltyti*, -iju, -ijau ← pol. *gwałcić* (← śrwn. *gewalten*, nwn. *gewaltigen*), *išgvōltyti* i *įžgvōltyti* DP ← pol. *zgwałcić* (prvb. *iš-/iž-* oddaje pol. *z-*, por. *įžgada*), *sugvōltyti* CHB ts. — Nomina: *gvoltaunykas* MOP ← pol. *gwałtownik*; *gvoltinykas*, SD¹ <*gwałtinikas*> «gwałtownik». Indekl. *gvōlton*: *gvōlton rėkia* 'krzyczy gwałtu' (Zs 20) oddaje stbłr. *gvalt̥om̥*, *kvalt̥om̥* adv. 'siłą, przemocą' (por. pol. *gwałtem*). Tu też wykrz. *ugvālt* LzŽ 'ojej!' (*Bočių vaikų kalacija, o tas – ugvālt!*).

gvōti, *gvōju*, *gvōjau* 'o wronach: krakać' (*Varnos apie namus gvōja*) — osnową jest tu wykrz. *gva*: *gvā-gvā*, *gvà-gvā* (o głosie wrony). Jego przekształcenie w prymarny czasownik

typu *lóti* nastąpiło przy udziale neoapofonii $\check{a} \Rightarrow \bar{a}$, por. *magúoti* $\Rightarrow$ *moguóoti*; *kvāpas* $\Rightarrow$ *atsikvopēti*. Podobny wypadek przedstawia *gróti* ‘krakać’ $\Leftarrow$ **gra-gra* < *krā-krā*. — Znaczenia pochodne: ‘wrzeszczeć, krzyczeć, wołać’ (*Gvója an visos ūlyčios* ‘Wrzeszczy na całą ulicę’), ‘natarczywie, natrętnie prosić’ (*Gvójo gvójo tol, kol išsigvójo* ‘Prosił prosił, aż wyprosił’)²³⁹. — Neoosn. *gvoj-*: *gvojà* 4 p.a. 1. ‘krakanie, wrzask wron’ (*Tokia varnų gvojà tai vėją su lietum pranašauja* ‘Takie krakanie zapowiada wiatr z deszczem’), 2. c. ‘taki, co bez ustanku mówi lub o coś prosi’, *gvojimas* ‘krakanie’. — Od pwk. *gvo-* utworzono nomina na -r-, -š- i -kl-, por. 1° *gvóra* 1 p.a., *gvorà* 3 p.a. c. ‘krzykacz; papla’ ($\Rightarrow$ *gvorìšius* ‘krzykacz’, *gvórauti* ‘pleść bzdury’), też ‘człowiek nierozgarnięty, gapa, niedołęga’, 2° *gvóša* 1 p.a. c. ‘niedołęga, głupek’ ($\Rightarrow$ *gvošenà*, *gvošlỹs* ts., *gvóštelėti* ‘nieco zgłupieć’) i 3° *gvoklỹs* ‘gapa, niedołęga’ (pierwotnie nazwa ptaka: ‘wrona, gawron’ $\Rightarrow$ ‘gapa’; neosufiks jak w *kranklỹs*, *krauklỹs*). Neoosn. *gvokl-*: *gvoklinėti* iter. ‘krakać’, *gvoklėti* ‘gapić się, bezmyślnie przyglądać się czemu’. — Reanaliza *gvok-* + *-lys* otworzyła drogę derywatowi *gvōkti* ‘mówić dużo; pleść głupstwa’, pierwotnie ‘krakać’ (*Gvōkia ir gvōkia kaip varnos*).

²³⁹ LEW 180 przytacza *gvóti* wyłącznie ze znac. ‘iść, gehen’, a jako źródło tej informacji wskazuje gwarę Twerecza. Autor traktuje *gvóti* jako wariant czas. *góti* (zob. LEW 161). Jest to nieporozumienie. Otrębski 1934, 34 podaje z Twerecza: «*gvója*, 3 praes. do inf. *gvóc*, ‘kracze’ (por. *várna gvója* ‘wrona kracze’)). Zgadza się z tym świadectwo LKŽ III, 785, gdzie s.v. *gvóti* znac. ‘iść’ nie zostało w ogóle wyszczególnione. Wypada się domyślać, że Fraenkel zrozumiał definicję Otrębskiego ‘wrona kracze’ opacznie jako *wrona kroczy*, inaczej mówiąc, omyłkowo odniósł ją do polskiego czas. *kroczyć* ‘iść, zwłaszcza wolno, dużymi krokami’.

H

haldas stlit. ‘danina, trybut na rzecz zwierzchnika’: *Kaip Moabitai Dovydui padonais tapa ir dovanas nešė* [glosa *atnešė haldą*] BRB ‘Jak Moabici stali się poddanymi [króla] Dawida i składali mu daniny [składali hołd]’ — zapoż. z pol. *hold* ‘akt uległości lennika zwierzchniemu panu’ (⇐ stczes. *hold* ⇐ śrwn. *holde*, *hulde* ‘oddanie, uległość, wierność swemu panu’, por. nwn. *Huld* f. ‘łaskawość, życzliwość’). Por. SLA 81, ALEW 385, EWD 560n., Rejzek 207. — Drw. *aldaunỹkas* ‘osoba zobowiązana do składania hołdu swemu zwierzchnikowi lennemu’, DP ‘hołdownik’ ⇐ stbłr. *goldovnikъ* HSMB (⇐ pol. przest. *hołdownik*, SPXVI), por. SLA 27 i 81, ALEW 385. Vb. denom. *haldavoti* MOP ‘składać komu hołd’ ⇐ pol. przest. *hołdować komu* (SPXVI).

hañbyti, *hañbiju*, *hañbijau* stlit. ‘karcić, strofować, zawstydząć; łąać kogo, wymyślać komu’ — zapoż. z błr. gw. *hambicъ*, por. stbłr. *hanbitъ* (⇐ stpol. *gañbić*, obok czego jest młodszy war. *hañbić*, z *h-* jako fonetycznym bohemizmem, zob. Boryś 192). War. *hanbyti*; z neosuf. -avo-: *hambavoti* BRB (SLA 81 niesłusznie wywodzi to z pol. †*hañbować*). Zob. też ALEW 386 (brak wzmianki o stpol. *gañbić*); POLŽ 322 (mówi o pożyczce z pol.). Osobno zob. *ambyti*.

hanba stlit. ‘hańba, wielki wstyd, niesława’: *Apsaugok mus nūgi ghrieku Giedas Hanbos Vgnis Mara* MŽ 592₂ ‘Zachowaj nas od grzechu, wstydu, hańby, ognia [i] zarazy’ (Urbas 144) — zapoż. ze stpol. *hańba*, co jest fonetycznym bohemizmem na miejscu stpol. *gańba* (zob. Boryś 192). Brak w SLA. — Wsch.-lit. *onbà* 2 p.a. ‘hańba, wielki wstyd’ (*Iš oñbos ānas čuc nepāmirė* LzŽ ‘Ze wstydu mało co nie umarł’). — NB. LkŽ I, 118 umieścił przytoczony wyżej cytat z MŽ s.v. *ambà* zam. s.v. *hanba*. — Gw. *āmba* ‘ostre napomnienie, bura’ (DRUŽ) ze względu na znaczenie trzeba uznać za intralitewskie sb. postvb. od *ambyti* ‘karcić, strofować’ (zob.).

hardà stlit. ‘horda’: *dabokimės čia nū, jog L[i]utheris ir su visa hardà sava yra falšivi pranašai* DP 204₁₈ ‘obaczmyż tu teraz, iż Luther i ze wszystką hordą swoją są fałszywi prorocy’ — zapoż. z pol. XVI w. *horda* (*orda*) 1. ‘plemię lub szczep Tatarów’, 2. w pismach polemicznych religijnych pogardl. ‘tłum, gromada, zgraja’ (SPXVI). Por. SLA 82; brak w LkŽ i ALEW.

harnosas stlit. ‘zbroja’ (*rūbus, harnosą, ir kvepalus* CHB ‘odzienie, zbroję i perfumy’, SLA 82) — zapoż. z pol. XVI w. *harnas*, *harnasz* ‘pancerz rycerski, stalowa zbroja rycerza konnego’ (⇐ śrwn. *harnasch*, Bańkowski I, 522). Por. polonizm stbłr. *harnoš*, *hornasz* ‘pancerz’. Brak w LkŽ, LEW i ALEW.

hebelis, -io ‘przyrząd stolarski strug, hebel’, m.in. LEX ‘Hobel’ — zapoż. z pol. *hebel*, -*bla* od XV w. (⇐ dn. *hövel*, *höbbel*, por. nwn. *Hobel* m., WDLP). — Vb. denom. *hebliavoti* ‘gładzić heblem, heblować’ (*kurius remesnykai kaip būtų gražina, hebliavoja, aptašinėja, poleravoja* DP 575₄₂ ‘które rzemieśnicy jakoby chędożą, heblują, ociesują, polerują’) — zapoż. z pol. *heblować* (drw. od sb. *hebel*; por. dn. *höveln*, nwn. *hobeln* ‘heblować’). War. *hobliuoti* BRB jest germanizmem, pochodzi z nwn. *hobeln*. Por. SLA 82, ALEW 386.

hektāras 2 p.a. ‘hektar, miara powierzchni równa stu arom’ — zapoż. z ros. *gektār* (miejsce akcentu), pol. *hektar* (nagłosowe *h-*). War. gwarowe: *aktāras*, *jektāras*, *kektāras* i *diktāras* (najpierw **gektāras* > **giktāras*, potem *gi* > *di*).

hèrbas 1 p.a. 1. 'herb, dziedziczne godło rodu szlacheckiego', 2. 'godło państwa, ziemi, miasta, umieszczane na flagach, monetach i pieczęciach' — zapoż. z pol. *herb* (← stczes. *herb*, *erb* ← śrwn. *erbe* m. 'spadkobierca', zob. Sławski I, 415, Bańkowski I, 525). War. *eřbas* i *ařbas*. Por. POLŽ 324. SD¹ ma *herbas* «herb, stemma, digma...». W SD zostało to zastąpione swojskim *žinklas*, *žymė karalystės*, *bajorystės* «herb, insigne, stemma».

hercieras stlit. 'żołnierz straży przybocznej' (*kurie jo hercieraais* [glosa zam. *drabantais*] buvo BRB 'którzy byli jego przybocznymi', SLA 82) — zam. **harcieras*, zapoż. z pol. XVI w. *harcerz* (*arcerz*) m.in. 'żołnierz należący do przybocznej gwardii króla lub hermana' (← stczes. *harcieř* ← śrwn. *hartschier* 'członek cesarskiej gwardii przybocznej, Bańkowski I, 519). Brak w LKŽ, LEW i ALEW.

hèrcogas 1 p.a. hist. 'książę' ← nwn. *Herzog* m. Drw. *hercogystė* hist. 'księstwo; tytuł książęcy'. Zob. też *ėrcikis* i *firštas*.

heretikas 2 p.a. DP (war. *heretikas* 4 p.a., *herėtikas* 1 p.a., *hėretikas* 1 p.a.) 'heretyk, wyznawca poglądów religijnych uznawanych za błędne przez religię w danym środowisku panującą i przez jej wyznawców', DP też 'odszczępienie, kacierz, samowiernik' — zapoż. z pol. *heretyk*, zob. POLŽ 717 (brak w ALEW)²⁴⁰. W kwestii akcentuacji w DP zob. Skardžius 1935, 51n. Lit. liter. *erėtikas* DLKŽ. — Drw. *arciheretikas* DP ← pol. *arcyheretyk*; *heretickas* DP 'kacerski' ← pol. *heretycki*. Zob. też *herezija* i *kocierius*.

herezija stlit. 'pogląd religijny będący odstępstwem od religii panującej, będący błędem ze stanowiska tej religii', SD <herežia> «kacerstwo, *hæresis*», <mokitoias herežios> «kacermistrz, *hæresiarcha*» — zapoż. z pol. XVI w. *herezyja*, zob. POLŽ 717 (brak w ALEW). Lit. liter. *erėzija* DLKŽ. Por. *heretikas*.

hìmnas 1 p.a. 'hymn, uroczysta pieśń świecka a. religijna; psalm' — zapoż. z pol. *hymn*, -u (POLŽ 718). Por. *Prastosu dienosu vietoje antifonos giedok himną* MŽ 481₉ 'W dni powszednie zamiast antyfony śpiewaj psalm'.

historija stlit. 'dzieje; utwór historyka', por. DP *Skaitome historijose* 'Czytamy w historyjach', SD *knygas veikalų, historijos* «dzieiow księgi» — zapoż. z pol. XVI w. *historyja* (POLŽ 718). Dziś zastąpione rysycyzmem *istòrija* 1 p.a. (DLKŽ).

hoitmanas stlit. 'dowódca wojska' (BRB) — zapoż. z nwn. gw. *heutman* m. (Čepienė 126), por. nwn. *Hauptmann* m. 'dowódca kompanii'. Zob. też *áukmonas*.

hola, *hala* stlit. 'jaskinia; loch', por. 1° *ne namuose Dievo, bet pakumpėse ir holose latrų daužosi* SP I, 255₃ 'nie w domu Bożym, ale w kątach i w jaskiniach łotrowskich tułają się', 2° *Tai darė ir Dovydas, pūstynioj ir halose slėpdamasis nuog Saulio* SP I, 41₁₂ 'To czynił i Dawid święty, na puszczy i w lochach kryjąc się przed Saulem' — zapoż. ze śrdn. *hol*. Brak w LKŽ i ALEW. Zob. zwykły wariant s.v. *olà*.

hosāna stlit. 'hosanna', DP <hosánna>, <hosānna> — zapoż. z pol. XVI w. *hosanna* (*osanna*) 'okrzyk powitalny i modlitewny u Żydów w Starym Testamencie, używany także w liturgii chrześcijańskiej' (SPXVI). Brak w SLA, LKŽ i ALEW.

humērōlas DP 'humerał' ['szata naramienna arcykapłana w Starym Zakonie'] — zapoż. ze stbr. *gumeralb* (*umeralb*), tu z pol. XVI w. *humerał* m.in. 'w liturgii kościoła rzymsko-katolickiego: biała chusta, którą kapłan przykrywa ramiona a czasem głowę przed włożeniem ornatu' (SPXVI) ← łac. *humerales* scil. *vestimentum* (por. łac. *humeralis*

²⁴⁰ Por. SD s.v. «kacierz»: *heretikas* ['heretyk'], *puikas naujų mokslų krikščionystėj sakytojas* ['zuchwały głosiciel nowych nauk pośród chrześcijan'], *tiesos priešininkas* ['przeciwnik prawdy'], *dūšiažudys* [kalka z pol. XVI w. *duszobojca*].

‘naramienny’, od *humerus*, -i ‘barki, plecy’). Por. SLA 84, POLŽ 326; brak w LKŽ i ALEW.

husāras 2 p.a. ‘jeździec lekkiej kawalerii’ — zapoż. z błr. *husár*, -a, por. ros. *gusár* (⇐ pol. *husarz*, -a ‘rycerz służący w husarii, jeździec uzbrojony w półbroję ze skrzydłami, szyszakiem i kopią’). War. *huzāras*, *usāras*. Zob. też *usōrius*.

I Ĳ Y

ĩ, przest. **iñ**, **iñg** < *iñ-gi* praep. z acc. 'w, do, na'. Np. *Sùk ĭ dēšinę* 'Skręć na/w prawo'. *Atėjo ĭ svečiūs* 'Przyszli w gošcinę'. *ĭ vākarą ěmė šalti* 'Pod wieczór zaczął chwytać mróz'. *Jis ĭ tėvą panašūs* 'On [jest] podobny do ojca'. — Prvb. *ĩ-*, np. *ĩdeda* 'wkłada', *ĩbégo* 'wbiegł'. — Prefiks nominalny 1° *ĩ-/in-* przy rzeczownikach: *ĩmovas* 'futurał' (z *im.movas < *in-movas), *indėlis* 'wkład, wkładka', 2° *ĩ-* przy przymiotnikach: *ĩprastas* 'zwykły', 3° *ĩ-/in-* przy rzeczownikach: *ĩsōdas* 'zięć przyjęty do domu teściów', *inkstirai* m.pl. 'pryszcze, wągry (u bydła na grzbiecie)', obok *iñ-/iñ-*: *iñtapas* 'znamię na skórze', *iñpilas* 'wsypa na pierze'. Zob. Gjl III, §§ 706n. — Gdy chodzi o staropruską praep. *en* i prefiks *en-*, to należy się liczyć z dwojakim pochodzeniem tych form. W części oddają one pb. *in, zmienione fonetycznie w *en*, *en-*, w części zaś oddają zapożyczone morfemy nwn. *an*, *an-*, w szczególności w kalkowanych złożeniach werbalnych, np. *enimt* 'annehmen', *endeirīt* 'ansehen', *engemmons* 'angeboren'. — Słowiański ma praeverbium o postaci *vũn-*, por. scs. *vũniti*, *vũnidq* 'wejść' (stpol. *wniść*, *wnidę*); *vũnimati* 'sposzrzegać, zauważać'. Wywodzi się ono z pbsł. *un-. Refleksy lit. *in-* i psł. *un- pokazują rozszczepienie refleksu st. zanikowego *h₁n- od pie. *h₁en- 'w'. Pie. allomorf na st. *e* jest kontynuowany w przyimku gr. *év*, ep. *éví* 'w', łac. *in* < stłac. *en* oraz goc. *in*, stwn. *in* < *en ts. Poza tym jest on widoczny w łot. prefiksie *ie-*, por. *iekšas* f.pl. 'wnętrzości' (*k* wstawne do *iešās < pb. *en-tiā-). — Słowiański w odróżnieniu od bałtyckiego zachowuje refleks apofonicznego SO, *q- < pbsł. *an- < pie. *h₁on-, por. złożenia nominalne typu psł. *qdolū 'wąwóz' (pol. *wądół* 'dolina, wąwóz', czes. *údol* ts., scs. *udolī* f. 'dolina, nizina'), *qtūkū 'wątek' (ros. *utók*, czes. *útek*, pol. *wątek* 'nici idące w poprzek osnowy'). Zob. BSW 69, LEW 188, de Vaan 306, Hill, *Balt XLVIII*:2, 2013, 199, ALEW 386n.

ýbiškė, *ibiškė* 1 p.a. bot. 'prawoślaz lekarski, *Althaea officinalis*' — zapoż. z prus.-niem. *ībiš*, por. stwn. *ībisca*, nwn. *Eibisch* f. 'ślaz' (GL 56).

iclius, *-iaus* 2 p.a. gw. 1. 'rakarz, opravca, hycel' (warianty: *iclis* 2 p.a., *icelis* 1 p.a.), 2. przen. 'pętelka wszyta przy kołnierzu i służąca do zawieszenia płaszcza' (*Prisiūk icliu, negalima paltas pakabinti* 'Przyszyj pętelkę, nie można palta powiesić') — zapoż. z błr. *hicalb*, *-clja* 'rakarz, hycel' (stbłr. *hicelb* 'pomocnik kata') ⇐ pol. *hycel*, *-cla* 1. XVI w. 'oprawca, pomocnik kata; łapacz psów bezpańskich' (war. *hecel*), 2. przen. 'szelma, szubrawiec, łotr, hultaj' (Sw). Zob. Zs 20, 90n., ĖSBM 3, 88, Bańkowski I, 535 («może wstecznie od [czes.] *héclik*») i Anikin 10, 253n. Brückner 174 dopuszcza źródło niemieckie w gwarowym śląskim *hitzel* 'rakarz' (por. nwn. *hetzen* 'szczuć'). Z polskiego pochodzą też ukr. *hýcelb* i ros. *gícelb*, zob. Anikin, l.c. — Użycie *iclius* w znac. 'krnąbrne, nieposłuszne dziecko, hultaj' stoi w związku z pol. przest. *hyclik* – żartobliwe przezwisko dzieci i niedorostków (Sw).

ýda 1 p.a. 1. 'wada wrodzona, przywara, feler, usterka' (*Arklys su yda* 'Koń z felerem'. *Puodas su yda* 'Garnek z usterką'. *Be kokios ydos* 'Bez żadnej wady'), 2. 'zaczepka, pretekst do sprzeczki'. War. *ýdva*. Niejasne. LEW 181 w nieprzekonujący sposób wiązał *ýda* ze sławizmem *ýdas* 'owad, pasożyt' (zob.). — Drw. *beýdis* a. *beýdis* 'bez wad', *ýdingas*, *ydingas* 'wadliwy', *ýdva* 'wada' (wymiana sufiksu, por. uwagę do *brastvā* s.v. *brastā*).

idañt, *idánt* spójnik 'aby, żeby', który łączy się z orzeczeniem podrzędnym w formie conditionalis, np. *Aš jam prisakiau, idant jis tai nedarytų* 'Przykazałem mu, żeby tak nie

robił'. War. *idant*, *ýdant*, *ydánt*. Akut w *idánt* może być następstwem wzdłużenia zastępczego po synkopowaniu formy *idantigi* albo też po apokopowaniu zakończenia *-igi*. War. skrócony: stlit. *id*²⁴¹. Budowa nie została dotąd zadowalająco przedstawiona. Według LEW 182 lit. *id-* odpowiada sti. *id-* w *idā(nīm)* adv. 'teraz, obecnie', przy czym *i-* jest elementem zaimkowym (demonstrativum). — W tekstach stlit. ukazuje się również war. z samogłoską *a* w pwk.: *adañt*, *adánt* 'aby, żeby', wsch.-lit. *adunt*, SD «aby, ut»²⁴². Jest on zagadkowy. LEW, l.c. widział w nim osnowę zaimkową **o-/*e-*. Podobnie ALEW 21 (tu porównanie z wed. *ásya*, *ásmai*).

ýdas 2 p.a. przest., gw. 'owad, pasożyt', pl. *ydai* '(szkodliwe) robactwo', SD *ydaí* «owad» i «gadzina» (syn. *žemaslunka*) ['pełzający płaz lub gad'] — zapoż. z błr. gw. *hyd* 'coś budzącego odrazę, wstręt', por. SLA 84, LEW 181. ALEW 387 przyjmuje zapoż. ze wsch.-słow. **gydũ*. Zastępstwo błr. *γ* przez lit. *ø* omówił Zs 90n. Zob. też POLŽ 77. — Neosemantyzmem M. Daukszy jest n.agt. *ydas* DP 'morderz, złośnik, kacierz', por. *ydaí*, *tironai*, *ir kiti piktieji* DP 459₁₆ 'kacrze, tyrannowie, i inszy złośnicy' (⇒ *ydiškas* 'kacerski').

įdēm adv. 1. 'na pewno, umyślnie, celowo', 2. 'mianowicie, właśnie'. Przez apokopę z **įdē-mu* (por. *nuōdēm*, *nuōdēm* ob. *nuodēmu* ⇐ *nudėti*; *prādēm* ob. *tuo prādēmu* ⇐ *pra(si)dėti*). Przysłówek z formantem *-m-*, utworzony od neoosn. *įdē-*, wyabstrahowanej z vb. cps. *įsidėti* 'zapamiętać sobie'. Paralele: *prādēm* ⇐ *pra(si)dėti*; *nuodēmẽ* ⇐ *nusidėti*. Por. Urbutis 2009, 44n. — Drw. *įdēmūs* 1. 'uważny, czujny, skupiony, skoncentrowany', 2. 'ciekawy, godny uwagi' (por. *atidūs* ⇐ *atsidėti*), od tego adv. *įdemiaĩ* 'uważnie, z uwagą'; *įdēmnas* 'prawdziwy, doskonały' (syn. *tóbulas*), ⇒ *įdēmaĩ* adv. 1. 'dokładnie, szczegółowo, wyraźnie', 2. 'umyślnie, celowo, specjalnie'.

iekà, *jiekà* 4 p.a. gw. 'ilość, wielkość, objętość'. Mówi się o wezbranych wodach Niemna, które od pewnego czasu nie opadają: *Nemunas tō pačiō iekō* albo *Toj pačioj jiekōj Nemunas stovi*, dosł. 'Niemen pozostaje w tej samej wielkości (obfitości)'. Prawdopodobnie pochodzi ze zmiany **kiekà* (od *kiekas*, *-a/-à* 'jak wielki'), np. w warunkach sandhi typu **Žiūrėk kiekà ūpė* 'Patrz, jak wielka [jest] rzeka!' > **Žiūrėk iekà ūpė*. Zob. *kiek*.

ielaktis, *-ies* 1 p.a., *ielaktis*, *-iēs* 3 p.a. f. 'hołobla sochy, którą ciągną woły; dyszel pług', przen. 'drewniana noga'. War. *jielaktis*, *ielektis*, *jielektys*. War. z grupą *-kst-*, *-kšt-*: *ielakstis* (*ielakstē*), *ielakštis*, *ielekstis*, *ielekštis*, *ielikštis*. Por. łot. *ielukši* m.pl. 'rączki pług'. Niejasne. Būga, RR II, 191 łączył z *iltis* 'kiel', tak też LEW 184.

iena 1 p.a. 'dyszel', też pl.t. *ienos* 'hołoble, podwójny dyszel, do którego wprzęga się konia'. Drw. *ieninis* 'o koniu: pociągowy, dyszlowy', *ienikēs* f.pl. 'sanie jednokonne', *ieninykai* m.pl. ts., cps. *ienavirvė* 'rzemień do umocowania dyszla w saniach' (por. *virvė*), *ilgaiēnis* 'długonogi' (por. *ilgas*). — Rekonstrukcja **ajnā-*. Na podstawie fiń. *aisa* 'drąg dyszla', uważanego za pożyczkę bałtycką, odtwarza się zanikły wyraz pb. **ajśā-*. Gdy się uzna, że segment *-s-* jest w tej strukturze sufiksalny, to będzie można nawiązać z jednej strony do słn. *ojē*, gen.sg. *ojēsa* n. 'dyszel' < **aj-es-* < pie. **h₂e₁H-es-* (derywat ros. gw. *vojě* 'dyszel', gen.sg. *vojá*), z drugiej strony do het. *hišša-* c. 'dyszel' i wed. *iṣā-* f. ts., czyli do

²⁴¹ Por. *Paremk Pone širdis mūsų, id valia tavo pildytų* PK 20₆ 'Wesprzyj Panie serca nasze, aby wolę twą wypełniały'. — *Id mūsų mislis būtų danguj, nesang tujen mūsų šauki* PK 182₁₁ 'By nasza myśl była w niebie, bo nas tam wzywasz do siebie'. — *Duok, id mes gerai gyventumbim, tavo norą pildytumbim* KN 188₂₆ 'Spraw, abyśmy cnotliwie żyli, wolę twoją wypełniali'.

²⁴² Np. *arba patys sau stebisi, ir unt rūbų dairosi, o adunt jų nesulaužytų arba nepateptų, rūpinasi* SP II, 176₂₀ 'albo sami na się poglądają, albo aby szaty nie nadłamali, troszczą się'. — *kuris... alkanas tekėjo, adunt užumuštų artimų savo iš ūlyčios pagrėbtų, ir išdėtų* SP II, 177₂₈ 'który... na czczo biegł, aby zabitego bliźniego swego z ulice wziął i pogrzebł'.

wyrazów, które przedstawiają pie. **h₂iHs-eh₂-*, drw. od osnowy słabej **h₂iH-s-*. Por. Eichner 1988, 132, EWAIA I, 208, Snoj 467, Kloekhorst 346. Inne rekonstrukcje w BSW 4. — W związku z pb. **aĩsā-* wymienia się również gr. hom. οἰήτιον n. ‘ster’, drw. na *-jo-* od **oĩsā-* < pie. **h₂oĩH-s-* (pwk. na SO, por. też derywat na *-āk-*: οἶαξ, -ηκος m. ‘uchwyt steru, wrzeczono sterowe’). Por. GEW II, 356. Na tym tle spodziewalibyśmy się w jęz. litewskim raczej *ĩesna* lub *ĩiešna* niż *iena*. Ponieważ jednak *-sn-* nie mogło się tu uprościć w *-n-*, wypada przypuszczać, że wyraz litewski ma strukturę **h₂eĩH-n-eh₂* lub **h₂oĩH-n-eh₂*, czyli że jest to derywat od tematu spółgłoskowego na *-en-/n-*. Kroonen 13 rekonstruuje sb. o odmianie heteroklitycznej pie. **h₃oĩH-r*, gen.sg. **h₃éiH-n-s*. Forma nominatiwu miałaby być kontynuowana w pgerm. **airō* f. ‘wiosło’ (stnord. *ár*, stang. *ār*, ang. *oar*), zaś forma genetiwu w lit. *iena*.

iesmẽ 3 p.a., *iesmẽ* 1 p.a. gw. ‘ilość drewn wkładana na jeden raz do pieca (w łaźni, w suszarni zboża, lnu)’, por. *Viena iesmẽ jau perdegė, reikėtų dar ir kitą perleisti* ‘Jedna porcja drewn już się przepaliła, trzeba by jeszcze jedną przepuścić’. War. *iesmẽ* 1 p.a. Drw. *iesmẽlẽ* 1. ‘garść chrustu na podpałkę’ (*Imesk kokia iesmelę šakų, ir užteks pirčiai iškūrint* ‘Rzuć garstkę gałązek i wystarczy na rozpalenie łaźni’), 2. ‘piecyk żelazny’. Rekonstrukcja: pb. **aĩsm-iĩā* (BSW 3: **aismĩā-*). Formacja oparta na osnowie nominalnej **aĩd-sma-*, por. aw. *aēšma-* m. ‘drewno na opał’: stisl. *eisa* f. ‘ogień’, stir. *áed* ts. Lit. akut sekundarny. Pwk. pie. **h₂eĩd^h* ‘rozpalać, niecić ogień’ (LIV² 259), por. wed. *indhé* ‘zapala się’, *édhate* ‘promienieje, świeci’ (⇒ *édha-* m. ‘drewno na opał’, por. stang. *ād* m. ‘stos całopalny, ogień’ < **aida-*), gr. αἶθος ‘pożar, ogień’ (αἶθω ‘niecić ogień, zapalać’, αἶθομαι ‘płonąć’), ἰθαρός ‘gorący, pogodny’; łac. *aestus*, *-ūs* m. ‘pożar, skwar, gorączka, namiętność, zmartwienie’, *aestās*, *-ātis* f. ‘upał letni, lato, rok’, *aedes*, *-is* f. ‘gmach, świątynia’ (znaczn. etym. ‘miejsce, gdzie znajduje się ołtarz do całopalenia’); pgerm. **aĩstaz*: stang. *āst* ‘piec’, ang. *oast* ‘piec do suszenia chmielu’. Zob. Būga, RR I, 328, BSW 3n. LEW 182: do psł. **ēštēja* ‘piec’, **vũn ēštēja* ‘do pieca’ (zdaniem Machka 1968, 399 słowiańskie nawiązanie nie jest pewne). Zob. też *áidinti* m.in. ‘podburzać, buntować’ oraz *aistrā* m.in. ‘namiętność, zapal’.

ieškonės, *-iũ* 1 p.a. f.pl. ‘zwiady wśród pszczół, pszczoły, które w czasie wyrojenia lecą szukać nowego siedliska, tzw. posły’ (*Maniau – spiečius, o pasirodo – ieškonės* ‘Myślałem, że to rój, a okazało się, że to [tylko] posły’), war. *ieškonys* — derywat na *-nė-*, *-nĩa-* od neoosn. *ieško-* ⇐ *ieškóti* ‘szukać’. GJL II, § 337: «Rzeczowniki czasownikowego pochodzenia na *-onis* są bardzo rzadkie, ale przecież ich nie brak: pl. *ieškonys*». Zob. też zapoż. *ỹskas* i *sakarai*. War. z neoapofonią *o* ⇒ *uo* w sufiksie: *ieškuōnės*, *ieškuonys* (por. *vóbołas* i *vóbuolas*; *visótinis* i *visúotinis*). — Drw. wsteczny: *ieškas* ‘posły’ (*Pas aną avilį buvo ieškas* ‘W tym ulu były posły’). Por. *velỹs* ⇐ *veliónis*.

ieškóti, *ieškau* (war. *iešku*, *ieškoju*), *ieškójau* ‘szukać’, DP też ‘badać, domagać się, nabywać, wyciągać’. SD *ieškau* «szukam czego», SD¹ «szperam; szukam», SD *ieškau javų, penukšlos kartui* «picuję, żywność gromadzę». War. *ieškóti* (por. *jievà* ob. *ievà*). War. akc. *ieškoti*, *-au*, *-ojau* (m.in. DP). Niejasny jest war. *júoškoti* a. *jűškoti* w ZTŽ. W pewnym zabytku z 1737 r. praesens przybiera formę *iešku* (*jiešku*?), co ma paralelę w *algu* do *algoti* i *miegu* do *miegoti* (zob. Stang 1966, 324, Zinkevičius 1981, 94). Cps. *apieškóti* ‘obszukać’²⁴³, *atieškóti* ‘odszukać’, *atieškau* SD «odyskuię co» [‘odzyskuję’], *paieškau unt tiesos* «przezyskuię co na kiem» [‘wygrywam z kim sprawę w sądzie’]. Refl. *ieškótis* ‘szukać sobie, dla siebie’ (*Rytój ieškósiuos bėrno* ‘Jutro będę sobie szukał parobka’). Odpowiednik łot. *iēškāt*, *-āju* ‘iskać, wybierać robactwo z włosów, piór’, refl. *iēškātiēs* ‘(o ptakach) iskać się’:

²⁴³ NB. Czas. *apieškóti* w znaczn. ‘täuschen’ jest kalką pol. *oszukać*, *oszukiwać*, por. np. *kaip savi patį apieško ir apgauna* SP II, 52₂₁ ‘jako samego siebie oszukiwa’.

vistas ieskājas. — Drw. *ieškinēti* ‘poszukiwać’, BRB ‘dybać na czyje życie’, *atieškinēju* SD «upominam się czego», nomina: *apieškus* SD¹ «podstępny» (⇒ *apieškingai* adv. ‘podstępnie, oszukańczo’), *ieškinys* 1. ‘to, czego się szuka’, 2. ‘powództwo, roszczenie strony w postępowaniu sądowym’. — Neoosn. *ieško-*: *ieškonēs* (zob.), *ieškonis* ‘zwiadowca’, *ieškotojas* ‘poszukiwacz, badacz’, SD «szukacz», *atieškotojas* SD «komisarz», *ieškōvas* ‘powód w sądzie, strona skarżąca’, *ieškōsena* ‘pościg za złodziejem’. — Neoosn. *ieškoj-*: *ieškōjimas* ‘szukanie, poszukiwanie’, *atieškojimas* SD «odyskanie». — Wydaje się, że formacja *ieškōti* jest z pochodzenia czasownikiem denominatywnym, utworzonym od zanikłego sb. **ieška* < pb. **aiš-kā* ‘pragnienie, (po)żądanie’. Por. łot. *ieska* ‘pragnienie, ochota, apetyt’. W kwestii formantu *-kā* w dewerbatywach zob. *spēkā*, *stokā* (por. też scs. *rēka*, *znakū*). Pwk. pb. **aiš-* < pie. **h₂eis-* a. **h₂ois-* ‘pragnąć’ (LIV² 260)²⁴⁴, ze zmianą **is* > **iš*, jak w typie *maišas*. Por. SZ sti. *icchāti* ‘pragnie, stara się’, aw. *isaiti* ts. < pie. **h₂is-skē-ti* (SP sti. *ešati* ts.). Inaczej BSW 67, LEW 182. Inaczej też Kortlandt, *Balt* XXV:2, 1989, 104, który w odniesieniu do prt. *ieškōjo* mówi o nawarstwieniu się dodatkowego formantu na sufiks aoristi **-ā-*. Derksen 2008, 214 i Derksen 2015, 197 n. rekonstruuje pbsł. **(o)i?ška?*, zakładając zastąpienie suf. **-sk-* przez **-Hsk-*. Kroonen 13 zestawia łot. *ieska* ‘pragnienie’ i stwn. *eisca* ‘żądanie’ jako paralelne refleksy pie. **h₂ois-sk-eh₂-*, czyli derywatu na **-eh₂-* od praesens z suf. **-sk-*. — Postulowane wyżej dla bałtyckiego vb. denominativum znajduje paralelę w czasowniku stwn. *eiscōn* ‘badać, pytać, żądać, wymagać’, nwn. *heischen* – drw. od sb. *eisca* (stwn.). Por. Kluge-Seebold 302; LIV² 260, przyp. 1. Przeciw temu Villanueva Svensson, *Balt* XLIV:1, 2009, 14. — Formacja scs. *iskati*, *iskq* (war. *ištq*) ‘szukać’, *iziskati* ‘pozyskać’ (**jiz-iskati*), ros. *iskátb*, *iščú* ‘szukać’, *izyskátb* ‘znaleźć, odzyskać’, stpol. *iskać*, *iszczę* ‘szukać’, *odyskać* ‘odszukać’ (od XVI w. ograniczone do znac. ‘szukać i wybierać robactwo z włosów, piór’), pol. *zyskać* ‘uzyskać, osiągnąć’ może pochodzić z psł. **(j)iskati* < **iskā-*, czyli z vb. denominativum, które miało za podstawę sb. **is-kā* ‘pragnienie’ (pwk. na SZ pie. **h₂is-*²⁴⁵). Inaczej REW I, 488, s.v. *iskátb*. Kontynuację pie. **h₂is-skē-ti* (zob. wyżej sti. *icchāti*) przyjmuje dla bałto-słowiańskiego ALEW 389. — Temat *iešk-* jest w zasadzie apofonicznie sztywny, zgodnie ze swym denominatywnym pochodzeniem. Mimo to w pewnych gwarach pojawia się innowacyjny SZ *išk-*, analogiczny do starej apofonii *ie* ⇒ *i* (por. *liekū* ⇒ *likaũ*), zob. hasło *suikšti*.

iēšmas 2, 4 p.a. 1. ‘rožen do opiekania mięsa’ (*iešmas* SD¹ «rožen», *užmauju unt iešmo* SD «zatykam na rožen pieczenia»), 2. ‘dzida, włócznia’ (syn. *dūrtuvas*), 3. ‘tyczka wbijana w dno rzeki przy stawianiu sieci’, 4. przen. ‘zwrotnica rozjazdu kolejowego’. War. *jiēšmas*; v-mobile: *viēšmas*. Niejasny jest war. *iešmā* o znac. ‘wiedźma, czarownica’ w ZTŽ. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *iesms* ‘rožen’, stpr. *aysmis* Ev ‘dzida, rožen, Spis [Spieß am Bratspieß]’ (Trautmann 1910, 297, PKEŽ 1, 57n.). Analiza: *iešm-a-*, drw. wsteczny od neoosn. **iešm-en-*, pochodzącej z reanalizy **ieš-men-*, oblikwu do **iešmuo* (por. n.rz. *Jiešmuõ*, gen.sg. *Jiešmeñs*). Drw. *iēšmas* ma taki sam status jak *tēšmas* ‘wymię krowy’ ⇐

²⁴⁴ W kontekście *h₂* brak jest odróżnienia form SE i SO. Podobnie jest w takich wypadkach, jak lit. *iesmē* < **ajd-* < pie. **h₂ejd^h-* (zob. wyżej), *iēšmas* < **aiš-* < pie. **h₂eįks-* (zob. niżej), jak też *augti* ‘rosnąć’ < pie. **h₂eug-*, *saūšas* ‘suchy’ < pie. **seh₂uso-*, *kāulas* ‘kość’ < **keh₂ul-*, *algā* ‘zapłata, zarobek’ < pie. **h₂elg^{wh}-*, *arti* ‘orać’ < pie. **h₂erh₃-*.

²⁴⁵ Fakt, że pie. **sk* i pie. **ks* są po litewsku kontynuowane jednostajnie jako *š* (nie zaś jako *šk*, ani *kš*), z kolei po słowiańsku jako *s* (nie zaś jako *sk*, ani *ks*) — zob. hasła *ašis*, *dēšinas*, *iēšmas*, *šeši* — zniechęca do łączenia pierwiastka lit. *iešk-* z osnową **išk-* praesens pie. **h₂is-skē-ti* (sti. *icchāti*), jak też do identyfikacji lit. *iešk-* z pierwiastkiem słow. *isk-* (por. praformę bsl. o nagłosie **ej-*, **ejsk-*, w BSW 67, który jest sprzeczny z nagłosem pie. **h₂eį-*). — Trzeba tu uwypuklić zasadniczy fakt morfologiczny, że mianowicie w językach bałto-słowiańskich nie ma śladów po pie. formacji prezentnej z suf. **-ske/o-*, ewentualnie z wyjątkiem scs. *pasq* ‘pasę’, które może odzwierciedlać pie. **peh₂-ske-* na równi z łac. *pāscō* ‘pasę’, *pāscor* ‘pasę się’ (inaczej Villanueva Svensson, *Balt* XLIV:1, 2009, 16).

tešm-en-, wcześniej **teš-men-* (nom.sg. *tešmuō*). Pb. sb. **aiš-men-*, SZ **aiš-mn-* (brak śladu po suf. **-mn-*). Rekonstrukcję dyftongu o barwie **ai* dyktuje odpowiednik gr. αἰχμή f. 'grot, ostrze włóczni; włócznia', gr. myk. /aiksmāns/ acc.pl. ⇐ pie. **h₂eĭk-(s)-m-*, zob. Beekes 2010, 45n. Pwk. **h₂eĭk-* 'przebijać czym, nadziewać na co' (LIV² 259), por. na SZ łac. *īcō*, -ere 'bić, ciąć, rąbać, uderzać; kłuć, ranić, ugodzić, trafić' (z **h₂i-***h₂iĭk-e/o-*, de Vaan 295). Brak jest w bałtyckim form na SZ typu łac. *ictus* 'ugodzony, dotknięty, nękany' < pie. **h₂iĭk-tō-* (lit. *†ištas*). Zob. LEW 182 (gdzie też o żmudzki war. *veišmus*; brak tego wyrazu w LKŽ oraz ALEW 389). — Neoapofonia SP *ie* ⇒ SZ *y*: *ỹšmas* 'rožen, pika' (Šlapelis 109). Paralela: *grienù* ⇒ *grynē*. — Drw. *iešmelis* SD «rożenek», *iēšmininkas* 'zwrotniczy na kolei'. — W hydronimach zdarza się oboczność protetycznych spółgłosek *j-* i *v-*, por. n.rz. *Jiešmuō* ob. *Viešmuō*, *Jiešmenēlis* ob. *Viešmenēlis*, n.rz. i n.jez. *Jiešnālis* ob. *Viešnālis*. Zob. Vanagas 135n., 378n. — N.m. *Pajiešmēniai*.

ietis, -ies 1 p.a. f. 'oszczep, włócznia, spisa' (war. *jietis*). DP 'włócznia': *šonas ietimi pradurtas* DP 145₂₂ 'bok włócznią otworzony'. *nekurie ietimis perdurti* DP 621₄₈ 'niektorzy włóczniami przebici'. SD: *ietis* «grot» i «spis żołnierski», *medžias*, *kartis ilga*, *su ietim karionei vartojama* «drzewce, drzewo». Dotąd bez etymologii (brak w LEW). Podejmując analizę *ie-* + *-tis* (zob. materiał na *-ti-* w ŽD 326n.) można z uwagi na pokrewieństwo znaczeń suponować, że pwk. *ie-* pozostaje w alternacji apofonicznej z *y-* w *ýla* 'szydło' (zob.; nie wyklucza tego ALEW 389). Oparciem dla tej hipotezy są następujące stosunki derywacyjne z udziałem neoapofonii *y* (SZ) ⇒ *ie* (SP): *výti* ⇒ *vielà*; *sýti* ⇒ *sietas*; *mýgti* ⇒ *mlegtī*²⁴⁶. — Drw. *ietinykai* SD nom.pl. «spisnicy», *ietinis* SD «grot maiący». Cps. *ietigalis* 'grot' (por. *gālas*).

ievà 4, 2 p.a. bot. 'czeremcha, Prunus padus'. War. *jievà* (łot. *iēva*). Z uwagi na dwuznaczność refleksu *ie* (< **ei* lub **ai*) trzeba założyć dwie praformy: pb. **eiūā* lub **aiūā*. Pierwsza ma nawiązanie w psł. **iva* 'gatunek wierzby', ros. *íva*, sch. *īva*, czes. *jíva* 'wierzba, Salix', pol. *iwa* 'gatunek wierzby, Salix caprea' (por. też stwn. *īwa* 'cis', nwn. *Eibe* f., *Eibenbaum* m. ts.). Druga nawiązuje do gr. oīñ f. 'jarzębina, Sorbus domestica', ōa n.pl. 'jagody jarzębiny', łac. *ūva*, -ae 'grono, winorośl' < **oiūā* < pie. **h₁oiH-ueh₂-*, por. de Vaan 648, Beekes 2010, 1041n., ALEW 389n. Dalsze objaśnienie niepewne. Por. BSW 68 (odtwarza pbsł. **eiūā-*, **ēiūā-*, nie uwzględnia **aiūā-*), LEW 183, Kluge-Seebold 167. — N.rz. *Jievīnē*, nazwy bagien *Jievà*, *Jiēvaraistis*. — NB. LKŽ IV, 19 oprócz znaczn. 1. 'czeremcha' wymienił jeszcze następujące: 2. 'rzemień przy chomacie', 3. 'skórzane wiązanie w cepach' i 4. 'biało wyprawiona skóra'. Na razie pozostają one niejasne.

įgaunis, -io 1 p.a. 'o koniu: taki, co ma wrodzoną wadę' (*Kurs [arklys] graužia medį, tas yra įgaunis* 'Taki [koń], który gryzie drzewo, jest įgaunis') — dewerbalny rzeczownik na *-ia-* od neoosn. *įgaun-* jak w prs. *įgauna* do *įgauti* m.in. 'nabyć, nabawić się, np. choroby'. Znaczn. etym. 'to, co nabyte'. Paralela: *maūnas* a. *maunūs* od *maun-* jak w *māunu*, por. *māuti*.

įgýti, *įgyjù* (**gi-n-ju*), *įgijaũ* 'nabyć, dostać, zdobyć, osiągnąć', *įgyju* SD «dorabiam się; dostaie, dostawam czego; zdobywam się na co», *brungiai to įgijau* SD «kosztuję się to» (syn. *daug unt to išmitau, išradau*), refl. *įsigýti* 'nabyć co dla siebie'. Jedną z formacji prewerbialnych przy czas. *gýti* (zob.). — Neopwk. *gij-*: *įgijėjas* 'nabywca', *įgijimas* SD «nabycie, nabywanie czego» (syn. *apturėjimas, gauklas*), *įgijinỹs* 'nabytek, sprawunek' (por. *pagijėlis* s.v. *gýti*).

yglyčia 1 p.a. wsch.-lit. 1. 'narzędzie do wiązania sieci', 2. 'przecznica łącząca nogi stołu' (w tym znaczeniu ma war. *ilnyčios* f.pl.) — zapoż. z błr. gw. *ihlica*, -y (PzB 2, 338).

²⁴⁶ W teorii odnoszącej się do prajęzyka możliwy byłby wywód *ýla* z **h₁ih₂-leh₂-* (zob. s.v.), choć trzeba przyznać, że pożądaný pierwiastek nie ma oparcia w materiale porównawczym.

SGP II, 204 notuje «z Litwy» *iglica* ‘wielka igła do szycia worków; narzędzie do robienia sieci, inaczej zwane «klescka»’ (prawdopodobnie białorutenizm).

įkandin a. *įkandiñ* 1. adv. ‘tuż za, tuż po, w ślad za, z tyłu’, np. *Aš jam įkandinėjau* ‘Szedłem w ślad za nim’. *Nors ir įkandin vijomės, bet vis tiek prapuolė* ‘Jakkolwiek goniliśmy tuż za nim, to jednak zniknął/przepadł’, 2. praep. z gen. ‘za kimś’, np. *Aš einu įkandin jo* ‘Idę za nim’. *Įkandin jųėjo ir kiti* ‘Za nimi poszli też inni’. Zleksykalizowana forma illatiwu sg. do sb. *įkandis* ‘ukąszenie’ (zob. s.v. *kąsti*). Por. *įpėdin*. Inne war. *įkandinaĩ, įkandinais, įkandine, įkandiniai, įkandiniu, įkandiniui*.

iki, *ik* praep. z gen. (rzadko z dat.) ‘do, aż do’, np. *iki vākaro* albo *iki vākarui* ‘do wieczora, aż do wieczora’. *Vandėns iki kėlių* ‘Wody do kolan’. *Privālgiau iki sėties* ‘Najadłem się do syta’. *Susiriñko visi iki vieno* [albo] *iki vienam* ‘Zebrali się wszyscy co do jednego’. Łączy się z wyrazami nieodmiennymi: *iki čia* ‘do tego tu miejsca’, *iki kur* ‘dokąd, do którego miejsca’, *iki šiol* ‘dotąd’ (⇒ *ikišiolinis* ‘dotychczasowy’), *iki ten* ‘do tego tam miejsca’, *iki tol* ‘do tego miejsca; do tego czasu’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *ik* ‘jak często’, *ikām* spójnik ‘während, solange, bis’, stpr. *ikai* spójnik ‘ob, wenn’. Budowa nie do końca jasna. Segment *i-* należy prawdopodobnie do zaimka względnego **io-* < *pie*. **Hios* (zob. *jis*), segment *-k-* przypomina słowiański przyimek *kū*, stpol. *k* ‘do, ku czemu’. Por. LEW 183, GJL III, § 712. Porównanie stpr. *ikai* z łac. *aequus* ‘równy, płaski’ (Trautmann 1910, 345) pozostaje w zawieszeniu z uwagi na to, że wyraz łaciński nie ma przekonującej etymologii (zob. Ernout-Meillet 11, de Vaan 27). — Drw. *ikikarinis* ‘przedwojenny’ ⇐ *iki karo* adv. ‘aż do wojny’ (por. *kāras*). — Obok *ik* jest forma z wokalizmem pełnym: gw. *jiek* < **iek* ptk. ‘aż do, co do (jednego)’, np. *Brolis jiek skatiką parnešė*, t.y. *visus pinigus* ‘Brat przyniósł co do grosza, tj. wszystkie pieniądze’. *Surinksi jiek mažiausią dainelę, žodį* ‘Zbierzesz najmniejszą choćby dajnę, wyraz’ albo: ‘Będziesz zbierał nawet najkrótsze dajny, wyrazy’. Por. *kiek* : *kàs*; *tiek* : *tàs*; *šiek* : *šis* (ALEW 391).

įkypas, -à 3 p.a. ‘ukośny, skośny’ (*Audeklo raštas įkypas* ‘Deseń na tkaninie jest ukośny’). Adv. *įkypai* ‘ukośnie, na ukos’ (*Pjauk lentą įkypai* ‘Tnij deskę na ukos’). Jako przyimek z gen.: *Eik įkypai miško* ‘Idź lasem na ukos’ (dosł. ‘na ukos lasu’), zob. GJL III, § 781. Osnowa *kyp-* należy do vb. *kỹpti*, *kypstù*, *kypai* ‘cherlać, niknać, marnieć’, zob. *kaĩpti*. — War. z s-mobile: *skỹpas* ‘ukośny, krzywy’.

įkyrùs, -i 4 p.a. ‘natrętny, uprzykrzony, dolegliwy, dokuczliwy, niezdolny, trudny do wytrzymania’ — dewerbalny przymiotnik utworzony od neopwk. *kyr-*. Ten ostatni wyabstrahowano z prs. *įkyrù*, należącego do pdg. *įkirti*, *-kiriũ*, *-kirsiu* ‘znudzić się, zbrzydnać, dokuczyć’. Długie *-y-* pochodzi z denazalizacji *i*, to zaś świadczy o pierwotnej formacji infigowanej od *kir-*: **kinru* > **kĩrù* (zob. niżej *kĩrinti*). Obocznikiem do **kĩrù* jest prs. na *-sta-*, *kĩrstu*. Causativum do *-kirti* brzmi *kĩrinti* ‘drażnić, irytować, pobudzać do gniewu’ (⇒ *prakirà* c. ‘ten, co drwi, szydzi z kogo’). W kwestii wtórnego wokalizmu *y* por. czasowniki *dỹgti*, *klỹpti* i *slỹpti*. — Drw. *įkyrėti*, *-kyriũ*, *-kyrėjau* ‘znudzić się, naprzykrzyć się, zbrzydnać’. Nomina: *atkỹrus* ‘dokuczliwy, przykry’, *įkyrùmas* ‘natrętność’, *įkyruõlis* ‘natrętny’, *prakyrà* ‘dokuczliwość’, *prakỹra* c. ‘człowiek dokuczliwy, niezdolny, natrętny’ (drw. wsteczny deprefigowany: *kỹra*; por. *klėtas*, *perša*). — Wziąwszy pod uwagę obecność współrzecznych form *ātkaras* a. *atkarùs* ‘krnąbrny, nieprzyjemny’ (zob.), można pwk. *kir-* traktować jak SZ typu *TiR* ⇐ *TeR* do SP/SE *ker-*, jaki widać w czas. *atkėrti* ‘odwisnąć, odchylić się, odstać’ (zob. *kėrti*). SO *kar-*: *kārti* ‘zwisnąć, zwiesić się; wieszać’. Powiązanie alternantów *kir-* (*kyr-*) z *ker-* i *kar-* wydaje się prawdopodobne przy założeniu, że znaczn. ‘drażnić kogo’ da się wywieść ze znaczn. ‘czepiać się kogo’. Por. paralełę w postaci *kibinti* ‘drażnić, nagabywać’ wobec *pakibti* ‘zawisnąć’, *prikibti* ‘przyczepić się’, SO *kabinėtis* ‘chwytać się czego’ i ‘szukać zaczepki’. — Neoapofonia SZ *kir-* ⇒ SP/SO *kair-*: *kāirinti*

(zob.).

ikoti, *ikoju*, *ikojaui* LzŽ ‘mieć czkawkę, czkać’ — zapoż. z błr. *ikacь*, *-aju* (por. ros. *ikátb*, ukr. *ikáty*, psł. *jĭkati).

ikrai, *-u* 2 p.a. m.pl. 1. ‘jajka rybie, ikra’ (SD «ikra rybia»), 2. ‘łydki, Waden’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *ikri* m.pl. ‘ikra, skrzek żabi; łydki’, stpr. *yccroy* Ev ‘łydka, Wade’. Niejasny jest litewski nagłos w war. *jùkrai* ‘ikra’ (*Pienai gardūs, o jùkrai ne tokie* ‘Mlecz smaczny, a ikra już nie’). Nawiazanie w psł. *jĭkra, bg. gw. *ikra* ‘łydka’, ros. *ikrá* ‘kawior; łydka’, ukr. *ikrá* ‘jajka ryb; wymię krowy’, czes. *jikra* ‘ikra’, pol. *ikra* ‘jajka ryb; mięsień na łydce, łydka’ < psł. *jĭkra. Z pbsł. *ikr-ā/ā-. Może to być drw. od pie. osnowy w SZ sampras. pie. *ik^u-, jak w formie gen.sg. *ik^u-n-ēs do *jēk^u-r/*jēk^u-r n. ‘wątroba’ (por. śrir. *iuchair*, zwykle *iuchra* f.pl. ‘ikra’). Zob. *jēkno*s. Por. NIL 393, Petit 2004, 106, 113n. (z rezerwą LEW 183). Znacz. etym. 1. ‘organ wewnętrzny, który wyglądem przypomina wątrobę’ (por. Petit, o.c., 102), 2. ‘leberartige, weichliche Masse’ (ALEW 391). Zob. też BSW 103.

ĭkurtùvès, *-iu* 2 p.a. f.pl. ‘uroczystość z poczęstunkiem z okazji wprowadzenia się do nowego mieszkania’ (*Sekmadienį ĭkurtuvès kursime, švęsime* ‘W niedzielę urządzimy «ĭkurtuvès», będziemy świętować’) — rzeczownik postwerbalny na *-tuv-* od vb. cps. *ĭ-si-kùr-ti* ‘wprowadzić się, zamieszkać gdzie’, zob. s.v. *kùrti*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *inkurtowiny*; war. z metatezą *kur* > *kru*: *inkrutowiny*, *krutowniny* ‘wnosiny, wprowadziny, instalacja’ (SGP II, 207 «z Litwy»; zakończenie jak w *ślubowiny*, *zrękowiny*), ros. gw. *ikurtívi* (Laučjute 58). — Drw. wsteczny: *ĭkurès* a. *ĭkurès* f.pl. (*ĭkurès reikia kelti, kad ĭsikuria* ‘Gdy ktoś się wprowadza, to trzeba urządzić «ĭkurès»’). Por. *priešava* ⇒ *priešas*.

ýla 1 p.a. 1. ‘szydło, narzędzie do nakłuwania, przeszywania, przebijania twardego materiału’ (*Lenda kaip yla iš maišo* ‘Wyłazi jak szydło z worka’), 2. ‘gruba igła do szycia skór’, SD «szwayca» [‘rodzaj szydła’]. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *ylo* Ev ‘szydło, Ale [Ahle]’, drw. łot. *ilēns* a. *ilēns*, *ilans*, z metatezą: *īnals* (natomiast gwarowa postać *īle* jest lituanizmem, ME I, 836). Etymologia sporna, zob. LEW 183, ALEW 391 (odrzuca hipotezę Endzelina o zapożyczeniu gockiego *ela < pgerm. *ēlā f. ‘szydło’). Jeśli na wzór form *miglā*, *aslā* przyjmujemy analizę *y-la*, to otworzy się droga do rekonstrukcji *(H)jH-laH. Można ją sprecyzować w transponacie ie. *h₁ih₂-leh₂-, nomen instrumenti na st. zanikowym od pwk. *h₁ieh₂-, por. lit. *jóti*, łot. *jāt* ‘jechać konno, wierzchem’. Znacz. etym. ‘narzędzie, którym się wjeżdża w twarde materiały, którym się coś przeszywa’. Por. lit. *įbraukiù* ‘wjeżdżam’ ob. ‘wsuwam, wpycham coś’: łot. *bràukt*, *bràucu* ‘jechać’. Zob. też *ietis*. — Drw. *ylēlē* ‘żrenica’ (dosł. ‘szydełko’), *ylīkē* ‘małe szydło, szydełko’, *ýlinas* ‘ostro zakończony, spiczasty (nóż, róg, hełm)’, *ýlis* ‘klinek’, *ýliškas* ts., *ýlius* ‘ostry kawałek żelaza wbity na końcu kija; bosak’ (syn. *būsokas*, *kēkšis*, *prikis*), przen. ‘wścibski człowiek, natręt, taki, co się wszędzie wkręci’. Cps. *ylarāgis* ‘z rogami jak szydła, np. byk, wół’ (por. *rāgas*), *ylasnūkis* ‘z szydłowatym ryjem – o świni’ (por. *snūkis*), *ýldagtis* ‘żegadło do wypalania dziur w drewnie’ (por. *dagióti*), war. *ýldagis*, *ýldegis*. Vb. denom. *ýlinti*: *paylinti* ‘zaostrzyć (kół, klin)’, *praylinti* ‘przebić szydłem’. — Nazw. *Ýla* (por. pol. *Szydło*), *Iliónis*, *Ilíus*, *Ylónis*. — N.m. *Ýliai* 2x, *Yliaĩ*, *Ýlišké*, n.jez. *Ylēlis*, n.rz. *Ylyčią*, *Ýlupis*. — Nazwa miasteczka *Ylakiaĩ* (pol. *Iłłoki*, *Iłłaki* ⇒ nazw. *Iłłakowicz*) pochodzi od n.os. *Ýlakis*, *Ylakýs*, która kiedyś była przezwiskiem kogoś, obdarzonego przenikliwym, przeszywającym spojrzeniem: cps. *yla-akis, dosł. ‘szydlooki, mający oczy jak szydła’.

ilgainiui, *ilgaĩniui* adv. ‘z czasem, z biegiem czasu, po pewnym czasie, po jakimś czasie’. Przysłówki na *-iui* są zwykle złożeniami rzeczowników z przedrostkiem *pa-* (np. *pasroviui* ‘z prądem, z biegiem rzeki’), rzadko *pra-*, zob. GJL III, § 642. Tymczasem w

danym wypadku mamy do czynienia z simplex i to o osnowie przymiotnikowej (*ilgas* ‘długi’), nie rzeczownikowej, oraz o zakończeniu *-niui*, przypominającym *pakalniui* ‘pod górę, z góry’ i *parudeniui* ‘pod jesień’. To nasuwa przypuszczenie o innowacji analogicznej. Polegała ona na dołączeniu neosuf. *-niui* do przysłówka *ilgaĩ* ‘długo’. Z innym zakończeniem: *ilgainiuo*, *ilgaĩniuo*. Brak w ŽD i LEW.

ilgas, -à 3 p.a. 1. ‘długi, mający duży wymiar wzdłuż, daleko ciągnący się’, 2. ‘o człowieku: wysokiego wzrostu’ (*ilgas vyras* ‘wysoki mężczyzna’. *Aš paėmiau pačią ilgą* ‘Pojąłem za żonę wysoką kobietę’), 3. ‘trwający znaczny przeciąg czasu, długotrwały’ (*Aš jį per ilgus metus nemačiau* ‘Ja go przez długie lata nie widziałem’). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *ilgs* ‘długotrwały’, stpr. *ilga* a. *ilgi* adv. ‘długo, lange’, *kuilgimai* adv. ‘dożywno, dożgonnie, lebenlang’, *stu ilgimi* adv. ‘aż, bis’. Forma zmieniona z **dilgas* przez aferezę *d-* (por. różnicę lit. *āšara* : gr. *δάκρυ*, stwn. *zahar*, LEW 184). Pbsł. **dīlga-* (BSW 55), **dīl?gos* (Derkson 2008, 133), < pie. dial. **d̥lh₁g^h-ó-* ‘długi’. Por. z jednej strony scs. *dlǫgŭ* ‘μακρός’, sch. *dǫg*, ros. *dǫlgij* (*dǫlog*, *dolga*, *dolgo*), czes. *dlouhý*, pol. *długi*, z drugiej strony wed. *dīrghá-*, aw. *darəga-* ‘długi’, goc. *tulgus* ‘mocny’, stang. *tylg* ‘dość’. Bez segmentu *-*g^h*-ukazuje się psl. forma vb. denominativum **dīliti* ‘trwać’, por. scs. *prodīliti slovo* ‘przedłużyć mowę’, *udīljenŭ* ‘wydłużony’. Dalej por. adv. scs. *dīlje* ‘dłużej’, stł. *dljè*, czes. *děle* ts., sb. ros. *dliná* ‘długość’. — Poza bałto-słowiańskim i indo-irańskim trzeba się liczyć z innymi prototypami ie., por. z jednej strony het. *daluki-* < pie. **dólugh^h-i-*, gr. *δολυχός* < pie. **doligh^h-o-* lub **dolh₁-i-g^h-o-*, z drugiej strony łac. *longus*, goc. *laggs*, stwn. *lang*, stisl. *langr* < pie. **dlong^h-o-*. Wzajemny stosunek osnów **d̥lh₁g^h-*, **dolugh^h-* i **dlong^h-* pozostaje zagadką. Możliwe, że chodzi tu o wyrazy złożone z I członem **del(h₁)-*, **dol(h₁)-* i II członem zawierającym segment **g^h*. Zob. Beekes 1969, 237n., Rix 1976, 74, EWAIA I, 728n., de Vaan 348, Kloekhorst 820, Ozoliņš 2015, 14n., ALEW 392n. — Drw. *ap̃yilgis* ‘dość długi’ (war. *ap̃ilgis*), *ilgaĩ* adv. ‘długo’ (*neužilgai* a. *neužilgo* ‘wkrótce’), *ilgas metas* SD «chwila» (syn. *valunda*), *ilgas* lub *ilgasis* DP ‘grzywna, sto’ – oznaczenie monety o wysokim nominale (szczegóły zob. ALEW 391n.), *ilgātē* ‘żmija’ (eufemizm dla *gyvātē*), *ilginis* ‘długi i prosty’ (*ilginiai šiaudai* m.pl. ‘słoma odpowiednia do krycia dachu, tzw. kulowa’), sb. *ilginis* ‘belka, na której spoczywają krokwie, tzw. leżnia, murlat’ (syn. *pagegninis*), *ilgyniū* (zob.), *ilgis* ‘długość’, *ilgōji* euf. ‘żmija’, dosł. ‘długa’ (por. *ilgātē* oraz *piktōji*), *ilgšas* ‘człowiek wysokiego wzrostu’, *ilgšis* ‘dryblas, drab’, *linaĩ ilgūnėliai* m.pl. ‘len włóknisty’, *išilgas* (zob.), *nožilgai* (zob. *nož-*), *pailgas* ‘podłużny’, ⇒ *pailgaĩ* adv. ‘podłużnie’. Cps. *ilgakojis* ‘długonogi’, por. *kója* (nazw. *Ilgakojis*), *ilgamētis* ‘długoletni’ (por. *mētai*), *ilganāgis* ‘złodziej’ (por. *nagaĩ* ‘palce; ręce’), *ilgapiřstis* ‘mający długie palce’ (por. *piřstas*), sb. m. ‘złodziej’, *ilgarañkis* ‘długoręki’ (por. *rankà*), sb. m. ‘złodziej’. — Vb. denom. 1. *ilgauti* ‘tęsknić za czym’, 2. *ilgėti*, -ja, -jo ‘stawać się dłuższym, wydłużać się’, 3. *ilginti* ‘przedłużać, wydłużać’ (por. łot. *īldzināt* ts.), 3. *ilgti* (zob.). — Nazw. *Ilgas*, *Ilgis*, *Ilgis*, *Ilgenis*, *Ilginas*, *Ilginis*, *Ilgūnas*, *Ilgūtis* (por. *ilgas* m.in. ‘wysokiego wzrostu’). — N.m. *Ilgai*, *Ilgiai*, *Ilgiškė*, *Ilgōji*, *Ilgosios*, *Ilgūčiai*, *Antailgis* (war. elidowany: *Antālgė* < **Antā-ilgė*), *Añtilgė*, *Pailgiai* 2x, *Pailgis* 4x, cps. *Ilgabradai*, *Ilgakiemis*, *Ilgalaukiai* 2x, *Ilgapievis*, *Ilgašilis*, *Ilgatrakis*, *Ilgbrastė*, *Ilgviečiai*. N.jez. *Ilgai*, *Ilgas*, *Ilgès*, *Ilgajis*, *Ilgasai*, *Ilgasiai*, *Ilgēlis* 9x, n.rz. *Ilga*, *Ilgója*, *Ilgōji* 4x, *Ilgotis*, *Ilgupys*. Por. stpr. n.jez. *Ilgene*, *Ilgowe*, *Ilgolwen* (**Ilg-golwen*), n. bagna *Ilgempelke* (AON 49).

ilgeris, -io 1 p.a., też f. *ilgerė* 3 p.a. gw. z Litwy pruskiej 1. ‘trójzab do połowu węgorzy’, 2. ‘przyrząd rybacki na węgorze w kształcie grabi zakończonych linkami z haczykami na przynętę, tzw. takla’ (syn. *šniūrai*, zob. rycinę w LEEŽ 97) — ze zmiany **elgeris*, co zapożyczone z nwn. *Elger* m. ‘trójzab na węgorze’, starsze *ālgēr* ‘fusicula ad capiendas anguillas’ (Dw), por. niderl. *aalgeer* ts. Brak w GL i LEW.

Īlgēs, -iŭ 2 p.a.m *Īlgēs* 1 p.a. f.pl. 1. 'dzień Wszystkich Świętych (1.XI)', 2. 'dzień Zaduszny (2.XI.)' — zapoż. ze śrdn. *de hilgen* < *de hilligen* 'święci, die Heiligen' (Prellwitz 25, GL 56, LEW 184, ALEW 393). Z tego samego źródła łot. *ilgi* m.pl. 'dzień Wszystkich Świętych' (Jordan 64). Inaczej ME I, 707, który uważa *ilgi* za lituanizm. W kwestii nagłosu zob. *iclius*. Por. też *kriksčiai*. — *ilgēs* f.pl. 'danina w naturze składana panu, dziedzicowi', por. *Dovanos*: *žąsýs, vištos, gaidýs, linai, verpalas, kiaušiai, dienos darbymetė, kurius valsčionys ponui duoda, vadinās ilgēs* 'Dary: gęsi, kury, koguty, len, przędza, jaja, czas pracy, które to włościanie panu dają, nazywają się «ilgēs»'. Nazwa daniny pochodzi od terminu jej składania w dniu Wszystkich Świętych (por. GL, l.c.). — Vb. denom. *ilgioti*, -ju, -jau 'chodzić po prośbie, prosić o jałmużnę, żebrać'.

ilgyniŭ stlit. adv. 'wzdłuż': *Bažnyčia... per visą pasauli ilgyniŭ ir platyniŭ ižtēsta* DP 542⁷ 'Kościoł... przez świat cały w dłuŭ i w szerz rościągniony' — drw. od przysłówka na -yn, *ilgyn* 'wzdłuż, na długość, w kierunku długości', to od przymiotnika *ilgas*, -ā 'długi'. Otrębski (GJL III, § 659) czyta zakończenie z krótkim i: -iniŭ. Zob. też ALEW 392.

ilgti, *ilgsta*, *ilgo* 'dłuŭ się, nudzić się' (por. łot. *ilgt*, -stu, -gu 'trwać; tęsknić'), z prvb. *iš-*, *pa-*, *pra-* 'znudzić się, sprzykrzyć się' — vb. denominativum od przymiotnika *ilgas* 'długi' (zob.). Refl. *ilgtis* DP 'tesknić', *išsilgti*: DP 'teksnie sobie', SD <išsijlksu> «taŭę» ['tęsknię za kim'], *pasilgti* 'stęsknić się za kim, za czym', war. kontrahowany: *pasilgti* (zob. *silgti*). — Drw. *ilgesys* 'tęsknota' (zm. *ilgesa*), *ilgyniŭ* (zob.), *ilgus* 'tęskny, smutny; nudny' (*mán ilgū* 'tęskno mi'), *ižs[i]ilgimas* SD «chwila» (syn. *ilgas metas, valunda*), *prailgis* SD «przedłuŭenie» (syn. *pratīsa*). — Neopwk. *ilgst-* ⇌ *ilgst-a*: *ilgstintis* 'zwlekać, ociągać się' (war. *ilgstoti, ilgstuoti*), *ilgstēlēs* f.pl. 'tęsknota za domem', *ilgstelis* ts., *ilgstinis* 'podłuŭny, o wydłuŭonym kształcie'. — Dur. na -ē-: *ilgētis, ilgisi, ilgėjosi* 'tęsknić za czym' (z gen., np. *Ilgisi namī* 'Tęskni/tęsknią za domem'), por. łot. *ilguotiēs* ts. Neoosn. *ilgēj-*: *ilgējimas* gram. 'wzdłuŭenie', *ilgējimasis* 'tęsknota' (por. *domējimasis*). Caus. na -in-: *ilginti* 'przedłuŭać, wydłuŭać co', DP 'odkładać, odwłaczać' (*gailējimo nuodemiŭ ne ilgink* DP 165²⁹ 'pokuty nie odkładaj', tj. 'nie odwlekaj'), por. łot. *ilđzināt* 'przedłuŭać, zwlekać'.

ilingē 1 p.a. przest. 'silny podmuch wiatru; wichura' (war. zm. *ilingis* m.) — zapoż. z prus.-niem. *iling, ilung* 'pośpiech; nagłe uderzenie wichury', por. śrdn. *ilinge*, nwn. *Eilung* f. Stąd też łot. *ilīņš*, liwij. *iling* i est. *iiling* 'nagły poryw wiatru'. Zob. GL 57, ME I, 836, LEW 1330, ALEW 393n.

ilogas (p.a. niewiadomy) gw. 'zły nawyk, nałóg' (*Ilogas, kurs įsilogė būdą* JU), war. *ilogimas* b.z.a., por. *Jau dvyļa iš manęs koks ilogimas, arba pripratimas, vogimo, gerimo* JU 'Juŭ opuszcza mnie zły nawyk kradzieŭy i pijaństwa'. *Bene išdvils iš marčios ilogas vogimo, keikimo, barimos* JU 'Czy też zaniknie u synowej nałóg kradzieŭy, przeklinania i kłótlivości'. Najprawdopodobniej jest to kalka hybrydalna z polskiego *na-lóg, na-logu*, z lit. prefiksem *i-* jako substytucją pol. *na-*. Spodziewane brzmienie *†ilagas* nie zostało poświadczone. Bez związku z *logà* (zob.). Czas. *ilāginti* 'namówić, nakłonić do czego' ma inne powiązanie, zob. s.v. *lagėnti*.

ilsėtis, *ilsiuosi* (3 os. *ilsisi*, war. *ilsisi*), *ilsėjaus* 'odpoczywać'. Ten czasownik został wyabstrahowany ze złożenia *at-si-ilsėti*, które znaczyło 'przestać się trudzić', mianowicie w opozycji do *ilsti, ilstū, ilsaū* 'tracić dech, męczyć się, nuŭżyć się', por. SD *ilstu* «morduię się, pracuię się» (syn. *varginuosi, tūsausi*), «trudzę się», *išilstu* «wysilam się», *išilsau tekėdamas* «ubiegałem się» (*Kada dvasia mano išilsta* PK 99¹⁹ 'Bo chociaŭ duch moj we mnie ustał [tu: ustaje]'), *pailsti* 'zmęczyć się, znuŭżyć się', DP 'ustać, przestać, zemdleć', *pailstu* SD «osłabiec», *priilstu* SD «przesilam się», *užilsti* 'stracić dech, zasapać się'. Odpowiednik na st. pełnym: łot. *ēlst, ēlšu, ēlsu* 'sapać, dyszeć, ziając; miec zadyszkę', *ēlsāt, -āju* 'sapać;

szlochać, łkać’, *eļšāt*, *-āju* ‘głęboko oddychać’. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 184, ALEW 394n. Osobno zob. *silsėti*. — Drw. *īlsinti* a. *ilsinti* caus. ‘dać odpocząć’ (*īlsinu ašvienius, kurie pavargo* ‘Daję odpocząć zmęczonym koniom’). *Aš ilsiu apilsęs ir kitą ilsinu apalsintą* ‘Sam odpoczywam i daję odpocząć innemu zmęczonemu’), *nenuilstamas* ‘nie ustający w wysiłkach, nieustrudzony, niezmordowany’. — NB. Gwarowa forma z akcentem sufiksальnym, *ilsinti*, funkcjonuje w znac. przeciwnym ‘trudzić, powodować zmęczenie, nużyć’, np. *İlsino ir pailsino arklį gražai* ‘Męczył i całkiem zmęczył (zgonił) konia’. *Su tavim dirbti negaliu, mane visai pailsina* ‘Z tobą nie mogę pracować, ty mnie za bardzo męczysz’ [bo za szybko pracujesz]. — Nomina: *ātilsis* (zob.), *išilsimas* SD «spracowanie», *nuilsimas* SD ts., *póilsis* (zob.), *p[r]iilsinimas* SD «osłabianie, osłabienie». — SO *als-*: *alsinti* (zob., tam też nomina z *als-*).

iltis, *-ies* 1 p.a. f. ‘kieł, spiczasty ząb, ząb znajdujący się między siekaczem a zębem trzonowym; kieł w dolnej szczęce samca ssaków’. War. metatetyczny: *litis* 4 p.a. (ZTŽ). Odpowiednik łot. *ilts*, z insercją *k*: *īlks* a. *īlks* ‘kieł dzika, tzw. szabla; siekacz u słonia’ (por. *zalktis* ob. *zaltis*), *ilkses* pl. ‘zęby trzonowe młodego konia’ (też o wielkich zębach człowieka). Do tego war. *īlknis*, który wywodzi się przez dysymilację *kn* < *tn* z **iltis* (por. lit. *tiknagas* < *titnagas*), to dalej przez synkopę z adi. **iltinis*, por. lit. *iltinis dantis* ‘ząb kieł’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *ilcb*, pl. *ilbcy* 1. ‘kieł wilka, dzika, świni’, 2. ‘język u płazów’ (PZB 2, 342). — Niejasne. Sb. *iltis* mogłoby polegać na konkretyzacji starego abstractum na *-ti-*, **īl-ti*²⁴⁷. Pwk. na SZ **h₂lh₁-* do pie. **h₂leh₁-* ‘mleć, zemleć, rozetrzeć’ (LIV² 277), por. gr. ἄλεω ‘mleć’, ἀλέτης ‘mlejący’, ἀλέτης ὄρος ‘kamień młyński’. Inaczej Būga, RR II, 191: odtwarza praformę **ilktis* i łączy z *ielektis/ielaktis, ielekštis/ielakštis* ‘hołobla sochy’ (tak też LEW 184). ALEW 395 nie wyklucza pierwotności segmentu welarnego w łot. *īlks*, rekonstruuje **ilg-tis* i wiąże to z przym. *īlgs* ‘długi’ (zmiana znac. ‘lang gewachsen, länglich’ > ‘Stoßzahn, Hauer’).

imai wykrz. ‘niech go!’ w złożeniu: *Īmai jī budelis*, t.y. *lai budelis jī ima* ‘Niech go kat weźmie!’. Zapewne z pleonastycznym *jī* zamiast **ima-j(i)* *budelis*, to zaś przez elipsę partykuły hortatywnej *lai* w zwrocie **lai ima jī budelis*.

īmantrūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘niezwykły, wyszukany, wymyślny (o imieniu), kwiecisty (o stylu)’, 2. gw. ‘roztropny, pojętny, niegłupi’ (Šlapelis 113) — dewerbalny przymiotnik od *īmanyti* ‘pojąć, zrozumieć; potrafić, móc’, utworzony neosuf. *-tr-*. Por. *mintrūs* ⇐ *miñti*; *maištrūs* ⇐ *maišyti*.

īmbieras 1 p.a. bot. ‘kłącze imbiru, imbir, Zingiber officinale’, SD «imbier» — zapoż. ze stbłr. *imber̃* ⇐ pol. przest. *imbier* (XV w. *ingbier*). Oboczny temat: *imbiērius* LzŽ (miejsce akcentu jak w br. *imbīr*, ros. *imbīr̃*). — War. *īmbiras* ⇐ stbłr. *imbir̃*, pol. *imbir*. — War. *īmberas*, *imbēras* ⇐ prus.-niem. *imber* (GL 57). Por. stwn. *gingibero*, srwn. *ingeber*, *ingwewer*, nwn. *Ingwer* m. Zob. też SLA 84, LEW 184, ALEW 395, EWD 581.

īmbrikas 1 p.a. gw. ‘naczynie z dziobkiem do gotowania i parzenia herbaty, ziół; czajnik’ — zapoż. z pol. *imbryk* ‘naczynie z pokrywką i dziobkiem do gotowania wody i zaparzania herbaty, kawy’, to z wsuniętym *-m-* na miejscu *ibryk* XVII w. (Sławski I, 452n.) ⇐ osm.-tur. *ibrik* ‘dzbanuszek z dziobkiem; dzbanek na wodę’ ⇐ arab. *ibrīq* ‘bańka, konew, dzban’ (Stachowski 238). Zob. też POLŽ 73 (bez wzmianki o formie pol. *ibryk*). — Zdrob. *īmbričkas* ‘czajniczek na herbatę’ (*Idėk imbričkėlin arbatos* ‘Wsyp herbaty do imbryczka’) ⇐ pol. *imbryczek*, *-czka* (por. błr. *imbryčak* ‘czajnik’).

²⁴⁷ Paralele: *skiltis*, *-ies* f. ‘rozdział, szpalta, część, działka, pasmo’ < **skl̥h₁-ti-* (pwk. **skelh₁-*, zob. *skėlti*), *diltis*, *diltį* f. ‘ostatnia kwadra księżycy’ < **d̥l̥h₁-ti-* (zob. *dilti*), *viltis*, *viltį* f. ‘nadzieja, ufność’ < **u̯l̥h₁-ti-* (pwk. **uelh₁-*, zob. *vėlti* I).

imdinėti, *imdinėju*, *imdinėjau* 1. 'często brać, wciąż brać' (*imdinėju* SD «bieram»), 2. 'stale pożyczać, zadłużać się' — iterativum z neosuf. *-dinė-* od *iñti* 'wziąć, brać' (zob.). Paralele: *dėdinėti*, *puldinėti*, *stumdinėti*. Cps. *apimdinėti* 'obierać, zdejmować, np. sadło z kiszek', *atimdinėti* 'odstawić (cielę od matki), nie pozwolić mu ssać', *nuimdinėti* 'zbierać, sprzątać zboże z pola', *priimdinėti* 'przyjmować (sakramenty; gości, pacjentów, interesantów)', *suimdinėti* 'zatrzymywać kogo, aresztować', *užimdinėti* 'zajmować, okupować (miejsce, miasto, kraj)', refl. *užsiimdinėti* 'zajmować się czym, wykonywać jakiś zawód'. DP: *atimdinėti* 'odejmować; przywłaszczać', *išimdinėti* 'wyjmować', *nuimdinėjimas* 'ujmowanie', *paimdinėti* 'pojmować'. SD: *atimdinėju kų nuog ko* «wyciągam co od kogo», *išimdinėju* «wybieram», refl. *išsiimdzinėju iš ko* «dobytam się z czego»; *nuimdinėju* «wymuię czego» (syn. *nuimu*), *nuimdinėju šlovį* «włączam komu sławy» ['ujmuję komu sławy, pomniejszam ją']. — Neosuf. *-dinė-* wywodzi się z resegmentacji takich iteratywów na *-inė-*, które utworzono od neoosnów na *-d-*, por. 1° *duodinėti* 'dawać (często, po trochu)' ⇐ neoosn. *duod-* ⇐ prs. *dúodu* 'daję' (por. *dúoti*), 2° *apgaudinėti* 'oszukiwać' ⇐ neoosn. *gaud-* ⇐ *gáudyti* (caus. do *gáuti*), *praaušdinėjant* 'o świcie' ⇐ *aušd-* ⇐ *praaũsdo* 'zaświtało' (iter. do *aũšti*), *puldinėti* 'napadać' ⇐ *puld-* ⇐ *pūldyti* 'sprawić, żeby coś padło' (caus. do *pūlti*). Inne neologizmy na *-dinė-* to np. *ardinėti* 'orać po trosze' (war. do *arinėti*, por. *arti* 'orać'), *eidinėti* 'chodzić drobnym krokiem' (por. *eĩti* 'iść'), *ateidinėti* 'przychodzić (co dzień)', *pėrsekdinėti* 'prześladować' (por. *sėkti* 'śledzić'), *perspėdinėti* 'ostrzegać' (por. *pėrspėti* 'ostrzec'). Też w czas. sekundarnym, por. *užsakydinėti* 'zamawiać' (por. *užsakyti* 'zamówić'), refl. *dasižinodinėti* stlit. 'dowiadywać się'. ŽD 529 mieszaniną [«mišinys»] sufiksów *-dy-* i *-inė-*. Ambrazas 1993 grupuje w § 133 sufiksy *-d-ėti*, *-d-yti*, *-d-inti*, *-d-a* (*vėrda*), *-d-avo* (*eĩdavo*), *-d-amas* (*eĩdamas*), które mają – jego zdaniem – zawierać prążykowy 'determinatyw' **-d-* lub **-d^h-*. Ale *-d-inėti* w tej grupie nie ma (przeoczenie?). Całkiem odosobnione pozostaje stanowisko Otrębskiego (GJL II, § 691), który doszukał się w segmencie *-d-* faktu fonetycznego, mianowicie spółgłoski usuwającej hiat w sekwencjach *-uo-* + *-inė* i *-ė-* + *-inė*.

imlā 4 p.a. ZTŽ 'mgła, mżawka' — zapoż. z błr. gw. *imlā*, co jest wariantem do *imhlā* 'mgła, mżawka' (por. ĖSBM 3, 383). Brak w LKŽ.

imlióti, *imlióju*, *imliójau* 'brać często po trochu' — iterativum-deminutivum z neosuf. *-lio-*, które odnowiło iteratyw *imióti* (por. typ *likióti*, *mirióti*, ŽD 518). Osnowa prymarna *imù*, *iñti* 'wziąć, brać' (zob.). Paralele dla *-lio-*: *dėlióti* ⇐ *dėti*; *kráulioti* ⇐ *kráuti* (ŽD 519n., GJL II, § 590n.). — War. z epentezą *b*: *imblióti*, *imblioti* 'brać po trochu; kraść, podkraść' (GJL I, § 551, LD § 240). — War. z dysymilacją *mb* > *md*: *imdlioti* b.z.a. Mniej prawdopodobna wydaje się derywacja neosuf. *-dlío-*, wyabstrahowanym w typie *dėdlióti*, *duodlióti*, za czym opowiada się Pakerys, *Balt* LII:2, 2017, 303, przyp. 10. — War. z dysymilacją *dl* > *gl*: *imglioti* b.z.a., por. *Čia tatai reik viskan atimglioti* 'To wszystko trzeba stąd pozabierać' (por. *atimblioti* 'zabierać').

imstýti, *imstaũ*, *imsčiaũ* 1. 'brać, -bierać (wybierać, przebierać, zajmować)', 2. zdejmować (czapkę), ciągać (dziecko za ucho)', war. *iñstyti*, *imstyti* — frequentativum na *-sty-* do *iñti* 'wziąć' (zob.). Refl. *imstýtis* 'brać się za ramiona, mocować się, pasować się', DP 'biedzić się, mocować się'. — War. ze WSZ: *imstyti* 'mocować się, brać się za bary' < **imsty-*. Ponieważ w klasie na *-sty-* nie znajdujemy innych przykładów wzdłużenia (por. ŽD 537n.), wypada traktować *imstyti* jako twór analogiczny, wzorowany na typie sełowym *pilstyti* ⇐ *pilti* (*dúostyti* ⇐ *dúoti*). — Odpowiednik łotewski pokazuje st. pełny *e* oraz oboczny suf. *-stā-*: *jēmtāt* 'brać raz po raz, -bierać' ⇐ *jēmt* (zob. Pakerys, *Balt* XLIV:1, 2009, 95). — Neoosn. *imst-*: *imstinėti* 'brać po trochu' (por. *kurstinėti* ⇐ *kurstyti*). Neoosn. *imsty-*: *iñstymas* 'wzięcie; zapasy', *atiñstymas* 'odejmowanie' (por. *sámstymas* ⇐ *sámstyti*).

imša 2 p.a., gen.sg. *imšos* wsch.-lit. ‘msza św., katolickie nabożeństwo liturgiczne’ (LzŽ, ZtŽ; brak w LKŽ). Zinkevičius, *Balt* XLV:1, 2010, 64 wymienił *imša* jako przykład na metatezę sekwencji *mi* w starszej formie *mišà*. Dziwi nas okoliczność, że *mišà* miałyby wydać refleks pozbawiony palatalnego *š*’ (zob. *mišios*). Wydaje się raczej, że *imša* jest wyrazem obcym, zapożyczeniem z błr. *imša*, -ý ‘msza’ (zob. TSBM, PzB 2, 344), może nawet ze stbłr. *imša*. ĖSBM 3, 386 podaje, że błr. forma z protetycznym *i*-, przejęta ze stpol. *msza*, jest poświadczona od końca XV w. Inne białoruskie przykłady z protetycznym *i*- to *imhlà* ‘mgła’ (por. ros. *mgla*, pol. *mgła*), *imža* ‘mżawka’ (por. ukr. *mža*) oraz *irža* ‘rdza’ (por. ros. ukr. *rža*, pol. *rdza*). Białoruska proteza jest odpowiedzialna również za takie transpozycje litewskie, jak *išstrova* i *išstūgos* (zob.).

imt-, neoosnowa wyabstrahowana z *imtas* ‘wzięty’, ptc. prt. pass. do *imti* (zob.). Drw. *imtinaĩ* adv. ‘włącznie’, *imtyñes* f.pl. ‘zapasy’ (DP *imtynių ėjo*), *imtinys* ‘jeniec, żołnierz wzięty do niewoli’ (por. strus. *jatīci*, stpol. *jęciec*, -tca, czes. *jatec*, -tce < psł. *ętičī < *imt-ika-, znaczn. etym. ‘taki, którego pojmano’), *suiťtinis* ‘aresztant’. NB. Z powodu nieznanej chronologii dwuznaczne pozostaje *imč*- w *imčius* ‘kto bierze łapówki, łapownik’ i *imčios* f.pl. ‘zapasy’. Może pochodzić z *imtj-V (tak ŽD 79, 332) albo też z resegmentacji iteratywu na -čio-, *imčioti*, *pasiiimčioti*. — *priimt-* (≡ *priimtas* ‘przyjęty’): *priiĩťtinas* ‘do przyjęcia, annehmbar’, *nepriiĩťtinas* ‘będący nie do przyjęcia, niedopuszczalny’ (por. cs. *prijetĩnũ* ‘δεκτός’, ros. *prijátnyj* ‘przyjemny’), *priiťtinis* stlit. ‘usynowiony’, sb. *priiťtinis*, -ė 1. ‘dziecko usynowione’, 2. ‘ten, kto usynawia’, DK ‘(o Bogu) który usynawia, traktuje jak synów’, 3. ‘ktoś przyjęty do domu, np. służący’, *priiťtĩvės* f.pl. ‘obrzęd przyjmowania panny młodej w domu pana młodego’ (por. *sutuoktĩvės*, *vestĩvės*). Paralele: *bũť-*, *jungť-*, *mest-*.

imti, *imũ*, *ėmiaũ* (war. *imiaũ*) ‘wziąć, brać’. War. stlit. *impt* DP. Cps. *apiĩťti* ‘objąć, ogarnąć’ (DP też ‘zabawić się’), *atiĩťti* ‘odebrać, zabrać, odjąć’, *atimu* SD «pozbawiam kogo czego», *išimti* ‘wyjąć, wydostać, wywabić płamę, wycofać z obiegu’, *nuiĩťti* ‘zdjąć, zebrać (plon z pola)’, *paiĩťti* ‘wziąć, zdobyć, zagarnąć, przejąć, zabrać’ (*paiĩťti nagaĩ* ‘wziąć w obroty, przyprzeć do muru’, zob. *nāgas*), *praiĩťti* ‘napocząć’, *priiĩťti* ‘przyjąć; odebrać; powziąć, podjąć (np. decyzję)’, *suiĩťti* ‘wziąć (do ręki), schwycić, schwytać, ogarniać rękami, aresztować; pojmować’²⁴⁸, *užiĩťti* ‘zająć (miejsce, mieszkanie, kraj)’. Refl. *imtis* ‘brać się, wziąć się (do czego); mocować się’, *moterišku būdu imuosi* SD «niewieścieię», *apsiiĩťti* ‘zobowiązać się do czego’, *susiiĩťti* ‘wziąć się za ręce; zewrzeć się w walce’. Nawiązanie stpr. *ĩmt* ‘wziąć, nemen’, prs. *imma* ob. -*immai*, 1 pl. *immimai*, prt. *imma* ob. *immats* ‘wziął, er nam’ (ale w I i II katechizmie praeteritum ma suf. *-ė-, zmieniony fonetycznie w -ĩ- > -ei-: *ymmits*, *ymmeits* ts., zob. Stang 1966, 381, LAV 175), cps. *ebimmai* ‘obejmuje, zawiera w sobie, begreift in sich’, *enimton sin* ‘przyjąć, sich annehmen’. Odpowiednik psł. *(j)ęti, starsze *(j)iti, prs. *(j)imq, por. scs. *jęti*, *imq* ‘ująć, chwycić’ (typ *žimq* : *žęti*), *vũžęti*, *vũžimq* ‘wziąć’ (BSw 103n., ESJS 291n., Vaillant III, 194, 309n.). Wymienione refleksy należą do pwk. pie. *h₁em-/h₁m- ‘wziąć’ (LIV² 236). Por. łac. *ēmō*, -ere ‘kupować, nabywać’, cps. *prēmō* ‘wyjąć, wydobyć’, *sūmō* ‘brać, zabierać’, stir. *do-eim* ‘chroni, ochrania’, pgerm. *neman- ‘wziąć, brać’ (goc. *niman*, stang. *niman*, stwn. *neman*), drw. wsteczny od formy pf. *ganeman < *gan-eman < pie. *kom-h₁ém-e- (zob. Kroonen 387). Alternacja lit. *im-* (SZ) i *ėm-* (WSE) jest jedyna w swoim rodzaju. — Wzdłużenie w prt. *ėm-* implikuje obecność praesens na SP *em-*, por. typ *rėmiaũ* < *remiũ* (pwk. *h₁rem-), *sėmiaũ* < *semiũ* (pwk. *semH-). Takie praesens jest istotnie poświadczane w formach gwarowych *emũ* ob. *jemũ* ‘biorę’ (LD § 235). Protetyczne *j-* zostało uogólnione w wyniku resegmentowania

²⁴⁸ Por. *Anas jau nieko nebesũjema* ‘On już niczego nie rozumie / nie pojmuję’. *Akys nebsujema ir per akuliorius* ‘Oczy już nawet przez okulary nie widzą’.

formacji złożonych, jak *nè-j-emu* ‘nie biorę’, *pà-j-emu* ‘biorę, zabieram’ i *sù-j-emu* ‘chwytam’, gdzie glajd *j* został wsunięty dla usunięcia hiatu (por. jeszcze gwarowe cps. *karvā-j-emis* m. ‘osoba dokonująca rekwizycji krów’). W gwarach ukazuje się pdg. *jemu* ⇒ *jemiaũ*, *jiĩti*, mający zresztą nawiązanie w łot. gw. *jemu* ⇒ *jẽmu*, *jeĩt*²⁴⁹. Odpowiednie praesens z suf. -*je/o-* zaświadcza słowiański: scs. *jemljò* ‘biorę’, *vũn-empljò* ‘podnoszę’ < psł. *(j)em-*jò*, inf. *ĩmati* < psł. *(j)ĩm-a-, o funkcji imperfectivum do (scs.) *jėti*, *imò* ‘ująć, chwycić’. Twierdzenie, że praesens na SE, *emũ*, *ẽma* powstało sekundarnie (analogicznie) na podstawie formy praeteriti *ẽmiaũ*, *ẽmẽ* (zob. ALEW 396), nie brzmi przekonująco. Szczegółowy przegląd stanowisk w kwestii *ẽmiaũ*, *ẽmẽ* dał Villanueva Svensson, Balt XLVIII:2, 2013, 234n. — Drw. z *jem-*: *sujemaĩ* m.pl. ‘miejsce, gdzie zbiegają się dwie rzeki’ (dosł. ‘zebranie’, por. *Jau prie sujemaĩs kasa* ‘Już przy zbiegu rzek kopią’), *užuojemom*, wsch.-lit. *ažuojemom* adv. ‘okrężną drogą, naokoło’ (od **užuo-jema* ‘obejście naokoło’). — WSE *ẽm-*: *ẽmiaũ* (zob., tam też derywaty). — SO **am-/jam-*: *pãjamos* (zob.). — Derywaty werbalne na SZ *im-*: 1. *imdinėti* (zob.), 2. *ĩmdinti*: *atiĩmdinti* cur. ‘kazać zabrać, usunąć’ (por. *máldinti* ⇐ *málti*), 3. *imdyti*: *išimdyti* ‘zabierać pannę młodą z domu rodziców’, *susiĩmdyti* ‘o roślinach: zaczynać rosnać, stawać się’, 4. *iminėti* ‘po trochu brać, używać’ (*Žmonės nusiiiminėjo kepures* ‘Ludzie zdejmowali czapki’), 5. *imióti* ‘brać często po trosze’ (ŽD 518), 6. *imlióti* (zob.), 7. *imóti*: *užsiimóti* (kuo, su) ‘zajmować się czym’ – prawdopodobnie kalka z jęz. polskiego (lit. -*im-oti* jak pol. *im-ać się czego*), 8. *imstyti* (zob.). — Ze słowiańskiego por. psł. **jĩmati* jako iteratyw do **jĩmq*, **jėti*, scs. *imati*, prs. *jemljò* ‘brać, chwycić’, ros. przest. *imátb*, *jémlju*, czes. *jimat(i)*, *jimám*, pol. przest. *imać*, *imam*, pol. *imać się* ‘chwycić się, brać się (do czego)’. — Nomina na SZ *im-*: *apimamas* SD «obiętny», *apimimas* SD «obiętość»²⁵⁰, *apimtĩs* f. ‘objętość, np. kuli; zakres, rozmiary czego’, *atimtĩs* f. ‘odejmowanie’, *imlũs* ‘chłonny, łatwo sobie przyswajający (wiedzę)’, *ĩmonė* ‘przedsiębiorstwo’, *išimtinė* (zob.), *išimtĩs* f. ‘wyjątek’, *paimlũs* ‘pojętny’ (zm. *paimblũs*, GJL I, § 551), *priĩmčius* (zob.), *priĩmga* (zob.), *priimlũs* ‘do przyjęcia; przyjemny; przyjemny do picia, orzeźwiający’ (war. *priimblũs*), *suimtĩs* f. ‘areszt’. Cps. **kiškiaimys* (zob. *kiškis*), **ankščiaimys* (zob. *ánkščia*).

ĩnagis, -*io* 1 p.a. ‘narzędzie, przyrząd, instrument, broń’ (war. f. *ĩnagė* 1 p.a., *ĩnagė* 3 p.a.) — denominalny derywat od *nagaiĩ* ‘palce’, *ĩ nagũs imĩti* ‘ująć w palce’. Znacz. etym. ‘to, co bierze się do ręki’, por. zdanie *Ką naguose turiu, bus ĩnagis – pagalys, vėzdas, virvė, kirvis, botagas* ‘«*ĩnagis*» będzie to, co trzymam w ręku: kij, laska, sznur, siekiera, bat’. *Pasiĩmk ĩnagĩ nuo šunų* ‘Weź sobie kija na psy’. Paralela: *ĩrankis* ⇐ *rankà*. — Drw. *ĩnagininkas* gram. ‘narzędnik, instrumentalis’. Por. jeszcze przym. *ĩnagũs* ‘sprawny w palcach, zręczny w robocie’.

ĩnākšas, -*à* 4 p.a. gw. ‘inny, odmienny’ (*Žilvičiai tai inakši, čia karklai* ‘Wierzby są inne, tu są rokokiny’) — zapoż. ze stblr. *inakšij*, *inakšyj*, por. błr. gw. *inákšy* (PzB 2, 345), pol. przest. *inakszy* (comparativus do *inaki* ‘nie taki, innego rodzaju’). POLŽ 720: z pol. — War. z aferezą: *nākšas* (*Tĩ nākšesnis liežũvis kap čia* LzŽ ‘Tam język [jest] trochę inny niż tutaj’), por. *Izabėlė > Zabėlė*. LzŽ notuje jeszcze adv. *nāčiai* ‘inaczej’ ⇐ stblr. *inačaj*, błr. *ináčaj* (brak w LKŽ). Zob. też *ĩnčas* i *anũoti*. — Hybrydową budowę ma *inokis*, -*ià* ZtŽ ‘inny’, upodobnione do *itokis*, *tokis* ‘taki’.

ĩnas, -*à* 3 p.a., *inas*, -*à* 4 p.a. gw. ‘prawdziwy, rzeczywisty, istny; pewny’: *ynas ingis*

²⁴⁹ Odpowiednik łot. *ņemt*, *ņemu*, *ņemu* ‘wziąć, brać’ tłumaczy się skrzyżowaniem (kontaminacją) czasowników pochodzących od dwu różnych pierwiastków: 1° *ņemt*, *ņemu*, *ņemu* ‘wziąć, brać’ od pie. **nem-* ‘przydzielać, zuteilen’ (por. gr. νέμω, goc. *niman*, LIV² 453), 2° *jeĩt*, *jẽmu* ‘wziąć, brać’ od pie. **h₁em-* ‘wziąć’ (LIV² 236). Por. ME II, 899.

²⁵⁰ W LKŽ I, 215 figuruje to w błędnym odczytaniu †*apimũmas*.

‘istny leń’, *yna pasaka* ‘prawdziwa historia’, *tuo dalyku aš esu yna* ‘w tej sprawie jestem pewna’. Niejasne. LEW 185 bierze *inas* za wariant podstawowy i utrzymuje, że chodzi tu o zaimek: «lit. *inas* steht neben *jis* ‘er’ wie preuß. *tāns* neben (s)*tas*, lit. lett. *tas* ‘dieser’».

iñčas, -à 2 p.a. ZTŽ ‘inny’ — ze zmiany *inšas, co zapożyczone z błr. *inšy* (por. pol. przest. *inszy*). Brak w LKŽ. Zob. też *inākšas*.

indarōkas 2 p.a. gw. ‘spódnica z sukna domowej roboty’, rzadziej *inderōkas* — zapoż. z pol. przest. *inderak* ‘spodnia część ubioru kobiecego, rodzaj spódnicy’ (SPXVI), tu ze śrwn. *underrock* m. (WDLP, s.v. *inderak*). Akcent dostosowany do war. *andarōkas* (zob.).

iñdas 2 p.a. ‘naczynie kuchenne, garnek’, SD *indai* «naczynie» (coll.), też f. *indà* (*Molio indose užrakinti*) — dewerbálny rzeczownik na -a/-ā- od neoosn. *ind-*, którą wyabstrahowano z czas. *indėti* ‘włożyć co do środka’ w następstwie resegmentacji wzorowanej na formacjach o suf. -ė-. Struktura pierwotna: *in-dė-ti* vb. cps. ‘włożyć do środka’ (por. *dėti*). Skutkiem opisanej resegmentacji są też takie nomina jak *āpdas*, *iždas*, *pādas* i *ūždas*, zob. SBS II, 140n. Inaczej BSW 47, LEW 92: rzekomy refleks członu złożeniowego *-da- < pie. SZ *-d^h₁-o-; dziś podobnie np. de Vaan 629 (s.v. *tribus*). Sekundarny charakter dwuzgłoskowych rzeczowników na -d- ignorują też ALEW 182, 209 (s.v. -das), 397 i Kabašinskaitė 2014, 114. — Drw. *indaujā* (zob.), *indēlis* stlit. ‘kielnia, Kelle’ (ALEW 478), *iñdija* a. *iñdijos* f.pl. ‘głębia we wnętrzu ziemi, w wodzie’, *iñdilas* ‘ktoś wścibski, kto wszędzie lezie (o dziecku), wiercipięta; natręt’.

indaujā 3, 2, 4 p.a., *indāju* 1 p.a. 1. ‘wiele naczyń stojących na stole, w szafie, kredensie, często w bezładzie’, por. *Nuimk tą indaujā* [nuo stalo] ‘Sprzątnij tę i. [ze stołu]’, 2. ‘półka na naczynia wraz z łyżnikiem’ (*Padėk torelką į indaujā* ‘Odstaw talerz na półkę’), 3. ‘szafa do przechowywania żywności: mleka, masła, serów, tłuszczu i mięsa; kredens; spiżarnia’ (zob. ryciny w LEEŽ 98), 4. ‘szafa na ubrania’, 5. ‘wielkie koryto do solenia mięsa’ (*Papjovė kiaulę – pilna indauja mėsos* ‘Zarżnął świnie, jest pełna i. mięsa’), 6. ‘ta część spichrza, w której trzyma się drewniane naczynia’ (*Nuveik indaujon ir atnešk rėčką* ‘Pójdź do i. i przynieś cebrzyk’). Brak w LEW. Trudne. Objasnienie może pójść kilkoma tropami. Por. 1° *ind-aujā*, denominativum od *iñdas* ‘naczynie’ z neosuf. -auja o funkcji collectivum; znac. etym. ‘naczynia, ogół naczyń’, później ‘miejsce, w którym przechowuje się naczynia’; por. Urbutis, *Balt V*:2, 1969, 157n. = Urbutis 2009, 394n. 2° *indau-jā*, deverbativum na -ja od *ind-auti, intensivum opartego na neopwk. *ind-* ← *indėti* ‘wkładać do środka/wnętrza’ (por. *indėtuvė* ← *indė-*). 3° *indau-jā*, deverbativum na -ja od neoosn. *indau-*, wyabstrahowanej z *indāvē*, prt. do *įdiuoti* w znac. etym. ‘dać, włożyć coś do środka, wnętrza’. — ŽD 88 bierze za przykład oboczność form *žydavà* ‘miejsce, gdzie żyje wielu Żydów’ (pożyczka z błr. *żydavá*) i *žydaujā* ts., gdzie na suf. -av(a) nawarstwiło się -ja. Sądzi on, że również *indaujā* przedstawia sufiksalne przekształcenie podobnej formacji, mianowicie *indava. Ten litewski prototyp został utrwalony w starobiałoruskim zapożyczeniu, które jest pisane *in̄davalin̄dova* 1676 oraz *indowa* 1689 ‘naczynie do rozlewania płynów’ (por. Urbutis, l.c.). — Z innym sufiksem: *indaunià* 2 p.a. ‘szafa na naczynia lub żywność’, ⇒ *indaūninkas* ts., por. *Padirbo mum stalius naują indaūninką* ‘Zrobił nam stolarz nową szafę na naczynia i żywność’. — Zapoz. litewskie w białoruskim derywacie *jandóŭka* hist. ‘dzban z dzióbkiem’, przen. ‘wielki nos’, *jandóva* ‘rodzaj kufla’ (stbłr. *endov(k)a*, *jandov(k)a* 1579 ‘wielka misa; miednica do prania lub zmywania naczyń’, ukr. gw. *jandilá*, *jandolá* ‘wielka misa z dwoma uchwyty; pokrywa ula’, ros. przest. *endová*, *jandová* ‘pękate naczynie metalowe a. gliniane, dzban na piwo’, pol. przest. *jandowa*, *jandula* ‘czara’, w tekstach kancelaryjnych z Litwy XVII w.: *hindowia*, *yndowia* ob. *indowa*, też zdrob. *indowka*, *jndoweczka* (zob. Urbutis, l.c., Laučjute 26; REW I, 399). Nagłosowe j- w *jand-/jend-* jest słowiańską protezą wytworzoną w toku transpozycji plit.

*ind- ⇒ psł. *ęd- > słow. *jęd-. Zakończenia ze spółgłoską *l* na miejscu *v* są – zdaniem Urbutisa (*l.c.*) – wtórne, powstałe pod wpływem litewskiej formacji z suf. *-ul-*; choć nie można wykluczyć, że np. *jandula* oddaje litewski derywat o formie *ind-ùl-is* [‘małe naczynie’].

indēlis 1 p.a., *iñdēlis*, -io 1 p.a., *įdēlis*, -io 1 p.a. 1. ‘pokarm wzięty do pracy lub na drogę’ (syn. *vākartis*), 2. ‘wkład w kasie oszczędnościowej’, 3. przen. ‘przyczynę, wkład do dzieła, do sprawy’. Analiza: *indē-lis/įdē-lis*, drw. od neoosn. *indē-/įdē-*, wynikłej z reanalizy vb. cps. *indėti/įdėti* ‘włożyć, wkładać co do środka’. Podobnie zbudowane deverbativa to *išdēlis*, *sándēlis*, *ūždēlis*. Z innym sufiksem: *įdētas* 1. ‘pokarm wzięty do pracy’, 2. ‘nadzieja’ (*Aš turiu visą įdėtą ant tavęs* ‘W tobie cała moja nadzieja’). Osobno zob. *indėtuvė* i *indėvė*.

indėtuvė 1 p.a. ‘pojemnik, futerał’. SD: «kapsa; puszka do S.S. Sakramentu», *indėtuvė gali vežimo* SD «kielnia wozowa» [‘skrzynia na drobny bagaż w powozie’, SPXVI], *indėtuvė plūksnų raštynykų* SD «pennal pisarski» [‘pojemnik na przybory pisarskie, piórnik’, SPXVI], *indėtuvė kilpinio* SD «saydak do łuku», *šaudyklių indėtuvė* SD «saydak do strzału». Analiza: *indē-tuvė*, drw. od neoosn. *indē-* (*įdē-*), powstałej drogą reanalizy vb. cps. *indėti* (*įdėti*) ‘włożyć, wkładać co do środka’, por. SD *indemi* «fasuię, nakładam czego». Paralele s.v. *indēlis*.

indėvė 1 p.a. 1. ‘trucizna, trutka’ (łot. *indeve* ts.), 2. ‘zły duch, zła dola’ (*Kokia nelaimė ar indėvė stumte mane stūmė prapuolimo bedugnėn* ‘Jakieś nieszczęście albo «indėvė» popychało mnie w otchłań przepaści’). Analiza: *indē-vė*, drw. od neoosn. *indē-* ⇐ *indėti* ‘włożyć co do środka’ (por. objaśnienie wyrazów *indēlis* i *indėtuvė*). Sufiks jak w *kālvė* ⇐ *kālti*; *viřvė* ⇐ *vėrti*. Paralela semazjologiczna: *nuodaĩ* ‘jad, trucizna’ ⇐ *nudėti* m.in. ‘zabić’. Bezpodstawne jest twierdzenie LEW 112 o *indėvė* jako formacji mieszanej «zwischen *dūoti* und *dėti*».

indievas, -a stlit. 1. ‘dowcipny, trafny, żartobliwy’: *arba glaudomis ir arkymais, arba indievomis pasakomis linksmia juos* DP 166₄₆ ‘abo żarty, błazeństwa, trafnymi powieściami, dobrą im myśl czynią’, 2. ‘odznaczający się artyzmem, kunsztowny, gustowny, okazały’, por. SD *indievas* «foremny» (syn. *pilnas dailės, su menu padarytas*). 3. *indievai* adv. ‘dziwnie’: *Aliejų indievai saldų ir meilingą... užpylai ant žaizdų manų baisiai žalingų* DK 142₃ ‘Oleju dziwnie słodkiego... wlałeś na rany me srogie a barzo szkodliwe’. Niejasne: znacz. ‘dziwny, kunsztowny itp.’ z ‘boski’? Zob. ALEW 208 (bez komentarza etymologicznego).

indỹkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘indyk, Meleagris gallopavo’ (*Tarnavau vargavau pas ponų, dovanojo ponas indykų* DVŽ I, 203 ‘Służyłam, męczyłam się u pana, podarował [mi] pan indyka’) — zapoż. ze stbłr. *indykъ*, *indikъ*, błr. *indýk*, -á (⇐ pol. *indyk* ⇐ śrłac. *indicus* ‘indyjski’, *gallus indicus* ‘kur indyjski’). War. *indikas* 2 p.a. Zdrob. *indykýtis*. Por. PzB 2, 345, Bańkowski I, 546. Zdaniem Bańkowskiego akcent błr. *indýk* wzoruje się na formie polskiego pluralis *indyki* ⇒ błr. *indýki* (ĖSBM 3, 388n. kwestii akcentu nie podnosi). POLŽ 328 uważa *indikas*, *indỹkas* za polonizm. Por. syn. *indōrius*, *kalakūtas*, *kalkūnas*, jak też *tỹtaras*.

indōrius, -iaus (p.a. nieoznaczony) gw. ‘indyk, Meleagris gallopavo’ — zapoż. z pol. *indor* (od XVIII w.). Ta pożyczka jest młodsza od *indỹkas* (zob.), ponieważ pol. *indor* polega na przekształceniu wyrazu *indyk* na wzór *gąsior* i *kaczor* (zob. Bańkowski I, 546). Akcent sufiksalny odpowiada pol. pluralis *indory* albo też jest analogiczny do zapożyczeń typu *staliōrius*, *gaspadōrius*. Por. POLŽ 73.

indovūs, -i 4 p.a. ‘o potrawie: wyszukana, wymyślna, dziwna’ (*Indovūs valgis*). Segment *-dov-* jak w *dovanà* ‘dar’ (?), ale całość niejasna. Bez etymologii. Por. może *indievas*. — Adv. *indōviai* ‘wymyślnie, dziwnie’, np. *Indōviai verda barščius*, t.y. *įvairiai, tai*

aš nevalgau ‘Wymyślnie gotuje barszcz, tj. dziwnie, więc ja [go] nie jem’.

ingti, *ingsta*, *ingo* 1. ‘o kożuchu: tracić włos, rozłazić się, zostać wygryzionym przez mole’, 2. ‘o wężu: pozbywać się skóry’, 3. przest. ‘o farbie: odchodzić, łuszczyć się, odpadać’ (*Krosas inksta*), 4. ‘ubożeć, biednieć’, cps. *nuingti* ‘wypłowieć, zblaknąć; o włosach: wypadać, łysieć; o ubraniu: zedrzeć się’, tr. ‘wyjałowić glebę przez złą uprawę’. Odpowiednik łot. *īgt*, *īgstu*, *īgu* ‘przemijać, ginać; być markotnym, czuć się źle; jęczeć z bólu’, drw. *īkstēt*, -u, -ēju ‘sarkać, mruczeć, szemrać; guzdrać się’ (*ing-stē-). Z opisowego punktu widzenia lit. *ing-* i łot. *īg-* reprezentuje anticausativum na st. zanikowym do *eng-* jak w lit. *ēngti* m.in. ‘zdzierać skórę’ (zob. ALEW 397). Oboczny refleks st. zanikowego to *ung-* w *uñkšti* (zob.). Z historyczno-porównawczego punktu widzenia można *ing- interpretować jako refleks infigowanego tematu prs. *h₂i-n-g- (transponat), do pwk. pie. *h₂eig-, por. łac. *aeger* ‘chory, niezdrowy, cierpiący, słaby, znużony; zbolały, przygnębiony, zmartwiony’ < *aigro- (zob. Schrijver 1991, 38, de Vaan 26). To prowadzi do hipotezy, że lit.-łot. *ing- ma odpowiednik w psł. *ęga > *ędza (III palatalizacja), por. scs. *jędza* ‘μαλακία, νόσος, niemoc, słabość, choroba’, stczes. *jeze* ‘zła kobieta, czarownica, wiedźma’, czes. gw. *jaza* ‘zła kobieta’, stpol. *jędza* ‘czarownica, wiedźma; demon, potwór’, < pbsł. *ingā-. Zob. SŁPS 6, 95. Druga hipoteza: odpowiedni st. pełny *aig- tkwi w ros. °jaga w zroście *bába-jagá* ‘zła wiedźma pod postacią staruchy’, < psł. *ęga < pbsł. *aig-ā- < pie. *h₂eig-eh₂-. Znacz. etym. ‘baba – choroba’. Czy wolno to rozumieć jako ‘baba, która leczy choroby zamawianiem’? — Drw. *iñgčioti*, *ingčioti* ‘o dziecku: popłakiwać, kwilić’. Nomina: *ingas* ‘leniwy, gnuśny’, *ingis* ‘leń’. Por. łot. *īgnis* a. *īgņa* ‘mruk, zrzęda’, *īguonis* ts. — Obok prs. *ingsta* = [inksta] jest sonoryzowany war. *iñgzda* (n-gzd z n-kst przez persewerację) o znacz. ‘narzeka, żali się, biadoli’. Gdy do prs. *iñgzda* dotworzono formy prt. *iñgzd-ē* i inf. *iñgz-ti*, antekonsonantyczne ngz indukowało antewokaliczny alternant *nzg*, stąd innowacyjny pdg. *inzgù* (war. *inzgiù*), prt. *inzgaũ* (war. *inzgiaũ*), inf. *iñgzti/iñksti* ‘skomleć, skowyczeć; porykiwać (o krowach); smętnie nucić (o kobiecie)’. — Neopwk. *inkst-*: *inkstėti*, -ju, -jau ‘jakać się, mówić nieśmiało, powoli’, *inkščioti* ts., *inkštulis* ‘jakała’. Alweolaryzacja ks > kš pociągnęła za sobą war. *iñkšti* ‘(o psie) skomleć, warczeć, burczeć, (o myszach, prosiętach) piszczeć, popiskiwać, (o człowieku) biadać, narzekać, utyskiwać, zrzędzić’, do czego nowe prs. *iñkščia* i prt. *iñkštē*. — Neopwk. *inkšč-*: *inkščioti* ‘nawoływać się, wykrzykiwać przy młóceniu, pokrzykiwać; jęczeć’.

inija, *jìnija* 1 p.a. ZTŽ ‘szron, szadz’ — zapoż. z błr. *ínej*, -ju. War. *vìnija* ZTŽ. Por. *ýnis*.

ýnis, -io 1 p.a., *ýnis* 2 p.a., pl.t. *ýniai*, -ių 1 p.a. 1. ‘szron’, 2. ‘złoźdź – czas, kiedy pada deszcz ze śniegiem i marznie na drzewach, na drodze’, 3. ‘gołoledź’ (*Šiādien yniai, labai slidu vaikščiūt* ‘Dziś gołoledź, bardzo ślisko chodzić’). Z innymi sufiksami: *ýnis*, -ies f., pl.t. *ýnys* 1 p.a. ‘szron, okieść na drzewach’ (*Šiandien tokios didelės ýnys, kad net medžius lenkia* ‘Dziś taka wielka okieść, że nawet drzewa zgina’), war. *ynis*, -iēs f. 4 p.a.; *inēs*, -ių 2 p.a. (DVŽ), *ýnius*, -iaus. Sporne. Brückner 1877, 87 uważał za pożyczkę ruską (por. strus. res. *inii*, błr. *ínej*, ros. *ínej*), podczas gdy późniejsi autorzy – począwszy od Miklosicha 1886, 96 i Bernekera (I, 432), a skończywszy na Fraenklu (LEW 185), Vasmerze (REW I, 483) i Urbutisie (2010, 54) – uważali wyraz lit. za odziedziczony z prabałto-słowiańskiego. Por. rekonstrukcje pbsł. *īnija- i *īnija- w BSW 104 oraz *i?nio(s) u Derksena 2008, 213. Argument intonacji akutowej, która ma świadczyć przeciw zapożyczeniu ze słowiańskiego (por. BSW, l.c.), nie powinien być absolutyzowany z uwagi na fakt, że niejedyn litewski sławizm otrzymał w transpozycji przydział do 1 p.a., por. przykłady z ý w sylabie początkowej: *grýnyčia*, *mýlista*, *prýsėga*, *výskupas*, w sylabie wewnętrznej: *bažnýčia*, *gadýnė*, *palýnas*, *rabýtelis*, *Vėlykos*. To samo odnosi się do germanizmów, por. *ýpas*, *dýselis*,

týnė oraz *gemýnė*, *tramýnas*. Wydaje się więc, że kwestia zapożyczenia jest otwarta. ALEW 397n. uważa wyraz bałto-słowiański za odziedziczony z pie. i jako comparandum wymienia orm. *eleamn*, gen.sg. *eleman* ‘Raureif’. — Synonimami *yńis* są *šerķšnas* i *šarmà*.

ińkaras 1 p.a. ‘kotwica’ (*Ińkarą nuleisti į vandenį* ‘Spuścić kotwicę do wody’) — germanizm, przekształcony z *ańkaras* $\Leftarrow$ nwn. *Anker* m. na gruncie etymologii ludowej, mianowicie przez odniesienie do czas. *įkarti* ‘wywiesić’ (zob. *karti*). War. *įkaras*, *įkaras*, *ińkoras*, *uńkuras*, *uńkuris*, *unkurius*. Tylko w LEX ukazuje się war. f. *inkara*. Por. łot. *eńkurs* ‘kotwica’ < *ańkurs* $\Leftarrow$ śrdn. *anker* (Jordan 61). Zob. Prellwitz 24, LEW 185, 1164, Kabašinskaitė 34, ALEW 398. — Drw. *ińkariškas* ‘przypominający kotwicę, np. hak’, *inkarūs* ‘zagięty do środka (o kosie)’, cps. *ińkarvietė* ‘kotwiczowisko’ (por. *vietà*). Vb. denom. *ińkarinti* ‘rzucić kotwicę’, *jińkarinti* ‘zakotwiczyć, umocować na kotwicy’.

inkaustas stlit. ‘atrament’ (MŽ, BRB) — zapoż. z pol. przest. *inkaust* ($\Leftarrow$ śrlac. *encaustum* n. $\Leftarrow$ gr. *ἐγκαυστον*, por. Bańkowski I, 548). Zob. SLA 85, ALEW 398, POLŽ 720. Por. *černýlas* i *tìnta*.

ińkilas 3 p.a. 1. ‘ul umieszczony w gałęziach drzewa dla zwabienia pszczoł’, 2. ‘budka dla ptaków’ (war. *įkilas* 3 p.a., *įkilas* 1 p.a.) — drw. postwerbalny od czas. *įkėlti* ‘unieść w górę, podnieść do góry’ (zob. *kėlti*). War. *inkelas*, *įkelas* b.z.a. Por. *Įkelk ińkilą į qžuolą, gal bitės ateis* ‘Wnieś «ińkilas» na dąb, może pszczoły się zjawią’. *Buvau ińkėlės tris ińkilus liepėsan, ale bičių nesugavau* ‘Wniosłem trzy «ińkilai» na lipy, ale pszczoł nie złapałem’. Niejasny jest war. *ankarýs* JU. — N.m. *Inkilaĩ*.

inkstas 1, 3 p.a. ‘nerka’. Pl. *inkstai*, *inkstaĩ* 1. ‘nerki’, SD *sopulys inkstų* «nerek bolenie», *žvirzdai inkstuose ir kitur sopulį darų didį* «kamień choroba, calculus, lapis» [‘kamica; kamień żółciowy, nerkowy’, SPXVI], 2. przest. ‘wnętrzości; dusza’, 3. gw. ‘jądra męskie’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *īksts* ‘nerka’, zwykle pl. *īkstis*, gw. *īkši*, *ikši* ‘nerki’, stpr. *inxcze* EV ‘nerka, Nyre [Niere]’. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *inkstukí* pl. ‘nerki’ $\Leftarrow$ lit. *inkstūkai* m.pl. ‘nereczki’ (PZB 2, 346). — Nawiązania słowiańskie: 1. *jīst-es-: scs. *istesa* pl., *istesė* du. ‘nerki’ < SZ psł. *ist-es-, 2. strus. *jestesė* du. ‘jądra’ < SO psł. *čest-es- < pbsł. *aīst-es- (por. stisl. *eista* n. ‘jądro’ < pgerm. *aistōn-, zob. IEW 774). Skłania to do przypuszczenia, że pbsł. *ist-es- uległo zmianie w trzech szczegółach: 1. *ist- $\Rightarrow$ *inst- przez wyrównanie formy do bliskoznacznego wyrazu *instiā- ‘łono, wnętrzości’ (zob. *įščios*), 2. insercja *k* przed grupę *st*: *inst- > *inkst-*, 3. temat samogłoskowy na *-a-* zastąpił temat spółgłoskowy na *-es-*. Związki zewnętrzne nierozpoznane. W szczegółach odmiennie Specht, *Studi baltici* 3, 1933, 104n. Por. *nirka*. — BSW 105 odtworzył pbsł. *istes- (scs. *istesa*) i dodał uwagę: «Niejasny jest stosunek do pr. *inxcze*, lit. *inkstas* ...». LEW 188 rozpatrywał *inkstai* łącznie z *įščios* ‘łono, wnętrzości’, łącząc je za IEW 774 z pwk. pie. *oīd- ‘nabrzmiwać, puchnąć’ (*h₂eīd- we współczesnym zapisie). ALEW 398 jest zdania, że obecność segmentu *-n-* wyklucza bezpośrednie zestawienie form bałtyckich ze scs. *isto*, *-ese* ‘nerka’. Kroonen 14 podtrzymuje hipotezę o wtórnym charakterze segmentu *-n-* w formie litewskiej i sprowadza *inkstas* do pie. *h₂id-sth₂-o-, zaś scs. *isto* do pie. *h₂id-sth₂-os-.

ińrōčyti, *-rōčinu*, *-rōčinau* ZTŽ ‘zauroczyć, rzucić urok, czarami spowodować chorobę’ (*Inrōčino kārųę, nebūs jaĩp pėno* ‘Zauroczyło krowę, nie będzie miała mleka’) — zapoż. z błr. *surōčycb* ‘rzucić urok, zauroczyć’, z praeverbium lit. *in-* jako zastępstwem za błr. *s-u-* (por. *urōčycb* ‘rzucac urok’, vb. denom. od *urók*, pl. *uróki* ‘szkodliwa siła magiczna’). Zob. też *urōčnykas*.

ińtras 4 p.a. gw. ‘samiec (ogier, knur) mający jedno jądro w mosznie, a drugie ukryte w jamie brzusznej, wnętr, cryptorchis’ — ze zmiany *entras na gruncie fonetyki wsch.-litewskiej. Z innym tematem: *ińtrius* ‘wnęter’, też ‘samiec świni, knur’. Wyraz przedstawia

zapożyczenie z pol. *wnęter*, które w ustach Litwinów przybrało brzmienie **venter* (nagłos ʃvn- tu nie występuje), potem **enter*. Por. Būga, RR II, 294, LEW 12, s.v. *añtri(u)s*. Fazę transpozycyjną **venter* poświadcza refleks gw. *viñtris* 2 p.a. (Velýkiai, rej. Panevėžys). — Drw. *intrōkas* ‘wnęter’ (*Kap gerai neišgrąžina, kitas kiaušukas liekna, intrōkas sakom* DVŽ ‘Jak [się] dobrze nie wykastuje, to drugie jądro zostaje, mówimy [wtedy] wnętr’). — War. z nagłosem *en-*: *eñtris*, *eñtrius*; z nagłosem *jen-*: *jeñtris*, *jentrỹs*; z nagłosem *an-*: *añtrius*, *añtris* (na skutek adideacji do *añtras* ‘drugi?’), z nagłosem *jun-*: *juñtris*. Obecność war. *añtrius* nasuwa wątpliwość co do dawności nagłosu *en-*. Wziąwszy pod uwagę war. *eñtis* < *añtis*; *Eñdrius* < *Añdrius* ‘Andrzej’, wolno utrzymywać, że *eñtris* pochodzi z **antris*. Zob. też *nutrēkas*.

ýpas 1 p.a., też *ybas* gw. 1. ‘cios, raz, uderzenie; moment’ (*Dviem ýpais jautį užmušė* ‘Dwoma ciosami zabił byka’), 2. ‘pręga na skórze (po smagnięciu)’, 3. ‘bat spleciony z pasków rzemiennych’ (war. *ýpsas*) — zapoż. z prus.-niem. *hīp*, *hīb*, por. nwn. *Hieb* m. (GL 57, LEW 186). W kwestii nagłosu por. *īclius*. Co do akutu por. zapoż. *ýzopas*, *čýžė*. — Drw. *vienu ýpu* adv. ‘od razu, za jednym zamachem; (wypić) jednym haustem, duszkiem’.

ypatėkės 1 p.a. f.pl. przest. ‘hipoteka, lokata kapitału zabezpieczona na nieruchomości’ — zapoż. z nwn. *Hypothek* f., przekształcone na formę pl.t. War. z aferezą *y-*: *patėkės* (GL 97). Por. akut w zapoż. *bėringės*, *kėžas* i *šėpis*.

ypatūs, -i 4 p.a., *ýpatus* 1 p.a. ‘szczególny, osobny, oddzielny’. DP ‘osobliwy, osobny, własny, znamienity, szczyry, osobisty, różny’. SD¹ «niepospolity» (syn. *labai geras*), «osobny; osobliwy» (syn. *geras*), «przedni» (syn. *geras*), «trafny, trefny» (syn. *juokingas*), SD «osobliwy; osobny; prywatny» (syn. *namykštis*), «szczegulny» (syn. *pats vienas*), «wyborny, osobliwy», *kamara ypati* SD¹ «pokoy». Z innymi tematami: *ypatas*, -a WP, *ypatis*, -i WP, DP, *ýpačias*, -ia WP, DP (por. łot. *īpašs*). Odpowiedniki łot. *īpašs*, *īpats* ‘osobliwy, szczególny’. Nie ma ustalonej etymologii. Uchodzi za złożenie z *patis* ‘pan, sam’ w II członie; ale człon I *y-* pozostaje niejasny. Zdaniem ALEW 398n. początkowy człon *y-* może być identyczny z wed. *ī-* w złożeniu *īdṛś-* ‘ein solcher, ein gleicher’ (por. *darś-* ‘widzieć’). Zob. też LEW 186. — Drw. *ýpačiai* adv. ‘w szczególności, zwłaszcza’, SD¹ «mianowicie», SD «osobliwie; prywatnie; wybornie, znamienicie; zwłaszcza», war. *ýpač*, *ýč* (por. łot. *īpaši*, *īpaš*, *īpat*), *ýpata* LKŽ a. *ypatà* ZTŽ neol. ‘osoba’, *ypatýbė* ‘własność, cecha’, SD «szczegulność», *ypatimas* DP ‘własność’, *ypatinai* DP adv. ‘mianowicie’, *ýpatinė* ‘obraz, osoba; miejsce osobne, oddzielne’, DP ‘osoba, postawa, osobność’ (*ypatinėje karvelio* ‘w osobie gołębice’), *ypatingas* ‘szczególny, osobliwy’ (por. łot. *īpatīgs*), *ypatinis* a. *ýpatinis* ‘szczególny, osobliwy; prywatny’, DP ‘osobliwy, osobny, różniejszy’ (war. *ypatinus* SD «osobny, o sobie pewny, własny»), *ypatystė* SD «osobność» (syn. *ypati vieta*). Vb. denom. *ypatūoti* ‘o dziecku: być niespokojnym, nieswoim’.

ípėdin, *ípėdiñ* adv. ‘w ślad za, w trop’, np. *Šunys kiškį ipėdin vejas* ‘Psy gonią w ślad za zającem’. Formacja pochodna od zwrotu przyimkowego **ī pėdā* ‘w ślad’ lub **ī pėdas* ‘po śladach’, por. *pėdà* m.in. ‘ślad stopy’. Zakończenie -*in* może być analogiczne, wzorowane na syn. *īkandin* (zob.). — Drw. *ípėdinis* 1. ‘następca’ (*sósto ipėdinis* ‘następca tronu’), 2. ‘spadkobierca, dziedzic (majątku)’, ⇒ *ipėdinỹstė* ‘dziedzictwo’.

ýpelis, -io (p.a. nieoznaczony) gw. ‘motyka’ — zapoż. z nwn. *Hüpel* (tak LKŽ, ale źródło niemieckie nie jest pewne). Co do nagłosu por. *ýpas*.

įprekūs, -i 4 p.a. gw. 1. ‘wartościowy, cenny, drogi’ (*Arkliai įprėkūs* ‘Drogie konie’), 2. przen.: *Įprekì merga greit išteka* ‘Wartościowa dziewczyna szybko wychodzi za mąż’ — przymiotnik na -*u-* utworzony od zwrotu przyimkowego *į prėkę*, por. rzecz. *prėkė*, *prėkė* 4 p.a. ‘towar; handel, kupno; cena, szacunek rzeczy’. Znacz. etym. ‘taki, co rokuje dobry

handel, zysk' *vel sim.*

įprotis, -čio 1 p.a., *įprotis* 1 p.a. 'nawyk, zwyczaj, indywidualne przyzwyczajenie' (*Turi įprotį kas rytą mankštintis* 'Ma zwyczaj rano się gimnastykować'. *Įpročiai žmogų daro* 'Przyzwyczajenia stanowią o człowieku') — abstractum z suf. -ja- i SW *prāt- ← *prat-*, urobione od vb. cps. *įpràsti* 'przyzwyczaić się do czego, przywyknąć'. Rzadszy war. f. *įprotis*, -ies 'zwyczaj' (*Nebuvo čia tokios įproties* [valgyti arklieną] 'Nie było tu takiego zwyczaju' [żeby jeść koninę] każe liczyć się z ewentualnością, że formant -ja- powstał tu przez nawarstwienie się -a- na starszy suf. -i-, podobnie jak np. w przypadku *bañnis*, -io na miejscu starszego *barnis*, -iēs. Zob. też *pràsti* i *prōtas*, *paprotys*.

ir 1. spójnik 'i': *Tėvas ir sūnūs* 'Ojciec i syn', 2. adv. 'też, także, również': *Aš ir nežinau, kur jis* 'Ani ja nie wiem, gdzie on jest', 3. 'nawet': *Zuikis ir lapo bijo* 'Zając nawet liścia się boi'. *Kad žmogus ir miršta, darbai gyvena* 'Nawet kiedy człowiek umiera, to dzieła [jego] żyją', 4. ptk. uwydatniająca człon zdania, przed którym stoi, np. *Ir geležis nudyla* 'Nawet żelazo się ściera'. *Ir tai negėlbėjo* 'Nawet to nie pomogło'. Odpowiada łot. *ir* 'także' (rzadko 'i'; w tej funkcji wyparte przez germanizm *un*), stpr. *ir* 'i, też, także, und, auch'. Pb. *ir < pie. *h₂r, por. gr. ἄρ(α) 'więc, zaraz; wtedy; bo, ponieważ' (Beekes 2010, 121). Stoi w apofonii do *aĩ* (zob.). Bammesberger, *Balt XXXII*:2, 1997, 231n. rozważa związek etymologiczny *ir* z formą werbalną *yrà* 'jest, są'. Zob. też ALEW 399.

yrà prs. 3 os. 'jest, są', np. *Taip jau buvo, yrà ir bus* 'Tak już było, jest i będzie'. Formacja czasu teraźniejszego o funkcji vb. copulativum i vb. existentiae ('jest, istnieje, znajduje się'). Pojawiła się ona – jako wariant supletywny – obok odziedziczonej formacji *ėsti* (atematycznej)²⁵¹ i zepchnęła tę ostatnią do wyrażania funkcji sekundarnej, mianowicie prs. habitualnego 'bywa', por. Stang 1970, 172n., Stang 1966, 316, 412. War. apokopowane: *ỹr, ỹ* (LD § 619). Odpowiednik łot. *ir* 'jest, są' < pb. *īrā, por. stłot. *girrahg* = *jirāg* (LEGR § 601, przyp. 3). Nie ma objaśnienia, które byłoby ogólnie akceptowane. Zob. próby zreferowane w LEW 124 (s.v. *esmi*), Stang 1966, 414n., Schmalstieg 2000, 73n. oraz Hock, *Kratylos* 50, 2005, 21f. i 51, 2006, 13f.; LEGR 551, 556, ALEW 400²⁵². — Forma *yrà* ściągnięta z negacją *ne* wydała *nērà, nēr* 'nie ma' (*Yrà žmoniu, nērà žmogaus* 'Są ludzie, nie ma człowieka'. *Tai nērà kō besakyti* 'Nie ma o czym mówić'). — Ściągnięta z negacją *nebe* wydała *nebērà* 'już więcej nie ma', skąd redukcje w *nebēr* i *nebē*, zob. GJL I, § 570 i Mańczak 1977, 183. — Ściągnięta z ptk. *be* względnie *te* wydała odpowiednio *bērà* 'jest jeszcze, są jeszcze' oraz *tērà* 'jest tylko, są tylko' (*Karvė reikia parduoti, šieno mažą bėrą* 'Krowę trzeba sprzedać, siana jest już mało'. *Nebėrą obuolių* 'Nie ma już jabłek'. *Tiek tėrą* 'Tyle tylko jest'. *Vieniñtelis tėrą kėlias* 'Teraz jest to jedyna droga').

įrankis, -io 1 p.a. 'narzędzie, przyrząd' (por. łot. *īeruōcis* ts.), *dārbo įrankiai* pl. 'narzędzia pracy' — drw. od *rankà* 'ręka', *į rankàs paiñti* 'wziąć w ręce'. Znacz. etym. 'to, co bierze się do ręki'. Paralela: *įnagis* : *nagaĩ*.

irba przest. 1. 'gospodarstwo' (syn. *ũkis*), 2. n.act. 'gospodarowanie' (z Dowkonta) — bez etymologii (pominięte w LEW). — Drw. *irbingas* 'dobrze gospodarujący, oszczędny', *irbūs* 'gospodarny, skrzętny', NDŽ 'wirtschaftlich, Haushälterisch, ökonomisch'.

irkà 4 p.a. gw. 1. 'wyprawna skórka kozła a. barania', 2. 'wąskie pasmo wyprawnej skóry baraniej, wszywane dla wzmocnienia szwu kozucha' — zapoż. ze stbłr. *irxa*, por. błr.

²⁵¹ Por. *Nes kokie yra vyresnieji, tokie esti ir jų valdonai* SP I, 124₁₇ 'Abowiem jacy są przełożeni, tacy są i poddani ich'.

²⁵² Ostatnio Ostrowski, *LingVaria* XII, 2017, 167 wywodzi *yrà* z *ī-r-ā, gdzie *ī ma być zaimkiem wskazującym, zaś *-r- i *-ā- dwiema postpozycjami lokalizującymi (paralela: *aurė* 'oto gdzie').

irxa, -i, pol. *ircha*, -y. War. ze zmianą *rk > rg*: *irga*. Osobno zob. *jerka* oraz *zòmša*. — Drw. *irkenà* ‘pasma skórki baraniej do obszycia pół kozucha’. Vb. denom. *irkúoti*, -ju, -avaũ ‘wyprawiać skórę na zamsz’, *iširkúoti* ‘złoić komu skórę’.

irmos, -u 1 p.a. f.pl. ‘przrzęd złożony z dwóch powiązanych ze sobą żerdzi, służący do podnoszenia i stawiania słupów’. Znacz. etym. ‘ramiona’, ponieważ chodzi tu o refleks pb. formy **īr-mā-* < pie. **h₂rH-meh₂-*. Por. z jednej strony stpr. *irmo* EV ‘ramię, Arm’, z drugiej strony wed. *īrmá-* m. ‘ramię’ i być może również łac. *armus*, -ī ‘ramię (człowieka), łopatka (zwierzęcia)’, < pie. **h₂rH-mó-*. Zob. EWAIA I, 205n., Schrijver 1991, 313n., Ernout-Meillet 47n., de Vaan 55. — Cps. *irmédē*, -ēdis f. ‘stan gorączkowy, grypa’, zwł. ‘łamanie w kościach, stawach, artretyzm’ (por. *ēd-*, *ēsti*). — Słowiański wraz z germańskim kontynuują alternant apofoniczny na st. pełnym, por. 1° scs. *ramo* ‘βραχίον, ὤμος, ramię’, ros. przest. *rámo* ts. < psł. **ormo-*, 2° goc. *arms*, stisl. *armr*, stwn. *aram*, nwn. *Arm* ‘ramię’, < pgerm. **arma-* < pie. **h₂órH-mo-* (de Vaan, l.c.) albo **h₂érH-mo-* (Kroonen 35). Młodszej daty jest formacja z suf. -men-, psł. **ormę*, **ormene*, por. cs. *ramě* ‘ramię’, sch. *ràme*, -mena, ukr. *rámja*, czes. *rámě*, -mene (pot. *rameno*), pol. *ramię*, -mienia ts. Por. BSW 13, LEW 186, Boryś 510. Nie należy tu *armaĩ* ‘osada dyszla’ (zob.).

iršti, *irštù* (*irš-stu), *iršaũ* gw. ‘gniewać się, złościć się’, *suiršti* 1. ‘rozniewać się’, 2. ‘zgestnieć, zakrzepnąć (o krwi)’. Odpowiednik łot. *irstiēs* ‘gniewać się, złościć się’, *sairstiēs* ‘rozniewać się’. — Oboczny do *irš-* refleks *urš-* ukazuje się w przym. *uršūs* ‘gniewny, srogi, surowy; zaczepny, swarliwy’. Por. *ingis* ob. *ūnginas*; *sliņkis* ob. *sluņkis* i *rīmtas* ob. *rūmtas*. — SO *arš-*: *aršýtis*, *ařšausi*, *ařšiausi* gw. ‘wzburzyć się, unosić się (gniewem, złością), wściekać się’, zapewne forma zwrotna do starszego **aršýti*, co było caus.-iter. na SO *arš-* ⇐ *irš-/erš-*, por. *arkýtis*, *dārgyti*, *kārpjti* itp. Zob. też Urbutis 2009, 189n., 195²⁵³. Nomina postverbalia: *aršūs* ‘gniewny, surowy, srogi, zaciekły, zażarty (np. wróg)’, ⇒ *ařšiai* adv. ‘szybko, prędko’ (*Laikas ařšiai bēga kap vanduo* ‘Czas prędzej upływa niż woda’), *arškūs* ‘nieznośny, zły’²⁵⁴ (⇒ vb. denom. *arškýtis* ‘być rozdrażnionym, złym, szukać zaczepki’). Nawiązania łotewskie: *aršāk(i)* adv. ‘bardziej, mehr’, *ārsala* ‘rozniewana kobieta; rozbiegana z podniecenia krowa’ (ME I, 141, 244, Urbutis 2009, 195). — SE *erš-*: *eřštas* ‘wybuch gniewu, awantura’, *eřštas* a. *ērštas* ‘zły człowiek, siejący niezgodę’ (wtórnie zbliżone do zapoż. *erštas* ‘przywódca bandy złoczyńców, herszt’ ⇐ pol. *herszt*), vb. denom. *erštauti* ‘złościć się’. — Refleksy lit. *arš-/irš-* < pb. **ars-/irs-* (*rš* z **rs* jak w *gařšas*, *piřštas*, *viršūs*) mogą być interpretowane jako anitowe warianty do pie. **HerH-s-*, **HrH-s-* ‘zazdrościć komu czego’. Por. wed. *īršyant-* ‘zazdrosny’ (aw. *arəšiiant-* ‘zawistny’, *araska-* m. ‘zazdrość, zawiść’), *īršyú-* ‘zazdrosny’, *īršyā-* f. ‘zazdrość, zawiść’, *irasyāti* ‘jest zazdrosny, zazdrości’, het. /arsanija-/ ‘być zazdrosnym, żywić zawiść’, /arsanant-/ ‘zawistny’. Zob. LEW 187, EWAIA I, 206n., Urbutis, o.c., 197.

irštva 3 p.a., acc.sg. *irštvą* gw. 1. ‘zimowe legowisko niedźwiedzia, gawra’, 2. przen. ‘lica chałupa’ — forma ta jest najprawdopodobniej metatetycznym wariantem do *širtva* ‘gawra’ (zob. s.v. *širtas*), por. LEW 187, 988n. Young, *Journal of Baltic Studies* 22:3, 1991, 241n. i Karaliūnas 1995 podejmowali próbę wyprowadzenia *irštva* z praformy ie. **h₂rtko-* ‘niedźwiedź’, por. het. *hartakka-* = /Hrtka-/ (Kloekhorst 316), gr. ἄρκτος, wed. *īkṣa-*. Na gruncie bałtyckim próba taka natrafia na przeszkody, przede wszystkim fonetyczne.

irti I, *iriũ*, *yriau* ‘wiosłować’ (łot. *irť*, *iŗu*, *īru* ts.), *iriu eldijū* SD «steruię», *atirti* ‘o

²⁵³ Tu dobrze uzasadniony sprzeciw wobec LEW 187, gdzie *aršýtis* uznano za vb. denominativum od sławizmu *aršūs* ‘zły’ (por. błr. *hóršy* ‘gorszy’).

²⁵⁴ Od tego należy oddzielić *arškūs* w znaczn. ‘namiętny, jurny – o ogierze i o mężczyźnie’, bo raczej chodzi tu o **aržkūs* jako drw. od *aržūs* (zob.).

łodzi: przypłynąć', *nuirti* 'odpłynąć na łodzi wiosłując; przewieźć, przeprowadzić łodzią' (*Nuirk manė ĭ kitą pùsę* 'Przewieź mnie na drugą stronę'). Refl. *irtis* DP 'przewozić się przez wodę', *iriuosi* SD¹ «rudluję» ['robię wiosłem'], «żegluję», SD «iade w łodzi; żegluję gdzie», *atsiirti* 'przypłynąć wiosłując', *nusiirti* 'popłynąć wiosłując, popłynąć na łodzi', *pėrsiirti* 'przeprowadzić się' (atemat. 3 os. prs. *persijirt* CHB). Pb. SZ **ir*-C < pie. **h₁rh₁*-, por. gr. ἐρετμόν n. 'wiosło' < **h₁rh₁*-tmó-. SE **h₁reh₁*-. gr. myk. *ereen* 'wiosłować' (Liv² 251). Dalej por. łac. *rēmus* m. 'wiosło' (suf. -smo-, stłac. *triresmom* 'z trzema wiosłami') oraz war. typu «Schwebeablaut» **h₁erh₁*-. ἐρέτης 'wiosłarz', wed. *aritar-* ts. (por. Beekes 1969, 132, 234, Schrijver 1991, 18, 140, Liv² 251, przyp. 1). Pdg. litewski, zbudowany na st. zanikowym, pierwotnie brzmiał zapewne **irū*, **iraū*, **irti*. Brak jest śladów po SE **rē*-C i SO **rō*-C (por. stisl. *rōa*, stang. *rōwan* 'wiosłować' < **h₁roh₁*-e-). Przyjmuje się, że pokrewnym refleksem w jęz. staropruskim jest hapaks *artwes* EV 'wypadek wojenny drogą wodną, Schifreise ['Kriegsfahrt zu Wasser'] (Trautmann 1910, 302), co jest wywodzone z **ertvēs* < **er-tuv-ēs* f.pl. (PKEŻ 1, 93n.). Jeśli tak, to mielibyśmy tu do czynienia z apofonią typu «Schwebeablaut» (zob. wyżej), przy czym ta wymagałaby pierwiastka z samogłoską długą: pb. **ēr*-C < pie. **h₁erh₁*-C. Zob. też ALEW 400n. — Drw. *irinėti* iter. 'pływać na wiosłach', *irstytis* frq. 'przewozić się łódką', *irstausi* SD¹ «żegluję», *pairstytis*: *Eĩnam pasiirstyt* 'Popłynęmy łódką!'. Od *irstytis* pochodzą: 1. neoosn. *irst*-. *irstinėtis* (*Su laivais aplink irstinėjas* 'Wożą się w koło łódkami'), *irstinykas* SD¹ «żeglarz», 2. neoosn. *irsty*-. *irstymas* DP 'przewóz', *pasiirstymas* 'wożenie się łódkami' (neol.). — Nomina od *ir*-. *iros* f.pl. 'dulki, drewniane kołki służące jako oparcie wiosł podczas wiosłowania', *irklas* 'wiosło', SD¹ «rudel» (por. łot. *iřkls* 'wiosło; ster', war. *irkla*, *irkle*, *irklis*), ⇒ *irklinykas* SD¹ «rudelnik» ['wiosłarz'], *irta* gw. 'wiosło' (por. n.instr. *gulta*, *kėlta*, *šlúota*), *irtingas* SD «żeglowny», *irtojas* SD «żeglarz, co po morzu jeździ», *žinia irimosi*, *žinia irtinė* SD «żeglowanie, nauka żeglowania», *preirà*, -ōs gw. 'przybita do burty łodzi listwa z otworem na wiosło' (z uproszczenia **prie-ira*, por. *prengys*). — WSZ yr-V: *yriau* (prt.), drw. *yrėjas* 'sternik' (m.in. SD), *yrikas* 'wiosłarz'. Por. łot. *irējs* a. *irājs* 'wiosłarz'. — Brak form bałtyckich na SE †*rē*-C i SO †*rō*-C (ale zob. *rūonis*). — Neoapofonia SZ *ir*- ⇒ SP/SO *air*-. *aĩrytis* 'wiosłować', *nusiaĩryti* 'popłynąć wiosłując' (⇒ sb. postvb. **aira*, pis. <*eira*> 'przystań, port'). Odpowiednik łot. *aĩrēt* a. *aĩrāt* 'wiosłować' (⇒ *aĩrēklis* 'wiosło', *aĩris* a. *aĩre* ts.)²⁵⁵. Paralele apofoniczne: *dyr*- ⇒ *dair*- (*dairytis*); *kir*-/kyr- ⇒ *kair*- (*kairinti*); *tir*- ⇒ *tair*- (*tairautis*).

irti II, prs. *įra* (**ira* < **i-n-ra*; war. *irsta*), prt. *iro* 'pruć się, pękać' (*Maišas yra, grykiai byra* 'Worek pęka, sypie się gryka'), 'psuć się, rozkładać się, rozpadać się, rozłazić się (o tkaninie), walić się, rozwalać się, psuć się'. Cps. *atirti* 'odpruć się, oderwać się', *iširti* 'rozpruć się' (*Siūlė iširo* 'Szew się rozpruł'), 'rozpaść się, rozpadać się' (*Man ratai iširo, abrakai išbiro* 'Wóz mi się rozleciał, obrok się wysypał'). *Iširo jų draugystė* 'Skończyła się ich przyjaźń'), *iširusiai* DP 'niedbale', *pairti* 'podniszczyć się, nadpsuć się, rozłazić się; zawalić się (o moście, budynku)', *suirti* 'runąć, zwalić się, przewalić się, rozpaść się, rozsypać się, rozchwiać się, rozpaść się, rozlecieć się (o wozie), rozpruć się (o tkaninie), zepsuć się (o zdrowiu, pogodzie, języku)', o kobiecie: 'urodzić, powić dziecko'. Odpowiednik łot. *iřt*, *iřstu*, *iru* 'rozpadać się, pruć się'. Intransitivum z infiksem -n- i SZ *ir*-C ⇐ **ér*-C. Pbsł. **ir*-C kontynuuje pie. **h₂rH*-C od pwk. **h₂erH*- 'sich auflösen, verschwinden' (Liv² 271 n.), por. het. *ħarrai* 'miażdży, kruszy', SO scs. *oboriti* a. *razoriti* 'zburzyć, zwalić' < pie. **h₂orH*-ėje-. W jęz. litewskim brak wprawdzie odpowiednika na -y- (**aryti*), są za to formacje inaczej sufigowane, por. *ardyti* (zob.), *ařlioti* 'ryć – o świniach; targać – o psie' (wbrew LKŽ I, 308 nie należy z tym łączyć czas. *ařlioti* 'łajać kogo, besztuć', zob. s.v.). Odpowiedni kauzatyw łot. *iřdīt*, -u, -īju 'rozdzielić, (ziemię) wzruszyć, spulchnić' nie

²⁵⁵ Lit. *airė* 'wiosło' w słowniku Miežinisa jest letonizmem, zob. Būga, RR III, 332, Urbutis 2009, 290.

pokazuje apofonii na skutek uogólnienia wokalizmu SZ. — Prs. *ȳra* < **īra*, w gwarach jeszcze *iñra* (por. *Sutapyk duoną, kad iñra kepant* ‘Przyklepnij chleb, jeśli pęka przy pieczeniu’), zostało odnowione przez sufigowanie -sta-, stąd war. *irsta*. Podobnie *birsta* ob. *bȳra* < **bi-n-ra* ‘sypie się’ oraz *dilsta* ob. *dȳla* < **di-n-la* ‘ściera się’. Z praesens *irsta* wyabstrahowano neopwk. *irst-* i do niego dotworzono causativum na SO: *ārstyti* ‘o świni: ryć ryjem’ (zob.). Por. łot. *irštināt* ‘pruć, wysnuwać nitkę’ (tu brak SO *arst-*). — Drw. *irklas* b.z.a. żm. ‘radło, socha’ (por. *árklas* ‘socha’), *iros* f.pl. ‘gruzy, ruiny’ (deprefigowany wariant do *pāiros, sūiros* ts.), *irša* ‘kto chodzi rozchełstany’ (*Eina kaip irša, neužsisagstęs* ‘Chodzi jak rozchełstaniec, niezapięty’), por. typ *nētikša; irstus* SD «wałący się», *irtis* b.z.a. f. ‘otchłań, głębina bezdenna, wir wodny’, *irūs* ‘łatwo się rozdzierający, prujący, kruchy’, *išira* ‘nieporządek, bałagan’, c. ‘człowiek nieporządny’, *iširas* ‘luźny, nieciasny (o nici luźno przedzonej, o ziarnie w kłosie); który się rozpruł, rozpadł, rozleciał’, *pāiras* ‘rozrzucony, bezładny; rozchwiany, rozlatujący się (o wozie); zbyt luźno złożony (o drewnie); łatwo ulegający kruszeniu (o glinie, chlebie)’, *pāiros* f.pl. ‘gruzy, ruiny’, *pairūs* ‘kruchy, pulchny (o ziemi)’, *prairkas* (zob.), *suirēlis* (zob.), *sūiros* f.pl. ‘gruzy, ruiny’. — Godny uwagi jest oparty na *ir-* alternant w SP/SO *air-*, por. łot. *zuobus aīrīt, -u, -īju* ‘szczyrzyć zęby, śmiać się szyderczo’ (war. *zuobus irt*). Paralele lit.: *dair-* ⇐ *dyr-*; *kair-* ⇐ *kir-*; *skair-* ⇐ *skir-*; *tair-* ⇐ *tir-*. — Neoapofonia SZ *ir* ⇒ SP/SE *er* wytwarza allomorf z wokalizmem *e*, którego wcześniej w danym gnieździe etymologicznym nie było²⁵⁶: *ėrdėti* (zob.). Zob. jeszcze *armuõ* II.

įsas, -à 3 p.a. (oboczna pisownia *ýsas*, Šlapelis 109) wsch.-lit. ‘krótki, za krótki, kusy’ (*Kur įsa, te ir trūksta. Šita virvė įsa, negalėsim pririšti karvės*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *īss*, z insercją *k*: *īkss* ‘krótki’; stpr. *īnsan* acc.sg. ‘kurz’ (*ainan īnsan isspressennen prei Grikaut ENCH* ‘krótki sposób spowiadania, ein kurtze weise zu Beychten’). Praforma bałtycka **insa-*. Adi. *įsas* wygląda jak drw. od infigowanej osnowy *ins-*, wyabstrahowanej z pdg. prs. **i-n-sa*, prt. **isau*/**ysau*, inf. **isti*. Akut niejasny. Ponieważ pojęcie ‘krótki’ jest styczne z pojęciem ‘prędko, szybko’, więc można suponować związek z pwk. pb. **eīs*/**is-* < pie. **h₁eīsh₂*/**h₁ish₂* ‘pędzić, ponaglać’ (LIV² 234), por. wed. *iṣṇāti* ‘popędza, posyła’, *īṣate* ‘spiesz się’, *īṣāt* adv. ‘trochę, lekko; w przybliżeniu’. — Drw. *įsaĩ* adv.: *Pririšai karvę įsaĩ* ‘Przywiązałeś krowę za krótko’ (tj. na zbyt krótkim powrozie); *įsỹn* adv.: *Diena ilgyn, sieksnis įsỹn* ‘Dzień się wydłuża, sążeń robi się [coraz] krótszy’; *įsūtė* ‘krótkie okrycie, odzienie’. — Nazwy rzeczne: 1. *Įsė* < **Insė* (nwn. *Inse*, dosł. ‘Krótka’); *Įsėlė* (nwn. *Klein Inse*), cps. *Įs-upỹs* (por. *ųpė*), 2. war. z dysymilacją *ns* > *ms*: *Įmsrė* (z **Ins-rė*), *Įmsrėlė*, 3. war. z epentezą *t* do grupy *s-r*: *Įstrà* < *Įsrà* (to z **Ins-ra*, nwn. *Inster*); od tego n.m. *Įsrutis* a. *Įstrutis* (nwn. *Insterburg*; polska replika to *Wystruć*), 4. *Ýsala* < **įs-sala* < **įsa sala* (dosł. ‘krótka wyspa’ albo ‘krótki zagon’, ‘krótka wieś’, zob. *salà* I, *salà* II).

ysčias, -a przest. ‘jasny, wyraźny’ (Būga, RR II, 145) — denominalny drw. na -*ja-*, **ystjas*, odnawiający formę **ystas* (por. *prāščias* ⇐ *prāstas*; *kuřčias* ⇐ *kuřtas*). Zanikłe **ystas* było odpowiednikiem dwóch prapokrewnych przymiotników: 1° łot. *īsts* ‘prawdziwy, niefalszowany, rzeczywisty’, też ‘rodzony’ (*īstais brālis* ‘rodzony brat’, *istā māsa* ‘rodzona siostra’, drw. *īstniēks* ‘bliski krewny’), zob. ME I, 838, 2° scs. *istū* ‘prawdziwy, rzeczywisty, pewny’ (*samū istū* ‘ten właśnie’, *tū istyi* ts. i ‘tenże’), zob. ESJS 254. Objaśnienie kończy się postulatem pbsł. **īs-ta-*, ponieważ pochodzenie pwk. **īs-* pozostaje nieodgadnione. ESJS rozważa – za Stangiem – praformę bałt. **īš-ta-* < ie. **īk-to-*, powołując się na zbliżenie ze sti. *īše* ‘ma na własność, włada czym’. Tam też o innych próbach. — War. *yščias* (w pisowni Nesselmann 1859: *iszczias*) pokazuje grupę -šč-, która może być wtórna, wywołana

²⁵⁶ Odziedziczonym z pie. **h₂erH-* refleksem było pbsł. **arH-C* > **ār-C*, tj. kontynuant SE, który spływa ze SO **h₂orH-* > pbsł. **arH-C* > **ār-C*.

antycypacyjną asymilacją w *-sč-*. NB. Wbrew Būdze (RR II, 145) *ysčias* nie jest spokrewnione z *ýškus* (zob.).

įščios, *-iū* 1 p.a. f.pl. 'łono, wnętrzości' (*mótinós įščiose* 'w łonie matki'). Stlit. też w formie sg. *įščia* 'brzuch', DP 'żywot, wnętrzości, wewnętrzny', por. *pažino priežastį ano laigymo arba žaidymo bernelio savoj įščioj* DP 474₃₀ 'poznała przyczynę onego skakania, abo grania dzieciątka w swym żywocie'. Praforma: **instiās*, znac. etym. 'to, co znajduje się wewnątrz (ciała)'. Akut niejasny. Grupa st skłania do rekonstrukcji granicy morfemowej *t.t*, **int-tiā-* (por. sekwencję *-tiā-* w *apačiā* i *užačiā*; nieco inaczej Specht, *Studi baltici* 3, 1933, 105: **in-tiā-*). Osnową jest **int-*, morfem wyabstrahowany z niezachowanego adv. **intas* 'wewnątrz' < pie. **h₁n-tó-*. Por. na st. pełnym: gr. *ἐντός* adv. 'wewnątrz', łac. *intus* adv. 'wewnątrz, w środku; do wnętrza, do środka', < pie. **h₁en-tó-*. De Vaan 306, s.v. *inter*: lit. *įščios* i łot. *iekšas* są refleksami pie. **n-s-tiō-* (niestety, autor nie mówi, czym ma być segment składowy **-s-*). W szczegółach inaczej BSW 69, LEW 188, ALEW 401. — Drw. przymiotny ma postać gr. *ἐντέρεος* 'wewnętrzny'. Suf. *-ter-* pojawia się też przy adv. **h₁enter* 'wewnątrz, w środku' (łac. *inter*, wed. *antár*), od którego po grecku urobiono najpierw adi. **enter-o-* 'wewnętrzny', potem sb. *ἐντερον* n. 'kiszka, jelito', zwykle pl. *ἐντερα* 'kiszki, jelita, wnętrzości; brzuch, łono'. — Prostsza jest historia łot. *iekšas* f.pl. 'wnętrzości': z **iešas* (insercja *k* jak w *apakša*, zob. *apačiā*), to z **ent-iā-*, drw. od pb. **entas* adv. 'wewnątrz' (dotąd przyjmowano raczej derywację **en-tiā-*, tj. od przysłówka pie. **h₁en* 'w, wewnątrz', por. LEW, l.c.).

ýškas 4 p.a. gw. 'pszczoły poszukujące nowego siedliska dla roju' (war. *iskus* b.z.a.) — zapożyczenie białoruskiego (PZB 2, 347) albo polskiego terminu bartniczego *isk* 'kilkanaście pszczoł wysłanych dla wyszukania nowego siedliska dla roju mającego opuścić barć' (SW II, 110). Odpowiednik ros. gw. *isk*. Por. POLŻ I, 37. Zob. też *ieškonės* i *sakarai*.

įsnauja a. *ýsnauja* 1 p.a., *įsnaujà* a. *ysnaujà* 3 p.a. 'sadło, warstwa tłuszczu z wewnętrznej strony brzucha świńskiego, tłuszcz otaczający wnętrzości'. War. *isnauja*; z innym sufiksem: *ýsnavā*. Odpowiednik łot. *iešņava*², zwykle pl. *iešņavas* 'sadło, sadło świńskie napchane do cienkiej kiszki; niesolony smalec' (łot. gw. *īsnaujas* f.pl. ts. jest lituanizmem, ME I, 837). Może stać w związku z zanikłym czasownikiem lit. **sniauti*/**snauti*, łot. **šņaut*/**snaut*, kontynuującym pwk. pie. **sneū-* 'tryskać, wytryskiwać; ściekać', por. wed. *snāuti* 'kapie, ścieka', 3 pl. *snuvanti* 'wypuszczają mleko strumieniami', gr. *νῶω* (**naū-je/o-*) 'płynąć, płynąć czymś; ociekać czymś', pass. 'być nawodnionym, zroszonym', łac. *nūtrīx*, *-īcis* f. 'mamka, żywicielka' (pie. **sneū-tr-ih₂-*). Na związek z pie. **sneū-* pierwszy zwrócił uwagę Specht (*Studi baltici* 3, 1933, 107); LEW 188 uznał to za prawdopodobne. Zob. też LIV² 574 (gdzie brak wzmianki o wyrazie lit.). Znac. etym. 'o tłuszczu: to, co tryska albo ścieka (np. wtedy, gdy opieka się mięso na rożnie)'. — Niejasna jest budowa wyrazu *įsnaudos* f.pl. 'tłuszcz gęsi'. Wstępnie można zauważyć, że segment *-d-* nasuwa myśl o osnowie prezentalnej **snau-da* do **snauti*. — Ciemne jest też przekształcenie w *įsnagos* f.pl. 'tłuszcz otaczający wnętrzości ptaka, sadło'.

įsōdas 2 p.a. gw. 'mąż idący na gospodarkę żony, zięć przyjęty do domu teściów' (*Vieną brolį įsōdais paleidēm* 'Jednego z braci puściliśmy na gospodarkę [jego] teściów') — rzeczownik postwerbalny od *įsodinti* 'wsadzić, umieścić', zob. *sodinti* 'sadzać, sadowić'. Por. syn. *užkurys* ⇐ *užkūrti*. — Drw. *įsodijà* 'dom, gospodarstwo, w którym jest potrzebny «įsodas»' (*O, čia bagota įsodijà*). Nazw. *Isōdas*, *Ųsoda*, *Isoda*.

įspūdis, *-džio* 1 p.a. 'wrażenie, przeżycie, zwł. silne' (*Jo kalba ir mums įspūdį padarė* 'Jego mowa i na nas zrobiła wrażenie') — literacka kalka z nwn. *Eindruck* m. 'wrażenie, impressio' ⇐ *eindrücken* 'wciskać, wgniatać'. Por. allomorf *spūd-* s.v. *spāudyti* oraz sb.

postvb. *įspaudas* ‘znak wciśnięty, wtłoczony, piętno’ $\Leftarrow$ *įspáusti* ‘wcisnąć’. — Drw. *įspūdingas* ‘robiący wrażenie, okazały, imponujący’, *įspūdus* ‘wrażliwy, czuły na bodźce, przeżycia’.

įstaiga 1 p.a. ‘instytucja (państwowa, kulturalna, naukowa); urząd, biuro’ — neologizm utworzony z udziałem neoapofonii *ei* $\Rightarrow$ *ai* od *steig-* jak w *įsteĩgti* ‘założyć, powołać do istnienia’ (zob. *steĩgti*). Znacz. etym. ‘założenie, zakład’.

įstrižas, -à 3 p.a. ‘ukośny, skośny’, *įstrižai* adv. ‘na ukos, z ukosa; po przekątnej’²⁵⁷. Osnowa *striž-* jest wariantem do *strig-* w rzadkim *įstrigas*, *įstrigaĩ*, należy więc ostatecznie do czas. *strĩgti* ‘tkwić, utkwić’ (zob.). Por. oboczność *ž/g* w wypadku *atlėžti* : *atlėgti*. — Drw. *įstrižaiñė* ‘przekątna’ (neol.).

įsūnis, -io 1 p.a. ‘przybrany syn’ — rzeczownik postwerbalny od vb. denominativum *įsūnyti*, -iju, -ijau ‘usynowić’ (zob. *sūnus*). — Synonimy gw. *įšsūnis*, *ýšsūnis*, SD <įzsunis> «przysposobiony», *priimu ažu įšsūnį* «przysposabiam kogo, za syna przywłaszczam», syn. *ažusūnij(u)*. Osobno zob. *ažýšsūnis*.

iš praep. z gen. ‘z, spośród, od’, np. *Atvažiavo iš kaimo* ‘Przyjechał ze wsi’. *Jis kilęs iš Vilniaus* ‘On pochodzi z Wilna’. *Kàs iš jūsų čià vyrėnis?* ‘Kto tu z was starszy?’. *Gavaĩ laišką iš brolio* ‘Dostałem list od brata’. *Gieda iš ausiės* ‘Śpiewa ze słuchu’. Jest szereg połączeń przyimkowych z *iš*: (1) *iš anapus* ‘z tamtej strony’: *Iš anapus upės* ‘Z tamtej strony rzeki’, (2) *iš pō* ‘spod’: *Išliñdo iš pō stālo* ‘Wylazł spod stołu’, (3) *iš už* ‘zza, spoza’: *Dūmai kyla iš už miško* ‘Dym unosi się zza lasu’. — Stlit. *ižgi*, *ižg*. Praforma **iž/*iš*. Wraz ze stpr. *is* ‘z, aus’ (war. *esse*, *assa* ‘aus; von; ueber, betreffs; von an, seit’), łot. *iz*, *iz-/is-* ‘z’ oraz psł. **jiz-* ts. (scs. *izŭ*, *iz-*, ros. *iz*, *izo*, pol. *z*) przedstawia osłabiony w proklizie wariant przyimka pbsł. **eš/*ež* < pie. **h₁eg^h(s)* adv. ‘na zewnątrz’, por. gr. *ἐξ*, *ἐκ* ‘z, od, spośród’, łac. *ex*, *ē*, *ec-* ‘z, ze środka, od; z powodu’, oskij. *eh*, umbr. *ehe*, *eh*, *e*, stir. *a* (*ess-*, *ass-*). Por. LEGR § 532, de Vaan 195n., ALEW 402. GJL III, § 718 uważał przyimek bsł. za pozbawiony nawiązań ie. LEW 188 sceptycznie odniósł się do filiacji grecko-łacińskiej. Stang 1966, 34 zakwalifikował *i* w *iš* jako refleks tzw. *schwa secundum*, wymieniając ten przykład razem z *bizdžius*, *kibėti* i *šišti*.

iš- prefiks rzeczowników utworzonych ze złożów czasownikowych z prvb. *iš-*. Np. *išdaga* a. *išdagas* ‘miejsce wypalone’ $\Leftarrow$ *išdėgti* ‘wypalić (się)’, *išnara* ‘zrzuciona skóra (żmii, węża, raka)’ $\Leftarrow$ *išsinėrti* ‘zrzucić skórę’. — **ýš-** to gwarowy wariant prefiksu *iš-*, ze wzdłużoną samogłoską, podobnie jak w parach *apy-* : *api-* (zob.) albo *ūž-* : *už-* (zob.). Np. *ýštaka* ‘miejsce, skąd wypływa woda; początek rzeki’ $\Leftarrow$ *išteketi* ‘wyciecz, wypłynąć’ (war. *ištaka*), *ýstėkis* ‘rzeczółka wypływająca z bagna’ (war. *ištakis*). Przez analogię *ýš-* pojawia się również w derywacji denominatywnej, np. *ýšdukra* ob. *išdukra* ‘córnka przybrana’ $\Leftarrow$ *dukrà*; *ýšsūnis* ob. *išsūnis* ‘syn przybrany’ $\Leftarrow$ *sūnus*. Zob. GJL III, §§ 716n.

įšautis 1 p.a., *įšautys*, -čio 3 p.a. ‘rozwora, drąg z rozszczepionym przednim końcem, który jest umocowany w przodku wozu i w ten sposób łączy go z tylną częścią wozu’ — rzeczownik postwerbalny od vb. cps. *įšauti* m.in. ‘strzelając trafić w coś, trafić do wewnątrz’ (zob. *šauti*). Znacz. etym. ‘to, co wstrzelono, siłą wsunięto’.

įšbėginis, -ė 1 p.a., *išbėginis*, -ė 3 p.a. 1. ‘o drzewie: wysoki i prosty, wysmukły, strzelisty’ (syn. *išlakus*, *ištekinis*), 2. ‘kto nie może usiedzieć w domu, wciąż z niego wybiega’, 3. ‘o ubiorze: wyjściowy, świąteczny’ (syn. *išeiginis*) — dewerbálny przymiotnik na -inis od vb. cps. *išbėgti* ‘wybiec, uciec’, zob. *bėgti*.

²⁵⁷ Por. synonimy: *įkypas* (war. *skypas*), *įkrypas*, *įšlijas*, *įvijas*, *įžambūs*, *įžulnūs*, *įžvilnas*, *nuožvelnūs*, *pāšlitas* a. *pāšlinas*, *pavairūs* a. *pravairūs*, *prākeršas*, *pražvilnūs*.

iščina 1 p.a. gw. 'pożyczona kwota pieniędzy' — zapoż. ze stpol. *iščina, hiščina* 'suma pieniężna główna, tj. nie obejmująca dodatkowych świadczeń pieniężnych), należna z różnych tytułów' (SSTP III, 51n.; por. stbłr. XVI w. *istina* 'rzeczywista kwota pieniędzy, bez procentów'). Wyraz należy do stpol. *iścić się* 'płacić, regulować należność, dług', *iściec*, gen.sg. *istca* 1. 'ten, który co komu pożycza, wierzyciel', 2. 'ten, który od kogo co pożyczył, jest komu co winien, dłużnik'. Też pl.t. *iščinos*: *Tegul tik atiduoda iščinas, ir tai būt gerai* 'Niech tylko odda sumę główną, i to byłoby dobrze'. Zob. też POLŹ 74. — Drw. *iščinia* 'pożyczone pieniądze' (*Atiduok nors iščinią, su procentais žinokis* 'Oddaj przynajmniej «iščinia» [tyle, ile pożyczyłeś], z procentami rób, co chcesz'), *iščynis* 'kapitał, majątek' (war. *ýščynis*), *ýstinas* 1. 'kapitał bez procentów', 2. 'pożyczona kwota pieniędzy' (*Kad tik man ýstiną atiduotų, nebenoriu tų palaukanų* [!] 'Żeby tylko oddał mi sumę główną, nie chcę już tych procentów'). Zob. też *ýščizna*.

ýščizna, ýščyzna, iščizna (wszystko 1 p.a.) gw. 'kapitał, majątek' (brak okazowych zdań w LKŹ) — zapoż. ze stbłr. *istizna, iztizna* 'rzeczywista kwota pieniędzy (bez procentów)', też 'koszt, cena czego; własność' ⇐ stpol. *iščizna* 'suma pieniężna główna', XVI w. 'własność stanowiąca majątek; pieniądze, suma pieniężna; zapłata'. Por. SW II, 113, POLŹ 74. Zob. też *iščina*.

išdada 1 p.a. gw. 'ostatnie (małe) jajo zniesione przez kurę a. gęś w sezonie', por. *Tur būt, žąsis išdadą padėjo, kad toks mažas* 'Gęś zniosła chyba «išdada», bo takie małe'. Strukturę wyrazu *išdada* pozwalają zrozumieć synonimy o formach *išdedis*, *-džio* i *išdėlis*, *-io*. Otóż pochodzą one od vb. cps. *išdėti* 'o kurze: znosić jaja' i mają następującą budowę: *išdė-lis* – drw. od formy inf.; *išded-is* – drw. od formy prs. *išdeda* 'znosi jaja'. Krótki wokalizm pierwiastkowy w *išdada* dowodzi tego, że (*iš*)*dad-* jest bliżej związane z (*iš*)*ded-* niż z (*iš*)*dė-*. Wspólnym mianownikiem jest tu osnowa prezentalna (*iš*)*ded-*, zaś punktem odróżnienia (neo)apofonia, mianowicie *išded-* powtarza wokalizm *e* osnowy werbalnej, podczas gdy *išdad-* odznacza się alternacją *a* ⇐ *e* jako dodatkową – obok sufiksu *-ā-* – charakterystykę pochodnego nomen. Stosunek apofoniczny *išdeda* ⇒ *išdada* wzoruje się na apofonii rozpowszechnionej w derywacji prymarnej, por. np. *išdega* 'wypala' ⇒ *išdaga* 'miejsce wypalone'. Proporcja analogiczna ma postać *išdega* : *išdaga* = *išdeda* : *x* (*x* = *išdada*). I jeszcze paralele dla SO, który został utworzony od neopierwiastka: *basl̥ys* od *bas-* ⇐ *bes-* (por. *bėsti*, *bedū*); *brastà* od *bras-* ⇐ *bris-* (por. *br̥isti*, *br̥edū*); *l̥astà* od *l̥as-* ⇐ *l̥is-* (por. *l̥isti*, *l̥endū*).

išdaras 3 p.a. 1. 'kastrowany samiec, trzebieńiec', 2. przen. o mleku: 'takie, od którego oddzielono śmietanę' — drw. postwerbalny od vb. cps. *išdaryti* m.in. 'wytrzebić, wykastrować samca' (zob. *daryti*). — Z innym tematem: *išdaris* 'kastrowany samiec' (⇒ *išdarinis* ts.).

išdedis, *-io* 1 p.a., *ýšdėlis*, *-io* 1 p.a., *išdėlys* 3 p.a. 1. 'ostatnie (małe) jajo zniesione przez kurę a. gęś w sezonie', 2. przen. 'ostatnie dziecko w rodzinie, mniejsze od innych' — drw. od neoosn. *išded-*, którą wyabstrahowano z formy prs. *išdeda* 'o kurze: niesie się, znosi jaja' lub prs. refl. *išsideda* 'kończy znosić jajo', inf. *išdėti*, *išsidėti*. Zdrob. *išdedukas*: *Višta šįrytai padėjo išdeduką, matyt, apsistos dėti* 'Kura tego ranka zniosła małe jajko, widocznie przestanie się nieść'. Zob. też *išdada* oraz *dėdalas* i *dėdinti*.

išdėlis, *-io* 1 p.a., *ýšdėlis* 1 p.a., *išdėlys* 3 p.a. 1. 'zniosek, jajko nadzwyczaj małe; ostatnie jajko zniesione w sezonie', 2. przen. 'ostatnie dziecko w rodzinie, dziecko mniejsze od innych' (syn. *ųždėlis*). Analiza: *išdė-lis*, drw. na *-lis* od neoosn. *išdė-*, wynikłej z resegmentacji vb. cps. *iš-dė-ti* 'o kurze: nieść się, znosić jaja'. Por. *Višta neišdėjo – turėjo papjauti* 'Kura nie niosła się, trzeba ją było zarznąć'. Paralele słowotwórcze: *indėlis*,

sándēlis, ūždēlis. Zob. też *išdada* i *išdedis*.

išdidūs, -i 4 p.a. ‘dumny, wyniosły, pyszny, zarozumiały, okazujący pogardę’ — dewerbalny przymiotnik na -u- od vb. cps. *išdīsti*, -*dīsta*, -*dīdo* ‘stawać się zarozumiałym, pysznym, chępliwym’ ⇐ *didis* (zob.). — Drw. *išdidūmas* ‘duma, pycha; zarozumiałość’, *išdīduōlis* ‘pyszałek’, *iš didžio* adv. ‘wyniośle, z góry’ (*Iš didžio žiūri į savo buvusius draugus* ‘Z góry patrzy na swych byłych kolegów’).

išdirba 1 p.a. gw. pogardl. ‘rozwiązła dziewczyna’ — rzeczownik postwerbalny od vb. cps. *išdirbti* m.in. ‘wyprawić skórę; powalać, zanieczyścić’. Zob. *dirbti*.

išeiga 1 p.a., *išeigà* 3 p.a. 1. ‘wyjście; wyjście z domu, chodzenie w gościnę’ (DP ‘zeszcie, wychód, wyście, wyprawa; pochodzenie; rozstaje, rozstanie’), 2. ‘otwór, wylot’, 3. ‘wynik, rezultat’ — dewerbalny rzeczownik na -ga od vb. cps. *išeiti* ‘wyjść’ (paralele s.v. *eigà*). — Drw. *išeiginis* a. *išeiginis* 1. ‘wyjściowy, odświeżny (o ubraniu)’, 2. ‘o koniu: wyjazdowy, do wyjazdów z domu’, *išeiginė diena* ‘dzień wolny od pracy’ (por. ros. *vyxodnoj denʹ* ts.), *išeigl̃ys*, -ė ‘koń do wyjazdu, koń cugowy’ (*Išeigl̃ys arklys yra brangesnis už darbinį* ‘Koń wyjazdowy jest droższy od roboczego’), *išeigūs* ‘kto lubi przebywać poza domem, gościć u innych; kto chętnie bywa swatem, świadkiem, kumem’ (war. *išeiglūs*).

išganýti, *išganaũ*, *išganiaũ* bibl. ‘zbawić, wybawić, zachować’ — kalka ze strus. *sūpasti* ‘zbawić, σωφειν’ przy użyciu czas. *ganýti* ‘paść’. Por. Borowska 336. — Drw. *išgānqas*, *išgānqsis* DP ‘zbawiający’, *išgānymas* ‘zbawienie’, *išganýtojas* ‘zbawiciel’, DP ‘zbawiciel, stwórciel’ (przekład wyrazu strus. *sūpasū* lub rus. *spasitelʹ*).

išgrýto gw. adv. ‘z rana’, np. *Nesivėluok, atėik anksti, išgrýto* ‘Nie spóźnij się, przyjdź wcześniej, z (samego) rana’. Należy do sb. *rýtas* ‘rano, ranek’. Z uwagi na to, że grupa *š-r* może być rozbita tylko przez wstawne *t* (por. *aštrūs* itp.), segment -g- musi mieć inne objaśnienie niż epenteza. Chodzi tu zapewne o ptk. emfatyczną *gi*, zredukowaną do *g* w warunkach uniwerbizacji zwrotu przyimkowego. Rekonstrukcja: *iž gi rýto, znac. etym. ‘z samego rana’. Kontrakcja i asymilacja: *ižgrýto, pis. <išgryto>. — Drw. *išgrýtas* ‘rano, początek dnia’ (syn. *rýtas*), ⇒ *išgrytė* adv. ‘rano, rankiem’; *išgryčiai* a. *išgryčiai* m.pl. 1. ‘czas porannego wypasu bydła w porze letniej’, 2. ‘śniadanie’, *išgrýkštis* ‘poranny, z rannego udoju (o mleku)’ (suf. jak w *rytýkštis*), ⇒ *išgrýkščias* ‘poranny’ (suf. jak w *rytýkščias*); *išgrýkštytis* ‘pozostały z rana, poranny’, *išgrýkštyčias* ts.

išilgas, -à 3 p.a. ‘wzdłuż rozciągnięty, podłużny’: *Mėdis pargriūvo ir išilgas išsitiesė raistė* ‘Drzewo runęło i rozciągnęło się jak długie na grzęzawisku’. Złożenie prepozycji *iš* z tematem adi. *ilgas* ‘długi’. — Drw.: 1. *išilgai* adv. ‘wzdłuż’ (*skersai ir išilgai* ‘wzdłuż i wszerz’), 2. *išilgai* praep. z gen.: *Eik išilgai griovio* ‘Idź wzdłuż rowu’ (zob. GJL III, § 782). — N.rz. *Išilginis*, *Išilginis*.

išimtinė 1 p.a., *išimtinė* 2 p.a. ‘dożywotnie utrzymanie, które zastrzegali sobie rodzice, przekazując gospodarstwo dzieciom, tzw. ekscepcja’, por. *Bočiai per notariją gerą išimtinę užsirašydino* ‘Rodzice zapisali sobie u notariusza dobrą ekscepcję’. *Su didele išimtaine bepigu ir seniems gyventi* ‘Z wielką ekscepcją nawet starszkom łatwo się żyje’. Drw. na -ė od *išimtinis* ‘wyłączny’, ⇐ ptc. necessitatis *išimtinis*, -à ‘wyjęty, wydzielony’ (SD «wyiemny, wyjętny»), od *išimti* ‘wyjąć’, zob. GJL II, § 328.. Synonimy: *kāršatė* (*karšatis*, *kāršenė* a. *karšėnė*, *kāršyba*), *ordinārija*, *pýliava*, *špýžia* a. *špyžia* (por. LEEŽ 99). — Drw. *išimtininkas*, -ė ‘ten, kto żyje z ekscepcji’ (*Kurs gyvena ant išimtinės, tas išimtininkas*).

iškandinis, -io stlit. ‘kastrowany samiec (buhaj, ogier, baran)’: *Imk jautį iškandinį tarp jaučių tava Tieva* BRB ‘Weź kastrowanego wołu spośród wołów ojca twego’ (por. ALEW 465, ŽD 259) — substantywizowany przym. na -inis, urobiony od *iškanda* ‘odkaszanie,

odgryzienie; miejsce po odkąszeniu’, abstractum od vb. cps. *iškąsti* ‘wygryźć zębami’ (znacz. ‘kastrować’ nie zostało wprowadzone poświadczane, ale znana jest technika kastracji mniejszych zwierząt przez wygryzanie jąder).

iškarānyti, *-karāniju*, *-karānijau* gw. ‘wytępić (chwasty, muchy, karaluchy)’ — zapoż. z błr. *vykaranicь*, *-nju*, 3 sg. *-nicь* ‘wykorzenieć’, z prvb. *iš-* za błr. *vy-*;znacz. etym. ‘(roślinę) usunąć wraz z korzeniem, radykalnie, tak by nie odrosła’ (por. błr. *kóranь*, *-nja* ‘korzeń’). Obok tego jest war. *iškarēnyti*, którego segment *-karen-* wskazuje na stbłr. *vykoreniti*, *vykorēniti* ‘wykorzenieć, wytępić’ jako podstawę (por. ros. *iskorenítb* : *kórenb*, *kórnya* ‘korzeń’). Dotworzone do tego lit. simplicia *karānyti* lub *karēnyti* oznaczają ‘tępić (chwasty, owady)’ oraz ‘potępiać, ganić, łajać kogo’.

iškaĩt adv. ‘od razu, natychmiast’ — zrost wyrażenia przyimkowego *iš kaĩto* ‘od razu’ (por. *kaĩtas* ‘uderzenie, raz’). Przypomina to zrosty pol. *zrazu* i ros. *srázu* ‘od razu’ (por. GJL III, § 641).

yškus, *-i* 1 p.a. stlit. ‘jasny, wyraźny; zrozumiały’ (*todrinag idant niekuo neverstumbei, pridėjo Viešpatis yškiais žodžiais: jog mus budeliamus paduos* DP 362⁴⁵ ‘Przetoć abyś się nie mylił, dołożył Pan tego wyraźnymi słowy: żeć nas katom poda’) — przymiotnik równoznaczny z *aiškus* (zob.). Allomorf *yšk-* można interpretować jako neoapofoniczną postać st. zanikowego do *aišk-*. Podobne różnicowanie powtarza się w *iėšmas* (**aišmas*) ⇒ *yėšmas*. Ponadto por. *ai* ⇒ *i* w *žvaigždė* ⇒ *žvigždė*. — Adv. *yškiai* ‘jasno, wyraźnie’²⁵⁸. — NB. Przewijająca się w pracach językoznawczych krótkowokaliczna forma *iškus*, *iškūs* (np. Berneker I, 276, Bsw 4, Sławski I, 467) nie jest faktem językowym. To mylna interpretacja wariantu pisownianego stlit. <*iszkus*>, <*iškus*>, zob. Būga, RR II, 145, 704, 722. — Wbrew Būdze (RR II, 145) i Endzelinowi (ME I, 838) nie można *yškus* łączyć etymologicznie z *ysčias* (zob. s.v.).

išlipakis, *-ė* 1 p.a. gw. ‘ktoś o wylupiastych oczach’ (dosł. ‘z oczyma, które wylazły na wierzch’) — złożenie członów *išlip(us)-* (ptc. prt. act. do *išlįpti* ‘wyleźć’, zob. *lįpti*) i *aki-* ‘oko’ (zob. *akis*). Zob. *išluptaākis*.

išlyžis, *-io* 1 p.a., *išlyžys* 3 p.a. 1. ‘pośrodek między palcami, miejsce przy osadzie palców’ (SD «spara miedzy palcy»), 2. ‘błona okrywająca palce ptaków wodnych’. Pwk. *lyž-* przedstawia wzdłużenie SZ *liž-* od **leįž-*, por. *liėžti* ‘lizać’, *išliėžti* ‘wyliz(yw)ać’. Znacz. etym. ‘miejsce między palcami dłoni, z którego się coś wylizuje, np. tłuszcz, sos’. Por. *laižius* ‘palec wskazujący’ (etymologicznie ‘palec liżący’) oraz gr. *λιχωνός* m. ‘liżący; o palcu: wskazujący’. Zob. też ALEW 403. — War. na SE *liež-*: żm. *išliėžis* ‘pośrodek między palcami’. Z tym związany jest drw. *liežuonis*, *-iėš* m. ‘zapalenie skóry między palcami u nóg’, por. *Liežuonis – kojų pirštų liga: iėšėd išliežius* ‘L. to choroba palców u nóg, wyżera pośrodku między palcami’.

išlūdzyti, *išlūdžiju*, *išlūdžijau* gw. ‘wyludzić’ (*Bene tu iš jo išlūdysi*) — zapoż. z pol. *wyludzić* ‘podstępnie, chytrze wyprosić, zdobyć, otrzymać’. LKŽ VII, 671 nie zaznacza obcości tego czasownika i błędnie odsyła do *lūgėti* ‘prosić’.

išluptaākis, *-ė* 2 p.a. gw. 1. ‘ktoś z wylupionymi oczyma’, 2. ‘ktoś krnąbrny’. War. z elizją: *išluptakis*, *išluptākis*. Złożenie członów *išlupta-* (ptc. prt. pass. do *išlįpti* ‘wylupić’, zob. *lįpti*) i *aki-* ‘oko’ (zob. *akis*). Paralela: *išplėštaākis*.

²⁵⁸ Por. *norint aniemus žmonėmus slaptė Traicės šventos raip šviesiai it yškiai nebuvo parašyta* DP 253²⁸ ‘chocia onemu ludowi tajemnica Trojce Ś. tak jaśnie wyrażona nie była’. — *o tatau kalbasi apie tuos, kurie yškiai piktą žyvatą surinkimą Dievo piktina* PK 204²⁴ ‘a to się mówi o onych, którzy jawnie złym żywotem Zbor Boży gorszą’.

išmatos, -ų 1 p.a. f.pl. 1. 'kał, odchody ludzkie', 2. 'odchody zwierzęce zmieszane ze ściółką, gnój, obornik' — rzeczownik postwerbalny z suf. -ā- i SO *mat-* (*matyti) ⇐ *met-*, por. vb. cps. *išmèsti* 'wyrzucić'. Co do etymologii zob. *mèsti*. Porównywalne formacje bez apofonii: łot. *izmētumi* m.pl. 'kał, odchody' ⇐ *izmet* 'wyrzucić' (iter. *izmētāt*); ros. *pomēt* 'kał, łajno; odchody zwierzęce, obornik' ⇐ *metátb* 'rzucać, miotać, rozrzucać', stblr. *vymetb* 'kał, ekskrementy' ⇐ *vymesti*. Zob. też s.v. *šūdas*. — Z taką samą budową: *išmata* gw. 1. 'nieurodzajna, nieuprawiana ziemia, ugór', 2. 'ziemia wspólna całej wsi', 3. 'poronienie' (por. vb. cps. *iš-si-mèsti* 'poronić'). — WSO *māt-: *išmota* 'wybrakowany towar' (por. *pāmos* ob. *pamataĩ*).

išnara 1 p.a. 'lenowisko, skórka, którą porzucił wąż, żmija, rak' — dewerbalne nomen z suf. -ā- i SO *nar-* ⇐ *ner-*, por. vb. cps. *iš-si-nérti* 'wynurzyć się' (⇒ 'zrzucić z siebie skórę'). Zob. *nérti* I. Paralele: *skarā* ⇐ *skérti*; *lakā* ⇐ *lėkti*; *vārža* ⇐ *veržti*; bez apofonii: *iššeros*. — N.rz. *Įšnara*, n.jez. *Įšnaraĩ*.

iš nenócko, *iš nenōcko* adv. gw. 1. 'niechący, nieumyślnie' (*Nesibark, aš iš nenócko taip padariau* 'Nie kłóć się, ja niechący tak zrobiłem'), 2. 'niespodziewanie, naraz' ([*Veidrodis*] *krito iš nenócko ir sugurėjo* 'Lustro naraz spadło i rozbiło się') — zapoż. z pol. *znienacka* adv. 'niespodzianie, niespodziewanie, naraz, ni stąd ni zowąd, raptem'. Por. błr. *znjanácku* 'raptownie' (ĖSBM 3, 342). Forma polska wywodzi się z *z-nienadz-ka, to z psł. *jiz-nenadjika, co było derywatem od zwrotu przyimkowego z zaprzeczonym rzeczownikiem *ne-nadēja, zob. Boryś 744. Por. w przeciwstawnym znaczeniu pol. *z-nie-nagła* przest. 'z wolna, pomału, powoli'. Prepozycja lit. *iš* nawiązuje do rodzimych zwrotów *iš netýčių* 'niespodziewanie', *iš netikių* ts. War.: *iš nenósko* 'niechący' (*tʰk* > *sk*, por. *plýckas* > *plýskas*; *cibulis* > *sibulis*), *iš nenosčių* b.z.a. ts. (-sč' niejasne), np. *Žodis iš nenosčių išlenda* 'Słowo niechący wypada'.

išniřvinti, -nirvinu, -nirvinau gw. 'niepostrzeżenie, chyłkiem wynurzyć się', por. *Išlindo, išniřvino vilkas iš miško* 'Wylazł chyłkiem wilk z lasu'. Iter. *nirvinėti* 'łazić po kątach, szwendać się'. Taki stosunek derywacyjny, jak *apnarvinėti* 'obchodzić różne miejsca' [kiedyś zapewne o myśliwym: 'dla sprawdzenia zastawionych klatek, wnyków'] ⇐ *nařvas* m.in. 'klatka na ptaki a. zwierzęta; pętla do łowienia ryb, ptaków i zajęcy' zaleca przyjąć zanikłe sb. *nir-vas lub *nir-va jako podstawę dla vb. denominativum *nirv-in-*. Ponieważ chodzi tu o rodzinę *nirti* I (por. *išnirti* 'wynurzyć się, wyleźć z wody'), trzeba się liczyć z dewerbalnym przymiotnikiem na -u-, *nirùs, jako punktem wyjścia do derywacji rzeczownika *nir-v-as, od czego potem *niřvinti*.

išorė 1 p.a. 'zewnątrzna strona czegoś' — pochodzi od zwrotu przyimkowego *iš oro 'z zewnątrz' ⇐ 'od strony pola', zob. *óras*. — Drw. *iš išorės* adv. 'z zewnątrz', *išorinis* a. *išorinis* 'zewnątrzny'. — N.m. *Įšorai, Įšoriškės*.

išpažintis, -iēs 3 p.a. f. 1. 'wyznanie wiary', 2. 'spowiedź, wyznanie grzechów przed kapłanem' — nomen actionis na -ti- od vb. cps. *išpažinti* m.in. 'wyznawać wiarę; wyznawać grzechy na spowiedzi', por. SD *ižpažistu* «wyznawam co; zeznawam co u urzędu», *ižpažistu, išsakau savo nusidėjimus* (SD¹) «spowiadam się» (syn. *apsisakau*), *neižpažistu* «nie przyznawam». SD¹ ma s.v. «spowiedź» trzy synonimy: *išpažinimas*, *pasisakymas* i *spaviedis*, z kolei SD ma tylko *išpažinimas nuodėmių* «spowiedź». Dalsze szczegóły s.v. *žinti*.

išpėlioti, *išpėlioju, išpėliojau* stlit. 'rozpiąć na krzyżu, ukrzyżować', *unt kryžiaus išpėlioju* SD «krzyżuię» (syn. *kryžiavoju, unt kryžiaus prikalu, primušu*). War. z suf. -o-: *Ant kryžiaus išpėlojo ir pakabino* DP 145₁₄ 'Na krzyżu rozpięli i powiesili', z *-pjalioti, co zam. *-pjalyti — zapoż. ze stblr. *pjality, por. ros. *pjality* 'rozciągać, rozdzierać' (*pjality škúrki* 'rozpinąć skórki futerkowe do suszenia'), ukr. gw. *pjality* 'naciągać, rozciągać', błr. *pjality*

‘o oczach: wytrzeszczać’ (ĖSBM 10, 296), < psł. *pędliti; vb. denominativum od sb. *pę-dlo (← *pęti ‘rozpiąć’), por. ros. *pjalo*, n.pl. *pjála* ‘rama do rozpięcia skóry (do suszenia)’, czes. gw. *piadlo* ts., pol. gw. *piądló* ‘rosocha do suszenia skórki królika’, stpol. *piądlá* n.pl. ‘drabiny do tortur’. Por. BSW 219, REW II, 477, Machek 425n. — Drw. *unt kryžiaus išpėliojimas, prikalimas* SD «krzyżowanie» (syn. *kryžiavojimas*); <yš3pyālatas... anth kryš3aws> (Modlitwa dzukska) ‘rozpięty na krzyżu, ukrzyżowany’. Co do substytucji lit. *ė* za błr. ‘a por. *dēdē, lēlē*. Osobno zob. *pelčiai*.

išpėlti, išpelia, išpėlė gw. ‘(oczy) szeroko otworzyć, wytrzeszczyć, wybałuszyć’, z *išpjalti — zapoż. z ros. *výpjalt’ (glazá)*. Por. *verbà* ← błr. *vjarbá*. Mylne jest objaśnienie w LEW 568, s.v. *pėlti*: «Gehört zur Familie von ai. *phálati* ‘birst, springt entzwei’».

išplėštaākis, -ė 2 p.a. 1. ‘ktoś z wybałuszonymi, wytrzeszczonymi oczyma’, 2. ‘zuchwalec, arogant’. War. z elizją: *išplėštākis*. Złożenie członów *išplėšta-* (ptc. prt. pass. do *išplėšti* ‘wyrwać, wydrzeć’, zob. *plėšti*) i *aki-* ‘oko’ (zob. *akis*). Por. *akīplėša, išluptaākis*.

išrōžyti, išrōžiju, išrōžijau przest., gw. ‘wyjaśnić, wytłumaczyć’ (syn. *išaiškinti*) — zapoż. z pol. *wyrazić, -że*. Paralela: *užrōžyti* ← pol. *zarazić, -że*. Zob. też LEW 744, s.v. *rōžyti* 2.

išrūgos, -ų 1 p.a., *išrūgos* 1 p.a. f.pl. ‘serwatka, płyn otaczający bryły zsiadłego mleka’ (m.in. SD) — sb. postvb. z suf. *-ā-* od vb. cps. *išrūgti* ‘skisnąć, sfermentować, zsiąść się – o mleku’, zob. *rūgti*. War. *išrūgai, išrūgės* b.z.a. Por. *pārūgos* i *pāsukos*.

išsiplantyti stlit. ‘rozszerzyć się, upowszechnić się’: *idant ne isiplantytų [issireikštų] taliaus tarp žmonių* BRB ‘aby nie rozszerzyło się dalej między ludźmi’ (zob. PAŽ 158; brak w LkŽ) — czas. sekundarny z suf. *-y-* od neopwk. *plant-* jak w prs. *plantù* do *plàsti, plataiū* ‘szerzyć się, rozszerzać się’ (zob. *platūs*).

išsmukas, -à 3 p.a. gw. ‘o drzewie: wysoki i smukły’, war. *išmukas* (o drzewie i zwierzęciu, zwł. o koniu). Względem semantyczne nie pozwalają na zbliżenie z czas. *smùkti* ‘spełzać, zsuwać się’ ani *mùkti* ‘łuszczyć się’. Może więc *išsmukas, išmukas* to drw. wsteczny od *išmuklas, co z kolei z *iš-smuk-las, formacji hybrydalnej, która kalkowała polski przym. *wy-smuk-ły*? Por. *krėkai* ← *krėklai*; *prėsas* ← *prėslai*; *ūbas* ← *ūblas*. — Przykłady asymilacji antycypacyjnej jak 1° [isūnis] ‘przybrany syn’ z *is.sūnis < *iš.sūnis, pis. *išsūnis*, 2° [iskubėti] ‘w pośpiechu wyjść, wybiec’ z *is.skubėti < *iš.skubėti, pis. *išskubėti*) (zob. GJL I, § 451) pozwalałyby oczekiwać, że *išsmukas* zmieni się raczej w *ismukas niż w *išmukas* (tu *šs* > *šš > š przez persewerację). — Inna była sytuacja sandhiczna w wypadku wariantu *išmukùs* ‘o koniu: wysoki i szczupły’. Sprowadziwszy to do *in-smuk-us, można powiedzieć, że wtórny segment *-n-* pojawił się w sylabie początkowej w wyniku antycypowania spółgłoski nosowej należącej do następnej sylaby. W podobny sposób mogła powstać oboczność *išnauja* (*insnauja) i *išnauja*.

išsprógtakis, -ė 1 p.a. gw. ‘ktoś o wylupiastych oczach’ — z elizji na granicy członów złożenie *išsprogta-akis. I człon do *išsprógti* ‘wylupić się’ (zob. *sprógti*), II wzłon do *aki-* ‘oko’ (zob. *akis*). War. *išsprogtākis* 2 p.a., *išsprogtakỹs* 3 p.a. Paralele: *išplėštākis, išluptākis*.

išstrova b.z.a. (Nesselmann, Kurschat) przest. ‘pożywienie, jedzenie; danie będące częścią obiadu’ — zapoż. z błr. gw. *istráva* ‘pożywienie, zwłaszcza ugotowane z warzyw’ (por. ĖSBM 3, 404). Gwarowy wyraz białoruski różni się od standardowego *stráva* ‘pożywienie, jedzenie; danie’ (⇒ lit. *strovà*, q.v.) samogłoską protetyczną *i-*. Służy ona usuwaniu pewnych zbitek spółgłoskowych w nagłosie wyrazu, por. np. *lža* > *il.žá* ‘kłamstwo’, *rža* > *ir.žá* ‘rdza’, *strop* > *is.tróp* ‘krokiew’, *stūžka* > *is.tūžka* ‘wstażka’ (zob. ĖSBM 3, 378n.). Zaskakującym faktem jest to, że protetyczne *i-* zostało w litewskiej transpozycji zastąpione prepozycją *iš-* ‘z-’. Żeby to zrozumieć, trzeba się odwołać do

pewnego zjawiska z dziedziny sandhi wewnętrznego w jęz. litewskim. Brzmienie *is-* na początku wyrazu jest niekiedy przez mówiących sprowadzane do etymologicznej sekwencji **iš-s*, gdzie *iš-* jest prepozycją ('z, od'), por. np. [išūnis] 'adoptowany syn' < **is.sūnis* (s z degeminacją s.s) < **iš.sūnis* (s.s z asymilacji antycypacyjnej w *š.s*); w standardowej pisowni: <išsūnis>. Podobnie [iskubėti] 'w pośpiechu wyjść, wybiec' z **is.skubėti* < **iš.skubėti* (*skubėti* 'spieszyć się'), zob. GJL I, § 451. Wracając do *išstrova*, można powiedzieć, że sekwencja ortograficzna *iš.s-* jest pewnym wnioskiem fonotaktycznym, jaki Litwini wyprowadzili z konfrontacji białoruskiego brzmienia *is-* z litewskimi nagłosami typu [išūnis], [iskubėti].

ištūgos, -ų f.pl., stlit. hapaks z SD: <J3tugos> «pętlíce» ['pętelki z tkaniny lub metalu, nierzadko szlachetnego, stanowiące część zapięcia lub przybrania szaty', SPXVI]. Brak w SLA, LKŽ, LEW (ALEW 402 wyprowadza z <J3tugos> formę *istūga*). Analiza: *iš-stūgos*, gdzie *stūgos* (*stūgos*) można wstępnie oznaczyć jako formę pluralis do *stūgà* 'wstęga, utkany pas ozdobny' (zob.). Przeprowadzona wyżej analiza przykładu *išstrova* nasuwa przypuszczenie, że lit. prefiks *iš-* może stać w związku z białoruskim war. *istūha* 'wstęga' (**istuga*), gdzie *i-* jest samogłoską protetyczną.

iššieptadañtis, -ė 2 p.a. gw. 'ktoś z wyszczerzonymi (w uśmiechu) zębami' — złożenie członów *iššiepta-* (ptc. prt. pass. od *iš-si-šiepti* 'wyszczerzyć się', zob. *šieptis*) i *danti-* 'ząb' (zob. *dantis*). War. haplologiczny: *iššiepdañtis*.

ištaka 1 p.a., *ištakà* 3 p.a. 'miejsce, skąd wypływa woda, źródło, początek rzeki', *ištakos* f.pl. 'początki czego', n.rz. *Īštaka*, *Īštakà*. Nomen prymarne na SO *tak-* ← *tek-*, por. *tekėti* 'ciec, płynąć, bieć'. Podobnie zbudowane formacje zebrano s.v. *tākas*. — Z innym tematem: *ištakas* 'wypływ, źródło', *ištakas* SD¹ «odnoga; potok» (syn. *tekmė*, *upis*), *ištakas prūdo* SD «upust, spust w stawie» (n.rz. *Īštakas*). Nawiązanie słowiańskie: ros. *istók* 'źródło', przen. 'początek', sch. *istok* 'wschód', stpol. *stok* 'strumień, potok; źródło' < psł. **jiztokū* (por. Borys 578, s.v. *stok*). — Drw. *ištakēlis* SD¹ «odnożka; potoczek» (syn. *tėkmelė*), *ištakis* 'rzeczółka wypływająca z bagna' (n.rz. *Īštakis*, *Īštakys*), *ištakūs* '(o drzewie) wysoki i prosty, strzelisty; smukły'.

išteklis, -iaus 1 p.a. 'zapas, zapasy, zasoby' — rzeczownik na -ju- od przym. *išteklūs* 'wystarczający' ← *ištėkti* 'wystarczyć' (zob. *tėkti*). Paralela: *derlius* ← *derlūs*, zob. GJL II, § 172. — Metanaliza *išteklis* prowadzi do neosuf. -lius, mającego zastosowanie m.in. w derywacji dewerbalnej, np. *nepriteklis* 'niedostatek, niedobór' ← *pritekti* 'starczać'; *periteklis* 'nadmiar, zbytek; dostatek, zamożność' ← *pertekti* 'mieć czego pod dostatkiem'.

ištikimas, -à 3 p.a. 'wierny' — przymiotnik, który pochodzi z leksykalizacji ptc. prs. pass. na -ma- od prs. *ištiki* 3 os. 'wierzy, daje czemu wiarę, ufa'. Podobnie są zbudowane: *pàtikimas* 'pewny, niewątpliwy, niezawodny' (← *pàtiki* 'wierzy, ufa, nie wątpi'), *tikimas* 'wiarygodny, prawdopodobny' (← *tiki* 'wierzy'). Zob. *tikėti*.

ištiktukas 2 p.a. gram. 'wykrzyknik, interiectio' (neol.) — rzeczownik na -ukas od neosn. *ištikt-* ← *ištiktas*, participium prt. pass. od vb. cps. *iš-tik-ti* 'zdarzyć się, nastąpić, wybuchnąć', por. *tikti*. Porównywalne neologizmy na -ukas to *jungtukas* i *degtukas*. W GJL II, § 470 przyjmuje się – ze stanowiska opisowego – sufixs o formie -tukas.

ištisas, -à 3 p.a. 1. 'cały, ogarniający zupełnie, obejmujący wszystkie części składowe', 2. 'nie ulegający zmianom, stały (o zajęciu, pracy)', 3. 'prosty, niezłożony; wyciągnięty (leży), wyprostowany (o postawie), nieskładany (o nożu)', 4. SD¹ *ižtisas* «szczyry; wierny» — przymiotnik dewerbalny na SZ *tis-* ← *ties-* od vb. cps. *ištiēsti* 'rozciągać, rozpościerać, wyciągać' albo *iš-si-tiēsti* 'wyprostować się, wyciągnąć się na łóżku, rozprostować członki'. Por. *pātisas* 'rozpostarty, rozciągnięty'. Dalsze szczegóły s.v. *tiēsti*. — Drw. *ištisai* adv. SD¹

«do czysta» [‘całkowicie, zupełnie’], SD «prosto, po prostu», *išt̥s̥élis* ‘wysoki i szczupły człowiek’, *išt̥isinis*: *per išt̥isinę nedėlią* ‘przez cały tydzień’, *peilis išt̥isinis* ‘nóż nieskładany, stołowy’, *žodžiai išt̥isiniai* m.pl. gram. ‘wyrazy niezłożone, simplicia’, *išt̥isus* ‘cały; wysoki i wyprostowany; postawny; pełny, w pełni (o księżycu)’.

išvarvėtakis, -ė 1 p.a. peior. 1. ‘ktoś o łzawiących, załzawionych oczach; płaksa’, 2. ‘skąpiec’ — z elizji na granicy członów złożenie *išvarvēta-akis. I człon do *išvarvēti* ‘wyciec ciurkiem’ (zob. *varvēti*), II człon *aki-* ‘oko’ (zob. *akis*). Paralele: *išplėštākis*, *išluptākis*.

išverstākis, -ė 2 p.a., *išveřstakis* 1 p.a. ‘komu oczy na wierzch wystąpiły, ten co ma wypukłe oczy; zuchwalec, arogant’ — z elizji na granicy członów złożenia *išversta-akis. I człon do *išveřsti* ‘wywrócić’ (zob. *veřsti*), II człon do *aki-* ‘oko’ (zob. *akis*). Paralele: *išplėštākis*, *išluptākis*.

išvirkščias, -ià 3 p.a. ‘wywrócony na lewą stronę, włożony na wywrót’ — stanowi przekształcenie przez insercję *k* starszego *išvirščias*, *išvirsčias* ts., co derywowano suf. -*ja-* od *išvirstas*, -à ‘odwrócony, przewrócony’, participium prt. pass. do *išveřsti* ‘wywrócić’, też ‘wywrócić (odzienie, kożuch) na lewą stronę’, zob. *viřsti* i *veřsti*. W kwestii insercji por. z jednej strony *ātirkščias*, z drugiej strony *pėkščias* i *bařkščiai*. — Drw. *išvirkščiai* adv. ‘odwrotnie’, *išvirkšt̥inis* ‘odwrotny, lewostronny’, *išvirkšt̥inē pūšė* ‘odwrotna strona, lewa strona’.

išvyžavóti, *išvyžavóju*, *išvyžavójau* gw. ‘zwyzywać, zwymyślać kogo’ (*išvyžavóti yra iškeikti* Ju). Chodzi tu o transpozycję polskiego czas. *zwyzywać* ‘zwymyślać, sponiewierać wyzywając, wyzwać na wszelkie sposoby, co się zmieści’ (Sw, intensivum od *wy-zw-ać* : *zwę*, *zwać*). Litewska replika *iš-vyž-avóti* odzwierciedla pol. *z-wyz-ywać* i tym samym dowodzi, że formę polską rozumiano jako zawierającą suf. -*ywać*. NB. LKŽ XIX, 867 niesłusznie umieścił nasz czasownik s.v. *vyžavóti* «keikti».

it adv. ptk. ‘jakby, jak gdyby, niby’ (war. *ýt*, *ýt*), np. *Džiaũgias, it žirgą gāvęs* ‘Cieszy się, jakby konia dostał’. *Tiesūs it nėndrė* ‘Prosty jak trzcina’. — Żm. *it*, *ýt* adv. ‘bardzo, całkiem, zupełnie’ (war. *ič*), np. *Tebėrą it jaunas* ‘Jest jeszcze zupełnie młody’. *Brolis ýt jaunas apsižanijo* ‘Brat całkiem młody ożenił się’. *Ýt geri batai* ‘Całkiem dobre buty’. *Ýt vienas esmū namiė* ‘Sam jeden jestem w domu’. — *itai* adv. ‘tak, w ten sposób’, *itai* wykrz. ‘oto!’. — Wymienione formacje zawierają słaby temat *i- zaimka wskazującego pie. **h₁e₁-*/**h₁i-* ‘ten tu, on’. Por. wed. nom.sg. m. *ayám* ‘ten tu’ (**h₁e₁-óm*), f. *iyám* (**h₁i-h₂-óm*, *y = i* jest wypełniaczem hiatu laryngalnego), n. *idám* (**h₁i-d-óm*), łac. *is* ‘ten, ten sam, ten właśnie’, acc. *im* (n. *id*), goc. *is* ‘on’, *ita* ‘ono’. Jakkolwiek trudno jest stwierdzić, jaka samogłoska towarzyszyła pierwotnie lit. *it*, zestawia się tę formę z przysłówkiem łac. *i-ta* ‘tak, w ten sposób; tak bardzo’, *itaque* ‘i tak, tak więc, zatem’ i wed. *i-ti* ‘tak, w ten sposób’ (też jako ptk. wprowadzająca cudze słowa). Zob. LEW 189, GJL III, § 837. — Drw. *ičgeris* ‘całkiem dobry’, *ičvienis* ‘jeden jedyny’ (*Brolio ičvienis sūnus tebuvo* ‘Brat miał tylko jednego syna’), *itas* (wsch.-lit.) ‘ten tu’ < **it-tas* (por. *ši-tas*), f. *itó* < *itóji* ‘ta tu’, *ite* adv. ‘tak’, ⇒ *vaite* adv. ‘tak oto’ – zrost z *va ite* (*Kap man stovėt? A ite, a vaite?* ‘Jak mam stać? Czy tak, czy tak oto?’); *itaip*, *itaipō* adv. ‘tak, w ten sposób’ (war. *iteipo*, *iteipōg*), *itiek* adv. ‘tyle’ (*itiek daũg* ‘tak dużo’), *itokis* a. *itokis*, *itokis* ‘taki’ (zdrob. *itokutis*), *itivisis* ‘wszystek, bez reszty, co do jednego’ (*Itvisiai buvo išėję* ‘Wyszli wszyscy co do jednego’). — W języku literackim ustaliło się adv. *itin* ‘bardzo, szczególnie, zwłaszcza’, ⇒ *itingai* gw. ‘bardzo, rzeczywiście, naprawdę (dobry)’. War. *ýtin* przypomina *ýč* ‘zwłaszcza, szczególnie’, będące skrótem od *ýpač*. Paralele łotewskie: gw. *itis* ‘ten tu’, *itāds* ‘taki’, *ite* ‘tu, tutaj’.

įvairūs, -i 4 p.a. ‘rozmaity, różnorodny’. Dawne użycie dokumentuje SD *įvairus* «kręcący się, zatoczyły, kręcisty» i «wężykowaty» — formacja z neosuf. -*rus*, który

posłużył do odnowienia suf. -us jak w syn. *ivajūs* ‘kręty, skręcony; krzywy’. Paralele: *skaistrūs* ⇌ *skaistūs*; *skubrūs* ⇌ *skubūs*; *stangrūs* ⇌ *stangūs*. Wyjściowa forma *i-vaj-ūs* pochodzi od abstr. **ivaja*, **vaja* ‘zwijanie, skręcanie’, które omówiono s.v. *vaĩras* z powołaniem się na drw. *apvajà*, *sq̄vaja* i *ātvajas*. Samo **vaja* jest sb. postverbale od *vajóti* II ‘nawijać, owijać, skręcać, zwł. o włóknach konopnych w powrozie’ (⇌ *vej(ù)*, *výti* II ‘wić, zwijać; skręcać’). Jest deprefigowany war. *vajūs* ‘taki, który daje się łatwo skręcać – o włóknach lnianych lub konopnych’, por. *Linai vajesni už kanapius*, t.y. *dailiau duodas vyti* JU. Są też formacje z prefiksami *pa-* i *pra-*, por. *pavairūs* ‘krzywy, ukośny, pochyły’, *pravairūs* ‘ukośny, przekrzywiony, pochyły, nieprosty’ (⇒ *pravaĩriai* adv. ‘na ukos’, *pravaĩriui* adv. 1. ‘na ukos, ukośnie’, 2. ‘na przemian, na zmianę’). — ALEW 405 z powodu stopnia o w *vai-* nazywa ten alternant dziwacznym («auffällig») i buduje objaśnienie *ivairūs* na rzekomej kontaminacji osnowy *vij-* (*vijaũ*) z pralitewskim **vair*^o, które miało być odpowiednikiem przysłowka łot. *vaĩrs* ‘więcej, mehr’. ŽD § 170 nie uwzględnia formy *ivairūs*; podobnie GJL II, § 237n. — Drw. *ivairenybē* ‘różnorodność; przedmioty różnorodne, różnaitości’, *ivairiaĩ* adv. ‘różnie, rozmaicie’, *ivairiaĩp* ts., *ivairiõpas* ‘rozmaity, różnoraki’, *ivairõvė* ‘roznaitość, różnorodność’. Cps. *ivairialỹpis* ‘rozmaity, różnoraki’ (por. *lipti* I), *ivairiaprāsmis* ‘wieloznaczný’ (por. *prasmē*), *ivairiapūs* ‘wielostronny’ (por. *pūsė*), *ivairiataũtis* ‘wielonarodowy’ (por. *tautā*). Vb. denom. *ivairėti* ‘stawać się różnorodnym’, *ivairinti* ‘urozmaicać’, *ivairuoti* ‘być różnym, różnić się’.

ývas 1 p.a. 1. ‘sowa puchacz, Bubo bubo (syn. *apúokas*), 2. ‘sowa o wielkich uszach, Strix bubo’. War. f. *ýva* 1 p.a. ‘wielki puchacz, Bubo maximus’, przen. ‘człowiek biadolący, narzekający’. Wyrazy o charakterze onomatopeicznym. Por. nwn. *Uhu* m. ‘puchacz’ (war. *Huhu*, *Schuhu*, *Buhu* ts.), śl. *tutubāre* ‘krzyczeć – o sowie’, gr. τὸ τῶ ἦ γλαῦξ Hes. Zob. LEW 189, Ernout-Meillet 709. — Vb. denom. *ývauti* 1. o głosie puchacza, 2. ‘płakać, szlochać’, 3. ‘rzeć, kwiczeć’, por. łot. gw. *īvēt* ‘krzyczeć, schreien’. — N.jez. z suf. -ant-: *Ivañčius* lub *Yvančius* (Vanagas 133). Do tego jest nawiązanie w staropruskiej nazwie wodnej *Iwanthi*, też złożenie *Iwogarge*, *Iwegarge* – z głosą «huwinboum», tj. ‘Sowie Drzewo’, por. *garian* EV ‘drzewo’ (AON 50, 233).

ivedýbos, -u 1 p.a., *ivedybos* 1 p.a. f.pl. ‘obrzęd wprowadzenia do kościoła kobiety po ślubie albo po urodzeniu dziecka dla uzyskania błogosławieństwa’ — formacja z suf. -ybā- od vb. cps. *ivēsti* ‘wprowadzić’. Por. *Po vestuvēm in bažnyčią inveda: duoda stulq, ir ana jau neina su veliumu, o ant galvos visom deda čipkelį, lyg kepurėlę* ‘Po weselu [ksiądz] wprowadza do kościoła: daje stulę, i ona [małżonka] już nie ma welonu, a na głowę wkłada «čipkelis», jakby czapeczkę’. *Seno česo moteros pagimdę vaiką bažnyčion negali eit, kol kunigas neiñveda* ‘Dawniej kobiety po urodzeniu dziecka nie mogły wejść do kościoła zanim nie zostały wprowadzone przez księdza’. Sufiks jak w *vedýbos* ‘ślub’. Por. *atsibažnyčiūoti* s.v. *bažnyčia*. — Gwarowym synonimem są tu *ivadýnos*. Wobec braku czas. †*vadyti* (por. łot. *vadīt* ‘prowadzić, towarzyszyć komu’, słow. *voditi* ‘wodzić, prowadzić’) wypada *ivadýnos* ująć jako formację denominalną, urobioną suf. -yn- od neoosn. *ivad-* ‘wprowadzenie’ (por. *ivada*, *ivadai*, *ivadas* s.v. *vad-*). Wzorem mógł tu być stosunek derywacyjny *krikštýnos* ‘chrzciny’ : *krikštas* ‘chrzest’.

yvelēs, -iū b.z.a. f.pl. gw. ‘choroba’ — zapoż. z prus.-niem. *ībel*, *ēwel* ‘nieszczęście; choroba’, por. nwn. *Übel* n. (GL 57; brak w LKŽ).

ivoda 1 p.a. 1. ‘pokusa’ (syn. *ivada*), 2. ‘rurociąg, wodociąg’, 3. ‘sądowe wprowadzenie gospodarza na przysądzoną mu ziemię’, 4. ‘kawałek łąki, który wrzyna się w rzeczkę tworząc półwysep’ — rzeczownik motywowany vb. cps. *ivēsti* ‘wprowadzić’, gdzie *vod-* < **vād-* jest alternantem apofonicznym (WSO) do *ved-*, zob. *vēsti*. Z innymi tematami: *ivodas* ‘wprowadzenie zwłok do kościoła’, *ivodė* a. *ivodė* ‘część łąki zachodząca w las lub

między pola; łąka wśród pól’.

ýzbukas 1 p.a. gw. ‘izbica, drewniana skrzynia zabezpieczająca filar mostu przed naporem wezbranej wody, kry’ — zapoż. z prus.-niem. *īsbock* m. (GL 57), por. nwn. *Eisbock* an der Brücke. Zakończenie *-ukas* świadczy o włączeniu pożyczki do klasy nomina instrumenti na *-uk-*, por. *kirstukas*, *plaktukas* (GJL II, § 470). Podobne traktowanie w zapoż. *šėrbukas* i *špakukas*; co do akutu por. *ýpas*, *prýstiekis* i *zypa*²⁵⁹.

ýzopas 1 p.a. bot. 1. ‘izop, półkrzew z rodziny wargowych o zastosowaniu leczniczym, *Hyssopus officinalis*’, 2. w tekstach biblijnych: ‘ziele o charakterze rytualnym, symbolizujące oczyszczenie z grzechów i skruchę’ (*Apšliek mus, Dieve, Izapu* MŽ 66₁₁ ‘Pokrop nas, Boże, izopem’) — zapoż. ze stbłr. *izopъ* (*isopъ*, *issopъ*) ← pol. XVI w. *izop*, *hizop* (*jozop*, *juzep*). War. *jizupas* b.z.a., *yzapas* SD «izop, *Hyssopus* & *Hyssopum*» (tak też w DP), przest. *jozupas*. Por. łac. *hyssōpus* ← gr. ὕσσωπος ← hebr. *’ēzōḥ* (ESJS 1034). GL 57 widział źródło raczej w nwn. *Isop* m. Rodzimy odpowiednik *juozāžolė*. — Drw. *yzapinis vynas, iž yzapo sunka* SD «izopek wino, *Hyssopites*» ← pol. XVI w. *izopkowe wino*.

iždas, *išdas* 2 p.a. ‘skarb państwa, skarbiec; wydatek’. SD¹: *iždas* «skarby» (syn. *skarbas*, *lobis*), *iždų rinku* «skarbie» [‘zbierać pieniądze, gromadzić bogactwa’], *iždo, skarbo ažuveizdėtojas* «podskarbi». SD: *iždas* «skarby», *iždų krauju, gaminu* «skarbie», *parinkt kieno turtį iždan visotimės* «konfiskować kogo, zabrać do skarbu, abo na pana» — neologizm dla zastąpienia polonizmu *skárbas* (zob. ŽD 591). Analiza: *išd-a-s*, drw. na *-a-* od neoosn. *išd-* (*ižd-*), którą wyabstrahowano z vb. cps. *iš-dė-ti* ‘o pieniądzach: wyłożyć lub schować, zachować’ w następstwie reanalizy wzorowanej na klasie *-ė-*. Podobna jest geneza wyrazów *āpdas*, *iñdas*, *pādas* i *ūždas*, zob. SBS II, 140n. Inaczej BSW 47, LEW 92, ALEW 182 i 406. — Drw. *iždovietė* SD¹ «skarbnica» (por. *vietà*).

ýžekšis, *-io* gw. ‘piesznia, topór do rąbania lodu, do wykuwania przerębli’ (Nidà) — zapożyczenie wyrazu złożonego z dn. członów *īs* ‘lód’ (por. *ýzbukas*) i *ex, exe* ‘siekiera, oksza’ (por. *jėkšis* s.v. *jākšis*). Odpowiednik nwn. *Eisaxt* f.

ižgada, *išgada* stlit. ‘zgoda’: *rūpintis turi, idant ižgadoj* [<izgadoi>] *maženskoj gyvent galėtų* MOP ‘ma się troszczyć, aby mogli żyć w zgodzie małżeńskiej’ (PAŽ 149), *prilaist turėjo juos... tosp ižgadosp* [<izgadosp>] MOP ‘przypuścić je miał... ku tej zgodzie’ (ALEW 405) — zapoż. z pol. *zgoda* ‘concordia, consensus’ (← *zgodzić się*), z dodatkiem prefiksu lit. *iž-/iš-* dla oddania pol. *z-*. Podobne wypadki to *iždrada/išdroda* ‘zdrada’ (s.v. *zdrodà*) i *ižgvoltyti/išgvoltyti* ‘zgwałcić’ (s.v. *gvōltas*). NB. SLA 89 i za nim ALEW 405 interpretują znak <ž> jako [z] i czytają *izgada*.

ýžkės, *-ių* 2 p.a. gw. f.pl. ‘łupiny orzecha’ — rzeczownik dewerbalny z suf. *-k-* od osnowy *yž-* jak w *ýžti* ‘zdzierać (obuwie)’, zob. *ižti* ‘łupać się’. Por. denominalne *kiáuškės* ‘łupiny cebuli’ ← *kiáušas*.

ižti, *įžta* (*įžta < *inž-sta, war. *iñža*), *ižo* ‘łuszczyć się, pękać, rozpadać się, łupać się’, *išižti* ‘wyłuszczyć się; rozpaść się’, *suižti* ‘popękać, np. o lodzie’ (*Ledas pavasarij suįžta* ‘Wiosną lód pęka’). Drw. *suižėti* ‘rozbić się (o statku)’, *ižyti, -aũ, -iaũ* ‘łuskać’ (war. *ižyti*), *išižyti* a. *išižinti* ‘wyłuskać, wyłuszczyć’. — Nomina: *ižà* ‘pierwszy, cienki lód na wodzie; wierzchnia warstwa ziemi; krucha kora; skórka owocu’, *ižas* SD «kra; gleba», zwykle pl. *ižai* a. *ižos* 1. ‘pierwszy, cienki lód na rzece a. bagnie’, 2. ‘kra lodowa’, 3. ‘szadź, szron, okiść’, 4. ‘wierzchnia warstwa zmarzłej ziemi’, 5. ‘sopel lodu’, *ižena* ‘łupina, łuska (rybia), skorupa’, *iženos* f.pl. ‘pozostałości; resztki żarcia’, *ižinà* ‘łupina, łuszczyzna’, *ižis* ‘cienka warstwa

²⁵⁹ Polskim odpowiednikiem *ýzbukas* jest *izbica*, stpol. *istbica*, *izdbica*, germanizm z substytucyjnym suf. *-ica*, zob. Sławski I, 475, Bańkowski I, 564.

lodu', *ižius* 'szron', *ižūs* 'kruchy, łatwo rozpadający się'. Vb. denom. *ižuoti* 'o rzece, gdy pokrywa ją płynący pokruszony lód' (*Upė ižuoja*). — N.m. *Ilgižiai* 3x (por. *Ilgviečiai*). N.jez. *Iženas*, n.rz. *Iženà*, *Ižupis*. — WSZ *yž-* (albo: neopwk. z prs. *yžta*): *yžti*, *yžiu*, *yžiau*, zwykle z prvb. *nu-* 'zedrzyć (drewniaki, obuwie)'. Zachodzi podejrzenie, że *yžiu* jest z pochodzenia prs. quasiprymarnym, kiedyś należącym do iter. **yžyti*. Por. *grūdžiu* przy inf. *grūsti* (zam. **grūdyti*). — Nomina: *yženos* f.pl. 'łupiny', *yžius* a. *yžius* 'stromy, urwisty brzeg rzeki; wyrwa w brzegu rzeki', *yžkės* (zob.). Por. łot. *īze* 'pęknięcie, szczelina w lodzie'. — SE *iež-*: *išiēžti*, *-iežiù*, *-iežiau* 'wyłuskać, wydobyć z łuski (ziarno, groch, fasolę)'. Por. łot. *atiezt*, *atiežu*, *atiezu* 'wyszczerzyć zęby', wtórnie *atīest²*, *atīešu*, *atīesu* ts.; *ieza* 'szczelina' (syn. na SO: *aīza*). Dla apofonii *iež-/iž-* < pb. **eiž-/iž-* nie widać nawiązań zewnętrznych, por. LEW 4 (s.v. *aiža*). ALEW 405n. rozważa połączenie z pie. **ieg-/ig-* 'lód, mróz, zimno' (stir. *aig* 'lód', stisl. *jaki* m. 'kawałek lodu'). — Neoapofonia SZ *iž-* ⇒ SP/SE *eiž-*: *eīžti* (zob.). — N.rz. *Ižesta*, por. nawiązanie łot. *Iežupe* (Vanagas 128). Osnowa *iež-* w wersji fonetycznej *iez-* ukazuje się w n.jez. *Jižnas*, też n.m. o tym samym brzmieniu (Vanagas 2004, 73n. przypomina, że Būga uważał nazwę za jaćwieską). — SO *aiž-*: *aižyti* (zob.).

ižulnūs, -i 4 p.a. 'ukośny, skośny', *nuožulnūs* a. *núožulnas* 'pochyły, spadzisty', *pažulnūs* a. *pražulnūs* 'ukośny' (*pražulniaĩ* adv. 'na ukos'). Leksem wspólny ze scs. *zūļū* 'zły', strus. *zūlyi* 'zły, gniewny, wrogo usposobiony; grzeszny', < pbsł. **žul-* (Bsw 372). Osnowa *žul-* to refleks st. zanikowego typu sampras. do pb. **žuel-*, por. łot. *zveļt*, *zveļu*, *zvēlu* 'toczyć, tarzać, walać, przewracać; chylić, przechylać', lit. *nuožvelnūs* 'ukośny' (zob. *žvilti* I). Paralela apofoniczna: *gul-* ⇐ **guel-* (s.v. *guļti*). Transponat ie. **ǵ^huel-/ǵ^hul-* 'krzywić się; zbaczać z drogi', por. sti. *hválati* 'potyka się, upada' obok *hvárate* 'zbacza z właściwej drogi' (LIV² 182 dopuszcza tu również wywód z **ǵ^huer-* 'krumm gehen'). Podawane dawniej zestawienia lit. *žul-* z gr. *φολκός* 'krzywonogi' (por. LEW 23n., s.v. *atžūlas*) albo z łac. *fallere* 'przywieść do upadku; omylić, oszukać' (por. Boryś 742, s.v. *zły*) dziś już nie są podtrzymywane, zob. Beekes 2010, 1585, de Vaan 199. — SO **žual-*: łot. *zvaļns* 'chwiejny, chybotliwy', *zvalstītiēs* 'chwiać się, chybotać się, zataczać się' (por. SO *gvaļšcias* s.v. *guļti*). — WSZ *žul-*: *atžūlus* 'przykry w obejściu, grubiański; surowy, bezwzględny; zimny, przenikliwy – o wietrze' (war. *atžūlas* b.z.a.). Por. łot. *gūļāt* s.v. *guļti*. — *ižūlas* DP 'nieprawy, złośliwy', *ižūlus* 'lekceważący, bezczelny, nachalny, arogancki' (⇒ vb. denom. *ižūlti*, *ižūlstu* 'rozbestwić się', *ižūlāuti* 'zachowywać się niegrzecznie, arogancko', *suižūlēti* 'rozzuchwalić się', refl. *isižūlyti*, *-iju*, *-ijau* 'bardzo się uprzykrzyć, stać się ciężarem'), *ižūlēlis* 'arogant', *ižūliai* DP adv. 'niezbożnie'. — SZ *žul-* ⇐ **žvel-* został odnowiony pod formą *žvil-*: *žvilti* I 'chylić się, pochylać się' (zob.). Por. dwoistość *gul-* i *gvil-* s.v. *guldyti*, *gvildyti*.

J

jacintas 1 p.a. bot. ‘roślina ozdobna hiacynt, *Hyacinthus*’, SD *jaci[n]tas žiedas* «marcowy kwiat, jacynt» — zapoż. ze stpol. *jacynt* (*hyjacynt*). Miejsce akcentu dostosowane, jak się zdaje, do nwn. *Hyazínthe* f. Por. też war. *hiacintas* DLKŽ. Zob. SLA 83, 89, LEW 189, Bańkowski I, 527, POLŽ 78.

jäkinti, jäkina, jäkino gw. ‘wydawać głos taki jak pies goniący zająca’ (*Šuva, kiškį vydamas, jäkina*) — czasownik na -in- od wykrz. *jäk-jäk*. Por. *bäkinti* ⇐ *bäk*; *brakinti* ⇐ *bräkt* i *dvakinti* ⇐ *dväk*. Z innymi sufiksami: *jakóti, jaksėti*. — Z war. *jèk-jèk* (*Mano Margis paskui kiškelį tik jèk jèk jèk ir nusivijo medžian* ‘Mój Margis za zającem tylko «jek jek jek» i zagnał go do lasu’) wiąże się może osnowa *jèk-* w *sujėkoti* ‘zbesztać, skrzyczeć kogo’.

jākšis, -io 2 p.a., *jakšys* 4 p.a. gw. ‘siekiera, oksza’ — ze starszego *jėkšis* na skutek neutralizacji różnicy /e/ : /a/ w pozycji po /j/ (zob. Girdenis 1995, 172). Zapożyczenie z dn. *ex, exe*, mianowicie z protezą *j-* i zmianą *ks > kš*. Por. GL 58, Čepienė 89, LEW 189n. Zob. też *jėzekšis*. — War. *jakštis* m. i *jekštis* f. pokazują segment -t-, który jest objawem upodobnienia dolnoniemieckiej pożyczki do formy nwn. *Axt* f. ‘siekiera’ (por. epitetyczne -t w nwn. *Obst, Papst, Palast* : śrwn. *obež, bābes, palas*, zob. Mettke 1978, 132).

jalaūčis, -io 2 p.a. wsch.-lit. bot. ‘jałowiec, *Juniperus communis*’ — zapoż. z pol. *jałowiec, -wca*, por. błr. gw. *jalovéc* (PzB 5, 554). — Z nagłosem *je-*: *jelaūčius, jėlaučius*, por. błr. gw. *jelavéc, -ūcá* (PzB 2, 118). Zob. też *vėláuka*, jak i *kadagys*.

jarmūlka 1 p.a. 1. ‘mała, okrągła czapeczka bez daszka, dawniej noszona zwykle przez Żydów’, 2. ‘okrągła czapka zimowa’ — zapoż. z pol. *jarmulka*. War. *jarmulna* b.z.a., *jarmunka, jarmurka* b.z.a. Por. ros. *jemurluk* 1674 ‘wierzchnie ubranie od deszczu’ ⇐ osm.-tur. *yagmurlık* ‘płaszcz z kapturem chroniący od deszczu’ (Stachowski 251, Bańkowski I, 572).

jasiukas 2 p.a. ‘mała poduszka pod głowę’ (*Pirkau plunksnų, tai pasidariau dvi dideles pagalves ir du jasiukus* ‘Kupiłam puchu i zrobiłam sobie dwie duże poduszki i dwa jaški’) — z substytucyjnym suf. -‘uk- zam. -‘ek- zapożyczone z pol. *jasiek, -ška* (tu z ukr. *jasyk* ‘poduszczyk’ ⇐ osm.-tur. *yastık, yastuk* ‘poduszka’, por. bg. *jastək*, sch. *jästuk* ts., Sławski I, 511, Stachowski 253).

jāsnas, -à ob. *jėšnas, -à* 4 p.a. ZTŽ ‘jasny, widny, pogodny’ — zapoż. ze stbłr. *jasnyj*, por. błr. gw. *jásny* (PzB 5, 560).

jāščikas 1 p.a. gw. ‘skrzynia z nieheblowanych desek, służąca m.in. do przewożenia zboża, ziarna’ — zapoż. z ros. *jáčik, -a*. Starszy jest tu war. *jėščikas*, ponieważ pokazuje zastępstwo *jè-*, znane z transpozycji dawnych imion własnych *Jėkūbas* ‘Jakub’ ⇐ błr. *Jakúb* oraz *Jėkymas* ‘Joachim’ ⇐ błr. *Jakím* (por. Zs 68). — War. sufiksalny z zastępstwem -ik- przez -‘uk-: *jaščiuikas, jėščiuikas* a. *jėščiuikas* ‘skrzynka do przechowywania masła, sera itp.; okrągłe drewniane naczynie na prowiant dawany pastuchowi albo zabierany w podróż’ (por. Zs 21). — War. *jėščikas* 1, 3 p.a. ‘beczułka’ (LzŽ);): jeśli wywodzi się z *jėščikas*, to może świadczyć o neoapofonii *ė ⇒ ě*, por. zapoż. *čėsas ⇒ česaĩ; mėkynas ⇒ mekynas*.

jaũ I adv. ‘już’ — pokrewne z jednej strony łot. *jau*, stpr. *iau* (oddaje nwn. *je*), z drugiej strony scs. *ju, juže* ‘już’ (por. lit. *jaũ-gi* ‘już-ci’), strus. *u, užė* ‘już’, goc. *ju*, stwn. *ju* ‘schon,

bereits', < pie. *h₂ieṽ. Przysłówek ten stoi w związku z formami słabymi pdg. pie. *h₂ōj-u-, gen.sg. *h₂i-ēu-s, por. wed. *āyu-* n. 'wiek, przeciąg życia' ob. *āyuš-* n. 'życie, siła życiowa, wigor; wiek życia', staw. *āiuu*, gen.sg. *yaoš* 'życie, wiek'. Por. Berneker I, 456n., BSW 106, LEW 190. SE: gr. αἰών, -ῶνος m.f. 'czas trwania życia, życie, długi okres czasu; wieczność, epoka' < *aiu-ōn < *h₂ēiu-ōn-, łac. *aevom*, *aevum* 'wiek życia', goc. *aiwīns* acc.pl. 'czasy', stwn. *ēwig* 'wieczny'. SŽ: wed. *dīrghāyu-* cps. 'długowieczny' < *d!Hg^hó-h₂iū- (EWAIA I, 171n., 728n.).

jaũ II ptk. wzmacniająca, wywodząca się z adv. *jaũ* (zob. wyżej), por. *Kàs jaũ táu atsitiko?* 'Cóż to ci się stało?'. *Tóks jaũ jīs iš mažeņš* 'Taki już on od małego'. Ptk. *jau* rozszerza 1° przysłówki: *taip jaũ* (zob.), *tuojaũ* (zob.), stlit. *tējaũ* 'tudzież' (por. *teñ*), stlit. *šiajau* 'onędy' (por. *šià*), 2° zaimki: stlit. *tasjau* 'tenże', stlit. *toksjaũ* 'takiż', 3° spójnik: *tačiaũ* < *tat-jau (zob.).

jáudinti, *jáudinu*, *jáudinau* 'wzruszać, wzburzać, podniecać, martwić', *išjáudinti* 'roznamietnić, podniecić', *sujáudinti* 'rozculić, wzruszyć, zaniepokoić, zdenerwować, rozgniewać'. Refl. *jáudintis* 'wzruszać się, rozczulać się; podniecać się, niepokoić się, denerwować się', *susijáudinti* 'wzruszyć się; zdenerwować się' — causativum na SO *jaud-* (≡ *jud-*, zob. *jūsti* I) i z suf. *-in-*, zastępującym starsze *-y-*, **jaudyti*, por. łot. *jaudīt* 'poruszyć, poruszać'. Znacz. etym. 'wprawiać w ruch'. Akut wtórny. Paralele: *báudinti* zam. *báudyti*; *jaukinti* zam. **jaukyti* (por. scs. *učīti*). Śladem po starszej formacji z suf. *-y-* jest quasiprymary pdg. zwrotny *jáustis*, *jáudžiuosi*, *jáudžiausi* 'gniewać się, wyklócać się'. Został on zbudowany wokół formy prs. *jáudžiuosi*, należącej wcześniej do inf. **jaudytis* (por. *bláustis* ob. *blaustýtis*). Prowadzi to do rekonstrukcji plit. **jaudžiu*, **jaudyti*, czyli formacji porównywalnej z refleksami pie. **H₂ioṽd^h-ēje-*, por. wed. *yodháyati* 'każe walczyć' (caus. do *yúdhyati* 'walczy'), łac. *iubeō*, *-ēre* 'rozkazać, zarządzić, postanowić', stłac. *ioubeo* (zob. LIV² 225n., Ernout-Meillet 325). — Postverbalia: *jáudinimasis* 'zmartwienie'; *jaudà* 'przynęta' (syn. *jaũkas*), *jaudiklis* 'podnieta, bodziec' (w tymże znaczeniu LKŽ cytuje neologizm *pajauda* b.z.a.), *jaudrūs* 'pobudliwy' (⇒ vb. denom. *jáudrinti* 'pobudzać').

jáugti, *jáugiu*, *jáugiaũ* 'woły) wpręgać do jarzma, łączyć w jarzmie'. Pb. **jaug-* jest refleksem pie. **H₂ieṽg-*. Traktowanie **eṽC* w bałtyckim pociąga za sobą zniesienie odróżnienia między SE i SO. Pb. **jaug-* odpowiada gr. ζεύγ-, por. aor. ἔζευσα 'zaprzęgłem', prs. ζεύγνυμι 'ujarzmieć, zaprząć, wiązać mocno, zestawić, spoić'; ζεύγος, -εος n. 'zaprząg, sprzężaj w postaci pary wołów', ζεύξις, -εως f. 'zaprzęganie, sposób zaprzęgania, połączenie (mostem)'. — Drw. *jáugta* a. *jáugtas* 'rzemień, którym przywiązuje się jarzmo do rogów wołu roboczego' (war. *jáukta*, *jáuktas*). NIL 399 identyfikuje *jáugtas* z imiesłowem gr. ζευκτός 'zaprzężony' < pie. **jeṽg-tó-*, zaś akut przypisuje tzw. prawu Wintera (s. 404, przyp. 56). — NB. St. zanikowy *jug-* (por. łac. *iugum* 'jarzmo') jest dany tylko w temacie infigowanym *jung-*, zob. *jūngiu*, *jūngti*.

jaũgti, *jaugiũ*, *jaugiaũ* 'mieszać jedno z drugim, wmieszać mąkę do wody, posypać mąką żarcie dla świń; rzucać byle jak na kupę', *prijaũgti* 'zanieczyścić, zabrudzić', *sujaũgti* 'zrzucić bezładnie na kupę, pomieszać, zmieszać (ziarno z plewami)'. Polega na wtórnej dyferencjacji względem *jauk-* (zob. *jaũkti*), może na skutek skojarzenia z czas. *jūngiu*, *jūngti* 'łączę, sprzęgam'. — Drw. *jaũgoti*, *-ju*, *-jau* 'przewracać, mieszać, rzucać na kupę', *išjaũgoti* 'wymieszać', *prijaũgoti* 'napchać kieszenie'; war. monoftongizowany: *jōgoti*, też *jokoti* b.z.a. ts. (por. o z *au* w *blióti*, *liōgti*, *ropaĩ*). Nomen: *jaugūs* 'zmieszany', *jaũgiai* adv. 'razem z' (Dowkont).

jáuja 1 p.a. 1. 'ogrzewana część stodoły; suszarnia niemłóconego zboża, lnu, chmielu', 2. 'ilość zboża a. lnu mieszcząca się w jednej suszarni', 3. 'stodoła do składania zboża, z

gumnem do młócenia', 4. 'miejsce do międlenia lnu', 5. 'obora dla owiec'. Z innymi tematami: *jáujè*, m. *jáujas*, *jáujis*, *jáujus*. War. ze zmianą *j > g*: *jáugè*, *jaugia*, m. *jáugis* (por. *žlègà*, *géras*). Nom.sg. *jáuja* zbudowano prawdopodobnie na formie acc.sg. *jáują*, która powstała przez synkopowanie pierwotnego **jāvija* (nom.sg. **javija*) — nomen loci na *-ija* od *javaĩ* m.pl. 'zboże'. Co do struktury por. *akmenija* 'grunt, gdzie pełno kamieni' $\Leftarrow$ *ākmenys*; *kelmija* 'miejsce pokryte karczami' $\Leftarrow$ *kélmai*; *krūmija* 'miejsce pokryte krzakami' $\Leftarrow$ *krūmai*; *lapija* 'liście, listowie' $\Leftarrow$ *lāpai*. Ulegającą synkopie samogłoskę *ĩ* sufiksu może reprezentować jer względnie jor w starobiałoruskich zapisach typu *jeṽja* i *jeṽja* (1540 r.), które cytuje Laučjute 12. W kwestii akutu będącego objawem wzdłużenia zastępczego por. *dvėitas* z *dvėjetas* oraz *šėrnas* z **šėrinas*. Na tym tle odpowiednik łot. *jaũja* 'Riege' jest podejrzany o przejęcie z litewskiego. — Całkiem inaczej NIL 407, gdzie postuluje się wywód wprost z pie. **jēuh₁-(i)jah₂*- (brak uzasadnienia dla segmentu **h₁* w wygłosie pierwiastka). Podobna rekonstrukcja u Witczaka 2003, 55: lit. *jáujas* < pie. **jēuh₁-jos*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *jaũja* (PZB 5, 561), w polszczyźnie kresowej *jawia* 'suszarnia zboża', 1554 *jowia* (Laučjute 12). — Strus. *ovinũ*, ros. *ovín*, *ovína* 'suszarnia zboża', błr. *jóũnja*, *jéũnja* ts. może odzwierciedlać zapożyczenie bałtyckie typu lit. **jav-ýnas*, **jav-ýnė*, znac. etym. 'miejsce, w którym składa się zboże'. Inaczej Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 58, który widzi tu rodzimy wyraz wschodniosłowiański. — Drw. *jáujininkas* 'kto pali w piecu w jawii i jej dogląda' (nazw. *Jáujininkas*), *pajáujės* f.pl. 'ziarno leżące w jawii pod żerdziami', *pajáujis* 'miejsce przy jawii, miejsce koło gumna, klepiska, koło suszarni' (nazw. *Pajáujis*, spolszczone *Pojawis* [Pũnskas] i replika tegoż w formie lit. *Pajāvis*). Cps. *jaujakuraĩ* m.pl. 'duże polana do palenia w suszarni zboża' (por. *kũrti*), war. haplologiczny: *jaukuraĩ* (sg. *jáukuras*); *jaukurỹs* 'kto pali w jawii' (brak *†jauja-kurỹs*). — N.m. *Jaujākaimis*, *Pajáujai*, n.rz. *Jáujupis* 3x (znac. etym. 'rzeczka przepływająca koło jawii'). Czy tutaj też strp. n.m. *Jawgen*, *Jawiona* (AON 51, 231)?

jaũkas 4 p.a. 'przynęta, to co nęci; pokarm umieszczany w zastawianych sieciach, w pułapkach, na wędkach' — sb. postvb. od **jaukyti* 'nęcić, wabić' (zob. *jaukinti*). War. sufiksalny: *jauktà*, *jáukta*. Paralela: *jaudà* 'przynęta' $\Leftarrow$ *jaudinti* m.in. 'podniecać'.

jaukinti, *jaukinũ*, *jaukinaũ* 1. 'poskramiać, oswajać (zwierzę), by się nie płoszyło', 2. stlit. 'przymuszając kogo do czego, wdrażać w co, przygotowywać do czego', 3. 'nęcić, wabić, przyciągać' — causativum z suf. *-in-* i SO *jauk-* $\Leftarrow$ *juk-*, por. *jũnti* 'wyknać, przywykać'. Odpowiedniki bałtyckie: strp. *iaukint* 'ćwiczyć, wprawiać, ueben', z innym sufiksem: łot. *jaũcēt*, *-ēju* 1. 'oswajać', 2. 'nęcić, wabić'. Odziedziczony SO, pie. **h₁ouk-éie-* (por. LIV² 244), winien był wydać pbsł. **auk-i-* 'sprawiać, że ktoś nawyka, nabiera wprawy w czymś'. To ostatnie jest kontynuowane w psł. **uč-i-ti*, scs. *učiti* 'uczyć, pouczać, napominać', sch. *učiti*, ros. *učítb*, *učú*, czes. *učit*, pol. *uczyć*. Wynika z tego, że lit. *jaukinti* jest wariantem sufiksalnym, który zastąpił **aukýti*. — Drw. *jaukinamas* przest. 'miejsce, gdzie się wabi i łowi ptaki' (z substantywizacji ptc. prs.pass.), *jaukinýcia* przest. 'miejsce, do którego zwabia się wilka lub lisa' (por. neosufiks w *vilkinýcia* 'wilcza nora'), *jaukinỹs* 'kochanek', *jaukintinis* 1. 'przygarnięte dziecko, wzięte na wychowanie', 2. 'kochanek', *žvėriũ jaukintojas* przest. 'pogromca zwierząt' (dziś *trámdytojas*), *jaũkas* (zob.), *jaukũs* 'oswojony, swojski; miły, przyjemny, przytulny' (por. łot. *jaũks* 'oswojony; ładny, cudowny, miły, dobry'), *nejaukũs* 'niemiły, dziwnie obcy, niesamowity, straszny'. — Formalnie biorąc, może tu także należeć *pajáukos* f.pl. 'oznaki czyjejś bytności w pewnym miejscu' (*Prapuolė žmogus ir pajáukų jo nėra* 'Przepadł człowiek, nie ma po nim śladu').

jaũkti, *jaukiũ*, *jaukiaũ* 'mieszać jedno z drugim, robić nieporządek' (łot. *jaukt*, *-cu* ts.), *sujaũkti* 'rozzucić, zmieszać, pogmatwać' — prawdopodobnie vb. denominativum utworzone od zanikłego nomen **jau-ka-* (adi. 'zmieszany, niejednorodny' albo sb.

‘zmieszanie’), pochodzenia odczasownikowego, por. *jáuti* m.in. ‘mieszać wszystko, przyrządzać żarcie dla świń’. Por. *maũkas* ‘łyk’ (≡ *máuti* ‘chciwie pić’), od czego utworzono vb. denom. *maũkti* ‘chciwie pić, łykać wódkę’ (GJL II, § 455). War. *jaũgti* (zob.). — Neoapofonia SP *jauk-* ⇒ SZ *juk-*: *jũkti*, *junkũ*, *jukaũ*, *sujũkti* ‘zmieszać się (o ziarnie i plewach); zmętnieć (o zupie); zepsuć się (o wozie, moście)’, przen. ‘stropić się, okazać zakłopotanie; zapaść na chorobę psychiczną’. Odpowiednik łot. *sajukt*, *-jũku*, *-juku* ‘pomieszać się, zmieszać się, pomylić się (w rachunku), rozpaść się; zwariować’. Nomina: *jukinỹs* ‘coś zmieszanego, splątanego; nieporządek’, *jukũs vanduõ* ‘mętna, zmacona woda’. — WSZ *jũk-*: *sájũkis* (zob.).

jáunas, -à 3 p.a. ‘młody’. Odpowiedniki bśł.: łot. *jaũns* ‘młody; nowy’, stpr. n.os. *Jawne*, *Jawnucke* (Trautmann 1925, 39) oraz scs. *junũ* ‘młody’, strus. *unũ* ts., drw. stczes. *junec* ‘młody byk’, stpol. *juniec* ts. Formacja bśł. ma odpowiednik w wed. *yúvan-*, acc.sg. *yúvānam*, gen.sg. *yũnah* adi. ‘młody, młodzieńczy’, sb. ‘młodzieniec, młody bohater, młody bóg’, < pie. **h₂jéu-Hon-*. W pbsł. od słabej osnowy **jũn-* (**h₂ju-Hn-*) urobiono techniką *vṛddhi* przymiotnik tematyczny **j-e-un-ó-*, > **jaũnas* (por. ALEW 409). Inaczej NIL 278: **h₂j-eu-h₃n-ó-*; de Vaan 317: **h₂jou-h₁n-o-*. Paralele dla *vṛddhi*: *jáura* (s.v. *júra*) oraz *daũsos* i *naũjas*. Akut w *jáunas* można wytłumaczyć wyrównaniem do starszej formy apofonicznej, która miała SZ w pierwiastku: **jũnas* < **h₂jũHn-o-*. Od słabej osnowy pie. przymiotnika pochodzą też wed. *yuvaśáh* ‘młodzieńczy’, sb. ‘młodzieniec’, łac. *iuvencus*, -ī ‘młody byk; młody człowiek, syn’, umbr. *iveka*, czyt. [iɤngaf] ‘jałówka’ oraz germ. **juwungaz* ‘młody’ (ags. *geong*, goc. *juggs*, nwn. *jung*) < pie. **h₂juHn-kó-* (NIL, l.c.). — Drw. *jaunàsis* ‘pan młody’ (war. *jáunasai*), *jaunatis*, -ies f. a. -čio m. ‘księżyc w nowiu, młodzik’ (por. *pilnatis* ‘pełnia księżyca’), *jaunātvē* ‘młodość’, *jauneikà* c. ‘najmłodszy syn, najmłodsza córka’, *jaunēlis*, -ē ‘najmłodszy syn, najmłodsza córka’, *jaunybē* MŽ ‘młodość’, *jaunīeji* m.pl. ‘para młoda, państwo młodzi’, *jaunikis* (zob.), *jaunimas* coll. ‘osoby młode, młodzieź; zebranie młodzieży’, SD «młodź» (por. *senimas* ‘starzy ludzie’), *jauniñtelis* lub *jaunintēlis* ‘bardzo młody’, SD «młodziuchny» (neosuf. -intel/-intēl-), *jaunỹstē* ‘młode lata, młodość’, *nuog jaunỹstēs* SD «od młodości», *jauniškē* gw. ‘młodość; młodzieź’, *jaunitēlis* a. *jaunytēlis* ‘bardzo młody’ (por. łot. *jaunīte* ‘synowa, młoda żona, młoda matka; macocha’), *jaunitelỹs* DP ‘młodziuchny’, *jaunývas* ‘wyglądający młodo’, *jaunóji* ‘panna młoda’ (war. *jaunója*), *jaunuõlis* ‘młodzieniec, chłopak’, *jaunúomenē* ‘młodzieź’ (por. *didúomenē*), *pajaunys* ‘družba, młodzieniec towarzyszący panu młodemu do ślubu’. Cps. *jaunāmartē* (zob. *marti*), *jaunāmergē* (zob. *mergà*), *jaunātekē* (zob. *tek-*), *jaunavedỹs*, -vedē ‘pan młody, panna młoda’ (por. *ved-*), ⇒ *jaunavedžiaĩ* m.pl. ‘państwo młodzi, nowożeńcy’. — Vb. denom. *jaunáuti* a. *jáunauti* ‘być w stanie wolnym’ (*Jaunàsis jaunáuja*, o *mergà mergáuja*), SD *jaunauju* «młodzieńskie y płocho się sprawuię» [‘w sposób charakterystyczny dla młodzieńca’, SPXVI], *jáuninti*: *atjáuninti* ‘odmłodzić, odnowić’, SD *atsijauninu* «odmładzam się», ⇒ *atsijauninimas* SD «odmłodnienie węża» [‘zrzucenie starej skóry, linienie’].

jaunikis, -io 2 p.a. 1. ‘młody mężczyzna, młodzieniec’, 2. ‘ukochany, narzeczony; pan młody’, 3. przest. ‘parobek’. SD¹ «iunak, iuniec». Podstawa *jaun-* jak w *jáunas* ‘młody’ (zob.). Co do sufiksacji nie ma pewności. Można ją odtwarzać dwojako: 1° **jaun-ikis* (neosufiks), 2° **jaunik-ja-* ≡ **jaun-ikas* (por. *baltikis* ‘gatunek grzyba’ ≡ *baltikas* ‘coś białego’; *siuvikis* ‘krawiec’ ≡ *siuvikas* ts.). Psł. **junīci* kontynuuje pbsł. **jaunikas*, por. scs. *junьць* ‘młody byk, byk’, sch. *júnac* ts., ros. *junéc* peior. ‘młodzieniec’ (gw. ‘pan młody’), ukr. *junécь* ‘młody byk’, stczes. *junec* ‘młody byk’, czes. *junec* ‘junak, zuch’, stpol. i pol. gw. *juniec* ‘młody byk’. Zob. BSW 106n., ŽD 131, GJL II, § 460, 464, Sławski I, 590. — Drw. *jaunikáitis* ‘młodzieniec, kawaler’, SD¹ «dorostek; młodzik; pacholek; wyrostek», SD «gołowas» (syn. *bebarzdis*), «młodzieniaszek, młodzieniec, młokos, wyrostek», *jaunikaičiū esmi* SD «młodnieię», *jaunikystē* SD¹ «młodzieństwo». Vb. denom. *jaunikáuti* ‘żyć w stanie

wolnym', SD *jaunikauju* «młodzieńskie y płocho się sprawuię». Synonimem młodszej daty jest tu *jauniklis* 'młode zwierzę, np. jagnię, jałówka; młodzik, młodzieniec' (z neosuf. -ikl-, zob. s.v. *šaudiklis*), a odpowiada mu łot. *jaūnekis* 'młode zwierzę; młodzieniec'.

jaūsti, jaučiū, jaučīaū 1. 'czuć, odczuwać, wyczuwać', 2. 'przeczuwać, przewidywać, wiedzieć z góry, orientować się' (*Gal jauti, kur čia gyvena tas žmogelis?* 'Może wiesz, gdzie tu mieszka ten człowiek?'), 3. 'nie spać, być czujnym, czuć' (*Miegok gerai, o aš jausiu už tave* 'Śpij smacznie, a ja będę czuwał za ciebie'), 4. 'żywić. karmić, zaopatrywać w co', SD *jaučiu* «czuię» (syn. *girdžiu, nemiegni, jutu*), «czuię co zmysłami» (syn. *matau*), cps. *atjaūsti* 'okazać żal', *najaūsti* 'przeczuć, np. nieszczęście', *pajaūsti* 'pocieszyć; nakarmić', *užjaūsti* 'współczuć, wyrażać współczucie'. Refl. *jaūstis, jaučiuos, jaučīaūs* 'czuć się' (*Jis jaūčias nekaltas* 'On czuje się niewinny'), *jaučiuosi* SD «poczuwam się, mam się na pieczy», *jaučiuosi tami kaltas* SD «znam się do czego, uznawam co», *nesijaūsti* 'nie zdawać sobie sprawy', *nesijauchiū* SD «martwieię, nie czuię się» (syn. *apmirštu, pastimpu*), *prisijauchiūs* SD «czuiący się w czym». Czasownik quasiprymarny, którego paradygmat zbudowano wokół prs. *jaučiū*, pierwotnie iteratywnego, inf. **jautyti*. Tak samo w jęz. łotewskim, por. *jāust, jāušu, jāutu* 'przeczuwać, wyczuwać' (*jaūtāt* iter. 'pytać'). — SZ *jut-: juntū, jūsti* (zob.). — Odpowiednik psł. **jutiti*, **ot-jut-iti*, por. strus. *očititi*, cs. *oštutiti* 'czuć, odczuć, spostrzec', refl. *oštutiti se* 'oprzytomnieć', stpol. *ocucić* 'obudzić, przywrócić do przytomności' (caus. do *ocknąć się*), refl. *ocucić się* 'zbudzić się, ocknąć się, odzyskać przytomność', ros. *očutitsja* 'znaleźć się gdzie', ukr. *očutytsja* a. *očutytsja* 'ocknąć się', biał. *očucieca* ts. (por. REW II, 296, Boryś 379). Stosunek *jaučiū, jaūsti* wobec psł. **jutiti* znajduje takie paralele, jak *baudžiū, baūsti* : słow. *buditi*; *gaubiū, gaūbti* : słow. *gubiti*. — Lit. *jaut-/jut-* kontynuuje apofonię pb. **jaut-* : **jut-* < pie. **jeut-* : **jut-* (por. LIV² 316: tylko biał.; inaczej BSW 72: pbsł. **eutiō*). Należy przy tym uwzględnić, że zmiana dźwiękowa pie. **jeu-* > pb. **jau-* zatarła różnicę między starymi stopniami pełnymi, mianowicie SO **jout-* (pb. **jaut-*) i SE **jeut-* (pb. **jaut-*). — Drw. *jaučius* SD¹ «czuyny, czuły», *jautimas* SD «czujność, czułość» i «jaw» (syn. *nemiegojimas*), *jautrūs* 'czuły, delikatny, wrażliwy' (por. łot. *jautrs* 'wesół; czujny – o psie; lekki – o śnie'), *pajautimas* a. *pajauta* SD «czucie», *pajauta* SD «zmysł», cps. *savijauta* 'samopoczucie' (por. *sāvas*). Vb. denom. *jautotis, -juos, -jaus* 'rozpytywać się, dowiadywać się'. — Neopwk. *jaus-*: *jaušlūs* 'uczuciowy, czuły', *jaūšmas* 'uczucie; poczucie, np. językowe; zmysł'²⁶⁰. Dwuznaczne jest *jaustėti* b.z.a. 'nie spać, czuć': 1° **jaust-ē-*, od neoosn. wyodrębnionej z **jaustyti*, 2° **jaus-stē-*, od neopwk. *jaus-* (inaczej Pakerys, Balt XLII:3, 2007, 393: **jaut-stē-*, ze znakiem zapytania). — Neoosn. *jausm-*: *jausmingas* 'wrażliwy, uczuciowy; bolący', *sujaūšminti* 'uczulić na co, pobudzić'.

jāuti, jāunu (war. *jāju*), **jóviau** 1. 'przewracać, rozrzucać, mieszać wszystko, składać byle jak', 2. 'przyrządzać jadło dla świń' (war. akc. *jaūti*). Odpowiednik łot. *jāut* a. *jaūt*, prs. *jāunu* a. *jāju*, prt. *jāvu* a. *javu* 'mieszać, rozczyniać ciasto, mieszając mąkę z wodą lub mlekiem'. Do pie. **jeu-H-* 'połączyć jedno z drugim; przymocować', por. wed. *yuvāti* 'przytrzymuje, łączy' < **ju.ue-ti* < **ju.é-ti* < pie. **juH-é-ti* (*u* jako wypełniacz hiatu laryngalnego). Inaczej LIV² 314: **jeu-*. Drw. *jautis* (zob.). — Pokrewne neopierwiastki z rozszerzeniami -t- lub -s- na miejscu -H-: 1. **jeu-t-*, por. *jaūsti, jaučiū, jaučīaū* 'ryć, przewracać', 2. **jeu-s-*, por. *jaūsti, jausiū, jausiaū* ts. Zob. też bliskoznaczne *jaūgti* i *jaūkti*. — Formy antewokaliczne: łot. *javs* 'mieszanina mąki i wody jako pokarm dla świń', *piējavs* a. *piējava* 'omasta do chleba', *javums* 'mieszanina'. — WSO *jov-* < **jāu-*: *jóviau* (prt.), drw. *jōvalas* (zob.), *jovėjas* b.z.a. 'kto miesza (żarcie), rozczynia (ciasto), *jōvinti* 'przewracać, robić nieporządek', *užjōvinti* 'zaśmieszyć, zanieczyścić', ⇒ *jōvis* 'nieporządek'; *jōvytis* 'o

²⁶⁰ Por. *griaūšmas* ⇐ *griāus(t)i*; *skaūšmas* ⇐ *skaūs(t)i*. Inaczej ŽD 203: *jaūšmas* < **jaut-sma-*. Brak analizy w LEW 191.

dzieciach: szaleć, dokazywać' (znacz. etym. 'rozprzęgnać się?'), ⇒ *jõvinas* 'o dziecku: rozpuszczone, niesforne'; *sujõvyti* 'splątać nici'.

jáutis, -čio 1 p.a. 1. 'byk, byk rozplodowy' (*Pamiršo jáutis veršiu buvęs* 'Zapomniał wół, jak cielęciem był'), 2. 'kastrowany samiec, wół, wół roboczy', 3. przen. 'głupiec; człowiek niegrzeczny, bezczelny, nieopanowany' (por. czes. *vůl*, *vola* 'dureń, bałwan'). War. *jáučias*, -čio, SD: <jáučias> «woł, bos», *didis jaučias* «czaban, bos grandis Podoliensis» ['wielki wół', SPXVI], *medinis jaučias* «bawół, bubalus, sylvestris bos» (syn. *stumbras*), *jaučio bliūvis* «beczenie, bek» (syn. *maumimas*, *baubimas*), *mušu keltuvas*, *jaučius* «biję rzeź» — formacja z suf. -*ja*- od neoosn. *jaut*- < ptc. prt. pass. **jautas* < *jauti* m.in. 'mieszać jedno z drugim' (zob.). Znacz. etym. 'zwierzę sprzężajne, z innym wprzęgane do jarzma'²⁶¹. LEW 191 zestawiał *jáutis* ze sti. *yūti*- 'połączenie, zjednoczenie', *yūthá*- 'gromada, stado', *niyūt*- 'zwierzę sprzężajne', wskazując na formy pokrewne w łot. *jūtis* 'rozdroże; staw, przegub' oraz *jūtavas* f.pl. 'krzyż, część kręgosłupa w okolicach miednicy'. — Drw. *jaučiðkas* 'młody byczek', *jaučius* a. *jaũčius* 'pasterz wołów, wołopas', *jautenà* 'wołowa skóra', *jautiena* 'wołowina', war. *jautiena*, *jautienà*, SD «wołowe mięso» (por. *karviena*), *jautinas* a. *jautinas* 'wielki wół, tęgi wół' (por. *arklinas* 'dosyć duży koń'), *jautinis* 'ten, kto zarzyna woły' (por. stpr. n.rz. *Jautin* ob. *Jawthe*, AON 51, 233). — Cps. *jáučiaorė* 'orka wołami' (por. *orė*), *jaučiapilvis* 'ktoś żarłoczny' (dosł. 'kto ma brzuch jak u wołu', por. *piļvas*), *jautaganys* 'pasterz wołów' (por. *gānas*), *jautakāktis* 'zuchwalec, bezwstydnik' (por. *kaktā*), *jautakis* 1. 'ktoś o brzydkich, złych oczach' (dosł. 'o wołich oczach', por. *akis*; nazw. *Jautakis*, *Jautakas* (⇒ pol. *Jawtak*)), 2. bot. 'mleczaj smaczny, mleczaj matowy, krówka, *Lactarius volemus*' (war. *jaučiakis*), *jautkarvė* 'krowa, która nie daje mleka i nie wydaje potomstwa; krowa o wyglądzie wołu', por. *kārvė* (dosł. 'wołokrowa', por. typ *vištgaidis*), *jautveda* 'powróż, na którym prowadzi się wołu', war. *jaučveda* (por. *ved*-), *jautšonis* a. *jautšonis* bot. 'przewiercień okrągolistny, *Bupleurum*'. — Vb. denom. *jautinėti* 1. 'skupywać woły', 2. 'szukać byka dla krowy'. — N.m. *Jaučakiai*, *Jaučiapievis*, *Jaučiavariai*, *Jautakiai* (⇒ *Jautakiškiai* 2x), *Jautmalkė*, *Jautmalkiai*. N.rz. *Jaučbalys* (n. bagna *Jaučbalė*), *Jaučimušis*, *Jautkaklis*, *Jautupis*.

javaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. 'zboże', *vasariniai javaĩ* 'zboże jare', *žieminiai javaĩ* 'zboże ozime' (war. *jevaĩ*); sg. *jāvas* 'roślina uprawna, zbożowa' < pb. **jaū*-a-. Pod względem budowy odpowiada wed. *yáva*- m. 'zboże; ziarno; jęczmień', aw. *yauua*- m. 'zboże' (EWAIA II, 404). Praformy ie.: **jeū*-o- (EWAIA, l.c.) lub **jeūh*₁-o- (NIL 407, ALEW 411n.). Z innymi sufiksami: het. *euan*- n. 'rodzaj ziarna, zupa na nim ugotowana' < pie. **jeū*-on- (Kloekhorst 263n.), gr. ζειά f.pl. 'chwast zbożowy, stokłosa' (< **jeū*-jah₂-), φυσί-ζοος hom. 'życiodajny – zwykle o wodzie'. Zdaniem Witczaka 2003, 54n. znacz. ogólne 'zboże', charakterystyczne dla języków satemowych, wywodzi się z pierwotnego znaczenia szczegółowego 'jęczmień, *Hordeum*'. — Drw. *āpjavės* lub *āpjavos* f.pl. 'sprzątanie zboża; uroczystość po sprzęcie zboża, dożynki' (por. *āpkulos*, *āpminos*), *javidė* 'pomieszczenie do przechowywania zboża', *javiēna* 'rżysko, ściernisko po zebranych zbożu', cps. *javāpjovė* 'kosiarka' (por. *pjov*-), *javapjūtė* 'żniwa'. Osobno zob. *jauja*.

jazminas 2 p.a. bot. 'jaśminowiec wonny, *Philadelphus coronarius*', war. *jezminas* — zapoż. z błr. *jazmín*, -u. — W wypadku war. *jāzminas* 1 p.a. miejsce akcentu przemawia za

²⁶¹ Por. *Dirba kaip juodas jáutis, iš jungo neiškinkiamas* 'Pracuje jak czarny wół, którego z jarzma nie wyprzegają'. — Paralele onomazjologiczne: łot. *jūgs* 1. 'jarzmo', 2. 'zaprzęg, sprzężaj, sprzężone w jarzmie zwierzęta pociągowe', *jūgums* 'zaprzęg, sprzężaj' — do vb. *jūgt*, *jūdzu* 'sprzęgnać w jarzmie', lit. *jūngti* ts. Dalej por. wed. *niyūt*- 'zwierzę pociągowe', łac. *iumentum* n. 'Spanntier', stłac. *iouxmenta* n. pl. z **jeūg*-s-mentom, pwk. **Hjeug*- 'zaprzęgnać, wprzęgnać', gr. ζεύνυμι, ἐζύγην, łac. *iungō*, -ere ts. Zob. Ernout-Meillet 327.

pożyczką z pol. *jaśmin*, -u. War. *jāzvenis* a. *jāzvinis* ZTŽ.

jednóti, *jednóju*, *jednójau* stlit., gw. ‘godzić zwaśnione strony, doprowadzać do zgody’, 2. ‘zaskarbiać sobie co u kogo, zapewniać’ — zapoż. z pol. przest. *jednać*, *pojednać*. Refl. *pasijednóti* ‘pogodzić się, przeprosić się’, kalka hydrydalna z pol. *pojednać się*. — N.agt. *jednočius* b.z.a. ‘pośrednik, sędzia polubowny, rozjemca’ ⇐ pol. przest. *jednacz*. Por. SLA 90, LEW 574, ALEW 412.

jedrà 4 p.a., też pl.t. *jėdros* ob. *jėdros* ‘odra, wirusowa choroba zakaźna wieku dziecięcego, połączona z wysypką’, syn. *karaĩ*, *tymaĩ* (*Jų vaikai jedrà serga: gulia visi išberti* ‘Ich dzieci chorują na odrę: wszyscy leżą z wysypką’) — prawdopodobnie ze zmiany *jadra, to zaś z wtórną jotacją zam. *adra, wyraz zapożyczony z pol. *odra*. Według Bańkowskiego II, 384 *odra* to sb. postverbale od *odrac* przest. ‘odrzeć’ (czerwone plamy na skórze wyglądają jak odarcia, otarcia skóry). Całkiem inaczej LEW 192, który wiąże lit. *jed-/jėd-* z pierwiastkiem pie. *ejd-, *oid- ‘wzdymać się, pęcznieć’, por. gr. οἰδός ‘obrzęk, nabrzmiałość’, οἰδέω ‘nabrzmiwać, pęcznieć, puchnąć’, śrwn. eiz ‘ropień, absces’, stwn. eitar ‘jad, ropa’, scs. *jadŭ* ‘jad, trucizna’.

jėgà 4 p.a. 1. ‘siła, moc’, 2. ‘przemoc, przymus’ (*Geru žodžiu labiau paveiksi, negu jėga* ‘Dobrym słowem więcej zdziałasz niż siłą’), 3. ‘rozum, rozsądek’ (*Jis mažos jėgōs žmogus, nieko nenutuokia* ‘Brak mu rozumu, niczego nie pojmuję’). Zamiast *jėga, -os 1 p.a., za czym przemawia odpowiednik łot. *jēga* ‘siła fizyczna, rozum, rozsądek’. Litewsko-łotewskie *jėgā- < pie. *jēg^uā < *jēh₁g^u-eh₂- (zob. Beekes 1969, 183, LEW 192, ALEW 413), por. gr. ἡβη ‘młodość, wiek młodzieńczy; siła, krzepkość młodości; okolica łonowa, łono’ (dor. ἡβα, eol. ἄβα) < pgr. *jēg^uā. Formacja izolowana pod względem apofonicznym. Wypadek eksklusywnego paralelizmu bałtycko-greckiego. Brak intonacji w *jėgà* można tłumaczyć wyrównaniem do vb. denom. *jėgti* (zob. niżej). — Drw. *bejėgis* ‘bezsilny’, *jėgaĩnė* ‘siłownia’ (neol.), *jėgingas* ‘silny, krzepki; pojętny, rozumny’, *jėgūs* ‘pojętny, bystry (o dziecku)’, *nėjėga* a. *nejėgà* 1. ‘niemoc, brak siły’, 2. c. ‘głupiec, prostak, niedołęga’ (⇒ *nejėgūs* ‘nierozgarnięty, przygłupi’). — Vb. denom. *jėgti*, *jėgiù*, *jėgiaũ* ‘mieć siłę, podolać, być w stanie; umieć’, *atjėgti* ‘odzyskać świadomość, siłę; zrozumieć, pojąć’, *ijėgti* ‘mieć siły, być w stanie, zdołać’ (*Aš vienas neijėgsiu atnešt* ‘Ja sam nie zdołam przynieść’), *nujėgti* ‘zdołać; pojąć, umieć’ (*Tokių dalykų aš nenujėgiu* ‘Takich rzeczy ja nie rozumiem’), ‘domyślać się’ (*Jis nujėgia, kas tai galėjo padaryti* ‘Domyśla się, kto to mógł zrobić’), *pajėgti* ‘potrafić, móc, mieć siły, zdołać’. Nomina postverbalia: *núojėga* a. *nuojėgà* 1. ‘rozum, inteligencja, roztropność, spryt’, SD¹ dowcip, rozum» (syn. *išmonia*, *nuovoka*), 2. ‘przytomność, świadomość’, 3. ‘siła, moc’ (zm. *nújėga*), *nenúojėga* ‘upośledzenie umysłowe’, *nujėgimas* ‘pokrzepienie’, *pajėgà* ‘siła, moc’ (*ginkluotosios pajėgos* ‘siły zbrojne’), *pajėgimas* ‘wydolność (ciała)’, *pajėgūmas* ‘zdolność (nabywca), moc (produkcyjna)’, *pajėgūs* ‘mocny, silny’ (*nepajėgėlis* ‘ktoś słaby, bezsilny’). — Objawem neoapofonii é ⇒ ie jest war. *jiegà* NDŽ ‘siła’ (*Jiega meilės nenupirksi*), jak też *jiėgti* ob. *jėgti* ‘mieć siłę’. Por. nowy wokalizm ie w *riemuõ*, *rievà* i *viežà*.

jėgāmasčius, -iaus 1 p.a. przest. 1. ‘tytuł grzecznościowy używany w dawnej Litwie w odniesieniu do osób stanu szlacheckiego’, 2. w użyciu ironicznym ‘wielki pan, panisko’ (*Atsisėdęs ir sėdžia galu stalo kaip koks jagāmasčius* ‘Zajął miejsce u końca stołu i siedzi jak jakieś panisko’) — zapoż. z błr. gw. *jahómascŭ* przest., ironiczne ‘Pan’ w zwrocie do innej osoby (PZB 5, 547n.) ⇐ pol. *jegomość*, -ia od XVI w. ‘tytuł grzecznościowy używany w stosunku do osób pochodzenia szlacheckiego, pana, gospodarza domu’ (zrost tytułu grzecznościowego *Jego Mość*, to z *Jego Miłość*, zob. Boryś 211). War. *jagāmastis*, *jegamastis* a. *jagamistis*.

jégèrè 1 p.a. m. przest., gw. 1. ‘myśliwy’, 2. ‘lekki kawalerzysta’ — zapoż. ze śrwn. *jeger*, *jegere*, por. nwn. *Jäger* m. Zob. Čepienė 131, 139, GL 47, 58, LEW 192, ALEW 412. Oboczny temat: *jégèris* (por. *klėknerė* ob. *klėkneris*). War. *gegerė* LEX ‘myśliwy’ wywodzi Čepienė 131 z niem. gw. *geger*. Z aferezą j-: *égèrè* GL 47 (por. *éras*, *almužnà*). Zakończenie m. -*èrè* też w *bėkėrė*, *dışėrė* i *pilčėrė* (Prellwitz 21).

jėi, *jei* spójnik warunkowy ‘jeśli, jeżeli’: *Jėi tik galėsiu, ateišiu* ‘Jeżeli tylko będę mógł, przyjdę’. War. wzmocniony partykułą: *jėi-gu*: *Jėigu nežinaĩ, tai iř nekalbėk* ‘Jeśli nie wiesz, to nie mów’. Inne war.: *jeigul* b.z.a., *jeiguĩ*, *jėigut* (por. *angu* ‘albo’, *negũ* ‘niż, aniżeli’); w DP: *jai-gi* ‘jesliże», *jaig* ‘jesliż», *jėigi* ‘jesliże» (por. -*gi* w *negi*). Różni się od łot. *ja* ‘jeśli’. Może mieć związek z pdg. zaimka względnego pie. **Ĥiō*- ‘który’, zob. *jis*. — **jėib**, *jeib* spójnik warunkowy ‘jeśliby, gdyby’ (*Jėib aš būčiau žinojus, būčiau niekaip nėjus* ‘Gdybym był wiedział, wcale bym [tam] nie poszedł’). Obecność intonacji nasuwa przypuszczenie o wydłużeniu zastępczym, które zostało wywołane apokopą (por. *gál* < *gāli*; *tegũl* < *tegũli*; *mān* < *māni*; *idānt* < *idañti*). Prawdopodobnie chodzi tu o złożenie, ale jego rekonstrukcja nie jest pewna. Stang 1970, 153n. widział tu **jei*-bi, z **bi* jako enklityczną formą czas. posiłkowego ‘być’, występującego w peryfrastycznej formie condit. *jeib būtu* ‘gdyby był’ (zob. też Stang 1966, 429n.). Inna ewentualność to założenie praformy **jei*-ba, z ptk. *°ba* jak w *arbà* i *juobà*. — Drw. *jeigūtis*, -čio ‘człowiek, który często mówi «jeigu», który stawia warunki’ (*Su jeigučiũ sunku susūtaryt*).

jėkelis, -io 1 p.a., *jėkelis* 1 p.a. gw. ‘zgrzebło do czesania lnu, tarlica’ (*Šepetys iš vinių linams šukuoti bus jėkelis*) — z wtórną jotacją (por. *jėblius* < *ėblius* ‘hebel’) zam. *ėkelis*, to zapożyczone z nwn. *Hechel* f. War. rodzaju żeńskiego: *jėkelės* ob. *ėkelės* pl.t. — Vb. denom. *jėkelioti* a. *jėkelioti* ‘czesać len za pomocą «jėkelis».

jėknos, -u 2 p.a. f.pl. gw. ‘wątroba, Hepar’. SD¹ <ieknas> «wątroba». War. *jāknos* ‘gruczoł; wątroba’; z aferezą j-: wsch.-lit. *ėknos* (por. Būga, RR II, 172, LD § 121). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *aknas*, gw. *jėknas*, *aknes*, *aknis* ‘wątroba’²⁶², stpr. **iagno*, pis. <lagno> Ev ‘Leber’ (Trautmann 1910, 367, Endzelīns 1943, 183). Praforma **jėkn-ā*- lub **jākn-ā*-; taka alternatywa pochodzi stąd, że w pozycji po **i*- języki bałtyckie prawdopodobnie nie odróżniały samogłosek **e* i **a*, zaś w zakresie apofonii – nie odróżniały st. *e* od st. *o* (por. trafne spostrzeżenia Girdenis 1995, 172). Forma litewska pokazuje tematyzację przez -*ā*- osnowy na -*n*-, którą wyabstrahowano z pdg. heteroklitycznego neutrum pie. nom.sg. **ĵek^u-r*, gen.sg. **ĵek^u-n-ės*, loc.sg. **ĵok^u-én-ø* (NIL 392). Por. sti. *yákr̥t*, *yaknāh*, loc.sg. *yakani*, aw. *yākarə*, łac. *iecur*, *iecinoris*, gr. ἥπαρ, ἥπατος. Zob. też BSW 106 (rekonstrukcja **jāknā*-, bez wzmianki o apofonii), LEW 192n. Vaillant IV, § 1116 wciągnął do rozważań jeszcze rzadkie scs. *jėtra* ‘wątroba’ z odpowiednikami w sšn. *jėtra*, czes. *játra* a. pl.t. *játry*, głuź. *jatra* ‘wątroba’. Autor utrzymywał, 1° że w słowiańskim paradygmacie ustaliła się heteroklityczna opozycja tematów **jek-r* i **jek-n*-, 2° że następnie doszło do ich zlania się w postać kontaminowaną **jenkr*-, wreszcie 3° że **jenkr*- zmieniło się w *jėtr*- na skutek adideacji do syn. *qtr*-, por. scs. *qtri* adv. ‘wewnątrz’, *izqtri* ‘z wnętrza’ ⇒ *qtroba* ‘wnętrzości’ (ros. *utróba* ‘łono matki’). Z kolei Petit 2004, 112 przyjął, że w bałtyckim są kontynuowane dwa pie. allomorfy na st. pełnym: **ĵek^u*- w lit. *jėknos* i **ĵok^u*- w lit. gw. *jāknos*, łot. *aknas*, stpr. **iagno*. — Śladem po st. zanikowym typu sampras. **ik^u*- jest, jak się zdaje, drw. pbsł. **ikr-ā/ā*-, por. *ikrai* ‘jajka ryb, ikra’. Zob. też *kėpenys*. — Drw. *jeknelės* f.pl. SD¹ «wątroбка, wątrobeczka», *jakninis* ‘wątrobowy, z wątroby (np. kielbasa)’, *jėkninis* a. *jekninis* ‘wątrobowy’, SD «wątrobny».

²⁶² W kwestii aferezy j- por. *almužnà* < *jalmužnà* (zapoż. z pol. *jałmużna*), *égèrè* ‘myśliwy’ < *jégèrè* (zapoż. z niem. *Jäger*), *éras* < *jėras* ‘jagnię’. — Nie jest jasne, w jakim stosunku do nazwy ‘wątroby’ pozostaje wyraz *jėknos* / *jāknos* ‘ziarno gorszego gatunku, poślad; rzeczy przebrane, odrzucone’ (tu brak war. *ĵeknos*).

jēlavyčia 1 p.a. wsch.-lit. 'jałówka, jałowica, niedojna krowa' (LZŽ, ZTŽ), *jiēlavyčia* 1 p.a. (ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. *jalovica* (*jalovyca*), por. błr. *jálavica*, -y 'jałowa krowa'. Brak w LKŽ.

jentė b.z.a., gen.sg. *jenters* przest. 'żona brata mężowego' (*Grammatica Litvanica* Kleina, 1653, 72). Būga, RR II, 239 akcentuje *jéntė, jénter(e)s*. Wsch.-lit. *intė* b.z.a. 1. 'żona brata, bratowa' (SD «bratowa»), 2. 'żona brata mężowego', 3. 'siostra żony' (zob. LKŽ IV, 123, gdzie wskazano akcent *intė* 1 p.a.; tak też Buivydienė 1997, 132). Forma gwarowa *intė* wywodzi się przez zanik *j-* z **jintė*, przy czym sekwencja *inC* jest wsch.-litewskim refleksem plit. **enC* (**jéntė*), zob. Būga, l.c. Odpowiedniki łotewskie: 1. *ietere* 'żona brata męża', drw. od tematu **jēn-ter-*, 2. zdrob. *iētaļa* ts., którego struktura jest uwarunkowana skrótem hipokorystycznym *ietēr- ⇒ iet-* (w kwestii zaniku *j-* zob. LEGR § 100). Wymienione wyrazy są pamiątkami po rzeczowniku pie. **(H)jēnh₂-ter-* : **(H)jīnh₂-ter-* 'żona brata męża, bratowa' (NIL 204, ALEW 414), por. wed. *yātar-*, gr. *εἰσατέρες* = [*ēna-ter-*] pl. 'bratowe, żony braci mężowych', łac. *ianitrīcēs* 'żony braci' (od **ianiter* $\Leftarrow$ **ienatēr*, zob. Ernout-Meillet 304). W bałtyckim apofonia została usunięta przez uogólnienie st. pełnego w pierwiastku (por. Petit 2004, 69). Zwraca uwagę różnica w traktowaniu sufiksu: w bałtyckim ukazuje się on w ciągu całej odmiany w st. pełnym *-ter-* (podobnie jak w *dukter-* 'córnica', *moter-* 'matka' i *seser-* 'siostra'), podczas gdy w słowiańskim przybiera postać st. zanikowego *-tr-* (plus rozszerzenie *-ū-*), por. scs. *jetry, jētrūve* f. 'ἡ σύνοδος, szwagierka', rcs. *jatry*, gen. *jatrūve*, ros. *játrovь* 'szwagierka', sch. gw. *jetřva* ts., stpol. *jātrew*, gen. *jātrwie* 'żona brata, bratowa' (zdrob. *jātrewka*).

jēpkis, -io 2 p.a. przest. 'ogrodzony deskami dziedziniec dla wozów, którymi chłopci przyjeżdżają do miasteczka, np. na targ, jarmark' (*Kur arklius suvažiūoja keleiviai, bus jēpkis*, t.y. *iš lentų aptvaras*) — z *-p-* na miejscu niem. *-f-* jest zapożyczeniem z prus.-niem. *hāvke* 'podwórko, dziedziniec' (GL 58), por. nwn. *Höfchen* n. War. *ēpkis* KRŽ wskazuje na to, że *j-* jest spółgłoską protetyczną (por. *jévelis*). War. f. *jēpkē* a. *jēbkē*. War. *jēbkē* oznacza też 'zadaszenie bez ścian; szopa'.

jepunčia: SD¹ <iepuńčia> «opończa» ['obszerny płaszcz bez rękawów, peleryna'] (w SD odpowiednie lemma zostało pominięte). Jest to wschodnio-litewska forma wyrazu **japančia*, który został zapożyczony z pol. XVI w. *japończa, jopończa* 'wierzchnie okrycie chroniące przed zimnem i deszczem' (SPXVI). Nie można wykluczyć pośrednictwa formy stbłr. *jepanča, jeponča* (por. ros. przest. *japončá, japančá*, dziś *epančá*), zob. Urbutis 2010, 428. Pożyczka orientalna, por. osmańsko-tureckie *yapunca, yaponca* 'rodzaj peleryny lub płaszcza z grubego włochatego sukna; grube przykrycie dla konia' (REW III, 491n., Stachowski 445n.). — Inne stlit. zaświadczenia pokazują w sylabie początkowej *ju-* zamiast *ja-*, *je-*, por. *jupančia*, m. *jupančias, jupančius* (SLA 91). Zmianę tę przypisuje się upadabniającemu wpływowi wyrazu *jupà* 'suknia, szata', zob. Brückner 1877, 88, SLA 91, ALEW 407 (s.v. *japančia*). — W CGL pojawia się war. *jupanyčia* 'Filtzmantel'. Jego budowa świadczy o zastąpieniu zakończenia *-čia* neosufiksem *-yčia* (por. *kozonyčia* : *kōzonis* f. 'kazanie'). NB. Wydawca SD¹ podał w słowniku (s. 496) błędną lekcję <irpunčia> zam. <iepuńčia>.

jėras 3 p.a. gw. 'jagnię'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *jērs* ts., drw. stpr. *eristian* EV 'Lam [Lamm]'. Forma wskazuje na związek z pie. **(H)jēr-*, **(H)jōr-*, rzeczownikiem pierwiastkowym o znac. 'okres roczny, wiosna'. Por. z jednej strony gr. ὥρα, joń. ὥρη f. 'pora roku; rok; pora dnia; odpowiednia pora; czas rozkwitu' < **jōr-ā* (późne ὥρος m. 'rok'), z drugiej strony stwn. *jār* n., nwn. *Jahr* n. 'rok', stnord. *ár* 'jesień' < **jēr-o-* (drw. nwn. *heuer* 'tegoroczny' < stwn. *hiuru* < **hiu jāru*). Dla *jėras* można postulować znac. etym. 'zwierzę urodzone wczesną wiosną' (w porze siania zbóż jarych) albo 'zwierzę, które

przeżyło rok, roczniak’ (por. nwn. *Jährling* m.). W podobny sposób ustaliło się strus. *jarka* w znac. ‘jagnię’ (sch. *järina* ‘wełna owcza’) obok takich form, jak strus. *jarū* ‘wiosenny, letni’, rcs. *jara* ‘wiosna’, bg. *jará* ‘wiosna’ (to z pie. **jēr-ā* lub **jōr-ā*; neutralizacja barw w pozycji po *j*). Dalej por. ros. *jarb* f. ‘zboże jare’, *jarovój xleb* ‘tegoroczne zboże’, ukr. *jar* f. ‘wiosna; zboże jare’ (zob. *jōrē*), czes. *jaro* n. ‘wiosna’, pol. przest. *jar*, *jarz* ‘wiosna; zasiew wiosenny, zboże jare’, *jary* ‘jednoroczny, siany na wiosnę’, *jarka* ‘jara pszenica’, *jarzyna* stpol. ‘zboże jare’, pol. ‘warzywa (siane na wiosnę)’. Refleks litewsko-łotewskiego st. o musiałby brzmieć **juor-*. — Jęz. litewski ma w st. *e* trzy warianty ze zmiennym nagłosem: 1. *éras* ‘jagnię’ (⇒ *éráitis* ts.; z aferezą: *ráitis*; *éřiščias*, co według GJL II, § 401 i ALEW 263 ma odpowiadać formacji stpr. *eristian* EV ‘jagnię, Lam [Lamm]’), 2. *géras* ‘jagnię’ (m.in. SD), drw. *gērēlis* ‘jagniątko’, *gērīnga* ‘o owcy: kotna’ (*gērīnga avis* SD «kotna owca»), cps. *antrāgērē* ‘owca, która się okociła po raz drugi’ (por. zmianę *j-* > *g-* w *jēlas* ob. *gēlas*, GJL I, § 457), 3. *véras* (por. zmianę *j-* > *v-* w *jiēšmas* ob. *viēšmas*). Inaczej NIL 233: do pie. **h₁er-*, **h₁er-i-* ‘jagnię’. Derksen 2008, 151: pbsł. **je₂ro-*. Zob. też ALEW 263.

jeṛgutalis wykrz. gw. *O jeṛgutalis!* ‘O Boże!’, *jegutālius* ts. — słowotwórcze przekształcenie wyrazu **jergutas*, który oddawał zapożyczony zwrot nwn. *Herr Gott!* ‘Panie Boże!’, zob. Niedermann 1956, 129. Substytucję lit. *j-* za niem. *h-* widać też w *jévelis* ‘hebel’ (zob.). — War. o formie voc.sg.: *jeṛguteliau*, *jergutēliau*, *jérguteliau* ob. *jēguteliau* (KRŽ), *jergutēliau* b.z.a., *jēgutaliau*, *jergutalyćiau* (od **jergutalytis*). — Niemorfologiczne skrócenia osnowy *jergutel-/jergutal-* prowadzą do: 1° **jerg-*, por. voc.sg. *jeṛgau*, *jérgau* ‘Panie Boże! O Boże!’ (war. *jėrau*, *jėnau* KRŽ; *jėrau*), 2° **jergu-*, por. *jeṛgumano* ‘Panie Boże mój!’). Formy **jerg-*, **jergu-* można nazwać pierwiastkami hipokorystycznymi w sensie ustalonym przez Kuryłowicza (1987, 213n.). — Połączenie dwu wykrzykników: *vajē* ‘ojej!’ (zob. *vajėzau*) i *jergutēliau* ‘O Boże!’ drogą uniwerbizacji wydało *vajergutēliau* (*Vajergutēliau, tai jis jau mirė!* ‘O Boże, toż on już nie żyje!’). Na skutek nieregularnego skrócenia powstały *vajeṛgau* ‘ojej!’ oraz *ajeṛgutaliau*, *ajeṛguteliau*, *ajeṛgau*, *àjergau* (> *ājėrau*, *ajėrau*). Por. *ajėzau* s.v. *vajėzau*.

jerkā 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘ircha, wąskie pasmo wyprawnej skóry baraniej, wszywane dla wzmocnienia szwu kożucha lub rękawicy’, SD «ircha» [‘zamsz dwustronny’, SPXVI], 2. ‘rzemień wszywany w szew cholewy’ (ZS 21) — zapoż. ze stbłr. *jerxa* ← pol. przest. *jercha* (SLA 90, LEW 193, POLŽ 79). War. *jierkā*. Osobno zob. *irkā*. — Vb. denom. *jerkóti*, -*ju*, -*jau* ‘obszywać irchą dolny skraj kożucha’ (*Kailinių padalkos nejerkótos, vilnos išlinde* ‘Podółków kożucha nie obszyto irchą, [więc] wylazła wełna’).

jermėkas 2 p.a. przest., gw. ‘długie wierzchnie okrycie uszyte z sukna domowej roboty, sukmana’ (*Jermėkais apsilvilkę kaipoj bajorai* ‘Odziani w giermaki jak szlachcice’), SD «giermak» — zapoż. ze stbłr. *jermjakb*, *jermbjakb* (zob. SLA 90, LEW 1330), por. błr. gw. *jarmják* (PzB 5, 558), błr. liter. *armják*, -*á* ‘wierzchnie odzienie z sukna domowej roboty’, jak też strus. *armjakb*, *ormjakb* XVI w., ros. *armják* ‘rodzaj tkaniny z wielbłądziej sierści’ (gw. *jarmják*) ← sttur. *örmāk* ts. (Anikin 1, 289; autor uważa błr. i ukr. *armják* za przejęte z jęz. rosyjskiego; zob. też Stachowski 200). War. *jeṛmikas*, *jeṛmokas* (por. stbłr. *jermakb*). LKŽ IV, 341 nieściśle podaje pol. [gw.] *jermiak* i ros. [gw.] *jarmjak* jako źródło litewskiego zapożyczenia.

jerubė 3 p.a. ‘ptak łowny jarząbek, Tetrao bonasia’ (m.in. SD «jarząbek»). Wyraz pominięty w ŽD. GJL II, §§ 380n. nie wymienia ani jednego wyrazu o suf. -*ub-*. W gwarach duże wahania formy, por. *ierubė*, *jerūbė*, *jarubė*, *jėrublė*, *jerumbė*, *jerbė*, *jėrbė*, *ierbė*, *irbė*, też z nagłosem *v-*: *vėrubė*, *vėrūbė*. Odpowiedniki łot. *iṛbe*, gw. *jirbe*, *virba*, *ierube*. Nawiązanie psł. **ēr-ēb-ū* ‘ptak jarząbek’, por. sch. gw. *jārēb* ob. *ōreb*, błr. gw. *órab*, stpol. i gw. *jarzqb*, czes. *jeṛáb* ts. Poza tym osnowa **ērēb-* ukazuje się w nazwie drzewa ‘jarzębina,

Sorbus', por. sł. *jerebina*, ros. *rjabina*, ukr. *horobyňa*, pol. *jarzębina*. Gdy się sprowadzi *ērēb- do pbsł. *ērimb-/erimb-, to najbliższym tej praformie wariantem litewskim okaże się *jerumbė*. Oboczność *erimb-/erumb- przypomina np. różnicę między *rimbas* 'pręga od uderzenia batem' i *rumbas* 'blizna, szrama' (zob. *rámbeiti*). Etymologia niepewna, por. wywody LEW 193n. i ALEW 500 (tu spekulacja indoeuropeistyczna zmierzająca do powiązania 'jarząbka' z nazwą 'orla', pie. *h₃éron-). Brak odpowiedniego hasła w BSW. Może od przymiotnika określającego upierzenie tego ptaka. Por. pol. przest. *jarzębaty* 'barwy ciemno nakrapianej' (też o futrze rysia, o piegowatej twarzy). Derksen 2008, 142 odtwarza pbsł. *erimb-, pie. *ermb-o- (za LEW, l.c. przytacza zestawienie stisl. *jarpi* n. 'jarząbek' : *jarpr* 'brązowy').

jetrakà 2, 3 p.a. wsch.-lit. 'żona jednego z braci w stosunku do żony drugiego z braci' (LzŽ; brak w LKŽ) — ze zmiany *jatrauka, co zapożyczone ze stbłr. *jatrovka* (ob. *jatrovь*, *jatrovь*), por. błr. *jatróuka*, -i, pol. przest. *jatrewka*.

jévaídas 1 p.a. gw. 1. 'zjawia, upiór, straszdyło', 2. 'urwis, figlarz' — prawdopodobnie przez skrót haplogiczny z *jévavaidas, co było złożeniem synonimicznym z *jéva- 'zjawia' (por. *jévytis* ⇐ *jōvytis* 'przyjść, zjawić się', neoapofonia *é* ⇐ *o*) i *vaida-* (por. *vaidėntis* 'wydawać się, przywydywać się'). — War. *jóvaídas* 'kto włóczy się po nocy' < *jova-vaidas (zob. *jōvytis*). Por. LEW 194.

jévelis, -io 1 p.a. gw. 'hebel' — zapoż. z prus.-niem. *hēwel* (GL 58), por. nwn. *Hobel* m. Substytucję lit. *j-* za niem. *h-* widać też w *jēblius* ⇐ prus.-niem. *höbel* (GL 58), *jēpkis* (zob.) i *jeŕgūtalis* (zob.).

jēvēs, -ių 2 p.a. gw. 'domieszki w ziarnie': *Visų jėvių neatskirs iš tų kviečių*. Niejasne.

jēzdas (p.a. nieoznaczony) gw. 'jaz, ruchomy płot z wikliny, przegroda wbijana w poprzek rzeki dla połowu ryb', war. *jēzas* — zapoż. ze stbłr. *jezъ* (od XIV w.), por. błr. gw. *jez* (ros. gw. *ez*, pol. *jaz*, -u, z psł. *ēžũ, zob. Boryś 208). War. z dyftongiem *ie*: *jezas* b.z.a., *jiēzdas* (por. *miečius* ob. *mēčius*), vb. denom. *jiēžinti*, *užjiēžinti* 'zrobić jaz' (por. *jiekà* ob. *iekà*). Zastępstwo słowiańskiego -z- przez lit. -zd- jak w typie *ābrozdas*, *vēzdas* (zob.).

jėzuītas 2 p.a. 1. 'jezuita, członek Towarzystwa Jezusowego', 2. przen. 'człowiek dwulicowy, fałszywy, obłudnik' — zapoż. ze stbłr. *jezuitъ*, *jezuvitъ* (⇐ pol. *jezuita*, -y). Długość samogłoski wprowadzona na wzór imienia *Jėzus*, -aus 'Jezus'. — W war. *jėzujītas* i *jėzuvītās* hiat [u.i] został usunięty przez wsunięcie ślizgów *j* i *u*, skąd *j* i *v*. — War. żm. *jezavītas* 'jezuita; obłudnik, krętacz; łobuz, zabijaka' (*Oi, tai žmogus – tikras jezavītas!* 'O, ten człowiek to prawdziwy «jezavitas»!'). Nazw. *Jezavītas*, *Jazavītā*, *Jazavīckas* (por. ros. *Jezavītov*, Unbegaun 1995, 239). N.m. *Jezavītiskės* (rej. Šalčininkai). ZTŽ cytuje adi. *jėzavīškis* 'pochodzący z miasteczka *Vezāučius*'; ten przymiotnik zdaje się wskazywać na *Jėzāvičius jako pierwotną nazwę miejsca. Gdy chodzi o sekwencję -av- wymienionych przykładów, to odzwierciedla ona stbłr. -ov- jak w wariantach *jezovitъ* (ob. *jezoitъ*) i *jezovetъ* (zob. HSBM 9, 188). Czy należy tu *jėzavas* b.z.a. bot. 'lilia złotogłów, *Lilium martagon*'?

jiēlaučina 1 p.a. wsch.-lit. 'wołowina' (LzŽ, ZTŽ; brak w LKŽ) — z synkopowania formy *jiēlavičina, która oddawała zapożyczone błr. *jálavičina*, -y 'wołowina'. Znacz. etym. 'mięso z jałowicy', por. war. *jiēlavyčia* s.v. *jėlavyčia*.

jīs, *jō*, *jām* 'on', pl. *jiē*; fem. *jì* (*jī), *jōs*, *jái* 'ona', pl. *jōs* — zaimek 3 osoby. Do fem. *jì* jest war. gw. *ija*: *Karalaičiui ija labai patiko* 'Ona bardzo spodobała się królewiczowi' (Baranauskas). Odpowiedniki bałto-słowiańskie: wsch.-łot. *jīs* 'on' jako obocznik *viņš* (LEGR 382), scs. strus. *iže, jaže, ježe* 'który, -a, -e', stpol. *již, jaž, jež* ts. Dalej por. gr. *ὅς, ἡ, ὅ* 'ten; który; jaki', wed. *yáh, yā, yád* 'który', aw. *yō, yā, yaŕ* 'który, kto'. Rekonstrukcja pie.:

*Hios, f. *Hieh₂, n. *Hiod (Beekes 2010, 1117, s.v. ὄς 1.). Bśl. zaimek osobowy jest kontynuacją zaimka względnego, ten z kolei ukształtował się na podstawie zaimka wskazującego. Zob. też LEW 194, ALEW 415n. — Formy emfaticzne: *jisaĩ*, gen.sg. *jōjo* ‘on’; femina: *jinaĩ* ob. *jynai*, gen.sg. *jōsios* ‘ona’ (na temat ptk. *-nai* zob. Būga, RR I, 354), poza tym *jiji* ob. *jýji*²⁶³, gdzie *-j-* jest, patrząc synchronicznie, konektywem (por. *tù-j-inti* s.v. *tù*). — Neoosn. *jij-* (← *jiji*): *jijiškas*, *-a* ‘taki jak jego, jak jej’, np. *Jijiškas miškas* JU ‘Las taki jak jego’. Inaczej Urbutis 1978, 244, który sądzi, że segment *-j-* jest wypełniaczem hiatu w kontynuancie praformy **ji-iškas*; na to nie ma jednak paraleli. Zob. też *jóg*.

jóbšis, *-io* 1 p.a. żartobl. ‘zając’ — prawdopodobnie drw. na *-šis* od imienia biblijnego *Jōbas* ‘Hiob’ (sufiks jak w *laũkšis* ‘koń z białą plamą na łbie’). LKŽ IV, 348 wywodził *jóbšis* od imienia *Jōkubas*, *Jokūbas*, jakkolwiek faktem jest, że to imię nie ulega kontrakcji w **Jobas*.

jódamas, *-à* ‘jadący wierzchem’. Analiza synchroniczna: *jo-dama-s*, participium contemporane na *-dama-* od *jóti* ‘jechać wierzchem’. Analiza historyczna: *joda-ma-s*, participium prs. pass. na *-ma-* od praesens z suf. *-da-*, pb. **jāda* (transponat ie. **h₁ieh₂-d^he-*). Znacz. etym. pasywne: ‘taki, który się wiezie lub który jest wieziony na grzbiecie konia’ (por. GJL I, § 599, SBS II, 44n., z liter.). Paralele: *būdamas*, *eīdamas*, *pūdamas*. — Zakładane tu prs. na *-da-* zostało odzwierciedlone w formie scs. *jadq*, kiedyś należącej do infinitiwu **jati* (= lit. *jóti*, por. stpol. *jać*, prt. *jał* wobec prs. *jadzie*). Zob. Vaillant III, 176n. Z czasem do *jadq* dotworzono supletywny inf. *jaxati* (ślń. *jāhati*, ros. *éxatb*, ukr. *jíxaty*, stpol. *jachać*) < psł. **ěxa-* < **oi-sā-* ← pie. **h₁oi-* (SO do **h₁ei-* ‘iść’). Ten słowiański bezokolicznik przypomina litewskie intensiva z suf. **-sā-* i SO, por. np. *klaksóti* ← *klėkti*; *vampsóti* ← *vempù*.

jódyti, *jódau*, *jódžiau* ‘dać, pozwolić komu jeździć konno, wierzchem’, refl. *jódytis* ‘swawolić, dokazywać’ — formacja kauzatywna na *-y-*, urobiona od zanikłego praesens intr. **joda* ‘jedzie wierzchem’ (por. scs. *jadq* ‘jadę’ s.v. *jódamas*), a ściśle biorąc – od neoosn. *jod-* (reanaliza **jod-* + *-a*). Na skutek zaniku formy **joda* historycznie motywowana struktura *jod-y-* uległa metanalizie na *jo-dy-*, a powodem tego było odniesienie derywatu do prymarnego inf. *jóti* (zob.). W SD *jodau unt ko* «jadę, jeżdżę na koniu» stoi obok *joju* «jadę na koniu»²⁶⁴. Paralele: *stódyti* ← *stóti*; *lódyti* ← *lóti* (GJL II, § 641). Cps. *apjodyti* a. *išjodyti* ‘ujeździć konia, wprowadzić go do chodzenia pod wierzch lub w zaprzęgu’, SD <apiadau> «obieżdżam» (syn. *apvažiuoju*), *užjodyti* ‘najeżdżać kogo’. — Neoosn. *jod-*: 1. *jodinėti* iter. ‘jeździć wierzchem’, *ijodinėti* tr. ‘wprowadzić konia do chodzenia pod wierzch, do wożenia jeźdźca’, *nujodinėti* ‘zgonić konia, zmęczyć szybkim biegiem’ (⇒ *jodinėjimas* ‘jazda konna’, *perjodinėjimas* SD «przejażdżka»), *sujodinėti* ‘pojechać i wrócić konno’. 2. *jōdinti* ob. *jodinti*, *jōdinti* caus. a. cur. ‘dać, pozwolić jechać wierzchem’ itp., por. zdania: *Jis pats jodė ir vaikus jōdino* a. *jodino*; *atjōdinti*: *Aš atjōdiniau vyrus ir grįžtu su arkliais*. *Atjōdiniau bulves, nes neštie nebūčio atnešęs*. *Išjōdink mus par upį*. — Neoosn. *jodž-* (← *jódžiau*): *jodžioti* a. *jodžioti* iter. ‘jechać, jeździć konno’, *išjodžioti* ‘ujechać, np. kilometr’. — Nomina: *išjoda* ‘kobieta zużyta przez mężczyzn’ (por. *išjodyti*), *joda* a. *pajoda* c. ‘kto bez celu jeździ konno; pędziwiatr, obibok, swawolnik, figlarz’ (por. *pasijodyti* ‘poswawolić sobie, przez pewien czas podokazywać, poszaleć’), *jodiniškas* ‘koń pod wierzch, koń do jazdy’ – drw. na *-inink-*, wzorowany na wyrazie *eidiniškas* ‘koń stępak’, który zinterpretowano – wbrew etymologii – jako *eid-iniškas* (zob.). Cps. *jódžarga* a. *jódžerga* ‘swawolnik, ktoś niesforny, rozprzężony,

²⁶³ Wokalizm długi wariantów *jý-nai* i *jý-ji* można zakwalifikować jako neoapofonię *jì* (SZ) ⇒ *jý°* (SP). Różnicowanie *ĩ* ⇒ *ī* obserwuje się również gdzie indziej. Por. 1° sufiksy nominalne *-ija* i *-yja* (*pilnija* i *pilnyja*), 2° sufiksy werbalne 3 sg. prs. *-ija* i *-yja* (*rómija* i *rómyja*, inf. *rómyti*).

²⁶⁴ Por. SD «jadę na wozie»: *važiuoju*; «jadę w łodzi»: *vežuosi eldiju, iriuosi, persikeliu per vundenį*.

skłonny do figlów’, por. *žer̃gti* (war. *jóžarga, jóžerga*), *meřgjoda* ‘rozpustnik’ (por. *mergà*), *šunjoda* ‘Hure, Erzhure’ (por. *šuõ*; zob. Būga, RR I, 219, ALEW 417). — Neoosn. *jody-*: *apjodytojas*, SD <apiaditoias> «obieżdżacz», *jodyklà* ‘miejsce do ujeżdżania koni’, też o człowieku w znaczeniach *jóda*, *°joda* (zob. wyżej) i *nopjodytas* SD «nieobieżdżony, nieobuczony» (por. *nop-*).

jóg spójnik ‘że, iż’, wprowadzający różne zdania podrzędne, np. *Girdėjau, jóg sveikas esqs* ‘Słyszałem, że zdrów jesteś’. *Pasakyk ir savo broliui, jog aš rytoj išvažiuoju* ‘Powiedz też swemu bratu, że ja jutro wyjeżdżam’. War. *jógei* (m.in. DP), *jógeis, jogel, jogi* (Mž) oraz *ieg* (DP). Osobno zob. *juog*. Zapewne drw. od formy gen.sg. *jō* zaimka 3 os. *jis*: *jā-gi. Por. GJL III, § 816, LEW 194.

jóks, -ià 3 p.a., *jóks*, -ia 1 p.a. (war. *jōks*, -ià 4 p.a.) ‘żaden, nikt’, por. *Be jókios naudōs* DP 11₅₂ ‘Bez żadnego pożytku’. *Teñ jokiū žmoniū nērà* ‘Tam nie ma żadnych ludzi’. *Bè jókio pasigailėjimo* ‘Bez żadnej litości’. *Jókiu būdū* ‘W żadnym razie, w żadnym wypadku’. Z *jākia- ← *iā-ka- od pie. *(H)ieh₂-. Odpowiada scs. *jakū* ‘jaki, qualis’ (temat na -o-). Znaczenie lit. wywodzi się z formacji zaprzeczzonej *nijóks lub *nējóks ‘nijaki’, por. *nijóks, nejóks, neijóks*. Należy do zaimka względnego pie. *(H)io-, *(H)ie-, scs. *iže, jaže, ježe* ‘który’, wed. *yah, yā, yad* ts. (por. LEW 194, ALEW 416). Zob. też *kóks, tóks* i *niókoti*. — Drw. *nejoks*, -ia WP ‘żaden’, *nejokias*, -ia CGL ‘żaden, kein’, *nejoksai*: *idant jame ne būty rastas nijoksai ištepimas* PK 192₂₅ ‘żeby w nim nie była naleziona żadna zmaza’.

Jokūbinės, -iū 2 pl.t.f. gw. ‘dzień św. Jakuba, 25.VII.’, dosł. ‘Jakubiny’ — drw. na -inē- od imienia *Jokūbas* ‘Jakub’. Zob. paralele s.v. *Joninės*.

jómarkas 1, 3 p.a., *jōmarkas* 1 p.a. przest., gw. ‘jarmark, wielki targ odbywający się regularnie w określonym czasie’ — ze zmiany *jārmarkas* (por. *todrin prekijas po jarmarkus važinėja* DP 211₁₉ ‘dlatego kupiec po jarmarkach jeździ’) przez dysymilatywny zanik pierwszego z dwóch r²⁶⁵. Zapożyczenie ze stbłr. *jarmarokъ, jarmarkъ* ← pol. *jarmarek, jarmark* (← nwn. *Jahrmarkt* m., znacz. etym. ‘targ doroczny, forum annale’). Z polskiego też ukr. *jármarok* i ros. *jármarka*. Zob. SLA 90, LEW 194, Sławski I, 502. Ze względu na akut por. *jóvaras, pópiežius, stórasta*. — Drw. *ātjomarkis* ‘dzień lub tydzień następujący po jarmarku’ (por. *ātmugis, ātvelykis*, Būga, RR II, 132), *jómarkininkas* ‘bywalec jarmarków’. Vb. denom. *jomarkauti* ‘być na jarmarku, zwykle w innej miejscowości’ (por. stbłr. *jarmarkovati* ‘sprzedawać na targu’).

Joninės 2 p.a., *Jōninės*, -iū 1 p.a. pl.t.f. 1. ‘dzień św. Jana, 24.VI.’, 2. ‘uroczystość ludowa obchodzona w wigilię tego dnia’ — drw. na -inē- od imienia *Jōnas* ‘Jan (Chrzciiciel)’. Podobnie są zbudowane nazwy świąt *Jokūbinės, Juozapinės, Jurginės, Petrinės*. — Drw. *jōninis* a. *joninis* ‘wczesny, dojrzewający około św. Jana’, por. *jōniniai rugiai* m.pl. ‘żyto świętojańskie’, *jōninės bulvės* f.pl. ‘odmiana wczesnych kartofli, janówek’. Cps. *joninžolė, jōnin-* ‘dziurawiec, Hypericum’ (por. *žolė*), war. *jonāžolė, jōnžolė; jōnvabalis* ‘robaczek świętojański, świetlik, Lampyris’ (por. *vābalas*).

jōrė 2 p.a. gw. 1. ‘zboże jare, jarka, zasiew wiosenny’²⁶⁶, np. *Pažaliavo kaip jōrė* ‘Pozieleniało jak jarka’. *Kaip jōrė žaliuoj* ‘Zieleni się jak jarka’, 2. ‘zieleń, zieloność wiosenna’ (*Jōrė yra žalesa pavasarij*), 3. ‘śniedź, zielona rdza na przedmiotach z miedzi, brązu, mosiądzu’, 4. ‘zielona farba’ — zapoż. z ros. *jarъ* f. 1. ‘zboże jare, siane na wiosnę a

²⁶⁵ Por. łot. gw. *jērmaks* ‘Jahrmarkt’ z *jarmarks ← pol. *jarmark* (LEW 194), gdzie zanikło drugie z dwu r. Podobnie w lit. *rūdas* < *rudras.

²⁶⁶ Nie wymienia tego znaczenia LKŽ IV, 357, choć wynika ono z cytowanych tam zdań. Słownik ten sugeruje rodzimość wyrazu *jōrė* (brak kwalifikatora *sl.* = *slavų* ‘słowiańskie’), co nie jest słuszne.

zbierane jesienią', 2. *jarь mēdjanistyja* 'grynszpan, octan miedzi, używany jako farba'. Por. Būga, RR I, 347, 370, LEW 194n. — W pewnej dajnie ukazuje się oboczna forma m. *joras* b.z.a. — Drw. *jorinis* 'wczesny (o odmianie kartofli)', *jōrsvas*, -ā 'zielonkawy' (Dowkont, por. neosufiks w *šilsvas*). Vb. denom. *jōrti*, *jōrsta*, *jōro* 'zaczynać się zielenić', *joriūoti* 'zielenieć' (*Tas [medis] dygsta, auga, joriuoja, žydi ir neša brandį* 'To drzewo wschodzi, rośnie, zieleni się, kwitnie i przynosi plon'), *joriūoti* 'zazieleniać się'. — N.rz. *Jōrupė*, war. synkopowany *Jōrpė* (por. *Jūrpis* ob. *Jūrupis*).

jóti, *jóju*, *jójau* 'jechać konno' : łot. *jāt*, *jāju* ts. Cps. *apjoju* SD «osadnić konia» ['obetrzeć, odparzyć mu skórę, np. siodeł, chomątem'], *išjōti* 'wyjechać konno, wyprowadzić konia' (por. łot. *izjāt* ts., 'jechać konno przez dłuższy czas')²⁶⁷, *nujōti* 'pojechać konno; uprowadzić, ukraść konia', refl. *nusijōti* 'pojechać sobie konno', *nusijoju* SD «osadnić się» ['o koniu: obetrzeć, odparzyć sobie skórę chomątem, siodeł, popręgiem', SPXVI]. — Drw. *jósena* 'jazda wierzchem; sposób jechania na koniu' (neosuf. -sena, por. *ešsena*), *jótas*, -ā 'konny, jadący wierzchem' (⇒ sb. m. *jótas* 'jeździec na koniu'), *užjotojas* SD «naiezdnik» ['najeżdźca, napastnik'], por. sufiks w *prastotojas*. — Pwk. pbsł. *jā- < pie. *h₁jeh₂- 'ruszać w drogę, jechać', por. wed. *yāti* 'jedzie' (aor. *ayāsam* 'pojechałem'), stir. *áth* 'bród, przejście' (*jeh₂-to-), łac. *iānus* m. 'brama, sklepienie, łuk', *iānua* f. 'dostęp, wejście, brama, drzwi' (LIV² 309n., de Vaan 294). Pie. *h₁jeh₂- nie jest prymarną formą pierwiastkową, lecz neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z iteratywu o suf. *-eh₂-: *h₁j-eh₂- 'chodzić, wędrować'. Por. prymarne *h₁ej- 'iść' s.v. *eīti*. Paralelna budowa pierwiastka w *gōti*, *rōti*. — Prs. *jóju* należy do całej serii formacji o suf. *-je/o-, utworzonych od osnów na *-eh₂-, zob. s.v. *lōti*. — W słowiańskim praesens zamiast †jajō ukazuje się *jadō* 'jadę, wiozę się' < *ja-de/a- < pie. *h₁jeh₂-d^he/o- (transponat), z sufiksem jak w *idō* 'idę'. Do *ja-de/a- nawiązuje litewski temat *joda-* w participium *jódamas* (zob.). — Prasłowiański inf. *jati (por. scs. *prē-ja-vū* 'przeprawiwszy się', Berneker I, 441n.) został zastąpiony przez *jaxati 'jechać' < *jā-sā-, por. scs. *jaxati*, sch. *jāhati*, ros. *éxatь*, ukr. *jíxaty*, czes. gw. *jachati*, słc. *jachať*, stpol. *jachać*. Por. psł. *maxati 'machać' wobec lit. *mōti*, -ju. Zob. Vaillant III, 332. — Neopwk. *joj-* (⇐ *jóju*, *jójau*): *jojéti* 'dosiaść młodego konia i trochę nim pojechać', *jojéti* 'koniem nieco pojechać', *pajojéti* 'podjechać nieco (kawalek) konno', nomina: *jojà* a. *jója* 'grupa konnych jeźdźców; patrol konny', *jojéjas* a. *jojikas* 'jeździec', *jojyklà* 'ujeżdźalnia koni' (neosuf. -ykl- jak w *klojyklà*, *liejyklà*), *jojimas* a. *jójimas* 'jazda, jazda konna', *atjójimas* DP 'przyjazd, przyjachanie', *ijojimas* DP 'wjachanie'. — Neosn. *jot-* (⇐ *jótas*): *jōtē* 'kawaleria' (Dowkont), tu też n.rz. *Jotijà*, *Jotijaĩtē*, *Jotulē* i cps. *Jōtupis*.

jōvalas 3 p.a. 1. 'żarcie dla świń, warzywa zmieszane z mąką i wodą' (por. łot. *jāvals* ts.), 2. przen. 'mieszanina, gmatwanina; nieład, nieporządek, bałagan' — drw. od neopwk. *jov-*, jak w formie prt. *jóviau* do *jāuti* m.in. 'przyrządzać żarcie dla świń'. Paralela łot. *jāv-*: *jāvums* 'zarobione ciasto', *jāveklis* 'ciasto'. Co do suf. -al- por. *ēdalas*, *lēsalas*. — Drw. *jovālyti*, -iju, -ijau 'szykować pokarm dla świń; przewracać, mieszać', *jovalỹnē* 'miejsce na nieczystości; nieporządek, bałagan'.

jōvaras 3 p.a. 1. 'czerwonolistna topola, *Populus deltoides*', 2. 'grab pospolity, *Carpinus betulus*', 3. 'klon jaworowy, *Acer pseudoplatanus*' — zapoż. ze stbłr. *javorь*, por. błr. *jávar*, -a/-u, pol. *jawor*, -u (SLA 90, LEW 195). War. *jāvaras*, *jóvaras* (por. akut w *jómarkas*); z aferezą j-: *ōvaras*. — Dyftong *ie* w war. *jiēvaras* ma pochodzić z adideacji do *jievà*, co jest wariantem do *ievà* 'czeremcha' (LEW 195, Kabašinskaitė 86). — Wokalizm *é* w war. *jēvaras* b.z.a. może być przejawem neoapofonii *o* ⇒ *é* (por. zapoż. *jōvytis* ⇒ *jēvytis*;

²⁶⁷ Tu też łot. *izjāt meitu* 'mieć seks z dziewczyną', dosł. 'przejechać ją'. Por. pol. pot. *przelecieć dziewczynę, kobietę* ts.

mōkolas ⇒ *mēkolas*; *slōbas* ⇒ *slēbas*). — Drw. *jovarinis* ‘jaworowy’, cps. *jōvarklevis* ‘klon jaworowy, Acer pseudoplatanus’ (por. *klēvas*).

jōvytis, *jōvijuos*, *jōvijaus* gw. ‘przyjść, zjawić się, zgłosić się na wezwanie, dać się widzieć’ (*Jau reikė buvo jōvytis* ‘Już trzeba było zgłosić się’, scil. do wojska, por. Zs 21), *pasijōvyti* ‘pokazać się, zgłosić się’, *užsijōvyti* ‘zarejestrować się’ — zapoż. ze stblr. *javitisja*, por. błr. *javicca*, *jaŭljūsja*, 3 sg. *jávicca*. War. z aferezą j-: *ovytis* b.z.a. ‘zwidywać się komu’. Akcentuacja lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. *jávicca* (por. *dōvytis*, *ūčytis* i *žyvytis*). — Neoapofonia o ⇒ ē, będąca odwróceniem starszego stosunku ē ⇒ o (por. typ *sodinti*), wytworzyła war. *jėvytis*, por. *Šaukiامي turėdavo jėvytis* ‘Wzywani musieli się stawić/zgłosić’. *Mūsų sūnus atsijėvijo* ‘Nasz syn się zjawił’. War. akc. *jėvytis* ‘stroić się’ (*Aš nemėgstu jėvytis* ‘Nie lubię się stroić’). Paralele: *jōvaras* ⇒ *jēvaras*; *slōbas* ⇒ *slēbas*; *zgrōbnas* ⇒ *zgrēbnas*.

jūchtas, *jūktas* 2 p.a., gw. ‘jucht, gruba nieprzemakalna skóra używana na buty’ — zapoż. ze stblr. *juxtā* (*juxtā*), pol. *jucht*. — War. f. *juktā* 2 p.a. ⇐ stblr. *juxta*, błr. *júxta*, -y (por. ros. *juftā* f.).

judėti, *judū*, *judėjau* 1. intr. ‘ruszać się, być w ruchu’ (*Medis jūda* ‘Drzewo się rusza’. *Nė iš vietos nējuda* ‘Nawet z miejsca się nie rusza’), 2. tr. ‘ostro upominać, łajać, karcieć, strofować; karać’ (DP ‘gromić’), SD *judēt* «zhukać kogo», *judu su šauksmu* «fukam» (syn. *baru*, *rėkauju unt ko*), *išjudėti* ‘rozruszać się’, DP ‘złajać, skarać’, *sujudu* SD¹ «sfukam» — durativum z suf. -ė- i pierwiastkiem na SZ *jud-* (zob. *jūsti* I). Pie. *Hjūd^h -: wed. *yūdhyati* ‘walczy’, gr. ὕμῖν ‘walka, bitwa’ (*Hjūd^hsm-), SE *Hjēūd^h- (Liv² 225n.). — Drw. *jūdinti* (zob.), *judiūti* ‘z wolna się poruszać; lekko kołysać (niemowlę)’. Nomina: *judesys* ‘ruch, poruszenie’, *judimas* SD «fuk», *judrūs* ‘ruchliwy, żywy, prędkie’, *judus* SD «fukliwy» (syn. *barus*), *sujudimas* ‘rozruch’, SD *sujudimas marių* «burzenie morza, nawałność» (syn. *siautimas*), *sujudimas širdies* SD «namiętność» (syn. *geidulys*, *sudrumstimas*). Neoosn. *judėj* : *judėjimas* ‘poruszanie się, ruch’. — WSZ *jūd-* : *sājūdis* (zob.). — SP/SO *jaud-* : *jāudinti* (zob.).

jūdinti, *jūdinu*, *jūdinau* ‘wprawiać w ruch, poruszać, pobudzać’, DP ‘pobudzać, wzbudzać’ — causativum do *judėti* (zob.) i zarazem do *jūsti* I (zob.). Refl. *jūdintis* DP ‘wzruszać się, wzbudzać się’. Cps. *jūdinti* DP ‘pobudzać, wzbudzać, wzruszać, uwieść’, *pajūdinti* ‘poruszyć, pobudzić do czego; kiwnąć’, *sujūdinti* ‘poruszyć, wezwać do czego’. — LKŽ wymienia rzadki, z pewnością starszy, war. sufiksalny *jūdyti*, -au, -iau; drw. *sujudytojas* CGL ‘buntownik, podżegacz’, *sujudytojis* LEX ts. Śladem po dawnym prt. *jūdžiau* jest drw. na -oti, *jūdžioti* ‘ruszać, dotykać czego’ (*Tegu stovi, nejūdžiot* ‘Niech stoi, nie ruszaj’); *jūdžiauti* b.z.a. ‘stać niespokojnie, poruszając się’.

judōšius, -iaus 2 p.a. 1. ‘zdrajca’ (DVŽ), 2. ‘niegodziwiec, nikczemnik’ (KRŽ), 3. ‘diabeł’, też jako obelga: *Kur landzi, judōšau!* LzŽ ‘Gdzie leziesz, j.!’ — przenośne użycie biblijnego imienia Judasz. Por. pol. *judasz* ‘zdrajca, obłudnik’, gw. ‘donosiciel, matacz, człowiek przebiegły, natrętny’ itp. (SGP II, 272). — Drw. *judošini!* obelżywy wyraz o formie voc.sg. od *judošinis* ‘taki jak Judasz’, *judōšiškas* ‘zdradziecki’. Cps. *judōškailis* KRŽ ‘niegodziwiec, nikczemnik’, też jako obelga i przekleństwo (dosł. ‘Judasza skóra’, por. *kāilis*). Inne przekleństwa z *judoš*°: *judōšnasis* (człon °nasis niejasny), *judošpentis* b.z.a. (por. *pėntis* ‘obuch’), *judōšvelnis* (por. *vėlnias* ‘diabeł’). Drw. wsteczny: *jūdas*.

jūdroš, *jūdrės*, -ų 2 p.a. f.pl. bot. ‘lnicznik, lnianka, Camelina, chwast rosnący w lninie’ (*Jūdroš geltonai žydinčios auga linuose* JU) — formalnie należy do *judrūs* ‘ruchliwy, żywy, prędkie’ ⇐ *judėti* (zob.), ale rozwój znaczenia nie jest jasny. Odpowiedniki łot. *judras*, *judres*, też m. *judri* ‘Leindotter’. Por. LEW 196. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *judrá*, *jurdá* (PzB 5,

540, Laučjute 136).

jùk ptk. ‘przecież, wszak’: *Jùk pàts žinaĩ* ‘Przecież sam wiesz’. War. stlit. *jukaigi*, *jukaig* ‘wszak’ (DP), też *jukaigei*, *jukag*, *jukig*. W gwarach też jako spójnik ‘ponieważ’. Odpowiednik łot. *juk* ptk. ‘ja, doch’. Pochodzenie niejasne, por. GJL III, § 816, LEW 196, ALEW 417.

jukà 2, 4 p.a. gw. 1. ‘czernina, zupa przyrządzona z krwi ptasiej (kacznej, gęskiej) lub zwierzęcej (owczej, wieprzowej), czasem z dodatkiem octu i/lub suszonych owoców’, 2. ‘krew zwierzęca’, 3. ‘wszelka zupa, polewka’, 4. ‘sos’ — zapoż. ze stbłr. *juxa*, por. błr. *juxá*, -ý, pol. *jucha* (SLA 91, ZS 21, LEW 199, ALEW 417n.). SD: *juka juoda* «podlewa czarna» [‘szary sos’, SPXVI], *juka tiršta* «galareda; gąszcz». — Drw. *jukelē* SD¹ «juszka» (suf. -elē sugeruje kalkę z polskiego zdrobnienia na -ka). Cps. *jùkbaršćiai* m.pl. ‘barszcz na krwi gęskiej’ (por. *baršćiai*). — Vb. denom. 1. *jùkyti*, -iju, -ijau ‘o potrawie: zaprawić krwią do smaku’ (*Marti jùkija strovą*, t.y. *kraujūs žąsies uždeda į strovą* JU ‘Synowa «jukija» potrawę, tj. zaprawia ją gęsią krwią’), 2. *jukóti*, -ju, -jau ‘krwawić’, *apsijukóti* ‘zalać się krwią’.

jùksai, -ų 2 p.a. pl.t. gw. ‘marne, gorsze resztki, odpadki, wybierki’, np. *Išrinko geruosius obuolius, beliko vieni jùksai* ‘Wybrał dobre jabłka, zostały same resztki/wyberki’. *Jau gerųjų grūdų jaujoj nebėra, liko tik vieni jùksai* ‘Dobrego ziarna w suszarni już nie ma, zostały marne resztki’ — zapoż. z prus.-niem. *juks* m. ‘brud, lichy tytoń, śmiecie’ (por. GL 58, LEW 196), nwn. *Jucks* m. ‘brud; rzecz bezwartościowa’. — Drw. *juksynē* ‘liche jedzenie’.

jùkšē 2 p.a. ‘świnia’, *jukšà* 2 p.a. ‘prosię’, *jùkšius* 2 p.a. m.in. ‘świnia, prosię’ — nomina utworzone od wykrz. *jùkš*, używanego przy pędzeniu świń. Paralele: *ùkšē*, *micē*, *škiūdē*. — Vb. denom. *jùkšinti* ‘kierować do kogoś okrzyk «jukš», nazywać kogoś świnią’.

jùmperkē 1 p.a. przest., gw. ‘dziewica, panna’ — zapoż. z nwn. gw. *jumpfər* f., por. nwn. *Jungferchen* n. (Čepienė 152). Zob. też *jumprava*.

jumprava 1 p.a., *juṃprava* 1 p.a. przest., gw. ‘dziewica, panna’, war. *jumprova* 1 p.a., *junprova* b.z.a. — zapoż. z prus.-niem. *iunfraw*, *jumfer* f. (GL 58, Čepienė 81), por. nwn. *Jungfrau* f. Z uwagi na akut por. zapoż. *klūmpēs* i *striūmpa*. Łot. *juṃprava* ‘dziewica, panna’ ⇐ śrdn. *junkvrūve* (Jordan 64). Odpowiednią pożyczkę w jęz. staropruskim poświadczają formy *iumprawan* ob. *jungprawan* ENCH obl.sg. ‘dziewica, panna, Jungkfrauen’ (por. Trautmann 1910, 349). Osobno zob. *jumperkē* i *preileinē*.

jungas 3 p.a. 1. ‘jarzmo, drewniany zaprząg zakładany na kark lub rogi oraz czoło wołów’, 2. ‘para, sprzężaj złożony z dwóch wołów ornych’ (*penki jungai jāučiu* DP 276³³ ‘pięć jarzm wołów’), 3. ‘w cepach: rzemień łączący bijak z cepiskiem, tzw. gązwa’, 4. ‘sklepienie w budowli’. SD: *jungas* 1. «cug» [‘zaprząg konny składający się z kilku par koni’, SPXVI], 2. «jarzmo», 3. «sklep» [‘sklepienie’] (syn. *syjunga*). Odpowiednik łot. *jūgs* ‘jarzmo’ (*pajūgs* ‘uprzęż końska, zaprzęg konny’). Jest to drw. postwerbalny od prs. *jūngia* ‘łączy, sprzęga’, zob. *jūngti*. Paralele: *guṃbas* ‘guz’ ⇐ prs. *guṃba* (*gūbti*), *slimpa* c. ‘obibok’ ⇐ prs. *slimpa* (*slipti*, *nuslipti*). Osobno zob. *sājunga*. — Neologizm *jungas* wyparł odziedziczoną nazwę ‘jarzma’, tj. plit. **iugas* m. ⇐ pb. **iugan* n. Praforma ie. **iug-ó-m* n. ‘jarzmo’ (w sprawie ewentualnej spółgłoski laryngalnej w nagłosie tego wyrazu zob. NIL 400, przyp. 1). Odpowiedniki ie.: het. *iuka-*, wed. *yugám*, łac. *iugum*, gr. ζυγόν, galij. *iugo-*, stwn. *joh* (drw. goc. *gajuk* n. ‘para’), stisl. *ok* n., stwn. *joh* oraz psł. **jigo* < **iūgo*²⁶⁸, por. scs. *igo*, ros. *igo*, czes. *jho*, pol. gw. *igo*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *junk* ‘jarzmo na karku

²⁶⁸ Paralelna zmiana *ju* w *ji* przez persewerację zaszła w łac. *bīgae* ‘dwa sprzężone konie lub woły’ < **bijigai* < **dui-iugai*, zob. Weiss 2009, 132.

wołu' (PzB 5, 541).

jungt-, neosnowa wyodrębniona z formy *jūngtas* 'złączony', participium prt. pass. od *jūngti* 'łączyć, sprzęgać'. Drw. *jungtūkas* 1. 'element łączący, łącznik', 2. gram. 'spójnik, coniunctio' (neol., por. sufiks w *ištiktūkas*), *jungtvūvas* 'dyszel; skórzane wiązanie w cepach, tzw. gąźwa', *jungtvūvės* a. *jūngtvūvės* f.pl. 'zawarcie małżeństwa, małżeństwo'. — *prijunktas* DP 'zwyczajny', *sujungtas* SD «sklepiony; złączony», *po dešinei sujungtas arklys*, *parunkis* «naręczny koń» ['koń przyłączony po prawej stronie dyszla', SPXVI]. Paralele s.vv. *girt-*, *imt-*, *mest-*.

jūngti, *jūngiu*, *jūngiau* 1. 'łączyć, sprzęgać (w jarzmie), nakładać jarzmo wołom' (*Jūnk jaučius į jungą, o kinkų ašvienius į kinktus* 'Sprzęgaj woły w jarzmie, zaprzęgaj konie w uprzęż'), 2. 'sprzęgać konie, woły w parę', 3. 'wiązać, jednoczyć', *pajūngti* 'nałożyć jarzmo', przen. 'ujarżmić, narzucić jarzmo, niewolę, podporządkować'. SD *sujungiu* «sklepię; sprzęgam bydło» (syn. *sukinkiu*), «złączam co» (syn. *suneriu*, *suglaudžiu*). Odpowiednik łot. *jūgt*, *jūdzu*, *jūdzu* 'zaprzęgać' (*Kā jūgsi, tā brauksi* 'Jak zaprzęgiesz, tak pojedziesz'). Paradygmat oparty na neopwk. *jung-*, wyabstrahowanym z prs. infigowanego **jungū* do **jugaũ*, **jūgti*, ptc. prt. pass. **jūgtas* (paralele: *jūnkti*, *plūnkti*, *biņgti*, *kiņšti*). Por. SE s.v. *jāugti*. — Neopwk. *jung-* ma odpowiednik w łac. *iung-*, co wyabstrahowano z formy 3 pl. prs. *iungunt* (por. sti. *yu-ñ-j-ānti* 'zaprzęgają' wobec 3 sg. *yu-ná-k-ti* 'zaprzęga'). Wtórne *iung-* też w inf. *iungere*, pf. *iūnxī*, jak i w derywatach: *iūnctor* 'ten, kto zaprzęga konie', *iūnctim* adv. 'łącznie, razem', *iūnctus*, -a, -um 'złączony, spojony, powiązany', sb. 'bliski krewny'. Por. Ernout-Meillet 328. — Drw. *jūngas* (zob.), *jūnginys* 'związek, połączenie, zestawienie', *jūngtis*, -tiēs f. 'związek, połączenie', gram. 'łącznik, copula', *jūngūtis* 'drewniane wzmocnienie dzierzaka cepów', *pajūngiamas* 'zaprzężony w jarzmo': *sēdys ant asilyčios...* *pajūngiamos* DP 1₁₆ 'siedzący na oślicy... podjarzemnej'; *sājunga* (zob.).

jūnkeris, -io 1 p.a. 1. hist. 'pruski szlachcic-obszarnik, junkier' (war. *juñkaris*, GL 58), 2. hist. 'wychowanek rosyjskiej carskiej szkoły oficerskiej, junkier', 3. gw. 'kawaler, narzeczony' — zapoż. z nwn. *Junker* m. 'pruski szlachcic-obszarnik' (← śrwn. *junchērre* < *junc hērre* 'panicz, młody szlachcic', EWD 603).

jūnkyti, *jūnkau* (war. *jūnkiu*), *jūnkiau* 1. 'odstawiać niemowlę od piersi, prosię od sutka' (*Paršai nuo kiaulės jūnkomi* 'Prosięta można już odstawić od sutka maciory'), 2. gw. 'uczyć czego, wprowadzać kogo w czymś', 3. przest. 'nęcić, wabić' (*jūnkiu* SD¹ «nęcę»). Refl. *jūnkytis* 'uczyć się'. Cps. *atjūnkyti* a. *nujūnkyti* 'odzwyczaić od ssania (dziecko, prosię, ciele)', *atjūnkiu* SD «odludzam, odwabiam», *nujūnkiu* SD «oduczam kogo, odkładam kogo» (syn. *nugrasau*), *prijūnkyti* 'wprawić, przyzwyczaić' (*prijūnkiu* SD¹ «wabię», SD «nęcę kogo»). Causativum na -y- od neopwk. *junk-*, por. *jūnkti* 'wyknąć, przywykać'. Znacz. etym. 'sprawiać, że ktoś przywyka, przyzwyczaja się'. Paralele: *žindyti* ← *žįsti*; *spirgyti* ← *spirgėti*; *vilgyti* ← *vilgti*. — Starszą postać causativum kontynuuje scs. *učiti* 'uczyć' (lit. **aukyti*), o czym mowa s.v. *jaukinti*. — Neoosn. *junky-*: *junkyklė* SD «wab» ['wabik, przynęta'] (syn. *vilbinys daiktas*), *jūnkytojas* gw. 'nauczyciel' (dosł. 'ten, kto kogoś do czegoś przyucza'), war. z dysymilacją *ŋk* > *mk*: *jūnkytojas* (por. *lakámka*, *fírámká*, *šumkōjis*). — Z innymi sufiksami: *jūnkinti* a. *jūnkinti* caus. 'przyzwyczajając, wprowadzać, uczyć' (⇒ *jūnkintojas* 'kto wabi ptaki'), *°jūnkdyti*: *atjūnkdyti* 'odzwyczajać', *pajūnkdyti* 'przyzwyczajać'.

jūnkti, *jūnkstu*, *jūnkau* 'wyknąć, przywykać, przyzwyczajać się, przyuczać się'. Odpowiednik łot. *jūkt*, -stu, -ku ts. Cps. *atjūnkti* 'odzwyczaić się; przestać ssać pierś matczyną', *nujūnkti* 'odwyknąć, odzwyczaić się; zostać odstawionym od piersi', *pajūnkti* DP 'nałożyć się, przywyknąć', *prijūnkti* 'przywyknąć, oswoić się, przyzwyczaić się', *sujūnkti*

‘oswoić się nawzajem (o ludziach i zwierzętach)’. Nomina: *ljunkis* ‘przyzwyczajenie’, *junkinỹs* ‘ukochany; kochanek; kolega’, też ‘cielę ssące obcą krowę’, *junklė* ‘przynęta na rybę’, *junklės* f.pl. SD «nęta» [‘to, czym nęcą, wabią’], syn. *jaũkas, jauktà; nepajunkęs* DP ‘niezwyyczajny’, *nepajunktas* DP ‘niezwykły’, *duona pajunktoji* DP ‘chleb powszedni’, *pajunkimas* a. *pajunkimas* ‘zwyczaj, obyczaj, nałóg’, *prijunkęs* DP ‘przywykły’. Caus. *jũntyti* (zob.). Leksem o postaci *junk-* jest neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z formy prs. infigowanego *ju-n-kũ (prt. *jukaũ, inf. *jũkti). Nagłos w *juk-* jest wtórny. Z porównawczego punktu widzenia oczekuje się *uk-, chodzi bowiem o refleks SZ pie. *h₁uk-. Wziąwszy pod uwagę to, że pie. SE *h₁euk- musiało wydać lit. *jauk- (zob. *jaukinti*), łatwo wyobrazić sobie rozwój wyrównawczy, prowadzący od alternacji pierwotnej SZ *uk- : SE *jauk- do alternacji historycznej *juk- : *jauk-, gdzie czynnikiem różnicującym alternanty jest sam wokalizm. Skoro *juk- weszło na miejsce *uk-, to pierwotny pdg. słaby można zrekonstruować jako *unkũ, *ukaũ, *ũkti. Por. wed. *ucyasi* 2 sg. ‘nawykasz’. — Alternant *uk- jest potwierdzony również dla słowiańskiego, por. refleks st. wzdłużonego *ũk-, psł. *vyk-a- < pbsł. *ũk-ā- iter. ‘nawykać, przywykać’, por. ros. *privykátʹ*, czes. *navykat*, pol. *nawykać* (od-, przy-). Do iteratywnego vyk- został wyrównany wokalizm prs. psł. *vũk-nq-ti, stąd scs. *vyknqti* ‘uczyć się’, stpol. *wyknqć* ‘uczyć się, wdrażać się’, pol. *nawyknać*, czes. *navyknout si* ‘przyzwyczaić się’. Por. jeszcze nomen scs. *obyčaji* ‘obyczaj, zwyczaj’ < psł. *obvyčaji z *ob-vyk-ěji. — SO przybrał w prabaltyckim postać *jauk-, z j- jak we wtórnym SZ *juk-: *jaukinti* (zob.).

juõ, **júo** adv. ‘bardziej, tym bardziej’, np. *Kad paties tėvo nebuvo namie, tai juo reikėjo žiūrėti namų* ‘Kiedy ojca samego nie było w domu, to tym bardziej trzeba było pilnować domu’. *Kas tau juo jau patinka?* ‘Co ci bardziej (szczególnie) się podoba?’ Skostnienie formy instr.sg. *juõ* od zaimka 3 os. *jis* ‘on’. — *juõ... juõ* lub *júo... júo* spójnik ‘im... tym’, np. *Juõ daugiau, juõ geriau* ‘Im więcej, tym lepiej’. *Júo veikiaus, júo geriaus* ‘Im prędzej, tym lepiej’. — *juõlab* ‘tym bardziej’, ze zmiany *juõ labiaũ*.

juobà adv. żm. ‘bardziej, więcej, tym bardziej; zwłaszcza; nieco, trochę’, np. *Vaikai motyną juobà myl, nego tėvą* ‘Dzieci kochają matkę bardziej niż ojca’. *Doras gyvenimas juoba kitus moko, nekaip geri žodžiai* ‘Przykład godnego życia jest dla innych bardziej pouczający niż dobre słowa’. *Tiek pinigų dabar duoti negali, juobà kad yra ir kitų labai opių ir neatidėtinų reikalų* ‘Tyle pieniędzy nie może teraz dać, zwłaszcza że są teraz inne ważne i palące sprawy (wydatki)’. Zrost adv. *juõ* (zob.) z ptk. *ba* (por. *arbà*).

juodadaĩbis, -io 2 p.a. ‘prosty, niewykwalifikowany robotnik’ — kalka złożenia ros. *černorabóčij*, por. *júodas* ‘czarny’, *dárbas* ‘roboata, praca’.

júodas, -à 3 p.a., *júodas*, -a 1 p.a. 1. ‘czarny jak węgiel, sadza, smoła’, 2. ‘ciemny – o chmurze; opalony przez słońce; szary – o sosie’ (*juka juoda* SD «podlewa czarna» [‘szary sos’, SPXVI], 3. ‘o maści konia: kary’, 4. *júodas pũdymas* ‘czarny ugór, pole, które od sprzętu roślin do zasiewu ozimin nie jest uprawiane’ (*Júodu pũdymu laikėm lauką*), 5. *akmuo juodas* SD «gagatek» [‘gagat, czarny kamień półszlachetny’]. Pb. *jũd-a-. Co do akcentuacji zob. Būga, RR II, 422. W jęz. łotewskim przymiotnik uległ substantywizacji i pewnej przesuwce znaczeniowej: *juõds* ‘skrzat leśny, zły duch, diabeł’ (por. lit. *juodasis* ‘diabeł’), *juodene* bot. ‘das Schwarze Bilsenkraut, Hyoscyamus niger’. Bez etymologii. Nieobecność refleksów †jĩd- odradza hipotezę apofonii *ẽ* ⇒ *õ* (uo). Zob. LEW 197, ALEW 419n. (z liter.). Prawdopodobnie mamy tu neologizm, który zastąpił odziedziczony przym. *kiršnas ‘czarny’ (pie. *krs-nó-), por. n.rz. *Kirsnà* (zob. s.v. *kéršas*). Niektórzy bałtyści postulują różnicę między prabaltyckimi dialektami: odłām wschodnio-bałtycki miałby opozycję (lit.) *báltas* ‘biały’ : *júodas* ‘czarny’, z kolei odłām zachodnio-bałtycki opozycję (stpr.) *gaylis* ‘biały’ : *kirsnan* ‘czarny’, zob. Būga, RR II, 100, PKEŽ 2, 33n. — Drw. *júodaikis* a. *júdeikis*

‘czernina, polewka z krwi ptasiej z dodatkiem octu’ (war. *júodakis, júodikis*), *júodalis* ‘piwo ciemne’, *juodàsis* a. *júodasai* ‘diabeł’, *júodenkos* f.pl. ‘czarna porzeczką’, *juodikiai* m.pl. ‘modra kapusta’, *juodikis* ‘grzyb z ciemnym kapeluszem; czernina’, *júodikis* a. *juodikis* bibl. ‘pieniążek; najmniejsza moneta’, *juodỹlas* ‘farba czarna, czernidło, atrament’, *juodylas unt rašymo* SD «inkaust» (por. sufiks w *baltỹlai* i w zapoż. *černỹlas*), ⇒ *juodylinyčia* SD «kałamarz» (syn. *sũdynė rašymo*), *juõdis* ‘czarne zwierzę – wół, pies’. — Cps. *juodabrũvis* ‘o czarnych brwiach’ (zob. *bruvis*), *juodadaĩbis* (zob.), *juodagaĩvis* ‘mający ciemną głowę/łeb’ (por. *galvą*; nazw. *Juodagaĩvis, Júodgalvis*), *juodākis* ‘czarnooki’ (por. *akis*; nazw. *Juodākis, Juodakỹs*), *júodažemis* ‘czarnoziem’ (por. *žẽmė*), *júodbėris* ‘ciemnogniady – koń, kobyła’ (por. *bėras*), *júodmargis* ‘czarnopstry, biały z czarnymi plamami; łaciaty – wół, krowa’ (por. *mārgas* I), *júodmiškis* (zob. *miškas*), *juodnugāris* ‘mający czarny grzbiet’ (por. *nũgara*), *júodraštis* ‘brudnopis; notatnik’ (por. *rāštas*; kalka z pol.?), *juodsubinis* ‘o bocianie: mający czarny zad’ (por. *sũbinė*), *júodvarnis* ‘kruk’ (por. *vārna*), *juodžolė* bot. ‘czerniec gronkowy, *Actaea spicata*’ (⇒ błr. gw. *jáždźalė*, war. *jážėlė*, PzB 5, 550n.). — Vb. denom. *juodėti* ‘czernieć, ciemnieć’, *júodinti* ‘czernić, robić czarnym, smarować sadzą’, przen. ‘oczerniać kogo’, *juõsti* (zob.). — Nazw. *Júodis, Júoda, Juodkà, Juodaitis, Juodeikà, Juodeĩkis*²⁶⁹. N.jez. *Júodas* 3x, *Júodasai* 3x, *Júodis* 5x, *Juodaitis*, cps. *Juodžerỹs* (*Juod-ežerys). N.rz. *Juodà* 2x, *Júodė* 4x, *Juodišà, Juodmenà*, cps. *Juodšakà, Júodupė* 18x, *Júodupis* 58x, *Júodžiupis*. N.m. *Júodasalės* (zob. *salà*).

juog stlit. 1. spójnik ‘że, iż’, wprowadzający zdania podrzędne, np. *Tikime, juog peklon nužengė* PK 111₁ ‘Wierzmy, iż zstąpił do piekła’, *žinodami, juog esme kalti* PK 26₁₂ ‘wiedząc to, żechmy przewinili’, 2. spójnik ‘gdyż’, np. *o vienok ant jų nebus priepuola taipo škadlyva, juog Poną savo turi abginėją tikrą* PK 57₁₄ ‘A wszakże na nie nic nie przypadnie tak szkodliwego, gdyż Pana swego mają obrońcę pewnego’, 3. spójnik ‘wszak, przecież’ (dla podkreśleniu tego, co się mówiło), np. *juog esi Ponas ir Dievas mano* PK 62₈ ‘wszakeś ty sam jest Pan moj [i] Bog moj’. Zapewne drw. od formy instr.sg. *juõ* zaimka 3 os. *jĩs*: *juo-gi (por. LEW 194). Zob. też *jóg*.

juõkas 4 p.a. ‘żart, śmianie się z żartu, śmiech’. SD «kunszt, żart, igrzysko; śmiech, naśmiewisko; żart, żartowanie». Pl. *juokaĩ* ‘żarty’, DP ‘śmieszki, kunszty’, SD «śmiech», frazeologizmy: *menkĩ juokaĩ* ‘nie ma żartów, poważna sprawa’, *vienĩ juokaĩ* ‘nic łatwiejszego’. Por. jeszcze *juokų ažu juokų atduot* SD «odszydzić» [‘odpowiedzieć szyderstwem na szyderstwo’, SPXVI], *juokų juoku atduomi* SD «odżartować» [‘odpowiedzieć żartem na żart’]. Odpowiednik łot. *juõks* ‘żart’. Bez dobrej etymologii, zob. referat liter. w LEW 197. Petit 2010, 124 rekonstruuje pie. *jōkos, formację na SW do *jōko- jak w łac. *iocus* ‘żart, dowcip’, za nim ALEW 421 («Vřddhialeitung»). W ujęciu de Vaana 308 (s.v. *iocus*) lit. *juõkas* i łot. *juõks* mają być zapożyczeniami niemieckimi. — Drw. *bejuõk* adv. ‘bez

²⁶⁹ Toporov III, 60n. był zdania, że staropruckie nazwy osobowe *Jode, Jodeyko, Jodocz, Joduko, Jodute* (Trautmann 1925, 39) stanowią dowód na istnienie zach.-bałtyckiego apelatywu *jōd- ‘czarny’, który miałby być odpowiednikiem wsch.-bałt. *juod-* (lit. *júodas*). Wcześniej już Gerullis w AON 51, 216 zestawiał stpr. nazwy miejscowe *Joduthen* z lit. n.m. *Juodžiaĩ* (od n.os. *Júodis*). Przeciw temu wystąpił Mažiulis w PKEŽ 2, 33, sprowadzając stpr. *Jode* itd. do osnowy werbalnej *jād- jak w lit. *jodyti* ‘kazać komu jechać na koniu’. Sprawa pozostaje sporna z trzech co najmniej powodów. Po pierwsze staroprucki nie zna dyftongu *uo*, zaś grafem <o>, używany w notacji stpr. wyrazów, ma nie jedną, lecz pięć wartości fonetycznych, por. 1. *golis* : lit. [a] *gālas*, 2. *ponasse* : lit. [a:] *panósė*, 3. *meddo* : lit. [u] *medūs*, 4. *brote* : lit. [o:] *brólis* i 5. *glossis* : lit. [uo] *glūosis*. Po drugie nazwa osobowa o bazie *Jod-* nie musi być bałtycka, lecz może być niemiecka lub polska, por. niemieckie n.os. *Jodocus* < *Judocus* (Gottschald 1982, 273) oraz jej staropolskie odpowiedniki w formach *Jodok, Jodek, Jode* ob. *Judokus, Judek, Juda, Judka* (por. *Słownik staropolskich nazw osobowych*, pod red. W. Taszyckiego, t. II, 489, 496, 510, t. VII: Suplement, 95). Po trzecie, dictum Mažiulisa podważa fakt, że w staropruckim materiale nie ma ani jednej formy werbalnej z suf. *-dĩ-, która byłaby porównywalna z litewskim *caus. jō-dy-ti*.

żartów, na serio', *juokaĩs* adv. 'żartem, dla żartu', *juokingas* 'śmieszny, dowcipny', SD «błazeński; żartowny, trefny, kunsztowny», *juokinykas* SD «śmieszek», *juokomĩs* adv. 'żartem', *juoktinas* SD «śmiechu godny», cps. *juokdarỹs* 'błazen; komik', SD «błazen; kunsztmistrz; żartownik» (por. *darỹti*). Vb. denom. *apjuõkti* 'ośmieszyć', SD *apjuokiu* «śmieję się z czego; naśmiewam się, szydę z kogo» (⇒ *apyjuoka* a. *apijuokimas* «naśmiewisko»; *apjuokẽjas* «naśmiewca; szyderz»), *juokãuti* 'żartować' (⇒ *juokaulỹvas* 'żartobliwy, dowcipny'), *juõkinti* 'rozśmieszać'. Refl. *juõktis* 'śmiać się, żartować, wyśmiewać się, drwić', DP też 'szydzić, naigrawać się, natrząsać się'. SD *nusijuokiu* «uśmiecham się». — Neoapofonia SP *uo* ⇒ SZ *u*: gw. *jũkšas* 'osoba skłonna do śmiechu' (por. *mĩgšas*, *paĩkšas*), *jukũs* 'skory do śmiechu'. Vb. denom. *prajũkti*, *-junkũ*, *-jukaũ* 'roześmiać się, wybuchnąć śmiechem', *sujũkti* 'zaśmiać się' (por. *sudrũgti* ⇐ *draũgas*), *prajukdỹti* caus. 'rozśmieszyć kogo' (por. łot. *sajukinãt* 'rozśmieszyć'). Paralele apofoniczne: *bũõžẽ* ⇒ *bũžulas*, *bužỹs*; *kũoka*, *kuõkas* ⇒ *kukã*, *kũkẽ*.

juosmuõ, *-meĩs* 3 p.a., acc.sg. *jũosmenĩ* m. 1. 'miejsce dokoła tułowia powyżej bioder, pas, talia', 2. 'linia w ubraniu zaznaczona szwem lub paskiem: pas u spodni, spódnicy' — dewerbalny rzeczownik z suf. *-men-* od osnowy *juos-* jak w *jũosti*, *-iu* 'opasać, opasywać'. Paralele: *stomuõ* ⇐ *stõti*; *tešmuõ* ⇐ *tẽšti*; *želmũõ* ⇐ *žẽlti*. — Neoosn. *juosmen-*: *juosmẽnẽ* 'pas, talia'. — War. gw. *juozmuõ* — przez antycypacyjną sonoryzację *sm* > *zm*, jak np. w *grasmẽ* > *grazmẽ*; *graũsmas* > *graũzmas*. Całkiem inaczej GJL II, § 302: *juozmuõ* ma pochodzić z **juozd-muo*, to zaś przez udźwięcznienie z **juost-muo*; ma to być wariant wyrazu *juosmuõ*, którego osnowa *juos-* została zastąpiona przez *juost-* pod wpływem *jũosta* 'pas'.

jũosta 1 p.a. 1. 'pas, pas tkany z wełny, pas jedwabny', SD: *juosta kareiviũ* «pas rycerski», *juosta kepurẽs* «binda u czapki» (por. łot. *juõsta* 'pas'), 2. 'pas w ciełe, talia' (*vandeĩs iki jũostos* 'wody [jest] po pas'), 3. 'strefa geograficzna', 4. 'taśma miernicza', 5. *laũmẽs jũosta* 'tęcza'. Analiza: *juost-a*, rzecz. postwerbalny od neoosn. *juost-*, wyodrębnionej z czas. *jũostyti* 'być opasanym, nosić pas' (przez degeminację z **juos-sty-*, por. *glõstyti*). Wskazany czasownik był denominatywem od zanikłego rzecz. **jũosas* 'pas', który odpowiada psł. **jasũ*, por. scs. *pojasũ* 'pas' : aw. *yãh* ts. (por. BSW 108, IEW 513, REW II, 423). — Odziedziczoną formację na *-to-* może mieć ptc. *jũostas* 'opasany', *ižjuostas* SD «rospasany» (syn. *paleistas*), od **ĩõs-ta* < pie. **Hĩeh3s-to-*, por. aw. *yãsta-* 'opasany dokoła ciała', gr. ζωστός ts. (z **giõsto-*; co do afrykaty por. ζειά s.v. *javiã*). Zob. LIV² 311, NIL 391n., Matasović 39. — Drw. od *juost-*: *juostẽlẽ* 'tasiemka', *jũostininkas* 'kto wyrabia a. sprzedaje pasy' (SD *juostinykas* «paśnik»), *juostũotas* 'pasiasty'. Cps. *jũostagalis* 'lichy pas' (por. *gãlas*), *juostapiĩvis* 'z białym pasem przez brzuch – o krowie' (por. *piĩvas*). Vb. denom. *jũosti* (zob.). — N.m. *Juostiniĩkai* 2x, *Juõstiškẽs*, *Pajũostis* 4x, *Pajuostinỹs*, cps. *Jũostaviečiai*.

jũosti, *jũosiu*, *jũosiau* 'opasywać', zwykle z prvb. *ap-* 'opasać', *iš-* 'rozpasać, zdjąć pas', *pér-* 'przepasać', *pri-* 'przypasać'. War. *juõsti*. SD: *apjuosiu kareivĩ* «pasuię kogo na rycerstwo» (*apjuosimas kareiviũ* «pasowanie rycerza»), *išjuosiu* «odpasuię co; rospasuię się u kogo» (syn. *išsijuosiu*). Odpowiednik łotewski ma udźwięcznioną spółgłoskę wygłosową: *apjuõžu* 'opasuję' (**juošu*), *-juõžu* (**juosu*), *-juõzt*. Zdaniem Vaillanta III, 323n. chodzi tu o refleksy pb. **ĩõs-je/a-*, vb. denominativum od zanikłego rzecz. **ĩõs-* 'pas' (zob. *jũosta*). — Postverbalia: *apjuostẽ* BRB 'fartuch, Schürze', *apjuostuvẽ* SD «opona» ['zasłona, pokrowiec'] ⇐ *apjũosti*; *perjuostuvẽs* f.pl. SD «gzemsys» ['poziomo biegnący występ ściany, muru'] (syn. *karũnos mũrũ*) ⇐ *pẽrjuosti*; *priejuostuvẽ* SD «fartuch», *prijũostẽ* 'fartuch' (dosł. 'to, co się zawiązuje w pasie') ⇐ *prijũosti*. — Durativum na *-ẽ-*: *juosẽti*, *-iũ*, *-ẽjau* 'być przepasanym, nosić pas, pasek' (war. *juozẽti*). Odpowiednik słowiański pokazuje oboczny

temat na *-ā-: *pojas-a-ti* (pbsł. *-jōs-ā-) ⇐ *pojasũ* ‘pas’, por. scs. *pojasati*, *pojašq* ‘opasywać, obwiązywać pasem’, ros. *opojásatb*, czes. *pásati*, stpol. *pasać* (o-, roz-), *paszę*. Zob. BSW 108, REW II, 423, LEW 198, ALEW 421n. — Gwarowe vb. denom. *jūsėti* ‘nosić pas, być opasanym’ zostało pod względem wokalizmu upodobnione do bliskoznacznego czas. *mūvēti* ‘nosić spodnie, rękawiczki, pierścień’. Trudna do przyjęcia jest hipoteza neoapofonii *juos-* ⇒ *jūs-* w NIL 392, przyp. 5, jak też wywód z pie. *jēues-ōī-et-teī u Schmalstieg 2000, 117.

juōsti, *juōsta* (*juod-sta), *juōdo*, zwykle z prvb. *nu-*, *pa-*, *su-* ‘stawać się czarnym, ciemnym, czernieć, ciemnieć’ (SD *juostu* «czernieję»), war. *júosti*, *júosta*, *júodo* — vb. denominativum na -sta od przym. *júodas* ‘czarny’ (zob.). W kwestii metatonii zob. Būga, RR II, 438. — Neopwk. *juos-*: *juōšvas* (zob.).

juōšvas, -à 4 p.a., *júosvas* 3 p.a. ‘czarniawy, nie całkiem czarny; ciemny’, SD¹ «czarnawy» — analiza: *juos-vas*, przymiotnik od neopwk. *juos-*, który wyabstrahowano z prs. *juōsta* ‘staje się czarny, czernieje’ (zob. *juōsti*, *juōdo*). Metanaliza *juōs-ta* ma oparcie w *bálsta* (por. *balš-vas*) i *raūsta* (zob. *raūš-vas*), por. Smoczyński, ALL 49, 2003, 123n. Inaczej ŽD 377 i Ambrazas 2011, 56: analiza *juod-svas. — Neopwk. *juos-* tkwi również w *juōžganas* ‘niezupełnie czarny’ < *juos-ganas (por. *balžganas* ob. *balšvas*, *žalžganas* ob. *žalšvas*). — Neoosn. *juosv-*: *juosvelē* b.z.a. bot. ‘ciemnoglów, Nigritella’, *juosvókas* ‘czarniawy’, vb. denom. *pajuosvéti* ‘poczerpieć (o lnie), pociemnieć (o niebie)’. Por. neoosn. *žalsv-* s.v. *žálti*.

Juozapīnēs, -iū 2 p.a. pl.t.f. ‘święto św. Józefa, 19.III.’ — drw. na -inē- od imienia *Juōzapas* ‘Józef’. Zob. paralele s.v. *Joninēs*. — Tu też należą: *juozapīnēs lelijos* ‘białe lilie’ (por. *lelijà*), *juozapīnēs kriāušēs* ‘gatunek zimowych gruszek’.

juozāžole 1 p.a. bot. ‘izop, półkrzew z rodziny wargowych, stosowany w lecznictwie, *Hyssopus officinalis*’ — złożenie członów *juoza-* jak w imieniu *Juōzapas* ‘Józef’ (war. *Juōzas*) i *žolē* ‘zioło’. Wyraz literacki (DLKŽ), nie notowany w LKŽ. Z uwagi na war. *juozapas* b.z.a. ‘izop’, drw. *juozapatēlis*, *juozapēlis* b.z.a., *juozapukai* b.z.a. zachodzi podejrzenie, że chodzi tu o ludowo-etymologiczne przekształcenie zapoż. *yzapas* (zob. *ýzopas*) na wzór imienia *Juōzapas*. Podobne zjawisko zachodzi w jęz. polskim, por. *józefek*, *józepek* ⇐ *izopek* ‘*Hyssopus*’ (Sw II, 183).

jupà 2 p.a., gen.sg. *jùpos* przest., gw. ‘suknia, szata’ (tak też DP) — zapoż. ze stblr. *jupa* ‘rodzaj lekkiej kurtki kobiecej’ ⇐ pol. przest. *jupa* ‘kaftan, kurtka’ (⇐ nwn. *Joppe* f., śrwn. *jope*, *joppe* ⇐ śrlac. *giuppa*, zob. Sławski I, 591, EWD 599). SD: *jupa ilga kunigū* «sutanna», *jupa sruoginē*, *pilna sruogū* «barwista, kosmata suknia», *jupa viršutinē* «ferezja» [‘suknia wierzchnia nie przypasana’, L.], *serdokas*, *jupa berunkovinē* «kabat, kaftan», *ižsiūta tūlai jupa* «wzorzysta szata», *jupoj maišelis* «kieszę» [dosł. ‘woreczek u sukni’], *ižverčiu jupū* «nicuię», *nuplinka*, *nusišeria jupa* «oblata co» [dosł. ‘strzępi się suknia’]. — Drw. *jupelē* SD «sukienka» (deminutywny suf. -el- wskazuje na kalkę ze stblr. *jupka*, *jubka*, pol. *jupka*). Cps. *baltajupis* SD «białą suknią noszący, w bieli» (por. *báltas*, syn. *baltarūbis*).

jūra 1 p.a. ‘morze’, też pl.t. *jūros*. *Báltijos jūra* ‘Morze Bałtyckie’. War. *jūrē*, pl. *jūrės* (m.in. w SD, jako synonim do *marios*), *jūria*, pl. *jūrios* b.z.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *jūra* a. *jūra* ‘morze; wielkie jezioro’, stpr. *iuriay, pis. <luriay> Ev ‘morze, Mer [Meer]’, czyt. [ju:rijai] m.pl.; *en urminan iūrin* ‘w Morzu Czerwonym, im Roten Meer’. — Drw. *jūreivis* ‘marynarz’, *jūrininkas* ts. Cps. *jūrligē* ‘choroba morska’ (por. *ligà*), *jūrmala* ‘brzeg morski, wybrzeże’ (zapoż. z łot. *jūrmala*), *jūrvējēlis* ‘bryza morska’ (por. *vējas*). N.rz. *Jūra*, *Jūrē*, *Jūrupis* (war. synkopowany: *Jūrpis*). N.m. *Pajūris* 3x, *Pajūriškiai*, *Ūžjūris*. Tradycyjnie przyjmowano tu pb. *ūr- z pie. *(H)uh₁r-. Odpowiedniki ie.: łac. *ūrīnor* ‘zanurzyć się, nurkować’, stisl. *ūr* ‘mżawka’ n. i z apofonią: sti. *vār-* n. ‘woda’, luw. *ua-a-ar* ts., stisl. *vari*

m. ‘płyn, woda’, < *(H)ueh₁-r-. Por. LEW 198, EWAIA II, 544n. Przy takim ujęciu problem nagłosowego j- w *jūra* daje się wyjaśnić wyrównaniem SZ *úr- do innowacyjnej formy SE: pb. *iāur- < *(H)ueh₁-r- (podobnie już Petit 2004, 53). Por. następujące refleksy lit.: *jūra* a. *jaurė* ‘gleba biellicowa, wilgotna, ciężka, nieurodzajna; gleba z domieszką gliny’ (⇒ błr. gw. *jāūra*, PzB 5, 561), *jūra* a. *jauras* ‘bagnisko, topielisko’ (⇒ *jaurūs* ‘grząski’). War. z wtrąconym d: *jāudra* gw. ‘gleba biellicowa’. — War. ze zmianą j- > g-: *giāurė* gw. ‘gleba biellicowa’ (por. *jėras* > *gėras*; *kūjis* > *kūgis*). Brak palatalności w odpowiedniku łot. *gaura zeme* ‘pulchna ziemia’ (*gaura zeme ir viegla smilts zeme, kas viegli laiž ūdeni*, ME I, 612), zob. Urbutis 2009, 184. Drw. *atjāurė* ‘rola przy bagnie w cieniu, zwrócona ku północy’. — Formacja *jūra* przedstawia derywat typu vřddhi, który w bałtyckim wyparł odziedziczony SE *(H)ueh₁-r-, zob. ostatnio ALEW 423. Paralele: *jāunas*, *bėržas*, *žėntas*. Inne rekonstrukcje w NIL 404: *jūra* < pie. *iēuH-r-ah₂-, *jūra* < pie. *iūH-r-ah₂-. Mają to być derywaty od pie. nomen apofonicznego *iēuH-r-/*iūH-r- n. ‘woda’. Por. jeszcze orm. *jowr*, gen.pl. *jowrc’*, *jroc’* ‘woda’ (Olsen, *Kratylos* 56, 2011, 17). — N.jez. *Jaurỹs*, *Jauriũkas*, n.rz. *Jauryklà*, *Jāuros upėlis*, *Pajāurinė*, *Jāurupė*. N.m. *Jāurai* 2x, *Jāuros* 5x, *Jāurinė*, *Pajāurė* 3x. Nazw. *Pajāuris*. Być może należą tu jeszcze n.rz. *Jarà* i n.jez. *Jarà*, z przygodną monoftongizacją *au* > *a*, przypominającą typ *šákštai*, zob. LD § 86 (inaczej Vanagas 134, który suponuje pochodzenie ugrofińskie, por. fiń. *järvi* ‘jezioro’). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *jāūra* ‘gliniasta, nieurodzajna gleba’, pol. gw. *jaura* ‘licha, nieurodzajna gleba’ (Laučjute 45).

jurginas 2 p.a., zwykle pl.t. *jurginai*, -ų bot. ‘dalie, georginie’. Ta literacka forma jest wariantem potocznego *jurginė*, pl. -ės lub *jurginià*, pl. -ios, co zapożyczone z błr. pot. *jurhinja*, -i ‘georginia’ (TSBM), gw. *jurginja*, *jarginja* (PzB 5, 541; błr. liter. *vjarhinja*). Błr. liter. *vjarhinja*. Inny temat: *jurginà*, *jurginis*; inny sufix: *jurgilas*, *jurgilis*. — War. z aferezą j-: *arginė* ZTŽ ⇐ błr. gw. *jarhinja* (por. *armulkà*).

Jurginès, -ių 2 p.a. pl.t.f. gw. ‘święto św. Jerzego, 23.IV.’ — drw. na -inē- od imienia *Jūrgis* ‘Jerzy’ (por. ros. *Jūr'ev den'*, LEW 199). Podobnie są zbudowane nazwy świąt *Joninès*, *Juozapinès*, *Petrinès*. — Imię *Jūrgis* pochodzi z udźwięcznienia w *Jurkis ⇐ błr. *Jūrka* ‘Jerzy’ (zob. ZS 68). Por. wtórne -rg- w *irga*, *padārgas*, *šiurgždūs* i *vienėrgis*. Nazw. *Jūrga* ob. *Jūrka*; *Jurgėnas* ob. *Jurkėnas*; *Jurgaitis* ob. *Jurkaitis*; *Jurgāuskas* ob. *Jurkāuskas*; *Jūrgionis* ob. *Jurkónis*.

jūrdikas 1 p.a. przest. ‘część wsi lub miasteczka zamieszkała przez biedotę’ (*Einu į jūrdiką pasisamdyti darbininkų* ‘Idę na jurzdykę nająć sobie robotników’) — zapoż. ze stbłr. *jurzdyka*, *jursdika* ⇐ pol. przest. *jurzdyka*, co było wariantem do *juryzdyka* ‘osada na gruncie należącym do Kościoła’ (Sw II, 188). Używane też w znaczeniu przenośnym ‘zamęt, zamieszanie’, por. *Vakar pas mus buvo didelės jūrdikas* ‘Wczoraj było u nas wielkie zamieszanie’. Zob. też POLŽ 336. — War. z aferezą j-: *ūrdikas* (por. *almužnà*, *ėknos*, *ōvaras*). Np. [*Našlė*] *atkilo miestelio pakraštį, vadinaman ūrdiku* ‘[Wdowa] przeniosła się na skraj miasteczka, nazywany «urzdikas»’. Użycie przenośne: ‘małe, ciasne pomieszczenie, klitka’.

jūs zaimek osobowy 2 pl. ‘wy’ (gen. *jūsų*, dat. *jūms*, acc. *jūs*, instr. *jumis*, loc. *jumysė*, allat. *jūsump* ‘do was’, adess. *jūsip* ob. *jūsimp* ‘w was’). Odpowiada z jednej strony łot. *jūs*, stpr. *ious*, *ioūs* ‘wy’, z drugiej strony aw. *yūš*, *yūž-əm* ‘wy’, goc. *jus* ts., < pie. *iūHs. Odpowiednik słowiański *vy* < *uūs został zmieniony przez zastąpienie *i przez *u w nagłosie. Przekształcone jest też wed. *yūyám* ‘wy’ (zam. *yuvám < pie. *iūH-óm; v jako wypełniacz hiatu laryngalnego). Por. IEW 513, BSW 110, LEW 199, ALEW 423. — Vb. denom. *jūsúoti* ‘mówić komu «wy»’ (*jūs*), wykać komu’ (por. *tujúoti* ⇐ *tù*).

jūsti I, zwykle cps. *sujūsti*, -jundù, -judau ‘poruszyć się’ — prs. infigowane na SZ *jud-*

⇐ *jaud-* (zob. *jáudinti*). Pełni funkcję inchoativum-ingressivum do *judėti* ‘ruszać się’, *sujudėti* ‘poruszyć się’. Caus. *jùdinti* (zob.). Por. ALEW 423n. — Drw. — Neoosn. *jund-*: *juñdilas* a. *juñdulas* ‘człowiek ruchliwy, nie umiejący usiedzieć na miejscu, wiercipięta’. Sb. **jund-*alas ‘ruch, poruszanie się’ dało osnowę czas. *juñdalotis* ‘o dzieciach: hałasować, dokazywać’. — WSZ *jūd-*: łot. *jūdīt*, -u, -īju caus. ‘pędzić bydło bez pośpiechu; niepokoić; rozdzielać skłóconych’ (*jūdītājs* ‘rozjemca’). W litewskim tylko w nominach: *pójūdis* ‘poruszenie się; odruch’ (por. *pajūsti*), *sájūdis* ‘wspólny ruch’ (por. *sujūsti*).

jūsti II, *juntù*, *jutaũ* ‘czuć, poczuć’, *apjūsti* ‘natrafić na co, znaleźć; dowiedzieć się’, *nujūsti* ‘przeczuć co’, *pajūsti* ‘poczuć, doświadczyć’, *sujūsti* ‘poczuć, wyczuć, poczuć instynktem (o zwierzętach); dowiedzieć się’. Refl. *pasijūsti* ‘poczuć się’ (*Pasijutaũ lietuviu esąs* ‘Poczułem się Litwinem’. *Vieną dieną jis pasijūto sergąs* ‘Pewnego dnia poczuł się chory’). Odpowiednik łot. *just*, *jùtu*, *jutu* ‘czuć, odczuwać, doznawać, spostrzegać’ (*jūtams* ‘odczuwalny, zauważalny’). Prs. infigowane na SZ *jut-* o funkcji inchoativum-ingressivum do *jutėti*, *jutù*, *jutéjau* stlit. ‘czuć, nie spać, czuwać’ (*Jutėkite, jog nežinote dienos, nei valundos* Sp I, 116¹⁷ ‘Czujcie, bo nie wiecie dnia, ani godziny’), SD *jutu* «czuię» (syn. *girdžiu, nemiegi, jaučiu*), ⇒ *jutéjimas* ‘czujność’. Czasownik pbsł. od pwk. pie. **jeut-/jūt-* ‘spostreżać, odczuwać’ (por. LIV² 316n.: tylko bsl.; inaczej BSW 72: pbsł. **eutjō*). Nawiązanie słowiańskie na SZ: psl. **ot-jūt-nq-* > **otjītnq-*: ches. *octnout se* ‘dostać się, wpaść, znaleźć się gdzieś’, pol. *ocknąć się* ‘obudzić się, odzyskać świadomość’ (z **octnąć się*), ros. *očnúťsja* ts., błr. *pročnúcca* ‘przyjść do siebie’. Zob. REW II, 296, Boryś 379, Vaillant III, 238, Derksen 2008, 381. — Drw. *pajutinti* DP caus. ‘wzbudzić’. Nomina: *jutūs* ‘czujny, mający się na baczności’, SD «czuyny» (syn. *budrūs*) ⇒ *jutrūs* ‘czuły, wrażliwy’. — Neopwk. *jus-* (⇐ *jūsti*): *juslẽ* ‘zmysł czucia; zdolność odczuwania, czucie’ (por. *pūsľẽ, uosľẽ, krimslẽ*), ⇒ neoosn. *jusl-*: *juslingas* ‘wrażliwy’, *juslinis* ‘uczuciowy, należący do sfery uczuć’, *juslūs* ‘wyczulony, wrażliwy na co’. — WSZ *jūt-*: łot. *izjūta* ‘poczucie (języka, humoru)’, *jūtas* f.pl. ‘uczucie, uczucia’. — SO *jaut-* < **jəut-* (który nie różni się od formy SE *jaut-* < **jəut-*), zob. *jaūsti*.

jūsų zaimek dzierżawczy 2 pl. ‘wasz’, nieodmienny — z pochodzenia jest to forma gen.pl. do *jūs* ‘wy’. W części gwar tworzy się z tego formy odmienne *jūsūjis* a. *jūsūjis* ‘wasz’ (**jūsų-jis*, por. *pačiūjis*), *jūsūjė* ‘wasza’. — W gwarach, które znają formę anaforyczną *tavās-is* ‘twój’, ukazuje się odpowiednio *jūsasis* ‘wasz’, *jūsóji* ‘wasza’, war. *jūsasai*, *jūsóji*. — Drw. dzierżawczy na *-išk-*: *jūsiškas*, *-a* ‘wasz’ (*jūsiškai* adv. ‘po waszemu’), *jūsiškis* ‘wasz człowiek, jeden z waszych’, SD «waszyniec». Por. *mūsiškis*.

jūšė 1 p.a. gw. 1. ‘zupa rybna’, 2. ‘marna zupa’, 3. ‘gąszcz, zwł. kasza’, 4. ‘wszelka mieszanina’. Z innymi tematami: *jūšia* ‘zupa na śledziu’, *jūšis*, *-ies* b.z.a. ‘kartofle duszone w maśle’. Odpowiednik stpr. *iuse* EV ‘zupa na mięsie, Juche [Fleischbrühe]’ (Trautmann 1910, 349, LEW 199). Pb. **jūs-ijā-*. Temat wokaliczny nawarstwił się tu na osnowę spółgłoskową na *-s-*, pie. **jū-s-* < **jūH-s-* n. (NIL 405, ALEW 425), por. wed. *yūh*, *yūṣ-ṇ-āh* n. ‘polewka, zupa na mięsie’ (⇒ *yūṣ-ā-* m.n. ‘polewka’), gr. ζύμη f. ‘drożdże, zaczyn, zakwas’ < **jūsmā-* < **jūHs-meh₂-* (por. IEW 507). Zmiana *(u)s > lit. (u)š jak w *apušė, trušis, vėtušas*. — Izolowany jest słowiański refleks na SP: cs. *juxa* ‘ζωμός, polewka’, sch. *júha* ‘zupa, polewka’, strus. *uxa*, ros. *uxá* ‘zupa rybna’, pol. *jucha* ‘krew zwierzęca; zupa z mięsa, krwi a. ryb; wywar z ziół lub owoców; sos’, < pbsł. **jausā* (BSW 110, REW III, 195n.). Można to interpretować jako derywat typu *vṛddhi*, pie. **jēuHs-eh₂-*, por. Kuryłowicz 1968, 303. Paralela: scs. *surovū* ‘surowy, niegotowany’ wobec lit. *sūrūs*, scs. *syrū*. — Wokalizm *ū* odpowiednika łac. *iūs*, *iūris* n. ‘polewka, zupa, sos’ nie pozwala na jednoznaczne orzeczenie. Może to być formacja na SP, pie. **jē/ouH-s-*, albo też na SZ, pie. **jūH-s-* (zob. de Vaan 316). — Sądzi się, że w *jūšė* tkwi ten sam pwk., co w czas. *jáuti* ‘mieszać, przyrządzać jadło

dla świń' < pie. **ieṽH-*, por. IEW 507, LEW 199.

jùškà 2 p.a., gen.sg. *jùškos* gw. 'w piecu: blaszana zasuwą do przymykania kanału kominowego celem zatrzymania ciepła, szyber' — zapoż. z błr. *júška*, -i (stąd też pol. gw. *juszka* 'szyber', Sw II, 189). Zob. też *dùšnykas*, *liùktas*, *speltė* i *šyberis*.

jùtryna I 1 p.a. stlit. 'jutrznia, nabożeństwo poranne, pierwsze ranne modlitwy brewiarzowe' — z substytucyjnym zakończeniem -yna zapożyczone ze stbłr. *jutrenja*, por. błr. *jútrenja*, ros., ukr. *útrenja*, stpol. *jutrznia*. War. *jùtrina*, *jùtrinė*. Wędrowną kalką kościelną z łac. *matutinum* 'modlitwy poranne' (Sławski I, 596). Zob. też SLA 91n., LEW 199, ALEW 425.

jùtryna II 1 p.a. NDŽ 'zamek w drzwiach, skrzyni, szafie' (*Durys buvo užrakintos su jùtryna*), war. *jùtrina* — nie do końca jasne przekształcenie wyrazu **nutryna*, który oddawał zapożyczony zwrot stbłr. *nutrenyj* (*nutrinij*, *nutrjanyj*) *zamokъ* 'zamek wpuszczany w drewno' (w odróżnieniu od zamka zawieszonego). LEW 199: 'umgebildet aus russ. *nutrenoj zamok...*, *nutrjanik* 'Einlaßschloß''.

jũviškas, -a 1 p.a. gw. zaimek dzierżawczy 3 pl. 'ich, ichni' (*Tai mūsīškas, tai jũviškas arklys* 'To nasz, [a] to ich koń') — formacja na -išk-, utworzona od formy gen.pl. *jũ* do *jiẽ* 'oni'; decasuativum porównywalne z *jūsūjis*, *bočiūjis* i *žmoniūjis*. Segment -v- spełnia rolę wypełniacza hiatu w sekwencji *ũ.i* (por. *pũv-V* ⇐ *puv-V* s.v. *pūti*). Zob. *mūsīškis*, *jūsīškis*.

K

kabāšinti, *kabāšinu*, *kabāšinau* gw. ‘przynaglać kogo do zrobienia czego, popędzać’ (*Vis jį reikia kabāšinti, kad nori, kad ką darytų*) — niejasne, poświadczone z jednego tylko miejsca (Skiřsnemunė, rej. Jūrbarkas) i podejrzone o pożyczkę. — Nie wiadomo, czy nazw. *Kabašinskas* (*Kabažinskas*) należy wyprowadzać z werbalnej podstawy *kabašin-*, czy też uważać za obce, por. ros. nazw. *Kabašin* (LPŽ I, 879; SRNG wymienia ros. gw. *kabašók*, *-šká* ‘kość z nogi zwierzęcia’).

kabėti, *kabù* (war. *kabiù*), *kabėjau* ‘wisieć, zwisać’. SD *kabu* «wiszę, wisam» (syn. *karau*) — durativum stanu na *-ė-* i na SO *kab-* ← *keb-/kib-* do *kėbti* ‘być zaczepionym, zwieszać się’ i *kibti* ‘zaczepiać się o co, zahaczać się’. Nawiązanie nominalne w psł. *(s)kob- ‘coś zgiętego, kabłak’ < pie. *(s)keb^h- (BSW 112, ALEW 426n.), por. serb.-cs. *skoba* ‘klamra, zapinka’, ros. *skobá* ‘klamra, pałak, podkówka’ obok ros. gw. *kobénja* ‘hak w ścianie’, czes. *skoble* f. ‘klamra w chomacie’ (stczes. ‘hak’), stpol. *skobl*, *-bla*, pol. *skobel* ‘żelazne ucho wbite dwoma końcami w futrynę drzwi lub wieko skrzyni i służące do zamykania’. Por. jeszcze REW I, 582, LEW 200n., Boryś 552. — Durativum z obocznym suf. *-o-*: *kabóti*, *-aũ*, *-ójau* ‘wisieć, zwisać’ (m.in. o ciężkim powietrzu, mgle). Por. *karóti* ob. *karėti*; *sáugoti* : łot. *saũdzēt*; łot. *sařgāt* : lit. *sergėti*. Inchoativum: *kambù*, *kabaũ*, *kàbti*: *nukàbti* ‘zawisnąć, zwisnąć, opaść’. — Caus. *kabinti* ‘wieszać; czerpać gąszcz, nabierać, wygrzebywać; wyrzucać gnój z obory’ (por. łot. *kabināt* ‘wieszać, zaczepiać’), *apkabinti* ‘obejmować, brać w ramiona’ : *apkabinu* SD «obeymuję co; obłapiam»), *sukabinti* ‘szczepić, złączyć’, *užkabinti* ‘zawiesić, powiesić; zaczepić o co’, *ažukabinu* SD «zawadzam za co». Iter. *kabinėti* ‘zawieszać, rozwieszać (np. upraną bieliznę)’, *apkabinėti* DP ‘obłapiać’, refl. *kabinėtis* ‘chwytać się czego, czepiać się; szukać zaczepki’; *apsikabinėti* ‘obejmować się, ścisnąć się’ zmienia się w *apskabinėti* (synkopa) i po resegmentacji *ap-skabinėti* wydaje simplex *skabinėti* ‘obejmować, ścisnąć’, refl. *skabinėtis* (por. *skáutis*, *stvértis*). Z neosuf. *-avo-*: *kabavóti*, *kābavoti* ‘dotykać; zaczepiać kogo, nagabywać dziewczęta’. Intens. *kabsóti* ‘wisieć, zwisać’ (war. *kapsóti*). — Postverbalia: *apkabà* ‘zasłona; zacisk do przytwierdzania bielizny suszącej się na sznurze; magazynek w pistolecie’, *ažukaba* SD «zawiasa» [u drzwi] (syn. *ažukabaris*), *kabárda* c. ‘niezdara’ (por. sufiks w *saũskarda*), *kābas* ‘haczyk’, *kābė*, *kabė* ‘haczyk, haftka’ (SD «spień u przeczki»), *kabeikà* c. ‘ten, co szuka zaczepki, powodu do kłótni’ ← *kabinėtis* (por. *mušeikà* ← *mūstis*), *kabėklis* ‘bosak, osęka’ (war. *kabāklis*), *kabėlis* ‘haczyk’, *kabikas* ‘to, co wisi, zwisa’, też n.instr. ‘kołek do wieszania; pętka, wieszak przy ubraniu’ (⇒ *kabiklis* ‘hak do wieszania’, zob. też uwagę s.v. *šaudiklis*), *kabyklà* ‘wieszak’, *kabinỹs* ‘hak’ (ŽD 261), *kablỹs* (zob.), *kabũilos* f.pl. ‘wrota wiszące na łąku’, war. *kabũilos* (por. oboczność *-uil-* : *-ul-* między *rubũila* i *rũbulas*, ŽD 185, 192), *kabũkas* ‘rodzaj haka’ (⇒ *kabũk-las* ts., por. *stebũklas*), *kabũs* ‘czepki, łatwo się zaczepiający’, SD «uwisły», *kabūtėš* f.pl. ‘cudzystów’, *nākabis* (zob.), *pakabũčiai* (zob.), *priekaba* ‘przyczepa’, *priekabė* ‘zaczepka’ (⇒ vb. denom. *priekabiáuti* ‘szukać zaczepki’), też ‘pretekst do czego’ oraz ‘nieszczęśliwe zdarzenie, wypadek’, war. *prýkabė* (⇒ błr. gw. *pryxíb* ‘nieszczęście’, PZB 4, 168), *priekabšis* ‘kochanek’ (← *prisikabinti* ‘przyczepić się’, por. *prielipas*), *sánkaba* (zob.), *užkaba* stlit. ‘zasłona’. — WSO *kāb-: *kobinỹs* (zob.).

kablỹs, *-io* 4 p.a. 1. ‘hak, wieszak’, 2. ‘dwuzębne widły do gnoju’, 3. SD «hak, kluczek, za którą klamka zapada» — nomen instrumenti na *-lys* od czas. *kabėti* (zob.). Paralele: *kaplỹs* ← *kapóti*; *kaslỹs* ← *kàsti*. — Drw. *kablėlis* ‘haczyk; przecinek; żądło’, SD «haczek»,

kabliukas ‘haczyk wędk; szydełko’, cps. *kabliūtaškis* ‘średnik’ (por. *tāškas* I). Drw. wsteczny: *kabỹs* ‘hak’ (por. *stuobryš* ⇒ *stúobas*; *gyvulỹs* ⇒ *gývis*). Vb. denom. *kabliuoti* ‘nabierać na widły i zrzucić’, przen. ‘chciwie jeść’.

kabōnas 2 p.a. gw. ‘wieprz, tuczny wieprz’ — zapoż. z błr. *kabán*, -á ‘samiec świni; dzik’, ros. *kabán* ‘dzik, wieprz, knur’.

kābras, -à 4 p.a. gw. ‘dzielny, odważny, śmiały; zdolny, zaradny, obrotny; szybki, prędki’ — z *krabras przez dysymilacyjny zanik *r* (por. *patrētas*), to zapożyczone ze stbłr. *xrabryj* ‘śmiały, odważny, mężny’, błr. *xrąbry*. War. *kabrūs*, *kābrus* m.in. ‘dzielny w bójce’. Otrębski (Zs 21, 97) brał pod uwagę także stpol. *chabry* jako źródło zapożyczenia. Wprawdzie SSTP takiego apelatywu nie wymienia, ale jest n.o. *Chabry*, zaświadczona w tzw. *Kronice Wielkopolskiej* jako przydomek króla Bolesława I, to ze zmiany *Charbry, zob. Bańkowski I, 150n.

kabūklas 2 p.a. gw. ‘rodzaj haka służącego do wieszania, zawieszania’ — przez degeminację z *kabuk-klas, denominativum powstałe przez nawarstwienie się suf. -kl- (n.instr.) na neoosn. *kabuk-*, wyodrębnioną z syn. *kabūkas* ‘rodzaj haka’ (n.instr. na -uk-). Na skutek wtórnego odniesienia *kabūklas* do *kabėti* ‘wisieć’ i *kabinti* ‘wieszać’ doszło do emancypacji -ukl- jako neosufiksu (por. *degūklas*, *sprudūklas*, *stebūklas*). Synonimicznym formantem jest tu -ikl-, zob. s.v. *šaudiklis*.

kačėi, *kačiaĩ*, war. *chačėi*, *chačiai* stlit. spójnik adversatywny ‘choć, choć’ — zapoż. ze stbłr. *xočej*, por. błr. *xacjá*, stpol. *chociaj* [‘mimo że, aczkolwiek’]. Warianty rozszerzone partykułami: *kačėib/kačėib*, *kačėiba*, *kačėibigi*, *kačėigel*, *kačėigi*, *kačėiġ/kačėieg* (*kačyġ*), *kačėis* oraz *chačėiġ*, *chačėieigi*. Zob. SLA 50, 92, LEW 201, ALEW 427. — War. *kač* ‘choć’, rzadko *chač* ⇐ pol. *choć* (to skrócone z *chocia* < *chociaj*, por. *chociaż*).

kačėnas 1 p.a., *kačānas* 2 p.a. gw. ‘kaczan, głąb kapusty’ (*Supjaustė kopūstą, liko tiktai kačėnas* ‘Pokroił kapustę, został tylko głąb’) — zapoż. z błr. *kačán*, -á. War. f. *kačėné* 1 p.a. (w bajce). — Cps. *kačėnagalvis* ‘tępy człowiek’, por. *galvā* (przypomina to użycie wyrazu pol. *głęb* na określenie głupiego, tępego człowieka).

kačėrga, *kačiārga* 1 p.a., *kačėrgā* 3 p.a. stlit., gw. ‘żelazny pogrzebacz’, SD <kačierga> «pogrzebaczka, koczarga» = /kač’arga/ — zapoż. ze stbłr. *kočėrga*, por. błr. *kačarhá*, -i, ros. *kočėrgā* ‘pogrzebacz’ (SLA 92, Zs 21, LEW 201, ALEW 427). War. *kačārga* (błr. -ča-), m. *kačėrgas*; z hiperpoprawnym -rk-: *kačėrka* (por. *irka* ob. *irga*); niejasne jest *kačėrpa* (Ruhig). Ze względu na akut por. zapoż. *čvėrtis*, *stėrva*, *zėrkolas*. Oboczność <če> : <čia> jak w *karčėmā* : *karčiamā*. — Użycia przenośne dla *kačėrga*: 1. ‘czas przed zachodem słońca lub zaraz po wschodzie słońca’, 2. ‘człowiek wysokiego wzrostu, dryblas, drał’. Por. rodzime *žarstėklis* s.v. *žarstýti*. — Drw. *kačėrgaikšlis* ‘mały pogrzebacz’ (rzadki neosuf. -aikšl-), *kačėrgýkštis* ‘trzonek pogrzebacza’, *kačėrgýnas* ‘miejsce przy piecu przeznaczone na narzędzia i miotły’, *kačėrgýščia* ‘mały pogrzebacz’, *kačėrgos* f.pl. ‘wszystkie używane przy piecu chlebowym przyrządy’ (⇐ błr. *kačėrhi*, -ėrh a. -aũ), cps. *kačėrgnōsis*, -ė ‘kto ma wielki nos’ (por. *nōsis*). — Niejasne jest łot. *kačarāgi* m.pl. ‘ciasne miejsce za piecem’. — N.rz. *Kačėrga* 2x. N.m. *Kačėrgai*, *Kačėrgiai* 2x, *Kačėrginē*, *Kačėrgišķs*, *Kačėrgišķis* 2x.

kāčiorius, -iaus 1 p.a. wsch.-lit. ‘kaczor, samiec kaczki a. czapli’ (*Kačķų daug, o kāčiorius tik vienas kiemi ponāuna* DvŽ ‘Kaczek jest wiele, a kaczor sam jeden na podwórzu panuje’) — zapoż. ze stbłr. *kačorъ*, por. błr. *káčar*, -a. War. *kāčioris*, *kāčiaras*. Zob. też *kačkā*.

kačkā 2 p.a., gen.sg. *kāčkos* wsch.-lit. ‘kaczka’ — zapoż. ze stbłr. *kačka*, błr. *káčka*, -i.

Zdrob. *kačkýtis*, *kačkūtis*. Zob. też *kāčiorius*.

kād spójnik 1. 'kiedy, gdy', 2. 'że, żeby, bo', wprowadzający rozmaite zdania podrzędne — wywodzi się przez apokopę ze stlit. *kada*²⁷⁰, to z adv. *kadà* (zob.). Por. *tād* < *tadà*. Zob. GJL III, § 819, LEW 199, 201, ALEW 427n.

kadà adv. 'kiedy?' : łot. *kad* ts. Refleks wsch.-lit. *kadū* wskazuje na praformę *kadān (zob. *kadāngi*). Odpowiednik stpr. *kadan*, *kaden*, *kadden* ukazuje się w roli spójnika 'kiedy, jeśli, o ile, wenn'. Adv. *kadà* jest derywatem od osnowy zaimkowej pie. *k^uo-, zob. *kàs*. — Z inną budową: wed. *kadā* 'kiedy' < *ka-dā, scs. *kogda* (ob. *kūgda*), ros. *kogdá*, gw. *kogdý* 'kiedy?'. Por. LEW 201, ALEW 429. — Zwroty i zrosty: *kadà ne kadà* 'kiedy, niekiedy', *kai kadà* 'niekiedy, czasami', *niekadà* 'nigdy', skrócone *niēkad* ts. (por. *visad*, *visād* < *visadà*).

kadagys, -io 3 p.a. bot. 'jałowiec, *Juniperus communis*'. War. *kadugys*, *kaduogys*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *kadēgs*, *kadags* (łot. gw. *kadiķis* i lit. gw. *kadigys* jest zapożyczeniem z dn. *Kaddik*, por. Jordan 65) oraz stpr. *kadegis* Ev 'jałowiec, Eynholcz [Wacholder]', co Būga, RR I, 308 zestawiał z łot. gw. *kadedzis* ts. (z *dajny*). Nie widać szans na bałtycką etymologię tego wyrazu, por. LEW 201n., ALEW 429n. (tu wzmianka o porównaniu ze słow. *kaditi* i *čadŕ*). Prawdopodobne wydaje się natomiast zapożyczenie z języków zachodniofińskich, por. liwij. *kadāg*, *gadāg*, *gaDāg* 'jałowiec', est. *kadakas*, *kadak*, fiń. *kataja* ts. Szczegółowy przegląd materiału i literatury na ten temat dał Toporov III, 115n. Zob. też Schmalstieg 1976, 263, Liukkonen 1999, 107, DLA 36n. Por. *jalaũcis*. — Zapoż. litewskie w ros. gw. *kádyk*, pol. gw. *kadyk*, *kaduk* (Laučjute 78). — Niejasne pozostaje *kādagas* w znac. 'choroba nerwowa spowodowana przełknięciem' (*Maži vaikai kādagą įgaun iš išgąscio* 'Małe dzieci dostają k. z przełknięcia'). — Drw. *kadagynas* 'zarośla jałowcowe', *kadaginē* 'samogon' (syn. *karklinē*, *krūminē*). Cps. *kādaguoģē* 'jagoda jałowca' (por. *uoga*), war. *kāduguogē*. — N.m. *Kadagiaĩ*, *Kadagynaĩ* 3x, *Kadagynas* 2x, *Kadagynē* 4x, *Kādagiškiai* 2x, *Kadugiaĩ*.

kadaĩ adv. 1. 'kiedy?' (*Kadaĩ tai buvo?* 'Kiedy to było?'), 2. 'kiedyś, dawniej, dawno temu' (*Augo miškas čia kadaĩ* 'Tu kiedyś rósł las'), 3. '(już) dawno temu' (*Mes jau kadaĩ nupjovėm šieną, o jūs tik pradedat* 'My już dawno skosiliśmy siano, a wy dopiero zaczynacie'. *Kadaĩ aš laukiu tavę* 'Długo już czekam na ciebie') — formacja z sufiksem przysłówkowym -ai, utworzona od *kadà* (zob.). War. *kadái*, *kadāigi* (> *kadāik*). — Pochodne: *kadāise* 'kiedyś, niegdyś, dawno temu', war. *kadāis* i *kadāisgi* (m.in. WP), *kadāisčia* a. *kadaĩščia* ts. (⇒ *kadāisiniais laikaĩs*). Ze skrzyżowania *kadāik* z *kadāisčia* pochodzi *kadaĩkščiai* 'kiedyś, niegdyś' (war. *kadaĩkštės*), ⇒ adi. *kadāikščias*, -à 'niegdysiejszy' (*Kadāikščias giesmės giedojom* LZŽ 'Stare pieśni śpiewaliśmy').

kadāngi spójnik o znac. 'ponieważ': *Vākar buvaĩ visą laĩką namiē, kadāngi lietūs lijo* 'Wczoraj był cały czas w domu, ponieważ lał deszcz' — zrost przysłówka *kadān (zob. *kadà*) z partykułą *gi*. War. stlit. *kadang* DK, *kadung* SD¹, *kadangel* MT. Zob. GJL III, § 820 i ALEW 429.

kādaubas 1 p.a., *kōdaubas* 1 p.a. wsch.-lit. 'duże naczynie wydrążone z jednej sztuki drewna, służące do przechowywania ziarna, mąki itp.' (*Kādaubi javų pylēm* LZŽ 'Do k. sypaliśmy zboże/ziarno'. *Kōdauban piliam javų* LZŽ 'Do k. sypujemy zboże') — zapoż. ze stbłr. *kadovbъ*, por. błr. *kādaũb*, -a ts.; ukr. gw. *kádovb* m.in. 'wielka beczka na zboże, mąkę,

²⁷⁰ Por. *iau tatai žinote, kada tie, kurie dabar po akimis jūsy stovi* PK 230¹⁷ 'już to dobrze wiecie, że ci, którzy teraz przed oblicznością waszą stoją'. — *Davei man tą patiechą rašte per pranašą, kada tu nenori smerties mano griešna žmogaus* PK 144¹⁸ 'Daleś mi tę otuchę w piśmie przez Proroka, że ty śmierci nie pożadasz grzesznego człowieka'.

kapustę', stpol. *kadluby* m.in. 'wydrążony pień drzewa wkładany do źródła zamiast cembrowiny lub też stanowiący oprawę żaren', pol. XVI w. *kadłuba* 'naczynie powstałe z wydrążonego kłosa drzewa'. Sławski II, 16 wywodził z psł. płn. *ka-dlǫ; II człon do czas. *dlǫti 'dłubać'. Zob. też ĘSBM 4, 27. Brak w LEW. — War. *kadaubẽ* 4 p.a. 'stojak dla dziecka zrobiony z połowy wydrążonego kłosa' (*Kur kūdikius stato, bus kadaubẽ* JU 'To, do czego wstawia się dzieci, nazywa się «kadaubẽ»') ← błr. gw. *kadaũba* b.z.a. ts. (ĘSBM), *kadaũba* (PzB 2, 356). LKŽ nie zaznaczył obcości tego wyrazu.

kadėti, *kāda*, *kadėjo* gw. 'o kurach: gdakać, zwł. przy składaniu jaja' (*Kur višta kad, ten ir kiaušį ded* 'Gdzie kura gdacze, tam też znosi jajo'), też o głosie koguta. Dźwiękonaśladowcze, por. wykrz. *kad-kad-kad-kadokš*, *kad-kad-kad-kudak*, opisujący gdakanie. Syn. *kagėti*, *katėti* i *kudakūoti*.

kadōkas, 2 p.a., pl. *kadōkai* gw. 'chodak, lichy but, drewniany a. z łyka' — zapoż. z pol. formy pl. *chodaki*, -ów (brak w LEW i POLŽ). Por. błr. *xadakí*, -óŭ, sg. *xadák* 'buty, od których oderznięto cholewy' (TSBM). War. z niejasnym u: *kudākės*, -iŭ 'obuwie splecione z grubych nici' (*Laukinaičiai vyžoms karnų netur, tai kudakėms nešioja* 'Ci, co mieszkają z dala od lasów, nie mają łyka na łapcie, więc noszą «kudakės»'). Lit. *k* za słow. *x* jak w *kābras*, *kačėi*, *kalāstas*.

kadūkas I 2 p.a., *kādukas* 1 p.a. stlit., gw. 1. 'padaczka, epilepsja' (m.in. SD «kaduk»), 2. przen. 'diabeł' (*Kādukas jį žino!* 'Diabli wiedzą!', *Kad tave kadūkai paimtų!* 'Niech cię diabli!') — zapoż. ze stbłr. *kadukъ* 'padaczka', por. błr. *kadūk*, -á 'diabeł' (← pol. przest. *kaduk* 'wielka niemoc, padaczka, świętego Walentego niemoc' L., z łac. *morbus cadūcus* 'padaczka', por. Bańkowski I, 606). Zob. też POLŽ 340.

kadūkas II 2 p.a. SD «kaduk, odumarłe dobra» ['majątność pozostawiona bez testamentu i bez dziedzica przechodząca na własność panującego', SPXVI] — zapoż. ze stbłr. *kaduk* ts. (← pol. przest. *kaduk* 'majątność opuszczała, odumarłe dobra' L., z łac. *cadūca haereditas*, por. Bańkowski I, 606). Zob. też POLŽ 340; pominięte w SLA, LKŽ i ALEW.

kaganijus, -aus stlit. hapaks z SD¹: <kaganius> 1. «kaganiec» ['rodzaj lampy, naczynie z knotem palącym się w oleju, kaganek'], 2. «capistrum...» ['wędzidło, munsztuk'] — zapoż. ze stbłr. *kaganecъ*, por. błr. *kahanéc*, -ncá 'prymitywna lampa, kaganek' (← pol. XVI w. *kaganiec*, -ńca 1. 'lampa olejowa', 2. 'kaganiec, siatka metalowa lub rzemienna zakładana na pysk konia lub psa', 3. 'wędzidło, munsztuk' (SPXVI). Suf. -ijus jest (niezwykłą) substytucją za pol. -'ec. Brak w LKŽ, SLA, LEW i ALEW. — Chronologicznie młodszą pożyczką jest gw. *gagañčius* 1. 'kaganiec, druciany koszyczek na pysk zwierzęcia', 2. 'obroża na szyi psa', 3. 'pochodnia używana przez łowących ryby spod lodu' ← błr. gw. *gagánec* (PzB 1, 399), pol. gw. *gaganiec*, -ńca (z Mazowska, zob. SGP II, 290). Udźwięcznienie *kaga°* w *gaga°* też w bg. gw. *gaganica* 'palenie wielkiego ognia na rozdźwięku wieczorem w niedzielę pierwszego tygodnia wielkanocnego postu', zob. Sławski II, 21 (tam też o etymologii słow. *kaganъ*). Co do transpozycji słowotwórczej por. *čirvañčius*, *ražañčius*.

kagėti, *kagėna*, *kagėno* gw. 1. 'o gęsi: wydawać głos, gęgać', SD <kagiana žūsis> «gęga gęś», 2. 'o bocianie: wydawać głos, klekotać' — czasownik na -en- od osnowy *ka-g-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *kā-ga-ga* o gęganiu, o klekotaniu bociana. Paralele: *gagėti*, *gagėti*. — Z innymi sufiksami: *kagėti*, -a, -ėjo 1. 'o kurach: gdakać' (syn. *kadėti*, *katėti*, *kudakūoti*), 2. 'o gęsiach: gęgać', *kagojoti* ts. — Oboczna osnowa *kagag-* ← *kāga-ga*: *kagagoti* – o gęsiorze (Nesselmann), SD *kagaguojas žūsis* «gęga gęś».

kaĩ 'gdy, jak', spójnik podrzędnych zdań czasowych, np. *Kai pabudau, buvo šviesu aplinkui* 'Gdy się obudziłem, naokoło było jasno'. *Kai ateisi, pasakysiu* 'Gdy przyjdiesz, to [ci] powiem'. *Kai duoda, tai ir imk* 'Jak dają, to bierz'. Zob. GJL III, § 821. Odpowiednik łot.

kaĩ (ME II, 132, V, 573). Odpowiednik stpr. *kai* jest używany jako 1. adv. ‘jak?’, 2. ptk. porównawcza ‘jak’, 3. spójnik zdań względnych ‘że’ i zdań celowych ‘aby’. Możliwy jest wywód z formy locatiwu sg. do zaimka pytajnego *kas* ‘kto, co’, zob. ALEW 430. — Ptk. *kaĩ* występuje w składzie (1) nieokreślonych zaimków, por. *kai kàs* ‘ten i ów’, *kai katràs* ‘któryś z dwu’, *kai kòks* a. *kai kuris* ‘niektóry’ i (2) nieokreślonych przysłówków, por. *kai kuř* ‘gdzieniegdzie’.

kailiniaĩ, *-iũ* 3 p.a., *káiliniai* 1 p.a. m.pl. 1. ‘kożuch, odzienie wierzchnie ze skóry zwierzęcej’ (por. *barõnai*, *kaž(i)ũkai*), 2. ‘skóra zwierzęca’ — drw. z suf. *-inĩa-* od sb. *káilis* ‘skóra zwierzęca wraz z włosiem’ (zob.). War. monoftongizowany: *kaliniaĩ*. War. kontrahowane: *kalniaĩ*, *kálniai*. — Drw. *kailinėliai* SD¹ «kożuszek», *kailinykas* SD¹ «kuśnierz», *kailiniũotas* ‘w kożuchu’, SD «kożuchem odziany, w kożuchu kto». Cps. *kailinražiaĩ* m.pl. ‘znoszony, zdarty kożuch; wywrócony kożuch’ (por. *rãžas*), *kailinskrabiaĩ* m.pl. ‘znoszony kożuch’ (por. *skrabėti*), *naktkailiniai* m.pl. LEX ‘kożuch do spania, Schlaf Peltz’ (kalka z nwn. przest. *Nachtpelz* m., por. *naktis*).

káilis, *-io* 1 p.a. 1. ‘skóra zwierzęca wraz z włosiem’, 2. ‘skóra owcza na kożuch’, 3. ‘futro’, *lókio káilis* ‘niedźwiedzia skóra; niedźwiedzie futro’. Odpowiednik łot. *kailis* ‘skóra owcza na kożuch; znoszone futro’. Trudne. Z formalnego punktu widzenia można by przy założeniu s-mobile przyjąć alternant na SO *(s)kãĩl-C, mianowicie do *(s)kĩl-C jak w *skĩlti* ‘pękać; rozszczepiać się, rozdzielać się’ (SE *skėlti* m.in. ‘łupać’), stisl. *skilja* ‘oddzielić, odróżnić’, pwk. *skelh₂-/*sklh₂-. Znacz. etym. ‘to co zdarto, oddzielono od mięsa’. Por. przymiotnik łot. *kails* ‘nagi, goły, nagusieńki, goluteńki; pozbawiony łuski (o ziarnie), bezlistny (o drzewie), bezśnieżny (o okresie mroźnej pogody)’, przen. ‘bezbronny, nieżonaty, bezdietny’, *pliks un kails* ‘goły jak święty turecki, bardzo biedny’. Paralele dla SO *ai* ← *i*: *dáilyti*, *máila*, *smaĩlus*. ALEW 431 proponuje raczej dewerbalną formację na *-l-* od pwk. *k^(u)ejH- (znaczenia nie podano). — Drw. *kailiniaĩ* (zob.), *kaĩlius* ‘kuśnierz’. Cps. *káiliadaris*, SD <*kailadaris*> «kusznierz» (por. *darýti*), *kailiadirbỹs* a. *káildirbis* ‘garbarz, kożusznik, kuśnierz’ (por. *dirbti*), *kailiadirỹs* a. *káiliadiris* ‘rzemieślnik skórujący zwierzęta’ (por. *dirti*), *kailialupỹs* ts., przen. ‘zdzierca’ (por. *lũpti*), *káildžiautis* ‘rozwidlona gałąź a. widły służące do rozpostarcia i suszenia skóry’ (por. *džiauti*), *káiliamautis*, *káilmautis* ts., por. *máuti* (*Káilmautis vartojamas kailiams mauti ir džiovinti*); do tego jest war. *káu-mautis*, którego człon początkowy wymaga odtworzenia formy pośredniej *kail-mautis; tu następuje asymilacja *ai-au* > *au-au* i dysymilatywny zanik *l* (por. *kiaušerỹs* < *kiaulšerỹs*); *káiliaraugis* ‘garbnik, kwas garbarski’, war. *kálraugis* (por. *ráugti*), *káiliarũgštis* ‘garbnik’ (por. *rũgti*), *káiliatempis* ‘widły do suszenia skóry’, war. *káltempis* (por. *tempti*), *káiliavilkis* ts. (por. *vilkti*), *kaliaũsė* (zob.). Gw. *kálpešis* ‘garbarz’ – podobnie jak *kaliaũsė* (zob.) – pochodzi z nieregularnej monoftongizacji w *kail-pešis (por. *pėšti*). — Vb. denom. *káilyti*, *-iju*, *-ijau* ‘zdzierać skórę, obdzierać ze skóry; dawać w skórę, bić kogo; o deszczu: mocno padać’.

káimas 1, 3 p.a., *kaĩmas* 4 p.a. ‘wieś, osada’. War. f. *káima* lub *káimė* 1 p.a. (już stlit.). Odpowiednik stpr. *caymis* EV ‘wieś, Dorf’, *kayme* GRG 5 «Dorff», *Cayme* GRF 9 «Pagus». Osnowa *kaim-* alternuje z *kiem-*, zob. *kiẽmas* (tam też etymologia). Stang 1966, 158 ujmuje *káimas* jako derywat typu *vřddhi* od lit. *kiẽmas* ‘zagroda’ (za nim ALEW 432); rozwój znaczeniowy: ‘Bauernhof, zagroda’ ⇒ ‘wieś, Dorf’. — Drw. *apýkaimė* a. *apikaimė* ‘okolica’, SD <*apikayme*> «okolica» (syn. *aplinka*), *kaĩmenė* (zob.), *kaimiẽtis* ‘wieśniak’ (⇒ *kaimiẽtiškas* ‘wieśniaczy’, *kaimiẽtiškai* adv. ‘po wiejsku’), *kaimýnas* (zob.), *káimiškas* ‘wiejski’ (⇒ *káimiškis* ‘wieśniak; mieszkanię tej samej wsi, swojak’). Cps. *bažnýtkaimis* ‘wieś kościelna’ (por. *bažnýčia*), war. *bažnýčkiemis*. — N.m. *Didžiākaimis*, *Naũkaimis* 8x, *Sėnkaimis*, *Žydkaimis*. Z onomastyki staropruskiej: n.m. *Caymelawken* (por. *laucks* ‘rola, pole’), n.rz. *Caymenape*, *Kaymenap* (por. *ape* EV ‘Vlys, potok, rzeczka’), n.jez. *Kaymino*

(AON 53).

kaīmenē 1 p.a. 1. ‘stado bydła’ (DLKŽ), por. stlit. *pravis ir nuplas stodai ir kaimenēs tavos* DP 290₄₀ ‘rozmnożą się stada i trzody twoje’, 2. gw. ‘bydło całej wsi’: *Gyvoliai viso kaimo vadinas kaīmenē* JU ‘Bydło całej wsi nazywa się «kaīmenē»’. Budowa *kaīm-enē* wskazuje na drw. od *kaīmas* ‘wieś’. Znaczenie wymienione wyżej jako 2. podsuwa rekonstrukcję znaczenia etymologicznego: ‘bydło wiejskie’. Przybliżone paralele: *karēnē* ‘wojna’ $\Leftarrow$ *kāras*; *sunkēnē* ‘cięża’ $\Leftarrow$ *sunkūs* (por. GJL II, § 309). Por. n.rz. *Kaimenā* i stpr. n.jez. *Kaymino* (AON 53).

kaimýnas I, -ē 1 p.a. stlit. ‘poddany, chłop pańszczyźniany, chłop zależny od dziedzica włości’, por. *kurie musų rėdyman, ir priekuopon buvo paduoti, kaip yra vaikai, tarnai, šeimyna, ir kaimynai* DP 9₃₈ ‘ktorzy naszej sprawie i opatrności byli poruczeni, jako są dzieci, słudzy, czeladź, i poddani’. — ... *kaip rėdei vaikelius ir šeimyną sava, kaip rėdei ir apveizdėjai kaimynus savus* DP 307₃₆ ‘... jakoś sprawował dziatki i czeladkę swoją, jakoś rządził i opatrował poddane swoje’. Drw. na -ynas od sb. *káimas* ‘wieś, osada’ (zob.), co do funkcji różny od *kaimýnas* II ‘sąsiad’. Znacz. etym. ‘mieszkaniec wsi, wieśniak’. Paralela semantyczna: łac. *vīcīnus* ‘mieszkający w pobliżu, sąsiedni’ $\Leftarrow$ *vīcus* ‘wieś’. NB. LKŽ V, 56 niesłusznie włączył *kaimýnas* I do lemmatu *kaimýnas* II. — Zapoż. litewskie w stbłr. 1536 r. *kojminecъ*, pl. *kojminy* ‘chłopi poddani zobowiązani do pańszczyzny, ale nie płacący danin; poddani mieszkający poza dworem dziedzica’; war. polski *kayminy* 1608 r. (por. HSBM 15, 185, Laučjute 94).

kaimýnas II, -ē 1, 3 p.a. ‘sąsiad’, też *kaimýnas* 4 p.a. (*kaimýnē* 2 p.a. ‘sąsiadka’). Odpowiedniki: łot. *kaīmiņš* ‘mieszkaniec tej samej wsi; sąsiad’ (*kaīmiņte* ‘sąsiadka’), stpr. *maiāsmu kaimīnan* dat.sg. ‘mojemu sąsiadowi, moim sąsiadami’. Na pierwszy rzut oka chciałoby się tu widzieć derywat na -ynas od *káimas* ‘wieś’. Temu jednak sprzeciwia się obecność *kaimýna*, rzeczownika zbiorowego o znacz. ‘sąsiedztwo, sąsiedzi’ (por. *šeimýna* ‘wielka rodzina’, przest. ‘czeladź’). Wygląda na to, że wyraz *kaimýnas* ‘sąsiad’ powstał jako singulativum od coll. *kaimýna*. Powyższego nie bierze pod uwagę ALEW 431n. — Drw. *kaimýna* ‘sąsiedztwo’, *kaimýnai* m.pl. SD «sąsiedztwo», *kaimynijā* coll. ‘sąsiedzi, wszyscy sąsiedzi’ (*Kaimynijoj apsigyveno kitas žmogus* ‘W sąsiedztwie osiedlił się inny człowiek’), *kaimynkā* 2 p.a. lub *kaiminkā* 4 p.a. ‘sąsiadka’ (suf. słowiański), *kaimynýstē* ‘sąsiedztwo’ (war. *kaimynystā*). Vb. denom. *kaimynāuti* ‘być sąsiadami, sąsiadować’, refl. ‘utrzymywać sąsiedzkie stosunki’, por. *Mes su juo kaimynaī, neblogai kaimynāvomēs* ‘My z nim [jesteśmy] sąsiadami, nieźle ze sobą sąsiadujemy’).

káina 1 p.a., *kainā* 4 p.a. 1. ‘cena, wartość wyrażona w pieniądzech’, 2. ‘pożytek, korzyść’ (*Maža káina iš tokio darbo* ‘Mały pożytek z takiej roboty’). Odpowiednik psł. *cēna, por. scs. *cēna* ‘zapłata jako zadośćuczynienie, okup; cena’, sch. *cijēna*, stczes. *cēna*, ros. *cená* (acc. *cenu*) ‘cena’, stpol. *cana* (loc.sg. w *cenie*, $\Rightarrow$ pol. nom.sg. *cena*). Pbsł. *kaīnā ‘wartość, cena’ jako refleks formacji pie. *k^hoj-neh₂-, por. gr. *ποινή* ‘okup pieniężny za zabójstwo, grzywna, zapłata, kara, zadośćuczynienie, zemsta’, aw. *kaēna* ‘zadośćuczynienie, kara, zemsta, odwet’, pers. *kīn* ‘nienawiść’ (por. IEW 637, BSW 113, LEW 203). Pwk. pie. *k^hej- (LIV² 379), por. wed. *cáyate* ‘karze, egzekwuje dług’, SZ gr. *τίνω* ‘zapłacić, odpokutować za winy, ponieść karę, wyrzucić zemstę na kogoś, ukarać kogoś’. Brak śladów verbum w bałto-słowiańskim. Akut formy *káina* nie ma motywacji historycznej. Zdaniem niektórych lituanistów jest to sztuczna norma języka literackiego (por. np. Urbutis 2010, 406). — W wypadku łot. *ciens* ‘cześć, godność, poważanie’ (*cienā, guodā turēt* ‘mieć w poważaniu’, vb. denom. *ciēnīt, -īju* ‘czcić, szanować, poważać’) palatalizacja mogłaby skłaniać do założenia praformy *kienas jako formacji na SE, pb. *keīnā-. Brak oparcia porównawczego dla postulatu *keīnā- sprawił, że rozważano tu raczej pożyczkę ze

słowiańskiego (ME I, 394n.), por. stbłr. *cena*, ros. *cená* ‘cena, wartość, doniosłość’, *cenítʹ* ‘oceniać, szacować; szanować, poważać, cenić’. BSW 113 nie wymienił formy łotewskiej s.v. **kainā*²⁷¹. — Drw. *ĩkainis* ‘stawka, taryfa’, cps. *pùskainis* ‘połowa ceny’ (por. *pùsē*), zwykle *pùskainiu* adv. ‘za pół ceny’ (*Puskainiu pardaviau savo žirgą* ‘Za pół ceny sprzedałem swego konia’), war. *pùskainiui*. Vb. denom. *káininti* ‘ustalać cenę, wyceniać’, *káinoti*, -ju, -jau ts. (*Kiek káinoji šitą žąsį?* ‘Ile liczysz sobie sobie za tę gęś?’), *nukainóti* ‘przecenić towar, obniżyć cenę’, *pérkainoti* ‘przewartościować’.

kaĩnas, -à 4 p.a. przest. ‘wspólny, gemeinschaftlich’: *Kaĩnos ganyklos* ‘Wspólne pastwiska’. Drw. *kainai* adv. ‘ze sobą’ (*Susmušė kainai Petras su Jonu* ‘Pobili się Piotr z Janem’), vb. denom. *káiniotis* ‘zadawać się z kim, przestawać z kim’ (*Ja tu káinosies su vagimi, tai susigudinsi* ‘Jeśli będziesz się zadawał ze złodziejem, to sam nawykniesz [zostaniesz złodziejem]’). Wszystko za LkŽ V, 58. Būga, RR III, 818 wątpił w autentyczność przym. *kaĩnas* z powodu braku poświadczeń gwarowych. Jest prawdopodobne, że to papierowy neologizm, który stworzył J. Basanavičius jako replikę greckiego κοινός ‘wspólny; ogólny, powszechny, publiczny’.

káinioti, *káinioju*, *káiniojau* gw. ‘wtykać, wsuwać; zatykać (mchem, pakułami) szczeliny między belkami chaty’, *ĩkáinioti* ‘splatać (nici)’, *iškáinioti* ‘rozplatać, rozsypać (nici)’, *užkáinioti* ‘zatkać (dziurę), zapleść, załatać (otwór w płocie)’ — najprawdopodobniej jest to war. s-mobile do *skáinioti* ‘zrywać (liście, owoce), szczypać, skubać’ (zob.).

kaĩp adv. ‘jak, w jaki sposób’, drw. *kaikaĩp* ‘jakkolwiek’, *niẽkaip* ‘nijak’. Skrócona postać stlit. *kaĩpo* a. *kaipõ*, DP <kaipõ> ‘jako’, <kaipág> ‘jakoż’, co było złożeniem *kai-po*. Por. łot. *kaĩ* ‘jak’, strp. *kai* ts. Objaśnienie dyftongu jest sporne. Zob. *kàs* ‘kto, co’. — *taĩp* ‘tak’ (*Visai ne taĩp buvo* ‘Było zupełnie inaczej’, dosł. ‘całkiem nie tak’), DP <téip> obok <téipag> ‘tak’, <téipag> ‘także’, *taipjaũ* ‘także’ (por. *jaũ*).

kaĩpti, *kaipstũ*, *kaipaũ* gw. 1. ‘zapadać na zdrowiu, tracić siły, cherlać’, 2. ‘mdleć’, cps. *nukaĩpti* ‘słabnąć, mdleć; powoli zdychać (o zwierzętach, ptakach), umierać’. Odpowiednik łot. *kaĩpt²*, -stu, -u ‘długo czekać; męczyć się; próżnować’. — War. *keip-*: *keĩpti*, *keipstũ* (war. *keipĩũ*), *keipaũ* (war. *keipiaũ*) ‘zapadać na zdrowiu, spadać z ciała, mizernieć, nędznieć; umierać, zdychać’, *apkeĩpti* ‘zasłabnąć, zemdleć’, *atkeĩpti* ‘wracać do zdrowia’, *nukeĩpti* ‘wycieńczyć się, umrzeć, zdechnąć’ (brak refleksu †kiep-). Allomorf *keip-* nie musi być alternantem na SE względem *kaip-* (spodziewamy się raczej *kiep-). Może to być wariant do *kaip-* ze zmianą *ai > ei* jak np. w *reĩbti* < *raĩbti*; *skreĩstẽ* < *skraĩstẽ*. NB. Łot. *ķeĩpt*, -stu, -pu ‘klepać biedę, pędzić nędzny żywot’ jest lituanizmem (ME II, 360). — Drw. *kaĩpalioti* ‘niedomagać’ (neosufiks jak w *sárgalioti*), *kaipinėti* ‘chodzić ledwo żywym’ (*Senis jau visą pavasarį kaipinėja, bet nemiršta* ‘Starzec niedomaga już całą wiosnę, ale nie umiera’), *kaipinti* caus. ‘morzyć głodem’. — Nie ma ustalonej etymologii. Zob. LEW 203, gdzie przywołano porównanie Fortunatova *kaip-* z psł. *cěp-, por. scs. *ocěpěněti* ‘wyschnąć’, ros. *ocepeněť* ‘zdrętwieć, osłupieć, zdębieć’. REW III, 289n. wyprowadzał to jako vb. denominativum od cs. *cěp-ěňũ* ‘szytywny’ ⇐ psł. *cěpũ ‘pałka, np. do młócenia zboża’ < pie. *koĩpo- (paralela znaczeniowa: ros. *okolěť* ‘zdechnąć, zeszywnieć’ ⇐ *kol* ‘kół, pal; pałka’). Jeszcze inaczej Būga, RR I, 297: wiązał z *kuitėti* ‘zdychać’ i jednocześnie *kvaĩšti* ‘doznawać zamroczenia, głupieć, bzikować’. Urbutis 2009, 126n., 239 położył nacisk na pokrewieństwo

²⁷¹ W tym stanie rzeczy przyjmujemy, że alternanty pie. *k^uej-, *k^ui- nie pozostawiły śladów w językach bałto-słowiańskich. Z drugiej strony zwraca uwagę refleks wzdłużonego SO w czas. psł. *kajati sę < pbsł. *kāj-ā- < *k^uōj-ā-, por. scs. *kajati sę* ‘czynić pokutę, kajać się’ (scs. *okajati* ‘opłakiwać’), ros. *kajatsja* ‘kajać się, wyrażać skruchę, przyznawać się’, czes. *kát se* ‘kajać się’, pol. *kajać się* ‘ze skruchą przyznawać się do winy’ (stpol. też ‘wyznawać grzechy, spowiadać się’).

semantyczne pierwiastków pie. **(s)keip-* i **(s)kēip-* ‘oddzielać, rozszczepiać, kroić’ i dążył do unaocznienia pierwotnej bliskości takich form, jak *kaĩpti/keĩpti* i *šiẽpti, skiẽpti*. Wydaje się, że jest to próba zbyt daleko idąca. Punktem wyjścia nowego objaśnienia niech będzie pwk. *kep-* czasownika *kepù, kēpti* ‘piec, piec się’. Przyjmijmy, że należący tu SZ *kip-* (typ *TiT* $\Leftarrow$ *TeT*) dał osnowę prs. infigowanemu **kimpa* ‘piecze się (na słońcu), schnie, usycha’, po czym pozostał ślad w takich formach, jak *kiĩpti* (*Kimp[a] širdis iš rūpesčio* ‘Usycha serce ze zgryzoty’), *kimpēti, -ja, -jo* ‘wysychać, twardnieć’ i *kimpa* c. ‘wychudły człowiek a. zwierzę’. Otóż jest możliwe, że forma prs. *kypstù* ‘chudnę’ (zob. niżej) pochodzi z **kīpstu* < **kimp-stu*, czyli polega na rozszerzeniu tematu infigowanego suf. *-sta-*. Inf. *kỹpti* i prt. *kypaũ* stoją na miejscu **kipti, *kīpaũ* na skutek uogólnienia neopwk. *kyp-* poza praesens. Znacz. ‘chudnąć, spadać z ciała’ jest łatwo zrozumiałe jako przenośne w stosunku do ‘schnąć, usychać’. Morfem *kaip-* przedstawia neoapofoniczną formę SP/SO do *kip-* (paralela: *staip-* $\Leftarrow$ *stip-* $\Leftarrow$ *step-* s.v. *stēpinti*). Struktura prs. *kaip-stu* wskazuje na vb. denominativum, utworzone od sb. **kaipa* lub **kaipas*, znac. etym. ‘człowiek lub zwierzę wychudłe, wycieńczone’. — Sonoryzacja *keip-V* > *geib-V* stała się prawdopodobnie źródłem war. *geĩbti* (zob.). — Neopwk. *kyp-*: *kỹpti, kypstù, kypaũ* ‘chudnąć, mizernieć’, *atkỹpti* ‘odzyskiwać siły, wracać do zdrowia’, *iškỹpti* ‘wyzdrowieć’, *užkỹpti* ‘zmizernieć’, refl. *atsikỹpti* JU ‘odchwycić się, ożyć’. Osobno zob. *ĩkypas*.

kaĩras, -à 4 p.a. ‘lewy’ — uchodzi za zdysymilowaną postać przymiotnika **krai-ras* (LEW 203). Por. łot. *ķeiris* ‘leworęczny’ z **kreiras* (ME II, 270n.)²⁷². Leksem *krai-* ukazują się w lit. *kraivas* SD «krzywy, nakrzywiony», *kraivybė* SD «krzywość, nakrzywienie». Dalej por. łot. *kreĩlis* ‘leworęczny, mańkut’ z **krei-lja-* (od **krai-la-?*). Morfem **krai-* jest alternantem na st. o do *krei-*, widocznego w formach łot. *krēiss* ‘lewy’ < **krei-sa-* i lit. *kreĩvas* ‘krzywy’. — Drw. *kairē* ‘lewa ręka’ (SD «lewica, lewa ręka»), *kairēn* adv. ‘na lewo, w lewo’, *kairỹs, -ē* ‘lewy, lewostronny’, *kairỹs* sb. ‘człowiek leworęczny, mańkut’, *kaĩrius* ts., *kairūs*, -i ‘lewy’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kójračka* f. ‘mańkut, mańczak’ (PzB 2, 494). — N.m. *Kairiai* 9x.

káirinti, *káirinu, káirinau* gw. 1. ‘drażnić (psa)’, 2. ‘pobudzać do gniewu, irytować’, 3. ‘zaczepiać dziewczęta’ — causativum z suf. *-in-* i neoapofonicznym SP/SO *kair-* $\Leftarrow$ SZ *kir-*, por. *ĩkirstu, -ti* ‘znudzić się, zbrzydnąć, dokuczyć’ (war. *ĩkỹrti* s.v. *ĩkỹrūs*), caus. *kĩrinti* ‘drażnić’. Odpowiednik łot. *kaĩrināt* ‘drażnić’, refl. *-tiēs* ‘przekomarzać się, flirtować’ (*kair-* odnawia stary SP *kar-*, *karināt* ‘szarpać, targać’). Akut analogiczny do prymarnego prs. - *kĩrstu* < **kĩrstu* < **kinr-stu*. Inne przykłady takiej samej apofonii: *dairýtis* $\Leftarrow$ *dyr-*; *spairinti* $\Leftarrow$ *spir-* i *tairáutis* $\Leftarrow$ *tir-*. — NB. Intrabałtycka geneza *kair-* sprzeciwia się łączeniu *káirinti* z łac. *carinō, -āre* ‘wyszydzać, wyśmiewać’, jak to robi de Vaan 93 (Ernout-Meillet 100 porównywali *carinō* raczej z psł. **kor-*, scs. *ukorũ* ‘zniewaga’).

káislais gw. adv., używane z czas. *išėjo, nuėjo* oznacza ‘(poszło) na marne, (obróciło się) wniwecz, zmarnowało się’, np. *Visas mano darbas káislais išėjo* a. *nuėjo* ‘Cała moja praca poszła na marne’. *Avys káislais nuėjo* ‘Owce się zmarnowały’. Etymologicznym znaczeniem zwrotu *káislais išėjo* było pewnie ‘skończyło się na zapale’, por. *kaĩslas* s.v. *kaĩsti*. Zob. bliskoznaczne *baudaĩs*.

kaĩsti, *kaistù, kaitaũ* 1. ‘nagrzewać się, rozgrzewać się’, 2. ‘czerwienić się, rumienić się’, 3. ‘pocić się’, 4. ‘pałać (gniewem, radością)’, 5. ‘(o sianie) przeć, zaparzać się’. SD: *kaistù* «pocę się, potnieię», *kaistù nuog karčio* «pram, prę» (syn. *šuntu*). Cps. *nukaĩsti* ‘pokryć się rumieńcem’, *prakaĩsti* ‘przegrzać się, spocić się’, *sukaĩsti* ‘spocić się; spleśnieć

²⁷² Dysymilatywny zanik *r* jak np. w wyrazach *jómarkas* < *jórmakas* (zapoż. z pol. *jarmark*) i *pikrūs* < **pikrūs* (zapoż. ze stbłr. *pikryj*).

(o mące w worku)'. Odpowiednik łot. *kāist*, *kāistu*, *kāitu* 'gorzeć, płonąć; być rozpalonym, rumienić się', przen. 'pałać, np. miłością'. Obok tego *skāistiēs* 'złościć się', gdzie początkowe *s-* tłumaczy się metanalizą formacji zwrotnych typu *ap-s-kāisties*, *nuo-s-kāisties*, zob. Endzelīns, DI II, 163), drw. *kāitēt* 'palić, rozpalać', *skāistītiēs* 'denerwować się, złościć się, klócić się'. Bałtyckie *kait-* wygląda jak alternant na SO do niezachowanego pwk. **keit-/kiet-*. Etymologicznie było łączone z pie. **kai-t-* 'być gorącym', por. stisl. *heitr*, stwn. *heiz* 'gorący', goc. *heito* 'gorączka', *haiz* n. 'żagiew, pochodnia', stisl. *hiti* 'upał, gorąco', stwn. *gihei* ts. Zob. IEW 519, LEW 204, ALEW 432n., Casaretto 2004, 219, 565. — Tranzytywny pdg. *kaīsti*, *kaičiū*, *kaičiaū* 'ogrzać, zagrzać, zagotować' (*nukaīsti* 'zdjąć z ognia coś gotującego się') ustalił się na bazie quasiprymarnego prs. *kaičiū*, pierwotnie należącego do iter.-caus. **kaityti*. Paralele: *kāišiu* ob. *kāišyti*, *rausiū* ob. *rausyti* i *baigiū* ob. **baigyti*. — Inne czas. sekundarne: *kaītinti* 'zagrzać, nagrzewać, rozgrzewać', *kaitina mi saulē* SD «dogrzewa mi słońce» (por. stpr. *ankaitītai* ob. *enkaitītai* nom.pl. m. 'zagorzali, die angefochtenen', czyt. [an-kaitin-tai]), łot. *kāitēt*, -ēju 'palić, żarzyć się', tr. 'rozgrzać kamienie, rozżarzyć żelazo', *kaītīnāt* 'drażnić, rozdrażniać; złościć, oburzać'. — Nomina: *atkaitā* a. *atkaitē* 'miejsce nasłonecznione, mocno ogrzewane przez słońce' (war. *atākaita*, *atōkaita*), *ātkaitalas* 'odgrzewane jedzenie', *atkaitomīs* a. *atkaitōm* adv. 'na zmianę (pracować)', *īkaita* ts., *kaitrā* (zob.), *kaitulys* 1. 'zaczerwienienie twarzy, rumieniec', 2. SD «pot, sudor», 3. przen. 'człowiek zapalczywy, popędliwy' (por. pol. *gorączka* m. ts.), *pókaitis* 1. 'skwar o południu', 2. 'odpoczynek południowy; odpoczynek poobiedni' (*Pietus pavalgius*, *duok pókaitį tarnams ir gyviliams* 'Po obiedzie daj odpocząć parobkom i zwierzętom'), *prākaitas* (zob.), cps. *saulėkaita* 'spiekota, skwar' (por. *saulė*). — Neopwk. *kais-* (≡ *kaīsti*): *užkaīsdinti* 'zagrzać, podgrzać (obiad)', *kaīslas* 'pocenie się; zapal, żarliwy poryw' (⇒ vb. denom. *kāislauti* 'chcieć, pragnąć'), *kaisrā* 1. 'łuna, czerwona poświata na niebie', 2. 'upał, skwar', war. z insercją *t*: gw. *kaistrā* (⇒ *kaistrūs* 'gorący – o ogniu'); *kaistūvas* m.in. 'czajnik'. Nawiązanie w stpr. ENCH: *en prakāisnan twise prosnan* 'w pocie oblicza twego, im schweiß deines Angesichts', < **prakais-sna-*, od czas. **prakais-ti* (por. lit. *prakaīsti* oraz LAV 292).

kaišyti, *kaišau*, *kaišiaū* 1. 'wsuwać, wkładać, zatykać' (syn. *kamšyti* ≡ *kiṃšti*), 2. 'obtykać, ozdabiać zieleń, kwiatami', 3. 'wytykać kogo palcem'. Cps. *apkaišyti* 'obetkać, poobtykać', SD *apkaišau* «obtykam» (syn. *apkumšau*), *iškaišyti* 'ubrać wewnątrz czegoś (w zieleń i kwiaty)', *pakaišyti* 'posunąć dopalające się polana; podwinąć do góry, podkasać; wydzielać, rozdawać, np. dzieciom', *pakaišau* SD¹ «podkasuję, podkasywam» (por. łot. *pakaisīt* 'posłać słomę, np. koniowi w stajni'), *prikaišau* SD «natykam co» (syn. *prikimšu*, *pridēmi*). Refl. *kaišytis* 'stroić się, obtykać się (np. kwiatami)', *pasikaišyti* 'zakasać sobie, np. spódnicę', *pasikaišau* SD¹, SD «podkasuję się», *prikaišyti* m.in. 'robić wymówki' (⇒ *priekaišas*, zob. *priekaištas*). Formacja *kaiš-y-* jest iteratywem z neoapofonicznym SO *kaiš-*, który utworzono do SZ *kiš-*, por. *kišti* 'wsunąć, wsadzić'. Wcześniejszy iteratyw brzmiał pewnie **kašyti*, z *kaš-* jako starym SO od *keš-*, por. *kemšu*, *kiṃšti* 'wpychać, wsuwać'. Paralele: *raizgyti* ≡ *rizg-* (≡ *rezgù*), *staipytis* ≡ *stip-* (≡ *stēpinu*). Odpowiednia formacja łotewska z dyftongiczną osnową *kais-*, *kāisīt*, -u, -īju 'sypać, rozsypywać, siać, rozrzucać, szastać pieniędzmi', odchyła się od litewskiej pod względem znaczeniowym. Zob. LEW 260, ALEW 433. — Drw. *kaišaliauti* WP 'zatykać (krzyż)', *kāišalīoti* 'wsuwać, wtykać' (zakłada **kaišalius*, por. *sargālius*). Neoosn. *kaiš-* (≡ *kaišiaū*): *kāišiōti* iter. 'tykać, wtykać, obtykać' (por. *brāidžiōti* ≡ *braidyti*; *pāišiōti* ≡ *paišyti*). W kwestii akutu zob. Būga, RR II, 476.). — Postverbalia: *kaīštis* 'zatyczka, korek, zasuwa (drzwi), czop (w beczce), trzpień, kołek', war. z insercją *k*: *kaikštis*; *īkaištis* 'jedzenie zabierane w drogę, prowiant; porcja drewna wkładana na noc do pieca; dziurka od klucza', *priekaištē* a. *priekaištis* 'fartuch' (≡ *prisikaišyti* 'przypasać sobie'), *ūžkaištis* 'zasuwa, rygiel' (SD *ažukaištis* «lon»). Cps. *rāt(a)kaištis* 'kołek

żelazny zatykany na końcu osi, zabezpieczający koło przed spadnięciem, tzw. lon' (por. *rātas*, syn. *rātkala*). Por. łot. *pakaīšas* f.pl. lub *pakaīši* m.pl. 'podściółka w stajni a. oborze'. — Neoapofonia *kiš-* ⇒ *kieš-*: *kiešà* (zob.).

káišti, *káišiu*, *káišiau* 'skrobać, zdzierać skórę, obierać (kartofle); strugać', *nukáišti* 'oskrobać, oczyścić; dręczyć', *prikáišti* 'naskrobać, nastrugać'. Drw. *káišena* 'skrobak, mizdrownik garbarza', *káišenos* f.pl. 'strużki, strużyny'. Związek z *kišti* 'wsuwać, wpychać' jest ze względów znaczeniowych problematyczny. Z powodu wokalizmu *ai* może to być czas. quasiprymary, zbudowany na iteratywnym prs. *káišiu* do **kaišyti* (alternant na SE **keiš-*/**kieš-*). W perspektywie indoeuropejskiej możliwe jest nawiązanie w staroindyjskim, por. wed. *kéša-* m. 'włos z głowy' (⇒ *hárikeša-* 'złotowłosa, blondwłosa', *keśin-* 'długowłosa') z **kaiša-* < **koīk-o-*, SO do pie. **keīk-* (por. LEW 204, EWAIA I, 401). Z tego zestawienia wynikałoby, że akut lit. jest sekundarny. — To, że w danym kontekście nie wymieniono stpr. *coysnis* EV 'grzebień, Kamm', tłumaczy się podejrzeniem, że staropruski *hapaks* jest błędem odpisu zam. **cosynis* (przestawienie sąsiednich liter). Emendacja otwiera drogę porównaniu z wyrazami lit. *kasà* 'warkocz' i *kastūvai* 'zgrzebło', zob. LAV 111, przyp. 222.

kaitrà 4 p.a., *káitra* 1 p.a. 1. 'upał, skwar, żar słoneczny, gorąco latem' (*Šiq vasarq buvo tokios didelės kaitros* 'Tego lata były takie wielkie upały'), 2. 'żar bijący od ognia' (*Sausų malkų kitokia kaitrà* 'Suche drewno daje inne ciepło [dosł. gorąco]') — rzeczownik denominalny na *-rā-* od *kaità* 'upał, skwar' (por. *saulėkaita* 'skwar, spiekota', *atkaità* a. *atkaitė* 'miejsce nasłonecznione, mocno ogrzewane przez słońce'); to ostatnie jest sb. postverbale od *kaityti*, zwykle *kaĩtinti* 'grzać, ogrzewać', iter. na SO do **keit-*, zob. *kaĩsti*. Paralele: *kamšrà* ⇐ *kamšà* ⇐ *kamšyti*; *kauprà* ⇐ *kaupà* ⇐ *kaupyti*. Inaczej GJL II, § 245 i Ambrazas 1993, § 95: wywód wprost od czas. *kaĩsti* 'grzać się, nagrzewać się'. — Drw. *kaitrótas* 'upalny', *kaitrumà* 'pora upałów' (por. *liūtumà*, *sausumà*), *kaitrūs* 'upalny, gorący (o dniu); dobrze się palący', *kaitrì málka* 'drewno dające dużo ciepła'. — Vb. denom. *įkaitrėti* 'przygrzać (o słońcu); wzmóc się (o upale)', *kaĩtrinti* 'dawać ciepło, grzać – o słońcu, o piecu' (war. *káitrinti*), *sukaĩtrinti* 'zgrzać konia do wystąpienia potu, zgonić'.

káivinti, *káivinu*, *káivinau* (war. *kaivinti*) gw. 'nękać, trapić napadami – o Krzyżakach' (Dowkont), *nukáivinti* 'wycieńczać (o chorobie); wyjaławiać glebę przez złą uprawę'. Problematyczne. Po pierwsze: z powodu znaczenia i nierzadkiego wahania *v/b* nasuwa się myśl o praformie **kaibinti* jako starszym wariantcie causativum *kibinti* DP 'napastować, najeżdżać' (zastępstwo SO **kaib-* ⇒ SZ *kib-* przez wyrównanie do *kimbù*, *kìbti*). Po drugie: ze stanowiska apofonii można próbować powiązania *kaiv-* z alternantami *kiev-/keiv-* oraz *kiv-*, por. *kievè* b.z.a. 'lichy koń, szkapa' obok *keĩvis* ts. (syn. *kévè*) oraz *kivýna* c. 'wychudły, mizerny człowiek; skąpiec', też 'lichy koń', *kivýnè* c. 'rozżłoszczony, rozeźlony człowiek'. To jednak kuleje pod względem semantycznym. LEW 205 wymienia dla *kaiv-* kilka zbliżeń ie., m.in. sti. *kévala-* 'samotny' i łac. *caelebs* 'nieżonaty; samotny'. Mało to prawdopodobne.

kajakas SD «ktokolwiek, ktośkolwiek; lada co, leda co». Nieznany z innych źródeł zaimek nieokreślony. Pochodzi z **kaižakas* lub **kažakas* jako uniwerbizacji zwrotu *kàs žino kàs* 'kto wie, kto/co'. Wewnętrzne *-j-* ma paralelę w formie *kajikas* 'coś', o czym s.v. *kažkàs*.

kājetas 1 p.a., DvŽ *kajētas* 2 p.a. przest., gw. 'zeszyt do pisania' (*Rašo storuosa kajētuosa* 'Piszę w grubych zeszytach') — zapoż. z pol. przest. *kajet*, *-u* (⇐ fr. *cahier*, z *-t* dodanym na wzor *muszkiet*, *portret* itp., zob. Sławski II, 24, Bańkowski I, 609). Zob. też *tetradkà*.

kajùk wykrz. gw. 'koniec!', np. *Kad ne pernykštis pašaras, tai būtų kajùk* 'Gdyby nie ubiegłoroczna karma, to byłby koniec' [zwierzęta by pozdychały z głodu]. *Tam paršui rytoj*

bus kajúk ‘Ten prosiak jutro zdechnie’ — zapoż. z błr. pot. *kajúk* (też ukr. *kajúk* i ros. pot. *kajúk*), predykatywnie używany wykrzyknik o znac. ‘koniec, skończyło się; śmierć, zagłada’ (ros. *jému prixódit kajúk*). Prawdopodobnie chodzi tu o leksykalizację pierwotnej nazwy ‘czołna-dłubanki’, które było wywrotne i wiosłarzowi groziło utonięciem. Por. ros. *kajúk* ‘barka towarowa na rzekach’, gw. ‘jednoosobowe czołno wydrążone z pnia drzewa’. ĘSBM 4, 326 przypomina następującą definicję ze słownika Dala: «dolbuška, odnoderevka bez naboev ili dušegubka, lodčenska, kajuček» (t. II, 101). Według Vasmera (REW I, 545) jest to wyraz pochodzenia turkijskiego, por. kazańsko-tatar., krymsko-tatar., osm.-tur. *kajyk* ‘łódź towarowa, czołno’ [tur. *kaik* ‘niewielka łódka wiosłowa’]. — Pol. gw. *kajuk* wykrz. ‘przepadło!’ (*Kajuk dzisiaj nasa wieczera* ‘Przepadła już dziś nasza wieczera’, SGP II, 291) jest rutenizmem lub rusycyzmem.

kakà 2, 4 p.a. gw. 1. ‘sutek, cycek’, 2. ‘pierś kobieca’, 3. ‘smoczek na butelkę’ — twór reduplikowany, prawdopodobnie przejęty z języka dzieci. — Drw. *kakìnga mergà* ‘dziewczyzna z wielkimi piersiami’, *kakýtès* f.pl. gw. ‘cycuszki’, *kakòtè* ‘kobieta z obfitym biustem’, cps. *kakažindÿs* 1. ‘osesek; małe zwierząt’ (por. *žįsti*), 2. ‘smarkacz’.

kakalÿs, -io 3 p.a., *kākalis* 1 p.a. gw. 1. ‘piec; miejsce do leżenia na piecu’, 2. ‘zapiecek; przypiecek’ — ze zmiany **kākelis*, co zapożyczono z nwn. *Kachel* f. ‘kafel; piec kaflowy; palenisko’ (por. GL 59, LEW 205, Čepienė 108). Zob. też *kōklē*.

kakavà 2 p.a., gen.sg. *kakāvōs* 1. ‘kakao, proszek z nasion kakaowca’, 2. ‘napój z tego proszku sporządzony’ — zapoż. z błr. *kakáva*, -y ⇐ ros. gw. *kakáva*, -y (liter. *kakáo*). War. gw. *kakovà*: *Išvir vaikam un sniēdonios kakōvos* LZŽ ‘Zrób dzieciom na śniadanie kakao’.

kakčióti, *kakčióju*, *kakčiójau* gw. ‘o kurze: gdakać’ — od onomatopeicznej osnowy *ka-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *ka-ka* o gdakaniu (por. *gà-gà* o gęganiu ⇒ *gagėti*, *gagėnti*). Z innym sufiksem: *kaksėti* ‘gdakać’ (*Višta kàksi*, *inleisk pirkion*). Zob. też *kakėnti*.

kakėnti, *kakenù*, *kakenaũ* gw. ‘śmiać się’ — od onomatopeicznej osnowy *ka-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *ka-ka* ‘cha-cha’ (*Ka-ka-ka ir juokiasi nei iš šio, nei iš to* ‘Cha-cha i śmieją się ni z tego, ni z owego’). Paralele: *ga-g-ėnti*, *ki-k-ėnti*, *ku-k-ėnti*.

kakėti, *kāki* (war. *kāka*, *kakėja*), *kakėjo* gw. ‘sięgać dna’ (*Čia gilu, nekakėsi* ‘Tu jest głęboko, nie sięgniesz dna’), *nekāki* ‘nie sięga dna (podczas nurkowania)’, *iškakėti* ‘(nurkując) dosięgnąć dna; mieć czego pod dostatkiem; być w stanie’, *užkakėti* ‘o dziecku: tracić dech od załkania’ — durativum stanu na -ė- od pwk. *kak-*, por. *kakti* m.in. ‘być dosyć, starczać’. Odpowiednik łot. *kacēt*, -u, -ēju ‘sięgać po co, starać się’, refl. *kacētiēs* ‘drażnić się’ (syn. *kacerēt*). — Z innymi sufiksami: *kākdinti* ‘zaspokajać, zadowalać kogo’, *kākinti* ‘czynić zadość; dać się najeść (dziecku)’, *iškākinti* DP ‘domieścić’, *pakākinti* ‘zadowolić, nasycić, zaspokoić, zadośćuczynić, dogodzić’, DP ‘dosyć czynić’, *prikākinti* ‘dać dostatecznie dużo, zaspokoić’ (por. *prātinti* ⇐ *prāsti*). Por. łot. *kacināt* ‘wypytywać, badać’ (znac. etym. ‘starać się dosięgnąć czego, dopiąć czego’, ME II, 130). Odpowiednik stpr. *kackint* ‘sięgnąć po co, greiffen’²⁷³, war. *kakīnt*. Obok tego drw. *[*kakina:t*] ‘dawać, udzielać’, por. ipv. *kackinnais* ‘daj! udziel! reiche!’. Ta sama osnowa w łot. *kacināt* ‘badać, wypytywać’, *kacinātiēs* ‘żartować, przekomarzać się, drażnić się’.

kāklas 4 p.a. 1. ‘szyja’ (łot. *kakls* ts.), *kaklan mušu* SD «poszyykuię kogo» [‘uderzam w szyję’], 2. ‘gardło’ (*Visa per kaklā parleidžia* ‘Wszystko przepuszcza przez gardło’), *kaklo ažuēmimas* SD¹ «ślinogorz» [‘zapalenie gardła’], 3. ‘głos, zdolność śpiewania’. Jeśli przyjmiemy w punkcie wyjścia dysymilatywny zanik -l- w praformie **kál-klas* (por. *žābalas*

²⁷³ Jako przykład niem. *greiffen* w zdaniu *preistan swintan busennien steise salaūban kackint* ‘w święty związek małżeński wstąpić, zum heiligen Stand der Ehe greiffen’.

< *žlab-alas), to znajdziemy tu nomen instrumenti *k^uólh₁-tlo- od pwk. pie. *k^uelh₁- ‘obracać się; wprowadzać w obrót’ (ME II, 138, LIV² 386n.)²⁷⁴. Por. wed. *cáratī* ‘kręci się, porusza się’, gr. περιτέλλομαι ‘poruszam się w koło’, τελέθω hom. ‘staję się, spełniam się, znajduję się’ < *k^uélh₁-d^he-, SO gr. πολέω ‘przewracam ziemię, orzę’. Znacz. etym. *k^uolh₁-tlo-: ‘ta część ciała, która wprowadza w ruch głowę’. Por. z jednej strony stłac. *collus* ‘szyja’, łac. *collum* ts. (*kolso- < *k^uolaso-), goc. *hals*, nwn. *Hals* m. ‘szyja’ < pie. *k^uolh₁-s-o-, z drugiej strony temat na -es-/os-: scs. *kolo*, -ese n. ‘koło, τροχός, ἄμαξα’, loc.sg. *kolesi* < pie. *k^uolh₁-es- (ros. *kolesó* ‘koło’, gr. πόλος m. ‘oś niebieska, biegun’). Por. LEW 205, ALEW 434. Inaczej Kroonen 205, który wywodzi lit. *kāklas* z reduplikowanej formacji pie. *k^uo-k^ul-o- (na to nie widać lit. paraleli). — Drw. *añtkaklë* a. *añtkaklis* ‘naszyjnik; obroża’, przen. ‘kłopot, zmartwienie’ (war. *añkaklis*, *añkaklë*), *apikaklë* a. *apykaklë* 1. ‘miejsce wokół szyi’ (por. *apyburnis* ⇐ *burnà*), 2. ‘część ubrania otaczająca szyję, kołnierz, kołnierzyk’ (war. *apkaklë*, *āpkaklë*, *apkāklë*)²⁷⁵, SD¹ <apikaklë> «oboyczyk» [‘ozdoba noszona wokół szyi, czasami stanowiąca wykończenie ubioru’, SPXVI], *atkaklùs* (zob.), *kaklëgà* (zob.), *kaklëlis* 1. ‘szyjka (raka, zęba, butelki)’, 2. ‘ciepły kąt w piecu’, *kaklinë* DP ‘gardło’, *kaklinë šikšna* SD «naszelnik» [‘część uprząży końskiej zakładana na szyję, naszyjnik’, SPXVI], *kaklinỹkas* a. *kakliniñkas* ‘poprzeczna listwa w wolim jarzmie; powróż lub rzemień łączący szyję konia z dyszlem’, *pakaklë* ‘przednia część szyi pod gardłem, podgardle; płatki pod dziobem koguta, tzw. dzwonki, pucky’, *pakaklës* f.pl. SD «podpiersie» [‘pas uprząży obejmujący piersi konia’, SPXVI], *pakaklỹs* ‘podgardle’ (SD «podgarlek»). Cps. *kaklāraištis* ‘krawat’ (dosł. ‘rzecz zawiązywana na szyi’, por. *raištỹti*), *kākligë* ‘choroba gardła’ (skrót haplologiczny z *kakaligë < *kakla-ligë, por. *ligà*), *kaklōryšis* ‘chustka wiązana na szyi’ (por. *rištĩ*), *kietakaklis* stlit. ‘uparty, krnąbrny’ (por. *kietas*, por. nwn. *Halsstarriger* m.), *mëlynkaklis* stlit. ‘synogarlica, Streptopelia risoria’ (por. *mëlynas*; kalka ze stpol. *sino-garlica*, zob. Brückner 491), *viřvakaklis* (zob. *viřvë*). — Tu też *kāklis* ‘urządzenie do podnoszenia ciężarów, dźwig’, *kaklis kuriuo kų ištraukia* SD «kierat, którym co wyciągaia z dołu» (znacz. etym. ‘dźwig zwany szyją’), ⇒ vb. denom. *kāklyti*, -iju, -ijau ‘ciężko pracować, harować’. Mniej prawdopodobne wydaje się odniesienie *kāklis* do czas. *kākti* w ALEW 434. — N.jez. *Kaklëlis* 2x, *Kaklinis*, cps. *Kaklavežimis*.

kaklëgà 2 p.a. c. gw. 1. ‘pijak, pijaczysko’, 2. ‘człowiek źle pracujący, partacz, fuszer’ — ekspresywny rzeczownik na -ëga, utworzony od wyrazu *kāklas* ‘szyja, gardło’. Znacz. etym. ‘ten, kto używa gardła’ (?). GJL II, § 501 objaśnił -ëga jako transpozycję ruskiego suf. -jaga, por. ros. *bednjāga* ‘biedak’, *rabotjāga* ‘pracowity człowiek, pracus’. Mutację -jaga w -aiga (metateza joty), potem w -eiga poświadcza war. *kakleigà* c. ‘pijak’ (por. *znaimë* w kwestii wtórnego ai). Z kolei drw. *dërl-iega*, należący do *dërlùs* (zob. *dërlūs*), dowodzi zastępstwa -jaga przez lit. *-jega i w końcu -je- przez dyftong -ië-, skąd -iëga.

kaklinë 2 p.a., *kāklinë* 1 p.a. pot. ‘koklusz, krztusiec’. Według GJL II, § 324 jest to przekształcenie polskiego wyrazu *koklusz* przez adideację do *kāklas* ‘szyja’ (pominięte w Kabašinskaitė 1998). Por. suf. -inë w takich nazwach chorób, jak *gerklinë* ⇐ *gerklë* i *piļvinë* ⇐ *piļvas*.

²⁷⁴ Suf. *-tlo- w powiązaniu ze SO pojawia się np. w łac. *pōculum*, -ī n. ‘naczynie do picia, kubek; napój; uczta’ < pie. *poh₃-tló- (pwk. *peh₃- ‘pić’).

²⁷⁵ Por. z jednej strony ros. gw. *ogórlje* ‘kołnierz; obroża’ (od *góro* ‘gardło’), z drugiej strony pol. przest. *oźrzedle* ‘otwór w koszuli lub wierzchniej odzieży, przez który przesuwają się głowę, obramowanie, kołnierz wokół tego otworu’ (SPXVI) < psł. *ob žerdlë ‘wokół otworu’ (loc.sg. od *žerdlo), z czym wiąże się strus. *ožerelije* ‘kołnierz’, ros. *ožerëbe*, ukr. *ožerëllja* ts., sł. *ožrëlje* ‘piersi i szyja krowy, byka’ : strus. *žerelo* ‘gardło; otwór, ujście, wylot’, ros. gw. *žereló* ts. (ob. *žerló* ‘otwór, wylot, krater’), stpol. *žródlo*, pol. *źródło* ‘wypływ wody podziemnej’ (drw. od stpol. *žrëć* ‘žreć’ < psł. *žerti : lit. *gërti*, zob.).

kakorýt gw. adv. ‘popojutrze’ — przysłówek wymieniony przez Otrębskiego (1934, 421) wraz z dwoma podobnymi: *gaidzioryt* ‘popopojutrze’ [za cztery dni] i *vištosrýt* ‘za pięć dni’. Złożenie z II członem *rýt(as)* ‘jutro’. Człon *kako-* o formie gen.sg.m. na -o pozostaje niejasny. LEW 205 dopatrywał się w nim wykrz. *kakāryku* ‘kukuryku’.

kakóti, *kakóti*, *kakóju* ‘wypróżniać się, wydalać kał, zwł. o dzieciach’ (*Skystu triedžia, o tirštu kakó[ja] kūdikis* JU) — LEW 206 sądzi, że to intralitevski wyraz onomatopeiczny, porównywalny z podobnymi brzmieniem czasownikami innych języków, por. ros. *kakaty*, ukr. *kakaty*, pol. *kakać*, sch. *kakati*, bg. *kakam* (nwn. *kacken*, łac. *cacāre*, gr. *κακκάω*; *κάκκῃ* ‘ludzki kał, łajno’). Inna ewentualność to zapożyczenie słowiańskie w litewskim. Trudno to rozstrzygnąć. — Caus. *kākinti* ‘wysadzić dziecko do załatwienia się’ (*Kākink kūdikį*, t.y. *šikink* JU). Postverbalia: *kakà* w języku dzieci ‘kał, kupka’ (*Jau vystykluose kakà*), *kakōrai* m.pl. 1. ‘krowie placki na łące, zwykle wyschłe’, 2. ‘placki ziemniaczane’ (*Kakoras tai yra iškeptas iš bulvių blynas*), *kākotis*, -čio ‘odchody ludzkie, kał’. Wykrz. *kāko* (*Gal nori kākō? ‘Może chcesz [zrobić] kupkę?’*), *kāko*.

kakščióti, *kakščióju*, *kakščiójau* gw. ‘tłuc, rozbijać (kamień młotem)’ — czasownik na -čio- od wykrz. *kākš*, *kākšt* o uderzaniu, rozbijaniu. Z innymi sufiksami: *kakšėti* ‘stukać, postukiwać; rąbać’, *kakšėti* ‘powoli rąbać; dziobać’, *kakšnóti* ‘uderzać dziobem (o dzięciole); klepać kosę’, *kākštelėti* ‘uderzyć, trącić’, *kākšterti* ‘rąbnać siekierą’.

kakšlė 4 p.a ‘owad prusak, Periplaneta orientalis’. Trudne. LEW 206 wiązał z *kàsti* ‘kopać, ryć’, postulując 1° *kas-slė i degeminację, 2° insercję *k* przed -sl-, *kaksłė, [por. łot. *dzīksla* < *dzīsla* ‘żyła’], 3° zmianę *ks* > *kš* przez persewację. Pod względem znaczenia porównywał z nwn. *Schabe* ‘karaluch’ (‘eig. schabendes, fressendes Insekt’) ⇐ *schaben* ‘zeskrobywać, golić’. Zob. też *prūsōkas* i *tarakōnas*.

kaktà 4 p.a. 1. ‘czoło’, 2. DP też ‘twarz’, 3. przen. ‘przód, przednia część’, zwł. ‘przednia część pieca’ (*kakta pečiaus* SD «czeluść v pieca»), ‘przednia część sań’, 4. ‘wykusz, część budynku wystająca z lica ściany ponad parterem’. War. m. *kāktas* 2 p.a. ‘czoło; izba na końcu chaty, alkierz’. Odpowiednik łot. *kakta* a. *kakts* ‘kąć, przestrzeń między dwiema stykającymi się ścianami’. Brak alternantów *kek-, *kik- w porównywalnym znaczeniu. Etymologia niezdecydowana. LEW 206 zestawiał – za Būgą – z łac. *conquiniscō* ‘schylić się, przykucnąć’ (to jednak odpada z uwagi na dzisiejszą rekonstrukcję pie. *kūenk-, zob. LIV² 340; de Vaan 131: etymologia łac. czasownika pozostaje nieznana). — War. z udźwięcznionym nagłosem: *gaktà*, pl.t. *gāktos* ‘przednia część sań z zagiętymi płozami; przednia część pieca chlebowego; wzgórek łonowy. Neoapofonia *ā* ⇒ *ā*: *gōktos* ‘przód sań’ (LzŽ, DvŽ), por. *korūnà*, *kōšikas*. — Zapoż. litewskie w blr. gw. *gákty*, *gáxty*; *gókty*, *góxty* pl.t. ‘przód sań’ (PZB 1, 406, 468). — War. metatetyczny: *gatkà* gw. ‘pierwszy poprzecznik w saniach’. — Drw. *kaktinis* ‘czołowy’: *kaktinė rėdykla*, *raištis brungus kaktos* SD «naczelnik» [‘ozdoba czoła końskiego, część uprzęży’], sb. *kaktinis/gaktinis* ‘pierwszy poprzecznik w saniach’ (LEEŽ 79), *priekaktis* ‘daszek u czapki; miejsce przy otworze pieca chlebowego, przed paleniskiem’ (dosł. ‘przyczółek’). Cps. *bliskaktis* ‘zwierzę z łysiną na łbie’ (por. *blisas*), *kaktātykis* ‘spotkanie oko w oko’ [tu: ‘czoło w czoło’], ‘konfrontacja świadków’ (por. *tikti*, *susitikti*), ⇒ *kaktātykiu* adv. ‘oko w oko’; *kaktōmuša* a. *kaktōmušais* adv. ‘twarzą w twarz, oko w oko; czołowo (zderzyć się)’ (por. *mūšti*), *kietakāktis* ‘uparciuch’ (por. *kietas*), *laukakāktis* ‘zwierzę z łysiną na łbie’ (por. *laūkas* II).

kàkti, *kankù*, *kakaũ* 1. ‘iść, jechać, udawać się gdzieś, ruszać dokądś’ (*Laikas namo kàkti* ‘Czas ruszać do domu’), ‘odbywać drogę, przybywać dokądś, wracać z powrotem’, 2. ‘być dosyć’. 3 os. impers. *kañka* ‘starcza, wystarcza, jest czego dość’, *nekanka* DP ‘nie dosyć będzie’, *nekanka jiemus* DP ‘nie starcza im’. Cps. *apkàkti* ‘obejść, odwiedzić, spotkać,

znaleźć', *atkàkti* 'przybyć', *jkàkti* DP 'dostać', *iškàkti* 'wyjść, wyjechać' (*Tévas savo dukterim niekur neduoda iškàkti* 'Ojciec nie pozwala swoim córkom nigdzie wyjść'), PK 'dostać czego', SD *izkunku* «dochodzę» (syn. *daeidinėju*), «dojeżdżam do kąd», DP 'dojść, dostać', *dostaci* się dokąd, przyjsć', *pakàkti* 'wystarczyć' (⇒ *pakaktinai* SD «dostatecznie», dziś *pakañkamai*), *parkàkti* 'powrócić do domu', *sukàkti* 'zjechać się, zebrać się; o czasie: upłynąć, spełnić się; o terminie: minąć' (*Jam sukàko dvidešimt metų* 'Skończył dwadzieścia lat'. *Kad atajo tieg pilnybė meto, tai yra kad sukako metai* SP I, 169³⁰ 'Gdy przyszła zupełność czasu, to jest gdy się spełniły lata'), *užkàkti* 'zajść, zajeżdżać, zawitać gdzie'. Odpowiednik łot. *kakt* przest. 'skończyć się' (formy osobowe nieznane, zob. ME II, 138), zob. też drw. łotewskie s.v. *kakėti*. — Lit.-łot. *kak-* przedstawia alternant na SO do pie. **k^uek-* albo **kek^u-* 'sięgać po co, greifen nach, erreichen' (LIV² 347: 'Tylko bsł.'). Odpowiednik słow. *čekati* 'czekać' – drw. iteratywny na *-ati* od prymarnego prs. **čekō* a. **čēcō*, por. Stang 1970, 75. O cs. *čakati* zob. s.v. *kěti*. Inaczej LEW 206. Nie wiadomo, jak doszło do ustalenia się st. o w czas. prymarnym. Czy było to vb. denominativum z prs. infigowanym? — Drw. werbalne: *kākdinti* caus. 'wysyłać, wyprawiać', *pasikākdinti* stlit. 'zadowolnić się', *kakėti* (zob., tam też *kākinti*). — Neopwk. *kank-*: *kānkinti* 'sprawiać, żeby starczyło, zaspokajać czyjś głód, czyjeś potrzeby' (*Aš kānkinu*, t.y. *duodu*, *ko jis nori* JU.), *kañkti*, *-stū*, *-aū* 'łaknąć, odczuwać głód' (od **nekankti?*); *kankūs* 'dostateczny, wystarczający'. — Drw. nominalne: *atkaklūs* (zob.), *iškaka* 'wyjazd, wydalenie się skąd', *nėkakšis* przest. 'ktoś niezadowolony, niezaspokojony' (por. sufiks w *pūstikšis*, *nepasliñkšis*), *sūkakis* 'uzgodnienie': *atilsis nuog kariavimo iš sukakio abiejų šalių, paliauba neilga nuog karionės* SD «fryszt, wytchnienie zmowne w potyczce; odwłoka w prawie», *sukaktis*, *-iēs* f. 'rocznica', *metų sukaktinės* DP 'rocznica', *sukaktūvės* f.pl. 'rocznica, uroczystość rocznicowa, jubileusz'. — WSE *kėk-*: *kěti* (zob.).

kalādē 2 p.a. stlit., gw. 1. 'pień zrąbanego a. zwałonego drzewa, kłoda', 2. 'pień do rąbania drzewa' (SD «kloc, na którym rąbaia, siedzą; pień»), 3. 'dyby', 4. 'ul wydrążony w pniu' — zapoż. ze stbłr. *koloda*, *kaloda*, por. błr. *kalóda*, *-y*, ros. *kolóda*, pol. *kłoda* (SLA 92, Zs 21, LEW 206, ALEW 436). War. *kaladā* 2 p.a. 'kłoda, kloc drewna; dyby'. Sekwencja lit. *-ala-* jak w *balanā*, *talaknā* i *saladỹnos* (zob. Būga, RR III, 758n.).

kaladnỹkas I 2 p.a. stlit., gw. 1. 'szopa do stawiania wozu i składania narzędzi, drewna oraz siana', 2. 'przedział w stodole', 3. SD¹ «chłodnik & chłodnica» ['ocienione roślinami pomieszczenie letnie stawiane w ogrodzie lub w polu; namiot, szałas lub szopa; altana', SPXVI] — zapoż. ze stbłr. *xolodnik* 'piwnica', por. ros. gw. *xolodnik*, ukr. przest. *xolódnyk* (SLA 93, ALEW 436). — Drw. *kaladnykēlis* SD «alkierz» ['boczny pokój, bokówka'] (syn. *pavietis*).

kaladnỹkas II 2 p.a. gw. 'chłodnik, chłodzony barszcz z dodatkiem zsiadłego mleka, ogórków i jajka', war. *chaladnỹkas* DvŽ, LzŽ — zapoż. z błr. *xaladnik*, *-á* (por. Zs 21). NB. LKŽ V, 102 nie odróżnia tego od *kaladnỹkas* I.

kalakūtas 2 p.a. 'indyk, Meleagris gallopavo' — zapoż. ze stbłr. *kalakut*, to z pol. *kalakut*, kura *kalakucka* 'indyk' ⇐ nwn. *Kalekut* m. (⇐ *Kalekutschhahn* m.), por. LEW 207, Sw II, 213. Nazwę *kalakūtas* noszą dwie rośliny: 1. 'szarłat zwisły, *Amaranthus caudatus*' (jej zwisające ciemnoczerwone kwiaty przypominają płatki, dzwonki pod dziobem indyka), 2. 'serduszkę okazałą, *Lamprocapnos spectabilis*' (roślina o czerwonych kwiatkach, wyglądem przypominających serca). War. sonoryzowany: *galagūtas* 'indyk' (DvŽ), por. *kaũkaras* > *gaũgaras*. Osobno zob. *indỹkas*, *indōrius* i *kalkūnas*. — Drw. *kalakūtē* 'indyczka', *kalakutiēna* 'mięso indycze', *kalakutinas* 'indyk', *kalakutūitis* 'małe indyka', cps. *kalakūtžolē* bot. 'pięciornik gęsi, *Potentilla anserina*' (zioło lecznicze). Idiom: *kalakutūs sverti/vōžyti* 'drżać', dosł. 'wazyć indyki'.

kalamaškà 2 p.a., gen.sg. *kalamāškos* gw. 'lekki wóz jednokonny na wysokich kołach, bryczka' — zapoż. ze stbłr. *kolomažka, por. błr. *kalamážka*, -i (LEW 207). War. synkopowany: *kalmaškà*. Zob. też *kalmōgai*.

kalāmorius, -iaus 1 p.a. przest., gw. 1. 'nieduże naczynie na atrament, kałamarz', 2. 'atrament' (*Nuvažiavęs į miestą, nusipirk kalamoriaus* 'Jak pojedziesz do miasta, to kup sobie atramentu'), 3. 'pojemnik na naftę w lampie' — zapoż. ze stbłr. *kalamar̥* (*kolomar̥*) ⇐ pol. *kałamarz* 'kałamarz; atrament' (⇐ śrłac. *calamārius*, *calamārium* 'szkatułka na przybory do pisania', zob. Sławski II, 34, POLŽ 341). Por. ros. *kalámar̥* (zapoż. z pol.). — War. *kalamoras* BRB (SLA 93), *kalāmorus* ⇐ stbłr. *kalamar̥*; *kaliamorius* ⇐ stbłr. *kaljamar̥*; niejasne *kalimorius*. War. synkopowane (b.z.a.): *kalmoras*, *kalmorius*, *kalmorus*.

kalāstas 1 p.a. wsch.-lit. 'nieżonaty' — zapoż. ze stbłr. *xolostyj*, por. błr. gw. *xalósty* (PzB 5, 285), *xalastý* (ZS 21), ros. *xolostój*. Brak w LKŽ i LEW. — Drw. *kalastēkas*, gw. *kalascēkas* 'nieżonaty, kawaler' ⇐ błr. *xalascják* (ZS 21), ros. *xolostják*. Zob. też *kalastinēti*.

kalastinēti, *kalastinēju*, *kalastinėjau* gw. 'poszukiwać' (por. sufiks w *ieškinėti*), *susikalastinēti* 'odnaleźć' (*Jau savo veršius susikalastinėjau*) — czasownik znany tylko z XIX-wiecznego słownika S. Gimžauskasa (LKŽ; brak w LEW). Z powodu budowy *kalastinē-* nasuwa się porównanie z ros. *vý-xolost-iṭb* 'wykastrować', zob. wyżej *kalāstas* 'nieżonaty'. To z kolei rodzi pytanie, skąd się wzięła rozbieżność znaczeń w obu językach. Może podane u Gimžauskasa znaczn. 'poszukiwać' nie jest autentyczne? Może zostało zapisane błędnie zamiast 'kastrować'?

kalašà 2 p.a., gen.sg. *kalāšos* wsch.-lit. 'nogawka spodni' — zapoż. z błr. *kalóša*, -y, gw. *kalašà*. Z obocznym tematem: *kalašià* (LzŽ). — War. *kalašē* ⇐ błr. gw. *kalójša* (PzB 2, 379, ĖSBM 4, 192n.). Zob. też *klēšnē*.

kalatáila 1 p.a. przest. 'wiszący kawał żelaza albo drewna używany jako gong wzywający ludzi do pracy albo na przerwę do posiłku' (*Leiskite pusryčio, jau seniai mušė kalatáilą*) — zapoż. z ros. gw. *kolotílo* m.in. 'deska, w którą nocny stróż uderza pałką' (SRNG), nomen instrumenti od vb. *kolotítb* m.in. 'wzywać ludzi na zebranie stukaniem w okna, ściany, wrota'. Zakończenie -*aila*, zwykle pojawiające się przy pejoratywnych nazwach osób (GJL II, § 222), tutaj nieoczekiwane stanowi transpozycję ros. -*ilo*.

kalatáuika 1 p.a., *kalatáuikē* 1 p.a. gw. 1. 'drewniany przyrząd do wyrobu masła, maselnica' (*Aš vakar tris kalatáuikas sviesto sumušiau* 'Ja wczoraj ubiłam trzy «kalataukos» masła'), 2. 'mątewka do kaszy; tłuczek do kartofli', 3. 'rozklekotany przedmiot z drewna', 4. przen. 'marna chałupa' — zapoż. ze stbłr. *kolotovka, błr. *kalatáuika*, *kalatóvka*, -i (m.in. PzB 2, 368). War. s-mobile: *skalatáuika*; war. m. *kalatáuikas*. Por. *kalātyti*. Zob. też *kernà* II.

kalātyti, *kalātiju*, *kalātijau* przest., gw. 1. 'tłuc, walić, łomotać; robić co z werwą, energicznie', 2. 'klepać kosę', 3. 'klekotać, robić hałas', 4. refl. 'rznąć w karty' — zapoż. ze stbłr. *kolotiti*, por. błr. *kalacíc̆b*, *kalaćú*, 3 sg. *kalócíc̆b* (zob. Būga, RR III, 758, SLA 93, LEW 207), por. ros. *kolotítb*. Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *garādyti*, *varāžyti* i *zalātyti*). — War. z metatezą l-t > t-l: *katālyti*; ze zmianą l na r: *katāryti*. Zob. też *kalatōti* i *kalatōnē*.

kalatōnē 2 p.a. gw. 'kłótnia' (*Kam man ta kalatōnē dėl menkniekio!* 'Po co mi ta kłótnia z powodu głupstwa!') — z substytucyjnym suf. -*onē* zapożyczone ze stbłr. *kolotnja* 'spór, kłótnia', błr. gw. *kalatnjá* ts. (PzB 2, 367). Por. *kalātyti* i *kutnià*.

kalatōti, *kalatōju*, *kalatōjau* przest., gw. 1. 'stukać, uderzać, łomotać; ubijać (śmietaną na masło)', 2. 'poruszać czym, wstrząsać', refl. *kalatōtis* 'trząść się z zimna; chlupotać (o wodzie, o jajach)', *išsikalatōti* 'rozklekotać się (o obłuzowanym mlonie w żarnach)' —

zapoż. ze stbłr. *kolotati*, *kolatati*, por. też pol. *kołatać* (Būga, RR II, 173). Por. *kalātyti*.

kalaurātas 2 p.a. wsch.-lit. ‘kołowrotek do przędzenia’: *Nupirko naujų kalaurātų* DVŽ ‘Kupiła nowy kołowrotek’ — zapoż. z błr. *kalaūrót*, -a (stbłr. *kolovrotъ*, por. ĖSBM 4, 130). War. z metatezą *l-r > r-l*: *karaulātas* ⇐ błr. gw. *karaūlót* (PzB 2, 369). War. z przygodną monoftongizacją *au > u*: *karulātas* DVŽ. Osobno zob. *kalavařtas*.

kalavařtas 2 p.a. gw. ‘kołowrotek do przędzenia’ — zapoż. ze stbłr. *kolovrotъ*, por. błr. *kalaūrót*, -a (ĖSBM 4, 130), z zastępstwem II członu -ūrót przez lit. -vartas (por. *vartýti* oraz hybrydę *kalāvēžė*). — War. *kālvartas* pokazuje akut jako następstwo synkopowania nieakcentowanej samogłoski łącznikowej w złożeniu *kāla-vartas, które przybrało nowy akcent w stosunku do formy wyjściowej *kala-varātas*. — War. akc. *kalavařtas* od *kalavarātas* polega na cofnięciu akcentu na początkową sylabę II członu. Forma *kalavarātas* jest zlitewszczoną postacią złożenia stbłr. *kolovorotъ* lub ros. *kolovorót* ‘kołowrót’. War. synkopowany i kontrahowany: *kaurātas*. Por. LEW 1330. — War. *karvalātas* ‘kołowrót do zwijania nici, motowidło; urządzenie do podnoszenia belek’ (por. Zs 22, DVŽ) pochodzi z przekształcenia formy *kalvarātas* metatezą na odległość *l-r > r-l* (por. *gārvilkis > gālvirkis*; *rātalankis > lātarankis*). War. synkopowane: *kařvaltas* ob. *kārvaltas* (LD § 202). Zob. też *kalaurātas*.

kalavijas 2 p.a. ‘miecz, szabla, pałasz’. SD¹ «miecz; multan» [‘miecz krótki, prosty, prawdopodobnie obosieczny’, SPXVI]. SD: *kalavijų išimu* «dobywam miecza», *kalavijas abišaliai aštras vienu runku turimas* «pałasz» [‘broń sieczna, rodzaj prostej szabli’, SPXVI], *kalavijas trumpas platus* «tasak», *linktinis kalavijas* «szabla», *viršūnė kalavijo* «sztych v miecza». Odpowiednik stpr. *kalabian* EV ‘miecz, Swert [Schwert]’, czyt. [kalabi.jən] (*b z v*), war. *stan kalbīan* ENCH acc.sg. ‘das Schwerdt’. Wyraz prawdopodobnie obcy (Endzelins 1943, 188), o nagłosie zmienionym przez ludowo-etymologiczne nawiązanie do czas. *kalū*, *kālti* ‘kuć, bić’. Por. pol. przest. *glewija* ‘kopia, włócznia, spisa’ (SPXVI), przejęte ze śląc. *glavea*. Inaczej LEW 207 (rodzime, utworzone od czas. *kālti*), PKEŽ 2, 85n. odtwarza osnowę *kala-bā ze znac. etym. ‘zdolność do cięcia’. Brak w ALEW. Zob. też *mėčius*. — W użyciu przenośnym *kalavijas* oznacza dwie rośliny: 1° ‘tatarak zwyczajny czyli ajer, *Acorus calamus*’, 2° ‘kosaciec, *Iris*’. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *kalavėj* bot. ‘pałka wodna, *Typha*’ (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 60 = Urbutis 2009, 371, Laučjute 66). — Drw. *kalavijà* 1. bot. ‘kosaciec, *Iris*’, 2. ‘ziele przeciw zatwardzeniu’, *kalavijėlis* bot. ‘mieczyk, *Gladiolus*, roślina bagienna o liściach w kształcie miecza’ (por. nwn. *Schwertlilie* f. ‘kosaciec ogrodowy’), cps. *kalavijodarys* SD¹ «miecznik» (por. *daryti*), *kalvijanešys* SD «miecznik co nosi miecz» (por. *nėšti*, *nešiōti*).

kalbà 4 p.a. 1. ‘mowa’, 2. ‘język’, 3. ‘przemówienie, mowa’, 4. ‘rozmowa’, pl. *kal̃bos* ‘słuchy, pogłoski’ — drw. postwerbalny od *kalbù*, *kalbėti* ‘mówić’ (zob.). Obok tego *nekalba* SD «niemota» (syn. *nežadas*). War. m. *kal̃bas* DVŽ ‘mowa’. — Drw. *kalbiniñkas* ‘językoznawca, lingwista’, *kalbūs* ‘rozmowny, gadatliwy’ (por. *maldūs* ⇐ *maldà*), *nekalbuolis* SD «niemowlątko». Cps. *kalbótyra* ‘językoznawstwo, lingwistyka’ (dosł. ‘badanie języka’, kalka nwn. *Sprachforschung* f., por. *tirti*), ⇒ *kalbótyrininkas* ‘językoznawca’.

kalbėti, *kalbù* (war. *kalbiù*), *kalbėjau* 1. ‘mówić, rozmawiać’, 2. ‘obmawiać, oczerniać kogo’, 3. ‘powtarzać co bezmyślnie’: *poterius kalbėti* ‘klepać pacierze’. Cps. *pakalbėti* ‘porozmawiać, pogawędzić; mówić różnymi językami; opowiedzieć coś z pamięci; oczernić kogo’, *prikalbėti* ‘namówić, nakłonić’, *sukalbėti* ‘przemówić; dogadać się z kim (w obcym dialekcie lub języku)’, SD *sukalbēt dukterį ažu ko* «zrękować córkę, zmówić za kogo», *užkalbėti* m.in. ‘zamawiać, zaklinać, zażegnawać zaklęciami’. Refl. *kalbėtis* ‘prowadzić ze sobą rozmowę, rozmawiać’ (*nebesikalba* ‘już więcej nie rozmawiają ze sobą’), *atsikalbėti*

‘nagadać się, pogadać z kim do woli; sprzeciwiać się, być innego zdania’, *pasikalbėti* ‘porozmawiać’, *susikalbėti* ‘dogadać się, zmówić się, spiknąć się’. SD s.v. «mówię» notuje cztery synonimiczne czasowniki: *kalbu*, *bilau*, *tariu*, *ižžundu žodį*. Odpowiednik łot. *kalbēt* ‘głośno czytać (o uczniu)’, *kalbētiēs* ‘dużo mówić; ciągle się kłócić’²⁷⁶. — Jest to durativum na -ē- do ingressivum *kal̃bti*, *kalbstū*, *kalbaũ* ‘zacząć mówić’, cps. *prakal̃bti* a. *prakal̃bti* ‘przemówić’ (*Nebylys prakal̃bo* ‘Niemowa przemówił’), *prikalbu* SD «przymawiam komu, przycinam», *sukalbu* SD «zaręczam», SD¹ *sukalbu kam moterį* «naraiam, raię» [komu kobietę] (syn. *dziewosłębię*). Leksem *kalb-* łączy się przez s-mobile i SO *(s)kalb- z prymarnym czas. *skelb-*, zob. *skel̃bti* ‘głosić, ogłaszać’ (tak też ALEW 440). Inaczej LEW 207n. (s.v. *kalbà*), gdzie etymologia pierwiastkowa: do pie. *kelə-, *kelh₁- jak w łot. *kaļuôt* ‘schwatzen, reden’ i gr. κέλαδος ‘Lärm’, καλεῖν ‘rufen’ (zob. też Kroonen 205, s.v. *halōn- ‘to call’). — Drw. werbalne: *kalbāsyti* ‘rozmawiać, gawędzić’ (co do budowy por. *mankāsyti*), *kalbinėti* iter. ‘mówić, rozmawiać’: *kalbinēju* SD «mawiam» (syn. *tunkiai bylau*), *apkalbinėti* ‘obmawiać’, *įkalbinėti* ‘namawiać’, *iškalbinēju* SD «wymawiam kogo» [‘usprawiedliwiam kogo’], *susikalbinēju su kuo* SD «naradzam się z kim; znoszę się z kim» (por. łot. *kal̃bināt* ‘gadać, gawędzić’); *kālbinti* caus. ‘wszczynać rozmowę, zagadywać; namawiać’, *pakālbinti* ‘zaprosić’, *prikālbinti* ‘skłonić, namówić do czego’, *kal̃bti* (zob. wyżej). — Neoosn. *kalbē-*: *apkalbėjimas* DP ‘obmowa, posądzanie, uwłaczanie czci’, *apkalbėtojas* DP ‘obmowca’, *iškalbėtinai* adv. SD «wymownie», *kalbėsena* ‘sposób mówienia’ (por. *seikėsena*), *kalbėtojas* ‘mówiący; mówca; kto leczy zamawianiem’, SD «gadacz» [‘mędrek, sofista, rozprawiacz’, SPXVI], *sukalbėjimas* SD «zrękowiny, zмовiny» (syn. *sukalba*). — Inne nomina: *apkalba* SD «ochrona, obmowa», *apkalbis* SD «obmowa» (*apkalbu kū* «obmawiam kogo, obelżę»), *ažukalbis* SD «zamowka, prātextus», *iškalba* ‘wymowa, krasomówstwo, elokwencja’, *iškalba* DP ‘wymówka’, *iškalbamas* SD «wymowki godzien», *iškalbis* DP ‘wymówka, obmowka, sprawa’, *iškalbus* SD «wymowny», *kalbà* (zob.), *kalbius* SD «mowca», *kalbnūs* ‘gadatliwy’ (por. *krutnūs*, *prašnūs*), *kalbūs* ts., *mielakalbis* SD «rozmowny», *nekalbuolis* «niemowlątko», *nesùkalbamas* ‘uporczywy, z którym trudno dojść do ładu’, *pérkalbis* DP ‘namowa’, *prakalba* SD «przedmowa, przemowa», *prakalbis* SD «przemowienie do kogo» (syn. *pražodis*), *sąkalba* a. *sukalba*: SD <*sukalba*> 1. «zmowa, praktyka», 2. «zrękowiny, zмовiny», *sankalbis* DP «namowa; rozmowa», *sąkalbis* SD <*sukalbis*> «umowa, zmowa, kontrakt». Por. nomina ze *skalb-* s.v. *skel̃bti*.

kalbokė SD «treпка» [‘podeszwa drewniana ze skórą zachodzącą na wierzch stopy’, SW], *kalbokės* SD f.pl. «patinka abo patinki» [‘lekkie obuwie, sandał’, SPXVI]. Poza SD nie znane. Osnowa *kalb-* mogła być onomatopeiczna (o odgłosie wydawanym przez trepy). Brak w ALEW.

kalčys, -čio 4 p.a. ‘skąpiec, sknera’ — prawdopodobnie zam. *kaltys, -čio (por. *kalčīa* ob. *kaltē*), nomen umotywowane czasownikiem łot. *kālst*, -stu, -tu ‘schnąć, usychać, chudnąć; marnieć, podupadać’, *kāltēt* ‘suszyć się, schnąć’ (tak LEW 208). Drw. *kaltēsas* 2 p.a. ‘skąpiec, sknera’ (Šlapelis 143).

kaldra 4, 2 p.a. przest., gw. 1. ‘(ozdobne) przykrycie łóżka, kapa’, 2. ‘przykrycie śpiącego’ — zapoż. ze stbłr. *koldra* (*koldro*), por. błr. *kóŭdra*, -y ⇐ pol. *kołdra* (⇐ śrdn. *kold(e)re* ⇐ włos. XIII-XIV w. *coltra* ‘kir okrywający mary’, dziś *coltre* ‘kapa na łóżko’, z śrlac. *cūlcitra*, zob. Bańkowski I, 759, Sławski II, 366, Cortelazzo-Zolli I, 256). War. m. *kaldras* b.z.a., *kaldrai* BRB (jako glosa do *kaurai*). Por. SLA 93, LEW 208, ĖSBM 5, 104,

²⁷⁶ Tu możliwa interferencja z czas. *kabelēties* ‘sprzeczać się’, zapożyczonym ze śrdn. *kabbelen* ‘sprzeczać się, kłócić się, wymyślać sobie’.

POLŽ 341; brak w ALEW. Drw. *kaldrēlē* ‘narzuta na siedzeniu wozu’ (por. stbłr. *kolderka* XVII w. ⇐ pol. *kołderka*). — Wsch.-lit. *kaudrà* 4 p.a. ⇐ błr. *kóūdra* (*Iš pakulų kaudrās siuvēm* DVŽ ‘Z pakul szyliśmy kołdry’).

kaldūnià 2 p.a., gen.sg. *kaldūnios* ZTŽ ‘czarownica’ — zapoż. z ros. *koldúnija*, -*bi*.

kalē 4 p.a., *kālē* 2 p.a. 1. ‘suka’, SD «psica, suka», 2. przen. ‘plotkarka’, 3. przen. ‘uczestniczka wesela, której zadaniem było bronić panny młodej’. W użyciu przenośnym wyraz ten stał się nazwą rozmaitych przedmiotów i narzędzi, zob. LKŽ V, 129n. Specht 1944, 122, następnie Sabaliauskas, *Balt* III:1, 1967, 109n. zaproponowali zbliżenie z osnową lit. *kal-* jak w wyrazie żm. *kalývas* ‘z białą szyją (o psie)’ ⇐ **kalis*, f. **kalē* ‘biały, jasny’. Substantywizacja przymiotnika (por. *márgas*, *márgē* ⇒ *maĩgis*). Znacz. etym. ‘zwierzę o jasnym uwłosieniu’. Inaczej LEW 208: przy założeniu s-mobile (por. gr. σκύλαξ ‘szczenię’) do *skal-* jak w *skalikas*, *skālyti* (zob.). — Drw. *kalāitē* ‘suczka’, *kalaĩtēs* f.pl. «gnatki, małe saneczki do zwożenia kłoców, budulca» (Šlapelis 141), ⇒ drw. wsteczny: *kālēs* (war. *kaliūkēs* a. *kaliūtēs* f.pl.), *kalýnas* a. *kalýtis* ‘szczenię’, *kalinga* a. *kalingà* ‘o suce: szczenna’. Cps. *kāljoda* c. ‘rozpustnik’ (*Vyriškas girtas kaip kāljoda, o merga kaip šunjoda kulias* JU), por. *jodyti*. Vb. denom. *kaliūoti* ‘nazywać suką, lżyć, przeklinać’, refl. *kaliūotis*: *apsikaliūoti* ‘urodzić szczenięta, oszczenić się’, *prisikaliūoti* ‘przymilić się’.

kalēdà 2 p.a., gen.sg. *kalēdos* stlit., gw. 1. ‘kolęda, zbieranie przez księży datków w okresie Bożego Narodzenia’, 2. ‘podarek noworoczny; jałmużna’, SD «kolęda» — zapoż. ze stbłr. *koljada*, por. błr. *kaljadà*, -*y* (SLA 93, LEW 208; brak w ALEW). Z tegoż źródła łot. łatgal. *kalada* ‘jałmużna, opłatek wigilijny’. W kwestii samogłoski *ē* zob. *dēdē*. — Drw. *kalēdāitis* ‘opłatek wigilijny; podarek noworoczny’ (por. *ablōtas*). Vb. denom. *kalēdōti* 1. ‘kolędować, chodzić po kolędzie, kwestować’ (m.in. SD), 2. ‘żebrac’. Nazw. *Kalēdà* (por. pol. *Kolęda*, *Kolenda*, też *Kolendo*).

Kalēdos, -*u* 2 p.a. f.pl. ‘święta Bożego Narodzenia’ — zapoż. ze stbłr. *koljady*, por. błr. *kaljady*, -*ljád*, gw. *kóljady*, *kalēdy* (SLA 93, Zs 21, LEW 208; por. ĖSBM 4, 215, PzB 2, 497; brak w ALEW). — Drw. *ātkalēdis* ‘pierwsza niedziela po Bożym Narodzeniu’, war. *ātkalēdēs* f.pl. ts. (por. *ātsekminis* ob. *ātsekminēs*; *ātvelykis*, Būga, RR II, 132), *kalēdų mėnuo* a. *kalēdis* przest. ‘miesiąc grudzień’, por. *velykų mėnuo* (Skardžius, RR 4, 30), *tarpūkalēdis* lub pl. *tarpūkalēdžiai* ‘okres między Bożym Narodzeniem a świętem Trzech Króli’ (por. *tarpu*°).

kaleinà 2, 4 p.a. gw. ‘kolejność czego, następstwo jeden po drugim’ (*Ėjom į girią visi iš kaleinōs* ‘Chodziliśmy do lasu wszyscy po kolei’) — ten rzeczownik pochodzi z reinterpretacji formy przysłówkowej **kaleina* ‘kolejno’, która oddawała zapożyczone stbłr. *kolejno* adv. ‘po kolei, jeden po drugim’ (⇐ pol. *kolejno*, drw. od przymiotnika *kolejny* ‘występujący w porządku następczym, następny’), por. błr. gw. *kalėjno* ‘po kolei, kolejno’ (PzB 2, 373). Zob. też *kalēja*.

kalēja 1 p.a. przest. ‘kolejność czego, następstwo według ustalonego porządku, następstwo jeden po drugim’ (*Mano kalēja* ‘Moja kolej’) — zapoż. ze stbłr. *koleja*, por. błr. gw. *kalēja* (ob. *kulēja* PzB 2, 374). War. *kalieja* b.z.a. — War. *kōlija* 1 p.a. (*Jau dabar man kōlija mirti* LzŽ ‘Teraz to już moja kolej umierać’). — War. *kolēika* 1 p.a. ⇐ błr. gw. *kalējka*, *kolējka* (ob. *kulējka* PzB 2, 372). Od tego drw. wsteczny: *kolē* (*Visi tavo draugai išmirę, dabar tavo kolē* ‘Wszyscy twoi koledzy wymarli, teraz twoja kolej’). Por. *ūšē* ⇐ *ušēkas*; *lydys* ⇐ *lydekà*. Zob. też *kaleinà*.

kalendōrius, -*iaus* 2 p.a. ‘kalendarz’ (m.in. SD) — zapoż. ze stbłr. *kalendarь*, por. błr. *kaljandār*, -*ará* (⇐ pol. *kalendarz* ⇐ czes. *kalendář* ⇐ śrlac. *calendārium*). Por. SLA 93 i LEW 209, gdzie niesłusznie wskazano pol. wyraz jako źródło. — War. *kaleñdorius* 1 p.a. – akcent zgodny z pol. odpowiednikiem; *kalenderis* b.z.a. – zakończenie -*eris* wskazuje na

niemieckie pochodzenie, por. nwn. *Kalender* m. (GL 59; autor dodaje obocznic lit. *kalendras* b.z.a.); *kaléndros* f.pl. 1 p.a. (Litwa pruska).

kaléndra 1 p.a., też pl.t. *kaléndros* bot. ‘kolendra, kolender, *Coriandrum sativum*’, z *kaliándra — zapoż. z błr. *kaljándra*, -y (⇐ pol. *kolendra*). Grafia lit. <lenC> oddaje /lʲanC/, zob. *klémka* ob. *kliámka*. War. *kuléndra*. — Drw. wsteczny: *kalenda* b.z.a. (por. *mišras* ⇒ *mišas*).

kalenska, *kalencka* b.z.a. przest. f. ‘rodzaj cienkiej, przezroczystej tkaniny’ (*Mergaitės užvis dienomis šventomis dėvė(ja) striupkės, pasiūtas iš namie austų marginių arba iš kalenckos, o nekumet ir iš silkų* [!]) — substantywizacja przymiotnika **kalenskas*, zapożyczonego ze stbłr. *kolenskij*, *kolenʹskij* ‘o płótnie: koloński, pochodzący z Kolonii’ (*kaftanik polotna kolenskogo zʹ bavolʹnoju, pokrytyj skuroju losinevoj* 1599, HSBM), to przejęte z pol. XVI w. *plotno koleńskie* (SPXVI).

kalesà 3 p.a. przest. ‘kolasa, rodzaj starodawnego wozu’ — zapoż. ze stbłr. *kolesa*, -y ‘wóz kupiecki, towarowy, wojskowy’ (HSBM), por. błr. gw. *kalësa* ‘wóz chłopski’ lub pl. *kalësy* ts., dosł. ‘koła’ (ĖSBM 4, 158; brak w LEW). War. m. *kalësas* 2 p.a.

kalėti, prs. *kaliù* a. *kalēju* (3 os. *kāli*, *kalėja*), prt. *kalėjau* ‘pokutować za winę w więzieniu, siedzieć w więzieniu’, refl. *atsikalėti* ‘odsiedzieć wyrok’. W SD jest *kalėti* czasownikiem tranzytywnym: *kaliu* «więźnię, w więzieniu trzymam» (dziś *kālinu*, *kālinti* ts.). Zdaniem LEW 211 i ALEW 441 pierwotnym znaczeniem *kalėti* było ‘zakuwać w kajdany’, zatem czasownik ten jest derywatem od *kālti* ‘kuć’, *apkālti* ‘zakuć w łańcuchy’. — Drw. *įkālinti* ‘wtrącić do więzienia’. Nomina: *kalinė* ‘więzienie’, SD «ciemnica; turma; więzienie» (syn. *saitai*), *įmetu kalinėn* SD «osadzam więźnia», *atsėdžiu skolų kalinėj* SD «odsiedzieć w wieży dług», *išsilaužiu iš kalinės* SD «wyłamuję się z więzienia», *pasodintas kalinėj* SD «osadzony do więzienia»; *kalinys* 1. ‘więzień’, 2. ‘więzienie’, *sankalinys* stlit. ‘współwięzień’. — Neoosn. *kalėj-*: *kalėjimas* ‘więzienie’ (por. *lytėjimas* ⇐ *lytėjau*, *judėjimas* ⇐ *judėjau*). — Nie wiadomo na razie, co począć z *kalėti*, *kāli*, *kalėjo* tr. ‘o roślinach: głuszyć, tłumić wzrost innych roślin’ (*Liepa nukalėjo obelaitę* ‘Lipa zagłuszyła jabłonek’).

kalėvā 2 p.a., gen.sg. *kalėvos* wsch.-lit. ‘cholewa buta’ (*Ānas vāikščoja čebātuosi su ilgōm kalėvom* LZŽ ‘On chodzi w butach z wysokimi cholewami’) — zapoż. z błr. *xaljáva*, -y.

kaliaūsė 2 p.a. 1. ‘zimowa czapka z futrzanymi nausznikami’, 2. ‘uderzenie w twarz, policzek’, 3. ‘twarz’ (*Ot ir gavai į kaliaūsę!* ‘Ot i dostałeś po gębę!’), 4. ‘strach na wróble’ — z *kail’ausė, przez monoftongizację *ai* > *a* albo przez dysymilatywny zanik *į* w członie *kaijʹ* (por. *kālpešis* < *kail-pešis). Forma wyjściowa to złożenie *kail’a-ause; zmieniło się w *kail’ause przez elizję. Por. *kāilis*, -io ‘futro, kozuch’ i *aūsys* ‘uszy’; znacz. etym. ‘futro na uszy’. Zob. też LEW 209.

kalýbas, -a 1 p.a. żm. ‘o psie: z białą szyją’ — ze zmiany *kalývas*, co jest drw. na -yvas od zanikłego adi. **kalas* ‘biały, jasny’ (por. *senývas/senýbas* ⇐ *sēnas*). Werbalne *kal-* ukazuje się w łot. *kalēt* ‘bielić len, płótno’. Na temat neosuf. -yvas zob. *ankstývas*. — Z innym sufiksem: *kalýnas*, -ā ‘całkiem biały’. Dalszy wywód niepewny. Zob. LEW 209, gdzie m.in. o próbie nawiązania do gr. κηλῖς, -ῖδος f. ‘plama, zwł. krwi; skaza, piętno; hańba’. — Drw. *kalýbkaklis* ‘o białej szyi; o długiej szyi’, war. *kalybkāklis* (por. *kāklas*). Zob. jeszcze *kālē*.

kalienas 1 p.a. gw. ‘noga; udo’²⁷⁷ (*Apsiauk kelnes, nebūk nuogais kalienais* ‘Wciągnij

²⁷⁷ Tak LKŽ V, 136, ale przytoczone tam zdania wskazują raczej na ‘udo’, nie ‘noga’.

spodnie, nie chodź z gołymi udami/nogami’) — zapoż. ze stbłr. *kolēno*, por. błr. *kaléna*, -a n. ‘kolano’ i ‘dolna część uda’. War. f. *kaliena* (*Tu būsi aukštas, nes tavo ilgos kalienos* ‘Będziesz wysoki, bo masz długie uda’). Zastępstwo *ie* za stbłr. *ě* jak w *griēkas* i *miēlas*, akut jak w *miera*.

kalierà 2 p.a., gen.sg. *kaliēros* pot. ‘cholera, ostra choroba epidemiczna’ (war. *chalierà*), używane głównie jako przekleństwo, np. *Kaliēra tu!* ‘Ty cholero!’ (Zs 22), ZtŽ *chalierà* ob. *cholierà*, *chòliera* — zapoż. z błr. *xaléra*, -y, ros. *xoléra* (← pol. *cholera*; gr. *χολέρα* ‘wymioty żółcia’). Zob. TSBM 5, 172, REW III, 255. Z obocznym zakończeniem -ija: *chalèrija*, *kalèrija* DVŽ, *kalèrija* LzŽ. LkŽ V, 136 chyba niesłusznie wskazał wyraz polski jako źródłowy. — Dziwna jest akcentuacja lit. formy literackiej *chòlera* 1 p.a. Z onomastyki por. nazwę cmentarza *Cholērkapiai* (dosł. ‘groby ofiar cholery’, por. *kapaĩ* s.v. *kāpas*) i nazwę wzgórza *Cholērkapiai* (LvŽ II, 11).

kališonas 2 p.a., *kališonas* 2 p.a., *kališanas* b.z.a. przest. ‘napój postny zwany kaliszanem’ (*Seniau gevenioj pasitenkino kališono prisrėbęs* ‘Dawniej w poście zadowalano się wypiciem kaliszana’. *Kališoną klebonijose virė ir gėrė* ‘Kaliszana na plebaniach gotowano i pito’) — zapoż. z pol. przest. *kaliszan* ‘orzeźwiający napój przygotowywany z piwa, wina, soku cytrynowego, cukru i tartego chleba’. Akcent dostosowany do lit. nominów na -ōnas, np. *laigōnas*, *valdōnas*. Starsze formy polskie: *kaldaszan*, *kaldeszan*, *kalteszan* i *kalteszal* (XVIII w.) ← nwn. *Kalteschale* f. ‘przygotowywany latem napój orzeźwiający, złożony z zimnego piwa, też wina, mleka, z różnymi dodatkami jak chleb, cukier, migdały, rodzyнки’ (zob. WDLP, s.v. *kalteszal*, SGP II, 296). Zob. też POLŽ 84. Odpowiednim zapożyczeniem z jęz. prusko-niemieckiego jest tu *kulšiōlē* (zob.).

kaliūzė 1 p.a., *kaliūzė* 2 p.a. gw. 1. ‘więzienie’ (*Sūnus į kaliūzė yra patāpęs už vagystę* ‘Syn trafił do więzienia za złodziejstwo’), 2. ‘pokoik, klitka’, 3. przen. ‘bieda’ (*Impuoliai į kaliūzė*, t.y. *in bėdą* JU ‘Popadłem w biedę’) — zapoż. z prus.-niem. *kalūz*, *kalūze* ‘więzienie’ (GL 60), to z przekształcenia śrwn. *klūse* ‘klasztor’ ← śrlac. *clūsa* ‘grunt ogrodzony; cela’, por. nwn. *Klause* f. ‘cela klasztorna, cela pustelnika’ (EWD 664). Zakończenie -ūzė ma też syn. *cūktūzė* (zob.). — War. synkopowany: *kliūzė*, *kliūzė*; z zastępstwem *z* ⇒ *ž*: *kaliūžė* (też w *cūktūžė*)

kalkės, -ių 1 p.a. f.pl. ‘wapno, tlenek wapnia’ (war. *kálkiai*, *kałkiai*) — zapoż. z prus.-niem. *kalk* (GL 60, LEW 209, Čepienė 105), por. nwn. *Kalk* m. War. s-mobile: *skálkiai*. — Drw. *kalkėtas* ‘wapienny, np. o glebie’, *kálkinė* ‘wapiennik, piec do prażenia wapna’, *kalkingas* ‘wapnisty, wapienny’. Cps. *kálkakmenis* ‘kamień wapienny, wapień’ (kalka z nwn. *Kalk-stein* m., por. *akmuō*), *kałpečius* ‘piec do prażenia wapna’ < **kalk-pečius* (por. *pėčius*; odpowiednik nwn. *Kalk-ofen* n.). Vb. denom. *kálkinti* ‘wapnować (glebę), pobielać wapnem (pnie drzew)’.

kalkūnas 1 p.a. przest., gw. ‘indyk, Meleagris gallopavo’ (Litwa pruska) — zapoż. z płn.-niem. *kalkūn*. Por. łot. *kalkūns*, *kalkūnis* ‘indyk’ ← dn. *kalkūn*. Zob. GL 60, LEW 207. Z jęz. niemieckiego pochodzi też ros. *kalkún* (por. REW I, 511). Zob. też *indýkas*, *indōrius* i *kalakūtas*.

kalmōgai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. ‘rodzaj wozu osobowego’, por. *Kalmōgais gera važiuoti* ‘Kałamagą dobrze się jedzie’. *Pakinkyk arklius į kalmogus* ‘Zaprzęgnij konie do kałamagi’ — ze zmianą rodzaju i synkopowaniem wewnętrznej samogłoski zapożyczone ze stbłr. *kolymaga*, por. błr. *kalymáha*, ros. *kolymága*, *kalymága* ‘wóz’, gw. *kałamága* ‘powóz używany do wyjazdu na ślub, na wesele’ (por. REW I, 599n., s.v. *kolimóg*). — Obok tego *kalmogà*, -ōgos ‘wózek dziecinny’ (por. LEW 207). Zs 21 niedokładnie wskazywał błr. *kałamážka* jako źródło. Zob. też *telegà*.

kálnas 3, 1 p.a. ‘góra, wzniesienie’ (łot. *kalns* ts.). Pl. *kalnaĩ*. Formacja na SO *kál-C*, urobiona od *kél-V*, por. *kélti*, *keliù*, *kéliau* ‘wzniesić, podnieść do góry’ < pie. *kelH- (LIV² 349; ALEW 442: *kolHnós). Porównuje się ją z łac. *collis*, -is m. ‘wzgórek, wzniesienie’ : *praecellō* ‘przewyższać’, *excellō* ‘wyróżniać się’, mianowicie przy założeniu, że łaciński refleks pokazuje zanik spółgłoski laryngalnej w formacji na SO (tzw. efekt de Saussure’a), < *kolnis < *kolH-ni-, zob. de Vaan 124. Do tego gr. *κολώνη* ‘wzgórze, pagórek; kurhan, mogiła’, *κολωνός* ‘wzgórze, pagórek’ (GEW I, 906, Beekes 2010, 741n.). Formacja na SZ w germańskim: stang. *hyl*, śrang. *hill* ‘wzgórze’ < *hulni- < *kl(H)-ni- (Watkins 2011, 40, Kroonen xxxv). Zdaniem Beekesa, l.c. chodzi tu o tematyzację starej osnowy na -n- z apofonią, pie. *kolH-n-, *kl(H)-n-. — NB. Z uwagi na to, że lit. konstelacja *akut* + suf. -n- jest niekiedy wtórna, wolno dopuścić alternatywną rekonstrukcję *kâlinas < pie. *kolH-ino- i zmianę tej praformy przez synkopę i w *kálnas* (paralele: *šérnas*, *vėlnas*, *kėlnės*). — Drw. *ĩkalnė* ‘stok, zbocze’, *ĩkalniui* adv. ‘(iść) pod górę’, *ĩkalnūs* ‘wzniesiony, wyżej położony’ (⇒ *kalnūs* ‘o miejscu: wysoki’, przen. ‘wyniosły, pyszny’), *kalniaũ* adv. ‘wyżej, na górze’ (Gyvena *ĩkalniaũ* ‘Mieszka nieco wyżej’), *kalnynas* ‘łańcuch górski’, *kalnuotas* ‘górzysty’, *pakalnis* DP ‘pagórek, padoł’, SD «padoł», *pakaľnė* ‘podnóże góry, zbocze góry’ (n.jez. *Pakalnis*, *Pakaľnis* 2x, n.rz. *Pakaľnė*), *pakalniũ* adv. ‘pod górę; z góry’ (por. *pavandeniũ*). Cps. *kalnāgūbris* (zob. *gūbrys*), *kalnāpievė* ‘górska łąka, hala’ (por. *pieva*), *viršūkalnė* a. *viršūkalnis* ‘szczyt góry’ (od tego decompositum *kálnė* ‘miejsce na szczycie góry’, por. *Kálnėj labai užderėjo avižos* ‘Na «kálnė» bardzo się udał owies’). — N.m. *Kálnai* 3x, *Kalnaĩ* 3x, *Kalnėliai* 4x, *Kalniškiai* 32x, *Kalniųjai* 2x, *Kalnuočiai* 4x, *Kalnuotė* 7x (rzadki suf. -uot-, por. *šlakuotė*, *ruduotė*), *Pakaľnė* 6x, *Pakaľniai* 9x (por. nazw. *Pakaľnis*, *Pakalniškis*), *Užkalniai* 7x, *Užūkalniai* 2x, cps. *Kalnāberžė*, *Kálnabridžiai* 2x, *Kalnālaukis*, *Kalnūgalis* oraz *Aukštikalniai*, *Obėlkalnis*, *Piliakalnis*, *Šilkalnis*, *Švedūkalnis*, *Šventākalnis* (dosł. ‘Święta Góra’, por. stpr. *Swentegarben*, II człon do *garbis* ‘góra’), *Totōrkalnis*, *Vyžūkalnis*.

kalniėrius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. ‘kołnierz’ (SD «kołnierz v szaty»), war. *kauniėrius* (Zs 24) — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *kaŭnér*, gen.sg. *kaŭnjará*, stbłr. *kolnerʹ*, *kovnerʹ* (⇐ pol. *kołnierz* < *kolnierz* ⇐ śrwn. *kolner* < *koller* ⇐ stfr. *collier* ‘część zbroi osłaniająca szyję; chomąto’, por. Sławski II, 367). Inaczej SLA 93n. i POLŽ 344 (z pol.), LEW 210 (z pol. lub błr.). War. *kuln-*: *kulniėrius*, *kulnėrius* (Litwa pruska, zob. PAŽ 208). — War. akc. *kaľnierius* 1 p.a. ⇐ pol. *kołnierz*. NB. Współwystępowanie lit. *alC* z błr. *aũC* w zapożyczeniach słowiańskich mogło zapoczątkować odpowiednie wahanie wymowy w wyrazach rodzimych, por. np. *aľkas* ob. *aũkas*, *dálba* ob. *dáuba* i *máľkna* ob. *máuľkna*.

káľpa 1 p.a., war. *káupa* (GJL I, § 461) ‘w saniach: poprzeczna belka wsparta na słupicach wpuszczonych w płozy’, pokrewne stpr. *kalpus* Ev ‘gruba belka poprzeczna nad osią wozu, w której są umocowane kłonicie, Rungestock’ — dotąd uważane za apofoniczny alternant do *kilpa* ‘pętla, ucho’ (LEW 210, 253, PKEŽ 2, 93n.). Semantyczna rozbieżność obciąża jednak to zestawienie, zob. ALEW 491.

kalpas żm. 1. ‘parobek, sługa, niewolnik’, 2. przen. ‘walet w kartach’ — ten ukazujący się w gwarze Dowkonta wyraz jest zdaniem Būgi (RR II, 579) letonizmem, przejściem z łot. *kalps* ‘parobek, robotnik’ (*dieva kalps* ‘pastor’, *dieva kalpa kalps* ‘kościelny, zakrystian’), zob. ME II, 144. Būga, l.c. przytacza Dowkontowy wyraz jako *kalpas*, tj. bez znaku akcentowego, tymczasem w późniejszych pracach lituanistycznych pojawia się dla niego pisownia *káľpas* 1 p.a. (zob. np. LKŽ V, 150, LEW 210). Ta pisownia nie ma podstawy faktycznej, jest jedynie transkrypcją łotewskiej intonacji *kalps* na stosunki litewskie. Būga (RR II, 369) i Endzelīns (ME II, 144) uważają łot. *kalps* za zapożyczenie słowiańskie epoki przedhistorycznej, mianowicie z praruskiego *xolpū, co jest kontynuowane jako ros. *xolóp* ‘chłop pańszczyźniany, niewolnik; lokaj’ (scs. *xlapū* ‘sługa, parobek’, błr. *xalóp*, stpol. *chłop*

‘wieśniak’ itd.). NB. Lit. przest. *klāpas* ‘chłopiec; parobek’ (m.in. u Donełajtisa) jest prawdopodobnie drw. wstecznym od *klāpčius* (zob.), a nie przejściem pol. *chłop* (jak chcieli Brückner 1877, 93, SLA 102 i LEW 210).

kalpōkas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘wysoka spiczasto zakończona czapka filcowa’, SD «kołpaczek, kołpak, pileus turbinatus», 2. przen. ‘szkło w lampie naftowej’, 3. przen. bot. ‘czernidłak kołpakowaty, *Coprinus comatus*’ — zapoż. ze stbłr. *kolpakъ*, por. błr. *kaŭpák*, -á, ros. *kolpák*, *kalpák*, pol. *kołpak* (SLA 94, LEW 210, ĖSBM 4, 311). Wyraz pochodzenia turkijskiego, por. tur., krym.-tat. *kalpak* ‘wysoka czapka obszyta futrem’ (Stachowski 346n.). Młodszy war. *kaupōkas* ⇐ błr. *kaŭpák*. — Drw. *kalpokinis* a. *kalpōkinis* ‘filcowy, pilśniowy’.

kalsōnai 2 p.a. m.pl. ZTŽ ‘kalesony, gacie’ — zapoż. z błr., ros. *kalśóny* (⇐ fr. *caleçons* ‘kalesony’).

káltas 1, 3 p.a. 1. ‘dłuto, narzędzie do wycinania, wykonywania otworów i rowków’ (*kaltas tekintojy* SD «tokarskie dłuto»), 2. ‘klepadło do kosy, obuszek’, 3. ‘kiel’ (*Nerodyk savo káltu!* ‘Nie szczerz swoich kłów!’), 4. bot. ‘choroba zbóż, sporysz a. buławinka czerwona, *Claviceps purpurea*’ (syn. *kaulys* I, *ragēlis*). Nawiązanie w strp. *kalte* GRG 80 «Marck» [‘moneta’], *caltē* GRA 35 «ein margk», znacz. etym. ‘przedmiot wykuty’, por. PKEŽ 2, 97. Dewerbalne nomen instrumenti na -tas od *kálti* ‘kuć, bić, wbijać’. Paralele: *plāktas* ⇐ *plakū*; *rāktas* ⇐ *rakū*; *skāptas* ⇐ *skapiū*. Wywód wprost z pie. *kolh₂-to- (zob. Yamazaki, JIES 37, 2009, 448) nie wydaje się od tego lepszy. — Drw. *káltai* m.pl. ‘przrzędy do klepania kosy’, *kaltālis* ‘młotek do klepania kosy’, *kaltēlis* ‘dłutko, młotek’, też nazwa pewnej ryby, *kaltikai* m.pl. ‘chodaki, trepy wydłubane w drewnie’, *kaltūkai* m.pl. ‘przrzędy do klepania kosy’.

kāltas, -ā 4 p.a. 1. ‘winien, winny czego’, 2. ‘winien, dłużny komu pieniądze’ (*Ji man trimis rubliais kalta, skalna* ‘Ona jest mi trzy ruble winna’). DP ‘winien, winny; powinien; winowajca’, SD «krzyw, winien; winny w czym», *jaučiūosi tami kaltas* «znam się do czego, uznawam co» [‘czuję się winny czego’]. Związek z czas. *kálti* ‘kuć na kowadle’ jest ze względów znaczeniowych problematyczny. Przy uwzględnieniu s-mobile można natomiast postulować praformę *skal-tas. Budowa paralelna z bliskoznacznym przym. *skāl-nas* ‘winny, dłużny’ – od *skel-* jak w czas. *skeliū*, przest. *skelū*, *skelėti* ‘być dłużnym, być winnym’ (zob.). Wyrazy *kāltas* i *skāl-nas* rozpodobniły się w sposób przypominający *kalbā* i *paskālba*. Inaczej ALEW 443, który widzi w *kāltas* zleksykalizowane participium prt. pass., rzekomo oparte na prt. *kālē* ‘kuł, kował’ (znacz. etym. ‘zakuty w kajdany’). — Drw. *įkaltis* ‘dowód winy, poszlaka’, *kaltis*, -iēs f. przest. ‘wina’ (od neoosn. *kalt-* urobiono *kaltē* ‘wina, grzech’, DP ‘wina, zawinięcie’, *impuolu kaltēn* SD «grzeszę»; z kolei od alternantu *kalč-* utworzono *kalčią* ‘wina’, por. *dēčią* ⇐ *dētis*, *dēčiai*), *kaltinykas* SD «winowaty, winowayca». — Vb. denom. *káltinti* ‘uważać za winnego, winić, obwiniać’, SD *kaltinu* caus. SD «winuję», *nukałsti*, -*kalstū* (*-*kalt-stu*), -*kaltaū* inchoat. ‘przewinić, zawinić, dopuścić się, popełnić przestępstwo’, refl. *nusikałsti* ts., ⇒ *nusikałtēlis* ‘przestępca’, *nusikaltimas* ‘przestępstwo, zbrodnia’, *prasikałsti* ‘przewinić, zawinić’.

kálti, *kalū*, *kaliaū* (war. *kalaū*, *kóliau*) 1. ‘kuć na kowadle’ (*kalu pinigus* SD «biję, kuię pieniądze»), 2. ‘wbijać kół’ (*Kuolą reikia kalt, baslį best*), 3. ‘obijać (deskami, listwami)’, 4. ‘ciosać, wykuwać (w kamieniu); okładać (kamieniem, marmurem)’, 5. ‘wydrążyć dłutem’, 6. ‘bić dziobem’, *kalu snukiu* SD «kluię»; ‘kłapać dziobem, klekotać (o bocianie)’, 7. ‘o roślinie: zagłuszać cieniem inne rośliny’. Odpowiednik łot. *kalīt*, *kaļu*, *kalu* ‘kuć, bić, przybijać, podkuwać’, gdzie praesens ma formację na -*ja-*, zgodną ze scs. *koljō* (inf. *klati* ‘zakłuwać, szlachtować’, por. stpol. *klóć*, *kolę* ‘przebijać czymś szpiczastym, dziurawić’),

prowadzi do przypuszczenia, że litewski paradygmat ma charakter quasiprymary, czyli że ma za podstawę prs. iterativum *kaljō ⇐ pie. *kolh₂-éje-, inf. *kalyti (pwk. *kelh₂- ‘bić, uderzać’, LIV² 350). Zastąpienie prs. *kaljō przez *kalù* znajduje paralełę w odnowieniu *bariu przez *barù* (zob. *bárti*), *kasiu przez *kasù* (zob. *kàsti*) oraz *maliu przez *malù* (zob. *málti*). Inaczej LIV², l.c., gdzie *kalù* uznano za przekształcenie pie. osnowy reduplikowanej na SO, *ké-kolh₂-C. Nawiązania ie.: gr. *klā-* ‘łamać’: ἀποκλάς ‘łamiący’, łac. *percellō*, -ere ‘uderzyć, popchnąć, przewrócić, powalić na ziemię; ugodzić, zadać cios; strącić skądś, obalić, zgubić; wstrząsnąć, przerazić, przejąć strachem, podziwem’ (prs. *kel-n-h₂-e/o-), śrir. *cellach* ‘walka’. Zob. de Vaan 105, Beekes 2010, 710n. Zob. też LEW 211n., ALEW 444. — Cps. *apkalu gelažim* SD «okować co», *apkalu lenciūgais* SD «okować kogo» (dosł. ‘zakuć w łańcuchy’), *inkalu* SD «pobiiam goździa», *iškalu* SD «wydrażam, dłubię; wykowywam», *pakálti* ‘pobić młotkiem; podbić, podzelować, przybić do butów nowe podeszwy’, *pérkalti* ‘przebić, przekuć’, *perkalu* SD «przekluwam», *prikálti* ‘przybić, przygwoździć’, *sukálti* ‘zbić razem’, *užkálti* ‘zabić, zabijać (gwoździami, deskami)’. Refl. *káltis*, *kalúos*, *kaliaūs* 1. ‘o pisklętach: rozdziobując skorupkę od środka, wydobywać się z jaja, kłuć się, wykluwać się’, 2. ‘o zębach, wąsach: puszczać się, wyrzynać się’ (*vaĩkui daĩtys kãlasi* ‘dziecku wyrzynają się zęby’), *išsikalo vištelis* SD «wykłuło się kurczę», *prasikálti* ‘przebić się, przekłuć się (o pisklęciu), wyróżnić się (o zębach, wąsach), wykiełkować, wydobyć się z ziemi, wzejść (o roślinie)’, war. synkopowany: *praskálti* (zob. *skálti*). — Drw. werbalne: *káldinti* ‘kuć, wykuwać; ociosywać kamień’, cur. ‘dać komu coś do wykucia’ (por. *áusdinti*, *máldinti*), *kalénti* ‘klekotać dziobem; turkotać – o czapli; szczekać zębami, *sukalénti* ‘zaklekotać’, ‘zaterkotać – o karabinie’ (por. *klegénti* ⇐ *klegéti*), *kalinéti* ‘postukiwać’, *apkalinéti* ‘ociosywać’, *apkalinēju* SD «okrzeseię kamień», *ĩkalinēju* SD «naszczepiam drewna» (por. łot. *kalināt* ‘dzwonić zębami’), *kalsnóti* ‘po trochu kuć; wykonywać roboty kowalskie’ (neosuf., por. *dulksnóti*, *kilsnóti*), *kálstyti* frq. ‘kuć, kować’ : łot. *kalštīt* ‘podkuwać konie’ (por. *kárstyti* ⇐ *kárti*; *káustyti* ⇐ *káuti*). — Nominalny SO-C: *akmuo kaltas* SD «kamień ciosany», *káltas* ‘dłuto’ (zob.), *káltuva* ‘kuźnia’, *káltuvas* ‘kafar; kowadełko do klepania kosy’, *káltuvė* a. *kaltuvė* ‘kuźnia’ (*Daug matęs, visur buvęs: ir káltuvėj, ir maltuvėj* ‘Dużo widział, wszędzie był: i w kuźni, i we młynie’), *kálvė* (zob.), cps. *kaltadaĩtis* (zob. *dantis*). — Nominalny SO-V: *apykalos knygu* SD «klausura ksiąg» [‘okucia ksiąg’], *iĩkalas* a. *ĩkalas* ‘drewniany kołek w ścianie’, *kaliũkai* m.pl. ‘przyrządy do klepania kosy (obuszek i młotek)’, *pakalà* 1. ‘klin’ (syn. *pakulà*), 2. ‘podkówka na obcasie’, ⇒ *pakalikas* (zob.), *pérkala* a. *pérkalas* ‘jaz’ (war. *pérkolas*), *pérkalas* ‘gwóźdź’, *priekãlas* (zob.), *ũžkalas* ‘gwóźdź, śruba’, *užkalis* CGL ‘szłaga, Keile’. Por. łot. *kalējs* ‘kował’. Cps. *auksakalỹs* (zob. *áuksas*), *bobkalỹs* (zob. *bóba*), *dančiakalỹs*: SD <dunčiakalis> «konował» [‘weterynarz’; semantyka tego cps. wymaga zbadania] (syn. *arkliogydis*, *arklių gydytojas*), *gĩrnakalis* ‘rzemieślnik wykuwający żarna’ (por. *gĩrnos*), *kũlkalis*, -*kalỹs* ‘rzemieślnik obrabiający kamień, kamieniarz’ (por. *kũlis*), *rakštikalis* SD «dłoto, dłotko» (por. *rakštis*), *rãtkala* ‘kołek żelazny zatykany na końcu osi, zabezpieczający koło przed spadnięciem, tzw. lon’ (syn. *rãtakaištis*, por. *rãtas*), *tiľžkalas* (zob. *tiľžti*), *varkalỹs* (zob.). N.m. *Pérkaliai*, *Varnakaliaĩ*. — WSO kol- < *kāl-: *kóliau* (gw. prt.), drw. *pérkolas* (zob.), *ũžkalis* żm. ‘lon’ (zob. wyżej *rãtkala*), cps. *gĩrnãkalis* ‘rzemieślnik wyrabiający żarna’ (por. *gĩrnos*), od tego przez derywację wsteczną nazw. *Kõlis*, *Kolỹs* (inaczej LPŽ, s.v.). — Odnośnie do SZ *kũl*-C zob. s.v. *kũlti*.

kaltũnas 2 p.a. 1. ‘kołtun, chorobliwe spilśnienie włosów powstałe z powodu brudu i wszawicy, Plica polonica’, 2. ‘nieczesane włosy’, 3. ‘kudły, kłaki’ — zapoż. ze stbłr. *kołtunъ, por. błr. *kaĩtũn*, -*á*, ukr. *kovtũn*, pol. *kołtun*. Por. ZS 22, LEW 208 (s.v. *kalčỹs*), ĖSBM 4, 311n. War. *kaldũnas* ⇐ błr. gw. *kaĩdũn* (ld < lt przez persewerację, por. PzB 2, 379). Por. *sávalos* s.v. *vėlti* II. — Drw. *kaltũniotas* ‘z kołtunem’, cps. *kaltũnvėlė* ‘choroba powodująca zbijanie się włosów w kłęb’ (por. *vėlti* II), *kaltũnžolė* bot. ‘tojeść rozesłana,

Lysimachia nummularia’ (por. *žolė*).

kalūnas 2 p.a. ZTŽ ‘ciężki topór do rozłupywania kłoców drewna’ — zapoż. z błr. *kalún*, -á, ros. *kolún*. Brak w LKŽ.

kalvā 4 p.a. 1. ‘wzgórze, wzniesienie, pagórek’, 2. ‘szmat ziemi pośród łąki’, 3. ‘polana w lesie’, 4. ‘mielizna na morzu’. Odpowiada łot. *kalva* ‘górką, pagórek; wysepka na rzece, półwysep, zatoka, łąka piaszczysta’. Pwk. *kal-* jest alternantem w SO do pwk. *kel-* jak *keliū*, *kēlti* ‘wzniesić, podnieść’ (por. *narvā* ⇐ *nér̥ti*; *sparvā* ⇐ *spīrti*). Znac. etym. ‘wzniesienie’. Zewnętrznie biorąc, *kalvā* tylko sufiksem różni się od *kálnas* ‘góra’ (*kolH-no-), ale problemem pozostaje brak intonacji: war. aniłowy *kol-uā- w stosunku do łot. *kalvā*? Metatonia? Zob. też LEW 209n., ALEW 445 i Derksen 1996, 135, 140. — Drw. *kalvaītis* ‘ten, kto mieszka na wzniesieniu’ (por. *žemaītis*), *kalvakā* ‘małe wzniesienie, pagóreczek’ (por. sufiks w *ašakā*, *plaštakā*), *kalvūs* ‘o terenie: pofałdowany, falisty, pagórkowaty’. — N.m. *Kalvā*, *Kalvos*, *Kalvaĩ*, cps. *Aukštkalviaĩ*. N.rz. *Kalūpē* i *Kālupis* 4x – z odpowiednikami w łotewskich n.rz. *Kalupe*, *Kalups* – mogą pochodzić z *Kalv-up- (por. Endzelīns 1961, 26, Vanagas 144).

kalvarijā 2 p.a., gen.sg. *kalvārijos*; *kalvārija* 1 p.a. (war. *kalivārija* ZTŽ, *kalvārija* DvŽ) 1. ‘droga krzyżowa’, 2. pl.t. ‘stacje Męki Pańskiej, obchodzone procesjonalnie przez wiernych’, 3. przen. ‘ciężkie życie; ciężka praca, harówka’, 4. bot. ‘rojnik, *Sempervivum hirtum*’ — zapoż. z pol. przest. *kalwaryja* (pol. *kalwaria*). Brak w LEW i ALEW.

kālvē 1 p.a., *kalvē* 4 p.a. ‘kuźnia’ (SD «kuźnia, kowalnia») — dewerbalne nomen loci z suf. -vē od *kālti* ‘kuć’ (zob.). Odpowiednik łot. *kalva* a. *kalve* ‘kuźnia’. Por. *gleivēs* ⇐ *gliēti*; *sāntarvē* ⇐ *sutaŗti*. — Obok tego jest *kalvē* w niejasnym znac. ‘podróż’, por. *lšsirengiau ilgon kalvēn* DvŽ ‘Wybrałem się w długą podróż’. — Drw. *kalvéjas* ‘kował’, *kālvis* (zob.). N.jez. *Kālvē*.

kālvis, -io 1 p.a. ‘kował’, SD «kuźnik, żeleźnik» (łot. *kālvis* ts.) — formacja dzierżawcza z suf. -ja- od rzeczownika *kālvē* ‘kuźnia’ (por. stosunek pol. *kuźn-ik* ‘kował’ ⇐ *kuźnia*). Znac. etym. ‘związany z kuźnią’. Inaczej ŽD 379, który widzi tu deverbativum: *kal-vja- ⇐ *kālti* ‘kuć’ (ale suf. *-vja- byłby wątpliwy w derywacji odpierwiastkowej). — Drw. *kālvaitis* ‘syn kowala’, *kalvība* ‘robotą kowalską’, *prakālvis* ‘marny kował’, *kalvystē* a. *kalvystā* ‘kowałstwo, robotą kowala’. Zob. też *šāltkālvis*. — Nazw. *Kālvis*, ⇒ patron. *Kālvaitis*, *Kalvēlis* (por. pol. Kowalik, Kowalczyk). N.m. *Kālviai* 11x, *Kalviaĩ* 7x, *Kalvēliai* 10x, *Kālviškiai* 5x, cps. *Kālviasalis*, *Rupkalviaĩ*.

kamānē 2 p.a., *kamanē* 3 p.a. 1. ‘trzmiel, *Bombus terrestris*’, 2. ‘dzika pszczoła’ (syn. *spelys*). SD *kamanēs* f.pl. «cmiel». War. *kamanē*. Drw. *kamaninēs bitēs* f.pl. ‘dzikie pszczoły’. Z innym sufiksem: *kamunē* 1. ‘dzika pszczoła’ (⇒ *kamuninis medūs*), 2. b.z.a. ‘tatarak, *Acorus calamus*’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *kamane*, *kam(i)ene* ‘trzmiel’, stpr. *camus* EV ‘dzika pszczoła, Hummele’. Od tego odchyła się pod względem sufiksu psł. *kom-arū ‘owad dwuskrzydły *Culex*’, por. strus. *komarū*, ros. *komár*, -á, pol. *komar* (gw. *komór*), słh. *komár*, -rja (znac. etym. ‘owad bzyczący’). — SZ *kim-: psł. *čīm-eljī ‘*Bombus*’, stpol. *czmiel* (gw. *ćmiel*), pol. *trzmiel*, stczes. *šćmel*, *čmel*, czes. *čmelák*, ros. *šmelb* (gw. *čmelb*), słh. *čmēlj* (por. Rejzek 118, Boryś 650). — Podstawa pewnie dźwiękonaśladowcza, por. pol. *trzmiel* ⇐ *trzmić* ‘huczeć, szumieć’; nwn. *Hummel* f. ‘trzmiel’ ⇐ *hummen* ‘brzęczeć, bzykać’. Zob. BSW 115n., LEW 212, ALEW 445.

kāmanos, -u 1, 3 p.a. f.pl. ‘rzemienna uzda z wędzidłem, uździenica’. SD *kamanos plēštinēs* «monsztuk koński» (syn. *žūslai*, *ūdylai*). War. *kamanēs* b.z.a., *kāmunos* (KRŽ). Nawiązanie w łot. *kamans* ‘grubszy koniec belki’, *kamanas* (-es) f.pl. ‘sanie’. Niejasne. LEW 212 połączył *kāmanos* z psł. *kūmy, *kūmene (o tym s.v. *kamienas*). Loewenthal, KZ

XLVII, 1916, 146 zestawiał z psł. *kon'ī (*komon'ī) i gr. κημός (zob. też ĖSSJ 10, 198). — Vb. denom. *kamanóti* 'nakładać koniowi uzdę'.

kamañtai, -ų 2 p.a. m.pl. 1. 'drewniany obłak stanowiący część chomąta' (*Nauji pavalkai, o seni kamañtai* 'Nowe chomąto, a stary obłak'; *Kojos kaip kamañtai* 'Nogi jak chomąto', czyli wygięte, krzywe. *Storos lūpos kaip kamañtai* 'Wargi grube jak chomąto'), 2. 'mięka część chomąta' (*Su kamañtais važiuojant, arkliui kaklo negrauzia* 'Jak się jedzie z k., to koniowi [nic] szyi nie ociera'), 3. 'uprząż końska, szory' — pluralizacja formy *kamañtas*, którą zapożyczono z pol. przest. *chomąt*; por. *chomąta* nom.du., dziś *chomąto* n. Por. ZS 22, LEW 212, POLŽ 84n. oraz Bańkowski I, 143. — Vb. denom. *kamañtinti* (zob. *kamantinėti*), *išsikamantúoti* 'o koniu: pozbyć się chomąta', od tego neosimplex *kamantúotis* 'dokazywać, swawolić' (Šlapelis 144).

kamántas 3 p.a. gw. 'kawałek chleba; kawałek ziemi uprawnej'. Niejasne.

kamantinėti, *kamatinėju*, *kamatinėjau* 'wypytywać się, dopytywać się; nagabywać', też 'przesłuchiwać, wydobywać informacje w śledztwie' (*Atėjo tardytojas ir ėmė ją kamantinėti* 'Przyszedł śledczy i zaczął ją przesłuchiwać') — iterativum (intensivum) na -inė- do *kamañtinti* 'o zwierzętach: dręczyć, zadawać im cierpienie fizyczne' (*Vaikai pasgavę vištą kamañtiną*), też 'o glinie: miesić ją, mieszać ugniatając'. Samo *kamañtinti* jest vb. denominativum od *kamañtai* m.in. 'drewniany obłak chomąta' (zob.). Znacz. etym. 'skrępować czyjeś ruchy przy użyciu chomąta'. Wbrew LEW 214 *kamantinėti* nie stoi w związku z *kamúoti* 'męczyć, dręczyć'.

kamarà 2, 4 p.a. stlit., gw. 1. 'komora, w chacie wiejskiej izba do przechowywania zapasów żywności, odzieży itp., spiżarnia', 2. 'pokój gościnny w chacie wiejskiej', SD «komora, mieszkanie albo schowanie» — zapoż. ze stbłr. *komora*, *kamora* 'niewielki pokój, sypialnia', por. błr. *kamóra*, -y (≡ pol. *komora*), por. SLA 94, ZS 22, LEW 212. SD: *kamara gulima* «łóżnica albo sypialna komora» (syn. *gulta*), *knyginė kamara* «księżnica, komora na książki», *kamara ypati* (SD¹) «pokoy». — Drw. *kamarėlė* SD «komorka», *kamarėlė skrynelei, kolytai* etc. SD «komorka w szkatule, w kalecie, w szafie etc.», *kamaringas* SD «komorczaśty, komorek siła maiący». Cps. *mėškamarė* 'spiżarnia na mięso' (*Atnešk lašinių iš mėškamarės* 'Przynieś słoniny z m.', por. *mėsà*). Zob. też *ūžkamaris* s.v. *ūžkaboris*. — War. tematyczne w n.rz. *Kamarià* lub *Kamārė* (ob. nazwy łąki *Kamarà* i nazwy błota *Kamaraĩ*), por. Vanagas 144n. N.m. *Kamariškės*, *Kamariškiai* 2x.

kamárnykas I 1 p.a. przest., gw. 'komornik, chłop bezrolny mieszkający kątem w cudzej chacie, mieszkaniem wiejski nie mający własności nieruchomości' — zapoż. ze stbłr. *komornikъ*, *komornikъ*, por. błr. *kamórnik*, -a (≡ pol. *komornik* (por. SLA 94)). SD *kamarnykas* 1. «podkomorzy królewski; urzędnik pańskiej, królewskiej komorze przełożony», 2. «komornik, komorą u kogo mieszkający». Intonację akutową spotyka się również w zapoż. *utárnykas*, *karčėmnykas*.

kamárnykas II 1 p.a. gw. 'geometra, mierniczy, zajmujący się pomiarami gruntów i sporządzaniem planów' (zob. ZS 22) — zapoż. ze stbłr. *komornikъ*, *komornikъ*, por. błr. *kamórnik*, -a 'geometra'. LKŽ V, 171n. niesłusznie złączył *kamárnykas* II i *kamárnykas* I w jednym lemmacie.

kamarótas 1 p.a., *kamrótas* 1 p.a. przest. 'kolega, towarzysz' (*Mes būsim kamarótai* 'Będziemy kolegami') — zapoż. z prus.-niem. *kamarōd*, *kamrōt* (GL 60), por. nwn. *Kamerad* m. — Synkopowany war. *kamrótas* zmienia się w **kambrotas* przez insercję *b*, skąd następnie gw. *kumbrotas* b.z.a. (płd. Litwa). Paralela: *skámbrakas* 'grajek' ze **skāmarakas* (s.v. *skamarākas*). — Fem. *kamaročià* 'koleżanka' jest decasuativum na -ā- od *kamaroč-*, osnowy wyabstrahowanej z formy gen.pl. **kamaročių* do **kamarotė* 'koleżanka'. Inaczej GL

60, który mówi o derywacie na *-iā-* od *kamarot-*. — Vb. denom. *kamarótauti* ‘kolegować z kim’.

kāmas 4 p.a. gw. ‘szczur’ — drw. wsteczny od *kamiōkas, co było zapożyczeniem z błr. *xamjāk* ‘chomik; szczur’, por. ros., ukr. *xomjāk* ts. (≡ strus. *xomēstorū* ‘chomik, Cricetus’). Paralele: *prīmas* ≡ *primōkas*; *biēdnis* ≡ *biedniōkas*. — Rutenizmem jest również pol. *chomik* (zob. Sławski I, 75n., Bańkowski I, 143, Boryś 65). W wypadku łot. *kāmis* ‘chomik’ długa samogłoska zdaje się przemawiać za jakimś innym źródłem (Būga, RR I, 581, II, 216), jednakże LEW 212n. dopuszcza neoapofonię *ā* ⇒ *ā̃*. — Drw. *kamūklis* ‘wielki szczur’.

kamāšas 2 p.a., zwykle pl. *kamāšai* przest. ‘dawne buty męskie z krótką cholewką, sięgającą tylko do kostek’ (*Nusipirko naujus kamašūs* ‘Kupił sobie nowe kamasze’) — zapoż. z błr. *kamāšy*, *-aū* m.pl. ≡ pol. *kamasze* m.pl., sg. *kamasz*, XIX w. *kamasza* (≡ nwn. przest. *Kamasche* f. XVIII-XIX w., dziś *Gamasche* f. ‘sukienne lub skórzane okrycie nogi, sięgające ponad kostkę lub do kolan’, por. EWD 394; ‘w czasach napoleońskich nazwa typowych skórzanych trzewików używanych przez piechotę pruską i austriacką’, por. Bańkowski I, 614; wyraz pochodzenia romańskiego, por. Sławski II, 36). Zob. też LEW 213 i POLŽ 344n. — War. f. *gamašà*, pl. *gamāšos* (ZTŽ), z udźwięcznienia *kamaša ≡ pol. przest. *kamasza*. — Drw. *kamaš(i)ūkai* ob. *kamošiūkai* DVŽ zdrob. ‘kamaszki’. Vb. denom. *kamašūoti* ‘żartobliwe: maszerować’ (scil. jak wojsko w kamaszach), ‘odbywać służbę wojskową’ – kalka z niemieckiego (zob. GL 61), *kamašūotis* ‘tłoczyć się, rozpychać się’: *Bobos kamašūojas stubo*, t.y. *kamšos*, *maišos* JU.

kambarys, *-io* 3 p.a., acc.sg. *kaṁbarj* ‘pomieszczenie mieszkalne, izba, pokój’ (*trijū kambariū butas* ‘trypokojowe mieszkanie’, *miegamāsis kambarys* ‘sypialnia’) — zapoż. ze śrwn. *kammer*, z dysymilacją *m.m* > *m.b* na granicy sylabicznej. Por. *ambà* ≡ nwn. *Amme* (pol. przest. *klambra* ≡ nwn. *Klammer*). Zob. GL 61, LEW 213, Čepienė 115. Łot. *kaṁbaris*, *kaṁbars* ‘izba, pokój’ ≡ śrdn. *kammer* (LEGR 178, Jordan 39, 65). War. lit. *kamburys* ‘izba’ ma odpowiednik w łot. gw. *kaṁburis*, *kamburs* (Jordan, *ibid.*). — Drw. *kambariniṁkas* ‘dworzanin’, *kambarinis* ‘kamerdyner’, *kambarinē* ‘pokojówka’. — N.m. *Kambariaī*, *Kambariūkai*.

kamcha stlit. ‘jakaś szata kościelna’ MŽ 443₄ (Urbas 181) — zapoż. z pol. XVI w. *kamcha* ‘bogata turecka tkanina jedwabna’ (SPXVI X, 34), stpol. *kamcha* ‘kosztowna materia jedwabna’ (SSTP III, 229). Jest też poświadczenie stblr. *kamka* 1487 (HSBM). Por. SLA 94; brak w LEW, ALEW i POLŽ.

kamendōrius, *-iaus* 2 p.a., *kameñdorius* 1 p.a. przest. ‘ksiądz wikary’ — zapoż. ze stblr. *komendarъ*, *komendorъ* (≡ pol. przest. *komendarz* ‘w kościele katolickim: administrator parafii, wikariusz’ (≡ śrlac. *commendarius* ‘tymczasowy administrator beneficium kościelnego’). War. *kamandōrius* 1 p.a., *kamendoras* b.z.a. Akcentuacja została dostosowana do wzoru litewskich nomina agentis na *-ōrius*, które przejęto z jęz. białoruskiego, np. *bakalōrius*, *čabatōrius*, *zvanōrius*. Natomiast akcent w war. *kameñdorius* wskazuje wprost na źródło polskie. Zob. też Zs 22, LEW 213, Sławski II, 380. NB. W SD s.v. *komendarz*, *vicarius curionis* figuruje *vietinykas plebono* czyli ‘zastępca proboszcza’.

kamenyčią 2 p.a., gen.sg. *kamenyčios* gw. ‘kamienica, dom murowany’ — zapoż. ze stblr. *kamenica* ‘dom mieszkalny z kamienia lub cegły; zajazd, karczma’, błr. *kamjanica*, *-y* (≡ pol. *kamienica*), por. Zs 33, ĖSBM 4, 231. Zob. też *kaminyčia*.

kamienas 1 p.a. 1. ‘łodyga rośliny’, 2. ‘pień drzewa’, 3. ‘grubszy koniec drzewa’, 4. gram. ‘osnowa, temat wyrazu’ (neol.) — rzeczownik z rzadkim suf. *-ien-* (por. *balžienas*, GJL II, § 348). War. żm. *kamėnas*. Odpowiednik łot. *kamiēns* ‘kora jodłowa’. Pwk. *kam-* ma

nawiązanie z jednej strony w łot. *kamans* ‘grubszy koniec belki’ i lit. *kāmanos* ‘uzda z wędzidłem’, z drugiej strony w ros. *kom* ‘bryła, gruda’ i drw. *kómelb*, -mlja 1. ‘dolna część rośliny, pióra, włosy’, 2. ‘dolna, grubsza część pnia, gałęzi, snopa’, 3. ‘grubszy koniec belki’. Dalszy wywód niepewny. Zob. BSW 115, LEW 213, Sławski II, 150n. — Przy założeniu prabalto-słowiańskiej apofonii SO *kam- : SZ *kum- (por. BSW 115) dołącza tu psł. *kūmy, gen.sg. *kūmene, por. czes. *kmen* ‘pień drzewa; plemię, ród, pokolenie’, pol. przest. *kien*, *kna* ‘obcięty pień drzewa’, do *kna*/do *knu* adv. ‘zupełnie, do cna’ (*Do knu wycięto las*) < ppol. *kūnū < *kūmnū (Sławski, l.c., Rejzek 280). — Drw. *kamienójas* ‘łodyga kartofla, lęt’, *kamiēnis* ts. — Z innym sufiksem: łot. *kameņu gals* ‘dolna grubsza część łodygi zbożowej’ (ME II, 148n., 150).

kāminas 3 p.a. 1. ‘komin na dachu’, 2. ‘urządzenie do wędzenia mięsa, wędlin’, 3. stlit. ‘palenisko z okapem i przewodem do odprowadzania dymu’, SD «komin w izbie abo w sieni, w komorze dla palenia ognia» — zapoż. ze stbłr. *komínъ*, por. błr. *kómin*, -a ⇐ pol. *komin* (SLA 94, ZS 22, LEW 213; brak w ALEW). War. f. *kamina* b.z.a. oddaje stbłr. *komina*, *kamina* ‘komin’. Por. stpr. *kamenis* EV ‘Vuermuer [Feuermauer]’ < *kamin(-)s ⇐ pol. *komin* (zob. też PKEŻ 2, 103n., gdzie rekonstrukcja *kamin’s < *kaminas). — Drw. *kaminālis* przest. ‘mały piec w suszarni zboża’, *kaminēlis* ‘górna część pieca; szklana osłona lampy naftowej, klosz’, *kaminyčia* b.z.a. gw. ‘część komina wystająca ponad dachem’. Cps. *kamin(a)krētýs* ‘kominiarz’, dosł. ‘wymiatacz kominów’ (por. *krēsti*), *kaminšluosta* a. *kaminšluostýs* ts. (por. *šluostýti*), *kaminšluostis* ‘miotła do czyszczenia komina’ (por. *šluostýti*).

kaminyčia 1 p.a., *kaminyčia* 2 p.a. ‘murowany dom mieszkalny, kamienica’ — zapoż. ze stbłr. *kamenica*, pol. *kamienica*, -y ‘dom z kamieni lub cegły, dom murowany’ (drw. od adi. *kamiony* ‘kamienny’, zob. Bańkowski I, 615). Pierwiastkowy segment *kamin-* zamiast *kamen- (*kamien-) tłumaczy się adideacją do *kāminas* ‘komin’ (zob. s.v). W SD s.v. *kamienica* figuruje *akmenyčia*. Jest to hybrydalna kalka białoruskiego lub polskiego odpowiednika. Suf. -yčia dołącza się tu do *akmen-* ⇐ *kamień* (zob. *akmuō*) w podobny sposób jak np. w *kaulinyčia* ‘kostnica’ ⇐ *káulinis* (zob. *káulas*). Zob. też *kamenyčia*.

kamliōtas 2 p.a. ‘rodzaj cienkiej tkaniny wełnianej’ (war. *kamlōtas*) — zapoż. ze stbłr. XVII w. *kamletъ*, por. błr. *kamlēt* PzB 2, 390 (⇐ pol. przest. *kamlot* ⇐ nwn. *Kamelott* m. ⇐ fr. *camelot*). War. *kamlōtas* ⇐ ros. przest. *kamlót*. — War. z insercją b: *kambliotas, por. drw. *kāmbliotinis andarōkas* ‘spódnica z kamlotu’, *žiursteliai kambliotinūakai* ‘fartuszki z kamlotu’ (por. wstawne b w *kamblyš* < *kamlýš* oraz *imbliōti* < *imliōti*). Z obocznymi zakończeniami: *kámletas* 1 p.a., *kámlietas* 1 p.a. (miejsce akcentu jak w pol. odpowiedniku). Por. ĖSBM 4, 225, REW I, 515, Bańkowski I, 615. — Germanizmem jest *kamliūts* ⇐ prus.-niem. *kamlot* ‘Kleidung, Baumwolle’ (GL 61).

kamlýs, -io 4 p.a. ‘pień drzewa; odziomek’ — zapoż. z błr. gw. *kamélb* ‘dolna część pnia’ (ukr. *komélb*, ros. gw. *kómelb* ts.). War. z insercją b: *kamblyš* ‘pień, łodyga; grubszy koniec czego’ ⇐ błr. gw. *kambélb* ‘dolna część pnia’ (PzB 2, 388n.). NB. Opaczna etymologia w LEW 213 (od *kembti* ‘spadać z ciała, chudnąć’). Z kolei ĖSBM 4, 221, PzB 2, 389 i Laučjute 142 niesłusznie kwalifikują błr. wyraz jako lituanizm.

kámpa I 1 p.a. 1. ‘poprzecznik w saniach’ (war. *kálpa* i *káupa*), 2. ‘zgięty w kształt podkowy kawałek drewna a. żelaza’, 3. ‘belka kładzona na sanie przy przewożeniu kłód drzewa’, 4. ‘narośl na pniu drzewa’, 5. SD *kumpa* «obłak» [‘kabłak wiadra, kosza’] — prawdopodobnie rzeczownik postwerbalny od zanikłego *kampyti iter. ‘zginać’ ⇐ *kemp- (zob. *kāmpas*). Akut niejasny.

kámpa II 1 p.a gw. ‘kawał drzewa, który długo leżał w wodzie’. Niejasne. — Zapoz. w błr. gw. *kámpa* f. (PzB 2, 391).

kañparas 1 p.a., *kampāras* 2 p.a. ‘kamfora’, *kampāro aliejus* ‘olejek kamforowy’ — zapoż. z dn. *kamper*, por. nwn. *Kampfer* (GL 61). — War. *kañpfertas* ⇐ nwn. *Kampfer*, z epitetycznym *t* jak w odpowiedniku prus.-niem. *kampart* (GL, Prellwitz 55). Por. *kūfert(a)s* s.v. *kūparas*.

kañpas 4 p.a. 1. ‘kąt; narożnik domu; róg stołu’, 2. ‘węgiel, miejsce zetknięcia się dwu ścian zewnętrznych’, 3. ‘zakątek, miejsce ustronne’, 4. ‘miejsce, w którym się mieszka, okolica’ (*Jis gyvena Tilžės kampė* ‘On mieszka w okolicy Tylży’. *Mūs kañpo bernai neina kitan sodžiun an vakarėlio* ‘Nasi chłopcy nie chodzą do innej wsi na zabawę’), 5. *dúonos kañpas* ‘piętka chleba; kawałek chleba’, 6. ‘kabłak nad chomątem, tzw. duga’ (*Arklỹs pakinkỹtas su kampũ* ‘Koń zaprzęgnięty do dugi’), 7. ‘kabłak wiadra, kosza’. War. *kañpas* (por. *truñpas* > *truñpas*, LD § 192; s-mobile: *skumpas* SD¹ «grań» < **skampas* (pominięte w LKŽ); war. f. *kámpa* (zob.). Odpowiednik łot. *kampis* ‘Krummholz’, gw. *kañpa* ts. Prawdopodobnie rzeczownik postwerbalny od zanikłego czas. **kampyti* ‘zginać’, który był iteratywem na SO w stosunku do prymarnego pie. **kemp-* ‘giąć, zginać’ (SZ **kmp-*, zob. *kuñpti*). Co do pierwiastka zob. LEW 213, LIV² 342, Derksen 2015, 224, ALEW 445n.), por. gr. κάμπτω ‘zgiąć, wygiąć; zawrócić, skrócić, opłynąć’, pass. ‘zgiąć się, schylić się’ < **kamp-je-* (καμπή ‘zakręt, zgięcie, przegub; zaokrąglenie’), goc. *hamfs* ‘okaleczony, kaleki’, stwn. *hamf* ts. < pie. **kompo-* (Kroonen 205). Przynależność łac. *campus* m. ‘płaskie, równe pole’ jest sporna, zob. Ernout-Meillet 90n., de Vaan 86. Zdaniem Beekesa 2010, 633 gr. κάμπ- pochodzi z substratu pregreckiego lub europejskiego. Znacz. etym. *kañpas*: ‘coś zgiętego, wygiętego, zgięcie’. — Drw. *ātkampis* ‘miejsce ustronne, ubocze, zakątek’, *kampañnis* ‘ekierka’, *kampiniñkas* ‘mieszkający kątem u kogoś, komornik’, *kampas* adi. stlit. ‘zgięty, skrzywiony, sklepiony’ (SD *kumpas* «obłoczysty», syn. <łynktinis>), *kampēlis*: SD <*kumpelis* akiy> «kącik w oku», *kampinis* ‘narożny’, *kampinis akmuõ* ‘kamień, na którym opiera się węgiel, kamień węgielny’, *kampũotas* ‘kanciasty’, SD <*kumpuotas*> «węglasty», *pakámpė* a. *pakámpis* ‘zakątek, miejsce ustronne, odległe od drogi głównej’ (⇒ *pakampus* stlit. ‘ustronny, pokątny’, *pakampinis*: SD <*pakumpinis*> «pokątny»). *pakampėse* adv.: SD <*pakumpese*> «pokątnie, kryiomo», *pakampinykas*: SD <*pakumpinikas*> «pokątnik» [‘ten, kto działa bez aprobaty władz, w wąskim kręgu (o heretykach)’, SPXVI], *pakampis*: SD <*pakumpis*> «hultay, tułacz», *ũžkampis* ‘zakątek, zapadły kąt’, cps. *trikampis* ‘trójkąt’, *trikañpis* ‘trójkątny’ (SD <*trikumpis*> «troywęglasty»). — N.m. *Kampaĩ* 6x, *Kampiniai* 10x (por. pol. n.m. *Kąt, Kąty*), *Ažukampis*, cps. *Siaũrkampis*, *Švėdakampis*, *Vařnakampis*. N.jez. *Kampaĩ*, *Kampỹs*, *Kampinis* 2x, *Kampuõlis*. N.rz. *Kañpas*, *Pirčiãkampis*. — Aby można było do *kañpas* dołączyć prasłowiańskie **kõtũ* (pol. *kąt* ‘kąt, róg, zakątek, oddalone ustronne miejsce’, ros. gw. *kut* ‘kąt w chłopskiej izbie, ślepa uliczka, zaułek’, sch. *kût* ‘kąt’, czes. *kout* ‘kąt, zakątek’), trzeba założyć praformę bsł. **kamp-ta-*, następnie jej uproszczenie na granicy morfemowej (*mpt* > *mt*). Por. Rejzek 307, Borys 227. — SZ *kump-* < pie. **kmp-*, zob. *kuñpis*, *kuñpti*.

kampõnas 2 p.a. gw. ‘towarzysz, kolega, przyjaciel, kompan’ (LzŽ, ZTŽ) — zapoż. z błr. *kampán* (⇐ pol. *kompan* ‘towarzysz, współuczestnik, zwł. hulanki’ ⇐ śrwn. *kompān*, zob. Sławski II, 394). Fem. *kamponkà*, por. *Mano kampõnkos visos išaj až jaunikio* LzŽ ‘Moje koleżanki wszystkie wyszły za mąż’. War. ze zmianą *mp* > *up*: *kaupõnas* ZTŽ.

°**kañpti**, *kampiũ*, *kampiaũ* gw., tylko w cps.: *nukañpti* ‘schwycić’, *pakañpti* ‘pochwycić, złapać, unieść, ukraść’, *sukañpti* ts., *užkañpti* ‘znaleźć, natrafić na co (o grzybach)’. Odpowiednik łot. *pakàmp*, *-kàmpju*, *-kàmpu* ‘pochwycić, ująć, porwać’, iter. *kàmpstīt* a. *kañpstīt*, *-u*, *-ĩju* ‘chwytać, porywać’ (war. *kañstīt*). Temat infigowany *kamp-* można sprowadzić do SZ **kap-*, który został dotworzony do SP **kāp-* (< pie. **keh₂p-*, zob. *kópti*) w podobny sposób, jak np. *plak-* do **plāk-* (zob. *plàkti*).

kámpūstas, *kaṃpustas* przest. 'nazwa pewnej potrawy z sera' (*Pusvakariui kámpūsto reiks duoti* 'Na podwieczorek trzeba będzie dać kompustu') — zapoż. z pol. przest. *kompust* (*kanpust*) 'ser słodki przetarty ze śmietaną z dodaniem tłuczonej gorczycy' (Sw II, 428).

kamšýti, *kaṃšaũ*, *kaṃšiaũ* 'wtykać, zatykać (otwór), napychać, wtłaczać; dużo jeść', *apkumšau* SD «obtykam», *ikumšau* SD «wtłaczam co» (syn. *įspaudžiu*) — iterativum na -y- ze SO *kaṃš-* ← *kemš-/kimš-*, zob. *kemšũ*, *kiṃšti*. Paralele: *glamžýti* ← *glemžiũ*; *grąžýti* ← *gręžiũ*; *kramtýti* ← *kremtũ*. Odpowiednik łot. *kāmsīt* 'wtykać, pchać', *kaṃsāt* 'chciwie jeść, opychać się'. Por. LEW 254, ALEW 446. — Neoosn. *kaṃš-* (← *kaṃšiaũ*): *kāṃšioti* 'zatykać', *apkāṃšioti* 'zatkać szpary, obetkać, opatrzyć (słomą przed zimą)', *atkāṃšioti* 'odetkać, odkorkować butelkę'. Paralele: *krāmčioti* ← *kramčiaũ*, -ýti; *rānkioti* ← *rankiaũ*, -ýti. Odmienny wywód: *kāṃš-ioti* ← *kiṃšti* w ŽD 517 i GJL II, § 586. — Postverbalia: *iškaṃša* 'wypchany ptak lub zwierzę', *kaṃšà* 1. 'droga faszynowana', 2. 'ścisk, ciżba ludzi', 3. c. 'żałok' (⇒ *kaṃšatis* f. 'ścisk, tłok; zator', por. *kāršatis* od *kārša*), *kaṃšalas* 'nadzienie, farsz', *kaṃšiklis* 'obżartuch, żałok' (neosuf. -ikl-, por. *šaudiklis*), *kaṃšl̥ys* ts. (war. *kaṃžl̥ys*, zob. *kaṃžl̥oti*), *kaṃšrà*, wsch.-lit. *kumšrà* 'grobla' (por. *taukrà* ← *taukaĩ*), *pakaṃšà* c. 'popychadło'. Cps. *avikaṃša*, -*kaṃšis* bot. 'pierzwiśnik omączony, Primula farinosa' (por. *avis*), war. apofoniczny: *avikaṃša*. — N.rz. *Kaṃšà* (7x; war. *Kaṃžà*), *Kaṃšrà*, cps. *Kaṃšūpis*. N.m. *Kaṃšà* 4x, *Kaṃšaĩ*, *Kaṃšālai*.

kamuol̥ys, -io 3 p.a. 1. 'kłąb, kłębek, coś co przybiera kulisty kształt' (SD «kłąb nici»), 2. 'dowolny przedmiot okrągły a. owalny', 3. 'skłębiona masa, np. kłąb pary, dymu, kurzu, chmur', 4. 'piłka do gry' (*futbolo kamuolys* 'futbolówka'). War. *komol̥ys*, *komuol̥ys* ZTŽ; *kamūl̥ys*, *kamul̥ys*. LEW 214 zaliczył ten wyraz do rodziny *kamienas* (zob.). Por. też *kamūoti*.

kamūoti, *kamūoju*, *kaṃavaũ* 1. 'męczyć, nękać, nie dawać spokoju, dręczyć', 2. 'ciężko pracować, harować', 3. 'jeść, łasować', *iškaṃūoti* 'zmęczyć, zgonić (konie); wyjeść, zjeść wszystko, co było do zjedzenia', refl. *kamūotis* 'męczyć się, trudzić się, mordować się z czym', *parsikaṃūoti* 'zmęczyć się, utrudzić się'. Odpowiednik łot. *kamuôt* 'z trudem pokonać drogę' i 'żuć z pełnymi ustami', refl. *kamuôtiēs* 'brać się za łby'. Budowa wskazuje na vb. denominativum od osnowy *kam-. Dalsze tłumaczenie niepewne. BSW 115 wskazał jako pokrewne formy: lit. *kamuol̥ys* m.in. 'kłąb, kłębek' (zob.), lit. *kamienas* (zob.), łot. *kams* 'bryła; kluska', łot. *kaṃans* 'grubszy koniec belki' oraz ros. *kom* 'bryła, gruda', *kómelb* 'dolna część rośliny, pióra, włosy; dolna, grubsza część pnia'. Por. też LEW 214. — Refleksem SE *kem- jest lit. *kēmuras* 'kępka, kupka, grono (orzechów); mnóstwo' (zob. *kem-*) i łot. *cēmurs* 'kiść, grono' (ME I, 372, II, 152, BSW, l.c.). — Refleksem SZ *kum- jest psł. *kūmy, *kūmene, por. czes. *kmen* 'pień drzewa; plemię, ród' (BSW, l.c.). — Zagadkowa jest osnowa *kaīm-* w bliskoznacznych czas. *kaĩmoti*, -ju, -jau 'dręczyć' (*Kaĩmoja t̥ą žmogų visi* 'Wszyscy dręczą tego człowieka') oraz *nukaĩmyti*, -ju, -jau 'zabić' (*Ji, bevažiujant mišku, nukaĩmijo* 'Zabił go, gdy [ten] jechał przez las'). Zob. też *kaveñčyti*.

kaṃūrka 1 p.a. gw. 1. 'mały i ciemny pokoik, kłitka', 2. 'chałupka' (*Pasistatysime kokią kaṃūrka ir gyvensime* 'Postawimy sobie jakąś chałupkę i będziemy mieszkać'), war. *kaṃūrke*, 3. 'przegródka w portmonetce', 4. 'ustęp' — zapoż. z pol. *komórka* (zdrob. od *komora* przest. 'izba bez okien, do przechowywania zapasów żywności, odzieży itp.').

kámža 1 p.a. 'w kościele katolickim: krótka, biała szata noszona podczas pełnienia czynności liturgicznych, komża' — zapoż. ze stbłr. *komža* XVII w. ← pol. *komża* (← stczes. *komžě*, cf. śląc. *camisa*, *camisia* 'koszula', Sławski II, 405). Zob. też SLA 94, LEW 214. War. *kòmža* 1 p.a., *kómža* 1 p.a. (*Apsivilko kómža* 'Ubrał się w komżę' ZS 26).

kaṃžl̥oti, *kaṃžl̥oju*, *kaṃžl̥ojau* gw. 'jeść chciwie, łapczywie, opychać się' — vb. denominativum od *kaṃžl̥ys* 'obżartuch, żałok', co z udźwięcznienia grupy *mš* w *kaṃšl̥ys* ts.

(zob. *kaṃšyṭi*). Z innym sufiksem: *kaṃžlīnti* ‘dobrze karmić’ (*Geraī prikaṃžlinau ir vaikus, ir paršus*). Neoosn. *kaṃž-*: *kaṃždīnti* ‘wpychać kluski do przełyku [tuczzonej] gęsi’ (*Prisidariau galkų žąsims kaṃždīnt*).

kanà I stlit. adv. ‘dokąd? wohin?’ (DP ‘kędy, dokąd, gdzie’, *kanàg* ‘dokądże’), gw. w Zietela, np. *Kanà aisi, Pagiriñ ar Dainavõn?* ZTŽ ‘Dokąd pójdziesz, do P. czy do D.?’ Zrost formy acc.sg. *kan (interrogativum ‘kto? co?’) z postpozycją *-na* (illativus), plit. *nā, zob. Būga, RR III, 841. Inną rekonstrukcję, *kan + *-ā, wysuwa Ostrowski, *LingVaria* XII, 2017, 167 (*-ā ma być ‘postpozycją allatywną’).

kanà II ptk. nieokreśloności, powstała z przekształcenia zwrotu *kažna < *kas + *žinā, dziś *kas žino* ‘kto wie; nie wiadomo’. Co do końcowego *-ā* por. *tēsta, testā*. Przykłady: *kana kadà* ‘kiedys’ (też ‘niekiedy, rzadko kiedy’), *kana kàs* ‘ktoś’, *kana kòks* ‘jakiś’, *kana kō* ‘nie wiadomo, czemu’ itp. (por. GJL I, § 578). Zob. też *kažin*.

kanabēkas 2 p.a. ‘widły o dwu zębach do roztrząsania gnoju’ — z *kabenēkas* przez metatezę na odległość (*n-b-* < *b-n*; paralela: *kanōpa* z *kapona). Wyraz został zapożyczony z błr. *kabénja* lub ros. *kobénja* ‘hak, osęka’ w postaci femininum na *-ē*, *kabenē, i następnie rozszerzony formantem *-kas* na wzór wsch.-litewskich formacji z suf. *-ēkas*, np. *bernēkas, merlēkas*. Inne war.: *kabinēkas, kebenēkas*.

kanāpēs, *-iū* 2 p.a. f.pl. bot. ‘konopie, Cannabis sativa’ — zapoż. ze stpol. *konopie* f.pl. (por. ZS 22). Inaczej SLA 94n. i LEW 214: zapoż. z psł. *konopja. Brak w ALEW. Por. epentetyczne *-l-* w formach błr. *kanōpli*, ros. *konopljá*. Polską pożyczką jest również stpr. *caneips* GRG 74 «hanf». — War. gw. *knāpēs* 2 p.a. i *knāpys* 2 p.a. tłumaczą się synkopowaniem przedakcentowego *a* (paralele: *karvōjus, skamrākas, svāinis*). To samo powtarza się w jęz. staropruskim, por. *knapios* EV ‘konopie, Hanf’, czyt. [knap.i.jōs] f.pl. (≡ pol. *konopie*). U Grunaua z udźwięczeniem *kn* > *gn*: *gnabsem* GRG 66 «hanfsam» ‘siemię konopne’ < *knap-sēm(e)n- (człon II do *semen* EV ‘nasiona, Somen [Samen]’, por. lit. *sėmenys*). Zob. też PKEŽ 4, 230n. — Drw. *kanapētas* ‘piegowaty, plamisty; o kurze: pstry’ (⇒ br. gw. *kanapáty* ‘piegowaty; ospowaty, dziobaty; mający niegładką powierzchnię, szurpaty’ (PZB 2, 394), *kanapiēna* ‘pole po konopiach, konopisko’, cps. *kanāpienis* ‘konopne mleko’ < *kanap-pienis (por. *piēnas*), *kanāpmarka* ‘dół do moczenia konopi’ (por. *markā*). — N.m. *Kanapēna, Kanapīnē, Kanapŷnē, Kanapūkai*. N.jez. *Kanapinis* 2x, n.rz. *Kanāpinē, Kanāpiamerkis* (por. *kanāpmarka*).

kanapōrius 2 p.a. przest. ‘zarządca klasztornego gospodarstwa’ — zapoż. z pol. przest. *kanaparz*, *-a* ‘piwniczny i szafarz klasztorny’ (≡ śr.-łac. *canaparius*, Sw II, 229). Akcent dostosowany do białorutenizmów typu *bakalōrius, kamendōrius*.

kanárka 1 p.a. ‘czyżyk kanaryjski, hodowany w klatce mały ptak śpiewający, Serinus canaria’ — zapoż. z pol. przest. *kanarka* XVII w., co jest wariantem częstszego masc. *kanarek, -rka* (por. polonizm błr. *kanárak* ob. *kanárka*). Spolszczenie za pomocą suf. *-ka/-ek* terminu nłac. *avis canaria* albo któregoś z wyrazów zach.-europejskich (por. fr. *canari*, ang. *canary*, hiszp. *canario*, nwn. *Kanarienvogel*, dosł. ‘ptak kanaryjski’). Ptak nazwany od swej ojczyzny Wysp Kanaryjskich u wybrzeży Afryki (stpol. *Kanar*), zob. LEW 214, Sławski II, 42, Bańkowski I, 616.

kanātyti, kanātiju, kanātijau gw. ‘bić, łoić komu skórę’ (*Iškanātyti šonus*, t.y. *išmušti* JU), war. *kanāčyti* — prawdopodobnie vb. denominativum utworzone od sb. *kanātas ‘powróż’, przejętego z błr., ros. *kanát* ‘gruby mocny sznur, powróż’. Inaczej LEW 214n.: uważa za drw. od czas. *kanóti* ‘gnębić, męczyć’, ale nie tłumaczy, jak pogodzić *-oti* z *-atyti*.

kanáuka 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘naczynie z uchem do picia, kubek’, 2. ‘drewniane

naczynie do przenoszenia owsa, mąki', 3. 'pojemna główka fajki' — zapoż. ze stbłr. *konovka*, *konevka* (por. błr. *kónaŭka*, -i), z akcentem dostosowanym do polskiego odpowiednika *konewka*. Por. SLA 95 (brak w ALEW).

kanaunỹkas 2 p.a. 'kanonik, członek kapituły przy katedrze lub kolegiacie' (war. *kanauniņkas*) — zapoż. ze stbłr. *kanovnikъ* ⇐ pol. XVI w. *kanownik* 'duchowny katolicki, członek kapituły katedralnej' (SPXVI). Brak w SLA, LEW i ALEW.

kanavõlas 2 p.a. gw. 'weterynarz; kastrator' — zapoż. ze stbłr. *konovalъ*, por. błr. *kanavál*, -a 'kastrator koni', ros. *konovál*, -a 'konował, kiepski lekarz; partacz'. War. *kanivolas* 1 p.a., *kanivõlas* 2 p.a. 'weterynarz'. Por. Zs 22. NB. Pol. *konował* pogardl. 'weterynarz' jest rusycyzmem (Bańkowski I, 783 mówi o rutenizmie). — Vb. denom. *kanavõlinti* 'czyścić, sprzątać' (*Prieš šventes visi kanavõlina triobas* 'Przed świętami wszyscy sprzątają chałupy'), *iškanavõlyti*: *Sergant arkliui užžandėmis, reikia iškanavõlyti gerkle su šepetuku* 'Gdy koń ma zołzy, trzeba mu wypędzlować gardło'; *iškanivõlyti* a. *iškanivolyti* 'oczyścić co dłubaniem (o zębach konia, o fajce)'. —

kancelas b.z.a. przest. 'ambona, kazalnica' (Litwa pruska) — ze zmianą rodzaju zapożyczony z nwn. *Kanzel* f. (stwn. *kanzella* ⇐ śrlac. *cancellā*, EWD 617). Idiom: *ką ant kancelo užvaryti* 'zbesztać, złajać kogo' (GL 61). Zob. też *ambona*.

kanceliārija 1 p.a. przest. 'kancelaria' (m.in. DP), SD «kancelaria» (z syn. *raštinyčia karališkė*), gw. 'biuro meldunkowe' — zapoż. z pol. przest. *kancelaryja* (⇐ śrwn. *kanzellerie* ⇐ śrlac. *cancellaria*), por. SLA 95, EWD 618. — War. *kanciliārija* Zs 22 ⇐ błr. *kancyljaryja*. — War. *kancelija* CGL 'Cantzeley' (PAŽ 175) oddaje śrwn. *kanzelīe*, por. nwn. *Kantzlei* f.

kančėtkas 2 p.a. wsch.-lit. 'koniec, kres' (DVŽ), *in kančėtkų* 'na koniec', *an kančėtko* ts. — zapoż. z błr. *kančátak*, -tka (por. ĖSBM 4, 242). Por. *kañčyti*.

kančią 4 p.a. 1. 'cierpienie, męka', DP 'męka, boleść, cierpienie, umęczenie, męczeństwo, utrapienie' (*tu kančią kenti* DP 269₁₉ 'ty mękę cierpisz'), SD *kunčia* «cierpienie», 2. pl. *kañčios* 'droga krzyżowa – nabożeństwo wielkopostne' (*Ana un kunčiū nuveis* LZŽ 'Ona pójdzie na «kančios»') — rzeczownik postwerbalny na -ā- od neoosn. *kanč-* jak w **kančiau*, prt. do **kantyti* 'cierpieć'; chodzi o zanikły iteratyw na SO do *kent-*, por. *kenčiū*, *kęsti* 'cierpieć, wytrzymywać'. Paralele: *valdžia* ⇐ *valdžiaũ*, -ýti; *ėdžia* ⇐ *ėdžiau*, *ėsti*.

kañčyti, *kañciju*, *kañcijau* LZŽ, DVŽ 'kończyć', war. *kõnčyti* ZTŽ; refl. *kañčytis*, *kõnčytis* 'kończyć się; umierać' (*Kat tu kañčytai!* DVŽ 'Obyś zdechl!'), *apsikañčio* 'o wojnie: skończyła się' — zapoż. z błr. *kónčycь*, -ču, -čycь 'kończyć', refl. *kónčycca*, -čiusja, -čycca 'kończyć się'. — War. suf. *kančióti*, *kančiótis* LZŽ, ZTŽ ⇐ błr. *kančaćь*, -āju; *kančacca*, -ájusja.

kančiukas 2 p.a. stlit., gw. 'bicz z plecionego rzemienia, osadzony na krótkim kiju, kańczug' — zapoż. ze stbłr. *kančukъ*, *končukъ*, por. błr. *kančúk*, -á (tu z pol. *kańczuk* ⇐ stat. *kančuk* 'bicz, batog', zob. Stachowski 294). Por. ros. *kamčúk*, *kamčúg*. Zob. SLA 95, Zs 22, LEW 215, Sławski II, 48n. War. *kančukas*. Łot. *kañčuka*, *kañčuks* ⇐ ros. gw. *kančúk* (EH). — Drw. wsteczny: *kañčius* ts., por. Niedermann 1956, 175 (autor wskazał paralele w postaci *kapsiukas* ⇒ *kāpšas* i *barsukas* ⇒ *baršas*).

kándamas 3 p.a. gw. 'kęs chleba (w ustach); napoczęta, nadgryziona, niedojedzona kromka chleba', por. *Neimk šito, čia mano kándamas!* 'Nie ruszaj tego, ja to jem!'. *Vaikai, nepalikdinēt kandamū ant langu!* 'Dzieci, nie zostawiajcie napoczętego jedzenia na oknach'. Zleksykalizowane participium prs. pass. na -ma- od prs. *kánda* 'kąsa', zob. *kąsti*. Paralela: *ařdamas*. — Rzadszym wariantem jest tu f. *kándama*, por. *Nejudink, čia mano kándama!*

‘Nie ruszaj tego, ja to jem!’.

kandāžyti, *kandāžiju*, *kandāžijau*, zwykle z prvb., por. gw. 1° *iškandāžyti* ‘wymyć, oczyścić, wyczyścić’, refl. *išsikandāžyti*: *Išsikandāžijo* [išsivalė gerai drabužius, batus], *pasirėdė, bevažiuos į piršlius* ‘Wyczyścił sobie [ubranie, buty], oporządził się, pojedzie swatać’, 2° *nukandāžyti* ‘wymyć’: *Šeštadienį visus vaikus nukandāžijau, nes visą nedėlią purvini buvo* ‘W sobotę wszystkie dzieci umyłam, bo przez cały tydzień chodziły brudne’, refl. *nusikandāžyti*: *Reik batus nusikandāžyti* ‘Trzeba wyczyścić sobie buty’. Czasownikowy leksem *kandaž-* pochodzi z transpozycji błr. *xandož-* jak w stbłr. *xandožiti* (war. *xendožit̃*, *xondožiti*), błr. *xandōžyc̃* ‘czyścić, oczyszczać’ (war. akc. *xandažyc̃*). Błr. czasownik jest z kolei zapożyczeniem z pol. *chędożyć* przest. ‘utrzymywać w czystości, czyścić, myć; utrzymywać w porządku przez wycieranie, wygładzanie, obcinanie...’ (SPXVI). Por. Sławski I, 64, który s.v. *chędogi* wskazał oprócz błr. *xandōžyc̃* jeszcze polonizm ukr. *oxandōžyti* ‘oczyścić’. Por. też stosunek lit. *an* i pol. *en* (ę) w nazwisku *Kandižauskas* ← pol. *Kędzierzawski*. — Wsch.-lit. *anC* > *unC*: *kundāžyti* ‘czyścić; sprzątać’, por. *Nukundāžijau gerai čebatus, net blizga* ‘Dobrze wyczyściłem buty, aż lśnią’. *Net nustebau – teip kiemas iškundāžytas, kaip niekad* ‘Aż się zdziwiłem – podwórze wysprzątane jak nigdy’. Przymiotnik stbłr. *xendogij*, *xandokij* (← pol. *chędogi*) nie zostawił śladu w materiale litewskim.

kandis, *-iēs* 4 p.a., *kāndis*, *-ies* 1 p.a. f. ‘mól odzieżowy, owad *Tinea pellonella*’ — konkretyzowane nomen actionis z suf. *-i-*, *kand-i-*, umotywowane czas. *kąsti*, *kāndu* ‘gryźć, kąsać’ (zob.). Znacz. etym. ‘gryzienie, kąsanie’ (por. *įkandis* ‘ukąszenie’). Paralele: *pjūvis* f. ‘żęcie, żniwa’ ← *pjauti*; *trandis* f. ‘kornik’ ← *trėndėti* (GJL II, § 65). Dawnym tematem na *-i-* jest też psł. **molī* f./m. ‘mól’, ros. *molb* f. < pie. **molh₂-i-*, od pwk. pie. **melh₂-* ‘rozcierać, mleć’ (scs. *meljō*, *mlėti* ‘mleć’). — Z innymi tematami: *kandē* a. *kāndē*, też m. *kañdas*. Por. łot. *kuode*, *kuoda* ‘mól’ obok *kuods* ts. Formacja **kandjā-*: *kandžiā* a. *kāndžia* ‘mól’ (SD *kundžia* «mól w szaciech, w księgach») polega na rozszerzeniu tematu *kand-i-* dodatkowym suf. *-ā-*. — Vb. denom. *kandėti*, *-ėja*, *-ūjo* (war. *kāndėti*) lub *kandýti*, *-ija*, *-ijo* ‘być zżeranym przez mole’. — NB. Z uwagi na genezę bałtyckiego pwk. *kand-* i brak śladów po st. zanikowym niepewnym pozostaje zbliżenie ze scs. *čestī* ‘część, udział; zapłata’ (**kind-ti* < **knd-ti*), do którego powrócili ostatnio Boryś 98 i Derksen 2008, 88. Dla *čestī* Esjs 106 referuje dwie inne hipotezy etymologiczne.

kandōlai, *-u* 2 p.a. LZŽ ‘obuwie na drewnianej podeszwie’ — zapoż. z błr. gw. *kandalý*, *-óu* (PZB 2, 395).

kandričinti, *kandričinu*, *kandričinau* gw. ‘bić, smagać (konja biczem)’, *iškandričinti* ‘złoić komu skórę’, refl. *kandričintis* ‘bić jeden drugiego’ — zapoż. z ros. gw. *kandrýčit̃* ‘bić’ (SRNG). War. *kandrūčinti*, *kandrūčyti*.

kāndžia 1 p.a. DP ‘powód grzeszenia, przygana, zakał’ — sb. postverbale od *kāndžioti* ‘kąsać’ (zob. s.v. *kąsti*). Por. typ *valdžiā* ← *valdžiōti*. NB. ŽD 516 i GJL II, § 89 utrzymują, że *kāndžia* utworzono sufuksem *-jā-* od *kand-* jak *kāndu*, *kąsti*.

kānē I 2 p.a. gw. ‘mól mączny, *Tenebrio molitor*’: *Kirmys miltuose vadinas kānēs, arba kandys* JU ‘Robaki w mące nazywają się «kanēs» albo «kandys»’ — rzecz. postwerbalny od *kanėti* ‘być zżeranym przez mole’, to zaś z nieregularnej kontynuacji czas. *kandėti* ts., por. *Miltai, vilnonas drabužis nevėdinamas praded kanėti*, t.y. *kandėti* JU ‘Mąka, niewietrzona odzież wełniana zaczyna być zżerana przez mole’. Zob. etymologię s.v. *kąsti*.

kānē II 2 p.a. gw. ‘wrąb w drewnianej belce, zamek ciesielski’ (*Statydami namus, sujungia kānėmis* ‘Gdy się stawia dom, spaja się [belki] w kanie’. *Nerk sienojus ant kanės* ‘Łącz belki w kanie’), war. *kaniā* 2 p.a. — zapoż. z pol. przest. *kania* ‘czop, zamek ciesielski, zacięty na podobieństwo kani a. jaskółczego ogona, mający w końcu większą szerokość niż

przy osadzie'; przenośne użycie nazwy ptaka *kania* 'Milvus', zob. Sw II, 232n. (pominięte w POLŻ).

kānē III 2 p.a., *kanē* 4 p.a. gw. 'blaszana bańka na mleko' (*I šia kanę telpa 10 litru pieno* 'Do tej bańki wchodzi 10 litrów mleka') — zapoż. z nwn. *Kanne* f., *Milchkanne* f. (GL 62). War. *kanà*.

kanėčnai adv. gw. 'koniecznie' (*Rytoj man kanėčnai reiks būti Šiaulėnuose* 'Jutro koniecznie muszę być w Szawlanach') — zapoż. z pol. *koniecznie*. War. *kalėčnai* (l-n < n-n); *kaniėčiai*. — War. *kanėčna* 'naturalnie, oczywiście' (Zs 22) ⇐ błr. przest. *kanėčna*; war. *kanėčne*, *kanėčiai*, *kanėšniai* ⇐ błr. pot. *kanėčne*, *kanėšne*. Por. ros. *konėčno* (czyt. -šn-). Por. LEW 215.

kanėlas 1 p.a., też pl.t. *kanėlai* 1. bot. 'cynamonowiec cejloński, *Cinnamomum Zeylanicum*', 2. przest. 'cynamon, przyprawa kuchenna otrzymywana z wysuszonej kory cynamonowca' — zapoż. z prus.-niem. *kanēl* (GL 62), por. nwn. *Kaneel* m. Co do akutu por. zapoż. *gėvelis* i *ypatėkės*. — Drw. *kanėliai* m.pl. przest. 'cynamon', *kanėlija* ts., *kanėlėks* f.pl. ts., *kanėčiai* m.pl. ts.

kángaras, *kángiras* 3 p.a. przest. 'tkanina z czesanej wełny' — zapoż. z pol. przest. *kangar*, co przez dysymilację z *kamgar* < *kamgarn* 'tkanina z przedniej wełny czesanej' (Sw II, 219), ostatecznie z nwn. *Kammgarn* n. 'przędza z czesanej wełny' (WDLP).

kanika LEX, CGL 'purpura, purpurowa szata'. Niejasne. Pominięte w LEW i ALEW.

kānikas 3 p.a. gw. 1. 'przytwierdzona do ściany ozdobna półka na naczynia i łyżki', 2. 'ozdobna półka, pod którą zawiesza się ręczniki', 3. 'szafka na naczynia i pożywienie', 4. 'skrzynia z pokrywą do przechowywania mąki, chleba, masła, serów i zsiadłego mleka', 5. 'podłużna skrzynia na czterech nogach, służąca do karmienia zwierząt w stajni, oborze, rodzaj żłobu' — zapoż. z błr. gw., ros. gw. *kónik* m.in. 'półka na ścianie; drewniana ława, skrzynia' (SRNG). Por. LKŽ, Zs 22.

kaniūkai, -ų 2 p.a. gw. 'łyżwy' — z substytucyjnym sufiksem -uk- zapożyczone z ros. *конькі*.

kaniušinà 2 p.a., gen.sg. *kaniušinos* wsch.-lit. 'koniczyna, *Trifolium arvense*' — zapoż. z błr. *kanjušyna*, -y (⇐ pol. *koniczyna*, to od stpol. *konnik* 'koniczyna' < psł. *kon-īn-ikū), zob. ĖSBM 4, 243, Bańkowski I, 780.

kaniūšnė stlit. 'stajnia dla koni', SD «staynia» — zapoż. ze stbłr. *konjušnja*, por. błr. *kanjušnja*, -i, ros. *konjušnja* (SLA 95, ALEW 447). Z obocznym wokalizmem i tematem: *kaniušnià* 2 p.a. (DVŽ, ZTŽ). — War. z insercją k: *kaniūkšnė*, m.in. SD¹ «staynia» (por. *šermūkšnis*, *vagikšnas*), ⇒ *kaniūkšninis* SD «staiėnny». Z wymianą zakończenia -nė na -lė, -tė: *kaniūkšlė* 2 p.a. DP 'stajnia' (gw. 'chlew świński' i 'mała chałupka'), *kaniūkštė* 2 p.a. przest. 'stajnia' (gw. *kaniūkštis* 'chlew').

kañkalas I 3 p.a., *kankālas* 2 p.a. 'dzwonek, dzwonek u szyi konia; brzękadło zawieszane na szyi krowy pasącej się w lesie' — formacja z suf. -al- od onomatopeicznej osnowy *kank-*, por. wykrz. *kānkt*, *kañkt* (o uderzeniu, o dziobnięciu), od czego m.in. *kañktelti* 'o trąconym naczyniu: zadzwonić'. Osnowa *kan-k-* pochodzi od powtórnego wykrz. *kañkañ* (o oddźwięku, o odgłosie przelewanego płynu). Zob. też *kañklės*. Nie przekonuje powiązanie z rcs. *klakolū*, ros. *kolokol* 'dzwon' w LEW 215 (za Bernekerem I, 547). — Drw. *kankalnýčia* 1 p.a., *kankálnýčia* 1 p.a., zwykle pl. 'dzwonki u szyi konia przystrojonego na wyjazd w swaty', formacja z neosuf. -nyčia jak w *vařpnýčia* ⇐ *vařpas*; *plýtnýčia* ⇐ *plytā*. NB. LKŽ V, 212 błędnie opisuje *kankalnýčia* jako zapożyczenie z pol. *kąkolnica* (wyraz

polski oznacza roślinę ‘firletka, *Lychnis*’).

kañkalas II 3 p.a. stlit., gw. ‘kąkol, chwast zbożowy *Agrostemma githago*’, *kunkalis* (Bretkun) — zapoż. z pol. *kąkol* (SLA 114, LEW 215). Stąd też stpr. *cunclis* EV ‘Raten’, pis. <tunclis> (Trautmann 1910, 452). Zob. jeszcze *kūkālis*.

kankinti, *kankinù*, *kankinaũ* ‘męczyć, dręczyć, torturować’, DP ‘męczyć, katować’, SD *kunkinu* «męczę kogo, morduję», *iškunkint* «wymęczyć co na kiem». W grę wchodzi dwojakie ujęcie: 1° synchroniczne: iterativum na SO *kank-* od SE *kenk-* jak w *kenkiũ*, *keñkti* ‘szkodzić komu’ (zob.); paralele apofoniczne: *danginti* ⇐ *dėngiu*, *dėngti*; *grasinti* ⇐ *gresiũ*, *grėsti*; 2° diachroniczne: causativum z neoapofonią *kank-* ⇐ **kink-/kunk-* od zanikłego vb. intr. **kinkti* lub **kunkti* ‘doznawać bólu, uszczerbku, szkody’ (por. SZ pie. **kņk-* w germańskiej nazwie ‘głodu’, ags. *hungar*, stwn. *hunger* < **kņk-ru*); paralele apofoniczne: *marinti* ‘morzyć’ ⇐ *miřti*; *gaminti* ‘wytwarzać’ ⇐ *gimti*. Nawiązanie w łot. kuroń. *kañcināt* ‘wypytywać, badać; szczuć, judzić’, refl. ‘męczyć się; oszczędzać’ (ME II, 153; brak czas. prymarnego). Czy tutaj *kanksóti*, *-aũ*, *-iaũ* ‘stać ze spuszczoną głową’ (war. *kunksóti*, *gunksóti*)? — Postverbalia: *kankỹnė* ‘męka, udręka’, SD <kunkine> «karanie, kaźń; męka, męczenie, mordowanie», *kankinimas* DP ‘męczeństwo’, *kankiningas*: *kunkiningas* SD «karaniu służący», *kankinỹs* ‘męczennik’, *kankintinis*: *kunkintinis* SD «męczennik», *kankintojas* ‘dręczyciel, oprawca’, SD «karzący; morderca, morderz». NB. Sb. *kankà* gw. ‘męka, męczarnia’ (*Tikra kankà su menku arkliu ir arklu arti* ‘Prawdziwą męką [jest] orać lichym/słabym koniem i [do tego] sochą’), SD *kunka* «skaranie», pl. *kunkos* «pytki, męki» wprowadzie wygląda jak nomen apofoniczne od *keñkti*, ale w istocie może być drw. postwerbalnym od *kankinti* albo nawet drw. wstecznym od *kankỹnė* lub *kankinimas*. Brak w ŻD i u Ambrazasa 2000. — Sb. *kankis*, *-iēs* 4 p.a. ‘męka, męczeństwo’ ukazuje się tylko w przekładzie biblijnym Baranauskasa, może być neologizmem.

kañklės, *-iũ* 2 p.a. f.pl. ‘kankle, instrument strunowy przypominający cytrę’. War. m. *kañkliai* a. *kañklai* ‘kankle’, SD <kunkley> «cymbał» (syn. *cimbaldas*), *kankaliai* b.z.a. ‘cymbały’. — Por. jeszcze *kañklė* ‘cienki drut do stawiania sideł na zające’. — Odpowiednik łot. *kuōkle*, *kūokle*, też pl. *kuōkles*, *kūokles* ‘ein gitarrenartiges Instrument’ (ME II, 342). Rekonstrukcja: pb. **kan-klV-* < **kan-tlV-*, nomen instrumenti z suf. **-tlV-* od pie. **kan-* ‘śpiewać, dźwięczeć’, por. łac. *canō*, *-ere* ‘melodyjnie brzmieć, śpiewać, grać, trąbić’ (ME, l.c., LEW 215, LIV² 342). Samogłoska *a* pwk. **kan-* przemawia ma rzecz jego nieindoeuropejskiego pochodzenia. Wywód łac. *canō* z **kh₂n-e-* < pie. **kh₂n-e-* (tak u de Vaana 88) jest nie do pogodzenia z litewskim refleksem *kan-*. Pochodzenie fińskiego wyrazu *kantele* ‘harfa’ jest sporne (LEW). — Vb. denom. *kankliũoti* ‘grać na kanklach’ (por. łot. *kuōklēt*, *-ēju* ts.). — NB. Niewykluczone, że powiązanie z pie. **kan-* jest złudne, i że *kañklės* jest derywatem na *-l-* od onomatopeicznej osnowy *kan-k-* (⇐ *kañ-kañ*), opisanej s.v. *kañkalas*.

kankórėžis, *-io* 1 p.a. ‘szyszka, zwł. sosnowa, jodłowa’. SD *kunkarėžis* «szyszka, conus» (syn. *skuja*). Wygląda jak złożenie z II członem *rėž-*, por. *rėžti* ‘rznąć’. Jest też war. *kankóraižis*, z II członem *raiž-* od *ráižyti* m.in. ‘wyrzynać, rzeźbić’. Człon początkowy *kankā* pozostaje jednak zagadką. Co więcej, jest war. *kenkó-rožis*, którego I człon ma nawiązanie w łot. *ciēkur(i)s* ‘szyszka jodłowa’, war. *ciekursis*, *ciekuřis*, łot. kuroń. *cinkuris* ts., por. ME I, 386, 393, LEW 215n.; tam też próba sprowadzenia **kenk-* do **kerk-*, por. łot. *cirkuzis* ‘szyszka sosnowa’, lit. *kirkužė* a. *kirkužỹs* ‘szyszka sosnowa a. jodłowa’. — Ambrazas, *Balt XLV*:1, 2010, 99n. proponował powiązanie członu *kank-* z osnową wyrazu *kañkalas* ‘brzękadło na szyi krowy pasącej się w lesie’, poboczne znac. ‘szyszka’ (rekonstrukcja złożenia: **kankalo-rėžis*, **kankalo-raižis* budzi jednak wątpliwości).

kánkštas, -a 1 p.a. gw. 1. 'zwarty, zbity (o tkaninie); twardy, mocny', 2. 'gęsty'. Niejasne. Może od wykrz. *kankš(t), por. *kánkt* o biciu, uderzaniu, dziobaniu. — Drw. *kánkštara* 'węzeł, supeł'.

kanópa 1 p.a., *kanopà* 3 p.a. 1. 'kopyto', 2. przen. 'kopyto szewskie' (m.in. SD¹). SD <kanapa> «kopyto u bydłęcia» (syn. *nagas*), <kanapa perskiełta> «kopyto rozdwoione», <kanapu ciełu neperskełtu> «kopyt całych okrągłych». Pochodzi prawdopodobnie z *kapona przez metatezę spółgłosek na odległość: *p-n > n-p* (paralela: *kabenēkas > kanabēkas*). Sekwencję *p-n* poświadcza czas. *kapanuoti* CGL 'tupać nogami, strampeln mit den Füßen'. Analiza: *kapo-nā-, drw. od neoosn. *kapo-* ⇐ *kapóti* m.in. 'siekać, rąbać' (zob. ŽD 274). Paralele: *kapōnas* 'nóż do siekania' : łot. *kapāns* 'tasak'; słow. *kopyto* 'ungula' ⇐ *kopati* 'ryć; uderzać nogą'. Por. LEW 216, ALEW 448. — Nazw. *Kanópa*, *Kanópas*. N.m. *Kanópėnai* 2x.

kanóti, *kanóju*, *kanójau* gw. 1. intr. 'kończyć życie, konać, umierać' (*Man atėjus, jis pradėjo kanóti* 'Gdy ja przyszedłem, on zaczął konać'), 2. tr. 'gnębić, męczyć, wykańczać, tępić, doprowadzać do śmierci, zabijać' (*Bekanódamas nukanósi arklius kaip ponas žmones* 'Męcząc zamęczysz konie jak pan [swych] chłopów') — zapoż. ze stbłr. *konati*, por. błr. *kanąć*, -āju 'umierać w mękach, konać'. War. sufiksalny: *kanúoti*, np. *Kanúoti kitus*, refl. *kanúotis* 'męczyć się', *visi parsikanuōs*. Nie da się utrzymać przypuszczenia Būgi, RR I, 446, jakoby lit. *kanóti* było prapokrewe z ros. *konátъ*, pol. *konać* (tak też LEW 216), a to dlatego, że w jęz. litewskim nie ma odpowiedników ani dla czasownika psł. *čęti, *čīņq 'zacząć, rozpocząć', ani dla rzeczownika psł. *konū 'koniec, początek', od którego pochodzi *konati 'kończyć' ⇒ kończyć życie, umierać'. — Postwerbalny rzecz. *kānas* JU 'koniec'. — Caus. *kāninti*: *Ponas kānina savo žmogų dideliais mokesniais ir sunkiais darbais* JU 'Pan gnębi (wykańcza) swego poddanego wielkimi daninami i ciężkimi pracami'. — NB. Mimo zewnętrznego podobieństwa raczej nie należy tu czas. *kanėti*, *kaniù*, -ėjau 'cierpieć głód; skąpić na jedzeniu', *iškanėti* 'wygłodnieć'.

kanóva 1 p.a. gw. 'rów, podłużny dół odprowadzający wodę' (*Pavalyk kanovas, kad vanduo geriau nubėgtų* 'Oczyść rowy, żeby woda szybciej ściekła') — zapoż. z ros. *kanáva*, błr. *kanáva*, -y (to uchodzi za pożyczkę z pol. *kanal*, z substytucyjnym zakończeniem -va, ale to nie jest pewne, zob. REW I, 516, ĖSBM 4, 232; brak w LEW). War. *kanavà* 2 p.a., *kanovà* 2 p.a. (LzŽ). Akut w części sufiksальной jak w zapoż. *aksómas*, *ultójus* i *paliūšis*. Zob. też *rāvas*. — Vb. denom. *kanavōlinti* 'ryć jamy, kopać rowy' (*Daug ravų iškanavolino* 'Wiele rowów wykopali') oddaje prawdopodobnie ros. gw. *kanávity* 'kopać rowy' (SRNG), ale z zakończeniem upodobnionym do lit. *kanavōlinti* 'czyścić, sprzątać' (zob. *kanavōlas*).

kántas 1 p.a., *kañtas* 2 p.a. gw. 'kant, krawędź, ostry brzeg' (*Stalo kojós ant keturių kántų*) — zapoż. z błr. *kant*, -a (⇐ pol. *kant*, -u ⇐ nwn. *Kante* f.). Por. akut w zapoż. *fántas*, *šántos*.

kañtantas, *kañtentas* 1 p.a. gw. 'zadowolony' — zapoż. z pol. *kontent* 'rad, zadowolony, poprzestający na czym' (⇐ fr. *content*, włos. *contento* 'rad', Bańkowski I 786n.). War. *kañtanás*, *kañtenás*, *kañtinás*, też *konténtas* (LEW 281; w LKŽ b.z.a.); z metatezą *ent > etn*: *kañtetnas* ZTŽ. Vb. denom. *kañtintis* 'zadowolić się czym' (*Reikia kañtinties su tuo, ką turi*).

kantāpyti, *kantāpiju*, *kantāpijau* gw. 1. 'dręczyć, męczyć; bić, tłuc, zabijać', 2. 'żreć, pochłaniać' — zapoż. z pol. przest. *kantopić* 'bić, tłuc, gnęść, dusić, uciskać, męczyć' (SW II, 236, pożyczka białoruska?). — War. *kandābyti*, *kantūpyti* (-inti) oraz *kantāžyti*.

kañteris, -io 1 p.a. 'duchowny protestancki; organista, śpiewak' ⇐ prus.-niem. *kanter* m. 'Kantor, Sānger, Organist' (GL 62). Por. LEX *kanteris* 'Canter' (ALEW 448). Zob. też

kañtorius.

kañtorius, -iaus 2 p.a. 1. 'główny śpiewak w synagodze żydowskiej', 2. 'śpiewak w kościele protestanckim', 3. gw. 'śpiewak pogrzebowy' (*Einu pagraban ažu kañtoriu* 'Idę śpiewać na pogrzebie') — zapoż. z pol. *kantor*. — Stlit. *kantaras* 'śpiewak' (BRB, CHB) ← pol. *kantor* (por. SLA 95). Zob. też *kañteris* i *spievokas*.

kantrà 4 p.a. gw. 1. 'cierpliwość, znoszenie ze spokojem rzeczy przykrych' (*Jis turi didžią kañtrą* 'On ma wielką cierpliwość'), 2. stlit. 'cierpienie' (zob. ALEW 448) — analiza **kant-rā*, denominalne abstractum od *kant-* jak w sb. *kančią* 'cierpienie, męka'. War. gw. *pakantrà*. Paralele: *sausrà* ← *saūsas*; *taukrà* ← *taukaĩ*. — Drw. *kantrýbė* 'cierpliwość', SD «cierpliwość; trwałość» (syn. *patektė*), *kantrūmas* a. *kañtrumās* 'cierpliwość, trwałość'. War. z neosuf. -*ast-* pochodzenia słowiańskiego: *kañtrastis* (*Neturiu jau kañtrasties čia su juo bartis* 'Nie mam już cierpliwości, żeby się z nim kłócić'). Vb. denom. *kantràuti* 'być cierpliwym, okazywać cierpliwość', *nekantràuti* 'niecierpliwieć się, tracić cierpliwość', też 'niepokoić się' (*Visi supyko, sunekantravo*); *iškañtryti*, -*iju*, -*ijau* 'wycierpieć, wytrzymać'. — Drw. *kantrūs* a. *kañtrūs* 1. 'cierpliwy, opanowany' (war. z wtórnym *e*: *kentrūs*); *nekantrūs* 'niecierpliwy', *pakantrūs* ← *pakantrà*, 2. 'trwały, zdatny do użytku przez dłuższy czas' (*Šįmet obuoliai nekañtrūs, greit pūsta* 'Tego roku jabłka nie trzymają się, szybko gniją'). SD: *kuntrūs* «trwały», *nekantrūs* «niecierpliwy». Derywację *kantrà* ⇒ *kantr-ù-s* potwierdzają *kaitrà* ⇒ *kaitrūs*, *tamprà* ⇒ *tamprūs* i *plėtrà* ⇒ *plėtrūs*. Nietrafna jest analiza *kant-* + *-rūs* ← *kęsti* w GJL II, § 74 (dołączanie neosufiksów w zasadzie nie pociąga za sobą apofonii). Nie można też stawiać na jednej płaszczyźnie form *kant-rà* i *kant-rūs*, jak to jest u Ambrazasa 1993, § 95. Adv. *kañtriaĩ* adv. 'cierpliwie' (*kañtriaĩ kentėti* 'cierpliwie znosić ból, przykrość'). — Drw. wstecznym od *kantrūs* jest *kantūs* (pominięte w ŻD i Ambrazas 2000), por. *Kurs kenčia kitą, tas kantūs* JU 'Kto cierpi drugiego, jest «kantus»'. Paralele: *mišrūs* ⇒ *mišūs*; *šveitrūs* ⇒ *šveitūs* i *žiaudrūs* ⇒ *žiaudūs*.

kantrifolas stlit. 'stop cyny z miedzią; cynk' (KN) — zapoż. ze stpol. *kontryfał* a. *kontrufał* (← śrwn. *conterfel*, to zam. *conterfeit* < fr. *contrefait*, zob. Sławski II, 439), por. czes. przest. *kunterfal*. Zob. też SLA 95, ALEW 448.

kantūnga 1 p.a. gw. 'obowiązek służby wojskowej' (*Jis jau po kantūngos* 'On już odbył służbę wojskową') — zapoż. z prus.-niem. *kantung* f. 'Musterung, Kantonierung der Soldaten' (GL 62). War. m. *kantūngas*. Por. zakończenia w *kardūnga*, *rokūnda* i *pantūngas*.

kanūlė 1 p.a., *kaniūlė* przest., gw. 'działo, armata' — zapoż. z prus.-niem. *kanōl* f. (GL 62), por. nwn. *Kanone* f. Co do akutu por. zapoż. *šiūlė*. — War. sufiksalny *kanuōlė* (*Girdėjau kanuolės griaudžiant* 'Słyszałem huk armat', dosł. 'grzmiące armaty'), znac. poboczne 'bomba'. Zob. też *pūčkà*.

kapà 4, 2 p.a. przest., gw. 1. 'kopa, sześćdziesiąt sztuk (np. jaj, śledzi, ogórków, desek)', m.in. SD, 2. 'pewna liczba snopów zboża ustawionych na polu w określony sposób', 3. 'kopka zboża, siana' (*Trys kapos rugių* 'Trzy kopki żyta'. *Šienas sukrautas kaposna* 'Siano złożone w kopki'), 4. 'wielka ilość a. liczba' (*Ten ėjo jų kãpomis* 'Tam szły ich tłumy') — zapoż. ze stbłr. *kopa*, por. błr. *kapá*, -*y* 'kopa' (SLA 95, Zs 22, LEW 216; brak w ALEW). Stąd też łot. *kapa* 'kopa'. — Cps. *pūskapis* 'pół kopy' (por. *pūsė*).

kāpana 1 p.a. gw. 'padanie zwierząt, pomór, zaraza' (*Kai užėjo kokia kāpana, tai visas kiaules išklojo* 'Jak przyszła jakaś zaraza, to położyła wszystkie świny') — dewerbalne abstractum na -*ana* od *kap-* jak w *nukąpti* 'zmęczyć się, zmordować się' (zob. °*kąpti*). Por. *driėkana* ← *driėkti*; *kišana* ← *kišti* (ŻD 227n.). — Vb. denom. *kāpanoti* 'ciężko pracować, harować; iść z trudem', *iškāpanoti* 'zdechnąć', *sukāpanoti* 'zachorować', refl. *kāpanotis* m.in. 'ciężko chorować, umierać, zdychać', *nusikāpanoti* 'umrzeć, zdechnąć; z trudem

wydostać się skąd, wygramolić się'. War. *nusispākanoti* 'zdechnąć' pochodzi od *spākanotis* 'zdychać bijąc kopytami o ziemię', co jest neosimplex od *nu-s(i)-pakanoti; °pakanoti powstało drogą metatezy spółgłosek °kapa° > °paka°.

kāpas 4 p.a. 'grób, mogiła; kopiec mogilny' (łot. *kaps* 'grób') — rzeczownik postwerbalny do *kāpti* 'rąbać' (zob.) lub *kapóti* 'siekać, rąbać' (zob.). Znacz. etym. 'stos pogrzebowy, czyli podłużny sąg drzew porąbanych i ułożonych'²⁷⁸. Wtórnie: 'podłużna mogiła usypana nad zakopaną trumną' (*Čia kieno sviežias kapas sukastas* 'Tu czyjaś mogiła świeżo usypana'). Alternatywą jest tu wywód od *kapiù*, *kōpti* 'kopać i zsypywać na kupę; grzebać nieboszczyka'. Zob. też LEW 217, ALEW 448n. — Drw. *kapaĩ* m.pl. 'cmentarz' (por. łot. *kapi* ts.)²⁷⁹, SD *kapai* «mogiła nad grobem», *kāpinēs* f.pl. 'cmentarz' (⇒ *kapinýnas* ts.), *īkapēs* a. *īkapēs* f.pl. 'śmiertelny strój, ubranie do trumny, całun; pieniądze i rozmaite przedmioty wkładane do trumny' (⇒ *īkapiniai marškiniai* m.pl. 'śmiertelna koszula'), *īkapos* CGL f.pl. 'śmiertelna koszula, Sterb=Kittel' (zob. LEEŽ 56), *pakapýnos* f.pl. LzŽ 'pogrzeb' (por. błr. gw. *paxaróny* ts.). Zob. też *kapinyčia* i *kapōčius*. Cps. *kiřkapis* (zob. *kirkė*), *senākapiai* m.pl. 'stary cmentarz' (> *sėnkapiai*, por. *sėnas*), *sirātkapiai* (zob. *sirata*). — N.m. *Pakapē* 7x, *Pakapiaĩ* 3x, *Ūžkapiai*, cps. *Dvikāpiai*, *Pilkapiai* (por. stpr. n. wzgórze *Auctacops*, *Auctukape*, AON 12). N.rz. *Pakapinė*, n.jez. *Pakapinis*.

kāpčius, -aus 2 p.a. gw. 1. 'usypany z ziemi kopczyk oznaczający granicę własności', 2. 'kopiec kartofli, buraków, marchwi, przykrytych słomą i ziemią do przechowania przez zimę', war. s-mobile: *skāpčius*, 3. 'kopiec grobowy, mogiła' (*Gėlių pasodžinsim un kāpčio* LzŽ 'Kwiaty posadzimy na grobie'), 4. 'mrowisko', 5. 'kretowisko' — zapoż. ze stbłr. *копецъ*, por. błr. *kapéc*, -pcá 'kopiec, wzniesienie sztucznie usypane' (SLA 96, Zs 22, LEW 217, POLŽ 722). War. *kāpčis*, ze zmianą t^s w š: *kāpšius*, *kāpšis*. Sławizmem jest też łot. *kāpcis* 'kopiec' (war. *kapčis*, *kapča*). — Vb. denom. *kapčīavóti* 'kopcować kartofle na zimę; okrywać rośliny ziemią, chroniąc je przed przemarzeniem' (war. *kapšavóti*); *kapčīuoti*: *apkapčīuoti* 'otoczyć kopcami, granice oznaczyć kopcami' (*Pievos buvo matininko išmatuotos ir apkapčīuotos* 'Łąki zostały przez geometrę wymierzone i oznaczone kopcami'), por. stpol. *kopczyć* 'sypać wały graniczne' ⇐ stpol. *kopiec* 'granica wyznaczona okopem, rowem'. — N.m. *Kāpčiai* (*Kāpšiai*), *Kāpčiškės* 2x, *Kapčiūnai*, *Kapčiūškiai*, *Kāpčiamiestis*. N.rz. *Kāpčiupelis*.

kapeikà 2 p.a., gen.sg. *kapeikos*; *kapéika* 1 p.a. 'kopiejka, drobna moneta rosyjska, będąca setną częścią rubla' (łot. *kapeika*, *kapeiks* ts.) — zapoż. ze stbłr. *kopejka*, *kapejka*, ros. *копéjka*. REW I, 619 wyjaśnia, że w XVI-XVIII w. na kopiejce znajdował się wizerunek wielkiego księcia z kopią (strus. *kopije*) w ręku. Wyraz rosyjski przejęto do gr. *καπίκι* 'moneta' i śrdn. *kopken*, *koppeken* 'drobna moneta' (REW, l.c., Sławski II, 462n.). — Drw. *kapeikinis* 'niedrogi (np. gwóźdź), mały, niski (o cenie)'.

kapeliōnas 2 p.a. 'duchowny katolicki, pełniący swe obowiązki w kaplicy albo w miejscu zamkniętym (w szpitalu, wojsku, więzieniu)', SD <kapelonas> «kapelan» — zapoż. ze stbłr. *kapeljanъ* (*kapelanъ*), por. błr. *kapelán*, -a 'kapelan wojskowy', tu z pol. *kapelan* (⇐ śrlac. *capellānus*, Sławski II, 53). Por. akcentuację *klebōnas* i *koplōnas*. SLA 96, LEW 281 i POLŽ 723 uważają za polonizm (brak w ALEW).

²⁷⁸ Sugestia A. Bańkowskiego p.l. Pisze on: 'Zwyczaj palenia zwłok w lesie, wykopanych nocą z grobu po ich pogrzebie chrześcijańskim, przetrwał w niektórych zakątkach Mazowsza wschodniego i Litwy podobno aż do XIX w.; świadkami grabarze, którzy kopiąc nowe groby na miejscu starych znajdują w nich szczątki pustych trumien.' Zob. też uwagę s.v. *pakrāvai*.

²⁷⁹ Zdancewicz 344 odnotował zapożyczenie znaczeniowe z litewskiego w pol. gw. *mogilki*, *mugilki* f.pl. 'cmentarz'.

kapeliūšas 2 p.a. gw. 'nakrycie głowy z rondem, kapelusz słomiany, filcowy' — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *kapjaljūš*, gen.sg. *kapeljušá*, stbłr. *kapeljušb*, *kapaljušb* (← pol. *kapelusz* ← śrlac. *capellus* 'rodzaj nakrycia głowy' ← *cappa* ts., Sławski II, 53n.). Z innymi tematami: *kapeliūšius*, *kepalūšis*. Inne war.: *kepaliūšas*, *kepeliūšas*, *kepalūšas* oraz *kapaliūšius*, *kapalūšius* (por. stbłr. *kapa°*); ze zmianą *lu > li*: *kapališius*.

kapieniekas SD¹ «kopieniak, chlamys» — zapoż. ze stbłr. *kopenjakb*, pol. XVI w. *kopieniak* (*kiepienniak*) 'krótkie, luźne okrycie wierzchnie męskie z rękawami, zapinane na jeden guzik' (SPXVI), przejęte z węg. *köpönyeg*, *kepenyeg* 'swobodny wierzchni płaszcz' (zob. Sławski II, 463, Stachowski 350). Brak w LKŻ.

kapijā 2 p.a., gen.sg. *kapijos* przest., gw. 'kawa' — zapoż. z prus.-niem. *kqfei* (GL 62, LEW 232, s.v. *kavā*). — Przest. *kapē* 4 p.a. 'kawa' (m.in. u Donełajtisa) ← nwn. *Kaffēe* m., co jest wariantem do *Káffee*. — Drw. *kapāvas*, -ā 'koloru kawy, kawowy; brązowawy'. Zob. też *kavā*.

kapinyčia: jest to emendacja stlit. hapaksu *kaipnyčios* BRB, ukazującego się w zwrocie *ant bakasimo* [glosa: *kaipniczos*] *Kieleiwių* 'na pogrzebanie pielgrzymów, zum begrebnis der Pilger'. Korygując <kaipn> na <kapin>, znajdziemy tu formę gen.sg. *kapinyčios* od *kapinyčia*. Analiza: *kap-inyčia* 'pogrzebanie', dewerbalny drw. od *kapiū*, *kōpti* 'kopać i zsypywać na kupę; grzebać nieboszczyka' (*kāpinės* f.pl. 'cmentarz'), z neosufiksem jak w *žind-inyčia* 'karmiąca matka, samica' ← *žindu* 'ssam'. Por. też denominativa *medinyčia* ← *mēdis*; *vilkinyčia* ← *vilkas*. NB. ALEW 449 niesłusznie umieścił *kaipniczos* s.v. *kapōčius* 'grabarz'.

kapišonas 1 p.a., *kapišonas* 2 p.a. 'kaptur przyszyty do płaszcza lub innego wierzchniego okrycia' (*Jo sermēga su kapišonū* 'Jego siermięga jest z kapturem'. *Užsigaubk kapišoną nuo lietaus* 'Nasuń sobie kaptur od deszczu') — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z ros. przest. *kapišón* (dziś liter. *kapjušón*) ← franc. *capuchon* 'kaptur'. Zob. REW I, 522, Sławski II, 55n. LKŻ V, 234 niesłusznie podał pol. *kapiszon* jako formę źródłową.

kapitā a. *kapytā* 2 p.a. gw. 'kopyto' w zwrocie *iš kapitōs/kapỹtos*, *iš kapitū* adv. 'ze wszystkich sił' (*Iš visos kapitōs dirbau* 'Pracowałem ze wszystkich sił') — zapoż. pol. z *kopyta* adv. 'od razu, prędko, nagle' (por. *ruszyć z kopyta*). War. m. *kapitas* ZTŻ 'kopyto; racica, odcisk racicy'.

kapkā 2 p.a. wsch.-lit. 'kopka siana' — zapoż. z błr. *kópka*, -i 'kopka zboża, siana'. Zdrob. *kapkēlė*. — Neoapofonia *ā ⇒ ā̃*: *kopkā* 2 p.a. DVŽ (por. *kvajā ⇒ kvojā*).

kapkānas 2 p.a. 'wnyki żelazne do łowienia wilków i lisów' (*Kapkānas sutraiškė lapei galvą* 'Potrzask roztrzaskał lisowi łeb') — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z ros. *kapkán*, -a 'potrzask, pułapka' (tu zapoż. turkijskie, zob. REW I, 522). LKŻ V, 237 mylnie wskazał pol. *kapkan* jako wyraz źródłowy. War. *kapkōnai* m.pl. 'wnyki', *kapcānai* m.pl. 'pułapka na szczury i myszy'. Zob. też *klėpčiai*.

kaplỹs, -io 4 p.a. 1. 'siekiera o stępionym ostrzu, tępy nóż', 2. 'tasak do rąbania kości', 3. 'kopaczka, motyka' (m.in. SD¹), 4. 'piesznia do rąbania lodu', 5. 'przedni ząb, siekacz' (war. *škaplỹs*), 6. 'walet w kartach' (syn. *kirvukas*) — nomen instrumenti na -lys od *kāpti* 'rąbać' (zob.). Odpowiednik łot. *kaplis*. Paralele: *kaslỹs* ← *kāsti*; *kablỹs* ← *kabėti*. Por. LEW 217n., ALEW 449. — Drw. *kaplỹs*, -ē 'bezzębny człowiek', ⇒ cps. *kapliadañtis* 'człowiek, który mało ma już zębów lub u którego bardzo wystają przednie zęby', por. *dantis* (war. *š-mobile*: *škapliadañtis*). Vb. denom. *kapliūoti* 1. 'okopywać, spulchniać', 2. 'zajadać, wcinać,

pałaszować'. Por. łot. *kalpēt*, -ēju a. *kaplīt*, -īju 'motyką wykopywać kartofle; spulchniać ziemię'.

kapōčius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 1. 'kopacz rowów, dołów' (SD¹ «kopacz, fossor»), 'kopacz sadzawek' (LEX 'Teichgräber'), 2. 'grabarz' (m.in. BRB), 3. n.instr. 'motyka do okopywania kartofli' (syn. *drapōčius*) — zapoż. ze stbłr. *kopačъ*, por. błr. *kapáč*, -á (Zs 22, LEW 217, ALEW 449). Synchronicznie jest kojarzone z czas. *kapóti* m.in. 'ciąć, rąbać'.

kapotà, gen.sg. *kapōtos* 2 p.a. gw. 'krótkie zwierchnie odzienie bez rękawów (zwykle ciepłe, z podbiciem)' — zapoż. z błr. pot. *kapóta*, -y (m.in. PzB 2, 406) ← pol. od XVII w. *kapota* 'zwierzchnie odzienie męskie' (tu z fr. *capote* 'płaszcz z kapturem', Sławski II, 58n.). — War. m. *kapōtas* ← błr. pot. *kapót*, -a 'zwierzchnie odzienie', w nawiązaniu do formy ros. *kapót* 'szlafrok damski, narzutka' (tak ĖSBM 4, 253).

kapóti, *kapóju*, *kapójau* 1. 'sieć, ciąć na drobne kawałki (*kapóju ing dalias* SD «sztukuię»)', 2. 'ciąć batem, sieć', 3. 'siekać (tasakiem), rąbać (siekierą)', 4. 'bronować, spulchniać zoraną ziemię', 5. 'uderzać, bić dziobem – o dziecię, wronie', 6. 'szczypać – o szczupaku', 7. 'ciąć, gryźć – o owadach', *sukapóti* 'zranić'²⁸⁰, zarąbać (szablą), porąbać (mięso), wychłostać (różgą), pogryźć (o komarach). Refl. *kapótis* 'klócić się' (znaczn. etym. 'ścinać się'), *pakapotis* SD «poranić się». Odpowiednik łot. *kapāt*, -āju 'siekać, rąbać; okopywać'. Iteratyw **kap-ā-*, utworzony od *kap-* jak w *kapù*, *kàpti* 'powoli rąbać' (zob.). Nawiązanie w scs. *kopati*, -ajō 'kopać, ryć, wydobywać z ziemi', ros. *kopátъ*, -ájū ts., stpol. *kopać* 'karczować pod uprawę, ryć, kopać', pol. *kopać* 'grzebać, ryć; uderzać nogą', ukr. *kopáty* 'kopać, ryć', *kópaty* 'uderzać nogą'. Por. BSW 116n., LEW 217n., ALEW 449 (wywodzi *kapóti* nie od *kàpti*, lecz od *kōpti* 'zsypywać na kupę'). — Neoosn. *kapo-* (← *kapóti*): *kapōčius* 'nóż do sprawiania mięsa; nóż do siekania', *kapōklē* 'tasak; narzędzie do żłobienia koryt i niecek z drewna', *kapoklis* SD «siekacz kuchenny», *kapōnas* 'nóż do siekania' : łot. *kapāns* 'Hackmesser', *kaponē* SD «motyka pospolita szeroka» : łot. *kapāne* 'Hackmesser' (⇒ *kaponēlē* SD «motyczka ogrodnicza»), *kapōtē* 'tasak' (por. *žvejōtē* ← *žvejōti*)²⁸¹, *kapotinē* SD «siekanka potrawa». — Neoosn. *kapoj-* (← *kapóju*): *kapojā* 'posiekana słoma, sieczka', *kapojaĩ* m.pl. ts., *kapōjē* 'rąbanie, czas rąbania drewna' (por. *kartojā*, *kartōjē* ← *kartóju*). Osobno zob. *kanōpa* < **kapóna*.

kaprīzas 2 p.a. 'kaprys, chwilowa, łatwo zmieniająca się zachcianka' — zapoż. z ros. *kaprīz*, -a (← fr. *caprice*, REW I, 523). Por. błr. *kaprīz*, -u (z ros.). Drw. *kaprīzinas* 'kapryśny, o zmiennym usposobieniu' ← ros. *kaprīznyj*. Vb. denom. *kaprīzytis* 'mieć kaprysy, grymasić'. — War. *kaprīsas* DVŽ ← pol. *kaprys*, -u. Drw. *kaprīsnas* a. *kaprīsnūs* DVŽ ← pol. *kapryśny*.

kapstýti, *kapstaĩ*, *kapsčiaĩ* 1. 'rozzucać gnój', 2. 'grzebać (o kurach), ryć; gmerać', 3. 'okopywać rośliny', 4. 'garnąć, zgarniać w jedno miejsce', refl. *nusikapstýti* 'wyciągnąć nogi, wyciągnąć kopyta, zdechnąć' — frequentativum na -sty- od *kap-*, zob. *kapiũ*, *kōpti* m.in. 'grzebać, kopać'. War. *kapstýti* (por. *graibstýti* > *graibštýti*). — Neoosn. *kapsty-*: *kapstyklē* 'widły do rozrzucania gnoju'. — Neoosn. *kapst-*: *kapstēnti* 'powoli grzebać' (por. *birstēnti*, *rūkstēnti*), *kāpstas* 'gracka do okopywania roślin, do pielenia' (por. *māstas*, *lāipstas*, *saīstas*), ⇒ *kapstukas* 'gracka'. — Neoosn. *kaps-* (albo wykrz. *kāps*): *kaps-nóti* 'po trochu grzebać, dziobać' (nie zaś **kapst-noti*, jak w GJL II, § 581).

²⁸⁰ Por. *Regėjome ji, ir nebuvo pavaizdos, tai yra teipo smarkiai buvo sukapotas, kad nuog baisių ronų ne pažint buvo er žmogus er kas kito buvo* SP II, 220²⁰⁻²¹ 'Widzieliśmy go [Chrystusa] a nie było na co pojrzeć, to jest, tak okrutnie zraniony, że od ran straszliwych nie było znać człowiekli był? czy co innego?'

²⁸¹ Inaczej Ambrazas (1993, §§ 294, 308, 354), który wszędzie widzi sufiksy samogłoskowe: -oklē, -oklis, -onas, -onē, -otē.

kapšukas 2 p.a. gw. ‘woreczek na tytoń, kapciuch’ — zapoż. z błr. *kapšúk*, -á, gw. *kapšúx* < stbłr. *kapčukъ*. Wyraz pochodzenia tureckiego, por. osm.-tur. *kapçuk*, *kapçık*, zdrob. od *kap* ‘worek, torba’, zob. Stachowski 296. Zob. też LEW 218, ĖSBM 4, 258, REW I, 524n., Sławski II, 52. Zapożyczenie weszło do klasy litewskich wyrazów na -ukas. To otwarło drogę derywacji wstecznej, stąd *kāpšas* a. *kāpšis* ‘kapciuch’, też ‘sakiewka’. Por. Niedermann 1956, 175, który wskazał jako paralele *barsukas* ⇒ *bařsas* i *kančiukas* ⇒ *kañčius*. Zob. też *tūžė*.

kàptelėti, *kàptelėju*, *kàptelėjau* gw. ‘capnać, zabrać; chwycić dziobem (o bocianie); przekąsić’, przen. ‘zabrać, ukraść’, *kàpterėti* ‘ugryźć, ukąsić (o psie); przekąsić’, *kaptiúoti* ‘dziobać’ (*iškaptiúoti* ‘zjeść dużo, szybko’) — derywaty na -elė-, -erė- i -o- od wykrz. *kàp-t*, *kāp-t* (o pochwyceniu czego, o dziobnięciu), pochodzącego od czas. *kàpti* (zob.). Na *kap-* bazują też bliskoznaczne war. *kàpst*, *kàpšt*, *kàpš* i *kēpšt*, por. *kapšnóti* ‘z lekka uderzać dziobem, młotkiem; klepać kosę, robić kosą’, *kapštúoti* ‘grabić siano’. Zob. też *kēpštelėti*.

kàpti, *kapù*, *kapiaũ* gw. ‘powoli rąbać (chrust, gałęzie)’. Rzadkie. Lepiej są poświadczone iteratywy *kapóti* i *kapstýti* (zob.). Pbsł. *kap- odpowiada greckiemu κοπ-, por. κόπτω ‘bić, uderzyć, odciąć, odrąbać, rozbić; trząść, podrzucać, dziobać – o ptakach’ (aor. ἔκοψα), κόπανον n. ‘topór’, κοπίς, -ίδος f. ‘topór, tasak’ i łączy się z pie. *(s)kep-/*(s)kop- ‘rąbać, łupać, ryc ziemię’ przy uwzględnieniu s-mobile, por. gr. σκέπαρνον n. ‘topór obosieczny, siekiera’ (LIV² 555, LEW 217n.). Bałto-słowiańskie refleksy z s- wymieniono s.v. *skēpeta*. Osobno zob. *kōpti* jako ewentualny refleks SW *kāp-. — Drw. *kapénti* ‘z wolna rąbać, kosić; klepać kosę’, *kapinėti* ‘rąbać (las, gałęzie), kosić kosą, wydziobywać – o kurach’ (por. łot. *kapināt* ‘rąbać, kuć, klepać’), *kāpinti* ‘(kosę, lemiesz) ostrzyć przez klepanie młotkiem, rozplaszczanie na kowadło’, przen. ‘zachęcać do czego’, *kapóti* (zob.), *kapsėti* m.in. ‘dziobać; rąbać; kopać’, *kapsóti* ‘dziobać’, *kapstýti* (zob.). Od *kàpti* pochodzi też wykrz. *kàpt*, *kāpt* o pochwyceniu czego, o dziobnięciu, przy czym nie sposób zdecydować, który z wymienionych wyżej czasowników jest motywowany raczej wykrzyknikiem niż prymarnym vb. *kàpti* (zob. s.v. *kàptelėti*). — Nomina: *āpkapa* ‘płachta do cedzenia ługu’, *kāpas* (zob.), *kaplỹs* (zob.), *priekapas* ‘pień do rąbania gałęzi’. Por. stpr. *enkokpts* ‘pogrzebany, begraben’ (LAV 114). Cps. *kiškiakaptis* ‘wygrzebane w śniegu legowisko zająca’ (por. *kiškis*), *mēšlākapē* ‘widły do gnoju’ (por. *mēšlas* i syn. *kapstyklē*), *šūdkapis* ‘ten, kto wybiera gnój z obory’ (por. *šūdas*).

°kàpti, *kampù*, *kapauũ* gw., tylko z prvb., np. *nukàpti* ‘zmęczyć się, zmordować się’, *prikàpti* 1. ‘o koniu: zmęczyć się’, 2. ‘o siekierze: stępić się’, 3. ‘nie starczyć, zabraknąć’ (*Prikapau duonos* ‘Zabrakło mi chleba’. *Malūnas vandens prikapo* ‘We młynie zabrakło wody’), *kàptelėti* ZTŽ ‘umrzeć’. Praesens polega na infigowaniu osnowy *kap-* jak w *kapù*, *kàpti* ‘powoli rąbać’. Dalszy wywód niepewny. LEW 218 łączył *kàpti* ‘męczyć się’ z *kapóti* ‘siec, rąbać’. — Postverbalia: *kāpana* ‘padanie zwierząt’ (zob.), *kāparas* ‘kres, śmierć’ (o małych zwierzętach i ptakach), war. *kāporas*, ⇒ vb. denom. *nusikāparoti* a. *nusikaparúoti* ‘zdechnąć’. — Jest bliskoznaczny pwk. *kaip-*: *kaĩpti*, -stù, -aũ ‘zapadać na zdrowiu, cherlać’. Jego dyftong można wiązać z neoapofonią *ai* (SP/SO) ⇐ *i/y* (SZ), a to prowadzi do założenia pwk. *kip- jako redukcji z *kep-/kap-, por. *kyp-* w *kỹpti*, -stù, -aũ ‘tracić siły, chudnąć, mizernieć’ (*prakỹpti* ‘wzmocnić się, nabrać ciała; dorobić się, wzbogacić się’).

kaptōnas 2 p.a. przest., gw. ‘wierzchnie ubranie; kurtka watowana, waciak’, SD¹ <kaptanas> «kaftan» — zapoż. ze stbłr. *kaptanъ* (war. *kaftanъ*, *kaxtanъ*), por. błr. *kaftán*, -a ‘długie okrycie wierzchnie’ ⇐ pol. *kaftan* ‘rodzaj kurtki’, stpol. XV w. ‘górną część uzbrojenia, uszyta z kilku warstw skóry lub płótna; odzież ochronna pod pancerz rycerski’ (zob. Sławski II, 20, ĖSBM 4, 314). War. *koptonas* b.z.a. ma tylko jedno poświadczenie i to w tekście współczesnym. Brak w SLA, LEW i ALEW. Wyraz pochodzenia tureckiego, por. osm.-

tur. *kaftan* ‘długa, lekka szata w formie płaszcza’ (zob. REW I, 542, Stachowski 276). Zakończenie *-õnas* zbliżyło pożyczkę do lit. typu *kuprõnas*, *kapõnas* (zob. ŽD 272n.). — Drw. *kaptoniõkas* ‘kaftanik’. Skrzyżowanie *kaptõnas* z *sutanà* wydało war. *suptõnas* ‘sutanna’ (zob. s.v. *sutanà*).

kapũzas 2 p.a. przest. ‘wielki, zachodzący na plecy kaptur rybaka’ (Kurschat) — zapoż. z prus.-niem. *kapūs* ‘czapka, Müze’ (GL 63), por. nwn. *Kapuze* f. ‘kapuza, kaptur’. — War. f. *kapũzė* przest. ‘czapka z nausznikami’ (*Kepurė su dvim ausim ir vilagais bus kapũzė* JU) — zapoż. z pol. *kapuza* ‘duża czapka, kaptur’ (← nwn. *Kapuze* ← włos. *cappuccio*, zob. Sławski II, 63; o wtórności *kapuza* względem *kapuca* Bańkowski I, 629).

karabėlė 2 p.a. hist. ‘krótka, nieco zakrzywiona szabla’ (NDŽ; brak w DLKŽ) — zapoż. ze stbłr. *korabelja* ‘zakrzywiona szabla’, tu z pol. *karabela* (od 1497 r.) ‘ozdobna szabla turecka, zakrzywiona, bez gardy, używana w Polsce do stroju dworskiego’. Prawdopodobnie pożyczka orientalna, zob. Sławski II, 64, Stachowski 302. LEW 219 zakładał przejście wprost z pol.

karabėlnykas 1 p.a. gw. ‘wędrowny kramarz, handlarz domokrażny’ (*Nupirksiu ir tau skarelę pas karabėlninką* ‘Kupię i tobie chustkę u karabelnika’), war. *karabėlninkas* NDŽ — ze zmiany *karabėinykas, co zapożyczone z ros. gw. *korobėjnik* ‘kramarz wędrowny z koszem lub skrzynką na plecach roznoszący po wsiach drobną galanterię’ ← *kórobəja*, *korobəjá* ‘kosz’ (SRNG)²⁸². Substytucja *-einyk-* ⇒ *-elnyk-* polega na dostosowaniu pożyczki do najbliższego typu słowotwórczego, por. *metėlnykas*, *mugėlnykas*, *pustėlnykas*. Paralele: *krōminykas* (z pol. *kramnik*) ⇒ *kromėlnykas*; *učen.nykas (z błr. *učennik*) ⇒ *učėlnykas*. W LEW 219 figuruje mylny wywód *karabėlnykas* od *karabėlė* ‘zakrzywiona szabla’. — Nazw. *Karabėlnykas* (por. *Karabėlnykaitė* ZTŽ 14; brak w LPŽ). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *karabelnik* ‘kramarz wędrowny’ (SGP II, 311; pominięte przez Laučjute 1982). POLŽ 89 błędnie uznał pol. *karabelnik* za źródło wyrazu litewskiego.

karaėdas 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘kornik, Ipidae’, 2. ‘wyschłe, ale prosto na pniu stojące drzewo’, 3. przen. ‘zły człowiek’ — zapoż. z błr. *karaéd*, ros. *koroéd*, *-a* ‘kornik’ (por. ZS 22). War. *karajėdas*, *karajiėdas*.

kārai, *-ų* 2 p.a., *karaĩ*, *-ũ* 4 p.a. m.pl. gw. 1. ‘wielki wóz z wysokimi bokami, służący do przewożenia zboża, siana’, 2. ‘taczki, taczka’, 3. ‘rodzaj gry w karty’ — zapoż. z prus.-niem. *kār*, *kare* (GL 63, Čepienė 94), por. nwn. *Karren* m. Forma pl.t. dostosowana do wzoru *rātai* ‘wóz’. — Zdrob. *karūčiai* ‘taczki’, *karūkai* ‘małe sanki, które łączy się z dużymi sałmami dla wywozu długich pni z lasu’ (war. *kerūkai*), *kėrulis* a. *kėrulėlis* ‘wózek na siano’. Vb. denom. *karóti* ‘pchać taczkę, wieźć co na taczce’, *karíoti* ts. Zob. też *karijōlas*.

karaĩ 4 p.a., *kārai* 2 p.a. m.pl. 1. ‘odra, wirusowa choroba zakaźna połączona z wysypką’ (syn. *jedrà*, *tymaĩ*), 2. ‘różyczka, choroba zakaźna podobna do odry’, 3. ‘szkarlatyna’, 4. ‘pryszczki od gorączki’ — zapoż. z pol. *kor*, *-u* przest. ‘szkarlatyna, ostra choroba zakaźna, objawiająca się m.in. wysypką, płonica’ (Sw II, 471).

karaimai, *-ų* 2 p.a. m.pl. ‘Karaimowie’ (ze sztucznym hiatem *a.i*) — zapoż. z błr. ros. *karaimy* m.pl. — N.m. *Karajimiškis* świadczy o tym, że obcojęzyczny hiat był w naturalny sposób eliminowany przez wsunięcie glajdu *j*.

karaliáustva 1 p.a. ZTŽ ‘królestwo’ — zapoż. z błr. *karalėūstva*, *-a* n., por. ros.

²⁸² Nazwą podobną do ros. *korobėjnik* jest pol. przest. *krobecznik* 1. ‘ten, co nosi w skrzynce towary na sprzedaż’, 2. ‘ten, co robi krobie’, z synonimem *krobnik*, *króbnik* ← *krobia* ‘pudełko z drzewa a. łyka’ (Sw II, 555). — W SD s.v. «krubnik, krobnik» [‘wędrowny handlarz’] znajduje się cps. *karbijanešys*, dosł. ‘noszący króbkę’ (zob. s.v. *kařbas*).

korolėvstvo. — War. *karaláistva* ZTŽ z neosuf. -stva (por. *brostvā*, *ponstvā*) zakłada wyrównanie do wyrazu *karaláitis* ‘królewicz’.

karalyčia stlit. 1. ‘córka króla’ (MŽ, DK), 2. ‘niepełnoletnia królowa, regia virgo’ (SD s.v. *krolewna*), 3. ‘królestwo’ (Dowkont) — zapoż. ze stbłr. *korolica* ‘królowa’ i ‘niepełnoletnia królowa’ (o królowej Jadwidze, zob. HSBM 15, 20). Por. ros. gw. *korolica* ‘królowa’. SLA 96 dodaje znaki akcentowe: *karalyčià*, -*ỹčios*, prawdopodobnie w oparciu o pisownię *karalíczia dągáus* DK 59₁₇ ‘królowa nieba’. LKŽ V, 259 z kolei akcentuje *karalyčia* 1 p.a. (nie zaznacza obcości wyrazu i pomija znacz. ‘niepełnoletnia królowa’). Wgląd w zaświadczenia źródłowe daje ALEW 450n.

karālikas 1 p.a. przest., gw. ‘królik, gryzoń *Lepus cuniculus*’. Dotychczasowy wywód ze stbłr. **korol̥k̥*, błr. *karal̥k* (zob. SLA 96, LEW 219, ALEW 450) trzeba porzucić z uwagi na brak świadectwa dla takiej formy źródłowej. Chodzi tu raczej o litewski drw. na -ik- od *karālius* ‘król, rex’. Stosunek *karālius* ⇒ *karālikas* wzorował się na polskim *król* ⇒ *królik* (to z kolei na śrwn. *kūnic* ⇒ *kūniclīn*). Zob. też *krālikas*.

karālius, -iaus 2 p.a. ‘król’ — zapoż. ze stbłr., strus. *korolb*, por. ros. *korolb*, *koroljā*, błr. *karolb*, *karaljā*. Wyraz wprowadzono do deklinacji na -*ju*-, por. *karōblius*, *palōcius*, *ričierius*. Sekwencja lit. -*ara*- jak w *barāgas*, *nāravas* i *varāžyti* (zob. Būga, RR III, 758n.). Por. też SLA 96, Zs 23, LEW 219. — Nazwa miasta pol. *Królewiec*, -wca (nwn. *Königsberg*) przybiera na gruncie litewskim brzmienie *Karaliáučius*, -*iaus* (gw. *Karliáučia*, LD § 146), stosownie do źródła stbłr. *Korolevec̥*. Stąd też łot. *Karalāuči*. Por. SLA 96, LEW 96. — Drw. *karalāitē* ‘córka króla, królowna’ (por. stbłr. *korolevna*), *karalāitis* a. *karalāitis* ‘syn króla, królewicz’ (por. stbłr. *korolevič̥*), *karalēlis* LEX ‘ptak strzyżyk, Zaunkönig’, *karalēlius* ‘królik’, SD «krolik, regulus» [‘król małego kraju, książę, możnowładca, urzędnik królewski’, SPXVI], *karalybē* DK ‘królestwo’ (por. *ponýbē* ⇐ *pōnas*), *karalyčia* (zob.), *karalienē* ‘królowa’ (por. stbłr. *koroleva*), *karalystā* DP ‘królestwo’, dziś *karalỹstē* (por. stbłr. *korolevstvo*), *karališkis* ‘królewski’, SD «królewski, krolowi własny», *karališkis*, -*ē* hist. 1. ‘człowiek, chłop z dóbr królewskich’, 2. ‘dworzanin króla, sługa króla’, *karaliūnas* a. *karaliūnas* ‘syn króla, królewicz’, SD «krolewic» (por. *Atlankysiu kunigaikščius ir karaliūnus, ir visus, kurie apsivilko rūbais svetimos šalies* SP I, 54₃₀ ‘Nawiedzę Książęta i syny Krolewskie, i wszystkie którzy się oblekli w odzienie cudzoziemskie’), ⇒ *karaliūnaitis* ‘królewicz’ (⇒ *karaliūnaičia* ‘królowna’), *karaliūtis*, -*ē* ‘królewicz, królowna’ (⇒ *karaliūčia* ‘królowna’). *Trijų karalių švintė* SD «Trzech krolow święto, Epiphania» obok *Švintė trijų karalių* SD «Ziawienie pańskie, Epiphania» (por. *Trikaralis* oraz *Krikštaĩ, Vankrikštis*). — Vb. denom. *karaliāuti* ‘być królem, królować’ (por. stbłr. *korolevati*). Neoosn. *karaliauj-*: stlit. *karaliaujimas* ‘królowanie, panowanie (w niebie)’. — N.m. *Karāliškės* 2x, *Karāliškiai* 8x.

karānas, -*ā* 4 p.a. ZTŽ ‘rdzenny, tubylczy, miejscowy’ (*Ānys karani litvičkai* ‘Oni są rdzennymi Litwinami’) — zapoż. z błr. *karannyj*, *karėnny*, por. ros. *korennoj* ‘rdzenny’.

karanỹkas 2 p.a., *karanikas* 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘barć’ (*Intįsom karanỹką, gal bitės ateis* ‘Wciągnęliśmy «karanykas» [na drzewo], może pszczoły przylecą’), 2. ‘budka dla ptaków’ (*Pavasarij vaikai padaro daug karanikų ir įkelia į medžius* ‘Wiosną dzieci budują budki i wynoszą [je] na drzewa’) — zapoż. z błr. gw. *karanik* ‘niewielki ul kłodny’, od *kará* ‘kora’, znacz. etym. ‘ul zrobiony z kory’ (zob. ĖSBM 4, 264, s.v. *karanėk*).

karapà 2 p.a., gen.sg. *karāpos* przest. ‘karafka, pękata butelka z wąską szyjką’ — zapoż. z pol. przest. *karafa* (zob. Bańkowski I, 631). War. *karafā*. Zdrob. *karapaitē*, *karapėlē* (NDŽ, za nim LEW 219; brak w LKŽ). Tu też *karafāika*, gdzie rzadki suf. -*aika* wygląda jak substytucja za -*ka* w polskim odpowiedniku *karafka* (por. LEW 219, ŽD 159). Zob. też zapoż.

grafinas i rópinė.

karapūzas 2 p.a., *karapūzas* 2 p.a. gw. ‘dziecko małe i pulchne’ (*Kokie gražūs tavo karapūžai!*) — zapoż. z ros. *karapúz* ‘berbec’, błr. *karapúz* (dalsza etymologia niepewna, zob. REW I, 527).

kāras 4 p.a. ‘wojna’, DP ‘wojna, bojowisko, najazd’ — nie do końca jasne zastępstwo za stlit. *kārias* ‘wojsko; wojna’ (zob.). — Drw. *kareivis* ‘żołnierz’ (zob. *karéiva*), *karēnē* ‘wojna’ (z rzadkim w derywacji denominalnej sufiksem *-enē*, zob. GJL II, § 309; por. *sunkēnē* s.v. *sunkēmē*), *karēlis* ‘wojenka’, *karingas* ‘wojowniczy’ i ‘waleczny’ (syn. *kovingas*), *kariniñkas* przest. ‘wojownik, żołnierz’ (m.in. BRB), dziś ‘oficer w wojsku’ (neosemantyzm), *karỹs* ‘wojskowy, żołnierz’, *kāriškas* ‘wojskowy, żołnierski’ (⇒ *kariškis*, -io ‘wojskowy, kto zawodowo pełni służbę w wojsku’, *karōnē* ‘służba wojskowa; wojna’, *karūžē* a. *karūžis* ts., *pókaris* ‘czas po wojnie, lata powojenne’ (⇒ *pokarinis* ‘powojenny’), *prieškaris* ‘czas przed wojną, okres przedwojenny’, ⇒ *prieškarinis* ‘przedwojenny’. Cps. *karvedỹs* ‘dowódca, wódz’ (syn. *kāriavedis*, por. *ved-*), *kar̃vietē* przest. ‘miejsce stoczony bitwy, pobojuwisko’ (stlit. *kariavietē*, por. *vietā*).

karāskotis: gw. *atsikarāskoti* ‘pozbyć się, odczepić się od kogo/czego’ — zapoż. z błr. *adkarāskacca* ‘odczepić się, pozbyć się’ (por. pol. *wykaraskać się* ‘wydobyć się skąd z wielką trudnością’). War. *atsikarāstoti* ⇐ błr. *adkarastycca* (ĖSBM 1, 84). Por. *karōsas*.

karastā, gen.sg. *karāstos* 2 p.a. wsch.-lit. ‘świerzb, zakaźna choroba skórna zwierząt i ludzi’ (LzŽ, DVŽ) — zapoż. ze stbłr. *korosta*, por. błr. *karósta*, -y ‘świerzb’, ros. *korósta* ‘strup’. Sekwencja *-ara-* jak w *barāgas* i *karabijā*, por. Būga, RR III, 758.

karavānas 2 p.a. ‘karawana’ — zapoż. z ros. *karaván* (⇐ osm.-tur. *kārvan*, *kervan* ⇐ pers. *kārwān* ‘karawana wielbłądów, duża grupa podróżników, kupców’), por. REW I, 525, Stachowski 306.

karavūlas 2 p.a. wsch.-lit. ‘pilnowanie, nocna warta, straż’ — z *-v-* jako wypełniaczem hiatu (war. *karaūlas* ZTŽ) zapożyczone z ros. *karaúl*, *-a* ‘pilnowanie, strzeżenie, straż; budynek wartowniczy, strażnica, posterunek’, por. pol. XVII w. *karauł* ts. (wyraz pochodzenia tureckiego, zob. REW I, 529, Stachowski 305n.). — Vb. denom. *karavūlyti*, *-iju*, *-ijau* ‘strzec, pilnować’, ZTŽ *karaūlyti* ⇐ ros. *karaúlitʹ*, *-ju*, por. *Visų nakę iškaravūlijo pas arklius* LzŽ ‘Całą noc czuwał przy koniach’.

karāzija 1 p.a. przest. ‘grube sukno domowej roboty’ — zapoż. ze stbłr. *karazyja* (⇐ pol. XVI w. *karazyja* ‘tania tkanina z wełny czesankowej’, SPXVI).

kar̃bas 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘wyplatany kosz (np. na kartofle)’, 2. ‘duża siatka do przenoszenia karmy dla zwierząt’ — zapoż. z nwn. *Korb* m. albo ze stpol. *korb* (por. LEW 220, ALEW 453). Osobno zob. *kũr̃bas*, *kũr̃vis*. NB. De Vaan 135 niesłusznie wymienił *kar̃bas* jako wyraz prapokrewny z łac. *corbis*, *-is* f.m. ‘kosz’ (pie. **korb^h-i-*). — Drw. *karbija* SD «krobka; pudło, pudełko», *karbija pinta* SD «kobiół, kobiałka», ⇒ *karbijėlė* SD «krubka, krobka»; SD¹ *karbija duonas* «chlebnica». Cps. *karbijanešys* SD «krubnik, krobnik» [‘wędrowny handlarz, kramarz domokrażny’, SPXVI] (por. *nėšti*).

karbōčius 2 p.a., *karbāčius*, *-iaus* przest. ‘bicz z krótkim trzonkiem i długim rzemieniem, bykowiec, harap’ — zapoż. ze stbłr. *karbačb*, por. akcent w ros. gw., ukr. *karbáč* (⇐ stosm. *kurbač*, osm.-tur. *kurbač*, zob. REW I, 529, Stachowski 351). Z powodu akcentu nieprawdopodobny jest wywód LEW 220 z pol. XVI w. *korbach* ‘bicz rzemienny, bykowiec’. ALEW 453 dopuszcza alternatywny wywód z prus.-niem. *Karbatsch* ⇐ pol. *korbach*. Nazw. *Karbōčius*, rzadki war. *Karbāčius*.

karbona hapaks stlit. ‘skrzynia świątynna na ofiary, datki, Gotteskasten, Tempelschatz’ (ALEW 453). Por. *nedera ių [sidabrinių] deť ing’ Carbônq. Nes yra penigai kraujo* DP 163²² ‘Nie godzi się ich [srebrników] kłaść do skarbu: Bo jest zapłata krwie’ (por. Mt 27,6) — zapoż. z pol. XVI w. *korbona* (war. *karbana*, *karbona*) 1. ‘skrzynia na datki w świątyni jerozolimskiej, 2. ‘skarbiec, zwł. publiczny’ (SPXVI X, 628), pewnie przy pośrednictwie polonizmu stbłr. *karbona* (*korvana*). Polski wyraz na -a transponuje jid. *korbn* ⇐ hebr. *qorbān* m. ‘ofiara rytualna, dar ofiarny’ (stąd też gr. *κορβᾶν*, śrlac. *corban* i goc. *kaurban*). Pominięte w SLA, LEW i POLŻ. — NB. Błędem jest włączenie *karbona* do lemmatu *karbas* ‘kosz’ w ALEW 452n. Poza tym słownik ten podaje, w ślad za LKŽ V, 267, zapis akcentowany: *karbonà* (2) sf. ‘Kasten’, jakkolwiek do tego brak jest podstawy; dany jest tylko acc.sg. *Carbônq*. Formy tej nie uwzględniono w monografii akcentologicznej Skardžiusa 1935.

karčėmà a. *karčiamà* 3 p.a., *karčema* a. *karčiamà* 1 p.a. stlit., gw. ‘szynk na wsi, gospoda, dom zajezdny, karczma’ (*Karčėmōs durys visados atviros* ‘Drzwi karczmy zawsze stoją otworem’. *ižg’ namų Dievo... karčemas... darys* DP 373⁴⁵ ‘z domow Bożych... karczmy... czynić będzie’) — zapoż. ze stbłr. *korčma*, por. błr. *karčmà*, -ý, ukr. *korčmà*, *kórčma*, ros. przest. *korčmà*. Zob. SLA 97, LEW 221 (ALEW 453 na pierwszym miejscu wymienia stpol. *karczma* jako źródło). Pisownia *karčiamà* jest fonologiczna, zaś *karčema* ortograficzna (zob. o tym s.v. *klémka*). Por. *kačiárga* ob. *kačėrga*. Obca zbitka -čm- została usunięta za pomocą anaptyksy; inne barwy samogłoskowe niż *e/a*: *karčimà* (n. pola *Avių Karčimà* LvŽ I, 246), *karčiumà* (por. *čimadānas* > *čiumadānas*, LD § 66). War. bez anaptyksy: wsch.-lit. *karčmà*, -ōs 4 p.a. (Zs 23, DVŽ, LZŽ) oraz stlit. *korčma* CHB (ALEW 453)²⁸³. — Odpowiednik stpr. *karczemo* Ev ‘karczma, Kreczem [Dorfschenke]’ uchodzi za polonizm (⇐ pol. *karczma*), por. Trautmann 1910, 352, Endzelīns 1943, 189, PKEŽ 2, 118n. Nie można jednak wykluczyć, że jest to zapoż. z lit. *karčėmà*, *karčema*. — Drw. *karčėmėlis* b.z.a. ‘karczemka’ (por. stbłr. *korčomka*), *karčėminė* ‘chałupa, w której kiedyś mieściła się karczma’, *karčėminis* ‘karczemy’, też sb. ‘garniec jako miara objętości piwa, okowity’, *karčiamystė* SD¹ «karczmarstwo». — N.m. *Karčėmos*, *Pākarčėmis* 3x, cps. *Vaitakarčėmis*, *Vilīakarčėmė*. Staropruska n.m. *Carczemicicz* (AON 57, bez objaśnienia) może być złożeniem *Carczem-midicz, człon II do *median* ‘las’, por. n.m. *Medyten* (dosł. ‘las przy karczmię’). — N.rz. *Karčiāmetis* z *Karčiam.mietis, to z asymilacją *m-v* > *m-m* w *Karčiam.vietis, dosł. ‘miejsce po karczmię’ (por. *Šākvietis*, *Ūosvietis*).

karčėmnykas 1 p.a., *karčiāmnykas* przest., gw. ‘karczmarz, właściciel karczmy’ — zapoż. ze stbłr. *korčėmnikъ*, *korčomnikъ*, stpol. *karczemnik* (SLA 97, LEW 221, ALEW 452n.). Co do akutu por. zapoż. *kamārnykas*, *utārnykas*, *varánka*. Rzadsze są war. *karčėmoriūs* i *karčmoriūs* b.z.a. ‘karczmarz’ (⇐ stbłr. *korčmarъ*, błr. *karčmár*, -á) oraz *karčėmininkas* b.z.a. ts. (formacja hybrydalna z suf. -*inink-*). — War. *karčiāuninkas* CGL ‘Krueger’ został w SLA 97 objaśniony jako przejście ros. gw. *korčėvnik* ‘karczmarz’ (gwarowe smoleńskie, zob. Dobrovol’skij 347), gdzie -*evn-* z dysymilacji -*emn-*, por. wyżej *korčėmnikъ*. Vb. denom. *karčiāuninkāuti* ‘być karczmarzem’ (Kurschat). — Ze skrzyżowania *karčiāuninkas* CGL i *karčiāmininkas* CGL powstał war. **karčiāumninkas*, odzwierciedlony w vb. denom. *karčiāumninkauti* CGL ‘Kraemerey treiben’.

karčiai I, -*ių* 2 p.a., *karčiaĩ* 4, 3 p.a. m.pl. 1. ‘długie włosy na karku zwierzęcia, grzywa’, 2. przen. ‘pas nieskoszony trawy, pas wyższej trawy pozostawiony między pokosami’ (*Pjaudamas žolę, nelik karčių*). War. *kartỹs*, *karťis* (m.in. ‘kark koński’). SD *kartis*

²⁸³ Mniej prawdopodobna jest hipoteza Būgi (RR III, 772) o źródłowej formie błr. **korčema*, która miała powstać przez wyrównanie analogiczne bądź do formy gen.pl. *korčėm*, bądź do formy drw. *korčėmnikъ* < strus. *kūrčimnikū* ‘karczmarz’. W zabytkach nie ma śladu po **korčema*, zob. SLA 97 i HSBM.

«grzywa». Trudne. Formalnie mógłby to być derywat z suf. *-ja-* i SO *kart-* $\Leftarrow$ *kert-* ‘ciąć’ (zob. *kertù, kiřsti*), tyle że grzywa zwierzęcia nie jest czymś, co się zwykło ścinać. Pozostaje więc odnieść *karčiai* do czas. *kárti, kárstu, karaũ* ‘zwiesić się, zwisnąć’ (zob. LEW 225, ALEW 460). — Drw. *karčiũkai* m.pl. ‘kędzierzawe włosy na karku’, *karčiũkas* ‘o koniu: mający bujną grzywę’ (por. typ *pečiũkas*), *karčiũotas* ‘grzywiasty (koń), zarośnięty, niestrzyżony’, przen. o myśliwym: ‘doświadczony’. Cps. *baltakarčtis* ‘o koniu: z białą grzywą’ (por. *báltas*), *viršũkartė* ‘wierzchnia część chomąta, spoczywająca na grzywie’, por. *viršũs* (*Viršũkartė – pavalkų dalis, kuri ant karčių guli*). — N.m. *Karčiai, Karčiai*, cps. *Baltakarčiai, Báltkarčiai*. N.rz. *Karčiupis* 5x, *Karčiupys* 2x, *Karčupis* a. *Karšupis, Karťupis, Kártupis*. NB. Vanagas 147 wywodzi nazwę *Karčiupis* itp. od adi. *kartũs* ‘gorzki’, co nie jest przekonujące. Por. raczej *karčupis* gw. ‘rzeczka, która w lecie wysycha’.

karčiai II, *-iũ* 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘utrzymanie, koszt utrzymania’ (*Ant savo karčių būti* ‘Być na własnym utrzymaniu’, Zs 23), 2. ‘pożywienie, wikt’ (*Matyt, tavo sūneliui geri karčiai, kad toks riebus* ‘Widać, że twój synek ma dobry wikt, bo taki tłusciutki’) — zapoż. z błr. *xarčy, -oũ* m.pl. ‘zapasy jedzenia’ (*xarč, -u* ‘żywność, jedzenie’). Por. ros. *xarč*, pl. *xarčí* ‘wydatki na żywność, koszty utrzymania; żywienie, wikt’ $\Leftarrow$ osm.-tur. *harc* (zob. REW III, 232, Stachowski 105). Brak w LEW.

karčiavóti, karčiavóju, karčiavójau gw. ‘karczować, oczyszczać grunt z karczów po ściętych drzewach, krzakach’ (*Jis iškarčiavo kelmus – lauką ars*) — zapoż. z błr. *karčavácь, -čuju* (por. ros. *korčevátь*, pol. *karczować*). War. *karčiũoti*. Zob. też *karčius* II.

karčiũotis, karčiũojuos, karčiavaũs, zwykle *pasikarčiũoti* ‘zmieniać się, na zmianę pracować, nosić itp.’, por. *Dirbom pasikarčiũodami: viens priešpiet, kits popiet. Nešiokita judu tą mergucę pasikarčiũodami*. Niejasne.

karčius I, *-iaus* 2 p.a. stlit., gw. ‘korzec, miara objętości ciał sypkich, zwł. zboża’ (m.in. BRB ‘Scheffel’) — zapoż. ze stbłr. *korecь, korėcь* (por. błr. *karėc, -rcá*, ros. *korėc, -rcá*, pol. *korzec, -rca*). War. *karťtis, -čio* ‘miara objętości’. — NB. Forma żeńska *kártis, -ies* (1 p.a.) w zwrotach *Lyja kaip iš kárties* ‘Leje jak z cebra’ [tutaj ‘z korca’], *Kaip kárčia verčia* ts. utrzymuje starsze znac. ‘drewniane naczynie na [ciała sypkie i] płyny’ (por. stczes. *kořec* w takim właśnie użyciu). Znac. etym. ‘naczynie z kory’, psł. **korīci* od **kora*, zob. Borys 251. Po polsku *korzec* oznaczał dawniej m.in. ‘drewnianą skrzynkę na obwodzie koła młyńskiego, służącą do czerpania wody’.

karčius II, *-aus* 2 p.a. gw. ‘karcz, pniak z korzeniami po ścięciu drzewa, krzewu’ (*Karčius iškarčiavoja* ‘Wykopują karcze’) — zapoż. ze stbłr. *korč*, błr. *korč, karčá* (por. ros. *korč*, pol. *karcz*). Vb. denom. *karčiavóti* (zob.).

kardà 4 p.a. gw ‘pasma łyka służące do wyplatania różnych przedmiotów, naczyń, pudeł itp.’ (syn. *lúobas, máukna*), por. *Liepos, guobos plati skūra bus kardà rėčiams* ‘Szerokie łyko z lipy, brzostu będzie «karda» na osłonę do przetaków’, dosł. ‘na przetaki’. Izolowane i słabo poświadczone. Na pierwszy rzut oka budowa wskazywałaby na sb. postverbale od *kárdyti* ‘utrzymywać się w stanie zawieszonym’ = *kar-dy-* ($\Leftarrow$ *kárti* I), ale strona znaczeniowa sprawia tu trudności. ŽD 99, 218 i LEW 221 przyjmowali drw. prymarny (apofoniczny) na *-dā- od pwk. *ker-* (*atkėrti* ‘odstawać’), jakkolwiek taka derywacja z udziałem SO nie ma w materiale paraleli. Samo założenie czas. *kėrti* jako etymonu wydaje się jednak bardzo prawdopodobne. Otóż można przyjąć praformę w postaci **kard-ā-*, sb. postverbale od neosn. *kard-* jak w **kardyti*, zanikłym intensivum na *-dy-* do *kėrti*, por. *atkėrti* ‘odstawać, odłupiać się, odwisać, nie przystawać, nie przylegać (o korze drzewa na wiosnę, o skórce chleba), oddzielać się częściowo od całości’. Struktura **kard-ā-* ma przekonujące paralele słowotwórcze, por. *skaldà* $\Leftarrow$ *skáldyti* (od *skėlti*), *tramdà* $\Leftarrow$ *užtrámdyti*

(od *trém̃ti*); bez apofonii: *stum̃dà* ⇌ *stùm̃dyti* (od *stùm̃ti*). Tutaj pewnie też *ùžkardas* 1 p.a. ‘przeszkoda, bariera, szlaban, rogatka’.

kárdas 3, 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘kord, rodzaj krótkiej szabli’ (m.in. SD¹), 2. ‘miecz’. 3. DP ‘tesak’ [‘krótki miecz obosieczny’, SW] — zapoż. ze stbłr. *kordъ* (*kortъ*), por. strus. *kordū* (wyraz pochodzenia turko-tatarskiego, sam będący pożyczką irańską, zob. REW I, 624). Por. pol. przest. *kord*, -a ⇌ węg. *kard*. Komenda wojskowa: *Kárdus kovõn!* ‘Szable w dłoń!’ (tu ‘Szable do boju!’). Por. SLA 97, LEW 221. — Drw. *kardēlis* ‘kordzik’ (m.in. SD¹), też bot. ‘mieczyk, Gladiolus’, cps. *kardneša* LEX ‘pendent, Gehencke’ [‘pas biegnący przez ramię, na którym nosi się szablę’] (por. *nēšti*).

kardēlis, -io 2 p.a. gw. ‘szopa na wóz i narzędzia gospodarskie’ (w dajnie). Niejasne.

kardiēlius, -iaus 2 p.a. gw. 1. ‘mocny powróż, sznur, służący do cumowania łodzi, tratwy, do wiązania kłód tworzących platformę tratwy’, ‘lina kotwiczna, Ankerseil’ (LEX), 2. ‘wiązanie wzmacniające krokwie’ (*Rugiy prikrovēm iki kardieliū* ‘Żyta nałożyliśmy aż po «kardielius»’), 3. ‘listwa łącząca nogi stołu’, 4. ‘drag służący do hamowania i zatrzymywania tratwy’ — zapoż. z pol. przest. *kordel* a. *kordyl* ‘powróż żeglarski, służący do rozwijania i zwijania żagli’ (⇌ nwn. *Kordel* f. ‘sznur skręcony z wielu włókien’, śrdn. *kordēl* ⇌ stfranc. *cordel*(l)e ‘sznurek’, zob. Brückner 257, EWD 718). Por. POLŽ 724. War. z -ē- zam. -ie-: *kardēlius*, *kardēlis* (por. *zladējus* ob. *zladiējus*). Z innym tematem: *kardiēlis* 2 p.a., *kardieliis* 1 p.a. — Drw. *kardēlinis* b.z.a. ‘trzeci z boku przyprzężony koń’.

kardintis, *kardinuos*, *kardinaūs* gw. 1. ‘zgłaszać się, zwracać na siebie uwagę, dawać o sobie znać’, 2. ‘być dokuczliwym, dawać się we znaki’ (*Jau vėl kardinas vagys* ‘Znowu złodzieje dają o sobie znać’), *pasikardinti* 1. ‘wydać głos zdradzający, że się gdzieś jest’, 2. ‘pokazać, że się jest i potem wyjść’ (*Jei kas ateina, pasirodo ir išeina, tai sako: tik pasikardino ir nebeliko*), 3. ‘o koniach: porozumiewać się rzeniem’ — formacja iteratywno-kauzatywna z suf. -in- i SO *kard-* od pwk. *kird-/kerd-*, por. *pakirsti* s.vv. *kird-* i *kersti*, jak też LEW 221, s.v. *kařdas*.

kárdyti, *kárdau*, *kárdžiau* 1. ‘utrzymywać się w stanie zawieszonym’ (*Ans nē kárdyte nekárdo* ‘On jest taki słaby, że zawieszony na szyi, nie trzyma się’. *Drabužis nekárdo ant kūno, kad didelį speigai, šalčiai*, t.y. *neužsto* JU ‘Ubranie traci fason [dosł. ‘nie trzyma się’] w porze mrozów’), też refl.: *Sejonas nesikárdo ant moters kūno, kuri be kulšių* ‘Spódnica nie trzyma się na ciele kobiety, która nie ma bioder’, 2. tr. ‘zawadzać, zagrażać drogę’ (*Niekas čia nekárdo* ‘Nie ma tu przeszkód’ (dla jadącego wozem), ‘przeszkadzać komu’ (*Eik šalin, nekárdyk!* ‘Odejdź, nie przeszkadzaj!’). Intensivum na -dy- od *kárti* I ‘wieszać’. Por. *gáudyti* ‘łowić, polować’ ⇌ *gáuti* ‘dostać’. Z drugiej strony, paralela apofoniczna: *tvárdyti* ‘powściągać; hamować’ ⇌ *tvérti* ‘chwycić’, pozwala na alternatywną interpretację: *kárdyti* jako intensivum do *kérti*, *atkérti* ‘oddzielać się częściowo od całości, odwisać, zwisać’ (zob. jeszcze *kardà*). — Drw. *kárdymas* ‘przeszkadzanie’, *kárdomasis laĩkas* ‘areszt tymczasowy’ (dosł. ‘zapobiegawczy’), cps. *saũskarda* (zob. *saũsas*).

kardūnas 1 p.a. żm. ‘straż graniczna’ (KRŽ) — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z ros. *kordón* m.in. ‘łańcuch posterunków, granica’ lub błr. *kardón* ‘granica państwowa’ (⇌ pol. *kordon* ⇌ fr. *cordon* m.in. ‘sznur, łańcuch posterunków’, zob. Sławski II, 483). War. *kardonas* b.z.a. ‘straż graniczna’, *kardonas* 2 p.a. ‘kordon policyjny’. — Drw. *kardūnvietė* KRŽ ‘siedziba straży granicznej’ (por. *vietà*). — War. *kardūnga* pochodzi z prus.-niem. *kordong* f. (GL 63; zakończenie jak w *kantūnga*), por. nwn. *Kordon* m.

karėiva 1 p.a. c. ‘wojak, żołdak’ — połączenie członu *kar-* (por. *kāras*, *kārias* ‘wojna’) z sufiksoidem -eiva, który wyabstrahowano z takich wyrazów, jak *atėiva* ‘przybysz’ (od *ateĩti* ‘przyjść’) i *pėreiva* ‘przechodzień’ (od *pėreiti* ‘przejść’). Paralela: *vadėiva* ‘herszt,

prowordyr' $\Leftarrow$ *vādas* 'wódz'. — Drw. *kareivis* 'żołnierz', DP 'żołnierz, bojownik', pl. coll. 'rycerstwo', SD «walecznik, woiennik; żołnierz pieniężny», *kareivis išstatytas* SD «żołnierz wytrąbiony» ['zwolniony z wojska'], *kareivis pilyj pastatytas* SD «żołnierz osadzony na zamku», <pratinusis karieywis> SD «żołnierz nowotny» ['rekrut'], *kareivijà* 'wojsko, służba wojskowa', *kareivinės* f.pl. 'koszary', vb. denom. *kareiviáuti* 'służyć w wojsku'. — Nazw. *Karėiva* ($\Rightarrow$ pol. Korejwo, Koreywo, Korewo). N.m. *Karėivos* 2x oraz *Karėiviškiai* 2x. *Karėivonys* 3x.

karėnijos 1 p.a. f.pl. gw. 'zioła, ziołowe lekarstwa domowe' — zapoż. ze stbłr. *koren'ie*, *koren'ie* 'zioła, przyprawy kuchenne', por. błr. *karénne*, -ja n. coll. 'korzenie, kłącza używane jako lekarstwo i przyprawa', ros. *korén'ie* ts. oraz 'lekarstwo; znachorstwo'. War. *karėnės* 2 p.a.

karėti, *kāri* (war. *karėja*), *karėjo* gw. 1. 'wisieć, zwisać, odwisać' (*Voras vos karėjo ant plonučio siūlelio* 'Pająk ledwo wisiał na cieniutkiej niteczce'), 2. przen. 'żyć nędznie, klepać biedę', *iškarėti* 1. 'przebyć czas jakiś w stanie powieszonym', 2. 'wyschnąć, skurczyć się', *nukarėti* 'zmarnieć, zmizernieć, wychudnąć'. Stativum na -ė- do *kārti* 'wieszać' (zob.) albo do inchoat. *atkėrti* 'odwisnąć' (zob. *karnà*). Znacz. etym. 'być powieszonym, zawieszonym'. Literackim odpowiednikiem *karėti* jest *karóti* (zob. *kārti* I). Por. dwoistość budowy czasowników *kabóti/kabėti*; lit. *sáugoti*/łot. *saũdzėti*; łot. *sařgāt*/lit. *sergėti*. — Caus. *karinti* a. *kārinti* 1. 'o psie: trzymać język w stanie wywieszonym', 2. 'wysadzić dziecko, żeby oddało moczu lub kał' (*Ona tē už kampo kārina vaiką* 'Anna tam za rogiem wysadza dziecko'. *Eik pakārink vaiką!* 'Pójdź wysadź dziecko!'), *iškarinti* intr. 'siedzieć z nogami zwieszonymi przez okno'. Zob. też *kārdyti*.

kārias, -io 4 p.a. stlit. 1. 'wojsko, oddział, gromada', DP też 'rycerstwo', *karias* SD¹ «zastęp», *karias vundeninis* SD «wojsko wodne» ['flota'], 2. *karias vežimais aplinkui apsistatįs* SD «tabor żołnierski» ['wojsko otoczone wozami i spoza nich się broniące'], 3. 'wojna' (dziś *kāras*, zob.). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *karš* 'wojsko, wojna', stpr. **kargis*, pis. <kragis> EV 'wojsko, Heer' (czyt. **karis*), *caria-woytis* EV 'przegląd wojska a. pokaz wojska, Herschaw [Heerschau]'. Zob. też *kāras* 'wojna'. — Ze stanowiska etymologicznego są tu dwie możliwości: 1° drw. na SO *kar-* $\Leftarrow$ *ker-*, por. *kėrti* 'odrywać się, oddzielać się',znacz. etym. 'oddział' (por. ŽD 26, Jēgers 1966, 32n.), 2° *kārias* jako wyraz odziedziczony, spokrewniony z germańską nazwą 'oddziału wojskowego', por. goc. *harjis*, stang. *here* m., stwn. *hari*, *heri* m.n., nwn. *Heer* n., <pgerm. **harjaz* <pie. **korjos*, por. Kluge-Seebold 299, Kroonen 211. — Drw. *kariōnė* (zob.), *kariūomenė* 'wojsko; służba wojskowa', gw. *kariūmenė* i *karūmenė* (co do budowy zob. *didūomenė*). Cps. *kāriavedis* a. *kariavedys* 'wódz, naczelny dowódca wojska', *kariavedys* SD «hetman» (por. *ved-*), *kariavietė* SD «poboiewisko» (por. *vietà*), *kariobalsas* BRB 'wici wojenne' (por. *balsas*, kalka z nwn. *Kriegsgeschrei* n.), *karioviestis* BRB 'wici wojenne' (zob. *viestis*), *kariožymė* b.z.a. 'chorągiew wojenna', *kariožinė* SD «chorągiew woienna, proporzec» (por. *žinė*), *kāržygis* (zob. *žygis*). Vb. denom. *kariáuti* 'walczyć, wojować, prowadzić wojnę' (por. łot. *karuôt* ts.), *prademi kariaut* SD «harcuię», *kariauju ažu pinigus* SD «żołduię, żołnierską służę, żołd wiodę». Por. jeszcze *karių vedu* SD «hetmanię» (syn. *valdau*). — Neoosn. *kariau-*: *kariáutojas* SD «żołnierz» (syn. *kareivis*), *kariavà* 'niezgoda, waśń' (por. *baũdžiava*). Dwuznaczne jest *kariaunykas* BRB 'wojownik, żołnierz', SD «rycerski człowiek» ['żołnierz konny'], bo może pochodzić tak od *kariau-* (suf. -nyk-), jak też od *kariaun-* (suf. -yk-), mianowicie wyabstrahowanego z formy prs. *kariáuna* (por. stlit. *kekšaunykas* $\Leftarrow$ *kekšàuna*, inf. *kekšàuti*).

karietà 2 p.a., gen.sg. *kariėtos*; *karieta* 1 p.a., też *kareta* DP hist. 'kareta, dawny powóz o nadwoziu w kształcie pudła' — zapoż. ze stbłr. *kareta*, por. błr. *karėta* ($\Leftarrow$ pol. *kareta*,

ĖSBM 4, 289). Według SLA 97, LEW 221 oraz POLŽ 360 ma to być prymarny polonizm. Wahanie *ie/e* jak w *aptiekà/aptekà*, *arielkà/arelkà* i *karniētas/karnētas*.

karijōlas 2 p.a. przest. 1. ‘wóz z wysokimi bokami, używany do zwożenia siana a. zboża’ (*Didžiulis karijolas šieno parvežė*), 2. przen. ‘rodzaj żłobu dla krów’ (*Mat, karvės sulipo į karijola*) — ze zmianą znaczenia zapożyczone z nwn. *Karriol* n. ‘lekki powóz dwukołowy’ (← fr. *carriole* f., EWD 627). — War. *karjōrkė* zam. **karjolkė* ← pol. przest. *kariolka*, por. u Mickiewicza *karyjulka* ‘lekki powóz dwukołowy’ ← fr. *carriole*. Zob. też *kārai* i *uorė*.

kariōnė 2 p.a. DP ‘wojna’, SD 1. «woyna», 2. «żołnierska, żołnierstwo» [‘służba żołnierska’] — drw. denominalny od *kārias* z neosuf. *-onė* (derywacja równoległa do dewerbalnej, por. *medžiōnė* ← *medžiōti*). — Dalsze przykłady z SD: *vieta karionės* «plac potyczki» (syn. *karionavietė*), *rūžios karionės* «rynsztunek wojenny», *žinė karionės* «wici wojenne» [‘wezwanie na wyprawę wojenną’], *šaukiu karionėsp* «krzykam do potrzeby» [‘wzywać do broni, na wojnę’], *apsakau kam karionį* «wypowiadam przymierze», *išsirinkimas unt karionės* «wyprawa wojenna» (syn. *išsirėdymas*), *išstatyt kareivius iš karionės* «wytrąbić żołnierza» [‘zwolnić ze służby’], *žinklas karionėj dėl pažinties savų ir neprietelių* «hasło» [‘wyrażenie rozpoznawcze, używane w wojsku przez strażę, patrolę’].

kāris, -io 2 p.a., *karys* 4 p.a. gw. ‘wrzód’. Bez etymologii.

kārka 1 p.a. 1. ‘część świńskiej lub owczej nogi od racie po kolano’, 2. ‘przednia noga świni z łopatką’, 3. ‘staw skokowy u konia’, 4. ‘kość, na której wisi szynka podczas wędzenia’. SD «bark» (syn. *petys*). War. *š-mobile*: *škārka* (por. *škinka* ob. *kinka*). Abstrahując od sufiksu, zestawia się wyraz lit. z psł. **korkū*, por. bg. *krak* ‘noga’, sch. *krāk* ‘długa noga, wydłużona część przedmiotu, odgałęzienie, odnoga’, ros. gw. *kórok* a. *korók* ‘szynka, udziec wieprzowy, biodro’ (liter. *ókorok*). Prócz tego jest war. psł. **krokū*: pol. *krok* ‘stąpienie, sposób stawiania nóg (w marszu, biegu, tańcu); krocze’, stpol. też ‘ślad stopy’, czes. slc. *krok*. Por. BSW 118, LEW 222. Nie do końca jasne. Łączono z pie. *(s)ker- m.in. ‘kręcić, obracać, zginać, krzywić’, por. Rejzek 313, Boryś 261, ALEW 454. Znacz. etym. ‘zginająca się część ciała’ (?). — Inna ewentualność to nawiązanie – z uwagi na litewski akut – do pwk. pie. *(s)kerH- ‘dzielić, kawałkować’ (LIV² 558), transponat ie. *(s)korH-keh₂- ‘kawał (mięsa)’. Por. łac. *carō*, *carnis* f. ‘mięso’ wobec umbr. *karu* ‘część’. — SZ *kirk-*: wsch.-lit. *kirkāliai* m.pl. ‘szczudła, kule’ (*Jisai buvo be kojų, ėjo su kirkaliais* ‘On nie miał nóg, chodził o kulach’), war. *kirkālai* (LEW 222, por. sufix w *kurpālis*), łot. *cirklis* ‘kostka u nogi; kość biodrowa; szynka’. — LPŽ I, 926 uważa apelatyw *kārka* za podstawę nazwiska *Karkà* (patron. *Karkėvičius*, *Karkūnas*, *Karkūtis*). Bardziej prawdopodobny byby tu wywód od białoruskiej n.o. *Xarkó* (← *Xariton*).

karkāsas 2 p.a. ‘szkielet budowli, statku, samolotu’ — zapoż. z ros. *karkās* (← fr. *carcasse*, zob. REW I, 533).

kārklas 2, 4 p.a. bot. ‘łozą, wierzbą, *Salix cinerea*, *Salix aurita*, *Salix nigricans*’. SD *karklas* 1. «bagnó drzewo, łozą, łozina», 2. «iwa drzewo», *karklai* m.pl. «rokicina». Odpowiednik łot. *kārklis* ‘wierzbą’. Refleks zniekształcony przez degeminację *k.k* w **karg-*klē-s, bo chodzi o dewerbalny drw. na SO *karg-* do *ker-* jak w *kergiū*, *keṛgti* ‘łączyć, luźno wiązać; splatać’ (zob., tam też o iter. *kargyti*). Podobne traktowanie spółgłosek w wyrazach *auklė* (do *augti*), *mỹklės* (do *mýgti*), *sproklė* (do *sprógti*) i *žirklės* (do *žirgti*). Zob. też ALEW 454. — Drw. *kārklai* m.pl. 1. ‘(plecione) wrota’, 2. ‘jasła dla owiec’, 3. SD «połkoszek» [‘kosz wiklinowy wstawiany na jedną z dwóch połów wozu’]. — Neoosn. *karkl-*: *kārkla* ‘zagajnik łoży’, *kārklės* f.pl. 1. ‘zawieszone na ścianie jasła, żłób’, 2. SD «drabina», 3. ‘drabiny wozowe’, 4. ‘podnoszone wrota’ (por. łot. *kārklės* a. *karkļi* ‘żłób’), *karklīnas*

‘zagajnik łoży, łożniak; krzak łoży’, *karklinė* ‘wódka pędzona domowym sposobem, samogon’ (syn. *kadaginė, krūminė*), *kárklos* f.pl. ‘jasła w stajni’, *karklótis* 1. ‘gatunek łoży’, 2. ‘miejsce, gdzie wycięto łożę’. Cps. *karklāstulpis* ‘słup, na którym wiszą wyplatane wrota’ (por. *stūlpas*), *kařklavabalis* ‘chrabaszcz, *Melolontha melolontha*’ (war. *kařkvabalis*), *karklavijas* a. *karklavija* (zob. *výti* II), *kárkłuba* (zob. *lūbos*). Vb. denom. *karklāuti* ‘wycinać łożę’, *karklūoti* ‘wyplatać płot łożą’. — Zapoż. litewskie w stbłr. *karklin* ‘gaik wierzbowy’, pol. gw. *karklina* ‘iwa, gatunek wierzby’ ⇐ *karklūnas* (Laučjute 45, Zdancewicz 341). — N.rz. *Kařkla* a. *Karklā*, *Kařklė* 5x, *Kařklius*, *Karkluojė* a. *Karklūoja*, *Kařklaupis*, *Kařklupis* 4x. N.m. *Kařklė*, *Karklėnai* 4x, *Karklinaĩ* 2x (⇒ *Karkliniškės* 3x), *Karklūnė* 5x, *Karklōtė*, *Ažūkarklinė*.

kařkoti, *kařkoju*, *kařkojau* ‘bić, uderzać kijem, pałką’, *apkařkoti* ‘obić, wygrzmocić kogo’, *karkóti* ‘rąbać drewno’ — czasownik na -o- od osnowy *kar-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *kár-kár* (wtórnice *káarkt*, *kařkš*) o odgłosie uderzenia. Z innymi sufiksami: *kárkteletti* a. *kárkterėti* ‘uderzyć twardym przedmiotem, huknąć, trzasnąć’, *nukarkšnóti* ‘pójść stukając drewniakami’. — Nomina: *karkólas* ‘zbity kłęb nici’, *karkōnas* ‘laska, kij’.

karksóti, *karksaũ*, *karksójau* ‘stać gdzieś bez potrzeby i beczynnie; stać ze spuszczonym nosem, ponuro; sterczeć’, *pakarksóti* ‘pobyć czas jakiś w stanie beczynnym, poczekać’. Jest war. v-mobile: *kvarsóti*, *pakvarsóti* ts. (por. *skveřbti* ob. *skeřbti*) — durativum stanu na -so-, prawdopodobnie od osnowy wspólnej z *kařkoti* (zob.).

kařkti, *karkiiũ* (war. *karkũ*), *karkiaũ* 1. ‘o kurze: wydawać głos, gdakać’, SD¹ *karkiu* «gdacze, gdakam; krokorze», SD *karkia višta* «krekorze kokosz», 2. ‘o wronie: krakać’, 3. ‘charczeć, rzezić, chrapać’, 4. ‘chrząkać, chrypieć; skrzypieć’, 5. ‘o maszynie: terkotać’, 6. ‘burczeć w brzuchu’ — czasownik o osnowie *kar-k-* z powtórzonego wykrz. *kař-kař* o gdakaniu, krakaniu itp.²⁸⁴ Paralele: *kvař-k-ti*, *keř-k-ti* i *kiaũ-k-ti*. Z innymi sufiksami: *kárkčioti* ‘gęgać; charczeć’, *kárkinti* ‘gdakać; fałszować w śpiewie’, *karkūoti* ‘chrypieć, rzezić’, *nukarkūoti* ‘rzeżąc umierać’, ze zmianą *rk > rg*: *kargūoti* ‘ciężko oddychać’. — Postverbalia: *kařkalas* 1. ‘chrypienie, charczenie, rzeżenie’, 2. ‘flegma, płwocina’, *karkesỹs* 1. ‘krakanie wron’, 2. ‘rzeżenie, szmery w płucach’; *kargulỹs* ‘chrypka’. — Paralelny do *kar* wykrz. *kor* dał osnowę czasownikowi *kōrkti*, -iũ, -iaũ 1. ‘gdakać’ (*Višta kōrkia kor kor kor* ‘Kura gdacze «kor kor kor»’. *Vištos korkia, ale nededa* ‘Kury gdaczą, ale nie niosą się’), 2. przen. ‘źle śpiewać, fałszować’. Z innymi sufiksami: *korkėnti* ‘gdakać’, *kōrkinti* ‘gdakać; źle śpiewać, fałszować; paplać’.

karlā 3, 2, 4 p.a., *kárla* 1 p.a. gw. ‘karzeł’ — zapoż. z błr. gw. *karlá* (por. ukr. przest. *kárla*, *karló*, ros. przest. *karl*, *kárla*, *kárla*), tu przejęte z pol. *karzeł*, *karla* ⇐ śrwn. *karl*, *kleiner karl* (zob. REW I, 533, LEW 221, Sławski II, 91). Osobno zob. *korlas*. — Drw. *karlikas* b.z.a. ‘karłowate drzewko’ (por. błr. *kárlík* ‘karzeł’), *karliũkas* ‘osoba niskiego wzrostu’: *Jũ vyrai visi tokie karliũkai* ‘Ich mężczyźni wszyscy [są] tacy niscy’; *karlotas* b.z.a. ‘karłowaty – o drzewach’ (Dowkont). — War. z insercją *g* do grupy *r-l*: *kárgla*: *Kárgla yra mažas žmogus* JU ‘«Kargla» to mały człowiek’. Por. *varlė > varglė*.

kárlubas 1 p.a. gw. ‘naczynie z grubej sztuki wypróchniałego drzewa, używane do przechowywania maki’, por. *Jau liko tik du kárlubai primalti* ‘Do zmielenia zostały już tylko dwa «karlubai»’. Brak derywatów. Etymologia niejasna. Może jakieś przekształcenie rutenizmu *kādaubas* (zob.). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *karlúp* ‘uplecione ze słomy naczynie na mąkę lub ziarno’, zdrob. *karlúpčyk* ‘beczułka wydłubana z drewna’ (PZB 2,

²⁸⁴ Por. ros. *kárkaty* ‘krakać’, pol. *gdakać* – o głosie wydawanym przez kury, czes. *kdákat* ts., ros. *kvókatъ* ts. Dalej por. nwn. *gackern*, *gacksen*, *gackeln* ‘gdakać’ oraz synonimy lit. *kiřkti* i *kriōkti*.

418).

karmazinas 2 p.a. gw. 'cenna tkanina ciemnoczerwonej barwy' — zapoż. ze stbłr. *karmazinъ*, *karmazynъ* (*kormazynъ*), por. błr. przest. *karmazyn*, -u, ukr. *karmázin* (≡ pol. *karmazyn*, *karmezyn* ≡ nwn. *Karmesín* n. ≡ włos. *carmesino*, por. Bańkowski I, 634, EWD 625). War. *karmezinas* BRB ≡ pol. XVI w. *karmezyn*. Akcent form błr. i lit. wzoruje się na odpowiedniku ros. *karmazín* ≡ nwn. *Karmesín* (por. REW I, 533n.). War. *karmazillas* i *karmazijas* (BRB).

karmõnas 2 p.a. gw. 1. 'skórzany worek podróżny, sakwa', 2. 'sakwa żebraka', 3. 'plecak, tornister na książki szkolne', 4. 'kieszeń' — zapoż. z pol. XVI *korman* 'sakwa, mieszek; pudło na przybory podróżne' (wyraz pochodzenia tureckiego, por. tur. gw. *karban* m.in. 'drewniane pudełko', zob. Stachowski 351n.). War. zdysymilowany: *karmõras*. Akcentuacja lit. dostosowana do odpowiednika ros. *karmán* 'kieszeń'. POLŽ I, 75n. uważa *karmõnas* za rusycyzm. Zob. też *dalmõnas*.

karnà 4 p.a. 1. 'kora, łyko z lipy, wierzby, łozy' (*Liepinē – tai karnà, aglinē – tai žievē* 'Jeśli [łyko jest] lipowe, to «karna», jeśli świerkowe, to «żievē»'. *Kařnà plēšia iž žilvičio ir lazōs* 'Łyko zdzierają z wierzby i łozy'), 2. 'kora brzoza' (syn. *tōšis*). SD «łyko z drzewa darte» (syn. *lunkas*) — formacja dewerbalna z suf. -*nā*- i SO *kar-* ≡ *ker-*, por. *atkerti*, -*kēra*, -*kero* 'odłupiać się, odstawać, odwisać'. Zob. *kerti*, *skerti* < pie. *(s)kerH- 'oddzielać, dzielić' (LIV² 558). Nieco inaczej Jēgers 1966, 21n., który wychodzi od pie. *(s)ker- 'ciąć, ucinąć'. Brak intonacji (†*kárna*) świadczy o tym, że osnową derywacji był w danym wypadku alternant antewokaliczny *kēr-*, taki jak np. w prt. *kēro*. Znacz. etym. 'odstawanie, odwisanie (kory drzew)'. Por. użycia: *Karklo žievė pavasarį atkérsta* 'Kora łozy wiosną odstaje'. *Jau džiušta liepa: luobas visai atkēro nuo kamieno* 'Już usycha lipa: kora całkiem odskoczyła od pnia'. Z inną budową: *kardà* i *karknà* (ZTŽ). — Zapoż. litewskie w błr. *karnà* 'łyko lipowe' (PZB 2, 419, ĖSBM 4, 272). — Cps. *karnagalys* 'koniec łyka' (por. *gālas*), *karnakojis* 'obuty w łapcie, tj. obuwiu zrobione z łyka' (por. *kója*), *karnalupys* 'kto zdziera korę, łyko' (por. *lūpti*), *karnāplēšis* ts. (por. *plēšti*), *kařnavyžis* 'łapeć z łyka' (por. *výžos*), *karnavyžis* 'kto chodzi w łapciach'. — Neoosn. *karn-*: *karnūs* 'o lninie: z dobrym, tj. grubym, długim włóknem'. — Vb. denom. *karnauti* 'łupić drzewo z kory', *nukařnyti*, -*iju*, -*ijau* 'zdrzeć wierzchnią warstwę (ziemi)', *užkařnyti* 'zaciąć (konie batem)'. — N.jez. *Karnēlis*, n.rz. *Kařnupė*, *Kařnupis*, *Karnupys*, *Karnupēlis*.

karnėtas 2 p.a. 1. 'nakrycie głowy zamężnej kobiety, czepek' (*Segs vainikėlį, dės karnetėlį* 'Zdejmie wianeczek, włoży kornecik'), 2. 'wianek ruciany noszony przez pannę młodą podczas ślubu' (*Merga turi ant galvos rūtų vainiką, kuris vadinas karnetas*) — zapoż. z pol. *koronet* 1. 'nakrycie głowy sióstr zakonnych', 2. 'nakrycie głowy kobiecej o różnych kształtach' (≡ fr. *cornette* 'żeński czepiec rogaty', od *corne* f. 'róg', Bańkowski I, 797). Brak w POLŽ. Warianty: *karniėtas*, *kařnietas*, *kārmetas* (dysymilacja *n-t* > *m-t*, typ *šimėtas*).

karnõlis, -*io* 2 p.a. żm. '(głęboki) rów odwadniający, kanał' — zapoż. z prus.-niem. *karnōl* (GL 64; brak w LEW). War. *karnõlė*.

karõblius, -*iaus* 2 p.a. stlit., gw. 'statek morski, okręt', DP 'korab' — zapoż. ze stbłr. *korablъ*, *karablъ*, por. ros. *koráblъ*, -*bljá*, błr. *karabėlb*, -*bljá* (ĖSBM 4, 261n.). War. *karāblius* (ZS 22). Zakończenie -*ius* też w *karālius* i *rubėžius*. Z innym tematem: *karāblis* (LzŽ), *karõblis*, -*io*. Zob. też SLA 98 (brak w ALEW).

karõliai, -*ių* 2 p.a., *kāroliai* 1 p.a. m.pl. 1. 'korale, paciorki, sznur paciorków', 2. 'czerwona narośl na szyi niektórych ptaków, np. indyka' — zapoż. ze stbłr. *korali* (*karali*, *korale*), por. błr. *karáli*, -*jaũ* (≡ pol. *korale*, -*ów*). War. *kariėliai* 'korale'.

karōmisłai, -ų 1 p.a. m.pl. wsch.-lit. 'nosidło w postaci nakładanej na ramiona belki, ułatwiające noszenie wiader z wodą, koromysłó' (*Undenį nešam un pečių karōmislus padėjį* LzŽ 'Wodę nosimy, włożywszy koromysła na ramiona') — zapoż. ze stbłr. *koromyselʹ*, por. błr. *karōmysel*, -sla m. lub *karōmysla*, -sla n. Por. pol. *koromysłó* ⇐ ukr. *korōmyslo* (Sławski II, 491).

karōnė 2 p.a., *karonià* 2 p.a. gw. 'kara, wymierzanie kary, karanie' — zapoż. ze stbłr. *karanie*, *karanie* (*karanne*) ⇐ *karati*, *karatʹ* 'karać'. Por. pol. *karanie* ⇐ *karać*. — *diėvo karonià*, *karonià diėvo* (KRŽ) ⇐ pol. XVI w. *karanie boże, boskie, od Boga* 'kara za grzechy' (syn. *karanie Pańskie*). Zob. też *koznis*.

karōsas 2 p.a. 1. 'ryba karaś, *Carassius vulgaris*', SD <karasas> «karaś, *coracinus fluuiatilis*», 2. przen. 'metalowa osłona drewnianej osi koła' (*Medinašiu ratų ant ašies yra karosas*). Starszy jest temat miękki z suf. -ja- jak we wsch.-lit. *karōsis*, -io (Zs 23) — zapoż. ze stbłr. *karasʹ*, błr. *karásʹ*, -sjá (SLA 98, ĖSBM 4, 264; brak w ALEW). War. f. *karosà*; z aferezą k-: *arōsas* (por. *kōklis* > *ōklis*). Zob. też *karāskotis*. — Nazw. *Karōsas* (*Karōšas*), *Karōsis*, *Karosà*, patron. *Karosėvičius*. — N.jez. *Karōsas* 2x, *Karosiukas*, *Karosynas*, *Karosinis* 2x, *Karōsinis*, *Karosinėlis* 2x, n.rz. *Karōsinė*, *Karōsupis*.

karōti, *karaũ* (war. *karù*, *kariù*, *karōju*), *karōjau* 1. 'wisieć, zwisać', 2. przen. 'być uwiązanym przy jakimś zajęciu', 3. przen. 'cierpieć biedę, cierpieć głód', *iškarōti*: *Visą pavasarėlį tik an vieno pieno iškarojom* 'Całą wiosnę przecierpieliśmy na samym mleku' ['jedliśmy tylko mleczne potrawy'], refl. *nusikarōti* 'zmęczyć się'. SD *karau* «wiszę, wisam» (syn. *kabu*) obok *karoju* SD¹ «wiszę». Por. *Pakabints kybo*, *pakarts karo* 'Zaczepiony wisi, powieszony zwisa'. *Kepurė karo ant sienos* 'Czapka wisi na ścianie'. Stativum-durativum na -o- do *karti* 'wieszać' (zob.), *pėrkarti* 'wygłodnieć, wychudnieć' i *pėrkaręs* 'wygłodniały' (Šlapelis 338). Odpowiednik łot. *karātiēs* 'wisieć'. Z obocznym suf. *-ē-: *karēti* (zob.).

kārpa 1 p.a. 1. 'brodawka, narośl skórna; wyniosłość, narośl na skórze ropuchy', 2. 'twarde zgrubienie na korzeniu, łodydze, korze, liściu', 3. 'brodawka piersiowa, sutek' (m.in. SD). Por. łot. *kārpa* a. *kārpe* 'brodawka'. Nie ma dobrej etymologii. Przy założeniu zmiany pie. *sk- w psł. x odtwarza się odpowiednik psł. *xorpa < pbsł. *skarp-ā-, czyli formację na SO od pie. *(s)kerp- 'obciąć, oderwać' (Liv² 559), zob. *kerpù*, *kiŗpti* 'strzyc, ścinać'. Znaczn. etym. 'nierówność, wyniosłość' ⇒ 'krosta, brodawka'. Inaczej LEW 222, ALEW 455. Por. słh. *hrāpa* 'nierówność; krosta, strup', czes. gw. *chrāpy* f.pl. 'pazury', pol. gw. *chropa* 'zmarznięta skorupa śniegu; krosta, wyciek z obierającego wykwitu na skórze', *chrop* 'zmarznięta skorupa śniegu', biały, twardy mech; porost islandzki, *chropawa* 'ropucha', *chropawy* 'szorstki, niegładki' (Boryś 69). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kaŗpa* 'brodawka na skórze' (PZB 2, 423), pol. gw. *karpa* ts. (Zdancewicz 341, Laučjute 45). — Drw. *karpūtės* f.pl. 1. 'brodawki sutkowe, sutki' (*Papai balti, o karputės rausvos* 'Piersi białe, a sutki różowe'), 2. 'małe, drobne kartofle'. Cps. *karpāžolė* bot. 'wilczomlec, Euphorbia' (por. *žolė*). Vb. denom. *apkārpoti* 'pokrywać się brodawkami, naroślami', ⇒ *kārpotas* 'pokryty brodawkami, brodawkowaty', SD «brodawczasty», *bėržas karpōtis* 'brzoza brodawkowata'; *karpōtis*, *pasikarpōja* ZTŽ 'o skórze na wietrze, zimnie: stawac się szorstką, pierzchnąć'.

kārpis, -io 1 p.a. 'ryba karp, *Cyprinus carpio*' (m.in. SD) — zapoż. z pol. *karp*, -ia (SLA 98, LEW 222). Por. twardy temat w stbłr. *karpʹ*, błr. *karp*, -a. War. f. *kārpa*, *kārpė*. — Łot. *karpe*, *karpis*, *kārpa* ⇐ dn. *karp(e)*. — N.rz. *Kārpis*, *Kārpentis*, *Kārpīškis*.

karpýti, *karpaũ*, *karpiaũ* 1. 'strzyc owce', 2. 'ciąć, rozcinać nożyczkami', 3. 'ścinać kwiaty, liście', 4. 'robić nacięcia na drzewach', *ausimis karpýti* 'strzyc uszami – o koniu', *apkarpýti* 'obcinać włosy, wąsy, paznokcie'. Refl. *nusikarpýti* 'obcinać sobie, np. paznokcie'. Odpowiada łot. *karpīt* a. *kārpīt* 'grzebać w ziemi, wyrzucać ziemię' — iteratyw z

suf. -y- i SO *karp-* $\Leftarrow$ *kerp-*, zob. *kerpù*, *kiřpti* ‘strzyc, ścinać’. Paralele: *skardýti* $\Leftarrow$ *skerdžiù*; *taršýti* $\Leftarrow$ *teršiù*; *varžýti* $\Leftarrow$ *veržiù*. — Lituanizmem jest błr. gw. *výkarpacь* ‘o świni: wyryć w ziemi’ (PZB 1, 354). — Postverbalia: *atkarpà* ‘ściek, skrawek’, *įkarpa* ‘nacięcie’, *iškarpa* ‘wycinek; wykrój krawiecki’, *kařpas* ‘zacięcie, zarąb, karb, odkrawek, odcinek’ (por. budowę *kařtas*, *tarpas*, *vařpas*), $\Rightarrow$ *kařpius* ‘garnek o wyszczerbionym brzegu’; *karpiniai* m.pl. ‘wycinanki’, *karpýtinis* ‘cięty, powycinany’ (por. *adýtinis*, *badýtinis*), *karpùlius* ‘łatacz, partacz’ ($\Rightarrow$ *karpùlyti* ‘szyć nieumiejętnie, ścibolić’, war. *karvùlyti*; *karpàlyti* ‘ciąć/kroić sukno na kawałki’), *karpùtis* ‘skrawek, ściek’, *niokarpa* ‘odcinek, odkrawek, okrawek’, *pakarpà* (zob.), *ùžkarpas* ‘zacięcie, nacięcie, karb’.

karsa b.z.a. żm. ‘nora, np. lisa, jama’ (Dowkont), *karsta* b.z.a. ‘pieczara’ (Dowkont) — derywaty od neopwk. *kars-*, który jest alternantem na SO do *kirs-*, por. *kiřs(ti)* ‘ciąć, rąbać’. Znacz. etym. ‘to, co wyrąbano’. Paralele: *narsà* ob. *nařsas* $\Leftarrow$ *nirs-* (*niřsti*); *gařsas* $\Leftarrow$ *girs-* (*iřgiřsti*); *brąsà* $\Leftarrow$ *bręs-/brįs-* (*brįsti*). Inaczej analizują Būga, RR I, 308 (kontynuant pie. *kort-s-ā, do sti. *kartà-* m. ‘dół, jama’) i Skardžius, Ž 310 (*kart-sā). Zob. też *prākartas*.

kařstas 2 p.a. 1. ‘trumna’ (*Ji bus iřtikima ligi karsto lentos* ‘Ona będzie wierna do grobowej deski’), *palytėjo karstą* DP ‘dotknął trumny’, 2. ‘dół do pochowania zmarłego, grób, mogiła’ (*viėna kója karstė* ‘jedną nogą w grobie’; *gulejo palaidotas karstė* DP ‘leżał pochowany w grobie’, 3. przen. ‘bardzo chudy człowiek a. zwierzę’ (por. *grabañ dėdamas*, dosł. ‘do trumny kładziony’ – mówi się o kimś, kto jest bardzo chudy, zob. Zs 19). Lit. *kařstas* najprawdopodobniej zostało zapożyczone ze strus. *korsta* ‘trumna’ (por. res. *krūsta* ‘λάρναξ, σωρός’), ze zmianą rodzaju na męski. Strus. *korsta* to forma oboczna do *kersta* i do *korosta* ‘trumna’ (ros. gw. *kērsta*, też *kérsta*, *kerstá* ‘trumna; grób, mogiła’), co zdaniem REW I, 552 przejęte z fiń. *kirstu* ‘skrzynia’, est. *kirst* ts. (stąd też zapoż. łot. *šķiřsts* ‘trumna’, ř- wtórne). NB. Mało prawdopodobne wydaje się zapożyczenie strus. *korsta* z litewskiego *kařstas*, za czym opowiada się REW I, 634. Būga, RR II, 194, za nim SLA 98, LEW 223 i LKŽ V, 310 przyjmują pożyczkę z błr. †*korsta*, jakkolwiek na to nie ma potwierdzenia w słownikach. Zob. też *grābas*, *rakštis* i *trūnā*.

kārstyti, *kārstau*, *kārsčiai* 1. ‘wieszać, rozwieszać, np. wianki w kościele, pranie do schnięcia’ (por. łot. *kārstīt*), 2. ‘wieszać skazańca’ (*Pradėjo sukilėlius šaudyti, karstyti* ‘Zaczęli powstańców rozstrzeliwać, wieszać’); *apkārstyti*: *Apkārstau tvorą skalbiniais* ‘Obwieszam płot [wypraną] bielizną’, *iškārstyti* ‘rozwieszać, porozwieszać do schnięcia’, *nukārstyti*: *Vėjas žlugtį nuo tvorų nukarstė* ‘Wiatr pozrywał pranie z płotów’. Refl. *kārstyti* ‘wieszać się, czepiać się czego; wdrapywać się na drzewa, wlażyć; chodzić bez zajęcia, łązić’, DP ‘wieszać się’, SD¹ *karstausi* «zawieszam się» (syn. *svarstausi*). Analiza synchroniczna: *kār-sty-ti*, frq. do *kārti* ‘wieszać’. Analiza diachroniczna: *karst-y-ti, caus.-iter. na -y- od neopwk. *karst- $\Leftarrow$ prs. *kārsta* ‘zwiesza się, zwisa’ (zob. *kārti* I). Paralele: *svarstýti* $\Leftarrow$ *svirsta*; *tvārstyti* $\Leftarrow$ *tvirsta*; *kūrstyti* $\Leftarrow$ *prakūrsta*.

karščiūoti, *karščiūoju*, *karščiavaũ* 1. ‘gorączkować, mieć gorączkę, podwyższoną temperaturę’, 2. DP ‘frasować się’ — vb. denominativum na -uo- od *karštis*, -čio ‘gorączka’. — Refl. *karščiūotis* ma znacz. przenośne: ‘gorączkować się, niecierpliwieć się, spieszyć się, denerwować się’, stlit. też ‘martwić się czym’. Por. ALEW 456. — Drw. *karščiāvimas* DP ‘pieczołowanie, pilność, staranie’, *įsīkarščiāvimas* ‘rozgorączkowanie, zniecierpliwienie’.

kāršinti, *kāršinu*, *kāršinau* 1. ‘utrzymywać lub pielęgnować starego człowieka’, 2. ‘czuć przy umierającym’, 3. ‘o zbożu: czekać, aż dojrzeje’ (por. łot. *karsināt*), 4. ‘zatrzymywać kogo’, SD *karšinu* «bawię kogo długo» (syn. *gaišinu*, *ažuturiu ilgai*). Refl. *kāršintis* ‘dożywać starości na czyimś utrzymaniu; mieć dożywocie, ekscypję’ — causativum na -in- od *kāršti* ‘starzeć się, niedołążnieć’ (zob.). — Drw. *karšiñčius* ‘starzec

zdney na opiekę syna lub córki, dogorywający starzec' (⇒ blr. gw. *karšénb* ts., PZB 2, 427), *káršintojas* 'kto pielęgnuje swoich starych rodziców'.

karšis, -iēs f. 4 p.a. 'ryba leszcz, certa, Abramis brama vel vimbra' (m.in. SD), war. *karšis*, *karšys*, *káršis*. Wygląda jak refleks SO *karš-* ⇐ *kerš-*, por. *kéršas* 'graniasty, pstry'. Por. LEW 223, ALEW 455. — N.rz. *Karšis*, *Karšė*.

kárštas, -à 3 p.a. 1. 'gorący, silnie nagrany' (*kárštas vunduo* SD «ukrop»), 'upalny, skwarny' (łot. *karšts* ts.), 2. 'pełen zapалу, zapalczywy, gorliwy, namiętny', 3. 'pilny, pospieszny, gorączkowy; ostry'. DP 'gorący, szczery, pilny, uprzejmy, ochotny' — może przymiotnik postwerbalny na -a- od *karšt- jak w *karštyti < *karš-sty-, frq. na SO od pwk. *kerš-*, por. *apkeřsti*, *sukeřsti* 'rozgniewać się' s.v. *keřsti* (paralele: *baũgřtas*, *maiřtas*, *řvaiřtas*). LEW 223 daje zestawienie ze stwn. *herd* 'ognisko', goc. *haũri* 'węgiel' i stisl. *hyrr* 'ogień'. ALEW 456 dopuszcza nawet złożenie pie. *korH-st(h₂)ó- jako punkt wyjścia. Akut niewiadomego pochodzenia. — Z innymi sufiksami: łot. *karřa* 'upał, gorąco', *karřiens* 'pocenie się, poty'. Problematyczne jest zrównanie z prasłowiańskim *krasa, scs. *krasa* 'piękno, ozdoba', mianowicie przy założeniu znacz. etym. 'barwa ognia, czerwień' (zob. Boryś 256). — Drw. *kárřtie* żm. 'w upał, w czasie upałów', *karřtĩmas* 'gorące jedzenie, gorący napój' (war. *kárřtĩmas*, *karřtĩmas*), *karřtĩnė* 'dur, tyfus' (syn. *řĩltĩnė* ⇐ *řĩltas*), SD «gorączka», *karřtis* 'gorąco, upał; gorączka', DP 'ochota, gorącość, gorąco, pilność, chęć, gorączka, upalenie', SD *karřtis* «gorącość; pałanie; skwara», *degu karřćiais* «gorączkę mam» (por. łot. *karřtinis* 'gorączka'); *karřtĩmas* 'gorącość, gorąco', DP 'gorliwość' (por. łot. *karřtĩba* a. *karřtums* 'gorąco, żar; gorączka'), *karřtuõlis* 'człowiek zapalczywy, porywczy; zapalenie'. Cps. *karřtĩmetis* 1. 'czas letnich upałów' (por. *mėtas*), war. SD *karřtĩmetė*, *karřtos vasaros dienos* «kanikuła», 2. 'czas wytężonej pracy, okres pilnych prac polowych', 3. 'poruszenie, krzątanina', 4. 'ucisk, ciężenie'. Vb. denom. *karřćiũoti* (zob.), *kárřtinti* 'zrobić gorącym, podgrzewać'.

kárřti, *kárřtu* (*karř-stu), *kárřau* 1. 'starzec się, niedołążnić, grzybieć' (*Žmogus pradedà kárřti* 'Człowiek zaczyna niedołążnić'), 2. 'dogorywać, kończyć życie, umierać ze starości' (*Karřtu*, *karřtu*, *kařin*, *kada nukárřiu* 'Dogorywam, nie wiadomo, kiedy wyzionę ducha'), 3. 'o zbożu: dojrzewać', por. *Vasarojis nebauga jau, ale kárřta*, t.y. *noksta* JU 'Zboże jare już nie rośnie, ale dojrzewa', 4. 'odczuwać brak pieniędzy': *Kárřtu kárřtu pinigũ*, t.y. *trũksta man* JU 'Brak mi pieniędzy', *iřkárřti* a. *nukárřti* 'doczekać późnej starości', *pėrkarřti*: *Perkarřo senis ir nebeřino, kũ bekalbũs* 'Starzec bardzo się posunął i już nie wie, co mówi', *prikárřti* 'dojrzeć' (*Prikarřusi varpa, jau pjautini javai* 'Kłos jest już dojrzały, zboże nadaje się do żęcia'), też 'zabraknąć' (*Ana prikárřusi buvo septiniũ grařiũ* 'Zabrakło jej siedmiu groszy'). War. *karřti*. Odpowiednik łot. *karst*, *karstu*, *karsu* 'starzec się, grzybieć; dojrzewać – o zbożu'. Czasownik quasiprymarny, przekształcony z formacji iteratywnej na SO, *karřtyti a. *karřoti (szczegóły niezbadane). SO *k^(u)ork- należy do pie. *k^(u)erk- 'chudnąć' (LIV² 355), por. wed. *křřyati* 'chudnie, wątłeje', SO *cakárřa* pf. 'jest chudy, szczupły', *karřáyanti* 3 pl. 'wycieńczają', SZ wed. *křřá-* 'chudy, szczupły, słabowity', stisl. *horr* m. 'chudnięcie, wychudzenie' (*hurha-). Akut wtórny, uwarunkowany sufigowaniem -sta- w prs. (por. typ *gĩmstu* s.v. *gĩmti*). Brak alternantów na SE †kerř- i na SZ †kirř-/†kurř-. W szczegółach inaczej LEW 223n., ALEW 457. Bũga, RR II, 255 próbował powiązać *kárřti* z bliskoznacznym pwk. *kroř-/kriõř-*, por. *sukrořsti* lub *sukriõřsti* 'zestarzeć się, zniedołążnić', *krořėti* 'bezczylnie siedzieć a. leżeć; charczeć, rzeźić', ale nie wskazał sposobu na uzgodnienie wokalizmów *ar* i *ro* (*rā). Niewykluczona jest onomatopeiczna podstawa leksemu *kr(i)õř-*, por. dwoistość *krok-/kriok-* s.v. *kriõkti*. — Drw. *kárřinti* (zob.). Sb. postvb. *karřà* 'starość, dogorywanie, zgrzybiałość' (⇒ *kárřatė*, *kárřatis* a. *karřatis* ts., war. suf. *kárřastis*, *karřastis*). Cps. *sėnkarřis* 'bardzo stary' (dosł. 'stary i zgrzybiały', por.

sēnas) – złożenie synonimiczne, podobne do *pliknuogis* ‘całkiem goły’, *sénkietis* ‘stary i twardy’.

karšti, *karšiù* (war. *karšù*), *karšiaũ* (war. *karšaiũ*) 1. ‘czochrać, rozskubywać wełnę przed przędzeniem, gręplować’ (*karšiu vilnas* SD¹ «grępluję», *karšiu vilnas* SD «wybijam wełnę, czechrzę»), 2. ‘trzepać len, dziergać len z główek’, 3. ‘czyścić konia zgrzeblę’, 4. ‘spuszczać lanie’ (*prikařšti*), 5. przen. ‘robić coś szybko, energicznie’, 6. przen. ‘szybko iść, bieć’. Odpowiednik łot. *kārst*, *kāršu*, *kārsu* ‘czesać wełnę, gręplować’. Cechy formalne prs. *karšiù* (łot. *kāršu*) przemawiają za jego quasiprymarnym charakterem, czyli dawną przynależnością praesens do apofonicznego iter. **karšyti* (por. *tar̃ti* ob. *tar̃yti*; *rangti* ob. *rangyti*). Ślad iteratywu na -y- widać w łot. *kārsīties*² refl. ‘sprzeczać się’. Na neoosnowę *karšy-* może wskazywać deverbativum *karšyklā* ‘gręplarnia’ (alternatywna analiza: *karš-yklā*). Dalej por. *iškāršinti kailį* ‘złoić skórę, spuścić lanie’, *įkāršinti arklius* ‘postraszyć konie (żeby szybciej biegły)’, *kāršinti* ‘niepokoić, zawracać głowę, natrętnie prosić’, *karšinu* SD «bawię kogo długo; frasiuję kogo, troskam». Brak alternantów na SE †*kerš-*, SZ †*kirš-/†kurš-*. — Czasownik lit.-łot. jest spokrewniony ze słowiańskim drw. dewerbalnym na SO, psł. **kors-tā*- n.act. ‘drapanie się jako skutek swędzenia’, n.concr. ‘świerzb’ itp., por. scs. *krasta* ‘trąd, parchy, krosty’, sch. *krāsta* ‘strup, krostka, świerzb’, słh. *krāsta* ‘strup’, ros. *korōsta* ‘świerzb, krosty’, czes. *krāsta* (*chrast*) ‘parchy, strupy’, pol. *krosta* ‘chorobliwy wyprysk na skórze’ (por. BSW 118). — Lit. *karš-* pochodzi ze zmiany **kars-* (por. *gařšas*, *piřštas*, *virřšus*), będącego refleksem pie. *(s)*kors-*. Ta osnowa na SO należała do pwk. pie. *(s)*ker-s-* ‘czesać, gręplować’, por. łac. *carrō* (*carō*, *cariō*, *carriō*), -ere ‘gręplować, czesać surowiec wełny, przygotowując go do przędzenia’ (**karsō*), stwn. *skerran* ‘drapać, skrobać’ (**skerzan*). Zob. LIV² 559, LEW 224, ALEW 457, de Vaan 95. Podobny typ pierwiastka: pie. *(s)*ker-H-*, zob. *skėrti*, *skirti*. W kwestii s-mobile por. *kertù* < *(s)*kert-*, *kerpù* < *(s)*kerp-*. — Drw. *karšatis* f., acc.sg. *kāršatį* 1. ‘czas czesania wełny lub lnu’, 2. ‘ulewny deszcz’, *karšė* ‘bójka, bijatyka’, *karšėjas* n.agt. ‘kto grępluje wełnę’, SD *karšėjas vilnų* «wybijacz wełny», *karšiavà*, acc.sg. *kāršiavą* ‘ulewny deszcz’, *karšiklis* ‘szczotka druciana do czesania lnu, wełny; zgrzebło końskie’, *karšimas vilnos* SD «wybijanie wełny», *karštūvai* m.pl. ‘szczotka do lnu, do czochrania wełny’, SD «grempła» [‘szczotka druciana do czesania i drapania wełny’, SPXVI].

karšūnas 2 p.a. ZTŽ ‘jastrząb’ (*Karšūnas gaudina viřtas*) — zapoż. z błr. *karšun*, -á, por. ros. *kóršun* ‘sęp’.

kartà 4 p.a. 1. ‘warstwa (cienka, gruba)’, 2. ‘kora’, 3. ‘sznur koralii’, 4. ‘zmiana bielizny, ubranie; całe ubranie’, 5. ‘piętro w budynku’, 6. ‘rocznik, ludzie urodzeni w tym samym roku’ (*Iř visų kartų žmonių ims rekrūtus* ‘Ze wszystkich roczników będą brali rekrutów’), 7. ‘pokolenie, ród’, 8. ‘czas’ (*Užeis toki kartà, kad nebebus karų* ‘Przyjdzie taki czas, że nie będzie już wojen’), 9. ‘raz; ilokrotność czego’ (*keliomis kartomis* adv. ‘parę razy’), 10. ‘rodzaj, gatunek, np. mąki’, 11. ‘następstwo według ustalonego porządku, kolejność’ — tylko tematem fleksyjnym różni się od *karřtas* (zob.). Odpowiednik łot. *kārta* ‘warstwa, rząd, następstwo, kolejność; warstwa społeczna, stan’. Znacz. etym. ‘cięcie’ ⇒ ‘to, co odcięto, oddzielono’ (⇒ ‘oddzielona płaszczyzna, warstwa’). Paralele: *dangà*, *lakà*, *vārža*.

karřtas 2 p.a. ‘uderzenie, raz’ — dwuznaczne: albo rzecz. apofoniczny na SO *kart-* ⇐ *kert-*, albo rzecz. postwerbalny od iter. **kartyti*, por. *kertù*, *kiřsti* ‘siec, ciąć’. Znacz. etym. ‘cięcie, uderzenie’ (por. słow. *razŭ* s.v. *rŭořas*). Paralele słowotwórcze: *karřpas*, *tårpas*, *žámbar*. Z innym tematem: *kartà* (zob.). — Wśród derywatów są liczne przysłówki: *dùkart* ‘dwukrotnie, dwa razy’ (⇒ *dvikařtis* ‘dwukrotny, podwójny’, sb. *dvikartis* SD¹ «sowitość»), *iřkařt* (zob.), *karřtais* ‘czasami, niekiedy’, *kartù* ‘razem, wspólnie; zarazem, jednocześnie’, *trīs kartūs* ‘trzy razy’, *vieną karřtą*, *vienąkart* adv. ‘jeden raz, jednokrotnie’ (łot. *viēnkārt*),

vienu kartū ‘za jednym razem, naraz’. Cps. *rētkarčiais* ‘czasami, z rzadka’ (por. *rētas*), *šķkart* (zob.), *tākart* (zob.), *trečiūkart* ‘za trzecim razem’ (por. *trēčias*). Złożenia tautologiczne: *karītkarčiais* ‘czasami, od czasu do czasu’, *karītkartēmis* ts. (por. *niēkniekis*, *žygzysis*). — Inne: *kartuņtā* a. *kartuņta* adv. ‘kiedyś w przyszłości, pewnego razu’ (*To ir tu kartunta gailēsies* ‘Tego i ty kiedyś pożałujesz’; paralele w ŻD 375), *pakarčiū* adv. ‘po kolei, stopniowo’. Cps. *galvókartas* (zob.). Vb. denom. *kartóti* (zob.). — W słowiańskim por. **kortū* w scs. *tri kraty* adv. ‘trzykroć’, *sedmū kratū* adv. ‘siedmiokroć’ (czes. *tříkrát*, *sedmkrát*).

kartekis przest. ‘przezroczysta tkanina z jedwabiu; woal, tiul’ (PAŽ 181) — zapoż. z nwn. *Kartek* m. ‘suknia z brugijskiego atlasu’ (Dw). Wtórny war. *katēkis* (LKŽ wywodzi to błędnie z niem. †*Katek*). Zob. też *šydas*.

kárti I, *kariū*, *kóriau* ‘wieszać, zawieszać’, *pakárti* ‘powiesić, zabić przez powieszenie’, *pérkarti* ‘przewiesić, przerzucić (przez plecy, przez płot)’, *užkarti* ‘zawiesić’. Refl. *pasikarti* ‘powiesić się’, DP ‘obiesić się’, *pérsikarti* ‘wychylić się (przez okno), przechylić się (np. nad studnią), zwiesić się nad czym, zawisnąć (na gałęzi, belce)’, *prisikarti* ‘przyczepić się’, *užsikarti* ‘wleźć na górę, wgramolić się’ (*užsikarti mēdī* ‘wleźć na drzewo’), ‘przyczepić się do kogo’, także ‘wyjść za mąż’ (*Pirmajam virui mirus, ji už kito užsikóre* ‘Jak umarł pierwszy mąż, to wyszła za innego’). Odpowiednik łot. *kārt*, *karu*, *kāru* ‘wieszać’, *aizkārt* ‘powiesić, zawiesić (zasłony)’. Prs. *kariū* to zapewne dawne prs. iteratywno-kauzatywne do inf. na -y-, por. gw. *karyti* ‘wieszać’. — Inchoat. *kārū* (< *ka-n-ru; war. *kārstu*), *karaū*, *kárti* ‘zwisnąć, zwiesić się’, *atkarti* ‘odchylić się; o kosie: wygiąć się od użycia’, *nukarti* ‘zwisnąć, np. o kłosach, gałęziach, wążach’. Osobno zob. *kārstyti*. — Refleks lit. *kār-C* kontynuuje pie. **korH-C*, formę na SO od pwk. **kerH-* ‘wieszać’, por. stang. *heorr* m., stisl. *hjarri* m. ‘zawiasa; skrzydło drzwi’, śrniderl. *hare*, *here* f. ‘zawiasa’, niderl. *har* ‘zawiasa; szczelina’ (LIV² 353, Kroonen 221). Przy uwzględnieniu s-mobile można postulować związek z refleksami pwk. pie. **skerH-* ‘odłączać się, odwisać’, zob. *skérti*. — Drw. *kárdinti* cur.-caus. ‘kazać, żeby powieszono; dać do powieszenia’, refl. *pasikárdinti* wulg. ‘wyjść za mąż’, *kárdyti* (zob.), *karėti* (zob.), *karyti* (zob. wyżej), *karóti* (zob.), *kārstyti* (zob.). — Nomina: *karēklis* n.agt. ‘kat, który wiesza’ i n.instr. ‘hak do zawieszenia czego’ (por. łot. *kareklis* ‘to, co wisi, zwisa, wisiolek’), *karikas* ‘to, co zwisa, wisi, np. żuraw przy studni’ (GJL II, § 462), *kārinaitē* ‘cóрка kogoś, kto się powiesił’, *kārsena* ‘wieszanie skazańca’ (neosuf., por. *ārsena*, *mālsena*), *kārtuvēs* f.pl. ‘wieszanie; szubienica’, SD «szubienica» (⇒ *kartuvinykas* SD «szubienicznik» [‘wisielec’]), *karulys* ‘to, co wisi, zwisa’, gw. ‘sopel lodu’ (por. łot. *karulis* ‘wisiolek’), ⇒ vb. denom. *karuliūoti* ‘wisieć, zwisać’; *karuonīs*, *-iēs* c. ‘wisielec’, *karūs* ‘zdolny do zaczepiania się, czepny, przylegający; wygodny do chwycenia, poręczny; zaczepny, skłonny do zaczepiania kogoś’, *pakaraĩ* m.pl. ‘łachmany; kawałki mięsa’, *pākaras* (zob.), *pakarāila* c. 1. ‘wisielec’, 2. ‘człowiek lub zwierzę wysokie a chude’, 3. ‘taki, którego wszędzie pełno’, 4. ‘łazący po drzewach – o dziecku’ (*Ko ten karstais po medžius kaip pakarāila!* ‘Co ty tam łazisz po drzewach jak [jakiś] «pakaraila!»’), *pakaraĩlis* ‘wisielec’, *pakaru* SD¹ «obieś; szubienicznik», dziś – rozszerzone o suf. *-kl-*, przedstawia drw. dekaduatywny: *pakaruōklis* ‘wisielec’ (⇒ *karuōklis* ts.). — Neoosn. *kary-*: *karyklā* ‘miejsce do suszenia sieci; szatnia; szubienica’, *karyklai* m.pl. ‘rusztowanie’, *karyklos* f.pl. ‘żerdzie, na których rozwiesza się sieci do suszenia’. — Cps. *ausikaras* (zob. *ausis*), *gaivakaras* (zob. *gaivinti*), *gývakaras* (zob. *gývas*), *katkarā* ‘kto dręczy koty’ (dosł. ‘kto wiesza koty’, por. *katē*), *šunkara* c. ‘ten, co wiesza psy’ (por. *šuō*), przen. ‘nikczemnik, niegodziwiec’. — WSO *kor-* < **kār-*: *kóriau* (prt.), drw. *korėti*, *kóriu* (3 os. *kóri* a. *kória*), *-ėjau* ‘wisieć, zwisać’, *nusikóreš* ‘obwisły, zwieszający się’; iterativum na *-o-*, **koroti* (por. *kovóti*, *krovóti*), zanikło prawdopodobnie na skutek konfliktu homonimicznego z zapożyczonym czas. *koróti* ‘karać’. Nomina: *korėjas*

‘ten, kto wieszka, kat’, *korikas* ‘to, co zwisa’, *korulys* (zob.), *pakorẽ* 3 p.a. ‘szubienica’ (znacz. etym. n.act. ‘powieszenie’, por. typ *orẽ*, *mõlẽ*), *pakorimas*: SD <*pakarimas*> «obieszenie», *pasikõrẽlis* ‘człowiek powieszony, wisielec’ (por. *pasikõrẽs*).

kárti II, *kãra* (*ka-n-ra; war. *kársta*), *kãro* gw. 1. ‘cierpieć głód, głodować’, 2. ‘być wychudłym, mieć zapadły brzuch’, *pérkarti* ‘wygłodnieć’ (*Pérkarẽs kaip šuva, tris dienas neẽdẽs* ‘Wygłodniały jak pies, który trzy dni nie jadł’), *prikárti* ‘cierpieć głód przez dłuższy czas’. Drw. *karẽnti* ‘skąpić, sknerzyć’, ‘z zimna dzwonić zębami’ (*Net dantys karẽna nuo šalčio*), *karẽntis* ‘morzyć się głodem ze skąpstwa’. Jeśli się założy pierwotne znac. ‘pożądać, odczuwać wielkie pragnienie; pragnąć kogo’, to będzie można nawiązać *kárti* II do tematu nominalnego **kãra*- jak w łot. *kãrs* ‘łapczywy, chciwy, pożądlivy, łasy’ oraz łac. *cãrus* ‘drogi, kochany; cenny’, goc. *hors* ‘cudzołożnik’, < pie. **keh2-ro-* ‘pożądany; pożądlivy’, pwk. **keh2-* ‘pożądać, pragnąć’. Por. LEW 221, LIV² 343 (bez form łot.), de Vaan 95n. Denominatywnie prs. *kãra/kársta* ⇐ adi. **kãras* ma paralełę np. w *bãla/bálsta* ‘bieleje’ ⇐ adi. **bãlas* (łot. *bãls*), zob. *bálti*. — Inne łotewskie drw. z *kãr-*: *kãre* ‘żądza, pragnienie’, *kãrẽtiẽs* ‘zachciewać się’, *kãruõt* ‘gorąco pragnąć, pożądać’, *kãrinât* ‘budzić pożądanie’ (*kãrdinât* ‘wystawiać na próbę, kusić’). — Łotewski ma poza tym *kãmêt*, *-ẽju* ‘cierpieć głód; łaknąć czego’, co ma wygląd vb. denominativum od zanikłego sb. **kãma*, por. wed. *kãma-* m. ‘życzenie, pragnienie, pożądanie’, < pie. **keh2-mo-*.

kártis, -ies 1 p.a. f. 1. ‘żerdź, tyka; żerdź w płocie’, 2. ‘drag do przyciskania siana na wozie’, 3. ‘kij, pałka’, 4. ‘dyszel pługa’ (syn. *ielaktis*), 4. przen. ‘klucz dzikich gęsi w locie’ (*Medinosios žąsųs lekia viena kártimi paskui žąsiną* ‘Dzikie gęsi lecą kluczem za gęsiorem’). War. *kártẽ* 1 p.a. (*mergà kaip kártẽ* ‘wysoka dziewczyna’). DLKŽ 287 dodaje tu jeszcze idiom *kaip iš kárties lyja* ‘leje jak z cebra’, tymczasem w LKŽ V, 341 figuruje on w osobnym lemmacie 2 *kártis* (por. jeszcze *Kaip kárčia verčia* ts., dosł. ‘Jak żerdzią przewraca’). SD *kartis* «drag, drażek; grzęda na szaty», «tycz, żerdź» (syn. *žalga*), *kartis ilga su ietim karionėj vartojama* «drzewce, drzewo», *kartis drobės eldijinės* «żaglowy drag, antenna» [‘maszt do rozpinania żagli’]. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *kãrts* ‘tyczka; miara długości, pręt’ (gen.pl. *kãršu*), drw. stpr. *kartano* EV ‘drag, Stange’, *pocorto* EV ‘próg w futrynie drzwi, Swelle [Schwelle]’ < **pa-kart-ã*. Dwuznaczne: 1° formacja z suf. -i- i SO *kart-* ⇐ *kert-* jak w *kertũ*, *kiřsti* m.in. ‘rąbać’ (zob.); znacz. etym. ‘to, co odrąbano z drzewa’ (por. *prãkartas* ‘koryto’ ⇐ *prakiřsti* ‘przerąbać’), 2° nomen pochodzące od czas. *kárti* ‘wieszać’ (łot. *kãrt*); znacz. etym. ‘to, co służy do zawieszania, rozwieszania czegoś; to, na czym się coś wieszka’ (por. ALEW 459n.). Akut przemawia za drugą z tych ewentualności. — LEW 225 przypominał dawne zbliżenie z gr. κομῶς m. ‘pień, kłoda, bierwiono’ (SZ scs. *krũma* ‘ster; rufa’, ros. *kormá* ‘rufa’ < **kur-mã-*) ⇐ κείρω ‘obciąć. ostrzyć; wycinać, zrywać’, które odwołuje się do pwk. elementarnego pie. *(s)ker- ‘strzyć, ciąć’. Tymczasem Beekes 2010, 665, 754 w kontekście κομῶς nie wspomina o lit. *kártis*. — Drw. *kartẽlẽ* ‘poprzeczka’, SD¹ «drażek», *kartinẽ* lub *kartinẽ* ‘żerdź, tyka chmielowa’, *kartinis* a. *kartinis* ts., *kártys* f.pl. ‘zrobione z żerdzi piętro w stodole (do składania owsa, koniczyny)’. Cps. *žardãkartẽ* ‘żerdź w przepłocie’ (por. *žardas*).

kartóti, *kartóju*, *kartójau* 1. ‘robić coś po raz drugi, powtarzać (słowa, lekcje)’, 2. ‘orać po raz drugi na krótko przed siewem’, SD *kartóju* «przeorywam rolę» (por. łot. *kãrtât* a. *kãrtuõt* ts.), 3. ‘kłaść co na przemian, np. kłaść jabłka (na zimę) przekładając je słomą’ — czasownik denominatywny na -o- od rzecz. *kar̥tas* ‘uderzenie, raz’ (zob.). — Neoosn. *karto-*: *kartõčius*, zwykle pl. *kartõčiai* ‘darń pozostała na roli po pierwszym oraniu’, *kartõnẽ*: *Prasdẽjo pũdymo kartõnẽ* ‘Zaczęło się powtórne oranie ugoru’ (o sufiksie zob. s.v. *medžiõnẽ*). Tu może też *kartókliš* 1 p.a. ‘księgi, część żołądka ssaków przeżuwających’. War. *kartõklẽs* a. *kartókšlẽs* f.pl., *kartókšlis*; z niejasnym ur: *kurtoklẽ* CGL. — Neoosn. *kartoj-*:

kartoja ‘powtórne oranie, zwł. ugoru’, war. *kartōjė* (*Mūs lauko daug, užtat ir kartōjė ilgiau užsitęsia* ‘U nas [jest] dużo pola, dlatego też k. dłużej trwa’), por. *kapojà*, *kapōjė* ⇐ *kapóju*. — Zapoż. litewskie w stbłr. *pokortatb*, *pokartatb* 1604 ‘orać po raz drugi’, pol. gw. *kartać* ts. i ‘orać po rozrzuconiu obornika’ (por. Laučjute 45).

kartōžninkas 1 p.a. gw. ‘karciarz’ (KRŽ) — zapoż. z ros. *kartěžnik*. Brak w LKŽ. Por. *kōrtininkas* s.v. *kortà*.

kartūnas 2 p.a. ‘perkal, gęsta, gładka tkanina bawełniana na ubiory kobiece, obrusy, fartuchy itp.’ (*Sijonai buvo spalvotų kartūnų* ‘Spódnice były [szyte] z kolorowego perkalu’) — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z nwn. gw. *Kartūn* m. (stąd też pol. przest. *kartun*, -u ‘perkal’), prus.-niem. *kartūn*, por. GL 64, LEW 225. — Rzadszy war. *katūnas* 2 p.a. ‘perkal’ (Litwa pruska) ⇐ nwn. *Kattūn* m. ⇐ niderl. *kattoen*, tu z hiszp.-arab. *quṭūn*, co jest wariantem do arab. *quṭn* ‘bawełna’ (zob. Kluge-Seebold 362).

kartūpelis, -io 1 p.a. gw. ‘kartofel, ziemniak, *Solanum tuberosum*’ — zapoż. z nwn. *Kartoffel* f. Por. łot. *gartupeļi* ob. *kartupeļi* m.pl. ‘kartofle’. War. z sonoryzacją *rt > rd* (GL 63n., Prellwitz 57): *kardūpelis*, *kardupelē*, *kurdūpelis* (war. *purdupelis* b.z.a.), *kurdūplē*, *kurdōplē*, *kurdōplē*. Tu też *kurdūpelis*, por. *Mare, išvirk kurdūpelių kiaulēm* ‘Marysiu, ugotuj kartofli dla świń’. — Gwarowa forma lit. *kurdōplē* została przejęta jako błr. gw. *kurdōplja* ‘kartofel’, por. *Kartoplju kadasb nazyvali kurdoplja* ‘Dawniej kartofel nazywano «kurdoplja»’ (PZB 2, 581). — W przenośnym użyciu *kurdūpelis* oznacza ‘człowieka niskiego, małego, przykurczonego’ albo ‘zwierzę niewyrośłe, źle się rozwijające’ (LZŽ), por. *Mergà maža kaip kurdūpelis* ‘Dziewczyna mała jak kartofel’. *Šimo sūnus gal ir bus jau tokis kurdūpelis* ‘Syn Szymona chyba pozostanie już takim kurduplem’. *Šimet tokie kurdūpeliai paršeliai teužaugo* ‘Tego roku prosięta jak kurduple wyrosły’. W tym ostatnim znaczeniu wyraz litewski został przejęty do polskich gwar suwalskich, a stamtąd dostał się do języka ogólnego, por. *kurdupel* wulg. ‘człowiek niski, niepokazny’. Inaczej Bańkowski I, 857: «W polskim z niemieckiego, najpierw chyba o krótkim nożu zbójeckim. Szerzy się dopiero w XIX-2 jako przezwisko ludzi niskich». Całkiem inaczej Sławski III, 398: *kurdupel* jest spokrewnione z błr. gw. *kurdūpelb* ‘człowiek niskiego wzrostu’, drw. od adi. *kurdūpyj* ‘z obciętym ogonem, bez ogona; krótki, kusi’, co ma być refleksem złożenia płn.-psł. **kṛno-dupū* (podobnie ĖSBM 5, 168). Boryś 2005 pominął wyraz *kurdupel*. NB. Błr. gw. *kurdūpelb* nie jest wyrazem odziedziczonym z prasłowiańskiego, lecz zapożyczeniem: albo z jęz. polskiego (por. *kurdupel*), albo z jęz. litewskiego (por. *kurdūpelis*). — Z pol. *kartofle* m.pl. pochodzi błr. *kartópli* a. *kartóxli*. Od tego singulativa *kartópelb* a. *kartóplja*, *kartóxlja*, *kardóxlja* (por. pol. przest. *kartofla*), drw. wsteczny *kardópa*, zdrobn. *kartóška*. Zob. ĖSBM 4, 281. W tymże słowniku odnotowano błr. gw. *kartúlb* ‘człowiek niskiego wzrostu’.

kartūs, -i 4 p.a. 1. ‘gorzki’, 2. przen. ‘przykry, bolesny, nieprzyjemny’ — przymiotnik na -u- o dwuznacznej genezie: 1° *kart-u-*, drw. od abstr. **karta* ‘gorycz’ (por. *kaṛtis*), podobny do *baisūs* ⇐ *baisa*; *drąsūs* ⇐ *drąsà*; *žadūs* ⇐ *žādas*, 2° drw. apofoniczny od czas. *kertū*, *kiṛsti* ‘ciąć, rąbać, żąć’ (por. *sukiṛsti* ‘zgorzknieć’). Znacz. etym. ‘tnący, przykry w smaku’²⁸⁵. Nawiązanie stpr. *kārtai* nom.pl. m. ‘przykry dla kogoś, bitter’. — Drw. *kaṛčiai* m.pl. bot. ‘rdest ostrogorzki, pieprz wodny, *Polygonum hydropiper*’ (ziele przeciwrwo-

²⁸⁵ Por. pol. *gorzki* wobec ros. *górkij* m.in. ‘gryzący – o dymie’ – od psł. **gorēti* ‘płonać, palić się’. Odpowiednik słowiański: rcs. *kratūkū* ‘krótki, niedługi’, ros. *korótkij*, czes. *krátký*, pol. *krótki* pokazuje rozszerzenie osnowy na -u-, **kort-ū-*, sufiksem *-ko- (zob. s.vv. *raižūs*, *saldūs*). Znacz. etym. ‘ucięty, skrócony’, por. łac. *curtus* ‘(o rzeczach) uszkodzony, stłuczony, okaleczony, o zwierzętach: kastrowany; o ludziach: obrzezany’, przen. ‘niezupełny’ (**kṛt-ó-*). Por. też stwn. *kurz*, *kurt* ‘krótki’ (nwn. *kurz*), stisl. *kortr*, *kurtr* ts., co zapożyczone z łac. *curtus*. Zob. WH I 316n., BSW 131, LEW 225, REW I, 663, Kluge-Seebold 421, Rejzek 310.

toczne), *karčióji*, *-ósios* ‘wódka; gorzka wódka’, *kartēlis* ‘zgaga’, *kartimas* ‘gorycz’, *kar̃tis* ts., *kartókas* ‘gorzkawy’, *kartulys* ts., *kartūninis*: *kartūniniai obuoliai* m.pl. ‘gorzkie jabłka’, war. *kartūdinis*: *kartūdiniai obuoliai* ts. (na temat neosufiksów *-ūnin-* i *-ūdin-* zob. *pietūninis*), *kartuõlė* ‘rodzaj grzyba’. Vb. denom. *kartėti*, *-ja*, *-jo* ‘gorzknąć’, inchoat. *kar̃sti*, *kar̃sta* (**kart-sta*), *kar̃to* ‘gorzknąć’, *karstu* SD «gorzknę», *sukarstu* SD¹ «gorzknąć» (syn. *kartumi staiuos*).

karūnà 2 p.a., gen.sg. *karūnos* 1. ‘korona’, *karūna karališka* SD «korona królewska», 2. SD «chorągiew kościelna», SD¹ «proporzec», 3. *karūna kunigų* SD «korona kapłańska» [‘tonsura księży, plesz’], 4. *karūnos mūro* pl. SD «gzemys» [‘koronowanie, wyższa część słupa’, L.] (syn. *perjuostuvės*, *juostos mūro*) — zapoż. ze stbłr. *koruna*, *karuna* ← stpol. *koruna* (SLA 98, Zs 23, LEW 225; brak w ALEW). Por. błr. *karóna*, *-y* ← pol. *korona*. — Vb. denom. *karūnavóti* przest. ‘koronować’ ← stbłr. *korunovati* (por. błr. *karanavács*, *-niju*). — Neoapofonia SZ *ā* ⇒ SP *ā*: *karūnà* DVŽ (por. *gāktos* ⇒ *gōktos*; *kāšikas* ⇒ *kōšikas*).

karunkà 2 p.a., gen.sg. *karuňkos* stlit., gw. 1. ‘rózaniec’, 2. ‘modlitwa zwana koronką’ (*Karunką gieda* ‘Śpiewają koronkę’. *Rėk: šalin karunkos ir gadzinkos!* ‘Krzyknij: Precz z koronkami i godzinkami!’) — zapoż. ze stbłr. *korunka* ← pol. przest. *korunka* ‘gałeczki, paciorki nawleczone na sznureczek do odmawiania pacierzy’ (Sw). War. *karanka* b.z.a. (*Giedok karanką*) ← stbłr. *koronka*. Por. SLA 98, Zs 23, LEW 225, POLŽ 362n.

karunkos, *-ų* 1 p.a., *karuňkos* 2 p.a. f.pl. gw. ‘koronki, niciana ozdoba ażurowa do obszywania strojów kobiecych i bielizny’ (*Numezgiau gražias karūnkas* ‘Wydziergałam piękne koronki’) — zapoż. ze stbłr. *karunki*, por. błr. *karūnki*, *-aū* ← pol. przest. *korunki*, *-nek*. Por. Zs 23, PzB 2, 425, POLŽ 363, ĖSBM 4, 282. War. z dysymilacją *ŋk* > *lk*: *karūlkos* DVŽ. — Drw. *karunkēls* SD «koronki v szat białych wyszywanych» (syn. *mazgeliai kraštuose išsiuvinėtuosa*). Zob. też *farbatkos*.

karūžas 2 p.a. hist. 1. ‘chorąży wojewódzki’, 2. ‘chorąży, żołnierz noszący chorągiew’, 3. gw. ‘nadzorca robotników rolnych we dworze, karbowy’ — z lit. *k* za błr. *x* zapożyczone ze stbłr. *xoružij*, *xoružyj*, *xoruży*, por. błr. gw. *xarūży*, *-aha* (błr. liter. *xarūnży*, *-aha* ← pol. *chorąży*, *-ego*). Poza tym: *karūžasis* SD¹ «chorąży», *karūžasis* (m.in. u Dowkonta). War. *karūža* b.z.a. War. *chorūžas* ← błr. *xarūnży*. — Drw. *karūžystė* ‘kawaleria’, *karūžninkas* b.z.a. ‘chorąży’. — Nazw. *Karūžas*, *Karužà*, *Karūžà*, *Karūžis*, *Karužys*, *Karuželis*; zruszczona postać: *Karūšas* (Unbegaun 1995, 276). N.m. *Karužai* 3x, *Karūžiškė* 2x, *Karūžiškės* 2x, *Karūžiškiai*, *Karūžalaukis*.

karvatka LEX przest. ‘naczynie do picia, Trinkgeschirr’ (SLA 99) — zapoż. ze stbłr. *karvatka* (*karavatka*, *korovatka*) ← pol. *karwatka* ‘miarka, naczynie na płyny, napoje’ (Sw II, 285; Brückner 221 dopuszczał przestawkę z *kwaterka*). Pominie w LkŽ, LEW, ALEW i POLŽ.

kárvė 1 p.a. 1. ‘krowa’, SD: *melžiamà karvė* «doyna krowa», *medinė karvė* «bawolica» (syn. *stumbrė*), 2. przen. ‘nieruchliwy człowiek a. zwierzę’. Łot. *kaŗva* jest używane tylko jako obelga. Jak *vārna* od *vaŗnas* i *vilķē* od *vilķas* zakładają sufiksację wymienną połączoną ze wzdłużeniem wokalizmu (vŗddhi), tak też *kárvė* implikuje sb. m. **kaŗvas* ‘byk’ jako podstawę derywacji (por. Nussbaum 1986, 8)²⁸⁶. Odpowiedniki bsł.: stpr. *curwis* Ev ‘wół, Ochze [Ochse]’ < *[*karvəs*], *stesmu kurwan* dat.sg. ‘wołu, dem Ochsen’²⁸⁷, pol. przest. *karw*

²⁸⁶ Oboczny nagłos *t-* w gwarowym *tárvė* (Litwa południowa i pld.-wschodnia), por. *tumelys* < *kumelys* (Dovidaitis, *Lingua Posnaniensis* VII, 341; LEW 1064).

²⁸⁷ Przyjęcie dla staropruskiego sekundarnej labializacji **ka* > *ku* (zob. Trautmann 1910, 118) wydaje się lepszym wyjściem niż suponowanie rozbieżności apofonicznej między SZ *curwis* < **kr-uo-* i SP *kárvė* < **kōr-uā-* (vŗddhi), jak to proponowali Stang 1966, 78 i Nussbaum 1986, 8.

przest. 'wół, stary wół'. Wyraz pbsł. *kārūā- (BSW 119), pb. *karūijā-. Por. cs. *krava*, sch. *kräva*, ros. *koróva*, pol. *krowa*. Pie. *korH-uaH- (transponat). Może tu chodzić o zdepalatalizowany wariant pwk. *kerh₂-, ukazującego się w nazwach 'rogu', por. gr. *κεραός* 'rogaty, zrobiony z rogu' < *kerauos od *κέρας*. Por. de Vaan 111, s.v. *cervus*. Zob. też *širšuō*. — Drw. *karvāitē* 'krówka', *karvēkē* peior. 'krówsko', *karvenā* 'skóra z krowy', *karvidē* 'obora dla krów' (por. *avidē*), *karviēna* a. *karvienā* 'mięso krowy, wołowina' (war. *kārvēna*), *karvīka* 'krówka' (por. sufiks w *telyčyka*), *karvīna* 'marna krowa', *karviņčius* 'krowie łajno zmieszane z gliną, brane do leczenia skaleczonego drzewa' (kalka hybrydalna z pol. *krowieniec*, -*ńca*), *kārviščia* peior. 'krówsko' (zob. GJL II, § 401), *karvyštaitē* 'licha, mała a. młoda krowa', *karvyštē* a. *karvyštē* 'licha krowa', *karvytē* 'jałówka', *karviūzē* 'marna krowa', *karviznā* 'licha, chuda krowa'. — Cps. *karvābulvės* f.pl. 'najgorsze kartofle (niesmaczne, małe)' (por. *būlvės*), *karvakōjis* 'ktoś o wielkich, niezgrabnych nogach' (por. *kōja*; dosł. 'mający nogi jak u krowy'), *karvāmilžis* 1. 'wieczorne dojenie krów', 2. przen. 'zmierzch' (por. *mēlžti*), *karvāpapis* 'sutek krowi' (por. *pāpas*), *karvāšūdis* a. *kārviašūdis* 'krowie łajno, krowieniec' (por. *šūdas*), *karvāvaris* 'kto przepędza kupione bydło do miejsca przeznaczenia' (por. *varyti*), *karvāžolē* bot. 'knieć błotna, kaczeniec, *Caltha palustris*' (por. *žolē*, war. *karvēžolē*), *kārviabandē* a. *kārviabandis* 'krowie łajno', dosł. 'krowi placek' (por. *bandā* II; syn. *kārviašūdis*), *kārvalovis* 'koryto do pojenia krów' (por. *lōva*). — N.jez. *Karvys*, n.rz. *Kaŗvē*, *Kaŗvis*, *Kaŗvinē*, *Kaŗvinē*, *Kaŗvāklonis* (zob. *klānas*), *Kaŗvedā* (**Kaŗvada*, zob. *vādē*). Nazwy terenowe (Vanagas 149): *Kaŗvābalē* (błoto), *Kaŗvātrakis* (pastwisko), *Kaŗviādūburis* (miejsce w rzece), *Kaŗviaraistis* (błoto). Por. stpr. n.m. *Curwin*, *Corwen*, *Corwingyne* (las), *Kurwingen* ob. *Carwingen*, cps. *Corwedompne* ob. *Curwedumpne*, *Korwelaucken* ob. *Korbelawken* (AON 70n., 77, 233).

karvēlis, -io 2 p.a. 'gołąb, Columba', f. *karvēlē* 'gołębica'; *karvelis uldukas* 'gołąb siniak, Columba oenas', *mažasis karvelis* 'turkawka, Turtur auritus', *keleivis karvelis* 'gołąb wędrowny, *Ectopistes migratorius*'. Ze słowotwórczego punktu widzenia jest to zdrobnienie od *kārvē* 'krowa' (zob.), dosł. 'krówka', ale tło semazjologiczne tej nazwy pozostaje niejasne. ALEW 461 zauważa, że gołębie są jedynymi ptakami, które karmią pisklęta swego rodzaju mlekiem. — Drw. *karvelaitis* SD «gołąbiątko», *karvelėnas* 'młody gołąb' (m.in. CHB), *karveličia* przest. 'gołębica; gołębnik', SD¹ «gołębica», *karvelidē* 'gołębnik' (neol.), *karvelinīčia* 'gołębnik', SD «gołębieniec» (neosuf. -*inīčia*), *karvēlininkas* 'gołębiarz, hodowca gołębi', *karvelio mėnuo* SD «kwiecień, aprilis», syn. *žiedų mėnuo* (zob. Skardžius, RR 4, 28n.). — Cps. *karvelaikas* SD «gołębnik» – przez degeminację z **karvel-laikas* (dosł. 'hodowca gołębi'), por. *laikyti* 'trzymać'), *karvēlēdis* 'jastrząb' (dosł. 'pożeracz gołębi', por. typ *lašinėdis* oraz hasło *ėd-*). — Nazw. *Kaŗvēlis* (⇒ pol. *Korwiel*), *Kaŗvelāitis*. N.m. *Kaŗvēliai*, *Kaŗveliaĩ*, *Kaŗvēliškės* 8x, *Kaŗvēlninkai*.

karvōjus, -aus 2 p.a. stlit., gw. 1. 'wielkie ciasto weselne upieczone przez swatkę' (*Inešė savočia karvojų sulig sietu didumo* 'Swatka wniosła korowaj prawie tak wielki jak sito'), 2. 'pieczywo z lepszej mąki, kołacz', SD «kołacz», 3. 'ciasto wielkanocne' (*valgykiam Velykas tikrą karvojų* MŽ 267₁₇) — zmienione z *karavōjus* przez synkopowanie nieakcentowanej sylaby, podobnie jak w *kalvarātas* < *kalavarātas*. Zapożyczenie ze stbłr. *korovajb* (SLA 99, ZS 23, LEW 226), por. błr. *karaváj*, -a. War. *karavōlius*, *karvōlius* pokazują oboczność j : l' (por. *sienōlis* ob. *sienōjis*). Inne: *kurvōjus*, *karojus* b.z.a. (v-mobile?).

karvōšius, -iaus 2 p.a. gw. 1. 'wyłóg na rękawie, mankiet, brzeg rękawa' (*Užsikišau pinigų už karvošiaus ir, matyt, iškrito* 'Wsunąłem pieniądze za mankiet i widocznie [mi] wypadły'), 2. 'duży kawałek, kawał (chleba, drewna)', 3. 'roślina podobna do rumianku' (*Prasti rugiai: visi susimaišę su karvošiais* 'Marne żyto: całe pomieszane z «karvošiai»') —

zapoż. ze stbłr. *karvaš* XVII w. ‘wyłóg na rękawie’ ⇔ pol. przest. *karwasz*, -a ‘naramiennik, naramiennik metalowy; wyłóg na rękawie; brzeg rękawa lub sukni; nagolennik’, też ‘połec słoniny’ (⇔ węg. *karvas* ‘naramiennik blaszany’, zob. Sw II, 285, Brückner 221, Bańkowski I, 638). War. *karvāšas*, *karvāšis*, *karvāšius*, jak też *karōšius* i *karōšis*. — War. *karavōšius* ‘mankiet z futra lub aksamitu’ ⇔ stbłr. *karavaš* (brak w ĖSBM i LEW).

karvóti, *karvóju*, *karvójau* gw. 1. ‘nieumiejętnie szyć, ścibolić’, 2. ‘obszywać rękawy lamówką’. Niejasne. Drw. *karvūlyti* ‘ścibolić’ przypomina *karpūlyti*, wspomniane s.v. *karpýti*.

karzinà 2 p.a., gen.sg. *karzinos* gw. ‘wór ze sznurków, służący do przenoszenia siana’ — zapoż. z błr. *karzina*, -y, ros. *korzina* ‘kosz’.

karzinka 1 p.a. gw. ‘koszyk wpleciony z łyka lub wikliny’ (*Jonienė grįžta iš turgaus, pilną karzinka nešdama* ‘Jonienė wraca z targu z pełnym koszykiem [dosł. niosąc pełny koszyk]’) — zapoż. z ros. *korzinka*, -i. War. z wsuniętym -a-: *karazinka* ‘koszyk; duży kosz na siano’ (por. Zs 23, LD § 150), war. metatetyczny: *krazinka*.

kàs zaimek pytajny bezrodzajowy ‘kto, co’ : łot. *kas*, stpr. *kas* ts. < pie. *k^hos. Por. łac. *quī, quae, quod*, goc. *hvas*, wed. *kaḥ*, gr. *πο-* (πόθεν ‘skąd’), zob. LEW 199, ALEW 462. — Odmiana litewska: nom. *kàs*, gen. *kõ*, dat. *kám* (przest. *kámug* DP ‘czemuż’), acc. *kã*, instr. *kuõ*, loc. *kamè*, all. *kóp* DP ‘do czego’, adess. *kamp* DP ‘u kogo’. W genetiwie sg. supletywnym uzupełnieniem pwk. *ka-* (*kõ* ‘kogo, czego’) jest *kie-*, por. formę dzierżawczą *kienàs*, *kienõ* ‘czyj’ (zob.). — W słowiańskim zamiast prostego *kũ mamy złożenie *kũ-to* (gen.sg. *ko-go*), przy czym w drugim jego członie ukazuje się demonstrativum *to*, spokrewnione z lit. *tàs* (zob.). — Zaimek *k^hos jest innowacją w stosunku do interrogativum pie. *k^hi-s ‘kto’ (m.f.) i *k^hi-d ‘co’ (n.). Jego temat stoi w związku z formami zależnymi do *k^his, mianowicie z gen.sg. *k^hó-s(i)o ‘kogo’ i dat.sg. *k^hó-sm-ōj ‘komu’. — Zaimki nieokreślne złożone z *kàs* i partykuły: 1. *kàs nòrs* ‘ktokolwiek’, 2. *bèt kàs* ‘kto bądź, co bądź; ktokolwiek, cokolwiek’, 3. *bỹ kàs* ‘byłe kto, ktokolwiek’ (ptk. *bỹ* jest pochodzenia słowiańskiego), 4. *kažkàs* ‘ktoś, coś’ (zob.), 5. *kai kàs* ‘niejeden, ten i ów’, 6. *ne kàs* ‘mało kto’, 7. *kas-ne-kàs* lub *kas-nẽ-kas* ‘rzadko kto’.

kasà, -õs 4 p.a. 1. ‘warkocz, włosy uplecione z kilku pasm’ (*supinti kãsq* ‘zapleść warkocz’), 2. ‘upleciony ze słomy warkocz cebuli’, 3. ‘trzustka, pancreas’. Pl. *kãsos* ‘długie włosy na głowie’, *kasos supintos* SD «warkocz». Odpowiednik łot. *kasa* ‘warkocz’. Formacja dwuznaczna. 1° może to być drw. prymarny na SO *kas-* ⇔ *kes- ‘czesać’, por. scs. *česq*, *česati* ‘czesać’, znacz. etym. ‘uczesanie’. 2° może to być drw. postwerbalny od czas. iter. *kasýti* (zob.), łot. *kasīt* ‘czesać, skrobać, drapać’, znacz. etym. ‘czesanie, uczesanie’. — Lit.-łot. *kasa* ma dwa odpowiedniki w słowiańskim, por. 1° cs. *kosa* ‘włosy na głowie’, ros. *kosá*, acc. *kósu* ‘warkocz’, stpol. *kosa* ‘długie splecione włosy; grzywa końska’, 2° cs. *kosa* ‘narzędzie do ścinania zboża, trawy, fałx’, ros. *kosá*, acc. *kósu* i *kósu* ts., pol. *kosa* ts., stpol. też n. act. ‘koszenie, kośba’. Zob. LEW 226, ALEW 462n. i Boryś 251. Nieco inaczej BSW 120. — Drw. *kasinë* ‘wstażka a. spinka do włosów’, *kasiniñkas*, *kasniñkas*, *kasnyñkas* ‘wstażka do włosów’ (⇒ błr. gw. *kasnik* ts., PzB 2, 432n.), *kasinis* ‘tkany pas z warkoczami, służący do przenoszenia na pole garnków z jedzeniem’, *kasótas*, -a ‘z warkoczami – o dziewczynie, o kłosach’. Tu również hapaks stpr. *coysnis* EV ‘grzebień, Kamm’, co po emendacji na *cosynis, czyt. [kãsinis], daje się sprowadzić do *kasinis; substantywizowany przymiotnik typu lit. *kasinë* (inaczej PKEŽ 2, 237n.: praforma *kaisna); *kasulà* ‘grono, kiść jagód, porzeczek’ (zob. też *kẽsulas*). — Cps. *kãspinas* ‘wstażka do warkocza, do włosów, tasiemka’ = łot. *kaspins* ts. (por. *pinti*, war. *kasãpinis*, -pinè, *kasópinas*, -pinè, -pynè), ⇒ *kaspinuõčius*

‘tasiemiec, Cestoda’ (neol.). Vb. denom. *kasóti*, -ju, -jau ‘splatać warkocz’, *atkasóti* ‘rozpleść warkocz, rozpuścić włosy’, *užkasóti* ‘zawiazać (sznur)’.

kasdiēn adv. ‘co dzień, codziennie’ — zrost członów *kàs* ‘co’ i *dienà* ‘dzień’, por. SD *kas diena* «co dzień». — Drw. *kasdienybē* ‘codziennność, powszedniość’, *kasdieninis* ‘codzienny, powszedni’, skrót haplologiczny: *kasdiēnis* ts., SD «codzienny»; *kasdiēniškas* ‘codzienny, powszedni’.

kasýti, *kasaiũ*, *kasiaiũ* 1. ‘skrobać, drapać’, 2. ‘czesać zgrzeblę’. Odpowiedniki bsł.: łot. *kasīt*, *kasu* ‘czesać; skrobać, drapać, grabić (siano), obierać (kartofle)’, psł. **kositi* ‘ciąć, sieć kosa’ (sch. *kòsiti*, ros. *kosítb*, pol. *kosić*). Pbsł. **kas-ī*, iterativum na SO *kas-* ← **kes-* ‘czesać’, por. scs. *češq*, *česati* ‘czesać’ (według LIV² 357 do pie. **kes-* ‘ordnen, doprowadzać do porządku’). Paralele: *lasýti* ← *lesù*; *tasýti* ← *tēsū*; *draskýti* ← *dreskiū*. — SD¹ *kasau* «łachcę, łachtam» [‘drażnić, łaskotać, głaskać’, SPXVI] (syn. *katulu*), SD *kasau* «cudzę konia» [‘czesać konia za pomocą zgrzebla’, SPXVI], *iškasýti* ‘wyczesać, wyskrobać’, SD¹ «wyczosuię», SD «wyskrobać», *pakasyti* ‘podrapać swędzące miejsce, poskrobać’. Refl. *kasýtis* ‘drapać się w co, ocierać się o co’, SD *kasausi* «czocham się; drapię się w co; skrobię się w głowę». — Neosn. *kasy-*: *iškasynos* SD 1. «ruda» [dosł. ‘kopalina’], 2. «kopane rzeczy w ziemi» (syn. *iškasti daiktai iš žemės*), *kasyklà* ‘kopalnia’, *kasyklis* SD¹ «skrobadło», *kasýnia* gw. ‘wykopki, kopanie kartofli’, *pakasylos* f.pl. przest. ‘pogrzeb’, *pakasyňnos* (zob.). — Inne deverbative: *kasinėti* 1. ‘grzebać, kopać, rozkopywać, wykopywać’, 2. ‘drapać (głowę, plecy)’, *apkasinėti bulves* ‘okopywać kartofle’, SD *apkasinėti medžiū* «podskrobać drzewa», *apkasinėju* SD¹ «oskrobywam». Osobno zob. *kāšcyti* od **kas-sty-*. — Neopwk. *kas-* (← *kasaiũ*) przybiera suf. -o-: *kasióti*, -ju, -jau ‘kopać ziemię szpadłem’, *iškasióti bulves* ‘wykopywać kartofle’ (por. łot. *kašāt*, -āju ‘kopać, ryć; mocno padać – o deszczu’). Por. *bradžióti* ← *bradžiaiũ*, -ýti; *ganióti* ← *ganiaiũ*, -ýti.

kasmótas, -a 1 p.a. wsch.-lit. ‘pokryty gęstymi włos(k)ami, włochaty, kosmaty’ (LzŽ) — zapoż. ze stbłr. *kosmatyj*, por. błr. *kasmátý* ‘obrosnięty włosami, pokryty kudłami’.

kásnis, -io 1 p.a., *kąsnỹs* 4 p.a. 1. ‘nieduży kawałek czegoś jadalnego, kęs (chleba, mięsa)’, 2. ‘kawałek’ (*Netur kąsnies duonos* ‘Nie ma [ani] kawałka chleba’) — dewerbalny rzeczownik na -ni- od neopwk. *kąs-* jak w *kąsti* ‘kąsać, gryźć’ (zob.). Paralele: *krimšnis* ← *krimš(t)*, *pusnis* ← *pūs(t)*, *skiršnis* ← *skiřs(t)*, zob. Smoczyński, ALL 49, 2003, 110. ŽD 222 wymienia *kąsnis* razem z *kėpsnis*, *žiņgsnis* itp., z czego wniosek, że dopuszcza on analizę z neosufiksem -sni- i degeminacją: **kąs-sni-* (tak też GJL II, § 295 i Ambrazas 1993, § 143). — Drw. *kąsnį* adv. ‘trochę, w małej ilości, niedużo, odrobinę’ (*Mēs kųsnį kitėp ūtarojam* LzŽ ‘My trochę inaczej mówimy’), ⇒ *po mažą kasnėlį* ‘po małym kawałeczku, kąsku’, *buvo kąsnelditį geriau* ‘było troszeczkę lepiej’. Vb. denom. *kąsniūoti* ‘jeść wielkimi kęsami; kroić, rąbać na kawałki; nierówno rznąć, ciąć, strzyc’, ⇒ *sukąsniūotas*: SD <*sukusnuotas*> «żuty, zwany». — Lit. *kąsnis* zestawia się z psł. **kąsū* ‘kęs, kawałek odkąszony’ < **kand-sa-* (por. bg. *кѹс*, słh. *kōs*, ros. *kus*, czes. *kus*, pol. *kęs*), jakkolwiek w słowiańskim nie ma śladu po prymarnym praesens typu lit. *kāndu* ‘kąsam’. Por. też psł. vb. denom. **kąsati* ob. **kąsiti*, por. bg. *кѹсам* ‘rozrywać na kawałki’, słh. *kosāti* ‘ciąć na kawałki’, ros. *kusátb* ‘kąsać, gryźć’, czes. *kousat* ts., pol. *kąsać* ‘szarpać zębami, gryźć; kłuć żądłem’ (stpol. *kąsić* ‘gryźć’, dziś tylko w cps. *przekąsić*, *ukąsić*, *zakąsić*). Zob. BSW 116, LEW 227, Boryś 226n. (s.vv. *kąsać*, *kęs*).

kasōčius, -iaus 2 p.a. bot. ‘rdest ptasi, Polygonum aviculare; kosaciec, Iris’ — zapoż. z błr. *kasáč*, -á (por. ĖSBM 4, 292).

kasóti, *kasóju*, *kasójau* wsch.-lit. ‘podwijać lub unosić część ubrania, podkasywać, zakasywać’ (*Jis, vis tebekasodamas rankovę, išbėgo pro duris* ‘On wciąż zakasując sobie

rękaw, wybiegł przez drzwi') — vb. simplex wyabstrahowane ze złożen typu *pakasóti* 'unieść do góry', *pasikasóti* 'podkasać sobie, zakasać sobie (spódnice, rękawy koszuli, mankiety spodni)' — zapoż. z błr. *padkasáć*, *zakasáć*, refl. *padkasácca*, *-kasájusja*, 3 sg. *-kasáecca*. — Refl. *kasótis* ma też inne znaczenia, por. 1° 'czepiać się, zaczepiać kogo': *Nesikasók in man!* 'Nie czepiaj się mnie!' *Kai priskaso kokis girtas, tai niekaip negalėjau praseit* 'Jak przyczepił się [do mnie] jakiś pijany, to nijak nie mogłem przejść', 2° 'przysiąc, przysiąć': *Anas nuvéjo ir priskasojo, kad tie pinigai jo* 'Tamten poszedł i przysiągł, że te pieniądze są jego'.

kasrà adv. 'dość dużo, niemało, sporo'. Drw. *kasrēlė* 'niewielka ilość, liczba'. Niejasne.

kāstė 2 p.a. gw. 1. 'skrzynia, skrzynka', 2. 'drabiniasty żłób w oborze', też pl.t. *kāstės* (*Įdėk į kastės šieno* 'Nałóż siana do żłobu') — prawdopodobnie zapoż. z nwn. *Kasten* m. 'skrzynia, pudło'.

kastėžin gw. adv. 'nie wiadomo': *O kap tĩ yrà, tai kastĩžin* DvŽ 'Jak tam jest, to nie wiadomo' — z uniwerbizacji zwrotu *kàs teĩ žino* 'kto tam wie'. Zob. też *kažin*.

kàsti, *kasù*, *kasiaũ* 1. 'ryć ziemię, kopać, grzebać', 2. 'garnąć do kupy (ziarno, słomę, plewy)', 3. 'obrabiać siekierą', 4. 'żłobić dłutem w drewnie', 5. 'drzeć nici (o grzebieniu tkackim)'. Odpowiednik łot. *kast*, *kasu* a. *kašu*, *kasu* 'ryć (ziemię), garnąć, zgarniać, okopywać rośliny'. Cps. *apkàsti žēmēmis* 'okopać ziemią', *ažukasta ugnis* SD «zagrzebiony ogień», *iškàsti* 'wykopać (dół, rów); wygrzebywać z ziemi (warzywa, kartofle)', *iškasu* SD «wygrzebać co, wygrześć» (SD¹ «wygrzebiam»), *iškasu kū* SD «wykopywam co», *nukàsti* 'odkopać, odgarnąć (śnieg), wykopać (np. kartofle)', *pakàsti* 'pogrzebać, pochować umarłego' (*pakasu* SD¹ «pogrzebiam; grzebię; podkopywam»), *perkasu* SD «przekopywam co», *sukàsti* 'skopać (ziemię), spulchnić ją; wkopać (słup)', *užkàsti* 'zakopać coś w ziemi; pochować nieboszczyka'. Refl. *nusikàsti* 'wykopać sobie; dotrzeć gdzie z mozołem', *pasikasu* SD «szancuię się» (syn. *pasirausiu*). Czasownik quasiprymarny. Paradygmat opiera się na neoosn. *kas-*, którą wyabstrahowano z iteratywnego prs. **kasiũ* do **kasýti* ← **kesu*, **kesti* (por. *kasýti* 'skrobać, drapać'). Pwk. pie. **kes-/kos-* 'doprowadzać do porządku, ordnen' (LIV² 357). Por. z jednej strony formację praesens łot. *kašu* : psł. **košō* < **kos-jo-* (ros. *košũ*, pol. *koszę*), z drugiej strony infinitivus lit. *kasýti*, łot. *kasīt*, odpowiadający psł. **kositi*. Paralele: *barũ* zam. **bariu* (zob. *bárti*), *kalũ* zam. **kaliu* (zob. *kálti*), *malũ* zam. **maliu* (zob. *málti*). Por. Stang 1942, 40. — Werbalny SE **kes-* ukazuje się m.in. w słowiańskim, por. scs. *čėšō*, *čėsatī* 'czesać; zrywać (owoce)', stpol. *czeszę*, *czosać* 'rozczesywać włosy, sierść (zgrzeblęm); zrywać całą garścią (owoce, jagody)', w XVI w. też 'bić, chłostać; obrabiać toporem, ciosać (drewno, kamień)', ros. *čėsátb* 'czesać; gręplować; drapać' (por. BSW 119n., REW III, 329n., Boryś 97). Dalej por. het. *kiszi* 'czesze', *kissir* prt. 'czesali' < **kes-* (LIV² 357), jak też pochodne formy pierwiastkowe pie. **ks-es-* w gr. *ξέω* 'strugać, ciosać, wygładzać, rzeźbić' oraz pie. **ks-eŭ-* w gr. *ξύω* 'skrobać, krajać, rozdrabniać' (zob. Beekes 2010, 1035, 1039). — SO pbsł. **kas-* reprezentują w słowiańskim czas. scs. *kosnōti sę* 'dotknąć się', ros. *kosnúťsja*, ukr. *kosnúťsja* ts. oraz ros. gw. *kósatb*, *kosátb* 'bić, tłuc; rąbać, ciosać; kraść co z ogrodu', *kosátb'sja* 'bić się', sch. gw. *kósati se* 'klócić się' (por. REW I, 640n., Boryś 451, s.v. *podkasać*). — WSO pbsł. **kās-*: lit. *pakosėti*, *-iu*, *-ėjau* 'pokopać trochę, przez jakiś czas' (wzdłużenie charakterystyczne dla typu «pakylėti», zob. Otrębski 1934, 294n., GJL II, §§ 616n.), scs. *kasati sę* 'dotykać się', ros. *kasátb'sja*, czes. *kasat* 'podkasywać, podwijać', pol. *podkasać* 'podwinać dół ubrania' (stpol. 'opasać, ścisnąć sznurem'), *zakasać* 'podwinać rękawy', por. REW I, 537, Boryś, l.c. — Nominalne *kas-*: *apkasimas medžių* SD «okopywanie drzew», *atākasos* f.pl. 'ziarno odmiecione od wialni' (*Kai arpuja, atastumia grūdus nuo arpo, ir tie grūdai yra atākasos*

‘Kiedy wieją zboże, to odgarniają ziarno od wialni, i to ziarno nazywa się «atakasos»’), *iškassenos* f.pl. ‘kopaliny, surowce mineralne; wykopaliska, zabytki wykopywane z ziemi’, *kasà* (zob.), *kaséjas* ‘kopacz’, SD też «grabarz; grubarz, kruszcowy kopacz», *kasenà* ‘dłuto do żłobienia drewnianych naczyń i łyżek’, *kasiklis* ‘motyka, łopata; zgrzebło końskie’, *kasinė* ‘dół do przechowywania kartofli’, *kaslŷs* ‘rydel’, *kastójas* ‘kopacz dołów, rowów’ (SD «kopacz, fossor»), *kastūvas* ‘rydel, motyka; rylec, dłuto; zgrzebło’, *kasulà* (zob.), *pakasà* ‘kopanie ziemniaków, ziemniaczany plon’, *pakasinykas* SD «grubarz, grobowy kopacz», *pakasŷnos* (zob.), *pérkasa* ‘przekop’, *pérkasas* SD «przekop; row; rynsztok» (por. n.rz. *Pérkasas* 3x, *Peřkasas* 4x, *Pérkasupis*), *sánkasa* a. *sankasà* ‘nasyp (drogowy, kolejowy)’ $\Leftarrow$ *sukàsti*. — Cps. *būlvias* ‘pora kopania kartofli, wykopki’ (por. *būlvės*), *kāskelis* ‘droga wykopana’ $<$ **kask.kelis* $<$ **kast-kelis* (por. *kēlias*), *kastinkelis* ‘droga wykopana’ (por. *kastinis*), *lāpkasa* ‘lisia nora’ (por. *lāpē*), *ravakasŷs* (zob. *rāvas*). — N.m. *Lapkāsēs* 2x, *Lapkāšiai*, *Lapkasiai*, *Kuolakāšiai*, *Rudakāšiai*, *Rūdakasos*. — St. zanikowym do **kes-* było *kis-*: zob. *kīsti* I.

kāsti, *kāndu*, *kāndau* 1. ‘gryźć, kąsać’ (też o muchach, komarach), 2. pot. ‘jeść’, 3. *žuvīs kānda* ‘ryba bierze [dosł. ‘kąsa’], tj. daje się łowić na przynętę’, 4. ‘zabarwiać, farbować’ (*Tie dažai menkai tekānda* ‘Ten barwnik źle chwyta’), 5. ‘szczypać, parzyć – o pokrzywie’, 6. ‘o słońcu: opalać twarz, ciało’ (*Juodą žmogų saulė greičiau apkanda* ‘człowieka o śniadej cerze słońce szybciej opala’). War. ze zmianą *ánS* $>$ **ąS* $>$ *ąiS*: *kāisti* m.in. ZTŻ²⁸⁸. Odpowiednik łot. *kuōst*, *-žu*, *-du* ‘kąsać; rznąć (nożem, piłą); gryźć w oczy (o dymie)’. Cps. *ažukundu* SD «zaiadam» [‘śmiertelnie ukąsić’], *nukāsti* ‘ugryźć, odgryźć; przemrozić, odmrozić’, *pakāsti* ‘o mrozie: zwarzyć rośliny, przemrozić je’ (*Šalnà pakāndo gėlės* ‘Mróz zwarzył kwiaty’), war. *pakāisti*: *vārņā pakāisti* ‘schwycić zębami i udusić wronę (o psie)’, *prakāsti* ‘nadgryźć, odgryźć, przegryźć’, *sukāsti* ‘schwycić zębami, zaciąć, zacisnąć (zęby, usta)’. Refl. *atsikāsti* ‘oderwać sobie zębami, odkąsić sobie’, *atsikundu* SD «odgryzam się», *nusikāsti* ‘odkąsić sobie’, *prasikāsti* ‘przekąsić sobie’. — Trudne. Należy może do pwk. **k^(u)eh₂d-/*k^(u)h₂d-* ‘szarpać, targać’ (LIV² 344)²⁸⁹, praindo-irańskie **kād-/*k^hid-*. Por. z uogólnionym *k^h* wed. *khādāti* ‘rozrywa, rozszarpuje, żre’, pf. *ācakhāda* ‘rozszarpał’ obok *khidāti* ‘szarpie, gniecie’. Dla prabałtyckiego można założyć temat werbalny **kād-/*kād-*, gdzie **kād-* było alternantem powstałym przez analogię apofoniczną, por. **plāk-* $\Rightarrow$ *plāk-* s.v. *plākti*. Na tej podstawie powstało prs. infigowane **ka-n-du* (inf. **kasti*, prt. **kado*). Z czasem odnowiono je jako **kand-stu* $>$ **kāstu* (akut uwarunkowany sufigowaniem *-sta-*, por. typ *gimstu* s.v. *gimti*). Ten nowy temat stał się podstawą prt. *kāndau* i inf. *kāsti*. W końcu do nich dotworzono nową postać prs. *kāndu*. Drugim sposobem wytłumaczenia osnowy **kand-* jest hipoteza st. o, który został wyderwowany z neopwk. **kind-* lub **kund-* $\Leftarrow$ prs. infigowane **kindu* lub **kundu*, $<$ pie. **kh₂-ŋ-d-e*²⁹⁰. Jako trzecią ewentualność można wysunąć metatezę skrajnych spółgłosek w pwk. pie. **denk-* ‘kąsać, beißen’ (por. LIV² 117) $>$ pb. **kend-*, z towarzyszącą depalatalizacją **k^h* $>$ **k* (SO **kand-*). Inaczej ALEW 465: rekonstrukcja pie. **k^(u)end-*. — Drw. *kandinėti* ‘zakąsywać, jeść po trosze’, *kāndinti* ‘czekać, aż ryba chwyci przynętę’, *kāndžioti* ‘kąsać (np. o psie), szarpać zębami, gryźć; odgryzać po kawałku; o komarach: ciąć’, przen. o mrozie: ‘powodować ból, szczypać’. NB. Odpowiednik łot. *kuōdīt*, *-u*, *-īju* ‘kąsać’ nasuwa pytanie, czy *kāndžioti* nie pochodzi od **kandžiau* (prt. przy **kandyti*), podobnie jak np. *lāndžioti* od *lāndžiaũ*, *-yti* i *slānkjoti* od *slānkiaũ*, *-yti*. — Nomina: *īkandis* ‘ukąszenie’, *īkandin* a. *īkandiņ* (zob.),

²⁸⁸ Inaczej LD § 151, który objaśnia dyftong *ai* epentezą samogłoski *i* (wątpliwe).

²⁸⁹ Struktura jak w pie. **keh₂d-*, por. gr. κήδομαι (**kād-e-*), pf. κέκηδα ‘troszczyć się o kogo, martwić się’, walij. *cawdd* m. ‘gniew’, goc. *hatis* n. ‘nienawiść’, albo jak w pie. **keh₂k-* ‘skakać’, lit. *šoku*, *šokti* (**šāk-e-*).

²⁹⁰ Por. za LIV² 590 łąński neopwk. *stin-* $\Leftarrow$ **sten-* $<$ **st-ŋ-h₂-e-* (por. het. *ista(n)h-* ‘skosztować, spróbować jedzenia lub picia’) w drw. *dēstināre* ‘umocnić, utwierdzić’.

įkundimas sparvų SD «gżenie się; ukąszenie» (syn. *skyrimas*), *iškandinis* (zob.), *kandà* ‘zakąska; kubek z drewna’, *kándamas* (zob.), *kandiklis* ‘ten, co kąsa’, też ‘ustnik fajki; munsztuk’ (war. *kañdikas*, *kandikas*, *kañdikis*), *mùsė kandiklė* ‘owad bolimuszka kleparka, Stomoxys calcitrans’, *kandikšlis*, -ė ‘o wężu: jadowity’ (*Nežinia, ar tas žaltys kandikšlis, ar ne*), *kandis* (zob.), *prākandas* ‘przekąską’, *užkandis* ‘zakąska’ (⇒ *užkandinė* ‘bar, stołówka’, vb. denom. *užkandžiáuti* ‘spożywać zakąski’). Cps. *pasalkandà* c. ‘pies, który kąsa znienacka’ (por. adv. *iš pasalių* s.v. *pāsalos*), *žiemakañdis* ‘zimowy – o jabłku, gruszcze’ (dosł. ‘do zjedzenia w zimie’, por. *žiemà*). — Neopwk. *kas-* (⇐ *kąsti*): *kąščioti* ‘o mrozie: szczypać, kąsać’, *kansdinėti* ob. *kaisdinėti* ZTŽ iter. ‘kąsać’, *kąsnóti* ‘jeść powoli’ (SD <kusnoiu> «żucham, żuchlę»); dwuznaczne: z **kas-no-* albo też – przez degeminację- z **kas-sno-* (neosuf. -*sno-* ma m.in. wartość deminutywną, por. *kalsnóti*, *kresnóti*; inaczej GJL II, § 582: **kand-sno-*; brak w ŽD), *kąstelėti* a. *kąsterėti* ‘ukąścić nieco, przekąścić’. Nomina: *kąslūs*, -i ‘kąśliwy, zgryźliwy’ (⇒ błr. gw. *kúsla* f. ‘o kobiecie: kąśliwa, złośliwa’, por. wsch.-lit. *kųslì*, PzB 2, 588), *kąsnis* (zob.). — Neoosn. *kąst-* (⇐ *kąstas*): *kąstinė žaizdà* ‘rana kąsana, szarpana, od ukąszenia’, SD *įkųstinai* adv. «uszczypliwie» (znacz. etym. ‘kąśliwie’). Por. też wykrz. *kąst* o pochwyceńiu kęsa (*Kąst vieną sykį kąsterėjo katinas mėsos* ‘Kot naraz «kąst» chwycił kęs mięsa’).

kastilis, -io 2 p.a., war. *kaštilis* gw. 1. ‘wielki gwóźdz; gwóźdz hakowy mocujący szynę do podkładu kolejowego’ (war. *kastilius*, syn. *bėgvinė*), 2. ‘żelazny ząb w bronie’, 3. ‘szczudło, kula; drewniana noga’ (war. *kastilius*) — zapoż. z błr. *kastyłb*, -ljà, ros. *kostýlb*, -ljà (por. Zs 23, ĖSBM 4, 298).

kastinės, -ių 2 p.a.: *kastinės pāvažos* f.pl. gw. ‘sanice wykopane w stanie naturalnym’ (w przeciwieństwie do *lenktinės pāvažos* ‘sanice wyginane’). Chodzi o płozę do sań z naturalnym zagięciem, które zapewnia wykopany z ziemi korzeń drzewa (zob. SGP II, 425, s.v. *kopanik*). Drw. na -in- od neoosn. *kast-* ⇐ *kąstas*, ptc. prt. pass. do *kąsti* ‘kopać, ryć’. Z innym tematem: stlit. *kastiniai* m.pl. ‘kopaliny’, por. SD *kastiniai, ižkasamieji daiktai žemėj* «minera, ruda, kopane rzeczy w ziemi, kruszce», *kastinis* ‘droga wykopana na miejscu starej drogi’.

kastinis, -io 2 p.a. gw. 1. ‘masło zrobione z podgrzanej bitej śmietany’, 2. ‘wielkie masło’ (syn. *dižiasviestis*) — drw. na -inis od neoosn. *kast-* ⇐ *kąstas*, ptc. prt. pass. do *kąsti* ‘kopać, ryć’. Z innymi sufiksami: *kastinỹs* ‘potrawa żmudzka z podgrzanej śmietany’, *kastūvas* ‘łopata, szpadel; motyka; rylec, dłuto (do drażenia łyżek); zgrzebło’, *kastūvai* m.pl. ‘zgrzebło’.

kastyria (SLA 99), *kastyrius* (PAŽ 183) ‘namiętny gracz w kości a. karty’, stlit. hapaks; formę nom.sg. wnioskuje się z dwuznacznej formy gen.pl., por. *atskiriam ir ne prilaidžiam Večėriosp jo šventosp... apsirijėjų ir girtuoklių, kastyrių ir papiktinimą darančių* PK 209₁ ‘odłączamy i nie przypuszczamy do wieczery świętej... obżercow i pijanic, kosterow i zgorszenie czyniących’ — zapoż. ze stbłr. XIV w. *kostyrb* (war. *kostarb*, *kostorb*), por. pol. *kostyra* ts. Zob. też SLA 99 (brak w LEW i ALEW). — Drw. *kastyrauti* przest., gw. ‘grać w kości’ ⇐ pol. przest. *kostyrować* ‘grać hazardowo w kości’ (od *kostyra* ‘nałogowy gracz w kości, karty’), od tego *kastyrāvimas* DP ‘kostki’ [‘granie w kości’]; *kastyrstė* MOP ‘namiętna gra w kości’ ⇐ stbłr. *kostyrstvo*, pol. przest. *kostyrstwo*. Zob. też *kaulėliai*.

kasulà 3 p.a. gw. 1. ‘dyszel pługa’, 2. ‘pionowa część krzyża, bierwiono’, 3. ‘trzonek, drzewce’. War. m. *kasulas* b.z.a. przest. ‘dzida myśliwego’ (znacz. etym. ‘kij ze szpicastym końcem?’). Budowa: *kas-ul-*, dewerbalny drw. od *kąsti*, co m.in. oznacza ‘drewno obrabiać siekierą, wyrzynać z drewna’ (por. *Avilyš kastas iš medžio* ‘Ul wyrznięty z drzewa’. *Tas žmogus kasa kubiliukus* ‘Ten człowiek żłobi/wyrzyna naczynia z drewna’). Por. odpowiednik

na SE stpol. *czosać, czeszę* ‘obrabiać toporem, ciosać drewno lub kamień’. W kwestii suf. *-ul-* por. *krātulas* ‘rzeszoto’ ⇐ *kratyti*; *sprūdulas* ‘dewniana zatyczka’ ⇐ *sprāusti*. Pokrewieństwo *kasulas* z łac. *corulus*, *-ī* f. ‘krzak leszczyny, leszczyna, *Corylus avellana*’, przyjęte w de Vaan 138n. i Weiss 2009, 472, wydaje się mało prawdopodobne.

kašārai 2 p.a. m.pl. gw. ‘w dawnych gospodarstwach obszarowych, dworskich: budynki przeznaczone dla służby folwarcznej, czworaki’ (*Visi dvaro bernai gyveno kašāruose* ‘Wszyscy parobcy dworscy mieszkali w «kašarai»’) — z przesunięciem znaczenia zapożyczone z pol. *koszary* f.pl. ‘miejsce zakwaterowania żołnierzy’ (to z kolei od pol. gw. *koszara* ‘pleciona zagroda dla owiec pod gołym niebem’ ⇐ rum. *coșară* ts., od *coș* ‘kosz’, por. Bańkowski I, 802). Por. *kumetynas* s.v. *kūmetis*.

kašaravóti, kašaravóju, kašaravójau gw. ‘czyścić, szorować (kocioł, samowar, garnek, łyżki)’, refl. *kašaravótis* ‘myć się’ — ze zmiany **kašeravoti*, co zapożyczone z pol. przest. *koszerować*, *-uję*, por. za Sw II, 494: 1. ‘u Żydów: oczyszczać pokarmy, według przepisów Talmudu’, 2. żartobl. ‘myć, szorować do czysta’, refl. *koszerować się* ‘czyścić się, myć się, szorować się’ (*Žydzi zwykle się koszerują przed świętami*). Osnową czasownika jest przym. *koszerny* Sw ‘czysty, należyty, stosowny do przepisów Talmudu, dozwolony Żydom do użycia na pokarm’, zob. *košernas*. — War. *kašėryti* ob. *kašėryti*, *-iju*, *-ijau* ‘czyścić, myć’ jest białorutenizmem, por. błr. gw. *kašėryць* ‘czyścić, oczyszczać’, refl. *kašėrycca* ‘myć się starannie’ (ĖSBM 4, 321), war. *kašaryць* (PZB 2, 447). Inne warianty: *kašiėryti* (*Visus arklius iškašiėrijom upėje* ‘Wszystkie konie umyliśmy w rzece’) oraz *kašiūryti* ‘prać, płukać bieliznę’ i *iškašiūryti* ‘oczyścić (ściany)’. Zastępstwo *-yti* przez *-inti* daje war. *kašarinti* ob. *kašėrinti* ‘czyścić, myć’, refl. *išsikašėrinti* ‘wymyć się, wykapać się (w jeziorze)’. Jak widać, segment *-er-* sufiksu białoruskiego ma różnorakie lit. zastępstwo: *-er-*, *-ėr-* i *-ier-*; *-iur-*, *-iūr-*.

kašavōras 2 p.a. wsch.-lit. ‘kucharz w wojsku’ (ZS 23) — zapoż. z błr. *kašavár*, *-a* ‘kucharz w wojsku; kucharz w stołówce pracowniczej’, zob. TSBM. LKŽ V, 397 mylnie wskazuje ros. [gw.] *kaševár* jako źródło pożyczki (rosyjski wyraz oznacza ‘łopatkę do mieszania kaszy’ i ‘urządzenie do gotowania kaszy nad ogniskiem’, zob. SRNG).

kāščyti, kāščinu, kāščinau ZTŽ ‘ryć w ziemi, kopać’, *iškaščyti duobę* ‘wykopać dół’ — analiza: *kašč-y-*, gdzie neoosnowa *kašč-* pochodzi prawdopodobnie z **kasč-* — jak w **kasčiau*, praeteritum do zanikłego frekwentatywu **kas-sty-* do *kāsti* ‘ryć, kopać’ (por. *pustyti* < **pus-sty-* ⇐ *pūsti*). Formacja na *-in-* stanowi odnowienie tego frekwentatywu.

kāšė 2 p.a., *kašė* 4 p.a. ‘kosz; siatka na siano; skrzynia na ziarno (we młynie)’ — drw. wsteczny od *kašėlė* (*kašėlis, kašėlius*) ‘rodzaj koszyka’ ⇐ błr. *kašėlb, kašaljá*. Por. LEW 227, ZS 23. War. *kašà*. Drw. *kašėtas* ‘kołyska wypleciona z witek’.

kašėti, kašiù, kašėjau gw. ‘spadać z ciała, chudnąć, usychać, mizernieć’ (*Gyvoliai ant šiaudų iškašėjo per žiemą*, t.y. *išdžiūvo* JU ‘Zwierzęta żywione przez zimę słomą zmizerniały’), *iškašėti* ‘umrzeć’ (*Kašėjo, kašėjo ir iškašėjo*), refl. *išsikašėti* 1. ‘o starcu: usychać, grzybieć’ (*Tas jų senis išsikašėjęs visai*), 2. ‘zgłodnieć’ (*Kad atvažiavo iš miško išsikašėjęs*), 3. ‘o koszuli: zedrzeć się’. Z powodu izolacji niejasne. Por. LEW 227, który za Machkiem dopuszcza związek z ros. *čáxnutb* ‘chudnąć, słabnąć, więdnąć’; rozbieżności *kaš-*: *čax-* nie wyjaśnia. REW III, 306 utrzymywał, że *čáxnutb* jest nowotworem na miejscu **čaznōti*.

kāšikas 1, 3 p.a., *kašikas* 2 p.a. gw. 1. ‘kosz na kartofle, warzywa, sieczkę’, 2. ‘siatka do przenoszenia siano’ — zapoż. ze stbłr. *košikb, košykb*, por. błr. *kóšyk, -a*, pol. *koszyk*. — Neopofonia SZ *ā* ⇒ SP *ā*: *kōšikas* DVŽ (por. *kapkà* ⇒ *kopkà*; *kvajà* ⇒ *kvojà*).

kāšius, -iaus 2 p.a. gw. ‘kosz na kartofle, warzywa, ziarno’, też f. *kašis, -iēs* 4 p.a.

‘kosz na ziarno, mąkę’. Dwuznaczne: albo zapożyczenie ze stbłr. *košъ*, błr. *koš*, *kašá* albo też drw. wsteczny od *kāšikas* (zob.). Zob. LEW 227, ALEW 465. — Drw. *kašiukas*. N.m. *Kašiai*. — Nazw. *Každáila* wywodzi się przez udźwięcznienie z **kaš-dáila* cps. ‘ten, kto wypłata kosze’ (typ *ratadáila*, zob. s.v. *dáilinti*). War. *Kāždailis*, *Kāždailys*.

kaškà 2 p.a., gen.sg. *kāškos* stlit., gw. 1. ‘biegun, czop na którym obracają się drzwi’ (*Durys ant kaškoms*), war. *kačkà*, 2. ‘kij niezbyt gruby; tyczka wetknięta z boku wozu dla oparcia na nim siana a. gałęzi’, 3. ‘oparcie siedzenia w saniach’ (war. *kačkà*), 4. ‘zarąb w belce mostu’, 5. ‘pal w moście’ (war. *kačkà*). SD: *kaška* «pal mostowy», *tiltas unt kaškų* «most na palach». Bez pewnej etymologii, zob. LEW 201. Brückner 1877, 88 rozważał zapożyczenie z pol. *kaczka* ‘Querbalken am Deichselende’, ale takie użycie wyrazu *kaczka* nie znajduje potwierdzenia w słownikach, zob. SGP II, 286n., Sw II, 196.

kāškis, -io 2 p.a. gw. ‘świerzb, choroba skórna zwierząt i ludzi’ — zapoż. z łot. *kašķis*. Inaczej LEW 226: do *kāsti* ‘kopać, ryć’.

kašnóti, *kašnóju*, *kašnójau* gw. ‘wzywać, nawoływać konia słowami «kaš-kaš-kaš»’ — czasownik na -no- od wyk rz. *kāš*. Paralele: *caknóti*, *gurkšnóti*, *pakšnóti*.

kaštānas 2 p.a., *kaštōnas* 2 p.a. 1. bot. ‘kasztanowiec pospolity, Aesculus hippocastanum’, 2. bot. ‘kasztanowiec jadalny, Castanea sativa’ — zapoż. z ros. *kaštān*, -a (← nwn. *Kastānie* f. przez pol. *kasztan*; dalsza etymologia w REW I, 544, EWD 632). — Drw. *kaštāninis* ‘kasztanowy, mający kolor owocu kasztanowca, rudawobrazowy’, *kaštānis*, -ē ‘koń maści od jasnorudej do ciemnoczekoladowej, koń cisawy’, do tego zapożyczenia: *kaštaĩkas* ← pol. (*koń*) *kasztanek* i *kaštānka* ← pol. (*kobyła*) *kasztanka*; *kaštōnas* ‘kasztan – koń’ (Zs 23).

kāštas 4 p.a., też pl.t. *kaštaĩ* ‘nakład pieniężny na określony cel, koszt, koszty, wydatki na kupno lub opłacenie czego’ — zapoż. ze stbłr. *košъ* ‘wartość czego; wysokość nakładu pieniężnego’ (← pol. *koszt*, pl. *koszty* ← śrwn. *kost*, *koste* ← włos. *costo*, zob. Sławski II, 544). Por. SLA 99 i LEW 228 (wprost z pol.). — Vb. denom. *kāštytis* ‘ponosić koszty’, np. *Veseliją kelti* (*veselijai kelti*, *veseliją keliant*) *reik išsikāštyti* JU ‘Urządzając wesele, trzeba się wykosztować’; *kaštúoti* ‘kosztować’. Zob. też *kaštaũnas* i *kaštavóti*.

kaštaũnas, -à 4 p.a., *kaštáunas* 1 p.a. stlit., gw. ‘kosztowny, drogocenny’ — zapoż. ze stbłr. *koštovnyj* ‘mający dużą wartość; cenny; bogaty’, por. błr. *kaštóũny* (← pol. *kosztowny*). Zob. SLA 99 i LEW 228: wprost z pol. Brak w ALEW. War. *kaštaunus*, -i. — Odniesienie przymiotnika *kaštaũnas* do rzeczownika *kāštas* (zob.) spowodowało wyodrębnienie -aunas jako neosufiksu. Widać go w przymiotnikach *liustaũnas*, *maraũnas* i *vaiskaũnas*.

kaštavōlas 2 p.a. gw. 1. bot. ‘goździk brodaty, Dianthus barbatus’, 2. bot. ‘żywakost lekarski, Symphytum officinale’ (stosowany w ziołolecznictwie jako lek wspomagający gojenie się złamań lub uszkodzeń kości) — zamiast **kaštivolas*, zapożyczone z pol. *kosztował* (← stczes. *kostival*, zob. Sławski II, 546n.). Por. POLŽ 92. — Ze zmieszania z *kaštānas* (zob.) pochodzi war. *kaštanavolas* b.z.a. ‘żywakost lekarski’.

kaštavóti I, *kaštavóju*, *kaštavójau* gw. ‘stanowić wartość pieniężną, kosztować’ — zapoż. ze stbłr. *koštovati*, por. błr. *kaštavácъ*, -úju, -úje (← pol. *kosztować* ← nwn. *kosten* ‘mieć wartość, cenę’). LEW 228: wprost z pol.; brak w SLA. Zob. też *kāštas* i *kaštaũnas*.

kaštavóti II, *kaštavóju*, *kaštavójau* przest., gw. ‘jeść lub pić coś w celu zbadania smaku, próbować, kosztować’ — zapoż. ze stbłr. *koštovati*, por. błr. *kaštavácъ*, -úju, -úje (← pol. *kosztować* ← nwn. *kosten* ‘badać smak czegoś’). War. z nieorganicznym r: *karštavóti* (por. *áržuolas*, *pažarstis*, *šatrānas*).

kašteliōnas 2 p.a. hist. ‘zarządzający zamkiem warownym i przyległymi terenami; pomocnik wojewody’, SD <kaštelonas> «kasztelan, legatus palatini, castellanus» — zapoż. ze stbłr. *kašteljanъ*, *kaštaljanъ* ‘komendant zamku’ (← pol. *kasztelan* ← łac. *castellānus*). Akcentuacja została dostosowana do typu *valdōnas*, *klebōnas*. Por. SLA 99.

katalikas, -ē 2 p.a. ‘katolik, wyznawca katolicyzmu’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *katalík*, -á, stbłr. *katolikъ*, *katalikъ* (← pol. *katolik*), a nie wprost z polskiego, jak podają LKŽ V, 404 i POLŽ 368. War. *katalikas* 2, 4 p.a. (m.in. DP, SD). Zob. też SLA 99, ZS 23. — Drw. *katalikijà* ‘ogół katolików’, *katalikýbē* ‘katolicyzm jako wyznanie’, war. *katalikystà*, -jštē (por. stbłr. *katolic(s)tvo*), *katalikiškās* ‘katolicki’. Stlit. *katalickas*, *katolickas* oddaje stbłr. *katolickij*, pol. *katolicki*. — War. *katilikas* jest germanizmem, oddaje prus.-niem. *katelik* (GL 64), por. nwn. *Katholik* m., pl. *Katholiken*.

kātarga 1 p.a. wsch.-lit. ‘katedra’ (DVŽ) — niejasne wykolejenie wyrazu *kātedra* (lit. liter.), które doprowadziło do homofonii z *kātarga* ‘katorga’ (zob. *kātorga*).

kātas 2 p.a. stlit., gw. ‘kotwica’ (m.in. SD¹, SD) — zapoż. z pol. przest. *kot* ‘kotwica, zwł. u statków rzecznych’ (SLA 100, LEW 228, ALEW 466, Sławski III, 16). Nie można wykluczyć zapożyczenia z dniem. *katt*, *kattanker* ‘mała kotwica’, por. Berneker I, 590n. Zob. też *katvyčia* i *iňkaras*. — Drw. *katinis* SD «kotwiczny», *katinē lyna* SD «kotwiczna lina». Por. *iňkaras*.

katē 4 p.a. ‘kot, kotka, Felis domestica’. War. *kātē* 2 p.a., *katis*, -iēs 4 p.a., też m. *kātas* 4 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *kaķis* ‘kot’, *kaķe* ‘kotka’, stpr. *pausto catto* EV ‘dziki kot, Wildekacze’. Wraz ze słow. *kotŭ*, stwn. *kazza* i śrlac. *cattus* itp. kontynuuje zapożyczenie z nieznanego źródła. Zob. LEW 228, Berneker I, 589n., REW I, 643n., Sławski II, 558n., Kluge-Seebold 362. — Drw. *katenà* 1. ‘skóra z kota’, 2. ‘pas z kieszeniami na pieniądze, trzos’, *kātenos* f.pl. ‘futro z kocich skór’, *kātinās* ‘kot-samiec, kocur’ (łot. gw. *katins*), ⇒ *katīnakis* ‘kto ma oczy podobne do kocich’ (por. *akis*); *kātinga* ‘o kotce: kotna’, *katūtēs* f.pl. ‘oklaski’ (*katūčīu plōti* ‘bić oklaski, bić brawo’, por. LEW 229). — Drw. wsteczny: *kātas* ‘kot, kotka’ ← *kātinās*: SD *katās marinis* «koczkodan, kot morski» (por. *žāšas* ← *žāšinas*). — Zdrobnienia: *kačiūkas*, *kačiūtis*, *katēlis*, *katýnas*, *katýtis*, *katūtis*. — Cps. *kāčiapienis* 1. ‘łaknienie mleka u kota’, 2. ‘olej konopny’, 3. ‘biało kwitnąca roślina polna’, 4. ‘pleśniawka, choroba jamy ustnej, objawiająca się białoszarymi nalotami’ (por. *pīenas*), *kāčiaplaukis* ‘delikatne włoski, puszek, meszek’ (por. *plāukas*), *kačiāžolē* ‘pewna trawa rosnąca we lnie’ (por. *žolē*), *katlupà* ‘nicpoń’ (dosł. ‘kto zdziera skórę z kotów, por. *lūpti* i typ *šūnlupa*), *kātpēdēs* f.pl. bot. ‘kocanki piaskowe, Gnaphalium’ (por. *pēdā*), *kātuogē* bot. ‘malina kamionkowa, Rubus saxatilis’, war. *kāčiauogē* (por. *uoga*), *kātžolē* bot. ‘kocimiętka, Nepeta’ (por. *žolē*). — Vb. denom. *kačiūotis*: *apsikačiūoti* ‘o kotce: okocić się’ (war. *katīnautis*), *katīnūotis* ‘o kotach: parzyć się’ (war. *kātytis*, *katūotis*). NB. Czas. *katēnti* ‘wzywać, wołać kota’ pochodzi od wykrz. *kat-kat* (war. *kat’-kat’*, *kati-kati*). — N.m. *Katinaĩ* 4x (⇒ *Katiniškē*).

katekizmas 2 p.a. ‘katechizm, zwięzły wykład zasad wiary chrześcijańskiej’, też pl.t. *katakizmai*: *Katakizmų klāusē* ‘Pytał katechizmu’ (ZS 23). Starsze postaci: *katechizmas*, *katejizmas*. Akcent lit. wskazuje na błr. *katēxizis*, -a m. jako źródło zapożyczenia (por. stbłr. *katexizmsъ* obok *katexisisъ*, *katixisisъ* ← gr. κατήχισις). Zakończenie -izmas oddaje albo pol. -izm (katechizm) albo nwn. -ismus (Katechismus m.). Brak w SLA, LEW. — War. kontrahowane *katgizmas* (m.in. u Donelajtisa) < *katkizmas, *katgizmos* f.pl., *katizmos* f.pl. mają źródło w formach prus.-niem. *katxisem*, *katism*, *katismen* (por. GL 64, Čepienė 297). — Vb. denom. *katechizavóti*: DP *katechizavója* ‘katechizuje’, *katekizúoti* ‘katechizować, uczyć katechizmu’.

katénka 1 p.a., *katánka* 1 p.a. przest., gw. ‘rodzaj krótkiego okrycia wierzchniego,

kurtka, kaftan', por. *Gražus apdaras katénka, kuri yra iš mило iki kelių, su suraukšluotu liemenimi in stulpus* JU 'Ładnym okryciem jest «katenka», z samodziału do kolan, z talią marszczoną w słupki' — zapoż. ze stbłr. *katanka*, por. błr. gw. *katánka*, -i (Brückner 1877, 92, SLA 100, pominięte w LEW), to przejęte z pol. przest. *katanka* 'rodzaj kurtki wojskowej (góralskiej, chłopskiej)', ⇐ *katan(a)* 'zawodowy żołnierz najemny z Węgier' (por. węg. *katona* 'żołnierz'). Zob. Brückner 222, Sławski II, 100n., Bańkowski I, 643. W kwestii akutu por. zapoż. *lénkas, pečénka, varánka*.

katéti I, *katù* (war. *katéju*), *katéjau* 1. 'o kurze: gdakać', 2. przen. o kobiecie mówiącej w podnieceniu, krzyczącej, zacinającej się, jękającej się', *užikatéti* 'o dziecku: zanieść się płaczem, łkać spazmatycznie' — czasownik na -é- od onomatopeicznej osnowy *kat-*, por. wykrz. *kat-kat*: *Višta pirm dėjimo kiaušio karkia, o padėjusi bėkat: kat-kat-kat-kadakšt* 'Kura przed zniesieniem jaja «karkia», a po zniesieniu gdacze «bekat: kat-kat-kat-kadakšt»'. Zob. też *kadėti, kagėti, kakčioti i kudakúoti*.

katéti II, *katù* (war. *katéju*), *katéjau* gw. 'chudnąć, podupadać na zdrowiu' (*Aš katu*, t.y. *menkyn einu ant sveikatos* JU) — czasownik na -é- od niejasnej osnowy *kat-*. LEW 228 porównuje z bliskoźnacznym *kašėti* (zob.), ale nie precyzuje, na czym miałyby polegać związki obu tych form.

kātilas 3, 1 p.a. 'kocioł, duże naczynie metalowe do gotowania' — wraz z łot. *katls* zapożyczone ze strus. *koṭilū* (⇐ goc. **katils*), por. Būga, RR III, 764, 897, ZS 21. LEW 228 dopuszczał bezpośrednią pożyczkę z germańskiego, co wydaje się mniej prawdopodobne. Strp. *catils* EV 'Kessel' ⇐ stpol. *kociel, kotla*. Zakończenie jak w zapoż. *kāzilas, kūbilas i Póvilas* ['Paweł']. — SD *katilas* «kocioł», *katilas trikojis* «panew», *katilas, kuriam degina žoles ir žiedus* «alambik» ['przrząd do destylacji']. — Drw. *katėlnyčia* 'piec kuchenny z wmurowanym kotłem', *katilėlis* 'kociołek' (SD «kociołek»), 2. bot. 'dzwonek, kolorowy kwiat, Campanula', *katiliukas* 'kociołek', *katilius* 'kotlarz', *katiliausp prigulys* SD «kotlarski», *katilnyčia* gw. 'kocioł na nogach', *katilnyčia, kalvė* SD «kotlarski warsztat, kuźnia». — Nazw. *Katilius, Katilis*, n.m. *Katiliai* 3x, *Katiliškės* 4x. — N.jez. *Kātilas, Katiliukas, Katilius*, n.rz. *Kātilė*.

katlėris, -io stlit. 'kotlarz' obok *katlėrius, -iaus* SD¹ «kotlarz» — zapoż. ze stbłr. *kotljarь (kotlarь)*, por. błr. gw. *katljár, -a* (por. ĖSBM 4, 304). Dziwi nas brak war. **katlieris* a. **katlierius* (por. *kūčierius* ob. *kūčeris*; *šūlierius* ob. *šūleris*). — Nazw. *Katlėrius* (war. *Katliōris, Katliōrius*). — Drw. *katlėrystė* SD «kotlarstwo». NB. LKŽ V, 412 pisze *katleris*, z e zam. é (podobnie wydawca SD). Błędny jest wywód *katlėris* z pol. *kotlarz* w LKŽ i ALEW.

kātorga 1 p.a. 1. 'katorga, przymusowe ciężkie roboty, stosowane jako kara w Rosji carskiej' (war. *kātarga* 1 p.a.), 2. 'nieznośne warunki życia', 3. 'praca ponad siły, mordęga' — zapoż. z ros. *kátorga, -i* (⇐ gr. *κάτεργον*, pl. -a 'galery, praca przymusowa', REW I, 541), por. błr. *kátarha* (stbłr. *katarga, katerga, katorga*). Stąd też łot. *katořga*. Zob. ZS 23, LEW 229. — War. żm. *kātarža* KRŽ może mieć zakończenie zmienione pod wpływem ros. *katoržánin* 'katorżnik' (M. Osłon, p.l.). — Drw. *kātorg-ininkas* 'zesłany na katorgę, katorżnik' jest kalką z ros. *kátorž-nik*.

katrās, -à 4 p.a. — zaimek pytajny 'który z dwóch?': *Pasakýk, katrās tāvo vyras!?* 'Powiedz, który (z obu mężczyzn) jest twym mężem?'. SD *katras, katrasai* «który ze dwu». Później używane również w znaczn. 'który z wielu' i mieszane z zaimkiem *kuris* 'który'. Por. łot. *katrs*, f. *katra* przest. 'kto z dwóch? który z dwóch?', dziś 'każdy, jeder, jeglicher'. Powstało przez synkopę z *katarās* (gw.), to z **kateras* — na skutek wyrównania wokalizmu sylaby wewnętrznej do sylab otaczających, por. *vākaras* < pbsł. **uekera-* (scs. *večerū*), zob. Skardžius, RR 4, 430. Odpowiednik psł. **kotorū*, **koterū*, por. scs. *kotoryjī, koteryjī* 'тіс,

który, jaki', ros. *kotóryj*, śl. *kotorý, koterý (kotrý)*, stczes. *koterý* 'który' (formy czes. *který*, pol. *który* uległy wpływowi zaimka **kũto*; inaczej Rejzek 2001, 319, który rekonstruuje psł. **kũterũjĩ*). Zob. BSW 120n., LEW 229. Osobno zob. *tatràs*. — Pie. **k^ho-tero-*, drw. od zaimka pytajnego **k^ho-* (zob. *kàs*). Por. wed. *katará-* 'który z dwóch', aw. *katāra-*, gr. *πότερος*, goc. *hwapar*, stwn. *hwedar*, śrang. *whether* ts. Tu też osk. *pūtúrús-pid* nom.pl. m. 'obydwaj' (por. sti. *katarás-cid*), łac. *uter* 'ten, który (spośród dwóch)' < **k^hutero-* (zob. Untermann 2000, 625, de Vaan 646n.). Co do użycia sufiksu kontrastycznego *-tero- w derywacji odzaimkowej por. łac. *noster* 'nasz' < **nos-tero-*, *vester* 'wasz' < **uos-tero-*. — Drw. *nekatràs* 'żaden z dwóch', *nekatróji giminẽ* gram. 'rodzaj nijaki, neutrum' (war. *niekatràs*, zob. *nie-*).

katũkas 2 p.a. gw. 1. 'zagrodzone miejsce w oborze, służące do przechowywania siana', 2. 'przegroda w oborze dla oddzielenia zwierząt', 3. 'kurnik', 4. 'klatka na ptactwo domowe; klatka na wieprza', 5. 'żłób, jasła w oborze lub stajni', 6. 'wóz o wysokich bokach, służący do przewozu siana a. zboża' — zapoż. z błr. *katũx, -á* 'mały chlew; ogrodzone miejsce w chlewie' (por. TSBM, ĘSBM 4, 307). Substytucja fonetyczna *x* ⇒ *k* upodobniła zapożyczenie do zdrobnień z suf. *-uk-*. — Drw. wsteczny: *kātas* 'kurnik' (*Čiš kātan!* 'Do kurnika!'). Od tego utworzono *katẽlis* 1. 'rodzaj klatki, ogrodzenie dla kur trzymany pod piecem' (*Suvaryk vištas katẽlin* 'Spędź kury do «katelis»'), 2. 'klatka dla kur a. zwierząt, którą wstawia się na wóz lub na sanie'.

kātulti, kātulu, kātulau 'łaskotać, dotykać lekko w sposób podrażniający, drapać lekko skórę, łechtać, muskać', DP 'łeskać', SD¹ *katulu* «łachcę, łachtam» ['drażnić, łaskotać, głaskać', SPXVI] (syn. *kasau*) — formacja deminutywna z suf. *-ul-* od osnowy *kat-*, która pochodzi od wykrz. *kāt-kāt* (por. syn. *kutẽnti* ⇐ *kũt-kũt*). Paralele: *švẽpulti* ⇐ *švẽpt* (zob. *švẽpti*), *võbulti* 'wolno żuć, ciamkać'. — Drw. postwerbalne: *kātulas* a. *katulỹs* 'łechtanie, łaskotki'. — Jęz. literacki daje pierwszeństwo formacji na *-uliuo-*: *kātuliuoti* 'łaskotać'. — Syn. *kačióti, -ju, -jau* 'łaskotać, głaskać' nawiązuje w niejasny sposób do czas. *kačióti* 'o kocie: szukać myszy', przen. 'szukać pożyczki' (por. *katẽ* 'kot, kotka'), *prisikačióti* 'nabierać sobie, np. grzybów'.

katvyčia stlit. 'kotwica' (CHB) — zapoż. ze stbłr. *kotvica, kotfica* ⇐ pol. *kotwica*. Por. SLA 100 i LEW 228 (wprost z pol.), ALEW 466 ('z lechickiego'). Zob. też *kātas* i *iñkaras*.

kāugẽ 1 p.a., *kaũgẽ* 2 p.a. 1. 'wielka kopa (siana, słomy), sterta, bróg', 2. 'kopka (siana, koniczyzny)'. War. palatalizowany: *kiāugẽ* (wahanie *k-/k'*- też w *kāušas/kiāušas* i *kaukarà/kiaukarà*). Akut niejasny. Odpowiednik łot. *kāudze* 'wielka kopa'. Zestawia się ze stisl. *haugr* 'wzgórze', stwn. śrwn. *houc, -ges* ts., nwn. *Hügel* m. (LEW 229). Nieco inaczej PKEŻ 2, 291n. Transponat ie. **keuḡ^(h)-*. Nie można wykluczyć powiązania z bliskoznacznym *kaũkaras* (zob.) przy założeniu sonoryzacji *kauk-V* > *kaug-V*, por. *gaũgaras* 'wierzchołek góry'. — Drw. *kaugurỹs* 3 p.a. lub *kaũguris* 1 p.a. 'nieduże wzniesienie; zaspą śniegu', por. łot. *kaugurs* 'wierzchołek wzniesienia'. — WSZ *kũg-*: *kũgis* (zob.), war. *kiũgis*.

kaũkaras 3 p.a. 1. 'wzgórze, pagórek', 2. 'wierzchołek góry', 3. gw. 'wzniesienie, kępa, kopczyk', 4. gw. 'czoło', 5. gw. 'głowa; tył głowy, potylicy' — formacja z suf. *-ar-* i SO *kauk-* < pie. **koũk-*, por. pgerm. **hauh-a-* 'wysoki', goc. *hauhs*, stisl. *hár, hór*, ang. *high*, stwn. *hõh* ts., zob. LEW 229n., Kroonen 215. War. *kaukarà/kiaukarà*; przez sonoryzację: *gaũgaras* 'wierzchołek góry' (por. *gugà* ob. *kukà*). Drw. *kaukarikas* 'potylicy'. — Z innymi sufiksami: *kaũkoras* 'kopczyk, pagórek' (⇒ *kaukorikas* 'dziecko z wielką głową', ŽD 127), war. *gaugorà* 'wyższe miejsce na roli lub na łące; nieurodzajny, żwirowaty grunt'; *kaukõrẽ* 'wzniesienie niczym nie porośnięte', *kaukõris* 'pagórek; zgarnięta kupka czegoś', *kaũkuras* 'pagórek', *kaukurẽ* 'szczyt góry, wzgórze' (por. *kũkuras* 'kark, grzbiet'). — Zapoz. litewskie w pol. gw. *kakury* pl. 'plecy (gdy mowa o noszeniu dziecka na barana)' ⇐ *kaũkurai* pl., por.

Zdancewicz 341, Grinaveckienė, Mackevič 1989, 77 (tu też inne przykłady zastępstwa lit. *au* przez słow. *a*). — Odpowiednik prasłowiański *kuk- < pbsł. *kauk-, por. słń. *kūča* ‘czupryna, kosmyk włosów; snopek’, strus. *kuča* ‘sterta, kopa’, ros. *kūča* ‘kupa, stos, gromada’ (gw. ‘kopa siana; ostatni okres ciąży’), ukr. *kūča* ‘kupa’, pol. przest. *kuczka* ‘kupka, gromadka; kopka, kopica (zboża, siana)’.

káukė 1 p.a. 1. ‘maska’, 2. ‘ochronna zasłona na twarz używana podczas pracy’, 3. ‘okład kosmetyczny na twarz’. War. v-mobile: *kváukė* ‘maska’ (Šlapelis 198), ‘kobieta, która zawiązując sobie chustkę na głowie, pozostawia niezasłonięte czoło’ (LKŽ). Łączy się z *káukolė* a. *káukolis*, war. *kváukolė* ‘czaszka głowy’, ale dalsze związki pozostają niejasne, zob. LEW 231n. Przy założeniu alternacji spółgłoskowej *k/š* (por. *akmuõ*, *smākras*) można ewentualnie szukać powiązania z *káušas* m.in. ‘czaszka głowy, czerep’. — Drw. *kaukėtas* ‘w masce (np. na balu)’.

kaukōrė 2 p.a. gw. 1. ‘drewniany mózdzierz, w którym ubijano słoninę lub sadło wraz z solą i przyprawami, by później – po wysuszeniu lub uwędzeniu – użyć ich jako omasty do zup, kasz i innych potraw’ (*Kaukōrėj gera lašinius grūsti* ‘W «kaukorė» dobrze ubija się słoninę’), 2. ‘naczynie z kory (łyka) do przechowywania tak przygotowanej zaprawy’, 3. ‘duża miska z drewna, z której wszyscy jedzą zupę a. kaszę’: *Atneša in stalo kaukorj, pastato ir valgo visi* DVŽ ‘Przynoszą na stół «kaukorė», stawiają i wszyscy [z niej] jedzą’ — deverbativum na -r- od neoosn. *kauko-* ← *kaukoti* ‘bić, walić’ (zob.). Brak w LEW. — Drw. wsteczny: *kaukė* ‘mózdzierz do ubijania słoniny’ (por. *prādaras* ⇒ *prādas*; *skūduras* ⇒ *skūdas*). — Synonimem *kaukōrė* jest cps. *taukagrūdė* (por. *taukaĩ* ‘tłuszcz’ i *grūsti* ‘tłuc, ubijać’), od tego wsteczne drw. *taūkė* i *taukinė*.

kaūkoti, *kaūkoju*, *kaūkojau* gw. ‘bić, uderzać, walić’, *kaukoti*, -ju, -jau gw. ‘brnąć po błocie’ — czasowniki na -o-, utworzone od wykrz. *kaūkš*, *kaukš*, opisującego m.in. odgłos uderzenia, zdzielenia czym, też odgłos kroków kogoś obutego w drewniaki. Zob. też *kaukšėti* i *kuoka*.

kaukšėti, *kaukšiu* (3 os. *kaukši*, war. *kaukšia*), *kaukšėjo* 1. ‘stukać, postukiwać, uderzać, łomotać’, 2. ‘do drzwi pukać, stukać, kołatać’, 3. ‘łomotać, turkotać (o przejeżdżającym wozie)’ — czasownik na -ė- utworzony od wykrz. *kaukš(t)*, *kaūkš(t)*, opisującego odgłos uderzenia, zdzielenia czym, stuknięcia. Z innymi sufiksami: *kaukšėtioti* ‘idąc w drewniakach wydawać odgłos’, *kaukšėnti* ‘uderzać, robić coś uderzając’, *kaukšėnėti* ‘stuknąć, trzasnąć; dzwonić zębami’ (*apkaukšėnėti* ‘obić kogo’), *kaukšėterėti* ‘stuknąć, uderzyć, trzasnąć; kupić; zastrzelić (na polowaniu)’, *kaukšėtioti* ‘iść spiesźnie stukając drewnianym obuwiem’. Zob. też *kuoka*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kóksnuc* (*kóušnuc*) ‘uderzyć, trzasnąć’ (PzB 2, 494).

kaūkti, *kaukiù*, *kaukiaũ* 1. ‘wyć jak pies, wilk, wydawać przeciągły, zawodzący głos; ryczeć, huczeć’, SD *kaukiu* «wyję» (syn. *staugiu*), 2. ‘wydawać odgłos przypominający wycie zwierząt (o syrenie, o maszynie)’, *apkaūkti* a. *užkaūkti* ‘o rozrastających się chwastach: zagłuszać ziemniaki, warzywa w ogrodzie’, *sukaūkti* ‘zebrać, np. pieniądze’, refl. *kaūktis* 1. ‘zbierać się, gromadzić się (o ptakach)’, 2. ‘prosić o co, dopraszać się’ (*Kaūkties yra prašyties* JU) — czasownik o osnowie *kau-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *kau-kau* (por. *kiaūkti* ← *kiau-kiau*; *baūbti* ← *baũ-baũ*). Odpowiednik łot. *kāucu*, *kāuču*, *kaukt* ‘wyć, wydawać trzaski’. — W słowiańskim por. *kuk-* < *kauk-: stpol. *kukać* ‘wołać, zawodzić’ (pol. *kukać* o głosie kukułki, gw. też o głosie żaby), ros. przest. *kúkatb* ‘wydawać dźwięk, szemrać, utyskiwać’, sch. *kūkati* ‘biadać, narzekać, opłakiwać; kukać’. Zob. LEW 230, ALEW 467. — Drw. *kaūkaras* ‘kto wyje, ryczy’, *kaukesj̥s* ‘wycie, huczenie’, *kaukla* c. ‘płaksa’, *kauklj̥s* ‘płaksa; syrena fabryczna’, *kaūksmas* ‘płaksa’. — Jak sb. postverbale

wygląda *kaũkas* 1. ‘w mitologii: duch opiekuńczy domu; gnom, skrzat’ (*kaukus*, *žemėpatis ir laukasargus pameskiet* MŽ 9₁₉), 2. gw. ‘dusza nieochrzczonego dziecka’, 3. gw. ‘diabeł’, *kaũko akmuõ* ‘strzałka piorunowa, fulguryt’ (syn. *skáuкасpenis*). Mniej jest prawdopodobne, żeby *kaũkas* było formalnie zgodne z germańskim przym. ‘wysoki’: goc. *hauhs*, stisl. *hár*, stwn. *hōh* (zob. ALEW 467).

káulas 1, 3 p.a. 1. ‘kość’, 2. ‘pestka owocu’, 3. ‘ogryzek (jabłka, gruszki)’. Pl. *káulai* ‘kości’ (DP też ‘kości do gry’), *arkl̥ys gražią káulų* ‘koń dobrze zbudowany’. SD: *kaulas* *elefanto* «słoniowa kość», *šono kaulas* «żebro», *smegenys kauluosa* «śpik w kościach». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *kaũls*, stpr. *caulan* Ev ‘kość, Beyn’, też *kaulei* z **kaulen* ‘kość’: *kaulei esse maians kaũlins* ENCH ‘kość z moich kości, Bein von meinen beinen’; *no ainontsi* [recte: *ainontis*] *kaulan* ENCH ‘an jemandes Beinen’. Prócz tego *kaules* Ev ‘cierń, Dorn’. — Obecność lit. akutu sugeruje prąjęzykową metatezę spółgłoski laryngalnej: **kāu.la-* z **kauH.la-*, to z pie. **kah₂ulo-* < **keh₂u-lo-* (Petit 2010, 109 nie ucieka się do metatezy, lecz postuluje pie. **keh₂u-lo-*; podobnie Ozoliņš 2015, 52: **keh₂ul-*). Odpowiedniki ie.: gr. *καυλός* ‘łodyga rośliny; trzon, drzewce włócznie’, łac. *caulis*, *-is* m. ‘łodyga, pęd rośliny; członek męski; dudka pióra ptasiego’, stir. *cūal* f. ‘wiązka, np. chrustu’, ir. *cuaille* ‘pal, kół’. Zob. LEW 230, Schrijver 1991, 268n., de Vaan 100 (praforma ie. **(s)keh₂u-l-i-*), ALEW 468n. — Drw. *kaulēlis* ‘kostka, kosteczka; pestka owocu; kostka do gry’ (SD: <*kaulelis*> «kostka, kosteczka», <*kaulalis žaislinis*> «kut do grania», syn. *brūžgulis*), *kaulēliai* (zob.), *kaulėtas* ‘kościasty; ościasty’ (*kaulėta žuvis* ‘ościasta ryba’), *kaulingas* ‘kościasty (o koniu, świni), o grubych kościach, twardy, smolny (o drewnie), ościasty (o szczupaku)’, *kāulinis* ‘kostny’ (⇒ *kaulinyčia* SD «kośnica» [‘kostnica, pomieszczenie na ciała zmarłych’]²⁹¹), przen. ‘bardzo zimne pomieszczenie’, *kauliũkas* ‘pestka owocu; kolanko, obrączkowata zgrubiałość w źdźble zboża a. rośliny trawiastej; sucha gałązka, chrust’, *kaulōkai* m.pl. ‘żeberka, potrawa z mięsa wieprzowego a. cielecego przyrośniętego do żeber’, *prakaũlis* a. *prakāulis* ‘człowiek chudy, wysoki, kościasty; zwierzę z wystającymi kośćmi’, ⇒ *prakaulis* ‘kościasty, z wystającymi kośćmi’, *prakaulis véidas* ‘kościasta twarz’. — Cps. *liepakaulis* (zob. *liepa*), *norikaulis* SD «gruczoły» (I człon niejasny, do *norėti* ‘chcieć?’), *nugárkaulis* ‘kręgosłup’, SD *nugara kaulis* «pacierz v zwierząt» (por. *nùgara*), *perdākaulis* (zob. *pérsti*), *piēstkaulis* ‘dłoń bez palców’ (por. *piēstas*), *šónkaulis* ‘żebro’ (por. *šonas*). Tu też stpr. *grēiwa-kaulin* acc.sg. ‘żebro, Rippe’ (dosł. ‘krzywa kość’, por. lit. *kreivas*). Vb. denom. *kaulėti*, -ju, -jau ‘kostnieć’. — N.m. *Kāuliai*, *Kauliniai* (⇒ *Kauliniškis*).

kaulēliai, -ių 2 p.a. m.pl. ‘kości do gry’, SD: *kaulaliai žaisliniai* «kostka abo kostki do grania», *metimas kaulalių* «kostek rzucenie», *žaislas kaulaliais* «kostki gra abo kostek gra». Budowa *kaul-el-iai* wskazuje na kalkę słowotwórczą z pol. przest. *kost-k-i* m.pl. ⇐ *kość*, por. *kāulai* DP m.in. ‘kości do gry’. — Drw. *kaulel̥nykinis* SD «koterski» (drw. od **kaulel̥nyk-as*, to z metanalizy n. agt. **kaulel-nykas* ‘koster, nałogowy gracz w kości’²⁹²); *kaulelnystė* SD «kosterstwo» [‘nałogowe uprawianie gier hazardowych’, SPXVI] – derywat od neoosn. *kauleln-* (to z metanalizy **kauleln-ykas*); *kaulinykas* SD «koster». Cps. *pinkiapunktis kaulelis* SD «cynek na kostce, quincunx» [‘układ pięciu punktów taki jak piątka na kostce do gry’]; SPXVI: ‘figura geometryczna, kwadrat z dwiema przekątnymi’, por. *penkì* ‘pięć’, *pūntas* ‘punkt’. — Vb. denom. *kauleliuoti*: SD <*kauleluoiu*, *kauleleys žaydziau*> «kosteruję, kuty gram» [‘gram hazardowo w kości’, SPXVI]. Por. *kastyrauti* ‘grać w kości’ (zob.

²⁹¹ Analiza: *kaulin-yčia*, formacja hybrydalna, której sufiks naśladuje pol. *-ica*, por. dawne *košn-ica* ⇐ *kostny* (*košny?*), dziś *kostn-ica* ⇐ *kostny*.

²⁹² W SD zaświadczone jest tylko n. agt. *kaulinykas* «koster» [‘nałogowy gracz w gry hazardowe, kości, karty’, SPXVI]. Budowa: *kaul-inykas*, od *kāulai* DP m.in. ‘kości do gry’ (por. *vaĩzdinykas* DP ‘piszczyk’ ⇐ *vaĩzdis* ‘fujarka’; *vỹninykas* DP ‘winiarz’ ⇐ *vỹnas*).

kastyria).

kaulys I, -io 4 p.a. bot. 'sporysz, grzyb pasożytny na kłosach żyta, *Claviceps purpurea*' (*Skalsos grūdas, didis (juodas) grūdas rugių varpo, bus kaulys* 'Ziarno sporyszu, wielkie (czarne) ziarno w kłosie żyta to «kaulys»'). Niejasne. Por. syn. *káltas*.

kaulys II, -io 4 p.a. 'człowiek domagający się czego natarczywie, uporczywie; naprzykrzający się komu, narzucający się, natręt', *kaūlius* ts. — prawdopodobnie nomen agentis na -lys od czas. *káutis* 'bić się o co, walczyć' (por. *baublỹs* ⇌ *baūbti*; *šauklỹs* ⇌ *šaūkti*). — Vb. denom. *kaūlyti, -iju, -ijau* 'prosić natrętnie, natarczywie; gadać bez potrzeby, pleść, wymyślać, wyrzucać co komu', DP 'spierać się'. Inaczej LEW 230n., wywodzący *kaūlyti* wprost od czas. *káutis*. — Cps. *iškaūlyti* 'z trudem wyprosić, wycygnąć', SD «wyfukać» ['wylajać, zgromić'], *sukaūlyti* 'posprzeczać się, pokłócić się'. Refl. *kaūlytis* 'targować się o cenę; spierać się, kłócić się'. Inne drw.: *kaūlijimas* DP 'rostyrka, spor', *kaūlijimai* DP 'roztyrki, niestatki, zwady', *pakaūlijimas* DP 'poswarek'. Por. łot. *kaūlēt, -ēju* 'targować się; walczyć rogami, bóść się rogami jak barany', refl. *kaūlētiēs* 1. 'targować się', 2. 'domagać się czego uporczywymi prośbami'. Jēgers, *Donum Balticum to Chr. S. Stang*, 1970, 211n. przedstawił alternatywny wywód *kaūlyti, kaūlēt* od sb. *káulas, kaūls* 'kość'. Podobnie Otrębski 1934, 310. Od *káulas* wychodzi też Ostrowski 127, przy czym zakłada dla *kaulytis* 'bić się; kłócić się' znaczenie etymologiczne odpowiednie do polskiego idiomu *rachować sobie kości*. — Jeśli *kaulys* ma za podstawę inf. *káutis*, to możliwe, że vb. denom. *kaūnyti* 'natrętnie prosić; targować się o cenę' – będące wariantem do *kaūlyti* – zakłada n.agt. **kaunys*, mianowicie utworzone od osnowy prs. *káunasi* 'bije się'.

kaūnis, -io 2 p.a. gw. 'bójka, bitka, walka' — dwuznaczne: 1° drw. na -ja- od osnowy prs. *káunasi* 'bije się', 2° drw. na -nja- od pwk. *káutis* 'bić się' (w obu wypadkach z metatonią). War. s-mobile: *skaūnis*. War. f. *kaunià, kaūnē*. Być może trzeba jeszcze wziąć pod uwagę ewentualność przekształcenia starszego deverbativum o suf. -ni-, fem. **kaunis*, **kaunies*. Por. *bañnis*, -io na miejscu *barnis*, -iēs (war. *barnià, bañnē*). Zob. Ambrazas 1993, § 70n. — Drw. *kaūnius* 'ten, kto się dobrze bije', *kaunūs* a. *skaunūs* 'skłonny, skory do bójki' (*Pas mus bernai labai kaūnūs* 'Nasi chłopcy są bardzo skorzy do bitki').

kaūpas 4 p.a., *káupas* 1 p.a. 1. 'kupa żwiru, piasku' (war. *kaupà*), też 'kopiec kartofli, kopczyk', 2. 'wyniosłość, wzgórze, wierzch', 3. 'naddatek czego, czub' (*pripilti su kaupū* 'nasypać z czubem'), SD «wierzch miary» — rzeczownik postwerbalny od *kaupýti* 'garnąć do kupy; składać pieniądze' i 'okopywać rośliny'. Inaczej ALEW 469, który odsyła wprost do *kaūpti* (nie zauważając, że ten ostatni to czas. quasiprymary). Podobny wygląd mają scs. *kupū* 'kupa, stos, sterta' (ros. *kúpa*, pol. *kupa*) i stang. *hēap*, stwn. *houf* 'stos, kupa' (pgerm. **haupa*-). — Drw. *kaūparas* 'pagórek, kurhan' (por. *kaūkaras*), *kauprà* (zob.), *káupuras* 'wyniosłość na drodze, która może wywrócić wóz' (*Užvažiavau ant káupuro ir pavirtau*). Vb. denom. *kaupóti: ap-* 'okopywać kartofle, pomidory', *pri-* 'nakładać z czubem', *kaupióti* 'okopywać, radlić'. — N.m. *Kaupai* 2x, *Kaupiai*.

kaupōnas 2 p.a. wsch.-lit. 'kolega, kumpel' (ZTŽ; brak w LkŽ) — przez dysymilację *mp* > *yp* zmienione z **kamponas*, to zapożyczone z blr. gw. *kampán* (⇌ pol. *kompan* 'kolega, współuczestnik zabaw, hulaniek'). Fem. *kauponkà* 2 p.a. 'koleżanka, kumpela'. Por. ĖSBM 4, 227 (bez wzmianki o lit. pożyczce).

kauprà 4, 2 p.a. gw. 1. 'wyniosłość, wzgórze; nierówność na drodze', 2. 'wypukłość ostrza'. Z innymi tematami: *kaūpras* 'małe wzniesienie, pagórek' (n.m. *Kaupriai*), *kauprē* a. *kaūprē* 'guz, wyrzuszenie; pagórek, wzgórze' (por. łot. *kāupre*² 'pagórek, zbocze wzniesienia') — rzeczowniki denominalne utworzone sufiksem -r- od *kaupà, kaūpas* 'kupa, kopiec' (zob.), czyli od drw. postwerbalnych czasownika *kaupýti* (zob. s.v. *kaūpti*). Por.

kaitrà ⇐ *kaità* ⇐ *kaitýti*; *kamšrà* ⇐ *kamšà* ⇐ *kamšýti*. LEW 231 nie zajmuje się wywodem osnowy *kaup-r-*; wymienia ją łącznie z czas. *kaũpti* i *káupinti* [sic], co sugeruje wywód dewerbalny. GJL II, § 246 pisze, że «*kauprà* i *kuprà* otrzymały -ra chyba pod wpływem *dubrà* [‘zagłębienie’], jako opposita w stosunku do niego». Ambrazas 2000, § 409 pominął *kauprà* itp. — Warianty zmienione antycypacyjną asymilacją *pr* > *br*: *kaũbras*, *kaubrýs*, *kaũbré*²⁹³. — War. sufiksalny z -ur-: *kauburýs* a. *kaũburas* ‘niewielkie wzniesienie’ (⇒ *kauburýnas* ‘miejsce niepłaskie, pagórkowate’), por. *dũburas* ob. *dubrà*. — Z lit. *kaũpras* zestawia się prasłowiańskie **kuprũ*, por. ros. *kupr*, *kupér* ‘koniec kości krzyżowej u człowieka i zwierząt; nasada ogona u ptaków’, pol. *kuper*, -*pra* ‘tylna część tułowia u ptaków, nasada ogona’, przen. ‘tyłek, zadek’, znac. etym. ‘wypukłość’ ⇒ ‘wypukła część ciała’ (por. Sławski III, 377). Podobny motyw znaczeniowy wchodzi w grę w wypadku śrwn. *huf* ‘biodro’ (nwn. *Hüfte*), śrdn. *hüp*, stang. *hype*, ang. *hip* ts. < pgerm. **hupi-*, znac. etym. ‘wypukła część ciała’ (por. EWD 560, Kluge-Seebold 319)²⁹⁴. Zob. też zestawienie lit. *dubrà* z psł. **dũbrĩ* (ros. *débr̆*).

kaũpti, *kaupiù*, *kaupiaũ* 1. ‘zbierać razem, zgarniać do kupy, gromadzić’, 2. ‘okopywać (kartofle, warzywa), radlić’, 3. *vanduõ kaupia* ‘woda wrze i wylewa się poza brzeg naczynia’, *apkaũpti* a. *užkaũpti* ‘okopać kartofle’, *sukaũpti* ‘zebrać, skupić (uwagę)’, refl. *susikaũpti* ‘skoncentrować się’ — pdg. quasiprymarny, oparty o prs. iteratywne *kaupiù*, kiedyś należące do inf. *kaupyti* ‘składać na kupę; składać pieniądze’, też ‘okopywać warzywa’ (*Kaũpo pomidorus*, *kad geriau augtũ*). Paralele: *gaũbti* ob. **gaubyti*; *laũpti* ob. *laupyti* i *láužti* ob. *láužyti*. Lit. *kaupyti* ma odpowiednik w psł. **sũ-kupiti* ‘zebrać razem, zgromadzić’, por. scs. *sũkupiti*, sch. *skũpiti*, błr. *skũpic̆*, czes. *skupit* (se), pol. *skupić*²⁹⁵. — Inne formacje sekundarne z pwk. *kaup-*: *kaupinėti* 1. ‘zbierać do kupy, np. kartofle na polu; okopywać rośliny’, 2. ‘wybierać miód z barci’ (war. do *kopinėti*), *kaũpinti* ‘kopać, sypać, zbierać na kupę’, *prikaũpinti* ‘nałożyć, nasypać, nalać z czubem’ (war. *káupinti*, *kaupĩnti*), *kaupstyti* ‘zgarniać do kupy, gromadzić’. Od neoosn. *kaup-* (⇐ *kaupiaũ*) pochodzi *kaupiõti* ‘okopywać, radlić’ (*Kad apkaupiõjom*, *tuoj kitaip auga*). — Postverbalia: *kaũpas* (zob.), *kaupikas* ‘radło, radlica’, *kaũpinas* ‘napełniony z czubem’ (war. do *kũpinas*, por. n.m. *Kaupinaĩ*), *kaũpturas* ‘kupa kartofli’ i ‘wierzch miary, czub’ (neosuf. -*tur-*, por. *žiaũturas*), *kaupitũvas* ‘narzędzie do okopywania roślin, radlica’, *sánkaupa* ‘nagromadzenie czego; oszczędności’. Por. łot. *kaũpiņš* 1. ‘grzyb, który właśnie wyrasta spod ściółki i tworzy w ściółce wzniesienie’, 2. ‘ropucha’ (war. *kàupenis*, *kaũpĩtis*)²⁹⁶, 3. ‘żaba’. Zob. też *kauprà*. — SZ *kup-*: *kũpti* (zob., tam też nomina). — Odpowiedniki słowiańskie: scs. *kupũ* ‘σωρός, cumulus, acervus’ (*vũ kupũ* adv. ‘razem’, *vũ kupẽ* ts.), bg. gw. *kũpa*, *kupá* ‘kopa siana’, sch. *kũp* ‘kupa, stóg’, sch. gw. *kũpa* ‘wiązki trzciny, łodyg, kukurydzy’, ros. pol. czes. *kupa* ‘duża ilość rzeczy razem zgromadzonych, stos, sterta’. — Pbsł. **kaup-/kup-* (brak refleksu SE **kĩaup-*) ⇐ pie. **keu-p-*. Pwk. elementarny **keu-* ‘wyginać się, sklepić się’ (IEW 588). Nawiązanie germańskie: **haup-* z pie. **kou̯b-* ⇐ **keu̯b-* ‘zgarniać do kupy’: stwn. *hovar* ‘garb’, śrwn. *houf* (nwn. *Haufen* m.), as. *hōp*, stang. *hēap*, ang. *heap*. Por. IEW 591, LEW 231,

²⁹³ Taką zmianę pokazuje również wyraz stpr. *kaũbri* ‘ciernie’, por. *kaũbri bhe strigli turrei tans tebbei pijst* ENCH ‘Ciernie i osty rodzić ci będzie. Dorn [Dornen] und Disteln soll er dir tragen’. NB. Formy *kaũbri* ‘Dornen’ i *strigli* ‘Disteln’ stoją na miejscu <*kaubri*>, czyt. **kaubrin* i <*strigli*>, czyt. **striglin*. Zakończenie -*in* w oblikwie pluralis nazywamy końcówką asyngmatyczną, a to z uwagi na opozycję względem częstszego war. -*ins* (podobnie -*an* ob. -*ans*; -*on* ob. -*ons* oraz -*un* ob. -*uns*).

²⁹⁴ GEW II, 39 n. sprzeciwia się nawiązaniu pgerm. **hupi-* do gr. κύβος m. ‘sześcián, sześcienna kostka do gry’; może to być wyraz obcy.

²⁹⁵ Inaczej Borys 556, który utrzymuje, że **kupiti* jest vb. denominativum od **kupa*, **kupũ*. Z kolei BSW 123 mówi o zapożyczeniu germańskim: **kaupjan* ⇐ goc. *kaupōn* ‘uprawiać handel’.

²⁹⁶ Znac. etym. ‘istota o skórze pokrytej brodawkami’. Podobną motywację mają wyrazy lit. *krũpẽ* a. *krũpis* i *rũpũžẽ*.

EWD 515. NB. Użycie czas. *kaũpti* w zwrocie *vanduõ kaũpia* ‘woda wrze/kipi’ świadczy o zmieszaniu w bałtyckim dwu pierwiastków pie. *keup-/koup- ‘garnąć, gromadzić’ i *kũeh₁p- ‘kipieć’. Zob. *kũpėti*, jak też uwagę w ME II, 319, s.v. *kupt*. — Neoapofonia *au* ⇒ *uo*: *kaũpti* ⇒ *kuõpti* ‘zbierać zboże z pola’ (por. *čiaũžti* ⇒ *čiuõžti*; *liaũnas* ⇒ *liuõnas*). Zob. też uwagi s.v. *duobẽ*.

káuras 1 p.a. gw. 1. ‘pleśń na powierzchni mleka, śmietany, kiszzonej kapusty’, 2. ‘zaschłe resztki jedzenia w nieumytym naczyniu’. Dotąd bez etymologii, por. LEW 231. Jeśli przyjąć, że znac. ‘pleśń na powierzchni płynu’ wywodzi się ze znac. ‘kożuch’, to może *káuras* stoi w związku z *kauraĩ* gw. ‘kudły; sierść gęsta i długa’ (war. literacki *gaurai*). Na taką ewentualność wskazuje użycie wyrazu pol. *kożuch* ‘skóra zwierzęca o długim włosie, najczęściej barania’ w przenośni pol. *kożuch na mleku* (‘wierzchnia, gęstsza, stężała warstwa mleka’). Akut lit. miałby charakter metatoniczny. — Vb. denom. *káurėti*, *kaurėti* ‘pleśnieć’, *kauróti* ‘robić co byle jak, źle; zanieczyszczać odchodami’, *sukauróti* ‘zepsuć; zjeść, pochłonąć’.

kaũras 4 p.a., *káuras* 1 p.a. stlit., gw. ‘dywan, kobierzec, kilim’. SD¹ *kauras*, *dungalas koksai* «kortyna» [‘zasłona’], *kauras* «opona», SD *kauras iš Persijos*, *kauras persiškas* «adziamski kobierzec» [‘perski dywan’] — zapoż. formy białoruskiego obliwu *kaũr-* do *kavër* (stbłr. *koverb*, -vra). Por. SLA 100, LEW 231.

káusdinti, *káusdinu*, *káusdinau* gw. ‘podkuwać konia’, *pakáusdinti* cur. ‘dać podkuć konia’ — drw. od neoosn. *kaus-*, którą wyabstrahowano z frq. *káustyti*, zanalizowanego – na mocy prawa degeminacji – jako *kaus- + -sty-. Derywacja *kaus-* + -din- wzoruje się na wypadkach, gdy suf. -din- jest dołączany do neopwk. na -s-, por. *áusdinti* ⇐ *áus(ti)*; *ésdinti* ⇐ *és(ti)*; *gāsdinti* ⇐ *išsigās(ti)*. Podobnie jak *káusdinti* trzeba objaśnić *pjáusdinti* (ob. *pjáustyti*) i *raĩsdinti* (ob. *raĩstýtis*). — Suf. -din- przybierają również inne typy czasowników sekundarnych, por. *derédinti*, *apgyvėndinti*, *kaĩtindinti*, *pavalgydinti* (ŽD 548).

káustyti, *káustau*, *káusčiau* 1. ‘podkuwać (konie, buty)’, 2. ‘okuwać (skrzynię, koła wozu, płozy sań)’, 3. przen. ‘bić, grzmocić, okładać pięściami’, 4. przen. ‘szybko iść’ — frequentativum na -sty- od *káuti* (zob.). Odpowiednik łot. *kaũstīt*, *kaũstu*, *kaũstīju* ‘uderzać, bić, rąbać; podkuwać konia’. — Neoosn. *kaust-*: *kaustėti* ‘szybko, z hałasem iść, bieć, jechać’ (por. pol. pot. *walić dokąd*), *kaustinėti* ‘podkuwać’. Osobno zob. *káusdinti*. Nomina: *apkaustaĩ* m.pl. ‘okucia’, *kaustė* ‘drewniana skrzynka z narzędziami do kucia koni; okrągłe naczynie drewniane wydrążone dłutem’, *pākaustas* ‘okucie (płozy sań); podkova’, ⇒ *pakaustinė* SD «podkova». — Neoosn. *kausty-*: *kaustyklà* ‘miejsce, gdzie się kuje’.

káušas 1 p.a. 1. ‘naczynie drewniane z trzonkiem, służące do czerpania ziarna, mąki, płynów; chochła, warząchew (do zupy)’, 2. ‘naczynie do picia, zwykle z drewna’ (SD «kus, kufel»), 3. ‘czaszka, czerep; skorupa orzecha’ (war. *kiáušas*), 4. ‘skorupa raka, ślimaka’, 5. ‘sak na ryby’, 6. ‘łyżka koparki’. Odpowiednik łot. *kaũss*, *kàuss*² ‘czaszka; półkoliste naczynie; chochła, czerep’. Zapewne jest to sb. postverbale od *kaũšti*, -iũ, -iaũ m.in. 1. ‘pić (z kufla, kubka)’, 2. ‘czerpać, nabierać’, 3. ‘zbierać, gromadzić’, też ‘upijać się’, *iškaũšti* ‘wyjeść, wygryźć; wykraść, wyłudzić’. Por. łot. *kaũstē*, -šu, -su ‘grabić, garnąć, zgarniać; grabiami rozbijając grudy ziemi’, *kausēt*, -ēju ‘czerpać, nabierać; dużo jeść’. Dalszy wywód sporny. Zob. LEW 231, ALEW 470. Osobno zob. *kiáušas*. — Fiń. *kauha* ‘chochła’ uchodzi za zapożyczenie z pb. *kauša, zob. LEW 232, Stang 1966, 23. Bałtyzmem jest też błr. *koũš*, *kaũša* ‘chochła, warząchew’, ukr. *kivš*, ros. *kovš* i pol. *kowsz* ts., zob. Laučjute 13n., ĖSBM 5, 105n. ZS 24 niesłusznie uznał *káušas* za pożyczkę słowiańską. — Drw. *įkaũšėlis* ‘ktoś podpity, trochę pijany’, *kaušėlis* a. *kaušiuškas* 1. ‘chochelka’ (por. łot. *kausiņš* ‘szufelka do ziarna, do popiołu’), 2. ‘muszla uszna’, 3. ‘skorupa ślimaka’, 4. ‘daszek czapki’, *pakáušis*

(zob.). — N.m. *Galiakaušiai*. N.jez. *Kaušys*, *Kaušelis* 3x, *Kaušėžeris*, n.rz. *Kaušupis*.

káuti, *káunu* (war. *káuju*, stlit. *kiauju*²⁹⁷), *kóviau* (war. *kavaũ*) 1. 'uderzać, bić', 2. 'zabijać, mordować', 3. gw. 'docierać do jakiegoś miejsca' (*Káuti yra nusiekti in vietą* JU. *Nė juste nejutau, kaip atsikavaũ į vietą*, t.y. *atsidūriau* JU 'Nawet nie zauważyłem, jak znalazłem się na miejscu/u celu'). Cps. *apkáuti* 'obić', *nukáuti* 'zabić, zakatrupić; zwyciężyć', *sukáuti* 'pobić, zwyciężyć; pojechać tam i z powrotem' (*Ans sukaus šiandien in girią tris kartus* 'On dziś trzy razy pojedzie do lasu tam i z powrotem'). Refl. *káutis* 'bić się, walczyć, kłócić się; kochać się w kim', *atsikáuti* 'odbić się od czego; ocknąć się; znaleźć się u celu, przyjść', *antsikáuti* a. *apsikáuti* 'zakochać się', *nusikáuti* 'przestać kochać', *susikáuti* 'pobić się', DP 'ścierać się' (por. *skáutis*). Odpowiednik łot. *kaūt*, *kaũju* a. *kaũnu*, *kāvu* a. *kavu* 'uderzać, rąbać, zabijać, szlachtować; przebijać w kartach', *apkaūt* 'uśmiercić, wymordować', *izkaūt* 'wybić, wykorzenić', refl. *kaūtiēs* 'bić się, okładać się razami, walczyć'. Czasownik litewsko-łotewski jest uważany za jeden z derywatów od pwk. pie. *keh₂-u- 'uderzać, rozłupywać', por. LIV² 345n., gdzie cytuje się m.in. gr. κέασαι 'spalten', toch. B kowsa, toch. A kos 'uderzył', łac. *cūdō*, -ere 'bić, kuć; wybijać, sporządzać' zam. *caudō (*keu_h2-dhe-). Na temat scs. *kovati* zob. niżej. Wywód *káuju*, *káuti* z prajęzykowego praesens na st. o, pie. *ké-koh₂u- (tak LIV² 345) nie jest przekonujący. Oto dwa inne tłumaczenia. Po pierwsze inf. *káuti* mógł zostać dotworzony do prs. *káuju*, które powstało na miejscu *kiáuju* < *kiáu-īō < pie. *keu_h2-īe/a- na skutek dysymilatywnego zaniku pierwszego z dwu *ī* (paralele: *gáuju*, *máuju*, *pláuju*, *šáuju*). Postać SE *keu_h2- jest wtórna, dotworzona do SZ *kuh₂-C, który ze swej strony powstał z metatezy spółgłoski laryngalnej w pierwotnym *kh₂u-C (SE *keh₂u-, por. HL 70n.). Po drugie, wzięwszy za punkt wyjścia postać pwk. *kah₂u- (z przebarwioną samogłoską, *eh₂ > *ah₂), można postulować metatezę *kah₂u- > *kaũh₂-, która wydała wprost akutowane *káuti* i odpowiednie prs. *kaũh₂-īe- (*káuju*) lub *kaũh₂-ne- (*káunu*). — Gdy chodzi o słowiański, to praesens scs. *kovŕ* 'kuję, okuwam' pokazuje pierwiastek w st. pełnym, por. pbsł. *kau-e/o- < pie. *kah₂u-e/o- < *keh₂u-e/o-. Tymczasem forma infinitiwu scs. *kovati* wydaje się dwuznaczna. Z jednej strony przez porównanie z typem scs. *zovŕ*, *zũvati* 'wzywać, zapraszać' można by się spodziewać stosunku *kovŕ (SE) : *kũvati (SZ), por. Stang 1942, 48. Być może, że takie *kũvati oderwało się od *kovŕ* i utworzyło osobny pdg. *kũva-/kyva-* 'kiwać głową' (zob. niżej), zaś prs. *zovŕ* dało podstawę innowacyjnemu inf. *kovati*. Z drugiej strony można w *kov-a-ti* upatrywać formację odziedziczoną, mianowicie pie. *kouh₂-eh₂-, z pwk. na SO, który był charakterystyczny dla iteratywu o sufiksie *-eh₂-. Z tematem *kova-* zgadza się forma praeteriti lit. *kavaũ*, łot. *kavu* (zob. wyżej). — SO-C *kau-*: *káustyti* (zob.), *kaũnis* (zob.), *kautỹnės* f.pl. 'bitwa, walka; spory', °*kautai*: *kurmiãkautai* m.pl. 'pułapka na krety' (por. *kũrmis*), *pelėkautai* 'pułapka na myszy' (por. *pelė*), *žiurkėkautai* 'pułapka na szczury' (por. *žiurkė*; II człon °*kautai* miał znac. etym. 'przrząd do zabijania'?). — SO-V *kav-* (por. lit. *kavaũ*, łot. *kavu*): stlit. *susikāvo* DP 'ścierał się' od *susikáuti*²⁹⁸, łot. *kavāt* 'uderzać, bijać, kuć; rozbijać, sortować, grzebać, szperać', *kavējs* 'kto zabija, szlachtuje; morderca', *slėp-kava* cps. 'skrytobójca, morderca, bandyta' (por. *slėpti*). — WSO *kov-* < *kāu-V: *kóviau* (prt.), drw. *kovà* 'walka' (por. *šovà* od *šáuti*), ⇒ *kovingas* 'waleczny'; *kovimasis* 'walka z sobą', SD¹ <kawimasis> «walka; wojna». Vb. denom. *kovóti* 'walczyć', ⇒ n.agt. *kovótojas*

²⁹⁷ Por. *taip žmonės nerimsta, mušasi, kiaujasi visadu, kariones dides daro* SP I, 269¹⁷ 'tak ludzie niespokojni biją się zawsze, wojny wielkie czynią'. LEW 232, ani ALEW 470n. nie wymieniają formy prs. *kiaujasi*.

²⁹⁸ Praeteritum DP *susikavo* odpowiada w tekście polskim forma prs. *ściera się*, por. *kad visgalįsis viešpatis su smarkiausiu priesakiu ne majestote savame, bet mūsų nužeminime sausikavo* DP 47²⁰ 'gdy wszechmocny Pan z okrutnym barzo nieprzyjacielem, nie w Majestacie swoim, ale w naszej podłości się ściera'. NB. Zasugerowany tym polskim odpowiednikiem Otrębski (GJL II, §§ 549, 638) błędnie opisuje <susikavo> jako formę praesentis, po czym dotwarza do niej (§ 550) infinitivus o postaci †*susikavyti*.

‘bojownik’. Zob. HL 69n. — SZ *kū-C*: *kūjis* (zob.). Por. słow. *ky-C*: scs. *pokynqti* ‘skinać, dać znak ręką’, pol. *skinąć*. Pewne refleksy sugerują zanikłe praesens bsł. **kū-da-*, por. łot. *kūdīt, kūdīt* ‘podburzać, szczuć, poduszczać’ (⇒ iter. *kūdināt*), scs. *iskydati* ‘wyrzucać’, ros. *kidátʹ* ‘rzucać, miotać’, pol. *kidać* ts. — SZ **kuu-V*: psł. **kūvati* ‘kiwać głową’ < pie. **kuh2-eh2-* (refleks *uu* uwarunkowany hiatem laryngalnym), por. śrbg. *kūvaaxq* ipf. ‘kiwali głowami’, scs. *kvaaxq* ts.²⁹⁹ — WSZ **kūu-V*: scs. (po)*kyvati* ‘kiwać głową’, ros. *kivátʹ* ts., ros. gw. *kivátʹ* ‘młócić cepami’, stpol. *skiwać* ‘dawać znak gestem’ (⇒ *skiwnąć* ‘skinać’). Paralele: scs. °*ryvati* ⇐ *rūvati* (zob. *ráuti*), °*byvati* ⇐ **būvati* (zob. *buv-*).

kaužai, -*ū* 4 p.a. m.pl. gw. ‘pleśń, np. na mięsie, grzybie; kożuch na śmietanie’. Etymologia niepewna. Przyjęte w LEW 250 (s.v. *kiaužóti*) pokrewieństwo z pwk. *kež-* (*kežēti* m.in. ‘kisnąć’) wydaje się wątpliwe z powodu rozbieżnego wokalizmu. — Drw. *kaūžalas* ‘to, co skisło, sfermentowało i jest zbyt kwaśne’. Cps. *kāužraugis*, -*ē* ‘który skisł i pokrył się pleśnią’ (por. *ráugas* ‘kwas, zakwas’), złożenie synonimiczne (?), por. *pliknuogis, sénkaršis*. — Vb. denom. *kaužóti*, -*ju*, -*jau* 1. ‘kisnąć, fermentować (o piwie), burzyć się, pienić się, rosnać (o cieście), wychodzić poza brzeg naczynia, np. o gotującej się kaszy’, 2. ‘porowacieć, dziurawieć (o lodzie, śniegu)’, 3. przen. ‘złościć się’, *kaužuoti, kāužuoti* ‘pokrywać się pleśnią’ (⇒ błr. gw. *nakaūžacʹ, nakēūžacʹ, nakēūžacʹ, nakóūžacʹ* ‘nabrudzić, zabrudzić, zanieczyścić’, PzB 3, 150n., 153). — War. z palatalnym nagłosem: *kiaužóti*, -*ju*, -*jau* 1. ‘podnosić się (o kretowinie), robić się wypukłym; pulchnieć, mięknać (o ziemi na wiosnę)’, 2. ‘porowacieć, dziurawieć (o śniegu podczas odwilży)’. — War. z dźwięcznym nagłosem: *gaužóti*, -*ju*, -*jau* ‘o cieście: podnosić się, porowacieć’. Z innymi sufiksami: *gaužuoti* ‘kisnąć, burzyć się podczas fermentacji, rosnać – o cieście’, *gaužēti*, -*ja*, -*jo* b.z.a. ‘pleśnieć’.

kavà 4 p.a. ‘kawa’ — zapoż. z błr. *káva*, -*y* (⇐ pol. *kawa*), por. LEW 232. Zob. też *kapijā*.

kavaĩtas 2 p.a., *kaváita* 1 p.a. c. ‘gapa, gamoń’ — analiza: *kav-ait-* (por. *kavaišas* b.z.a. ‘chromy, kulawy’). Pwk. *kav-* jak łot. *kavēt, -ēju* ‘spędzać, zabijać czas, zatrzymywać się; zwlekać, przeszkadzać; bawić się’ (por. LEW 232). — Vb. denom. *kavaitinēti* ‘chodzić nieuważnie, chodzić bez celu, szwendać się; chodzić chwiejąc się (o chorym, pijanym)’, *kavaitinti* ‘ruszać się powoli, wlec się’. Z *kavaišas* łączy się pewnie przez insercję -*k-* czas. *nusikavaikštyti* b.z.a. ‘pojść powoli, powlec się’.

kavaliērius, -*iaus* 2 p.a. pot. 1. ‘nieżonaty mężczyzna’ (*Mergos ant popieriukų rašo visus kavalierius ir deda kortelas po padušku* DVŽ ‘Dziewczyny na papierkach zapisują [imiona] wszystkich kawalerów i kładą karteczki pod poduszkę’), 2. ‘mężczyzna adorujący kobietę, zalecający się’ (*Kai buvau jauna, turėjau daug kavalierių* ‘Gdy byłem młoda, miałam wielu kawalerów/adoratorów’) — zapoż. z błr. *kavalér*, -*a*, co z kolei – z uwagi na miejsce akcentu – musi pochodzić z ros. *kavalér* (zob. ĖSBM 4, 17), a nie z pol. *kawaler* (wbrew POLŽ 370). Por. jeszcze stbłr. XVII w. *kavalerʹ* ‘szlachcic’. Zob. też ZS 24 i LEW 233. Według REW I, 497 ros. *kavalér* ‘kawaler, rycerz, rycerz zakonny (Ordensritter)’ oddaje nwn. *Kavalier* m. ⇐ fr. *cavalliere* przy pośrednictwie pol. *kawaler*.

kaválkas, *kaváukas* 1 p.a. gw. 1. ‘kawalek, niewielka część jakiejś całości’ (*Turėjom įsidėję duonos po kavalką ir lašinių* ‘Wzięliśmy z sobą po kawałku chleba i słoniny’), 2. ‘kawalek ziemi pod uprawę’ (*Vakaras netoli, o dar didelės kaválkas rugių nepjautos* ‘Wieczór blisko, a został jeszcze spory kawałek żyta do żęcia’) — zapoż. ze stbłr. *kavalekʹ, kovalekʹ*, por. błr. *kaválak*, -*lka* (⇐ pol. *kawalek*, -*lka*), zob. LEW 233, POLŽ 370, ĖSBM 4, 16n. Co do akutu por. zapoż. *padáľkos, maršálka, páľtis*. — War. f. *kaválka*: *Mes ropes*

²⁹⁹ Część badaczy łączy psł. **kūvati* z łac. *cēveō, -ēre* ‘kręcić tyłkiem’ i zalicza do neopwk. pie. **keh1-u-*, zob. LIV² 343.

kapojame didelėmis kavalkomis ‘My rzepę sieczemy na duże kawałki’. — Adv. *pakavalki* LzŽ ‘po kawałku’.

kaveñčyti, *kaveñčiju*, *kaveñčijau* gw. ‘męczyć, dręczyć kogo’, refl. *kaveñčytis* ‘męczyć się’, *prisikaveñčyti* ‘namęczyć się’ — zapoż. z błr. gw. *kavėnčycca* ‘męczyć się, cierpieć ból; ciężko i dużo pracować, harować’ (PzB 2, 355, ĖSBM 4, 18, z pol.) albo wprost z pol. *kawęczyć* ‘harować, biedować, ślęczyć nad robotą, marnieć od ciężkiego wysiłku, z biedy; niedomagać, chorować’ (por. Sławski II, 107, Bańkowski I, 647n.). Do *kaveñč-yti* jest war. *kaveñkšt-yti*. Pokazuje on wstawne *k* przed grupą *št* (jak w *buñkštinas* i *krikštolas*), a z tego wynika, że insercję *k* poprzedziła przestawka składników afrykaty: $t^{\delta} > ^{\delta}t$. Zob. też *meñčyti*.

kavėrnė 1 p.a. DVŽ ‘kawiarnia’, z **kavjárnė* — zapoż. z błr. *kavjárnja*, -i (PzB 2, 355) ⇐ pol. *kawiarnia*. Por. liter. *kavėnė*.

kavõlius, -iaus 2 p.a. gw. ‘kowal’ (*Ar matei kavolių geležį kalant?* ‘Czyś widział jak kowal kuje żelazo?’) — zapoż. ze stbłr. *kovalb*, por. błr. *kaválb*, -ljá (SLA 100). War. *kavõlis*, -io ‘kowal’ (*Kavõlis nukalė pasagą* ‘Kowal wykuił podkowę’). — Drw. *kavolystė* SD «kowalstwo» (zwraca uwagę fakt, że wyraz ten w SD ukazuje się obok rodzimej osnowy *kalvis* «kuźnik, żeleźnik»). — Nazw. *Kavõlis* ob. *Kāvolis* (tu akcent jak w pol. *Kowal*), *Kāvolė*, *Kavõlius*, ⇒ *Kavoliūkas* (por. pol. *Kowalik*), patron. *Kavoliūnas*. N.m. *Kavõliai* 3x, *Kavoliai* 3x, *Kavoliškės* 2x.

kavóti, *kavóju*, *kavójau* 1. ‘chować, umieszczać w miejscu niewidocznym, bezpiecznym’, 2. ‘trzymać w ukryciu, ukrywać’, 3. ‘zakopywać w ziemi umarłego’, 4. ‘wychowywać dziecko; pilnować dziecka pod nieobecność rodziców’, *apkavóti* m.in. ‘doglądać starca a. chorego’ (syn. *aptõpoti*), *pakavóti* m.in. ‘(kartofle) zsypać na kupę, w piwnicy; popilnować (dziecka)’ — zapoż. ze stbłr. *xovati*, por. błr. *xavácь*, -áju (SLA 100, ZS 24, LEW 233).

kazármė 1 p.a. gw. ‘koszary wojskowe’ — zapoż. z błr. *kazárma*, ros. *kazárma* (⇐ pol. *kazarma* lub nwn. przest. *Kasarme* f. ⇐ włos. *caserma*, zob. REW I, 503). War. *kazarma* b.z.a., m. *kazarmis* b.z.a. oraz pl.t. *kazėrmos* (KRŽ). Por. LEW 233.

kazėickas, -a (p.a. niewiadomy) wsch.-lit. ‘gospodarski’, m.in. jako określenie konia średniej wartości (ZS 24) — zapoż. z ros. *hozjájskij*, błr. gw. *xadzjájski* (por. ros. *hozjájin* ‘gospodarz’, *hozjájstvo* ‘gospodarka’). Brak w LKŽ i LEW.

kazilaĩ, -ũ 3 p.a. m.pl. gw. 1. ‘kozły, drążki a. żerdzie zbite na skos w kształcie litery X, służące za podpórkę np. przy piłowaniu drzewa a. deski’, 2. ‘krokwie, belki w wiązaniu dachowym podtrzymujące pokrycie dachu’ (*kāzilas* ‘krokiew’), 3. ‘boki wozu’, 4. ‘jasła w oborze’ — zapoż. ze strus. *kozily*, tak Būga, RR III, 764, który wymienił *kāzilas* razem z *āsilas*, *kātilas* i *kūbilas* (za nim LEW 233). — Młodszą pożyczką ma tu być *kazlaĩ*, -ũ 4 p.a. m.pl. ‘kozły służące jako podpora, stojak; siedzenie dla woźnicy’ ⇐ stbłr. *kozly*, por. błr. *kózly* (por. ĖSBM 5, 90). Fonotaktycznie obca zbitka -zl- jest czasem usuwana za pomocą anaptyksy, por. *kazalėkas* i *kazelėkas* jako warianty do *kazlėkas* ⇐ błr. *kazlják*. Ten przykład skłania do postawienia pytania, czy -i- w *kazilaĩ* na pewno reflektuje strus. *ĩ* – jak to chciał Būga – czy może jest samogłoską wstawną, która ułatwiła zlitewszczenie stbłr. *kozly*. — Drw. *kazilinės* f.pl. ‘przyjęcie urządzone po postawieniu krokwi’ (*Baigia statyt kazilus, vakare gers kazilines* ‘Kończą stawiać krokwie, wieczorem będą pić «kazilinės»’). Cps. *kaziljuostė* ‘poprzeczник przybijany na krokwiach’ (por. *júosta*), *kazilkelis* ‘belka, na której spoczywają krokwie, tzw. leżnia’, por. *kėlis* ‘kolano’ (syn. *gegninis*, *ilginis*). Vb. denom. *kaziliūoti* ‘stawiać krokwie’.

kaziñčius, -iaus 2 p.a. gw. ‘choroba nóg u koni’ — zapoż. z błr. *kazínec*, -nca (zob.

ĖSBM 4, 85), por. *koziniēc*, *-ńica* w polszczyźnie litewskiej (SGP II, 458).

kazirkas 1 p.a., *kaziřkas* 2 p.a. gw. ‘daszek u czapki, kaszkietu’ — zapoż. z błr. *kazyrók*, *-rká*. War. f. *kazírka* 1 p.a. (Zs 24).

kaziõnas, *-à* 4 p.a. wsch.-lit. ‘państwowy, należący do państwa’ (*Kazionam medzi buvo ažginta ganyc gyvį* LzŽ ‘W państwowym lesie było zabronione paść bydło’) — zapoż. z ros. *kazënnyj* ‘skarbowy, rządowy, urzędowy’. War. z dysymilacją *n.n* > *r.n*: *kaziõrnas* (por. *neviľ.nas* ‘niewinny’). Zob. też *kaznà*.

kazlėkas 2 p.a. bot. ‘grzyb maślak, borowik maślak (*Boletus luteus*), zwany też koźlakiem’ (*Kazlėkų skūra lupas, anys slidūs* ‘Skórkę maślaków się zdejmuję, one są śliskie’) — zapoż. ze stbłr. *kozljakъ* ‘maślak’, por. błr. *kazlják*, *-á*. War. z anaptyksą: *kazalėkas* (Zs 24), *kazelėkas* (LD § 150). Zob. też *lupėkas* ⇐ błr. *lupják*.

kaznà, gen.sg. *kāznos* 2 p.a. wsch.-lit. ‘skarb państwa’ (Zs 24) — zapoż. z ros. *kazná* ‘skarb, skarbiec, fiskus’ (⇐ kazachsko-tureckie *kazna*, zob. Stachowski 318, REW I, 504). Zob. też *kaziõnas*.

kazõkas 2 p.a. hist. ‘w Rosji carskiej żołnierz lekkiej jazdy, kozak’, SD <kazakas> «żołnierz lekki, kozak», gw. *kazākas* — zapoż. ze stbłr. *kozakъ* (⇐ pol. XVI w. *kozak*, to zapożyczone z ukr. *kozák* ⇐ tatar. *kazak* ‘człowiek wolny, koczownik’, zob. Stachowski 354n.). Por. SLA 100, Zs 24, LEW 233, REW I, 502, ĖSBM 4, 58n. Błr. *kazák*, *-á* jest rusycyzmem (ros. *kazák*). — Drw. *kazokai*, *kazokystė* SD «kozacy, kozactwo». Nazw. *Kazõkas*, *Kazokaitis*; *Kazakas* b.z.a., *Kazakaitis*.

kažemėkas 2 p.a. przest., gw. 1. ‘garbarz’ (m.in. SD), 2. ‘ten, co zdziera skórę z padłych zwierząt, oprawca’ — zapoż. ze stbłr. *kožemjaka* (*kožemjakъ*), por. błr. *kažamjaka*, *-i*, ros. *kožemjaka*. War. *kožamėkas* b.z.a. ⇐ stbłr. *kožomjaka*. Niejasna jest postać I członu w war. *kažimėkas* b.z.a. Zob. też SLA 100n., Zs 24, LEW 233, ĖSBM 4, 36. Lit. *ė* oddaje błr. *’a* tak jak w *dėdė*, *lėlė* i *mėsà*. Por. zakończenie w *jermėkas* i *labėkas*. Zob. też syn. *baltušnykas* i *sirmėtnykas*. — N.m. *Kažemėkai* 2x.

kažin, *kāžin* adv. ‘nie wiadomo’ — z apokopowania form *kažina*, *kāžina* ts., to z kontrahowania zwrotu *kas žinā*, dziś *kàs žino* ‘kto wie’. Np. *Kažin, ateis jis, ar ne* ‘Nie wiadomo, przyjdzie on, czy nie’. *Kažin, ar begalės jis po tokios ligos dirbti* ‘Kto wie, czy zdoła on po takiej chorobie dalej pracować’. Por. GJL I, § 578. Osobno zob. *kastėžin*. — Dalsze fazy osłabienia wygłosu, *kaži*, *kāž*, doprowadziły do powstania formy *kaž*, używanej w roli partykuły nieokreśloności, por. *kažkàs* (zob.), *kažkadà* ‘kiedyś’, *kažkaip* ‘jakoś’ (war. *káikaip*), *kažkiek* ‘ileś’ (war. *káikiek*), *kažkòks* ‘jakiś’ (war. *káikoks*), *kažkuř* ‘gdzieś’ (war. *káikur*). Akutowane war. z *kái*-kontynuują zrosty, których akcent spoczywał na I członie, np. *káikaip* ⇐ *kāžin-kaip* (por. *káikas* z **kājikas*). Zob. też *kanà* II.

kažkàs zaimek nieokreślony ‘ktoś, coś’ (*Kažkàs pasibeldė į duris* ‘Ktoś zastukał do drzwi’. *Vaikui kažkàs darosi* ‘Dziecku coś jest’). Z synkopowania formy *kažikàs* < *kaži kàs* ‘ktoś, coś’, to z *kažin kàs* (*kažjškàs?*), ostatecznie z uniwerbizacji zwrotu *kàs žino kàs* ‘kto wie, kto/co’ (por. *kàs, žinóti*). — War. gw. *kajikas* < **kažikas* (zmiana *ž* w *j*). Akutowany war. *káikas* powstał przez kontrahowanie formy **kājikas*, akcentowanej na sylabie początkowej. Osobno zob. *kajakas*.

kažùkai 2 p.a. m.pl. gw. ‘kożuch, długie wierzchnie odzienie z baraniej skóry, niepodbite’ (ZTŽ *kažùchai*) — zapoż. ze stbłr. *kožuxъ*, por. błr. *kažúx*, *-á*. Forma pl.t. w nawiązaniu do rodzimego syn. *kailiniai* ‘kożuch, futro’ i do zapoż. *barõnai* ‘kożuch’. — Oboczniak *kažiukai* 2 p.a. (*Važiudamas į miestą, pasiimk kažiukùs, ba visas sustirsi* ‘Gdy będziesz jechał do miasta, [to] weź sobie kożuch, [w przeciwnym razie] cały skostniejesz’), z

palatalnym wygłosem osnowy, odpowiada wariantowi stbłr. *kožjuxъ* (HSBM). W pewnej gwarze pld.-litewskiej *kažiũkai* zmieniło się w *kaiž(i)ukai* (por. *Sulijo man kaižukus* ‘Deszcz zmoczył mi kozuch’, Léipalingis), podobnie jak np. *ānīolas* > *āiniolas*. Na temat wtórnego dyftongu *ai* zob. s.v. *aitvaras*. — Formy *kažũkai* i *kažiũkai* były segmentowane odpowiednio *kaž-* + *-uk-* i *kaž’-* + *-uk-*, a świadczy o tym obecność dwóch neologizmów: **kažučiai* ⇒ *kužučiai* 2 p.a. ‘kożuszek’ i *kažēliai* 2 p.a. ‘stary, znoszony kozuch; półkożuszek’ (sufiksy *-ut-* i *-el-* są izofunkcyjne z *-uk-*). Mniej jasne są war. *kažlaĩ* a. *kaižlaĩ* 4 p.a. ‘stary, znoszony kozuch’ (*Mesk tu šituos kaižliūs šunio būdon!* ‘Wrzuć ty ten kozuch do psiej budy!’). Zob. też *kažurniai*.

kažurniai 1 p.a., *kažuřniai* 2 p.a. m.pl. gw. ‘kozuch; płat owczej skóry do przykrycia się, baranica’ — z przekształcenia stbłr. **kožurno*, por. błr. gw. *kažurnó* coll. ‘kawalki skóry owczej przed zszyciem’ (PzB 2, 359), *kažurýna*, -y ‘płat owczej skóry, baranica’ (ĖSBM 4, 40). War. *kažiurnai*, *kažiurniai* ‘kozuch’. — Ze skrzyżowania *kažurniai* z *kažũkai* ‘kozuch’ (zob.) pochodzą neologizmy *kažũrkai* 1 p.a., *kažuřkai* 2 p.a. i *kažiurkaĩ* 4 p.a., wszystko w znac. ‘kozuch’.

kēbti, *kembũ*, *kebaũ* gw. ‘być zaczepionym, zwieszać się’, zwykle używane w formie participium prt. act. *apkēbęs* ‘obwieszony, oblepiony – o gałęzi pokrytej licznymi kwiatami lub owocami, o tyce oplecionej chmielem’, np. *Visos šakos apkebę obuoliais* ‘Wszystkie gałęzie oblepione jabłkami’. *Apydžia apyniais apkēbusi* ‘Tyka opleciona chmielem’. Osobno zob. *kēpti* II (*kembũ*) oraz refleksy SO *kab-* (*kabėti* ‘wisieć, zwisać’) i SZ *kib-* (*kibti* ‘zaczepiać się, zahaczać się’). Do pwk. pie. **(s)keb-* (ALEW 426: **(s)keb^h-*), **(s)kab-*, por. IEW 918: **(s)kemb-*, **(s)kamb-* ‘krzywić, zginać’, gdzie zacytowano porównanie m.in. z gr. σκαμβός ‘skrzywiony (o kości)’, stir. *camb* ‘krzywy’ obok gr. κόμβος m. ‘Band, Schleife’. — Nomina na SE: *kebēklas* ‘rzecz rozkraczysta, zawadzająca o coś (trudna do przeniesienia)’, *kebēklis* ‘hak; hak do gnoju’, *kēbelis* ‘przeszkoda, ambaras, kłopot’ (⇒ *kēbeliuoti* ‘knuć, intrygować; czepiać się kogo’, *apsikēbeliuoti* peior. ‘ożenić się’, *kēbeloti* ‘kręcić, oszukiwać’), *kebēža* c. ‘człowiek powolny, ociężały, niezgrabny, słaby’, *kebēžis* ‘marne, niskie drzewo’, *keblỹs* ‘szczudło’, przen. ‘diabeł’, *kēblas* a. *keblūs* ‘niezgrabny, niezręczny, niedogodny, trudny, kłopotliwy’ (⇒ *keblūmas* ‘zawilość, niedogodność, utrudnienie’, vb. denom. *keblinėti* ‘chodzić z trudem, powoli, niezgrabnie’, *kēbūras* ‘duża ilość czegoś w jednym miejscu (o drewnie, łące, jagodach)’, *pakeblūs* ‘dość trudny (o zajęciu, pracy)’). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kjābly* ‘ociężały, gnuśny, stary, niedołączny’ ⇐ *kēblas*; *kjalbũš* obelż. ‘ktoś nierozgarnięty, tępak, tuman’ ⇐ drw. od *kēblius* (PzB 2, 597). — Neopwk. *kemb-*: *kembē* b.z.a. ‘drewniany kołek w ścianie, wieszak’ (war. *gēmbē*). — WSE *kēb-*: *kēblinti* ‘iść z trudem, niezgrabnie, powoli, wlec się’, *kēblóti* ‘iść rozkraczonym, iść niezgrabnie’, refl. *kēblótis* ‘(o dziecku) machać, wywijać nogami, fikać’. Nomina: *kēblas* ‘niedogodny, trudny, kłopotliwy’ (war. *š-mobile*: *škēblas* ts., też ‘powolny, niemrawy’), *keblỹs* ‘tyczka, żerdź’, *kēblos* f.pl. ‘deski przybijane po bokach sań dla poszerzenia ich powierzchni ładunkowej’ (niby ‘rozkraczenie’), stąd *kēbūlas* ‘skrzynia ładunkowa wozu, sań, samochodu’ (por. deverbativa *krātulas* ‘rzeszoto’, *sprūdulas* ‘drewniana zatyczka’). — N.m. *Kēbliaĩ*, *Kēbliškiai*.

kēcius 2 p.a., *kēčius*, -iaus 2 p.a. przest. ‘kosmata tkanina wełniana, używana jako przykrycie, narzuta, derka, koc’ — zapoż. ze stbłr. *kec*, *keč* ‘płaszcz wojskowy, narzuta, posłanie w saniach’ obok f. *keca*, *keča* ts. (XVII w., HSBM). Stąd też łot. *ķeče* ‘rodzaj materaca’. Por. pol. XVII w. *kiecza* ‘płaszcz sukienny na zbroję; koc, gunia’ ⇐ osm.-tur. *keçe* ‘filc, pilśń, wojłok’ (Stachowski 322). LEW 233 niesłusznie przyjmuje pol. *koc* ‘Decke’ jako źródło.

kēdē 2 p.a., *kēdē* 4 p.a. 1. ‘krzesło z oparciem dla pleców’, 2. gw. ‘stołek bez oparcia,

zydelek, taboret', 3. gw. 'część kołowrotka, w której są umocowane jego nogi', 4. 'przód wozu chłopskiego'. War. z krótkim *e*: *kedē* 4 p.a., *kēdē* 2 p.a. Tu też *kēdēs* f.pl. 'małe sanki używane przy wywożeniu kłód z lasu' (*Dēk eglēs galūnē ant kēdžiū*). Etymologia niezdecydowana. LEW 233 zestawiał z czas. *kedēnti* 'targać, skubać (wełnę)', *kedēti* 'rwać się' oraz – via *s-mobile* – z sb. *skedervà*, *skederlà* 'drzazga, szczapa'. Znacz. etym. 'coś odłupanego'? Por. łot. *šķēdērnš* 'abgetrenntes Stück', *skadrs* 'łatwy do łupania'. Zob. też Būga, RR II, 160n. — Drw. *kēdālē* 'taboret'.

kedelys, -io 3 p.a. gw. 'spódnica, spódnica wkładana na spód' — zapoż. z prus.-niem. *kēdel* 'kitel; odzienie kobiece' (GL 64, LEW 234), por. nwn. *Kittel* m. 'kitel, fartuch roboczy'.

kedēti, *kēda*, *kedējo* 'rwać się, wycierać się (o odzieży), rozłazić się, strzępić się, siepać się; o gruncie: pękać' — formacja duratywna z suf. -ē- od *ked-*, por. *kēsti*, *keñda*, *kēdo* 'o tkaninie) cienieć, rozłazić się', *iškēsti* 'stać się cieńszym, rozrzedzić się, rozpuścić się'. Odpowiedniki bsł.: łot. *šķēdērnš* 'oderwany kawałek, ułamek' oraz psł. *ščedrū < *sked-ro- 'hojny, który chętnie daje' (scs. *štedrū*, ros. *ščédryj*, czes. *štědrý*, pol. *szczodry*), zob. ESJS 943, Rejzek 2001, 641, Boryś 598. Pwk. pie. *(s)kedh₂- 'druzgotać, rozpraszać, zersplittern, zerstreuen' (LIV² 550, LEW 233), por. gr. ἐσκέδασ(σ)α, aor. do σκεδάωννυμι 'rozsytać, rozproszyć, rozwiać, rozpędzić', SZ σκίδναμαι 'rozpościerać się, rozproszyć się, rozpryskiwać się (o pianie), rozlewać się', σκίδνῃμι 'rozproszyć', aw. *sciñdaiieiti* 'tłucze, rozbija'; alb. *çaj* 'pęknąć, rozłupać się'. SO ang. *scatter* 'rozrzucić, rozsypać' (pgerm. *skat-). — Vaillant III, 185n., 388 wymienia ze słowiańskiego również refleksy z samogłoską nosową: 1° psł. *ščēd-, por. scs. *štedēti*, *šteždō* 'szczędzić, skąpić', ros. *ščadítʹ*, *ščazú*, pol. przest. *szczędzić*, *szczędzę*, 2° psł. *skōd-, por. *skōdīnū* 'znikomy', ros. *skūdnyj* 'szczupły, nikły, skąpy', scs. *neskōdīnū* 'szczodry', ale – co dziwne – nie wiąże ich z odpowiednikami litewskimi. Nazalizacja w temacie werbalnym *ščēd-ē- wskazuje, że jest to drw. od prs. infigowanego *ščēdō. Z powodu dwuznaczności psł. *ēC trzeba założyć dwie praformy, jedną na st. zanikowym, pbsł. *(s)kind-e/a-, drugą na st. pełnym, pbsł. *(s)kend-e/a-. W pierwszym wypadku wypada uwzględnić pokrewieństwo z lit. *kiñda* 'o tkaninie, ubraniu: rwie się, strzępi się', w drugim wypadku – z lit. *keñda* 'o tkaninie: cienieje, rozłazi się'. Psł. *skōd- jest drw. na SO od *ščēd-, implikuje więc pbsł. *(s)kand- (por. może lit. *skandinti* 'pograżać w wodzie, topić', które nie ma dobrej etymologii). Porównanie z litewskim pozwala odtworzyć dla słowiańskiego znacz. etym. 'po trochu odrywać', stąd 'brać po trochu, oszczędnie używać' *vel sim.* — Drw. *kedēnti* caus. 'targać, wicherzyć (włosy), skubać (wełnę), rozskubywać; plątać, wikłać' (por. typ *pūdēnti* ⇐ *pūti*), *kedenu vilnas* SD «częchrzę, czochrzę wełnę» (syn. *karšiu vilnas*), SD¹ «grępluię» (syn. *karšiu*), *kedinti* caus. 'czesać włosy'. Nomen: *kēdaras* 'łachman wiszący' (por. niżej *kādaras*). Osobno zob. refleks z *s-mobile*: *skederva* m.in. 'strzęp; łuska'. — WSE *kēd-*: *kēdoti* a. *kēdōti* 'przewracać, rozwiewać, rozrzucać, machać, wywijać (rękami, nogami), fikać; chodzić niezdarnie (o dziecku)', refl. *išsikēdoti* 'rozkopać się (o niemowlęciu w pieluchach); rozkraczyć się'. — Podwójny refleks SZ *TiT/TuT* ⇐ *TeT*. 1. SZ (s)kid-: *kisti*, *kiñda*, *kido* (zob. *kisti* III), 2. SZ (s)kud-: *skuñda*, *skūdo*, *skūsti* 'strzępić się', *skūduras* (zob.), *kūdrē* II (zob.), 3. kiud-: *kiūsti* (zob. *kisti* III). — SO (s)kad-: łot. *skadrs* 'łatwo się rozszczepiający, łupiący (o drewnie)', przen. 'żwawy, ochoczy, czujny', *skadras ausis* 'dobry słuch', *skadras acis* 'dobry wzrok'. War. bez *s-*: *kādaras* 'strzęp, łachman, szmata'³⁰⁰, ⇒ vb. denom. *kādaruoti* 'zwisać, kołysać się wisząc, dyndać' (*skuduraĩ kādaruoja* 'łachmany zwisają').

kegždēti, *kēgžda*, *kegždējo* 'rosnąć powoli, marnie' (*Jau seniai tas medis kēgžda*) — z

³⁰⁰ Zdaniem GL 59 i LEW 202 ma to raczej być zapożyczenie z prus.-niem. *kodder* 'Schmutzlappen, gerissenes Tuch, Lappen'.

udźwięcznieniem *kš-d > gž-d* pochodzi z praformy **kekš-dē-ti*, gdzie suf. *-dē-* dołączył się do wykrz. *kēkšt*. Paralele: *kregždēti* od *krēkšt*; *girgždēti* od *giṛkš* i *švagždēti* od *švākš*.

kéikti, *kéikiu*, *kéikiau* intr. 'kłać, złorzeczyć', tr. 'przeklinać kogo, co', SD¹ *keikiu* «klnę, przeklinam, złorzeczę», SD *atkeikiu* «odzłorzeczyć», *ažukeikiu* «zaklinam kogo; zaklinam czarta», *iškeikti* 'wykłać; ekskomunikować', *iškeikiu* SD «wyklinam kogo», *pakéikti* 'poronić': *Ana paranijo*, t.y. *pakeikē* JU 'Ona poroniła' (LKŽ IX, 401, s.v. *parānyti*; brak jest tego przykładu s.v. *kéikti*), *prakéikti* (zob.), *piktaĩ sukéikē* 'zaklął ze złością'. Refl. *kéiktis* 'kłać', *ažusikeikiu* SD «zaklinam się», *nusikéikti* 'zakląć'. Dotąd bez dobrego objaśnienia. Może jest to vb. denominativum do **kéika < *kēi-ka-* 'złe, wrogie spojrzenie' (?); to z **keih₂-ko-* < (metateza spółgłoski laryngalnej) **keh₂i-ko-*, por. łac. *caecus* 'ślepy', goc. *haihs* 'jednooki'. Por. pomysł Pedersena, zreferowany w LEW 234. — Drw. *ažukeikėjas* SD¹ a. *ažukeiktojas* SD «zaklinacz» ['egzorcysta'], *keikastis* DP 'przeklęstwo, złorzeczeństwo, przeklinanie', SD «przeklęstwo, przeklinanie» (syn. *keikimas*), *keikenà* 'przeklinanie' (por. *rietenos* ⇌ *riėti*), *keikestis* m.f. 'przekleństwo', *keikikas* 'kto klnie, używa przekleństw', *keikimas* 'przeklinanie, złorzeczenie' (DP 'kłątwa'), *kéiksena* 'przekleństwo' (por. *keikenà* 3 p.a.), *keiksmas* 'przeklinanie; przekleństwo', *keiksnys* 'ktoś skłonny do kłótni, kłótnik', *keiksnus* 'kłótniwy' (⇒ *keiksnóti* 'kłać z lekka, kłać pod nosem'), *keikūnas* 1. SD¹ «przeklinacz» ['egzorcysta'], 2. 'kto dużo klnie, kto stale przeklina' (*Dar vaikas, ir jau baisus keikūnas* 'Jeszcze dziecko, a już strasznie klnie'), *keikūnis* a. *keikuonis* ts. Cps. *keiksmāžodis* 'przekleństwo, obelżywe a. wulgarne słowo' (zapewne neologizm, por. *keiksmas*, *žodis*). — SO *kaik-*: jako causativum do *kéikti* można ewentualnie zakwalifikować *káikinti* 'pobudzać do gniewu, drażnić psa; męczyć, wycieńczać konia' (tymczasowo umieszczono to s.v. *kỹkti*). Paralele: *náikinti* 'niszczyć, wyniszczać' ⇌ *neikti* DP 'konać, umierać'; *maitinti* 'żywić, karmić' ⇌ *misti* 'posilać się'. — SZ *kyk-*: *kykà* 4 p.a. 'obrzucanie się przekleństwami' (war. sonoryzowany: *kygà* 2 p.a. 'kłótnia', od tego vb. denom. *kỹgotis* 'kłócić się'), *kỹkastės* 1 p.a. f.pl. 'spory, waśnie, kłótnie'. NB. Wbrew LEW 252, s.v. *kỹkastė(s)* nie należy tu *kykš-* w *kykšena* itp., zob. *kỹkšytis*.

keĩnytis, *keĩnijuos*, *keĩnijaũs* gw. 'kłócić się' (*Jis keĩnijas su visais kaimynais* 'Kłóci się ze wszystkimi sąsiadami') — ma wygląd vb. denominativum od **keina*. Z powodu zupełnej izolacji osnowy nasuwa się przypuszczenie, że **keina* mogło powstać fonetycznie przez uproszczenie zbitki w sb. **keik-na* (por. *keik-enà* 'przeklinanie'). Chodziłoby więc o deverbativum od *kéikiu*, *kéikti* m.in. 'przeklinać kogo, co, złorzeczyć'. Znacz. etym.: n.act. 'przeklinanie, złorzeczenie', stąd 'kłótnia'. Por. n.act. z suf. *-nā-*: *kilnà* 'wynoszenie się', *murknà* 'odwilż', *dergnà* 'słota'; n.concr.: *maknà* 'błoto' ⇌ *ĩmakėti* 'osunąć się w błoto'; *máukna* 'kora jodły' ⇌ *maũkti* 'drzeć skórę' (por. GJL II, § 289).

keĩsti, *keičiũ*, *keičiaũ* 'zmieniać, zamieniać, wymieniać co z kim; zmieniać pieniądze; zmienić kogo, zastąpić', *antkeĩsti* gw. 'włożyć co pod spód', *ĩkeĩsti* 'dać co w zastaw, zastawić', *pakeĩsti* 'zamienić, zmienić', *sukeĩsti* 'złożyć na krzyż, skrzyżować', refl. *keĩstis* 'zmieniać się' (*Dienos keičiasi naktim ilgom* 'Dni zmieniają się z nocami długimi') — vb. transitivum do *kintũ*, *kisti* 'zmienić się', utworzone z udziałem neoapofonii SZ *kit-* ⇒ SP/SE *keit-*. W dialekcie żmudzki neoapofonia wydaje SP/SE *kiet-*: *kiečiũ*, *-iaũ*, *kiēsti*, *iškiēsti* 'wymienić coś na coś; zmienić kogoś, np. na posterunku'. Dwoistość *ei/ie* ⇌ *i* powtarza się np. w *teĩkti/tiēkti* ⇌ *tinkũ*, *tikti*. — Neopwk. *keis-*: *pasikeisdinėti* 'zamienić się czym', *sukėislioti* 'zamienić'; *keĩsena* 'zmiana, wymiana' (por. *ėšena* ⇌ *ėsti*), *keismas* b.z.a. 'zmiana', *keĩstas* 'dziwny, niezwykajny' (znacz. etym. 'zmienny' lub 'zmieniony'). — Neoosn. *keist-* (⇌ *keĩstas*): *keistinys* 'pewien sposób tkania, tkanina odpowiednio wytkana', *keistuolis* 'dziwak'. — Neoapofonia *kit-* ⇒ SP/SO *kait-*: *kaityti*, *-aũ*, *-iaũ* 'zmieniać, wymieniać', *kaitytis* CGL 'zmieniać się'. Neoosn. *kaič-* (⇌ *kaičiaũ*): *kaičioti(s)* 'stale (się)

zmieniać’, *pasikáičiotti* ‘wymieniać się, wzajemnie się zastępować’ (por. *káišiotti* ob. *kaišyti*; *máiniotti* ob. *mainyti*). Postverbalia: *apykaita: mēdžiagų apykaita* ‘przemiana materii’, *įkaičiai* adv. ‘na zmianę’, *kaità* ‘zmiana, wymiana’, *įkaita* ‘zamiana, wymiana; zastępca’, *įkaitas* 1. ‘zastaw’, 2. ‘zakładnik’ (por. *įkeisti*), *pākaitalas* ‘odpowiednik, namiastka’, gram. ‘odpowiednik etymologiczny, comparandum’ (⇒ vb. denom. *kaĩtalioti* ‘zmieniać, wymieniać się’, zob. GJL II, § 594), *pakaitomìs* adv. ‘na przemian, na zmianę’, *sánkaita* ‘wymiana, zamiana’, gram. ‘zmiana dźwiękowa w wyrazie’. Tu też łot. przest. *kaitēt* ‘spotykać’, *atkait* adv. ‘znów, na nowo’.

kėkauti, *kėkauju*, *kėkavau* ‘kołysać dziecko na rękę, bujać je na nodze’, *kėkoti* ts., refl. *kėkautis* ‘huścić się na huśtawce’, *kėkotis* ts. — czasowniki na -au- i -o-, utworzone od wykrz. *kėkū-kėkū* (tak się mówi lub śpiewa przy kołysaniu dziecka). Paralela: *kýkoti* ⇌ *kýkū-kýkū*. — Sb. postvb. *kėkaukos* a. *kėkauklės* f.pl. ‘huśtawka’, drw. wsteczny: *kėkos* ts. (syn. *kýkos*).

kėkė 2 p.a., *kekė* 4 p.a. 1. ‘kiść, grono, owoce znajdujące się na jednej gałązce (jagody, porzeczki, orzechy)’, 2. gw. ‘gałąź, wiecha’, 3. przen. gw. ‘gromadka’ (*Paliko mane vyras su vaikų keke* ‘Mąż porzucił mnie z gromadką dzieci’), też ‘zgraja łobuzów, złodziei’ (KRŽ). Nawiązanie w łot. *cēkul(i)s*, *cēkula* ‘warkocz, czub, czupryna’ (*kēkars* ‘grono’ jest lituanizmem). Niejasne, zob. próby zreferowane w LEW 234n. Jeśli formacja lit. polega na reduplikacji *ke-kV-, to może stać w związku ze słowiańską nazwą ‘gromady, oddziału zbrojnego’, *ke-tā-, por. cs. *četa* ‘φάλαγξ’, ros. *četá*, bg. *četa*, sch. *čëta*, czes., śl. *četa* (LEW, *ibid.* za Būgą). — Drw. *keketa* b.z.a. ‘gromada, oddział wojska’, *keketė* 3 p.a. ‘grupa, gromada’ (*Vyrai susirinkę į keketę* ‘Mężczyźni się zeszli’), *kektà* ‘kupa, stos; gromada; kiść, grono’, *kėkulas* ‘bryłka, gałka, kupka; gromada’ (por. wyżej łot. *cēkul(i)s*, *cēkula*), *kekūnda* żm. ‘gromada; towarzystwo, stowarzyszenie’ (z sonoryzacji *kekunta?, por. *rokūnda*), *kėkutas* ‘kiść, grono; grupka mężczyzn’ (por. łot. *cēkūna* ‘czupryna, gęste włosy’). Cps. *dvikėkis*, -ė ‘o orzechach: podwójny, zrośnięty; o świeczniku: dwuramienny’ (por. *dvigubas*, *dvikažis*, *dvikibis*), *vynkekė* LEX ‘Weintraube, winogrono’, por. *vynas* (kalka z nwn. lub pol.). Vb. denom. *kekėti* ‘rosnąć kiściami (o orzechach laskowych, o kartoflach)’, ⇒ *kekėtas* ‘mający postać grona’ (SD «gronisty»). Odosobniony jest wokalizm *au* w *kiáuė* ‘kiść jagód’.

keksėti, *keksiù*, *keksėjau* gw. ‘śmiać się, chichotać; kaszlać’, *kekčióti*, -ju, -jau ‘kaszlać, chrząkać’, *keknóti*, -ju, -jau ‘śmiać się z cicha; kaszlać; bić, uderzać’ — czasowniki utworzone sufiksami -sė-, -čio- i -no- od wykrz. *kėkt* m.in. o kaszłaniu.

kėkšė 2 p.a. ‘dziwka, prostytutka’, DP <kiaksze> ‘nierządnicą’, gw. *iškeksė* 1 p.a. ts. Etymologia niepewna. LEW 235 łączy z nazwą ptaka *kėkštas* ‘sójka’, ale nie mówi, jak uzgodnić ze sobą samogłoski *e* i *ė*. Wydaje się, że można by *kėkšė* ująć jako formację dewerbalną, mianowicie związaną z czas. *keksóti*, *kėkso*, -ójo ‘siedzieć, stać, wystawać, sterczeć, tkwić w jakimś miejscu, być widocznym’ (war. *kėksóti*), np. *Jau kelinti metai, kaip tas kelmas čia kėkso* ‘Ile już lat, jak ten pień (karcz) tu sterczy’. *Mergė kėkso prie lango* ‘Dziewczyna sterczy przy oknie’. *Tu ko kėksai prie vyru, eitum gult geriau* ‘Czego ty sterczysz przy mężczyznach, poszłabyś lepiej spać’. Od neoosn. *keks-* można było sufiksem -šė derywować *keks-šė jako nazwę osoby z odcieniem deprecjacji, por. *vėpšas* ‘kto stoi z rozdziawioną gębą, gapa’ (ob. *vėpsá*) od *vėpsóti*; poza tym *bōbšė* ‘babsko’, *meřgšė* ‘dziewczysko’³⁰¹. Z praformy *keks-šė rozwija się *kekš-šė (asymilacja) i w końcu *kekšė* (przez degeminację). Znacz. etym. ‘ta, co stoi na widoku (zwł. w oczekiwaniu na klienta)’. Por. łac.

³⁰¹ Gdy chodzi o expressiva rodzaju wspólnego z suf. -š-, to genezę dewerbalną mają np. *negrėbša* ‘niezgraba’, *nemėigša* ‘półgłówek’ (*miegti*), *nemókša* ‘nieuk’ i *nėtikša* ‘ktoś nieudolny, nieudany’.

prōstibulum, -ī ‘ prostytutka’ ⇐ *prō-stō* ‘ wystawać, sterczeć; być wystawionym na sprzedaż (m.in. o prostytutkach)’. — Ewentualnie można tu suponować letonizm, mianowicie zapożyczenie łot. *ķēkša* ‘ kucharka’. To ze śrdn. *kōkesche* ‘Köchin’ (Jordan 71). — Drw. *iškeksinis* ‘nieślubne dziecko, bękart’ (por. *išmerginis*), ⇒ *iškeksininkas* CGL ts.; *kekšynas* ‘dom publiczny, burdel’, *kekšinykas* a. *kekšininkas* ‘kurewnik, cudzołożnik, rozpustnik’, *kekšys* ts., *kekšystà* ‘nierząd, kurewstwo’, DP ‘porobstwo’, *kekšus* ‘skłonny do rozpusty, wszeteczeństwa’. Cps. *saūškeksis*, -ė wulg. ‘ktoś bezdzietny’ (por. *saūsas*). Vb. denom. 1. *kekšauti*, -ju/-nu ‘oddawać się rozpucie, uprawiać nierząd’, m.in. BRB, BRP; neoosn. *kekšau-*: *kakšāvimas* ‘nierząd’, DP ‘gamracto, porobstwo’; neoosn. *kekšau-* lub *kekšaun-*: *kekšaūnas* ‘nierządny’, *kekšaunykas* BRB ‘kurwiarz, gach’, 2. *kekšavóties* KRŽ ‘o kobiecie: puszczać się’, 3. *sukēkšinti* caus. ‘zrobić nierządnicą’ (*Tu sukēkšinai mane*, t.y. *padarei kekšē* JU), 4. *kēkšti*, *kēkštù* (*kekš-stu), *kekšaū* inchoat. ‘zacząć się kurwić, uprawiać nierząd’, *prakēkšti* ‘skurwić się’ (*Jau ji visai prakekšusi, pasileidusi. Jų duktė prakēkšo*. Por. stpol. *przekurwić się*).

kēkšis, -io 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘pogrzebacz; hak pożarny, bosak’ (war. f. *kēkšē*), 2. ‘zagięty kij do podbijania klipy’, *kēkšiai* pl. ‘szczudła’ — zapoż. z łot. *ķeksis* ‘hak pożarny, bosak; szczudło’ (tu z kolei z liwskiego *kekš* ‘bosak rybacki’, gdzie może być germanizmem). Por. ME II, 361, LEW 235.

kēkšóti, *kēkšaū*, *kēkšójau* ‘leżeć po przewróceniu się (o wozie), leżeć po wypadnięciu z gniazda (o pisklęciu)’ — czasownik na -o- od wykrz. *kēkšt* o nagłym upadku, o przewróceniu się. Z innym sufiksem: *kēkšterti* ‘spaść z drzewa’.

kēkštas 1, 3 p.a. 1. ‘ptak sójka, *Garrulus glandarius*’ (war. *kēkštis*, *kēkštys*), 2. przen. ‘mały, wychudły człowiek lub zwierzę’ — rzecz. postwerbalny od *kēkšti* ‘płakać’ i ‘krzyczeć’ (por. łot. *čēkštēt* ‘głośno, ciężko oddychać, ziajać; bojaźliwie kwilić’, LEW 235). Czasownik jest derywatem od wykrz. *kēkšt* m.in. o chrypliwym skrzeczeniu sójki. Sójka jest nazywana ‘leśnym krzykaczem’, bo odznacza się donośnym krzykiem, poza tym potrafi swym głosem naśladować niektóre ptaki drapieżne. — Nazw. *Kēkštas*. N.m. *Kēkštai*, *Kēkštaĩ*, *Kekštynė*. N.rz. *Kēkštupis*.

kēkšti, *keškù*, *keškiaū* gw. ‘uderzyć; zaciąć konia’ (*Su botagu arkliui keškiaū, ir pašoko bėgti*), *kēkštelėti* ‘z lekka uderzyć, klepnąć, stuknąć’, *kēkšterėti* ‘stłuc (kieliszek)’ — czasownik utworzony od wykrz. *kēkšt* o uderzeniu, rozbiciu czego. Por. bliskoznaczne *kakščióti* ⇐ *kàkš*, *kàkšt*.

kēkti, *kėkiù*, *kėkiaū* gw. 1. ‘męczyć się, trudzić się, wysilać się, starać się’, 2. ‘(o chorym) mieć się jako tako, utrzymywać się przy życiu’, 3. tr. ‘(dzieci) chronić, strzec przed czym; chować, ukrywać’. Formacja z WSE *kēk-* ⇐ **kek-*. Przypomina osnowę **kēk-* w iteratywie cs. *čakati* ‘czekać’, stczes. *čakati*, stpol. *czakać*, sch. przest. *čākati* (por. typ scs. -*mētati* ⇐ *mesti*, łot. *mētāt* ⇐ *mest*, Stang 1970, 75). Osobno zob. *kàkti*. Pochodzenie niejasne. Por. może pie. **k^uek-* albo **kek^u-* ‘sięgać po co, greifen nach, erreichen’ (LIV² 347: tylko bsł.).

kelderis b.z.a. gw. ‘piwnica’ — zapoż. ze śrdn. *kelder* (GL 65), por. nwn. *Keller* m. Zob. też *kėlnėrė*.

kėlena 1 p.a. gw. ‘trzecia część dnia roboczego, czas pracy na roli od jednego posiłku do drugiego’, por. *Trys darbo kėlenos per dieną: nuo ryto lig pusryčio, nuo pusryčio lig pietų ir nuo pietų lig vakaro* ‘Są trzy «kėlenos» w ciągu dnia pracy: od rana do śniadania, od śniadania do obiadu i od obiadu do wieczora’ — deverbativum na -ena od *kėltis*, *kėliaus* ‘wstawiać, budzić się’, znac. etym. ‘wstawianie (do pracy)’. Por. *dvėšena* ⇐ *dvėsti*; *keikenà* ⇐ *kėikti*. War. m. *kėlenas*, por. *Mes turim tris kėlenus: pusryčių, pietų ir vakaro* ‘My mamy

trzy «kėlenai»: do śniadania, do obiadu i do wieczora'. Z innym sufiksem: łot. *cēliens* 'miara czasowa, przeciąg czasu'. Zob. LEW 236. — Drw. *kėlinỹs* 1. 'przeciąg dwóch, trzech godzin', 2. 'pół dnia pracy', 3. 'połowa (pierwsza, druga) meczu piłkarskiego'.

kelerì, f. *kēlerios* 3 p.a. 'kilku, kilka, kilkoro'. Adi./pron. używane z pluralia tantum jako 1° pytajne 'jak dużo?', np. *Kelerì tàvo marškiniaĩ?* 'Ile masz koszul?', 2° nieokreślne, np. *kēlerius metūs* 'przez parę lat'. Drw. z suf. -er- od zaimka *keli*, *kēlios* (zob.).

kelešnià 4 p.a. wsch.-lit. 'drewniana obręcz koła' (*Seniau, kad brangi buvo geležis, ant stipinų uždėdavo apskritą medinį lanką, kurs vadinosi kelešnià*, Armėniškės na Białorusi) — prawdopodobnie ze zmiany *kalešnia, zapożyczenia stojącego w związku z błr. *kalėsa*, *kalėsy* pl. 'wóz chłopski'. Por. błr. *kolėšnja*, *kolėšnja* jako wariant do *kalesnja* m.in. 'drewutnia, wozownia' (ĖSBM 4, 157).

kēletas, -o 1 p.a. 'kilku, kilka, pewna liczba ludzi, rzeczy' (*kēletas žmonių* 'kilku ludzi', *kēletą kartų teĩ buvaĩ* 'parę razy tam byłem') — drw. z suf. -et- do *keli*, *kēlios* (zob.). W tymże znaczeniu pojawia się forma żeńska *kēleta*, -os.

keli, f. *kēlios* 4 p.a. 1. zaimek pytajny 'ile? ilu? jak wielu? jak dużo?': *Keli žmónės atėjo?* 'Ilu ludzi przyszło?', *Keli jũs čià būsie rytój?* 'Ilu was tu jutro będzie?', *keliėse?* 'w ile osób?', 2. zaimek nieokreślony 'kilku, kilka, kilkoro': *Atėjo keli žmónės* 'Przyszło kilku ludzi'. *Kēlios diėnos atgaĩ* 'Parę dni temu', *keliėse* a. *keliesu* adv. 'w kilka osób' (por. *daugiesė*). Lit. *kel-* stoi w apofonii do SO *kal- odpowiednika słowiańskiego, por. scs. *kolĩ* adv. 'ile' (*kolĩ velĩmi* 'jak bardzo', *kolĩ kraty* 'ilekroć'), *koli* adv. 'kiedy, kiedyś', z rozszerzeniem -ko: *koliko* 'jak bardzo, w jakim stopniu', *kolikũ* 'jaki, jak wielki'. Pie. *k^ue-/ *k^uo- plus suf. -l-, por. łac. *quālis* 'jaki, który'. Nie tu należy lit. *kōlei* adv. 'póki, dopóki' (zob.). — Drw. *kelerì* (zob.), *kēletas* (zob.), *keliñtas* (zob.), *kelioks* stlit. 'rozmaity, różnoraki' (por. *tóks*, *kóks*, *jóks*). Cps. *keliólika* 'kilkanaście' – formacja analogiczna, wzorowana na *keturiólika* (zob. °lika).

keliājynà 2 p.a., gen.sg. *keliājynos* ZTŽ 'ślad koła na drodze, koleina' — kalka hybrydalna z błr. *kalja.i.na*, z *keliā*° za błr. *kalja*° (zob. *kēlias*) i z -j- jako wypełniaczem hiatu. War. *keliavynà* (zob.).

kēliaraištis, -čio 1 p.a., *keliāraištis* 1 p.a., też f. *kēliaraištė* 'podwiązka – podtrzymująca pończochę, zawiązywana pod kolanem' — złożenie członów *kēlis* 'kolano' i °*raištis* 'wiązadło, sznurek' (od *raištĩti* 'wiązać, zawiązywać'). War. z insercją k: *keliāraikštis*, °*raikštė* (SD «podwiązka»). War. kontrahowane: *kėlraištis*, °*raištė* oraz *kėlraikštis*, °*raikštė*. — W DP ukazuje się war. <kédraiszte> 369₃₅, czyt. *kēdraištė* 'podwiązek', powstały z *kėlraištė* przez dysymilację l-r > d-r (brak w ALEW).

kēlias, -io 4 p.a. 'droga'. SD: *kelias pramintas* «tor» ['droga wydeptana, wytarta, utarta, pełna śladów', L.], *kelias pagrįstas* «bruk», *viešas kelias* «gościniec, droga torowana» (zob. niżej *viėškelis*), *krikšto kelias* «krzyżowa droga abo vlica». War. *kēlis* MŽ 10₁₁. Odpowiednik łot. *ceļš*. Etymologicznie biorąc, jest to denominativum, mianowicie drw. na -ia- od stlit. *kēlas* 'droga', formacji występującej w zapisach DP, por. <kiałas> 39₂₅, gen.sg. <kiało> 553₂₀, <kėło> 39₂₄, 523₁₅, acc.sg. <kėlą> 17₁₇, <kėlą> 30₃. Rekonstrukcja: pie. *k^uēlh₁-o- (zanik spółgłoski laryngalnej przed sufiksem samogłoskowym). Ta dewerbalna formacja była związana z zanikłym czas. *kēlti 'poruszyć, wprawić w ruch, w obrót', a ślad po tym jest w pochodnym rzecz. *kėlta* (zob.). Znacz. etym. 'wygon, droga, którą pędza się bydło'. Pie. *k^uēlh₁- 'obrócić się' (LIV² 386), por. wed. *cārati* 'porusza się, idzie, wędruje', gr. τέλλομαι 'powstać, stać się', łac. *colō*, *colui*, *cultum* 'uprawiać rolę, hodować owoce; mieć

staranie, dbać; być gdzie osiedlonym, mieszkać³⁰². Paralela znaczeniowa: nwn. *Weg* ‘droga’ ⇐ *sich bewegen* ‘poruszać się’, *bewegen* ‘poruszyć, wprawić w ruch’. ALEW 474 dorzuca, że nomen bałtyckie mogło pierwotnie odnosić się do kolistego toru wyścigów konnych (*Rennbahn*). Tradycyjna etymologia wiązała *kēlias* raczej z czas. *kēlti* ‘podnosić, dźwigać’, *kēltis* m.in. ‘przenosić się, przeprowadzać się; przeprawiać się (przez rzekę)’ jako kontynuacją pwk. pie. *kelH-, zob. LEW 236, Karulis I, 164 i LIV² 349. — Temat lit.-łot. *kelĭa- jest neologizmem w porównaniu z odziedziczonym stpr. *pintis* Ev ‘Weyk [Weg]’, por. psł. *pōtĭ ‘droga’ (scs. *pōtĭ*, ros. *putĭ*, stpol. *pqć*) i dalsze nawiązania w aw. *pantā*, sti. *pānthāh* ‘droga’, łac. *pons*, -tis ‘most’ oraz gr. πόντος ‘morze’. Między *pintis* i *pōtĭ* zachodzi różnica stopnia apofonicznego: *pnt- (SZ) : *pont- (SO). — Drw. *bekelē* a. *beklē* ‘czas, kiedy drogi na skutek roztopów nie nadają się do użytku’, SD «bezdrożność», *kelēga* przest. ‘podróż; trasa podróży’ (ze zmiany *kel-eiga?), *keleivis* ‘pasażer’, przest. ‘pielgrzym’ (por. *ateivis*, *išeivis*), *keliōnē* (zob.), *kelingas*: *draugē kelinga* SD «komitywa, towarzystwo podróżne», *keliūtē* ‘dróżka; dobra droga; droga na śniegu, sanna’, *nekelinga* *vieta* SD «bezdrożność» (syn. *bekelē*), *pakelē* (zob.), *pakeliu* adv. ‘po drodze’, war. *pākeliu*, *pakeliuō*, ⇒ neoosn. *pakel-*: *pakeleivis* ‘towarzysz podróży; przechodzień’ (⇒ *pakeleivingas* ‘podróżny’) i *pakelingas* ‘podróżny’, SD¹ «podróżny»; *priekelis* ‘boczna droga’, *ūžkelē* ‘miejsce za drogą’. — Cps. *dvikelē* ‘rozstaj, rozdroże’, SD «rozstanie drog», *grįžkelis* ‘rozstaj’ (por. *gręžti*), *kāskelis* (zob. *kāsti*), *keliārodīs* ‘drogowskaz’, *keliāvēžē* ‘koleina, na drodze: wyżłobienie od kół’ (por. *vėžē*), *keliavertē* ts. (por. *viřsti*), *keliāvietē* ‘płytki bród na drodze; przejazd przez rów’ (por. *vieta*), *keliōvietē* ‘rozjeżdżony, zużyty odcinek drogi’ (*Keliōvietē išmušta, išduobėta*), *kėlkraštis* neol. ‘pobocze’, *kėlvarta* ‘pokryte ziemią korzenie przewróconego drzewa’, *kėlvirta* a. *kėlverta* ‘drzewo obalone w poprzek rzeki lub drogi’ (por. *versti*, *viřsti*), *klýstkelis* ‘błędna droga, manowiec’ (por. *klýsti*), *krikštakelē*, -kelis ‘skrzyżowanie’ (por. *krikštas* II), *krýžkelias* ts. (por. *krýžius*), *miestakelē* SD «ulica szeroka» (por. *miēstas*), *naūkelis* ob. *naujākelis* ‘nowa droga’ (por. *naūjas*), *piltakelis* ‘droga wysypana żwirem’ (por. *piltas* ‘sypany, usypany’ < *plh₁-tó-), od tego drw. wsteczny *piltas* ts.: *Mokykla, vaikutai, tēnai už piltō* ‘Szkoła, dzieci, jest tam za żwirową drogą’ (por. *krikštālangis* ⇒ *krikštas*; *srāvažolē* ⇒ *sravaĩ*), *rātakelis* ‘czas dogodny do jazdy wozem’ (por. *rātai*), *rōgiakelis* ‘sanna, jeżdżenie saniami’ (por. *rōgēs*), *sankeliai* BRB ‘rozstaje’ (por. *san-*), *skeřskelis* ‘rozdroże, rozstaje’ (por. *skeřsas*), *skiřskelē* ‘rozstaje’, DP ‘rozstanie’, *skiřskelis* ‘granica i przejazd między polami dwu wsi’ (por. *skiřsti*), *trikelē* ‘miejsce przecięcia się trzech dróg’, SD «rozstanie drog» (por. *tri°*, *trỹs*), *vidūkelē* ‘środek drogi; połowa przebytej drogi’ (por. *vidūs*), *viēškelis* (zob.). — NB. Akut w takich złożeniach, jak *kėlduobē* ‘wybój na drodze’ (por. *duobē*), *kėlrodīs* ‘drogowskaz’ (por. *rōdyti*), *kėlvarčiai* m.pl. ‘brama ustawiona na drodze’ (por. *varčiai*), *kėlvietē* (zob. *vieta*) itp. jest wtórnego pochodzenia, jest mianowicie objawem wzdłużenia zastępczego po synkopowaniu samogłoski łącznikowej -a- form początkowych *kēliaduobē, *kēliarodīs, *kēliavarčiai, *kēliavirta (paralele: *pėlšūdis*, *žalgiris*, *žėmuogē*). Vb. denom. *keliāuti* (zob.). — N.m. *Apýkeliai, Sankeliai, Dvárkeliai* (por. *Dvárļaukis*).

keliāuti, *keliāju* (war. *keliāunu*), *keliavaũ* ‘odbywać podróż, podróżować’, *keliāju* SD «pielgrzymuję; wędruję» — vb. denominativum na -au- od rzecz. *kēlias* ‘droga’ (typ *prekiāuti* ‘handlować’ ⇐ *prėkē*; *badāuti* ‘głodować’ ⇐ *bādas*). War. sufiksalny: *keliuoti* (CHB); jego odpowiednikiem jest łot. *ceļuot*, -uđu ‘podróżować, wędrować’. — Drw. *keliāutojas* ‘podróżnik’, SD «pielgrzym; wędrowny człowiek», *keliautinis* SD

³⁰² Zestawiany dawniej z *kēlias* wyraz gr. κέλευθος f. ‘droga, ścieżka; podróż, daleka podróż, wyprawa’ (por. LEW 236) różni się segmentami sufiksalnymi eu i t^h. Objasnienie tej różnicy napotyka wciąż trudności, por. Beekes 2010, 668 n., Petit 2010, 15.

«pielgrzymksi».

keliavynà 2 p.a., gen.sg. *keliavynos* DVŽ, LzŽ ‘śląd koła na drodze, koleina’ — zam. *kaliavyna, co oddawało błr. *kaljavina*, -y (PzB 2, 385), z -v- wsuniętym dla wypełnienia hiatu (por. *karavūlas*). Poza tym PzB wymienia warianty błr. *kaljaína* i *kaljahína*. Zob. *keliājynà*. Zastępstwo *kalja°* przez lit. *kelia°* łatwo wytłumaczyć adideacją do rodzimego syn. *keliāvēžē* lub *keliavértē* (por. *kēlias* ‘droga’, *vēžē* ‘koleina’). — DVŽ notuje poza tym *kalavynà*, -jnos ‘koleina, wybój na drodze’ ⇐ błr. gw. *kalavina*, -y (PzB 2, 366) wraz z synkopowanym war. *klavynà* (*Klavynos dzidziulės, traktaraīs išrausta* ‘Koleiny głębokie, wyżłobione przez traktory’).

keliñtas, -à 4 p.a. ‘który’: 1. pytajne: SD «ktory w rzędzie, w liczbie, quotus», *Keliñtas kařtas?* ‘Który raz?’, 2. nieokreślne: *Jaũ kelintà dienà lỳja* ‘Już któryś dzień z rzędu pada’ — denominativum na -int- od *keli*, *kēlios* ‘ile? ilu?’.

keliōnē 2 p.a. ‘podróż, wędrówka, pielgrzymka’, SD «pielgrzymowanie, pielgrzymstwo; wędrówka» — rzeczownik denominatywny z neosuf. -onē od *kēlias* ‘droga’ (na temat źródła -onē zob. s.v. *medžiōnē*). — Drw. *keliōnika* gw. ‘długa podróż’ (*Ilsinkis, ba laukia tavę keliōnika!* ‘Odpocznij, bo czeka cię długa podróż!’) — zwraca uwagę augmentatywna funkcja suf. -ik- (formacji tej nie wymienił ŽD, ani GJL II, § 460n.), *keliōnininkas* ‘przeznaczony do podróży, np. koń, wóz, buty’, sb. ‘podróżny’. Cps. *keliōnmaišis* ‘tobolek podróżny’ (por. *maišas*), *keliōnpinigiai* m.pl. ‘pieniądze na podróż, koszty podróży’, *keliōnženkliai* m.pl. ‘znaki wskazujące tor wodny’ (por. *ženklas*). Vb. denom. *kelioniāuti* gw. ‘podróżować’.

kēlis 2 p.a., *kelys*, -io 2 p.a. 1. ‘kolano, staw kolanowy’ (war. *kēlias*), 2. gw. ‘węzeł w źdźbłach roślin trawiastych’ (SD «członek u trzciny; kolanko we źdźble, rozgach»), 3. stlit. ‘pokolenie, generacja’³⁰³. Pl. *kēliai* ‘kolana’: *puolu keliump* SD «klękam przed kiem» [dosł. ‘padam na kolana’], *keliump* DP ‘na kolana’ (allat.pl.), *kēliuosemp* DP ‘na kolanach’ (adess.pl.), *priklaupiu ant kelių* SD «klękam przed kiem», *keliai unt kurių turime kų* SD «łono w ciełe, na którym co trzymamy» [‘miejsce na kolanach osoby siedzącej’, SPXVI], *sēdi ant kēlių* ‘siedzi na kolanach’, *eĩna kēliais* ‘idzie na kolanach’, *kēliais alkūnėmis eĩti* ‘błagać’ (dosł. ‘iść na kolanach i łokciach’). Odpowiednik łot. *celis* ‘kolano’, pl. *ceļi*; *ceļuos mesties* ‘padać na kolana’, *pie ceļiem krist* ‘padać do stóp’. Etymologia niezdecydowana. Rozważa się pierwotną przynależność 1° do czas. *kēltis* ‘wznosić się’ (pie. *kelH-, zob. *kēlti*), znacz. etym. ‘to, co z nogi wystaje’, 2° do zanikłego czas. *kēlti ‘obracać (się), poruszać (się)’ < pie. *k^uelh₁- ‘obrócić się’ (LIV² 386), por. wed. *cāрати* ‘porusza się, idzie’, περι-τέλλομαι ‘obracam się w koło’); znacz. etym. ‘zginająca się, ruchoma część ciała’. Zestawienie z gr. κῶλον n. ‘kończyna, członek ciała, zwłaszcza noga’ (zob. np. Berneker I, 546, ESJS 327n., ALEW 475) jest właściwie bezużyteczne, ponieważ wokalizm *kōl-* nie ma wytłumaczenia na gruncie greckim (zob. GEW II, 60n., Beekes 2010, 813). — Przez drw. *kel-én-as* ‘rzepka w kolanie’³⁰⁴ nawiązuje się do psł. *čelnũ < *kel-nV- ‘przegub w ciełe ludzkim lub zwierzęcym’ (scs. *člěnũ*, sch. *člân*, ukr. gw. *čelén*, czes. *člen*, pol. *człon*), jak też do psł. *kol-ēn-o ‘kolano, kolanko na źdźble’, por. sch. *kōljeno*, ros. *koléno*, czes. *koleno*, pol. *kolano* (BSW 125, LEW 237, Boryś 99, 243). Anatomiczne znac. ‘staw w ciełe’ może być wtórne, przeniesione z botanicznego ‘kolanko na źdźble rośliny’, tj. wypukłe zgrubienie na pędzie rośliny, które rozgranicza roczne przyrosty (por. Bańkowski I, 798). Do pwk. *k^uelh₁- należą

³⁰³ Por. *Sēdēsīte unt dvylikos sostų sūdydami dvylika kialių aba giminių Izraelio* SP I, 57 ‘Będziecie siedzieć na dwunastu stolicach sądząc dwanaście pokolenia Izraelskiego’.

³⁰⁴ Suf. -ēnas oznacza m.in. zdrobnienie, np. *žvirblėnas* ‘wróbelek’, *varlėnas* ‘żabka’ i podobieństwo, np. *žiurkėnas* ‘chomik’ (GJL II, § 315).

też łot. *duceles* cps. ‘wóz dwukołowy’, SO scs. *kolo*, -ese ‘koło, krąg, tarcza’ < *k^holh₁-es-. — Drw. *kelénas* ‘przednia część kolana; rzepka, łęgotka’ (war. *kelèna*, *kelena*), *keliēnis* ‘kolano’, *kēlinē* ‘nogawka’, SD «nogawka & nogawica», *kēlnēs* (zob.), *kelystē* SD «kolankowatość», *kelūkas* ‘kolanko, obrączkowata zgrubiałość w żdźble trawy’, *pakelēs* f.pl. SD «podkolanek v zwierząt, poples», *pākelēs* ‘podwiązki do pończoch zawiązywane pod kolaniem’, ⇒ *pakelaītēs* a. *pakelaītēs* f.pl. ‘trocзки do onuc, do łapci’. Cps. *kazīkelis* (zob. *kazilaī*), *keliāklupsčias* adv. ‘na kolanach, na klęczkach’ (por. *klūpti*), *keliāklupsčiais šliaužti* ‘czołgać się na kolanach’, *kēliaraištis* (zob.). Vb. denom. *keliuoti*: *keliuoju* SD «kolankowacieję, w kolanka rostę», ⇒ *keliuotas* SD «kolankowaty, knodowaty».

kēlmas 3 p.a. 1. ‘pień po ściętym drzewie, pniak, karcz, karpa, kłącze’ (SD «pniak chrostu rosnącego»), 2. ‘barć, otwór wydrążony w pniu drzewa leśnego dla umieszczenia roju pszczoł’, 3. ‘kłoda z wydrążonym otworem dla roju’ (*Kelmuosa buvo bitės* ‘W pniach były pszczoły’. *Kiek kelmū turit bičių?* ‘Ile macie barci?’), 4. ‘kępa, mała wyniosłość na bagnie porośnięta trawą’, 5. ‘krzak’ (SD¹ «kierz»), *kēlmas rūti* ‘wyrwać pnie, karczować’ (łot. *cēlms lauzt* ts.), 6. przen. ‘tępy człowiek, cymbał, gamoń’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *cēlms* ‘pień’, stpr. *kalmus* EV ‘pień, Stok [Stock]’ – wokalizm pewnie wtórny, zamiast *kelmas (por. n.m. *Kelmen*, *Kellmenike* ob. *Kalmenik*, cps. *Kelmelawken* – AON 60, z innym objaśnieniem). Etymologizacja może pójść dwiema drogami. Po pierwsze *kēlmas* może być refleksem pie. *kēlh₂-mo- (znaczn. etym. ‘powalone drzewo’), do pwk. *kelh₂- ‘uderzać, walić, łamać’ (LIV² 350), por. łac. *percellō*, -ere ‘do gruntu wstrząsnąć, cisnąć o ziemię, złamać’, SO scs. *koljō* do *klati* ‘zakłuwać, szlachtować’, lit. *kālti* (zob.)³⁰⁵. Po drugiej: jeśli intonacja (akut) jest następstwem synkopowania praformy *kēlimas (por. *kēlnēs* < *kēlinēs*; *vēlnas* < *vēlinas*), to mielibyśmy tu dewerbalne abstractum na -im- do *keliū*, *kēlti* ‘wzniesić, podnieść’ (por. współczesne *kēlimas* ‘podnoszenie’, ze WSE jak w prt. *kēliau*). Zob. też ALEW 475. — War. gw. *kiāumas* ‘kępa na bagnie’ pokazuje dyftong *au*, który wynika z zmiany ‘alC, pis. <elC> w ‘auC (por. *kēlnorē* > *kiāunorē*; *keltuvē* > *kiautuvē*). — Drw. *kelmavā* ‘miejsce pokryte karczami, pniakami’ (por. *bernavā*), *kelmýnas* a. *kelmýnē* ‘karczowisko, miejsce pokryte karczami’, *kelmókšnis* ‘pniak, pniaczek’, *kelmūtis* bot. ‘grzyb opieńka, *Armillaria mellea*’, zwykle pl. *kelmūčiai* (war. *kelmēliai*, *kelmīniai*). Cps. *kelmakasys* ‘ten, kto oczyszcza grunt z karczów po ściętych drzewach, karczownik’ (por. *kāsti*), synonimy: *kermalupys* (por. *lūpti*), *kelmāplēšis* (por. *plēšti*), *kelmārausis* (por. *rāustyti* s.v. *rāuti*). Vb. denom. *iškelmuoti* ‘wykarczować, oczyścić z pniaków’ (*kelmūota balà* ‘bagno z wystającymi zeń pniakami’). — N.m. *Kelmaī* 2x, *Kelmijā*, *Kelmýnai* 3x, *Kelmýnē* 6x, *Kelmūčiai* (⇒ *Kelmūtiškē*). N.rz. *Kelmavýtis*, *Kēlminē*, *Kelmýnē*, *Kelmýtē*. N.jez. *Āksnakelmē* (por. *āksnis*).

kēlnē 2 p.a., *kelnia* 4 p.a. gw. ‘łopatka murarska, kielnia’ — zapoż. ze stbłr. *kelnja* (ob. *kellja*) ‘czerpak; skrzynka przy wozie’, por. błr. *kēlnja*, -i ‘łopatka murarska’ ⇐ pol. *kielnia* (to z kolei przez dołączenie suf. -nia do stpol. *kiella* ‘czerpak do nabierania wody, zaprawy murarskiej; schowek w wozie’ ⇐ śrwn. *kelle* f. ‘kielnia, czerpak’, nwn. *Wagenkelle* f. ‘schowek w wozie’, zob. Sławski II, 141n.). War. *kelnā*, też m. *kēlnis*, *kēlnius*; z udźwięcznieniem: *gēlnē* (por. *kaktā* > *gaktā*). Łot. *ķella*, *ķelle* ‘kielnia; chochla’ ⇐ śrdn. *kelle* (Jordan 71), łot. gw. *ķelve* (LEGR § 117). Zob. też LEW 237.

kēlnērē 1 p.a. gw. 1. ‘ziemianka (bez dachu), służąca do przechowywania kartofli, warzyw itp.’, 2. ‘piwnica na piwo, wino’ — z dysymilacji formy *kel.lērē, która była transpozycją nwn. *Keller* m. ‘piwnica’ (GL 65, LEW 237, Čepienē 108n.). Bardziej jest

³⁰⁵ Paralele słowotwórcze spośród pierwiastków setowych: gr. ἄνεμος ‘wiatr’ z *Han.H^a.mos < *h₂énh₁-mo- (łac. *animus* ‘oddech’ z *anamos < *Han.H^a.mos); łac. *rēmus* ‘wiosło’ < *h₁réh₁-mo- (por. gr. ῥέτης ‘wiosłarz’).

rozpowszechniona postać ze zmienionym zakończeniem: *kelnorē* 3 p.a. (m.in. u Donelajtisa); *kėlnorė* 1 p.a., też m. *kėlnorius* 1 p.a. Warianty ze zmianą *eIC* > *'auC*: *kiaunorē* a. *kiaunorė*, *kiaunurē* (por. *kėlmas* > *kiáumas*). Zob. też *kelderis* i *pyvnyčia*. — N.rz. *Kalnorē* ob. *Kelnorē*.

kėlnės, *-ių* 1 p.a., *kėlnės* 2 p.a. f.pl. 1. 'spodnie, portki', 2. przen. 'skaza w tkaninie (zgrubienie) spowodowana zlepianiem się nici'; z obocznym tematem: *kėlnios* 1 p.a. — ze zmiany stlit. i gw. *kėlinės*, *kėlinios* drogą synkopowania nieakcentowanego suf. *-in-* (por. GJL I, §§ 172, 344). SD¹ <kielines> «portki», SD <kialines> «gacie; ubranie», <kielines płačios> «pludry» ['szerokie spodnie o fantazyjnym kroju z sukna lub aksamitu', SPXVI]. Formacja dwuznaczna: albo forma pluralis od sb. *kėlinė* 'nogawka' (← *kėlis* 'kolano'), albo też substantywizowany przymiotnik na *-in-* od sb. *kėlis* 'kolano'. Z innym sufiksem: *kėlenės*. Znacz. etym. 'gacie sięgające kolan, okrywające kolana'. Litewski akut jest objawem wzdłużenia zastępczego po synkopowaniu sylaby poakcentowej (por. *šėrnas*, *vėlnias*). War. bez wzdłużenia zastępczego: *kėlnės*. (Łot. *kēlnas* f.pl. 'spodnie' jest lituanizmem, por. ME II, 362). — Drw. *kėlnėtas* 'w spodniach; noszący spodnie; niewysoki, lecz mocno zbudowany, krępy', też 'o nici: mająca zgrubienia, nierówna', *kėlniščios* f.pl. 'liche spodnie, portki' (por. wsch.-lit. typ *kiaūliščia* 'marna świnia'). Cps. *kelnāgaliai* 'zakończenia nogawek u spodni, mankiety' (por. *gālas* 'koniec'): *Pasiraitok kelnāgalius, kad neišsipurvintum* 'Podwiń sobie mankiety, żeby się nie zabłóciły'; *kėlnėšės* lub *kėlnėšos* f.pl. 'szelki do spodni' < *keln-neš- (por. *nėšti* 'nieść, nosić'; kalka z nwn. *Hosenträger* m.). Vb. denom. *kėlnėti* 'wkładać lub zdejmować spodnie; nosić spodnie', *nusikėlnėti* 'spuścić spodnie; zdjąć spódnice', przen. 'zbiednieć, zubożeć'. — Gw. *kėlznos* f.pl. 'wystrzępione, połatane spodnie' (*Šitas kėlznas tai jis visai sudraskė* 'Te «kelznos» to on już całkiem zdarł'), gdzie *-zn-* jest neosufiksem (ze zmiany w *kel-snos? Brak w ŽD). Litewskie sufiksy ze spółgłoską z charakteryzują wyrazy ujemnie nacechowane, zob. GJL II, § 368. W kwestii oboczności z/s w obrębie formantu por. np. *vaikėžas*, *vaikėžas* ob. *vaikėšas* 'łobuz, urwis'.

kėlpšas, *-à* 4 p.a. pot. 'błędny, mylny (o drodze)', np. *Užvažiavau kelpšų keliu, taip tik vidunaktin atsibaladojau* 'Zjechałem na błędną drogę, tak że dopiero o północy się dotelepałem'. Izolowane, niejasne. — Nazw. *Kelpša*, *Kėlpšas*, *Kėlpšius*, n.m. *Kėlpšiškės*, *Kėlpšiškis*.

kėlpštas (p.a. niewiadomy) gw. 'nazwa małej rybki, m.in. kielbika' — derywat z neosuf. *-št-* od osnowy rzeczownikowej *kelb-* jak w *kėlbas* 3 p.a. 'niewielka ryba rzeczna; kielb, Cyprinus gobio' (war. *kilbas*, *kiľbas*, *gėlbas*). Chodzi o wyraz zapożyczony z pol. *kielb*, *-bia* 'Gobio gobio', por. Urbutis 2009, 138. Co do neosufiksu por. *deřgštas*, *pūkštas*. — War. *š-mobile*: *škėlpštas* (por. *škaplỹs* ob. *kaplỹs*; *škėblas* ob. *kėblas*; *škłumpės* ob. *klumpės*). LEW 997 podejrzewał tu strukturę rodzimą *skelp-stas, ale ostatecznie uznał brak etymologii.

kėlta 1 p.a. gw. 'stado bydła, trzoda'. Pl.t. *kėltos*, *-ų* 'stado krów, bydło' (ŽD 323), por. *Keltas ganė* 'Pasał krowy/bydło'. *Dar neparginė kėltų* 'Jeszcze nie przygnał bydła'. *Kėltom nėra vietos ganyt* 'Nie ma gdzie paść bydła'. Założywszy znacz. etym. 'to, co się pędza lub przepędza, wprawia w ruch', można sb. *kėlta* wywodzić z *k^uelh₁teh₂-, tj. z formacji kolektywnej urobionej od adi. vb. *k^uelh₁-tó- 'pędzony, gnany' ← pwk. *k^uelh₁- 'wprawiać w ruch, w obrót' (LIV² 386), por. wed. *cārati* 'porusza, 'porusza się, idzie, wędruje' (zob. też *kėlias* i *kāklas*). Druga ewentualność to nawiązanie do pwk. *kel- 'pędzić, poganiać' (LIV² 348), z którym związane są m.in. gr. *κέλομαι* 'przynaglać, popędzać' i goc. *haldan* 'paść bydło' (od *kel-d^he- 'pędzić na pastwisko'). W tym wypadku akut lit. musi być uznany za wtórny. Wcześniej wyraz *kėlta* był łączony z czas. *kėlti* 'unieść, podnieść', por. LEW 237n. — Neoosn. *kelt-*: *kėltuva* a. *keltuvà* 3 p.a. 1. 'zwierzę domowe, bydło (krowa, koń, owca,

koza, świnia)³⁰⁶, 2. coll. 'bydło, trzoda' (*Daug turi keltuvōs?* 'Dużo masz bydła?'), por. żm. *kéltava*, *keltavà* ts. SD: *keltuva* 1. «bydłę, bydło, skot», 2. «bydło robotne», *mušu keltuvās*, *jaučius* «biję rzeź»; *kéltuvēs* f.pl. 'bydło, bydłeta' (*O tu gi keltuves ar pagirdei?*), ⇒ *kéltuviēna* 'wołowina', war. *kéltaviēna*. — Sb. *keltuvagystē* SD «bydłokrądzstwo» pochodzi ze zrostu wyrażenia **keltuvų vagystē* po uprzednim skrócie hapologicznym (*vų.va* > *va*).

kélti, *keliù* (zam. **kelù*), *kéliau* 1. 'unosić, podnosić do góry, dźwigać', 2. 'budzić; wzbudzać; urządzać', 3. 'przeprowadzić (przez wodę)', 4. 'przenosić; ujawniać' (łot. *cēlt*, *cēlu*, *cēlu* 'podnosić'). Cps. *atkélti* 1. 'podnieść, odemknąć (wrota)', 2. 'odbywać, odchodzić (pogrzeb, imieniny)', 3. 'przesiedlać', *atkeliu* SD «oddalam co od siebie» (syn. *attolinu*), *ikélti* 'podnieść do góry i położyć, np. worek na wozie', *iškélti* bibl. 'wywyższyć, wynieść', *iškélti burēs* 'podnieść żagle', *iškeliu namus* SD «buduię», *pakélti* (zob.), *pérkelti per̃ upę* 'przeprowadzić przez rzekę', *prakélti* 'uchylić (drzwi)', *prakeliu* SD¹ «przekładam, przenoszę, przewyższam», SD «przekładam na insze mieysce», *prikélti* 'zbudzić ze snu' (*prikélti mīrusijī* 'wskrzesić umarłego'), *sukélti* 'zanieść na górę, do wnętrza; obudzić, rozbudzić; wzniecić, wywołać; wzburzyć, postawić na nogi'. Refl. *kéltis*, *keliūs*, *kéliaus* 'wstawać, wstawać z łóżka, podnosić się, unosić się, przewozić się łódką, promem', *atsikélti* 'podnieść się, wstać (z łóżka)', *pasikeliu* SD¹ «powstaie, powstawam», *pérsikelti* 'przenieść się, przeprowadzić się łodzią, promem', *prisikélti* 'zmartwychwstać', iter. *kélstytis* 'przeprowadzać się'. Lit. *kélti* należy do pie. **kelH-* 'podnosić się, wystawać, sterczeć' (LIV² 349), por. łac. *excellō*, *-ere* 'podnosić się, wznosić się w górę; górować, odznaczać się' (**kelne/o-* < pie. **kel-n-H-e/o-*, por. de Vaan 105, ALEW 476), *excelsus* 'wysoki, wyniosły'. — Nomina: *iškelas* SD «wyniosły», *kelnas* b.z.a. 'łódka rybacka' (słownik Miežinisa), *pérkela* 'prom', *persikelimas* SD¹ «przeprowa», *prakeliūnas* SD «przełożony» (syn. *vyresnis*). — Neoosn. *kelt-*: *kélta* a. *kéltas* 'przewóz, prom', *kéltinė* 'łódź do przewozy przez rzekę', *kéltis* (zob.), *kéltuvās* 'dźwig; dzierżak cepów; prom' (por. łot. *cēltuva* a. *cēltava* 'prom'), *keltuvē* (war. *kiautuvē*) 'dzierżak u cepów', SD «dzierżak, cepisko» (zapoż. litewskie w błr. gw. *keltauē*, *k'eltauā*, *kaltuā* ts., zob. Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 61 = Urbutis 2009, 371n.), *kéltuvēs* f.pl. 'budzenie młodej pary po ceremonii weselnej', *prakeltas unt kitų* SD «przełożony» (kalka z pol. *przełożony*). — WSE *kēl-*: *kéliau* (prt.), drw. *kélena* (zob.), *kéliklis* 'podnośnik', *pérkela* 'prom', *prikélimas* DP 'powstanie, wskrzeszenie' (*prikélimas išg numirusių* DP 'zmartwychwstanie'). — SO *kal-*: zwraca uwagę brak refleksów czasownikowych. Nomina: *kalvā* (zob.), *kálnas* (zob.). — SZ *kil-*: *kilti* (zob.).

kéltis, *-čio* 2 p.a. 1. 'podbicie stopy, górna część stopy ludzkiej między palcami a kostką' (*Man per kéltį veržia koja: ankšti batai* 'Ciasne buty: uwiera mi nogę na podbiciu'), 2. 'podbicie buta' (*Čebatų kéltis mažas* 'Podbicie butów [jest za] małe/niskie'). Formacja męska na *-tja-* weszła na miejsce żeńskiej z suf. *-ti-*, por. gw. *kéltis*, *-iēs* 4 p.a. 'podbicie'. Analiza: *kel-ti-* ⇐ *kélti* 'podnosić', znac. etym. 'podniesienie, wzniesienie'. W kwestii apofonii por. *kertis*, *pentis*. O przekształcaniu osnów żeńskich na *-ti-* zob. GJL II, § 404. Zob. też objaśnienie formy *sámtis*. — Młodszym derywatem jest *kéltymas* 'podbicie stopy', prawdopodobnie urobione od *kélt(is)* neosuf. *-ym-* (o tym s.v. *báltymas*).

kelzóti, *kelzójau*, *kelzójau* ZTŽ 'kielznać, zakładać koniowi, uzdę, wędzidło' (*Kelzója arklį cūgliais*) — zapoż. z pol. przest. *kielzać* ts. War. *kilzóti* ZTŽ.

kem-: *apkémti*, *àpkema*, *apkēmo* gw. 'pokryć się owocami': *Visos obelys obuoliais apkēmę* 'Wszystkie jabłonie pokryły się jabłkami' (syn. *apkēbti*); *susikēmėti* 'platać się w mowie, zbijać się z tropu'. Niejasne. Jeśli akut jest wtórny, to por. może pie. **kem-* 'cisnąć,

³⁰⁶ Nieuzasadniona jest analiza Otrębskiego (GJL II, § 136) *kel-* + *-tuva*, jak też jego twierdzenie (§ 137), jakoby segment *t* przyrostka *-tuva* był z pochodzenia wypełniaczem hiatu.

dusić, dławić' (LIV² 350). Por. s.v. *kìmti*: *apkimti* 'nagle głos utracić'. — Nomina: *kēmalas* 'niewygoda, kłopot, uciążliwość', *kemēklis* a. *kemēkšlis* 'kto niedbale, źle wykonuje swą pracę, partacz', *kēmeras* 'niezdara', *kēmeris* 'coś splątane, plątanina', *kemerj̃s* (zob.).

kēmas 4 p.a. 'nietoperz widmowiec wielki, *Phyllostoma spectrum*, *Vampyrus spectrum*'. Brak etymologii, por. LEW 238.

kemerj̃s, *-io* 3 p.a. gw. 'dwa zrosnięte ze sobą owoce (orzechy, jabłka)', *kēmuras* 'kępka, kupka, grono (orzechów)', przen. 'mnóstwo' (por. łot. *cēmurs* lub *cēmuors* 'grono owoców' — dewerbalne derywaty na *-er-*, *-ur-* od *kem-* jak w *apkimti* 'pokryć się owocami' (zob. *kem-*). — Neoapofonia *kem-* ⇒ SZ *kim-* ⇒ SP *keim-* wytwarza dyftongiczny war. *keimarj̃s* 'dwa zrosnięte razem owoce; dwuczęściowy przedmiot' (war. *keīmaris*, *keimerj̃s*, *keīmeris*). Paralele: *dveīsti* ⇐ *dvis-* (ob. *dvesiū*), *kneībti* ⇐ *knib-* (ob. *knēbti*), *pleīsti* ⇐ *plit-* (ob. *plečiū*). Vb. denom. *keimarj̃otis* 'żenić się' (znac. etym. 'łączyć się w parę, parzyć się'), *keimeriūotis* 'rozkraczyć się'.

kémpē 1 p.a. bot. 'huba, grzyb pasożytniczy żyjący na drzewach, *Polyporus* a. *Trametes gibbosa*' — sb. postvb. od *kēṃpti* m.in. 'usychać' (zob.). Znac. etym. 'to, co wyschło, uschło', por. *Buvo sudžiūvēs it kempinē* 'Wysechł jak huba'. *Senelē išdžiūvusi kaip kempinē, išblyškusi kaip drobē* 'Staruszka wyschnięta jak huba, wybladła jak płótno'. — Drw. *kémpinē* 1. bot. 'huba, *Polypotrus*', 2. zool. 'gąbka, nadecznik stawowy, *Spongilla*', 'gąbka szlachetna, *Euspongia*', też 'gąbka, Porifera' (SD *kimpinē minkšta, reta* «gębka»), 3. 'korek do butelki', 4. przen. 'człowiek skąpy, sknera'. Vb. denom. *kémpēti*: *apkémpēti* 'o brzożach: porosnąć hubami', *ikémpēti* a. *iškémpēti* 'wyschnąć, stwardnieć jak huba', *sukémpēti* 'zeschnąć się, stwardnieć; zestarzeć się'. Zob. też *pintis*.

kēṃpti, *kempstū*, *kempaũ* gw., zwykle z prvb. *su-* 1. 'chudnąć, mizernieć' (*Vaikis sukeṃpēs kaip kempinis* 'Dziecko wychudłe jak huba'), 2. 'kostnieć, drętwieć z zimna' (*Nuo šalčio nagai buvo sukeṃpę – negalėjau atsegti* 'Palce miałem zdrętwiałe z zimna, nie mogłem się rozpiąć'), 3. 'o chlebie: wysychać, twardnieć'. Osnowa *kemp-* jest neopierwiastkiem wyodrębnionym z prs. infig. *kempū* do *kēpti* (zob. *kēpti* I), *iškēpti* 'uschnąć', *sukēpti* 'wyschnąć'. Paralele: *kleṃbti*, *steṃbti*, *treṃbti*. Por. bliskoznaczne *peṃpti*. — Drw. *kémpēti* a. *kempēti*, *-ju*, *-jau* dur. 'wysychać, twardnieć' (syn. *pémpēti*, s.v. *peṃpti*). Nomina: *kémpa* c. 'wychudłe zwierzę lub człowiek, zdechłak' (nazw. *Kempa*), wsch.-lit. *kimpa*, ⇒ *kempyčià*, *kempynà* c. ts. — Neoosn. *kemps-* (⇐ *kempstū*): *kēṃpslis* 'nazwa dawnej potrawy z warzyw'. — Oboczna osnowa *kemb-* (*kēṃbti*, *kembstū*, *kempaũ*), drw. *kēṃbras* 'zdrętwiały z zimna; chudy, kościsty' < **kempras* (por. *kumprj̃s* > *kumbrj̃s*; *tamprūs* > *tambrūs*); *kēṃbrē* c. 'istota chuda, wychudła, koścista' (nazw. *Kēṃbrē*, *Kembrj̃s*), wsch.-lit. *kimbra*. War. s-mobile: *skeṃbrē*, *skémbra*. Vb. denom. *kembrēti* a. *kémbrēti* 'kostnieć z zimna; chudnąć, mizernieć', wsch.-lit. *kimbrēti*.

kémsas 3 p.a., *kēsas* 3 p.a. 1. 'karcz, pniak po ściętym drzewie, obrośnięty mchem i trawami', 2. 'kępa, mała wyniosłość na bagnie, łące', 3. gw. 'okrągły kawał lodu, na którym dzieci zjeżdżają z góry', 4. gw. 'niechluj, brudas'. War. *kémsa*, wsch.-lit. *kimsa*. Niejasne. Może do vb. *kēṃsti* m.in. 'ustawać we wzroście' (zob.)? Inaczej LEW 239: analiza *kém-sas*, do *kēmuras* 'kępka, kupka, grono (orzechów)'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kimsa* 'licha łąka, trawa nie nadająca się do spasania' (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 61 = Urbutis 2009, 372). — Drw. *kemsj̃nas* a. *kemsj̃nē* 'miejsce podmokłe, pokryte karczami, miejsce nierówne' (war. *kēsj̃nas*, *kēsj̃nē*), *kemsj̃tē* 'łąka z kępami'. — Tu też *kémzras* 3 p.a. 'kępa na bagnie, łące' – z udźwięcznienia w formie **kems-ras* (por. objaśnienie form *gaĩzdras*, *žaiždras*), *kemzraĩ* m.pl. 'spróchniałe drzewo; próchno do podkurzania pszczoł'. Drw. *kemzrj̃nē* 'miejsce pokryte karczami', war. z epentetycznym *-d-*: *kemzdrj̃nē* (*Ne žemē, o kemzdrj̃nē*

‘[To] nie ziemia, lecz «kemzdrynè»’).

kemšù prs. 1 sg. 1. ‘wpycham do worka; wpycham w otwór celem zatkania go; upycham siano’, 2. ‘wsuwam chleb do pieca’, 3. ‘nabijam fajkę tytoniem; nadziewam pieczeń farszem’, 4. ‘tuczę gęś’, 5. przen. ‘jem chciwie i dużo’ (por. pol. *opycham się* ← *wpychać, pchać*). Wprawdzie w epoce historycznej forma prs. *kemšù* należy do inf. *kiṃšti* (zob.), jednakże rozważania etymologiczne nasuwają analizę *ke-m-šu*, starsze **ke-n-šu*³⁰⁷. Taka analiza uwidoczniła, że chodzi o prs. infigowane od pwk. *keš-/kiš-* ‘wpychać, wsuwać’. Infigowanie pierwiastka w st. *e* przypomina *brendù* do *brìsti* i *skrendù* do *skrìsti*. Poza *kemšù* ślady po pwk. *keš-* są nader skromne, por. sb. *kešēnē*, może jeszcze *kešaĩ*. Tymczasem SZ *kiš-* usamodzielniał się w osobnym pdg. *kišti*, -ù, -aũ (zob.), poza tym dostarczył form dla prt. i inf. w innowacyjnym pdg. *kiṃšti* (zob.). — WSE *keš-*: *kēšinti* ‘iść powoli’ (znaczn. etym. ‘sunąć się’), *pakēšinti* ‘pójść nieco, z trudem, poruszyć się’ (*Tu suvis nebepakēšini* ‘Ty już całkiem się nie ruszasz’), sb. *kēšēs* b.z.a. f.pl. ‘boki wozu’. — SO *kaš-*: *kāšē* ‘worek, sakwa’, *kašēnē* ‘kieszeń’ (war. do *kešēnē*, zob. *kišēnē*). — Na neopwk. *kemš-* (← *kemšù*) zbudowano dwa pdg.: 1. *kemšti*, -u, -au b.z.a. ‘pchać, sunąć’, 2. *kémšti*, -iu, -iau ‘iść prędko, iść drobnymi krokami’ (por. pol. pot. *zasuwać* ‘iść dokąd w pośpiechu’ : *sunąć, suwać; zapychać* ts. : *pchać, napychać*), *atkémšti* ‘przyjść’, *parkémšti* ‘wrócić skądś’. Nomina: *keṃšalas* ‘nadzienie, farsz’ (war. *kaṃšalas*), *kemšatīs* f. ‘ścisk, tłok’ (war. *kaṃšatīs*), *kemšūs* ‘pojemny, mieszczący w sobie większą ilość czego’ (syn. *talpūs*).

keṃžti, *keṃžtù* (= *kemštù* < **kemš-stu* < **kemž-stu*), *keṃžaũ* gw. 1. ‘marnie rosnać, ustawać we wzroście’ (*Kemžtē apkeṃžēs medis, suskurdēs, neauga, žemas* ‘Całkiem zmarniałe drzewo, nie rośnie, [jest] niskie’), 2. ‘o palcach rąk: z zimna drętwieć, grabieć, kostnieć’ (*Rankos nuo šalčio sukeṃžō* ‘Ręce zgrabiały od mrozu’). Būga, RR I, 274 pisał *kemštù*, *keṃšti* ‘kočenetś’. Osnową jest tu neopwk. *keṃž-*, ze zmiany **kenž-* (*mž* z *nž*, por. *kemšù* < **kenšu*) ← prs. infig. **ke-n-žu*, zob. bliskoznaczne czas. *kēžti* i *kežėti*. Infiks mają w swoim składzie również infinitiwy *kiṃšti* (por. *kišti*), *gleṃžti* (por. *glēžti*) i *slimpti* (por. *slipti*). — LKŽ podaje, że obocznikami formy prt. *keṃžō* są *kemždo* b.z.a. i *kembždo* b.z.a. Pierwszy z tych wariantów zakłada reanalizę formy prs. *keṃšt-a* i udźwięcznienie *keṃšt-* > *kemžd-* (por. *drumštýti* > *drumždýti*), drugi zaś – dodatkowo epentezę *b* do zbitki *m-žd*. — Drw. *kémža* a. *keṃža* c. ‘karzeł, istota mała, niewyrośła’ (war. *keṃžā*), *keṃžys*, *keṃžlys* ts. Vb. denom. *keṃžyti*, -ija, -ijo ‘zatrzymywać się we wzroście, karleć’. — Wariantem do *keṃžti* jest gw. *keṃsti*, *keṃstù*, *kemsaũ* 1. ‘przestać rosnać (o roślinach)’, 2. ‘zdrętwieć, zgrabieć z zimna’. Drw. *kemsys* ‘człowiek niski i krępy; karzeł’. Paradygmat opiera się na neopwk. *kems-*, który wyabstrahowano z prs. *kemštù*. Brzmienie to jest pochodną asymilacji *š-s* > *s-s* i degeminacji w praformie **kemš-stu* < **kemž-stu*. Formy prs. *kemštù* i *kemstù* różnią się koniec końców kierunkiem asymilacji na szwie *š-st*. Zob. też LEW 239, s.v. *keṃsti* (nie uwzględnia połączenia *keṃžti* z *kēžti*, *kežėti*). — Rzadkim wariantem do *kemstù* jest *kempstù*, por. *Nuo pavasario keṃpsta jau vyras mano*, t.y. *džiūsta* JU ‘Od wiosny mąż mój wygląda coraz gorzej, tj. chudnie, mizerniej’ (por. epentezę w *mámpsyti* i *remps*, LD § 240).

kéngē 1 p.a., *kengē* 4 p.a. gw. 1. ‘hak lub kołek do wieszania odzieży i nakryć głowy’, 2. ‘żelazny hak do zawieszania a. chwytania czego’, 3. ‘wałek, na którym się obracają drzwi, biegun’, też ‘zawiasa drzwiowa’ (BRB *kengēs*, z głosą *zoviestai*), 4. ‘skobel wbijany do futryny’, 5. ‘wpuszczana w ścianę zasuw drzwi’, 6. ‘pętelka wszyta przy kołnierzu płaszcza, wieszak’, *kengē* ‘kunica, obręcz żelazna na szyję’ (JU) — zapoż. ze śrdn. *henge*, *henk* ‘wieszak, Hänge’ (GL 65, LEW 239, Čepienė 105, 114, 119). Łot. *ķenķis* ‘hak’ ← dn.

³⁰⁷ Por. wtórną sekwencję *mS* w *réṃžti* < **renž-* (pwk. *rēž-* ‘rznać, kroić’; *kumštas* SD < *kunštas* ‘kunszt’; n. rz. *ĩmsrē* < **Insrē* (drw. od *ĩsas* < **insas* ‘krótki’). Inne paralele s.v. *kristi*.

kön(e)ke (Jordan 71). — War. z asymilacją *k-g > g-g*: *gégé* ‘żelazne ucho w stajni do uwiązania konia’. Z aferezą *k-/g-*: *éngé, engis* (por. *karōsas > arōsas*). — War. *kénké* ‘biegুন do zawieszenia drzwi’ (*Durys an kénkių pakabytos* ‘Drzwi są zawieszone na «kenkės»’) ⇐ dn. *könke*.

kēnis, -io 2 p.a. 1. bot. ‘jodła, Abies’, 2. żm. ‘smolne, smoliste drzewo; szczapa, drzazga na łuczywo lub na podpałkę’ — zapoż. z prus.-niem. *kēn, kīn* ‘Kienholz’ (GL 65, LEW 239), por. nwn. *Kien m., Kienholz n.* — Drw. *kēningas* ‘smolny, smolisty’ (*Šis pagalys labai kēningas* ‘Ta szczapa jest bardzo smolista’).

keñkti, *kenkiù, kenkiaũ* 1. ‘wyrządzać szkodę, krzywdę; przeszkadzać’, 2. brakować czego’, *atkeñkti* ‘zemścić się, odpłacić za doznaną krzywdę’, *ikeñkti* ‘skrzywdzić’, *pa-* lub *užkeñkti* ‘zaszkodzić’. War. *keñgti, kengiù*. Etymologia niepewna, dotąd budowana w oparciu o germańską nazwę ‘głodu’: goc. *huhrus*, stisl. *hungr*, ags. *hungar* ‘głód’, stwn. *hunger*, nwn. *Hunger* < pgerm. **hungru-* m., co ma reflektować pie. **kṛk-ru-* ⇐ **kṛk-*, tj. drw. od SZ do **kenk-*. Znacz. etym. ‘morzyć głodem’? Por. LEW 240, ALEW 477, Casaretto 2004, 414³⁰⁸. NB. Gdybyśmy założyli, że pie. **kṛk-* było kontynuowane również w bałtyckim, jako lit. **kink-*, to nie można wykluczyć, że lit. *kenk-* pojawiło się wtórnie, mianowicie na mocy neoapofonii SZ *i(n)* ⇒ SP *e(n)*, por. *sklindũ ⇒ sklendžiũ; smingũ ⇒ smengũ*; w nomen: *kinka ⇒ kenklẽ*. — Drw. *kenkalis* BRB ‘brak, wada, skaza’ (syn. *vaina*), *kenkatis* BRB ts. (syn. *pristokumas*), *kenkéjas* ‘szkodnik’ (⇒ *kenkéjiškas* ‘szkodliwy’), *keñksmas* ‘szkoda, krzywda’ (⇒ *kenksmingas* ‘szkodliwy’), *keñkras* a. *keñgras* ‘wychudły, kościsty’, *kenkutis* BRB ‘brak, wada’ (syn. *vaina*). — SO *kank-*: *kankinti* (zob.).

kentėti, *kenčiù, kentėjau* 1. ‘cierpieć, znosić (ból, głód, zimno), męczyć się’, 2. ‘być cierpliwym; być wytrwałym w cierpieniu’ (*Kentėjau visus metus, nieko nesakiau* ‘Cierpiałem [wytrzymałem] cały rok, nic nie mówiłem’), *nukentėti* ‘ucierpieć, postradać, być pokrzywdzonym’, *nukentėti* ‘pocierpieć’ — durativum stanu na -ė- do *kenčiù, kęsti* (zob.). — Neoosn. *kentė-*: SD *kintėjimas* «cierpienie», *kintėtojas* «męczennik», *nekenčėjas* ‘nienawistnik’ (*Žmonių nekenčėjas*), *nekeñtėlis* ts.

kēpalas 3 p.a. 1. ‘okrągły bochen chleba’, 2. gw. ‘wszystko, co się piecze’, 3. SD *kepalas duonos* «pieczywo chleba» [‘jednorazowo upieczona ilość chleba’, SPXVI] — konkretyzowane nomen actionis na -*alas* od *kēpti* ‘piec’; znacz. etym. ‘pieczenie, pieczeń’ (GJL II, § 177). Por. *ėdaldas* ⇐ *ėsti*; *mitalas* ⇐ *misti*. — Zapoż. litewskie w łot. gw. *ķēpals* ‘duży kawał chleba; chleb źle wypieczony’. War. sufiksalny: *kēpanas* ‘bochen chleba’. — Drw. *kepalāitis* ‘bochenek’, n.m. *Kepāliai* 3x. Vb. denom. *kepalūoti* ‘formować z ciasta bochenki; doprowadzać do porządku’, refl. *kepalūotis* ‘obcować z kim płciowo’. Nazw. *Kēpalas, Kēpalāvičius*.

kēpenys, -ũ 3 p.a. m.pl. ‘wątroba, Hepar’ (war. *kēpenos, kēpanos* LEX f.pl.) — dewerbalny drw. na -*enja-* od *kēpti* ‘piec’. Wyraz ten zastąpił *jēknos* (zob.). Najprawdopodobniej chodzi tu o kalkę, por. ros. *пéчень* f. ‘wątroba’ ⇐ *печь* ‘piec, prażyć’ (por. lit. *kepėnė* ‘pieczeń’). Łot. *ķēpenas* f.pl. ‘wątroba’ jest lituanizmem (ME II, 367). Zob. też *jēknos*. — Drw. *kepeninė* ‘kiszka wątrobianą, wątrobianka’.

kēpskas, -à 4 p.a. gw. ‘zły, lichy, marny, słaby’ (*Šiandien kēpskas oras* ‘Kiepska dziś pogoda’), adv. *kepskaĩ* ‘źle’ (*Kepskaĩ, kad vakar neatėjot* ‘Niedobrze [Szkoda?], że wczoraj nie przyszłście’) — zapoż. z błr. *kēpski*, adv. *kēpska* (⇐ pol. *kiepski, kiepsko*). Por. ÉSBM 5, 22, Bańkowski I, 667n. POLŽ 373 (wprost z pol.). NB. Laučjute 113 niesłusznie wskazuje na

³⁰⁸ Dopuszczano również zbliżenie z gr. *κέγκειταινῶ* ‘głoduje’, *κάγκανος* ‘suchy’ (zob. GEW I, 750n.), jednakże Beekes 2010, 612 podejrzewa tu wyraz pregrecki.

łot. *kēpsis* ‘ten, kto dużo je, obżera się’ jako źródło.

kēpsóti, *kēpsóju*, *kēpsójau* 1. ‘leżeć wywróciwszy się’ (*Kēpso išvirtęs kaip kelmas*), ‘leżeć na wznak’ (*Ant takelio kēpso aukštiešniška katė*), 2. ‘siedzieć rozparłszy się’, 3. ‘stać, sterczeć, zwisać’; *kēpterti* ‘upaść, zwalić się’, przen. ‘umrzeć, zdechnąć’ — czasowniki na -so- i -er- od wykrz. *kēp*, *kēpt* o wywróceniu się. — War. ze zmianą *ps* > *pš*: *kēpšóti* ‘leżeć na wznak; majaczyć komu przed oczyma’.

kēpšys 4 p.a. ‘wielki brzuch’ (*Guli, kēpšį atvertęs*) — niejasne, może onomatopeiczne, por. wykrz. *kēpšt* s.v. *kēpštelėti*. — *kēpšys*, -ė 4 p.a. c. ‘człowiek nieudolny’ (⇒ błr. gw. *kēpša* obelż. ‘gruba i nieruchawa kobieta’, PzB 2, 457).

kēpštelėti, *kēpštelėju*, *kēpštelėjau* gw. 1. ‘ledwie dotknąć, lekko, bezboleśnie uderzyć, trącić’, 2. przen. ‘dać komu nieco’ — czasownik na -elė- od wykrz. *kēpšt* o lekkim uderzeniu, o dziobnięciu; o przewróceniu się (war. *kēpšt* o mocniejszym uderzeniu). Paralela: *kāptelėti* ⇐ *kāpt*. — Z innymi sufiksami: *kēpščióti* ‘o dziecku: uderzać rączką’, *kēpšėti* ‘lekko uderzać’, *kēpšnóti* ‘lekko biec za kim’, refl. ‘o dzieciach: bić się’.

kept-, neoosnowa wyabstrahowana z ptc. prt. pass. *kēptas* ‘(u)pieczony’ od *kēpti*, *kepù* ‘piec’. Drw. *keptiena* ‘pieczeń’, *keptiēnė* ‘jajecznicza; coś upieczonego a. usmażonego’, *keptinė* 1. ‘pieczone mięso’, 2. ‘samogon’ (*Verda keptinę* ‘Pędzi samogon’), *keptiniai* m.pl. ‘jabłka z pieca’, *keptinis* 1. ‘piwo z prażonego słodu’, 2. ‘opłatek wigilijny’, *keptukas* ‘sucharek’, *keptūvas* ‘brytfanna do pieczenia mięsa; piec chlebowy’, *keptuvė* ‘patelnia’.

kēpti I, *kepù*, *kepiau* 1. tr. ‘piec’, 2. intr. ‘piec się – o chlebie’, 3. intr. ‘smażyć się – o rybie, mięsie’, 4. *iškēpti* intr. ‘uschnąć, przepaść, zmarnować się na skutek upału, suszy’, 5. *iškēpti* intr. ‘wymarznąć (o roślinach); odmrozić sobie (dłonie)’, *sukēpti* intr. ‘zamarznąć (o jeziorze, o szybie)’. SD *kepu* «piekę co w ogniu», *kepu duonų* «piekę chleb», cps. *prikēpti* ‘napiec, nasmażyć’, intr. ‘przypiec się, przywrzeć (do patelni), przylgnąć’ (SD *prikepu* «przypiekam»), *sukēpti* ‘spiec się, wyschnąć, zapiec się; sciać się, skrzepnąć’. Refl. *kēptis* ‘piec się, smażyć się’. Odpowiednik łot. *cept*, *cēpu*, *cepu* ‘piec, piec się’. Zmienione z pbsł. *pekti drogą przestawienia skrajnych spółgłosek pwk. *p-k* > *k-p* (metateza na odległość)³⁰⁹. Starszy stan fonetyczny zachował się w słowiańskim, por. scs. *pekō*, *pešti* ‘piekę, piec’ (psł. *pekti), ros. *pekú*, *pečь*, czes. *peku*, *péci*, pol. *piekę*, *piec*, < pbsł. *pek-e/o-. Pie. *pek^u- ‘gotować, piec’, por. wed. *pācati* ‘gotuje, piecze’, aw. *pacaiti* ts. (*pekti), alb. *pjek* ‘piecze’, toch. A, B *pāk-* ‘gotować, przespieszać dojrzewanie’ (Liv² 468, BSW 211, LEW 241, ALEW 478). Dalej por. łac. *coquō*, -ere ‘gotować, warzyć; dać dojrzeć, niepokoić, trapić’ z *k^uok^uō < *k^uek^uō < pie. *pek^u-ō. Z innym sufiksem: wed. *pācyate* ‘dojrzewa’, pass. ‘jest gotowany’, gr. πέσσω, ἐπεψα, att. πέττω ‘doprowadzić do dojrzalszości, ugotować, upiec, strawić’, < pie. *pek^u-je-. — Ptc. prt. pass. lit. *kēptas* ‘pieczony’ ma odpowiednik w gr. πεπτός, wed. *paktáh*, łac. *coctus*. — Drw. na SE: *kepėti*, -ju, -jau ‘schnąć, wysychać’, *kēpinti* ‘piec, smażyć, przysmażać; przygrzewać, przypiekać – o słońcu’ (por. łot. *cepināt* ‘piec, opalać, osmalać’). Nomina: *kepaĩšis* ‘placek z nadzieniem’ (sufiks jak w *ragaĩšis*), war. *kepaĩšis* (*iš* > *įš* drogą asymilacji perseweracyjnej, por. *máizē*, *páizioti*), *kēpalas* (zob.), *kepatis*, -iēs f. ‘upał, posucha’ (por. *degatīs* ⇐ *degù*), *kepėjas* ‘piekarz’, *kepėnė* ‘upał, skwar’ (zm. ‘pieczeń’), bot. ‘grzyb pasożytniczy ozorek dębowy, *Fistulina hepatica*’, *kepenià* ‘upał, skwar’ (war. *kepuonià*), *kēpenys* (zob.), *kepėsis* ‘mocno spieczone jajko (specjalnie do bicia na Wielkanoc)’, *kepyklà* ‘piekarnia’ (neosuf. -ykl-), *kepinys* ‘wyrób piekarski; smażona potrawa’, *kepōrius* ‘widły do wyciągania patelni z pieca chlebowego’ (syn. *čepelà*), *kepsnys* ‘pieczeń’, *kēpsnio kvāpas* ‘zapach smażeniny’, *kepukas* ‘placek ziemniaczany’, *kepuonià*

³⁰⁹ Paralela: lit. *pik-šas > *kīpšas* ‘diabeł’. Osnowa jak w *piktas* ‘zły’, sufix jak w *paikšas* ‘głuptas, dureń’, znaczenie jak w *pikčius* ‘złośnik’ i ‘diabeł’.

‘upał, skwar letni’ (war. *kepenià*), *prakepēsai* m.pl. ‘bliny’. Por. łot. *cepenis* ‘skwar, upał, duchota’, *ceplis* ‘piec do pieczenia; piec w suszarni zboża’, *ceptuve* ‘piekarnia’. — Cps. *duonkepē*, *dūonkepis* ‘piec chlebowy’ (por. *dūona*), *tarpūkepe* ‘czas, gdy jest mało chleba lub wcale go nie ma, tj. czas od skończenia chleba dawniej upieczonego do upieczenia nowego chleba’ (Otrębski 1934, 201), por. *taŗpu*^o. — WSE *kēp-*: *pakēpēti* ‘popiec (jeszcze, trochę dłużej)’, *prīkēpis* ‘miejsce przypieczone’. — Uderza w bałtyckim brak form na SO *kap-. Por. *pak- w scs. *potŭ* ‘ιδρός’, ros. *pot*, *póta*, sch. *pôt*, *pöta* ‘pot’ < *pak-ta- < pie. *pok^u-to-, znaczn. etym. ‘to, co piecze w skórę’ (por. Boryś 470, 744, z paralełą w postaci psł. *znojĭ). W kwestii znaczenia por. stosunek *prākaitas* ⇐ *kaičiū* (s.v. *kaĩsti*). — Innowacyjny SZ typu *TiT* ⇐ *TeT* ma postać *pik-, por. scs. *pīci*, stpol. *piecy* ‘piecz!’ (zob. paralele s.v. *dēgti*, *sēgti*). Z tym *pik- można połączyć metatetyczne lit. *kip-* w formach *kimpēti* ‘wysychać jak huba’, *kimpa* c. ‘chudzielec, zeszlak (o człowieku, koniu)’. Osnową było tu prs. infigowane *kiŋpa ‘schnie, wysycha’ < ‘piecze się (na słońcu)’, inf. *kipti < *pikti. Infigowany SE widać w prs. *kempū* do *kēpti* m.in. ‘schnąć, wysychać’ (zob. *kēpti* II).

kēpti II, *kempū*, *kepaũ* gw.: *apkēpti* 1. ‘o gałęzi: obsypać się owocami’, 2. ‘o lemieszu pług: oblepić się gliną’, 3. ‘oblec kogo/co, obstać, otoczyć ze wszystkich stron’, 4. ‘o śniegu: przywrzeć do podeszwy’. Cps. *atkēpti* ‘odstać, oddzielić się częściowo od całości’ (syn. *atkērti*), por. *Pavasari kepte atkēmpa žievė*, t.y. *atšunta*, *atkūsta*, *gali karnas plēsti* JU ‘Wiosną kora odstaje, można drzeć łyko’. *Atkepusiā žievė nesunku nulupti* ‘Korę, która odstala, nietrudno oderwać (zedrzeć)’; *prikēpti* ‘przyschnąć, mocno przywrzeć (o korze jesiennej)’, *sukēpti* ‘zapiekać się, wysychać, pierzchnąć (o skórze, wargach); ścinać się, gęstnieć, krzepnąć (o krwi); kostnieć, grabieć z zimna’, *užkēpti* ‘zatwardzieć (o żołądku, o zaparciu stolca)’. Pierwiastek jest tu zapewne identyczny z *kep-* ‘piec się; piec co’, por. *apkēpti* ‘opiec, opiekać’, *lūpos āpkepē* ‘wargi spierzchły’. Pol. przest. *żywot zapiekły* wymienia się z *żywot zatwardły*, *zatwardziały*, *zatwardzony*, por. Sw VIII, 326. Prs. *kempū* pokazuje infigowanie alternantu w st. pełnym *e*, podobnie jak np. *brendū* (*brīsti*) i *kemšū* (*kīšti*); dalsze paralele s.v. *gēsti* I. Z reanalizy formy *kempū* wywodzi się neopierwiastek widoczny w czas. *keŋpti* ‘chudnąć, wysychać’ (zob.) i w deverbativum *kēmpē* ‘huba na drzewie’ (zob.).

kepūrē 2 p.a. ‘czapka’. SD: *kepūrē* 1. «czapka», 2. *naktinė iš plunksnų kepūrė* «duchna» [‘nocny czepek podbity puchem’, SPXVI], 3. *suvyniotinė kepūrė* «zawoy, tiara», 4. SD¹ *geležinė kepūrė kareivių* «hełm». Por. jeszcze *užsidėti kepūrę* ‘włożyć, nasunąć czapkę’, *nusiimti kepūrę* ‘zdjąć czapkę’. Odpowiednik łot. *čēpure* ‘czapka’. Dewerbalny drw. z suf. -ur- od pbsł. *kep- ‘osłonić, okryć, zatkać’ (por. sufiks w *kosurē* ⇐ *kósēti*). Za zapożyczenie z bałtyckiego uchodzi fiń. *kypärä* ‘hełm, wysoka czapka’ (LEW 241). — Lit.-łot. *kep-ur-* ma dwa nawiązania w słowiańskim, por. 1° *kep-ik- > strus. *čepiči* ‘okrycie głowy’, ros. *čepēc*, stpol. *czepiec* (królewski, książęcy, biskupi), pol. *czepiec* ‘kobiece okrycie głowy, czepek’, sch. *čēpac* ts., 2° *kep-u- > *čepū, stpol. *czep*, -a ‘czop zatykający otwór beczki z piwem’ (wtórnie pol. *czop* ts., ukr. *čip*, *čopá* ‘szpunt, kołek, sworzeń’ itd.), znaczn. etym. ‘zasłona otworu’³¹⁰. Via s-mobile łączy się z pwk. pie. *(s)kep- ‘okrywać, zasłaniać’ (LIV² 555), por. gr. σκέπω ‘okryć, zasłonić, ochronić’, σκεπάζω ts., σκέπας, -ας n. ‘zasłona, osłona; okrycie, odzież’, σκέπη f. ‘okrycie, pokrywa, zasłona, powłoka; ochrona, opieka, osłona’, περισκεπής pass. ‘pokryty, zasłonięty zewsząd’, act. ‘zabezpieczający ze wszystkich stron’. Zob. też Beekes 2010, 1347, ALEW 478. W kwestii s-mobile por. stosunek *kapóti* : *skēpeta*. — Drw. *kepuráitē* ‘czapeczka, czepek’ (*naktinė kepuráitē* ‘nocny czepek’), *kepuráinė* ‘taniec ludowy tańczony w czapkach’, *kepurinis* a. *kepurinis* ts., *kepurnykas* SD «czapnik», dziś

³¹⁰ Inni tłumaczą psł. *čepū jako ‘odcięty, odlupany kawałek drewna’, mianowicie w nawiązaniu do homonimicznego pwk. pie. *(s)kep- ‘rąbać, łupać, kopać’ (LIV² 555). O tym s.v. *skēpeta*.

kepurninkas; kepuršė, kepūršė ‘licha czapka’. — Sb. *kepūrzna* ‘licha czapka’. Drw. wsteczny: *kēpšė* ‘licha czapka’. zawiera suf. *-sna* w udźwięcznionym war. *-zna*. Sb. ‘czapka barankowa’ pokazuje suf. *-ūz-*, który wymienia się z *-ur-* i *-ūr-* (por. ŽD 309, 390). Niejasna jest budowa sb. *kepértis* ‘znoszona, podarta czapka’. — Cps. *kepurgalvis* ‘z czubem, z kępką sterczących piór na głowie’, *vištà kepurgalvė* ‘kura czubotka’ (por. *galvà*), *rudakepuris baravỹkas* ‘podgrzybek brunatny’ (por. *rũdas, baravỹkas*). — Vb. denom. *apkepurėti* ‘nasunąć czapkę, nakryć daszkiem (ul, kopkę siana)’, *nukepurėti* ‘zdjąć czapkę; oszukać kogo’ (⇒ *kepurėtas* ‘w czapce, mający czapkę na głowie’, *kepurėtis* ‘taniec weselny tańczony tylko przez kobiety’). — Nazw. *Kepūrė* (⇒ pol. *Kiepora?*). N.m. *Kepūriai, Kepurėnai, Kepūriškis, Kepurninkai, cps. Bekepūriai, Kepūrlaukiai, Pūskepūriai*.

kēras 4 p.a. 1. ‘pień ściętego a. wywróconego drzewa wraz z korzeniami, karcz’ (war. *kērė*), SD *keras, šaknis medžio ižkirsto* «karcz» [dosł. ‘korzeń wyciętego drzewa’], 2. ‘krzak, krzew’ (znaczn. etym. ‘krzak na karczowisku?’), 3. ‘kadłub pługa’, 4. ‘drewno siodła’. Odpowiednik łot. *cērs, -ra* ‘sękaty pień drzewa; krzew, kępa krzaków; miejsce porośnięte trzciną, sitowiem; kępa na bagnie; pęd roślinny, latorośl’. — Drw. *apykerės* f.pl. ‘cztery powiązane ze sobą gałęzie, którymi przykrywa się kopkę siana’, *kerókšlis* ‘niski krzak’, *kerūžis* w nazwie niskiego, płożącego krzewu: *bėržas kerūžis* ‘brzoza karłowata, *Betula nana*’ (nazwa oboczna: *kerūžinis bėržas*), *pakerė* a. *pakerỹs* ‘miejsce przy brzegu pod sterczącymi z wody gałęziami, miejsce gdzie trzymają się raki; urwisko’ (por. nazw. *Pakerỹs*). Cps. *kėrplėša* a. *kerplėša* ‘drzewo wyrwane z korzeniami; spróchniały pień drzewa obrosnięty mchem; kępa na bagnie; karcz sterczący z wody’ (por. *plėšti*), war. *kėrplėšė, -plėšas*; od tego drw. wsteczny: *kerplė, kėrplė* ts. (inaczej LEW 244). Vb. denom. *kerėti* (zob.), *kerėnti* ‘bujnie rosnać (o owsie)’, *kerótis* ‘rozrastać się, rozgałęziać się’ i *keriūtis* ts. (*Kaip išsikerāvo medis!*), ⇒ neoosn. *keruo-*: *keruočius, -ė: ūpė keruočė* ‘rzeka, w której tkwią karcze’, *keruōklis* ‘roślina szeroko rozgałęziona’, *keruōtė* ‘miejsce zarośnięte krzakami’. N.m. *Keraĩ* 3x, *Pākerai, Pakeriaĩ, Pākerupis*. — Trudne, zob. LEW 241. Nasuwa się tu kilka możliwości. 1° Refleks pie. **k^uer-o-* ⇐ **k^uer-* ‘ciąć, ucinąć’ (LIV² 391), por. het. *kuerzi* ‘ucina’, wed. *ákar* ‘zrobił’, SZ wed. prs. *kṛṇóti* ‘czyni, robi’, 3 pl. *kṛṇvānti*. 2° Refleks pie. *(s)*ker-o-* ⇐ *(s)*ker-* ‘ciąć, ucinąć’ (IEW 573, LIV² 556), por. gr. *καίρω* ‘obciąć, ostrzyć’. 3° Przez s-mobile można *kēras* połączyć z *kėrti* ‘odstawać, odłupiać się (o korze drzewa na wiosnę)’, *skėrti* ‘odrywać się, strzępić się’. — W st. zanikowym ukazuje się dwojaki refleks: 1° SZ *kir-*: *kirna* (zob.), 2° SZ *kur-*: psł. **kūrĩ*, rcs. *kūrĩjĩ* ‘korzeń’, strus. *kūrĩ* a. *korĩ* ‘miejsce wykarczowane; zarośla na miejscu wykarczowanego lasu’, ros. gw. *korь* ‘korzeń; wysokie zarośla, krzaki’, czes. *keř, kře* a. *keře* ‘krzew’, stpol. gw. *kierz, krza* ts., dziś drw. *krzak*. Por. BSW 127, LEW 241, Rejzek 271, Boryś 265, ALEW 478. — SO *kar-*: psł. **korę*, **kor-en-e* ‘korzeń rośliny, drzewa’, scs. *korenĩ, -ene* ‘πίζα’, cs. *korěňĩ*, sch. *körēn, kōrijen*, ros. *kórenь, kórnya*, pol. *korzeń, korzenia* (por. Rejzek 303, Boryś 251).

kēras 2 p.a. gw. 1. ‘cienka jedwabna materia’, 2. ‘czarna materia, krepa, kir’ — zapoż. ze stbłr. *kerь* (war. *kirь*) ‘grube sukno najgorszego gatunku’ [ta definicja znaczeniowa nie ma oparcia w zamieszczonych w HSBM 15, 93 cytatach], tu z pol. XVI w. *kier, -u* ‘sukno lepszego gatunku’ (⇐ stpol. *kiertuch*), zob. s.v. *kỹras*.

keravóti, keravóju, keravójau, też *kėravóti* gw. 1. ‘kierować (wozem, sańmi, łodzią), nadawać kierunek’, 2. ‘pilnować, baczyć na co’, *iškeravóti* ‘opanować (konie); przypilnować (dziecka)’, refl. *pasikeravóti* ‘zatroszczyć się o co’ — zapoż. ze stbłr. *kerovati, -uju* ⇐ pol. *kierować, -uję* ‘nadawać komuś, czemuś lub sobie pewien kierunek’ (por. błr. *kiraváčь, -úju*). Wyraz polski pochodzi z nwn. *kehren* ‘kierować; zwracać, obracać’, *sich kehren* ‘troszczyć się, zważać na co’, zob. WDLP, Sławski II, 156. War. akc. *kėravoti, kėravoti*. War. suf. *kėravyti* ZTŽ. — Pol. prs. *kieruje*, zlitewszczone na *kerùja*, stało się osnową paradygmatu

wsch.-lit. pdg. *kerùiti* 'kierować', por. Zs 29.

kérbėti, *kérbėja* (war. *kérba*), *kérbėjo* 'o owocach: rósć w obfitości' (war. *kerbėti*), *apkerbėti* 'o drzewie: obsypać się owocami, być pełnym owoców', *prikérbėti* a. *prikerbėti* ts. (*Obelės šiomet prikerbėję obuolių* 'Jabłonie tego roku są obsypane jabłkami'). Nomen: *kerba* b.z.a. 'kiść owoców', *kérbinė* ts. (*kerbinė obuolių, riešutų* 'kiść jabłek, orzechów'). Vb. denom. *sukeřbti* intr. 'o owocach (żurawiny): szepić się w kiść' (prócz tego jest *keřbti*, *kerbiù*, *kerbiaù* 'wiązać lub splatać niemocno, luźno; źle wiązać, splatać wiklinę' (⇒ *kerbikas* 'kto nieumiejętnie wiąże snopy'). Niejasne. Bez nawiązań zewnętrznych. — SZ *kirb-*: *apkiřbti* 'obrosnąć owocami' (*Apaugę, apkiřbę vyšniukais vyšnios* 'Wiśnie są obsypane wisienkami'), *apkirbėti*, *-kirba*, *-kirbėjo* b.z.a. 'obsypać się, pokryć się (owocami)', *kirbinė* 1. 'to co nawleczone, nanizano na sznurek (liście tytoniu, grzyby do suszenia), pęk kluczy', 2. 'kiść owoców, gałąź obsypana owocami', 3. 'klucz lecących gęsi, żurawi' (syn. *virtinė*), 4. 'mrowie, rój', 5. 'sznur, szereg'. Niewykluczone, że należy tu jeszcze *kirbėti*, *kirba*, *-ėjo* w znac. 'poruszać się w różnych kierunkach, mrowić się' (zob.).

keřdžius, *-iaus* 2 p.a. 1. 'starszy pasterz, przełożony pastuchów' (*Keřdžius valdo piemenis* 'K. rządzi pastuchami'. *Kerdžius, kaipo piemenų perdėtinis, veizi, kad tie be reikalo galvijų nečaižytų su votegais* «*Kerdžius*» jako przełożony pastuchów pilnuje, żeby ci niepotrzebnie nie smagali zwierząt batami'), 2. przest. 'pasterz bydła', LEX 'Kuh hirt, Vieh hirt' — denominativum z suf. *-ius* od zanikłego sb. **kerda* 'stado, trzoda' (zob. GJL II, § 107). Znac. etym. 'ten, kto pilnuje stada'. Paralele: *bičius* 'pszczelarz, bartnik' ⇐ *bitės*; *piřčius* 'kto pali w łaźni i jej dogląda' ⇐ *pirtis*. War. s-mobile: *skeřdžius* (⇒ błr. gw. *skerdzь*, *skercь* 'starszy pasterz', PZB 4, 447; pol. gw. *skierdź* 'pasterz wiejski, starszy pasterz', Zdancewicz 348), *skeřdis* 2 p.a., *skerdyš* 4 p.a. Rzecz. **kerd-ā-* był formacją bałto-słowiańską, por. scs. *čřěda* 'trzoda; porządek, szereg', ros. *čeredá* 'szereg, kolej', gw. 'stado bydła', stczes. *črieda*, czes. *třída* 'klasa, warstwa, grupa; wielka ulica', stpol. *czrzoda*, pol. *trzoda* 'stado zwierząt domowych, bydła'. Dalej por. goc. *hairda* 'trzoda, stado' (⇒ *hairdeis* 'pastuch', znac. etym. 'związany ze stadem'), stwn. *herta* 'zmiana, kolejność; stado', nwn. *Herde* f. 'stado, gromada, tłum', < pie. **kerd^h-ā-*. Z uwagi na rozbieżność znaczenia nie ma pewności, czy można tu dołączyć hapaks stpr. *kērdan* obl.sg. 'czas, Zeit'. Zob. BSW 127, LEW 242, Derksen 2008, 81n. (tu rekonstrukcja pie. **(s)kerd^h-eh₂-*). ALEW 479 zauważa, że powiązanie z pwk. pie. **(s)kerd^h-* 'ucinać' nie jest pewne. Matasović 2005, 369 analizuje psł. **čer-da* i wywodzi to od pwk. pie. **(s)ker-* 'ciąć, kroić'. Casaretto 2004, 102 dopuszcza rozszerzony przez **-d^h-* pwk. **kerh₃-* 'sycić, karmić' (LIV² 329) jako punkt wyjścia. — Drw. *kerdenykas* WP 'pastuch' (o suf. *-enyk-* zob. Ambrazas 2000, § 279), *kerdyštė* lub *skerdyštė* 'bycie «(s)kerdžiusiem», pasterstwo', *kerdūkas* 'pastuszek', *kerdžiánka* 'kobieta pasąca krowy' (sufiks błr., por. *slūžánka*), *kerdžystà* 'pasterstwo' (por. *dvarystà*, *lažystà*), *kerdžiūkas* bot. 'pierzwiśnek wyniosły, Primula elatior; pierzwiśnek lekarski, Primula veris', *keřdžiuvienė* przest. 'pasterka' (CGL), 'żona «kerdžiusa»' (*Keřdžiuvienė yra pati kerdžiaus JU*), cps. *keřdbuvis* 'ten, kto był kiedyś «kerdžiusiem»' (por. *buv-*). Vb. denom. *kerdžiáuti* 'służyć jako «kerdžius»', *kerdžiūoti* CGL 'Hirt seyn'. Dziwi brak nazwiska **Kerdžius*, **Skerdžius* w LPŽ; wymienia się tam tylko *Skerdyš*.

kerénti, *kerenù*, *kerenaù* gw. 1. 'iść powoli, wlokąc nogę za nogą', 2. 'nieść, nosić', 3. 'żyć, wegetować', refl. *prisikerénti* 'przynieść sobie, naznosić sobie (np. drzewa na zimę)'. Niejasne. LEW 242 zestawiał z *kēras* 'karcz, krzak' i *kerēja* 'niski gałęzisty krzew', pomijając milczeniem rozbieżność znaczeń.

kerépla 1 p.a. 1. 'zabawka wiejskich chłopców: żerdka o trzech nóżkach, które chłopcy zbijają kijami' (Šlapelis 159), war. m. *keréplas*, 2. 'przedmiot rozłożysty, rozkraczysty, zabierający zbyt dużo miejsca i zawadzający', 3. c. 'zbyttnio rozgałęzione drzewo lub krzew',

3. c. ‘człowiek niezgrabny, nieudolny, gamoń, niedorajda’ — prawdopodobnie zniekształcone przez degeminację złożenie *ker-rēpla, por. *kerėti* ‘rozrastać się, zwł. wszcz’ i *rēpla* c. ‘pełzający raczkami, tj. opierając się jednocześnie na rękach i nogach’ (*aprépti* ‘otoczyć ramionami, ochwycić’), *rēpsóti* m.in. ‘sterczeć gdzie jak pień, kamień na drodze’. Znac. etym. trudne do sprecyzowania. — War. *kerēbla*, *kerēblas*. — Neoosn. *kerēpl-*: *kerēplis* ‘gamoń’, *kerēplōnas* ‘drzewo nisko rozgałęzione, nadające się tylko na drewno opałowe’, vb. denom. *kerēplinti* ‘składać bezładnie, byle jak’, *išsikerēplinti* ‘wygramolić się skąd’, *kerēplóti* ‘iść z trudem na rozkraczonych nogach’, *išsikerēplóti* ‘rozrosnąć się wszcz’. — Neoosn. *kerēp-*: *kerēpšla* ‘człowiek nie dbający o swą powierzchowność, abnegat’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kirápla*, *kjarápla*, *kerēpla* i *kerēbla*, *kirēbla* obelż. ‘gapa, gamoń’ (PZB 2, 464n.), pol. gw. *kierępla*, *kirepla* ‘niezgrabidło, niedołęga’ (Zdancewicz 341).

kerėti I, prs. *kēri* (war. *kēria*, *kēra*, *kerēja*), prt. *kerėjo* intr. 1. ‘bujnie rosnać, rozrastać się’ (*Grikai, miežiai šimet sodrė ir kerė*, t.y. *ein plačiai in kerus* JU ‘W tym roku gryka i jęczmień bujnie rosną’), 2. przen. ‘o chorobie: wzmaczać się, nasilać się’, 3. gw. ‘marnie rosnać’ (*Šepetoj niekas dorai neauga: kera, kera ant vietos* ‘Na bagnie nic nie rośnie dobrze, od razu marnieje’), *įsikerėti* ‘zapaść korzenie, zakorzenieć się’, *iškerėti* ‘rozrosnąć się, rozkrzewić się; o zbożu: zagęścić się’ — vb. denominativum na -ė- od rzecz. *kēras* m.in. ‘krzak, krzew’. — War. s-mobile: *skēreti* b.z.a. ‘rosnać wszcz, rozgałęziać się’ (*Matė qžuolą šimtametį plačiomis šakomis beskėrint* ‘Widział dąb stuletni z szeroko rozłożonymi konarami’), por. *skeryčióti*. — Neoosn. *kerė-*: *kerėtas* ‘który się rozrósł wszcz, rozkrzewił’, *kerėja* 1. ‘krzak nisko rozgałęziony, drzewo gałęziaste’, przen. ‘człowiek niskiego wzrostu’, 2. bot. ‘gatunek mchu: fałdownik, Rhytidiadelphus’, *kerėžas* ‘niskie a rozgałęzione drzewo’ (w GJL II, § 377 przyjęto derywację neosufiksem -ėž-, a więc nie od czasownika, lecz wprost od rzecz. *kēras* ‘krzak’). Zmienione przez insercję *k* są formacje: *kerėkšla* ‘drzewo niskie i rozgałęzione’, *kerėkšlis* ‘niski krzak’ (z *kerė-šl-) oraz *kerėkšnis* b.z.a. ts. (z *kerė-šnis). Zob. też pod hasłem *rek-* formacje typu *rekėtis*, które mogą pochodzić z metatezy *ker-* w *rek-*.

kerėti II, *keriù* (3 os. *kēri*), *kerėjau* tr. 1. ‘rzucać urok, urzekać kogo spojrzeniem przynosząc mu szkodę’, 2. ‘wróżyć, przewidywać i przepowiadać przyszłość’, *apkerėti* ‘oczarować’, *atkerėti* ‘odczynić urok, odczarować’, *nukeriu* SD¹ «przyrok czynię», SD «urzekam kogo», *užkerėti* ‘zaczarować; odczarować kogo, zrobić na kimś duże wrażenie’. Lit. *ker-* stoi w związku z pwk. pie. *k^uer-/k^ur- ‘ciąć, ucinać; robić’, por. het. *kuerzi* ‘tnie, ucina’, wed. *kṛnóti* ‘robi, czyni’, 3 pl. *kṛnánti*, zob. LIV² 391 i ALEW 479. LEW 242 wskazywał raczej na pie. *(s)ker- ‘ciąć, ucinać, schneiden’ (por. LIV² 556). Litewskie znac. etym. ‘robić, robienie’. Prawdopodobnie był to eufemizm na oznaczenie czynności magicznej. Paralele: sti. *kṛtyā-* ‘czyn, działanie’ i ‘czary, Behexung’ (EWAIA I, 307n.), cyg. *kerél* ‘robi’ i ‘czaruje’, ukr. *porobyty* ‘zaczarować’ (M. Osłon, p.l.). Por. *kūrti* m.in. ‘budować, urządzać’ jako refleks SZ *k^ur-. — Nawiązanie słowiańskie: psł. *čarŭ ‘czynność magiczna, środek magiczny’, scs. *čarŭ* ‘czary’, ros. *čary* pl. ‘czary, urok’, pol. *czary* (sg. *czar* ‘powab, wdzięk’) różni się od *keraĩ* pod względem apofonicznym. Formacja na SW *kēr-a- (*k^uēr-o-), pozbawiona otoczenia werbalnego, zob. Derksen 2008, 79. — Nomina: *atkerūtis* a. *atkerūčiai* ‘środek odczarowujący’ (*Yra nuog atkerūčio poteriai* LZŽ ‘Są pacierze na odczynianie uroku’), *keraĩ* m.pl. ‘czary, gusła’ (według Jēgersa 1966, 39 pierwotnym znaczeniem miało tu być ‘nacięcia, znaki wyrzynane, karbowane w drzewie’), *kerjčios* f.pl. 1. ‘czary’, 2. bot. ‘jaskier różnolistny, Ranunculus auricomus’. Osobno zob. *kerščios*. — Neoosn. *kerė-*: *kerėsiaĩ* m.pl. ‘urok, czary’, *nukerėtojas* SD «urzekacz» [‘czarownik’]. Neoosn. *kerėj-*: *kerėjimas* SD «urzekanie», *nukerėjimas* SD¹ «przyrok».

keřgti, *kergiù*, *kergiaũ* 1. ‘łączyć, wiązać, przywiązywać luźno, niemocno; splatać’, 2. ‘(zwierzęta) doprowadzać do kopulacji, rozplodu’ (*Gyvuliai turi būti kergiamì laiku*

‘Zwierzęta powinny być na czas doprowadzane do rozplodu’), *priķēgti* ‘przytwierdzić, przyłączyć’, *sukeŗgti* 1. ‘przywiązać’ (*Su ūniuru suķergiau; manau, kad laikys* ‘Przywiązałem sznurem; myślałem, że będzie trzymać’), 2. ‘doprowadzić do kopulacji’ (*Karvę reikia suķergti tą pačią dieną, kai pasirodo ruja*), *uķēŗgti* ‘zapleść dziurę (w łożowym płocie)’. Refl. *ķēŗgtis* ‘o psach: parzyć się’. Drw. *ķēŗgē* gram. ‘spójnik’ (neol.; akut niejasny), *ķēŗglīs* ‘coś przyczepionego, przedłużenie tyczki’. — Wskazuje się na związek *ķēŗg-* z toch. A, B *kār-k-* ‘wiązać’, toch. A *karke* ‘gałąź’, zob. LEW 243. ALEW 454 rekonstruuje pie. **ķēŗg^h*-. Brak jest litewskich poświadczeń dla SZ **ķēŗg-*, **ķēŗg-*. — SO *karg-*: *kargyti* a. *kārgyti* ‘pleść, wypłatać (kosze); wiązać, zaczepiać; uwiązywać (zwierzęta); stanowić przeszkodę’ (*Šitos karklės nieko čia nekargys, reikia stipresnių* ‘Te plecione wrota nie będą żadną przeszkodą [dla zwierząt], trzeba mocniejszych’), *prikargyti* a. *prikārgyti* ‘nakarmić’, *sukargyti* ‘zemleć grubo, niedrobno’. Z innymi sufiksami: *kaŗgoti* ‘grodzić rzadko; grodzić byle jak; tkać byle jak’, *kārglioti* ‘łatać dziurę w płocie’ (*apsikārglioti blizgalais* ‘obwiesić się błyskotkami’), *kargstyti* ‘byle jak szyć, splatać, grodzić’, *kārgšlioti* ‘niezdarnie, niedbale splatać’ (brak sb. **karg-šla-*). Nomen: *kaŗklas* (zob., tam też o *kārklys* itp.). Zob. też *ķēŗkutē*.

ķēŗkti, *ķerkiū*, *ķerkiaū* ‘chrypieć, skrzypieć’ — czasownik utworzony od osnowy *ķēŗ-* z powtórzonego wykrz. *ķēŗ-ķēŗ* o gdakaniu kwoki, o chrapliwym głosie. Paralela: *kaŗkti* $\Leftarrow$ *kar-k-* $\Leftarrow$ *kaŗ-kaŗ*. Z inną budową: *ķerksėti* ‘o gęsiach: krzyczeć’. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *kierczeć*, *kiorczeć* ‘wydawać przeciągły, odstraszaający głos – o kurze wysiadującej jaja, pilnąjącej piskląt, też o żabach’ (Zdancewicz 341).

ķēŗkutē 1 p.a. gw. 1. ‘gromada, grupa, grono osób’ (*Vyrai susiję in vieną ķēŗkutę ir rokuojas* JU. *Mergų ķēŗkutē*), 2. ‘kiść, grono (owoców, kwiatów)’, też ‘pęk, np. świec’ (*Ķēŗkutē žvakų surišta*). Z innymi sufiksami: *ķerkulē* b.z.a. ‘dwa drzewa wyrastające z jednego pnia’, *ķēŗkūlē* ‘dużo czegoś w jednym miejscu’ (*Ķēŗkūlē žvakių dega baŗnyčio* JU ‘Wiele (grono) świec pali się w kościele’), *ķerkutys* ‘rozwidlenie między pniem (konarem) i jedną z gałęzi’. Trudno byłoby oddzielać zestawioną rodzinę *ķēŗ-* od bliskoznacznej osnowy *ķēŗg-* w czas. *ķēŗgiū*, *ķēŗgti* ‘łączyć wiążąc końce, splatać’ (sugestia M. Osłona). Widocznie więc za podstawę derywacji dewerbalnej nie posłużył tu allomorf antewokaliczny *ķēŗg-* (brak **ķēŗgutē*, **ķēŗgulē*, **ķēŗgutys*), lecz antekonsonantyczne *ķēŗ-*, jak w formie infinitivi. LEW 243 s.v. *ķēŗkutē* pierwiastka *ķēŗ-* nie etymologizuje, wymienia jedynie niektóre synonimy, wśród nich *gēŗguolē* ‘gromada, chmara, rój’. To ostatnie można zresztą wywieść z **ķēŗguolē*, mianowicie przez antycypacyjną sonoryzację *ķēŗg-* > *gēŗg-* (por. *ķēŗnē* > *gēŗnē*; *teŗšti* > *deŗšti*).

ķēŗmōŗšius, *-iaus* 2 p.a. gw. ‘jarmark’ (*Anys visus ķēŗmōŗšiūs apvaŗziuoja* ‘Tamci jeżdżą na wszystkie jarmarki’. *Ant ķēŗmōŗšiaus kaip ķēŗmių žmonių* ‘Na jarmarku ludzi jest tak dużo jak mrówek [tu: robaków]’), war. *ķēŗmōŗšis*, *-io* — zapoż. ze stbłr. *ķēŗmaŗš*, błr. gw. *ķēŗmāŗš*, *-u* ($\Leftarrow$ pol. XVI w. *ķēŗmasz* ‘uroczystość z okazji rocznicy poświęcenia kościoła, połączona z jarmarkiem i zabawami’, ze spolszczenia śrwn. *ķēŗmēŗsse* ‘uroczystość poświęcenia kościoła’, nwn. *ķēŗmes* f., WDLP, s.v. *ķēŗmasz*). Por. błr. *ķēŗmāŗš*, *-u*, gw. *ķēŗjarmāŗš*, *ķēŗmāŗš* i *ķēŗmaŗš* (PzB 2, 464). Zob. Zs 29, LEW 243, Sławski II, 54, ĖSBM 5, 23, 38, POLŻ 374n. Łot. *ķēŗmaŗš* $\Leftarrow$ błr. *ķēŗmāŗš*. Zob. też *apraŗnykas* i *proŗnykas*. — Drw. *ķēŗmōŗšavā diēnā* ‘dzień targowy’, *ķēŗmōŗšāvas* ‘upominek z jarmarku’ (por. błr. *ķēŗmaŗšovy* ‘jarmarczny’). Vb. denom. *ķēŗmōŗš(i)āuti* a. *ķēŗmōŗšūoti* ‘jeździć na jarmarki; sprzedawać na jarmarku’.

ķēŗmuō 3 p.a., gen.sg. *ķēŗmeŗš* gw. coll. ‘larwy pszczół’: *ķēŗmuō išmestas, aŗtat medaus nēr* ‘Larwy wyrzucone, dlatego nie ma miodu’. Osnowa *ķēŗm-* przedstawia alternant na SE do znacznie częściej spotykanej osnowy na SZ *ķēŗm-* (zob. *ķēŗmīs*). Łotewski odpowiednik apofoniczny: *cēŗme*, *cēŗms²* ‘dżdżownica; glista ludzka’. Tu może

też *kernē* ‘robak (na liściu wiśni)’, ze zmiany **kermē*? — Vb. denom. *kermėti*, *-ėja* (war. *kérma*), *-ėjo* 1. ‘o roślinach: pokrywać się mszycami’: *Šią vasarą labai kérma augalai amaru: visur juoduoja jie aplipę, apkermėję tuo gyviu* ‘Tego lata rośliny pokrywają bardzo liczne mszyce: wszystko [jest] oblepione tym robactwem, że aż czarno’, 2. ‘o drzewie: obsypać się owocami’: *Lazdynas riešutais apkermėjęs* ‘Leszczyna obsypana orzechami’, 3. *užkermėti* ‘zarosnąć’: *Užkermėjo krūmais visa pieva, nebegalima ir pjauti* ‘Cała łąka zarosła krzakami, już nawet nie można kosić’. Etymologicznym znaczeniem *kermėti* było pewnie ‘pokryć się robactwem’ (por. *kirmis* ⇒ *kiřmėti*). — Drw. *kermenai* 3 p.a. m.pl. ‘larwy pszczoł’. Od neoosn. *kermen-* pochodzi vb. denom. *užkermenėti*: *medūs užkermenėjęs* mówi się o plastrze miodu, w którego niektórych komórkach znajdują się larwy pszczoł’.

kermušė 3 p.a. bot. ‘dziki czosnek, niedźwiedzi czosnek, *Allium ursinum*’, war. *kermušė*, *kermušis*. Z pbsł. **kerm-us-*, ze zmianą *us* > *uš* jak w *krušà*, *trušis*. Odpowiada ukr. *čeremxa*, ros. *čeremuxa* (*čeremxá*, *čeremšá*), stpol. *trzemcha*, czes. *střemcha*, słń. gw. *črēmha*. Z uwagi na oboczność spółgłoskową *k-š-* (*kaplỹs* ob. *šaplỹs*; *kuņpis* ob. *šuņpis*) nie wykluczone, że stoi w związku etymologicznym z *šermūkšnis* ‘jarzębina’ (zob.). Spoza bałto-słowiańskiego przywołuje się gr. *κρόμμυον* n. ‘cebula’ oraz śrir. *crim*, *crem* m. ‘dziki czosnek’, stang. *hramsān* (pl.), stwn. *ramusia* f. ts., zob. LEW 243, ALEW 479, Beekes 2010, 783. — N.rz. *Kermušis*, *Kermušinis*, *Kermušótas*, *Kernušupis* (**Kermuš°*). N.m. *Kermušė*, *Kermušijà*, *Kermušinė* 2x, *Keřmušis*, *Kermušiškęs*, *Kermuškalnis*.

kernà I 2 p.a., war. *kérna* 1 p.a. c. ‘człowiek niski, niepokąźny, kurdupel’ (*Tėvas kaip žardas, o sūnūs visi keřnos* ‘Ojciec postawny, a synowie wszyscy niscy’) — może denominativum z suf. *-nā-* od *kēras* ‘pieńiek, karcz’, jak to już sugerował LEW 243. — Tutaj pewnie też *kernà* ‘gęstwina, gąszcz krzewów, zarośli’ (*Neik, vis tiek nepereisi, tokia baisi kerna*), co LKŽ V, 613 omyłkowo włączył do hasła *kernà* II. Z *kernà* ‘gęstwina’ Vanagas 153 wiąże n.jez. *Kernỹs*, *Kėrnas* i n.rz. *Kernauijā*. — Vb. denom. *kernėti* ‘ustawać we wzroście, karleć’ (*Kas čia do vaikas: sukernėjęs kaip keras!* ‘Cóż to za dziecko: skarłale niczym krzak’), ⇒ *kernėžas* ‘człowiek niskiego wzrostu, karzeł; marne, nierosnące zwierzę’, też ‘drzewo liche, niskie, powalone’ (war. *kernāžas*, *kernėžas*, *kernėžis*). Z innym sufiksem: *kernóti* ‘utrzymywać się przy życiu – o ludziach i drzewach’.

kernà II 4 p.a. 1. ‘kadź do przechowywania śmietany’ (war. *kernālė*), 2. ‘maselnica, naczynie do ubijania śmietany na masło’ (war. *keřnė*, *kernālis*) — zapoż. ze śrdn. *kerne* ‘maselnica’ (Prellwitz 22, GL 65, LEW 243, Čepienė 73). Z tego samego źródła łot. *ķērne*, *ķērna* ‘maselnica’ (Jordan 71). Tu też pol. XVI w. ‘naczynie do ubijania masła’, gw. *kierznia*, *kiernia*, *kiernica* ‘maślnica, tłuczka do masła’ (SGP II, 349) ⇐ nwn. *Kerne* f. (WDLP), zob. też Brückner 229, Bańkowski I, 672. Por. *kalatáuika*.

keřnavė 1 p.a. 1 p.a. gw. ‘grząskie miejsce na łące lub w lesie’ (*Kokios ten pievos – vienos keřnavės* ‘Cóż to za łąki, same «kernavės»’). Analiza: *kern-avė*, por. *kernà* ‘gęste zarośla, krzaki’ (s.v. *kernà* I). Z powodu wieloznaczności bazy *kern-* dalsza analiza jest kłopotliwa; podobnie przy *keřnys*. — N.rz. *Kernavė*, n.jez. *Keřnavas* (Vanagas 153). N.m. *Kernavė* (war. *Karnavė*). — W hydronimii są też alternanty na SO *kar-*: n.jez. *Karnėlis* (o ile nie do *karnà* ‘łyko’) i na SZ *kir-*: n.rz. *Kirně* (zob. Vanagas, l.c.).

keřnys, *-ų* 2 p.a. pl. gw. ‘zamróz, lód na szybie’ (*Šiąnakt taip šalo, kad visus langus keřnys aptraukė* ‘Tej nocy był taki mróz, że zamróz pokrył wszystkie okna’). Niejasne. Pod względem semantycznym trudne do powiązania z innymi osnowami o postaci *kern-*, por. *kernà* I, *kernóti* i *keřnavė*. Zob. też *užmūrėti* s.v. *murti*.

keřnoti, *keřnoju*, *keřnojau* gw. żm. 1. ‘mieszać jedno z drugim, zanieczyszczać, walać, brudzić, paprać’, 2. *iškeřnoti* ‘rozpaprać jedzenie i nie zjeść; złajac, zwymyślać’, 3. *apkeřnoti*

‘przysporzyć komu wstydu, zhańbić’, refl. *apsikeñnoti* ‘okryć się hańbą’ (*Merga apsikernojus* – o dziewczynie z nieślubnym dzieckiem) — prawdopodobnie zapożyczone z łot. *ķērnāt* ‘paprąć, brudzić’, zob. Būga, RR II, 254, LEW 244. — Drw. *kérna* c. ‘kto zamiast jeść gmerze w jedzeniu, grymasi, wybredza’, *kernà* ‘bura, zganienie kogo’ (*Gavo kernōs* ‘Dostał burę’).

kérpē 1 p.a., zwykle pl. *kérpēs* bot. 1. ‘krótki mech, porost, połączenie grzybów i glonów, występujące na korze drzew, kamieniach i dachach, Lichenes, Cetraria, Parmelia’, 2. pl. *kérpēs* ‘glony morskie wyrzucane przez fale na plażach a wykorzystywane na nawóz’, war. s-mobile: *skérpēs* ‘morszczyń pęcherzykowaty, glon morski, Fucus vesiculosus’, 3. ‘huba, Polyporus’, 4. ‘gruba, zdrewniała kora drzew’, 5. ‘ogryzek owocu’, 6. ‘wierzchni okrawek brukwi, marchwi, rzodkwi z liśćmi’, 7. ‘piętka chleba’, 8. ‘górna część worka pozostawiona wolną dla jego zawiązania’³¹¹, 9. ‘tyłek’, 10. ‘czubek świńskiego ryja’, 11. pl. *kérpēs* ‘afty w jamie ustnej; pleśniawki’ (*Kérpių pilna burna priaugo* ‘Całe usta pokryły się pleśniawkami’), por. synonimy *čeřpēs* i *šerpēs*. Odpowiednik łot. *cērpa* bpt. ‘długa trawa, zwł. bagienna; wełnianka, Eriophorum; krzak, krzew; włosy, zwł. potargane, rozczochrane’. Niejasne. Do porównania stoi słabo poświadczony czas. *kerpti*, -a, -o b.z.a. ‘rozrastać się wszcz’ (por. LEW 244). Prócz tego jest *keřpti* a. *kérpti*, -iu, -iau ‘(snopy) wiązać luźno, w pośpiechu’, który pozwala zrozumieć przynajmniej *kérpē* 8 (zob. wyżej) jako rzecz. postwerbalny. — Drw. *kérpena* bot. ‘porost islandzki a. płucnica islandzka, Cetraria’, *kerpenē* ‘wierzchnia, niejadalna część brukwi, marchwi, rzodkwi’, *kerpēžius* ‘to, co pokryło się mchem, np. drzewo’. Vb. denom. *apkérpēti* ‘obrosnąć mchem’ (⇒ *apkérpētas* ‘omszały’), *įkérpēti* ‘dostać aft’ (⇒ *įkérpėjimas* ‘afty, owrzodzenie śluzówki jamy ustnej’), *prikérpēti* ‘obrosnąć brudem’, *sukérpēti* ‘wyschnąć, stwardnieć; zestarzyć się’.

keřslas 2 p.a. gw. 1. ‘każde ostro zakończone metalowe narzędzie (dłuto, rylec, strugarka)’, 2. ‘lancet, nożyk do puszczenia krwi’, 3. ‘przecinak do metalu’, 4. ‘jądro knura’. Odpowiedniki bśł.: stpr. *kersle* Ev ‘obosieczny topór, Sulaxe [zweischneidige Axt]’ oraz psł. *čerslo ‘krój pługa, tj. rodzaj noża wprawionego w grądział pługa przed lemieszem, krającego ziemię prostopadle, gdy lemiesz ją podbiera’, por. ros. gw. *čereslo* a. *čeresló*, ukr. *čeresló*, *črieslo*, pol. gw. *trzosło* ts. Pbsł. *kert-sla-, dewerbalne nomen instrumenti, por. lit. *kertù*, *kiřsti* ‘siec, ciąć’; znacz. etym. ‘narzędzie tnące’. Zob. BSW 130, REW III, 324, LEW 245.

kersnóti, *kersnóju*, *kersnójau* gw.: *Kersnóti yra joti kratydamos – keřs, keřs, keřs* ‘«Kersnoti» to jechać ma koniu trzęsąc się «kers kers kers»’ — czasownik na -no- od wykrz. *keřs*. Por. *kesnóti* ⇐ *kes*. — Drw. *kirsnà* ‘kobieta jadąca konno’: *Moteriška raita vadinas kirsnà* (LKŽ V, 854 sugeruje poprawkę na *kersna*; czy słusznie?).

kersti, *kerdžiu*, *kerdžiau* stlit. ‘roznosić, rozgłaszać, szerzyć słuchy, wiadomości’: *norigu tu apkerst ir skelbt* [oryg. <apkiarst ir skialpt>], *kurios Lukošius S ir paminēt nenorėjo* Dp 478₃₋₄ ‘Czyli ty chcesz roznosić i sławić tę, której Łukasz ś. i pomienić nie chciał’; *kurie svetimų nuodžių ne tiektai ne uždengia..., bet juos kerdžia ir kitiemus apreiškia* Dp 478₆³¹² ‘ktorzy cudzych grzechow nie tylko nie okrywają..., ale je owszem roznoszą [‘rozgłaszają’] i inszym objawiają’; *apkerdžiu* MŽ 471₅ ‘głoszę, rozgłaszam’ — czasownik o nierozpoznaney morfologii. LKŽ odtwarza intonację: *kérsti*, co wydaje się dowolne. Transponat ie. *k^(u)erd-, SZ *k^(u)rd- ‘słyszeć’, por. LIV² 352n. (ze znakiem zapytania i uwagą ‘Tylko bałtyckie’). ALEW 480 dopuszcza wywód z kollokacji złożonej z pie. *kerH- ‘sławić, rühen’ i *d^heh₁-

³¹¹ Por. *Nepripilk pilno maišo – kad liktų kerpē* ‘Nie napelniaj całego worka – żeby została «kerpē». *Tu imk už kerpēs, o aš už maišo apačios* ‘Ty chwyć za «kerpē», a ja [chwycę] za spód worka’.

³¹² NB. To użycie zostało u Kudzinowskiego I, 360 umieszczone pod błędnym hasłem *kerdyti*.

‘stawiać, stellen’, rzekomo porównywalnej z *g^her(H)- + *d^heh₁- ⇒ *girdėti*; wątpliwe. Zob. też *kird-*. — SO *kard-*: *kardintis* ‘zwracać na siebie uwagę’ (zob.). Nomina: *kařdas* ‘odgłos, echo’ (*Kad suřunki, atsiliepia girio kařdas* ‘Jak krzykniesz, odzywa się w lesie echo’), *prākardas* 1. ‘wiadomość’ (*Duok tik prākardą* ‘Daj tylko wiadomość’), 2. ‘odgłos, echo’³¹³. Do tego war. s-mobile: *skařdas* (zob.).

kérřas, -à 3 p.a., *keřřas* 4 p.a. ‘graniasty, pstry wielkimi kawałami; czarny z białymi plamami, ciemnej maści z białą w poprzek pręgą’ (por. n.rz. *Kérřis*, n.jez. *Kerřiaĩ* 2x). Z pie. *kerso-, ze zmianą *rř* < *rs* jak w *gařřas*, *veřřis*, *virřūs*. Por. BSW 134n., LEW 245. Akut wtórny, niewyjařniony. Drw. *kerřūlis* a. *kerřčiūlis* ‘gołęb żyjący w stanie dzikim, Columba palumbus’, SD «grzywacz» (⇒ n.m. *Kerřūliřkiai*), cps. *júodkerřis* ‘czarno-pstry’ (por. *júodas*). — SO *karř-*: *karřis* ‘ryba leszcz’ (zob.). — SZ *kirř-* < *kirs- < pie. *křs-. Odpowiednik stpr. *kirsnan* EV ‘czarny, Swarcz [schwarz]’, od tego n.rz. *Kirsin*, cps. *Kirsnappe* (*Kirsna-ape, II człon do stpr. *ape* ‘potok, rzeczka’); n.jez. *Kirsen*, *Kirsno*, n.m. *Kirsne* (AON 64, 235). Tu też toponimy łot. *Cirřņi* i *Cērřna*. — Lit. przymiotnik *kirřnas lub *kirřinas ‘czarny’ można odtworzyć, odwołując się do zbudowanych na nim kilku nazw wodnych, mianowicie: 1. n.rz. *Kiřřinas* (por. stpr. *Kirsin*), cps. *Kiřřnóupis* (por. wyżej stpr. *Kirsnappe*), *Kiřřvalkis* < *Kirřn-valkis, 2. z insercją *k* przed grupę *rř*: n.rz. *Kiřřņis*, *Kiřřņys*, *Kiřřņója*, cps. *Kiřřnóupis*. — Nazwie rzeki *Kirsna* (rej. Kalvarijà) przypisuje się – z uwagi na spółgłoskę *s* w pozycji po *r* – pochodzenie jaćwieskie (zob. Būga, RR III, 514, 822, AON 235, Vanagas 157n.). — Formacja plit. *kirřna-, zgodna ze stpr. *kirsna-* ‘czarny’, wygląda na odziedziczoną z pie. *křs-nó-, czyli spokrewnioną z jednej strony z psł. *čir(s)nũ ‘czarny’ (por. strus. *čirñũ*, scs. *črñũ* ‘μέλας’, ros. *čëren*, *čërná*, *čërnó*, sch. *cřn*, f. *cřna*, czes. *čërný*, pol. *czarny*), z drugiej strony z wed. *křřná-* ‘czarny, ciemny’, ⇒ sb. *křřná-* m. ‘czarna antylopa’ (por. EWAIA I, 397n., EIEC 69n.). Plit. *kirřna- zostało wyparte przez neologizm *júodas* (zob.).

kerřčios, -iũ f.pl., stlit. hapaks SD¹ «przyrok» [‘urok, formuła czarowania’, Sw] (syn. *nukerėjimas*) — rzeczownik postwerbalny od *kerřčioti, intensivum na -o- od neoosn. *kersč- jak w *kersčiau, prt. od *kerřtyti. To ostatnie ze zmiany *ker-sty-, por. *keriũ*, *kerėti* ‘rzucać urok’, *nukeriu* SD¹ «przyrok czynię», SD «urzekam kogo». Paralela: *váikřči-oti* od *váikřčiau* ⇐ *váikřtyti* ‘chodzić pieszo, spacerować’ < *vaik-sty-.

keřřtas 2 p.a., *kérřtas* 1 p.a. ‘zemsta’. DP ‘zapalczywość, gniew, jad, chrap, pęd, pomsta, groźba, wařń’ (*nei malda, nei kerřtu* DP 459₃₄ ‘ani prořbą, ani groźbą’). SD *kerřty darau* «mszczę się z czego y nad kiem» (syn. *atgauju*). War. z insercją *k*: *kerķřtas* BRB ‘złość, gniew, Zorn’. Dewerbalne abstractum na -ta- od *kerř-/kirř-* jak w *keřřti*, *kiřřti*. Por. zwł. *atkeřřti* ‘zemścić się’: *Jis atkeřř kerřtą prieř kerřtą* ‘On odwzajemni zemstę za zemstę’. Zob. GJL II, § 392. Inaczej LEW 245, który łączył *keřřtas* z adi. *kárřtas* ‘gorący’. — Drw. *kerřčius* SD «mściciel» (por. *řaũkřčius* ⇐ *řaũkřtas*), *keřřtininkas* ‘mściciel’, cps. *keřřtadarys* SD «mściciel» (syn. *atgautojas*, *kerřčius*), por. *daryti*. Vb. denom. *keřřtáuti* ‘grozić zemstą, szukać zemsty’. — Neoosn. *kerřt-*: *keřřtvas*, war. *keřřtva*, ⇒ *keřřtyti(s)* ‘mścić się; gniewać się’.

keřřti, *kerřiũ*, *kerřiaũ* gw.: *apkeřřti* ‘rozniewać się, rozsierdzić się’, *atkeřřti* ‘zemścić się’ (też refl.: *Ir atsikerřia pats sava ranka* ‘I mści się własnymi rękami’), *įkeřřti*

³¹³ Yamazaki, *JIES* 37, 2009, 447 uważa *kařdas* za spokrewnione ze sti. *křrti-* ‘sława’ i stnord. *hrođr* ts. i w konsekwencji rekonstruuje *korH-d^(h)- ⇐ *kerH- ‘sławić’ (zanik laryngalnej zgodnie z efektem de Saussure’a). Nawiązanie do pie. *kerH- nie jest bezdyskusyjne. Poza tym w rodzinie *kařdas* nie ma dostatecznie pewnych śladów seřowości pierwiastka (prs. na SZ *pakirstu* zawdzięcza swój akut raczej sufigowaniu -st-).

‘rozniewać się’, *sukeřšti* ts. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 233, s.v. *kárštas* i 245, s.v. *keřštas*. Por. może pie. *kers- ‘szybko się poruszać, bieć’ (LIV² 355), por. łac. *currō*, -ere ‘bieć, pędzić, spieszyć, ścigać się, krążyć, latać, obracać się (o kole garncarskim)’ < pie. *krs-e-; gr. ἐπικούρος ‘pomocnik, sprzymierzeniec’ (znaczą. etym. ‘spieszący/pędzący z pomocą’). Derksen 2015, 228 sprzeciwia się porównaniu z *currō* i odsyła raczej do pie. *k^urH- jak w *ùgnj kùrti* ‘rozpalić ogień’ (*-s- ma być rozszerzeniem pwk.). Zob. też ALEW 481. — Drw. 1. *keršáuti* ‘robić komu na złość’, *atkeršáuti* ‘zemścić się’, 2. *kérščioti*, -ju, -jau ‘robić komu na złość’, refl. ‘kłócić się’ (*Bobos kérésčiojas dėl menkų niekų* ‘Baby kłóca się z byle powodu’), 3. *keřšyti*, -iju, -ijau ‘mścić się; grozić; obiecywać; zamierzać; nosić się z zamiarem’, *atkeřšyti* ‘zemścić się’, *įkeřšyti* ‘rozdrażnić, podrażnić (np. chory ząb), rozniewać’, *pakeřšyti* ‘pogrozić zemstą’. Te trzy czasowniki o typowej dla denominatywów budowie są derywatami od zanikłego sb. *keršas a. *kerša ‘zemsta’. — Nomina: *keršingas* SD «mściwy», *keršinykas* BRP, *keršininkas* BRB ‘wróg, przeciwnik’, *keřštas* (zob.), *keršūs* ‘mściwy’, *sukeršimai* m.pl. DP ‘bunt’. Neoosn. *keršy-*: *atkeřšytojas* a. *keřšytojas* ‘mściciel’. — SZ *kirš-*: *kirštù* (*kirš-stu), *kiršaũ*, *įkiršti* ‘wpadać w gniew, złość’, *sukiršti* DP ‘spiknąć się’, caus. *kiršinti* ‘podburzać, judzić, buntować’ (⇒ *kiršintojas* ‘podżegacz, wicherzyciel’), *kiršyti*, -inu ZTŽ m.in. ‘szczuć psa’, *kirždėti* b.z.a. ‘złościć się’ < *kirš-dē- (por. *girgždėti*, *kegždėti*, *kribždėti*). Nomina: *kiršas* ‘kłótnia, waśń’, *kiršatis*, -ies ‘złość, gniew’. — Być może, że trzeba tu dołączyć – jako refleksy SO *karš-* – następujące formy: *káršinti* ‘martwić, troskać kogo, nie dawać komu spokoju, natrętnie prosić’, SD *karšinu* «frasuję kogo, troskam», *įkáršinti* ‘zaciąć konia batem’, *iškáršinti* ‘złoić skórę, spuścić lanie’, *užkáršinti* ‘zagrzać, podgrzać (jedzenie)’: łot. *karsināt* ‘ogrzzać’. Nomen: *kárštas* ‘gorący’ (zob.).

kertė 4, 3 p.a. 1. ‘kąt między stykającymi się ze sobą ścianami’ (*Padėk šluotą į kertę* ‘Postaw miotłę w kącie’), 2. ‘zaszczytne miejsce u stołu’, 3. ‘zapadły kąt, zakątek’, 4. ‘wrąb, zarąb w belce’, 5. ‘zacios, karb, miejsce zaciosane na stojącym drzewie jako znak’, 6. SD <kierte> «doże biegunów u wałkow, koł młyńskich, u taczek» [‘obsada czegoś, podstawa, na której coś jest umocowane’]. Por. *kaškà* ‘zarąb w belce’ i ‘biegun u drzwi’. Z innym tematem: *kértis*, -ies f. ‘kąt; wrąb, prostokątne wcięcie w belce’. Są to formacje dewerbalne od pwk. *kert-* jak w *kertù*, *kiršti* ‘siec, ciąć’. Znaczą. etym. ‘krawędź zrębu, miejsce zetknięcia się dwu ścian zewnętrznych domu’. — Drw. *kertėtas* ‘z kantami, kanciasty, np. budynek’, *kertinėlė* ‘półka umieszczona w kącie’, *kertinis* ‘narożny, np. słup, pokój’, *kertinis akmuo* ‘kamień węgielny’, *sánkertinis* gw. ‘drewniana cembrowina studni’. — Neoosn. *kerč-* (por. dat.sg. *kérčiai*): *kerčià* ‘kąt w pomieszczeniu; zrąb drewnianego budynku, węgiel; zaszczytne miejsce w izbie’, por. typ *dėčià*, *varčià* (GJL II, § 404).

kérti, prs. *kēra* (*ke-n-ra, war. *keřna*, *kérsta* < *kēřsta < *kenr-sta), prt. *kēro*. Zwykle z prewerbiami. Por. 1° *apkérti* 1. ‘obrosnąć czym, obsypać się owocami’ (*Mūsų visos obelys obuoliais apkero* ‘U nas wszystkie jabłonie obsypały się owocami’), 2. ‘przestać rosnąć – o drzewie’ (*Apkėrusi grūšia*, t.y. *į kerą pavirtusi*, *neauga* JU ‘Grusza zatrzymała się we wzroście’). War. s-mobile: *apskérti* ‘być oblepionym owocami, zwisać pod ciężarem czego’ (zob. *skėrti*). — Por. 2° *atkėrti* ‘odstawać, odlupiać się, odłączać się, odwisać, np. o podeszwie’ (syn. *atkūsti*, *atkūsti*), też ‘schodzić, łuszczyć się (o skórze, o tynku), pierzchnąć (o skórze dłoni)’. Np. *Karklo žievė pavasarį atkėrsta. Kai išdžius beržai, tai patys luobai atkers. Minkšta duona visados atkerna*. Litewski pwk. (*s*)*kér-C* jest zapewne refleksem pie. *(s)kerH- ‘rozdzielać, oddzielać (się)’ (LIV² 558), zob. *skėrti* ‘drzeć się, strzępić się’, SZ *skirtis* ‘różnić się, rozwodzić się, rozstawać się’. — SO *kar-*: *kárti* (zob.), *atkarūs* ‘odgięty, zadarty’, *karnà* ‘kora, łyko’ (zob.). Tu pewnie też *karnūs*, -i ‘wybredny w jedzeniu’ (łot. *karņs*). Osobno zob. sb. *kardà* jako ślad po zanikłej formacji werbalnej na -d-, *kardyti. — SZ *kir-*: *įkirti* (zob. s.v. *įkyrūs*).

kertis, -iēs 4 p.a., *kértis* 1 p.a. f. gw. ‘ujemna cecha, wada, skaza, przywara’ (war. *kértis*), np. *Merga be jokios kertiēs*, t.y. *be nutarimo, apskritai gera, vis linksma* JU ‘Dziewczyna bez żadnej wady, dobra, zawsze wesoła’. Analiza: *ker-ti-s*, pierwotne abstractum od *kertù*, *kiřsti* ‘siec, ciąć, rąbać’³¹⁴; znac. etym. ‘cięcie, uderzenie ostrym, tnącym narzędziem’. Znac. ‘wada, skaza’ wywodzi się z ‘blizna (po ranie ciętej)’, to zaś z ‘rana cięta’. LEW 245 porównywał *kertis* z nwn. *Scharte* f. ‘szczerba, rysa’, przen. ‘błąd, niepowodzenie’ (*Hasenscharte* ‘zajęcza warga’), co pochodzi od adi. *schart* śrwn. ‘skaleczony, raniony’ < pgerm. *skarda- (EWD 1183). Porównywalny rozwój znaczeniowy widać w psł. *blizna, ros. gw. *blizná* 1. ‘śląd po ranie’ i 2. ‘skaza w tkaninie’, pol. *blizna* ts. (zob. s.v. *blieżti*). — Drw. *kertingas* a. *kértingas* ‘mający wadę, wadliwy’, np. *Jinai, merga, jau kertinga*, t.y. *palaikė, nėsčia* JU ‘Dziewczyna jest wadliwa, bo zaszła w ciążę’.

kerubinas 2 p.a. ‘w Biblii: cherubin, anioł należący do najwyższej hierarchii anielskiej’, *kėrubynas* (Kurschat) — miejsce akcentu przemawia za nwn. *Cherubim* jako formą źródłową. DP *cherubina* m.pl. ‘cherubiny’ nie nosi znaku akcentowego (SLA 50 uważa to za polonizm). — War. *kėrubas* CGL ‘Chérub’, *kėrūbas* 2 p.a. (Kurschat). Brak w LEW i ALEW.

kėruotis, *kėruojuos*, *kėřavaūs* gw. 1. ‘rozkraczać się’ (syn. *žargytis*), 2. ‘o niemowlęciu: leżąc machać rączkami i nóżkami’, 3. ‘wylegiwać się’, 4. ‘klócić się’ — przez neoapofoniczną zmianę *ker-* ⇒ *kėr-* derywowane od *kėruotis* ‘rozgałęziać się, rosnać wszczę’, co jest vb. denom. od *kėras* m.in. ‘krzak, krzew’ (zob.). Apofonia SZ *ě* ⇒ SP *ē* też w *dėgti* ⇒ *dėgčioti*; *vėžti* ⇒ *vėžinti* i *retuōklis* ⇒ *retuōklis*.

kėrvinti, *kėrvinu*, *kėrvinau* gw. ‘iść powoli, niezgrabnie (o chorym, o małym dziecku), wlec się noga za nogą (o starcu)’ — czasownik na -in- oparty na wykrz. *kervi kervi* o powolnym chodzie. Por. *rėžlinti*, *rėžlinti* ‘iść powoli, wlec się’ ⇐ wykrz. *rėžli rėžli* o pełzaniu na czworakach, *rėžlė rėžlė* o powolnym chodzie. — Z innymi sufiksami: *kervėnti* ts. (*Ar negali kervėnti seniukas – kervi kervi?*), *kervoti* ‘iść powoli kołyszając się’, przen. ‘paplać’, iter, *kervinėti* ‘chodzić powoli, niezgrabnie’ (*Vaikas jau pradedą kervinėti*). — Nazw. *Kervys*, *Kervaitis*, *Kervelis*, *Kervinskis* b.z.a. (por. pol. *Kierwiński*).

keselys, -io 3 p.a., *kėselis* 1 p.a. gw. ‘umocowany na żerdzi woreczek do łowienia raków’ — zapoż. z nwn. *Kessel* m. War. *kėselė* f. przypomina łot. *ķesele* ts. (⇐ est. *kessel* ‘siatka do przenoszenia ryb’), zob. LEW 245n.

kesnóti, *kesnóju*, *kesnójau* gw.: *Liesas arklys kesnó*, t.y. *bėga kes, kes, kes* JU ‘Chudy koń kłusuje, tj. biegnie «kes kes kes»’. *Nujojo nukesnójo kest, kest, kest* ‘Pojechał kłusem «kest kest kest»’ — czasownik na -no- od wykrz. *kes, kest* o jeździe kłusem, lekkim kłusem. Por. *kėrsnóti* ⇐ *kėřs*. — NB. GJL II, § 582 wywodzi *kesnóti* [‘jechać truchcikiem w okrak’] z praformy *ket- + neosuf. -sno-, ponieważ zakłada pokrewieństwo z czas. *kėčiūos*, *kėštis* ‘rozkraczać się’. Ale wydaje się, że przy takim założeniu należałoby się spodziewać raczej praformy *kės-no-, czyli z suf. -no- przy neopwk. *kės-* (por. *risnóti* ‘jechać drobnym truchtem’ s.v. *ristas*).

kėsti, *kenčiū*, *kenčiaū* 1. ‘cierpieć, znosić co’ (odpowiednik łot. *cīest*, *cīešu*, *cietu*), 2. ‘mieć cierpliwość, wytrwale coś wytrzymywać’, 3. ‘lubić kogo’ (*nekėsti* ‘nie lubić, nie cierpieć kogo a. czego’). SD *kinčiū* «boleię» (syn. *sopulį turiu*), «cierpię co; ponoszę co, biorę na się» (syn. *keliu*), «trwam» (syn. *patinku*), «znoszę kogo (syn. *keliu kų*), *kinčiū ažu*

³¹⁴ Sufiks abstraktów -ti- ukazuje się w powiązaniu ze st. pełnym pierwiastka również w następujących wyrazach: *dėtis*, -ies ‘pora znoszenia jaj’ ⇐ *dėti* (pie. *d^heh₁-); *keltis*, -iēs ‘podbicie w stopie’ ⇐ *kėlti* oraz *pentis*, -iēs ‘obuch siekiery’ (pie. *(s)penh₁-).

nuodėmį «karzą mnie za co», *badu kinčiu* «mrę głód» [‘cierpieć głód’]. Cps. *apkęsti* ‘lubić, znosić’, *iškęsti* ‘wycierpieć, przecierpieć’, SD «dotrwać do końca», *neapkęsti* ‘nienawidzieć’, stlit. *nopkęsti* ts. (zob. *nop-*), *nopkinčiu* SD¹ «mierzi mię; nienawidzę», *pakęsti* ‘ściерpieć, znieść, wytrzymać ból’, *užkęsti* ‘lubić’. Refl. *nesikęsti* ‘nie znosić się’ (*Mes to nesikęsim* ‘My tego nie zniesiemy’), *susikęsti* ‘znosić się nawzajem, tolerować się’. Porównanie z greckim aor. ἔπαθον < *-k^hnd^h- i pf. πέπονθα < *-k^hond^h- (prs. πάσχω ‘doświadczam, znoszę’) wskazuje na to, że pie. SE miał postać *k^hend^h- (por. LIV² 390) i że lit.-łot. *kent-* ustaliło się na miejsce *kend-. Pwk. z wygłosowym -t- mógł zostać wyodrębniony w formacji praesens o suf. -sta-: *kęstu < *kens.stu < *kent.stu < *kend.stu albo *kįstu z *kins.stu < *kint.stu < *kind.stu (prt. *kindau, inf. *kįsti). — Drw. °*kenčiamas*: *iškinčiamas* SD «znośny», *nopkinčiamas* SD¹ «mierziony; nienawis[t]ny», *nepakeñčiamas* ‘nieznośny’, *pakeñčiamas šaltis* ‘znośny mróz’, °*kentimas*: *nopkintimas* SD¹ «nawiść; niechęć, niechuć; nienawiść» (syn. *nopkunta*), «omierznienie; waśń», *kentingas*: *kintingas* SD «cierpliwy» (odpowiada łot. *cietīgs*), *nekintingas* «niecierpliwy»; *kentėti* (zob.). Cps. *ziemkenčiaĩ* (zob. *žiemà*). — Neopwk. *kęs-* (≡ *kęsti*): *kęsterėti* ‘pocierpieć nieco, przez krótki czas’ (*Kęsterėk trupučiuką, tuoj visi valgysme*), nomina: *iškįstinai* adv. SD «znośnie», *kęsma* ‘cierpienie’. Tu też nazwy osobowe złożone z *Kęs°/Kens-*: *Kęsminas/Kensminas*, *Kęstartas*, *Kensgáila*, gw. *Kinsgáila* (LPŽ I, 797). — SZ *kint-* (bardzo rzadki): *pakintėti* DP ‘ucierpieć, mieć cierpliwość’ (Kudzinowski II, 28; brak w LKŽ i ALEW), *žiemkiñtis* ‘świnia, która ma przetrzymać zimę bez tuczenia’ (war. *žiemkýtis*, por. *žiemà*), *žiemkinčiai obuoliai* LEX m.pl. ‘jabłka przechowywane na zimę, Eiseräpfel’. — SO *kant-*: brak refleksów werbalnych. O zanikłym iteratywie **kantyti*, **kančioti* (por. *lankýti* ≡ *leñkti*; *spándyti* ≡ *spęsti*) wnioskujemy z drw. postwerbalnych, por. *apykanta* ‘cierpliwość, pobłażanie, tolerancja’, *kančia* (zob.), *kantrà* (zob.), *neapykanta* ‘nienawiść’, DP *nopykanta* (zob.), *nepakantà* 1. ‘niecierpliwość, sytuacja trudna do zniesienia’, 2. c. ‘osoba niecierpliwa’ (⇒ *nepakantus*, SD *nopkuntus* «nienawistny drugim»), *pakantà* ‘pobłażliwość, wyrozumiałość’, *susikantà* ‘zgoda’ (≡ *susikęsti*). Do tego *kantavóti* ‘dożywać swych dni’: *Kantavók seneli*, *kol dakantavósi*, t.y. *iškaršinsi*, *dakensi* JU. Tu też nazwy osobowe złożone z *Kant°*: *Kántautas*, *Kántrimas*, i °*Kant°*: *Daũkantas*, *Viėškantas* (LPŽ I, 913).

kēstis, *kečiūos*, *kėčiaūs* gw. ‘rozkraczać się, rozczapierzać się, rozszerzać się’, *iškęsti* ‘rozpiąć, roztworzyć’ (stlit. *kur želiant žolė sava žiedus kečia* [pis. <kiačia>] PK 50₂₀ ‘gdzie bujna trawa wdzięcznie rozkoszuje’). Bez dobrej etymologii, zob. war. s-mobile: *skēstis*. — Neopwk. *kes-*: *kėsčiai* m.pl. ‘nosze do przenoszenia słomy, siana’ (war. *kēstēs*), *priekesas* ‘szopa’ (war. *priekestis*), żm. *prýkesas* ts. Zob. też *kesnóti*. — Neopwk. *kes-*: *kēsytis* ‘wyciągać rękę, zamierzać się na kogo; dokonywać zamachu (na czyjeś życie)’, *kēsintis* ‘targnąć się’, *pasikēsinti* ‘porwać się, dokonać zamachu’, *kēsnoti* ‘wymachiwać rękami’ (por. *kāsnóti* ≡ *kąsti*), *kēsoti* ‘iść rozkraczywszy się’, refl. *kēsotis* ‘wymachiwać rękami i nogami’, nomen: *kēslas* a. *kēsias* ‘zamiar; zły zamiar, zamach’ (ŽD 163 dopuszcza też neosuf. -*sla-*). — Neoosn. *kēst-* (≡ *kēstas* ‘rozkraczony, wygięty; szeroki’): *kēstoji* f. ‘szerokie sanie do wożenia towarów na targ’, cps. *kēstakojis* ‘kto ma nogi wygięte na zewnątrz’ (por. *kója*). — WSE *kēt-*: *kēsti* (inf.), drw. *kětóti* ‘machać rękami (idąc, rozmawiając); roztrząsać (skłębione, splątane) nici, sznury; o paku: rozwijać się’, *kětótis* ‘rozkładać ręce, wymachiwać rękoma; rozkładać się z czym ujmując miejsca innym; wynosić się, pysznić się’. War. z dysymilacją *t-t > p-t*: *kėpótis*. Zob. też *ketėti*.

kēsulas 3 p.a. 1. ‘kłębek, zwitek, pęk, plik’, 2. ‘garstka (słomy, siana, lnu)’, 3. ‘rój, chmara’. War. *kēzulas* ‘kłębek, zwitek; kawałek’ (por. *dvišākis > dvižāgis*). Z innym tematem: *kesulà* ‘grono, kiść owoców’. Prawdopodobnie ze zmiany **kāsulas*, **kasulà*. Por. wokalizm *a* w syn. *kasulà* ‘grono, kiść (jagód, porzeczek)’, jak też w motywującym czas. *kāsti*. Sufiks jak w *gūbulas* ≡ *gūbti*, *tūmulas* ≡ *tumėti*. Zmiana *a > e* też w *krāsė > krēsė*,

krātilas > krētila.

ketēti, *ketù*, *ketējau* gw. ‘zamierzać, mieć zamiar’ (łot. gw. *ķetēt*, -u, -ēju ts. jest lituanizmem). Formacja duratywna na -ē- od *ketù/kentù*, *kēsti*, por. *pakēsti* ‘zamyślić, powziąć zamiar, zaplanować; zapragnąć’. Pwk. *ket-* alternuje ze SW *kēt-*: *kēsti*, *ketù*, *kētaũ* ‘zamierzać, pragnąć, bardzo chcieć’ i SZ *kit-* ‘mieć zamiar’ (zob. *kīsti* II i *kīnti*). Nie ma refleksów SO *kat-. Pochodzenie nieustalone. LEW 247 rozważał związek z *kēstis* ‘rozkraczać się’, powołując się na nwn. *sich entschließen* ‘zdecydować się’ : śrwn. *entschließen* ‘otwierać, rozdzielać’ jako paralelę. Zob. LEW 247 i ALEW 482n. Nie ma refleksów SO *kat-. — Nowym tropem może być zbliżenie z *skatēti* ‘obchodzić, korcić kogo’, mianowicie przy założeniu s-mobile *(s)ket- ⇒ SO *(s)kat-, por. s.v. *skāsti*: *īskāsti* ‘wziąć się do czego z ochotą’, *skātinti* ‘zachęcać, pobudzać’. — Drw. z *ket-*: *ketinti* ‘zamierzać, mieć zamiar; przyrzekać, obiecywać’ (DP ‘mieć wolę, obiecywać, umyślić’), *paketinti* ‘postanowić’ (*Kq paketinsiu*, *tuo ir padarysiu* ‘Co postanowię, to i zrobię’), ‘zanosić się na co’ (*Paketino lyti*, *bet nelijo* ‘Zanosiło się na deszcz, ale nie padało’). — Neoosn. *ketin-*: *ketinimai* m.pl. DP ‘ślubny’, *ketinimas* ‘zamiar, zamysł’, *paketinimas* DP ‘umysł; umyślnie; przedsięwzięcie’.

kētis, -ies 1 p.a. przest. f. ‘łańcuch’ (*kētimis sukabinti* ‘szcepić, złączyć łańcuchami’ (war. m. *kētis*, -čio b.z.a. przest. ‘łańcuszek na rękę, bransoleta’, też *kētē* b.z.a. ts.) — zapoż. z prus.-niem. *kēt*, por. nwn. *Kette* f. (GL 65). — War. *kēdis*, -ies f. 1 p.a. ‘łańcuch’, war. *kédē* ⇐ prus.-niem. *kēd*, por. nwn. *Kette* f. (GL 64). Co do akutu por. zapoż. *kēžas*, *rēpa* i *šēpis*.

keturi, -iũ 3 p.a., f. *kēturios*, -iũ 3 p.a. ‘cztery’. Od tego odchylają się łot. *četri* i *četras* skutkiem synkopowania *u* oraz zastępstwa *c-* przez *č-* w nagłosie pod wpływem odpowiednika słowiańskiego (por. lit. gw. *kētri*, f. *kētrios* w Zietela, LD § 146). Nieorganiczne *n* pokazuje war. stlit. *kenturi* (pierwotnie w formie acc.pl. *kenturins z *keturins). Forma męska *keturi* (-i wtórne) kontynuuje pie. temat *k^uet-ur-, z suf. -ur- w st. zanikowym typu sampras. do *-uēr-/*-uor-. Por. pie. *k^uet-uor- w gr. dor. τέτορες, orm. č’ork’, toch. A *stwar*, toch. B *stwer*, wed. *catvārah* m., *catvāri* n. (EIEC 400). Pierwiastek na SZ *k^ut- widać w (odosobnionym) łac. *quattuor* ‘cztery’ (z *k^uat.tu.uor ⇐ pie. *k^ut-uōr, por. Weiss 2009, 145). Zob. jeszcze *ketver-* i *ketviřtas*. — Lit. acc.pl. *kēturis* < *keturys < *keturins jest refleksem pie. *k^uet-ur-ns, odpowiada więc wed. *catvārah*. W językach bałto-słowiańskich nie spotyka się refleksów SZ *k^ut-. — Wzdłużenie samogłoski sufiksu -yr- w słow. *četyre* m., *četyri* f.n. (z *ketūr- ⇐ pbsł. *ket-ūr-) nie zostało dotąd wyjaśnione. ESJS 104 utrzymuje, że *četyr-* jest tematem przypadku zależnego, może accusatiwu pluralis. — Uderzająca innowacja litewska polega na tym, że właściwe liczebnikowi ‘cztery’ zakończenie -i zostało rozciągnięte na numeralia wyższe, mianowicie od ‘pięć’ aż po ‘dziewięć’, por. *penki*, *šeši*, *septyni*, *aštuoni*, *devyni* (zob. SBS I, 80). — W złożeniach ukazuje się przeważnie osnowa *ketur°*, por. *ketūrakē* ‘karta czwórka’ (por. *akis*), *keturākis* (zob. *akis*), *keturkōjis* ‘czworonóg’ (por. *kōja*), *ketūrkampis* ‘czworokąt’ (⇒ *keturkaĩpis* adi. ‘czworokątny’, por. *kaĩpas*), *ketūrlinkas* ‘poczwórny’ (por. *liĩkti*), *ketūrmētis* ‘okres czterech lat’ (⇒ *keturmētis* adi. ‘czteroletni’, por. *mētai*), *kēturpėsčia* adv. ‘rakiem, na czworakach’ (war. *kēpurčia* DVŽ), *kēturpėsčias* adi. ‘chodzący rakiem’ (por. *pėsčias*), n.m. *Ketūrkaimis* (por. *kāimas*), *Ketūrkiamiai* (por. *kiēmas*). Intonacja akutowa w formach *ketūrkampis*, *ketūrmētis* itp. objaśnia się prawdopodobnie cofnięciem akcentu w pierwotnych złożeniach *keturi-kampis (por. *keturi kampaĩ* ‘cztery kąty’), *keturi-mētis (por. *keturi mētai* ‘cztery lata’) i synkopowaniem samogłoski łącznikowej -i-, co doprowadziło do zastępczego wzdłużenia w *ketūr-C. Zrost: *kēturiskart* adv. ‘cztery razy, czterokrotnie’ (por. acc.pl. m. *kēturis*). Pie. formą członu kompozycyjnego było prawdopodobnie *k^utur- obok *k^utru-, zob. de Vaan 505. — Gwary i SD poświadczają użycie członu *keturia°*, por. *keturiagaĩvis*

‘czworogłowy’, *keturiakōjis* ‘czworonogi’, *keturiarañkis* ‘czwororęki’. Por. też n.m. *Ketūriai*. — Czasem dochodzi do synkopowania samogłoski -u- w nieakcentowanym członie *ketur°* lub *keturia°*, stąd war. *ketra-*, *ketria-*, por. *ketrapėsčia* adv. ‘(chodzi) na czworakach’, *ketriapėsčias* ts. Por. jeszcze *ketrinė* ‘dawna moneta o wartości czterech kopiejek’ < **keturinė*.

keturiėse adv. ‘we czterech, we czwórce’ (*Jūs minate linus keturiėse* ‘Wy międlicie len we czterech’) — skostniała forma locatiwu pluralis liczebnika *keturì* m. ‘cztery’, zob. Zinkevičius 1981, § 488. Akut niejasny. Starsze zakończenie -su widać w formach gw. *keturiėsu*, *keturiesu* (*Jie keturiesu rugius kulia* ‘Oni we czterech młóca zboże’). Por. *dviese*, *trise*.

keturiomis, *keturiōms*, *keturiōm* adv. ‘na czworakach, opierając się jednocześnie na rękach i nogach; raczkim’ (*Ar vaikas jau vaikščioja? – Keturiōm* ‘Czy dziecko już chodzi? – Raczkim’) — skostniała forma instr.pl. liczebnika *kėturios* f. ‘cztery’ (zob. *keturì*). Por. *kėturpėsčia*.

ketūs, -*aūs* 4 p.a. ‘żeliwo, żelazo z domieszką węgla; lane żelazo’, drw. *ketinis puodas* ‘żeliwny garnek’. Odpowiednik łot. *ķēts*, *ķēta* ‘Gußeisen’. Niejasne, por. Būga, RR II, 139, LEW 248. Zob. też *špižius*.

ketver-: *ketverì* 3 p.a. ‘cztery’ (SD *ketveri* «poczworny cug koni»), f. *kėtverios* ‘cztery’, n. *kėtveria* ‘czworo’ (*kėtveria tiek* ‘cztery razy tyle’) — liczebnik zbiorowy z sufiksem na SP pie. **k^uet-uer-*, utworzony przy cardinale *keturì* ‘cztery’ (pie. **k^uet-ur-*). Np. *ketverì marškiniai* ‘cztery koszule’, *ketverì rātai* ‘cztery wozy’. *Pirkaũ kėtverias žirkles* ‘Kupiłem cztery pary nożyc’. *Aš čia jau ketveri metai gyvenu* ‘Mieszkam tu już cztery lata’. — Nawiązanie w psł. **četver-*, por. scs. *čtvero* ob. *čtvoro* n. ‘czworo’ (czes. *čtvero*, ukr. *čétvero*, sch. *čėtvoro* ts.), cps. *četveronogũ* ‘czworonóg, τετράπους’ (war. *četrėnogũ*) oraz scs. *četverũ* ob. *čtvorũ* ‘czworaki’. Zob. BSW 181n., ESJS 104n. — Drw. *ketvérgė* (zob.), *ketverinis* SD «poczworny woz», dziś *ketverinis vežimas* ‘wóz ciągniony przez czwórkę koni’, *ketverinis nāmas* ‘dom czteropiętrowy’, *ketveriōkas* stlit. ‘czworaki’ (*Dievas vėl tur ketveriokių karalystį* SP II, 59 ‘Bog zasię ma czworakie krolestwo’) – kalka hybrydalna z pol. *czwor-ak-i* (por. *ketverì*, -*erios* : pol. *czworo*); młodszy war. z substytucją -*ok-* ⇒ -*op-*: *ketveriōpas* ‘czworaki’ (por. *penkeriōkas* > *penkeriōpas*); *kėtvertas* ‘czworo, czwórka’, ⇒ *ketvertukas* ‘czwórka jako ocena szkolna’.

ketveřgas 2 p.a. źm. ‘czwarty dzieñ tygodnia, czwartek’ — przekształcenie zapoźyczenia *čėtveřgas* (zob.) na wzór segmentu *ketv-* w liczebniku lit. *ketviřtas* ‘czwarty’. Por. LEW 247n., Kabařinskaitė 28. Forma ta nie jest związana z wyrazami *ketvérgė*, *ketvérgis*. — N.m. *Ketvergiai* stoi w związku z nazwą ‘czwartku’ jako dnia targowego w danej miejscowości (paralele: *Serėdźius*, *Subāčius*).

ketvérgė 1 p.a. przest. 1. ‘dawna moneta dwudziestokopiejkowa, będąca równowartością czterech monet pięciokopiejkowych’, 2. ‘czwórka w kartach’ — z **ketver-*kė przez perseweracyjne udźwięcnienie *rk* > *rg*. Akut bez etymologicznego uzasadnienia, zob. *ketver-*. Paralele: *penkérgė* < **penker-kė*; *irga* < *irka*. — Tu też *ketvérgis* ‘zwierzė czteroletnie’, ze zmiany **ketver-kis* (por. *penkérgis* z **penkerkis*). W BSW 131 niesłusznie uznane za spokrewnione z rcs. *čėtvėrgũ*, ros. *čėtvėrg* ‘czwarty dzieñ tygodnia, czwartek’.

ketviřtas, -*ā* 4 p.a. ‘czwarty’, liczebnik porządkowy do cardinale *keturì* ‘cztery’. Odpowiada z jednej strony stpr. *kettwirts*, *ketwerts* ‘czwarty’, z drugiej strony scs. *čėtvėřtũ* (sch. *čėtvėřtĩ*, śh. *čėtrĩti*, ros. *čėtvėřtyj*, pol. *czwarty*), < pbsł. **ket-ũir-ta-* < pie. **k^uet-ũr-to-*. Nawiązanie słowotwórcze w gr. ep. *τέτατος* (beoc. *πέτατος*) ‘czwarty’ < **tet-ũra-tos*, klas. *τέτατος* ts. < **tet-ũar-tos* < pie. **k^uet-ũr-to-*. — W łot. *cėtuřtaĩs*, podobnie jak w sti.

caturthā- ‘czwarty’, przed sufiksem spółgłoskowym *-t-* ukazuje się *-ur-*, tj. antewokaliczny allomorf sufiksu *-uer-* (zob. *keturi*). — Drw. *ketvirtainē* przest. ‘czwarta część ziemi, roku’ (por. *ašmāinē*), *ketvirtainis* ‘czwarta część, ćwiartka; czworobok, kwadrat’ (por. *ašmāinis*), *ketvirtainis* adi. ‘czworokątny, kwadratowy’ (⇒ stbłr. *ketvirtajnja*, *ketvirtajna* ‘czwarta część beczki; ćwiartka czegośkolwiek’, HSBM), *ketviřtas liēkas* stlit. ‘czternasty’³¹⁵, *ketviřtinē* ‘ćwierć, ćwiartka’, *ketviřtinės* a. *ketvirtinės* f.pl. ‘modlitewne wspomnienie zmarłego w cztery tygodnie po jego śmierci’, *ketviřtis* ‘ćwierć’ (SD «czwiertnia»), *ketvirtuotinė* a. *figura ketvirtuota* SD «kostka, figura kwadratowa na wszystkie strony». — Cps. *ketvirtādienis* ‘czwartek’ (por. *dienā*; neologizm na miejsce rutenizmu *četrveřgas*), *pusiaketvirtė* SD «połćwierci, osma część czegośkolwiek» (por. *pūsė*), *po pusketviřto* ‘po półczwarta, tj. po trzy i pół’ (*Siūlo jam po tris rublius, jis prašo po pusketviřto* ‘Proponował mu po trzy ruble, on prosił po trzy i pół’) – prawdopodobnie kalka z błr. *paŭ-čvartá* przest. indecl. ‘trzy i pół’ (← pol. *pół* + gen.sg. m. *czwarta*).

ketvirtōkas 2 p.a. gw. 1. ‘grunt o powierzchni czwartej części włóki’, syn. *ketviřtis* (*Negalim karvės išsišert ant ketvirtōko* ‘Nie możemy krowy wykarmić na k.’), 2. ‘miara ziarna’ (*Ketvirtōkas rugių – pusantrō pūdo* ‘Ćwiartka żyta to półtora puda’) — zakończenie *-okas* wskazuje na kalkę hybrydalną ze stbłr. *čvertakъ* m.in. ‘czwarta część jakiejś miary’.

kēvalas 3 p.a. 1. ‘skorupa, łupina; plewa’, 2. SD <kiawałay> m.pl. «obsiewiny, opełki», «zgoniny» [‘plewy, łuski, zgrabki z omłóconego zboża’], 3. przen. ‘stary, nieruchawy człowiek’ (w tym znaczeniu też war. *kēvala* c., *kēvelas*). Z uwagi na brak odziedziczonej sekwencji *ev trzeba <kevalas> uznać za ortograficzny zapis brzmienia *kiāvalas, z samogłoską pierwiastkową *a* po spółgłosce palatalnej, zob. Girdenis 1995, 172³¹⁶. Potwierdza to odpowiednik łot. *čāula* ‘skorupa, łuska; strup’ < *kjaula (war. *čāule*), gw. *čavala* ‘skorupa’. Analiza: *kiav-ala-. — Z innym sufiksem: *kēvetas* ‘skorupa, łupina’ < *kiav-eta-. War. s-mobile: *skēvelas* ‘skorupa, łupina’, *skēvetas* (zob.). Pwk. (s)kiau-, zob. *kiāutas*, *skiāutas*.

kēvē 1 p.a. gw. ‘chude, słabe zwierzę domowe (kobyła, krowa)’. War. š-mobile: *škēvē* 4 p.a. (por. *škēžti* ob. *kēžti*, *škārka* ob. *kārka*). Stoi w związku z adi. *škēvas* 4 p.a. ob. *škēvas* 3 p.a. ‘słaby, bezsilny, lichy’ (różnica samogłosek niejasna). Dalszy wywód niepewny, zob. LEW 248. — Drw. *kēvinas*, *kēvinas* ‘marny koń, szkapa’. Por. syn. *kuīnas*.

kevērzoti, *kevērzoju*, *kevērzojau* 1. ‘robić co niedbale, niezdarnie, krzywo, źle (np. orać a. bronować)’, 2. ‘iść chwiejnym krokiem (o dziecku, o pijanym), rozkraczać się’, 3. ‘bazgrać, gryzmolić, pisać brzydko i niewyraźnie’, 4. ‘używać obcego języka dobrze go nie znając’ — zapoż. z ros. gw. *kaverzátъ*, *-āju* ‘robić co niestaranie, byle jak; gadać głupstwa; iść potykając się; bić, kołatać’ (SRNG). — N.agt. *kevērza* c. 1. ‘człowiek niezgrabnie się poruszający, wolno idący, krzywonogi’, 2. ‘niezdara, niedorajda’, 3. ‘człowiek niskiego wzrostu, karzeł’, 4. ‘niechluj, brudas’, 5. ‘drzewo małe, krzywe; przedmiot krzywy’ – przekształcone pod względem semantycznym zapożyczenie z ros. gw. *káverza*, *-y*, *kaverzá*, *-ý* ‘człowiek sprawiający przykrości, naprzykrzający się, natręt, szkodnik, łobuz’ (SRNG). Kierunek litewskiej przesuwki znaczeniowej wyznaczyły pewnie wykrzykniki pochodzące od czas. *kevērzoti* a opisujące niezgrabny ruch, przewrócenie się, upadek itp. Por. *keverzái*, *keverzi*, *keverzõ* oraz *kevers*, *kevērst*, *kevēřst*, *keverkš*, *kevēkšt*, *keverékšt*, *keveriókšt*. Sb.

³¹⁵ Por. *Ir kad jau jai [Marijai] sukankant ketvirtiemus liekiemus metamus, rodijos kunigai, ką su ja turėtų daryt, idant nepažeistų Viešpaties Dievo* DP 563⁴⁴ ‘A gdy już [Maryja] dochodziła czternastego roku, radzili się kapłani, coby z nią czynić mieli, aby nie obrazili Pana Boga’.

³¹⁶ Inne wypadki użycia pisowni <ev> na oznaczenie etymologicznej sekwencji [‘av] to *lēvas* ob. *liāvas*; *klēvas* ob. *kliāvas*, jak też *plevėnti* ← *pliaventi, *ševeljys* ← *šiavelys (ob. *šiavà*), *blėvyzos* ← *bliavyzos (od *bliauti*).

kevérza ma wiele wariantów, por. *kevérzda*, *kevarža*, *kivérza* i *kirvérza* (⇒ *kirza*, por. *Kirza*, *keverza*, *kurgi keverzoji*?!), oraz *kuverza* b.z.a. — Drw. *kevérziškas* ‘niezgrabny, koślawy (o piśmie)’, *keveržis* 1. ‘drzewo małe, krzywe, uschłe’, 2. ‘gałęziaste drzewo’. — Neoosn. *kev-*: *kevéša* a. *kevéža* c. ‘ktoś nieudolny, słaby, tępy; niedzara’ (por. *kripėšà*), war. na *-eiš-*: *keveiša* b.z.a. lub *keveišis*, *-ė* ‘ktoś nieudolny, gapowaty’ (por. GJL II, § 376). — Wykolejonym wariantem do *kevérzoti* jest *kereizóti* ‘pisać krzywo, nieudolnie, bazgrać; chodzić niezdarnie, zataczać się chodząc lub jadąc wozem’. Od tego postvb. *kereišà* c. ‘człowiek niezgrabny, nieudolny’. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *kirejzać*, *nakirejzać*, *pokirejzać* 1. ‘narobić śladów wozem, końmi lub bydłem na zabronowanej roli czy w zbożu w różnych kierunkach’, 2. ‘porysować bezsensownie papier ołówkiem’, 3. ‘płatać nici podczas szycia’ (Zdancewicz 341n., Laučjute 79), błr. gw. *keraišà* c. ‘człowiek niezręczny, nieudolny, nieudany’ (PzB 2, 457).

kėžas 1 p.a., *kiežas* 1 p.a. gw. ‘biały ser ze zsiadłego mleka, twaróg’ — zapoż. z prus.-niem. *kēš* (GL 65, LEW 249), por. nwn. *Käse* m. War. f. *kėža*. Co do akutu por. zapoż. *fēlė*, *šėpis* i *tőžė*. Drw. *kėžinė* przest. ‘serownia; mleczarnia’.

kežėti, prs. *kežù* (war. *kežiù*, *kežėju*), prt. *kežėjau* 1. ‘rosnąć pomału, marnie – o roślinach, drzewach, dzieciach, zwierzętach’, 2. ‘rosnąć przy ziemi, rozłożyście, karłowato’ (*Medžias neauga, tik keža ir keža* ‘Drzewo nie rośnie wzwyż, tylko rozkłada się nisko nad ziemią’), 3. ‘cherlać, marnieć, usychać’, 4. ‘o piwie: kisać’, 5. ‘pękać – o korze, o glinianym naczyniu’, *sukežėti* a. *užkežėti* ‘zmarnieć, nie wyrosnąć’ (*užkežu* SD «zwalam co na kogo») — formacja duratywna na *-ė-* od pwk. *kež-*. Obok tego inchoativum z infiksem i suf. *-sta-*: *kėžti*, *kėžtù* (**kenž-stu*, ⇐ **ke-n-žu*), *kežaũ* ‘cherlać, nędznieć, marnieć, słabnąć, usychać; karleć (o zwierzętach lub ludziach); rozsychać się (o drewnianych przedmiotach); stłuc się (o garnku, szkle, jajku)’, ‘o mężczyźnie: zaniedbać się, opuścić się, skapcanieć’. War. *š-mobile*: *škežti* ‘marnieć – o drzewach owocowych’ (por. *škliņpti* ob. *kliņpti*; *škevė* ob. *kėvė*). Osobno zob. *keņžti*. — Słowiańskim odpowiednikiem *kež-* jest *čez-*, ukazujące się w formacji prs. na *-n-*: psł. **čeznŋ* (**kež-n-*), inf. **čeznŋti*, por. pol. *sczeznąć* ‘zginąć, przepaść, zmarnować się’, ros. gw. *čėznutʹ* ‘znikać, przepadać’, błr. *čėznucʹ* ‘chudnąć, schnąć, więdnąć, marnieć’. Zob. BSW 132n., Machek 1934, 82n., Smoczyński 2001, 388n., Derksen 2008, 87. Dalsze związki niejasne, zob. LEW 248n. Transponat ie. *(s)kegʰ- lub *(s)kʰegʰ- (por. farerskie *hvækka* ‘skurczyć się, skulić się ze strachu’ < **kʰegʰ-ne-*, por. BSW 133, Kroonen 265). — Postverbalia z *kež-*: *kėžas* ‘karzeł; drzewo gałęziste (niskie, przyziemne, nie rosnące do góry)’, *kežetys* ‘drzewo, zwierzę lub człowiek, co nie wyrósł’, *kėžis* ‘nierosnące dziecko’ (syn. *kėžlys*), *kežlys* ‘rosochaty słup do zawieszania garnków do suszenia’ (syn. *žaginys*). — Podwójny refleks SZ, zob. *kīžti* i *kiūžti*. — SO *kaž-* pozostawił znikome ślady w czasowniku, por. za LKŽ: *iškažėti* ‘stracić świeżość, jędrność, zbutwieć, zwiotczeć’ (*Nuo šalčio visi grybai iškažėjo*) i *sukažėti* ‘o śniegu, lodzie: stracić spójność, zwartość, stać się porowatym’ (*Sukažėjęs sniegas, ledas ant kelio*). W zakresie nominalnym jedynym świadkiem pozostaje w tej chwili temat °*kazis* w cps. *dvikažis* a. *dvikāžis* cps. ‘podwójny – o kłosach, orzechach’, znac. etym. ‘rosnący w dwóch odnogach, zrosnięty z dwu części’. Por. *dvi°* oraz synonimy *dvigubas*, *dvikėkis* i *dvilypis*. — WSE *kėž-*: *kėžti*, *kėžaũ* ‘nie rosnąć’ (zob.). — W słowiańskim przy intransitivum psł. **čeznŋti* ustaliło się causativum o formie **kaziti* i znac. etym. ‘powodować, że coś słabnie, traci jędrność, niknie, ginie’. Por. scs. *kaziti*, *kažŋ* ‘psuć, niszczyć’, ukr. *kazytysja* ‘wpadać w gniew’, *kazyty* ‘psuć, szpecić; rozbijać’, czes. *kazit* ‘psuć, niszczyć; deprawować’, pol. *kazić* ‘psuć, niszczyć’, stpol. też ‘burzyć, rozbijać, pustoszyć, niweczyć, unieważniać; dręczyć’. Słow. *kaz-* jest refleksem pbsł. **kōž-* jako apofonicznego st. o do **kēž-*. Brak tu odpowiednika lit. **kuož-*. Z kolei dla lit. *kėžti* brak jest repliki słow. **čaž-*. Zob. BSW 132n., EsJS 306, Vaillant III, 422, Boryś 225. Paralele apofoniczne: scs. *sėd-* ⇒ *saditi* (zob. lit. *sodinti*); *vīrėti* ⇒ *variti*

i *polēti* ⇒ *paliti*.

kēžti, kežtū (*kēž-stu), *kežaũ* 1. ‘o drzewie: nie rosnać, chylić się ku ziemi, usychać; o prosięciu: cherlać, marnieć’, 2. ‘wzdymać się, podnosić się (wskutek fermentacji); brzęknąć, puchnąć (o ciele w chorobie)’, 3. ‘o serze: porowacieć, dziurawieć’. Cps. *iškēžti* ‘rozkraczyć się; rozczapierzyć palce’, *pakēžti* ‘tracić spoistość, zwartość, porowacieć – o lodzie, śniegu na wiosnę’ (syn. *kiužēti*) oraz ‘opaść, zwalić się’. Pwk. *kēž-* ma postać wzdłużonego SE i przedstawia apofoniczną dyferencjację względem bliskoznacznego pwk. *kež-* jak w *kežēti* (zob.). Por. WSE w czas. *rēžti, gēbtī i lēpti*. — Neoapofonia *kēž-* ⇒ SO *kāž-: *kožēti, -ju, -jau* ‘o cieście: rosnać, podnosić się wskutek fermentacji’, *iškožēti* ‘o serze: wydziurawieć na skutek fermentacji’ (*Sūris jau čyst iškožējes*). War. z palatalizowanym nagłosem: *kiožēti* ‘porowacieć – o lodzie, śniegu’ (*Ledas, sniegas kiožējo arba kiužējo*). Inchoat. *kiōžti, -ta, -o* ‘robić się puszystym, sypkim; o cieście: rosnać’. — Po SO *kuož- (por. słow. *kaziti* s.v. *kežēti*) nie ma bezpośredniego śladu. Można jedynie poddać pod dyskusję ślad pośredni w postaci drw. apofonicznego *uo* ⇒ *au*, por. *kaužaĩ* m.pl. ‘pleśń, śluz na mięsie’³¹⁷, vb. denom. *iškaužēti* ‘o lodzie: sporowacieć; spleśnieć’, *nukaužēti* ‘o mleku: pokryć się pleśnią, kożuchem’, *kaužōti* ‘kisnąć, fermentować, pnieć się podczas fermentacji; dziurawieć, porowacieć (o lodzie, śniegu)’, *nukaužōti* ‘skisnąć, skwaśnieć’. — Drw. o osnowie *kēž-*: *kēžēti, -ju, -jau* ‘leżąc unosić nogi do góry’, *kēžintis* ts., *kēžōti* ‘leżeć z nogami wyciągniętymi w górę jak pień wywrócony; iść powoli, niezgrabnie’. Nomen: *kēžlīs* ‘niewyrośnięte dziecko’ (syn. *kēžis*).

kiaugždēti, kiāugžda, kiaugždējo 1. ‘dziurawieć, porowacieć (o śniegu na wiosnę)’, 2. ‘wysychać (o sianie, ziarnie)’ — z udźwięcznieniem *kš-d* > *gž-d* kontynuuje *kiaukš-dē-ti, formację derywowaną suf. -dē- od wykrz. *kiāukšt* m.in. o zniknięciu, śmierci (*Per trejus metelius trys vaikai kiaukšt kiaukšt ir nebliko* ‘W ciągu trzech lat troje dzieci [jedno po drugim] umarło’). Por. współrdenne *kiugždēti*, jak też *kregždēti* i *švagždēti*. O asymilacji świadczą też oboczności w nominach, np. *šēgždē* ob. *šēkštē* i *kregždē* ob. *krykštē*. — Sb. postvb. *kiaũgždas* a. *kiāugždas* ‘przegniłe, spróchniałe drzewo’, pl. *kiaugždaĩ* 1. ‘suche ziarna, ziarna bez jader’, 2. ‘resztki pozostałe po wyżarciu czego przez myszy, szczury; łuski, skorupy’ (war. *kiāukštē* ‘łuska, łupina’), 3. ‘próchno’. LEW 249 (s.v. *kiāugždas*) ignoruje zmianę *kš-d* w *gž-d* i stwierdza jedynie alternowanie *kiaugžd-* z *kiugžd-*.

kiāuklas 3 p.a. gw. ‘skorupa orzecha, łupina’. Por. *kiāukutas* ‘skorupa, muszla mięczaka’, *kiāukutis* ‘skórka chleba’. Osnowa może być onomatopeiczna, por. *kiāukštē* ‘łuska, łupina’ s.v. *kiaũgždas*. — N.m. *Kiaukliaĩ* 3x, *Kiaukliškis* 2x.

kiaukšēti, kiāukši, kiaukšējo ‘szczeakać cienkim głosem’ — czasownik na -ē- od wykrz. *kiāukšt* (*Kažkur toli kiāukšt šunes sukiauksėjo* ‘Gdzieś w oddali psy «kiaukšt» zaszczekały’). To *kiāukšt* jest formą wtórną względem *kiau-k-* i *kiau-kiau*, o czym s.v. *kiaũkti*.

kiaũkti, kiaukiũ, kiaukiaũ 1. ‘szczeakać cienkim głosem’, 2. ‘o kawce, kosie: wydawać głos’, *kiauknōti* ‘szczeakać cienkim głosem’, *kiauksēti* a. *kiāuksēti* ts., też ‘krakać; krzyczeć, wołać, pokrzykiwać’, *pakiaukēti* ‘poszczeakać krótko i niegłośno’ — czasowniki onomatopeiczne o osnowie *kiau-k-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *kiau-kiau* o szczekaniu lub skomleniu psa; o głosie kawki (wtórnie *kiāuk-t*, *kiāuk-št*). Zob. też *kiaukšēti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kjāũkac̣b* ‘o kocie: miauczeć’ ⇐ *kiāukčioti* (PzB 2, 598; por. *kjnāũkac̣b* ‘miauczeć’ ⇐ *kniāukti*); pol. gw. *kiauknq̣c̣* ‘o ptaku, zwierzęciu: wydać przeraźliwy krzyk przy dławieniu się, przed śmiercią’ (Zdancewicz 341). — Neoosn. *kiauks-*: *kiāuksyti* ‘szczeakać cienkim głosem’, *kiauksnōti* ts. — Nomina: *kiāukas* ‘mały piesek’ (pogardl.

³¹⁷ Paralele: *brúožti* ⇒ *braũžti*; *stuobrys* ⇒ *staubrys*.

‘niewysoki mężczyzna’), *kiáuké* ‘kawka’, *kiauknà* c. ‘pies często szczekający; gadatliwy człowiek’, *kiáuksa* c. ‘kto mówi a. woła cienkim głosem’.

kiāulē 2 p.a. 1. ‘świnia, *Sus domesticus*’, 2. przen. ‘kopka siana albo zerwanego lnu, konopi’ (*Stovi pievoje dešimt kiāulių* ‘Stoi na łące dziesięć kopek’), 3. przen. ‘poziomy przewód kominowy’ (*Kiaulė dabar ir bus pilna suodžių* ‘«Kiaulė» będzie już teraz pełna sadzy’). SD: *paršinga kiaulė* «prośna świnia», *kiaulių gurbas* «świnnik» [‘chlew świński’] — derywat na -l- od onomatopeicznej osnowy *kiaul- ‘chrząkać; kwiczeć’. Por. 1° wykrz. *kiáu*, *kiāu* o szczekaniu, skomleniu psa; o krzyku kawki (⇒ *kiáuksas* ‘piesek’, *kiáuké* ‘kawka’), 2° wykrz. *kiáu*k (zob. *kiāukti*), 3° wykrz. *kriūkt* o chrząkaniu świni (⇒ *kriuksėti* ‘chrząkać jak świnia’ ⇒ *kriuksė* ‘świnia’). Paralele dla suf. -l-: *kvarklė* ‘żaba, kura, kaczka’ ⇐ *kvařkti* (od wykrz. *kvarkt*); *kvarkšlė* ‘kwoka’ ⇐ *kvařkšti*. Lit. *kiāulē* można więc postawić na równi z takimi formacjami, jak lit. *kūkas* a. *kūkūtė* ‘świnia, prosię’, łot. *cūka* ‘świnia, maciora’ (lit. gw. *čiūkà*) oraz stpr. *skewre* EV ‘maciora, Suwe [Sau]’, *skaura* GRG 45 ts. — Wymienione neologizmy zastąpiły refleks pie. *suH-s, gen.sg. *suH-ės/-ós f. ‘maciora’ ⇒ ‘świnia’, n.agt. ‘rodząca’, od pwk. *seuH- ‘rodzić, wydawać na świat’ (aw. *hūš*, gen.sg. *huuō*, łac. *sūs*, *suis* m.f., gr. *ὕς*, *ὕός*, stwn. *sū* ‘Sau’) albo też weszły na miejsce drw. przymiotnego typu *su-iHnó- (por. scs. *svinū* ⇒ *svinija* f., ros. *svinǝjá*) lub *su-ejHnó- (por. łac. *suīnus*). Tylko w jęz. łotewskim zachował się refleks praformy *suH-, por. *suvēns* ‘prosię’, war. *sivēns* (LEGR 33n.), zdrobnienie urobione od osnowy słabej *suu-V < *suH-V. LEW 249 nie etymologizuje *kiāulē*. Tak też ALEW 485, który poprzestaje na stwierdzeniu, że wyraz lit. nie ma jasnego nawiązania zewnętrznego³¹⁸. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *kiolla* ‘świnia’ (wyzwisko), Zdancewicz 341, Laučjute 79. Co do pol. o za lit. *au* zob. Grinaveckienė, Mackevič 1989, 72. — Drw. *kiaulidė* ‘chlew, chlewnia’ (por. *avidė*), *kiauliena* SD «wieprzek» (przykład ten ilustruje całkiem rzadki typ zdrobnienia z suf. -iena; nie wspominają o nim ŽD 287n., ani GJL II, § 348), dziś *kiauliena* to ‘świnina, wieprzowina’, *kiaulykštis* ‘prosiaczek’ (na temat sufiksu zob. *bandykštis*), *kiaulyna* ‘marna świnia’ (por. *arklyna*, *karvyňa*), *kiaulinyčia* CGL ‘chlew świński’, *kiaulinỹkas* ‘chlew świński’ (Otrębski 1934, 129), *kiāulis* ‘tucznik, prosię’, *kiāuliščia* ‘marna świnia’ (zob. GJL II, § 401), *kiaulytė* m.in. ‘zapalenie ślinianek przyusznych, Parotitis’ (kalka z pol. *świnka*; por. *žandinės*), *kiauliūkštis* ‘prosiaczek’, *kiaulišius* przest. ‘pastuch świń, świniarz’, *kiāilius* ts., *kiaulišis* CGL ts., *kiaulišius* ts. (ŽD 318), *kiaulivà* c. wulg. ‘o człowieku: świnia’, *prakiaulỹs*, -ė ‘człowiek nieokrzesany, ordynarny, grubianin, cham’. Od formy gen.pl. derywowano decasuativum *kiāuliujis* LzŽ ‘świński’ (*Kiauliujį ėdalų miltais padmaišom* ‘Świńskie żarcie zaprawiamy mąką’). — Cps. *kiaulakỹs* ‘czyje oczy są podobne do świńskich; bezwstydnik’ (por. *akis*), *kiāulapuokis* (zob. *aplūkās*), *kiāulaūsis* ‘kto ma wielkie uszy’ (por. *ausis*), *kiāulāžviegis* 1. ‘czas wieczornego karmienia świń’, 2. ‘czas bicia świń’ (dosł. ‘kwiczenie świń, świniokwik’, por. *žviēgti*), *kiāuldobilis* (zob. *dobilaĩ*), *kiāulėda* c. peior. ‘ten, kto ze skąpstwa lichy się odżywia; ten, kto wszystko zje’, *kiāuliaganỹs* ‘świnopas’ (por. *gānas*), *kiāuliaknisis* ‘wryte przez świnie zagłębienie’ (por. *knisti*), *kiāuliālovis* ‘koryto dla świń’ (por. *lovỹs*), *kiāuliamigis* ‘legowisko świń’ (por. *migis*), *kiāuliatvartis* ‘chlew świński’, war. *kiāultvartis* (por. *tvártas*), też *kialtvartis*, pis. <keļtvartis> (dysymilacyjny zanik *u* w zbitce *ultv*), *kiāuliašėris* ‘kto karmi świnie’ (por. *šerti* II), *kiāulpienė* bot. ‘mniszek, dmuchawiec, Taraxacum’ (dosł. ‘świńskie mleko’, por. *pienas* oraz pol. pot. *mleczaj* ‘mniszek’), *kiāulpupė* ‘wyka, bób, Vicia faba’ (dosł. ‘świński bób’, por. *pupà*), *kiāušerỹs* ‘pewne ziele’ (dysymilatywny zanik *l* w zbitce *ulš*: *kiāušerỹs*, dosł. ‘to, czym karmi się świnie’, zob. GJL I, § 462, LD § 217). — Vb. denom. 1. *iškiāulėti* ‘nabrać

³¹⁸ Bezłaj 1969 wyraził pogląd, że w słowiańskim jedynie dialektizm słoweński, dolno-karyńskie *čūlek* ‘świnia’, stanowi genetyczny odpowiednik wyrazu litewskiego (przypomina o tym M. Furlan w artykule zamieszczonym w *Etymological research into Czech*, ed. I. Janyšková e.a., Praha 2017, 127n.). Izolowany charakter wyrazu słoweńskiego każe jednak wątpić w trafność proponowanego zestawienia.

ciała, wyładnieć; wydobrzeć, wyzdrowieć’, 2. *kiaũlinti* ‘nazywać świnia, wymyślać komu; iść powoli’, refl. *apsikiaũlinti* ‘ześwinić się’, *įsikiaũlinti* ‘upić się jak świnia’, 3. *kiãulioti* a. *kiaulióti* ‘zanieczyszczać, paskudzić, brudzić; złorzeczyć, wymyślać, łajać’. — Nazw. *Kiaũlakis*, *Kiaulakỹs*, *Kiauliakỹs*, *Kiaũlekis* (**Kiauliakis*). N.m. *Kiaũliškiai*, *Kiaulakiaĩ* 3x, *Kiaũlėdžiai*, *Kiaũlupiai*. N.rz. *Kiaũlyčia* a. *Kiaulyčia*, *Kiaulinis*, *Kiaũliškė*, *Kiauliũkas*, *Kiaũliupis*, *Kiauliupỹs*, *Kiaũlupis* 9x, *Kiaulupỹs*. N.jez. *Kiaulenà*, *Kiaũlinis* 3x, *Kiaũležeris* 2x.

kiãunė 1 p.a., *kiaunė* 4 p.a. 1. ‘kuna, *Mustela martes*’, 2. przen. ‘chudy człowiek lub zwierzę’, 3. przen. ‘samolub, sobek’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *caũna* a. *caũne* ‘kuna’, stpr. *caune* Ev ‘Mart [Marder]’ (z powodu braku znaku zmiękczenia przy <c> = [k] lekcja pozostaje niepewna). Tymczasem psł. *kuna (sch. *kũna*, ros. *kuná*, pol. *kuna*) wskazuje na praformę *kaũnā- (BSw 122, REW I, 693). Fakt ten stawia nas przed pytaniem, czy *kaũnā- jest formą na SO w stosunku do SE *kĩaũn- w refleksach bałtyckich, czy też litewsko-łotewski pokazuje wtórną palatalizację w nagłosie pierwiastka. Poza bałto-słowiańskim nie ma nawiązań. Zob. też LEW 249. Według ALEW 486 lit. *kiãunė* może być formacją vřdđhi, różną od wyrazu słowiańskiego. — N.rz. *Kiaunà*, *Kiãunė*, *Kiaunỹtė*, *Kiãunupis* ob. *Kėlnupis*, *Kiaunũpis* ob. *Kelnũpis*, n.jez. *Kiaũnas*. N.m. *Kiauneliškis* 2x, *Pakiaunỹs*.

kiauraĩ 1. adv. ‘na wylot, na wskroś’ (*kiauraĩ žẽmę prasmẽgo* ‘jakby się pod ziemię zapadł’), 2. praep. z gen. ‘poprzez – w kierunku poziomym i pionowym’, np. *Eičiaũ kiauraĩ pasãulio, kad tik jĩ rãščiaũ* ‘Poszłabym przez cały świat, byle go tylko znaleźć’. Odpowiada łot. *caĩr* praep. ‘przez, na wskroś’. Pochodzi od przym. *kiãuras*, który ma dwa przeciwstawne znaczenia: ‘dziurawy’ i ‘cały, zupełny’ (GJL III, § 783).

kiãuras, -à 3 p.a. 1. ‘przedziurawiony, dziurawy; próżny, pusty’ (*pĩlstyti iš tũščio į kiãurą* ‘przelewać z pustego w próżne’), 2. ‘cały, pełny, ciągły’ (*kiãurą diẽną lijo* ‘padało przez cały dzień’). SD¹ *akmuo kiãuras* «purchaty kamień» [‘porowaty’] (syn. *skylėtas*), SD *kiãuras* «ciekący» (syn. *tekỹs*), *kiãuras praėjimas* «wylot» [‘rękawy rozcięte po wewnętrznej stronie’]. Odpowiednik łot. *caĩrs* ‘z dziurą, dziurawy, przetarty, rozerwany; skaleczony, ranny; pusty; cały, ciągły (o przedziale czasu)’. — Drw. *kiauraĩ* (zob.), *kiaurė* a. *kiaurėja* ‘chata z dziurawym dachem, z wybitymi szybami’ (*Ne pirkia, o kiaurėja: ir vėjas ir šaltis*), *kiaurinis* ‘dziurkowaty’ (*kiaurinė žaizdà* ‘rana na wylot’), *kiaurỹmė* ‘dziura, otwór, czeluść, otchłań’, *kiaurumà* ‘miejsce, gdzie są dziury lub otwór’. Cps. *kiauradaĩtis* ‘mający spróchniałe zęby’ (por. *dantĩs*), *kiauradũgnis* ‘mający dziurawe dno’ (por. *dũgnas*), *kiaurãžemis* ‘grunt piaszczysty, nie trzymający wody ani obornika’ (por. *žẽmė*), *kiaurbira* c. ‘człowiek lub zwierzę, co dużo je, ale nie przybiera na ciele’ (por. *birėti*; syn. *kiaurėdà*, *kiaurgrobis* oraz *storgrobis*), *kiaurmiegis* ‘sen nietwardy, z częstym budzeniem się’ (por. *miėgas*), *kiauršikis*, -ė ‘często jedzący – człowiek lub koń’, por. *šikti* i *šiklis* (war. z zanikłym r: *kiaũšykà* c. ts., LD § 217). Vb. denom. *kiãurinti* ‘dziurawić, robić dziury’, *kiauriũti* ‘zaczynać kopać ziemniaki, wybierając tylko większe jednostki’ (Šlapelis 165). — Lit. *kiãura-* z pb. *kĩaũ-C, co zakłada pie. pierwiastek ze spółgłoską laryngalną. Przy założeniu s-mobile daje się powiązać z pie. pwk. *(s)keũh₂- ‘dłubać, przekłuwać’, por. het. *iskunahỹis* prt. ‘opatrzył znamieniem’, *iškunant-* ‘splamione (o suknie)’, wed. *ãskunoti* ‘przekłuwa (uszy krowy), znamionuje, oznacza’ (LIV² 561; tu brak wzmianki o lit. *kiãuras*, w odróżnieniu od IEW 954). Rekonstrukcja pie. *(s)keũh₂-ro- ‘przekłuty, przedziurawiony’. Osobno zob. *skiaũrė*, *skiaũtas*. — W zakresie czasownika mamy refleks SZ w postaci łot. *skĩt* ‘golić’ < pie. *skuh₂-C. Forma prt. *skuvu* < *sku.ũō < pie. *skuh₂-oh₂ pokazuje v uwarunkowane hiatem laryngalnym. (por. *buvaĩ*, *bũvo* s.v. *buv-*). Do niej dotworzono formę prs. *skuju* (por. łot. *šuju* ob. *šuvu* do *šĩt* ‘szyć’). Wreszcie prs. *skũ-nu* wzoruje swój wokalizm na inf. *skĩt*. Frequentativum na -stĩ-: *skũstĩtiės* ‘golić się; myć się’. Por. HL 70n. NB. Przy przymiotniku o

suf. *-ro- (adi. vb.) spodziewalibyśmy się raczej pierwiastka w st. zanikowym: †(s)kūras < pie. *(s)kuh₂-ró- ‘wykluty, przekluty, wydłubany’. Możliwe, że taki przymiotnik zostawił ślad w vb. denominativum *kiūrėti*, *kiūri*, -ėjo ‘leżeć, stać, sterczeć – o dziurawym przedmiocie’ (nagłos zmieniony z *kūrėti)³¹⁹. Nominalne *kiūr-*: *kiūrynė* a. *kiūrynė* ‘dziura, otwór’. Palatalny nagłos wymienionych form tłumaczy się wyrównaniem st. zanikowego do formy SP *kiáu-C*. — Drw. *kiūrē* peior. ‘dziewucha’³²⁰, *kiūrēlis* ‘kto szybko zdziera, zużywa ubranie’, *prakiurà* ‘dziura, np. w spodniach’.

kiaūsti, *kiaustù* (*kiaus-stu), *apkiautaũ* ‘marnieć, zatrzymywać się we wzroście; smutnieć’, *apkiaūsti* 1. ‘opuścić się, zaniedbać swój wygląd, ubiór’ (⇒ *apkiaūtēlis* ‘niechluj, brudas’), 2. ‘stać się gnuśnym, odrętwiałym, nieczułym, obojętnym, leniwym’, 3. ‘popadać w apatię, smutek’, 4. ‘przestać rosnąć, rozwijać się (o dziecku, prosięciu, o roślinie, drzewie)’, 5. ‘o grzybie: robaczywieć’, *užkiaūsti* ‘całkiem się zaniedbać; stać się popychadłem; stracić zapał, wigor; stronić od ludzi’ (*Jis toks užkiaūtęs, niekad į žmones neišeina*); zmarnieć, wynędznieć’. LEW 250, 322 za Būgą łączył apofoniczny SP *kiaut-* ze SZ *kut-* jak w *kutėti* ‘wracać do zdrowia, do sił’ i *kūsti*, *kuntù* ‘rozwijać się pomyślnie, nabierać ciała’. Dalszy wywód niepewny.

kiaūšas 1, 3 p.a., *kiaūšas* 4 p.a. 1. ‘czaszka, czerep’ (*kiaūšas galvos* SD «czaszka głowy»), 2. ‘skorupa jajka lub orzecha’ (SD¹ «iaieczna łuska; łuszczyna; skorupa», SD *kiaūšas riešučio* «łupiny, łuski, łuszczyny twarde orzechow»). War. *kāušas* (por. *kiāugė* ob. *kāugė*). — Drw. *kiaušelis gilių* SD «czaszka żołądziowa», *kiaušuotas* SD «łupiniasty», *kiāuškės* f.pl. ‘łupiny cebuli’ (por. *ỹžkės*), *pakaušiai* SD¹ «karki» [‘kręgi szyjne’], *pakaušis* SD¹ «tył głowy, occiput». N.rz. *Bekiaūšis* (war. *Bepaūtis*), n.m. *Kiaūšaĩ*, *Kiaūšagalys*. — Obok tego *kiāušas* a. *kiaūšis* ‘ptasie jajo; kurze jajo’ (znac. etym. ‘to, co znajduje się w skorupie’), *kiaūšiai* m.pl. ‘jądra samca, np. knura’. — Rekonstrukcja pie. *keuk-o-, *kouk-o-. Jedyne nawiązanie w wed. *kōsa-* m. ‘naczynie, zwł. używane do przygotowania somy; beczka; skrzynia’, *kośī-* f. ‘futerak’, aw. *kusra-* adi. ‘sklepiony’ (zob. LEW 250). Tymczasem EWAIA I, 404 ocenia to zbliżenie jako problematyczne. Zob. też ALEW 470, gdzie dołączono porównanie ze stnord. *hauss* m. ‘czaszka’. — Cps. *kiaūšpinigiai* m.pl. ‘pieniądze uzyskane ze sprzedaży jaj’ (por. *pīnigas*), *kiaušrijys*, -ė ‘ten, kto pożera jaja, np. pies’ (por. *rýti*), *kiaūštakai* m.pl. ‘jajowody, tubae uterinae’ (por. *tākas*), *žqskiaušis* ‘gęsie jajo’ (por. *žqsis*).

kiaušinis, -io 2 p.a. ‘jajo, jajko’ (*kiaušinio kiāušas* ‘skorupa jajka’) — drw. przymiotny od sb. *kiāušas*, *kiaūšas* ‘skorupa’ (zob.). Znac. etym. ‘zaopatrzony w skorupę’ (por. ALEW 486). — Drw. *kiaušinė* ‘jajecznicza’, *kiaušinėlis* ‘jajeczko’, *kiaušinėne* ‘jajecznicza’ (zm. *kiaušinėne* ts.). Vb. denom. *kiaušiniāuti* ‘(o pastuchach lub dzieciach) w poniedziałek wielkanocny chodzić po wsi z oracjami i zbierać za to wynagrodzenie w jajkach’ (syn. *žėkāuti*), *kiaūšinti* ‘iść powoli, chodzić wolno’ (*Kiaūšini tu kaip kiauš ant galvos nešdamas, kad nenukristų* ‘Idziesz powoli, jakbyś jajo niósł na głowie’), war. *kiaūšyti*, *kiāušti*. — Neoapofonia sufiksalna 1° -in- ⇒ -ien-: *kiaūšinė* ‘jajecznicza’, *kiaūšinėnis* DvŽ ‘jajo’, 2° -in- ⇒ -yn-: *kiaūšynė* zm. ‘jajecznicza’. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *kiauszyini*, *kiouszyini* pl.t. 1. ‘jądra męskie’, 2. ‘jajka’ (Zdancewicz 341).

kiāutas 1, 3 p.a. 1. ‘skorupa, twarda łuska (jaja, raka), łupina orzecha, koncha’, 2. ‘łuska ziarna’, 3. ‘wylinka, porzucona skóra gada, ssaka’. SD: «łupina, łuszczyna, obłupina

³¹⁹ Z samogłoską krótką: *prakiūro* do *kiūrti*, *kiūrsta* ‘dziurawieć, przecierać się’, caus. *kiūrdyti* ‘dziurawić, np. odzież, buty’, *kiūrinti* ‘robić dziurę, dziurawić’ – zapewne zam. *kūrti (*kūrsta, *kūro), *kūrdyti, *kūrinti. Tę sytuację można zakwalifikować jako neoapofonię ū (SP) ⇒ ū (SZ), por. *sūrti* (*sūrsta*, *sūro*) ⇒ *apsurnóti*; *sūrsta* ⇒ *sursnóti*, *sūrsteletī* a. *sūrsterėti*.

³²⁰ Paralela semazjologiczna: pol. przest. *zdziera* ‘stara panna’ (Sw), *zdziera* a. *dzdzira* ‘stara ładacznica, wycieruch, tłuk, tłumok, szyfon’ (Sw) ⇐ *zdzierać* ⇐ *drzec* (por. lit. *dirti*). Zob. też SEPP 356.

grochu; szupinka», pl. *kiautai* «zgoniny» [‘części drobne po wymłóceniu zboża pozostałe, kłosa, ziarna poślednie, poślad, omiotki’, Sw] (syn. *kevalai*)³²¹ — wyraz bez uzgodnionej etymologii. Dopuszcza objaśnienie tak intralitewskie, jak i porównawcze. Idąc za LEW 248, można w *kiáutas* upatrywać wariant do *kēv-et-as* ‘łupina; strzęp’, powstały na skutek synkopowania samogłoski sufiksu i wzdłużenia zastępczego, którego objawem jest intonacja akutowa, por. *kēvetas* > **kēūtas* > *kiáutas*. Z kolei tłumaczenie porównawcze uznaje *kiáutas* za wariant s-mobile do *skiáutas* m.in. ‘skorupa, łuska’, co reflektuje pie. *(s)keuh₂-to-. Dalszy wywód mógłby pójść dwiema drogami. Po pierwsze, jeśli SE *(s)keuh₂- jest pierwotny, to można derywat przypisać do pwk. *(s)keuh₂- ‘robić ostrym narzędziem, dziurawić’ (por. LIV² 561, ALEW 486n.; paralela: *kiáuras*). Jeśli natomiast SE **keuh₂*- nie jest pierwotny, lecz powstał dopiero jako derywat od SZ **kuh₂*-, to można *kiáutas* włączyć do pwk. **keh₂u*/**kh₂u*- ‘rąbać, łupać, rozszczepiać’ jak w lit. *káuti* ‘uderzać, rąbać’ (LIV² 345), mianowicie założywszy metatezę spółgłoski laryngalnej (**kh₂u*- > **kuh₂*-). — Vb. denom. *kiaūsti*, *kiaustū*, *kiautaū* ‘okrywać się łuską, skorupieć’, *kiautėti* ‘pokrywać się skorupą’, *kiautinėti* ‘łupać orzechy’, *kiautiūoti* ‘wydobywać z łuski, łuskać (groch, orzechy)’.

kiba, *kibà* ptk. gw. ‘chyba, być może, pewnie’ (*Kiba tu neturi ką veikt, kad čia vaikščioji?* ‘Chyba nie masz co robić, że tak tu chodzisz?’ *Jeigu eit, tai kibà šįvakar* ‘Jak iść, to chyba dziś wieczorem’) — zapoż. z błr. *xiba* ob. *xibà*, pol. *chyba*. War. *gálkiba* ‘chyba’ (Pūnškas) – ze zrostu *gal-* (por. *galbūt*) i *kiba*. Por. Zs 29, POLŽ 375. Zob. też *turbūt*, *žūtūt*.

kibiras 3 p.a., *kibiras* 2 p.a. gw. ‘drobna sucha gałązka’, zwykle pl. *kibiraĩ* ‘chrust’ (*Atnešk kibirį ugniai prakurti* ‘Przynieś chrustu na rozpałkę’. *Jei tais kibirais kūreni, jų daug reikia* ‘Jeśli takim chrustem palisz, to dużo go potrzebujesz’) — dewerbalna formacja z suf. -ir- od *kib-* jak *kibti* ‘zaczepiać się’. Por. *bimbiras* ‘słomka, gałązka’, *stibiras* ‘łodyga’ (GJL II, § 258).

kibiras 2 p.a., *kibiras* 3 p.a. ‘drewniane wiadro z klepek do czerpania wody ze studni i do przenoszenia wody’. Trudne. Jedni widzieli tu drw. od czas. *kibti* ‘zaczepić się, zwisnąć’ (por. referat w LEW 250), drudzy zaś wyraz odziedziczony, spokrewniony z psł. *čibūr ‘ceber, naczynie z klepek, zwykle o dwóch uchach’, bg. *čēbrъ*, sch. *čābar*, stczes. *čber*, stpol. *czber*, gen. *czebra* (potem *czeber*, zmazurzone *ceber*, -bra), por. BSW 133³²². Mając na uwadze takie dublety sufiksalne, jak *stibiras* i *stibilas* ‘łodyga’, można wysunąć trzecią ewentualność, że mianowicie *kibiras* ukształtowało się w następstwie dyferencjacji słowotwórczej pierwotnego *kūbilas* m.in. ‘kubel z drewna’ (zob.). — Drw. *kibirius* ‘bednarz’, cps. *milžkibiris* ‘dojnica’ (por. *mélžti*).

kibirkštis, -iēs 3 p.a. f. ‘iskra’ — z **kibirstis* przez insercję *k* i zmianę *ks* > *kš* (paralele: *naminykštis*, *kūpstis* ob. *kūpstis*). Budowa: **kibir-stis*, drw. od osnowy *kibir-* jak w *kibiraĩ* ‘chrust’ (zob. *kibti*; o suf. -stis zob. GJL II, § 405). Znacz. etym. ‘rozżarzona częśćka palącego się chrustu’. Inaczej LEW 41, który szukał powiązania z *béržas* ‘brzoza’. — Wykrz. *kibirkšt* (o lecących iskrach) urobiono od rzeczownika, nie na odwrót. Vb. denom. *kibirkštūoti* ‘iskrzyć (się)’, SD «iskrzę się». — Osnowę *kibir-* widać też w sb. *kibirtinė* ‘gromadka (dzieci), rój (robaków), wianek nanizanych na witek ryb; pęk, grono owoców’. — Reanaliza *kib-irkštis* umożliwiła powstanie przy czas. *žibėti* świecić się neologizmu *žibirkštis* f. ‘iskra’.

³²¹ Por. *Penketas duonos miežienės turėjo savimp kiautus, aba ašakas, kurios valguntį daigo gamuryj* SP II, 83s ‘Pięcioro chleba jęczmiennego miało w sobie ości, które jedzącego kołą w gardło’.

³²² Nie można jednak wykluczyć, że wyraz słowiański został zapożyczony ze stwn. *zwibar* n. ‘naczynie z dwoma uchwytyami’ (śrwn. *zwuber*, *zuober*, *zūber*). Rekonstrukcja psł. *čibūr. NB. Wymieniany w kontekście *kibiras* wyraz łot. *ciba* ‘małe naczynie drewniane’ (ME I, 378 n., LEW 250) może mieć inną filiację.

kýboti, *kýbau* (war. *kýboju*), *kýbojau* 1. 'być zawieszonym, wisieć, zwisać', 2. przen. 'grozić, stanowić zagrożenie' — durativum stanu z suf. -o- i st. wzdłużonym od *kib-* (zob. *kibti*). Znacz. etym. 'trwać w stanie zaczepionym'. Paralele: *brýdoti* $\Leftarrow$ *bristi*, *kýšoti* $\Leftarrow$ *kìšti*, *klúpoti* $\Leftarrow$ *klùpti*. Jak widać, derywacji towarzyszy metatonia akutowa. — Z innym sufiksem: *kybsóti* 'wisieć, zwisać'. — Drw. *kýbra* c. 'ktoś o długich nogach' (por. sufiks w *vébra*), *pakybrēlis* ts., *kyburýš* 'coś co wisi, zwisa, dynda' ($\Rightarrow$ vb. denom. *kýburti*, zob.).

kibti, *kimbù*, *kibaũ* 'czepiać się, zaczepiać się, zahaczać się, przylepiać się, zwisać; chwytać się, zabrać się do czego', *žuvis kiмба* 'ryba bierze' (dosł. 'zahacza się'), *i akis kibti* 'skakać do oczu', cps. *pakibti* 'zawisnąć', *prikibti* 'przyczepić się, przystać', refl. *įsikibti* 'uczeplić się i mocno trzymać się, wczepić się'. Allomorf *kib-* stanowi neoapofoniczny SZ typu *TiT* $\Leftarrow$ *TeT* do pwk. *keb-*, por. *kèbti* 'być zaczepionym, zwieszać się' (pie. *(s)keb-). Wątpliwy jest wywód *kimbù* z pie. **kmb-* w ALEW 487. Osobno zob. SO w *kabėti* 'wisieć'. — Formacje sekundarne: 1. caus. *kibinti* 'dotykać, ruszać, trącać, nagabywać, drażnić; przekomarzać się; lepić, przylepiać co', DP 'napastować, najeżdżać', *pakibinti* 'poruszyć, zaczepić; podrażnić', *kibinu* SD «drażnię kogo», «gabam, nagabam kogo» (syn. *liečiu*), SD¹ «podburzam» (syn. *pasiundžiu*), 2. iter. **kibinoti* 'drażnić, złościć czym': *ir kibinojā jī savā balvonais* BRB 'Und reizeten jn mit jren Goetzen' (ALEW 487, ŽD 512), 3. *kibýti*: *apkibýti* 'oblepiać, opatrywać ściany (mchem, gliną)', *užkibýti* 'zalepiać, zatykać dziury (gliną, woskiem)', 4. frq. *kibstýti* 'przyklejać (np. znaczki pocztowe)', refl. 'zaczepiać kogo, szukać zaczepki'. — Nomina: *kibaras* 'kto się czepia', *kibintojas* SD «drażniel», *kibiras* (zob.), *kibis* 'rzep, koszyczek kwiatu łopianu lub ostu', *kibis* bot. 'rzepik, Agrimonia', *kibūs* 'czepiający się, lipki' (*kibi ligà* 'zakaźna choroba'), *kiblūs* 'czepiający się', *kibšnūs* ts. (od wykrz. *kibš*, *kibšt*; por. neosuf. -šnus w *talpšnūs*), *nekibintas* SD «nienagabniony» (syn. *neliestas*). — WSZ *kyb-*: *kýboti* (zob.). — Neoapofonia SZ *kib-* $\Rightarrow$ SP/SE *kieb-*: *pakiēbti* 'schudnąć, zmizernieć', znacz. etym. 'opaść, zwisnąć' (por. *stipti* $\Rightarrow$ *stiēptis*; *vīpti* $\Rightarrow$ *viēptis*). Brak form na SP/SO **kaib-*, którego byśmy oczekiwali w otoczeniu *knib-* $\Rightarrow$ *knáibyti* lub *krik-* $\Rightarrow$ *kraikýti*. Można co najwyżej wskazać hipotezę formy **kaibinti* s.v. *káivinti*.

kýburti, *kýbura*, *kýburo* 'wisieć, zwisać' — vb. denominativum od *kyburýš* 'coś, co wisi, co zwisa' (to z kolei było deverbativum na -ur- od *kýboti*, zob.). Gdy *kýburti* stało w roli synonimu obok *kýboti*, *kybsóti* 'wisieć, zwisać', doszło do resegmentacji *kýb-urti*. Świadczy o tym obecność -urti jako neosufiksu w takich czasownikach, jak *snūdurti* i *ūturti*. — Drw. *kýburiuoti* 'zwisać i poruszać się; poruszać nogami w pozycji leżącej (o dziecku, musze)'.

kibždėti, *kibžda*, *kibždėjo* 'występować gromadnie w ruchu; mrowić się, roić się (o mrówkach, pszczołach, robactwie, rybach)', przenośnie też o ludziach, zwł. dzieciach — z udźwięcznienia w **kipš-dē-ti*, co było derywatem od wykrz. *kipšt* o chodzie lub biegu drobnym krokiem (*Toki maži tie arkliai, kai bėga, tai tik kipšt kipšt*). Paralele: *kirbždėti* od *kirpšt* i *knibždėti* od *knipšt*. LEW 200 umieszcza *kibždėti* s.v. *kabėti* 'wisieć, zwisać', co jest nieporozumieniem; podobnie ALEW 487, s.v. *kibti* 'zaczepiać się'. — Drw. *kibždýnas* a. *kibždýnė* 'mrowie, rojowisko, chmara, ćma', też *kibždėlynas* (syn. *knibždėlynas*), cps. *kibždivóras* 'starzec ledwo poruszający nogami' (por. *vōras* 'bardzo stary').

kiek adv. 'ile, ilu', też 'nieco, trochę', *nē kiek* 'ani trochę'. Odpowiada łot. przest. *ciēk* 'ile', liter. *cik* (ze skrótu w proklizie, zob. LEGR § 472). — W DP *kiek* jest partykułą w wyrażeniach oznaczających powtarzanie się czego, por. *kiek' dienos* adv. 'co dzień', przest. *kiek mėnuo* 'co miesiąc', *kiek mėtai* 'co rok' (dziś *kàs mėnuo* itd.). Postać *kiek* powstała przez apokopowanie *kieka* (wsch.-lit), formy nom.-acc.sg. n. do *kiekas* 'jak wielki'. Por. *kiekag* DP 'nieco' < **kieka gi*, gw. *tieka-jaũ* 'tylęz'. Pochodzenie niejasne. Jeśli intonacja jest wtórna, to może praformą było **keika* < pie. **k^uej-ko-*, por. *kienàs* z **k^uej-no-*. Zob. LEW

250, ALEW 488. Stang 1966, 54 wymienia fiń. *kaikki* ‘wszystek’ jako zapożyczenie z bałtyckiego. — W DP *kiekas* funkcjonuje też jako rzeczownik: *kiekas kartų* ‘kilka kroć’ (SD «kila kroć»), *su kieku prietelių* ‘z kilkiem przyjaciół’. Osobno zob. *iekà*. — Drw. *kiekỹbė* ‘ilość’ (⇒ *kiekỹbinis* ‘ilościowy’), *kiēkis* ‘ilość, liczba, wielkość’, *kiektas* stlit. ‘każdy, wszystek’, *kiekunta* a. *kiekuntą* stlit. adv. ‘coś niecoś, nieco’ (dosł. ‘ileś’), *kiekūtis* ‘trochę, niedużo’ (*Kiekūtį teturiu druskos* ‘Mam już bardzo mało soli’). Cps. *kiekkařt* adv. ‘ile razy’ (por. *kařtas*), *kiekolika* SD «kilkanaście» (kalka z pol., pod względem formy dostosowana do *keliolika*), *kiekvienas* ‘każdy’, SD «każdy» (syn. *vienas kurisgi*), war. *iekvienas*, *ikvienas* (por. *vienas*).

kielė I 1 p.a., *kielė* 3 p.a. ‘ptak pliszka, Motacilla’ (m.in. SD). War. *kiela* 1 p.a., *kylė* 1 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *ciēlava* oraz stpr. *kylo* EV ‘pliszka, Bacstelcze [Bachstelze]’ (z *kīlā, wokalizm jak w lit. gw. *kylė*, por. PKEŻ 2, 189n.). Etymologia niepewna, zob. LEW 251 (gdzie różne kombinacje indoeuropeistyczne), PKEŻ, l.c. Można analizować: *kie-l-ė*, drw. dewerbalny na -l- od pwk. pb. *kēj-C/*kī-C < pie. *kejh₂-/*kih₂- ‘poruszyć się’ (LIV² 346), por. gr. *κίαντο* 3 pl. aor. ‘poruszyli się’, *κίvuμαι* ‘iść, poruszać się’, łac. *cieō*, -ēre ‘wprawiać w ruch, poruszać, pobudzać’. Znacz. etym. ‘ruchliwa istota’ vel *sim*. Niewykluczone, że drugą nazwą ptaka, która tu należy, jest *kievė* 1 p.a. ‘czajka, Vanellus vanellus’, analiza: *kie-v-ė* (brak w LEW).

kielė II 1 p.a. ‘główna, podłużna belka na spodzie kadłuba statku, biegnąca przez całą jego długość, tzw. kil’ — zapoż. ze śrdn. *kiel*, *kēl* (GL 66), por. nwn. *Kiel* m. W kwestii akutu por. zapoż. *kiežas* i *svietas*.

kiēlikas 1 p.a. 1. ‘kielich’, 2. ‘naczynie mszalne’ — zapoż. ze stbłr. *kelixъ*, por. błr. *kélix*, -a ⇐ pol. *kielich* ⇐ śrwn. *kelich* (nwn. *Kelch* m.), por. Sławski II, 140n. Zob. też SLA 101, LEW 251, ALEW 488n. (brak w POLŽ). SD: *kielikas* «kielich» (syn. *taurė*), *pridengtėlė kieliko* «pala ołtarzowa» [‘w liturgii katolickiej: płócienna, sztywna i kwadratowa przykrywka na kielich’, SPXVI], *sūdelis iš kurio vynų ir vundenį kielikan pila prieg mišiai* «ampułka». Lit. ‘dyftong graficzny’ <ie> na miejscu słow. *e* też w *kliērikas*, *sliēsorius* i *aptiekà*. — War. z akcentowaną samogłoską sufiksalną: *kylikas*, *kylỹkas* pochodzi z błr. gw. *kilix*, stbłr. *kilixъ* (ĖSBM 5, 33); Skardžius, RR 4, 412 przyjmuje tu źródło niemieckie, czy słusznie? Zob. też *kiēliškas*.

kieliknykai, -ų m.pl. stlit. ‘kielisznicy, kalikstyni, członkowie bardziej umiarkowanego odłamu husytów, domagającego się komunii również pod postacią wina’ (por. SPXVI X, 299, s.v. *kieližnik*), por. *Kieliknykai pradėjo savąsias sektas su didžiu gvoltu, su kariais... ir top ape mažą daiktą, tai yra ape ypatinę vyno* DP 143₂₀ ‘Kielisznicy poczęli swe sekty z wielkim gwałtem, z wojną... k temu o rzecz małą, to jest o osobę wina’. Analiza: *kielik-nyk-ai*. Jest to intralitevski drw. od *kiēlikas* ‘kielich’ (zob.). Kalkuje on pol. XVI w. *kielisz-nik-ø*, *kielisz-nic-y*, drw. od *kielich*, *kieliszek*. Brak w SLA i LEW. ALEW 488n. (s.v. *kiēlikas*) operuje niezaświadczoną formą stlit. †*kielikinykas*.

kiēliškas 1 p.a. ‘kieliszek do wódki’ — zapoż. z pol. *kieliszek*, -szka, zdrobnienie od *kielich* (SLA 101, ZS 29, LEW 251, POLŽ 375). Por. błr. *kilišak*, -ška, gw. *kelišak* ob. *kélišak*; *kjališak* (PzB 2, 461). Nieruchomy akcent na sylabie początkowej może pochodzić z wyrównania do *kiēlikas* ‘kielich’ (zob.). Zdrob. *kieliškaitis*, *kieliškėlis* (por. *glasėlis*), *kieliškiukas*. Nazw. *Kieliškaitis*. — War. *kiliškas* b.z.a. (*Atnešė kilišką vandens* ‘Przyniósł kieliszek wody’). Zob. też *kiēlikas*.

kiēmas 4 p.a. 1. ‘podwórze, zagroda’, 2. ‘wieś’, 3. ‘przyjęcie, gościna’ (por. *kiemė* ‘w gościnie’). DP ‘wieś, wioska, folwark’. SD «wieś», *vaitas kiemo* «woyt na wsi». War. f. *kiemà* 4 p.a. (*Prig kiēmai cerkvė buvo* ‘Przy wsi była cerkiew’) Odpowiednik łot. *ciems*

‘czeladź; dom wieśniaka; wieś’, *ciemā iet* ‘chodzić w odwiedzinach’. Trudne. Pwk. *kiem-* stoi w niejasnej oboczności do *kaim-* w bliskoznacznym wyrazie *káimas* ‘wieś’ (zob.). Zapewne nie jest to różnica apofoniczna (SE : SO), lecz następstwo dyferencjacji leksykalnej form, które dawniej mogły należeć do pdg. alternacyjnego **kaim-/ *kiem-* (zob. Kuryłowicz 1956b, 120). Por. takie oboczności jak *dáigas/diēgas*; *gaidrūs/giēdras*; *snaĩgala/sniēgas*. Prawdopodobnie należy przyjąć praformę **kaj̥-ma-* jako drw. postwerbalny od jakiegoś stativum **kaj̥-ā-ti* (lit. †*kaj̥óti*) ‘zażywać wypoczynku, odpoczywać’. Transponat ie. **k^uoih₁-eh₂-*. Byłaby to formacja na SO od SZ **k^uih₁-*, jak w scs. *počiti, -čijō* ‘odpocząć, spocząć’. Słowiańską formą na SO jest scs. *pokojiti* ‘uspokoić’, kauzatyw podobny do *gojiti* ‘goić, leczyć’ $\Leftarrow$ *žiti* ‘żyć’; *pojiti* ‘poić’ $\Leftarrow$ *piti* ‘pić’. Rekonstrukcja: pie. **k^uoih₁-eje-* $\Leftarrow$ **k^uih₁-*³²³. Pwk. **k^uieh₁-* ‘odpoczywać’ (LIV² 393), por. aw. *šiiāma* ‘cieszymy się’, łac. *quiēs, -ētis* f. ‘spoczynek senny, sen; bezczynność, cisza, spokój’ (**k^uieh₁-ti-*, de Vaan 508), vb. denom. *quiēscō, -ere* ‘spoczywać, odpoczywać; spoczywać we śnie; leżeć w grobie’, przen. ‘być spokojnym’. Zob. też BSW 124 (tu wątpliwy wywód *-čijō* z pbsł. **kejō*), LEW 251. Stang 1972, 28 zestawiał *kiēmas* z jednej strony z pbsł. **šeim-/ *šaim-* (lit. *šeimà* ‘rodzina’, łot. *sàime* ‘wielka rodzina’, strus. *sēmja* ‘wielka rodzina, rodzina’, z drugiej zaś strony z goc. *haims* f. ‘wieś’, stnord. *heimr* ‘grunt, na którym stoi dom, gospodarstwo wiejskie’, stwn. *heim* m.n., nwn. *Heimat* f. ‘strony rodzinne, ojczyzna’ i dopatrywał się w tym specyficznej zbieżności słowotwórczej bałto-słowiańsko-germańskiej. ALEW 489 poszedł jeszcze dalej i uznał formy lit. *kiēmas*, łot. *ciems* i stpr. *caymis* za zapożyczenia germańskie (mianowicie w przeciwieństwie do odziedziczonych form typu **šeim-/ *šaim-*). — Drw. *kiemant* b.z.a. adv. ‘od wsi do wsi’ (*Kiemant važiuoti, joti, eiti*), *kiemēlis* DP, SD ‘wioska’, *kiemenà* 3 p.a. ‘jakaś roślina łąkowa’ (por. ŽD 230, LEW 251), *kiēmena* 1 p.a. ‘zwyczaj, zjawisko właściwe dla pewnej wsi’ (*Toki ten kiemena – jie dirba kiauras dienas ir naktis be poilsio* ‘Taki tam zwyczaj, [że] pracują całe dni i noce bez wytchnienia/odpoczynku’), *kiemiētis* ‘wieśniak’ (syn. *kaimiētis*), *kieminỹkai* pl. DP ‘wsiarze’ [‘ziemianie, posiadacze ziemscy’], *kiemingas* ‘lubiący gościć u innych’, *kieminiņkas* ‘ten, kto lubi być gościem, lubi gościć u innych; sąsiad; stróż wiejski’, *kiemionis* (zob.), *kiēminas* ‘domowy – o kaczkach, gęsiach’, *kiemystē* SD «grubość» (syn. *mužikystē*), *kiēmiškas* ‘taki, jakiego używa się na wsi (np. ubiór)’, SD «gruby, grobian» (syn. *mužikiškas, netikēlis, nerūgēlis, <nelūmtas>*), *kiemūs* ‘kto lubi przyjmować gości, gościć’, *pakiemiaiš* adv. ‘po podwórkach, po sąsiadach’, *prakiemiūš* adv. ‘od zagrody do zagrody’. Cps. *kiēmsargis* ‘dozorca, stróż wiejski; pies podwórzowy’ (por. *sārgas*), *šveņtkiemis* ‘dziedziniec wokół kościoła, cmentarz dookoła kościoła’ (por. *šveņtas, šventōrius*). — Vb. denom. *kieminēti* ‘być w gościach, odwiedzać kogo; chodzić po wsiach; żebrać’, *kiemāuti* a. *pasikiemāuti* ‘chodzić w gości’, *kiemavōti* ts. — N.m. *Kiemēliai* 3x, *Kiemēlišķs* 2x, cps. *Piliakiemiai, Pūstākiemis, Taūrakiemis, Totōrkiemis* (dosł. ‘Tatarska Zagroda’). N.rz. *Kiementā*, n.jez. *Kiementas, Kieminis* (por. łot. *Ciemene*).

kiemionis, -iēs 3 p.a. m. przest., gw. ‘chłop, wieśniak’, SD «kmięć, rolnik» — denominalny drw. na *-ionis* od *kiēmas* ‘wieś’ (zob.). Por. *sodžionis* $\Leftarrow$ *sōdžius*. War. z osnową niepalatalną: przest. *kiemonas* b.z.a., *kiemonis* b.z.a. (por. *ligonas, ligonis* $\Leftarrow$ *ligā*). — Z innym sufiksem: łot. *ciemiņš* ‘gość z bliskiego sąsiedztwa; mieszkaniec tej samej wsi; gość w ogóle’ (od *ciems* ‘wieś kościelna, duża wieś’). — Drw. *kiemionē* SD¹ «wieśniaczka», *kiemionka* SD «kmiotka» [‘wieśniaczka’] (por. *sodžionkā* $\Leftarrow$ *sodžionis*), *kiemioniškas* SD «kmięcy; wiejski». Por. n.m. *Kiemiōnys* (LPŽ nie notuje nazw. *Kiemonis*).

kiēmyti, kiēmiju, kiēmijau (war. *kiēminti*) gw. dzukskie 1. ‘orientować się, rozpoznawać miejsce, w którym się jest’ (*Ar kiemysi išeit iš miško?* ‘Czy będziesz wiedział,

³²³ Inaczej LIV² 394, przyp. 8, gdzie przyjęto zastępstwo **k^uioh₁-eje-* przez **k^uoih₁-eje-* na mocy ‘fonotaktycznego przekształcenia struktury morfemowej **CjeH* przed samogłoską’.

jak wyjść z lasu?’), 2. ‘coś sobie przypominać, pamiętać’ (*Aš dar tavo tėvą kieminu* ‘Ja jeszcze pamiętam twojego ojca’), 3. ‘widzieć, zauważyć’ (*Aš kieminau, kai jis parėjo* ‘Widziałem, jak on wrócił’), *nukiēmyti*, °*kieminti* ‘zorientować się, połapać się, zrozumieć’ (*Aš tuoj nukiēminau, kad jau ne į tą pusę einu* ‘Od razu się połapałem, że nie w tę stronę idę’), *prikiēmyti* ‘przypilnować kogo, czego’ — zapoż. z błr. pot. *kémicъ*, *kémľju*, 3 sg. *kémicъ* ‘rozumieć, zdawać sobie sprawę z czego’, por. ukr. *kémyty* ‘rozumieć; pamiętać’ (etymologia sporna, zob. ĖSBM 5, 20, ESUM II, 422). — Adi. *kiemnas* 3 p.a. lub *kiemnūs* 3 p.a. ‘pojętny, bystry, o dobrej pamięci’ ⇐ błr. *kémny* ‘bystry, domyślny, zaradny’.

kienàs, -à (p.a. nieoznaczony) gw. *Kienàs tai arklys?* ‘Czyj to koń?’ *Kienà pirkė?* ‘Czyja chałupa?’. Supletywnym uzupełnieniem zaimka *ka-* ‘kto, co’ (zob. *kàs*) jest jego forma dzierżawcza *kienàs*, -à ‘czyj’, < **keĭ-na-* < pie. **k^uej-no-*, np. *Kienàs tas arklys?* ‘Czyj ten koń?’. W jęz. literackim ustaliła się forma genetiwu *kienō* ‘czyj, czyja, czyje’, por. *Kienō tās vaikas?* ‘Czyje to dziecko?’, *Kienō šita knyga?* ‘Czyja ta książka?’, *Kienō šitie namai?* ‘Czyj ten dom?’, *Kienō čià būta?* ‘Kto tu był?’. *Šitas virėlas ar kienō jau vėlgytas?* ‘Czy tę zupę już kto jadł?’. Cps. **k^uej-no-* zawiera w I członie to samo **k^uej-*, co zaimek *kiek* (zob.). Człon II *-no- powraca w zaimku *anàs* (zob.). War. gw. *kanō* lub *kenō* ‘czyj’ zawierają niejasne monoftongi *a* lub *e*, por. *Kanō anos karvės?* ‘Czyje te krowy?’ (analogia do *māno* ‘mój?’). *Kenō tas vaiks?* ‘Czyje to dziecko?’. — Drw. *kiēnius* ‘ten, kto stale pyta, co jest czyje’, *kienōšius* ts. (*Kienō peilis?* – *Kienōšiaus* ‘Czyj [to] nóż? – «Kienošiusa»’), *niēkieno* ‘niczyj, do nikogo nie należący; nie pochodzący od nikogo, nie dotyczący nikogo’ (gw. *nēkienō*), np. *Kienō tas šuva?* – *Niēkieno* ‘Czyj to pies? – Niczyj’. *Metai niēkieno neina atgal, visų pirmyn* ‘Niczyje lata [życia] nie upływają wstecz, lata wszystkich [płyną] naprzód’. *Niekieno neraginamas jau rankiojau dainas* ‘Przez nikogo nie zachęcany zbierałem ludowe pieśni’.

kierunda b.z.a. przest. ‘kierunek; władza’ (*po ponų kierunda* ‘pod kierunkiem/władzą panów’) — przez *nd* < *ng* zmienione z **kierunga* (por. *rokūnda*), a to zapożyczone z nwn. *Kehrun* ⇐ *sich kehren* ‘obrócić się’ (śrwn. *kērunge*). Lit. *ie* zastępuje nwn. *ē*. Por. pol. *kierunek* ‘strona, ku której zwraca się jakiś przedmiot; kierowanie, zarządzanie’ (WDLP).

kiestenius, -iaus SD «kieścien»; po raz drugi wymienione s.v. «basały»: *botagas šikšninis gali švinų turįs* [‘bicz rzemienny zakończony ołowianą kulką’] — zapoż. ze stbłr. XVI w. *kistenъ*, *kestenъ*, por. pol. XVII w. *kieścień*, *kiścień*, ros. *kisténъ* (wyraz tureckiego pochodzenia). Zob. SLA 101, REW I, 562, Sławski II, 175n., Stachowski 326.

kieša 3 p.a., *kieša* 1 p.a. gw. 1. ‘gęste skupienie roślin, krzewów, drzew, gęstwina’, 2. ‘miejsce gęsto obsiane ziarnem’ (*Kieša pripilta avių, t.y. tankiai pasėta vienō vieto* JU). War. *kiešas* 1 p.a. ‘gęstwina’ (*Miškas tankus kaip kiešas*). Pwk. *kieš-* jest neoapofonicznym alternantem do *kiš-* (por. *kišti* m.in. ‘wpychać, upychać w ciasnym miejscu’. Paralele: *brigzti* ⇒ *briezgaĩ*; *lĩpti* ⇒ *liēptas*. — Vb. *kiešoti*, -o, -ojo b.z.a. ‘sterczeć, wystawać’ (*Galva, kurios jau tik kaklas sienoj kiešojo, iš žemės išlupo*), będące synonimem *kýšoti* (zob. s.v. *kišti*), stanowi przykład neoapofonii *y* ⇒ *ie*. Paralele: *dýžti* ⇒ *nudlėžti*; *mýgti* ⇒ *młėgti* i *výti* ⇒ *vielā*.

kietas, -à 3 p.a. ‘twardy, odporny, mocny, stały’, przen. ‘surowy, bezwzględny, bezlitosny’ (SD «nieużyty»), *kietas kiaušinis* ‘jajko ugotowane na twardo’, *kietu stajuos* SD¹ «zatwardzieję». Odpowiada łot. *ciēts* ‘twardy, mocny, solidny; skąpy’ (**kēĭ-ta-*), gw. *ciēšs* ‘srogi’. Tradycyjnie przyjmuje się, że lit.-łot. **kēĭ-ta-* jest odpowiednikiem psł. **čitũ*, por. sch. czak. *čīt* przest. ‘cały, nienaruszony, nieuszkodzony’, dziś ‘całkowity’, ros. gw. *čítij* ‘trzeźwy, niepijany, nie pijący alkoholu’, błr. gw. *čýty* ts., to z pbsł. **kēĭ-ta-* (albo też SZ **kī-ta-*). Por. też drw. sch. *čītav* ‘nieuszkodzony, zdrowy (na ciele, na umyśle)’, bg. *čítav*

‘nieuszkodzony, cały, zdrowy’, ukr. gw. *čítavyj* ‘wielki, porządný, dobry; silny, zdrowy, cały; pracowity, zręczny, sprytny’. Zob. Berneker I, 158, BSW 124, REW III, 342, LEW 252 (o tym brak wzmianki u Derksena 2008 i Derksena 2015). Dalsze związki niejasne. Może do pie. **k^hieh₁-/*k^hih₁-* ‘odpoczywać’ (LIV² 393, ALEW 490), por. scs. *počiti* ‘spocząć’, łac. *quiēs*, *-ētis* f. ‘wypoczynek, pokrzepienie; spokój, milczenie’, stpers. *šiyātiš* ‘błogość, zadowolenie’. Znacz. etym. ‘taki, który wypoczął’ ⇒ ‘mocny’ (?). — Drw. *kietybē* SD¹ «ociętność; twardość; zakamiałość; zatwardzenie», SD «twardość; nieużytość; zakamiałość», *kietimas* ‘twardzizna’ (por. *minkštimas* ⇐ *minkštas*), *kietymė* ‘twarde miejsce, np. w ciele’, *kietis* a. *kiečiai* m.pl. bot. ‘bylica, Artemisia; bylica piołun, Artemisia absinthium’, *kietoji*, *-ōsios* f. ‘więzienie’, *kietūdinis*: *kietūdiniai obuoliai* m.pl. ‘twarde jabłka’ (na temat neosuf. *-ūdin-* zob. *pietūninis*), *kietulys* ‘stwardnienie w ciele’. Cps. *kietakāktis* ‘uparciuch’ (por. *kaktā* ‘czoło’), *kietamėsis* ‘(o wole) którego mięso jest twarde’, *kietamėsės slỹvos* f.pl. ‘gatunek twardych śliwek’ (por. *mėsā* ‘mięso’), *kiet(a)sprañdis* ‘uparciuch, twardziel’ (por. *sprāndas* ‘kark’), *kietazañdis* (zob. *žāndas*), *kietgalis* ‘kawałek twardej skóry wszywany do buta (bata), aby ten skrzypiał’ (por. *gālas*), *kietkaklis* BRB ‘człowiek uparty’ (por. *kāklas* ‘szyja’; kalka z nwn. *halsstarrig*), *kietnās(t)ris* (zob. *nasraĩ*), *kietvarlė* (zob. *varlė*), *sėnketis* ‘stary i twardy’ (por. *sėnas*, *sėnkaršis*). — Vb. denom. 1. *kiesti*, *kiestu* (*kiet-stu), *kietau* ‘twardnieć’; *kiestu* SD «twardzieić»; *sukiesti* ‘zgęstnieć, stężeć (o galarecie)’, SD *sukiestu*, *sukietau* «odrętwieć», *užkiesti* ‘zakamienieć, stać się zatwardziałym, nieczułym’ (*ažukietėjįs* SD «zakamiały»), 2. *kietėti* ‘twardnieć’, *užkietėti* DP ‘zatwardzieć’ (⇒ *užkietėjimas* ‘zatwardzenie, zatwardziałość’), 3. *kietinti* ‘czynić twardym a. twardszym, zatwardzić (czyjeś serce)’, 4. *apkietauti* (*savo širdį*) stlit. ‘zatwardzić (serce swoje)’. — Neopwk. *kies-* (⇐ *kiestu*): *kišvas* ‘twardawy, nie dość miękkie – o tym, co się gotuje’ (por. *balšvas* ⇐ *bálstu*).

kýka 1 p.a. (war. m. *kýkas* 2 p.a.) przest. ‘czepek, kobiece nakrycie głowy z płótna, zawiązywane pod szyją, noszone dawniej przez mężatki i wdowy’ — zapoż. ze strus. *kyka*, *-i* (ros. *kíka*, REW I, 556). Lit. *y* za ruskie *y* jak w *kýla*, *magýlos*, zob. Būga, RR I, 348; III, 776. Zob. też SLA 101 i LEW 252 (obaj autorzy wskazują – wbrew Būdze – błr. *kika* jako źródło).

kýkai, *-ų* 2 p.a. m.pl. ‘w języku dzieci: koszulka’ (*Moma Joniukui naujus kýkus siuva* ‘Mama szyje Jasiowi nową koszulkę’). Zdrob. *kykūčiai*. Do tego niejasny war. z *ai*: *kaikūčiai* (*Nesutepk kaikūčių* ‘Nie pobrudź koszulki’). Bez etymologii.

kikénti, *kikenù*, *kikenaũ* 1. ‘śmiać się tłumionym śmiechem, chichotać’, 2. ‘podśmiewać się’ — czasownik na *-en-* od osnowy *ki-k-* z powtórzonego wykrz. *ki-ki-ki* o chichocie (*Kaip aš tuos žodžius pasakiau, ana ki ki ki nusijuokė* ‘Gdy wypowiedziałem te słowa, ona rozchichotała się «ki ki ki»’). Podobna budowa w *ka-k-énti*, *ku-k-énti*, *dži-dž-énti*. Z innymi sufiksami: *kikėti* ‘chichotać’, *kiknóti* ‘chichotać z przerwami’. Por. jeszcze syn. *krizénti*, *rizénti*. — Drw. *kiketa* ‘śmiech’, c. ‘ten, kto się śmieje, żartuje, żartowniś’, ⇒ neosn. *kiket-*: *kiketoti* ‘chichotać’, rzadziej *kiketuoti*.

kikilis, *-io* 2 p.a. ‘ptak zięba, Fringilla’ — utworzone sufiksem *-lis* od wykrz. *kiki*, *kikiki*, naśladowującej głos tego ptaka (Urbutis 1981, 46, LEW 252). Podobne nazwy ptaków to *čivylis* (zob.), *kikūtis* (zob.) i *tikūtis* (zob.).

kiklikas 1 p.a. przest., gw. 1. ‘rodzaj damskiej kamizelki z grubego samodziału’, 2. ‘kobiecy stanik, gorset’ (syn. *výstas*), SD «kstałcik, oboyczyk» [‘stanik, gorset’, SPXVI] — zapoż. z błr. gw. *kiklik* ‘rodzaj kamizelki’, co ze zmianą *-kl-* < *-tl-* ze stbłr. XVI w. *kitlik* ‘krótki kaftan’. Białoruski wyraz jest z kolei pożyczką z pol. XVI w. *kitlik* m.in. ‘rodzaj kamizelki lub kurtki damskiej (być może watowanej, obcisłej’, SPXVI) ⇐ *kitel* ‘prosty ubiór płócienny, rodzaj długiej koszuli’. Por. SLA 101, LEW 252. Nie wie o tym ĘSBM 5, 32, który

w kwestii *kíklik* «bezrukaŭka» niepotrzebnie odsyła do pol. *kika* ‘bezręki człowiek’. Por. zbitkę *-kl-* w sławizmach *sveklýčĩa* ⇐ błr. *svjaklica* i *pikliavóti* ⇐ błr. *pykljavácъ*. Jest jeszcze war. *čėklikas*, z niejasnym przekształceniem początkowej sylaby. Zob. też *štóltas*.

kýkos, *-u* 1 p.a. f.pl. gw. ‘huśtawka’: *Pasirišo kýkas* ‘Zawiesili sobie huśtawkę’ — rzeczownik postwerbalny od *kýkoti*, *-ju*, *-jau* ‘huśtać, bujać, kołysać dziecko na nodze, na kolanach lub na ręku’ (war. *kýkuoti*), co jest derywatem od wykrz. *kýkū* *kýkū* o kołysaniu dziecka na nodze.

kýkšytis, *kýkšijuosi*, *kýkšijausi* gw. ‘kłócić się, wszczynać zgiełk, hałas’ (*Anuodu kýkšijas*, t.y. *baras*, *mušas*, *šaukia* JU ‘Ci dwaj «kųkšijas», tj. kłocą się, biją się, krzyczą’) — czasownik na *-y/ij-* od wykrz. *kýkš* o stukocie, łomocie (*Kýkš kaukš*, *kýkš kaukš su medpadžiais par aslą* ‘«Kųkš kaukš, kųkš kaukš» idzie w drewniakach po klepisku’). — Drw. *kýkšena* ‘kłótnia, zgiełk, hałas’: *Pasidarė ten kýkšena, kad mergos mušas, pešas, šauk gvolta* JU ‘Wszczęła się tam kłótnia, dziewczyny piorą się, szarpia, gwałtu krzyczą’. Inaczej LEW 252, który analizuje *kyk-šena* < **kyk-sena*, zakładając przy tym, że pwk. *kyk-* jest apofonicznym alternantem do *keik-* w *kėikti* ‘przeklinać’.

kýkti, *kykstù* (war. *kykiù*), *kykaũ* (war. *kykiaũ*) gw. 1. ‘niedomagać, zapadać na zdrowiu, chorować’, 2. ‘żyć nędznie, cherlać’, 3. ‘pracować z trudem, mało wydajnie’, *iškýkti* ‘wydobyć się z nędzy’, *prakýkti* ‘wzbogacić się’, *sukýkti* ‘zacząć bujnie rosnać – o drzewie’. Niejasne, zob. LEW 252, 644. Czy *kykstù* pochodzi z **kįkstu* < **kinkstu* ⇐ **ki-n-*ku (pwk. **kik-*)? Czy *kykstù* pochodzi z **kįgstu* < **kygstu* < **kingstu* ⇐ **ki-n-*gu (pwk. **kig-*)? Por. *kygti*, *kygstu*, *kygau* b.z.a. ‘żyć w nędzy’, *nukygti* a. *nukigti* ‘zbiednieć’. Obecność war. *kėgti*, *-stù*, *-aũ*, zwykle z prvb. *pa-*, *su-* ‘zapaść na zdrowiu, rozchorować się’ pozwala przypuszczać, że w prs. **kingu* zawarty jest pwk. **kig-*, czyli alternant na SZ od **keg-* (typ apofoniczny *TiT* ⇐ *TeT*), por. *pakėgti*, *sukėgti* ‘zaniedbać się, opuścić się, popaść w apatię’. Dalszy wywód niejasny. — Nie ma pewności, czy należy tu – jako refleks SP/SO *kaik-* od *kyk-* – czas. *káikinti* ‘pobudzać do gniewu, wywoływać złość u kogo, drażnić psa; naśmiewać się, szydzić’, *nukáikinti* ‘zmęczyć, wycieńczyć, zgonić konia’. Por. jeszcze *kaikti* ‘o psie: skomleć z bólu’: łot. *kaikt* ‘opadać z sił; trapić się czym’. Inna opcja to zaliczenie *káikinti* do rodziny *kėikti* m.in. ‘przeklinać kogo, co’ (zob.). — Drw. *kaikaras* ‘ktoś wysoki i pochylony’, hist. ‘siepacz, drab, zbir’. Por. łot. *kaika* ‘obelżywe określenie człowieka, zwł. wysokiego, o długiej szyi’, też o chudej krowie a. koniu’, *kaikaris*² ‘ktoś obszarpany, zarośnięty; łobuz; lekkoduch; chudzielec’. Vb. denom. *kaikaruoti* ‘stać (o zgłodniałym), iść powoli, ledwie się ruszać’.

kikùtis, *-io* 2 p.a. ‘ptak bekas kszysk, *Capella gallinago*’ — utworzone sufiksem *-tis* od wykrz. *kikù*, imitującego głos tego ptaka (Urbutis 1981, 46). Podobne nazwy to *tikùtis* (zob.), *čivýlis* (zob.) i *kikilis* (zob.).

kýla 1 p.a. przest., gw. ‘przepuklina, ruptura, hernia’, ZS 29 ‘choroba polegająca na puchnięciu jąder’ — akut w transpozycji litewskiej przemawia zdaniem Būgi (RR I, 348; III, 775n.) za przejściem staroruskiego *kyla*. Paralele: *kýka*, *bažnýčia*, *magýlos*. Młodszej daty jest war. *kylà*, *-ōs* 4 p.a., oddajacy błr. *kilá*, *-ý*. Por. LEW 253. — Drw. *kyločius* SD «kiłowaty» [‘cierpiący na przepuklinę’], wsch.-lit. *kylōčius* 2 p.a. ⇐ błr. gw. *kiláč* (SLA 101, ZS 29; brak w ĖSBM), *kylūnas* ts. (LZŽ). Osobno zob. *kùila*.

kiláinia 1 p.a., war. m. *kiláinis* gw. ‘szopa’ — bez etymologii.

kilbasà, *kilbosà* 2 p.a., gen.sg. *kilbāsos*, *kilbōsos* gw. 1. ‘kiełbasa, gatunek wędliny’, 2. przen. ‘krwawa pręga na skórze konia po smagnięciu biczem’ (*Kumelei ant šono vienos kilbāsos, o jis dar kerta* ‘Kobyła ma na boku same pręgi, a ten jeszcze zacina’) — zapoż. ze stbłr. *kilbasa* (*kelbasa*), por. błr. *kilbasá*, *-ý* ‘kiełbasa’ (SLA 101, ZS 29, LEW 253; POLŽ 376

forsuje opaczny wywód z pol.). War. *kilbesà*, m. *kilbāsas*, *kilbōsas* 2 p.a. Błr. *kilbasá*, ros. *kolbasá* oraz pol. *kielbasa* to transpozycje zapożyczenia tureckiego, por. wsch.-tur. *kül bassi* < osm.-tur. *kül bastı* ‘mięso pieczone na ruszcie, mięso z rusztu’ (zob. Stachowski 323n., REW I, 596, Sławski II, 143n.). — War. *kelbasà* 2 p.a. ⇐ stbłr. *kelbasa* (⇐ pol. *kielbasa*). War. m. *kelbēsas*: *Su kelbesù ir šunį gali prisimasinti* ‘Kielbasą nawet psa można do siebie zwabić’.

kilčibaras 1 p.a. gw. bot. ‘kulczyba wronie oko, *Strychnos nux-vomica*’ (roślina drzewiasta o właściwościach trujących i leczniczych) — zapoż. z pol. przest. *kielczybor* (Brückner 1877, 93, SLA 101, LEW 253). Hapaks SD *kilcibaras* «ciemierzycza» (syn. *čemeriai*), może być błędem druku zam. <kilčibaras>. — Neoosn. *kilčib-*: *kilčibagas*, *kilčibukas* a. *kilčebukas* b.z.a., wszystko ‘*Strychnos*’. Neoosn. *kilč-*: *kilčiūkai* m.pl. ‘jakieś zioła lecznicze’. Zob. też *činčibaras*.

kilčiōkai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. ‘choroba przyzębia u koni’ — bez etymologii.

kilepas SD¹ «czekan» [‘dawna broń w kształcie osadzonego na łasce topora’, SPXVI] — zapoż. ze stbłr. *kilepъ* «żelazny kij» (HSBM; brak w ĖSBM). War. *kylepas* 3 p.a. ‘kula, szczudło’, *kiliōpas* 2 p.a. ‘szczudło; laska’ (obok *kiliōkas* ‘kula inwalidy’; zakończenie jak w syn. *kojōkas*), *kilipas* ‘szczudło’. Nieco inaczej LEW 253 (brak w SLA i ALEW). Zob. też *kilupas*.

kilià 2 p.a., gen.sg. *kilios* wsch.-lit. ‘kilogram’: *Pūdas šešiolika kilių* ‘Pud to szesnaście kilo’. *Oi tai būna nuperka ir tris ir keturias kiliàs* DVŽ ‘Oj, bywa, że kupują i trzy i cztery kilogramy’ — zapoż. z błr. gw. *kiljá* lub *kilë* ‘kilogram’ (PzB 2, 462), to z kolei zapożyczone z pol. *kilo* indecl. (skrócenie od *kilogram*). Por. błr. liter. *kiló* ‘kilo’ indecl. (TSBM). Brak w LKŽ i POLŽ.

kyllys, -io 4 p.a., *kylis* 2 p.a. gw. 1. ‘klin z drewna a. metalu’ (*Be geležinių kilių ir gero pasėkelio tų kelmų nesuskaldysi* ‘Bez żelaznych klinów i młota kowalskiego tych pni nie rozłupiesz’), 2. ‘gwóźdź drewniany, kołek’, 3. ‘zatyczka do usztywniania różnych przedmiotów z drewna’, 4. ‘kawałek ziemi w kształcie trójkąta’, 5. ‘klin jako uszykowanie ptaków w locie’ — zapoż. z nwn. gw. *kīl* ‘klin’ (nwn. *Keil* m.). Por. łot. *kīlis* ‘klin’ ⇐ śrdn. *kīl* (GL 66, LEW 253). Zob. też *klīnas*. — Vb. denom. *kīlyti*, -iju, -ijau ‘wbijać klin’, *užkīlyti* ‘zaklinować, np. siekierę’.

kilytis, *kilijuos*, *kilijaus* LZŽ ‘tulić się, garnać się do kogo’, *prisililyti* ‘przytulić się’ — zapoż. z błr. *xilicca*, *xiljúsja*, 3 sg. *xilicca*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *dīvytis*, *ūčytis*). Brak w LKŽ.

kilpa 1 p.a. 1. ‘pętla, sidło, ucho, stryczek’, 2. ‘strzemień’ (m.in. SD¹, SD), 3. ‘pętka do zapięcia guzika’, 4. ‘oko w sieci’, 5. ‘proca’, 6. ‘zakole rzeki’ (np. w odniesieniu do Niemna pod Birsztanami). War. *kimpa* ‘pętla’ (*mp* < *lp*). Odpowiednik łot. *ciļpa* ‘pętla, węzeł’, przen. ‘droga okólna, okrężna, objazd’. Bez etymologii, jeśli pominąć dawne zbliżenie z łac. *culpa* ‘wina’ (zob. LEW 253), dziś wywodzonym z pie. **kūolp-eh₂-* (zob. de Vaan 151). Zob. też *kálpa*. — Drw. *iñkilpis* a. *iñkilpiai* ‘miejsce wokół sideł’ (*Kiškiai vaikšto prie iñkilpių, ar nepaklius bent vienas in kilpas!* ‘Chodzą zające koło sideł, ale żaden nie wejdzie’), *kilpinė* ‘zapętnienie w niciach’, *kilpos* f.pl. ‘sidła, np. na przepiórki, zające’, *baľno kilpos* f.pl. ‘strzemiona u siodła’, *kilpinis* ‘łuk; kusza’ (<*atľaydimas kilpinio*> SD «spuszczanie łuku»), *kilpinis gelažinis* SD «kusza ręczna», *kilpinis dungaus* SD «tęcza», *pakilpiai* m.pl. ‘pułapka, sidła’, *pakilpiai* m.pl. ‘pułapka, sidła’. Por. łot. *ciļpaĩns* ‘mający cięciwę, pętlę, ucho, węzeł’, gw. *cilps* ‘warkocz’. Cps. *kilpsaitis* ‘rzemień od strzemienia, puślisko’ (por. *saitai*). Vb. denom. *kilpoti* ‘robić pętlę, wikłać’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kilpa* b.z.a. ‘sidło, potrzask’ (ĖSBM 5, 33).

kilstyti, *kilstau*, *kilsčiau* ‘podnosić’. Analiza synchroniczna: *kil-sty-*, frq. na *-sty-* od *kilti* ‘podnieść się’. Analiza diachroniczna: *kilst-y-*, caus. na *-y-* od neopwk. *kilst-*, por. prs. intr. *kilsta* ‘podnosi się, unosi się’. Taka sama dwutorowość analizy dotyczy czas. *kùrstyti*, *pìlstyti* i – z apofonią – *tvàrstyti*, *žargstýti*. — Neoosn. *kilst-* (≡ *kilstyti*, *kilsta*): *kilstelėti* ‘nieco unieść, nieco podnieść’, *kilstinėti* ‘podnosić powoli, po trochu’ (por. *ilgstintis* ≡ *ilgsta*; *snūstinėti* ≡ *snūsta*), *kilstuoti*: *Ans kilstuo už kitą*, t.y. *užstó* JU ‘On ujmuje się/wstawia się za drugim’. Tu też wykrz. *kilst* o nagłym uniesieniu czegoś do góry. — Neoosn. *kilsč-* (≡ *kilsčiau*): *kilsčioti*, *-oju* ‘unosić, podnosić’ i ‘podskakiwać’: *net pėdaĩ kilsčioja* ‘aż snopy podskakują (pod cepami)’, ‘zamierzać, próbować’. Por. *bilsčioti*, *risčioti*. — Neoosn. *kils-* (≡ *kilsčioti* albo **kils-sty-*): *kilsėti* ‘jechać konno’ (dosł. ‘stale się unosić i opadać jak podczas jazdy na koniu’), *kilsnóti* ‘podnosić (głowę, ręce do góry), nieco podnosić’ (por. *kalsnóti* ob. *kálstyti*), *kilsuoti* ‘unosić się i opadać (o falach, o skrzydłach wiatraka, o jeździe po nierównościach)’, ⇒ *kilsūnė* ‘jazda po nierównym szlaku, od wyboju do wyboju’ (⇒ *kilsūnūs* a. *kilsuonūs* ‘pełen wybojów, wyboisty’). Tu też wykrz. *kils* i *kilsu*.

kiltas, *-à* 3 p.a., *kiltas*, *-a* 1 p.a. 1. ‘rosły, wysoki, dorodny (o koniu)’, 2. ‘grubawy, kurzelný (o łnie, samodzielu, sukmanie)’, 3. przen. ‘wyniosły, podniosły’, 4. przen. ‘szlachetny, wielkoduszny’ — adiectivum verbale na **-to-*, pie. **k̑l̑H-tó-*, ze SZ od **kelH-* ‘wznosić się, wystawać, sterczeć’ (LIV² 349), zob. *kélti*, *kilti*. Paralele: *girtas* (**g̑ȓh̑tó-*) od *gérti*; *tvirtas* (**t̑ȓHtó-*) od *tvérti*. — Drw. *kiltas* I gw. ‘prom, most’ (paralela onomazjologiczna: *tiltas* ‘most’), *kiltas* II ‘gruby len, zgrzebne płótno’ – z substantywizacji adi. *kiltas*. Inne: *kiltybė* ‘ekscelencja’, *kiltinis* ‘uszyty ze zgrzebnego płótna’, *kiltókas* ‘grubawy, dość gruby’.

kilti, prs. *kylù* (zam. *kjìlù* < **ki-n-lu*; war. *kilstu*, *kylnù*), prt. *kilaũ* 1. ‘wstać (z łóżka, krzesła), powstać, podnieść się, unieść się (o mgłę)’, 2. ‘wzbić się w powietrze’, 3. ‘rosnąć, mocnieć’, 4. ‘ruszyć dokądś, pójść’, 5. ‘zacząć działać’, 6. ‘pojawiać się, powstawać’, 7. przen. ‘pochodzić, być rodem skąd’ (*Jis kilęs iš Kaũno* ‘On pochodzi z Kowna’). Cps. *atkilti* ‘przyjść, przyjechać skądś; przebudzić się, wstać z łóżka’, *iškilti* ‘podnieść się, wynurzyć się’, przen. ‘pojawić się, powstać; awansować, stać się sławnym’, *pakilti* ‘wejść na górę, wstać (od stołu, z łóżka); wzrosnąć, podwyższyć się; wszczać się; powstać przeciw komu, czemu’, *prakilti* ‘wstać ze snu; wzbogacić się’, *prikilti* ‘napęlić się, wypełniać się (o dzieży z rosnącym ciastem); zarosnąć zielskiem (o ogrodzie)’, *sukilti* ‘obudzić się i wstać, powstać, wzburzyć się, zbuntować się’. SZ *kil-C* jest refleksem pie. **k̑l̑H-C* do **kelH-* ‘wznosić się, wystawać, sterczeć’ (LIV² 349), zob. *kélti*. — Drw. *kildinti* ‘wywodzić, wskazywać na pochodzenie’, *kildyti* 1. ‘podnosić, zmuszać do powstania’, przen. ‘wywodzić genealogię’, 2. ‘ogrzewać skisnięte mleko, aby się ściągnęło’ – odpowiada łot. *ciļdīt*, *cildīt* ‘podnosić; podniecać, doprowadzać do gniewu, wściekłości’ (*ciļdināt* ‘podnosić’, przen. ‘chwalić’)³²⁴; *kilnóti*, *-ju*, *-jau* ‘podnosić, przenosić, przeprowadzać; (drzwi) otwierać, zamykać’, refl. *kilnótis* ‘przeprowadzać się; przeprowadzać się’, *kilstyti* ‘podnosić’. Neoosn. *kiln-*: *kilnėti*, *-ju* (*kepurė*) ‘zdejmować (czapkę; dosł. ‘podnosić’), refl. ‘wybierać się dokąd’ (syn. *kéltis*). — Nomina z *kil-C*: *iškilmės* f.pl. ‘uroczystość’ (⇒ *iškilmingas* ‘uroczysty’), *iškilnūs* ‘okazały, wystawny’, *iškiltis* stlit. ‘środek (ziemi)’, *ižkilus* SD «wysoki, wyniosły», *kilnūs* ‘szlachetny, wielkoduszny, wspaniałomyślny’ (war. *prakilnūs*), *kiltas* (zob.), *kiltis* (zob.), *kiltivė* ‘miejsce urodzenia’, *pakilus* SD «długosz» [‘człowiek wysokiego wzrostu, dryblas’]. — SZ *kil-V* < **k̑l̑H-V*: *kilavóti* ‘wysiedlać, wywłaszczać’, też ‘wszczynać awantury’ (war. *kylavóti*), *kilóti*, *-ju*, *-jau* iter. ‘podnosić, otwierać (wrota); budzić ze snu; przewozić łódką’, *iškilóti* ‘podnosić, wynosić; rozładowywać’, SD *iškiloju* «wydźwigam» (por. *išsimóti* ≡ *sėmti*; *ištviróti* ≡ *tvérti*, GJL II, § 565), refl. *kilótis* ‘przenosić się z miejsca na miejsce’. Odpowiednik łot. *cilāt*, *-āju*

³²⁴ Sztywność apofoniczna (brak refleksu **káladyti*) przypomina *pildyti*, *girdyti*.

‘podnosić, często podnosić’, *izcilât* ‘przebierać; ryć – o krecie’, refl. ‘podnosić się; zabierać się do czego’, iter. *cilinât* ‘podnosić, chwalić’; *cildît* ‘pobudzić, zachęcić; chwalić’, iter. *cildinât*. Nomina: *âtkilas* (zob.), *atkilêlis* ‘przybysz’, *iňkilas* (zob.), *pakilimas* ‘zapał’ (*kalbėti su pakilimū* ‘mówić z zapalem’), też ‘wzbiecie się samolotu w powietrze’, *pakilumà* ‘wyżyna’, *sukilêlis* ‘powstaniec’, *sukilimas* ‘powstanie’. Cps. *púodakilēs šākēs* ‘widły do wyjmowania garnków z pieca’ (ob. *púodakelis*, zob. *púodas*), *rasakilē* (zob. *rasà*). Por. łot. *cilas* f.pl. ‘wielkie bryły ziemi, powstające podczas orania ugoru’, *cilavas* f.pl. ‘nosze’. — WSZ *kyl-*: *pakylēti* (zob.), nomen: *išķyla* ‘wycieczka’, ⇒ vb. denom. *išķylāuti* ‘być na wycieczce, chodzić na wycieczki’, ⇒ *išķylāutojas* ‘wycieczkowicz, turysta’.

kiltis, *-iēs* f. 4 p.a., *kiltis*, *-ies* f. 1 p.a. 1. hist. ‘plemię’, 2. ‘ród’ (*Iš geros kilties jis yra*, t.y. *giminės* JU ‘On jest z dobrego rodu/rodziny’), 3. ‘pochodzenie’ (*Mudvi vienos kilties*, t.y. *abi dainininki* JU ‘My dwie z jednego rodu, obie śpiewaczki’). Odpowiednik łot. *cīlts* f. ‘ród, plemię’. Dewerbalne abstractum na *-ti-* od *kilti* ‘powstać, podnieść się’ (pwk. *kelH-). Znaczn. etym. ‘powstanie, ukazanie się, zjawienie się’. Paralele: *viltis* ⇐ *vilti*; *mirtis* ⇐ *miŗti*. Pod względem semazjologicznym por. gr. κέλωρ m. ‘potomek, syn’ < *kelH-ōr (Beekes 2010, 671). Niesłuszny wydaje się powrót do zbliżenia z prasłowiańskim *čeljadī ‘wspólnota rodowa; służba domowa’ u Derksena 2008, 80. O tym wyrazie zob. teraz ESJS 101.

kilupas SD¹ «kilof» [‘kawałek żelaza osadzony na długim trzonku, używany jako broń lub narzędzie do kruszenia murów’, por. SPXVI] — zapożyczenie *kiluf, formy gwarowej białoruskiej lub polskiej (por. ukr. gw. *kýluf* ‘czekan, ciupaga’, Żelechowski), transponującej pol. *kilof* ⇐ śrwn. *kīlhouwe*, por. nwn. *Keilhaue* f. ‘kilof, czekan’ (zob. Sławski II, 163, Bańkowski I, 677). Brak w SLA, LEW, ALEW i POLŻ. Zob. też *kilepas*.

kīmeliai, *-iū* 1 p.a. m.pl. gw. bot. ‘kmin, kminek, Carum carvi’, war. *kiūmeliai* — zapoż. z nwn. *Kūmmel* m. (GL 66n., LEW 277). Lit. *i* za nwn. *ū* też w *biksvės, firštas*. Osobno zob. *km̃nai*.

kīm̃šti, *kem̃šū* (war. *kim̃šū*), *kim̃šaũ* ‘pchając umieścić co w czym, wpychać, wsuwać; napychać czym, nadziewać, nadziewać farszem; nabijać fajkę tytoniem’, *užkīm̃šti burną* ‘zamknąć [dosł. ‘zatkać’] usta’, refl. *kem̃šas* DP ‘wdziera się, ciśnie się’, *prasikĩm̃šti* ‘przecisnąć się w tłoku, przepchać się’. Oboczne prs. *kim̃šū* już w SD: *apsikĩm̃šu* «obtykam się», *perkĩm̃šu* «rozpieram», *prikĩm̃šu* «natłaczam» (syn. *prigrūdu, priminu*), «natykam co» (syn. *pridemi, prikaĩsau*). Łot. gw. *ķimst, ķemsu* (war. *ķim̃šu*), *ķimsu* ‘pchać, napychać; jeść, weinać’ jest lituanizmem (ME II, 382). — Alternantem *kim̃š-* jest *kum̃š-*, por. *kum̃šėti, kum̃šiu, kum̃šėjau* ‘trącić łokciem; uderzyć pięścią’, *kum̃šinti* ‘trącić łokciem’, *kum̃štyti* frq. ‘trącać, szturchać, popychać’ z *kum̃š-sty- (zob.), *kum̃šlōti* ts. Por. podwójne refleksy SZ: *dūrti* ob. *dīrti, gurkl̃ys* ob. *gīrtas, rūmtas* ob. *rim̃tas*. — Etymologicznie biorąc, *kim̃š-/kum̃š-* wraz ze SE *kem̃š-* są neopierwiastkami związanymi z tematami infigowanymi do pierwiastków odpowiednio *kiš-/kuš-* i *keš-* ‘wsuwać, wtykać’, zob. *kīšti* i *kem̃šū*. — Z imiesłowem biernym *kīm̃štas, prikĩm̃štas* ‘napchany, nabity, nadziany czym’ (SD «natkany») zestawia się przymiotnik psł. *čęstŭ, por. scs. *čęstŭ* ‘πυκνός, gęsty’, ros. *částyj* ‘częsty; gęsty (np. o grzebieniu)’, czes. *častý* ‘częsty, gęsty’, pol. *częsty* ‘powtarzający się w czasie, wielokrotny’, zob. BSW 126, LEW 254, Borys 98, ALEW 492n. Z uwagi na wtórny charakter litewskiego leksemu *kim̃š-* pokrewieństwo ze słowiańskim może nasuwać pewne wątpliwości. — Drw. *kim̃ša* a. *kim̃šà* 1. ‘otwór w dachu stodoły służący do «wpychania» słomy, siana’ (*Kim̃ša yra langas, kur šiaudus kem̃ša. Kim̃šk šieną par kim̃šą*), 2. ‘przejazd przez błoto wypełniony faszyną, chrustem i gałęzmi, grobla’, 3. ‘wielki wór; wór do przechowywania chmielu’, *kim̃šinys* ‘nadzienie; tłok, ścisk’, *kim̃štis* LEX ‘korek, zatyczka’. Cps. *avikim̃ša* bot. ‘pierwiosnek omączony, Primula farinosa’ (por. *avis*; war. *avikam̃ša*), *sausākim̃šas* ‘mocno napchany, stłoczony; o pociągu: przepełniony’ (dosł. ‘napchany do

suchego', por. *saūsas*), ⇒ *sausakimšaĩ* adv. 'ciasno, ściśle, tłoczno, w tłoku'. Drw. od *kumš-*: *kumšas* 'to, co służy do zapechania otworu, np. po wybitej szybie' (*Iždaužti stiklai pakeisti buvo skurliniais kumšaĩs*). — SO *kamš-*: *kamšyti* (zob.).

kimti, *kimstu*, *pakimaũ* '(o)chrypieć, (o)chrypnąć, stracić głos', SD *apkimti* «omiemieć, nagle głos utracić», *apkimstu* SD «ochrapieć», *ažukimstu* SD¹ «ochrapieję; oniemiam» (syn. *ažutyly*), *ažukimys* SD¹ «ochrapiały; oniemiały» (syn. *be žado*), SD «chrapliwy». Brak alternantów †*kem-*, †*kam-*. Trudne. Jeśli akut jest wtórny, to może *kim-* jest refleksem SZ od **kem-*, słabo poświadczonego pwk. pie. **kem-* 'cisnąć, dusić, dławić' (zob. LIV² 350, bez lit. czasownika). Znacz. etym. 'stracić głos na skutek ściśnięcia za gardło' (?). Zob. też *kem-* oraz *paskēmai*. Inaczej LEW 254: do łot. *ciņbulis*, *ciņburs* 'sucha, twarda gruda'. Z kolei ALEW 493 dopuszcza związek z wed. *cam-* 'chleptać, schlürfen' i orm. *k'imk'a* 'podniebienie' (do pie. **k^hem-* 'łykać, połykać, schlucken', LIV² 389n.). — Drw. *ažukimimas* SD¹ «chrapka», *kimũs* 'chrypliwy, ochryply; głuchy'.

kindziukas 2 p.a. gw. 'wędzony żołądek wieprzowy a. barani, który nadziano tłuszczem i krajany mięsem, rodzaj salcesonu' — zapoż. z błr. *kindzjūk*, -á ts. (por. ĖSBM 5, 34), por. ukr. *kéndjux* 'żołądek czworonożnych zwierząt'. Wyraz orientalny, por. kipczacko-ormiańskie *k'indik'* 'pępek; brzuch' (Stachowski 333). War. *kindziukas*, *kindžiukas*; s-mobile: *skindziukas*, *skindžiukas* (s- na wzór synonimu *skilāndis*?). — Drw. wsteczne: *kindzas*, *kiñdzius*, *kiñdzius* oraz *skiñdzius* (*skiñdzis*), *skiñdzius*. Neoosn. *kind-*: *kindikas*, *kindōkas*, *kindukas*. — Z obocznym wokalizmem: *kundziukas* ZTŽ ⇐ błr. gw. *kundzjūk*, -á (por. PzB 2, 571, ĖSBM 5, 159).

kinis, -iēs 4 p.a. f. 1. 'rzęsa na wodzie, Lemma', 2. 'kępa, mała wyniosłość w terenie bagnistym', 3. 'mała wyspa na rzece lub jeziorze, porosła drzewami, krzewami, tatarakiem lub sitowiem', 4. 'oko wodne na bagnie', 5. 'wyplukane korzenie drzew rosnących nad wodą', 6. 'namuł naniesiony na łąkę przez powódź', 7. 'miedza'. War. *kinē*, *kinē*. Odpowiednik łot. *cin(i)s*, *cine*, *ciņa* 'kępa, kępa na bagnie', drw. *cinata* ts. Niejasne, zob. LEW 468. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *kinia* 'grząskie, zapadające się bagno nad jeziorem lub rzeką, trzęsawisko' (Zdancewicz 341). — N.rz. *Kinē*, *Kinē*, *Kinupis*, n.jez. *Pākinis*. N.m. *Kinēliai*, *Gudauskinė*.

kinis, -io 2 p.a. 1. 'legowisko, barłóg, leże (świni, dzika, niedźwiedzia)', 2. 'gniazdo ptaka', 3. 'ściółka dla zwierząt' (*Parnešk kinio kiaulēms* 'Przynieś ściółki dla świń'). Cps. *pelūkinē* 'plewnik' (por. *pēlūs*). Niejasne. Było zestawiane ze sti. *khānati* 'kopie, ryje' albo z łac. *caenum* 'brud, błoto' (zob. LEW 254 n., ALEW 493); wyraz łaciński nie ma jednak pewnej etymologii, zob. de Vaan 81. Sensowne wydaje się nawiązanie – via s-mobile – do czas. *skinti* 'zrywać (gałązki, liście, korę)': praforma **skinis* 'posłanie z gałęzi, liści'. Por. *skāinioti* ob. *kāinioti* 'zrywać liście, owoce'. — Drw. *kinivarpa* (zob.). N.m. *Lapūkinē* (dosł. 'legowisko z liści', por. *lāpas*). Tu pewnie też n.m. *Šaltakynē* (dosł. 'zimne legowisko', por. *šāltas*).

kinivarpa 1 p.a. 1. 'czerw drzewny, kornik, Ipidae' (*Mēdj grāužia kinivarpa* 'Kornik toczy [dosł. 'wygryza'] drzewo'. *Kinivarpu suėstos sienos* 'Ściany stoczone [dosł. 'zżarte'] przez korniki'), 2. 'proszek ze stoczonego przez korniki drzewa' — złożenie członów *kinis* 'legowisko' i °*varpa* n.agt. 'ten, co draży, uszkadza przez wiercenie' (por. *išvarpyti* 'powydrążyć, powygrzyzać – o robactwie'). War. *kinivarpas*, *kinavarpa*. Człon -*varpa* ukazuje się też w syn. *kiřmvarpa*. Zob. *varpyti*.

kinika 1 p.a. 1. 'podkolanek, dół podkolanowy, tylna powierzchnia zgiętego kolana', 2. 'podudzie, goleń' (syn. *kiškā*), 3. 'łydka', 4. 'górną część nogi, udo', 5. 'żyła pod kolanem'. War. š-mobile: *škinka* (por. *škārka* ob. *kārka*). Odpowiednik łot. *ciņca* 'łydka ludzka a.

zwierzęca', drw. *cinksta* 'łydka', *cinkslis* 'łydka', 'u świni: dolna część tylnej nogi'. Zapoż. bałtyckie w fiń. *kinttu* 'podkolanek' i 'pięta' (por. LEW 239, s.v. *kenklẽ*). Bez dobrej etymologii. — Drw. *kinklẽ* I gw. 'podkolanek, tylna część zgiętego kolana', też 'łydka', *kinklẽ* II gw. 'postronek, którym pęta się na krzyż przednią i tylną nogę konia'. — Do *kinklẽ* I jest wariant gw. *kenklẽ* (*Kad davẽ per kenklẽs!*) – z **kenk-kl-* przez degeminację jak w *pirklas* < **pirk-kl-* (ŽD 193n. pomija *kenklẽ*). Dany przykład jest o tyle interesujący, że wchodzi w zakres neoapofoni *in* ⇒ *en*, np. *pažinti* ⇒ *žėnklas*; *mįžũ* ⇒ *mėžũ*; *skinũ* ⇒ *skėnũ*. NB. Hipotezę **kel-kl-*ys, derywatu od *kelỹs* 'kolano', rzekomo reduplikowanego i z dysymilacją *l-l* > *l-n* (Walde-Pokorny), słusznie odrzucił już LEW 239.

kinkýti, *kinkaũ* (war. *kinkiuũ*), *kinkiaũ* 'zaprząć, zaprzęgać', *ikinkýti* ts. (*Stovėjo arklys, ikinkýtas į vežimą* 'Stał koń, zaprzężony do wozu'), *pakinkýti* ts. (*Dar arklio pakinkyti nemoka, o jau dairos, kur mergos šoka* 'Jeszcze konia zaprząć nie potrafi, a już wypatruje, gdzie dziewczęta tańczą'), *iškinkýti* 'wyprząć z uprzęży', *nukinkýti* 'rozprząć, wyprząć' — iterativum na -y- ze st. zanikowym *kink-* od niepoświadczonego czas. prymarnego. Paralele: *grįdyti*, *mirkýti*, *žindyti*. Dawne praesens miało formację na -ia-, por. *pakinkiu* SD «zapręgam konie», *prakinkiu* arkłj SD «przepręgam konia», *sukinkiu* SD «spręgam», *kinkiu* DvŽ. Brak refleksu SE †*kenk-* (wsch.-lit. *kenkiũ* DvŽ jest formą hiperpoprawną). — Warto zwrócić uwagę na przeoczony dotąd refleks SO *kank-*. Ukazuje się on w dwóch dewerbalnych nominach, por. 1° *pākankas* gw. 'rzemień lub powróż, którym przywiązuje się orczyk do brony lub jarzmo do sochy', por. *Suriša pakankais žagrę su jungu* 'Łączy postronkami sochę z jarzmem' (Šlapelis 298 podał war. wsch.-lit. *pākunkas*), 2° *pakañktẽ* a. *pakanktis* gw. 'jeden z postronków łączących chomąto z orczykiem', por. *Įtempk pakanktes gerai, kad neišsikinkytũ* 'Dobrze naciągnij «pakanktẽs», żeby się [koń sam] nie wyprzęgnął'. Do tego war. *pakamtis* (*nkt* > *nt* > *mt*). — Tradycyjna etymologia (LEW 255) wiązała *kinkýti* ze sti. *kāncate*, *kācate* 'wiąże' i z łac. *cingō*, *cīnxī*, *cīnctus* 'umieszczać coś dokoła, opasywać, oplatać naokoło czegoś; otaczać, opasywać, obstawiać coś czymś; przepasać kogoś pasem', umbr. *šihitu* 'opasany, cinctus', < płac. **keng-* (por. Meiser 1998, 83). To pociągało za sobą hipotezę prabałtyckiego pwk. **keng-/king-* ⇐ **keg-*. Rekonstrukcję pie. **kenk-/knk-* 'opasać' (zob. IEW 565, ALEW 493; brak w LIV²) zakwestionował de Vaan 114, stwierdzając, że forma **kenk-* (**kek-*) jest sprzeczna z modelem pie. pierwiastka. Na to można odpowiedzieć, że lit. forma pierwiastkowa z bezdźwięcznym *k* (*kink-*) ustaliła się w takich derywatach, które były utworzone od **king-* sufiksami spółgłoskowymi -*čio-*, -*sẽ-* lub -*telẽ-*, por. *kinkčioti* 'kiwać głową; iść chwiejąc się', *kinksėti*, *kinksiu* 'potrząsać głową w dół i w górę, iść pochylonym do przodu', *kinkelėti* 'skinać głową'. Por. *kenčiũ* zam. **kendžiũ* s.v. *kęsti*. — Z drugiej strony nie można tu wykluczyć innowacji intralitewskiej, mianowicie wytworzenia czas. *kinkýti* na bazie wykrz. *kinkt*, *kiñkt* o pochyleniu głowy, o kiwnięciu głową, łbem (*Kiñkt pakiñkt arklys gyliuodamas linguoja galvą* '«Kinkt pakinkt» rzuca głową koń kęsany przez gzy'). — Nomina: *pakiñktai* m.pl. 'sprzężaj, zaprzęg', cps. *kinknosà* (zob. *nósis*), *trikiñkis* 'zaprzęg złożony z trzech koni' (por. *tri°*), *viėnkinkis vežimas* 'wóz jednokonny' (por. *vėnas*). Neoosn. *kinky-*: *pakinkýdinti* 'zaprząć', *kiñkymai* m.pl. 'uprząż' (por. *maišymas* ⇐ *maišýti*; *pūdymas* ⇐ *pūdyti*).

kintarai 1 p.a. m.pl. gw. bot. 'roślina owadożerna pływacz, Utricularia'. Niejasne. Por. syn. *skendėniai*.

kinti, *kinstu* (war. *kintu*, *kinčiu*), *kintau* gw. 'odczuwać pokusę, korcić', np. *Kad kinti išgert, kad niekaip iškęst negaliu* 'Jak korci wypić, to nijak nie mogę się powstrzymać' — paradygmat opiera się na neopwk. *kint-*, który został wyodrębniony z prs. infigowanego *kintũ* do pwk. *kit-* ⇐ *ket-*, por. *kisti* II 'zamierzać; przyrzekać', *ketėti* ts. Paralele: *kiñšti*, *kliñpti*, *niñkti*.

kinúotis, *kinúojuosi*, *kināvausi* gw. ‘zмагаć się z czym, męczyć się ciężką pracą, harować’ (*Žmonės dabar kinuojasi su rugiais* ‘Ludzie harują teraz przy życie’. *Koks ten jų gyvenimas: taip kinuojas, vargsta, ir gana* ‘Co to za życie, tak harują, męczą się, i tyle’) — budowa wskazuje na vb. denominativum od sb. *kina ‘zmaganie się, walka’. Ten rzeczownik może pochodzić od prs. infig. *kinu ‘wprawiam w ruch, wysilam się’ < pie. *ki-n-h₂-e/o- (por. lit. *sinù*, *trinù*), które kiedyś należało do pwk. pie. *keih₂-, por. gr. κίνουμαι ‘poruszać się’ (*kih₂-nu-), κινέω ‘wprawiać w ruch’, łac. *cieō*, *-ēre* ‘poruszać, wprawiać w ruch’. Odnośny pierwiastek zachował się na gruncie bałtyckim w czas. łotewskim *cijuos*, *cītiēs* ‘zмагаć się, mocować się, usiłować, walczyć’, < pie. *kih₂-C (zob. HL 24n.). Utworzony od niego postwerbalny rzecz. *cīņa* ‘walka, staranie, wysiłek’ dał osnowę vb. denom. *cīnītiēs* ‘walczyć, mocować się, siłować się’. Ten czasownik nie ma bezpośredniego związku z lit. *kinúotis*.

kiōcis, -io 2 p.a., *kiocys* 4 p.a. gw. ‘wyplatany kosz, kosz na kartofle’ (*Prikasiau bulvių pilną kiōcij* ‘Nakopałam pełny «kiocis» kartofli’) — zapoż. z prus.-niem. *kōtze* f. ‘kosz do noszenia na plecach’ (GL 66n.). War. *kiōcas*, *kiocius* b.z.a., też f. *kiōcē*, *kiucē* b.z.a.

kypà 4 p.a. gw. ‘kupa, gromada’, 2. ‘czwarta część kopy, 15 sztuk, np. w mendlu’ — według LEW 255 ma to być zapożyczenie z ros. *kípa* ‘przedmioty złożone w stos; kupa, bela (papieru)’, tu przejęte z dn. *kip* ‘paka, pakunek’. Wydaje się, że źródłem lit. zapożyczenia jest raczej stblr. *kípa* ‘miara pewnych towarów; postaw (sukna)’, też ‘paka towarowa’ (*a v kipe po soroku postavovъ sukna; tovary... v dvoxъ kipaxъ z pečatju myta*, HSBM 15, 90).

kypas 2 p.a. przest., gw. ‘wielki kosz do noszenia na plecach’ — zapoż. ze śrdn. *kīpe* (dn. *kipe*, *kūpe*) ‘grosser Tragkorb’, por. nwn. gw. *Kiepe* f. (GL 66, LEW 255n., EWD 653). Łot. *kīpa*, -e, -is ‘wielka beczka; sznurkowe nosze do przenoszenia paszy’ ⇐ śrdn. *kīpe*.

kypčioti, *kypčioju*, *kypčiojau* gw. ‘stąpać – o bocianie, kogucie’ (*Gandras po pelkę kypčioja*), *kypauti* ‘iść ostrożnie na czubkach palców’ (*Kýpauna basas per rugienas*) — czasowniki na -čio- i -au- utworzone od wykrz. *kýpt* (o chodzeniu wielkimi krokami; o chwiejnym, kaczkowatym chodzie), *kypū* (stąpać powoli, jak bocian).

kipčiūras 2 p.a. LZŽ ‘szpon, zakrzywiony pazur ptaków drapieżnych’ — z substytucją č’ za c’ zapożyczone z blr. *kipcjúr*, -á, pl. *kipcjurj*, -óů. Brak w LKŽ.

kipšas 4 p.a. pot. ‘zły duch, diabeł’ (*Eik po kipšaš!* ‘Idź do diabła!’) — z metatezy w formie *pik-šas (por. *pikšis* ts., por. np. *Trauk jį pikšis!* ‘Niech go diabli!’; dosł. ‘Niech go porwie diabeł!’). Przetawka skrajnych spółgłosek leksemu przypomina wypadek *kèpti* < *pekti. Drw. od *pik-* jak w *piktas* ‘zły’ (zob.). Formant jak w *mīgšas* ⇐ *migtį*; *paikšas* ⇐ *paikšas*.

kýras 2 p.a. gw. 1. ‘rzadka, przeświecająca materia; czarna materia, krepa; strój żałobny’ (*Guliu grabe, apdenkts juodu kyru* ‘leżę w grobie, okryty czarnym kirem’), 2. przen. ‘ubranie znoszone, wytarte (przeświecające)’ (*Drabužis išnešiotas kaip kýras*) — zapoż. ze stblr. *kirъ* (war. *kerъ*) ‘grube sukno najgorszego gatunku’ ⇐ pol. XVIII w. *kir*, -u ‘ciemne sukno używane do pogrzebów’, wcześniej: ‘sukno liche, rzadkie; sukno grube, gorszego gatunku, w XVI w. *kier*, -u ‘sukno lepszego gatunku’. Stpol. *kiertuch* XV w. ⇐ śrwn. *kern-tuoch* ‘sukno najlepsze w przeciwstawieniu do zwykłego’ wskazuje na skrócenie pierwotnego złożenia do I członu *kier*^o (wszystko za Sławskim II, 169n.). Zob. też *kēras*.

kirba 1 p.a., pl.t. *kīrbos*, -ų 1 p.a. 1. ‘załęże, grunt błotnisty, mokradła’ (*Jonas, bevažiudamas iš miško, įklimpo kīrbon su ratais* ‘Jan wracając z lasu, ugrzązł wraz z wozem w błocie’), 2. ‘mrowie, mnóstwo, mnogość’ (*Aplinkui budi kīrbos žalčių ir rupūžių* ‘W koło jest mnóstwo węży i ropuch’). Łot. *ķirbi* m.pl. ‘bagno’ jest lituanizmem, zob. ME II,

383. Niejasne. IEW 573 analizował *kir-ba* i próbował powiązania z pie. pwk. **(s)ker-* ‘ucinać’ jak w [*skirti* ‘dzielić’], *kēras* ‘pień, karcz, krzak’, SO psł. **korę*, **korene* ‘korzeń’. Pod względem formalnym lepsze jest ujęcie *kirbos* jako formacji postwerbalnej od *kirbėti* ‘poruszać się; roić się, mrowić się’ (por. LEW 256). Brak alternantów **kurb-*, **kerb-*, **karb-*. Z uwagi na podobieństwo znaczeniowe por. *kirna*.

kirbas 3 p.a. SD «błam futra», *kirbys* ‘zwierzę futerkowe’, *kirbaĩs apsiuvinėti* ‘obszywać futerkiem’. Niejasne. LEW 256 zestawiał z *kerba* b.z.a. ‘kiść owoców’ (zob. *kərbėti*).

kirbėti, *kirba*, *kirbėjo* pot. 1. ‘drzeć – o palcach rąk’, 2. ‘o niemowlęciu: wymachiwać rączkami i nóżkami’, 3. ‘machać ogonem’, 4. ‘poruszać się w różnych kierunkach, mrowić się, roić się – o robactwie’ (por. *kirba*), 5. ‘migotać – o gwiazdach’, *sukirbėti* ‘poruszyć się – o wężu’ — durativum na -ė- od pwk. *kirb-*, por. może *apkirbti* ‘o gałązce: pokryć się owocami’. Bez jasnej etymologii. Rozmaite kombinacje porównawcze referuje LEW 256. Caus. *kirbinti* ‘poruszać, dotykać, łaskotać, podniecać, drażnić; o dreszczu: przenikać ciało’. — Nomina: *kirba* (zob.), *kirbėlius* ‘kto nie może spokojnie usiedzieć na miejscu, wiercipięta’, *kirbinė* ‘nizanka, kiść; klucz (lecących żurawi)’, też ‘mrowie, rój’. — Refleks SE *kerb-* można ewentualnie upatrywać w czas. *kərbėti* (zob., tam też o *keřbti*).

kird-: *pakirsti*, *-kirstu*, *-kirdau* ‘budzić się, ocykać się’, war. *pakiřsti*. SD¹ *pakirdu* «ocucham się, ocucę» (syn. *pabundu*). Od tego causativum na -y-, ale bez apofonii: *kirdyti* ‘budzić’, *pakirdyti* ‘obudzić’, war. *kirdinti*. Dawne prs. na -ja- poświadcza SD: *pakirdžiu* «przebudzam kogo» (syn. *pikeliu*). Nomen: *sánkirdis* 1. ‘ogólne budzenie się, wstawanie wszystkich o tej samej porze’ (por. budowę *sángūlis*), 2. ‘niepokoje, ruchawka’. Nie dość jasne. Dotąd *kird-* było łączone z jednej strony ze stpr. *kirdūt* ‘słyszeć, hoeren’ (por. PKEŽ 2, 191n.), z drugiej strony ze stlit. refleksami SE *kerd-* ‘roznosić, rozgłaszać’, zob. s.v. *kersti* (LEW 221). Transponat ie. **k^(u)erd-*, SZ **k^(u)rd-* ‘słyszeć’ (LIV² 352n., ze znakiem zapytania i uwagą ‘Tylko bałtyckie’). — SO *kard-*: *kařdas* ‘oddźwięk, odgłos, echo’, war. s-mobile: *skařdas* (zob. s.v.).

kyriėjus, -aus 2 p.a. przest. ‘rodzaj długiego płaszcza’ (*Ant kaboto arba kailinių visados antvelka baltą trinityčio kyriejų, arba ploščių*, Dowkont) — zapoż. z błr. *kirėja* ‘wierzchnie okrycie męskie’ (ĖSBM 5, 39) albo z pol. XVII w. *kireja*, co jest obocznikiem do *kieraja* ‘szeroki, luźny płaszcz, najczęściej podbity futrem; szuba, burka, opończa’ (tu pożyczka z osm.-tur. **kerege* < *kerege* < *kereke* ‘rodzaj zwierzchniej, szerokiej sukni ze zwężonymi rękawami’, zob. Stachowski 324, Sławski II, 153, Bańkowski I, 669). LEW 256 umieścił błędnie s.v. *kýras* ‘kir, czarna materia’. Brak w POLŻ.

kirinti, *kirinu*, *kirinau* gw. ‘drażnić, pobudzać do reakcji, do gniewu’, *prakirà* c. ‘ten, co drwi, szydzi z kogo’. SZ *kir-* stoi w wymianie ze SO *kar-*, por. łot. *karināt* ‘szarpać, targać, pociągać’, *karinātiēs* ‘przekomarzać się’. Prawdopodobnie należy do *kārti* ‘zwisnąć, zwiesić się; wieszać’ (pwk. **kerH-/korH-*), mianowicie przy założeniu, że znac. ‘drażnić kogo’ wywodzi się z ‘czepiać się kogo’. Inaczej BSW 118 (s.v. **karja-*). Por. paralełę znaczeniową w postaci *kibinti* ‘drażnić, nagabywać’ ob. *pakibti* ‘zawisnąć’, *prikibti* ‘przyczepić się’, SO *kabinētis* ‘chwytać się czego’ i ‘szukać zaczepki’. Rekonstrukcja: *kir-V* < **krH-V*, *kar-V* < **korH-V*.

kirka I 1 p.a. gw. ‘ptak mewa, Sterna’ — sb. postverbale od dźwiękonaśladowczego czas. *kiřkti* ‘wydawać cienki głos’ (zob.). Tu może też *kirlė* ‘mewa’. — N.rz. *Kirka*, *Kiřkė*, *Kirkūtis*, *Kiřkupis*.

kirka II 1 p.a. gw. 1. ‘piesznia, łom do wykuvania przerębli w lodzie; kilof’, 2. ‘żerdź do zrywania jabłek’ — zapoż. z błr. *kirka*, -i ‘łom’ (⇐ ros. *kirká*, -i XVII w. ‘oskard, kilof’;

tu może z osm.-tur. *küräk* ‘szufla, łopata’, zob. REW I, 560).

kirkė 1 p.a., *kirka* b.z.a. gw. ‘kościół protestancki, luterański’ (*Žydai turi savo sinagogą, vokiečiai savo kirka* ‘Żydzi mają swoją synagogę, Niemcy swoją kirchę’) — zapoż. z nwn. *Kirche* f. (LEW 257, Čepienė 116; znane też w ros. *kirka* ⇐ dn. *kirke*, zob. REW I, 560). — Germanizmem jest też stpr. obl.sg. *kirken*, *kīrkin* a. *kijrkin* (ENCH), *kirko* GRG 30 «kirche», *Kyrkoy* GRF 55 «Ecclesia» (PKEŽ 2, 193n.). — Cps. *kiřkapis* ‘cmentarz przykościelny’ < *kirk-kapis, złożenie hybrydalne (por. *kāpas*, *kapaĩ*; GL 66 widział tu raczej replikę nwn. *Kirchhof* m.), *kirkpetris* CGL ‘ojciec Kościoła’ – transpozycja nwn. *Kirchenvater* m.

kirkšnīs, -ies 3, 4 p.a., *kirkšnīs* 1 p.a. f. ‘pachwina, zagłębienie między dolną częścią brzucha a górną częścią uda’. SD¹ «kirś» [‘biodro, lędzwie’, SPXVI]³²⁵. War. *kiřkšnas*, *kirkšnē*, *kiřkšnē*, *kirkšnē*, *kirkšnys*, *kirkštis*. Odpowiedniki łot. *ciřkšnis*² ‘pachwina’, pl. *cirkšni*, war. *cirslis*, pl. *ciršli*; *cirkste* ‘wygięcie, zagłębienie podbrzusza’. Jeśli *k* jest spółgłoską wstawioną do *kir-sni-, to formacja może stać w związku z psł. *ker-slo- ‘lędzwie, część pleców między żebrami a miednicą’, por. scs. *črēsla* n.pl. ‘ὀσφύες, biodra, lędzwie’, strus. *čeresla* ts., ros. gw. *čéresla* pl. ‘krzyże, pas’, ukr. *čerésla* ts. (por. ros. gw. *čéreslo* a. *čeresló* ‘krój pługa’ s.v. *keřšlas*), stczes. *třiesla* ts. (czes. *tříslo* ‘pachwina, słabizna’), stpol. *trzosła* ‘lędzwie, uda, okolice narządów płciowych’. Por. REW III, 323, ALEW 493 (brak w LEW). Boryś 651, s.v. *trzustka* nie wymienił lit. odpowiednika. Dalsza analiza niepewna. Jeśli *ker-/kir- wiąże się z pwk. pie. *(s)ker- ‘ciąć’ (por. gr. κείρω ‘obciąć, ostrzyć’), to dla ‘lędźwi’ można by przyjąć znac. etym. ‘wcięta część ciała’, por. fr. *taille* ‘postawa, talia’ : śrlac. *taliāre* ‘ciąć, ucinąć’. — Drw. *kirkšnīnē utelē* b.z.a. ‘weszlona, menda, Phthirus pubis’. gęsi

kiřkti, *kiřkiū*, *kirkiaū* 1. ‘o gęsiach, kurach: wydawać cieni, wysoki głos’, 2. ‘o dziecku: płakać cieni głosem’, 3. ‘krzyczeć, wołać’, 4. ‘skrzypieć’, 5. ‘burczeć w brzuchu’ (syn. *kiuřkti*), 6. ‘cherlać’ (Šlapelis 169) — czasownik o osnowie *kir-k-* z powtórzonego wykrz. *kīr-kīr*. Por. *keřkti* ⇐ *keř-keř*. Wtórne postaci wykrzyknika: *kirk-t* (*gīrkt*), *kyrk-t* o głosie gęsi, czapli oraz *kīrku-kīrku* o głosie kury, o odgłosie kroków, *kiřku-kiřku* o odgłosie skrzypienia. — Z innymi sufiksami: *kirkauti* o głosie gęsi (⇒ błr. gw. *kīrxacь* ‘śpiewać wysokim, piskliwym głosem’, PZB 2, 465), *kirkšėti* 1. o głosie gęsi: *Žąsys kirkši, pamačiusios vanagą arba kad nori lėkti* ‘Gęsi «kirkši», gdy zobaczą jastrzębia, albo gdy chcą lecieć’, 2. ‘mówić, paplać’, 3. ‘śpiewać fałszując’, 4. ‘skrzypieć – o drzwiach’, *kirkšoti* ‘stać – o kurze z nastroszonymi piórami; sterczeć, stać skulonym’, *kirkūoti* ‘skrzypieć, trzeszczeć’. — Postverbalia: *kirka* (zob.), *kiřkilas* 1. ‘płaksa’, 2. ‘ogier’ (por. nazw. *Kīrkilas*, *Kiřkilas*, *Kirkilā*), *kirklīs* ‘wciąż płaczące niemowlę lub dziecko’ (por. nazw. *Kirklīs*), *kirkūtis* ‘pierwsze jajko zniesione przez młodą kurę’ (*Kirkučio niekas nenori pirkti, nes labai mažas* ‘Nikt nie chce kupować «kirkutis», bo jest bardzo mały’). Czy tutaj *kīrkužē* ‘szyszka sosnowa a świerkowa’ (war. *kīrkuža*, *kīrkužys*)?

kirmėlė 3 p.a. 1. ‘robak, glista’, 2. ‘żmija’. SD: *kirmėlės* f.pl. «robactwo; robacy w żywocie», *arimo kirmėlės* «pandry, pandrowie», *kirmėlės mani esti* «robacy mię toczą», *kirmėlė kapūstų* SD¹ «gąsienica», *kirmėlės medžio* «robacy w drzewie», *kirmėlė pūkinė* SD «gąsienica» (syn. *žolinė*); *kirmėlė šilkinė* SP ‘robaczek jedwabny’ [‘jedwabnik, Bombyx mori’] — derywat na -ėl- od rzeczownika *kirmis*, -iēs ‘robak’, pierwotnie może w znac. zdrobniałym. NB. Łot. gw. *ķiřmelis* ‘mól drzewny, kornik; robak, larwa’ jest lituanizmem (ME II, 384). — Drw. *kirmėlaitė* ‘robaczek’, *kirmėlėlė* SD «robaczek», *kirmėlynė* ‘miejsce

³²⁵ Bańkowski I, 680 zwraca uwagę na to, że Szyrwid, pisząc <kirś>, błędnie poprawił omyłkę drukarza z leksykonu Mączynskiego, mianowicie pisownię <krś> (to zamiast *kość*).

pełne robaków, nieczystości; żmijowisko', też 'mnóstwo, masa, duża ilość czego', cps. *kirmēžolēs* f.pl. LEX 'ziola stosowane przeciw robakom jelitowym' (por. *žolē, žōlēš*). — SD *kirmēliu mėnuo* «czerwiec, iunius». Jest to kalka z pol. *czerwiec* ← *czerw*, -ia (czego nie dostrzega Skardžius, RR 4, 30, 35; brak w LEW). Według Sławskiego I, 119 stpol., pol. przest. *czerwiec* miało trzy znaczenia: 1. 'drobny owad, zbierany i przerabiany na barwnik czerwony, *Porphyrophora polonica*', 2. 'roślina, na której korzeniach żyje ten owad, *Scleranthus*', 3. 'miesiąc nazwany tak jako okres zbioru czerwia, tj. *czerwca*'. Drw. wsteczny: *kirmē* 'robak' (por. *skruzdēlē* ⇒ *skruzdē*; *kumēlē* ⇒ *kūmē*). Vb. denom. *kirmēlēti* 'robaczywieć (o drzewie, grzybie)'. — N.rz. *Kirmēlynē, Kirmēliškē, -iškis, Kirmēliupis*.

kirmis, -iēs f. 4 p.a., *kiřmis*, -io m. 2 p.a. f. 1. 'czerw, robak', 2. 'tasiemiec, Cestoda', 3. 'żmija', 4. coll. 'jajeczka pszczół' (*Iš kirmio bičiukai randas* 'Z jajeczek rodzą się pszczółki'). SE *kerm-* jest słabo reprezentowany, zob. s.v. *kermuō*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *cirmis* 'czerw, robak' (obok tego SE *cērme, cērms*² 'dżdżownica, glista ludzka')³²⁶, stpr. *girmis* Ev 'czerw, Made' (por. n.jez. *Kirmys, Kermesse*, AON 63). W słowiańskim do *kirmis* nawiązuje drw. scs. *čřimñũ* 'czerwony', strus. *čřimñũ* 'purpurowoczerwony, rudowłosy', ros. przest. *čermnyj* ts. (war. *čeremnyj*), stserb. *črman* (REW III, 325), pol. przest. i gw. *czyr(z)mny, czermny* 'czerwony', drw. stpol. *czyrzmieñ, -mni* f. 'czerwień', pol. *czermień* bot. '*Calla palustris, Arum maculatum*' (Bańkowski I, 225). Wyraz odziedziczony z pie. **kʷrmi-*, por. sti. *kʷrmi-* m. 'robak', śrpers. *kirm* 'robak, wąż', stir. *cruim*, walij. *pryf* 'robak'. Zob. IEW 649, LEW 257, ALEW 493n. De Vaan 665 zakłada rozwój pie. **kʷrmi-* w **urmi-* (zanik *k*), aby dołączyć tu refleksy łac. *vermis* m. 'robak' i stwn. *wurm* m. ts., goc. *waurms* m. 'wąż'. — BSW 134 wymienił pbsł. **kir-mi-* wraz z war. sufiksalnym **kir-ũ-*, który ukazuje się w słowiańskim. Por. psł. **čřrvĩ* 'robak, czerw', scs. *čřrvĩ* 'σκώληξ, robak', ros. *červb, -vjá* 'robak, larwa owadów', stczes. *črv*, czes. *červ* ts., pol. *czerw, -wia* 'larwa muchówek i błonkówek; larwa pszczoły; pasożyt toczący drzewa, owoce' (por. Boryś 96, Derksen 2008, 93). — Drw. *kirmēlē* (zob.), *kiřminas* 'czerw, robak' – ma odpowiednik w psł. **křmñũ*: scs. *čřumñũ* 'ἐρυθρός, czerwony', strus. *čeremñũ* 'czerwiowy, o barwie czerwia'; *kiřmius* 2 p.a. a. *kirmiūs* 4 p.a. 'larwa pszczoły', też coll. (*Iš kiřmiaus bitēs išeina* 'Z jajeczek wychodzą pszczoły'. *Kirmiaūs daug, o medaus nēr* 'Larw dużo, a miodu brak'), *kirmulỹs* 'robak; żmija', *kirmūtis* 'robaczywy owoc'. Cps. *kiřmgrauža* 'mól drzewny; miejsce stoczone przez niego', war. zdysymilowany: *kiřmbrauža* (war. *kiřmbrauža*); *kiřmgraužos* f.pl. 'proszek natoczony przez mola drzewnego' (por. *gráužti*), *kiřmuogē* bot. 'miechunka rozdęta, *Physalis alkekengi*', roślina lecznicza o właściwościach przeciwzapalnych (por. *uoga*), *kiřmvarpa* 'kornik' (por. *varpỹti*). Vb. denom. *kiřmēti* 'robaczywieć, zwł. o mięsie, być toczonym przez robaki – o drzewie, jabłku' (por. *kermēti* s.v. *kermuō*), *kirmỹti* (zob.). — N.rz. *Kirmijà*. Zob. też nazwy rzeczne wymienione s.v. *kirmēlē*.

kirmỹti, kirmijũ, kirmijaũ 1. 'robaczywieć (o jabłkach, grzybach), być zżerany przez robaki', 2. 'gnić (o sianie, zbożu, kartoflach i o chałupie)', 3. przen. 'długo spać, wylegiwać się w łóżku; próżnować, nie pracować' — vb. denom. od *kirmis* (zob.). — Neoosn. *kirmij-*: *kirmijimas, kirmỹjimas* 'robaczywienie (owoców); uchylanie się od pracy, próżnowanie', *sukirmijēlis* 1. 'robaczywy owoc', 2. 'ktoś niedomagający'. — Neoosn. *kirmy-*: *kirmỹtojas* 'śpioch', cps. *kirmỹžolē* bot. 'komosa piżmowa, *Chenopodium anthelminthicum*' (używana jako środek do usuwania robaków z ustroju człowieka), 'rzepicha błotna, *Nasturtium palustre*', 'wrotycz pospolity, *Tanacetum vulgare*' (zwalcza pasożyty, odstrasza muchy, komary i kleszcze); *kirmỹžolē* bot. 'rdest wężownik, *Polygonum bistorta*' (lek ściągający w biegunkach i nieżytach jelit).

³²⁶ Lituanizmem jest łot. *ķiřmis* 'robak, zwł. mól drzewny, kornik, chrząszcz drążący chodniki pod korą lub w głębi drzewa; proszek przezeń natoczony', por. ME II, 384 n.

kirna 1 p.a. gw. 1. 'korzeń drzewa lub krzewu u/na brzegu rzeki', 2. 'miejsce podmokłe (błoto, łąka) z kępami i krzakami', 3. 'łom drzew, pni nad jeziorem, na bagnie, zwał korzeni naniesionych przez wodę', 4. 'pień (ostrzy) po wyrąbaniu łoży, wierzby', 5. 'naręcze różg', 6. 'mnogość, gromada, tłum; kłębowisko robaków, żmij'. Pl. *kirnos* 'miejsce zabagnione ze sterzącymi pniami, trudne do przejścia'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kirna* f. '(gruby) konar drzewa; rozdwójony korzeń, np. u marchwi', drw. *kirnáty* 'rozdwójony; o zębie: podwójny' (PZB 2, 465). — Nawiązanie stpr. *kirno* EV 'krzak, krzew, Struch [Strauch]', nazwa lasu *Kirno*, *Kirne*, n.m. *Kyrnen* (AON 63). Formacja na SZ *kir-* ← *ker-*, por. *kēras* 'karcz, krzak'. Nie można nie odnotować podobieństwa *kirna* do *kirba* 'grunt błotnisty, mokradła' (zob.). — Oboczny refleks SZ *kur-* widać w rcs. *kūrījī* 'korzeń'. — N.m. *Pakirně*, *Pakirniai*. Czy tu też *Kirnēs* 2x, *Kiřnaičiai*?

kiřpti I, *kerpū*, *kirpaū* 'strzyc, ciąć nożycami, ścinać (włosy, wełnę, sierść)' : łot. *cīrpt*, *cērpū*, *cīrpū* 'strzyc'. Typ odmiany jak *kiřsti*, *kertū*. Odpowiednik psł. *čīrpq, *črēpti (pbsł. *kirp-/kerp-), por. scs. *počrīpq*, -črēti 'zaczerpnąć, nabrać', stczes. *črpu*, *črīeti* 'nabierać, czerpać', stpol. *naczarli* wody 'naczepali wody' (inf. *naczerzeć). Typ odmiany jak *tepq*, *teti* 'uderzać' (Vaillant III, 155n.). Iter. *čīrpati, *čīrpjō 'czerpać' (pbsł. *kirp-ā-, *kirp-je/o-), por. scs. *črīpati*, -ljo, ros. *čérpatb* (ros. gw. *čérpatb* 'rwać, szarpać'), pol. *czerpać*, -pię 'wydobywać (czym, skąd)'. Do pie. *(s)kerp-, SZ *(s)krp- 'uciąć, zerwać, oderwać' (LIV² 559), por. SZ łac. *carpō*, -ere 'skubać, zrywać', gr. *kárpōs* 'owoc'. Dyferencjacja znaczeniowa: 'ciąć, ścinać' (lit.) ⇒ 'skubać, zrywać' (łac., ros. gw.) ⇒ 'czerpać, wydobywać' (słow.), por. Jēgers 1966, 25. Zob. BSW 129, LEW 257n. ESJS 668, Boryś 95. — Drw. *nusikiřpdinti* 'kazać sobie ostrzyć włosy na głowie'. Nomen *kérpē* 'wierzchni okrawek brukwi, marchwi, rzodkwi; ogryzek jabłka' (akut niejasny). Tu może łot. *ķerpis* «einer, der gern zugreift, ein Dieb» (Berneker I, 171; ale zdaniem ME II, 368 raczej do *ķert* «greifen, haschen, fangen; erreichen, ereilen»). — Podwójny refleks SZ *kirp-/kurp-*, por. 1° SZ *kirp-*: *atakirpos* f.pl. SD «barwica, barwiczka postrzygana» ['kosmki, kosmaczna w tkaninie', SPXVI] (syn. *nuokirpos*, *kurias nukirpa kirpėjai nuog gelumbės*), *kiřpčius* 'włosy przystrzyżone na czole, grzywka; osoba o tak przystrzyżonych włosach' (w kwestii neosuf. -čius zob. *sūkčius*), *kirpelė* SD «barwierka» ['golarka, fryzjerka', SPXVI], *kirpša* c. 'kto ma krótko ostrzyżone włosy' (⇒ *kiřšiai* m.pl. 'grzywka'), *kirptuvė* SD «barwiernia» ['pomieszczenie przeznaczone do golenia i strzyżenia', SPXVI], *kirptūvės* f.pl. 'poczęstunek po zakończeniu strzyżenia owiec', *pakirpimas švintas* SD «postrzyżyny na duchowny stan» ['tonsura'], *pakirpnyčia* SD¹ «postrzygadlnia, tonstrina», *pakirpos* SD «postrzyżyny od sukna» (syn. *pakirpinės*). Cps. *avikirpės* (zob. *avis*), n.m. *Kiřpkalnis*. Por. łot. *ciřpa*, *ciřpis* 'sierp'. Alternant z s-mobile: *skiřpstis* (zob.). 2° SZ *kurp-*: *kuřpti* (zob.), *kūrpē* (zob.). Paralele: *dir-/dur-* (*derū*); *gir-/gur-* (*geriū*); *ring-/rung-* (*rengiū*). — SO *karp-*: *karpinėti* iter. 'wycinać, kroić', *karpyti* (zob., tam też nomina), *karpstyti* 'strzyc po trochu; uwiązywać konia'.

kiřpti II, *kirpstū*, *kirpaū* 'zaczynać kisać; o mleku: zsiadać się, ścinać się' (*Vasarą pienas greitai apkiřpsta* 'Latem mleko szybko kiśnie') — dyferencjacja znaczeniowa i fleksyjna czasownika *kiřpti*, *kerpū* 'strzyc, ścinać nożycami' (paralela: *kiřsti* I ⇒ *kiřsti* II). Por. pol. *ścinać się* 'o niektórych płynach: przejść ze stanu ciekłego w stan stały, tężeć, krzepnąć, zestalać się'.

kirst-, neoosnowa wyabstrahowana 1° z formy *kiřstas*, ptc. prt. pass. do *kiřsti* 'sieć, ciąć', 2° z formy *kirstyti < *kirs-sty-, frq. do *kiřsti*. Drw. *kirsčioti* 'uderzać, rąbać' (drw. na -o- od neoosn. *kirsč-* jak w prt. *kirsčiau, por. *kilsčioti*, *riščioti*), ⇒ *kirsčiomis* adv. SD «siekiem»; *kirstelėti* 'ciąć przez chwilę', *kirsterti* 'zrobić wymówkę; mocno zagrać (o muzykantach, dosł. 'zaciąć'); zapłacić'. Nomina: *kiřstas* 'lancet' (por. *dāigstas*, *kaļstas*, *skiřpstas*), *kirstē* 'miejsce ukąszenia żmii' (*Iščiuļpk kiřstę ir išķysi* 'Wyssaj «kirstē» i

wyzdrowiejesz'), *kirstiklis* 'lancet' (neosuf. -ikl-, zob. *šaudiklis*), *kirstis* f. 'wyrąb w lesie, poręba', też 'czerw, robak' (por. *slistis*, *svirstis*), °*kirstys* w n.rz. *Rąskirstys* (z *Rąst-kirstys, por. *rąstas*), *kirstukas* 1. 'poręba', 2. 'lancet', 3. 'ktoś skłonny do zaczepki', 4. 'ryjówka, kretomysz, Sorex', ⇒ *kirstuklis* SD «puszczadło» ['narzędzie do zacinania żyły, do puszczenia krwi', L.]; *kirstūvas* 'kilof, oskard', SD też «puszczadło», *kiřstuvė* 'narzędzie do obróbki kamienia żaren'.

kiřsti I, *kertū*, *kirtaũ* 1. 'siec, ciąć, ciąć batem, rąbać siekierą', 2. 'uderzać dziobem, uderzać kłami (o dziku)', 3. 'żąć żyto (kosą, nie zaś sierpem)', 4. 'żądlić', 5. przen. *lietūs keřta* 'deszcz zacina', *atkiřsti* 'odrabiać', *iřkirsti* DP 'wykluć, usiec, wyciąć', *prakiřsti* 'przerąbać, wyrąbać (przerębel); przebić dziobem', *uřkiřsti* 'zaciąć, naciąć; zagrozić (drogę); trzasnąć (z bicza); dać klapsa'. SD *kertu* «siekam» (syn. *kapoju*), «tnę». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *cirst*, *cērtu*, *cirtu* 'rąbać siekierą, mieczem; chłostać różgą, batem; bić ręką; budować, stawiać', stpr. *kyrteis* GRA 78 'bij! uderzaj!' (zob. ALEW 495n., PKEŽ 2, 199). Do pie. *(s)kert- 'ciąć, przecinać' (LIV² 559n.), por. wed. *vi akřtas* aor. 'przeciął, rozciął', orm. *k'ert'em* 'zdzieram skórę', alb. *qeth* 'tnie, strzyże', łac. *cortex*, -*icis* m.f. 'kora; łupina'. Ze słowiańskiego por. rcs. *čřrtu*, *čřřsti* 'ciąć, rznąć', strus. *očerte* 'oznaczył granicę' (scil. zaciosami); ros. *čėres* 'wąska sakiewka obwiązywana wokół pasa lub nogi', pol. *trzos* 'skórzany pas podróżny na pieniądze' (*kert-so-). Pwk. *(s)ker-t- jest paralelnym do *(s)ker-p- 'obcinać, zrywać' (zob. *kiřpti*) i *(s)ker-H- 'oddzielać' (zob. *skirti*) rozszerzeniem elementarnego pwk. *(s)ker- 'strzyc, drapać, ciąć'. Por. gr. *κείρω* 'obciąć, ostrzyc, ścinać, wycinać', SO stisl. *skar* 'strzygł, ciął'. — SD: *apkertu* «obrabiam, obrębuję», *apkertu kų* SD «oócam kogo, siekę kogo», *apkertu žmogų* SD «obcinam człowieka» ['zabić kogo przez obcięcie głowy'], *ařukertu* SD «zarębuję na obiad» (syn. *mėšos kirtimas*), *ařukertu arklį* SD «zacinam konia», *ařukertu kelių* SD «zarębuję drogę», *nukertu* «ścinam kogo», *pakertu* SD «podcinam drzewo; podrynam co» (syn. *papjauju*). Refl. *kiřstis* 'przecinać się' (*keliaĩ keřtasi* 'drogi się przecinają'), *apsikirst* SD «obrać się» ['wykonywać wokół siebie zasięki ze zrabanych drzew', SPXVI], *ařusikirto* «zatretował się koń» ['obraził się w nogę', L.]. — Nomina na SE *kert-*: *keřslas* (zob.), *kertamas miřkas* SD «rębny las», *kertė* (zob.). Tu prawdopodobnie też *uřgertas* < *uřkertas (zob.). Nomina na SZ: zob. *kirt-*. — SO *kart-*: **kartyti* (iter.), por. postverbalia: *apykarta* 'ogrodzenie z wysoko uciętych drzew, okół; okolica', *apikartas* 'drewniane szkielet stodoły' (por. n.m. *Apikartaĩ*, *Apkartaĩ* 6x), *įkarta* 'nacięcie', *iřkarta* a. *iřkartas* 'wyrąb, poręba w lesie' (n.m. *Įřkartai*, n.rz. *Įřkartas*), *kartà* (zob.), *kařtas* (zob.), *kartūs* (zob.), *prākartas* (zob.), *prakartė* 'pasma zbyt wysoko zżętego zboża lub trawy', *sānkarta* 'przecięcie dróg', *uřkarta* m.in. 'ogrodzenie pola a. łąki'. — Czasowniki pochodne od *kirt-*: *kirtailióti* 'obcinać po trochu, np. gałęzie od pnia' (por. neosuf. -ailio- s.v. *gỹvalioti*), *kirtinėti* 'rąbać po trosze'. — Neopwk. *kirs-* (≠ *kiřsti*): *kirsnóti* 'rąbać po trosze', *atsikirsdinėti* 'ostro sobie odpowiadać, odcinać się', *atsikirsdyti* ts., nomina: *kiřslas* 'łom, sztanga do kruszenia muru', też 'lancet, skalpel', *kirmsas* b.z.a. 'cięcie, raz', *kiřsnė* 'poręba'. Zob. też *kirst-*.

kiřsti II, *kirstū* (*kirt-stu), *kirtaũ* 1. 'o mleku: zaczynać gorzknieć' (*Kiřsta pienas, ilgai nesurūgdamas*), 2. 'gęstnieć, tężeć, zastygać, krzepnąć (np. o krwi)' — specjalizacja znaczeniowa i fleksyjna czasownika *kiřsti* I, *kertū* 'ciąć, rąbać'. Paralela: *kiřpti* I ⇒ *kiřpti* II.

kirt-, nomina na SZ od *kertū*, *kiřsti* 'siec, ciąć': *apkirtimas* SD «obrab, obrona woienna» ['zasięki, osłona ze zrabanych drzew'], *apkirtis kareivijų* SD «obrab, obrona woienna», *ātkirtis* 'odcięcie się; ostra odpowiedź', SD «odsiecz», *atkirtos* SD f.pl. «żużel rozmaita», *kirtà* 'bicie, lanie jako kara', *kirtėjas* 'drwal, rębacz, kosiarz', *kirtėklis* 'żniwiarz, kosiarz', *kirtikas* 1. 'rębacz, kosiarz' (n.m. *Kirtikai*), 2. 'kilof, piesznia do lodu', *kirtiklis* 'kilof, oskard', *kirtimas* 'rąbanie, wyrąb, poręba; koszenie kosą; wziętka w kartach', SD też

«dzwonko ryb; szrot ryby» [‘odcięty kawałek’], *kirtinỹs* ‘poręba; zrąbane drzewa’, *galvos nukirtimas* SD ‘ścięta śmierć’ [‘kara śmierci’], *nukirtimas žmogaus* SD ‘ścinanie ludzi». Por. n.m. *Kirtimai* 3x; *kiřtis* (zob.), *sánkirta* ‘przecięcie; skrzyżowanie’ (war. *sánkarta*; syn. *sánkryža*). Cps. *kirtāvietē* ‘wyrąb, poręba; przodek w kopalni węgla’ (por. *vietā*), *mālkakirtis* ‘pora rąbania drew’, *malk(a)kirtỹs* ‘kto rąbie drwa’ (por. *mālka*).

kiřtis, -čio 2 p.a. 1. ‘cięcie, cios; uderzenie, klaps’, 2. ‘przebiecie w kartach’, 3. gram. ‘przycisk, akcent wyrazowy’ (⇒ *bekiřtis žōdis* ‘wyraz nieakcentowany’) — dewerbalne abstractum na -ja- od SZ *kirt-*, por. *kertũ*, *kiřsti* ‘sieć, ciąć, rąbać, żąć’. Odpowiednik strp. *kirtis* EV ‘cięcie, cios, Hawe [Hieb]’. Paralele: *liņkis* ← *liņkti*; *vīngis* ← *vēngti* (GJL II, § 83).

kiřvis, -io 2 p.a. ‘siekiera’ (*Kirvio yr du galū – kertamasis ir muřamasis* ‘Siekiera ma dwa końce: tnący [ostrze] i bijący [obuch]’), 2. przen. ‘szorstki, obcesowy człowiek’. SD: *kirvis* «siekiera», *kirvis ratadailiũ* «bartą», *kirvis dalginis* «halabart», *kirvis ir kaponē* «oskard». Odpowiedniki bśl.: łot. *cīrvis*, -vja ‘siekiera’, ros. gw. *červ* ‘sierp’ (BSW 135, LEW 259, ALEW 497). Rzeczownik na -ja- od neoosn. *kirv-* ← **kir-ua-* pochodzenia dewerbalnego. Por. *kir-* jako SZ od **ker-*, należącego do pwk. pie. *(s)*ker-* ‘strzyc, ucinąć; skrobać’ (LIV² 556n.), gr. *κεῖρω* ‘obciąć, ostrzyć; ścinać, wycinać’ < *(s)*ker-je-*; stisl. *skera* ‘strzyc, ciąć’, alb. *shqerr* ‘rozrywa, rozszarpuje’, orm. *k’erem* ‘zeskrobuje, zdrapuje’. Zapoż. bałtyckie w fiń. i est. *kirves* ‘siekiera’ (Liukkonen 1999, 81). — Drw. *kirvelis* SD «siekierka», *kirvelnykas* SD «halabartnik», *kirvỹnas* ‘marna, tępa siekiera’, *kiřvinē* a. *kirvinē* ‘miejsce na ścianie, gdzie zawiesza się siekiere, hak na siekiere’ (por. *šāukštine* ← *šāukštas*), *kirvinỹčia* a. *kirvinỹčiā* ‘deska na ścianie do zatknięcia siekiery’ (LEX ‘Axenbrett’), też ‘pas do zatknięcia siekiery na biodrze; pętelka wszyta przy kołnierzu płaszcza, wieszak’, *kirvũkas* ‘siekierka’ i ‘walet w kartach’ (syn. *kaplỹs*). Cps. *dalgiakirvis* SD «bardysz» [‘kij z siekiere na kształt halabardy’, L.] (por. *dalģis*), *kirviākotis* a. *kiřvia-* ‘toporzysko, rękojeść siekiery’, war. *kiřkotis* (por. *kōtas*); *kirviāmalkēs* f.pl. ‘drobne drwa, szczapy’ (por. *mālka*), *kirviāpentē* ‘obuch siekiery’ (por. *pēntis*), war. *kiřpentē*. Jęz. literacki zna człon I w postaci *kirva-*: *kirvākotis* (tak już SD, s.v. «toporzysko»), *kirvāmalkēs*, *kirvāpentē*.

kiřzinti, *kirzinũ*, *kirzinaũ* gw. ‘pomalu iść, wieźć się; wlec się’ obok *kiuřzinti* ts. Bez etymologii. — Zapoż. litewskie w bśl. gw. *kirzac̆*: *Idze pamalu, kirzaja* (PZB 2, 464).

kisiēlius, -iaus 2 p.a. 1. ‘rzadka kasza z zakwaszonej mąki owsianej’ (m.in. SD «kisiel» [‘potrawa z mąki rozczynionej wodą i poddanej fermentacji, rodzaj żuru’, por. *kisieć* ‘fermentować’, SPXVI]), 2. przen. ‘rzadkie błoto na drodze’ — zapoż. ze stbśl. *kiselb* ‘kwaśna potrawa zrobiona na mące’, por. bśl. *kisēlb*, *kisjaljũ*. Por. Būga, RR III, 777, SLA 102, ZS 29, LEW 259. War. *kisēlius*, *kỹselis*, *kisiēlis*, *kisiēlē*. Cps. *kisiēlmaĩsis* ‘mąteвка do mieszania kisielu’ (por. *maiřyti*), *kisiēlpienis* ‘zaczyn owsiany, z którego gotuje się kisiel’ (por. *pīenas*).

kĩsti I, *kisũ*, *kisiaũ*: *užkĩsti* gw. ‘zapełnić suszarnię tym, co ma schnąć (zboże, siano, len itp.)’ — pwk. *kis-* stanowi prawdopodobnie st. zanikowy typu *TiT* ← *TeT* do **kes-* (por. pie. **kes-* ‘doprowadzać do porządku’, LIV² 357), o czym zob. s.v. *kāsti*. Paralele: *sik-* ← **sekti*; *sig-* ← *sēgti*; *tis-* ← *tesēti*. Inaczej LEW 259, gdzie próba połączenia *kĩsti* z *kĩsti* ‘wsuwać, wsadzać’ jest ze względów głosowych mniej nieprawdopodobna. — Drw. *ātkisas* ‘zboże rozłożone do suszenia w piecu’ (← **atkĩsti*), *kisĩmas* ‘zboże rozłożone do młócenia, do suszenia w suszarni’, JU: ‘nastawienie zboża w osieci, zboże nastawione’. Nie widać śladu SO †*kais-* ← *kis-*.

kĩsti II, *kitũ* (war. *kintũ*), *kitaũ* gw. ‘mieć zamiar, zamierzać; przyrzec, obiecać’ (*Jis man buvo malkũ pakĩtēs, bet dabar supykom, tai negausiu* ‘On obiecał mi drewna, ale teraz się pokłóciliśmy, to nie dostanę’), *pakĩsti* ‘zamierzyć co; obiecać’, *sukĩsti* ‘postanowić’ (*Kai sukiñta važiuoti, jų nebenulaikysi* ‘Jak postanowią jechać, to już ich nie powstrzymasz’),

užkisti ‘zapragnąć, zachcieć czego’ (*Sunku perkalbėti, ko jis užkišta* ‘Trudno odwieść go od tego, co mu się zachce’). Formacja na SZ *kit-* od *ket-*, zob. *ketėti* ‘zamierzać’. Neoapofonia *TeT* ⇒ *TiT* też w *ked-* ⇒ *kid-*; *bed-* ⇒ *bid-*; *tek-* ⇒ *tik-*. — Neopwk. *kint-*: *kinti* (zob.).

kišti III, *kišta*, *kido*, zwykle z prvb. *ap-*, *pa-*, *su-* 1. ‘rwać się, strzępić się (o odzieniu, o strzesze)’, 2. ‘obruszyć się, obsunąć się, oderwać się, odpaść (np. o gzymsie) — prs. infig. na SZ *kid-* ⇐ *ked-* o funkcji inchoativum do *kèsti*, *kedėti* ‘rwać się, strzępić się’ (zob.). Typ apofoniczny *TeT* ⇒ *TiT*, wzorowany na *ReT* ⇒ *RiT*. — Drw. *kidėnti* 1. ‘czochrać wełnę po raz pierwszy’, 2. ‘nieść z trudem, dźwigać, taszczyć’ (por. pol. *targać* ‘szarpać, czochrać’ i ‘dźwigać, nieść z trudem’), *iškidėti* ‘wystrzępić się’, *kidinti* ‘czochrać (wełnę)’. — Fonetycznym dubletem do *kid-* jest *kiud-* w *kiūsti*, *kiūnda*, *kiūdo*, por. *nukiūsti* ‘oberwać się, postrzępić się (o odzieniu, o strzesze)’, zob. LD § 66. Drw. *kiudà* ‘strzęp’. Paralela: SZ *kiūžti* ob. *kižti* ⇐ SE *kež-*. Zdaniem LEW 261 «Das *iu* von *kiūsti*, *kiudà* ist affektisch-despektierlicher Natur».

kišėnė 2 p.a. 1. ‘kieszeń, woreczek przszyty do spodni, fartucha’ (*i kišėnę kišaũ* ‘wsunąłem do kieszeni’), 2. ‘kieszeń u siodła’, 3. ‘sąsiek w stodole do składania zboża zżętego w małej ilości’. Analiza: *kiš-enė*, deverbativum od *kišũ*, *kišti* ‘wsuwać, wpychać’. Z obocznym suf. *-anā-*: *kišana* ‘wojłok wsuwany pod chomąto lub pod siodło’. Znacz. etym. ‘suniecie, wsuwanie do czegoś’, stąd ‘miejsce przeznaczone do wsunięcia czegoś’. Paralele: 1. *virtėnė* ‘przewracanie się’ (n.act.); ‘miejsce na drodze, gdzie wywracają się wozy’ (n.loci), 2. *kepėnė* ‘pieczenie; spiekota, upał letni’ (n.act. do *kepũ*, *kėpti*), ‘pieczeń’ (n.rei), 3. *perėnė* ‘chłostanie ciała wienikiem w łaźni’ (n.act. do *periũ*, *peĩti*) i ‘łaźnia’ (n.loci). — Szeroko znany war. *kešėnė* ‘kieszeń’ może być uwarunkowany przez prs. **kešu* (dawniej należące do inf. *kišti*), z czasem zastąpione przez prs. infig. *kemšũ* (zob.). Por. SE w drw. *kepėnė*, *perėnė*. Na temat wariantu w SO *kaš-*, *kašėnė*, zob. s.v. *kemšũ*. — War. m. *kišėnius* lub *kešėnius*, może być umotywowany formą dualną na *-u*, por. *Du kišėniũ iškračiau* ‘Dwie kieszenie wyróciłem’. — Drw. *kišėninis* ‘kieszonkowy, noszony w kieszeni’, *kišėniõkas* ‘kieszonkowiec’. Cps. *kišėnpinigiai* m.pl. ‘kieszonkowe’ (por. *pinigai*), *kišėnvagis* ‘złodziej kradnący z kieszeni a. torebek’ (por. *vagis*). — NB. Wyras polski *kiszenia* (przest.), dziś *kieszeń* jest zapożyczeniem albo wprost z jęz. litewskiego (*kišėnė*), albo przy białoruskim pośrednictwie (por. *kišėń, kišėnja*, stbłr. *kešėnja, kišėnja* ⇐ lit. *kišėnė*), zob. Smoczyński [1985] 2001, 428n. Por. ukr. *kyšėnja* (ESUM II, 440).

kiškà 2 p.a., pl. *kiškos* pot. 1. ‘noga u zwierzęcia, noga od kolana do biodra’, 2. ‘skok u zająca’, 3. ‘goleń, podudzie’, 4. ‘nogawka spodni’. Odpowiednik łot. *ciska* ‘biodro, skok u zająca’, war. *cisks*. Niejasne. Wysunięto hipotezę przestawki z **kikša*, formacji z sufiksem *-sā-, takim, jaki ukazuje się m.in. w sti. *kakšā-* ‘pacha’ i łac. *coxa* ‘biodro, kłęb u zwierzęcia’ (LEW 260, za Endzelinem; ALEW 497). — Drw. *trumpakiškis* ‘krótkonogi’ (por. *truṃpas*). Zob. też syn. *kinka*.

kiškis, *-io* 2 p.a. ‘zając, *Lepus*’ — prawdopodobnie jest to decompositum od *ilgakiškis*, *-ė* ‘istota o długich goleniach, udach, nogach’, por. *Ilgakiškis vėjasi trumpakiškį* ‘Długonogi goni krótkonogiego’. *Ėjo kiškis ilgakiškis sykiu su ežiu lenktynių* ‘Biegał raz zając długoskoki z jeżem na wyścigi’. W II członie złożenia tkwi drw. od sb. *kiškà* m.in. ‘noga od kolana do biodra, skok u zająca’. Paralela semazjologiczna: łac. *pernīx*, *-īcis* ‘chyży, prędkie, żwawy’ to przym. na *-īk-* od *perna* ‘u zwierząt: tylna część uda, szynka’. Zob. też LEW 260, ALEW 497n. — Drw. *kiškaitė* ‘zajęczycza’, *kiškė* ts., *kiškenà* ‘zajęcza skóra; czapka z takiej skóry’, *kiškėkas* ‘podrosły zając’, *kiškiena* ‘zajęcze mięso’, *kiškienė* ‘zajęczycza’, *kiškiškas* ‘czujny – o śnie’, *kiškīnis* ‘zajęczy’ (⇒ *kiškinis* sb. m. ‘sokół, Falco’, SD *vanagas kiškinis* «rarog, accipiter leporarius»). Zdrob. *kiškėlis* ‘zajęczek’, war. *kiškėlynas*, *kiškiõkas*, *kiškiukas*, *kiškūtas*. — Sufiksalna neoapofonia *i* (SZ) ⇒ *y* (SP) łączy formy *kiškinas* ‘wielki zając’ i

kiškýnas ‘mały zając; marny zając’ (por. *kiaušinė* i *kiaušynė*). — Cps. *kiškiaguolis* ‘leże zająca’ (por. *guðlis*), *kiškiakaptis* ‘wygrzebane w śniegu legowisko zająca’ (zob. *kàpti*), *kiškiakelis* ‘zajęcza ścieżka wygnieciona w śniegu’ (por. *kēlias*), *kiškiašūdžiai* m.pl. ‘zajęcze łajno’ (por. *šūdas*), *kiškiatakis* ‘zajęcza ścieżka’ (por. *tākas*). — W wypadku cps. SD <kiškiaimis> «rarog» [‘jastrząb polujący na zające’] obecność członu złożeniowego *kiškia-* zaleca analizę **kiškia-imys*, tj. z n.agt. **imys* od *imti* ‘wziąć, jąć’ w II członie. Znacz. etym. ‘(ptak) porywający zające’. Paralela: <unkščiaimis> s.v. *ánkščia*. — Nazw. *Kiškis*, *Kiškys* (⇒ pol. *Kiszkis*), *Kiškėnas*, *Kiškionis*, *Kiškiūnas*. N.m. *Kiškiai*, *Kiškiaĩ*, *Kiškėliai* 2x, *Kiškėlišės*, *Kiškėlviečiai*, *Didkiškė*.

kišti, *kišu*, *kišaũ* (war. *kišiaũ*) ‘wsuwać, wsadzać, wpychać (do worka), wtykać; ładować siano na wóz (upychając, ugniatając je)’, *kišti kóją* ‘podstawiać nogę, przeszkadzać, wadzić’, *kišti duris* ‘otwierać drzwi’, *kišti nosį* ‘wtykać nos’. Cps. *atkišti* ‘odsunąć zasuwę u drzwi, otworzyć; odkorkować butelkę’, *ikišti* DP ‘wpuścić’, *ikišu* SD «wrażam; wtykam», *ikištas* SD «wetkniony», *pakišu kam ką* SD «potykam co komu», *pérkišti* ‘przetknąć, przewlec (przez środek)’, *prakišti* ‘przesunąć; stracić, roztrwonąć; ponieść klęskę’, *prikišti* ‘przysunąć, przybliżyć; napchać’. Refl. *kištis* ‘wtrącać się, mieszać się’, *įsikišu* SD «wmykam się; wtrącam się w co» (syn. *įsimaišau*), *prasikišti* ‘wysunąć się, zmarnować się’, *mán nesikiša* ‘nie obchodzi mnie, nie w głowie mi’. — Morfem *kiš-* przedstawia formę SZ typu *TiT* ⇐ *TeT* do pwk. *keš-*, zaświadczonego w infigowanej osnowie *kemš-* (zob. *kemšu*), poza tym w nominach: *kešėnė* ‘kieszėn’ (zob. *kišėnė*), może też *kešaĩ* m.pl. ‘drewniana ławka z oparciem, umocowana na saniach’ (*Pritaisiau prie ragučių kešus, tai dabar bus gera sėdėt* ‘Przyszykowałem w saniach ławkę, to teraz będzie wygodnie siedzieć’). Pwk. *keš-* nie ma wyraźnych nawiązań. Transponat ie. **kekš-*. Por. LEW 260, ALEW 498. — Drw. *kišdinėti* iter. ‘wsuwać, wtykać’. Nomina: *kišalas* ‘polewka, sos; przekąska zabierana w drogę lub do pracy’, *kišana* ‘wojłok wsuwany pod chomąto lub pod siodło’, *kišėlė* ‘kieszonka’ (⇒ *kišėlninkas* ‘złodziej kieszonkowy’ z **kišėlininkas*³²⁷ (kalka z pol. *kieszonk-owiec* ⇐ *kieszonka*), *kišėnė* ‘kieszėn’ (zob. *kišėnė*), *kišimasis*, *-mosi* ‘wtrącanie się, mieszanie się (do cudzych spraw)’, *kišūrą* ‘szyber’, przen. ‘puszczalska’, *prikišis* ‘zarzut, przytyk, pretensja’, *prikištinė* ‘zaczepka’. Neopwk. *kiš’-* (⇐ gw. *kišiaũ*): *kišióti* ‘wtykać’ (por. *giniaũ* ⇒ *ginióti*). — WSZ *kyš-*: *kyščioti* a. *kyščióti* ‘wysuwać się, wysuwać głowę (przez okno); wsuwać, wtykać; dawać po trochu; często wchodzić i wychodzić’ (*atkýščioti* ‘zwracać dług w małych kwotach, ratach’), *kyšėti*, *kyšiù* (3 os. *kýši*), *-ėjau* ‘wystawać, być wysuniętym, sterczeć’, SD <kiši> «tkwi co w czym», *kyšoti*, *kyšau*, *-ojau* ‘sterczeć, wystawać, tkwić w czym’, war. *kýšioti* (neosuf.). Nomina: *kyšà* ‘otwór w dachu; czeluść; fartuch z kieszenią’, *kýšas* ‘fartuch’, *kýšis* ‘zatyczka; łapówka’ (⇒ *kyšiáuti* a. *kyšinėti* ‘brać łapówki’, *kýšininkas* ‘łapownik’), *kyšýnas* ‘młody gęsty las’ i ‘gęsto zasiane miejsce na polu’ (syn. *kiesà*), *kyšulýs* ‘przyładek, cypel’, *kýštis* ‘zatyczka, zasuwka’, *prikyštė* ‘fartuch’. — Neoapofonia *kiš-* ⇒ *kies-*: *kiesà* (zob.). Neoapofonia *kiš-* ⇒ *kaiš-*: *kaišyti* (zob.).

kitáika 1 p.a. ‘połyskująca tkanina jedwabna, tafta, nankin’, war. *kiteika* b.z.a. — zapoż. ze stbłr. *kitajka* ‘gatunek tkaniny jedwabnej lub bawełnianej’, por. błr. *kitájka*, *-i* ‘tkanina jedwabna przywożona z Chin’, ros. *kitájka* ‘nankin’ (ĖSBM 5, 42n.).

kitas I, -à 4 p.a. 1. ‘inny’, SD «inszy» (*Kiti metai – kiti lapai* ‘Inny rok – inne liście’), 2. ‘drugi’ (*Nei pats valgo, nei kitam duoda* ‘Ani sam nie je, ani drugiemu nie daje’. *Jie vienas kito bijo* ‘Oni boją się jeden drugiego’), 3. ‘jeden z dwóch’ (*Kitas giria, kitas peikia* ‘Jeden chwali, drugi gani’. *Šie du sunkiai sirgo: kits raupais, antras kaulų liga* BRP ‘Ci dwaj ciężko

³²⁷ Akut jest tu pewnie następstwem wzdłużenia po synkopowaniu samogłoski sufiksu, podobnie jak w *kėlnės* < *kėlinės* lub *kėlgrinda* < *keliagrinda*.

chorowali: jeden na trąd, drugi na reumatyzm'). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *cits*, stpr. *kittan* obl.sg. 'inny' (*kittans* obl.pl.). Wyraz bez solidnej etymologii, zob. LEW 260n. Ostatnio ALEW 499 postuluje temat pronominalny *kita- wywodzący się ze złożenia *ki-tas, paralelnego do *ši-tas*, i porównuje pronominalne *ki- w scs. *čīto*, ros. *čto* 'co'. Znacz. etym. 'wer auch immer' ⇒ 'anderer'. — Temat *kita-* dał podstawę vb. denominativum *kintū* 'staję się innym, zmieniam się' (*kitaũ*, *kisti*), z kolei werbalny pwk. *kit-*, zinterpretowany jako st. zanikowy, dał początek derywacji neoapofonicznej: 1° *kit-* ⇒ SP/SE *keit-*: *keičiũ*, *keĩsti* 'zmieniać' (zob.), 2° *kit-* ⇒ SP/SE *kiet-*: żm. *kiečiũ*, *kiẽsti* ts. i 3° *kit-* ⇒ SP/SO *kait-*: *kaitýti* (zob. *keĩsti*). — Drw. *kitaĩp* 'inaczej', BRB *kitaipo* (por. *kaĩp*), *kitóks* 'inny, nie ten' (z *kit-toks dosł. 'inny taki'), *kitą sýk* 'innym razem', *kitadà* 'niegdyś' (*kitad* DP 'czasem'), *kitkas* (zob.), *kitlius* 'kto robi tak, jak inni; ktoś niesamodzielny, naśladowujący innych', *kitódas* 'odmienny' (por. łot. *citāds* 'innego rodzaju, inaczej wyglądający'), *kitódai* adv. 'inaczej' (por. łot. *citādi* 'w inny sposób; kiedy indziej, wcześniej'), *kitókias* DP 'w inszej postawie', *kitókiaip* DP 'inaczej' (⇒ *kitokybē* SD «rożność, różnica», *kitokystē* SD¹ «rożność», *kitókumai* DP m.pl. 'rożności'), *kitóniškas*, gw. *kitõniškas* 'inny, nie taki, odmienny' (neosuf. -*onišk-*, por. *vienõniškas*, co do genezy zob. *velniõniškas* ⇐ *velnionis*), *kitur̃* adv. 'nie tu, gdzie indziej' (war. *kìtur*: *niekur kìtur* 'nigdzie indziej'; *nugrįžtų kur kìtur nuog daikto* SD «ostępiuję od rzeczy»). Vb. denom. *kitėti*, -*ju*, -*jau* 'zmieniać się'.

kītas II, *kỹtas* 2 p.a. 'kit, klej szklarski do mocowania a. uszczelniania szyb w oknach' — zapoż. z błr. *kit*, -*u* (⇐ pol. *kit*, -*u* ⇐ nwn. *Kitt* m., por. Sławski II, 177). — Vb. denom. *kitavóti*, *kytavóti* 'uszczelniać szyby kitem'. — War. *kinas* 'kit' skutkiem adideacji do *švinas* 'ołów' (LEW 260).

kītelis, -*io* 1 p.a. 1. 'uniform wojskowego kroju', 2. 'płócienne okrycie męskie' — zapoż. z ros. *kitelʹ* lub pol. *kitel*, -*tla* (⇐ śrwn. *kitel*, *kittel* 'lekkie okrycie zwierchnie dla mężczyzn i kobiet', nwn. *Kittel* m. 'kitel, fartuch roboczy', zob. EWD 658). Zob. też *kiklikas*.

kītinėti, *kitinėju*, *kitinėjau* gw. 1. 'biec lekko, drobnym krokiem', 2. 'o dziecku: zaczynać chodzić' — czasownik na -*en-* od wykrz. *kitū* o bieganiu drobnym krokiem (*Kitū kitū kitinė tetirva*, t.y. *bėginė* JU «Kitu kitu» biegnie cieciorka'), *kīt* o biegnącym dziecku (*Mažiukas kad bėga namo: kīt, kīt, kīt*). — Z innym sufiksem: *kitėnti* 'być wiecznie zabieganym', tr. '(dziecko) podrzucać na kolanach'.

kītkas 'co innego, coś innego', gen.sg. *kītko* (*taĩp kītko* 'między innymi'). Z połączenia *kīta kas* przez synkopę i uniwerbizację (por. *viskas* < *visa kas*). Składnik *kīta* to forma rodzaju nijakiego do adi. *kītas* (zob.).

kỹtras, -*à* 4 p.a., *kytrūs*, -*ì* 4 p.a. przest., gw. 1. 'roztropny, mądry', 2. 'przebiegły', 3. 'cwany, podstępny, fałszywy, obłudny', 4. 'skąpy, chciwy' — zapoż. ze stbłr. *xitryj*, *xitrij*, błr. *xitry* (SLA 102, ZS 29, LEW 261). Stąd też łot. *kĩtrs* 'obrotny, sprytny'. — SD¹ *kytrus* «chytry; przechyra». — Drw. *kytrāila* a. *kytrēila* 'skąpiec, chytrus', *kytrēiva* 'człowiek przebiegły, spryciarz' (por. *mandrēiva*, *vadēiva*), *kytrībē* 'przebiegłość, chytrość; skąpstwo' (DP 'chytrość', SD ts.), *kytrius* SD¹ «chytrek», *kytrūnas* 'mądrała; skąpiec'. Vb. denom. *kytrāuti* 'okazywać chytrość', *perkytrāuti* 'przechytrzyć kogo'; *kytravóti* LZŽ 'mądrzyć się' ⇐ błr. *xitravács*; *kytrėti* 'mądrzeć', *dasikytrėti* JU 'domyślić się czego, przejrzeć'. Osobno zob. *kitrūiti*.

kītrūiti, *kitrūju*, *kitrūjau* gw. 'skąpić, sknerzyć' — paradygmat oparty na formie 3 os. prs. *kitrūja* 'skąpi', którą przejęto z błr. *xitrūje* (*xitravács*). Paralele: *dėkūiti*, *pielūiti*. Zob. ZS 29, GJL II, § 601.

kiūdelis, -*io* 1 p.a. przest. 'wielka sieć wleczona przez jedną dużą łódź' (Litwa pruska) ⇐ prus.-niem. *küttel* (GL 67). Lit. *kiu* za niem. *kü* też w *kiūmelis* ⇐ *Kümmel*. — War. *kidelis*,

-io 1 p.a. przest. 'rybacka sieć, łódź' LKŽ, 'ein Keutelnetz oder Keutelkahn' GL ⇐ prus.-niem. *kidel* 'eine Art Fischernetz' (Prellwitz 25, GL 66); śrwn. *keutel* m. to 'matnia w sieci'.

kiugždėti, *kiugždù*, *kiugždėjau* 1. 'cicho trzeszczeć, chrzęścić, szeleścić w sianie', 2. 'schnąć, wysychać, kurczyć się; pękać (o skorupie jajka, garnka); znikać', 3. 'z lekka kaszleć, pokaszliwać', 4. 'mrużyć, szemrać' — reflektuje z udźwięcznieniem *kš-d > gž-d* praformę **kiukš-dē-ti*, pochodzącą od wykrz. *kiūkš* (*Kiūkš ir pradužo kiaušinis* '«Kiukš» i jajko pękło'). War. *kiūkšt*: *kiūkštelėti* 'lekko uderzyć, potrącić', *kiūkštulys* 'mizerny człowiek lub zwierzę'. Paralele: *kiaugždėti* od *kiáuškšt*, *šiugždėti* od *šiūkš* i *girgždėti* od *giřkšt*. — Neoosn. *kiugžd-*: *kiūgžti*, *-da*, *sukiūgždo* 'wyschnąć, zeschnąć się (o klepkach wiadra); popękać (o skorupce jajka); wycieńczyć się, wyniszczyć w chorobie'. Nomina: *kiūgždas* 'pusty orzech, ziarno, pusta skorupa', pl. *kiugždaĩ* 'plewy', ⇒ vb. denom. *kiugždýti -ija* 'porowacieć, dziurawieć – o lodzie, śniegu; gnić, próchnieć – o drzewie' (znacz. etym. 'stawać się pustym, tracić wypełniającą zawartość').

kiūkauti, *kiūkaju*, *kiūkavau* 1. 'o sercu: skakać' (m.in. DP), 2. gw. 'głośno krzyczeć, wrzeszczeć' — czasownik na *-au-* od wykrz. **kiūk*. Por. *kiūkčioti* 'skakać krótkimi skokami', *kiūkštelėti* 'skoczyć, czmychnąć (o zającu)' od wykrz. *kiūkt*, *kiūkt*. Forma *kiū-k-*, pochodząca ze zdwojenia *kiū-kiū*, jest obocznikiem do *kiu-k-* ⇐ *kiū-kiū*, por. *kiuksėti* 'czkać; łkać; kwiczeć; kuć dziobem (o dzięciole)', *kiuksnóti* 'podskakiwać'.

kiuñkti, *kiunkstù*, *kiunkaũ* gw. 'kurczyć się', *sukiuñkti* 'skulić się z zimna', *kiunksóti* 'skurczywszy się siedzieć, stać, sterczeć' (*Vaikas kiuñkso*, t.y. *stovi susitraukęs, sisirietęs nuo šalčio* JU) — od wykrz. *kiuñkt* (o kuleniu się), który jest nazalizowanym wariantem do *kiu-k-*, *kiū-k-*, por. *kiuksóti* 'siedzieć skulonym, tkwić gdzie', *kiuksóti* 'trwać w postaci skurczonej, półstojącej'. Zob. też *kiūkauti*.

kiuřkti, *kiurkiù*, *kiurkiaũ* gw. 1. 'burczeć w brzuchu' (war. *kiřkti*, *kuřkti*), 2. 'skrzeczeć, kwiczeć, kwilić (m.in. o głosie *kurklysa*, tj. turkucia podjadka), kwiczeć, gdakać' (war. *kuřkti*), 3. 'łać się ciurkiem, strugą, też o ulewie', 4. przen. 'kłaść się spać' (*Vėlu jau, eisima kiuřkti*), *iškiuřkti* 'wyjść skąd pomału', *nukiuřkti* 'o kogucie: zdeptać kurę', *sukiuřkti* 'zaciąć konia', 'o kogucie: zapiąć i załopotać skrzydłami', refl. *apsikiuřkti* 'zanieczyścić się w biegunce' — od osnowy *kiur-k-* z powtórzonego wykrz. *kiuř-kiuř* m.in. o burczeniu w brzuchu; wtórne wykrz. *kiuřkt*, *kiuřkt* ts., też o smagnięciu biczem, o nagle przylatującym przedmiocie. Por. war. *kuřkti* I ⇐ *kuř-kuř*. Inne drw.: *kiurknóti* 'cieć powoli, ciurkać' (por. *čiurėnti* ⇐ *čiur*), *kiurksėti* 'skrzeczeć (o wronie); burczeć w brzuchu', *kiurksóti* 'stać skurczywszy się (np. o pastuchu w niepogodę), siedzieć skulonym, przykucać', *kiuřktelėti* 'zaciąć konia'. Sb. *kiurklỹs* 'struga, strumień' (*Lytus kiurkliù lyja* 'Leje jak z cebra').

kiausnóti, *kiausnóju*, *kiausnójau* 'biec a. jechać wierzchem lekkim kłusem; drzeć, trząść się (z zimna, strachu)', tr. 'o koniu: potrzasać jeźdźcem; lekko podrzucać (dziecko) na kolanach' — formacja na *-no-* od wykrz. *kiūs*, *kiūs-kiūs* o wstawaniu do odejścia, o wstawaniu i siadaniu, o lekkim kłusie (*Kiūs, kiūs arklys bėga [negreitai]* JU), też o drzeniu, dygotaniu z zimna (*Kiūs, kiūs kenklės virpa* JU). Por. *kvasnóti* ⇐ *kvàs-kvàs*. — Od obocznego wykrz. *kiūst* (o podskakiwaniu) pochodzi *kiauscióti* 'iść lekko podskakując – o owcy' (*Avis kiust, kiust, kiausciója* JU). Por. *kvasnóti* ⇐ *kvàs-kvàs*. — Od długowokalicznego wykrz. *kiūst*, *kiūst* urobiono *kiūscióti* 'parokrotnie siadać (kucać) i znów wstawać; chwilami pomału leżeć, ruszać się (o pchle, pluskwie pod koszulą); iść nierówno, chwiejnym krokiem'.

kiūtoti, *kiūto* (war. *kiūtoja*), *kiūtojo* 'siedzieć a. leżeć skulonym (w gnieździe, pod pierzyną, w ukryciu)', *kiūtėti* 'kiūtoti', *kiūtinti* 'iść powoli, noga za nogą, wlec się; chodzić bez zajęcia, snuć się, szwendać się' — czasowniki utworzone od wykrzyknika, por. *kiūt* o powolnym chodzie lub biegu' (*Kiūt kiūt nukiūtino senelė* '«Kiūt kiūt» poszła staruszka').

Por. syn. *glūdoti, tūnoti*. — Drw. *kiūta* a. *kiūtà* 1. ‘stara chałupa’, 2. c. ‘spokojny, łagodny człowiek; ten, kto niechętnie wychodzi z domu’.

kiūžti, prs. *kiūžta* (*kiūžta < *kiunž-sta; war. *kiuñža*), prt. *kiūžo*, zwykle z prvb.: *sukiūžti* 1. ‘stłuc się, zbić się (o jajku, garnku glinianym)’, 2. ‘rozklekotać się (o narzędziu z drewna, o beczce), rozłazić się (o worku)’, 3. ‘sporowacieć, podziurawieć (o lodzie, śniegu na wiosnę)’, 4. przen. ‘stracić siły, zapaść na zdrowiu’. Prs. inchoatywne, utworzone infiksem nosowym względnie sufiksem *-sta-* od SZ *kiuž-*. Ten SZ wywodzi się najprawdopodobniej z *kiž-* przez zmianę dźwiękową *C’i > C’u* (o czym zob. LD § 66). Samo *kiž-* (zob. *kīžti* ‘chylić się ku ziemi, zapadać się’ itp.) przedstawia refleks st. zanikowego do SE *kež-* jak w *kēžti* ‘słabnąć, cherlać’ itp. (zob.). Alternant *kiuž-* tak się ma do *kiž-* jak *kius-* do *kis-* (zob. *kīsti* III), *šiup-* do *šip-* (zob. *šipulys*) oraz *žiub-* do *žib-* (zob. *žēbti*). NB. Oboczny wokalizm *kiož-* (*kiožti* ‘porowacieć; robić się sypkim’, *kiožėti* ‘porowacieć’) skomentowano s.v. *kēžti*. — Drw. *kiūžas* ‘pęknięty, zbity, dziurawy, porowaty, przegniły; chorowity’, *kiūžis kiaušinis* ‘zbite jajko’, *kiūžis pūodas* ‘stłuczony garnek’, *kiūžis*, *-ė* ‘człowiek chorowity, słabowity’. Vb. denom. *kiūžėti* ‘o lodzie, śniegu: stawać się porowatym, tracić spójność’.

kiveris, *-io* 1 p.a., *kýveris* 1 p.a., *kýveris* 1 p.a. przest. 1. ‘wysoka czapa żołnierska’ (*Kareivių kiveriai*), 2. ‘szpic stożkowatej czapki; pikielhauba, kask zakończony na szczycie ostrym grotem, noszony przez wojsko pruskie’ (*Visų vokiečių kareivių kepurės buvo su kýveriais* ‘Wszyscy żołnierze pruscy mieli czapki z «kyveriai»’), 3. ‘spiczasta wieża kościelna’ (*Koks tos bažnyčios kyveris!*). War. sonoryzowany: *giveris* (por. *gaktà < kaktà; gelnė < kelnė*). Z innymi tematami: *kiveras* 1 p.a. ‘wysoka czapa żołnierska’ i ‘welon panny młodej’ (*Apsirėdyk su kiveru, eidama į šliūbą*), *kiverius* 1 p.a. ‘głowa’ (*Sušukuok tu sa kiverių!* ‘Uczesz ty swą głowę!’). Prawdopodobnie jest to zapożyczenie ruskie, por. stbłr. *kiverь* ‘wysoka czapka’ (HSBM), strus. *kiverь* 1378 ‘rodzaj nakrycia głowy’, w XV w. też ‘wianek ślubny’, ros. *kíver* ‘czako’ (por. REW I, 554, z uwagą, że wyraz jest etymologicznie ciemny). Są też poświadczenia staropolskie: *kiwier* 1419, zwykle *kiwior* ‘rodzaj wysokiej a szerokiej czapki’ (SSTP III, 281). Stachowski 339, s.v. *kiwiór* ‘rodzaj wysokiej i szerokiej (stożkowatej) czapki tureckiej i tatarskiej’ podejrzewa pochodzenie tureckie, ale też stwierdza, że ‘dotychczas nie znaleziono w językach orientalnych źródła wyrazu’. NB. Łot. *ķivere, ķiveris* ‘hełm, szyszak’ uchodzi za germanizm, por. dn. *kīver* (ME II, 387; brak u Jordan 1995).

kivýna 1 p.a. 1. ‘kijanka, larwa płazów bezogonowych’ (syn. *búožgalvis, varlōžis*), 2. ‘lichy koń’, 3. c. ‘skąpy człowiek’, 4. c. ‘zły człowiek’. Bez etymologii (LEW 262). Zob. też *kivýnas*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kivily, -aũ* pl. ‘kijanki’ (PZB 2, 459).

kivýnas 3, 1 p.a. 1. ‘drobne żyjątko wodne’, 2. ‘pierwotniak, wymoczek, Infusoria a. Ciliata’, 3. ‘larwa komara’, 4. ‘robak, np. w mięsie’. Bez etymologii. Zob. też *kivýna*.

kivinis, *-io* 1 p.a., *kivinis* 2 p.a. gw. ‘kadź używana przy wyrobie piwa, wódki’ (*Sugebėjo jis verpeles, bosus, kivinius dirbti* ‘Potrafił on robić beczułki, beczki, kadzie’ [o bednarzu]) — zapoż. z prus.-niem. *kīwen, kiwen* ‘wielka beczka, kadź, kubeł’ (GL 67).

kiviřčas 2 p.a. 1. ‘spór, zatarg, kłótnia’ (*Vienas teip sako, kits teip, susiginčijo ir supyko – kiviřčas išėjo* ‘Jeden mówi tak, drugi siak, poróżnili się i zezłoscili – wynikła kłótnia’), 2. ‘osoba kłótniwa, kłótnik’ (*Kurs vis rejas, baras su visais, tas kiviřčas*). War. *kiviřčas, kiviřčius*, też f. *kivirča* b.z.a. Wykrzykniki *kivirikš* o nagłym poślizgnięciu się i *kivirkšt* o furkocie kołowrotka nasuwają przypuszczenie, że osnowa *kivir-* w rzeczowniku jest onomatopieczna, a jej zakończenie *-čas* zostało upodobnione do synonimicznego rzecz. *giņčas* (zob.). Por. LEW 262. — Drw. *kiviřčnas* ‘kapryśny, grymaśny, niezadowolony’, *kivirčnūs* ‘kłótniwy’. Vb. denom. *kiviřčyti, -ija, -ijo* ‘sarkać, szemrać; gnębić kogo’, refl. *kiviřčytis, -*

ijasi, *-ijosi* ‘spierać się, sprzeczać się, kłócić się’. — Neoosn. *kivir-*: *kiviřnas* ‘kłótlivy’ (⇒ vb. denom. *kiviřnieti* ‘ciąć, gryźć – o pluskwach’), *kivirkšnūs* ‘skory do zwady, kłótlivy’ – z insercją *k* z **kivir-šnūs* (por. *talpšnūs*, *vilgšnūs*), *kivirkštis* ‘kłótnia’ < **kivir-štis* (por. *kūpštis*, *vālkštis*). — Nie wiadomo, jaki jest stosunek między *kivir-* i *kyvel-* w *kyvelis* lub *kyvelē* b.z.a. ‘niezgoda, kłótnia’ (⇒ *kyveliotis* ‘kłócić się’). Zob. też *kỹvotis*.

kỹvoti, *kỹvoju*, *kỹvojau* gw. ‘kiwać, kołysać, machać (na przemian w przeciwnych kierunkach); wymachiwać nóżkami (o niemowlęciu)’, war. *kỹvoti*, *kyvúoti* — zapoż. z pol. *kiwać*, błr. *kivácь*, *-āju*, 3 sg. *-ąje*.

kỹvotis, *kỹvojuos*, *kỹvojaus* NDŽ ‘kłócić się, sprzeczać się’ (*Baras ir kỹvojas* JU ‘Sprzeczącą się i kłóćą’), war. *kỹvotis*, *kyvótis* — zapoż. z prus.-niem. *kīwen* ‘kłócić się, rumschimpfen, zanken’, por. śrdn. *bekīvet sin* ‘zwalczać się, toczyć spór’ (GL 67). Łot. *kỹvēt* ‘wymyslać, kłócić się’ ← śrdn. *kīven* (Lew 262, Jordan 73). — Drw. *kyvỹnē* ‘kłótnia’.

kižia stlit. ‘chałupa’: *Arba geriaus su šimtinyku pažink, jog nevertas esi, idant Viešpatis turėtų misernon o smardžion kižion tavon užeit* DP 358²³ ‘albo raczej z Setnikiem uznaj, żeś niegodzien, żeby Pan miał [z]stąpić do nędznej a smrodliwej chałupy twojej’. — Z innym tematem: *kižē* SD¹ «chyż» [pol. *chyz*, *chyż* ‘mały, nędzny dom, przeważnie wiejski’, SPXVI], *kižē* SD «chałupa», drw. *kiželē* SD¹ «chyżyk» [‘mały domek, prawdopodobnie wiejski, także szałas, namiot’, SPXVI]. Zdrob. *kiželē* DP ‘chałupa, chałupka’, SD¹ «chałupa, chałupeczka, chałupczyisko» (por. *Kūdikelj krūtysemp garbinatē, kūdikēliui krūtysemp kloniojatēs, grynoje kiželēje, o prastuose vystyklusose* DP 425²² ‘Dzieciatko u piersi chwalicie, dzieciatku u piersi się kłaniacie, w ubogiej chałupie, a w prostych pieluszkach’). — SLA 102 i LEW 262 przyjmują zapoż. ze stbłr. *xīža*, błr. *xīža*, *-y* ‘chałupa’. Z czasem na gruncie ludowej etymologii pojawił się war. *kižà*, skojarzony z rodzimym czas. *kižti* (zob.), por. *Sukižusi troba sena vadinās kižà* ‘Stara chałupa, która się zapadła, nazywa się «kiža»’. Nie wiadomo, co począć ze stlit. *kožē* BRB ‘szałas pasterski, Hirtenhaus’ (por. PAŽ 201; brak w ALEW).

kižti, prs. *kỹža* (**kīža* < **kinža*; war. *kỹžta* < **kinž-sta*), prt. *kižo* gw. ‘chylić się ku ziemi, walić się, zapadać się – o starej chałupie’ (*Sena troba kīžā*). Prs. inchoatywne z infiksem nosowym względnie suf. *-sta-* od SZ *kiž-* ← *kež-*, por. *kēžti* ‘cherlać, nędznieć’, *kežēti* ‘rosnąć karłowato’. Paralele: *šipti* ob. *šēpti*; *tižti* ob. *tēžti*; *stipti* ob. *stēpinti*. Osobno zob. *kiūžti*.

klaidinti, *klaidinū*, *klaidinaū* ‘wprowadzać w błąd, zwodzić, mamić, tumanić’, *nuklaidinti* ‘sprowadzić na manowce’, *paklaidinti* ‘wskazać złą drogę, zmylić; zgubić (śląd)’. Stlit. *klaidyti*, *-au*, *-iau* (DP, MOP). Causativum o dwuznacznej budowie: 1° z suf. *-in-/y-* od neoapofonicznego SP/SO *klaid-* ← *klyd-* (por. *klýsti*, *klýdau* ‘mylić się’), 2° z suf. *-din-/dy-* od neopwk. *klai-* ← *klej-*, por. *klajóti* ob. *klejóti* ‘błąkać się, tułać się’. Znacz. etym. ‘sprawiać, żeby ktoś się mylił, żeby ktoś błędził’. Paralele apofoniczne: 1° *maitinti* ← *misti*; *gaiminti* ← *gimti*, 2° *sargdinti* ob. *sarginti* ← *siřgti*. Odpowiednik łot. *klaidīt*, *-u*, *-īju* ‘rozpraszać, wydawać, trwonić’, też *klaidināt* ts. (← *klīst*). Inaczej ALEW 501, gdzie zakłada się wywód *klaid-* z *klīed-* jak w *klīedēti* (zob.). — Neoosn. *klaidž-* (← *klāidžiau*): *klāidžioti*, *-ju*, *-jau* ‘błądzić, błąkać się po lesie; mylić się, być w błędzie’ (por. łot. gw. *klaidžat* ts.). — Postverbalia: *klaidā* ‘mimowolny błąd, pomyłka’ (⇒ *klaidomis* SD adv. «obłądliwie»), *klāida* c. ‘włóczęga’ (por. łot. *klāida* ‘błąd’, c. ‘włóczęga, wałęsa’), *klaidingas* ‘błądny’ (łot. *klāidīgs* ‘roztargniony, speszony’), *klaidūnas* WP ‘heretyk’, *klaidūs* ‘błądny, fałszywy, zawiły, zagmatwany’, SD «obłądliwy; omylny» (syn. *rikus*), *neklaidingas* SD¹ «nieobłądny», *paklaidā* ‘pomyłka, błąd’ (por. SD *paklaida apie Dievo garbimū* «zabobony»), *paklaidūnas* ‘błądzący; odszczepieniec; obłudnik’ (m.in. DP), *paklaiduo* «błądny», *paklaiduonē* DP

‘obłądliwa, obłądna; obłudna’, *paklaidūs* DP ‘obłudny’. Cps. *klaidātikis* ‘heretyk’ (por. *tikėti*). — Vb. denom. *klaidėti*, -ju, -jau ‘popelniać błędy; błędzić; schodzić na manowce; bredzić w gorączce’; w pewnym zabytku ukazuje się atematyczne prs. *klaisti*: *žmonės tos klaisti* PK 82₁ ‘lud ten... błędzi’ (zapewne analogiczne do *kliesti*, zob. *kliedėti*). Neoosn. *klaidėj-*: *klaidėjimas* DP ‘błąd’. Por. łot. *klaidēt*, -ēju ‘rozpraszać, trwonić’. — Neoapofonia *klyd-* ⇒ *kleid-*: *klėidėti* (zob. *kliedėti*).

klaīkas 4 p.a. ‘strach, trwoga, popłoch, groza; obłąd’ — analiza: **klai-kas*, znacz. etym. ‘błąkanie się; bredzenie’, dewerbalne abstractum od neoosn. *klaj-* ⇐ *klajóti* ‘błąkać się; mylić się, być w błędzie’ (zob.). Paralele: *spēkas*, *spēkā* ⇐ *spėti*; *maīkas* ⇐ *māuti*. — Reanaliza *klaik-* + *-as* wydała neoosn. *klaik-*. Od niej derywowano: 1° vb. denominativa: *klaīkti*, -stū, -aū ‘doznawać pomieszania zmysłów, wpadać w obłąd, szaleć; lękać się’ (war. *kluīkti*, Būga, RR I, 295), *paklaīkti* ‘oszaleć, zwariować; o owcy: dostać kręčka’, *klaikinėti* ‘błąkać się’, *klaīkinti* ‘chodzić bez celu’, *klaikuoti* JU ‘robić nieprzytomnie, głupowato; błąkać’, 2° adi. *klaikūs*, -ī ‘okropny, straszny, przerażający, niesamowity’, JU ‘trwożliwy, żałośny, trwożący’, *klaīkšas*, -ā ‘nieprzytomny, zwariowany’, 3° sb. *klāika* c. ‘człowiek niespełna rozumu’, *klāikis* ‘obłąkany, dureń, głupiec’ (war. *klūikis* ‘ktoś mało pojętny’), *paklaīkēlis* ‘człowiek upośledzony umysłowo’ (*Kas klaiksta ir paklaikęs vaikšcio, tas paklaīkēlis* JU), *pāklaikšas*, -ā ‘upośledzony’. LEW 263 wprawdzie zalicza *klaīkas* do rodziny *klajóti*, ale nie komentuje formantu *-k-*. ŽD 33 uważa *klaīkas* za sb. postverbale od *klaīkti*, samego czasownika jednak nie objaśnia. Ambrasas 1993 pomija ten wyraz. — Stlit. *klaigonas* i *paklaigēlis* MT ‘szaleniec, fanatyk – o przeciwniku religijnym’ (PAŽ 193, 300) pokazują udźwięcznienie *-k-* > *-g-* między samogłoskami (por. *moliūgas*, *nespėgā*).

klaistýti, *klaistaũ*, *klaisciaũ* gw. ‘mieść, zamiatać’ (*Su šluota klaisto tik sausus grūdus; plaudami grūdus, nugraibo* ‘Miotłą zamiatają tylko suche ziarno; płucząc ziarno, wychwytyją je [czerpakiem]’), *išklaistýti* ‘wyłożyć, rozłożyć’, *nuklaistýti* ‘rozgrzebywać (ziemię)’, *suklaistýti* ‘poukładać’, refl. *klaistosi* 3 os. prs. ‘ściele się po ziemi; o włosach kobiety: spadają na plecy’, *išsiklaisto* ‘o łodygach zboża: rozchylają się na wszystkie strony’ — analiza: **klaist-sty-* ⇐ **klaist-sty-*, frq. na SP/SO *klaist-* od SZ **klist-* (stary SP to *klest-*, por. *klesčiũ*, *klēsti*). W kwestii degeminacji por. *švaistýti* < **švais-sty-* ⇐ *švis-* (*švisti*). Patrząc historycznie, *klaistýti* przedstawia odnowienie *klastýti* (zob. *klēsti* I) przy udziale neoapofonii *Re* ⇒ *Ri* ⇒ *Rai*. Porównywalne wypadki to *draibstýti* ⇐ *dribti* (SP *drebiũ*; *drabstýti*) i *draiskýti* ⇐ *driskaũ*, *driksti* (SP *dreskiũ*; *draskýti*).

klajóti, *klajóju*, *klajójau* 1. ‘błąkać się, tułać się, przenosić się z miejsca na miejsce, koczować’, 2. stlit. ‘mylić się, być w błędzie’ (*klajoja heretikai* DP 23₄₇ ‘błądzą... odszczepieńcy’), 3. ‘bredzić, majaczyć w gorączce’, 4. ‘kiwać się na strony, chybotać się (o rozchylanym przedmiocie)’ — iteratyw z suf. *-o-* i SO *klaj-* od neopwk. **klej-* jak w prs. **kleju* do **klieti*. War. akc. *klājoti* DP. Śladem SE **klej-* jest czas. *kliedėti* (zob.). Paralele apofoniczne: *grajóti* ⇐ *grejũ*; *skrajóti* ⇐ *skrejũ* i *vajóti* ⇐ *vejũ*. Odpowiednik łot. *klajāt*, -āju ‘błąkać się, włóczyć się’, war. *klajuot* ob. *klejuot* (ME II, 210 odsyła do lit. *klejoti* ‘błądzić; bredzić w gorączce’). GJL II, § 587 analizuje **k lai-* + **-joti*, co trudne do przyjęcia z uwagi na formant. — Drw. z *klaj-V*: *klājima* ‘leśna polana’, *klājimas* ‘wielkie pole, wielki obszar’ (*Užsėjo javų didžiausią klājimą, nè apmatyt negal* ‘Zasiał zboże na wielkim polu, nawet wzrokiem nie można go ogarnąć’), *klājūnas* ‘tułacz, wędrownik’, *klajūs* ‘mylący, zwodniczy’, syn. *klaidūs* (*klajūs kēlias* ‘droga, na której łatwo zabłądzić’. *Ta giria dideliai klaji, čia ne viens yra paklidęs* ‘Ten las jest bardzo «klajus», niejedyn tu pobłądził’). Por. łot. *klaja* ‘otwarta przestrzeń, jawność; światło dzienne’, *klajums* ‘wolna (bezdrzewna) przestrzeń’. Neoosn. *klajo-*: *klajodinti* przest. b.z.a. ‘wprowadzać w błąd, wskazywać niewłaściwą drogę’ (por. *giedódinti* ⇐ *giedóti*), *klajōklis* ‘koczownik, tułacz’, *klajōne*

‘wędrówka, tułaczka; majaczenie’, *klajūnē* ts. (*Visas mano gyvenimas – tai varginga aklojo klajūnē* ‘Całe moje życie to ciężka tułaczka ślepego’), *klajótojas* ‘tułacz’. — Neosn. *klajoj-*: *klajójimas* DP ‘błąd, obłądliwość’. — Drw. z *klai-C*: *klaidinti* (zob.), *klaikas* (zob.). Por. łot. *klajš* ‘otwarty, wolny; jawny, publiczny; pozbawiony czego’ (*visi klaji, visi klaj* ‘wszyscy bez wyjątku’). — NB. Wziąwszy pod uwagę fakt, że iteratiwy typu *grajóti* (≡ *grejū*), *vajóti* (≡ *vejū*) wytworzyły warianty z wokalizmem *e*: *grejóti*, *vejóti* (wyrównanie do prymarnego prs.), należy *klejóti* zakwalifikować jako morfologiczną mutację *klajóti*, a nie jako autonomiczny drw. od SE *klej-*.

klākas 4, 2 p.a. gw. 1. ‘pęk, strzępek wyczesanego lnu a. konopi; garstka wełny’, 2. ‘kłak do przybicia naboju w lufie strzelby, tzw. flejtuch’ — zapoż. z pol. *kłak*, *-a* (por. ros., ukr. *klok*, *-a* ‘kłak, kosmyk, strzęp’).

klākti, *klankū*, *klakaū*, zwykle z prvb. *pa-* ‘zakrzusić się, zachłysnąć się, zadławić się’, *klakčioti* ‘rzucać się, padać’, *klākinti* ‘spluwać, wypluwać ślinę, flegmę’, *klaksóti* ‘leżeć nieruchomo (o chorym, pijanym), leżeć zesztyniałym (o trupie); stać (o rozlanej wodzie, o kałuży)’ — derywaty od wykrz. *klāk*, *klākt* m.in. o upadku, spadaniu, siadaniu (por. *klēkti* ≡ *klēk*). Postverbalia: *pāklakas*, *-a* ‘o roślinie, która wyległa, położyła się na ziemi’ (*Gluosniai ir beržai yr pāklaki* ‘Wierzby i brzozy są «paklaki»’), *pāklakēs* f.pl. ‘zboże, które wyległo, pokładło się (na skutek długotrwałego deszczu)’.

klambēnti, *klambenū*, *klambenaū* stlit. ‘kołatać’, *klambēnkite* [<klāmbēkite>] *ir bus jumus atadaryta* DP 221₂ ‘kołaciecie a będzie wam otworzono’, *klumbenu ing duris* SD «biję we drzwi», «kołacę» (syn. *tuskenu*), *paklambenti* DP ‘zakołatać’ — causativum z suf. *-en-* i SO *klamb-* od neopwk. *klemb-*, por. *išklem̃ba*, *-klēbo*, *-klēbti* ‘rozchwiać się, rozklekotać się – o drewnianym przedmiocie, o wozie’ (s.v. *klēbti*). Podstawa dźwiękonaśladowcza, podobnie jak w syn. *klabēti*, *klabēnti*, *klebēnti* i *klepsėti*. Por. SO *stamb-* ≡ *stemb-*; *vamp-* ≡ *vemp-*; *žamb-* ≡ *žemb-*. War. bez apofonii: *klebēnti* ‘kołatać’. Por. sufixs w *lapēnti* ≡ *lempū*; *tapēnti* ≡ *tepū*; *tramēnti* ≡ *trīmsu*. — NB. Przyłączenie do lit. *klaĩmbena* formy staropruskiej *klumstinaĩ* 3 sg. prs. ‘(który a. która) tu kołacze, (der oder die) da anklopffet’ nie wydaje się możliwe (wbrew LEW 263 i ALEW 501). Z kolei wywód *klumstinaĩ* z **klump-sti-tvei* (tak PKEŻ II, 225) rozbija się o brak oparcia dla pwk. **klump-* w pruskim. Bardziej naturalne byłoby zbliżenie osnowy *klumst(in)-* do litewskiego wykrz. *klūmst*, opisującego odgłos kroków kulawego, ⇒ *klumščioti* ‘kuleć, utykać’ (zob. LAV 199).

klampinti, *klampinū*, *klampinaū* ‘pograżać kogo w błocie, bagnie’, *suklampinti arklius i liūnq* ‘wpędzić konie w bagno’, przen. *įklampinti* ‘wpędzić kogo w długie, w kłopoty, w biedę’, refl. *įsiklampinti ing griekq* bibl. ‘pograżać się w grzechu’ — causativum z suf. *-in-* (starsze *-y-*) i SO *klamp-* od neopwk. *klimp-*, por. *klimpstū*, *klīmpti* ‘grzęznąć, więznąć’ ≡ *klimpū*, *klīpti* ‘chylić się w dół’. Paralele apofoniczne: *slāmpinti* ≡ *slimpū* (*slīpti*); °*brandinti* ≡ *brindū* (*brīsti*). Por. LEW 271n., ALEW 501n. — Quasiprymarne vb. *klaĩmpti*, *klampū*, *klampaū* ‘pograżać się, grzęznąć’ (*Labai klampus lieknas – galvijai negali išklaĩmpti* ‘Mokradło jest bardzo grzaskie, bydło nie może się [z niego] wydostać’) polega na przekształceniu iteratywnego prs. **klampiu*, kiedyś należącego do inf. *klampýti*. Por. *karšti* ob. **karšyti*, *kāršinti* i *taršti* ob. *tarýti*. — Postverbalia: *klampà* ‘grzęzawisko’ (SD *klumpa* «trzęsawica») — analiza: **klamp-ā-* (inaczej ALEW 501: drw. typu τόμος, rzekomo wprost od *klīmpti*), *klampýnas* a. *klampýnē* ‘miejsce grzaskie, moczar, topiel’, *klaĩmpstas* DVŽ ‘miejsce błotniste, bagniste, rojst’ (od frq. **klamp-sty-ti?*), *klampumà* ‘miejsce grzaskie, trzęsawisko’ (⇒ *klampumýnas* ts.), *klampūs* 1. ‘grzaski, bagnisty’, 2. o cieczy wolno ciekącej, gęstej i lepkiej’, SD *klampus* «łgnący» [‘lepki’] (por. *drqsūs* ≡ *drqsà*; *maldūs* ≡ *maldà*). — Vb. denom. *klaĩmpinti* ‘brnąć przez błoto, śnieg’, *klampóti* a. *klaĩmpoti* ts., ‘o koniach: tratować łąkę’ (war. *lampóti*). — Nazwa błota *Antāklampē* (LVŽ I, 114). N.rz.

Klaĩpė, Klaĩpis, Klaĩpasai, Klampóji, Klampābalė (od nazwy błota *Klaĩpabalīs*), *Klaĩpupis, Klampupỹs* 2x. N.m. *Klampūtė, Klampūčiai, Klampučiai*.

klānas 4, 2 p.a. 1. 'płytkie zagłębienie z wodą, kałuża' (*Visur klanų klanai telkšojo* 'Wszędzie stały kałuże'), war. *ātklanas*, 2. 'źródło', 3. 'miejsce nisko położone, dolina' (*Gyvena kokiam klanė, nieko aplink nesmato* 'Mieszka w jakiejś dolinie, niczego wokół nie widać'). SD¹ *klanas* «kał» ['błoto'] (syn. *purvai*), SD «kałuża, row błocisty». DP 'padół': *tame klane ašarų ir verksmo* DP 235¹¹ 'w tym padole płaczu'. Odpowiednik łot. *klans* 'kałuża'. Formacja na SO *klan-* od pwk. **klen-/klin-* 'zniżyć się, chylić się' (por. *tvānas* ← *tvinti*). Znacz. etym. 'co znajduje się w dole, w dolinie' (por. *klōnis*). Brak iter.-caus. **klanyti*. Odpowiednik werbalny utrzymał się w słowiańskim, por. scs. *klonjō, kloniti* 'chylić, zniżać, zginać, skłaniać', stpol. *klonić, klonię* 'pochylać, nachylać, naginać', ros. *klonjū, klonítb* ts. (brak form na SE). Spoza bałto-słowiańskiego por. **kel-* w stisl. *halla* 'chylić, skłaniać', stwn. *haldōn* 'chylić się, skłaniać się'. Zob. BSW 136, ŽD 217, LEW 264, REW I, 572, ALEW 502. — Drw. *ānčklanis* 'zamarzły wypływ wody źródlanej' (*Ānčklaniai būn žiemą šaltiniuose vietose* '«Ančklaniai» tworzą się w zimie w tych miejscach, gdzie są źródła'), *atklanė* 'brzeg jeziora, rzeki, kałuży; zatoka', *klanėštas* b.z.a. 'podmokłe miejsce w lesie' (neosuf. *-ėšt-* jest wariantem do *-ėst-/est-*, por. *grebėštas*), *klaningas* SD «kałużysty». Cps. *gyvāklanis* 'niewysychające źródło' (por. *gývas*), *gyvātklanis* 'miejsce, gdzie wygrzewają się żmije' (por. *gyvātė*), *klanāvietė* 'miejsce błotniste, gdzie trudno przejechać' (por. *vietà*). N.rz. *Klānas, Dvárklanis* (war. *Dvárklainis*), *Žióklanis* (I człon niejasny wskutek zatarcia granicy morfemów, podobnie jak w n.rz. *Žiókojis*, zob. Vanagas 403), n.jez. *Klanūkas*. — WSO *klon-* < **klān-*: *klōnis* (zob.). Werbalne **klān-* zaświadcza scs. *poklanjati* 'nachylać, zginać', co jest iteratywem do *pokloniti*.

klānkis, -io 1 p.a. gw. 'brzękadło na szyi krowy', war. *klankė* b.z.a. — od wykrz. **klank*, por. *klānkt, klañkt* (o nagłym działaniu; *klanksėti* 'burczeć w brzuchu'), to z powtórzenia *klan-klan* (*Klan klan klankina tas laikrodis* '«Klan-klan» bije ten zegar'). Czy tu *klankis* b.z.a. 'mały kawałek gruntu'? — Vb. denom. *klañkinti* a. *klānkinti* 'dzwonić, wzywać dzwonieniem'.

klāpas 2 p.a. stlit., gw. 'chłop, prosty chłop' (*kad prastiemus liaikamus i r klapams gana ira* MOP 'iż prostym laikom a chłopom dość jest') — zapoż. ze stbłr. *xlopъ* 'chłop, prosty chłop', por. *xlopi prostye, kotorye privozjaty do Vil'ni na torgъ ovesъ, sėno* 1541; *oni estъ ne šljaxta, ale xlopi prostye*, 1555 (HSBM 36, 90). Nie ma racji ALEW 502, gdy wywodzi ten wyraz wprost z polskiego i gdy twierdzi, że od *klāpas* utworzono nie tylko *klāpčius* 'sługa' (zob.), lecz i czas. *klapstyti* 'pielęgnować (zob.)'. — War. gw. *klōpas* 2 p.a. 'prostak' (⇒ pl. *klopai* 'gra w karty', por. *Na, vyručiai, suloškime klopais*). Zob. też *kalpas*.

klāpatas 3 p.a. gw. 'kłopot, zmartwienie, troska' (*Daug visokių klapatų turiu*) — zapoż. ze stbłr. *klopotъ*, por. błr. *klópat, -u*, ros. *xlópoty*, pol. *kłopot, -u*. War. f. *klapatà*. Por. SLA 102, ZS 25, LEW 264. — Łot. *klapata, klapats* ← ros. gw. *xlopota*. — Vb. denom. *klapātyti* 'sprawiać kłopot, niepokoić, trapić' (por. stbłr. *klopotiti*, pol. *kłopotić*), *klapātytis* 'martwić się, przejmować się' ← błr. *klapacícca*. Łot. *klapatāt* ← ros. *xlopotátъ*.

klapčīukas 2 p.a. gw. 1. 'chłopiec, młodzik' (*Pešės... klapčīukai dėl mergų* 'Chłopcy biją się z powodu dziewcząt'), 2. 'ministrant', 3. 'przryząd do zzuwania butów z cholewami, tzw. zobuwacz' (syn. *liokājus, replēlēs*), 4. 'w kołowrotku: część połączona z deszczułą naciskaną nogą, pedał' (*Uždėk rateliui klapčīuką* 'Założ k. do kołowrotka') — z uwagi na sufiks i miejsce akcentu trzeba w tym widzieć pożyczkę z błr. *xlapčūk, -á* 'chłopiec, wyrostek' (PZB 5, 307), a nie z pol. *chłopczyk*, jak podawali LKŽ V, 963, LEW 264 i POLŽ 378. NB. Znaczenia 1., 3. i 4. towarzyszą również polskiemu odpowiednikowi *chłopiec* (por.

Sw I, 283).

klāpčius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 1. 'służący we dworze, parobek, posłaniec', 2. 'ministrant', 3. 'część kołowrotka, pedał' (*Žiūrėk, tau klāpčius atkrito nuo kalvarato* 'Patrz, tobie odpadł k. od kołowrotka', zob. *klapčiùkas*), 4. 'przrząd do zatknięcia łuczywa': *Kam turi rankoje balaną – įkišk į klāpčių* 'Czemu trzymasz łuczywo w ręku, zatknij je w k.' (syn. *statulà*), 5. 'niezależone, zepsute jajo, zbuk' — zapoż. ze stbłr. *xlopecь* 'chłopiec; sługa, służący', por. błr. *xlópec*, -pca, gw. *xlapéc*, -pcá, pol. *chłopiec*, -pca. Zob. też SLA 102, LEW 264, ALEW 502, POLŽ 378, Sw I, 284. Młodszy war. *klòpčius* 1 p.a. 'chłopiec' ⇐ błr. *xlópec*. — Vb. denom. *klapčiáuti* 'być służącym, być parobkiem', *klapčiavóti* 'być ministrantem, służyć do mszy'. — Drw. wsteczny: *klāpas* gw. 'chłopak na posyłki; parobek'³²⁸ (*Klastuot ir vogt vierniems nepridera klapams* 'Oszukiwać i kraść nie przystoi pobożnym parobkom', Doneļajtis). NB. To *klāpas* należy odróżniać od *klāpas* 'prosty chłop' i od *kalpas* žm. 'sługa, niewolnik'.

klapstyti, *klapstau*, *klapsčiau* stlit. 'pielęgnować', por. *Palyginti žmogu ligotam, ir gumbus turinčiam, kuris to tiktai nor, idant gumbų arba randų klapstyti, vyniotų, pūstų unt jų* SP II, 141₇ 'Podobni choremu, albo wrzody mającemu, który tego tylko pragnie, aby pielęgnowano wrzody, abo rany iego, żeby zawiiiano miękko, dmuchano'. NDŽ uwzględnił ten czasownik jako literacki i nadał mu akcent sufiksalny: *klapstýti*, -staũ, -sčiaũ 'pflegen, warten' (pominięte w DLKŽ). Najprawdopodobniej chodzi tu o wariant fonetyczny czas. *glabstýti* m.in. 'owijać, okrywać, otulać czym' (zob. s.v. *glabóti*). GJL I, § 453 ilustruje oboczność *gl-* /*kl-* przykładem *glegėti/klekėti*. Do tego dochodzi np. *glėbỹs* ob. *klėbỹs* i *glėbti* ob. *klėbti*. Oboczności fonetycznej domyślali się tutaj już redaktorzy LKŽ. Świadczy o tym fakt, że w t. III, 392 umieścili oni hapaks SP II, 141₇ pod hasłem *glabstýti* (niesłusznie przeinaczywszy *klapstyti* na *glabstyti*). Całkiem inaczej LEW 265: «Erwachsen an *klāpas* 'jünger Kerl, Bauer' usw., *klāpčius* 'Dienstjunge'; vgl. das von *kālpa(s)* abgeleitete *kalpóti* 'dienen'...». Powtórzył to ALEW 502. Tłumaczenie to nie może być trafne, przede wszystkim dlatego, że suf. -sty- nie bierze udziału w derywacji denominatywnej.

klāsčius, -iaus 2 p.a. stlit. 'czubek głowy', ukazuje się w BRB jako glosa do syn. *m(u)oma* w zwrocie *nuog padų kojų iki m(u)omos* [*klasčiaus*] 'od stóp aż do głów', zob. ALEW 502 (pominięte w LKŽ). Jest to rzeczownik postwerbalny od *klasťti* m.in. 'rozczesywać włosy na czubku głowy celem zrobienia przedziałka'. Jego osnową jest *klasč-* jak w prt. *klasčiaũ* (por. *dāsčius* i *maĩščius*). Znacz. etym. 'przedziałek' ⇒ 'przedziałek na czubku głowy'. Zob. też *klāstas* i *klāstymas*.

klāsė 2 p.a. 1. 'klasa szkolna', 2. gw. 'szkoła podstawowa a. średnia', 3. gw. 'wykształcenie szkolne'. War. *klasà* ob. *kliasà* LZŽ, *kliāsė* NDŽ, *klēsė* NDŽ. Wahanie pisowni <lia> : <le> jak między *kliāvas* i *klēvas* (zob. s.v. *klémka*). Sylaba początkowa /k'l'a-/ odpowiada brzmieniu pol. *klasa* (⇐ nwn. *Klasse* f. ⇐ łac. *classis*), natomiast /kla-/ odpowiada brzmieniu ros. *klass* (⇐ fr. *classe*, por. REW I, 566). War. *klesà* (czyt. *kliasà*) 2 p.a. 'klasa; szkoła', pl.t. *klēsos* 'szkoła średnia', *klesàs eĩti* 'uczęszczać do szkoły średniej' (por. pol. XIX w. *klasy* f.pl. 'lekcje', Bańkowski I, 687). Zob. też LEW 265 (brak w POLŽ). — Drw. *klasáunas* 'taki, który uczęszczał do szkoły' (*Klasáunas vyras buvo, ar dvi žiemas Kaune mokėsi* 'Był człowiekiem po szkole, przecież uczył się w Kownie przez dwie zimy'). War. *kles-* z *klias-*: *klesáunas* lub *klesaũnas* (*Turtinga ir klesaunà* 'Bogata i wykształcona' [o kandydatce na żonę]). Neosuf. -aun- pochodzi z zapożyczeń typu *kaštáunas*, *kaštaũnas* (zob. ŽD 293).

³²⁸ Por. *paklėbčius* ⇒ *pakleba* b.z.a.; *pirkčià* ⇒ *pirkià*; *telyčià* ⇒ *tėlias*.

klastà I 4 p.a. ‘podstęp, oszustwo, fałsz, obłuda, intryga’. Wygląda jak sb. postverbale do *klastýti* (zob. *klēsti*, gdzie też o drw. *klastà*, *klāstas*), ale strona znaczeniowa tej derywacji pozostaje niewyjaśniona. — Drw. *klasčius* BRB ‘podstęp’ (brak w ALEW), *klastingas* ‘podstępny, obłudny’, *klastiniņkas* ‘podstępny człowiek’, *klastōrius* ‘oszust’ (f. *klastorkà*), *klastūnas* ‘obłudnik’. — Vb. denom. 1. *klastōti* ‘fałszować, podrabiać’, ⇒ neoosn. *klasto-*: *klastōtē* ‘falsyfikat’, *klastotojas* ‘fałszerz’; 2. *klastiūti* ‘oszukiwać’, 3. *klastavōti* ‘oszukiwać; żebrać, zbierać jałmużnę’.

klastà II 4 p.a. stlit. ‘chłosta, kara chłosty’ (*Kaip vaikeliui ne duost’ tėvas peilio... bet’ duost’ jam klastą* DP 222₄₂ ‘Jak dziecięciu nie daje ociec noża... a daje mu chłostę’) — zapoż. ze stbłr. *xlosta*, -y ⇐ pol. *chłosta* (sb. postvb. od *chłostać*, -szczę ‘bić, siec różgą’). War. *chlasta*: *bat iamui potam duod tokią chlastą* MOP ‘ale mu potym da taką chłostę’. ALEW 502 i POLŽ 96: wprost z pol. Brak w SLA i LEW.

klastýti, *klastaũ*, *klasčiaũ* 1. ‘zmiatać miotłą, zgarniać, omiatać (ściany, usuwając kurz i pajęczyny)’, 2. ‘międlieć len a. konopie’, 3. ‘rozwiewać (włosy, dym)’, 4. ‘o dziewczynie: rozczesywać włosy na czubku głowy’ (por. *klāščius*), ‘czesać się przed lustrem, upiększać się’, *išklastýti* ‘rozmieść przewiane zboże’, *nuklastýti* ‘przy użyciu miotły oddzielać ziarno od kłosów’, *suklastýti galvą* ‘uczesać głowę’. Refl. *atsiklastýti* ‘rozpiąć odzież na piersiach’ (*atsiklāstęs* ‘rozchełstany’), przen. ‘otworzyć sobie (okno)’, *susiklastýti* ‘zaczesać sobie włosy’. Z uwagi na rozszczępienie osnowy prymarnej na *klest-* i *klet-* (zob. *klēsti* I) należy przyjąć dwojaką analizę dla *klastýti*: 1° *klast-y-*, iter. na SO od pwk. *klest-* jak w prs. *klesčiũ* ‘odmiatać kłosy od ziarna’, 2° **klas-sty-* < **klat-sty-*, frq. od osnowy na SO *klat-* ⇐ *klet-* (por. *lakstýti* ⇐ *lēkti*, *drabstýti* ⇐ *drēbti*. NB. Odpowiednik łot. *klāstīt* ‘usuwać kurz z ziarna’ pokazuje refleks *klāst-* ⇐ *klast-*, czyli wzdłużenie st. o. Zob. też ALEW 502. — Postwerbalne nomina z neoosn. *klast-*: *išklastos* a. *niuklastos* f.pl. ‘grubsze plewy, kłosy, kawałki słomy oddzielone przy wianiu zboża’, *klastà* ‘miotła zrobiona z mietlicy a. słomy, służąca do czyszczenia ziarna’ (war. *klāstas*), *klāstas* ‘rozdzielone przedziałkiem pasmo włosów’ (war. *sklāstas*), ‘pasmo długich włosów’, ‘kupa zmieciona’, *klāstē* ‘przedziałek we włosach; kupa’. Odpowiedniki staropruskie: 1. *auklextes* EV ‘odwiewki zboża, Oberker [Oberkehricht]’, z insercją *k* wywodzi się z praformy **au-klast-əs* (nieco inaczej PKEŽ 1, 112: praforma **auklest-*), 2. *klexto* EV ‘miotelka, Kerwisch [Kehrwisch]’, z **kla-k-sta* < **klasta* (por. PKEŽ 2, 218: **klestā*). — Neoosn. *klasty-*: *klastýklē* ‘miotła do zgarniania (wianego) ziarna; miedlica do lnu’ (por. *svaistýklē*), *klāstymas* ‘przedziałek’ (war. *sklāstymas*), *klāstytojas* ‘ten, kto międlie’ (por. *sámstytojas*), *klastýtuvē* ‘miedlica, przyrząd do łamania słomy lnianej a. konopnej’ (por. *pilstytuvē*). Osobno zob. *klastà* ‘podstęp, oszustwo’. — Neoosn. *klasč-* (⇐ *klasčiaũ*): *klāščius* (zob.). — Innowacyjny SP/SO *klaist-*: *klaistýti* (zob.).

klaũpti, *klaupiũ*, *klaupiaũ* ‘klękać, padać na kolana’, *priklaũpti* ‘przyklękać’, SD *priklaupiu unt kelių* «klękam, padam na kolana; klękam przed kiem», refl. *atsiklaũpti* ‘uklęknąć’. Pie. **kleub-* ‘potykać się, zaczepiać o co nogą’ (LIV² 364), por. goc. *ushlaupan* ‘skoczyć, poderwać się na nogi’, stisl. *hlaupa* ‘biec, skakać’ (ALEW 502 zgłasza obiekcje co do tego zestawienia). W bałtyckim uogólniono pwk. na -p-, pochodzący z pozycji przed suf. -ti (por. oboczniak *klub-*, *klumbũ*, s.v. *klũpti*). Zupełny brak form na SE **kljauþ-*³²⁹ skłania do przypuszczenia, że pdg. *klaũpti* jest quasiprymary, oparty na prs. *klaupiũ*, pochodzenia iteratywnego (inf. **klaupyti*). Paralele: *kaũpti*, -iũ ob. *kaupýti*; *slaũgti*, -iũ ob. *slaugýti*. — Caus. *klaupyti* ‘stawiać na kolana, kazać klęczeć’. — Nomina: *atsiklaũpus* adv. ‘na klęczkach’, *klaũpas* ‘klęczący’, *klaũpčias* ts. (*Einam imčių: tu stačias, o aš klaũpčias*

³²⁹ Por. w słowiańskim **kljupēti*: pol. przest. *klupić* ‘chylić’ (*aż go starość w ziemię klupi*), *wklupnąć* ‘powalić się – o zbożach’, gw. *sklupić* ‘zbić, stłoczyć’, *sklupić się* ‘skurczyć się’, zob. Bańkowski I, 710.

‘Pomocujmy się: ty na stojąco, a ja na klęczkach’), *klaūptas* ‘klęcznik, ławka w kościele’. — SZ *klup-*: *klūpti* (zob.). — WSZ *klūp-*: *klūpoti* ‘klęczeć’ (s.v. *klūpti*).

klausyti, *klausau*, *klausiau* 1. ‘słuchać, uważać; być posłusznym’, 2. ‘w kościele katolickim: spowiadać kogo, słuchać czyjego wyznania grzechów w celu udzielenia rozgrzeszenia’. Cps. *išklausyti* ‘wysłuchać, przesłuchać’, *paklausyt* SD «usłuchać kogo», *priklausyti* ‘podlegać, zależeć od kogo, czego, należeć (do partii)’. Refl. *klausytis* ‘słuchać, przysłuchiwać się, wsłuchiwać się’, *prisiklausau* SD «przysłuchawam się iakiey rzeczy». Odpowiada łot. *klāusīt*, -u, -īju ‘nasłuchiwać; słuchać, być posłusznym’, *darbus klausīt* ‘świadczyć pańszczyznę’ (⇒ *klāušas* f.pl. lub *klāuši*, *klaūši* m.pl. ‘pańszczyzna’), strp. *klausiton* ‘słyszeć, erhoeren’, drw. *[klausija:t] ‘słuchać się, być posłusznym’: ipv. *klausieiti*, czyt. [klausij.eiti] ‘bądźcie posłuszni! gehorcht!’. Lit. *klausyti* przedstawia formację na SO *klaus-ī-*, którą można interpretować dwojako: bądź jako iterativum do zanikłego czas. prymarnego **kliaus* (pb. **šljiaus*, por. sti. *šróšati* ‘słysz’ < pie. **klēus-e-ti*), bądź też jako durativum do **klus-*, pb. **šlus-* < pie. **klus-* (por. *paklūsti*). — NB. Obecność staropruskiego praesens o suf. -in-, **klausina* (inf. **klaus-in-t* ‘słuchać, wysłuchiwać’) wynika z obecności imiesłowu *poklausīmanas* (ENCH, hapaks) ‘wysłuchane [takie prośby], erhoeret [solche Bitte]’. Otóż jeśli założyć się, że w cytowanym hapaksie tkwi błąd druku, polegający na przestawieniu liter *n-m* ⇒ *m-n*, to emendacja na <*poklausīnamas*> odsłoni przed nami formę participium prs. pass. na -ma-, morfemowo: **klaus-ina-ma-*. Por. litewski typ *vadīnamas* ‘zwany, nazywany’ od *vadinti* i *gesīnamas* ‘gaszony’ od *gesinti* (zob. LAV 197). — Derywaty postwerbalne: *klausà* ‘posłuch, posłuszeństwo’ (*atpuolys nuog klausos* SD «odpadający od posłuszeństwa»), *klausūs* ‘posłuszny’, *neklausà* SD «nieposłuszeństwo», *neklausōs vaikas* ‘nieposłuszne dziecko’, *neklausus* SD «nieposłuszny», *neklāūžada* (zob.), *nepriklaūšomas* ‘niepodległy, niezależny’ (⇒ neol. *nepriklausomybė* ‘niepodległość’), *priklaūšomai* adv. ‘zależnie, w zależności (od)’. — Neoosn. *klausy-*: *klaūšymas* ‘słuchanie, spowiadanie, podsłuchiwanie, posłuszeństwo’, *klausyklà* ‘konfesjonał’ (por. *dārymas*, *daryklà* ⇐ *daryti*), *klausytojas* ‘słuchacz’, *neklausytas* SD «niesłuchany», *paklausymas* SD¹ «posłuszość, posłuszeństwo; powolność». — SZ *klus-*: *klūsti* (zob.). — Postaci z nagłosowym *k-* tłumaczą się dysymilacją na odległość w formach wyjściowych **šlaus-* lub **šlus-*, które były refleksami prototypów ie. **klou-s-* lub **klu-s-* (rozszerzenie -s- przy pwk. **kleu-* pochodzi być może z pie. formacji dezyderatywnej, zob. LIV² 336, przyp. 1). Brak jest podobnej dysymilacji w odpowiedniku słowiańskim, por. scs. *šlyšati* ‘słuchać’ < pbsł. **šlūx-ē-*. Pbsł. *š-* jest częściowo utrzymane, zob. *šlavē* ‘cześć, chwała’ (tam też o łot. *slava* i scs. *slovo*, -ese, praesens scs. *slovō*). Matasović 2005, 371 dopuszcza dla bałtyckiego dwa scenariusze: z jednej strony depalatalizację **k̑* > *k* w pozycji przed *l* (zob. też ALEW 503), z drugiej strony dysymilację spirantów (**š...s* > **k...s*). — NB. Lit. *šlovē* ‘cześć, chwała’ jest prawdopodobnie slawizmem, ⇐ błr. *sláva*; por. scs. *slava* ‘δόξα’ (WSO pbsł. **šlāu-V*).

klāusti, *klāusiu*, *klāusiau* ‘pytać, zapytywać’, DP też ‘wywiedzieć się, mowić, żądać’, *paklāusti* ‘zapytać, spytać’. Odpowiada łot. *klāust*, *klāušu*, *klāusu* ‘pytać’³³⁰. Refl. *klāustis* ‘pytać się, radzić się’, *dasiklaust* SD «dopytać się czego», *klausiuosi* SD «badam się» (syn. *dasižinau*, *dasitiriu*, *ižsiklausinēju*), *klausiuosi kito* SD «radzę się kogo», *klausiasi* SD «pytanie iest» (⇒ *klāusimas* ‘pytanie, kwestia, zagadnienie’, *klausīmas* ‘zapytywanie’). — Drw. *klausinēti* iter. ‘zapytywać, rozpytywać, wypytywać, przepyttywać (uczniów)’ : łot. *klāušināt* ‘wypytywać’, *išklausinēju* SD «dowiaduję się czego, wywiaduję, przepyttywam,

³³⁰ Różnica intonacji między *klāust* i *klāusti* stanowi zagadnienie wciąż niewyjaśnione. Derksen 1996, 312 widział tu innowację po stronie łotewskiego, stwierdzał mianowicie, że litewski akut jest stary, bo odzwierciedla długość pochodząca laryngalnego: praforma **kleu-Hs-*, gdzie *-Hs- ma być sufiksem dezyderatywnym, podobnie jak -iṣ- w futurum sti. *kariṣyāti* ‘zrobi’. Zob. też Stang 1966, 343.

badam» (syn. *dasižinau*), *paklausinėti* SD¹ «podśluchywam» (syn. *išgirstu*), refl. *išsiklausinėju* SD «badam się» (syn. *klausiuosi*) – pod względem znaczeniowym należy do rodziny *klausyti*. Neoosn. *klausinė-*: *paklausinėtojas* SD¹ «podśluchacz» [‘ten, co podśluchuje’]. — Drw. nominalne: *klausėjas* DP ‘pytac’ [‘ten, co się pyta’], *kláusiamas žvilgsnis* ‘pytające spojrzenie’, *klaustojas* SD ‘pytac’ (por. *patremtojas*), *paklausà* ‘popyt’ (⇒ *paklausùs* ‘cieszący się popytem’), *paklausaiš* adv. ‘dopytując się, rozpytując ludzi (dotrzeć do jakiegoś celu)’, war. *paklausmaiš*, *paklausomìs*. — Wokalizm *au* zaleca połączenie vb. *kláusti* z formacją na SO od anitowego pwk. **kleu-s-*. Znac. ‘pytać kogo’ da się łatwo powiązać ze znac. ‘przesłuchiwać’ (por. *klausyti* ‘słuchać’). Zaskakującą intonację można wytłumaczyć za pomocą hipotezy praesens utworzonego od iteratywu **klausīti* ‘pytać, zapytywać’. Otóż wolno przyjąć, 1° że praesens do **klausīti* miało kiedyś postać **klausija*, 2° że w pewnym momencie na skutek synkopy straciło ono nieakcentowane *-i-*, 3° że następstwem tej synkopy było wydłużenie zastępcze (**klausija* > **klāusja*) oraz konwersja tak powstałego długiego dyftongu (cecha iloczasowa) w dyftong intonowany (cecha prozodyczna): **klāusja* > *kláusia*. Wokół tej innowacyjnej formy praesentis zbudowany został pdg. quasiprymarny z *kláusē* jako prt. i *kláusti* jako inf. Paralele: **laužī(tī)*, **laužij(a)*³³¹ > *laužia* ⇒ *laužē*, *laužti* (w końcu uogólnienie akutu na iteratyw, stąd *laužyti* zam. **laužyti*); **spaudī(tī)*, **spaudij(a)* > *spáudžia* ⇒ *spáudē* (⇒ *spáudyti* zam. **spaudyti*). W kwestii synkopy i wydłużenia zastępczego por. formy *jáuja* < **jāvjia*; *dáina* < **dājinā* (*dainà* 3 p.a.); *dvéitas* < **dvējetas*; *páima* < *pājema*. Całkiem inaczej Bammesberger, *HS* 104, 1991, 271, który uważa *kláusti* za vb. denominativum od tematu **klāus-*, wytworzonego rzekomo na gruncie derywacji *vřddhi*. Za nim powtarza to NIL 434, przyp. 16. Z kolei według ALEW 504 *kláusti* ma być anticausativum, derywowanym od *klūsti* ‘być posłusznym’. Słabą stroną obu tych tłumaczeń jest to, że odrywają one *kláusia* od spowinowaconych form *laužia*, *spáudžia* itp. i że w żaden sposób nie odnoszą się do ewolucji prs. iteratywnego z suf. *-ije/a-, który stanowi specyficzną dla bałtyckiego mutację pie. sufiksu *-eje/o-. — SZ *klus-*: *klusčioti* ‘wypytywać’, *klusinti*: *apsiklūsinti* ‘rozpytać się, dowiedzieć się’, *klūsti* (zob.). — WSZ *klūs-*: *išklūsauti* ‘wypytywać, dopytywać się o co’, *paklūsauti* ts. (por. typ *dūsauti*, *šūkauti*).

klebōnas, **kliabōnas** 2 p.a. 1. ‘proboszcz, ksiądz zarządzający parafią’ (*Klebonu dētas, aš kitaip daryčio* ‘Na miejscu proboszcza zrobiłbym inaczej’. *Kol klebonai nebturės, žmonės visi išdvės* ‘Nim proboszczowie zbiednieją, ludzie wyzdychają’), 2. gw. ‘pastor, proboszcz protestancki’ — zapoż. ze stbłr. *klebanъ*, por. błr. gw. *kljabán* a. *klebán*, *-a* ‘ksiądz katolicki, proboszcz’. Zob. SLA 103, Borowska 355n., LEW 266. Por. błr. liter. *pljábán*, *-a*. ALEW 505 niesłusznie na pierwszym miejscu wymienia pol. *pleban*, *kleban* jako źródło. Zob. też hasła *plebōnas*, *kapeliōnas* i *koplōnas*. — War. żm. *klibōnas* odzwierciedla gwarową formę błr. gw. *klibán* (por. ĖSBM 5, 61). — Drw. *klebonaičia* b.z.a. przest. ‘cóрка pastora’, *klebonaitis*, *-ė* ‘syn, cóрка pastora’, *klebonijà* 1. ‘dom mieszkalny proboszcza, plebania, probostwo’ (może być pożyczką z błr. gw. *klabánja*, *klebánija*; por. stbłr. *klebaneja* ‘parafia’; według ZS 25 ma to być polonizm), 2. ‘ojcowizna przypadająca jednej z córek, gdy inne wyjdą już za mąż’, *klebonė* ‘plebania’, *klebonienė* ‘żona pastora’, *klebonikė* przest. ‘cóрка pastora’, *klebōniškas*, *-a* ‘dotyczący proboszcza, proboszczowski’ (*Jozepas yra iš kleboniškos giminės kilęs* ‘J. pochodzi z rodziny proboszczów’), *klebōniškas* sb. pot. ‘duży kieliszek wódki, jeden większy’, *klebonkà* 2 p.a. przest. ‘żona pastora’. Cps. *klebonpenigai* m.pl. LEX ‘podatek na rzecz kościoła, wynoszący dziesiątą część zbiorów, dziesięcina’ (dosł. ‘pieniądze proboszcza’, por. *pinigas*; syn. *dėcmonas*, *liuterpinigiai*). Vb. denom. *klebonauti* ‘być (przez

³³¹ Por. komplementarny stosunek allomorfów **ij*-V : **i*-C w czas. prymarnym, np. *gijo* : *gyti*; *lijo* : *lyti*; *vijo* : *vyti*.

jakiś czas) proboszczem’. — Nazw. *Klebōnas* (por. nazw. błr. *Klebán*, pol. *Kleban*). N.m. *Klebōnai* 3x, *Klebōniškiai*, *Klebōniškis* 4x. Zob. też *prābašcius*.

klēbti, *išklemba*, *išklēbo* ‘rozchwiać się, stracić spójność, rozluźnić się’, *išklēbti* ‘rozchwiać się, rozklekotać się (o przedmiocie z drewna lub poluzowanych jego częściach, o drzwiach, o chłopskim wozie)’ — czasownik onomatopeiczny, por. wykrz. *klēpt*, *klēpš*, *klēpšt* oraz *klepù-klepù* o odgłosie stukania, klepania, szczękania (luźno stykających się ze sobą przedmiotów lub ich części). Typologicznie podobne: nwn. *klappern*, *kleppern* ‘klekotać, grzechotać’, pol. *klapać* ‘szczekać, stukać, uderzać powodując powstanie głośnego odgłosu’, *człapać* ‘iść powoli, ciężko wlokąc nogi; stukać obuwiem spadającym z nóg’, ros. *šlěpatʹ* ‘dawać klapsa; szurać butami’. Por. syn. *klērti*. Zob. też ALEW 500. — Drw. *klebėti*, *klēba*, -*ėjo* dur. ‘chwiać się, kiwać się’, *klebėnti* caus. ‘kołatać; namawiać, zachęcać’, *klebsėti* a. *klepsėti* ‘klekotać, kołatać’. Nomina: *klēberis* ‘przedmiot rozchybotany, rozklekotany’, *klebėtas* ‘klekot, gruchot; przedmiot rozklekotany, stary grat’. — SZ *klib-* (typ RiT $\Leftarrow$ ReT): *išklibti*, -*klimbù*, -*klibaũ* ‘rozkołatać się, rozchwiać się’, *klibčioti* ‘kiwać się, chwiać się, ruszać się; utykać, kuleć, kuśtykać’, *klibėti*, *kliba*, -*ėjo* ‘kiwać się, chwiać się, ruszać się; żyć jako tako, trzymać się’, *klibinti* caus. ‘rozchwiać, obruszyć (np. kół, zęb); ruszyć coś ciężkiego z miejsca; wciąż o coś prosić, zabiegać o co; wlec się, dreptać’, *paklibint* SD «obruchać co» (syn. *paviskint*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *klybacʹ* a. *klýpacʹ*; *klýmbacʹ* ‘kuleć, utykać, kuśtykać’, war. *klýhacʹ*; drw. *klybáty* a. *klypáty*; *klynbáty* ‘kulawy’, *klybáč* obelż. ‘kulawiec’, *klyhún* ts. (PzB 2, 482). — Nomina: *klibis* ‘klekot, gruchot; kuternoga’, *klibytà* c. ‘koślawiec, ktoś o krzywych nogach; przedmiot rozchybotany’ (por. sufixs w *sukytà*), *klibùs* ‘rozchwiany’. — SO *klab-*: *klabėti*, *klāba*, -*ėjo* ‘chybotać się, chwiać się – o czymś słabo osadzonym, rozluźnionym; skrzypieć, szczekać, stukać’, SD *klabu* «zgrzytam» (por. łot. *klabēt* ‘klekotać, terkotać; paplać’), *klabėnti* a. *klābinti* ‘pukać, kołatać, łomotać do drzwi’ (łot. *klabināt*), *paklabėnti* ‘zakołatać, zastukać’, *klabsėti* ‘chwiać się, kiwać się (o zębach grabi, o stylisku)’, *klabánkščioti* ‘człapać wielkimi butami’. Nomina: *klabātē* ‘deszczułka u żaren, w której obraca się mlon’ (war. *klapātē*), *klabūkas* a. *klabūkas* ‘zużyty przedmiot z drewna, gruchot, grat; szczerba na ostrzu kosy’, też ‘liche zwierzę (koń, krowa)’. War. *š-mobile*: *šklābai* (zob.). — Neopwk. *klemb-* (prs. *klemba*): *klembtis* ‘klócić się; łączyć się w parę (o młodych)’, *parklembti* ‘przyjść, wrócić do domu’, *užsiklembti*: *Jis sėdi, ant stalo užsiklembęs* ‘Siedzi z głową wtuloną w ramiona’, *paklembenti* DP ‘zakołatać’. — Neopafonia *klemb-* $\Rightarrow$ *klamb-*: *klambėnti* (zob.).

klēckai, -*ų* 2 p.a. m.pl. pot. ‘kluski, potrawa z gotowanego ciasta’, z **kliāckai* — zapoż. z błr. *klēcki*, -*ak* (por. *lēdas* < **liādas* $\Leftarrow$ stbłr. *ljodъ*). To z kolei zapożyczone – ze zmianą *sk* > *ck* – z pol. *kloski* ($\Leftarrow$ śrwn. *klōz*, nwn. *Kloß* m., pl. *Klöße*, zob. Sławski II, 244n.). Por. LEW 267. — War. *klēckis* ma zdaniem GL 267 pochodzić z prus.-niem. *klitzke* pl. ‘kluski’. Germanizmem jest też łot. *klicķēni*. — Drw. *kleckiēnē* a. *kleckynē* ‘zacierka, potrawa z drobnych klusek, zwykle na mleku’ (syn. *kukuliēnē*), *klēckis* a. *klēckis* przen. ‘pulchne, tłusciutkie niemowlę’, *klēckius* ‘niechlujny człowiek’.

kleidà 4 p.a., *kleidē* 2 p.a. gw. ‘sukienka’ (*Tik čiupt jai už kleidōs ir ją teip drūtai laikē* ‘Tylko cap ją za sukienkę i mocno ją trzymał’), z **kliaida* (?) — zapoż. z nwn. *Kleid* n. (GL 67).

kleīmas 4 p.a., też f. *klēima* 1 p.a. 1. ‘rozpoznawczy znak zrobiony na drzewie przez bartnika’ (*Su kleimū [medis] Zs 25* ‘Z piętnem [drzewo]’. *Su klēima medžius kleimavoja* ‘Klejną oznaczają drzewa’), 2. ‘przyrząd do piętnowania drzew’, z **kliaimas*, **kliaima* — zapoż. z błr. gw. *kljajmó*, *kljajnó* (stbłr. *klejmo*, *klejno*), por. ros. *klejmó* ‘stempel, piętno’. Por. LEW 267, REW I, 567. Zdaniem Sławskiego II, 201 wyrazy ruskie pochodzą prawdopodobnie ze śrdn. *kleinōe* < *kleinōde* ‘klejnot’ (zob. też *kleīnotas*).

kleĩnotas 1 p.a. ‘drogocenny kamień, kosztowność’, DP ‘klejnot’ (war. *kleinatas* DP) — zapoż. ze stbłr. *klejnotъ*, *klenotъ* ‘kosztowność, rzecz drogocenna; herb szlachecki’ ← pol. XVI w. *klenot*, *klejnot* ‘szlachetny kamień, przedmiot z drogiego kruszcu; drogocenna ozdoba, biżuteria; herb, godło’, SPXVI (tu ze śrwn. *kleinōt*, *kleināt*, por. nwn. *Kleinod* n.). Zob. Sławski II, 202.

kleistras stlit. ‘klej robiony z mąki lub krochmalu i wody, gluten’ SD <klaystras> «kajstr, glutinum farinaceum», z *kliaistras — zapoż. z pol. przest. *kajstr*, *kajster* od XV w. (← nwn. *Kleister* m., zob. Sławski II, 184, WDLP, s.v. *kajster*). Por. SLA 102; brak w ALEW. — Młodszą pożyczką jest *kleĩsteris* ‘klej z krochmalu a. mąki’ ← nwn. *Kleister* m. (GL 67, LEW 267). Łot. *klīsteris* ← śrdn. *klīster* m. (Jordan 67); vb. denom. *klīsterēt* ‘krochmalić bieliznę’.

klejótĩ, *klejójau*, *klejójau* 1. ‘bredzić w gorączce, w chorobie’, 2. stlit., gw. ‘błądzić, schodzić na manowce’ — prawdopodobnie jest to morfologiczny wariant do bliskoznacznego *kajótĩ* (zob.), powstały przez wyrównanie wokalizmu do czas. prymarnego *kleju (*kietĩ, por. *kliedēti*). Paralele: *grejótĩ* ob. *grajótĩ* (← *grejũ*); *vejótĩ* ob. *vajótĩ* (← *vejũ*). Inaczej ALEW 505, który uważa *klejótĩ* za vb. denominativum od *klējas* (zob. niżej). — Postverbalia: *klejā* ‘gorączka, maligna’, *klējas* a. *klejus* ‘błąd, pobłądzenie w wierze’ (CHB), adv. *kleju* ‘niechcący, przez omyłkę’ (CHB). Vb. denom. *klejuoti* przest. ‘błądzić’ (war. *kajjuoti*). — Neoosn. *klejo-*: *klejōklis* ‘tułacz’, *klejōtojas* ‘ten, kto błądzi, błąka się’. — Niejasny jest war. z *kej-* zam. *klej-*: *kejótĩ*, *-ju*, *-jau* ‘bredzić w gorączce; mówić głupstwa; błądzić, błąkać się, włóczyć się’, *atkejótĩ* ‘pojąć, zrozumieć; zorientować się (w lesie)’, *prikejótĩ* ‘uroić się, przywidzieć się komu’ (*Žmogus sapnuodamas visko prikejōji, ir būtų ir nebūtų daiktų* ‘We śnie człowiek wszystko może sobie uroić, rzeczy możliwe i niemożliwe’). Może chodzi o dysymilatywny zanik *l* w zbitce *tkl* formy *at-klej-ótĩ*. Inaczej LEW 234, który widzi w *kej-V* jeden z refleksów pwk. *kai- i odsyła do *kaĩkaras* oraz *kaivĩntĩ*.

klekēti, *klekũ*, *klekējau* 1. ‘terkotać, turkotać’, 2. ‘o bocianie: kłapać dziobem, klekotać’, 3. ‘mówić głośno i szybko; głośno się śmiać’, 4. ‘gulgotać’, 5. ‘gotować się, wrzeć’ — czasownik na *-ē-* od osnowy *kle-k-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *klē-klē*. Wtórne formy: *klēkt*, *klēkst*, *klēktũ*, *klēktum* i *kle-klēpt*. — Z innymi sufiksami: *klekčiotĩ*, *klekēntĩ* (war. *klegēntĩ*), *klēkintĩ*, *kleknōti* (war. *glegnōti*), *kleksēti*. — Udźwięcznienie *-k-* > *-g-* prowadzi do war. *klegēti* ‘klekotać, bulgotać, chlupotać; krzyżeć (też o ptakach), terkotać; trajkotać’. Z kolei udźwięcznienie *kl-* > *gl-* wydaje war. *glegēti* ‘gęgać; głośno rozmawiać’, *glegnōti* ‘klekotać – o bocianie’.

klēkneris, *-io* 1 p.a. przest. 1. ‘dzwonnik’ (war. *glēkneris*), 2. przen. ‘żartowniś’ — zapoż. z prus.-niem. *klēknār*, *glēknār*, por. nwn. *Glōckner* m. ‘dzwonnik’ (← *Glocke* f. ‘dzwon’). Zob. GL 67, Čepienė 141, 158. War. *klēknērē* 1 p.a.; zakończenie m. *-ērē* (śrdn. *-ere*) też w *bēkērē*, *dišērē* i *jégērē*.

klēksas 2 p.a. przest. ‘plama’, *tĩntos klēksas* ‘plama z atramentu’ — zapoż. z nwn. *Klecks* m. ‘plama, zwł. z atramentu a. farby’ (*klecken* ‘plamić, robić plamy’), por. GL 68. Drugim źródłem pożyczki mogło być pol. *kleks* (z nwn., od XIX w., zob. Sławski II, 203).

klēkti, *kleñka*, *klēko* ‘ścinać się – o galarecie, krzepnąć – o krwi, zsiadać się – o mleku’, *priklēkti* ‘gruzłowacieć, zwykle o mące, która pod wpływem wilgoci zbija się w grudki, gruzełki’, *suklēkti* ‘zapaść się – o niewyrośniętym, niedopieczonym cieście, chlebie, o zakalcu; zakrzepnąć – o krwi; zbić się w gruzły – o ziemi, o mące’, *užklēkti* ‘zatkać się – o szyjce naczynia, butelki’ — czasownik oparty na wykrz. *klēkt* np. o siadaniu (*Klēkt ir atsisėdo* ‘«Klekt» i usiadł’. *Klēkt klēkt susėdo mergos* ‘«Klekt klekt» usiadły dziewczęta’. *Jis tik klekt ir atsisėdo į mano kedę* ‘On tylko «kleks» i usiadł na moim krześle’). War. *klēks*

(*Klèks ir atsisēdo*). Paralela: *klàkti* $\Leftarrow$ *klāk*, *klàkt*. Zdaniem LEW 268 *klèkti* może być spokrewnione z ros. gw. *klēknutŭ* ‘schnać, wysychać (o gruncie), więdnąć’, *klēk* ‘coś suchego lub stwardniałego, zaskorupiałego’. — Drw. *suklekēti* ‘ścinać się, krzepnąć, zsiadać się’, nomina: *klēkis* ‘zakalec’, *klēkšas* ‘zakalcowate ciasto’.

klēmeris, -io 1 p.a., *klemerys* 3 p.a. gw. 1. ‘żelazna klamra, służąca m.in. do łączenia belek budowli, tzw. ankra’, 2. ‘zrobiona z drutu sprzączka (klamerka) przy skórzanym zapięciu u drewniaków’, 3. ‘spinka do włosów’, z **kliāmeris*, **kliamerys* — zapoż. z pol. przest. *klamer* ($\Leftarrow$ śrwn. *klamer* f., nwm. *Klammer* f., WDLP, s.v. *klamra*). — War. wsch.-lit. *klēmoriūs* 1 p.a. ‘klamra używana w budownictwie’ (ZS 25) – z uwagi na podakcentową samogłoskę *é* oraz suf. -or- pochodzi ze stbłr. *kljamarŭ*, *kljamorŭ*, błr. *kljamar*, -a ($\Leftarrow$ pol. przest. *klamer* (zob. wyżej). Stąd też warianty *klēmariūs* ‘klamra’, *klēmbariūs* ‘rodzaj zamka zapadkowego u drzwi’ (por. *kambarys*). Por. LEW 268, ĖSBM 5, 77.

klémka 1 p.a. gw. ‘zapadka, spust przy drzwiach, klamka u drzwi’, z **kliámka* — zapoż. ze stbłr. XVI w. *kljamka*, por. błr. *kljámka*, -i ($\Leftarrow$ pol. *klamka*, drw. od stpol. *klam* ‘kleszcze’ $\Leftarrow$ śrwn. *klam*, *klame* ‘klamra, kleszcze; zacisk, imadło’, nwn. *Klemme* f. ts., zob. Sławski II, 184n., WDLP, s.v. *klamka*). Ze względu na akut por. zapoż. *lémpa* i *lénkas*. War. *klémkà* 2 p.a., *klámka* 1 p.a. NB. Mylny jest wywód wprost z polskiego w LEW 268, LKŽ VI, 46 i POLŽ 377. Osobno zob. *klīngē*. — War. z insercją *p* (?): *klēmpka*, *klēmpkà* (tak LD § 240). Może jednak chodzi tu o wariant powstały pod wpływem formy nwn. *Klampe* f. ‘zapadka, spust przy drzwiach’. — W sytuacji, gdy po spółgłosce palatalizowanej zachodzi neutralizacja opozycji samogłosek /a/ i /e/ (zob. Girdenis 1995, 172), pisownię <Ce>, <klemka>, trzeba oznaczyć jako ortograficzną, zaś pisownię <Cia>, <kliamka>, jako fonologiczną (= /kľamka/). To samo odnosi się do dwójakiej notacji takich wyrazów jak <klevas> i <kliavas>, <lamentas> i <liamentas>, <plecius> i <pliacius>. — Oboczność <Ce> i <Cia> po spółgłoskach innych niż /l/: <kačerga> i <kačiarga>, <karčema> i <karčiama>, <kevalas> i <kiavalas>. — Vb. denom. *užklémkyti* ‘zamknąć na klamkę’, *užklemkioti* ts.

kleñčyti, *kleñčiju*, *kleñčijau* wsch.-lit. ‘klezczeć, stać na kolanach’ LzŽ, *prikleñčyti* ‘przykleknąć’, war. -inu ZTŽ ts., też ‘skłonić głowę’ — zapoż. z błr. *klénčycŭ*, -u, 3 sg. -ycŭ, tu z kolei ze stpol. *skłęczyć się* ‘zgiąć się, skulić się, skrzywić się’ (por. ĖSBM 5, 54, Sławski II, 216).

klénkti, *klénkiu*, *klénkiau* gw. ‘iść z trudem, drałować’, por. *Taip tau rodos netolie: klenk kožnā dienā po 5 vierstus, pamatysi, ar bebus netolie!* ‘Tak ci się zdaje [że] niedaleko: podrałuj każdego dnia po pięć wiorst, to zobaczysz, czy będzie niedaleko!’. War. *kléngti*, -giu, -giau. Było zestawiane z jednej strony z łot. *klencēt* ‘iść niezgrabnie, kuleć, utykać; guzdrać się, mitrężyć, marnować czas’, z drugiej strony ze scs. *klęčŭ*, *klęčati* ‘klezczeć, wspierać się na ugiętych kolanach’, cs. *poklęcati* ‘zginać się, kuleć’, por. Berneker I, 514, BSW 136, LEW 269. Akut niejasny. Bez dobrej etymologii. LIV² 363 daje ze znakiem zapytania rekonstrukcję pie. **k^(u)lenk^(u)*- ‘zginać kolano, die Knie krümmen’. De Vaan 120 dołącza stłac. hapaks *clingō*, -ere ‘opasywać’. Niewykluczone pochodzenie onomatopeiczne, por. wykrz. *klénkt* o odgłosie zamykanych drzwi, o połykaniu jedzenia. Podobna struktura dźwiękowa pojawia się w synonimach *klémpti* ‘iść powoli, z trudem, brnąć’ oraz *klémšti* a. *klénšti* ts. (por. wykrz. *kleñš* o niemrawym chodzie). — Podwójny refleks SZ: 1° *klink*:- łot. *kliñkāt* ‘utykając iść dużymi krokami, podskakiwać na jednej nodze’, *klincis* sb. ‘kulawy’, 2° *klunk*:- lit. *kluñkti*, -iū, -iaū ‘iść’, *nukluñkti* ‘pójść dokąd’. Jest też wykrz. *klūnkt* o odgłosie kroków (*Ir tuo metu pasigirdo klunkt, klunkt, klunkt – žingsniai* ‘I wtedy dało się słyszeć k. k. k. – [czyjeś] kroki’). — War. *klung*-, *kliung*:- *kluñgyti*, -iju, -ijau ‘wałęsać się, chodzić, krzątać się’, *kliunguoti* ‘chodzić leniwie, objąć się’. Por. wykrz. *kliūnki* o ciężkim,

niezgrabnym chodzie (*Sudribęs toks žmogus kliūnki, kliūnki ir kliunkinėj* ‘Niedołężny człowiek «kliunki kliunki» i tak idzie’).

klēpčiai, *-iū* 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘potrzask, sidła – na zające, lisy, ptaki’ (*Klepčius* ze stbłr. *klepka* ⇐ pol. *klepka*, por. błr. *klēpka* (zob. *lapių išręžti* ‘Rozpiąć sidła na lisy’), 2. ‘pułapka na myszy, szczury’, 3. ‘przrząd do wyciskania serów’ (*Indėk sūrj klēpčiuos* ‘Włóż ser do «klēpčiai»’), 4. ‘przrząd do zaciśnięcia rany u wykastrowanego konia’, z **klāpčiai* — zapoż. z ros. gw. *kljāpcy, kljapcy* m.pl. ‘potrzask, sidła’. Por. *kapkānas*.

klepkā 2, 4 p.a. gw. ‘deszczułka do wyrobu bednarskiego (na beczkę, wiadro, ceber)’ — zapoż. ze stbłr. *klepka* ⇐ pol. *klepka*. Por. błr. *klēpka*, ros. *klēpka*. Zob. LEW 269, Sławski II, 209n. Natomiast ĖSBM 5, 59 nie godzi się na polonizm i wywodzi *klēpka* od błr. *kljapács* ‘klepać’. — Jest też wariant m. w pisowni <kliepkas> ‘Klappholz’ LEX (SLA 103; brak w ALEW).

klepóti, *klepóju, klepójau* (war. akc. <klāpot> DP), stlit., gw., zwykle z prvb. *ap-* ‘potwarzać, oczerniać, rzucać oszczerstwa’ (war. *klapóti*), *užklepóti* ‘zrzucić winę na kogo’, refl. *apsiklepóti* a. *įsiklepóti* ‘pomylić się’ — zapoż. ze stbłr. *klepati* ‘oczerniać, niesłusznie obwiniać’ (por. pol. *klepać* ‘obmawiać, szkalować’, SPXVI). Por. ros. *klepátb* ‘oczerniać, szkalować’, błr. *kljapács*, *-āju*, ukr. *klepáty*, *-āju* (SLA 103, LEW 264n., ALEW 506). — Drw. *klepótojas* ‘potwarca’ (DP <klēpōtoiei>). Może też *klepūs* ‘zapalczywy, kłótniwy’. Zob. *pāklepas*.

klepsėti, *klepsiū, klepsėjau* 1. ‘kładać, kołatać się (o obluzowanej części drewnianego przedmiotu)’, *człapać* (o luźnym, spadającym z nóg obuwiu), 2. ‘wydawać stuk, np. o podkowach na bruku’, 3. ‘szczekać – o kluczu w zamku, o kłame’ 4. ‘iść wolno, z trudem’. Z innymi sufiksami: *klepčióti* ‘kładać (o oderwanej podeszwie, o bucie za dużym)’, *klepnóti* ‘chwiać się, kiwać się’ — czasowniki oparte na wykrz. *klēpt* (*klepū-klepū, klēpst*; war. *klēpš, klēpšt*) o odgłosie stukania, klepania, szczekania itp. Forma prymarna wykrzyknika: *kle, klē-klē* (zob. *klekėti*). — SZ *klip-*: *klipti* (zob.). — SO *klap-*: wykrz. *klāpt* (*klāpu-čiku*) ⇒ *klapčióti* ‘turkotać, furczeć (o kołowrotku)’, *klapsėti* ‘kładać, człapać; szczekać’ (⇒ *klapsėnti* ‘człapać’, *klapsnóti* ‘iść powoli’).

kleptóti, *kleptóju, kleptójau* gw. ‘jeść głośno, mlaszcząc jak świnia’ (*Valgyk gražiai, ką tu čia kaip kiaulė kleptoji*) — zapoż. z pol. gw. *chleptać* ‘jeść coś ciekłego, mlaszcząc, jak pies; pić wodę gębą’ (SGP I, 182), co jest wariantem do *chleptać* ‘chlipać, chłapać, sarkać, żłopać, łęptać’ (Sw I, 282). War. suf. *kleptuoti*. Pominie w POLŽ. LEW 269 uważa za rodzime i porównuje z łot. *klept, klepsēt* ‘fressen’. LKŽ nie zaznacza obcości wyrazu.

kleřkti, *klerkiū, klerkiaũ* gw. 1. ‘klekotać, grzechotać – o odgłosie zepsutego mechanizmu, urządzenia’, 2. ‘gdakać, kwakać’, 3. ‘pierzdzieć’, 4. ‘płakać, wrzeszczeć’, 5. ‘mówić głupstwa, trąkotać’ — osnowa *kler-k-* pochodzi od powtórnego wykrz. *kleř-kleř* (o różnych głosach i odgłosach). Por. *klėrti*. — Z sufiksami sekundarnymi: *klerkėti* ‘klekotać, trąkotać’, *klerksėti* ‘chłupać – o wodzie w butach; gęgać; pierdzieć’, *klėrkinti* ‘powodować hałas, grzechot, klekot; drażnić kogo’, *klerksóti* ‘siedzieć skulonym’. Nomina: *klėrka* ‘przedmiot rozklekotany, zepsuty; nieobyczajna dziewczyna; płaksa, beksa’, *klėrkas* ‘gatunek ptaka siewki, Charadrius minor’. Wtórny wykrz. *klėrkt*.

klėrti, *klėrū* (war. *klėrstu*), *kleraiũ*, zwykle z prvb. *iř, su-* intr. ‘o przedmiotach z drewna: rozchwiać się, obluzować się w otworze, rozklekotać się’ (o częściach wozu lub krosien, o kołowrotku, kłonicy w kierowniku, nodze krzesła), 2. ‘zepsuć się; stracić siły, podupać na zdrowiu, zrobić się niezdatnym, bezużytecznym’ — czasownik pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *kleř* a. *klėr* o skrzypiącym kole wozu, o odgłosie idącego w drewniakach. War. *glėrti* i *gvėrti*. W tym samym znaczeniu występuje para *klėbti, glėbti*. Por.

łot. *klęra, klera* c. ‘gadula; maruda, guzdrała’. — Neoapofonia SP *kler-* ⇒ SZ *klir-*: *išklirti* ‘rozchwiać się’ (o nodze krzesła, o kłonicy, kołowrotku). War. z ur: *kliūrti* (zob.). — Neoapofonia SZ *klir-* ⇒ SP/SO *klair-*: *klairēti, klaira, -ējo* przest. ‘rozchwiać się – o zębach w bronie’ (*Ekēcios suklaira*). Por. *ikirti* ⇒ *kairinti*; *spirti* ⇒ *spairinti*; *tirti* ⇒ *tairautis*. — Synonimem *klerti* jest *kleṛkti* ⇐ *kler-k-* od wykrz. *kleṛ-kleṛ*. Zob. też LEW 269.

klēsti I, *klesčiū, klėsčiaũ*, gw. *klēsti, klečiū, klēcīaũ* 1. ‘(przy wianiu zboża) odmiatać kłosa i plewy od ziarna’, 2. ‘dzielić włosy nad czołem, robić przedziałek’, 3. ‘otulać, okrywać; zarzucać (chustę na plecy, głowę, szalik na szyję)’, 4. ‘chronić, chować (skarby)’, 5. ‘rozwijać liście, kwiaty (o roślinie)’, 6. ‘rozwijać się szybko, bujnie, szybko rosnać, gęścieć’, cps. *apklēsti* ‘zawiązać (chustę na głowie); włożyć wianek’, *išklēsti*: *Išklētē medis lapus* ‘Drzewo wypuściło liście’. Refl. *klēstis* ‘okrywać się’, *atsiklēsti* ‘odsłonić się, odkryć się (w pościeli)’, *išsiklēsti* ‘rozłożyć się, rozesać się; rozpuścić się’, *užsiklēsti* ‘zakryć się, przykryć się; zasklepić się’. Pwk. *klet-* (por. gw. *klečiū*) stanowi dublet s-mobile do *sklet-*, zob. *sklēsti* (*sklečiū, sklēcīaũ*) ‘krzewić, rozpościerać, rozkładać’. Zakończzone na *-st-* osnowy *klest-* i *klēst-* są w gruncie rzeczy neoosnowami, których wygłos nawiązuje do form frekwentatywnych *klēstýti* (*klēs-sty-) i *klastýti* (*klas-sty-). Inaczej LEW 269n., który sprowadza wszystko do pwk. pie. *skel- ‘rozszczepiać’, lit. *skėlti* ‘rozłupywać’, ale pozostawia przejście od *skel- do *sklet-* bez wytłumaczenia. — Drw. *klestēti, klēsti, klestējo* dur. ‘rozwijać się (o kwiecie, o pączku liści), kwitnąć, bujnie wyrastać, krzewić się, gęścieć’, przen. ‘być w rozkwicie (o mieście, kulturze)’, *pėrklestēti* ‘przekwitnąć, przeminać (o młodości)’. War. z udźwięcznieniem *-st-* > *-zd-*: *klezdēti, klēzda* ‘o roślinach: rozwijać się, krzewić się’; war. s-mobile: *sklezdēti, sklēzda* ‘rozwijać się – o kwiecie, o pączku liści’ (por. Būga, RR I, 289). Caus. *klēstinti* ‘hodować, rościć (gaj, lasek), nie wpuszczając tam zwierząt; (o wietrze) poruszać liśćmi, powodować szelest’. — WSE *klēst-*: *klėsčiaũ* (prt.). Neopwk. *klēs-* (⇐ *klēsti*): *klēstyti* ‘o zbożu: rozwijać się, gęstnieć’, *klēstýti* frq. ‘rozkładać’ (*klēs-sty-). — SO *klast-* (⇐ *klest-*): *klastýti* (zob.).

klēsti II, *klesčiū, klėsčiaũ* przest., gw. ‘biczować, chłostać’, SD <klėsčiu> «biczuię» (syn. *plaku, baudžiu, genėju*). Dwuznaczne. Po pierwsze osnowa *klest-* może być równa wykrzyknikowi, por. *klēst* m.in. o uderzeniu kogo, wymierzeniu mu ciosu (*Stvērēs tuinagalī, priemenēn iššoko ir klēst vienam, o paskui klest kitam*). Po drugie można się zastanawiać, czy *klēsti* ‘biczować, chłostać’ nie polega na dyferencjacji semantycznej względem czas. *klēsti I* (*išsiklēsti* ‘rozłożyć się, rozesać się’), mianowicie na podstawie znacz. etymologicznego ‘rozciągnąć kogo do wymierzenia chłosty’, por. *Vagis yra išklēstas*, t.y. *išmuštas* JU ‘Złodziej został wychłostany, tj. wybity’. Dalej por. *išklēst su išgėdinimu* SD «wyświecić kogo, wysmagać», *padarīs sau botagų iš virvelių išklēstė juos ir išmetė iš bažnyčios* SP I, 42₁₉ ‘uczyniwszy sobie bicz z powrozkow wysmagał i wyrzucił je z kościoła’, *klēstinas* SD «bicia godny» (syn. *plaktinas*). Brak odpowiedników poza bałtyckim, zob. ALEW 506. Niejasny pozostaje war. *klet-/klēt-*: *klēsti, klečiū, klēcīaũ* ‘bić, chłostać, karać chłostą’. — Drw. *klēstyti* frq. ‘bić, bijać, smagać’ (*klēs-sty-), *klēstinis* SD «smaganiec» [‘smagany, wysmagany; kara smagania’, L.]; *kailį išklēstūoti* ‘złoić skórę’. Neopwk. *klēsč-* (⇐ *klėsčiaũ*): *klēsčiōti* iter. ‘uderzać’ (*Šiandie labai atklēsčiōjo* ‘Dziś bardzo wytrzęsło’ [gdy się jechało po wyboistej drodze], Otrębski 1934, 316).

klēsčiai, *-iū* 2 p.a., *kleščiai* 4 p.a. m.pl. przest. 1. ‘narzędzie do mocnego ściskania, ciasnego chwytania, kleszcze’, 2. ‘zacisk do tamowania krwi u kastrowanego konia’, 3. ‘przyrząd do wyciskania sera’, 4. ‘chomąto’ — zapoż. ze stbłr. *kleščī, kleščy, klešče* pl. ‘kleszcze, obcęgi’, por. błr. *klēsčy, -aũ*, ros. *klēsčī, kleščī*, pol. *kleszcze*. Zob. też ĖSBM 5, 57.

klēsšnē 2 p.a., *klešnē* 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘nogawka spodni’, 2. ‘łydka’ — zapoż. z błr. gw. *klēsňja, -i* ‘goleń, biodro, udo’ i ‘nogawka’ (por. PzB 2, 475; etymologia

niezdecydowana, zob. ĖSBM 5, 57). — LKŽ wymienia jeszcze dwa inne użycia: 3. jako pl.t. *klėšnėš* ‘gniazdo dyszla, rozwora’ (war. *klėšnys*) i 4. *klėšnė* ‘owcza wesz, kleszcz’ (też m. *klešnys*), te jednak nie mają nawiązań białoruskich. Por. syn. *kalašià*.

klėštarius, -iaus 1 p.a. przest., gw. ‘klasztor katolicki’ (vyresnis *klėštariaus* SD «przeor») — zapoż. ze stbłr. XVI w. *kljaštorъ* (⇐ pol. *klasztor* ⇐ stczes. *klášter* ⇐ śrwn. *klōster* ⇐ śrlac. *clōstrum*, zob. Bańkowski I, 688, EWD 673), por. błr. *kljástar*, -a. War. *klėštoriun* 1 p.a. (*Nuvė klėštoriun* ‘Wstąpiła do klasztoru’, Zs 25). Zob. SLA 103, Borowska 354, LEW 272; brak w ALEW. Co do substytucji błr. *lja* ⇒ lit. *lė* por. *dėdė* ⇐ *djádja*; *lėlė* a. *lėlė* ⇐ *ljálja*. Zob. też *kliōštoriun*. — Drw. *klėštarinis* SD «klasztorny». — N.m. *Paklėštarė* (dosł. ‘miejsce pod klasztorem, w pobliżu klasztoru’).

klėtai 1 p.a., *klėtai*, -ų 2 p.a. gw. ‘żarty, figle’, drw. *klėčius* ‘żartowniś’. Niejasne, por. LEW 270.

klėtas, -à 3 p.a. wsch.-lit. ‘zły’ (*Anas labai klėtas žmuoj* LZŽ ‘On jest bardzo złym człowiekiem’. *Klėci žmonės* LZŽ ‘Żli ludzie’) — zapoż. z błr. *kljáty*, -aha ‘przeklęty, okropny, nieznośny, cholerny’ (por. stbr. *zakljatyj* ‘wyklęty przez cerkiew, obłożony anatema’, strus. *prokljaty* m.in. ‘nienawistny’, scs. *proklėtŭ* ‘zły, potępiony’). Lit. *ė* na miejscu błr. *ja* jak w *dėdė* i *lėlė*. — War. *kliėtas*, -à 4 p.a. (LKŽ, z Lazūnai) wyróżnia ‘dyftong graficzny’ <ie> na miejscu sekwencji [je] z [ja], */kljatas/ ⇐ błr. *kljáty*. Podobne wypadki to *kuliėvas*, *piėlėčiai* i *pōmietis*. Zob. też *praklėntas*. — Vb. denom. *klėtuoti* ‘złościć się’.

klėtis, -ies 1 p.a., *klėtis* 3 p.a. f. 1. ‘spichlerz, osobny budynek do przechowywania zapasu zboża, mąki, skór, odzieży itp.’, SD «spizarnia; szpichlerz», 2. ‘klatka na ptaki lub zwierzęta’, SD *klėtis žvėrų* «klatka na zwierza» [LKŽ VI, 64 czyta *žvėrių*]. Z obocznym tematem: *klėtė* 1 p.a., *klėtė* 3 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *klėts* ‘spichlerz, komora’, stpr. *clenan* Ev ‘Kleet [‘kleines Nebengebäude auf dem Hofe zum Aufbewahren von Getreide, Kleidern u.s.w.’], o ile ten hapaks jest błędem kopisty zamiast *cletan, czyt. [klėtən] (por. Trautmann 1910, 360, Toporov IV, 57)³³². Wyraz prapokrewny ze słowiańskim *klėtī, -i f. ‘prowizoryczne, byle jak zrobione pomieszczenie, schronienie’, por. scs. *klėtī* ‘komora, cela, izba mieszkalna’, sch. *klījet*, śłh. *klėt* ‘komora do przechowywania zapasów’, ros. *kletb* ‘komora, spizarnia, spichlerz; klatka wyciągowa w kopalni’, stbłr. *klėtb*, *kletb* ‘spichlerz’, stpol. *kleć* ‘szopa, buda, komora; dobudówka; skrzynia; klatka’ (SPXVI: ‘klatka; byle jak zrobiona budka, nędzny domek’, obok *kleta/klata* ‘klatka dla ptaków lub zwierząt, także pułapka; szopa, buda’). — Drw. psł. *klėtīka ob. *klėtūka ‘komórka, klatka’, por. scs. *klėtīka* ‘komórka, cela, chatka’ (war. *klėtīca*), ros. *klėtka* ‘klatka; kratka; komórka’, stbłr. *klėtka* (*kliitka*), ślc. *klietka* ‘klatka’, stpol. *klatka*, *kletka* ‘szopa, buda, komórka; klatka, kojec; siłła, pułapka’, pol. *klatka* ‘pomieszczenie z prętów lub krat, służące do hodowli lub transportu zwierząt i ptaków’. Zob. BSW 136 (pbsł. *klėti-), REW I, 569, LEW 270, Boryś 232n., Derksen 2008, 224 (pbsł. *kleʔtis). Pochodzenie sporne, por. przegląd literatury w ESSJ 315n. Transponat ie. *k^(u)leh₁-ti-. Hipotezę słowiańskiego zapożyczenia w bałtyckim falsyfikuje obecność lit. *ė* (słów. *ě* jest zwykle oddawane przez lit. *ie*), zob. PKEŽ 2, 215, Derksen, l.c. — Drw. *klėtėlė* ‘spizarnia domowa’, też ‘klatka do hodowli ptaków lub zwierząt’, *klėtelė paukščių* SD «klatka ptasza», *klėtelė, kurioj paukščius peni, paukštinyčia*

³³² Inaczej LEW 270 (s.v. *klėtis*), który dla objaśnienia stpr. *clenan* zakładał kontaminację form rzeczownikowych *kletis [recte: *klėtis?] i *klienis (por. łot. *klien* ‘boisko do młócki’) albo też *kluonas (por. lit. *kluonas*, łot. *kluōns* ‘klepisko, gumno’). — Przeciw temu PKEŽ 2, 214 n., który ze swej strony uważa *clenan* za notację nienaganną dla formy słowotwórczo obocznej z lit. *klėtis*, mianowicie *klėnan. Analiza: *klė-na-n, deverbativum od pwk. pbsł. *klė- < pie. *(s)kleH- m.in. ‘przykryć w celu przechowania, schować’.

SD «kociec ptaszy, klatka karmna» (zagadką jest dyftong *ai* w war. *klaitēlē* ‘śpichlerzyk’ u Šlapelisa 173; pominięte w LKŽ), *paklētē* ‘pomieszczenie pod spichrzem’, *prieklētis* ‘miejsce pod okapem przy spichrzu’ (por. *prieangis*). Cps. *klētsanga*, *-angē* ‘przednia część spichrza, w lecie używana jako miejsce do spania’ (por. *angā*), *klētsaukštas* ‘piętro w spichlerzu’ (prawdopodobnie zapożyczone z łot. *klētsaugša*, A. Holvoet, p.l.) — N.m. *Klētiškē*.

klētkā 2 p.a., gen.sg. *klētkos* gw. 1. ‘klatka dla ptaków lub zwierząt’, 2. ‘buda jarmarczna, kupiecka’ (*klētkā prekēs* SD «buda»), 3. ‘barć’ — zapoż. ze stbłr. *klētkā*, *kletka* (*klitka*), błr., ros. *klētkā*, por. SLA 103, LEW 270. Długie *ē* pod wpływem rodzimego *klētēlē* ‘klatka’? Por. *klētis*. — Drw. *klētkiūotas* ‘kraciasty, mający wzór w kratę (chusta, tkanina)’, ⇒ *klētkuōčiai* m.pl. ‘kraciaste tkaniny’ (por. błr. gw. *klēty* pl. ‘kraty jako wzór w tkaninie’, *klēičatyj* ‘mający wzór w kratę, kraciasty’, PzB 2, 474). N.m. *Klētkininkai*.

klēvas 4 p.a. bot. ‘klon, Acer’. War. z oboczną do <Ce> pisownią <Cia>: *kliāvas*, SD <klawas> «jawor, acer; klon, acer». Inne tego rodzaju wypadki zebrano s.v. *klēmka*. Odpowiednik łot. *kļavs*, stłot. *kļava* ‘klon’. Pb. *kle-uo-. Z innym sufiksem: psł. *kle-no- ‘klon, Acer; jesion, Fraxinus’, por. sch. *klēn*, *klēna* (war. na SZ *kūn* < *klīnū), ros., błr. *klēn*, *klēna*, czes. *klen*, *-a*, pol. *klon*, *-u*. Refleks bałtycki i słowiański zestawia się z germańską formacją na SZ: pgerm. *hluniz, stisl. *hlynr* m. ‘klon’, nwn. gw. *Lehne*, *Lenne* ‘klon, Spitzahorn’. Por. BSW 136, LEW 270n., Stang 1972, 28n., Kluge-Seebold 435, Orel 178 (*xluniz), ALEW 506n. Dalsze związki niejasne. Zob. też *kliōnas*. — Drw. *klevynē* ‘lasek klonowy’, *klevinis* a. *kliavinis* ‘klonowy, z klonu’, SD <klawinis> «jaworowy, klonowy» (<la> = *lia*), *klevinis* sb. ‘młody klon’, cps. *jōvarklevis* (zob. *jōvaras*), *klēvalakštis* ‘liść klonowy’ (por. *lākštas*). — N.m. *Klevinē* 5x, *Klevynē* 2x, *Klevinkalnis* 2x, *Klevi Būdā*, *Pakleviaī*, *Pāklevis*. N.rz. *Klevā*, *Klevinē*, *Klevinis* 2x, *Kliaūpis* (z kontrakcji w *Kliau-upis, *Klev-upis; od tego n.m. *Pākliāupis*); n.jez. *Klēvžeris* (z synkopowania *Klev-ežeris).

kliāudēti, *kliāudzia*, *kliāudējo* stlit. DP ‘być na przeszkodzie, wadzić, zawadzać, szkodzić’ — drw. duratywny na *-dē-* od *kliāuti* (zob.). Por. typ *mērdēti* : *miṛti*; *skēldēti* : *skilti* — Neoosn. *kliaud-*: *kliāuda* ‘wada, przywara, wrodzona wada ciała, przeszkoda (w rzece), szkoda (w zasiewie, w ogrodzie)’, *kliāudē* ‘wada’, *kliāudzia* DP ‘błąd, przekaz, zabawa’, ⇒ *kliāudingas* ‘z wadą, wadliwy; szukający zaczepki’.

kliāuti, *kliāju* a. *kliāunu*, *klióviau* ‘trzymać się (blisko domu), pozostawać (w domu), refl. *kliāutis* ‘przylegać, przywierać, łągać do czego, tulić się (o dziecku), wdawać się, zadawać się z kim; udawać (chorobę)’. Odpowiednik łot. *kļaut*, *kļāju*, *kļāvu* ‘rąbać’, refl. *kļāutiēs*, *kļāunuôs* ‘tulić się, wtulać się; przylegać do czego’. Dalej por. *nesikliāju* a. *nesikliāuna* 1. ‘nie trzyma się (ciepło w izbie, woda w cebrze)’, 2. ‘nie pasuje (but do stopy, szkło do ramy), nie leży na kim (ubranie, suknia)’, 3. ‘nie domyka się (pokrywa, drzwi)’, *pasikliāuti* (zob.), *sukliāuti* ‘być (żyć) w zgodzie, przyjaźni’; drw. *kliāudēti* (zob.). — Nomina: *kliāunūs* ‘zgodliwy, posłuszny’, *kliāustis* f. ‘przeszkoda’, *kliāutē* ‘wada; zaczepka’, SD «karpa w rzece, w sadzawce, kłodzina; przeszkoda; wada; zawada» (syn. *kliūtis*), *kliāutis*, *-ies* f. ‘zaczepka’. — SW *kliov-* < *klīāu-: *klióviau* (prt.), drw. *neklióva* c. ‘grubianin’. — SZ z alternacją *kliū-C* / *kliuv-V*: *kliūti*, *kliūvū*, *kliuvaū* ‘zaczepiać się o co’ (zob.). — Lit. szereg apofoniczny *kliāu-C* : *kliū-C* : *kliuv-V* wskazuje na pwk. sełtowy pie. *kleuH-/*kluH- ‘dostać się gdzie’ (Liv² 365, por. stisl. *hljóta* ‘durch Los erlangen’), który na gruncie bsł. – po zmianie *eū* w *īau* – przybrał postać *klīauH-/*klīuH-. Innowacja polega również na uogólnieniu nagłosu *kl’-*, ponieważ ten ukazywał się pierwotnie tylko w alternancie na st. *e*. Poza brakiem *kluH-C (lit. †klū-C) trzeba odnotować brak SO *kloH-C (lit. †klāu-C). — Ze słowiańskiego por. 1. prs. *kljujō < pbsł. *klīau-je- przy inf. *kljivati < pbsł. *klīuū-ā- ‘dziobać, uderzać dziobem’ (ros. *kljujū*, *klevátb* ‘dziobać, chwycić przynętę – o rybce’, stczes. *kl’uju*, *klvati* ‘dziobać’, stpol. *klwać* ‘uderzać w coś dziobem, dziobem wykuwać’, pol.

kluc się ‘łęgnąć się, wydobywać się z jaja – o pisklęciu’), 2. nomen psł. *klju-ka < pbsł. *kljāu-kā- (sch. gw. *kljūka* ‘hak, zakrzywiony, rozwidlony drąg’, pol. gw. *kluka* m.in. ‘hak, drąg zakończony hakiem lub rozwidleniem; drewniana zasuwa’), drw. *kljuk-jo- > scs. *ključī* m. ‘klucz’, strus. ‘klucz, zawora; bosak, osęka; ster’. Nieco inaczej analizuje formy słowiańskie de Vaan 119, s.v. *clāvis* (praforma *kleh₂u-k-).

kliedēti, *kliedziu* (war. *kliedu*, *kliemi*), *kliedėjau* 1. ‘bredzić w gorączce, majaczyć’, 2. ‘pleść głupstwa, bając’. DP ‘pleść, bając, bredzić, bluźnić’. Paradygmat zbudowany wokół prs. *klei-dō, utworzonego od pwk. *klei-, po którym pozostał ślad w derywacie na SO *klajōti* (zob.). Odpowiednik łot. *kliēdēt*, -ēju ‘marzyć, roić, zmyślać, fantazjować’. Bez uznanej etymologii, por. LEW 272n. (s.v. *klýsti*), ALEW 507. — Zwraca uwagę atematyczna formacja prs. *klien-mi, *klien-ti: *kliemi* SD «bałamucę», syn. *niekauju* (por. *demi* s.v. *dēti*), 3 os. *kliesti*, *kliest* (LKŽ: *kliesti*, *kliest*, por. *Ligonis kliesti* ‘Chory majaczy’)³³³. — Drw. *kliedēsys* ‘obluda’, *kliēdžius* ‘kto plecie bez sensu, papla’. — Neoosn. *kliedē*:- *kliedėjimas* DP ‘błąd; plotka; bluźnierstwo’. — Neopierwiaszek w SZ *klid- ← *klei-d- został zastąpiony formą *klyd-*, wyabstrahowaną z pdg. *klýdau* : *klýstu* (*klind-stu ← *klindu), zob. *klýsti*. — Neoapofonia SZ *klyd-* ⇒ SP/SE *kleid-*: *kléidēti*, *kléidziu* (3 os. *kléidi*), -ėjau stlit. i gw. ‘błąkać się, błędzić, błędzić w wierze’ (m.in. MŽ), *atkléidēti* ‘przybłąkać się (o psie, kocie)’, *nukléidēti* ‘pójść (do lasu) i przepaść’. Paralele: *bréizgēti* ← *brizg-*; *dréiskēti* ← *drisk-*; *gėizēti* ← *giž-*; *krėitēti* ← *krit-*. — Nomina: *kléida* c. ‘włóczęga’, *kleidėjas* ‘człowiek rozrzućny, utracjusz’, *kleidikas* ts., *kleidūnas* 1. bibl. ‘odszczępieniec’, 2. ‘utracjusz’ (syn. *švaistūnas*). Łot. osnowa *kleid-*: *kleidis* ‘włóczęga, łazęga’, ⇒ *kleiduot* ‘włóczyć się’. NB. SP/SO *klaid-* jak w *klaidinti* ‘mylić, zwodzić’ nie należy do SE *klied-*, lecz raczej do SZ *klyd-* jak w *klýdau*.

kliēpas 2 p.a. przest., gw. ‘bochen, bochenek’, *kliepas duonos* SD «bochen chleba», *kl[i]epas pailgas duonos* SD «kukla» [‘chleb, bułka o podłużnym kształcie’, SPXVI] — zapoż. ze stbłr. *xlēbъ*, *xlēbъ*, por. błr. *xlēb*, *xlēba*. — Nie można wykluczyć, że segment <ie> reprezentuje lit. ‘dyftong graficzny’, oddający brzmienie (l)je wynikłe ze zmiany (l)ja (por. *kliētas*, *pieskà*, *sliēpas*). Wtedy jako źródłową należy założyć białoruską formę pl. *xljabý*, -óŭ, skąd lit. *kljabai > *kljebai. — Pierwotne *kliebas zmieniło się w *kliēp-* pod wpływem bliskoznacznych form z *kep-* jak *kēpti* ‘piec’ i *kēpalas* ‘okrągły bochen chleba’ (por. LEW 271, za nim Kabašinskaitė 74, z paralelami). Od tego odchyła się łot. *klāips* ‘bochenek chleba’, uchodzące za pożyczkę z goc. *hlaifs* ts. (ME II, 209.) Zob. też *bākanas*. — Drw. *kliēpelis* SD «bochenek chleba, bułka».

kliērikas 1, 3 p.a. 1. ‘alumn katolickiego seminarium duchownego’, 2. przest. ‘duchowny katolicki niższej rangi’ — zapoż. z błr. *kléryk* (PzB 2, 474) ← pol. *kleryk* (← śląc. *clēricus* ‘duchowny’, Bańkowski I, 696). Zob. też LEW 271; brak w POLŽ. — War. stlit. *klerikas* (*Minykai ir klerikai* MT ‘Mnisi i klerycy’). Lit. ‘dyftong graficzny’ <ie> na miejscu słow. *e* też w *kiēlikas* i *ziēgorius*. Vb. denom. *klierikauti* ‘być klerykiem’. — War. metatetyczny: *kriēlikas*. Wokalizm *o* w *kliōrikas* (DVŽ) przez adideację do *kliōštorius* ‘klasztor’. NB. War. stbłr. *klirikъ*, *klirykъ* nie ma w litewskim odpowiednika.

klijaĩ, -ũ 4 p.a. 1. ‘klej, substancja do zlepiania, spajania’, 2. przen. ‘sens, logiczny związek’ (por. zwrot *be klījũ* ‘bez sensu’) — zapożyczenie polskiej formy XVI w. *klij*, -u ‘substancja kleista, lepka, np. żywica, smoła, ropa naftowa’. Stlit. *klijas* ‘klej’ (SLA 103). Z innym tematem: gw. *klijus* i *klýjus*. Forma pl.t. i akcentuacja wzorują się na rodzimym

³³³ Ze stlit. por. *Kaip nū heretikai kliest* DP 175₁₅ ‘jako dzisiaj heretycy bają’, *kaip ižg tos vietos kliest Arijonai* DP 485₃₁ ‘jako z tego miejsca Arianowie bluźnią’. — *o kaip tasai nežadžia baisiai kliesti!* SP II, 52₁₉ ‘o jako ten niemek straszliwie błdzi!’.

odpowiedniku *lipaĩ*, *-ũ* (por. *lĩpti* I). Zob. SLA 103, LEW 271, Sławski II, 200, POLŽ 725. Būga, RR III, 764 zakładał źródłowe stbłr. **klej̃b*, czemu sprzeciwił się już SLA (brak w HSBM). — Drw. *klijēlis* ‘klej z mąki a. krochmalu, kłajster’ (syn. *kleistras*), *klijingas* ‘kleisty, lepki’. Vb. denom. *klijúoti* ‘kleić, klejem spajać, sklejać’, ⇒ neosn. *klijuo-*: *klijuōtē* 1. ‘klejonka krawiecka, materiał wszywany do kołnierzyków, mankietów i kłap dla nadania im sztywności’, 2. ‘cerata’. — Młodszy war. *klejaĩ*, też *klējis* ZTŽ oddaje stbłr. *klej*, por. błr. *klej*, *-ju* ⇐ pol. *klej*, *-ju*. Vb. denom. *klejuoti* ‘kleić’, *išklējinti* ‘wyrobić glinę tak, że staje się ona kleista, lepka’, też *klējyti*, *-inu* ZTŽ ‘kleić’. — *klijánka* ‘klejonka krawiecka; cerata na stół; nieprzemakalny, przeciwdeszczowy materiał’ ⇐ pol. przest. *klijanka* (war. do *klejonka*, zob. Sw II, 354). War. *klijonké* ‘nieprzemakalne wierzchnie okrycie’. Z uwagi na akut por. zapoż. *balánka*, *katánka* i *varánka*.

klýkti, *klykiũ*, *klykiaũ* ‘krzyczeć, wrzeszczeć, (o sowie) pohukiwać’ — czasownik od osnowy *kly-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *kly-kly* (wtórnie *klýk-t* o krzyku dziecka). Por. *krýkti* ⇐ *krỹ-krỹ*; *zýzti* ⇐ *zỹ-zỹ*. — Z innymi sufiksami: *klýkauti* ‘krzyczeć, wrzeszczeć (też o ptakach); wszczynać zgiełk, wrzawę’, DP ‘wykrzykać’, *klýkčioti* ‘pokrzykiwać; o ptakach: wydawać głosy’, *klyksėti* ts. — Inchoativum z neoapofonią *y* (SP) ⇒ *ĩ* (SZ): *suklikti*, *-klinkũ*, *-klikaũ* ‘wykrzyknąć, zakrzyknąć; o ptakach: wydać głos; zachichotać; wrzasnąć, zawołać; wybuchnąć płaczem (nie stoi w związku z *klēkti* ‘ścinać się, krzepnąć’). Co do apofonii por. *mýgti* ⇒ *migsėti*; *dýgti* ⇒ *digčioti*. Podobnie brzmiące czasowniki o znacz. ‘krzyczeć’ ukazują się w słowiańskim, por. rcs. *kliknuti*, ros. *kliknutʹ*, jak też scs. *klicati*, *kličp* (zob. BSW 136, LEW 271). — Drw. *klykà* ‘ten, kto krzykiem przynagla pracujących; płacziwe dziecko’, *klýkis* ‘ptak kania, Milvus; ptak kulik, Numenius’, też ‘wysoki, chudy człowiek’, *klyknýs* ‘człowiek krzykliwy, krzykacz’, *klýksmas* ‘krzyk, wrzask’.

klĩmpti, *klimpstũ*, *klimpaũ* 1. ‘grzęznąć, zapadać się – w błocie, bagnie, śniegu’ (war. SD¹ *klimstu* ‘*łgnę*’ [‘grzęznąć w błocie’]), 2. przen. ‘łgnąć do kogo; zakochać się w kim’. War. *klim-*: *nuklimti* DP ‘utonać’ (war. *nukliũmpti*, *lũ < li*). Cps. *ĩkliũmpti* ‘wejść lub wjechać w błoto i w nim ugrzęznąć’, przen. ‘wpaść, zabrnąć w długie; przepaść, zniknąć; zakochać się’, *ĩklimpstu* SD «*więznąć, uwięznąć, zawięznąć*» (syn. *ĩkliũvu*), *nukliũmpti* ‘uwięznąć, ugrzęznąć’, *prikliũmpti* ts., *sukliũmpti* ‘ugręznąć’, przen. ‘zakochać się’ (*Mergē su vaikiu gal sukliũmpti* ‘Dziewczyna może się zakochać w chłopaku’). N.rz. *Klimbalē*, też n. *bagna < *Klimp-balē*. — Leksem *klimp-* jest z pochodzenia neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z formacji prs. infigowanego, por. *klimpũ* do *klipti* ‘chylić się ku ziemi’. Paralele: *gnĩmbti* ⇐ *gnib-*; *slĩmpti* ⇐ *slip-*. Osobno zob. *klýpti*. — Odpowiednik łot. gw. *klempt*, *-pju*, *-pu* ‘iść ciężkim krokiem po błocie, człapać’ pokazuje alternant w postaci SP/SE od **klimp-* (neoapofonia). Inny wywód w ALEW 507. — Neoapofonia *klimp-* ⇒ *klamp-*: *klampĩnti* (zob.).

klýnas, *-a* 1 p.a. gw. ‘mały, cienki, słaby’ — zapoż. z prus.-niem. *klīn*, *klēn* ‘mały’ (GL 68), por. śrdn. *klēne* (ang. *clean*), nwn. *klein*. — Neoapofonia SZ *klyn-* ⇒ SP *klien-* wydaje war. *klīenas* 3, 1 p.a. gw. ‘szczupły, chudy, cienki’. Ta sama hipoteza może się stosować również do łot. *kliēns*² 1. ‘rozłożony cienką warstwą (o sianie)’, 2. ‘mały, niskiego wzrostu’, 3. ‘chudy, wychudły’ (por. ME II, 232). Paralele apofoniczne: *dýžti* ⇒ *diežti*; *mýgti* ⇒ *miegti*; dla przymiotnika: *šykštũs* ⇒ *šiekštus* (DP). Mniej jest prawdopodobne pokrewieństwo ze stang. *hlæne* ‘chudy’, ang. *lean*, za czym optuje LEW 271.

klýnas 2 p.a., *klýnas* 1 p.a. gw. 1. ‘klin, kawałek drewna służący do rozszczepiania twardych materiałów’ (SD *klynũ laidžiu* «kliniasto czynię, klinem puszczam»), 2. ‘klinowaty kawałek materii wszywany pod pachą koszuli albo w kroku spodni’, 3. ‘krok w spodniach; siedzenie w spodniach’, 4. ‘rozporek w spodniach’, 5. ‘kawałek ziemi w kształcie trójkąta’,

6. 'przepuklina', 7. 'kłujący ból w jelitach, rżnięcie, kolka' — zapoż. ze stbłr. *klinъ*, por. błr. *klin*, -a, pol. *klin*, -a (SLA 103, ZS 25, LEW 272). Por. syn. *pleišas*, *pleiškas*, *pleištas* oraz *vāgis*. — Drw. *klynēlis* LZŽ 'klinowaty worek do wyciskania serów', *klynōkas* 'mały klin' ⇐ błr. *klinók*, -nká, stbłr. *klinokъ*. Vb. denom. *klynavóti* 'klinem zamocować, klinować (siekiere, kosę, szprychę koła)', *suklynavóti* 'pokroić materię w kliny (o krawcu)'.

kliñčyti, *kliñčiju*, *kliñčijau* gw. 'natrętnie prosić, wypraszać' — ze wsch.-litewskim *in* < *en* zapożyczone z błr. *klénčycъ*, -ču, 3 sg. -čycъ (obok *kljánčycъ*), por. TSBM, ĖSBM 5, 54. War. sufiksalny: *klinčinti*, *kliñčinti*. Zob. też *kleñčyti*.

klýnēs, -ių 1 p.a. f.pl. gw. 'otręby' — zapoż. z prus.-niem. *klien* (GL 68, Čepienė 228), por. śrdn. *klīe*, *kleye*, nwn. *Kleie* f., pl. *Kleien* (EWD 666). War. *klynai* b.z.a. m.pl. Por. akut w zapoż. *býlė*, *blykė* i *dýselis*.

klingė 1 p.a., *kliñgė* 2 p.a. gw. 1. 'ruchoma rączka przy zamku u drzwi, klamka', 2. 'spust zapadkowego zamka u drzwi', 3. 'zasuwka zamka u drzwi', 4. 'więzienie' — zapoż. z nwn. *Klinke* f. (por. LEW 272), z udźwięcznieniem *nk* > *ng* (*ŋk* > *ŋg*) jak np. w *lénkė/léngė*, *līnkė/līngė* i *mėnkė/mėngė*. War. *klingis*, *kliñgis*. Zob. też *klėmka*. Por. łot. *kliņķis* ⇐ śrdn. *klinke* (Jordan 66). — Vb. denom. *klingiūoti*, z prvb. *at-*, *už-* 'zamykać lub odmykać przy użyciu zasuwki', np. *Duris uždarius*, *su klinge užsuk*, *užklingiuok* 'Przymknąwszy drzwi, zasun zasuwę'.

kliñtas 2 p.a. gw. 'wapień, gips' — zapoż. ze śrdn. *klint* 'skała, skała podwodna; urwisty brzeg, zbocze' (GL 68), może przy pośrednictwie odpowiednika łotewskiego *kliñts* 'skała, skała podwodna' (LEW 272, ME II, 229, Jordan 66). — War. fleksyjny albo też derywat na -i-: *klintis*, -iēs 4 p.a. f. 'kamień wapienny' (termin mineralogii), pl. *kliñtys* ts. Porównywalne zapożyczenia na -(t)iš, -(t)iēs: *grantis* ob. *grantas*; *natīs* ob. *natā*; *speltis* ob. *speltė*; *maktis*. — Drw. *klintingas* 'o gruncie: z przymieszką wapnia', cps. *kliñtmolis* 'kamień wapienny z domieszką gliny' (por. *mólis* oraz typ *avižmiežiai*).

kliōkti, *kliōkia*, *kliōkė* 'szumieć, chlupotać – o szybko toczącej się wodzie rzeki, o ulewnym deszczu' (syn. *kliūkti*), *užkliōkti* 'zaśpiewać gromadnie i głośno' — czasownik utworzony od wykrz. *kliōkt* o wypływie krwi (z nosa); o wymiotach. War. *klōkti*: *išklōkti* 'zwymiotować', *klōkti*: *priklōkti* 'o ulewnym deszczu: przynieść rośliny do ziemi'.

kliōnas 2 p.a. ZTŽ 'klon, Acer' — zapoż. z błr. *klēn*, -a/-u, por. stbłr. *klenъ*, -u, ros. *klēn*, -a. Brak w LKŽ. Zob. też *klēvas*. — Drw. *klenōvas* ZTŽ 'klonowy', czyt. *klianōvas* ⇐ błr. *kljanóvy*, ros. *klenóvyj* (por. pisownię *kliāvas* s.v. *klēvas*). — N.rz. *Kliōndrevis*: Vanagas 160 przypuszcza, że -d- jest epentezą do grupy -nr- (por. LD § 243), odtwarza więc *Klion-revis, z II członem do *rēvas*, *rāvas* 'rów; wąwóz, parów' (por. n.rz. *Dūbriarevis*).

kliōras, -à 4 p.a. gw. 'przezroczysty, przejrzysty, klarowny (o wodzie, lodzie)', też 'rzadki (o kaszy)' — zapoż. z prus.-niem. *klōr*, por. nwn. *klar* (stąd łot. *klārs*), por. GL 68, LEW 272. — Vb. denom. *išsikliōryti* 'wytrzeźwieć', *nusikliōryti* 'wypogodzić się; o płynie: wyklarować się', też 'zbiednieć, zubożeć' (*Jis per vainas buvo visai nusiklorijęs*).

kliōštorius, -iaus 1 p.a. stlit., gw. 'klasztor katolicki' (m.in. DP) — zapoż. ze stbłr. *kljaštorъ*, błr. *kljástar*, -a (⇐ pol. *klasztor*). Obok tego *klōštorius* (DP, MOP) jako zapożyczenie wariantu stbłr. *klaštorъ*. Dotąd niesłusznie wywodzone wprost z polskiego, zob. Brückner 1877, 94, SLA 104, Borowska 354, LEW 272, POLŽ 380 (brak w ALEW). Rutenizmem jest też *klēštarius* (zob.). Zakończenie -orius zamiast -arius może być wzorowane na takich wyrazach, jak *altōrius* 'ołtarz' i *šventōrius* 'przykościelny cmentarz; dziedziniec wokół kościoła'. — Čepienė 105 interpretuje zapis <Klostorus> w CGL jako *klostorius* i wywodzi to z prus.-niem. *kloster*, śrdn. *klōster*. — Drw. *kliōstorinis* 'klasztorny'

(por. stbłr. *kljaštornyj*). Nazw. *Klioštoráitis*.

klīpti, *klīpū*, *klīpaũ* 1. ‘chylić się ku ziemi, zniżać się’, 2. ‘o butach: wykrzywiać się’. Morfem *klip-* przedstawia neoapofoniczny SZ do *klep-* (typ *RiT* $\Leftarrow$ *ReT*). Pierwiastek zapewne onomatopeiczny, por. wykrzykniki *klēpt*, *klepū-klepū* s.v. *klepsėti*. — Drw. *klipsėti* ‘utykać, kuśtykać; człapać w za dużym obuwiu’ (por. wykrz. *klīpt*). Neoosn. *klips-*: *klipsà* c. ‘kto lekko kuleje’. Obok tego *klīpšas*, *klīpšius* ‘kto kuśtyka, utyka’ $\Leftarrow$ *klīpšiōti* $\Leftarrow$ wykrz. *klīpšt*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *klīpša* c. ‘krzywonogi człowiek’ (PzB 2, 477). — Na podstawie prs. infig. *klīpū* ukształtował się nowy pdg. *klīmpstū*, *klīmpti* ‘grzęznąć, zapadać się’ (zob.). — Neoapofonia SZ *klip-* $\Rightarrow$ SP/SE *kleip-*: *kleīpti* ‘krzywić, skrzywiać, wykrzywiać’ (*Klyvo žmogaus batas vis nukleiptas*), *atkleīpti* ‘przyjść po błocie, po głębokim śniegu’. Paralele: *gleībti*, *kreīkti*, *speīsti*. — Neoapofonia SZ *klip-* $\Rightarrow$ SP/SO *klaip-*: *klaipyti* ‘skrzywiać, wykrzywiać’, refl. *klaipytis* ‘o zbożu: zbijać się w kłęby’. Por. *gližti* $\Rightarrow$ *glaižyti*; *krikti* $\Rightarrow$ *kraikyti*.

klīpti, *klīpstū*, *klīpaũ* 1. ‘pochylać się, przechylać się (o ścianie, o dojrzałym zbożu)’, 2. ‘krzywić się, wykrzywiać się (o butach)’, 3. ‘rozklekotać się (o wozie)’. Z pochodzenia jest *klyp-* neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z formy prs. *klīpstū*. To z **klīpstu* < **klīmpstu* (por. *klīmpstū* do *klīmpti* ‘wieznąć, grzęznąć’), czyli z odnowienia prs. infigowanego *klīpū* do *klīpti* (zob.) przy udziale suf. *-sta-*. Paralela: *gybstū* s.v. *gỹbti*. Inne neopierwiastki z wtórną samogłoską *y* to *klīysti*, *krỹpti* i *nỹkti*.

klīrosas 1 p.a. ‘w cerkwi: podwyższenie dla śpiewaków po obu stronach carskich wrót’ — zapoż. ze stbłr. *klīrosъ*, por. błr. *klīras*, *-a*, ros. *klīros*, scs. *klīrosū* ($\Leftarrow$ gr. κληρος m.in. ‘rzecz przydzielona losem’). Zob. REW I, 570n.

klīsterius, *-iaus* SD «klystera, lekarstwo» [‘lewatywa’] (syn. *vaistas vienas*) — zapoż. z pol. przest. *klister* ($\Leftarrow$ łac. *clyster*, *-ēris* m. 1. ‘kanka do robienia lewatywy’, 2. ‘lewatywa’). SD: *klīsteriū duomi* «klisterę komu dać» [‘zrobić lewatywę’], *klīsteriū imt* «klisterę wziąć» [‘wziąć lewatywę’]. NB. SLA 104 błędnie odtworzył nom.sg.f. o postaci *klīsteria*, za nim bezkrytycznie LKŽ VI, 107 i POLŽ 97. Brak w LEW i ALEW.

klīysti, *klīystu* (**klīystu* z **klīnd-stu*), *klīydau* ‘błądzić, mylić się, popełniać błąd’, *išklīysti* DP ‘rozejść się’, *paklīysti* ‘zabłądzić, zgubić drogę, zabłąkać się’ (SD *paklīystu* «ustępuję drogi»), *priklīysti* ‘przybłąkać się, przyplątać się’. Odpowiednik łot. *klīst*, *klīstu*, *klīdu* ‘błądzić, mylić się’, *paklīst* ‘pomylić się, zabłądzić, zgubić się’. Paradygmat zbudowano na neopwk. *klyd-*, wyodrębnionym z prt. *klīydau*, które jest formą wtórną, dotworzoną do prs. *klīystu* = **klīystu* < **klīnd-stu*, to z kolei na miejscu prs. infig. **kli-n-du*, kiedyś należącego do prt. **klīdau* i inf. **klīsti*. Ostateczną podstawą było tu **klīd-* jako forma SZ do **kleīd-*, zob. *klīdēti*. Porównywalne neopierwiastki z wtórnym *y* to *dỹgti*, *rỹkšti* i *svỹsti* (zob. też s.v. *klỹpti*). Nieco inaczej ALEW 508: *klīysti* to inchoativum-intransitivum do *klīdēti*. — Drw. *klīdēti*, *-ju*, *-jau* ‘błądzić, błąkać się’, *klīdinēti* ‘błądzić, błądzić w ciemności, chodzić nie znajdując drogi, długo chodzić, wędrować’. Nomina: *paklīydēlis* adi. ‘zbłąkany’ (*sūnūs paklīydēlis* ‘syn marnotrawny’), DP ‘obłudny, fałszywy’, *priklīydēlis* ‘przybłąda’. Cps. *klīydkelis* ‘błędna droga, manowiec’, war. *klīystkelis*, *klīyskelis* (por. *kēlias*); *klystdievas* CGL ‘bożek, bożyszcze, Abgott’ (dosł. ‘fałszywy bóg’, por. *diēvas*), *klīystugnē* ‘błędny ogień’ (por. *ugnīs*), do tego war.: *klīstžiburis* (por. *žiburys*) i *klīstžvakē* (por. *žvākē*); *klystviera* ‘przesąd, zabobon’ (dosł. ‘błędna wiara’, zob. *viera*). — Neoapofonia *klyd-* $\Rightarrow$ *klaid-(?)*: *klaidinti* (zob.). — Warta odnotowania jest innowacja łotewska: dotworzenie do neopwk. *klīs-* alternantu na SP/SO *klais-*, stąd *klāistītiēs* ‘włóczyć się, wałęsać się’ (**klais-stī-*), sb. postvb. *klāists* ‘włóczęga’, *klāistulis*² ‘człowiek roztargniony, roztrzepany, chwiejny’. Lit. paralela: *pasivāistyti* (**vais-sty-*) od *vys-*, por. *išvỹsti*.

klišas, -à 4 p.a. ‘krzywostopy, krzywonogi, kulawy, koślawy’. Pwk. *kliš-* interpretuje się jako refleks SZ pie. **kliċ-* od **kleċk-* ‘ściśkać, zgniatać, szczypać’, por. IEW 602, LEW 273, gdzie porównanie m.in. ze sti. *klišnāti* ‘dręczy, męczy’. Tymczasem LIV² 363 daje rekonstrukcję pie. **k^(u)leċk-* ‘quālen, plagen’ i jako odpowiedniki przytacza m.in. sti. ep. *klišyate* ‘jest dręczony’ i *kleşayati* ‘dręczy, męczy, zamęcza’. — Zapoż. litewskie w błr. *klyšy* ‘krzywonogi’, *klyšavy* a. *klišavy*; *klyšanóhi* a. *klišanóhi* ‘kulawy, krzywonogi’ (PzB 2, 483n.), stąd pol. gw. *kliszawy*, *klyszawy* ts. (Zdancewicz 342, Laučjute 36). — Drw. *klišė* ‘krzywa noga’, *klišės* f.pl. ‘szczypce, kleszcze raka’ (SD «możyce rakowe»), *klišis* ‘kulawy, kulawiec’, SD «kostek krzywych albo wypaczonych człowiek», «krzywonogi, krzywogoleni» (syn. *kraivakojis*), *klišius* ‘kuternoga, krzywostopy’, *klišu klišais* adv.: *Ein kai žąsiuks klišu klišais* ‘Idzie kulejąc jak gęś’. Wykrz. *klišu* i *klišu-klejšu* o chodzie kulejącego. Nazw. *Klišas*, *Klišys*, n.m. *Klišiaĩ* 5x. Vb. denom. *klišti*, *klyštù/kļīštù* (**kliš-stu*), *klišaĩ* ‘wykrzywiać się – o stopie; zacząć kuleć’, *klišuoti* ‘być kulawym, chromym, kuleć’, war. *kliš(i)óti*, *klišinti*. — Wydaje się, że na podstawie pwk. *kliš-* powstały na gruncie neoapofonii dwa alternanty: *kliš-* (brak †*kliš-*) i *kłaiš-*, por. 1° *klišti*, *klišiù*, *išklišiau* ‘kuleć, okuleć’, inchoat. *klišti*, *klištù* (**kliš-stu*), *klišaĩ*, nomina: *klišas* ‘krzywonogi, o nogach wygiętych do wewnątrz lub na zewnątrz’, ⇒ *klišmantas* a. *klišmonas* ‘kulawiec’, 2° *kłaiš-*: *kłaišas* ‘kulawy; chybotliwy, chwiejny (o słupie), ⇒ *kłaišioti*: *Vos bepaklāišioju, dėl to ir negaliu įtikti dirbęs* ‘Kulejąc ledwo chodzę, dlatego nie nadaję się do roboty’. Paralele: 1° *i* ⇒ *ei* w *spīsti* ⇒ *speīsti*; *švīsti* ⇒ *šveīsti*; *snīgti* ⇒ *snėigėti*, 2° *i* ⇒ *ai* w *rīsti* ⇒ *raistyti*, *raistas*; *švīsti* ⇒ *švaityti*. — WSZ *klyš-* ← *kliš-*: *klyšuoti* ‘iść kulejąc’: *Klišius klyšuó* (*ein su išklypusiomis kojomis*). — BSW 137, za nim Boryś 235 postulują formację na SO, pbsł. **kłaiš-tjā-*, z której miało powstać psl. **kłěštja*, por. sch. *klijěšta* ‘kleszcze’, ros. *klěščī* ‘kleszcze, szczypce, obcęgi’, czes. *kleště* ‘kleszcze, obcęgi’, pol. *kleszcze* ‘szczypce, obcęgi’.

kliūbai, -ų 2 p.a., *kliūbai* 1 p.a. gw. 1. ‘wicie (łozowe, wiklinowe) używane do szepiania drewnianych części, do wyplatania koszy i płotów’, 2. ‘łubki do unieruchomienia złamanej kończyny’, 3. ‘huśtawka’ (*Vaikai nubėgo į kliūbus*) — zapoż. z pol. *kluby* ‘wicie’ ← śrwn. *klobe*, *klube* m.on. ‘rozszczepiony kawał drzewa, narzędzie do ściskania, przytrzymywania, pęta’ (zob. Sławski II, 233n.). Por. *kliūgos*. — War. pisany *klubas* LEX ‘Klaube’ [‘witka do wyplatania lub mocowania’], czyt. *kliūbas* (Urbutis 2009, 203) został zapożyczony wprost z niemieckiego, por. dn. *klūbe*, *kluwe* f. (ALEW 509). Por. syn. *grývenka*.

kliūcas, *klūcas* 2 p.a. gw. 1. ‘kloc drzewa, kłoda’, 2. ‘pniak do rąbania drzewa’, 3. ‘kawał drewna do obciążenia sieci’, 4. przen. ‘wielki kęs’ — zapoż. z prus.-niem. *klots* ‘Holzklotz, Baumstumpf’, por. nwn. *Klotz* m. Oboczne tematy: *kl(i)ūcius*, *kl(i)ūcis*. Por. palatalizowane nagłosy w *kriācas* i *kriūzas*. Zob. GL 68, Čepienė 73, LEW 275. Odpowiednik łot. *klucis* ‘kloc drzewa’ ← nwn. *Klotz*.

kliudyti, *kliudaĩ* (war. *kliudžiù*), *kliudžiaĩ* 1. ‘dotykać, ruszać’, 2. ‘przeszkadzać komu w czym, powstrzymywać kogo’, 3. ‘szczuć psami’, 4. ‘trafić w cel’, *sukliudyti* ‘zetknąć z kim lub czym; chwycić, złapać; wplątać, uwikłać w co’, *užkliudyti* ‘zawadzić’. Stlit. prs. *kliudžiu* SD «przeszkadzam; zawadzam o co», *kliudžiu kam* SD «zawadzam komu» (por. *žudžiu* SD «gubię» przy *žudyti*), *kliudžia* SD «wadzi co komu» (syn. *žeidžia kas kum*), *ažukliudžiu* SD «zawadzam o co» (*ažukliudytas* «przeszkodzony»). Znaczenie wskazuje na związek z czas. *kliautis* m.in. ‘przylegać, przywierać’ oraz *kliūti* ‘zaczepić się, zahaczyć o co’ (zob.). Trzeba przypuszczać, że do pwk. *kliáu-C*/*kliū-C* dotworzono nowy, mianowicie aniłowaty SZ *kliū-C*, po czym od niego derywowano *kliu-dyti*. Neoapofonię SP *ū* ⇒ SZ *ũ* ilustrują m.in. *pjudyti* ← *pjudyti* (*pjauti*), *ugditi* ← *ūgditi* (*augti*) oraz *žudyti* ← *žudyti* (*žūti*). Stąd też różnica między lit. *kliudyti* i łot. *kļūdīt*, -u, -īju ‘posłać; przypadkiem znaleźć się

gdzieś', refl. *klūdītiēs* 'dostać się gdzie; mylić się, błędzić'.

kliūgos, -*u* 1 p.a., *kliūgai*, -*u* 1 p.a. gw. 1. 'giętkie gałązki, wicie (łozowe, wiklinowe) używane do szepiania drewnianych części, do wyplatania koszy, narzędzi rybackich, do skręcania powrozów' — prawdopodobnie ze zmiany **kliūbos*, **kliūbai* (*g* zam. *b*), zob. równoznaczne *kliūbai*. Łot. *klūga* 'opaska, obręcz spleciona z wici, wikliny' może być lituanizmem. Por. LEW 273.

kliugždēti, *kliugždū*, *kliugždėjau* gw. 'o tonącym: zachłystywać się wodą' (*Kliugždēti yra ryti vandenį skęstant JU*) — z udźwięcznienia *kš-d* > *g-žd* w praformie **kliukš-dē-ti*, gdzie suf. -*dē-* tworzy czasownik na bazie wykrz. *kliūkš* o gulgotcie łykającego wodę. Por. *kliuksėti* ← *kliūkš* o gdakaniu kury; *kliuksėti*. Paralele z wtórną zbitką -*gžd-*: *kiugždēti*, *kregždēti*, *šiugždēti*. Por. jeszcze -*bžd-* w *krabždēti* itp.

kliuksėti, *kliuksi* (war. *kliuksia*), *kliuksėjo* 1. 'o cieczy: przelewać się wydając charakterystyczny odgłos, chlupać, chlupotać, bulgotać, gulgotać', też o odgłosie ze zgniłego jajka, 2. 'burczeć w kiszka' (*kliuksi* SD «kruczy w brzuchu», ⇒ *kliuksėjimas* SD «kruczenie w brzuchu») — czasownik na -*sē-* od wykrz. *kliūk* o bulgocie przelewanego płynu (*Kliūk, kliūk, kliūk ir pripylė mums alaus pilnas skleinyčias* '«Kliuk kliuk kliuk» i nalał nam pełne szklanki piwa'), *kliūkt* o bulgotaniu, burczeniu w brzuchu, też o słabym odgłosie spadnięcia czego, upadku. Z uwagi na prymarny wykrz. *kliū* (*Kliū-kliū-kliū pripylė iš bonkos*) trzeba formę *kliu-k-* wywodzić z powtórzenia *kliū-kliū* (por. *kluksėti* 'gdakać' ← *klu-k-* ← *klū-klū*). — Neoosn. *kliuks-*: *kliuksnis* 'łyk, haust' (por. *kliūkšnis* ← *kliūkš* oraz *klūkšnis* ← *klūkš*). — Z innymi sufiksami: *kliukėnti* intr. 'łać się z chlupotem', tr. 'pić z gulgotem, pić prosto z butelki', *kliukėti*, prs. *kliūka* 'chlupie – o ubijanym maśle, chlupocze – o zepsutym jajku' (*Seni kiaušiniai ima kliukėti* 'Stare jaja zaczynają chlupotać'), 'bulgocze – o gotującej się wodzie; burczy w brzuchu', *kliuksėnti* 'burczeć z wnętrzości końskich', *iškliuksėnti* 'wypić prosto z butelki'. Zob. jeszcze *kliūkti* i *kliugždēti*. — W pozycji antewokalicznej pojawia się sonoryzowany war. *kliug-*: *kliugėnti* 'kliukenti', *kliugėti* 'kliukėti'. — Nazalizowanym wariantem do *kliuk-* jest *kliunk-*, por. wykrz. *kliūkt*, *kliūkt* oraz derywaty: *kliunkėti*, *kliunka*, -*ėjo* 'chlupotać, bulgotać', *kliūnkinti* 'potrząsać jajkiem dla sprawdzenia, czy nie chlupocze; nalewać z chlupotem; pić gulgocząc prosto z butelki; jechać wozem przez błoto'; nomina: *kliūnkė* 'bimber' (por. *gargolė*), *kliūnkis* a. *kliūnkis* 'niezależone jajo, zbuk', przen. 'gadula, papla'.

kliūkti, *kliūkia*, *kliūké* gw. 1. intr. 'ciec z pluskiem, ze szmerem, ciurkać (np. o strumyku); łać się małą strugą (np. o krwi z nosa)', 2. tr. 'pić z gulgotem', *pakliūkti* intr. 'chlupotać – o zawartości zepsutego jajka' (*Tie kiaušiniai jau biškį pakliūkė* 'Te jajka już trochę chlupoczą') — czasownik od wykrz. *kliūk* o chlupocie przelewanego płynu. Zob. paralele s.v. *kliuksėti*. — Drw. *kliūkis* I 'łyk; bryłka zsiadłego mleka', *kliūkis* II 'niezależone jajo', war. *kliūgis* (syn. *kliūnkis*, por. *kliūnkėti*), *kliūkis* III 'gadula, papla; ktoś niespełna rozumu' (syn. *kliūnkis*), *kliūksnis* 'łyk, haust' (*Vieną kliūksnį nurijau alaus* 'Jednym haustem wypilem piwo'), war. *kliūksnis*.

kliūrės, -*ių* 2 p.a. f.pl. gw. 'miękkie pantofle domowe, papucie, kapcie' — zapoż. z prus.-niem. *klorre* (GL 68, LEW 274). Por. syn. *šliūrės*.

kliūrti, *kliūrū* (war. *kliūrstu*), *kliūraū*, zwykle z prvb. *su-* 'rozchwiać się, obluzować się, rozklekotać się (o przedmiocie z drewna)', 2. 'podupać na zdrowiu', 3. 'rozmoknąć – o drodze po roztopach' — czasownik onomatopeiczny, por. wykrz. *kliūr* o chodzie żurawia, o brnięciu przez błoto. Semantycznie podobne są *klėrti*, *glėrti* i *gvėrti*, poza tym *klėbti* i *glėbti* (LEW 274). — Drw. *kliūras* 'zepsuty przedmiot', *kliūrmas* a. *kliūrmās* 1. 'męty, fusy, osad denny; gęsta gnojówka', 2. 'śmiec', 3. 'kawał, kawałek' (⇒ *prikliurmėti* 'o cybuchu:

zanieczyszczyć się’).

kliūstas 2 p.a. gw. ‘spryciarz, krętacz’ (*Jau tas geras kliūstas, geriau jo nekliudyk: anas tave vis tiek apmaus*) — zapoż. z ros. *xljust*, -á ‘cwaniak, gagatek’.

kliūti, prs. *kliūvù* (właśc. *kliūvu < *kliu-n-vu; war. *kliūnù*, *kliūstù*), prt. *kliuvaũ* 1. ‘zaczepić się, zahaczyć o co, zawisnąć, znaleźć się gdzie niechcący’, 2. ‘zawadzać w czym, stać na przeszkodzie, przeszkadzać’, 3. ‘trafiać (w cel)’, 4. ‘przypaść komu w udziale’, 5. ‘wpadać gdzie, wlatywać’, cps. *įkliūti* ‘uwięznąć, utknąć, utkwąć’, SD «ułowić się; więznąć, uwięznąć, zawięznąć» (syn. *įklimpstu*), *iškiūti* ‘wyzwolić się, wyczepić się, wydostać się, wyratować się z trudem’, *pakliūti* ‘dostać się gdzie, wpaść, trafić dokądś’, *sukliūti* ‘szczepić się’ (*Jau vė sukliūvo* ‘Już znowu się pobiły – o dzieciach’, Otrębski 1934, 360). Oboczne formy prs. *kliūnù*, *kliūstù* wywodzą się od neopwk. *kliū-* (*kliū-), wyodrębnionego z prs. *kliūvù*, por. uwagi s.vv. *būva* i *būna*. Odpowiednik łot. *kļūt*, *kļuvu*, *kļuvu* 1. ‘znaleźć się gdzie niechcący’, 2. ‘stać się, zostać kim, czym’ (czas. posiłkowy w konstrukcjach peryfrastycznych), *aizkļūt* ‘dostać się gdzie, trafić dokądś’, *atkļūt* ts., *pakļūt* ‘dostać się, przyjść’. — Antekonsontyczny alternant *kliū-C*: *kliūdyti zostało zastąpione przez *kliudyti* ‘przeszkadzać itd.’ (zob. s.v.). Stan pierwotny w łot. *kļūdītiēs* m.in. ‘mylić się, błędzić’ (⇒ *kļūda* ‘błąd’); do tego *kļūstītiēs* intens. ‘tkwić gdzie, w czym; kuleć, chromać’. Nomina: *kliūtis*, -ies f. ‘rzecz stojąca na przeszkodzie, na zawadzie; sidła, wnyki; zaczepka, powód do sprzeczki’, SD «przeszkoda, zawada» (syn. *kliautē*). Por. łot. *kļūme* ‘przeszkoda, zawada; niedopatrzenie, nieszczęście, zrzęcenie losu, niedola’. — SZ *kliū-C* < pie. *kluH-C należy do sełowego pwk. *kleuH- ‘dostać się gdzie’ (LIV² 365, LEW 274). Dla SE zob. *kliāuti*. — Antewokaliczny alternant SZ *kliuv-V* jest widoczny w formach *kliuvaũ* (prt.) i drw. *kliuvinēti* ‘zaczepiać, zahaczać; przeszkadzać, zawadzać’ (⇒ *kliuvinys* ‘przeszkoda, zawada’), *nēkliuva* a. *nekliuva* c. ‘kto często zmienia miejsce swego zamieszkania’. Segment *v* w pozycji *u-V, *įkliūvo*, tłumaczy się hiatem laryngalnym, podobnie jak w *būvo*, *pūvo*, *siūvo* i *žūvo*, por. HL 63n. — W słowiańskim por. inf. *kljivati < *kljū-ā- (przy prs. na SE *kljujō) ‘o pisklętach: wykluwać się, tj. wydobywać się z jaja, rozdziobując skorupę od środka’, por. rcs. *kljivati*, *kljuju*, ros. *klevátb*, *kljujú* ‘dziobać; chwycić przynętę – o rybie’, stczes. *klvati*, *kljuju* ‘dziobać’ (czes. *vejce se klíje* – o pisklęciu wykluwającym się z jaja, por. Sławski II, 237), pol. przest. *klwać*, *kluję* ‘dziobać, dziobem wykuwać’ (typ *plwać*, *pluję*), pol. *wykluć się* ‘wylęgnąć się’. Zdaniem Machka 1968, 260 do czeskiego prs. *kljuju* utworzono przez analogię do stosunku *snuju* : *snohati* nowy inf. *klovati* ‘dziobać’. Rejzek 279, s.v. *klovat* przemilczał trafne objaśnienie Machka i jako formę wyjściową podał stczes. *klvati*. — WSZ *kliūv-V*: *kliūvi*, *kliūvéti* ‘jest zaczepiony, wczepiony, tkwić’. Odpowiednik psł. *kljivati < *kljū-ā- w cs. *vyklivati se* ‘wykluwać się z jaja’. Później zastąpione przez urobiony od prs. *kljujō* iteratyw *°kljuvati*, por. sch. *prokljivati* ‘przebijać dziobem’, pol. *wykluwać się* – o pisklęciu. — NB. Biorąc pod uwagę fakultatywną zmianę lit.-łot. *l'u* > *l'i* oraz *l'ū* > *l'ĩ*³³⁴, można do *kliūv-* dołączyć lit.-łot. *klīv-*, por. lit. *klīvvyti*, -iju, -ijau ‘błąkać się, błędzić’ (co do znaczenia por. pol. pot. *zaczepić się gdzie* ‘zatrzymać się, zacząć gdzieś przejściowo lub chwilowo mieszkać, pracować’). Nomina: lit. *klývas* ‘kulawy, chromy’, SD «kostek krzywych albo wypaczonych człowiek» (syn. *klišas*, *klišis*), ⇒ *klývis*, -ė ‘człowiek kulawy’, *klývakōjis* ‘krzywonogi’ (por. *kója*), *klivindà* ts., łot. *klīva* ‘zbląkany pies’. Vb. denom. lit. *klývoti*, -ju, -jau ‘chodzić na krzywych lub szeroko rozstawionych nogach’, por. łot. *klīvāt*, -āju ‘chodzić bez celu, włóczyć się (po lesie)’.

klodkà 2 p.a., gen.sg. *klōdkos* ZTŽ 1. ‘kładka, belka, deska przełożona dla przejścia

³³⁴ Por. *šyvuľys* ‘ułamek, odłamek, drzazga’ z *šiūvulys (*šiūvis* b.z.a. ‘strzał, wystrzał’); *šiveris* ‘lewy uchwyt kosy’ jako wariant do *šiūverys*; *knyvynēs* jako wariant do *kniūvynēs* f.pl. ‘kłótnia, bójka’.

przez strumień, rzeczkę, mokradło' (war. *klotkà* LzŽ), 2. 'pomost do czerpania wody i płukania bielizny' — zapoż. z błr. *kládka*, -i (≡ *kladù*, *klasць* 'kłaść, umieszczać'). Brak w LKŽ. — Drw. wsteczny: *klōtas* LzŽ 'kładka' (por. *tetkà* ⇒ *tetà*). Rodzaj męski *klōtas* naśladuje rodzime *liēptas*.

kloj-, neopierwiastek wyodrębniony drogą metanalizy form prs. *klōju* lub prt. *klójau* do *klōti* 'kłaść' (zob.). Drw. *klojētis* '(o lnie) leżeć na łące, aby włókna odstały od kostry', *atsiklojēti* 'odleżeć się – o rozłożonym lnie', *klojinēti* 'rozścielać (len); kłaść dziecko (do spania)'. Nomina: *klojā* 'miejsce, gdzie się ściela len; to, co rozesłano' (por. *lojā*, *sējā*), *klojienā* ts., *klojikas* 'kto kryje dach strzechą' (por. *sējikas*), *klojyklā* 'miejsce do rozścielania lnu' (neosuf. -ykl- jak w *liejyklā*, *kepyklā*, por. *valgyklā*), *klojimas* (zob.), cps. *stogklojys* 'dekarz' (por. *stōgas*). Paralele: *stoj-*, *dēj-*.

klojimas 2 p.a., *klōjimas* 1 p.a. 1. 'słanie, rozścielanie (lnu)', SD «ścielenie, słanie, podścielanie», 2. 'droga wyłożona balami', 3. 'miejsce, gdzie się rozkłada zboże do młócki, tzw. boisko; klepisko z gliny' (DP 'boisko', SD «boiewisko»), 4. 'ilość jednorazowo rozłożonego do młócki zboża' (*Iškūlē trīs klojīmūs* 'Wymłócili trzy boiska'), 4. 'stodoła'; z prewerbiami: *apklojimas* 'przykrycie łóżka; okład, kompres', *paklojimas* 'posłanie (łóżka)', SD «podścielanie; ścielenie, słanie» — deverbativum na -im- od neopwk. *kloj-* z metanalizowanej formy prs. *klōju* lub prt. *klójau*, por. *klōti* 'słać, rozścielać'. Paralele: *jojimas* ≡ *jōju*; *lojimas* ≡ *lōju*; *plojimas* ≡ *plōju*. — Neoosn. *klojim-*: *klojimēkas* 'lica stodoła'. Cps. *klojīngalis* 'miejsce na końcu stodoły' (por. *gālas*), *klojīmosta* DP 'boisko' – z degeminacji **klojim.mosta* (por. *klojīmpalaikis* 'marna stodoła'), II człon stanowi sb. postvb. °*mosta* od neoosn. *most-* ≡ *mōstyti* 'machać, kiwać' ≡ *mōti* (znacz. etym. n.act. 'zamiatanie boiska w stodole'). — Akcentowany na pierwiastku war. *klōjimas* (**klājimas*) został przekształcony synkopą *i* w **klājimas* (**klāimas*), stąd po skróceniu dyftongu *klaīmas* 2, 4 p.a. 1. 'stodoła', 2. 'ilość zboża rozłożonego na jeden raz do młócki' (*Šīryt du klaimū iškūlēme*). Paralela: *greīmas* < *grējimas* (GJL I, §§ 172, 342). Cps. *klaīmašlavē* 'miotła do zamiatania klepiska, boiska' (por. *šlav-*), *klaimāvietē* 'miejsce po starej stodole' (por. *viētā*), *prieklaimē* a. *prieklaimē* 'przybudówka przy stodole, szopa', war. z *ai* > *ē*: *prieklēmē*. — Zapoz. litewskie w stbłr. *kloim̃s*, *kloim̃s* 'gumno' (Laučjute 93n.).

klōnīotis, *klōniojuos*, *klōniojaus* stlit., gw. 'kłaniać się, pochylać się, składać ukłon, okazywać cześć, uszanowanie', *atsiklōnīoti* 'pożegnać się', *pasiklōnīoti* 'pokłonić się komu' — zapoż. ze stbłr. *klanjatisja*, *klanjatyšja*, por. błr. *klánjacca*, -*jajusja*, 3 sg. -*jajecca*. Por. SLA 104, LEW 274. LKŽ VI, 147 podał mylnie pol. *kłaniać się* jako źródło. Zob. też *paklānas*.

klōnis, -io 2 p.a. 1. 'podłużne wgłębienie terenu, dolina, kotlina', 2. 'pasmo (dobrego, złego) gruntu'. War. *klōnis*, -io 2 p.a., *klonys*, -io 4 p.a., też f. *klōnis*, -ies 2 p.a. SD *klonis* «dolina, padoł» (por. *Visokias klonis bus papildytas, ir visokias kalnas ir kalnelis bus pažiemintas* SP I, 122₁₃ 'Każda dolina będzie napełniona, a każda góra i pagorek poniżej będzie'). Por. też *įklonis*, *įklonis* 'wgłębienie, zagłębienie, dolina'. Formacja na st. wzdłużonym **klān-* ≡ *klan-*, por. *klānas* m.in. 'miejsce nisko położone, dolina'. Odpowiednik łot. *klān(i)s* 'równina, obszar zalewany podczas powodzi, miejsce błotniste'. Zob. LEW 264, ALEW 508 (formacja vřddhi do *klānas*). — Z innym tematem: *klonē*, *klōnē* 'dolina; kałuża'. — N.m. *Klōniai* 2x, *Klōniškės*, *Užuklonis*, *Juodaklonis*, *Mergāklonis* (por. *Meřgašilis*), *Žaliāklonis*. N.rz. *Klonē*, *Karvāklonis*, n.jez. *Klōnis*, *Klōnupis*.

klōpoti, *klōpoju*, *klōpojau* ZTŽ 'klaskać w dłonie', war. *chlōpoti* — zapoż. z błr. *xlōpacь*, -*aju* 'klaskać, trzaskać, stukać; łopotać skrzydłami', ros. *xlōpatь* (od wykrz. *xlop* 'bac! bęc! buch!'). Brak w LKŽ.

klōstas 2, 4 p.a. 1. 'łata przyciskająca słomę strzechy', 2. 'gałąź a. żerdź do

przygnięcia lnu w moczydle, obciążenie, przycisk’, 3. ‘drag, żerdź do wyłożenia mostu’ (*tilto klōstai*), 4. ‘fałda, plisa na spódnicy’ — sb. postverbale z metatonią od neoosn. *klost-*, pochodzącej z reanalizy *klōst-y-* ⇐ *klō-sty-ti* frq. ‘słać, rozścielać’. Odpowiednik łot. *klāsts* ‘podkład z gałęzi pod kopkę siana lub stóg zboża; drewno używane jako odbojnica dla cumującego promu; podkład z drewna, legar’ ⇐ *klāstīt*. Paralele: *mōstas* ⇐ *mōstyti*; *šluōstas* a. *šluōstē* ⇐ *šlūostyti*. Ten sam proces słowotwórczy wytworzył drw. *inklōstas* ‘deska do siedzenia na wozie’ (⇐ *ijklōstyti*) i *pāklostas* ‘podkład, podściółka’ (⇐ *paklōstyti*), jak też feminina: *klōstē* ‘łata przyciskająca słomę na strzesze; fałda, plisa; zmarszczka’ (por. *šluōstē* ⇐ *šlūostyti*), *klostīs*, *-iēs* ‘łata na strzesze; gałęzie do przygnięcia zamoczonego lnu’ (por. *dēstis* ⇐ *dēstyti*). Vb. denom. *klostūoti* ‘kłaść przyciski, ciężary (na len zanurzony w moczydle); robić fałdy, plisy’ (⇒ *klostūotas* ‘z fałdami, plisowany’). Inaczej ŽD 324, LEW 275 i GJL II, § 397: analiza *klo-stas*, rzekomy drw. od prymarnego *klōti* (wątpliwy formant *-st-*, zob. uwagę s.v. *lāikštē*). W monografii Ambrazasa 1993 nie ma formy *klōstas*.

klōstyti, klōstau, klōščiau 1. ‘rozkładać, rozścielać, rozpościerać (len) w rzędach’, 2. ‘gładko uczesać, przylizać włosy’, 3. ‘zaprasowywać fałdy, plisować’, 4. ‘słać posłanie’, 5. ‘okrywać, owijać, otulać dziecko’, *išklōstyti* ‘rozesłać rzeczy drobne, porozwieszać (bieliznę na płocie)’, przen. ‘wypowiadać, opowiadać’ (*Taip gražiai klostē, viską išklostē* ‘Tak ładnie opowiadał, wszystko opowiedział’), *priklōstyti* ‘naskładać, nagromadzić’, *suklōstyti* ‘złożyć jedno przy drugim; roztrwonić’. Refl. *klōstyti* ‘okrywać się (kożuchem), przykrywać się czym’, też ‘o dymie, mgie: snuć się pasami, smugami’, *pasiklōstyti* ‘poprawić sobie posłanie’, *susiklōstyti* ‘(dobrze) okryć się w łóżku’, przen. ‘ułożyć się (o losie, o sprawach, o kartach), ukształtować się’. Frequentativum na *-sty-* od *klōti* ‘kłaść, rozścielać’. Odpowiednik łot. *klāstīt*, *-u*, *-īju* ‘rozścielać, wykładać, przykrywać; wertować książkę’ ⇐ *klāt*. Paralele: *mōstyti* ⇐ *mōti*; *māustyti* ⇐ *māuti*; *šlūostyti* ⇐ *šlūoti*; *vystyti* ⇐ *vyti*. — Neoosn. *klosty-*: *apklōstytojas* ‘ten, kto wykleja ściany tapetą’, *klostyklā* ‘rozesłanie lnu; miejsce na to zajęte’ (por. *klojyklā*), *klōstytiņis*, *-ē* ‘rozścielany na ziemi, kładziony warstwą’ (*klōstytiņiai linai*); złożony z paru warstw’, *suklōstymas* ‘budowa, skład; zbieg okoliczności’, *plaūķu suklostymas* ‘sposób uczesania, fryzura’ (por. *klāstymas* ⇐ *klastyti*). — Neoosn. *klost-*: *klōstinēti* ‘okrywać, opatulać, np. chorego’, *klosdinēti* DVŽ ‘kłaść, nakładać’ (**klost-dinē-*); nomen: *klōstas* (zob.).

klōti, klōju, klōjau 1. ‘kłaść, układać’, 2. ‘słać, rozścielać, przygotowywać miejsce do spania’, 3. ‘(stół) nakrywać, zastawiać’, 4. ‘(len) rozkładać na łące, rozścielać (cienką warstwą dla zroszenia go i wybielenia słońcem)’, 5. ‘kłaść strzechę, kryć dach’, 6. ‘wić gniazdo’, SD *kloju* m.in. «gnieźdź się» (syn. *lizdy darau*), 7. ‘rozścielać ściółkę w oborze, stajni’, 8. ‘gromadzić posag’, 9. ‘robić, zszywać łapcie’ (*Pasirūpinau odos vyžoms kloti* ‘Zaopatrzyłem się w skórę do szycia łapci’), 10. intr. ‘upaść, zwalić się na ziemię’. Cps. *atklōti* ‘odkryć’, *ažukloju* SD «zawalam» (syn. *ažumetu*), *inkloju* SD «naścielam», *nuklōti* ‘zdzjąć okrycie’, *paklōti* ‘posłać łóżko; rozesłać, np. ściółkę’, *suklōti* ‘złożyć jedno na drugim, jedno obok drugiego; zgromadzić, np. posag; załatać ubranie, but’. Refl. *klōtis* ‘słać sobie, słać dla siebie; pokrywać się’, przen. ‘układać się, powodzić się’, *atsiklōti* ‘odkryć się w pościeli’, *įsiklōti* ‘wesłać sobie, np. słomę do butów’, *pasiklōti* 1. ‘pościelić sobie’ (*Kaip pasiklōsi, taip ir išsimiegosi* ‘Jak sobie pościelisz, tak się wyśpisz’), 2. ‘udać się, powieść się’, 3. ‘zaufać, zawierzyć komu’. Odpowiednik łot. *klāt*, *klāju*, *klāju* ‘kłaść, słać’. Lit.-łot. **klā-* jest refleksem pie. **k^(u)leh₂-* ‘rozścielać’ (LIV² 362: z uwagą ‘tylko bsl.’). Nawiązanie w scs. *kla-dō* ‘kładę, nakładam’ (inf. **klati* ⇒ **klad-ti* > *klasti*), ros. *kladu*, *klastь*, czes. *kladu*, *klást*, pol. *kładę*, *kłaść* oraz w derywacie z suf. *-t-: stwn. *ladan* ‘nakładać, ładować’. Zob. LIV² 362, przyp. 1, BSW 135n., LEW 274n., Derksen 2008, 223 (pbsł. **kla?*-), ALEW 509. — Pod względem formantu prezentального *-d-* słów. *kladō* tak się ma do lit. *klōju* jak

słow. *jadq* ma się do lit. *jóju* (zob. *jóti*). Obecność formacji kausatywnej *klodyti* ob. *klóndinti* (zob. niżej) otwiera pytanie, czy nie należałoby postulować derywacji causativum-iterativum na -y/in- od osnowy *klod-, wyodrębnionej drogą metanalizy z prs. intransitivum *klódu < pbsł. *klā-de/a- ‘ścielę sobie’ (transponat ie. *kleh₂-d^he-/o-). — Drw. werbalne: 1. caus. *klóndinti*: *apklóndinti* ‘okryć, okrywać, np. śpiące dziecko’, też ‘kłaść dach’ (*Apklodino iš naujo katedros bažnyčią* ‘Na nowo położyli dach na kościele katedralnym’), 2. iter. *klodyti*: *apklodyti* ‘okrywać, przykrywać’, *užklodyti* ts., ⇒ neoosn. *klod-*: *paklōdas* (zob.), 3. freq. *klóstyti* (zob.). — Drw. nominalne: *apklōtas* ‘przykrycie (w łóżku); okład, kompres’, *klotà* ‘wymoszczenie, wyłożenie czym’ (syn. *klōtas*), *klōtas*, -à ‘poziomy, pochyły’; substantywizowane adi.: *klōtas* ‘drewniana podłoga mostu; żerdź do wykładania mostu; warstwa’ (por. *plōtas* ⇐ *plóti*), *klōtē* ‘ścielenie lnu na łące; pokład, warstwa; koc’, *klotē* ‘żerdź do przytrzymywania słomy na strzesze, do przygniatań czego, łąta’ (war. *klotis*), *klotis* (zob.), *paklōtas* ‘pomost, platforma’, *paklōtē* ‘ściółka leśna’, *paklotuvė dėl sėdėjimo* SD «materac, piernat spodni», *paklotuvė unt arklio* SD «woylok, potnik», *suklotinas* SD «składny» (por. *suklōti*), *suklotinis* ‘podwójnie zszyty’, *suklotinaĩ siūti* ‘szyć, zakładając jeden brzeg tkaniny na drugi’, ⇒ *suklotinė siūlė* ‘tzw. szew z nawrótką’; *užklotuvė* SD «kołdra». Synonim *sūklodu* adv. ‘z nawrótką (szyć)’ wygląda jak skostniała forma instrumentalis sg. od *suklodas; jest to sb. postvb. od *suklodyti ‘złożyć jedno z drugim, np. o dwu brzegach tkaniny’ (zob. wyżej *klodyti*). — Neopwk. *kloj-* (zob.). — SO *kluo-C* < pie. *kloh₂-C: *klūonas* (zob.). — Nowy SZ *klāj-* ⇐ *klāj- (*klóju*) widać w drw. *paklajaĩ* (zob.).

klōtis, -iēs 4 p.a., *klōtis*, -ies 1 p.a. f. ‘powodzenie, sukces’, por. *Linkiu geros klotiēs* ‘Życzę powodzenia’ (war. *klotē*) — abstractum na -ti- od vb. refl. *klōtis* ‘układać się, powodzić się’ (*pasiklōti* ts.), 3 os. prs. *klōjasi* ‘coś dobrze się układa, powodzi się’. Zob. *klōti*. Paralela: pol. gw. *ściele się* ‘szczęści się, powodzi się’ (SGP V, 339). Pod względem budowy można *klōtis* porównać z *lotis* a. *lōtis* ‘stado wilków’ ⇐ *lōti* oraz *žiōtys* ‘paszczka’ ⇐ *žiōti*. — Czy należy tu nazwa roślinna: *klōtis* f. ‘chaber łąkowy, Centaurea jacea’?

klūbas 2, 4 p.a. gw. 1. ‘kłąb, kości obręczy biodrowej u krowy, konia’ (*Karvė liesa, klūbai išsistatę* ‘Krowa [jest] chuda, kości kłębu [jej] wystają’), 2. pl. ‘biodra, boki tułowia ludzkiego’: *Rankas į klubūs įsirėmęs* ‘Ujął się / chwycił się za boki’ — zapoż. z błr. *klub*, -à. Zob. też *strėnos*. — Natomiast rzadkie *klūmbas* 4 p.a. ‘kość biodrowa’ (*Karvė nusimušė klūmbą* ‘Krowa stuknęła sobie kłąb’) oddaje pol. *kłąb*, czyt. [kłomp]. LkŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu.

kluksėti, *kluksiū*, *kluksėjau* ‘o kokosz: gdakać’ — drw. na -sė- od osnowy *klu-k-* z powtórzonego wykrz. *klu-klu* (*Klū-klū-klū ka klugžd pereklės vištos*). Neoosn. *kluk-s-*: *kluksėnti* ‘gdakać’. — Wtórne wykrz. *klūk-š*, *klūkš-t*, drw. *klūkščiōti* ‘gdakać; pokasływać; *klūkšėti* ‘popłakiwać’, *klūkšnōti* ‘czkać’; war. sonoryzowany *glūkštoti* ‘gdakać’.

klūkšnis, -io 2 p.a. ‘łyk, przełknięcie’ — sb. postverbale od neoosn. *klūkšn-* ⇐ *klūkšnōti* ‘pić, chleptać łykami’, to z kolei od wykrz. *klūkš(t)* o picciu łykami, o wypiciu jednym haustem’. Por. *gūrķšnis* ‘łyk, haust’ ⇐ *gūrķšt*. — War. z dyftongiem *uo*: *kluokšnis* ‘łyk, haust’ (neoapofonia *u* ⇒ *uo*?, por. *blūostas*, *duobė*, *guōlis*).

klūkti I, *klūkiū*, *klūkiaũ* gw. ‘prosić, usilnie prosić, błagać’ — od onomatopeicznej osnowy *klūk-* (LEW 275). Z takim samym znaczeniem ukazują się war. *klunk-* (*klūñkti*) i *kluok-* (*klūōkti*).

klūkti II, *klūkiū*, *klūkiaũ* gw. ‘łowić ryby zimą przez przerębel’ — od onomatopeicznej osnowy *klūk-* (LEW 275). Drw. *klūkas* ‘pałka do pędzenia ryb pod lodem w stronę przerębla’.

klūmbērė 1 p.a. przest. ‘kartofel, ziemniak’ (Litwa pruska) — przekształcenie zapożyczenia *krumbērė ⇐ nwn. *Grundbirne* f. (GL 69), z dysymilacją *r-r* > *l-r* i zmianą

zakończenia. Zbitka *mb* na miejscu *ndb* też w *ambelis* ‘toporek’ ⇐ nwn. *Handbeil* (GL 25). War. m. *klumberis* b.z.a.; z wtórną palatalnością: *kliùmbèrè* (por. *kliùmbis* ob. *klùmbis* s.v. *klùmpè*).

klùmokas 1 p.a. przest., gw. 1. ‘węzelek w drodze, pakunek owinięty w worek’ (m.in. u Donelajtisa), 2. ‘tłumok niesiony na plecach’, 3. ‘siedzenie umieszczane na grzbiecie konia, siodło’ (*Uždėk arkliui ant nugaros klùmoką*) — zapoż. ze stbłr. *klumokъ*, błr. *klùmak*, -mka. Por. SLA 104, ZS 25, LEW 275, ĖSBM 5, 67 (brak w ALEW). War. akc. *klumōkas* 2 p.a. — War. *klùmkas* (m.in. DP, SD¹ «tłomok») opiera się na błr. osnowie *klumk-* jak w gen.sg. *klùmka* od *klumokъ*. — War. *klùnkas* a. *klunkà* oddaje błr. osnowę *klunk-* jak w gen.sg. *klúnka* od *klúnak*.

klùmpè 1 p.a., zwykle pl.t. *klùmpès*, -iù ‘chodaki drewniane, trepy, kłumpie’, war. *klùmbè* — zapoż. z prus.-niem. *klumpe*, *klompe* ‘Holzpantoffel’ (GL 69, LEW 275). LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu. Odpowiednik łot. *klumpas*, *klumbas*, *klumpes* f.pl. ‘drewniaki’ ⇐ dn. *klumpen* (Jordan 67). War. *klùmpis*, z udźwięcznieniem: *klùmbis*; z wtórną palatalizacją: *kliùmbis*; z *š*-mobile: *šklùmpè*, *škliùmpè*. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *klùmpi*, *klùmpy*, *klùmby*, *kljùmby*, *glùmby* (*glùby*), *klémby*, *klēmby*, *klēmpy*, *klēmny* pl. ‘trepy’ (PzB 1, 450; 2, 479n.), pol. gw. *klumpie*, *kłompie* (Zdancewicz 342, Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 61 = Urbutis 2009, 372, Laučjute 30) oraz w jid. *klumpe* ‘trepy’ (Lemchenas 89). — Drw. *klùmpis* ‘płoza do przewożenia pługa’, przen. ‘stary, wychudły koń’, *klumpius* ‘ten, kto wyrabia kłumpie’. Cps. *klùmbatis* ‘drewniak’ z **klumb.batis* < *klùmp-batis* (dosł. ‘but na drewnianym spodzie’, por. *bātas*), *klumpakōjis* ‘taniec ludowy tańczony w kłumpiach’ (dosł. ‘z kłumpiami na nogach’, por. *kója*). — N.m. *Klùmpè* 2x.

klúonas 1, 3 p.a. 1. ‘gliniane klepisko w stodole, gumno’, 2. przen. ‘dno pieca chlebowego’, 3. ‘ilość zboża jednorazowo rozłożonego na klepisku do młócenia cepami’, 4. ‘stodoła’, 5. ‘większy kawałek ziemi, pola’. SD *kluonas* «boiewisko; gumno; stodoła». Odpowiednik łot. *kluōns* 1. ‘klepisko, podłoga z wylanej i ubitej gliny lub z cegieł’, 2. ‘miejsce w stodole, gdzie się młóci zboże’. Lit.-łot. świadectwo pozwala odtworzyć formację pb. **klōnas*, która kontynuuje pie. **kloh₂-no-*, tj. nomen derywowane stopniem apofonicznym o od pwk. pie. **kleh₂-* ‘słać, składać, rozścielać’, zob. *klóti*. Por. LEW 275 (s.v. *klóti*), Karulis I, 406, Petit 2010, 105, ALEW 510. Zob. też LIV² 362 (gdzie brak wzmianki o lit. apofonii). Znacz. etym. ‘miejsce, gdzie się coś rozściela, rozpościera, rozkłada (zwł. snopy zboża do młócenia)’. Gdy chodzi o znacz. ‘klepisko, gumno’, to do porównania stoi *klojimas* (zob.). Znacz. ‘stodoła’, które występuje jako poboczne zarówno przy *klúonas*, jak i przy *klojimas*, polega na figurze *pars pro toto*; pierwotnie: ‘pomieszczenie z klepiskiem’. Co do sufiksu por. *kálnas*, *sāpnas*, *spařnas*. Alternant na SO *kluo-* tak się ma do SE *klo-* (**kleh₂-*) jak *šuok-* do *šok-* (zob. *šókti*). Zob. też *sántuoka*. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *klúnja* ‘stodoła na zboże i słomę’, war. *kljúnja*, *kłonja*, stąd pol. gw. *klunia*, *kłonia* (por. Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 61 = Urbutis 2009, 372n., Laučjute 13). — Drw. *kluonelis* SD¹ «gumienko», *kluoniēna* ‘plac przed stodołą; łąka przy stodole’, *kluōnis* a. *kluōnius* przest. ‘ten, kto dogłada młóących’ (por. nazw. *Kluōnis*, *Kluōnius*). Cps. *klúonašluotė* ‘miotła do zamiatania klepiska’ (por. *šliota*), *klúonmedis* ‘drzewo, belka do budowy stodoły’ (por. *mēdis*), *klúonarqstis* ts. (por. *rāstas*). — N.m. *Kluonāliai*, *Klúoniškiai*, *Paklúoniai*.

klùpsčias, -ià 4 p.a. adi. ‘iść/stać na kolanach, na klęczkach’, war. *klùpsčias*. Biorąc za punkt wyjścia porównanie z typem *guļščias* ‘leżący, poziomy’, który z całą pewnością pochodzi od neoosn. *gulšč-* ⇐ **gulstyti* (por. łot. *gulstīt*, *gulštītiēs*), przyjmujemy segmentację *klùpsči-as*, gdzie *klupšč-* wywodzi się z metanalizy formy prt. **klupščiau* do **klupstyti*. Chodzi o frequentativum do *klūpti* ‘potykać się, padać na kolana, klękać’. Inne drw.: *klupsčiōm* adv. ‘na klęczkach’, *keliāklupsčias* adv. ‘na kolanach, na klęczkach’

(*Žmogėlis ėjo keliąklupsčias apliūk bažnyčią* ‘Człowiek siedł na klęczkach wkoło kościoła’), por. *kėlis*; *keliąklupsčiais šliaužti* ‘czołgać się na kolanach’; *klupsči-óti* ‘stać na kolanach’ (por. *basčióti* ob. *bastýti*; *sámsčioti* ob. *sámstyti*). Vb. denom. *klupsči-uoti* ‘iść/chodzić na klęczkach’. — Neoosn. *klupst* (← **klupstyti*): *klūpstas* ‘kolano’ (*Pavasari vandenio būna palei klupstaš* ‘Wiosną wody bywa do kolan’), *klūpstis* ‘kolano, zgięte kolano; kolanko, zgrubienie w żdźble rośliny’ – z odpowiednikiem stpr. *klupstis* Ev ‘kolano, Kny [Knie]’ (ALEW 511 niesłusznie przyjmuje, za ŽD 324, sufigowanie -st- w derywacji nominalnej; zob. uwagę morfologiczną s.v. *láiškstė*); *klupstomìs*, *klupstōm* adv. ‘na kolanach; szybko (przybiec)’. Vb. denom. *klupstavóti*: *Ko tu klupstavóji prieš jį?* ‘Czemu ty przed nim klękasz?’ — WSZ *klūp-*: *klūpsčias*, -ià 3 p.a. ‘który klęczy, klęczący’ (por. *kniūbsčias*), *klūpsčioti* ‘padać na kolana; pracować na kolanach, np. przy pielieniu’. Por. dwoistość *klūpčioti* ob. *klūpčioti*.

klūpti, *klumpù*, *klupaũ* 1. ‘potykać się, padać na kolana, klękać’, 2. ‘mylić się’, *klumpu* SD «łgnę», *paklūpti* ‘potknąć się’, *paklumpu* SD¹ «potknę się», SD «potykam się iako koń; upadam» (syn. *puolu*), *suklūpti* ‘potknąć się’, *užklūpti* ‘zdybać, zastać, zaskoczyć, przyłapać (złodzieja)’. War. sonoryzowani: *klumbù*, *klubaũ*, *klūbti* (por. *rumpù* > *rumbù*). Odpowiednik łot. *klupt*, *klūpu*, *klupu* ‘potknąć się, przewrócić się, upaść’ (*klupdams*, *krizdams* adv. ‘na łeb na szyję’, *klupšus*, *krišus* adv. ts.). Alternant *klup-* należy do SP *klaup-*, zob. *klaũpti*. — Drw. *klupčioti* ‘potykać się, często przyklękać’ (por. *sriubčioti*, *šlubčioti*, *trikčioti*), *klupdyti* caus. ‘rzucać na kolana, kazać klęczeć’, DP ‘karać’ (por. *guldýti*, *trikdýti*, *tupdýti*), *klupinėti* ‘potykać się, przyklękać, pracować na kolanach, ciężko pracować’, SD *klupinēju* «starbam się» [‘chwieję się’]. Nomina: *klūpiniu* adv. ‘na klęczkach’, *klūpsčias* (zob.), *klupùs* ‘często potykający się w chodzeniu’ (SD «potkliwy, ustrkliwy»), *paklupimas* SD «upadnienie, powalenie się» (syn. *parpuolimas*). — Neopwk. *klump-* (← *klumpù*): *nukluĩpti*, -sta, -o ‘upaść na kolana, potknąć się’, *arklys klumpus* SD «koń potkliwy, niepewny na nogi, łgnący», wykrz. *klumpš*, *klūmpt*, *klūmptum* o ciężkim chodzie. War. *klumb-*: *klumbėti* ‘potykać się, przyklękać’, *klūmbas*, -à ‘kulawy’, *klūmbis* ‘kulawiec’, CGL ‘Humpler’, *klumboti* CGL ‘kuleć’. — WSZ *klūp-*: *klūpauti* ‘padać na kolana’, SD *klūpaujys* «klęczący» (⇒ *klūpavimas* ‘klęczenie’, m.in. SD), *klūpčioti* ‘klękać, uklękać, pracować na kolanach’, *klūpėti* ‘klęczeć, trwać na klęczkach’ (⇒ *klūpėjimas* SD¹ «klękanie»), *klūpoti* a. *klūpóti* ‘klęczeć’, SD *klūpau* «klęczę», *klūpau pokim ko* «klękam przed kiem» (syn. *priklaupiu unt kelių*, *puolu keliump*), *klūpuoti*: *klūpuoju* SD «klęczę» (wymiana sufiksów -o- i -uo- też w *dýroti/dyrúoti*, *klejóti/klejuoti*). Lit. *klūp-* można zestawiać ze słow. *klyp-*, por. ros. gw. *klýpatʹ* ‘utykać, kuśtykać’.

klūsti, *klūstù* (**kluns-stu*, war. *klunsù*), *klusau* ‘usłuchać, być posłusznym’, zwykle z prvb.: *paklūsti* ts., DP też ‘przyzwolić, zezwolić’, *suklūsti* ‘nastawić uszu; stać się posłusznym’ — formacja inchoatywna z infiksem, sufiksem -sta- i SZ *klus-* do *klausýti* ‘słuchać, być posłusznym’ (zob.). Odpowiednik łot. *klust*, *klustu*, *klusu* ‘być spokojnym, milczeć’, *apklust* ‘uspokoić się’. Por. ALEW 511. — Z innymi sufiksami: *klusčioti* ‘słuchać od czasu do czasu, np. radia’, *paklūsinti* ‘posłuchać (czyjegoś opowiadania)’, stlit. *klusėti*, -iù, -ėjau ‘zwracać na co uwagę, słyszeć’, np. *Paklusek jau mano šaukima* PK 100⁷ ‘Miej bacność na moje wołanie’ (por. łot. *klusēt* ‘być cicho, milczeć’; *klusināt* ‘uspokoić, uciszyć’). — Nomina ze SZ *klus-*: *klūsas* ‘przygłuchy, głuchy’ (*Ar klūsas esi, kad neprigirdi?* ‘Czy [ty] głuchy jesteś, że nie słuchasz?’) – zapewne drw. wsteczny od **neklusas* ‘niesłyszający’, *klūsnas* ‘czujny, bacny, np. o zającu’, *klusnūs* ‘dobrze słyszający; posłuszny’ (war. *glusnūs*, por. GJL I, § 454), war. *klusūs* (*Kas gerai gird, tas yrklusūs* ‘Kto dobrze słyszy, ten jestklusus’), *paklusnūs* ‘posłuszny, karny’, DP też ‘wstrzeźliwy’ (por. stpr. *poklusman* ‘posłuszny, gehorsam’, drw. *poklusmingi* ts.). — WSZ *klūs-*: *klūsauti*, z prvb. *iš-*, *pa-* ‘wypytywać, dowiadywać się’, *klūsnauti* ‘słuchać z ukrycia, nasłuchiwać’, *póklūsis*

‘odgłos’.

klušinėti, *klušinėjū*, *klušinėjau* stlit. ‘potykać się’, por. hapaks w DP: *Kad užgęsa žvakė, tad žmogus gyvena tamsybėse ir teip visur klušinėja ir puldinėja ir ing tūlas duobes nuodžiū impuola* 559₄₆ ‘Bo gdy zgaśnie świeca, tedy człowiek mieszka w ciemności, i tak się wszędzie potyka i upada i w rozmaite doły grzechów wpada’ — iterativum-deminutivum na -inē- od pwk. *kluš-*, zapewne pochodzącego od wykrz. **kluš(t)* o potknięciu się, o utykaniu. Por. nazalizowane warianty *kluṁš*, *kluṁše*, *kluṁst* oraz drw. *kluṁščioti*, *kluṁšėti* ‘kuleć, utykać’. Jedyne nawiązanie bez nosówki stanowi tu *klušterėti* ‘chlusnąć, wlać trochę’ u Dowkonta. Inaczej LEW 276, który za Otrębskim tłumaczy *klušinėti* jako denominativum od adi. **klušas* ‘kulawy, chromy’, rzekomo spokrewnionego z rodziną pol. *kłus* ‘średnio szybki bieg konia’ i *kłusać*, prs. XVII w. *kłuszę się*, *kłuszam się* m.in. ‘chromając stąpać, chromać’ (por. Sławski II, 277). Niepewne. Pomińnię w ALEW. — Osnowa *kluš-* ma warianty *kłuz-* i *kulz-*, por. *klužas* a. *kuļzas* ‘kulawy, chromy’, *klužius* a. *kuļzius* ‘kulawiec’ oraz *kūlza* c. ‘osoba o krótkich nogach; kulawiec’ (LEW 308, s.v. *kūlza* przypisuje segmentowi z wartość despektywną).

kmỹnai, -ų 2 p.a. m.pl. bot. ‘kmin, kminek, Carum carvi’ — zapoż. ze stbłr. *kminṇ* ⇐ pol. *kmin* (SLA 104, LEW 276n.). — War. z dyftongiem *ie*: *kmiēnai* (*Sūris su kmiēnais gardesnis* LzŽ ‘Ser z kminkiem jest smaczniejszy’) ⇐ stbłr. *kmenṇ* (brak w LKŽ). — War. z asymilacją *m-n > n-n*: *knỹnai*. — NB. Ze stanowiska lit. fonotaktyki grupa nagłosowa *km-* stanowi anomalię (w DLKŽ *kmỹnai* to jedyny przykład). W gwarach są trzy sposoby usuwania tej anomalii: 1. substytucja *kv-*: *kvỹnai* (LEW 276 mówi raczej o dysymilacji *m-n > v-n*), 2. proteza samogłoskowa: *akmỹnas*, *akmỹnai* (por. *apsālmė*, *atkōčius*), 3. anaptyksa samogłoski: *kimỹnai* (por. *minỹkas*, nie *†mnykas*). — War. *kvỹnai* zmienia się w *knyvai* LEX ‘Feldkummel’ (SLA 105) przez metatezę skrajnych spółgłosek pierwiastka: *v-n > n-v* (por. LEW 277). Przypomina to wypadki jak *milinỹs > liminỹs* albo *māšalas > šāmalas*. Osobno zob. *kīmeliai*.

kmorà 4 p.a., *kmara* 2, 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘chmura’ (LzŽ), 2. ‘wielka ciemna chmura niosąca deszcz’ (war. *chmorà* ZTŽ), 3. ‘burza’, 4. przen. ‘wielka ilość, liczba czego, chmara (szpaków, ludzi)’ — zapoż. ze stbłr. *xmara*, błr. *xmàra*, -y. Zob. też *kumuřnas*.

knabóti, *knabóju*, *knabójau* 1. ‘chwytać jedzenie palcami, jeść łapczywie, wielkimi kawałami’, 2. ‘wybierać z błota kartofle’, 3. ‘z chciwości garnać wszystko do siebie’ — czasownik pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *knàpt*, *knàpt* o szybkim pochwyceniu czegoś (‘chap, cap’), war. *knabái*, *knābš*, *knābšt*, *knabókšt*, *knàptum knàptum*. Z innymi sufiksami: *knabėnti* ‘majsterkować (o dziecku); powoli chwytać dziobem (o gęsi)’, *knabėti* ‘obierać kartofle’, *knābyti*, -iju, -ijau ‘gromadzić zapasy, oszczędzać’, rzadkie *knabýti*, -aũ, -iaũ ‘chwytać, porywać’. Zob. też *knāpoti* ⇐ *knābt*. — Drw. *knābas* ‘kto wszystko garnie do siebie, chciwiec, skąpiec, nienasyconiec’, *knabātē* c. ‘człowiek chciwy, skąpy’, *knābis* ‘mały hak, haczyk, haczyk u wędkę; motyka do kartofli’, *knablỹs* ‘motyka; pogrzebac; dziób’, *knabliaĩ* m.pl. ‘pazury, szpony’.

knabždėti, *knabždù*, *knabždėjau* 1. ‘chrobotać (np. o myszy)’, 2. ‘mamrotać, mówić niewyraźnie, niezrozumiale’ — z udźwięcznienia **knapšdėti*, formacji z suf. -dē- derywującym od wykrz. *knābš(t)*, *knàpš(t)*. Paralele: *šnabždėti* < **šnapš-dē-*; *knibždėti* < **knipš-dē-*. Por. też *knabóti* i *knapóti*.

knáipė 1 p.a. pot. ‘podrzędna restauracja, knajpa’ — zapoż. z nwn. *Kneipe* f. (skrótowiec z *Kneipschenke* ‘ciasny szynk’ w slangu studenckim, EWD 679), może przy współudziale wzoru pol. *knajpa* od XIX w. (⇐ nwn. *Kneipe*, zob. Bańkowski I, 728). War. akc. *knaĩpė* 2 p.a. KRŽ.

knakėti, *knakù*, *knakėjau* gw. ‘mówić przez nos; mówić niewyraźnie’ — czasownik urobiony od wykrzyknika, por. *knàkt*: *Ne aš, bet mano nosys knàkt knàkt sako* ‘[To] nie ja, lecz mój nos mówi «knakt knakt»’. Wykrz. *knak-t* polega na rozszerzeniu osnowy *kna-k-*, co z powtórzenia **kna-kna* (por. *blabėti* $\Leftarrow$ *blà-blà*). — Z innymi sufiksami: *knaksėti* ‘mówić niewyraźnie’, *knakùoti*: *Kad užaugs nosis, žmogus knakùo kalbėdams* ‘Jak zarośnie nos, to człowiek mówiąc «knakuoja»’. Sb. *knākalas* c. ‘kto mówi przez nos’.

knāpoti, *knāpoju*, *knāpojau* gw. 1. ‘uderzać dziobem, chwytac dziobem’, 2. ‘powoli rąbać’ (war. *knāpoti*), *knabčioti* ‘powoli dziobać, powoli rąbać’ — czasownik pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *knāpt*, *knābt* o dziobnięciu, przeszcyciu czegoś dziobem lub ostrym narzędziem. Por. *knaboti* $\Leftarrow$ *knābt*.

knāpti, *knaĩpa*, *knaĩpo* gw. ‘potykać się – o koniu’, *nuknāpti* ‘pochylić się, zwisnac – o kłosach zboża’ — czasownik urobiony od wykrzyknika, por. *knāpt* m.in. o opadnięciu głowy kogoś zapadającego w sen, o dziobnięciu, o pochwyceniu czego. — Z innymi sufiksami: *knapčioti* ‘kiwać głową’, *knapinėti* ‘idac zawadzac o coś, potykać się; zataczac się; dziobać; powoli rąbać’, *knāpyti* ‘kraść’ (*Jis paknāpt ir knāpija* JU), *knapsėti* ‘potykać się’, *knāptelėti* ‘potknac się i upasc; zasypiacz spuścic głowę w dół’. Nomina: *knāpas* 1. ‘kto idac potyka się, upada’ (syn. *knapāzas*), 2. ‘gapa, zapominalski’ (syn. *knapālis*, *knāpelis*), 3. ‘człowiek ospały, senny’, 4. ‘mors arktyczny, *Odobenus rosmarus*’. — WSO *knop-* < **knāp-*: *knōpti*, -iu, -iau ‘isc potykajac się’, war. *knōpti*.

knaĩkti, *knarkiaũ*, *knarkiaũ* 1. ‘chrapać, wydawac podczas snu świszczące, charkotliwe dźwięki’ (syn. *kraĩkti*, *kriōkti*), 2. ‘mocno/twardo spać’, 3. ‘parskac, prychar – o koniu’, 4. ‘kumkac – o żabie’ (syn. *kvaĩkti*, *kuĩkti*, *kuĩkti*) — czasownik od osnowy *knar-k-*, pochodzacej od powtórnego wykrz. **knar-knar* o chrapaniu (por. *kvaĩkti* $\Leftarrow$ *kvaĩ-kvaĩ*); wtórna postac: *knārkt*, *knaĩkt*. Por. współrdzenne *kneĩkti* a. *kniĩkti* ‘kwilic.’ — Z innymi sufiksami: *knārkcioti* ‘o koniu: parskac’ (*Ne vieno [arklio] nebuvo mustovinčio rimtai, visi šokinėja piestu, knarkčioja, plunkščia* ‘Nie bylo ani jednego [konia], który by stal spokojnie, wszystkie staja dęba, parskaja, prycharja’), *knarksėti* ‘chrapać, charczec’ ($\Rightarrow$ neoosn. *knarks-*: *knārksyti* ‘o koniu: parskac, prychar’). Sb. *knarkesỹs* ‘chrapanie’, *knarkikas*, -ė ‘ten, kto chrapie’, *knarkimas* ‘chrapanie’, *knarklỹs*, -ė ‘chrapiacy’ (neoosn. *knarkl-*: *knaĩklinti* ‘chodzic z opuszczona głowa’, *knārkcioti* ‘mowic przez nos’).

knātas 4 p.a. 1. ‘knot, pasmo skręconych nici do świecy, taśma w lampie olejnej a. naftowej’ (SD «knot do świece, lampy»), 2. ‘lont do odpalenia materiału wybuchowego’, 3. ‘tampon do rany’, 4. przen. ‘rzecz bezwartosciowa, niepotrzebna’ — zapoz. ze stbłr. *knotъ*, błr. *knot*, -a ($\Leftarrow$ pol. *knot* $\Leftarrow$ srwn. *knote*), por. nwn. *Knoten* m. ‘węzel, supel; knot lampy gorniczej’. Por. SLA 104, Zs 25, LEW 277, Sławski II, 287n., POLŽ 381 (brak w ALEW). — Drw. *knatelis* *žeizdosp pridedamas* SD «knot do rany» [‘tampon, saczek’] (kalka z pol. przest. *knot-ek*); *knatinės* f.pl. ‘łapcie splecione ze sznurków’.

knēbti, *kneĩba*, *knēbo* 1. ‘chylic się (o kłosach), zwieszac się, obwisac, wykrzywiac się (o nosie)’, 2. ‘padać na twarz’ (syn. *kniūbti*), 3. ‘potykać się – o koniu’ (syn. *klūpti*), 4. ‘o palcach: zagłebiac się (w cieście, mięsie, glinie, śniegu)’, 5. ‘o palcach: grabiec, drętwiec z zimna’, *iknēbti* ‘wpać do błota, bagna; pograżyc się (w pracy)’ — prawdopodobnie czasownik utworzony od wykrz. **knep/*kneb*, **knap/*knab*, por. *knēpt*, *knēpš*, *knēpšt*, *knēbšt* oraz *knāp*, *knāpt*, *knāpšt*. Paralele: *knibti* ob. *knipti*; *kniūbti* ob. *kniūpti*. Por. tez *gnebti* b.z.a., Inaczey LEW 277: łączy z rzekomo ie. pierwiastkiem apofonicznym **knē-*, **knō-*, **knā-*; wygłosowej spółgłoski nie komentuje. — Drw. *knebčioti* ‘jesć niechętnie, pomału’, *knebėnti* ‘dłubac, gmerać (o kurze, wronie), babrac się w czym, robic coś pomału’, *knebinėti* ‘dłubac, grzebac, gmerać, przeszukiwac; skubac, kraść; majstrowac przy czym, robic coś powoli’,

kneboti ‘stać w błocie i wybierać (z niego kartofle); peckać’. Nomina: *knebinys* 1. ‘robótka drobiazgowa’ (Šlapelis 179), por. *Čia tik knebinys, knebinėlis, ne darbas* ‘To tylko robótka, robóteczka, nie praca’, 2. ‘drobne rzemiosło’, *knebùs* ‘żmudny (o robocie)’. — WSE *knėb-: knėbčioti* ‘jeść niechętnie, pomału’, *knėboti, -ju, -jau* ‘gmerać (brudnymi palcami w mięsie); robić coś mało ważnego, pracować pomału; peckać’, *knėbsoti* ‘siedzieć nos spuściwszy, wpatrywać się w co’. — SO *knab-: knàbti, knaĩba, nuknābo* ‘pochylić się, obwisnąć (o kłosach po deszczu, o roślinach w upale); zwiesić głowę, posmutnieć’, *priknàbti* ‘przelepić się, np. o chlebie na łopacie’, *knabinėti* ‘skubać, obskubywać’, *knabinti* ‘zginać, przechylać’, *suknabinti* ‘zgiąć’; *knabčioti* ‘zwiesić głowę, zapadając w drzemkę’ (por. *Jo galva tik knapt – i žmogelis snaudžia* ‘Jego głowa tylko «knapt» i człowiek śpi’), *knabsoti* ‘stać, siedzieć ze spuszczoną głową’. Por. *knàbti* s.v. *knópti*. — WSO *knob- < *knāb-: knopsoti, knōpsa* ‘stać, siedzieć ze spuszczoną głową’ – dublet do *knabsoti* (por. *snapsoti* ob. *snopsoti* ‘gapić się bez celu jakby drzemiąc’). — SZ *knib-: knĩbti* (zob., tam też o *knyb-* oraz *kneib-, knaib-*).

kneĩkti, *knerkiũ*, *knerkiaũ* 1. ‘kwilić, popłakiwać’, 2. ‘mówić niewyraźnie, mówić przez nos’, 3. ‘złościć się’ — czasownik urobiony od wykrz. *knėrk, knėrkt* o kwileniu, o płaczu dziecka, *knerkš* o głosie kukułki. Por. współrdzenne *knark-: knaĩkti* ‘chrapać’, *knarkčioti* ‘pochrapywać; parskać’, *kniĩkti* ‘kwilić’. — Drw. *knėrkčioti* iter. ts., *knėrkinti* a. *knėrkyti* ‘doprowadzać do płaczu’, *knerksėti* ‘kwilić od czasu do czasu; kwilić – o złapanym zając; mówić przez nos’, *knėrkerti* wulg. ‘umrzeć’. Nomina: *knerklà* a. *knerklỹs* ‘beksa, płaksa; ten, kto chrapie’, *kneĩkšas* ts.

knėzis, -io 2 p.a. ZTŽ ‘książe’, z **kniāzis* — zapoż. z ros., błr. *knjazь, -ja*. War. akc. *knezys* 4 p.a. Por. pisownię *peĩčiai* = *pialčiai* ⇐ błr. *pjálby*.

knėžestva 1 p.a. ZTŽ ‘księstwo’, z **kniāžestva* — zapoż. z ros. *knjāžestvo* (por. błr. *knjástva*).

knėžėti, *knėža*, *knežėjo* ‘rozpadać się, pękać’, *suknežėti* ‘stłuc się (o jajku); stłoczyć się (w chałupie)’. Pwk. *knež-* może być dźwiękonaśladowczy. Nie przekonuje wysunięte w LEW 278 zestawienie z *knab-* jak w *knaboti* ‘chwytać jedzenie palcami itp.’ — Inchoat. *knėžti*, *knėžta* (**knėž-sta*, war. *knėža*), *knėžo* ‘dziurawieć, zapadać się (o chałupie)’, *suknėžti* ‘stłuc się (o jajku), zgnieść się, złamać się (o przeładowanym wozie); stracić sprężystość (o chodzie)’. Inne drw.: *suknėžinti* caus. ‘strzaskać, zgnieść, zmiażdżyć’, *knežinėti* iter. ‘łaskotać powoli; szukać czego, ryc’. Nomina: *knėžas* a. *knežlỹs* ‘marne zwierzę; cherlawy człowiek; skąpiec’. — SZ *kniuž-* (brak alternantu *†knuž-*, por. *kniũbti* ob. *knũbti*): *sukniũžti*, -*kniũža*, -*kniũžo* ‘rozpaść się, rozsypać się, zapaść się (o chałupie); upaść, spaść bezwładnie, osunąć się (o słabym, pijanym)’. — SZ *kniž-* (typ RiT ⇐ ReT): *knižėti* ‘leżeć komu na sercu, martwić kogo’, *knižinėti* ‘szukać’. Obok tego *kniz-*, *knizti*: *Visai suknižo namas* ‘Chałupa całkiem się zapadła’. — Neopapofonia *kniž-* (SZ) ⇒ *knaiž-* (SP/SO): *knaižioti* ‘ryć, grzebać; gmerać w jedzeniu’.

kniũkti, *kniaukiũ*, *kniaukiaũ* 1. ‘o kocie: wydawać głos, miauczeć’, też o głosie wilgi i wiewiórki, 2. ‘usiłnie, natrętnie o coś prosić’, 3. ‘wyrażać cicho swe niezadowolenie, szemrać, mruczeć; mówić niewyraźnie’, tr. *nukniũkti* ‘ukraść; zawieść gdzie; oszukać’ — dźwiękonaśladowcza osnowa *kniau-k-* z powtórzonego wykrz. *kniáu*, *kniáu* o głosie kota. Paralele: *kriaũkti*, *kiaũkti*, *miaũkti*. Wtórą postać ma wykrz. *kniáu-k-t*, *kniáu-k-t* (⇒ *kniáu-k-telėti*). Por. LEW 278. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *knjáũkacь, knjávacь* ‘miauczeć; prosić o co’ (PzB 2, 492n.). — Drw. *kniauksėti*, *kniáuksi* ‘miauczeć, pomiaukiwać’. — Wprost od *kniáu*, *kniáu* pochodzą *kniauti*, *kniáuju*, *knióviau* ‘miauczeć’, też tr. ‘bić, karcieć, łajać’, *kniausėti* ‘mówić niewyraźnie, przez nos; żalić się, biadać, narzekać’. Postverbalia: *kniaukà* a. *kniáuka* c. ‘człowiek wiecznie niezadowolony, gderliwy; ponurak; skąpiec’,

kniaurà c. ‘człowiek małomówny’, *kniáuras* ‘człowiek stroniący od ludzi, odludek’, ⇒ vb. denom. *kniauróti* ‘mówić niewyraźnie, przez nos’ (syn. *knakéti*).

kniaūsti, *kniausiū* (war. *kniāučiu*), *kniausiaū* (war. *kniāučiaū*) ‘grzebać, szperać, szukając przetrząsać, przewracać’ (por. *kreĩkšti*), refl. *įsikniaūsti* ‘zagrzebać się (w pościeli, w słomie, w barłogu)’, przen. ‘zagłębić się w pracy, zostać czym pochłoniętym’ (⇒ *įsikniaustýti*) — dźwiękonaśladowcza osnowa *kniāut-/kniāus-*. Por. łot. *knausītiēs* ‘chrupać, ogryzać’ (LEW 278).

knībti, *knimbū*, *knībaū* 1. ‘(o roślinach) tracić sztywność, sprężystość, pochylać się, opadać w dół’, 2. ‘kiełkować’, 3. ‘(o ludziach) skłaniać się do czego, pragnąć’, *apknībti* ‘zwiotczeć’, *įknībti* ‘wczepić się, wpić się w ciało; zagłębić się, pograżyć się w czym’, *paknībti* ‘zwisnąć, pochylić się w dół; poczuć wielką chęć na co’. Pwk. *knib-* jest alternantem na SZ do *kneb-*, por. *knēbti*, *knembū*, *knebaū* ‘chylić się, zwieszać się’. Jest też war. *knip-*: *knīpti*, *knimpū*, *knipaū*. Apofonia typu ReT ⇒ RiT, por. *lep-* ⇒ *lip-*; *klep-* ⇒ *kli-*; *plet-* ⇒ *plit-*. Możliwe, że obocznym refleksem SZ było tu *knub-* (zob. *kniūbti*). Por. *trūšti* ob. *trišti* (SE *trēšti*). — Drw. *knībēti* ‘ruszać się’, *knibinēti* a. *knipinēti* ‘guzdrać się, robić coś powoli’, *knībčius* ‘dłubacz, ‘dłubacz, powolny, niezdarny pracownik; skąpiec; drobny złodziej’, *knīpkis* a. *knīpskis* ‘prztyczek, szczutek’. — WSZ *knyb-*: *knýbčioti* ‘przekomarzać się, drażnić się’ (⇒ błr. gw. *knībicz* ‘natrętnie domagać się czego, naprzykrzać się o co’, Laučjute 68), *knýboti*, -ju, -jau ‘ślęczyć (nad książkami, nad szyciem); pracować z napiętą uwagą; wykonywać powoli drobne czynności’ (war. *knýboti*, *knybóti*, *knýpoti*); oboczne prs. *knýbau*: SD *knybau* «nalegam komu» [‘domagać się, natarczywie żądać’, SPXVI]. Nomen: *knyburýs* ‘dłubanina, długa i żmudna robota; zajęcie w ogóle’, ⇒ vb. denom. *knýburauti* a. *knýburioti* ‘robić coś powoli, długo się czymś zajmować, ślęczyć; majsterkować’, *knýburti* ‘gmerać’ (*Todrin artojas dirvoj tuo intimos knýburia* DP 211₁₈ ‘Dlatego oracz w roli ustawicznie gmerze’). — War. *knyb-*: *knypáuti* ‘wciąż się zajmować jakąś ręczną robotą’, *knýpti*, -iū, -iaū ‘być pograżonym w pracy; odczuwać niepokój, być niespokojnym’, *knýpava* a. *knypavà* 1. ‘kłębowisko – o węzłach’ (war. *knipava*), 2. ‘mrowie, mnóstwo’ (*Jau tų vaikų be skaičiaus – viena knypavà* ‘Tych dzieci jest tu bez liku, istne mrowie’), *knyplēs* b.z.a. ‘kleszcze, obcęgi’. — Neoapofonia *knib-* ⇒ *knaib-*: *knaibýti* ‘dłubać w czym, szczypać co, skubać, odrywać; kopać, grzebać w ziemi; robić coś mało ważnego; jeść pomału, niechętnie’. Paralele: *gnáibyti* ⇐ *gnib-*; *graibýti* ⇐ *grib-*; *kraikýti* ⇐ *krik-*. — Neoapofonia *knib-* ⇒ *kneib-*: *kneĩbti*, -iū, -iaū ‘wygrzebywać, wydłubywać, np. miąższ, wybierać; skrobać’, *įkneĩbti* ‘zagłębić w czym (palce, łyżkę, łopatę), wbić (pazury), wpić się (w skórę)’, refl. *įsikneĩbti* ‘zagłębić się w czym, zatracić się (w pracy)’. Por. *smėĩgti* ⇐ *smig-* (stary SE *smeg-*); *pleĩsti* ⇐ *plit-* (*plet-*); *žleĩbti* ⇐ *žlib-* (*žleb-*).

knibždėti, *knibždū*, *knibždėjau* ‘występować gromadnie i w ruchu; będąc w wielkiej liczbie poruszać się bezładnie, we wszystkie strony; mrowić się, roić się (o mrówkach, pszczołach, robactwie, myszach, rybach)’ — udźwięczniony refleks **knipšdėti*, formacji z suf. *-dė-* dołączonym do wykrz. **knipš*, **knipšt* (por. *knībšt*, *knypšt* ob. *knýpt*). Paralele: *knabždėti* < **knapš-dė-*; *kibždėti* < **kipš-dė-*; *vibždėti* < **vipš-dė-*. Nie przekonuje łączenie wprost z rodziną czas. *knībti* ‘tracić sztywność, chylić się, opadać’ w LEW 277n. — War. *gniždėti*, *gnižėti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *gniždžėć*, *gnižėć*, też *gvižėć* i *gižėć* (PZB 1, 443), pol. gw. *gnibždzieć* ‘być w wielkiej ilości, roić się wydając szmer’ (Zdancewicz 336, Laučjute 77). — Drw. *knibždýnas*, *knibždýnē* ‘mrowie, chmara, tłum’ (*Žmonių, kirmėlių, gyvačių knibždýnas*), też *knibždėlynas* (syn. *kibždėlynas*).

kniedē 4 p.a. ‘nit, metalowy kołek służący do łączenia części z metalu (por. nożyczki, obręcz beczki)’ — najprawdopodobniej zapożyczone z łot. *kniēde* ‘nit’. War. *kniēde*, *kniedē*, też m. *kniēdas*. Wyraz łotewski pochodzi z przekształcenia starszej formy *niēde* ‘nit’,

przejętej ze śrdn. *nēt* ‘kołek do nitowania, Stift zum Vernieten’, por. nwn. *Niet m., Nietbolzen m.* (ME II, 749, EH II, 27, Jordan 80). Zmianę nagłosu miała wywołać adideacja *niēde* do wyrazu *kniēpe* ‘szpilka’, zob. ME II, 249. LEW 279 nie brał pod uwagę przejęcia z łotewskiego i nieprzekonująco łączył *kniedē* z rodziną czas. *knīsti* ‘ryć ryjem’. — Vb. denom. *kniēdyti* ‘łączyć nitami, nitować’, war. *kniedēti, kniēdinti*.

kniēsti, kniēčia, kniētē 1. ‘swędzieć’, 2. ‘drapać w gardle, wiercić w nosie (przed kichnięciem), wiercić w uszach (o dźwięku)’, 3. ‘niepokoić, nurtować (o myśli)’, 4. ‘korcić, nie dawać spokoju; zachciewać się’ (*Man vis kniēčia, kad suvālgyti* ‘Mnie wciąż korci, żeby coś zjeść’), 5. ‘lekko boleć, pobolewać’ (*Man ne skauda, tik kniēčia* ‘Mnie nie boli, tylko pobolewa’), *iškniēsti* ‘wytrzymać, wytrwać przez pewien czas, nie ulec’, *nukniēsti* ‘powstrzymać się od czego’. Od tego dur. *knietēti, kniēti* (war. *kniēta*), *-ējo* ‘korcić, nęcić, kusić’, *nagaī kniēti* ‘ręka świerzbi’. Por. łot. *knīest, -šu, -tu* ‘kiełkować; swędzić, świerzbieć; łaskotać’. — SZ *knit-*: *knitēti, knīta, -ējo* ‘drapać w gardle, wiercić w nosie; świerzbieć; poruszać się (o owadzie za kołnierzem, pod koszulą); kąsać, ciąć (o owadach)’. Niejasne. LEW 279 łączył *kniet-/knit-* z *knis-* jak w *knīsti* ‘ryć ryjem’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *knīcēcb, knycēcb* ‘boleć, świerzbieć i boleć’ (PZB 2, 491). — Teoretycznie *knit-* może być formą SZ do **knet-* (por. *knībti* $\Leftarrow$ *knēbti*), ale nie widać tu odpowiedniego pod względem znaczeniowym comparandum. Niewykluczone, że osnową był tu wykrz. **knit*, a wtedy z neoapofonią *i* $\Rightarrow$ *ie*: *kniet-*.

knīgos, -u 2 p.a. pl.t.f. ‘księgi, książki’. SD *knygos* 1. «księga, książka», 2. «księgi, książ wiele» — zapoż. ze stbłr. strus. *knigi* pl.t. f. ‘księgi’. Inaczej SLA 105, Zs 25, LEW 279: z błr. *knīhi*. Inne świadectwa z SD: *knygos giesminykū* «partesy» [‘kartki z zapisem nutowym, partytura’, SPXVI], *knygos mišios* «mszał», *knygos nuotartinės* «paskwil» [‘pismo o szyderczej, szkalującej kogoś treści’, SPXVI], *knygos švintos* «Biblia» (syn. *raštas švintas*), *knygos tiesų, veikalų* «księgi publiczne, księgi spraw abo prawne», *giesminės knygos* «żołtarz», *vieta knygu laikama* SD¹ «księgarnia» [‘biblioteka’]. — Dawne pl.t. *knīgos* ‘księga, księgi’ zostało z czasem zastąpione przez singulativum *knygà, -os* 2 p.a. ‘książka, księga’, gw. też ‘książeczka do nabożeństwa, modlitewnik’. War. z nieorganicznym *n*: *kningà*, pl. *kniņgos* (LD § 250). — Drw. *knygėlė* ‘książeczka’, przest. *knygelės* SD «książeczka» (por. *Knygelės pačias byla Lietuvinykump ir Žemaičiump* MŻ 82 ‘Książeczka sama przemawia do Litwinów i Żmudzinów’. *Lytuviškas giesmes... tosu knygelėsu rasi* MŻ 501¹⁴ ‘Litewskie pieśni w tej książeczce znajdziesz’), *knygelės iš akmenio* SD «książki kamienne» [‘kamienne lub woskowe tabliczki służące do pisania’, SPXVI], *knīgenos* neol. ‘część żołądka ssaków przeżuwających, księgi’ (nazwa od fałdów błony śluzowej żołądka przypominających karty księgi), *knyginyčia* SD «księżnica, komora na księgi» (syn. *knyginė kamara*), *tavoras knyginis* SD «księżnica, kramnica księżna» [‘biblioteka’], *knygiūkstė* ‘książczyzna’, *knygūtė* ‘książeczka’. — Cps. *juodaknygiai* DP ‘czarnoksiężnicy’, *juodaknyginykas* SD «czarnoksiężnik» (kalka z pol. *czarnoksiężnik*, por. *júodas*), *juodaknygystė* MOP ‘czarnoksiężstwo’ [‘czary, gusła, kuglarstwo, sztuki magiczne, magia; uprawianie praktyk magicznych, SPXVI], *knygnešys* dosł. ‘nosiciel książek’ (por. *nēšti*), hist. ‘kolporter pism litewskich drukowanych w Litwie pruskiej alfabetem łacińskim, obłożonych zakazem rozpowszechniania w zaborze rosyjskim w l. 1864–1904’; to złożenie jest kalką z ros. *knigo-nōša* c. ‘księgarz domokrażny, kolporter’; *maldāknygė* ‘modlitewnik, książeczka do nabożeństwa’ (por. *maldà*).

knījos 2 p.a. f.pl. wsch.-lit. ‘księgi w żołądku krowy, wołu, *knīgenos*’ (DVŽ) — zapoż. z błr. *knīhy* ts. Lit. *-j-* wypełnia hiat powstały po zaniku błr. *-γ-*. Podobne wypadki to *krija* i *majilnykas*.

knýkteleiti, knýkteleja, knýktelejo NDŽ: *mán knýktelejo* ‘przyszło mi nagle na myśl (do

głowy)’ — czasownik na *-elè-* od wykrz. *knýkt* o wrażeniu nagłego uświadomienia sobie, przypomnienia sobie czego (*Man knyktelėjo, kad aš namie palikau pinigų*). Paralela: *tóptelėti* ⇐ *tópti*.

knýkti, *knýkia* (war. *knýksta*), *knýkė* (war. *knýko*) 1. ‘o świni: kwiczeć; zdychać’, 2. ‘o dziecku: płakać, kwilić’ — dźwiękonaśladowcze, podobnie jak syn. *krýkti*, *kreñkti*, *kriðkti* i *žviègti*. Por. wykrz. *knikt*, *knýkt*.

knìpelis, *-io* 1 p.a. gw. ‘kij, pałka; drąg, okrągłak’ — zapoż. z prus.-niem. *knipel*, por. nwn. *Knüppel* m. (Prellwitz 25, GL 69). — Drw. *knìpelmalkė* ‘drewno pocięte na okrągłaki’ (kalka hydrydalna z nwn. *Knüppelholz* n., por. *málka*), *knìpeltiltis* ‘most o nawierzchni wyłożonej okrągłakami’ (kalka hydrydalna z nwn. *Knüppelbrücke* f., por. *tiltas*).

knýpkis, *-io* 1 p.a., też f. *knýpkė* 1 p.a. gw. ‘guzik do zapinania odzieży’ — zapoż. z prus.-niem. *knepe*, *knöpfe* ‘guziczek’ (GL 69, LEW 279), por. nwn. *Knöpfchen* n. Co do akutu por. zapoż. *pýpkė*, *šnýpkė*, *špýkis*. War. *knìpkis* 2 p.a. Zob. też *gùzikas* i *spánka*. — Drw. *knypkùtis* bot. ‘szafirek, Muscari’, cps. *knýpskylė* ‘dziurka do guzika’ (kalka hybrydalna z nwn. *Knopfloch* n., por. *skylė*).

kniřkti, *knirkiù*, *knirkiaũ* gw. ‘kwilić, popłakiwać’ — czasownik urobiony od wykrz. *knirkt* o kwileniu dziecka (*Vaikas knirkt, ir aš gyva*). Por. współrzedzenie *knařkti*, *kneřkti* i *kniuřkti*. — Inne: *knirkdyti* ‘doprowadzać kogo do płaczu’, *knirkinti* ‘doprowadzać do płaczu; drażnić (kurczęta, prosięta); grać na skrzypcach; zaczepiać, nagabywać (dziewczęta)’, *knirksėti* ‘popłakiwać’, sb. *knirka* c. ‘beksa, płaksa’.

knìsti, *knisù*, *knisaũ* (war. *knisiaũ*) 1. ‘ryjem ryc doły w ziemi’ (*Kiaulės knisa pievą* ‘Świnie ryją łąkę’), 2. ‘orać radłem; ciężko pracować’, 3. ‘grzebać w poszukiwaniu czego, szperać; badać’, 4. ‘czepiać się kogo, ganić, strofować’, *nuknìsti* ‘ryjąc zniszczyć (zasiew, korzenie)’, przen. ‘oszukać’. Refl. *įsiknìsti* ‘zaryć się, zagrzebać się, załębić się (w słomie, ściółce, pościeli), *nusiknìsti* ‘zmarnować się, popaść w nędzę’, *pasiknìsti* ‘podkopać się’. SD¹ *knisu* «ryję», *išknist* SD «wyryc co z ziemi» (syn. *ižraust*). Niezbyt jasne. IEW 562 analizował *kni-s-*, z rozszerzeniem *-s-* od pwk. pie. **kneį-d-/*kni-d-*, por. gr. κνίω ‘drapać, szczypać, zadrasnać; łechtać, łaskotać; jątrzyć’. Może jednak *knis-* jest neopierwiastkiem od *knit-*? Por. pdg. *knìsti*, *kniñta*, *knìto* ‘o roślinach: kielkować, wschodzić, puszczać pędy’ (*Daigai praknito* ‘Sadzonki wzeszły’) : łot. *knist*, *knìtu*, *knitu* ‘kielkować’; *knithys* ‘kiełek’. SE *kniet-*: *kniečiù*, *kniēsti* (zob.). Zob. też LEW 279, ALEW 512. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *knýsacь* ‘o prosięciu: ryc w żarcu a nie żreć’, *paknísacь*, *paknýsacь* ‘zryć; rozerwać; rozbabrać jedzenie’ (PzB 2, 492; 3, 341n.), por. niżej błr. *knójsacь*. — Drw. *knisinėti* ‘ryć po trosze, powoli’, nomina: *knisyklà* ‘miejsce zryte przez świnię’ (neosuf. *-ykl-*), cps. *kiaũliaknisis* ‘wryte przez świnię zagłębienie’ (por. *kiaũlė*). — WSZ *knys-*: *knysyklė* ‘zryte miejsce na polu’ (neosuf. *-ykl-*), *knýsis* ‘rycie’ (n.act. typu *gnýbis*, *mýris*), *knysys* ‘ryj świni’ (n.instr. typu *gylýs*, *ryšýs*), *knyslýs* ‘ryj’, *knyslė* ‘ryj; miejsce zryte ryjem’. — SO *knaiss-*: *knaissyti* iter. ‘ryć w ziemi, rozkopywać, grzebać’, SD *knaiso* *kiaulė* «pyszcze w ziemi» [świnia], ⇒ *knáisioti* ‘ryć w ziemi’. Por. łot. *knaissit*, *-u*, *-īju* ‘ryć, rozgrzebywać; grzebać we włosach, drapać się po głowie’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *knójsacь* ‘o świni: ryc we mchu’, *paknójsacь*, *paknéjsacь* ‘zryć’ (PzB 2, 491; 3, 341n.).

knìtyti, *knitiju*, *knitijau* gw. ‘uderzać dziobem, chwytac dziobem (np. o sikorce)’ — czasownik na *-y-* od wykrz. **knit*, por. syn. *knapoti* ⇐ *knàpt*, *knàbt*.

kniùbti, *kniumbù*, *kniubaũ* 1. ‘potykać się, upadać, padać na kolana’, 2. ‘pochylać się, zwieszać się – o kłosach’, 3. ‘grzęznąć, zapadać się’, *parkniùbti* ‘przewrócić się i upaść na twarz’, *sukniùbti* m.in. ‘wylec, zbić się w kłęby – o zbożu po deszczu; zapaść się – o chacie’. War. *kniup-*: *kniùpti*, *kniumpù*, *kniupaũ*. Dwuznaczne. Po pierwsze może być derywatem od

wykrzyknika opisującego nagły upadek, przewrócenie się, por. *kniùbt*, *kniùpt*, *kniubùkš*, *kniubùkšt*. Po drugie – z uwagi na trafiającą się zmianę *Ci* w *C'u* (*kiùsti* ob. *kìsti*; *čìlba* ob. *čìlba*, zob. LD § 66) – można w *kniub-* upatrywać fonetyczny alternant do *knib-* ⇌ *kneb-* (zob. *knibti*, *knèbti*). — Drw. *sukniubdyti* caus. ‘o deszczu: powalić zboże’. Nomina: *kniùbas* ‘zagięty w dół, zakrzywiony’, cps. *kniubanōsis* a. *-nōsis* ‘z nosem zagiętym/zakrzywionym w dół’ (por. *nōsis*). — War. bez palatalizacji: *knùpti*, *knumpù*, *knupaũ* 1. ‘potykać się, padać na kolana, klękać’, 2. ‘pochylać się, zwieszać się – o kłosach’ (rzadziej *knùbti*, *knumbù*, *knubaũ* ts.), *knùptelèti* ‘potknąć się’, *knùpoti*, *-au*, *-ojau* ‘klęczeć sięgając głową ziemi, leżeć twarzą do ziemi’. Por. syn. *klùpti*. Być może, że kiedyś *knub-* funkcjonowało jako oboczny do *knib-* — refleks st. zanikowego od *kneb-*, por. np. *srub-* a. *srib-* przy *srèbti*; *trušti* a. *trišti* przy *trèšti*; *stùburas* a. *stìbiras* przy *steb-*. — WSZ *kniüb-*: *kniùbsoti* a. *kniùpsoti* ‘leżeć twarzą do ziemi, leżeć na brzuchu’, SD <*kniupsau*> «nalegam komu» [‘domagać się, natarczywie żądać’, SPXVI]. Taki przymiotnik jak *kniùbsčias* a. *kniùpsčias* ‘leżący twarzą do ziemi; leżący na brzuchu’, SD <*kniupscias*> «padający na twarz» zakłada neoosn. *kniùbsč-* pochodzącą z metanalizy formy prt. **kniùbsčiau* od frq. **kniùbstyti*. Paralele: *gulščias* ⇌ **gulščiau* (**gulstyti*), *klùpsčias* ⇌ **klùpsčiau* (**klupstyti*).

kniùras 4 p.a. wsch.-lit. ‘niekastrowany samiec świni, knur’ — zapoż. z błr. gw. *knjur* (PzB 2, 491). Z innymi tematami: *kniùrus*, *kniùris*. — War. *knùrus* 2 p.a. LzŽ ⇌ błr. gw. *knur* (m.in. PzB), pol. *knur*. Zob. też *kuiłys*. — Vb. denom. *kniurùoti* ZTŽ, *knurùoti* LzŽ ‘o świni: szukać knura, hukać się’ (por. *kuiłiùotis*).

kniurkti, *kniurkiù*, *kniurkiaũ* gw. ‘popłakiwać, mruczeć, burczeć, kwiczeć, miauczeć; paplać’, war. *kniurkti* — od wykrz. *kniurk*, *kniurkt*. Por. syn. *kniurkti*. Paralela: *šniurti* ⇌ *šniuru-šniuru*. — War. *kniurti*, *-stu*, *-aũ* ‘pochlipywać; martwić się; smutnieć’ ⇌ **kniur*. Drw. *kniūrà* a. *kniūra* c. ‘ponurak; beksa, płaksa’.

knývė 1 p.a., *knyvė* 3, 4 p.a. ‘ptak czajka, *Vanellus vanellus*’ — od wykrz. *knyvi* *knyvi*, imitującego głos tego ptaka (*Knyvė sako knyvi knyvi*). Brak w LEW. Zob. też syn. *pémpė*. — Zapoz. litewskie w pol. gw. *kniwia*, zdrob. *kniwiuk* (Zdancewicz 342). — Drw. *knývializdis* ‘gniazdo czajki’ (por. *lizdas*). Vb. denom. *knyviùoti* a. *knyviuoti* ‘o czajce: krzyczeć «knyvi knyvi»’. Nazw. *Knýva*. N.jez. *Knývasčius* (Vanagas 161).

knývis, *-io* 1 p.a. gw. ‘zły, tępy nóż’ — zapoż. z prus.-niem. *knîf* ‘marny nóż’ (GL 70), por. nwn. *Kneif*, *Kneip* m. ‘nóż szewski’ (tu też pol. *knyp/gnyp* ts. ⇌ dn. *knîp*, Sławski II, 291n.). Co do akutu por. zapoż. *špýkis* i *výgė*. — War. *kneipis* b.z.a. przest. ‘zakrzywiony, spiczasto zakończony nóż szewski’ ⇌ nwn. *Kneif* m. (GL 70).

knōlis, *-io* 2 p.a. LzŽ ‘gwóźdź’ (*Pakar an knōlio kepurį* ‘Powieś czapkę na gwoździu’). Niejasne. Brak w LKŽ.

knóti, *knóju*, *knójau* ‘(korę) zdzierać, łupić, odłupywać’ < pb. **knā-je-* z pie. **kneh₂-je-*. Por. gr. *κνῶω* ‘skrobać; łaskotać’ (att. *κνῶ*) < **knā-jō*, med. ‘drapać się, odczuwać swędzenie’, *κνήθω* ‘drapać’ (**knāt^hō* < pie. **kneh₂-d^he-*), stwn. *nuoen* ‘heblować, wygładzać’, stir. *imm-cná* ‘gryźć, żuć’. Zob. LIV² 365, Matasović 211. Prs. *knóju* należy do całej serii formacji z suf. *-je-/jo-*, utworzonych od pwk. na *-*eh₂-*, zob. s.v. *lóti*. — Refl. *knótis* ‘zdzierać się, odstawać’, *atsiknóti* ‘odstać, oddzielić się częściowo od całości (o korze, skórce chleba, zelówce, o czymś przyklejonym), odrywać się, odłupywać się’, przen. ‘umrzeć’. — Drw. *atknódyti* ‘odedrzeć, zedrzeć’. Obecność formacji gr. *κνή-θω* (zob. wyżej) nasuwa pytanie, czy *-knódyti* nie jest derywatem na *-y-* od zanikłego prs. **kno-du*. Por. gr. *πύ-θω* : lit. *púdyti* s.v. *púdamas*. — Neoosn. *knoj-*: *knojimas* ‘łupanie, zdzieranie’, *atsiknojimas* ‘odstawanie (kory)’.

knùtas gw. ‘bat, bicz spleciony ze skórzanych rzemieni’ — zapoż. z ros. *knut*, *-á*. Por.

strus. *knutb* ‘bicz’ ⇐ stisl. *knútr* ‘guz, zgrubienie, węzeł’ (stszw. *knuter* ts.). Znacz. etym. ‘bicz z węzłami’, por. REW I, 580n., Sławski II, 290n. — Vb. denom. *knùtinti* ‘smagać (konie) batem’.

kobinys, -io 3 p.a. 1. ‘długi drąg z hakiem do zawieszenia wiadra u studni’, 2. ‘bosak, osęka’, 3. ‘hak do rozrzucania gnoju’, 4. ‘hak do skrobania przymiesznej strony skóry, tzw. mizdrownik’ (syn. *võkas*), 5. ‘wbity w ścianie hak do wieszania’, 6. ‘motyka do kopania kartofli’, 7. ‘przrząd do skręcania powrozów’, 8. ‘haczyk do zamknięcia okna’, 9. ‘haftka przy ubiorze’ — dewerbalny drw. na -in- od pwk. *kob-*, będącego refleksem WSO **kāb-* od *kāb-*, por. *nukābti* ‘zwisnąć’, *kabēti* ‘wisieć, zwisać’. Z tym samym sufiksem, lecz bez apofonii: *kabinys* ‘hak’ (ŽD 261). Zob. też LEW 280. Brak wzmianki o **kāb-* u Leskiena 1884, 330 i w BSW 112. — Drw. wsteczny: *kóbis* ‘motyka do kartofli’ (por. *kuřkinas* ⇒ *kūrkis*; *marškiniaĩ* ⇒ *marškiaĩ*).

kóbotas 1 p.a. ‘ciepły kaftan kobiecy bez rękawów’ — zapoż. ze stbłr. *kabatb*, *kobatb* ‘krótkie odzienie bez rękawów’, błr. *kabát*, -a (⇐ pol. *kabat* ‘wierzchnie górne odzienie z rękawami, kaftan’, tu z węgierskiego *kabát* ‘surdut’, Sławski II, 9n.). Zob. też ĖSBM 4, 9 i SLA 105. Akcent wzorowany na polskim? Co do akutu por. zapoż. *bókštas*, *stónas* i *stórasta*. Pominięte w LEW i ALEW. Zob. też *kapotà*. — Drw. *kabāčius* ‘odzienie bez rękawów’, zdrob. *kabāčikas* (war. *kabācikas*, por. pol. *kabacik*), *kabāčiukas*.

kocieris, -io stlit. 1. ‘innowierca, mahometanin (o Turku)’, 2. ‘heretyk, odszczepieniec’ (*Saugok nūg Turka Koczierija* [gen.sg.] MŽ 391₂ ‘Uchowaj nas od Turka heretyka’. *Mus kaip Kocierius* [acc.pl.] *ghie gauda* MŽ 338₁₃ ‘Nas jak kacerzy oni wyłapują’) — zapoż. ze stbłr. *kacerb*, *kacērb* ‘heretyk’ (⇐ stpol. *kacierz* ⇐ stczes. *kacieř* ⇐ śrwn. *katzer*, nwn. *Ketzer* m., zob. Sławski II, 12, Bańkowski I, 603). LKŽ VI 282 utworzył wyraz hasłowy *kōcierius* (jeden cytat z XIX w.), zaś świadectwo Mażwida ograniczył do war. *kocierius*. Niewykluczone, że istniał war. z -č-, por. wyżej pisownię *Koczierija* [gen.sg.] MŽ 391₂ i *apē kočierius* BRP. Brak w LEW i ALEW. — Starolitewski temat na -ju- ukazuje się w DP: *kaciērius* ‘kacierz’, zob. Kudzinowski I, 334. Akcent sufiksalny prawdopodobnie wzoruje się na bliskoznacznym wyrazie *bliuzniērius* ‘błuźnierca’. Skardžius 1935 nie wymienia *kaciērius* w § 73 (nomina na -ju-), ani w indeksie. Zob. też *kōtinykas* (s.v. *kōtas*) i *heretikas*. — Drw. MŽ *kocierumas* ‘kacerstwo, herezja’, DP *kacierstvā*, gen.sg. *kaciērstvos* 2 p.a. ‘kacerstwo’ (por. stbłr. *kacerstvo*, *kacirstvo* ⇐ pol. *kacerstwo*). Ze słownika Kurschata: *kocerystē* ‘kacerstwo’, *kocērka* c. ‘kacierz, heretyk’. Nazw. *Kaceras* b.z.a. (por. śrwn. *katzer*), **Kocerkā*, w polskiej wersji *Kocierka* (por. pol. XVI w. *kacierka* ‘heretyczka, sekciarka’; brak w LPŽ). — SD s.v. *kacierz*, *haereticus* zastąpił wymieniony polonizm peryfrazą *puikas naujų mokslų krikščionystėj sakytojas* (syn. *tiesos priešinykas*, *dūšiažudys*, *heretikas*). — W Litwie pruskiej: *keceris*, -io ‘kacierz’ ⇐ nwn. *Ketzer* m. (GL 64; brak w LKŽ).

kočēlas 2 p.a. ‘wałek do maglowania, wygładzania wypranej bielizny’ (SD «wał, wałek; wałek do wałkowania») — zapoż. z błr. *kačálka* (SLA 105, Zs 24, LEW 280). Zwraca uwagę zastępstwo białoruskiego -ka litewskim sufiksem instrumentalnym -las. Synchronicznie biorąc, *kočēlas* jest rzeczownikiem motywowanym przez czas. *kočēti* ‘wałkować’ (zob.). Stosunek formalny *kočē-las* ⇐ *kočē-* ma oparcie w rodzimym *tekē-las* ‘toczydło’ ⇐ *tekēti*. Por. ŽD 178 i GJL II, § 192; w obu dziełach mówi się zresztą o neosuf. -ēla- zamiast o suf. -la-. — War. sufiksalne: *kočỹlas*, *kočiōlas* (LzŽ też ‘tuczek do moździerza, do cierlicy’). Pierwszy z nich ma budowę analogiczną do *tēkylas* ⇐ *tek-*, wyrazu pochodzącego z transpozycji błr. *tačỹla*. Co do drugiego por. *kočiōti* s.v. *kočēti*.

kočēti, *kočėjau*, *kočėjau* stlit., gw. 1. ‘wałkować bieliznę, maglować’, 2. ‘wałkować ciasto’, 3. przen. ‘wymyślać komu, łajać’, z **kāčiāti* — zapoż. ze stbłr. *kačati*, błr. *kačaćb*, -

āju (por. SLA 105, Zs 24). War. *kočióti* LzŽ (por. *čiōbras* ob. *čēbras*). — Drw. *kočēlas* ‘wałek do maglowania, wygładzania wypranej bielizny’ (SD «wał, wałek; wałek do wałkowania»). War. sufiksalne: *kočỹlas* (analogia do *tēkylas* : tek- ⇐ błr. *tačỹla*), *kočiōlas* LzŽ (por. *kočióti*). NB. Wbrew SLA 105 i LEW 280 nie widać potrzeby wywodzenia *kočēlas* z błr. †kačalo (por. błr. *kačálka*).

kodỹlas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘kadzidło, substancje żywiczne, które przy spalaniu wydzielają wonny dym’ (m.in. DP, SD¹), war. f. *kodyla*, 2. ‘naczynie do spalania kadzidła, kadzielnica’ — zapoż. ze stbłr. *kadilo*, *kodilo*, por. błr. *kadzila*, -a n. (SLA 105, Zs 24, LEW 280; brak w ALEW). Por. sufiks w syn. *rūkỹlas*.

kodylnyčia SD¹ «kadzilnik, kadzielnica» [‘naczynie do spalania kadzidła’] — w odróżnieniu od *kodelnyčia* (CHB) ⇐ pol. *kadzielnica* (por. SLA 105) formacja Szyrwidowa nie jest zapożyczeniem, lecz intralitevskim derywatem od neoosn. *kodyl-* jak w sb. *kodỹlas* ‘kadzidło’. Stosunek *kodyl-nyčia* : *kodỹl-as* jest porównywalny ze stpol. *kadzidl-nica* : *kadzidl-o*. Suf. -*nyčia* pojawia się także w *rūkylnyčia* SD «kadzidl-nica» ⇐ *rūkylas* SD «kadzenia materya». Tymże sufiksem utworzono od neoosn. *kod-* (⇐ *kodyti* ‘kadzić’) neologizm *kodnyčia* BRB ‘kadzielnica’. SLA 106 niepotrzebnie postuluje błr. †kadnica jako źródło rzekomej pożyczki. — Drw. wsteczny: *kodyln-ē* MT (por. *serdečnykas* ⇒ *serdečas*). LEW i ALEW pomijają *kodylnyčia* itp.

kōdis, -*džio* 2 p.a. 1. SD¹ «kadź, stągiew» [‘duże, wzmocnione obręczami naczynie drewniane o okrągłym dnie w rodzaju beczki lub wiadra, służące do przechowywania żywności’, SPXVI], 2. gw. ‘naczynie do przenoszenia jedzenia dla pracujących w polu’, 3. gw. ‘naczynie na wodę, miód, masło’, 4. stlit. ‘dzban’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *kadъ*, -i f. ‘duże naczynie z klepek do przechowywania żywności; miara zboża’, por. błr. *kadzъ*, ros. przest. *kadъ*, pol. *kadź* (wędrowną pożyczka przejęta na Ruś od Słowian bałkańskich, tam z gr. *κάδιον*, zdrob. od *κάδος* m. ‘naczynie, dzban, kadź’, zob. Sławski II, 19). Z innymi tematami: *kodžius* BRB, *kodžiā*. — Drw. *kodēlē* ‘małe naczynie drewniane na miód a. sól’, SD *kodelē* «maźnica, smolnica» (syn. *sakinis*). Cps. *pusiakodis* SD «połkadek» [‘mała kadź, kadka’] (por. *pūsē*). Por. SLA 106, LEW 280 (brak w ALEW).

kodyti, *kodiju*, *kodijau* stlit. ‘kadzić, wytwarzać dym oraz zapach spalając wonne żywice i zioła’ — zapoż. ze stbłr. *kaditi*, *koditi*, por. błr. *kadzícъ*, *kadžú*, 3 sg. *kadzícъ*. Drw. *kodymas* BRB ‘Weihrauch’. Por. SLA 105n. Pominięte w LKŽ i ALEW. Zob. też *kodỹlas* i *kodylnyčia*.

kodryna przest. ‘chorągiew na wieży kościelnej, Fähnlein auff der Kirchen’ (CGL). Niejasne. LKŽ VI, 287 sugeruje zapożyczenie, wskazując na niem. gw. *koder*, *kodder* m. ‘szmata, ścierka’.

kógaliai, -*ių* 1 p.a. m.pl. gw. ‘licha wełna z nóg, podbrzusza i głowy owcy’ (*Vilnos striukos nuo papilvės, nuo pažandžių, nuo uodegos, nuo kojų vadinās kógaliai* ‘Kogaliai nazywa się krótką wełnę z podbrzusza, szczęk, ogona i nóg’), 2. ‘odpadki przy czesaniu wełny’, 3. ‘resztki, odpadki’ (*K. vieni bepaliiko – viską kiti išnešiojo* ‘Same resztki zostały, inni wszystko wynieśli’). Brzmienie *kógaliai* pochodzi z kontrakcji członów złożenia **koja-galiai*, por. *kója* ‘noga’, *gālas* ‘koniec’. GJL I, § 561 zauważa, że zanik [nieakcentowanej] zgłoski -*ja-* zachodzi w pozycji po samogłosce długiej, np. *kógalviai* < *kójagalviai*; *sėbiržė* < *sėjabiržė*; *vėpūtė* < *vėjapūtė* oraz po dyftongu, np. *kraugerỹs* < *kraujagerỹs*; *naūveda* < **naujaveda*.

kógalviai, -*ių* 1 p.a. m.pl. 1. ‘potrawa z nóg i głowy (także z uszu i ogona), zimne nóżki’, 2. ‘nadające się do spożycia narządy wewnętrzne zwierząt, podroby’ — z kontrakcji złożenia *kója-galviai*, por. *kója* ‘noga’, *galvā* ‘głowa’. War. *kógalvės*. Dalsze szczegóły s.v.

kógaliai. Zob. też *nōglai* i *kōšeliēna*.

kō gēro pot. adv. ‘chyba, zapewne, możliwe’ — unieruchomiona forma gen.sg. do *kàs gēra*, dosł. ‘czego dobrego’. Jest to kalka zwrotu błr. *čahó dóbraha*, ros. pot. *čegó dóbrogo* adv. ‘chyba, możliwe, że’. Np. *Tai mes rytoj, ko gero, ir pabaigsim kulti* ‘My chyba jutro skończymy młócić’.

kója 1 p.a. ‘noga’ : łot. *kāja* ts. Niejasne. Jeśli stoi w związku z pie. *keh₂- lub *k^heh₂- (por. wed. *khánati* ‘kopie, ryje’, *ākhú-* m. ‘kret’, LIV² 344), to mogło pierwotnie oznaczać ‘kopyto’, potem zaś na zasadzie *pars pro toto* ‘nogę zwierzęcą’ i w końcu ‘nogę ludzką’. Paralela znaczeniowa: słow. *kopyto* ‘rozdwojona racica’ < *kap-ūta- od czas. *kopati* ‘kopać, ryć’. Kiedyś mogło być nazwą rydla, narzędzia do rycia, kopania, por. lit. *kaplỹs* ‘tępa siekiera, pierzchnia, tasak do rąbania kości, motyka’ : *kàpti* ‘rąbać, kłuć’ (zob.). Również słowiańska *noga* ‘pes, crus’ ma znaczenie pochodne od ‘kopyto’, zob. s.v. *nagà*. Endzelin postawił pytanie, czy nie należy łot. *kāja* ‘noga’ powiązać z *kāts* ‘trzonek’ (lit. *kótas*), zob. ME II, 205 (Kabašinskaitė 2014, 118 sugeruje tu ‘łodyga’ jako ogniwo pośrednie). Inne hipotezy na temat *kója* referują LEW 280 i ALEW 513. — Drw. *kójena* ‘skóra z nóg zwierzęcia domowego’, ⇒ pl. *kójenos* ‘chodaki zrobione z takiej skóry’ (por. *žándenos*); *kójinės* f.pl. ‘skarpety, pończochy’ (por. *blauzdìnės*), *kojingas* ‘mocny w nogach, szybki – o koniu’, *kójinis*, -ė ‘nożny’, sb. m. ‘walet w kartach’, *kojōkai* m.pl. ‘szczudła’, *kójos* f.pl. ‘statyw fotografa’, *kojūkas* ‘drewniana proteza nogi’, *pakójai* m.pl. ‘podnóże’, *pakojis* DP ‘podnózek’, *suolelis pakojinis* SD «podnożek», *pakójis* a. *pakōjis* DP ts., *pakójos* f.pl. ‘gorsza wełna z tylnych nóg i podbrzusza owcy’ (⇒ pol. gw. *pakoi*, zdrob. *pakojki* pl.t. ts., Zdancewicz 345). — Cps. *aūtkojis* (zob. *aūtas*), *kógaliai* (zob.), *kógalviai* (zob.), *kojagaļvis* ‘kijanka, larwa żaby’ (por. *galvā*), *kojūgalis* ‘koniec łóżka lub pościeli, na którym leżą nogi’ (war. *kójagalis*, *kójgalis*, por. *gālas*) : łot. *pakāju gals* ts. (por. *galvūgalis* ‘wezgłowie’), *kójaligē* ‘podagra, artretyzm’ (por. *ligā*), *mažakojis* SD «małonogi» (pewnie kalka z nwn. *kleinfüßig*, por. *māžas*), *piestakojis* (zob. *piestā*), *šimtakojē* SD «stonog robak» (por. *šimtas*), gw. *šimtakōjē* ‘wesz łonowa, Phthirus pubis’, *tarṣpkojis* ‘międzykrocze’ (por. *tarṣp, tarpūpetē*), *trikojis* SD «trzynog» (por. *tri°*), *trumpakōjis* ‘diabeł’ (dosł. ‘ktoś krótkonogi’, por. *truṁpas*), *vištakojē* SD bot. «dzięgiel, panacea, angelica» (por. *vištā*). — Nazw. *Kójis*, *Kojēlē* a. *Kojēlis* (por. pol. *Nózka*), ⇒ *Kojelāvičius*; *Kojēnas*, *Kojūtis*. N.m. *Kojēliai*, *Kojēlišķiai* 2x, *Liepakojai*, *Ropkojai*, *Sauskójai*, *Varlakōjas*. N.jez. *Kója*.

kojūoti, *kojūoju*, *kojavaū* gw. ‘o garbarzu: miezdrzyć skórę, przy pomocy haka oskrobywać z miazdzy wewnętrzną stronę skóry’ — vb. denominativum od zanikłego *koj°*, co prawdopodobnie było nazwą na ‘skrobak garbarza, mizdrownik’. Paralele: *vāšūoti* ⇐ *vāšas* i *vokūoti* ⇐ *vōkas*.

kóka 1 p.a. przest. 1. ‘pręgierz, słup, przy którym wymierzano karę chłosty’, 2. ‘stojący w wodzie znak nawigacyjny zezwalający na wpłynięcie do portu’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone z prus.-niem. *kōk*, *kāk* m. ‘Pranger, Schandpfahl’ (GL 70) albo też z pol. XVI w. *kak* ‘pręgierz’ (co do akutu por. *ókas*, *zóga*). Łot. *kāķis* ⇐ śrdn. *kāk* (Jordan 65). Osobno zob. *prañgalis* i *dybā*.

kokárda 1 p.a. 1. ‘metalowy znaczek (gwiazdka) na czapce mundurowej, odznaka’, 2. ‘kokarda, wstążka związana w dwie pętle, służąca za ozdobę stroju lub włosów’ — zapoż. z ros. *kokárda* ‘kokarda’ i ‘odznaka’ (⇐ nwn. *Kokarde* f. albo wprost z fr. *cocarde*, REW I, 592). Co do akutu por. zapoż. *čemárka*, *padárkas* i *liktárnia*. — War. *kukárda* ‘kokarda do włosów’ ⇐ błr. *kukárda* (ZS 27); *kūkāras* ts. ⇐ prus.-niem. *kūkār* (Prellwitz 28, GL 74).

kōklē 2 p.a., *koklē* 4 p.a. gw. 1. ‘otwór w piecu wyłożony kaflami, służący do przechowywania jedzenia w cieple’, 2. ‘gliniany garnek’, 3. ‘kafel’ — zapoż. ze stbłr. *kaxlja*

‘kafel’, por. błr. gw. *káxlja*, -i ⇐ pol. *kachel*, -chla m. (błr. liter. *káflja*, -i ⇐ pol. pot. *kafla*). Bez substytucji słow. a: *kāklē* ZTŻ ‘porcelana’. Por. ĖSBM 4, 313, LEW 205. — War. m. *kōklis*, *kokl̥ys* (z aferezą k-: *ōklis*, *okl̥ys*) ‘kafel do stawiania pieca lub wykładania ścian; dachówka; otwór w piecu; dymnik w piecu; nierówność na drodze, wybój; głęboko wgnieciony ślad racicy, kopyta’. Zob. też *kakal̥ys*. — Lituanizmem jest błr. gw. *kókli* pl. ‘kafle’ (PzB 2, 494) ⇐ *kōkliai*. — Drw. *kōklinē* ‘wytwórnia kaflī’, *kokl̥ynē* ‘łąka a. pastwisko pełne wgłębień po racicach’, *kōklinis pēčius* ‘piec kaflowy’ ⇐ pol. przest. *kachlowy piec*. Vb. denom. *iškōklinti* ‘(o łące) stratować racicami, kopytami’.

kòkliušas 1 p.a. ‘choroba zakaźna koklusz’ — zapoż. z błr. *kókljuš*, -u ⇐ pol. *koklusz* (tu z fr. *coqueluche*; etymologia niepewna, zob. Sławski II, 333, Bańkowski I, 747). War. *kòkliušius*, *kokliušas* oraz *koklišas*, *kòklišius*.

kóks, -ià 2 p.a., *kóks*, -ia 1 p.a., *kōks*, -ià 4 p.a. ‘jaki, jaka’ — zaimek jakościowy, używany jako 1. zaimek pytajny ‘jaki?’ (np. *Kóks dabaĩ óras* ‘Jaka teraz pogoda?’), 2. zaimek nieokreślony ‘jakiś’ (*Kokiũ dvýlikos mētų berniukas*, dosł. ‘Chłopiec jakichś/około dwunastu lat’), 3. zaimek względny (np. *Kokià sējà, tokià iĩ pjūtis* ‘Jaka siejba, taki plon’). Stlit. *kókias* a. *kókis*, f. *kokià* lub *koki* (DP *kokīg* ‘jakaż’). Zob. też *jóks*, *tóks*. — War. gw. *kokiàs*, *kokis* (loc.sg. m. *kokime* DP), war. synkopowany: *kōks*. — War. z partykułami: *koksai* ‘jaki’ (w SD jest to dublet do *kokias*), *koktai* stlit. zaimek względny ‘co’, też w składzie wyrażen przysłówkowych: *koktaigi* SD «jakokolwiek», *koktai norint* SD ts. Dalej por. gw. *kōktu* adv. ‘jak by coś’, używane jako eufemizm o znacz. ‘jak źle, jak nieprzyjemnie, jak strasznie’. U Donełajtisa ukazuje się predykatywne *koktū* ‘jak (to) jest’: *Juk žinai, brolau, koktū, kad svilina saulė* ‘Przecież sam wiesz, bracie, jak to jest, gdy słońce pali [w kark]’. Drw. *koktūs* ‘wstrętny, brzydki, przykry’ (⇒ *koktūmas* ‘wstręt’). Zob. LEW 280. — Plit. **kāk-ja-* ⇐ **kāka-* (odpowiada scs. *kakū* ‘jaki, jakiego rodzaju’), pochodzi z pbsł. **kā-ka-*, co polega na rozszerzeniu pie. **k^ueh₂-* sufiksem *-ko-, bardzo produktywnym na gruncie bsł. Por. z jednej strony łac. *quālis* ‘co za jeden? jaki?’ < pie. **k^ueh₂-li-*, z drugiej strony zaimek pie. **k^uo-* ‘kto’ (zob. *kàs*). Zob. Vaillant IV, § 863, gdzie wzmianka również o łacińskich przymiotnikach dewerbalnych na -*āx* typu *capāx*, *edāx*. NB. ALEW 514 proponuje rekonstrukcję złożenia **k^ueh₂-k^uo-*, które ma być pod względem typologicznym porównywalne z het. *kuis* *kuis* i łac. *quisquis* ‘ktokolwiek, cokolwiek’. — Zaimki nieokreślne złożone z *kóks* i partykuły: (1) *koks nōrs*, *koks nōrint* ‘jakikolwiek’, (2) *bet kóks* ‘jaki bądź’, (3) *by kóks* ‘jakikolwiek’ (*bỹ* jest pochodzenia słow.), (4) *kažkóks* ‘jakiś’, DP *kāžkokis* (por. Skardžius 1935, 190). — Drw. *kokel̥ys*, -ē ‘jak wielki’ (suf. -el- jak w *didelis*, por. *kóks didel̥is* ‘jak wielki?’), *kokeras* przest. ‘jaki, jakiego rodzaju’, war. *kokiaras* CGL ‘welcherley’ (suf. -er- jak w *vieneri*), *kokýbē* ‘jakość’ (⇒ *kokýbiškas* ‘jakościowo dobry’).

kōl adv. ‘jak długo, póki, dopóki, zanim’, np. *Kōl tū čià būsi?* ‘Jak długo tu będziesz?’, *Àš neĩsiu, kōl tū negrĩši* ‘Ja nie pójdę, dopóki ty nie wrócisz’, *Kōl tū grĩši, àš baĩgsiu* ‘Zanim ty wrócisz, ja skończę’, *kolai tolai* SD «poki poty»; *lig kōl* ‘do kiedy?': *Lig kol čià viešėsit?* ‘Do kiedy będziecie tu gościć?'; *pakōlai*, *pakōl* spójnik ‘póki, zanim’ (*Lauk, pakol ateisiu* ‘Czekaj, póki nie wrócę’), *kolai*, *pakolai* SD «poki». War. suf. *kōliuk*, *koliũk*. Por. też zestawienie *kol kàs* adv. ‘na razie’ (*Kol kas esame sveiki* ‘Na razie jesteśmy zdrowi’. *Kol kas sudieu!* ‘Na razie do widzenia!’). Zob. GJL III, § 823. — Forma *kōl* wywodzi się ze skrócenia war. *kōlei*, *kōlai*, opartego na temacie **kā-l-*, pochodzącym od zaimka pie. **k^ueh₂-* ‘jak, jaki’. Dziwi brak akutu, por. *kóks*. Paralele: łac. *quālis* ‘co za jeden? jaki?’ < pie. **k^ueh₂-li-*, gr. *πηλίκος* ‘jak wielki? jak długi?’ < **pāliko-* < pie. **k^ueh₂li-*ko- (por. Beekes 2010, 1185). Zob. też ALEW 514n. LEW 280 zbliża scs. *koli* ‘kiedy’, *kolb*, *koliko* ‘ile’, ale różnicę wokalizmu pozostawia bez wyjaśnienia. — War. *kōleik*, *kōlek* < *kōlaik* (*kolaĩk*) wywodzi się przez apokopę z postaci rozszerzonej partykułą *gi*: **kolai-gi*.

kolchòzas 2 p.a. ‘kolchoz’ — zapoż. z ros. *kolxóz*, -a jest złożeniem zawierającym w sobie skrócone formy wyrazów tworzących wyrażenie *kollektívnoe xozjájstvo* ‘gospodarstwo spółdzielcze’. Por. błr. *kalhás* ⇐ *kalektýŭnaja haspadárka*, gw. *kalxóz*, *kalxós*, *kalkós* (PzB 2, 381). — Litewskie warianty gw.: *kalchòzas*, *kalkòzas*, *kalkuòzas*, *kauchòzas*, *kaukòzas* (por. oboczność *l/u* w *aldrà/audrà*; *málkna/máukna*), *kulkòzas*; z hiperpoprawnym *χ*–: *chalkòzas*; *chalchòzas* ZTŻ, *cholchòzas* DVŽ. Zob. też *kolúkis*. — Drw. *kolchòznykas* ‘kołchoźnik’ ⇐ ros. *kolxóznik*.

koldūnai, -u 2 p.a. m.pl. ‘pierożki nadziewane farszem z mięsa zmieszanego z łojem baranim’ — zapoż. z błr. *kalduný*, -óŭ m.pl. (⇐ pol. *kolduny*, -ów ⇐ śrwn. *kaldūne*, zob. Sławski II, 35). War. *kaldūnai*, *galdūnai*. Łot. *kaldūne* ‘wnętrzości zwierząt’ ⇐ śrdn. *kaldūnen* (Jordan 65). Zob. też LEW 280, Urbutis 2009, 405. NB. Laučjute 58 niesłusznie uznała pol. *kolduny* i ros. *kolduný* za lituanizm.

količcyti, *količciju* (war. *količčinu*), *količcijau* (war. *količčinau*) gw. ‘kaleczyć, ranić ciało’, refl. *apsikoličcyti* ‘skaleczyć się’ — zapoż. ze stbłr. *kalečiti*, por. błr. *kaléčycь*, -ču, 3 sg. *kaléčycь* (ZS 24, LEW 281). Por. *koliekà*. — Neoapofonia *ā* ⇒ *ǣ*: *kaličcyti* (*Mane ant japono vainos kaliečino* ‘Mnie zranili na wojnie [rosyjsko-] japońskiej’). Por. *kaliėkas* ob. *koliekà*.

koliekà 2 p.a., gen.sg. *koliėkos* c. gw. ‘człowiek ułomny, kaleki człowiek lub zwierzę’ — zapoż. ze stbłr. *kalėka*, *kaleka*, por. błr., ros. *kalėka*, -i, ukr. *kalika* (SLA 106, ZS 24, LEW 281); pożyczka orientalna, por. tur. *kalik* ‘niedostateczny, brakujący, ułomny’ (Stachowski 282n.). Zob. też *količcyti*. — Neoapofonia *ā* (SP) ⇒ *ǣ* (SZ): *kaliėkas*, -à ‘kaleki’ (zapoż. z pol. *kaleki*), n.m. *Kaliėkiai*, *Kaliėkiškis* (brak war. *Koliek*-). Paralele: *bāgnas*, *davóti*, *krāšnas*, *prāšmatas*.

koliònija a. *koliònija* 1 p.a. ‘gospodarstwo rolne leżące poza wsią, kolonia’, war. *kaliònija*, *kaliònija*, *akaliònija* (por. *akalicà*) — zapoż. z pol. przest. *kolonija* ‘nowa osada zasiedlona przez część mieszkańców starej’, z łac. *colònia* ‘osada rolnicza’ ⇐ *colònus* ‘rolnik’ (por. Sławski II, 358n., Bańkowski I, 756). Stąd też błr. *kalónija*, -i. — N.m. *Akaliònija*, *Koliònija*, *Kolònija*.

kōlioti, -ju, -jau stlit. 1. ‘lżyć, obrzucać obelgami, znieważać słowami, wymyślać komu’, DP ‘łajać, szkalować’, 2. SP ‘błuźnić’ (*Ne maža jų prieš Dievą piktai kalba, ir kolioja švinčiausį vardų jo* SP II, 42₃ ‘Nie mało ich, którzy przeciw Bogu źle mówią i błuźnią święte imię jego’). SD: *kolioju* «lżę kogo, łaię sromotnie, szkaluię» (syn. *ižgiedinu*, *giedu darau kam*, *lojoju*, *sarmatiju*, *peikiu*), też «łaię komu», *ižkoliot* «nachłopać komu» [‘chłopem go z urąganiem nazywać’, L.] (syn. *bart kų*) — zapoż. ze stbłr. *kaljati* ‘kalać, plamić (grzechem, kłamliwym słowem)’, błr. gw. *káljacь* ‘lżyć, znieważać; besztać, wymyślać komu’ (zob. HSBM 4, 174), por. pol. przest. *kalać* a. *kalić* ‘brudzić, zanieczyszczać’, XVI w. *pokalać* ‘splamić grzechem, zhańbić, zbeszcześcić’ (SPXVI). Inaczej SLA 106: wprost z pol. Pominięte w ALEW. — Neoosn. *kolio*–: *koliotojas* SD «lżyciel» (por. *mėciotojas* ⇐ *mėcioti*), *ižkoliotinai* SD «zelżywie». — Neoosn. *kolioj*–: *ižkoliojimo pilnas* SD «zelżywy, zelżywości pełny», *koliojimai* DP ‘łajania’. — War. suf. *koliavóti* Ju polega na wymianie -oti na -avoti, podobnie jak w *koravoti* i *veñčiovoti*. Neoosn. *koliavo*–: *koliavõnė* JU ‘lżenie, łajanie’ (por. *koravonė* i *venčiovõnė*).

kōlis, -io 2 p.a. gw. bot. ‘brukiew, Brassica napus rapifera’ (*Neleisk karvių į kolius* ‘Nie pozwól krowom leżeć w brukiew’) — zapoż. z łot. *kālis* (⇐ dn. *kāl*, śrdn. *kōl*, por. nwn. *Kohl* m.), zob. Urbutis 2009, 318n. Por. nazw. *Kōlis*, *Kolỹs*.

kolytà 2 p.a., gen.sg. *kolỹtos* przest., gw. 1. ‘woreczek skórzany na pieniądze, uwiązywany u pasa’ (SD¹ «kaleta»), 2. ‘woreczek na tytoń, kapciuch’ (syn. *kapšūkas*), 3.

‘rodzaj ciasta’, 4. bot. ‘tobołki polne, *Thlaspi arvense*’ — zapoż. ze stbłr. *kalita* (*kaleta*, *kolita*), błr. *kalitá*, -ý, pol. gw. *kalita* (SLA 106, LEW 281; brak w ALEW). Wyraz pochodzenia turecko-mongolskiego, zob. REW I, 510, Sławski II, 28n., Stachowski 284n. — War. żm. *kulytá* ‘portmonetka; worek jądrowy, scrotum’ przybrał samogłoskę *u* na skutek zmieszania ze sławizmem *kulỹs*, *kũlis* ‘worek w sieci’, też ‘woreczek na pieniądze’ (por. Urbutis 2010, 91; brak u Kabašinskaitė 1998).

kōlyvas 1 p.a. LzŽ ‘łodyga’ — zapoż. z błr. *káliva*, -a n. ‘pojedyncza roślina, gałązka, łodyga, źdźbło; ziarno; odrobina’. Stąd też pol. gw. *kaliwo* (SGP II, 295). Por. ĖSBM 4, 161n.

kolūkis, -io 1 p.a. ‘kołchoz’ — kalka hybrydalna złożenia ros. *kol-xóz* ⇐ *kollektívnoe xozjájstvo* ‘gospodarstwo spółdzielcze’. Człon *kol°* jak w ros. oryginale i jak w zapoż. *kolchòzas* (zob.), ale por. *kal°* we wsch.-lit. *kalūkis* (DvŽ). Człon II jak w lit. *ūkis* ‘gospodarstwo’ (zob.). — Drw. *kolūkiētis* ‘kołchoźnik’.

kolšas b.z.a. gw. ‘grąz, ciężarek nawleczony na dolną linkę sieci celem jej obciążenia’. Niejasne.

kòmnata 1 p.a. ZtŽ ‘pokój, izba’ — zapoż. z ros. *kómnata*, starsze *komnata* (⇐ pol. *komnata*, REW I, 609).

kompanotoras stlit. MT 23a ‘kościelny, Cüstner = Küster?’ [tak PAŽ 198] — zapoż. z pol. przest. *kampanator* ‘dzwonnik pełniący zarazem obowiązki kościelnego’ (SPXVI) ⇐ śrlac. *campanator*, *campenator* ‘dzwonnik’, od *campana* ‘dzwon’. Pominięte w ALEW.

konè, *kõne* adv. ‘niemal, omal nie, o mało co, prawie’ (*Mótina konè neapalpo iš išgąsčio*). War. *kuõne*, *kuonè*. Zrost formy gen.sg. *kõ* lub instr.sg. *kuõ* do *kàs* (zob.) z partykułą przeczącą *ne*. Por. LEW 281, ALEW 515.

kõneveikti, -veikiu, -veikiau ‘łajać, ganić, beszczać kogo, wymyślać komu’. War. *koneveikti*, -veikiù, -veikiaũ. Zrost przysłówka *kõne* ‘omal, prawie’ z czas. *veikti* (zob.). Znacz. etym. ‘prawie dokonać, niemal pokonać’ (?), zob. LEW 281. Por. *įveikti* ‘pokonać’, *nuveikti* ‘dokonać’.

konfitūrai, -ų 2 p.a. m.pl. ‘konfitury, owoce smażone w gęstym syropie z cukru’ — zapoż. z błr. *kanfitúry*, pol. *konfitury* f.pl. (⇐ fr. *confiture* ‘owoce konserwowane w cukrze’, od *confire* ‘smażyć, np. owoce w cukrze, miodzie’, Sławski II, 415n., Bańkowski I, 779). War. z -mp-: *kampitūrai* (*kanpitūrai), *kumpatūrā*, -ũros 2 p.a. (NDŽ).

kónka 1 p.a. NDŽ ‘kolej konna, Pferdebahn’, *konkà* 2 p.a. LzŽ ‘kolejka wąskotorowa’ (*Tĩ buvo pravesta konkà* ‘Tam zbudowano kolejkę’) — zapoż. z ros. *kónka*, błr. *kónka*, -i ‘tramwaj konny, kolej konna’ (war. *kónka*, PzB 2, 500), z uniwerbizacji połączenia *kónnaja żelėznaja doróga*. Paralele: ros. *kosovorótная rubáxa* ‘koszuła zapinana z boku’ ⇒ *kosovorótka*; *maršrútnoje taksí* ‘taksówka zbiorowa’ ⇒ *maršrútka*.

kópėčios, -ių 1, 3 p.a. f.pl. ‘drabina’ — nomen instrumenti od *kópti* ‘leżać, wspinać się’, z wyjątkowym w tej funkcji sufiksem -ėt-. Jediną paralelę jest tu *akėčios* ‘brona’ (por. GJL II, § 425). Zob. też *vežėčios* s.v. *vėžti*.

kopija, *kapija* b.z.a., stlit. ‘rodzaj broni kłującej, kopia, długie drzewce zakończone grotem’ — zapoż. ze stbłr. *kopija* (*kopeja*), por. stpol. *kopije*, *kopija*, błr. *капѣ*, ros. *копѣ*. Zob. też SLA 107; brak w ALEW.

koplyčią 2 p.a., gen.sg. *koplyčios* 1. ‘kaplica, boczna część kościoła z ołtarzem, oddzielona od reszty’ (war. *koplyčia* 1 p.a.), 2. ‘kapliczka przydrożna; obraz święty

umocowany na drzewie lub słupie i osłonięty daszkiem' — zapoż. ze stbłr. *kaplica*, *koplica*, por. błr. *kaplica*, -y (⇐ pol. *kaplica* ⇐ stczes. *kaplicę*). Stąd również łot. przest. *kaplīca*. Zob. Zs 24, ĖSBM 4, 252, Sławski II, 57. Inaczej SLA 107 i LEW 281 (z pol.). — Neoapofonia *ā* ⇒ *ā*: *kaplyčiā* DVŽ (por. *blōgas* ⇒ *blāgnas*; *plókščias* ⇒ *plākanas*). — Neoosn. *koplyč-* lub *koplyt-* (por. *bažnyč'*- ob. *bažnyt-*): *koplyčaitē* b.z.a. 'kapliczka', *koplytēlē* b.z.a. ts. (por. stbłr. *kaplička*). Cps. *koplyčkalnis* 'wzgórze, na którym stoi kapliczka' (por. *kálnas*), *koplytstulpis* 'przydrożna kapliczka umieszczona na słupie' (por. *stūlpas*). — N.m. *Koplyčninkai*, *Pākoplyčis*.

koplōnas a. *kaplōnas* 2 p.a. stlit. 'kapłan, ksiądz' — miejsce akcentu przemawia za zapożyczeniem z błr. *kaplān*, stbłr. *kaplanъ*, *kaplonъ*, *koplanъ* (⇐ pol. *kapłan* ⇐ stczes. *kaplan*, por. Sławski II, 57n.). Jeśli miałyby to być polonizm (tak SLA 107, LEW 281), to należałoby uznać dostosowanie akcentowe **kōplonas* do sławizmów na -*ōnas*, np. *klebōnas* i *zakristijōnas*. War. *kuplōnas* ZTŽ 'ksiądz'. Brak w ALEW. — Drw. *koplonystē* DP 'kapłaństwo' (kalka z pol.).

koplūnas, *kaplūnas* 2 p.a. przest., gw. 'kapłon, młody kogut wykastrowany dla uzyskania smaczniejszego, tłustszego mięsa' — zapoż. ze stbłr. *kaplunъ*, *koplunъ*, por. błr. *kaplūn*, -*ā* (⇐ stpol. *kaphun* ⇐ stczes. *kapūn*; wtórne *l* pochodzi z żartobliwej adideacji do wyrazu *kaplan*, zob. Sławski II, 58). Por. ĖSBM 4, 252. Litewsko-białoruska zgodność co do miejsca akcentu świadczy o tym, że SLA 107 i LEW 281 niesłusznie wskazywali stpol. *kaplun* jako źródło pożyczki.

kópti, *kópiu*, *kópiu* 1. 'leżeć w górę, wstępować, piąć się, wspinać się', 2. 'chwycić, ujmować, brać' (*Nekopki karšto gelžies rankom* 'Nie chwytaj rękoma rozpalonego żelaza'), 3. *bitis kópti*, *mēdū kópti* 'wspiąwszy się do barci, podbierać pszczołom wosk i miód'. War. *kōpti*, -*iū*, -*iaū*. Cps. *isikópti* 'wleźć na co, wdrapać się gdzieś', *iškópti iš duobēs* 'wyleźć, wydostać się z dołu', *nukópti* 'zejść, zleźć (z góry), zsiąść (z konia); odejść, oddalić się', *pėrkópti tvōrā* 'przeleźć przez płot górą', *prikópti* 'doleźć, dogramolić się; dosięgnąć' (*prikópti kálno viršūnē* 'doleźć na wierzchołek góry'), *užkópti* 'wleźć, wspiąć się na górę'. Odpowiednik łot. *kāpt*, *kāpu*, *kāpt* 'leżeć w górę, wspinać się, dosiadać (konie)', *izkāpt* 'wyjść, zsiąść (z wozu), wysiąść, wyjść na ląd, na brzeg (*izkāpt malā*)', *pakāpt* 'wspiąć się nieco, z trudem powlec się', refl. *kāptiēs* '(o zwierzętach) parzyć się, spółkować' (znaczn. etym. 'wspinać się', por. nwn. *besteigen*), *atpakal kāptiēs* 'cofać się', nomina: *kāplis* 'stopień, schodek, strzemię', *pakāpslis* 'stopień, szczebel'. Nie całkiem jasne, zob. LEW 282. Może do pie. **keh₂p-* 'ująć, objąć, uchwycić' (LIV² 344), jeśli założyć, że pięcie się w górę (np. na drzewo) wiąże się z *ochwyceniem* i *obejmowaniem* pnia drzewa. Por. SZ łac. *capiō*, -*ere* 'ująć, chwycić, wziąć, zdobyć; chwycić, brać w niewolę; mieć dość miejsca na coś, pomieścić, ogarnąć, objąć', gr. *κάπτω* 'łapczywie, chciwie łykać', SO goc. *hōf* 'uniósł, podniósł'. — Drw. *kópēcios* (zob.), *kopŷnē* 'schodki', *koptā* a. *kópta* 'bród, przejście', *kópta* 'szczebel w drabinie' (⇒ *kóptos* f.pl. 'drabina'), *kóptai* m.pl. 'rusztowanie, drabina', *pakópa* 'stopień, schodek; szczebel; w górach: taras' (łot. *pakāpe*). — N.m. *Kōptiškē*, n.jez. *Kópta* a. *Koptēlē*.

kōpti, prs. *kopiū* (war. *kapiū*, *kapū*), prt. *kopiaū* (war. *kopaū*) 1. 'kopać i zsypywać na kupę', 2. 'zgarniać żar w palenisku', 3. 'okopywać (kartofle, warzywa)', 4. 'grzebać, chować nieboszczyka', 5. 'nakładać gnój do wozu', 6. 'oczyszczać studnię', 7. 'zbierać, sprzątać zboże z pola', 8. 'łazić, podbierać pszczołom wosk i miód' (to pierwotnie mogło należeć do czas. *kópti*, zob.). Odpowiednik łot. *kāpt*, *kāpu*, *kāpu* 'zgarniać, wydobywać i wyrzucać (gnój z obory); dziobać, zbierać dziobem'. Prawdopodobna wydaje się przyjęta w LEW 282 hipoteza o *kop-* (**kāp-*, WSO) jako drw. apofonicznym od *kap-* jak w *kapóti* 'sieć na drobne kawałki; spulchniać broną zoraną ziemię', *kapstyti* 'grzebać, ryc' i scs. *kopati* 'kopać, ryc,

wydobywać z ziemi’. Podobnie w ALEW 516, gdzie dodano porównanie z gr. κόπτω ‘bić, uderzyć; odciąć, odrąbać; dziobać; kąsać (o wężu); trząść, podrzucać’ i alb. *kep* ‘ciosać, obrabiać dłutem’. — Możliwa jest neoapofonia *kop-* ⇒ *kuop-*, zob. *kuōpti*. — Drw. *kopinēti* iter. ‘kopać, grzebać, zaczerpywać; podbierać miód’. Nomina: *kopà* 2 p.a. ‘wydma nadmorska’ (łot. *kāpa*), *kōpos* f.pl. ‘wydmy, piaszczysty wał odcinający zatokę od morza, mierzeja’ (⇒ *koprē* ‘wzgórze, pagórek’, ŻD 302), *kopéjas* ‘kto wyrzuca gnój z obory i nakłada go na wóz’, *kopimas* ‘ziemia skopana łopatą’, *koplē* a. *kóplē* ‘motyka do okopywania roślin; naróg na drzewcu służący do rozbijania twardej ziemi lub muru’.

koptūras 2 p.a. przest.. gw. ‘kaptur, spiczaste nakrycie głowy’ — zapoż. ze stbłr. *kapturъ*, *kopturъ*, por. błr. *kaptūr*, -á (⇐ pol. *kaptur*, ĘSBM 4, 255). Zob. też SLA 107, Zs 24, LEW 282, POLŽ 367 (wprost z pol.). Wyraz o niezdecydowanej etymologii, zob. Sławski II, 61n. W gwarach *koptūras* oznacza ‘czepek zamężnych kobiet’, ale najczęściej przybiera przenośne znac. ‘przód pieca chlebowego; okap, daszek nad paleniskiem w kuchni’. War. *gaptūras*, *koktūras* i *gobtūras*, gdzie *gobt* tłumaczy się adideacją do czas. *gōbti* ‘nakrywać głowę chustką’ (por. Brückner 218, Kabašinskaitė 82). — Nazw. *Koptūras* (por. pol. nazw. *Kaptur*).

kopūstai, -ų 2 p.a. m.pl. bot. ‘kapusta, Brassica oleracea’, SD «kapusta, caulis» (SD¹: *galva kapūstų* «głab», *kirmėlė kapūstų* «gaśienica») — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *kapusta*, *kopusta*, por. błr. *kapústa*, -y (⇐ pol. *kapusta*, por. śrlac. *caputium* ‘główka kapusty’). Co do lit. ũ por. *būbinas*. Łot. *kāpuōsts*, *kāpusts* ⇐ ros. *kapústa*. Zob. Zs 24, LEW 282 (brak w ALEW). — Nazw. *Kapūstas*, *Kopūstas*; *Kapustà*, *Kapūstas*. N.m. *Kopūstai*, *Kopūstėliai* 2x, *Kopūstinė*, *Kopūstiškiai*.

kōranis, -io 1 p.a., *koranys* 3 p.a. ZTŽ ‘korzeń’ — zapoż. z błr. *kóranь*, -ja m., por. ros. *kórenь*, -nja.

korys, -io 4 p.a., *kōris* 2 p.a. 1. ‘plaster miodu, woszczyna’ (*Bitēs koriūs siuva* ‘Pszczoły szyją plastry’), SD «plastr miodu», 2. ‘por, mikroskopijny otwór, kanalik’, 3. ‘rozgałęzienie, rozwidlenie’; odpowiednik łot. *kāre* (też pl.t. *kāres*), rzadko *kāris* ‘plaster pszczeli, woszczyna’ (ME II, 195n.) — prawdopodobnie stoi w związku z czas. *korēti*, *kóri* (*kória*), -ējo ‘wisieć, zwisać’, gdzie *kor-* to st. wzdłużenia do pwk. *kar-*, por. *kārti*, *kqrū* ‘zwisnąć, zwiesić się’ i *kārti*, *kariū* ‘wieszać, zawieszać’ (zob. Leskien 1891, 290, ME, l.c., LEW 283, ALEW 516). Praforma **kār-ja*. Dawne zestawienie z gr. κηρός m. ‘wosk’ < pgr. **kēr-o-* albo **kār-o-* (zob. np. LEW, l.c., EIEC) podaje się teraz w wątpliwość, por. Beekes 2010, 689: «As there is no evidence for Indo-European apiculture, we have to reckon with foreign origin for κηρός». Zob. też *sieris*. — Drw. *koringas* ‘porowaty’, *korinē* *plytā* ‘porowata cegła’, *korinis medūs* ‘miód w plastrach’ (*Davē luitā korinio medaus*), *bičiū korulys* ‘rój pszczół’, *korūs* ‘porowaty; pulchny’ (*kori žēmė* ‘pulchna ziemia’). Vb. denom. *korēti*, -ja, -jo (war. *kórēti*) 1. ‘porowacieć – o lodzie i śniegu na wiosnę, o torfie, cieście’, 2. ‘o pszczołach: szyć plastry’ (*Bitys linksmai ima korēti ir tuo prakorēs* ‘Pszczoły żwawo zabierają się do szycia i zaraz narobią plastrów’), *iškorėjės* ‘porowaty, mający pory, dziurki, gąbczastą budowę; o drzewie: stoczony przez robaki; o twarzy: dziobaty, zeszpecony bliznami po ospie’, *koriāuti* ‘wybierać miód, łamać plastry miodu’, *korinēti* ‘zbierać nektar, szyć plastry (o pszczole); wybierać miód (o bartniku)’, *koryti*, -ija, -ijo ‘porowacieć, dziurawieć’ (⇒ *korytas* ‘porowaty’), *koriūoti* 1. ‘porowacieć, dziurawieć’ (*Žemė išaižėjusi, išsikoriavusi, trupi, puri* ‘Ziemia skruszała, sporowaciała, sypka, pulchna’), 2. ‘o pszczołach: szyć plastry’.

kōrkas 1 p.a. 1. ‘korek, zatyczka do butelki’, 2. ‘obcas buta’ — zapoż. z pol. *korek* — zapoż. z pol. *korek*, -rka ts. (⇐ nwn. *Kork* m., zob. Sławski II, 484n.); stąd też ukr. *kórok*

‘korek; obcas’. War. f. *kòrka* 1 p.a. lub *kórka* 1 p.a. ⇐ błr. *kórka*, -i (⇐ pol. przest. *korka*). — Vb. denom. *korkavóti* ‘zatykać korkiem’ ⇐ błr. *karkavácь*, -uju (pol. *korkować*, -uję). Wsch.-lit. *aža-korkavóti* LZŽ ‘zakorkować’ uległo resegmentacji na *až-akorkavóti*, skąd nowe simplex *akorkavóti* ‘korkować’ i *àkorkas* ‘korek’ (brak w LKŽ).

korlas stlit. hapaks: SD¹ <korlas> «karzeł» (syn. *neužauguo*) — zapoż. z pol. *karzeł*, gen.sg. *karla* (⇐ śrwn. *karl*, zob. Sławski II, 91). Pominięte w SLA, LKŽ, LEW, ALEW i POLŻ. Osobno zob. *karlà*. NB. W SD s.v. «karzeł» figuruje rodzime *neužauga* (zob.).

kornastis, -ies f. stlit. ‘posłuszeństwo, dyscyplina’: *nei teipag po kornasčia bažnyčios šventos, pagal žodžią Dievo pasiduost* PK 209₁₀₋₁₁ ‘(niektórzy wyznać nie chcą) ani się też pod karanie kościoła świętego według słowa Bożego poddawają’ (brak w LKŽ) — zapoż. z pol. XVI w. *karność* m.in. ‘posłuszeństwo, zdyscyplinowanie’ ⇐ *karny* ‘posłuszny, zdyscyplinowany’ (por. SLA 107, ALEW 455).

korōnė 2 p.a. stlit. 1. ‘kara, cierpienie kary, pokutowanie’, 2. ‘zaraza, plaga’ — zapoż. ze stbłr. *karanye*, por. błr. *karánne*, -ja n., pol. XVI w. *karanie* ‘wymierzanie kary; upominanie, strofowanie; męka, udręka; karność’. War. *koronia* MŽ. Por. SLA 108, ALEW 455. Zob. też *koróti*.

kōros, -ũ 4 p.a. f.pl. gw. 1. ‘wielki wóz do przewozu siana, zboża’, 2. ‘ilość siana, zboża mieszcząca się na «koros»’ (*Trejetą korū šieno parvežiau iš galalaukio* ‘Trzy wozy siana przywiozłem z końca pola’) — zapoż. z błr. *káry*, -aũ albo pol. przest. *kary*, *kar* f.pl. (⇐ nwn. *Karren* m.).

koróti, *karóti*, -óju, -ójau stlit., gw. ‘karać, wymierzać karę’ — zapoż. ze stbłr. *karati*, *karatь*, por. błr. *karácь*, -áju. Zob. SLA 108, ALEW 455 (niesłusznie na pierwszym miejscu wymienia pol. *karać*, *karę* jako formę źródłową). — Neoosn. *koro-*: *korótimas* ‘zasługujący na karę’, *korótojas* ‘wymierzający karę’. Neoosn. *koroj-*: *korójimas* ‘karanie, ukaranie’. — Przesunięcie z klasy -oti do klasy -avoti pokazuje war. *koravoti*, *karavoti* (BRB, WP), podobnie *koliavóti* i *veñčjavoti*. Neoosn. *koravo-*: *koravonė* LEX ‘kara, ukaranie’ (por. *koliavonė* i *veñčjavonė*). Neoosn. *koravoj-*: *koravójimas* CGL ‘kra, pokuta’. Zob. też *korōnė* i *kornastis*.

kortà 2 p.a., gen.sg. *kōrtos* ‘karta, stronica książki; karta pocztowa’. Pl. *kōrtos* ‘karty do gry; gra w karty’ — zapoż. z pol. *karta*, pl. *karty*, XVI w. *igierne karty* (⇐ włos. *carta* ⇐ śrlac. *c(h)arta*, zob. Sławski II, 87n.). War. v-mobile: *kvortà* (*kvortomis žaisti* ‘grać w karty’). Łot. *kārte*, *kārts* ⇐ nwn. *Karte* f. Por. SLA 108, LEW 283, ALEW 516. — Drw. *korčiūkė* ‘kartka, karteczka; bilet wizytowy’, *kortaunykas* a. *kortauninkas* ⇐ pol. przest. *kartownik*; *kōrtininkas* 1. ‘grający w karty, karciarz’ (por. *kartōžninkas*), 2. ‘osoba wróżąca z kart’, 3. ‘kto handluje kartami’, *kortōčius* ‘karciarz, nałogowy gracz w karty’ (kalka pol. odpowiednika?), cps. *kōrtpalaiķē* ‘zła karta’. Vb. denom. *kortióti* ‘grać w karty; tasować karty’ (war. *kortóti*), *prakortióti* ‘przegrać co w karty’ (*Jis viską prakortāvo*).

korulys, -io 3 p.a., *kōrulis*, -io 1 p.a. ‘to, co wisi, zwisa (np. sopel lodu, polec słońiny, rój pszczół, pajęczyna); to, co dynda; dzyndzyk, wisior’ — dewerbalny rzeczownik na -ul- od *kor-* < *kār- jak *kóriu*, -éti ‘zwisać, dyndać’, co jest st. wzdłużonym do *kar-*, zob. *kárti* (*karulys* ‘wisior’). Co do formacji zob. GJL II, § 213n. — Vb. denom. 1. *kōrulti*, -a, -o ‘zwisać, bujać się wisząc, kołysać się’ (*Avinas lupamas korul* ‘Baran, z którego zdzierają skórę, kołysze się’), *atkōrulti* ‘przynieść coś kiwającego się, np. worek zboża, kartofli’, 2. *kōruliuoti* ‘zwieszać się – o owocach na gałęzi’, przen. ‘iść wolno, wlec się’.

kósėti, prs. *kósiu* (3 os. *kósi*, war. *kósti*, *kósta*, *kósa*, *kósėja*), prt. *kosėjau* (war. *kósiau*) ‘kaszeć’, *iškósėti* ‘wykaszać co’, przen. ‘wygarnąć, powiedzieć co komu w oczy, bez

ogródek', *nukosėti* 'ukraść'. Refl. *išsikósėti* 1. 'wykaszleć się', 2. 'wywietrzeć (o piwie), wywietrzyć się (o pokoju)', *nusikosėti* 'wykaszleć się na śmierć'. Z innym sufiksem: *kósyti*, -*iju*, -*ijau*; *kosyti*, *kósau*, *kósiau*. SD¹ *kosmi*, *kostu* «kaszlę, kaszlam», SD *kosmi*, *kosiu* «kaszlę». Obok tego prs. *kosu* SD «krtunię się, krtuszę się» ['krztuszę się']. Odpowiednik łot. *kāšēt*, -*ēju* 'kaszeleć'. Zwraca uwagę brak alternacji samogłoskowej **kās-* : **kās-*. Pbsł. leksem **kās-* < pie. **k^ueh₂s-* może mieć charakter dźwiękonaśladowczy, podobnie jak wed. *kās-* f. 'kaszel', acc. *kāsam*, instr. *kāšā* (czas. *kāstate* 'kaszele' jest postwedyczny). Zob. LIV² 377, LEW 283n., ALEW 517. Labiowelarną **k^u* poświadcza odpowiednik stang. *hwōsta* 'kaszel' < **k^uās-t-* (zob. też Kroonen 267n.). Onomatopeiczny charakter ma też łac. *tussis*, -*is* f. 'kaszel', por. de Vaan 635. Zob. też *kekčioti*. — Drw. *kósčioti* 'pokaszliwać, pokastywać', *kosinėti* ts., *kósinti* caus. 'zmuszać do kaszlu', *kósindinti* ts. Nomina: *ātkosės* f.pl. 'flegma', *kosalaĩ* m.pl. 'charkociny, flegma' (por. *spjaulalai*), *kosinỹs* 'kaszel', *kosulingas* SD «kaszlący»; *kosulỹs*, *kósulį* 'kaszel' : łot. *kāsulis* ts. (lit. drw. wsteczne *kāsus* a. *kāsis* ts.); *koserē* a. *koseris* f. 1. 'gardło', 2. 'gęba, usta' (*Išžiojo koserę* 'Rozdziawił gębę'), 3. 'głos' (*Petras turi gerą koserę: kaip užrėkia, tai net pirkios langai skamba* 'Piotr ma mocny (donośny) głos: jak krzyknie, to nawet szyby w oknach dzwonią'), war. *goserē*; *kosurē* 'gardło; gęba', war. *kosiurē* 'gardziel ptaka; gardło; gęba', gdzie osnową może być neopwk. *kos-* < *kósiu* (por. sufiks w *skiauturē*). Tu też stpr. *cosy* EV 'gardło, Kele [Kehle]' < **kās-V* (PKEŽ 2, 247n.). — W słowiańskim ukazuje się tylko pochodny rzeczownik: cs. *kašelĩ*, ros. *kášelb*, sch. *kāšalj*, pol. *kaszel*, < psł. **kašljĩ* < pbsł. **kās-lja-*. Vb. denom. sch. *kāšljati* 'kaszeleć', ros. *kášljatb*, czes. *kašlat*, pol. *kaszlać*, *kaszeleć* ts.

kōšē 2 p.a., **kōšē** 1 p.a. 'kasza, gęsta potrawa z krup, mąki a. tłuczonych kartofli', z **kāšiā* — zapoż. ze stbłr. *kaša*, por. błr. *kāša*, -y, ros. *kaša*, pol. *kasza* (ZS 25, LEW 284). Por. jeszcze *béržo kōšē* 'rózga brzoza; bicie, cięgi' (kalka z ros. *berėzovaja káša*, A. Holvoet, p.l.), *karštā kōšē* a. *karštakōšis* 'człowiek porywczy, zapalczywy, w gorącej wodzie kąpany' (por. pol. *gorączka*), cps. *bādkošis*, -ē 'żarłoczne, nienasycone zwierzę, głodomór' (por. *bādas*), *kōšputrē* «putra», która jest gęsta jak kasza' (por. *putrā*).

kōšeliena 1 p.a. gw. 'nóżki w galarecie, zimne nóżki', też 'głowizna' — ze zmiany *kvōšeliena* (v-mobile), co zapożyczzone z błr. gw. *kvāšelina* (war. *kvašaliny*, *kvašanina*, *kvašýlina*), por. ĖSBM 5, 11 (ZS 29 i LEW 283 podawali formę błr. *kvāšanina* jako źródłową). War. *kōšelienē*, *kōšelyna*, *kōšelēna*; *kōšalynē* i *kōsalunē*; *kvōšaliena* i *kvōšelyna*; *kvošaninā* (DVŽ); synkopowane: *kōšliena* i *kōšlyna*. Nie wiadomo, jak powstały war. *kōšena* i *kōsena* — przez kontrakcję czy przez derywację wsteczną? — Neoosn. *košen-*: *košenýbē* a. *kōšenybē* 'zimne nóżki'. Zob. też *kógalviai*.

košérnas, -à 3 p.a. 'rytualnie czysty, dozwolony Żydom do spożycia, nie trefny' — zapoż. z błr. *kašérny* (≡ pol. *koszerny*). Jest to derywat od rzecz. *kōšeris* 1 p.a. < błr. *kōšēr*, pol. *koszer* < jid. *košer* 'rytualnie czysty, stosowny do przepisów Talmudu', hebr. *kāšēr* 'właściwy, odpowiedni' (por. Sławski II, 542n.). Zob. też *kašaravóti*.

kōška 1 p.a. 'koń w pieszczotliwym zwrocie do niego' (*Koš-koš, kōška mano, kōška!*) — drw. od osnowy *koš-k-* z powtórzonego wykrz. *kōš-kōš* (war. *kōš*). Paralela s.v. *kožēnti*. — Inne: *kosia-kosia* (⇒ *koska-koska*). Zob. też *kūžē*.

kōškintis, *kōškinuos*, *kōškinaus* gw. 'powoli zabierać się do czego, marudzić', war. *kōškýtis*. Z uwagi na bliskoznaczny czas. *kōšinti* 'powoli iść' (*Košink lengvai, tai toli nueisi*) nasuwa się przypuszczenie, że osnowę *koš-k-in-* utworzono jako denominativum od n.agt. **koš-kus* 'osoba powolna, marudna, ślamazarna'. Por. *plēpkus* < *plepėti*, *tūpkus* < *tupinėti*. Dalszy wywód niejasny. — Lituanizmem jest błr. gw. *výkaškacca*: *Što ty jaščē ne vykaškalasja?* (PZB 1, 355).

kóšti, *kóšiu*, *kóšiau* ‘cedzić, przelewać płyn przez cedzak, sito, sącze w celu oddzielenia części stałych lub oczyszczenia płynu’. SD *košiu* «cadzę, cedzę; zlewam w beczki wino, piwo etc.». Odpowiednik łot. *kāst*, *kāšu*, *kāsu* ‘cedzić’. Cps. *iškósti* ‘wycedzić; (o wietrze) wywiać, wyziębnić izbę’, przen. ‘wycedzić przez zęby, tj. wypowiedzieć bardzo wolno’, *pérkošti* ‘przecedzić; przeniknąć – o wietrze, chłodzie, mrozie; przelać, przemoczyć – o deszczu’. Izolowane. Transponat ie. *kāk- < *keh₂k-. Nie notowane w IEW, LIV², ani u Witczaka 2003. Jako jedyne comparandum wymienia się prasłowiański wyraz *kaša ‘krupy pozyskiwane z grubo zmielonego ziarna, pozostające na gęstym sicie po odsianiu mąki; potrawa z krup’, por. ros. *káša*, sch. *kāša*, czes. *kaše*, pol. *kasza* (w scs. tylko zdrobniałe *kašica*, -ę ‘kaszka, potrawa z krup’) < pbsł. *kāš-jā-. Znacz. etym. ‘odcedzona potrawa zbożowa’ (?). Zob. ME II, 204, BSW 120, LEW 284, Bańkowski I, 641, Borys 224, ALEW 517. — Drw. *košēklis* ‘cedzidło (do mleka)’, *koštūvas* ‘wyżłobiony z drewna cedzak’ (zob. rycinę w LEEŽ 135), ‘szmatka do cedzenia, cedzidło, sącze’, SD¹ «durśląg», *kóštuvīs*, *koštuvys* lub *koštūvē* ts., SD «cedziworek, sitko», «kosz do cedzenia», *koštuvīs šarminīs* SD «łuźnik» [‘kosz do cedzenia ługu’, L.], *koštuvīs varinīs*, *gelažinīs* SD «durszlak», *vaškas nekoštas* SD «woszczyny» [‘wosk jeszcze nie przetopiony, ale oczyszczony z miodu’]. Por. łot. *kāstava*, *kāsteve* ‘lniana szmatka do cedzenia mleka; cedzidło’.

kótas 3, 1 p.a. 1. ‘rączka u narzędzia, rękojeść, uchwyt, trzonek’ (*Uždemi, užmauju kirvj, kūj unt koto* SD «nasadzam siekierę, młot» [na trzonek]), 2. ‘trzon grzyba; ogonek liścia’, 3. ‘część dęta pióra, dutka’, 4. ‘kaczan, głab w kapuscie’, SD «głab» (syn. *stumbas*), 5. ‘łodyga’. Odpowiednik łot. *kāts* ‘trzonek’. Niejasne. Proponowano powiązanie z *kója* ‘noga’, łot. *kāja* ts. (zob. ME II, 205, s.v. *kāts*; LEW 284), co jednak samo nie ma ogólnie akceptowanej etymologii. Wyraz litewsko-łotewski ma wygląd derywatu prymarnego z suf. -ta-: *kā-ta-. Transponat ie. *k^(u)eh₂-to-³³⁵. — Drw. *bekōtis*, -ē ‘bez trzonka (siekiera, nóż); bez ogonka (liść)’, *kotenā* ‘kłącze, pęd podziemny, łodyga’ (por. *galvenā* ⇐ *galvā*). Cps. *bōtkotis* (zob. *botāgas*), *grēbliākotis* ‘trzymak u grabi’ (por. *grēblīs*), *ilgakōtis* ‘z długim trzonkiem’ (por. *ilgas*), *kirvākotis* ‘trzonek siekiery’, SD «toporzysko» (por. *kiŗvis*), *pypkiākotis* ‘cybuch fajki’ (por. *pypkē*), *storkōtis* a. *stōrkotis* (zob. *stōras*).

kōtas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘kat’, 2. przen. ‘bezwzględny, okrutny człowiek’ (*Kaip kokie kotai kotavoja gyvulius* ‘Jak jacyś kaci znęcają się nad zwierzętami’) — zapoż. ze stbłr. *katъ*, błr. *kat*, *kāta* (⇐ pol. *kat* ‘urzędowy wykonawca tortur i kary śmierci’). Por. psł. *katū ‘męczenie kołem’ ⇐ *katati ‘obracać na kole’ (Sławski II, 98n.)³³⁶. Zob. też SLA 108, LEW 284, ĖSBM 4, 301 (brak w ALEW). — Fem. *kotauka* SD¹ «katowka, tortrix» ⇐ pol. XVI w. *katowka* ‘kobieta sprawująca funkcję kata lub żona kata’ (SPXVI)³³⁷. — Drw. *kōtinykas* peior. ‘kacierz, odstępcza od kościoła rzymskokatolickiego’, por. *piktieji kotinykai ir kiti bedieviai* DP 86₂₃ ‘złośliwi kacierze i inszy niezbożnicy’ (por. syn. *kocieris*). Vb. denom. *kōtyti*, -iju, -ijau ‘bić, uderzać’, *nukōćijo* ‘popędził – pieszo, końmi’ (Otrębski 1934, 13). Zob. też *kotavōti*.

kotavōti, *kotavōju*, *kotavōjau* przest., gw. ‘bić mocno, dotkliwie, w sposób bestialski, znęcać się’ (war. *katavoti*) — zapoż. ze stbłr. *katovati*, por. błr. *katavácъ*, *katūju*, 3 sg. *katūje*. Miejsce lit. akcentu świadczy o tym, że SLA 108 i LEW 284 niesłusznie wskazywali na pol. *katować* jako źródło pożyczki. — Wsch.-lit. *katūiti*, -ūju, -ūjau ‘bić, zabić’ opiera się na formie prs. *katūju*, która oddaje błr. *katūju* (por. Zs 23, 114). Zob. też *kōtas*.

³³⁵ St. pełny przy suf. *-to- pokazują takie wyrazy, jak *aūtas* ‘onuca’, *kāltas* ‘dłuto’, *kēltas* ‘przewóz, prom’, *rāktas* ‘klucz’, *tvārtas* ‘chlew’, *vaŗtai* ‘wrota’.

³³⁶ Inaczej REW I, 539 i Bańkowski I, 642: może zapożyczone ze starobawarskiego *kat(e)* ‘pomocnik kata’.

³³⁷ W PAŽ 200 znajduje się mylna definicja ‘kankinimo vieta’, co znaczy ‘katownia, miejsce zadawania tortur’.

kotlètai, -ų 2 p.a. m.pl. ‘mielone mięso uformowane w płaskie kawałki i smażone na tłuszczu’ — zapoż. z pol. *kotlety* n.pl. ts. (← fr. *côtelettes* f.pl. ‘mięso z okolic żeber pieczone na ruszcie’, od *côte* ‘zebro’, zob. Bańkowski I, 804, który podkreśla, że francuski wyraz przejęto do polskiego w formie liczby mnogiej). Stąd też ros. *kotlëty*. Formę sg. *kotlètās* urobiono na gruncie litewskim. War. gwarowe: *katlètai* (*Kaddi nežinójom, kàs itai do katlètai* LzŽ ‘Kiedyś nie wiedzieliśmy, co to są kotlety’), *katliètai* (*Katlietùs dirba iš dëliõnkos* ZtŽ ‘Kotlety robią z chudego mięsa’); ze zmianą *tl > kl*: *kaklietai* b.z.a. (por. ros. gw. *kaklëty*); z nieorganicznym *n*: *kantliëtās* ZtŽ. Oboczność *ie : e* jak w *arielkà/arelkà, kvatierka/kvaterkà*. Brak w POLŽ. NB. Puryści dążą do zastąpienia *kotlètās* neologizmem *maltinis*. Ten ostatni jest kalką z pol. *mielony*, -ego m. ‘kotlet z mielonego mięsa’ (por. *málti* ‘mleć’).

kõvaratnis 1 p.a. wsch.-lit. ‘żuraw studzienny, drąg dwuramienny na wysokiej podstawie’ (*Kõvaratnis, kad iñkasta žāmēn* ZtŽ ‘Żuraw jak [jest] wkopany do ziemi’) — z dodaniem zakończenia -nis zapożyczone z błr. gw. *kóvarat* (PzB 2, 493, ĖSBM 5, 88) ‘żuraw studzienny’. To brzmienie pochodzi z przekształcenia błr. *kalaŭrót* ‘kołowrót, obracany ręcznie wał z nawiniętym łańcuchem, służący do wyciągania wiadra ze studni’. Przejście od *kalaŭrót* do *kóvarat*^o dokonało się pewnie przez fazy **kólaŭrat* (zmiana akcentuacji w złożeniu) i **kóuaurat* (uproszczenie **ŭr > r*). Nazwa ‘żurawia studziennego’ wywodzi się z nazwy ‘studziennego kołowrotu’. Brak w LKŽ. — ZtŽ wymienia jeszcze inną nazwę ‘żurawia’, mianowicie *kõrvatnis* 1 p.a (*Kõrvatnis, kad pas šūlnį vādenį sémt*). Jej objaśnienie jest trudniejsze. Może błr. *kóvarat* zmieniło się przez metatezę *va-ra > ra-va* w **kóravat*, skąd lit. **koravat(nis)*, następnie przez synkopowanie pierwszego z dwu -a-: *kõrvat(nis)*. Brak w LKŽ.

kóvas 3 p.a. 1. ‘ptak gawron’, *Corvus frugilegus*, 2. gw. ‘ptak kawka, *Coloeus monedula*’, 3. przen. ‘marzec, trzeci miesiąc roku’ (zob. Skardžius, RR 4, 29n.), 4. przen. ‘człowiek gapowaty, gamoń’. Osnowa *kov-* jest chyba dźwiękonaśladowcza, podobnie jak pol. przest. *kawa* ‘kawka’, ukr. gw. *káva* ts. (Boryś 225) oraz jak *ga-* w psł. **ga-vornŭ* (sch. *gävrān*, ukr. gw. *havrán*, czes. *havran*, pol. *gawron*) albo *ka-* w psł. **ka-vornŭ* (sch. gw. *kävran*, słh. *kāvran*), por. LEW 284n. — Drw. *kovinis* ‘marcowy’, *kovukas* ‘ptak kawka’. Cps. *kóva.varnis* ‘gawron’ (por. *vařnas*), z tego przez skrót haplologiczny: *kóvarnis* (por. łot. *kuõvārnis, kuovārs* ‘gawron’), ⇒ błr. gw. *kavŭr* (PzB 2, 354). — N.jez. *Kovinë, Kovinis*.

kožà 2 p.a., gen.sg. *kõzos, kòzos* gw. ‘areszt, więzienie’, rzadszy war. *kaza* b.z.a. — zapoż. z błr. *kazá*, pol. *koza*, co jest przenośnym użyciem nazwy zwierzęcia *Capra* (zob. Sławski III, 23n., LEW 285). War. m. *kòzas*.

kožálnyčia 1 p.a. stlit., gw. ‘mównica kościelna, ambona’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *kazálnica*, -y, stbłr. *kazalnica* (← stpol. *kazalnica*). War. z niejasnym -el-: *kožėlnyčia, kožėlnyčė, kuzėlnyčia*; z perseweracyjnym *n*: *koželninčia* b.z.a. (por. *bažnīnčia*); z *au* na miejscu *al*: *kožáunyčia* i *kazaunyčia* b.z.a. (por. *kiáumas* ob. *kelmas*; *máukna* ob. *málkna*). Pożyczkę wprost z pol. *kazalnica* przyjmowali Brückner 1877, 96, SLA 108, LEW 286 (s.v. *kõzonis*), LKŽ VI, 390 i POLŽ 386. Brak w ALEW. Zob. też *kozonyčia* s.v. *kõzonis*.

kõziris, -io 1 p.a. 1. ‘w grze w karty: uprzywilejowana karta, atut’ 2. ‘szansa, przewaga’ — zapoż. z ros. *kózyrʹ, -rja* ‘atut’. War. *kõzeris, kozyrius* b.z.a., też f. *kozira* b.z.a. — Oboczne tematy: *kõzeras, kōzaras* ← błr. *kózyr*, -a ‘atut’. Wokalizm -er- (-ar-) wskazuje na oddziaływanie polskiego brzmienia *kozer* ‘atut’ (< stpol. *kozyr*). Por. Zs 26, LEW 285, Sławski III, 28n. LKŽ nie zaznaczył obcości formy *kõziris*. Rodzimy odpowiednik to *viřčius* (zob.).

koznadijə 2 p.a., gen.sg. *koznadiėjōs* m. stlit., gw. ‘kaznodzieja’ — zapoż. ze stbłr. *kaznodeja, kaznodzeja* (← pol. *kaznodzieja* m.). War. *koznadija* b.z.a. — Z innym tematem:

stlit. *koznodiejus* ⇐ stbłr. *kaznodej*, *kaznadej* (por. typ *rōjus* ⇐ pol. *raj*). Jest nazw. *Kaznadzējas*. Zob. SLA 108, LEW 286 (brak w ALEW). — Pod wpływem wyrazu *gera-dēja(s)*, który kalkuje polskie złożenie *dobro-dziej*, pojawił się war. *kozna-dēja*, z °dē° jak w *dėti*, *dėjau* ‘kłaść’. War. *kožnadējas* b.z.a. (I człon jak w *kōžnas* ‘każdy’, por. *kožnādienis* ‘dzień powszedni’).

koznis, -ies f. DP ‘kaźń, karanie’ — zapoż. ze stbłr. *kaznъ*, -i, stpol. *kaźń*, -i, też *kaźnia* ‘rozkaz, polecenie; karność; władza; kara, poskromienie’ (SSTP III, 257n.). War. *koznē* MŽ, gw. *koznà*. Por. SLA 108 (brak w ALEW). Zob. też *kōžnyti* i *karōnē*.

kōžnyti, *kōžniju*, *kōžnijau* stlit., gw. ‘karać; ganić’, intr. ‘natrętnie prosić’ — zapoż. ze stbłr. *kazniti* ‘karać’ ⇐ stpol. *kaźnić* ‘karać; karcieć, strofować’ (SSTP III, 257; brak w SPXVI). Cps. *iškōžnyti* ‘skarcić’, *nukōžnyti* ‘zmęczyć, utrudzić, wyczerpać; zgonić konia; nabawić konia otarć lub odparzeń’, *pakōžnyti* ‘ukarać; zganić, zbesztać’, *sukōžnyti* ‘zepsuć, zmarnować’. War. stlit. i gw. *kožnyti*. Zob. też *koznis*.

kōzonis, -ies 1 p.a. f. stlit., gw. ‘kazanie, homilia’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *kázanъ*, -i f., stbłr. *kazanъ* (war. do *kazanъe*, *kazanie*, *kozanъe* n.). Brückner 1877, 96, SLA 109, LEW 286 i LKŽ mylnie przyjmowali pol. *kazanie*, -ia n. jako źródło. War. m. *kozonijs* b.z.a. (*Reik būti ant visos nabaženstvos: sumos, kozoniaus, mišparų* ‘Trzeba być na wszystkich nabożeństwach, na sumie, kazaniu [i] nieszpórach’). — Na gruncie litewskim od neoosn. *kozon-* utworzono *kozonyčia* b.z.a. ‘mównica kościelna, ambona, kazalnica’, mianowicie na wzór zapożyczonego wyrazu *kozálnyčia* (zob.). Wpływ tego wzoru potwierdza osnowa *kozan-*, widoczna we wsch.-lit. *kozanyčia* ob. *kazanyčia* ZTŽ ‘kazalnica’. SLA 109, za nim LEW 286 i POLŽ 386 niepotrzebnie podejrzewali przejęcie polskiej formy gw. *kazanica*; jest ona rzadkim wariantem do *kazalnica* (zob. SGP II, 327n.), więc wydaje się mało prawdopodobne, żeby mogła zostać zapożyczona. Podobnym do *kozonyčia* neologizmem jest Szyrwidowe *sakytinyčia*, oparte na neoosn. *sakyt-* (⇐ *sakýtojas*), zob. s.v. *saky-*.

kožénti, *koženù*, *koženaũ* gw. ‘wołać, wzywać konia’ — od zawołania *kōž-kōž*. Drw. *kōžē* ‘kobyła, klacz’ oraz *kōžius*, *kōžis* ‘koń, źrebak’ (w języku dzieci), por. *Kožius*, *kožius*, *kōž*, *kōž*, *kōž*. Zob. też *kōška*.

kōžnas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘każdy’ — zapoż. ze stbłr. *kažnyj*, por. błr. gw. *kážny* (liter. *kóžny*). Zob. też SLA 109, Zs 25, LEW 28, ĖSBM 4, 38n. (brak w ALEW). — War. *kūžnas* ZTŽ; *kōždas* ZTŽ ⇐ pol. *każdy*. — Drw. *kožnādienis* ‘dzień powszedni’ (por. *dienà*, *šokiādienis*), *kōžnasyk* adv. ‘za każdym razem’ (por. *sýkis*). — W nawiązaniu do cps. *kiekvienas* ‘każdy’ (dosł. ‘każdy jeden’, por. *vienas*) pojawiły się połączenia gw. *kōžnas vienas* (*Kožnas vienas čia mane mokys* ‘Każdy mię tu będzie uczył’, Zs 25) oraz *kōžnas bevienas* (*Kožnam beviename reiks mirti* ‘Każdy jeden będzie musiał umrzeć’).

krabždėti, *krābžda*, *krabždėjo* gw. 1. ‘powodować chrobot, chrobotać (o myszy, szczurze)’, 2. ‘chrzęścić, szeleścić’ — ze zmiany **krapš-dē-ti* przez udźwięcznienie *pš-d* w *bž-d*. Osnową jest wykrz. *krāpš*, *krāpšt* o szmerze, szeleście (*Aptilo – nē krāpš* ‘Ucichło, ani szmeru’). Por. *krāpštėnti* ‘chrzęścić, szeleścić – o myszach w słomie’. — Współrdenne tematy *krebždē-* i *kribždē-*: *krebždėti* ‘chrobotać, chrzęścić’ < **krepš-dē-* ⇐ *krėpš* (*krėpšt*); z uproszczeniem nagłosu: *rebždėti*; *kribždėti* 1. ‘poruszać się bezładnie w różnych kierunkach, roić się, mrowić się’, 2. ‘chrobotać (o robaku, owadzie)’ < **kripš-dē-* ⇐ *kripšt*. Paralele: *knabždėti*, *šnabždėti*. LEW 286 podaje niepewne zestawienia z łot. *skrabēt*, ros. *xrobostatъ* itp.

krācas 4 p.a. gw. 1. ‘metalowy przyrząd do rozczesywania, oczyszczania i prostowania włókien lnu, wełny przed przędzeniem, rodzaj zgrzebla’ (też pl.t. *krācai*), 2. ‘zab na zimowej

podkowie, tzw. hacel' — zapoż. z prus.-niem. *kratse, krats*, por. nwn. *Kratze* f. 'przyrząd do drapania, skrobienia' (GL 71, LEW 286). War. z palatalizowanym nagłosem: *kriācas* (por. *kriūzas* ← *krūzas*). Z wtórnym wokalizmem e: *krēciai* pl.t. 'czesak do lnu, wełny; zgrzebło końskie'.

krāgas 2 p.a. gw. 1. 'blaszany dzbanek, np. na piwo', 2. 'kubek, kufel' (*Su kragù aly geria* 'W «kragas» pije się piwo') — zapoż. z prus.-niem. *krōg* (GL 71, Čepienė 72, LEW 286), por. śrwn. *kruoc*, nwn. *Krug* m. — Łot. *kruogs, kruogus* ← śrdn. *krōch* (Jordan 69).

krāgti, *krangù, kragaũ*, zwykle *atkrāgti* gw. 1. 'odchyłać się, przechylać się do tyłu zadzierając głowę; odstawać (o uszach)', *užkragēs dalgis* 'kosa do góry zagięta', 2. 'oddzielić się od stada (o owcy)', 3. 'być upartym, zawziętym'. Bez etymologii. Brak w LEW, ALEW. — Drw. *atkraginti* 1. 'głowę podnieść, zadrzeć', też o koniu: zadrzeć łeb', 2. 'odwracać się, oddalać się (od rodziny)', 3. 'przywieźć, dostarczyć'. Nomen: *kragēlis* 'wijał do nici' (syn. *krijēlis*). — SZ *krig-*: *krìgti, kringù, krigaũ*, zwykle *atkrìgti* 'odzwyczaić się, zrazić się, zniechęcić się' (syn. *atgrìsti*). — Obecność rzecz. *kragēlis* 'wijał do nici' zaleca dołączyć tu jeszcze osnowę *kraig-*, por. *kráiglioti* a. *kraiglioti* 'związać nici; splatać wiklinę', *apkráiglioti* 'opieść (łubem) butelkę; opieść ofiarę (o pajaku)', *sukráiglioti* 'splatać nici', jak też *kraĩgoti, kraigoti* 'nierówno, byle jak składać (np. drewno), ładować'. Alternant *kraig-* tłumaczy się neoapofonią SZ *i* ⇒ SP/SO *ai*, podobnie jak *kraikyti* ← *krikti* i *kraityti* ← *kristi*. — SE *kreg-* w porównywalnych znaczeniach nie występuje, zob. *kregėti*.

kráičioti, *kráičioju, kráičiojau* 'opadać powoli, opadać po jednym (o płatkach śniegu, o liściach, jabłkach); odpadać (o guzikach)', *atkráičioti* 'odpadać po trochu (jak glina z pieca, tynk ze ściany)', *iškráičioti* 'wypaść, (po)wypadać, np. o zębach, szybach z okien; powytrząsać', *nukráičioti* 'spaść, spadać, np. z wozu, z płotu, ze stołu' — iterativum na -o- od neosn. *kraič-* (← *kraičiaũ, kraityti*). Paralele: *skráidžioti* ← *skraidžiaũ, -yti; káišioti* ← *kaišiaũ, -yti; raišioti* ← *raišiaũ, -yti*. Akut metatoniczny albo analogiczny do typu *sáikioti* ← *sáikiau, -yti (síekti)*. Odmienność wywód *kráičioti* ← *kristi* w ŽD 517 (rzekomo zam. *kračioti) i w GJL II, § 586 (zakłada się tu apofonię *i* ⇒ *ai*, co przy neosufiksie -io- jest raczej wątpliwe). — Z innym sufiksem: łot. *kraitāt, -āju* 'chwiać się, zataczać się' (por. Leskien 1884, 333). — Starsze iter. *kratyti* należy do *krečiũ, krēsti* (zob.). SZ od *kret-* brzmi *krit-* (zob. *kristi*), i od tego właśnie *krit-* pochodzi innowacyjny SP/SO *krait-*, widoczny w iter. *kraityti*. Dzięki temu początkowo monofongiczny pwk. *kret-/krat-/krit-* zyskał alternant dyfongiczny. Porównywalne wypadki to *ráičioti* (pwk. *ret-/rit-), *bráidžioti* (pwk. *bred-/brad-/brid-*) i *ráizgioti* (pwk. *rezg-/razg-/rizg-*). LEW 295, s.v. *krēsti* kwalifikuje alternant *krait-* jako wykolejenie apofoniczne («Ablautentgleisung»), a to nie jest słuszne.

kraĩkas 4 p.a. 1. 'kostra nasłana na szczycie słomianego dachu dla zabezpieczenia od zaciekania' (też pl.t. *kraikaĩ* ts.), 2. 'wierzchnia krawędź, grzbiet słomianego dachu' (⇒ *pakraikē* 'poddasze') — sb. postverbale od *kraikyti* 'rozścielać' (inaczej ALEW 517n.: nomen apofoniczne od *kreikti*). War. f. *kraikà, kreikà*. N.m. *Kraikaĩ*. — War. z asymilacją *ik* > *ig*: *kraĩgas* (*Vėjas nudraskė stogo kraĩgą, reik uždengti* 'Wiatr zerwał «kraigas», trzeba naprawić, zasłonić'). Por. *tváikas* > *tváigas*. War. s-mobile: *skraĩgas*. Zob. też syn. *čiùkuras, šelmuo*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *krėjka* ob. *krėjga, krójka* 'wierzch słomianego dachu, kalenica' (PZB 2, 547, Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 62 = Urbutis 2009, 374, Laučjute 46, SGP II, 474), pol. gw. *krejga* ts. (Zdancewicz 342).

kraikyti, *kraikaũ, kraikiaũ* 'słać, rozścielać, podścielać' — iteratyw z suf. -y- i SO *kraik-* ← *kriek-/krik-*, por. *kriėkti* 'słać ściółkę', *pakrikti* 'rozproszyć się, rozstroić się'. Paralela: *laikyti* ← *liekũ, likti*. — Nomina: *kraikà* 'miejsce, gdzie się ściele len lub płótno do

bielenia, tzw. bielnik, blech', *kraiķas* (zob.), *pākraikos* f.pl. 'podściółka dla zwierząt', *kraiķas* a. *kraikaĩ* ts.

krainika stlit. 'kronika': *Perskaityk visas krainikas ir historijas* DP 445¹¹ 'Przeczytaj wszystkie kroniki i historie' — zapoż. ze stbłr. *krojnika* ⇐ pol. XVI w. *krojnika* 'kronika', co ze zmiany *kronika* (⇐ śrlac. *cronica*, *chronica*). Wtórny dyftong *ai* widać też w *áiniolas*, *maineta* i *zōkainykas*. Zob. SLA 109, Sławski III, 131, POLŽ 386 i LEW 301 (bez wzmianki o *krainika*; pominięte w ALEW). Dzisiejsza forma literacka brzmi *krònika* 1 p.a.

kraipýti, *kraipaũ*, *kraipiaũ* 1. 'krzywić, wykrzywiać' (SD *kraipau burnų, lupas* «wykrzywiam gębę»), 2. 'kręcić, np. głową', 3. przen. 'wypaczać, fałszywie lub kłamliwie przedstawiać', 4. przen. 'wyśmiewać', *pakraipýti* 'skrzywić; wyrzucić wpływ, przekabacić kogo', refl. *kraipýtis* 'wykrzywiać się, wic się', przen. 'mizdrzyć się; przeinaczać; zmieniać się', *nusikraipýti* 'umrzeć' — causativum-iterativum z suf. -y- i SO *kraip-* ⇐ *krip-*, por. *kripti*, *iškripti* 'wykrzywić się'. Odpowiednik łot. *kraipīt* 'śmiać się nieprzyzwoicie'. Tylko z opisowego stanowiska *kraipýti* bazuje na *kreĩpti* (zob. LEW 292, ALEW 518), podobnie jak *graibýti* ⇐ *griēbti*; *laižýti* ⇐ *liēžti*. Samo *kreĩpti* jest nowotworem wytworzonym neoapofonią z *krip-*, *kripti* (zob.). — Z innymi sufiksami: *kraipalioti* stlit. 'wypaczać, fałszywie przedstawiać' (por. *graibalioti* ob. *graibýti*), *kraipinėti* 'o dziecku: lekko kręcić główką', *kraipuliūoti* 'powoli krzywić, lekko kręcić (głowę)'. — Postverbalia: *kraipūs* 'ruchliwy, obrotny; dający się krzywić', *pakraipà* 'kierunek, dążność'. Por. łot. *krāipans*² 'poniżająca obelga'. — Neoosn. *kraipy-*: *kraĩpymas* 'kręcenie (głowę); wypaczanie (prawdy)', SD *kraipymas burnos* «wykrzywanie gęby». Zob. też *krỹpti*.

kraĩtis, -čio 2 p.a., też f. *kraitis*, -iēs 4 p.a. 'posag, wiano, majątek wnoszony mężowi przez żonę; skrzynia posażna' (wtórne ei: *kreĩtis*) — denominalny drw. od *kraĩtē*, *kraitē* m.in. 'kosz ze słomy lub wikliny służący do przechowywania zboża a. ubrań' (kiedyś pewnie też 'kosz posażny'), zob. Skardžius, RR 4, 756n.; *gývas kraĩtis* 'nieślubne dziecko' (dosł. 'żywy posag'). Do *kraĩtē* nawiązuje *kreitēlė* 'kosz do wysiewania ziarna' oraz łot. *kriēcis* (*kriētele*, *kriētelis*) 'koszyk upleciony z korzeni'. Osnowa *krai-t-* pokazuje innowacyjną postać SP/SO, która opiera się na st. zanikowym *krij-V/kry-C*, por. *krijas* 'obwódz sita' itp. (zob.) i *krýtis* 'podbierak, czerpak do ryb i raków' (zob.). Ostatecznie do SE *kreiH- jak w *kriēti* 'rozpościerać; łowić w płynie' (zob.). Por. Būga, RR III, 652. — Drw. *bekraĩtē* 'dziewczyna bez posagu' (SD *be kraičio* «niewyposażona»), *kraičiai* m.pl. 'tkaniny posażne', *kraitēlis* 'wyprawka dla niemowlęcia'. Cps. *kraičiāvietē* 'miejsce, w którym złożono posag' (por. *vietā*), *kraičkubilis* 'kubel z szerokim dnem i zamykaną na zamek pokrywą do składania wiana, kufer', liter. *kraĩtkubilis*, syn. *drapānkubilis* (por. *kūbilas*), *kraičkrovys* 'ten, kto składa na wozie posag panny młodej' (por. *krov-*), *kraitvežys* a. *kraičvežys* 'ten, kto wiezie posag do domu pana młodego' (por. *vēžti*).

krājus, -aus 2 p.a. gw. 1. 'zrobiona z łyka obręcz sita' (syn. *krijas*, *krijus*), 2. 'podbicie stopy, podbicie w bucie' — rzecz. postwerbalny na -u- od *krajoti, co było iteratywem z neoapofonicznym SO *kraj-V* od *krej-V* lub *krij-V*, por. *krejū*, *kriēti* albo *krijaũ, *kryti (*krýtis*). W kwestii SO *kraj-* por. *laj-* (*atljajà*), *saj-* (*atsajà*) i *šlaj-* (*atšlajà*). — Z obocznym tematem: *krējis* 'wyplecione z drutu sito do wytrząsania kłosów w młockarni dawnego typu' — ze zmiany *krājis (por. *sejōnas*, *dvejī*). Od tego vb. denom. *pérkrejuoti* 'przesiać, przesiewać'. NB. Mylna jest glosa w LKŽ VI, 405, wywodząca *krājus* z pol. *kraj*.

krākas (p.a. nieoznaczony) gw. 'stary, wysłużony koń' — zapoż. z prus.-niem. *krak*, *krake* 'stary koń' (GL 71; brak w LKŽ).

krāké 2 p.a. 'dzieciół czarny, Dryocopus martius' (stprus. *kracto* EV 'swarczspecht', o ile jest błędem odpisu zam. <kracco>, zob. Trautmann 362; bez emendacji PKEŽ 2, 258n.), 2.

‘ryba karaś, *Carassius carassius*’ — dźwiękonaśladowcze, por. wykrz. *kriku-krāku* o głosie kaczki; *kraksėti* ‘skrzeczeć, krakać; kwiczeć; kumkać’. Por. *krāgas* ‘ptak perkoz’ s.v. *kregėti*. Zob. też LEW 287. — N.m. *Krākē, Krākēs* 3x, *Krakiaĩ*. N.jez. *Krākavas, Krakinis* 5x, *Krakūtis, Krākežeris*.

krakmōlas 2 p.a. ‘skrobia; krochmal, kleisty roztwór zrobiony z mączki skrobiowej’ (war. *krekmōlas*) — zapoż. ze stblr. *kraxmalъ*, por. błr. gw. *kraxmál*, ros. *kraxmál*, -a. To z kolei z pol. *krochmal* (war. *kroftmal, kraftmel*) ⇐ śrwn. *kracht-mel*, wcznwn. *kraft-mēl* n. ‘feines Weizenmehl’, zob. ZS 26, Sławski III, 114, WDLP, s.v. *krochmal*). Miejsce lit. akcentu sprzeciwia się bezpośredniemu wywodowi z pol. *krochmal*, co w LEW 287 i POLŽ 387. Literacką formą białoruską jest *kruxmál, -u* (przy czym -u- ma być objawem adideacji do *kruks* ‘okruch, grudka’, zob. ĖSBM 5, 126). Zob. też syn. *krapmėliai* i *skarbylas*. — Była również w użyciu forma pl.t. *krakmōlai*, wtórnie *rakamōlai* ‘krochmal’ (zob. LEW 693, Kabašinskaitė 32n.), drw. *rakamuoliai* b.z.a. ‘kluski mączne’. — Vb. denom. *krakmōlyti, -iju, -ijau* ‘uszytniać tkaninę krochmalem’ (por. pol. *krochmalic*).

kraksėti, krāksi, kraksėjo 1. ‘o wronie: wydawać skrzek, krakać’, 2. ‘o świni: kwiczeć’, 3. ‘o żabach: kumkać’ (LZŽ), 4. ‘kaszleć’ (LZŽ), 5. ‘o dziecku: kwilić, pochlipywać’ — czasownik na -sė od osnowy *kra-k-* z powtórzonego wykrz. *krā-krā* (o krakaniu wrony, o rzeniu konia). Paralele: *kreksėti, krióksėti* i *kvaksėti*. — Z innymi sufiksami: *krakčioti* ‘o sroce: skrzeczeć; o świni: kwiczeć’, *krakėti* ‘śmiać się, chichotać’ (war. *krekėti*), *kraknóti* ‘chrząkać; o koniu: cicho rzeć’. — Rozszerzonymi wariantami do *kra-k-* są *krāk-š* (o głosie gawrona, zob. *krakšlė*), *krāk-št*: *krākštelėti* ‘o kluczu w zamku: zazgrzytać’, *krāk-t* (o odgłosie chodzenia) i nazalizowane *kra-n-k* (o głosie kruka, zob. *kranklỹs*).

krakšlė 4 p.a. 1. ‘trzciniak zwyczajny, *Acrocephalus arundinaceus*’, 2. ‘trzcinniczek zwyczajny, *Acrocephalus scirpaceus*’, ptaki odznaczające się donośnym skrzeczącym głosem — derywat na -l- od wykrz. *krāk-š* m.in. o skrzeku gawrona, por. *krakšnóti* ‘chrząkać, krakać’; zob. też osnowę *kra-k-* w *kraksėti* i *krāgas* ‘ptak perkoz’ (s.v. *kregėti*). Paralele sufiksalne: *krauklỹs* ‘kruk’, *kryklė* ‘kaczka cyranka’, *pyplė* ‘gatunek jaskółki’.

krālikas 3 p.a. stlit., gw. ‘królik, gryzoń *Lepus cuniculus*’ (SD «krolik zwierzę») — ze stblr. *krolikъ*, por. błr. gw. *krolik* ⇐ pol. przest. *krolik* (por. ĖSBM 4, 276, s.v. *karólb*²). Zob. też *karālikas*.

kramaĩ, -ũ 4 p.a. žm. 1. ‘strupy, parchy; wypryski na skórze, krosty, pryszczę’ (por. łot. *krama* ‘strup’), 2. ‘świerzb’, 3. ‘trąd’ (Dowkont). Nie do końca jasne. Būga, RR II, 218 łączył z nazwą ‘krzemienia’: łot. *krams* ob. *krēms*; z innym sufiksem: psł. **kremy*, *-men-e, ros. *krémēnъ, -mnja*, pol. *krzemień, -mienia*, czes. *křemen*. Jako paralełę semazjologiczną Būga wskazał lit. *pūliai* ‘ropa z rany’ : *pūlia-nagis* ‘kwarcyt, drobnoziarnista zbita skała’. ME II, 279, s.v. *krama* dodał do tego stosunek nwn. *Grind* m. ‘strup’ : ndn. *grind* ‘żwir krzemienisty, Kieselsand’ (stang. *grindan* ‘zmiażdżyć, skruszyć’). Dalsze nawiązanie do czas. *kremtū, krim̃sti* ‘gryźć coś twardego’ (zob. LEW 288) jest problematyczne z powodu -t- w wygłosie pierwiastka. — Drw. *kramà* c. ‘człowiek cierpiący na parch, o skórze pokrytej parchami, strupami’, *kramaũlis* ts. (o neosuf. -aul- zob. ŽD 191), cps. *kramagalvis* ‘kto ma ostrupiałą głowę’ (por. *galvā*), *pūslākramis* ‘o twarzy pokrytej wypryskami’ (por. *pūslė*). — Vb. denom. *krámti, -sta, -o* ‘pokryć się strupami’, *iškrámti* ‘psuć się od środka, gnić (o jabłkach na gałęzi)’, *nukrámti* ‘zgnić (o kartoflach)’.

krāmai, -ų 2 p.a. gw. ‘rzeczy zużyte, stare, niepotrzebne, graty, rupiecie’ (*Nenešk krāmų į trobą, ir taip jų jau pilnos kertės!* ‘Nie wnoś rupieci do domu, i tak już pełno ich w każdym kącie!’) — zapoż. z pol. *kram* ‘gromada drobiazgów, rupiecie’ lub nwn. *Kram* m. (por. Sławski III, 56). Osobno zob. *krōmas*. — Drw. *kramalaĩ* m.pl. ‘rupiecie’ (*Ko čia*

kramalijies po tuos krāmalus! ‘Czego też szukasz w tych rupieciach!’).

krāmē 2 p.a. gw. ‘głowa żmii, ropuchy’ (Šlapelis 183: ‘głowa gadziny’), też ‘głowa śledzia’ (*Davē silkēs kramē, ir viskas*). Niejasne. LEW 288 nieprzekonująco łączył z *kramāi* ‘strupy, parchy’. — Drw. *kramaĩlē* wulg. ‘barania, głupia głowa’ pochodzi ze skrzyżowania synonimów *krāmē* i *makaĩlē*.

kramēnti, *kramenū*, *kramenaũ* 1. ‘powoli jechać (wozem, wierzchem), bieć, iść’, 2. ‘kaszeleć’, 3. ‘natrętnie prosić, wypraszać, wynudzać’, 4. ‘ganić, besztuć’ — czasownik onomatopeiczny na -en-, por. wykrz. *kraĩ kraĩ* o powolnym ruchu wozu, o leniwym chodzie. Z innym sufiksem: *kraminēti* ‘włóczyć się, objąć się’. — Postverbalia: *krāmenos* a. *krāminos* f.pl. ‘wypluta flegma’, *kramēzà* c. ‘człowiek mocno kaszlący’, *kramēža* ‘młokos, wyrostek’.

kramēšis, -io 2 p.a. ZTŽ ‘krzemień do krzesania ognia’ — jeśli zmienione z **kremēšis*, to por. ros. gw. *kremēsʹ*, -i ‘krzemień’ (SRNG). War. *grēmešis* ZTŽ 1 p.a. Zob. też *grēmenis*.

krampavóti, *krampavóju*, *krampavójau* gw. ‘mocno wiązać kogoś, coś; przywiązywać, obwiązywać (sznurem)’, *sukrampavóti* ‘skrępować’ (*Surištas, sukrampavóts, nē pasijudint negali* ‘Związany, skrępowany, nie może się nawet poruszyć’) — zapoż. z pol. gw. *krampować* ‘mocno wiązać, krępować’ (≡ niem. gw. *krampen* ‘spinać klamrą, wiązać; zamykać na klamrę, skobel’, por. *Krampe* ‘klamra, skobel’, Boryś 259). War. akc. *kraĩpavoti*. Z obocznym wokalizmem: 1° *krumpavóti*, *pikrumpavóti* ‘mocno przywiązać (konia do słupa)’, *sukrumpavóti* ‘skrępować sznurem’: *Kaip sugavo tą latrą vagi, tai taip suraišiojo, sukrumpavójo ir įmetė kaip meitėlį į ratus* ‘Jak złapali tego łotra złodzieja, to tak [mocno] związali, skrępowali i wrzucili jak wieprza na wóz’. 2° *krenpavóti* ‘wiązać, krępować’, *sukrenpavotas gelžimis* ‘okuty żelazem’ (dysymilacja albo hiperpoprawna restytucja zbitki *np* z *mp*) ≡ pol. *krępować*, czyt. [krepować]; to przejęte z nwn. *krāmpen* ‘spinać klamrą’ (WDLP). Por. polonizm błr. gw. *krēmpavácʹ*. Zob. też POLŽ 391. Por. *krampúoti*.

krampúoti, *krampúoju*, *krampavaũ* gw., z prvb. *at-* i *už-* ‘odmykać i zamykać drzwi na skobel’ — albo zapożyczone z prus.-niem. *krampen* (GL 71) albo też rodzime vb. denominativum od zapoż. *krámpa* ‘skobel, hak’, war. m. *kraĩpis* ≡ prus.-niem. *kramp*, *krampe* ‘Türklinke, Klinke zum Schließen, Krampe’ (GL 71; pominięte w LEW).

krámsčioti, *krámsčioju*, *krámsčiojau* ‘chrupać’ — analiza: *krámsči-oti*, od osnowy prt. *kramsčiaũ* do *kramstýti* frq. ‘gryźć; kąsać’ < **krams-sty-*, gdzie *krams-* to SO od neopwk. *krim-* jak w *kriĩsti* (*kremtũ*) ‘gryźć coś twardego’. Paralele zestawiono s.v. *váikščioti*. Odpowiednik łot. *krāmsīt* ‘o koniu: chwytać zębami; kraść’. Od *kramstýti* pochodzi też wykrzyknik *krámst* o chwyceniu zębami, o ugryzieniu, por. *Šuo krámst į koją* ‘Pies «kramst» w nogę’. *Aš tą dešrą kramst, durys paukšt ir atsidarė* ‘Ja tę kielbasę «kramst» [chap], drzwi «paukšt» i otworzyły się’. — Neoosn. *krams-* z reanalizy *krams-* + *-čio-*: *kramsėti*, *krámsi*, -*ėjo* ‘głośno gryźć, chrupać; wydawać chrzęst, chrzęścić, zgrzytać’ (*Valgomas daiktas kramtomas krámsi* ‘Rzecz gryziona «kramsi»’), *kramsnóti* ‘powoli gryźć, żuć, przeżuwać’ (nie **kramt-sno-*, jak w GJL II, § 582), *kramzdėti* ‘chrupać; chrzęścić’, z udźwięcznienia w **kramsdėti* = **krams-* + *-dė-*³³⁸ (por. *šiugždėti*, *vibždėti*). War. z wtórnym *e* (por. *kremtũ*): *kremzdėti* ‘chrzęścić w zębach (o niedogotowanych kartoflach, grochu, o chlebie zanieczyszczonym piaskiem)’. — Nomina od *krams-*: *kramslė* a. *kramslỹs* ‘chrząstka w

³³⁸ Neosuf. *-dė-* został wyabstrahowany w typie *skėldėti* ‘rozszczepiać się’ (prs. **skėl-da*), gdy go odniesiono do prymarnego inf. *skėlti* ‘szczepać’. Por. łot. *verdēt* ‘tryskać; przeciskać się w tłumie’ wobec prs. *verdu* od *vir̃t* ‘gotować się, wrzeć’.

uchu, nosie, gardle; płatek ucha' (war. *kramzlē, kramzlīs*), *kramstus* przest. 'żarłoczny', SD *krumstus* «kąsający» (syn. *krimstus*), *kramstukas* 'ogryzek jabłka'.

kramtyti, *kramtaũ*, *kramčiaũ* 1. 'gryźć, obgryzać', 2. 'żuć, przeżuwać', 3. 'parzyć (o pokrzywach)'. SD *krumtau* «kąsam» (syn. *kundu*), *apkrumtau* «nakęsuje» (syn. *apgraužau*); *pakramtyti* 'nieco ugryźć; być w stanie gryźć' — iterativum z suf. -y- i SO *kramt-* ⇐ *kremt-*, por. *kremtũ*, *krimsti* 'gryźć coś twardego'. Odpowiednik łot. *kraĩtīt* 'po trosze gryźć, kąsać'. Paralele apofoniczne: *tampyti* ⇐ *tempiũ*; *bradyti* ⇐ *bredũ*; *kratyti* ⇐ *krečiũ*. — Neoosn. *kramč'-* (⇐ *kramčiaũ*): *krámčioti* 'gryźć, przeżuwać' (akut metatoniczny, podobnie jak w *kámšioti*, *ránkioti* i *slánkioti*). Odmienny wywód *krámčioti* ⇐ *krimsti* w ŻD 517 i GJL II, § 586. — Z innymi sufiksami: *krámtauti* 'żuć', *kramténti* 'powoli żuć, przeżuwać', *kramtinéti* 'chrupać', Zob. też *kramstyti* s.v. *krámsčioti*. — Nomina: *kraĩtymas* 'żucie' (SD *krumtymas* «kąsanie», syn. *krimitimas*, *kundimas*), *kraĩtomoji gumà* a. *kramtùkė* 'guma do żucia', *kramtūs* 'kąsający (pies); kąśliwy, swarliwy (człowiek)', SD *krumtus* «uszczypliwy» (syn. *gnaibus*), *pakramtà* (zob.).

krānas 4 p.a. 'kran wodociągowy; kurek przy samowarze, bańce z mlekiem' — zapoż. z ros. *kran*, -a, pol. *kran*, -u. — War. *krántas* ZTŽ ⇐ błr. gw. *krant*, z nieorganicznym -t (ĖSBM 5, 111).

krāncas 1 p.a. gw. 'w terminologii szewskiej: pasek skóry, którym okłada się to miejsce na podeszwie, gdzie ma być przybity obcas' — zapoż. z pol. przest. *kranc* ts. (⇐ śrwn. *kranz*, por. Sławski III, 59) albo wprost z nwn. *Kranz* m. 'wieniec' (brak w GL). Znaczn. etym. 'wieńcowe, koliste obramowanie'. Z uwagi na akut por. zapoż. *drānga*, *fāntas* i *spānka*.

kranciēlius, -iaus 2 p.a. gw. 'człowiek nieszczery, używający wybiegów, krętacz' — zapoż. z pol. przest. *kręciel* 'krętacz'. Wyraz polski, który ukazuje się u pisarzy kresowych (zob. Sławski III, 109), jest prawdopodobnie spolszczeniem białoruskiego *krucėlb*, *krucjalá* 'oszust, krętacz, matacz' (TSBM). Por. błr. *krucićb* 'kręcić, oszukiwać': pol. *kręcić*.

kranklīs, -io 4 p.a. 'kruk, Corvus corax' (n.jez. *Kranklīs*) — nomen agentis na -lys od czas. *kraĩkti*, -iũ, -iaũ 'krakać; chrapać', bazującego na onomatopeicznej osnowie *kran-k-*, powstałej z powtórzonego wykrz. *kran-kran* 'krakać jak kruk, wrona' (por. *paĩ-p-ti* ⇐ *paĩ-paĩ*). Drw. wsteczne: *kraĩkas*, *krānkis* 'wrona, kruk'. — Paralele dla n.agt. na -l-: *baublīs* ⇐ *baũbti*; *krauklīs* ⇐ *kraũkti*; *kvarklē* ⇐ *kvaĩkti*. — Z obocznym wokalizmem: *krunklīs* 'kruk' ⇐ *kruĩkti* 'krakać' ⇐ wykrz. *kruĩ-kruĩ*). War. *kruĩklas*, wstecznie *kruĩkas* (⇒ błr. gw. *krumklán* 'kruk', z lit. drw. *krunklōnas*, PzB 2, 530). — W znaczn. 'krakać' ukazują się poza tym czas. *krānkčioti*, *krānkioti*, *kranksėti*, *kraũkti*, a także *kaĩkti*, *kvārkti*, *gr(i)óti* i *gvóti*.

kraĩkšti, *krankščiu*, *krankščiaũ* gw. 1. 'charkać, chrząkać dla oczyszczenia gardła z flegmy' (*Kraĩkšk, kol atkrankši skreples* 'Charkaj, aż odcharkniesz flegmę'), SD *krunkščiu* «krząkam» ob. *krunkščiu* «krtunię się, krtuszę się, chracham» (syn. *kosu*), 2. 'kaszeleć', 3. 'chrapać przez sen' — od onomatopeicznej osnowy *krank-št, derywowanej od *kran-k- ⇐ *kran-kran*. Por. wykrz. *krāntk*: *Krāntk*, *krāntk ir kranks čia. Į vidų eik!* '«Krankt krankt» i będzie tu kaszlał! Wejdź do środka!'. Zob. też *krenkš* (s.v. *kreĩkšti*) i *krunkšt* (s.v. *kruĩkšti*). Inne drw.: *krānkščioti* 'charkać' (war. *krėnkščioti*), *krankščėti* 'kaszeleć', *krankšyti* 'ciężko kaszeleć'. Sb. *kraĩkštalas* 'wypluta flegma'.

kraĩntas 4, 2 p.a., *krántas* 1 p.a. 'brzeg (rzeki, jeziora, morza)', np. *Šito upelio labai statūs krantaĩ, o ano lėkšti* 'Brzegi tej rzeczki są strome, a tamtej płaskie'. *Vanduo ein kraĩntais* 'Woda płynie równo z brzegiem'. Z palatalizacją nagłosu: *kriaĩntas*, pisane też *kreĩntas* (zob. s.v. *klėmka*). Z obocznym tematem: *krantà* a. *kránta* ts., też 'skraj, ostra

krawędź, kant'. Odpowiednik łot. *kruota* 'Scheidelinie zwischen dem Uferabhang und der ebenen Fläche; der obere Rand eines Gebirges aus der Ferne gesehen' (ME II, 295). Obok tego łot. gw. *krañts* a. *krañte* 'brzeg, stromy brzeg, urwisko', co jest kuronizmem albo lituanizmem, zob. ME II, 259. Zapoż. bałtyckie w fiń. *ranta* 'brzeg'. — Zwrot *krañtas kriñta* 'brzeg opada (ku rzece)' skłania do przypuszczenia, że *krañtas* jest sb. postverbale od *krantyti 'spadać, opadać', iteratywu na SO urobionego od neopwk. *krint-* jak w prs. *krintù* do *kristi*, *kritaũ* 'padać, walić się w dół, na ziemię'. Znacz. etym. 'spadek, stok' ⇒ 'stromy, urwisty brzeg' ⇒ 'brzeg w ogóle'. Paralele: *rañtas* ⇐ *rantyti* (*ręsti*); *skrañdas* ⇐ *skrandyti (*skrindù*, *skristi*). Paralele semazjologiczne: łac. *rīpa* 'brzeg rzeki' < pie. *h₁reip-h₂-, znacz. etym. 'urwisty brzeg', por. gr. ἐρείπω m.in. 'upaść, runąć' (tr. 'obalić, wywrócić, zburzyć'), ἐρίπνη 'urwisko' (SZ *h₁rip-), wsch.-fryz. *rip(e)* 'brzeg morski', stisl. *rífa* 'burzyć (domy), rozbijać', zob. de Vaan 524, Beekes 2010, 453, Buck 32. Inaczej ALEW 519, gdzie mówi się o formacji typu τόμος utworzonej wprost od prs. *krintù*. LEW 288 suponował odległe pokrewieństwo z pwk. pie. *ker(t)- 'rąbać, ciąć' (por. lit. *kiřsti*), jak też z lit. *karti* 'wisieć'. — Ze słowiańskiego przywołuje się tutaj alternację *kręt-/*kręt-, por. ros. gw. *krjatátb* 'ruszać z miejsca, poruszać', *krjatátbsja* 'ruszać się z miejsca; przygotowywać się', pol. *krztać się* 'poruszać się żwawo, energicznie; zabiegać o co', adi. sch. *krût* 'sztywny, twardy; surowy; dumny, okrutny', ros. *krutój* 'spadzisty, stromy, urwisty; tęgi; nagły, gwałtowny; surowy, okrutny', czes. *krutý* 'okrutny, surowy, ostry' (psł. *krötü) oraz sb. ukr. *krúča* 'urwisty brzeg' (psł. *krötja)³³⁹. Por. BSW 142, REW I, 671, 675, LEW, l.c., ALEW, l.c. Tymczasem Borys 266 nawiązuje psł. *krötiti do pie. *kert- 'kręcić, skręcać' jak w goc. *haúrd*s 'plecione wrota' i łac. *crātes* 'plecionka; płot' i może str. *corto* EV 'Hayn, część lasu ogrodzona dla celów hodowlanych'. Zob. też syn. *kriaũšas*. — Drw. *krántē* 'brzeg stołu, łóżka', *krantiētis* 'mieszkający na brzegu (Niemna)', *krantīnē* 'nabrzeże', *krantīngas*, -ē 'o stromych brzegach', *krántis* 'ostra krawędź, kant, ostry kąt', *pakrántē* 'miejsce przy brzegu, nabrzeże'. — N.rz. *Krančią* (por. *Kraščią*), *Krañtupelis*.

krap-. Następujące formy werbalne są oparte na wykrz. *krāp* o powolnym ruchu nóg; o chwyceniu jakiegoś przedmiotu (*krāpt* o uchwyceniu): 1. *krapénti* 'iść z trudem, powoli (o starcu)', 2. *krapinti* 'iść chwiejnym, niepewnym krokiem; iść po omacku', *užkrapinti* 'przypadkiem napotkać, natrafić' (⇒ błr. gw. *nakrapaćb* 'przypadkiem złowić [szczupaka]', PzB 3, 153), 3. *krapinėti*, -ju, -jau 'iść drobnym, chwiejnym krokiem (o starcu, o dziecku), iść pochylonym; iść po ciemku, po omacku', 4. *krapóti*, -ju, -jau 'zaczynać (np. czytać), robić coś po trosze', 5. *krapúoti* 'iść chwiejnym krokiem (o pijanym)', 6. *krapéti*, *krapù*, *krapéjau* 'iść w ślad za kimś'. — Nomen: *krapālius* 'idący po omacku, niepewnym krokiem', ⇒ vb. denom. *krapalióti*, -ju, -jau 'stać niepewnie, ślaniać się; chodzić po omacku'; *krapālis* 1. 'kto idzie niepewnym krokiem i upada', 2. 'kto nie może usiedzieć na miejscu, wierzgięta', *krapijōšius* 'niezgrabiasz', *krapulys*, -ē 'kto ledwo trzyma się na nogach, kto ledwo chodzi'. Por. łot. *krapants* 'słaby, wychudły koń', *krapšķis* ts., też 'stary, niedołężny człowiek'.

krāpas 2 p.a., zwykle pl. *krāpai*, -ų stlit., gw. bot. 'koper, Anethum graveolens', SD «kopr swoyski, anethum» w odróżnieniu od *krapai valakiški* «kopr włoski, marathrum, f[o]jeniculum» — zapoż. ze stbłr. *kropъ* (war. *krapъ*), por. błr. *krop*, *krópu* 'koper' (por. ukr. *krip*, *krópu*, ros. *ukróp*, gw. *krop*). Inaczej SLA 109, LEW 288: z pol. *krop*.

krapỹlas (p.a. nieoznaczony) przest. 1. 'kropidło' (m.in. SD¹; młodsze *krapylà* 2 p.a.), 2. 'kościelny obrzęd pokropienia' (*Pirma krapỹlas esti, paskui mišios*) — zapoż. ze stbłr.

³³⁹ Pol. *kręty* < *krötü używa się tylko w znac. 'wijący się, kręcący się (m.in. o węgorku), silnie skręcony (o powrozie)', przen. 'wykrętny, pełen wybiegów', zob. Borys 259.

kropilo, por. błr. *krapila*, -a n. (Zs 26). Por. zakończenie w *kodỹlas*, *krosỹlas* i *ũdỹlas*. — Drw. *krapylaitis* bot. ‘grzyb kropidlak, *Aspergillus*’ i ‘marzanka wonna, *Asperula odorata*’, *krapylẽlẽ* bot. ‘*Aspergillus*’.

krāpyti, *krāpiju*, *krāpijau* gw. tr. ‘zraszać, spryskiwać, kropić (np. wodą święconą); bić, uderzać’, intr. ‘o deszczu: zaczynać padać, kropić, padać drobnymi kroplami, mżyć’ — zapoż. ze stbłr. *kropiti*, *kropitĩ*, por. błr. *krapić*, *krapljũ*, 3 sg. *krapić* ‘kropi, spryskuje’ (Zs 26, LEW 289). Miejsce akcentu jak w pol. *kropić*. — Neoosn. *krap-*: *krapčioti* ‘kropić po trosze’, *krapėnti* ‘kropić, padać drobnymi kroplami, pokrapywać’, *krāpinti* ‘o księdzu: (po)kropić wodą święconą’ (*Apkrāpino kaip kunigas su šventintu vandeniui*), *krapnōti* ‘mżyć’ (⇒ *krapnà* ‘mżawka’), *krapsėnti* ‘kropić, mżyć’, *krapsnōti* ‘pokrapywać’, *krapsčioti* ts. — Neoosn. *krapy-*: *pakrapỹmas* ‘kościelny obrzęd pokropienia’. Zob. też *krapỹlas*.

krapyvā 2 p.a., gen.sg. *krapyvos* ZTŽ bot. ‘pokrzywa, *Urtica*’ — zapoż. z błr. *krapivā*, -ý (por. ros. *krapíva*).

krāpkē 2 p.a. gw. ‘siła życiowa, zdrowie’ (*Sloguoju, neturiu krāpkės gontus pjauti* ‘Mam katar, nie mam siły rznąć gontów’) — drw. na -kē od *krap-, co zapożyczone z nwn. *Kraft* f.

krāpkūtē 2 p.a. gw. ‘agrafka, druciana zapinka’ — drw. na -utē od *krapka lub *krapkē, co zapożyczone z pol. *agrafka*, mianowicie z aferezą *a-* i zmianą *gr > kr*.

krāpmēliai, -iū b.z.a., m.pl. przest. ‘krochmal’ — zapoż. z pol. przest. *kraftmel* (zob. s.v. *krākmōlas*) albo wprost z nwn. *Kraftmehl* n., śrwn. *kraft-mēl* ‘najbardziej pożywna mączka pszenna’ (war. *krākmēlēs*, por. GL 71). Łot. *krāpmēls* ⇐ nwn. *Kraftmehl*; *krākmēls* ⇐ dn. *krachtmēl*. — Ze zmieszania *krāpmēliai* z syn. *krākmōlas* (zob.) powstała hybryda *krāpmolis* a. *krāpmolius* (LEW 287). Zob. też *skarbylas*.

krāpstyti, *krāpštaũ*, *krāpščiaũ* 1. ‘dłubać spiczastym narzędziem, dłubać dziobem w piórach’, 2. ‘grzebać w czym’, *krāpštau žemį, kasu, kasinėju nagais* SD «grzebię w piasku» (por. syn. *kapstyti*), 3. ‘popędzać, ponaglać’, *iškrāpstyti* ‘wydłubywać ze środka; wypraszać z domu; budzić ze snu’, *pikrāpstyti* ‘nadrapać; rozruszać, rozbudzić’. Refl. *krāpstytis* ‘krzątać się; dłubać się; ślęczeć nad czym, robić co mozolnie, guzdrać się’, *išsikrāpstyti* ‘z trudem wydostać się skąd, wygramolić się, wydobyć się (z nędzy), podnieść się (z choroby)’. Rekonstrukcja: *krapš-sty-, frq. na -sty- od wykrz. *krāpst* o powolnym ruchu nóg (starca lub dziecka), por. *Krāpst viena kojyte, krāpst kita* ‘«Krapšt» jedną nóżką, «krapšt» drugą»³⁴⁰. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *krāpstac̣* ‘o kocie: drapać drzewi pazurami’ (PzB 2, 517), *krāpstac̣* a. *krēpstac̣* ‘dłubać, dłubać w nosie’, refl. *krāpstacca* ‘ślęczeć, mozolić się’, *krōpstacca* ‘wykonywać drobne prace w gospodarstwie’, pol. gw. *krapsztać* ‘dłubać w nosie’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 62 = Urbutis 2009, 373; PzB 2, 524), *nakrōpstac̣* ‘nazbierać jagód’ ⇐ lit. *sukrāpstyti* (PzB 3, 153n.). — Neoosn. *krāpsty-*: *krāpstymasis* ‘krzątanie się; guzdranie się’ (por. *sámstymas* ⇐ *sámstyti*). — Neoosn. *krāpst-*: *krāpstelėti* ‘zadrasnać, zahaczyć; dziobnąć’, nomina: *krāpstalỹnė* ‘krzątania, dłubania; mordęga’, *krāpstiklis* ‘wykałaczką’, *krāpstūs* ‘kto stale coś robi, pracowity; oszczędny’, *krāpstukas* 1. ‘kto lubi wykonywać drobne prace, kto powoli pracuje, dłubie, guzdrze się’, 2. ‘wykałaczką do fajki’, *krāpstūlis* ‘kto długo szykuje się do roboty, kto wolno pracuje’ (war. *krāpstỹs*, por. typ *gaidỹs*). — N.m. *Krāpstikiai*.

³⁴⁰ Inaczej Kazlauskas 2000, II, 263, który w pwk. *krapš- widział raczej alternant apofoniczny od zanikłej osnowy werbalnej *krepš-. Wskazane przezeń comparandum w postaci *krepščiu*, *krēpšti* ‘chwycić, garnąć do siebie, zabierać, kraść’ ma raczej osnowę *krepšt-* i łączy się w naturalny sposób z wykrzyknikiem *krēpst* ‘cap, chap’.

krasavóti, *krasavója*, *krasavójo* wsch.-lit. 'kwitnąć – o trawach, o zbożu' (*Krasavója rugiai* LzŽ) — zapoż. z błr. *krasavácʼb*, -*úju*, 3 sg. -*úje* 'o zbożu: kwitnąć, bujnie rosnąć' (od *krasá*, -*y* 'pora kwitnienia traw' ⇐ *krasá*, -*y* 'pyłek kwiatowy traw', por. TSBM 2, 724). — Z wymianą sufiksu: *krasúoti*: *Kai rugiai krasúoja*, *baravykai auga*. Akcent *krasúoti* bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. Ta sama forma, zlitewszczona na *krasùja*, stanowi podstawę pdg. *krasùiti*. — War. z lit. o za słow. a: *krosúoti* (*Rugiaĩ jau zãras pėrkrosuos* LzŽ). Zob. też *krosà* i *krõsyti*.

krāsė 2 p.a. przest. 1. 'krzesło z oparciem dla pleców', 2. 'podnózek', 3. stlit. 'tron, stolec królewski', 4. przest. 'katedra uniwersytecka'. Z obocznym tematem: *krasià* 4 p.a. 'ława z oparciem dla pleców; krzesło z oparciem lub bez niego' (SD¹ «krzesło»), też 'tron; kojec dla dziecka'. Wtórne warianty z e: *krēsė*, *kresė* (por. *krašėti* > *krešėti*; *skradžióti* > *skredžióti*). Drw. *krasėlė* 'stołeczek, zydeł, taboret', KN 'podnózek'. Lit. *kras-* ma oparcie w łot. *krašu rati* 'wóz z półkoszkami, Korbwagen, Rumpelwagen' (ME II, 274). W słowiańskim odpowiada temu prawdopodobnie *kros-* w formacji *krosno* 'drewniana rama używana do różnych celów', por. cs. *krosno* 'wał tkacki', słh. *krósna* 'warsztat tkacki', sch. gw. *krõsna* ts., czes. *krosna* m.in. 'drewniana rama do noszenia ciężarów na plecach', pol. *krosna* 'warsztat tkacki; pomost, rusztowanie; skrzynka do noszenia szkła na plecach'; kozły do rżnięcia, piłowania drzewa' (por. Būga, RR II, 163; inaczej Boryś 262: *krot-sno, od pwk. pie. *kret-/kert- 'kręcić, obracać'). Dalsze wywody niepewne, w szczególności próba sprowadzenia *kras-/kros-* do pierwiastka zakończonego zwartą, *kred- jak w goc. *hrōt* 'dach, więźba dachowa'. Wbrew BSW 141 i LEW 294 łączeniu *krāsė* z wyrazem *krėslas* (zob.) sprzeciwiają się względy formalne, zwłaszcza niewiarygodny stosunek apofoniczny *ā* : *ē*. Zob. też ALEW 519. — Vb. denom. *kràstis*, *krasúos*, *krasiaūs* 'usiąść na krześle', *atsikràsti* 'rozsiąść się; zmienić miejsce zamieszkania'.

krāsnas, -*à* wsch.-lit. 4 p.a. w dajnach: 'ładny, piękny, śliczny – o dziewczynie, o kwiecie, o lipie' (*Oi berneli jaunasai, jok in kitą mergelę. Rasi kitą gražesnę..., an stogelio krasnesnę. Oi, ant kalno krasna liepa, o po kalno lygios lankos*) — zapoż. z błr. *krásny*, pol. gw. *kraśny*, *krasny* (SGP II, 171). Por. ros. *krásnaja dévica* 'piękna dziewczyna, hoża dziewczyna'. Z obocznymi tematami: *krasnūs*, -*i* (*Išdygo krasnioji liepelė*). Por. zapoż. *buinūs* ob. *buinas* ⇐ błr. *bujný*; *bludnūs* ob. *blūdnas* ⇐ błr. *blūdny*; *mutnūs* ob. *mūtnas* ⇐ błr. *mūtny*. — Z wtórną samogłoską e: *krēsnas* a. *kresnūs* (*Išdygo kresnioji liepelė*). — Udźwięcznienie całego konsonantyzmu: *grazn-* < *krazn- < *krasn-*³⁴¹: *graznūs* (*Aš tau paskinčiau, aš tau parėkščiau graznių žolelių*). Tu też łot. *grēzns* 'piękny, wspaniały' < *kresnas (war. *grazns*). — Dysymilacja -zn- > -žn- albo też adaptacja fonotaktyczna: *grāžnas*, *grāžnūs* (*Aš tau paskinčiau, aš tau parėkščiau gražnių rūtelių*). Por. wtórne -žn- w zapoż. *ažnyčia*, *bliūžnyti*, *blōžnas* i *kožnadėjas*. Drw. wsteczny: *grāžūs* (zob.). Zob. też *krasavóti* oraz *krosà* I, *krõsyti*.

krāštas 4 p.a. 1. 'brzeg, skraj, krawędź, koniec', 2. stlit. SD «granica» (syn. *siena*, *rūbežius*, *galas*), 3. 'kraj, kraina, obszar, terytorium'. Por. jeszcze SD: *krāštas* «krawędź, kray czegokolwiek, brzeg, ostatek, koniec», *krāštas marių* «brzeg morski», *krāštas upės* «brzeg rzeczny» (co ma odpowiednik w łot. *krasts: upei augsti krasti*), *krāštas rūbo*, *sterblė* «kraj szaty, brzeg szaty» (SD¹ *rūbų kraštas* «podołek»), *krāštai voku* «powiek brzegi, z których włosy wyrastają». Brak ustalonej etymologii. LEW 289 suponował związek bądź z lit. *kiřsti* 'sieć, ciąć, rąbać', bądź z lit. *kártis* 'wieszać się; wspinać się', co jest trudne z uwagi na rozbieżność formy (*kirt-/kert-* i *krař-/krařt-?* *kirt-/kert-* i *kar-?*). Tytułem próby wysuwa się

³⁴¹ Paralele: *žvaizd-* < *švaizd- < *švaist-* w *žvai(g)ždė*; *žiurgždynė* ob. *šiurkštynai*; *grūzdas* < *krustas (pol. *chrust*); *griņga* < *kriņka*; *gvāzdis* < *kvastis (błr. *xvost*).

dwie analizy. Po pierwsze: *kraš-tas*, dewerbalne nomen z suf. *-ta-* i SO od pwk. *kreš-* (tak już ME II, 260), por. *sánkraša* ‘skrzep’ ← *sukrešėti* ‘skrzepnąć, ściąć się, stężeć, zgęstnieć’ (zob. *krešėti*). Znacz. etym. ‘to, co zakrzepło, stężało’ ⇒ ‘łąd stały w przeciwieństwie do bagna lub wody’ ⇒ ‘brzeg jako granica między łądem i wodą (rzeką, morzem)’; ALEW 519 akceptuje związek *kraš-* z *krešėti*. Druga analiza: *krāšt-as*, postwerbalne sb. na *-a-* od zanikłego czas. **kraštyti*, który był frekwentatywem o strukturze **kraš-sty-*. Również w tym wypadku można postulować apofoniczne pokrewieństwo *kraš-* i *kreš-*. Paralela morfologiczna: *maištas* ← **maiš-styti* (zob.); tam też o asymilacji **š-sty* > **š-šty* > **šty*. Zob. też syn. *krañtas* i *kriaūšas*. — Drw. *bekraštis* SD «beźmierny» (dosł. ‘bezbrzeżny’), *kraštėjis* ‘boczny, skrajny’, *kraštiētis* ‘krajan, ziomek’, *kraštingas* SD¹ «krawędzisty», *kraštiniš* 1. adi. ‘skrajny, boczny’, SD «pobrzeżny», 2. sb. ‘sieć, którą się łowi przy brzegu rzeki’, *kraštutiniš* ‘skrajny, krańcowy; radykalny’ (w kwestii neosuf. *-utin-* zob. ŽD 256), ⇒ *kraštutinybė* ‘skrajność, krańcowość’, *pakraštys* ‘brzeg czego, skraj (lasu), koniec; nabrzeże (syn. *pakrantė*); zakątek, zakamarek’, cps. *kraštótyra* ‘krajoznawstwo’ (neol., por. *tirti*). — N.m. *Kraštaĩ* 9x, *Kraštėliai*, *Kraštinė*. N.rz. *Kraščia* (por. *Krančią*), n.jez. *Kraštas*, *Kraštiniš*.

krātas 4 p.a. wsch.-lit. ‘kret, Talpa europaea’ (LzŽ; brak w LKŽ) — zapoż. ze stbłr. *krotъ*, por. błr. *krot*, gen.sg. *kratá*.

kratýti, *krataũ*, *kraciaũ* ‘trząść, potrząsać, wytrząsać, podścielać (słomę pod bydło)’, *kratau* SD «potrząsam czym; trzęsę kogo» (syn. *krečiu*), «wstrząsam» : łot. *kratīt*, *-u*, *-īju* ‘potrząsać, przetrząsać rzeczy w poszukiwaniu czegoś; robić rewizję w domu’ — iterativum na *-y-* ze SO *krat-* ← *kret-/krit-*, zob. *krečiu*, *krēsti* ‘trząść’ i *krintũ*, *kristi* ‘spadać’. Paralele: *draskýti* ← *drēksti*; *raškýti* ← *rēksti*; *slapýti* ← *slēpti*. Por. LEW 295, ALEW 519n. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *krátacъ* ‘dotykać, ruszać; mieszać (potrawę), przewracać (siano)’, *krátacca* ‘powoli się poruszać, chodzić’ (PzB 2, 520n.). — Lit.-łot. osnowa *krat-ĩ-* ma nawiązanie w scs. *krotiti* ‘oswajać, poskramiać’, pol. *ukrócić* ‘powściągnąć, pohamować’, stpol. *okrotnąć* ‘złagodzić’, *nieokrotły* ‘nieposkromiony’. Nie ma pewności, czy pbsł. **krat-* jest spokrewnione z gr. *κρῶτ-* w *κρῶτέω* ‘z turkotem ciągnąć (o koniach), stukać, uderzać w coś, kuć, klaskać, przyklaskiwać; szczekać, zgrzytać (zębami)’, *κρότος* m. ‘szczęk, tupot, klaskanie, hałas’. Może to być czasownik o genezie onomatopeicznej, zob. Beekes 2010, 784. — Cps. *pakratau* SD «potrząsam czego, sypiąc miary, korca», refl. *atsikratýti* ‘otrząsnąć się, wyzwolić się, pozbyć się’, *nusikratýti* ‘strząsnąć sobie’, przen. ‘uwolnić się od czego, pozbyć się czego’. Z innym sufiksem: *kratinėti* iter. ‘wytrząsywać (szyszki), bić skrzydłami (o ptaku); szukać, badać’. — Neoosn. *kraty-*: *iškratytojas* SD «badacz» (syn. *vartytojas*, *išklausinėtojas*, *dasižinotojas*), *kratymas* SD «szperanie», «trzęsienie czego» (syn. *drebjimas*). — Postverbalia: *atkrataĩ* m.pl. ‘nawrót choroby, recydywa’ (war. *ātkratos* f.pl.), też ‘niespodziany przymrozek’, *įkratas* ‘żdźbło gdzieś wtrzęsione; domieszka do karmy (z siana, słomy)’, *įkrataĩš* adv. ‘czasami, od czasu do czasu; na przemian (np. karmi czym)’, *kratà* ‘przetrzęsanie dla znalezienia czegoś schowanego, rewizja policyjna; siano zgrabione w jedno miejsce dla suszenia; len rozesłany do bielenia’, *krataĩ* m.pl. ‘słoma na ściółkę, paprochy siana’, *krātalas* ‘wielkie sito o rzadkiej kratownicy; stary, niedołężny człowiek’ (por. war. *krētelas*, *krētilas* s.v. *krēsti*), *kratikas* ‘kto roztrząsa gnój’ (por. pol. *gnojek*), *kratiklis* ‘pałeczka do wytrzepywania paździerz, śmieci z paku a. wełny’ (por. łot. *krateklis*, *kratiklis* ‘wielkie grabie’), *krātilas* ‘rzeszoto; kosz na paszę’ (war. *krētalas*), *kratinys* ‘mieszanka z siana, koniczyny i słomy zadawana bydłu; wszelka mieszanina; podściółka dla zwierząt’ (por. łot. *kratenis* a. *kratinis* ‘mieszanka z siana i słomy’), *kratiniai* m.pl. SD «mieszanka bydłu», *krātulas* ‘rzeszoto’, *kratūs* (← *kratà*) ‘trzęski, trzęsący (o drodze nierównej, z grudami, wybojami)’, SD *kratus* arklys «kłusak» [‘koń biegnący kłusem, tempem pośrednim między stępem a galopem’], «koń ciężko noszący», *neatsikratamas* SD «niezbity», *nukrataĩ* m.pl. ‘ostatnie wymłócone ziarno’, *núokratos* f.pl. ‘grubsze plewy;

zgrabki', *pakračios* a. *pākračios* f.pl. 'podściółka dla bydła; paprochy siana, słomy', *pākratas* 'podściółka', też pl. *pakrataĩ* (3 p.a.) ts., *pākratos* f.pl. 'ściółka, paprochy siana, słomy', *sānkratais* adv. 'beładnie, jak popadnie' $\Leftarrow$ *sūkrečiu* 'wstrząsam, zrzucam do kupy', *ūžkratas* 'zaraza' (syn. *añtkrytis*, por. *užsikrēsti* 'zarazić się'). Cps. *mēšlākratē* 'widły do roztrząsania gnoju' (por. *mēšlas*). Por. łot. *kratas* f.pl. 1. 'znoszone ubranie, łachman', 2. 'dreszcz, odruch wstrętu; drżenie', *krateklis* a. *kratīklis* 'wielkie sito do czyszczenia ziarna'. — Nowe postacie stopnia o: 1° z neoapofonii krit- $\Rightarrow$ *krait-*: *kráičioti* (zob.), 2° z neoapofonii *krint-* $\Rightarrow$ *krant-*: **krantyti*, zob. *krañtas*.

kraučius, -*iaus* 2 p.a. przest., gw. 'krawiec' — zapoż. ze stbłr. *kravecъ*, *krovecъ*, por. błr. *kravéc*, *kraūcá*, pol. *krawiec*, -*wca* (SLA 109, Zs 26, LEW 295). War. z palatalizacją nagłosu: *kriaūčius* (por. *šiaūčius* ob. *šaūčius*). — Drw. *kraučỹstē* a. *kriaučystā*, *kriaučỹstē* 'rzemiosło krawieckie, krawiectwo' (por. stbłr. *kravectvo*), *kriaučiūtis*, -*ē* 'dziecko krawca', *kraučkā*, *kriaučkā* 'krawcowa'. Vb. denom. *kriaučiāuti* 'trudnić się krawiectwem'.

kraujāžolē 1 p.a., bot. 1. 'krwawnik pospolity, Achillea', 2. 'krwiściąg lekarski, Sanguisorba officinalis' — złożenie z *kraūjas* 'krew' i *žolē* 'trawa, ziele', dosł. 'ziele na krew, na krwotok' (działa obkurczająco na naczynia krwionośne, zmniejszając krwawienie). War. *kraūjāžolē*, *kraūžolē*. Zob. też zapoż. *krivāunykas* i *kruvāunykas*.

kraūjas 4 p.a. 'krew', też pl.t.m. *kraujaĩ*, -*ũ* coll. 'krew'. Odpowiednik stpr. *krawian* 'Blut' dopuszcza dwie lekcje: [kravi.jən] lub [kraujən] (PKEŽ 2, 262n. nie uwzględnił pierwszej z tych możliwości). Budowę swą odpowiada przymiotnikowi sti. *kravyá-* 'krwawy', z czego wniosek, że w bałtyckim mamy do czynienia z semantyczną substantywizacją odziedziczonego przymiotnika (por. substantywizację w sti. *kravyám* n. 'krew'). Z uwagi na to, że formy staroindyjskie odzwierciedlają osnowę pie. **kreuḥ₂-*, nie zaś †*krouḥ₂-*, trzeba *kraūjas* sprowadzić do praformy **kriau-ias* < **kreuḥ₂-jo-*. Zatrata spółgłoski laryngalnej w pozycji przed *j*, jak np. w sti. *kravyá-*, por. Pinault 1982, 268n. Zob. też dyskusję w NIL 447, przyp. 24. Trzeba jeszcze uwzględnić szczegół, na który nie zwracano dotąd uwagi, mianowicie że refleks litewski został ukształtowany przez dysymilatywny zanik *j* w pozycji przed sylabą zawierającą suf. -*j(o)-*, por. *naūjas* 'nowy' < pb. **n̥iaũ-ias* < pie. **neũ-jos* (inne paralele s.v. *gāuti*). Pod względem słowotwórczym chodzi tu o przymiotnik na -*jo-*, urobiony od rzeczownika pie. **kreuḥ₂-s-ø* 'surowe, krwią ociekające mięso' (temat na -s-), por. gr. hom. κρέας n. (z **kreuas* < **kreuḥ₂s*) : wed. *kraviṣ* (z **krauis* < **kreuḥ₂s*), gen. *kraviṣah*, z pie. **kreuḥ₂-s-ø*, gen. **kreuḥ₂-s-os*. Tradycyjna rekonstrukcja **kraujā-* w BSW 142n. i LEW 290. Zob. też ALEW 520n.³⁴². — Drw. *bekraujis* SD «niekrwawy», *kraujinė* 'krwawa biegunka' (por. sufiks w *gerklinė*, *piļvinē*), *kraujingas* 'krwawy (bój), zakrwawiony', SD «krew w sobie mający», *kraujinis* 'krwisty' ($\Rightarrow$ *kraujinė dešrā* 'kiszka zrobiona z kaszy i krwi, kaszanka', syn. *kruvinė*), 'koloru krwi', *pakraujaĩ* m.pl. 'krew zmieszana ze śliną i flegmą' (*Jis džiovininkas, spjauto pakraujaĩs* 'On gruźlik, wypluwa p.'). — Cps. z *krauja-* a. *krau-* w funkcji I członu: *kraujagerỹs* a. *kraugerỹs* 'krwio pijca, krwiożerca' (por. *gérti*), *kraujāgyslē* 'naczynie krwionośne' (por. *gýsla*), *kraujalaidys*: *taurelē kraujalaidžio* SD «bańka barwierska», *kraujaleidỹs* 'kto puszcza krew; marny lekarz, konował', por. *léisti* ($\Rightarrow$ n.m. *Kraujalėidžiaĩ*, *Krauleidžiaĩ*, $\Rightarrow$ *Krauleidžiškē*), *kraujasiurbỹs* ob. *kraūsurba*, *krausurbỹs* 'kwio pijca, wampir' (por. *siurbti*), *kraujātryda* 'krwawa biegunka' (por. *triesti*), *kraujāžolē* (zob.), *virkrauja* 'kobieta o cechach męskich' (por. *výras*, *výrmergē*). Człon początkowy *kraujo-*: *kraujogēda* stlit. 'kazirodztwo' (por. *gēda* 'wstydy, hańba'; kalka z nwn. *Blutschande* f.), *kraujoliejys* SD «krwie rozlewca», syn. *kraujo*

³⁴² Ostatnio Yamazaki (JIES 37, 2009, 446) wywodzi *kraūjas* wprost z pie. **krouḥ₂-jo-*, przy czym brak spodziewanego akutu tłumaczy efektem de Saussure'a. Z uwagi na specyfikę pralitewskich zmian, które ukształtowały *kraūjas*, wywód taki nie wydaje się poprawny.

ižlējējas (por. *lieti*), *kraujómaiša* ‘kazirodztwo’ (dosł. ‘mieszanie krwi’, por. *maišyti*), *kraujóplūdis* ‘krwotok’ (por. *plūsti*). Vb. denom. *kraujóti* ‘krwawić’ (⇒ *kraujótas* ‘zakrwawiony’). — SZ-V *kruv-: krūvinas* (zob.). — Odpowiednik łot. †*kraujš* nie jest zaświadczony. Zamiast tego mamy *kreve* ‘zakrzepła krew, strup’, o budowie wskazującej na substantywizację przymiotnika **krau-iġā* ‘z krwi, krwawy’³⁴³.

krauklīs, -io 4 p.a. gw. ‘kruk, *Corvus corax*’ — nomen agentis na -lys od czas. *kraũkti*, -iũ, -iaũ ‘krakać’ (por. *kurklīs* ⇐ *kuĩkti*; *kryklē* ⇐ *krỹkti*). Osnowa *krau-k-* pochodzi od powtórzonego wykrz. **krau-krau* o krakaniu (por. *kaũkti* ⇐ *kau-kau*; *kiaũkti* ⇐ *kiau-kiau*). Zob. też *kraũktis*. Osnowę *krau-k-* można typologicznie przyrównać do słów. *kruk-*, por. stpol. *krukać* ‘wydawać głos – o niektórych zwierzętach’, od czego rzecz. *kruk* ‘*Corvus corax*’. Por. LEW 290, REW I, 670, Borys 264. Podobieństwo do gr. κραυγή ‘krzyk, wołanie, wrzask’, κραυγάζω m.in. ‘krakać’ i stisl. *hrauokr* ‘sea-raven’ (Beekes 2010, 773) jest raczej przypadkowe. W jęz. literackim nazwą ‘kruka’ jest *kranklīs* (zob.).

krauktis, *kraukiasi*, *kraukēsi* b.z.a. gw. ‘sterczeć, wystawać na zewnątrz, np. o żebrach’ (*Tavo karšinėiaus kaulai jau kraukias ir išsikraukę kraukso*), *krauksóti* ts., też ‘o dzieciach: gapić się’ — od osnowy *krau-k-* z powtórzonego wykrz. **krau-krau* o sterczeniu (por. *krauklīs*). Nomina: *kráuklas* ‘żebro’, pl. *kráuklai* 1 p.a. lub *krauklaĩ* 3 p.a. ‘kości, kościec, szkielet człowieka a. zwierzęcia’, przen. ‘obwódzie węża’, też ‘grudy na drodze; kry lodu spiętrzone na rzece; grubsze paździerz lnu a. konopi’.

kraulaĩ, -ũ 4 p.a., *kráulai*, -ų 1 p.a. m.pl. ‘rzeczy niepotrzebne, zawadzające, graty, rupiecie; bagaże podróżnych’ (war. palatalizowany: *kriáulai* m.pl. ‘graty’) — dewerbalny drw. z suf. -la- od *kráuti* ‘składać’, pierwotnie może przymiotnikowy: adi.vb. ‘odłożony na bok’. Paralele: *pjaũlas*, *pjáulas* i *pjaulaĩ*, *siũlas*, *tũlas*. — Drw. *krauliniaĩ* m.pl. ‘graty, manatki przewożone podczas przeprowadzki’, *kraulys* ‘stodoła, gumno’ (*Kraulys tai menkas buvo, tik daug jam sukrauta* ‘Stodoła była marna, tyle że sporo w niej [zboża] naskładano’). — Vb. denom. 1. *kráulioti* (zob.), 2. *kraũlyti*, -iju, -ijau ‘składać pieniądze, oszczędzać; sprzątać ze stołu; ładować, wyładowywać’ (war. *kraũlinti*), *kráuloti*, -ju, -jau ‘ładować, pakować’, *apkráuloti* ‘obłożyć czym’, refl. *kráulotis* ‘przeprowadzać się’.

kráulioti, *kráulioju*, *kráuliojau* ‘składać, sprzątać (ze stołu); ładować i przenosić z miejsca na miejsce, przeprowadzać’ (war. *kraulióti*, też *kriáulioti*, *kriáuloti*). Pod względem synchronicznym jest to iterativum z neosuf. -lio- od *kráuti* (zob.). Z tymże formantem: *gaulióti* ⇐ *gáuti*; *délióti* ⇐ *dėti*; *duolióti* ⇐ *dúoti*. Natomiast z etymologicznego punktu widzenia *kráulioti* jest vb. denominativum z neosuf. -io- od *kraulaĩ*, *kráulai* a. *kriáulai* ‘graty, rupiecie’ (zob.).

kraũpti, *kraupiũ*, *kraupiaũ* gw. ‘wzbudzać w kim strach, straszyć kogo’, *pakraũpti* ‘postraszyć; zbesztać, złać, ukarać’, refl. *susikraũpti* ‘skulić się z zimna’ — prawdopodobnie pdg. quasiprymarny, zbudowany na prs. *kraupiũ*, kiedyś należącym do iter. **kraupyti* ⇐ *krũpti* (zob.). Paralele: *klaũpti*, *praũsti*, *raũpti*. — Drw. *kraupis* 1. ‘straszny, budzący grozę, przeraźliwy (np. krzyk); bojaźliwy, lękliwy, płochliwy’, 2. ‘kruchy’, 3.

³⁴³ Łotewski jest jedynym językiem grupy bałto-słowiańskiej, który przechował ślad pie. nazwy ‘krew’, formalnie nie związanej z ‘krwistym mięsem’. Jest to *asinis* f.pl. ‘krew’ (gw. *asiņi* m. pl.), gen. pl. *asiņu*, rzadziej w liczbie pojedynczej: *asins* f. lub *asnis* m. ‘krew’. Z wtórnym *a-* (neutralizacja pb. samogłosek **e-* i **a-* w nagłosie) stanowi ono przekształcenie starszego **esni-*, tematu na *-(n)i-*. Ten ostatni zastąpił heteroklityczną osnowę pie. neutrum **h₁esh₂-r* ‘krew’, gen.sg. **h₁sh₂-én-s* lub **h₁sh₂-n-ós*. Por. het. *ēšhar* / *išhan-*, wed. *ásr-* / *asn-* (nom. *ásrk*, gen. *asnáh*, instr. *asná*); gr. *ἔαρ*, *ἔαρος* n. ‘krew; sok’, w złożeniu też *εἶαρ*: *εἰαροπότης, αἰμοπότης* Hes. ‘ssący krew, krwio pijca’; toch. A *ysār* ‘krew’, toch. B *yasar* ts. Por. IEW 343, Puhvel, HED I-II, 312 n., EWAIA I, 149, Kloekhorst 256 n., EIEC 71, ALEW 521.

‘surowy, ostry (klimat), przenikliwy (wiatr)’, 4. ‘ospowaty, dziobaty (o twarzy)’, SD *kraupus* «chropawy; dołkowaty» (syn. *dubus, duobētas*), *kraupulys* ‘dreszcz’. Vb. denom. *kraupauti* MOP ‘lękać się’ (PAŽ 202). — Odpowiedniki łotewskie: *kraūps* ‘nierówny, szorstki’, *kraupis* ob. *kraūpis* ‘świerzb, świerzb koński, parch’, *kraupa* ‘świerzb; strup; brodawka; nierówność na powierzchni kartofla’, *kraupes* f.pl. ‘zmarszczki’, *kraūpis* ‘ropucha’ (syn. *krupis*); vb. denom. *kraūpēt, -ēju* ‘pokrywać się strupami, świerzbem’, *kraūpt* ‘o skórze: stawać się szorstką, chropowatą, pierzchnąć’. Bez ustalonej etymologii. Zob. LEW 291, gdzie wzmianka o mało prawdopodobnym związku z polskim przym. *okropny* (Borys 388 łączy *okropny* z czas. *okropić* ‘spryskać, pokropić’). ALEW 521 za główny refleks uważa adi. *kraupūs* i opisuje go jako «eine τομός-Bildung aus der Wortfamilie von lit. *krūpti...*»; natomiast czas. *(pa)kraūpti* pozostawia bez komentarza. — SZ *krup-*: *krūpti* (zob.). — WSZ *krūp-*: *krūpti* (zob.).

krāustyti, *krāustau*, *krāusciau* 1. ‘układać, składać, rozkładać, przekładać’, 2. ‘przenosić, przeprowadzać do nowego mieszkania’, 3. ‘uprzątać, zabierać co niepotrzebne; sprzątać/zdejmować ze stołu’, 4. ‘kraść’, 5. ‘wypróżniać się, fajdać, paskudzić’ — frequentativum na -sty- od *krāuti* (zob.). Odpowiednik łot. *kraūstīt* ‘ładować, pakować’, młodsze *kraūstīt*. Paralele: *džiāustyti* ⇐ *džiāuti*; *kāustyti* ⇐ *kāuti*; *pjāustyti* ⇐ *pjāuti*. Cps. *apkrāustyti* ‘okładać czym; przeszukać; okraść’, *atkrāustyti* ‘zrobić wolne miejsce’, *īkrāustyti* ‘załadować, wpakować gdzie; osiedlić kogo’, *išķrāustyti* ‘wyładować, opróżnić; wysiedlić’ (war. sonoryzowany: *išgrāustyti* ‘wydobywać (kamienie), wynosić rzeczy (z chałupy na dwór)’). Refl. *krāustytis* ‘układać się; przenosić się z miejsca na miejsce’, *īsikrāustyti* ‘wnieść się, wprowadzić się do nowego mieszkania; wleźć, wepchnąć się’ (*īsikrāustau* SD «wprowadzam się»), *išķrāustyti* ‘wyprowadzić się’, *ušķrāustyti* *añt aūkšto* ‘wleźć, wgramolić się na strych’. — Neoosn. *krausty-*: *išķrāustymas* ‘wysiedlenie’, *kraustynēs* f.pl. ‘przeprowadzka’, SD *vežimas prikraustytinis* «woz skarbný» [‘pakowny wóz podróży, najczęściej czterokonny’]. — Neoosn. *kraust-*: *kraustinėti* ‘składać, układać; kraść; o gęsiach: czyścić pióra’. Postverbalne nomina: *kraustà* ‘zapłata za przeprowadzkę’, *kraūstas* ‘ruchomości, rupiecie, pakunki, manatki do przewiezienia, do przeprowadzenia’ (w ŽD 324 niemożliwy wywód wprost od *krāuti*; zob. uwagę s.v. *lāikštē*), *kraustēnē* ‘przeprowadzanie się z miejsca na miejsce’, *kraustūkas* ‘kto często się przeprowadza’, *kraustulys* a. *kraustuliai* ‘różne rzeczy drobne do przewiezienia, graty, rupiecie’, *kraūstē* c. ‘(o kimś niespokojnym) kto wciąż rzeczy przekłada, przenosi’. Por. łot. *kraust-*: *krausts*, *krāusts* a. *grāusts* ‘ciężar, balast’.

kraušyti, *kraušaũ*, *kraušiaũ* gw. ‘miać, wyżywać; bić, uderzać; popychać, tarmosić; gnieść, tratować; krzywdzić (dziecko)’. Šlapelis 186: ‘gruchotać, kruszyć’. Refl. *kraušytis* ‘pchać się, tłoczyć się’. Dwuznaczne: albo iteratyw z suf. -y- i SO *krauš-* ⇐ *kruš-* (por. *krūšti* m.in. ‘drobić, ucierać’) albo też kauzatyw na SO *krauš-* ⇐ *kriauš-* (por. *kriaūštis* ‘pękać, łamać się’). Odpowiedniki bśl.: łot. *krausīt, -īju* ‘tłuc, otlukiwać ości jęczmienia na klepisku’ (war. *krāusēt, -ēju* ‘ubijać w móżdżku’), scs. *sūkrūšiti, -kruš* ‘zgnieść, skruszyć’, ros. *krušu, krušít*, pol. *kruszę, kruszyć* ‘łamać, rozbijać na drobne kawałki, drobić’; sb. postvb. scs. *ukruxũ* ‘κλάσμα, ułamek, kawałek’, pol. *okruch* (chleba, ciasta, złota) ‘odkruszony kawałek’. Zob. BSW 143, LEW 302. Transponat ie. **krou̯s-ejē* ⇐ **kreu̯s-* ‘uderzać, kruszyć’ (LIV² 371). Por. gr. κρούω (**krou̯s-*) ‘uderzać, uderzać (w struny), pukać (do drzwi), uderzać jedno o drugie, klaskać, tupać (w tańcu)’, κρούσις, -εως f. ‘uderzenie, zderzenie’, κρουστικός ‘trykający – o baranie’ (GEW II, 27n., Beekes 2010, 785n.). Zmiana *(au̯)s > lit. (*au̯*)š jak np. w *aušrà* (zob. Stang 1966, 97). — Oboczny SO *kriauš-* (z r’ jak w SE *kriaūštis*): *kriaušyti* ‘kłuć rogami, gnieść, kruszyć, rozdeptywać, popychać’, refl. *kriaušytis* ‘pchać się, tłoczyć się’. Zob. też *kriaušas*.

kráuti, *kráunu* (war. *kráuju*), *króviau* (war. *kráujau*) 1. 'kłaść jedno na drugie, składać w jednym miejscu, składać na kupę, układać, nakładać', 2. 'pakować', 3. 'ładować', 4. 'gromadzić (dobra, majątek)', 5. 'wić gniazdo', 6. 'wypuszczać pąki, tworzyć zawiązki kwiatów', 7. 'stawiać piec z kamieni' (*Puodžius puodus suka, krōšnius krosnis krauna* 'Garniarz lepi [dosł. kręci] garnki, zdun stawia piece'). Cps. *atkráuti* 'uprzątnąć, usunąć', *inkrauju* SD «nakładam czego» (syn. *indemi*), *iškrauju* SD «wykładam co rękoma», *pakráuti* m.in. 'obłożyć czym z wierzchu; załadować piec drewnem', *užkrauju* SD «nakładam na co» (syn. *uždemi*), refl. *apsikráuti* stlit. 'ozdobić się czym', *susikráuti* 'spakować sobie; uwić sobie gniazdo; sformować się – o pąkach, listkach'. Odpowiednik łot. *kraũju* a. *kraũnu*, *kraũvu*, *kraũt* 'rzuczać, składać na kupę, gromadzić, ładować' skłania do przypuszczenia, że nagłos *kr-* pojawił się w lit. czasowniku wtórnie, mianowicie w następstwie dysymilacji **kriāju* > *kráuju*, por. *gāju* s.v. *gauti* (tam też inne paralele). W gwarach lit. spotyka się jeszcze war. *kriáuti* (LD § 173). Dalej godny uwagi jest fakt, że palatalizowany nagłos *kr'-* ukazuje się w nominach utworzonych inaczej niż z udziałem *-i-*. Por. 1° *kriáuklas* m.in. 'skorupa (orzecha, owada, raka, żółwia), łuska, łupina; muszla, koncha; szkielet; gruda zeschłego lub zmarzłego błota' z **kriāu-tlo-*, znac. etym. 'przykrycie, pokrywa' (war. *kriauklē* 'koncha, muszla; suchar', *kriauklē marių* SD «purpura, morski żółw»; w użyciu przenośnym *kriauklē* to 'zlew, umywalka'), 2° *kriáutē* a. *kriáutis*, *-ies* f. 'miejsce w kominie przeznaczone do suszenia, wędzenia mięsa; strych, pomieszczenie między sufitem a dachem', 3° *kriáutis*, *-ies* c. 'wysoki, wychudły człowiek a. zwierzę' (*Išsenka žmogaus kūnas ir tampa kaip kriáutis* JU), 4° *kriáutys* pl. 'kościec, szkielet, kościotrup' (war. suf. *kriáuklas*), 5° *kriáutinē* 'bród wymoszczony rzuconymi na dno kamieniami', 6° *kriáuloti* (zob. *kráulioti*), 7° *kriáunos* (zob.). Rekonstrukcja: pbsł. **kriāu-C* z pie. **kreuH-* 'rzuczać na kupę, gromadzić, okrywać' (LIV² 371, BSW 140, LEW 291, ALEW 521n.). — SO *kráu-C* < **krāu-C* < **krouH-C*: *kraudinėti* LZŽ, ZTŽ 'nakładać, ładować', *kráustyti* (zob.), *kraulaĩ* (zob.), *kráutuvė* (zob.). — SO *krav-V* < **krouH-V*: zob. *krav-*. — WSO *krov-V* < **krāu-V*: *króviau* (prt.), drw. zestawiono s.v. *krov-*. — Antekonsonantyczny SZ **krū-C* < **kruH-C*: stpr. *krūt* 'padać, fallen', łot. *krūtiēs*, *krūjuōs*, *kruvuōs* 'narzucać się komu', nowsze *krujuos* a. *krūjuos*, *kruītiēs* (nowy infinitivus oparty na formie prs.) 'narzucać się komu; targnąć się na kogo, dobrać się komu do skóry; usiłować postąpić naprzód', od tego intens. *kruistītiēs* 'czynić coś niedozwolonego' (zam. **krū-stī-*, por. wtórne *ui* w lit. *buitis*). — Nawiązanie słowiańskie: scs. *kryti*, *kryjō* 'okrywać, chować', *ukryti* 'ukryć, schować' (por. Vaillant III, 282, z paralelami). Scs. *kryti* tak się ma do lit. *kráuti* jak scs. *myti* 'myć' do łot. *maūt* (zob. *māudyti*) i scs. *ryti* 'ryć' do lit. *ráuti*, łot. *raūt*. Nomina: *krūmas* (zob.), *krūsns* (zob.), *krūtis* (zob.), *krūtis* (zob.). — Antewokaliczny SZ **kruH-V* wydaje bałtyckie *kruv-V* w warunkach hiatu laryngalnego: łot. *kruva* 'kupa' (*malkas kruva* 'kupa drewna'), 'pagórek, wzniesienie', < **kruH-eh₂-*, zob. HL 66n. Do tego war. *kruva*, z *r* przeniesionym ze SE *kraūt*. Dalej por. łot. *kruvesis*, które oprócz 'der Höcker' (por. *kruva*) oznacza też 'ścięte mrozem błoto na drodze, polu; nierówność na drodze'. — Allomorf *kruv-V* ukazuje się również w słowiańskim, por. scs. *pokrūvati* 'pokrywać, zakrywać' < **kruH-eh₂-*, *nepokrūvenū* 'niepokryty', *pikrūvenije* 'przykrycie, osłona', *sūkrūveno* adv. 'skrycie, potajemnie'. — WSZ-V *krūv-*: *krūvā* (zob., tam też o scs. *pokryvati*).

kráutuvė 1 p.a. 'sklep, miejsce sprzedaży pewnych towarów' (neol.), dawniej też 'magazyn' i 'muzeum' — dewerbalna formacja na *-tuv-* od *kráuti* 'składać coś w jednym miejscu'. Znac. etym. 'miejsce do składania towarów, skład, magazyn'. Por. pol. przest. *skład* ⇐ *składać* w wyrażeniach *skład apteczny*, *skład wódek*, *skład mydła*; ros. *magazín* 'sklep'. War. akc. *kráutuvė* 2 p.a., *kráutuvė* 3 p.a. Też m. *kráutuvās* 'ładunek; zboże złożone w gumnie; miejsce do składania czego'. Por. ŽD 594, 599, 600n., LEW 292. — Drw. *kráutuvininkas* a. *kráutūvininkas* 'właściciel sklepu, sklepikarz; sprzedawca w sklepie', war.

kontrahowany: *kráutninkas*.

krav-, derywaty z antewokalicznym allomorfem st. o, *krau-V- ⇐ *krou-V por. scs. *kryti*, *kryjō* ‘okrywać, chować’ (zob. HL 66n.). Por. *įkravà* ‘waliza’, *inkravùs* ‘pojemny, pakowny, wiele mieszczący (wóz, sanie, skrzynia, stodoła)’, drw. wsteczny deprefigowany: *kravùs* (por. *sántaika* ⇒ *taikà*); *kravóti* a. *kràvoti* ‘pakować, ładować’ (vb. denom. od *krava ‘pakowanie’), *pakravà* ‘miejsce w stodole do składania siana a. słomy, odryna; piętro w stodole do składania zboża’ (⇐ *pakráuti* ‘nałożyć, naładować’), *pakrãvai* (zob.), *pérkravinėti* ‘(wóz) przeładować, przeciążyć’, *priekrava*, żm. *prýkrava* ‘kupka (siana) złożona obok dużej kopy; miejsce pod okapem dachu’. Por. jeszcze *kravažai* m.pl. ‘rzeczy przewożone podczas przeprowadzki, ładunki’ (< *krau-važ-?). Nawiązania łotewskie: *krava* ‘kupa, stos’, też ‘brzeg’ (*kràuja*, *kraûja* ‘stromy brzeg rzeki’, war. m. *kràujš*), *kravata* ‘kupa’, *kravažas* f.pl. ‘graty, rupiecie’ (ME II, 264), *atkřava* ‘stos starych, bezwartościowych, niepotrzebnych rzeczy’, *kravis* ‘parów, wawóz’; *pārkravāt* ‘przekładać z miejsca na miejsce, szukać przewracając’, *pārkravāties* ‘przenosić się, przeprowadzać się’. — Nawiązanie słowiańskie: scs. *krovŭ* ‘dach, przykrycie; namiot, szałas, mieszkanie; miejsce ukryte, kryjówka; ochrona, obrona’, scs. *pokrovŭ* ‘przykrycie, dach; ochrona, obrona’, sch. *pòkrov* ‘całun; powłoka śnieżna’, ros. *pokróv* ‘zasłona, osłona; obrona, ochrona; naskórek’, stpol. *pokrow* ‘pokrycie, okrycie; pokrywka, przykrywka naczyń’. Por. BSW 140, REW I, 665, Borys 458, HL 67n., Derksen 2008, 250 (tu zaskakujący wywód scs. *krovŭ* z pbsł. *krou(?)um). Osobno zob. *krov-*.

kredà 2 p.a., gen.sg. *krēdos* ‘w chrystianizmie: wyznanie wiary (zbiór artykułów wiary ułożonych w całość zaczynającą się od słowa ‘Wierzę’, łac. *Crēdō*): *kaip visi kredoje išpažįstame* DP 573₂₀ ‘jak wszyscy wyznajemy w Kredzie’; *kaipo Credoy visi tikim* PK 172₂₅ ‘gdzie go w Kredzie wyznawamy’ — zapoż. z pol. *Kredo*, *Credo* n. ⇐ łac. *crēdō* ‘wierzę’. Brak w LEW i ALEW.

kregėti, *kregù* (war. *kregiù*), *kregėjau* 1. ‘ciężko oddychać, charczeć, rżęzić’, 2. ‘o świni: kwiczeć’ (*Kiaulės kregia*), 3. ‘o sroce: skrzeczeć’. Z innym sufiksem: *kregiūti* a. *kriagiūti* ‘ciężko dyszeć, charczeć; mocno kaszleć; z trudem iść (o starcu, o chorym)’ — jest to udźwięczniony wariant do *kreėti* (zob.) ⇐ *kre-k-*, od wykrz. *kre-kre*. Wtórny wykrz. *krēkt* o chrzankaniu świni, o odgłosie kaszlu, szlochu, ⇒ *kreksėti* ‘chrząkać, pochrząkiwać – o sytej świni; skrzeczeć – o sroce; niegłośnie kaszleć; chichotać’. — Drw. *krēgas* a. *kriāgas* ‘zadyszka, astma’ (war. f. *kregà*) ⇒ *kregiūti* a. *kriagiūti* ‘ciężko oddychać, charczeć; mocno kaszleć’. Tu pewnie też *krāgas* ‘ptak perkoz, Pediceps’.

kregždē 4 p.a. ‘jaskółka, Hirundo’, *kregždē urvinē* ‘jaskółka brzegówka, Riparia riparia’, SD *kregždē urvinē*, *urvosa gyvenunti* «grzebielucha», *kregždē mūrīnē* ‘jerzyk, Cypselus apus’. War. *krēgždē*, *kregždys*; z s-mobile: *skregždē* (*strēgždē*, *strāgždē* LzŽ), *skreždē*, *skrāždē* (syn. *skraidē*, *skraiždē* ZTŽ) — rzeczownik postwerbalny od dźwiękonaśladowczego czas. *kregždėti* ‘skrzeczeć, pokastywać, zgrzytać’ (zob.). Paralela: *plēgždē*, *plegždē* ‘ryba krap’ ⇐ *plegždėti* < *plekš-dē-, derywat od wykrz. *plēkš*, *plēkšt*. — War. *kriūgždas* a. *kriūgžda* ‘jaskółka brzegówka’ ⇐ *kriugždėti* ‘trzeszczeć, skrzypieć’. Obocznik z bezdźwięczną zbitką -kšt-: *krykštē*, *krỹkštē* gw. ‘jaskółka, Hirundo rustica’. Ważne, że jest dla niego nawiązanie w stpr. *krixtieno* Ev ‘jaskółka, Ertswale [Erdschwalbe, Uferschwalbe]’, < *krīkst-in- lub *krikst-in- (por. niżej litewskie drw. z suf. -in-/in-). Do tego n.w. *Krixteyn* (AON 73, 233), por. lit. *Krikštinė*. Zob. Endzelīns 1943, 197, Toporov IV, 188 i Mažiulis, PKEŽ 2, 275n. (sprowadza do vb. *krỹkšti* ‘o ptakach: krzyczeć’)³⁴⁴. — Drw.

³⁴⁴ Trautmann 1910, 363 zapytywał, czy nie należałoby poprawić hapaksu *krixtieno* na *krexdingo, co miałoby nawiązanie w lit. *kregždingà* ‘jaskółka’

krēgždinas ‘samiec jaskółki’, *kregždýnas* ‘pisklę jaskółki, jaskółczę’, *kregždīnē* a. *kregždīnē* bot. ‘jaskółcze ziele, Chelidonium’ (już w SD <krekždine>, o czym brak wzmianki w LKŽ VI, 491), *kregždingā* ‘jaskółka’ (por. *blezdingā*), *kregždūnē* bot. ‘ciemieżyk białokwiatowy, Vincetoxicum officinale’. Cps. *kregždāžolē* bot. ‘ciemieżyk’ (por. *žolē*). — Nazw. *Krēgždē*, *Kredždē*, *Krēgždis*, *Kregždys*. N.rz. *Krēgždē*, *Kregždañtē*, cps. *Krēgždupē*, *Krēgždupis* (dosł. ‘Jaskółcza’). Z osnową *Krikšt-* zam. **Krykšt-* (por. wyżej *krykštē*): n.rz. *Krikštupē* (‘Jaskółcza’), n. błota *Krikštīnē* i n. łąki *Krikštīnēs* (Vanagas 166 łączy to wszystko z wyrazem *krikštas* ‘chrzest’, co nieprawdopodobne).

krēgždēs, -*džiū* 4 p.a. f.pl. gw. ‘piegi na skórze’. Przenośne użycie wyrazu *kregždē* ‘jaskółka’ (zob.). — Drw. *krēgždenos* f.pl. ‘piegi’ (por. *strāzdenos* ‘piegi’ : *strāzdas* ‘drozd’), ⇒ *kregždenētas* a. *kregždenotas* ‘piegowaty’; *kregždētas* ‘piegowaty’, cps. *kregždziabuŕnis* ‘ktoś piegowaty’ (por. *burnā*).

krēgždēti, *kregždū*, *kregždējau* 1. ‘skrzeczeć (o sroce, kacze)’, 2. ‘pokasływać (o palaczu tytoniu)’, 3. ‘zgrzytać (o kluczu w zamku)’ — z udźwięcznienia w praformie **krekš-dē-ti*, gdzie suf. -*dē-*, dołączony do wykrz. *krēkš(t)* ‘trzask!’, pociągnął za sobą asymilację spółgłosek. Paralele: *kegždēti* od *kēkšt*, *kvegždēti* od *kvēkš* i *girgždēti* od *giŕkš*. — Z innymi sufiksami: *krekšēti* ‘pokaszliwać’, *krēkšyti* ‘kaszeleć’, *krēkštelēti* ‘zachrząść się’. — Sb. postvb. *kregždē* (zob.).

krēgžti, *kregždū*, *kregždaū* gw. ‘o człowieku: starzeć się’ (*Jau pradējau krēgžti: nei darbo padirbu, nei vaikščioti galiu* ‘Już zacząłem się starzeć: ani nie popracuję, ani chodzić nie mogę’) — pdg. zbudowany wokół formy prs. *kregždū*, pochodzącej z sonoryzacji **krekštu*. Ta ostatnia ma budowę **krekš-stu*, ponieważ bazuje na wykrz. *krēkš(t)* ‘trzask!’ (*Važeliukas krēkšt ir sulūžo* ‘Wózek «krekšt» i złamał się’). Obok tego war. *krēkš(t): Dėžikė krēkšt ir parlūžo* ‘Pudełko «krekšt» i pękło’. Zob. jeszcze *kregždēti*. — Tu pewnie też *kregžlē* ‘zamarznięta, grudowata ziemia na drodze’ (*Palyja, paskui sušyla, ir pasidaro kregžlē* ‘Popada, potem przyjdzie mróz i robi się «kregžlē»’), od neoosn. *kregž-* ⇐ *kregž-du*.

kreidā 4 p.a. 1. ‘kreda, biała skała wapienna, odłamek kredy’, SD *kraida* «kreta» (syn. *mielas*), 2. ‘wapno do bielenia ścian chałupy’ (*Kreidū balcinam pirkiū* LzŽ), 3. ‘kawałek kredy do pisania’ (*Su kreidā lentoje rašo*) — zapoż. ze stblr. *krejda*, blr. *krėjda*, -y (⇐ pol. przest. *krejda*, *krajda* ⇐ nwn. *Kreide* f.). Zob. SLA 109, LEW 292; przeoczone w ALEW. War. m. *kreidas* 4 p.a. (Zs 26). — Drw. *kreidingas* ‘kredowy’, SD *kraidingas* [*daug kraidos, mielo turis*] «kretny, krety siła maiący», *kreidinīs pōpierius* ‘papier kredowy’.

kreikšti, *kreikščiū*, *kreikšciaū* (war. *krėikšti*) ‘przetrzasać, przewracać szukając czego; robić nieporządek, bałaganić’, refl. *kreikštis* ‘wzbraniać się, nie zgadzać się, wymigiwać się’; *apkreikšti* a. *pikreikšti* ‘śmiecić, zaśmiecać’. Niejasne: 1° może być przekształcone z *kreikšti* ‘rozsyptywać, słać ściółkę w oborze, stajni’ (por. *krikti* i *kraikyti*), 2° może być derywatem od wykrz. **kreikšt*, por. *kreikš* o uderzaniu kijem o kamień. Paralela: *krỹkšti* ⇐ *krýkšt*. Inaczej LEW 292: ma należeć do rodziny *kriēti* (brak bliższego uzasadnienia); znacz. etym. ‘ausräumen, opróżniać, oczyszczać’.

kreipti, *kreipiū*, *kreipiaū* ‘krzywić, skłaniać, przechylać; popchnąć, skierować (łódź)’, *iškreipti* ‘wykrzywić, zniekształcić, wypaczyć (cudze słowa, myśli)’, *pakreipiu* SD¹ «rozkrzywiam», *pàkreipė gálvą* ‘zwrócił głowę’, refl. *kreiptis*, -*iūsi*, -*iaūsi* ‘chylić się na stronę, zwracać się do kogo’, *išsikreipt* SD «wyboczyć», *išsikreipiu iš kelio* SD «zstępuję z drogi» — czas. quasiprymarny na SP/SE, który został wytworzony ze SZ *krip-* (zob. *kripti*) neoapofonią *i* ⇒ *ei*. Paralele: *grib-* ⇒ *greib-*; *klip-* ⇒ *kleip-* i *krik-* ⇒ *kreik-*. Oboczny SP/SE w gw. *kriēptis* ‘przechylać się na bok’ (Gervėčiai) pochodzi z neoapofonii *krip-* ⇒ *kriep-* (por. *griēbti* ob. *greībti* na miejscu starszego pdg. *greb-/grib-*). Wspólnym mianownikiem

wymienionych alternantów był pwk. *krep-, o czym s.v. *kripti*. Inaczej LEW 292 i ALEW 522, gdzie nie wyklucza się kontynuacji pwk. pie. *kreip- jak w stisl. *hreifā* ‘machać, wywijać’, *hreifī* ‘przegub ręki; pięść’. — Drw. *iškreipimas* ‘wypaczenie (cudzej myśli)’, *išsikreipimas iš kelio* SD «wyboczenie drogi» (syn. *lunkstas*) i «zstępowanie z drogi», *kreipinỹs* gram. ‘zwrot językowy, forma zwracania się do osoby’ (*Kreipinỹs laiško pradžioje* ‘Zwrot [do adresata] na początku listu’), *kreiptas* ‘nieprosty, przechylony, krzywy’, przen. ‘wypaczony, nieprawdziwy, fałszywy’, *kreipūs* ‘skłonny (do złego)’. — Neoapofonia *krip-* ⇒ *kraip-*: *kraipyti* (zob.).

kreisa 1 p.a., *kreiša* gw. ‘wada cielesna a. moralna, brak’, war. suf. *kreisva* — bez pewnej etymologii. Na razie w zakresie etymologii pierwiastkowej można *kreis-* zestawiać z przymiotnikami łot. *krēiss* ‘lewy’ i lit. *kreivas* ‘krzywy’. LEW 203 wymieniał tu lit. *kaĩras* ‘lewy’ jako mniemany refleks **krai-ras*. — Drw. *krėisingas* ‘wadliwy, z wadą, np. o koniu; nieszczerzy, nieuczciwy, niewiarygodny, np. o świadku’. Vb. denom. *krėisinti* ‘psuć’. — Wydaje się, że po zmianie -s- > z- należą tu jeszcze: *kreizavóti* ‘szkalować kogo’, *kreĩzoti*, *kreizóti*, -ju, -jau ‘krzywić, wykrzywiać; nieprosto chodzić’, *sukreĩzoti* ‘nierówno, niedbale złożyć, zwalić na kupę’. War. *greiz-*: *greĩzoti* LZŽ ‘bazgrać pisząc; zaplamić zeszyt’. War. *kreĩž-*: *kreĩžinti* ‘nierówno orać’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *nagrėjzacz* ‘zrobić co niedbale, niechlujnie; napisać niewyraźnie, nieczytelnie’ (PzB 3, 132n.), stąd pol. gw. *nagrejżać* ‘nabazgrać’ (SGP III, 231).

kreisa 4 p.a., też m. *kreišas* 4 p.a. gw. ‘miedza, wąski pas niezoranej ziemi między dwoma sąsiednimi polami uprawnymi’ — zapoż. z nwn. *Kreis* m. m.in. ‘linia, granica’ (brak w GL).

kreistyti, *kreistaũ*, *kreisčiaũ*, zwykle *iškreistyti* ‘roztrząsać, rozkładać do suszenia (np. zboże na piecu)’ — analiza: **kreis-sty-*, prawdopodobnie ze zmiany **krais-sty-*, co było neoapofonicznym causativum na SP/SO *krais-* od SZ *kris-* jak w *kristi* (*krintũ*) ‘padać, upadać, spadać’. Paralele apofoniczne: *raistyti* < **rais-sty-* ⇐ *risti* (*rentũ*); *spaisyti* < **spais-sty-* ⇐ *spisti* (*spintũ*). Wtórne (*r*)ei z (*r*)ai też w *reišyti*, *reizgyti* i *kreĩtis*. — Neoosn. *kreist-*: *kreistėti*, -ju, -jau ‘złościć się na kogo’ (por. akut w syn. *krėitėti*).

kreisvė b.z.a. bot. ‘pępawa, Crepis, rodzaj roślin z rodziny astrowatych: p. zielona, p. błotna. p. różyczkolistna’, *kreisva* 1 p.a. bot. ‘pępawa dachowa, Crepis tectorum’. Z uwagi na nierzadką oboczność dyftongów *ei* i *ie* w bliskoznacznych wyrazach (por. *pleiškas* i *pliėškas*; *reivė* i *rievė*) można tu dołączyć *kriesvės* a. *kriesės* b.z.a. f.pl. ‘obce rośliny zarastające zboże’. Leksem *kreis-/kries-* stoi w izolacji. Niejasne.

kreĩštis, *kreĩšiuosi*, *kreĩšiausi* żm. 1. ‘grozić, zagrażać’ (*Ans kreĩšas muni užmušti* ‘Grozi, że mnie zabije’), 2. ‘zamierzać, mieć zamiar’, 3. ‘zaprzeczać, zapierać się, nie przyznawać się’ (*Ana kreĩšias, kad nekalta, o bus kalta* ‘Ona nie przyznaje się do winy, a będzie winna’). — War. z -ž-: *kreĩžtis* ts. Niezwrotne *kreĩžiu*, *kreĩžti* ‘mówić stanowczo, kategorycznie’ (*Ana kreĩž, kad netekės* JU ‘Ona stanowczo twierdzi, że za mąż nie wyjdzie’). — Brak alternantów †*krieš-*, †*kriš-*. Za to potwierdzono SO *kraiš-*: *kráišytis* ‘bronić się, sprzeciwiać się’. Bez etymologii. Odniesienie do *kriėti* i łot. *krietns* (LEW 292) na wiele się nie zdaje.

krėitėti, *krėitu* (war. *krėičiu*, *krėitėju*), *krėitėjau* ‘być niezadowolonym, złościć się, grozić, zagrażać, szukać zaczepki’ — formacja duratywna na -ė- z neoapofonicznym SP/SE *kreit-* od SZ *krit-* jak w *kritaũ*, formie praeteriti do *krintũ*, *kristi* ‘padać, upadać, spadać’ (*užsikristi* ‘występować przeciwko komu, napadać’). Paralele: *brėizgėti* : *brizgaũ*, *brĩgtzi*; *stėipėti* : *stipaũ*, *stĩpti*; *trėikėti* : *trikaũ*, *trĩkti*. W kwestii metatonii zob. Būga, RR II, 463n.

kreĩvas, -à 4 p.a. 1. ‘krzywy, zatoczyty, skrzywiony, koślawy’, 2. ‘o nierównej

powierzchni, pagórkowaty', 3. przen. 'nieuczciwy, niesprawiedliwy', 4. przen. 'zły, niedobry'. Odpowiednik stpr. *greiwa-* < *kreiva- w cps. *greiwakaulin* ENCH dat.sg. i dat.pl. 'żebro, Rippe' (dosł. 'krzywo-kość', por. lit. *káulas*). Uchodzi za prapokrewne z psł. *krivũ, por. cs. *krivũ* 'zakrzywiony, wygięty; zezowaty, nieprawdy, zły', sch. *krīv*, f. *kríva* 'krzywy', ros. *krivój* 'krzywy, jednooki; fałszywy, niesłuszny', czes. *křivý* 'krzywy, fałszywy; chromy', stpol. *krzywy* 'nieprosty, nieprawdziwy, oszukańczy, niesprawiedliwy, zły', zob. BSW 140n., LEW 203 (s.v. *kaĩras*), ALEW 523. Niewyjaśniony pozostaje brak zmiany podakcentowego *eĩ w lit.-łot. *ie* (†*kriēvas*). Pochodzenie pierwiastka nie jest pewne, wymienia się pie. *(s)krej- 'zataczać koła, szybować w powietrzu' (LIV² 562: tylko bsł.). Beekes 2010, 781 zbliżył ostatnio cs. *krivũ* do gr. κρίος m. 'baran' < *kriH-uo- 'zwierzę o zakrzywionych rogach'. — NB. Obecność neoapofonii *ĩ* > *ei* (np. *gývas* ⇒ *atgéivēti*; *plýšti* ⇒ *pléišti*) skłania do pytania, czy *kreĩvas* nie jest czasem rutenizmem (błr. *kryvŷ* ⇒ lit. **kryvas*), którego wokalizm zmieniła innowacja apofoniczna. Podobna kwestia dotyczy *meilũs* przy *mýlas* (zob.). — Drw. *kreivāzas* 'krzywy przedmiot, krzywe drzewo' (⇒ *kreivazóti* 'nierówno, zygzakiem orać, kreślić, pisać; iść utykając, chyląc się na bok'; war. metatetyczny: *kreizavóti* 'szkalować kogo'), *kreivumà* 'skrzywienie, wykrzywienie', *kreivũmas* 'krzywość', DP 'nieprawość'. Cps. *kreivaākis* 'zezowaty' (por. *akis*), war. kontrahowany: *kriau.ākis*; *kreivabuñnis* 'krzywousty, krzywogęby' (por. *burnà*), *kreivakōjis* 'krzywonogi' (por. *kója*), *kreivalākas* 'kto krzywo chodzi, kuleje' (por. *lēkti*), *kreivalūpis* (zob. *lūpa*), *kreivarēža* c. 'kto orze miedzę, wdziera się w cudzy grunt' (por. *rēžti*). Vb. denom. *kreivinti* 'krzywić, wykrzywiać, wykoślawiać', *kreivóti* 'robić coś krzywo; iść, jechać, orać zygzakiem' (⇒ *kreivōlis* 'mańkut'), *kreivúoti* 'krzywo nosić, wykrzywiać (buty), krzywo robić (tkać, orać); wykolejać się (o dziecku)'. — Wsch.-lit. *kraĩvas* (m.in. SD) nie jest alternantem apofonicznym, lecz wariantem fonetycznym pochodzącym z depalatalizacji *rei* > *rai*. Cps. *kraivākis* 'ktoś zezowaty', SD «krzywo patrzący; rozoki» (por. *akis*), *kraivaburnis* SD «krzywogęby» (por. *burnà*), *kraivanosis* SD «krzywonosy» (por. *nosis*). — N.m. *Kreivóji* 2x, *Kreivénai* 2x (gw. *Kraivénai*), *Kreiviaĩ* 6x, *Kreiviškiai*, cps. *Kreivalaužiai*, *Kreivupė*. N.rz. *Kreĩ.upis* (z dysymilacji **Kreĩupis* < **Kreiv-upis*), n.jez. *Kreĩvežeris*, *Kreĩvažeris* (z **Kreiva-ežeris* przez elizję). NB. Z uwagi na stpr. *greiwakaulin* (zob. wyżej) można tu dodać pruską n.jez. *Greywa*, *Greywo*, która może reflektować **Kreiv-*, dosł. 'Krzywe' (inaczej AON 44, gdzie zbliżenie do łot. *grīva* m.in. 'ujście rzeki'). Zob. też sławizm *krivas*.

krekenà 3 p.a., zwykle pl. *krēkenos*, -ũ 1. 'siara, żółtawobiałe, gęste mleko wydzielające się z gruczołów mlecznych w pierwszych dniach po wydaniu potomstwa, zwł. po ocieleniu się krowy' (*Krekenà yra geltonas tirštas pienas* 'Siara to żółtawe gęste mleko'), 2. 'placek upieczony na siarze' (syn. *pautiēnė*), 3. 'grudka zsiadłego mleka a. zakrzepłej krwi' — dewerbalny derywat z suf. -en- od *krēkti* 'krzepnąć, zsiadać się' lub *kreketi* ts. War. m. *krēkenas* (SD <*krekienas*> «siara, pierwsze mleko»), też pl.t. *krekenai*, *krēkenys*. Odpowiednik łot. *krēķenes* f.pl. 'siara' ⇐ *krecēt* 'zsiadać się'. Paralele: *pjūvenos* ⇐ *pjāuti*; *svīltenos* ⇐ *svīlti* (GJL II, § 304). — N.rz. *Krekenà*, *Krekenāuza*, n. łąki *Krekenỹnė*. — Vb. denom. *sukrekinti* stlit. 'zakrzepnąć'.

kreketi, *kreku* (war. *krekiu*), *krekejau* 1. 'krząkać, chrząkać – o głosie wydawanym przez świnię, zwł. przez karmiącą maciorę', 2. 'o głosie sroki: skrzeczeć', 3. 'śmiać się, chichotać' — czasownik na -ē- od osnowy *kre-k-/krē-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *kre-kre*, *krē-krē* (wtórnie *krēk-t*). War. *kregėti* (zob.). — Z innymi sufiksami: *kreketi* 'śmiać się, chichotać' (refl. *pasikrekėti* 'o świni: pokiernozić się'), *kreknóti* 'kwiczeć, rechtać (o świni), skrzeczeć (o sroce), chichotać', *kreksėti* 'chrząkać (o świni), popłakiwać (o osesku), pokaszliwać; chichotać'. Zob. też *kraksėti*, *kriuksėti* i *kriũkti*.

krėklai, -ų 2 p.a. stlit. 'piersi kobiety', por. *Palaimintos įsčios, kurios tave nešiojo ir*

kreklai, kuriuos tu žindai DP 562²⁰ ‘Błogosławiony żywot, który ciebie nosił, i piersi, którycheś ty pożywał’. Dewerbalny drw. na -la- od *krėkti* ‘krzepnąć, zsiadać się’ (GJL II, § 164). — Forma singularis *krėklas* ‘piers kobieca’ (MŽ, DP) ma odpowiedniki w str. *kraclan* EV ‘Brust’ < *krekl- (por. *ladis* < *led-) i łot. *krēkls* ‘koszula’ (znacz. etym. ‘to, co okrywa piersi’). Zob. LEW 287 (s.v. *krāķē*), ALEW 523.

krėkti, *kreñka*, *krėko* ‘krzepnąć, zsiadać się, ścinać się, m.in. o siarze’, *sukrėkti* ts. Z uwagi na syn. *krėšti* ‘krzepnąć’ < *krek- (zob. *krešėti*) może należeć do serii wyrazów scharakteryzowanych alternacją k/š, por. LEW 293. Zob. syn. *klėkti*, *kleñka*. — Dur. na -ė-: *kreėti*, *krėka*, -ėjo ‘zsiadać się, krzepnąć, ścinać się, zwarzać się’. Odpowiada łot. (sa)*krecēt*, -ėju ‘zsiadać się, ścinać się’, caus. *krecināt* ‘stawiać (mleko) na zsiadłe’ (war. *recināt*). — Nomina: *krekenā* (zob.), *krekesai* m.pl. ‘siara’, *krėkesas* bot. ‘kulnik, Globularia’, *kreķšiai* m.pl. to, co zakrzepło, galareta’, *krėklai* ‘piersi’ (zob.), *kreķūčiai* a. *kreķūčiai* m.pl. ‘skrzep mleka lub krwi; żabi skrzek’, *kreķulai* ‘skrzep’ (syn. *kreķulys*). Por. łot. *krēcumi* m.pl. ‘żabi skrzek’. — Brak wariacji apofonicznej (*krik-, *krak-), wyjąwszy WSE *krėk-*, por. *sānkrėkos* f.pl. ‘skrzep; żabi skrzek’ ⇐ *sukrėkti* (syn. *sānkrāšos*).

krėktis, *krėkiasi*, *krėkėsi* ‘o świniach: odczuwać popęd płciowy i go zaspakajać, szukać knura, hukać się’, *apsikrėkti* a. *pasikrėkti* ‘o świni: zapłodnić się’ (*Mūs kiaulė apsikrėkė su kaimyno meitėliu* ‘Nasza świnia pokiernozila się z knurem sąsiada’. *Bus pasikrėkus, kad jau tekių nebeieško* ‘Chyba jest zaspokojona, skoro się już nie huka’) — czasownik o onomatopeicznej podstawie *kre-k-/krė-k-*, o czym s.v. *kreėti*. Caus. *krėkinti* ‘o knurze: zapłodnić świnie’.

krėkvos ob. *krėklos*, -ų 2 p.a. f.pl. gw. ‘krokwie, pochyłe belki w wiązaniu dachowym podtrzymujące jego pokrycie’, też *krėklės*. Wypadki zastępstwa spółgłoski v przez l³⁴⁵ zalecają uznać za podstawowe *krėkvos*, nie *krėklos*. Prawdopodobnie chodzi o pożyczkę białoruską *krakvos ⇐ błr. *krókvy*, w której a z jakiegoś powodu zmieniło się w e (por. GJL II, § 164, przypis). Powtórną, młodszą pożyczką jest tu *krōkvos* (*krōchvos*) ZTŽ ⇐ błr. *krókvy*. — Warianty rodzaju męskiego: *krėkvai* i *kreķlai*. Wstecznym derywatem są *krėkai* ‘krokwie’ (*Jų tvartas su septyniais krėkais* ‘Ich obora ma siedem krokwi’), por. *prėslas* ⇒ *prėsas*; *ūblas* ⇒ *ūbas*. Natomiast *krakai* ‘krokwie’ można wywodzić z *kraklai, *krakvai (z oczekiwana samogłoską a). Niewykluczone, że tutaj też łot. *kracis* ‘konstrukcja z żerdzi do suszenia snopów na polu’ (war. *kradzis*), jak też *krakis* ‘kobylice, kozły; stojak do suszenia; ławka; rogi na szczycie dachu’ (ME II, 256n. łączył raczej ze śrdn. *krack* ‘Unterholz’).

kremlīs 4 p.a. 1. ‘grzyb w ogóle’ (*Kremliai greitai auga, bet esti neilgai* ‘Grzyby szybko rosną, ale trwają krótko’), 2. bot. ‘pieprznik jadalny, kurka, Cantharellus cibarius’ — łotewskie odpowiedniki *krembles* ‘grzyb’ obok *kremeles* ‘mleczajowiec biel, Agaricus piperatus’ (*kremelde* ‘pieczarka łąkowa, Agaricus campestris’) przemawiają za litewską praformą *krem-l-, gdzie styk dwu sonorantów został zdysymilowany przez wsunięcie obstruentu b. Z kolei możliwy związek z przymiotnikiem łot. *kremīgs* ‘twardy’ pozwala – za ME II, 279 – założyć znacz. etym. ‘gatunek twardych grzybów’. Zob. też LEW 293. — Drw. *kremlīēnė* ‘zupa grzybowa’. Vb. denom. *kremliauti* ‘zbierać grzyby; zbierać kurki’.

kremlūj 3, 4 p.a., gen.sg. *krėmenio* wsch.-lit. ‘krzemień, Silex’ (LzŽ) — zapoż. ze stbłr. *kremlenʹ*, błr. *krėmenʹ*, -nju, z dostosowaniem fleksji do rodzimego typu *akmlūj*, *ākmenio* ‘kamień’. Brak w LKŽ i LEW. — War. *kramenys* ‘krzemień’ wzoruje się na *akmenys* gw. ‘kamień’. Zob. też *grėmenis*, *grėmešis* i *tītūnagas*.

³⁴⁵ Por. *pastōlai* < *pastōvai* [‘krokwie; krosna’], *birkolas* ob. *birkavas*; *atlaša* < *atvaša*; *klajā* < *kvajā*. Paralelę jest tu ros. gw. *krókly* ⇐ *krókvy* f.pl. ‘krokwie’ (SRNG) oraz błr. gw. *krókla* ‘drąg u studni z żurawiem’ (ĖSBM 5, 116).

kremzlē 4 p.a. ‘chrząstka w ciele (w nosie, uchu, stawie), rodzaj tkanki łącznej’ (war. *kremslē*). SD <krimzlē> «chrząstka». Z uwagi na izolowany charakter osnowy *kremz-/krems-* trzeba *kremzlē* i *kremslē* oznaczyć jako warianty zmienione odpowiednio z *kramzlē* i *kramslē* ts. Por. *e* z *a* w *krēsē* < *krāsē*; *krētilas* < *krātilas*. Grupa *mzl* wtórna, pochodzi z sonoryzacji *m-s-l* (por. *druñzlēs* z **drumslēs*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kramzlá* ‘chrząstka’, drw. *kramzljaváty* ‘kościsty’ (PzB 2, 514). — Analiza: *krams-lē* lub **krams-slē* – dewerbalny drw. od neopwk. *krams-*, por. *kramsėti*, *krámsi* m.in. ‘wydawać chrzęst, chrzęścić, np. o stawach’. Znacz. etym. ‘to, co chrzęści’. Paralela: pol. *chrząstka* ⇐ *chrzęścić* (Boryś 70). Podobnie tłumaczy się war. *krimzlē* ob. *krimslē* ‘chrząstka’ ⇐ *krimsėti* (zob. *krimsti*). — Wtórne *e* ukazuje się również w odpowiedniku stpr. **gremse*, pis. <*gremse*> EV ‘chrząstka w nosie, Nasezule [Nasensäule, Nasenbein]’, czyt. [gremzlə]. Udźwięcznienie **kr-* w *gr-* jak w lit. *kriėti* > *griėti*; *krytis* > *grytis*.

krēnà 4 p.a. ‘stężała warstwa jakiejś płynnej masy, kożuch na powierzchni kisnącego lub gotowanego płynu, kożuch na mleku’. Według LEW 293 ma pochodzić z kontrahowania formy **krejenà*, będącej drw. na *-ena* od neopwk. *krej-* jak w prs. *krejū* ‘łowię w płynie’ : łot. *kreju* ‘zgarniam śmietankę z mleka’ (zob. *kriėti*). Por. łot. *kriēns*, *kriena* ‘ein dünnes Häutchen auf Speisen’ (ME II, 284) oraz lit. *grēnėlė* s.v. *griėti*. Rzadki war. *kriena* b.z.a. (Miežinis) może być letonizmem. Sufiksem *-en-* tworzy się m.in. nazwy ‘skóry zdartej z jakiegoś zwierzęcia’, np. *galvenà*, *lapenà*, *meškenà* (por. GJL II, § 305). — Vb. denom. *krēnētis* ‘pokryć się kożuchem (o gotowanej kaszy)’, *krēnūoti* ts.

krenėti, *krēna*, *krenėjo* gw. 1. ‘trzeszczeć (o drzewie, belce), wydawać chrzęst, chrząsać’, 2. ‘charczeć, rzezić’, 3. *iškrenėti* ‘wymrzeć’ (*Visi vaikai pačiam jaunume iškrenėjo, vienus tėvus palikę* ‘Wszystkie dzieci pomarły za młodu, pozostawiając rodziców samych’) — czasownik pochodzenia dźwiękonaśladowczego, podobnie jak *kreñkšti*, *kriōkti*, *kriunėti*, *kriūkti*. Z innymi sufiksami: *krēnyti*, *-iju*, *-ijau* ‘łamać’ (war. *nukrēninti* ‘złamać, powalić drzewo’), *atkrēnyti* ‘zbić, złoić skórę’. War. wzdłużony *krēn-*: *krēnūoti* ‘ciężko kaszleć’. Drw. *krēnius* ‘cherlak’. — SO *kran-*: *kranėti*, *kranėja* (war. *krāni*), *kranėjo* ‘starzec się, niedołążnieć’ (znacz. etym. ‘oddychać z wysiłkiem, rzezić’), ⇒ *nukranėjęs sėnis* ‘zniedołążniały starzec’; *kranūoti* ‘ciężko kaszleć’, ⇒ *kranuliaĩ* m.pl. ‘wypluta flegma’.

krenglīs, *-io* 4 p.a. ‘jabłko adamowe, wystająca część krtani u mężczyzn’ — zapewne z **krenklys* przez udźwięcznienie. Formacja utworzona sufiksem *-lys* od wykrz. **krenk*, od czego też czas. *kreñkti* ‘krakać; kwiczeć’. Por. zmianę *nkl* > *ngl* w *vórtinglė*. Zob. też LEW 293.

kreñkšti, *krenkštù* (**krenkš-stu*; war. *krenkščiū*), *krenkščiaũ* gw. 1. ‘charkać, odchrząkiwać celem oczyszczenia gardła z flegmy’ (*Kreñkšk skreples oran!* ‘Odcharkaj flegmę!’), 2. ‘ciężko oddychać, dyszeć’, 3. ‘krakać – o wronie; skrzeczeć – o sroce’ — czasownik oparty na wykrz. *krenkš*, por. *Ubagas krenkš, krenkš atsikosėjęs tarė* ‘Biedak odcharknąwszy «krenkš krenkš», powiedział’. Do tego war. *krañkšti* (zob.). — Drw. *krenkšėti*, *-iu*, *-ėjau* ‘kaszeć; ciężko oddychać’ (war. *krenksėti* < **krenkš-sė-*). Neopwk. *krenkšč-* (⇐ *krenkščiaũ*): *krėnkščioti* ‘charkać, chrząkać’ (*Krėnkščioti yra nedailiai kosėti* ‘«Krenkščioti» [oznacza] nieładnie kaszeć’).

krėpkas, *-à* 4 p.a. gw. 1. ‘pełen tężyzny, krzepki, silny’, 2. ‘twardy, mocny; wytrzymały (o lodzie na rzece, jeziorze)’, 3. ‘zamożny’ — zapoż. ze stbłr. *krėpkij*, *krepkij*, por. błr. *krėpki*, ros. *krėpkij*. War. z *-ė-*: *krėpkas*, *krėpkūs* (LzŽ). Oboczność *ė/e* jak w *špėtnas/špėtnas* i *pėtnyčia/pėtnyčia*. — Vb. denom. *sukrėpyti* a. *sukrėpinti* ‘wzmocnić’ ⇐ ros. *skrepítb* ‘spoić’ (*krėpítb* ‘wzmacniać, umacniać’). Obok tego *kriėpyti* (zob.).

krepsšys, *-io* 4 p.a. 1. ‘wiklinowy kosz (np. na kartofle)’, war. *grepsšys*, 2. ‘torba

przewieszana przez ramię, worek’, 3. ‘woreczek na tytoń, kapciuch’, 4. wulg. ‘brzuch ciężarnej kobiety’ (war. *krēpšas*, *krāpšas*), *krēpšē* ‘pudełko’, *krēpšis* ‘stary człowiek’. Z *krepšys* wiąże się przez apofonię wyraz *krapšē* ‘używany przez kobiety woreczek na pieniądze i drobiazgi, noszony pod fartuchem’. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 294. Por. może *krapšyti*.

kresà 2 p.a., *krasà* 2 p.a., gen.sg. *krēsos*, *krāsos* przest. 1. ‘obowiązek wystawiania zaprzężonych koni do jednodniowej służby w gminie, u wójta, tzw. stójka’ (*Reik eit į krēsą. Važiuoti į krāsą. Atstovėjau krāsą*), 2. ‘wojskowa służba pocztowa’ — zapoż. z pol. przest. *kresa*, -y 1. ‘stanowisko wojskowe do przesyłania listów’, 2. ‘poczta wojskowa’ (Sw II, 544). — Drw. *krāsiniai arkliai* ‘konie kresowe, pocztowe’, *krāsininkas* ‘pełniący służbę zwaną kresą; listonosz’. Zob. też *pāstotė*, *stācija* i *stūika*.

krēsivas 1 p.a. ZTŽ ‘krzesiwo, kawałek stali do krzesania iskry, ognia’ (*Krēsivu kulia pie akmenį, pie grėmenį* ‘Krzesiwem uderza o kamień, o krzemień’) — zapoż. z błr. *krėsiva*, -a n. (← *krėsicь*, *krėšu* ‘krzesać ogień’). Brak w LKŻ. Zob. też *krōsyti*.

krēsīlas 3, 1 p.a. 1. ‘krzesło z oparciem dla pleców, czasem też dla rąk’, 2. ‘krzesło bez oparcia, taboret’, 3. ‘siedzenie na wozie lub w saniach’, 4. ‘podnózek’, 5. stlit. ‘tron, stolec królewski’, 6. ‘część przodka wozu, w której są osadzone kłonicie’ (por. błr. gw. *krēsła* n. ‘półwozie przednie a. tylne’, PzB 2, 549n.), 7. ‘podstawa kołowrotka’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *krēsls* ts., stpr. *creslan* EV ‘Barkenstul’ (‘krzesło z oparciami dla pleców i rąk’, por. śrwn. *parch* ‘umzäunter Ort’, Trautmann 1910, 363). Koreponduje z płn.-słowiańskim wyrazem **krēslo* ‘stołek z oparciem’, por. strus. *krēslo*, ros. *krēslo*, ukr. *kríslo*, czes. *křeslo*, słc. *kreslo*, gw. *krieslo*, stpol. *krzasło* (loc.sg. w *krześle*), pol. *krzesło*, por. BSW 141, LEW 294. Pbsł. **krēsła*? Czy chodzi tu o zapożyczenie słowiańskie w bałtyckim?³⁴⁶ — Wziąwszy pod uwagę fakt, że w apofonii bałto-słowiańskiej nie spotyka się alternacji *ē* : *ā*, nie ma możliwości połączenia *krēsīlas* z synonimicznym wyrazem lit. *krāsė* (zob.). Por. Derksen 2008, 249n. — Drw. *krēsīlis* CGL ‘ząb trzonowy, Back=Zahn’, syn. *krūminis* (⇒ błr. gw. *kraslják* ‘ząb mądrości’, PzB 2, 519). Cps. *bitkrēsle* bot. roślina miododajna: 1. ‘wrotycz, Tanacetum’, 2. ‘sasanka łąkowa, Anemone pratensis’, 3. ‘melisa, Melissa’ (dosł. ‘krzesło dla pszczoł’, por. por. *bite*), *kojokrēsīs*, SD <kaiokreslis> «podnózek» (syn. *kojū suoloelis*), n.m. *Karāłkrēsīs* (por. *karālius*). — NB. PKEŻ 4, 77n. w ślad za AON 243 zinterpretował pruską n.m. 1423 *Sawliskresil* jako zniemczenie staropruskiego zrostu lub złożenia o formie **Saulēs-krēsīlan* i o znaczeniu etymologicznym ‘krzesło słoneczne’, por. lit. *saulė* i *krēsīlas*. Zdaniem autora nazwa ta miała pierwotnie oznaczać wzgórze, za którym zachodzi słońce, jak gdyby opuszczając się na krzesło.. Zdaje się, że przytoczona interpretacja jest nieporozumieniem. Jego przyczyną była ludowo-etymologiczna niemiecka glosa *Sonnenstuhl*, którą skryba dopisał do dokumentowego zapisu *Sawliskresil* (por. AON 153). Przede wszystkim trzeba stwierdzić, że postulowane człony złożeniowe *Saulis-* i *-kresil* nie ukazują się w żadnej innej staropruskiej nazwie, czy to złożonej, czy prostej. Fakt ten nasuwa przypuszczenie o błędnie dokonanej analizie nazwy *Sawliskresil*. Zamiast dotychczasowego *Sawlis-kresil* proponujemy segmentację *Sawlis-kresil*. Chodzi tu o grupę atrybutywną, złożoną z członu utożsamiającego w postaci n.m. *Resil* (por. 1254 *Resl*, 1326 *Resel*, 1341

³⁴⁶ Jeślibyśmy przyjęli, że lit. *krēs-* nie jest spokrewnione z psł. *krēs-*, to wówczas otworzyłaby się droga dla hipotezy, że psł. **krēslo* stoi w związku z czas. **kresati*, **krešq* 1. ‘uderzać krzesiwem o krzemień, krzesać (ogień)’, 2. ‘ciosać, obcinać, okrzesywać drzewo’, mianowicie jako formacja na st. wzdłużonym **krēs-*: **krēs-lo* albo **krēs-slo*, znac. etym. ‘przedmiot wyciosany z drzewa’. Por. pol. gw. *krzesło* m.in. ‘górna część przodka wozu, w której są osadzone kłonicie’, ros. gw. *krēslo* ‘część sań’, ukr. *kríslo* ‘drażek z boku sań’. — Psł. **kres-* jest refleksem pie. **kreč-* ‘uderzać’, por. gr. *κρέκω* 1. ‘tkać’, 2. ‘uderzać (pałeczką w struny)’, przen. ‘hałasować’. Odpowiednik bałt. **kreš-* tkwi w lit. *krešėti* (zob.).

Resil, AON 141, bez etymologii) oraz z członu odróżniającego o formacji przymiotnej na -isk-, *Sawlisk-*. Pochodzenie tego przymiotnika stanowi jednak zagadkę. Po pierwsze może to być drw. od n.o. *Saulis (por. lit. *Saũlius*). Za tym przemawia pluralna forma takiego toponimu, jak 1363 *Saulisken*, 1406 *Sawlishken* (AON 153). Po drugie może to być drw. od apelatywu stpr. *saule* ‘słońce’, a więc ‘słoneczny’. Odpowiednio do tego można odtworzyć znaczenie etymologiczne naszej nazwy w dwóch wersjach: 1° ‘miejsce *Resil*, będące w posiadaniu osoby o imieniu *Saulis’, 2° ‘Słoneczny *Resil*’. Charakter obiektu terenowego, opatrzonego nazwą *Resel*, później *Resil* (polska replika *Reszel*), nie został dotąd sprecyzowany. Można tę nazwę wiązać 1° z nwn. imieniem *Ressel* (drw. od *Razo* ⇐ *Radulf* (por. Gottschald 1982, 401), 2° ze śrdn. złożeniem *rē-sēl* ‘Rehseil, sidło na sarny’ (por. *rē-vel* ‘Rehfell, skóra z sarny’), zob. Lübben 1965, 299.

krēsti, *krečiũ*, *krēciaũ* 1. ‘trząść czym, potrząsać; zrzucać potrząsając, strącać z gałęzi (jabłka, gruszki)’, 2. ‘nakładać gąszcz strząsając go z łyżki do miski’, 3. ‘obrzucać ścianę mokrą gliną’, 4. ‘mierzić, nawozić ziemię gnojem’, 5. ‘czyścić wymiatając (komin, wnętrze mieszkania)’, 6. ‘podściełać słomę pod bydło’, 7. ‘chłostać, trzepać’, 8. ‘przetrasnąć, przepatrzeć, zrewidować’, 9. przen. ‘stroić żarty’. SD *krečiu* «trzęsę czym; trzęsę kogo». Odpowiednik łot. *krēst*, *krešu*, *krētu* ‘strząsać, strącać’, refl. *krēstiēs* ‘wypróżniać się, cacare’. Cps. *apkrēsti* ‘posypać (słomą)’ i ‘zarazić chorobą’ (*apkrečiamà ligà* ‘choroba zakaźna’), *ažukrečiu* SD «zarażam kogo abo co», *ažukrēst akis* SD «zaproszyć, zapruszyć oczy», *ažukrēsti marũ* przest. ‘zapowietrzyć kogo’ (*ažukrēstas maru* SD «zapowietrzony»), *iškrēsti* ‘wytrząść, zrewidować, wyrzucić; wytynkować’, *iškrečiu iš runkũ* SD «wytrącam co z ręki» (syn. *išdaužiu*), *nukrečiu* SD «otrząsam co», *nukrečiu obuolius* SD «obiiam owoce», *prikrečiu* SD «przytłaczam» (syn. *paminu*), *sukrēsti* ‘potrząsnąć, wstrząsnąć; zsypać do kupy’ (*sukrētīmas* ‘wstrząs’), *užkrēsti* ‘zarazić chorobą’ (*užkrečiamà ligà* ‘choroba zakaźna’). Refl. *atsikrečiu* SD¹ «otrącam co», *ažusikrečiu* SD «zarażam się czym» (syn. *prisimeta manisp liga*), *nusikrēsti* ‘strząsnąć sobie (jabłko, gruszkę)’, *užsikrēsti* 1. ‘zatrząść się’, 2. ‘zarazić się chorobą’. — Do pie. *kret- ‘trząść’ (LIV² 370, LEW 295, ALEW 524), por. stwn. *redan* ‘przesiewać’ (znaczn. etym. ‘wytrząsać coś z czegoś’), SO scs. *krotiti*, *kroštõ* ‘poskramiać, uspokajać’ (*krotũkũ* ‘łagodny, oswojony’), gr. κροτέω ‘z furkotem ciągnąć (o koniach), stukać, uderzać w co, zgrzytać, szczekać’. — Drw. *kretēti*, *kretũ*, -*ējau* ‘trząść się (ze starości, z zimna); drzeć (o głosie); iść z trudem i trzęsąc się’, *kretēti* ‘kiwać głową; iść trzęsąc się; śpiewać drżącym głosem’. Nomina: *krēčià* ‘kosz do przesiewania’ (por. łot. *kreša* ‘człowiek, który często się wypróżnia’, ME II, 274); *krētilas* ‘wielkie sito do przesiewania ziarna a. plew, rzeszoto’, war. sufiksalne: *krētalas*, *krētelas*, *krētulas*. — WSE *krēt-*: *krēciaũ* (prt.), *krētóti(s)* ‘śmiać się głośno’, co jest intensivum do *krēsti juokũs* ‘stroić żarty’ (w kwestii rozwoju znaczeniowego por. pol. *natrząsać się* ‘robić z kogo pośmiewisko, wyśmiewać się’ wobec *trząść* ‘krēsti’, zob. też LEW 295). Postverbalia: *krētē* b.z.a. ‘wielki kosz lub koryto do wiania ziarna’, *krētējas* ‘kto rozrzuca gnój; kto po zjedzeniu zaraz się wypróżnia’, *krētīkas* ‘ten, co przesiewa, rozrzuca gnój, robi rewizję’, *krētis* b.z.a. ‘wielkie sito’. Tu pewnie też *krētnūs* ‘mocno zbudowany, krzepki’ (por. niżej *krēstas*). Cps. *kaminkrētīys* ‘kominiarz’ (por. *kāminas*), *rasākrētis* (zob. *rasà*), *sēnkrētis* ‘dawno nie nawożony, nie gnojony’ (por. *sēnas*). — Reanaliza formy inf. *krēsti* prowadzi do neopwk. *krēs-*, drw. *krēsciōti* ‘o koniu: rzucać łbem, potrząsać grzywą’, *krēsnoti* ‘obrzucać mokrą gliną’, *iškrēsđenti* a. *iškrēsđinēti* ‘wytrząsać na przetaku’ (neosuf. -*den-*, -*dinē-*), *krēstelēti* ‘potrząsnąć, skinąć głową’. — Z derywatami od neopwk. *krēs-* współlistnieją krótkowokaliczne alternanty z *kres-*, por. *kresciōti*, -*ōju* 1. ‘trząść – o wozie podczas jazdy’, 2. ‘o koniu: rzucać łbem’, *kresnoti* ‘otrząsać się, uchylać się, z lekka trząść, kiwać głową; biec drobnym truchtem’, *krēstelēti* ‘nieco potrząsnąć; zatrząść się’. Nomina: *krēsnaš* ‘niewysoki, lecz mocno zbudowany, krępy’, war. *rēsnaš* (syn. *krēstas*), *krēstis* a. *krestīys* 1.

‘kosz wiklinowy z pałąkiem’ (war. *krēstis*), 2. ‘rzeszoto, rodzaj sita z dużymi otworami’ (Su *kresčiū kresčiuoja nuogrėbas, nuoklastas, pelus* JU ‘Na rzeszocie przesiewają zgrabki, odwiewki, plewy’). Tu też dewerbalny wykrz. *krėst* o nagłym wstrząsie jadącego wozu. Stosunek *krės-* ⇒ *kres-*, podobny np. do *kėsnóti* ⇒ *kesnóti*, polega na neoapofonii ilościowej *ė* ⇒ *ẽ*, porównywalnej z *ā* ⇒ *ǣ*, *y* ⇒ *ĩ* i *ū* ⇒ *ũ*. W ten sposób alternant *kres-* nawiązuje do *kret-* wymieniającego się z *krėt-* w pdg. prymarnym. — Neoosn. *krėst-* (← *krēstas*, por. *nukrėstas* SD «trzęsiony owoc»): *krēstas* ‘krępy’ (syn. *krėsnas*), *krėstinis*, *-ė* ‘trzęsiony – o jabłkach, gruszkach, też o słomie’, 2. ‘lepiony z gliny – o ścianie’, *krėstinė* ‘chata ulepiona z gliny, lepianka’ (por. *lėistinė* ← *lėistas*), *krėstiniai šiaudai* m.pl. ‘trzęsiona słoma’. — SO *krat-*: *kratyti* (zob.). Odnowiony SO *krait-*: *kraityti* (zob. *kráičioti*). — SZ typu *ReT* ⇒ *RiT*: *krīsti* (zob.). — WSZ *kryt-*: *añtkrytis* a. *ántkrytis* ‘napad choroby, wybuch choroby zakaźnej, zaraza, epidemia’, war. *ánčkrytis* (por. *ánčmotis* s.v. *mėsti*).

krėstyti, *krėstinuos*, *krėstinaus* ZTŽ ‘żegnać się znakiem krzyża św.’ — zapoż. z błr. *xryscicca*, *xryščusja*, 3 sg. *xryscicca*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *bāžytis*, *gādytis*, *ūcytis*). Brak w LKŽ. NB. Forma *pėrsikrestyti* ‘przeżegnać się’ ma w ZTŽ dublet w postaci *pėrsikrištyti*.

krėšėti, prs. *krėši* (war. *krėša*, *krėšėja*), prt. *krėšėjo* ‘krzepnąć, tężeć’, gw. *krašėti*; *sukrėšėti* ‘skrzepnąć (o krwi), ściąć się, stężeć; zsiadać się (o mleku)’, przen. *žmogus iškrėšėjęs, išdžiūvęs* ‘człowiek wychudły, wysuszony’ — durativum na *-ė-* do słabo poświadczanego ingressivum *sukrėšti*, *-krėšta* (**krėš-sta*, ← **krenša*, por. *trėšta*), *-krėšo* ‘skrzepnąć, zakrzepnąć’. Por. bliskoznaczne *krėkti*. — Drw. *krėšenos* f.pl. ‘skrzep krwi’ (syn. *sánkrašos*), też ‘pierwsze mleko po ocieleniu się krowy, siara’, *krešulys* ‘skrzep krwi’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *krašėc* ‘krzepnąć’ ← lit. gw. *krašėc*; *krašulī* m.pl. ‘skrzepy krwi, gruzelki zakrzepłej krwi’ ← lit. gw. *krašuliai* (PzB 2, 522). Niejasny jest wokalizm w war. *kryšėc*: *Kroū načala kryšėc*, *kroū skryšėušy* (PzB 2, 547). — Lit. *kreš-* należy prawdopodobnie do pie. **krek-/krok-* ‘bić, uderzać’, por. gr. κρέκω ‘tkać; uderzać (pałeczką w struny); hałasować’, SO κρόκη ‘wątek tkaniny, nić, kosmyk wełny, przędza’ (zob. LIV² 368, bez wzmianki o lit. *kreš-*). Etymologicznym znaczeniem czasownika było pewnie ‘zbić się w zwartą masę, zgęstnieć, stężeć’. Osobno zob. *krāštas*. LEW 293 łączył *kreš-* z bliskoznacznym *krėkti*, zakładając alternację spółgłoskową *k/š*. — Z innym sufiksem: psł. **kresati*, **krešō* ‘krzesać, wydobywać iskry przez uderzanie krzesiwem o krzemień’ (sch. *krēsati*, ukr. *kresáty*, czes. *křesat*, stpol. *krzosać*, *krzeszę*). Całkiem inaczej Boryś 267 (rekonstruuje pwk. **ker-s-* od pie. **ker-* lub **k^her-* ‘palić się, płonąć’). BSW nie uwzględnił zestawienia lit. *kreš-* ze słow. *kres-*. — WSE *krėš-*: *krėšėti*, *krėšiū*, *krėšėjau* dur. ‘siedzieć, stać, sterczeć, ślęczeć’. — SO *kraš-*: *sánkraša*, pl.t. *sánkrašos* ‘skrzep krwi’ ← *sukrėšėti* (por. *sánkrėkos*). — Zwraca uwagę brak refleksów SZ **kriš-*, **kruš-* (por. *triš-* ob. *truš-* przy *trėšti*, *trėšta*).

krėšti, *krėšia*, *krėšė* gw. ‘o życie: kwitnąć’, *nukrėšti* ‘przekwitnąć’ (*Nukrėšę rugiai*) — formacja na st. wzdłużonym od niejasnego pwk. **kreš-* (por. typ *kėžti*, *rėžti*). — Drw. *krėšėti*, *krėši*, *krėšėjo* ‘bujnie rosnać, rozkwitać, być w rozkwicie’, *krėšūoti* ‘o życie: kwitnąć’. Por. *klėšti*, *klešėti*.

krėžis, *-io* 2 p.a. ‘kosz z pałąkiem, wypleciony z wikliny, łyka a. słomy’. Asymilacja *kr-* > *gr-* odróżnia odpowiednik łot. *grezele*, *grezelis* ‘wyplatany kosz’ (Būga, RR I, 331, ME I, 650). — SO *kraž-*: *krāžis* gw. ‘kosz’ (*Dēdē nupirko du kražukus slyvū* ‘Wuj kupił dwa koszyki śliwek’), gw. *kražulys* ‘kosz na kartofle, ogórki’. — SZ pb. **kurž-*: łot. *kuřza* a. *kuřze* ‘lejkowato zwinięta z kory tutka na jagody; pęk, pęczek czego’, *kurza* ‘kosz wiklinowy’, *kurzulis* ‘kosz; sanie z jednym koszem’ (ME II, 326 łączył to z ros. *korzina* ‘kosz’ i ukr. *kórzyty* ‘splatać, marszczyć’, < psł. **kūrž-*; to podtrzymane w REW I, 626). —

Powiązanie lit. *krež-* z łot. *kurz-* przyjęto w LEW 295. Dalszy wywód niejasny. Transponat ie. *kreġ-, *kreġ^h-, SZ *krġg-? — Drw. *kreželyš* ‘płytki kosz bez pałaka i uchwytów’ (war. *krēžilis*; oboczność suf. -el- i -il- zachodzi też między *krētelas* i *krātilas*), *krežinē* ‘owinięta łubem butelka’, *krežulys* ‘wielki kosz z pałakiem’, przen. ‘tyłek, dupa’, też ‘człowiek niskiego wzrostu’.

kriaũkšti, *kriaukščiũ*, *kriaukščiaũ* gw. ‘chrupać (orzechy, jabłka, sucharki), gryźć, jeść coś twardego, kruchego, co powoduje charakterystyczny odgłos’ — czasownik utworzony od wykrz. *kriáuškšt*, *kriaũkšt* o odgłosie skruszenia, złamania, wybicia szyby, przewrócenia się’. Prymarną postacią wykrzyknika było tu pewnie *kriau-k z powtórnego *kriau-kriau, por. wykrz. *kráu-kráu* o kości miażdżonej przez psa (*Ką tē šuva kráu kráu kremta?*). Warianty rozszerzone o -š i -t: *kriáuškš* ‘trach, łup’ (syn. *triaūkš*, *triaũkš*) i *kriáuškšt*, *kriaũkšt* (syn. *triaūkšt*, zob. *triaũkšti* ← *triaūkš(t)*). — Z innymi sufiksami: *kriáuškstelēti* a. *kriáušksterēti* ‘chrupnąć, rozgryźć z chrzęstem, trzaskiem’. — War. z niepalatalnym nagłosem: *kraũkšti*, -čia, -tē ‘chrupać, np. jabłka, sucharki, kartofle, żołędzie (o świni), orzechy (o wiewiórce)’ ← wykrz. *kráuškš* o odgłosie łamiącego się drzewa. — Drw. *kriaũkšlas* a. *kriaukšlšs*, *kriaukšklē* ‘wyschnięta skórka chleba, przylepka’ (war. *graũkšlas*, *graukšlšs*), ‘kawałek suchego sera; zamrzła gruda ziemi, błoto zamrzłe na drodze’ (war. *graũkšlas*: *Kelias vieni grauškšlaĩ*), ‘ogryzek jabłka a. gruszki’ (por. n.m. *Kriaũkšlē*). — Od wykrzykników pochodzą jeszcze inne czasowniki o znac. ‘chrupać’, por. *drēmžti*, *grikšēti*, *gruĩšti*, *kriĩšti*, *páuškšti*, *skrupšēti*, *treškēti* i *trióškinti*.

kriaũkti, *kriaukiũ*, *kriaukiaũ* gw. ‘o żabach: składać jaja, skrzek’, 2. ‘chrząkać, kaszleć’ — pochodzi od wykrz. *kriauk (← *kriau-kriau); rozszerzone warianty w *kriauk-š*, *kriaukš-t*, por. *kriaũkšti*. Drw. *kriaukalaĩ* m.pl. ‘żabi skrzek’, *kriauklaĩ* ts., *kriaukutaĩ* ts. — War. *kraũkti* ‘skrzeczeć, krakać’ ← wykrz. *krauk (← *krau-krau), por. *kráu-kš* o trzasku. Drw. *krauklos* b.z.a. ‘żabi skrzek’, *kraukulaĩ* ts. (syn. *krakulaĩ*, *kurkulaĩ*). Por. *kiuĩkti* ob. *kuĩkti* m.in. ‘składać skrzek’.

kriaũnos, -ũ 4 p.a. f.pl. 1. ‘obłożenie trzonka w składanym nożu lub brzytwie, zrobione z drewna lub rogu’ (SD *kriaunos* «okładki», *kriauna* «trzonek»), 2. ‘wyschnięta skórka chleba’ (syn. *kriaũkšlas*). War. gw. *kraũnos*, *kraũnys*, *griaũnos*. Odpowiednik łot. *krauna* a. *krauns* ‘tylec, grzbiet kosy’, war. suf. *krauja* ts. Trudne. Może należeć do łot. *kraũt* ‘składać razem’. Por. też lit. *pakráuti* ‘obłożyć czym z wierzchu’. Inaczej LEW 296 (za K. Būgą): pokrewne łac. *curvus* ‘zgięty, pochylony, krzywy, łukowato wygięty; wydrażony, sklepiony’, gr. *κυρτός* ‘nabrzmiały, wydęty, wypukły’. Brak w ALEW. Ani WH I, 317, s.v. *curvus*, ani GEW II, 55, s.v. *κυρτός* nie wspominają o lit. comparandum. — N.m. *Kriaunaĩ*, *Kriauniaĩ* 2x, *Kriaũnos* 2x, *Antākriaunis*, *Ažũkriaunis*.

kriaũšas 4 p.a. stlit., gw. ‘brzeg rzeki, zwł. stromy, urwisty brzeg’, SD *aukšta uola kr(i)aušas* «skała wysoka, ostra». War. *kriaũšis*, *kriaũšius* (m.in. DP) i *kraũšis*, *kraušys*, *kraušius*, też f. *kriaũšē*, *kriáuša*, *kraušà*. Dwuznaczne: 1° sb. postvb. od *kriaũštis* ‘pękać, łamać się (o krze)’, 2° drw. apofoniczny od *krũšti* (*kriũšti*) m.in. ‘rozdrabniać, ucierać’ (tak LEW 296). ALEW 524 zauważa, że motywem tej nazwy mogła być okoliczność, że pod stromym brzegiem rzeki gromadzi się pochodzący z erozji (rozdrobniony) materiał skalny. LEW daje paralelę w postaci łot. adi. *kràujš* ‘stromy’, sb. *kràuja*, *kràujš*, *kraujmala* ‘urwisty brzeg rzeki’, lit. *pakriáuñē* ts., należących do vb. *kraũt*, lit. *kráuti* ‘składać na kupę, gromadzić’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *krjaũš*, *krėũš*, *krėš* ‘brzeg rzeki; wysoki i urwisty brzeg’ obok *kráuša*, *króuša*, *króuš/króuž*, *króša* ts. (PzB 525n., Grinaveckienė-Mackevič 1989, 70), od tego adi. *kraušasty*, *kraušysty*, *kraušysty* ‘o brzegu: wysoki, stromy, urwisty’ (PzB 2, 521).

kriáušė 1 p.a. bot. 'drzewo owocowe grusza, *Pirus*' — z wtórną palatalizacją *r* zamiast *kraúšė* (gwarowe żmudzkie i zach.-auksztajckie). To ostatnie jest wraz z łot. *kraúsis*² 'grusza' i strp. *crausy* EV 'grusza, Birnbom [Birnbäum]', *crausios* EV 'owoce gruszy, Birne [Birnen]' spokrewnione z psł. **kruša* 'grusza', por. bg. *krúša* 'grusza i jej owoc', sch. *krüška* ts., pol. przest. *kruska* 'grusza', gw. 'owoc gruszy', głuż. *kruška*, dłuż. *kšuška* 'owoc gruszy'. Pbsł. **krāušjā*- (BSW 140, zob. też LEW 296, ALEW 525). Wyraz bsł. został prawdopodobnie zapożyczony z jakiegoś źródła wschodniego, jak pewne inne nazwy drzew owocowych. — W pñn.-słowiańskim na skutek sonoryzacji *kr* > *gr* pojawił się war. *gruša*, por. rsc. *gruša*, ros. *grúša* (drzewo i owoc), ukr. *hrúša*, pol. *grusza*, *gruszka*, stczes. *hrušė*, czes. *hruška* (por. Boryś 182n.). Por. rutenizm *grūšià*. — Drw. *kriaušiàuti* 'zbierać gruszki', *kriaušinys* 'napój gruszkowy', gw. *kraušinis* 'wino gruszkowe', *kraušis* 'owoc gruszy, gruszka'. — N.m. *Kriaušiskiai*, *Pakriaušė*.

kriaũštis, *kriaũšias*, *kriaũšėsi* gw. 'pękać, łamać się (o krze)', drw. tr. *kriaušnóti* 'chrupać, np. jabłka, buraki'. Refleks *kriauš-* wygląda jak prawidłowy kontynuant pie. **kreus-*. Por. pwk. **kreus-/kruš-* 'uderzać, kruszyć' (LIV² 371), gr. κρούω (**krouš-*) 'uderzać, uderzać w struny, pukać do drzwi, uderzać jedno o drugie, klaskać, tupać w tańcu'. Zmiana pb. *(*au*)s w lit. (*au*)š jak np. w *aušrà* (por. Stang 1966, 97). — SO *krauš-*: *kraušyti* (zob.). — SZ *kruš-*: *krūšti* (zob.). Częstszym wariantem jest jednak *kriuš-*, gdzie *r* z wyrównania do SE *kriauš-*, zob. *kriūšti*, *krūšti*.

krienas 4 p.a. stlit. 'okup za pannę'. Nom.sg. został zrekonstruowany na podstawie formy gen.sg., ukazującej się jako glosa w tekście łacińskim z 1615 r.: *pro sponsis pretium, quod krienos a Samagitis vocatur*, por. Būga, RR III, 651; zdaniem autora forma *krienos* była przydawką dopełniaczową do *pinigai* 'pieniądze'. Zob. też Skardžius, RR 4, 454n. Odpowiednik łot. przest. *kriens*, *kriena nauda* 'was der Bräutigam der Braut, Eltern und Freunden gibt, podarek wręczany przez pana młodego pannie młodej, jej rodzicom i przyjaciółom' (por. ME II, 284). Lit. *krienas* i łot. *kriens* prawdopodobnie nie są wyrazami rodzimymi, lecz odzwierciedlają zapożyczony termin strus. **krēnū* 'okup za pannę', związany pod względem etymologicznym z czasownikiem strus. *krīnuti* 'kupić', rcs. *krīnetī* 'kupuje' < pie. **k^uri-n-h₂-e/o-*. Rekonstrukcja: psł. **krēnū* < pbsł. **krāinas* < pie. **k^uroih₂-no-*. Formacja na SO od pie. **k^ureih₂-* 'kupować, nabywać drogą wymiany'. Por. wed. *krīnāti* prs. 'kupuje' (zam. **kri-ṇā-ti* < pie. **k^uri-né-h₂-ti*), toch. B *karyor*, toch. A *kuryar* 'kupować, handlować'. Dalej por. SZ-C wed. *krītā-* 'kupiony' (pie. **k^urih₂-to-*), SZ-V gr. ἀπρίατος 'nie wykupiony, nie kupiony' (pgr. **a-prii-ato-s* < pie. **ṇ-k^urih₂-eto-*). Zob. LIV² 395, REW I, 660, Vaillant III, 304, Beekes 2010, 1233, specjalnie Petit, *Historische Sprachforschung* 115, 138-150. Inaczej Būga, l.c., BSW 142, LEW 297 oraz Vaillant, l.c., gdzie dopuszcza się prapokrewieństwo lit.-łot. wyrazu ze strus. *krīnuti* 'kupować'. Brak w ALEW.

kriēnas 4 p.a. bot. 'chrzan, Cochlearia armoracia, Armoracia rusticana' (SD «chrzan, eaphanus maior») — zapoż. ze stbłr. *xrenъ*, błr. *xrēn*, -u, z lit. *k* za błr. *x* (por. *griēkas*, *lėnkas*, *pārakas*). Zob. SLA 110, ZS 26, LEW 297. — Użycia przenośne: 1. *Aš tvirtas kaip krienas* dosł. 'Jestem mocny jak chrzan', 2. 'postarzały nieżonaty mężczyzna' (Ot *senas krienas, lenda prie jaunos mergiotės, ir tiek!* 'Ot stary «krienas» nagabuje młodą dziewczynę, i tyle!', por. błr. *stary xrēn* 'stary dziad'), od tego *kriēnėti*, -ju 'starzeć się zbyt wolno' (*Tas šelmis krienėja, krienėja ir šimtą metų susilauks*). — Gwarowe vb. denom. *kriēnyti*, -iju wydaje się kalkować, przynajmniej częściowo, semantykę pol. pot. *chrzanić* ← *chrzan*, por. 1. 'czepiać się, nie dawać spokoju' (pol. *przychrzaniać się*), 2. *iškriēnyti* 'uprzykrzać komu życie' (pol. *ochrzaniać kogo*), 3. *užkriēnyti* 'przekąsić' (pol. *wchrzanić co nieco*). Polskich odpowiedników nie mają *nukriēnyti* 'ukraść' i *prikriēnyti* 'załadować wóz'. — N.rz. *Krienūkė* a. *Krienaukė*.

kriēpyti, *kriēpiju*, *kriēpijau*, z prvb. su- gw. 1. 'wzmocnić', 2. 'mocno ścisnąć, wycisnąć (o serze)', 3. 'nakarmić, posilić', 4. 'przywołać kogo do porządku', refl. *atsikriēpyti* 'wrócić do zdrowia, wydobrzeć' — zapoż. ze stbłr. *krēpiti*, *krēpitisja*. War. *susikriēpinti*. Lit. *ie* za *ē* również w *griēšiti* i *viēryti*. Zob. też *krēpkas*.

kriepsėti, *kriepsi*, *kriepsėjo* 'o kaczkach: wydawać głos, kwakać' (war. *skriepsėti*) — derywat na -sē- od wykrz. *krēp*, por. *Antis plaukia ir skriepsi krēp*, *krēp*, *krēp* (war. *krēp*).

kriēti, *kriējù* (war. *krejù*), *kriejaũ* gw. 1. 'rozpościerać, np. płótno' (*Nekryk [nekriek] drobēs pakrijai, suriesk i ritinī!* 'Nie rozpościeraj płótna, zwiń je w zwój!'), 2. 'łowić w płynie, łowić ryby'. Odpowiednik łot. *kriēt* (*kriēt²*), *kreju*, *krēju* 'zgarniać śmietankę z powierzchni mleka'. Gwarowe prs. *krejù*, mające odpowiednik łotewski, może być archaizmem, o ile reflektuje praformę *kreiH-e-, gdzie spółgłoska laryngalna zanika w pozycji antewokalicznej. Por. LIV² 366: pie. *kreh₁(i)- 'przesiewać, oddzielać'. W kwestii apofonii zob. HL 26n. — Na neopwk. *krej- zbudowano inf. *kriēti*. Porównywalne paradygmaty to *grejù*, *grējaũ*, *griēti* i *lejù*, *lējau*, *lleti* (zob. Stang 1966, 357). W litewskim brak formy prt. *krējau. Z łotewskiego prt. *krēju* wyabstrahowano neoosn. *krēj-*, od czego drw. *krējums* 'śmietana'. Długość widać też w lit. *krēnà* 'kożuch na powierzchni płynu' (zob. s.v.). — Formacje prs. *kriejù* i prt. *kriejaũ* są innowacjami. Praesens derywowano od inf. *kriē(ti)*, z kolei praeteritum od praesens, mianowicie od neoosn. *kriej-*. Osobno zob. *kriētnas*. — SO *kraj-* ← *krej-*: iter. *krajyti, *krajoti, por. postverbalia: *krājus* (zob.), *kraitē* 'kosz słomiany lub wyplatany z wikliny, służący do przechowywania zboża lub odzieży' (osobno zob. *kraitis*), *pakraimu* a. *pakraimiui* adv. gw. 'w stanie rozproszonym, w nieładzie' (z inną apofonią: *pakrijaũ* ts.). Łotewskie refleksy SO *kraj-* to *kraistīt*, -u, -īju frq. 'zgarniać śmietankę; garnąć z wierzchu', przen. 'robić co powierzchownie, niestaranie' i *krāinīt*, -u, -īju 'zgarniać z powierzchni płynu' (paralele u Būgi, RR II, 457). — Nawiązanie słowiańskie: psł. *krojiti 'kroić, odkrawać, oddzielać przy użyciu ostrza' < pbsł. *kraj-V (caus.-iter. na SO), por. sch. *krōjiti* 'kroić, przykrawać', ros. *kroītʹ*, *krojú* 'kroić, krajać', pol. *kroić*, *kroję* 'ciąć, rozcinać; ciąć materiał nadając mu określony kształt'. Zob. BSW 141, LEW 297. — SZ *kry-C/krij-V*: zob. *krýtis*, *krįjas*.

kriētnas, -à 4 p.a. gw. 'porządny, duży, wielki': *Šieno vežimas krietnas*, t.y. *didelis ir gerai sumintas* JU 'Porządny wóz siana, tj. [taki, który jest] wielki i dobrze udeptany'. War. *krietnūs*, -i 4 p.a. 1. 'o mężczyźnie: krzepki, mocno zbudowany' (*Toks didelīs, krietnūs vyras*), 2. 'porządny, przyzwoity' (*Tai nekrietni merga: su vyrais užsiima* 'To nieporządna dziewczyna, zadaje się z mężczyznami') — ma odpowiednik w łot. *krietns* 'dzielny, odważny; porządny, należyty, solidny, poważny'. War. sufiksalny *kriets*, adv. *krieti* a. *krietni* 'poważnie, bez żartów, na serio'. ME II, 284 odniósł *krietns* do czas. *kriēt* 'zbierać śmietankę z powierzchni mleka'. Analiza: *kriet-nas*, drw. od neoosn. *kriet-*, którą wyabstrahowano z ptc. prt. pass. *krie-tas (łot. *kriets*) od *kriēti* (gw.) m.in. 'łowić w płynie', wariant do *griēti* 'zgarniać z powierzchni płynu – piankę, śmietankę, tłuszcz; łowić'. LEW 297, który s.v. *kriēti* wymienił łot. *krietns* 'dzielny' itd. (bez lit. odpowiednika), przypisał temu przymiotnikowi znac. etym. 'przesiany', niejako 'przepuszczony przez sito życia', przen. 'życiowo doświadczony, otrząskany' (por. «eig[entlich] 'ausgesiebt, durch des Lebens Sieb hindurchgegangen'»). Strona znaczeniowa tej etymologii wymaga dalszego badania.

krygà I 4 p.a. gw. 1. 'kra', zwykle pl. *krýgos* 'odłamy lodu na rzece lub jeziorze' (*Krygàs nešē upē* 'Rzeka niosła krę'. *Krýgos plaukioja* 'Kra pływa'), 2. 'blok lodu przeznaczony dla chłodni'. 3. 'wyschnięty kawał ziemi, bryła gnoju na zoranym polu' (war. *krika* b.z.a.) — zapoż. ze stbłr. *kriga* 'kra', por. błr. *krýha*, -i (drw. na -iga od psł. *(j)ikra, zob. ĖSBM 5, 129). — Młodszym wariantem jest tu wsch.-lit. *krijà* 2 p.a., używane w dwóch znaczeniach: 'duża bryła lodu' (*Upėje dabar yra daug krijų*) i 'bryła ziemi wyorana pługiem'

(*Kap ari, ra(z)šipildzinēja krijom dirvonas* LZŽ ‘Kiedy orzesz, ugór zapełnia się wyoranymi bryłami’). Ślizg *j* w *krijā* wypełnia hiat powstały po zaniku *γ* w **kriya* ⇐ błr. *krýha*. Paralele: *knijos* DVŽ i *majilnykas* LZŽ.

krygā II 2 p.a., gen.sg. *krýgos* gw. ‘rodzaj sieci rybackiej zawieszanej na dwóch pałakach’ — zapoż. ze stbłr. *kriga*, *kryga*, por. błr. *krýha*, *-i* (zob. PzB 3, 541, ĖSBM 5, 129).

krýgē 1 p.a. przest., gw. ‘wojna’ (m.in. u Donełajtisa) — ze zmianą rodzaju zapożyczony z nwn. *Krieg* m. (GL 72, LEW 297). War. *krýga*, *krýgia*, m. *krýgis* (to ostatnie też w znaczu. ‘kłótnia’ KRŽ). Co do akutu por. zapoż. *čýžē*, *krýklē*, *pýpkē*. — Vb. denom. *krýgauti* a. *krygavóti* ‘wojować’ ⇐ nwn. *kriegen* (por. *čérauti* ⇐ nwn. *zehren*); *krygiuoties* KRŽ ‘kłócić się’.

krijas 4 p.a. 1. ‘obręcz sita zrobiona z łyka’ (syn. *krājus*), 2. ‘obręcz pokrywy’, 3. ‘otok, obwódka czapki, kapelusza’, 4. ‘boki dzieży’, 5. ‘cholewa’, 6. ‘cedzak kuchenny wypieczony z łyka’, 7. ‘rama z napiętymi sznurkami, stanowiąca spód łóżka’, 8. ‘wjadło do nici’. War. *krijaĩ*, *krijys*, *krijus* a. *krýjus* ‘obręcz sita, przetaka’, też f. *krijā* (s-mobile: *skrijā*, zob. *skrieti*). Odpowiednik łot. *krija* ‘łyko lipowe; obręcz przetaka, sita; koszyk z łyka lipowego; deseczka lipowa’ — jest on motywowany czasownikiem *krijāt*, *-āju* m.in. ‘zdzierać skórę, łyko’. To skłania do oznaczenia *krijas* itp. jako formacji postwerbalnej od **krijoti*, litewskiego odpowiednika *krijāt*. Paralela: *sijā* (zob.). St. zanikowy *krij-V* jest alternantem do *kry-C*, zob. *krýtis* oraz HL 26n. — Drw. *krijēlis* ‘wjadło do nici’, *pakrijaĩ* adv. ‘w stanie rozproszonym, rozpostartym’.

krikas 2 p.a. gw. 1. ‘krzyk’, 2. ‘zgiełk, hałas, poruszenie’, 3. ‘zabawa’ (*Vēlai grīžau iš kriko* ‘Późno wróciłem z zabawy’) — zapoż. z błr. *krýk*, *-a*. — Drw. *kriklas* ‘krzyk, hałas’, *kriklys* ‘krzykacz; płaksa’ (por. nazw. *Kriklys*). — Do tego dochodzą repliki pewnych formacji białoruskich, por. 1. *kriklyvas*, *-ā* ‘krzykliwy’ ⇐ błr. *kryklivy*, *-aja* (*Boba ana buvo tokia klapatyva, kriklyvā* ‘Ta baba była taka kłopotliwa, krzykliwa’), 2. vb. *kriksėti*, *kriksi*, *-ėjo* ‘o dziecku, któremu zbiera się na płacz’ (*Vaikas kriksi, rengiasi verkti*) od sb. **krikša*, zapożyczonego z błr. *krýksa* ‘dziecko skłonne do płaczu, płaksa’, 3. do tejże osnowy należy *kriksūnas* b.z.a. ‘kto mówi głośno rycząc; krzykacz’ ⇐ błr. *kryksūn* ‘dziecko płaczliwe, często krzyczące’. Por. ĖSBM 5, 131.

krýklē 1 p.a., *kryklē* 4 p.a., *krýklē* 2 p.a. bot. 1. ‘krzew tarniny, jej owoc, *Prunus spinosa*’, 2. ‘czarna śliwa’, pl. *krýklēs* ‘rodzaj małych śliwek’ — zapoż. z prus.-niem. *krēkel* (GL 72, LEW 297). Por. nwn. *Krieche* f. ‘Haferpflaume’. Łot. *krēķis*, *kriķene* ‘śliwa lubaszka, *Prunus insititia*’ ⇐ śrdn. *krēke* (Jordan 69).

kryklē 4 p.a., *krýklē* 1 p.a., *krýklē* 2 p.a. ‘kaczka cyranka, *Anas crecca*’ — dewerbalna formacja na *-lē* od *krýkti* ‘o kaczce: kwakać’ (por. *griežlē*, *gyviklē*, ŽD 169). Nazw. *Kryklē* (por. pol. *Cyranka*). — NB. Łot. *krikis* ‘cyranka’ ⇐ dn. *krikke*, por. nwn. *Krieckente* (LEW 297).

krikščiai, *-ių*: *ilgi krikščiai* b.z.a. m.pl. gw. ‘pochód w noc wigilijną osób przebranych za zwierzęta’ — kalka hydrydalna z dn. *hillige Christe* (por. LKŽ VI, 582).

krikščionys, *-ių* 1 p.a. m.pl. ‘chrześcijanie’ (sg. *krikščionis*, *-ė*) — zapoż. ze strus. *kristijane*, *xristijane* (por. stbłr. *xristijaninъ*, pl. *xristijane*). Początkowa forma transpozycyjna **kristijānīs* uległa przekształceniu w kilku fazach: 1. synkopa przedakcentowanego *i* (> **kristjānīs*), 2. afrykatzacja *stjā* > *sč’ā* (**kristjānīs* > **krisčianīs*), 3. insercja *-k-*: **kriksčianys*, 4. zmiana *(k)sč’* > *(k)šč’*, 5. zmiana *ā* > *o*. War. DP *krikščionis*, *-iēs* 4 p.a. ‘chrześcijanin’, voc.sg. *krikščioniē* (por. *kiemionis*, *pagonis*), f. *krikščionkā* ‘chrześcijanka’. Por. SLA 110, Borowska 354n., LEW 297, ALEW 525. — Drw. *krikščionybė*

‘chrześcijaństwo’ (war. -*ŷbē*), *krikščionijà* ‘ogół chrześcijan’, przest. *krikščionŷstē* ts. (por. stbłr. *xristijanstvo*, *krestijanstvo*), *krikščioniškas* ‘chrześcijański’ (por. stbłr. *xristijanskij*, *krestijanskij*).

Krikštaĩ, -*ŷ* 4 p.a. m.pl. gw. ‘święto Trzech Króli, 6.I.’ (przed którym rysuje się na drzwiach mieszkania trzy krzyżyki). Pluralizacja wyrazu *krikštas* ‘krzyż’, zob. *krikštas* II. Por. *Trikaralis*, *Vankrikštis*.

krikštas I 4 p.a. ‘chrzest’ (*Krikštas šventasis* MŽ 24₂₀ ‘Chrzest święty’) — sb. postverbale na -as od neoosn. *krikšt-* ⇐ *krikštyti* ‘chrzcić’ (zob.). Paralele słowotwórcze: *graibštas* ⇐ *graibstyti*; *lūkštas* ⇐ *lukštyti*; *maištas* ⇐ **maiš-styti*. Inaczej SLA 110, Borowska 353 i LEW 297n.: zapoż. ze strus. *krištũ* ‘krzyż’. Jeszcze inaczej ALEW 526: «innerlit[auisch] umgebildetes Lehnwort aus dem Ostslav[ischen], vgl. aosl. **krištũ*». — Drw. *krikštinyčia* SD «chrzcielnica», *krikštōlas* ‘chrzcielnica’, *krikštuōlis* ‘chrzestny syn, chrześniak’ ⇐ *krikšto sūnūs* (neosufiks jak w *bernuōlis*, *merguōlė*), *nėkrikštas* 1. ‘ktoś nieochrzczony; niemowlę, które umarło nieochrzczone’, 2. ‘niechrześcijanin, niekatolik’. Cps. *krikštāduktė* ‘chrześniaczka’ (por. *duktė*), *krikštāmotė* ‘matka chrzestna’ (por. *motė*), *krikštāsūnis* ‘chrześniak’ (por. *sūnūs*), *krikštātėvis* ‘ojciec chrzestny’ (*tėvas*); ze zmianą *kšt* > *št*: *krištātėviai* DVŽ ‘rodzice chrzestni’; *krikštāvaikis*, -*ė* ‘chrześniak, -iaczka’ (por. *vaikas*), *naujākrikštis*, -*ė* ‘człowiek nowoochrzczony, neofita’ (m.in. DP, SD) – kalka pol. nowoochrzczeniec ‘anabaptista’ (Borowska 362); *Vankrikštis* (zob.).

krikštas II 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘krzyż’, 2. ‘krzyż nagrobny’ — zapoż. ze strus. *krištũ* ‘cruz’, przejęte w postaci **kristas* i przekształcone insercją *k* (**krikstas*) oraz welaryzacją *ks* > *kš*. Por. ZS 26, ALEW 526. — Drw. *Krikštaĩ* (zob.), *krikšta kelias* SD «krzyżowa droga abo ulica» (por. *kėlias*). Cps. *krikštadienos* SD f.pl. «krzyżowe dni» [‘trzy dni przed dniem Wniebowstąpienia Pańskiego, odchodzone z postem i procesjami do krzyżów w polu’, Sw II, 604] (por. *dienà*), *krikštākelė* ‘miejsce, gdzie drogi się rozchodzą, rozdroże, rozstaj’ (por. *kėlias*), *krikštālangė* a. *krikštālangis* ‘miejsce za stołem znajdujące się pomiędzy dwoma oknami i uchodzące za poczesne’ (por. *lāngas*). Od tego drw. wsteczny *krikštas* ‘zaszczytne miejsce za stołem’ (*Pačian krikštė pasodino* ‘Posadzili [go] w samym «krikštas»’), drw. *krikštākertė* ts. (por. *kertė*), *krikštāsuolė* ts. (por. *súolas*). Por. syn. *pakūčià* (zob. też LEEŽ 138).

krykšti, *krykščiù*, *krykščiaũ* 1. ‘o ludziach: radośnie pokrzykiwać, śmiać się, weselić się’, 2. ‘o ptakach: krzyczeć, skrzeczeć, skrzekotać (o sroce)’ — derywat od wykrz. *krykšt*, *krikšt* o głosie ptaków (por. *krykti*, *kregždėti*). W tym samym znaczeniu war. *klykšti* ⇐ wykrz. *klišť* (ob. *klykt*). — Z innymi sufiksami: *krykštauti*, *krykštáuti* ‘radośnie pokrzykiwać, wykrzykiwać’, też o głosie sroki, wróbla, *krykštelėti* ‘zakrzyknąć z radości’, też o głosie kaczk. — Drw. *krykštė* a. *krykštė* ‘jaskółka’ (zob. też *kregždė*).

krikštyti, *krikštiju*, *krikštijau* ‘chrzcić, znaczyć znakiem krzyża św.’, por. *Ir turi kalbėt liedamas ant vaiko: Aš tave J. (aba jus) krikštiju vardan Tėvo, ir Sūnaus, ir Dvasios S. Amen* PK 201₈₉ ‘A ma mówić wodę lejąc na dzieciątko: Ja ciebie J. (albo was) krzczę w imię Ojca, i Syna, i Ducha ś. Amen’ — ze zmiany **krikstyti* (insercja *k*) < **kristyti*, co zapożyczone ze strus. *krištiti* ‘chrzcić’, znacz. etym. ‘robić znak krzyża’ (por. stbłr. *krestiti*). Zob. Būga, RR III, 764, SLA 110, Borowska 353, LEW 298, Urbutis 1981, 197. Z tego samego źródła pochodzi łot. *kristīt*, -*īju* ‘chrzcić’ (ME II, 281), drw. *kristijamais bērns* ‘chrześniak’, *kristijamais ūdens* ‘woda święcona’. Por. wyżej *krikštas* II. Lit. *i* za strus. *ĩ* (6) również w *āsilas*, *kātilas*, *pipiras*. W kwestii insercji *k* i następującej potem perseweracyjnej asymilacji

ks > kš por. *ėkštūs, svirkštis, šaukštas*³⁴⁷. Brzmienie odpowiednika łot. *kristīt* skłoniło Endzelina, DI III:2, 289 do przypuszczenia, że również Litwini mieli początkowo *kristyti, i że następnie po zlitewszczeniu czasownika stpol. *krzcić* pod postacią *kštyti pojawiła się forma kontaminacyjna *krikštyti* (współcześnie tę hipotezę popiera np. Urbutis 2010, 56). Zob. jeszcze ALEW 526. NB. Oboczna pisownia starolitewska z początkowym <ch-, Ch-> może odzwierciedlać wpływ pisowni polskiej i/lub niemieckiej. — War. sufiksalny: *krikštinti* ‘dawać imię na chrzcie’. — Pochodzenie stpr. *cixtitw[e]i* ‘chrzcić, tauffen’ < *kristīt pozostaje kwestią sporną (wywód ze stpol. *krzcić* wydaje się mało prawdopodobny). — Refl. *pasikrikštyti* DP ‘ochrzcić się’. Forma zwrotna *persikrikštiju* SD «przekrcić się» oznacza 1° «iterum baptizari», tj. ‘drugi raz ochrzcić, chrzest poprawić, inaczej ochrzcić’ L., 2° «mutare nomen», tj. ‘imię komu odmienić, inaczej nazwać, przebierzmować’ L. — Neoosn. *krikšt-: krikštas* (zob.). — Neoosn. *krikšty-: krikštyklā* ‘chrzcielnica’, *krikštymas* ‘chrzest’: *Forma Chrikstima* MŽ 95₁, *krikštymu* DP; *krikštynas* f.pl. ‘chrzciny, przyjęcie urządzane po uroczystości chrztu’³⁴⁸, SD «mianowiny, krzciny» (war. w ZTŽ: *kristynas, krištynas, chrištynas*), *krikštytojas* ‘chrzciciel’, DP *krikštytōjas* ts. Por. stpr. *cixtisna* ob. *cixtissennien* ‘chrzest, Tauffe’, *cixtnix* ‘chrzciciel, Teuffer’ (zamiast *cixtī- + -nīks). — Neoosn. *krikštij-: krikštijimas* ‘chrzest, chrzczenie’ (m.in. DP). — Neoosn. *krikštyn-: vb. denom. krikštynāuti* a. *krikštynōti* ‘być gościem na chrzcinach; wyprawiać chrzciny’, *apsikrikštynāuti* ‘doczekać się potomka’.

krikkti, *krinkū, krikaū* ‘rozpraszać się, rozpadać się, rozchodzić się; psuć się’, *iškrikkti* ‘stracić wytrzymałość, rozlecieć się, rozpaść się, rozproszyć się; zepsuć się’, *pakrikkti* ‘rozpierzchnąć się, rozproszyć się; podupaść na zdrowiu, rozstroić się’, też ‘poronić; stać się bezpłodną’ — formacja na st. zanikowym *krik-* do *kriek-*, por. *kriēkti, -iū, -iaū* ‘słać ściółkę cienką warstwą’, *iškriēkti* ‘rozrzuć siano do suszenia’, *pakriēkti* ‘rozesłać, np. słomę na posłanie’. War. udźwięczniony: *grigti, griŋga, grigo* JU ‘rozpraszać się, rozpadać się’. — Drw. *krikdŷti* caus. ‘rozpraszać, rozpędzać’. Nomina: *iškrikas* ‘rozrzucony w przestrzeni, niezwały (o osiedlu); nieporządný; rozproszony, pozbawiony koncentracji’, *pākrikas* ‘porozrzucany, niepowiązany, nieporządný, niespójny, luźny, rozwlekły’, *pakrikaĩ* adv. ‘nieporządný, rozwlekły, luzem’ (war. *pagrigaĩ*), *pakrikmaĩs* a. *pākriku* adv. ‘nieporządný, byle jak’ (por. *pabražmaĩs, paskirmaĩs*), *pākrikas*, pl. -aĩ ‘to, co niepotrzebne, rzucane na ziemię, śmieci’ (ŽD 321). Cps. *krikragiai* m.pl. ‘przyrząd na osi do zwijania przędzy, nici, wijadło’ (por. *rāgas*). — Neoapofonia SZ *krik-* ⇒ SP/SE *kreik-: kreĩkti, -iū, -iaū* (war. *krėikti, kreĩgti*) ‘słać ściółkę dla bydła’ (war. *krėikti, kreĩgti*), *prikreĩkti* ‘nasłać słomy pod bydło; naśmiecic, naproszyć’. Nomen: *pākreiktas* ‘ściółka’ (o ile nie jest to wariant z *ei* do **pakraiktas*, por. *pākraikos*). Paralele: *dreĩkti* ⇐ *drik-* (*driek-*); *greĩbti* ⇐ *grib-* (*grieb-*); *šveĩsti* ⇐ *švit-* (*šviet-*). — Neoapofonia *krik-* ⇒ *kraik-: kraikŷti* (zob.).

krŷkti, *krŷkia, krŷkē* ‘wydawać głos: o kaczce, sroce, jaskółce, wronie’ (*Antys po balas krŷkia, teškēna* ‘Kaczki po kałużach «krykia», taplają się’. *Varnos krŷkia – bus lietus ir šaltis* ‘Wrony kraczą: będzie deszcz i chłód’) — czasownik o osnowie *kry-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *krŷ-krŷ* o głosie kaczki. Por. *kaĩkti, kriōkti, krŷkšti*. — Drw. *kryklē* (zob.).

kriĩsti, *kremtū, krimtaū* 1. ‘gryźć coś twardego, chrupać’, 2. ‘kąsać, gryźć, żreć’, 3. ‘ssać sutek matki (o dziecku, prosięciu, cielęciu)’, 4. ‘nie dawać spokoju, trapić, martwić,

³⁴⁷ Nie wiadomo, czy formy lit. *kristyti* ‘chrzcić’, *kristyties* ‘chrzcić się’, występujące u Dowkonta (dialekt żmudzki pñ.-zach.), są autentyczne, czy też zostały wytworzone przez autora. Skardžius, RR 4, 408 sądzi, że Dowkontowe *kristyti* odwzorowuje łot. *kristīt*.

³⁴⁸ Może to być kalka hybrydalna, z suf. -ynos dla odwzorowania polskiego formantu -iny z formacji *krzciny, chrzciny*.

dokuczać'; gryźć – o sumieniu' (DP 'gryźć, trapić', SD *krimtu* «gryzę», syn. *graužiu*), refl. *kriņstis* 'gryźć się, martwić się, niepokoić się', *krimtuosi pats savimp* SD «gryzę się sam w sobie» (syn. *skrodžia širdį man priejauta, piktybė koki*). Cps. *apkriņsti* 'ogryźć kość z mięsa', *atkiņsti* 'odkąsić; przeżuwać – o krowie', *nukriņsti* 'ugryźć', SD *nukrimst* «ugryznąć», *nukrimtu* «ukęsuie czego sztukę» (syn. *nukundu*). Odpowiednik łot. *kriņst*, *krēmtu*, *krimtu* 'gryźć, oddzielać, sortować; chrupać; iskać się'. Na pierwszy rzut oka alternant *kremt-* wygląda jak temat infigowany, jednak dla SE *kret- 'gryźć' nie widać w materiale oparcia. Leksemy *krimt-*, *krumt-* reprezentują pewnie pwk. onomatopeiczny. Por. wykrzykniki *kriņs*, *kriņst*, *kriņst* ob. *kriņs*, *kriņst*, *kriņst*, które nazywają odgłos ugryzienia czegoś twardego, chrupkiego, opisują też ukąszenie. Inaczej LEW 299: do *kramaĩ* 'strupy', ale bez objaśnienia dla segmentu *-t-*. ALEW 527: bez jasnych nawiązań. — Podwójny refleks SZ: *krimt-/krumt-*, por. 1° SZ *krimt-*: *krimtaĩ* (prt.), drw. *krimtikas* n.agt. 'zwierzę, które zżera dużo paszy; człowiek gderliwy' (por. typ *ēdikas*), *riešutų krimtīmas* 'gryzienie orzechów', *krimtīmas sielos* DP 'gryzienie sumienia', SD «kąsanie», 2° SZ *krumt-*: *krumtīmas* SD «kąsanie». Por. *kiņštas i kuņšas*; *riņtas i rūmtas*. — Neopwk. *kriņs-* (≡ *kriņsti* lub wykrz. *kriņs*): *kriņsčioti* 'o krowach: powoli przeżuwać', *kriņsēti*, *kriņsi*, *-ējo* 'chrupać, wydawać charakterystyczny odgłos przy gryzieniu np. jabłka, orzecha, owsa', *kriņsnōti* 'gryźć, przeżuwać', *kriņstelēti* a. *kriņsterēti* 'ukąsić nieco, kawałek' (ob. *kriņstelēti* ts.), *kriņstelti* a. *kriņsterti* 'ukąsić nieco'. Nomina: *kriņslē* 'chrząstka' (war. *kriņzlē*), *kriņslīs* ts. (por. n.rz. *Kriņslē*, *Kriņslītē*, *Kriņzlītē*), *kriņsnis* b.z.a. 'kęs' (por. *pusnīs* ≡ *pūsti*; *skirsnis* ≡ *skiņsti*), *kriņstūkas* 'ogryzek', *kriņstus* SD «kąsający» (syn. *krumstus*), *kriņsūs* 'chrupki, chrupiący'. — Neoosn. *krums-* ob. *krumst-* (por. wykrz. *kriņs*, *kriņst*): *krumsēti*, *krumsiu*, *-ējau* 'chrupać', *krumsnōti* 'gryźć po trochu' (por. *kriņsnōti*), *kriņstelēti* 'ukąsić nieco, ugryźć kawałek', *kriņsterēti* ts., nomina: *krumslas* (zob. *krumslīs*). — Od wykrz. *kriņst* pochodzą: *krumšēti*, *krumšiu*, *-ējau* 'głośno gryźć coś twardego, kruchego, chrupać', *kriņščioti* 'bić pięścią, kuksać'. — SO *kramt-*: *kramtīti* (zob.). — Neoapofonia *kriņs-* ⇒ *krams-*: *kramsčioti* (zob.).

krinỹčià 2 p.a., gen.sg. *krinỹčios* wsch.-lit. 'źródło' (*Upelė ait iš krinỹčios* ZTŽ. *Krinỹčià yra tį toliau, vanduoį geras, čystas* DVŽ) — zapoż. ze stbłr. *krinica*, *krynica*, por. błr. *krynica*, -y. Brak w LKŽ.

kriōkti, *kriokiũ*, *kriokiaũ* (war. *krōkti*) 1. 'krzyczeć chrapliwym, gardłowym głosem, ryczeć', 2. 'chrapać, charczeć, rzezić przez sen; z trudem oddychać' (syn. *krōkti*, *knařkti*, *krařkti*), 3. 'chrząkać, kwiczeć', 4. 'szlochać, zanosić się płaczem' (syn. *krōkti*), 5. 'kaszeleć', 6. 'szumieć, huczeć' — czasownik oparty na wykrz. *kriōkt* (*Kriōkt sukriuoko ir nebgyva* 'Zacharczała «kriōkt» i już nie żyje'), pochodzącym od osnowy *krio-k-* ≡ **krio-krio* (podobnie *krỹkti* ≡ *krỹ-krỹ*). Por. łot. *křākt* ob. *křākt* 'chrapać, charczeć', rcs. *krakati*, *kraču* – o skrzeczeniu ptaków, pol. *krakać*, *kracze* – o krukach, wronach, łac. *crōcāre*, *crōcīre* 'krakać', gr. κρῶζω 'krakać, skrzeczeć, skrzypieć', κρῶζω 'krakać, rechotać, wrzeszczeć, krzyczeć, żądać czegoś z krzykiem'. — War. *kriōk-št* ⇒ *kriōkšti* 'ciężko kaszeleć; chrapać; z trudem iść' (por. *kliōkšt* ob. *kliōkti*; *kēkšt* ob. *kēkt*). — Drw. *kriōkinti* 'doprowadzać do płaczu' (war. *krōkinti*, por. łot. *krācināt*), *kriōksēti*, *-i*, *-ējo* 'głośno kaszeleć, charczeć', *kriōkuoti* 'ciężko oddychać, charczeć, rzezić', war. *krioguoti*. Nomina: *kriōka* c. 'stary człowiek a. zwierzę', *krioga* 'błonica, dyfteryt', *krioga* 'ten, kto kaszle, charczy', *kriōkis* 'stary, wychudły koń' (war. *kriōgē*), *kriōkla* a. *kriōklā* 'płaksa; krzykacz', *kriōklē* 'wartki nurt rzeki', 'błonica', *kriōklīs* a. *kroklīs* 'wodospad'. — Z udźwięcznieniem *k > g* należą tu jeszcze: 1. *kriōgis* a. *krōgis* 'zbity z trzech drewn trójkąt, który zawiesza się na karku świni, aby ograniczyć jej ruchy; jarzmo wołu; kozły do piłowania drewna a. do suszenia zboża, paszy', 2. *kriōgžlē* 'cienki lód; kawały lodu pokryte bryłami śniegu' (**kriōkšlē*), 3. *krōgžlēs* f.pl. 'żwir z gliną; twardy grunt z kamieniami' (por. wyżej *kriōkšti*). — N.rz. *Krioklē* 5x,

Kriokl̥s 21x, Kriðklius. N.m. Kriokliaĩ.

kripti, *krimpù*, *kripaũ* gw., rzadkie, tylko z prvb.: *iškripti* ‘wykrzywić się (o bucie)’, *pakripti* ‘skręcić, zboczyć, zmienić kierunek’ — formacja ingresywna z prs. infigowanym *kri-m-p-* od *krip-*. Synchronicznie pwk. *krip-* jest st. zanikowym do *kreip-* (*kreĩpti* ‘krzywić, wykrzywiać’), natomiast diachronicznie *krip-* należy do monoftongicznego pwk. **krep-*, tak jak *grib-* (*greib-*) należy do *greb-*, *klip-* (*kleip-*) do *klep-* oraz *plit-* (*pleit-*) do *plet-*. War. *skripti* pochodzi z przekształcenia vb. refl. **nu-si-kripti*. Etymologia pwk. **krep-* pozostaje do ustalenia. Z uwagi na jawnie onomatopeiczny charakter porównywalnego pwk. *klep-* ‘chylić się, krzywić się’ warto poddać pod dyskusję związek **krep-/krip-* z wykrzywnikami *krèpš*, *krèpšt* o cichym odgłosie czyjegoś poruszenia się; o szeleście, chrobocie (*krèpštelėti* ‘zaszeleścić; podrapać pazurem’, *krèpšténti* ‘o starcu: iść z trudem’). Por. też *krep-es-ióti* ob. *krep-ez-ióti* ‘iść chwiejnym krokiem (o dziecku, starcu), zataczać się (o pijanym). Inaczej BSW 140, LEW 292 i ALEW 522, gdzie wzmianki o pokrewieństwie *kreip-/krip-* ze stisl. *hreif-a* ‘wymachiwać, schwingen’ oraz scs. *vũskrēsiti* ‘ἀναστῆσαι, wskrzesić’ (**kraip-s-?*). — WSZ *kryp-*: *krỹpti* (zob.). — Neoapofonia *krip-* ⇒ *kreip-*: *kreĩpti* (zob.). — Neoapofonia *krip-* ⇒ *kraip-*: *kraipýti* (zob.). — Drw. *kripčióti* ‘iść przechylając się na bok; podkręcać wąsy’, *pakripdýti* caus. ‘przechylić na bok, np. łódź’, *kriptelėti* ‘zboczyć, odchylić się; zwichnąć’. Nomina: *kripālis* ‘człowiek na krzywych nogach, koślawiec’, *kripēša* c. ‘człowiek zgarbiony, skrzywiony’ (por. sufixs w *kevéša*), *kripis*, *-ē* ‘ten, kto idąc utyka, kuleje’.

krỹpti, *krypstù*, *krypaũ* 1. ‘idąc, jadąc przechylać się na bok, na strony’ (*Vežimas šieno krỹpsta in šalį, tuo virs* ‘Wóz siana przechyla się na bok, zaraz runie’), ‘iść jak kaczką, chwiejnym krokiem’, 2. ‘skłaniać się, zbaczać’, 3. ‘kierować się w pewną stronę’, 4. ‘psuć się (o pogodzie), cps. *iškrỹpti* ‘mocno się skrzywić, wykrzywić się, zboczyć z drogi’, przen. ‘wykoleić się, zmarnować swoje życiowe szanse; ulec zboczeniu seksualnemu’, *nukrỹpti* ‘odchylić się, zboczyć; nie udać się (np. o pieczonym cieście)’, też ‘umrzeć, zdechnąć’ (*Jau labai senas, greit galės nukrypti*), SD *nukrypstu* «nachylam się» (syn. *nusilinkiu*, *nusisveriu*), *nuo sveikatos nukrỹpti* ‘stracić zdrowie, rozchorować się’, *pakrỹpti* ‘przechylić się (o wozie); zmienić kierunek, zboczyć’, też o rozmowie (*Kalbà pakrỹpo kità linkmė*), *pikrỹpti* m.in. ‘opaść z sił, zaniemóc’, *sukrỹpti* ‘skrzywić się, pochylić się; zepsuć się, pogorszyć się; rozchorować się’. — Z pochodzenia jest *kryp-* neopierwiastkiem, który został wyabstrahowany z prs. *krypstù*. To z denazalizacji w formie **kripstu* < **krimp-stu*, por. prs. infigowane *iškrimpa* ‘wykrzywia się’ s.v. *kripti*. Paralele: *gybstù* s.v. *gỹbti*; *klypstù* s.v. *klỹpti*. Inne neopierwiastki z samogłoską y wtórnego pochodzenia to *nỹkti*, *slỹpti* i *vỹkti*. Tu też wykrz. *krỹpt* o nagłym przechyleniu się na bok, o zboczeniu z drogi’. Z opisowego punktu widzenia *kryp-* przedstawia WSZ do *krip-* w *kripti* (zob.). — Drw. *krỹpčioti* ‘kiwać się, chwiać się, kołysać się’, *pakrỹpėti* ‘pochylić się, zboczyć nieco’, *iškrypėti* ‘wykrzywić się – o zębach’, *krypsóti* ‘być w stanie pochylonym’ (por. *drybsóti*, *dryksóti*, GJL II, § 576), *krỹptelėti* ‘pochylić, kiwnąć’, *krypúoti* ‘kołysać się, chwiać się; iść kołysząc się’. Nomina: *iškrỹpēlis* ‘zboczeniec’, *krỹpla* c. ‘kto chodzi jak kaczką’ (por. metatoniczny akut w *rėkla*, *riógla*, *vėpla*), *kryptis*, *-iēs* f. ‘obrót, zakręt; kierunek; dążność, tendencja’ (⇒ *kryptingas* ‘ukierunkowany’), *kryptukas* ‘muszka u wylotu lufy’, *sukrỹpēlis* ‘chorowity człowiek, cherlak’. — Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 62 = Urbutis 2009, 374 dopuszcza lituanizm w błr. gw. *krypác* ‘płatać’, *krypácca* ‘płatać się, wikłać się’; jest jeszcze *raskrypácca* ‘wyplatać się z odzienia, tj. pozbyć się go’ (PzB 4, 278, Laučjute 69).

kristi, *krintù* (war. *krentù*, żm. *krimtù*, *kremtù*³⁴⁹), *kritaũ* ‘padać, spadać, upadać, walić

³⁴⁹ Wypadek okazjonalnej dysymilacji **nt* > *mt*. Paralele: *šim̃tas*, *lemtà*, *grámdyti*, *grém̃dymas*, *siùm̃dyti*, n.rz.

się na ziemię; o zwierzęciu: padać, zdychać; o rosie: opadać' (SD *rasa krinta* «rosa pada»), *apkrīsti* 'zarazić się chorobą' (syn. *apkrēsti*), *atkrīsti* 'odpaść, usunąć się', też 'zachorować ponownie' (*Tik pakilo iš ligos ir vėl atkrīto*), SD *atkrīnta* «ponawia się co złego», *īkrīsti* 'wpaść (jak żdźbło do oka)', *nukrīsti* 'spaść, np. z wozu', *sukrīsti* 'wpaść, opaść, rozsypać się; spaść z ciała, schudnąć; o ziemniakach: rozgotować się, rozsypać się; o zbożu: wylec, wylegnąć', *užkrīsti* 'spaść na co, zapaść, zalec; opaść – o rosie, mgle', też 'zajść – o słońcu' (znaczn. etym. 'zapaść'). Odpowiednik łot. *krist*, *kritu*, *kritu* 'padać, upadać; dostawać się gdzie; o zwierzęciu: padać, zdychać'. Morfem *krit-* to wymienna z *krut-* postać st. zanikowego do *kret-* 'trząść, strząsać', por. *krečiū*, *krēsti*; *kretēti*, jak też *krutēti*. SO *krat-*: *kratyti* (zob.). Por. LEW 295, ALEW 527 (*kristi* ma być anticausativum do *krēsti*; tu też wzmianka o odpowiedniku celtyckim: stir. *crith*, stbret. *crit* 'drżenie'). — Drw. *kritinti* caus. 'sprawić, żeby spadło, opadło, zdechło'. Nomina: *kritas* 'żdźbło w oku, drobina kurzu, piasku' (syn. *krislas*, *šāpas*), *kritaĩ* m.pl. 'żdźbła siana, słomy, paprochy', *kritamà* 'choroba zakaźna' (por. *apkrēsti*, *apkrīsti*, *añkrytis*, *užkratas*), *kritē* 'zapisana na tyłku część portek dziecięcych', przen. 'tyłek', *kritesys* a. *kritusys* 'paproch, prószynka; żdźbło w oku', *krituliaĩ* m.pl. 'opady' (por. łot. *kritala*, *kritaļa*, *kritals* 'drzewo przewrócone, powalone'), *pākritos* f.pl. 'żdźbła, paprochy siana; owoce spadłe z drzewa' – od n.act. **kritā* 'opadanie' (por. *ritā* od **ret-*; *bridā* od *bred-*), *krituōliai* m.pl. 'owoce spadłe z drzewa'. Cps. *lāpkritis* 'listopad' (SD¹ *lapakritos mėnuo* ts.; n.m. *Lapakritā*, por. *lāpas*), *vandėnkritis* 'wodospad' (por. *vanduō*). — Neopwk. *kris-* (≡ *kristi*): *krisnōti* 'o deszczu: kroić, padać', *kristelėti* 'spadać – o płatkach śniegu', *kristelėjo* 'przyszło komu na myśl, do głowy'. Nomina: *krislas* 'żdźbło', DP 'paździorko, zdziebłko', SD¹ «drzaska» (por. *gīrslas*, *kiřslas*, *žoslas*), ⇒ *krislelis* SD «proszek», syn. *dulkelė* (DP *kaip kristalį akyje* 'jako proszek w oku'), ⇒ *krisliaĩ* m.pl. 'zboże pochylone wskutek słabości łodyg'; vb. denom. *krisliuoti* 'drobno śnieżyć'. — Innowacje apofoniczne: 1. SZ *krit-* (*kritaĩ*) ⇒ SP/SE *kreit-*: *krėitėti* (zob.), 2. SZ *krit-* ⇒ SP/SO *krait-*: *krāičioti* (zob.), 3. SZ *krit-* ⇒ WSZ *kryt-*: *añkrytis* 'wybuch choroby zakaźnej, zaraza, epidemia' (znaczn. etym. 'napad'), *īkrytis* 'zapadlisko, wklęsłość, zagłębienie terenu', *krỹtis* 'upadek z wysokości', *krytis* f. 'kra', *priekrytis* 'dreszcze, gorączka z dreszczami', *sánkrytis* 'wiatrołom w lesie, kupa powalonych drzew', *sánkrytos* f.pl. ts. (por. wyżej łot. *kritala*), *vandėnkrytis* 'wodospad' (por. *vanduō*), 4. SZ (neopwk.) *kris-* ⇒ SP/SE *kreis-*: *kreistyti* (zob.), 5. SZ (neopwk.) *krint-* ⇒ SP/SO *krant-*: **krantyti*, zob. *krañtas*.

krištolas 1 p.a. 'kryształ, gatunek przezroczystego, ciężkiego szkła o jaskrawym połysku' (m.in. SD) — zapoż. ze stbłr. *krištals*, *kryštals* ≡ pol. *kryształ* (to z dysymilacji w stpol. *krzyształ* ≡ stczes. *křiřtal* ≡ śrlac. *crystallus*; Sławski III, 202 i Bańkowski I, 831 zakładają – wbrew fonetyce – zapożyczenie wprost z łaciny). — War. z insercją *k*: *krikštolas* (por. zapoż. *buřkřtinās*, *šiũrkřtyne*). — W wypadku obocznych form gw. *kristālas* 2 p.a. i *kristōlas* 2 p.a. miejsce akcentu przemawia za zapożyczeniem z nwn. *Kristall* m. (por. GL 73, LEW 299). Stąd też łot. *kristals*.

krýtis, **-ies** 1 p.a. f. 1. 'niewielka sieć umocowana na kabłąku a. półkabłąku, używana do łowienia ryb, zwł. w zarośniętej albo mętnej wodzie' (*Krýtimis žuvis gaudo, kur vandenys yra žolynų ir negali su tinklu prieiti*), 2. 'podbierak do zagarniania złowionej ryby' (łot. *krīts* 'workowata sieć; podbierak na raki'), 3. 'drewniana obręcz sita', 4. *širdiēs krýtis* 'osierdzie'. Czy tutaj też *krytis*, **-iēs** 4 p.a. f. 'kra lodowa spływająca wodą'? Z innymi tematami: *krýté* (m.in. BRB), m. *krýtis*, **-čio**. Formacja litewska wydaje się być

Īmsrė (do *įsas*, stpr. *īnsan* 'krótki, kurz'), *kemšū* < **kenšu*. W zapożyczeniach: *gruñtas* < *gruñtas* 'pole, grunt uprawny' ≡ nwn. *Grund*; *stūmdas* < *stūndas* 'godzina' ≡ niem. *Stunde* (stpr. *tūsims* dat.pl. 'tysiąc, tausend' < **tūsint-* < **tūsēnt-* ≡ śrwn. *tūsent*); *kumštas* SD¹ «kunbt» < *kunštas* (≡ pol. *kunszt*). Por. też dysymilację *tn* > *tm* s.v. *petmė*.

porównywalna z gr. κρίσις f. ‘oddzielenie, odróżnienie’ < *krī-ti-, abstractum do prs. κρίνω ‘oddzielam, odróżniam’. — War. ze zmianą *kr* > *gr*: *grýtis* ‘sieć, czerpak’ (por. *grejū* ob. *krejū* s.v. *griēti*). — SZ *krij-V* z **kriH-V*: *krijas* (zob.). Stopnie zanikowe *kry-C* i *krij-V* przedstawiają redukcję pwk. pb. **krejH-*, pochodzącego z przekształcenia pie. **krehi(i)-* ‘przesiewać, oddzielać’ (zob. LIV² 366 i HL 26n.). Inne refleksy apofoniczne wymieniono s.vv. *kriēti*, *griēti* oraz *krājus*.

kriūkas 2 p.a. gw. 1. ‘żelazny hak w ścianie’, 2. ‘hak na dyszlu’, 3. pl. *kriūkai* ‘haki, na których wiszą drzwi’, 4. ‘bosak’ (syn. *būsokas*, *priķis*, zob. LEEŽ 97) — zapoż. ze stbłr. *krjukъ* (ob. *krukъ*), por. ros. *krjuk*, błr. *kruk* ‘hak’, por. ZS 27. — Drw. *kriūkēlis* 1. ‘drewniany hak do skręcania sznurów’, 2. ‘haczyk u wędki’, 3. ‘uchwyt na trzonku łopaty’. — War. udźwięczniony: *kriūgas* 1. ‘żelazny hak, np. w ścianie obory, do uwiązania wołu’, 2. ‘hak u drzwi’, 3. ‘zagięty uchwyt pługa’, 4. stlit. ‘rygiel, zasuw w drzwiach lub wrotach’; SD <*kriugas*> «zapora, zawora»; co do sonoryzacji por. *špāgas*, *kvarūgas* i *lenciūgas*.

kriūkis, -io 2 p.a. gw. 1. ‘łaska do podparcia się’ (*Mūs senelis niekur neeina be kriūko*), 2. *kriūkiai* a. *kriūkiai* m.pl. ‘kule, szczudła kulawego’ (*Antai ateit ubags su kriūkiais*) — zapoż. z nwn. *Krücke* f. ‘kula, kostur’ (por. łot. *krukis* ‘kostur’). Palatalne *r* przypomina *kriūpelis* ⇐ nwn. *Krüppel* (GL 73). Zob. też LEW 300.

kriuksēti, *kriuksiū*, *kriuksėjau* 1. ‘krząkać, chrząkać – o głosie świni’, 2. ‘śmiać się półgłosem’ — czasownik na -sē- od osnowy *kriu-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *kriu-kriu* (wtórnie *kriūkt*, *kriūkšt*). Sb. postvb. *kriuksē* ‘świnia’. — Z innymi sufiksami: *kriukēnti* ‘chrząkać, kwiczeć – o świni’, war. *kriugēnti* (⇒ błr. gw. *krugikacъ*, *krugicъ* ‘o prosięciu: kwiczeć’, PZB 2, 527), *kriukēti*, *kriuknōti*. Nomina: *kriukā* ‘świnia’, *kriukē* ‘ryj świni; świnia’. Zob. też *krekēti* i *kriūkti*.

kriūkti, *kriūkiū*, *kriūkiaiū* 1. ‘o świnia: chrząkać, kwiczeć’, 2. ‘stękać’, 3. ‘tracić dech, charczeć’, 4. ‘kaszleć’, 5. ‘ciężko pracować’ — czasownik utworzony od osnowy *kriū-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *kriū-kriū* o chrzanku świni (wtórnie *kriūk-t*). War. sonoryzowany: *kriūgti* ‘chrząkać’ (wtórny wykrz. *kriūgu-riūgu*). — Z innymi sufiksami: *kriūkuoti* a. *kriūgauti* ‘pochrzakiwać’. Postverbalia: *kriūkas* ‘pysk świni, ryj’, *kriūkulys* ‘zadyszka, astma’; *kriūgena* c. ‘leń’ (por. *gašena*, *pāistena*, GJL II, § 304). Zob. też *kriuksēti*.

kriūnas 2 p.a. gw. ‘przrząd do podnoszenia, unoszenia kłód’ (*Rastq užkėlė su kriūnū*), też f. *kriūnā* 4 p.a. (KRŽ). War. *krūnas*, *krūnė* i *kronas* b.z.a. wskazują na zapożyczenie z prus.-niem. *krōn* ‘podnośnik, dźwig’ (zob. GL 73), por. nwn. *Kran* m. (stąd lit. liter. *krānas* 4 p.a. ‘dźwig’). Wtórnie palatalizowany nagłos *kriūnas* tak się ma do *krūnas* jak np. *kriūzas* do *krūzas*. Co do akutu por. zapoż. *brūžė*, *šiūlė*, *šiūrė*.

kriunēti, *kriunū* (war. *kriuniū*), *kriunėjo* pot. ‘kaszlać, chrząkać’ (*Senis krunėdamas vaikščio* ‘Starzec pokaszując chodzi’). *Kriūna* – *nuolat nesmarkiai kosti* ‘Chrzaka, wciąż lekko kaszle, pokaszuje’), też z długością w pwk.: *kriunēti* ‘niedomagać, chorować’ — czasownik na -ē- od wykrz. **kriun*, **kriūn* (por. o kaszlu: *krenēti*, *kriōkti*, *kriūkti*). Obok tego z osnową *krun-*: *krunēti* ‘kaszlać, chrząkać’, por. wykrz. *kruñ* *kruñ* o krakaniu. — Z innymi sufiksami: *krūnauti* ‘ciężko kaszlać’, *kriūnyti* ‘kaszlać’, *kriūnuoti*, *krūnuoti* a. *krūnoti* ‘mocno, ciężko kaszlać’. — Drw. *kriunā* c. ‘ten, kto ciągle kaszle’ (war. *krunā*), *kriūnas* a. *kriūnė* ‘kaszel uporczywy, ciężki’ (war. *krūnas*), *krunulys* ‘kaszel; ktoś mocno kaszłący’ (por. sufiks w *dusulys*, *snaudulys*).

kriūšti, *kriunšū* (war. *kriūštū* < **kriunš-stu*), *kriūšaū* gw., zwykle z prvb. *pa-*, *su-* ‘starzeć się, słabnąć; opadać z ciała, chudnąć’ — prawdopodobnie chodzi o przenośne użycie czas. *kriūšti* ‘ubijać w stępie, drobić’, omówionego s.v. *krūšti*. Szerzej jest rozpowszechn-

niony pgd. długowokaliczny: *kriūšti*, *kriūštu*, *(su)kriūšau* ‘chudnąć, słabnąć; starzeć się’. Osobno zob. *krūšti*.

krīvas, -à 4 p.a. gw. ‘krzywy, wygięty, powyginany’ — zapoż. ze stbłr. *krivyj*, *kryvyj*, por. błr. *kryvŭj*, -àja (por. LEW 300). Pierwiastkowe -i- zamiast -y- wtórne, polega na neoapofonii SP *ī* ⇒ SZ *ĩ*, por. spośród sławizmów: *grŭbas* ⇒ *gribšis*; *lyčŭna* ⇒ *ličŭna* i *plŭtas* ⇒ *plŭtas*. NB. LKŽ nie zaznacza obcości *krīvas*. Skardžius, RR 4, 738 uważa *krīvas* za wyraz rodzimy, zakładając, że *kriv-* jest st. zanikowym do *kreiv-* jak w *kreivas* ‘krzywy’. Na to trzeba odpowiedzieć, że poza *krīvas* nie ma drugiego przykładu na SZ tego rodzaju. — Drw. *kriváila* ‘krzywo rosnące drzewo’, *krivingis* ‘skrzywiony przedmiot’, *krīvis*, -ė ‘krzywy człowiek a. przedmiot; mańkut’, *krivūlis* ‘krzywe drzewo, krzywa kłoda; laska zakrzywiona u góry, kostur; motowidło; kabłak u sieci; łukowato wygięta część szkieletu łodzi’, *krīviza* ‘człowiek krzywy, o skrzywionym kręgosłupie, garbus; kulawy’ (⇒ *krivizáila* ts.), *krivókšlis* ‘pogięty kawał drzewa, krzywas; koń krzywo chodzący’. Vb. denom. *krivinti* ‘krzywić’, *susikrivinti* ‘skręcić sobie (nogę w stawie skokowym)’. Osobno zob. *krivŭlė*. — Spodziewany wokalizm długi -y- ukazuje się w następujących derywatach od **kryvas* (⇐ błr. *kryvŭj*): *kryváila* c. ‘wykrzywiony człowiek, krzywe drzewo, krzywy przedmiot’, *kryvalākas* ‘przedmiot krzywo stojący; kulejący człowiek; człowiek bez nogi’, *kryvalótas* ‘krzywy, skrzywiony’ (⇒ *krŭvalioti* a. *kryvaliūoti* ‘iść zataczając się; przekrzywiać się na stronę – o załadowanym wozie’), *kryvėlda* ‘coś krzywego, nieforemnego’, *krŭvoti* a. *kryvoti* ‘krzywić’, *nukryvoti* ‘wykrzywić, skrzywić; iść pochylonym, zgiętym, iść krzywo’.

kriváunykas 1 p.a. wsch.-lit. bot. ‘krwawnik, Achillea’ (DVŽ) — zapoż. z błr. *kryváuńik*, gw. *kryvóuńik* (⇐ *kryvaūnŭj* gw. ‘krwawy, nabiegły krwią’, *kroū*, *kryvŭ* ‘krew’). War. *krivaunŭkas* 2 p.a. (LZŽ). Zob. też *kriváunykas*.

krivida 1 p.a., *krividà* 3 p.a. stlit., gw. 1. ‘krzywda, strata, szkoda’, 2. ‘wina’, 3. ‘nieprawda, niesprawiedliwość, oszustwo’. Jest to zapożyczenie słowiańskie, które do złudzenia przypomina psł. **krivida* ‘niesprawiedliwość’, cs. *krivida* ‘wina’ (drw. na -ida od adi. *krivŭ* ‘niesprawiedliwy’). Obecność samogłoski *i* między segmentami *v-d* daje powód do dwojakiej interpretacji. Z jednej strony może to być przekształcenie za pomocą anaptyktycznego *i* obcej zbitki -vd- lub -ud-, która ukazywała się w formie stlit. *krivda* (b.z.a.), oddającej stbłr. *krivda*, *kryvda* (por. błr. *krŭda*, ros. *krivda*). Takie stanowisko zajęto np. w SLA 111 i LEW 300 (ALEW nie notuje tego sławizmu). Paralela: *dŭvinas* obok *dŭvŭnas* i *diŭnas*. Z drugiej strony nie można wykluczyć ewentualności, że *krivida* jest refleksem znacznie starszej formy źródłowej, mianowicie trójzgłoskowego staroruskiego *kri.vi.da*. W tym kierunku wskazuje transpozycja najstarszych lit. sławizmów, w których słow. *ĩ* (strus. *ɔ*) jest oddawane lit. *i* (np. *pipiras*, *ridikas*, *stiklas*), zaś słow. *ũ* (strus. *ɔ*) jest oddawane lit. *u* (np. *kūbilas*, *kūmetis*, *tuŕgus*). Zob. poświęcony tej kwestii artykuł Būgi, RR III, 761n. (trzeba jednak dodać, że sam autor formy *krivida* do demonstracji *ĩ* tam nie użył). — Poza tym anomalijna zbitka błr. -vd-, -ud- jest zastępowana trojako, por. 1° gw. *krivada* 1 p.a. (anaptyksa *a*, por. dwoistość *širātas* ob. *šarātas*), 2° gw. *kribda* b.z.a. (zmiana gładu *u* w obstruent *b*), 3° gw. żm. *krydva* ‘krzywda’ (Būga, RR II, 32, 567), *krŭdvyti* ‘krzywdzić’, gdzie -dv- powstało z metatezy w grupie -ud- (gład plus obstruent). — Błr. zbitkę -ud- zachowują bez zmiany pewne gwary wsch.-litewskie, por. *kriuda* 1 p.a. (ZS 26), *kriudà* 2 p.a. LZŽ. — Drw. *krividingas* a. *krividingas* ‘taki, który krzywdzi’. Vb. denom. *krividyti*, -iju, -ijau ‘krzywdzić; szkodzić; kaleczyć, ranić’, też ‘kręcić, oszukiwać’, war. *krividinti* i *krīudzić* (por. stbłr. *krivditi*, *kryvditi*, błr. *krŭdzicɔ*). — Neoosn. *krividin-*: *krividinas* b.z.a. ‘oszust, kłamca’, *krividininkas* ‘krzywdziciel’ (por. stbłr. *krivdnikŭ*, *krivednikŭ*).

krivŭlė 2 p.a., *krivulė* 2 p.a. 1. ‘laska przekazywana od chaty do chaty jako wezwanie na wiec’ (zob. LEEŽ 140), 2. ‘pisemne zawiadomienie o zebraniu, urzędowe wezwanie’, 3.

‘zebranie wiejskie’ — zapoż. z błr. *kryvúlja*, -i m.in. ‘zagięty na końcu kij drewniany, laska’, por. Brückner 1877, 97, LEW 300 (s.v. *krivas*). LKŽ nie zaznaczył obcości tego wyrazu. Zob. też zapoż. *krivas*. — Drw. wsteczny: *krivė* ‘przechodnia laska oznaczająca wezwanie na zebranie’, por. *Krivė – kreiva lazda vyrus į kuopą šaukti* ‘K. to zagięta laska do zwoływania mężczyzn na zebranie’. *Eina krivė per kaimą – pranešimas į kuopą* ‘Idzie k. przez wieś, zawiadomienie o zebraniu’. Paralele: *bakūžė* ⇒ *bakà*; *kumėlė* ⇒ *kùmě*; *skutulė* ⇒ *skùčė*.

krýzelis, -io 1 p.a. ‘kołowaczna – choroba owiec’ — zapoż. z dn. *krīsel*.

krizénti, *krizenù*, *krizenaũ* gw. 1. ‘cicho rzeć – o koniu, źrebięciu’ (*Kumeliukas ne žvengia, ale krizėna* ‘Żrebię nie rży, lecz «krizena»’), 2. ‘śmiać się cichym, tłumionym śmiechem, chichotać’, 3. ‘mocno, ciężko kaszlać’ — czasownik na -en-, utworzony od wykrz. *krizì-krizì* o chichotaniu. Jest war. *kirzénti*. Paralele: *kruzénti* ⇐ **kruzi-kruzi*; *rizénti* ⇐ *rizì-rizì*; pol. *chichać* ‘śmiać się’ ⇐ *chi-chi*. Por. jeszcze *kikénti*. — Postverbalia: *krizas* c. ‘człowiek lubiący się śmiać, śmieszek’, war. *krizà*, *krizė* (*Tos mergos krizena, krizena kai krizės*), *krizius*, *kriznius*.

kryžiaunykas stlit. ‘ten, który krzyżuje, przybija do krzyża, Kreuziger’ (m.in. MOP, KN) — zapoż. ze stbłr. *kryžovnikъ* ⇐ pol. XVI w. *krzyżownik* ts. (SPXVI). Por. SLA 111, LEW 300, ALEW 528. Zob. też *kryžiovóti*.

kryžiovóti, *kryžiovóju*, *kryžiovójau* stlit., gw. ‘krzyżować, zadawać śmierć na krzyżu’ (SD <križiawoiu> «krzyżuię»). Dwuznaczne. Albo rodzimy drw. na -avo- od *krỹžius* ‘krzyż’, albo zapoż. z błr. *kryžavácъ*, *kryžúju*, pol. *krzyżować*, -uję (por. SLA 111, ALEW 528). — Wsch.-lit. *kryžiùiti* ‘ozdobić krzyżami (kościół)’, *susikryžiùiti* ‘skrzyżować sobie (chustę na piersiach)’ opiera się na formie prs. *kryžiùju*, oddającej błr. *kryžúju* (zob. paralele w ZS 114n.). — Drw. *kryžiovojimas* SD «krzyżowanie» (syn. *unt kryžiaus išpėliojimas, prikalimas*), *kryžiovotojas* SD «krzyżownik» [‘ten, który krzyżuje, przybija do krzyża’, SPXVI]. Zob. też *kryžiaunykas*.

kryžiuōtis, -čio 2 p.a. hist. ‘Krzyżak, członek niemieckiego zakonu rycerskiego Najświętszej Marii Panny, noszący biały płaszcz z czarnym krzyżem’ — z substantywizacji adi. *kryžiuōtis*, -ė ‘mający na sobie krzyż’ (*vóras kryžiuōtis* ‘pająk krzyżak, Aranea diadema’). — Inne określenia: *kryžeĩvis* i *kryžiōkas* (⇐ stbłr. *kryžakъ*, por. błr. *kryžák*, -á ⇐ pol. *Krzyżak*).

krỹžius, -iaus 2 p.a. ‘krzyż, godło chrześcijaństwa’. SD: <križius> «krzyż», <atsizinklint križiu šwyntu> «odżegnać się czego» — zapoż. ze stbłr. *kryžъ*, *križъ*, por. błr. *kryž*, -a (ZS 27). Inaczej SLA 111 oraz LEW 300, ALEW 528 i PŽ 396, którzy na pierwszym miejscu wskazali pol. *krzyż* jako formę źródłową. Temat na -ju- też w *anyžius*, *rubėžius*. — Drw. *kryžėlis* ‘krucyfiks stojący lub wiszący’ (syn. *Dievamūkà*, *Diėvo Mūkėlė*, *Dievūlis*, *Mūkà*, *Nukryžiūotasis*, zob. LEEŽ 140), *kryžingas* SD «krzyżowaty, krzyżowy», *krỹžiumis* adv. ‘krzyżem (leżeć)’, *kryžmà* a. *krỹžma* ‘poprzeczna belka krzyża’ (*Skersinis rąstas ant stiebo bus kryžmà*, JU), *krỹžmas* ‘krzyżowy, krzyżujący się’, adv. ‘na krzyż’ (por. sufiks w *āšmas*, *bāžmas*, *iėšmas*), *sánkryža* ‘skrzyżowanie dróg, ulic’. Cps. *kryžiadirbỹs* a. *kryždirbỹs* ‘kto wyrabia krzyże, krucyfiksy’ (por. *dirbti*), *krỹžiakalis* ‘kto wykuwa krzyże z kamienia’ (por. *kálti*), *krỹžkaulis* ‘kość krzyżowa’ (por. *káulas*), *krỹžkelė* ‘rozstaj, miejsce skrzyżowania dróg’ (por. *kėlias*), war. sonoryzowany: *grỹžkelė* (LKŽ III, 631 omyłkowo pisze <ĩ>: *grĩžkelė*), *kryžnešỹs* ‘kto niesie krzyż w czasie procesji’ (por. *nėšti*), *skeřskryžiais* adv. ‘krzyżując co, na krzyż’ (por. *skeřsas*), *krỹžkryžiais* adv. ‘wzdłuż i w poprzek’ – typ tautologiczny, por. *kaĩtkarčiais*. — Neoosn. *kryžm-*: *kryžmaĩ* adv. ‘na krzyż, na ukos’, *krỹžmais* ts., *krỹžminis* ‘krzyżowy’ (⇒ *kryžminis kampas* ‘kąć prosty’), vb. denom. *kryžminti* ‘krzyżować, łączyć organizmy’. — Vb. denom. *kryžiūoti* ‘krzyżować, układać na krzyż’,

Nukryžiūtasis ‘krucyfiks’. Vb. denom. *krįžinti* ‘oznaczać krzyżykiem; pisać znak krzyża (na drzwiach na Trzech Króli)’. — Nazw. *Krįžius*, *Križius*. N.m. *Pakryžė* 5x, *Pakrįžiai*, *Krįžkalnis*, *Krįžkelis* 3x. N.jez. *Krįžinis*, *Krįžōkas*, n.rz. *Krįžupis* 3x, *Krįžupys*.

kryžma stlit. ‘krzyżmo, olej święty do namaszczeń sakramentalnych’, por. *bažnyčioj visatimėj š. Sakramentais vartojo, vaikeliu krikštijo, birmavojo, kryžmą švęsdavo* DP 443⁴⁷ ‘w Kościele Powszechnym ś. Sakramenty sprawowano, dziatki chrzczono, bierzmowano, chrzizma używano’. *jog amžiuose Apastalų ir tuo žėklu žėklindavo ir kryžmą krykštydami tepdavo* DP 455²³ ‘iz czasow Apostolskich i tego znamienia Krzyża świętego i chrzyżma na chrzcie używano’ — zapoż. ze stbłr. *križmo* (← pol. *krzyżmo*, -a n. ‘mieszanina oliwy i balsamu poświęcana przez biskupa, używana przy sakramencie chrztu, bierzmowania, kapłaństwa oraz przy innych obrzędach w kościele’, SPXVI). Inaczej SLA 112 i POLŽ 397 (wprost z pol.). Wyraz pominięty w LKŽ, jak też w LEW i ALEW.

krōkšti, *krokščiaũ*, *krokščiaũ* ‘chrapać, szemrać; ciężko pracować’ — czasownik onomatopeiczny, por. wykrz. *krókšt* i *kriókt* (o charczeniu) oraz synonimiczny czas. *kriōkti* a. *krōkti*. — Drw. *krokšlė* ‘błonica’, *kriokšlỹs* ‘mały wodospad przy źródle’, *krokšlỹs* ‘człowiek, który kaszle i charczy’. — N.rz. *Kriokšlỹs* 2x (ze zmianą *kšl* > *gžl*: n.rz. *Kriogžlỹs* 3x, n.jez. 3x, por. *raugžlỹs* < *rauškšlỹs*), *Kriōkšlis* 2x. N.m. *Kriokšlỹs*, *Krōkšlės* 2x, *Krokšlỹs*.

krōmas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘kram, stragan, prowizoryczny sklep w postaci budki lub ławy z porozkładanym towarem’, 2. stlit. ‘apteka’ (BRB, zob. PAŽ 205), 3. ‘sprzedawany towar’, 4. ‘pudło z drobnym towarem, noszone na plecach przez wędrownego kramarza, zwykle Żyda’ (*Žydas, užsidėjęs ant pečių kromą, nuėjo per kaimą* ‘Żyd, wzięwszy kram na plecy, poszedł przez wieś’), 5. przen. ‘grzbiet, plecy’, 6. przen. ‘człowiek z garbem, garbus’, 7. przen. ‘posag’ — zapoż. ze stbłr. *kram̃* (← pol. *kram* ← śrwn. *krām*, por. Sławski III, 56). Zob. też SLA 112, Zs 26, LEW 301. — War. f. *kromà* 2, 4 p.a. ‘sklep’ (LzŽ, DvŽ) ← stbłr. *krama*, por. błr. *krāma*, -y ‘sklep’ (inaczej POLŽ 397: z pol.). Zob. też *krāmai*. — Drw. *krōmą/krōmo/kromū/krōmais nēšti, nešiōti* ‘nieść, nosić kogo na plecach przytrzymując go za nogi’, *kromėlnykas* ts. (por. neosuf. -elnyk-, wyodrębniony ze sławizmów typu *pūstėlnykas*; zob. też *karabėlnykas*), *krōmininkas* ‘kramarz wędrujący od wsi do wsi, domokrażca’ (por. LEEŽ 141), *kromỹstė* ‘handel’, *krōmnasai*, -ōji ‘kupny, pochodzący ze sklepu (a nie zrobiony w domu)’, por. *Jōji visà adziežà kromnój* ‘Cała jej odzież jest ze sklepu’ (LzŽ; brak w LKŽ). Oprócz tego jest stlit. i gw. *krōmnykas* ‘kramarz’ ← stbłr. *kramnik̃*, błr. *krāmnik* (TSBM, PzB). SLA 112 i POLŽ 388 wywodzą to raczej z rzadkiego pol. *kramnik* (brak w ALEW). Vb. denom. *apkrōmyti* ‘oszukać’, *iškrōmyti* ‘wykraść’, *krōmytis* ‘przeprowadzać się’, *apsikrōmyti* ‘grubo się odziać’ (właśc. ‘tak jak odziewa się kramarz’); *pakrominti* b.z.a. ‘położyć nie na swoim miejscu, spowodować zawieruszenie się czegoś’.

krona stlit. ‘korona; korona cierniowa’ (Klein, zob. PAŽ 205) — zapoż. z nwn. *Krone* f.

krōnas 1 p.a. gw. ‘dźwig do podnoszenia kłód’ — zapoż. z nwn. *Kran* m. (GL 73; LKŽ: *kronas* b.z.a.). — Obok tego *krūnė* ts. (*Be krūnės šito rąsto nepakelsim*) ← prus.-niem. *krōn* (GL 73).

krōnas 4 p.a. gw. ‘wielka zaspą śniegu’ (*Sniego daug, kronaĩ didžiuliai* ‘Śniegu dużo, zaspą wielkie’). War. *krontas* b.z.a. ts. Niejasne.

krōnis, -io 2 p.a. bot. ‘aksamitka, nagietek, *Tagetes patula*’. Bez etymologii.

krōpelis, -io 1 p.a. gw. ‘ciasto smażone na tłuszczu, na oleju’ (*Viriau aliejų krōpelius*) — zapoż. z pol. przest. *krapel*, *krepel* ‘pulchne ciasto smażone na tłuszczu, pączek’ (← śrwn. *krepfel*, zdrob. od *krapfe* ‘pączek’, por. nwn. *Krapfen* m. ts., Sławski III, 87n.).

krōpis 2 p.a. gw. ‘żeliwo, stop odlewniczy żelaza’ (syn. *ketūs*), *krōpas* 4 p.a. ‘wielki

garnek żeliwny' (*Kropas – tiktai spižinis puodas, o varinis – katilas* JU '«Kropas» to tylko naczynie żeliwne, a [naczynie] miedziane to «katilas»'). Bez etymologii.

krópti I, *krópiu, krópiu* gw. 1. 'pracować z oddaniem, gorliwie, pilnie', 2. *sukrópti* 'uzbierać, zgromadzić majątek', refl. *užsikrópti* 'przepracować się' — czasownik oparty na wykrz. *króp*, por. *Jis dieną naktį króp ir króp* 'On dzień i noc «<krop» i «krop»'. — Od obocznej formy *krópšti* ← **krópš* utworzono *pakrópšti* 'zagarnąć czyjś majątek', *krōpštas* 'który skrzętnie pracuje i oszczędza', *krōpšlšs* 'gorliwy pracownik', *krōpšlūs*, -i 'gorliwy, pilny' (*Krōpšlūs yra smarkus an darbo*). — Neoapofonia *krop-* ⇒ *kruop-*: *sukruōpti* 'zebrać, zgromadzić', *kruopštūs* 'gorliwy, skrzętny'. Zob. też LEW 301.

krópti II, *krópiu, krópiu* gw. 'kręcić, zwodzić, oszukiwać; grabić, plądrować', *iškrópti* 'wyłudzić', *pakrópti* 'odwieść; oddalić od Boga' (m.in. BRB), *prikrópti* 'uwieść, skrzywdzić dziewczynę'. Odpowiednik łot. *krāpt*, -pju, -pu 'oszukiwać' (ME II, 267), *izkrāpt* 'wyłudzić', frq. *krāpināt*. Przykład *krópti* I zachęca do przyjęcia osnowy wykrzyknikowej **króp*. — Drw. *krōpa* 'oszustwo', *krōpējas* a. *krōpikas* 'oszust', też *krōpis* (*Nebūk krōpis, nenorēk nukropti*), *krōpalioti* 'oszukiwać', *krōpintis* 'dać się zwieść, oszukać się'.

krópti III, *krópiu, krópiu* gw. 'iść bardzo wolno, ciężko, z trudem, wlec się' — według GL 73 miałoby to być zapożyczenie z prus.-niem. *krōpe* 'kraufen, krieche, langsam gehen', ale LEW 301 słusznie zauważył, że trzeba się liczyć z «niezależną formacją onomatopeiczną», bo za tym przemawiają bliskoznaczne formy *krāpinti* i *krāpalioti* 'iść niepewnym krokiem, po omacku'. Por. wykrz. *króp* s.v. *krópti* I i II. Z uwagi na wykrz. *krāp* (*krāpt*, *krāpš*, *krāpšt*) wypada *krāpinti* itp. łączyć z odrębną interjekcją (zob. s.v. *krāp-*) albo też założyć neoapofonię *ā* ⇒ *ā* (*ā* ⇒ *ā?*). — Drw. *krōpinēti* a. *krōpinēti* 'powoli kroczyć, chodzić', *īkrōpinti* 'dojść po omacku'.

krosà I 4 p.a. wsch.-lit. 'piękno, uroda, zewnętrzne walory postaci' — zapoż. ze stbłr. *krasa*, błr. *krasà*, -y 'piękno, uroda', por. ros. *krasà* 'piękno, okazałość; chluba'. War. *krasà* ZTŻ. Zob. też *krāsna*.

krosà II 2 p.a., gen.sg. *krōsos* przest. 1. 'farba', 2. 'maść, barwa sierści', 3. 'minerał koloru czerwonego, cynobrowego' (war. *krōsē*) — zapoż. z błr. *krasà*, -y, stpol. i pol. gw. *krasa* (w HSBM tylko *kraska* 'farba'). SD: *krosa* «farba; maść» (syn. *forba*, *kvorba*), *krosa raudona* «karmazyn, farba karmazynowa», *krosa žimčiūginė* «perłowa maść». Zob. SLA 112, LEW 301, ALEW 528 (ze stpol.). — War. m. *krōsas* 1. 'kolor, farba', 2. 'garbnik', 3. bot. 'pięciornik kurze ziele, *Potentilla erecta*'. Zob. też *krōsyilas*, *krōsyti* i *kroskà*. — Drw. *krosbutis* LEX 'farbiarnia, Farb Haus' (por. *būtas*; kalka z nwn. *Farbhaus* n.). Jest n.rz. *Krosà* i nazwa terenowa *Krōsiai* (Vanagas 168). Przypomina to użycie rzecz. *spālvà* 'barwa, kolor' w n.rz. *Spālvē*, *Spālvē*.

krōsyilas 2 p.a. stlit., gw. 'farba' — zapoż. ze stbłr. *krasilo* n., por. błr. przest. *krasila*, -a n., ukr. *krasýlo*, ros. gw. *krasílo* (SLA 112, LEW 301, ALEW 528). SD: *krōsyilas žalas varinis* «gryżpan» ['grynszpan, zielono-niebieska rdza na powierzchni miedzi'], *cinabro krōsyilas* «cynobrowaty», *rudas krōsyilas* «cisawa farba» ['czerwonawy, kasztanowaty'], *mēlynas krōsyilas* «indy ch farba» ['barwnik błękitny, otrzymywany głównie z liści i łodyg krzewu indygowca', SPXVI], *raudonas krōsyilas* «farba czerwona cudzoziemska». Por. zakończenie w *grāžyilas*, *kodỹlas*, *krāpỹlas*. War. z wymiennym sufiksem: *krōsalas* (por. *dāžalas*). Zob. też *krosà*, *kroskà* i *krōsyti*.

krōsyti I, *krōsiju, krōsijau* (też -inu, -inau), war. akc. *krōsyti* stlit., gw. 'farbować; malować' — zapoż. ze stbłr. *krasiti*, por. błr. *krāsicʼ*, *krāšu*, 3 sg. *krāsicʼ* (SLA 112, Zs 26, ALEW 528). SD: *krōsiju* «farbię» (syn. *nudažau*, *dažau*), *raudonai krōsiju* «szarłatno czynię» ['farbuję na czerwono'], *krōsytas* «malowany, farbą po wierzchu powleczoney». — Z

obocznym sufiksem: *krosavóti* ‘krasić jaja’ (*Krosavók kiaušius su krosa*), war. *krasavóti*. Zob. też *krosà* i *krosỹlas*.

krōsyti II, *krōsinu*, *krōsinau* ZTŽ ‘krzesać iskry, ogień’ — zapoż. z błr. *krasácь*, *-āju*. Sufiks *-y-* i miejsce akcentu są lit. innowacjami. Por. sufiks w ZTŽ *chvātyti* i *kērāvyti*. Zob. też *krēsivas*.

kroskà 2 p.a., gen.sg. *krōskos* stlit. (BRB) i gw. 1. ‘farba’, 2. ‘kolor’ — zapoż. ze stbłr. *kraska*, por. błr., ukr. i ros. *kráska*, *-i* (SLA 112, Zs 26. ALEW 528). Por. pol. gw. *kraska*: *Jaja malowane na jeden kolor, nazywają się «kraskami»* (SGP II, 470). Zob. też *krosà* II.

krósmeta 1 p.a. gw. ‘kupa kamieni’. Złożenie **krosm-meta*, zmienione przez asymilację (**krosm-meta*) i degeminację. I człon *krosm-* pochodzi z metanalizy sb. *krósnis* ‘kupa kamieni’ (zob.). Człon II do *metù*, *mèsti* ‘rzucać’. Znacz. etym. ‘to, co rzucono na kupę’. War. *krósmata* może zawierać SO *-mat-* ⇐ SE *met-*, zob. *mat-*. Zob. jeszcze *krūsmeta*.

krósnis, *-ies* 1 p.a. f., też m. *krósnis*, *-io* 1 p.a. 1. ‘piec zbudowany z dużych kamieni polnych, postawiony w łaźni lub suszarni zboża’ (SD «kamionka w łaźni»), 2. ‘kupa kamieni zebranych z pola’. War. z palatalizacją nagłosu: *kriósnis*; z innymi tematami: *krósnē*, też m. *krósnis*, *-ies*. Odpowiednik łot. *krāsns*, *-s* f. ‘piec ogólnie’ (gw. ‘piec łaźiebny’). Formacja jest wieloznaczna: 1° deverbativum z neosuf. *-sni-* od czas. prymarnego lit. **króti*, **króju* = łot. *krāt*, *krāju* ‘zbierać, skupiać’ (por. Būga, RR II, 202n.; Skardžius, ŽD 580n., RR 4, 835 n.), 2° deverbativum od **kroti*, w którym pierwotny suf. *-ti-*, **krotis* (abstr. ‘składanie na kupę’), został wymieniony na neosuf. *-sni-*; paralelą jest tu odnowienie *krūtis* przez *krūsnis* ‘kupa kamieni’ oraz *šūtis* przez *šūsnis* a. *šūstis* ts., 3° deverbativum z suf. *-ni-* od neoosn. **krost-* ⇐ **kro-sty-ti*, frq. typu łot. *krāstīt* ‘składać, układać; zbierać’ (to wymaga dodatkowej hipotezy o uproszczeniu **st-ni-* w *-sni-*). Znacz. etym. ‘konstrukcja wzniesiona/złożona z kamieni’. Por. zdanie *Puodžius puodus suka, krōsnius krosnis krauna* ‘Garniarz garnki lepi [tu: kręci na kole], zdun piece stawia’ (por. *krāuti* ‘kłaść jedno na drugie’). Por. jeszcze pwk. *kro-* w stlit. *apkroja* SD «obłogi» [‘bagaze, potrzeby’, L.]. — Litewsko-łotewski pwk. **krā-* pochodzi z pie. **kreh₂-* ‘gromadzić, zbierać’ (por. LIV² 367: tylko bsl.). Por. wyżej łot. *krāt*. Nawiązaniem słowiańskim jest prawdopodobnie scs. *ukradō*, *ukrasti* ‘ukraść’, ros. *kradú*, *krastb* < **krā-de-* < pie. **kreh₂-d^he-* (transponat), znacz. etym. ‘odłożyć coś dla siebie’. Struktura tego czasownika przypomina scs. *kladō* ‘kładać’ < **klā-de-* < pie. **kleh₂-d^he-* (transponat, por. Vaillant III, 153, 177) wobec lit. *klóju*, *klóti* (zob.). Zob. też ALEW 528n. — Lit. gw. *krašnià* ‘kupa kamieni’ (*Lauke buvo daug krašnių* ‘Na polu było dużo kamieni’) pochodzi z pol. gw. *krašnia*, które jest z kolei lituanizmem, transpozycją lit. *krósnis*. — Drw. *krósnininkas* ‘zdun’, *krōsnius* ts., *priekrosnis* ‘przypiecek’ ⇐ *prie krósnies* ‘przy piecu’, *ūžkrosnis* ‘miejsce za piecem, zapiecek’ ⇐ *už krósnj*. Cps. *krósmeta* (zob.), *krosniadarys* ‘zdun’ (por. *daryti*), *krosnilandà* ‘ptak piecuszek, *Phylloscopus trochilus*’ – uczony neologizm na miejscu *pečialānda*, z członem *krosni-* jako zastępstwem za *pečia-* (por. *landyti*, *pečialinda*). NB. W znac. ‘piec gliniany, piec do pieczenia chleba’ jęz. litewski używa formy *pėčius* (zapoż. białoruskie).

krōtos, *-ų* 2 p.a. f.pl. stlit., gw. ‘kraty’ (*Geležinės langų krōtos* ‘Żelazne kraty w oknach’. *Krōtomis atskirti* ‘Kratami oddzielić’), SD *krotos* «krata» — zapoż. ze stbłr. *kraty*, por. błr. *kráty*, *-aŭ* (⇐ pol. *kraty*, por. śląc. *crata* ‘plecionka’, Bańkowski I, 811). Zob. też SLA 112, Zs 26, POLŽ 389 (brak w ALEW). Osobno zob. *grōtos*. — War. m. *krōtai* 2 p.a. 1. ‘kraty’ (*Geležiniai langų krōtai*), 2. ‘w kościele katolickim: kratownica lub balustrada przed wielkim ołtarzem’. — Drw. *krotelē* SD «kratka; roszt żelazny kuchenny» (SD¹ *kratelē* «ruszt»), *krotēlēs* f.pl. ‘balustrada przed wielkim ołtarzem’. W tymże znaczeniu używa się też wyrazu *krōtkos* f.pl. ⇐ pol. *kratki* (por. POLŽ 398). Drw. wsteczny: *krōtas* (por. *kuodēlis*

⇒ *kuõdas*) ‘złób, złożone ze sobą pod kątem ostrym drabinki, na których rozkłada się paszę’. War. z asymilacją na odległość *k-t > t-t*: *trõtas* ‘klatka dla królika, zająca; klatka do przewozu świni’.

krov- < *krāv-, derywaty od neopwk. *krov-* jak w *króviau*, prt. do *kráuti* ‘układać, składać, ładować’ (zob.): *króvoti* a. *krovóti* ‘ładować, nakładać’ (*iškróvoti* ‘rozładować’, *nukróvoti stālq* ‘sprzątnąć ze stołu’), *krovinėti* ‘ładować, załadowywać’ (⇒ *krovinỹs* ‘ładunek, ciężar niesiony a. wieziony’, *krovininis vagõnas* ‘wagon towarowy’). Nomina: *įkrova* ‘ładunek’ (⇐ *įkráuti* ‘załadować’), drw. *įkrovũs* ‘ładowny, pojemny, np. wóz’; *inkrova* SD «nakład» (syn. *uždas, uždėjimas*), *iškrova* ‘rozładunek, wyładunek’ (⇐ *iškráuti* ‘wyładować’), *krovà* 1. ‘ładunek; balast na statku’, *krova eldijų* SD «ładunek szkodliwy, okrętowy», 2. ‘kupa’ (*Sudėk į vieną krõvą visus daiktus* ‘Złóż wszystkie rzeczy na kupę’), *krovėjas* ‘kto ładuje towary; kto składa snopy a. siano na wozie’, *krovikas* ts., *sánkrova* przest. ‘skład, magazyn; sklep; kupka, stos’ (por. *sámplovos, sárova*). Cps. *kraičkrovỹs* (zob. *kraĩtis*), *maĩtkrovis* ‘ten, kto gromadzi majątek, ciułaczk’ (por. *mantà*). Paralele s.v. *griov-*.

krũčas, -ė 2 p.a. gw. 1. ‘drobny złodziej, złodziejaszek’ (też o kocie, psie), 2. ‘krętać, oszust’, 3. ‘niedołęga’ — wywodzi się z *krut-šas, przy uwzględnieniu ściągnięcia zbitki *t.š* w afrykatę č. Pejoratywna nazwa osoby, utworzona od czas. *krutũ*, *krutėti* ‘ruszać się, pracować’, por. ŽD 315, LEW 302. Paralele: *gũčas* ⇐ *gũsti*; *snũčas* ⇐ *snũsti* (por. GJL I, § 512; II, § 369). — Drw. *krũčius* ‘złodziejaszek’, cps. *bũtkručis* (zob. *bũtas*). Vb. denom. *kručáuti* ‘kraść, podkraść; oszukiwać’ (*Vagies vaikai kručáuja* ‘Dzieci złodzieja podkradają’), *kručinėti* ‘podkraść, kraść po trochu’, *nukručyti*, -iju, -ijau ‘ukraść; zagubić, zapodziać’.

krũčkas 2 p.a., zwykle pl. *krũčkai*, -ų bot. ‘brukiew, Brassica napus, Napobrassica’ (*Kručkai, morkai, pastarnokai* – *tai tavie trys strovos* ‘Brukiew, marchew, pasternak – to trzy strawy dla ciebie’). War. *grũčkas*, *grũčkai*; z wtórną palatalizacją nagłosu: *kriũčkas*, *griũčkas*. Zdaniem Urbutisa 1981, 208 n. jest to germanizm szerzący się od XVIII w. z Litwy pruskiej na przyległe tereny litewskie, polskie i białoruskie. Jego źródłem było prus.-niem. *wrutške*, zdrob. od *wrucke* (*brucke*) ‘brukiew’. Lituanizmami są według Urbutisa (o.c. 209) wyrazy błr. gw. *krũčka*, *gručka* (wymawiane z *g-*, nie *γ-*, co wskazuje na młody wiek pożyczki) oraz pol. gw. *kruczka*. Autor za nietrafne uznał wcześniejsze wywody LEW 302 (*krũčkas* ⇐ błr. *krũčka*) oraz SLA 79 (zapoż. z pol. gw. *gruszki* ‘gatunek kartofli’). ALEW 371 pomija milczeniem opracowanie Urbutisa i opisuje *krũčkas* – w ślad za LEW – jako rutenizm.

krũdavoti, *krũdavoju*, *krũdavoju* gw. ‘oczyszczać ogród (grządki, ścieżki) z zielska’ — zapoż. z pol. przest. *krudować* ‘karczować’ (to ze zmieszania *šrũn*. *krũten* ‘oczyszczać z zielska, pieścić’ i nwn. *roden*, *ruden* ‘oczyszczać grunt z karczów po ściętych drzewach, karczować’, zob. WDLP).

krũglas, -à 4 p.a., też *krũglas* ZTŽ ‘zaokrąglony, krągły, pełny (o ciele)’ — zapoż. z ros. *krũglyj*. — War. *krũlas*, *krũlas* ZTŽ – z kontrakcji w **kruylas*, co zapożyczone z błr. *krũhly*. Zanik -γ- też w *bostvà*, *čiũnas* i *padà*.

krũkēlis, -io 2 p.a. gw. ‘kieliszek wódki’ (*Išmesk porą krũkēlių, tuoj bus šilčiau!* ‘Wypij parę kieliszków, zaraz będzie [ci] cieplej!’). Z obocznym sufiksem: *krũkūtis*, -ėio 2 p.a. (*Senovėj tai krũkũčiaiis gėrė karčėmose* ‘Dawniej piło się w karczmach «krũkučiaiis»’) — kalka hybrydalna z ros. gw. *krjučók*, -čká ‘miara wina, wódki w karczmach; miara wódki w sprzedaży detalicznej’ (SRNG) albo pol. przest. *kruczek*, -czka ‘kieliszek do wódki; miara płynów, kwaterek’ (SW II, 574) z sufiksami -el-, -ut- jako zastępstwem za ros. -ok, pol. -ek.

krũktelėti, *krũktelėju* (war. *krũkteliu*), *krũktelėjau* ‘wzdrygnąć się (ze strachu, z przerażenia), poderwać się’, war. *krũkterėti* — czasownik na -elė-, -erė- od wykrz. *krũkt* (o

podskoczeniu ze strachu). Z innym sufiksem: *krūkčioti* ‘drętwieć ze strachu’. LEW 302 zestawia to z (izolowanym) łot. *kruknēt*, -u, -ēju ‘siedzieć w kucki, siedzieć przycupnąwszy’.

krūmas 1 p.a. 1. ‘krzak’, 2. ‘młody las z cienkimi drzewami’, 3. ‘krzew, roślina rozgałęziająca się tuż nad ziemią’, 4. ‘krzewina, krzaczek (jagód, borówek)’, 5. przen. ‘trzon, główna część jakiegoś przyrządu, np. kołowrotka’, 6. przen. ‘ród, rodzina’ (*Svetimū nēra – visi vieno krūmo* ‘Obcych nie ma, wszyscy z jednej rodziny’). Pl. *krūmai* ‘krzaki, zarośla; młody las; gałęzie drzewa’. DP ‘kierz; las’. SD *krūmas* «chrost; kierz, krzak; krzew, krzewie», *krūmas rožiu* «rożany chrost, drzewko», *vilnins krūmas*, *krūmas*, *unt kurio vilna auga* «bawełniany chrost, krzak». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *krūms* ‘krzak’, stpr. **krūms*, wnioskowane z n.m. *Krumeyn* (AON 74). Analiza: *krū-ma-*. Z uwagi na postać pierwiastka i intonację było łączone z *krāuti* ‘składać, kłaść jedno na drugie’, *krūtis* f. ‘kupa, stos kamieni’, zob. Leskien 1891, 192, ME II, 292, LEW 302, ALEW 529. Ale zestawienie z *krāuti* stwarza oczywistą przeszkodę semantyczną. Jako alternatywa nasuwa się zbliżenie z łac. *crūs*, -ris n. ‘goleń’, a to dlatego, że ten wyraz jest zaświadczony w użyciu przenośnym całkiem bliskim litewskiemu ‘krzak’, mianowicie ‘przyziemna część pnia drzew lub krzaków’, por. *in capite vitis aut in crūre vicino radicibus; maxime probantur vineae... brevis crūre sine adminiculo per se stantes* (*Słownik łacińsko-polski* pod red. M. Plezi, t. I, 1959, 799). Z tego porównania wynikałoby, że mamy dwa równoległe odziedziczone wyrazy: litewską formację na *-mo- i łacińską na *-s-, obie dewerbalne, od pwk. pie. **kruH-* (LIV² 371 wymienia tylko pwk. **kreuH-* ‘aufhäufen, bedecken’, ze scs. *kryjō*, *kryti* ‘okrywać’ jako refleksem st. zanikowego). U de Vaana 147 figuruje rekonstrukcja pie. **kruH-*, gdzie nagłosowe **k-* jest wprawdzie umotywowane odpowiednikiem ormiańskim *srunk* ‘pl. ‘łydki, golenie’, ale – jak sam autor zauważa – odpowiednik ten nie jest pewny, może to bowiem być pożyczka z irańskiego **sraun-*. — Drw. *krūmēkšlis* a. *krūmókšlis* ‘marny krzak’ (*Gluosnis – medis, o žilvitis – krūmēkšlis* ‘Wierzba to drzewo, a łoża to «krūmēkšlis»’), por. GJL II, § 235; *krūmelis* SD¹ «krzaczek», *krūmýnas* ‘zarośla, krzaki’, SD «chrost», *krūminė* ‘samogon, bimber’ (syn. *kadaginė, karklinė*), *krūmingas* ‘krzaczasty’, *krūminis dantis* ‘zab trzonowy’, SD <*kruminiey duntis*> m.pl. ‘trzonowy zab’ [dosł. ‘trzonowe zęby’], obok tego *krūmenis* BRB ts., *krūmókšniai* m.pl. ‘krzaczki, zarośla’. Zob. też *krūmuo*. — N.m. *Krūmijos*, *Krūminė*, *Krūminiai* 2x, *Krūmiškiai*, *Pakrūmiai* 2x.

krumksėti, *krumksiu*, *krumksėjau* LZŽ ‘chrupać, gryźć, jeść coś twardego, kruchego’ — czasownik na -sė- od onomatopeicznej osnowy *krum-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *krum-krum*, por. *Arklys avižas liš krum krum krum krumksi* ‘Koń tylko «krum krum krum» chrupie owies’. Paralele: *kunksėti* ⇐ *kuñ-kuñ*; *kranksėti* ⇐ *krañ-krañ*.

krumplỹs, -io 4 p.a., *krumplis*, -io 2 p.a. 1. ‘zewnętrzna część drugiego stawu palca, zgrubienie przy tym stawie, knykcie’ (war. *krumklỹs* LZŽ), SD¹, SD <*krumplis*> «kłykieć» (war. SD *krumplis*; *krumslỹs*), 2. ‘kolanko w żdźble trawy, obrączkowata zgrubiałość, węzeł’, 3. ‘zab koła zębatego’, 4. ‘zgrubienie, zwł. kości’, 5. przen. ‘grube dziecko’, 6. przen. ‘człowiek niskiego wzrostu, kurdupel’. Formacja na -*lĩ-* od neosnowy *krump-*, wyodrębnionej z prs. infig. *krumpũ* do (*su*)*krũpti* ‘zdrętwieć, zgrabieć, zeszytywnieć – o palcach rąk’, zob. *krũpti*. Inaczej LEW 293 (do pwk. *kremb-* jak w *kremblỹs*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *krumpli*, *krunkli* pl. ‘stawy palców u ręki, knykcie’ (PzB 2, 530, Laučjute 69). — Drw. *krumpliúotas* ‘knykciowaty (o kułaku); zębaty (o kole)’, SD «kłykciasty». — Homofon *krumplỹs* oznacza w BRB ‘płatek ucha, tj. dolną część ucha zewnętrznego’ (syn. *kramslẽ, kramslỹs*).

krumslỹs, -io 4 p.a., *krumslis* 2 p.a. żm. 1. ‘gruda, bryła ziemi, twardego śniegu; bryłka w tłuczonej kaszy’ (syn. *grumslas, grumstas*), 2. ‘zewnętrzna część drugiego stawu palca, zgrubienie przy tym stawie, zginający się człon palca, knykcie’ (syn. *krumplỹs*), por. stpr.

**krumslus*, pis. <*krumstus*> EV ‘knykieć, Knobel [Knöchel am Finger]’, 3. ‘rzepka kolanowa, łękotka’, 4. ‘szprycha drewnianego koła’. — Obok tego jest homonim *krumslŷs* ‘chrząstka w ciele, w mięsie’ (war. *kruṃslis*, *krūmslis*). Tu też łot. *krumšļi* m.pl. ‘nierówności’, znac. etym. ‘zgrubienia, wypukłości’. Oba wyrazy należą pewnie do rodziny *kriṃsti*, gdzie formy *krims-* alternują z formami *krums-*.

krūmuo, acc.sg. *krūmenī* stlit. ‘szczeka’ (syn. *žāndas*): *Ir jis rado supuvusī žandā* [glosa: *krūmenī*] *asilo* BRB ‘I znalazł zgniłą szczękę osła’, zob. PAŽ 206 (brak w LKŽ, LEW i ALEW). Razem z *krūmenis* BRB ‘zab trzonowy’ należy do *krūmas* ‘krzak’ (zob.), ale dalsze szczegóły wymagają badania.

kruṃkšti, *krunkščiū*, *krunkščiaū* gw. ‘kaszlać, charkać dla oczyszczenia gardła z flegmy; płuć krwią’ (syn. *kraṃkšti*); o koniu: prycać’, przen. ‘rzępolić, grać nieumiejętnie na jakimś instrumencie’ — czasownik utworzony od wykrz. *krunkšt* (por. *krankšt* s.v. *kraṃkšti*; *krenkš* s.v. *kreṃkšti*). — Drw. *krūnkščioti* iter. ‘kaszeleć, charkać’, *krunkšėti* ‘kaszlać, charczeć; chrupać’, *krūnkštauti* ‘kaszlać’, nomen *krūnkštalas* ‘stary, schorowany człowiek’. — War. sonoryzowany: *kruṃgžti*, *-džiū*, *-džiaū* ‘kaszlać, charczeć’, ⇒ *krungžlā* c. ‘człowiek wiecznie kaszlący’, war. *krungžlŷs*. Neoosn. *krungžd-*: *krungždā* c. ts.

kruōpos, *-u* 2 p.a. f.pl. ‘krupy, oczyszczone, grubo zmielone, czasem całe ziarna zbożowe; kasza, potrawa z takich ziaren’, też m. *kruōpai* (żmudzkie). Sg. *kruopā* lub *kruōpas* ‘ziarno, ziarno’, zdrob. *kruopēlē* przen. ‘trochę, kawałek’ (*Atlaužk man kruopēlē sūrio* LZŽ ‘Ułam mi kawałek sera’) — zapoż. ze stbłr. *krupy*, gen.pl. *krupъ* ‘kasza z oczyszczonych ziaren różnych zbóż; potrawa z kaszy’ (błr. *krupy*, *krup*), z substytucją lit. *uo* za słowiańskie *u*, podobnie jak w zapoż. *uōstai*, *puokaĩ* i *kuodēlis*, zob. Būga, RR II, 364, 690: III, 497, 882 (za nim ZS 27, SLA 113 i LEW 290; brak w ALEW). W szerszym zakresie substytucję *u* ⇒ *uo* obserwuje się w łotewskich sławizmach, np. *bļūoda* ‘misa’, *karuogs* ‘chorągiew’, *luoks* ‘cebula’, *ļūoti* adv. ‘bardzo’. — Drw. *kruopelēs* SD f.pl. «krupki, pulticulae» [‘potrawa z potłuczonych ziaren, kasza’], *kruopiēnē* ‘krupnik, zupa z kaszy jęczmiennej’ ⇐ błr. *krupénja*, *-i*; *kruopinykas* SD «krupnik, co krupy robi». Cps. *kruōpmilčiai* 1. ‘mąka razowa’, 2. ‘wyborowa mąka pszenna, krupeczatka’ (por. *miltai*), *kruopapenys* SD «kruparz, co krupami żyw» [‘ten, co żywi się kaszą’, por. *penėti*]. — Nazw. *Kruopā*, *Kruōpas*, *Kruōpis*, *Kruopŷs*, *Kruopāitis*. N.m. *Kruopiaĩ* 3x, *Kruōpinē* 4x, *Kruopinē*, *Kruōpiškis*.

krūpas 2 p.a. gw. ‘krup, odmiana dyfterytu’ — zapoż. z pol. *krup* ‘dławiec błonniczy’ (⇐ nwn. *Krupp* m.).

krūpē 2 p.a. žm. ‘ropucha, Bufo vulgaris’ (war. *krūpis*). Odpowiednik łot. *krupis* ts. War. z palatalizowanym nagłosem: *kriūpē*, *kriūpis*. War. s-mobile: *skrūpis*. Rzeczownik postwerbalny do *krūpti* ‘pokrywać się krostami, strupami’. Znac. etym. ‘istota pokryta chropowatą, brodawkowatą skórą’³⁵⁰. Zob. też SO *kraupūs* ‘ospowaty, dziobaty’ (s.v. *kraūpti*). — Z innym sufiksem: stpr. **crupeyle*, emendacja zapisu <*trupeyle*> EV ‘żaba, Vrosch [Frosch]’ (Trautmann 1910, 450). Dalej por. stisl. *hrufa* f. ‘strup’, *hriūfr* ‘pokryty strupami, strupiasty’, stwn. *hruf*, *ruf* f. ‘trąd’ (**krupi-*), SP *hriupa* f. ‘świerzb, scabies’ < **kreupā-* (LEW 290).

krūpštinti, *krūpštinu*, *krūpštinau* (war. *krūpštinti*) ‘iść powoli, ociężale, noga za nogą, wlec się’ — derywat od wykrz. *krūpšt*, *krupšt* o powolnym chodzie starca. Z innymi sufiksami: *krupštēnti* ‘iść powoli’, *krupštėti* ‘robić co powoli, dłubać’, *krūpštinėti* ‘chodzić

³⁵⁰ Paralele: łot. *kraūpis* ‘ropucha’, *kaūpiņš* (s.v. *kaūpti*) oraz lit. *rūpūžė* ‘ropucha’ : *rupūs* m.in. ‘chropowaty’. Dalej por. pol. gw. *chropawa* ‘ropucha’, liter. *ropucha* ts. < **chropucha* : *chropawy* ‘nieładki, nierówny, szorstki’ (por. Boryś 518).

powoli (o ozdowieńcu); wykonywać drobne prace, krzątać się'. — Drw. *krūpstis*, -ē 'człowiek bardzo stary, ledwo się posuwający', *krūpstūs* 'pracowity; staranny, skrzętny' (m.in. o starcu; por. *kruopštūs* s.v. *krópti* I).

krūpti, *krumpū*, *krupaũ* gw. 'wpaść w obawę, złąknąć się', *sukrūpti* 1. 'zdrętwieć, ścierpnąć; skostnieć z zimna (o palcach)', 2. 'osłupieć, skurczyć się ze strachu'. Prs. *krumpū* na war. s-mobile *skrumpū* ob. *skrumbū* (mb przez asymilację). Odpowiednik łot. *krūpt*, *krūpu* (**krumpō*), *kṛupu* 'marnieć, niknąć; kurczyć się; pękać, murszeć', war. *kṛupt*. — Drw. *krupūs* 'bojaźliwy', *krupiuosi* SD «wzdrygam się na co». Osobno zob. *krumplūs*. — Homonim *krūpti*, *krumpū*, *nukrupaũ* 'o skórze: pokrywać się krostami, strupami; stawać się szorstką, pierzchnąć, pękać'. — Bałtyckie **krup-* przedstawia st. zanikowy do pie. **kreup-* 1. 'kurczyć się', 2. 'pokrywać się strupami' (zob. IEW 623, LEW 290). Por. 1° psł. **krōpū* 'skurczony' ⇒ 'krępy, przysadzisty, gruby': cs. *krōpŭ* 'drobny, mały', bg. gw. *krōp* 'krótki, niewysoki', chorw. przest. *krŭp* 'mały, otyły, korpulentny', stczes. *krupŭ* 'gruby', pol. *krępy* 'niewysoki o szerokich ramionach'³⁵¹ (Boryś 259). Por. 2° lit. *krūpė* 'ropucha' (zob.). — Bałtycki SP **kriāup-* ukazuje się jedynie w refleksach łotewskich, por. *kṛāũpa* 1. 'strup koński, parch (choroba skóry)', 2. 'brodawka', 3. 'kuliste zgrubienie na kartoflu', *kṛāũpis* 1. 'świerzb, świerzb koński', 2. 'parchy', 3. 'brodawki kartoflane', 4. 'nierówna, szorstka kora', 5. 'ropucha, Bufo cinereus', 6. 'obelżywe określenie człowieka a. zwierzęcia'. Stąd *r* dostało się do SZ *kṛupt* (zob. wyżej). — WSZ *krūp-*: *krūpti* (zob.). — SO *kraup-*: *kraūpti* (zob.).

krūpti, *krūpstu*, *krūpau*: *pakrūpti* 'zadrzeć, wzdygnąć się ze strachu; otrząsnąć się z powodu zimna'. Pod względem opisowym jest to inchoativum z suf. -*sta-* i WSZ *krūp-* od *krup-*, por. *krumpū*, *krūpti* 'wpaść w obawę, złąknąć się'. Pod względem historycznym *krūp-* jest neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z prs. **krūpstu*, kiedyś należącego do **krūpti* (zob. *krūpti*). Prs. **krūpstu* może kontynuować nazalizowaną formę **krūpstu*, będącą wariantem do **krumpstu*, to z kolei z odnowienia prs. *krumpū* za pomocą suf. -*sta-*. Od *krūpti* pochodzi wykrz. *krūpt* o 'wzdygnięciu się, wstrząśnięciu się wskutek strachu lub nie milego odczucia' (war. s-mobile: *skrūpt*). — Drw. *krūpauti* 'lękać się' (por. *būgauti*, *šūkauti*), SD *krūpauju* «boię się» (⇒ *krūpavimas* SD «boiaźń, wzdyganie» (syn. *bailybė*), PK 'niebezpieczeństwo'³⁵²), *krūpčioti* 'wzdygać się, wpadać w drżenie, drzeć z przerażenia' (*Berniukas krūpčioja, gal išsigandęs* 'Chłopiec się wzdyga [we śnie], może się przeląkł'), *krūpsėti* 'wzdygać się' (war. *skrūpsėti* a. *skrūpsėti* 'lękać się'), *krūpsóti* 'być w stanie lęku', war. *skrūpsóti* (por. *kūpsóti* ⇐ *kūpti*), *krūptelėti* 'wzdygnąć się, zadrzeć' (por. wykrz. *krūpt*), *krūptis*: *krūpiuosi* SD «wzdrygam się na co». Por. łot. *krūpe* 'kura o krótkich nogach', *krūpis* 'karzeł; kaleka' (znaczn. etym. 'skurczony człowiek, pokurcz', por. łot. *krūpt* 'kurczyć się').

krūsmeta 1 p.a., *krūsmeta* 1 p.a. gw. 'kupa kamieni' — złożenie o pierwotnej formie **krūsna*-meta, *-meta. Zmieniła się ona drogą asymilacji w **krūsma*-meta i następnie degeminacji *m-m* > *m*. I człon *krūsna*- pochodzi z metanalizy sb. *krūsniš* 'kupa kamieni' (zob.). Człon II do *metū*, *mėsti* 'rzucać'. Znaczn. etym. 'to, co rzucono na kupę'. Podobny rozwój fonetyczny przeszło *krósmeta* (zob.). — Jakkolwiek przy simplex *krūsniš* brak jest war. †*krūsniš* (por. *jūšė* < **jūsė*), warto zwrócić uwagę na obecność gwarowych war. *krūsmeta*, *krūsmeta*. — Niejasny jest zanik *s* (*š*) i brak akutu w war. *krūmeta* (*Sumesk akmenius į krūmetą* 'Zrzuć kamienie na kupę').

krūsniš, -ies f. 1 p.a., *krūsniš*, -iēs f. 4 p.a. 1. 'kupa zebranych z pola kamieni', 2. 'stos,

³⁵¹ Drw. psł. **krōpŭnŭ*: cs. *krupŭnŭ* 'gruby, niedrobny', ros. *krŭpnŭj* 'gruby, gruboziarnisty; duży, rosły, zażywny; wielki, poważny', sch. *krŭpan* 'gruby, masywny, wielki'.

³⁵² Por. *išliesiu jop maldas mano, išsakysiu tat Ponui savam didį krūpavimą mano* PK 99¹⁷ 'Wyleję przed nim rzecz swoją, wypowiem też tę, w której stoję, wielką niebezpieczeństwo moje'.

kupa złożonych przedmiotów', 3. 'wielka ilość', 4. SD «płot kamienny» (syn. *tvora iž akmenų*), war. *krūsė* 1 p.a. — dewerbalne abstractum od *krū-* z neosufiksem *-sni-* odnawiającym starsze abstr. na *-ti-* (por. *krūtis* $\Leftarrow$ *krū-*); *krū-C* to SZ do *kráu-C*, por. *kráuti* 'kłaść jedno na drugie'. Znacz. etym. 'składanie, rzucanie na kupę'. Paralele: *šūsni* $\Leftarrow$ *šūtis*; *krósni* $\Leftarrow$ **krotis* (?). — Drw. *krūsmata* (zob.). — Zapoż. litewskie w stbłr. XVI w. *krušnja* 'kupa kamieni', błr. gw. *krūšnja*, *krušnjá*, *kružnjá*, *krúšna*, ale i *krúsňa* 'kupa zebranych z pola kamieni; kamienista część pola' (PzB 2, 528, 537; zob. też Būga, RR II, 203, Urbutis, Balt V:1, 1969, 62, Laučjute 46) oraz pol. gw. *krušnia* a. *krusznia* 'kupa kamieni leżąca na polu, tzw. kamienica' (SGP II, 488), też 'piec w łaźni ułożony z kamieni' (Zdancewicz 342n.), o ile nie jest to białorutenizm.

krūstas (p.a. nieoznaczony) żm. 'spowiedź' — zapoż. z łot. *krusts* 'Beichte', to ze zmiany *kristis* (wsch.-łot.) $\Leftarrow$ stbłr. *krystŭ*. Zmiana wokalizmu niewyjaśniona, zob. ME II, 290. Būga, RR III, 767 wskazywał jako paralełę łot. *rutkis* 'rzodkiewka' zam. **ritkis* $\Leftarrow$ *strus*. *rīdīkū* (zob. *ridikas*). — Vb. denom. *krūstyti* 'iść do spowiedzi, spowiadać się' $\Leftarrow$ łot. *krustīties*.

krušā 4 p.a. 'grad, opad w postaci bryłek lodu' (*Lietus su ledais vadinasi krušā* 'Deszcz z lodem nazywa się grad') — formacja z suf. *-ā-* i SZ *kruš-* $\Leftarrow$ *kriauš-*, por. *kriaūštis* 'pękać, łamać się (o krze lodowej)'. Odpowiednik łot. *krusa* 'grad' ($\Rightarrow$ *krušņa* 'kupa gruzu; kupka przegniłych gałęzi'). Znacz. etym.: coll. 'kruszyń, okruszyny lodowe'. Por. LEW 290 (s.v. *kraūjas*) i ALEW 530n. Z wyrównania nagłosu do *kriaūštis* pochodzi war. *kriušā*, np. *Kriušā mušē, lapužius numušē* 'Bił grad, postrzącał listki'. Por. stlit. *krūšos* f.pl. użyte w połączeniu z syn. *ledai*: *Nes jog šiuo metu didžiausi pavojumai ant žmonių ateit, ... ant javų ledai, krušos, ir darganos* DP 220₂₈ 'Bo iż o tym czasie największe niebezpieczeństwa na ludzi przychodzą, ... na zboże grady, i niepogody'. — War. m. *krūšas* 'grad', np. *Dabar pats pageluo, nuolat vėjas, krūšas* 'Teraz [nastąpiła] ślota, wciąż wiatr, grad'.

krūšti, prs. *krušū* (war. *krušiū*, *krunšū*), prt. *krušaiū* (war. *krušiaiū*) pot. 1. 'tłuc, ubijać w stępie, rozdrabniać', 2. 'trzeć, ucierać', 3. 'wpychać, np. do kieszeni', 4. 'bóść, kłuć', 5. 'jeść, gryźć, żuć', drw. *nu-* albo *sukrūšinti* 'zetrzeć, rozdrobić'. Lit. *kruš-* kontynuuje pbsł. **kruš-*, ze zmiany pie. **krus-*. Alternant na SE widać w *kriaūštis* 'pękać, łamać się'. Pie. **kreus-*/**krus-* 'uderzać, kruszyć' (LIV² 371), por. gr. κρούω z *κρούσ-ω 'uderzać, uderzać (w struny), pukać do drzwi' (BSW 143, LEW 302, ALEW 530n.). Zmiana *(u)s > lit. (u)š jak w *jūšė*, *trušis*, *vėtušas*. — SZ ukazuje się też w war. *kriuš-*, gdzie *r* objaśnia się wyrównaniem do formy SE *kriaūštis*. Por. *kriušti*, *-ū*, *-iaū* 'ubijać w stępie, drobić; mleć na żarnach; uderzać, tłuc; pchać, popychać; pędzić (bydło)', *iškriušti* 'wybić (zęby, oko, szybę)'. — Nomina: *krušā* (zob.), *krušėklis* 'tłuczek' (neosuf. *-eklis* jak w *kabėklis*, *pešėklis*), *krušinys* 1. 'wszystko, co podlega tłuczeniu — ziarno, kasza, kartofle, słoma', 2. 'tłok, ścisk', 3. 'sok lub wino z jabłek', SD¹ «iablęcznik iabłonowy», SD «iablęcznik» ['wino z jabłek', SPXVI], *krušnūs* 'kruchy, łomki', *krūstas*: *miežiai nukrušti* SD «pęczak z ięczmienia, z orkisz», *krušūs* 'kruchy, łamliwy, kruszący się (np. o chlebie, o wyschłej glinie)'. — Nawiązanie w drw. psl. **krūšiti*, *-šq < **krūxiti*, *-xjō (iter. na *-iti*, porównywalne z lit. *krūšinti* $\Leftarrow$ **krušyti*), por. sch. *křšiti* 'łamać, kruszyć', ros. *krošítb* 'kruszyć, drobić; niszczyć, tępić', pol. przest. *kruszyć* (gw. *krzyć*) 'łamać na drobne kawałki, kruszyć, drobić'. Nomina: ros. *kroxá* 'okrusz, kruszyna' < psl. **krūxa*; drw. slń. *křhek* 'kruchy', stpol. *krechki* 'kruchy, łamliwy; skłonny do grzechu' < psl. **krūxū-kū* (z tym por. lit. *krušūs*). — WSZ *krūš-*: *krūšti* (zob.). — SO *krauš-*: *kraušyti* (zob.).

krūšti, *krūštu* (**krūš-stu*), *sukrūšau* gw. 'chudnąć, wątłeć, mizernieć; starzeć się' (*Akmuo sukrūšta, mēdis supūva* 'Kamień kruszeje, drzewo butwieje'). Pdg. z akutowaną samogłoską długą pochodzi z dyferencjacji fonetycznej względem pdg. *krūšti* (zob.) $\Leftarrow$ pie.

*kreus-. Punktem wyjścia było prs. infigowane *krunšu (prt. *krušau, inf. *krušti). Po jego odnowieniu w postaci *krunš- + -stu > *krūštu > *krūštu doszło do resegmentacji *krūš-tu i wyodrębnienia *krūš-* jako neopierwiastka. — Drw. *krūšà* ‘ścisk, tłok; wielka ilość czego’, *ledų krūšà* ‘zator lodowy na rzece’, *krūšatis*, -ies f. ‘tłok, ścisk’, war. *kriūšatis* (por. sufiks w *kamšatis*), *krūštinė* CGL ‘grupa, Gruppe’ (wątpliwe jest *ū* w pwk., które przyjmuje PAŽ 206), *krūštis*, -iēs f. ‘ścisk’ (*Tokios krūštiēs žmonių nebuvo čionai*), *sánkrūša* ‘ciężba, tłok, ścisk’ ⇐ *sukrūšti (por. *sángrūdis* ⇐ *sugrūsti*).

krutėti, *krutù*, *krutėjau* 1. ‘ruszać się, poruszać się’ (*Nendrės krūta nuo mažiausio vandens judėjimo* ‘Trzciny poruszają się od najmniejszego ruchu wody’), 2. ‘posuwać się powoli’, 3. ‘krzątać się, zabierać się do czego’, 4. ‘pracować, uprawiać ziemię’ (*Ner kam žemė krūta* ‘Nie ma komu uprawiać ziemi’), 5. ‘drgać, bić – o sercu’, 6. ‘żyć, czuć się dobrze, trzymać się’ (*Nežinau, kaip ilgai aš dar krutėsiu* ‘Nie wiem, jak długo ja jeszcze pociągnę’). Cps. *iškrutėti* ‘przepracować, obrobić’, *nukrutėti* ‘pójść, dojść powoli’, *pakrutėti* ‘poruszać się, popracować’ (*Jis vos pàkruta* ‘On ledwo się rusza’), *užkrutėti* ‘zarobić’, dosł. ‘zapracować’ (*Kai kruti, vis užkruti, uždirbi* ‘Jak robisz (pracujesz), to zawsze zarabiasz’. *Ar daug jau užkrutėjai pinigų?* ‘Czy dużo już zarobiłeś pieniędzy?’). Wziąwszy pod uwagę okoliczność, że *krut-* wygląda jak wariant do *krit-* w st. zanikowym od *kret-* (por. *rit-/rut-s.v. rātai* lub *tirš-/turš-s.v. teřšti*), można vb. *krutėti* połączyć etymologicznie z rodzinami *kretėti* ‘trząść się’ i *krīsti* ‘upadać, spadać’ (por. pol. pot. *spadaj!* w znac. ‘odejdz!’). Inaczej LEW 303, który wymienił zestawienia z jednej strony ze stisl. *hraustr* ‘rzeński, krzepki, zdrowy’, stwn. (*h*)*rusten* ‘szykować, zbroić’, z drugiej strony ze śrwn. *rütten* ‘trząść, potrząsać’ < *hrudjan. ALEW 531, wychodząc od *krūtinti* (zob. niżej), dopuszcza zapożyczenie ze wschodniosłowiańskiego, por. ros. *krutítb*, -čú, błr. *krucićb*, -čú ‘obrać w koło, na wszystkie strony, kręcić’. — Nomina: *krūčas* (zob.), *krutnià* gw. ‘praca, robota’ (por. *barnià*, *kaunià*), *krutnūs* (zob. s.v. *krutūs*), *krutulys* 1. ‘żywa istota, stworzenie’ (MOP), ‘zwierzę domowe’, 2. ‘ten, kto nie usiedzi spokojnie na miejscu, wierzcipięta’ (por. *gintulys*, *snopulys*), *krutūs* (zob.), cps. *pelėkrutai* m.pl. ‘pułapka na myszy’ (por. *pelė*). — Inchoat. *sukrūsti*, -krutù, -krutai ‘ruszyć się, szybko się poruszyć, zakrzętać się, zacząć co, wyruszyć w drogę’ (por. typ *jundù* : *judù*, -ėti). Caus. *krutinu* SD¹ «rucham» (syn. *viskinu*), SD «macham czym, szermuję; ruszam czego», *pakrūtinti* lub *sukrūtinti* ‘poruszyć; skłonić kogo do pośpiechu’, *pakrutinu* SD «poruszam czego» (syn. *paviskinu*), *nepakrutinamas* SD «mocny, krzepko na miejscu stojący, nieruchomy, stały». — WSZ *krūt-*: *krūtauti* iter. ‘ruszać się, krzątać się’. Nomina: *krūtė* ‘czas, kiedy wszyscy zajęci są pracą’, *sánkrūtis*, gw. *sūkrūtis* ‘pośpiech, krzątanie’, cps. *pelėkrutai* m.pl. ‘pułapka na myszy’ (por. *pelė*).

krūtinė 1 p.a. 1. ‘piers ludzka’, *mūstis į krūtinę* ‘bić się w piersi, *glaūsti prie krūtinės* ‘tulić do piersi’, *krūtinės ląstà* ‘klatka piersiowa’, 2. gw. ‘piers kobieca’ (*Auginau vaikus krūtinėm* ‘Karmiłam dzieci piersią’) — denominativum na -inė od *krūtis* (zob.). SD *dungalas krūtinės* «załoga, załobka» [‘zasłona na przednią część ciała, napierśnik’, SW]. War. z palatalizacją nagłosu: *kriūtinė*. — Drw. *krūtinėlė* ‘część odzieży okrywająca piers, stanik’, *krūtininė* ‘mięso z części piersiowej’, cps. *krūtinkaulis* ‘kość piersiowa’ (por. *káulas*).

krūtis, -ies 1 p.a. f. gw. 1. ‘kupa kamieni’, 2. ‘kamienny piec w łaźni’ (n.rz. *Krūtis*) — dewerbalne abstractum na -ti- od SZ *krū-* ⇐ *kráu-*. Por. *kráuti* ‘kłaść jedno na drugie’ oraz refleks SZ w scs. *kryti* ‘okrywać, chować’, *ukryti* ‘ukryć, schować’. Transponat ie. *kruH-ti- ⇐ pie. *kreuH- ‘aufhäufen, bedecken, składać na kupę, nakrywać, przykrywać’ (LIV² 371). Znac. etym. ‘rzucanie na kupę’. Z innymi sufiksami: *krūšnis* (zob.), n.rz. *Krūtė*, łot. *akmeņ-krūts*² ‘kupa kamieni’. — War. palatalizowany: *kriūtis* f. ‘kupa’, jak również *kriūta* b.z.a. ‘stromie wzgórze’ (por. n.rz. *Kriūčià*), *pakriūta*, *pakr(i)ūtė* ‘urwisty brzeg rzeki, stromizna’ (syn. *pakriàunė*). Por. *kriūtinė* ob. *krūtinė* ‘piers’.

krūtīs, -iēs 4, 2 p.a. f. 'piers kobiecea' (*dúoti kūdikiui krūtį* 'dać piers oseskowi'), SD «cyc u niewiast». Pl.f. *krūtys* 1. 'piersi kobiece' (*Pagirtas žyvatas, kurysai tavi nešiojo, ir krūtys, kurias žindai* SP II, 447 'Błogosławiony żywot, który cię nosił, i piersi ktoreś ssał'), 2. 'piers mężczyzny; barki, bary', *iñtis už krūtį* (*į krūtīs*) 'wziąć się za bary'. Znacz. etym. 'wypukłość na ciełe'. Por. łot. *krūts* a. *krūte* 1. 'wzniesienie, pagórek, wzgórek na łące', 2. 'piers kobiecea', *pakrūts* a. *pakrūte* 'miejsce pod piersiami, okolica żołądka'. Wraz z *krūtīs* 'kupa, stos' (zob.) reprezentuje SZ *krū-* do *krāuti* 'kłaść jedno na drugie, kłaść na kupę' (por. LEW 291, ALEW 532). — Drw. *krūtīnē* (zob.), *krūtingas* SD «piersisty», *krūtinga* SD ««piersista, mammosa femina», *priekrūtīs* a. *priekrūte* BRB 'Schiltlin, Machtschiltlin auff der brust', tj. 'pektorał, napierśnik ozdobiony drogimi kamieniami, noszony przez arcykapłanów żydowskich'.

krutūs, -i 4 p.a. 1. 'ruchliwy, obrotny, żwawy', 2. 'pracowity, pilny' — dewerbalny przymiotnik od *krutėti* 'ruszać się, krzątać się, pracować' (zob.). Przypuszcza się, że lit. przymiotnikowi odpowiada pod względem formalnym rzeczownik psł. **krūtū* 'kret, Talpa europaea', por. sch. *křt*, *křta*, ros. *krot*, *krotá*, pol. *kret*, *kreta*, drw. czes. *krtek*. Zob. Berneker I, 631, BSW 143n., REW I, 668, LEW 303. Inaczej Boryś 258, który jest zdania, że psł. **krūtū* łączy się z lit. *kertū*, *kiřsti* 'ciąć, rąbać', por. lit. gw. *kertūs*, *kertūkas* 'ryjówka, Sorex araneus'; znacz. etym. 'zwierzę ryjące w ziemi'. — War. sufiksalny: *krutnūs* 'ruchliwy, żwawy; kto nie może usiedzieć na miejscu' (por. *nagnūs* ob. *nagūs*; *prašnūs* ob. *prašūs*), np. *Krutnūs senis*, *kurs vis dirba*, *šnerpščia* 'Żwawy starzec, który wciąż [jeszcze] pracuje, krząta się'.

krūvā 4 p.a. 1. 'to, co złożono, zgromadzono w jednym miejscu, kupą, stos (kamieni, drewna, słomy, gnoju)', SD «kupa rozmaitych rzeczy», *krūva akmenų* «kamionka, kupka kamieni w polu», 2. 'gromada ludzi, kupka, tłum', SD «gromada» (syn. *minia*, *daugelis*), 3. 'wielka ilość czegoś, mnóstwo'. War. sonoryzowany: *grūvā* ZTŽ 'kupa'. Por. jeszcze z SD: *suvarau krūvon* «zganiam do kupy», *krūvu* «tłumem» (por. pol. adv. *kupą* iść, chodzić, od *kupa* m.in. 'gromada, tłum'). Abstractum na -ā- od wzdłużonego SZ *krūy-V* ⇐ *krūy-V*. Por. łot. *kruva*, *kruva* 'kupa; pagórek' (lit. gw. *kriūvā* LD § 173). Paralele: *sāmpūva* : *pūvo* (*pūti*); *sāmbūvis* : *būvo* (*būti*). Alternant na SP ukazuje się w *krāuti*/*kriāuti* 'składać na kupę' (zob.). Inaczej ALEW 532, gdzie mówi się o 'analogicznej realizacji SZ *krū-* < **kruH-* przed sufiksem samogłoskowym' (to sformułowanie nie jest dostatecznie jasne). — WSZ *krūv-V* ma nawiązanie w słowiańskim *kryv-V*, por. scs. *pokryvati* 'pokrywać, zakrywać' (HL 66). — Z uwagi na obecność SZ *krū-C* (por. *krūtīs* 'kupa, stos') *krūvā* jest synchronicznie interpretowane jako drw. na -va, należący do serii *plovā* I, *pieva* i *kalvā*. — Drw. *krūvis* 'ładunek, ciężar, obciążenie'³⁵³ (por. stpr. *kruvis* Ev 'upadek, Val [Fall]', Trautmann 1910, 364, s.v. *krūt*), *krūvingas* 'zdolny do podniesienia ciężaru', SD «gromadzisty» ['gromadny'], *krūviūkštē* 'kupka, np. kamieni'. Nazw. *Krūvēlis* (⇒ pol. *Kruwialis*). N.rz. *Krūvandā* (Čėkiškė, rej. Kaūnas) jest przekształceniem z *Kruvandā* (tak Būga, RR III, 169, za nim Vanagas 1981, 168), formacja z rzadkim suf. -and- (por. *rakañdai*, *balānda*, *skilāndis*), ⇒ n.m. *Krūvandaĩ* (hist. błr. *Kruvondy*). Vb. denom. *krūvyti*, -iju, -ijau 'składać na kupę, skupiać', *krūvoti* a. *krūvoti* ts.

kruvānykas 1 p.a. gw. bot. 'krwawnik, Achillea' — polega na fonetycznej transpozycji wyrazu pol. *krwawnik* 'Achillea', z samogłoską *u* wsuniętą do obcej zbitki *krv-/krf-* (vb. †*kruvāuti* nie istnieje). — Obok tego jest war. *kurvānykas*. Grupa *krv-/krf-* została widocznie rozwiązana przez wsunięcie *u* przed *r*. Taki jednak przykład jak *kruvañnis* > *kurvañnis* (zob. s.v. *krūvinas*) każe liczyć się tu z ewentualnością metatezy *kru* > *kur*. Osobno

³⁵³ Paralele: *liūvis* (*liāutis*), *siūvis* (*siūvo*, *siūti*), *spjūvis* (scs. *pljīvati*, lit. *spjāuti*), *šiūvis* (łot. *šāūt*, lit. *šiaulỹs*).

zob. *kriváunykas* ⇐ biał. *kryváŭnik*.

krūvinas, -à 3 p.a. 1. 'zakrwawiony, zboczony krwią; krwawy (o zemście, wojnie)', 2. przen. *krūvinas reĩkalas* 'sprawa bardzo poważna' (por. pol. *gardłowa sprawa*), 3. przen. *krūvinas dárbas* 'krwawy trud', tj. 'bardzo ciężka praca'. SD «krwawy, pokrwawiony» (syn. *sukruvintas*). Odpowiednik psł. *krūvīnū, por. scs. *krūvīnū* 'związany z krwią, krwawy', sch. *kírvnī* 'krwisty, krwawy', ros. *króvnij* 1. 'krewny, spokrewniony', 2. *króvnij vrag* 'śmiertelny wróg', *króvnaja obída* 'śmiertelna obraza', stpol. *krewny* 'związany z krwią, krwawy, krwisty', pol. 'mający tę samą krew, wspólnego przodka'. Praforma bsł. *kruui-na- (BSW 143); segment *u* jest uwarunkowany hiatem laryngalnym, < *kru.i.no- < pie. *kruh₂i-nó-. Formacja ta została prawdopodobnie utworzona od formy locatiwu sg. pie. *kruh₂i 'we krwi' (decasuativum). Por. formę I członu w złożeniu aw. *xruvi-dru-* 'z zakrwawionym orężem'. NIL 444 odtwarza formację z suf. *-ino-, nie zaś *-no-. LEW 290, s.v. *kraĩjas* ignoruje formalną zgodność *krūvinas* i psł. *krūvīnū. Zob. też ALEW 532. — SZ-V ukazują się również w łac. *cruor*, -ōris m. 'krew tryskająca z rany' < *kruuōs, *kruuōses < pie. *kruh₂-ōs, gen.sg. *kruh₂-ōs-es oraz w łac. *cruentus* 'skrwawiony, krwawy; chciwy krwi, okrutny' z *kruuētos, zam. *kruuātos < pie. *kruh₂-ent-o- (inaczej de Vaan 146: pie. *kruH-nt-o-). — Odpowiedni SZ-C poświadcza rzeczownik stir. *crú* 'krew; zakrzepła krew, posoka', stpol. *kry* 'krew' (pbsł. *krūs) < pie. *kruh₂-s (stpol. sg. gen. *krwie*, dat. *krwi*, acc. *krew*). Poza tym w funkcji nominatiwu sg. ukazuje się forma dawnego accusatiwu sg., por. scs. *krūvī*, ros. *króvʹ*, pol. *krew*. Boryś 259 operuje błędną rekonstrukcją pie. *kreu- (SZ *krū-) 'mięso surowe, ociekające krwią'. — Dla SZ por. jeszcze wed. *krūrā-* 'krwawy, surowy; okrutny', sb. 'przelew krwi, czyn okrutny, okrucieństwo', aw. *xrūra-* ts. < pie. *kruh₂-ró- (tu też łac. *crūdus* 'ociekający krwią; niedogotowany', z *crūrus drogą dysymilacji *r-r > r-d*). Osobno zob. *kraĩjas*. — Drw. *krūvinis* 'zawierający w sobie krew, zrobiony z krwi (placek, kiszka wątrobiany)', *krūvinóji* f. 'czerwonka, dyzenteria', *nekrūvinas* SD «niekrwawy» (syn. *bekraujs*). Cps. *krūvinakē* gw. 'choroba krów', *krūvinakis*, -ē adi. 'o zaczerwienionych oczach' (por. *akis*), sb. 'człowiek okrutny, bezwzględny', też jako przekleństwo (*Kad tu nusprogtum, krūvinaki prakeiktas!*). Vb. denom. *krūvinti* 'krwawić, plamić krwią', SD «krwawię; rozkrwawić», *pakrūvinti* 'poplamić krwią', refl. *apsikrūvinti* 'zalać się krwią'. — Synchronicznie *krūvinas* jest derywatem z suf. -inas (por. typ *miltinas* 'uwalany w mące' ⇐ *miltai*). Potwierdza to obecność takich derywatów od neoosn. *kruv-*, jak *kruvaĩnis* 'placek z krwi zmieszanej z kaszą' (war. metatetyczny: *kurvaĩnis*), *kruviēnē* 'zupa z krwi (kaczej, gęsiej), czernina', *krūvingas* (zob.). Od neoosn. *kruv-* urobiono vb. denom. *krūvinti* 'czynić krwawym', DP 'krwawić', *iškrūvinti* 'zakrwawić, pokrwawić' (*iškrūvintas* 'zakrwawiony'). Nie przekonuje wywód GJL II, § 682 z *krūvin-inti, rzekomo drogą skrótu haplologicznego. Neologizmem jest vb. denom. *īkrūti*, -*krūva* < *-kru-n-va (war. -*krūna*), -*krūvo* 'zalać się krwią'.

krūvingas, -a 1 p.a. stlit. 'krwawy', por. *Per krūvingą prakaitavimą... padėk mums* KN 251 'Krwawym potem... dopomóż nam', *o krūvingai prakaitavo* PK 160₇ 'a krwawie się pocił' — derywat na -ing- od neoosn. *kruv-*, wyabstrahowanej z adi. *krūvinas* (zob.). Por. szerzej rozpowszechnione adi. *kraujingas* 'krwawy, zakrwawiony'. ŽD 120 niepotrzebnie skomplikował objaśnienie, przyjmując derywację od *kruvis 'krew', rzeczownika rzekomo spokrewnionego ze scs. *krūvī*. Wspomniany w tymże dziele alternatywny wywód *krūvin-ingas > *krūvingas* (przez skrót haplologiczny) jest mniej prawdopodobny, a to dlatego, że przymiotniki na -in- w zasadzie nie są odnawiane sufiksem -ing-.

krūzai, -u 1 p.a. m.pl. gw. 1. 'fałdy, falbany w stroju kobiecym', 2. 'koronki ze splotów nici' — ze zmianą rodzaju zapożyczone z prus.-niem. *krūse* (GL 74), por. nwn. *Krause* f. Łot. *krūze*, *krūza* 'kryza u sukni' ⇐ średn. *krūse* (Jordan 70, LEW 303). Por. akut w zapoż.

brūžė, ūbas. Zob. też *kvalbõnai*.

krūzas 1 p.a., *krūzas* 2 p.a. gw. 1. ‘garnuszek, kubek’ (*Atnęšk krūzq vandens* ‘Przynieś kubek wody’), 2. ‘dzbanek na wodę, kawę’ (*Iš kavos krūzo garuoja ir kvepia kava* ‘Z dzbanka paruje i pachnie kawa’) — zapoż. z prus.-niem. *krūs* (Prellwitz 20, GL 73n., Čepienė 73, LEW 303). Odpowiednik łot. *krūze, krūza* ‘gliniany kubek’ ⇐ śrdn. *krōs, krūs* (Jordan 70). Por. akut w zapoż. *šiūlē, šiūrė*. — War. z palatalizowanym nagłosem: *kriūzas* (por. *kriācas* ⇐ *krācas*). — Oprócz tego jest polonizm: *krūžas*, f. *krūžà* 2 p.a. ⇐ stpol. *kruż* ‘czasza z uchem, dzban, kubek’. Zob. też *krūžikas* oraz *kūbkas*.

kruzėnti, kruzenù, kruzenaũ gw. 1. ‘rzeć, rzeć z cicha’, 2. ‘śmiać się, chichotać’ — synonimiczne czas. *krizėnti* ⇐ *krizì-krizì* i *rizėnti* ⇐ *rizì-rizì* zalecają wywód od wykrz. *kruzi-kruzi (o rzeniu, chichotaniu).

krūžikas 1, 3 p.a. gw. ‘gliniany kubek’ (*Gal pieno kružiką išgertum?* ‘Może wypijbyś kubek mleka?’) — zapoż. z pol. *krużyk* (SLA 113, LEW 303, Sławski III, 186). Zob. też *krūžas* s.v. *krūzas*.

kūbezdalis 1 p.a., *kubezdaļš* 3 p.a. 1. bot. ‘grzyb purchawka, Lycoperdon’, 2. bot. ‘grzyb kurzawka, Bovista’, 3. przen. (obelż.) ‘kurdupel, pokurcz’. Wciąż bez etymologii (LEW 304). Pewnie złożenie z dewerbalnym II członem od *bezdù, bezdėti* ‘bǫdzieć’. Ale I człon *ku°*, *kuz°* pozostaje zagadkowy. — Liczne warianty: 1. z II °bezd°: *kūbezdelis, kūbezdėlis*, 2. z II °bizd/bižd°: *kubizdalis, kubiždalis, kubizdālius*, 3. z I *kuz°*: *kūzbezdalis* (war. s-mobile: *skūzbezdalis*), drw. wsteczne: *kūzbezdās, kūzbezdīs* (> *kūzbezis*), 4. wykolejone: *kūzdubelis, kuzdūbezdēlis*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kubezdālb*, war. *kubjadzēlb, kubiždzēlb* m. ‘grzyb purchawka’ (PZB 2, 553).

kūbilas 3, 1 p.a. 1. ‘beczka o szerokim dnie do przechowywania ziarna, mąki, do kiszenia mleka, kapusty i ogórków’ (*Du kūbily miltų* ‘Dwie beczki mąki’, ZS 27), 2. ‘beczka szczelnie zakrywana, służąca do składania odzieży, płótna, tkanin i innych przedmiotów’, 3. ‘kubel posażny’ (*Dideli kūbiliai būdavo, juose kraičius veždavo* ‘Były wielkie kubły, w nich przewożono posag’), 4. ‘wydrążone naczynie drewniane z wstawnym dnem, używane np. do przechowywania tytoniu’, 5. ‘dzieża na ciasto chlebowe’, 6. ‘wielka beczka stawiana pod żarnami w młynie’, 7. ‘betonowy krąg cembrowiny studziennej’. Wraz z łot. *kubils, kubls* zapożyczone ze strus. *kūbīļ* (Būga, RR III, 764, SLA 113, ZS 27, LEW 304)³⁵⁴. Co do lit. *ū* za strus. *ũ* zob. *kūmetis*, zaś co do zakończenia *-ilas* por. *kātilas, Póvilas* [‘Paweł’]. War. *kūbelas* 1 p.a. ⇐ błr. *kūbel, -bla*, stbłr. *kubelʹ* (⇐ pol. *kubel, -bla*, ĘSBM 5, 142). — Drw. *kubilius* ‘bednarz’ (nazw. *Kubilius*), cps. *duonkubilis* ‘dzieża’ (por. *duona*), *kraikubilis* ‘kubel posażny’ (por. *kraitis*), *nóskubilis* ‘osoba z pękatym nosem’ (dosł. ‘z nosem jak beczka a. kubel’, por. *nósis*). — N.m. *Kubiliai* 4x, *Kubiliai*, *Kubiliškė* 4x.

kūbkas, też f. *kūbka* stlit., gw. ‘naczynie do picia, kubek, kielich, puchar’, SD¹ <kubkas> «czasza» (syn. *taurė, čėra*) i «kielich; kubek», war. *kūbkus* SD «kubek» — zapoż. ze stbłr. *kubokʹ, -bka*, błr. *kūbak, -bka*, por. pol. *kubek, -bka* (SLA 113; brak w ALEW), zdrobnienie na *-ok/-ek* (*-ūkü) od płn.-słow. *kubŭ ‘naczynie z wydrążonego drzewa’ (Sławski III, 295n.). War. *kūpkas* 2 p.a., f. *kūpkā* (m.in. DP, BRB), *kūpkas* a. *kupkā* 2 p.a. — Drw. *kūbkelis*: SD <kubkielis> «kufel», SD¹ <kubkielis> «kieliszek; kufel», *kūbkelėlis*: SD¹ <kubkielėlis> «kufelek».

kūčierius, -iaus 1 p.a. gw. ‘furman, woźnica’ — zapoż. z ros. *kūčer, -a* (⇐ dn. *Kutscher* m., zob. REW I, 709, EWD 753). Lit. *ie* za słow. *e* też w *miėstas, arielkā* i *patiekā*.

³⁵⁴ Por. pol. *kubel, kubla* (⇒ błr. *kūbel, kūbla*), zapożyczone ze śrwn. *kūbel* ‘okrągłe szerokie naczynie drewniane, wiadro’.

War. *kūčērius*; z krótkim -e-: *kūčeris* (por. *šūleris* ob. *šūlierius*). Zob. Zs 27, LEW 304. — War. *kūčierē* m. (Litwa pruska) ⇐ nwn. *Kutscher*. Stąd też łot. *kučērs*, -eris. Zob. też *fūrmonas*. — Vb. denom. *kūčieriauti* ‘być woźnicą, dorożkarzem’.

Kūčios, -ių 2 p.a. pl.t. f. ‘wigilia Bożego Narodzenia’ oraz *kūčios*, -ių 2 p.a. 1. ‘kolacja spożywana w dzień wigilii’, 2. ‘potrawa wigilijna przyrządzana z gotowanej pszenicy z dodatkiem maku i miodu, kutia’ — zapoż. ze stbłr. *kuťja*, *kutija*, *kutja*, por. błr. *kuccjá*, -i (SLA 113, LEW 304, ĖSBM 5, 176; brak w ALEW). War. *kūčēs*, *kuočios* (Būga, RR II, 365; brak w LKŽ), *kvočios* b.z.a., też sg. *kūčià* (Zs 28). — Vb. denom. *kūčiàuti* 1. ‘spożywać kolację wigilijną’, 2. ‘o starszym pastuchu: zbierać tzw. kutię, tj. dodatkowe wynagrodzenie w naturze’.

kūčkà 2 p.a., gen.sg. *kūčkos* gw. 1. ‘sноп zżętego owsa, jęczmienia a. gryki’, 2. ‘dziesięć snopów żyta na polu’ (Otrębski 1934, 280), 3. ‘kopka siana’ — zapoż. ze stbłr. *kučka*, por. błr. *kúčka*, -i ‘kupka’, zdrob. od *kúča* ‘kupa’ (Zs 28), pol. przest. *kuczka* m.in. ‘kopka, kopica (zboża, siana), pol. gw. *kucki* (< *kuczki*) f.pl. ‘sнопki razem ustawione’, *kucek* m. ‘kopka z dziesięciu snopków’ (Sławski III, 312n.).

kūčkos, -ų 2 p.a. f.pl. stlit. 1. ‘szałas, namioty’: *Per septynias dienas gyvensit kūčkose* ‘Przez siedem dni będziecie mieszkali w namiotach’ (CHB), 2. ‘Kuczki żydowskie, święto Namiotów u Żydów’ (m.in. CHB) — zapoż. ze stbłr. *kučki* pl. ‘Kuczki żydowskie’. Por. stpol. i gw. *kuczka* ‘szałas, buda z chrustu, chatka’ (Sławski III, 310), pol. XVI w. *kuczki* f.pl., gen.pl. *kuczek*, *kuczk* ‘święto Namiotów u Żydów’, *siadanie w kuczkach* ‘obchodzenie święta Namiotów przez Żydów’ (SPXVI). Bańkowski I, 846 przypuszcza, że *kuczki* są rutenizmem, który rozpowszechnił się w Polsce w związku z rytuałem żydowskim. Zob. SLA 113, gdzie dla *kūčkos* wskazano na pierwszym miejscu źródło błr. *kúčki*. Zs 28 niesłusznie włączył formę *kūčkos* do hasła *kūčkà* ‘dziesięć snopów żyta na polu’. Zob. też *Lapinės*. Brak w LEW i ALEW.

kudakúoti, *kudakúoja*, *kudakāvo* ‘o kurze i kogucie: wydawać głos, gdakać’ (*Višta, padėjus pautą, kudakúo* ‘Kura, zniósłszy jajo, gdacze’. *Gaidys vis kudakuoja* ‘Kogut wciąż gdacze’) — czasownik na -uo-, oparty na onomatopeicznej osnowie **kudak-*, por. wykrz. *kūd kūd kudākšt* (*Vištos rėkia, kudakuoja: kud, kud, kudākšt*), a także ros. gw. *kudákātš* ‘gdakać’ i ukr. *kudkudákaty* ts. — Z innymi sufiksami: *kudakėnti*, *kudākinti*, *kudākoti*, *kudaksėti* ‘gdakać’. Sb. postvb. *kudākė* ‘kura’, drw. *kudākšlė* ‘kwoka’ (por. *perėkšlė*), *kudakūtė* ts. — Obocznicami do *kudak-* są *kudok-* i *kudėk-* (*kudek-*), por. 1° *kudókauti* ‘gdakać’ (*Kad pradėjo visos vištos kudókaut, gal vanagą pamatė* ‘Naraz wszystkie kury się rozgdakały, chyba zobaczyły jastrzębia’), *kudokúoti* ts. i *kudokti*: *kudokiu* SD «gdacze» (brak w ALEW), drw. *kudōkas* ‘kogut’, 2° *kudėkauti* ‘gdakać’, war. *kudėkinti* a. *kudėkinti*, *kudekinėti*, *kudekúoti* a. *kudėkúoti*. — Od wykrz. *kudākšt* pochodzi czas. *kudākščioti* ‘gdakać’ (por. war. *kadākšt* s.v. *katėti*). — Krótsza osnowa *kud-* bazuje na wykrz. *kūd kudā, kūd kudē*, por. *kudóti*: *Pažiūrėk, gal višta sudėjo, kudója* ‘Popatrz, może kura zniosła, [bo] gdacze’. Por. syn. *kadėti*, *kagėti* i *katėti*.

kudameñtas 2 p.a. gw. ‘fundament’ — pochodzi z *kundameñtas* (zob. *kundāmentas*) drogą dysymilatywnego zaniku *n* w sekwencji *n-m-n*. Dalsze przekształcenie polega na synkopowaniu przedakcentowego *a* i prowadzi do *kudmeñtas*, co ma dwa znaczenia pochodne: 1. ‘palenisko w kurnej chacie, ulepione z gliny lub wymurowane z cegieł i postawione na drewnianych nogach’, 2. murowana ława przy piecu, służąca m.in. do leżenia’. Zob. też *fundameñtas*.

kūdas, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘chudy, nietłusty’, 2. ‘wychudły, mizerny, wątły, słaby’, 3. ‘niezamożny, ubogi’, 4. ‘zły, marny’ (*kūdesnis* BRB ‘gorsze – o winie’), 5. ‘o gruncie: zły,

nieurodzajny' (*kūdas laūkas, kūdà žėmė*) — zapoż. ze stbłr. *xudyj*, por. błr. *xudy*, ukr. *xudyj*, ros. *xudój*. Stąd też łot. *kūds*. Por. SLA 113, ZS 28, LEW 304, ALEW 532n. — *Kūdas žydėlis: Jei blogas jomarkas, sakydavo: kūdas žydelis buvo* 'Gdy jarmark (handel) nie był udany, mawiano: Był chudy Żyd'. — Drw. *kūdeikà* c. 'człowiek chudy' (syn. *liesėika*), *kūdikis* (zob.), *kūdókas* 'chudzielec' (syn. *liesókas*), *priekūdis* 'dość chudy'. Vb. denom. *kūstù* (**kūd-stu*), *kūdaũ*, *kūsti* 'chudnąć' (por. *rūkstù* ← *rūkas*). Vb. denom. *kūdėti*, -ju, -jau gw. 'chudnąć, spadać z ciała, mizernieć; słabnąć, męczyć się' ← błr. *xudzécb*, -éju.

kudāšius, -iaus 2 p.a. gw. peior. 'włosy rozczochrane, kudły' (*Jis nupeš tavo kudāšiu* 'On wytarga cię za kudły') — może drw. na -*ašius* od neoosn. *kud-* ← *kūdlōs* 'kudły' (zob.). War. *kudāšis*.

kūdikis, -io 1 p.a. 1. 'noworodek, niemowlę przy piersi' (SD¹ «dzieciątko, dziecięcisko»), 2. 'dziecko nie całkiem małe' (*laimės kūdikis* 'dziecko szczęścia'). Sporne, zob. referat w LEW 304 i Urbutis 2010, 119n. Chyba miał rację Leskien 1891, 511, wywodząc *kūdikis* od zapożyczonego przym. *kūdas* 'chudy, mizerny' (zob.). Znacz. etym. 'mizerny, niedomagający noworodek'. Por. z jednej strony ros. *xudyška* 'niemowlę mizerne, wątłe, słabe', z drugiej strony lit. *kūdeikà* c. 'człowiek chudy' (← *kūdas*), *kūdušis* gw. 'istota wątła, mizerna' (← błr. gw. *xudyš*). Należy też się liczyć z ewentualnością derywacji wstecznej od opartych na *kūdas* rutenizmów, czyli z substytucją -*ikis* za -*eika* lub -*uišis*. Zob. też ALEW 533. — Drw. *kūdikēlis* 'niemowlę' (DP 'dzieciątko, niemowiątko'), *Kūdikēlis Jėzus* 'Dzieciątko Jezus', *kūdikystė* 'niemowlęstwo, dzieciństwo' (m.in. SD¹), *kūdikiškas* 'niemowlęcy'. Vb. denom. *sukūdikėti* 'o starcu: zdziecinnieć'.

kūdlōs, -ų 2 p.a. f.pl. gw. 'włosy długie i zlepione, zbite, kudły; sierść gęsta, kędzierzawa' — zapoż. z błr. *kūdly*, -*aũ* lub pol. *kudły*, -*ów*. — Drw. *kūdlainis* 'porosły kudłami (o koniu)', *kudlikė* a. *kudlōnė* bot. 'mleczaj wełnianka, Lactarius torminosus'. Vb. denom. *kūdlyti* 'ciągnąć, targać za włosy', *iškudlōti* 'rozpuścić włosy (o dziewczynie)', *užsikudlōti* 'rozczochrać się (jak wiedźma)', ⇒ *kudlōtas* 'mający kudły, porosły kudłami (o psie), kosmaty, rozczochrany; kędzierzawy', ⇒ *kudlōčė* 'panna o nieuczesanych włosach' (Otrębski 1934, 124), ⇒ *kudlōčytis* ZTŽ 'nastroszać się' *apsikudlōčyti* ZTŽ 'wystrzępić się (o spodniach)'. Zob. też *kudāšius* i *kūtis*.

kudóti, *kudóju*, *kudójau* gw. 'mknąć, pędzić, zmykać, uciekać', *iškudóti* 'wybiec, wylecieć, dać drapaka' (Šlapelis 97, 192) — prawdopodobnie onomatopeiczne, por. wykrz. *kudiš* o szybkim biegu, *kūdul* a. *kuduliaĩ* ts., też o toczeniu się (⇒ *kuduliūoti* 'mknąć, umykać', *kuduliaĩs bėgti* 'biec, toczyć się, koziółkować', Šlapelis 192).

kūdra 1 p.a., *kūdrà* 4 p.a., *kūdrà* 2 p.a. 1. 'niewielki zbiornik wody w naturalnym zagłębieniu ziemi, sadzawka', 2. gw. 'podmokłe miejsce, zarosłe krzewami, grzęzawisko' (*Kūdra ant pievos apaugusi viksvomis* '«Kūdra» na łące obrosnięta turzycą'), 3. gw. 'błocko, muł', 4. gw. 'płynny gnój, gnojówka' (*Mėšlą vežant, kūdra labai ėda kojas* 'Gdy się wozi gnój, [to] gnojówka wżera się w skórę nóg'). Z innym tematem: *kūdrė* 1 p.a. Odpowiednik łot. *kūdra* 'torf', *kūdras purvs* 'torfowisko', łot. gw. *kūdri* m.pl. 'nawóz, gnój'. Bez ustalonej etymologii, zob. LEW 305. Jeśli miałby to być derywat na -*rā*-, to dla osnowy *kūd-* nie widać dobrych nawiązań. Może ona być tak nominalna (por. typ *ūdra* 'wydra', *šutrà* 'parność'), jak i werbalna (por. *aušrà* 'zorza poranna', *dubrà* 'zagłębienie'). Zob. też syn. *prūdas* i *sōželka*. — Drw. *kūdrāitė* zdrob. (DVŽ), cps. *kūdrāprūdis* (zob. *prūdas*). N.m. *Kūdro*s, n.rz. *Kūdrà*, *Kūdrėlė*, n.jez. *Kūdriai*, nazwa łąki *Apkūdriai*. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *kudra* 'sadzawka, małe jeziorko, staw; laszek na bagnie', stąd pol. gw. *kudra* 'sadzawka, jeziorko' (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 62 = Urbutis 2009, 374, Laučjute 37).

kūdrė I 2 p.a. gw. 'sadło, tłuszcz otaczający wnętrzności świni' (syn. *įsnauja*): *Ot tai*

kiaulė riebi, žiūrėk, koki jos kūdrė didelė! ‘Ależ tłusta ta świnia, patrz, jakie grube u niej sadło!’ Niejasne. Por. *brindos, įsnauja i zdōrus*.

kūdrė II 2 p.a. gw. ‘marszczone koronki, wstążki jako przybranie odzieży’. Niejasne. — Czy tutaj należy *kūdras* bot. ‘ciemieżyk białokwiatowy, Vincetoxicum officinale’ (war. *kūdrė*)?

kudzalastva WP 169₂₉ ‘cudzołóstwo’ (PAŽ 207) — chodzi tu o ograniczony do jednego zabytku wariant fonetyczny zwykłego *cudzalastva*. To ostatnie zapożyczone ze stbłr. *cudzolostvo* ⇐ pol. XVI w. *cudzołóstwo* ‘adulterium’ (zob.). Dziwaczne *kudza*^o powstało drogą dysymilacji afrykat *t^s-d^z* > *k-d^z* w sąsiednich sylabach. — Drw. *kudzalnykas* WP ‘cudzołożnik, kurewnik’: analiza: *kudzal-nyk-*; powstało w wyniku reanalizy pożyczki na *kudzal-* + *-astva*. — Nie do końca jest jasne *kudziavalnystė* ‘cudzołóstwo’, użyte w WP wraz z towarzyszącym synonimem: *isch ka ischeiti kekschiste, kudziavalniste* (zob. PAŽ 207) ‘z czego wynika (bierze się) kurewstwo, cudzołóstwo’. Człon *valnystė* to ‘wolność’, z suf. *-yst-* jako zastępstwem za *-ast-* (por. *valnastis* DP, CHB), natomiast czym się tłumaczy złączenie go z *kudzia*^o, gdzie w dodatku nieoczekiwane pojawia się palatalizowane <dzia>, nie wiadomo. W SLA oraz w LKŽ brak jest hasła *kudziavalnystė*. Zob. też SLA 113. W LEW ani w ALEW nie ma hasła *kudzalastva*.

kūgelis, -io 1 p.a. 1. ‘placek z tartych ziemniaków’, 2. ‘potrawa z małych rybek’ — zapoż. z pol. *kugiel*, -gla ‘święteczne ciasto żydowskie’ albo wprost z żydowsko-niemieckiego *kugel* ‘okrągłe ciasto; pewna potrawa żydowska’, por. nwn. *Gugelhoppf, Gugelhupf* ‘rodzaj pieczywa, babka’ (zob. Sławski III, 320n.). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kūgel* m. ‘potrawa z tartych ziemniaków; ziemniaki duszone z przyprawami’ (PzB 2, 553).

kūgis, -io 1 p.a., *kūgỹs*, -io 4 p.a. 1. ‘stóg siana, słomy’ (SD «brog; stog siana»), 2. ‘stos siana lub grochowin’ (por. *Kūpstis šieno apvalus, o kūgis pailguotinas* ‘«Kupstis» siana [jest] okrągły, zaś «kūgis» [jest] podługowaty’), 3. ‘stos drewna’, 4. ‘stożek, figura geometryczna’. Alternant apofoniczny na SZ do *kaug-*, zob. *kāugė*. War. palatalizowany: *kiūgis* 1. ‘nieduży stożek siana, zboża’, 2. ‘duży stóg siana, zboża’. War. sonoryzowany: *gūgis*. — Drw. *kūgėlis* ‘wzniesienie, wzgórek’, *kūginỹs* ‘obora dla owiec, chlew świński’ (SD¹ «obora», syn. *namas*). Cps. *kūgiāvietė* ‘podkład z żerdzi, na którym składa się kopę siana; miejsce, w którym stała kopa siana’ (por. *vietà*). — Krótkowokaliczny SZ może tkwić w formach z osnownym *kuk-*, należących do rodziny czas. *kūkti* ‘chylić się, pochylać się’, por. np. *kuksnà* ‘wielka kupa (siana)’. — NB. Niejasny jest iloczias samogłoski <u> w stpr. *cugis* EV ‘głównia miecza, Knoff [Knauf am Schwertgriff]’. Por. Trautmann 1910, 364, PKEŽ 2, 291n. (tu rekonstrukcja **kūgja-*).

kugždėti, *kugždù*, *kugždėjau* 1. ‘mówić cicho, szeptać’ (syn. *kiugždėti, šnibždėti*), 2. ‘szeleścić, szumieć’, 3. ‘poruszać się, kręcić się; przewracać się w łóżku’, 4. ‘będąc w wielkiej liczbie poruszać się w różnych kierunkach, roić się’ (syn. *kužėti*), 5. ‘jęczeć, stękać’, 6. *iškugždėti* ‘poprawić się, wygrzebać się’ (Šlapelis 97) — pochodzi ze zmianą *kš-d* > *gž-d* z formacji na *-dė-*, **kukš-dė-ti* ⇐ wykrz. *kūkš, kūkšt*. Por. *kukštėti* a. *kukštauti* ‘szeptać’. Sonoryzacja jak w *kiaugždėti* od *kiūkšt* i *kregždėti* od *krėkšt*.

kūila 1 p.a., *kuilà* 2 p.a. przest., gw. 1. ‘przepuklina, ruptura’, SD «kiła» [‘przepuklina pachwinowa (u kobiet) lub mosznowa (u mężczyzn), stany zapalne w obrębie moszny’, SPXVI], 2. gw. ‘nadmiernie wyrosłe jądra’ (Zs 27) — zapoż. ze stbłr. strus. **kyla* ‘ruptura’, por. błr. ros. *kilá* (zob. s.v. *kūla* I). Dyftong lit. *ui* w odpowiedniości do słowiańskiej samogłoski *y* też w *muīlas, muītas, smuīkas, tuīnas*. — Drw. *kūilius* ‘ten, kto cierpi na przepuklinę’, *kūilotas* a. *kuilótas* ts.

kuilỹs, -io 4 p.a., *kuīlis* 2 p.a. ‘samiec świni, knur, kiernoz’ (*Kiaulė kuilių ieško* ‘Świnia

szuka knurów'), łot. *kuīlis* ts. — uchodzi za drw. od *kūila* 'przepuklina' (zob. LEW 305). Z innym tematem: *kuīlius* 2 p.a. 'knur'. — Drw. *kuiliavā* żartobl. 'podatek kawalerski', *kuīlius* 'kto kastruje knury'. Cps. *kuilābuvis* 'kastrowany knur', dosł. 'były knur' (por. *buv-*), *kuilāganis* pogardl. 'kto pasie knury' (por. *gānas*, *ganyti*), *pūskuilis* 'knur jednostronnie kastrowany, z jednym jądrem'. Vb. denom. *kuīlinti* peior. 'szwendać się, włóczyć się', *kuiliotis* a. *kuiliūotis* 'o świni: hukać się, kiernozić się'.

kuīnas, -ā 2, 4 p.a. stlit., gw. 'bezrogi' (*kuīnas jāučias*, *kuinā kārve*). Sb. *kuīnas* 'marny, stary koń, szkapa', SD «szkapa, caballus tardus». Etymologia niepewna. Stang, *Studi baltici* 3, 1933, 168 zaliczył *kuīnas* do grupy wyrazów, których dyftong *ui* uwydatnia pewną wadę fizyczną lub moralną desygnavu. Za nim LEW 202 (s.v. *kaikaras*). Zob. też SLA 114 (brak w ALEW). — Być może, że sb. *kuīnas* 'marny, stary koń' nie stoi w związku z adi. 'bezrogi'. Wtedy nasuwa się hipoteza pożyczki, mianowicie wywód *kuīnas* z pol. gw. *kuń* 'koń'; dyftong *ui* tłumaczyłby się antycypowaniem miękkości spółgłoskowej ([ń]), podobnie jak w *būtis* > *buitis*; *būki* > *buiki*. Można w tym kontekście umieścić także lit. gw. *skūna* 'marny koń' (*Skūna nepaveža ratų*), mianowicie suponując war. s-mobile (por. *kumuīnas* ob. *skumuīnas*). War. š-mobile: *škūina* (*škuinā*), *škuinas* 'lichy koń'.

kuīsis, -io 2 p.a., *kuisys*, -io 4 p.a. 1. 'mały komar, Stechmücke; gatunek małej muszki' (*Kuīsis* – *mažasis uodas*, *arba varmas* «*Kuīsis*» to mały komar, albo «*varmas*»). *Varmai* – *didiejai*, *uodai* – *padidoki*, *kuīšiai* – *maželiučiai* «*Varmai*» to wielkie komary, «*uodai*» – dość duże, «*kuisiai*» – maluteńkie); z wtórnym nagłosem: *kiuīsis*; 2. przen. 'ktoś mały, słaby' — prawdopodobnie stoi w związku z wykrz. *kuisè* o szybkim ruchu (*Kuisè kuisè ir nubėgo kaž kur vaiks* «*Kuise kuise*» i dziecko gdzieś pobiegło). Zob. też *kuīsti*. Inaczej LEW 279, s.v. *knīsti*. — War. *knuīsis* i *kniūsis* mogły pojawić się przez adideację do czas. *knīsti* 'ryć ryjem'. — N.m. *Kuisiaĩ* 3x, *Kuisēliai*.

kuīsti, *kuisiù*, *kuisiaũ* gw. 1. 'o kurze: ryć, grzebać w ziemi', 2. 'szukając przerzucać, przetrząsać, szperać', 3. 'krzątać się', refl. *kuīstis* 1. 'o kurach: grzebać się; siedzieć w piasku i iskać się, czyścić pióra dziobem; tarzać się w piasku', 2. 'długo się szykować się do czego', 3. 'wykonywać drobne prace', 4. 'robić co powoli, grzebać się, marudzić', *nukuīsti* 'pobiec, polecieć', *sukuīsti* 'rozzucić, przewrócić, zrobić bałagan' — czasownik utworzony od wykrz. *kuis* m.in. o dreptaniu, bieganiu. Por. jeszcze *kūisytis* 'drapać się; robić co powoli, grzebać się', *kuisiūoti* 'biegać', *kuisnóti* 'o koniu: biec wolno' (*Jis šalia vežimo kuīsnó*, t.y. *bėga kuī kuī Ju*). — Używana w tych samych znaczeniach osnowa *kuit-* (*kuičiù*, *kuičiaũ*) jest zależna od wykrz. *kuīt*, *kūit* (o chodzeniu, bieganiu, toczeniu się). Por. *apkuitėti* 'przewrócić się (o wozie)', *nukuitėti* 'stoczyć się, spaść'.

kūjis, -jo 1 p.a. 'młot kowalski, kamieniarski'. SD <*kuis*> 1. «młot», 2. «kula, co na kulach chodzi podpasznych» ['człowiek chodzący o kulach']. Odpowiednik strp. *cugis* Ev 'młot, Hamer [Hammer]' (dwojaka lekcja: z -j- lub z -g-, por. lit. gw. *kūgis*). Z innymi tematami: lit. gw. *kūjas* 'młot' (por. *mėdžias* ob. *mėdis*; *vārias* ob. *vāris*), pl. *kūjai* 'kule'; łot. *kūja* 'kij, pałka', lit. *kūjos* f.pl. 'szczudła, kule'. Dewerbalne nomen instrumenti: **kū-ja-*, **kū-jā-*, od st. zanikowego *kū-* do *kāuti* 'uderzać, bić'. Znacz. etym. nomen actionis: 'uderzanie, kucie'. Por. LEW 232 (s.v. *kāuti*). Paralele: *trūkis* ⇐ *traukti*; *dūris* ⇐ *dūrti*; *siūtis* ⇐ *siaūsti* (GJL II, § 83). — Formacja litewska ma dokładny odpowiednik w prasłowiańskim **kyjǫ*, -a 'narzędzie do uderzania', por. cs. *kyjǫ* m. 'młot', słń. *kīj* 'drewniany młot, maczuga', ros. gw. *kij*, -a 'kij, pałka; tłuczek', ukr. *kyj* ts., czes. *kyj* 'kij, maczuga', pol. *kij* 'grubszy, zwykle nie obrobiony pręt drewniany', stpol. 'kłoda, dyby', < pbsł. **kū-ja-*. Zob. BSW 123, REW I, 555n., Sławski II, 159. Pbsł. **kū-* jest kontynuacją SZ pie. **kuh₂-C*, który powstał w wyniku metatezy spółgłoski laryngalnej w pierwotnym **kh₂u-C*. SE pie. **keh₂u-* 'uderzać, rozłupywać' (LIV² 345). W konsekwencji wspomnianej metatezy doszło również do

zastąpienia SE *kah₂u- przez *ka₂h₂- (zob. *káuti*). Nowy jest też stosunek apofoniczny *káu-C* (SP) : *kú-C* (SZ), łączący *káuti* z *kújis*, zob. HL 70. Inne tłumaczenie dał Kuryłowicz 1956a, 296, uznając cs. *kyjĭ* za wypadek morfologicznego wzdłużenia *kū- ⇒ *kū-, podobnie jak np. cs. *ryždĭ* od *rūd-* (*rūdĕti*). Objasnienie to przejęli m.in. Sławski II, 159 i Boryś 230. — Drw. *kūjāitis* ‘młotek’, *kūjelinas* ‘młotek średniej wielkości’, *kūjēlis* ‘młotek; młoteczek do klepania kosy; uchwyt kosy; trzonek wideł’, SD¹ «młotek» (por. nazw. *Kūjēlis*, *Kujēlis*, spolszczone *Kojałowicz*). Cps. *girnākūjis* (zob. *gīrnos*), *kūjagalvis*, *kūja-* 1. ‘kijanka, larwa płaza’ (syn. *būožgalvis*), 2. ‘z głową jak młot (tzn. podaną w tył)’ (por. *galvā*). — N.m. *Kūjaĩ*, *Kūjāiniai*, *Kūjenai*, *Kūjiškė*. — NB. Lit. *kijis*, -o 2 p.a. ‘kij bilardowy’ (NDŽ) zostało zapożyczone z pol. *kij* lub ros. *kij* (por. LEW 252; brak w POLŽ).

kūkālis, -io 2 p.a. przest., gw. bot. ‘kąkol, chwast zbożowy *Agrostemma githago*’. SD¹ *kūkaliai* «kąkol, lolium», *pilnas kūkalių* «kąkolisty», SD: *kūkalis* «kąkol, lolium», *kūkaliuosna pavirstu* «kąkoleię» (war. *kūkūlis*, *kukūlis*) — zapoż. ze stbłr. *kukolb* (*kukulb*), por. błr. *kukólb*, -lju (SLA 114, LEW 215; brak w ALEW). Stąd też łot. *kuōkalis*, pl. *kūkaļi* ‘kąkol’. Osobno zob. *kañkalas*.

kūkas 2 p.a. ‘świnia, prosię’, *kūķē* a. *kūkā* 2 p.a. ‘świnia’ (w języku dzieci) — drw. od zawołania na świnie i prosięta *kūkt* (war. *kūks*, *kūkat*, *kūkut*). Por. LEW 306, s.v. *kukūtis*; Otrębski 1934, 464. Z innymi sufiksami: *kūķis* a. *kūkis* ‘prosię’, *kūksis* a. *kūķsis* ts., *kūktē* ‘świnia’, *kukūlē* ‘świnia’, *kūkūtas* ‘prosię’, *kūkūtis* a. *kukūtis* ‘prosię, prosiaczek’. Vb. denom. *kuksēti* ‘zwoływać świnie’ (suf. -sē-, por. *kriuksēti* ⇐ *kriūkt*; *spjuksēti* ⇐ *spjūkt*).

kūkčikas 1 p.a. przest. ‘chłopiec do pomocy w kuchni’, SD¹ <kukčikas> «kuchcik» (brak w LKŽ) — zapoż. ze stbłr. *kuxcikb* (*kuxtikb*) ⇐ pol. *kuchcik* ‘pomocnik kucharza, uczeń kucharski’ (drw. na -ik od *kuchta* pogardl. ‘kucharz, kucharka’). Zob. POLŽ 105. Por. też *kukniā*, *kukōrius* i *kuktā* III. NB. W SD s.v. «kuchcik, kuchta» ukazuje się swojskie *virējēlis*, drw. od *virējas* ‘kucharz’ (zob. s.v. *virtī*).

kukčioti, *kukčioju*, *kukčiojau* gw. 1. ‘zanosić się płaczem, łkać spazmatycznie wydając krótkie, urywane dźwięki’, 2. ‘czkać z przejedzenia; zbierać się na wymioty’, 3. stlit. ‘skakać, podskakiwać’ (BRB; brak w ALEW) — czasownik na -čio- 1° od wykrz. *kūkt* m.in. o płynie przelewającym się a. fermentującym, o bulgotaniu, 2° od wykrz. *kūkt* o odbijaniu się, czkaniu. Paralela: *gókčioti* ⇐ *gókt*. — Analiza osnowy: *ku-k-*; od powtórzonego wykrz. *kū-kū*, por. *čiu-č-* od *čiu-čiu*; *kry-k-* od *krỹ-krỹ*. — Z innymi sufiksami: *kukdyti* ‘doprowadzać do płaczu’ (syn. *virkdyti*, *rėkdyti*), *kukėnti* m.in. ‘łać się z bulgotem’, *iškukėnti* ‘wypić z gulgotem, wypić jajko’, *sukukėnti* ‘cicho zarzeć, jak koń, gdy chce mu się pić’, *kūkinti* ‘poruszać do płaczu’, *iškūkinti* ‘wypić, wygulgotać’. Por. LEW 306 (zestawienie z łot. *kukstēt* ‘jęczeć, stękać’). Zob. też *gāisčioti*. — War. z długą samogłoską: *kūkčioti* ‘łkać, szlochać, pochlipywać’ (*Ką gelbēs, kad tu čia verki kūkčioji, vis tiek neatverksi* ‘Cóż pomoże, że ty tu płaczesz, szlochasz, [nieszczęścia] przecież płaczem nie odwrócisz’). Caus. *kūkinti* ‘doprowadzać (krzykiem, biciem) do płaczu, do skomlenia’.

kūkē 2 p.a. gw. 1. ‘ciastko, placek, bułeczka’, 2. *ē jam kūkē* ‘a jemu figę, nic’ (Otrębski 1934, 14) — prawdopodobnie zapoż. z nwn. *Kuchen* m. (prus.-niem. *kōke* GL 70). Zwykle używane w formie zdrobniałej *kukēlē*, por. *Šventēm visokių kukėlių prikepė* ‘Na święta napiekła rozmaitych ciasteczek’. Zob. też *ėlkoka*, *makūkas* i *špakūkas*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kūkačka* (zdrob. od **kuka*) ‘rodzaj rytualnego pieczywa w postaci bułeczek; dawano je krowom i ubogim’ (PZB 2, 560).

kūkis 2 p.a. 1. ‘hak drewniany a. żelazny do zawieszania’, 2. ‘biegun, czop, na którym obracają się drzwi’, 3. ‘hak do zrzucania gnoju z wozu’, 4. ‘hak do wydzierania siana’, 5. ‘bosak’, 6. ‘przrząd do skręcania pęt, powrozów’, 7. ‘główka na końcu trzonka wideł,

łopaty'. Bez etymologii. LEW 306 utożsamiał *kùkis* 'hak' z grupą wyrazów o znac. 'pałka, młot': *kukà, kùkè, kùkis*, zob. s.v. *kuoka*.

kuklùs, -i 4 p.a. 'skromny, powściągliwy, niewymagający, odznaczający się prostotą' — dewerbalny przymiotnik z neosuf. -lus od *kuk-* jak w *kunkù, kùkti* 'pochyłać się, opadać ku ziemi (jak kłosa przejrzałego zboża)', por. GJL II, § 167, LEW 306. Znac. etym. 'zgięty, pochylony' ⇒ 'pokorny' ⇒ 'skromny'. Paralele: *putlùs* 'pulchny, nadęty' ⇐ *pùsti*; *tuklùs* 'tuczny' ⇐ *tùkti*. — Drw. na SW *kūk-*: *kūklùs* 'skąpy'. Por. dwoistość znaczeniową wyrazu kaszubskiego *skromni*: 'biedny' i 'skąpy' (Boryś 554, s.v. *skromny*).

kuknià 2 p.a., gen.sg. *kùknios* stlit., gw. 1. 'pomieszczenie kuchenne' (war. *kùknè*), 2. 'piec kuchenny, płyta do gotowania' (war. *kuknà*), 3. gw. 'wędzarnia mięsa' — zapoż. ze stbłr. *kuxnja*, por. błr. *kúxnja*, -i (⇐ pol. *kuchnia* ⇐ stczes. *kuchyně* ⇐ stwn. *kuchīna*, zob. Sławski III, 305n.). Inaczej SLA 115, LEW 306 i POLŽ 300: wprost z pol. Brak w ALEW. Zob. też *kùkorius* i *kùkčikas*. — Vb. denom. *kuknàuti* 'zajmować się kuchnią, gotować'. — NB. Niejasne jest użycie *kuknià* w znac. 'kopka siana', np. *Sudék šieną didelēm kukniom, jau sausas, nebesuges* 'Składaj siano w wielkie kopki, [bo jest] już suche, już nie zgnije'. Też zdrob. *kuknēlē*, np. *Sukrausma kuknēlēm, kiek liks nuo vežimo* 'Złóżmy w kopki to, co się na wozie nie zmieści'.

kùkorius, -iaus 1 p.a. stlit., gw. 'kucharz' — zapoż. ze stbłr. *kuxarь, kuxarь*, błr. *kúxar*, -a (⇐ pol. *kucharz* ⇐ stczes. *kuchař*, Sławski III, 303n.). — Fem. *kùkarka* 1 p.a., *kukárka* 1 p.a. 'kucharka' ⇐ stbłr. *kuxarka*, błr. *kuxárka*, -i (⇐ pol. *kucharka*). War. *kùkorka*, z wokalizmem dostosowanym do formy masculini. Zob. ZS 27. SLA 115, LEW 306 i POLŽ 400: wprost z pol.; brak w ALEW. Zob. też *kùkčikas* i *kuknià*.

kuksà 2 p.a. gw. 'dłoń bez palców, kikut', 2. 'zużyta miotła', 3. 'pałka do głuszenia ryb', 4. 'guz, narośl na ciele', 5. przen. 'mały człowiek a. zwierzę' (war. *kùksas*). Niejasne. — Tu też *kùksas*, -à 'o krowie, cielęciu: bez rogów', ⇒ *kùksé* 'bezroga krowa'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kúksa* I f. 'ręka (dłoń) bez palców, kikut', drw. *kuksáty* 'bezręki', sb. *kuksák, kuksác* 'bezręki człowiek'; *kúksa* II f. 'bezroga krowa' (PzB 2, 562).

kukšt-: neosnowa wyabstrahowana z czas. **kukštyti* < **kukstyti*, który był derywatem na -sty- (frq., caus.) od *kùkti* 'pochyłać się, zginać się, krzywić się'. Wtórne -kšt- też w *darkštýtis, krikštýti* i *lakštýti*. Postverbalia: 1. *kùkštas* 'kopa (siana, zboża); wiecha, zatknięty na kiju pęk słomy jako znak graniczny, zakaz wjazdu; kłak, garstka siana' (syn. *pùkštas*), też 'niewielkie wzniesienie; korona drzewa', 2. *kùkštis* 'kupka siana, koniczyny', 3. *kùkštera* a. *kukšterà* 'część grzbietu poniżej karku, barki; kość wystająca w tyle klatki piersiowej między łopatkami, garb; ciężar niesiony na barkach; drewniane nosze zakładane na barki; plecak', war. *kùkštara* (LEW 229n. niesłusznie podciągnął to słowo pod *kaũkaras*).

kuktà I 2 p.a. gw. 'biegun, wałek, na którym obracają się wrota lub drzwi', zwykle pl. *kùktos*, -ų (*Kluono vartai anksčiau buvo ant kuktų, įtaisiau dabar zoviesus* 'Wrota stodoły były dawniej na biegunach, teraz założyłem zawiasy'). Niejasne.

kuktà II 2 p.a. gw. 'miejsce, czyjeś mieszkanie jako miejsce częstych spotkań'. Niejasne. Por. br. gw. *kúxta* f. 'puste miejsce, pustka' (PzB 2, 592).

kuktà III 2 p.a., gen.sg. *kùktos* gw. 'sprzątaczką w sanatorium' (*Kùktom vādēm sanatòrijų mergàs DRUŽ*) — z przesunięciem znaczeniowym zapożyczone z pol. *kuchta* m.in. pogardl. 'kucharka'. Por. zapoż. *kùkčikas, kuknià, kùkorius*. NB. W jęz. białoruskim wyraz *kúxta*, -y (⇐ pol. *kuchta*) nabrał znac. 'kobieta lekkich obyczajów', zob. ĖSBM 5, 175.

kùkti, kunkù, kukaũ 'chylić się, pochyłać się (jak kłosa dojrzałego zboża), krzywić się',

cps. *nukùkti* 'pochylić się ku ziemi (o kłosach); pochylić się ze starości; skrzywić się', *pakùkti* 'zgiąć się (pod ciężarem worka)', *sukùkti* 'pochylić się ku ziemi (o kłosach), wylec (o zbożu); skurczyć się, zgiąć się' (*In senatvę žmogus sukuñka ne iš gerumo – nuo darbu, nuo vargų, nuo ligų* 'Na starość człowiek pochyla się nie z uprzejmości, lecz dlatego, że go przygniata praca, niedole, choroby'). Odpowiednik łot. *kukt*, *kukstu*, *kuku* 'zginać się, kurczyć się, przykucać', refl. 'schylać się'. — Do pie. *k^(u)euk-/*k^(u)uk- 'giąć się, zginać się' (IEW 589, ME II, 302, LIV² 359), por. sti. *kuñcate* 'kurczy się, krzywi się'. NB. Refleksem st. e mogłoby być *kiáugē* 'wielka kopa siana, słomy, sterta', mianowicie o ile byśmy przyjęli, że forma ta weszła na miejsce *kiaukē po uprzednim skrzyżowaniu z syn. *káugē* (zob.). — Drw. *kuklūs* (zob.), *kuksnā* 1. 'wielka kupa siana', 2. 'kupka siana', ⇒ *kuksneliōtē* 'kupeczka siana', 3. 'garstka (siana)', *kūkuras* a. *kukūras* 'kark, grzbiet, plecy', też pl. *kukūrai* (*Panešiok mane ant kukūrų* 'Ponoś mnie na barana', tj. na karku), *kukūrē* 'kark' : łot. *kukurs* 'garb; grzbiet, plecy'. — Z udźwięcznienia *kuk-* > *kug-* (por. *kūgis* > *gūgis*) pochodzą z jednej strony *gugā* 1. 'wypukłość, zgrubienie wywołane uderzeniem, guz', 2. 'garb', 3. 'kości pod grzywą konia; łopatki konia', 4. 'wygięta ku górze część siodła, tzw. łęk', 5. 'pagórek; kupa, kupka', 6. 'pałka zakończona kulą, główką; laska z zagiętym końcem', 7. 'wzniesienie, pagórek', 8. 'czub włosów; włosy upięte z tyłu głowy w węzeł, kok' (⇒ bhr. gw. *gūga* 'kok', drw. *gūgla* ts., PzB 1, 496n.), z drugiej strony *gūgas* 'guz, garb; czub włosów; szerszy koniec jaja', drw. *gugēlis* 'włosy upięte w węzeł, kok; daszek czapki'. — Ze słowiańskiego por. 1° cs. *kūkū* 'włosy na głowie', słh. *kēka* 'bujne włosy na głowie', 2° drw. psł. *kūč-ica: stczes. *kčičē* 'włosy nad czołem', czes. *kštice* f. 'pukiel długich włosów, gęsta czupryna, czub; grzywa na czole konia', stpol. *krzczyca*, *krzcica* 'włosy na głowie lub karku' (zmienione z *kczyca na skutek adideacji do *kark*), por. Sławski III, 210n. — Derywaty od neoosn. *kukšt-* zebrano s.v. *kukšt-*. — WSZ *kūk-*: *kūkurē* 3 p.a. 'wyspa na rzece'. Por. łot. *kūkums* 'garb', *kūkītis* 'karzeł', *kūkša* 'zgarbiona staruszka'. Odpowiednik prasłowiański *kyk-, por. 1° *kyka, scs. *kyka* 'włosy', bg. przest. *kika* 'długi pęk włosów pozostawiony na ogolonej głowie', sch. *kika* 'warkocz', slc. gw. *kyka* 'kikut, okaleczony człowiek; laska, pałka', 2° *kyčika, cs. *kyčika* 'włosy', ros. gw. *kička* 'święteczny ubiór głowy zamężnej kobiety', ukr. gw. *kyčka* 'kosmyk lnu zapleciony w warkocz panny młodej; wiązka słomy a. sitowia do pokrycia dachu', stpol. *kiczka* 'pałka, maczuga; wiązka, snopek'. — SO *kauk-*: *kaūkaras* (zob.).

kūkulis, -io 2 p.a., *kukulỹs*, -io 3 p.a. gw. 1. 'bochenek chleba' (łot. *kukulis* ts.), 2. 'chleb wraz z innymi artykułami żywnościowymi, które goście przynoszą na stół świąteczny', 3. 'łapówka'. Wraz z *kūkulas* 'gałka, bryłka; szyszka' przedstawia drw. na -ul- do czas. *kunkū*, *kūkti* (zob.). Znacz. etym. 'bryła o kulistym kształcie'. — Drw. *kūkuliai* a. *kukuliaĩ* m.pl. 'kluski, potrawa z gotowanego ciasta', cps. *didžkukuliai* m.pl. 'kartacze, potrawa z tartych ziemniaków, nadziana mielonym mięsem a. twarogiem i uformowana w kształcie grubego cygara' (syn. *cepelinai*), I człon do *didis* 'wielki'.

kukúoti, *kukúoju*, *kukavaĩ*, war. *kūkúoti* 'o kukulce: kukać, wydawać dźwięk kuku', SD *kukuoju* «kukam» — czasownik na -uo- od osnowy *ku-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *kū-kū*, *ku-kū*, *kū-kū*. — Drw. *kukùtē* gw. 'kukułka, Cuculus canorus', por. liter. *gegūtē*.

kūkurtis, *kūkuras*, *kūkuros* gw. 'żarzyć się' (*Ugnēlē kūkuras* 'Ogienek się żarzy', Otrębski 1934, 338) — czasownik o zagadkowej budowie. Próba włączenia prs. *kūkuras* do klasy na -ur- (por. *plūdura*, *snūdura*) rozbija się o brak oparcia dla pwk. *kūk-* o pożądanym znaczeniu. Z drugiej strony Otrębski, l.c. stwierdza, że nie można wykluczyć związku *kūkurtis* z czas. *pakūrti* 'podpalić, zapalić'. Rozwijając tę myśl, wolno przypuścić, że *kūkurti-s* to zdysymilowany refleks *kūr-kur-ti-s, czyli złożenia iteratywnego z udziałem pwk. *kur-*

/kūr-, por. *kūrti* ‘niecić ogień’. Zanik *r* przez dysymilację też w *kiṃgrauža* < *kiṛm-grauža* i *žaižarà* < **žair-žara*.

kukūtis, -čio 2 p.a., *kukutys* 3 p.a. ‘ptak dudek, Upupa epops’ — drw. na -ut- od osnowy *ku-k-*, ta od powtórnego wykrz. **ku-ku*, imitującego głos ptaka (por. LEW 306). Por. *upūtis* ⇐ *up-up*; inne syn.: *dudūtis*, *lukūtis*, *lupūtis* i *pupūtis*. — Homofon: *kukūtis* bot. ‘groszek bulwiasty, Lathyrus tuberosus’ i przest. ‘nieochrzczone niemowlę’. Por. jeszcze *kukūtis* jako wariant do *kūkūtis* ‘prosię’ ⇐ *kūkt* (zawołanie na świnie).

kūla I 1 p.a. gw. 1. ‘narośl, zgrubienie’, 2. ‘głąb w kapuście; kapusta, która nie zwinęła się w główkę’, 3. ‘przepuklina, ruptura’. War. m. *kūlas*. Nawiązanie słowiańskie **kyla*, por. sch. *kīla* ‘opuchlizna; narośl na roślinach; gruda śniegu’, ros. *kilá* ‘narośl na drzewach, zgrubienie na korzeniach’, czes. *kýla* ‘przepuklina’, stpol. *kila* ts., pol. *kila* ‘choroba weneryczna, Lues’, < pbsł. **kūlā*-. Spokrewnione z nazwą ‘przepukliny’ w germańskim, por. stisl. *haull* m., stang. *hēala* m., stwn. *hōla* f. < pgerm. **hau(a)n-*. Wymienione formy wywodzą się z pdg. apofonicznego pie. SP **keh₂u-l-*, SZ **kh₂u-l-* (Beekes 2010, 686n.). Osnowa pbsł. **kū-l-* odzwierciedla metatetyczny SZ **kuh₂-l-* < **k₂u-l-* (por. wtórne *ū* w *kūjis*, *pjūdyti*). Zob. też BSW 144, LEW 306.

kūla II 1 p.a., *kūlā* 4 p.a., też *kūlē* 4 p.a., *kūlē* 2 p.a. gw. 1. ‘drewniany młot do wbijania pali, szłaga’, SD¹ <kułtuwe, kuła> «kian, kianka, kioch, kiocha» [*kijan*, *kijoch* ‘proste narzędzie drewniane lub żelazne, którym posługiwano się uderzając w coś’, SPXVI], SD <kuł> «klepadło; kłoc do vbijania ziemi; maczuga; kula; wekiera; pałka», 2. ‘kij z poprzeczką, sięgający pachy, używany jako podpora przez kulawego lub beznogiego’ — zapoż. z pol. przest. *kula* ‘młot drewniany, zakrzywione drewno; kula dla kulawego’ (⇐ śrđn. *kūle*, por. nwn. *Keule* f. ‘pałka, maczuga’, zob. Boryś 272, Bańkowski I, 849). LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu; pominięte w POLŽ. Zob. też *barborà*. — Drw. *kulis*, -iēs 4 p.a. ‘kula’, zwykle pl.t. *kūlys* ‘kule dla kulawego’ (*ant kūliū váikščioja* ‘chodzi o kulach’). — Czy tutaj *kūlēnas* ‘poprzecznik łączący płozy sań’?

kūlbē I 2 p.a., *kūlbē* 1 p.a. gw. 1. ‘pień, niewielki kawał pnia ściętego drzewa’, 2. ‘pniak, kłoc do rąbania gałęzi, mięsa’, 3. ‘pień do siedzenia’, 4. ‘rodzaj ula zrobiony z kłoca drewna’, 5. ‘kłoc z podłużnym wrębem kładziony na saniach jako podkład pod przewożoną nimi kłodę’. Cps. *viēdrakulbē* ‘pień do postawienia wiadra’ (por. *viēdras*). Semantyka tego wyrazu sprawia, że – w przeciwieństwie do LEW 280 (s.v. *kōlba*) i LKŽ VI, 820 – musi on być traktowany oddzielnie od *kūlbē* II (zob.). — Litewski suf. -*bē* widziano dotąd tylko w wyrazie *ėibē* ‘moc, mnóstwo’ ⇐ *eīti* ‘iść’, zob. LEW 118 (brak w ŽD, jak też w GJL II, § 380). Synonimiczny suf. -*ba* stwierdzono w co najmniej dwu pochodnikach dewerbalnych, mianowicie *svarbà* ‘ważkość’ ⇐ *sveřti* ‘ważyć’ i *paliáuba* ‘zaprzestanie’ ⇐ *paliáuti*, zob. GJL II, § 380. Z tego wyłania się możliwość analizy *kul-bē* i ujęcie *kul-* jako formy st. zanikowego. Odpowiedni pierwiastek jest trudny do sprecyzowania. Narzucające się na pierwszy rzut oka powiązanie z *kūlti* ‘młócić, uderzać’ jest mało prawdopodobne z tego względu, że ten czasownik nie występuje w znaczn. ‘rąbać, rozłupywać ostrym narzędziem’. Druga ewentualność to rekonstrukcja praformy z s-mobile: *(s)kul-bē, ze st. zanikowym *(s)kul- stojącym w oboczności tak do *(s)kil-, jak i do SP *(s)kel-, por. *skilti* : *skēlti* ‘szczepać, rozłupywać, rąbać’. Zob. próbę wywodu *kāilis* z praformy *(s)kailis.

kūlbē II 2 p.a., *kūlbē* a. *kūlvē* 1 p.a. gw. 1. ‘kolba, rękojeść (strzelby, karabinu)’, 2. ‘pałka do bicia’, 3. ‘kłoczek drewna umocowany na karku pasącej się świni’ — z substytucją *ul* za pol. *ol* zapożyczone z pol. *kolba* (⇐ śrwn. *kolbe* ‘pałka z grubszym końcem, maczuga’, nwn. *Kolben* m. m.in. ‘pałka, rękojeść’, zob. Prellwitz 28, EWD 689). Zob. też LEW 280, s.v. *kōlba*.

kūlbena 1 p.a. gw. 1. ‘skóra z nóg konia a. krowy, niewyprawiona, z sierścią’, 2. pl.t. *kūlbenos* ‘obuwie z takiej skóry uszyte, chodaki’ (*Su kulbenomis žiemą šilčiau* ‘W chodakach zimą jest cieplej’) — pochodzi ze zmiany *ui > ul* w pierwotnym *kuibena*, żm. *kuibina* b.z.a. ‘obuwie uszyte ze skóry pochodzącej z nóg zwierzęcia’, co jest zapożyczeniem z łot. *kuībene* (≡ *kuība*) ‘skóra zdarta z nóg foki lub psa’ (por. est. *koib* ‘noga’), pl. *kuibas* ‘obuwie z takiej skóry zrobione’. Zob. ME II, 300, Būga, RR I, 296 (brak w LEW). Ten sam suf. *-ena* widać w *kójena* ‘skóra z nóg zwierzęcia’. Jest też lit. *kuībena* c. ‘marny koń a. kobyła’.

kulčius, *-iaus* 2 p.a. gw. 1. ‘bojar, który się spolszczył’ (*Šis ne kulčius, o tik dabar išponėjęs* ‘Ten nie jest «kulčius», dopiero teraz stał się panem’ [‘wzbogacił się?’]), 2. ‘leniwy koń’. Niejasne.

kūldyti, *kūldau*, *kūldžiau*, z prvb. *ap-*, *pa-* gw. ‘o samcu: pokryć, zapłodnić samicę’ (*Jūsų drigontas pakuldė mūsų kumelę* ‘Wasz ogier pokrył naszą kobyłę’), refl. *kūldytis* ‘o klaczy: zapłodnić się, zajść w ciążę’ (*Kumelė neapsikuldė* ‘Kobyła nie zaszła w ciążę’). Formalnie biorąc, jest to intensivum na *-dy-* od *kūlti* ‘młócić’, por. *pasikūlti* ‘zapłodnić się – o kobyle, świni’. Paralele: *grūmdyti*, *stūmdyti* (GJL II, § 643). Rozwój znaczeniowy wymaga zbadania.

kūlės, *-ių/-ių* 2, 4 p.a. f.pl. bot. ‘rdza żdźbłowa zbóż, wywołana przez grzyby pasożytnicze (śnieć, głownia), które wywołują ciemne plamy na łodygach, kłosach, ziarnie, Ustilago’ (*Išvirto kūlēm mūsų kviečiai* ‘Wdała się rdza w naszej pszenicy’. *Šiomet kviečiuos daug kūlių, tai pyragai nebus balti* ‘Tego roku jest dużo rdzy w pszenicy, więc ciasta nie będą białe’). SD <kułe> «śnieć we zbożu». Tę chorobę roślin nazywa się w niektórych językach wyrazami pochodzącymi od czas. ‘palić się, gorzeć’, por. pol. *zgorzel* ≡ *zgorzeć*; nwn. *Brandpilz* m. ‘śnieć’, *Staubbrand (des Getreides)* ≡ *brennen*; lit. *svylà* a. *svyliai* ‘głownia’ od *svilti* ‘palić się bez płomienia’. W tym świetle wydaje się słuszne, że LIV² 345 odniósł lit. *kū-l-* do pwk. pie. **keh₂u-* ‘niecić ogień, podpalać, spalać’, SZ **kh₂u-* > **kuh₂-* (metateza **h₂*). Por. gr. *καίω* (**kauiō* < **kh₂u-je-*), aor. *ἔκαυσα* ‘rozpalać, rozniecać; palić, spalać, szerzyć pożogę’ (Beekes 2010, 618, ALEW 534). Zob. też LEW 306, który dołączył do *kūlės* łot. *kūla* ‘zeszłoroczna, sucha trawa; zrzuciona sierść, skóra węża’. Trzeba do tego dodać drw. lit. *kūlymas*, *kūlimas* ‘nieskoszona trawa z zeszłego roku’ (*Pernai pieva pasiliko nešienauta, tai šimet čia šienas su kūlymu* ‘Zeszłego roku łąka nie była koszona, dlatego w tym roku siano jest pomieszane z «kūlymas»’). Intonacja akutowa jest w tym wypadku zgodna z rekonstruktem **kuh₂-l-*. Jej brak w *kūlės* wymaga wyjaśnienia.

kuliėšis, *-io* 2 p.a. ZTŽ ‘krupnik z kaszy grubo mielonej’ — zapoż. z błr. *kulėš*, *-ljašū* ‘rzadko gotowana kasza z mąki, z dodatkiem słoniny’ (por. ros. gw. *kulėš*, *-śá*, ukr. *kuliš*, *kulešú*).

kuliėvas, *-à* 4 p.a. wsch.-lit. ‘kulawy, chromy’ (*Kuliėvas žmogùs, kūl’zauna* DVŽ ‘Kulawy człowiek, kuleje’), z **kuliāvas* — zapoż. z błr. gw. *kuljavy* (błr. liter. *kułhavy*). ‘Dyftong graficzny’ < Cie > na miejscu [C’e] lub [Cje] też w *kliėtas*, *piėlčiai* i *piėskas*. — Warianty: z *ė* zam. *ie*: *kulėvas*, *kulėvis*; z *o* lub *a*: *kuliōvas* ZTŽ (z pol. kulawy), *kulgāvas* ob. *kulgōvas* ZTŽ.

kūlikas 2 p.a. gw. ‘człowiek młócający cepem zboże, młocarz’, war. *kulikas* — nomen agentis z suf. *-ik-* od neoosn. *kūl-* jak w *kūliau*, prt. od *kūlti* ‘młócić’. Por. *šėrikas* ≡ *šėrti* i *siuvikas* ≡ *siūti*. — Vb. denom. *kūlikáuti* a. *kulikáuti* ‘najmować się do młócenia; młócić po trochu’ (por. *mainikáuti*, *pelnikáuti*, *samdikáuti*).

kulipkà 2 p.a. gw. ‘kula, kulka, pocisk karabinowy’ (*Žmogus šaudo – dievas kulipkas nešioja* ‘Człowiek strzela, a Pan Bóg kule nosi’) — prawdopodobnie z kontaminacji dwóch

bliskoznacznych wyrazów, *kulkà* (zob.) i *ripkà* (zob.), por. LEW 307, 737, Kabašinskaitė 76.

kulys 4 p.a., *kūlis*, -io 2 p.a. 1. 'workowate zakończenie sieci, niewodu, w którym zbierają się ryby, matnia' (SD <kulis tinklo> «matnia»), 2. 'worek, woreczek (na pieniądze, do suszenia sera)³⁵⁵, 3. 'worek jądrowy, scrotum', 4. 'górną część spodni, bez nogawek', 5. 'gniazdo os' — zapoż. z błr. *kulb*, pol. gw. *kul*, por. SLA 115, LEW 306 i Zs 27 (tu: 'worek w sieciach; domostwo ós'). Czy tu też stlit. *kulys* 'kołczan' (por. PAŽ 208)? — Drw. *kulinys* 'gniazdo os a. szerszeni; pewien przyrząd rybacki, rodzaj sieci', cps. *vapsvikulis* 'gniazdo os a. szerszeni' (por. *vapsvā*).

kūlis, -io 2 p.a. żm. 'kamień', *girnų kūlis* 'kamień żaren, kamień młyński'. Trudne. Było łączone z czas. *kuliū*, *kūlti* 'bić, tłuc', zwł. 'młócić', mianowicie przy założeniu, że *kūl*-V jest alternantem na SW do *kul*-V. Inna ewentualność to powiązanie via s-mobile z czas. *skėlti* 'rozszczać, łupać (drewno, kamień)', zob. LEW 307. — Drw. *kūliavà* 'kamienny próg w rzece' (*Ašvoje labai daug kūliavų* 'W rzece Ašva jest bardzo dużo skalnych progów'), *kūlijà* a. *kūlynas* 'miejsce, gdzie znajduje się dużo kamieni' (syn. *akmenynas*). Cps. *girnākūlis* 'jeden z kamieni żaren' (por. *girnōs*), *kūlgrinda* (zob. *grindis*), *kūlkalis* a. *kūlkalys* 'rzemieślnik obrabiający kamień, kamieniarz' (por. *kālti*), *kūlkerpės* f.pl. 'porost, krótki mech na kamieniu' (por. *kėrpė*), *kūlskaldis* 'kamieniarz', dosł. 'rozłupujący kamienie' (por. *skāldyti*). — N.rz. *Kūliavas* 2x, *Kūliupis*, *Kūlupis*, *Kūlupys*, *Kūlupalis*, *Kūlupālis*. N.m. *Kūliai* ob. *Kuliai* 2x, *Kuliabridà* (wtórna krótkość albo też człon I do *kulys* 'zatoka; kąt', Zob. Vanagas 170).

kūlys, -io 4 p.a. 1. 'sноп długiej prostej słomy do pokrywania strzechy' (*Kūlys šiaudų ilginių*), 2. 'sноп, snopek', 3. 'garstka, wiązka lnu', 4. 'kłębek, zwój czego', 5. 'kłąb (dymu, pary)'. Odpowiednik łot. *kūlis* 'pęczek, wiązka lnu, chrustu, słomy; sноп; kupa plew pozostała po młóceniu; kłoc drzewa'. Sporne. Część badaczy widzi tu zapożyczenie z błr. *kulb*, *kuljā* 'wiązka owsa, wiązka słomy; sноп słomy', stbłr. *kulb* 'sноп słomy', por. Būga, RR II, 297, LEW 307, Zs 28. Inna część jest zdania, że błr. *kulb* wraz z ukr. *kulb* 'sноп słomy', ros. *kulb* 'pęk, wiązka słomy' i pol. gw. *kul* 'sноп zboża, sноп słomy' jest lituanizmem, zob. przegląd dyskusji w Laučjute 14 i ĒSBM 5, 155. Prawdopodobniejsze wydaje się drugie z tych stanowisk. Słow. *kulī* nie ma dobrej etymologii. Tymczasem lit. *kūlys* daje się stosunkowo łatwo objaśnić jako deverbativum na st. wzdłużonym *kūl*- ← *kul*- od *kuliū*, gw. *kulū* 'młóć zboże' (zob. *kūlti*), tj. od czasownika, który – rzecz istotna – w słowiańskim nie występuje. Znacz. etym. 'wiązka lub sноп wymłóconej słomy'. Gdy chodzi o st. wzdłużony, to paralelę może być *kūlikas* ob. *kulikas* 'młocarz' (zob.). — Drw. *kūlēlis* 'wiązka słomy służąca do zatykania szczelin między strzechą a ścianą'. Cps. *kūlgrinda* 'boisko do młócki' (por. *grindis*), *kūliaraiša* 'przewiąsło u snopa' (por. *raišyti*), *miegakūlys* 'śpioch' (por. *miegoti*).

kulkà 2 p.a., gen.sg. *kūlkos* stlit., gw. 1. 'kula, kulka, pocisk karabinowy', 2. 'kłębek', 3. 'koral', 4. 'ozdobna gałka'. SD: *kulka* «kula, kulka, kula do ciskania», *kulka parištinė* «kula nawiązana abo nasadzona» — zapoż. ze stbłr. *kulbka*, por. błr. *kūlbka*, -i (← pol. *kulka*, zdrob. od *kula* ← śrwn. *kūle* 'przedmiot kulisty, gałka', por. nwn. *Kugel* f., Sławski III, 339n.). Zob. też SLA 114; LEW 307. — Wsch.-lit. *kul'kà* (Zs 27), por. *lél'ka* i *liūl'ka*. Zastępstwo błr. *l'k* przez lit. *lk* jak w *liūlka* (zob.). Na tle dwoistości *pālitās* ob. *pāltās* oraz *kalivārija* ob. *kalvārija* (ZTŽ) dziwić może brak obocznika †*kulika*. Ale por. *kulipkà*. — Cps. *kulkósvaidis* 'karabin maszynowy', war. *kulkósvydis*, dosł. 'miotacz kul' – kalka złożenia ros. *pule-mēt* 'kulomiot' (por. *sviesti*, *svaidyti*, LEW 307).

kulkšnis, -iēs 4 p.a., *kūlkšnis*, -ies 1 p.a. f. 1. 'kostka u nogi', 2. gw. 'górną część nogi

³⁵⁵ NB. W LKŽ VI, 1006 wciąż figuruje lemma *kutys* 'maišelis pinigams, kulys' (ze słownika Ruhiga II, 70 'Beutel um den Leib'), jakkolwiek już Būga (RR III, 650) oznaczył to jako błędną lekcję zam. *kulys*.

powyżej kolana', 3. gw. 'przegub tylnej nogi u zwierząt, staw biodrowy'. Odpowiednik łot. *kulksnis* 'staw skokowy u zwierząt domowych; stopa, noga'. Pochodzi z przekształcenia praformy *kulš-nis lub *kulš-snis przez insercję *k*. Osnowa *kulš-* jak w *kūlē, kūlšis* 'udo; biodro' < pie *klĭk- (zob.). Inaczej ALEW 535: analiza *kulk-sni-, odwołująca się do pewnych komparandów słowiańskich (bg. *kālka*, sch. gw. *kūk* 'biodro; udo') i do niepewnego prototypu pie. *k^(u)leHk-. — Neoosn. *kulkš-*: *kulkšis* 'kostka u nogi' (⇒ *kulkšēti* 'iść utykając, kulejąc'), *kulkšnē* bot. 'traganek, Astragalus', *kulkštis* 'kostka u nogi' (⇒ *kulkštinas* ts., CGL 'Knoechel'). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kljušnjá* 'staw biodrowy' (PZB 2, 485n.).

kuľnas 4 p.a. 1. 'pięta' (*nuo galvōs iki kuľnū* 'od stóp do głów'), 2. 'obcas w bucie', 3. gw. 'kolano' (syn. *kēlis*), 4. gw. 'przegub tylnej nogi u zwierząt'. SD *kuľnas* «kostka, nogi część», «kut, kość w nodze bydłat». Z innym tematem: *kuľnis*, -iēs f. 1. 'pięta' (m.in. u Bretkuna), 2. 'przegub tylnej nogi u konia', 3. przen. 'obcas buta', 4. przen. 'kolba karabinu'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *kuľna* a. *kuľne* 'pięta', stpr. *kuľnis* Ev 'kostka u nogi, Enkel [Knöchel am Fuß]'. — Pwk. *kuľ-* można ująć jako alternant na SZ do *kel-* jak w *kēlis* 'kolano' (zob.). Krótkowokaliczne *kel-* to refleks pie. *kelH-V, por. antekonsonantyczny allomorf w czas. *kēltis* 'wznosić się, wystawać skąd'. ALEW 534 łączy *kuľnas* z rodziną gr. σκέλος 'noga, goleń, udo' (pie. *(s)kel-). Przyjmowany wcześniej związek z *kūlē* 'udo; biodro' (zob. LEW 308) jest mniej prawdopodobny. — Drw. *kuľnēlis* 'kostka; kolanko, zgrubiałość w łożble, łodydze', *pakuľnē* a. *pakuľnē* 'obcas', *pakuľnis* 'zapiętek', *ūžkuľnis* 'obcas', cps. *apšiktikuľnis* (zob. *šikti*). Vb. denom. *kuľn(i)uoti* 'iść powoli, z trudem; spieszyć się; kroczyć' (por. war. *kurniuoti* s.v. *kurnēti*).

kūľokas 2 p.a. gw. 1. 'mocno zaciśnięta dłoń, pięść, kuľak' (*Kaip šoko su kūľokais* Zs 28 'Jak skoczył z kuľakami'), 2. 'uderzenie pięścią', 3. 'łokieć w ptasim skrzydle' (*Nelisk prie žąsino – kad jis tau užduos su kūľokais!* 'Nie leż do gąsiora, bo może cię uderzyć łokciami!'), 4. 'zab w kole zębatym', 5. 'paľka, kół', 6. 'gruda śniegu przy bucie' — zapoż. ze stbłr. *kuľak*, błr. *kuľák*, -á 'zaciśnięta dłoń' (⇐ ros. *kuľák*; pożyczka orientalna, zob. REW I, 687, ĖSBM 5, 152, Stachowski 358n.). Sławizmem jest i łot. *kuľaks* (LEW 308). — Vb. denom. *kūľokuoti* 1. 'okładać pięściami', 2. 'miesić ciasto chlebowe', 3. 'obutymi stopami uderzać o ziemię, tupać', refl. *kūľokuotis* 'o śniegu: lgnąć do butów, kół'.

kūľperšis, -io 1 p.a. 'ryba jazgarz, Acerina cernua' — zapoż. z prus.-niem. *kūľberš*, por. nwn. *Kaulbarsch* m. (GL 74).

kuľpēti, *kuľpēju*, *kuľpėjau* gw. 'bić', *apkuľpēti* 'obić, pobić', *užkuľpēti* 'zabić'. Z innym sufiksem: *kuľpyti*, -iju, -ijau 'bić' (war. *kūľpyti*), *apkuľpyti* 'obić, pobić', *užkuľpyti* 'zabić'. Pwk. *kuľp-* objaśniano jako rozszerzenie *kuľ-*, widocznego w *kūlti* 'młócić, uderzać', zob. LEW 308. Może jednak chodzi tu o wtórne zbliżenie z *kuľ-* formy pierwiastkowej *kuľp-*, która pierwotnie należała do pwk. *kuľp- 'zginać się, krzywić się, sklepieć się', mianowicie jako SZ typu sampras., por. stpr. *poquelbton* adv. 'ukłękawszy, klęcząc, kniendt'. Zob. comparanda germańskie w LIV² 375, s.v. *kuľp- (tu brak wzmianki o lit. *kuľp-*).

kuľpius, -iaus 'kufel', hapaks stlit., por. *Tadag ne tiekai Evangelikai, bet ir Evangelickos prieg kūľpiamus biblija švaito ir dręsa su vyrišku apie Wierą disputavot* DP 474₄₈ 'Więc nie tylko Ewangelikowie, ale i Ewangeliczki przy kuľlach Biblią szermują, i śmieją z mężczyzną o wierze dysputować' — ze zmiany *kuplius (metateza *l*), to zapożyczone ze stbłr. *kuľl-*, *kuľelb*, *kuľlja* ⇐ pol. *kuľl-*, *kuľel*, *kuľla* (SLA 115; brak w ALEW). — Lit. gw. *kūľpius alaūs* 'kufel piwa' jest znane m.in. z Puńska (lit. *Pūnškas*; brak w LKŽ). NB. W SD s.v. «kufel» figuruje *kūľkelis* (zob. *kūľkas*). Zob. też *kūľelis*.

kūľstyti, *kūľstau*, *kūľsčiau* 1. 'międlić, łamać słomę lnianą lub konopną w celu

oddzielenia włókien od paździerzy', 2. 'prac przy użyciu kijanki, pralnika' — vb. frequentativum na *-sty-* od *kùlti* 'młócić'. Paralele: *dùrstyti* ⇌ *dùrti*; *kùrstyti* ⇌ *kùrti*. — Neoosn. *kulst-*: *kulstinėti* 'międlić, młócić', *kulstas* 'międlica do lnu' (por. *kraūstas* ⇌ *krāustyti*), war. *priekulstas*, *priekulsta* (> *prieklusta*); *kulstỹklė* 'międlica', cps. *linkulstỹs* 'ten, kto międli len' (por. *linaĩ*). — Neoosn. *kuls-*: *kulsnóti*, *-ju*, *-jau* 'powoli młócić'.

kùlšė 1 p.a. gw. 1. 'udo, górna część nogi od kolana do pasa', 2. 'biodro, staw łączący udo z tułowiem, lędźwie', 3. przen. 'część stodoły', 4. przen. 'grząz u sieci'. Odpowiednik strp. *culczy* Ev 'biodro, Hufte [Hüfte]', czyt. [kulsj]. Przy założeniu, że pb. **kulš-* jest refleksem pie. SZ **kl̥k-* porównywano *kulš-* z łac. *calx*, *calcis* f.m. 'pięta; kopyto', por. BSW 145, IEW 928 (pwk. *(s)kel-), de Vaan 86. Natomiast LEW 308 łączył *kùlšė* z *kuľnas* 'pięta', co mniej prawdopodobne. — Z innymi tematami: *kùľsis*, *-ies* f. 1. 'udo; biodro' (*Klyvas kulšj velka* dosł. 'Kulawy wlecze [swoje] biodro'), 2. przen. 'boczna strona krosien', *kulšis* SD «kirść, łopatka dolna» ['biodro, lędźwie', SPXVI]. Por. jeszcze *kulpė* b.z.a.: *Aukščiau kelio, lig pusiau rieta, bus kulpė* JU 'Powyżej kolana, do połowy krocza, to będzie «kulpė» [udo]'. *Davė kulpėlę mesos* JU 'Dali udko mięsa'. Osobno zob. *kulšnis*. — Drw. *kulšaĩ* m.pl. lub *kulšės* f.pl. b.z.a. 'grązy u sieci' (*Plūdės ant vandens, kulšaĩ po vandens* '[U sieci] pływaki są nad wodą, a grązy pod wodą'), *kulšėtas* 'wygięty, wypykły', *kulšingas* 'o koniu: z wydatnym zadem', cps. *kulšikaulis* 'kość biodrowa' (por. *káulas*). N.rz. *Kùlšė*, *Kùľsupis*. — Zapoż. litewskie w stłr. *kuľša* 'biodro', błr. *kùľša*, *kuľša* 'gruba noga; biodro; narożnik wozu z sianem a. słomą; rączka kosy', ukr. *kùľša* ts., ros. gw. *kùľša*, *kùľža* 'kość biodrowa'. Lituanizmem jest również pol. gw. *kulsza* 'udo (człowieka a. ptaka); biodro, kość biodrowa', pl. *kulsze* 'biodra'. Utworzony od tego przym. *kulszowy* (o kości, nerwie) został rozpowszechniony przez lekarzy wileńskich w 2. połowie XVIII w. i utrwalił się jako termin medyczny w jęz. literackim, por. *nerw kulszowy*, *rwa kulszowa* 'ischias, choroba objawiająca się bólem wzdłuż nerwu kuluszowego'. Por. Zdancewicz 343, Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 62n. = Urbutis 2009, 374, GJL I, § 92, ĖSBM 5, 156, Laučjute 15n., jak też Sławski III, 354 i Bańkowski I, 852.

kulšiōlė 2 p.a. przest. 'piwo z przyprawami; napój orzeźwiający przygotowany z piwa, wina i soku cytrynowego' — zapoż. z prus.-niem. *kulšōl* (GL 74), por. nwn. *Kalt(e)schale* f. War. zdysymilowany: *kuršiōlė* 'Kaltschale' (Prellwitz 28, GL 77), też *kuršōlė* 'zupa ze szczawiu a. buraków, zabiłona śmietaną; chłodnik' (LKŽ VI, 973). NB. Odpowiednim zapożyczeniem z jęz. polskiego jest tu *kališonas* (zob.).

kùlti, *kuliù* (war. *kulù*), *kùliau* 1. 'młócić zboże, wybijać ziarno z kłosów, zwł. przy użyciu cepów', 2. bibl. 'młócić zboże przeganianym wołem' (*Jaučiui kulantem* [kulančiam] *neužriši nasrų* MŽ 31₁₁ 'Nie zawiążesz pyska wołowi trącemu [zboże]'), 3. 'bić, bijać, tłuc; międlić (len)', 4. 'kuć na kowadle' (*Kalvys gelažj kùlia* LZŽ 'Kowal kuje żelazo'), 5. 'prac bieliznę za pomocą kijanki', 6. bibl. 'tłoczyć oliwę' (*Prisakyk vaikams Izraeliaus, kad atneštų tavęsp čystą kultą alyvos medžio alyvą* CHB 'Przykaż dzieciom Izraela, żeby przyniosły ci świeżo wytłoczoną oliwę z drzewa oliwnego'). SD *kuliu* «młocę» (syn. *blaškiu*), «tłukę co» (syn. *tusku*). Cps. *apikulti* 'obić, otłuc', *miežius apikulu* SD «otłukam ięczmień», *nukulti* 'wymłócić, wybić, wygrzmocić', *pakulti* 'wymłócić zboże; uzyskać plon z młócki', *pakuliu karių* SD «porażam woysko» (syn. *pamušu karių*), *prikulti* 'namłócić, uzyskać pewną ilość ziarna z młócki', *sukulti* 'zbić, rozbić, roztrzaskać, stłuc' (*Sukulk velnius prakeiktus* PK 116₆ 'połum [poskrom, zduś] diabły przeklęte'), *sukuliu* SD «rozbijam co, rostrącam», *sukuliu burnų* SD «obijam komu gębę», *sukuliu eldijų* SD «rozbijam nawę, okręt», *sukultas* SD «stłuczony», *užkulti* 'zarobić przy młóceniu; okrasić potrawę'. Refl. *kùltis* 'bić jeden drugiego; dokazywać, bawić się – o dzieciach', *kuliūosi* SD «tłukę się», *pasikulti* 'zapłodnić się – o kobyle, świni', *susikuliu* SD «zbiiam się». Odpowiednik łot. *kult*,

kuļu, kūlu ‘bić, uderzać, młócić, ubijać masło, pianę; ugniatać ciasto chlebowe’. Plit. **kūl*-C < pie. **klh₂*-C ⇐ **kelh₂*- ‘bić, uderzać, schlagen’ (zob. LIV² 350). Morfem *kūl*-C to usamodzielniony pod względem leksykalnym alternant na SZ do pwk. *kāl*-C, por. *kālti* ‘kuć, bić’ (BSW 114, LEW 211, ALEW 535n.). — Krótkość w oboczniku *kul*-V: prs. gw. *kuļū* tłumaczy się zanikiem spółgłoski laryngalnej w pozycji antewokalicznej. W słowiańskim por. nomen na st. zanikowym, psł. **kūl*-ū: pol. *kiel, kła* ‘ostry ząb, duży ząb; kielek rośliny’, czes. *kel, klu* ‘kielek’, ukr. *iklo*, pl. *ikla* ts. (gw. *klo, kla*) oraz psł. **kol*-ū: scs. *kolū* ‘kołek, pal’, ros. *kol*, czes. *kūl*, pol. *kół, koła* (BSW 114; inaczej ĖSSJ 13, 193, gdzie mowa o SZ **kl*-o- od czas. **kolti*). — Drw. *kūldyti* (zob.), *kūlstyti* (zob.). Nomina: *apikulos* (zob.), *āpkulos* f.pl. ‘uroczystość po zakończeniu omłotów’ (por. *āpjavēs, āpminos*), *kūleta* c. ‘dokazujące dziecko, urwis’ (por. *padāuža : daužyti*), *kuliamoji* ‘młocarnia’, *kulikas* ‘wiązka słomy kładzona na łacie przy kryciu dachu’, *kulikai* m.pl. ‘wiązki słomy a. trzciny pomagające utrzymać się na wodzie przy nauce pływania’, *kūltas* ‘podłużna deszczułka z poprzecznymi karbami w ręcznej maglownicy’, *kultis* ‘młócka zboża’, *pakulā* ‘to, co zostało wymłócone, omłot’ (war. *pakuliā*), *pākulos* (zob.), *pakulūs* ‘taki, z którego da się dużo wymłócić, dający dużo ziarna’ (*Šiemet kviečiai pakulūs, avižos nepakulios* ‘W tym roku pszenica jest wydajna, [a] owies nie’), *sānkulas* 1. ‘poślad, gorsze ziarno’ (por. syn. *atbaraī, pābiros*), 2. ‘mieszanina różnych zbóż’, 3. ‘rój owadów, komarów, meszek (kłujących ludzi i zwierzęta)’, 4. przen. ‘zgraja (złodziei)’ ⇐ *sukūlti* (*sānkulu sumālti* ‘grubo zemleć’), *eldijos sukulimas* SD «rozbitcie nawy, okrętu», *ūžkulas* (zob.). Por. łot. *kuls* a. *kulavs* ‘klepisko z ubitej gliny, gumno w stodole’. Osobno zob. *kūrēlis*. Cps. *kūl(ia)virsčia* adv. ‘na łeb na szyję, na złamanie karku’, *linkula* ‘pora międlenia lnu’ (por. *lināī*), *saūskulas*, -ā ‘o zbożu: przed młóceniem wysuszone w suszarni’ (por. *saūsas*), n.m. *Veřškuliai* (zob. *veřšis*). — Neoosn. *kult*- (⇐ *kūltas*): *kūltena* 1. ‘zgoniony koń; lichy koń’, 2. ‘nicpoń, hultaj’ (por. sufiks w *liegena, nŷkena*), *kūltuvas* ‘cep’, *kultuvē* ‘bijak do prania bielizny, kijanka, pralnik’, SD «kijanka praczek». — WSZ *kūl*:- *kūliau* (prt.), drw. *kūlatē* ‘młócka’ (por. *āratē, mŷnatē*), *kūlatis* f. ‘czas młócenia; zboże, które się młóci’, *kūlē* ‘szlaga, młot drewniany (do wbijania klina lub pali); tłuczek do kartofli a. kapusty’, SD «klepadło, kloc do ubijania ziemi; maczuga» (syn. *buožē*), «szlaga», *kūlējys* ‘ten, co młóci’ (por. *grēbējys, mēžējys*), *kūliava* ‘młócka; ilość wymłóconego ziarna’, *kūlikas* (zob.), *kūlimas* a. *kūlymas* ‘młócka; ilość zboża rozłożonego do młócenia; stos wypranej a. przeznaczonej do prania bielizny’, *kūlys* (zob.), *pakulē* ‘poczęstunek po zakończeniu młócki’, *priekūlis* ‘omłot, wymłócony plon’ (por. *prikūlti*), *sānkūlas* (war. do *sānkulas*). Por. łot. *apkūlas* f.pl. ‘zakończenie omłotów i poczęstunek z tej okazji’.

kūmas 2 p.a. 1. ‘ojciec chrzestny w stosunku do chrzczonego dziecka’ (*Brolī kūmū užprašē* ‘Zaprosił brata na ojca chrzestnego’), 2. ‘ojciec chrzestny w stosunku do rodziców dziecka, kum’ (*Man Jonas kūmas: jis mano vaiko krikšto tėvas* ‘Dla mnie Jonas jest kumem: on jest chrzestnym ojcem mojego dziecka’). Stlit. od Mażwida (Urbutis 1981, 198). SD «kmoťr, krzestny oćieć». Fem. *kūmā* 2 p.a. ‘matka chrzestna, kuma’. Zapożyczenie ze stbłr. *kumъ*, por. błr. *kum*, -a, f. *kumā*, -y. Stąd też łot. *kuoms, kuoma, kūms, kūma*. Zob. SLA 115, Borowska 355, LEW 308 (brak w ALEW). — Drw. *kūmai* m.pl. ‘rodzice chrzestni, kumowie’, *kūminas* gw. ‘ojciec chrzestny; mąż kumy, matki chrzestnej’, *kūmos* f.pl. gw. ‘kum z kumą; kumostwo, powinowactwo z kim powstałe na skutek wspólnego trzymania dziecka do chrztu’, *kūmystē* a. *kūmystā* gw. ‘kumostwo’ (syn. *kūmos*), *kūmūlis* LzŽ ‘przyjaciół’. Vb. denom. *kūmāuti* ‘być kumem a. kumą’, refl. *susikūmāuti* ‘zaprzyjaźnić się’ (por. pol. *kumać się* ‘wchodzić z kim w stosunki’ ⇐ *kum*, MSJP).

kumbrŷs, -io 4 p.a., *kuṃbris* 2 p.a. 1. ‘krzywe drzewo’, 2. ‘grzbiet, garb’, 3. ‘kopiec, pagórek’ (syn. *kauburŷs*), 4. ‘część jarzma: wygięte drewno obejmujące kark wołu’ (*Kad jautis jungo nepamestū, jungas būdavo sujungiamas su kumbrīu* ‘Aby wół nie zrzucił jarzma,

jarzmo było łączone z «kumbrys»), 5. ‘poprzeczne żebro usztywniające kadług łodzi, tzw. wręga’ (syn. *brangà*). Odpowiednik łot. *kuṃbr(i)s* ‘garb; krąg szyjny; sęk; wzniesienie’. Prawdopodobnie z sonoryzacji *RpR > RbR* w pierwotnej formie **kumprys* — dewerbalny drw. na *-rja-* od *kuṃpti* m.in. ‘zginać się, garbić się’. Paralele: *tamprūs > žm. tambrūs* (do *tampýti*); *kaūpras > kaūbras* (do *kaūpti*). Zob. LEW 308, gdzie też wzmianka o próbie Peterssona powiązania *kumbrys* z *kaūbras* (sprzeczność między *um(br)* i *au(br)* nie została wyjaśniona). — Drw. *kumbrótas* ‘nierówny, garbaty (o powierzchni łąki)’. Vb. denom. *kuṃbrinti* ‘iść zgiętym, skulonym; z trudem iść’, iter. *kumbrinėti*; *kumbrúoti* ‘zginać się, pracować zgiętym w pól (wiążąc zboże w snopy, kopiąc kartofle)’. — Z innymi sufiksami: *kumbras* b.z.a. przest. ‘wygięta rączka przy sterze łodzi’ (⇒ vb. denom. *kuṃbryti* ‘sterować’ i ‘coire’, LEW 309), *kumburys* ‘kąć’: *Šitas namo kumburys žemesnis* ‘Ten kąć domu jest niższy’. *Pastatyk viedrą kumburiñ* ‘Postaw wiadro w kącie/do kąta’. Tu też wykrz. *kumbri* o kimś, kto idzie pochylony, przygarbiony, nie idzie prosto (war. *kupri*, *kūpri*). N.m. *Kumburiai*.

kumėldena 1 p.a. gw. ‘pijawka końska, Aulastomum gulo’ — formacja na *-ena* od neoosn. *kumeld-*, która wywodzi się z metanalizy wyrazu złożonego *kumėldėlė*, por. *kumėlė* ‘kobyła’, *dėlė* ‘pijawka’. Wzorem dla segmentacji *kumėld-ėlė* był wyraz *siurbėlė* ‘pijawka’ (od *siurbti* ‘ssać’). Porównywalne derywaty od złożzeń, które uległy reinterpretacji sufiksальной, to 1° *šilagà* ⇐ *šila-gėlė*, 2° *dūmaka* ⇐ *dūma-kėlė*.

kumėlė 2 p.a. ‘klacz, kobyła, samica konia’, SD¹ «klacza» (syn. *ašva*), «kobyła». Użycia przenośne: 1. ‘w instrumentach strunowych: podstrunnik, listwa nad którą biegną struny’, 2. ‘wielkie skrzypce, kontrabas’, 3. ‘mielacz, młon żarnowy’, 4. ‘ucho, otwór, w którym jest osadzony mielacz’, 5. ‘drewniany drążek przymocowany do przedniego skrzydła sieci’, 6. ‘przrząd do wyginania obręczy na koło’, 7. ‘ława do tortur katowskich’. War. m. *kumelys* ‘ogier’ (war. *tumelys*), SD *kumelys* «konik, żrebiec, żrebię». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *kumele*, *kumelš*, *kumelņica*, stpr. *kummeles* GRC ‘koń’ (obok tego: *kampnit* GRG 6 «Pferdt», *Camnet* GRF 41 «Equus», *camnel* GRH). Dla tematu *kum-el-*, który zajął miejsce odziedziczonego *ešvā* (zob.), nie znaleziono dotąd zadowalającej etymologii, zob. LEW 309. Sabaliauskas 1968, 156 powraca do dawnego zestawienia ze słow. *komonь* ‘koń’ i przypuszcza, że wyraz litewski oznaczał pierwotnie ‘kastrowany koń’. Gliwa 2003, 17n. wychodzi od hipotezy, że *kum-* jest refleksem st. zanikowego od pb. **kem-* < pie. **kem-* ‘cisnąć, dusić, dławić’ (LIV² 350 ‘pressen, drücken’, por. orm. SZ *k’amem* ‘wyciskam’, SO stnord. *hemja* ‘okiełznywać, hamować’) i postuluje dla ‘kobyły’znacz. etym. ‘zwierzę poskromione, oswojone’. Derksen 2008, 232 dopuszcza związek z psł. **kom-nī*, strus. *komonī*, czes. *komoň*. — Neoosn. *kumel-*: *kumelāitis*, *-āitė* ‘młody koń, kobyła’, *kumėlčia* ‘licha kobyła’ (⇒ neoosn. *kumėlč-*: *kumėlčina* ts., *kumėlčius* ‘lichy, młody koń’), *kumėlėkà* ‘licha, chuda kobyła’, *kumėlėlis* DP ‘żrebię’, *kumeliōtė* ‘młoda klacz’ (por. *mergiōtė*), *kumelinga kumėlė* ‘żrebna klacz’, *kumeliūkas* a. *kumeliōkas* ‘żrebię’ (*antramėtis kumeliūkas* ‘dwuletni żrebak’), *kumėlka* peior. ‘licha kobyła’, *kumėlšė* ‘kobylicko, szkapa’ (⇒ neoosn. *kumėlš-*: *kumėlšina* ts.). Cps. *kumėlbulbė* a. *kumėlbulvė* ‘odmiana wczesnego ziemniaka’ (por. *būlvės*), *kumėldėlė* (zob. *dėlė*), *kumėlšūdis* ‘łajno końskie’ (por. *šūdas*), *kumėlvagis* ‘złodziej koni’ (por. *vagis*), *kumėlvedis* ts. (dosł. ‘ten, co uprowadza kobyły’, por. *vėsti*). — Drw. wsteczny *kumė* ‘klacz, kobyła’ tłumaczy się reinterpretacją zakończenia *-elė* na sufiks zdrobnień (por. *dilgėlė* ⇒ *dilgė*; *utėlė* ⇒ *utė*). — N.m. *Kumėlynė* 2x, *Kumėlbaliai*, n.rz. *Kumėlduobė*, *Kumėlupis* 9x, *Kumėlpulis* (z synkopowania **Kumėl-upulis*; akut objawem wydłużenia zastępczego).

kumėtis, *-čio* 1 p.a., *kumetyš* 3 p.a. 1. hist. ‘najemny robotnik rolny, pracujący za mieszkanie i wynagrodzenie w naturze’ (por. LEEŽ 146n.), 2. ‘parobek’, 3. gw. ‘ogrodnik’.

Dwuznaczne. W tradycyjnym ujęciu *kūmetis* ma być zapożyczeniem ze strus. *kūmetĩ* m. 'wojownik, rycerz, bojarzyn, członek rady książęcej'³⁵⁶. Zob. Brückner 1877, 99, Būga, RR III, 762, SLA 115, LEW 309. Co do lit. *u* za strus. *ũ* (ѳ) por. *kūbilas*, *tuŗgus*. Główną przeszkodą dla takiej interpretacji jest rozbieżność znaczeniowa między staroruskim i litewskim. Być może więc, że mamy tu do czynienia z chronologicznie młodszą pożyczką, mianowicie z białoruskiego do litewskiego, por. stbłr. XVI w. *kmetb* 'chłop poddany; chłop', błr. przest. *kmecb*, *-ja* 'bezrolny chłop z własną chatą i ogrodem warzywnym' (Federowski, por. ĖSBM 5, 81). Wywód *kūmetis* z *kmetb* powoduje uznanie lit. segmentu *-u-* za samogłoskę anaptyktyczną, dzięki której usuwa się fonotaktycznie obcą grupę nagłosową *km-*; paralelne wypadki: *kumuŗnas* lub *kamuŗnas* zam. **kmurnas* ⇐ błr. *xmúrny*; *kurváunykas* ⇐ pol. *krwawnik*. — War. z lit. 'dyftongiem graficznym' <ie> na miejscu słow. *e*: *kūmietis*, *kumiētis* (por. *kiēlikas*, *kliērikas*, *patiekà*). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *kumieć* 'zagrodnik, chałupnik, posiadający tylko chatę i ogród warzywny przy niej' (SGP II, 523, Sławski III, 362). — Drw. *kumetýnas* 'mieszkania dla służby folwarcznej, dla dworskich parobków' (por. *kašārai*). Vb. denom. *kumečiáuti* 'być parobkiem'. — Nazw. *Kūmeta*, *Kūmetas*, *Kūmetis*, *Kūmietis*, patron. *Kumetáitis*. N.m. *Kūmečiai* 8x.

kūmpis, *-io* 2 p.a. 'szynka wieprzowa, mięso z pośladka wieprza, oczyszczone z wierzchniej warstwy tłuszczu' (SD «szoldra»; odpowiednik łot. *kumpis* 'szynka') — rzeczownik utworzony suf. *-ja-* od przym. *kūmpas* 'zakrzywiony, krzywy, wygięty', spokrewnionego z czas. *kūmpti* m.in. 'krzywić się' (zob.). Pośladek świni został określony jako zaokrąglona część ciała. — Żm. *šūmpis* 'mięso z przedniej nogi wieprza, przednia szynka' (*Šumpiai yra pri kiaulei galvos, o kumpiai pri pasturgalio* '«Šumpiai» są przy głowie świni, zaś «kumpiai» w zadzie'). Przykład ten wchodzi prawdopodobnie w zakres oboczności spółgłoskowej *š/k*, por. *šleivas* ob. *kleivas* (GJL I, § 467, LEW 1033). — Obok *šūmpis* są warianty z niejasną zbitką *šl-/šl'* w nagłosie: *šlūmpis* a. *šliūmpis*, *šliūmpis* 'przednia szynka', por. *Sūdytas šlumpis apsiraso[ja] prieš lytą* 'Solony «šlumpis» pokrywa się rosą przed deszczem'. *Šliumpis yra petys paršo* '«Šliumpis» to grzbiet wieprza'. — Zapoż. litewskie w stbłr. *kumpb* (*kumbb*), *kunpb* 'szynka', błr. przest. *kompb/konpb* 'udo wieprzowe, szynka', gw. *kumpjāk*, *kunpjāk*, *kunbjāk* 'szynka' (PzB 2, 570, Urbutis, Balt V:1, 1969, 63 = Urbutis 2009, 374n., Laučjute 16), a także w jid. *kumpes* ts. (Lemchenas 95). — Wsch.-lit. *kumpėkas* ZtŽ jest zapożyczeniem powrotnym z błr. *kumpjāk*. — Pol. gw. *kump/komp*, *kumpie/kompie* 'szynka wieprzowa', *kumpiak* ts. (Zdancewicz 343, SGP II, 523, Sławski III, 363n.) jest raczej białorutenizmem niż lituanizmem.

kūmpti, *kūmpsta*, *kūmpo* 'garbić się, pochylać się, się, giąć się, krzywić (o drzewie, gwoździu, o świecy wystawionej na słońce)'. Odpowiednik łot. *kūmpt*, *kūmpstu*, *kūmpu* 'krzywić się, marszczyć się, kurczyć się' (por. też *kupt*, *kupu*, *kupu* m.in. 'zwijać się, kurczyć się' s.v. *kaūpti*). Refleks SZ **kmp-* do pie. **kamp-* (LIV² 342, LEW 213, ALEW 537) lub **kemp-* (zob. Kroonen 257, s.v. **hupp/bōn-*). Zob. też *kaūmpas* 'kąć'. — Drw. *kumpčiōti* 'pochylać się, garbić się', *kumpsōti* 'tkwić w stanie pochylonym; sterczeć, wystawać z czego' (por. *pampsōti*, *vampsōti*). Por. stpr. *kumpint* 'przeszkadzać, utrudniać, verrucken, hindern' (LAV 205n.). — Nomina: *kumbrýs*, *kūmpa* 1. 'wypukłość, zgrubienie, narośl, guz' (łot. *kumpa* 'garb, wypukłość'), 2. 'skobel', SD «obłak», *kūmpas* 'zgięty, pochyły, garbaty, krzywy' (łot. *kumps* 'zgięty, skrzywiony'), ⇒ *kūmpis* (zob.). Cps. *kumpanōsis* 'z garbatym nosem, krzywonos', war. *kumpnosà*, *kumpnōsis*, *kumnōsis* (por. *nōsis*). Dla adi. *kūmpas* (łot. *kumps*) < pie. **kmp-o-* wskazuje się alternant apofoniczny na st. *o* w postaci pgerm. **hamfa-*

³⁵⁶ Por. ros. przest. *kmetb* 'chłop, wieśniak; żołnierz', ukr. *kmitb* 'wolny chłop, zamożny chłop', stczes. *kmet* 'zarządca grodu książęcego, członek sądu ziemskiego, sędzia', pol. *kmieć*, *-cia* 'zamożny gospodarz', przest. 'pełnorolny wieśniak poddany' (stąd chyba zapożyczenie stpr. *kumetis* EV 'chłop, Gebuer [Bauer]').

‘okaleczony’, goc. *hamfs*, stsaks. *hāf*, stwn. *hamf* ts., < pie. *kómp-o-, zob. Kroonen XXVII, 207. — N.m. *Kuñpiai*, *Kùmpiai*, *Kumpikai* 2x, *Kuñpiškė*, cps. *Kuñpelkė* (*Kump-pelkė). N.jez. *Kuñpė*, *Kùmpė*. N.rz. *Kumpupáitis* (od *Kump-upis) oraz dwuznaczne w II członie *Kumpālė*: albo z *Kump-upalė (do *ùpė* ‘rzeka’), albo jako *Kump-palė (do *pālios* ‘wielkie bagno’). — Do lit. *kùmpa* i łot. *kumpa* nawiązuje psł. *kōpa, por. pol. *kępa* ‘niska, płaska wyspa na rzece, jeziorze, bagnie; wyniosłość na bagnie porośła krzewami a. drzewami’, kasz. *kąpa* ‘kępa drzew; wzgórze, pagórek’, głuż. *kupa* ‘wyspa, wzgórze, wzniesienie’, dłuż. *kupa* ‘wyspa na rzece, kępa’, ros. *kúpa* ‘kępa drzew, krzewów’, drw. scs. *kopina* ‘krzak, krzew; jeżyńa’. Por. LEW 213, Boryś 227.

kumsėti, *kùmsi*, *kumsėjo* ‘o żabach: wydawać głos, skrzeczeć, kumkać’ (*Varlės šiandien labai kùmsi*) — czasownik na -sė- od wykrz. *kum* (por. *kuñkti*, *kunksėti* ⇐ *kun-k-*; *pum̃pti*, *pumpsėti* ⇐ *pum-p-*).

kùms̃tis, -šcio 1 p.a. 1. ‘dłoń o skurczonych palcach, pięść, kułak’, 2. ‘uderzenie pięścią, kułakiem’ — rzeczownik postwerbalny na -a- od neoosn. *kumšč-*, wyodrębnionej z *kùms̃ciau*, prt. do *kùms̃tyti* ‘trącać, szturchać pięścią lub łokciem’ (zob.). Z innymi tematami: *kùms̃cia* DP ‘pięść’, SD «kułak; pięść», *kumščiu mušu* «biję pięścią» (por. *pagraikščia* s.v. *graiškštùs*), *kùms̃tė* (por. łot. *kumste*), *kùms̃tis*, -ies f. Paralele: *dañgštis/dañgstis* ⇐ *dangstýti*; *raištis* ⇐ *raištýti*; *šlaukštės* ⇐ *šlaukstyti*. Zob. też syn. *kūlōkas*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *kumst* dłoń’, *kúmeць* ‘garść’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 63 = Urbutis 2009, 375), *komscь* ‘pięść, kułak’ (PZB 2, 498n.), pol. gw. *kumś* ‘pięść, kułak’ (Laučjute 47; to chyba białorutenizm). — Vb. denom. *kumščiuoti* ‘związać dłoń w pięść; uderzać pięścią’ (war. *kumsčiuoti*), *kùms̃tauti* a. *kumštavóti* ‘bić pięścią’. — Zdaniem Urbutisa, *Balt* XXXV:2, 2001, 192 żm. *kùms̃tas* ‘zmowa, spisek’ jest drw. postwerbalnym od *susikùms̃čioti* ‘trącać się łokciami’, przen. ‘zmawiać się, knuć spisek’ (zob. *kùms̃tyti*). NB. Poczucie mówiących, że grupa -šč- na granicy morfologicznej często wywodzi się z asymilacji w -s-č-, doprowadziło do pojawienia się hiperpoprawnej formy *kùms-čioti* obok *kùms̃čioti* (etymologicznie: *kùms̃či-oti*). To z kolei pociągnęło za sobą powstanie nominalnych wariantów z -s- (*kumszam. kumš-*), por. *kùms̃cia*, *kùms̃tis*, *kùms̃tė*. — NB. Niewiarygodne jest łączenie *kùms̃tis* – za de Saussurem i Meillemem – z wyrazami scs. *pęstī* ‘pięść’, stwn. *fūst* ts. i w konsekwencji wywodzenie *kùms̃tis* via *kùms̃tis* z praformy *p̃nk^(u)-sti-, urobionej rzekomo od liczebnika pie. *penk^ue ‘pięć’, zob. LEW 309n. (z liter.), Orel 118, NIL 566 i EIEC 255 (tu fałszywa rekonstrukcja pb. *punkstė), Mańczak 146. Krytyka tej etymologii w SBS II, 105n.

kùms̃tyti, *kùms̃tau*, *kùms̃ciau* gw. ‘trącać, szturchać, popychać pięścią a. łokciem’ — przez asymilację z *kumš-styti (por. *narštýtis* < *narš-sty-; *raištýti* < *raiš-sty-). Formacja *kumš-sty- pełniła kiedyś rolę vb. frequentativum do *kùms̃ti*, *kùms̃ciu*, *kùms̃ciau* ‘trącać, szturchać’. Morfem *kumš-* jest wraz z *kimš-* formą st. zanikowego do pwk. *kemš-* ‘pchać, napychać’, zob. *kiñšti*, *kemšù*. — Sb. postvb.: *kùms̃tis* (zob.). — Neoosn. *kumšč-* (⇐ *kùms̃ciau*): *kùms̃čioti* ‘szturchać, trącać pięścią’, *susikùms̃čioti* ‘trącać się łokciami’, przen. ‘zmawiać się, knuć spisek’. Paralele: *sámsčioti* ⇐ *sámsčiau*; *váikščioti* ⇐ *váikščiau*; *basčioti* ⇐ *basčiau*.

kumuřnas, -à 4 p.a., war. *kamuřnas* 1. ‘o niebie: pochmurny, zachmurzony, niepokodny’, 2. przen. ‘ponury, posępny, smutny’, 3. przen. ‘nędzny, marny, lichy’ — przekształcone przez anaptyksę samogłosek u lub a³⁵⁷ z *kmuřnas* LzŽ ‘pokryty chmurami, zachmurzony’; zapożyczenie ze stbłr. *xmurnyj*, błr. *xmúrny*. War. s-mobile: *skumuřnas gyvėnimas* ‘nędzny żywot’. Inaczej LkŽ: z pol. *chmurny*. — Vb. denom. *kumuřnytis*, -ijasi, -

³⁵⁷ Por. 1° *kùmetis*, *kurváunykas* oraz *kimŃnai* (ob. *kmŃnai*), 2° *da bóti*, *narāvytis*, *pasálmė* i *šarātas* (ob. *širātas*). Zob. też LD § 150.

ijosi ‘zasnuwać się chmurami, chmurzyć się’, przen. ‘smutnieć, zasępieć się’. Obok tego *kmūrytis* LZŽ ‘chmurzyć się’ ⇐ stbłr. *xmūritisja*, błr. *xmūrycca*, -*rusja*. Zob. też *kmorà*.

kūnas 1 p.a. ‘ciało człowieka a. zwierzęcia’ (DP też ‘cielesność, smysł, nagość’), *ĩ kūnq eĩti* ‘nabierać ciała, przybierać na ciele’. Por. *tatai esti kūnas mana* MŽ 268 ‘toć jest ciało moje’. *Idant’ neliktys kūnai ant’ kryžiaus* DP 179₂₁ ‘aby nie zostały ciała na krzyżu’. *Dvasė noringa, bet kūnas silpnas* ‘Duch chętny, ale ciało słabe’. *Sveikame kūne sveikas ir protas* ‘W zdrowym ciele zdrowy duch’. SD: *kūnas be galvos negyvas* «tułów» [dosł. ‘nieżywe ciało bez głowy’] (por. gw. *kūnas* ‘trup, zwłoki’), *neįžagto kūno* «czysty, cnotę mający» (*ne-iš-žagto). Odpowiednik łot. *kūnis*², *kūņa* 1. ‘poczwarka, larwalna postać owada’ (*kūniņa* ts.), 2. ‘ciało’. Analiza: pb. kū-na- < pie. *kuH-no- (transponat). Bez ustalonej etymologii. W LEW 310 suponuje się analizę *kū-nas*, mianowicie w kontekście zestawienia z gr. σκῦτος n. ‘skóra, zwł. wyprawiona; rzemień, bicz’ ob. kútoç n. m.in. ‘powłoka, pokrywa; ciało, tułów’ oraz łac. *cutis*, -is f. ‘skóra (zwierząt i ludzi); łupina, łuska’ i stwn. *hūt* ‘skóra’, zob. *kiáutas*. Ponawia to ALEW 538. Karaliūnas, *Balt* XVIII:2, 1982, 165n. sądzi, że *kūnas* polega na substantywizacji przymiotnika, który zachował się w jęz. łotewskim jako *kūns*² ‘tęgi, gruby, otyły’. — Jeśli wspomniany wyżej transponat *kuH-no- przepisemy na pie. *kuh₂-no-, to otworzy się możliwość nawiązania do pwk. *keh₂u- ‘bić, uderzać, rozłupywać, schlagen, spalten’ (LIV² 345n.), mianowicie przy uwzględnieniu SZ *kh₂u-C, którego forma zmienia się przez metatezę w *kuh₂-C > *kū-C (zob. też *kūjis*). Aby do takiej praformy dopasować semantycznie lit. ‘ciało’, też ‘martwe ciało’, trzeba założyć człon pośredni o znacz. ‘zabity, rozplątany (mieczem)’ *vel sim.* — Drw. *apkūnūs* ‘przygruby, przytłusty, otyły’, *kūnybė* SD «cielistość», *kūningas* 1. ‘krępy, tęgi, krzepki’, 2. ‘korpulentny, zażywny, dość tęgi’, 3. DP ‘cielesny, nieduchowy’, *kūniškas* ‘cielesny’, *pakūnė* (zob.). Cps. *bekūnis* SD «bez ciała», *sauskūnė* b.z.a. bot. ‘wiciokrzew, Lonicera’ (por. *saūsas*), *svetĩmkūnis* ‘ciało obce’ (neol., por. *svėtimas*). Vb. denom. *ĩkūnėti* ‘nabrać ciała, utyc, przytyć’ (⇒ *ĩkūnūs* ‘tęgi, gruby’), *ĩkūnyti*, -*iju*, -*ijau* ‘wcielić (w czyn, w życie), nadać postać materialną, urzeczywistnić’, SD¹ *ĩnkūninu* «wcielam», refl. *ĩsikūninti* DP ‘wcielić się’.

kundāmentas 1 p.a. wsch.-lit. ‘fundament’ — zapoż. z błr. gw. *xundámənt* (tu sekwencja *x-m* pochodziła z dysymilacji wargowych *p-m* w błr. *pundámənt* albo też *f-m* w źródłowym pol. *fundament*). Por. ZS 27, LEW 305. Lit. *k-m* za błr. *x-m* < *f-m* też w *kūrmonas* ⇐ *xūrman* (PZB 5, 330) ⇐ pol. *furman* (zob. też ZS 28 i 86n., gdzie zacytowano wariant błr. *xurmán*). Osobno zob. *fundameñtas* oraz *kudameñtas*.

kunyčia (*kūnyčia*?) SD «kuna żelazna» [‘obręcz żelazna zakładana na szyję lub ręce złoczyńcom’, SPXVI] — zapoż. ze stbłr. XVII w. *kunica*, -y ‘obręcz żelazna dla złoczyńców’ (*čolovėka nevinnogo... do monastyra Troicy Svetoje zaprovadivšy do kunicy vsadili* 1637, HSBM 16, 222). Zob. też SLA 115 (brak w ALEW). Przenośne użycie wyrazu stbłr. *kunica* (war. *kunicja*) nazywającego drapieżne zwierzę ‘kuna, Mustela martes’. Zdaniem Bańkowskiego I, 853 zachodzi podobieństwo między narzędziem kary i kunią skórka używaną zimą do okrycia szyi albo też wygiętym w pałąk grzbietem kuny.

kunigáikštis I, -ščio 1 p.a. ‘książę’³⁵⁸. DP ‘książę, wódz, arcykapłan’, SD: «książę, princeps», *didis kunigaikštis* «car, magnus dux» [dosł. ‘wielki książę’], *kunigaikštis kunigų* DP ‘arcykapłan’³⁵⁹. Rzadkie war. *kungaikštis* (por. *kungas*), *kunigaištis* ‘książę’ (Mażwid³⁶⁰),

³⁵⁸ Por. *Atlankysiu kunigaikščius ir karaliūnus* SP I, 54₂₉ ‘Nawiedzę Książęta i syny Krolewskie’. — *kad Petras ... kaip Kunigaikštis ir galva visų Apaštaly, už visus atsakė* DP 467₂₈ ‘żeby Piotr... jako Książę i głowa wszystkich Apostołów, za wszystkie odpowiedział’. — *ir tasai [Zacheus] buvo kunigaikščiu muitinykų, ir buvo didžtūris* DP 571₆ ‘a ten [Zacheusz] był Książęciem Celnikow, a był bogaty’.

³⁵⁹ Por. *suėjos visi rodon veresnieji žmonij ir kunigaikščiai kunigų, ir Doktorai prieš Jėzų* DP 163₄ ‘zeszli się w radę wszyscy starszy ludu, i Arcykapłani i Doktorowie naprzeciw Jezusowi’. — *nunešė tris dešimtis pinigų*

kuningáikštis ts. (por. *kūningas*). Żona księcia nazywa się *kūnigė* (zob.). — Wyraz *kunigáikštis* jest drw. od *kūnigas* w jego pierwotnym znac. ‘pan, władca świecki’³⁶¹. Por. Borowska 324n. Z opisowego punktu widzenia chciałoby się analizować *kunig-aikštis* (tak ŽD 373 i GJL II, § 437), jednakże taką analizę falsyfikuje brak poświadczeń dla suf. *-aikštis*. Trzeba zacząć od tego, że sekwencja *-kštis* w zakończeniu lit. wyrazów nigdy nie jest poprzedzona dyftongiem *ai*. Zwykłym poprzednikiem *-kštis* jest samogłoska *y*, por. z jednej strony adi. *namýkštis* ‘domowy’, *naminykštis* ts. (od sb. *namaĩ*), z drugiej strony sb. *kiaulykštis* ‘prosiaczek’ $\Leftarrow$ *kiaũlė* ‘świnia’, *šunykštis* ‘piesek’ $\Leftarrow$ *šuõ*, *šuõs* ‘pies’. W nazwach młodych zwierząt alternantem *y* bywa *ũ*, np. *kiauliũkštis* ‘świnka’, *šuniũkštis* ‘szczenię’. Por. również rzeczowniki osobowe *vaikiũkštis* ‘dzieci, dziecko’ $\Leftarrow$ *vaĩkas*; *poniũkštis* ‘panek’ $\Leftarrow$ *põnas*. — Neosuf. *-ykštis* ukształtował się w derywacji singulatiwów na *-ja-* od collectiwów z suf. *-yst-*, por. *bandýkštis* przest. ‘bydlę’ z **bandy-k-stis* < *bandystis* przest. ‘bydlę’ (insercja *k*) $\Leftarrow$ **bandysta*. Natomiast neosuf. *-ũkštis*, który charakteryzuje przeważnie nazwy potomstwa zwierzęcego, jest swego rodzaju modyfikacją sufiksu przymiotnikowego *-ũst-*³⁶². Modyfikacja ta polega 1° na dołączeniu suf. *-ja-* (**-ũstja-* > **-ũstis*; gen.sg. **-ũščio*), 2° na przekształceniu sekwencji *st/šč’* za pomocą wstawnego *k*, > **-ũkštis*, **-ũkščio*; stąd po zmianie *ks* > *kš*: *-ũkštis*, *-ũkščio*. Sufiksoid *-aikštis* powstał prawdopodobnie w ten sposób, że formacja patronimiczna *kunig-aitis* ‘syn władcy, książę’ $\Leftarrow$ *kūnigas* ‘pan’ (typ *ponaitis* ‘panicz’, *giminaitis* ‘krewny’, por. też *ercikaitis* ‘syn księcia’) uległa resegmentacji na **kunigai-tis*, po czym w miejsce *-tis* wprowadzono zakończenie *-kštis* (por. *váltis* $\Rightarrow$ *válkštis*). To ostatnie można było wyabstrahować w typie *naminykštis* (adi. ‘domowy’), ponieważ stykał się on z typem *naminykas* (sb. ‘domownik’). Resegmentacja: **naminy(k)-kštis*. Uzasadnia się ona tym, że na mocy prawa degeminacji każda spółgłoska, która znajdzie się na granicy morfologicznej może być wartościowana jako zbieg dwu identycznych spółgłosek (zob. uwagi s.v. *ũturti*). — Drw. od osnowy *kunigaikšt-*: *kunigaikštytė* ‘księżniczka’, *kunigaikštystė* ‘księstwo’, *Lietuvõs Didžioji Kunigaikštystė* ‘Wielkie Księstwo Litewskie’. Por. n.m. *Kunigaikštinė*.

kunigáikštis II, *-ščio* 1 p.a. stlit., gw. ‘księżyc’, SD «miesiąc, luna» — kalka wyrazu stpol. *księżyc*, który obok głównego znac. ‘syn księcia, małoletni książę’ (drw. na *-ic* od *ksiądz* stpol. ‘książę, wódz, pan’) miał też przenośne znac. ‘luna’. Dokładniej o tym Sławski III, 277n., Boryś 269. Brak w ALEW.

kūnigas 3 p.a. 1. ‘panujący, władca świecki, pan’, 2. ‘ksiądz, duchowny chrześcijański, kapłan, zwykle katolicki’ (por. Borowska 324 n.), 3. przen. ‘słup do podparcia czego’ (*Kluonas su kunigais* ‘Stodoła z podporami’). DP ‘kapłan, ksiądz, arcykapłan, biskup’. SD¹ «kapłan; ksiądz; prałat», SD «kapłan, ksiądz». War. przest. *kūningas*, *kūnegas*. War. synkopowany: stlit. *kungas* (por. łot. *kūngs* ‘pan’): *Nuog jo mylistos kungo Mikalojaus Daukšos* ‘Przez jego mość księdza Mikołaja Daukszę’. Por. jeszcze SD: *pasišvįst kunigu* «kapłanem zostać; oświęcić się», *pašvinčiu kunigu* «poświęcam na kapłaństwo»; *baltarūbis kunigas* «komżę noszący na sobie, w komżę ubrany» (syn. *baltais rūbais apvilktas*), *gudų kunigas* «pop Ruski, sacerdos Græci ritus» (syn. *papas*), *klausytojas nuodėmių kunigas* «spowiednik», *kunigas didysis* «prałat» [tytuł wyższych dostojników kościelnych], *vyresnis kunigas* «proboszcz». — Chodzi tu o wyraz zapożyczony ze śrwn. *kunig* ‘król, panujący’ (to

sidabrinų kunigaigščiamus kunigų ir vyresniemus DP 163¹⁶ ‘odniósł trzydzieści srebrnych pieniędzy Arcykapłanom i starszym’.

³⁶⁰ Por. *Tarp karalių, kunigaiščių* MŽ 56²⁰ obok *Tarp karalių, kunigaikščių* MŽ 57¹⁴.

³⁶¹ Por. łot. *kūngs* ‘pan’ oraz lit. *kunigauti* vb. denom. ‘panować’.

³⁶² Por. *ligūstas* ‘chorowity’ $\Leftarrow$ *ligà* ‘choroba’, *miegūstas* ‘senny, zaspany’ $\Leftarrow$ *miėgas* ‘sen’, także *vėlūstas* ‘spóźniony’ od adi. *vėlūs* ‘późny’.

z *kuning*, *koninc*), por. GL 75 n., LEW 310, GJL I, § 86, Čepienė 126, ALEW 539. Z tego samego źródła pochodzi łot. *kūngs* ‘pan’, por. ME II, 314. Przesunięcie znaczn. ‘władca’ w kierunku ‘ksiądz’ dokonało się pod wpływem staropolskim, gdzie *ksiądz* to zarówno ‘książe, władca państwa lub dzielnicy nie posiadający tytułu królewskiego’ (por. w XVI w. *ksiądz wielki Litewski; krol polski, wielki ksiądz litowski*), jak i ‘duchowny, kapłan’, zob. SPXVI XI, 364n., Brückner 277, Sławski III, 264n. — Gdy chodzi o str. hapaks *konagis* Ev ‘król, Koenig [König]’, to sekwencja <agis> może pochodzić z przestawienia przez kopistę liter samogłoskowych w pierwotnym <igas>. Proponowana emendacja: <konigas>, praforma **kunigas* – zapoż. ze śrwn. *kunig*, *kuning*. — Drw. *iškunigis* ‘były ksiądz’ (por. prefiks *ras-* w ros. *raspóp* ‘eks-pop’), *kunigáikštis* (zob.), *kunigáitis* 1. ‘młody ksiądz, wikary’, 2. ‘kleryk’, 3. hist. ‘książe’ (*Aukščiausiaui kunigaičiui, kunigui ir ponui Zigmuntui Augustui* ‘Najwyższemu władcy, księciu i panu Zygmuntowi Augustowi’), *kūnigė* (zob.), *kunigėlis* (zob.), *kunigienė* ‘żona pastora’, *kunigynė* ‘gospodarstwo, które należało kiedyś do księdza’, *kunigystà* (zob.), *kunigystė* (zob.), *kūnigiškas* 1. adi. DP ‘kapłański’, 2. sb. ‘ksiądz’ (por. *põniškas* ‘pan’), *kunigiškis* 1. adi. ‘księży, należący do proboszcza’, 2. sb. ‘parobek księdza; sługa księdza’, *kunigiūkas* ‘kleryk’, *kunigūžis* (zob.), *pākunigės* (zob.). Cps. *kūnigiažolė* bot. ‘pszeniec gajowy, Melampyrum nemorosum’, war. *kūnigiažolė* (por. *žolė*), *kūnigbuvis* ‘były ksiądz, były kleryk’ (por. *buv-*; syn. *iškunigis*), *pūskunigis* ‘kleryk mający święcenia diakońskie’ (por. *pūšė*). Vb. denom. *kunigáuti* 1. ‘być księdzem’, 2. stlit. ‘panować’, 3. gw. ‘zawodzić, oplakiwać’ (*Senutė moka kunigáut* DVŽ ‘Staruszka potrafi/umie oplakiwać’). — Nazw. *Kunigáitis*, *Kunigáuskas*, *Kunigėlis*, *Kunigėnas*, *Kunigiškis*, *Kunigónis*, też *Kūngas*, *Kūngis* i *Kungys*. — N.m. *Kuniginė*, *Kunigiškiai* 21x, *Kunigiškė* 2x. Z synkopowanym i: *Kungiaĩ* 2x, *Kungušilai* (gen.pl. **kungų* w I członie). N.jez. *Kunigis* 2x, *Kunigáitis*, *Kunigėlis*, n.rz. *Kūnigiškė*, *Kūnigupis* 3x.

kūnigė 1 p.a. 1. ‘kapłanka’, 2. ‘żona pastora’, 3. stlit. ‘żona księcia, księżna’. Por. *Kad kuri nuteka ažu karaliaus... vadinasi karalienė. Nuteka ažu kunigaikščio, vadinasi kunigė* SP I, 222₁₁ ‘Kiedy która idzie za krola..., zowie się krolową. Idzie za ksiązę, zowie się księżną’. SD: *kunigė* 1. «ksieni», 2. «księżna». Drw. żeński na -ė- od *kūnigas* (zob.). — Użycia przenośne: *kūnigė* 1. ‘ostry ból brzucha, kolka’, 2. ‘zapalenie ślepej kiszki’ (DRUŽ 176), 3. ‘róża – choroba zakaźna’.

kunigėlis, -io 2 p.a. gw. 1. ‘wikary, ksiądz będący pomocnikiem proboszcza’, 2. przen. ‘słupek, wspornik’, 3. przen. bot. ‘krzyżownica pospolita, Polygala vulgaris’, 4. bot. ‘wielosił błękitny, Polemonium caeruleum’ – drw. na -ėlis od *kūnigas* ‘ksiądz’ (zob.). — Nazw. *Kunigėlis* (por. pol. *Wikarjak*). N.jez. *Kunigėlis*.

kunigystà, -ỹstos 2 p.a. gw. ‘pańszczyzna, obowiązek bezpłatnej pracy na gruntach pańskich’, war. *kungystà*, *kunigystė* — denominalne abstractum na -yst- od *kūnigas* m.in. ‘pan’. Paralele: *draugystà* ob. *draugystė* ⇐ *draūgas*; *karalystà* ob. *karalystė* ⇐ *karālius*. Zob. też *kunigystė*. — Drw. *kunigystinis* ‘chłop pańszczyźniany’ (ŽD 257), *kunigystinykas* a. *kunigystininkas* ts. (*Mano tėvas dvaran kunigystininku ėjo* ‘Mój ojciec chodził do dworu odrabiać pańszczyznę’).

kunigystė DP, SD 1. «kapłaństwo», 2. «księstwo» (war. *kuningystė* CGL ‘Fürstentum’), 3. SP ‘panowanie’: *Tapo kunigystė aba Viešpatystė jo unt pečiū jo* SP II, 204₁₈₋₁₉ ‘Stało się Panowanie na ramieniu jego’; *kunigystė didesnė* SD «prałatura», *vyresnybė kunigystės* SD «probostwo» — abstractum na -yst- od *kūnigas* ‘pan; ksiądz, kapłan’ (zob.). Zob. też *kunigystà*.

kunigūžis, -io 2 p.a. žm. ‘pastor, duchowny protestancki a. luterński’ (*Kunigūžis mišę laiko* ‘Pastor mszę odprawia’) — drw. na -užis od *kūnigas* ‘ksiądz, kapłan’ (zob.).

kunkālas 2 p.a., *kuñkalas* 3 p.a. gw. 1. ‘bańka na wodzie’ (SD *kunkalas unt vundenio* «bąbel, bąbol, bańka na wodzie»), 2. ‘pęcherz, bąbel’. War. sufiksalny *kuñkulas*. Vb. denom. *kunkuliūoti*, *-iūoja*, *-iāvo* ‘bulgotać, kipieć, wrzeć’, SD *kunkuliuoju* «kipię; wykipia co», <nukunkaławo> «odkipiało». Por. łot. *kuñkulis* ‘grudka zsiadłego mleka, kluska’, też ‘bryła; mała chmura’, vb. denom. *kuñkuļuôt* ‘potykać się, z trudem posuwać się naprzód; o niebie: zasnuwać się małymi obłokami’. Bez etymologii, zob. LEW 311. Może od wykrz. *kunk, podobnie jak *biñbalas*, *čiaūškalas* i *mañmalas* (por. GJL II, § 175).

kunksóti, *kunksaū*, *kunksójau* ‘stać a. siedzieć skulonym w sobie’ — durativum stanu na -so- od neoosn. *kunk-*, wyabstrahowanej z prs. infig. *kunkū* do *kūkti* m.in. ‘skulić się w sobie, skurczyć się’. War. z udźwięcznionym nagłosem: *gunksóti* ts., ze zmianą *ks > kš*: *gunkšóti* (o ptaku, por. *Šita vištelē, tur būt, stips – gunkšo tik kampe* ‘Ta kura chyba zdechnie, stoi skulona w samym kącie’). Paralele słowotwórcze: *kumpsóti* ‘wystawać, sterczeć’ (por. *kumpū, kūpti*), *stimpsóti* ‘sterczeć’ (por. *stimpū, stīpti*). NB. GJL II, § 576 wymienił *kunksóti* jako wariant do *kanksóti* ‘stać ze spuszczoną głową’, jednak wydaje się, że *kank-* lepiej tłumaczy się jako SO do *kenk-*, zob. *keñkti*.

kuñkti, *kuñkia*, *kuñké* ‘o żabach: wydawać głos, skrzeczeć, kumkać’ — od osnowy *kun-k-* z powtórzonego wykrz. *kuñ-kuñ* (*Varlēs prūde kunkia kuñ kuñ kuñ*), por. *kruñkti* ← *kruñ-kruñ*; *kiřkti* ← *kiř-kiř*. Wtórna postać wykrzyknika: *kūnk-t*. Drw. *kunksėti* ‘kumkać’ (por. *kumsėti*). Syn. *knařkti*, *kvakti*, *kuřkti*.

kunōdai, *-u* 2 p.a. m.pl., też f. *kunōdos* ZTŽ wsch.-lit. ‘kartofle, ziemniaki’ — bez etymologii (zob. Niedermann 1956, 109; brak w LEW). Błr. gw. *kunādy* ‘kartofle’ uchodzi za lituanizm, por. ĖSBM 5, 159.

kunštas stlit. ‘sztuka, żart, figiel’ (m.in. BRB) — zapoż. ze stbłr. *kunšt̃s* ts. ← pol. XVI w. *kunszt* (← stczes. *kunšt* ← stwn. *kunst* f. ‘sztuka, sztuczka’, zob. Urbatis 2009, 457n., Bańkowski I, 854). — Ze zmianą *nš > mš*: *kumštas* SD¹ «kunszt» [‘figiel, sztuczka, żart’], vb. denom. *kumštavoju* SD¹ «kunsztuię» [‘żartuję, błaznuję’] ← stbłr. *kunštovati* ‘żartować’ ← pol. XVI w. *kunsztować*. — War. *kunstas* BRB ‘sztuka’ (*ir bijojaus sava Kunstą ant jūsy parodyti*, zob. PAŽ 209) ← nwn. *Kunst* f.

kūntas 1 p.a., *kuñtas* 2 p.a. gw. ‘funt, dawna jednostka wagi, równa wadze od 350 do 560 g’ — zapoż. ze stbłr. *xunt̃s*, por. błr. gw. *xunt*, *-a* (← pol. *funt*), zob. Zs 27, 86n. War. *chuñtas* ZTŽ. Zob. też *pūntas* s.v. *pūndas*. — Drw. *pūskuntis* ‘pół funta wagi’ (*Ale i lupa: už pūskuntį ungurio dešim rublių!* ‘Ależ zdzierają: dziesięć rubli za pół funta węgorka!’).

kuñteris, *-io* 1 p.a. gw. ‘mały, ale silny koń’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *kunter* m. (GL 76, LEW 311).

kuñtušas 1 p.a. hist. ‘w dawnej Litwie wierzchni strój męski’ — zapoż. ze stbłr. *kuntuš̃s*, *kuntuž̃s* (war. *kontuš̃s*) ← pol. XVII w. *kontusz* ‘wierzchni strój męski, długi, zapinany z przodu, z rozciętymi rękawami, tworzącymi tzw. wyloty, narodowy strój szlachty polskiej’ (MSJP), zapożyczenie orientalne, zob. Sławski II, 440n., Bańkowski I, 789, Stachowski 349, ĖSBM 5, 160.

kūnzelis, *-io* 1 p.a. przest. ‘konsul’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *kunzel*, por. nwn. *Konsul* (Prellwitz 28, GL 76; brak w LEW, LKŽ). Por. akut w zapoż. *špūntas*, *jūmprava*, *šūlcas*. — Lit. liter. *kònsulas* 1 p.a. ← ros. *kònsul*, *-a*.

kuōdas 4 p.a., *kiūdas* 3 p.a. 1. ‘czub u ptaka, kępka sterczących piór na głowie lub grzebień’ (*Su kuodū antis*), SD «czub, czupryna», 2. ‘włosy upięte z tyłu głowy w węzeł, kok’ (*Senoji vis į kuōdą plaukus suka*), 3. ‘kądziel, przygotowany do przedzenia pęk lnu, konopi a. wełny’ — drw. wsteczny od *kuodēlis* ‘kądziel’ (zob.), powstały podobnie jak

pundēlis ⇒ *pūndas* i *erēlis* ⇒ *ēras*, to jest w następstwie odrzucenia segmentu *-el-* odczuwanego jako formant zdrabniający (zob. LEW 311). — Drw. *kuodỹs* ‘dzierlatka, ptak o charakterystycznym czubku, *Alauda cristata*’, *kuoduotas* SD «czubaty», *kuodūotis* ‘czubacz, czubaty ptak lub człowiek’ (Šlapelis 193), cps. *kuodžiagalvis* ‘skowronek’ (por. *galvā*). Vb. denom. *kuodūoti(s)* ‘czubić (się), rwać (się) za włosy’, *nukuodūoti* ‘o kogucie: zdeptać, zapłodnić kurę’ (*Gaidys vištą nukuodāvo*). — N.m. *Kuodžiaĩ* 7x, *Kuōdiškiai* 3x, *Kuōdžiupis*.

kuodēlis, *-io* 2 p.a. ‘kądziel, umocowany na drążku pęk lnu, konopi lub wełny przygotowanej do przędzenia’ (SD «len abo wełna obwinione koło drewna») — zapoż. ze stbłr. *kudelb*, *kudelja*, por. błr. *kudzēlja*, *-i*. Zob. SLA 115, ZS 27, LEW 311. War. *kvuodēlis* (por. *kviolas* ob. *kiolas*, LD § 254). Z tego samego źródła łot. *kuodeļš*, *kūodeļa*, *kūodaļa* ‘kądziel’. Dyftong *uo* na miejscu strus. *u* widać również w *kruōpos* ‘kasza’, żm. *puokaĩ* ‘puch ptasi’ i *uōstai* ‘wąsy’ (Būga, RR II, 365, 671). — Drw. wsteczny: *kuōdas* (zob.).

kuojā I 4 p.a., *kūoja* 1 p.a. ‘płóć, płotka, mała ryba z rodziny karpiowatych, *Rutilus rutilus*, *Leuciscus rutilus*’, SD¹ «płotka, płócica, *Rubiculus*». Bez etymologii, por. LEW 311, ALEW 539. — N.jez. *Kuojỹnė*, *Kuojinis* 5x (Vanagas 172).

kuojā II 4 p.a., *kūoja* 1 p.a. gw. dzukskie ‘choina, sosna zwyczajna, *Pinus silvestris*’ — zapoż. z błr. *xvója* ‘sosna’. Osobno zob. *kvajā*. — Drw. *kuojýnas* ‘sosnowy młodniak’, też ‘olszyna’ (*Kuojnuose daug žolių*). Por. też *pušis*.

kúoka 1 p.a., *kiukas* 1 p.a. 1. ‘pałka, maczuga’, 2. ‘grubszy koniec pałki; tłuczek do kartofli’, 3. ‘pałka do ogłuszania ryb pod lodem’. Pl. *kuokai* SD «kręgle». War. sonoryzowane: *gúoga*, *gúogas*. Odpowiednik łot. *kūoks* 1. ‘drzewo’ (*lapu kuoki* ‘drzewa liściaste’, *skuju kuoki* ‘drzewa iglaste’), 2. ‘drewno użytkowe’, 3. ‘kij, pałka’. Etymologia niejasna. Możliwe, że *kuok-* stoi w neoapofonii *u* (SZ) ⇒ *uo* (SP) do *kuk-*. Por. *kukā* ‘kij z grubym końcem, pałka, maczuga’, *kūkē* 2 p.a. lub *kukē* 4 p.a. ‘grubszy koniec kija; bijak w cepach; uchwyt kosy; polano; kikut ręki’, też ‘kloc drzewa, kłoda’, *kūkis* ‘młot żelazny; młot drewniany, szlaga’ (war. *kūkis* b.z.a.: *Už kavolio netekėsiu, kūkio kelti nemokėsiu* ‘Za kowala nie wyjdę, nie będę umiała podnieść młota’). Stosunek apofoniczny *kuok-* : *kuk-* jest porównywalny z *juok-* : *juk-*, por. *juōkas* i *jūkšas*, *prajūkti*. Osobno zob. *kūkis*. LEW 306 sądził raczej, że *kuok-* stoi w związku z *kauk-* jak w *kaũkaras* ‘wzniesienie’. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *kúika* f. ‘wielki młot drewniany do rozbijania grudy, rozszczepiania kłoców drewna, do ubijania gliny oraz głuszenia ryb pod lodem’ (PzB 2, 559n.). — N.m. *Kúokiškis*, *Kúokaviečiai*.

kuokinė 2 p.a., *kuokỹnė* 2 p.a. wsch.-lit. ‘zabawa wiejska, potańcówka’ (*Mergaitės išėjo į kuokinę* ‘Dziewczęta poszły na zabawę’). Przy założeniu osnowy **kuokas* ‘skok, taniec’ i *s-mobile* było łączone ze słowiańskim pwk. *skak-* jak w *skakati* ‘skakać, podskakiwać’, zob. LEW 311. Niepewne. Osobno zob. *gúogis*. — Vb. denom. *kuokinėti* ‘być na zabawie, bawić się’.

kúokštas 1 p.a. ‘pęk, garść (siana, słomy), pęk włosów, kłaków, wełny’, *kúokšta* ‘tyle, ile się obejmie obu rękoma’ (Otrębski 1934, 280). Niejasne. Hipoteza o wstawnym *k* i związku etymologicznym z wyrazem ros. *kust*, *-á* ‘krzak’ (por. BSW 139, gdzie rekonstrukcja pbsł. **kōukšta-*; LEW 312) jest ze względów głosowych wątpliwa. Nie ma formy lit. †*káustas* o podobnym znaczeniu. NB. Lit. *kūkštas*, dotąd kwalifikowane jako refleks SZ do *kuok-* (zob. BSW, LEW), otrzymuje inne objaśnienie, zob. *kūkti*.

kuōlas 4, 2 p.a. 1. ‘kół, pal zaostrowany na końcu, kół w płocie’, 2. ‘kołek wbity w ziemię lub ścianę’, 3. ‘drewniany ząb brony’. War. gw. *kviolas* (LD § 254: *v-mobile*; akutu autor nie skomentował). SD: *kuolas* «pal», *kuolas grundinis* «prąga, pręgierz», *kuolas unt piktadėjū* «pal na złoczyńce», *k[u]olai krėgliai* m.pl. «grele» [‘szczudła’, SPXVI]. Z powodu

zwrotu *kuōlq kálti* ‘wbijać kół’ sb. *kuōlas* jest pod względem etymologicznym związane z czas. *kalù, kálti* m.in. ‘bić, wbijać’, SZ *kùlti* ‘uderzać, młócić (cepami)’ < pie. *kelh₂-/*kolh₂- ‘schlagen’ (LIV² 350), por. Būga, RR II, 345n. (apofonia *uo* : *a*), BSW 114, LEW 197 (s.v. *juōkas*) oraz 211, 312; ALEW 539. Trzeba jednak zauważyć, że stosunek formalny *kuōl-V* : *kal-V*, *kál-C* nie jest sam przez się zrozumiały. Spodziewalibyśmy się raczej *kōl-V* : *kāl-V*, ponieważ *kol-* (*kāl-) daje się objaśnić jako st. wzdłużony do *kal-*, por. *pérkolas* ‘przegroda wbita w poprzek rzeki’. Nasuwa się przypuszczenie, że *kuōlas* weszło na miejsce starszego **kōlas* < **kālas*. Z zastąpieniem samogłoski *o* (*ā) dyftongiem *uo* mamy do czynienia również w wyrazach *búožē* (*bóžē), *stuomuō* (*stomuō*), *šúokoti* (*šókti*) i *žúobris* (*žóbris*). Inaczej Petit 2010, 124, który postuluje pie. **kōlo-* jako st. wzdłużony do **kolo-* (por. scs. *kolū* ‘kołek, pal’, pol. *kół, kola* ts.). Podobnie Beekes 2010, 1364, który w dodatku postuluje powiązanie z gr. σκῶλος ‘pal zaostrzony; cierń, kołek’ na gruncie praformy z *s-mobile*: pie. *(s)kōl-o-. — Drw. *kuolēlis* ‘kołek żelazny do osi, zabezpieczający koło przed spadnięciem, tzw. lon; ząb w bronie; drewniany gwóźdź’, SD¹ «kręgiel», *kuoletas* CGL ‘pal, pręgierz’, *kuōlinē* ‘gruba i długa igła; rozwidlony słup do suszenia garnków; wysoka wąska butelka’ (idiom *kuōlinē švēsti* ‘stać beczynn timer’), *kuōlinēs* f.pl. ‘zbita z żerdzi rama, którą się mocuje na saniach celem powiększenia ich pojemności’, *kuoliūkas* ‘kołek’. Cps. *akēčkuolis* ‘ząb, kołek w bronie’ (por. *akēcios*). — Nazw. *Kuōlas*, *Kuolys*, *Kuolaitis*, *Kuolālis*, *Kuōlinis*. N.m. *Kuōliškis*, *Kuolakāšiai*.

kúolinga 1 p.a. ‘ptak brodzący kulik, Numenius’. Czy jest to wariant do gw. *kūlinge* ‘jakiś ptak’? Niejasne. Może od onomatopei związanej z głosem tego ptaka. Tak się objaśnia pochodzenie odpowiednika psł. **kulikū*/**kuligū* ‘Numenius’, por. ros. *kulík*, czes. *kulík*, stpol. *kulik* a. *kulig* (Boryś 273). Suf. *-ing-* ukazuje się również w nazwach ‘jaskółki’: *blezdingà*, *kregždingà*.

kuomēt adv. 1. pytajne ‘kiedy? kiedykolwiek?’ (*Ar esi kuomet buvęs Vilniaus mieste?* ‘Czy byłeś kiedykolwiek w mieście Wilnie?’), 2. nieokreślne ‘kiedyś, w bliżej nieokreślonej przyszłości lub przeszłości’ (*Ir jis kuomet atvažiuos* ‘I on kiedyś przyjedzie’) — zrost członów połączenia *kuō metū* (instr.sg.), dosł. ‘jakim czasem?’ (por. *mētas*). Odpowiednik łot. *kuōmeš* ob. *kuōmēt* ‘jak długo, od kiedy’. Por. LEW 312.

kúopa 1 p.a., *kuopà* 3 p.a. 1. ‘gromada ludzi, grupa’, 2. ‘kompania żołnierzy’, 3. ‘zebranie wiejskie’, 4. ‘mendel złożony z 10 snopów żyta’ (syn. *kuōras*), 5. ‘szereg mendli na polu’, 6. ‘sterta, kupa’, 7. ‘odszkodowanie za wejście bydła w szkodę’. SD: *kuopa žmonių* «kupa ludzi», *kuopa* «oborne» [‘opłata za przechowywanie zajętego w szkodzie bydła’, SPXVI]. Odpowiada łot. *kuōpa* ‘kupa, sterta, wiązka, pęk’ (adv. *kuōpā* ‘w kupie, kupą, wszyscy razem’, *kuōpām* ts.). Przypuszczalnie jest to rzeczownik postwerbalny od zanikłego iteratywu na SO, **kúopyti*, gdzie **kúop-* może być refleksem pie. **koh₂p-* ← **keh₂p-* ‘objąć, ująć, ogarnąć’ (por. LIV² 344). Zob. też *kuōpti*. Inaczej ALEW 539, gdzie rozważa się dwojaką przynależność pierwiastkową wyrazu: do pie. **k^(u)eHp-* lub do pie. **k^(u)ep-*. — Drw. *kuopēlē* ‘kółko, np. literackie’, *kuōpyne* ‘mendel’, *kuōpinos* ZTŽ f.pl. ‘przyjęcie gości’, *sánkuopa* ‘skupisko’. Czy tutaj cps. *seserkuopiaĩ* m.pl. ‘dwaj szwagrowie, którzy mają za żony dwie siostry’ (por. *sesuō*)?

kuōpti, *kuopiū*, *kuopiaĩ* 1. ‘usuwać zanieczyszczenia, czyścić, oczyszczać (studnię, moczysdło, rów), sprzątać (stodołę, stajnię)’, 2. ‘sprzątać zboże z pola’ (*javus kuopiū* SD «zbieram z pola, sprzątam»), 3. ‘wybierać miód’, 4. ‘międlieć len’, 5. ‘zgarniać, sypać na kupę (ziarno, plewy, kartofle)’, 6. ‘grzebać umarłego’, 7. ‘kraść konie’. Cps. *apkuōpti* ‘oczyścić, obmieść’ (SD «chędożę; uprzętam»), *iškuōpti* ‘wyjąć, wynieść, wygarnąć, wyrzucić, usunąć wszystko, co zanieczyszcza, co zbyteczne; wyczyścić; wybrać miód i oczyścić ul’, *iškuopiū* SD¹ «wychędożam; wyczyszczam», *iškuopiū prūdu* SD «szlamuję

sadzawkę», *pakuõpti* ‘schować, ukryć; pogrzebać, złożyć w grobie’, SD¹ «chowam; podziewam; schowam», SD «chowam (syn. *laikau, iždemi*); poprzątam co» (syn. *parinku*), *prikuõpti* DP ‘opatrować, mieć staranie’, *sukuõpti* ‘zgarnąć do kupy, zebrać plon’. Refl. *pasikuõpti* ‘schować się gdzie’, *nusikuõpti* ‘oczyścić się’. Odpowiednik łot. *kùopt, kùopju, kùopu* ‘sprzątnąć, oczyścić’, *iekùopt* ‘zwieźć zboże, zakończyć żniwa’, *pakùopt* ‘obrzędzić (bydło, konie)’. Formacja praesentis – scharakteryzowana stopniem o (*uo* < **ō*) w powiązaniu z suf. -*ia*- – wskazuje na pierwotną przynależność *kuopiù* do iteratywnego inf. **kuopyti*. Podobny wypadek to *baudžiù, baūsti* ‘popędzać, karać’ zam. **baudžiu, *baudyti*, por. łot. *bàudīt, scs. buditi*. Jeśli teraz *kuõp-* stoi – na skutek metatonii – na miejscu akutowanego *kúop-* (por. sb. postvb. *kúopa*), to takie przypuszczenie otwiera drogę do rekonstrukcji pie. **koh₂p-* jako SO do pie. **keh₂p-* ‘objąć, ująć, ogarnąć’ (Liv² 344), por. łac. *capiō, -ere* ‘ująć, chwycić’, gr. κάπτω ‘łapczywie łykać’. Por. użycie lit. *kuõpti* w znaczu. ‘zgarniać (ziarno, plewy) na kupę’. — Alternatywne tłumaczenie bierze za punkt wyjścia pary bliskoznacznych (czasem równoznacznych) wyrazów, których formę charakteryzuje wahanie wokalizmów *uo* (**ō*) i *o* (**ā*), np. *luõkyti* i *lõkyti, skriūblas* i *skroblūs, spiuogas* i *spogas*. To prowadzi do powiązania *kuõpti* z czas. *kõpti* (**kāp-*) ‘kopać i zsypywać na kupę; okopywać rośliny; sprzątać zboże z pola’, mianowicie przy pomocy hipotezy o dyferencjacji leksykalnej, która wykorzystuje neoapofonię *o* ⇒ *uo*. — Drw. *kúopa* (zob.), *apkuopa* SD «czystość; ochędostwo» (syn. *apšvaita*), *apkuopus* SD «ochędożny», *šūlnio kuopėjās* ‘ten, kto czyści studnie’, *arkliū kuoptojas* SD «koniuch, stadowy parobek» (syn. *žirgų apveizdetojas*), *nopkuopimas* SD «nieochędożność», *pakuoptuvė Bažnyčios daiktų* SD «zakrystya», *priekuopa* DP ‘opatrność, opieka, piecza’, *prikuopėjās* DP ‘opiekun, sprawca’, *prikuopimas* DP ‘opatrność’.

kuõras I 4 p.a. 1. ‘wieża w zamku, baszta’ (SD *kuoras regyklose daromas* «baszta widokowa, ruchoma»), 2. gw. ‘mendel z dziesięciu zestawionych razem snopów’ (war. *kuorỹs* i *korỹs*), 3. gw. ‘wiecha zatknięta w jakimś miejscu’. Cps. *bukakuoris, -ė* b.z.a. ‘tępo zakończony’ (por. *bukas*). Z innym tematem: *kuorỹs* ‘wiecha zatknięta jako znak orientacyjny na zawianej śniegiem drodze’. Odpowiedniki łot.: *kuõra* ‘wypukłość, wypukły łuk’, *kuõre* ‘szczyt góry, szczyt dachu, kalenica; tyczka; znak rozpoznawczy na morzu’, ⇒ *apkuõrām* adv. ‘okrężną drogą, naokoło’, *kuõrainš* ‘sklepiony; karbowany’. Jest lit. war. kor.: *kõras* ‘baszta, wieża; dzwonnica’, drw. *koryčią* ‘baszta; szopa’ (CGL), war. *kornyčia* b.z.a. (⇒ *koryčnininkas* ‘strażnik w baszcie’), *korỹs* przen. ‘mendel snopów’. Jeden z wypadków oboczności wokalicznej *uo* (**ō*) i *o* (**ā*), por. *drúožlēs* : *dróžti*; *kuõpti* : *kõpti*; *skriūblas* : *skroblūs*; *žiuobris* : *žóbris*. Dalszy wywód niepewny, zob. LEW 313 (brak w ALEW). Dawniej było zestawiane z gr. *κυρτός* ‘nabrzmiały, wydęty; wypukły, garbaty’ i łac. *curvus* ‘zgięty, pochylony; krzywy, zakrzywiony, łukowato wygięty; wydrążony, sklepiony; spiętrzony, wzdęty’, zob. IEW 935: do pie. *(s)ker- ‘giąć, krzywić’ (tak samo GEW II, 55).

kuõras II 4 p.a. przest. ‘chór śpiewaków; chór anielski’, DP ‘chor; orszak’ — zapoż. z pol. XVI w. kor a. *kur* (rzadkie) ob. *chor* ‘zespół śpiewaków wykonujący wspólnie... pieśni’ (SPXVI), z rzadkim *uo* w zastępstwie pol. *o* (*u*). LEW 313 wywodzi raczej z nwn. *Chor*, skąd też łot. *kuõres* f.pl. ‘chór’ i ‘miejsce w kościele dla chóru i organów’ (w ME bez etymologii; brak u Jordan 1995). Pominięte w SLA i ALEW. — Z pol. *chór, -u* pochodzą war. *kūras* 1 p.a. ‘chór’ (Kurschat), pl.t. *kūrai* 2 p.a. gw. ‘miejsce dla chóru i organów’ (*Giedoriai sulipo ant kūrų*). Zob. też *chòras*.

kúosa 1 p.a. ‘ptak kawka, *Coloeus monedula*’ (m.in. SD), też m. *kúosas*. Odpowiedniki łot. *kuosa* i *skuosa, (s)kuosvārnis, kuõvārnis*. Dźwiękonaśladowcze, podobnie jak np. stwn. *tāha* ‘kawka’, zob. LEW 284 (s.v. *kóvas*), ALEW 540. — Drw. *kuosýtis* ‘mała kawka’. Nazw. *Kúosa, Kuosaitis*. N.m. *Kúosiai, Kuosiaĩ, Kúosinė* 4x, *Kúosiškės, Kúosakiai*, n.rz. *Kúosinė*.

kupà I 4 p.a. stlit., gw. ‘kupa, gromada ludzi’ (m.in. DP) — zapoż. ze stblr. *kupa* ‘kupa, stos, gromada’, blr. *kúpa*, -y.

kupà II (p.a. nieoznaczony) gw. ‘wielka beczka, kufa’ (*Rita per priemenę kupą* ‘Toczy kufę przez sień’) — zapoż. ze stblr. *kufa* ‘kadź, wielka beczka’, por. blr. *kúpa*, -y ‘wielka beczka na ziarno’ (ĖSBM 5, 161). Por. pol. przest. *kufa* ⇐ śrwn. *kuofe*, nwn. *Kufe* f. NB. LEW 313 przytacza postać z długością (*kūpà*), ta jednak nie ma potwierdzenia w LkŽ.

kūparas, *kūfaras* 3, 1 p.a. gw. ‘kufer, drewniana skrzynia z wiekiem, służąca do przechowywania odzieży i tkanin; skrzynia posażna’ (zob. LEEŽ 147) — zapoż. z blr. gw. *kūpar*, -pra obok *kūfar*, -fra i *kūfēr*, -fra (PzB 2, 591, ĖSBM 5, 162), por. blr. liter. *kūfar*, -fra (⇐ pol. *kufer*, -fra ⇐ nwn. *Koffer* m.). War. *kūparis* i *kūpartas* (zakończenie -tas jest związane z epitezą spółgłoski *t* w pozycji po *r*, zob. Prellwitz 55, który jako paralele cytuje germanizmy *kūferts* ‘kufer’, *drikerts* ‘drukarnia’ i *kamferts* ‘kamfora’). — Zdrob. *kupērkas* ‘kuferek; skrzynia posażna’ (Zs 28) ⇐ blr. gw. *kuférak*, -rka (PzB 2, 591), pol. *kuferek*, -rka.

kūpčius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. ‘kupiec, handlarz’ — zapoż. ze stblr. *kupecъ*, por. blr. *kupéc*, -pčá, pol. *kupiec*, -pca (por. SLA 116, Zs 28, LEW 313; brak w ALEW i POLŽ). — Vb. denom. *kupčiąuti* ‘sprzedawać i kupować, handlować’ (por. sufiks w *pirkliąuti* ⇐ *pirklỹs*), *kupčiąvoti* ts. Osobno zob. *peřkupčius*.

kūpelis, -io 1 p.a. gw. ‘naczynie do picia, kubek’ (*Pasemk pilnā kupelī vandens* ‘Zaczerpnij pełny kubek wody’) — zapoż. ze stblr. *kufelъ* (*kuxelъ*), por. blr. *kūfelъ*, -flja ‘naczynie do picia piwa’ (⇐ pol. *kufel*, -fla ‘pękate szklane naczynie z uchem, używane zwykle do picia piwa’ ⇐ śrwn. *küefel* ‘beczułka’, zdrob. od *kuofe* ‘kadź, beczka’, por. nwn. *Kufe* f.). Zob. Sławski III, 319n., ĖSBM 5, 174. Zob. też *kulpis*.

kūpeta 1 p.a., *kupetā* 3 p.a. 1. ‘stóg, bróg, wielka kopa siana, słomy’, 2. ‘kupka siana podeschłego’ (Otrębski 1934, 280), 3. gw. ‘mendel snopów na polu’, 4. ‘gromada ludzi’ (⇒ *kūpetoj* adv. ‘razem’) — formacja dewerbalna na -etā- od *kūpti*, -iū ‘składać na kupę’, SO *kaūpti*, -iū ‘skupiać, zbierać’, zob. LEW 313. Por. sufiks w *lopetā*, *skēpeta*, *šērpeta* (ŽD 340). — Z innymi sufiksami: *kupata* ‘stóg siana’ (⇒ łot. gw. *kupata* ts., Urbutis 2009, 314), *kūpelē* 1. ‘mendel żyta a. pszenicy; mendel owsa, jęczmienia, bobu, lnu’, 2. ‘kozły, krzyżaki mocujące górne snopki strzechy’, *kūpena* a. *kūpana* ‘stóg siana; garstka słomy, siana; lok włosów’ (por. łot. *kupēna* ‘pryzma śniegu’, war. *kupana*), *kūpita* ‘kopka siana; kupa gnoju’. — Drw. *kupetys* a. *kūpetis* ‘kopka siana, koniczyny a. grochu (SD «kopka siana; stóg siana»); plecy, grzbiet; garb’, też o gromadzących się chmurach deszczowych (por. *šepetỹs* ⇐ *šepetā*; inaczej ŽD 341), cps. *kupēverta* ‘siano rozrzucone z kopki do suszenia’, war. *kupēvertē* (por. *veřsti*). Nazw. *Kūpetis*. Vb. denom. *kupečiūoti* 1. ‘składać siano w kopki’, 2. ‘poruszać się gromadnie, mrowić się’, 3. ‘mocować się’, 4. ‘fermentować (o miodzie), kisnąć, bulgotać (o wrzątku), 5. ‘iść pochylonym’.

kūpēti, *kūpa* (war. *kūpia*), *kupėjo* gw. ‘kipieć; bujnie rosnać, rozrastać się; rosnać (o cieście)’ — durativum na -ē- od *kup-* jako st. zanikowego typu sampras. do pwk. **kup-*, por. *kvepiū*, *kvēpti* ‘wdychać i wydychać’. — Drw. *kuplūs* a. *kūplas* ‘o drzewie: rozłożysty, rozgałęziony, krzaczasty, bujnie rosący; gruby, tęgi, mocny; gęsty – o dymie’ (por. łot. *kupls* ‘bujny, gęsty, obszerny’), ⇒ vb. denom. *kuplēti* ‘bujnie się rozrastać’. — WSZ *kūp-*: *kūpēti* (zob.).

kūpēti, *kūpa* (war. *kūpi*), *kūpėjo* 1. ‘kipieć, wrząc rozpryskiwać się, przelewać się przez brzeg naczynia’, 2. ‘bujnie, obficie rosnać, rozrastać się’, 3. ‘(o cieście) podnosić się na skutek fermentacji, rosnać’, *prikūpēti* ‘nalecieć do pomieszczenia – o muchach’ (*Atdarai duris, tai ir prikūpi musiu* ‘Otwierasz drzwi, to i much wiele się zlatuje’). Odpowiedniki bśł.: łot. *kūpēt*, -u, -ēju ‘dymić się, parować (też o spoconym koniu, o oparze, mgielce nad

jeziorem); dymić, kopcić (o łuczywie)’ oraz scs. *kypēti* ‘kipieć, gotować się; przelewać się, być w nadmiarze’. Wskazują one na odziedziczoną formację pbsł. *kūp-ē- z pie. *kuh₁p-eh₁-, na SZ typu sampras. Zob. LEW 325, ALEW 545n. — Pełna forma pwk. *kūeh₁p- ‘kipieć’ (por. LIV² 374) ukazuje się w słowiańskim pod postacią st. o, por. psł. *kvapiti ‘przynaglać, przyspieszać’, czes. *kvapit* ‘spieszyć (się)’, ukr. *kvápyty* ‘pobudzać do pośpiechu, przynaglać’, *kvápytysja* ‘spieszyć się; patrzeć na coś pożądlawie’, stpol. *kwapić się* ‘spiesznie albo wcześniej coś robić’, pol. ‘mieć ochotę na rozpoczęcie czegoś, brać się energicznie za coś’, < pbsł. *kūōp-ī- ⇐ pie. *kuoh₁p-ēje-. Por. LIV² 374, Boryś 277 (tu błędna formuła apofoniczna *ū ⇒ *uā).

kupoliā 2 p.a., gen.sg. *kupōlios* stlit., gw. ‘majówka, jaką urządziła młodzież w Zielone Świątki’ — zapoż z błr. *Kupālle*, -ja n. ‘święto św. Jana Chrzciciela, przypadające w noc z 23 na 24 czerwca’ (stbłr. *kupalo* ts.). Por. Brückner 1877, 99, Zs 27n., SLA 116, LEW 313n., ĖSBM 5, 161 (brak w ALEW). — Drw. *kupōlē* a. *kūpōlē* bot. ‘dziurawiec zwyczajny, *Hypericum perforatum*’, *kupōliai* a. *kūpoliai* m.pl. ‘zioła zebrane w noc świętojańską’, *kupolīnēs žolēs* f.pl. ‘zioła zebrane w dniach 24–29 czerwca’, *kūpōlis* bot. ‘pszeniec, *Melampyrum*’ (*dirvinis kūpolis* ‘pszeniec różowy, *Melampyrum arvense*’). Vb. denom. *kupoliāuti* a. *kūpoliāuti* ‘zbierać zioła lecznicze w noc świętojańską’ (*Joninė[je] kūpoliāuja mergos, renka žiedus po pievas* JU ‘W noc świętojańską dziewczęta «kūpoliauja», zbierają zioła na łąkach’).

kuprà 2 p.a. 1. ‘garb, wypukłość na plecach’, 2. gw. ‘plecy, grzbiet’, 3. gw. ‘wzniesienie, pagórek’ — formacja dewerbalna na -rā- od *kūpti* ‘wznosić się, wzdymać się, rosnać – o cieście’ (SO w *kaūpas* ‘kupa; wyniosłość, wzgórek’). Zob. LEW 314, ALEW 541. Z innymi sufiksami: łot. *kuprs*, *kupris* ‘garb’. Paralele: *sūkras* ⇐ *sūkti*; *dubrā* ⇐ *dūbti*. Por. stang. *hofer*, stwn. *hovar* ‘garb’ ob. stwn. *hubil* ‘pagórek’ (IEW 591). — Zapoz. litewskie w błr. gw. *kūpra*, *kuprá*, *kupró* ‘garb; biodro; kłęb u krowy’ (PzB 2, 575, ĖSBM 5, 163). — Drw. *kūprainis*, -ė ‘o drodze: wyboista, nierówna’ (dosł. ‘z garbami’), *kūprainis* ‘wielbłąd’, *kuprinė* ‘tobołek noszony na plecach; plecak; tornister; grzbiet, tyłek; uderzenie w plecy’, *kuprỹs* ‘mający garb, garbus’ (SD «garbaty, gibbosus»), *kūprius* ts., *kuprótas* ‘garbaty’, od tego *kuprōčius* ‘garbus’ (por. błr. gw. *kupráty* i *kupráč*, PzB 2, 575), cps. *kupranōsis* ‘kto ma garbaty nos’ (por. *nōsis*), *kupranugāris* ‘wielbłąd’, m.in. SD (por. *nūgara*). N.m. *Pakupriai*, *Pākūpris*. Por. łot. *kuprainis* ‘człowiek z garbem, garbaty’, *kupris* ‘człowiek garbaty, mały człowiek, karzeł’, *kuprums* ‘wypukłość, sklepienie’. Wykrz. *kupri-kupri*, *kūpri-kūpri* o chodzie kogoś pochylonego, zgarbionego (por. war. *kūmbri* s.v. *kumbrỹs*). — Vb. denom. 1. *kuprēnti* ‘iść przygarbionym; pochyliwszy się pracować’, 2. *kuprėti* a. *kuprōti* ‘garbić się, być zgarbionym’, 3. *kūprinti* ‘iść zgarbionym’, refl. *kūprintis* ‘garbić się’, 4. *kupriūoti* ‘zginać grzbiet; nieść uginając się pod ciężarem; przeżywać, przedrzeźniać garbatego’.

kupravimai m.pl. stlit. ‘zatrwożenie’. W świetle LkŽ jest to hapaks z Katechizmu Pietkiewicza, por. *Noris ant jū ateis sunkybės, irgi kokie kupravimai dėl jū silpnybės* PK 57¹² ‘choć na nie przydą nawałności, albo jakie zatrwożenie dla ich krewkości’. Zakończenie -*avimai* implikuje czasownik na -*auti*, **kuprauti* ‘trwożyć się’, jako osnowę. Ten z kolei został utworzony od rzeczownika *kuprà* ‘garb’ (zob.), znacz. etym. ‘kulić się, garbić się ze strachu’, por. *kupriūoti* ‘zginać grzbiet’. Podobnie dla objaśnienia stlit. *bokštavimas* trzeba założyć zanikły czas. **bokštauti*. Brak w ALEW.

kupstýti, *kupstaũ*, *kupsčiaũ* gw. ‘bić, tłuc’, *apkupstýti* ‘obić, zbić’. Opisowo: frq. na -sty- od kup- jak w *kūpti* (zob.). Historycznie: intensivum na -y- od neopwk. *kupst-*, wyabstrahowanego z prs. *kūpsta* do *kūpti* (zob.). Por. *kūrstyti* ⇐ *prakūrsta*; *ūkstýti* ⇐ *ūksta*; z apofonią: *bārstyti* ⇐ *birsta*, *lankstýti* ⇐ *liňksta*. — Postverbalia z neoosn. *kupst-*: *kupstā* ‘kupka, np. zboża, siana’, *kūpstas* ‘niewielkie wzniesienie, pagórek, kępa, kępka; mała kupka

siana; ustawiony na polu rząd snopów (od 10 do 12); gromada, grupa' ($\Rightarrow$ *kupstótas* 'pagórkowaty – o łące'), *kùpstis* 'kopka zgrabionego siana' (*Kùpstis šieno apvalus, o kūgis pailquotinas* '«Kupstis» siana [jest] okrągły, zaś «kūgis» [jest] podługowaty'). Ze zmianą *ps* > *pš*: *kùpštis*, -šcio. ŽD 324 niesłusznie mówi o nominalnym suf. -st-; zob. uwagę s.v. *lāikštē*. — Vb. denom. *kupstúoti* 1. 'być w gromadzie', 2. 'skupiać się, gromadzić się, pracować w kupie', 3. 'składać w kupki', 4. 'powoli, z trudem iść', refl. *kupstúotis* 'rosnąć bujnie, gęsto, kłębić się', *išsikupstúoti* 'stać się nierównym, pagórkowatym' (*čia lygi, graži pieva buvo; kai padarė ganyklą, išsikupstavo* 'Tu była równa, piękna łąka; jak zrobili pastwisko, to pokryła się pagórkami'). — N.m. *Kupstaĩ* 2x, *Kupsčiaĩ* 2x, *Kupstinė*, cps. *Bliñdziakupstis*.

kùpti, *kùpsta* (war. *kùpa*), *kùpo* 'unosić się – o wrzącym płynie; wzdymać się, rosnąć – o cieście chlebowym, o kisanym mleku', *iškùpti* 'podnieść się, napuchnąć', *pakùpti* 'o mleku: dobrze skisnąć' — inchoativum z suf. -sta- i SZ *kup-* $\Leftarrow$ *kaup-*, por. *kaũpti* 'garnąć do kupy, gromadzić'. Odpowiednik łot. *kupt*, *kùpu* (*kumpō), *kupu* 'zbiegać się, kurczyć się, krzepnąć; kłębić się; parować', *kupāt* 'ścinać się, krzepnąć; powiększać się, podnosić się'. Rzadkie jest tr. *kùpti*, *kupiũ*, *kupiaũ* 'składać na kupę'. — Drw. *kupstýti* (zob.). Nomina: *kùpeta* (zob.), *kùpinas* 'pełny, napełniony po brzegi' (war. do *kaũpinas*), *kupinai* adv. SD «nadwzwyż» ['z czubem'] (syn. *prabingtai*), *kuprà* (zob.), *kupsnà* 'pagórek, kopczyk; kupka (siana, koniczyny)', *kupurna* 'nierówność na łące, kopczyk, kretowisko; kupa gnoju, ziemi; kawał darni'. Por. łot. *kupana* 'pryzma śniegu', *kupsa* a. *kupss* 'kępa, grupa drzew, zagajnik', *kupsna* 'wydma piaszczysta' (war. s-mobile: *skupsnis* 'pęk, wiązka'). — WSZ *kūp-*: *kūpsoti* 'sterczeć, wystawać nad ziemią' (por. *krūpsoti* $\Leftarrow$ *krūpti*).

kuř adv. 'gdzie? dokąd?' : łot. *kūr* ts. Używane również jako zaimek względny. Budowa: *ku-r*, drw. z partykułą -r od osnowy zaimka pytajnego pie. *k^u-, który był wariantem do pie. *k^uo- i *k^ui-. Por. z jednej strony alb. *kur* 'kiedy', łac. *cūr* adv. 'po cóż więc? dlaczego?' (z *k^uōr $\Leftarrow$ pie. *k^uor 'gdzie?'), łac. *uter* 'który z dwóch?' $\Leftarrow$ pie. *k^uu-tero- (Weiss 2009, 285), sti. *kār-hi* 'kiedy?', goc. *hvar*, stisl. *hvar* 'gdzie' < pie. *k^uor obok ags., stwn. *hwār* 'gdzie' < pie. *k^uēr (por. de Vaan 155n., Kroonen 263), z drugiej strony pie. *k^uu-d^he 'gdzie' w scs. *kūde*, wed. *kūha*, aw. *kūdā* 'gdzie' (por. wed. *kūtra*, *kūtrā* 'gdzie? dokąd? po co?'), osk. *puf*, umbr. *pufe*. Zob. też BSW 144, LEW 314. Alternatywny wywód lit. *kuř* z pie. *k^uor (ALEW 542) jest wątpliwy, ponieważ korzysta z hipotetycznej zmiany *or w ur, na co nie ma wiarygodnej paraleli. — Drw. *abejuř* w obu miejscach, tu i tam' (por. *abejĩ*), *antruř* 'gdzie indziej' (*Buvau ir vienur, ir antruř* 'Byłem i tu i tam'. *Antruř rasi sau darbą* 'Gdzie indziej znajdziesz sobie pracę'), por. *añtras*; *bet kuř* 'byłe gdzie', *kai kuř* 'gdziekolwiek, gdzieiegdzie', *kažkuř* 'gdzieś' (por. *kažĩn*), *kituř* 'gdzie indziej' (por. *kĩtas*), *kuriaũ* 'gdzież' (< *kuř jaũ*, dosł. 'gdzie już'), *kur kàs* 'o wiele, znacznie' (*Čia kur kàs plačiau, kaip mano dirbtuvėje* 'Tu o wiele przestronniej niż w mojej pracowni'), *kur kitur* SD «gdzie indziej», *kuřlink* 'w jakim kierunku, dokąd' (*Kuřlink ein šis kelias?*), *kuřlinkui* ts., *kuř ne kuř* 'gdzieiegdzie', *kur nòrs* 'gdzieś, gdziekolwiek, byle gdzie', *niėkur* 'nigdzie' (por. *niėkas*), *svetuř* 'poza domem, wśród obcych, na obczyźnie' (por. *svėčias*), *vàkur* ptk. 'oto gdzie' (por. GJL III, § 840), *vienuř* 'w jednym miejscu' (por. *vėnas*), *visuř* 'wszędzie' (por. *vėsas*). NB. W niektórych gwarach przysłowki na -ur ukazują się w formach akutowanych, np. *kituř*, *visuř*.

kurapkà 2 p.a., gen.sg. *kurāpkos* stlit., gw. 'kuropatwa, Perdix perdix' (m.in. SD) — zapoż. z błr. gw. *kurópka*, -i (psł. *kuropūtūka). War. synkopowany: *krapkà*. Por. Zs 28. SLA 116, za nim LEW 314 przyjmowali pośrednictwo ukr. *kurípka* (*kuropka). — Łot. *kurata* oddaje ros. gw. *kúropotb*, gen.sg. *kúroptja* z uproszczeniem zbitki *pt*, zob. ME II, 321, SRNG.

kuřbas 2 p.a. gw. 'kosz, koszyk; żłób w oborze; kaganiec; ul; klatka dla ptaków' — zapoż. z prus.-niem. *korb* m. 'pleciony kosz, kosz na ryby' (GL 76, LEW 220, Čepienė 74). Z

tęgo samego źródła jeszcze *kaĩbas* i *kuĩvis* (zob.).

kuĩcias, -à 4 p.a. ‘głuchy, niesłyszący’, SD «głuchy» (syn. *negirdziũs*, *nutrinktas*) — z *kurt-ja-, drw. od przymiotnika *kuĩtas* ‘głuchy’. Paralele: *prāscias* ⇐ *prāstas*; *stācias* ⇐ *stātas*. Temat *kur-ta- porównuje się z rcs. *kũrnũ* ‘okaleczony, ucięty – o uchu, nosie’ < *kur-na- : łot. *kuĩns* ‘głuchy’ (ob. *kuĩls* ts.), por. BSW 146, LEW 314n. Pwk. pbsł. *kur- jest kontynuacją SZ *k^hr-C do pie. *k^her- ‘uciąć’ (LIV² 391), por. z jednej strony lit. *kũrti* (zob.), z drugiej strony wed. *kṛnóti* ‘czyni, robi’, 3 pl. *kṛnvánti*, het. *kuerta* ‘ciął, ucinął’. — Inne drw. od neosn. kurt-: *kurčius* SD «głuch, głuszek», *kurtylā* ‘przygłuchy człowiek’, *kuĩrtinas* ‘głuchy’ (por. *āklinas* ⇐ *āklas*), ⇒ *kurtinỹs* 1. ‘głuchy człowiek’, SD «głuch, głuszek», 2. ‘ptak głuszec’ (por. n.rz., n.jez. *Kurtinỹs*); *kurtókas* ‘głuchawy’. Cps. *kuĩčgalis* ‘grubszy, cięższy koniec (pnia, snopa)’ (por. *gālas*), *kũrtausis* a. *kuĩtausis* ‘głuchy’ < *kuĩta-*ausis* (dosł. ‘o głuchych uszach’, por. *ausis*). — Vb. denom. 1. *kuĩsti* (zob.), 2. *kurtėti*, *kuĩčiũ* (3 os. *kuĩti*, war. *kuĩta*), *kurtėjau* ‘głuchnąć’, 3. refl. *atsikurtėti* ‘odzyskać słuch; odzyskać pamięć, przypomnieć sobie; poprawić się na ciebie’, 4. *kurtėnti*, częściej *kuĩtinti* caus. ‘głuszyć, zagłuszać’, *apkurtinu* SD «głuszę» (syn. *nutrinkiu*), *nukurtinu* SD «ogłuszyć kogo» (syn. *nutrinkiu*). — Nazw. *Kurtinỹs* (⇒ *Kurtināitis*, pol. *Kurtynajtyś*), n.rz. i n.jez. *Kurtinỹs*, n.jez. *Kurtinēlis*.

kuĩčiũkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘kurczak’ (*Tryĩs kuĩčiũkai teliko* DVŽ ‘Zostały tylko trzy kurczaki’) — zapoż. z błr. gw. *kurčũk*.

kũrėlis, -io 1 p.a., *kũrelis* 1 p.a. gw. ‘gruby kij, pałka, kół’ — właściwie *kulėlis, nomen instrumenti na -ėl-/el- od *kũlti* ‘młócić, prać, bijać’, które się zmieniło przez przez dysymilację l-l > r-l (por. *dilgėlė* > *dirgėlė*; *mĩlvelis* > *mĩlveris*), zob. LEW 316. — Oboczny temat na -iu-: *kũrėlius* a. *kũrelius* 1 p.a. stlit. (WP, BRB, zob. PAŽ 210) i gw. (*Eidamas arkliũ ganyti, pasiĩmk kũrėliũ – gali vilkai apnĩkti* ‘Gdy idziesz paść [w nocy] konie, weź pałkę, [bo] mogą [cię] wilki obstać’).

kũrinās 1 p.a. ‘indyk, indor’ — zapoż. z prus.-niem. *kurre* ‘indyk’ (GL 76), z dodaniem suf. -inas jak w *kuĩkinās* ‘indor’, *pỹlinās* ‘kaczor’ i *žĩsinas* ‘gąsior’.

kuris, f. *kuri* 4 p.a. 1. zaimek pytajny ‘który z wielu?’, 2. zaimek względny ‘który’. W gwarach spotyka się war. *kuriās*. Odpowiednik łot. *kuĩš*, f. *kuĩa* ‘który’. Etymologia sporna. Część badaczy przyjmuje zrost przysłówka *kuĩ* ‘gdzie? dokąd?’ z zaimkiem 3 osoby *jĩs*, f. *jĩ* (za J. Schmidtem, por. LEW 314), część zaś opowiada się za derywacją suf. -ja- od adv. *kuĩ* (por. np. Stang 1966, 236n., który wskazuje paralelę w postaci goc. *hvarjis* ‘kto’ ⇐ *hvar* ‘gdzie’). — Drw. *by kuris* ‘którykolwiek’, *kai kuris* ‘niektóry’. War. emfaticzny: *kurisgi* SD «ktoryż» (syn. *kasgi*). — War. synkopowany: *kuĩš* ‘który’. Złożenie formy *kurs* z partykułami wyraża zaimki nieokreślne: 1. *kurs nĩrs* a. *kurs nĩrint* ‘którykolwiek’, 2. *bet kuĩš* ‘który bądź’, 3. *nekuĩš* ‘niektóry’ (*kuriẽ-ne-kuriẽ* m.pl. ‘niektórzy’). — Z inną budową: *kursai* SD «ktory» (pytające i względne), war. emfaticzny *kursaigi* SD «ktoryż» (syn. *kasgi*).

kũrjeris, -io 1 p.a. ‘posłaniec, goniec, kurier; kurier dyplomatyczny’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z pol. *kurier* (por. ros. *kurʹěr* ⇐ nwn. *Kuriér*). — War. przest. *karier(i)s* (Litwa pruska) ⇐ nwn. *Kuriér*, z samogłoską wschśrn. a na miejscu u, podobnie jak w *dakĩtas* ‘dukat’ i *štadeĩntas* ‘student’ (Prellwitz 20; brak w GL i LKŽ). Por. akut w zapoż. *pastieta*.

kũrkė, *kũrka* 1 p.a. ‘indyczka’ — od osnowy *kur-k-*, pochodzącej od zawołania *kũr-kũr* na indyki (*Kũr-kũr*, *kuĩkiukai*!). Podobnie łot. *kurka* ts. Por. *kleĩkti* ⇐ *kleĩ-kleĩ*; *křĩkti* ⇐ *křĩ-křĩ*. Z uwagi na znaczenie mniej jest prawdopodobne zapożyczenie wyrazu błr. *kũrka*, -i ‘kura, samica koguta’ (za czym Brückner 1877, 100 i LEW 316). Synchronicznie *kũrkė* może być wyczuwane jako sb. postverbale od *kuĩkti* I (zob.). — Drw. *kurkiena* a. *kurkienā* ‘mięso

z indyka', *kuřkinas* 'indyk, indor, Meleagris gallopavo'; od tego wstecznie *kũrkis* 'indyk' (por. *guľbinas* ⇒ *guľbis*). Zdrob. *kurkỹtis*, *kurkiũkas*, *kurkũtis*. Zob. też *kalakũtas*.

kurklỹs, -io 4 p.a. 1. 'turkuć podjadek, Gryllotalpa gryllotalpa, świerszczokret, owad żyjący w wilgotnej ziemi, szkodnik podgryzający korzenie roślin', 2. SD «niedźwiadek robak, scorpio, scorpius» ['skorpion', SPXVI] – dewerbalne nomen agentis na -lys od *kuřkti* I (zob.). Paralele: *baublỹs* ⇐ *baũbti*; *kranklỹs* ⇐ *krañkti*; *krauklỹs* ⇐ *kraũkti*.

kuřkti I, *kurkiũ*, *kurkiaũ* 1. 'o żabie: skrzeczeć, rzegotać, kumkać', SD *kurkia varlēs* «rzegocą żaby, skrzeczą żaby», 2. 'o kurze, kwoce: gdakać, krzekotać', 3. przen. 'dokuczać ciągłym gadaniem, proszeniem', *sukuřkti* 'o żabie: złożyć jaja, skrzek', *susikuřkti* 'zwinąć się w kłębek; zbić się w gromadę' — czasownik utworzony od wykrz. *kũrkt*, *kuřkt* o skrzeczeniu, skrzypieniu ⇐ *kur-kur* (por. *tuřkti*). Z innymi sufiksami: *kũrkčioti*, *kũrkdyti*, *kurkėti*, *kurksėti*, *kurksóti*, *kũrkteleti*. Odpowiednik łot. *kũrkt*, *kũrcu* (war. *kurkstu*), *kũrcu* 'rechotać, kwakać'. Zob. też *kiuřkti*. Paralela słowiańska: scs. *krũknŋti* 'piszczeć, kwilić', ros. *kerkatʹ* 'gwizdać, piszczeć'. — Postverbalia: *kũrkla* c. 'płaksa, beksa', *kuřkliai* m.pl. 'żabie jaja, skrzek', *kurklỹs* (zob.), *kurkulaĩ* m.pl. 'skrzek'³⁶³, war. *kuřkulēs* (łot. *kuřkulis*); *kũrkũlē* a. *kũrkulē* 'kłąb splątanych nici; kłąb sadzy, gruda żużlu; rój pszczół; gromada ludzi, dzieci'. Niejasne *krak°* w war. *krakulaĩ* 'skrzek'. — N.m. *Kurklē*, *Kurkliaĩ* 5x, *Kũrkliškēs*, *Kurkliškiai*.

kuřkti II, *kurkiũ*, *sũkurkiau* gw. 'byle jak szyć, prząść, cerować, zwijać w kłębek', refl. *kuřktis*: *apsikuřkti* 'niedbale się ubrać; obwiesić się różnymi przedmiotami', *susikuřkti* 'stoczyć się, wykoleić się (pod względem społecznym)'. Niejasna dyferencjacja znaczeniowa względem *kuřkti* I. — Drw. *kurkinỹs* 'rzecz byle jak uszyta lub spleciona'.

kuřlas, -à 4 p.a. gw. 'głuchy' (Dowkont) — zapoż. z łot. *kuřls*. Por. *kuřčias*. — Drw. *kuřlis*, -ē: *Tas kuřlis negirdėjo pietų šaukiamas* 'Ten «kurlis» nie słyszał, że wołają na obiad'.

kũrmis, -io 1 p.a. 'kret, Talpa europaea' (war. *kurnỹs* 4 p.a.). Odpowiednik łot. *kuřmis* (war. *kurnis*). Możliwe, że jest to derywat na -ja- od *kur-ma-, co było dewerbalnym przymiotnikiem porównywalnym z *kuřtas* 'głuchy' lub *kuřčias* ts., zob. LEW 317. Nowa próba etymologizacji w Kabašinskaitė i Klingenschmitt, *Balt* XLI:2, 2006, 169-186. — Cps. *kurmiākaitai* m.pl. 'pułapka na krety' (por. *kāuti*), *kũrmiarausis* 'kretowisko, kretowina, kopczyk ziemi, którą kret wyrzucił na powierzchnię', war. *kũrmrausa*, *kũrmrausis*, *kũrm(i)arausa*, *kũrmausis* (por. *raũsis*). — N.m. *Kurmiaĩ*, *Kũrmiškē* 3x, *Kũrmiškiai* 2x, *Kũrmagala*. N.jez. *Kũrmis*, *Kũrmežeris*, n.rz. *Kũrmē*.

kũrmonas 1 p.a., *kũrmanas* 1 p.a. gw. 'furman, woźnica' — zapoż. ze stbłr. *xurmanъ*, *xurmonъ* (⇐ pol. *furman*, z nwn. *Fuhrmann* m.), por. błr. gw. *xũrman*, -a, z substytucją lit. *k* za błr. *x* (ZS 28). War. *churmōnas*. Osobno zob. *fũrmonas*. — Drw. *kurmānka* 1 p.a. 'zaprężony wóz konny, furmanka' ⇐ błr. gw. *xurmānka* (⇐ pol. *furmanka*). War. *kurmonkā* ob. *kumonkā* 2 p.a. (LzŹ). — Vb. denom. *kurmonāuti* 'powozić końmi, być furmanem'. — Nazw. *Kurmonāvičius*, *Kurmanāvičius*, n.m. *Kũrmoniškēs*.

kuřnas, -à 2 p.a. wsch.-lit. 'o chacie, izbie: kurna, w której stoi piec bez komina odprowadzającego dym' (*Kuřnos pirkios bit be kamino* 'Kurne chaty nie miały komina'. *Nors kurnoj gryčioj vaikai užaugo, bet, žiūrėk, ir nejuodi, ir dūmai akių neišgraužė* 'Choć dzieci w kurnej chacie wyrosły, to popatrz, ani nie [sa] czarni, ani dym [im] oczu nie wygryzł') — zapoż. z błr. *kũrny*, -aja.

³⁶³ Nietrafne powiązanie z czas. *krėkti* 'krzepnąć, zsiadać się' w LEW 293.

kurnėti, *kùrnu* a. *kurnù*, *kurnėjau* gw. ‘iść drobnym krokiem; szybko biec, lecieć’ (war. *gurnėti*), *nukurnėti* 1. ‘szybko dokąds pobiec’, 2. ‘spaść (z pieca, z drabiny)’, 3. ‘zejść się, zgromadzić się w znacznej liczbie’ (*Prikurnėjo pilna gryčia žmonių*), war. *kurmėti* — prawdopodobnie onomatopeiczne, por. wykrz. *kurni-kurni*, *kurnỹ-kurnỹ* o szybkim biegu, o upadku idącego. — Drw. *kurniūoti* ‘iść pomału, spokojnie’ (z zastrzeżeniem, że może to być wariant do równoznacznego *kulniūoti*, zob. *kuľnas*). — Formalnie zdaje się tu należeć *kurnėtis* refl. ‘mocnieć, zdrowieć, wracać do sił’ (*Iš ligos kurnėjuos ir tuoj atsikurnėsiu* JU), *atsikurnėti* ‘przypomnieć sobie o czym, zorientować się, połapać się’.

kuřnyti, *kuřniju*, *kuřnijau* gw. ‘prosić, żądać’, *užkuřnyti* ‘przycinać kogo, wyrzucić nacisk’ (*Užkuřnyk, ir prisipažins* ‘Przyciśnij [go], to się przyzna’). Niejasne.

kurōnas 2 p.a. gw. 1. ‘usypany pagórek, kopiec’, 2. ‘przedhistoryczny kurhan mogilny’, 3. ‘zaspa, przyzma śniegu’, 4. przen. ‘niewielka chmura’ — z zanikiem *γ* w **kuryonas* zapożyczone z błr. *kurhán*, -a ‘wysoka mogiła; usypany kopiec’, stbłr. *kurganъ* (ĖSBM 3, 115; 5, 167), por. błr. gw. ‘pagórek, wzniesienie; wyspa na bagnie, kępa obrosła mchem; dawna mogiła żołnierska na polu bitwy; kupa kamieni; wielka zaspą śniegu’ (PzB 2, 580). Usunięcie błr. *γ* też w *náika* i *paĩbelis*. — N.jez. *Kurōnas*, bagno *Kuronaĩ*, las *Kurōnai* 2x, cmentarz 2x, las *Kurōngiris* (por. *girià*), od tego n.rz. *Kurōngiris* (por. Vanagas 174).

kùrpė 1 p.a. 1. ‘trzewik uszyty ze skóry’ (*Aunasi brangiomis kurpėmis* BRP ‘Obuwa się w drogie trzewiki’), SD «trzewik» (syn. *čėverykas*), pl. *kùrpės* ‘półbuty’, 2. ‘obuwie z drewnianą podeszwą i skórzanym wierzchem, drewniak, trep’, 3. *kùrpės* f.pl. ‘zrobione na drutach miękkie pantofle niciane’, 4. ‘miara długości równa 12 calom, stopa’, 5. (żm.) ‘czworoboczna belka w dnie łodzi z otworem na maszt’. SD¹ *medžio kurpė* «trepka» [‘chodak z drewnianą podeszwą’], *kurpės* f.pl. «kurpie», war. *š-mobile*: *škùrpės* (*Apsiauk škùrpėm* ‘Włóż buty’). — Z opisowego punktu widzenia *kùrpė* jest sb. postverbale od *kuřpti* (*kùrpti*) ‘szyć nieudolnie, byle jak’ (zob.). Por. *Kurpius kurpia kurpes* JU ‘Szewc szyje buty’. Pwk. na st. zanikowym *kurp-* ma obocznik *kirp-*, por. lit. *kiřpti* ‘strzyc, ciąć nożycami’ $\Leftarrow$ *kerpù* (zob. s.v.). Dla *kùrpė* można przyjąć znacz. etym. ‘przedmiot wykrojony ze skóry’. Por. BSW 146, LEW 318, Sławski II, 86n., ALEW 542n. — Odpowiedniki bśł.: łot. *kuřpe* ‘but, pantofel’, stpr. *kurpe* EV ‘but, Schuch [Schuh]’, *korpe* GRG 81 «Schue» (Trautmann 1910, 365, PKEŻ 2, 310n.) oraz psł. **křpja*, por. sch. *křplje* pl. ‘stare buty; rakiety do chodzenia po śniegu’, pol. gw. *karpie* pl. ‘chodaki z drewnianą podeszwą i skórzanym wierzchem’, *karpie* ‘przyrząd do chodzenia po śniegu i błocie’, ukr. gw. *kérpecь* ‘płytkie obuwie z jednego kawałka skóry, kierpiec’ oraz cs. *krůpa* ‘szmata, strzęp tkaniny’, sch. *křpa* ‘łata na odzieniu’, sñł. *křpa* ts. — Zapoż. litewskie w błr. *kùrpy* ‘rodzaj obuwia’, ros. gw. *kùrpy* ‘łapcie uplecione ze słomy’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 63 = Urbutis 2009, 375, Laučjute 16), pol. gw. *kurp* m. ‘chodak z łyka lipowego’ (Zdancewicz 343). — Drw. *añtkurpiai* m.pl. ‘getry, filcowe osłony wkładane na obuwie dla ochrony przed zimnem’, *kurpáitės* f.pl. ‘sandały’, *kurpālis* a. *kùrpālis* ‘kopyto szewskie’, SD <*kurpalis*> «kopyto u szewca»³⁶⁴ (odpowiednik stpr. *curpelis* EV ‘kopyto szewskie, Leiste [Schusterleisten]’, *kurpālius* ‘kopyto szewskie’ (*Abi kurpi ant to paties kurpāliaus siuvamos* ‘Oba buty szyje się na tym samym kopycie’), *kurpālius* ‘szewc’ (*Kurpālius kurpinėja veryką, uždėjęs ant kurpalio* ‘Szewc szyje but, naciągnąwszy go na kopyto’), *kurpinykas* SD¹ «świec» [‘szewc’] (syn. *čėbatorius*), *kuřpius* ‘szewc’, *kùrpulis* a. *kurpūlis* ‘kopyto szewskie’, *kurpūotas* ‘w trzewikach’ (KRŽ). Cps. *kurpėdarys* SD «świec» [‘szewc’] (por. *daryti*). — Nazw. *Kùrpė*, *Kùrpis*, *Kuřpius*, patron. *Kurpāitis*. N.m. *Kurpaĩ*, *Kùrpės*, *Kurpikai*.

³⁶⁴ Według GJL II, § 182 chodzi tu o dawne deminutivum na -*alis*, które wyrażało podobieństwo dwu przedmiotów: ‘kopyto’ jako ‘coś podobnego do buta’. Paralela: *ragālis* $\Leftarrow$ *rāgas*.

kuřpti, *kurpiù*, *kurpiaũ* (war. *kũrpti*) ‘nieudolnie szyć, splatać, łątać; ścibolić; powoli zszywać, robić na drutach’ (*Jis, matyt, nemoka siũti, tik kuřpia*), *sukuřpti* ‘zszyć byle jak, załątać’, refl. *susikuřpti* ‘zrobić co sobie prowizorycznie, sklecić sobie’ (*Šiaip taip ir trobas susikurpė*) — prawdopodobnie z dyferencjacji względem bliskoznacznego czas. *kerpũ*, *kiřpti* ‘strzyć, ciąć nożycami’ (zob.) przy użyciu refleksu *kurp-* jako alternatywy SZ *kirp-*. — Drw. *kurpinėti* ‘szyć buty; szyć kozuchy’, *kurpyti*, *-au*, *-iaũ* ‘łątać, zaszywać, cerować’, *kurpóti*, *kũrpoti* ‘szyć byle jak; zszywać to, co podarte, łątać’ (⇒ zapoż. litewskie w błr. gw. *skórpac̃* ‘uszyć’, PzB 4, 456; brak u Laučjute). Nomen: *kũrpė* (zob.).

kuřsti, *kurstũ* (**kurt-stu*), *kurtaũ* 1. ‘robić się głuchym, głuchnąć’ (*Akys temsta, ausys kuřsta, nosis raudonuoja* ‘Wzrok słabnie, uszy głuchną, nos czerwienieje’), 2. ‘cichnąć – o odgłosie’ (*Kursta aidas tylumoj* ‘W oddali cichnie echo’) — vb. denominativum z suf. *-sta-* od osnowy *kurt-* jak w *kuřtas* ‘głuchy’ (zob. *kuřčias*). Paralela: *skuřsti* ⇌ *skurdũs*. Odpowiednik łot. *kũrst*, *kũrstu*, *kũrtu* ‘przestać, uciszyć się’. Cps. *apkuřsti* 1. ‘ogłuchnąć’, SD «głuszeię» (syn. *kurčiu tumpu*), «ogłuszyć», por. łot. *apkurs* ‘ustać; zmęczyć się’, 2. ‘stawać się próżnym, pustym (o kłosie, o orzechu)’, *atkuřsti* ‘odzyskać słuch’ (*Akli atako, kurtiniai atkurto* ‘Ślepi przejrzeni, głusi odzyskali słuch’), refl. *atsikuřsti* 1. ‘przypomnieć sobie’, 2. ‘odzyskać orientację w przestrzeni’ (*Tada aš atsikurčiau, kur mes važiuojam* ‘Wtedy się zorientowałem, gdzie my jedziemy’), *užkuřsti* 1. ‘ogłuchnąć’, 2. ‘zostać pozbawionym ziarna’, np. o jęczmieniu (*užkuřtę miėžiai*), o owsie (*užkuřtusios āvižos*).

kũrstyti, *kũrstau*, *kũrsčiaũ* 1. ‘podsycać ogień, dokładać do ognia’ (*Pakũrstyk ugnĩ, kad neužgestũ* ‘Dołóż do ognia, żeby nie wygasł’), 2. przén. ‘pobudzać, zachęcać, podniecać, namawiać do czego, poduszczać, podżegać, podburzać’, *rũstybėsp kũrstau* SD «jatrzę», *prikurstau* SD «przyżegam», *sukũrstyti* ‘rozjatrzyć, rozognić’, refl. ‘speszyć się’ — synchronicznie: frq. na *-sty-* od *kur-* jak w *kũrti* ‘niecić, wzniecać ogień’; diachronicznie: caus.-iter. na *-y-* od neoosn. *kurst-* jak w prs. **kursta* ‘o ogniu: zacząć się palić, zająć się’ (zob. *kũrti*). Odpowiednik łot. *kuřstīt* ‘często i po trochu grzać, niecić ogień, palić’. Paralele: *dũrstyti* ⇌ *dũrti*; *kũlstyti* ⇌ *kũlti* oraz *kĩlstyti* ⇌ prs. *kĩlst(a)*. — Neoosn. *kursty-*: *ugniėš kũrstymas* ‘rozniecanie ognia’, *pakũrstymas* ‘podsycenie ognia’ (DP przén. ‘poduszczenie, podnieta’), *kũrstytojai* m.pl. DP ‘buntownicy’, *kũrstytojas* ‘podżegacz’, SD «herst» (syn. *piktadarys, maiřtinykas*), *kurstỹnėš* f.pl. ‘wzajemne podsycanie się w złości’. — Neoosn. *kurst-*: *kũrstauti* ‘popędzać, zacinać konia biczem’. — Z innym sufiksem: *kurstinėti* ‘rozpalać ogień’. Nomina: *kurstėklis* ‘kij do grzebania w ogniu, pogrzebacz’, *kurstinỹs* ‘palenisko z hakiem służącym do zawieszenia kotła’. — Zapóž. litewskie w błr. gw. *kũrstac̃ kanjá* ‘zacinać konia’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 64 = Urbutis 2009, 376, Laučjute 47), *pakũrstac̃* ‘poprawić ogień na palenisku; szturchnąć, żeby wstał’, też ‘powędzić (szynki) przez jakiś czas’ (PzB 3, 348n.); pol. gw. *kurstac̃* ‘pobudzać, popędzać, przynaglać’ (SGP II, 533), war. *kursac̃*, *pokursac̃*, *kursnoñć* 1. ‘szturchać, pobudzać’, 2. ‘poprawiać ożogiem ogień w piecu’, wykrz. *kurść!* o szturchnięciu (Zdancewicz 343).

kurta SD «kurta, vestis curta, breuis, alicula» — zapóž. ze stbłr. *kurta*, błr. gw. *kũrta*, *-y* ‘krótkie wierzchnie okrycie’ ⇌ pol. *kurta* ts. (Sw ‘suknia kusa, marynarka, spencer’). Dalszy wywód sporny. W polskim albo ze śrlac. *curtus* ‘kusy, krótki (m.in. o odzieży)’, albo za pośrednictwem węg. *kurta* ‘krótki, kusy’, ponieważ w XVII w. niektórzy nazywali ten strój węgierskim, por. Sławski III, 413. Zob. też SLA 116 (brak w LEW i ALEW).

kũrtas 1 p.a. ‘chart, szybki i wytrzymały pies gończy, myśliwski’ (SD «chart, vertagus») — zapóž. ze strus. *xũrtũ* (por. ros. *xort*, *xortyj pės*, sch. *hřt*, czes. *chrt*). Zob. Brückner 1877, 100, SLA 116, REW III, 265, LEW 318. Z tego samego źródła pochodzi łot. *kuřts* ‘chart’ (ME II, 326). — Drw. *kũrtė* ‘samica charta, charcica’, *kurtyčia* ‘ts. (kalka z pol. *charcica*?)’. Zapóž. zwrotne w błr. gw. *kũrta* ‘suczka’ (PzB 2, 584). — Odpowiednik strpr.

curtis EV ‘pies gończy, Wynt [Windhund]’, pochodzi prawdopodobnie ze zmiany **kartis*, co zapożyczone z pol. *chart*, -a (por. wtórne *ku* w *kuwijds* ob. *kawijds*; *polijnku* ob. *polinka*; *mukinna* wobec lit. *mokina*). — Zastępstwo lit. *k* za błr. *x* jak w *griėkas*, *kūdas* i *lėnkas*. Substytucja wewnętrznego joru (*ũ*) jak w *tuŗgus*, *puŗkas*, *tũlkas*. Akut przypadkowy, por. zapoż. *kũrva*, *tũlkas*, *kũila*.

kũrti, *kuriũ*, *kũriau* 1. ‘niecić, wzniecać ogień, rozpalać ognisko, piec’ (*kuriu pečių* SD «palę w piecu»), 2. ‘budować (dom, łódź), urządzać coś’, 3. przén. ‘tworzyć, zakładać, organizować’, 4. ‘nakłaniać kogoś do czegoś, zmuszać do czegoś’, 5. intr. ‘szybko biec, pędzić, mknać’. Cps. *pakũrti* ‘zapalić, rozpalić’, *prakũrti* ‘zapalić, przepalić w piecu; urządzić co; uczynić bogatym’, *sukũrti* ‘rozpalić (ogień), wzniecić (niepokój); postawić, zbudować; wzbogacić kogoś’, *sukuriu ugnĩ* SD «niecę ogień; wzniecam ogień», *vaidũ sukuriu* SD «buntuję» (syn. *vaidiju*, *maišau*), *užkũrti* ‘podpalić, podłożyć ogień’ (*ažukuriu* SD «podpalam»), przén. ‘podniecić, rozognić; przynaglić, zmusić’, stlit. ‘wziąć za żonę, poślubić kobietę’ (BRB). Refl. *kũrtis* ‘osiedlać się, urządzać się na nowym miejscu’, *įsikũrti* ‘wprowadzić się, zamieszkać gdzie’, *prasikũrti* ‘rozpalić sobie, u siebie’, przén. ‘dorobić się, wzbogacić się’, *susikũrti* m.in. ‘osiedlić się, urządzić się gdzie; naskładać sobie (pieniędzy), zaoszczędzić’, DP ‘wzniecać się’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *kuŗt*, *kuŗu*, *kũru* ‘niecić ogień’, stpr. *kũra* prt. ‘uczynił, zrobił, bawet’. — Lit.-łot. pwk. *kur-*, apofonicznie sztywny, jest prawdopodobnie refleksem SZ **k^ur-C* do pie. **k^uer-* ‘ciąć, ucinąć; wycinać, rzeźbić’, por. het. *kuermi* ‘tnę, ucinam’, 3 sg. *kuerzi*, 3 pl. *kuranzi*; wed. *kṛṇóti* ‘czyni, robi’, 3 pl. *kṛṇvánti*, aor. *ákar* ‘zrobił’. Zob. LIV² 391n., Kloekhorst 486n. Krewniakiem na st. pełnym jest prawdopodobnie *keriũ*, *kerėti* ‘rzucić urok’. Zob. Būga, RR II, 127n., LEW 319, ALEW 543. — Z uwagi na aniłowy charakter pwk. **k^uer-* problemem jest pochodzenie lit. akutu. Proponowane objaśnienie weźmie za punkt wyjścia obecność frq. *kũrstyti*. Przez porównanie z *kĩlstyti* ‘podnosić, unosić’, które ma za podstawę – patrząc historycznie – neopwk. *kĩlsta-*, wyodrębniony z prs. intr. *kĩlsta* ‘podnosi się’, wolno założyć dla *kũrstyti* praosnowę w postaci odpowiedniego prs. intr. **kuŗst(a)* ‘o ogniu: powstawać, rozpalać się’. Takie **kuŗsta* mogło się zmienić w *kũrsta* przez analogię do setowych prezentiów na -*sta-*, takich jak właśnie *kĩlsta* (*dĩlsta*, *lĩmsta*). Analogiczne *kũrsta* można postawić obok *gĩmsta* i *miršta*, mających aniłowe pierwiastki. *gem-/gim-* i *mer-/mir-*. Z prs. *kũrsta* akut został następnie uogólniony na prt. (stąd *kũrė* zam. **kũrė*) i inf. (stąd *kũrti* zam. **kuŗti*), a także na drw. z sufiksem spółgłoskowym (*kũrdyti*). Wynika z tego, że akut *kũrti* jest produktem analogii, dlatego też nie ma potrzeby zakładać laryngalizowanego pwk. **kerH-* (jak to robi Derksen 2008, 257). — Drw. werbalne: *kũrdinti* a. *kũrdyti* ‘zapalać, zakładać’: łot. *kuŗdĩt* ‘zachęcać, podniecać, dawać bodźca’, *kũrstyti* (zob.). Osobno zob. *kũkurtis*. — Nomina: *apykurtas* JU ‘obrzeb, zagroda, samotna osada’, *įkuraĩ* m.pl. lub *įkuros* f.pl. ‘drzewo na rozpałkę, podpałka’, *įkurtiũvės* (zob.), *kũras* ‘paliwo, drewno opałowe’ (por. łot. *kurs* ‘palenisko; piec pełen drewna; drewno opałowe’), *kurėklis* żm. ‘pogrzebacz’, *pakurà* ‘palenisko’, *prakuraĩ* m.pl. lub *prākuros* f.pl. ‘podpałka’, *ũžkuras* a. *ũžkura* 1. ‘ilość drewn wkładanych na jeden raz do pieca; podpałka’, *ũžkurỹs* (zob.), *ũžkuros* f.pl. ‘drewno, które pali się w przedniej części pieca po wsunięciu chleba’. — Neopwk. *kur-* (≡ *kuriũ*): *kũriava* a. *kuriavà* ‘paliwo’ (choć nie można tu wykluczyć derywacji od **kuriauti*, *-*avau*, por. *kariavà* ≡ *kariàuti*, *broliava* ≡ *broliàuti*). — Cps. *kuragalỹs* ‘głównia, niedopałek’ (por. *gālas*), *jaujakuraĩ*, *jaukuraĩ* (zob. *jáuja*), *naujakurỹs* ‘nowy mieszkanić we wsi, tzw. wstępień’ (por. *naũjas*), *senakurỹs* ‘dawny, zasiedziały mieszkanić’ (por. *sėnas*), *ugniākuras* (zob. *ugnĩs*). — N.m. *Naujakuriaĩ*, *Vilkuriaĩ* (**Vilk-kuriai*). Z **San-kur-(i)ai* wywodzi się spolszczona n.m. *Sankury* w Suwalskiem, por. *su-si-kũrti* ‘osiedlić się’ (wątpliwy jest wywód od n.os. **Sankur* «Aleksander» w NMP XIII, 47). — WSZ *kũr-*: *kũriau* (prt.), drw. *kũrėnti* a. *kũrĩnti* ‘palić w palenisku, w piecu’ (*kũrinu* SD «palę w piecu», syn. *kuriu pečių*), *įkũrėnti* ‘rozpalić,

rozpalać'. Taki st. wzdłużony jest w klasach na *-enti* i *-inti* zupełną rzadkością. Nasuwa się więc podejrzenie o wyrównaniu pierwotnego wokalizmu **kurenti*, **kurinti* do zapożyczonego czas. *kūrinti* a. *kūryti* 'palić tytoń' ⇐ błr. *kurýcъ*, *kurú* (akcent lit. jak w błr. formie 3 sg. prs. *kúrycъ*). Nomina: *jkūrīmas* 'założenie, ustanowienie', *kūrātē* 'materiał opałowy (drewno, torf)' (por. sufiks w *kūlatē*, *plakātē*, GJL II, § 413), *kūrēklis* 'pogrzebacz', *kūrýba* 'twórczość', *kūrikas* 'palacz', *kūryklà* 'palenisko', *kūrīnys* 'dzieło, utwór', *sukūrīmas ugnies* SD «wzniesienie». — Jeśli pod względem etymologicznym lit. *kūrti* łączy się z psł. **kuriti*, **kurjō* 'kurzyć, palić tak, aby szedł dym, kadzić, dymić' (zob. REW I, 700, Sławski III, 425, BSW 145, LEW 319), to wypada postulować formację iteratywną na SP/SO, **kaur-ī-*, którą na gruncie pbsł. urobiono od SZ **kur-C* (pie. **k^uř-C*).

kūrva 1 p.a. stlit., gw. 'nierządnica, prostytutka' (*Kūrva kūrvos nekenčia*), SD¹ «kurwa» (syn. *palaistuvė*) — zapoż. ze stbłr. XVI w. *kurva*, błr. *kūrva*, -y, pol. *kurwa* ts. Pod względem formy wyraz słowiański uchodzi za kontynuant psł. **kury*, **kurūve* 'kura', co jest femininum do *kurū* 'kogut'; rozwój znaczenia od 'kura, kokosz' do 'kobieta lekkich obyczajów', zob., REW I, 698, Boryś 276. Co do akutu por. zapoż. *kūrtas*, *tūlkas*, *šiūrštas*. Zob. też SLA 116, ZS 28, LEW 320, ĖSBM 5, 266 (pominięte w ALEW). — Drw. *kūrvinyčia* 'kurwa' (⇒ *kurvinystė* CHB 'nierząd'), *kurvyštė* 'nierząd' (por. stbłr. *kurevstvo*). Zob. też *kuřvytis*.

kurvirsčiu stlit. adv. 'w którą stronę? dokąd?' (DP, zob. PAŽ 211) — z uniwerbizacji form *kuř* 'dokąd?' i instr.sg. od **virstis*, -čio 'obrót' (zob. *viřsti*). Znacz. etym. 'w którą stronę się obrócić?'. War. gw. *kuřvirščiu*: *Kuřvirščiu versiu aš medį kirsdamas?*

kuřvis, -io 2 p.a., *kūrvīs* 1 p.a. gw. 'kosz, koszyk; klatka do przewożenia kur, kaczek, gęsi; kosz na ryby; sajdak na strzały' — zapoż. z prus.-niem. *korb*, *korw* m. 'kosz, koszyk' (GL 76, LEW 220), ze zmianą *b > v* (zob. *kuřbas*).

kuřvytis stlit., gw. 'oddawać się rozpuście, uprawiać nierząd' (war. *kuřvintis*) — zapoż. z błr. *kūrvicca*, pol. *kurwić się* (SLA 116, LEW 320; brak w ALEW). Por. *kūrva*.

kusėnti, *kusenù*, *kusenaũ* gw. 'szczuć, zachęcać psa do gonienia i atakowania zwierząt lub ludzi', war. *kūsyti*, -iju, -ijau — vb. denominativa urobione sufiksami *-en-*, *-y-* od okrzyku *kusi-kusi* (dla poszczucia psa), np. *Kusi kusi tą prakeiktą vagį!* 'Bierz, bierz tego przekłętą złodzieja!'. Samo *kusi* jest zapożyczeniem rosyjskim: ipv. *kusí!* 'kąsaj!' (uwaga M. Osłona). Zob. też *uzėnti*. Rodzime synonimy to *pjudyti* i *siūndyti*.

kūsyti, *kūsiju*, *kūsijau* gw. 1. 'kusić, wystawiać kogo na pokusę, zachęcać, namawiać do złego', 2. 'podburzać do czego, judzić przeciw komu' (*Kam tu vis mane kūsiji prieš jį?* 'Czemu ty mnie wciąż podburzasz przeciw niemu?') — zapoż. ze stbłr. *kusiti*, *kušu*, pol. *kusić*, *kuszę* (por. SLA 116, LEW 320). War. fleksyjne: *kusyti*, -aũ, -iaũ, *kūsinti*, -inu, -inau. Zob. też *pakusà*.

kuskà 2 p.a., gen.sg. *kùskos* gw. 1. 'szeroka chusta z grubej tkaniny do okrycia się przed chłodem lub deszczem', 2. 'chustka na głowę', 3. 'chustka do nosa', 4. 'obrus' — z uproszczeniem zbitki *-stk-* w **kustka*, co zapożyczone ze stbłr. XVI w. *xustka* (*fustka*) ⇐ pol. *chustka*. — War. *skuskà* 'chustka na głowę, chustka do nosa' pokazuje zmianę nagłosu *k-* na *sk-* pod wpływem rodzimych syn. *skarà* i *skėpeta* (por. SLA 200, LEW 320, Kabašinskaitė 72). Osobno zob. *skustà*. — Drw. *kùskos* f.pl. 'dzwonki, pucki pod dziobem koguta' (syn. *pakarūklai*), ⇒ zdrob. *kuskėlė*, *kuskilaitė*, *kuskilėlė* (KRŽ), też *kuskikė*, *kuskūžė*.

kustėti, *kustù*, *kustėjau* gw. 1. 'drzeć, trząść się z zimna, strachu, dygotać w gorączce' (*Visas kustu, kustu, o nė žodžio negaliu bepratarti*), 2. 'ruszać się, nie móc usiedzieć na miejscu' (*Kusta kaip adatomis badomas*) — formacja na *-ė-* od wykrz. *kùst-kùst*. Z innym

sufiksem: *kùstinti* caus. ‘wprawiać w drzenie, budzić strach, przestraszać; zachęcać do czego’. — War. sonoryzowany: *kuzdėti* (*Sušalęs piemuo ant kietaus kùzda*). Neoosn. *kuzd-: kuzdulỹs*, -ẽ c. ‘ten, co się trzęsie’ (*Kuzdulỹs žmogus virp ir kuzd iš baimės*). — War. z uproszczeniem *zd > z*: *kuzėti* (por. *gráuždėti > gráužėti*; *žaiždrà > žaižrà*). Zob. też LEW 320.

kùsti I, *kuntù*, *kutaũ* ‘rozвива́ć się pomyślnie, nabierać ciała, mocnieć’, *atkùsti* ‘nabrać ciała, stać się otyłym, tłustym, potłuścić (o bydle); wzmóc się, dojść do sił po chorobie; ożyć na wiosnę; wzbogacić się’ (por. łot. *atkust* ‘odżywić się, nabrać ciała’), *prakùsti* 1. ‘poprawić się na ciele’, 2. ‘podrosnąć – o dzieciach’, 3. ‘wzbogacić się’ — praesens inchoatywne z infiksem od *kut-*, zob. *kutėti*, *atkutėti* ‘wracać do sił po chorobie’. Paralele: *bundù*, *bùsti*; *klumpù*, *klùpti*; *siuntù*, *siùsti*. Odpowiedni st. pełny tkwi chyba w *kiaũsti* (zob.). — Neopwk. *kust-* (≡ *kùsti*): *prakùstelėti* ‘podrosnąć – o dziecku’, *prakùsterėti* ‘podrosnąć, wzmocnić się; odżyć’. — Postverbalia od *kut-*: *kutrùs* ‘szybki, bystry, zdolny, czynny, energiczny’ (war. *š-mobile*: *škutrùs*)³⁶⁵, *prakutà* ‘poprawa zdrowia, powrót do zdrowia’. Neoosn. *kutr-*: vb. denom. *kùtrinti* ‘przynaglać do pośpiechu, do zrobienia czegoś, popędzać’, *ikùtrinti* ‘dokuczyć, zniecierpliwic’, *kùtryti*, -iju, -ijau ‘pouczać, doskonalić, wprawiać w czym; łajać, ganić’.

kùsti II, *kuñta*, *kùto* gw., zwykle z prvb.: *atkùsti* ‘odłupywać się, odstawać – o korze drzew na wiosnę’ (syn. *atkérti*), *prikùsti* ‘przywierać, ściśle przylegać – o korze drzew jesienią; przypaść, przywrzeć (do ziemi, o roślinie po deszczu). Bez etymologii. — WSZ *kūt-*: *atkùsti*, -*kùsta*, -*kùto* 1. ‘odstać, oddzielić się częściowo od całości (o korze, skórce chleba a. słoniny, też o tym, co przywarło do dna garnka)’, 2. ‘rozmrozić się (o mięsie, maśle), odtajać (o bagnie)’, *prikésti* ‘przywrzeć (o korze, o opatrunku na ranie)’.

kūšbendris, -io stlit. hapaks ‘rogacz, mąż niewiernej żony, zdradzony mąż’, por. CGL Hanerey [Hahnrei] / *Kußbendrys*, *ô* (ALEW 104 ‘Gehörnter’, PAŽ 211 ‘nedoros moters bendrininkas’) — złożenie z I członem od *kūšỹs* m.in. ‘zewnętrzne narządy płciowe, cunnus’ i II od *beñdras* ‘kolega, współnik’. Znacz. etym. złożenia jest trudne do sformułowania. Brak w LKŽ i LEW (w ALEW 104 uwzględnione, ale bez etymologii).

kušerkà 4 p.a. gw. ‘położna’ (*Nuvažáu kušerkôs atvėšč LZŽ* ‘Pojechałem, żeby przywieźć położną/akuszerkę’) — z aferezą *a-* z **akušerka* (por. *bāragas*, *plotkà*), to zapoż. z pol. *akuszerka* ‘położna’ (drw. żeński do *akuszer* ≡ fr. *accoucheur* ‘lekarz-położnik’). — LKŽ notuje tylko *kašérka* 1 p.a. (*Viena sesuo kašérka buvo* ‘Jedna z siostr była położną’). Ten wariant wywodzi się przez aferezę *a-* z **akašerka*. To zmienione z **akušerka*, być może pod wpływem gw. czas. *kašėryti* ‘czyścić, myć, sprzątać’. Literackim odpowiednikiem jest tu *akūšerė* 1 p.a.

kušėti, *kušù*, *kušėjau* stlit., żm. 1. ‘być w ruchu, snuć się, chodzić, ruszać się, przechyłać się; chwiać się – o stole’, war. *kužėti* (zob.), 2. ‘krzątać się, chodzić zajmując się jakąś pracą’ — durativum stanu na -ė- od *kūšti*, *kunšù* (war. *kūštù* < **kunš-stu*), *kušaũ*, *sukūšti* ‘poruszyć się, zacząć się ruszać, zabrać się do roboty’. Caus. *kūšinti* żm. ‘dotykać, ruszać, ruszać cudze rzeczy, trącać łokciem; sunąć, popychać, (ziemię) wzruszać, spulchniać’, *pakūšinti* ‘dotknąć, trącić; podrażnić (np. pszczoły, szerszenie), rozdrażnić kogo’.

³⁶⁵ Matasović 2011, 472 nawiązuje lit. *kutrùs* do psł. **xytrũ* ‘wykonujący szybkie ruchy, szybko chwytający’ (ros. *xitryj* ‘chytry, podstępny, przebiegły’), mianowicie za pomocą dwu hipotez: 1° że nagłosowe lit. *k-* pochodzi wraz ze słow. *x-* z pbsł. **sk-* (**skut-r-*), 2° że *(s)*kūt-* przedstawia formację *vřddhi* po stronie słowiańskiego. Niezupełnie to przekonujące. Raczej mamy tu dwa genetycznie niezależne pochodniki na -*r-*. Psł. **xyt-r-* najlepiej objaśnia się jako postverbale od **xytati* ‘chwycić’, gdzie st. wzdłużony charakteryzował iterativum względem SZ **xūt-* w **xūtėti* ‘chcieć’. W wypadku *kutrùs* semantyka wskazuje na przynależność do innego etymonu.

Nomen: łot. *kusls* ‘żwawy, zapalczywy, niecierpliwy’ < *kuš-la-. — Jako nawiązanie poza-bałtyckie wskazano psł. *kūs- w stczes. *ksenci* pl. ‘młode ryb, żab, węzów’, strus. *kseni* pl. ‘mleczko jesiotra, bielugi’ (znacz. etym. ‘rojąca się masa’?). Por. LEW 321, który powołuje się na etymologizację J. Zubatego. Transponat ie. *kuk- ⇐ SE *keuk- lub *kuek-. — WSZ *kūš-: psł. *kysnōti ‘burzyć się, ulegać fermentacji, kisnąć’, por. sch. *kīsnuti*, ros. *kīsnutb*, czes. *kysnout*. Formacja ta należy do serii psł. *gy(b)nōti*, *ky(d)nōti*, *vyknōti*. Zob. Vaillant III, 243. Inaczej Sławski II, 173n. (do łot. *kūsāt* ‘kipieć, wrzeć, kotłować się’), Boryś 231 (z pie. *kūt-s-). — Neopwk. *kušt-*: *kuštēti*, *kuštū*, *kuštējau* ‘ruszać się, krzątać się; powoli się ruszać; trząść się z zimna’ – odnowienie formy duratywnej *kuš(ē)-* na podstawie prs. *kuštū* < *kuš-stu. Odpowiednie prs. łot. *kustu* dało początek pdg. *kustēt*, -*ēju* ‘ruszać się, poruszać się’, *kustams* ‘ruchomy’ (*kustama un nekustama manta* ‘dobro ruchome i nieruchome’), caus. *kustināt* ‘wprawiać w ruch, poruszać (rękami, wargami)’. Zob. jeszcze ALEW 544. — Z uwagi na brak refleksów SO *kauš- wypada ująć stpr. *enkausint* ‘dotknąć, anrhueren’ jako formę zdyftongizowaną na gruncie pruskim z *an-kusint, co odpowiadało lit. *kūšinti*. Por. dyftongizację w stpr. *preipaus* ‘do, ku, hin’ < *prei-pus (dosł. ‘na stronę, zur Seite’) : lit. *pūsė* ‘strona’; stpr. *dauris* EV ‘drzwi’ < *duris : lit. *dūrys* (DLA 120n., LAV 112n.).

kūšys, -io 4 p.a. gw. 1. ‘owłosienie łonowe’, 2. ‘zewewnętrzne narządy płciowe, cunnus’ (war. *kūšis* 2 p.a., *kušis* 4 p.a.). Odpowiednik łot. *kūšis* ‘owłosienie łonowe’, *kūse* ‘srom’. Niejasne. LEW 321 zbliżał z *kaūras* ‘włos, kędzior’, co jednak jest mało prawdopodobne z uwagi na -š- w wygłosie pierwiastka. Drw. z osnową *kuš-* wymieniono s.v. *kūzas*.

kūšlas, -à 4 p.a. gw. 1. ‘niedowidzący, krótkowidz, ślepy’, 2. ‘lichy, marny (o roślinach, zbożu)’, 3. ‘mały’, war. *kušlūs*, -i (drw. *kušlā* c. ‘krótkowidz; niedorajda’). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *kusls* ‘wąty, słabowity, nieporadny (o dziecku), niezdarny’; stpr. *kusl- ‘słaby’, co zaświadczone tylko w formie superlatiwu: *kāigi stesmu ucka kuslaisin dijlapagaptin* ENCH dat.sg. ‘jako najszlubszemu naczyniu, als dem schwächsten werckzeug’. Prymarne adi. *kuš-la- (por. *āklas* ⇐ *akti*). Jest ono umotywowane zachowanym w jęz. łotewskim czas. *kust*, *kūstu* (pb. *kunš-stu), *kusu* ‘topnieć, topić się, tajać, rozpuszczać się; męczyć się, nużyć się’, *piekust* ‘zmęczyć się’ (*piekusis* ‘pijany’). Znacz. etym. ‘znużony, zmęczony’. — Z innym sufiksem: cs. *kūšnū* ‘ociągający się, powolny’, słń. *kāsen*, -sna (gw. *kesân*) ‘niedbały, opieszły’, sch. *kēsan* ‘późny’, ros. *kósnyj* ‘bierny, ociężały, opieszły’ (zob. REW I, 641). Dalsze objaśnienie niepewne. Por. LEW 321. Snoj 262 (s.v. *kāsen*) dopuszcza związek z rodziną prasłowiańskich czasowników *kvasiti ‘kwasić, powodować fermentację’ i *kysnōti ‘kisnąć’. Derksen 2008, 263 postuluje praformy bsł. *kuš-lo- i *kuš-no-. — WSZ *kūš-: łot. *kūsāt*, -*āju* ‘tajać’.

kušniērius, -iaus 2 p.a. gw. ‘kuśnierz, rzemieślnik zajmujący się szyciem i naprawą wyrobów futrzanych’ — zapoż. ze stbłr. *kušnerь*, błr. *kušnér*, -*njará* (⇐ stpol. *kusznierz*, *kušnirz*, to z dysymilacji *kuršnierz*, *kuršnirz* ⇐ śrwn. *kūrsenære*, por. nwn. *Kürschner* m.). Zob. Sławski III, 437n., ĘSBM 5, 179, POLŻ 405 (wprost z pol.). Brak w LEW. — War. z é zam. ie: *kušnērius* b.z.a. (por. *kūčērius* ob. *kūčierius*; *stalērius* ob. *staliērius*); war. z -čn-: *kučniērius*, *kūčnērius*.

kušnóti, *kušnóju*, *kušnójau* gw. ‘wołać, wzywać konia, kobyłę’, *pakušnóti* ‘zawołać’ — czasownik utworzony od zawołania (wykrzyknika) *kūš-kūš*, por. *Kūš-kūš*, *mano bērelis!*. Paralela: *kuzēnti* ⇐ *kuzi-kuzi*, *kuzj-kuzj*.

kuštēti, *kuštū*, *kuštējau* 1. ‘mówić cicho, szeptać na ucho’ (m.in. DP, SD «szepcę»), 2. ‘szeptać modlitwy’, 3. ‘o znachorze: wyszeptywać zaklęcia celem zażegnania choroby’, *pakuštu* SD¹ «poszeptawam» — czasownik na -ē- od wykrz. *kuš*, *kūšt*, por. *kušēti* ‘szeptać’. Od obocznego wykrz. *kūkšt* pochodzą *kukštēti* i *kugždēti* ‘szeptać’ (zob.).

Dźwiękonaśladowcze są też formy ‘szeptać’ w łot. *čukstēt*, scs. *špūtati* i nwn. *flüistern*, *wispern* (zob. LEW 305). — Drw. *kuštomis* a. *kuštōm* adv. ‘szepciem’, *pakuštomis* a. *pakuštōms* ts. (SD¹ *pakuštoms* «poszeptem»), *pakuštūnas* ‘ten, kto potrafi zamawiać choroby’ – pewnie kalka z błr. gw. *šaptún* ‘znachor’ ⇐ *pašaptác* ‘wypowiedzieć formułkę służącą zażegnaniu choroby’ (PzB 3, 473 i 5, 460). Wtórnymi wykrzyknikami są *kuštū-kuštū* i *kuždỹ-kuždỹ*.

kūtē 2 p.a. żm. 1. ‘obora dla krów, chlew dla świń’ (war. *kūtis* f., *kūtis* m.), 2. ‘stajnia dla koni’, 3. ‘stara, licha chałupka’ — zapoż. z łot. *kūte* a. *kūts* ‘obora, chlew’, por. Endzelīns, DI III, 1, 563n., Urbutis 2009, 320. Inaczej LEW 322: pożyczka ze śrdn. *kate* lub *kotte* ‘Hütte, Schuppen, Stall’. — Drw. *kūtālē* żm. ‘obórka, chlewik’, war. *kūtālis* KRŽ, *kūtininkas* b.z.a. ‘kto mieszka w «kūtē»’ (zob. też *kūtnykas*).

kutēnti, *kutēna*, *kutēno* 1. ‘łaskotać, dotykać w sposób lekko podrażniający (np. o kłosach muskających szyję), łechtać’, 2. ‘wiercić w nosie (o ostrym zapachu); wiercić nos przed kichnięciem’, 3. ‘dziobać, uderzać dziobem; dłubać, spulchniać ziemię’, *pakutēnti* ‘połaskotać; o ptaku: pióra dziobem poruszyć, rozchylić’, *užkutēnti* ‘załaskotać, zamęczyć łaskotaniem’³⁶⁶, refl. *kutēntis* ‘o ptakach: iskać w swoich piórach wybierając robactwo’; *kūtinti* ‘łaskotać; wiercić w nosie’, refl. ‘drapać się’, iter. *kutinēti* 1. ‘łaskotać’, 2. ‘otrząsać, oddzielać paździerz od pakuł’, 3. ‘grzebać, gmerać, przebierać, dłubać, majstrować przy czym; powoli wykonywać drobne prace, guzdrać się’, 4. ‘o ptaku: dziobem stroszyć pióra’, refl. *kutinētis* ‘o ptakach: otrząsać się z wody i stroszyć pióra’ — czasowniki na *-en-*, *-in-* od wykrz. *kūt-kūt* (por. syn. *kātulti* ⇐ *kāt-kāt*). Odpowiednik łot. *kutēt* ‘łaskotać; swędzić, świerzbić’, *kutināt* ‘łaskotać, łechtać’ (war. *kudēt*, *kudināt*). Zob. też LEW 322. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *kucinjác* ‘łaskotać’, *raskucinjác* ‘rozłaskotać’, refl. *kucinjacca* ‘łaskotać się wzajemnie’ (PzB 2, 592; 4, 278). — Drw. *kutulỹs* ‘łaskotki’, war. *katulỹs* s.v. *kātulti* (por. łot. *katulis* ‘wesz bydlęca’).

kutēti, *kutū*, *kutējau*: *atkutēti* gw. 1. ‘o ludziach: wracać do sił po chorobie, wzmacniać się’, 2. ‘o zwierzętach: przetrwać, przetrzymać zimę; odżywić się, nabrać ciała po zimie’, *iškutēti* ‘wykarmić zwierzę przez zimę; przetrwać, przeżyć zimę, wyżyć, nie zdechnąć’, refl. *atsikutēti* ‘zagrzać się, ożywić się’. Inchoat. *kuntū*, *kūsti* (zob.). Caus. *kutēnti* ‘karmić, żywić zwierzęta’, *prakutēnti* ‘wykarmić, wychować dzieci’, *kūtinti*: *atkūtinti* ‘odkarmić, odżywić (dziecko, chorego, zwierzę)’, *prakūtinti* *vaikūs* ‘wyksztalić dzieci’. Por. łot. *atkutināt* ‘wykarmić, spasać’. Brak wyraźnych nawiązań zewnętrznych. Formalnie *kut-* może być st. zanikowym 1° do pb. **(s)kīaut-* < pie. **(s)keut-* (SO **(s)kou-*), 2° do pie. **(s)kuet-*. Niepewne jest zestawienie *kūsti*, *kutēti* z łac. *quatiō*, *-ere* ‘potrząsać, wstrząsać; uderzać; dręczyć’ < pital. **kuat-i-* ⇐ pie. **(s)kuot-i-* u de Vaana 504n. (tam też o stwn. *scutten* ‘wstrząsać’, stisl. *hossa* ‘rzucać, ciskać’ < **kut-s-*). NB. Wymieniony w LIV² 563 pwk. pie. **(s)kūeh₁t-* ‘durchschütteln, aufrütteln’ nie znajduje potwierdzenia w materiale litewskim; nie ma tu długowokalicznego **(s)kūt-* < pie. **(s)kuh₁t-*. LEW 322 łączył *kutēti* z *kīaut-* jak w *apkiaūsti*, *-stū* m.in. ‘ustawać we wzroście, marnieć; zaniedbywać się, opuszczać się’.

kūtis, *-ies* 1 p.a. f., *kūtis*, *-čio* 1 p.a. m. gw. ‘gęste, zbite włosy; zmierzwiłone, rozczochrane włosy, kudły’ (syn. *kūdlōs*). Niejasne. Może z przekształcenia pożyczki *kutneris* ‘włoski na powierzchni tkaniny, kosmatość’ (zob.). LEW 322 nieprzekonująco zestawiał *kū-* z pwk. *kau-* w *kauraĩ* 4 p.a. ‘kudły; gęsta sierść’ (zob. *kāuras*). — Cps. *kūtkailis* ‘resztkę starego kozucha, z której robi się łąty; wyłysiała owcza skóra’ (por. *kāilis*),

³⁶⁶ W wierzeniach ludu *laumė* mogła człowieka na śmierć załaskotać. Por. *Mano senelis vienas bijojo vakaro metu eiti pro pirtį, kad laumė, pirtin įsivedusi, neužkutentų jo* ‘Mój dziadek bał się iść wieczorem sam koło łaźni, żeby *laumė*, zawiódłszy go sobie do łaźni, nie załaskotała go’.

kútvēla c. ‘człowiek rozczochrany, o zmierzwiionych włosach; niechluj, brudas’ (por. *vėlti* II), war. *kútvēla*, *kútvāla*. — Od neoosnowy *kutv-* (← *kútvēla*) utworzono ekspresywne derywaty na *-ail-* i *-eil-*: *kútvaila* c. ‘niechluj, brudas, rozczochranić’, *kútvēila* ts. Por. typy *pakarāila* i *mainēila* w GJL II, § 222. NB. LEW 323 suponował złożenie *kút-vaila*, z *°vail°* jako apofonicznym alternantem do *vil-* (por. *vilnīs* ‘wełna’). Wątpliwe.

kutniā 2 p.a., gen.sg. *kūtnios* gw. ‘ostre napomnienie, nagana, bura’ (*Ar negausi iš tėvo kūtnios?* ‘Czy nie dostaniesz bury od ojca?’) — niejasne; ewentualnie ze zmiany **kūtnia*, co zapożyczzone z pol. *klótnia* ‘rixa, contentio’.

kūtnykas 1 p.a. gw. ‘chłop bezrolny lub małorolny mieszkający kątem w cudzej chacie, na komornym, komornik’ (*Kai dalijo dvarą, tai kaimyniniai kūtnykai gavo žemės* ‘Jak parcelowali dwór, to komornicy dostali po kawałku ziemi’) — zapoż. ze stbłr. *kutniks*, błr. gw., ros. gw. *kútnik*, *-a* (HSBM, PzB 2, 590n., SRNG). War. *kūtninkas*, *kūtninkas*. Zob. też *kamárnykas* I i *trobėlnykas*. Por. *kalatōnė*.

kutōsas 2 p.a. gw. 1. ‘ozdoba w postaci pędzla, pęczka z nici lub sznureczków’ (*Atvežė iš Vilniaus kustą su kutōsais* ‘Przywiozła z Wilna chustę z frędzlami’), 2. ‘nici zwisające z wystrzępionego odzienia’ — zapoż. ze stbłr. *kutasъ*, por. błr. *kutás*, *-á*, ros. *kutás* (pol. *kutas*), wyraz pochodzenia tureckiego, por. osm.-tur. *kutās* m.in. ‘ozdoba zawieszona na szyi konia, na drzewcu sztandaru’ (REW I, 705, Stachowski 366). — Drw. *kutosiūkai* bot. ‘żeniszek meksykański, Ageratum mexicanum’. Vb. denom. *atkutosiūoti* ‘wystrzępić się (o rękawie)’. — Szerzej niż *kutōsas* jest rozpowszechniony drw. wsteczny *kūtas* 1. ‘frędzel’ (*Prie galo rankšluosčio, skoterties, drobulės deda kūtūs* ‘Na skraju ręcznika, serwety, narzuty dodają frędzle’), 2. ‘kłębek paczesi, która się splątała’ (ZS 28). SD: *kutai* «fręzla», *kutas* «kutas, kutasik» [‘ozdoba z nici, jedwabiu, sznurka w kształcie związanego z jednego końca pęczka’]. Inaczej SLA 116 i LEW 322, gdzie dla *kūtas* przyjęto niesłusznie pol. †*kut* jako formę źródłową. Zob. też *māknos* i *makraĩ*.

kutrà 2 p.a., gen.sg. *kūtros* gw. 1. ‘futrzanie podbicie cholewy’, 2. ‘kożuch futrzany’ — zapoż. z błr. *xútra*, *-y* (już stbłr.), to ze zmiany *fútra* ← pol. *futro*. Zob. *futrà*.

kuvėksėti, *kuvėksi*, *kuvėksėjo* 1. ‘o sowie, puszczyku: hukać’, 2. ‘o niemowlęciu: płakać, popłakiwać, kwilić’ (*Kūdikis kuvėksi*). SD¹ *kuvėksiu* «kwilę» (⇒ SD *kuvėksimas* «kwilenie się, płkanie dziecięce») obok SD *kuveksčiu* «kwilę się» (inf. **kuvėkšti*). Osnowa *kuvėk-* pochodzi od wykrzyknika, por. *kuvėkšt* o głosie sowy (war. *kuvýkšt*). Prócz tego są wykrz. *kuvė* i *kūviáu* o płaczu niemowlęcia, por. *Kuvė kuvė vaikas lopšin verkia* ‘K. k. płacze dziecko w kołysce’. *Kūviáu kūviáu – taip rėkia mažas vaikutis* ‘K. k. – tak kwili małe dzieciątko’. Drw. *kūvēklis* ‘ten, kto kwili; niemowlę’. — Z innymi sufiksami: *kuvėkčioti*: *Pelėdos ir apuokai kuvėkčiojo, vaitojo, dejavo* ‘Sowy i puchacze hukały’; *kuveklioti* ‘o sowie: hukać’, *kuvėkioti* ts.

kūvētis, *kūviuos* (3 os. *kūvisi*³⁶⁷), *kūvējaus* stlit. ‘wstydząć się, unikać ludzi’. SD¹ *kūviuosi* «sromam się, wstydzę się» (syn. *gėdžiūosi*), ⇒ *kūviūsis* SD «wstydlivy, sromieźliwy», *nusikūvēti* ‘ujść zguby’³⁶⁸, ‘wystrzegać się (grzechów)’, *prisikūvēti* DP ‘wstydząć się’, *susikūvēti* ‘zawstydząć się’. Neoosn. *kūvēj-*: *kūvējimas* SD «wstydz

³⁶⁷ Por. *Nes yra daug jų, kurie didžiojo savo nesutektėj kūvisi melst apė elmužnų* SP II, 103¹¹ ‘Gdyż jest wiele tych, którzy w wielkim swoim niedostatku wstydzą się prosić o jałmużnę’. — *Nes tie, kuriuos velinas, kūni jų gyvendamas, vargina, labai kūvisi ir gėdisi kitų žmonių, ir nedrįsa unt jų ir pavyzdėt dėl gėdos* SP II, 47³ ‘bo ci, których ciało czart opanowawszy, w nim mieszkając trapi, barzo się wstydzą i uchodzą innych ludzi i nie śmieją na ich i patrzeć, dla zawstyżenia’.

³⁶⁸ Por. *O mūsų krikščionys... nor Dievų už savo prastojimus numaldyti, ir amžinos prapulties nusikūvēti* SP II, 180³ ‘A nasi Chryścijanie... chcą Boga ubłagać za swe zbrodnie i zguby wiecznej ująć’.

wstydlivość». Bez dobrego objaśnienia, zob. LEW 323. Może vb. denominativum na -ē- od zanikłego sb. *kūvis ‘wstyd’? Paralele: *gédētis* ⇌ *gēda*; *gērētis* ⇌ *gēris*; *gobētis* ⇌ *gōbis*. — Sądzi się, że w apofonii do *kūv*-V stoi *kau*-C jak w łot. *kàuns* ‘wstyd, hańba’ (⇒ vb. denom. *kàunētiēs* ‘wstydzic się’) oraz *kaūtrs* ‘bojaźliwy, lękliwy’. Zob. ME II, 176, BSW 122, LEW 323 (tu uwaga, że lit. *kaunūs* ‘nieśmiały, skromny’, używane przez Vaižgantas, jest letonizmem; ALEW nie uwzględnia *kūvētis*). Jeśli tak, to *kūv*-C przedstawia st. wzdłużony do *kuṽ-V, podobnie jak np. *būvis* ‘byt, egzystencja’, *sāmbūvis* ‘współistnienie’ wobec *buvīmas* ‘istnienie’ (zob. s.v. *buv*-). To prowadzi do hipotezy pwk. sełowego w st. zanikowym *kuH-V od *kueH-. Co do struktury por. *kueH- ‘rzucać, werfen’ lub *kueh₁- ‘brzęknąć, puchnąć, anschwellen’ (zob. LIV² 339, HL 69n.). Warto ten trop w przeszłości zbadać.

kūzāvas 2 p.a., *kuzāvas* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘kosz’, *kūzavas melnyčios* SD «kosz młyński nad kamieniem» [‘pojemnik na ziarno, które przyniesiono do zmielenia’], 2. ‘skrzynia ładunkowa na wozie lub saniach’, 3. SD «barć» [‘umieszczana na drzewie kłoda z wydrążonym otworem dla roju’], 4. gw. ‘budka dla ptaków’ — zapoż. ze stbłr. *kuzovъ*, por. błr. *kūzaŭ*, -ava (stąd też łot. *kūzavs*², *kuozavs* ‘barć’, *kūzava* ts.). War. *kūzābas* a. *kuzābas* (*b* < *v*), też *kūzāpas* i *kūzubas* [‘łub, kora’]. Zob. SLA 117, LEW 324 (brak w ALEW). — Nazw. *Kuzāvas*, *Kuzāvinis*, ⇒ n.m. *Kuzavinēs*. Z metanalizy *Kuz-āvas* pochodzi forma nazwiska *Kūzas* (inaczej LPŽ: od imienia *Kuzmā* ⇌ błr. *Kuźmā*).

kūzē, *kuziā* 2 p.a. ‘w mowie dzieci: koń, źrebie’, war. *kūzis*, *kūzius* — wyrazy urobione od zawołania na to zwierzę, np. *Kuz’ kuz’ kuz’*, *mano kūzia!* *Kuziā kuziā kuziā kumeliukā šauk!* Podobne derywacje to *būbē*, *mūzē* ob. *mūžē* i *pūlē*. — Inne zawołania: *kūzi-kūzi*, *kuzy-kuzy*, *kuziā-kuziā*, *kuziū-kuziū*; *kūž-kūž*, *kužē-kužē*, *kužiū-kužiū* (⇒ *kūžē*, *kūžis*, *kūžius*). Vb. denom. *kuzēnti* ‘wzywać konia’, *kuziukūoti* ts.; *kužēnti* ‘z cicha rzeć’.

kuzniā 2 p.a., gen.sg. *kūznios* gw. ‘kuźnia’ — zapoż. ze stbłr. *kuznja*, błr. *kūznja*, -i. — War. *kūznē* ob. *kūznē* i *kūzniā*; z zastępstwem *z* ⇒ *ž*: *kužniā*, *kūžnē*.

kūžas 4 p.a. gw. 1. ‘sноп związany z resztek łodyg i kłosów pozostałych na polu’, 2. ‘niezgrabnie, zbyt luźno związany sноп zboża’, 3. ‘kępka (trawy, zboża, włosów), kłak’ (*kužaīs* ‘kępkami’, scil. ‘rosnąć’), 4. *kūžas* jako obelga. Możliwe jest powiązanie z vb. *kužēti* ‘snuć się, ruszać się, roić się, mrowić się’ (zob.), mianowicie przy założeniu pośredniego ogniwa semantycznego ‘poruszać się w różnych kierunkach, rozchodzić się, rozpraszać się’ (por. *iškužēti* ‘rozejść się’). Znacz. etym. ‘to, co się rozproszyło’ ⇒ ‘pojedyncze łodygi zboża’. — Drw. *kūžulas* 1. ‘sноп zrobiony z resztek łodyg i kłosów’, 2. ‘zatyczka do butelki’, war. *gūžulas* ‘garść słomy a. siana’. — W związku z obocznością *kuž-/kuš-* (zob. *kušēti*, *kužēti*) wolno tu dołączyć następujące nomina o osnowie *kuš-*: *kūšenos* f.pl. ‘rozrzucone resztki słomy, siana’, *kūškis* ‘kłak (włosów, sierści, wełny), kosmyk (włosów), garstka’ : łot. *kušķis* ‘kłaczek, kosmyk’ (suf. -*k-* jak w *snāpkis*, *srūtkis*); *kūšlas* ‘zarośnięty, kędzierzawy’. Cps. *kušažolē* b.z.a. ‘rosnąca nad bagnem szorstka trawa, która nie nadaje się ani do spasanania ani do koszenia’ (por. *žolē*); WSZ *kūš-*: *kūšgauriai* ‘szorstka trawa, która nie nadaje się do spasanania’ (por. *gaurai*), *kūšpjaunis* ‘licha łąka, sianożęć’ (por. *pjaunys*). Osobno zob. *kūšys*.

kužēti, *kūža*, *kužējo* gw. 1. ‘snuć się, ruszać się bez celu’, 2. ‘kłębić się, roić się (o robactwie, mrówkach, węzłach)’, 3. ‘trząść się, drzeć’. Pwk. *kuž-* jest alternantem *kuš-* jak w *kušēti* ‘być w ruchu, ruszać się’ (zob.). War. z -*z-*: *kuzēti*, *kūza*, -*ējo* ‘trząść się z zimna’. Z innymi sufiksami: *kuždēti*, *kūžda*, -*ējo* ‘trząść się z zimna; kłębić się, roić się (o robactwie)’. — Caus. *kūžinti* ‘przynaglać, zmuszać do ruchu, popędzać (konie); dotykać czego, ruszać co’ (syn. *kūšinti*), *prikūžinti* ‘obudzić ze snu, zmusić do powstania’, *užkūžinti* ‘rozdrażnić (psa); wyrzucić nacisk, przycisnąć kogo’. — Drw. *kužesys* a. *kūžesis* ‘masa kłębiąca się, rojąca się (o owadach, robactwie)’.

kvāckas, -à 4 p.a. gw. 'bystry, zręczny, dzielny, zuchowaty', 2. 'łatwy w obejściu, niewyniosły' (*O, jis kvackas: kas suveini su juo, jis nesdidžiuoja*) — zapoż. z pol. przest. *chwacki* (od *chwat* 'zuch, śmiałek' ⇐ *chwatać* 'chwycić', zob. Sławski I, 91n.). War. *kvackùs*, -i.

kvaik̃ti, *kvaik̃sta*, *apkvaik̃o* gw. 'doznawać zawrotu głowy', *galvā kvaik̃sta* 'kręci się w głowie' — paradygmat zbudowany wokół neopwk. *kvaik-*, który wyabstrahowano z formy prs. *kvaik̃sta*. To praesens pojawiło się początkowo jako wariant do *kvaĩsta* < **kvais.sta* < **kvait-sta*, nacechowany epentetycznym *k*. Por. czas. *kvaĩsti*, którego znaczenie nie różni się od *kvaik̃ti*. Inne neopierwiastki z insercją *k* przed grupą *st/št* to *balk-* (*baĩ-k-sta*), *tilk-* (*til-k-sta*) i *nerk-* (*niĩ-k-šta*). Całkiem inaczej LEW 324: pwk. *kvaik-* ma się łączyć z synonimami *kvail-* (*kvaĩlti*), *kvait-* (*kvaĩsti*), *kvaiš-* (*kvaĩšti*) przy założeniu zmiennych determinatywów w wygłosie pierwiastka. Z kolei Būga, RR I, 297 zestawiał *kvait-* 'głupiec' z *kuit-* w *kuitėti* 'zdychać' na podstawie rzekomo apofonicznej. — Drw. *kváika* c. 'ktoś niespełna rozumu, głupkowaty, gapiowaty, zapominalski', *kváikla* 'głupiec, dureń', *kvaik̃šas* ts.

kvaĩlas, -à 4 p.a. 'głupi'. Bez pewnej etymologii, zob. LEW 324 (s.v. *kvaik̃ti*). Być może powstało z **kvaiklas* przez dysymilatywny zanik wewnętrznego *-k-*, por. *kváikla* s.v. *kvaik̃ti*. — Drw. *kvailātvė* 'głupota' (por. *senātvė*), *kvailỹs* 'głupiec, dureń', cps. *pūskvailis* 'przygłupi, głupkowaty' (por. *pūšė*). Vb. denom. *kvailiōti* 'głupiec; wygłupiać się', *kvaĩlti*, -*stū*, -*aũ* 'stawać się głupim, głupiec'.

kvaĩsti, *kvaĩsta* (**kvait-sta*), *apkvaĩto* 1. 'doznawać zawrotu głowy' (*galvā kvaĩsta* 'kręci się w głowie'), 2. 'doznawać zamroczenia, mdleć' (*apkvaĩsti* 'zemdleć'), caus. *kvaĩtinti* 'odurzać, oszalać'. Pochodzenie pwk. *kvait-* nie zostało jeszcze rozpoznane. LEW 324 zestawiał *kvai-t-* z *kvai-k-* (*kvaik̃ti*), *kvai-l-* (*kvaĩlas*), a nawet z *kai-p-* (*kaĩpti*), odwołując się do hipotezy zróżnicowanych «determinatywów spółgłoskowych» pierwiastka. Mało to przekonujące. Zob. objaśnienia odpowiednich wyrazów. — Nomina: *apkvaĩtėlis* 'ktoś przygłupi', *kvaitulỹs* 'zamęt w głowie, zawroty głowy, kręciek, szal, obłąkanie, kołowaczyna u owiec'.

kváiša 1 p.a., *kvaišà* 4 p.a. c. 'głupiec, gapa'. Analiza: **kvaiš-ša* < **kvais-ša*, drw. od neopwk. *kvais-* ⇐ *kvaĩsti* 'doznawać zawrotu głowy' (zob.). Paralele fonetyczne: *trišuoilis* < **tris-šuoilis*, n.m. *Saišilis* < **Saus-šilis*. Inaczej LEW 324 (s.v. *kvaik̃ti*). — Z obocznym tematem: *kvaĩšas* 'głupi, gapiowaty'. — Neopwk. *kvaiš-*: *kvaišena* c. 'półgłówek', vb. denom. *kvaĩšti*, *kvaištū*, *kvaišau* 'doznawać zamroczenia, głupiec, bzikować', *pakvaĩšti* 'zgłupiec' (⇒ *pakvaĩšėlis* 'ktoś pomyłony, postrzelony, wariat').

kvajā 4 p.a. wsch.-lit. bot. 'sosna, Pinus' (*Nuleidau storą kvāją* 'Ściąłem grubą sosnę') — ze stblr. *xvoja*, por. błr. *xvója*, -i ts. Z obocznym tematem: *kvajė*. War. *chvajà* ob. *chvajė* ZTŽ. — Zmiana *kvajā* > **kūaja* > *kuojà*, też *kúoja* (LD § 224). Zmiana *kū-* > *kl-*: *klajā* DVŽ (por. *atlašà* ob. *atvašà*). — Drw. *kvajýnas*, *kuojýnas* 'zagajnik sosnowy, sośniak' (por. błr. *xvójnik*). — Neoapofonia *ā* ⇒ *ā̃*: *kvojà* DVŽ (por. *kapkà* ⇒ *kopkà*; *karūnà* ⇒ *korūnà*). Zob. też *kuojà* II.

kvakėti, *kvakū* (war. *kvakiū*), *kvakėjo* gw. 1. 'o kwoce: gdakać, kwokać' (*Perėti norėdama, višta kvāk*), też 'o żabach: kumkać', 2. 'śmiać się głośno', 3. 'mówić głupstwa, paplać' — od *kva-k-*, co z powtórnego wykrz. *kvā-kvā* o głosie kwoki, żaby lub wrony (zob. *kvaksėti*). — Na skutek dysymilacji *k-k* > *k-t* pojawiło się oboczne *kvat-*: *kvatėti* 'gdakać; gderać', *kvatėti* 'ryczeć ze śmiechu, rechotać', *kvatėnti*: *kvatenu* SD «parskam śmiechem» (⇒ *kvatenimas* SD «parsk, parskanie śmiechem»).

kvaksėti, *kvaksi* (war. *kvaksia*), *kvaksėjo* 1. 'gdakać, kwokać – o głosie kury, kwoki chcącej znieść jajko lub wodzącej kurczęta', SD *kvaksi višta* «koka kokosz; kwoka kokosz»,

2. ‘kwakać – o kacze; skrzeczeć, rechotać – o żabie’, 3. ‘kwękać, stękać, utyskiwać – o chorym’ — czasownik na *-sè-* od osnowy *kva-k-* z powtórnego wykrz. *kvà-kvà* (o głosie kwoki, żaby, wrony). Podobnie zbudowane są czasowniki pol. *kwakać* $\Leftarrow$ *kwa-kwa* (o głosie kaczki, wrony, kawki) i *kwokać* $\Leftarrow$ *kwo-kwo*, wtórnie *kwok-kwok* (o głosie kwoki). Zob. też *kvakšėti*. — Neoosn. *kvaks-*: *kvaksà* c. ‘kto stale kwęka, cherla, choruje’ (por. *kvėpsa* $\Leftarrow$ *kvėpsėti*), *kvàksė* ‘kwoka, kokosz na jajach’. Vb. denom. *kvaksóti*, *-o*, *-ójo* ‘siedzieć lub leżeć beczynn timer, próżnować’, znac. etym. ‘siedzieć na jajach’ (por. *Ko kvaksai kaip višta pereklė ant kiaušiais, ar nė darbo neturi?!* ‘Co tak siedzisz jak kwoka na jajach, czyż nie masz nic do roboty?’). — Z innymi sufiksami: *kvakčióti* ‘gdakać, kwokać; o żabie: kumkać, skrzeczeć’, *kvakėnti* ‘kwokać; śmiać się’, *kvakėti* (zob.), *kvaknóti* ‘gdakać, gęgać; śmiać się głośno’ (war. v-mobile: *kaknóti* ‘parskać śmiechem’). — Prymarną postać mają czas. *kvakti*, *-iù*, *-iaũ* ‘kwakać’ i ‘naśmiewać się z kogo’ oraz *kvakti*, *kvankù*, *kvakaũ*, zwykle z prvb. *iš-*, *nu-* ‘głupieć, tracić rozum’ (por. *kvàkšt*: *Matyt, kad jam kvàkšt*).

kvalbõnai, *-u* 2 p.a. m.pl. gw. ‘falbany, pasy marszczonej tkaniny, przyszywane do sukien, firanek itp.’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone z błr. gw. *xvalbõny* f.pl. ($\Leftarrow$ pol. *falbany*, od *falbana* $\Leftarrow$ włos. *falbalà*, z dysymilacją *l-l > l-n*, por. Sławski I, 218). War. *palbõnai* $\Leftarrow$ pol. *falbany*. — Drw. *kvalbonuõtis*, *-čio* ‘suknia z falbanami’.

kvaldà, *-õs* 4 p.a. przest., gw. ‘fałda w spódnicy, zakładka, zmarszczka’ (war. *kvoldà*, gen.sg. *kvõldos* 2 p.a.) — zapoż. z błr. gw. *xvãlda*, *-y* ($\Leftarrow$ pol. *fałda* $\Leftarrow$ śrwn. *valde*, por. nwn. *Falte* f.). War. m. *kval̃das*, *kvõldas*, SD¹ <chwołdas> «fałd». Por. LEW 326, ALEW 155n. — Drw. *chvoldingas* SD¹ «fałdowny». Vb. denom. *kvaldúoti* ‘fałdować, układać w fałdy, marszczyć’, przen. ‘bić kogo; szybko iść, spieszyć się’, *chvoldavoti*: SD¹ <chwołdawoiu> «fałduię».

kvališius, *-iaus* 2 p.a. gw. ‘folusz, urządzenie do folowania tkanin’ — ze zmiany *kvaliūšius, co zapożyczone z błr. gw. *xvoljuš ($\Leftarrow$ pol. *folusz*). Por. *paliūšis*, *veliūšis*. Rzeczownik *xvoljuš wprowadzić nie został poświadczony, ale jest prawdopodobny z uwagi na vb. denom. *xvaljavac̃* ‘folować’ (H. Cyxun, p.l.). Lit. zmiana *l̃u > l̃i* też w *pãslikas*, dalej por. *žiponas* i *žipsnis*. Lit. *kv-* jest substytucją za błr. *xv-* również w *kvaldà*, *kvalbõnai* i *kvarmà*. NB. W SD¹ 31 s.v. *folusz* «fullonia» brak jest lit. odpowiednika.

kvãpas 4 p.a. 1. ‘zapach, woń, wonność’, pl. *kvapaĩ* DP ‘wonności’ (dziś ‘wonne przyprawy do potraw’), 2. ‘oddech, tchnienie’ (*Net kvapas jam nutrũko, kai pamatė mešką* ‘Aż mu dech zaparło, jak zobaczył niedźwiedzia’), *be kvãpo* ‘bez tchu’, *ĩkvapas* SD «natchnienie» — dwuznaczne: 1° sb. postverbale na *-a-* od zanikłego intens. *kvapyti $\Leftarrow$ *kvepiũ* (por. *mãzgas* $\Leftarrow$ *mazgýti*; *razgaĩ* $\Leftarrow$ *razgýti*), 2° tradycyjne objaśnienie: apofoniczne nomen actionis z suf. *-a-* od *kvep-* jak w *kvepiũ*, *kvepėti* ‘pachnąć, wydawać woń’ (por. *dvãsas* $\Leftarrow$ *dvesiũ*; *dãgas* $\Leftarrow$ *degũ*). Por. SO w *kvapstýti* m.in. ‘odetchnąć, przyjść do iebie’. Zob. LEW 325, ALEW 544n. Związki zewnętrzne wątpliwe. Przy założeniu nagłosowej zbitki *kũ- zestawiano *kvãpas* z ie. nominami: łac. *vapor*, *-oris* m. ‘para, opar, kopeć’ (de Vaan 654: *ũap- < *k^uũap- < pie. *k^(u)uh₂ep-) oraz z gr. *καπνός* ‘dym; piana, pył wodny’. Tymczasem Beekes 2010, 639 uważa *kvãpas*, *vapor* i *καπνός* za wyrazy pochodzące z substratu praeuropejskiego. Z kolei Kroonen 263 jest zdania, że *kvãpas* to zapożyczenie germańskie; zestawia je ze szw. *kvav* n. ‘smokiness’ < *kwaba-. — Drw. *bekvãpis* 1. ‘bez zapachu, bezwonny (o gazie)’, 2. ‘martwy, grobowy’ (*Viešpatavo bekvapė tyła* ‘Panowała grobowa cisza’), SD *bekvapis* «bez duszy» (syn. *bedūšis*, *bedvasis*), *kvapũs* ‘pachnący, wonny, o przyjemnej woni’, war. *kvapnũs* (por. *platnũs* $\Leftarrow$ *platũs*). Vb. denom. *kvapúoti* ‘oddychać’, SD¹ *kvapuoju* «tchnę» [‘oddycham’].

kvapstýti, *kvapstaũ*, *kvapsčiaũ* ‘ciężko dyszeć, tracić dech; rozdmuchiwać żar dla

wzniesienia ognia', *pakvapstyti* 'przez jakiś czas ciężko pooddychać (podczas mielenia na żarnach)', tr. 'powąchać'. Refl. *atsikvapstyti* 'odetchnąć (na świeżym powietrzu), przyjść do siebie (po przyjęciu ciosu), odpocząć po wysiłku' ⇐ *atsikvėpti* 'zaczerpnąć powietrza', *išsikvapstyti* 'odetchnąć, odpocząć', *prisikvapstyti*: *Prisikvapsčiaũ aš prie girnų maldamas* JU 'Zdyszałem się, mieląc na żarnach' — frequentativum z suf. -sty- i SO *kvap-* od *kvep-*, por. *kvepiũ*, *įkvėpti* 'wdychać powietrze'. Paralele: *slapstyti* ⇐ *slepiũ*; *žlagstyti* ⇐ *žlegiũ*. Inaczej ALEW 545, który umieszcza *kvapstyti* jako vb. denominativum s.v. *kvāpas* (jakkolwiek wiadomo, że formacje na -sty- są wyłącznie dewerbalne). — Do *atsikvapstyti* jest wariant apofoniczny na SW *-kvāp-: *atsikvopstyti* b.z.a. 'odetchnąć, odpocząć po wysiłku' (por. *atsikvopėti* s.v. *kvėpti*). — Neoosn. *kvapst-*: *prasikvāpstiju*, -ijau, -yti CGL 'spauzować, zrobić przerwę' (⇒ *prasikvāpstijimas* CGL 'przerwa, pauza'). Nomina: *kvāpstas* 'oddychanie, oddech' (⇒ *kvapstūoti* 'ciężko oddychać, sapać'), *kvapstis* f. 'zapach, woń' (wtórny war. *kvaptis*), *kvapštūs* 'pilny, pracowity' (*pš* z *ps*). Nie ma tych derywatów w ŽD, ani w Ambrazas 1993, §§ 146, 305. — Neoosn. *kvaps-* (**kvaps-sty-*): *kvapsnīs* f. 'zapach, aromat', *kvāpsnis* 'zapach' (inna możliwość: wymiana neosuf. -stis na -snīs, zob. paralelę s.v. *sleñkstis*).

kvarabà 2 p.a., gen.sg. *kvarābos* gw. 1. 'choroba', 2. 'nieszczęście, bieda, zmartwienie', 3. przekleństwo, złorzeczenie (*Kvaraba čia žino, koks bus rytoj oras* 'Diabli wiedzą, jaka jutro będzie pogoda'. *Tegu ji kvarabà!* 'Niech go diabli!' *Kad tave kvarābos!* 'Niech cię diabli!') — zapoż. ze stblr. *xvoroba*, por. błr. *xvaróba*, -y 'choroba; nieszczęście' (por. Zs 28, PzB 5, 295). War. *karabà* 'bieda, zmartwienie, kłopot' (*Visa karabà krito ant jo* 'Całe zmartwienie na niego spadło') — należy do grupy v-mobile i porównywalny np. z *k(v)aitulỹs*, *k(v)ortà* i *s(v)očia*. LEW 218 i POLŽ 89 utrzymują, że *karabà* to polonizm. Zob. też *kvāras*.

kvāras, -à 4 p.a. gw. 1. 'niedomagający, niezdrowy; słaby', 2. 'chory' (*Jis amžinai kvāras* 'On jest wiecznie chory'. *Manip yra širdis kvarà* 'Mam chore serce') — zapoż. ze stblr. *xvoryj*, błr. *xvóry* (por. Zs 28, ZTŽ). — Drw. *kvaravótas* 'chorowity, skłonny do chorób' ⇐ błr. *xvaraváty*. Vb. denom. *kvaróti* 'chorować', refl. *išsikvaróti* 'rozchorować się', inchoat. *sukvarti*, -*kvāra* (**kva-n-ra*), -*kvāro* 'zachorować', war. *kvōrti*, -*stū*, -*aũ*, z prvb. *nu-*, *su-*. — War. *kvarėti* ZTŽ 'chorować' oddaje błr. gw. *xvarécь*, -éju (por. PzB 5, 296). Zob. też *kvarabà*.

kvárba 1 p.a. stlit., gw. 1. 'farba do farbowania', 2. 'maść końska' — zapoż. z błr. *xvárba*, -y (⇐ pol. *farba* ⇐ nwn. *Farbe* f.). War. *kvorbà* 2, 4 p.a., m.in. SD *kvorba* «maść, color» (syn. *krosa*, *forba*). Por. SLA 117, Zs 29, ALEW 273 (s.v. *farba*). — Cps. *mainakvorbis* SD «mieniający farbę, versicolor» ['zmieniający swą barwę, różnobarwny'] (por. *mainyti*). Vb. denom. *kvarbavóti*. Zob. też *barvà* i *farba*.

kvařkšti, *kvarkščiũ*, *kvarkščiaũ* 'o kurach, kaczkach: gdakać, kwokać', przen. 'o chorym: kwękać' — czasownik od wykrz. *kvařkš*, *kvàrkšt*, *kvařkšt*. Paralela: *kvařkti*. Drw. *kvárkšė* 'gdakająca kura' (*Kvárkšės nori lesti, našk avižų*), *kvarkšlė* stlit., gw. 'kwoka', SD «kwoczka, co kurczęta wodzi, kokosz». Paralela: *švařkšti*. — War. z samogłoską e: *kveřkšti* 1. 'o kwoce: sadowić się na jajach', 2. o krzyku ptaków, 3. 'dostawać chryпки', 4. 'niedomagać, chorować', 4. 'chlipać, popłakiwać' — od wykrz. **kverkš(t)*. Por. łot. *kveřkstēt* 'kwiczeć, piszcząć, szczebrać, beczeć'.

kvařkti, *kvarkiiũ*, *kvarkiaũ* 1. 'kumkać, rechotać – o żabie' (syn. *knařkti*, *kvaksėti*), 2. 'kwakać – o kacze' (syn. *kvaksėti*, *kvarksėti*), 3. 'krakać – o wronie' (syn. *krañkti*) — czasownik utworzony od osnowy *kvar-k-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *kvar-kvar* o głosie wrony, kaczki, żaby (wtórnie *kvárk-t*, *kvařk-t*). — Drw. *kvárkė* 'kwoka, kokosz',

kvarklẽ ‘żaba’ (por. sufiks w *varlẽ*).

kvarmà 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘forma do ciasta, do cegły; krój, szablon krawiecki’ (SD¹ «forma», SD «model budowania»), 2. ‘komórka matki w ulu’, 3. ‘na łodzi: zagrodzone listwami miejsce na złowioną rybę’ — zapoż. z błr. *xvórma*, -y (≡ pol. *forma*). War. m. *kvařmas* (por. *kvaldas*, *kvartūnas*). War. s-mobile: *skvárma*, *skvarmà*, też m. *skvařmas* (przest. ‘forma odlewnicza’). Osobno zob. *farma*. — Vb. denom. *kvarmavóti* przest. ‘formować, kształtować’ ≡ błr. *farmavácь*, -úju (≡ pol. *formować*, -uję). Por. SLA 117, Zs 28, LEW 325, ALEW 275.

kvařšti, *kvařštù* (*kvařš-stu), *kvařšaũ*, zwykle z prvb. *iš-*, *su-* ‘troskać się, martwić się, trapić się czym’, *apkvařšti* ‘znużyć się czym, wpaść w przygnębienie’, *sukvařšti* ‘zostać przybitym zmartwieniami; doznać otępienia umysłu’. War. *kváršti*. Według LEW 325 jest to czasownik pochodzenia onomatopeicznego, podobnie jak wyrazy należące do gniazd *kvařksti* i *kvařkti* (zob.). — Drw. *kváršinti* a. *kváršyti* ‘niepokoić kogo, naprzykrzać się, zawracać komu głowę’ (m.in. CHB), ‘suszyć komu głowę, tj. ustawicznie przypominać komu o tym samym’ (*Kelinta jau diena tu mane kvařšini ir kvařšini su tuo pačiu reikalu* ‘Który to już dzień suszysz mi głowę o to samo’). War. ze zmianą *rš* > *rʃ* (insercja zwartej): *kvárčinti*, *kvařčinti*.

kvartkà 2 p.a., gen.sg. *kvařtkos* gw. 1. ‘jedna szybka w oddzielnej ramce w podzielonej na cztery części ramie okna’ (*Vėjas taip švilpia, kad net kvartkos barška* ‘Wiatr tak [mocno] dmucha, że nawet k. brzęczą’), 2. ‘jedno skrzydło okna, tzw. kwatera’ (*Uždaryk abidi kvartkas* ‘Zamknij obie połowy okna!’), ZTŽ *chvortkà* — zapoż. z błr. gw. *xvórtka*, -i m.in. ‘lufcik w oknie, okienko’ (< *fórtka* ≡ pol. *furtka*). Ze zmianą *tk* > *pk*: *kvarpkà*. Zob. też *fúrtka*.

kvartūkas 2 p.a. gw. ‘fartuch’, ZTŽ *chvartūkas* — zapoż. ze stbłr. *xvartuxь*, błr. *xvartúx*, -á ≡ pol. *fartuch* (≡ śrwn. *vortuoch*, por. nwn. *Vortuch*, *Fürtuch* n., Brückner 1877, 101, LEW 325). War. *kvartūkas* (Zs 29), *chvartūkas* (ZTŽ), z udźwięcznieniem: *kvartūgas* (por. *lapūgas*, *valiūgas*, Urbutis 1981, 195). — Stlit. *fartūchas* MOP ≡ stbłr. *fartuxь* ≡ pol. *fartuch* (SLA 71, ALEW 274, Sławski I, 220n., POLŽ 406n.). — War. f. *kvartūkẽ* ‘fartuch siewcy’ (*Pilnos kvartūkẽs nesemk, matai, kad per kraštus byra!* ‘Nie nabieraj pełnego fartucha, widzisz że bokami się sypie!’).

kvasnóti, *kvasnóju*, *kvasnójau* gw. 1. ‘biec, wieźć się, jechać lekkim kłusem’ (syn. *kiusnóti*), 2. ‘głośno wydychać powietrze (o kującym kowalu)’ — formacja na -no- od wykrz. *kvàs*, *kvàs-kvàs* m.in. o lekkim biegu; o oddychaniu (syn. *kiusnóti* ≡ *kiùs-kiùs*). Zob. też *gvazdėti* < *kvas-dẽ-.

kvàstas, -ẽ 2 p.a. gw. ‘człowiek próżny, chełpliwy, pyszałkowaty’ (*Kvàstas yra niekai žmogus* JU. *Merga kvàstẽ (pliuškẽ)* JU) — drw. wsteczny od *kvastūnas, co zapożyczone z ros. *xvastún* (war. *xvastúnja*, *xvastejá*). Por. traktowanie *balvas* ≡ *balvõnas* (zapoż. z błr. *balván*).

kvàšti, *kvaštù* (*kvaš-stu), *kvašaũ*, zwykle z prvb.: gw. *prakvàšti* ‘wrócić do zdrowia, poprawić się, wzmocnić się’, przen. ‘wzbogacić się’, *sukvàšti* ‘zachorować’ — prawdopodobnie od wykrz. *kvàš*, *kvàšt*, por. *Jonas atrodo biskį kvàš* ‘Jan wydaje się trochę «kvaš» [stuknięty]’ (*Tu biskį kvàšt*). *Višta kvàš ir nùdves* ‘Kura «kvaš» i zdycha’. Por. *kvèšti* ≡ *kvèš*. — Durativum na -ẽ-: *kvašėti*, -iũ, -ėjau 1. ‘chorować, niedomagać, słabnąć’ (*Mano senelis jau nuo rudens kvàši* ‘Mój dziadek już od jesieni choruje’), 2. ‘starzeć się’, *iškvašėti* ‘słabnąć na umyśle, tracić pamięć’, refl. *išsikvašėti* ‘zwietrzeć – o kamforze’. Por. *kvešėti* s.v. *kvèšti*. — Sb. *kvàšas* c. ‘człowiek niespełna rozumu, półgłówek’, ⇒ *kvàšelis*, *kvàšena*, *kvašinỹs* ts.; vb. denom. *apkvašti* ‘zglupieć’.

kvatiera 1 p.a., *kvatiera* 2 p.a. przest., gw. ‘wynajmowane mieszkanie albo pokój’ — zapoż. z błr. *kvatéra*, -y (⇐ pol. *kwatera* ⇐ śrwn. *qua(r)tier* ‘czwarta część czego’ ⇐ śrlac. *quarterium*, zob. Sławski III, 472). War. *kvetiera* KRŽ. Lit. *ie* za słow. *e* też w *kižlikas*, *paviētrė*, *ziēgorius*. Akut w części sufiksальной jak w *cukierka*, *maniežas*.

kvatierka 1 p.a., *kvatierka* 2 p.a. gw. 1. ‘miara objętości miar płynnych lub sypkich, równa jednej czwartej litra; naczynie o takiej pojemności, kwaterka’, 2. ‘ćwiartka wódki’ (war. *kvatírka*) — zapoż. ze stbłr. *kvaterka*, por. błr. *kvatérka*, -i (⇐ pol. *kwaterka*). War. *kvačerka* ‘kwaterka wódki, pół butelki wódki’ (ZS 28; pominięte w LKŽ). W kwestii lit. *ie* za słow. *e* zob. *kvatiera*.

kvatoti, *kvatóju*, *kvatójau* LzŽ ‘starczać, wystarczać’ (*Visiem darbo kvatója* ‘Pracy jest dość dla wszystkich’) — zapoż. z błr. *xvatácь*, -áju (por. ros. *xvatátь*).

kváukė 1 p.a. gw. 1. ‘rybka podobna do kijanki’, 2. ‘żaba jadalna’ (*Mesingos varlės*, *valgomos*, *kváukės vadinās*). War. v-mobile: *skváukė*, *skvaũkė* 1. ‘rybka podobna do kijanki’ (*Kvaukė*, *skváukė* – *it vėgėlės galva*, *be kūno*, *tik uodega*), 2. ‘skójka, rodzaj słodkowodnego małża, Anodonta’, 3. ‘małż morski, Meleagrina’. Brak etymologii, zob. LEW 825.

kvėkčioti, *kvėkčioju*, *kvėkčiojau* gw. ‘o niemowlęciu: kwilić, pochlipywać’: *Maži vaikai (kūdikiai iki pusės metų) tik kvėkčioja, o ne rėkia* ‘Małe dzieci (niemowlęta do pół roku) kwilą tylko, a nie płaczą’ — czasownik na -čio- od wykrz. *kvėk, por. *pakvēkti*, -*kvėksta*, -*kvėko* ‘stracić zdrowie, siły żywotne’, *kvėkuoti* ‘ciężko oddychać, rżęzić’. War. z krótką samogłoską: *nukvēkti*, -*kveňka*, -*kvėko* ‘o starcu: zniedołężnieć, skapcanieć; stracić zdolność rozumienia, zgłupieć; mówić od rzeczy’. — Od pokrewnego wykrz. *kvėkš(t)*, *kvėkš(t)*: *kvėkšti*, *kvėkščia*, *kvėkštė* ‘o niemowlęciu: kwilić; o dziecku: płakać, beczeć; o ptaku: krzyczeć; o sowie: hukać’, *kvėkščioti* ts. — Tu też neosn. *kvegžd-* w *kvegždėti*, *kvėgžda*, -*ėjo* ‘o starcu: ledwo zipać, gonić resztkami sił’, która wywodzi się z udźwięcznienia w derywacie na -dė-, *krekš-dė-ti, i resegmentacji. Paralele s.v. *kregždėti*.

kveĩptis, *kvempiũos*, *kvempiaũs* ‘pochylić się do przodu (jak przy żęciu sierpem), pochylić się nad czym (nad balią, beczką, studnią, nad książką)’, NDŽ ‘sich vornüberbeugen’, cps. *pėrsikvempti* ‘przewiesić się (przez okno, przez brzeg łóżka)’, *užsikvempti* ‘wesprzeć się na łokciach, podeprzeć rękami głowę’ (syn. *užsikniubti*). Drw. *kvėmpėti*: *Visas dienas iškvėmpėjo, ant knygos antsikvempęs* ‘Całymi dniami siedział pochylony nad książkami’ (dosł. ‘trwał w pochyleniu’). Na pierwszy rzut oka przypomina czasowniki tworzone od prs. infigowanego, jak np. *keĩpti* ⇐ *kempù*, *kėpti*; *skleĩbti* ⇐ *klembù*, *klėbti*. To prowadzi do pwk. *kvėp-, ale taki nie jest zaświadczony w pożądanym tu znaczeniu (por. gw. *kvempù* do *kvėpti* ‘wciągać w siebie powietrze, brać oddech’). Może więc założyć derywację od wykrz. *kvėmp? — SO *kvamp-*: *kvampsóti* ‘stać z opuszczonym łbem (o chorym zwierzęciu)’, *kvampstýtis* ‘przechylać się przez co’: *Arklys kvaĩpstos (sáikio) par tvorą, norėdamas dagauti žolę* ‘Koń przechyla się przez płot chcąc dosięgnąć trawy’.

kveĩkšti, *kvenkščiu* (war. *kvenkštù*), *kvenkščiaũ* 1. ‘kaszleć, silnie, ustawicznie kaszleć’ (syn. *kveĩkti*), 2. gw. ‘oddychać chrapliwie i świszcząco, rżęzić’, 3. gw. ‘sapać (pod niesionym ciężarem)’ — nazalizowany wariant dźwiękonaśladowczej osnowy *kvėkš*, *kvėkš(t)*, opisującej głosy ludzi, ptaków a. zwierząt (por. *kvėkčioti*). Por. pol. *kwękać* ‘czuć się niezdrowym, cherlać, utyskiwać’. — War. udźwięcznione: *kvengždžiũ*, *kvengždžiaũ*, *kveĩgžti* ts., ⇒ *kvėngždėti* ‘kaszleć; chrząkać (o głosie krtaniowym)’, ⇒ *kvengždulys* ‘kaszel’ (syn. *kvengžlys*). Paralela: *kvigždėti* ‘kaszleć’ ob. *kvỹkšti* ‘skomleć’ ⇐ *kvikš*, *kvỹkš(t)*. — War. z wokalizmem *a*: *kvaĩkšti*, -*ščiu*, -*ščiaũ* ‘sapać; kaszleć; mówić zachrypniętym, chrapliwym głosem’ – od wykrz. *kvaĩkšt*, który jest nazalizowanym wariantem do *kvākšt* o głosie kwoki;

też o objawie upośledzenia umysłowego (*Matyt, kad jam kvākšt*). Por. *švañkšti* ob. *šveñkšti*.

kvėpėti, *kvėpiù*, *kvėpėjau* ‘pachnąć, wydawać zapach, woń’, *kvėpiu* SD¹ «cuchnę», SD «chucham», *apikvėpiu* SD¹ «ochucham, ochuchnę» — durativum na -ė- od *kvėp-* (zob. *kvėpti*). Na st. wzdłużonym: łot. *kvėpēt*, -ēju tr. ‘kopcić, dymić, wędzić; okadzać’. — Neoosn. *kvėpėj-*: *kvėpėjimas* ‘woń, aromat’.

kvėpti, *kvėpiù* (war. *kvempù*), *kvėpiaũ* (war. *kvėpaũ*) 1. tr. ‘wciągać w siebie powietrze’, *kvāpq kvėpti* ‘brać oddech’, 2. intr. ‘wydawać zapach, woń’, *įkvėpti* ‘wdychać i wydychać powietrze; wciągnąć powietrze; wdmuchnąć (o wietrze)’, przen. ‘natchnąć, zainspirować’ (war. *įgvėbti* ‘wciągnąć – o wietrze’), *iškvėpti* ‘wytchnąć, wyzionąć (ducha)’, refl. *atsikvėpti* ‘odetchnąć, zaczerpnąć powietrza’. Odpowiednik łot. *kvēpt*, -pstu, -pu ‘dymić, kopcić, kurzyć; pachnieć czymś; pokrywać się rdzą’. Refleks pie. **kuēp-* ‘wydychać powietrze; wydawać woń’, por. BSW 147, LEW 325n., LIV² 376. — Drw. *kvėpėti* (zob.), nomina: *kvėpalaĩ* m.pl. ‘perfumy’ (m.in. SD «perfumy»), *kvėpalas* SD «piżmo» [‘wonna substancja’], *patepu kvėpalu* SD «perfumuję». — WSE *kvėp-*: *kvėpsėti* a. *kvėpsėti* ‘ciężko, słabo oddychać, z trudem głośno oddychać’ (⇒ neoosnowa *kvėps-*: *kvėpsa* c. ‘kto ledwo zipie’, *kvėpsena* ts.; inaczej ŽD 310: *kvėp-sa*), *kvėpúoti* (zob.). Nomina: *atókvėpis* ‘westchnienie; wytchnienie, odpoczynek’ (por. *atódūsis*), *kvėpūta* c. ‘kto ledwo dyszy’, *kvėpūtis* ‘człowiek cicho mówiący, śpiewający’. — SO *kvap-*: *kvapstýti* (zob.), *kvāpas* (zob.). — St. zanikowy do *kvėp-* ma dwie postaci: 1° *kvip-*: *kvipti* (zob.), 2° *kup-*: *kupėti* (zob.). — Godna uwagi jest neoapofonia *kvėp-* ⇒ SO **kvāp-*: *atsikvopėti* BRB ‘przyjść do siebie, odżyć’, właściwie ‘odzyskać oddech’, por. *atsikvėpti* ‘odetchnąć’. Paralele s.v. *sodinti*. Wokalizm o też w synonimach *atsikvošėti* i *atsitokėti*.

kvėpúoti, *kvėpúoju*, *kvėpavaũ* ‘oddychać’, SD «dyszę, dycham’, *prisikvėpúoti* ‘nawdychać się’ — durativum na -uo- od *kvėpti* ‘wdychać i wydychać powietrze’. Por. typ *važiúoti* ⇐ *vėžti* (GJL II, § 667).

kvėšti, *kvėšù* (*kvenšù*), *kvešaũ*, zwykle z prvb.: gw. *atkvėšti* a. *prakvėšti* ‘poprawić się, polepszyć się, przybrać na ciele’, *prakvėšti* przen. ‘wzbogacić się’, *sukvėšti* ‘zepsuć się, zgnić; zestarzeć się, zniedołężnieć’ — czasownik prawdopodobnie utworzony od wykrzyknika, por. *kvėšt*: *Jam, tur būt, truputį galvoj kvėšt* ‘Jemu, zdaje się, trochę w głowie «kvėšt»’. Por. *kvāšti* ⇐ *kvāš(t)*. — Durativum na -ė-: stlit. *kvešėti*, -iu, -ėjau BRB ‘być spokojnym, bezpiecznym’, ⇒ *kvešimas* BRB ‘spokój, bezpieczeństwo’, *kvešingas* ‘spokojny, bezpieczny – o życiu, żywocie’ (rozwój znaczeniowy do wyjaśnienia). Inne: *kvėšas*, -à ‘słaby ze starości, chorowity’; war. z samogłoską *ė*: *kvėša* c. ‘człowiek niespełna rozumu, półgłówek’, *kvėšas* ts., *kvėšėlis* ts. Inaczej ALEW 546, który utrzymuje, że *kvėšti* należy do rodziny *kušėti* ‘ruszać się, krzątać się’ (pie. **keuk-* lub **kuēk-*). — Forma *kvašėti* ‘chorować, niedomagać; starzeć się’ – choć wygląda jak alternant na SO *kvaš-* ⇐ *kveš-*, pochodzi prawdopodobnie od paralelnej wykrz. *kvāš*, *kvāšt* (zob.). — Trudno od *kveš-/kvėš-* odrywać war. *kvež-/kvėž-*, por. 1° *kvėžas* ‘stary, zgrzybiały’, *kvėžis* ‘karzeł’, *kvežys* a. *kvėžis* bot. ‘brzoza karłowata, Betula nana’ (niski, płozący krzew), 2° *kvėžti*, *kvėžtù* (**kvėž-stu*), *kvėžaũ* ‘marnieć, słabnąć, wycieńczać się, cherlać – o ludziach i zwierzętach’ (war. *kvėžti*), caus. *kvėžinti* ‘osłabiać, wycieńczać kogo’. Drw. *kvėža* b.z.a. ‘karłowate, koślawe drzewo’, *kvėžainis*: *Kvėžainiai paršeliai, vaikai, medžiai* ‘Cherlawe prosięta, dzieci, drzewa’, *kvėžis* ‘pień drzewa wyróconego z korzeniami’.

kvicė 2 p.a. 1. ‘srom, cunnus’, 2. ‘obelżywe wyzwisko skierowane do kobiety’ (*Kvicė, cvikė, givezė – ant mergių, o ant vyrų – eidamoks, baiboks, vyrpalaikiai* JU). Niejasne. Jeśli *kvicė* stałoby na miejscu **kvistė*, to mogłaby to być forma żeńska do **kvistas* ⇐ pol. przest. *chwist* ‘hultaj, łajdak, pustak, bałamut’ (SW I, 310; por. nazwisko *Chwistek*). War. *cvikė*

‘srom’ może pochodzić z metatezy na odległość kv-c > cv-k. Niejasna jest forma *kvišē!* ‘o kobiecie: Głupia!’ (*Kvišē! Argi negalētū už tokio vyro eiti?*).

kviečiai, -iŭ 4, 3 p.a. m.pl. bot. ‘pszenica, Triticum’ (łot. *kvieši* ts.), *kvietys* ‘pojedyncza roślina pszenicy a. ziarno pszenicy’ (łot. *kviesis* ts.). Witczak 2003, 98 dołącza tu stpr. *gaydis* Ev ‘pszenica, Weise [Weizen]’ na podstawie lekcji [kaidis]. Niejasne. Może pożyczka germańska, z bałtyckim kv- na miejscu germ. *h^w-. Por. stisl. *hveiti* ‘pszenica’, goc. *hwaiteis*, stwn. *hweizzi* ts., drw. od przymiotnika typu goc. *hveits* ‘biały’. Zob. LEW 326, ALEW 547, Casaretto 2004, 117. — Drw. *kvietiena* ‘rzysko po pszenicy’, SD: *duona kvietienē* «chleb pszenny», *duona kvietienē iš miltų letesnių* «gryczak, gryska» [‘placek z gryzu abo z mąki pszenicznej pośledniej’, L.], *kvietieniai* m.pl. ‘słoma pszeniczna’, *kvietinis* ‘pszenny, pszeniczny’. Cps. *kviētdirsiai* m.pl. ‘pszenica zachwaszczona stokłosa’ (por. *diršē*), *kviētrugiai* m.pl. ‘żyto zmieszane z pszenicą’ : łot. *kvietrudzi* (por. *rugiai*). — Nazw. *Kvietelāitis*, *Kviečiūnas*. N.rz. *Kviētupis* a. *Kvietupys*, n. góry *Kviečiakalnis* b.z.a.

kviēsti, *kviečiū*, *kviečiaiū* ‘zapraszać, wzywać’, *atkviēsti* 1. ‘zaprosić, np. w odwiedzinę; wezwać do pomocy, wezwać policję’, 2. ‘odwołać, cofnąć zaproszenie’ (‘odprosić’, Šlapelis 17), *ažukviečiū* SD «zapraszam kogo na co», *ikviēsti* ‘zaprosić do wejścia, do środka; zachęcić’, *pakviēsti* DP ‘wezwać, powołać, zaprosić’, *sukviēsti* ‘zwołać, sprosić’, *užkviēsti* DP ‘zaprosić, wezwać’. Refl. *nusikviēsti* ‘zaprosić i poprowadzić z sobą’, *parsikviēsti* ‘zaprosić do siebie, sprowadzić sobie’. Odpowiednik łot. *kviest*, *kviešu*, **kvietu* ‘zapraszać’ (LEGR 599). Brak alternantu na SZ †*kvit*-. Jedynym comparandum na SO jest **kvait*- w stpr. *quāits* ‘wola, Wille’, ⇒ vb. denom. *quoitā* ‘chcę, sie wollen’, *quoitē* ‘on chce, er will; oni chcą, sie wollen’, *quoitāmai* ‘chcemy, wir wollen’. Bez pewnej etymologii, zob. LEW 326. Ostatnio de Vaan 503, objaśniając łac. *quaerō*, -ere ‘szukać, pytać, starać się’ jako kontynuant **kūai*-se/o- ← pie. **kūeh*₂-i-, dołączył formy bałtyckie do refleksów **kūeh*₂-i-. Przy takim ujęciu trzeba by założyć nomen pb. **kūai*-ta- ‘prośba’ i uznać *kviēsti* za vb. denominativum. — Neopwk. *kvies*:- *kvieslē* przest. ‘rówieśnica panny młodej, towarzysząca jej do ślubu, drużna’, *kvieslīs* przest. ‘ten, kto zaprasza gości na wesele’ (SD «zaproszonych przyzywacz»), przen. ‘zwiastun, prekursor’ NDŽ (por. *piršlīs* ← *piṛšti*; *vedlīs* ← *vēsti*), war. *kviēslis* ‘zapraszający na wesele’, *kvietinis*, -ē ‘świadek asystujący przy rewizji’, *kvietiniai* *piētūs* m.pl. ‘proszony obiad’, *pakviestojas* SD «zaproszonych przyzywacz». — Neoosn. *kviesl*:- *kviesliāuti* ‘być tym, kto zaprasza na wesele’ (*Per jo vestuvę aš kviesliavaū* ‘Na jego weselu ja byłem «kvieslys»’).

kviētkas 2, 4 p.a. przest., gw. ‘kwiat, kwiatek; pęk, bukiet kwiatów’ — zapoż. ze stbłr. *kvetokъ*, por. błr. gw. *ketók*, -*tká*. Są nazwiska *Kviētkas*, *Kviētkius* i *Kviētkus*. N.m. *Kvietkinė* 2x. — War. f. *kvietkà* ‘kwiat; ozdoba; pęk, bukiet kwiatów’ ← stbłr. *kvetka*, błr. *kvétka*, -i. Por. SLA 117, ZS 29, LEW 326. Jest nazw. *Kvietkà*.

kvygà 2 p.a., gen.sg. *kvýgos* wsch.-lit. ‘figa, pięść z kciukiem umieszczonym między palcem wskazującym a środkowym jako gest oznaczający: nie, nic z tego’, ZTŽ *chvygà* — zapoż. z błr. gw. *xvíga*, -i. War. m. *kvýgas* LZŽ. Traktowanie nagłosu jak w *kvāras* i *kvorbà*. Por. LEW 126 (s.v. *fygà*), ZS 56. Zob. też *fygà* i *špygà*.

kvīpti, *kvīmpa* (war. *kvīpsta*, *kvīpsta*), *pakvīpo* ‘wydawać zapach, np. o kwiecie’, *pakvīpti* ‘zapachnąć, np. sianem, rutą’, *pakvīpęs* DP ‘smrodliwy’, *mēsà pakvīpusi* ‘mięso zaśmierdło’, *pėrkvīpti* ‘przeniknąć wonią (czosnku, mięty, tytoniu)’, *sukvīpti* ‘wydać zapach, zapachnąć’ (*Kai viskas čia sužydi, sukviēmpa, tai gražu esti* ‘Gdy wszystko tu zakwita, wydaje zapachy, to jest pięknie’), *sukvīpęs* ‘cuchnący czym’. Morfem *kvip*- jest formą SZ typu typu RiT ← ReT od pwk. *kvep*-, zob. *kvepiū*, *kvēpti*. Paralele: *vīpti* ← *vēpti*; *dvīsti* ← *dvēsti*; *gližti* ← *glēžti*. — Drw. *pakvīpinti* ‘sprawić, że rozchodzi się zapach’, *pasikvīpinti* ‘popperfumować

się'. Nomina: *kvipà* c. 'ktoś cuchnący', *kvipnùs* 'pachnący, wydzielający przyjemny zapach; pociągający'. — Neoapofonia *kvip-* ⇒ *kvaip-*: *apkvaĩpti* (zob.).

kvìt indecl. pot. 'kwita, koniec, basta, już dość' (*Dabar jau mudu kvìt* 'Teraz my dwaj jesteśmy już kwita [rozliczeni]'; *Šešios dienos, ir su rugeliais kvìt* 'Sześć dni i z żytem koniec [zebrane]') — zapoż. z pol. kwit 'kwita', por. zwrot pol. XVI w. *być kwit od kogo o co* 'być wolnym od zobowiązań wobec kogo', SPXVI). Por. ZS 29.

kvitācija 1 p.a., *kvitancija* b.z.a. przest. 'pisemny dowód otrzymania czegośkolwiek' — zapoż. ze stbłr. *kvitacija* a. *kvitancija* (⇐ pol. XVI w. *kwitacyja* a. *kwitancyja* 'dokument potwierdzający odbiór pieniędzy lub jakiejś rzeczy', SPXVI). Por. ros. *kvitāncija* 'paragon jako dowód zapłaty za towar'.

kvìtas 2 p.a., *kvità* 2 p.a. 'pisemny dowód otrzymania lub oddania czegośkolwiek, pokwitowanie' (SD *kvitas* «kwit y kwitacya») — zapoż. ze stbłr. *kvit̃s* a. *kvita* 'dokument coś potwierdzający, zaświadczający' (⇐ pol. XVI w. *kwit* a. *kwita* 1. 'dokument potwierdzający odbiór pieniędzy lub jakiejś rzeczy', 2. 'rewers, pisemne zobowiązanie do zapłacenia pieniędzy, zwrotu pożyczki', 3. 'rozliczenie, zwolnienie od wzajemnych zobowiązań', SPXVI). Osobno zob. *kvìt* i *kvitācija*. — Vb. denom. *kvitùoti* 'wydawać kwit, potwierdzać kwitem'. Obok tego stlit., gw. *kvitavóti*, por. SD: *kvitavoja mani kas* «kwituią mnie», *kvitavoju kù* «kwituię kogo» (por. stbłr. *kvitovati*, *kvitovat̃s*, pol. XVI w. *kwitować* ts.). Zob. też LEW 326.

kvōlyti, *kvōliju*, *kvōlijau* gw. 'chwalić'; stlit. też *chvolyti* (SLA 50); war. v-mobile: *kōlyti* — zapoż. ze stbłr. *xvaliti*, por. błr. *xvalic̃s*, *xvaljù*, 3 sg. *xvālic̃s*. Refl. *pasikvōlyti* 'pochwalić się czym'. Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *krōsyti*, *mōnyti*, *strōvyti*). War. *kvōlyti* ⇐ błr. *xvalic̃s*. Por. ZS 29, ALEW 155.

kvōpytis, *kvōpijuos*, *kvōpijaus* gw. 'pragnąć, pożądać, porywać się na co', *atsikvōpyti* 'odechcieć się' (*Nors kartą atsikvōpijai alum*), *pasikvōpyti* 'zachcieć, skusić się na co' — zapoż. ze stbłr. *kvapitisja* 'mieć pragnienie, ulegać pokusie', błr. *kvāpicca*, *-plusja*, 3 sg. *-picca*. Zob. też *kvōpnas*.

kvōpnas, *-à*, *kvopnùs*, *-i* 4 p.a. 1. 'chciwy (na pieniądze)', 2. 'łasy, łakomy (np. na gruszki)', 3. 'łapczywy, pożądlivy', 4. 'chętny, zapalony (do pracy)' — zapoż. z błr. *kvāpnys* ts. Zob. też *kvōpytis*.

kvortà 2 p.a., gen.sg. *kvōrtos* stlit., gw. 1. 'kwarta, dawna miara ciał płynnych i sypkich równa 0,82 litra; naczynie o takiej pojemności' (war. *kvárta*), SD¹ «kwarta», SD *pusė kvortos* «połkwarty», 2. 'drzwiczki wycięte w drzwiach, bramie', 3. 'czworokątna część okna wraz z szybą', 4. 'mała szybka w oknie w oddzielnej ramce, lufcik, wywietrznik' — zapoż. ze stbłr. *kvarta*, por. błr. *kvárta*, *-y* (⇐ pol. *kwarta* ⇐ śrwn. *quarte* 'czwarta część czego'). Por. SLA 117, ZS 29, LEW 326 (brak w ALEW), POLŽ 406. War. v-mobile: żm. *kortà* (*kortà vandeñs* 'kwarta wody'), por. *kvōsas* > *kōsas*. — Drw. *pùskvortė* 'połkwarty: miara i naczynie' (*Pasišaukė šinkarkėlę, pasistatė puskvortėlę* 'Przywołał do siebie szynkareczkę, postawił sobie półkwatreczkę'), war. *pùskvartis*, *pùskvortis*.

kvōsas I 2 p.a. stlit., gw. 1. 'ałun, używany jako zaprawa do garbowania skór, uwodniony siarczan glinowo-potasowy' (*Kailiams rauginti reikia kvōso* 'Do garbowania skór potrzeba ałunu'), SD «hałun», 2. gw. 'stężony kwas siarkowy, witriol' — zapoż. ze stbłr. *kvass̃* 'zaprawa do garbowania skór', por. błr. *kvass*, *-u*, pol. XVI w. *kwas*, *-u* 'garbnik naturalny do wyprawiania skóry' (SPXVI). War. f. *kvosa* a. *kvosė* b.z.a.; v-mobile: żm. *kōsas* (por. *kortà* ob. *kvortà*; *kōlyti* ob. *kvōlyti*). Zob. też SLA 117, LEW 326 (brak w ALEW i POLŽ). — Drw. *kvosingas* SD «hałunisty». Vb. denom. *kvōsyti*, *-iju*, *-ijau* 'zaprawiać ałunem,

bejcować', ⇒ *kvosytas* SD «hałunowany».

kvōsas II 2 p.a. LzŽ, ZTŽ 'kwas chlebowy' (napój orzeźwiający) — zapoż. z ros. *kvass*, -a. War. *kvāsas*. Por. *girā*.

kvōsti, *kvočiū*, *kvočiaũ* 1. 'wypytywać, przesłuchiwać' (*iškvōsti káltinamąjį* 'przesłuchać oskarżonego'), 2. 'egzaminować', 3. 'prosić', 4. 'przeczuwać, podejrzewać', *iškvōsti* 'wybadać', refl. *atsikvōsti* 'przypominać sobie' — czasownik utworzony od wykrz. *kvōst*, nazywającej moment, gdy ktoś nagle coś sobie przypomniał, gdy komuś coś przyszło na myśl, coś go tknęło' (*Kvōst ir atsiminiau*). Por. *kvōsterėti*: *Jai nė į galvą nekvosteria tai* 'Jei to nawet nie przychodzi na myśl'. Zob. też *atsikvōsti*. Różnica między *kvōsti* i *kvōšti* nie została jeszcze wyjaśniona. — Drw. nominalne: *kvotà* 'badanie, przesłuchanie policyjne, śledztwo', *kvotėjās* 'badacz; egzaminator'.

kvōstytis, *kvōstijuos*, *kvōstijaus* wsch.-lit. 'wystawiać się w dobrym świetle, starać się przypodobać' (*Vis citai prieš jį kvōscijas* Zs 29 'Ciągłe tylko stara się mu podobać') — zapoż. z ros. *xvástat'sja* 'chwalić się, przechwalać się' (brak w LKŽ i LEW). Paralele: *mōžytis*, *smūtytis*, *tiēšytis*.

kvōtai 2 p.a., *kvātai* 2 p.a. pl.t. gw. 'widły do wyjmowania garnków z pieca' (syn. *púodšakės*) — z aferezą *u-* zapożyczone z błr. gw. *uxvát* (por. PzB 5, 247; tu też syn. *uxvátki* pl.t.: *Uxvatki, kačarha, čapjala kalja pečy stajacь*). Por. syn. *čepelà*.

L

lābas, -à 4 p.a. ‘dobry’. DP ‘zacny, przedni, szlachetny’. SD «spory» (syn. *didžiokas*). Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *labs* ‘dobry, gut’, łot. *labs* ‘dobry, doskonały, należyty, porządný, odpowiedni, pożyteczny, przydatny; dobroduszny, łagodny’. — Sb. *lābas* ‘dobro, mienie, majątek’ : łot. *labs* ts., stpr. *labban* acc.sg., *labbas* gen.sg. ‘dobro’. — Wykrz. *Lābas!* ‘Cześć! Serwus!’. Co do dwuwyrazowych pozdrowień z formą acc.sg. *lābą* zob. *dienā, rýtas, vākaras*. Etymon pozostaje niejasny. Brak alternantów na SE †leb- i SZ †lib-, †lub-. Dawne zbliżenie ze sti. *labh-*, por. prs. *lābhate, rábhate* ‘chwytą, dostaje’ (LEW 327, BSW 148, IEW 652) trzeba porzucić, ponieważ samogłoska pierwiastkowa *ā* formy staroindyjskiej jest refleksem pie. **m* (**lmb^h*- od pwk. **lemb^h*-), a nie pie. **o*, jak wcześniej sądzono. Por. też gr. λαφ- < pie. **lmb^h*- w λαφύρα n.pl. ‘łup, zdobycz wojenna’. Zob. EWAIA II, 434n., LIV² 411. ALEW 548 wychodzi od pwk. pie. **lab^h*-. — Drw. *labaĩ* adv. ‘bardzo’, DP ‘barzo; pilnie, co najpilniej; wielmi, wielce, wiele; usilnie; uprzejmie; ciężko; upornie; drogo; dalece’, *nelabaĩ* ‘nie bardzo, nie za dużo, nie całkiem’, *labiausiai* SP «nabardziej». — *nelābas* ‘niedobry, zły’, *smarkiai nelabas* SD¹ «haniebny» (⇒ sb. SD «łotr, niecnota, złośnik»), ⇒ *nelabādē* ‘niepowodzenie, nieszczęście’, starsze **nelabātē* (udźwicznienie w sufiksie, por. *besveikātē*), *nelabātvē* ‘nieszczęście’, *nelābēlis* ‘nicpoń’, *nelabāsis* (zob.). Por. łot. *labiētis* a. *labītis* ‘bogacz, arystokrata’, *labiētis* ‘pochlebca’. Zrost *Labānakt!*, *Labānaktis!* ‘Dobranoc!’ ⇐ *labā naktis*. Cps. *labdarā* ‘dobroczynność’ (por. *daryti*). — Vb. denom. *lābinti* 1. ‘pozdrawiać kogo słowem «Labas!»’, 2. ‘przekazywać komu pozdrowienie’ (*Ilābink ji nuo manēs!* ‘Pozdrów go ode mnie!’), 3. ‘życzyć powodzenia, szczęścia’, 4. ‘odezwać się do kogo, zagadnąć’, 5. *palābinti* ‘zwymyślać, złać kogo’. Refl. *lābintis* ‘witać się, kłaniać się’, też ‘przymilać się, nadskakiwać komu’, *įsilābinti* ‘odważyć się zagadnąć, wdać się w rozmowę’, *išsilābinti* ‘wyzdrowieć’ (por. pol. wydobrać ts. : dobry), *prisilābinti kaip lapē* ‘przymilać się jak lis’. Por. łot. *labināt* ‘chwalić; udobruchać, pogłaskać’, *labinātiēs* ‘przymilać się, łąsić się’, *labīt, -īju* ‘pogodzić, udobruchać, pogłaskać, pochwalić’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *labūnic* ‘zapraszać, gościć’ (Laučjute 55), też ‘przymilać się, łąsić się’ (PzB 2, 599n.), ros. gw. *labūnitsja* ‘zwracać się do kogo z natrętnymi prośbami’ (Laučjute, l.c.). — WSO *lob-* < **lāb-*: łot. *lābuotiēs* ‘przymilać się, przypochlebiać się komu’; lit. *lōbis* ‘mienie, bogactwo’.

labōkas 2 p.a. gw. 1. ‘szczyt w chłopskiej chałupie, górna, zwykle trójkątna płaszczyzna bocznych ścian budowli’ (*Mano stogas bus su labokū*), 2. ‘w konstrukcji stodoły: belka, do której przybija się krokwie’ — zapoż. z błr. *labók, -bká* ‘fronton dwuspadowego dachu’ (TSBM), por. ros. gw. *lobók, -bká* ‘fronton chałupy’ (SRNG). — Poza tym jest *labēkas* a. *labēkas* 2 p.a. gw. ‘trójkątna pochyłość dachu po obu bokach chałupy’ (*Pirkia turi du labėkūs*) ⇐ błr. gw. *labják, -á* ts. (PzB 2, 600, ĖSBM 5, 188).

lagamīnas 2 p.a. 1. ‘skrzynia podróżna, kufer, waliza’, 2. żm. ‘bielizna, ubrania, manatki (wkładane do walizki lub rzucone na kupę)’. Formacja na *-ina-* od formy participium prs. pass. **lagamas* ‘położony, włożony’ do czas. **laga, *lagoti* ‘kłaść się’ (por. *miēga, miegōti*). Co do derywacji od imiesłowu na *-m-* por. *ariamīnis* ⇐ *āriamas*. Bałtycki leksem na SO **lag-* odpowiada słow. *log-* w scs. *naloziti* ‘nałożyć’, *poloziti* ‘położyć, postawić, uczynić’ (⇐ scs. *lešti, lęgo* ‘lec, położyć się’), cs. *ložiti, ložō* ‘kłaść, stawiać’, ros. *ložítb* ‘kłaść, układać’ (⇐ *lečb, ljágu* ‘lec’), czes. *ložít* ‘kłaść’ (⇐ stczes. *lěci, l’ahu* ‘lec’), pol. *łożyć* ‘ponosić koszty czego, opłacać czyje wydatki’ (por. stpol. *lec, leže* ‘położyć się,

zostać położonym'). Chodziłoby więc tutaj o causativum na SO: pbsł. *lag-ī- ← *leg- (por. BSW 158, LEW 328, Boryś 281, 303). Transponat ie. *log^h-ēje- 'położyć' ← *leg^h- 'lec, położyć się' (LIV² 398), por. goc. *lagjan* 'kłaść' ← *ligan* 'leżeć'. Nominalny SO *lag*- ukazuje się poza tym w *lāplagas* (zob.) oraz w łot. *lagača* a. *lagaža* 'legowisko, łożo'. Ze słowiańskiego por. cs. *sulogŭ* 'σύγκοιτος, towarzysz łoża', czes. *soulož*, -že f. 'spółkowanie' ← *sam-lag-. (NB. Lit. *atlagai* 'odłóg', *palagas* 'połóg' i łot. *parlags* ts. są sławizmami, por. BSW 158, Skardžius, RR 4, 688). Zob. też *logà*. — St. zanikowy do *leg-/lag-* ma formę *lig-* (typ *ReT* ⇒ *RiT*), zob. *ligà* 'choroba'. Oboczny refleks *lug-* (typ *ReT* ⇒ *RuT*) jest słabo poświadczony, por. *lugaminas* b.z.a. przest. 'zapas żywności', *lūgumas* 'to, co się przenosi, co się nosi z sobą' (*Bagamazas padėjo savo lūgumą*, t.y. *kromą* JU 'Obrażnik [kramarz wędrowny handlujący obrazami świętych] rozłożył swoje rzeczy, swój kram'). War. z palatalizacją nagłosu: *liugaminas* 1. 'rzeczy przewożone, graty, rupiecie' (*Ji su visu liugaminu atvažiavo* 'Ona przyjechała z całym swoim kramem'), 2. 'zbiórka jaj dokonywana przez pastuchów w Zielone Świątki'. Paralele na palatalizację: *liuīnas* ob. *luīnas*; *liūgēs* ob. *lūgēs*.

lagénti, *lagenù*, *lagenti* wsch.-lit. 1. 'biec pomału, jechać drobnym kłusem' (*Nesmagiai važiavom, tik ristelyte lagēnom* 'Nieszybko jechaliśmy, zaledwie drobnym kłusem'), 2. 'iść z podniesioną głową' (*Lagena kaip kumeliukas paskui kumelę* '«Lagena» jak żrebię za kobyłą'), *atlagénti* 'powoli przybiec, przyjechać', *išlagénti* 'wybiec' (war. *laglénti*) — czasownik na -en- od wykrz. *lāg-lāg*, opisującego m.in. biegnięcie, np. *Pamačiau, kažin koks žmogus tik lāg lāg lāg patvoriui* 'Zobaczyłem, jakiś człowiek «lag lag lag» pod płotem'. — Z innym sufiksem: *lāginti*: *ilāginti* 'namawiać, nakłaniać do czego', *išlāginti* 'wyrwać z bezruchu, rozruszać, ożywić (grupę ludzi)' – causativum o znacz. etym. 'wprawiać w ruch'. LEW 328 nie widzi związku między oboma czasownikami: *lagénti* sprowadza do pwk. pie. *leg^{uh}- 'lekki, prędko', jak w scs. *ligūķi*, ros. *lëgkij*, natomiast *lāginti* łączy raczej ze stisl. *lokka*, stang. *loccian*, stwn. *locchōn* 'wabić, nęcić'.

lagonė stlit. 'pewien rodzaj ciasta' (BRB) — zapoż. ze stblr. *lagana, por. strus. *lagana* 'cienkie i szerokie ciasto' (← gr. *λάγανον* n. 'rodzaj ciasta zaprawionego oliwą'), zob. SLA 117n., LEW 329.

lagūnas 2 p.a. gw. 1. 'bańka do przewożenia mleka', 2. 'blaszana wirówka do mleka', 3. 'naczynie o dwóch dnach', 4. 'plecione naczynie na ziarno', 5. 'jasła' — zapoż. ze stblr. *logunъ*, *lagunъ* 'rodzaj beczki', por. ros. gw. *lagún*, -a/-á 'wydrążone w drzewie naczynie do przechowywania kwasu, piwa, mleka lub dziegciu; beczka na wodę, beczka na zboże; garnek do gotowania' (SRNG), bfr. *lahún* 'naczynie na siemię lniane' (ĖSBM 5, 195).

lai ptk. 'niech, niechaj' (war. *leĩ*, *leigu*) — służy do tworzenia permissiwu, np. *Lai gyvuoja!* 'Niech żyje!' *Lai jis būna!* 'Niech on będzie/zostanie'. *Leigu būn, kaip sakai* 'Niech będzie [tak] jak mówisz'. Zob. GJL III, § 824. Odpowiednia ptk. łotewska ukazuje się w dwóch formach: 1° *lai*, gw. *leĩ* (*Lai dievs duod* 'Niech Bóg da'), 2° przest. *laid*, gw. *leid* (*Laid man vātis dziedē* 'Niech [on] uleczy moje rany'). Ta druga tłumaczy się jako forma rozkaznika 2 sg. 'puść' od czas. *laĩst*, -žu, -du 'puścić, wypuścić (wodę, bydło, pogłoskę)', zob. LEGR § 694. Znacz. etym. 'puść' ⇒ 'pozwól'. Paralela łotewska pozwala sądzić, że i lit. *lai* pochodzi z *laid- (końcówka nieznana), czyli z praformy opartej na iter. *laidyti* 'puszczać, wypuszczać' (zob.); znacz. etym. 'puszczaj' ⇒ 'pozwalaj'. Zob. też LEW 329. Paralele: ros. *pustb* 'niech' od *pustítb* 'puścić' obok *puskáj* od iter. *puskátb* 'puszczać'; pol. *niech* < *niechaj* (pl. *niechajcie*) 'zostaw, nie ruszaj, przestań', od psł. *nexajati 'nie dbać, nie starać się' (Boryś 358). Zob. też *legù* i *tegù*.

laibas, -à 3 p.a., *laĩbas*, -à 4 p.a. 1. 'cienki, szczupły, smukły; chudy, wychudły;

delikatny', 2. 'o głosie: cienki, wysoki'. SD «cienki; subtelny; suchorlawy; szczupły», *laibyn eimi* «subtelnieję». Odpowiednik łot. *laĩbs* 'cienki, wątlý, słaby'. Słowiańskie nawiązanie apofoniczne na SE: *lib-* < pbsł. **leĩb-*, por. cs. *libivŭ* 'gracilis', stczes. *libivý* 'chudy', ros. gw. *libivyy* a. *libivyyj*, *libivój* 'słabowity, wychudły' (BSW 154, REW II, 38n.). Pwk. pie. **leĩb^h-*/**loĩb^h-* (IEW 661n., Specht 1944, 125; brak w LIV²), por. stang. *léf* 'słaby, osłabiony, zmęczony'. Inaczej Derksen 2008, 277: pie. **leiH-b^ho-* lub **leh₁i-b^ho-*. ALEW 548: **loĩH-b^ho-*, do pie. **leĩh₂-* 'znikać, zanikać, schwinden' (LIV² 406). — Drw. *apýlaibis* 'dość cienki', *laibikas* CGL lub *laibikis* 'długi i wąski pas ziemi, pola, zagon' (syn. *laibēlē*, *laibūtis*), *laibókas* 'dość cienki', SD «przycieńszy», *laibumà* 'najcieńsze miejsce w czymś'. Tu też *núozlaiba* 'cieńsze miejsce w przędzywie' (war. *núozlieba*) – zapewne z udźwięcznienia w **nuoslaiba*, sb. postvb. od vb. cps. **nu-si-laibti* 'zrobić się cienkim' (por. *mēšliava* > *mēzliava*). Cps. *laibabaĩsis* 'o cienkim głosie' (por. *baĩsas*), *laib(a)galýs* 'cienki koniec; dolna część włókna lnianego' (por. *gālas*), *laibakōjis* 'mający chude, cienkie nogi' (por. *kója*). — Vb. denom. 1. *laibėti* 'stawać się cienkim, chudnąć', 2. *laibinti* 'robić cienkim, cieńszym', *laibinu* SD «wycieńszam», *laibinuosi* SD «cieńszeję» (⇒ *nulaibinimas* «wycieńszanie»), 3. *laĩbti*, -*stu*, -*au* inchoat. 'chudnąć, mizernieć', *laibstu* SD «szczupleię» (syn. *laibyn eimi*). — Neoapofonia *laib-* ⇒ *lieb-* (odwrócenie stosunku *ie* ⇒ *ai*): *liebas*, -*à* 'o koniu: na chudych, cienkich nogach', *núozlieba* 'cieńsze miejsce w przędzywie' ⇐ **nu-si-liebt* (por. wyżej *núozlaiba*). Paralele: *gaidrà* ⇒ *giedrà*; *skra[i]liai* ⇒ *skrieliai*; *stráipsnis* ⇒ *striepsnis*.

laid-: postwerbalne nomina do *laidýti* (zob.) ⇐ *leid-*, *léisti*: *apylaida* 'niedbalstwo', *aplaiduo* SD «odstępca» (por. *apléisti*), *atālaidis* 'odwilż; odpoczynek, przerwa' (*Dirbk be atālaidžio* 'Pracuj bez odpoczynku'), *atólaidis* 'odwilż' (syn. *atómētis*), *atlaida* SD «folga» ['ulżenie, ulga'] (syn. *palingvinimas*), *atlaidai* (zob.), *atlaidūs* 'przebaczający, niezawzięty' (por. *atléisti*), *īlaida* 1. 'wrąb w belce, wpust', 2. 'odwilż', 3. 'przerębel do wpuszczania sieci', *īlaidas* 1. 'wsypa, powłoczka poduszki a. pierzyny', 2. 'klatka do przewozu świni', *īlaidūs* 'luźny, nieskręcony (o nici, sznurze), łagodny, lekki, niemocny (o piwie), niemroźny (czas), nie za ciasny (but)', *išlaida vundenio* SD «spust, spuszczenie wody»; *laidà* 1. 'zachód słońca', 2. 'grupa absolwentów z jednego roku, rocznik', 3. 'pokolenie', 4. 'wydanie, nakład książki; wydanie gazety', 5. 'audycja radiowa', *laĩdas* I 'lejek; przewód drenażowy', *laĩdas* II 'poręka' (zob.), *laidnūs* 'o nici: luźno skręcony; pochyły, spadzisty; nieuparty', *laidové* 'wolność', *laidūs* 'przepuszczalny, przewodzący' (⇒ *laidūmas* 'przewodnictwo'), 'łatwo rozpuszczalny; luźny, nieskręcony (o niciach), niegęsty (o tkaninie); rozrzućny, nieoszczędny', ⇒ vb. denom. *laidúoti* 'rozpuszczać (włosy), rozplatać (warkocz); opadać na ziemię (o jastrzębiu)'; *núolaida* 'zniżka, ulga; ustępstwo' (⇒ *nuolaidūs* 1. 'spadzisty, pochyły', 2. 'ustępliwy, uległy', SD «stoczysty» ['pochyły, spadzisty'], sb. *nuolaidas* SD¹ «stoczki» ['resztki piwa, wina po stoczeniu go z beczki'] (⇒ vb. denom. *nuolaidžiauti* 'pobłażać, tolerować, ustępować w czym'), *palaidà* (zob.), *paláidas* (zob.), *palaiduo* SD «nałożnik; porubnik; rozpustnik», SD¹ «hultay», *pavāsario palaidinys* 'wiosenne roztopy', *pólaidis* 'zelżenie mrozu, roztopy', *pólaidžia* 'topnienie śniegu, roztopy', *prielaidas* (zob.). — Cps. *gāralaidē* ob. *gārlaidē* 'dymnik pieca chlebowego' (por. *gāras*), *gyvaladžia*, acc.sg. *gyvaladžią* coll. 'zwierzęta domowe' – z **gyva-laidžia* przez przygodną monoftongizację *ai* > *a* (por. *kaliaūšė*, *ketvirtānis*). Por. łot. *laīdenis* 'sadz, skrzynka do trzymania złowionych ryb w wodzie; siano rozrzucone do schnięcia', *laīdēns* 'odwilż', *tilta laidums* 'prześło mostu'.

laīdaras 3 p.a., *lāidaras* 3 p.a. 1. 'ogrodzony okólnik dla bydła przed lub za oborą; obora', 2. 'miejsce, gdzie się wyrzuca gnój' — zapoż. z łot. *laīdars*, *laīdaris* (Urbutis 2009, 321). War. *laīdaris* 1 p.a., *laīderis* 1, 3 p.a. (*Gaidys gieda ant laīderio atsistojęs* 'Kogut pieje stojąc na gnojowisku'). Letonizmem jest też synonimiczny rzecz. *aplúokas* (zob.).

laīdas 4 p.a., *lāidas* 3 p.a. 1. 'poręka, poręczenie, gwarancja', SD *pirkimas su laidu*, *laidotas* «kupowanie warowne», 2. 'gwarant, zakładnik', SD «iściec; rękoimnia, zaręcznik» (syn. *ažustojėjas*), 3. 'zastaw' — sb. postverbale do *lāidyti* m.in. 'uwalniać, zezwalać' (zob.). Paralele: *maigaĩ* ⇐ *máigyti*; *razgaĩ* ⇐ *razgýti*; *sprándas* ⇐ *sprándyti*. — Vb. denom. *laidúoti* 'ręczyć, poręczać, gwarantować, żyrować', *laiduoju* SD «ręczę», ⇒ *laiduotinai* SD «rękojemnie, pod rękoimnią», *laidavimas* SD «ręczenie za kogoś; rękojemstwo, obietnica stawienia się za kogo u sądu», *išlaidavimas* SD «wyręczenie» ['zwolnienie z rękoiemni'].

lāidyti, *lāidau* (war. *lāidžiu*), *lāidžiau* 1. 'uwalniać z zamknięcia, wypuszczać otwierając drzwi, wrota', 2. 'pędzić bydło na pastwisko', 3. 'ciskać, miotać, rzucać; strzelać', 4. 'rzucać byle gdzie, nie na swoje miejsce; zawieruszać', 5. 'ścinać, spuszczać drzewa' (syn. *lýdyti*), 6. 'zagradać przejście ściętymi drzewami a. gałęźmi', 6. 'rozkopywać bruzdy dla spuszczenia wody', 7. 'rozluźniać pas, sznur; rozwiązywać snopy', przen. 'rozpuszczać język' (por. *palāidyti*, *palaidà*), 8. 'ściśle ze sobą złączyć, np. kawałki drewna w robocie stolarskiej', 9. 'prasować, np. spodnie', 10. 'doić', SD *melžiu*, *laidau karves* «doię» (por. pol. gw. *spuszczać krowy* 'doić'), 11. 'o kurze: lać miękkie jaja, bez skorup', 12. 'toczyć płyny, rozlewać', 13. 'pieniądze wydawać, wydawać nieogłędnie, trwonić'. Refl. *lāidyti* 'o jastrzębiu: opadać w locie; o krowie: być dojną, dawać mleko', też 'o śniegu: tajać' — formacja iteratywna z suf. -y- i SO *laid-* ⇐ *leid-*, por. *léisti* 'spuszczać, puszczać' (ALEW 550). Paralele: *dáigyti* ⇐ *diegiu*; *sváidyti* ⇐ *sviedžiu*; *ráiškytis* ⇐ *reiškiuos*. Odpowiedniki łot.: *laīdīt*, -*īju* 'ciskać, rzucać (kamieniem)', *laidēt* 'miękczyć, moczyć; rozmrażać w gorącej wodzie', drw. *laīdināt* 'miękczyć, moczyć, topić, rozpuszczać', też 'pokrywać krowę'. Transponat ie. **lojd-éje-*, por. łac. *lūdō*, -*ere* 'grać w coś; oddawać się rozrywkom, bawić się; igrać z czym; szydzić, żartować z kogoś', śrir. *laidid* 'porusza, wprawia w ruch' (zob. de Vaan 350n.). — Dawne prs. na -ia-: *lāidžiu*: SD «toczę wino, piwo», *duntis laidžiu* SD «zęby puszczam», *nulaidžiu* SD «upuszczam co z sumy». Możliwe, że łot. *laīst*, *laīžu*, *laīdu* 'puszczać; tracić włosy, sierść; upuszczać krew, toczyć piwo, żywicę; składać ikrę a. skrzek; spławiać drewno' jest paradygmatem quasiprymarnym, opartym na prs. iteratywnym *laīžu*, kiedyś należącym do inf. *laīdīt*, podobnie jak stlit. *lāidžiu* należy do *lāidyti*. Zob. też hasło *laī*. — Z innymi sufiksami: *laidinēti* 'ciskać, miotać, rzucać', *palaidinēti* 'powypuszczać (zwierzęta z obory)', refl. *laidinētis* 'wozić się łódką', *prisilaidinēti* DP 'przybliżyć się (do kogo)', *lāidinti* a. *laidinti* 'toczyć piwo; puszczać strzały; rzucać kamienie; spławiać łódki', *išlaidinti* 'rozpuszczać (masło, sól)', *lāidoti* (zob.). Nomina: zob. *laid-*. — Neoosn. *laidž-*: *lāidžioti* 'laidyti'. — Neoosn. *laidy-*: *laidyba* SD¹ «rękojemstwo» (por. *laīdas*), *laidýklē* 'proca' (por. *mētýklē*, *pustýklē*), *laidýnē* 'żelazko; proca' (por. *lastýnē*), *laidýtuvē* 'szkopek, tj. naczynie drewniane z jednym uchem, używane przy dojeniu' (neoosn. *laidyt-?*), *palāidyne* 'proca'.

laidōkas 2 p.a. 'człowiek niepoważny, niegodziwy, nieporządny, nicpoń, leń, hulaka, rozpustnik; pijak' — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *lajdák*, -*á* 'próżniak, leń, nicpoń; oszust; pijak' (⇐ pol. *lajdak*, tu prawdopodobnie z czes. *lajdák*, zob. Sławski IV, 435). Inaczej LEW 330 (wprost z pol.). Łot. *laīdaks*, *laīduks* 'leń, nicpoń, hultaj' pochodzi z błr. lub ros. *lajdák*. NB. Nieprawdopodobne jest twierdzenie Bańkowskiego II, 84, jakoby pol. *lajdak* było pożyczką z lit. *laidōkas*, wywodzącego się rzekomo od *laidúoti* 'dawać gwarancję, żyrować'. — Poprzez znac. 'rozpustnik' wyraz *laidōkas* wszedł w styczność z rodziną *palaidà* (zob.) od *palāidyti* 'puścić wolno'. — Drw. *laidokýstē* 'łajdactwo, postępowanie łajdaka' (*Jis per savo laidokýstę ir galą gavo* 'On przez swoje łajdactwo dokonał żywota'). Vb. denom. *laidokáuti* 'pędzić życie próżniacze, rozwiążle, hulaszczę' (por. pol. *łajdaczyć się*), *išlaidokáuti* 'roztrwonić', *pralaidokáuti* 'przehulać (majątek), przepić (pieniądze)', ⇒ *laidokāvimas* 'łajdaczenie się'.

laidoti, láidoju, láidojau 1. ‘chować, grzebać umarłego’, DP ‘chować, kłaść do grobu, pogrzebować’, 2. ‘(kartofle) sypać do piwnicy, ziemianki, zakopywać w kopcu’, *prilaidoti* ‘pochować w tym samym grobie, obok kogoś innego’ — budowa wskazuje na formację denominatywną na -o- z powtórzeniem wokalizmu osnowy. Tą osnową było *laida ‘spuszczanie (do dołu, do grobu)’, co można interpretować dwojako: 1° jako sb. postverbale od *laidyti* ‘spuszczać’ (por. *laidà* ‘zachód słońca’ s.v. *laid-*), 2° jako prymarne nomen actionis z suf. -ā- i apofonią od *leid-*, *léisti* (tak ALEW 550). Paralele: *globóti* ⇌ *globà*; *ieškóti* ⇌ *ieška; *ūdróti* ⇌ *ūdra. — Drw. *laĩdis* ‘grabarz’, *laĩdzius* ts. (*Laĩdžiai*: kurie duobes kasa, duobkasiai ‘Grabarze: którzy doły kopią, kopidoły’), *diena pralaidavimo* stlit. ‘dzień pogrzebu’. — Neoosn. *laido-*: *laidosena* ‘pogrzeb’ i ‘sposób grzebania zmarłych’, *laidotojas* ‘grabarz’. — Neoosn. *laidoj-*: *laidojimas* ‘pogrzeb’ (por. *vartojimas* ⇌ *vartóju*). — Neoosn. *laidot-* (*palaidotas* ‘pochowany, pogrzebany’): *laidotuvės* f.pl. ‘pogrzeb’, por. *Laidotuvės kapuose, lydetuvės kely, o budės namie* ‘Pogrzeb [odbywa się] na cmentarzu, towarzyszenie [zmarłemu] – w drodze [na cmentarz], a czuwanie [przy zmarłym] – w domu’. Por. *pāgrabas, pakarānas, pakasynos* i *pakrāvai*. Zob. też LEEŽ 150.

laigyti, láigau, láigiau ‘ganiać, latać, skakać z radości, hasać, brykać (o żrebakach, cielętach), dokazywać (o dzieciach)’, DP ‘skakać od radości, tańcować’ — iterativum na st. o *laig-* do plit. *lieg-/lig- < pie. *leig- ‘skakać’ (zob. LIV² 405; brak wzmianki o formach lit.). Akut wtórny. Odpowiedniki na SO w germańskim: goc. *laikan* ‘skakać, podskakiwać’ (pf. *lailaik*, sb. *laiks* ‘taniec’), stnord. *leika* ‘prędko się poruszać; bawić się, żartować’, stang. *lācan* ‘podskakiwać, ruszać się, bawić się’, śrdn. *lēken* ‘podskakiwać’, śrwn. *leichen* ts., < pgerm. *laikan- < pie. *loig-e-. Refleks st. zanikowego: stir. *lingid* ‘to jump’ < *li-n-g-e- (Kroonen 323, ALEW 550n.). NB. Wymieniany w tym kontekście czasownik wed. *rėjate* ‘drży, trzęsie się’ (por. LEW 330) należy raczej do pie. *h₁leig- ‘zadrzeć’ (zob. LIV² 246). — Drw. *laiginti* caus. ‘popędzać (do roboty), ponaglać’, *laiguoti* b.z.a. ‘skakać’ (⇒ *laigavimas* b.z.a. ‘taniec ze śpiewem’). Nomen: *laigūs* ‘smukły, ładnej budowy ciała’. — Neoosn. *laigy-*: *laigymas* ‘skakanie, brykanie; taniec’, DP ‘taniec, skakanie’, *laigymai, aba tanciūs* DP 71₃₁ ‘tańce’.

laigonas 1 p.a., *laigōnas* 2 p.a. ‘brat żony, szwagier’ (SD¹ *laiganas* «szwagier»). Z obocznym tematem: *laigonis* b.z.a. Z obocznym sufiksem: *laigūnas* 1 p.a., *laigūnas* 2 p.a. (*Brolis pačios yra laigūnas* JU), ⇒ *laigūnė* b.z.a. ‘siostra żony’. War. *laiguonas*, propagowany przez Būgę i LKŽ, prawdopodobnie nie jest formą autentyczną, zob. Buivydienė 1997, 123n. Pochodzenie pozostaje nadal niejasne. Wcześniej porównywano z czasownikiem łac. *ligō, -āre* ‘wiązać, przywiązywać’ (zob. LEW 331, Buivydienė, l.c.), jednakże lit. *g* jest w konflikcie z palatalnym *ǵ praformy ie. *leig- ‘wiązać, łączyć, binden’ (por. LIV² 403, de Vaan 341). Z kolei pwk. *leig- o pożądanym znaczeniu nie jest w LIV² notowany. ALEW 551 dopuszcza związek z *lygus* ‘równy’, ale jednocześnie konstatuje trudność rekonstrukcji semantycznej. Podobną trudnością jest obarczone porównanie z *laigyti* ‘skakać, hasać, brykać’ (zob. Sabaliauskas 1990, 198). Zob. też syn. *sváinis* i *švógeris*. — Drw. *laiguonienė* 1. ‘żona szwagra, szwagierka’ (war. *laigonienė*), 2. ‘siostra męża’. Nazw. *Láigonas*.

laikas 4 p.a. 1. ‘czas’ (*Ir duris uždarius, laikas bėga* ‘Nawet gdy się drzwi zamknie, czas ucieka’), 2. ‘wyodrębniony okres, pora’ (*Čia labai gražu vasaros laikė* ‘Tu jest bardzo ładnie podczas lata’), *Kiek dabar laiko?* ‘Która to godzina?’), 3. ‘wiek życia’ (*Kokio laiko vaikas?* ‘W jakim wieku jest dziecko?’), 4. ‘stosowna pora, termin’ (*Laikas mokesčius mokėti* ‘Czas płacenia podatków’), *Laikas vietą užleisti vaikams* ‘Czas ustąpić miejsca dzieciom’), 5. ‘śmierć’: *laiko ieškóti* ‘szukać śmierci’, *laiką rado* ‘umarł’, por. też powiedzenie *be čėso nebūs laiko* ‘prezde vremeni ne budet smerti’ (Būga, RR I, 368n.). Odpowiednik łot. *laiks*

‘czas, termin, pogoda’. Mamy tu substantywizowane adi. postverbale od *laikýti*, por. *likti* ‘zostać, zostawić’. Znacz. etym. ‘(czas) zbywający, wolny’. Por. *ātlaiķas* ‘zbywający’, *nūolaīķas* ‘wolny od pracy, nie zajęty’, *pālaīķas* ‘bezwartościowy, nie nadający się’. Podobnie zbudowane rzeczowniki: *ātlaiķas* (zob.) $\Leftarrow$ *atlikti*; *nūolaika*, żm. *nūlaika* ‘czas wolny od pracy’ $\Leftarrow$ *nulikti* ‘mieć czas’. Zob. BSW 155, LEW 331, Temčīn, *Balto-slavjanskie issledovanijs* XVIII, 2009, 326-341. Paralela apofoniczna: gr. λοιπός, ἀπόλοιπος ‘pozostały’ (pie. *lojġ^u-o-) $\Leftarrow$ λείπω, ἀπολείπω ‘pozostawiam’ (pie. *lejġ^u-ō). Osobno zob. *liēķas*. — Drw. *belaiķis* ‘przedwczesny – o śmierci’ ($\Leftarrow$ *be laiķo* adv. ‘za wcześniej’), *iš laiķo* adv. ‘zawczasu, póki czas’, *laikaĩ* m.pl. ‘miesiączka, menstruacja’, *laikiaũ* adv. ‘zawczasu, wcześniej’ (z sufiksem stopnia wyższego od adv. *laikū*, a nie wprost od sb. *laiķas*, jak chciał Otrębski, GJL III, § 675), *laiķinas* ‘tymczasowy’ (*laiķinōji vyriausybē* ‘rząd tymczasowy’), *laikū* adv. ‘w czas, w porę, w odpowiedniej chwili’ (skostniała forma instr.sg., por. *kartū*), *nēlaiķas* 1. ‘nieodpowiedni czas’ (*Dievs davē vaikā j patj nēlaiķā* ‘Bóg dał dziecko w najbardziej nieodpowiednim momencie’), 2. ‘diabeł’ (*Ar nēlaiķas tave čia atnešē?! ‘Czy diabeł cię tu przyniósł?!’*) : łot. *nēlaiķs* ‘nieodpowiedni czas; niepogoda’; *ne laikū* adv. ‘nie w swoim czasie’, $\Rightarrow$ *nēlaiķis* m.in. ‘nieboszczyk’ (zob.), *pirm laiķo* ‘o kobiecie: w ciąży, ciężarna’, dosł. ‘przed czasem, przed terminem urodzenia’ (*Eina vyras kariuomenēn, paliko žmona pirm laiķo* ‘Idzie mąż do wojska, zostawił żonę w ciąży’). — Cps. *laikótarpis* ‘czas trwania, okres’ (por. *tārpas*), *laikraštis* ‘gazeta, czasopismo’ (kalka z nwn. *Zeitschrift* f., por. *rāštas*), *laikrodis* ‘zegar’ (neol., dosł. ‘pokazywacz czasu’, por. *rodyti*).

laikýti, *laikaĩ*, *laikiaũ* 1. ‘trzymać, nie puszczać, przytrzymywać, zatrzymywać, zachowywać’, SD¹ «chowam» (syn. *iždemi*), «przechowywam», 2. ‘zapewniać komu utrzymanie’ (*Senatvēje tēvus vaikāi laiķo* ‘Na starość dzieci utrzymują rodziców’), 3. ‘przechowywać, np. w muzeum’, 4. ‘mieć co na własność, rozporządzać czym’, 5. ‘trzymać w zapasie, w schowaniu, zostawiać na później, oszczędzać’, 6. ‘prowadzić hodowlę, hodować (pszczoły, świnie, krowy, konie)’, 7. ‘zachować przy życiu’ (*Laiky tik tai mus gyvus!* BRB ‘Tylko zachowaj nas żywymi!’), 8. ‘nie dopuszczać, aby coś zniszczyło się, zostało stracone’. Cps. *atlaikýti* ‘utrzymać; odprawić nabożeństwo’, *išlaikýti* ‘utrzymać kogo, wykarmić, wyżywić; przetrzymać zimę; dotrzymać (słowa), zdać (egzamin)’, SD¹ *išlaikau* «wychowuję, wychowam» (syn. *ižpeniu*). Refl. *laikýtis* ‘zachowywać się’ (por. *ažusilaikau* SD¹ «sprawuję się», *nepriderunčiai ažusilaiko* SP «nieprzystoynie się zachowuję»), ‘trzymać się (za ręce), nie puszczać się; stosować się do czego, przestrzegać przepisów, dyscypliny; powstrzymywać się’, też ‘żyć na kocią łapę, żyć w konkubinacie’. Formacja *laik-yti* jest z pochodzenia causativum na SO do *lejġ-/lik-, por. *liekū*, *likti* ‘zostać’ (pie. *lejġ^u-/*lik^u-). Znacz. etym. ‘sprawiać, aby coś zostało, zostawało’. Paralele apofoniczne: *aižýti* $\Leftarrow$ *ižti*; *kraipyti* $\Leftarrow$ *kripti*; *taiķyti* $\Leftarrow$ *tikti*. Transponat ie. *lojġ^u-ēje-, por. mław. *raēcaieiti* ‘zostawia, porzuca’, stnord. *leig(j)a* ‘wynajmować, płacić komorne’ (LIV² 406n.). Por. LEW 372n., ALEW 552. — Odpowiednik łot. *lāicīt²*, -ku, -cju ‘pocierać, masować; chronić, oszczędzać, przetrzymywać; oczekiwać’, refl. *laicītiēs* ‘unikać, wystrzegać się czego; ociągać się’. W staropruskim ENCH ukazują się causativum z obocznym suf. *-ā-: *laikūt* ‘trzymać, leisten, halten’ (< *laikāt, ze zmianą *kā* > *kū* przez persewerację)³⁶⁹, *erlaikūt* ‘otrzymać, dostać, erhalten, handhaben’, *preilaikūt* ‘nauczać, fuerhalten’ (zob. LAV 211n.). — Z uwagi na budowę można *laikýti* postawić na równi z cs. *lěčiti* ‘uzdrowiać, uwalniać od choroby’ (ros. *lečít³*, *lečú*, czes. *lěčit*, pol. *leczyć*), mianowicie pod warunkiem, że się założy znacz. etym. ‘utrzymywać przy życiu, utrzymywać w zdrowiu’, to zaś ze starszego znacz. ‘sprawiać, by

³⁶⁹ Por. oboczność sufiksów werbalnych -ā- i -ī- między takimi refleksami, jak stpr. *perbandāsnan* i lit. *bandýti*; stpr. *maysotan* i lit. *maišýti*; stpr. *maitātun sin* i lit. *maitinti* (*maityti), jak również między łot. *varzāt* i lit. *varžýti*; łot. *nesāt* i słow. *nositi*; łot. *vadāt* i słow. *voditi*; łot. *valkāt* i scs. *vlačiti*.

ktoś pozostał przy życiu'. Zob. SBS II, 85-88. — Postverbalia: *ātlaiķas* (zob.), *laiķas* (zob.), *laikiklis* 'uchwyt, imadło; łapa', *laiķoma* (participium prs. pass.): *Māt ir jū laiķoma arklīs* 'Widzisz, oni też trzymają konia', *vieta knygu laikama* SD¹ «księgarnia» ['biblioteka, pomieszczenie do przechowywania książek', SPXVI]; *nūolaiķos* f.pl. 'zbytek', *pālaiķas* (zob.). Cps. *karvelaiķas* SD «gołębnik», z **karvel-laiķas* (por. *karvēlis*). — Neoosn. *laiky-: užlaikydinēti* 'hodować – o pszczołach' (*Bartnykai, katrie bites užlaikydinēja*), nomina: *apsilaikymas* 'utrzymanie, koszt egzystencji', *atsilaikyimo instinktas* 'instynkt samozachowawczy', *išlaikymas* 'środki do życia, wikt; dożywotnie utrzymanie rodziców przez dzieci, tzw. ekscepcja' (syn. *išimtinē*), *išlaikytas* SD¹ «wychowaniec», *išlaikyta* SD¹ «wychowanica», *laikýsena* 'postawa (np. żołnierska), sposób postępowania' (por. *rašýsena*), *laikytūvas* 'uchwyt, imadło', *sulaikymas* 'aresztowanie (osoby, majątku)', *užsilaikymas* 'zachowanie się, sposób życia'. — Śladem po frq. **laik-sty-ti* może być sb. postvb. *laikštē, laikštis* (zob.).

laikšēs, *-iū* 1 p.a. f.pl. 'wielkie bagno porośnięte krzakami' — LEW 332 słusznie analizował *laik-š-ēs* i łączył z *liek-nas* (zob.), zakładając alternację apofoniczną **lojķ-* : **lejķ-*. Dziś można ująć tę alternację nieco inaczej, por. pie. **ulojķ^u* : **ulejķ^u* 'zwilżyć, moczyć' (zob. LIV² 696; bez wzmianki o lit. *laik-/liek-*). Akut bez historycznego uzasadnienia. Z uwagi na to, że suf. *-š-* nie pociąga za sobą apofonii (SO), trzeba założyć, że *laikšēs* zostało utworzone nie od pwk. werbalnego, lecz od osnowy nominalnej **laik-*, mianowicie w sposób podobny do *paiķša* a. *paikšis* 'dureń' ← *paikas* 'głupi' (pwk. *peik-/pik-*).

laikštē 1 p.a., *laikštis*, *-ies* 1 p.a. f. gw. 1. 'dostatek, dobrobyt', 2. 'beztroskie życie, zbytek', 3. 'czas wolny od pracy' (*Augau tokioj laikštēj, o dabar in senystēs ir vargā pažināu* 'Dorastałem w takim dostatku, a teraz na starość poznałem też biedę'. *Anas laikšty gyvena* 'On żyje w dostatku'). Do tego war. *laikšta* 1 p.a. 'rozkosz' (Šlapelis 200; pominięte w LKŽ). Būga, RR I, 368n. wychodził tu od praformy **laik-stis*, o budowie porównywalnej – jego zdaniem – z *rūg-štis* 'kwas', *skil-stis* 'rozszczerzenie racicy', *rak-štis* 'zadra w ciele, drzazga' i o pwk. werbalnym *laik-* jak w *laiķas* 'czas; koniec, śmierć' (zob.). On też zauważył, że pod względem intonacji *laikštis* jest zgodne z łot. *laiks* 'czas' (jej pochodzenia nie wyjaśnił; pominął też rekonstrukcję znaczenia). Główną słabością tej interpretacji jest hipoteza nominalnego suf. *-st-/št- (*-stis*, *-štis*, *-stē*, *-štē*), ten bowiem nie może uchodzić za odziedziczony, ani nie może być wiązany z apofonią (st. o, por. *laik-* ← *liek-*). Skardžius (ŽD 324, 330) próbuje zaradzić tej trudności, sięgając po hipotezę wariantów 'sygmatycznych', ukazujących się przy sufiksach z podstawowym *-t-, mianowicie *-stas* ob. *-tas* (s. 324), *-stis* ob. *-tis* (s. 330) oraz *-stē* ob. *-tē* (s. 331). Autor upatruje źródło *-st-* w zmianie fonetycznej, więc wyprowadza 'wariant *-st-*' z dysymilacji w sekwencji *-t/d- + *-t-, dopuszcza przy tym również sekwencje typu *-t/d- + *-st- (s. 325). Tak np. *pasēstas* 'siedzenie' może być – jego zdaniem – refleksem tak **pasēd-tas*, jak i **pasēd-stas*; w ten sposób autor powraca właściwie do punktu widzenia Būgi (l.c.). Wydaje się, że lepszym pod względem morfologicznym będzie takie objaśnienie, które włączy wszystkie rozważane przez Būgę przykłady do jednej klasy *nomina postverbalia*, utworzonych od frequentatiwów na *-sty-*. Por. 1° *rūgštis* 'kwas' = *rūgšt-is* ← **rūgšt-yti* 'kwasić, kisić' < **rūgstyti* (frq. do *rūgti*), 2° *skilstis* 'rozszerzyć' = *skilst-is* ← **skilst-yti* 'rozszerzać, rozłupywać' (frq. do *skilti*), 3° *rakštis* 'drzazga' = *rakšt-is* ← **rakštyti* < **rakstyti* (frq. do *rākti*, *īrākti*). Wynika z tego, że segment *-st-* nie tylko nie jest 'wariantem' suf. *-t-*, lecz w ogóle do morfemu sufiksального nie należy, jest bowiem składnikiem neoosnowy wyprowadzonej z metanalizy frq. na *-sty-*. Wracając do *laikštē* i *laikštis*: analizujemy je jako *laikšt-ē* i *laikšt-is*, utworzone od neoosn. *laikšt-* wyabstrahowanej z **laikštyti* < **laik-sty-*, frq. na SO *laik-* do *liekū*, *likti* 'zostać, pozostać'. Znaczenie tego derywatu można odtworzyć jako 'utrzymywać kogo, zapewniać mu środki do życia'. Byłby to war. intensywny w stosunku do współrdennej formacji *laikyti* caus. 'trzymać,

utrzymywać'. Nomen postverbale na *-is/-ė* mogło oznaczać najpierw 'utrzymanie' ('wystarczające utrzymanie'), potem 'dostatek, dobrobyt'. Osobno zob. *likštis*.

lāimė 1 p.a., *laĩmė* 3 p.a., *laimė* 4 p.a. 'szczęście; szczęśliwe zrzęcenie losu, powodzenie' (*taĩp lāimė lėmė* 'tak zrzędził los'), *nelāimė* 'nieszczęście, bieda'. Z innymi tematami: stlit., gw. *lāima* 1 p.a., *laimà* 4 p.a.; *laimas* SD «kondycja, sors, fatum». Odpowiednik łot. *laĩme* a. *laĩma* 'szczęście, powodzenie'³⁷⁰. Bez dobrej etymologii. LEW 333 odtwarzał **laid-mė* i wiązał to z czas. *lėisti* m.in. 'puścić, pozwolić'. Obecnie podtrzymuje to ALEW 553, choć nie komentuje rozwoju znaczenia. Lepiej byłoby przyjąć w punkcie wyjścia iter. *lāidyti* zam. prymarnego *lėisti*. Po pierwsze z uwagi na znac. 'uwalniać z zamknięcia'. Po drugie z uwagi na formę: *lāidyti* ⇒ **laid-mė* jak *baidyti* 'straszyć' ⇒ **baid-mė* > *bāimė* 'bojaźń' (tym samym unika się hipotezy o apofonii *leid-* ⇒ *laid-*, rzekomo towarzyszącej sufikgowaniu *-mė*). Znac. etym. 'puszczenie wolno, uwolnienie'. — Oboczna formacja z suf. *-ā-*: *nelāima* SD «nędza; nieszczęście», *palāima* 'błogostan, błogość', DP 'szczęście, byt, błogosławieństwo', SD¹ «fortuna; szczęście» (syn. *laimybė*), SD «błogosławieństwo» (syn. *pašlovinimas*), «szczęście» (syn. *laimybė*), *palaimų duomi* SD¹ «fortunuję», *nepalāima* DP 'nieszczęście' (war. m. *nepalaimas* BRB), *nuolaima* (zob.). Por. nazw. *Palāima*, *Palāimis*. — Drw. *belāimis* 'biedny, nieszczęśliwy' (⇐ *be lāimės*, por. *belāišvis*), *laimybė* SD «szczęście; błogosławieństwo» (łot. *laĩmība* 'szczęśliwość'), *laimikis* 'zdobycz, osiągnięcie', *laimingas* 'szczęśliwy' (łot. *laĩmīgs*), *laimūs* a. *lāimus* 'szczęśliwy', *nelāimus* a. *nelaimūs* DP 'nieszczęśliwy, nędzny; niebożę, nędznik', *palaimūs* 'szczęśliwy, pomyślny, urodzajny'. Por. stpr. *laeims* 'rzesza, Reich', *laimiskan* 'bogaty, reichlich', *etnīstislaims* 'łaski pełen, gnadenreich'. — Vb. denom. *laimėti* 'wygrywać, odnosić zwycięstwo', SD «wskorać» (por. łot. *laĩmēt* 'mieć szczęście'), *lāiminti* 'życzyć komu szczęścia; błogosławić', *palāimintas* 'błogosławiony', SD¹ «fortunny; szczęśliwy» (syn. *laimus*), SD «szczęśliwy», *palaiminu* SD¹ «zdarzam», SD «szczęście kogo», refl. *laimintis* DP 'powodzić się szczęśliwie', *pasilāiminti* DP 'powieść się szczęśliwie; pójść'. — Neoosn. *laimė-*: *leidžiuosi unt laimėjimo, unt palaimos* SD «puszczam się na szczęście; kostkę o co rzucić», *laimėtojas* 'zwycięzca' (por. *kalbėtojas*).

laipinti, *laipinù*, *laipinaũ* 'kazać leżeć, piąć się w górę; zmusić do wlezenia (na drzewo, na grzędę), dopomóc wspiąć się; wsadzać a. wysadzać', cps. *išlaipinti* 'wysadzić kogo, np. z wozu, łodzi', *nulaipinti* 'pomóc zleżeć z góry, zsadzić, znieść kogo/co skąd; zdjąć coś zawieszonego u góry', *nulaipdinti* 'pomóc zleżeć (z wozu)', *palaipinti* 'zmusić do wlezenia' (*Vilkas palaipino mešką į eglę* 'Wilk zapędził niedźwiedzia na świerk') — causativum z suf. *-in-* i SO *laip-* ⇐ *lip-*, por. *lįpti* 'leżeć, wspinać się'. Paralele apofoniczne: *maitinti* ⇐ *misti*; *naikinti* ⇐ *nỹkti*; *alsinti* ⇐ *įlsti*.

lāipioti I, *lāipioju*, *lāipiojau* gw. 'lepić, zalepiać gliną' (*Ką tu čia lāipioji su moliu?*) — causativum na *-o-* od neoosn. *laip'* — jak w **laipiau*, co było prt. do **laipyti* (por. *lāndžioti* ⇐ *landyti*; *slānkioti* ⇐ *slankyti*; akut metatoniczny). Czas. **laipyti* był causativum na SO do *lip-* jak *lįpti* 'lepnąć, przylepiać się'. Odpowiednik psł. **lěpiti*, por. scs. *prilěpiti* 'przylepić' ⇐ *prilīņoti* 'przyłgnąć'. NB. BSW 16ln., s.v. **līmpō* nie wymienia pbsł. **laip-ī-*. — Z innymi sufiksami: *lāipotis*, *-jas*, *-jos* 'zlepiać się, zbijać się — o przędzy, niciach' (*Jeigu verpiant lāiposi siūlą, bus verpalas prilāipotas, su prylaipomis* JU 'Jeśli przy przędzeniu nici się zlepią, przędza nie będzie gładka'), *laipstyti* frq. 'zlepiać' (*Laipstyti, laipstytiniai siūlai*). — Postverbalia: *prīelaipa*, *prylaipa* m.in. 'nić zgrubiała przez zlepienie' (por. cs. *lěpŭ* 'środek do przylepiania' ⇐ *lěpiti*). Pod względem semantycznym wyróżnia się łot. *laĩpns* 'przyjazny,

³⁷⁰ Zapoż. litewskie w pol. gw. *lajma*, *lojma* 'los; jakaś bliżej nieokreślona, zła istota z zaświata', też jako wyzwisko (Zdancewicz 343, Laučjute 80).

miły, serdeczny, uprzejmy'. Wypada z tym zestawić scs. *lēpū* 'piękny, odpowiedni, właściwy, potrzebny' (pbsł. **laip-a-* znacz. etym. 'przystający, stosowny', Brückner 296), stczes. *lepý* 'dobry', czes. *lepší* 'lepszy', pol. *lepszy* (gw. m.in. 'silniejszy, zdrowszy, bogatszy').

láipioti II, *láipioju*, *láipiojau* 'leźć, włożyć na górę, wdrapywać się, wspinać się; chodzić po dachu – o kocie' — iterativum na -io-, które być może zluzowało starszą formację na -y-, **laipyti* (por. np. *bráidžioti* na miejscu *braidýti* oraz uwagę s.v. *láipioti* I. — Neoosn. *laipio-*: *láipiojotas* 'wspinacz, alpinista'. — Na zanikłe frq. **laipstyti* 'wspinać się' wskazuje kilka postverbalistów o neoosn. *laipst-*, o czym s.v. *láipstas*.

láipsnis 1 p.a. 1. 'szczebel, stopień schodów' (syn. *palipà*, *stráipsnis*), 2. przen. 'stopień służbowy, ranga', gram. 'stopień alternacji samogłoskowej w apofonii; stopień intensyfikacji przymiotnika'. Dwuznaczne: 1° drw. z neosuf. -sni- od osnowy *laip-* jak w czas. sekundarnych *láipioti* II 'leźć, włożyć na górę' i *nulaipinti* 'pomóc zleźć z góry', 2° rzecz. postwerbalny na -ni- od neoosn. *laips-*, wyabstrahowanej z **laips-sty-* ← **laip-sty-*, frq. na SO do *lipti* 'leźć, wspinać się' (zob. s.v. *láipstas*). ŽD 222 i LEW 333 wywodzą wprost z *lipti* II, sugerując analizę *laip-sni-*. To nie jest możliwe, ponieważ formant -sni-, będąc neosufiksem, nie może pociągać za sobą apofonii. — Drw. wsteczny: *láipa* 'szczebel, stopień' (por. *žiņgsnis* ⇒ *žiņgis*; *makšnà* ⇒ *mākas*). — Vb. denom. *laipsniūoti* 'stopniować; odmieniać przez stopnie; wyznaczać potęgę danej liczby, potęgować'.

láipstas 1 p.a. gw. 'sznurowy przyrząd do wspinania się na drzewa, do spuszczenia się do studni'; *laipstai* b.z.a. m.pl. 'schody' — analiza: *laipst-a-*, rzecz. postwerbalny od neoosnowy wyabstrahowanej z **laipstyti*, co było frq. na SO *laip-* do *lipti* II 'leźć, wspinać się'. Paralele: *dāigstas* ← *dāigstyti*; *laīstas* ← *laistýti*; *kāpstas* ← *kapstýti*. Inaczej ŽD 324: **laip-stas* (neosuf. -st- przy apofonicznej osnowie?, zob. uwagę s.v. *laikštē*). — Drw. *laipstinýkas* 'kto zwinnie pnie się w górę, np. o wiewiórcę', *palaipstaīs* adv. 'wczepiając się, chwytając się czegoś leżąc do góry; iść niepewnie stąpając, np. o dziecku; piąć się – o chmielu; nierównomiernie się skręcać (o nici)'. Vb. denom. *laipstavóti* 'łazić', *laipstoti* b.z.a. 'o kurze: podlatywać i siadać w różnych miejscach', *laipstūoti* 'wspinać się na coś'. — Inne drw. od neoosn. *laipst-*: *laipstuñ* adv. 'chodzić po wierzchu (o prusakach, myszach)', *laipstūs* 'wprawnie pnący się, wspinający się', war. *laipūs* (por. *lakstūs*, *smalstūs*).

laīstyti, *laīstau*, *laīščiau* 1. 'lać, polewać wodą, podlewać rośliny, zwilżać glebę' (łot. *laistīt*, -u, -tju ts.), 2. 'lać miękkie jaja (o kurach, które zjadają dżdżownice)', 3. 'złoić komu skórę, zdzielić batem', 4. przen. 'wylewać łzy, pot'. SD: *aplaistau* «obmazuję co», *palaistau* «pokrapiam co, polewam» — frequentativum z suf. -sty- i SO *lai-* ← *lej-*, por. *lejū*, *lieti* 'lać, wylewać'. Odpowiednik łot. *laistīt*, *laistīt* 'lać, wylewać' ← *liēt*. Paralele: *dāigstyti* ← *dīegti*; *glaistýti* ← *gliēti*; *saistýti* ← *siēti*. — Antekonsontyczny SO *lai-* tkwi prawdopodobnie również w stpr. hapaksie *laitian* Ev 'kielbasa, Wurst', budowa: **lai-tjan* (por. Pierson apud Trautmann 1910, 368, LEW 368, Endzelīns 1943, 201n., PKEŽ 3, 30) albo **lait-ijan*. Wyraz ten znajduje motywację w zwrocie łot. *dēsas liēt* 'robić kielbasy, Würste machen', dosł. 'lać kielbasy' (Endzelīns, l.c.). PKEŽ l.c. zwrócił uwagę na zwrot lit. gw. *grobas pridarytas su žirniais* 'kiszka napchana grochem' i w paraleli do tego wywiódł *laitian* przez substantywizację z formy ptc. prt. pass. **lai-ta-* 'napchany, napełniony czym' (trzeba dodać, że autor odwołał się nie do sełowego *lieti*, *lietas*, lecz do pwk. aniłowego jak w *liēti* 'lać metale, wyciskać sery'). Zob. też ALEW 554. — Z *laīstyti* wyprowadzono trzy neoosnowy: 1. *laisty-*: *laistymas* 'wylewanie, polewanie' (por. *iškrāustymas* ← *iškrāustyti* ← *krāuti*), *laistýklė* 'konewka', *laistýnė* 'zupa z lanymi kluskami', *laistyūvas* 'konewka', 2. *laič-*: *laičioti* 'podlewać rośliny' oraz 3. *laist-*: *laistinėti* 'podlewać', *laistūvas* 'konewka' (m.in. LEX, CGL), SD¹ *palaistinėju* «podlewam» oraz sb. *laistà* 'lanie jako kara' (*Gausi laistōs*).

laistýti, *laistaũ*, *laisčiaũ* 1. ‘zalepiać dziury, szczeliny mokrą gliną’ (*Vakar užlaisčiau klojimo laitą* ‘Wczoraj zalepiłem dziury w klepisku’), 2. ‘mazać, smarować; obrzucać płynną gliną, zaprawą murarską’, 3. ‘tynkować ściany’. SD: *laistau* «oblepiam co» (syn. *lipiu*), *aplaistau* «obmazuję co» (syn. *aplieju*), *palaistau* «pokrapiam co, kropię; polewam co» — odpowiednik łot. *laistīt* ‘pociągać, powlekać czym, smarować, pocierać, masować’. Analiza: *lai-sty-*, frequentativum na SO *lai-* od zanikłego czas. **lejũ*, **lieti* ‘smarować, mazać’³⁷¹, który – w odróżnieniu od *lieti* ‘lać, wylewać’ (zob. *laistyti*) – kontynuował odmienny pierwiastek, mianowicie pie. **h₂leiH-* o znaczeniu ‘beschmieren’ (LIV² 277). Por. gr. ἄλινειν·ἀλείφειν Hes. ‘namaścić skórę oliwą’, łac. *lēvī* ‘posmarowałem’, SZ *linō*, -ere ‘namazać, nasmarować; pociągnąć, pokryć, powlec czym; zbrudzić, splamić’ (prs. infigowane **h₂li-n-H-e/o-*, por. de Vaan 344). Odpowiedni refleks st. o ukazuje się w germańskiej nazwie ‘gliny’, por. stang. *lām*, niderl. *leem*, stwn. *leimo*, nwn. *Lehm* m., < pgerm. **laiman-* m. < pie. **h₂lojh₁-mon-* (Kroonen 323n.). Inaczej LEW 334, który zaliczył *laistýti* wraz z łot. *laistīt* do rodziny *lieti* ‘lać, wylewać’. — Akcentuacja lit. *laistaũ*, -ýti przemawia za uogólnieniem pierwiastka w postaci anitowej, pierwotnie właściwej dla pozycji antewokalicznej, por. prs. **lejũ* < **h₂leiH-e/o-*. — Neoosn. *laist-*: *laistas* ‘głina zmieszana z łajnem krowim i wapnem, służąca do zalepienia dziur; zaprawa murarska; kit’ (por. *glaitas* ← *glaitýti*), *laistikas* ‘kto łąta ścianę przy użyciu gliny; kto tynkuje ściany’. Osobno zob. *laitas*. — SZ ly-C: *lynas* (zob.).

laĩšvas, -à 4 p.a. 1. ‘wolny, swobodny’ (SD «swobodny»), 2. ‘niezamknięty, nieprzywiązany, niezmuszany’, 3. ‘o ubiorze: luźny, obszerny’, 4. ‘o czasie: niezajęty, wolny’, 5. ‘o życiu: rozwiązły, rozpustny’ (syn. *paláidas*). War. *laĩšvas* 3 p.a. Z insercją k: *laĩksvas*, *laĩksvũs* (*Laĩksvas kaip paukšis* ‘Wolny jak ptak’. *Laĩksvũs gyvenimas par tėvus* ‘Beztrosko jest żyć u rodziców’). Analiza: *lais-vas*, drw. na SO *lais-* od neopwk. *leis-* ← *léisti* m.in. ‘puszczać, pozwalać’. Znacz. etym. ‘puszczony wolno’ (por. *paláidas* ‘nie uwiązany, wolny, rozpuszczony, luźny’ ← *paláidyti*). Paralele dla SO w neopierwiastku: *gais-ma* ‘śpiew’ (Dowkont) ← *gies-*, prs. *giesti* ‘śpiewa’; *vaĩs-tas* ‘widzenie, marzenie, wizja’ ← *vys-*, *išvỹsti* ‘ujrzyć’; *páistyti* ‘pleść bzdurowy’ < **pais-sty-* ← *pis-*, *pisti* ‘futuere’. W kwestii suf. -vas przy neopwk. na -s- por. *raĩšvas* ← *raĩšti*; *riėšvas* ← *riėšti*; *rũšvas* ← *rũšti*. Tradycyjna analiza: **laid-svas* zakłada asymilację (**lait-svas* > **lais-svas*) i degeminację, zob. ŽD 377, Ambrazas 2011, 56, Petit, Balt XLV:2, 2010, 182. Głównym mankamentem jest tu neosuf. -vas, ponieważ jako taki nie może on pociągać za sobą apofonii (por. *žĩšvas*, nie †*žal-svas* ani †*žail-svas*, od *žilas*; *sũrsvas*, nie †*saur-svas*, od *sũrus*). LEW 333 nie daje analizy słowotwórczej, a znaczenie odtwarza jako «losgelassen». — Drw. *belaišvis* (zob.), *laisvaĩ* adv. 1. ‘swobodnie, luźno’, 2. komenda wojskowa ‘Spocznij!’, *laĩsvė* a. *laisvė* ‘swoboda, wolność’, SD «swoboda» (inaczej ŽD 379: **laid-svė*), z wymianą sufiksu: *laĩs-tvė*; z insercją k: *laĩksvė* ‘wolność, beztroskie życie’ (reanaliza: *laĩks-vė*, stąd war. *laĩks-tvė*), *nelaišva* SD «niewolnica, serua» (syn. *belaišvė*), *nelaišvė* ‘niewola’, *palaĩšvas* ‘wolny – o czasie’ (*Turėdamas palaĩšvo laiko*, *ateik pasikalbėtų* ‘Jak będziesz miał czas, zajdź pogadać’), z insercją k: *palaĩksvis* ‘niezbyt zajęty’ (*Norėjau palaĩksviaũ gyventi* ‘Chciałem mieć w życiu więcej swobody’). Cps. *laisvādienis* ‘dzień wolny od pracy’ (por. *dienā*), *laisvālaikis* ‘czas wolny’ (por. *laĩkas*), *laisvamānis*, -ė ‘wolnomyśliciel’ (neol., por. *manýti*), *laisvanōris*, -ė ‘ochotnik’, por. *nōras*, *norėti* (sztuczne zastępstwo za *savanōris*, zob. Vitkauskas, ALL LX, 2009, 131). Vb. denom. *laisvéti* ‘stawać się wolnym, uwalniać się, wyzwalać się’, *laĩsvinti* caus. ‘czynić wolnym, uwalniać, wyzwalać; rozluźniać, robić

³⁷¹ Por. nominalny SO *laj-* ← *lej-* w *įlajaĩ* a. *lajaĩ* m.pl. ‘głina do zalepienia dziur (w klepisku, piecu), kit uszczelniający dno w naczyniu z drewna’ (*Užlajok su lajaĩs kubilą dugno graĩžtvas*), *lājus* ‘ciasto z żytniej mąki do zalepienia nieszczelności w naczyniu z drewna’ (*Su laju užlajavom kubilaitį*). Synchronicznie oba te rzeczowniki mogą być kojarzone z *lejũ* ‘leję, wylewam’, a to na skutek zatarci starszego **leju* ‘smaruję’.

luźniejszym (o ubraniu)', *nelaisvinu* SD «niewolę kogo».

laiškas 3 p.a., *laiškas* 4 p.a. 1. 'liść na gałązce, liść zboża, kartofla; pióro cebuli, szczypior', 2. przen. 'list, karta papieru, karta w książce; pismo, świadectwo, zaświadczenie', 3. przest. 'czasopismo'. SD *laiškas* «nać v ziół, iaryzyn; szczypior», <layškas swagunu> «pioro abo pierze u cybule». Młodszy war. akc. *laiškas* 4 p.a. 'list' (zastępstwo za *grōmata*, por. Vitkauskas, *ALL* LX, 2009, 131). Odpowiednik łot. *laiska* 'liść na łodydze lnu, zboża', *laiški* m.pl. 'lilia wodna, grzybień biały; szczypior', drw. *laiksne* a. *laiksnis* 'lilia wodna, grzybień' (przez metatezę z **laisk-n-*?), stpr. ENCH *stas Luebi bhe Crixtisnālaiskas* 'formularz ślubu i chrztu, das Trew- vnd Tauffbuechlein', *cixti lāiskas* 'formularz chrztu, Tauffbuechlein', *en pirmannien laiskēn* 'w pierwszej księdze, im ersten Buch'. — Formację bałtycką zestawia się ze scs. *listū*, -a 'liść; karta papieru', *listvje* n. 'φύλλα, listowie', zdrob. *listū-kū* cs. 'listek', ros. *list*, -á 'liść; karta, arkusz (papieru, dykty, blachy)', coll. *listvá* 'liście', zdrob. *listók*, mianowicie przy założeniu, że praformą słowiańską było **leis*-ta- a. **leis*-tu-, zaś bałtycką **lais*-ka-. Dalsze związki nierozpoznane. Pwk. **leis*-? **leik*-? — Drw. *laiškininkas* 'listonosz', *laiškis*, -ė 'piegowaty człowiek'. Cps. *laiškanešys* 'listonosz' (por. *nēsti*, kalka pol. *listo-nosz* ⇐ nwn. *Brief-träger*), war. *laiškānešis*, *laiškanēšis*, *laišknešys*. Vb. denom. *laiškýti*, -aũ, -iaũ 'zrywać liście, np. buraków, tytoniu', *laiškúoti* 'rozwijać się w liście (o pąkach), pokrywać się liśćmi'. Zob. też *laiškūs*.

laiškūs, -i 4 p.a. 'mdły (nieposolony), gorzkawy, cierpki; niekwaśny' (*laiškūs pienas*, *sviestas* 'gorzkawe mleko, masło'). Formalnie trudno odrywać od *laiškas*, *laiškas* 'liść; pióro cebuli, szczypior', choć rozwój znaczeniowy nie do końca jest jasny, zob. LEW 333. — Drw. *laiškēnis* bot. 'ziele lecznicze szczyr, Mercurialis; szczyr roczny, M. annua; szczyr trwały, M. perennis', *laiškulys* 'gorzkość, gorycz, cierpkość', *laiškūmas* 'gorzkawość, goryczka'. N.rz. *Leiškōnē* (ei < ai). Vb. denom. *laiškėti* 'nabierać gorzkiego a. cierpkiego smaku; poczuć gorycz w ustach'. — Drw. na -tu- doznał metatezy *šk-V* ⇒ *kš-C*, stąd *laikštūs* 'mdły, cierpki' (brak w ŽD; por. zakończenie w *rūgštūs* 'kwaśny'). Tu może też n.rz. *Laikštē* 2x, n.jez. *Leikštikas* (ei z ai).

laĩtas 4, 2 p.a. 1. 'klepisko z mocno ubitej gliny', 2. 'spód pieca chlebowego', 3. 'gruda, pecyna gliny do zalepienia szczeliny w polepie, piecu' (syn. *laĩstas*), 4. pl. *laĩtai* 'kit' — z uwagi na synonimie z *laĩstas*, co jest przejrzystym sb. postverbale od *laistýti* 'mazać, smarować, obrzucać płynną gliną, tynkować' (i przy braku verbum w rodzaju **laityti*), nasuwa się przypuszczenie o derywacji denominalnej od *laĩstas*, mianowicie przez wymianę zakończenia -stas na -tas. Paralele: *gruĩtas* ⇐ *gruĩstas* (por. łot. *grūmstīt*); *maĩtas* ⇐ *maĩstas* (od **maistyti*). — Vb. denom. *laĩtinti* a. *laĩtúoti* 'zalepiać szczeliny gliną, kitem'.

laitótis, *laitójuos*, *laitójaus* gw. 'jeść ponad miarę, nie żałować sobie, nie skąpić'. Niejasne. Ma formę vb. denominativum na -o- od **lai-t-*, co jednak nie jest jednoznaczne. LEW 334 nieprzekonująco porównuje z łot. *lāitīt* 'pocierać, masować', refl. 'guzdrać się' (zob. też s.vv. *laĩtas* i *laistýti*).

laĩvas 4 p.a. 1. 'statek, okręt', *būrinis laĩvas* 'żaglowiec', *povandeninis laĩvas* 'łódź podwodna', 2. przest., gw. 'łódź zbita z klepek' (*Laĩvas padirbtas iš lentų, o valtis, eldija, luotas iš vieno medžio* 'Laivas jest zrobiony z desek, natomiast valtis, eldija [i] luotas [są] z jednego pnia [wydrążone]') — wraz z łot. *laĩva* 'łódź, statek' zostało zapożyczone z fiń. *laiva*, por. LEW 335. Stąd też ros. *lájba* 'wielka łódź żaglowa, łódź dwumasztowa' (por. REW II, 7n.); pol. *lajba* 'mały statek na Dźwinie zachodniej a. na Morzu Czarnym; statek stary, lichy' jest rusycyzmem (Sławski IV, 434). — Drw. *laivēlis* a. *laivūtis* 'stateczek', *laivýba* 'żegluga, nawigacja', *laivýnas* 'flota', cps. *laivvedys* 'sternik' (por. ved-).

laizdýti, *laĩzdo*, *laĩzdē* 'pałać, buchać żarem, palić się wielkim, silnym płomieniem; być

rozognionym, rozpalonym', *sulaizdyti* 'ogniem unicestwić': *Ugnis sulaizdo vandenį* 'Ogień pochłania wodę'. Por. z Postylli Daukszy: *bet visados laizdo* [pis. <leizdo>] *ugnimi Dieviškos meilės* DP 534₃ 'ale zawsze pałaią ogniem Boskiej miłości'. *O top jog bus immesti ing aną pečių laizdantį* [pis. <leisdantį>], *kurime laizdys to intimos ir su kunu ir su dūšia* DP 526₅₀ 'A k temu iż będą wrzuceni w on piec ognisty, w którym pałac będą ustawicznie i z ciałem i z duszą' — frequentativum na SO i z suf. -sty- (*laistyti < *lais-sty-), który w pozycji po *į* uległ perseweracyjnemu udźwięcznieniu w -zdy-. Por. *graistū > graizdū*; *veisti > *vėizdi*. Na skutek zatarcia granicy międzymorfemowej nie wiadomo dokładnie, jaka była osnowa tej formacji. Można rozważać dwie możliwości: 1° neopw. *leis-* jak w *lėisti* 'puścić' (od tego frq. na SO, *lais-sty-, por. *laistyti* 'toczyć płyny', *laisdyti* ZTŽ 'ciskać, miotać'; paralela: °*mauzdyti* < *maus-dy-, por. *maustyti*), 2° neopwk. *lieš- jak w *liėžti* 'lizać'; frq. *lais.sty- < *laiž-sty-, por. *laižyti* (zob. LEW 369), por. pol. *ogień liznął strzechę*.

laižyti, laižaũ, laižiaũ 'lizać, oblizywać', SD *laižau* «lizę co; polizuję co», *aplaižau* «oblizuję co», przen. 'trawić – o ogniu, o językach ognia', *išlaižyti* 'wylizać', przen. 'gładko uczesać włosy; wyjałowić glebę'. Refl. *laižytis* 'lizać się (o kocie); podlizywać się komu', *apsilaižyti* 'oblizywać się po zjedzeniu', *išsilaižyti* 'wyzdrowieć' (por. pol. *wylizać się* z ran, choroby), *susilaižyti* 'zwąchać się z kim' — iteratyw z suf. -y- i SO *laiž-* ← *leiž-, por. *liežiũ, liėžti* 'lizać'. Odpowiednik łot. *lāizīt, -u, -īju* 'lizać; całować' (tu brak prymarnego *liezt). Paralele: *grāizyti* ← *grīēzti*; *maišyti* ← *miēšti* i *paišyti* ← *piēšti*. Z innymi sufiksami: *laiždyti* 'lizać, polizować' (*Elnė ranką laiždė*), *laižinėti* 'po trochu lizać, żreć' (*prisilaižinėti* 'podlizywać się'). ALEW 554 rekonstruuje caus.-iter. pie. *lojǵh-éje- ← *leiǵh- 'lizać', por. goc. *bilaigon* 'oblizywać', stisl. *sleikja* 'lizać'. — Postverbalia: *laižikas* 'łasuch; lizus' (łot. *laiža* ts.), *laižius* (zob.), *laižūs* 'przymilający się', *palaiža* a. *palaižūnas* 'pochlebca, lizus' (kalka z ros. *podliza* c. ts.?). Cps. *bliūdilaižis* LEX 'kto wylizuje naczynia, Schüssellecker', *plytlaižys* (zob. *plytā*), *spėtlaižis* (zob. *spėltė*), *subĩnlaiža, -laižis* (zob. *subinė*). — Neoosn. *laižy-*: *laižydinti* 'dawać co do polizania', *laižymas* SD «lizanie; polizowanie», *laižytojas* 'kto lubi łasować, łasuch', *laižytojas bliūdų* SD «polizacz misek» ['ten, kto wylizuje miski, talerze'] (por. *bliūdas*), cps. *atlaižytakaktis* 'ktoś ulizany, kto ma włosy przygładzone nad czołem' (do *kaktā*; por. *mišytplaũkis* s.v. *miēšti*).

laižius, -iaus 2 p.a. 'palec wskazujący' (por. łot. *laiža* c. m.in. 'palec wskazujący') — 1° synchronicznie: rzeczownik postwerbalny na -ius od *laižyti* 'lizać, oblizywać', 2° diachronicznie: porównywalne formacje jak *daĩgius* 'pęd, latorośl' ← *dāigyti* oraz *raĩkius* 'zbiórka' ← *rankyti* (GJL II, § 108) przemawiają na rzecz rekonstrukcji nomen actionis *laiž-ju- 'lizanie, oblizywanie'. Znaczenie czynnościowe uległo konkretyzacji jako nomen instrumenti: 'palec, który się polizuje przy kosztowaniu potraw' (por. syn. *smilius* 'palec wskazujący' ← *smilti*). Paralela grecka: ó λιχανός δάκτυλος 1. 'palec lizany', 2. 'palec wskazujący' (GEW II, 102). Zob. też *išlyžis*.

lajà 4 p.a. 'korona drzewa' — bez świadectw gwarowych i bez derywatów. Wygląda jak naukowy neologizm. Źródłostów nierozpoznany.

lājus, -aus 2 p.a. 1. 'płynny tłuszcz wołowy a. barani' (*Pašildyk lājaus pramest kopūstam* 'Podgrzej tłuszczu do okraszenia kapusty'), 2. 'łój do lania świec' — zapoż. ze stbr. *loj*, błr. *loj, -u* (SLA 118, ZS 30, LEW 335). — Drw. *lajinė* sb. 'świeca łojowa'. Vb. denom. *lajūoti* 'smarować łojem'.

lajūs, -i 4 p.a. 1. 'o psie: który dużo szczeka', 2. przen. 'taki, co dużo mówi, gadatliwy' (*Su lajuũ žmogum kelionėj nenuobodu* 'Z gadatliwym człowiekiem nie jest nudno w podróży'. *Lajì moteriškė* 'Gadatliwa kobieta') — dewerbalny przymiotnik na -us, utworzony od osnowy *laj-*, pochodzącej z neoapofonii *lāj-* ← *lāj- (por. prs. *lōju* do *lōti* 'szczekać').

Podobnie od prs. *paklój(u)* utworzono apofoniczne dewerbativum *paklāj-*, widoczne w rzeczowniku *paklajaĩ* (zob.). Neoapofonia ilościowa SP *ā* ⇒ SZ *ǣ* ma paralele m.in. w *šókti* ⇒ *šakūs*; *atsilōšti* ⇒ *atlašà* i *atsikōlēs* ⇒ *ātkałas*.

lak-: postwerbalne nomina z wokalizmem SO należącym do sekundarnych czasowników *lakyti (*lakióti*) i *lakstýti* ⇐ *lekiù*, *lěkti* ‘lecieć’. Por. *atalakaĩ* m.pl. lub *atālakos* f.pl. ‘ziarno gorszego gatunku, które przy wianiu pada w pobliżu plew’ (syn. *atbaraĩ*, *pābiros*, *sānkulas*), *išlaka* ‘wyłaz dla pszczoł w ulu, wylot’, *išlakūs* ‘wysoki i prosty, strzelisty’ (o drzewie rosnącym w gęstym lesie, syn. *išbėginis*, *ištekinis*), *lakà* a. *lākas* ‘wylot dla pszczoł’ (⇒ błr. gw. *lėkàla* ‘w ulu: otworek z rynienką, po której pszczoły wpełzają do środka’, por. lit. zdrob. *lakėlė*, PzB 2, 650), *lakárna* c. ‘włóczęga’ (por. sufiks w *lėbarna*), *lākis* ‘wylot pszczoł w celu zebrania nektaru; wyłaz w ulu’, *lākius* a. *lakius* ‘droga, którą odbywa się lot pszczoł; wylot pszczoł; rój pszczoł; wyłaz w ulu’, też ‘dobre warunki do wiania zboża’: *Lakius geras* – *vėjas iš tos pusės* ‘Jest dobry «lakis», wiatr z tej strony’ (por. *lañdžius*, *tanius*, *vaikius*), *laknūs* ‘lubiący szybko bieć’, *lākštas* (zob.), *laktà* (zob.), *lakūnas* ‘nie trzymający się jednego miejsca, ciągle gdzieś latający, wagabunda’, dziś też ‘lotnik, pilot’ (por. *klajūnas* ⇐ *klajóti*), *lakūs* ‘o koniu: rączy, chyży, bystry w biegu; ruchliwy, lotny jak piasek’, *palakà* ‘droga, którą przelatują pszczoły’, *pėrlaka* c. ‘kto lata z miejsca na miejsce, latawiec’. — Cps. *añtaralakos* f.pl. lub *añtralakai* m.pl. ‘ziarno drugiego gatunku’ (por. *añtras*), *driežlakys* ‘uparciuch – o dziecku’ (por. *driežas*), *dūmalākas* ‘komin’, dosł. ‘wylot dymu’ – kalka z nwn. *Rauchloch* n., dosł. ‘dziura dla dymu’ (por. *dūmai*, GL 47), *kreivalākas* (zob. *kreivas*), *paskuīlakos* f.pl. ‘ostatni gatunek ziarna, które jako najłżejsze odlatuje przy wianiu ostatnie’ (por. *paskūjis*), *pastūrlakai*, *-lakos* ‘poślad’, też ‘marne resztki’ (por. *pāsturas*), *paūkštlakis* (zob. *paūkštis*), *pirma-*, *pīrlakai* ‘ziarno przednie, najlepszy gatunek ziarna, które przy wianiu odlatuje pierwsze, bo jest najcięższe’ (war. metatetyczny: *primlakai*), *pirma-*, *pīrlakos* ‘ziarno przednie’ (syn. *pīrmlekaĩ*, *pīrmskrajai*), *trečiālakai* (zob. *trėčias*).

lakánka 1 p.a. gw. ‘zawieszone u drzwi gliniane naczynie ze święconą wodą’ (*Prasti jūs krikščionys, kad ir lakankos nēr prie durų pakabintos* ‘Marni z was chrześcijanie, skoro nie macie przy drzwiach powieszonych «lakanki»’) — zapoż. ze stbłr. *loxanka* (*laxanka*, *loxanьka*), zdrob. od *loxanja*, *loxanьja* ‘okrągłe naczynie’ (HSBM). War. *lakámka* (por. *fíramka*), *lakunkà* KRŽ. Por. akut w zapoż. *balánka*, *katánka* i *varánka*. LEW 335 uważał za rusycyzm (ros. *loxánka* ‘szaflik, cebrzyk’).

lakarýčia 1 p.a., pl.t. *lakarýčios* 1 p.a. bot. ‘lukrecja, Glycyrrhiza glabra’ (*Ana krupniką išvirė su lakarýčiomis* ‘Ugotowała krupnik z lukrecją’) — analiza *lak-arýčia*; zapożyczenie z pol. przest. *lakrycja*, zmienione przez ludowo-etymologiczne nawiązanie z jednej strony do lit. formacji na *-ar-* (ŽD 302n.), z drugiej strony do czas. *lakù*, *lakti* ‘pić, chleptać’. Por. neosuf. *-an-yčia*, *-av-yčia*. — Rusycyzmem albo germanizmem jest war. *lakricà* 2 p.a. ⇐ ros. *lakrica* ⇐ nwn. *Lakritze* f. (REW II, 9). GL 77 podał war. m. *lakricas* b.z.a. Zob. też LEW 335.

lākatas 1, 3 p.a., *lākatas* 3 p.a. 1. ‘znoszone ubranie, podarte ubranie, łachman’, 2. ‘chusta kobieca zarzucana na plecy’, 3. ‘ścierka, szmata, gałgan’, 4. ‘zmywak do garnków’. Odpowiednik łot. *lakats* ‘chustka, szalik’. Niejasne. Dotąd było łączone z gr. *λακίς*, *-ίδος* f. ‘strzęp, łachman, rozdarcie’, łac. *lacerō*, *-āre* ‘rozedrzeć, rozszarpać’ ⇐ adi. *lakro-, *lacinia* ‘brzeg szaty; mały skrawek ziemi; mała grupa (bydła)’, *lacerna* ‘narzuta z kapuzą, płaszczyk’ (por. LEW 336, GJL II, § 410, de Vaan 320). Ale wątpliwości co do tego nasuwa okoliczność, że gr.-łac. *lak-* może być refleksem SZ *lh₂k- od pie. *leh₂k- (zob. *lokys*), gdy tymczasem litewskiego *lak-* nie da się z *lh₂k- wyprowadzić (por. brak wzmianki o lit. *lak-* w GEW II, 75, s.v. *λακίς*). NB. Przy założeniu znacz. etym. ‘strzęp powiewający na wietrze’

można *lak-* powiązać z pwk. *lek-* jak w *lekiù, lēkti* ‘lecieć w powietrzu’, zob. s.v. *lūkštas* I.

lakiērkos, -ų 2 p.a. f.pl. ‘obuwie z lakierowanej skóry’ (NDŽ) — zapoż. z pol. *lakierki, -rek* (drw. od *lakiery* ts., sb. postvb. od *lakierować* ⇐ nwn. *lackieren* ‘powlekać lakierem, laką’, zob. Sławski IV, 30n., LEW 336). Różnica nagłosu w stosunku do *lēkas* I ‘lak, lakier’ (⇐ pol. *lak*) i *lēkerius* (⇐ pol. *lakier*) tłumaczy się wyrównaniem **lekierkos* (**liakierkos*) do rusycyzmu *lākas* ‘lak, lakier’. Jako purystyczne zastępstwo za *lakiērkos* proponowano *lakinēs* f.pl. lub *lakiniai* m.pl., zob. LKŽ VII, 85.

lakiōti, lakiōju, lakiōjau 1. ‘latać’ (DP ‘latać w powietrzu’), 2. ‘biegać’, 3. ‘wypadać (o zębach)’, *sulakiōti* ‘rozpaść się, rozlecieć się na kawałki’, refl. *pasilakiōti* ‘zapładniać się (o świniach)’ — iterativum na -o- od neoosn. *lak’-*, które odnowiło starszą formację apofoniczną na -y-: **lakyti, *lakiau* ⇐ *lekiù, lēkti* ‘lecieć’. Paralele: *lasiōti* ob. *lasýti*; *bradžīoti* ob. *bradýti* oraz *nešiōti* zam. **našyti*. — SO widać też w *lakčīoti* ‘o owadzie: latać często na coś opadając’, też o padaniu rzadkich płatków śniegu, *lakdyti* caus. ‘rzucić do góry, wyrzucić w górę’, *lakdinti* caus. ‘puszczać latawiec’ (war. *lēkdinti*). Dewerbalne nomina zestawiono s.v. *lak-*.

lakmytkà 2 p.a., gen.sg. *lakmytkos* LzŽ ‘rozwiązła, rozpustna kobieta’ (*Nesuzdēdz’ situoj lakmytkū* ‘Nie zadawaj się z tą łachmytką’) — zapoż. białoruskie, por. błr. gw. *laxmytka*, -i c. o źle, nędznie ubranym a. rozczochranym osobniku (stąd też pol. przest. *lachmytka* ‘o kobiecie: szyfon, szurgot, gałgan, wycieruch’ (SW II, 786; por. *lachmyta* ‘obdartus, oberwaniec, nędzarnik’, Bańkowski II, 81). Z obocznym zakończeniem: błr. gw. *laxmótka*, -i (ĖSBM 5, 264). Zob. też *lakmōnas* i *lakūdra*.

lakmōnas, lachmōnas 2 p.a. gw. 1. ‘stare, znoszone ubranie’ (*Apsivilk lakmōną, bo lyja – gerą drabužį sulydysi* ‘Włóż «lakmonas», bo pada, dobre ubranie przemoczysz’), też pl.t. *lākmonai* 1 p.a. ‘łachmany, łachy’, 2. przen. ‘człowiek o niedbałym, niechlujnym wyglądzie’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *laxmán*, -á, pl. *laxmaný*, -óŭ (inaczej LKŽ: z pol.). Bez substytucji zakończenia: *lakmānas*. — War. *lackānai* m.pl. ‘łachmany’ może stać w związku z ros. *lāckany* m.pl. ‘wyłogi na przedniej części ubrania, munduru’. Zob. też *lakmytkà* i *lakūdra*. — Vb. denom. *lakmonūoti* ‘nosić zniszczone ubranie, chodzić w łachmanach’.

lakōnē, lachōnē 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘miednica’, 2. ‘gliniana misa służąca do ucierania maku, donica’, 3. ‘blacha do pieczenia’ (war. *lakoniā* 2 p.a., m.in. DP) — zapoż. ze stbłr. *loxanja, loxan’ja* ‘okrągła misa; balia’, por. błr. gw. *laxan’b, laxanja* b.z.a. Formy te są wariantami do *laxán* ‘wielki gliniany dzban; misa gliniana; miednica; balia’, por. ALEW 555, ĖSBM 5, 260n. Inaczej SLA 117: z pol. *lochania* (zdaniem Sławskiego IV, 405 pol. gw. *lochania* ‘duża niecka’ z Mazowsza jest zapożyczeniem białoruskim). — Drw. *lakonka* SD¹ «miednica» ⇐ stbłr. *loxanka (loxan’bka)*, por. błr. *laxánka* (brak w SLA). Tu też *lakunkà* KRŽ ‘zawieszane w kościele naczynie na wodę święconą’. Zob. też *lakoška*. Inne zapożyczone nazwy miednicy to *latanius* i *mednŷčia*; kalką jest *varinē* (zob. *vāris*).

lakoška SD «miednica» (syn. *mazgotuvė, praustuvė*) ⇐ błr. gw. *lakóška*, -i (SLA 118, LEW 337, ALEW 555). Według ĖSBM 5, 216, 255 *lakoška* b.z.a. pochodzi ze zmiany błr. *latúška* ‘miska gliniana lub drewniana; wielka misa’ (zob. *latuška*). Por. *lakōnē*.

lakstýti, lakstaũ, laksčiaũ 1. ‘latać, bujać w powietrzu’, 2. ‘szybko się poruszać (biec, jechać, wieźć się); pędzić w różne strony; krzątać się w pośpiechu; uporczywie czego szukać’, 3. ‘o zwierzętach: objawiać popęd płciowy, gonić się, biegać się’ (w tym znaczeniu zwł. refl. *lakstýtis*). SD *lakstau* «buiam», *lakstus* «pierzchliwy», «płochy», *paukštei pa dangum lakstantieji* WP ‘ptaki pod niebem latające’ — frequentativum z suf. -sty- i SO *lak-* ⇐ *lek-*, por. *lekiù, lēkti* ‘lecieć’. Paralele apofoniczne: *drabstýti* ⇐ *drēbti*; *dangstýti* ⇐ *deŋgti*;

lankstýti ⇐ *leñkti*. Odpowiednik łot. *lakstīt* ‘skakać, podskakiwać; być bezczelnym, zuchwałym’ (por. pol. pot. *podskakiwać* ‘być zuchwałym’), refl. *lakstītiēs* ‘unosić się w powietrzu, bujać; roić się; żartować, zalecać się’. — Neoosn. *lakst-*: *lakstinēti* ‘powoli szybować w powietrzu’, *lakstoti* ‘latać’ (BRB), nomina: *lakstymas* SD «płochosć» [‘lekkomyślność, niestałość’], *lakstūnas* ‘ten, co biega i wszędzie zagląda’ (por. *bastūnas* ⇐ *bastýtis*), *lakstā* ‘grzęda w kurniku’ (war. *laktā*), *lakstūčiai* m.pl. ‘męskie narządy płciowe’. Por. łot. drw. *lakstināt* ‘tańczyć, obtańcowywać dziewczęta’, *lakstība* ‘pożądliwość, lubieżność, Geilheit’, *lakstīgs* ‘zalotny, lubieżny; bezczelny’. War. ze zmianą *ks > kš*: *lakstýti* ‘latać, biegać’, ⇒ neoosn. *lakšt-*: *lakštā* ‘grzęda w kurniku’, *lākštas* (zob.). — Neoos. *laksč-* (⇐ *laksčiaũ*): *laksčiōti* ‘latać, rzucać się, trzepotać się; trącać się (o jajach niesionych w koszyku)’. — Neoosn. *laks-* (⇐ *laksčiōti*): *laksnōti* ‘biec nie za prędko; przechylać się na strony; trzepotać’, *laksnūs* ‘prędkie, chyży’, *laksnī mergā* ‘rozwiązła dziewczyna’ (por. pol. pot. *puszczalska* ⇐ *puszczać się*).

lākštas 2, 4 p.a. 1. ‘liść z drzewa’ (por. łot. *laksti* pl. ‘liście, młode pędy’), 2. ‘liść kapusty a. klonu kładziony pod bochenek ciasta chlebowego’, 3. przest. i gw. ‘list’ (DP ‘liść, list, stronica’, też ZTŽ). SD: *rašau lakštū* «piszę [list]», *lakštas važtojinis* «podwodny list», *prisakytinis lakštas* «zaletny list» [‘list polecający’], *lakštai tvirti arba drūti* «autentyk» [‘zaświadczenie na piśmie, dowodami potwierdzone’, L.], pl. *lakštai* «liście, folia», *lakštai, kurie kunigamus duostis* «formaty, epistolę formatæ, lit[t]eræ dimissoriæ» [‘list polecający, zaświadczenie biskupie, że kapłan udający się poza diecezję jest wolny od cenzur kościelnych i może odprawiać mszę św.’, SPXVI]³⁷² — rzeczownik na -a- od neoosn. *lakšt-*, którą wyabstrahowano z czas. *lakštýti* ‘latać, bujać w powietrzu’. Ten ostatni jest wariantem do *lak-stý-ti* (frq. od *lek-*, zob. *lěkti*) ze zmianą *ks > kš*. Znaczn. etym. ‘to, co buja w powietrzu, nim spadnie na ziemię’ vel *sim*. Prócz tego jest *lakštā* a. *lakstā* m.in. ‘grzęda w kurniku’. Paralele: *graibštas* a. *graibstas* ‘czerpak’ ⇐ *graibstýti*; *narštas* ‘tarło rybne a. żabie’ ⇐ *narštýtis*; bez apofonii: *kāpstas* ‘gracka’ ⇐ *kapstýti*; *krikštas* ‘chrzest’ ⇐ *krikštýti*. Inaczej ŽD 324n., gdzie operuje się neosufiksem -sta-/šta-. — Drw. *lakštelē* ‘arkusz papieru’, *lakštīnis* ‘mający formę arkusza’. Cps. *lakštanešys pēščias* SD «kursor, poseł listowny pieszy» (syn. *gromatanešys*), por. pol. *listonosz*, nwn. *Briefträger*. Vb. denom. *lakštāuti* ‘zbierać liście’, *lakštýti* ‘obrywać liście; przewracać kartki książki, wertować książkę’, *lakštūoti* ‘wertować książkę’.

lakštingāla 1 p.a., *lakštingāla* 1 p.a. ‘słowik, Luscinia philomela’ — derywat na -ala (zob. ŽD 106, 174) od wyrazu *lakštinga*, *lakštingā* ‘słowik’, który ze swej strony ma za podstawę *lakšt-*, wyabstrahowane z czas. *lakštýti* ‘latać, bujać w powietrzu’ (war. do *lakstýti*). Z innym tematem: *lakštingalē*, *lakštingalas*. Odpowiednik łot. *lakstīgāla*, *lastīgāla* ‘słowik’. War. sufiksalne: *lakštingāra*, *lakštingēlē* ob. *lankštingēlē* (nieorganiczne *n*) i *lakštungēlē*, *lakštingēlis*, *lakštinguola*, *lakštinguolē*. Pozbawione segmentu -ing- warianty *lakštē* (⇒ *lakštēlē*, *lakštūtē*, *lakštūtis*) dowodzą derywacji wstecznej *lakštinga* ⇒ *lakšt-*. Jest jeszcze war. *lakštuņgē*. Vb. denom. *lakštūoti* ‘śpiewać – o słowiku’. — NB. Od neoosn. *lakšt-* pochodzi również *lakštā* ‘grzęda w kurniku’. Zob. s.v. *lěkti*, gdzie też derywaty od neoosn. *lakst-*. Zob. też *salaujys*.

laktā 2, 4 p.a. 1. ‘grzęda w kurniku, drążek w klatce dla ptaków’ (łot. *lakta* a. *laktis* ‘kurza grzęda’), 2. ‘kojec gęsi, kaczy’, 3. ‘otworek, wylot w ulu wraz z listewką, na którą opadają pszczoły’, 4. przest. ‘niska ława do spania’ — drw. z zakończeniem -ta, które jest zastępstwem za starsze -sta jak w *lakstā* (*lakštā*). Sb. postvb. od *lakst-ý-*, *lakšt-ý-*, to z reanalizy *lak-stý-*, *lak-šty-* frq. ‘latać, bujać w powietrzu’ (zob.). Z innymi tematami: *lāktas*

³⁷² B. W ALEW brak hasła *lākštas*.

(por. łot. *lakts*), *lāktē*. Znacz. etym. 'to, na co ptak opada i gdzie siada'. Por. wtórne zakończenie -tas w *gruñtas*, *laĩtas* i *maĩtas*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *lákty* pl.t. 'grzęda w kurniku' (PzB 2, 613). — Neoosn. *lakt-* 'grzęda': *vištalakčiai* m.pl. 'kurza ślepotą', *vištalaktis* 'grzęda w kurniku; pora, kiedy kury zasiadają do spania; chęć wczesnego położenia się spać; kurza ślepotą', war. *vištalaktės* (por. *vištà*).

lakti, *lakù*, *lakiaũ* '(o zwierzętach) pić wciągając płyn językiem, chleptać', (wulg. o ludziach) 'pić zachłannie, żłopać, chlać wódkę', SD *laku* «łoczę, łokam» i «łepcę». Refl. *apsilakti* 'opić się, wypić za dużo', SD *apsilakė* «rozmarzyło go piwo, wino» (syn. *persigėrė*), *nusilakti* 'nażłopać się (o zwierzęciu); upić się'. Odpowiednik łot. *lakt*, *lūoku* (*lanku), *laku* 'chleptać'. Lit.-łot. *lak-* ma nawiązanie w słowiańskim iter. *lok-ā-*, por. cs. *lokati* 'λάπτειν, lambere', ros. przest. *ločú*, *lokátb*, pol. przest. *łoczę*, *łokać* 'chleptać językiem jak pies; pić a. jeść chciwie, szybko, żłopać, pożerać' (stpol. *połok* 'żarłok'). Zob. BSW 149, REW II, 55, LEW 337n., Derksen 2008, 283n. Pwk. *lak-* jest pochodzenia onomatopeicznego, nawiązuje do odgłosu chleptania. Por. *lap-* w gr. *λάπτω* 'lizać; żłopać, chleptać', *λάψω* 'chleptać' albo *lap^h*- w *λαφύσσω* 'chciwie łykać, pochłaniać, pożerać'. — Drw. *lakinėti* iter. 'chleptać powoli', *lākinti* caus. 'poić, karmić (psa, kota)'. Por. łot. *lakāt*, -*āju* 'chleptać językiem' (*suns lakā ar mēli*), *lakātiēs* refl. 'oblizywać się (o psie)', łot. gw. *lakīt*, -*īju* 'lizać, zlizywać'. Nomina: *lākalas* 'płynny pokarm dla psa a. kota', *lakātē* ts. (por. łot. *laka* ts.), *lakāšius* 'kto dużo pije' (*Laka ir laka kaip lakāšius*), *lākē* 'spotkanie towarzyskie z wypitką, libacja', *lakiēnē* 'rzadka, marna zupa'. Cps. *lakapaūtis* 'kto wypija jajka na surowo' (por. *paūtas*), *pūtralakē* (zob. *putrā*).

laktūkai, -*ų* 2 p.a. m.pl. przest. bot. 'sałata głowiasta, *Lactuca sativa*' — zapoż. ze stbłr. *laktuka* 'sałata' (HSBM). — War. *latūkai* 2 p.a. ⇐ prus.-niem. *lattuke* m. (GL 77n.), por. śrdn. *lattuke*, śrwn. *latech(e)*, nwn. *Lattich* m. Por. łot. *latukas* ⇐ śrdn. *lattuke* ob. *lādeke* (Jordan 74). — Drw. wsteczny: *lēgas* 'duże naczynie szklane' (por. *žiauberē* ⇒ *žiaūbas*), war. *lēkas*.

lakūdra 1 p.a., *lakūdrà* 2 p.a., *lakudrà* gw. c. 'obibok, próżniak, leń; włóczęga, pijak' — zapoż. z błr. gw. *laxūdra*, -*y* 'człowiek nędznie, nieporządnie ubrany, łachmaniarz' (ĖSBM 5, 265), pol. *lachudra* 'człowiek nędzny moralnie, godny pogardy'. Zob. też *lakmytkà* i *lakmōnas*.

lalauti, *laláuju* (-nu), *lalavaũ* (-nau) gw. 'chodzić w pierwszy dzień Wielkanocy wieczorem po domach, śpiewając pod oknami pieśni na dzień zmartwychwstania i zbierając za to jajka' (Otrębski 1934, 325). Por. Čia *anksčiau labai lalavo, dar jau nėra ito* DVŽ 'Tu dawniej dużo *lalavo* (śpiewano), teraz już tego nie ma'. War. *lalúoti*. Osnowa *la-l-* pochodzi od powtórzonego wykrz. *la-la*, wtórnie *lālu-lālu* (śpiewać z refrenem *la-la*, *lalu-lalu*). — Z innymi sufiksami: *lalėti*, *lalù*, *lajėjau* 'zbyt głośno mówić, hałasować' (⇒ *lalys* 'krzykacz', nazw. *Lalys*), też 'o wodzie: szybko, z szumem płynąć' (*Vanduo bėg lalėdamas*), war. *alėti* 'hałasować' (*Vaikai āla*), *lalóti* 'o dziecku: mamrotać, niewyraźnie mówić', też 'o dzwonach: brzmieć' (*Varpams lalojant* 'Gdy dzwonią dzwony'). Por. LEW 338.

lamatà 3 p.a. 1. 'wichura łamiąca drzewa' (*Kap užėjo lamatà, tai nei vieno sode medžio sveiko nepaliko* 'Jak przyszła wichura, to ani jednego drzewa w sadzie nie zostało'), 2. 'rzeczy połamane, zużyte, kupa rupieci' (*Krėsłai tokie lamatos* 'Krzesła takie rozchwane'), por. n.m. *Lāmatos* — formacja dewerbalna na SO *lam-* jak w *lámdyti* m.in. 'zginać i łamać'. Z uwagi na sufiks por. *klabātas* 'przedmiot rozklekotany', *lākatas* m.in. 'łachman, szmata, gałgan', *skėpatas* 'chustka; kawał płótna'. Z innymi zakończeniami: *lamātas* 'kawałek', *lamātē* ts., *lamañtas* 'ułamek, kawałek, np. cukru, chleba' (por. *gramañtas* 'gruda'). Osobno zob. *lamataĩ*. — Drw. *lamatýnas* 1. 'las wyłamany, powalony wiatrem, wiatrołom', 2.

‘niedbale porozrzucane rzeczy, nieład, bałagan’. NB. Nie należy tu *lamākas* c. ‘niezdara’, ponieważ jest to pożyczka z błr. *lamāka* ‘coś złamanego; człowiek niezdarny’. Por. ukr., ros. *lomāka* ‘pała; bęcwał’, ros. gw. *lomýga* ‘człowiek niezdarny, ociężały’, kasz. *lomaga* ‘połamaniec, kaleka, niedołęga’ – wszystko od czas. *lomiti ‘łamać’, zob. Sławski IV, 451 (s.v. *lamaga*).

lamataĩ, -ũ 3 p.a. m.pl. ‘łapka na myszy, szczury’ : łot. *lamatas* f.pl. ts. — paralelna do *lamatà* (zob.) formacja dewerbalna. Znacz. etym. ‘to, co służy do gniecienia, duszenia’. Por. SO *lam-* $\Leftarrow$ *lem-* (*lémti*) w *laménti* m.in. ‘miać, miętosić’, *lámdyti* m.in. ‘gnieść, dusić’.

lámbas 3 p.a., *lám̃bas* 4 p.a. 1. ‘soczysty liść warzywa wraz z łodygą’, 2. bot. ‘szczypiorek, *Allium schoenoprasum*’. Niejasne. — Drw. *lambaĩ* m.pl. ‘zupa przyrządzona z buraka boćwiny (*Beta cicla*)’. Czy tu przym. *lembùs* ‘rzadki, wodnisty (o niezaprawionej potrawie)’? — Zapoż. litewskie w błr. gw. *hlambjakí* pl. ‘liście cebuli’ (PzB 1, 448), *lomb*, *lomp* ‘łodyga’, pl. *lambý*, zwykle drw. *lambukí* ‘łodygi (słonecznika, maku, bobu, tytoniu); liście buraka wraz z łodygami; pędy kwiatostanowe cebuli’, sg. ‘twarda część ptasiego pióra’ (PzB 2, 615), *lámby*, *lám̃bački* ‘łodygi’ (Laučjute 69).

lámdyti, *lám̃dau*, *lám̃džiau* 1. ‘miać, miętosić, kruszyć (chleb)’, 2. ‘gnieść, dusić’, 3. ‘zginać i łamać’, 4. ‘łamiąc psuć, burzyć’, 5. ‘naginać, przyuczać do pracy, układać konia’, 6. ‘uczyć, ćwiczyć, musztrować’, cps. *aplámdyti* ‘obić’ (*šónus kám aplámdyti*), *išlámdyti* ‘wygarbować, wypawić skórę, zmiękczyć; wyuczyć, wykształcić, przygotować do zawodu’, *sulámdyti* ‘wygnieść, pomarszczyć (odzienię), zmiąć (papier), złamać (drzewko, wóz), pokonać’, *užlámdyti* ‘zameczyć, zabić (wilka)’ — causativum z suf. -dy- i SO *lam-* $\Leftarrow$ *lem-/lim-*, por. *palimti* ‘ugiąć się pod ciężarem’. Paralele: *rámdyti* $\Leftarrow$ *rimti*; *trámdyti* $\Leftarrow$ *trimti* i *tvárdyti* $\Leftarrow$ *tvérti*. Osobno zob. formy na SO *laménti*, *lámstyti*, *lamatà*. Caus. *lámdyti* jest pewnie innowacją morfologiczną na miejscu *lamyti, por. psł. *lom-iti ($\Leftarrow$ pie. *lomH-éje-) caus. ‘sprawiać, że coś się łamie, łupie, kruszy’, scs. *lomljō*, *lomiti* ‘κλᾶν, łamać’, ros. *lomljú*, *lomítb* ts., pol. przest. i gw. *łomię*, *łomić* ‘łamać, rozбивać na kawałki’ (stpol. też ‘wywoływać drgawki, dręczyć, trapić’), czes. *lomit* ‘łamać’ (por. BSW 162, Boryś 295). SO *lomH- przyjmuje się też dla stojącego w izolacji rzeczownika łac. *lanius*, -iĩ ‘rzeźnik; kat’ z *lamius < pie. *lomH-jo-, dosł. ‘łamacz (kości)’, por. niderl. *beenhouwer* ‘rzeźnik’ (de Vaan 326). — WSO *lām-, psł. *lam-: scs. *prēlamati* ‘przełamać, rozłamać’, pol. *łamać*, ukr. *lamáty* ts. Ten sam wokalizm w lit. *lomà* m.in. ‘działka ziemi’.

laménti, *lamenù*, *lamenaũ* 1. ‘miać, miętosić; łamać’, 2. ‘nosić coś ciężkiego, dźwigać’, 3. ‘ciężko pracować’, 4. ‘musztrować kogo; układać konia’, *atlaménti* ‘odłamać kawałek’, *išlaménti* ‘wyrwać dziurę; rozchwiać i wyciągnąć (kół z ziemi)’, *pérlamenti* ‘połamać drzewa (o wichurze)’, *sulaménti* ‘zgnieść; zrobić coś z trudem, nieumiejętnie’. Z innymi sufiksami: *lamìnti* ‘miać, marszczyć, cisnąć; giąć, łamać, ćwiczyć, tresować’, *išlamìnti* ‘połamać drzewa; wyłamać płot’, *nulamìnti* ‘złamać, ułożyć konia’, *sulamìnti* ‘zmiąć, zgnieść, połamać’; psł. *lomiti: scs. *sūlomiti* ‘złamać’. Formacje kauzatywne z sufiksami -en-, -in- i SO *lam-* $\Leftarrow$ *lem-/lim-*, por. *lémti*, *palimti*. Powiązanie sufiksu -en- ze st. o dokumentują np. *gabénti* $\Leftarrow$ *gebù*; *klambénti* $\Leftarrow$ *klembù* i *tapénti* $\Leftarrow$ *tepù*. BSW 162 i LEW 338 zestawiali lit. *lam-* wprost z przymiotnikiem stwn. *lam*, stisl. *lami* ‘kulawy, kaleki, ułomny’ i z czasownikiem stwn. *lemjan* ‘porazić, sparaliżować, unieruchomić’, nwn. *lähmen* ts. (z pgerm. *lamjan- < pie. *h₃lomh₁-éje-, zob. Kroonen 326).

lámstyti, *lám̃stau*, *lám̃ščiau* (war. *lamstýti*) ‘naginać, łamać (drzewo); miać, gnieść; tkać w łamane wzory’ — 1° synchronicznie: frq. z suf. -sty- i SO *lam-* $\Leftarrow$ *lem-/lim-*, por. *palimti* ‘ugiąć się pod ciężarem’; 2° diachronicznie: caus. z suf. -y- i SO *lamst-* od neopwk. *limst-* $\Leftarrow$ *límsta* ‘uginąć się’. Paralele: *lankstýti* $\Leftarrow$ *liñkst(a)*; *markstýti* $\Leftarrow$ *miřkst(a)*. Osobno

zob. *lámdyti*, *laménti*. — Neoosn. *lamst-*: *laṁstas* 1. ‘pewien wzór w tkaninie, tzw. łamaniec’, 2. bot. kwiat doniczkowy *Cissus*’ (ŽD 324 niesłusznie postuluje tu osnowę *lámđ(yti)* i sufiks nominalny *-st-*; zob. uwagę s.v. *laikštė*), *lamstúotas* ‘(wzór) łamany’, cps. *senālamstis* ‘pewien sposób tkania’: *Senālamstis tik maišams tедера* ‘«Senalamstis» nadaje się już tylko na worki’ (por. *sēnas*). — Neoosn. *lamsty-*: *lámstytas* ‘o tkaninie: wzorzysty, w desenie’.

landýti, *landaũ*, *landžiaũ* ‘łazić, włóczyć się, chodzić w poszukiwaniu czego’, *aplandýti* ‘obejść (wszystkie kąty)’, *išlandýti* ‘wszędzie zaglądać w poszukiwaniu czego’, też ‘znaleźć’, dosł. ‘wychodzić co’ (*Kas laṁdo, tas išlando* ‘Kto szuka, ten znajduje’) — iteratyw z suf. *-y-* i SO *land-* ⇐ *lend-* / *lind-*, por. *lendũ*, *lįsti* ‘leżać, łażyć’. Paralele: *lankýti* ⇐ *lenkiũ*; *dangýti* ⇐ *dengiũ*; *grándyti* ⇐ *gréndziũ*. Odpowiednik łot. *luõžāt*, *-āju* ‘łazić’. Z innym sufiksem: łot. *luõdāt*, *-āju* ‘łazić’ < pb. **land-ā*. Podobna formacja litewska zostawiła ślad w lituanizmie bhr. gw. *výlundacь* ‘przeszukując schodzić wszystkie kąty’ (PZB 1, 358). — Postverbalia: *įlanda* ‘kryjówka, nora, pieczara; wlot w ulu’, c. ‘wścibski człowiek’, *landà* a. *lánda* ‘nora, dziura’, c. ‘szpicel, szpieg’, *landikas* ‘łazik’, *landỹnė* ‘właz w ulu, otwór; nora, jama, jaskinia; spelunka’, *landuonis*, *-iēs* f. ‘zastrzał, panaritium’, *landūs* ‘(o ostrzu, szydle, palu) taki, co łatwo wchodzi, wnika w co; kto umie wszędzie wleźć, przedostać się; wścibski’ (⇒ *landūnas* ‘człowiek przebiegły, chytry’), *palánda* c. ‘wścibski człowiek’, *palándė* ‘listewka pod otworem ula, na którą opadają przylatujące pszczoły’, *užlanda* a. *užúolanda* ‘poddasze, strych; nora, kryjówka’. Cps. *pečialánda* (zob. *pečialinda*). Osobno zob. *lqstà*. — Neoosn. *landž-* (⇐ *landžiaũ*): *lándžiauti*, *lándžioti* ‘łazić’ (akut metatoniczny, por. *ránkioti*, *slánkioti*, *válkioti*), SD *lundžioju* ‘łazę, włóczę się». War. z *aiC* < *anC*: *laidžioti* ZTŽ. Nomina: *lándžia* ‘wylot w ulu’ (syn. *lakà*), *laṁdžius* ‘łazęga, włóczęga’. — Nazw. *Laṁdžius*, *Luṁdžius*. N.m. *Laṁdžiai* 3x, *Laṁdiškės*, *Išlandžiaĩ* 2x, *Užlandžiai*. — W germańskim odpowiednikiem lit. *landà*, *lánda* jest wyraz oznaczający ‘ład, ziemię, grunt’, por. goc. *land*, stisl. *land*, stang. *land*, lond, stwn. *lant*, < pgerm. **landa-* n. < pie. **lond^h-o-* (zob. ALEW 556, Kroonen 326).

lángas 3 p.a. 1. ‘okno’, 2. ‘czworokąt’, 3. ‘niezarośnięte miejsce na bagnie, przepaść w bagnie, głębia’ (n.jez. *Lángas*), 4. ‘oko zwierzęcia’, 5. ‘pewna miara tkacka’. War. f. *langà* 4 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *luõgs* ‘dziura, otwór’ (*dūmu luogs* ‘dymnik w dachu’), ‘światlik w kurnej chacie; okno’, strp. *lanxto* EV ‘okno, Fenster’ (budowa?), cps. *perstlanstan* EV ‘okiennica, Fensterladen’ (I człon niejasny). Nie ma ustalonej etymologii, zob. referat w LEW 339, Karulis I, 542 i ALEW 556. Może z udźwięcznienia formy **lankas*, która była sb. postverbale od *lankýti* ‘giąć, chylić, krzywić’ ⇐ *liñkti* m.in. ‘giąć się, uginać się’. Por. zwłaszcza *lañkas* ‘przedmiot półkoliście wygięty, kabłak, pałak, łuk’. Paralele na *ng* z *nk*: *līngē* < **linkē*; *māngyti* < *mānkyti*; *mešlungis* < *mešlunkis*. Można dla *lángas* przyjąć znacz. etym. ‘półkolisty otwór w ścianie’, a odnośnie do formy suponować metatonię akutową względem *lañkas*. — Hipoteza sonoryzacji *nk* > *ng* ma paralełę w formie psł. **lōgũ* ‘wygięcie; zakole rzeki i to, co się tam znajduje (łaka, bagno, pole, las)’, ponieważ nie sposób **lōgũ* odrywać od psł. **lōkũ* ‘przedmiot półkolisto wygięty, np. łuk, kabłak’ (pol. *łęk*, ros. *luk*), jak i psł. **lōka* ‘łaka’ (pol. *łaka*, ros. *luká*, czes. *louka*), wszystko z pbsł. **lank-o-/-ā-*. — Drw. *belañgē* a. *belāngē* pot. ‘ciemnica, areszt, paka’ (dosł. ‘pomieszczenie bez okna’), *langēlis* 1. ‘okienko’, 2. ‘lufcik, wietrznik’, 3. ‘kwadracik, kratka’ (*sąsiuvinis langēliais* ‘zeszyt w kratkę’, *langinė* ‘kąt dla starca w rogu izby’, *langinės* f.pl. 1. ‘okiennice’, 2. ‘klapy zasłaniające koniowi oczy z boku, końskie okulary’, *langinýčia* a. *langenýčia* ‘okiennica’, SD *lunginýčia* «okiennica, fenestra lignea» (kalka hybrydalna z pol. okiennica ⇐ okienny, Otrębski 1934, 151; niejasny war. *langaravýčia*), *lāngininkas* ‘szklarz’, *lañgius* ‘ten, kto robi okna, wprawia szyby’, *langúotas* 1. ‘z oknami, np. o karecie’, 2. ‘o tkaninie: kraciasta, mająca wzór w kratę’, SD «oknisty» [‘z oknami’], *palāngē* ‘parapet’. Vb.

denom. *langėti* 'tkać przy użyciu kraciastych wzorów'.

lanišius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. bot. 'konwalia, *Convallaria maialis*', SD <lanišius> «konwalia, lilyka, łanka, łanuszka, *Lilium conuallium*» — zapoż. z pol. XVI w. *łanysz* m. (SPXVI). Brak w HSBM, Por. SLA 118; brak w LEW, ALEW i POLŽ.

lank-, postwerbalne nomina ze SO *lank-* jak w *lankýti*, iter. od *lenkiù*, *leñkti* 'giąć, chylić, krzywić': *apýlanka* 1. 'zakole, zakręt', SD «obłoczystość», 2. 'miejsce ominięte w trakcie siewu, orania, bronowania' (*kalbėti be apýlankų* 'mówić bez ogródek'), *āplankas* 'okładka książki' (por. *apleñkti knygą* 'obłożyć książkę'), też 'teczka na papiery; otok u czapki, rondo'³⁷³, *įlanka* 'zatoka, zakręt', *įlankas marių* SD «odnoga morska» (por. *įleñkti* 'wgiać do środka'), *išlanka* 'wygięcie, zakręt', *lángas* (? zob.), *lankà* (zob.), *lankaĩnis* 'fajerka, krążek żeliwny w płycie kuchennej', *lañkas* (zob.), *lañkena* 'skoblica, nóż wygięty w kabłąk, z dwiema rączkami na końcach, służący do wyrabiania korytek, do wyłabiania wnętrza naczyń' (war. *lenkenà*), *lankēsmas* a. *lankēsmė* 'łaka w lesie', *lankētas* 'pręt, na który nakłada się szpulę przy motaniu nici', *lañktis* a. *lanktis* 'motowidło; zakręt, zygzak; obręcz beczki', *lañkuonys*, *lankuonys* f.pl. 'pszczoły zwiadowczynie, Spürbienen', *lankùs* 'giętki, gibki, zwinny' (łot. *luōks*), *įlankus*: SD <ilunkus> «chybki, nachylony», *núolanka* (zob.), *palankùs* 'przychylny, życzliwy, sprzyjający, pomyślny', *prielankùs* 'przychylny, życzliwy', *sýlanka* 'zgięcie, fałda, składka', *užúolanka* 'okrężna droga, droga naokoło; zakole rzeki, zatoka na jeziorze'. Cps. *lankausis* 'kto ma obwisłe uszy' : łot. gw. *lankausis* (por. *ausis*). — Formację *āplankas* można zestawzić z psł. *oblōkŭ 'zagięcie' ← *ob-lēkti 'zgiąć'. Por. słń. *oblōk* 'sklepienie, łuk', sch. *òbluk* 'obląk, łęk', ros. gw. *oblúk* 'krawędź wozu, sań', czes. *obluok* 'łuk', pol. *obląk* 'przedmiot zakrzywiony w półkole; drewniany kabłąk nad chomątem'.

lankà 4 p.a. 'wielka łaka w nizinie nad rzeką, zalewana podczas powodzi', SD *lunka* «łaka» (syn. *pieva*) — dwuznaczne: 1° sb. postverbale na -ā- od iter. *lankýti* (por. *dangà* ← *dangýti*; *klampà* ← *klampýti*) 2° nomen prymarne z suf. -ā- i SO *lank-* ← *lenk-/link-* jak *leñkti* 'giąć, zginać', *liñkti* 'giąć się, chylić się' (por. *dangà* ← *deñgti*? *klampà* ← *kliñpti*?). Znacz. etym. 'zakręt, zakole' ⇒ 'łaka w zakolu rzeki'. *dangà* ← *deñgti*; *spandà* ← *spēsti*; *klampà* ← *kliñpti*. Formacje prefigowane: *apýlanka*, *įlanka*, *išlanka* itp. zebrano s.v. *lank-*. Odpowiednik łot. kuroń. *lañka* 'rozległa równina; nisko położona łaka, łaka nadrzeczna; wielkie bajoro', też bot. 'turzyca, *Carex*', gw. *luñka* 'zatoka morska; nisko położona łaka w zakolu rzeki'. Tu też stpr. n.m. *Lankaym* < *Lank-kaim-, *Lankeine* (por. AON 82, 232). — Nawiązanie w psł. *lōka (← *lēkō, *lēkti 'giąć, chylić, krzywić'), por. scs. *lōka* 'chytrość, przebiegłość, złość' (znacz. przen.), sch. *lūka* 'przystań, port', sch. czak. *lūkà* 'łaka nadrzeczna', ros. *lukà* 'zakręt drogi, zakole rzeki, łaka w zakolu rzeki; łęk siodła', czes. *louka* 'łaka', pol. *łaka* 'obszar porośnięty trawą', kasz. *łaka* 'zatoka w jeziorze; półkole, łuk, zakręt'. Por. BSW 160, ME II, 420, LEW 339, Boryś 298, ALEW 556n. — N.rz. *Lankà* 6x, *Lankaitė*, *Lankaĩtė*, *Lankója* a. *Lankóji*, *Lankuvà* a. *Lankavà*. N.jez. *Lañkos*. N.m. *Lankà*, *Lañkos*, *Ažulanka*, *Lankiniñkai*, *Ūžlankis*, cps. *Lañkakiemis* (zob. wyżej stpr. *Lankaym*), *Lañkupiai* 3x (⇒ *Lañkupėnai*), *Juodžlankis*.

lañkas 4 p.a. 1. 'łuk' (*šáudyti iš lañko* 'strzelać z łuku'), 2. 'tzw. duha, kabłąk nad chomątem w uprzęży jednokonnej' (*Su lanku pakinkytas arklys* 'Koń zaprzęgnięty z duhą'. *Važiuoja lankas lankan* 'Jadą jeden [wóz] za drugim', dosł. 'duha w duhę'), 3. 'pałak u wiadra, kosza', 4. 'obroż opasująca np. beczkę, koło wozu', SD: *lunkas* «obroż», *lunkas*

³⁷³ Paralela psł. *oblōkŭ 'zagięcie' ← *ob-lēkti 'zgiąć'. Por. słń. *oblōk* 'sklepienie, łuk', sch. *òbluk* 'obląk, łęk', ros. gw. *oblúk* 'krawędź wozu, sań', czes. *obluok* 'łuk', pol. *obląk* 'przedmiot zakrzywiony w półkole; drewniany kabłąk nad chomątem'.

rato «obod, okrąg» (por. *rātas*), *apikalu lunkais* «pobijam beczkę» (por. *kālti*), *pusē lunko* «poł koła, poł obręczy» (por. *pūsē*), 5. przest. 'sklepienie', 6. 'otok u czapki', 7. 'miara długości tkanin' (*Apmečiau drobēs penkius lankūs* 'Obrzuciłam pięć «lankai» płótna'), 8. DP 'tęcza na niebie', 9. 'arkusz drukarski' — dwuznaczne: 1° sb. postverbale od iter. *lankýti* (zob.), 2° nomen prymarne z suf. -a- i SO *lank-* od *lenk-/link-* jak *leñkti* 'giąć, zginać', *liñkti* 'giąć się, chylić się'. Odpowiednik łot. *lūoks* 'zgięcie, wygięcie, kabłąk w uprzęży, duha; krąg, obręcz koła; łuk', pl. *luoki* 'motowidło'. — Nawiązanie psł. **lōkũ*, por. scs. *lōkũ* 'то́čov, łuk', ros. *luk* 'łuk jako broń', ros. gw. 'obłąk, kabłąk', czes. *luk* 'łuk jako broń; półkolistą krzywizną, obłąk', pol. *łęk*, -u 'wygięta ku górze część siodła', przest. też 'obłąk u kuszy, półkole, kabłąk, łuk', pol. gw. 'łuk jako broń; obręcz z leszczyny', pol. gw. *łeki* pl. 'nosy płóz' (stpol. *łęczysko*, *łęczyszcz* 'łuk'). Por. BSW 159, LEW 356n., Borys 299. Zob. też *lank-*. — Drw. *pusialankiai*: SD *iž akmeniū dungtis pusialunkiai padarytas* «frambuga» ['sklepienie, arkada'] (syn. *lankas iž mūro*), *rātalankis* 'obwód, obłąk', SD *ratalunkis* «obod, okrąg» (syn. *lunkas rato*), zwykle *rātlankis* (por. *rātas*). Vb. denom. *lankāuti* 'szukać leszczyny na łuk'.

lankýti, *lankaũ*, *lankiaũ* gw. 1. 'zginać, np. gałąź, kij' (*Pajēms kai botagotį lañko* 'Chwyciwszy, zgina jak biczysko'); zginać kark, pochylać głowę', 2. przen. 'przybywać do kogoś lub dokąś na jakiś czas'³⁷⁴, zachodzić gdzieś, odwiedzać', 3. 'uczęszczać (na lekcje, wykłady)', 4. stlit. 'o Bogu: nawiedzać czym, doświadczać, karać' (*kas mus V. Dievas lāko badu arba maru* DP 587¹⁰ 'gdy nas Pan Bog nawiedza głodem albo morem'). SD *lunkau kurių vietų* «bywam gdzie często; nawiedzam kogo». Cps. *aplankýti* 'odwiedzać', *atrankýti* bibl. 'nawiedzić', też 'doświadczyć czym, pomścić'. Refl. *apsilankýti* 'odwiedzić kogo, pobyc w jakimś miejscu'. Odpowiednik łot. *lūocīt* 'zginać, naginać', refl. *lūocītiēs* 'giąć się, krzywić się, tulić się', < pb. **lank-ī-*. Osnowa **lank-ī-* jest dwuznaczna: z jednej strony jest iteratywem w stosunku do tr. *lenkiũ*, *leñkti* 'giąć, chylić, krzywić' (por. *kramtýti* ⇐ *kremtũ*), z drugiej strony jest kauzatywem w stosunku do intr. *linkstũ*, *liñkti* 'giąć się, chylić się' (por. *stabýti* ⇐ *stēbisi*). Nawiązanie w strp. temacie **lank-ī-*: *perlānki* 1. 'należy się, gebuert', 2. 'godzi się' (z **perlānkija*), *lānkinan deinan* 'dzień świąteczny, Sabbath'. Nawiązanie psł. **lōčiti*, por. scs. *lōčiti*, *lōčō* 'odłączać, oddzielać', *otūlōčiti* 'odłączyć, oddzielić', *razlōčiti* ts., ros. *razlūčítʹ*, -*lūčũ* ts., stpol. *łączyć się* 'oddzielać się, rozdzielać się'. Zob. BSW 159, REW II, 72n., Sławski V, 77n., ALEW 557n. — Z innymi tematami: *lankāuti* iter. 'często zachodzić, odwiedzać', przest. 'chronić' (*Angelams savo liepē tavę lankaut* KN 80 'Aniołom swym kazał cię chronić'), *lankóti* a. *lañkoti*, -ju, -jau 'obchodzić, idąc okręzać; chodzić wokół kogo, dogadzać komu; zginać coś sztywnego, robić giętkim' (odpowiednik łot. *lūokāt*, -*āju* 'zginać, naginać'), refl. *lankótis* 'kłaniać się, chylić się w pokorze, korzyć się', *lankstýti* (zob.). — Neoosn. *lanky-*: *atrankymas* DP 'nawiedzenie', *lankytojas* 'odwiedzający, (w urzędzie) interesant', SD «wizytator», *palankỹnos* 'odwiedziny u położnicy w połogu, zwykle z upominkiem' (syn. *patekỹnos* i *apgēlai*), drw. wsteczny: *lankỹnos* ts. — Nomina ze SO *lank-* zebrano s.v. *lank-*.

lañksmas 4 p.a. gw. 'okrąg, łuk, droga okrężna' — dewerbalny rzeczownik na -ma- od neopwk. *lanks-*, będącego formą SO do *links-* ⇐ prs. *linkstũ* (por. *liñkti*; *liñksmas*). Por. *kramslē* ⇐ *krimsti*.

lañkstas 2 p.a., *lānktas* 1 p.a. 'wygięcie, łuk (drogi, rzeki), skręt, zakręt (drogi), droga okrężna'. SD *lankstas* «krążenie, krąg, koło; krzywość, nakrzywienie; nachylenie; zakręt, zakrzywienie, zawrot». Analiza: *lankst-as*, drw. od neoosn. *lankst-*, wyabstrahowanej z vb.

³⁷⁴ Por. *tad tame rodžias didē ir noprepīama malonē jo priēš mus, jog jis patis teikias mūsump vaikščiūt ir lākyt mus* DP 237⁹ 'tedy się w tym okazuje niezmierna łaska jego przeciwko nam, iż on sam raczy do nas przychodzić i nawiedzać nas'.

frq. *lankstýti* ‘zginać’ (zob.). Inaczej ŽD 325: analiza *lank-stas*. W SD jest też zapis formy zmienionej przez persewerację *ks > kš*: <lunkštas> «wyboczenie dróg» z *lañkštas* (por. *lakštà* ob. *lakštà* ⇌ *lakstýti*). — Z innymi tematami: *lankštà* ‘przegub’ (syn. *linkmuð*), *lañkstis* ‘motowidło’, *lankstùs* ‘giętki, gibki, kręty (szlak, droga); ruchliwy, żwawy’. — Drw. *tolkalankstis* b.z.a. ‘motowidło’ (por. *tolkà*). Vb. denom. *lánkstauti* ‘robić łuk, objazd, okrążyć’.

lankstýti, *lankstaũ*, *lanksčiaũ* ‘zginać, pochylać’ — 1° analiza synchroniczna: *lank-stý-ti*, frq. z suf. -sty- i SO *lank-* ⇌ *lenk-* (*leñkti* ‘giąć, chylić’), 2° analiza diachroniczna: *lankst-ý-ti*, caus. na -y- od neopwk. *lankst-* ⇌ *linkst-* (por. *liñksta* do *liñkti* ‘chylić się, giąć się’). Paralele: *barstýti* ⇌ *birst(a)*; *markstýti* ⇌ *miřkst(a)*.

lāpas 2 p.a. 1. ‘liść z drzewa; liść kapusty’, 2. przen. ‘karta, kartka papieru; arkusz papieru, blachy’. Z innymi sufiksami: łot. *lapa* ‘liść; stronica’, *lapas* f.pl. ‘listowie’ (por. głuź. dłuż. *lopjeno* ‘liść’). SO *lap-* stoi w apofonii do *lep-, por. psł. *lepenũ, słh. *lépen*, -éna ‘liść drzewa, rośliny; arkusz’, ros. gw. *lépenʹ*, *lepénʹ* ‘kawałek, strzęp’, ros. gw. *lépest*, *lepést* ‘płatek kwiatu’ (REW II, 31n., LEW 339n.). Wszystko to są formacje dewerbalne od pwk. pie. *lep- (LIV², 413), por. gr. λέπω ‘obrać, obłupić, zedrzeć, zdjąć’, ἐκλέπω ‘wyłuskać’, λεπτός ‘wyłuskany – o jęczmieniu; drobny, mialki’, przen. ‘cienki, chudy; mały, słaby, nieznaczący; lekki, łagodny’, λεπίς, -ίδος f. ‘łuska rybia; skóra, łupina (orzecha); płytką, blaszka; płatek śniegu’ (por. GEW II, 106n.). Lit. *lāpas* odpowiada formalnie stopniowi o w gr. λопός a. λόπος m. ‘łuska, naskórek; łuszczenie się skóry (po chorobie)’. Dalej por. λопίς, -ίδος f. ‘kora, łuska’ oraz WSO *lōp- w gr. λῶπος, -εος n. ‘odzienie, szata, płaszcz’, λῶπη f. ts. (GEW, l.c.). W tym świetle znaczenie lit.-łot. ‘liść’ wygląda na sekundarne. Znacz. etym. ‘to, co zdarto, zerwano z gałęzi’ vel sim. Osobno zob. *lōpeta*. — Drw. *lapēlis* ‘listek; ulotka’, *lapiēnē* ‘zupa z rozmaitych jarzyn, zupa jarzynowa’, *lapijà* coll. ‘liście, listowie’, *lapinē* ‘szałas z liści; altana; namiot’, *Lapinēs* f.pl. BRB ‘święto Namiotów u Żydów’ (syn. *Kūčkos*), *palapinē* ‘namiot’, *lapinēs* f.pl. ‘gałęzie, którymi nakrywają zamoczony len; gałęzie a. żerdzie kładzione na spód kopki siana’. Cps. *lapanōsis* ‘czyj nos jest szeroki, dosł. jak liść’ (por. *nōsis*), *lāpkotis* ‘ogonek liścia’ (por. *kótas*), *lāpkritis* (zob.), *lāplagas* (zob.), *lāpskleidis* ‘pora rozwijania się liści’ (por. *skleĩsti*), *žiedlapis* ‘płatek kwiatu’ (por. *žiedas*). — Vb. denom. *lapáuti* ‘zrywać liście, np. buraków’, *lapóti*, -ja, -jo ‘puszczać liście, mieć liście, zielenić się’, przen. ‘żyć’ (*Man rodos, tas ligonis neilgai belapōs* ‘Zdaje mi się, że ten chory długo już nie pożyje’), *sulapóti* ‘pokryć się liśćmi, zazielenić się’. — N.m. *Lapāliai* 2x.

lapatóti I, *lapatóju*, *lapatójau* gw. 1. ‘o ptaku: bić, łopotać skrzydłami’ (*Paukštis sulapatójo sparnais ir nulėkė* ‘Ptak załopotał skrzydłami i odleciał’, war. *lapatúoti*), 2. ‘o połach płaszcza: łopotać na wietrze’, war. *lapatúoti* — czasowniki na -o-, -uo- od wykrz. *lapatái*, *lapataĩ*, *lapatù*, *lapatũ*. Prymarna forma wykrzyknika to *lāp*, *lāp-lāp*, od tego *lapáuti* i *lapúoti* ‘łopotać skrzydłami; trzepotać się’. NB. Pozornie podobne pol. *łopotać* ‘wydawać charakterystyczny odgłos wskutek uderzenia skrzydeł, chorągwi o powietrze’ jest w istocie derywatem od abstr. *łop-ot* ⇌ *łop-ać* ‘uderzać płasko’.

lapatóti II, *lapatóju*, *lapatójau* gw. ‘mówić głupstwa, mówić od rzeczy; mleć jęzorem’ (*Tos bobos lapatója ir lapatója visokius niekus*) — zapoż. z błr. *lapatácb*, *lapacú* m.in. ‘mówić niewyraźnie, niezrozumiale; mówić dużo, bez ustanku, paplać, trajkotać’, por. ros. *łopotátb* m.in. ‘bełkotać, bredzić’.

lāpē 2 p.a. ‘lis, Vulpes vulpes’, DP ‘liszka’, SD «lis, liszka». Odpowiednik stpr. *lape* Ev ‘lis, Vochz [Fuchs]’. Z innym sufiksem: łot. *lapsa*, *lapse* ‘lis’. Nie ma dobrego objaśnienia. Było zestawiane z jednej strony z lit. *vilpišys* ‘dziki kot’ (zob.), z drugiej strony z gr.

ἄλωπιξ, -εκος f. ‘lis; duży nietoperz’ (* $\text{u} \text{al} \text{ōp}$ -?), orm. *alowēs* ‘lis’, wed. *lopāsā-* m. ‘gatunek szakala’ oraz łac. *volpēs* a. *vulpēs*, -is f. ‘lis; rekin marina’ (* $\text{h}_2 \text{ulp}$ - eh_1 -?), mianowicie przy założeniu, że istniał zróżnicowany apofonicznie paradygmat pie. * $\text{h}_2 \text{ulop}$ -/* $\text{h}_2 \text{ulp}$ - (nagłosową laryngalną przyjęto z uwagi na ā - w refleksie greckim). Por. EWAIA II, 482n., Schrijver 1991, 377 (*volpēs* < * ulp - eh_1 -), BSW 149, LEW 340, ALEW 558n. De Vaan 688 wywodzi *volpēs* z pital. * ulp -i- < pie. *(H)ulp-i- i wyklucza pokrewieństwo wyrazu łacińskiego tak z gr. ἄλωπιξ, jak i z lit. *lāpė*. — Drw. *lapelē* SD «liszka» [‘małe lisa, młody lis’], *lapénas* a. *lāpinas* ‘lis samiec’ (por. nazw. *Lāpinas*, *Lāpynas*), *lapenā* ‘skóra z lisa’, *lāpenos* f.pl. ‘futro na lisiej skórze, lisiura’, *lapýnas* ‘małe lisa’, *lapinė* ‘czapka z lisiej skóry’, *lapūitis* ‘lisek’ < **lapūtis* (por. *paukštūitis*). Cps. *lāpkasa* ‘lisia nora’ (por. *kāsti*), *lāppisas* (zob. *pīsti*), *lapsnūkis* ‘prosię, którego ryj przypomina pysk lisa’ (por. *snūkis*), *laptrāsė* (zob.), *lāpurvis* ‘lisia nora’ (por. *ūrvas*). Vb. denom. *lapiāuti* ‘polować na lisy’. — Nazw. *Lāpė*. N.m. *Lāpės*, *Didžiosios Lāpės*, *Lapēlės* (⇒ *Lapeliškiai*), *Lāpiškiai* 3x, *Lapiškiai* 3x, cps. *Didlapiiai*, *Lapgaūdžiai*, *Lapgiriai*, *Lāpiakalnis* 2x, *Lāpkalnis* 5x (por. stpr. n.m. *Lappegarbe*, *Leppengarbe*, cps. z II członem od *garbis* ‘góra’, por. AON 83), *Lapkāsės* 2x, *Lapkasiai*, *Lapūkinė*, *Lāpurviai* (**Lap-purviai*), *Lapvarčiai*³⁷⁵, N.rz. *Lapainiā* (por. stpr. n.m. *Lapaynen*), *Lapišė*, *Lapojā* (też n.jez.), *Lapuīgis* (**Lapuikis*), cps. *Lapāvartė*, *Lāpkasis*, *Lapskōjis* (por. *lāpės kōja* ‘lisia noga’), *Lāpupis* 2x, *Lapūpis*.

lāpkritis, -čio 1 p.a., *lapkritys* 3 p.a. ‘listopad’, dawniej też ‘październik’ — złożenie członów *lāpas* ‘liść’ i *krit-* ‘opadać, spadać’, dosł. ‘czas opadania liści’ (*Kad lapai nuo medžio krinta rudeni, bus lapkritys* JU ‘Czas, gdy liście z drzewa spadają jesienią, to «lapkritys»’), może być kalką z pol. *listo-pad*. Por. samogłoskę łącznikową w SD *lapakritis* «listopad, november» i SD¹ *lapokritos mēnuo* ts. Zob. też Skardžius, RR 4, 30n. — War. *lāpkristis* i *lapkristys* pokazują w II członie neopwk. *kris-*, który pochodzi z formy inf. *kristi* (por. drw. *krisdinti*, *kristelėti*, *krislas*).

lāplagas 1 p.a. gw. ‘miejsce wygniecione, stratowane; coś zmieszanego, podeptanego, znajdującego się w stanie bezładu’, por. *Žąsys iš rugių lāplagą padarė* ‘Gęsi zamieniły żyto w l.’. *Sumynė avižas lāplagan* ‘Tak zdeptali owies, że przypomina on l.’. War. *lāplagis* 1 p.a., por. *Reikia tvarkingai rūbus sukabinti, o ne taip sumesti laplagin* ‘Trzeba ubrania porządnie powiesić, a nie tak zrzucać na kupę [robiąc *laplagis*]’. Złożenie członów *lāpas* ‘liść’ i dewerbalnego *lag-*, który jest prawdopodobnie SO do **leg-/lig-* ‘lec, leżeć’ ⇐ pie. **leg^h*- (zob. *ligà*). Znacz. etym.: ‘wysłane liśćmi leże (dzikiego) zwierzęcia, barłóg’. — Taką samą strukturę mają dwa inne złożenia, z tym że w ich drugim członie zamiast °*lag*° ukazują się alternanty apofoniczne °*lēg*° (WSE) i °*log*° (WSO), por. 1° *lāplēgis* 1 p.a. ‘miejsce wyrabane i stratowane w lesie’, por. *Šiais metais javai sugulė kaip lāplēgis* ‘W tym roku zboże wyległo jak l.’ (jest też n.m. *Lāplēgiai*), 2° *lāblogis* 1 p.a. < **lap-logis* ‘wiatrołom w lesie’, por. *Kad užėjau miške pasausių tokį ruožą, kaip lāblogio prigrūvę – tik spėk rinkti į šūtis* ‘Jak natknąłem się w lesie na takie pasmo suszu zwalone jak w «lāblogis», to pozostawało tylko składać je w stosy’ (II człon ma paralelę w sb. *logà* ‘to, co złożono na kupę’).

lapotà 2 p.a., gen.sg. *lapōtos* ZTŽ ‘łopata do wsuwania chleba do pieca’ — zapoż. z błr. *lapáta*, -y, ros. *lopáta*. Brak w LKŽ. Zob. też *lópeta*.

lapsėti, *lāpsi* (war. *lapsia*), *lapsėjo* 1. ‘machać skrzydłami’, 2. ‘o sercu: mocno bić’, 3. ‘stukać spadającym z nóg obuwiem’, 4. ‘o psie: strzyc uszami’, 5. ‘głośno, chciwie jeść

³⁷⁵ Odpowiedni apelatyw **lap-vart-*, niejako ‘lisie wrota’, nie został poświadczony. Cytowana nazwa wsi wraz z n.rz. *Lapāvartė* przypominają w każdym razie o hapaksie stpr. *lapiwarto* EV ‘furtka w ogrodzeniu, Phorte’ (jak gdyby odpowiednik nwn. *Fuchspforte*). Por. Larsson 2010, 47.

żreć', 6. 'kroczyć z odgłosem, ciężkim krokiem; dreptać, krzątać się', 7. 'kapać z dachu; kropić', 8. 'mrugać powiekami, robić się sennym' — czasownik na *-sē-* od wykrz. *lāp, lāpt* m.in. o machaniu skrzydłami, o tupaniu, o głośnym, chciwym pożeraniu. Paralela: *lupsēti* $\Leftarrow$ *lups*. War. *lāpt: lāptelēti* (*-erēti, -erti*) 'chwycić, pochwycić, porwać'. — Neoosn. *laps-*: *lapsēnti* 'trzeptać skrzydłami; przebierać nogami, dreptać', *lāpsyti, -iju* 'chciwie zjadać, pożerać', *lapsōti* 'zwisać, odwisać (o strzępie, o pole)'. Sb. *lapsūkas* 'powieka'. — Z innymi sufiksami: *lapāuti* 'bić skrzydłami', *lapčiōti* 'klapać spadającym z nóg obuwiem; człapać', *lapēnti* 'lapsēti', *lapnōti* 'o świniach: głośno pochłaniać coś płynnego, rzadkiego' (por. *lāpt*), też 'szybko iść, bieć', *lapōti* ts.

laptrāsē 2 p.a. c. gw. 'łatawica, dziewczyna/kobieta lubiąca przebywać poza domem, włócząca się' (*Ta merga tikra laptrāsē – valkiojas, valkiojas naktimis*) — prawdopodobnie przenośne użycie złożenia składającego się z *lap-* 'lis, lisica' (zob. *lāpē*) i *tras-* (por. *trasā kalē* 'suka w cieczce', *trasiōti* 'biegać w różne strony; zalecać się'. Znacz. etym. 'lisica w cieczce' (?). Por. *vilķtrasa* 'wilkołak' i 'włóczęga'. Zob. też *trīsti*.

lapūkas 2 p.a., zwykle pl. *lapūkai* gw. bot. 1. 'łopian, łopuch, Arctium', 2. bot. 'knieć błotna, kaczeniec, *Caltha palustris*', 3. bot. 'grązel żółty, *Nuphar luteum*', 4. bot. 'grzybień biały, lilia wodna, *Nymphaea alba*', 5. bot. 'czermień błotna, *Calla palustris*' — zapoż. z błr. gw. *lapūx* (liter. *lópux*, zob. ĖSBM 6, 33). Mylny jest wywód z pol. *łopucha* (!) lub ros. *lopūx* w LKŻ. Zob. też *varnalēša*. — War. sonoryzowany: *lapūgas* (por. *kvartūgas* < *kvartūkas*; por. Urbūtis 1981, 195).

lapūs, *-i* 4 p.a. stlit. DP 'pyszny, hardy, nadęty'. Z innym wokalizmem: *lepus* MŽ 'pyszny, wyniosły'. Odpowiednik łot. *lēpns* 'dumny, wyniosły; wspaniały, świetny'. Osnowa *lap-* może należeć do czas. sekundarnego **lapyti* 'pysznąć się' (iter. do *lēpti*, zob.) albo pochodnego odeń abstr. **lapa* 'pycha' (por. *maldyti* $\Rightarrow$ *maldā* $\Rightarrow$ *maldūs, pamaldūs*). Pozostają jednak pewne trudności w zakresie znaczeniowym, zob. LEW 358, ALEW 559. — Drw. *lapybē* SD «lekkosć», *lapysta, lapystē* DP «pycha», *lapumas* DP 'pycha, hardość', DK 'łakomstwo', *lapūnas* DP 'pyszny, hardy', *prielapūs* 'natrętny, dokuczliwy'. — Vb. denom. *lapāuti* 'dokazywać – o dzieciach', DP 'pysznąć się, wynosić się, być nadętym' (*smarkus priēš lapaujēnciuosius* DP 435¹⁸ 'srogi przeciw pysznym a nadętym ludziom'), SD¹ *lapauju* «czwaruię, czwaruię się» ['pleść brednie, błaznować'], «duruię» (syn. *siaučiu*), «mięsopustuię» (syn. *siaučiu*), «przebarszczam» [m.in. 'przebierać, wybredzać, grymasić; dokazywać', SW], «przekwintuię» [m.in. 'wybredzać, przebierać w czym, grymasić', SW], SD *lapauju* 1. «buiam» (syn. *lakstau, siaubiu*), 2. «pustuię», $\Rightarrow$ *lapavimas* SD «przekwinta & przekwintowanie» ['swawola, pozwalanie sobie na zbyt wiele', SPXVI]; *lāpinti* 'rozpuszczać (dzieci): *Turi ... duot juos ant mokslo, ne nartint, nei vėl lāpint* DK 83₆ '[Powinność ojcowiska] Mają je [syny] uczyć i sprawować, ani nazbyt karząc, ani nazbyt rozpuszczając'.

lasyti, *lasaũ, lasiaũ* 1. 'dziobem szczypać, zbierać' (SD *lasau* «zobię»), 2. 'przebierając wybierać, wybierać coś odpowiedniego dla siebie, wyszukiwać'. SD: *aplasau* «brakuię; obieram, przebieram», *sulasau* «zbieram co» — iteratyw z suf. *-y-* i SO *las-* $\Leftarrow$ *les-*, por. *lesũ, lēsti* 'dziobem szczypać, dziobem zjadać'. Odpowiednik łot. *lasīt, -u, -iju* 'zbierać jagody, grzyby; wyszukiwać, wybierać' (też 'czytać', co jest kalką z nwn. *lesen*). Paralele: *badyti* $\Leftarrow$ *bedũ; slapyti* $\Leftarrow$ *slepiũ; tasyti* $\Leftarrow$ *tęsiũ*. Z obocznym sufiksem: *lasinēti* 'zbierać'. — Neoosn. *las-* ($\Leftarrow$ *lasiaũ*) posłużyła do odnowienia iteratywu na *-o-*: *lasiōti* 'zbierać jagody' (wtórne e w *lesiōti* 'zdziobywać, wydziobywać', por. *lakiōti* $\Rightarrow$ *lekiōti* i *rānkīoti* $\Rightarrow$ *rēnkīoti*, ŽD 518). — Postverbalia: *apylasa* SD «brak», *aplasymas* SD «brak», *lasā* 'ziarno sypane na pokarm dla ptactwa, tzw. zob', *lasa paukščių* SD «zob ptasza, posypka», *lāsalas* ts., *lasūkai* m.pl. 'drzewka, krzaki wycinane celem przerzedzenia lasu', *lasūs* 'dużo, szybko dziobiący (o

kurze, gęsi)', *lasūtis*, -ē 'ten, kto przez długi czas szuka sobie żony, męża', *neišlasytas* SD «nieprzebrany, bez braku zebrany», *nopilasus* SD «nieprzebierający w potrzebach» ['niewybredny'], z *ne-api-lasas.

laskūtas 1 p.a., *laskūtas* 2 p.a. gw. 'strzęp tkaniny, szmata, gałgan; zniszczona koszula, zniszczone ubranie' — zapoż. ze stbłr. *loskutъ, por. błr. *laskūt*, -á 'strzęp, okrawek, ułamek; kawałek skóry' (por. LKŽ VII, 163, Zs 30). Zob. ĖSBM 5, 245, gdzie też mowa o strus. *loskutū* 'działka ziemi', ros. *loskūt*, *lōskut* 'strzęp' i bg. *loskūn* 'okrągły kawałek mydła'. — Drw. *laskūtinē* 'narzuta zszyta z kawałków zużytej tkaniny', *laskūtinis* a. *laskūtininkas* 'kto skupuje szmaty, szmaciarz', cps. *laskūtagalis* 'marne odzienie' (por. *gālas*). Vb. denom. *laskūtioti* 'chodzić w podartym ubraniu'. — Akcentowane zakończenie błr. -ūt zostało oddane po litewsku jako -ūt-as. Tym samym wyraz został włączony do typu słowotwórczego na -ūt-, por. *skarliūtas* 'strzęp, łachman' (żm. *lūkutas* 'szmatka, ścierka'), *lemtūtā* 'niezdara', *keliūta* 'wąska, marna droga', nazwa wsi *Opšrūtai* (por. GJL II, § 442). — Obok *laskūtas* jest kilka synonimów o pwk. *lask-* i odmiennych sufiksach, por. *lāskana* 'podarte ubranie, łachman; łuska, łupina', *lāskanas* 'chustka na głowę' oraz *lāskatas* 'strzęp'. Wydaje się, że powstanie tych wyrazów wiąże się z metanalizą *laskūtas* ⇒ *lask-*, która otworzyła drogę do sufigowania -an-, -at-. Takie właśnie formanty ukazują się w rodzimych nazwach 'odzieży' lub 'oddartego kawałka', por. np. *drāpanos* 'odzież', *lāskatas* 'łachman' (łot. *lakats* 'chustka; szalik'), *lūskatas* 'strzęp', *lamātas* 'kawałek'. Paralela na metanalizę: *skar-malas* ⇒ *skarm-alas*, drw. *skarmatai* 'onuce'. Būga, RR I, 455, który widocznie nie znał formy *laskūtas*, był zdania, że lit. *lask-* w *lāskatas* itp. jest spokrewnione ze słow. *losk-* w *loskutū*. Za nim poszli BSW 150 (s.v. *laskanā-), REW II, 60 i LEW 341. ME II, 453 wprowadził do dyskusji łot. *lēska*, *lēska* 'gałgan; bryłka błota pod podeszwą', zestawiając je pod względem apofonicznym z lit. *lāskana* (zob. wyżej) i ze śrdn. *las*, *lasche* 'gałgan, szmatka, ścierka'. Wydaje się, że wyraz łotewski nie jest alternantem apofonicznym, lecz zapożyczeniem ze śrdn. *lasche*. Co do transpozycji fonetycznej por. łot. *lasks* 'brudny' ⇐ śrdn. *lasch*, łot. *skāde* 'szkoda, nieszczeście' ⇐ śrdn. *schade* (Jordan 37, 74).

lāstā 4, 2 p.a. 1. 'klatka, kojec dla gęsi, kur, kaczek', war. m. *lāstas* (też pl.t. *lāstos*, *lāstai*), 2. 'miejsce składania jaj', 3. *krūtīnēs lāstā* 'klatka piersiowa', 4. 'psia buda', 5. 'nora, dziura', 6. 'licha chałupa'. Można analizować dwojako: *lās-ta* lub *lāst-a*³⁷⁶, ponieważ w grę wchodzi osnowa *lāstyti 'włazić' < *lās-sty-, będąca frequentativum na SO *lās-* od neopwk. *līs-*, por. *līsti*, *lendū* 'leżać, wchodzić do środka'. Paralele: *spāstai* ⇐ *spāstyti*; *sklāstas* ⇐ **sklāstyti*; *ūostai* ⇐ *ūostyti*. ALEW 560 analizuje inaczej: *lās-ta* ⇐ *līsti*. — Z innym tematem: *lāstas* LEX 'gęsiniec, chlew gęsi' (łot. *luosts* 'kryjówka; wnęka; gołębnik'). — Drw. *lāstēlē* 'komórka roślinna, zwierzęca, cellula' (⇒ *lāsteliēna* 'błonnik, celuloza'), *lastenā* 'błonnik', *lāstīnē* 'kojec; psia buda', *lāstis* b.z.a. f. 'wylot dla pszczół', *lāstvā* 'ptasia klatka' (por. *laktvā* ⇐ *laktā*; *brastvā* ⇐ *brastā*), też pl.t. *lāstivos*.

lāšas 4 p.a. 1. 'kropla', SD «kropla spora; sopel», 2. 'mała ilość czego, odrobina', 3. 'cętka, plamka, pieg', 4. pl. *lašai* 'krople, lekarstwo w płynie odmierzane po kropli' — sb. postverbale od *lašēti* 'cieć kroplami' (zob.). Odpowiednik łot. *lase*, zwykle ze wzdłużeniem: *lāse* 'mała ilość płynu (wody, mleka, zupy)', też 'cętka, barwą wyróżniająca się plamka'. Zob. też ALEW 560. — Drw. *lašēlis* SD «kropka, kapka», *pālašas* 'woda ściekająca z dachu', *palašys*, -ē 'kto szuka okazji do napicia się wódki za darmo, na cudzy koszt' (war. *palāšius*), ⇒ *palašiāuti*: *Kas tyko lašy, tas palašiāuja* 'Kto czyha 'na krople', ten zachowuje się jak *palašys*'; *palašē* 'okap'. Czy należy tu *lāšalas* 'owad jętka, Ephemera vulgata'? — Cps.

³⁷⁶ Podobna dwutorowość analizy morfologicznej dotyczy wyrazu *brastā* 'bród' – zależnie od tego, czy widzimy tu drw. od *bristi* (wtedy: SO *bras-* od *bris-* + suf. -*tā*-), czy raczej drw. od frq. **brastyti* (wtedy: neoosn. *brast-* + suf. -*ā*-).

bérlašis (zob. *béras*), *lašatykyš* (zob. *tykùs*), *lāšleidis* (zob. *lēdas*), *laštakà* ‘rynienka, którą ścieka żywica brzoza’ (por. *tekėti*), *lāštakas* ‘rynna’ (por. łot. *lāstakas* ob. *lāstēkas* f.pl. ‘woda ściekająca z dachu; sople zwisające z dachu’, war. *lastagas*), *sniēglašas* ‘deszcz ze śniegiem’ (por. *sniēgas*). — N.m. *Lašaĩ* 2x, *Lāšiškē*. — Vb. denom. *lāšinti* ‘lać kroplami’ (łot. *lasināt, lāsīnāt*), *lāšinti vāistus* ‘zakrapiać lekarstwo’ (⇒ *lašintūvas* ‘kroplówka’), *aplāšinti* ‘pokropić, obryzgać (krwią)’, *īlašinu* SD «wkrapiam», *išlašinu* SD «osączam, wysączam». Por. jeszcze *ašaras lāšinti* ‘płakać’, *prakaitā lāšinti* ‘ciężko pracować’ (dosł. ‘wylewać pot’). Z innym sufiksem: *lašnóti* ‘kropić, pokrapywać, kapać z rzadka’ (war. ś-mobile: *šlasnóti* < *šlašnoti). Od wykrz. *lāšt* ‘kap’ pochodzi czas. *lāstelēti* ‘polać się kroplami’.

lāšas, -à 4 p.a. stlit. ‘kaleki, ułomny’, DP ‘ułomny, mdły, niedostateczny’, SD <lušas> «niecały, mutilus, diminutus, mutilatus» (syn. *ne cielas*), «niedołężny, ułomny, captus, truncatus membris». Bez pewnej etymologii. Na podstawie fiń. *lonkko* ‘kulejący, kulawy’, który uchodzi za pożyczkę z bałtyckiego, wyprowadza się *lāšas* z praformy *lanšas < pie. *lonko- (transponat). Zob. Skardžius, RR 4, 380, LEW 355, s.v. *lēnas*. Zob. też *lūošas* i *lūišas*.

lašēti, *lāša*, *lašējo* 1. ‘cieć kroplami, kapać, ściekać – o pocie’, 2. ‘przeciekać – o dachu, dzbanku, garnku’. SD *lašu* «kapam kroplami» (syn. *šlaku*), *laša* «kapie, przecieka» (syn. *lietus teka per dungtī*), «sączy się», *laša medžias* «kapie z drzewa», *sakais laša medžias* «kley puszcza drzewo» (syn. *sakuoja*), *išlašēti* ‘wyciec (np. o krwi)’, *išlašu* SD «osiąkam» — czasownik na -ē- od wykrz. *lāš* (*O lytus jau lāš lāš pro plyšī* ‘A deszcz już «laś laś» [kapie] przez szparę’). — Z innymi sufiksami: *laščiōti* ‘kropić, pokrapywać – o deszczu’, *lašēnti* ‘padać po trochu; ciec z pluskiem, ciurkać’ (*išlašēnti* ‘wypić z kieliszka’). — Drw. *lāšas* (zob.), *lašīniaĩ* (zob.), *lašinỹs* ‘kropla; okap’, *lašmuō* (zob.), *lašus* SD «kroplisty, krople puszczaący», *lašmuō* (zob.), *nūolašos* f.pl. ‘krople’ (⇐ *nulašēti* ‘skapnąć’), od tego *nūolašinē* ‘daszek nad studnią’. — WSO *lāš-: łot. *lāšēt, lāšēja* ‘cieć kroplami, kapać’, *lāsināt* ‘wpuszczać kropelkami, wkraplać’.

lašīniaĩ, -iũ 3 p.a. m.pl. 1. ‘słonina; smalec’, SD «słonina, lardum», 2. gw. ‘trzon grzyba’ (*Raudonikip lašīniaĩ stori* LZŽ ‘Kozak o czerwonym kapeluszu ma gruby trzon’) — dewerbalna nazwa rezultatu czynności, która dopuszcza dwojaki wywód morfologiczny: 1° *laš-iniai* – drw. od vb. *lašēti* intr. ‘cieć kroplami’, por. zdanie *Kaip įkaito lašiniai, išlašėjo* ‘Gdy słonina się rozgrzała, [to] się roztopiła’ (dosł. ‘wyciekła w postaci kropel, kroplami’), 2° *lašin-iai* – drw. od vb. *lāšinti* tr. ‘lać kroplami’ (*Kam lāšini taukus ant žemės?* ‘Czemu ronisz tłuszcz na ziemię?’ *Išlāšink taukus!* ‘Stop tłuszcz!’). Por. *lašinỹs* ‘woda kapiąca z dachu’. — Drw.: *lašinētis*, -čio ‘pieczywo zapiekane ze słoniną’, *lašiningas* ‘ze słoniną, tłusty’, *lašininis* ‘o prosięciu: tuczone na słoninę’ (*Šitas paršas lašininis*), też o człowieku: ‘tęgi, tłusty, otyły; taki, co lubi słoninę’. Cps. *lašīnbrolis* ‘tęgi, gruby człowiek’ (por. *brólis*), *lašinēdis* ‘kto jada, lubi słoninę’ (por. *ēd-, ēsti*). — Nazw. *Lašinis*, *Lašinỹs* (por. pol. *Słonina*), *Lašīnškas*, *Lašīnškis* b.z.a. N.m. *Lašīniaĩ* 2x, n.rz. *Lašīndaubē*, n. łaki *Lašīnbalē*. — NB. Lit. *lašīniaĩ*, zapożyczone do jęz. staropolskiego w formie *łoszyna* ‘rodzaj słoniny’ (1394 *loszijna*), ukazują się w Rachunkach dworu króla Jagiełły, zob. Bednarczuk 1999, 155.

lašiša 2, 3 p.a. ‘łosoś, Salmo salar’. War. m. *lāšišas*. Z innymi sufiksami: *lasasà* DRUŽ, przest. <Lašaša> LEX ‘Lachs’ = *lašaša*, *lasaša* SD «łosoś» (s-š z dysymilacji š-š)³⁷⁷. Do tego nawiązuje stpr. *lasasso, pis. <lalašfo> EV ‘łosoś, Lachs’, rekonstrukcja: *lasasā (por.

³⁷⁷ Būga, RR III, 650 uważał <Lašaša> za błąd druku zam. <Lašiša>. Trudno się z tym zgodzić, por. niżej odpowiednik stpr. i lit. n.rz. *Lašaša*. — Pomija się poświadczony z jednego tylko miejsca (Jonavà) war. *lāsasē* ‘łosoś’, o brzmieniu jak gdyby dostosowanym do odpowiednika słowiańskiego (sekwencja s-s).

Trautmann 1910, 368, PKEŽ 3, 31n.). Por. n.rz. *Lašišà* 2x (⇒ *Lašišinė*, *Lašišupis*). Obok tego jest n.rz. *Lašašà* (Vanagas 181). Suf. -aš- przypomina formant -os- odpowiednika pñ.-słowiańskiego, por. ros. *losóś*, ukr. *łososʹ*, pol. *łosoś*, czes. *losos*. Praforma bśł. *laš-aš- (BSW 150: *lašašja-). — Rekonstrukcja pie.: *laks-o- (IEW 653) lub *loks-o- (Mayrhofer 1986, 69, przyp. 11), *lok-so- (Kroonen 322), por. stisl. *lax*, stwn. *lahs* (pgerm. *lahsa-); wątpliwa jest przynależność toch. A *laks* ‘ryba’ (por. Villanueva Svensson, *Balt L*:1, 2015, 166, z liter.). Znacz. etym. ‘ryba o skórze pokrytej cętkami’ (IEW 653, Specht 1944, 31). Z uwagi na wokalizm *a wyraz może być pożyczką nieindoeuropejską. Gdy chodzi o oset. *læsæg* ‘łosoś’, to z powodu *l-* może to być wczesne zapożyczenie ze słowiańskiego, zob. ostatnio ALEW 560. — Pie. *lo/aks-o- wydałoby lit. †lašas (por. š z pie. *-ks- w *ašis*, *iėšmas*, *šeši*). Zamiast tego mamy osnowę na -io-, lit. gw. *lāšis*, -io ‘łosoś’³⁷⁸ i łot. *lasis* ts. Jej ocena nie jest jednoznaczna. Z jednej strony może to być drw. wsteczny od *lašaš-/lašiš-* (neosn. *laš-*). Z drugiej strony karelskie i wepskie *lohi* ‘łosoś’, które jest zapożyczeniem z bałtyckiego (por. LEW 342, Stang 1966, 23), przemawia na rzecz dawności form lit. *lāšis* i łot. *lasis*. — Derywatami są tu głównie terminy ichtiologiczne: *lašišaitė*: *margóji lašišaitė* ‘*Salmo fario*’ (war. *lašišaitis*), *lašišius*: *lašišius margāsis* ts., *lašišinės* f.pl. ‘łososiowate, Salmonidae’. Cps. *lāšūdė* gw. ‘sieć do połowu łososi’ (złożenie hybrydalne, por. *ūda* ⇐ bñr. *vūda*). — Gw. formy *vašýlas* ‘łosoś’, *vašýlas*, *vāšilas* ts. pokazują alternację spółgłosek *v-* i *l-*, podobnie jak *vāšas* ob. *lāšas* oraz *vañzdis* ob. *lañzdis* (zob. GJL I, § 461 i LEW 1207).

laška 2 p.a., gen.sg. *lāškos* gw. ‘łóżko’ (*Pasiklok lāšką ir eik gulti* ‘Pościel sobie łóżko i idź spać’) — zapoż. ze stbñr. *ložko*, *ložko* n. (⇐ stpol. *ložko* n.), por. bñr. gw. *ložka*, *ložka* (PZB 2, 668). Por. ĖSBM 6, 27 i POLŽ 411 (wprost z pol.). War. *ložkà*, *ložkà*, też m. *lōškas*. Zob. jeszcze *lažià* i *lūškas*.

lašmuõ 3 p.a., gen.sg. *lašmeñs* m. gw. 1. ‘miejsce w jeziorze, skąd uchodzi lub gdzie wpływa rzeczułka’, 2. ‘miejsce w jeziorze, gdzie woda marznie i nie zamarza, tzw. oparzelisko’ (⇒ *lašmenà* ts.) — konkretyzowane nomen actionis na -men- od *lašėti* ‘ciec kroplami’ (zob.). Paralele: *tešmuõ* ⇐ *tēšti*; *želmuõ* ⇐ *žėlti*. Odpowiednik łot. *lasmenis* a. *lāsmenis* ‘przeręb; oparzelisko’ od *lāsēt*, *lasēt* ‘ciec kroplami’ wskazał Urbutis, w *Donum Balticum to Chr. S. Stang*, 1970, 548–552. Wcześniej wyraz łotewski uważano za zapożyczenie z est. *lasme* ‘wielki czworokątny otwór w lodzie do połowu ryb’ (por. ME II, 424, 442). — N.rz. *Lašmuõ*, n.m. *Lašmėn-pamūšis*.

latākas 2 p.a. ‘rynna przy okapach dachu’ (SD «rura wodna; rynna, kanał») — zapoż. ze stbñr. *lotokъ* (*latokъ*, *latakъ*), por. bñr. *latāk*, -ā (stąd też łot. *lataka* ‘rynna’, war. *lataga*). Por. Berneker I, 735, SLA 118, ZS 30, LEW 342n. Inaczej Būga, RR I, 455n., który opowiadał się za rodzimością tego wyrazu i dopatrywał się śladów *lat- w onomastyce, zwłaszcza w hydronimii. — Poboczne znaczenia wyrazu *latākas*: 1. ‘drewniana rynienka do spuszczenia soku z brzozy a. klonu’ (war. *lēteka*, *letēkis*), 2. przest. ‘koryto do zsypywania ziarna’, 3. ‘kałuża’ (*Bugštus arklys – kožno latak ant kelio baidosi* ‘Bojaźliwy koń, boi się każdej kałuży na drodze’), 4. ‘rów z wodą, kanał odprowadzający wodę z pola’ (por. *raštākas* jako wariant do *rištākas*), 5. ‘grząska łąka, grzęzawisko’, 6. ‘pas ziemi’, 7. ‘sopel lodu’ (to użycie tłumaczy się zmieszaniami war. *letēkis* ze swojskim *letēkas* ‘sopel’ < cps. *led-tekas). — Drw. *latakēlis* ‘rynienka; dzióbek dzbanka’, *ašarinis latakēlis* ‘kanalik łzowy’. — Nazw. *Lātakas*. Nazwa ulicy w Wilnie: *Latāko gātvė* (po polsku *Łotoczek*). N.m. *Latākai* 2x, *Latākiškė*. N.rz. *Latakà*.

³⁷⁸ Pomija się gwarowe femininum *lašis* 4 p.a., ponieważ jest ono poświadczone z jednego tylko miejsca (Palangà). — Dwuznaczne są n. rz. *Lāšupis* 2x, *Lāšiupis*, ponieważ ich I człon może stać w związku z sb. *lāšas* ‘kropla’ lub vb. *lašėti* ‘ciec kroplami’.

latanius, *-iaus* ‘miednica, Becken’, stlit. hapaks: *Potam pylè vandenį ing mednyčią* [glosa: *ing latanių*] BRB ‘Potem nalał wody do miednicy. Darnach gos er Wasser in ein Becken’. Bez etymologii, zob. ALEW 560 (pominięte w LEW).

lātas 2 p.a. stlit., gw. ‘łut, jednostka wagi równa $\frac{1}{32}$ części funta, tj. ok. 12,8 g’ (*Nupirk tris latūs mielių* ‘Kup trzy łuty drożdży’), SD¹ *latas* «łot, semiuncia» — zapoż. ze stbłr. *lotr* ← pol. XVI w. *lot*, *-ul-a* (później *lót* i *lut*) ‘łut jako jednostka wagi’, tu przejęte ze śrwn. *lōt* ‘ołów; stop służący do lutowania; jednostka wagi odlana z ołowiu’, por. nwn. *Lot* n. ‘mała jednostka wagi; ciężarek ołowiany służący do mierzenia głębokości wody’. Brak w SLA, LEW i ALEW. — War. *lotas*, *luōtas* ← prus.-niem. *lot*, śrdn. *lōt* (Čepienė 172); *liōtas* ← nwn. *Lot*; *lūtas* ← pol. *lut*, *-a*.

latōtis, *-čio* 2 p.a., zwykle pl. *latōčiai* bot. ‘knieć błotna, *Caltha palustris*’ — bez etymologii.

lātras 2, 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘łotr, zbojca’ (DP), 2. ‘włóczęga; niegodziwiec, pijak, łajdak’, 3. ‘chłop pańszczyźniany zbiegły spod władzy pana’ — zapoż. ze stbłr. *lotr* ← pol. XVI w. *lotr* ‘człowiek żyjący niezgodnie z uznanymi nakazami dobrych obyczajów i moralności; łajdak, niegodziwiec; rabuś, zbój, złoczyńca’, SPXVI (← stczes. *lotr* ← śrwn. *loter*, *lotter* ‘człowiek niecny, nicpoń, ładaco’, zob. Brückner 1877, 102, Sławski V, 221, ALEW 561). — Drw. *latrybė* BRB ‘łotrostwo, postępowanie właściwe łotrowi’, *latrystė* DP ts. Vb. denom. *latráuti* ‘być łajdakiem, rozpustnikiem, pijakiem’, ⇒ neoosn. *latrav-*: *latravimas* DP ‘łotrostwo’, *latravóti* ‘być łotrem’, *pralotravóti* ‘przehulać, roztrwonąć’, ⇒ neoosn. *latravoj-*: SD <łatrowoimas> «rozboy, rozboye & rozboystwo» (syn. *ažumušimas*).

latuškà 2 p.a., gen.sg. *latuškos* LzŽ ‘gliniana misa, miska’ — zapoż. z błr. *latuška*, *-i* (zdrobnienie od *látka*, *-i* ‘gliniana miska z brzegami zagiętymi do środka; drewniana miska; cierlica’). Por. strus. *latūka* ‘garnek’: cs. *laty*, *latŭve* ‘gliniany garnek’ (ĚSBM 5, 252n.). Zob. też *lakoškà* i *luōtas*.

lātvās, *-à* 4 p.a., *latvūs*, *-i* 4 p.a. gw. ‘nie wymagający wysiłku; wygodny (o ubraniu); łagodny, życzliwy (o człowieku)’ — zapoż. ze stbłr. *latvyj* ‘nietrudny do zrobienia’, błr. gw. *látvy* ‘nietrudny, łatwy, wygodny’ (Nosovič) ← pol. *łatwy* (‘wyraz wyłącznie polski’, Boryś 297). Bez substytucji słów. *a*. — Adv. *lātva* ‘łatwo, nie trudno, bez trudu’ (*Latva paimt, bet sunku atiduot* ‘Łatwo wziąć, ale trudno oddać’) ← stbłr. *latvo* ← pol. *łatwo*. War. *latviaĩ*.

laūbti, *laubiù*, *laubiaũ* gw. ‘kopać, ryć’, w LKŽ zaświadczone jednym tylko cytatem, por. *Eik prie kluono, išlaūbk duobę burokams* ‘Idź i wykop przy stodole dół na buraki’ (Butrimónys, rej. Alytūs). Prawdopodobnie *laub-* jest tu wariantem do *laup-* jak w *laūpti*, *-iù*, *-iaũ* gw. ‘o miąższu w bochenku chleba: palcami oddzielać, wydobywać, wydłubywać’ (por. *laupyti* ts.), *atsilaūpti* ‘oderwać sobie nieco miąższu z chleba’. LEW 343 przytaczał *laūbti* – wraz z rzecz. *laubēnė* bot. ‘wyblin jednolistny, *Malaxis monophyllos*’ – w kontekście alternacji apofonicznej *laub-*: *luob-*, zob. *luobas*. Inne pochodniki od osnowy *laub-* nie są znane. Poza tym do *laubēnė* jest war. *laibēnė*.

laučas b.z.a. hist. ‘łowczy, urzędnik dworski organizujący polowania’ — zapoż. ze stbłr. *lovčij*, *lovčyj* (*lovčy*), błr. *lóučy*, *-aha* ← pol. *łowczy*, *-ego*. War. *laūčasis*: *Buvau dvare pas pono Vaigavyčios pirma už laučajį, paskui už lekajų* ‘Byłem we dworze u pana V. najpierw za łowczego, potem za lokaja’. Brak w LEW.

láuka I 1 p.a., *laukà* 2 p.a. wsch.-lit. ‘sklep’ (*Mūs láukų vagis būvo apriñkį* LzŽ ‘Złodziej okradł nasz sklep’) — zapoż. z błr. *láuka*, *-i*, gen.pl. *lávka*, stbłr. *lav(ь)ka* 1561, por. ros. *lávka*. Zob. ZS 30, LEW 343, ĚSBM 5, 258.

láuka II 1 p.a., *laukà* 2 p.a. wsch.-lit. ‘ławka w kościele’ (*Žmónes sėdz’ láukosa* LzŽ

‘Ludzie siedzą w ławkach’) — zapoż. z błr. *láuka*, -i ‘ławka’, gen.pl. *lávak*, stbłr. *lavka*. Paralela: *stalaukā* LZŽ ‘stołówka’ ⇐ błr. *stalóuka*. Zob. ZS 30, LEW 343, ĖSBM 5, 257. — War. 1° *laupka* ‘ławka’, gdzie segment *p* tłumaczy się skrzyżowaniem wyrazów *láuka* i **lapka* (zapoż. z pol. [łafka], *ławka*), 2° *lomkā* ‘ławka kościelna’ (m.in. CHB, SLA 123), zwykle pl. *lōmkos*, gdzie sekwencja *lom* wynika z dysymilacji *lou*; od tego war. *lonkā*. Zob. jeszcze *lopkā*.

laūkas I, -o 4 p.a. sb. 1. ‘teren bezdrzewny, pusty i równy, nie zabudowany (w odróżnieniu od lasu i osiedla ludzkiego)’, 2. ‘obszar ziemi przeznaczony pod uprawę, ziemia uprawna, pole, rola’ (SD «pole, rola»), 3. ‘przestrzeń otaczająca dom, miejsce pod gołym niebem, zewnętrzne wobec pomieszczenia mieszkalnego’, 4. ‘teren, na którym coś się odbywa, toczy’, 5. gw. ‘to, co rośnie na polu, zboże, urodzaj’ (*Šiandieną mūsū veš laukā* ‘Dzisiaj będziemy zwozić zboże’), 5. gw. ‘wieś w przeciwieństwie do miasta’ (*Mano tėvas buvo laukė gimęs už Smalininkų* ‘Mój ojciec urodził się na wsi, za S.’. *Laūko žmogūs* ‘Człowiek ze wsi’). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *laūks* ‘niezadrzewione miejsce w lesie; wolna, pusta przestrzeń, das Freie; pole, ziemia uprawna’, stpr. *laucks*, acc.sg. *laukan* ‘pole, rola, Acker, Feld’, *laucka* GRC ts. (corruptum: *līncka* GRG 68 «Felt»). Obok tego jest adi. *laūkas* (zob. *laūkas* II). Refleks pie. **louk*-o-; w perspektywie bałtyckiej jest to drw. na SO od zanikłego czasownika pb. **liāuk*-/ **luk*- < pie. **leuk*-/ **luk*- ‘rozjaśniać się, świtać’ (LIV² 418n.), por. het. *lukta* ‘świta’, wed. *rócate* ‘świeci się’, łac. *lūcet* ‘dnieje; jest jasny, wyraźny’ (**louketi*). W bałtyckim śladem po st. zanikowym **luk*- jest rzeczownik stpr. *luckis* EV ‘szczapa drewna, Schyt [Holzscheit]’, znac. etym. ‘to, co daje światło, łuczywo’, < pie. **luk*-i-, por. wed. *rucí*- f. ‘światło, blask’ (Trautmann 1910, 372, Toporov V, 397n., PKEŽ 3, 90n.). — Budowa *laūkas* przypomina wed. *lokāh* ‘otwarta, jasna przestrzeń; przestwór nad ziemią’, stłac. LOVCOM, łac. *lūcus* ‘święty gaj’, osk. *lūvkei* ‘in luco’, stwn. *lōh* ‘polana porośnięta krzakami’. Lit. znac. ‘pole’ wywodzi się z ‘leśna polana, karczowisko w lesie’ ⇐ ‘miejsce otwarte, bezdrzewne, jasne’ (por. LEW 343n., ALEW 562). — Dalej por. drw. **louksnā*-, ukazujący się z jednej strony w stpr. *lauxnos* EV f.pl. ‘gwiazdy, Gestirne’ (zob. PKEŽ 3, 53n.), z drugiej strony w psł. **luna*: cs. *luna* ‘blask księżyca’, ros. *luná* ‘księżyc’, stpol. *luna* ‘księżyc’, pol. ‘odblask na niebie, odblask ognia, pożaru’. Odpowiedniki ie.: aw. *raoxšna*- ‘błyszczący; blask, światło’, łac. *lūna* ‘księżyc’, starsze *losna* (Praeneste), śrir. *lúan* ‘światło, księżyc’, < pie. **louk*-s-neh₂, derywat od osnowy na -s-, pie. *leuk*-os ‘jasność, światło’ (zob. Stüber 2002, 124n.). — Drw. stlit. *laūkana*, lit. *laukañ* lub *laūkan* adv. ‘na dwór, na pole, na zewnątrz, precz’ – skostniała forma ill.sg. ‘na pole’; skrócone *laūk* w funkcji wykrzyknika ‘precz!’ (por. GJL I, § 571, Mańczak 1977, 226)³⁷⁹, *laukė* adv. ‘na polu, na podwórzu’ (skostniała forma loc.sg. ‘na polu’), *laukėlis* ‘poletko; kwadrat na szachownicy; margines (kartki, książki)’, *iš laūko pūsės* adv. ‘od zewnątrz’, *laukėšmas* ‘polana’, *laūkymė* ‘rzadkie miejsce w gęstym lesie, polana’, *laukīnas* ‘niewielkie pole, poletko’, *laukinė* ‘ustęp, wychodek’ (⇒ vb. denom. *laukinėtis* ‘załatwiać się, oddawać moc lub kał’), *laukinỹkas*, *laukiniņkas* 1. ‘kto mieszka wśród pól, z dala od lasu’ (w przeciwieństwie do *mėdinykas*, *mėdininkas*), 2. ‘rolnik, robotnik polowy’ (⇒ *laikinykauti* stlit. ‘uprawiać rolę, pracować na roli’), *laukinis* 1. ‘polny, dziki (o ptakach, zwierzętach)’, 2. ‘zewnątrzny, wejściowy’ (*laukinės durys* f.pl. ‘drzwi wejściowe’), *laūku* adv. ‘na dwór, na pole’, *laukūjis* ‘zewnątrzny’ (neol., por. *ledūjai*), *laukumà* ‘miejsce bez drzew i krzaków’ (por. łot. *laukums* ‘puste miejsce, plac, boisko’), *laukutinis* ‘zewnątrzny’, *palaukė* ‘skraj pola, miejsce, gdzie pole styka się z lasem’ (⇒ *palaukiaũ* adv. ‘z dala od domu, od wsi’), *ūžlaukė* ‘koniec pola’. — Praep. z gen. *laukė* gw. ‘za’: *laukė miėsto* ‘za miastem’, *laukė daržo* ‘za

³⁷⁹ Paralelę semantyczną może tu być toch. B *lauke*, prawdopodobnie ‘na pole’, acc. kierunku na *-ē < *-om (R. Kim, p.l.).

ogrodem' – skostniała forma loc.sg., dosł. 'w polu, na polu'. — Cps. *belaũkis* 'bezrolny' (← *be laũko* 'bez pola'), *laũkakmenis* 'kamień polny' (por. *akmuõ*), *laukabẽgis* 1. 'kto nie może usiedzieć w domu, wciąż zachodzi do innych', 2. przest. 'stróż pól dworskich' (por. *bẽgti*), *laukãgalẽ* 'koniec pola', *laukagalỹs* ts. (por. *gãlas*), *laũkakmenis* 'kamień polny, głaz' (por. *akmuõ*; łot. *laũkakmens*), *laukarỹs* 'czas orania, czas orki' (*Pavasaris laukarẽlis*) i 'ten, kto orze, oracz', *laukasargas* 'w mitologii: bóstwo doglądające pól i upraw' (*kaukus, žemėpatis ir laukasargus pameskiet* MŽ 919 'porzućcie «kaukai, žemėpatys i laukasargai»'), *lauknešã* a. *lauknešẽ* 'drewniane naczynie z pokrywą, w którym przenosi się jedzenie i picie dla pracujących w polu', *lauknešẽlis* ts. (por. *nẽšti*), *laũksargis* przest. 'stróż pól dworskich', *laukũgala* 'miejsce, gdzie kończy się czyjeś pole' (por. *gãlas*), *lygalaukis* SD «błonie» ['rozległe pole, równina, nizina; łąka', SPXVI], por. *lygus*; *vidũlaukẽ* 'środek pola' (por. *vidũs*). — Według ALEW 73 złożeniem może być również *aũlaukis*, -io żm. 'wiatr południowo-zachodni, wiatr od morza; strona świata: południowy zachód' (por. stpr. *au-* 'weg, fort'); nie jest wykluczone zapożyczenie z jęz. staropruskiego. — Vb. denom. *laukėti*, -ju, -jau 'dziczyć', *laukótis* a. *laukiūtis* 'załatwiać się': *nusilaukóti* a. *nusilaukiūti* 'załatwić swoją potrzebę' (por. wyżej *laukinėtis*). — N.m. *Laukėliai* 6x, cps. *Laugaliai* 4x (**Lauk-galiai*), *Laukãgaliai* 2x, *Laukagaliai* 2x, *Laukdvariai*, *Laukiãpušis*, *Laukóduma* (⇒ *Laukodumikẽ*), *Laũksargiai*, *Laũksargis* 2x, *Laũksodis*, *Laukũgalis*, *Laũkžemẽ*, *Laũkžemiai* oraz *Dum̃blaukẽ*, *Girialaukis*, *Kalnãlaukis*, *Mẽdlaukẽ*, *Medžiãlaukis*, *Obelaũkiai* (**Obel-laukiai*), *Šeimỹlaukis* (**Šeimỹ-laukis*, to z **Šeimyn-laukis*, por. *šeimỹna*), *Švẽdlaukis*, *Taurãlaukis*. Z onomastyki staropruskiej por. n.m. *Lawkischken*, *Laukemedie*, n.jez. *Lauken*, *Lawke*, *Lawkaser*, *Loucasir*, n.rz. *Laukappe* (AON 83n.; por. lit. n.rz. *Laukupẽ*, *Laũkupis*).

laũkas II, -ã 4 p.a.³⁸⁰ 1. 'o koniu, krowie: z białą gwiazdą a. łysiną na łbie; łysek, łyska' (łot. *laũks*, -a), 2. 'o człowieku: 'łysy'. Znacz. etym. 'jaśniejący, świecący'. Pod względem budowy odpowiada przymiotnikowi wed. *rocã-* 'świecący, błyszczący', gr. λευκός 'biały, jasny, przejrzysty', myk. *re-u-ko* 'biały', stir. *lõch* 'jasny', < pie. **louk-o-* (LEW 344n., ALEW 562). — Drw. *laũkẽ* a. *laukẽ* 'łysina', *laũkis*, -ẽ 'łysek, łyska' (łot. *laũcis*, *laũce*), z innym sufiksem: *laũkšis*, -ẽ ts.; *laũkymẽ* 'biała plama na łbie zwierzęcia'. Cps. *laukaaũsis* 'o koniu: z białymi uszami' (por. *ausis*), *laukakãktis* 'z łysiną na łbie' (por. *kaktã*). Nazw. *Laukỹs*, *Laũkis*, *Laukũnas*, *Laukũtis*.

laũkti, *laũkiu*, *laũkiau* 'czekać' (SD¹ «czekam; oczekawam», *sulaukti ko* SD «doczekać się czego»), refl. *laũktis* 'być w ciąży, spodziewać się dziecka' (*Žmõna laũkiasi*), *susilaũkti* 'oczekiwać czego i doczekać się, otrzymać', *užsilaũkti* 'zbyt długo czekać' — pdg. quasiprymarny, zbudowany na praesens pochodzenia iteratywnego, które należało kiedyś do inf. **laukyti* (pwk. **leuk-/louk-*, typ anit, zob. niżej). Znacz. etym. 'wypatrywać kogo, rozglądać się za kim'. Akut wtórny, niewyjaśniony; Būga, RR II, 386n. nie wymienia *laũkti* wśród wypadków metatonii. Postulowany iteratyw **laukyti* ma odpowiedniki z jednej strony w jęz. staropruskim, z drugiej strony w słowiańskim. Po pierwsze por. stpr. ENCH *laukīt* inf. 'szukać, suchen', *laukijti* ipv. 'szukajcie! sucht!', *kãimaluke* 3 os. prs. 'nawiedza, dotyka, sucht heim', co jest błędem druku zamiast <*kãim-lauke*> – kalka złożenia nwn. *heim-suchen* (LAV 220)³⁸¹. Po drugie por. 1. psł. **lučiti* < pie. **louk-ěje-* 'mierzyć do celu', scs. *polučiti*

³⁸⁰ LKŽ VII, 178 wymienia jeszcze *laũkas* (bez cytatów), z zagadkowym akutem.

³⁸¹ Poza *kãimaluke* nie znamy ani jednej formy stpr., która by zawierała pierwiastek *luk-*. Błąd zecerski, polegający na rozerwaniu dyftongu *au* (*lau* ⇒ *alu*), znajduje paralelę w hapaksie *iswinadu* adv. 'powierzchnownie, eusserlich', stojącym zam. <*iswindau*> (*dau* ⇒ *adu*). Por. zakończenie *-au* przysłówków *pirsdau* 'przed', *sirsdau* 'wśród', *isstwendau* 'stąd' (LAV 220). — Dotąd błędu druku nie brano pod uwagę. BSW 151 całkiem arbitralnie wyprowadzał stpr. °*luke* z pb. formy prs. **lūkēja*. — Mažiulis (PKEŽ 2, 74 n.) sądził, że niem. *heim-suchen* zostało skalkowane formą stpr. **kãima-luk-ītvei*. Realnością formy na SZ *luk-* autor się nie zajmuje, ani nie wspomina o tym, że w simplex poświadczane jest tylko *laukīt* 'suchen', tj.

‘dostać, otrzymać’, *ulučiti* ts., *sūlučiti sę* ‘stać się, zdarzyć się’ (*sūlučaji* ‘zdarzenie’), ros. *polučítb* ‘dostać, otrzymać; wydobyć’ (refl. ‘wypaść’), *ulučiti* ‘znaleźć, wybrać czas, moment’, stpol. *luczyć* ‘trafić rzucając do celu; natrafić, spotkać; osiągnąć, osiągnąć’, 2. psł. **lučati* < **louk-ē-*, strus. *lučati* ‘trafić, np. kamieniem’, *lučatisja* ‘zdarzać się; okazywać się’, stpol. *luczać* ‘rzucać do celu, strzelać, trafiać’, ros. *polučátb* ‘dostawać, otrzymywać; wydobywać’. Wymienione formacje pokazują pwk. na SO do pie. **leuk-*. Por. gr. *λεύσσω* ‘patrzeć na co, spoglądać; widzieć’, sti. *lókate* ‘spozstrzega, zauważa’ (IEW 689, LIV² 418n., BSW 151, Sławski V, 280, 283). Rozwój znaczeniowy od **leuk-* ‘rozjaśnić się’ (het. *lukta* ‘świta’, *lukkizzi* ‘zapala, podpala’, toch. A, B *lākā-* ‘widzieć’, wed. *rócate* ‘świeci się’, łac. *lūceō, -ēre* ‘być jasnym, świecić’) do ‘stawać się widocznym’ (por. wed. *dāṣti* ‘czeka’ wobec orm. *etes* aor. ‘ujrzałem’ < pie. **dek-*, LIV² 109n.). — Drw. *laukiamāsis* ‘poczekalnia’ (z substantywizacji participium prs. pass. *laukiamas* ‘taki, w którym się czeka; taki, który służy do czekania’), *lauksena* a. *laūksmas* ‘czekanie, oczekiwanie’ (⇒ neoosn. *lauks-: lauksēsnis* ‘umiejący czekać, cierpliwy’, np. *Lauksēsnis žmogus visada daugiau laimi* ‘Cierpliwy człowiek zawsze więcej zyskuje’), *lauktūvēs* f.pl. ‘upominek z podróży’ (*Ką parvežei lauktūvių?* ‘Co przywiozłeś w upominku?’), *nelauktaĩ* adv. ‘nieoczekiwanie’, *nelauktas* SD¹ «nienadziany» [‘niespodziewany, nieoczekiwany; rzadko spotykany’, SPXVI], *palaukš* ‘groźba: Poczekaj no!’ (*Palaukš, ateisi tu kada, tai pamatysi!*). — Zwraca uwagę względna rzadkość form z anitowym SZ *luk-*, por. *lūktelėti* ‘poczekać chwilę’ (*Tu čia manę lūktelėk* ‘Ty tu chwilę na mnie poczekaj’), *lūktelti* ‘poczekać’ (*Lūktelk, kol saulė nusileis* ‘Poczekaj, aż zajdzie słońce’). Formy te są przejawem neoapofonii SP *lauk-* ⇒ SZ *luk-*. Podobne wypadki to *ąugti* ⇒ *ųgdyti* a. *ųgdinti*; *spjauti* ⇒ *spjūterėti* i *liautis* ⇒ *liūterėti*. — W słowiańskim st. zanikowy **luk-* nie pozostawił śladów. Tymczasem WSZ *lūk-* jest bogato reprezentowany, zob. s.v. *lūkėti*.

laūmė 2 p.a., *laumė* 4 p.a. 1. ‘wiedźma, baba-jaga, która zamienia rodzicom dzieci, trapi śpiących, ukrywa koniec nici w szpulce, która w nocy pierze lub tka, kołysze dzieci’, 2. ‘ten, kto podczas gry w chowanego łapie kogoś, mając związane oczy’, 3. ‘tęcza na niebie’ (*Laumė vandenį traukia* ‘Tęcza wypija wodę [z jeziora]’), 4. ‘pewien taniec weselny’; *laūmės juosta* ‘tęcza’, *laūmės pāpas* a. *laūmės piřštas* ‘strzałka piorunowa’ (por. *skāuka*). Odpowiednik łot. *laūma* ‘latająca czarownica, wiedźma’. Etymologia sporna. Zbliżano ze stpr. *aulāut* ‘umrzeć, sterben’ = *au-lāu-t* (por. lit. *liāutis* ‘przestać’), słow. *loviti* ‘łowić, polować’, a nawet wywodzono z pie. **h₁leuð^h*- ‘wspinać się, rosnać’ (praforma **louð^h-mā*), zob. przegląd literatury w LEW 346 i ALEW 563. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *laūma* ‘wiedźma, czarownica’, ros. gw. *laūma* ts., pol. gw. *lawma* ‘rusałka’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 64 = Urbutis 2009, 376, Laučjute 31). — Drw. *laumėčia*, *laumýčia* a. *laumýte* ‘córka wiedźmy’, *laumýtis* ‘dziecko wiedźmy’, *laumiukas* a. *laumukas* ts. Cps. *laumėpapis* ‘strzałka piorunowa’ (por. *pāpas*), *laūmšluotė* bot. ‘jemioła pospolita, *Viscum album*’, pasożyt drzew liściastych i iglastych, dosł. ‘miotła wiedźmy’ (por. *šluota*), war. *laūmšluostė* ‘jemioła’ (dosł. ‘ścierka wiedźmy’, por. *šluostė*), *laūmžirgis* ‘żagnica, ważka, *Libellula*’ (por. *žirgas*). Vb. denom. 1. *laūminėti* ‘łapać kogo z związanymi oczyma (w grze w chowanego); postępować po omacku, bez wprawy’, 2. ‘iść leniwie’, refl. *apsilaūminti* ‘ubrać się brzydko i grubo (jak wiedźma)’, 3. *laumóti* ‘chciwie jeść, żreć’, refl. *užsilaumóti* ‘ubrać się brzydko, grubo’. — Nazw. *Laumė*, *Laumelis* b.z.a., *Laumėnis*, *Laumis* b.z.a. N.m. *Laumėnai* 2x, *Laumėnai* 5x, *Laūmės*, *Laumiai*.

laūnagas 1 p.a. gw. ‘posiłek między obiadem i kolacją, podwieczorek’ (*Mes valgom keturius sykius per dieną: pusryčius, pietus, laūnagą ir vakarienę* ‘My jemy cztery razy w

formacja na SO. Wreszcie autor nie wyjaśnia nam, dlaczego niemiecki człon złożeniowy *heim-* miałby zostać oddany raczej przez stpr. *kāim-a-* niż przez *kaim-*.

ciągu dnia: śniadanie, obiad, podwieczorek i kolację'). Wyraz używany w okręgu Kłajpedy, został prawdopodobnie przejęty od Łotyszy zamieszkujących na Mierzei Kurońskiej, por. łot. *laūnags* 1. 'południe, południowy posiłek, obiad', 2. 'podwieczorek', 3. 'północ'. Łotewski wyraz jest z kolei pożyczką z est. *lōunog* 'południe', zob. ME II, 429, LEW 346. — Drw. *laūnagis* 'wiatr z południa', 'wiatr z południowego wschodu' (Dowkont), też 'podwieczorek', *launagikē* bot. 'stokrotka, *Bellis perennis*'; *pālaunagē* a. *palaūnagē* 1 p.a. 'podwieczorek' (*Vyrai, palikē dalgus, nuējo palaūnagēs valgyti* 'Mężczyźni, zostawiwszy kosy, poszli na podwieczorek') — odpowiednik łot. *palaūnadze*. War. *pālaunagai* m.pl., *pālaunagis*. Jest nazw. *Laūnagas* (por. łot. *Launags*).

láunykas 1 p.a., *lāuninkas* 1 p.a. hist., przest. 1. 'pomocnik sędziego, ławnik', 2. 'wójt', 3. 'starosta, pomocnik starosty', 4. 'urzędnik tropiący rekrutów uchylających się od służby wojskowej' — zapoż. z pol. *ławnik* 'sędzia poboczny; sędzia z ludu; rodzaj asesora' (Sw II, 802). Zob. też POLŻ 412n.

laupýti, laupaũ, laupiaũ 1. 'odrywać, odłupywać', 2. 'palcami oddzielać miąższ od skórki chleba; palcami łamać ser', 3. 'o krowie: skubać trawę, obrywać po trochu' (*Karvē žolē laupo*), 4. 'grabić, rabować', 5. 'trwonić, marnować', 5. 'kosić łąkę na nierównościach'. Refl. *išsilaupýti: Asla vietomis išsilaũpē* 'Klepisko miejscami się wykruszyło', *pasilaupýti: Eik nuo beržo pasilaupyti lupsnelių prakurams* 'Idź i zedrzyj sobie brzoźowych łuszczyn na podpałkę', *prisilaupýti* 'o bydle: nażreć się' (dosł. 'naskubać się trawy') — iterativum z suf. -y- i SO *laup-* ⇐ *lup-*, zob. *lūpti* 'obierać, łuszczyć' (paralele: *láužyti, plaukýti, spáudyti*). Odpowiednik łot. *lāupīt, -u, -īju* 'łupać, usuwać łupinę, skorupę, zdzierać skórę, skórę; rabować, plądrować'. Odpowiednik psł. **lupiti, *lupjō*, por. sch. *lūpiti, lūpīm* 'łuskać', ros. *lupítb, lupljū* 'bić, łupić, obierać, odzierać', czes. *loupit* 'rabować, grabić', pol. *łupić* 'usuwać łupinę, skórę, skorupę, korę; ograbiać, rabować', *wylupić* 'wydłubać, wykluć; wytłuc, wygrzmocić'. Zwraca uwagę zanik prymarnego czas. **lūpō, *lūpti*, który by odpowiadał lit. *lupù, lūpti* (zob.). — Poza tym jest w słowiańskim do odnotowania oboczna formacja z suf. -ā-, mianowicie frq. **lupati, *lupajō*, por. sch. *lūpati* 'łomotać, rozbijać, łamać', ukr. *lupáty* 'odłupywać kawałki, zdzierać wierzchnią warstwę', czes. *loupat* 'obierać, łuskać, obłupywać', pol. *łupać* 'rozszczepiać, rozbijać na kawałki'. Nie ma dla niej bałtyckiego odpowiednika. Rekonstrukcja pbsł. **laup-ī-*, SZ **lup-*. Zob. Endzelin 1911, 193, BSW 164, LEW 391n., Boryś 305. — Obok *laupýti* stoi formacja quasiprymarna *laũpti, -iũ, -iaũ* 'palcami wydobywać miąższ z chleba; jeść, wcinać'. Dotworzono ją do *laupiaũ*, starej formy formy prs. iter. do *laupýti*, zanim ta została zluźwana przez *laupaũ*. Paralele: *klaũpti, klaupiaũ* ⇐ *klaupýti; taĩti, tariũ* ⇐ *tarýti* i *skalĩbti, skalbiũ* ⇐ **skalbyti*.

láuras 1 p.a. 1. bot. 'wawrzyn, drzewo wiecznie zielone, *Laurus nobilis*', SD «bobek drzewo», 2. 'liście wawrzynu służące jako przyprawa kuchenna, liście bobkowe', 3. 'wieniec laurowy' (war. *laurų vainikas*), SD *vainikas iž lapų medžio lauro* «bobkowy wieniec» — zapoż. ze stpol. *laur, -u* (SPXVI). Por. SLA 118, LEW 346. Por. akut w zapoż. *driáučius, gláunas, skáuka*. Niejasny jest war. *sáuras*. Osobno zob. *babkai*. — Drw. *lauriniai lāpai* m.pl. 'liście bobkowe' (war. *laurų lāpai*), cps. *laurālapiai* ts.

láužas 3 p.a. 1. 'kupa połamanych gałęzi; kupa chrustu w lesie; stos drewna', SD¹ «kupa» (syn. *kruva, šūtis*), SD «łom; stos» (syn. *šūtis malkų*), 2. 'ognisko, stos drzewa, chrustu zapalony pod gołym niebem', 3. 'złom metalowy' (*metālo láužas*), 4. 'barłóg niedźwiedzia', 5. 'kupa rupieci, rzeczy rzucone w nieładzie', 6. 'stara, zapadająca się chałupa', 7. przen. 'nierób; niechluj, flejtuch' (por. nazw. *Laužys, Laužius*). Sb. postvb. od *láužti* 'łamać', *suláužti* 'łamać gałęzie i składać je na kupę'. Znacz. etym. 'stos połamanych gałęzi', por. *Sulaužė láužą ir užkūrė ugnį* 'Złożył stos i rozniecił ogień'. — Drw. *laužynas* 'miejsce w lesie, gdzie dużo połamanych gałęzi i chrustu; barłóg, legowisko niedźwiedzia',

cps. *laužāvietē* ‘miejsce przygotowane na ognisko’ (por. *vieta*). — Z inną budową: *išlaužas* ‘nowina na miejscu wyrąbanego lasu’, *išlauža* 1. ‘drzewo wyrócone z korzeniami; wiatrołom w lesie’ (syn. *vétralauža*, *išlūžā*), 2. ‘zboże powalone przez wiatr, deszcz’, 3. ‘wyłom, np. w ścianie’ (por. *išlaužti* ‘wyłamać’), *núolauža* ‘złamane drzewo; odłamek, ułamek, szczątek’ (SD «vlomek»). — Zapoż. litewskie w błr. *lōūž*, gen.sg. *laužā* ‘kupa chrustu’, gwarowo też ‘kupa suchych gałęzi; kupa, stos; wzgórze, pagórek’, też ‘brudna bielizna’, *laužó* ‘wilcza nora’ (PzB 2, 631, ĖSBM 5, 257), drw. *laužyšča* ‘miejsce, gdzie ktoś leżał; wilcza nora’, *lōūžyšča* ‘nieporządek, bałagan’ (Grinaveckienė, Mackevič 1989, 71); ukr. gw. *lovž* ‘kupa suchego chrustu; wymoczone w wodzie pręty wierzbowe, służące do wypłatania płotu’, ros. gw. *lovža* ‘kupa uciętych gałęzi pozostałych na wyrębie’ (zob. Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 64 = Urbutis 2009, 376, Laučjute 39). NB. REW II, 51 omyłkowo przyjmował prapokrewieństwo ros. *lovža* i lit. *laužas*.

laužti, *laužiu*, *laužiau* 1. ‘łamać (gałąź), międlić (len), zrywać (liście)’, 2. przen. ‘łamać w kościach, boleć’, 3. przen. ‘naruszać zwyczaj, łamać umowę, przyrzeczenie’, 4. ‘ćwiczyć kogo, wprawiać w czym, wdrażać do czego’, *iš piřšto laužti* a. *išlaužti* ‘wyssać z palca’. Refl. *laužtis* ‘włamywać się, wdzierać się’. Odpowiednik łot. *lauzt*, *laužu*, *lauzu* ‘łamać, łupać kamień, usuwać karcze; zrywać grzyby’. SD: *išlaužiu duris* «wyłamię drzwi», *išsilaužiu išg kalinēs* «wyłamię się z więzienia», *akmuo laužiamas iš kalnų* «kamień nieciosany» (w przeciwieństwie do *akmuo kaltas* «kamień ciosany»). Należy do pwk. pb. *liauž-/*luž- < pie. *leug-/lug-. Może być palatalizowanym dubletem do pie. *leug- ‘stłuc, rozbić, złamać’ (LIV² 415n., ALEW 564), por. wed. *mā rok* ‘nie stłucz!’, orm. *lowci* aor. ‘uwolniłem, wypuściłem’, wed. *rujāti* ‘tłucze, rozbija’. — Jeśli *laužiu* jest prymarne, to musi pochodzić z *liaužiū przez dysymilatywny zanik *i*. Jeśli zaś pierwiastkowe *au* jest refleksem SO (*loug-eje-), to *laužiu* jest z pochodzenia prs. iteratywnym przy inf. *laužyti* ‘łamać’, DP ‘łamać, obłamywać, pożywać, gwałcić, targać’ (por. łot. *lauzīt*, -u, -īju), takim jak np. *spāudžu* do *spāudyti* albo *trāukiu* do *trāukyti*. — Neoosn. *lauž-* (≡ *laužiau*): *laužioti* ‘łamać, tratować’ (por. *trāukioti* ≡ *trāukyti*; *pāišioti* ≡ *paišyti*). — Neoosn. *laužy-*: *laužyklā* ‘kamieniołom’, *laužytojas* ‘łamacz w zecerni’, DP ‘przestępca’. Akut w obu wypadkach analogiczny. Przy *laužti* wzorem dlań mogło być praesens z suf. -sta-: *lūžta* (zob. *lūžti*). — Drw. *laužinēti* iter.-demin.: *aplaužinēti* ‘obłamywać gałęzie’, *palaužinēju* SD «podłamię», *pērlaužinēti* ‘przełamywać’. Nomina: *laužas* I ‘stos drewna’ (zob.), *laužas* II ‘pręt żelazny do łamania, podważania, łom, dźwignia; część międlicy’, *laužikas* ‘kto międlili len’ (por. nazw. *Laužikas*, *Laužikis*), *laužinys* ‘łam, szpalta w druku’, *laužtūvas* a. *laužtuvas* ‘łom’, *laužuonė* a. *laužuōnis* ‘łamanie w kościach jako objaw grypy’ (por. *gēležuonės*, ŽD 285), *laužūs* ‘łamliwy’, SD «łomisty, łomny». Cps. *akmenalaužis* SD «łomikamień, saxifragus» [SPXVI notuje tylko termin botaniczny: *łomikamień* ‘skalnica ziarnista, Saxifraga granulata’] (por. *akmuō*), *blaūzdlauža* (zob. *blauzdā*), *tiesalaužys* SD¹ «prawołamca, prawokażca» [‘ten, kto łamie prawo’].

lavauti, *lavāunu*, *lavavaū* wsch.-lit. ‘o kocie: być zdolnym do łowienia myszy’ (Otrębski 1934, 325; brak w LKŽ). Dwuznaczny sławizm. Po pierwsze może to być transpozycja przy użyciu suf. -auti białoruskiej formy gw. *lováčь/laváčь*, -āju ‘łowić’ (por. PzB 2, 602; ĖSBM 5, 189: z przekształcenia *lavíčь* pod względem zakończenia na wzór syn. *xvatáčь*). Po drugie może to być intralitewskie vb. denominativum utworzone od jednego z dwóch przymiotników, mianowicie albo *lavūs* ‘o kocie: z łatwością łowiący zdobycz’ (tak Wayles Browne, p.l.)³⁸², albo *laūnus/launūs* ‘chciwy na łowienie myszy’ ≡ pol. *łowny* ‘dobry, zręczny do łowów, taki co wszystko złowi’. Otrębski, l.c. dodał uwagę: «Czasownik,

³⁸² Z tym, że *lavūs* może również pochodzić z derywacji wstecznej od *laukūs* ‘sprytny, zwinny’ ≡ błr. *lōūki* (PzB 2, 674). Por. *šipās* od *šipkus* ‘szybki w robocie’ (z pol.).

utworzony od przymiotnika *laūnus*, powinienby brzmieć **launāuna*, tak że *lavāuna* ukształtowało się przez dysymilacyjny zanik pierwszego *n*».

lāvinti, *lāvinu*, *lāvinau* ‘rozwijać, kształcić, doskonalić, ćwiczyć, wyrabiać’ (war. *lāvyti*, -iju, -ijau), refl. *lāvintis* ‘ćwiczyć się, wprawiać się, kształcić się’, *prasilāvinti* ‘wykształcić się’. Sposób akcentowania wskazuje na vb. denominativum, nie wiadomo tylko, czy osnową był tu rzeczownik czy raczej przymiotnik lub przysłówek. Najbliżej stoi adi. *lavūs* ‘zręczny, prędkie, wykonujący zręczne ruchy; o kocie: łatwo łowiący zdobycz’, też ‘nauczony, wykształcony’ (*Mokytojai gana apšviesti ir lavūs buvo* ‘Nauczyciele byli dość światli i wykształceni’). Paralela: *sāvinti* ⇐ *sāvas* (zob. GJL II, § 682). — Zdaniem Būgi (apud BSW 153) *lavūs* ma odpowiednik formalny i znaczeniowy w ros. *lókij* ‘gewandt, flink’ < psł. **lovŭ-kŭ* < pbsł. **lauu-ka-* (por. czas. *lovítb* ‘łapać, chwytać, łowić’). Podtrzymali to LEW 348 i REW II, 51. Dalszy wywód niepewny. Zob. też Derksen 2008, 286. — Z innym sufiksem: *lavėti*, -ju, -jau ‘rozwijać się, kształtować się, doskonalić się’.

lavónas 1 p.a. ‘trup, ciało zmarłego’ (DP ‘trup, ścierwo’) — denominalna formacja na **-āna-* od zanikłego sb. **lava* ‘zgon, śmierć’ (por. ŽD 274). To ostatnie było formacją dewerbalną na SO *lav-V* do *liāutis* ‘przestać, ustać’ (zob.), por. niżej stpr. *aulāut* i *aulauuns*. Znacz. etym. ‘ciało umarłego’, por. czes. *mrtvola* ‘trup, zwłoki’ ⇐ *mrtvý* ‘martwy’. Zob. też Būga, RR II, 298. Derywacja *lavónas* ⇐ **lava* ma paralelę w *ligónas* žm. ‘chory’ ⇐ *ligà* ‘choroba’; *dirvónas* ‘odłóg, ugór’ ⇐ *dirvā* ‘gleba, grunt’. Por. jeszcze *geltónas* ‘żółty’ ⇐ *geltā* ‘żółtość’; *raudónas* ‘czerwony’ ⇐ *raudā* ‘czerwień’; n.rz. *Liepóna* ⇐ *līpa* ‘lipa’. — Rzadki war. *liavónas* ma nagłos wyrównany do motywującego czas. *liāutis*, por. *liāujuosi gyvėnęs* ‘kończę życie’ (Būga, RR II, 373). Pisownianym wariantem do *liav-* jest *lev-*: *levónas* 1 p.a., *levōnas* 2 p.a. (por. *lēvas* ob. *liāvas*; *klēvas* ob. *kliāvas* oraz *levēnda* ob. *liavenda*). — Antekonsonantyczny alternant na SO widać w stpr. ENCH *aulāut* ‘umrzeć, sterben’ (zob. PKEŽ 1, 117; w szczegółach inaczej LAV 36). Do tego participium prt. act. **aulavən-*: *aulauuns* ‘umarły, gestorben’ (kontrahowane: *aulauns*), acc.pl. *aulauusins*, *aulauwussens* ‘umarłych, die Todten’, kontrahowane: *aulausins*; abstr. *aulausennien* dat.sg. ‘umieranie, śmierć, das Sterben’. — Drw. *lavóninė* ‘trupiarnia, kostnica’, cps. *lavónkauliai* m.pl. ‘szkielet’ (dosł. ‘kości trupa’, por. *kāulas*), *lavónmišė* ‘msza żałobna’ (dosł. ‘msza przy zwłokach’, por. *mišios*; war. *levónmišė*), *lavónpiningiai* m.pl. przest. ‘zapłata za pogrzeb’ (por. *pinigas*), *lavóntrūkis* ‘kondukt pogrzebowy’ (por. *trūkti*).

lazariētas 2 p.a. przest., gw. ‘szpital’ (*Dukrelė lazariete mirė* ‘Córeczka umarła w szpitalu’) — zapoż. z ros. *lazarét* XVIII w. (⇐ nwn. przest. *Lasaret* n. ‘polowy szpital wojskowy’ ⇐ włos. *lazzaretto* ‘przysięgła dla trędowatych’, ze zmiany *nazareto*, od nazwy kościoła *Santa Maria di Nazareth* w Wenecji, zob. Cortelazzo-Zolli 658, EWD 776). Por. też REW II, 6, Bańkowski II, 9. War. f. *lazarietā* 2 p.a., *lazaritā* 2 p.a. (*Lazaritą jauni vadina ligoninė* KRŽ ‘«Lazaritę» młodzi nazywają szpitalem’). Zob. *lioceritas*.

lazdā 4 p.a. 1. ‘kij drewniany, pałka, laska do podpierania się’, 2. bot. ‘drzewo leszczyny, *Corylus*’, 3. ‘wybijała łodyga kartofla, bobu, cebuli’ (*Bulbės išaugo į lazdas*), 4. bot. ‘rdestowiec sachaliński, *Polygonum sachalinense*’; *ubago lazda* ‘ubogi człowiek’ (dosł. ‘żebraczy kij’). SD *lazda*: «laska, pręt; leszczyna, drzewo leszczynowe», *lazda karališkė* «berło», *lazda piemenies* «laska pastucha», *lazda nusiuntinio* «laska poselska», *lazda arba rykštė ipjaustyta* «karbową laską» [‘kij z nacięciami oznaczającymi jakąś ilość, stan liczbowy’]. War. *lazà* ‘laska; leszczyna’, por. *Sulūžo mano lazà* ‘Złamała się moja laska’. Ant *lazōs auga riešutai* ‘Na gałęzi rosną orzechy’ — prawdopodobnie pożyczka z błr. *lazá*, -ý (pl. *łózy*) ‘*Salix cinerea*, krzaczasty gatunek wierzby’. W kwestii grupy *-zd-* na miejscu błr. *-z-* zob. uwagę s.v. *vēzdas*. Ruską pożyczką jest również łot. *lagzda*, pl. *lagzdas* ob. *lazdas* (-g- wsunięte), war. *lēgzda*, *lēgzds*. — Inaczej BSW 153: prajęzykowe bsł. **lazdā* miało

wydać z jednej strony lit.-łot. *lazdā-, z drugiej strony psł. *lazā-. LEW 348: etymologia sporna. ALEW 565 dorzuca porównanie ze stir. *slat*, śrwalijsk. *llath* f. 'kij, pałka', ale nie wdaje się w szczegóły. — Możliwe zapożyczenie litewskie w pol. gw. *lazgan* 'długa, gruba łodyga, np. kartofla', przen. 'wyrośnięty ponad miarę, niezgrabny mężczyzna' (zam. *łazdan?, por. Zdancewicz 344, Laučjute 80). — Drw. *lazdijà* 'miejsce, gdzie rośnie leszczyna', *lazdýnas* bot. 'leszczyna, *Corylus avellana*', SD «leszczyna, lassek leszczynowy; orzeszyna lassek», *lazdingas* 'o kartoflu: mający długie, grube łodygi' (⇒ pol. gw. *lazganiasty* ts., Zdancewicz 344), *lazdziôtė* 'dość gruby kij', *lāzdžius* 'ten, kto wyrabia laski'. Cps. *lazdādirbis* 'kto wyrabia laski' (por. *dirbti*), *stóglazdė* 'grubsza żerdź, drąg przygniatający grzbiet strzechy, tzw. lemiąż' (por. *stógas*), *striēglazdė* ts. (por. *striēgė* s.v. *striēgti*). Vb. denom. *lazdauti* 'zrywać orzechy laskowe', *lāzdyti* a. *lazduoti* 'bić kijem'. — Nazw. *Lazda* b.z.a. (por. nazw. pol. *Laska*, *Leszczyna*), *Lazdaitis* b.z.a., *Lāzdėnas*, *Lāzdinas*, *Lāzdinis*, *Lazdūtis*. Pol. nazw. *Leszczyński* zostało zlitewszczone na *Lazdīnškas* (por. rodzime *Lāzdinis* i odpowiednik łot. *Lazdiņš*), z kolei pol. *Laskowski* na *Lazdāuskas* (na powrót spolszczone *Łozdowski*). — N.m. *Lazdijai* 2x, *Lazdýnai* 3x, *Lazdýnė* 2x. Por. stpr. n.m. *Laxdenen*, *Laxdogen* (AON 85, 232). — N.rz. *Lazdauja* a. *Lazduoja*, *Lazduonà* (gw. *Lazdūnà*), *Lazuôtė*, *Lazdūpė*, *Lāzdupis*, n.jez. *Lazdinka* a. *Lazdinga*.

lazgėti, *lāzga*, -ėjo pot. 1. 'głośno rozmawiać, paplać, trąkotać', 2. 'łopotać na wietrze (o fladze)'. Z innymi sufiksami: *lāzginti* caus. 'rozweselać; drażnić; machać, merdać ogonem; nieść coś niewygodnego, taszczyć', *įlāzginti* 'nakłonić do mówienia', *išlāzginti* 'wymyć (naczynia), bełtając wypłukać', *palāzginti* 'poruszać kołyską, kołysać', *sulāzginti* 'rozweselić, wprowadzić w dobry humor'; *lāzgurti*, -a, -o intr. 'zwisając poruszać się; bełtać się (o mleku w wiadrze, które się kołysze)', tr. 'płukać bieliznę'. Czas. *lazgėti* itp. utworzono od wykrz. *lazgu lazgu* o głośnym mówieniu, o łopotaniu, o kołysaniu, o kołyszącym się przedmiocie, por. *Lazgu lazgu ir nulūzgino tuščius nėšius* 'Rozmachując odniósł (i zostawił) puste nosidła na wodę' (LKŽ VII, 715, s.v. *nulūzginti*). — Nomen *lazgūs* 'rozmowny, wesoły, sympatyczny' (*Vaikas lazgūs, tai iš švečių visko gauna* 'Dziecko jest miłe [budzące sympatię], więc od gości wszystko dostaje').

lāznė 2 p.a. ZTŽ 'łaźnia' (*Visi paišaidinėj iš lāznės* 'Wszyscy powychodzili z łaźni') — zapoż. z błr. *lāznja*, -i (⇐ pol. *łaźnia*).

lazūrkas 1 p.a., *lazuŗkas* 2 p.a. gw. 'barwnik niebieski używany przy praniu bielizny a zapobiegający jej żółknieniu' (*Nusipirkom lazūrko, skalbsim drapanas* 'Kupiłyśmy sobie lazurek, będziemy prać bieliznę') — zapoż. z błr. *lazūrak*, -rku 'błękit; jasnoniebieski barwnik' (stbłr. *ljazurъ* 'barwnik') ⇐ pol. *lazurek*, -rka 'błękit berliński'. War. f. *lazūrka* 1 p.a. (*Šita lazūrka gerai lazurkuoja* 'Ten lazurek dobrze lazurkuje') ⇐ błr. gw. *lazūrka*. War. metatetyczny: *razūlka* (LD § 202). — Vb. denom. *lazurkioti* 'bieliznę zaprawiać lazurkiem', kalka z pol. *lazurkować*, błr. gw. *lazurkavácь* (PZB 2, 612). Por. LEW 348n., POLŽ 414.

laža 4 p.a. przest., gw. 'łóże lufy, kolba strzelby' (m.in. CGL), war. *lāžė* 2 p.a. — zapoż. ze stbłr. *loža* (war. *lože*, *ložo*), por. błr. *loža*, -y 'drewniana osada strzelby'. Ze zmianą rodzaju przejęte z pol. XVI w. *łoże*, -a n. 'podstawa broni palnej, do której przymocowana jest lufa' (SPXVI), pol. *łoże* 'obsada czego, podstawa (maszyny, lufy broni)'. Por. ĖSBM 6, 27. Zob. też *lažià*.

lāžas 4 p.a., też pl.t. *lažaĩ*, -ĩ hist. 'pańszczyzna, obowiązkowa robocizna dla dworu jako należność za zajmowane grunty', por. *Kitados žmonės ponams lažus eidavo* 'Kiedy ludzie chodzili odrabiać pańszczyznę dla panów'. *Į lāžą ėjo su savo spragilu, su savo šake, savo šluota* 'Na pańszczyznę szło się ze swoimi cepami, swoimi widłami i swoją miotłą'. *Ne lāžas, ne vaiks mažas, kur skubi?* 'Ani to pańszczyzna, ani małe dziecko, dokąd ci się

spieszysz?'. War. f. *lažà*, pl. *lāžos*, por. *Sunki lažà* 'Ciężka pańszczyzna'. *Artojai privale eiti dirbti į dvarą; tas darbas vadinas lažomis* 'Oracze mieli obowiązek iść do pracy we dworze; ta praca nazywa się pańszczyzną'. Niejasne. Przy założeniu, że znacz. 'pańszczyzna' wywodzi się ze znacz. 'praca zbiorowa, zwł. przy sprzęcie zbóż, przy żniwach', można postulować wywód *lāžas* od zanikłego czas. **ležū* 'zbieram plon', w terminach prąjęzykowych: pie. **log-o-*, prymarne nomen na SO od pwk. pie. **leğ-* 'zbierać, zwł. zbierać zboże, plon z pola', por. łac. *legō, -ere* 'zbierać, zdejmować, zrywać' (*legūmen, -inis* n. 'owoce strączkowe, jarzyna'), gr. λέγω 'zbierać, zliczać' (πυρο-λόγος 'żnący, ścinający pszenicę'), alb. *mb-ledh* 'zbiera plon' (zob. LIV² 397, gdzie zresztą brak wzmianki o lit. *laž-*). Lit. paralele słowotwórcze: *važas* stlit. 'wóz' (scs. *vozū*) ⇐ *vežū* (scs. *vezq*), *kaĩpas* 'nacięcie, wrąb' ⇐ *kerpū*; *dāgas* 'upał, żar słońca' ⇐ *degū*. Inaczej LEW 349, który łączy *lāžas* z czasownikiem łot. *lēzēt* 'iść powoli, skradając się', stpr. *līse* 'lezie, kriecht', psł. **lēzti* 'leźć, pełzać' (iter. na SO: **laziti* 'łazić'). To jednak pociąga za sobą trudność objaśnienia niezwyklego stosunku wokalizmów *ā* i *ē*. Zob. też *palažai*. — Drw. *lažinē dienā* 'dzień, w którym odrabia się pańszczyznę', *lažinis, -ē* 'chłop pańszczyźniany', *lažiniņkas* ts., *lažystā* 'pańszczyzna' (*Mūsū sunki lažystā, svetysta, kunigysta* JU 'Nasza ciężka pańszczyzna'). Vb. denom. *lāžyti, -iju, -ijau* 'odrabiać pańszczyznę' (*lāžq lāžiju*). — N.m. *Lažaĩ*.

lažiā 2 p.a., gen.sg. *lāžios* wsch.-lit. 'łóżko' (*Paklok lāžiq* 'Pościel łóżko') — zapoż. ze stblr. *lože* n. 'łóże, łóžko' (war. *ložo*). Stąd też łot. *laža*. Por. LEW 349. Zs 30 wywodził z pol. *łóże*. — Drw. *palažē* 'miejsce pod łóżkiem' (*Tavo kepturē palažēj bostos* 'Twoja czapka majaczy pod łóżkiem'). Zob. też *laškā* i *lažā*.

lažintis, lažinuos, lažinaūs 'zakładać się z kimś o coś' (SD *lažinuosi* «zakładam się z kimś o coś»), *susilažinti* 'założyć się'; war. *lažytis, -aūs, -iaūs* — zapoż. z pol. XVI w. *łóżyć* 1. 'ponosić koszty, opłacać coś', 2. 'stawiać na zakład' (SPXVI). Brak w SLA i ALEW. Por. psł. **ložiti* 'kłaść, powodować, że coś leży' (caus. do **legti* 'położyć się'). Całkiem inaczej LEW 349: łączy *lažintis* z lit. *lāžas* 'pańszczyzna' i dalej ze stpr. *līse* 'pełźnie, kriecht', psł. **lēzti* 'leźć', **laziti* 'łazić'. Z kolei Skardžius, RR 4, 383 łączy *laž-* z *pālažas* m.in. 'wygniecione, wydeptane miejsce w zbożu'. — Drw. *lažybos* a. *sālažybos* f.pl. 'zakładanie się o coś' (por. typ *ganyba* ⇐ *ganyti*), *lažybū eiti (kiřsti)* 'pójść o zakład', *lažinys* 'zakład, pieniądze lub rzecz, o które ktoś z kimś się zakłada', *sālažaĩ* m.pl. stlit. 'zakład', por. *Geidžiate sālažų pirm vyk[i]o: o parašyta: teip tekinėkite, kaip sālažus įgytumbite* DP 484³⁹ 'Żądacie zakładu przed gonitwą: ano napisano: Tak biegajcie, jako byście zakład otrzymali'. SD: *lažyba* 1. «zakład, zakładanie się z kimś» (syn. *susilažinimas*), 2. «zakład, to, co kładą ci, co się zakładaia», *pražaist lažybū* «przegrać zakład». — Wtórny dyftong w war. *laižybos* 'zakładanie się' może być wypadkiem antycypującego wyodrębnienia miękkości spółgłoskowej (ž) w postaci segmentu *i*, por. *kaižūkai* > *kaižūkai* 'kożuch' (zob. też GJL I, § 341). LEW 349 woli tu widzieć ludowo-etymologiczne skojarzenie z czas. *laižyti* 'lizać' (tak też Kabašinskaitė 30).

lēba 1 p.a. pot. 'hulanka, spędzanie czasu na uciechach, ucztowaniu, pijaństwie' (*Lēba buvo begalinė, degtinė tekėjo upėmis* 'Uciechom nie było końca, wódka lała się strumieniami'. *Didesnė pusė atsidavė begėdiškoms lėboms* 'Większość oddawała się bezwstydnym hulankom') — zapoż. z pol. przest. *laba, -y* 'odpoczynek, próżnowanie; uciecha, zabawa, bal; rozkosz, frajda, gratka' (Sw II, 669). Zob. Brückner 1877, 102, Brückner 288, POLŽ 110. Drw. *lēbikas* 'hulaka'. Por. nazw. *Lēbas, Lēbus, Lēbika*. — Vb. *lēbauti* 1. 'ucztować, hulać' (już u Bretkuna; brak w SLA i ALEW), 2. 'lenić się, próżnować' — może być kalką z pol. *labować* XVI-XVII w. 'używać, dogadzać sobie, rozkoszować się' (⇐ nwn. gw. *labben, lappen* 'lizać, chleptać. żłopać; dużo jeść i pić, hulać', zob. Sławski IV, 16n.). Zob. też LEW 349, gdzie zresztą nie wymieniono sb. *lēba*.

leda, **ledo** (czyt. *liada*, *liado*) ptk. stlit. ‘byle (jaki, jak), pierwszy lepszy’, DP *ne leda kaip* ‘nie byle jak’; MOP *ledo kaip* ‘byle jak’, *ledo kas* ‘byle kto’ — zapoż. ze stbłr. *ljada* ← pol. XVI–XVII w. *lada* ‘byle’, ptk. uwydatniająca nieokreśloność, małą wartość w odniesieniu do towarzyszącego wyrazu. Por. SLA 118, Sławski IV, 21 (brak w LEW i ALEW). Zob. też *ledākas*.

ledaīnė 2 p.a. 1. ‘lodownia, pomieszczenie lub dół do przechowywania lodu’, 2. ‘piwnica chłodzona lodem, służąca do przechowywania mięsa i artykułów spożywczych’, 3. zakład wytwarzający lód i nim handlujący’ — lituanizacja za pomocą suf. *-ainė* wyrazu *ledaūnė*, *ledaunià*, który został zapożyczony z pol. *lodownia*. Por. *vazaūnė* ob. *vazaunià*; *valaunià*. Jest poza tym war. *ledūnė*, *ledūnė*. Nie przyjął się neol. *lėd-rūsis*, niby ‘piwnica z lodem, na lód’ (por. *rūšys*). Zob. LEW 350, s.v. *lėdas*.

ledākas, -à 4 p.a., *lėdakas*, -à 3 p.a. ‘byle jaki, bez wartości, lichy, zły, podły’, też ‘o stronie tkaniny: odwrotna, gorsza’, z **liadakas* — zapoż. ze stbłr. *ljadaxto* ‘ktokolwiek, byle kto, każdy’, *ljadašto* ‘cokolwiek, byle co’ (← pol. *lada co*, *lada kto*; *ladaco* sb. indecl. w użyciu predykatywnym ‘nicpoń, bez wartości, nic dobrego’). War. *ledėkas* a. *lėdekas*, *ledōkas*. — Drw. *ledāka* adv. 1. ‘źle, ciężko, trudno’ (por. stbłr. *ljadjako* ‘byle jak, niedbale’), 2. ‘na wymioty (zbierać się komu)’, ⇒ *ledakūmas* ‘chęć wymiotowania, odruch wymiotny’. War. *ledėka*, *ledōka* (*Ledōka jam bus nešt tas maišas*). — Vb. denom. *ledakūoti* ‘zbierać się komu na wymioty’ (*susiledakūoti* ‘zwymiotować’), *ledekauti* b.z.a. ‘próżnować, leniuchować’.

ledakāsis ‘diabeł’ — eufemiczny derywat o postaci substantywizowanej formy emfaticznej przymiotnika *ledākas* m.in. ‘zły, ladaco’ (por. syn. *nelabāsis* ← *lābas*). Obok tego *ledokoji* b.z.a. ‘żmija’ (por. syn. *piktōji* ← *piktas*). — Pochodne: *ledōkas* a. *ledōkėlis* ‘diabeł; zły człowiek’, *ledōkėlė* ‘żmija’. — Odpowiednik łot. *lē!dāks*, *lē!dē!ks* ‘człowiek nieporządny, niechlujny, prostacki’ jest lituanizmem i polega na substantywizacji lit. *ledėkas*, *lėdekas* (nieco inaczej ME II, 534). Dyftong w war. *lėdaks* zdradza adideację do sb. *leīda* ‘freies Leben’ (tak LEW 330, s.v. *laidōkas*).

lėdas 4 p.a. ‘lód, ścięta mrozem woda’ (war. *ledūs*, -aūs 4 p.a.). — Pl.t. *ledaī* 1. ‘grad, opady gradowe’, <ladāi, krušos, ir dārganos> DP 220₂₈ ‘grady y niepogody’, 2. ‘lody, mrożony krem’ (kalka z pol. *lody*?). Por. n.m. *Ledaī*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *lēdus*, -us ‘lód’, *lēdi* m.pl. ‘kra, kawałki lodu’ (⇒ *lēdājs* ‘tafla lodu’, *ledene* ‘sopel lodu’), strp. *ladis* Ev ‘lód, Js [Eis]’ < *led-V. Wyraz bałtycki uchodzi za prapokrewny z psł. *ledū, -u ‘lód’, por. scs. *ledū*, -a, ros. *lėd*, *lėda* (gw. *lėd*, *lėdu*), błr. *lėd*, *lėdu* (*ilėdū*), czes. *led*, *ledu*, pol. *lód*, *lodu*. Uderza sztywność apofoniczna tego pierwiastka i brak nawiązań zewnętrznych. Dopuszcza się neologizm bałto-słowiański, zob. BSW 154, LEW 350, ALEW 565. Trzeba jednak zauważyć, że w odniesieniu do bałtyckiego wciąż aktualna jest ewentualność zapożyczenia ze słowiańskiego. Jeśli lit. *lėdas* zinterpretujemy fonologicznie jako /l’adas/ (zob. uwagę s.v. *klėmka*), to nasunie się pytanie, czy to nie jest po prostu transpozycja wyrazu stbłr. *ljodē* ‘lód’. — Drw. *ledėsis* ‘kawałek, bryłka lodu’, *ledýnas* ‘lodowiec’, *ledinė* ‘kra lodowa, tafla lodu; izbica mostu’, *ledýnė* ‘gołoledź’, *ledingas*, SD <ledyngas> «gradowny», *ledinyčia* LEX ‘gołoledź, glad Eyß’, *ledinyčia* ‘lód, który się nawarstwił po odwilży’, *ledinis* ‘lodowy, lodowaty, zimny’ (⇒ *ledinūkas* ‘landrynka’), *ledinūotas* ‘oblodzony, lodowaty’, *ledókšnis* ‘kawał lodu; sopel lodu’, *ledūjai* (zob.). — Cps. *lāšleidis* ‘sopel’, z wtórnym dyftongiem, powstałym w *lāš-ledis (dosł. ‘lód z kropli’, por. *lāšas*), *ledagloda* b.z.a. lub *ledaglōdė* ‘gołoledź’ (dosł. ‘gładz lodowa’, por. *glodūs*), *ledāmušis* a. *ledamušys* 1. ‘gradobicie’ (por. *mūšti*; przypomina to pol. *grado-bicie* n., przest. *grado-bić* f. ‘zboże zbite gradem’), *ledāmušis* ‘rolnik poszkodowany przez gradobicie’, *lėdkalnis* ‘góra lodowa’ (por. *kálnas*), *lėdlaužis* ‘izbica mostu; statek lodołamacz’ (por. *laužti* oraz syn. *lýtlauiža*), *ledonešis*

‘ruszenie lodów, spływ kry’ (por. *nēsti* oraz syn. *lýtnešis*), *lēdragē* ‘sopel lodu’ (por. *rāgas*), *lēdspara* (zob.), *ledvežys* ‘kto rozwozi lód do lodowni’, *ledžingà* (zob.), *lētakis* ‘sopel lodu’ < *let.takis, liter. *lēdtakis* (por. *tekėti*), *saūsledis* ‘cienki lód’ (dosł. ‘suchy lód’, por. *saūsas*), *paledys* ‘miejsce pod lodem’. — Vb. denom. *ledáuti* a. *ledžiáuti* ‘łowić ryby ogłuszając je pod lodem’, war. *paledziáuti*; *ledėti*, -ja, -jo ‘pokrywać się lodem; zamarzać na lód; lodowacieć’, *leduoju*, SD <laduoju> «lodowacieję» (⇒ *ledúotas* ‘oblodzony, zlodowaciały’, SD <leduotas> «lodowaty»), por. łot. *leduôt* ‘pokrywać się lodem, zamarzać’; *lēdija*, -ijo, -yti ‘nastaje żłódź, pada deszcz ze śniegiem i zamarza (na drzewach, na drodze)’, *ledija*, -ijo, -yti ‘pokrywać się lodem (o płotach, drzewach, drodze)’.

lēdspara 1 p.a., *ledspirà* 3 p.a. ‘ptak pliszka siwa, *Motacilla alba*’ (war. *lēdspyrē*, *ledsyrē*) — złożenie członów *lēdas* ‘lód’ i werbalnego *spir-/syr-* jak w *spiriū*, *spýriau*, *spirti* m.in. ‘popychać (nogą), napierać’ i ‘cisnąć, zmuszać, naglić’. Znacz. etym. ‘istota, która spycha, wypiera lód z rzek’. Pliszka siwa miała sobie zasłużyć na takie określenie dlatego, że jest pierwszym przylatującym po zimie ptakiem, czyli takim, co zwiastuje wiosnę, por. *Kai lēdspara upiū leda nuspirs, tai jau tikrai bus pavasaris. Paukštis, kurs pavasarij pirmiausiai atlekià bi ledą spirti, vadinas ledspirē*.

ledūjai, -ų 2 p.a. m.pl. ‘kra lodowa zbita w grube warstwy, pak’ (NDŽ ‘Eispacke’) — neologizm o strukturze *led-uj-ai*. Osnowa *lēdas* ‘lód’ (zob.) otrzymała formant -uj-, wyabstrahowany z przymiotników przestrzennych serii *dangūjis*, *vidūjis*, *viršūjis*. Gdyby formacja była dawna, brzmiałaby †*ledūjis* (-ai), por. decasuativa zbudowane na formie gen.pl. -ų, np. *žąsiūjis* ‘gęsie (jajo)’, *žmoniūjis* ‘ludzki’. Zastąpienie *pačiūjis* przez *pačiūjis* (zob. s.v. *patis*) dowodzi żywotności neosufiksu -uj-. NB. ŽD 89 i GJL II, § 110 wskazywali -uj- wyłącznie w materiale onomastycznym, por. n.rz. *Bēbrujs* (n.m. *Bebrūjai*), n.rz. *Medūja*, wreszcie n.m. *Kalnūjai*, *Kauksnūjai* i *Varkūjai*.

lēdva, *ledvā* gw. ‘ledwo, ledwie’ — przysłówek modalny oznaczający minimalne nasilenie znaczenia wyrazu, do którego się odnosi, por. *Jau visai nedrūts, lēdva paein* ‘Już całkiem słaby, ledwo chodzi’. *Prikrovē tokį didelį vežimą, lēdva arkliai pavelka* ‘Naładowali taki wielki wóz, konie ledwo ciągną’. Zapożyczone z błr. gw. *lédva*, *lédvo* (ĖSBM 5, 276), por. pol. *ledwo*. Warianty stbłr.: *ledve*, *ledvaj*, *ledvy* – zlitewszczone na *lédve*, *lédvi* a. *ledvi*. — Inne warianty lit.: *lėdvi* a. *ledvi*; żm. *leduō* < *lédvā*; *leda* < *lédva* JU; z dodaniem sufiksu lit. -ai: *lėdvai* a. *ledvai*. Nadto *lėzve* LZŽ (z błr. *lédzve*). Powtórzenie z negacją: *lėdva-ne-lėdva*, *ledvā-ne-ledvā* ‘ledwo, z trudem’, wzoruje się na rodzimym *vōs-ne-vōs* (zob. *vōs*). — Forma skrócona: *lėd* (z ptk.: *ledgi* b.z.a.), powtórzone *lėd-lėd*, *lėd-ne-lėd*. Kontaminacja *lėd* i *vōs* wydała *lėdvos-ne-lėdvos* i *ledōs-ne-ledōs*. Zob. też LEW 350 i POLŽ 731. — Długowokaliczny war. *lėdviai* ‘ledwo, ledwie’, od tego *lėdviaiū* ‘mniej, słabo, ledwo (przygrzewać, o słońcu); wolniej (jechać)’. Do *lėdviai* dotworzono przez analogię formę przym. *lėdvus*, -i b.z.a. ‘łatwy, łagodny, słaby’. Następnie reanaliza *lėd-* + -*vus* umożliwiła powstanie wariantu *lėdnas*, -à, np. *lėdnas šaltis* ‘łagodny mróz’, *lėdnas vėjas* ‘słaby wiatr’, *lėdnas vanduo* ‘letnia woda’, *lėdnas čėsas* ‘wolny czas’. — Cps. *lėtgyvis*, -ė ‘ledwo żywy’ (*Sužeistą, lėtgyvį parvežė namo*) ⇐ *lėd gývas*. Cps. *ledžvygà* c. ‘kto ledwo chodzi’ wywodzi się z **ledv-żyga* (por. *žygis*), gdzie połączenie *dv.ž* uległo przestawce w *d.žv*.

ledžingà 3 p.a., *lēdžinga* 1 p.a. żm. 1. ‘podkowa końska’, 2. przen. ‘łyżwa’. Analiza: *led-žinga* — złożenie członów *lēdas* ‘lód’ i *žing-* jak w *žiņgsnis* ‘krok, stąpienie’, SZ do *žeņgti* ‘kroczyć, stapać’. Znacz. etym. ‘coś, co pozwala (bezpiecznie) stapać po lodzie’, ⇒ ‘okucie kopyt dla ich ochrony przed ślizganiem się’. Synonim: *ledžygà*, zob. *žygis*. — Podobnym złożeniem jest stpr. *lattako* Ev ‘podkowa, Hufysen [Hufeisen]’, < *lad-taka- < *led-taka-. I człon do stpr. *ladis* Ev ‘lód, Is [Eis]’, II człon do lit. *tekėti* lub °*takas*, °*taka* (por. PKEŽ 3, 47n.). Jest zastanawiające, że jęz. staropruski w danym wypadku nie skalkował

wyrazu srwn. *huftsēn* ‘Hufeisen’.

legerē 3 p.a., *lēgerē* a. *lēgērē* 1 p.a. przest. (m.in. u Donelajtisa), gw. ‘mała beczka, beczułka (piwa, wódki, wina); drewniana manierka’ — z dysymilacją *l-l > l-r* zapożyczone z prus.-niem. *lēgel*, por. nwn. *Lāgel* n. ‘owalne naczynie do noszenia na plecach, beczułka’ (GL 78, LEW 350). Zakończenie *-ērē* świadczy o wyrównaniu formy do nomina agentis typu *bēkērē*, *jēgērē*. War. *lēgeris* 1 p.a., *legērỹs* 3 p.a. Por. łot. *lēgele* ⇐ srđn. *lēgelīn* ob. *lēchelen* (Jordan 74). — Drw. wsteczny: *lēgas* ‘duże naczynie szklane, m.in. do przechowywania nafty’ (por. *žiauberē* ⇒ *žiaūbas*); ubezdźwięznione warianty: *lēkas* i, z wtórnym *ie*, *liēkas* ZTŽ.

lēgersa 1 p.a. bot. ‘ostrożeń warzywny, *Cirsium oleraceum*’. War. *lēgerstai*, *lēgerstos*, *lēgerstva*. Bez etymologii, zob. LEW 350. — Warianty o pierwiastku *leg-*: *legēsis*, *legēsỹs*, *legēstas*, *legēstos*, *legesčiai* (ob. *legēsčiai*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *lagjasī* (*lahjasī*), *lagesỹ* pl. ⇐ lit. gw. *lagesỹs* (PZB 2, 605).

legōtas 2 p.a. stlit. ‘wysłannik, poseł’, DP ‘legat’ — akcent wskazuje na zapoż. ze stbłr. XVI w. *lekgatъ*, *legatъ*, błr. *lehát*, *-a* ⇐ pol. *legat* (od XIV w.) ⇐ śrlac. *lēgātus* ‘posłany’ (*lēgāre* ‘wyprawić w poselstwie’), zob. Sławski IV, 113. Por. SLA 119 (wprost z pol.); brak w LEW i ALEW.

lēgti: wsch.-lit. *atlēgti*, *-lēgsta*, *-lēgo* 1. ‘zmniejszyć się, zelżeć – o mrozie, o bólu’ (*Šaltis jau lēgsta*, t.y. *lỹžta*, *atsileidžia* JU ‘Mróz już ustępuje’), 2. ‘ustać, minąć – o chęci, ochocie, zapale; zrezygnować’. Pwk. lit. *lēg-* jest najprawdopodobniej refleksem pie. *(s)leh₁g- ‘ustać, skończyć się’, co dotąd rekonstruowano głównie na podstawie greckiej, por. λήγω m.in. ‘przestać, przerwać, skończyć; ustać, skończyć się; powstrzymać się; umrzeć’, aor. ἐλλήξα ‘przesłał’ (zob. LIV² 565, bez wzmianki o *lēgti*). Joseph, *Glotta* 60, 1982, 112n. włączył do tego pierwiastka oskijski refleks *slaagi-* f. ‘granica’, oznaczając go jako SZ pie. *sł₁h₁g-i-. Untermann 2000, 686n. ustalił dla *slaagi-* dwa znaczenia: 1° ‘linia graniczna między dwiema gminami’, 2° ‘znak graniczny’; odnotował propozycję Josepha, ale po przeglądzie różnych stanowisk stwierdził, że wyraz ten nie ma etymologii («Et. unbekannt»). Tymczasem LIV² 565, przyp. 1 bez zastrzeżeń zaakceptował analizę Josepha, uznając że wnosi ona cenne z porównawczego punktu widzenia świadectwo apofoniczne. Gdy chodzi o znaczenie etymologiczne, to można je sprecyzować jako ‘miejsce, gdzie kończy się czyjeś terytorium, koniec jakiegoś obszaru’ vel sim. Por. np. łac. *margō*, *-inis* ‘brzeg, skraj; zakończenie, czubek’ oraz ‘granica’ (Buck 1311n.). — Drw. *atlēgà* ‘odwilż’ (zob.), *nuolēgnūs* ‘widocznie pochyły, spadzisty, stromy’ (*Skardžiai buvo nuolēgnūs* ‘Brzegi były urwiste/strome’), war. ze zmianą *gn > dn*: *nuolēdnūs* ‘o zboczu góry: łagodnie pochyłe, tak że można zjechać zeń wozem’. N.m. *Lāplēgiai*, *Lēgaĩ*. — SZ *lyg-* ⇐ *lēg-*: *atlygti*, *-lỹgsta*, *-lỹgo* ‘o mrozie: ustąpić; o pogodzie: ocieplić się’ (*Lygte atlygo šiandien oras*, t.y. *atlydo*, *atlyžo šaltis* JU ‘Dzisiaj się ociepiło, tj. ustąpił mróz’), *atlygà* ‘odwilż wiosenna’ (⇒ błr. gw. *adliha*, *atliha*, PZB 1, 61). SZ *lyg-* tak się ma do SP *lēg-* jak *plyš-* do *plēš-* (por. *plỹšti* : *plēšti*) i jak *ryž-* do *rēž-* (por. *parỹžti* : *rēžti*). Ta specyficznie litewska neoapofonia polega na analogii do pierwiastków krótkowokalicznych, por. proporcję *ReT* : *RiT* = *RēT* : *x* (*x* = *RiT*). — Nowy SP/SO *laig-* ⇐ *lyg-*: *atlaigà* 3 p.a. lub *ātlaiga* 1 p.a. ‘odwilż’ – sb. postvb. od zanikłego intensivum *(at)laigyti. Paralele: *atplaišà* a. *ātplaiša* ‘odłamek drewna, skały, kości; powtórne oranie odłogu’ ⇐ (at)plaišyti ⇐ *plyš-* ⇐ *plēš-* (*plēšti*); *atraižà* a. *ātraiža* ‘odcięty kawałek tkaniny, skóry, szkła’ ⇐ (at)raižyti ⇐ *ryž-* ⇐ *rēž-* (*rēžti*); *apỹbraiža* ‘zarys czegoś, kontur’ ⇐ (api)braižyti ⇐ *bryž-* ⇐ *brēž-* (*brēžti*). NB. Żadna z wymienionych tu formacji nie pojawia się w monografiach słowotwórczych ŽD i Ambrasas 1993.

legù, *leguĩ*, *lègul* ptk. gw. ‘niech, niechaj’, np. *Legù jis eina sau, man nereik jo* ‘A

niechże on sobie idzie, nie jest mi potrzebny!'. *Lègul biesas pajemie tus lauko darbus!* 'Niech diabli wezmą te prace polowe!' Przedstawia połączenie ptk. *leĩ* 'niech' (war. do *laĩ*, zob.) z segmentem *-gu*, *-gul*, który wyabstrahowano z synonimicznej partykuły *tegù*, *tegùl* (zob.). — War. *leigu* b.z.a. jest poświęcony z jednego tylko miejsca: *Leigu būn, kaip sakai* 'Niech będzie, jak mówisz' (Žemālė w rej. Mažeikiai). Może to być połączenie dwu partykuł, *leĩ* i *-gu*. NB. Gw. *leĩ* można ewentualnie wiązać z redukcją rozkaznika *léisk* 'puść! pozwól!' od *léisti*.

leicius, *-iaus* b.z.a. przest. 'lejc, rzemień stanowiący część uzdy, służący do kierowania koniem' (Kurschat) — zapoż. ze stbłr. *lejcъ* ← pol. *lejc* (← śrwn. *leit-seil*, por. nwn. *Leitseil* n., Sławski IV, 122). Z pol. też ros. gw. *lējcy*. — War. *leĩciai* m.pl. 2 p.a. 'rzemienie lub łańcuchy do umocowania ładunku na saniach; lejce; sznurowadła' ← błr. *lējcy*, *-aũ* m.pl. 'lejce' ← pol. *lejce* (ĖSBM 5, 281). War. f. *leĩcos* ZTŽ 'lejce'.

leikà 2 p.a., gen.sg. *leĩkos* ZTŽ 'lejek do przelewania płynów' — zapoż. z błr. *lējka*, *-i*. Por. *trikteris* i *varánka*.

leĩlas, *-à* 4 p.a. gw. 'chudy, szczupły, smukły, cienki' (war. *leilūs* 4 p.a.). Pod względem znaczenia nieco odchyła się odpowiednik łot. *liēls* 'wielki, duży, dorosły; ważny' (stąd zapożyczone żm. *liēlas* 'wielki'). Praforma **leĩ-la-*. Z innymi sufiksami: *leĩnas*, *-à* 'chudy, szczupły, cienki; giętki', *leinius*, *-i* 'giętki, sprężysty'. Por. pwk. **leĩ-* w bliskoznacznych przymiotnikach *liebas*, *laibas* oraz *liesas*. Oboczność *ei/ie* jak w *eĩti* : łot. *iēt*; *viēulas* : łot. *veĩsuōls*. Wyraz litewsko-łotewski był porównywany z gr. gw. *λεϊρός* z **λεϊλός* (dysymilacja), ukazującym się w głosie *λεϊρός* ὁ ἰσχνὸς καὶ ὠχρὸς Hes. (*ἰσχνός* 'suchy, wysuszony; chudy, cienki; słaby', *ὠχρός* 'blady, bladożółty, barwy ziemistej'), zob. LEW 330. — Neoosn. *leil-*: *išleilėti* intr. 'wyrosnąć cienkim i słabym', *išleilóti*, *-ja*, *-jo* ts., *leilėti*, *leĩla* (war. *leĩli*, *leilėja*), *-ėjo* intr. 'marnieć, nie rosnać', tr. 'o roślinach: zagłuszać, utrudniać wzrost' (sprzeciw wobec pisowni *lail-* u Vitkauskasa 2006, 154). Nazw. *Leilėika* a. *Leileikà*, *Leiliónis* i *Leĩliūnas*.

leĩpti, *leiptù*, *leipaũ* 'mdleć, tracić przytomność; tracić siły, słabnąć; więdnąć – o liściach', *leĩpti juokaĩs* 'pokładać się ze śmiechu', *nuleĩpti* 'zemdleć, stracić przytomność, zdechnąć (o pisklęciu w jajach, o kureczku), zwiednąć, zwiotczeć, sflaczeć'. War. *leib-*: *leĩbti*, *leibstù*, *leibaũ* 'opadać z sił, flaczeć; umierać ze śmiechu'. Czasownik apofonicznie sztywny, brak alternantów *†lip-*, *†laip-*. Bez dobrej etymologii. Nie przekonuje hipoteza LEW 351, jakoby *leĩpti* powstało z kontaminacji bliskoznacznych czas. *lèpti* i *keĩpti*. Odnosnie do formy *keĩpti* zachodzi podejrzenie, że zawiera ona wtórny dyftong *ei* z *ai* (zob. *kaĩpti*). Co do *leĩpti* można przypuszczać neoapofonię SP *leip-* ← SZ **lip-* ← *lep-*. Paralele: *kleĩpti* ← *kliip-* (pwk. *kleb-/gleb-*); *kneĩbti* ← *knib-* (*kneb-*); *dveĩsti* ← *dvis-* (*dves-*). Stary SE: *lèpti*, *lempù*, *lepaũ* m.in. 'tracić siłę, sprężystość; mdleć'. — Drw. *leĩpėti*, *-ju*, *-jau* 'słabnąć, omdlewać, tracić przytomność; upadać' i 'pokładać się (ze śmiechu)', *leĩpinti* caus. 1. 'wycieńczyć' (*Gyvenimas leĩpina, leĩpina ir suleĩpina kad ir tvirtus žmones* 'Życie wycieńczy nawet ludzi twardych'), 2. 'doprowadzać do zwiędnięcia, do uwiadu'. War. *leib-*: *nuleibėti* 'zmarnieć; zbiednieć'. Nomina: *leĩpas* 'słabość, omdlenie', *leipūs* 'słaby, wymagający opieki; duszny – o powietrzu, utrudniający oddychanie', *leĩba* a. *leibà* c. 'człowiek ograniczony, tępy, nieudolny, ślamazarny' (war. *leĩbė*), *leĩbis* 'ciamajda' (syn. *liũrbis*). Nazw. *Leĩpčius*, *Leipša* b.z.a., *Leipus*. Vb. denom. *leipùoti* 'niedomagać, chorować'.

leis-, neopierwiastek pochodzący z metanalizy formy inf. *léisti* 'puszczać, spuszczać w dół, toczyć płyny; zezwalać'. Drw.: *leisdinėti*, z prvb. *at-* 'o wymieniu krowim: wypuszczać, popuszczać mleko; spuszczać psa z łańcucha'; z prvb. *pra-* 'opuszczać (lekcje); spędzać (lata życia), odprowadzać kogo'; *leisdinti*: *ap-* 'pokryć kobyłę', *at-* 'odpuścić, przebaczyć, puścić

w niepamięć’, *iš-* ‘rozpuścić w wodzie, rozcieńczyć’, *pa-* ‘uwolnić’; *lėisdyti*: *pra-* ‘odprowadzić kogo’, *pri-* ‘pozostawić zwierzę do rozplodu lub na tucz’; *lėistelėti* ‘popuścić, zmniejszyć naprężenie’, *lėisterti* ‘nieco zelżeć, osłabnąć (np. o bólu zęba)’. Nomina: *išleistūvės* ‘pożegnanie, odprowadzenie’, *leistūvas* 1. ‘rodzaj długiego hebla, tzw. spuszczeń’ (*Pirma su obliumi nuobliuoja, paskui su leistuvu nuleidžia*, viz. *lentas* ‘Najpiew [deski] heblują heblem, potem używają «leistūvas»’), 2. ‘szatkownica do kapusty’, 3. ‘wypleciony sadz na ryby’, 4. ‘rozszczepiony kij do miotania kamieni, proca’, *suleistūvas* ‘narzędzie do wyrównywania desek tak, aby ściśle do siebie przylegały, fugownik’. Osobno zob. *paleistūvas*. — Od *leis-* pochodzą również neoapofoniczne derywaty na SO *lais-*: 1. *laisdyti* ZTŻ ‘ciskać, miotać’, 2. **lais-sty-* > *laisyti* ‘toczyć piwo’, *laisyti liežuvį* ‘rozpuszczać język’, 3. *palaisdinti* b.z.a. ‘wydoić krowy’, 3. *laisvas* (zob.), 4. *nuolaiznūs* ‘pochyły, spadzisty; ustępliwy’ < **nuo-lais-nus* (paralela słowotwórcza: *ėsnūs* ⇐ *ėsti*; paralele na sonoryzację: *skriaūznas* < *skriaūsnas*; *uōznai* < *uōsnai*)³⁸³.

lėisgyvis, -ė 1 p.a., **leisgỹvis** 1 p.a. ‘ledwo żywy’ — złożenie z członem -*gyvis* od *gývas* ‘żywy’ oraz niejasnym *leis-*. To ostatnie zestawiano z czas. *lėisti* ‘puścić, spuścić’, por. rekonstrukcję **leid-gyvis* w LEW 351. War. *lėisgyvas*, *lėisgyvis*, *lėistgyvis* oraz *lėizgyvis*, *lėizgyvis*. Por. *lėtgyvis* s.v. *lėdva*.

leist-, neoosnowa pochodząca z metanalizy formy *lėistas*, participium prt. pass. do *lėisti* ‘puszczać, spuszczać’, *paleistas* SD «odprawiony» (syn. *atateistas*), «rospasany» (syn. *ižuostas*), *paleisti plaukai* SD m.pl. «roztarchane włosy». Drw. *paleistinėti* b.z.a. ‘rozpuścić (włosy)’. Nomina: *apleistinė* SD «opusciałość», *išleistinis* SD «wyzwolony», *leistiñė* ‘zupa z kładzionymi kluskami’, *lėistinas* ‘dopuszczalny, dozwolony’, ⇒ *leistinis* a. *lėistinis* 1. ‘oddzielany łyżką i kładziony na wrzątek’ (o cieście na kluski), 2. ‘pleciony (o biczu)’; *lėistinės tvoros* f.pl. ‘płoty ustawione z nieokrzęsanych gałęzi’ (por. *krėstinis*, *krėstinė* ⇐ *krėstas*), *leistiniai* m.pl. ‘kluski kładzione łyżką na wrzątek; zupa z takimi kluskami’ (por. *trauktinė* ⇐ *trauktas*).

lėisti, *lėidžiu*, *lėidau* (war. *lėidžiau*) 1. ‘puszczać w dół, toczyć płyny, nalewać płyny’, 2. ‘puszczać co z prądem rzeki, spławiać tratwy’, 3. ‘puszczać, ścinać, kłaść podcięte drzewo’ (*Tokias ilgas pušis leidžia* ‘Takie wysokie sosny ścinają’), 4. przen. ‘puszczać, pozwalać wejść; zezwalać na co; wydawać (drukami)’, 5. ‘(pieniądze) wydawać bez potrzeby, trwonić’. Tranzytywne prs. *lėidžiu* jest derywatem na -*ja-* od neopwk. **lėj-*, który wyabstrahowano z prs. intransitivum o suf. -*d-*, **lėj-du* ‘spuszczam sobie, toczę sobie płyn’ < **lėjH-d^he-*. Do pie. **lėjH-* ‘lać, wylewać’, zob. *liėti*. Paralele: *mėrdžiu*, *plėudžiu*, *skleidžiu*, *žėidžiu*. Inaczej BSW 154, LEW 352: do pie. **lėj-* (ALEW 567: pie. **lėj-* jak w alb. *lindet* ‘urodzić się’, łac. *lūdō*, -*ere* ‘bawić się, grać’). Na temat łot. *laīst*, -*žu*, -*du* zob. s.v. *laidyti*. — Cps. *aplėisti* ‘zaniedbać’ (zob.), *atlėisti* ‘ustąpić, zelżeć (o mrozie, gorączce, bólu); przerwać pracę; rozluźnić, poluzować (wiązanie), rozpuścić; opróżnić naczynie, stół; odprowadzić (idącego), odprowadzić umarłego (na cmentarz); wydać za męża’, też ‘odpuścić komu winę, grzech’ (o czym s.v. *atlaidai* II), *įlėisti* ‘wpuścić, pozwolić wejść; wlać, nalać; zrobić zastrzyk’, SD *įlėidžiu* «domieszczam kogo, czego» (syn. *intikinu*), «korzenie się» (syn. *šaknis įremiu*, *šakninuosiu*), *nulėisti* ‘spuścić w dół, opuścić (rękę, kotwicę, flagę); roztopić śnieg’ (*kraują kám nulėisti* ‘upuścić komu krwi’), *palėisti* ‘popuścić, wypuścić, uwolnić, zwolnić, spuścić; roztrwonić’, *pėrleisti* ‘przelać; przekazać; przepuścić; przewieźć łodzią’ (SD *pėrleidžiu* «przepuszczam wosk, łoys»), *pralėisti* ‘rozstąpić się, dać przejście ustępując z drogi; darować co komu; odprowadzić; przebyć gdzieś jakiś czas, przemieszkać’, DP

³⁸³ Inaczej GJL II, § 297: przez zanik *d* z **nuolaizdnus* < **nuolaid-snus*. Hipoteza zmiany *dsn* > *zdn* nie ma oparcia w materiale. Podobna praforma **ėd-snus* wydaje według autora *ėsnūs*, nie zaś *†ėzdnus*, ani *†ėznus*.

‘przepuścić, opuścić, sfolgować, odświeżyć’, SD *praleidžia* «rozstępują się ludzie komu», *praleidžiu* «folguję komu», *prilėisti* ‘dopuścić (do kogo), przypuścić, zezwolić’, *prileidžiu* SD «przypuszczam, admitto» (kalka z pol.?), *sulėisti* ‘wpuścić (do środka, do wewnątrz); stopić (słoninę); złączyć, spoić’ (*sulėisti keřgtis* ‘o zwierzętach hodowlanych: doprowadzić je do kopulacji’), *užlėisti* ‘ustąpić (miejsca), zaniedbać (zdrowie, ogród), zawiesić (zasłonę, firankę), zaszczyć (psami)’. Refl. *lėistis* ‘puścić się, udać się dokąd; dać się (przekonać); schodzić (z góry), zachodzić (o słońcu), zniżać lot, schodzić do lądowania (o samolocie); tając, topnieć; wdawać się, np. w szczegóły’, *lėidžiuosi kur* SD «udać się do kąd», *atsilėisti* ‘rozluźnić się; zelżeć, złagodnieć’, *dasilėisti* ‘dopuścić się (grzechu)’, *įsilėisti* ‘wdać się w co’, *nusilėisti* ‘opuścić się, opasć, zniżyć się; zejść (o słońcu, księżycu), ustąpić (o mrozie), ustąpić komu’, *pasilėisti* ‘rozpuścić się, rozwyrzyc się’ (*Paslėidė jau sūvisu vaikas* ‘Dziecko się już zupełnie rozpuściło’, Otrębski 1934, 362), ‘popuścić sobie’ (⇒ *pasilėidėlis* ‘rozpustnik’), DP ‘rozpuszczać się, spuszczać się’, *pėrsilėisti* ‘poronić’, *prisilėisti* ‘pozostawić sobie (zwierzę) do rozplodu lub na tucz’. Neopwk. *leis-* (zob.). — Nomina na SE *leid-*: *leidėjas* ‘wydawca, edytor’, *leidýba* ‘publikowanie, wydawanie (książek, ustaw prawnych)’, *leidyklà* ‘wydawnictwo, instytucja zajmująca się wydawaniem książek’, *leidimas* ‘wydanie książki, edycja; zezwolenie, pozwolenie; przepustka’, *leidinys* ‘utwór wydany drukiem, publikacja’ (*periodinis leidinys* ‘wydanie periodyczne, periodyk’), *nelėida* c. ‘opieszalec, abnegat; niedorajda’ (syn. *nelėiva*), *pasilėidimas* DP ‘wszeteczeństwo, rozpusta, spuszczenie się, cielesność, potwarz’, *praleidimas* DP ‘rozgrzeszenie’, *sąleida*: SD *suleida akmenių* «ankrowanie, kłamrowanie». Cps. *saulėleidis* ‘zachód słońca’, SD <*sauļeleidis*> «zachód słońca, miejsce gdzie słońce zapada». — SO *laid-*: *laidyti* (zob.). Nomina ze SO wymieniono s.v. *laid-*. — SZ *lyd-*: łot. *list, līzu, līdu* ‘karczować’, lit. *lydėti* ‘odprowadzać’ (zob.), *lydyti* ‘karczować’ (zob.). Nomina: *atlydà: bè atlydōs* adv. ‘bez przerwy, bez ustanku’, *atālydis* a. *ātlydis* ‘odwilż’, *ātlydis* DP ‘ulga, ulżenie w czym; odpuszczenie grzechu’, *atlydys* a. *atolydys* ‘odwilż’³⁸⁴, *nūolyda*, żm. *nūlyda* ‘okap dachu; wsparty na słupkach daszek nad stertą drewna’, *nūolydis* ‘spadek, pochyłość’ (por. wyżej *nulėisti, nusilėisti*), *nūolydį nulėidus* adv. ‘po pewnym czasie’, *pėrlyda* ‘przerwa’, *pėrlydis* DP ‘dozwolenie, dopuszczenie; odpuszczenie (grzechu)’. Tu też *nūolydis* przest. ‘urlop, wczasy’ jako kalka formacji ros. *ótpusk* ⇐ *ótpuskátb* ‘wypuszczać, uwalniać, zwalniać’. — Cps. *saulėlydis* ‘zachód słońca’ (por. *saulė*), *tuolydžiaus* LEX adv. ‘wnet, zaraz, alsbald’.

lėistrai 1 p.a., *lėistrai* 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘spis, rejestr’, 2. ‘książki’, 3. ‘narzędzia, przyrządy, np. krawieckie’, z **liaistrai* — zapoż. ze stbłr. *lejstrb*, por. błr. gw. *ljaéstr* ‘rejestr’ (Zs 30), *ljaéstry* pl. ‘spis, lista’ (A. Warlyha, *Krajojo sloūnik Lahojščyny*, New York 1979; H. A. Cyxun, p.l.). Zob. ĖSBM 5, 280. Brak w LEW. War. stbłr. *regestrb* (zob. stlit. *regestras*), *reistrb*, *rejstrb*, *reestrb*; błr. liter. *rėéstr*, -a (⇐ ros. *reéstr* ⇐ pol. *rejestr*). Brzmienie *lėistrai* zostało dostosowane do akcentu polskiego odpowiednika (por. też pol. gw. *lejstryk*). Co do akutu por. zapoż. *mėistras* ob. *máistra*; *kliámka, pečiánka*. Uproszczenie zbitki *str*: *leitriai* b.z.a. — Zwrot *išėjo iš lėistų* opisuje kogoś, kto ‘wyszedł z rejestru’, to znaczy jest poza wojskowością (Zs, l.c.), też przen. ‘rozpuścić się, rozswawolić się’ (*Levukas viškum išėjo iš leistrų* ‘Leonek całkiem się rozpuścił’).

lėiterės 1 p.a. f.pl. gw. ‘wóz mający boki z drabin, wóz drabiniasty’, *lėiteriai* 1 p.a. m.pl., z **liaiter*^o — zapoż. z prus.-niem. *leiter* ‘bok wozu drabiniastego’ (GL 78, LEW 712, s.v. *rēdelė*, Čepienė 91), por. nwn. *Wagenleiter* f. Z uwagi na akut por. zapoż. *bėrtainis, šėrbukas* i *vėrdėlis*. — War. *leterė* b.z.a., *lėteris* ‘drabina wozu’ (*Šienvežė leterė*) ⇐ prus.-niem. *lēter* f. (GL 79). Osobno zob. *rēdelė*. — Cps. *šūdleiterės* ‘boczne deski wozu

³⁸⁴ Trzy wymienione wyrazy mogą ewentualnie należeć do czas. *lydyti* ‘topić, powodować topnienie; trzymać na deszczu’, zob. *lyti*.

nakładane do lit. wożenia gnoju, tzw. gnojnice' (por. *šūdās*). War. *šūdletterēs* powstał w wyniku adideacji członu *°leit°* do *lentā* 'deska' (GL 79, Kabašinskaitė 31, 96). Od tego drw. wsteczny: *šūdletterēs* f.pl. (*Rytoj mėšlą vešime, pakeisk drobynas šūdletterēm* 'Jutro będziemy wozili gnój, zmien drabiny na gnojnice'), por. *žiauberē* ⇒ *žiaubē*.

leĩtmonas 1 p.a. przest. 'podporucznik', z **liaĩtmonas* — zapoż. z prus.-niem. *leitman* (GL 79), por. nwn. *Leutnant* m.

leivėti, *leiviù*, *leivėjau*, zwykle z prvb. *nu-*, *su-* gw. 'stać się słabym, osłabnąć, opaść z sił' (*Ligonis visai nuleivėjo*) – bez etymologii.

lėkas I, czyt. *liākas* 2 p.a. 'lak, mieszanina różnych materiałów żywicznych, używana do pieczętowania listów, do lakierowania (skóry, drewna)' — zapoż. ze stbłr. *ljak*, *-u* ⇐ pol. *lak* (tu z nwn. *Lack* m. 'lak, lakier' ⇐ śrlac. *laca*, zob. Sławski IV, 29). — Dziś liter. *lākas* DLKŽ ⇐ ros. *lak*, *-a* 'lakier; laka' (z nwn.). Zob. też *lėkerius* i *lakiėrkos*.

lėkas II, czyt. *liākas* 2 p.a. bot. 'roślina lak pachnący, *Cheiranthus cheiri*' — zapoż. z pol. *lak* ⇐ nwn. *Lack* m. 'Cheiranthus' (⇐ śrlac. *laca*), zob. Sławski IV, 29.

lėkcija 1 p.a. 'lekcja w szkole, wykład' (m.in. DP «lekcyja») — zapoż. ze stbłr. *lekcija*, *lekcyja* (*lekceja*) 'fragment Pisma Świętego czytany w kościele podczas nabożeństwa', por. błr. *lėkcyja*, *-i* (⇐ pol. XVI *lekcyja*, z łac. *lēcitiō* 'czytanie', od *lēcitus* 'czytany', Sławski IV, 128, Bańkowski II, 16). O jednostce zajęć dydaktycznych dopiero w II połowie XIX w., na wzór niem. *Lektion* i fr. *leçon* (Bańkowski, *ibid.*). Zob. też SLA 119, LEW 352.

lėkerius, *-iaus*, czyt. *liākerius* 1 p.a. gw. 'lakier' — zapoż. z pol. *lakier* (Zs 30). — Vb. denom. *lekeriuti*, *-ųju*, *-ųjau* 'lakierować' ⇐ pol. *lakieruję* (*lakierować*), *lekeriutais aulais* Zs 'o lakierowanych cholewach'; *lekeriuti*: *lekeriuti batai* 'lakierki' (por. *lakiėrkos*).

lėkmėnė 2 p.a. gw. 'grzęzawisko, trzesawisko' (n.rz. *Lėkmėnė*) — formacja z neosuf. *-men-* od zaginionego pwk. **lek-/lak-*, spokrewnionego ze stwn. *lah(h)a* 'kałuża'. Odpowiednik łot. *lekmenis* 'bagnista łąka' (por. *lėkas* f.pl. 'łąki'). — SO *lak-*: *lakmenā* 'kałuża', ⇒ neoosn. *lakm-*: *lakmėinė* a. *lakmėinia* 'błotnista droga, droga w porze roztopów', war. *lakmainia* b.z.a. (ŽD 287), por. *āšmas* ⇒ *āšmainis*. W GJL II, § 311 przyrównano lit. *lak-* do słów. *lok-* w scs. *loky*, *lokūve* f. 'przeręb, zagłębienie do trzymania wody' (tego nie uwzględniono w ESJS 435). Por. jeszcze śłń. *lōkev* 'kałuża; staw rybny', sch. *lōkva* 'kałuża; błoto; zatoka', czes. gw. *lokáč* 'woda stojąca w wyboju na drodze'.

lėkštas, *-à* 4 p.a. 1. 'połogi, spadzisty i rozłożysty, lekko pochyły, niestromy (o brzegu, zboczu), 2. 'płytki (o miejscu w wodzie, o talerzu)', 3. przén. 'powierzchnowy, pusty, banalny'. War. *š-mobile*: *šlėkštas* 'o kosie: z ostrzem skierowanym w dół'. Z innymi sufiksami: *lėkščias* 'niestromy; niegłęboki', *lėkšnas* 'o dachu: niestromy, lekko pochyły', *lėkšni tolierkā* 'płytki talerz'. Odpowiedniki łot. *lėžns*, *lėžēns* (*lėžans*) 'płaski, równy, niestromy' (ME II, 465) zalecają rekonstrukcję form plit. **lėž-na-*, **lėž-ta-* jako urobionych od pwk. **lėž-* < pie. **leh₁ǵ^h-* 'pełzać, krieche' (LIV² 400, por. stisl. *lāgr* 'niski'). Praformy lit. **lėžnas* i **lėštas* doznały insercji welarnej: *lėkšnas* (†lėgžnas), *lėkštas*, i w ten sposób oddaliły się od refleksów łotewskich. Znac. etym. 'leżący, pełzający' ⇒ 'połogi'. Zatrata intonacji niewyjaśniona. Czasownik motywujący zachował się w jęz. łotewskim, por. *lėžēt*, *-ēju* 'iść powoli, skradając się', *lėžāt* 'iść bardzo wolno, wlec się', refl. *lėžātiēs* 'spuszczać się z góry na sankach' (ME II, 464n.). Inne odpowiedniki: stpr. *līse* 'pełźnie, kriecht' (pb. **lēja*), psł. **lėžq*, **lėžti*, por. scs. *vūzlėžq* 'wleźć, wejść', *sūlėžq* 'zleźć', ros. *lėzu*, *lėzť* 'włazić, przelazić', czes. *lezu*, *lėzt* 'leźć, łązić', pol. *lezę*, *leźć* 'posuwać się wolno, wchodzić na górę' (BSW 161, LEW 353, ESJS 260, Borys 285n.). — Od przym. *lėkštas* utworzono sufiksem *-sta-* denominatywne prs. *lėkšta* (**lėkš-sta*) 'opada w dół, zwisa (o liściach, uszach, wąsach)', prt.

lěško, inf. *lěkšti*. Następnie do *lěkšti* na mocy neoapofonii SP *é* ⇒ SZ *ě* dotworzono krótkowokaliczny war. *lěkšti* ts. (prs. *lěška* a. *leňška*, prt. *lěško*). Paralele: *glězoti* ⇒ *gleznoti*; *krěsćióti* ⇒ *kresćióti*. — Od przym. *lěkštas* utworzono też rzecz. *lěkštē* 1. ‘talerz’ (dla zastąpienia obcego *tolierkà*), 2. ‘szala wagi uchylnej’, 3. ‘przedmiot podobny do talerza’ (war. akc. *lěkštē*), ⇒ *lěkštēlē* ‘talerzyk, spodek’. — Neoapofonia SE **lēj-* ⇒ SO **lāž-* (zam. **lōž-*): *ložėti* ‘o zbożu: pokłaść się na ziemię’ (zob.).

lěkti, *lekiū*, *lėkiaū* ‘lecieć, bieć’, *aukštyn lekiu* SD «wzbijam się wzgorę», *aplėkti* ‘oblecieć, obieć’, *įlekiu* SD «wlatam gdzie», refl. *susilėkti* DP ‘złatać się’. Iter. *lekióti* ‘latać, szybować w powietrzu’ (m.in. BRB), też ‘posuwać się szybko, lecieć, biegać tu i tam’ (*Kur medžius kapoja, tenai skiedros lekiója* ‘Gdzie drwa rąbią, tam wióry lecą’), SD *lekioju* «pierzcham, uciekam», *aplekióti* ‘oblecieć (o plotce)’, *sulekióti* ‘rozpaść się, rozlecieć się, np. o drzwiach’. Odpowiada łot. *lēkt*, prs. *lēcu*, prt. *lēcu* a. *lecu* ‘skoczyć, podskoczyć; lecieć; wejść – o słońcu, księżycu, gwiazdach; bić – o sercu’, *aplēkt* ‘obskoczyć; zapłodnić’, refl. *lēktiēs* m.in. ‘przytrafić się, zdarzyć się, pojawić się, przypaść w udziale’, drw. *aplēktiēs* ‘spółkować, parzyć się’, *lecināt* caus. ‘zmuszać do skoku, tresować (konie)’. Do pwk. pie. **lek-* ‘poruszać kończyną’ (LIV² 411, ze znakiem zapytania; IEW 673), por. stisl. *leggr* ‘noga, kość’, gr. *λακτίζω* ‘uderzyć nogą, kopnąć, (o koniu) wierzgać’. — Lit.-łot. *lek-* jest spokrewnione z psł. neopwk. **let-*, uogólnionym z formy prs. **letq* ‘leceć’, **letqtū* ‘oni lecą’ < pbsł. **lek-te/o-* (uproszczenie **kt*, zob. Boryś 281n.). Por. iterativum na *-ėti*, psł. **letėti*, **letje/o-* ‘lecieć, unosić się w powietrzu’: scs. *letėti*, *leštq* (**let-iq*), ros. *letětʹ*, *lečú*, pol. *lecieć*, *leceć*. Zob. ALEW 568. Inaczej BSW 156, LEW 353. — Nomina na SE: *lekaĩ* a. *lėkai* m.pl. ‘plewy; gorsze ziarno’, *lėkena* ‘żdźbło siana, słomy’ (por. sufiks w *ižena*, *lūženos*, *pjūvenos*), *lėkēs* f.pl. a. *lėkiai* m.pl. ‘ulotki ziarna owsa, otręby owsiane; plewy’ (⇒ *lekine* ‘siennik lub poduszka napchane owsianymi plewami’), *lekesỹs* ‘lot, sposób latania’, *lekētas* ‘przyrząd do zwijania przędzy w motek, motowidło’ (⇒ *leketiūoti* ‘kołatać – o sercu’). Cps. *paũkštlėkis* (zob. *paũkštis*), *pirmlekaĩ* m.pl. 3 p.a. ‘ziarno przednie’, dosł. ‘lejące przodem’ (por. *pirmas*, syn. *pirmalakai*). Por. łot. *lecene* ‘żaba’. — WSE *lėk-*: *lėkiaū* (prt.), drw. *lėkčioti* ‘podlatywać, wzbijać się w powietrze na niewielką odległość’ (*Višta nepalekia, tik lėkčioti gali* ‘Kura nie lata, może tylko podlatywać’), *lėkdinti* a. *lėkdinti* ‘pozwolić lecieć, wypuścić (ptaka), wyrzucić w górę’, war. *lėkdýti* (por. *lakdýti* s.v. *lakióti*); *palėkėti* a. *pasilėkėti* ‘polecieć, pofrunąć nieco’ (por. *pamėtėti* ⇐ *meti*). Por. z jednej strony łot. *lėkāt*, *-āju* ‘latać, skakać, podskakiwać’, z drugiej strony gr. *ληκάω*, aor. *ληκῆσαι* ‘mieć stosunek płciowy, spółkować’ (znacz. przenośne, por. pol. pot. *przelecieć kobietę* ‘odbyć z nią stosunek płciowy’). — Nomina z *lėk-*: *išlėka* ‘sosna, która szybko wyrosła, wybujała’, *lėkis* a. *lėgis* ‘dwie zbite żerdzie a. deski umieszczone okrakiem na szczycie dachu i zabezpieczające go przed porywami wiatru’, zwykle pl. *lėkiai* (*Prisikalom plačius lėkius, kad vė[ja]s stogo nenudraskytų* ‘Przybiliśmy sobie szerokie «lėkiai», żeby wiatr nie zerwał dachu’), *lėkis* ‘lot, np. ptaka’ (por. abstr. *bėgis*, *ėdis*, *rėžis*), *lėktūvas* ‘samolot’ (neol.), *paũkštlėkis* (zob. *paũkštis*), *pólėkis* ‘lot (ptaka)’, przen. ‘polot, inwencja’. Por. łot. *lėka* ‘tętnica’, *lėkas* f.pl. ‘przeszkoda, którą się przeskakuje na koniu’, *lėkši* m.pl. ‘galop’, *lėkšuos* adv. ‘w galopie, skokami’. — SO *lak-*: *lakióti* (zob.), dewerbalne nomina zestawiono s.v. *lak-*.

lėlė 4 p.a., *lėlė* 2 p.a. 1. ‘lalka’ (*žaĩsti lėlėmis* ‘bawić się lalkami’), 2. ‘niemowlę, dziecko’ (*Garnys lėlė parnešė* ‘Bocian przyniósł niemowlę’. *Merga lėlė įgavo* ‘Dziewczyna dorobiła się dziecka’), SD¹ <lėle> «łata», SD «łątka dziecinna», 3. ‘poczwarka, owad w ostatniej fazie swego rozwoju’, 4. bot. ‘niebielistka trwała, *Sweertia perennis*’, 5. stlit. ‘żrenica oka’ (<lėle akies> SD «żrenica») — zapoż. z błr. *ljalja*, *-i* ‘lalka; żrenica’ (SLA 119, ZS 30, por. ĖSBM 6, 120; uchodzi za wytwór języka dzieci). Substytucja błr. ‘a przez lit. *ė* też w *dėdė*, *mėsa*, *mėtà*. Z tego samego źródła pochodzą łot. *lėlē*, *lėllis* ‘lalka; niemowlę’. Zob. też LEW 354, ME II, 449, ALEW 568. — Formę pl. *lėlės* b.z.a. przekazano z Litwy pruskiej w

znacz. 'kajdanki'; oboczny wokalizm *lélēs* 1 p.a. ts. notuje Šlapelis 208. Młodsza pożyczką jest polonizm *lél'ka* (zob.). — Drw. *lélēlē akiēs* 'żrenica oka' (DP <lelâleie> loc.sg.), *lélýtē a. lēliūkē* 'laleczka; żrenica oka'.

lelijà 2 p.a., gen.sg. *lelijos* bot. 'lilia, roślina cebulkowa *Lilium*' — zapoż. ze stbłr. *lelija* (*leleja*) ⇐ pol. przest. *lelija*. — War. *lilijà* (m.in. DP i SD) ⇐ stbłr. *lilija* ⇐ pol. przest. *lilija*. Por. błr. *lilija*, -i ⇐ ros. *lilija*. — War. *liliejà* 2 p.a. (LzŽ) ⇐ stbłr. *lileja* (*leleja*), por. błr. przest. *lilēja*, -i. Zob. też SLA 119, Zs 30, LEW 354, Sławski IV, 256, ĖSBM 5, 309n. — Omawiany wyraz oznacza również inne rośliny: 'mieczyk, *Gladiolus*' i 'narcyz, *Narcissus*'. Inne nazwy: *baltóji lelijà* 'biała lilia, *Lilium candidum*', *juozapìnēs lelijos* f.pl. 'lilie' (por. *Juozapìnēs*), *vandēns lelijà* 'lilia wodna, grzybień, *Nymphaea*'. — Drw. *lelijēlē* bot. 'lilia złotogłów, *Lilium martagon*', *lelijikē* bot. 'goryczka krzyżowa, *Gentiana cruciata*', *lelijūnas* b.z.a. bot. 'szafirek miękkolistny, *Muscari comosum*'. Z długością w pwk.: *palejēlē* 'lilia złotogłów, *Lilium martagon*'.

lél'ys, -io 4 p.a. 'lelek, kozodój, ptak latający o zmroku, *Caprimulgus europaeus*'. War. *lélis*, *lélē* oraz *lel'ys*, *lal'ys*. Odpowiednik łot. *lélis*, *lelis*. Reduplikowana podstawa dźwiękonaśladowcza, podobnie jak w słowiańskim, por. ros. *lelék*, -a, ukr. *lelék*, pol. *lelek*, -lka, czes. *lelek*, -lka (suf. psł. *-ík-). Por. BSW 157, REW II, 28, LEW 354, Urbutis 1981, 45. Zob. też *šešē*. — Nazw. *Lélis*, *Lel'ys*, *Lal'ys*.

lél'ka 1 p.a. wsch.-lit. 'lalka' (*Duomam vaiku lél'kų* LzŽ 'Dajemy dziecku lalkę'), z *lial'ka — zapoż. z pol. *lalka*. W sprawie pisowni <él> zob. s.v. *klémka*. Z uwagi na akut por. zapoż. *lémpa*, *mél'nyčia* i *liul'ka*. Starszą pożyczką jest tu *lélē* (zob.).

lémbonas, *liámbonas* 1 p.a. gw. 'rozwora, drąg łączący przednią i tylną część podwozia wozu konnego' (*Pasibaidē arkliai, parvertē vežimā ir sulaužē lémbonā* 'Spłoszyły się konie, przewróciły wóz i złamały rozworę') — ze zmiany *liámbomas* (dysymilacja *b-m* > *b-n*), to zapożyczone z prus.-niem. *lanjbōm*, por. nwn. *Langbaum* m. 'rozwora' (GL 79, Čepienė 97). War. *liámbuomas*, *lémbuomis*, *lémbuonas* oraz *lámmbomas* i *lámmbonas*. O wahaniu pisowni <le> : <lia> zob. s.v. *klémka*. — Z ludowo-etymologicznego przekształcenia pochodzą war. *leñtbonē* a. *leñtbuomē* (adideacja do *lentā* 'deska'; brak u Kabašinskaitė 1998; por. *šūdlenterēs* s.v. *lėiterēs*). Zob. też sławizm *treinijà*.

lémentas, *liāmentas* 1 p.a. 1. stlit. 'lament, lamentowanie': *Balsas ant augšto yra girdėtas, verksmas ir liamentas* [pis. <lamentas>] DP 421₅ 'Głos na wysokości jest słuchany, płkanie y lamentowanie wielkie'. *Sugurinime širdies ir liamentuose* [pis. <lamentuosė>] *gailėjimo* DP 251₁₉ 'w strudzeniu serca y w lamentach pokuty', 2. gw. 'głośny płacz, lament': *Kiba kas pasdarė, kad pas jus vakar tokias lémentas buvo?* 'Chyba coś się stało, że był u was wczoraj taki lament?', 3. gw. 'kłótnia, awantura': *Nēr tos dienos, kad nebūtų pas juos lémento* 'Nie ma dnia, żeby nie było u nich awantury'. *Kas bus lemeñtų!* 'Będzie [z tego] dużo łez!' — zapoż. ze stbłr. *ljamentъ* ⇐ pol. *lament*, -u 'głośny płacz wyrażający żal, cierpienie, rozpacz'. Por. błr. *ljámant*, -u, gw. *ljámént*, *lément* (ĖSBM 6, 122). War. akc. *lemeñtas* 2 p.a. Skardžius 1935 nie skomentował akcentogramów, z jakimi dany rzeczownik ukazuje się w DP: <láménto>, <láméntais>, <lámêntais>, <lamentuosė> (zob. Kudzinowski I, 407). Zob. SLA 118, LEW 338 i POLŽ 409 (wszędzie z błędną pisownią *lamentas*; brak w ALEW). Na temat obocznej pisowni <le> : <lia> zob. s.v. *klémka*. — Vb. denom. *lémentavóti* 'głośno żalić się, lamentować; stanowczo coś powiedzieć; obmawiać kogo' ⇐ pol. *lamentować*, przy czym akcentuacja wzoruje się na odpowiedniku błr. *ljamantavácъ*, -túju. Rodzimy derywatem jest tu *lémentuoti* 'opłakiwać kogo/co; rozpaczać'.

leménti, *lemenù*, *lemenaũ* 'mówić niewyraźnie, mamrotać; mówić lub czytać półgłosem i niewyraźnie'. War. *liménti*. Bez etymologii.

lemēšius, *-iaus* 2 p.a. gw. 1. 'drewniana osada radła lub pługa, do której mocuje się lemiesz', 2. 'lemiesz, stalowy klin, którego ostrze kroi glebę; żelazny naróg' (nazw. *Lemēšius*) — zapoż. z błr. gw. *ljamēš* (PzB 2, 716), por. ros. gw. *lemēš*, ukr. *lemiš*. Tu też łot. *lemesis* 'lemiesz'. — War. akc. *lēmēšius* 1 p.a. ← błr. gw. *lēmēš* (ĖSBM 5, 283), por. ros. gw. *lēmēš*, pol. *lemiesz*. — War. z udźwięcznieniem *š* > *ž*: *lemēžis*, *lāmežis* (por. *rāžē*, *šaltīžius*). — Mniej prawdopodobne jest dziedzictwo bałto-słowiańskie w nawiązaniu do lit. *lėmti*. Inaczej Berneker I, 700n., Būga, RR I, 452, LEW 354 i Boryś 284; Derksen 2008, 271 rekonstruuje pbsł. **lemeš-* (nie ma takiego hasła w BSW).

lėmpa, *liampa* 1 p.a. 'lampa naftowa, elektryczna', SD <lampa> = /l'ampa/ «kaganiec ogniowy, lampa» — zapoż. ze stbłr. *ljampa*, błr. *ljampa*, *-y* (← pol. *lampa* ← śrwn. *lampe* ← fr. *lampe*), por. nwn. *Lampe* f. (EWD 762). War. *liampa* m.in. BRP (zob. też Zs 30), gw. *lėmpà* 2 p.a. Wariacja w notacji wokalizmu powtarza się w takim wypadku jak *klėmka*, *kliámka* i *klėmkà*.

lėmti, *lemiù* (zam. **lemù?*), *lėmiau* 1. 'zrządzić, sprawić co, zdecydować o czym; przepowiadać (los, przyszłość), przesądzać o czym', 2. 'losy ciągnąć a. rzucać', 3. 'przypuszczać, domyślać się'. War. *leñti*, *lemiù*, *lėmiaũ*. Cps. *aplėmti* 'przewidzieć', *atlėmti* 'odgadnąć, domyślić się', *nulėmti* 'przesądzić, z góry określić, zdeterminować; wybrać przez rzucanie losów', *užlėmti* 'przepowiedzieć przyszłość, czyjś los'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *leñt*, *lemju*, *lėmu* 'przepowiadać komu (los), stanowić o czym, osądzać, wyrokować, wróżyć; źle życzyć', stpr. *limtwei* ob. *lembtwey* 'łamać, złamać – o przysiędze małżeńskiej, brechen, Ehebrechen' (ta różnica pisowniana nasuwa trudności interpretacyjne, zob. LAV 225n.). Refleks pie. **lemH-* 'łamać, kruszyć' (por. LIV² 412) albo **h₃lemH-* (ALEW 569), **h₃lemh₁-* (Kroonen 326). W kwestii znaczenia por. formy na SZ (*pa*)*lėmti* intr. 'ugiąć się' i SO *lámdyti* 'zginać i łamać', pokrewne scs. *lomitì*, *lomljò* 'łamać', ros. *lomítʹ*, *lomljú* ts., stpol. *łomić*, *-ię* 'łamać, rozbijać na kawałki'. Rekonstrukcja lit. znaczenia: 'złamać' ⇒ 'oddzielić, podzielić, wydzielić część' ⇒ przen. 'zrządzić, sprawić; zdecydować' (paralele semazjologiczne: łac. *dēcīdere* m.in. 'ściąć, odciąć, uciąć; poćwiartować' i przen. 'rozstrzygnąć, postanowić, orzec; załatwić'; nwn. *scheiden* 'oddzielać, rozłączać' i przen. *entscheiden* 'rozstrzygać, decydować', zob. też ALEW 569). — Drw. *lēmēžis* (zob.), *lēmiamas* 'decydujący', *lėmtas* 1. 'sądzony' (*Jam vienam tebuvo lėmta ištikti gyvam* 'Jemu jednemu było sądzone pozostać przy życiu'), poza tym: 'należny (o miejscu, o zapłacie), odpowiedni, należyty, porządny, poważny, dobry, dobrze wychowany, miły w obejściu, sympatyczny', *lemtingas* 'decydujący', *nelėmtas* 'nieszczęsny, niefortunny; marny, niezdarny', SD¹ <nełymtas> «dubiel» ['tępy, nieokrzesany człowiek; prostak, głupiec', SPXVI] (syn. *netikįs*), «gnoiek; gruby» (syn. *drūtas*), «nikczemny» (syn. *netikįs*, *niekam nederųs*), SD «gruby» (syn. *nerūgėlis*, *netikėlis*), *nelemtystė*: SD¹ <nełymtiste> «niczemność & nikczemność», *lemtis*, *-iēs* f. 'los, przeznaczenie', *lemtūtà* c. 'niezdara, ślamazara' (por. sufiks w *blakūtà*). Nazw. *Lemtyš*. — WSE *lēm-*: *lėmiau* (prt.), drw. *lēmimas* 'los', SD «godło» (syn. *žinklas*, *nuolaima*). — SZ *lim-*: *lėmti* (zob.). — SO-C *lám-C*: *lámdyti* (zob.). SO-V *lam-V*: *lamėnti* (zob.), *aplámà* (zob.), *lamataĩ* (zob.), *lāmas* 'część czego, odłam(ek); kawałek gruntu, działka ziemi'. Jak vb. denominativa wyglądają *lamėti*, *-ja* 'łamać się' (JU) i *lāmyti*, *-iju* 'łamać, odłamywać'. Por. jeszcze wykrz. *lamaĩ*. — WSO *lom-* < **lām-*: *lomà* (zob.). — Od WSE *lēm-* (prt. *lėmiau*) urobiono SO o postaci pb. **lōm-*: *luomas* (zob.).

lėnas 2 p.a., *lėnas* 2 p.a. hist. 'lenno, w ustroju feudalnym: ziemia lub dochody nadawane przez seniora wasalowi pod warunkiem pełnienia przez niego służby wojskowej i pozostawania w pewnej zależności sądowej' — zapoż. z pol. *lenno*, *-a* n. (← czes. *léno* ← śrwn. *lēn*, *lēhen*, por. nwn. *Lehen* n.). Zob. Sławski IV, 155, LEW 355.

lėnas, *-à* 3 p.a., *lėnas* 4 p.a. gw. 'spokojny, powolny, opieszły, flegmatyczny,

ślamazarny, leniwy; cienki, słaby (o trunku), cichy'. Z obocznym sufiksem: *lētās* (zob.). Odpowiednik łot. *lēns* 'powolny, łagodny, opieszale, leniwy' (*lēni* adv. 'powoli'). Pb. **lēn-a-* jest zgodne z psł. **lēnū* 'niechętny do wysiłku', por. scs. *lēnū* 'leniwy', sch. *lījen*, ros. gw. *lenój* ts., stczes. *léný*, czes. *líný* 'leniwy; mdły, słaby' (BSW 157: pbsł. **lēn-a-*), drw. psł. **lēnivū* 'pracujący niechętnie, leniwy', scs. *lēnivū*, ros. *lenívyj*, czes. *lenivý*, pol. *leniwy*. Transponat ie. **leh₁-no-*, por. pwk. **leh₁-* 'słabnąć, ustawać' (LIV² 399); Derksen 2008, 273: **le₂nos*, **lēnos*; Derksen 2015, 279: **leh₁-en-o-*. Podobną formacją z pierwiastkiem na SE i suf. *-no-* jest *plónas* < **pleh₂-no-*. Zob. też *leñtas*. — Tu też łac. *lēnis* 'łagodny, łaskawy; spokojny, powolny' (zdaniem de Vaana 333 może to być innowacja na miejscu **lēnus*, por. *hilaris* ob. *hilarus*), jak też *lētum* n. 'śmierć, zgon' (**leh₁-to-*). Trudne do przyjęcia jest stanowisko LEW 355: do pie. pwk. **lē(i)-* jak w lit. *lėisti* 'puszczać, spuszczać'.

lenciūgas 2 p.a. stlit., gw. 'łańcuch', SD¹ <łynciugas> «łańcuch» (syn. <retiežius>), SD <duru łynciugas trumpas> «wrzeciądz», <apkalu łynciugays> «okować kogo» — z udźwięcznienia brzmienia **lenciūkas*, które transponowało formę stbłr. *lencuxъ*, *lenъcuxъ*. Ta ostatnia została przejęta ze stpol. *lencuch*, *leñcuch*, starsze *łańcuch* (≡ stczes. *lancuch* ≡ śrwn. *lannezuc* m., por. *lanne* 'łańcuch', *zuc*, *zuges* 'narzędzie do ciągnięcia'), zob. SPXVI XII, 467, Sławski IV, 462n., WDLP, s.v. *łańcuch*. NB. Literacka forma błr. *lancúh*, -a ma nagłos porównywalny z wariantami stbłr. *lancuxъ*, *lancjuxъ*, oddającymi pol. XVI w. *łańcuch*. — Miejsce akcentu odpowiada białoruskiemu (por. ukr. *lancjúh*, ros. gw. *lancúg*). Zob. ZS 31, LEW 355, ALEW 569. Wtórne -g- w pozycji interwokalicznej widać też w *nespègà*, *pèlega*, *voliūgas* oraz w takich zapożyczeniach, jak *kriūgas*, *lapūgas*, *kvarťūgas* i *liūpcigas*. — War. *lenciūgas*, *lenčiūgas* (por. -č- w stbłr. *lančuxъ*). Też f. *lencūga*: *Bei padaryk... dvi lencūgi iš čysčiausio aukso* BRP 'I zrób dwa łańcuchy z najczystszej złota'; *lenčiūga*: *Idant rištų jų karalius lenčiūgomis* BRP 'Aby król zakuł ich w kajdany'. — Wymawiane z białoruska wsch.-lit. *lenciūyas* zmienia się po zaniku γ w *lenciūvas* LzŽ lub *lanciūvas* DvŽ. Segment v, wchodzący na miejsce γ, jest wypełniaczem hiatu (paralele s.v. *aguŕkas*). — Drw. *lenciūgēlis* 'łańcuszek, np. na szyję', też 'litewski taniec ludowy', *lenciūginis* '(pies) na łańcuchu, przywiązany do łańcucha', SD «łańcuchowy».

lėngti, *lėngstu*, *lėngau* (też *leñgti*) gw. 'słabnąć, tracić siły na skutek długotrwałej choroby, np. gruźlicy; być obłożnie chorym' (*Jis lėngsta ir lėngsta kelinti metai, iš jo jau nieko nebus* 'On ileś już lat słabnie/choruje, już nie wyzdrowieje'), *nulėngti* 'umrzeć po długiej chorobie' (*Taip ir nulėngo, nekieno nežiūrima* 'Tak też umarła, przez nikogo nie dogładana'), *užlėngti* 'rozchorować się'. Niejasne. LEW 356 łączył z *leñgvas* 'lekki', co niezbyt przekonuje. — Drw. *lėnga* a. *lėngena* 'choroba długotrwała, przewlekła, obłożna' (często o gruźlicy), syn. *lengatīs* a. *lėngastis* f.

leñgvas, -a 4 p.a. 1. 'lekki, nieciężki' (SD <lyngwas> «lekki, lekuchny»), 2. 'lekki, łatwy, nietrudny, nieskomplikowany, zrozumiały', 3. 'nie sprawiający trudności, kłopotów, wygodny', 4. 'spokojny, lekki (o śnie)', 5. 'słaby (np. odgłos), ledwo słyszalny, odczuwalny, nieznaczny', 6. 'o słabym działaniu, nie odurzający (o piwie, papierosie, leku)'. SD <maža, lyngwa kalte> «powszedni grzech». War. *lengvūs*, -i. Odpowiedniki łot. gw. *liegvas*, *liegvs*, łot. liter. *liēgs*² 'lekki, łagodny, delikatny, miły'. Pb. **lengu-a-* pokazuje rozszerzenie pierwotnej osnowy na *-u-, **leng-u-*, suf. -a-. Starożytne języki ie. zaświadcniają osnowę z alternującym wokalizmem: pie. **h₁leng^{uh}-*/**h₁lŋg^{uh}-*, por. aw. *rañjiio* 'szybszy', toch. B *lan^utse* 'lekki', goc. *leihts* 'lekki, łatwy' (**linxta-*), SZ wed. *laghú-* a. *raghú-* 'prędki, lekki', gr. *ἐλαχός* 'mały, nikły'; z suf. -ro-: gr. *ἐλαφρός* 'lekki, szybki', stwn. *lungar* 'pilny, żwawy', stang. *lungor* 'prędki'. Nasuwa się przypuszczenie, że pb. **lengu-a-* jest derywatem *vṛddhi* od pbsł. **ling-u-* < pie. **h₁lŋg^{uh}-ú-*. Paralela: *tėvas* 'cienki' na miejscu **tin-ù-s* < pie. **tŋh₂-ú-s*. Takiej ewentualności nie biorą pod uwagę LEW 355n., ani NIL 243. — SE pie. **h₁leng^{uh}-*

rekonstruuje się na podstawie wed. *ramhate* ‘spiesz, biegnie’ i stwn. *gilingan* ‘udać się, powieść się’ (zob. LIV² 247). — Niejasny jest brak segmentu *n* z jednej strony w łac. *levis* ‘lekki; szybki, prędkie, rączy, łagodny, znośny; zdrowy; błahy, lekkomyślny’ (pie. **h₁leg^h-u-* < **h₁leg^{uh}-u-*, por. de Vaan 336), z drugiej strony w formacji na SZ scs. *līgũ-kũ* ‘lekki, łatwy, nietrudny’ (psł. **līgũ-*, por. pol. gw. *lgi* ‘łagodny, niesilny’, pol. *ulga*, *ulżyć* ‘uczynić znośniejszym’, scs. *polīdza* ‘korzyść’, ros. *pólbza* ts.). De Vaan, l.c. uważa formy bez *n* za starsze, nie poddane wyrównaniu do prs. infigowanego. ALEW 571 zalicza formy łac. i słow. do innego pierwiastka, pie. **leg^h-* ‘lekki, nieznaczący, mały’. — Drw. *lengvatà* ‘ulga, zniżka’ (⇒ *lengvātinis* ‘ulgowy, zniżkowy’), *palengvā* adv. ‘powoli, pomału’, *palengvēlē* adv. ‘powolutku, pomaleńku’, cps. *lengvabūdis* ‘lekkoduch’, por. *būdas* (⇒ *lengvabūdiškas* ‘lekkomyślny’), *lengvadarbis* ‘kto szuka lekkiej pracy, unika ciężkiej pracy’ (por. *dārbas*), *lengvaduōnis* ‘nierób, próżniak’ (por. *dūona*), *lengvapēdis* ‘lekkomyślny człowiek’ (por. *pēdā*), *lengvātikis* ‘łatwowierny’ (por. *tikēti*). — Vb. denom. 1. *leņgvinti* ‘czynić lżejszym, ułatwiać; łagodzić, uśmierzać, koić’, SD¹ <lyngwinu> «lżę», *išleņgvinti* ZTŽ ‘wykastrować’, *nusileņgvinti* a. *prasileņgvinti* ‘wypróżnić się’ (dosł. ‘ulżyć sobie’), 2. *lengvēti* ‘stawać się lżejszym, polepszać się’ (*Gyvenimas dabar lengvėja* ‘Życie teraz jest lżejsze’), *palengvēti*, -ja, -jo ‘zelżeć, złagodzić, pofolgować; stać się lżejszym; ulec poprawie’; czy wymieniana s.v. *lengvēti* forma prt. <paļyngwo> SD «odelgło» (LKŽ VII, 336) jest błędem druku, czy też pochodzi z nieregularnej kontrakcji *lengvējo* > **lengvo*?, 3. *lengvōtis* ‘unikać ciężkiej pracy’, 4. *lengnytis*, -ijasi, -ijosi b.z.a. ‘ukorzyć się, okazać pokorę, uległość’ (*Lengnykis prieš vyresnį*, t.y. *mažinkis*, *žeminkis* JU ‘Ukorz się przed starszym’) – ze zmiany **lengv-ytis* (por. *lengvai* DP adv. ‘pokornie’).

lénkas 1, 3 p.a. ‘Polak’, f. *lénkē* ‘Polka’, SD <lynkas>, <lynkie>. Pl. *lénkai* 1 p.a. lub *lenkaĩ* 3 p.a. ‘Polacy’. DP: <Lékai> ‘Polacy’, <Lėkuose> ‘w Polsce’. SD: <lynku žieme, lynkai> «Polska, Polonia», <lynku kalba, liežuvis> SD «polszczyzna». Dziś *Lėnkija* 1 p.a. ‘Polska’, war. *Lenkija* 2 p.a. Forma *lénkas* została zapożyczona prawdopodobnie ze strus. **lēxū* i doznała trzech substytucji dźwiękowych: 1° lit. *enC* za *ę*, 2° lit. *k* za *x* (por. *griēkas*, *kriēnas*, *kūrtas*) i 3° lit. *-as* za *-ū* (por. Būga, RR I, 339n.; III, 756, 782). Strus. **lēxū* (nom.pl. *lēsi*, *ljasi*, acc.pl. *ljaxy*; stbłr. *ljaxъ*, nom.pl. *ljaxove*; ros. *ljax*) to derywat z suf. *-x-* od tzw. pierwiastka hipokorystycznego **lē-*, podobny do polskich drw. *brach* ⇐ *brat*, *swach* ⇐ *swat* i *Stach* ⇐ *Stanisław* (tak REW II, 84; zob. też LEW 356). Pwk. hipokorystyczny powstał na bazie formacji **lēdjaninū* (⇐ *lēdo* ‘pole’), nazywającej mieszkańca nowizny, *Neulandbewohner*’ (REW, l.c., Sławski IV, 17). Zmiana **lēdjaninū* ⇒ **lē-* to tzw. skrócenie mutylacyjne, czyli nie liczące się z granicą morfologiczną, a służące wytworzeniu pieszczotliwej nazwy osobowej lub nazwy etnicznej (zob. na ten temat Kuryłowicz 1987, 213n.³⁸⁵). Tu też należą węg. *lengyel* ‘Polak’ i rum. *Leah* ts. — Drw. *lenkēti* ‘polszczyć się, polonizować się’, *lénkinti* ‘polszczyć kogo, polonizować’, nomina: *lénkis* a. *leñkis* gw. ‘Polak’, *lénkiškas* ‘polski z pochodzenia, po polsku pisany a. uczony’ (*kaĩba iš lénkiško* ‘mówi z polska’), ⇒ *lénkiškai* adv. ‘po polsku’, vb. denom. *lenkiškuoti* ‘mówić z polskim akcentem’. Cps. *lénkmetis* ‘okres powstania przeciw Rosji w 1863 r.’, dosł. ‘polski czas’ (por. *mētas*; typ *blōgmetis*, *suñkmetis*), np. *Seinų miškuose kadaĩ per lenkmetį daug buvo žmonių iškarstyta* ‘W lasach sejneńskich kiedyś w czasach powstania 1863 r. powieszono [dosł. ‘wywieszano’] dużo ludzi’. — Nazw. *Lénkas* (dosł. ‘Polak’), ⇒ patron. *Lénkaitis* a.

³⁸⁵ Por. jeszcze strus. *ljadiskaja zemlja* ‘Polska’ obok *ljaxy* ‘Polska, Polacy’, *podū ljaxy* ‘blisko Polski’, ⇒ *Podūljajšje*, ros. *Podljasze* ‘granicząca z Mazowszem część Litwy’, stpol. *Podlasze*, dziś *Podlasie* (gdzie wtórny człon *-lasie* jest skutkiem skojarzenia nazwy z wyrazem polskim *las* ‘silva’, *pod lasem*). Zob. REW II, 84, s.v. *ljax*, Brückner 289, Bańkowski, ESJP II, 659, Sobotka 2015, 235. — Za pośrednictwem jęz. staroruskiego Litwini zaznajomili się również z nazwami etnicznymi Węgrów (zob. *ungurai*) i Włochów (zob. *valākai*).

Lenkaitis (⇒ pol. *Lenkajtys*), *Lenkaiškas*, *Lenkėvičius* (⇒ pol. *Lenkiewicz*). N.m. *Lėnkaičiai* 2x, cps. *Lėnkviečiai* 2x.

lenkt-, neosnowa wyabstrahowana z formy *leñktas*, participium prt. pass. od *leñkti* 'giąć, zginać'. Drw. *leñktė*, SD *linktė* «przeżeganie, przegibanie», *lenktynės* f.pl. 'wyścigi, zawody' (⇒ vb. denom. *lenktyniauti* 'ścigać się, współzawodniczyć'), *lenktinis peilis* 'nóż składany, scyzoryk', *lenktiniai skliaustėliai* m.pl. 'nawiasy okrągłe', *linktinis* SD «obłoczysty» (syn. *kumpas*), *linktinis kalavijas* SD «szabla», n.jez. *Lenktinis*, *lenktūvai* m.pl. 'motowidło', *prilinktuvė*: SD *prilinktuvė* «vcieczka, miejsce do którego vciekaia». Paralele s.vv. *imt-*, *jungt-*, *mušt-*.

leñkti, *lenkiū*, *lenkiaū* 1. 'giąć, zginać, naginać, chylić, krzywić', 2. 'wyprzedzać, wymijać, omijać', 3. 'wychylać (kieliszek)', 4. 'nawijać (nici), motać'. SD «gibam», «przeżegnam», «kieruję czym, nawracam czego» (syn. *grįžiu*, *grūžau*). Cps. *apilinkiu* SD «mijam co, przemijam, omijam» (syn. *praeimi*), *apleñkti* 'ogiać, ominać, obejść, wyprzedzić; obłożyć (książkę papierem)', DP 'opuścić, mijać, przemijać, omijać', *ažulinkiu kū* SD «nakrzywiam co; zaginam co, zakrzywiam, išleñkti 'wygiąć; wychylić (kieliszek)', *paleñkti* 'nachylić, nagiąć', *palinkiu* SD «nachylam kogo, czego; naginam czego» (syn. *sulinkiu*), *praleñkti* 'wyprzedzić, prześcignąć, ominać', DP 'uprzedzić'. Refl. *leñktis* 'giąć się, zginać się, chylić się; kłaniać się; uchylać się, unikać', SD *linkiuosi* «chronię się» (syn. *saugausi*, *serguosi*), «stronię od kogo», *išsileñkti* 'wychylić się', *nusileñkti* 'uchylić się, nachylić się; opuścić głowę; uklonić się, kłaniać się komu' (SD «schraniam się gdzie»), *prisilinkiu* SD «skłaniam się do czego». Pwk. *lenk- jest ograniczony do bśl., por. LIV² 413, BSW 159n., LEW 356, ALEW 572. Odpowiednik łot. *liekt*, *liecu*, *lieču* 'giąć, zginać'. Odpowiednik psł. *lęko, *lękti, por. scs. *sūlēko*, *-lēsti* 'zgiąć, skrzywić', *nalēko* 'napiąć łuk', iter. *sūlēcati* 'krzywić, zginać', *lēcati* 'zastawiać sidła'. Por. pol. prt. *przeląkł się*, *zląkł się* (inf. *ląc się, iter. *lękać się* : sch. *lēcati se* 'lękać się'), głuź. *laku*, *lac* 'zastawiać sidła'. Zob. REW II, 82, Boryś 286. — Nomina na SE: *lėnkė* 'kotlina, zapadlisko na równinie, miejsce mokre, grząskie, grząska łąka, zakole omijające bagno', war. ze zmianą *nk > ng*: *lėngė* (wątpliwa jest rekonstrukcja pbsł. *len?g(i)a? u Derksena 2008, 276), *lenkė* 'płoża sań' (*Leñkės uosinės išlenktos pavažoms rogių* 'Jesionowe płozy wygięte dla sań'), *lenkėtas* 'pręt, na który nakłada się szpulę przy motaniu nici', *lenkmuo* 'wygięcie, zgięcie', *lėnksmė* gw. 'łąka, która się wrzyna w pola; rola nad rzeką, pod lasem' (sufiks jak w *degsmė*), *nepaleñkiamas* 'nieugięty, nieustępliwy', *nusilenkimas*, SD *nusilinkimas* «chronienie się czego» (syn. *nusisaugojimas*), *palėnkė* a. *paleñkė* 'miejsce przy «lenkė», tj. przy zapadlisku, używane jako łąka a. pastwisko' (war. *palėnkis*), 'rola, na której wciąż stoi woda', *pralėnkėjas* 'poprzednik', DP 'uprzedziciel', *pralinkimas* SD «ubieżenie» (syn. *parungimas*), *susileñkėlis* 'zgarbiony starzec'. Por. łot. *lėnkans* 'obwisły, wiotki' (war. *lėņgans*). Zob. też *lenkt-*. — N.m. *Mėdžialėnkė*, n.rz. *Lėnkė*, *Lenkėnis* 2x, *Ūžlenkė* (stare koryto Niemna), *Lėnkupis* 2x, *Lenkupys*, n.jez. *Lenkmuo*. — Podwójny refleks SZ *link-/lunk-*: zob. *liñkti*, *luñkanas*. — SO *lank-*: *lankyti* (zob.).

lentà 4 p.a. 1. 'deska', 2. 'tablica' (*kad Dievas mumus įsakė dešimtį savo prisakymų, ant dviejų lantų rašytų* PK 105¹⁴ 'że nam dał Bog na chowanie dziesięcioro Przykazanie, na dwu tablicach pisane'), 'tablica szkolna', 3. 'szachownica', 4. 'tło', 5. 'odkładnica pługa'. SD: *plėštinė lynta* «dranica» ['wąska deska łupana z pnia'], *lynta ilga* «dyl», *lynta trintinė* «tarcica» ['deska otrzymana przez podłużne przecięcie okrągłaka']. *Šėšios leñtos* 'trumna', dosł. 'sześć desek', *vieno(j) lentō(j)* adv. 'w jednym kawałku – o gruncie uprawnym, łące', też 'w jednym banknocie' (*penki rubliai vieno lentō* 'kwota pięciu rubli w jednym banknocie'). War. *lantà*, *luntà*; z dysymilacją *nt > mt*: *lemtà*, *lamtà* (ZTŽ). Niejasny jest odpowiednik łot. *lėnta* 'deska, Brett': może to być kuronizm albo też lituanizm (ME II, 451).

— Drw. *lentēlė* ‘deseczka, deszczułka; pedał kołowrotka; pływak u sieci; łąta do wyrównywania strzechy; siedzisko na wozie; wzór na tkaninie’ (SD <lyntele žaistiniku> «warcabnica» [‘tablica do gry w warcaby’]), *lėnterė* ‘wóz do gnoju’ (zob. *lėiterės*), *lentyna* ‘półka, pozioma deska przytwierdzona do ściany lub umocowana w szafie’ (SD <lyntina> «policia, półka; listwa do ściany przybita»); *ūžlėnčiai* a. *ūžlėntės* pl. ‘żłób umocowany na ścianie’, też *ūžlėntis* ts. Cps. *būrlentė* ‘maszt żagla’ (por. *būrė*), *lentagalys* a. *lentgalys* ‘(odcięty) kawałek deski’ (por. *gālas*), war. *lengalys*; *lentigalas* pokazuje wtórną samogłoskę łącznikową i (GJL II, § 28); *leñtpjūvė* ‘tartak’ (por. *pjū-C*). — N. łąki *Lentà* 2x, n.rz. *Leñtupė*. Czy tu nazw. *Leñtynas*, *Lentys*? — SO *lant-: laityna* gw. ‘półka’ < *lantyna (*An laitynos sudėti šaukštai, bliūdai ir kamuolys* ‘Na półce złożone są łyżki, miski i kłębek’; paralela: gw. *kaisnėlis* z *kąsnėlis* ‘kawałeczek’, zob. LD § 151), *lantà* ‘miotelka kąpielowa z liśćmi, tzw. chwostak, wienik’. To zestawia się z psł. pñ. *lōtū ‘łyko z młodej lipy’, por. czes. gw. *lut*, *lutu* ‘łyko’, ros. gw. *lut* a. *lutʹ* ‘łyko, zwł. lipowe; pręt pozostały po zdarcie kory i łyka’ (*lūta* ‘lipa’), ukr. *lut*, *lūtu* ‘łyko, łyko lipowe, młoda lipa’, pol. *lęt*, zwykle pl. *lęty* m.pl. ‘łodygi kartofli, (sucha) nać kartoflana’, gw. ‘sucha nać ziemniaków, badyle’, kasz. *lāt*, -a ‘kij, pręt, laska’. Zob. LEW 357, REW II, 71n., Sławski V, 116n., Boryś 299. Brak w BSW. — Na SE por. stisl. stang. *lind* f. ‘lipa’, stwn. *linta* ts., nwn. *Linde* f. ‘lipa’ obok gw. *Lind* ‘łyko lipowe’ oraz alb. *lëndë* f., geg. *land* ‘budulec, drewno budowlane’, < pie. *lent-eh₂-. Ostateczną podstawą mógł tu być przymiotnik pie. *lent-o-, por. łac. *lentus* m.in. ‘giętki, elastyczny, sprężysty, mocny; lepki; twardy, odporny na co’ (vb. denom. *lentāre* ‘giąć, zginać, naginać; przeciągać, przewlekać, opóźniać’). Zob. LEW 357, ALEW 572, WH I, 784, Ernout-Meillet 351n., de Vaan 335 oraz Kluge-Seebold 443n. (tu przypuszczenie, że *lentà* pierwotnie oznaczała ‘deskę z drzewa lipowego’; tak też Sławski, l.c.).

leñtas, -à 4 p.a. (wsch.-lit. *liñtas*) ‘powolny, opieszły, ślamazarny, nieśmiały, cichy, uступliwy’. War. *lėntas*, -à 4 p.a. (*Anas ne tinginys, tik labai lėntas*). Nasuwają się dwie hipotezy. Po pierwsze dany przymiotnik jest synonimem dwóch innych, mianowicie *lėnas* i *lėtas*, wobec czego powstaje pytanie, czy osnowa *lent-/lėnt-* nie jest produktem skrzyżowania (kontaminacji) *lėn-* z *lėt-*. Po drugie można sobie wyobrazić infigowanie nominalnej osnowy *lėt-* dla wytworzenia prs. inchoativum *lė-n-tu (do *lėtau, *lėsti ‘stawać się opieszłym, gnuśnym’) i następnie wyodrębnienie *lent-* jako podstawy dla adi. postverbale *leñtas*. Por. prs. inchoativum na -st- od *lėt-*: *palėstu* SD «słabieję», potem wyodrębnienie *lės-* jako osnowy dla prt. *palėsau* (SD *palėso* «nachudł»). NB. Būga, RR II, 105 uznał *leñtas* za pożyczkę z pol. gw. *lenty* ‘opieszły’ ← włos. *lento*. Jest to wątpliwe. Wyraz polski został poświadczony tylko z pogranicza białoruskiego oraz z Litwy (SGP III, 26), może więc być lituanizmem, podobnie jak ros. gw. *lentyj* ‘cichy, skromny, opieszły’ (SRNG, tylko z okolic Jonavà, środkowa Litwa; brak u Laučjute).

***lentvaris**: rzeczownik przechowany w nazwie miasteczka *Leñtvaris* (pol. *Landwarów* k. Wilna), leżącego przy szlaku kolejowym Warszawa-Petersburg. Zapisy historyczne: XVII-XVIII w. stbłr. *Lentvariški*, *Lantvariški*, 1758 pol. *od folwarku Lentworyszek*, 1744 pol. *Lantwaryszki* obok 1784 *Lantworowo*, ros. 1874 *Landvorovo* (por. Vanagas 2004, 123n.) opiewają na dwa derywaty od osnowy *lentvar-: litewski na -išk- (starszy) i słowiański na -ovo (młodszy). Zmiany fonetyczne: *lent-* > *lant-*; -ntv- > -ndv-. W podstawie nazwy tkwi zapożyczenie ze stbłr. *lentvarʹ* ‘wyprawiona skóra’ (por. *Kupili futro beloe smuškovoe i lentvari dva na podšite kuntuša Fedoru dvorniku vʹ dorogu*, 1682; *kupili Fedoru dvorniku dva lentvari, podʹ kuntuš na podšite ne stalo, dali zolot. dva* 1682).³⁸⁶ Stbłr. *lentvarʹ*

³⁸⁶ TSBM 16, 350 podaje węższe znaczn. ‘wyprawna skórka jagnięca’. Wydaje się, że wzoruje się ono na (wątpliwej) definicji odpowiedniego wyrazu polskiego w SPXVI XII, 146: ‘wyprawiona skóra jagnięca’ (zob. niżej). ĖSBM nie uwzględnia *lentvarʹ*.

pochodzi prawdopodobnie ze zmiany **lentvaľ* (dysymilacja *l-l* w *l-r*), formy oddającej zapożyczenie z pol. XVI w. *lentwal* (war. *lentfal*, *letwal*) ‘fartuch skórzany, Lederschurz’, co z kolei przejęte z nwn. **Lendfell*, *Lendenfell* n. ‘skóra wyprawna zawiązywana na biodrach’ (zob. WDLP, s.v. *lentwal*). WDLP odrzuca przyjęty w SPXVI XII, 146 wywód *lentwal* z nwn. *Lammfell* n. ‘skóra jagnięca’, podnosząc że polonizacja takiego wyrazu wydałaby raczej **lamfal* lub **lampfal*. — Pluralną nazwę *Lentvariški*, lit. **Lentvariškiai* a. **Lentvariškės* można rozumieć jako oznaczającą ‘ludzi wyprawiających skóry’, czyli ‘garbarzy’. Nazwa ta miała w XVII w. dublet *Litovariški*, *Litowaryszki* (Vanagas 2004, 123n.). Brzmienie to świadczy o przypadkowym skojarzeniu obcojęzycznej osnowy *Lentvar*^o z lepiej znaną osnową *Litavor*^o, należącą do nazwy osobowej *Litavor* (stbłr. XV-XVI w.).

lėpas 2 p.a., *lėpas* 2 p.a., też f. *lepà* 2 p.a. peior. ‘pysk’ (*Duok į lepą už neklausymą*). Bez etymologii; brak w LEW. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *ljápa* ‘pysk zwierzęcia, paszcza (wilka)’, PZB 2, 719.

lėpė 1 p.a., *lėpė* 2 p.a. gw. bot. 1. ‘lilia wodna, Nymphaea’, 2. ‘grązel, nenufar, Nuphar’, war. *lėpis* — drw. dewerbalny od *lėpti* ‘zwisnąć, opadać w dół’ (Urbutis 2010, 180). Paralele: *lūkne* ← *liūkti*; *lūkštas* II ← *lūkšti*. LEW niesłusznie wiązał *lėpė* z *lāpas* ‘liść’ (s. 339) i *palėpė* ‘strych, podstrzesze’ (s. 531).

lepėnti, *lepenù*, *lepenaũ* gw. 1. ‘deptać, tratować; o kaczorze: deptać kaczkę, zapładniać ją’ (*Antinas antį lepėna*), 2. ‘lepić z gliny’ (syn. *lepėšinti*), 3. ‘bieć powoli’, 4. *prilepėnti* ‘udeptać wóz siana; zdeptać podłogę’ — czasownik na -en- od wykrz. *lėpt* o nagłym opadnięciu, spadnięciu, usiądnięciu; o powolnym, leniwym chodzie. Paralela: *lapėnti*. — Z innymi sufiksami: *lepóti* ‘iść z trudem; brnąć w błocie, śniegu; nieudolnie murować, lepić’, *nulepóti* ‘sknocić, spartolić’, *užlepóti* ‘odezwać się po chamsku’; *lepsėti* ‘poruszać się; strzyc uszami; wydawać dźwięki przy jedzeniu; iść a. bieć z tupotem; mówić bzdury, paplać’, *lėptelėti* ‘spaść na ziemię; powiedzieć co niechcący; nagle usiąść; nagle uderzyć’. Też z długością: *lėpinti* ‘iść pomału, z trudem, leniwie’, *lėpóti* ‘brnąć po błocie’.

leprà 2 p.a., gen.sg. *lėpros* stlit. ‘trąd’: *Tavėsp ateidavo leprà sergą* [glosa: *raupuoti*] DK 152₂₁ ‘Do ciebie przychodzili trędowaci’ — zapoż. z pol. XVI w. *lepra* ‘trąd, owrzodzenie, parch’ (SPXVI; bez odpowiednika w HSBM), tu z łac. *lepra* ← gr. *λέπρα* ‘trąd’. Brak w ALEW. — Drw. *lepravotas* DK ‘trędowaty’ (SPXVI nie notuje *leprovaty*).

lėpti, *lempù* (war. *lepstù*), *lepaũ* 1. ‘wiednąć, tracić sprężystość, wiotczeć, flaczeć, opadać’, 2. ‘rozpieszczać się, tracić siłę, mdleć’, *atlėpti* ‘odchylić się, odstać, opaść’, *išlėpti* ‘rozpieszczać się; oddawać się rozpuście’, *nulepti* ‘zwisnąć; poczuć się ociężałym (po jedzeniu); zemdleć’. War. š-mobile: *šlėpti*, *apšlėpti* ‘osłabnąć, stracić siły, właściwy kształt; spać się’, *nušlėpti* ‘o kwiecie: zwiędnąć, zwiotczeć’. Odpowiednik łot. *lept* ‘rozpieszczać się’ (rzadkie), *lept*, *lepstu*, *lepu* ‘wiotczeć, odwisać, zwisnąć’, *lept*, *lepu*, *lepu* ‘kleić się, przyklejać się’, *lepėns* ‘słaby, wiotki’, *lepa* ‘płatek ucha’, znac. etym. ‘coś, co zwisa’ (por. ros. *lepestók* ‘płatek kwiatu’, gw. *lépest*, *lepést*). Etymologia niezdecydowana, zob. ALEW 573. IEW 678 łączył z gr. *λέπω* ‘obrać, obłupić; zdrzeć, zdjąć; jeść; wygarbować skórę’, *λεπτός* ‘wyłuskany (o jęczmieniu); drobny, miałki; lekki (o glebie); cienki, delikatny; cienki, chudy, szczupły; ciasny, wąski; mały, słaby, nieznaczny; lekki, łagodny; biedny, ubogi’, *λοπός* ‘łuska, naskórek’, < pie. **lep-* ‘obierać, łupić, zdzierać’. NB. LIV² 413 wymienił *λέπω* z pominięciem lit. *lėpti*. LEW 358 wysunął myśl o związku apofonicznym z *lāpas* ‘liść’ i z *ālpti* ‘mdleć, słabnąć’ (uzasadnienie?). Z drugiej strony wziął on pod uwagę możliwość krzyżowania się czas. *lėpti* z wykrzyknikami *lėpt*, *lėpt*, *lėpt* o nagłym upadku, spadnięciu czego; o usiadaniu; o powolnym, leniwym chodzie (por. *lapėnti*). — Drw. *išlėpėlis* ‘pieszczoch’, *lepūs* (zob.). — WSE *lėp-*: *lėpti* (zob.). — SO *lap-*: *ātlapas* ‘otwarty, odkryty’

(zob.), cps. *lapaũsis*, ‘z obwisłymi uszami (pies, świnia)’, por. *ausis*. Osobno zob. *lapūs*. — SZ *lip- ⇐ *lep-* wolno zrekonstruować na podstawie neoapofonicznego refleksu *leip-* w *lēipti* (zob.).

lēpti, *lēpstū*, *lēpaũ* ‘zwisnąć, odwisnąć, obwisnąć, opadać, flaczeć, więdnąć’ (war. *lēpti*), *atlēpti* ‘zwiesić się, zwisnąć, oderwać się i zwisnąć (np. o kieszeni)’ — prs. inchoativum z suf. -sta- i WSE *lēp-* ⇐ *lep-*, por. *lēpti* m.in. ‘więdnąć, wiotczeć’. Paralele: *lēkti* ⇐ *lek-*; *slēpti* ⇐ *slep-*; *srēbti* ⇐ *sreb-*. Osobno zob. *lōpšnas*. — Drw. *lēpē* (zob.), *aplēpaũsis* ‘zwierzę mające obwisłe uszy, kłapouch’ (por. *ausis*), *ausys atlēpusios* f.pl. ‘obwisłe uszy’, *lēpaaũsis* ‘ktoś z obwisłymi uszami; niechłuj’ (syn. *lapaũsis*). Odpowiednik łot. *lēps* ‘kto chodzi ociężale, niezgrabnie’, *lēpa* c. ts. Zob. też *lepūs*. — War. *lēb-*: *lēbarna* c. ‘ktoś rozlazły, ociężały’ – z udźwięcznienia **lēparna* (por. *lūpena* > *lūbena*; *skāpas* > *skābas*).

lepūs, -i 4 p.a. 1. ‘rozpieszczony, wydelikacyony, nawykły do wygod; kapryśny’, 2. ‘wybredny w jedzeniu lub żarciu (o świnii), 3. ‘przesadnie dbający o siebie, oszczędzający się, unikający większego wysiłku’, 4. ‘miękki, słaby, wątki, kruchy’. SD <lepus>, <lapus> «miękki; lubieżny; mięsopustny; niewieści» — dewerbalny przymiotnik na -us od *lēpti* m.in. ‘tracić siłę, sprężystość, flaczeć; rozpieszczać się’. Z uwagi na przynależność *lēpti* do pwk. pie. **lep-* ‘obierać, łupić, zdzierać’ (gr. *λέπω* ts.) wolno rozwój znaczeniowy przymiotnika odtworzyć jak następuje: 1. ‘pozbawiony łupiny, łuski’, 2. ‘miękki’, 3. ‘cienki, słaby’, 4. ‘rozpieszczony, delikatny’. Paralele: gr. *λεπτός* ‘wyłuskany (o jęczmieniu); drobny, miałki, cienki’, przen. ‘chudy, mały, łagodny’; łac. *lepidus* ‘miły, przyjemny, ładny, kształtny’, *lepōs*, -ōris m. ‘gładkość, ładny wygląd; urok, wdzięk’. Zob. też LEW 358, de Vaan 335, Stüber 2002, 67. Zob. osobno *lapūs* i *lēpti*. — Z innymi sufiksami: *lēpnas* a. *lepnūs* ‘wypieszczony, przywykły do wygod; wątki, wybredny’, *lēpšē* bot. ‘grzyb koźlarz babka, Boletus scaber’, *lēpšis*, -ē ‘ślamazara, niedorajda’, nazw. *Lepšys*, *Lēpšis* (⇒ błr. gw. *ljápša* c. ‘niezgrabny, ociężały człowiek’, por. PZB 2, 721), *lepūnas*, -ē ‘pieszczoch, pupil’, SD <lapunas> «liekki, niepoważny», <lepunas> «roskosznik, pieśściwy» (syn. *gērūnas*), stlit. też ‘pyszałek; rozpustnik’; z obocznym suf. -uon-: *lepuonēlis*, -ē ‘pieszczoszek, pupilek’. — Vb. denom. *lepāuti* ‘być wybrednym, wybredzać w jedzeniu, piciu’, *lēpinti* ‘okazywać czułość, rozpieszczać, psuć pieśczołami, rozpuszczając, pobłażać’ (*ne nartint* [glosa: *rūstint*], *ne vēl lapint* [glosa: *pepint*] DK 83₆ ‘ani nazbyt karząc, ani nazbyt rozpuszczając’), *lepinu kū* SD «pieszczę kogo innego», *lepinuosi* SD «pieszczę się sam», *išlepint* SD «rozpieścić kogo», ⇒ *lepinimas* SD «pieszczota», *lepinimasis* SD «lubieżność».

lérmas, *liármas* 1 p.a. ‘hałas, wrzask, zgiełk; kłótnia, awantura’ — zapoż. z nwn. *Lärm* m. albo z pol. *alarm* (z aferezą). War. f. *lérma*. Z uwagi na akut por. zapoż. *lérva*, *péršas* i *čvėrtis*. O wahaniu <le> : <lia> w pisowni zob. s.v. *klémka*. — NB. LEW 359 i POLŽ 109 przyjmują formy polskie *larma* f., *larma* n. ‘wezwanie do gotowości bojowej’ (SPXVI) jako źródłowe; te formy są wariantami do *larum* n. ‘trąbiona komenda: Do broni!’ — Vb. denom. *lermúoti* ‘hałasować, wszczynać kłótnię, awanturę’, *susilermúoti* ‘pokłócić się’.

lérva 1 p.a. 1. ‘larwa (gąsienica, pędrak, kijanka)’, 2. ‘upiór, mara, widmo’, 3. ‘maska na twarz’ (*Užsidėjo lėrvą, kad būtų baisėnis* ‘Założył sobie maskę, by straszniej wyglądać’), 4. peior. ‘twarz, gęba’, z **liarva* — zapoż. z pol. *larwa* (⇐ śrlac. *larva*) m.in. ‘maska, zwł. straszna, maskara; poczwara, straszdyło; mara, widmo; brzydka twarz’ (Sw II, 685n.). Co do akutu por. zapoż. *lérmas* a. *lérma*, *péršas* i *stérva*. Por. LEW 359, Bańkowski II, 5, POLŽ 419. Zob. też *lyčýna*.

lēsti, *lesū*, *lesiaũ* 1. ‘o ptakach: dziobać, zbierać, szczypać dziobem, dziobiąc zjadać’, 2. ‘bić, uderzać’, *išlēsti* ‘wydziobać, wydziobywać’, *prilēsti* ‘(o ptakach) najeść się’, *sulesti* DP ‘pozobać’, refl. *nusilēsti* przen. ‘upić się, urznąć się’. Odpowiada łot. *lest*, *lešu* (**les-je-*), *lesu*

‘szczypać dziobem, dziobiąc zjadać’, też ‘chleptać (o psie); przeliczać nici w naciągu tkackim, porządkować przeliczając; liczyć, zliczać’. Do pie. *les-, por. het. *lešš^{zi}*, 3 pl. *liššanzi* ‘zrywać, zbierać’, goc. *lisan* ‘zrywać, zbierać, zbierać plon’, ang. gw. *to lease* ‘zbierać kłosa’ (por. LIV² 413, LEW 359, ALEW 573). Kloekhorst 525 zauważa, że pisownia hetycka z geminatą -šš- (w przeciwieństwie do šeš- ‘spać’, pisanego stale z pojedynczym -š-) może przemawiać na rzecz pierwotnej sekwencji ze spółgłoską laryngalną w wygłosie pierwiastka: pie. *lesH-. — Po stronie bałtyckiego jest do odnotowania specjalizacja znacząca ‘zrywać, zbierać’ w kierunku ‘zbierać dziobem’. Nwn. *lesen*, niderl. *lezen* ‘czytać pismo’ jest neosemantyzmem powstałym pod wpływem łac. *legō*, -ere ‘zbierać, zrywać’, przen. ‘przebiegać oczyma, czytać’ (zob. EWD 792n.). Por. łot. *lasīt* ‘czytać’ s.v. *lasýti*. — Drw. *lesinēti* ‘dziobać pokarm po trosze’, *lēšinti* ‘karmić ptactwo’ (*Sulesink kiautus vištoms* ‘Wysyp łupiny kurom’). Nomina: *lēsalas* a. *lēselas* ‘pokarm dla ptactwa’, *lesātē* ‘pożywienie dla drobiu’ (por. *bērātē*, *lakātē*), *lesūs* ‘dużo, szybko dziobiący (o kurze, gęsi)’, *lesnūs* ts., cps. *bitlesis* (zob. *bitē*), *maīltesis* (zob. *maitā*), *vānagas mēslesjys* ‘jastrząb mięsożerny’ (por. *mēsā*), *žqšlesos* (zob. *žqsis*). N.m. *Bitlesiai*, *Išlestakiaī*. — WSE *lēš-*: łot. *lēst*, *lēšu*, *lēsu* ‘liczyć, obliczać, sprawdzać liczbę czego’. — SO *las-*: *lasýti* (zob., tam też nomina z *las-*). Brak jest refleksów st. zanikowego †ils-, †uls- (pie. *ls-) względnie †lis-, †lus- (← *les-*; reguła RiT/RuT ⇐ ReT).

lēšis, -io 2 p.a. bot. ‘soczewica, *Lens culinaris*’, zwykle pl. *lēšiai*. Używa się też w znaczą. ‘soczewka optyczna’ czyli jako synonim germanizmu *linzē*. War. *leñšis*, stlit. *lenšē* (BRB). Bez dobrego objaśnienia, zob. LEW 359 (brak w ALEW). Zob. też *linžinas*. — NB. Łot. *lēca* ‘soczewica’ jest pożyczką ze strus. *ljača* < *lēča (por. scs. *lēšta* ‘φакός, soczewica’).

lēšos, -u 1 p.a. f.pl. ‘środki pieniężne, fundusze’. Niejasne. Sugerowano związek z *loš-*, np. *atsilōšęs* ‘(siedzi) oparty o plecy krzesła’ (zob. *lōšti*) i znaczą. etym. ‘oparcie, wsparcie’, zob. LEW 359. Por. może *varnalēša* bot. ‘łopian, *Arctium*’.

lētas, -ā 4 p.a. 1. ‘powolny, wolny, niespieszny, nieporadny, ślamazarny’, 2. ‘niegwałtowny, nieśmiały, łagodny, spokojny, uległy, ustępliwy’, 3. ‘marny, lichy, słaby’, 4. ‘niemocny (o piwie, trunku)’. War. *lētūs*, -i 4 p.a. DP *lētas* ‘prosty, prostak, prostaczek, pospolity, podły, nędzny’ (acc.pl. *nemokytus ir lētus* DP 377²² ‘nieuki y prostaki’). SD: *lētas* «podły; wiotchy», *nelētas* «nienagorszy» i «nieżadny» [‘niebrzydki, ładny’, SPXVI], *lēta gelumbē* «kir» [‘sukno śląskie w gorszym gatunku’, SPXVI], *alus lētesnis* «cienkusz piwny», *lētas vynas* «wińsko» [‘wino liche, fatalne’, L.]. Adv. *lētai* ‘powoli’, SD «podło, słabo; nieochotnie», *nelētai* SD «nieżadnie» [‘niebrzydki, ładnie’, SPXVI] (syn. *nemundagiei*). Odpowiednik łot. *lēts* ‘lekki; lekkomyślny; tani’ (*lēšs* ‘lekkomyślny’), ⇒ *lētīt* ‘ułatwić, ulżyć’. Formacja pb. *lē-ta- jest równoległym do *lē-na- (zob. *lēnas*) adiectivum verbale od pwk. pie. *leh₁- ‘słabnąć, ustawać’ (por. LIV² 399, ALEW 574). Zatrata akutu (por. *lēnas*) nie jest jasna. Inaczej LEW 355 (s.v. *lēnas*): do pie. *lē(i)-, jak w lit. *lēisti* ‘spuszczać, toczyć płyn’. — Nawiązania słowiańskie: 1° *lēto ‘cieplejsza pora roku, przychodząca po ustąpieniu chłódów’, dłuż. *lēto* ‘wiosna; lato’, scs. *lēto* ‘rok; czas’, ros. *léto*, pol. *lato*, 2° scs. *lētī* f. ‘pozwolenie’, *lētī jestū* ‘wolno, jest dozwolone’ (abstr. na *-ti-, por. REW II, 36, Boryś 280). Inne odpowiedniki: łac. *lētum* ‘śmierć, zgon’ (de Vaan 335), goc. *unleþs* ‘ubogi, biedny’, *unledi* n. ‘bieda, nędza’, nwn. *laþ* ‘opieszale, gnuśny’ (⇒ nwn. *letzt*, *der letzte* ‘ostatni’), ang. *late* ‘późny, spóźniony’, < pgerm. *lēt- < pie. *leh₁-d-. Zob. też ALEW 545. — Drw. *lētybē*: *melskimēs...* *lētybēj* PK ‘modlmy się... w cichości’, *lētinis* ‘o chorobie: przewlekły, chroniczny’, *lētuīšis* DP ‘prostaczek’, *lētūmas* ‘powolność; bojaźń’, DP ‘prostota, prostota; skromność’, SD «słabość» (syn. *silpnumas*), SD¹ «lichota, lichota» (syn. *grynumas*), *lētūnas* ‘człowiek spokojny, małomówny, nieśmiały; dureń’ (por. *dykūnas* ⇐

dýkas), *létuonis* ‘człowiek odznaczający się powolnością ruchów, flegmatyk’, cps. *létabūdis* ‘człowiek dobroduszny, o łagodnym usposobieniu’ (por. *būdas*), *lėtašiřdis* ts. (por. *širdis*, dosł. ‘miękkiego serca’). Vb. denominativa: 1° inchoat. *lėsti*, *lėstù* (*lėt-stu), *lėtaũ* ‘stawać się słabszym, wolniejszym’ (*I senatvę tėvukas buvo lyg nulėtęs*), SD <palestu> «słabieję», <palieso> «nachudł» (to praeteritum utworzono od neopwk. *lės-*), 2° caus. *lėtinti* ‘zwalniać, hamować’, refl. *lėtintis*: SD¹ *lėtinuos* «wiotszeię». Niewykluczone, że w praesens obok formacji na -st- (*lėt-stu) istniała formacja infigowana, mianowicie *lėntu lub *lentu, zob. s.v. *leñtas*.

letėnti, *letenù*, *letenaũ* ‘stapając przygniatać, cisnąć nogami, deptać (zwł. o ptakach na grzędzie, na zasiewie), udeptywać (siano); wyrównywać (ziemię łopatą, walcem), wygładzać; ugniatać (siano, zboże na wozie), przyklepywać (ziemię na grzędce, bochenek na łopacie); chodzić, stapać boso’. Prawdopodobnie z uproszczenia zbitki nagłosowej w *pletėnti, w czasowniku urobionym od pwk. *plet-* jak w *plečiũ*, *plėsti* ‘robić szerszym, rozszerzać, rozplaszcząć’ (zob.). Inaczej LEW 360, gdzie czasownikowi *letėnti* przypisuje się wartość ‘częściowo onomatopeiczną’. — Sb. postvb. *lėtena*, *letenà* 1. ‘stopa zwierzęcia a. człowieka wraz z palcami; łapa niedźwiedzia’ (SD «łapa»), ‘podeszwa’, 2. ‘dłoń’, 3. przen. ‘ucisk, jarzmo’. Odpowiednik łot. *lėtēna*, *letene*, *leten(i)s* ‘łapa’. Znacz. etym. ‘to, czym się stapa, czym się depcze’. ALEW 574 ignoruje czas. *letėnti* i w konsekwencji stwierdza brak wyraźnego nawiązania etymologicznego dla *lėtena*.

levánda 1 p.a. bot. ‘lawenda, roślina silnie pachnąca o niebieskawo-fioletowych kwiatach, Lavandula’, z *liavánda — zapoż. z błr. *ljavánda*, -y ⇐ pol. przest., gw. *lewanda* (to przez metatezę samogłosek z *lawenda*; starsze *lawanda* ⇐ włos. *lavanda*, zob. Sławski IV, 79n., POLŽ 413). Por. akut w zapoż. *veránda*, *varánka*. War. *levénda* i *liavenda* w zapisie SD <lawenda>. Osobno zob. *levéndra*.

lėvas, czyt. *liāvas* 4 p.a. stlit., gw. ‘lew, Leo leo’ (BRB, DP, SD), war. żm. *liāvas*, *liāus*, gen.sg. *liāva* (Būga, RR III, 654, 771) — zapoż. ze stbłr. *lev*, *l(ə)va*, por. błr. *leũ*, *lvva*, pol. *lew*, *lwa*. Por. SLA 120, LEW 360, ALEW 574. W kwestii dwojakiej pisowni <le> i <lia> zob. s.v. *klėmka*. — Łot. *laĩva* ‘lew’ ⇐ śrdn. *lauwe*, *lōuwe* (Jordan 74). Osobno zob. *liūtas*. — Drw. *levaitis* PK ‘lwię’, *lėvė* ‘lwica’, SD ts. (syn. *liūtė*), *levyčia* SD¹ «lwica» (może być zapoż. ze stbłr. *lvica*), *levienė* BRB ts., *levykštis* BRB ‘lwiątko’, *levinis* ‘lwi’, SD «lwi» (syn. *liūtinis*), *levyščias* b.z.a. ‘lew’, *levytis* SD «lwiątko, lwię». Gw. nazwy ‘lwiątko’ to *lev(i)ũkas*, *levūtis* i *levuitis* b.z.a., *levũkštis*. — Imię własne *Levōnas* ‘Leon, Lew’ oddaje błr. *Ljavón*; zdrob. *Lėvusius*, kontrahowane *Leĩsius* (ZS 69).

levéndra 1 p.a. bot. ‘lawenda, Lavandula’ — sufiksalne przekształcenie formy *leveñderis* (gw.). Ta wywodzi się przez dysymilację z *levendelis ⇐ prus.-niem. *levendel*, por. nwn. *Lavendel* m. (GL 79, LEW 348). War. *levéndras*, *levendré* b.z.a. Osobno zob. *levánda*.

leveřdis, -džio 2 p.a., *leveřdis*, -ies 2 p.a. bot. ‘wierzba biała, Salix alba’. War. *lėvergis* 1 p.a. Niejasne.

levitas a. *levita* stlit. ‘sługa i pomocnik kapłana przy mszy św. i kościelnych czynnościach’ (*Anuo metu nusiuñtė Žyđai ižg Jerusalem Kunigus ir Levitus Jonop, ident jį klaustų* DP 21₂₀ ‘W on czas posłali Żyđowie z Jeruzalem Kapłany y Lewity do Jana, aby go spytali’; *Nes pirm’ ne kokius nor pasiuntinius..., ne kokius prastus mieščionius jop nusiuñtė, bat labus žmones... Kunigus ir Levitas* DP 22₁₅ ‘Bo naprzod nie lada pošly..., ani proste mieszczany do niego wyprawili, ale zacne ludzie..., Kapłany y Lewity’) — zapoż. ze stbłr. *levitb* (*levvitb*) ob. *levita* ⇐ pol. XVI w. *lewit* ob. *lewita* ‘członek pokolenia żydowskiego Lewi, będący pomocnikiem kapłana w Starym Testamencie’; syn. *dyjakon* (SPXVI). Brak w

SLA, LEW i ALEW.

lėzgis, -io 2 p.a. žm. 1. ‘strzęp, oddarty kawałek tkaniny a. skóry’, 2. ‘daszek u czapki’, 3. ‘rzemyk u czapki’, 4. ‘płatek ucha’. Drw. *lezgēlis* ‘płatek ucha’ (syn. *krumpl̥ys*). Niejasne. Pominęte w LEW. — SO *lazg-*: *lazgas* b.z.a. ‘klapka zwisająca przy kieszeni’. Por. może *lazgēti*.

lėzuoti, *lėzuojū*, *lėzavaũ* przest. ‘czytać’ — zapoż. z prus.-niem. *lese* (GL 79), por. nwn. *lesen*.

lėžti, *lėžta* (*lėž-sta), *lėžo* gw. 1. ‘cichnąć, ucichać (o zarzynanym prosięciu)’, 2. ‘zelżeć (o mrozie)’, *atlėžti* ‘popuścić, zelżeć, ustąpić (o wzburzeniu, gniewie), ocieplić się’. War. *lėžti*. Osobno zob. *šlėžėti*. Bez ustalonej etymologii. Może jest to wypadek alternowania spółgłosek *ž/g*? Por. *žnáibyti* ob. *gnáibyti*; *įstrižas* ob. *įstrigas*. Jeśli tak, to por. fakt, że obok *°lėgti*: *atlėgti* ‘zmniejszyć się, zelżeć, ustać – o bólu, mrozie’ istnieje *lož-*: *ložėti* ‘o zbożu: pokłaść się na ziemi, wylec’ (stosunek *ė* : *o* jak np. między *sėdėti* i *sodinti*)³⁸⁷. — Na podstawie prs. *lėžtū* = [lėštu] ustalił się neopwk. *lėš-* w bliskim znaczeniu: *lėšti*, *lėštū*, *lėšaũ* ‘uspokoić się; zmniejszyć się, zelżeć – o mrozie’, *atlėšti* ‘ochłonać (z gniewu), wygasnąć (o miłości)’, *išlėšti* ‘o dziecku: stać się ślamazarnym’ (z tym łączą się pewnie *bumb-lėža* a. *bumb-lōžis* c. ‘mizerne zwierzę; mizerne, nierosnące dziecko’, por. *bumbliukas* ‘istota mała, niewyrośła’). Nomen: *atlėšys* ‘odwilż’ (por. niżej *ātlyža*). — SZ *lyž-* ⇐ *lėž-* (typ RiT ⇐ ReT): *lyžti*, zwykle *atlyžti*, -*lyžta*, -*lyžo* ‘osłabnąć, ustąpić (o gniewie, złości), uspokoić się; odstąpić, odczepić się (od kogo); stracić ochotę; zelżeć – o mrozie, deszczu; zmięknąć, zmiękczeć’. Nomen *ātlyža* ‘odwilż’: *Lauke jau ātlyža*, t.y. *šaltis atsileidžia* JU ‘Na dworze już odwilż, tj. mróz ustępuje’.

liaikas stlit. ‘laik’: dat.pl. <liaikamus> MOP (*kad prastiemus liaikamus ir klapams gana ira* ‘iż prostym laikom a chłopom dość est’); wariant z polską pisownią <la-> dla [l’a]: acc.pl. <laikus> DP — zapoż. ze stbłr. *ljaikъ* (war. *laikъ*) ‘prosty człowiek; nowicjusz’ ⇐ pol. XVI w. *laik* ‘człowiek świecki nie mający święceń kapłańskich; człowiek nieuczony’ (SPXVI), ⇐ śrlac. *lāicus* (Bańkowski II, 2). Por. SLA 120 (wprost z pol.). Brak w LkŽ, LEW i ALEW.

liaterna ob. *liaternia* stlit. ‘latarnia’; z polską pisownią <la-> dla [l’a], por. <latêrna>, <latérnomis> w DP oraz <laternia> w SD¹ «lucerna» — zapoż. ze stbłr. *ljatarnja*, *ljaternja* ⇐ pol. XVI w. *laterna* ob. *laternia* ‘naczynie ze ściankami ochronnymi, w które wstawia się źródło światła...’ (SPXVI), tu przejęte ze śrwn. *laterne* ⇐ śrlac. *laterna* (Bańkowski II, 7, EWD 770). War. z pisownią <le> zam. <lia>: *letornia* 2 p.a. (ZTŽ). Zob. SLA 118, s.v. *laterna* (rzekomo wprost z pol.). Brak w LEW i ALEW.

liáudis, -ies 1 p.a. f. 1. ‘lud wiejski, prości ludzie, nieokrzescana rzesza’, DP ‘lud’ (por. Būga, RR I, 382, Skardžius 1935, 116), 2. ‘tłum, wielka gromada ludzi’. Od tego *liaudžia*, acc.sg. *liaudžia* 4 p.a. ‘wielka rodzina, tj. rodzina żyjąca wraz z parobkami pod jednym dachem’ (*Didelė jo liaudžia* ‘Wielka jest jego «liaudžia» [ma dużo parobków]’), przen. ‘gromada ludzi’ (*Vaikų ateina kaip liaudžiōs* ‘Dzieci przychodzi cała gromada’). Odpowiednik łot. *ļaudis* ‘ludzie, lud’, gw. *ļauži* m.pl. ts. Takie zwroty, jak łot. *kaimiņu ļaudis* ‘sąsiedzi’, *gājēju ļaudis* ‘parobki, robotnicy rolni’, *sveši ļaudis* ‘obcy ludzie’ świadczą

³⁸⁷ Obiecująca wydaje się propozycja E. Kaczyńskiej (*Balt* XLVIII:1, 2013, 81), by ująć lit. *lėž-* jako st. wzdłużony do *lėž- < pie. *lėg- ‘kapać, ściekać, tajać’, mianowicie w powiązaniu z odpowiednikami celtyckimi i germańskimi, por. stir. *legaid* ‘melts, melts away; destroys, perishes’, śrwali. *lleith* adi. ‘wet, moist’ oraz stisl. *leka* ‘to leak, pour out in drops’. Zob. też IEW 657. W LIV² 397 rekonstrukcję *lėg- lub *leg- ‘tröpfeln’ podano ze znakiem zapytania. Zdaniem Kaczyńskiej odpowiednik litewski ze spirantem -ž- przemawia za rekonstrukcją pie. *lėg-.

o kolektywnej wartości wyrazu *lāudis*. — Pb. **līaud-i-* należy do pwk. pie. **h₁leud^h-/h₁lud^h-* ‘powstawać, rosnać, pięć się w górę; przychodzić, przybywać’, por. wed. *róhati* ‘rośnie, pniesię się w górę’, *áruhat* ‘powstał, wyrósł’, goc. *liudan* ‘rosnać’, gr. ἐλεύσομαι ‘przyjdę’, ἦλθον ‘przyszedłem’. Zob. LEW 360n., ALEW 575, LIV² 248, NIL 245. Akut lit. nie ma porównawczego uzasadnienia, zob. też Būga, RR II, 418. Znacz. etym. ‘to, co wyrosło’ ⇒ ‘pokolenie ludzkie’ (por. psł. **rodŭ* ‘ród, plemię’, **narodŭ* ‘wszyscy, co się narodzili’, znacz. etym. ‘to, co powstało, urodziło się’, z pie. **h₁red^h-*). Podobnymi do *liāudis*, *lāudis* derywatami są: 1° scs. *ljūdīje* ‘ludzie, lud’, ⇒ *ljudinŭ* ‘prosty człowiek, wieśniak; laik’, *ljūdīskŭ* ‘z ludu, ludowy, publiczny, świecki, laicki’, 2° stisl. *lýðr* m. ‘lud, mężczyźni’, stwn. *liut* m.n. ‘ludzie’, < pgerm. **leudi-* < pie. **h₁leud^h-i-*. Dalej por. gr. ἐλεύθερος ‘wolno urodzony’, łac. *liber* adi. ‘wolny’ (w przeciwieństwie do *servus* ‘niewolniczy, służebny’), sb. ‘człowiek wolny’, *līberī* pl. ‘dzieci, zwł. dzieci wolno urodzonych obywateli’ < **h₁leud^h-ero-*. Zob. BSW 160n., Derksen 2008, 282, de Vaan 338. — SZ: wed. *vīrudh-* f. ‘roślina’ < **uiHrud^h* < cps. **ui-h₁lud^h-*. W językach bałto-słowiańskich nie zachowały się alternanty na SZ **lud-*, ani na SO **lāud-*³⁸⁸. — Drw. *liaudē* b.z.a. ‘ród, ogół krewnych’ (*Tavo visa liaudē tokia*), *liaudinē mokyklā* ‘szkoła podstawowa’ (kalka z nwn. Volksschule f.), *liāudiškai kalbėti* ‘mówić gwarą’. Por. drw. łot. *lāudava* ‘panna młoda, młoda kobieta; młoda mężatka, synowa’ (zwykle zdrob. *lāudaviņa*, *lāudavīte*). — N.m. *Liāuda*, *Liāudiškai*, *Liaūdiškai*, *Liaudiškai* 4x, *Paliāudē*. N.rz. *Liāudē* a. *Liaudē*, *Liaudēlē*. Por. jeszcze nazwy osobowe *Liāudginas* i *Výliaudas* (Būga, RR I, 256, Otrębski, *Lingua Posnaniensis* IV, 310).

liaukà 4 p.a. ‘gruczoł, glandula’, pl. *liaũkos* ‘choroba świń Angina pharyngis’ (łot. *ļaukas* ‘chorobliwe powiększenie migdałów u świń’). Stlit. *liaukos* SD 1. «łożna choroba» [‘choroba zmuszająca do leżenia w łóżku’], 2. «zaraza» (pominięte w ALEW; nie wiadomo, dlaczego LKŽ VII, 389 dał lekcję «*lialkos* SD 437»). Zestawia się z gr. λεύκη ‘biały liszaj, rodzaj trądu; topola srebrzysta’ (zob. LEW 361n.; tu wskazano na bałtyckie zapożyczenie w fiń. *leuka* ‘podbródek, Kinn’). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *lėŭki* pl. ‘zapalenie ślinianek przyusznych’ (PzB 2, 651n.). — Drw. *paliaukiaĩ* m.pl. 1. ‘migdały, gruczoły limfatyczne’, 2. ‘świnka, zapalenie ślinianek przyusznych’, *paliáuķis* a. *paliaũķis* ‘podbródek, podgardle’, war. *paliáuķē*, *paliaukē* (syn. *pagũrkliš*, zob. *gurklỹs*). — Prócz tego jest czas. *liaũkti*, -iũ, -iaũ 1. intr. ‘ciec strugą, lać się (o pocie)’, 2. tr. ‘dużo pić, jeść, palić’, ⇒ drw. *liaukà* ‘fala; struga wody; pasmo wianego na wietrze ziarna’, *paliáuķē* ‘dżdżysta pogoda’. Por. łot. *ļauka* ‘coś przemokłego, miękkiego’. Czy tu też adi. *liaukštūs* ‘czuły, wrażliwy’? NB. LKŽ VII, 392 s.v. *liaukà* łączy w jedno znaczenia ‘gruczoł’ i ‘fala, struga, pasmo’. Zob. też *liaukóti*.

liaukóti, *liaukóju*, *liaukójau* gw. 1. ‘wymiotować’, 2. ‘popłakiwać, chlipać’, 3. ‘cierpieć na biegunkę’ (też o świniaach), *apliaukóti* ‘zanieczyścić coś wymiotami (też śliną, płynnym żarciem)’, *apsiliaukóti* ‘o dziecku: rozplakać się’, *priliaukóti* ‘zanieczyścić wymiociną, odchodami, krwią’, *susiliaukóti* ‘zanieczyścić się’. Niejasne. Pod względem formy wygląda jak vb. denominativum od *liaukà* (zob.), ale obie formy dzieli niemała różnica znaczeniowa.

liaūpas 4 p.a. przest. ‘lufa’ (*Pirkau dviejų liaupų šautuvą* ‘Kupiłem dwulufową strzelbę’) — zapoż. z nwn. *Lauf* m. Drw. *dviliaupinis* b.z.a. ‘dwulufowy (o armacie)’, por. *dvi*^o. — Drugim germanizmem jest tu *liópa*, *liūpa* 1 p.a. ‘lufa, Flintenlauf’ ⇐ prus.-niem., śrdn. *lōp* (GL 81n.), por. stwn. *hlouf*, śrwn. *louf* (EWD 772). Co do akutu por. *liódē*, *žiógē* oraz *kriūzas*, *šiūlē*. Zob. też *tūtā*.

³⁸⁸ Por. z jednej strony wed. *rúh-* f. ‘kiełek’, aw. *uruθman-* n. ‘rośnięcie, wzrost’, ags. *lud* m. ‘kształt, postać’, z drugiej strony wed. *róha-* m. ‘wzejście’, goc. *helaups*, -dis adi. ‘jak wielki’ (NIL 245), goc. *jugga-lauþs* m. ‘young man’, < pie. **h₁louð^h-o-*.

liaupsē 4 p.a. stlit. ‘pochwała, słowo pochwalne’, DP ‘chwała, sława, cześć’ (*tesī liaupsē garbē ir šlovē* DP 82₂₃ ‘niech będzie sława, cześć i chwała’), gw. ‘pieśń pochwalna’; *liaupsis*, -ies f. BRB ‘Lobgesang’ — najprawdopodobniej są to formacje postwerbalne *liaups-ē*, *liaups-is*, o neoosnowie na -s-, wyabstrahowanej z czas. **liaupsoti* a. **liaupsēti* ‘wychwalać’, etymologicznie: **liaub-so/sē-*, intensivum na -so-/sē-. Paralele: *spiņgsē* a. *spingsā* ‘mała lampa naftowa’ ⇐ *spingsōti* a. *spingsēti* ‘słabo świecić’; *spoksā* ‘ten, kto wciąż (uporczywie) się gapi’ ⇐ *spoksōti/spogsōti* ‘wytrzeszczać oczy’, *īspoginti* ‘wbić wzrok’. Pwk. lit. *liaup-* jest wariantem do **liaub-* w pozycji przed bezdźwięczną spółgłoską sufiksu. **liaub-* jest spokrewnione ze słowiańskim *ljub-*, por. scs. *ljubŭ* ‘miły, przyjemny’ (⇒ vb. denom. scs. *ljubiti*, *ljubljo* ‘miłować, lubić, pragnąć, chcieć’, ros. *ljubítŭ*, *ljublju* ts.). Rekonstrukcja: pbsł. **liaub-a-* < pie. **leub^h-o-* (por. goc. *liufs*, stwn. *liob* ‘miły’). Pie. **leub^h-* ‘lieb sein, lubić, kochać, pożądać’, por. wed. *lúbhyati* ‘jest zmieszany, bardzo chce, pożąda’, SO goc. *uslaubjan* ‘pozwolić’. Zob. LIV² 414, BSW 160, Derksen 2008, 281. NB. LEW 362 i ALEW 576 nie biorą pod uwagę fazy derywacyjnej **liaub-so/sē-*. LEW zakłada odziedziczony temat na -s-, pie. **leub^h-s-* (ten jednak nie ma oparcia porównawczego). — Vb. denom. na -in-: *liáupsinti* DP ‘wysławiać, wielbić, chwalić, błogosławić’, por. *mes Viešpaties Iesaus Christaus... gerbt’ liaupsint ne turime* DP 266₃₄ ‘My P. Iezu Chrysta... czcić i chwalić nie mamy’; SD *žmona viežlyva... nuog visų laipsinama* «białogłowa uczciwa» [dosł. ‘kobieta pocziwa..., przez wszystkich chwalona’]. Neoosn. *liaupsin-*: **liaupsinoti*, por. *liaupsinoja ir garbinoja Dievą* BRP ‘chwałą i czczą Boga’. — Od *liaupsē* odchyła się pod względem znaczeniowym adi. stlit. *liaupsus*, -i ‘hojny, bezmierny’, por. *už geradėjystes tavo didžiai liaupsias* KN 200₁₅ «za dobrodziejstwa, którym nie masz miary» oraz adv. *liaupsiai* ‘hojnie’, por. *kad mañ teip liaupsiai duost iš savo meilės* PK 50₁₇ ‘Gdyż mi tak wiele z hojnej łaski dawa’.

liaušys, -ē 4 p.a. wsch.-lit. ‘mańkut, człowiek posługujący się lewą ręką’ — zapoż. z błr. *ljaŭśa* c. ‘mańkut’ (drw. od psł. **lěvŭ* ‘lewy’, por. PzB 2, 724, ĖSBM 6, 144). ZTŻ wymienia poza tym przymiotnik *liaušys*, -ē ‘lewy; lichy, zły’. — Drw. *liaušėkas*, -ė ‘mańkut’ (*Aš liaušėkas, visa dzirbu iš liaušės runkos* LzŽ ‘Ja jestem mańkutem, wszystko robię lewą ręką’) ⇐ błr. gw. *liaušák*, *lieušák* ‘mańkut’ (PzB 2, 724). Brak w LkŽ.

liáutis, *liáujuos* (war. *liáunuos*), *lióviaus* refl. 1. ‘przestać, ustać, ucichać (o wietrze)’, 2. ‘powstrzymywać się od czego, być wstrzemięźliwym’, 3. ‘znosić, znieść’. Por. *Liaukis apie tai ir galvoti* ‘Przestań o tym nawet myśleć’. *Jau lióvėsi sniegas kritęs* ‘Już śnieg przestał padać’. *Liovės vėjas* SD «ciszeie wiatr» [dosł. ‘wiatr uciszył się’]. *Jis lióvėsi rūkęs* ‘On przestał palić’. *Žmona pasilióvė, mirė* ‘Żona umarła’. Obok tego niezwrótne *liáuti*, *liáuju*, *lióviau* ‘przestać’ (*Liaukiat, gaidžiai, giedoti, leiskiat muni miegoti!* ‘Przestańcie, koguty, pisać, dajcie mi spać!’), *paliáuiti* ‘zaprzestać’, DP ‘przestać, ustać, dokonać się, oddalić, zaniechać’, SD: *paliauju* «przestaie, przestawam», *paliauju tumsint* «odcimiam» [‘odsłaniam’], *nepaliauju* «nie ustaie». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *laūt* (*paļaūt*), *laũju* (war. *laũnu*), *lāvu* ‘pozwolić, dopuścić’, refl. ‘przestać, zaprzestać, zdać się na co, oddać się czemu; ulec (zmęczeniu)’, stpr. ENCH *aulāut* ‘umrzeć, sterben’, czyt. [aul’áut] (por. lit. gw. *pasiliáuiti* ‘umrzeć’, zob. LAV 36), *aulauuns* ‘umarły, gestorben’, *wissans aulauūsins* acc.pl. ‘wszystkich umarłych, alle Todten’, *en aulausennien* ‘przy śmierci, im Sterben’. Simplex stpr. †*laut* nie zostało zaświadczone. — Do pie. **leuH-*/**luH-* ‘odciąć, uwolnić’ (LIV² 417), por. wed. *lūná-* ‘ucięty’, *lunāti* ‘odcina’ (**lu-né-H-ti*), gr. *λύω* ‘rozwiązywać, odwiązywać; uwolnić, oswobodzić; osłabić, znużyć, zniszczyć, złamać, zburzyć’, stang. *lē* ‘sierp’, stir. *lón*, *lán* ‘zapasy żywności’ (znacz. etym. ‘część komuś wydzielona, porcja’). Formacja **leuH-* jest właściwie neopierwiastkiem, który utworzono do SZ **luH-* < **lHu-* (metateza spółgłoski laryngalnej) ⇐ pwk. **leH-u-*. Por. gr. gw. *λαῖον* acc.sg. ‘krój, lemiesz pługa’ (Apollonios Rhodios) < **leHuῖom* (zdaniem Beekesa 2010, 824 wyraz ten nie ma

etymologii). — BSW 161 odtwarzał pbsł. praesens *lēuīō ‘lasse nach, lasse zu’, powołując się na takie m.in. refleksy, jak ukr. [gw.] *livýty* ‘zmniejszać napięcie, osłabiać naprężenie, popuszczać, ustępować’ [zakarpackie] i czes. *uleviti* ‘ulżyć, pofolgować’ (SO *povlovný* ‘łagodny’; por. jeszcze czes. gw. *levný* ‘lekki, łatwy; tani’, *ulevilo se mu* ‘doznał ulgi – o chorym’, Machek 329). Zob. też LEW 362n. Derksen 2008, 275 i ALEW 576: pie. *leh₁-u-, od pwk. elementarnego leh₁- ‘słabnąć, ustawać’. — Drw. *liaūnas* a. *liāunas* ‘dający się zginać, giętki, gibki, niesztwywny; słaby, powolny; cienki (o drzewie); luźny, nieobcisły’³⁸⁹: łot. *ļaiūns* ‘zły, złośliwy’ (znaczn. etym. ‘marny’ ⇐ ‘słaby’); *nepaliāujamas* ‘nieprzerwany, bezustanny’, *paliāuba* (zob.), *paliavā* gw. ‘przerwa’, *be paliavōs* ‘bez przerwy’. — SO *lau-C/lav-V*: *lavōnas* (zob.). — WSZ *liūv-* (zam. *lūv- ⇐ *lūv-V): *liūvis* 2 p.a. ‘przestanie, zerwanie (z nałogiem)’. Neoapofonię *liu-* (SP) ⇒ *liu-* (SZ) poświadcza *liūterēti* (zob.). — WSO *liov-* < *liāu-: *liōvēsi* (prt.), drw. *liōvytis*, *-ijasi*, *-ijosī* ‘przestać, zelżeć (o mrozie)’, *nusiliōvinti* ‘przestać się gniewać, okazywać gniew’, *paliōvā* ‘przerwanie, zaprzestanie, przerwa’ (*bē paliōvōs* ‘bez przerwy, bez ustanku’), *paliōvīmas* a. *paliōvīmas* ‘przerwanie, zaprzestanie, przerwa’, SD «przestanek, przestanie; ustanawianie choroby» (*be paliōvīmo* ‘bez przerwy’).

liauzgūs, -ī 4 p.a. gw. 1. ‘cienki, delikatny, subtelny’, 2. ‘słaby’, 3. ‘wybredny w jedzeniu’. War. *liozgūs* (neoapofonia *au* ⇒ *o*?, por. *žioberē* ob. *žiauberē*). Bliskoznaczne warianty: *liuōzas*, *liuōznas* ob. *liōznas*. Bez etymologii.

liberija b.z.a. przest. ‘liberia, strój mundurowy służby dworskiej’ ⇐ stbłr. XVII w. *liberija* (⇐ pol. XVI w. *liberyja* ⇐ nwn. przest. *Liberei* f. ‘specjalny strój dla służby’, Sławski IV, 220). Polonizmami są też ukr. przest. *libéryja*, *libérija* ‘strój dla służby’ i ros. przest. *libérija* ‘służba, czeladź dworska’. — Współczesny odpowiednik literacki to *livréja* 1 p.a. ⇐ ros. *livréja* (⇐ fr. *livrée*, REW II, 40). Stąd też błr. liter. *liūrēja*.

lichva stlit. ‘lichwa, odsetki należne od pożyczonej kwoty pieniędzy’, por. *Kodelgi tada nedavei pinigų mano and lichvos?* CHB ‘Dlaczegoż więc nie dałeś moich pieniędzy na procent?’ (por. ALEW 576n.) — zapoż. ze stbłr. *lixva* ⇐ pol. *lichwa*. Por. SLA 120 (z pol.). Brak w LKŽ. — Gw. *lipà* ‘procent przy pożyczce’ oddaje war. stbłr. *lifa* ⇐ stpol. *lifa* (z *lichfa*, zob. Sławski IV, 234).

lichviorius, -iaus stlit. ‘lichwiarz, człowiek pożyczający pieniądze i pobierający procent wyższy od ustalonego przez prawo’, por. *tada nebusi prieš jas, kaipo lichviorius* CHB ‘nie będziesz przeciw nim jak lichwiarz’ (por. ALEW 577) — zapoż. ze stbłr. *lixvjār*, por. błr. *lixvjār*, *-vjará*, [ukr. *lyxvár*, *-varjá*,] pol. *lichwiarz*. Por. SLA 120 (z pol.). Brak w LKŽ.

lyčius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘twarz, oblicze’, 2. ‘budowa ciała, figura’ (*Gražaus lyčiaus merga, nekuprota, neklipši* ‘Dziewczyna o ładnej figurze, niegarbata, niekulawa’), 3. ‘znak, ślad lub miejsce przestępstwa, dowód winy’ (*Aš ančtikau ant lyciaus prapuolusių daiktų*, t.y. *atradau lycių* JU ‘Wpadłem na ślad zaginionych rzeczy, tj. znalazłem dowód kradzieży’), 4. ‘pozór, zmyślony powód, pretekst’ — zapoż. ze stbłr. *lico*, -a n. (war. *lice*, *licē*), ros. *dokazatel’stvo nalicó* ‘dowody są niezbite’. Por. błr. *licó*, -á n., pol. XVI w. *lice*, -a ‘twarz, policzek’, też ‘niezbity dowód winy; cecha, znak, piętno’ (SPXVI). Por. SLA 120, LEW 363, ALEW 577. — War. z substytucją *č* za obce *c*: *lyčius*, -iaus 1. ‘znak czego’, 2. ‘ślad lub miejsce przestępstwa, dowód winy’ (*Ant lyčiaus vagi sugavo* JU ‘Złapali złodzieja na miejscu kradzieży’), 3. ‘ryj, pysk’ (*Su lyčiū, lygu kiaulė* ‘Z pyskiem [takim] jak u świni’). Z obocznym tematem: *ličis*, -io ZTŽ ‘ryj świni’.

³⁸⁹ JU wymienia jeszcze war. *liuōnas*, co może być przypadkiem neoapofonii *au* ⇒ *uo*, podobnie jak *duobà*, *kuōpa* i *spuōgas*.

ličas 2 p.a. gw. 'znoszona, stara spódnica' — zapoż. z nwn. *Litze* f. (LEW 363, por. też EWD 807). War. ze zmianą *li* > *lu*: *liučas*, *liučius* (*Liučq užsimečiau ir nuėjau daržų ravēt* 'Włożyłam «liučas» i poszłam pielic w ogrodzie'. *Seniau moterys užsisegdavo liučūs* 'Dawniej kobiety nosiły [dosł. 'przypinały sobie'] «liučiai»'). Paralele: *šiulkaĩ* ob. *šilkaĩ* 'jedwab'; *čiūstyti* ob. *čỹstyti* 'czyścić'.

lyčýna 1 p.a., *lyčýnà* 2 p.a. (gen.sg. *lyčýnos*) stlit., gw. 1. 'maska', DP 'maszkara', SD «maßkara, larwa» (syn. *lerva*), 2. 'maszkara, straszycło; osoba o odrażającym wyglądzie; niechluj, brudas' (*Tu lyčýnà, nevalaika JU*), 3. wulg. 'gęba, pysk' (*Lįsk, bene gausi per lyčýnà!*) — zapoż. ze stbłr. *ličina*, por. błr. *ličýna*, -y 'maska'. Z uwagi na akut w części sufiksalnej por. zapoż. *bažnýčia*, *palýčia* i *magýlos*. War. z antycypowanym -n- sufiksu: *linčýna* (por. *tu-n-skénti*). Zob. SLA 120, LEW 363, ALEW 577. — Drw. *lyčýnykas* SD «maszkarnik, w maszkare vbrany» ['człowiek noszący maskę'], syn. *lyčýnu uždingtas* ['zasłonięty maską']. — Neoapofonia *y* ⇒ *ie* wytwarza war. *liečýna* (paralele: *pielà*, *pierāgas*, *viēšnē*); war. z *é* zam. *ie*: *lēcýna* (por. *strēlā* ob. *strielā*). Wreszcie jest war. *ličýna* z neoapofonii *y* ⇒ *i* (por. wtórne *i* w *gribšis*, *plitas*, *vitis*).

lýdauti, *lýdauju* (war. -aunu), *lýdavau* 'chodzić wolno, paść się na swobodzie', war. suf. *lýdavoti*, *lydavóti* — formacje duratywne na -au-, -avo- od niezachowanego caus. *lýdyti 'puścić wolno, pozwolić komu chodzić bez dozoru'. Pwk. *léid-*, zob. *léisti* m.in. 'puszczać, pozwalać'. — Tu też *lýdauti* 'ustąpić komu, cofnąć się', *palýdauti* 'zostawić na później, odroczyć, np. spłatę długu'.

lydekà 2 p.a. 'szczupak, *Esox lucius*', SD «szczuka». Por. *Kai lydeka išsikelia į viršų, bus lietaus* 'Kiedy szczupak wyskakuje nad wodę, [to znak, że] będzie deszcz'. *Lydeka narštan – jautis raistan* 'Gdy zaczyna się tarło szczupaków, wół może [już] wyjść na pastwisko'. War. *lydākē* a. *lydēkē*, *lydākas* a. *lydēkas*, *lydēkis*; *lydokas* b.z.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *līdaka*, *līdēka*, *līdaks* (war. *līdaga*). Z inną budową: stpr. *liede* (zob. niżej). Bez dobrej etymologii. LEW 364 zbliżał *lydekà* z *lỹdis* 'skok, Sprung' (por. *vienu lydziū* 'za jednym zamachem, od razu'). Zob. teraz PKEŽ 3, 57: via s-mobile do lit. *slyd-*, por. *slýsti*, -sta, -do 'ślizgać się', *išslýsti* 'wyślizgnąć się'; znac. etym. 'ryba, która się wyślizguje z rąk'. Zob. też ALEW 577. — Drw. *lydakaĩtis* 'mały szczupak' (war. *liudakaĩtis*, por. LD § 66), *lydakiukas* ts., *lydekaitē* ts., *lydekiōkas* 'średniej wielkości szczupak'. Drw. wsteczny: *lydỹs* 4 p.a. 'szczupak' (*Lydziaĩ neršti pavasarij* 'Szczupaki trą się na wiosnę'). Tu też stpr. *liede* EV 'szczupak, Hecht', *lyda* GRG 70 «Hecht» (por. lit. *lāšē* a. *lāšis* 'łosoś' od *lašišā*). — Vb. denom. *lydekāuti* 'łowić szczupaki', *lydekinėti* ts. — Nazw. *Lydekà* (por. pol. nazw. *Szczuka*), *Lydỹs* i patron. *Lydekāitis*, *Lydekēvičius*, *Lydakāuskis*. N.m. *Lydēkiai* 2x, *Lydēkupė*. N.jez. *Lydēkis* 4x (por. łot. *Līdacis*, *Līdēku ēzers*), *Lydekēlis*, *Lydēkinē*, *Lydekinis* 3x, n.rz. *Lydēkinē* 2x; *Lydēkupis*, *Lydēkžiogē* (znac. etym. 'rzeczka, w której są szczupaki', por. *ūpē*, *žiogỹs*). Zwraca uwagę brak staropruskich hydronimów z *lyd°*, *lied°* w materiale AON.

lydėti, *lydziū* (3 os. *lỹdi*), *lydėjau* 1. 'odprowadzać kogo, towarzyszyć komu', 2. 'wyprowadzać zwłoki', *palydėti* 'odprowadzić wzrokiem', *pralydziū* SD «prowadzę kogo pocześnie», *pralydziū numirusį* SD «umarłego prowadzę» ['odprowadzam do grobu'] — od *lyd-*, co stanowi wzdłużony SZ do *leid-*, zob. *léisti* 'spuszczać'. Znac. etym. 'spuszczać zwłoki do dołu'. Zob. też LEW 351n., ALEW 577. — Z innymi sufiksami: *lydóti* 'przepuścić, opuścić', *lydavóti* JU 'odprowadzać' (-avo- jako zastępstwo za -ē-). — Neoosn. *lydo-*: *lydōvas* 'kto odprowadza, towarzyszy komu', *palydōvas* 'towarzysz podróży; konduktor w pociągu; satelita', *palydōvai* m.pl. 'eskorta, orszak weselny' (por. *vadōvas*, *žinōvas*). — Neoosn. *lydē-*: *lydėtojis* a. *palydėtojis* przest. 'towarzysz, Begleiter', *lydėtuvs* f.pl. 'wyprowadzenie zwłok na cmentarz' (por. *gulėtuvs*), *pralydėtojas* DP 'przewodnik (o Chrystusie)'. Neoosn. *lydēj-*: *pralydėjimas* SD¹ «pogrzeb» (syn. *išdėjimas*, *pakasimas*).

lýdyti I, *lýdau* (war. *lýdžiu*), *lýdžiau* — utworzony od *lýti* ‘padać, lać’ czas. sekundarny na -dy- (war. -din-) pełni trzy funkcje: 1° causativum ‘trzymać, żeby zmokło na deszczu’ (por. łot. *liēdēt* ‘trzymać na deszczu’), 2° causativum ‘sprawiać, że się leje, topić (sadło, masło, miód, воск); wytapiać metale, lać świece, odlewać dzwon’ (syn. *liedinti*), 3° intensivum ‘stać na deszczu, moknąć na deszczu (np. o pastuchu)’; *lýdintis* ‘walać się, leżeć na deszczu’. — Z innymi sufiksami: łot. *līdēt* ‘mżyć, śnypić – o deszczu’, *līdināt* ts., *salīdināt* tr. ‘zmoczyć deszczem’. Niewykluczone, że istniało kiedyś prs. intransitivum *lýda ‘pada deszcz’ < *liH-d^he-. Paralele: *gýdyti*, *rýdyti* i *púdyti*. — Neoosn. *lydy-*: *lydyklā* ‘wytapialnia’, *lýdymas* ‘wytop’, *lýdymasis* ‘topnienie’, *lýdytinis sviestas* ‘klarowane masło’.

lýdyti II, *lýdau*, *lýdžiau* ‘karczować las pod uprawę ziemi’ (por. łot. *līst*, *līžu*, *līdu* ts.) — iterativum z suf. -y- i SZ *lyd-* ⇐ *leid-*, por. *lėidžiu*, *lėisti* m.in. ‘spuszczając, kłaść podcięte drzewo’ (*Tokias ilgas pušis leidžia* ‘Spuszczają takie wielkie sosny’). — Alternant na SO: *láidyti* m.in. ‘ścinać, powalać drzewa’ (zob.), por. łot. *kuokus laist zemē* ‘spuszczając drzewa na ziemię’ (Jēgers 1966, 49, LEW 364). — Drw. *lýdimas*, *lyðimas* a. *lýdymas* ‘grunt wykarczowany lub wypalony w lesie; nowina, nowizna, ziemia uprawna na miejscu karczowiska; złożone na kupę gałęzie powalonych drzew; kłody zrzucone w jednym miejscu’, SD «nowina, rola abo pole nowo kopane» (syn. *skynimas*). Por. łot. *līdējs* ‘karczownik’, *līdums* ‘karczunek, karczowisko’. — Zapoż. litewskie w stbłr. *lidim̃* ‘karczowisko, nowina’ (HSBM), błr. gw. *lidzim* ts. (ĖSBM 5, 307). — Drw. wsteczne: *lyda* b.z.a. ‘ziemia uprawiana po raz pierwszy po wykarczowaniu lasu’ (por. *skýnimas* ⇒ *skynē*), *lydas*, -a b.z.a. ‘pusty, goły – po wyrębie lasu’ (*Medžią nukirsi – lyda vieta liks* ‘Wytniesz drzewo, to zostanie puste miejsce/pustka’). — N.m. *Lýdymas* 2x, *Mėškalydimis* (por. *meškā*), n.rz. *Lýdimas*.

liēcýti, *liēciju*, *liēcijau* stlit., gw. ‘leczyć, zwalczać chorobę’ — zapoż. ze stbłr. *lēčiti*, *lečiti*, por. błr. *ljačýćb*, *ljačú*, 3 sg. *lēcýćb*, ukr. *ličiti*, ros. *lečítb*. Por. SLA 120, Zs 31, LEW 364, ALEW 578. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. *lēcýćb* (por. *biēlyti* i *čiēpyti*). Zob. też *liėkorius* i *liėkarstva*. — Drw. *liečijimas* ‘leczenie’, por. *Kiti, kurie nodbojime ir bjauruose griekuose savavalnai guli, tie raginima ir liečijima visokia privala* PK 204¹⁴⁻¹⁵ ‘Drudzy, co w niedbalstwie i w sprosnych grzechach swowolnie leżą, ci napominania i leczenia wszelakiego potrzebuja’.

liėgti, *liėgtu*, *liėgau* gw. 1. ‘być obłożnie chorym, długo chorować’ (*Jis visus metus liego, liego ir pagaliau numirė* ‘On cały rok był obłożnie chory i w końcu umarł’), 2. ‘mizernieć, niszczyć w chorobie’, *nulėgti* ‘ulec wycieńczeniu na skutek długiej choroby; umrzeć po długiej chorobie; zmęczyć się’, *palėgti* ‘zaniemóc, zapaść na zdrowiu’ (*Tu palėgai, ir aš liegtu sirgti* ‘Ty się rozchorowałeś, i mnie choroba bierze’)³⁹⁰, *užliėgti* ‘rozchorować się (na długie lata)’. Refl. *išsiliėgti* ‘wyzdrowieć’ (dosł. ‘wychorować się’). Leksem *liėg-* reprezentuje innowacyjny alternant w SP, bazujący na SZ jak w *ligà* ‘choroba’ ⇐ **leg-* (zob.). Paralele: *rit-* (stary SP *ret-*) ⇒ *riėsti*; *vip-* (stary SP *vep-*) ⇒ *viėpti*; *žlib-* (stary SP *žleb-*) ⇒ *žliėbti*. Intonacja lit. pozostaje niewyjaśniona. Z uwagi na lit. innowację apofoniczną problematyczne staje się zbliżenie lit. *liėg-* z gr. *loig-* w adi. *λοίγός* m. ‘zniszczenie, zguba, zagłada’, *λοίγιος* ‘zgubny, śmiertelny, szkodliwy’, co postulowali GEW II, 134 i ponownie Beekes 2010, 866. — Nomina: *liėgalas* ‘człowiek chorowity, słabowity’, *liėgena* ‘cherlak’ (por. sufiks w *nýkena*), *nulėgęs* a. *paliėgęs* ts., *núoliėgis* ‘zmęczenie’ (*Juodu nejautė nei nuoliėgio, nei alkio* ‘Oni dwaj nie odczuwali zmęczenia ani głodu’), *paliėgėlis* ‘człowiek chorowity, schorowany’ (znacz. etym. ‘ten, kto ciągle poleguje’, por. *ligizà* s.v. *ligà*), *pāliėgis* a. *paliėgys* ‘ciężka, nieuleczalna choroba, długotrwała choroba’

³⁹⁰ Jest to korekta hasła *lėgti* 2, 3 w LKŽ VII, 231. Uwzględnia ona uwagi Vitkauskasa 2006, 156.

(war. *pāliega, pāliegas*). — Nazw. *Liēga, Liēgis, Liēgus, Liēgus*. N.m. *Liēgavietē*.

liek-, derywaty na SE *liek-* do *lik-*, por. *liekù* (*liekmi*), *likti* ‘zostać, zostawać’: *apýliekos* f.pl. ‘resztki’, *ātliekos* f.pl. ‘ochłapy, resztki nie nadające się do jedzenia’ (syn. *ātmatos*) ⇐ *atliekù*; *liekaĩ* 4 p.a. m.pl. ‘szorstkie i grube włosy w welnie’, *liēkai* 2 p.a. m.pl. ‘część sieci z dużymi okami, wiązana z grubsze sznura’, *liēkana* ‘pozostałość, resztki’ (przest. *liekanas* adi.: *liekani daiktai* pl. ‘pozostałe rzeczy’), *liēkanos* pl. ‘pozostałości (z przeszłości), przeżytki; resztki, odpady’, por. łot. *liekans* ‘pozostały, zbędny’; *liēkas* (zob.). — Ciekawym derywatem jest łot. *lieciniēks* ‘ktoś niepotrzebny; najemnik; nieproszony gość’, prócz tego ‘świadek’, ⇒ vb. denom. *liecināt* ‘być świadkiem, świadczyć’. Por. łot. *lieks* s.v. *liēkas*.

liēkarstva 1 p.a. stlit., gw. ‘lekarstwo’ — zapoż. ze stbłr. *lēkarstvo, lekarstvo, lekarstvo* n., por. błr. *ljakárstva*, -y, ros. *lekárstvo*, -a, pol. *lekarstwo*, -a (SLA 120, Zs 31, 96, LEW 364, s.v. *liēčyti*). War. *liēkorstva*; *liēkarsta* (wymienność zakończeń -tva i -ta); z metatezą v: *liēkvarsta*; inne: *liēkarstas, liekaršva* b.z.a. Zob. też *liēčyti* i *liēkorius*.

liēkas, -a 4 p.a. 1. ‘nieparzysty, nie tworzący pary (jeden), będący nie do pary’, 2. ‘pozostały, zbyteczny, niepotrzebny’. Odpowiednik łot. *lieks* ‘nieprawdziwy, fałszywy; dodatkowy, zapasowy (o kole, koniu); bez pary, nieparzysty; przekraczający miarę’. Dewerbalny przymiotnik z suf. -a- i SP *liek-* jak w prs. *liekù* do *likti* ‘zostać; zostawić’ (pwk. pie. **leik^u*-, por. LIV² 406n.). Znacz. etym. ‘taki, który zostaje, zbywa’. Por. BSW 155, LEW 331. Paralela słowiańska: psł. **lixŭ* < pie. **leik^u*-so- ‘pozostający, zbywający’, por. scs. *lixŭ* ‘nadmierny, zbyt; zbyteczny, bezużyteczny’ (cs. ‘nieparzysty’), strus. *lixyi* ‘pozbawiony czego, nadmierny, marny, zły’, czes. ‘nieparzysty, osamotniony, bez pary; błahy, bez wartości’, pol. *lichy* ‘małej wartości, marny, drobny, niepozorny’ (por. Sławski IV, 237n.). — W stlit. *liēkas* tworzyło peryfrazę liczebnika porządkowego ‘-nasty’, np. *vienas liēkas* albo *pīrmas liēkas* ‘jedenasty’, *añtras liēkas* ‘dwunasty’, *trēčias liēkas* ‘trzynasty’. Z czasem uległa ona uniwerbizacji, por. *antraliekas* ‘dwunasty’, *trečialiekas* ‘trzynasty’ (gramatyka Kleina). W stlit. nawet samo *liēkas* było używane w znac. ‘jedenasty’, por. *Liekas straipstis* Mž 22¹¹ ‘Jedenasty członek [wiary]’, *kursai teip rašo pirmoj gromatoj Korintump liekame paguldyme* PK 13¹⁶ ‘który tak pisze w pierwszym liście do Koryntów w jedenastym rozdziale’. Por. Senn, *Studi baltici* 5, 1935-1936, 71n., ALEW 578n. Zob. też hasła *liek-* i *ljšnas*.

liēknas 1 p.a., *liēknas* 2 p.a. 1. ‘podmokła, grząska łąka’, 2. ‘bagno, trzęsawisko’, 3. ‘mokradło porośnięte krzakami i cienkimi drzewami’, 4. ‘niewielki las’, 5. ‘niezorana część pola, pozostawiona na pastwisko’. War. f. *liēkna* 1 p.a. ob. *liēknà* 4 p.a. 1. ‘nisko położona, mokra łąka bez zarośli’, 2. ‘moczary, bagno, błoto, trzęsawisko’ (też jako przekleństwo: *Kad tave liēkna!* ‘Żeby cię bagno!’; scil. pochłonęło). Odpowiedniki łot. *liēkna* ‘błoto, grzęzawisko; kotlina; podmokłe miejsce w lesie, las na moczarach; wielka podmokła łąka’, *liekne* ‘rozległe łąki ciągnące się wzdłuż ujścia rzeki’, *liēkns* ‘nizina; nisko położona, podmokła łąka’. — LEW 332 (s.v. *lāikšēs*) przyjmował za Būgą, RR II, 281 pokrewieństwo pierwiastkowe z pie. **leik-/lik-* ‘giąć, zginać’ (łac. *oblīquus*). Z uwagi na znaczenie lepszym etymonem wydaje się pie. **uleik^u*- ‘zwilżać, zraszać, moczyc’, por. toch. A *lyĩktsi* ‘myć, prać’, łac. *liquor* ‘być płynnym, płynąć’ (LIV² 696, bez wzmianki o lit. *liek-*). Refleks *l-* < pie. **ul-* jak w *lāpē* < **ulop-*. Osobno zob. *lāikšēs*. — Zwraca uwagę oboczność *liek-/leik-* w n.rz. *Liēkē, Liekē* : *Leikà, Leikupis* (por. *liep-/leip-* s.v. *liepa*). — N.m. *Liekniāĩ, Lieknēlis, Ūzlieknē, Ūzlieknis, Ūzliekniai*, cps. *Lieknagala* oraz *Juodlieknis, Šilialieknis*. N.rz. *Liekna, Lieknas* 4x, *Liēknas* 3x, cps. *Liēknupalis, Liēknupis, Pusiāulieknis*.

liēknas, -à 4 p.a. ‘smukły, cienki i wysoki (o drzewie, o postaci, figurze, o szyi łabędzia)’. War. *lieknūs* (*Lieknūs medžias, lygus kaip žvakē* ‘Drzewo jest smukłe, proste jak świeca’). Niejasne. LEW 364n. przyjmował pokrewieństwo pierwiastkowe z *leĩkti* ‘giąć,

zginać’.

liēkorius, -iaus 1 p.a. stlit., gw. ‘lekarz’ — zapoż. ze stbłr. *lēkarь/lekarь, lēkarь/lekarь*, por. ros. przest. *lēkarь*, -ja, błr. *lēkar*, -a, pol. *lekarz*, -a. — Drw. *liekorystē* ‘nauka o leczeniu, medycyna’. Vb. denom. *liēkoriauti* przest. ‘być lekarzem’. Zob. też *liēčyti* i *liēkarstva*.

lieleša 3 p.a., *lieleša* 1 p.a. žm. 1. ‘niedomaganie śledziony’, 2. ‘kłucie w boku, kolka’, 3. ‘ostry ból brzucha’. War. *lielaša, lieliša, lieneša* b.z.a. Niejasne. Było porównywane z łot. *liēsa* ‘śledziona’, mianowicie przy założeniu dysymilacji w praformie łot. *liel-sa (por. ME II, 504, LEW 365).

liēlis, -io 2 p.a. gw. ‘język; mowa’, *lielį paleisti* ‘obmawiać, plotkować’ (dosł. ‘rozpuszczać język’). War. f. *liēlē* 2 p.a., *lielē* 4 p.a., *viena liele leisti* ‘bardzo głośno wołać’. Niejasne.

lielis, -io b.z.a. przest. ‘kość piszczelowa, piszczel’ (Miežinis) — zapoż. z łot. *liēls*, stłot. *lielis* ‘piszczel; łydka; stopa’, zob. Urbutis 2009, 284.

liemuō 3 p.a., acc.sg. *liemenį* m. ‘tułów, talia, kibić’, 2. ‘łodyga, pień’, 3. stlit. m.f. ‘macica’ [‘główna łodyga lub gałąź u roślin’, SPXVI]³⁹¹, 4. stlit. ‘latorośl’, SD *liemuo vyno medžio* «latorośl winna», *liemuo, šaknis vyno* «macica winna». Formalnie: konkretyzowane nomen actionis na -men- od pwk. *lie- albo *liem- (paralele w GJL II, § 302). Niejasny jest dyftong *uo* w war. *liuomuō*. Zatrata osnowy werbalnej nastąpiła także w wypadku *piemuō, rémuo, šelmuō*. Bez dobrej etymologii. Rozważano związek m.in. ze stisl. *lim(r)* ‘gałąź, konar, człon’, *līmi* ‘pęk różeg, miotła’, stang. *lim* ‘człon’, zob. LEW 365. — Neoosn. *liemen-*: *liemēnē* ‘kamizelka’ (⇒ *liemenēlē* ‘biustonosz, stanik’), por. *reikmēnē* : *reikmuō*; *sēmēnē* : *sēmuo*; *liemeningas* ‘dobrze zbudowany, postawny, okazały, krzepki; rozłożysty (o drzewie, o kobiecie)’, *liemeninis* SD «macicowy, maciczny». Cps. *ilg(a)liemēnis* ‘o długim tułowiu, np. o tchórzu’ (por. *ilgas*).

liepa 1 p.a. ‘lipa, Tilia’, SD¹ *liepa*, [m.] *liepas*. War. *liēpē* 1 p.a., *liēpē* 4 p.a., też m. *liepas* 1, 3 p.a. (Žydz’ *liepai* LZŽ). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *liēpa, liepe* (gw. *lieps*). Z odmiennym wokalizmem: str. *lipe* EV ‘Linde’ < *līpā. Forma litewsko-łotewska jest zgodna ze słowiańską, por. sch. *lipa*, ros. *lipa*, czes. *lipa*, pol. *lipa*, < pbsł. *lějp-ā- (BSW 155, ALEW 579). Refleks str. *lipe* tak się ma do lit. *liepa* jak żmudzkie *lytūs* do auksztajckiego *lietūs* ‘deszcz’ (PKEŽ 3, 70). Forma dyftongiczna *Leip-* ukazuje się tylko w nazewnictwie (zob. niżej). Etymon nierozpoznany, zob. LEW 366. Jeśli nazwa drzewa stoi w związku z łykiem lipowym, które jest lepkie, to por. z jednej strony czas. *limpū, lipti* I ‘lepnąć, przyklejać się’, z drugiej strony psł. *līpēti, *līpnōti ‘lgnąć, przywierać’ (zob. Boryś 288). — Drw. *liepai* m.pl. ‘kwiat lipowy’ (por. *liepas* ‘lipa’), *liepālē* ‘stara lipa o grubym pniu’ (KRŽ), *liepaiā* 4 p.a. ‘namoczona w wodzie kora lipowa (do wyplatania łąpci)’, *liepýnas* ‘zagajnik lipowy, lipina’, *liepinē* ‘naczynie z wydrążonego drzewa lipowego’, *liepnē* ‘zupa z łyka lipowego’, *liepinis dantis* ‘mleczny ząb’, *liepiōtē* ‘mała lipka’, *liepos ménuo* ‘miesiąc lipiec’ (SD «lipiec miesiąc, Iulius, Quintilis»), *medus liepos* SD «lipiec, miód przasny», *liepukas* ‘czubek wzrostu u lipy; pręt lipowy, z którego zdziera się łyko’, *liepukai* m.pl. ‘kwiat lipowy’. Por. łot. *liēpaiņe* ‘zagajnik lipowy’ (war. *liēpiēns*), *liepāja* ‘koszyczek wypleciony z łyka lipowego’. — Cps. *liep(a)kaulis* 1. ‘młoda lipa odarta z kory (łyka)’, 2. ‘łuczywo lipowe’, 3.

³⁹¹ Por. *Aš esmi vyno liemuo tikrasis. O Tēvas manas vyninyku yra DP 603₂* ‘Jam jest winna macica prawdziwa, a Ociec moj jest winiarzem’. — *Dabokim juog ataugai įlaisti, ne ing tikrą kelmą įsčiepyti, nei vėl iš liemens tikros, bataig iš obelės rūkščios PK 186₁₃₋₁₄* ‘Baczmy żeśmy latorośl wszczepiona, nie do swego własnego korzenia, aniśmy z macice prawej, ale z oliwy złej płonnej’.

bot. 'głóg, *Cratægus*' (por. *káulas*), *liepkelis* 'droga wysadzana lipami' (por. *kēlias*), *liepžiedis* 'pora kwitnienia lip' (por. *žiedas*; nawiązanie łot. *liēpziēdā*), też 'miesiąc lipiec', ⇒ *liepžiedīai* m.pl. 'kwiat lipowy'; *mēdžliepis* bot. 'klon, *Acer platanoides*', war. *mēdžialiepis* (dosł. 'leśna lipa', por. *mēdžias*). Vb. denom. *liepāuti* 'zdzierać łyko lipowe' (łot. *liēpuôt* ts.). — Nazw. *Liēpa*, *Liēpas*, *Liēpis*. N.m. *Liepýnai* 2x, *Liepynaĩ* 5x, *Liepōrai* (por. sufiks w *Béržora*), *Palīepē* 4x, *Palīepiai* 12x, cps. *Liepagiriai*, *Liēpakojai*, *Liēpalaukē*, *Liepgiriai*, *Liepkalnis* 5x, *Liepkartaĩ*. — N.rz. *Liepēlē* 2x, *Liepeikā*, *Liepekā*, *Liepīnis*, *Lieponā* a. *Liepōna*, *Liepōra* (war. *Liepōras*, *Liēporas*, por. n.jez. *Béržoras*, Vanagas 190, ŽD 307), cps. *Liēpupē*, *Liepupē*, *Liepupis* 2x, *Liepupys* 4x. N.jez. *Liepālēs*. — NB. Przy toponimach złożonych z *liep-* pojawia się alternant *leip-*; jest on przypisywany substratowi jaćwieskiemu w pld.-wsch. Litwie, por. *Leĩpuškē*, cps. *Léipalingis* (pol. *Lejpuny*; też n.jez.), *Leipgiriai*. — Stpr. nazwy z **līp-*: n.m. *Lipa*, *Lieppe*, później *Liep*; *Lippeniken*, *Lipniken*, cps. *Lypsaden*, *Lypseyde*. Stpr. nazwy z *leip-*: n.m. *Leipe*, *Leypiten*, *Leypitten*, cps. *Leypseyde* (ob. *Lypseyde*), zob. AON 86, 89.

liepsnā 4 p.a. 'płomień, język ognia unoszący się nad płonącym przedmiotem'³⁹². Analiza: *liep-sna*, pierwiastek scharakteryzowany neoapofonicznym st. pełnym *liep-* do *lip-* jak w łot. *lipt*, *-u*, *ielipt* 'rozniecić, rozpalić ogień, zapalić (łuczywo, świecę, lampę)', *lipīt*, *-īju* 'rozpalać ogień, zapalać światło' (frq. do *lipt*), *lipēties* 'o płomieniu: pełgać, migotać, zob. ME II, 475, 489)³⁹³. Por. nominalne *lip-* w hapaksie *palipai* DP m.pl. 'podżoga' ['podpałka']. Suf. *-snā-* wskazuje na etymologiczne nomen actionis 'palenie się, pożar' (por. GJL II, § 290). SZ *lip-* stoi prawdopodobnie na miejscu pb. **līp-* < pie. **līh₂p-*. — Odziedziczony refleks st. pełnego **lāp-* ukazuje się w sb. *lópē* 'drzazga na podpałkę' (zob.), *lopis* b.z.a. 'łuczywo smolne', łot. *lāpa* 'łuczywo, pochodnia' i stpr. *lopis* EV 'płomień, Flamme', < pie. **leh₂p-* 'rozjaśnić się, aufleuchten' (LIV² 402, por. het. *lāpta* 'glühete, żarzył się'). LEW 366 nie widział możliwości powiązania *liepsnā* z *lópē*. Formacją współrdzenną z *liepsnā* jest *paliepā* I (zob.). — Drw. *liepsnēlē* 'ptak rudzik, *Erithacus rubecula*' (dosł. 'płomyk'), *liepsnikē* ts., *liepsnūtē* 'pewien ptaszek o czerwonym ogonku', *liepsnīngas* 'palący się wielkim płomieniem', SD «płomienisty», *paliēpsnis* 'podpłomyk, płaski placek pieczony na rozżarzonych węglach po wyjęciu chleba' (kalka ze słow.?). Cps. *liepsnagaĩvis* 'ten, kto ma rude włosy' (por. *galvā*). Vb. denom. *liepsnōti*, *-ja*, *-jo* 'płomienieć, buchać płomieniem', *liepsnoju* SD «gorę» (syn. *degu*), «pałam» (syn. *žerplu*, *degu*, *karščīuoju*), «płomień wydać», *liepsnūoti* 'wydawać płomień' (m.in. SP, KN), *liepsnuoju* SD¹ «wspłoniam». — Neoapofonia SZ *lip-* ⇒ SP/SO *laip-*: *laipyti* stlit. 'płonać, pałać' (por. *klipti* ⇒ *klaipyti*; *plīsti* ⇒ *plaitytis*). Por. *liepsna krigžda* [głosy: *laipa*, *laisda*] *šaud(u)osu* BRB 'jak płomień bucha w słomie' (ALEW 554). NB. ŽD 220 przytaczał z BRB (Joel. II 5) czasownik *laipdyti* 'płonać', jednakże LKŽ VII, 58, ani ALEW 554 takiej formy nie potwierdzają.

liēptas 2 p.a. 1. 'kładka, tj. pień drzewa, belka a. deska przerzucona przez strumień lub rów', 2. 'drewniany pomost u brzegu rzeki, jeziora służący do czerpania wody i do prania'. Analiza: *liep-tas*, gdzie pwk. *liep-* jest neoapofonicznym SP/SE od SZ *lip-* jak w *lipti* II 'leźć, włazić' (zob.). Por. równoznaczne *liptas* oraz na SO: *lāipta*, łot. *lāipa* 'kładka'. Co do sufiksu por. lit. *lāiptai* 'schody; drabina; rusztowanie'. W kwestii derywacji *i* ⇒ *ie* por. *brīgztī* ⇒ *briezgaĩ*; **lipti* ⇒ *liepsnā*; *prairti* ⇒ *praierka*. — N.rz. *Liēptupis*, n.m. *Antālieptē*. Zob. też *klotkā*.

liēpti, *liepiū*, *liepiaū* 'kazać, rozkazać, polecić', SD *liepiu* «nakazuję» (syn. *īsakau*), *atliēpti* 'odezwać się, odpowiedzieć na wołanie', *paliēpti* 'nakazać, rozkazać', *priliepti* DP

³⁹² Łot. *liesma* 'płomień' może być zapożyczeniem z liwskiego *liesm* ts., zob. ME II, 504, LEW 366, ALEW 552.

³⁹³ Odnowione formy st. pełnego z dyftongiem *ie* na miejscu starszego *e* to *briezgaĩ* ⇐ *brizg-* (pwk. *brezg-*); *kiešā* ⇐ *kiš-* (pwk. *keš-*) i *viēptis* ⇐ *vip-* (pwk. *vep-*).

‘poświadczać’. Refl. *atsiliēpti* ‘odezwać się, odpowiedzieć; odbić się (np. na zdrowiu)’, *atsiliepiu* SD «ozywam się komu», *atsiliepia balsas* SD «odbija się głos od czego; rozlega się głos», *atsiliepia balsas ausyse* SD «obija się głos o uszy». Do pie. **lejp-* ‘pragnąć’, por. SZ gr. λίπτω ‘pragnąć, pożądać’ < **lip-je/o-*. Zob. BSW 155, LEW 367, GEW II, 128. Według LIV² 409 pwk. 2 **lejp-* ‘begehren, verlangen’ pochodzi ze specjalizacji znaczeniowej pierwiastka 1 **lejp-* ‘kleben bleiben, przylepić się, przylgnąć’. Zob. też ALEW 579n. — SO *laip-*: łot. *laipuôt* ‘pomagać, doradzać przy grze karcianej’ (znaczn. etym. ‘przylgnąć do kogo’), stpr. **laipint*, por. refl. *polaipinna mien* ‘polecam się (Bogu), ich befehle mich’, *pallaips* ‘przykazanie (boskie)’, zob. LAV 215n.

liesas, -à 3 p.a., *liesas*, -a 1 p.a. 1. ‘chudy – o zwierzęciu, zwł. koniu’ (SD *arklys liesas*); wychudły, szczupły – o człowieku’ (*Kol derliasis sulys, liesasis padvēs* ‘Nim tęgi schudnie, szczupły zdechnie’), 2. ‘o mięsie, mleku: bez tłuszczu’, 3. ‘o gruncie, polu: nienawożony, jałowy’ (*Dirvonai buvo liesi*). Odpowiednik łot. *liēss* ‘chudy, szczupły; cienki – o drzewie’. Na podstawie bałtyckiego zapożyczenia w fiń. *laiha* ‘chudy’ Skardžius (RR 4, 722) zrekonstruował pb. **laisas*. Brak wyraźnych powiązań zewnętrznych³⁹⁴. Mimo próby zbliżenia z dn. *lees* ‘słaby, znużony’ (ME II, 505) oraz wywodów LEW 329n. (s.v. *laibas*) wyraz pozostaje etymologicznie ciemny. ALEW 580 rozważa związek z dwoma pie. pierwiastkami: 1° **leh₂-* ‘ustawać, znikać’ (jakkolwiek LIV² 406 nie wymienia bałtyckich odpowiedników; zob. jednak IEW 661n., s.v. *lej-*), 2° **leid-* ‘puścić, lassen’. Wreszcie Kroonen 324 zbliża *liesas* z pgerm. comparativem **laisizan-* ‘mniejszy, less’ (ang. *less*, stfryz. *lessa, lessera* ts., ags. *lēš* adv. ‘mniej’) < pie. **leh_{2/3}is-is-on-* i odpowiednio do tego sprowadza *liesas* do pie. **leh_{2/3}is-o-*. — Drw. *apyliesis* ‘dość chudy’, *liesėika* c. ‘ktoś chudy, chudzielec’ (syn. *kūdeikà*), *liesybė* SD «chudość», SD¹ *liesystė* ts., *liesytis* ‘chudzina’, *liesókas* ‘zbyt chudy’ (*Vyras buvo aukštas, plonas ir truputį liesokas* ‘Mężczyzna był wysoki, szczupły i nieco za chudy’). Nazw. *Liesys, Liesis, Liėsius*. — Vb. denom. *liesėti, -ja, -jo* ‘chudnąć’ (łot. *liēšēt, -ēju* ts.), *išliesinti* caus. ‘wychudzić; grunt wyjałowić’, *liesinu* SD «chudzę» (łot. *liēšināt* ts.). Ingressivum na -sta-: *liesti, liestu* (**lies-stu*), *suliesau* ‘chudnąć, mizernieć; szczupleć’, *liestu* SD¹ «chudnieję; cieńczeję», SD «schnę na ciebie» (syn. *džiūstu*), *nuliesti* ‘o ziemi, glebie: stać się jałową, wyjałowić’. Odpowiednik łot. *liēst, -stu, -su* ‘chudnąć’. — SZ *lis-/lys-*: *listi* II ‘rozchodzić się, rozpraszać się’ (zob.), *lysti* ‘chudnąć, szczupleć’ (zob., tam też o neoapofonii *lys- ⇒ lais-*).

liesiņčius, -iaus 2 p.a. przest. ‘leśniczy, zarządca obszaru leśnego’ — metatetyczne przekształcenie z **ljesničius* < **ljasničius* (por. *lesničius* ZS 31), co oddawało zapożyczone błr. *ljasničy, -aha* (por. stbłr. *lēšničij, lesničij*, pol. *leśniczy, -ego*, ĖSBM 6, 139). Na temat ‘dyftongu graficznego’ <ie> zob. s.v. *liesnỹkas*. Zakończenie -*inčius* świadczy o włączeniu pożyczki do grupy nazw osobowych typu *galiņčius, karšiņčius*, por. ŽD 334. Zob. też SLA 121, LEW 367. — War. *liesviņčius* ma *liesv-* na skutek adideacji do sb. *liesvyčios* lub *liėšvos* ‘drabina’ (LEW 367, Kabašinskaitė 33). — War. *paliesinčius* (Krause), *paliesinčia* m. LEX ‘Forstknecht’, CGL ‘Waldknecht’ oddaje pol. *podleśniczy, -ego* m. przest. ‘pomocnik leśniczego’.

liesnỹkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘leśniczy, zarządca obszaru leśnego’ (ZS 31), *Anas dzirbo medi liesnykū* LZŽ ‘On pracował w lesie jako leśniczy’ — zapożyczone z błr. *ljasnik, lesniká* (por. stbłr. *lēšnik, lesnik*). W użytej tu pisowni digraf <ie> nie oznacza typowego dyftongu *ie*, lecz sekwencję [j] + [e] powstałą ze zmiany [j] + [a] w pierwotnym brzmieniu lit. **[ljasnikas]* ⇐ błr. *ljasnik*. — War. z -*inink-* jako substytucją -*nyk-*: *liesiniņkas*. Inne war.:

³⁹⁴ Odosobniona pozostała próba połączenia scs. *lixū* ‘nadmierny, zbyt, zbyteczny’ z lit. *liesas* u Machka 333 (ESJS 423 wymienia A.G. Preobrażenskij [1910] jako pomysłodawcę takiego zbliżenia). Przyjętą dziś analizą *lixū* jest **likso-* < pie. **lejk^u-so-*, por. np. ESJS 422 n., Snoj 356, Boryś 287. Zob. też *liėkas*.

liēsnykas (pod względem akcentu odpowiada pol. *leśnik*); ze zmianą [lje] w [l'e]: *lesnỹkas* (*Nuvė lesnỹkop pirgdzinc malkos* LZŽ 'Poszedł do leśniczego kupić drzewa'), por. błr. gen.sg. *lesniká*. Zob. też SLA 121, LEW 367.

liēsti, *liečiū*, *liečiaū* 1. 'dotykać, ruszać; drażnić, niepokoić', 2. stlit. 'trapić, dręczyć, szkodzić, dolegać, krzywdzić', *liečiu* SD¹ «drażnię» (syn. *kibinu*), SD «nagabam kogo» (syn. *kibinu*), *paliēsti* 'dotknąć czegoś, poruszyć, urazić, trącić (w miejsce obolałe, w ranę)'. Refl. *prisiliēsti* 'dotknąć, dotknąć się', *susiliēsti* 'zetknąć się z czymś'. Pb. **lejt-/lit-* nie jest całkiem jasne. Porównywano ze SZ w gr. λίσσομαι 'prosić, błagać, upraszać, zaklinać' (**lit-je-*), inf. aor. λιτέσθαι, mianowicie przy założeniu znaczenia etymologicznego 'błagać dotykając kogo, obejmując kogo za kolana'. Por. LEW 334 oraz IEW 664, LIV² 410 (s.v. 2. **lejt-*), ALEW 580. Z rezerwą GEW II, 130 i Beekes 2010, 866. — Drw. *neliēčiamas* 'nietykalny', *prilietimas* a. *prilietinimas* DP 'utrapienie, doległość, udręczenie'. Czy tutaj też *nēlieta* a. *nelieta* c. 'niegodziwiec; niedorajda, niedołęga' (war. *nēlēta*)? — Neopwk. *lies-*: *lieslė* 'zmysł dotyku' (neol.), *liēsmas* 'zetknięcie, kontakt', *liestūkas* 'czulek na głowie owada', *neliestas* SD «nienagabniony» (syn. *nekibintas*), *priliestas* DP 'utrapiony, uciśniony', *priliesinimas* DP 'utrapienie'. — SZ lit-: *atsilisti* 'zmęczyć się', zob. *listi* I. — WSZ *lyt-*: *lyėti* (zob.). — SO *lait-*: łot. *lāitīt*, -u, -īju 'pocierać, smagać, chłostać (miotłką w łaźni), ugniatać, masować', *laistīt* 'pocierać, masować' < **lait-stī-*.

liesvyčios, -iū f.pl. SD¹ «drabina» (syn. *karklės*) — zapoż. z błr. *lésvicy*, forma pluralis do *lésvica* 'drabina' (stbłr. *lesvica* ob. starszego *lestvica*). War. *liesvyčiai* WP, *liešvičiai* b.z.a. Forma pl.t. w nawiązaniu do rodzimego syn. *kópėčios*, -iū f.pl. 'drabina'. Zaświadczenie pominięte w SLA 121, LEW 367 (s.v. *liēs(t)vos*), jak też w ALEW. — Drw. wstecznym jest tu *liēsvos*, -ū f.pl. 'drabina' (m.in. BRB, ZS 31), oparte na reanalizie *liesv-yčios*. Obcięcie suf. -yč'- zaświadcza również przykład *telyčia* ⇒ *tēlias*. — War. *liēšos* f.pl. 'drabina; dwie drabiny w wozie'. — Rzadki war. *liēstvos* 'drabina' mógł powstać pod wpływem formy ros. *léstvica* (war. do *lésvica*). Zob. też zapoż. *drobỹnos* i *léiterēs*.

lieta 1 p.a. žm. 1. 'korzystać, pożytek' (*Nieko lietos iš to nebēr* 'Żadnego pożytku z tego już nie będzie'), 2. 'rzecz, sprawa', 3. 'narzędzie, przyrząd', 4. 'charakter ludzki' (*Tokia jo lieta* 'Taki jego charakter') — zapoż. z łot. *lieta* 'rzecz, przedmiot; wartość, przydatność do czegoś; coś wartego, dobrego, nadającego się na co', zob. Būga, RR II, 394, ME II, 506, LEW 367n. Rekonstrukcję pb. **laitā* zaleca bałtyckie zapożyczenie w fiń. *laita* 'porządek, właściwość, Ordnung, Beschaffenheit'. — Vb. denom. *lietoti* b.z.a. 1. 'cenić', 2. 'mieć wartość, mieć znaczenie' (Dowkont) — zapoż. z łot. *lietāt* 'wykorzystywać, używać'.

lietaĩnis, -io 2 p.a. gw. 'naleśnik': *Ant lapų keptas lietainis blynas* 'Na liściach pieczony naleśnik, blin' — dewerbalny rzeczownik na -ainis od neoosn. *liet-* ⇐ *lietas* 'lany' (participium prt. pass. od *lieti*). Znacz. etym. 'to, co upieczono z lanego, lejkiego ciasta' (por. zwroty pol. *ciasto lane*, *kluski lane*). Podobną motywację ma syn. *paliētinis* 'placek, Fladen', *paliētinė* ts. (XVIII w., Litwa pruska). Brak w ŽD i LEW. Co do budowy por. *paplotaĩnis* 'płaski placek z ciasta chlebowego, rodzaj podplomyka' ⇐ *paplótis* ts. Ten sam formant w *medaĩnis* 'miodownik, piernik z miodu' ⇐ *medūs*; *sausaĩnis* 'sucharek' ⇐ *saūšas*. Por. *leistiniai* s.v. *leist-*.

lieti, prs. *lėju* (war. *lejū*, *lienū*), prt. *lėjau* (war. *lėjau*) 1. 'lać, wylewać – wodę, płyny, polewać', 2. 'zabielać, zaprawiać mlekiem, śmietaną', 3. 'lać świece, odlewać metale'. SD: *leju* «leię co» (syn. *pilu*), *lienu* «formuję, kształtuję» (syn. *žiedžiu*, *lipiu*). Odpowiednik łot. *liēt*, *leju*, *lēju* 'lać – wodę, mleko; odlewać metale', *dēsas liet* 'robić kielbasy'. Odpowiedniki stpr. mają formę participiów od SZ *lī-*: *praliten*, *prolieiton*, *proleiton* 'przelany, vergossen', *islūns ast* 'wylał, ausgegossen hat' (por. lit. gw. *išlėjęs*, łot. *izlējis*), zob. LAV 180, 293. Cps.

SD: *apleju* «oblewam co, kogo», *apleju alavu, vašku* «oblewam co ołowem, woskiem», *ažuleju* «zalewam co», *praleju* «przelewam». Por. też *sulieti*: *sulieti arkliui botagu* ‘zaciać konia batem’. Refl. SD: *ažusileja eldija* «zalewa się łódź», *ažusileja popierius aba litera* «zalewa się papier abo na papierze», *ižsileja* «rozchodzi się co» (syn. *pereit*), *ižsileja upė* «rozlewa rzeka, morze». — Widoczna jest tendencja do wyodrębnienia znaczeń specjalnych ‘lać świece; odlewać metal; wyciskać sery’ pod formą nieakutowaną: *liēti*, *liejū* (war. *lejū*, *lienū*), *liejaũ* (LKŽ VII, 444). — Czasownik bałto-słowiański, zob. BSW 156. Pierwotny pdg. lit.: **lejū*, **lijaũ*, **liēti*. Por. gwarowe praesentia *rejū* do *riēti*, *grejū* do *griēti*, *sejū* do *siēti* i *šlejū* do *šliēti* (Stang 1966, 357). — Pie. **leĭH-C* ‘lać, wylewać’ (LIV² 405) wydaje lit. *lie-C*, zaś **leĭH-V* > lit. przest. i gw. *lejū*, łot. *leju*. Por. LEW 368, 377n., ALEW 580n. — SZ-C **liH-* daje *ly-*, zob. *lyti*, *lytus*; SZ-V **liH-* prowadzi do *lij-* przez hiat laryngalny, por. prt. *lijo* (**liĭ-ā-* < pie. **liH-eh₂-*. Zob. HL 28n. — WSE *lēj-*. W dawnych tekstach i w gwarach wsch.-litewskich pojawia się praeteritum *lėjau*, *išlėjau* ‘wylałem’, zbudowane na neopwk. *lej-* (≡ *lejū*) z udziałem st. wzdłużonego. Do tego nowy inf. *lēti* (akut z wyrównania do inf. *liēti*) i ptc. pass. *lėtas* ‘lany’, *nulėtas* ‘odlany’: *ir telius nulėtus garbint ažu dievus* SP I, 253₂₆ ‘i cielce ulane chwalić za bogi’. Paradygmat wsch.-litewski ma w LZŻ wokalizm monofonyczny: *lēti*, *lejū* (*lajū*), *lėjau* ‘lać, nalewać’; *parazlēti* ‘porozlewać’, *razsilēti* ‘roz(ew)ać się’. Od neopwk. *lē-* utworzono iter. *lēdinēti* ‘nalewać, napełniać’ (por. *lydinti* i *lydinti* s.v. *lyti*). — Neopwk. *lēj-*: *kraujo ižlējėjas* «krwie rozlewca» (syn. *kraujoliejys*), *lėjimas*: <mokslas ėimo rudu> SD «zlewania kruszców nauka», *pralėjimas*: <praėjimas> SD «przelewanie, przelewek», *lėjėjas varpų, žibintuvių, bliūdų iž cinos* SD «konwisarz» (por. łot. *lējējs* ‘giser, odlewnik’), *lėjėjas rūdų* SD «zlewacz kruszców» (por. *padējėjas*), *lējikė* a. *lējukė* ‘kura, która leje miękkie jaja’, <nulėios> = *nuolėjos* f.pl. SD «zlewek, zlewki» [‘ostatki wina lub innego napoju’]. — W paradygmacie scs. *lējō* : *lijati* wzdłużony SE **lēĭ-* współwystępuje ze wzdłużonym SZ-V **liĭ-* od *lij-*. — SE *lie-C*: *liēti* (inf.), *liedinti* I ‘sprawiać, że się leje’ (*liedinti āšaras* ‘wylewać łzy’), *liedinti* II ‘odlewać coś z metalu, wosku’, *liēdinti* cur. ‘dać coś do odlania’. Nomina: *lietinė žvākė* ‘świeca lana’, *lietojas* SD «puszkarz, co działa leje», *lietūs* (zob.), *lietūvai* (zob.), — Neopwk. *liej-* (≡ prs. *lieju*): *atliejā* ‘odlew, odcisk (w gipsie)’, *liejikas* ‘odlewnik’, *liejyklā* ‘odlewnia, gisernia’ (por. neosuf. w *jojyklā*, *skerdyklā*), *liejinys* ‘odlew’, cps. *kraujoliejys* SD «krwie rozlewca» (por. *kraujjas*). Por. neopwk. *riej-*, *sėj-*, *spėj-*. — Neopwk. *lej-* (≡ prs. *lejū*): *āplejas*, *-ā* ‘zalewany przez rzekę (o łące)’, *palejaĩ* (zob.), *pālejus* ‘długotrwały deszcz’, cps. *sūrlejis* ‘worek, do którego wlewa się mleko przeznaczone na ser’ (por. *sūris*). Por. łot. *izleja* ‘ściek, rynna’. — Neopwk. na SO *laj-V* (≡ *lij-V* lub *lej-V*): *atlajā* (zob.), *sāljaja* (zob.). — Neopwk. na SO-C *lai-C* (≡ *lej-V*): *lāistyti* (zob.), *laĩtas* (zob.); ewentualnie chodzi tu o wprowadzenie antewokalicznej postaci *laj-V* do pozycji antekonsonantycznej.

lietūs, *-aũs* 3 p.a., acc.sg. *lietu* ‘deszcz’ — dewerbalny rzeczownik z suf. *-tu-* od *liēti* ‘lać’ (zob. LEW 368, 377n., ALEW 581n.). War. *lētūs* DVŽ. Odpowiednik łot. *liētus*. Z inną apofonią: *lytūs* (zob.). — Drw. *lietingas* a. *lietingas* ‘dżdżysty’, SD «dżdżawy, dżdżysty», *lietvingas* SD¹ «deszczowny» (neosuf. *-uving-*), *lietvingas* a. *lietvingas* gw. ‘dżdżysty’ (neosuf. *-ving-*, por. *lytvingas* ≡ *lytvā*), *paliētē* a. *paliētē* ‘dżdżysta pogoda trwająca dłuższy czas, plucha, słota’ (syn. *paliūtē*). Vb. denom. *įsilietauti* ‘(o deszczu) rozpadać się, zacząć na dobre padać; często i obficie padać’.

lietuvė 3 p.a., acc.sg. *lietuvę* stlit., gw. 1. ‘forma odlewnicza’, *lietuvė auksinykų* SD «tygiel złotniczy», 2. gw. ‘rynna przy okapie dachu’ — dewerbalny rzeczownik na *-tuv-* od *liēti* m.in. ‘odlewać metale’. Por. *melžtuvė* ‘dojnica’ ≡ *mėlžti*; *sėtuvė* ‘kosz ze słomy, z którego sieje się zboże’ ≡ *sėti* (GJL II, § 145). — Coll. *lietūvai* 2 p.a. m.pl. 1. ‘forma do wylewania i wyciskania serów’, 2. ‘forma odlewnicza do metalu, do wosku’. Forma *lietūvai* tak się ma do *lietuvė* jak *mintūvai* do *mintuvė* (por. ŽD 383, 385). Jest też cps. *sūrlietuvis*, *-io*

‘przrząd do wyciskania serów’ (por. *sūris*). Wariantem tego ostatniego wyrazu są *sūrliečiai* m.pl. Analiza *sūr-lieč-* raczej nie wchodzi w grę, mianowicie z uwagi na znaczenie czas. *liečiū, liēsti* ‘dotykać, ruszać’, które trudno powiązać z ‘cisnąć, wyciskać’. Trzeba raczej założyć reinterpretację złożenia na formację sufigowaną: *sūrliet-* + *-uvis*, i wytworzenie na podstawie tej neoosnowy formy kolektywnej na *-iai*: **sūrlietiai*. Por. cps. *gaĩdžia-gystė* ‘pianie kogutów’ ⇒ simplex *gaĩdžias-gystė*, od tego drw. wsteczny *gaĩdžias*.

lietūvis, -ė 2 p.a. ‘Litwin, Litwinka’ — od nazwy kraju *Lietuvą*, acc. *Lietuvą* ‘Litwa’. Por. łot. *leitis* ‘Litwin’, *leitiēte* ‘Litwinka’ obok *Lietava* ‘Litwa’. — Neoosn. *lietuv-*: *lietūvinikas* a. *lietūvininkas* 1 p.a. zwykle ‘mieszkaniec Małej (Pruskiej) Litwy’, poza tym stlit. *lietuvnykas* SD, DK ‘Litwin’. — Gwarowe warianty: *lietuvis*, -ė (ZTŽ), *lietuvys*, -ė oraz *lietāviskas*, -a (ZTŽ), co jest substantywizacją przymiotnika ‘litewski, lietuviskas’ (-av- zam. -uv- na wzór błr. *lit-óŭ-ski*, *lit-óv-ec*). Zob. jeszcze *litaũčis*, *litaũskasai*, *litūnas* i *litvėkas*.

liēžti, *liežiū, liežiaiū* ‘lizać, oblizywać’. Brak odpowiednika łot. **liezt* (por. iter. *lāizīt* ‘lizać’). Pb. **leiž-* < pie. **leiğ^h-*, por. wed. *rédhi* ‘liże’ (**leiğ^h-ti*), orm. *lizem* ‘liżę’, *lizanem* ts., stir. *ligim* ts. (LIV² 404, LEW 369, ALEW 582). Brak różnicowania apofonicznego przypomina grecki pdg. *λείγω* : aor. *ἔλειξα*. Podobnie w słowiańskim, por. scs. *ližq*, *lizati*, ros. *ližú*, *lizátb*, sch. *līžēm*, *lizati*. Z uwagi na staroczeskie *ližiu* : *lžati* postuluje się dla prasłowiańskiego pdg. apofoniczny: SP **ližq*, SZ **līzati* < pbsł. **leiž-je-*, **liž-ā-*, z późniejszym uogólnieniem SZ w infinitiwie. Por. łac. *lingō*, -ere ‘lizać’ (**li-n-ğ^h-e-*), stwn. *leckōn*, stang. *liccian* ‘lizać’ (**liğ^h-n-*). Zob. Bsw 155n., Vaillant III, 313, de Vaan 343. — Drw. *išliežis* (zob. *išlyžis*), n.m. *Antāliežiai*. — SZ *liž-*: *ližtelėti* ‘liznać, skosztować’. Por. *limšćioti* (od wykrz. *limšt*), gdzie można dopatrywać się **limštu* < **linž-stu*, tj. rozszerzenia osnowy infigowanej **li-n-žu* ‘liżę’. — Nomina z *liž-*: *išližos* f.pl. ‘dziury po wygniłych zębach’, *ližė* (zob.), *ližius* 1. ‘palec wskazujący’, 2. ‘ten, kto lubi smaczne kąski, łasuch’, *ližkis*³⁹⁵ 1. ‘ten, kto chce wszystkiego posmakować’, 2. ‘pochlebca’ (por. pol. *lizus* człowiek schlebający, nadszkakujący komu’ ⇐ *lizać*, *podlizywać się*), *paližōkas* a. *palyžōkas* ‘lizus, pochlebca; łasuch’ (⇒ *paližokauti* ‘przymilać się, nadszkakiwać’). Cps. *skānliža* c. ‘smakosz’ (por. *skanūs*). Por. łot. *lizas mēle* ‘pochlebca, lizus’, *lizga* ‘łasuch’. — WSZ *lyž-*: *lyžćioti* ‘lizać po trochu; robić co po trochu’, *lyžnōti* ts., *lyžtelėti* ‘liznać, zjeść trochę, skosztować’ (wykrz. *palýžti*). Nomina: *išlyžis* (zob.), *lyžis* ‘liznięcie, polizanie’ (*nē vienu lyžiū krislas išližiamas* NDŽ). Z historycznego punktu widzenia *lyž-* wygląda jak neopierwiastek wyabstrahowany z prs. **ližu* < **linžu* ‘liżę’ (por. wyżej *limšćioti*). Paralela: *lystu* < **līstu* z **lins-stu* (por. *liesas*). — SO *laiž-*: *laižyti* (zob.).

liēžūvis, -io 2 p.a. 1. ‘język, mowa, Sprache’ (*sumaišykime liežuviūs tų dailydžių stulpo Babilono* DP 253₅₄ ‘pomieszajmy języki tych budownicow Babilońskiej wieże’, *lotyniškas liežuvis* SD «łacina, łacińska mowa»), 2. ‘język zwierzęcia, ozór, Zunge’ (SD «ozor»). War. *liežūvis* ZTŽ. Takie odpowiedniki ie., jak stłac. *dingua*, oskij. *fangvam* acc.sg. ‘linguam’, goc. *tuggo*, stisl. *tunga*, stwn. *zunga* < pgerm. **tung-ōn-* f. zalecają rekonstrukcję formacji pie. **dnğ^h-ueh₂-*. W bałto-słowiańskim jej refleksami byłyby **dinž-uā* lub **dinž-ū* (-ū- < **-uh₂-*), por. sti. *juhū* f. ‘język’, aw. *hizū-* m. ts. Z osnową prabałto-słowiańską **dinž-ū* dadzą się powiązać kontynuanty słowiański i staropruski, por. 1° scs. *jėzykū* ‘język w ustach; mowa, język; lud’ (*jėzyci* m.pl. ‘poganie’) zamiast **ėzykū*, to z **dėzykū* (zanik **d-*; *j-* protetyczne, sufiksacja jak w typie *kamykū* ⇐ *kamy* ‘kamień’), 2° stpr. *insuwis* EV ‘język, Czunga [Zunge]’: z uwagi na zakończenie trzeba to uznać za temat na *-i-* lub na *-io-*, urobiony od antewokalicznego allomorfu **dinžuū-* < pie. **dnğ^h-uh₂-V* (-u- w pozycji po *u* jest wypełniaczem hiatu laryngalnego, por. typ *būvo*). Praforma pruska **dinzuvis*. Zanik *d-* jak w

³⁹⁵ Por. suf. *-k-* w *stuĩkis* i *vėpskis*.

wyrazach lit. *ilgas*, *āšara*. Por. BSW 104, s.v. *inžū-. SŁPS 7, 71 odtwarza prasłowiańskie złożenie *gav-ęžū ‘język wołowy’ z takich nazw roślin, jak sch. *gävēz* 1. ‘żywokost, *Symphytum officinale*’, 2. ‘ostrzeń pospolity, *Cynoglossum officinale*’ i 3. ‘miodunka wąskolistna, *Pulmonaria angustifolia*’, słn. *gābez* ‘*Symphytum officinale*’, ukr. gw. *háv’az* ‘*Symphytum officinale*’ itp. — Dla jęz. litewskiego trzeba postulować wyjściowy temat na -i-, *dinžuvis (gen. -ies). Pwk. *dinž- został wymieniony na *liež-* przez ludowo-etymologiczne nawiązanie motywacyjne do czas. *liēžti* ‘lizać’. Wyraz przeszedł z czasem do odmiany na -ia-. Zmiany wywołane adideacją wyrazu ‘język’ do czas. ‘lizać’ pokazują też inne języki, por. łac. *lingua* : *lingere*; orm. *lezow*, *lezowi* : *liz[an]em*; pol. gw. *lęzyk* : *lizać*. Zob. LEW 369, de Vaan 343, ALEW 583. — Drw. *beliežuvis* ‘ktoś pozbawiony języka’, SD «bez języka», *liežuvañis* ‘kto ma złośliwy język’ (por. *slĩnkainis* $\Leftarrow$ *slĩnkĩus*), *liežuviai* m.pl. ‘plotki, pogłoski, oszczerstwa’, *liežuvininkas* ‘plotkarz’. Cps. *dviliežuvis* stlit. ‘ktoś dwulicowy, obłudnik’, war. *duliežuvis* (por. *dũ*, *dvĩ* ‘dwa’), *ilgaliežuvis* ‘plotkarz’ (dosł. ‘ten, kto ma długi język’, por. *ilgas*). Vb. denom. *liežuvaũti* ‘obmawiać, plotkować’ ($\Rightarrow$ *liežuvaũtojas* ‘plotkarz’), *liežuvaũju* SD¹ «obmawiam», SD «obmawiam kogo».

ligà 4 p.a. ‘choroba, niemoc’, *nēliga* ‘symulowanie choroby’ (*Nesirk nēliga!* ‘Nie udawaj chorego!’). SD¹ *liga* «łożna choroba» [‘choroba zmuszająca do leżenia w łóżku’, SPXVI], SD «choroba» (syn. *negalē*), *miego liga* «śpiączka choroba», *prisimetinti liga* «przyczyna, przyczyna choroba» [‘choroba zakaźna’], *sunkyn*, *dubyn eit liga* «sili się choroba». Odpowiednik łot. *liga* 1. ‘niemoc, choroba’, 2. ‘niedola, niepowodzenie, bieda’, 3. ‘los, przeznaczenie, dola’. Z pochodzenia jest *ligà* abstractum z suf. -ā- i SZ *lig-* od pbsł. *leg- ‘lec, położyć się’ < pie. *leg^h-. Innowacja apofoniczna typu *ReT* $\Rightarrow$ *RiT*, por. *bred-* $\Rightarrow$ *bridā*; *kret-* $\Rightarrow$ *pākritos*; *vep-* $\Rightarrow$ *išvipa*. Znacz. etym. n. act. ‘leżenie; położenie się do łóżka z powodu choroby’. Por. refleksy pie. *leg^h-. gr. *λέχεται κοιμᾶται* Hes. ‘pójść spać, zasnąć’, scs. *lešti* ‘położyć się, lec’ (*leg-ti), prs. infig. *lēgō* (*li-n-ge- $\Leftarrow$ pbsł. SZ *lig⁻³⁹⁶), stpol. *lec*, *lēze* ‘położyć się, ułożyć się, upaść’. Zob. LIV² 398, BSW 161, LEW 370. Inne scenariusze referuje ALEW 583. Zob. też alternanty *lag-* i *lieg-* s.vv. *lagamīnas*, *lāplagas* i *liegti*. — Drw. *ligizā* peior. ‘człowiek ciągle chorujący, cherlak’ (por. sufiks w *vēpiza*), *ligūstas* a. *ligūistas* ‘chorowity, chorobliwy’ (por. sufiks w *miegūstas*, *vēlūstas*). Cps. *dēgligē* ‘oparzelina – choroba drzew’ (por. *dēgti*), *saūsligē* ‘gruźlica, suchoty’, syn. *džiovā* (por. *saūsas*). — Vb. denom. 1. *īligēti* b.z.a. ‘zachorować’, 2. *liginti* ‘opiekować się chorym, pielęgnować chorego’, 3. *ligōti* (zob.), 4. *ligti*: *suligti* ‘zachorować’ (prs. niepoświadczony), $\Rightarrow$ *suligēs žmogūs* ‘chory człowiek’.

lygas, -o BRB ‘sąd, Gericht’, *lygus*, -aus BRB, BRP ts. — prawdopodobnie jeden z prutenizmów Bretkuna, por. stpr. ENCH *līgan* acc.sg. ‘sąd, Gericht’ (*lijgan* ‘wyrok, Urteil’). Zob. też s.v. *lyginti*. — Drw. *lygnyčia* CGL ‘kancelaria, Schreiberei’, LEX ‘sąd ziemski, Landgericht’ (w pisowni <Liegnycze>). Por. ALEW 583n.

lyginti, *lyginu*, *lyginau* 1. ‘wyrównywać (drogę)’, 2. ‘gładzić, prasować (spodnie)’, 3. przen. ‘zrównywać, porównywać, zestawiać’, SD *lyginu* «rownam co». Cps. *atlyginti* ‘zapłacić, wyrównać szkodę’, *išlyginti* ‘wyrównać, wyprostować; ujednolicić’, *palýginti* ‘nieco wyrównać; porównać jedno z drugim’, *sulýginti* DP ‘porównać, zrownać, złączyć, pojednać, zjednoczyć’. Refl. *lygintis* ‘równać się, dorównywać’, *atsilyginti* ‘odpłacić się, wynagrodzić’. Vb. denom. od *lygus* ‘równy, gładki’ (zob.). Odpowiednikiem *lyginti* jest z

³⁹⁶ Nieprawdopodobna rekonstrukcja *lēgō* < pie. *lŋg^h-e- figuruje w LIV² 398. Z kolei Boryś 281, s.v. *lec* zakłada infigowanie pierwiastka w st. pełnym: pie. *le-n-g^h-e-. Jeszcze inaczej BSW 158: scs. *lēgō* < pbsł. *lē-n-g-ō (skąd długość *lēg-?). Tego rodzaju ujęcia ignorują mechanizm pojawienia się nowej postaci st. zanikowego z samogłoską *i*, który został dostosowany do formy st. pełnego, mianowicie według reguły pbsł. *ReT* $\Rightarrow$ *RiT*.

jednej strony łot. *līdzināt* ‘wyrównywać, wygładzać; naprawiać (szkodę)’, z drugiej zaś strony strp. *līgint* a. *līginton*, *leigin[t]wei* ‘sądzić, richten [Gericht halten]’ – kalka z nwn. *richten*. Por. jeszcze strp. *līgan* ‘sąd, Gericht’, *lijgan* ‘wyrok sądowy, Urteil’, zapożyczone do litewskiego jako *lygas* a. *lygus* ‘sąd’ (Bretkun), zob. hasło *lygas* oraz Żulys, *Balt* I:2, 1966, 154n., LAV 223n., ALEW 585n. — Drw. *atlyginimas* ‘zapłata, wynagrodzenie’, *lyginamasis* (od ptc. prs. pass. *lyginamas* ‘porównywany’): *lyginamasis svōris* ‘ciężar właściwy’, *lyginamoji kalbōtyra* gram. ‘językoznawstwo porównawcze’, *lygintūvas* ‘żelazko’, *lygintuvė* SD «kluba u wagi, u szal, gdzie ięzyczek stać ma» [‘metalowy uchwyt wagi, z którym pokrywa się ięzyczek, gdy waga jest w równowadze’, SPXVI].

lýgmalas, -a 1 p.a. ‘napełniony równo z brzegiem naczynia, napełniony z czubem, napełniony tak, że się rozlewa lub rozsypuje’. Złożenie z I członem od adi. *lýgus* ‘równy’ i II członem *mal-*, należącym do zaginionego sb. **mala* ‘brzeg’, który był spokrewniony z łot. *mala* ‘brzeg’ (zob. niżej). War. *lýgmalis* (jest też nazw. *Lýgmalis*). War. zdysymilowany: *lýgmanis* (m-l > m-n). Zob. *skařmalas*, *upémalis*. — Z opisowego punktu widzenia *lýgmalas* jest sb. simplex, które wciągnięto do grupy rzeczowników na -*alas*. Świadczy o tym obecność derywatów od neoosn. *lygm-*: *lýgmenas* ‘równy z brzegiem’, *lýgminas* ts. Paralele: *skařm-atas* ⇐ *skařmalas*; *šilag-à* ⇐ *šila-gèlè*. — Łot. *mala* ‘brzeg, skraj, granica wraz z obszarem przez nią ograniczonym, okolica, strona’³⁹⁷, *mūsu malā* ‘w naszych stronach’, *pie malas likt* ‘zostawić na boku’, *pie malas stumt* ‘odsunąć na bok, na stronę’, *nuōmala* ‘ustronie, zapadła dziura’, cps. *jūrmala* ‘brzeg morza’ (por. *jūra*), *mežmala* ‘skraj lasu’ (por. *mēdžias*). Nomen na SO **molh₃-eh₂-* od pie. **melh₃-* ‘sterczyć, wystawać; pokazać się, przyjść’ (LIV² 433). Por. z jednej strony gr. προμολή ‘wejście, podnóże góry, ujście rzeki’, z drugiej strony gr. βλώσκω ‘pójść, przyjść’ < **mlōskō* < **mlh₃-ské-* (aor. ἐμολον), jak również słń. *molėti* ‘sterczyć, wystawać poza obrębem czego’, sch. *izmoliti* ‘pokazać się, wyłonić się’ < **molh₃-éje-*, słń. *pomōl*, -*ōla* m. ‘coś sterczącego, wystającego’, *pomóli* pl. ‘balkon’ (Snoj 543), błr. *prymól* ‘stromy brzeg rzeki’ (ĖSBM 10, 111), jak również alb. *mal* ‘góra’, śrir. *mell* ‘pagórek’. — Człon *mal-* ukazuje się również w lit. złożeniach nazewniczych, por. z jednej strony n.rz. *Áukštumala*, dosł. ‘o brzegach wysokich’ (⇒ n.m. *Áukštumalai*), n.rz. *Švémalis* (może z wtórnie wzdłużonym *é* z **Šved-malis*, dosł. ‘szwedzki brzeg’, por. *Švėdlaukis*, *Švėdakampis*), z drugiej strony n.rz. *Mālpis*, *Malūpis* (por. łot. n. lasu *Malasmežs*), zob. Vanagas 202n. Zob. też *vienmūlis*.

ligóti, *ligóju*, *ligójau* ‘chorować’, *priligóti* ‘już dość długo chorować’, refl. *įsiligóti* ‘rozchorować się’, *pasiligóti* ‘wycieńczyć się, wyniszczyć się w chorobie’ — vb. denominativum na -o- od *ligà* ‘choroba’ (ŽD 505), por. łot. *ligāt*, -*āju* ‘niedomagać, być chorym’. — Neoosn. *ligo-*: *ligónas* ‘chory’ (por. *valdōnas* ⇐ *valdóti*), ⇒ *ligónis*, -io ‘człowiek niezdrowy, chory’, SD «chory» (dawniej osnowa na -i-, por. gen.sg. DP *ligónies*); od tego neol. *ligóninė* ‘szpital’ (gw. *ligonijà*; *ligonýčia*, por. zakończenie w ros. *bolnica*); *ligótas* ‘chory, złożony chorobą’, SD «schorzały» (łot. *ligāts* ts.).

lýgtis, *lýgstuos*, *lýgaus* ‘spierać się o cenę, targować się; umawiać się o pracę, uzgadniać warunki, płacę, cenę; iść o zakład’. Niezwrotne: *lýgti* ‘targować, uzgadniać cenę’, *nulýgti* ‘wytargować, kupić co po obniżonej cenie’, *prilýgti* ‘dorównywać komu’, *sulýgti* ‘zgodzić się co do warunków, uzgodnić cenę, zapłatę; dorównywać komu’, DP ‘zjednać się, pojednać się, zgodzić się; przyzwalać; stosować się; zbuntować się’, SD *sulygt* «zrownać z kiem», SD¹ *sulygstu* «stosuię się», *nesulygstu jam* SD «nie zrownam mu» [‘nie dorównuję mu’]. Odpowiednik łot. *līgt*, *līgstu*, *līgu* ‘targować’. Vb. denominativum od przym. *lýgus*

³⁹⁷ Letonizmem jest lit. *mala* ‘pogranicze’, ukazujące się m.in. u Daukantasa, zob. LKŽ VII, 788. LEW 400 akcentuje *malà*.

‘równy’ (zob.). Znacz. etym. ‘porównywać się’. — Drw. *lygáuti* ‘targować się’. Nomina: *lygsena* ‘targowanie się’, *lygtūvēs* a. *lygtuvēs* f.pl. ‘targi, umowa, zakład o coś; poczęstunek z okazji dobitego targu’, *sālyga* (zob.). Neoosn. *lygsta-*: *lygstamas* ‘względny, warunkowy, relatywny’ (participium prs. pass.).

lýgus, -i 3 p.a. 1. ‘równy, gładki’, 2. ‘podobny, jednakowy’ (war. *lýgus* 1 p.a., *lygùs* 3 p.a.). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *līdzs* ‘równy, podobny, jednakowy’ (drw. *līdzens* ts., *tālīdz* ‘zarazem’), stpr. ENCH *polīgu* ‘podobny, gleich’, *stesmu polīgu* ‘desgleichen’, *polīgun* ‘obraz, Abbild’ (*en prusnan polīgon Deiwas* ob. *prei prusnas polīgun Deiwas* ‘na wyobrażenie Boże (stworzył go), zum Bilde Gottes (schuff er jn)’). Jedyne comparandum stanowi tu refleks pgerm. *līk-a- ‘podobny, równy czemu’, por. goc. *galeiks*, stwn. *gilīh* (Stang 1972, 32n., Heidermanns 1993, 383). Dalsze związki nie zostały rozpoznane, por. LEW 370n. ALEW 586 wskazuje na możliwość zestawienia z wed. *liṅga-* n. ‘cecha, znamię’. — Drw. *apýlygis* ‘prawie równy (o drodze, desce); prawie równego wzrostu (o koniach); wyrównana (walka)’, *išlyga* ‘zastrzeżenie, warunek’, *lýgiava* ‘wyrównywanie płacy w dół’ (kalka ros. *uravnilovka*), *lygybē* ‘równość’, *lýginis* ‘parzysty, taki, który występuje parami’, *lygiosios* f.pl. ‘remis, nierozstrzygnięty wynik gry’, *lygis* ‘poziom’, *lygmena* ts., *lygmuō* ‘odpowiednik; poziom’, *lýgnai* ptk. ‘jakby’ (*Lýgnai aš jā ir dar kaip gyvą regiu* ‘Jakbym ją nawet w tej chwili widział żywą’), *lygumà* a. *lýguma* ‘równina’, SD¹ «nizina», *lygūmas* ‘równość’ (n.m. *Lýgumai* 7x), *nelýginant* spójnik ‘jak, jakby, niby’, *nelýgu* adv. ‘niejednako, nierówno’, *perlýg* adv. ‘zbyt, zbytnio, zanadto’ (war. *parlýg*), *pernelýg* (zob.), *sulýg* (zob. *sulig*), *tolýgus* (zob.). Cps. *lýgadalē*, *lýgia-* 1. ‘równa część otrzymana z podziału’, 2. ‘to samo’ (por. *dalīs*), *lygalaukis* SD «błonie» (por. *laūkas*), *lygāmžis* ‘równolatek’ (por. *āmžius*), *lygiagrētis* ‘równoległy, paralelny’, war. *lygiagretūs* (por. *gretà*), *lygiateīsis* ‘równoprawny’ (por. *tēisē*), *lýgmalas* (zob.). — Vb. denom. 1. *lygėti*, -ja, -jo ‘stawać się równym’ (por. łot. *līdzēt*, -u, -ēju ‘pomagać’,znacz. etym. ‘robić to samo, co inni’), 2. *lyginti* (zob.), 3. *lygiuotis* ‘dorównywać komu’, 4. *lygtis* (zob.).

lijūndra 1 p.a. 1. ‘żłód, żłódź – czas, kiedy pada deszcz ze śniegiem i marznie na drzewach, na drodze; gołoledź, ślizgawica’ (*Kad užlyja ir pašąla, tuomet bus lijūndra* ‘Jak popada i przychodzi mróz, to zaraz robi się gołoledź’), 2. ‘okiść, złodowaciała mgła, śnieg przymarznięty do gałęzi drzew’ (*Žemė lijūndra aptraukta* ‘Ziemia pokryta okiścią’). *Tokios ilgos lijūndros medžiai neišlaikys – luš šakos* ‘Tak długiej żłodzi drzewa nie wytrzymają, gałęzie się połamią’). Formacja o zakończeniu -undra przedstawia odnowienie starszego *lijunda* SD «żłód» za pomocą suf. -ra, takiego jak w kilku innych wyrazach odnoszących się do pogody (por. *áudra*, *giedrā*, *kaitrā*, *šūtra*, GJL II, § 245). Na skutek synkopowania przedakcentowego -i- pojawił się kontrahowany oboczniak *liūndra* 1 p.a. ‘żłódź’ (por. *niókoti* z **ni.jókoti*). — Samo *lijunda* jest postwerbalnym derywatem od neopwkw. *lij-* jak w *lijo*, prt. do *lýti* ‘o deszczu: padać, lać’ (por. *īlijā* ‘deszczowa pora’). Formant -und- to neosufiks (por. *kekūnda* i *rokūnda*), rzadki w porównaniu z wersjami -ind- i -and- (zob. ŽD 101n.). Z obocznymi tematami: *lijūndžia*, *lijūnžis*.

lik-, nomina na SZ do *liek-* (zob. *liekù*, *likti*): *atālikos* f.pl. ‘pozostałości, resztki’, *atliktūvēs* f.pl. ‘poczęstunek na zakończenie roboty’, *atlikūlis* b.z.a. ‘ocaleniec (z pomoru); bydlę, które oddzieliło się od stada, które samo powraca do obory’, *atūolikos* ts. (por. *atūo-*), *atsilikēlis* ‘człowiek zacołany’, *likčius*, zwykle pl. *likčiai* ‘pozostałości’ (neosuf. -čius, o czym s.v. *sūkčius*), *likimas* ‘los’, *likšas* ‘kto uniknął niebezpieczeństwa, kto ocalał’ (syn. *išlikēlis* b.z.a., por. zwrot *išlikti gyvām* ‘pozostać przy życiu’), *likūčiai* m.pl. ‘resztki, ostatki’, *likūonis*, -ies 1. ‘resztką’, 2. ‘kto uszedł z życiem, ocalał’, *likūtis* ‘resztką’, *palikimas* ‘porzucenie; spuścizna, spadek, dziedzictwo’, *pālikinas*, -à ‘porzucając, zostawiając’ (*Bėga į krautuvę, pieną palikiną* ‘Biegnie do sklepu, zostawiając [w kuchni] mleko’), *pālikis*, -ė ‘kto

został sam, sierota', *pāliktinis* 'potomek', *pālikuonis* (zob.), *palikuonis* (zob.), *prielika* coll. 'młodzież zwierzęca, przychówek'.

°lika. Liczebniki główne od '11' do '19' zawierają człon złożeniowy *-lika*: *vieniolika* '11' (por. *vienas*), *dvýlika* '12' (por. *dū*), *trýlika* '13' (por. *trýs*) itd. Stoi on w związku z czas. *likti* 'zostać; zostawić' < pie. *lik^u- (SE *leik^u-, zob. LIV² 406n.). Znacz. etym. 'jeden (dwa, trzy ...) zostający przy dziesięciu'. Synkopa nieakcentowanego *-i-* wytworzyła war. gw. *vieniolka*, *dvýlka* lub *dvýlka* (ord. *dvýlktas*), *trýlka* a. *trýlka*. Liczebniki na *-lika* były dotąd uważane za spokrewnione ze złożeniami gockimi na *-lif*, mianowicie *ainlif* '11' i *twalif* '12' (pgerm. *ainalifa-, *twalifa-, por. Fraenkel 1950, 55n., LEW 372, ALEW 586n.). Obecnie kwestionuje to Ringe 2006, 205, mówiąc, że *-lif* lepiej wywodzi się z pie. *lip- od *leip- 'be left over' (por. toch. B *lipetär* 'is left over', scs. *prilipėti* 'przyłgnąć, przywrzeć'). Kroonen 12 wywodzi pgerm. *ainalifa '11' z pie. *Hoi-Hno-lipo- 'one past ten' i podkreśla okoliczność, że użycie dwóch różnych pierwiastków na wyrażenie treści 'left' przemawia za niezależną genezą formacji germańskich i bałtyckich. — Według Mańczaka 1977, 114 formy liczebników porządkowych *añtras liēkas* 'dwunasty', *trēčias liēkas* 'trzynasty' (zob. *liēkas*) skłaniają do przypuszczenia, że brzmienie °lika pochodzi z nieregularnego skrócenia °lieka, czyli formacji na st. pełnym *-leik^u-. Liczebniki główne jako używane częściej niż porządkowe są – zdaniem Mańczaka – podatne na nieregularne zmiany fonetyczne, uwarunkowane częstością użycia.

lykà 4 p.a. przest., gw. 'liczba nieparzysta' w zwrocie *sēta ir lyka* SD¹ «cetno czy lichy», *cēta lyka* SD «cetno lichy, gra» (osobno zob. *cēta*) — zapoż. ze stbłr. *lixo*, *-a* 'zło komuś wyrządzone', por. błr. *lixa*, *-a* n. 'zły duch; nieszczęście, bieda', pol. *lichy* n. ts. i 'liczba nieparzysta'. Dziś gw. *lykà*: *Ar lykà, ar sētà?* 'Czy lichy, czy cetno?'. Por. Zs 31, POLŽ 112. — Drw. *lŷkinis*, *-ē* 'nieparzysty', *lŷkis* 'liczba nieparzysta' (*Spēk: lykis ar pora?*), *lŷkŷs*, *-ē* 'bez pary, jeden od pary; sam – o wdowcu, wdowie' (*Našlē, pakavojus vyrq, yra lykē* JU 'Wdowa, pochowawszy męża, zostaje sama'). Vb. denom. *lykoti*, *lykoti* a. *lykuoti* 'zgadywać – lichy czy cetno', war. *lykauti* b.z.a. — Tu też *lŷkava* a. *likava* 'pomór, zaraza; nieszczęście' (*Užėjo tokia lykava, kad visi žmonės kaip pašėlę ėmė mirti* 'Przyszła taka zaraza, że ludzie zaczęli mrzeć jak szaleni'), war. *lykuvà*, *lykuva*; używane też jako zlorzeczenie: *Kad jį lykava!* (por. pol. *Niech go lichy!*). *Kad tave likava paimtum!*

lŷkis, *-io* 2 p.a. gw. 'pozostałość, reszta, resztko na talerzu' — dewerbalne abstractum z suf. *-ja-* i WSZ *lyk-* ⇐ *lik-*, por. *likti* 'zostać; zostawić'. Z innymi tematami: *lykŷs*, *-ē* 'pozostały, pozostawiony, np. o kłosach na polu', *lŷkius* a. *lykius* 'pozostałość, reszta' (*Paskutinis lykius mėsos, sviesto, alaus, duonos, grūdų atnešiau*, t.j. *nebliko* JU 'Ostatnią resztkę mięsa, masła, piwa, chleba, ziarna przyniosłem, tj. nic już nie zostało'), *prilŷkas* 'reszta czego, resztko'. — Vb. denom. 1. *lŷkyti*, *-iju*, *-ijau* 'sprawiać, żeby zostawało; brać oszczędnie z zapasu; wyręczyć kogoś w pracy', *nulŷkyti* 'postarać się, żeby coś zostało (z jedzenia, materiału)', 2. *lŷkinti*, *-inu*, *-inau* 'odkładać, oszczędzać' (*Lŷkinu lašinius, pašarą* 'Oszczędzam słoninę, paszę'), 3. *lykuoti* 'brać po trochu'.

liksėti, *liksi*, *liksėjo* gw. 'chleptać – o psie, kocie' — czasownik na *-ē-* od wykrz. *liks* *liks* o odgłosie chleptania, wciągania płynu językiem. Paralele: *cvaksėti* ⇐ *cvakt*; *poškėti* ⇐ *pókš(t)*; *triukšėti* ⇐ *triukš(t)*. Z innym sufiksem: *liksėti*, *-ėna*, *-ėno* ts.

likštis, *-iēs* f. 4 p.a., *likštis* f. 2 p.a. gw. 1. 'brak, wada, feler' (*Šitas arklys turi kokią likštį* 'Ten koń ma jakiś feler'. *Žmogus, arklys su likščia* 'Człowiek, koń z wadą'), war. z *-kst-*: *likštis* f., 2. 'zmyślony powód, pretekst' (*Kas nenori dirbt, likštį greit randa* 'Kto nie chce pracować, zawsze pretekst znajdzie'), 3. 'figiel, żart': *likštį iškiřsti (padirbti)* 'splatać figla'. Odpowiednik łot. *liksta* 'niedola, niepowodzenie; niebezpieczeństwo'. Proponowana

analiza: *likšt-is*, *likst-is* – sb. postverbale od zanikłego czas. *likštyti, *likstyti, frq. do *likti* ‘zostać, zostawić’. Znaczenie pozostaje do wyjaśnienia. Podobną formacją jest *lāikštis* (s.v. *lāikštē*). Inne paralele: *ānkštis*, *raištis* i *rakštis*. Dotychczasowa analiza *lik-štis* ⇐ *likti* (ŽD 330, za nim LEW 371) jest nie do przyjęcia, ponieważ neosufiksy *-štis*, *-stis* nie ukazują się w derywatach odpierwiastkowych. ME II, 467 rozważał w związku z łot. *liksta* pochodzenie od sb. typu lit. *ligà* ‘choroba’, ale nie dał paraleli dla zakładanej struktury *lig-st-. — Vb. denom. *likštytis*, *-ijasi*, *-ijosi* ‘mizdrzyć się, wdzięczyć się, przymilać się, łąsić się’ (znac. etym. ‘żartować’), ⇒ *likštūnis* b.z.a. ‘kto umie się przypodobać, potrafi się przymilać’, war. *likštūotis*.

liktárnia 1 p.a. przest., gw. 1. ‘latarnia’, 2. ‘lichtarz kościelny na długim trzonku, noszony podczas procesji lub pogrzebu’ — zapoż. ze stblr. *lixtarnja* (*lEXTARNJA*), por. bhr. *lixtárnja*, *-i* (SLA 121, ZS 31, LEW 371, ĖSBM 6, 16n.). Częściej spotykanym wariantem jest *liktárna* ‘latarnia’. Inne war. *liktárnē*, *liktérna*, *liktárnija*, *liktornià* (2 p.a.). Co do akutu por. zapoż. *utárnykas*, *árkužas*, *kárdas*. Osobno zob. *liktōrius* i *liktneša*.

likti, *liekù*, *likaũ* 1. intr. ‘zostać, zostawać, pozostawać, zbywać; pozostać w zapasie; pozostać żywym, nie zginąć; stać się’, 2. tr. ‘zostawić’ (*Vaikai, duris nelikit atdaras* ‘Dzieci, nie zostawiajcie otwartych drzwi’). Gwarowe warianty formy prs. z wokalizmem SP: *liēkti* (*liēkčia*), *liēkna*, *liēksta*, *liēnka* ‘zostaje’ (*palienka* tr. ‘pozostawia co’). Infigowana forma prs.: *liñka* ‘zostaje’, *atliñka* ‘o zegarze: spóźnia się’. Oboczna forma prt.: *liēko*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *likt*, *lieku*, *liku* ‘zostać’, *nūlikt* ‘odłożyć, położyć’; stpr. *polāikt* ‘(po)zostać, bleiben’ – z *palikt (por. lit. *palikti*) przez dyftongizację, por. *lik- w prs. infigowanym *polinka* ‘zostaje’: *bhe polinka en madlin deinan bhe nacktien* ENCH ‘i trwa na modlitwie dzień i noc, bleibet am Gebet tag vnd nacht’ (LAV 278); por. wyżej lit. *liñka*. W kwestii dyftongizacji por. inf. *perrēist* ‘przewiązać, zawiązać (pysk wołu)’ wobec lit. *pérrišti* (por. LAV 310n.). Do pie. *leik^u/*lik^u ‘zostać; zostawić’ (LIV² 406: ‘zurücklassen, sich entfernen von’), por. gr. λείπω, aor. ἔλιπον, pf. λέλοιπα, łac. *linquō*, pf. *liquī*, *relictus*, wed. *riṇakti*, 3 pl. *riṇcānti* (*li-né/n-k^u-) ts., stir. *léicid* ‘zostawia’, goc. *leihvan* ‘pożyczać’, stwn. *lihan* ts.³⁹⁸ Por. BSW 154n., LEW 372n. — Cps. *atlikti*, *-liekù* ‘pozostać; wykonać, odbyć, spełnić, załatwić’, *atlieku* SD «zostaię się», *atlieku prieg kam* SD «zostaię się przy czym», *išlikti* ‘pozostać, wytrwać, zachować się; ocaleć, uniknąć śmierci’ (syn. *išsigélbėti*), też ‘mieć wolny czas’ (*Jei išliksiu, ateisiu* ‘Jak wytrwam, to przyjdę’. *Nevažiuosiu, neišlieku* ‘Nie pojadę, nie mam czasu’), *nulikti* m.in. ‘mieć czas’ (*Kaip nuliksi, ateik* ‘Jak znajdziesz czas, przyjdź’), *nenuliekmi* SD «zabawionym» [‘jestem zajęty’], syn. *ažutrukintas esmi*; *palikti* ‘zostawić, zostawiać, opuścić (kogo, co)’, *paliko mirdamas* SD «odumarl». Refl. *liktis* gw. ‘zdarzyć się, zająć’, *atsilikti* ‘zostawać w tyle, nie nadążać, opóźniać się’. — W epoce staroliteńskiej praesens odmieniało się atematycznie, por. intr. *atliekmi* SD¹ «pozostawam», SD «pozostaię» (syn. *atliekiu*), *beliekt* DP ‘zbywa’, *daug liekti* SD¹ «zbywam» (dosł. ‘dużo [mi] zostaje’), *kas liektis* SD «na ostatek» (dosł. ‘co zostaje, co zbywa’); tr. *paliekmi* SD «zostawiam, zostawuję co komu», refl. *atsiliekti* SD «zostaię gdzie, zostawam»³⁹⁹. — Na

³⁹⁸ Prs. infigowane typu łac. *linquō* znajduje paralelę z jednej strony w lit. formach gw. *linkù* ‘zostaję’ (*Pasogas nuplinka, o žmona liñka* ‘Posag znika, a żona pozostaje’. *Aš savo darbą linkù, o tu ar atlikai savo pavynastį?* ‘Ja swoją robotę robię, a czy ty wykonałeś swoją powinność?’), refl. *pasilinkù* ‘zostaję’, *prilinkù* ‘jestem przeznaczony’, z drugiej strony w dwu zapisach stpr.: *polinka* ‘pozostaje, trwa (na modlitwie), bleibet (am gebet)’, *kai tennei polijnku* ‘aby oni pozostali, das sie bleiben’, z *[palinka], zob. LAV 278n. — Ze skrzyżowania form *liēka* i *liñka* pochodzi gw. prs. *liēnka* ‘zostaje, pozostaje’, np. *Jis tankiai lieñka po pamokų* ‘On często zostaje po lekcjach’. *Daug grūdų lienka in lauko – sausi rugiai* ‘Dużo ziarna zostaje na polu – suche żyto’. *Nusenka vanduo, o lydekos pasiliēnka* ‘Woda opada [po powodzi], a szczupaki zostają’. Por. gw. *miēnga* ‘śpi’, *sniēnga* ‘pada śnieg’ (ob. *sniñga*).

³⁹⁹ Por. jeszcze *Čia nedaug kas beliekti mums pažymėti* ‘Tu niewiele już pozostaje nam do odnotowania (do

podstawie formy 1 sg. *liekm(i)* powstał tematyczny pdg. *(pa)liekmu*, -i, -a (por. LD § 629; paralele: *dúomu*, *eimù*, *giemu*). — Na podstawie formy 3 os. *liekt* powstały tematyczne pdg. *liektù*, -i, -im, -it oraz *liekčiù*, *liekti*, *liëktim*, *liëktit* (por. LD § 629; paralele: *miegtù* ob. *miegčiù*). — Drw. od SZ *lik-*: *likdýti* caus. 1. ‘prosić (gościa), żeby został, żeby nie wychodził’, 2. ‘pozostawiać, zachowywać coś na później’ (paralele: *lipdýti* ⇌ *lipti*; *trikdýti* ⇌ *trikti*), *likinėti* ZTŽ ‘pozostawać w pewnym miejscu, nie wydalać się, pozostawać z tyłu; zostawać nieużyty’, *likinti* caus. ‘robić tak, żeby coś (po)zostało, żeby czegoś starczyło’ (*Likink dėl svečio alaus ant rytojaus* ‘Pozostaw piwa dla gościa na jutro’), refl. *atsilikinti* ‘pozostać w tyle’, *pasilikinti* ‘pozostać na miejscu’; *likióti* ‘pozostawiać, odkładać (np. robotę na drugi dzień)’. Por. łot. *atlicināt* ‘pozostawiać, odkładać, zatrzymywać, oszczędzać’. Śladem po frq. **lik-sty-ti* może być sb. *likštis* (zob.). Nomina zestawiono s.v. *lik-*. — WSZ *lyk-*: *lỹkis* (zob.). — Neoosn. *palikt-*: *paliktinis*, -ė ‘porzucone dziecko’, *paliktivės* f.pl. ‘spadek, majątek zmarłego’. — SO *laik-*: *laikýti* (zob.), *ātlaiķas* (zob.), *laīķas* (zob.), *laīķstē* (zob.).

liktis, -ies 2, 4 p.a. f., *liktē* przest., gw. 1. ‘świeca’ (m.in. LEX ‘Licht’), 2. ‘sopel lodu’ — zapoż. z nwn. *Licht* n. ‘światło, świeca’ (GL 80, LEW 371n., Čepienė 74). Włączenie pożyczki do grupy femininów na -ti- ma paralele w *maktis*, -iēs ⇌ nwn. *Macht* f.; *grantis*, -iēs ⇌ nwn. *Grand* m. oraz *klintis*, -iēs ⇌ śrdn. *klint*. — Drw. *likčius* ‘ten, kto leje świece; ten, kto kradnie świece’. Do tego trzy kalki hybrydalne (GL 79n.): 1. *liktneša*, *likneša* 1 p.a. ‘latarnia’ ⇌ nwn. *Lichtträger* m. (por. *nešti*; zob. też *liktnešos*), 2. *liktaukiai* m.pl. ‘łój owczy do wyrobu świec’ < **likt-tauk-* ⇌ nwn. *Kerzentalg* m. (por. *taukai*), *liktžirklė* ‘nożyczki do ucinania zwęglonego knota świecy’ ⇌ nwn. *Lichtschere* f. (por. *žirklės*).

liktnešos 1 p.a. f.pl. ‘święto Matki Boskiej Gromnicznej, *Lichtmess Mariä*, 2 II.’, war. *liknešos* — pluralizacja formy *liktneša* (zob. s.v. *liktis*). Według GL 79n. dzieje się tak na skutek ludowo-etymologicznego skojarzenia wyrazu *liktneša* ‘latarnia’ ze zwrotem *liktis nešti* ‘nieść świece [do kościoła]’.

liktōrius, -iaus 2 p.a. przest., gw. 1. ‘podstawka do osadzenia świecy, świecznik’, 2. ‘lichtarz kościelny (mosiężny, srebrny)’ — zapoż. ze stbłr. *lixtarь*, *lyxtarь*, por. błr. *lixtár*, -á (⇌ pol. *lichtarz*, -a ⇌ śrwn. *liuhtaere*, por. nwn. *Leuchter* m., Sławski IV, 233). Zob. też SLA 120, Zs 31, LEW 371, ĖSBM 6, 16n. War. *liktāras*. Por. *liktārnia*.

lyliuoti, *lyliuotu*, *lyliāvau* 1. ‘usypiać dziecko śpiewem i kołysaniem’, 2. ‘kołysać’, 3. ‘nucić’, 4. ‘doglądać, pilnować dziecka’ — czasownik utworzony od wykrz. *lỹlia lỹlia* ‘lulu lulu’, używanej przy usypianiu niemowlęcia, por. *Lỹlia lỹlia mažutis*, *lỹlia lỹlia šitą, dievas žada kitą* ‘Lulu lulu malutki, lulu lulu tego, Bóg obiecuje następnego’.

limelis 1 p.a. przest., gw. ‘łobuz; matol’ — zapoż. z nwn. *Lümmel* m., por. prus.-niem. *lemel* ‘ungezogener Mensch, Taugenichts’ (GL 80). Lit. *i* za niem. *ü* też w *biksvės* i *knipelis*.

limėnti, *limenù*, *limenaũ* 1. ‘merdać ogonem’, 2. ‘łasić się, przymilać się – o psie, kocie’, 3. ‘lizać – o psie’ (*Kada pareisi, šuo jau ir limėna tau rankas* ‘Kiedy wracasz, pies już tu jest i liże ci ręce’), refl. *limėntis*, *prisilimėnti* ‘łasić się’. War. *lemėnti*. Najprawdopodobniej jest to wariant metatetyczny do *milėnti* ‘merdać ogonem’, refl. *milėntis* ‘łasić się, przymilać się’. Metateza *m-l* > *l-m* jak np. w *milinỹs* > *liminỹs*. Czas. *milėnti* należy do *milti* I ‘polubić, pokochać’ (zob.). — Drw. *limùs* ‘który umie się komu przypodobać’ (*Limùs kaip šuva: prie vieno taip sako, prie kito kitaip* ‘Łasi się jak pies, jednemu powie to, drugiemu tamto’).

zauważenia w dyskusji). *Tai tepasiliekt tarp mūsų* ‘Niech to zostanie między nami’. *Jau jis ližkti visai be sylos* ‘Jemu już całkiem brak sił’ (dosł. ‘zostaje bez siły’).

liminỹs, -io 3 p.a. gw. 'mlon w żarnach, drążek, za pomocą którego obraca się wierzchni kamień żaren' — jest to wariant wyrazu *milinỹs* (zob.), zmieniony przez metatezę *m-l > l-m* (paralele: *milénti > liménti*; *Daniēlius > Daliēnius*, LD § 202). — War. gw. *limuō* (acc.sg. *limenī*) 3 p.a. 'mlon' pochodzi z metatezy spółgłosek w **miluō*, to ostatnie zaś z **milmuō*. Chodzi tu o pierwotne abstractum z suf. **-men-* od *mil-* < **mlh₂-*, st. zanikowego do pie. **melh₂-* 'mleć' (zob. *málti*). Por. acc.sg. **mīl-men-ī*. Paralele: *pjūmenī* od *pjūmuō*; *liñkmenī* od *linkmuō*. — Metatetyczna osnowa *limin-* ukazuje się również w nazwach własnych, por. nazw. *Limināvičius* (ob. *Milināvičius*) i *Liminskas* b.z.a. (ob. *Milinskas*, *Miliñskas*), n.jez. *Lìminas* 15x, *Liminēlis* i n.rz. *Liminē*, *Limenē* b.z.a. (Vanagas 191 niesłusznie wskazuje tu gr. λυμήν 'jezioro' jako etymon).

limp-, neopierwiastek wyodrębniony z prs. infigowanego *limpū* do *līpti* I 'być lepkiem, lepnąć, lgnąć'. Drw. *liñpalas* 'lepka substancja, lepik; lep na muchy', *liñpamas*, -à 1. 'lgnący, lepnący', 2. 'zaraźliwy, zakaźny – o chorobie' (*liñpamà ligà*) – zleksykalizowane participium prs. pass. na -ma-; *limpanti liga*, *prilimpanti liga* 'choroba zakaźna', *limpus* SD «lepkki, lepisty» (syn. *glitus*), *limpu tumpu* SD «lipnę, lipnieię» (syn. *glitu tumpu*). Por. *gnimbās* ⇐ *gnimbu*; *slimpa* ⇐ *slimpū*.

limšćioti, *limšćioju*, *limšćiojau* wsch.-lit. 'lizać, zlizywać' — czasownik na -ćio-, utworzony od wykrz. *limšt* o liźnięciu (*Limšt liežuviu atejęs smetoną palaižē* LzŽ '[Kot] podszedłszy «limšt» liźnął śmietaną językiem'). Por. sufiks w *áikćioti*, *ámćioti* i *viáućkióti*. Jest też momentivum na -er-: *limšterti* 'liźnąć, polizać' (syn. *lyžtelti*). — Niewykluczone, że w wykrz. *limšt* tkwi osnowa prs. **limštu* 'liżę', którego suf. -st-, **limž-stu*, rozszerzył starszą osnowę infigowaną, tj. **limžu*. Sekwencja **-mž-* pochodzi z asymilacji **-nž-* jak w **li-n-žu*, gdzie *liž-* jest SZ do *liež-* (*liežiū*, *liēžti*), por. łac. *lingō*, -ere 'lizać'. To samo **linž-/limž-* mogło wydać, przez denazalizację formy **lįž-*, brzmienie *lyž-*, por. *lyžćioti* 'lizać po trochu' itp. (s.v. *liēžti*).

limti, *limstu*, *limaũ* 'ugiąć się, zgiąć się (o roślinie, gałęzi), załamać się (pod ciężarem), zwisnąć w dół, opaść', *nulimti* 'zgiąć się', *palimti* 'ulec przełamaniu, przestać stać na pniu (o zbożu powalonym przez grad), złamać się (o łodydze, o kiju); zwiesić głowę' — praesens inchoatywne z suf. -sta- i SZ *lim-C* (**lmH-C*) od *lém-C*, zob. *lémti*. Paralele: *linkstū*, *klimpstū*, *grimztū*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *limt²* (*liñt²*), *limstu*, *limu* 'pośliznąć się', stpr. *limtwei* 'łamać, złamać – o przysiędze małżeńskiej, brechen, Ehebrechen' (war. *lembtwey*, zmiana *im > em?*). Zob. BSW 162, LEW 373, ALEW 569. — Podwójny refleks SZ *lim-/lum-*, por. *lumćioti* b.z.a. 'kiwać się, opadać (o głowie sennego człowieka)', *nulūmpti*, -stu, -au 'zwisnąć, opaść' < **lumti* (epenteza *p* jak w *stiñpti* ob. *stīmti*), łot. *lumt* 'pośliznąć się, upaść'. — Drw. *nulimdyti* b.z.a. 'dać czemu zwisnąć, spuścić co' (*Senis nulimdē žilus ūsus ī stiklinē* 'Starzec spuścił siwe wąsy do szklanki'). Por. łot. *izlimēt* 'zwichnąć (np. nogę)'. Cps. *lūmpausis*, -ē 'istota o zwisających uszach, wisłouch' (syn. *lūnkausis*, *lukšaūsis*, *luzgaūsis*). — SO lam-: *lámdyti*, *laménti*, *lámstyti* (zob.). Por. jeszcze s.v. *lémti* alternanty apofoniczne *lomà* i *luomas*.

lýna 1 p.a. 'lina, gruby powróż skręcony z włókna a. drutu', *katinē lynā* SD «kotwiczna lina» — zapoż. ze stbłr. *lina*, -y, błr. *lina*, -y ⇐ pol. *lina* (⇐ śrwn. *līne*, por. nwn. *Leine* f., Sławski IV, 262). Zob. też SLA 121, POLŽ 426n. (wprost z pol.). War. m. *lýnas* 1 p.a. — Drw. *lýnakilpē* 'pętla na linie mocującej drąg do przyciskania siana na wozie' (por. *kilpa*).

linaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. 1. bot. 'len, *Linum usitatissimum*', 2. 'płótno lniane'. Sg. *linas*. SD *linai* «len ziele», *grįžtē linų* «kita lnu», *minu*, *laužau linus* «międlę len, konopie». Odpowiedniki bśł.: łot. *lini* m.pl. 'len', stpr. *lynno* GRA 31 «flox», *lino* GRG 72 «flachs», psł. **linū*: cs. *línŭ*, *lína* ts. (⇒ scs. *līnēnŭ* 'lniany'), sch. *län*, *länna*, ros. *lën*, *lōna*, pol. *len*, *lnu*, <

pbsł. *lin-a- (BSW 162, LEW 373). Najbliżej stoi gr. λίων n. 'sznur lniany, nić, watek, sieć rybacka, sidła, matnia, płótno, prześcieradło; len (do przędzenia), kądziel', λίου σπέρμα 'siemię lniane'. Od tego odchyła się pod względem wokalizmu łac. *linum* n. 'len; wszystko, co zrobione z lnu (nić, sznur, płótno, szata, żagiel, knot do lampy)', drw. *līnea* f. 'sznur ciesielski do pomiaru; linia, kreska'. Najprawdopodobniej nie jest to wyraz indoeuropejski, zob. Derksen 2008, 298, de Vaan 344n. ALEW 589 rozważa powiązanie z pwk. *leǵH- 'przylegać, przytulać się, sich anschmiegen'. — Drw. *apýlinis* 'dość gruby (o płótnie lnianym)', *lināvas* a. *linavas* 'barwy lnu, niebieski, modry' (neosuf. -av- jak w *ružāvas*, *vyšniāvas*, GJL II, § 130), *liniēna* 'pole lnu, rżysko po lnie', *linienos* f.pl. 'słoma lniana'. Cps. *linagaľviai* m.pl. bot. 'sporek polny, *Spergula arvensis*' (por. *galvā*), *lināduobē* 'część stodoły, gdzie suszy się i międli len' (por. *dūoba*), *linamarka* (zob.), *lināmynis* 'pora międlenia lnu' (por. *minti*), *linaplaūkis* 'jasnowłosa' (dosł. 'lnianowłosa', por. *plaukaĩ*), *linarautis* 'czas zbierania, rwania lnu', por. *rāuti* (war. *linārovis* a. *linrovis*, por. *róviau*, prt. do *rāuti*), *linarūtis* a. *linarūte* 'rwanie lnu' (por. *rūtis*), *linažiēdis* a. *linažiedis*, -ē 'siny, modry' (dosł. 'barwy kwiatu lnu', por. *žiedas*), *lingalviai*, -*gaľviai* m.pl. 'otłuczone główki lnu' (por. *galvā*), *linbraukiai* m.pl. 'włókniste odpadki przy międleniu lnu' (por. *braukti*, *braukyti*), *linkula* 'pora międlenia lnu' (por. *kulti*), *linpeliai* m.pl. 'plewy lniane', war. *liṃpeliai* a. *limpeliai* (por. *pelaĩ*, *pēlūs*), *linplūkys* 'trzepacz lnu' (por. *plūkti*), *linpuvys*, -ē '(o pogodzie) powodujący gnienie lnu' (por. *pūti*), *linžydris* 'modry jak kwiat lnu' (por. *žydras*). Akut w sekwencji lin-C jest objawem wzdłużenia zastępczego (*līn*-C) po synkopowaniu samogłoski łącznikowej -a-, por. typ *dvārlaukis* < *dvāralaukis*. Vb. denom. *prilinti*, -*linsta*, -*lino* 'przynieść dobry urodzaj lnu' (*Tai anam prilino linų* 'A jemu to len obrodził!'). — N.m. *Linēliai* 4x, *Linažiedžiai*. N.jez. *Linežeris*.

linamarka 1 p.a., *linamarkà* 3 p.a. gw. 'dół z wodą do moczenia lnu' — złożenie członów *linaĩ* 'len' i *markà* 'moczydło' (zob.). War. synkopowany: *linmarka* — akut ze wzdłużenia zastępczego po zaniku samogłoski łącznikowej, por. *šilgėlė* ob. *šilagėlė*. War. z asymilacją n-m > m-m i degeminacją: *limarka* (*lim.marka). — N.m. *Limarkaĩ*, *Linamarka*, n.jez. *Linamarka*, *Linmarkà* (war. *Lirmarkà*, dysymilacja n-m > r-m), n.rz. *Linamarkas*.

lýnas 3 p.a 'ryba lin, *Tinca tinca*, *Tinca vulgaris*'. SD¹ «lin, tincha, merula, palustris». Odpowiedniki bsł.: łot. *līns*, *līnis*, strp. *linis* Ev 'Slye [Schlei, Cyprinus tinca]', psł. *linū ob. *linĩ 'lin' (bg. *lin*, pol. *lin*, ukr. *lyn*, czes. *lín*, stczes. *líň*, ros. *linь* m., sch. *līnj*), < pbsł. *līna-ob. *līnja- (BSW 162n., LEW 373). Budowa jak w lit. *plýnas* (zob.), scs. *sinū* (zob. s.v. *šývas*). Transponat ie. *h₂liH-nó-, por. het. *ḡalīna*- 'głina', łac. *linō*, -ere 'namazać, nasmarować' (*h₂li-n-H-e/o-). Formacja dewerbalna od pie. *h₂leǵH- 'smarować, mazać' (LIV² 277), zob. *laistyti*. Nazwa ryby stoi w związku z jej śliską, pokrytą śluzem skórą. Według ALEW 590 możliwe byłoby również powiązanie z pwk. *leǵH- 'przylegać, przytulać się, sich anschmiegen'. — N.jez. *Lýnas*, *Lynūkas*, *Lyniukinis*, cps. *Lýnežeris* 2x. Por. strp. n.jez. *Lynaw*, *Lynow*, *Leynaw* (AON 89).

lineikà 2 p.a., gen.sg. *lineĩkos*; *linéika* 1 p.a. przest. 'linijka, pojazd jednokonny na resorach z kilkoma siedzeniami' (*Privažiavo daug svečių su lineĩkom* 'Wielu gości przyjechało linijkami') — zapoż. z ros. *linějka* (← ros. gw. *linėja* 'linia', zob. REW II, 43). Rusycyzmem jest też błr. *linějka*, zob. ĖSBM 5, 312, PzB 2, 655. Por. syn. *kalamaškà*.

linēlis, -io 2 p.a. przest. 'długa i gęsta sieć rybacka' (*Linēlis – tinklas, ilgas, smulkiom žuvelėm gaudyti* JU) — niejasne.

līngē 1 p.a. 1. 'giętka żerdź do zawieszenia kołyski' (war. *lūngē*), 2. 'resor w bryczce, aucie, wagonie' (war. *lūngē*), 3. przen. 'wysoki, przygarbiony człowiek', 4. przen. 'niedołęga' — prawdopodobnie ze zmiany *linkē, gdzie grupa nk przez persewerację

zmieniła się w *-ng-* (paralele: *ablingà*, *mēšlungis*, *vórtinglė* i *galiñdzius*). To prowadzi do wywodu od czas. *liñkti*, *linkstù* ‘giąć się, uginać się; chylić się’. Nie przekonuje LEW 330n., gdzie *ling-* zinterpretowano jako *li-n-g-*, nazalizowaną formę SZ **lig-*, rzekomo stojącą w apofonii do *laig-* jak w *láigyti* ‘hasać, skakać, brykać’. Ale w tej rodzinie nie ma dla **lig-* żadnych poświadczeń. Poza tym są zastrzeżenia semantycznej natury. ALEW 590 powiązał *ling-/lung-* z przym. *leñgvas* ‘lekki’ i dalej z pwk. pie. **h₁leng^{uh}-* ‘poruszać się bez trudu’ (por. LIV² 247, gdzie zresztą nie widać refleksów lit.). — War. z palatalizowanym nagłosem: *liùngė* ‘lingė’, ⇒ *liungėti* ‘kołysać się, chybotać się’. — War. gw. *lùngė* (zob. wyżej) wywodzi się z **lunkė*, od *lunk-* jako obocznego z *link-* st. zanikowego do *lenk-* (zob. materiał s.v. *luñkanas*). Podwójny refleks *link-/lunk-* jest porównywalny z *ring-/rung-* i *sink-/sunk-*. — Drw. *lingynė* ‘giętka żerdź przy kołysce; kołyska; huśtawka; resor w bryczce’, *lingstis*, -*iēs* f. ‘żerdź przy kołysce’, *lingynas* ‘grząskie miejsce’, *linguōklė* ‘żerdź przy kołysce’. Vb. denom. *lingėti* ‘kołysać się pod stopami (o bagnie)’, *linginėti* ‘zginać się (przy robocie w polu); chodzić bez zajęcia’, *liñginti* ‘kołysać, kiwać czym’, intr. ‘iść kołysząc się; chodzić bez zajęcia’ (war. *lūnginti*), *linguoti* ‘kołysać, huścić; potrząsać głową’ (war. *lunguoti*). Dewerbalny wykrz. *lingu lingu* o skinięciu lub kiwnięciu głową; o kołysaniu się, *lingū* o kiwaniu się, kołysaniu się. — SO *lang-*: *langoti*, -*ju*, -*jau*, dawniej też *langoti*, -*au*, -*iau* 1. ‘zataczać koła w powietrzu, szybować jak orzeł, bocian’, 2. ‘chodzić tam i z powrotem, chodzić bez celu’ (odpowiada łot. *ļuogāt* ‘kołysać’).

liñgė 2 p.a. 1. ‘ptak błotniak, Circus’, 2. ‘ptak kania, Milvus’ (m.in. SD¹). Niejasne. Według LEW 331 i ALEW 590 stoi w związku z czas. *linguoti* ‘kołysać, huścić’. Motywem nazwania ma być sposób latania tego ptaka.

liñk praep. z gen. ‘ku, w kierunku, w stronę’, np. *Važiūoja liñk Kaūno* lub z postpozycją przyimka: *Važiūoja Kaūno liñk* ‘Jedzie w kierunku Kowna’. *Teñ liñk būs gerėsnis kėlias* ‘W tamtym kierunku będzie lepsza droga’. Złożony przyimek *ant-liñk*: *Antliñk girios nubėgo* ‘Pobiegł (uciekł) w stronę lasu’. — Postać *liñk* pochodzi ze skrócenia formy dwuzgłoskowej *liñki*, *liñkui* a. *liñkuo*, por. *Liñki vakarui merkė lietus* ‘Aż do wieczora mżył deszcz’. *Jis važiavo ant Kuršo, ant Prūsų linkui* ‘Jechał w stronę Kurlandii, Prus’. *Telšių liñkuo nuvažiavo* ‘Pojechał w stronę Telsz’. *Ten liñkuo bus geresnis kelias* ‘W tamtą stronę będzie lepsza droga’. Przyimek zawiera ten sam pwk. *link-*, jaki widać w czas. *liñkti* ‘giąć się, chylić się’ (zob.). Zob. GJL III, §§ 719n. — War. *liñgi*: *liñgi kelių vandenys* ‘po kolana w wodzie’ – z sonoryzacji *liñki* albo ze skrzyżowania tego przyimka z synonimicznym *ligi* ‘aż do’.

linkėti I, *linkėju* (3 os. *linkėja*, też *liñki*), *linkėjau* gw. ‘zginać się, uginać się’, też tr. ‘zginać, np. gałęzie’, *palinkėti* intr. ‘pochylić się’, tr. ‘oddziaływać, wpłynąć na kogo’ — durativum na *-ė-* do *linkstù*, *liñkti* (zob.). — Refl. *pasilinkėti* ‘ukłonić się na powitanie’ (por. *pasisvéikinti*), *atsilinkėti* ‘ukłonić się na pożegnanie’ (por. *atsisvéikinti*).

linkėti II, *linkiù* (3 os. *liñki*, *liñkia*, *linkėja*), *linkėjau* 1. ‘życzyć komu (zdrowia, szczęścia), składać komu życzenia, wieszować komu czego’, 2. ‘życzyć sobie, chcieć, pragnąć czego’, 3. ‘być skłonnym do czego, mieć pociąg’, 4. ‘być przychylnym komu, czemu’, 5. stlit. ‘radzić, skłaniać kogo do czego’. Są to przenośne użycia czas. *linkėti* I (zob.). Nawiązanie w łot. kuroń. *lincēt* ‘świętować, czcić kogo’. — War. ze zmiany *nk > ng*: *lingėti*, por. *Mano marti nelingėjo, už kurpiuko nutekėjo* (dajna).

linkmuō 3 p.a., acc.sg. *liñkmenį* m. gw. 1. ‘przegub, ruchome połączenie kości’ (*Par liñkmenį linksta koja, ranka, pirštas* ‘W przegubie zgina się noga, ręka, palec’), 2. ‘wygięcie, krzywizna’ (war. *lenkmuō*) — dewerbalne abstractum z suf. *-men-* i SZ *link-* ⇐ *lenk-*, por. *leñkti* ‘giąć, zginać’ (ŽD 295). Znacz. etym. ‘zgięcie’, stąd ‘miejsce zgięcia’. Paralele: *tešmuō*

⇐ *tēšti*; *želmuō* ⇐ *žēlti*. Pwk. na SZ jest tu rzadkością, por. *pjūmuō* ⇐ *pjāuti*. — Neoosn. *linkm-* (⇐ *linkm-uo*): *linkmē* ‘kierunek’ (por. *reikmē* ⇐ *reikmuō*), *linkminys* gw. ‘przegub’. — Inne nomina na SZ *link-*: *līlinkis* ‘wglębie, zagłębienie; zakole (rzeki), zakręt’, też ‘przegub, pachwina’ (*līlinkiai vaiko neiššutę* ‘Dziecko nie ma odparzeń w pachwinach’), *līnkis* ‘skręt, zakręt, łuk’ (war. sonoryzowany: *līngē* ‘zakręt’, por. *ablikas* > *apligas*), *liñkis* ‘zgięcie w kolanie’ (por. łot. *līks* ‘zgięty’ < **linkas*; *līcis* ‘zakole rzeki, łąka zalewowa; zatoka morska’), *nūolinka* ‘zadowolenie, sympatia’, *pólinkis* ‘skłonność, nachylenie’, przen. ‘pociąg, zamięrowanie, inklinacja’, *sūlinkis* żm. ‘zakręt’ (por. strus. *sūlēkyj* ‘skurczony’, ros. gw. *ljákij* ‘skurczony, zgarbiony’).

liñksmas, -à 4 p.a. ‘wesół, radosny’. DP ‘wesół, dobrej myśli, pocieszony, pocieszliwy, ohotny, dobry, wdzięczny’ (SD też «krotofilny, krotofilom służący; pocieszny»), war. *linksmūs*, -i — dewerbalny przymiotnik na -ma-, utworzony od neopwk. *links-* ⇐ prs. *linkstū*, por. *liñkti* m.in. ‘skłaniać się do czego’. Rozwój znac.: ‘skłonny, przychylny’ (*Pōnas mán liñkēs* ‘Pan jest mi przychylny’) ⇒ ‘pocieszający kogo’ ⇒ ‘cieszący się’ vel *sim*. Odpowiednik łot. *līksms* ‘wesół’ ⇐ *līks(tu)*. Paralele: *rūksmas* ⇐ *rūkssta*; *vỹksmas* ⇐ *vỹkssta*, zob. Smoczyński, ALL XLIX, 2003, 123n. Brak analizy morfemowej w ŻD 203n. i LEW 374. ALEW 590n. zakłada sufigowanie *-smo- do *link-* jak w inf. *liñkti*, przy czym taki formant nazywa niezwykle (»ungewöhnlich») w derywacji przymiotnikowej. — Drw. *linksmuōlis* ‘wesołek’, cps. *linksmabūdis* ‘mający wesołe usposobienie’ (por. *būdas*). Vb. denom. *linksmāuti* a. *linksmauti* przest. ‘weselić się’, 2. *linksmēti* ‘stawać się weselszym’, 3. *linksminti* ‘rozweselać kogo, bawić’, DP ‘cieszyć, dobrą myśl czynić’, refl. *linksmintis* ‘cieszyć się, weselić się, radować się’, ⇒ drw. *linksmintojas* SD¹ «pocieszyciel», *palinksminimas* SD¹ «pocieszenie, pociecha».

liñkti, *linkstū*, *linkaū* 1. ‘chylić się’, 2. ‘giąć się, uginać się’, 3. ‘skłaniać się do czego, interesować się’, 4. ‘lubić’. Odpowiednik łot. *līkt*, *līkstu*, *līku* ‘chylić się’. Prs. na -sta- o wartości inchoatywnej, pwk. na SZ *link-* ⇐ *lenk-*, zob. *leñkti*. War. z udźwięcznioną grupą -ng- (zob. s.v. *līngē*): *lingti*, -stu, -au b.z.a. ‘chylić się’ oraz *lingti*, -stu, -au ‘kochać się’, znac. etym. ‘chylić się ku sobie’, por. *Lingo*, *lingo ir sulingo* (sumilo) *bernelis su mergele ir apsiženijo* JU. Zob. też *lingēti* s.v. *linkēti* II. — Drw. *līnkčioti* ‘pochylać głowę, kołysać się, kiwać się; kłaniać się’, *līnkēti* (zob.), *līnktelēti* ‘trochę się pochylić, kiwnąć, (niedbale) skinąć głową’. — Nomina z *link-*: *apylīnkē* (zob.), *aplinkā* ‘okolica’ (m.in. SD), war. *ablingā*; *aplinkas* KN ‘okoliczny’, *aplinkai* SD adv. «kołem, w koło co czynię», *apliñkui* adv. ‘w koło, naokoło’ (osobno zob. *apliñk*), *linkmuō* (zob.). Cps. *dvilinkas* ‘we dwoje złożony, podwójny’ (por. *dvi*°), ⇒ *dviliñkē* ‘poszewka’; *vienlinkas* ‘pojedynczy’ (por. *vienas*). Por. n.rz. *Dviliñkis* a. *Dviliñkē* (por. n.jez. *Dvilypiai*). — Neopwk. *links-* (⇐ *linkstū*): *linksēti* ‘kłaniać się, schylać się, kiwać się’, *linksóti* ‘być zgiętym’. Nomina: *liñksmas* (zob.), *liñksnis* gram. ‘przypadek’ (⇒ *linksniūoti* ‘odmieniać przez przypadki’), *prielinksnis* gram. ‘przymek’ (por. *vỹksnis* ⇐ *vỹkssta*). — Obocznym do *link-* refleksem SZ jest *lunk-*: *luñkanas* (zob.).

līnta 1 p.a. gw. ‘ozdobna wstążka; wstążka do włosów’ — zapoż. z prus.-niem. *lint*, *linte* ‘wstążka lniana a. jedwabna’ (GL 80, LEW 374). Łot. *līnte*, *līnta* ‘wstążka jako ozdoba’ ⇐ śrdn. *lint* (Jordan 75).

linžinas stlit. bot. ‘soczewica, *Lens culinaris*’, zwykle pl. *linžinai*: *atnešē... pupas*, *linžinus* [glosa: *lēšes*] BRB ‘przyniósł bób, soczewicę’ (PAŽ 225) — zapoż. z nwn. *Linse* f., z dodaniem lit. suf. -in-. Zob. też *lēšis*. Brak w LKŽ, LEW i ALEW.

lioceritas 1 p.a. przest.: *Žalnierių lioceritas* ‘Szpital żołnierski/wojskowy’ (Kurschat) — zapoż. z prus.-niem. *lōtseret*, por. nwn. *Lazarett* n. ‘szpital wojskowy, lazaret’ (⇐ włos. *lazzaretto*, starsze *lazzaretto*, to ze zmiany *nazareto*, od nazwy kościoła *Santa Maria di*

Nazareth w Wenecji, zob. Cortelazzo-Zolli 658, EWD 776). Poza tym GL 776 wymienia war. *liocoritas* i *liocorità* (brak w LKŽ). Osobno zob. *lazariētas*.

liódē 1 p.a. przest. 1. 'przrząd do szatkowania kapusty lub liści na karmę', 2. 'pudło, skrzynia w sieczkarni' (war. *liódrē*), 3. 'łada w warsztacie tkackim, w krosnach', 4. 'pudło w ogóle' (*Sudēk tuos daiktus į liodę* 'Włóż te rzeczy do pudła') — zapoż. z prus.-niem. *lōd* f. 'skrzynia, szuflada; trumna' (GL 81, LEW 374), por. ndn. *lāde*, nwn. *Lade* f. Co do akutu por. zapoż. *liūdē*, *šriōpa*, *žiogē*. Łot. *lāde* 'skrzynia, pudło' ⇐ śrdn. *lāde* (Jordan 74). Synonimami *liódē* 'szatkownica do liści' są *čekōnas* a. *čekōnē* i *šiečkā* (LEEŽ 167). Zob. też *liodúoti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *ljāda* f./n., *ljādo* n. m.in. 'łada w krosnach; przrząd do cięcia słomy na sieczkę i zielonej paszy; pudło w sieczkarni' (PzB 2, 709).

liodúoti, *liodúoju*, *liodavaũ*, zwykle z prvb. *pri-*, *už-*, przest. 1. 'ładować ładunki, składać je na wozie, łodzi; składać zboże w stodole', 2. 'ładować strzelbę, armatę' (*Pūčką liodúoti*) — zapoż. z prus.-niem. *lōde* (GL 81), por. ndn. *lāden*, nwn. *laden*. Łot. *lādet* 'ładować' ⇐ śrdn. *lāden* (Jordan 74). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *ljadavác̣b*, *ljadūju* 'kłodę unosić i ładować na wóz' (PzB 2, 710). Por. osnowę *liodav-* w lit. *liodavaũ*. Z uwagi na *ljad-* wskazanie w PzB na źródło pol. *ładować* jest błędem.

liogē 4 p.a. gw. 'ślad wydeptany w zbożu lub w trawie na łące'. Trudne. Jeśli palatalizacja nagłosu jest wtórna (por. *liuīnas* ob. *luīnas*; *liugamīnas* ob. *lugaminas*), to można – w nawiązaniu do LEW 374 – sięgnąć po hipotezę neoapofonii *ē* ⇒ *o* i sprowadzić **logē* do pwk. *lēg-* jak w gwarowym czas. *palēgti*, *-lēgstu*, *-lēgau* 'położyć się z powodu choroby, rozchorować się' (WSE od **leg-* 'lec, leżeć', zob. s.v. *lagaminas*). Paralele: *boginti*, *bogūnas* ⇐ *bēgti*; *drōblius* ⇐ *drēbti*; *sōdzius* ⇐ *sēsti*.

lióka 1 p.a. gw. 'błoto, błotnista kałuża na drodze'. Izolowane, niejasne. War. *liōkē*, *liókna*. Drw. *liōkinas* 'ubłocony, zabłocony'. Niejasny jest też syn. *liólis*, *liōlē* (*lioliā* 'przerębel do łowienia ryb').

liokājus, *-aus* 2 p.a. 1. hist. 'lokaj, służący w zamożnych domach', 2. przen. 'pochlebca', 3. przen. 'przrząd do ściągania butów z cholewami' (*Atsinešk liokājū ir nusimausi tus batus* 'Przynieś sobie lokaja, to ściągniesz te buty') — formacja singulativi utworzona od coll. *liokājai*, *-ų* 'lokaje, ogół lokajów', co oddawało źródłowe pol. *lokąje*, *-ów*. W kwestii derywatu singulatywnego por. 1° *bajōras* ⇐ *bajōrai* ⇐ stbłr. *bojāry*, 2° *dvarionis* ⇐ *dvarionys* ⇐ stbłr. *dvorjane*. — Litewskie barwy wokaliczne 'o-a' odpowiadają polskiemu o-a (brak substytucji; podobnie w błr. przest. *lėkaj* ⇐ pol. *lokaj*). Tymczasem zastępstwo wokalizmu poświadcza gwarowy war. *liakōjus*, co przyjęta ortografia oddaje przez *lekōjus* (są też war. *lekājus* i *lekōjis*). W kwestii <le> obok <lia> zob. s.v. *klémka*. — Osobliwy jest war. *liuōkarius* (*Nori tarnauti už liuōkarių* 'Chce służyć za lokaja'), z *uo* zam. *o* w osnowie oraz z wymianą suf. *-aj-* na *-ar-*.

liōpti, *liopstū*, *liopaũ*, zwykle z prvb. *nu-* gw. 'stracić humor, posmutnieć', *liōpinti* 'niezgrabnie, ciężko chodzić', *liōpterėti* 'szorstko coś powiedzieć', *liōpterti* 'uderzyć, zdzielić' — derywaty od wykrz. *liōpt* m.in. o spadnięciu na ziemię, o powolnym chodzeniu.

liórbērē 1 p.a. przest. bot. 'wawrzyn szlachetny, *Laurus nobilis*: drzewo, jego owoce i liście' — zapoż. z prus.-niem. *lorbēr* f., por. nwn. *Lorbeer* m. (GL 81; brak w LKŽ). War. z dysymilacją *r-r* > *ø-r*: *liórbērē*, *liórbērius* (*liórbērių vainikas* 'wieniec laurowy'). NB. Wyraz *lēberis* 'gamoń, ciamajda' (od *lēbeda*) przez upodobnienie do *liórbērius* przybiera postać *lióberis* (*I tokį lioberį nei viena merga nežiūri* 'Na takiego l. żadna dziewczyna nie spojrz'). — Cps. *lióbermedis* 'drzewo laurowe' (por. *mēdis*, kalka z nwn. *Lorbeerbaum*). Zob. też *babkai* i *lāuras*.

liósas 1 p.a., *liòsas* 2 p.a. gw. 1. 'los, dola', 2. 'szczęśliwy los, szczęście', pl.t. *liósai* 'losy, którymi się losuje' — zapoż. ze stbłr. *liosъ, losъ*, por. błr. *lës* (← pol. *los* ← śrwn. *lōz* 'dola, przeznaczenie; rzucanie losu; wrózenie losem', por. nwn. *Los* n., Sławski IV, 333). War. *liuōsas*.

lióžti, lióžiu, lióžiau: *sulióžti* gw. 'zwalić, zrzucić': *Sulióžēm šlapias bulves atgal į rūšį* 'Zrzuciliśmy mokre ziemniaki z powrotem do piwnicy'. Niejasne.

lipinis 2 p.a. stlit., gw. 'ryba lipień, *Thymallus thymallus*' (SD «lipień ryba») — zapoż. z błr. gw. *lipénь* (PZB 2, 658), pol. *lipień*.

lipdýti, lipdaũ (war. *lipdžiũ*), *lipdžiaũ* 1. 'lepić, formować z gliny, błota (np. o jaskółkach), z plasteliny', 2. 'kleić, przyklejać (np. znaczek na kopercie), spajać', 3. przen. 'powoli coś robić; budować co niedbale, prowizorycznie, z trudem, klecić', *sulipdýti* 'zlepić, złączyć; ulepić (gniazdo); pojednać, pogodzić poróżnionych', refl. *susilipdýti* 'sklecić sobie (domek, lepiankę)', *užlipdýti* 'zakleić, zalepić' — causativum z suf. -dy- od *lipti* I (zob. *lipti* I). Brak apofonii, podobnie jak np. w *likdýti* ← *likti*, *trikdýti* ← *trikti*. — Metanaliza *lipd-ýti* wytworzyła neosnowę, od której pochodzą: *lipdinėti* 'lepić, -lepiać', *lipdýba* 'lepienie; modelowanie', *lipdinỹs* 'odlew, model; stiuk', *lipdũkas* 'naklejka', cps. *mùslipdis* 'lep na muchy' (por. *mùsė*).

lipšnūs, -i 4 p.a. 1. 'taki, co dobrze się klei, przywiera; lepki – o smole, glinie', 2. przen. 'miły, uprzejmy, życzliwy, przyjazny' — dewerbalny przymiotnik od *lipti* I 'lepnać' (zob.) z neosuf. -šnu-, odnawiającym -nu- (*lipnūs*) i jeszcze starsze -u- (*lipūs*). Por. *talpšnūs, vilgšnūs*. Wymiana -šn- na -št-: *lipštūs*. — Vb. denom. *lipšnáuti* 'być miłym, łagodnym', *prisilipšninti* 'przymilać się, starać się komu przypodobać'. — Nazw. *Lipša, Lipšas, Lipšys, Lipštas*.

lipštukai, -ų 1 p.a. pl.t.m. gw. bot. 'lubiczyk ogrodowy, lekarski, *Levisticum officinale*' (*Su lipštukais trin arklius, kad musys nekąstų* 'Lubiczykiem nacierają skórę koni, żeby [ich] muchy/gzy nie cięły') — przekształcenie przy użyciu suf. -uk- zapożyczenia *lipštakis* (NDŽ) ← prus.-niem. *lippstock* m., por. nwn. *Liebstock* 'lubiczyk' (GL 81, LEW 375). Odpowiednik łot. *lubstaga, lupstaga* ← śrdn. *lubstock, lübbestock* (Jordan 75). Zob. też *liubystā*.

lipti I, limpù (war. *lempù, liempù, limpstù, lipù*), *lipaũ* 1. 'być lepkiem, lepnać, lgnąć, przylepiać się (o błocie, glinie, smole, kleju)', 2. 'być zaraźliwym, zarażać (o chorobie)'. War. *limpstù* ← *limpù* ma odpowiednik w łot. *lipstu* ← *lipu*. Cps. *atlipti* 'odlepić się', *atlimpa* SD «odlipa co», *prilipti* 'przyłgnąć, przylepić się', DP 'zarazić się', SD «przyłgnąć», *nesulimpa* SD «odewstaie co» (syn. *nesusineria*). Odpowiednik łot. *lipt, lipu* (*limpu, *lipstu*), *lipu* 1. 'lepnać, lgnąć', 2. przen. 'przytulać się'. Do pie. *lejp-/*lip- 'przyłgnąć, przylepić się' (LIV² 408), por. toch. B *lip*- 'lepnać', goc. *aflifnan* 'pozostać jako reszta', *liban* 'żyć', stwn. *bilīban* 'pozostać', *leben* 'żyć'. W słowiańskim mamy praesens z suf. -nq-: scs. *prilīnq, -līnqti* 'przyłgnąć' < psł. *līp-nq-, stpol. *przylnąć* 'przylepić się' (obeliony 'oblepiony'), wtórnie pol. *przyłgnąć*. Obok tego jest stativum na -ě-: scs. *prilīpjq, -līpēti* 'być przylepionym, przylegać' (pbsł. *līpē-), czes. *lpět*, stpol. *lpieć* 'przylegać, trzymać się mocno', pol. gw. *zelpić* 'ścierpieć, poczekać'. Zob. BSW 161n., Brückner 297, LEW 375, ALEW 593, Vaillant III, 236. — Formację infigowaną *limpù*, łot. *lipu* można przyrównać do wed. *limpāti* 'smaruje, nakleja; oszukuje' (zam. spodziewanego †lināpti < *li-né-p-ti); osnowa *limpa-* pochodzi z reanalizy formy 3 pl. *limp-ánti* (*li-n-p-énti) jako *limpá-nti*. — Gw. prs. *lempù* 'lepnę, lgnę' jest oparte na neoapofonicznym SP/SE *lep-*, dotworzonym do SZ *lip-* (odwrócenie stosunku *ReT* ⇒ *RiT*, np. *bred-* ⇒ *brid-*). Paralele: *mež-* ⇒ *męžù* (s.v. *mýžti*), *švet-* ⇒ *šventù* (s.v. *švēsti*). — Gw. prs. *liempù* 'lepnę, lgnę' < *lie-m-p-* jest o tyle ciekawe, że poświadcza wytworzenie nowego st. pełnego *liep-* przez odwrócenie stosunku

RieT ⇒ *RiT* (por. *liek-* ⇒ *lik-*). Paralele: *brizg-* ⇒ *briezg-*; *vip-* ⇒ *viep-*. — W derywacji dewerbalnej zaznacza się uogólnienie st. zanikowego *lip-* kosztem SO *laip-* (**laipyti* = scs. *lēpiti* ‘lepić’), czego ślad utrzymał się w *láipioti* I (zob.). Por. SZ w *lipýti* caus. ‘lepić’, dawne prs. *lipiu* SD «lepię; formuję, kształtuję» (syn. *lienu*, *žiedžiu*), «oblepiam co», też «tworzę ser» (syn. *tveriu*), *atlipiu* SD «odszpuntować beczkę», *ažulipiu* SD «zalepiam co», *prilipiu* SD «przylepiam», *sulipiu* SD «kleię co, zlepiam co»⁴⁰⁰. Neoosn. *lipy-*: *lipymas* SD «formowanie», *lipytojas* SD¹ «lepiarz» [‘rzemieślnik lepiący z gliny’]. — Synchronicznym kauzatywem jest *lipdýti* (zob.). Z innymi sufiksami: *lipinti* ‘lepić, kleić, sklejać’ (łot. *lipināt* ts.), ⇒ *aplipinimas* SD «polepa, polepienie ściany etc.»; *lipénti* ts. — Nomina: *lipaĩ* m.pl. ‘klej, kit pszczeli, żywica’, *lipikai*, *kuriais paukščiūs gauda* m.pl. SD¹ «kley z drzew ciekący, lep» (⇒ neoosn. *lipik-*: *lipikingas* SD «kleiowaty, kleisty, od kleiu drzewnego», *lipikingai* adv. SD «kleisto»), *lipinė* SD «lepianka», *lipkūs* ‘przymilny, starający się przypodobać komu’ (nazw. *Lipkus*, *Lipkis*), *lipnià* ‘lepianka’ (por. *lupnià*, *krutnià*), *lipūs* a. *lipnūs* ‘lepki, klejki, przylepiający się’, przen. ‘łgający do ludzi, miły, łagodny’ (łot. *lipns* ‘pełen wdzięku, słodczy’), *lipšnūs* (zob.), *prielipas* ‘dodatek, część dorzucona; licha przybudówka, szopa; pogrubiona nić w przedziwie; natręt; osoba łgnąca do kogo, adorator, kochanek, konkubent’ (zm. *prýlipas*), *sulipimas* DP ‘spojenie’ (syn. *supājymas*). Czy tu też *įlipaĩ* adv. ‘twardo, mocno (spać)’? Cps. *púodlipis* ‘naprawiacz glinianych garnków’ (por. *púodas*). — Neopwk. *limp-* (zob.). — SP/SO *laip-* ⇐ *lip-*: *láipioti* I (zob.). — WSZ *lyp-*: *lýpoti*, *lýpo*, *-ojo* intr. ‘być przylepionym, przyklejonym’, *lýpoti* tr. ‘dotykać’, zwykle z przeczeniem: *Lekia, kad net kojom žemės nelýpoja* ‘[Koń] tak pędzi, że nawet ziemi nogami nie dotyka’ (budowa jak w stpol. *przylipać* ‘przylepiać się’, *zlipać się* ‘zlepiać się’); *lýpstyti* ‘dotykać czego (ręką, nogą)’, refl. *lýpstytis* ‘łgnąć do kogo, zadawać się z kim, zwąchać się (np. ze złodziejami)’, ⇒ neoosn. *lypst-*: *palýpstėti* ‘dotknąć, dotykać’, *prisilýpstėti* ‘dotknąć się czego’. Cps. *dvilýpas*, *-lýpis* ‘podwójny’ (dosł. ‘zlepiony we dwoje’, por. *dvi°*), *trilýpis* ‘potrójny, z trzech części złożony’ (n.jez. *Trilýpis*, por. *Trikaĩpis*, zob. *trýs*). Refleks **lip-* w słowiańskim: ros. *lipkij*, stpol. *lipki* ‘lepki, kleisty’, < pbsł. **lip-uka-*. — N.jez. *Dvilýpiai* (por. n.rz. *Dviliĩkis*).

lip̃ti II, *lipù*, *lipaũ* (war. *lipiaũ*) 1. ‘leżć do góry, piąć się, wspinać się (na drzewo, na górę), wdrapywać się, włązić i złązić, przelażyć przez płot’, 2. ‘o cieście: rosnać, występować poza brzeg naczynia’, *išlip̃ti* ‘wyleżć skąd; wysiąść (z auta, pociągu)’, *nulip̃ti* ‘zleżć, zejść’ (*nulip̃ti nuo kálno* ‘zejść z góry’), *užlip̃ti* ‘wleżć na co’ (*užlip̃ti ant kálno*). Odpowiednik łot. *lipt*, *līpu*, *lipu*. Etymologicznie *lip̃ti* ‘leżć’ należy do tego samego pierwiastka, co *lipti* I ‘lepnąć, łgnąć’. ‘Leżć po drzewie, włązić na drzewo’ to tyle, co ‘łgnąć do drzewa’, por. Būga, RR I, 585; podobnie LEW 376, ALEW 593n. — Drw. *lipinti* 1. caus. ‘kazać komu leżeć, wspinać się, np. na drzewo’ (por. łot. *lipināt*), 2. intr. ‘iść powoli po trzeszczącym lodzie’ (por. łot. *lipīt*, *-īju* ‘leżeć, wspinać się’), *lipinēti* iter. ‘łazić po drzewach, dachach, płotach (o kocie)’, SD *lipinėja unt aukštū dunkčīū* «łazą na wysokie dachy», *lipióti*, *-ju*, *-jau* iter. ‘leżeć, wchodzić na górę’. Nomina: *lipikas* ‘pochyły słup z wrębami, po którym wchodzi się na górę’ (por. n.instr. *malikas*, *stumikas*), *lipynē* ‘kładka, belka przerzucona przez rów’, *lipynēs* f.pl. ‘schody, schodki; ‘drabina’, DP ‘stopnie’, SD¹ «schod, wschod do wstępowania», *lipynētas*, *su lipynēm̃is* SD «wschodowaty» [‘ze schodami’], *lipynos* f.pl. przest. ‘schody’, *liptas* ‘kładka’ (war. *lāipta*, *liēptas*), *palipà* ‘stopień schodów, szczebel w drabinie’ (⇒ *palipomis* b.z.a. adv. ‘stopniowo, powoli’), *palipaĩ* m.pl. ‘rusztowanie’. — WSZ *lyp-*:

⁴⁰⁰ Wartość kauzatywna formacji *lipýti* wynika z opozycji względem prs. intr. *limpù*. Nie można jednak wykluczyć, że pewne formacje na SZ i z suf. *-yti* miały wartość iteratywną, nie kauzatywną. Tak np. *mirkýti* ‘moczyć’ jest causativum ze względu na intr. *miřksta*, *miřkti* ‘moknąć’. Tymczasem z punktu widzenia formy na SE, *merkiù*, *meřkti* tr. ‘moczyć’, to samo *mirkýti* może być oceniane jako iterativum na SZ. Jest więc możliwe, że to zanik tr. **lejp-* ‘lepię, kleję’ (SE) przyczynił się do zreinterpretowania iter. *lipýti* na causativum. Podobnie przy *trikyti* ‘kazić’ obok *trekiù*, *trēkti* ‘psuć’, *trikti* ‘psuć się’.

palypėti ‘wspiąć się trochę, wleźć nieco wyżej’ (por. SW *pabrydėti, palytėti*). — SO *laip-*: *laipioti* II (zob.), nomina: *laipsnis* (zob.), *laipstas* (zob.), *laiptai* m.pl. ‘schody; drabina; rusztowanie’ (⇒ *laiptinė* ‘klatka schodowa’). Cps. *vienlaĩpis* ‘mający (tylko) jedną zwrotkę, np. o piosence’ (por. *vienas*). Tu też łot. *lāipa* ‘kładka nad rzeką a. rowem, deski a. belki umożliwiające przejście po błotnistym podwórzu; belka z wrębami do wspinania się’. — Neoapofonia *lip-* ⇒ *liep-*: *liēptas* (zob.).

lisapiēdas 2 p.a. wsch.-lit. ‘rower’: *Aš važiuosiu savump bočiump un lisapiēdo* LZŽ ‘Pojadę na rowerze do swoich rodziców’ — zapoż. z błr. gw. lub ros. gw. *lisapéd* ‘rower’. Forma *lisapéd* powstała z *velisapéd* drogą odrzucenia początkowego segmentu *ve-* (por. lit. *barborà* II wobec pol. *rebarbara*). Samo *velisapéd* jest również wtórne, na miejscu *velasipéd* po metatezie *a-i* > *i-a*. Por. ros. *velosipéd* ⇐ franc. *vélocipède* (REW I, 181, Anikin 6, 224). — Hiperpoprawne *f* zam. *p*: *lisafētas* ZTŽ, *lisafiētas* LZŽ (⇐ błr. gw. *lisafēt*)⁴⁰¹, por. *lisapiētas* ZS, *lisaviētas* LZŽ. Inne war.: *licipiēdas*, *licipēdas* b.z.a., *licipiētas* KRŽ. Zob. też *rõvarus*.

lisėti, *lisēju*, *lisėjau* LZŽ ‘tracić włosy, łysieć’ — zapoż. z błr. *lysěć*, *-ēju* (vb. denom. od *lýsy* ‘łysy’). — Sb. *lisinà* 1. ‘łysina’, 2. ‘biała plama, pręga na czole lub pysku zwierzęcia’ (*Karvē su lisinu*) ⇐ błr. *lýsina*, *-y* ts.

lisnikas 1 p.a., *lisnykas* 1 p.a. gw. 1. bot. ‘kłącze cytwaru, Kaempferia, stosowane jako lek przeciw pasożytom jelitowym’, 2. pl. ‘robaki jelitowe, nicienie, Ascaridae’, 3. bot. ‘pieprzycza gruzowa, *Lepidium ruderales*’ (zioło stosowane przeciw pchłom) — ze zmiany **ylisnikas*, co zapożyczzone z błr. *hlisnik*, *-a* bot. ‘cytwar, Kaempferia’. Por. *riēkas* ⇐ błr. *hrěx*; *lūmyti* ⇐ błr. *hlúmicь*.

lístē 1 p.a. przest., gw. ‘listwa, listewka, np. w ulu’, 2. ‘półka na naczynia’ (*Ant lysčiu sūdynus sūdeda, puodus* ‘Na półkach stawiają naczynia, garnki’), war. *lýsta* — zapoż. ze śrwn. *līste* (GL 81), por. nwn. *Leiste* f. Co do akutu por. zapoż. *býlē*, *blyké* i *šnýpkē*. Zob. też *lištvà*.

listi I, *lintù*, *litaũ* gw., zwykle z prvb.: *atlīsti* ‘zmęczyć się, utrudzić się’, *atlītēs* ‘zmęczony, wycieńczony’, *pérlisti* ‘przekąsić, zjeść trochę dla zaspokojenia głodu’ (zob. *perlitas*), refl. *atsilīsti* 1. ‘zmęczyć się’, 2. wulg. ‘nażreć się, odpaść się’, *užsilīsti* ‘nieco zjeść, przekąsić’. Trudne. Czy *lit-* jest formą st. zanikowego do *liet-* jak w *liečiũ*, *liēsti* ‘dotykać, drażnić’? Por. łot. *lituôt* ‘ostrożnie stąpać’.

listi II, *līsù*/*lysù* (war. *linsù*, *lįstù*/*lystù* < **lins-stu*), *lisaũ* gw., z prvb. *iš-* ‘rozchodzić się, rozpraszać się – o gromadzie ludzi, o chmurach’ (*Visi žmonys išliso* JU ‘Wszyscy się rozeszli’), *pralīsti* ‘przerzedzić się – o tłumie, o dymie’ — prs. inchoatywne z infiksem nosowym od osnowy *lis-*, będącej st. zanikowym do *lies-* jak w *līesas* ‘chudy, szczupły’ (por. LEW 377). Znacz. etym. ‘chudnąć’ ⇒ ‘rzednąć, ubywać’. Pewnym przekształceniem prs. *līsù* jest *lýstu* ‘chudnę’, omówione s.v. *lýsti*.

lįsti, *lendù*, *lindaũ* 1. ‘leźć do środka, do wewnątrz, wnikać; zagłębiać się w czym, wsuwać się, wciskać się’, SD *lindu* «cisnę się» (syn. *veržiũosi*), 2. ‘o słońcu: wschodzić, zachodzić’, 3. ‘wtrącać się’, 4. ‘włożyć (na drzewo, na konia, na piec)’, 5. ‘zapadać się, być grząskim (o gruncie), grzęznąć (o nogach)’, 6. ‘móc się gdzieś zmieścić’ (*Kiek tan aruodan leñda javų?* ‘Ile zboża wchodzi [może się zmieścić] do tego sąsiedka?’). Cps. *išlįsti* m.in. ‘pojawić się, pokazać się’, *nulįsti* m.in. ‘schować się, skryć się; pójść, pojechać dokąd’, *prilįsti* m.in. ‘nabawić się (choroby, wszy, świerzbu)’, *sulįsti* m.in. ‘pogrążyć się, zanurzyć się w czym; zmieścić się w czym’. Zwrot *kiek leñda* ‘do woli, iki valiai’ jest przekładem z

⁴⁰¹ Inny wypadek hiperpoprawnego *f* to *faliarinka* LZŽ ‘pelerynka’, zam. **paliarinka* (zapoż. z pol.).

pol. *ile wlezie* ‘tyle, ile tylko można, bardzo dużo’. — Pdg. apofoniczny z praesens na stopniu *e* i non-praesens na stopniu zanikowym. Ma on paralele w *slenkù*, *sliñkti*; *renkù*, *riñkti* i *trenkù*, *triñkti*, zob. Stang 1942, 105, GJL II, § 524. — W jęz. łotewskim przy inf. *list*, prt. *lidu* ‘leżać, włożyć, pełznąć, sunąć; raczkować’ ukazują się innowacyjne formy praesentis: 1. *lienu* < *lied-nu, zam. *liedu* (gw.) < płot. *lendō, 2. *ližu* < płot. *lindjō (LEGR § 623). Na neopierwiastku *lied-* zbudowano iter. *liēdāt* ‘łazić, pełzać’. — Z jęz. staropruskiego por. *lindan* acc.sg. ‘dolina’, n. lasu *Lindenmedie* (por. *median* ‘las’), n.m. *Lindelawke* (por. *laucks* ‘pole’), zob. PKEŻ 3, 64n. — Pwk. pie. *lend^h/*lnd^h-. Jego znaczenie opisuje się dwojako: 1° ‘opuszczać się w dół, wpadać, upadać’ ze wskazaniem na wed. *mā radham* ‘obym nie uległ (w walce)’, *rāradhūr* pf. ‘zostali pokonani’ < *le-lnd^h- (zob. LIV² 412), 2° ‘wejść, wkroczyć, przeniknąć gdzieś’, z powołaniem się na luw.-hier. *latara/i-* ‘to expand (a country)’, zob. de Vaan 352, za Oettingerem. Tu też psł. *lędo, stczes. *lado* ‘obszar niezasiedlony’, błr. *ljáda* ‘miejsce wykarczowane, oczyszczone z drzew i zarośli’ (znaczący etym. ‘obszar, na który wkroczone’), goc. *land*, stir. *land* ‘wolne miejsce’, śrwalijsk. *llan* f. ‘kościelny dziedziniec’ < pie. *lond^h-o-; SZ stisl. *lundr* m. ‘gaj’, szw. *lund* ‘gaj, las’. Por. BSW 157, LEW 377, ALEW 594, Kroonen 326. — Derywaty na SZ *lind-*: *lindēti* a. *lindōti* dur. ‘siedzieć gdzieś w ukryciu’, *lindēti kiautē* ‘zasklepić się w skorupie’, *lindinēti* iter. ‘łazić wszędzie i ciągle’. Nomina: *linda* c. ‘ktoś wścibski; ktoś uchylający się od roboty’ (⇒ błr. gw. *lýnda* c. ‘leń, obibok’, PzB 2, 696), *linda* ‘właz w ulu; nora’, *lindē* ‘otworek w ulu’ i ‘listewka przy nim umieszczona’, *lindeikā* ‘taki, co wszędzie wlezie, wkręci się, wścibski’ (por. *mušēika*), *lindikas* ‘łazik’, *lindynē* ‘nora, legowisko, barłóg; melina złodziejska, spelunka’. Cps. *pečialinda* (zob.), n.m. *Raistalindžiaĩ* (por. *raistas*). — Neopwk. *līs-* ⇐ *līsti*: *līsdinēti* ‘łazić’, *nulīsdýti* ‘złazić (z drzewa)’, nomen *līšena* ‘łożenie w miejsca niedozwolone’. — SO *land-*: *landýti* (zob., tam też nomina z *land-*). — Neoapofonia SP/SO *lqs-* ⇐ SZ *līs-*: *lqstā* (zob.).

lýsti, *lýstu* (*lys-stu), *sulýsau* ‘spadać z ciała, chudnąć, szczupłeć’, SD <listu> «chudnę». Por. *Kōl riebusis sulýs, taĩ liesasis padvēs* ‘Nim tłusty schudnie, chudy [już] zdechnie’. Morfem *lys-* jest neopierwiastkiem. Wyodrębniono go z formy prs. *lýstu*, rozumianej jako *lys-stu. Analiza etymologiczna: *līstu < *lins-stu, tj. odnowienie starszego prs. infigowanego *li-n-su (zob. *listi* II). Paralela: prs. *igrystū* ‘naprzykrzam się’, stojące obok gw. *igrīšū*, *igrinsū* i związane z prt. *igrisauĩ*, inf. *igrīsti* (zob. *grīsti* II). ALEW 594: «Schwundstufiges Inchoativum zu *liesas*». SZ *lis-* należał kiedyś do SE *leis-, por. *liesas* ‘chudy, szczupły’. Porównywalne neopierwiastki z samogłoską -y- pochodzącą z denazalizacji *i* to *klýsti*, *svýsti* i *išvýsti*. Na tym tle wątpliwa staje się hipoteza apofonii *y* : *ie*, przyjęta w LEW 376 i wznowiona przez Pakalniškienė 2018, 71, 73. — Drw. *lýsinti* a. *lysinti* caus. ‘robić chudym, jałowym’ (syn. *laisinti*). Nomina: *lýsna* c. ‘chudy człowiek, chudzielec’, *sulýšes* ‘wychudły’, *sulýšelis* ‘człowiek wyniszczony, wychudzony’. — Neoapofonia SZ *lys-* ⇒ SP/SO *lais-*: *nulaisinti* ‘zrobić chudym, wychudzić zwierzę; wyjałowić ziemię’, *nuolaisūs pienas* ‘chude mleko’. Paralele: *kyk-* ⇒ *kāikinti*; *dyg-* ⇒ *dāigyti*; *mįs-* ⇒ *maistýti*.

lýsvē 1 p.a. 1. ‘odgraniczony bruzdami pas ziemi uprawnej, zagon’, 2. ‘grzędą, grządka ogrodowa, warzywna’ (*Pasėjau lýsvę morkų* ‘Zasiałem grządkę marchwi’) — rzeczownik denominalny na -vė od *lys-* jak w syn. *lýsė*, *lýsia* < *līs-īā- (por. *bérzva* ⇐ *bérzas*; *brastvā* ⇐ *brastā*; *garšvā* ⇐ *garšas*). GJL II, § 129 przypisuje *lýsvē* wartość kolektywną. Akut niejasny. War. sufiksalny *lýstē*: *Dirvos yra į lystes suartos* ‘Pole jest zaorane zagonami’. Cps. *šiltlýsvė* ‘inspekt’ (por. *šiltas*). Odpowiednik stpr. *lyso* Ev ‘grządka, Bete [Gartenbeet]’. Formacja ze WSZ *līs-, który stoi w alternacji z jednej strony ze st. o w formie łac. *līra* f. ‘bruzda, rów’ < pital. *loīsā- < pie. *loīs-eh₂- (vb. denom. *līrāre* ‘robić bruzdy, bronować’, *dēlīrāre* ‘wyskoczyć z bruzdy, zboczyć, popaść w obłąkanie, szaleństwo’), z drugiej strony ze st. o w

pbśl. *lais-ā- (scs. *lēxa* ‘πρασιά, grzęda, zagon’, sch. *lijèha*, ros. gw. *léxa*, *lexá*, czes. *liča*) oraz w pgerm. *laisō- f. ‘koleina’: stwn. *wagan-leisa*, śrwn. *leise* f. ts. Zob. LEW 376, de Vaan 345, Kroonen 324. Bsw 163 odtwarzał dwie praformy bśl.: *līsā-, *laisā-.

liš 1. praep. z gen. stlit. ‘bez, oprócz’, SD «bez, krom, okrom, procz, oprocz». Por. *Perleidè tai Dievas tuo metu, bet nūnai liš vienos [moters] turèt nedera* SP I, 216₂₀ ‘Dopusił tego Bog na ten czas, ale teraz krom jednej [kobiety] nie godzi się mieć’ — zapoż. z błr. *lišb* (SLA 121; brak w ALEW). — 2. ptk. ‘tylko, lecz’, por. *Gaspadorio nēr namie, liš viena moteriškė* LZŽ ‘Gospodarza nie ma w domu, tylko sama kobieta’.

lišėjus, -aus 2 p.a. LZŽ ‘liszaj, chorobowy wykwit na skórze, Herpes’ — zapoż. z błr. *lišáj*, -já.

liška 2, 4 p.a. stlit., gw. ‘bierka; figura szachowa’, SD *liška* «bierka, calculus», *žaislas liškomis* «bierki gra», *liškomis žaidžiu* «bierki gram» — zapoż. z pol. gw. *liszka* ‘znana gra: cetno, czy lichy’, nazywa się na Litwie ‘cot, czy liszka’; ‘liszka’ oznacza liczbę nieparzystą (SGP III, 40). Zob. też SLA 122, POLŽ 111 (brak w LEW, ALEW).

lįšnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘zbyteczny’, 2. ‘ponad parę, bez pary, nie do pary’ (*vīenas lįšnas* ‘jeden nie do pary’), 3. ‘większy niż trzeba’, 4. ‘dany w naddatku, ponad oznaczoną ilość/miarę’ — zapoż. ze stbłr. *lišnij* ‘pozostały, inny; nadmierny’, por. błr. *lišny* (ZS 31, SLA 122, LEW 377; brak w ALEW). — SD¹: *lįšnas* «zbytny» (syn. *prabingtas*), *lįšnasis mėnuo* «przybysz» [‘przybyły miesiąc, miesiąc mający dwa nowe księżyce’, L.]. LKŽ VII, 586 nie cytuje zaświadczeń z SD¹. War. *lįčnas*, też *ličnas* 4 p.a. — Drw. *lįšnaĩ* a. *lįčnaĩ* adv. ‘bardzo’ (m.in. MŽ), *lįšniaĩ* ts. NB. Warianty z -čn- można oznaczyć jako hiperpoprawne w stosunku do reguły przekształcającej obcojęzyczne -čn- w lit. -šn- (por. *matāšnykas*, *serdėšnykas*).

lištvà 2 p.a., gen.sg. *lištvos* stlit. (BRB), gw. 1. ‘wąski podłużny kawałek drewna, którym się coś łączy lub coś obja, listwa’ (war. *listvà*), 2. ‘wąski pasek materii do obszywania brzegów bielizny, ubrania, serwet’ — zapoż. ze stbłr. *lištva*, por. błr. *lištva* (gw. *lištvà*, *lįštva*) ← pol. przest. *lisztwa* jako wariant do *listwa* od XV w. ‘wąski podłużny kawałek drewna; wąska deska’ (← śrwn. *līste*, Sławski IV, 287, WDLP, s.v. *listwa*). Zob. też SLA 122, ZS 31, LEW 377, ĖSBM 6, 23 (brak w ALEW). Zob. też *lįstė*.

litaũcis, -čio 2 p.a. wsch.-lit. ‘Litwin’ (*Mes gi litaũčiai visi* ZTŽ ‘Myż wszyscy [tu jesteśmy] Litwinami’) — zapoż. z błr. *litóvec*, -óũca ‘Litwin’ (PzB 2, 662; brak w LKŽ). War. *litaũcas* ZTŽ (ten słownik jako synonimy wymienia *litvėkas* i *litvīnas*). Z uwagi na segment -č- w *litaũcis* warto może porównać stbłr. *litovčičb* ‘syn Litwina’ (HSBM 17, 70). Zob. też *lietūvis*, *litūnas* i *litvėkas*.

litaũskasai, -oji (p.a. nieoznaczony) wsch.-lit. ‘litewski’: *Litaũskasai lementorius dar mūs buvo* LZŽ ‘Litewski elementarz jeszcze mieliśmy’ — forma emfatyczna na -ai (por. LD § 442, typ *báltasai*) do *litaũskas, co zapożyczono z błr. *litóŭski*.

litavóti, *litavóju*, *litavójau* przest. ‘lutować, spajać metale za pomocą innego płynnego metalu’ — zapoż. z błr. *litavácь*, -úju, 3 sg. -úje (← pol. przest. *litować* ts. ← śrwn. *lōten*, zob. Sławski IV, 390, ĖSBM 6, 10n.). Młodszym war. sufiksalnym jest *litúoti* ‘lutować’. Zob. też LEW 378.

litera 1 p.a., *literà* 2 p.a. stlit. ‘litera’, DP *pirmosios literos* ‘przednie litery’, SD *litera* «litera, czcionka; cyfra» (*išspaudimas literų* «druk») — zapoż. ze stbłr. XVI w. *litera*, *litèra* ← pol. *litera* (← łac. *littera*, Sławski IV, 298). Zob. też SLA 122, ZS 31, LEW 377 (brak w ALEW). War. m. *literis*, *literius*. — War. gw. *litara* ← błr. *lītara*, -y. Jest i m. *lītaras* ← błr. *lītar* ‘jedna litera’ (ĖSBM 6, 11). Por. rodzime *raidė*.

literis, -io 1 p.a., *lýteris* 1 p.a. przest., gw. 1. 'litr, miara cieczy i ciał sypkich', 2. 'naczynie o pojemności litra' — zapoż. z prus.-niem. *liter* (Čepienė 183). War. gw. *litaras*, *litaris*. Zob. też *litrās*. — Drw. *pùsliteris* 'półlitrowa butelka wódki' (por. *pùsė*).

lytėti, prs. *lyčiù* (3 os. *lyti*, war. *lyta*, *lytėja*), prt. *palytėjau* 'dotykać, wyczuwać za pomocą dotyku, macać' — durativum z suf. -ė- i WSZ *lyt-* ⇌ *lit-* od **leĩt-*, por. *liečiù*, *liēsti* 'dotykać'. Paralele: *pabrydėti* ⇌ *brīsti*; *palypėti* ⇌ *līpti*; *pamygėti* ⇌ *mīgti*. Cps. *palyčiu* SD¹ «dotykam, dotykam się, dotknę się» (syn. *pasilyčiu*), «tknę». Refl. *lytėtis*: *lyčiuosi* SD «tykam się czego» (syn. *pasilyčiu*), *dasilytėti*: *idant jų dasilytėtų* MŽ 96₁₀ 'aby ich dotknął', *pasilyčiu* SD «dotykam się czego», *čiupomis pasilyčiu* SD «domacać się», *susilytėti* 'stykać się'. — Drw. *lytā* neol. 'dotknięcie, dotyk', *lytōs ōrganas* 'zmysł dotyku', *pasilyčiamas* SD¹ «dotkliwy»⁴⁰², *sālytis* (zob.). — Neoosn. *lytė-*: *nelytėtas* SD «nietykany», *iš mergos nelytėtas* MŽ 370₃ 'z panny czystej', *nepalytėtinas* SD «niedotkliwy». — Neoosn. *lytėj-*: *lytėjimas*: SD <liteimas> «nagabanie» ['niepokojenie'] (syn. *kibinimas*), *pasilytėjimas* SD¹ «dotykanie, dotknięcie» (paralele: *judėjimas* ⇌ *judėjau*; *kalėjimas* ⇌ *kalėjau*).

lyti, prs. *lỹja* (**lija* < **li-n-ja*; war. *lỹna*, *lija*), prt. *lijo* 1. 'padać, lać – o deszczu', 2. 'moknąć na deszczu, np. o sianie', cps. *sulỹti* intr. 'zmoknąć na deszczu', tr. 'o deszczu: przemoczyć', refl. *įsilyti* 'o deszczu: zacząć na dobre lać'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *līt*, *līstu* (war. *liju*), *liju* 'lać się, płynąć, toczyć się; padać – o deszczu', stpr. *praliten* ob. *p[r]alletan*, *pralieiton*, *prolieiton* ptc. prt. pass. 'o krwi: przelana, vergossen'. Słowiański odpowiednik **liti*, **lijo*, por. scs. *izliti*, *-lijō* 'wylać, odlać' (iter. *iz-lij-ati*, wtórnie *iz-li-vati*, por. *plivati*, *byvati*), *proliti sę* 'pośliznąć się', ros. *litb slězy* 'zalewać się łzami', *doždь lbět* 'deszcz leje', czes. *līt*, *liji* 'lać, nalewać; mocno padać', stpol. *lić*, *liję* 'lać; odlewać z metalu', stpol. *lite šrēbro* 'lane srebro'. Inchoat. psł. **linōti* 'zacząć lać, padać', ros. gw. *linutb*, stpol. *linąc* (pol. *lunąc*) 'polać się obficie', czes. *linout se* 'lać się, płynąć'. Pdg. bałto-słowiański jest oparty na formie SZ **liH-C* od pie. **leiH-*, zob. *lieti*. Por. LEW 368, 377n., ALEW 580n. — SZ **liH-* ukazuje się w dwojakiej realizacji: 1° przed spółgłoską jako *lỹ-*, por. inf. *lỹti*, 2° przed samogłoską jako *lij-*, por. prt. *lijo* (segment -j- pojawia się po i w warunkach hiatu laryngalnego, HL 28n.). — Neopwk. *lij-*: *lija* prs. 'pada deszcz'. Nomina: *ilijā* a. *ilija* 'pora deszczowa; woda opadowa, deszczówka', *lijimas* 'ulewny deszcz', *lijūndra* (zob.), *lijūngas*: *Lijūngi šiemet metai* 'Jest [teraz] deszczowy rok'. Por. łot. *lija* 'deszcz drobny, przelotny', *lijiēns* 'Regenguß', *lijināt* 'wystawić na deszcz'. — Prs. *lỹja* = **lỹja* pochodzi z **li-n-ja* i polega na infigowaniu osnowy właściwej dla prt. *lijaũ* (kiedyś współistniała ona z prs. *lejū*, zob. *lieti*). Resegmentacja *lỹ-ja* prowadzi do war. *lỹ-na*, z sufiksem jak w typie *gāuna* (por. *gỹja* ob. *gỹna* oraz *rỹja* ob. *rỹna*). — Drw. typu *ly-C*: *lydinti* caus. 'trzymać na deszczu, zmoczyć deszczem', *lỹdinti* 'lać świece', *nulỹdinti* 'odlać z metalu, np. dzwon', *lỹdyti* I (zob.). Nomina: *lỹsena* 'ulewa' (neosuf. -sen-), *lytis* I (zob.), *lytūs* (zob.). — Neopwk. *lyn-* (⇌ prs. *lỹna*): *palynōti* 'dżdżyć, pokrapywać, popadywać' (inaczej GJL II, § 580: od *lỹti*), *lỹnančioj* a. *lỹnantie* adv. 'w deszcz, podczas deszczu, w porze deszczowej' (syn. *lỹtotie*).

lytis I 4 p.a., acc.sg. *lỹti* f 'duża kra lodowa, tafla lodu': łot. *līts* ts. Por. *Nemunu rudenį eina iža*, *o pavasariį lytys*, t.y. *ledinēs* JU 'Jesienią płynie Niemnem drobna kra (*iža*), zaś wiosną duże kry (*lytys*)'. Formacja na -ti-, która według Urbutisa 1981, 130n. stoi w związku z pwk. *ly-* jak w *lỹdyti* caus. 'powodować topnienie, topić' (zob. *lỹti*, *lỹdyti*). Znacz. etym. 'to, co powstało na skutek topnienia lodu'. Podobnie zbudowane: *vytis* 'witka, różga' ⇌ *vỹti*; *pjūtis* 'żęcie, żniwo' ⇌ **pjūti* (*pjāuti*). — Cps. *lỹtlauža* 'izbica, konstrukcja zabezpieczająca filar mostu przed uderzeniami kry' (por. *lāužyti*, syn. *lēdlaužis*), *lỹtnešis* 'pora, kiedy rzeką

⁴⁰² Synonimy w SD¹: *priežostus*, *nuobadus*, *nekantringas* – odpowiadają takim wartościom pol. adi. *dotkliwy*, jak 'czuły, tkliwy; bolesny, bolący, dokuczający, bodący, kolący; niecierpliwy' (za L.).

spływa kra' (por. *nėšti*, syn. *ledónėšis*, dosł. 'niesienie kry, lodu').

lytis II 4 p.a., acc.sg. *lytį* f. 1. 'wygląd czyjegoś ciała, postawa, figura, sylwetka' (*Žmogus gražios lytiės*, t.y. *nuvykęs, nesukumpęs, nekreivas, gero augumo, gražios stovylos* JU 'Człowiek o pięknej figurze, tj. dorodny, niezgarbiony, niekrzywy, słusznego wzrostu, ładnej postawy'), 2. 'forma, postać, rodzaj, gatunek', 3. 'płeć' (m.in. SD). — War. *lytė* (*Gražios lytės merga* 'Dziewczyna o ładnej figurze'). — Drw. *belỹtis* 'bezpłciowy', *lytingas* 'o ładnym wyglądzie, przystojny' (*I svetainę įėjo aukštas ir lytingas vyras*), *nelytingas* SD «niewyksztaltowany» (syn. *ne turįs lytės*), *lytinis* 'płciowy'. — Zdaniem Urbutisa 1981, 130n. *lytis* II jest związane z czas. *lieti, liėti* 'odlewać, wlewać do formy roztopiony surowiec dla otrzymania po jego zastygnięciu określonego formą kształtu', SD *lienu* «formuję, kształtuję». Pierwotnym znaczeniem wyrazu *lytis* było nomen actionis 'lanie do formy, formowanie', potem nomen concretum 'forma odlewnicza, odlew'. Paralele wymienia GJL II, § 403. Inaczej ALEW 595: analiza *lyt-is*, gdzie *lyt-* ma być formą st. wzdłużonego do *lit-/lejt- jak w *liėsti* 'dotknąć, ruszyć', *lytėti* 'dotykać, macać'.

litr̃as 2 p.a. 1. 'litr, miara cieczy i ciał sypkich' (*Dù litrai pieno* 'Dwa litry mleka'), 2. 'naczynie o pojemności litra, butelka litrowa' — zapoż. z pol. *litr* (← fr. *litre*, por. Bańkowski II, 56n.) lub z ros. *litr* (← fr. *litre*, por. REW II, 47). Brak w POLŻ. Zob. też *literis*. — Drw. *pùslitris* 'półlitrowa butelka wódki' (por. *pùsė*), ⇒ *pùslitr̃aitis* zdrob. 'półliterek'.

litūnas 2 p.a. wsch.-lit. 'Litwin' (LzŽ; brak w LkŽ), np. *Buvau ažąj top litūnop paūtaryc* 'Zaszedłem do tego Litwina porozmawiać' — ze zmiany *litūnas < *litūnas (*tui* z *tui* < *tvī*) w trakcie adaptacji zapożyczenia *litvinas* 'Litwin' (LzŽ, ZTŽ) ← stbłr. XVI w. *litvin* 'Litwin' i 'mieszkaniec Wielkiego Księstwa Litewskiego', por. błr. gw. *litvin* (zob. ĖSBM 6, 12; błr. liter. *litóvec*, -óuca jest rusycyzmem). — Nazw. *Lietuñinkas*, zapewne z *lietuñinkas (dysymilacja *uŭC* > *uĭC*), to zaś z *Lietūvninkas* (war. synkopowany) < *Lietūvininkas*, dosł. 'Litwin' (por. LPŽ 79). Apelatyw *lietuñinkas* 'Litwin' jest poświadczony z Małej Litwy, por. GJL I, § 342, LD § 222. Zob. też *lietuvis*, *litaũcis*, *litaũskasai* i *litvėkas*.

lytūs, -aũs 3 p.a., acc.sg. *lytų* przest., gw. 'deszcz' (m.in. u Donełajtisa). Z uwagi na odpowiednik łot. gw. *līts* 'deszcz' (pl. *līti*) zachodzi prawdopodobieństwo, że lit. temat na -u- polega na przekształceniu starszego *lýtas < *lih-tó- 'lanie, ulewa' ← *lyti* (zob.). Por. stpol. *lity* 'lany, odlany z metalu' ← *lić* (Bańkowski II, 57n.). Z innym sufiksem: stpol. *lić*, -i f. 'wielka fala, wezbrana woda rzeki', pol. gw. *lić* f. 'silny deszcz, nawałnica' (Bańkowski II, 42). Z inną apofonią *lietuś* (zob.). — Neosn. *lyt-*: *lytelius* DP 'deszcz', *lytinóji* f. 'pora deszczowa', *lytlaikis* ts. (por. *laikas*), *lytotas* 'deszczowy', *lytoti mėtai* 'deszczowy rok' (⇒ *lytotie* adv. 'w deszcz, podczas deszczu', syn. *lynantie*), *lytvà* 'deszcz', ⇒ *lytvas* 'deszczowy' (*lytvi mėtai* m.pl. 'deszczowy rok'), ⇒ *lytvingas* ts. (*lytvingi mėtai* m.pl. 'deszczowy rok').

litvėkas 2, 4 p.a., *litviōkas* 2 p.a. wsch.-lit. 'Litwin' — zapoż. z błr. gw. *litvják*, *licvják* 'Litwin' (PzB 2, 662). Fem. *litvečkà* ZTŽ 'Litwinka'. Por. *Ānys karanī litvėkai* ZTŽ 'Oni są rdzennymi Litwinami'. *Čia visi litviōkai* DVŽ 'Tu wszyscy [są] Litwinami'. *Zasiāčiai tai iš litvėkų* ZTŽ 'Mieszkańcy Zasięcia wywodzą się z Litwinów'. — War. hybrydalny: *litviōkas* DVŽ (por. *lietuvis*). Zob. też *litaũcis* i *litūnas*.

liūbas, -a stlit., gw. 'darzony miłością, ukochany, luby (zwykle o Bogu)' — zapoż. ze stbłr. *ljubyj*, por. błr. *ljúby*, -aja (por. ros. *ljubój*). Też w użyciu predykatywnym: *Jeib pažintumbim ijo darbus ir kas įjem lub est* MŽ 346₁₀ 'Jeślibym poznał jego dzieła i [to] co jest mu miłe'. Zob. SLA 122, LEW 378, ALEW 596n. Zob. też *liūbastis*, *liūbyti* i *abliūbenykas*. — Drw. *neliūbas* 'przykry – o drodze' (*kūnui ne liūbu, grubumi ir ankštu keliu* DP 90₄₁ 'ciału przykrą, ostrą i ciasną drogą'), *paliūbai* adv. 'dowoli, w obfitości'. Por. *sqliūbas* s.v.

suliūbyti.

liūbastis, *liūbestis*, *-ies* stlit. BRB ‘przyjemność; wybór, wolny wybór’, SD¹ *liūbastis* «lubość» — zapoż. ze stbłr. *ljubostь* ‘miłość, przyjaźń; przyjemność; wola, pragnienie’ (drw. od *ljubij*, zob. *liūbas*), por. błr. *ljúbascь*, *-i* ‘miłość, przywiązanie’, pol. XVI w. *lubość* ‘radość, uciecha, przyjemność, zadowolenie, upodobanie’ (SPXVI). Zob. SLA 122, ALEW 596 (brak w LKŽ). Por. *liūbas* i *liūbyti*.

liūbystà, gen.sg. *liūbystos* 2 p.a. bot. ‘lubczyk ogrodowy (lekarski), *Levisticum officinale*’ — zapoż. z ros. gw. *ljubista* (SRNG), błr. gw. *ljubista*. Por. Brückner 1877, 104, SLA 122, LEW 378, ĖSBM 6, 92n. Ros. *ljubista* jest prawdopodobnie drw. wstecznym od *ljubistok*, co według REW II, 77 zapożyczone z pol. XVIII w. *lubistek*, *-tka* (← śrwn. *lūbestecke* ← śrlac. *lubisticum*, to zaś ze zmiany łac. *ligusticum*, zob. Sławski IV, 350n.). — War. z niejasnym zakończeniem *-tra*: *liūbýstra* 1 p.a. ← ros. gw. *ljubistra* (SRNG), błr. gw. *ljubistra* (ĖSBM). — War. m. *liūbýstas*, też *liūbýstas* (*Liūbýstas žydi baltai, dvisi, auga darželiuose, vaistas nuo drugio* JU ‘Lubczyk kwitnie na biało, pachnie, rośnie w ogródkach, lek na gorączkę z dreszczami’), ponadto z zakończeniem *-tras*: *liūbýstras* 2 p.a., *liūbýstras* 1 p.a., *liūbistras* 2 p.a. Zob. też *lipštukai*.

liūbyti, *liūbiju*, *liūbijau* stlit., gw. 1. ‘lubić, mieć w czym upodobanie’ (*Šitas slyvas aš labai liūbiju* ‘Te śliwki ja bardzo lubię’), 2. ‘darzyć kogo miłością, kochać’ (*Merga berną liūbija* ‘Dziewczyna kocha chłopaka’) — zapoż. ze stbłr. *ljubiti*, por. błr. *ljubićь*, *-lju*, 3 sg. *ljubicь*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *blūdyti*, *slūžyti*, *tūžyti*). Por. ZS 31, LEW 378, ALEW 596n. Osobno zob. *suliūbyti*. — Z innym sufiksem: *liūbėti*, *liūbu* (war. *liūbiu*), *-ėjau* gw. ‘lubić, mieć w czym upodobanie’, np. *Aš liūbu ankstie kelties* ‘Lubię wcześniej wstawać’. *Ans liūb girties* ‘On lubi się chwalić’. War. żm. *liubėti* ‘lubieć, mieć zwyczaj; potrafić’.

liūbývas, *-à* 2 p.a. ZTŽ ‘o mięsie: nietłuste, chude, miękkie’ — zapoż. z błr. gw. *ljubívy* ‘o mięsie: chude, bez tłuszczu; o słoninie: przerośnięta mięsem’ (ĖSBM 6, 92), gdzie *lju* ze zmiany *li*, *libívy*. Por. stczes. *libivý*, strus. *libyvyi*, ros. gw. *lubávij* ‘nietłusty’, pol. gw. *libawy*, *lubawy* ‘chudy, wychudły’, psł. **libivū* (Sławski IV, 218n.).

liuciferis, *-io* 1 p.a. przest., gw. ‘Lucyfer a. Lucyper, władca piekła, diabeł, szatan’ — zapoż. ze stbłr. *ljuciferь* ← pol. *lucyfer* ‘diabeł, czart’. — War. *liuciperas* 2 p.a. DP ‘diabeł, szatan’ ← stbłr. *ljuciperь*, *ljucyperь* (*luciperь*), gw. *liuciperius*, *liucipierius*. — War. ze zmianą *l'u > l'i*: *liciparas* b.z.a. (por. błr. *ljucýpar*), *licipierus* (por. pol. gw. *licyper*). War. z metatezą *c-p > p-c*: stlit. *lipicierius* (por. *kìpšas* z **pikšas*). Zob. też SLA 122, ZS 31, LEW 375, ĖSBM 6, 104. Brak w ALEW.

liūckas, *liūdskas*, *-à* 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘odpowiedni dla ludzi; ludzki w sensie dobrych przymiotów’, 2. ‘łagodny, spokojny, dobrego charakteru’ (*Su liuckù žmogum gerai gyvent* ‘Z łagodnym człowiekiem dobrze się żyje’) — zapoż. z błr. *ljúdski*, pol. *ludzki*. Por. ZS 31. Zob. też *liūdas*.

liūdas 2 p.a. gw. 1. coll. ‘ludzie’ (*Daug liudo suvarė ponas* ‘Pan [właściciel dworu] spędził dużo ludzi’), 2. ‘wielka liczba, mnóstwo, moc’ (*Susirinko liūdas žmonių* ‘Zebrało się mnóstwo ludzi’) — zapoż. ze stbłr. *ljudь*, *-u* ‘ludzie, naród; zbiorowisko ludzi (np. chrześcijanie, kozacy, mieszczanie)’, błr. *ljud*, *-u*, pol. *lud*, *-u* ‘ludzie, zbiorowisko ludzi’. Zob. też Būga, RR II, 56 (z pol.), LEW 378 (z pol.). Por. *liāudis*.

liūdė 1 p.a. przest. ‘pion, zawieszony na sznurku ciężarek z ołowiu do wytyczania kierunku prostopadłego, używany przez cieśli i murarzy’ — zapoż. ze śrdn. *lōde* ‘ołów’ (GL 81). Co do akutu por. zapoż. *brūžė*, *krūžai* i *šiūlė*.

liūderis, -io 1 p.a., *liuderis* b.z.a. przest., gw. 1. 'nieuprzejmy człowiek' (*Nemandagus liuderis*), 2. 'rozleniwiony człowiek', 3. 'tłusty człowiek a. zwierzę (prosię, owca, krowa)' — zapoż. z nwn. *Luder* n. 'ścierwo – jako obelga' (por. GL 81). — Vb. denom. *liūderiuoti* 'zwlekać, mitrężyć; leniuchować, bumelować'.

liūdėti, *liūdžiù* (3 os. *liūdi*, też *liūdėja*), *liūdėjau* 'smucić się, trapić się', *liūdžiu* SD «smęczę się, smucę się» (syn. *sieluosi*), *nuliūdžiu* SD «zasmucam kogo». Ingress. *liūsti*, *liūstù*, *liūdaũ* 'stawać się smutnym, smucić się; być smutnym' (neoosn. *liūs-*: *liūdžnas*, zob.). Caus. *liūdinti* 'smucić, zasmucać'. Nomina: *liūdesỹs* 'smutek', *liūdnas* (zob.), *liūdziai* adv. 'smutno, w stanie przygnębienia' (*Broluk, ko taip liūdziai sėdi?* 'Braciszku, czemu siedzisz taki smutny?'), *póliūdis* 'smutek, zgryzota'. Alternant *liūd-* polega na odnowieniu WSZ *lūd- na wzór st. pełnego *līaud- < pie. *leud- 'schylać się, kulić się' (LIV² 415), gdzie palatalność spółgłoski *l* jest pochodną traktowania dyftongu pie. *eū. — SO *laud-: cs. *lužďo*, *luditi* 'oszukiwać, zwodzić', ros. gw. *lužú*, *ludít* ts., czes. *loudit* 'wyłudzać, wabić, uwodzić', pol. *łudzę*, *łudzić* 'oszukiwać, mamić, zwodzić' — z psł. *ludjō, *luditi, znac. etym. 'powodować, że ktoś się pochyla' (zob. Boryś 304). Być może należy tu temat nominalny stpr. *lausta-*, utrwalony w vb. denom. *laustineiti* wans ENCH 'ukórzcie się! demuetiget euch!', od prs. *[laustina:ja sin] 'korzy się', por. LAV 222. — Brak jest refleksów SE †līaud-. Pod względem etymologicznym zestawia się goc. *liuts* 'obłudny', *lutōn* 'mamić, oszukiwać', stisl. *ljótr* 'brzydki, szpetny' < pgerm. *leuta- ts. (por. LEW 378n., Heidermanns 1993, 380n., Kroonen 335).

liūdininkas 1 p.a. 'świadek' — sufiksalne przekształcenie stlit. *liūdinykas* 1 p.a. 'świadek'. Jest to zapożyczenie słowiańskie, przy czym nie ma pewności, czy przyszło ono ze stbłr. XV w. *ljudьnikъ*, *ljudnikъ* 'świadek' (zapoż. ze stpol.) czy wprost ze stpol. *ludnik* 'testis', *poludnik* ts. (zob. SSTP IV, 76, VI, 351). Por. ALEW 597, POLŽ 424. Inaczej LEW 378: rodzimy drw. na -inyk- od *liūdyti* (zob.). Z czasem *liūdinykas* zostało zluźwane przez *liūdytojas* 'świadek' (m.in. w SD) ⇐ *liūdyti*. Zob. też *sviētkas*.

liūdyti, *liūdiju*, *liūdijau* 'świadczyć, być świadkiem' (*Ne liudyki pryš artimą tavo neteisaus liudymo* MŽ 19₁₄ 'Nie mów fałszywego świadectwa przeciw bliźniemu swemu') — zapoż. ze stpol. *ludzić* 'świadczyć, zeznawać' (SSTP IV, 76). War. z długą samogłoską: *liūdyti*; z obocznym sufiksem: *liūdinti*. Por. ALEW 597, POLŽ 112. LEW 378 suponował raczej pożyczkę ze stbłr. *ljuditi (brak w HSBM), a to z uwagi na użycie strus. wyrazu *ljudi(je)* w znacz. 'świadkowie'; podobnie SLA 123. Zob. też *sviēčyti*. — SD: *liudiju kuo* «świadczę kiem», *liudiju ažu kū* «świadczę za kiem», *išsiliudiju* «wyświadczam się» ['przedstawiam świadków']. — Neoosn. *liudy-*: *liūdymas* stlit. 'świadectwo' (war. *liūdymas*), *liūdytojas* 'świadek'. — Neoosn. *liudij-*: *liūdijimas* 'świadectwo', SD «świadczanie, świadectwo». Zob. też *liūdininkas*.

liūdnas, -à 4 p.a. 1. 'smutny; pogrążony w smutku', 2. 'wywołujący smutek, zasmucający' (war. *liūdnūs*) — formacja dewerbalna z suf. -na- od *liūdėti* (zob.). Zob. też *nūdnas*. — Vb. denom. *liūdnėti* 'stawać się smutnym', *liūdninti* 'smucić, zasmucać kogo'.

liūgti, *liungù*, *liugaũ* 'zmniejszać się, marszczyć się; tęchnąć (o wymieniu)'. Niejasne. — Drw. *liugėti*, *liugù*, *liugėjau* 'uginać się – o gruncie pod stopami (zob. s.v. *lūgas*), *liuginti* 'poruszać głęboko wbitym kołem aż do jego rozchwiania'.

liūkas 1 p.a., *liūkas* 2, 4 p.a. gw. 'otwór w dachu stajni a. obory, służący do podawania siana, słomy', 2. 'otwór w podłodze młyna, przez który wciąga się worki na górę', 3. 'mały wywietrznik w spichrzu', war. f. *liūka* — zapoż. z prus.-niem. *luke* f. 'otwór w dachu, drzwi w dachu' (GL 81), por. nwn. *Lücke* f.

liūktas 2, 4 p.a., też f. *liuktà* LZŽ 2 p.a. gw. 1. 'przewód w piecu do odprowadzania

dymu', 2. 'blaszana zasuwą do regulacji ciągu w kominie' (syn. *juškà*, *šýberis*) — zapoż. z błr. *ljuxt*, też f. *ljuxta* (tu z pol. przest. *lucht* ⇐ dn. *lucht*, por. nwn. *Luft* f. 'powietrze, powiew, przewiew powietrza'). Zob. Sławski IV, 372n., ĖSBM 6, 104. — War. *liùftas* ZTŽ, *liùptas* (pl.t. *liùptai*) 'przewód w kominie' ⇐ błr. gw. *ljuft* (PzB 2, 706), z pol. *luft*.

liulėti, *liùla* (war. *liùli*), *liulėjo* (war. *liulėti*) 1. 'chybotać się, przechylać się z boku na bok (o zbożu poruszonym wiatrem), kołysać się, falować', 2. 'chwiać się, ugiąć się pod stopami (o bagnie, desce, kładce)', 3. 'trząść się jak galareta, kołysać się podczas chodu (o tłustym zwierzęciu, otyłym człowieku)', 4. 'występować gromadnie i w ruchu, roić się, poruszać się tłumnie', 5. 'ciec, wyciekać', 6. 'iść powoli, jak starzec' — czasownik na -ė- od onomatopei opisującej pewien typ ruchu. Do tego inchoat. *suliùiti*, *-liùla*, *-liùlo* 'poruszyć się, zacząć ciec, ściekać (o żywicy)'. Najbliżej stoi wykrz. *liùli* ob. *liuli*, *liulỹ* o ruchu kołyski, kolebki, war. *liùlia*, *liùliu*, *liùliũ*. Z innymi sufiksami: *liulėnti* a. *liulėnti* 'kołysać niemowlę; iść powolnym krokiem', *liulinti* 'wprawiać w kołysanie', intr. 'kołysać się – o morzu', *parliulinti* 'przyjechać ciężko załadowanym, uginającym się wozem', *priliulinti* 'naładować, np. wóz sianem', *liuliùoti* a. *liuliùoti* 'kołysać się, falować'. Por. syn. *liumpsėti*. — Drw. *liùika* ZTŽ 'fala na wodzie' (z *liulka, por. *liùika* 'fajka' < *liùlka*), *liùlė* 'tyłek; kołyska', *liùlė* a. *liùlė* 'wesz', *liùliaĩ* m.pl. 'robactwo, pasożytnicze owady; płazy i gady' (znaczn. etym. 'to, co się roi'), *liulýnas* a. *liulýnas* 'błotnisty, zapadający się teren, grzęzawisko', *liùlis* 'tłuste zwierzę, otyły człowiek', *liulỹs* a. *liulỹs* pot. 'sopel u nosa, smark; chrząszcz, żuk'. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *lulis* a. *lulas*, *lul*, zdrob. *lulúk* 'chrząszcz, żuk, każdy owad o twardych skrzydłach' (Zdancewicz 343, Laučjute 80). — Nazw. *Liùlis*, *Liulỹs*, *Liùlis*, *Liùlaitis* (⇒ pol. *Lulewicz*), *Liuleikis*. N.jez. *Liülenčia*, n.rz. *Liulỹs*, *Liuliupỹs*.

liùlka 2 p.a., gen.sg. *liùlkos* wsch.-lit. 'fajka' — zapoż. z błr. *ljùlka*, -i (por. LEW 379, ĖSBM 6, 99). Stąd też łot. *ļulkis* 'mała fajka' (ME II, 542). Por. *kulka* i *lėlka*. War. *liùlka* pokazuje depalatalizację *l' > l* przed spółgłoską twardą jako dostosowanie fonotaktyczne (podobnie w *kulka*, *bolka* i *dvylka*). War. ze zmianą *l' > j-*: *jùlka*. — War. dyftongiczny *liùika* (*Senis liùiką išsirako* 'Starzec oczyścił sobie fajkę') polega na zastępstwie *ul(C)* przez *uj(C)*. Drw. *liuikius* 'palacz fajki'. — Z dysymilacji na odległość *l-l > l-r* pochodzą war. *liurka*, *liurkė* b.z.a. (por. LEW 379), drw. *liurkis* a. *liurkius* 'palacz fajki'.

liumpėti, *liùmpa*, *liumpėjo* 1. 'kołysać się, chybotać się (o powierzchni bagna)', 2. 'iść kołysząc się na boki (o tłustym wieprzu)', *liumpsėti*, *liùmpsi*, -ėjo 1. 'uginać się pod stopami (o błocie, trzęsawisku, cienkim lodzie)', 2. 'kołysać się, chybotać się (o kładce, o bryczce na resorach)', 3. 'przechylać się z boku na bok, kołysać się (o chodzie tłustego zwierzęcia, otyłego człowieka)', 4. 'iść z trudem' — czasowniki na -ė- i -sė-, utworzone od wykrz. *liùmpt* o zachwianiu się, chybotaniu, por. *liumpi-liumpi* o dziecku, które stawia pierwsze kroki, też o kroczącym wilku. Por. syn. *liulėti*. — Drw. *liùmpinti* 'iść z trudem, ociężale, powoli' (war. *liuĩbinti*, *mb* z *mp*), tr. 'kołysać czym, huścić', *liùmpa* 'giętki drążek do zawieszenia kołyski (war. *liùmpas*); sprężyna; bagno, trzęsawisko; człowiek, który idzie kołysząc się', *liùmba* 'nieruchawy, ociężały człowiek' (*mb < mp*), *liùmpė* 'resor w bryczce'. — Neoosn. *liumpėj-*: *liumpėjimas* DP 'trzęsienie'.

liūnas 1 p.a. 'warstwa mchów uginających się na bagnie; bagno, grzęzawisko, trzęsawisko; miejsce, gdzie zawsze jest mokro', SD «trzęsawica» (syn. *bala*, *raistas*, *klumpa*). Odpowiednik łot. *ļūns* 'miejsce bagniste, grząskie' (⇒ *ļūnis* 'bagno', *ļūnējs* 'bagnisty'). Pierwiastek ma postać SZ-C *liū-* do SP **liāu-* (uogólnienie *liū-* kosztem **li-* według formy SP) ⇐ pie. **leuh₃-*/**luh₃-* 'zmoczyć, skropić, umyć', por. łac. *lavō*, -*āre* 'myć, kąpać; zwilżyć, skropić', gr. *λόε* 'umył' (por. LIV² 418; bez wzmianki o refleksie litewskim). Osobno zob. *liūtis*. ALEW 598 podkreśla brak czasownika prymarnego w bałtyckim. Czy należy tu dołączyć czasownik łot. *atļūt* 'pochylić się, odchylić się', *nūoļūt* 'odwisnąć,

zwisnąć bezwładnie’? — Zapoż. litewskie w błr. gw. *ljun*, też f. *ljúna*, *ljundá*, pl. *ljúny*, *ljuný*, *ljuni* i *luni* ‘bagno, trzęsawisko’ (PzB 2, 705). — Drw. *žēmē liūnēta* ‘grunt podmokły’, *liūnijà* ‘trzęsawisko’ (*[važiavo į liūniją, ir parėjo botageliu nešinas* ‘Wjechał w trzęsawisko i wrócił z batem w rękę’ [bo konie mu utonęły]), por. syn. *liūgnijà*; *paliūnē* ‘miejsce przy «liūnas»’. Cps. *liūnabalē* ‘bagnista łąka’ (por. *balà*) — złożenie synonimiczne, podobne np. do *raīstpelkē*. — Nazw. *Liūnas*. N.m. *Liūnai* 5x, *Liūnēliai*, *Liūniškės*, *Paliūnai* 3x, *Paliūniai* (o ile to nie patronim od imienia *Palys/Polys* ⇌ błr. *Pálja*, *Palë* ‘Paweł’), *Užuliūnis*, cps. *Pirmaliūnis*. N.rz. *Liūnai*, *Liūnas*, *Paliūnē*, *Paliūnis*, *Liūnupys*, n.jez. *Liūnas* 3x, *Liūnēlis* 4x (gw. *Linēlis*).

liuōbti, *luobiū*, *luobiaū* 1. ‘karmić zwierzęta domowe, dawać żreć’, 2. ‘obrzędzać, wykonywać codzienne prace w gospodarstwie domowym’, 3. ‘robić porządki, sprzątać, myć, czyścić, zmywać (naczynia)’, 4. ‘bić, uderzać, np. cepami’ (też o gwałtownej ulewie), 5. ‘dużo jeść’. Cps. *apliuōbti* ‘nakarmić; sprzątnąć’, *atliuōbti* ‘odkarmić’, *išliuōbti* ‘wykarmić; zadać porcję żarcia (świniom); zjeść, zeżreć; wyczyścić, uprzątnąć; wylizać cielę (o krowie); wykraść’ (war. *išluobti* ‘wyjeść chciwie i do czysta’), *suliuōbti* ‘spaść, zużytkować jako paszę; dobrze wykarmić, uczynić tłustym; dzielić, uderzyć’. Refl. *apsiliuōbti* ‘nakarmić wszystkie swoje bydło’. Por. war. *luōbti* ‘ciężko pracować’ oraz łot. *luōbt*, *-bju*, *-bu* ‘łuskać, łupać, obierać; szybko biec; wykonywać drobne prace kobiece w domu’. Niejasne. Próby wiązania z *luobas* ‘kora, łub, łyko’ i czas. łot. *luōbīt* ‘łupić, łuskać, łuszczyć’ (por. LEW 381) nie całkiem przekonują, z powodów tak formalnych (różnica *l’* : *l*), jak i znaczeniowych. Jeśliby przyjąć, że *liuobiū*, *liuōbti* stoi na miejscu **liuopiu*, **liuopti*⁴⁰³, to otworzyłaby się możliwość nawiązania lit. czasownika – jako denominativum – do łot. *lūops* ‘bydłę, sztuka bydła’, *ragu luopi* ‘bydło rogate’, *mājas luopi* ‘zwierzęta domowe’. Sęk w tym, że samo *lūops* nie ma pewnej etymologii, por. ME II, 527n. — Karulis I, 544 zwrócił uwagę na przypominające *lūops* wyrazy lit. *lūopas* ‘nieporadny, niemrawy człowiek, ciamajda’ i *luobas* ‘niemrawy, leniwy człowiek a. zwierzę domowe’. Gdy łot. *lūops* używa się w odniesieniu do człowieka, to oznacza to ‘nieokrzesaniec, prostak, gbur’ (por. ME II, 528). — Drw. *liuobà* 4 p.a. 1. ‘karmienie bydła’, 2. ‘obrzędzanie, oporządzanie bydła’, 3. ‘porządki, sprzątanie domu’, 4. ‘pasza, pokarm dla zwierząt’, *liuobējas* ‘ten, co karmi zwierzęta’, *liuobikas* ts.

liuoksėti (war. *liuoksėti*), *liuoksiu*, *liuoksėjau* ‘biec w podskokach, skacząc, bieć susami (o wiewiórce, o zającu), skakać’ — czasownik z suf. *-sē-* od wykrz. *liuokt* opisującej skoki w wykonaniu różnych istot (*Katē tik liuokt šuniui ant nugaros!* ‘Kot tylko «liuokt» psu na plecy!’). War. *liuokatái* i *liuokatỹ*. Lew 381 mówi raczej o apofonii względem *lek-/lėk-* jak *lėkti* ‘lecieć’, łot. *lēkt* ‘lecieć, skakać’ oraz o afektywnej palatalizacji nagłosu. — Neoosn. *liuoks-*: *liuōksnis* ‘skok’. — Z innymi sufiksami: *liuokčioti* ‘skakać, przeskakiwać’, *liuoktelėti* a. *liuoktelti* ‘skoczyć’.

liuopsėti (war. *liuopsėti*), *liuopsiu*, *liuopsėjau* ‘iść wielkimi krokami; łopotać skrzydłami; uderzać cepami; czkać’, *išliuopsėti* ‘wymłócić zboże; o świni: wyżreć z mlaskiem’, *nuliuopsėti* ‘przyjść z trudem, przyjść człapiąc’ — czasownik z suf. *-sē-* od wykrz. **liuopt* (por. *liuoksėti* ⇌ *liuokt*). Z innymi sufiksami: *liuopterėti* intr. ‘spaść, upaść – o czymś miękkim, np. o gruszcze’, tr. ‘uderzyć kogo’, *liuopterti* tr. ‘wrzucić coś miękkiego’.

liuosas, *-à* 3 p.a. stlit., gw. ‘swobodny, wolny’ — zapoż. z prus.-niem. *lōs* (GL 81n., LEW 381, Čepienė 142). Co do akutu por. zapoż. *stiuopa*. — W SD s.v. «swobodny» *liuosas* ukazuje się jako synonim *laisvas*. Inne użycia w SD: *liuosas nuog ko* «wolny od czego», *liuosas nuog tiesos*, *ažusakymo* «ustawom niepodległy», *mokslai laisvės*, *luosi* «nauki

⁴⁰³ Por. *klūbti* ob. *klūpti*; *skōbti* ob. *skōpti*; *stiēbtis* ob. *stiēptis*; *virbėti* ob. *virpėti* (GJL I, § 453).

wyzwolone», *liuosa tai mañ* «wolno mi to», *liuosai* adv. «wolnie». — Drw. *liuosaĩ* adv. ‘lużno (wiązać, zaprzęgać)’, *liuosininkas* ‘robotnik dniówkowy’ i ‘komornik’ (por. prus.-niem. *lōs* ‘nie mający stałego miejsca zamieszkania’), *lakštas liuosnas* SD «paszport», *liuōšvas* ‘wolny, swobodny’ (suf. -vas na wzór syn. *laššvas*). Cps. *liūos-bandē* ‘młode bydło, Jungvieh’, dosł. ‘bydło, którego nie uwiązuje się w oborze’: kalka hydrydalna z nwn. *Los-vieh* n., por. *bandā* ‘bydło’ (GL 82). — Vb. denom. *liūosti, liūostu* (*liuos-stu), *liūosau* ‘oswobadzać się, uwalniać się; robić się luźniejszym’, *liuosuoti: išliuosuoti* DP ‘wybawić, rozgrzeszyć, wyzwolić, wyswobodzić, wydźwignąć’ (*velino apsėstas buo išliuosuotas* DP 119₁₅ ‘opętany od czarta wybawion był’), ⇒ *išliuosavimas* WP ‘wybawienie, wyzwolenie’; *paliuosuoju* SD «uwolniam co»; wsch.-lit. *liuosuoti, -uju, -ujau* LzŻ ‘ratować, uwalniać’ (brak w LKŻ; por. ZS 114).

liuōžnas, -à 4 p.a. 1. ‘chudy, wysmukły’ NDŽ (syn. *lāibas*), 2. gw. ‘przygnębiony, smutny’ (*Ko tu šiandie toks liuōžnas*) — prawdopodobnie z udźwięcznienia w *liuos-nas, co było deverbativum od *liūs-* jak w *liūsti, -stū, -daũ* ‘stawać się smutnym’ i ‘smucić się’ (zob. *liūdėti*). War. *liuōžas* i *liōžnas*. Tej derywacji towarzyszyła neoapofonia *ū* ⇒ *uo*, z paralelami w *čiuōžti* ⇐ *čiuž-*; *druožē* ⇐ *drūž-* i *gluodas* ⇐ *glūd-*. Inaczej LEW 381, który wiązał z czas. *liāutis*, zakładając apofonię *au* ⇒ *uo* oraz praformy *liuozdnas < *liuo-d-dnas (trudne do przyjęcia z uwagi na rozszerzenie -d- i pozbawiony paraleli neosuf. -dna-).

liūpcikas 1 p.a. gw. ‘wietrznik w oknie’ — zapoż. z błr. gw. *ljūfcik* (PzB 2, 706) ⇐ pol. *lufcik* ‘mała szybka w oknie w oddzielnej ramce, dająca się oddzielnie otwierać, wietrznik’ (zdrob. od *luft* ‘przewiew’, Sw). War. *liūftikas* ZTŻ ‘w ulu: wylot dla pszczół’. Ze zmianą *k* > *g*: *liūpcigas* ‘lufcik’ (por. *lenciūgas*). Zob. też *fūrta* i *kvarškā*.

liūrba 1 p.a. ‘wielka, gruba szczapa drewna’ (*Rąstą tašant, liūrba darosi* JU), vb. denom. *liurbuoti* ‘szczepać kłoc na «liurby»’. Niejasne. Zob. też *liūrbis*. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *ljūrba* f. ‘gruba szczapa’ (PzB 2, 705), pol. gw. *lurba* ‘duża szczapa, z której można jeszcze łuczywa robić, a która bywa przy ociosywaniu bierwion’ (SGP III, 53, z Litwy; Laučjute 32).

liūrbis, -io 1 p.a., *liuŗbis* 2 p.a. pogardl. ‘niedołęga, niedojda, gamoń; niechluj, brudas’ (war. *liuŗbas, liūrbius, liūrba* c.). Fonetycznie odmienny war. *lurpis* b.z.a. ‘ktoś rozlaży, ślamazarny, leniwy’ (Dowkont). Odpowiednik łot. *ļurba, ļurbis* człowiek ‘niezdarny, nierozgarnięty, gapowaty’. Alternant *ļerb-*: *ļērba* c. ‘człowiek nie dbający o siebie, pozbawiony energii’. Niejasne. LEW 381n. za Peterssonem zestawiał to ze szw. *larpa* ‘niechlujna, brudna kobieta’. — Zapoz. litewskie w pol. gw. *lorbas*, wyzwisko (Zdancewicz 343). Vb. denom. *liurbinėti* ‘snuć się po kątach jak jakiś niedojda’, *nuliuŗbti* ‘stracić humor, wpaść w zły nastrój’, *liurbsóti* ‘być osowiałym, posępnym’.

liūstas 2 p.a., *liūstē* 2 p.a. gw. 1. ‘przyjemność, radość, rozkosz’, 2. ‘ochota, chęć na co’ (*Aš turiu liūsto keliauti* ‘Mam ochotę podróżować’), 3. ‘posiłek dla zaproszonych gości, przyjęcie, uczta, bankiet’ (*kėlti liūstą* a. *liūstę* ‘urządzać przyjęcie’) — zapoż. z nwn. *Lust* f. (GL 82; brak w LEW). — Drw. *liustaũnas* ‘radosny, wesoły; przyjemny, sympatyczny’ (por. neosufiks w *kaštaũnas, klasaũnas* i *vaiskaũnas*), *liūstingas* 1. ‘wesoły, radosny’ (syn. *liñksmas*), 2. ‘mający upodobanie do hulanek, hulaszczy’. Vb. denom. *liustavóti* ‘oddawać się przyjemnościom, żyć beztrosko; hulać’ (⇒ *liustavõnē* ‘rozrywka, hulanka’).

liusteŗkas 2 p.a. ZTŻ ‘lustro, małe lustro’ — zapoż. z błr. gw. *ljústérka* n. albo *ljústérak* m. ‘lustro’ (PzB 2, 705), tu z pol. *lusterko* n. Zob. też *liustrà*.

liustrà 2 p.a., gen.sg. *liūstros* ‘świecznik ścienny ze zwierciadłem odblaskowym; żyrandol’ — zapoż. z błr. *ljústra, -y* (⇐ pol. przest. *lustro, lustr*, zob. Bańkowski II 77). War. m. *liūstras*. Por. *liusteŗkas*.

liūtas 2 p.a. ‘lew, Leo leo’ — zapewne z substantywizacji adi. *liūtas* przest. i gw. ‘dziki, drapieżny, srogi’. Taki przymiotnik występował w zwrocie *liūtas lēvas* WP ‘dziki lew’, oddającym stbłr. *ljutū levū*, zob. LEW 382, ALEW 598. Por. *lēvas*. — Drw. *liūtē* ‘lwica’ (m.in. SD, ob. *levē*), *liūtinis* ‘lwi’, SD «lwi», *liūtytis* SD «dwiątka, lwie».

liūterēti, *liūterēju*, *liūterėjau* gw. ‘przestać, porzucić nałóg’ (*Jis liūterėjo gerti arielką, ale girkšnoti neliaunas visiškai* ‘Przestał pić wódkę, ale popijać [to] nie całkiem przestaje’). Analiza: *liu-terē-*. Chodzi tu o alternant na st. zanikowym, należący do czas. prymarnego *liāutis* m.in. ‘przestać, powstrzymać się’ (zob.). Z uwagi na setowy charakter pwk. *liāu-C* spodziewalibyśmy się tu raczej refleksu *†liū-*. Krótka samogłoska pwk. stoi w związku z sufigowaniem *-terē-* dla wyrażenia akcji krótkotrwałej (*momentivum*). Można tu mówić o neoapofonii SP *liāu-* ⇒ SZ *liu-*, podobnie jak w wypadku *lāukti* ⇒ *lūktelēti* a. *lūktelti*; *spjāuti* ⇒ *spjūterēti*.

liuterijōnas, *-ē* 2 p.a. ‘wyznawca nauki Marcina Lutra, luteranin, protestant, ewangelik’. Tak należy odczytywać zapisy ukazujące się w DP: <Luteriōnas>, <Luteriōnai>, <Luteriōnai>, <Luterionais> itp., zob. Kudzinowski II, 509. Jak widać, zapisy te zawierają sekwencję literową <io>, a ta – zgodnie z wymaganiami paleografii – winna być czytana dwusylabowo: /luteri.jōnas/ itd. Tak brzmiąca forma przedstawia lit. transpozycję brzmienia pol. *luteryjan* ‘wyznawca nauki Marcina Lutra’ (zob. SPXVI XII, 411). Paralele: *sugrieschiom* MŽ = /sugrieši.jōm/ ‘zgrzeszyliśmy’, *vyšlušiam* MŽ = /ušslūži.jām/ ‘zasłużyliśmy’, *hambia* BRP = /γambi.ja/ ob. *hambija* WP ‘hańbi’, *privilias* DP = /privili.jas/ ob. *priviliias* DP ‘przywilej’ (por. pol. przest. *przywilija*). Anachroniczna jest ogólnie przyjęta lekcja *liuteriōnas*, por. dla przykładu LkŽ VII, 629 i POLŽ 112. SLA 123 przytacza tylko zapisy typu <Luterōnai>, a przemilcza <Luteriōnai>. ALEW w ogóle pominął wyraz, który nas tu interesuje. Kudzinowski, l.c. zmieszał zapisy typu <Luteriōnai> i typu <Luterōnai> pod jednym hasłem *liuteronas*.

liūteris, *-io* 1 p.a. ‘wyznawca nauki Marcina Lutra, luteranin, protestant, ewangelik’ — zapoż. z pol. przest. *luter*, *-tra* ts., od nazwiska reformatora religijnego, *Luter* ⇐ nwn. *Luther* †1546. — War. *liūtras*, *-ē* DP ‘luteranin’ ⇐ stbłr. *ljutr̃* (war. do *ljutor̃*) albo od polskiego obliwu *lutr-*. Por. POLŽ 426. — Drw. *liūteriškas* ‘luterski, luterkański’ (⇒ *liuteriškis* a. *liutèriškis*, *-ē* ‘luteranin’). Cps. *liūterpinigiai* przest. ‘dziesięcina luterska’, por. *pīnigas* (wzorowane na *bažnytpinigiai*, *°pinigiai* ‘podatek na rzecz Kościoła’, por. *bažnyčia*), od tego przez uniwerbizację *liūteriai* 2 p.a. ts. (Prellwitz 55). Zob. też *bažnytpinigiai*, *dēcmonas* i *klebonpenigiai*. NB. Nieprawdopodobny jest wywód *liūteriai* wprost od nazwiska *Luther* u Čepienė 188.

liuterōnas, *-ē* 2 p.a. ‘wyznawca nauki Marcina Lutra, luteranin, protestant, ewangelik’ (war. *liuterōnas* 1 p.a.), DP <Luterōnai>, <Lutērōnay>, <Luterōnay> — zapoż. z pol. XVI w. *luteran* (SPXVI XII, 409, por. POLŽ 112), z akcentem dostosowanym do starszego *liuterijōnas* (zob.). Osobno zob. *liūteris*.

liūtis, *-ies* 1 p.a., *liūtis* 4 p.a. f. 1. ‘gwałtowny, krótkotrwały deszcz, ulewa’, 2. ‘długotrwały, rześisty deszcz’ (SD *liūtis* «niepogoda»), 3. przen. *nēliūtis* ‘wielkie nagromadzenie czego, mnóstwo (kamieni, gości)’. Analiza: *liū-ti-*. Konkretyzowane abstractum dewerbalne na *-ti-*, por. *kliūtis* a. *kliūtis* ⇐ *kliūti*; *šūtis* ⇐ *šauti* (łot. *šaut*). Niewykluczone jednak, że simplex *liūtis* powstało wtórnie, przez deprefigowanie *paliūtis*, *-ies* f. ‘deszcz wielodniowy, ślota’ (war. *paliūtē*). Pierwiastek na SZ *liū-C* do niezachowanego SP **liāu-C* ‘moczyć – o deszczu’ (spodziewany refleks **lū-C* został wyrównany do nagłosu *li-* formy SP). Jest to ślad po pwk. pie. **luh₃-/*leu_{h3}-* ‘zmoczyć, skropić, umyć’. Por. LIV² 418, gdzie zresztą litewskich nominów nie uwzględniono. Osobno zob. *liūnas*. — Drw.

liūtingas ‘dżdżysty, słotny, obfitujący w deszczu’ (war. z neoapofonią $\bar{u} \Rightarrow \bar{u}$: *liūtingas*), SD *liūtingas* «burzliwy» (syn. *vėtringas*), «niepogodny». Od tego drw. wsteczny *liūtas* ‘deszczowy, dżdżysty – o lecie, jesieni’ (ALEW 598 niesłusznie przyjmuje, że *liūtas* jest prymarnym przymiotnikiem). — Z innymi sufiksami: *liūtinās*, -à ‘ubłocony, zabłocony, brudny’ (war. z neoapofonią $\bar{u} \Rightarrow \bar{u}$: *liūtinās*), *liūtumā* ‘okres długotrwałego deszczu’ (por. *kaitrumà*, *sausumà*). — Vb. denom. 1. *liūtautis*: *užsiliūtavo* ‘rozpadało się’, 2. *liūtytis*, -ijasi, -ijosi (war. *liūtytis*), zwykle z prvb. *į-*, *už-* ‘zachmurzyć się; zacząć padać – zwykle o długotrwałym deszczu’, np. *Kap insiliūtij, tai kelias dienas lijo* ‘Jak się rozpadało, to lało przez parę dni’. *Ažsiliūtij, ir lyja kelias dienas iš eilės* ‘Zachmurzyło się i pada parę dni z rzędu’. — Neoosn. *liūty-*: *liūtyvas* ‘deszczowy, dżdżysty, słotny’. NB. Resegmentacja *liūt-* + *-yvas* stała się jednym ze źródeł neosuf. *-yv-* (por. *ankstývas* $\Leftarrow$ *anksti*; *vėlyvas* $\Leftarrow$ *vėlù*, *vėlùs*).

liveris, -io 1 p.a. gw. 1. ‘dźwignia do podnoszenia ciężarów’, 2. ‘konewka’, 3. ‘naczynie do oddzielania śmietany od mleka, wirówka’ — ze zmiany **livaris*, co zapożyczone z pol. przest. *liwar* (*liwor*, *luwar*), wariant do *lewar* m.in. ‘prosty przyrząd mechaniczny do podnoszenia ciężarów’, też ‘przyrząd do przelewania a. czerpania płynów’ (zob. Sw II, 725, 755n. War. *līvaras*, *lyvaris* b.z.a., *līvorius*. Brak w POLŻ).

lizdas 4 p.a. 1. ‘gniazdo’ (*lapės turi olas, ir paukščiai lizdūs* DP 488₂₇ ‘liszki mają jamy, i ptacy gniazda’), 2. ‘ptaki z jednego wylęgu’, *sūkti lizdą* ‘wić gniazdo’, przest. *lizdų darau, kloju* SD «gnieźdź się». War. *ligzdas* (insercja *g*), *liždas*; *līzas* (uproszczenie grupy *zd*). Odpowiedniki łot. *lizda* (z insercją *g*: *ligzda*), war. m. *lizds*. Pb. **nizda* - < pie. **nizdo* - z pie. **ni-sd-ó*- ‘gniazdo’, por. wed. *nīdā-*, łac. *nīdus*, orm. *nist*, śrir. *net*, stwn. *nest* (IEW 887, NIL 591, ALEW 598). Wyraz przedstawia złożenie przysłówka pie. **ni* ‘w dół, na dół’ (wed. *ni*, scs. *ni-zū*) i członu **sd-*, będącego st. zanikowym od pwk. **sed-* ‘siaść, siedzieć’. Znaczn. etym. ‘(miejsce) w którym ptak opuszcza się w dół, siada na ugiętych nogach’. Mańczak 55, s.v. *gniazdo* porównuje czasownik ang. *sit down* ‘usiąść’. Według LEW 383 przyczyną zmiany nagłosu mogło być skrzyżowanie formy **nizda* - z pwk. **leg^h*- ‘lec, położyć się’ lub z rodziną *lind-*, *līsti* ‘leżać’. — W słowiańskim prajęzykowe **nīzdo* uległo zagadkowemu przekształceniu w **gnēzdo* (*gn-* zam. *n-* oraz *ē* zam. *ī*), por. scs. *gnēzdo*, ros. *gnezdó*, ches. *hnīzdo*, pol. *gniazdo*. Zdaniem Mańczaka 55 doszło do skrzyżowania **nīzdo* z psł. **gnojī* ‘gnój’, «a **gnojī-zdo* już regularnie się przekształciło w psł. **gnēzdo*. Kontaminacja słów. nazwy gniazda z nazwą gnoju jest tym bardziej prawdopodobna, że brud jest chyba najbardziej rzucającą się w oczy cechą ptasich gniazd». — Drw. *lizdinē* ‘miejsce, gdzie przebywa matka pszczoł’, *lizdininkas* ‘ten, kto strąca ptasie gniazda’, cps. *gandrālizdis* ‘bocianie gniazdo’ (por. *gañdras*). Vb. denom. *lizdāuti* ‘o ptaku: gniazdować, szukać miejsca na gniazdo, zakładać gniazdo’, *lizdinti* ‘usiadać w gnieździe; więc gniazdo’. — N.m. *Lizdaī*, cps. *Stařklizdis* (por. *stařkas*).

ližē 2 p.a. ‘łopata, na której wsuwa się chleb do pieca’, SD <liżie> «łopata chlebowa». War. *ližia*, *ližà*. Odpowiednik łot. *lize*, *liza* 1. ‘łopata chlebowa’, 2. ‘język’ (*parādi liziņu* ‘pokaż język’). Formacja na SZ *liž-* do *liež-* jak w *ližti* ‘lizać’. Pod względem apofonicznym przypomina *bitē*, *plikē*, *žlibē*. Paralela semazjologiczna: łac. *li(n)gula* ‘łyżka, łopatka’ $\Leftarrow$ *lingere* ‘lizać, oblizywać’ (znaczn. etym. ‘to, co się polizuje’). Por. LEW 383, ALEW 599. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *liža* (PzB 2, 654).

lóbās 1 p.a. wsch.-lit. 1. ‘dolina, miejsce u podnóża góry, padół; miejsce nisko położone, podmokłe, błotniste’, 2. ‘koryto rzeki’, SD «doże rzeki, row którym płynie». War. f. *lobà* 4 p.a. ‘nizina, dolina’ — prawdopodobnie z wtórnym *-b-* < *-v-* (por. *valýbas*, *žióbauti*) zamiast **lóvas*, **lovà*, por. *lóva* ‘łoże’ i *lovys* ‘koryto dla zwierząt’ oraz przen. ‘zagłębienie terenu’ (*Čia kalnelis, čia lovelis, o čia gilus gilus šulnelis* DvŽ). Inaczej LEW 383, który wychodzi od pwk. *lem-/lam-* (zob. *lėmti*, *laminti*) i dla wytłumaczenia segmentu *-b-* zakłada

kontaminację z bliskoznacznymi wyrazami *duobà* (*duobẽ*) i *daubà*. — Drw. *lòban* adv. ‘w dół’, *lobiaũ* adv. ‘niżej w kierunku doliny’ (w przeciwieństwie do *kalniaũ* adv. ‘wyżej na górę’, zob. *kálnas*), *lobnũs* ‘o gruncie: położony w dole, nieurodzajny’. — N.rz. *Lobà*, *Lòbas*, n.jez. *Lobinis*. Nazwy terenowe: *Ažùlobès*, *Ažùlobis* (LVŽ I, 264). N.m. *Lòbas*, *Lòbos*, *Lòbiniai* 2x, *Lòbiškiai*, *Palòbis*.

lòbis, -io 2 p.a. ‘mienie, dobytek, dobra, bogactwo; skarb, zbiór pieniędzy (zakopany, schowany)’. W DP też 1 p.a., por. acc.pl. <lòbius, lòbius> (Kudzinowski I, 421; przeoczone przez Skardžiusa 1935, 75). SD: *lobis* «bogactwa» (syn. *turtas*, *turtẽ*), *lobis* «dobra; maiętność, dobra» (syn. *turtas*, *turtẽ*) — formacja z suf. -*ja-* i st. wzdłużonym **lāb-* od *lab-*, por. *lābas* ‘dobry’ (LEW 383, ALEW 599). Paralele: *mōžis* ⇐ *māžas*; *plōtis* ⇐ *platũs*; *skōnis* ⇐ *skanũs*. — Drw. *lobingas* ‘bogaty, bogacz’ (war. *lōbingas* DP, zob. Skardžius 1935, 156; brak w LKŽ), gw. ‘chciwy bogactwa’, *lobũs* ‘bogaty’. Vb. denom. 1. *lōbyti*, -iju, -ijau ‘gromadzić bogactwo’, war. *lòbinti*; *lōbinti* DP ‘skarbić’, *pralōbinti* a. *pralòbinti* DP ‘ubogacić, zbogacić (kogo)’, 2. inchoat. *lōbti*, -stũ, -aũ ‘bogacić się’, gwarowo też akutowane: *pralòbti* ‘wzbogacić się’. SD¹ *pralobstu* «zbogacam», SD «bogacę się» (syn. *praturstu*, *tumpu turtingu*), «zamagam się» (syn. *praturstu*).

lòcnas, -à 4 p.a. gw. przest. ‘własny’ (*Jis turiąs savo lōcną karvę* ‘On ma podobno swoją własną krowę’), war. *locnũs* — zapoż. z pol. *własny* (nie z *lacny*, jak w LEW 384 i LKŽ), ze zmianą -sn- w -cn-. Uproszczenie nagłosu jak w *lūčkos*. Zob. też *vlōsnas*. — Drw. *locnỹbẽ* a. *locnỹstẽ* ‘własność’, war. *lōcnastis* (por. *bočnastis*, *mōrnastis*), *locnininkas* b.z.a. ‘właściciel’, *locningas* ‘przychylny’.

lòdyti, *lòdau* (przest. *lòdžiu*), *lòdžiau* ‘rozdrażniać psa, pobudzać go do szczekania’ (por. *šunis lòdyti* ‘żebrac chodząc od wsi do wsi’) — causativum na -dy- od *lòti* ‘szczekać’. Formacja typu *jòdyti* ⇐ *jóti*; *žiòdyti* ⇐ *žióti*. Nawiązania w łot. *lādināt* ‘rozdrażniać psa’, *lādēt*, -u, -ēju ‘przeklinać, kłać, złorzeczyć’ (⇒ *lāsts*, pl. *lāsti* ‘przekleństwa; kłątwa kościelna’). Por. ALEW 600. — Neosn. *lody-*: *lòdytojas* ‘kto drażni psy’. — Neosn. *lod-*: *lodikas* ‘kto drażni psy, zmusza je do szczekania; włóczęga’, *lodinēti* intr. ‘szczekać z rzadka, poszczekiwać’, tr. ‘drażnić psy, skłaniać je do szczekania’, *lòdinti* ‘pobudzać psy do szczekania’ (*Bùdru šunį iŗ lāpas sulòdina* ‘Czujnego psa nawet liść [spadający] pobudza do szczekania’), ⇒ *lòdindinti* cur. ‘kazać komu, by rozdrażnił psy’.

lòdyti, *lòdiju*, *lòdijau* (LzŽ), -inu, -inau (ZTŽ) ‘żyć w zgodzie’ (*Anas su susiedu lòdzija* LzŽ ‘On żyje w zgodzie z sąsiadem’) — zapoż. z błr. *lādzićb*, *lādžu*, 3 sg. *lādzićb* m.in. ‘żyć w zgodzie’ (*Njavestka lādzićb z svjakrovaj* PzB ‘Synowa żyje w zgodzie ze świekrą’). — War. sufiksalny: *lodavóti*, -ju, -jau ‘zgodnie, rytmicznie uderzać cepami’ (war. *lodúoti*), por. *Lodavóti reikia mokėti, kaip keturiose ypač kulia spragilais* ‘«Lodavoti» znaczy, że trzeba umieć zgrać uderzenia cepami, gdy młóci się we czterech’. Przypomina to błr. *ladavác̣b*, -úju ‘doprowadzać co do porządku, układać’ (LKŽ VII, 639 fałszywie wskazuje pol. *ładować* jako źródło). — Refl. *lodavótis*, -juos, -jaus ‘żyć w zgodzie’, np. *Anys lig šiol da labai lodavojas, vienas kitam pinigų skolina* ‘Oni jak dotąd żyją w zgodzie, jeden drugiemu pożycza pieniądze’ – nie ma dokładnego odpowiednika białoruskiego, por. *lādžicca* ‘układać się, iść dobrze’. — Sb. postvb. *lodà* 2 p.a. ‘zgoda’ (*Kad mes su jais ne lōdoj* ‘Ale my z nimi jesteśmy poróżnieni’). Por. błr. *lad*, -a/-u ‘zgoda’.

logà (p.a. nieoznaczony⁴⁰⁴) gw. 1. ‘to, co złożono w jednym miejscu, na kupie; kupa’, 2. ‘gromada, towarzystwo’ (*Jis, kaimynas, neįdėtas į mūsų lōgą*, t.y. *neįtrauktas į mūsų draugystę* JU ‘On, sąsiad, nie należy do naszego towarzystwa’), 3. ‘raz’ (*tris logas* ‘trzy

⁴⁰⁴ ME II, 436, s.v. *lāga* podaje lit. *lōga* ‘Mal’, a więc 1 p.a.

razy', por. *trīs kartūs*), 4. 'kolej, kolejność' (*Dabar mano loga yra* 'Teraz moja kolej'). Odpowiednik łot. *lāga* (war. m. *lāgs*) 1. 'warstwa; porządek; kolejność' (⇒ *lāgām, lāgiem* lub *lāgu lāgām, lāgiem* adv. 'czasami, raz po raz'), 2. 'dzielność, zdatność, pożytek', 3. *lāgā likt* 'zauważyć, zapamiętać sobie' ⇒ vb. denom. *lāguot* 'zapamiętywać, myśleć, rozważać' (ME II, 436n.). Tu może też lit. *lāblogis* < *lap-logis 'leśny wiatrołom' (zob. s.v. *lāplagas*). — Vb. denom. *loguoti* 'składać na kupę', *suloguoti* 'załadować, np. wóz'. — Rekonstrukcja: pb. *lāg-ā-, sb. postverbale od *lāgāti, lit. *logoti 'składać, układać'. Ten zaginiony bałtycki czasownik miał krewniaka w psł. *lagati, por. ros. *nalagátb* 'nakładać', *slagátb* 'układać, składać' i *polagátb'sja* 'polegać na kimś, ufać'. Chodzi tu o iterativum na st. wzdłużonym *ā ⇐ *ā do *lāg- jak w psł. *ložiti 'położyć', cs. *ložiti* 'kłaść, -łożyć', ros. *naložítb* 'nałożyć', znac. etym. 'powodować, że coś leży' (⇐ *legti 'położyć się, upaść'). Por. Berneker I, 683, REW II, 3. W kwestii *lāg- por. lit. *lagaminas* i *lāplagas*. — Gdy chodzi o porównywalne z *logā* postverbalia, to ze słowiańskiego por. m.in. ros. gw. *lāga* 1. '(poprzeczna) belka, do której mocuje się deski podłogowe, legar', 2. 'belka w wiązaniu dachowym, krokiew' (SRNG), czes. *podlaha* 'podłoga', słń. *podlāga* 'podłoże; podstawa; tło', z derywatów: błr. gw. *lahún* 'legar podtrzymujący podłogę', ukr. gw. *lagún* 'kłoda rzucona na grzędawisku dla umożliwienia przejścia', stąd zapożyczone pol. gw. 'kładka' (zob. Sławski IV, 430n., ĘSBM 5, 195). Būga, RR I, 450 porównał *logā* z derywatem psł. *lag-oda 'porządek, harmonia' (zob. Sławski IV, 436, s.v. *lagoda*). Z kolei LEW 328, 384 uznał *log-* < pb. *lāg- za wzdłużenie st. o jak w czas. *ilāginti* 'nakłaniać do czego, namawiać, zachęcać', *išlāginti* 'rozruszać ludzi, zaciekawic czym; wyłudzić' (bez etymologii).

lōjoti, lōjoju, lōjojau stlit., gw. 'wymyślać komu, łajac, besztać' (*Biauriais žodžiais mane lōjodamas, bliovė* 'Ryczał, łajac mnie plugawymi słowami'), war. *lojótī* — zapoż. ze stbłr. *lajati*, błr. *lājacb, lāju*, 3 sg. *lāje* 'wymyślać, lżyć kogo wulgarnymi słowami' (stąd też zapoż. łot. *lājāt*). SD *lojoju* «lżę kogo, łaię sromotnie, szkaluię» (syn. *kolioju, ižgėdinu, gėdų darau kam, sarmatiju, peikiu*). Zob. SLA 123, LEW 384 (brak w ALEW). Refl. *lōjotis* 'łajac się' (ZS 30). Czasownik słowiański przedstawia iterativum na -ā-, utworzone od neopwk. *laj-* jak w prs. *lajō* – od prymarnego inf. *lati (por. lit. *lōju, lōti*). — Drw. *lojūgā* 2 p.a. 1. 'miotanie przekleństw', 2. c. 'ktoś kłótlivy', *lojūgas* 'kto dużo przeklina', *lojinykas* BRB 'bluźnierca, oszczerca, Lasterer' (ALEW 600 niesłusznie włączył ten wyraz do rodziny *lōti* 'szczekać').

lokŷs, -io 3 p.a. 'niedźwiedź, Ursus'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *lācis, -ča*; od tego odchyła się stpr. *clokis* EV 'niedźwiedź, Ber [Bär]'. Nagłosowa grupa *kl-* może być tu wtórna, wyabstrahowana z formy sandhicznej jak w cps. *caltestisklok(is)* EV 'niedźwiedź bartny, kłodny, Czidelber [Bienenbär]', gdzie *k* było spółgłoską wstawną do grupy *sl*, powstałej na granicy złożenia, < *kaltestis-lokis⁴⁰⁵. Bez dobrej etymologii. Warte rozważenia

⁴⁰⁵ Por. łot. *dzīksla* < *dzīsla* 'żyła' (lit. *gīsla*); lit. gw. *pūkšlė* < *pū-k-slė < *pūslė* 'pęcherz'. — Przyjęty dotąd wywód stpr. *clokis* z pb. *klākis < *tlākis 'niedźwiedź' (por. Trautmann 1910, 360, Endzelīns 1943, 195, LEW 384 n., PKEŽ 2, 220n., z liter.) nie wytrzymuje krytyki. Nazwa osobowa *Tloke*, od której pochodzą n.m. 1318 *Tlokowe*, 1354 *Tlokou* (później *Lokow*), 1343 *Tlokun-pelk*, war. *Tloken-pelk, Tloku-pelk*, została przez Gerullisa (AON 183, 234, 273) i Trautmanna (1925, 106, 161) uznana za przezwisko o znaczeniu 'Niedźwiedź'. Wydaje się to bezpodstawne. Chodzi o to, że w odpowiedniości do *clokis* EV nie znajdujemy żadnej nazwy osobowej typu †*Clokis*, †*Kloke* (zob. Trautmann 1925). Z kolei hipoteza, jakoby stpr. *kl-* pochodziło z *tl- (Stang 1966, 107, PKEŽ 2, 220n.), nie została poparta żadnym przykładem kontrolnym, jest więc niesprawdzalna. (NB. Jedynym stpr. zapisem z początkowym *tl-* jest *tlāku* ENCH 'młóci', jednakże nie jest to forma autentyczna, lecz błąd druku zam. <tlāku>, por. Endzelīns 1943, 265, PKEŽ 4, 196, LAV 369). W opisaney sytuacji najprościej jest uznać, że n.os. *Tloke* jest metatetycznym wariantem dobrze poświadczoney nazwy osobowej *Tolke, Tolk, Tolck* ob. *Tulke* (zob. Trautmann 1925, 106, 109). Pochodzi ona od nazwy zajęcia 'tłumacz', por. śrdn., śrwn. *tolk* 'tłumaczenie; tłumacz', śrwn. *tolken* 'tłumaczyć, objaśniać' (Lexer 1962, 227). — Od nomen professionis *Tolke/Tloke* pochodzą n.m. 1315 *Tolken, Tulkin* (AON 188,

są dwa porównania: 1° pb. *lāk-ija- ‘(zwierzę) które rozszarpuje’, do pie. *leh₂k- (brak w LIV²), por. gr. gw. ἀπέληκα ‘rozdarłem, rozszarpałem’ (ap-é-lēk-a ← pgr. *lāk-), SZ gr. λακίς, -ίδος f. ‘strzęp, łachman, rozdarcie’, łac. *lacer* ‘rozdarty, poszarpany, połamany’, *lacerō* ‘rozedrzeć, rozszarpać’ (zob. Smoczyński 2001, 367n., znac. etym. ‘zwierzę, które rozszarpuje, zerreißendes Tier’), 2° pb. *lāk-ija- jako n.agt. na st. wzdłużonym od pwk. *lak*- jak w *lakū*, *lakti* ‘chleptać, żłopać; chciwie jeść lub pić’ (znac. etym. ‘zwierzę chciwie pożerające, żarłoczne zwierzę vel sim.’). Referat innych objaśnień daje ALEW 599. — Drw. *lōkē* ‘niedźwiedzica’, *lokenā* ‘niedźwiedzia skóra’, *lōkenos* f.pl. ‘futro z niedźwiedziej skóry’, *lokienē* ‘niedźwiedzica’ (łot. *lāciene*, *lācene*), *lokiniņkas* ‘niedźwiednik’ (łot. *lāceniēks*, *lāčiniēks*), zdrob. *lokýtis*, *lokiūkas* (łot. *lāčuks*), *lokūtis* ‘niedźwiadek’, *palókis*, -ē ‘nieczuły, nieokrzesany, grubiański’. — Nazw. *Lokỹs*. N.m. *Lokỹs*, *Lokiaĩ* 2x, *Lokénai*, *Lokinē* 3x. N.rz. *Lōkē*, *Lokỹs*, *Lókauša*, *Lokystà*, cps. *Lōkupē*, -upis, *Lókvar̥tis* (por. n.m. *Lapvarčiai*).

lōkšenos, -u 1 p.a. f.pl. gw. 1. ‘cienkie długie paski z ciasta pszennego, makaron domowy’, 2. ‘zupa mleczna z takim makaronem’ — zapoż. z błr. *lókšyny*. War. m. *lōkšeni*, *lōkšiniai* (*lōkšiniai* Šlapelis 215), z nieorganicznym -t-: *lōkštinaĩ*; *lōkšeliaĩ*. Por. LEW 385.

lōkšnūs, -i 4 p.a. gw. ‘wrażliwy, czuły, tkliwy’ (odnotowane w LKŽ VII, 645, ale bez okazowych zdań). Praforma *lās-nu-. Formacja dewerbalna, którą można porównać z jednej strony z psł. *lasū < pbsł. *lās-a- (por. pol. *lasy* ‘lubiący smaczne kąski, łakomy’, przest. ‘chciwy, pożądlivy’, ros. gw. *lasyj* ‘łakomy, pożądlivy, chciwy; przymilny’, ukr. *lasyj* ‘łakomy, ochoczy, pożądlivy; nęcący, budzący pożądlivość’) i psł. *las-ka < pbsł. *lās-kā- (por. cs. *laska* ‘łaszenie się, schlebianie’, ros. *laska* ‘pieszczota’, czes. *laska* ‘miłość; osoba ukochana; łaskawość’, stpol. *laska* ‘życzliwość, przychylność; miłość; litość, miłosierdzie’), z drugiej zaś strony z łac. *lascīvus* ‘swawolny, rozpustny, rozwiązły, lubieżny’, drw. na -īvus od *las-ko- (zob. Schrijver 1991, 165n., de Vaan 328). Na gruncie litewskim *lās-nu- zmieniło się drogą fonetyczną, najpierw przez insercję k, skąd *lāksnu-, potem przez welaryzację ks > kš, skąd *lākšnu-. Paralele: *kalsnōti* > *kalksnoti > *kalkšnōti* ‘szczekać, zgrzytać zębami’, *girsnōti* > *girkšnōti* > *girkšnōti* ‘pić po trochu, popijać’. Zob. Smoczyński 2001, 378n. Tam też krytyka etymologii Būgi (RR I, 451), który odtwarzał pie. *lāsk-nu-s (niewiarygodna struktura), z *lāsk- jak w sb. słow. *laska*. Analizę Būgi powtórzono w BSW 150, IEW 654, REW II, 15, LEW 385 oraz ĖSBM 5, 243. Zob. też Sławski V, 19n., 30n. Przejście znaczeniowe od ‘pożądlivy’ do ‘wrażliwy’ wymaga jeszcze badania. — Powiązanie refleksów bsł. *lās- i łac. *las-* umożliwiła rekonstrukcja laryngalistyczna, zaproponowana przez Schrijvera (l.c.): pie. SE *leh₂s- > *lās-, pie. SZ *lh₂s- > łac. *las-*. Tam też wymieniono dodatkowo formy stir. *lainn* ‘żądny, łakomy’ (pie. *lh₂s-ni-) oraz gr. λιαίομαι ‘pragnąć, pożądać; tęsknić do czegoś’ (z *lilasjo- < pie. *li-lh₂s-jo-).

lomà I 4 p.a. gw. 1. ‘obszar ziemi, działka ziemi, kawałek gruntu, pas, zagon’ (war. *lōmas*), 2. ‘wypalony przez słońce kawałek łąki lub pola’, 3. ‘kawałek, np. mydła’. Pod względem morfologicznym dwuznaczne: 1° sb. postvb. *lām-ā- od zanikłego iter. *lāmīti lub *lāmāti (por. scs. *prēlamati* ‘przełamać’), gdzie *lām- jest alternantem na SO do *lēm- (neoapofonia *ā ← *ē), por. *lēm̃ti*, *līm̃ti*, 2° sb. postvb. *lām-ā- od *lāmīti lub *lāmāti, gdzie *lāmV- jest wzdłużonym st. o od *lāmV-, por. *sulam̃ti* ‘zgnieść, połamać’ (scs. *sūlomiti* ‘złamać’), *lāmdyti* m.in. ‘zginać i łamać’. Znac. etym. derywatu: ‘to, co zostało odłamane, odłamek’ ⇒ ‘kawał, kawałek czego’. Nie ma apofonii «lomà : lēm̃ti jak tvorà : tvėrti...», którą operował Būga, RR II, 255. Zob. też *liūomas*. — Drw. *lomúotas* 1. ‘niejednolity, w

238), jak również wspomniane wyżej nazwy *Tłokowe* i *Tłokun-pelk*. Por. n.m. 1331 *Wagi-pelki*, *Waygis-pelkis*, ukazujące się z głosem «palus furum», tj. «złodziejskie bagno» (AON 191, 231; I człón należy do lit. *vagis* ‘złodziej’).

postaci kawałków, grudek' (*Lomúotas sviestas bus, jei neišsuksi gerai* 'Jak dobrze nie ubijesz, masło będzie grudkowate'), 2. 'ogołoczone – o miejscu nie pokrytym zbożem' (*Šimet rugiai lomuoti: sniegas išgulėjo* 'W tym roku zboże lomuotas, [bo] śnieg za długo zalegał'), 3. 'niejednolitej barwy (nici, sukno)', *pralōmē* 'łyse miejsce na łące lub w zbożu'.

lomà II 4 p.a. 1. 'zagłębienie terenowe, zapadlisko, kotlina, nizina' (war. *lōmas*), 2. geol. 'niecka, łagodne podłużne obniżenie terenu', 3. 'dół grobowy'. DP 'padoł'⁴⁰⁶. Odpowiedniki: łot. *lāma* 'miejsce nisko położone na polu a. łące; kałuża, mały staw w lesie' oraz łac. *lāma* 'moczar, bagno' (por. de Vaan 324). Bez dobrej etymologii, zob. LEW 385, BSW 162, IEW 653. Būga, RR II, 255 nie oddzielał *lomà* II od *lomà* I. — Może do pie. *leh₂- 'łać, wylewać', por. het. *lāh* 'lej!' (LIV² 401; uwzględnia łac. *lāma*, ale pomija formy lit.-łot.). Transponat ie. *leh₂-meh₂-, znacz. etym. 'miejsce zalewane wodą' lub 'miejsce podmokłe'. — Gdyby zaś *lomà* II było spokrewnione z *lomà* I, to należałoby wyjść od znacz. etym. 'załamanie, uskok ziemny, zapadlisko'. — Drw. *īlomē* 'wklęsłość, zagłębienie', *īlomis* 'parów, jar' (⇒ *īlomiaiū* adv. 'niżej, głębiej'), *lomūs* 'nisko położony', *lomiaiū* adv.: *Čia kalniau, tę lomiau* 'Tu wyżej, tam niżej', *palomē* 'podnóże wzgórza, góry' (war. *palomys*, *palomis*), por. syn. *palóbē*, *palobys*.

lonià 2 p.a., *lōnē* 2 p.a. gw. 'samica jelenia, łania' (*Trys karvės kaip lōnios: riebios, gražios, inšertos* 'Trzy krowy jak łanie: tłuste, piękne, wypasione') — zapoż. ze stbłr. *lanja*, *lanja*, por. błr. *lanь*, -i, stpol. *łani*, pol. *łania*.

lōpa 1 p.a., *lopà* 2 p.a. gw. 'noga zwierzęcia nie mającego kopyt, łapa (niedźwiedzia, psa, lisa, kota)'. War. *lōpē*. Brak derywatów Odpowiednik łot. *lāpa* ts. Ma nawiązanie słowiańskie i germańskie, por. psł. *lapa 'łapa, kończyzna zwierzęcia; wielka dłoń', bg. *łapa*, sch. *lāpa*, ros. *łapa*, czes. *tlapa* (gw. *dlapa*), pol. *łapa* oraz goc. *lōfa* 'rozprostowana dłoń'. Transponat ie. *lāpā- ⇐ pwk. *lēp-/lōp- 'być płaskim; coś płaskiego, szerokiego', por. IEW 679. Rekonstrukcja laryngalistyczna: pie. *leh₂p-eh₂ (Derksen 2008, 269). Zob. BSW 160 (odsyła do *lopeta* 'łopata'), LEW 339n. (łączył *lōpa* z *lāpas* 'liść'; podobnie Casaretto 2004, 220). — W jęz. łotewskim ukazuje się synonim z wokalizmem *ē, *lēpa* 1. 'łapa', 2. bot. 'podbiał, Tusilago farfara' (zdaniem Derksena, l.c. może on należeć do odmiennego pwk. pie. *leh₁p-). — W lit. gw. *lepetà*, *lèpetà* 'łapa zwierzęcia; noga słonia' oraz *lepéža* 'łapa psa' (por. typ *keméža*, ŽD 391) tkwi niezależny, jak się zdaje, pwk. *lep-. (Būga, RR I, 312 łączył go jednak z łot. *lēpa*).

lōpas 4, 2 p.a. 1. 'łata', 2. 'łach', 3. 'plama w innym kolorze niż tło', 4. 'kawałek, resztką', 5. przen. 'kawałk ziemi, pola' (por. pol. *szmat ziemi*). Pl. *lopaĩ* 4 p.a. 'znoszone, wystrzępione ubranie, łachy, łachmany'. Odpowiednik łot. *lāps* 'łata, szmata'. Jest nawiązanie w słowiańskim derywacie *lap-ūtī, por. sch. *lāpat*, *lāpta* 'kawałek, strzęp', ros. *łapotь*, *łāptja* 'but zrobiony z łyka', pol. *łapeć*, *łapcia*, zwykle pl. *łapcie* 'obuwie zrobione z łyka, słomy, skóry', < pbsł. *lāp-ut- (BSW 149, gdzie wskazano na paralelę w postaci stosunku psł. *nog-ūtū : lit. *nāgas*). Dalsze objaśnienie niepewne, zob. LEW 386. — Przy założeniu, że *lāp- przedstawia wzdlżenie SO *lāp-*, otwiera się możliwość nawiązania do rzeczownika lit. *lāpas* 'liść' i ostatecznie do pwk. pie. *lep- 'zedrzeć, obłupać' (zob. LIV² 413). Por. WSO w gr. λῶπος, -εος n. 'odzienie, szata, płaszcz', λῶπη f. ts. : λοπός 'łuska, naskórek' (GEW II, 106n.). — Drw. *lopčius* przest. 'kto się trudni łataniami' (⇒ *lopčiuoti* 'łatać odzież, dach'), *lopēkšnis* 'łatany, z łatanami', *lopeñtēs* f.pl. 'połatane rękawice' (por. sufiks w ŽD 374n.), *lopỹčiai* (zob.), *lopikas* 'kto łąta ubrania lub obuwie; kto chodzi w

⁴⁰⁶ Por. *duobes ir lomās sulygina, kalnus pažemindami* DP 24⁴¹ 'góry zniżając, a doły napelniając'. — *Betag čia reikia, idant visokia lomà būtų išpildyta, ir visokias kalnas ir pakalnis būtų nužemintas* DP 30³⁰ 'Ale tu potrzeba, aby wszelki padoł był napelniony, a wszelka góra i pagorek aby był zniżony'.

połataney odzieży', *lopìnīs* 'pokryty łatami, łaciaty', *lopiñys* 'łata; strzęp, szmata; chustka na głowę; chusta wełniana do okrycia się, do zarzucenia na plecy; szmat ziemi', SD «łata w sukni» (⇒ błr. gw. *lapéñ m.*, *lapéñja f.* 'łata', PzB 2, 621), *lōpkas* 'łata; plama na skórze, sierści' (⇒ *lopkēlis*: *Žemės lopkēlis – tik penki gektarai* 'Skrawek ziemi, zaledwie pięć hektarów'), *lōpšas* 'obdartus'. Vb. denom. *lōpyti* (zob.). — N.m. *Lopaĩ*.

lópē 1 p.a. 1. gw. 'drzazga na podpałkę' (*Lópē buvo šlapia, todėl pečiaus neužkūriau* 'Podpałka była mokra, dlatego pieca nie rozpałiłem'), 2. stlit. 'łuczywo ze smolnego drzewa, pochodnia' (*mergiškos lópės inspindimais apžiebta* DP 616₁₃ 'panieńskiej pochodni płomieniami oświecona'). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *lāpa* 'łuczywo, pochodnia', stpr. *lopis* EV 'płomień, Flamme'. Vb. denom. łot. *lāpīt*, *-īju* 'łuczyszem oświećć wodę przy łowieniu ryb ościeniem' (*lāpnieks*² 'ten, kto kłuje ryby ościeniem'). Jest to jedyny w językach bałtyckich ślad po pwk. pie. **leh₂p-* 'rozjaśnić się, aufleuchten', por. het. *lāpp-/lapp-* 'jarzyć się, być rozpalonym; świecić' (Kloekhorst 519n.). W LIV² 402 brak jest wzmianki o lit.-łot. formach. SZ gr. *λάμπω* intr. 'świecić, błyszczeć, skrzyć się' < **lanpō*, tr. 'rozświećć, zapalać' < pie. **lh₂^anp-* < **lh₂-n-p-*, drw. *λαμπάς*, *-άδος f.* 'pochodnia, lampa oliwna; meteor'; stir. *lassaid* 'płonie', *lassar f.* 'płomień, ogień' (pie. **lh₂p-s-*). Por. BSW 149 (mimo braku refleksu słowiańskiego rekonstruuje się pbsł. **lāpa-*). LEW 386: «Vielleicht zu griech. *λάμπειν...*». Zob. też ALEW 600. — Jako refleksu na SZ oczekuje się w jęz. litewskim **ilp-* < pie. **lh₂p-* (por. *gilti* < **g^ulH-C*; *pilti* < **plh₁-C*; *miltai* < **mlh₂-C*; *žilti* < **g^hlh₃-C*). Zamiast tego jest forma *lip-*, której nagłosowe *l-* wzoruje się na formie SP *lópē*. Por. łot. *lipt*, *lipu*, *lipu* 'zapalać' (intr. 'błyszczeć, świecić się'), *ielipt* 'podpalić', *ielipīt*, *-īju* iter. 'rozniecać, rozpalać, zapalać (świecąc)', *lipināt* iter. 'rozpalać, podpalać, niecić ogień'. Z materiału litewskiego można dla SZ przytoczyć jedynie hapaks *palipai* (zob.). — Neoapofonia *lip-* ⇒ *liep-*: *liepsnà* (zob.), *paliepà* I (zob.).

lōpeta 1 p.a., *lopetà* 3 p.a. 1. 'narzędzie służące do rycia, kopania, łopata', SD «rydel», *gelažinė lopeta* SD¹ «rydel», 2. 'wkłęśła łopata, szufla', 3. 'narzędzie do wsuwania pieczywa do pieca' (syn. *ližė*), 4. 'przrząd do wyrównywania strzechy na dachu', 5. 'łopatka w ciele' (syn. *meñtė*). Por. nazw. *Lōpeta*, *Lopetà*. Z plit. **lāp-etā*. Por. formant w *kūpeta*, *skēpeta* (GJL II, § 416). — Z innymi sufiksami: łot. *lāpsta* 'szpadel, szufla; szersza część wiosła, tzw. pióro; kość łopatkowa' (gw. *lāpusta*), stpr. *lopto* EV 'szpadel, rydel, Spate [Spaten]' (PKEŽ 3, 82n. wychodzi od pb. **lāp-tā*, wskazując lit. *šlúota* 'miotła' ⇐ *šlúoti* 'mieść, zamiatać' jako paralelę). — Bałtycki pokazuje formację ze wzdłużonym SO w porównaniu do **lāp-* odpowiednika prasłowiańskiego, por. scs. *lopata* 'πτύον, szufla do wiania zboża', ros. *lopáta* 'łopata, szufla', pol. *lopata*. Pbsł. **lap-et-*, **lap-at-* obok **lāp-et-* (por. BSW 149, LEW 339n.). Znacz. etym. 'narzędzie, które swym kształtem przypomina liść'. Por. lit. *lāpas* 'liść', *lapótas* 'mający liście, o dużych liściach', jak również psl. **lopěňũ* 'roślina z dużymi liśćmi' ⇒ 'łopian, Arctium lappa', por. bg. gw. *lopján*, sch. *lōpen*, pol. *łopian*, przest. i gw. *lopion*, czes. gw. *lopón*, *lopoň*, *lopúň* (Borys 301). Zob. też rutenizm *lapotà*. — Drw. *lopetykštis* 'stylisko, trzonek łopaty', cps. *lōpetkotis* a. *lopētkotis* 'trzonek łopaty' (por. *kótas*).

lopỹčiai, *-ių* 2 p.a. m.pl. gw. 'połatana odzież, ubranie' (*Nusivilkto savo lopyčius* 'Odział się w swoje l.') — praforma **lāpīt-iai*, derywat od neoosn. *lopyt-*, wyabstrahowanej z participium prt. pass. *lōpytas* 'łatany, połatany' ⇐ *lōpyti* (zob.). — Neoosn. *lopyt-*: **lopyt-kis* 'łata', zaświadczone w sposób pośredni zdrobnieniem *lopytk-aitis* 'mała łata, łatka': *Ir pažint nemožna, kur prisiuvau lopytkaitį* 'Nawet nie widać, gdzie przyszyłam łatkę'. — Neoosn. *lopyč-*: *lopyčkis*, *-kė* 'łatany, z łatami (o spódnicy, rękawicach)', por. *drūčkis* : *drūtas*; *lopškis* : *lopšis*.

lōpyti, *lōpau*, *lōpiu* 1. 'łatać, przyszywać, wstawiać łaty, naprawiać dziury w odzieży lub obuwiu za pomocą łat', 2. 'naprawiać dach', 3. przen. 'pomagać, wspierać kogo

materialnie' — vb. denominativum od *lōpas* 'łata' (zob.). Dawne prs. na *-ja-*: *lopiu* SD «łatom co», *ažulopiu* SD¹ «załatom». Oboczny pdg. *lōpyti*, *-iju*, *-ijau*. Podobną oboczność widać przy odpowiedniku łot. *lāpīt* 'łatać, naprawiać': prs. *lāpu* lub *lāpīju*, prt. *lāpīju*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *zalāpicь* 'załatać' (PZB 2, 223). — Neoosn. *lopy-*: *lopỹčiai* (zob.), *lōpytojas* 'łatacz', SD «partacz» ['ten, kto się trudni naprawą starych rzeczy', SPXVI], *lopytojo darbas* SD «partanina» ['łatanie czegoś, przeróbka...'], SPXVI]. — War. sufiksalny: *lōpinti* (*ap-*, *už-*), ⇒ neoosn. *lopin-*: *lopinėti* 'łatać, naprawiać (chałupę)', ⇒ *lopinėtas* 'łatany; łaciaty, różnobarwny'. Zob. też *lopinis* i *lopinỹs* s.v. *lōpas*.

lōpkà 2 p.a., gen.sg. *lōpkos* gw. 'ławka w kościele' (*Prisėdo pilnos lōpkos bobų* 'W ławkach pełno kobiet/bab') — zapoż. z pol. [łafka], *ławka*. Brak w POLŻ. Zob. też *láuka* II.

lōpšys 3 p.a., acc.sg. *lōpšį* 1. 'kołyska, kolebka, zwł. uszyta z tkaniny i zawieszona na giętkiej żerdzi przy łóżku rodziców' (*Greta lovos, ant lingės, pakabintas lōpšys* 'Przy łóżku zawieszona na żerdzi kołyska'), 2. 'drewniana kolebka na biegunach', 3. 'nadwozie bryczki, linijki', 4. 'na wozie: miękkie siedzenie na sprężynach'. SD *lōpšys*, *lōpšio* «kolebka dziecinna». Jest to forma synkopowana z *lopišỹs*, *lopišį* 3 p.a. (m.in. Maźwid, Bretkun), gwarowe ze Żmudzi (GJL I, § 344). Denominalna formacja na *-iš-* od *lōpas* 'łata, szmata'. Sufiks jest rzadki, por. *vilpišỹs* 'dziki kot' (GJL II, § 372). Znacz. etym. 'to, co zszyto, uszyto ze szmat'. Por. LEW 386. Liukkonen 1999, 80n. sądzi, że należy tu – jako zapożyczenie z bałtyckiego – fiń. *lapsi* 'dziecko' (praforma **lāpis*); znacz. etym. 'dziecko w kołysce'? Synkopowany czyli wtórny charakter formy *lōpš-* przemawia przeciw tej hipotezie. — Drw. *lōpšēlis* 'żłobek', *lōpšinē* 'kołysanka, piosenka śpiewana przy usypianiu dziecka', cps. *lōpšialingė* 'giętka żerdź, na której jest umocowana kołyska' (por. *lingė*), *lōpšiavirvė* 'sznur, którym przywiązuje się kołyskę do żerdzi' (por. *virvė*).

lōpšnas, -à 4 p.a., *lōpšnùs*, -i 4 p.a. gw. 1. 'słaby, niezdrowy', 2. *lōpšnà žmona* 'kobieta w ciąży', *lōpšnì moteriška* ts. Analiza: **lāp-šna-*, starsze **lāp-sna-*, dewerbalny przymiotnik utworzony z udziałem neoapofonii **ē* ⇒ **ā* od *lēpti* 'zwisnąć, opadać, flaczeć' (por. LEW 386). Paralele apofoniczne: *mēl-* ⇒ *mōlis*; *sēd-* ⇒ *sōdžius*; *vēž-* ⇒ *vožà*. Neosuf. -*šnV-* powraca w przymiotnikach *lipšnùs*, *talpšnùs*, *vilgšnùs*. — Z innymi sufiksami: *lōpšis*, -*ė* b.z.a. 'rozmiękły, zniszczony, pozbawiony dawniejszej formy' (*Tie batai ne į batus panašūs: lōpšiai paskutiniai* 'Te buty do butów niepodobne, ostatnie «lōpšiai»'), *lōpškis*, -*ė* b.z.a. 'marny, zużyty, zniszczony' (*Pirštines pasiimk kokias lōpškes, neimk gerų* 'Weź byle jakie rękawiczki, nie bierz dobrych'), por. suf. -*kis* w pejoratywnych rzecz. *saūškis*, *sūškis*, *šėpškis*.

lōskà 2 p.a., gen. sg. *lōskos* stlit., gw. 'usługa, uprzejmość, łaska' (*padārė lōšką* 'zrobił uprzejmość', *kad lōškà pažibink* 'bądź łaskaw poświecić') — zapoż. ze stbłr. *laska* 'przychylność, łaskawość, względy', błr. *laska*, -i. Zob. też SLA 124, Zs 30, LEW 386. War. ze zmianą *sk* > *tʰk*: *lockà*. — Drw. *lōskavas* 'świadczący łaskę, przyjaźnie usposobiony, życzliwy' (*būk lōskavas* 'bądź łaskaw, bądź tak uprzejmy'), *lāskavas* ZTŽ ⇐ stbłr. *laskavyj*, por. błr. *laskavy* (SLA 124). W war. *lōskāvas* miejsce akcentu wskazuje na błr. *laskavy* albo pol. *łaskawy* jako źródło.

lōstas 2 p.a. przest. 'łaszt, miara zboża' (*Jis turi dešimt lōstų javų ant špykėrės* 'On ma dziesięć łasztów zboża w spichlerzu'), war. *liōstas* (GL 81) — zapoż. z prus.-niem. *last* (por. Čepienė 172n.), nwn. *Last* f. Osobno zob. *lōštas*.

lōsti, *lōstu* (**lod-stu*), *išlōdau* gw. 'ulegać rozpieszczeniu, stawiać się wybrednym' (*Baisiai išlōdę vaikai – barščią nevalgo* 'Strasznie rozpieszczone dzieci, barszczu nie jedzą'). Dawniej była często używana forma złożona *palōsti* 'stać się rozwiązłym, żyć rozpustnie' (zob.). — Neopwk. *los-*: *lōstas* 'rodzaj, gatunek' (*Pirmo, antro lōsto linai* 'Len pierwszego, drugiego gatunku'), znacz. etym. 'wybór, Auswahl', por. LEW 386n. — Dotychczasowe

próby nawiązania *lod-* do dyftongicznych osnów *lēisti* ‘puścić’ lub *liāutis* ‘przestać’ (zob. LEW 384) wydają się beznadziejne pod względem głosowym. Pwk. *lod-*, pb. **lād-* wymaga wyvodu w pierwszym rzędzie z pie. **leh₂d-* lub **leh₂d^h-*. Dla pierwszego z tych transponatów nie znaleziono dotąd nawiązań poza bałtyckim. Drugi natomiast znajduje oparcie w gr. *λανθάνω* ‘ujść czyjejś uwagi, ukryć się (przed kimś); być ukrytym, nieznanym, niepostrzeżonym’, aor. *ἔλησα*, *ἔλαθον*, fut. *λήσω* (por. LIV² 401).

lōštas 2 p.a. SD «łaszt, achane» [z dodanym objaśnieniem: *miera rugiū, druskos* ‘miara zboża, soli’] — zapoż. ze stbłr. *lašt* ‘miara ciał sypkich’ ⇐ pol. XVI w. przest. *łaszt*, *-u* ‘miara produktów sypkich, głównie zboża, zawierająca 3840 l’ SPXVI (⇐ śrwn. *last* m. ‘określona miara pojemności; jednostka wagi’, por. nwn. *Last* f. ‘ciężar; miara pojemności’, Sławski V, 34). Zob. też POLŽ 427. Osobno zob. *lōstas*.

lōšti I, *lošiū*, *lošiaū* (gw. *lōšti*): *atlōšti* ‘przechylać się do tyłu, odchylić się w tył, podnieść głowę w górę i w tył, oprzeć się plecami; położyć z tyłu’, przen. ‘umrzeć’, *lošiu unt ko* SD «nalegam komu» [‘domagać się, natarczywie żądać’, SPXVI] (syn. *raginu*), *užlōšti* ‘zadrzeć (głowę)’. Refl. *lōštis* ‘uchylać się, unikać czego’, *atsilōšti* ‘oprzeć się w tył’ (syn. *atsikriōšti*), *atsilōšes* adv. ‘(siedzi) oparty o plecy krzesła oparłszy się w tył plecami’, *užsilošiu* SD «podpieram się», *išsilōšti* ‘wypiąć pierś, wyprostować się’ (⇒ *išsilošdyti per lāngą* ‘wychylać się przez okno’). Bez dobrej etymologii. LEW 359 (s.v. *lēšos*) mało przekonująco łączył z jednej strony z alternantem *luoš-* w *lúošas* ‘kaleki’, z drugiej strony z *lēš-* w *lēšti*, co jest sekundarnym wariantem do *lēž-* w *lēžti* ‘cichnąć, ucichać; o mrozie: zelżeć’. — Drw. *lōštelēti* ‘raptownie odchylić się w tył’. Nomina: *atlošā* ‘poręcz u krzesła’, *ātlošas* ts. — Neoapofonia SP **lāš-* ⇒ SZ *lāš-*: *atlašūs* a. *ātlašas* ‘zadarty do góry, odchylony w tył, zagięty’, *atlašā* ‘plecy u krzesła’, *atlašaī* adv. ‘niestarannie, powierzchownie’. Paralele apofoniczne: *ātkalas* : *atsikōlēš*; *šakūs* : *šōkti*.

lōšti II, *lošiū* (war. *loštū* < **loš-stu*), *lošiaū* (war. *lošaū*), też gw. *lōšti* 1. ‘bawić się, swawolić, szaleć’ (m.in. u Donełajtisa), 2. ‘grać w karty’, *išlōšti* ‘wygrać, wygrywać’, refl. *atsilōšti* ‘odegrać się’, *prasilōšti* ‘przegrać w karty’ (*Greičiau prasilōši, negu užlōši*). Niejasne. Zdaniem LEW 359 ma należeć do *lōšti* I.

lotā 4, 2 p.a. gw. 1. ‘pozioma listwa przyciskająca słomę na strzesze’, 2. ‘łata dachowa, pozioma belka (listwa) przybijana w poprzek krokwi i służąca do umocowania słomy lub gontów’ (syn. *grebēštas*), 3. ‘żerdź do budowy płotu’, 4. ‘deska do obicia stodoły’, 5. ‘tyczka, np. do strącania jabłek’ — zapoż. ze stbłr. *lata*, błr. *lāta*, *-y* ⇐ pol. *łata* (⇐ śrwn. *late*, *latte* f. ‘długa cienka listwa używana do robót ciesielskich’, por. nwn. *Latte* f.). Zob. SLA 124, Zs 30, LEW 387, Sławski V, 37n. Łot. *lata*, *late* ⇐ dn. *latte* (Jordan 74), war. *lakta*. — Drw. *lotīniai var̃tai* m.pl. ‘wrota ze zbitych żerdzi’, *lōtinis kēlias* ‘droga wymoszczona dylami’. Vb. denom. *aplōtyti, -iju* ‘objąć krokwie łatami’, *aplotōti* lub *aplotiōti* ts. — War. m. *lōtas* ‘łata’ ⇐ prus.-niem. *lat*, *lot* (GL 78, LEW, l.c.). Cps. *lōtnegelis* ‘gwóźdź do przybijania łat’ – kalka z nwn. *Lattennagel* m. (GL 83, por. *negelys*); z tym koresponduje germanizm stpol. *latnal* (SSTP IV, 102n., Sławski V, 42); *lōtvinė* ‘wielki gwóźdź’ – kalka z nwn. *Lattnagel* m. (por. *vinis*).

lōti, *lōju*, *lōjau* ‘wydawać głos (o psie, lisie), szczekać, ujadać’. Znaczenia poboczne: 1. ‘napadać z ujadaniem, obszczekiwać’, 2. ‘paplać’, 3. ‘obmawiać, oczerniać, szkalować’, 4. ‘łajać kogo, wymyślać, besztać’, 5. ‘używać plugawego języka’, 6. ‘mówić dużo i bez potrzeby, paplać’, 7. ‘żartować, opowiadać głupstwa’, 8. ‘dopraszać się, natrętnie prosić’, *atlōti* ‘zaszczekać, przypędzić szczekając’, *išlōti* m.in. ‘wypaplać, wygadać, zdradzić przez gadulstwo’, SD¹ *paloju* «poszczekawam»; *išilōti* ‘rozszczekać się’. Odpowiednik łot. *lāt*, *lāju*, *lāju* ‘szczekać; wymyślać, łajać, lżyć kogo, oczerniać’. Prapokrewne z psł. **lati*, **lajō*,

które w tej postaci nie utrzymało się. Por. scs. *lajq, lajati* ‘szczekać; lżyć, łąać kogo’: inf. *lajati* został utworzony iteratywnym suf. *-ā- od neopwk. *laj-*, pochodzącego z metanalizy formy praesentis (*la-jq* ⇒ *laj-q*). Por. ros. *lajatʹ, lāju* ‘szczekać’; tylko w znacz. przenośnym: czes. *lát, laji* (*laju*) ‘wymyślać, besztać’, pol. *łajać, łaję* ‘komuś złorzeczyć, wymyślać’, *łajać się* ‘wymyślać sobie wzajemnie’. Praforma bśl. *lā-*ie/a-* (BSW 148) < pie. *l_{eh2}-*ie/o-*. Pwk. *l_{eh2}- ‘szczekać’ (LIV² 400, ALEW 600), por. orm. *lam* ‘opłakuję’, łac. *lā-*: *lāmentum* ‘narzekanie, krzyk żalosny’, drw. *lātrō, -āre* ‘szczekać, ujadać’, przen. ‘wrzeszczeć, pyskować, łąać kogoś; szumieć, huczeć, hałasować’ (vb. denom. od sb. *lā-tro-m ‘szczekanie, ujadanie’), por. de Vaan 324n. — Drw. *lodyti* (zob.), *lotis* (zob.). — Pbsł. praesens z suf. -*ie/o-* ma nawiązanie w wed. *rāyati* ‘szczeka’ < pie. *l_{eh2}-*ie-ti*. Inne przykłady serii *lōju* to *gōju* (pie. *g^u*eh2-*), *jōju* (*h₁*ieh2-*), *knōju* (*k_{neh2-), łot. *krāju* (*k_{reh2-}, por. *krōsnis*), *mōju* (*m_{eh2-}), *plōju* (*p_{leh2-}), *rōju* (*h₃*reh2-*) i *stōju* (*st_{eh2-}). — Neopwk. *loj-*: *lōjoti, -ja, -jo* iter. ‘szczekać, -szczekiwać’ (*Vilkai aplinkui lakioja, mus per naktis lojoja* ‘Wilki w pobliżu biegają, nasze psy całe noce szczekają’). Ta formacja ma paralelę w słowiańskim: *lajati, -jq* ‘łajać’. Osobno zob. *lōjoti*. Postverbalia: *lojā* ‘szczekanie’, przen. ‘przygana’ (por. czes. *lāje* i ros. przest. *lāja* ‘szczekanie, ujadanie’, stczes. *lājē* i pol. przest. *łaja* ‘sfora psów’, ⇐ psł. *łaja, zob. Sławski IV, 432), *lojavā* ‘besztanie, wymyślanie, przekleństwo’, *lojikas* ‘pies, który dużo szczeka’ (SD <loikas> «szczekacz», <loikas buo> «kundel»), też ‘papla, gaduła’, *lojynē* ‘plugawa mowa’, *lojūgas* ‘ten, kto używa wulgarnej języka’, *lojūs* ‘człowiek wymowny; ten, kto potrafi każdego wyśmiać’. Paralelne neopwk. na -*j-* to *joj-* (⇐ *jōju*), *kloj-* (⇐ *klōju*) i *dēj-* (⇐ *dēju*). Osobno zob. *lajūs*.}

lotyna SD¹ «łacina, Latina lingua» (*pratinimasis lotynoj* SD «kompozycja szkolna, pisanie dla ćwiczenia w łacinie») — zapoż. ze stbłr. XVII w. *latina, latyna*, tu z pol. *łacina* ‘język łaciński’ (od r. 1395, zob. Sławski IV, 110). Brak w SLA, LEW, ALEW i POLŻ. — Drw. *lotyninkas* a. *lotyninkas* ‘katolik obrządku łacińskiego; znawca łaciny’, SD¹ *lotynykas* «łacinik, Latinus» ⇐ stbłr. *latinnikb, latynnikb* ‘zwolennik katolicyzmu; starożytny Rzymianin’ (z pol. *łacinik* ‘katolik obrządku łacińskiego; znawca łaciny; starożytny Rzymianin’); *lotyniškas, -a* ‘łaciński’, SD *lotyniškas liežuvis* «łacińska mowa, Latina lingua» ⇐ stbłr. *latinskij, latynskij, lacinskij* (z pol. *łaciński*).

lotis, -*iēs* 4 p.a., *lōtis* 1 p.a. f. gw. ‘stado, zgraja wilków’ (*Rudenį vilkai renkas lotysa* ‘Jesienią wilki łączą się w zgraje’. *Važiudamas susitikau didelę vilkų lōtį* ‘Po drodze spotkałem wielką zgraję wilków’) — konkretyzowane nomen actionis na -*ti-* od *lōti* ‘szczekać, ujadać’. Znacz. etym. ‘szczekanie, ujadanie’ ⇒ ‘gromada ujadających wilków’. Podobna budowa w *klotis* ⇐ *klōtis* (refl.) i *stotis* a. *stōtis* ⇐ *stōti*. Pod względem semazjologicznym por. pol. *zgraja* ‘stado psów, wilków’ ⇐ pol. gw. *graje, grać* (*grajati) ‘o psach myśliwskich: szczekać zaciekle podczas gonu’ (Boryś 177, 739).

lotōti, *lotōju, lotōjau* gw. ‘bić’, *nulotōti* ‘złoić komu skórę’ (*Mane tėvelis šiandien nulotos, kad buvau nepaklusnus*) — zapoż. z pol. przest. *łatać, -am* ‘bić, łoić’ (por. ze Strykowskiego: *Wspomnij Krzyżaki, Moskwę, jak padali, Gdy ich Jagiello z Witultem łatali*, L.). Zdaniem Sławskiego (V, 41) chodzi tu o przenośne użycie czas. *łatać* ‘przyszywać łaty’: «Od śladów uderzenia przypominających łaty».

lōva 1 p.a. 1. ‘łóże, łóżko, pościel, legowisko’ (SD «łóże do sypiania, łóżko»), 2. ‘długa ława postawiona wzdłuż ściany, służąca również do spania’, 3. ‘koryto (syn. *lovys*), żłób, jasła’, 4. ‘pewna część suszarni lnu’, 5. ‘grzęda, pas ziemi’, 6. ‘kopczyk nagrobny, mogiła’, 7. przen. ‘koryto rzeki’. Odpowiednik łot. *lāva* ‘najwyższa półka w łaźni parowej; pryzma, ławka przy piecu; warstwa słomy a. gałęzi kładziona na spód stogu siana, zboża’. Pb. *lāuā- jest spokrewnione z psł. *lava ‘sprzęt do siedzenia a. leżenia’, por. ros. gw. *lava* ts., pol. *ława*, gw. też ‘deska a. belka przerzucona przez wodę, bagno, kładka’, sł. *lāva* ‘komin,

kredens'. Zob. BSW 153: pbsł. *lāuā- (z uwagą: «Keine sicheren auswärtigen Beziehungen»), REW II, 2. Pbsł. *lāu-ā- ma strukturę rzeczownika postwerbalnego od *lāuīteġ (lit. †lówyti), tj. derywatu na SW do *lau-, por. lit. †lavù < pie. *leuH-e-. Paralele: scs. *trava* ⇐ *traviti* ⇐ *natrovq* 'zjadam' (pwk. *treuH-); scs. *slava*, lit. *šlovė* ⇐ *slaviti* ⇐ *slovq* 'słone' (pwk. *kleu-). Jeśli przyjmujemy, że 'ława, łoże' stoi w związku z czymś uciętym, np. z podłużnym kawałkiem odrąbanego drzewa, z uciętą deską, to możliwe będzie powiązanie tego wyrazu z pwk. pie. *leuH- 'ucinać' (LIV² 417). Por. z jednej strony sti. *lunāti* 'tnie, odcina', gr. λύω 'odwiązywać, odpinać; uwolnić, oswobodzić; osłabić, znużyć', z drugiej strony lit. *liāutis* 'przestać, ustać'. Zob. też LEW 387, Sławski V, 50. — Drw. *lovēlē* 1. 'grzęda, grządka', 2. 'murek a. ławka przy piecu', *lovys* (zob.), cps. *lovātiesē* 'kapa na łóżko' (por. *tiēsti*).

lovys, -io 4, 3 p.a., *lōvis* 2 p.a. 1. 'koryto do karmienia i pojenia zwierząt domowych', 2. 'koryto do solenia mięsa', 3. 'dzieża do rozczyniania ciasta na chleb', 4. 'czółno, łódź wydrążona z jednego pnia', 5. 'krosna żaren', 6. 'łożysko rzeki', 7. 'parów, jar', 8. 'kanał, rów na wodę', 9. 'rozwora w wozie', 10. 'inspekt' (zwykle pl. *loviai*). Substantywowany przymiotnik na *-ija- od *lōva* (zob.). Por. LEW 387. — Drw. *lovēlis* 1. 'rynienka do zbierania żywicy', 2. 'piórnik uczniowski', 3. SD «korczak» ['drewniany kubek'] i «korytko» (syn. *prakartelis*), 4. 'część różnych narzędzi', *loveliai* m.pl. SD «narty», *lovytaitis* 'korytko do taczania jajek' (od zdrobnienia *lov-yt-). Cps. *dūonlovis* 'dzieża do ciasta chlebowego' (por. *dūona*), *gīrnalovis* 'krosna żaren' (por. *gīrnos*). — NB. Wyraz *lovyčiā* 'żłób, jasła; krosna żaren' nie jest rodzimy (jak to podawali ŻD 357 i LEW 387, s.v. *lōva*), lecz zapożyczony z błr. *lavica*, -y 'żłób'. — N.m. *Loviai*, *Pūslovis* (por. *pūsē*, n.m. *Pūstila*).

lōzorius, -iaus 1 p.a. stlit., gw. 1. 'człowiek chory; inwalida', 2. 'nędzarz, żebrak' — zapoż. z pol. przest. *łazarz* (od imienia ewangelicznego Łazarza, łac. *Lazarus*, gr. Λάζαρος, por. Sławski V, 61). Por. nazw. *Lōzaras*, *Lōzaris*, *Lōzorius*, patron. *Lozaraitis*, *Lozoraitis*.

ložēti, *ložēja* (war. *lōži*), *ložėjo* wsch.-lit. 'pokłaść się na ziemi, wylec – o zbożu powalonym przez wiatr a. deszcz' (*Rugiai labai loži. Nuo lietaus rugiai ložēm suložėjo*), *suložėję rugiai* m.pl. 'wyległe żyto'. Jest też war. akutowany: *ložēti*. Sb. postvb. *ložē* 4 p.a. lub *ložē* 2 p.a. 'miejsce wyległe w zbożu, trawie'. Lit. *lož-* odzwierciedla prawdopodobnie *lāž- jako neoapofoniczny SO do *lēž- < pie. *leh₁gh- 'pełzać, krieche' (LIV² 400), por. łot. *lēžēt*, -ēju 'iść powoli, skradając się', *lēžāt* 'iść bardzo wolno, wlec się', refl. *lēžāties* 'spuszczać się z góry na sankach', stpr. *līse* 'pełźnie, krieht' (pb. *lēža), psł. *lēžq, *lēžti, por. scs. *vūzlēžq* 'wleźć, wejść', *sūlēžq* 'zleźć'. Stary SO miał postać pbsł. *lōž- < pie. *loh₁gh-, por. scs. *lažq*, *laziti* 'łazić'. Spodziewany odpowiednik litewski *luož-* został prawdopodobnie zluzowany przez *lož-*, podobnie jak *suodyti (= słow. *saditi*) zastąpione przez *sodinti*⁴⁰⁷. Dwoistość apofoniczna *lāž- (*lož-*) : *lōž- (scs. *laz-*) przypomina *sod-* : *suod-* (scs. *saditi*). — Nowopowstały SO *lāž- stał się punktem wyjścia dla neoapofonii ilościowej SP *lāž- ⇒ SZ *lāž-*. Świadczą o tym następujące derywaty: *lažēkai* m.pl. 'powalone, wyległe zboże', *lažōnai* ts., *lažūkas* bot. 'pieprzyca siewna, rzeżucha, *Lepidium*' (war. do *ložūkas*, *ložūkas*), *lažūs*: *Avižos labai lāžios – sulužo, sugulė* 'Owies jest bardzo giętki, wyległ', *pālažas* m.in. 'wygniecione, zdeptane miejsce w zbożu' (zob.). Paralele apofoniczne: *slōgti* ⇒ *slagaĩ*; *šōkti* ⇒ *ātšakas*; *atsilōšti* ⇒ *atlaša*.

lūbnios, -iū 2 p.a., *lūbnēs*, -iū 2 p.a. f.pl. gw. 1. 'sanie robocze', 2. 'oblączaste szerokie sanie' (Šlapelis 216, z war. *lūgnios*) — formy zmienione z *lūbinios, *lūbinēs przez synkopowanie sufiksального i, podobnie jak *kēlnios* < *kēlinios*; *kēlnēs* < *kēlinēs* (por. Būga,

⁴⁰⁷ Cytowane przez Fraenkla (LEW 349, s.v. *laža* 3) lit. gw. *lūožas* 'powalone, wyległe zboże' (Baisógala) nie zostało potwierdzone w LKŽ, wobec czego wypada wątpić w autentyczność tego przekazu. Pewnie chodziło o *ložas.

RR II, 205). Formacja denominalna z suf. *-in-*, urobiona od *lub-* jak w *lūbos* ‘strop’ (zob.) i łot. *luba* m.in. ‘deska’. Por. LEW 388, ŽD 222n. — War. ze zmianą *bn > gn*: *lūgnios*, *lūgnēs* ‘sanie wyjazdowe, podróżne’ (por. *būbnas > būgnas*). — Singulativum: *lubniā* 1. ‘zbita z desek skrzynia towarowa, którą wstawia się do sań dla zwiększenia ich pojemności’, war. *lugniā*, *lūbnē* (*Uždėk lūbnią ant rogių, reiks ryt in Seirijus važiuot* ‘Wstaw skrzynię do sań, jutro trzeba będzie jechać do S.’), 2. ‘sanie towarowe’. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *lubnia* ‘duża, malowana skrzynia z desek z siedzeniami, nakładana na sanie przy wyjazdach do kościoła, na wesele i na targ’ (Zdancewicz 344), ros. gw. *lūbni* pl. ‘sanie wyjazdowe’ (Laučjute 58). — Drw. *lūbnikas* ‘skrzynia wstawiana do sań’ (*Rogėse su lūbniku gali daug ką vežti ir patogiai sėdėti* ‘W saniach ze skrzynią możesz dużo wieźć i wygodnie siedzieć’). Chodzi tu o drw. na *-ik-*, nie *-(n)yk-*, jak mylnie sugeruje LkŽ VII, 669, podając «lūbnykas» jako formę hasłową. Poza tym słownik ten przez niedopatrzenie połączył w jednym artykule *lūbnikas* (jak wyżej) i *lūbnykas* ‘gniazdo gołębie, gołębnik’ ⇐ błr. *halūbnik* (to należy do hasła *alūbnykas*). — War. *lugniā* ‘skrzynia wstawiana do sań’ doznał metanalizy *lug-nia*, o czym świadczy drw. wsteczny *lūgē* (war. *lūdē*), por. *Išvažiavo į mišką su lugė* ‘Wyjechał do lasu z «lugė»’. *Iš lazdy pinta ir padėta ant rogių bus ludė* JU ‘Wypleciona z łoży i umieszczona na saniach nazywa się «ludė»’.

lūbos, *-ū* 4 p.a., *lūbos*, *-u* 2 p.a. f.pl. 1. ‘sufit, strop, pułap; strop drewniany, powała’. SD <lūbas> «strop prosty, piętro», 2. ‘pomieszczenie między sufitem a dachem, strych’ (syn. *aūkštas*), DP ‘piętro’, 3. ‘pokład statku’ (syn. *dēnis*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *luba* 1. ‘łyko lipowe a. jodłowe’, 2. ‘długi gont’, 3. ‘deska, półka umocowana na ścianie’, stpr. *lubbo* Ev ‘deska, Bret [Brett]’. Pierwotnym znaczeniem *lūbos* było chyba ‘rusztowanie z żerdzi i płatów kory powiązanych łykiem’. Formacja na SZ *lub-* od **l̥aũb-/l̥aũb-* < pie. **leũb^h-/*loũb^h-* ‘obierać, łupać, usuwać wierzchnią powłokę’ (por. IEW 690, LEW 388). Odpowiednik germański **lauba-* m.n. ‘liść, liście’ (goc. *lauf*, stang. *lēaf*, stwn. *loub*, nwn. *Laub*) < pie. **loũb^h-o-*, zob. Kroonen 328. Tu też łac. *liber* m. ‘kora’ < **lub^h-ro-*. W słowiańskim stoi do porównania forma SZ **lūbū* ‘czaszka, głowa zwierzęcia, głowa ludzka’, por. cs. *lūbŭ*, chorw. gw. *lāb*, ros. *lob*, *lba*, pol. *leb*, *lba*, znac. etym. ‘coś, z czego usunięto wierzchnią warstwę’ ⇒ ‘gołe kości czaszki’ (zob. Boryś 298). Wyraz bałtycki stoi z jednej strony w apofonii do psł. **lubū* ‘kora obłupywana z drzew’ (SZ *lub-* : SP **laub-*, zob. BSW 150n.), z drugiej strony w neoapofonii SZ *lub-* ⇒ SP *luob-* do lit. *lūobas* ‘gruba kora drzewa liściastego’ (zob.). — Drw. *lubēlēs* f.pl. ‘pomost do spania umocowany pod pułapem’ (LEEŽ 95, s.v. *gūltai*). Por. *lūbnios* f.pl. ‘skrzynia towarowa umieszczana na saniach’ (zob.). Cps. *kārkluba* a. *karkluba* ‘boczna deska w wozie do wożenia gnoju, gnojnica’ – przez degeminację z **karkl-luba* (por. *kārklēs* s.v. *kařklas*). Czy tutaj też *pralubē* gw. ‘przerębel’? Vb. denom. *lubóti* a. *lubúoti* ‘okładać strop deskami’, *sulubóti*: *Luboms lentas sudirbo, bet dar nesulubójo* ‘Przygotował deski na sufit, ale jeszcze ich nie ułożył’.

lūčioti, *lūčioju*, *lūčiojau* gw. ‘czekać w ukryciu na kogo/co z zamiarem napaści, czaić się, czatować, czyhać (o kocie, lisie)’, por. *Lūčioja kaip katinas pelę* ‘Czyha jak kot na mysz’. *Lapė lūčioja apie namus, nori sugauti vištą* ‘Lis czai się koło domu, chce złapać kurę’. War. *lūčauti*, *lūčyti*. LKŽ VII, 671 oznaczył *lūčioti* jako wyraz zapożyczony, wskazując błr. *lučać* jako formę źródłową. Prawdopodobnie nie jest to prawdą. Po pierwsze *lūčioti* wymagałoby błr. formy źródłowej o postaci **lūčać*, tymczasem słowniki podają tylko *lučać* i to z odmiennym znac. ‘trafiać do celu’ (iter. do *lučycь*). Po drugie akut, ukazujący się nie tylko w *lūčioti*, ale i w dwóch synonimach tego ostatniego (zob. wyżej), raczej na rzecz zapożyczenia nie przemawia. Nasuwa się myśl o uproszczeniu grupy spółgłoskowej w praformie **lūk-čioti*. Odpowiedni czasownik – będący derywatem od WSZ *lūk-* ‘czekać’ (por. *lūkėti*) – jest zaświadczony w znac. ‘czekać, oczekiwać’, por. *Vakar, eidami iš Punksko, vis lūkčiojom, kad kas davytų ir pavėžytų* ‘Wczoraj, idąc z Puńska, wciąż

oczekiwaliśmy, że ktoś nas dogoni i podwiezie’. Wydaje się, że duratywno-intensywna formacja na *-čio-* uległa w gwarze dyferencjacji semantycznej, w ten mianowicie sposób, że obok znac. ‘oczekiwać, spodziewać się’ (neutralne) rozwinęło się znac. ‘oczekiwać w złym zamiarze, oczekiwać w ukryciu’ (nacechowane). W ślad za tym poszło zróżnicowanie formy: *lūkčioti* – przy znac. podstawowym (neutralnym), *lūčioti* – przy znac. pochodnym (nacechowanym). Pierwszy z tych czasowników jest słowotwórczo przejrzysty: *lūk-čio-*, por. *lūkėti*. Drugi nie jest przejrzysty; segmentacja *†lū-čio-* nie jest możliwa, bo *†lū-* nie istnieje. I jeszcze jedno: war. *lūč-auti* i *lūč-yti* zakładają neopwk. *lūč-*, pochodzący z metanalizy *lūčioti*. Inaczej mówiąc, mają one charakter sekundarny.

lūčkos 2 p.a. f.pl. gw. ‘włóczka, słabo skręcona nić wełniana, używana do dziania’ — forma pl.t. od **lučka*, co zapożyczone z pol. *włóczka*, *-i*; uproszczenie nagłosu jak w *lōcnas*. Częstszy jest war. m. *lūčkai* (*Nupirk lučkūs, nunersiu aš tau pirštines* ‘Kup włóczkę, zrobię ci rękawice’).

lučnyčia stlit. 1. ‘lampa, światło’: *Lucznicia tai est schwesumas* WP (SLA 124), 2. ‘łuczywo, szczapa smolna’: *degantiji lucznicze* (*ibid.*). Brak w ALEW. Brückner 1877, 104 objaśnił *lučnyčia* jako zapożyczenie z pol. *lucznica* i pogląd ten uzyskał ogólną akceptację, zob. SLA 124, ŻD 358 i LEW 388. Kłopot w tym, że taki wyraz nie jest notowany w słownikach dawnej polszczyzny (SSTP, SPXVI, Linde), więc to, co Brückner puścił w obieg, jest najprawdopodobniej *ghost-word*. Gdy zwróciłem się o pomoc do A.J. Anikina (*p.l.*), on podsunął mi strus. *lučnica* XVI w. ‘łuczywo, pochodnia’ (*Slovarʹ russkogo jazyka XI-XVII v.*, 8, 312) jako możliwe źródło lit. zapożyczenia. Jest to trafna sugestia. Pod względem budowy *lučnyčia* staje w jednym szeregu ze sławizmami *bažnyčia*, *sklėnyčia* i *temnyčia*. — Rzadszym wariantem jest *lučenyčia* BRB ‘pochodnia, Fackel’: *buvo daugia žiburų* [glosa: *lučenyčių*]. SLA 124 widzi tu wariację fonetyczną, mianowicie wtrącone *e* («Mit Einschub von *e* aus *lučnyčia*»). Zdaje się jednak, że chodzi raczej o zjawisko morfologiczne: *luč-* + *-enyčia*, czyli słowotwórcze odnowienie *lučnyčia* przy użyciu neosufiksu wyodrębnionego w typie *akmenyčia*. Zob. też neol. *vilkenyčia* i *žindenyčia*.

lūgas 1 p.a., *lūgas* 2 p.a. gw. 1. ‘miejsce zagłębione, wklęsłe i zalewane przez rzekę; błotnista, grzęska odnoga rzeki’, 2. ‘kałuża’, 3. ‘sadzawka, staw’, 4. ‘błoto, grzęzawisko’, 5. ‘jama w dnie rzeki’, 6. ‘schorzenie nóg u koni’ (*arkl̥ys su lūgū*). Prapokrewne 1° z psł. **luža* < pbsł. SO **laug-jā-* ‘kałuża’ (por. słh. *lūža*, stczes. *lūže*, rcs. ros. *lūža* ‘kałuża, błoto’, pol. gw. *luża* ‘jama, kotlina zalana wodą’ (REW II, 66, Sławski V, 377), 2° może też z psł. **kaluža* ob. **kaljuža* < cps. **kal-luža* ob. **kal-ljuža* ‘woda stojąca w płytkim zagłębieniu, kałuża, bajoro’ (ros. gw. *kalūža* a. *kaljūža*, pol. *kałuża*, czes. *kaluž*, sch. *kāljuža*). Człon I jak w psł. **kalū*, scs. *kalū* ‘muł, błoto, brud’, ros. *kal* ‘łajno, nieczystości’, pol. *kał* ‘odchody ludzkie i zwierzęce’, stpol. ‘błoto, moczar, muł’, pol. gw. ‘błotnista kałuża na drodze, bajoro na łące’. Człon II **ljuža* zakłada SE pbsł. **l̥iaug-jā-*. Zapewne z tego alternantu apofonicznego pochodzi palatalny nagłos w synonimie lit. *liūgas* ‘niewielkie błoto, bajoro, kałuża; grzęzawisko, w którym zapadają się konie, koła wozu’. Z innym sufiksem: *liūgnas* ‘kałuża’ (⇒ *liūgnija* ‘grzęzawisko’). Inaczej Boryś 220, który odtwarza formację sufigowaną: psł. **kal-uža* (ale nie uzasadnia osobliwej formy sufiksu). — Nowy SZ *l(i)ūg-* ⇐ SP *l(i)ūg-* widać w łot. *luga* ‘warstwa roślinności pokrywająca zarastające jezioro; lepka masa’, n.rz. *Ludza* obok *luga* ‘galaretowata masa’ oraz lit. *liugėti*, *liugū*, *-ėjau* ‘o bagnie: uginać się, kołysać się pod stopami’. Ta neoapofonia ma paralele w *grud-* ⇐ *grūd-* (por. *grūsti*, *grūsti*); *gruž-* ⇐ *grūž-* (*gružinti*, *grūžinėti*, scs. *gryzq*), łot. *drukts* ⇐ *drūkts*. Zob. też BSW 163, LEW 379. — Nowy SP *luog-* ⇐ SZ *lūg-*: *luognas* ‘miejsce zalewane przez wodę; miejsce, gdzie długo stoi woda i gdzie zamiast trawy rośnie sitowie’ (war. *luoknas*, *luokas* b.z.a.). Paralele: *druožlė* ⇐ *drūžlė*; *šliužti* : *šliūžė*. — Drw. *pralūgas* ‘zatoka na jeziorze lub

rzece; okno w bagnie; żyzna łąka nad rzeką'. N.jez. *Lūgas* 5x (1x n.rz.), *Lūgnas*. N. bagna *Liūgai* 2x, n. łąki *Liūgas* 4x, n.jez. *Liūgežeris*. Nazwa błota i nazwa łąki *Liūgnai* 6x, n.rz. *Liūgnės*.

luginā° hapaks stlit., adi. 'zdradliwy', por. *Nes geresnės yra žaizdos nuog prieteliaus, o neg luginajis* [w oryginale: <lūginaiiē>] *pabučiavimas neprieteliaus* DP 366¹²⁻¹³ 'Abowiem lepsze są rany od przyjaciela, a niżli zdradliwe pocałowanie od nieprzyjaciela'. Tak przytacza odpowiednie miejsce LKŽ VII, 672 i dodaje w pozycji po *luginajis* ze znakiem zapytania alternatywne lekcje *luginaitē?* *luginajie?* Tymczasem Palionis w *Archivum Lithuanicum* I, 1999, 6ln. poprawia hapaks <lūginaiiē> na <lūginaiio> i otrzymuje formę genetiwu sg., pochodzącą od participium prs. act. *luginajis* (zob. *luginti*), formę stojącą w związku zgody z genetiwem sg. *neprieteliaus*; dosłowne znaczenie: 'zdradliwego nieprzyjaciela'. Z kolei w PAŽ 229 tenże autor podaje lekcję emendowaną na <lūginaiiēs>, co prowadzi do formy nom.sg.m. 'zdradliwy'.

luginti, -inu, -inau stlit. 'wabić, nęcić': *Savo liežuviais anys vilioj* (głosa: *alba lugin*) BRB 'Językami swymi oni wabia'. Izolowany czasownik na -in- (caus.? iter.?), urobiony od SZ *lug* ← *līaug-, pie. *lug^h- ← *leug^h- 'kłamać' (LIV² 417). Por. łot. *lūgt*, *lūdzu* 'prosić, zapraszać' (ME II, 517n., Karulis I, 547, ALEW 600n.). Osobno zob. *luginā*°. Nawiązania pierwiastkowe znajdują się 1° w słowiańskim, por. scs. *lūžō*, *lūgati* 'mówić nieprawdę, kłamać, zwodzić', sch. *lāgati*, ros. *lgu*, *lgatb* 'kłamać, łąać', błr. *ilhác* ts. (REW II, 21), 2° w germańskim, por. goc. *liugan*, stwn. *liogan* 'kłamać, mówić nieprawdę', 3° w celtyckim, por. stir. *lu(i)ge*, *lugaē* 'przysięga'. Zob. Bsw 163, Stang 1972, 35. O możliwości dołączenia tutaj wyrazu het. *haluka*- c. 'wieść, wiadomość' zob. Kloekhorst 275n. (rekonstrukcja pie. *h₂leug^h-). Nietrafne wydaje się połączenie *luginti* z *lūnginti* 'merdać ogonem', refl. 'łasić się (o psie)' w LEW 163 i ALEW 601; chodzi o to, że samo *lung-* nie jest pierwotne, bo pochodzi z udźwięcznienia pierwotnego *lunk-*, zob. *luñkanas*.

lūgnas, -à 4 p.a. gw. 'łatwo się gnący, giętki, np. o słomie, która jeszcze nie wyschła, o pręcie'. Z innym tematem: *palugnūs* gw. 'uległy, posłuszny, korny; podstępny, obłudny, dwulicowy' (war. *paludnūs*) — są to derywaty na -n- od słabo poświadczonego przym. *lūgūs* 'miękki, wiotki, niesprężysty' (słownik Mielckiego, 1800). Transponat ie. *lug- ← *leug- 'giąć, wyginać, skręcać' (por. IEW 685). Śladów st. pełnego *liaug-* można dopatrywać się 1° w nazwie *liaugarà* 3 p.a., odnoszącej się do dwóch roślin: 'szczwół płamisty, *Conium maculatum*' i 'sierpnica pospolita, *Falcaria vulgaris*', 2° w adi. *liaukštūs* 'wrażliwy, czuły; łagodny' (*Moteris liaukštesnio būdo, kap vyras* 'Kobieta jest z natury łagodniejsza niż mężczyzna') < *liaugštus < *liaug-st-us, pewnie od osnowy frq. *liaug-sty-. LEW 389 za Endzelinem powiązał lit. *lūgnas* itp. z gr. λόγος f.m. 'giętka gałązka, witka, pręt, zwł. wiklinowy (używany do robienia wieńców)', vb. denom. λυγίζω 'wykręcać, wyginać jak witkę'. GEW II, 141 dodaje tu łac. *luxus* 'wykręcony, zwichnięty' (*lug-so-) oraz czasownik stisl. *lykna* 'ugiąć kolana' (*lukn-jan). Por. jeszcze *lūngē* jako wariant do *lūngē*.

lūgnē 2 p.a. bot. 'grązel, roślina wodna o dużych, żółtych kwiatach, nenufar, *Nuphar luteum*', war. *lūgnas* 'grązel; lilia wodna'. W LKŽ VII, 672 zostało wymienione wraz z war. *lūgnē* b.z.a., *lūgnas* na drugim miejscu. Najprawdopodobniej są to postaci wtórne względem *lūknē* gw. 'grązel', mianowicie zmienione drogą antycypacyjnej sonoryzacji *kn* > *gn*. Wskazują na to: 1° odpowiednik łot. *lūkne* 'pewna roślina wodna o mocnych miękkich korzeniach i okrągłych liściach' (Urbutis 2010, 179), 2° odpowiednik psł. *lūkno 'grązel, *Nuphar*', odzwierciedlony w stczes. *lekno*, czes. drw. *leknín*, ślc. *lekno* (por. Berneker I, 749, Bsw 163, Machek 325), 3° nazwy wodne utworzone od nazwy rośliny: lit. n.jez. *Lūknas*, *Luknà*, *Luknià*, *Lūknis*, n.rz. *Lūknē*, łot. n.jez. *Luknis*, *Lukna-ēžers* (por. Vanagas 197n.). Zdaniem Urbutisa, l.c. nazwa grążla ma być umotywowana czasownikiem lit. gw. *liūkti*,

liuñka, *liuko* ‘zwisnąć, opaść w dół (o uszach zwierzęcia, o liściach)’, łot. *lukt*, *luktstu*, *luku* ‘zwisnąć’. Jeśli przyjmiemy, że palatalizacja nagłosu ma tu charakter ekspresywny (por. *pliūpti* ‘lunać – o deszczu’), to otworzy się droga dla hipotezy, że *luk-* jest refleksem st. zanikowego typu $RuT \Leftarrow ReT$ od **lek-* (por. *grut-* $\Leftarrow$ *gret-*; *krut-* $\Leftarrow$ *kret-*). Dalszy wywód niepewny. Por. np. *lekmēnē* ‘grzęzawisko’, *lekiū*, *lēkti* ‘lecieć’.

lūgōti, *lūgōju*, *lūgōjau* żm. ‘prosić’ (często u Dowkonta) — neologizm na -o-, utworzony od pwk. *lūg-* jak w łot. *lūgt*, *lūdzu*, *lūdzu* ‘prosić, błagać; zapraszać’ (*lūgti viesi* m.pl. ‘zaprośzeni goście’). Por. LEW 389. — Drw. *lūgojimas* b.z.a. ‘prośba’, *lūgosena* b.z.a. ts. (wyłącznie u Dowkonta; por. typ *vartósena*).

luītas 2 p.a. 1. ‘kawałek (słoniny, mydła, drewna)’, 2. ‘grudka (ziemi, gliny), bryła’. Z innym sufiksem: *luīstas* ‘kawałek’ (por. syn. *lūstas*). Może być wariantem fonetycznym do *laītas* m.in. ‘grudka gliny do zalepienia szczeliny w polepie, w piecu’. Por. oboczność *ui* : *ai* między *puīšos* : *paīšos* ‘sadze’ i *rūišis* : *raīšas* ‘pstry’. Zob. Būga, RR I, 299, II, 263, LEW 334.

lūiti gw.: *sulūiti*, -*lūja*, -*lūjo* ‘zaszczekać’, np. *Šuo sulūjo* ‘Zaszczeakał pies’. *Neik* – *gali šuva sulūiti*, *ir išgirs* ‘Nie idź, pies może zaszczeakać i usłyszą [cię]’. *Lūte* (*lote*, *luite*) *sulūjo šunes* ‘Nagle rozszczekały się wszystkie psy’. Pdg. -*lūja*, -*lūjo* opiera się na dźwiękonaśladowczym pwk. **lui* (por. LEW 387). Būga, RR I, 299 przypuszczał, że pierwotną postacią infinitiwu było tu **lūti* i zestawiał to z *lōti* (łot. *lāt*). Zasugerowana w ten sposób apofonia **ū* : **ā* nie ma jednak pokrycia w materiale. — Neopwk. *luj-V* ($\Leftarrow$ prs. *lūja*): *lujà* ‘szczekanie; nieprzyjemne odezwanie się, lżenie, znieważanie’ (por. nazw. *Lujà*), *lujūs* ‘o psie: co często szczeka’. Od tego SW *lūj-V*: *lūjūoti* ‘szczekać’, *išlūjūoti* ‘szczekaniem wypędzić’. Osobno zob. *luksėti*.

lukėnti, *lukenū*, *lukenaū* ‘o gołębiu: pić wetknąwszy dziób do wody’: *Karveliai lukėna*. Z innym sufiksem: *išlūkinti* ‘chciwie wypić’: *Lūk lūk išlūkino tą šaltą vandenį* ‘Gul gul chciwie wypił tę zimną wodę’. To zdanie dowodzi, że mamy tu do czynienia z derywacją od wykrz. *luk-luk*. Paralele: *čiurėnti* $\Leftarrow$ *čiur-čiur*; *brizinti* $\Leftarrow$ *brizi-brizi*. — Z suf. -no-: *luknóti* ‘o gołębiu: pić wodę’ (por. *bakšnóti* $\Leftarrow$ *bākšt*), $\Rightarrow$ neoosn. *lukn-*: *išlūkninti* ‘wypić’, *prilūkninti* ‘napić się do woli’. Z suf. -sė-: *luksėti* (zob.).

lūkėti, *lūkiū* (3 os. *lūki*, war. *lūkėja*), *lūkėjau* 1. ‘czekać, oczekiwać, spodziewać się’, 2. ‘mieć nadzieję, żywić nadzieję’, cps. *palūkėti* ‘poczekać czas jakiś, trochę’ (GJL II, § 616), np. *Palūkėk, tuojau visi eisim* ‘Poczekaj, zaraz wszyscy pójdziemy’. *Dar nešviesu, palūk, dar nēr aušaros* ‘Jeszcze ciemno, poczekaj, jeszcze nie świta’), SD¹ *palūkiu* «postoię». Współwystępowanie *lūkėti* i *palūkėti* nasuwa przypuszczenie, że simplex jest młodsze od vb. compositum z *pa-*. Paralele: *pastūméti* $\Rightarrow$ *stūméti*; *pagynėti* $\Rightarrow$ *gynėti*; *pasvyrėti* $\Rightarrow$ *svyrėti*. Z kolei takie derywacje jak *dūsti* $\Rightarrow$ *dūsėti*; *dūžti* $\Rightarrow$ *dūžėti* i *kiūrti* $\Rightarrow$ *kiūrėti*, gdzie sufigowanie duratywnego -ė- wiąże się ze st. wzdłużenia, przemawiają za wywodem *lūkėti* od zanikłego czas. prymarnego **lukti*, **lunku*, **lukau*. Alternant **luk-* (pie. **luk-*) to st. zanikowy do **lauk-* (pie. **louk-*). To ostatnie również się nie dochowało, lecz zostało zastąpione formą na st. wzdłużenia (vřddhi), mianowicie **lāuk-*, por. *lāukti* ‘czekać’. — Z innymi sufiksami: *lūkauti* b.z.a. ‘czekać’, *lūķioti* ts. (zob. też *lūķioti*), *lūķinėti* ‘oczekiwać, spodziewać się’ (*Aš vis lūķinėju jų atvažiuojant* ‘Ja wciąż spodziewam się, że oni przyjadą’), *lūķinti* 1. ‘czekać’, 2. ‘zmuszać kogo do czekania’, *lūķóti*, -*ju*, -*jau* ‘czekać’, *lūksėti* a. *lūksóti* ts. ($\Rightarrow$ neoosn. *lūks-*: *lūksnóti* ‘czekać’, np. *Lūksnójo ateĩnant sviečių* ‘Oczekiwali gości’), *lūktelėti* a. *lūkterėti* ‘chwilę poczekać’, *lūkurti*, -*iu*, -*iau* ‘czekać, oczekiwać’ (por. *lūkurys* ‘czekanie’ i stosunek *plūdurti* : *plūduras*). — Neoosn. *lūkur-*: *lūkuriuoti* ‘oczekiwać, czekać’, DP też ‘znosić’ (war. *lūkurioti*, *lūkuriauti*), *lūkurnėti* przest. i gw. ‘czekać, poczekać’ (neosuf. -nė-),

por. *Lūkurnédams šventa susimylima* PK 103¹⁵ ‘Czekam ja przedsię twego zmiłowania’. *Lūkurnėja, kol praeis lietus* ‘Czeka, aż przejdzie deszcz’. — Jeszcze inne sufiksy ukazują się w odpowiednikach łotewskich.: *lūkuôt* a. *lūkât* ‘patrzeć na co, oglądać; próbować, starać się’, refl. ‘patrzeć uważnie, wypatrywać, szukać (np. żony)’, *nūolūkât* ‘oglądać się, obserwować’. — Neoapofonia SP *lūk-* ⇒ SZ *lūk-*: *lukdinti* b.z.a. ‘kazać czekać’, *lūkteleti* a. *lūkterēti* ‘chwilę poczekać, zaczekać’ (por. *sūrsteleti* ob. *sūrsta*; *buklẽ* ob. *būklẽ*). — Hapaks strp. *kāimaluke* vb. cps. ‘sucht heim’ wymaga emendacji na <kāim-lauke>, o czym więcej s.v. *láukti* (inaczej ALEW 601, który czyta literalnie °luke). — Nomina: *lūkestis* ‘oczekiwanie, nadzieja’ (war. *lūkesys*, *lūkesnis*), żm. *lūkesa* ts. (por. żm. *ilģesa*), *nelūkētai* adv. ‘nieoczekiwanie, niespodzianie’, *palūkos* f.pl. ‘odsetki od pożyczonej sumy pieniędzy, procenty, lichwa’ (⇒ *palūkininkas* ‘lichwiarz’), *palūkanos* f.pl. ‘odsetki’, *pālūkis* ‘procent od pieniędzy’, SD¹ *nauda ažu palūkį* «lichwa», SD *patikiu pinigų pirkėjui, ažu prekės palūkis* «borguię» [‘dawać na kredyt, kredytować’], war. *pólūkis*. Por. łot. *lūks* ‘zwiadowca; muszka u wylotu lufy, celownik’, *nūolūks* neol. ‘zamiar, cel’. — Neoosn. *lūkēj-*: *palūkējimas* SD¹ «nieskwapliwość» [‘brak pośpiechu’] (syn. *palūkis*).

lūksėti, *lūksiù*, *lūksėjau* ‘pić chciwie, wielkimi łykami; o zwierzętach: żłopać’ — formacja na -sė- od wykrz. *lūk-lūk* (*Arklys godžiai geria, tik luk, luk, luk lūksi*). Z innymi sufiksami: *lukėnti* zob. (tam też o *luknóti* i *lūkninti*). — Frq. *luk-sty- zmieniło się w *lūksyti* ‘pić napoje wyskokowe’, *pasilūksyti* ‘upijać się’, po czym reanaliza *lūkšt-* + -y- wydała neoosnowę widoczną w drw. *lūkštūoti* ‘pić chciwie, żłopać, chlać – o zwierzętach i o ludziach’ (*Mudvi lukštāvova, t.y. gērēva, arielkq* JU).

lūkštas I 2, 4 p.a. 1. ‘skorupa jajka, orzecha’, 2. ‘łuska cebuli, ziarna’, 3. ‘łupina strąka, owocu’, SD «łupina, łuszczyna, obłupina grochu» (syn. *kiauras, kiautas*), 3. przen. ‘pochwa, futerał’, pl.t. *lukštai* ‘plewy, ości’ — sb. postverbale od *lūksyti* ‘łuskać, łuszczyć’, por. *Iš lukštų visus riešutus išlūksyti*, t.y. *išgvildyk* JU ‘Wyłuskaj wszystkie orzechy z łupin’. Z powodów głosowych mało prawdopodobny jest wywód Otrębskiego (GJL II, § 398) z praformy *lusk-ta-, jak też zbliżenie z pol. *łuska* < *louska. Z tego samego względu wątpliwe jest powiązanie *lūkštas* z osnową *luzg-* jak w *luzgėti* (tak LEW 393). NB. Derksen 2015, 541n., który dyskutuje łot. *lāuskas* f.pl. ‘płatki, łupież’ w powiązaniu z psł. *luska, nie napomyka o lit. *lūkštas*; widocznie tego ostatniego nie uważa za wyraz odziedziczony. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *lūksyti* pl. ‘łupiny, łuski’ (PzB 2, 682). — Drw. *lūksštenos* f.pl. ‘skrzela ryby’. Vb. denom. *lūkštūoti* ‘zaśmieczać łupinami’. — Neoosn. *lūkš-*: *lūkšnà* ‘skorupa, łupina’, *lūkšnas* ‘łyko, łub’.

lūkštas II 2, 4 p.a. gw. bot. 1. ‘kaczeniec błotny, *Caltha palustris*’ (war. *lukšta* b.z.a.), 2. ‘lilia wodna, *Nymphaea alba*’, *lūksčiai* pl.: *mažieji lukštai* ‘jaskier wiosenny, pszonka, *Ranunculus ficaria*’, *raudonuoginiai lukštai* ‘czermień błotna, *Calla palustris*’. Odpowiednik łot. *luksts* ‘grzybień żółty, *Nymphaea lutea*’, pl. *luksti* ‘łodygi, zwł. łodygi kartofli, łęty’; *luksts* ‘grzęzawisko; nisko położona, mokra łąka; łąka nadrzeczna, łąka zalewana wiosną’. W nawiązaniu do spostrzeżenia Urbutisa 2010, 179n., iż nazwy kaczeńca i lilii wodnej są motywowane czasownikiem o znacz. ‘zwisnąć, opadać w dół’ (por. *lėpė* ⇐ *lėpti*; *liūkti* s.v. *lūgnė*), można *lūkštas* powiązać z pdg. *lūksėti* ‘zwisnąć – o uszach’ (zob.) i analizować *lūkš-tas*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *lūkšt* ‘kaczeniec błotny’ (PzB 2, 681n.). — Drw. *lūksštenos* b.z.a. bot. ‘czermień błotna, *Calla palustris*’, *lūksčėnas* a. *lūksčėnė* ‘miejsce, gdzie rośnie dużo kaczeńców’. — N.jez. *Lūkštas* 3x, *Lūkštas*, *Lūkštėnis*, *Lūkštėnis*, n.rz. *Lūkštà*, *Lūkštėnė*, por. łot. n.rz. *Lukste*, n.jez. *Lukstāzērs* (por. Vanagas 198).

lūksėti, *luñkša*, *nulūkšo* gw. ‘zwisnąć, obwisnąć, odwisnąć – o uszach człowieka lub zwierzęcia, zwykle świni’ (*Lukšaūsis yr tas, kieno užlūkšusios ausys*) — obecność równoznacznego czas. *lūsti* (*luñta*, *nulūto*) skłania do hipotezy, że przyczyną dyferencjacji

lùsti ⇒ *lùkšti* był rozwój fonetyczny, mianowicie insercja *k* przed grupę *st* i następująca po niej welaryzacja *ks* > *kš*: *lùsti* > **luksti* > *lùkšti*. Na miejsce *luñta* weszło *luñkša*, a na miejsce *nulùto* – *nulùkšo*. Pwk. *lut-* wydał niejako swą mutację w postaci neopwk. *lukš-*. Zob. też *lùkštas* II. Drw. *lukšaũsis* ‘istota o zwisających uszach, wisłouch’ (syn. *lùnkausis*, *lùmpausis*). — Nacechowana insercją forma **luksti* rozwinęła się w innym jeszcze kierunku i wydała pdg. *lùgzti*, *lũzga* (**luzga*, por. war. *luñzga*), *nulùzgo* ‘opaść w dół, zwisnąć – o uszach (świni)’, przen. ‘zubożeć; wyzbyć się baczości, stać się nieostrożnym’. Ogniskiem zmiany była forma praesentis do neopwk. **luks-*. Pojawienie się infiksu nosowego, **lu-n-ska*, pociągnęło za sobą perseweracyjne udźwięcznienie obstruentów *nsk* > *nzg*: stąd *luñzga* (por. *niñzga* < **ni-n-ska*, inf. *nìgzti*; *subrunzdù* < **brunstu*, inf. *brũzti*). — Drw. *luzgėti* (zob.), *lùzgurti* ‘kołysać się, powiewać na wietrze’, tr. ‘nieść z trudem coś ciężkiego’. Nomen: *lùzgausis* cps. ‘istota o zwisających uszach, wisłouch’ (por. wyżej *lukšaũsis*), drw. wsteczny: *lùzgis* 1. ‘(pies) z obwisłymi uszami’, 2. ‘ktoś niechlujny, w poszarpanym ubraniu, oberwanie’ (war. *lùskis*), 3. ‘gamoń, niedołęga’.

lùkštyti, *lùkštiju*, *lùkštijau*, zwykle z prvb. *iš-* ‘łuskać, łuszczyć, wydobywać z łuski (ziarno, fasolę, groch, nasiona)’ — prawdopodobnie białorutenizm **lušcyti*, który został przyswojony z insercją *k* przed zbitkę *št*, por. błr. *lúščycь*, *lúšču*, 3 sg. *lúščycь* ‘łuszczyć’. Warianty sufiksalne: *lùkštinti* i *lùkšdinti* (**lukšt-din-*), *lùkšténti* i *lùkšdénti* (**lukšt-den-*). Inne czasowniki zapożyczone z *ũ* to *stũpyti*, *šmũtyti*, *tũšyti* i *ũčyti* (paraleli z grupą *-št-* ani z insercją *k* na razie nie znaleziono). — Sb. postvb. *lùkštas* I (zob.).

lukùtis, *-čio* 2 p.a. ‘ptak dudek, Upupa epops’ (*Margas lukùtis lukuoja* ‘Pstry dudek śpiewa’. *Kukuti*, *lukuti*, *ko nelukuoji?* ‘Dudku, dlaczego nie śpiewasz?’) — drw. od wykrz. **luk(t)* o głosie dudka. Podobnie są zbudowane syn. *lupùtis* ⇐ *lup* i *upùtis* ⇐ *up*. Zob. też *dudùtis* i *kukùtis*. — Vb. denom. *lukùoti* ‘o dudku: śpiewać’.

***lumpėti**, **lumpi*, **lumpėjo* ‘trząść się, drzeć’ — tkwi w podstawie sb. postvb. *lumpėjimas* ‘trzęsienie (ziemi)’, zaświadczonego w DP hapaksem <*lumpėiimu*> 7₁₆ (instr.sg.). Formacja wygląda jak durativum na *-ė-* od neopwk. *lump-*, pochodzącego od zanikłego prs. infig. **lumpu* ‘trzęsę, wstrząsam’ do *lùpti*, dziś por. *lupù*, *lùpti* m.in. ‘zdzierać, łupić, rwać, wyrwać (karcze), rozbijać, przewracać, tłuc’ (pie. **leup-/lup-*, tylko bsl., LIV², 420). Brak w LkŽ, LEW i ALEW.

luñkanas, *-à* 3 p.a. gw. ‘giętki, gibki, sprężysty, o zręcznych ruchach, zwinny’, łot. *lùnkans* ‘giętki, zręczny’ (war. *luñkans* a. *lungans* ‘obwisły, wiotki; niezdarly’) — dewerbalny przymiotnik na *-an-* od osnowy *lunk-* alternującej z *link-* w czas. *liñkti* ‘chylić się, giąć się’, na st. zanikowym do *leñkti* ‘giąć, zginać’ (por. Būga, RR II, 261, z paralelami na dwoistość *un/in* w SZ). Znacz. etym. ‘giętki’. — Inne drw. od *lunk-*: łot. *luñka* 1. ‘zatoka morska’, 2. ‘łaka w zakolu rzeki, wiosną zalewana’, stpr. *lunkis* Ev ‘kąt, Winkel’ (Trautmann 1910, 373). Cps. *lùnkausis* ‘z obwisłymi uszami; niedosłyszający’ (por. *ausis*); na SE: łot. *lènkausis*, *lènkausis* ‘istota z obwisłymi uszami’. — Czas. łot. *lùncināt* ‘poruszać, wprowadzać w ruch; jeść’, refl. ‘łasić się (o psie)’, *asti luncināt* ‘merdać ogonem’ ma nawiązanie w lit. *lung-* (z *lunk-* przez persewerację jak w *lingė*), por. *lùnginti*, *luñginti* ‘merdać ogonem’, *luñgurti* ts., refl. ‘łasić się – o psie; przymilać się’, war. *lungėntis*, *lungytis*; nomina: *lùngė* ‘giętka żerdź przy kołysce’, *lungurys* przest. ‘pochlebstwo’.

lùnkas 1 p.a., *luñkas* 4 p.a. gw. ‘łyko, wewnętrzna warstwa kory odartej z młodych drzew liściastych, używana do wyrobu wiązań, pęt, powrozów, rzeszot i łapci’ (*Karna be juodymo bus lùnkas* ‘Łyko bez okrywającej je kory to «dunkas»’. *Šiomet gerų lùnkų liepos turi*, *bus iš ko virvės vyti* ‘Tego roku lipy mają dobre łyko, będzie z czego skręcać powrozy’). Z innym sufiksem: *lùnka* ‘łyko’. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *lunkan* Ev ‘łyko, Bast’ (zob.

PKEŽ 3, 91n.), łot. *lūks* ‘łyko; łyko lipowe, wierzbowe’. Zapoż. bałtyckie w fiń. *lunka* «Löslichkeit der Rinde von einem frischen wachsenden Baum» (LEW 390n., za Kalimą). Pochodzenie sporne. Po pierwsze może to być rzeczownik postwerbalny od **lunkstu*, **lunkaũ*, **luñkti* ‘czynić giętkim, sprężystym przez zginanie’ (akut związany z sufigowaniem -*sta-*, por. typ *gimstu* s.v. *gimti*); morfem *lunk-* można ująć jako wariant do *link-* w funkcji SZ od *lenk-* (*leñkti*), zob. *luñkanas*. Po drugie można analizować **lun-kas* i utrzymywać, że jest to drw. na -*ka-* od prs. infigowanego **lunù* ‘ucinam’ *vel sim.* < pie. **lu-n-H-e/o-*. Pwk. pie. **leuH-* ‘uciąć; rozwiązać więzy, uwolnić’, por. wed. *luñāti* ‘ocina, odcina’ < **lu-né-H-ti* (LIV² 417). Paralela: *trinka* ‘kłoda’ ⇐ prs. *trinù*. W literaturze przyjęte jest zrównanie lit. *lunkas* z psł. **lyko*, ros. *lyko*, pol. *lyko* itd., por. BSW 163, ME II, 518n., REW II, 75, GJL I, § 497, LEW 390n., Sławski V, 402n. Temu stoją jednak na przeszkodzie prawa głosowe: słowiański nie zna †*lōkũ* < **lunkas*, zaś litewski nie zna †*lūkas* w znaczu. ‘łyko’. Derksen 2008, 296 podał transponat ie. **lnH-k-óm*, ale nie wytłumaczył przejścia od **lnH-* do psł. **ly-*. — Drw. *lunkinis* a. *lunkinis* ‘zrobiony z łyka’, *virvė lunkinė* SD «łydzak, powroz z łyka» (por. *virvė*), *pyne šiaudinė, lunkinė* SD «mata z słomy, zielska, trzciny» (por. *pynioti, pinti*).

lúobas 3 p.a. 1. ‘gruba kora darta z drzewa liściastego (lipy, dębu), łub, łyko’, 2. SD «korek drzewo y kora iego», *iš luobo* SD «korkowy abo korzany, z kory drzewa ledaikiego», 3. ‘rynienka do taczania jajek’, 4. ‘umieszczony na drzewie ul’. Pl. *luobaĩ* 3 p.a. ‘łubki, cienkie deszczułki dla unieruchomienia złamanej kończyny’, *luobai unt palaužtos kojōs* SD «łubki ma złamaną nogę», *išvežti ant luobo* ‘pochować nieboszczyka’. Z innym tematem: *lioba* ‘cienka kora, skórka (jabłka), łupina (kartofla), stwardniała skorupa czego; wysypka, strupy’, war. *luobà* (3, 4 p.a.). Odpowiednik łot. *luobs* ‘łuska, łupina, skorupa’ (⇒ *luōbt, -bju, -bu* ‘łupić’, *luōbīt, -u, -īju* ‘łupić, łuskać, zdzierać korę, łyko; przebierać; uderzać kopytem’). Formacja wytworzona neoapofonią SZ *u* ⇒ SP *uo* do *lub-*, por. łot. *luba* ‘łyko lipowe a. jodłowe’ (s.v. *lūbos*). Paralele: *stūburas* ⇒ *stuobrỹs*; *dūbti* ⇒ *duobē*; *gułti* ⇒ *guōlis*. — Drw. *luobēlis* ‘koszyk wpleciony z łyka, króbką’, *liobena* ‘łupina’. Por. łot. drw. *luobiņi* pl. ‘łuski, strąki’. N.m. *Luobà, Luobinē*. Czy należy tutaj *praluōbē* ‘miejsce, gdzie słońce wytopiło śnieg’? — Nawiązanie psł. **lubũ* pokazuje refleks st. o, pbsł. **laub-a-s* (nieznany w bałtyckim). Por. słn. *lūb, -a* ‘kora drzewna’, ros. *lub, -a* ‘wewnętrzna, włóknista warstwa kory drzewnej, łyko’, ukr. *lub, -u* ‘kora lipy, łyko’, pol. *lub, -u* ‘płat cienkiej kory, zdartej wraz z łykiem (z lipy, wiązu), używany do krycia dachów, do wyrobu różnych naczyń, pudeł, kobiałek i osłon’. Zob. REW II, 64, Sławski V, 266n., Bańkowski II, 107n. Wyraz bsł., por. rekonstrukcję **lauba-* ‘Baumrinde’ w BSW 150. Pwk. pie. **leub^h-/*lub^h-* ‘obierać, łupać’ (IEW 690), po którym zachowały się głównie kontynuanty nominalne⁴⁰⁸. Por. alb. *labë* ‘kora, korek’, stisl. *laupr* ‘kosz; kosz na ryby, wścierz’, stang. *léap* ‘wścierz’, stwn. *louft* ‘kora, łyko’, *loubà* ‘daszek ochronny’, śrdn. *lōp* ‘korzec’; SZ łac. *liber, -brī* m. ‘łyko’, przen. ‘księga, książka’ < **lub^h-ro-* (de Vaan 337). Zob. IEW 690, WH I, 790, LEW 343, 388. Brak jest refleksów SE lit. †*liaubas*, słow. †*ljubũ*.

lúodyti, lúodiju, lúodijau ‘podszywać (łapcie), łątać (rękawice), naprawiać (filcowe obuwie)’ — prawdopodobnie zamiast **lodyti*, co zapożyczono z błr. *ládzicʼ, lądžu*, 3 sg. *ládzicʼ* ‘naprawiać, doprowadzać do stanu używalności’. Zwyczaj lit. *lod-* za błr. *lad-* widać w *lodavótis* (zob. *lōdyti*). Zastępstwo *lod-* przez *luod-* przypomina takie wypadki, jak *stuomuō* zam. *stomuō*; *búožē* zam. **bōžē* oraz *stuogas* zam. **stogas*, i stoi w związku z podwójną reprezentacją st. o (*uo* lub *o*) w derywatach od SE *ē*. LEW 391 nieprzekonująco przyjmował prapokrewieństwo *lúodyti* z ros. *laditʼ* (które nie ma pewnej etymologii, zob. REW II, 4). — Jest oboczny pdg. *lúodyti, -au, lúodžiau*, np. *Su adikliu lúodo vyžas* ‘Podszywa łapcie kościaną igłą’. — Sb. postvb. *luōdas* a. *lúodas* ‘kawałek skóry do załatania obuwia,

⁴⁰⁸ Por. słabo poświadczony czas. *laūbti* ‘kopać, ryć’.

łata' (*Iš šitų vyžų nieko nebeliko – vieni lúodai* 'Z tych łapci nic już nie zostało, same łaty').

luōkas 2 p.a. 1. 'łuczywo używane przy nocnym połowie ryb za pomocą ościenia', 2. 'młot drewniany, którym rybacy biją [ogłuszają] ryby przez lód' (Šlapelis 217), 3. 'kompanja rybaków zatrudniona przy takim łowieniu ryb' (*ibid.*) — niejasne. LEW 385 nieprzekonująco łączy z *lokỹs* 'niedźwiedź', zakładając milcząco apofonię *uo* : *o*. — Vb. denom. *luōkyti* a. *lúokyti*, -iju, -ijau 1. 'łowić ryby a. raki z łuczywem', 2. 'ogłuszać ryby pod lodem', war. *luōkinti* a. *lúokinti*. Por. syn. *trinkáuti* ⇐ *trinka*.

luomas 1 p.a. 1. 'obszar ziemi, kawałek gruntu uprawnego' (*Viename luome mano dirva ir ganyklos* 'W jednym kawałku moja rola i pastwiska'), 2. 'rodzaj, gatunek' (*vieno luomo, vienos rūšies* 'jednego gatunku'), 3. 'położenie rodzinne, np. macierzyństwo, wdowieństwo', 4. 'odłam społeczeństwa, warstwa społeczna' (*bajōrų lúomas* 'stan szlachecki', *visų luomų žmónės* 'ludzie wszystkich stanów'). Drw. *vienu luomu* adv. 'całkowicie, zupełnie, co do jednego' (znaczn. etym. 'w taki sposób, że nie pozostaje ani jeden kawałek'). War. *luoma* ts., też 'szereg, kolejność; wyznaczony termin'. Odpowiedniki łot. *luōma* a. *luōms* m.in. 'warstwa, szereg; czas', *luōms* gw. 'dziura w płocie, przełaz'. Odwołując się do analizy izomorficznych rzeczowników *rūožas* (zob.) i *slúogas* (zob.), uznamy za prawdopodobne, że *luomas* jest rzeczownikiem postwerbalnym od **luomyti* 'łamać, zginając rozdzielać', co było iteratywem na SO **lōm*-V od **lēm*-V, por. *lēmiau* jako prt. do *lēmīti* (zob.), por. SZ *palīmti* 'załamać się pod ciężarem', *nulīmti* 'zgiąć się'. Apofonia **ē* ⇒ **ō* jak w *rēžti* ⇒ **ruožyti* i *slēgti* ⇒ **sluogyti*. Znaczn. etym. 'to, co zostało odłamane, oddzielone od całości, odłam, kawał'.

lūošas, -à 3 p.a. 'kaleki, ułomny; chorowity' — niejasne. Z formalnego punktu widzenia może odzwierciedlać drw. na SO **lōš*- ⇐ **lēš*- (LEW 359 porównywał *lēšos* f.pl. 'środki pieniężne', co mało przekonujące). War. z ui: *lūišas* 'kaleki'. Zob. też *lāšas*. — Drw. *luošỹs*, -ē 'kaleka, inwalida'. Vb. denom. *lūošinti* 'kaleczyć, ranić, psuć'.

luōtas 2 p.a., *lúotas* 1 p.a. 'łódź zrobiona z wydrążonego pnia, dłubanka, czółno' (DP 'łódź, łódka'). Zestawia się z jednej strony ze słow. *lat*- w cs. *laty*, *latŭve* 'garnek', drw. cs. strus. *latŭka* 'garnek', stczes. *látka* 'garnek', czes. gw. *látka* 'naczynie na mleko', stpol. *lata*, zwykle *latka* 'naczynie, kocioł', z drugiej strony ze śrwn. *lade* 'deska, dyl, skrzynia', zob. LEW 391. O tym, że nazwa naczynia staje się czasem nazwą łodzi, pisali Fraenkel (LEW 391) i Sławski V, 39 (paralele: pol. *okręt*, *statek*). Pbsł. **lō*-t-. Dalszy wywód niepewny (LIV² nie zawiera świadectw dla pie. **leh*₃-C > **lō*-C). — Drw. *luotelis* SD «łódź, łódka mała, barka, bat, bacik» (syn. *eldijėlė*).

lūpa 1 p.a. 'warga', pl. *lūpos*. SD: *apsipila kam lūpos* «osypuią się komu wargi», *apsipylinimas lūpų* «osypanie warg», *kraipau burnų, lupas* «wykrzywiam gębę». Odpowiednik łot. *lūpa*, pl. *lūpas* 'wargi'. Wokalizm długi i intonacja pozostają niewyjaśnione. Bez etymologii. Jako jedyny odpowiednik wskazano śrdn. *lobbe*, *lubbe* 'gruba, obwisła warga' (zob. LEW 391, ALEW 602). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *lūpy* f.pl. 'wargi konia, krowy', pol. gw. *lupy* 'grube, wystające wargi' (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 64 = Urbutis 2009, 376n., Zdancewicz 344, Laučjute 31). — Drw. *lūpýnos* f.pl. 'gęba', *lūpótas* 'o grubych, wydatnych wargach' (por. błr. gw. *lupáty*, pol. gw. *lempaty* ts.), *lūpuotas* ts. (SD «wargaty»). Cps. *kreivalūpis* 'krzywousty', por. *kreīvas* (⇒ błr. gw. *kryvalūpy*, *kryvalūpec*, PzB 2, 538), *spuntlūpis* (zob.), *veršialūpis* 'kto ma grube wargi' (dosł. 'kto ma takie wargi jak cielę, por. *veršis*), *veršlūpà* c. ts., także 'ktoś brzydki'. Czy tu – jako vb. denominativum – *lūpoti*, -ju ZTŽ 'mówić'?

lupėkas 2 p.a. ZTŽ bot. 'grzyb maślak, Boletus luteus' (*Lupėkai sliskì ir lūpasi*) — zapoż. z błr. gw. *lupják* (od *lupić* m.in. 'zdierać skórę, skórkę', syn. *lupénik*, *lupinnik*, zob.

ĖSBM 6, 59, 61). Por. *kazlėkas* ⇐ błr. *kazlĵák*. Brak w LKŹ.

lupsėti, lūpsi, lupsėjo gw. 1. 'uderzać, trzepać skrzydłami' (syn. *lapsėti*), 2. 'machać rękoma', 3. 'kołysać się', 3. 'o ptaku dudku: śpiewać' — czasownik na *-sė-*, utworzony od wykrz. *lūp* m.in. o machaniu skrzydłami; o głosie ptaka dudka (*lupūtis*). Paralela: *lapsėti* ⇐ *lāp*.

lūpti, lupù, lupaiũ (war. *lupiaũ*) 1. 'obierać palcami, np. kartofle, jajko', 2. 'zdejmować skórę, zdzierać skórę, korę', 3. 'łupić, bić', *nulūpti* 'obrać z łupiny, skorupy, wyłuszczyć strąk; zedrzeć skórę, skórę, obedrzeć korę' (*óžius lūpti* 'wymiotować, rzygać'). Refl. *lūptis* 'łuszczyć się, odłupywać się'. Gw. prt. *lupiaũ* ma paralełę w gw. *rišiaũ* przy *rišti*. Odpowiednik łot. *lupt, lupju, lupu* 'łuskać, łupać', też intr. 'odłupywać się, odstawać, odwisnąć'. Do pie. **leup-/lup-* 'łupać', por. LIV² 420 (tylko bsł.), BSW 164, LEW 391n., ALEW 602. Zdaniem Casaretto 2004, 55 może tu należeć germańska nazwa 'liścia', por. goc. *laufs* m. 'liść', stnord. *lauf* ts., stwn. *loub* n. 'listowie', < pie. **loup-ó-*. Refleks SE bałt. **liap-* nie jest zaświadczony. Por. refleksy bliskoznacznego pwk. pie. **leub^h-/*lub^h-* s.vv. *lūbos, lūobas*. — Drw. *lupinėti* iter. 'zdzierać, łupać, rwać, skubać trawę' (łot. *lupināt* ob. *lupīt, -iju*). Nomina: *lupā* 'kora drzew; cięgi, lanie' (por. łot. *lupa* 'skorupa; strzęp, szmata'), *lūpata* 'ścierka, szmata, gałgan' (łot. *lupata, lupats*), *lūpena* 'łupina, obierka' (war. *lūbena*⁴⁰⁹, por. *skābas* < *skāpas*), *lupikas* 'zdzierca, lichwiarz', *lupimas* 'obieranie', *lupynė* 'łuska', *lupniā* 'bicie, lanie (jako kara)', *lupsnā* 'łupina z kartofla', przen. 'stary, słaby koń, szkapa', *lupskā* 'wyłuszczonego strąk', *lupsnis* f. lub *lūpsnis* m. 'łupina z kartofla; kora; łyko (lipowe), łub', też 'czas zdzierania kory, łyka' (*Lupsnio laiku lupk medžius*), *nūolupa* 'obierzyna, łupina kartofla, skorupka jaja' ⇐ *nulūpti* (war. *nūoluba*, por. *lūpena* > *lūbena*). Cps. *išluptaākis* (zob.), *kailialupys* 'człowiek skórujący zwierzęta' (por. *kāilis*), *odalupys* ts. (por. *óda*), *šunālupis* a. *šūnlupa* 'rakarz, hycel' (dosł. 'łupiący psy', por. *šuō*). — SO *laup-*: *laupyti* (zob.).

lupūtis, -čio 2 p.a., *luputys* 3 p.a. 'ptak dudek, Upupa epops' — rzeczownik utworzony suf. *-ut-* od wykrz. *lūp-lūp* m.in. o głosie dudka: *Luputis lup lup lup lūpsi ir lūpsi*; od tego też *lupsėti* 'o dudku: wydawać głos'. Typologicznie porównywalną nazwą 'dudka' jest pol. gw. *łubek* a. *łupek* (por. SGP III, 80: «głos jego naśladują słowami: *łub łub łub*»). Zob. też *dudūtis, kukūtis, lukūtis* oraz *upūtis*.

luskā 2 p.a. gw. 1. 'łupina, skórka, obierka', 2. 'strzęp, szmata'. Analiza: *lus-kā-*, rzeczownik dewerbalny na st. zanikowym *lus-* od pwk. pbsł. **l(i)aus-*. Ma bałto-słowiańskie odpowiedniki na st. o **laus-*, por.: łot. *laūska* 'odłamek, drzazga, skorupa garnka; coś złamanego, stłuczonego', *laūskas* 'łupież' oraz psł. **luska*: rcs. *luska* 'łupina', ros. gw. *luskā* 'łuska, łupina' (liter. *luzgā*), czes. *luska* 'strąk', pol. *luska* 'płytką na cieple ryby, gada; pokrywa nasion i owoców, łupina, plewa' (stpol. też 'łupież; zaćma, bielmo'), < pbsł. **laus-kā-*. Zob. BSW 152, LEW 393 (s.v. *lūzgis*), Sławski V, 352. Sugestia LKŹ VII, 709 o zapożyczeniu pol. *luska* nie wydaje się trafna. — Specht 1944, 56 i IEW 681n. zaliczyli wymienione refleksy do osnowy **leu-s-*, wywodzącej się z pwk. pie. **leu-* 'oddzielać, odrywać, odcinać' (dziś rekonstruuje się tu pwk. sełowy: **leuH-* 'abschneiden, lösen', zob. LIV² 417). W użyciu werbalnym osnowa taka jest zaświadczona w czasowniku germańskim, por. np. goc. *fralusnan* 'zginać, przepaść', śrwn. *verliesen*, nwn. *verlieren* 'stracić, utracić' (EWD 1505). — Z innymi sufiksami: *luskana* 'łupina, obierka; łupież' (war. *lūskena*), 'łuska rybia', *luskata* 'łuska rybia', *luskatas* 'strzęp, łachman'. — Taki wyraz jak *lūzgana* 1. 'łuska rybia' (war. do *lūskana*), 2. 'łupina, skorupa' świadczy o obecności war. **luzga* (por.

⁴⁰⁹ Por. *Šimet jau tokios bulbės: kai nulupi, tai lubenų daugiau, kai vidurių* 'Takie już tego roku kartofle: jak obierzysz, to więcej obierków niż «środków»'.

oboczność *-sk/-zg-* w *tuskénti/duzgénti*; *tvaskéti/dvazgéti*; *viskéti/vizgéti*, GJL I, § 453). Możliwe, że war. **luzga* ustalił się drogą zapożyczenia błr. *luzgá* ‘łupina, łuska, plewa’ (czas. *luzgácb* ‘łuskać’, por. ĖSBM 6, 48). Z tego powodu, jak też z uwagi na różnicę znaczenia, mniej prawdopodobny wydaje się wywód *lūzgana* od czas. *lūgzti, lūzga, palūzgo* ‘zwisnąć, opaść – o uszach świni’ u Ambrazasa 1993, 95. Wątpliwa jest rekonstrukcja nomen pbsł. **louzg-/luzg-* u Derksena 2008, 293. Osobno zob. *lūkštas* I.

lūskoti, lūskoju, lūskojau gw. ‘biec – o psie, o dzieciach’, drw. *atlūskuruoti* ‘przybiec, szybko przybyć’ — bez etymologii.

lūstas 2, 4 p.a. 1. gw. ‘kawałek czego, zwł. pajda, kromka chleba’ (war. f. *lustà*), też ‘bryłka sera; gruda gliny’, 2. SD «skiba roley», 3. DP ‘ułomek, odrobina’ — zapoż. z błr. *lústa* a. *lústa* (por. ĖSBM 6, 64n.). Z tego samego źródła przejęto pol. gw. *lusta* ‘kromka chleba’ (SGP III, 84). NB. LEW 392, za nim Sławski V, 364 niesłusznie podawali, że lit. *lūstas* jest wyrazem prapokrewnym z błr. *lústa*, ros. gw. *lústa, lustá*. — Drw. *lustelis* DP ‘ułomek, odrobinka, sztuczka, została sztuka’.

lūsti, luñta, nulūto gw. ‘zwisnąć, opaść w dół – o uszach psa, prosięcia’. Por. łot. *lut-āsis* cps. ‘ein Mensch od. ein Tier mit herabhängenden Ohren’ (ME II, 516). Nie ma odpowiednich alternantów na SE †*liaut-*, SO †*laut-*. Prawdopodobnie odpowiada łot. *izlust, -lūtu* (**luntu*), *-lutu* ‘stawać się rozpieszczonym, zniewieściałym’ (*Kad māte lutina, tad bērnš izlūt, sak izlust*). Drw. łot. *lutināt* ‘rozpieszczać dziecko; klarować miód’, nomina: *lutis* ‘rozpieszczone dziecko; dobrze zadbany koń’, *luteklis* ‘ulubieniec, pieszczoch’. Por. ME I, 766; II, 516 (bez wzmianki o lit. *lūsti*). Dalszy wywód niejasny. Zob. też *lūkšti* oraz *lūgzti, nulūzgo* s.v. *luzgēti*.

lūšcytis: išsiliūšcyti, -lūščina, -lūščino ZTŽ ‘o pisklęciu: wykluć się, wydobyć się z jaja’ (*Višteliūkai išsiliūščino*) — zapoż. z błr. °*lūščycca* ‘wyłuszczyć się’, ze zmianą znaczenia via ‘oczyścić się od łuski, łupiny, skorupy’. Por. sch. *lūštiti se* m.in. ‘tracić łuskę, łupinę, zewnętrzną warstwę’, śh. *luštiti jajce* ‘obierać skorupę z jaja’ (Sławski V, 369). — Sb. postvb. *luščynà*, zwykle pl. *luščynos* ZTŽ ‘skorupy opuszczone przez pisklęta’ (*Kab išsiliūštinėja višteliūkai, luščynos likinėja*) ⇐ błr. gw. *luščyna* ‘łuska, łupina’ (por. śh. *luščina* ts., jak też ‘skorupa jaja’).

lūšis 1 p.a., gen.sg. *lūšies* f. (wtórnie m. *lūšio*) ‘ryś, Lynx lynx’. SD 1. «lampart, leopardus», 2. «ryś, panthera, pardus». War. *lūšē; lūšys, lūšio* m.; z wtórną nazalizacją: žm. *lūšis, lunšis* (zob. Būga, RR II, 549n.). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *lūsis, -ša* ‘ryś’; stpr. *lūsis* EV ‘ryś, Luchs’, czyt. [lūšis], z **lūsis* przez antycypację miękkości spółgłoski [s], por. lit. *buitis < būtis* (inaczej PKEŽ 3, 89: dyftong *ui* ma być objawem wykołowania tabuistycznego). Pb. **lūš-i-*, acc.sg. **lūšin* < pie. **lūk-m*. Ślad dawnej osnowy atematycznej widać w gen.pl. *lūšu*. Pokrewne wyrazy germańskie mają w pierwiastku samogłoskę krótką: stszw. *lō* (**luha-* < **lūk-o-*), stwn. *luhs*, stang. *lox* (suf. *-s-*). Jęz. grecki pokazuje infiks *-n-*: λύγξ, λυγκός a. λυγγός m.f. ‘ryś’, λυκόλυξ ‘wilkoryś, Wolfluchs’, z kolei ormiańskie *lusanunk* ‘ryś’ miało kiedyś dyftong w pwk., < **leuk-* a. **louk-*. Wyraz był łączony z pwk. pie. **leuk-* ‘leuchten; sehen’ (por. IEW 690, LEW 392, ALEW 603). — Zmianę nagłosu *l-* na *r-* w psł. **rysī* (ros. *rysь, rysi*, pol. *ryś, -ia* itd.) przypisuje się czynnikom tabu w języku myśliwych albo też adideacji do adi. psł. **rysū*, por. czes. przest. *rysý* ‘czerwonawy’, stpol. *rysawy* ‘rudawy’ (zob. REW II, 557n., Boryś 530). BSW 164 zakładał dwoistość form pbsł. **lūši-/rūši-*. Drobne różnice formalne zachodzące między refleksami ie. przemawiają zdaniem Beekesa 2010, 875 za pochodzeniem wyrazu z substratu przed europejskiego. — Drw. *lūšena* ‘skóra z rysia’, *lūšiniai kailiniai* m.pl. ‘futro ze skóry rysia’, *lūšiukas* ‘młode rysia’. — Nazw. *Lūšis, Lūšē*. N.m. *Lūšē, Palūšē, Pālūšē*. Por. stpr. n.m. *Luysen* ob. *Lusen*,

Lueszen, Lussin, Luse-lauke (AON 91, 233). Lit. *Palūšė* może mieć odpowiedniki w strp. n.m. *Palusin, Paluwsen*, cps. *Paluse-lauken* (por. AON 113; opaczne jest objaśnienie w NMP VIII, 281, s.v. *Paluzy*).

lūškas 2 p.a. ZTŽ ‘łóżko’ — zapoż. z pol. [luško], *łóżko* n. War. f. *lūškà* ZTŽ wzoruje swój rodzaj na rutenizmie *laškà* (zob.). Brak w LKŽ.

lūšnà 3, 2 p.a. ‘marna, wałaca się chata’ (*Geresnė lūšnelė sava už svetimą palocių* ‘Własna chatka jest lepsza od cudzego pałacu’) — analiza: *lūš-na*, drw. od neopwk. *lūš-* jak w inf. [lūšti], ortograficznie *lūžti* ‘łamać się, rozpadać się’ (zob.). Paralela: *mėš-las* ⇐ [mėšti], *mėžti*. Inaczej analizują ŽD 220 i GJL II, § 290: *lūž-sna. — Wtórne tematy na -iā- (*lūšnià*) i na -ė- (*lūšnė*) przypominają *barnià*, *bařnė* ob. *barnis*. N.m. *Lūšnà*, *Lūšnià*. — Neopapofonia SP *lūš-* ⇒ SZ *lūš-*: *lušnà*, *lūšnė* (por. *buklė*, *plūtis*, *žuklė*).

lūtas, -à 4 p.a. žm. ‘krótkonogi, np. o kurze’ — drw. od wykrz. *lūti-lūti*, opisującego chwiejny chód kaczkę a. kury: *Lūti lūti lūti šliaužia antys per pievą* ‘«Luti lut luti» suną kaczkę przez łąkę’. Por. *lūt* o upadnięciu, przewróceniu się (*Kap ejau, koja kap slyst, tai lūt ir guliu* ‘Gdy szedłem, to jak noga «slyst», to ja «lut» i leżę’). — Drw. *lūtis*, -ė ‘krótkonogi ptak a. zwierzę’, 2. ‘krótkonogi człowiek, człowiek mały i gruby’, 3. ‘ktoś niezgrabny, nieruchawy, ktoś zaniedbany’, ⇒ vb. denom. *lutėnti* ‘iść kiwając się, iść jak kaczka; deptać, tratować’, *lutinėti* ‘chodzić bez celu, włóczyć się’; *lutikė* ‘kura krótkonoga; kobieta niska i krępa’, *lūtūža* c. ‘człowiek na krótkich nogach’, *lūtūžis*, -ė ‘krótkonoga istota’ (gęś, świnia), ⇒ vb. denom. *lūtūžioti* ‘iść z trudem, przechylając się z nogi na nogę’ (war. *lutūžioti*). Nazw. *Lūtas*, *Lūtà*.

luzgėti, *lūzga*, *luzgėjo* gw. ‘poruszać się; chybotać się, kołysać się’ (*Kad paršas bėg, tad ausys lūzg* ‘Gdy prosię biegnie, to [jego] uszy unoszą się i opadają’). Caus. *lūzginti* 1. ‘poruszać czymś zwisającym, potrząsać, zwł. poruszać uszami (o świni, krowie, psie), poruszać ogonem, merdać’, 2. ‘zachęcać, pobudzać, dawać impuls do czego’, *parlūzginti* ‘z trudem przynieść coś kołyszącego się (o pełnym wiadrze mleka)’. Osnową tych form jest, jak się zdaje, innowacyjny czas. *lūgzti*, *lūžga*, *nulūzgo* ‘opadać w dół, zwisac (o uszach świni)’, zob. s.v. *lūkšti*.

lūžti, *lūžta* (właśc. *lūšta < *lunž-sta), *lūžo* 1. ‘łamać się przy zginaniu, załamywać się pod ciężarem’, 2. ‘rozpadać się, walić się’, 3. ‘chylić się (pod ciężarem, z osłabienia)’, 4. ‘uginąć się (pod ciężarem wielu przedmiotów), pękać od obfitości’, 5. ‘złamać sobie (rękę, nogę)’, por. *Ranką buvau lūžęs, nebepriigniaūziū* ‘Złamałem [kiedyś] rękę, już nie mogę zacisnąć pięści’. *Jis koją lūžtas* ‘Łamie nogę’; *ilūžti* ‘załamać się (o lodzie), wpaść do wody (po załamaniu się lodu, kładki)’, *nulūžti* ‘złamać się (o drzewie, nodze, zębie)’, *užlūžo yla* ‘szydło się złamało’ (tak, że koniec został w trzonku). Odpowiednik łot. *lūzt*, *lūstu*, *lūzu* ‘łamać się, złamać się; urodzić, powieć’. Formacja ingresywna na -sta- od *lūž-*, st. zanikowego do *lāuž-C*, zob. *lāužti*, *lāužyti*. Wokalizm długi *ū(S)* może być wtórny, jeśli pochodzi z denazalizacji samogłoski *u(S)* w formie prs. *lūšta < *lunž-sta; to ostatnie polega na odnowieniu prs. infigowanego *lu-ñ-ža (prt. *lūžo, inf. *lūžti). — Drw. *lūžinėti* ‘łamać się, rozłamywać się; załamywać się – o głosie’, *palūžėti* tr. ‘nadłamać, np. gałązkę’, *lūžóti*, -ja, -jo: *aplūžóti* ‘pochylić się – o chałupie’, *išlūžóti* a. *palūžóti* ‘o zbożu: wylec, pokłaskić się na ziemi’. Nomina: *ažulūžis* SD¹ «załomisty», *išlūžà* ‘wiatrołom w lesie’ (syn. *išlauža*), *lūšnà* (zob.), *lūžà* ‘wiatrołom w lesie; powalone zboże; wałaca się chata’, *lūženos* f.pl. ‘odłamki, szczątki, przedmioty połamane, graty’ (por. sufiks w *pjūvenos*, *sviltėnos*), *lūžybės* f.pl. DP ‘ułamności (na ciele, na zmysłach)’, *lūžis* ‘złamanie; ułomek’, przen. ‘przełom, zwrot’, *lūžtė* a. *lūžtvė* ‘drzewa powalone przez burzę, wiatrołom; wałaca się chata’, *lūžtus* SD ‘łomisty, łomny», *lūžtvė* ‘wielka ilość czego’ (*Tenai lūžtviiū lūžtvės yra medžiū* ‘Tam jest masa drzew’),

war. *lūšnos*; *lūžtvyné* ts., *lūžùs* ‘łamliwy, łomki’, *pālūža* ‘złamane drzewo’, *palūžùs* DP ‘ułamny’. Cps. *žemalūžis* ‘krępy, niewysoki, lecz mocno zbudowany’, SD¹ «krępy; ssiadły» (por. *žēmas*), ⇒ *žemalūžystē* SD¹ «krępość». Por. łot. *lūznis* ‘wiatrołom’, *lūžņi* m.pl. ‘drzewo powałowce; rupiecie, graty; złom żelazny’. — N.m. *Lūžiškiai*, cps. *Lūžgaliaĩ*.

M

macà 2 p.a., gen.sg. *mācos* NDŽ ‘żydowskie pieczywo rytualne w postaci cienkich placków z praśnego ciasta, pieczone na święto Paschy’, też pl.t.m. *mācai* (*Žydai macūs valgo per savo velykas*) — zapoż. z błr. *macá*, -ý, pol. *maca*, -y (← nwn. *Matze* m., f., z hebr. *mazzāh*). Zob. też LEW 393. — Wsch.-lit. *mačià* 2 p.a. (*Jau žydai mačiàs kēpa Zs 32* ‘Już Żydzi pieką macę’).

mācas 2 p.a. przest. ‘miara ziarna, mąki’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *maca*, -y ‘miara zbożowa’ ← pol. XVI w. *maca* ‘naczynie służące za miarkę do odmierzania ciał sypkich o objętości prawdopodobnie około ćwierci korca’ (SPXVI), tu ze śrwn. *matze* f. ‘miara młynarska’ (por. Bańkowski II, 116).

macavótis: *įsimacavóti*, -*macavóju*, -*macavójau* wsch.-lit. ‘wzmocnić się; o fermentującym piwie: nabierać mocy’ — zapoż. z błr. *macavacca*, *macújusja*, *macújecca* ‘wykazywać moc, być wytrzymałym’.

machòrka 1 p.a. 1. bot. ‘gatunek tytoniu, *Nicotiana rustica*’, 2. ‘pośledniego gatunku tytoń do palenia, sporządzony z drobno posiekanych łądyg i liści’ — zapoż. z ros. *maxórka*, -i (drw. od adi. *amerfortskij, to od niderlandzkiej n.m. *Amersfoort*, zob. REW II, 107, LEW 393). Gw. *makórka* 1 p.a., *makorkà* a. *makarkà* 2 p.a.

mācis, -ies 2 p.a., *macis* 2 p.a. f. stlit., gw. 1. ‘moc, siła fizyczna lub duchowa, moc (Boga)’, 2. ‘intensywność, stopień stężenia, np. alkoholu’, 3. przen. ‘wielka liczba, mnóstwo’ (*Mācis svieto pas mus atvažiavo* ‘Mnóstwo ludzi do nas przyjechało’) — zapoż. ze stbłr. *mocъ*, por. błr. *moc*, -y ← pol. *moc*, -y (por. SLA 124, LEW 393n., ALEW 604). War. *macis*, -iēs, *mācē* (m.in. MŽ), *macià*. Zob. też *mācnas* i *maktis*. — War. z -č-: stlit., gw. *māčis* a. *māčē* ‘moc (Boga)’, por. błr. *móča* ‘moc’. Zob. ĖSBM 7, 76, Urbas 216 n., Zs 32.

mācitkas, -à 3 p.a. gw. ‘maleńki’ — ze zmianą *c’u > c’i* zapożyczone z pol. *maciutki* (LEW 394, POLŽ 114). Synkopowanie *i* prowadzi do **macťkas*, skąd *māckas*, -à 4 p.a. ‘maleńki’ (m.in. u Donelajtisa), por. *dīckas* < **didiškas* (ŽD 123n.). — Drw. od neoosn. *mack-*: *mackỹnikas*, -a ‘malutki’, *māckis*, -ē ‘mały człowiek, dziecko a. zwierzę’, *mackūtis*, -ē ‘maleństwo’ (*Kas tau yra, mano mackūti?* ‘Co ci jest, moje maleństwo?’).

maciukóti, *maciukóju*, *maciukójau* ZTŽ ‘przeklinać po rosyjsku, używając tzw. «matu»’ (*O itie maskōliai jau iżmaciukój*) — zapoż. z błr. *macjukács* ‘kłać’, *macjukacca* ‘obrzucać się przekleństwami, lżyć się «matem»’ (drw. od *macjúk*, *macjúh* ‘nieprzyzwoite przekleństwo, słowo z tzw. «matu», por. ros. *matjúg*, ukr. *matjúk* – od ros. *máternyj jazyk*, *máternaja rúganь*). Zob. też ĖSBM 6, 278.

mācnas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘mocny’ (war. *macnūs*) — zapoż. z błr. *mócný* ← pol. *mocny* (ĖSBM 7, 75). Gw. *mācnas*, *mačnūs* ma -č- jak w sb. *māčis*, *māčē* ‘moc’, zob. *mācis*. — Drw. *macnybē* ‘moc’, *macningas* ‘silny, mocny’, *macnoriūs* (zob.). Vb. denom. *mačnauti* WP ‘rządzić, panować’, *nu(o)mačnyti* ‘wzmocnić’ (Willent).

macnōriūs, -iaūs 2 p.a. stlit. ‘człowiek potężny, mający władzę, tyran’ (WP; BRP ‘Vornehmste’). Ta forma oddaje pol. *mocarz*, -a (← *moc* ‘siła, potęga, władza’). Spodziewana transpozycja na lit. **macorius* nie została zrealizowana. Stało się tak dlatego, że pol. wyraz *mocarz* został mylnie zinterpretowany przez Litwinów jako †*mocn-arz*, czyli

drw. od przymiotnika *mocny*, i w następstwie tego zastąpiony litewskim drw. na *-orius* od *mācnas* (zob.). Zatem nie jest to zapożyczenie, lecz wyraz wytworzony lit. środkami słowotwórczymi. Inaczej SLA 125, LEW 394 (s.v. *macnūs*) i LKŽ VII, 722, gdzie *macnorius* jest wyprowadzane z nieistniejącego pol. †*mocnarz*. Obecnie POLŽ 114 podaje pol. gw. *mocnar* jako formę źródłową. ALEW 604 mówi o formacji hybrydalnej wzorowanej na pol. *mocarz*. Na temat suf. *-orius* zob. ŽD 307 i GJL II, §§ 260, 307 (w żadnym z tych dzieł nie ma wzmianki o *macnōrius*).

māčyti, *māčiju*, *māčijau* stlit., gw. 1. ‘pomóc, pomagać, udzielać pomocy’, 2. ‘o lekarstwie: być skutecznym na co, działać korzystnie’ — czasownik powstał drogą deprefigowania formy *pamāčyti* (*Pamāčyk man maišą an pečių užsidėt!* ‘Pomóż mi worek zarzucić na plecy!’). Tę ostatnią zapożyczono z błr. *pamahčý*, *-mahú* (3 sg. *-móža*) ‘pomóc’. Refl. *nesimāčyti* ‘nie wysilać się’, *susimāčyti* ‘pomóc sobie wzajemnie’. Por. SLA 125, 155, Zs 32, 90n., LEW 394. Paralele na deprefiksację: *patrāšyti* ⇒ *trāšyti*; *pažįtyti* ⇒ *žįtyti*. Zob. też *pāmačis*.

mačiūla 2 p.a., gen.sg. *mačiūlos* wsch.-lit. ‘miejsce, gdzie się moczy len, moczydło’ (*Jaū mirkysim mačiūlon linūs* LzŽ ‘Już będziemy moczyli len w moczydło’), war. *mačiulà* — zapoż. z błr. gw. *mačúla*, *mačúlo* n. ‘moczydło’ (PzB 3, 52), drw. od *mačýcb*, *mačú* ‘moczyć, zamaczać’ (stbłr. *močylo*, błr. liter. *mačýlbnja*, -i), zob. ĖSBM 6, 283. Brak w LKŽ.

madà 4, 2 p.a. ‘moda, powszechnie przyjęty zwyczaj, dotyczący zwłaszcza sposobu ubierania się, ulegający częstym zmianom’ (*Rengiasi pagal naujausią mādą* ‘Ubierają się według najnowszej mody’. *Mādos per madàs eit, viskas mainos* ‘Idzie moda za modą, wszystko się zmienia’) — zapoż. z pol. *moda*, ros. *móda*. — Inne znaczenia (pochodzące pewnie z interferencji rosyjskiej): 1. ‘przyzwyczajenie, zwyczaj’ (*Kas kraštas, tai ir madà* ‘Co kraj, to obyczaj’), ‘zły zwyczaj, nałóg’ (*Aš tau šitą madą išvarysiu!* ‘Ja ci ten zwyczaj wybije z głowy!’), 2. ‘usposobienie, charakter ludzki’ (*Baisiai mano vyro negera madà* ‘Bardzo niedobry charakter ma mój mąż’), 3. ‘sposób’ (*Nė kokia madà aš to nedarysiu* ‘W żaden sposób tego nie zrobię’), 4. ‘postać, forma, rodzaj’ (*Atnešk tu man gurbą šitokios madōs!* ‘Przynieś ty mi kosz tego rodzaju’). Por. jeszcze zwroty *be madōs* ‘bez końca, bez miary’, *nė madōs* ‘wcale, nigdy’, *ne po mādai* ‘nie podoba się’, *į mādą* ‘mniej więcej dobrze’, *ir madà!* ‘do czego to podobne!’, *madà bus esanti!* ts. — Niejasny jest wokalizm w *mudà*: *nė kokia mudà* adv. ‘w żaden sposób’, *nė mūdōs nērà* adv. ‘jest niemożliwością, niemożliwe’.

mādaras 3 p.a. pogardl. ‘partacka robota, fuszerka’ (m.in. u Donełajtisa) — zapoż. z nwn. *Madderei* f. ‘źle wykonana robota, schlechte Arbeit’ (GL 83). Por. łot. *madere* ‘skomplikowana sprawa’ ⇐ dn. *madderije* (LEW 394). — Vb. denom. *mādaroti* a. *mādaruoti* ‘robić byle jak, partaczyć, fuszerować; psuć, marnować’ (może być kalką z nwn. *maddern*, por. GL, l.c.). — Niejasne pozostaje użycie *mādaras* w znac. ‘rzadkie błoto na drodze’.

māgaras 1 p.a. gw. ‘małowartościowy przedmiot, grat, rupiec’ (*Prikrautos pilnos kertės visokių māgarų, o doro daikto nė vieno* ‘Wszystkie kąty pełne są rozmaitych gratów, i ani jednej porządnej rzeczy’) — drw. wsteczny od *magaryčios* m.in. ‘dodatkowy przedmiot, który otrzymuje się gratis przy zakupie’ (zob.). Por. *liesvyčios* ⇒ *liėsvos*; *telyčią* ⇒ *tėlias*. Zmiana znaczenia z ‘darmowy’ na ‘mało warty, nic niewarty’.

magaryčios, -ų 2 p.a. f.pl. pot. 1. ‘poczęstunek trunkiem po dobitym targu, tzw. litkup’ (*Papilniuj geria magaryčiąs perkant, parduodant, mainant, samdant* ‘Litkup pije się po zawarciu umowy kupna, sprzedaży, zamiany [i] wynajmu’), 2. ‘dodatkowy przedmiot dawany gratis przy zakupie’ (*Šėpą ir stalą pirkau, o kėdė davė magaryčių* ‘Szafe i stół kupiłem, a krzesło dał [mi] w naddatku’), 3. ‘naddatek przy zwrocie długu pieniężnego’

(*Sugrąžinsiu tau skolą su magaryčiom* ‘Zwróć ci dług z naddatkiem’) — zapoż. ze stbłr. *mogoričъ*, *magaryčъ* (stąd też łot. *magaričas*, *margaričas* f.pl. ‘litkup’). Por. ukr. *mohoryč*, -u, błr. *maharyč* (⇒ pol. gw. *mohorycz* ‘litkup’), ros. *mogoryč*, *magaryč*, strus. *mogorъcъ* 1496 (⇐ tur. *maharic* ‘wydatki, koszty’, zob. REW II, 144, Stachowski 408n.). Por. SLA 125, LEW 395 (brak w ALEW), ĖSBM 6, 150, SGP III, 180. Zob. syn. *barišius*, *papilnūs*. — Drw. wsteczny *māgaras* (zob.). Vb. denom. *magaryčiāuti* ‘odbywać litkup’ (*Pardavę jautį, magaryčiāju* ‘Sprzedawszy byka, zapijają litkup’).

māgas 2 p.a. DP ‘mędrzec’ — zapoż. z pol. *mag*, przest. *magus* ‘kapłan u starożytnych Persów, zajmujący się także astrologią i magią; czarnoksiężnik, wróżbita; mędrzec’ SPXVI (⇐ łac. *magus*). Por. SLA 125, LEW 395, ALEW 604n. (brak w POLŻ).

magerka b.z.a. przest. ‘rodzaj czapki’ (Litwa pruska) — zapoż. ze stbłr. XVI w. *makgerka* (*makerka*) ⇐ pol. XVI w. *magierka* ‘czapka pochodzenia węgierskiego, z grubego miękkiego sukna, z piórem lub pękiem piór’ (SPXVI). Zdaniem Bańkowskiego II, 122 zamiast *magierska czapka*, por. *magierski* ‘węgierski’ (od węg. *magyar*, dawniej *magyer* ‘węgierski’).

magėti, *magù*, *magėjau* ‘budzić chęć, nęcić, wzbudzać pokusę’ (*Man tos kriaušės mąga, seilės bėga* dosł. ‘Mnie te gruszki nęcą, ślinka cieknie’. *Jo kumelė visam kaimui magėjo* ‘Jego klacz wszystkim się podobała [wszyscy mu jej zazdrościli]’) refl. *pasimagėti* ‘zachcieć się, zapragnąć czego’ — Būga, RR II, 47 zaznacza, że zna ten czasownik tylko z ‘Gramatyki’ Jablonskisa. Komparatyści utrzymują, że lit. *mag-* bazuje na pwk. pie. *mag^h- ‘móc, być w stanie, być zdolnym do czego’ (LIV² 422) i że ma nawiązania z jednej strony w psł. *mogo, *mogti ‘móc, być w stanie coś zrobić’ (scs. *mogō*, *možeši*, *mošti*, ros. *mogu*, *mōžešb*, *močb*, pol. *mogę*, *możesz*, *móc*), z drugiej strony w goc. *magun* 3 pl. ‘moga, są w stanie’, stwn. *magēn* ‘być mocnym, mocnieć’, nwn. *vermögen* ‘móc, mieć możliwość, potrafić, zdołać’, wed. *ā mahe* ‘wyjednuje’. Do tego nomina: goc. *mahts* ‘moc, siła’ < *mah-ti- (por. scs. *mošti* ‘moc’ < *mog-ti-), stisl. *mātr* ts., też ‘zdrowie’ (*mah-tu-), orm. *mart* ‘możliwość, możliwość’ (*mag^hstro-). Porównanie z prymarnym czasownikiem gr. μάχομαι ‘walczyć, wojować; sprzeczać się’ (zob. np. LIV², 422) jest obecnie kwestionowane z uwagi na potencjalnie pregrecki charakter pierwiastka μαχ-, zob. Beekes 2010, 916n. — Osobno zob. *mėgti* ‘lubić coś’. Stosunek wzajemny wokalizmów *ā* i *ė* (*magėti*, *mėgti*) pozostaje niewyjaśniony, zob. LEW 395, 425n., Derksen 2008, 321, ALEW 628n. Niewykluczone, że chodzi tu o czasowniki różnego pochodzenia, które wtórnie zeszyły się na wspólnym polu semantycznym. Nie znalazła uznania hipoteza Vaillanta III, 165 o zapożyczeniu pary *mėg-/mag-* z paradygmatu nwn. *mögen*, prs. *mag*. — Drw. werbalne: *magāuti* ‘chcieć, pragnąć’ (syn. *moguoti*), 2. ‘próbować’, refl. *magāutis* ‘zachwycać się czym’ (por. syn. *mėgautis* i *mógautis*), *māginti* caus. ‘wzbudzać chęć, pociąg do czego, wabić, nęcić, kusić, mamić’ (*Vyrai mergas, mergos vyrus māgina* ‘Mężczyźni wabią dziewczyny, dziewczyny wabią mężczyzn’), ⇒ *māginamas* ‘ponętny, powabny, apetyczny’; refl. *prasimāginti* ‘zabawić się, rozerwać się’ (⇒ *pramogà*, zob.); *magotis* b.z.a. ‘brzydzić się czym’, *magiuti* ‘mieć ochotę na co, pragnąć, chcieć’. Nomina: *magà* 1. ‘chęć, ochota’ (*Jis neturi noro, magos* ‘On nie ma ochoty’), 2. ‘pokusa’ (*Kiekviena pramoga yra maga* ‘Każda rozrywka jest pokusą’), *magiaĩ* adv. ‘dobrze, mocno, słodko, np. spać’ (*Seselė magiai užsnūdo* ‘Siostrzyczka słodko zasnęła’), *magōšius* ‘ktoś wybredny w jedzeniu’ (por. *magotis*), *māgulas*, -à ‘mnogi, liczny’ (rzadki suf. -ulas), *magūlis* ‘jedzenie brane na drogę lub komuś wręczane’, *magulys* ‘wielka ochota, chęć na co’, *magūs* ‘budzący chęć, ponętny, pociągający, powabny; (o śnie) słodki, mocny’. — WSO *mog-* < *māg-: *māgmogis* (zob.), *pramogà* (zob.).

magyla b.z.a. gw. 1. ‘uosobiony pomór, zaraza’ (Akielewicz, *Gramatyka języka litewskiego*, Poznań 1890, 164), 2. pl. *magylos* 1 p.a. ‘cmentarz’ (m.in. CHB), zwykle *žydy*

magylos ‘cmentarz żydowski’ (*Kad tave an magýly nunešt!* ‘Żeby cię na «magylos» zanieśli!’), *magylos* ZTŽ 2 p.a. ‘cmentarz’ — zapoż. ze stbłr. *mogila* ‘miejsce pochówku, grób, kurhan nagrobny’, por. błr. *mahila*, -y ‘mogiła, grób’. War. *magylë* ZTŽ ‘grób’. Por. Būga, RR III, 777, LEW 395, ALEW 605. Wyraz słowiański jest etymologicznie ciemny, zob. np. Boryś 335, Mańczak 116. Akut na sufiksie jak w *Velykos*, *ultójus* i *paliúšis*. Zob. też *magilkos* i *majilnykas*.

magilkos, -u pl.t.f. 1 p.a. ZTŽ ‘niewielki cmentarz, cmentarzyk’ — zapoż. ze stbłr. *mogilki* ‘groby, kurhany nagrobne’, por. błr. *mahilki*, -lak ‘groby’, *móhilki*, -lak ‘cmentarz’. — War. *mailkos* ZTŽ < **mayilkos* (hiatus po zaniku γ) ← błr. *mahilki*. Brak w LKŽ. Por. *magyla* i *majilnykas*.

māgmogis, -io 1 p.a. ‘przyjemność, zadowolenie’, pl. *māgmogiai* ‘przyjemności życia, uciechy’ (*Jam māgmogiai terūpi* ‘Jego tylko przyjemności/uciechy obchodzą’). Złożenie tautologiczne, które łączy w sobie allomorfy *mag-* (SO) i *mog-* (WSO) czas. *magėti* (por. *pramogà*). Paralele: *māžmožis*, *skąnskonis*. Por. LEW 395, s.v. *magėti*. — Drw. wsteczny: *mōgis* (zob.).

magóti, *magóju*, *magójau* gw. ‘pomagać, ratować (o lekarzu)’ — wtórne simplex, wynikłe z deprefigowania vb. cps. *pamagóti* ‘pomagać; leczyć’ (*Kaimynė daug žino, ji mok tūlas ligas pamagóti* ‘Sąsiadka dużo wie, potrafi wiele chorób leczyć’) — zapoż. ze stbłr. *pomagati*, por. błr. *pamahács*, -āju, 3 sg. -ąje. Por. *māčyti* ← *pamāčyti*; *žỹčyti* ← *pažỹčyti*. Zob. też LEW 395.

magztýti, *magztaũ*, *magžčiaũ* gw. ‘wiązać, robić węzły; splatać (bicz, plecionkę, siatkę ze sznurków)’. Wymieniona forma stanowi pisownię etymologiczną dla brzmienia [makstīti], to z **maks-sty-ti* przez degeminację. Praforma **mazg-sty-*, frq. na SO *mazg-* od *mezgũ*, *mėgzti*. Zob. też *mazgyti*. Paralela: *ragztýti* < **ragz-sty-* ← *rėgzti*. — War. *smagztýti* ‘wiązać’ pochodzi z resegmentacji formy **susmagztyti*, to zaś z synkopowania refl. **su-si-magztyti* (zob. s.v. *stvérti*). — Neoosn. *magzty-*: *magztýtinis* ‘bicz spleciony w formę czworoboku’ (z substantywizacji adi., por. *adýtinis*, *karpýtinis*). Osobno zob. *mākštai*.

maigyti, *maigau*, *maigiau* (war. *maigyti*) ‘miać, miętosić, gniesć, ścisnąć; plątać, wikłać (nici, słomę); wzruszać ramionami’, *įmaigyti* ‘wetknąć w ziemię, wcisnąć do naczynia’, *sumáigyti* ‘zbić jabłko; zgniesć (jagody, grzyby), potłuc (ugotowane kartofle)’, refl. *maigytis* ‘zachowywać się niepoważnie, mizdrzyć się (o dziewczynie, kobiecie)’, *maigau* SD «gmatwam» (syn. *raizgau*, *painioju*) — iterativum z suf. -y- i SP/SO *maig-* od SZ *myg-*, por. *mýgti* ‘cisnąć, ścisnąć, naciskać’. Paralele apofoniczne: *dáigyti* ← *dyg-*; *pláišyti* ← *plyš-*. Odpowiednik łot. *maĩdzīt*, -gu (war. -dzu), -dzīju iter. ‘cisnąć, przyciskać, ugniatać, miesić’. — Postverbalia z *maig-*: *maĩgos*, *maĩgos* f.pl. lub *maigaĩ*, *maĩgiai* m.pl. ‘pozostałości po uprzątniętym zbożu; słoma roztrząsana w oborze na podściółkę’ (por. *paišaĩ*, *raizgaĩ* i *razgaĩ*), *maĩgai* a. *maĩgas* SD «mierzwa» [‘stargana słoma używana na ściółkę’] (por. n.m. *Maigaĩ*, *Maigiaĩ* 3x), *maigiklis* ‘tłuczek do kartofli’, *maigūnas* ‘ten, kto wszystko wikła, plącze, przekręca słowa, myli drogę’, *maigūs* ‘zawiły; żmudny’ (syn. *painūs*). Tu również łot. *maĩgle* m.in. ‘klamra’, pl. *maigles* ‘kleszcze, szczypce’, *maĩgsne* ‘długi drąg’, jak również cps. stpr. *pele-maygis* Ev ‘jastrząb myszołów, Rotilwye [Rötelweihe, Turmfalke, Falco tinnunculus]’ (Trautmann 1910, 393), znacz. etym. ‘dusiciel mysz’ (por. lit. *pelė* ‘mysz’).

maigýtis, *maĩgausi*, *maĩgiausi* gw. ‘zasypiać, zapadać w sen’, *išsimaigyti* ‘wybić się ze snu i nie móc ponownie zasnąć’ (por. łot. *maĩguôt* ‘wpadać w drzemkę, drzemać’). Wydaje się, że to reflexivum zostało utworzone do **maigyti*, pełniącego funkcję causativum o znacz. ‘usypiać (dziecko)’. SO *maig-* jest motywowany przez SZ *mig-* właściwy dla intr.

užmìgti ‘zasnąć’. W słowiańskim taki sam stosunek łączy scs. *sŭ-měž-iti oči* ‘zamknąć oczy’ z inchoat. **mĭg-nŏ-ti* ‘poruszyć powieką, mrugnąć’ (strus. *mgnuti*, stpol. *mgnąć*). Por. Villanueva Svensson, *Balt XXXIX:2*, 2004, 180n., ALEW 605. — Postverbalia: *maĩgiai* adv. w zwrocie *maĩgiai miegŏti* ‘spać mocnym snem’ (*Nemaĩgiai miegŏjau, tai vĭską girdėjau* ‘Nie spałem mocno, więc wszystko słyszałem’), *maigŭs* žm. ‘chcący spać, senny, ospały’, ⇒ *maigŭnas* ‘ława a. kanapa do spania, szezlong’ (m.in. LEX ‘Schlaffbanck’). Z materiału staropruskiego por. *maiggun* acc.sg. ‘sen, Schlaff’ (nom.sg. **maigas*), *Moicte* GRG 34 «Schlaffen», *Meicte* GRF 59 «Dormio». Prawdopodobnie chodzi tu o zapisy formy inf. **[maiktə]* < **maig-ti*; tymczasem Villanueva Svensson, l.c. przypuszcza raczej formę 3 os. atematycznego prs. **meigti*). — LEW 395 za Būgą zaliczył tu jeszcze lit. *maigaĩ* a. *máigos* ‘cmentarz, zwykle żydowski’ (por. syn. *magylos*). Zdaniem Karulisa I, 558 należy tu również przym. łot. *maĩgs* ‘łagodny’.

máigla a. *méigla* 1 p.a. gw. ‘dziewczyna’ (*Graži, švari méigla*, t.y. *merga* JU). Niejasne.

maĩlius, -iaus 2 p.a. 1. ‘drobne ryby’, 2. ‘narybek, małe ryby pochodzące z rozplodu’ (*Yra maĩliaus, bus ir žuvų* ‘Jest narybek, więc będą i ryby’), 3. SD «drobiazg, minuties» [m.in. ‘małe żywe istoty w znaczeniu zbiorowym’, SPXVI]. War. *máila*, *mailas*, *máilis* (są też nazwiska *Máila* i *Mailius* b.z.a.)⁴¹⁰. War. z wstawnym *g*: *maĩglius* (*Visą gerąją žuvį išpirko, liko tik maĩglius*). Odpowiednik łot. *maĩle* ‘mała, drobna ryba’ (n.rz. *Mailupe*). Drw. lit. *majēlē* coll. ‘drobne ryby’ – pochodzi z dysymilacji w **mailelē* (*l-l > ø-l*, por. *sēilēs, žābalas*). Rzeczowniki z *mail-* to prawdopodobnie postverbalia od zanikłego czas. **mailyti*, utworzonego od pwk. *mil-* z udziałem neoapofonii *mil-* (SZ) ⇒ *mail-* (SP/SO). Paralele: *dīlti* ⇒ *dāilyti* ⇒ *dailē*; *smilti* ⇒ **smailyti* ⇒ *smāĩlius*. Pwk. *mil-* funkcjonował kiedyś jako st. zanikowy do *mal-* jak *mālti* ‘mleć, kruszyć’. Znacz. etym. ‘drobiazg jako skutek rozdrobnienia’. Por. ros. gw. *meločá*, -í coll. ‘drobna ryba’ (SRNG), ros. *méločb* f. ‘drobiazg; drobne pieniądze’ ⇐ *meljú*, *molótb* ‘mleć’; pol. przest. *drób*, *drobu* m.in. ‘małe/młode ryby’ ⇐ *drobić* ‘doprowadzać do rozdrobnienia’). Inne paralele semazjologiczne: ros. gw. *molbē*, -já coll. ‘drobna ryba; drobna świeża ryba różnych gatunków, którą sprzedawano nie na wagę, lecz na kosze albo wiadra’, *mólba* ‘narybek, drobne ryby’, pl. *molbki* ‘drobne ryby suszone’ (wszystko za SRNG); ros. *malēk* ‘ryba świeżo wylęgnięta’, pl. *malbki* ‘narybek’ ⇐ *mál(yj)* ‘mały’ (M. Osłon, p.l.). Zob. też Būga, RR I, 464, II, 405 i LEW 395, s.v. *máila*. Būga, RR I, 492 uważał suf. -ius za wykładnik collectivum i wobec tego zestawiał *maĩlius* z wyrazem *skardžius* ‘oba strome brzegi rzeki’ (por. *skardys* ‘jeden stromy brzeg rzeki’). — Słowiańskim odpowiednikiem leksemu **maĩl-* jest *mělŭ-* w derywacie psł. **mělŭ-kŭ* ‘pokruszony, rozdrobniony’ (BSw 165: **mailu-*), por. ros. *mélkij* ‘drobny, miałki; płytki, powierzchowny’, ukr. *milkyj* ‘płytki, niegłęboki; drobno zmielony’, pol. *miałki* ‘drobno pokruszony’, przest. też ‘niegłęboki, płytki’, czes. *melký* ‘drobny; płytki’.

mainélga 1 p.a. c. gw. 1. ‘kto trudni się zamianą, prowadzi handel na zamianę’, 2. ‘krętacz, oszust’ — z **mainelka* przez perseweracyjne udźwięcznienie obstruentu: *lk > lg*, por. *vertélka > vertélga*; **penkel-kis > penkélgis*. Analiza: **mainel-ka*, drw. od *mainēlis* ‘ten, co prowadzi handel na zamianę’. Na skutek wtórnego odniesienia tego derywatu do *mainyti* lub *mainauti* ‘handlować na zamianę’ jako czasownika motywującego doszło do emancypacji segmentów -*elk-* i -*elg-* jako neosufiksów. Odpowiednikami *mainélga* są w języku literackim *mainėiva* i *maininiňkas*.

mainikáuti, *mainikáuju*, *mainikavaũ* ‘trudnić się zamianą, zwł. koni’ (*Arkliais mainikáudavo*), *numainikáuti* ‘oszukać kogo przy zamianie’ — vb. denominativum na -*au-*

⁴¹⁰ Niejasna jest zmiana nagłosu w war. *zmailas* b.z.a.: *Zmailas* – *mažtilelės, karčios* [žuvys], *daugiau upėse*.

od niezachowanego n.agt. *mainikas ‘ten, kto coś zamienia, trudni się zamianą’ (zob. *mainýti*). Paralele: *kūlikáuti* $\Leftarrow$ *kūlikas*; *samdikáuti* $\Leftarrow$ **samdikas*; *jaunikáuti* $\Leftarrow$ *jaunikis*.

mainýti, *mainaĩ*, *mainiaĩ* 1. ‘zamieniać, zmieniać, np. konie’ (*Maĩno kai cigõnas kumeles* ‘Zmienia jak Cygan kobyły’, mówi się o kawalerze, który zmienia przedmiot swoich zalotów, por. Otrębski 1934, 289n.), 2. ‘wymieniać pieniądze, trudnić się zamianą’. Refl. *mainytis* ‘zmieniać się, np. o pogodzie; zmieniać się przy pracy’. W grę wchodzi dwie etymologizacje. Po pierwsze może to być vb. denominativum od rzeczownika *mai-nā- lub *mai-nā-, por. *mainaĩ* m.pl. gw. ‘odmiany księżycy’ (liter. ‘wymiana, np. towarowa’), *mainaĩs* adv. ‘w zamian, na wymianę’, *atmainà* ‘zmiana, odmiana’, *mainà* ‘zamiana, wymiana’. Por. łot. *maĩnĩt* obok *maĩņa* a. *maĩna* ‘wymiana, zmiana’ (*maĩņus* adv. ‘na zmianę, na przemian’) oraz scs. *měniti* ‘wymieniać’ obok *měna* ‘wymiana’. — Po drugie można się zastanawiać, czy segment *n* nie jest infiksem nosowym z praformy prs. *minu < pie. *mi-n-H-é-. Neopierwiastek pochodzący z reanalizy *min-u mógł bowiem łatwo zostać zaopatrzonego w alternant na SO *main-*. W tym kierunku wskazuje taka paralela jak lit. *tráinioti* ‘trzeć, pocierać’ $\Leftarrow$ *trýni(au)* $\Leftarrow$ *trinù* z *tirnu < pie. *tr̥-n-h₁-é- (pwk. *terh₁-). Por. też *páinioti* : *pýni(au)*, *pìnti* i *skáinioti* : *skýni(au)*, *skinti*. Na sełowy charakter pwk., pie. *meiH-/miH-, wskazują refleksy łotewskie i słowiańskie. Por. 1° łot. *mĩt*, *miju*, *miju* ‘wymieniać’ (alternacja antekonsonantycznego *mĩ-* z antewokalicznym *mij-*; -j- pojawiło się w hiacie laryngalnym), *pamĩt* ‘zmieniać’, refl. *mĩtiēs* ‘wymieniać się czym, zmieniać się’, *pamĩtiēs* ‘zamienić się czym, np. końmi’, nomina: *mĩts*, pl. *mĩti* ‘zamiana’ ($\Rightarrow$ vb. denom. *mĩtuot* ‘wymieniać, zamieniać’, *mĩtenis* ‘zamieniony koń’ ($\Rightarrow$ *mĩteniski* adv. ‘na zmianę, na przemian’), *pamija* ‘zmiana’, *pamijs* ‘abwechselnd geschichteter Flachs’, 2° scs. *minõti* ‘przejsć obok, minąć; (o czasie) upłynąć, przeminać’ *miH-C, *prēmĩnõti* ‘przekroczyć, przejść’, *mitē* adv. ‘na przemian, na zmianę’. Inaczej LIV² 426: *mei- lub *h₂mei- ‘zmieniać, wymieniać’. Zob. też LEW 395n., ALEW 609. — Drw. *atmaininēti* DP ‘odmieniać’, *mainēila* ‘kto trudni się handlem wymiennym’ (w GJL II, § 222 niesłusznie wywodzi się to od adv. *mainaĩs* ‘na wymianę’), *mainēiva* ts., *mainēlē* a. *mainēlis* ‘kto prowadzi handel na zmianę; kto kupuje konie’ (*Mainēliai perka arklius, ne tiktai mainikauja* ‘«Maineliai» kupują konie, nie tylko [je] zamieniają’), *mainēlga* (zob.), *maininykas* BRB ‘lichwiarz, Wechsler’, *neatmaĩnomas* DP ‘nieodmienny’, cps. *balsāmainis* ‘chłopiec przechodzący mutację’, SD «mutant» (por. *baĩsas*). Vb. denom. *maináuti* ‘prowadzić handel na zmianę’. — Neoosn. *main-* ($\Leftarrow$ *mainiaĩ*): *máinioti* 1. ‘trudnić się zamianą, zwł. koni’, 2. stlit. ‘wymieniać pieniądze’: *induot̃ tiemus, kurie peningai máinioja* DP 386₄₀ ‘poruczyć tym, co pieniędzmi handlują’ (z uwagi na palatalizację w wygłosie osnowy mniej jest prawdopodobny wywód od sb. *mainà*, za czym opowiedział się Ostrowski 94). — Neoosn. *mainy-*: *atmainytas* SD «fałszywy» (syn. *netikras*), *atmainytojas testamento* SD «fałszerz testamentów», *atmainytojas pinigų* SD «odmieniacz pieniędzy» [‘bankier, weksler, lichwiarz’], *mainytojas* BRB ‘lichwiarz, Wechsler’.

mairūnas 2 p.a., też pl. *mairūnai* bot. ‘majeranek, Origanum maiorana’ — z zastępstwem zakończenia -õnas przez -ūnas zapożyczone z prus.-niem. *meiran*, *meirõn*, por. nwn. *Májoran* m., war. *meieran*, *meiran*, *meiron* (DW). Łot. *meirāns*. Zob. GL 86, LEW 397, EWD 826n. War. *meirūnas*, *meirõnas*, też *mairõnas*, *mairynas* (b.z.a.). Osobno zob. *majeronai*. — Nazw. *Máironis*, *Meirõnis*, *Meirūnas*.

maĩstas 4, 2 p.a. 1. ‘żywność, pożywienie, pokarm’ (*Čia mano visas maĩstas, kuriuomi aš misių* ‘To cała żywność, którą będę się żywił’), *maĩsto prēkės* ‘artykuły spożywcze’, 2. przest. ‘zapas żywności; prowiant zabierany w drogę, do pracy’. War. *maĩsta*, *maĩstis* b.z.a. (Dowkont). Takie przykłady jak *glaiĩstas* $\Leftarrow$ *glaiĩtyti* (*glejũ*) i *laĩstas* $\Leftarrow$ *laĩstyti* (*lejũ*) skłaniają do uznania *maĩstas* za sb. postverbale na -a- od zanikłego vb. *maĩstytis ‘żywić się’. To

ostatnie było frequentativum na -sty-, *mais-sty-, które utworzono z udziałem SO *mais-* od neopwk. *mis-* ⇐ inf. *mīs(ti)*, por. *mintù*, *mitaũ* ‘żywić się’. Apofonia *mais-* ⇐ *mis-* ma paralele w *rais-* ⇐ *rīsti*; *švais-* ⇐ *švīsti*; *vais-* ⇐ *vīsti*. Do zatarcia granicy morfologicznej drogą degeminacji doszło też w *švaistýti* < *švais-sty- (od *švis-*, por. *švīsti*, *švintù*; sb. postvb. *švaistas*, *próšvaista*) oraz *spástyti* < *spas-sty- ⇐ *spēsti* (sb. postvb. *spástai*). Mniej prawdopodobna jest rekonstrukcja *mait-tas (⇐ *mit-*), przyjęta w ŽD 321 i ALEW 607 («o-stufige to-Bildung zu *mīsti*»). Apofonia *mit-* ⇒ *mait-* byłaby bardziej wiarygodna w wypadku *maitinti* ‘dawać jeść, żreć’ jako causativum na SO do *mīsti* (zob.). — Neoosn. *maist-*: *maistingas* ‘pożywny’, Cps. *maĩstmaĩšis* ‘woreczek na prowiant’ (por. *maĩšas*), *maĩstmilčiai* pl.m. ‘resztki pożywienia dodawane do karmy dla zwierząt a. drobiu’ (por. *mīltai*), *maĩstpinigai* ‘pieniądze na wyżywienie, diety’ (por. *pinigas*). Vb. denom. *maisténtis*: *Voras meistėnas musėm* ‘Pająk żywi się muchami’.

maistýti I, *maistaũ*, *maisčiaiũ* gw.: *atmaistýti* ‘odplątywać, rozsupływać’ — ten czasownik pokazuje na granicy morfologicznej -s- pochodzące z degeminacji (*mais-sty-), a wcześniej z asymilacji antycypacyjnej (s-s < š-s). Praforma: *maĩš-sty-ti, frq. na SO i z suf. -sty-, które stało kiedyś obok bliskoznacznego iter. *maĩšýti* (zob.). Rozwój ściśle równoległy zaszedł w wypadku czas. *áustyti* ‘wyziębiał’ < *auš-sty-, który jest synonimem *áušyti*. Tak *maistýti* jak *áustyti* są wyjątkowymi przykładami, ponieważ w derywatach na -sty-, tworzonych od osnów zakończonych spirantem š, granica morfemowa š-sty jest normalnie znoszona na korzyść š drogą asymilacji perseweracyjnej: *š.sty > *š.šty > *šty. Por. np. *kūmštyti* < *kumš-sty- (ob. *kūmšti*), *raištyti* < *raiš-sty- (ob. *raišyti*). — Trzeba dodać, że w obrębie SO *maĩš-* obserwuje się również alternatywne względem *maistýti* traktowanie praformy *maĩš-sty-ti, mianowicie jako *maĩštyti. Dowodzi tego sb. postvb. *maĩštas*.

maistýti II, *maistaũ*, *maisčiaiũ* gw. ‘zgadywać, zgadywać zagadki’, *sumaistýti* ‘wspominać, wymieniać (imiona)’ — przez degeminację z *mais-sty-, frq. z neoapofonią *mais-* (SP/SO) ⇐ *mīs-* (SZ), por. *įmīsti*, *-mīsu* ‘zgadnąć, odgadnąć zagadkę’, *pamīsti* ‘zadać komu zagadkę’. Paralele: *raistýti* ⇐ *rīsti*; *švaistýti* ⇐ *švīsti* oraz *pasiváistyti* ⇐ *vys-* (por. *išvystu* < *°vystu < *°vind-stu). Morfem *mīs-* jest neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z formy prs. *mīstu (*min-stu) do *minau, *minti; takie prs. było formacją poboczną przy *menù*, *miniaũ*, *miñti* ‘pamiętać, przypominać sobie’ (zob.). NB. Starszym od *mais-* stopniem o było *mans- ⇐ *mins-, ozdwierciedlone w *mąstyti* (*mans-sty-/ *mąs-sty-), zob. s.v.

máistra 1 p.a. m. gw. ‘stolarz’: *glaiúnas máistra* ‘bardzo dobry stolarz’ (Zs 32) — zapoż. z błr. *májstra*, -a m. ‘cieśla, stolarz’. Jest to wariant do *májstar*, -tra, stbłr. *majsterb*, *majstrb*, por. ĖSBM 6, 168, LEW 397. Co do akutu por. zapoż. *báika*, *náika*, *váiskas*. — War. *máistras* ‘mistrz w pewnym rzemiośle; stolarz’. SD: *škalinis maistras* «mistrz szkolny» [‘nauczyciel’], ⇒ drw. *maistrienė* «mistrzyni», *maistrystė* «mistrzostwo» (syn. *mistrystė*). Osobno zob. *mėisteris* i *mėistras*.

maĩšas 4 p.a. 1. ‘wór, worek’, 2. ‘miech kowalski’, 3. przen. ‘duża ilość czego, mnóstwo’ (*Mes jų maišus mokam, tú mįslių* DVŽ ‘My ich bardzo dużo znamy, tych zagadek’), 4. przen. ‘grube, tłuste zwierzę; tęgi, nieruchawy człowiek’, 5. SD «kubek skorzany, skorzane wiadro» (syn. *viedras odinis*). Z innymi sufiksami i metatonią akutową: *máišis* m.f. ‘wór’, *máišė* ‘spleciona ze sznurków workowata sieć, służąca do przenoszenia karmy, zwł. siana; wielki worek; matnia w sieci’; war. *máizė* (sonoryzacja *ĩš* > *ĩž* też w *kepaĩžis*, *páizioti*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *māiss* ‘wór’, stpr. *moasis* EV ‘miech kowalski, Blosebalk [Blasebalk]’⁴¹¹. Dokładne nawiązanie w prasłowiańskim *měxŭ, por.

⁴¹¹ Stpr. hapaks *moasis* wolno czytać [ma:sis] a. [mo:sis] i uważać za produkt monoftongizacji prapruskiego *mais- (= lit. *maĩšas*, łot. *māiss*). Digraf <oa> pojawia się w EV na oznaczenie allofonów dwu fonemów: 1°

scs. *měxŭ* ‘skórzany worek, miech’, ros. *mex* ‘futro zwierzęcia; miech kowalski’, pl. *mexá* ‘wyprawiona skóra’, pl. *mexi* ‘worek ze skóry’, czes. *měch* ‘miech kowalski’, gw. ‘rodzaj sieci rybackiej a. myśliwskiej’, pol. *miech* ‘wór, torba, sakwa; miech kowalski’. Praforma bsł. **maišā* < **majša* < pie. **mojšo*-. Wyraz uchodzi za spokrewniony z indo-irańską nazwą ‘barana’, por. wed. *meṣāḥ* m. ‘baran’, aw. *maēša*- m. ‘owca’. Znaczn. etym. ‘pojemnik zrobiony ze skóry baraniej, służący do przenoszenia i przechowywania płynów’. Por. z drugiej strony por. stisl. *meiss* m. ‘pudło z drewna, wyplatany kosz’, *heymeiss* ‘wór siana’, stwn. *meisa* f. ‘nosidła z drewna do przenoszenia ciężarów na plecach’ (śrdn. *meise* ‘miara ciał sypkich’). Zob. BSW 165, LEW 397, NIL 496, Boryś 322n., Derksen 2008, 309n., Kroonen 348, ALEW 607. Stang 1972, 35 daje pierwszeństwo zestawieniu *maišas* z odpowiednikami germańskimi. — NB. Z synchronicznego punktu widzenia *maišas* może być oceniane jako sb. postverbale od *maišyti* ‘mieszać jedno z drugim’ (znaczn. etym. *‘pojemnik, w którym się coś miesza’), por. *paišaĩ* ⇐ *paišyti*, *smaigas* ⇐ *smaigyti* i *sprándas* ⇐ *sprandyti*. — Drw. *apýmaišis* ‘niepełny worek’, *maišēlis* ‘woreczek, woreczek na pieniądze’, DP ‘worek’, SD «mieszek, worek ledaiaki; mieszek pieniężny, bursa, worek», *jupoj maišelīs* SD «kieszeń», *maišiščias* wsch.-lit. ‘wielki wór, lichy worek’ (por. neosufiks w *pařiščias*, *rañkiščia*), *maišiškas* ‘workowaty, jak worek wyglądający (o źle uszytym ubraniu)’. Cps. *maišādarīs* a. *maišāsiuvis* ‘kto szyje worki’, SD «miechownik» (por. *darýti*, *siúti*), *miegamaišis* (zob. *miegóti*), *súramaišis* ‘woreczek do suszenia serów’ (por. *súris*). — N.m. *Maišeliai*, *Maišēliai*, *Maišeliaĩ*.

maišyti, *maišaũ*, *maišiaũ* 1. ‘mieszać’, 2. ‘zagniatać mąkę z wodą, miesić ciasto’, 3. ‘płatać nici, sznury’, *įmaišyti* ‘rozczyniać ciasto chlebowe’. SD: *maišau* 1. «mieszam co z czym, pomieszać co czym», 2. *maišau su vundenim* «rozwarzam co» [dosł. ‘mieszam z wodą’], syn. *praskiedžiu*, 3. «buntuję» (syn. *vaidiju*, *maištų darau*, *vaidų sukuriu*), 4. «machluję» [‘kłamie, oszukuję, mataczę’] (syn. *painioju*, *suku*, *meluoju*), *sumaišau* [SD¹] «gmerzę, gmeram; zamięszuję». Refl. *įsimaišyt* SD «wmieszać się w ludzi», *įsimaišau* SD «wtrącam się w co» (syn. *įsikišu*) — iterativum na -y- ze SO *maiš-* ⇐ *mieš-/miš-*, zob. *miēšti*, *mišti*. Paralele apofoniczne: *paišyti* ⇐ *piēšti*; *raišyti* ⇐ *rišti*; *laižyti* ⇐ *liēžti*. Odpowiednik łot. *māisīt*, -u, -īju ‘mieszać’, *maisīt zemi* ‘orać po raz drugi’. Nawiązanie w prasłowiańskim **měs-i-*, por. scs. *měsiti*, *měšq* ‘miesić, ugniatać’, ros. *mesítb*, *mešú* ‘zagniatać, wyrabiać ciasto, glinę’, czes. *mísit*, *mísím* ‘mieszać’ (*mísit těsto* ‘miesić ciasto’), pol. *miesić*, *mieszę* ‘mieszać ugniatając’, < pbsł. **maiš-i-* ⇐ pie. **mojk-éje-* ⇐ **mejĭk-* (por. BSW 175, LEW 450n., ALEW 608, LIV² 428). — Osobno zob. *maistyti* jako refleks **maiš-sty-*. Z tej samej praformy wywodzi się frq. **maištyti* ‘buntować’ (zob. wyżej SD *maišau* «buntuję»), które zostawiło ślad w sb. postvb. *maištas* (zob.). — Postverbalia: *įmaišalas* 1. ‘rozczynione ciasto chlebowe’, 2. ‘zaczyn, zakwas, tj. kawałek ciasta żytniego z poprzedniego zaczynu’ ⇐ *įmaišyti* ‘rozczynić’ (do tego drw. wsteczny: *įmaišas*), *maišas* b.z.a. ‘zacier na samogon’, *maišalas* ‘mieszanina, domieszka, zamęt’ (⇒ neoosn. *maišal-*: *maišalienė* a. *maišalynė* ‘bezład, nieład; zupa z mieszanych składników, kawałków mięsa i klusek’, por. sufiks w *bulvienė*), *maišatis*, -iēs f. ‘zamęt, zamieszanie, zgłęb, nieporządek, utrudnienie’ (⇒ neoosn. *maišat-*: *maišatiēnė* ‘zamieszanie, zamęt’, *maišatynė* ts.); dubletem sufiksu -atis jest -astis w neol. *maišastis* ‘zamieszanie; tłok, ścisk’ (por. *bjaurstis* ob. *bjaurstis*, *kāršastis* ob. *kāršastis*); *maišėklis* ‘pogrzebacz; mątewka, mieszaćdo’ (por. sufiks w *žarstėklis*), *maišiklis* ‘mieszaćdo’, *maišinas vanduo* ‘mętna woda’, *maišiēnė* a. *maišinys* ‘mieszanka zbóż jarych’ (⇒ drw. wsteczny: *maišė* ‘mieszanina jęczmienia, owsa i wyki’⁴¹²),

/a/, por. por. *doalgis* ‘kosa’ : lit. *dalgis*, 2° /a:/, por. *moazo* ‘siostra matki’ : lit. *móša*. Na oznaczenie długości pochodzącej z monoftongizacji używa się digrafu <oa> również w *moasis* EV ‘jęczmień’ < **maizis*, co odpowiada *Maise* GRG 14 «Gerste», *Mayse* GRF 5 «Hordeum» i lit. *miėžis*. Zob. też PKEŽ 3, 146.

⁴¹² Paralele: *avikinė* ⇒ *avikė*; *budynės* ⇒ *būdės*; *kobinys* ⇒ *kóbis*.

maišingas SD «buntowny» (syn. *vaidingas*), «zamieszania pełny», *maišinykas* SD «buntownik» (syn. *vaidinykas*), «herst» (syn. *kurstytojas*, *pirmas piktadarys*), *maištrūs* (zob.). Cps. *kraujómaiša* ‘kazirodztwo’ (dosł. ‘pomieszanie krwi’, por. *kraūjas*). — Neoosn. *maišy-*: *maišymas* n.act. ‘mieszanie’ oraz concreta: ‘ciasto chlebowe (zakwaszone, ale jeszcze nie wyrobione); polewka chlebowa’ i ‘osłodzona woda’ (por. nazw. *Maišymas*), *maišytojas* ‘ten, kto zagniata ciasto’, *maišytuvas* ‘mieszadło’, *pamaišymas* SD «buntowanie; pomieszanie; zatrwożenie», *pamaišytas* SD «mieszany, pomieszany». — Staropruskie adi. *maysotan* EV ‘mieszany, pstry, gemenget [bunt]’ zakłada osnovę w postaci vb. iter. na -ā-, **mais-ā-t*. Różnica słowotwórcza między **maisāt* i lit. *maišyti* przypomina parę stpr. **bandāt* (*perbānda* ‘wystawia na próbę, versucht’) : lit. *bandyti* (zob.), jak również stpr. **pīdāt* (*perpīdai* ‘niesie, tregt’) : lit. *pýdyti* (zob.).

maištas 2 p.a. 1. ‘bunt, spontaniczny sprzeciw’ (*sukėlti maištą* ‘podnieść bunt’), 2. ‘niesnaski, waśnie’, 3. ‘zamieszanie w jakiejś sprawie, nieporozumienie’, 4. ‘zawirowanie wiatru’. DP ‘rozruchy; zatrwożenie; rostyрка; zamieszanie, poruszenie; sedycya’. SD: *maištas* «zamieszanie», *maištas piktųjų* «bunt, spiknienie» (syn. *sueiga piktųjų*), war. f. *maišta* SD «rozruch» — rzeczowniki postwerbalne na -as, -a od zaginionego czas. **maištyti* ‘buntować, powodować zamieszanie, wzniecać rozruchy’ *vel sim.* Praforma **maiš-sty-* ← *miš-* (por. *mišti*, *miėšti*), frq. na SO, powstałe obok starszego iter. *maišyti* (zob.). Paralele słowotwórcze: *graibštas* ← *graibstyti*; *raištai*, *raištis* ← *raištyti*; *lākštas* ← *lakštyti*. Inaczej NIL 481, gdzie *maištas* wywodzi się – ze znakiem zapytania – wprost z pie. **moijk-to-*; brak odpowiedników dla takiej formacji w innych ie. językach odbiera wiarygodność tej rekonstrukcji. ALEW 606 przyjmuje drw. apofoniczny na *-to- od *miėšti*, ale tego nie uzasadnia. Zob. też LEW 450 (s.v. *miėšti*). Brak w ŽD. — Drw. *maištinās* CGL ‘buntowniczy, rebellisch’, *maištīngas* ts. (SD «buntowny, burzliwy»), *maištininkas* ‘buntownik’ (Willent, SD *maištinykas*), *pamaišymas* SD «buntowanie; pomieszanie; zatrwożenie», cps. *maištadarys* ‘buntownik’ (por. *daryti*). Vb. denom. *maištauti* ‘podnosić bunt, buntować się’. Por. SD *maištų darau* «buntuie» (syn. *maišau*, *vaidų sukuriu*, *vaidiju*).

maištrūs, -i 4 p.a. gw. ‘mieszany, niejednorodny’, m.in. o języku (*Jų kalba labai maištri: vienas žodis lenkiškas, kitas lietuviškas* ‘Ich język bardzo pomieszany: jedno słowo polskie, drugie litewskie’) — dewerbalny przymiotnik od *maišyti* ‘mieszać’ (zob.), urobiony neosuf. -trus (por. *įmantrūs*, *kaistrūs*). — Drw. *maištriūs* ‘mieszanina (ludzi, języków)’, *maištrium* adv. ‘w stanie zmieszanym, w bezładzie, wszystko naraz’ (*Čia augo pušys, qžuolai, uosiai, vinkšnos, skirpstai – visi maištrium* ‘Tu rosną sosny, dęby, jesiony, wiązy, graby – wszystkie naraz’), war. *maištriu*.

maità 4 p.a. ‘padlina, ścierwo, mięso zwierzęcia padłego a. zabitego’ (SD¹ «ścierzw», SD «scierw»). War. *máita* 1 p.a., akut niejasny. Odpowiednik łot. *māita* ts. Analiza: *mait-ā-*, sb. postvb. do *maityti*, *maitinti* caus. ‘karmić, dawać jeść, dawać żreć’ ← SZ *mit-*, por. *mīsti* I ‘żywić się’. Znacz. etym. ‘pożywienie, pokarm’ (⇒ zawężenie zakresu znaczeniowego: ‘pożywienie padlinożerców’). Paralele formalne: *alsà* ‘znużenie, zmęczenie’ ← *alsinti* ‘trudzić, nużyć’ (← *ilsti*); *atgaivà* ‘ożywienie’ ← *atgaivinti* ‘ożywić, wskrzesić’ (← *gývas*). Inaczej ALEW 609, gdzie przyjęto **mait-ā-* jako drw. prymarny na SO od *mit-*, *mīsti*. — War. *mautà* ‘padlina’ stanowi przykład przygodnej alternacji ślizgów *ĩ* i *ũ* w składzie dyftongów, por. *staunià* ob. *stainià*; *ledaũnė* ob. *ledaĩnė*. Zjawisko to przypomina alternowanie ślizgu i likwidy w *tvaĩnyti/tvaĩnyti* lub *kiàumas/kėlmas*. — Niejasny jest dyftong *ui* w war. *muità* ‘padlina’. Podobne wypadki zestawił Būga, RR I, 299; II, 263. LEW 397 podkreśla związek *ui* z despektywnym nacechowaniem wyrazu. — NB. Rzadka formacja *maĩtas* ‘pożywienie pszczoł’ (*Bitys neturėjo šimet maĩto iš ko medų dirbti* JU), która na pierwszy rzut oka wygląda na współrzedzną z *maità*, jest prawdopodobnie innego pochodzenia. Z powodu

znaczenia może to być drw. denominalny, mianowicie utworzony od synonimu *maĩstas* (zob.) drogą wymiany zakończenia *-stas* na *-tas*. Paralele: *laĩstas* ⇒ *laĩtas*; *gruĩstas* ⇒ *gruĩtas*. — Drw. *maitĩena* ‘ścierwo, padlina’, *maĩtnastis* (zob.). Cps. *maĩtēda* c. ‘ten, co żre padlinę’, por. *ēd-* (⇒ *maitēdis* ‘żywiący się padliną, padlinożerny’), *maĩtkaulis* ‘kość padłego zwierzęcia’ (por. *kāulas*), *maĩtlesis* ‘o ptaku: padlinożerny’ (dosł. ‘dziobiący padlinę’, por. *lēsti*), *maĩtvabalis* ‘chrząszcz żerujący w padlinie, Silpha’ (por. *vābalas*), *maĩtvanagis* ‘jastrząb żywiący się padliną’ (por. *vānagas*).

maitinti I, *maitinù*, *maitinaũ* 1. ‘dawać jeść, żreć, żywić, karmić’, 2. ‘użyźniać glebę nawozem’, 3. ‘zasilać jakieś urządzenie energią’ — formacja kauzatywna z suf. *-in-* i innowacyjnym SP/SO *mait-* od *mit-*, por. *mìsti* I ‘żywić się’. Paralele apofoniczne: *gaiminti* ⇐ *gim-/gem-* (*gìmti*); *kaišyti* ⇐ *kiš-* (*kìšti*, *keš-*). War. sufiksalny: *maityti*, *-aũ*, *-iaũ* 1. ‘dawać jeść, żreć, żywić’, 2. ‘opiekować się kim’, drw. *maitydinti* cur.: *Vaikai tėvus maitýdin* ‘Dzieci dbają, żeby rodzice mieli co jeść’. — Z innymi sufiksami: *maitėnti* ‘żywić; karmić piersią’; stpr. *sien pomaitat* refl. ‘żywić się, sich neeren’, *sien maitātunsin* ts., prs. *maitā* ‘żywi, neeret’ < *[maitá:ja], inf. *[maitá:ti]. Zob. też *meitėlis* < *maĩtėlis*.

maitinti II, *maitinù*, *maitinaũ* stlit., gw. ‘męczyć, trudzić, osłabiać’, SD: *maitinu* «mdłę kogo, zemdlić» (syn. *silpninu*, *silpnų darau*, *varginu*), «morduię kogo, pracuię iako chodzeniem» (syn. *varginu*, *kunkinu*), «trudzę kogo» (syn. *alsinu*); *apmaitinti* ‘zranić’, *išmaitinti* m.in. ‘nadwerężyć, wykręcić, skrócić (rękę, nogę)’, *numaitinti* ‘zamęczyć, zamordować, zabić’, *pamaitinti* ‘obrazić, zranić’. Nawiązanie stpr. *ismaitint ‘zgubić’, por. participium na *-t-*: *mien ismaitinton bhe perkiantiton smunentien* ENCH acc.sg. ‘mnie zgubionego i potępionego człowieka, mich verlornen vnnd verdampften Menschen’. Czasownik ten był dotąd ujmowany jako vb. denominativum od *maità* ‘padlina’ (zob. LEW 398), co jednak z powodów semantycznych niezupełnie zadowala. Warto poddać pod dyskusję inną ewentualność, mianowicie że *mait-* przedstawia innowacyjny SP/SO od *mit-*, tj. od SZ do *met-* (typ *RiT* ⇐ *ReT*), i że chodzi tu o deverbativum związane ostatecznie z rodziną czas. *mèsti* ‘rzucać, miotać’ (zob. też *mìsti* II). Znacz. etym. ‘pomiatąć kimś’, tj. ‘odnosić się lekceważąco lub z pogardą do kogo, czego, nie licząc się z kim lub czym’. Paralele apofoniczne: *plaitytis* ⇐ *plisti* (*plet-*), *smaigyti* ⇐ *smìgti* (*smeg-*), *plaišyti/plaišinti* ⇐ *plyšti* (*plėš-*). — Z innym sufiksem: *máitoti* 1. ‘męczyć, zadawać cierpienie, nękać (konie), dręczyć (kota)’, 2. ‘robić coś nieudolnie, partolić, psuć’, 3. ‘znieważać, pozbawiać czci’ (war. *maĩtoti*), *sumáitoti* m.in. ‘podnieść i przenieść coś ciężkiego’, refl. *máitotis* žm. ‘błaznować, wygłupiać się; mizdrzyć się (syn. *máivotis*); dokazywać, swawolić’. Odpowiednik łot. *samāitāt* ‘zepsuć, zniszczyć, zabić’. LEW uważał lit. *máitoti* za letonizm.

maĩtnastis, *-ies* 1 p.a. f. NDŽ ‘żywność, pożywienie’. Por. np. *Gyvoliai turėjo gerą maĩtnastį par žiemą*, t.y. *maistą* JU ‘Zwierzęta miały dobre pożywienie (były dobrze karmione) przez zimę’. Wyglądający jak złożenie wyraz jest w rzeczywistości formacją złożoną z neosufiksu *-nastis* i tematu *mait-* jak w *maĩtas* ‘żywność, pożywienie’ (zob. s.v. *maità*) i *maitinti* ‘dawać jeść, karmić’. Neosufiks pochodzi z reanalizy synonimu *žyvnastis*, *žyvnastis*, *-ies* przest. ‘żywność’, oddającego pol. *żywność* (analiza: *żywn-ość* ⇐ stpol. *żywny* m.in. ‘pożywny, odżywczy’, zob. Boryś 760). Wyabstrahowanie *-nastis* jako formantu umożliwiała obecność leksemu *žyv-*, ukazującego się w zapożyczonych ze słowiańskiego czasownikach *žyvyti* ‘żywić, karmić’ i *žyvoti* ‘jeść, spożywać’. Widać z tego, że *maĩtnastis* polega na przekształcenie polonizmu *žyvnastis* w formację hybrydalną, mianowicie drogą zastępstwa *žyv-* ⇒ *mait-* w osnowie. Zob. ŽD 366, który oprócz *žyvnastis* wymienia *ámžinastis* ‘wieczność’.

máiva 1 p.a. žm. 1. ‘mokradło, trzęsawisko’ (*Pelkė, kur skęsta tekiniai, grimzta gyvoliai, vadinasi maiva* ‘Mokradło, gdzie zapadają się koła, grzęzną zwierzęta, nazywa się

«maiva»'), 2. 'grząskie miejsce na drodze w porze wiosennych roztopów' (*Pavasari ant kelio maivos atsivėrė* 'Wiosną na drodze otworzyły się «maivos»'). Por. n.rz. *Máiva*. Budowa – podobna do *kalvā, pīeva, narvā* – nasuwa analizę *mai-va*. Może to być formacja na SO *mai-* od neopwk. **mej-*, wyodrębnionego z formy praesentis typu łot. *meju* (ob. *mīenu; mēju, mīet*) 'wbijać pal; bić, rąbać, uderzać', *apmīet* 'obić palami, opalować'. Dalszy wywód s.v. *miētas*. Pierwotnie *máiva* mogło oznaczać 'miejsce wymoszczone na bagnie dla przejścia (tj. opalowane i zarzucone gałęzmi, chrustem)', por. *Máivas reik prikišti virbų* '«Maivos» trzeba zarzucić gałęzmi'. Akut niejasny. Inaczej LEW 398 (niepewne porównania ie.). — Drw. *máivėtas* 'grząski (o drodze)', *maivỹnė* 'grzęzawisko'.

máivytis, máivijuos, máivijaus 1. 'wykonywać nienaturalne ruchy, gesty; zachowywać się w sposób przymilny; wdzięczyc się, mizdrzyć się (do chłopców, przed lustrem)', 2. 'mieć przecucie, schwanen: *mán máivijasi* 'mam przecucie', *Mano motinai vis máivijasi, kad man kas bloga nutiks* 'Mojej matce wciąż się zdaje, że spotka mnie coś złego' (NDŽ). Z innym sufiksem: *máivotis, -ojuos, -ojaus* 'wdzięczyc się; kokietować; wybredzać, grymasić'. Niejasne. LEW 398 łączył z sb. *máiva* 'trzęsawisko, grząskie miejsce'. Czy *tertium comparationis* miałoby tu być 'stąpać po niepewnym gruncie'? — Drw. *máiva* 'grymas, ruch ciałem, gest', c. 'kto zachowuje się niepoważnie, wygłupia się', *máivysda* 'wiedźma', *pamáiva* 'kokietka'.

maizgýti, maizgaũ, maizgiaũ gw. 'wiązać, splatać, plątać', refl. *maizgýtis* 'kręcić się, obracać się (wśród ludźmi); plątać się pod nogami', też 'o rybie: wyskakiwać z wody' (*Žuvis upė[je] prieš saulę maizgos*, t.y. *šokinė[ja]* JU) — iterativum na -y- z innowacyjnym SP/SO *maizg-* od *mizg-* (SZ typu RiT $\Leftarrow$ ReT), zob. *mīgztī, myzgũ* s.v. *mėgztī*. Stary SO: *mazgýti* (zob.). — Neoosn. *maizg-* ($\Leftarrow$ *maizgiaũ*): *máizgioti* iter. 'wiązać, splatać' (por. *raizgióti* ob. *raizgýti*).

máizioti, máizioja, máiziojo 'o psach: sikać często i po trosze' (*Šuo máizio vienur, kitur* 'Pies sika to tu, to tam') — iterativum na -o- od neoosn. *maiz-* jak w *máiziau*, prt. do *máizyti* ts. (por. *bráidžioti* $\Leftarrow$ *braidýti*; *bráizioti* $\Leftarrow$ *bráizyti*). War. *máizlioti* (neosuf. -lio- jak w *métlioti, kráulioti*). Alternant *maiz-* jest produktem neoapofonii SZ *i/y* $\Rightarrow$ SP/SO *ai*, por. neopwk. *miž-/myž-* w *minžu, mýžti* 'oddawać moc'. Akut metatoniczny. — Drw. *prýšmaizis* žm. 'byle jaki fartuch'. — NB. Ze względu na intrabałtycką genezę st. pełnego refleks lit. *maiz-* nie powinien być łączony z kontynuantami pie. SO **h₃moig^h*- (NIL 384), w szczególności 1° z gr. *μοιρός* m. 'cudzołożnik, kochanek', 2° z psł. **mězga* 'sok roślinny', por. sch. *mězga*, ros. *mezgá*, stczes. *miezha*, czes. *míza*, pol. *miazga*, < pbsł. **majž-gā*-.

majādnas, -ā 4 p.a. gw. 1. 'nowomodny, modny' (*Majadnā sermėga*, t.y. *naujos mados* JU), 2. 'dziwny, dziwaczny' — prawdopodobnie z metatezy w **jamadnas*, to z kolei z obciążenia początkowej sylaby w **naujāmadnas*⁴¹³, tj. w hybrydalnym złożeniu oddającym zapożyczone błr. *nava-módny*, pol. *nowo-modny* (por. *naujas* i *madà*). — War. *majadnūs* a. *majādnus* 'dziwny, niewidziany; różny, rozmaity' (*Krome yra majadniū daiktų* 'W kramie są rozmaite rzeczy'), też 'nieswój, z objawami choroby; kapryśny, o zmiennym usposobieniu'; *majātnas* 'dziwny' (*Koks majātnas žodis!* 'Jaki dziwny wyraz!'. *Majatnaĩ įrengtas kambarys* 'Dziwnie urządzony pokój').

majerōnai, -u 2 p.a. m.pl. bot. 'majeranek, roślina *Origanum maiorana* używana jako przyprawa kuchenna' (SD «maieran») — forma pl.t. od **majeronas*, co przejęto ze stbłr. *majeranъ*, por. błr. *majarán*, -u ($\Leftarrow$ pol. przest. *majeran*). Zob. też SLA 125, POLŽ 434. Por. stpol. *majoran(a)*, stczes. *majorán(a)* $\Leftarrow$ śrlac. *maiorana* (Bańkowski II, 126). War.

⁴¹³ Podobną mutylację widać w *buklingas* PK $\Leftarrow$ *stebuklingas* i *vaĩtė* $\Leftarrow$ *saváitė*. Zob. też *verỹkai* zam. *čeverỹkai*.

sufiksalny: *majerūnas*. Osobno zob. *mairūnas*.

majestōtas 2 p.a. ‘majestat’ (od DP; SD «maiestat, godność») — zapoż. ze stbłr. *majestatъ* (*majstatъ*) ← pol. *majestat*. SLA 125: wprost z pol. Co do akcentu por. Skardžius 1935, 50. Zob. też LEW 398 (brak w ALEW).

majilnykas 1 p.a. wsch.-lit. ‘cmentarz’ (DVŽ) — zapoż. z błr. gw. *mahil̨nik* (PzB 3, 8), por. stbłr. *mogil̨nikъ* ‘cmentarz’. Stąd też pol. kresowe *mogilnik* ‘cmentarz’ (m.in. u Mickiewicza i Słowackiego). Spółgłoska -j- wypełnia hiat spowodowany zanikiem błr. *γ* w **mayilnykas*. Paralele: *knijos*, *krijà* (s.v. *krygà* I), jak też <Norwéiia> DP 91₂₅ acc.sg. ‘Norwegia’, czyt. [norvè.ji.jà]. Zob. też *magyla* i *magilkos*.

makabárdai, -ų 1 p.a. pl.t. pot. 1. ‘bokobrody, zarost na policzkach’, 2. przen. ‘dzwonki pod szczękami koguta, indora’ — z **baka-bardai* przez dysymilację na odległość (*m-b* < *b-b*), kalka hybrydalna z pol. *boko-brody*, dosł. ‘zarost po bokach brody’, to z kolei przetłumaczone z nwn. *Backen-bart* m. — Starszy polski war. *bakembardy* (Brückner 12, WDLP, s.v. *bakenbardy*) został być może odzwierciedlony w lit. *pakumbárdai*. Por. ros. *bakenbárdy* (REW I, 43), w XVIII w. *bakebarty* b.z.a. ← nwn. *Backenbart*, pl. *Backenbärte*. Anikin 2, 99 nie wyklucza polskiego pośrednictwa przy tym przejęciu. Zob. też *bāikai*, *pešiai*, *pavaritai* i *žándenos*.

mākatas 3 p.a., zwykle pl. *makataĩ*, -ų 3 p.a. gw. ‘meszki Simulidae, kłujące zwierzęta i ludzi’. Niejasne. Było zestawiane ze sti. *mākṣa-* m. ‘muchy’, *mākṣika-* ts., aw. *maxši-* ‘muchy’, zob. IEW 699, LEW 399. Zob. *māšalas*.

makavỹkas 2 p.a., *makavikas* 2 p.a. wsch.-lit. bot. 1. ‘maślak ziarnisty, Boletus granulatus’ (*Prisiroviau pilną krepšį makavỹkų* ‘Narwałam sobie cały koszyk maślaków’), 2. ‘podgrzybek, Boletus scaber’ (*Makavykas netolims nuo baravyko* ‘«Makavykas» jest podobny do borowika’) — zapoż. z błr. *maxavik*, -á ts. (← *maxavik* ‘miejsce w lesie porośnięte mchem’, por. ĖSBM 6, 267). Znacz. etym. ‘grzyb rosnący na mszarach’ *vel sim*.

makėti gw.: *ĩmaku*, *ĩmakėjau* ‘wejść, osunąć się w błoto a. bagno, zacząć brnąć’, *numakėti* ‘pograć się w bagnie’ — formacja na -ė- od pwk. *mak-* (zob. niżej). Infigowaną osnovę pokazuje *apmankù*, *àpmakau*, *apmàkti* gw. ‘o pijanym: odurzyć, stracić przytomność’ (o ile nie jest to derywat od wykrz. *màkt*, *mākt* ‘wypić haustem’, por. *Màkt ir išgėrė*). — Z innymi sufiksami: *makėnti* ‘brodzić w grząskim miejscu; miesić glinę (końmi); ryć dół w poszukiwaniu wody’, *makóti*, -ju, -jau ‘brnąć po błocie; deptać, ugniatać nogami, miesić; mieszać coś gęstego (np. kaszę); grubo smarować (chleb); chciwie jeść; brudzić, peckać; uderzać’ (*apmakóti* m.in. ‘obić, sprać kogo’, *numakóti* m.in. ‘zdzielić, uderzyć’). — Nomina: *makalỹnė* ‘kałuża, błotnista, gęsta’ (Šlapelis 219), też ‘rzadkie błoto; byle jakie jedzenie; brak porządku, zamieszanie’, *makinà* ‘błoto, bagno’, *mākinas* ‘zabłocony, umorusany’, *makýtė* ‘błoto’, *māklas* ‘osoba bardzo prędką, nieuważnie spiesząca się, krzątająca się’ (⇒ vb. denom. *maklėnti* ‘biec, iść z hałasem, walić’, *maklinėti* ‘dużo biegać, chodzić, męczyć się biegając’); *maklėkas* (zob.), *maknà* (zob.), *makōnė* ‘kałuża błotnista’, *mākuša* ‘surowy, nie dopieczony chleb’. Tu zapewne też *ĩmakùs* ‘silny, mocny (o robotniku)’. — Pwk. bsł. *mak-* (BSW 167, LEW 399n., s.v. *makėnti*, REW II, 148). Por. cs. *moknōti* ‘stawać się mokrym, nasiąkać wodą’, ros. *móknuť*, pol. *moknąć*, *zmoknąć*. Do tego causativum scs. *močiti*, -o ‘βρέχειν, maczać, zwilżać’, bg. *moča* ‘moczę się’, ros. *močítb*, *močú* ‘czynić mokrym, trzymać w wodzie’ (*močítb’sja* ‘oddawać mocz’), czes. *močit* ‘czynić mokrym, zanurzać w cieczy; oddawać mocz’, pol. *moczyć* ‘czynić mokrym, trzymać w płynie’, *namoczyć*, *wymoczyć*. Nomen postvb. cs. *moča*, -e ‘błoto’, sch. gw. *mōča* ‘wilgoć, deszczowa pogoda, miejsce wilgotne’, strus. *moča* ‘dżdżysta pogoda’, ukr. *mič*, *móči* ts. (obok tego ros. *močá* ‘mocz, uryna’, czes. *moč*, pol. *mocz*, -u ts.), < **mak-jā-*, **mak-ja-*. —

Takie rzeczowniki jak ros. *močága* a. *močág* ‘miejsce podmokłe, błotniste’ oraz pol. *moczar*, -u ‘teren podmokły, bagno, trzęsawisko’ mogą być zbudowane na werbalnej osnowie *moča-*, wyabstrahowanej z psł. *močati < pbsł. *mak-ē-ti ‘być mokrym’ (por. wyżej lit. *makėti*). — Formację dewerbalną ma również przymiotnik cs. strus. *mokrŭ* ‘ųypός, wilgotny, mokry’, sch. *mōkar*, *mōkra*, ros. *mókryj*, *mokrá*, pol. *mokry*, < pbsł. *mak-ra- (por. BSW 167). — WSO *mok-* < pbsł. *māk-: *mōkšē* ‘błoto, bagno’ (zob.). W słowiańskim por. scs. *omakati* ‘nasiąkać wodą’, cs. *makati* ‘zwilżać’, ros. *makátb* ‘maczać, np. w zupie, maśle’, < pbsł. *māk-ā- (por. REW II, 90). — Niektórzy wymieniają w tym związku również czas. łot. *māktiēs* ‘przyczepiać się do kogo, dokuczać komu, ogarniać kogo (o zmęczeniu); chmurzyć się (o niebie)’ : *mākt*, -cu ‘gnębić, uciskać, dręczyć, męczyć (o kaszlu), morzyć (o śnie)’, por. ME II, 580, LEW 400; drw. *mākuonis* ‘wielka chmura’, gw. *mākuōna*, *mākulis*.

maklēkas 2 p.a. gw. ‘mokre polano’, *maklēkē* b.z.a. ‘rzadkie błoto; potrawa o rzadkiej konsystencji’ — formacje na -ēk- od osnowy *mak-l-*, pochodnej od *makėti* (zob.). Por. syn. *merlēkas*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *maklják*, *maxlják*, *maklák* ‘namokłe drzewo, polano wydobyte z wody; mokre siano; nieurodzajny grząski grunt’ (PzB 3, 14n., ĖSBM 6, 174).

makliavóti, *makliavóju*, *makliavójau* przest., gw. ‘kłamać, mataczyć, oszukiwać, zwł. w handlu’ (*Su makliorystomis makliavója makliorius*, t.y. *tyko, kad apgautum pirkdamas, parduodamas* JU ‘Za pomocą machlojek mataczy machlarz, tj. czyha, aby oszukać przy kupnie lub sprzedaży’) — zapoż. z błr. *maxljavácь*, -ljúju (≡ pol. przest. *machlować*, -uję, por. SW). SLA 125, LKŽ VI, 777, ALEW 609 i POLŽ 435 przyjęli pol. wyraz jako źródłowy. Zob. też *makliōrius*.

makliōrius, -iaus 2 p.a. przest., gw. ‘oszust, krętacz’ — zapoż. ze stbłr. *maxljarь*, por. błr. *maxljár*, -á (≡ pol. przest. *machlarz* ‘oszust, kłamca, łgarz’ ≡ wschśrniem. *Machler* m., WDLP). Fem. *makliorkà*, *makliórka*. — War. akc. *māklorius* 1 p.a. odpowiada pol. *machlarz*. Zob. SLA 125, LEW 400, ALEW 609 i POLŽ 435. — Vb. denom. *makliōryti* ‘kręcić, oszukiwać’. Zob. też *makliavóti*.

maknà 4 p.a. ‘błoto, błocko, grzęzawisko’ — dewerbalny rzeczownik z suf. -nā- od pwk. *mak-* jak w *įmakėti* ‘osunąć się w błoto, zacząć brnąć’ (zob. *makėti*). Z innym tematem: łot. *makņa* ‘błoto, miejsce grząskie, bagniste’. Por. *māukna* ≡ *maūkti*; *prusnà* ≡ *prūsti*. — Drw. *maknŷnē* ‘grząski grunt, grząska droga; miękka glina’, *maknūs* ‘grząski’. Vb. denom. *maknóti* ‘brnąć po błocie, ubłocić sobie (nogi, buty); łowić ryby brodnia’ (⇒ *maknótas* ‘ubłocony’, *maknōnē* ‘grząskie błoto’). Por. łot. *maknūt* ‘brnąć po błocie; miesić glinę’ ≡ *makņa*.

māknos, -ū 4 p.a. f.pl. stlit., gw. 1. ‘frędzle jako ozdoba tkanin’, 2. ‘kudły, kłaki’. SD¹ *maknas* «kosm» [‘włos, pasmo, splot włosów; strzępek wełny, przędzy’, SPXVI] (syn. *tūbos*). SD *maknos* «fręzla» (syn. *kutai*, *makrai rūbų ir kitų rėdyklų*), *maknos suveltos* SD «kudłaciny, kudły» — zapoż. z błr. *maxná*, -y (por. SLA 125, LEW 400). Zob. też *kutōsas* i *makrai*. — Forma pl. *māknos* przybiera znaczn. ‘rozgałęzione drzewko’, por. *Parnešk kelias maknàs uždėti ant tabako diegų, kad vištos nenukastų* ‘Przynieś kilka «maknos», żeby zasłonić kielki tytoniu, aby kury [ich] nie wydziobały’.

maknótas, -a 1 p.a. gw. 1. ‘kosmaty, kudłaty, nieostrzyżony’, 2. ‘o drzewie: rozrośnięty, rozgałęziony, gęsto okryty gałęziami’ (*Tai maknótas medis, net saulė nepersviečia* ‘To gęsto rozgałęzione [pokryte liśćmi] drzewo, nawet słońce nie prześwieca’), 3. ‘dobrze zbudowany, postawny, masywny, muskularny’; tu też SD *uogos maknotos viršuj*, *maknas viršuj turi* «kosmatki, truskawki» — zapoż. ze stbłr. *moxnatyj* ‘kosmaty’ (SLA 126, LEW 400), por. błr. *maxnáty* (ĖSBM 6, 270).

makrai, -ū 4 p.a. m.pl. przest., gw. ‘frędzle jako ozdoba tkanin, chustek, ubrań, serwet

itp.’ (*Apsirišau skarelę su makraiš* ‘Okryłam się chustą z frędzlami’. *Mano šaliko ilgi makrai* ‘U mojego szalika są długie frendzle’). SD *makrai rūbų ir kitų rėdyklų* «fręzla» (syn. *kutai, maknos*) — zapoż. z błr. *maxrý, -óũ*. Por. SLA 126, LEW 400. Zob. też *kutōsas* i *māknos*.

mākštai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. ‘miękkie obuwie uszyte z sukna lub splecione z nici’ — z *makstai, przez okazjonalną persewerację *ks* > *kš*. Rzeczownik postwerbalny na -a- od neoosn. *makst-*, wyodrębnionej z [makstyti], por. *magžtyti* m.in. ‘wiązać, splatać’, co jest frequentativum na SO do *mezgù, mėgžti*. War. *mākštės* f.pl. ‘miękkie pantofle domowe’; z niejasnym *ė*: *mėkštai* m.pl. ‘obuwie niciane’ (⇒ błr. gw. *mėkšty* pl. ‘niciane obuwie; obuwie płócienne do trumny’, war. *mėšty* ‘obuwie ze starego sukna, brezentu, z uciętej cholewy’, PzB 3, 95, 98, ĖSBM 7, 126).

makštis, -iės 4 p.a. f. 1. ‘pochwa, futerał’ (też pl.t. *mākštys*), SD *makštis peilio* «nożenki» [‘pochwa noża’]), 2. ‘pochwa kłosa, liścia; torebka nasienna’, 3. ‘skórka opadająca przy linieniu, lenowisko’, 4. ‘pochwa jako część żeńskich narządów płciowych, vagina’. War. *mākštė*. Niejasne. Może zmienione z *maukštis (por. *maukšlỹs* ‘pochwa, pokrowiec’ ⇐ *maũkti*), mianowicie pod wpływem osnowy *mak-* bliskoznacznego wyrazu *makšnà* (zob. *mašnà*). Samogłoskę *a* zam. *au* pokazuje *mākas* jako wariant do *maũkas* (por. *dagiaũ* < *daugiaũ*). — Drw. wsteczny: *mākas* a. *mākis* 1. ‘woreczek ze skóry, sakiewka, kapciuch na tytoń’, 2. ‘worek skórny mieszczący jądra, moszna, scrotum’, 3. ‘torebka nasienna’ (por. łot. *maks* ‘woreczek, kieszeń’). Od tego zdrob. *mākulis, makulỹs* ‘tobolek, zawiniątko’ oraz cps. *tabākmakis* a. *tabōkmakis* ‘woreczek na tytoń, kapciuch’ (por. *tabākas, tabokà*). Derywację *makštis* ⇒ *mākas/mākis* można porównać do *gābštas* ⇒ *gābas*. PKEŽ 1, 179 widział odpowiednik *mākas* w stpr. °*max*, ukazującym się w cps. *dantimax* EV ‘dziąsło, Czanfleysch [Zahnfleisch]’ (por. *dantis* EV ‘ząb, Czan [Zahn]’). Podobnie Larsson 2010, 44. Zob. też *makaũlė*.

maktis, -iės 4 p.a. f. gw. ‘moc, siła’ — wyraz znany tylko z JU, przy czym nie jest nam wiadome, skąd ten słownikarz wyraz zaczerpnął. Jakkolwiek struktura i znaczenie spełniają warunki potencjalnego odpowiednika dla psł. *mokti- (scs. *moštĩ, -i* f. ‘ισχύς, δίναμις’, sch. *môc, mōci*, ros. *močb, -i*, pol. *moc, -y*) z jednej strony oraz dla goc. *mahts* f. ‘ισχύς, δίναμις’ < pgerm. *mah-ti- z drugiej strony (zob. BSW 164n., SŁPS II, 48, Kluge-Seebold 453), to jednak z uwagi na status lit. poświadczenia przypuszczenie o prapokrewieństwie bałto-słowiańsko-germańskim wydaje się cokolwiek ryzykowne. Najprawdopodobniej chodzi tu o pożyczkę z nwn. *Macht* f., co już zaznaczono w LKŽ VII, 787 (w LEW nie ma *maktis*). Włączenie pożyczki do klasy femininów na -(t)i- ma oparcie w germanizmach *liktis, grantis* i *klintis*. — Drw. *mākingas* 1. ‘mocny, silny’ (por. nwn. *māchtig*), 2. ‘porządny’ (*Ot mākingą vaikį gavo: neger, nekūrin, nevalkiojas par naktis* ‘Mają porządnego chłopaka: nie pije, nie pali, nie szwenda się po nocach’), 3. ‘zdolny, bystry’ (por. GL 83, s.v. *makingas*; sb. *maktis* nie zostało tu wymienione).

makukas 2 p.a. gw. 1. ‘sprasowane wytloki z ziarn roślin oleistych w postaci okrągłego, płaskiego placka (używane jako dodatek do paszy)’, 2. ‘wygnieciona bryła twarogu’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. gw. *makúx, -á*, to z kolei przejęte z pol. *makuch, -a* (postać wtórna na miejscu stpol. *mąkuch* ⇐ nwn. *Mohn-kuchen* m. ‘makuch makowy; makowiec’, zob. Bańkowski II, 129 i WDLP). Inaczej POLŽ 436: wprost z pol. Zob. też germanizmy *ėlkoka* i *špakukas*.

makula stlit. ‘plama, skaza’ (*kad ir dūšios, ir kūnai mūsų bus paduksinti arba padeivinti ir apčystyti nuog mažiausios makulos ir ištepimo* DP 54₄₃ ‘gdy i dusze i ciała nasze będą uwielbione i oczyszczone od namniejszej makuly i zmazy’) — zapoż. ze stbłr. *makula* ⇐ pol. XVI w. *makula* ‘plama, skaza, zabrudzenie; niedoskonałość fizyczna’ (SPXVI) ⇐ łac.

macula. Por. SLA 126, PAŽ 233 (brak w LEW i ALEW).

mal-, derywaty nominalne od *malù*, *malti* ‘mleć’: *apymalas* ‘mąka po raz drugi mielona na żarnach’, *atmalus* ‘grząski, śliski – o gruncie, drodze’ (war. *apmalus*), *malējā* ‘ta, co miele na żarnach’ (por. *audējā*, *mezgējā*), *malējas* ‘ten, kto miele ziarno, młynarz’, *māliava* ‘ziarno do zmielenia lub zmielone’ (por. *pýliava*, *kūriava*), *malikas* ‘młon, kij za pomocą którego obraca się wierzchni kamień żaren’ (por. *lipikas*, *stumikas*), *malimas* SD «mliwo» [‘ziarno do zmielenia’], *malinys* ‘ziarno do zmielenia lub zmielone; młon’, przen. ‘paplanina’, *malmuō*: *inksto malmuō* ‘kamień nerkowy’ (por. *melmuō*), *malnā* c. ‘kto miele językiem, papla’ (⇒ błr. gw. *malnā* f. ts., PzB 3, 25, ĖSBM 6, 198), *mālsena* ‘mielenie; ziarno przeznaczone do zmielenia’ (neosuf. *-sena*, por. *bēgsena*), *malūnas* (zob.), *pāmalēs*, *pāmalos*) f.pl. ‘otręby, łuski zboża pozostałe po zmieleniu ziarna’ (syn. *pamīlčiai* a. *pamiltēs*), *prīemalis* ‘skrzynka na mąkę przy żarnach’, *prýšmalas* żm. ‘mąka grubo mielona’, *sumalimas* SD¹ «mełcie» [‘mielenie’] (syn. *maltuvė*). — Cps. *mūtmala* ‘gadula’ (por. *mūtė*), *pipirmalė* (zob. *pipiras*), *statmalā* (zob. *stātas*), *tuščiamalai* m.pl. ‘czcza gadanina, paplanina’ (por. *tūščias*). Niepewne *šmikmalis* c. ‘którego wszędzie pełno’ (por. *šmiklūs*). — Tu też **patmalos* f.pl. ‘młyn’: *patmalū rātas* hapaks DP 255₂₈ ‘koło młyńskie’ – zapożyczenie z łot. *patmalas* f.pl. ‘młyn napędzany wiatrem albo wodą’ (złożenie, dosł. ‘taki, co sam miele’, por. *pāts*, łot. *pats* ‘sam’), war. *patmaļi* m.pl. (por. ME III, 123, Karulis I, 25). — Nawiązanie słowiańskie: scs. *molī* m. ‘mól, ‘szkodnik żerujący na odzieży’, ros. *molb*, *-i* f., pol. *mól*, *mola* m. – drw. od **molū* < pie. **molh₂-o-*.

malāčius, *-iaus* 2 p.a. gw. ‘ktoś odznaczający się zaradnością, energią, odwagą, chwat, zuch’ — singulativum utworzone od formy pluralis *malāčiai*, oddającej zapożyczone ros. [malaccý], pis. *molodcý* ⇐ *molodéc*, *-dcá* ‘chwat, zuch, śmiałek’. Por. błr. *maladzéc*, *malajcá* (⇒ pol. pot. *mołojec*, *-jca* ‘chwat, zuch’). Por. etymologiczne singulativa *bajōras*, *dvarionis* i *liokājus*. Zob. też Būga, RR III, 758.

maladỹkas 2 p.a. LzŽ, ZtŽ ‘księżyc w pierwszej fazie, w nowiu, młodzik’ — zapoż. ze stbłr. *molodik*, błr. *maladzik*, *-á*.

malánka 1 p.a. wsch.-lit. ‘błyskawica; błyskawica bez grzmotu’, *malonkà* 2 p.a. (LzŽ) — zapoż. z błr. *malánka*, *-i* (por. stbłr. *molonėja*, *molnija*). — War. *malionkà* 2 p.a. (ZtŽ) — zapoż. z błr. gw. *maljanka*, *-i*. Zob. ĖSBM 6, 185. Zob. też *mulnià*.

mālatas 1 p.a. wsch.-lit. ‘młot, młot kowalski’ (LzŽ, ZtŽ) — zapoż. ze stbłr. *molot*, por. ros. *mólot*, błr. *mólat*. — Drw. *malatēlis* a. *malatēlis* ‘młotek’, *malatkēlis* ts. (por. zdrob. stbłr. *molotok*, błr. *malatók*, *-tká*).

malātas 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘wymłócone ziarno’ (*Nors šiemet sausi buvo metai, bet dėlto rugiai duoda daug malato* ‘Jakkolwiek był to suchy rok, to jednak żyto daje dużo ziarna’), 2. ‘urodzaj’ (*Gero malāto nebuvo* Zs 32 ‘Nie było dobrego urodzaju’) — zapoż. ze stbłr. *molot* ‘mąka’, błr. gw. *malót*, ros. *umólót* ‘omłot, młócka’.

malatīlka 1 p.a. wsch.-lit. ‘maszyna do młócenia zboża, młocarnia’ — zapoż. z ros. *molotilka*, *-i* (⇐ *molotilbnaja mašina*, por. *molotitb*, *-čū* ‘młócić’). Por. *malatornià*.

malatornià 2, 4 p.a. LzŽ, *malatōrnē* ZtŽ ‘maszyna do młócenia zboża, młocarnia’ — zapoż. z błr. *malatárnja*, *-i*. Por. *malatīlka*.

maldà 4 p.a. 1. ‘modlitwa’, 2. SD «prośba» (zob. Borowska 325), 3. pot. ‘próżna gadanina’ (*Užteks, susimildamas, tos maldōs!* ‘Dość już tej gadaniny!’). SD *vakarinē malda* «nieszpor» [‘nabożeństwo odprawiane wieczorem’], *unkstyvos maldos Bažnyčios* «jutrznia» [‘modlitwy brewiarzowe odprawiane w nocy lub przed świtem’]. *išmalda* ‘jałmużna’. Dwuznaczne: 1° może być sb. postverbale od *maldyti* ‘usilnie prosić, błagać’ (por. psł.

*modliti sę ⇒ *modla 'oddawanie czci; miejsce kultu', Boryś 334, s.v. *modly*), 2° może być nomen prymarnym z suf. -ā- i SO *mald-* ⇐ *meld-*, por. *meldžiūos* 'modłę się', *meldžiū* 'proszę, błagam'; znac. etym. n.act. 'modlenie się; proszenie, błaganie' ⇒ concr. 'modlitwa; prosba'. Paralele strukturalne: *baldā* ⇐ *bėldžiū*; *drabā* ⇐ *drebiū*; *naršā* ⇐ *neršiū*. Zob. też LEW 431n., ALEW 610. — Drw. *maldýbė* neol. 'nabożeństwo', *maldingas* 'pobożny, bogobojny', SD «nabożny» (⇒ *maldingai* «nabożnie», syn. *dievogarbingai*), *maldūs* 'przebłagalny' (por. *kalbūs* ⇐ *kalbā*; *drąsūs* ⇐ *drąsā*), *nemaldus* Dievui SD «nienabożny». Cps. *maldāknygė* 'modlitewnik' (por. *knygā*). Vb. denom. *maldauti* intens. 'modlić się; odmawiać modlitwę; pokornie prosić'⁴¹⁴, ⇒ *nepėrmaldaujamas* 'nieprzebłagany, nieprzejednany'; war. *maldúoti*, *pamaldúoti* 'poprosić o co'. — Nazw. *Maldzius*, *Máldis*, *Maldónis*.

maldýti, *maldaũ*, *maldžiaũ* 1. 'usilnie prosić, błagać' (SD «błagam»), 2. 'uspokajając (płaczące dziecko), pocieszać, tulić, koić' (SD *maldau* «koię; tulę»), 3. 'zaspakajając (głód, potrzeby)', 4. 'łagodzić, uśmierzać (ból)', 5. 'dając jałmużnę prosić kogoś, by się modlił'⁴¹⁵, *numaldyti* DP 'ubłagać, uśmierzyć' (*nenumaldomas* SD «nieprzejednany; nieubłagany») — iterativum na -y- ze SO *mald-* ⇐ *meld-*, por. *meldžiū*, *mėlšti* 'prosić, błagać'. Paralele: *žvalgýti* ⇐ *žvelgiū*; *málžyti* ⇐ *mėlžiu*. Z obocznym sufiksem: *maldinti* 'błagać; prosić o modlitwę'. Sb. postvb. *apmaldaĩ* (zob.) i *maldā?* (zob.). Por. LEW 431n., ALEW 610. — Neoosn. *maldž-* (⇐ *maldžiaũ*): *máldžioti*, por. *apmáldžioti* 'uprosić', *išmáldžioti* 'wypraszać (od kogo pieniądze)', *numáldžioti* 'uspokoić, ukoić, utulić'. — Neoosn. *maldy-*: *maldytojas* SD «błagacz» (por. *rašýtojas* ⇐ *rašýti*). — Z *maldýti* może być zgodne scs. *moliti*, pol. *modlić* itd., ale pod warunkiem, że to ostatnie wywodzi się z psł. **molditi* przez metatezę l.

maldúoti, *maldúoju*, *maldavaũ* 'meldować, zgłaszać co (na policji), donosić, oznajmiać', refl. *pasimaldúoti* 'dowiadawać się', *prisimaldúoti* 'zameldować się, stawić się, zgłosić się gdzie, zarejestrować się' (*Prie zalnierių prisimaldúoti* 'Zameldować się w wojsku'); rzadki war. *meldúoti* — zapoż. z nwn. *melden*, *sich melden*, pod względem wokalizmu dostosowane do rodzimych czas. *maldáuti* a. *maldúoti* 'usilnie, pokornie prosić' (por. GL 84, LEW 401). Łot. *mēldēt* 'meldować' ⇐ nwn. *melden*.

mālē 2 p.a. 'ryba strzebla potokowa, Phonixus phonixus' — niejasne, zob. LEW 401 (zestawia ze scs. *malū* 'mały'). Może rusycyzm, por. ros. gw. *molbë*, -já coll. 'drobna ryba, drobna świeża ryba różnych gatunków' (SRNG). Zob. też *maĩlius*.

maliavidlas 2 p.a. wsch.-lit. 'farba do malowania' (*Nūsperka maliavidlo ir maliavója* DvŽ 'Kupują sobie farby i malują') — zapoż. z błr. gw. *maljavídla* 'farba' (PzB 3, 30) ⇐ pol. przest. *malowidło* m.in. 'rzecz namalowana' i 'kosmetyk do malowania twarzy, rumienidło' (Sw II, 860).

⁴¹⁴ Niesłuszne wydaje się ujęcie *maldáuti* jako drw. apofonicznego od *meld-*, *meldžiūos* u Venckutė, *Balt* XVII:2, 1981, 178. Suf. -au- tworzy w zasadzie czasowniki denominatywne, nie zaś dewerbatywne. Jeśli w pewnych (nielicznych) wypadkach czasownik z suf. -au- pokazuje wokalizm charakterystyczny dla st. o, np. w *maldáuti* lub *žvalgáutis*, to jeszcze nie powód, żeby uciekać się do apofonii e ⇒ a w celu zaliczenia takiej formacji do deverbativum. Trzy okoliczności nakazują tu ostrożność: 1° czasownik na -au- może powtarzać (powielać) samogłoskę apofoniczną nomen, od którego go utworzono (*maldā* ⇒ *maldáuti*; *gaĩdas* ⇒ *gáidauti*, *gaidáuti*), 2° czasownik może mieć -au- jako formant wtórny, wprowadzony drogą sufiksacji wymiennej, zwykle na miejsce suf. -y- lub -sty- w apofonicznym iteratywie, np. *lankýti* ⇒ *lankáuti*; *žvalgýti* ⇒ *žvalgáutis* i *žangstýti* ⇒ *žangstáuti*, 3° czasownik na -au- może być izolowany na skutek zaniku jego bazy derywacyjnej z apofonicznym st. o, np. *samáuti* ⇐ **samas* ⇐ *sémti*. We wszystkich wymienionych wypadkach mamy do czynienia z pozornym sprzężeniem stopnia apofonicznego z suf. -au-.

⁴¹⁵ Por. *Ir ubagus maldžiaũ, ir mišias pirkau – nieko nemačijo* 'I jałmużnę dawałem, i msze kupowałem – nic nie pomagało'. *Užmaldyk ubagus, kad melstųs*, t.y. *duok ant maldų* 'Zamów żebraków, żeby się modlili, tj. daj im jałmużnę'.

maliavóti, *maliavóju*, *maliavójau* gw. 1. ‘malować, powlekać farbą’, 2. ‘malować malowidło, tworzyć dzieło malarskie’, DP *moliavóti* ‘malować’ — zapoż. ze stbłr. *maliovati*, *malevati* (≡ pol. *malować*, *-uję*), por. błr. *maljavácъ*, *-úju*. Stąd też łot. *maļavāt* ‘malować’. Por. ĒSBM 6, 206, LEW 401 (wprost z pol.). — Wsch.-lit. *maliùiti* ‘malować’ opiera się na prs. *maliùju* ≡ błr. 3 sg. prs. *maljúju* (por. Zs 32, 114). — War. *muliavóti* ZTŽ ≡ błr. gw. *muljavácъ* (por. ros. gw. *muljevácъ*). — Drw. *maliavõnē* ‘malowanie czego; rzecz namalowana, malowidło; farby’ (DP *moliavõnēmis* ‘malowidłami’) ≡ stbłr. *maliovanъe*, *malevanъe*, błr. *maljavánne*. Od tego drw. wsteczny: *māliava* a. *maliavà* ‘farba do malowania’ (por. *venčiavõnē* ⇒ *veñčiava*). Zob. też *maliavīdlas*.

malionas: SD¹ <malonas> «malon, melon» obok *melionas*: SD <melonas> «malon, melon» — zapoż. z błr. *malĕn* (stbłr. *malenъ* ‘słodka dynia’) ≡ pol. XVI w. *malon* (*melon*) bot. ‘roślina z rodziny dyniowatych, Cucumis melo’ (SPXVI). Zob. SLA 128 (tylko o *melionas*), Urbutis 2010, 425. Brak w LKŽ, LEW i ALEW. — Lit. liter. *meliõnas* ‘melon, Cucumis melo’ ≡ pol. *melon* (POLŽ 450).

māliorius, *-iaus* 1 p.a., *maliõrius* 2 p.a. ‘malarz pokojowy’, SD¹ <molarius> «malarz, pictor», czyt. *moliārius* — zapoż. ze stbłr. *maljarъ* (*malarъ*, *malerъ*) ≡ pol. *malarz*, starsze *malerz* (≡ śrwn. *mālære*, nwn. *Maler* m.). Por. błr. *maljár*, ros. *maljár*, *-á*. Zob. też SLA 134, LEW 401 (wprost z pol.); brak w ALEW. Por. *maliavóti*.

málka 1 p.a. coll. 1. ‘drwa, szczapy drewna na opał’, 2. ‘drwa przepiłowane, porąbane i ułożone warstwami w stos’ (*Medžiu málka*, *arba šūtis*. *Suskaldytus medžius reikia į malką sukriauti – greičiau pradžiūs* ‘Porąbane drewno trzeba złożyć w stos, to szybciej wyschnie’), 3. ‘drewno stolarskie’, 4. ‘kupa gnoju, ziemi, kartofli’, 5. ‘gromada, grupa ludzi’, 6. ‘talía kart’. Pl. *málkos* ‘drewno na opał’, *šūtis malkų* SD «stos», *trinu malkų* SD «piłuję drwa, trę drwa», *nuvažiavo málkos* ‘pojechał po drewno’, *málkas kapóti* ‘rąbać drewno’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *málka* ‘drwa, drewno’, stpr. *Malko* GRG 18 «Holtz». Etymologia nieustalona. LEW 401n. wskazywał za Jēgersem (1966, 28, przyp. 3) na powiązanie via s-mobile z łot. *smálks* ‘drobny, rozdrobniony’ (zob. *smūlkus*). Znacz. etym. ‘drewno rozłupane, rozdrobnione’. Jēgers, l.c. wskazał jako paralele nwn. *Scheit* m. ‘polano’ ≡ *scheiden* ‘rozdzielać, rozłączać’ oraz gr. σχιζα ‘szczapa, polano’ ≡ σχιζω ‘rozszczepić, rozłupać’. — Drw. *málkinē* a. *malkinē* 1. ‘drwalnia, szopa, w której się rąbie i składa drwa’ (lituanizmem jest polska n.m. *Malkinia*, miasto na północny wschód od Warszawy, na prawym brzegu Bugu), 2. ‘drewno na opał’, 3. ‘stos (książek, talerzy)’, *málkinyčia* ‘drwalnia’ (por. syn. *medinýčia*), *málkininkas* a. *málkius* ‘ten, kto ścina drewno, kto handluje drewnem’, *málkinis* adi. ‘przeznaczony do rąbania (o siekierze) lub do wożenia drewna (o saniach)’, sb. ‘ten, kto wozi lub sprzedaje drewno’, *málksna* 1. ‘gont, cienka deseczka do pokrywania dachu’ (syn. *gõntas*, *skiñdelis*), 2. ‘dachówka, płytką z palonej gliny’, 3. ‘wiór, szczapka’. — Cps. *dýkmalkis* (zob. *dýkas*), *kirvāmkalkēs* f.pl. ‘drobne drwa’ (por. *kiŗvis*), *málkagalis* ‘bierwiono, polano’, war. *malkigalis* (por. *gālas*), *malk(a)kirtýs* ‘ten, kto rąbie drwa’, *málkakirtis* ‘pora rąbania drew’ (por. *kiŗsti*), *málkapagalis* ‘duże polano, szczapa’, war. *malkipagalis* (por. *pagalýs*), *málkaskaldis* ‘siekiera do łupania drew’ (por. *skāldyti*), *málkturgis* ‘targ drzewny’ (por. *tuŗgus*), *málkavežis* ‘ten, kto wozi drwa/drzewo’, war. *malkvežýs* (por. *vēžti*), *malkvežýs* a. *málkvežis* ‘pora wożenia drzewa na opał’ i ‘droga w lesie do wywożenia drzewa’ (LEX ‘Holzweg’), por. *vēžti*. — Vb. denom. *malkáuti* a. *málkauti* ‘zbierać a. wycinać drewno na opał; szukać drewna’. — N.rz. *Malkēstà*, n.jez. *Malkēstas* (inaczej Vanagas 203: do *malkà* ‘łyk, haust’). N.m. *Antāmalkēstē*, *Jāutmalkē* 2x, *Jāutmalkiai*, *Šaltāmalkiai* 2x.

málkas 4 p.a. gw. 1. ‘łyk, haust, ilość płynu, jaką przetyka się za jednym razem’, syn. *gurkšnýs* (*Tik vieną malką išgēriau degtinēs, ir apsuko galvą* ‘Wypiłem tylko jeden łyk

wódki i zakręciło [mi] się w głowie’), SD «trunek» [‘napój do picia’]; *malkaĩs gēria* ‘pije łykami’, *vienu malku išgert* SD «duszkciem wypić», 2. DP ‘trunek’: *Tas kartusis malkas uksuso bei tulžies pasmerkia visus apsirijimus* DP 1786 ‘Ten gorzki trunek octu i żółci potępia wszystkie obżarstwa’, 3. ‘naczynie do picia, kieliszek’. War. f. *malkà* 2 p.a. ‘łyk, haust’ (*Stiklėlį išgėrė viena malka* ‘Wychylił kieliszek jednym haustem’). Odpowiednik łot. *māls* a. *māla* ‘łyk’. Drw. *malkinỹkas* ‘kubek’ (*Pripilk arbatos pilnā malkinykā* ‘Nalej herbaty pełny kubek’). Prawdopodobnie jest to rzecz. postwerbalny od *malkyti, iteratiwu na SO do *melk- ← pie. *melk- ‘być mokrym’ (IEW 724), por. goc. *milhma-* m. ‘chmura’. Zestawia się z jednej strony z psł. *melk-o- n. ‘mleko’, scs. *mlěko*, sch. *mlijeko*, ros. *molokó*, czes. *mléko* (znacz. etym. ‘płyn w ogóle, ciecz’), z drugiej strony z psł. *molk-ā- f., sch. *mläka* ‘moczar, podmokły, grząski grunt’ (*mlākva* ‘kałuża’), pol. *mlaka* ‘moczar, mokradło, bagnisko’ (zam. *młoka), *pomłoka* ‘mgła; chmura deszczowa’ (*młokita* a. *młokicina* ‘wierzba rosnąca na mokradłach’). Por. LEW 402, który odrzuca myśl o zapożyczeniu wyrazu prus.-niem. *malche* ‘raz, jeden raz’ (tak GL 84; do tego powraca teraz Čepienė 56). NB. Wyraz *maĩkas* ‘łyk, haust’ nie jest fonetycznym wariantem do *maĩkas* (jak podaje np. GJL I, § 461), lecz stanowi drw. postwerbalny od *maĩkti* m.in. ‘chciwie pić, żłopać’ (zob. *smaĩkti*).

malmazija: SD¹ <małmazia> «małmazya, vinum malmaticum, aruisium, creticum, chium» — zapoż. ze stbłr. XVI w. *malmazija*, *malmazyja* (*malvasija*) ← pol. XVI w. *małmazyja* ‘gatunek gotowanego wina greckiego pochodzącego pierwotnie z okolic miasta Malvasia’ (SPXVI). Brak w LKŽ, ALEW. Zob. SLA 126, Urbutis 2010, 425, POLŽ 438 (wprost z pol.).

málnos, -u 1 p.a. f.pl. gw. bot. 1. ‘proso, Panicum miliaceum’, 2. ‘kasza manna’ (bez ilustracji tekstowej w LKŽ). Izolowane. Prawdopodobnie stoi w związku z czas. *mālti* ‘mleć’ (zob.). Por. łac. *milium*, -ī n. ‘proso’ (praforma *meliom, WH II, 88; de Vaan 379: *melh₂-i, znacz. etym. ‘ziarno przeznaczone do zmielenia’) i z gr. μελίνη f. ‘proso’. Zob. BSW 167, LEW 402. Z kolei GEW II, 202 uważa μελίνη za stary ‘Kulturwort’, pod względem budowy odchylający się od łac. *milium*. Całe zagadnienie omawia Witczak 2003, 77n. Zob. *sóra* ‘proso’.

malónė 1 p.a. 1. ‘łaska, przychylność, okazywane komu względy’, SD «łaska» (syn. *mylista*), 2. ‘współczucie, miłosierdzie’ (m.in. DP), 3. ‘miłość’ (*tėvynės malonė* ‘miłość ojczyzny’), 4. ‘dar, podarunek’. Bez dobrej etymologii. LEW 402n. uważa pwk. *mal-* za odziedziczony i zestawia go ze sti. *marāla-* ‘sanft, zart, weich’ [hindi *marāl* ts.] (w EWAI A III, 389 *marāla-* jest łączone z pwk. *mlā- ‘miażdżyć, kruszyć, mleć’ < pie. *ml-eH-). Na gruncie litewskim prowadzi to do powiązania *malónė* z czas. *mālti* ‘mleć’: wygląda to jak drw. na -nė od neoosn. *malo-* jak w *malóti, iteratiwie do *mālti*. Znacz. etym. ‘być skruszonym, zmiekczone, udobruchanym (nie okazywać więcej gniewu, złości)’ *vel sim*. Por. *kartōnė* ← *kartóti*; *medžiōnė* ← *medžióti*. Brak metatonii można wytłumaczyć wyrównaniem do adi. *malónas* gw. ‘łaskawy, miły, przyjemny’. Inne próby referuje ALEW 610. — Drw. *malonybė* ‘uprzejmość’ (*Jūsų Malonybė!* ‘Wasza Miłość! Waszmość!’), SD «łaskawość», *maloningas* ‘łaskawy’, *malóninis* ‘pieszczotliwy’, *malonūmas* ‘przyjemność’ (su *malonumū* ‘z przyjemnością’), *malonūs* ‘przyjemny, miły, uprzejmy’, DP ‘łaskawy, miłościwy, pocieszny, pobożny, miłosierny’, SD «łaskaw; miłościwy». Vb. denom. *malonėti(s)* ‘być łaskawym, raczyć; tulić (się), pieścić (się), pragnąć mieć przyjemność’ (Šlapelis 220), *malonėkite* ‘niech Pan będzie łaskaw, niech Pan raczy’, *malōninti* ‘sprawiać komu przyjemność; nazywać kogoś pieszczotliwym imieniem’.

málpa 1 p.a. gw. ‘małpa, Simia’ (*Panašus in málpą* ‘Podobny do małpy’); użycia przenośne: ‘kobieta wdzięcząca się, kokietująca mężczyzn; lalka; strach na wróble’, c. ‘gamoń’ — zapoż. ze stbłr. *malpa* ← pol. *małpa* ‘Simia’ od XV w. (← wcznwn. *maulaffe* m.

‘człowiek gapiący się z otwartą gębą’, EWD 850). Co do akutu por. zapoż. *páltas* i *válnas*. War. *molpa* b.z.a. Zob. też Brückner 320, Boryś 312 i POLŽ 438. — War. *nálpa*, *nolpà* ← bhr. *nálpa* (z dysymilacją *m-p* > *n-p*, ĖSBM 7, 222). Zob. też *beždžiōnē*.

maļščiūs, *-iaus* 2 p.a. ‘udój, ilość jednorazowo wydojonego mleka’ (Kur *bloga ganykla, ten prastas malsčiūs* JU ‘Gdzie złe pastwisko, tam [i] udój lichy’) — abstractum na *-u-* od osnowy *malšč-*, która sama w sobie jest dwuznaczna, ponieważ może pochodzić 1° z **malščiaũ*, formy prt. do **malštyti* ‘doić’, to z asymilacji w **malž-sty-*, frq. na SO do *mélžiu*, *mélžti* ‘doić’, 2° z reanalizy iter. **malščioti* (por. *biļščiūs* wobec *biļščioti* i *gaišččiūs* wobec *gaiščioti*). Podobną historię derywacyjną mają wyrazy *dāščiūs* (*dastyti*), *gaišččiūs* (**gaištyti*) i *pūščiūs* (*pustyti*). LKŽ VII, 808 podaje brzmienie *maļščiūs*, z fałszywym *-šč-*, jako hasło; mylna jest tam formuła «*maļščiūs* (= *malžčiūs*)», ponieważ suf. *-čiūs* w danym wypadku w grę nie wchodzi. — Sb. *malžtis*, *-iēs* f. ‘pora dojenia’ z powodu suf. *-ti-* wygląda na twór analogiczny, utworzony od *mālžyti* na wzór prymarnych drw. *milžtis* i *melžtis*.

maļšti, *maļšta* (**malš-sta*), *maļšo* ‘ustawać, uspokajać się, ucichać (o bólu, burzy)’, *apmaļšti* ‘zmniejszyć się, zmaleć, osłabnąć, ucichnąć (o gwarze)’. Wokalizm *a* przemawia za tym, że jest to vb. denominativum od przymiotnika **malšas*, por. *malšus* ‘spokojny’. Brak refleksów SE †*melš-*, SZ †*milš-*, †*mulš-*. Wbrew LEW 403 (s.v. *malšinti*) litewski czasownik nie stoi w związku z *melšti*, ani z *malónē*, lecz należy do rodziny pie. **Hmelk-* ‘gładzić, dotykać’, por. SZ wed. *mřsāti* ‘dotyka, ujmuje, zajmuje się’, SO łac. *mulceō*, *-ēre* ‘głaskać, gładzić, lekko dotykać, muskać, wachlować, pieścić; łagodzić, uspokajać, uśmierzać’. Lit. *malšyti* dokładnie odpowiada formacji łacińskiej < pie. **Hmolċ-ēje-* (czego nie zauważa de Vaan 392n.), może więc być traktowane jak deverbativum oparte na prymarnym prs. **melšu* lub **milšu* (por. wed. *mřsāti*). Zob. LIV² 226 (również tutaj bez wzmianki o czas. litewskim). — Caus. *malšinti* (gw. *malšyti*) ‘łagodzić, koić, uśmierzać (ból), zaspokajać (głód, pragnienie), dławić, tłumić, poskramiać (rozruchy, bunt)’. Udźwięcznienie *ļš* > *lž* prowadzi do *mālžinti* ‘uspokajać, poskramiać konia’ (Kurschat).

máltas ‘mielony’, participium prt. pass. od *malti* ‘mleć’ (zob.). Neoosn. *malt-*: *maltiniai* m.pl. ‘mąka z parzonego ziarna owsa; potrawa z mąki owsianej, na którą ziarna były zaparzane gorącą wodą i przed mieleniem suszone, tłokno’, *maltinis* ‘kotlet mielony’ (por. *kotlėtas*), *maltuvė* 3 p.a. lub *maltivė* 2 p.a. 1. ‘żarna ręczne; pomieszczenie dla żaren’ (SD «żarna, miejsce u starych Rzymian gdzie mełto abo tłuczono ziarna y pieczono chleb zaraz»), 2. ‘mielenie ziarna’: SD¹ «melcie» (syn. *sumalimas*), 3. gw. ‘młyn’ (Vyrai *vakar išvažiavo į maltuvę* ‘Mężczyźni wyjechali wczoraj do młyna’. *Buvau kaltuvė i maltuvė, tik su bobom pirty nebuva* ‘Byłem wszędzie’, dosł. ‘Byłem w kuźni i we młynie, tylko z kobietami w łaźni nie byłem’). — NB. AON 146, 231 odtworzył rzeczownik staropruski **malts* ‘młyn’ na podstawie nazwy własnej młyna *Ruppe-malcz*, *Ruppen-malcz*, dosł. ‘Młyn Ruppa’. N.os. *Ruppe* jest spokrewniona z *Ruppo*, *Rupp* jako skróceniami od imion niemieckich *Ruppold*, *Rupert* i *Ruprecht*, zob. Gottschald 1982, 260n. — Nawiązanie słowiańskie: scs. *mlatŭ* ‘σφύρα, młot’, sch. *mlât*, ros. *mólot*, czes. *mlat*, pol. *młot* < pbsł. **malta-* < pie. **molh₂-to-* ‘narzędzie do rozbijania, kruszenia’. Por. śrir. *molt* ‘kastrowany baran, skop’ (znaczn. etym. ‘taki, któremu zmiażdżono jądra’).

málti, prs. *malù* (zam. **maliù?*), prt. *maliaũ* (war. *malaũ*, *móliau*) 1. ‘mleć, kruszyć, rozgniatać, rozcierać ziarno na mąkę, kaszę’, 2. ‘trzeć powieki’, 3. ‘trawić, rozkładać substancje pokarmowe’, 4. ‘deptać (trawę, zboże), tratować’, 5. ‘bić, uderzać, bóść’, 6. ‘wykonywać monotonne czynności’, 7. ‘jeździć w koło; błądzić po lesie’, 8. ‘mówić, dużo i szybko mówić, paplać, mleć jęzorem’ (*Kq žinau, tai ir malù* ‘Co wiem, to mówię’). Cps. *atmalti* m.in. ‘ścierać, zużywać tarcie; obić kogo’, *išmalti* m.in. ‘wytluc, wybić – dno, okno, oko, zęby’, też ‘wozem wybić dziurę w drodze’. Refl. *máltis* ‘ruszać się

(niespokojnie), kręcić się, wiercić się; wtłaczać się całą gromadą, tłoczyć się, przeciskać się' (*jsimálti* 'wleźć gwałtem, wcisnąć się, wtłoczyć się'); płatać się – o nogach pijanego; tłuc się (wozem w niepogodę)'. Odpowiednik łot. *mal̃t* 'mleć', prs. *maļu* (gw. *moļu*), prt. *malu*. — Prs. *malù* jest uważane za przekształcenie pie. formacji reduplikowanej **mé-molh₂-* od pwk. **melh₂-/m̃lh₂-* 'kruszyć, rozcierać, mleć na żarnach' (LIV² 432), por. het. *mallai* 'miele', pl. *mallanzi* (ll z **lh₂*), luw.-klin. *mal(h)u-* 'łamać, rozbijać' (**melh₂-u-*), goc. *malan* 'mleć' (**molh₂-e-*), drw. łac. *mola*, -ae 'kamień młyński; mąka ofiarna (grubo mielona)', *molae* pl. 'młyn' < pie. **molh₂-eh₂-*. Tymczasem Stang 1966, 337 dopatrywał się w *malù* osnowy pie. perfectum. Zob. też LEW 403n. — Dla SE por. 1° scs. *meljō*, *mlēti* 'ἀλῆθειν', ros. *meljū*, *molóť* 'mleć', czes. *melu*, *mlít*, pol. *mieleć*, *mleć* (z uwagi na krótkie *e* w prs. należy przyjąć, że temat na *-*ie/o-* jest wtórny, zam. psł. **melō* < (*melh₂-e/o-*), 2° łac. *molō*, -ere 'mleć', 3 sg. *molit* 'miele' (z **molati* < **melati* < pie. **melh₂-ti*, por. de Vaan 387), stir. *melid* 'miele'. — SZ **m̃lh₂-*: walij. *malu* 'mleć', wed. *mṛṇāti* 'tłucze, miele, drobi' (pie. **m̃l-né-h₂-ti*), drw. *mūrṇá-* 'zmielony, zmiżdżony' (pie. **m̃lh₂-nó-*). — Nie można wykluczyć, że *malù*, *málti* jest czasownikiem quasiprymarnym, którego wokalizm *a* był pierwotnie związany z iteratywnym prs. na SO, mianowicie **mal-je/o-* (por. łot. *maļu*), inf. **malyti* ⇐ pie. **molh₂-éje-* (por. stisl. *melja* 'miażdżyć, kruszyć', LIV² 432). Paralelami dla zastępstwa **maliu* przez *malù* są prs. *barù* zam. **bariu* (por. łot. *baŗu*) oraz *kasù* zam. **kasiu* (por. łot. *kaŗu*). Inaczej Stang 1966, 380, który uważał łotewskie prs. na *-*je/o-* za odnowienie odziedziczonej formacji na *-*e/o-*; miało to być związane z tranzytywnym charakterem odnośnych czasowników. — Niejasna jest geneza gwarowego pdg. *mēlti*, *melù*, *meliaũ* ZTŽ 'mleć ozorem'. Wokalizm *e* w prs. *melù* wygląda jak upodobniony do ros. *meljū* (por. pol. *mieleć*, błr. *mjaljū*). — Drw. *mālinti* cur. 'dawać do zmielenia', *māldinti* ts. (cur. na -*din-*, por. łot. *māldināt* 'dać do zmielenia'), *malinti* 'mleć', *īmalinti* 'wcisnąć, wsunąć (do kieszeni)', refl. *malintis* 'pchać się, wciskać się; wiercić się', *susimalinti* 'zejść się, stłoczyć się (w jakimś miejscu)'; *mālstyti* frq. 'parę razy mleć' (*Mālstau tuos pačius grūdus grikų tūlą sykį, kruopus dirbant* JU), refl. *malstýtis* 'zalecać się, przymilać się, łąsić się' (znacz. etym. 'ocierać się'), war. z insercją *k*: *malkstýtis* ts. (por. łot. *malsťitiēs* 'szwendać się, wałęsać się, próżnować'). Dewerbalne nomina zebrano s.v. *mal-*. — WSO *mol-* < **māl-*: *móliau* (prt.), drw. *moldinēti* LzŽ iter. 'mleć', *pamolēti*, -iù, -*ējau* 'pomleć trochę' (por. SW w *palēkēti*, *pamētēti*). Nomina: *mōlē* (zob.), może też *mólis* (zob.). — Podwójny refleks SZ: *mil-/mul-* < pie. **m̃lh₂-*. C. 1° SZ *mil-*: *mil̃tai* (zob.), *miliñs* (zob.), *sumildyti* BRB 'skruszyć': *kurį sumildžiau, iki dulkėmis pavirstant* 'którego skruszyłem na proch' (PAŽ 450). Przy uwzględnieniu s-mobile dochodzi tu jeszcze lit. *smiltis* 'piasek' (zob.). 2° SZ *mul-*: stlit. *sumuldyti* BRB 'skruszyć': *ir sumuldė aną smulkiai ir išbarstė aną ant vandinio* 'i skruszył aż na proch, który wysypał na wodę' (PAŽ 450). Zob. też BSW 168, LEW 403 i ALEW 990. — Neoapofonia *mil-* ⇒ *mail-*: *maĩlius* (zob.).

malūnas 2, 4 p.a. 'młyn' (*malūno akmuo* BRP 'kamień młyński'), war. f. *malūnē* CGL 'Mühle' — wyraz literacki, wprowadzony w celu zastąpienia sławizmu *mėlnyčia* (zob.). Jego objaśnienie pozostaje sporne. Po pierwsze, *malūnas* może być neologizmem, mianowicie nomen instrumenti na -*ūn-* od *mālti* 'mleć', podobnie jak *maigūnas* 'ława do spania' od *maigytis* 'zapadać w sen' (por. Skardžius, RR 4, 739, GJL II, § 340). Po drugie, patronimiczne nazwisko *Malūnaitis*, które stoi na równi z pol. *Młynarek* ⇐ *młynarek* 'syn młynarza', sugeruje, że wyraz *malūnas* mógł kiedyś być używany także w znaczeniu n.agt. 'młynarz' ⇐ *mālti* (por. *bėgiūnas* 'łatawiec; biegacz' ⇐ *bėgti*; *šaukiūnas* 'woźny' ⇐ *šaukti*). Po trzecie, *malūnas* nie musi być oryginalną formacją litewską, lecz może być zapożyczeniem z jęz. staropruskiego, por. stpr. *malunis* EV 'młyn, Moele [Mühle]' – forma prawdopodobnie zmieniona z **maluṇis* przez dysymilatywny zanik **ṇ*. Brzmienie **maluṇis* byłoby transpozycją z pol. *młyn*, loc.sg. *we młynie*. Co do substytucji stpr. *uṇ* za pol. *y* por.

slawizmy lit. *muīlas*, *muītas* i *smuīkas*. LEW 404 uważał *malūnas* za purystyczny neologizm, dla którego wzorem było stpr. *malunis*. Z kolei GJL II, § 340 twierdził, że *malūnas* jest «transpozycją na litewskie pol. *młyn*, rozumianego jako *mł-yn do *melti (pol. *mleć*)». Zob. też ALEW 611. — Drw. *malūnēlis* ‘młynek ręczny, młynek do kawy’, *malūnininkas* ‘młynarz’. Cps. *malūnšparnis* neol. ‘śmigłowiec’ (por. *spārņas*), *vėjmalūnas* LEX ‘młyn napędzany wiatrem, wiatrak’, war. *vėjmalūnis* (kalka z nwn. *Windmühle* f., por. *vėjas*). — W materiale stpr. są dwie kalki złożone niemieckich: 1° *malunakelan* EV ‘koło młyńskie, Moelrat [Mühlrat]’ (por. stpr. *kelan* ‘koło’, scs. *kolo* ts.), 2° *malunastabis* EV ‘kamień młyński, Moelsteyn [Mühlstein]’ (por. stpr. *stabis* ‘kamień’, lit. *stābas* ‘słup, posąg’, łot. *stabs* ‘słup’), zob. Larsson 2010, 48. — Nazw. *Malūnāitis*, *Malūnāvičius* (⇒ pol. *Małunowicz*). N.m. *Malūnas*, *Malūniai*, *Malūnēlis* 3x, *Malūniškiai*, *Naūmalūnis* (por. *naūjas*). N.rz. *Malūnēlis* 2x, *Malūngrabis* (por. *grābas*), n.jez. *Malūnežeris* (por. *ēžeras*).

malžanka stlit. ‘małżonka’, m. *malžankas* stlit. ‘małżonek’ — zapoż. ze stbłr. XVI w. *malžonka*, *malženka*, m. *malžonokъ* ⇐ pol. *małżonka*, m. *małżonek*. — Pl. *malžankai*, -y m.pl. ‘małżonkowie, mąż z żoną’ (m.in. DP) odpowiada stbłr. *malžonkove*, pol. *małżonkowie* (stpol. *małżonki* acc.pl.). — Stlit. *malženstva* ‘małżeństwo, coniugium’ ⇐ stbłr. *malženstvo*, *malženstvo* ⇐ pol. *małżeństwo*. Warianty z lit. sufiksami: *malženysta*, *malženystė*, też *malženystva* (por. *ponystva* ob. *ponystà*). Por. rodzimy syn. *moterystė*. — Stlit. *malženiškas* ‘małżeński’ odpowiada stbłr. *malženskij*, *malženskij* ⇐ pol. *małżeński*. Zob. SLA 126 (wprost z pol.), LEW 404, ALEW 611, POLŽ 438n. i ĖSBM 6, 193n.

málžyti, *málžau*, *málžiau* ‘doić często i po trochu’, *apmálžyti* ‘masować wymię, aby napłynęło doń mleko’ — iterativum na -y- ze SO *malž-* ⇐ *melž-/milž-*, por. *mélžti* ‘doić’. Akut wtórny. Paralele apofonizacyjne: *tálžyti* ⇐ *telžti*; *maldyti* ⇐ *melsti*. Transponat ie. *h₂molǵ-ėje-, por. łac. *mulgeō*, -ēre ‘doić’ (LIV² 279). — Postverbalia: *malščius* (zob.), *malži* ‘dojna – o krowie’. W słowiańskim por. ros. gw. *mólost* a. *molóst* m. ‘przedpoście, czas, kiedy dozwolone jest spożywanie pokarmów mlecznych’, stpol. *młost* m. ‘naczynie z mlekiem’, < pbsł. *malž-ta-. W izolacji stoi sch. *mlâz* m. ‘to, co wydojono’ < *malž-a-.

mamà 4 p.a., *māma* 2 p.a. pot. ‘mama, matka’ — twór reduplikowany z języka dzieci. Drw. *mamaitē* ‘matka ojca lub matki, babka, babcia’ (CGL *mamaitē senoji* ‘Groß=Mutter’) obok *mamūtē*, *mamūžē* ts. Rozmaite formy spieszczone: *mamēlē*, *mamýtē* (⇒ *mamyčiūkē*), *mamūlē* (⇒ *mamulytē*, *mamulytūtē*), *mamūžē* (⇒ *mamuželē*, *mamužytē*), też w formie rodzaju męskiego: *mamūkas* ‘mamusia’ (*Mane mamūkas dar neleid ištekėti* ‘Mnie mamusia jeszcze nie pozwala iść za mąż’), *māmulis* ts. — Vb. denom.: *mamēnti* ‘ustawicznie wołać «mamo!»’ (*Nemamēnk, aš girdžiu, kad tu šauki, ateisiu* ‘Nie wołaj «mamo», ja słyszę, że wołasz, przyjdę’), *māmsėti* ‘natrętnie, nieustannie wzywać matkę’. Neoosn. *mams-*: *mamsà* c. ‘dziecko, które tak wzywa matkę’, *mamsyla* b.z.a. ts.; *māmpsytī* ‘nieustannie wzywać matkę’ z *mamsytī (p wsunięte, por. *reĩmps* < *reĩms*, LD § 240). Zob. też *momà*.

mamántas 1 p.a. ‘mamut, *Elephas primigenius*’ (NDŽ) — zapoż. z ros. *mámont*, -a (starsze *mamot*; zmiana zakończenia pod wpływem imienia *Mámant*, strus. *Mamontъ* ⇐ gr. *Mάμας*, -αντος, por. REW II, 93n.).

mamonà 2 p.a., gen.sg. *mamōnos* (NDŽ) ‘bogactwo, pieniądze’ [jako przeszkoda do zbawienia] — zapoż. ze stbłr. *mamona*, *mammona* ⇐ pol. XVI w. *mammona*, *mamona*, -y (⇐ śrlac. *mam(m)ōna* ⇐ gr. *μαμωνᾱς* ‘bogactwo’ ⇐ aramejskie *māmōnā* ‘własność, majątek’, Kluge-Seebold 458). — War. m. *mamōnas* 2 p.a., *māmonas* 1 p.a., też stlit. (Willent, DP, CHB) ⇐ stbłr. *tamonъ* ⇐ pol. XVI w. *mammon*, *mamon* ‘bogactwo, pieniądze; rzekomy bóg bogactw’ (SPXVI), por. *Ne galite Dievui tarnaut’ ir Mammonui* DP 329₄₆ ‘Nie możecie Bogu służyć y Mammonowi’. Brak w SLA, LEW i ALEW.

mamzēlē 2 p.a. przest. 1. 'panna', 2. 'wynajęta kucharka' — zapoż. z prus.-niem. *mamsell* 'młoda dziewczyna; gospodyni' (GL 84), por. pol. przest. *mamzela* 'guwernantka, zwł. Francuzka' (⇐ fr. *mademoiselle* 'panna'). — Drw. wsteczny: *maṁzē* 'opiekunka do dzieci, niańka' (por. *kumēlē* ⇒ *kūmē*).

man-, supletywna forma zaimka 1 osoby aś 'ja'. Ukazuje się ona 1° w przypadkach zależnych, por. sg. gen. *manēs* 'mnie', SD *manīs* (por. łot. *manis*), dat. *mān* 'mi' (łot. *man*), acc. *manē* 'mię' (łot. *mani*), instr. *manimī*, *manim* 'mną' (łot. *manim*), loc. *manyjē*, *manjī* 'we mnie', adess. *manip* lub *manimp* DP 'we mnie', allat. *manēsp* 'do mnie, ku mnie', 2° w zaimku dzierżawczym *māno* 'mój, do mnie należący', war. *māno*, *mā*, *mā* (*Mā moteris, mā vaikai* 'Moja żona, moje dzieci') oraz *mó* (*Neverk, neverk, mo motule!* 'Nie płacz, nie płacz, moja matulo!'). Osobno zob. *mānas*. — Wokalizm -a- został uogólniony na miejscu -e- (por. scs. *mene* gen. 'mnie') na skutek analogii do osnowy *tav-* zaimka 2 osoby 'ty', por. *tavēs*, *tāu* itd. — Akut w dat.sg. *mān* jest następstwem wzdłużenia zastępczego po apokopie -i (i po depalatalizacji *man'* > *man*), por. stlit. *māni*, *mānig*. Wsch.-lit. *māi* ma -aī z -an', pochodzi więc z [mān'i], gdzie doszło do pozycyjnie uwarunkowanej palatalizacji *ni* > *n'i*. Por. jeszcze war. gw. *mā* (*Duok mā valgyt* 'Daj mi jeść').

manà 2 p.a., gen.sg. *mānos* bibl. 'manna z nieba, według Starego Testamentu pokarm zesłany przez Boga Żydom na pustyni' (m.in. DP, BRB) — zapoż. ze stbłr. *manna* (*mamna*), błr. *mánna*, -y ⇐ pol. XVI w. *manna* f. (⇐ śrwn. *manna-brōt*, to ze śrlac. *manna*, -ae f. ⇐ gr. μάννα n. [wyraz hebrajski], zob. Kluge-Seebold 460). — SD *valkinē manna* «manna, kasza polska, manna polonicum» (brak w LEW i ALEW). Zob. też *mānai*.

mānai, -u pl.t.m. 2 p.a. 'kasza manna, bardzo drobno mielona kasza z pszenicy, grysik' (*Manų košė su sviestu* 'Kasza manna z masłem') — z substantywizacji przymiotnika **manas*, zapożyczonego z błr. *mánny*, -aja, -aje 'zrobiony z drobno mielonych ziaren pszenicy' (*mannyja krupy*), zob. TSBM 3, 104. Brak w LEW. Zob. też *manà*.

mānas, -à 4 p.a., — przymiotnik dzierżawczy 'mój, moja' (por. *tāvas*, *sāvas*). Np. *Mānas vaikas tau nieko nepadarė* 'Moje dziecko nic ci nie zrobiło'. *Tėvuli manas, tėvuli senasai!* 'Ojczulku mój, stary ojczulku!' *Manas dieve, kam mane apleidai?!* bibl. 'Boże mój, czemu mnie opuściłeś?!' *Žmonės manī mielausi!* 'Ludzie moi najmilsi!'. To samo *man-* ukazuje się w odmianie zaimka aś (zob. wyżej *man-*) i w zaimku dzierżawczym *māno* 'mój'. — Drw. 1. *manāsis* 'mąż; ukochany', f. *manóji* f. 'żona; ukochana' (por. też *Ne mano! Manāsis kitoks!* 'To nie mój! Mój jest inny!'). — 2. *māniškas*, -a 'mój, do mnie należący, taki jak mój', *nemaniškas* SD «niemoyski» – struktura *man-iškas* jest kalką słowotwórczą z pol. przest. *moj-ski* (por. *māno* 'mój'). — 3. *maniškis*, -ė 'mój (mąż), moja (żona)', SD¹ «moyski» ['dla mnie stosowny, ze mną zgodny', SPXVI]. — Pl. *maniškiai* 'moi najbliżsi, członkowie mojej rodziny'. — 4. Adv. *māniškai* 'po mojemu', por. *Padarei darbą maniškai – visai taip, kaip aš norėjau* 'Wykonałeś robotę po mojemu, dokładnie tak, jak chciałem'. — Syn. *manaĩp*: *Darykit manaĩp!* 'Róbcie po mojemu!', *po manám* 'po mojemu' (kalka ze słow.).

mandagūs, -i 4, 3 p.a., *mañdagus* 1 p.a. 1. 'grzeczny, uprzejmy', 2. 'taki jak należy, przyzwoity, porządny', 3. 'odpowiedni, pasujący, wygodny, dobry', 4. 'jasny, wyraźny', 5. 'urodziwy, ładny', 6. 'obrotny, sprytny', JU 'zwinny, zręczny', 7. bibl. 'mocny, potężny'. SD¹ *mundagus* «dzielny» (syn. *indarus*), «nadobny» (syn. *gražus*), SD «grzeczny» (syn. *patogus*, *muntus*, *indarus*); *nemandagūs* 'niegrzeczny', SD¹ *nemundagus* «nietrafny, nietrefny», SD «niekształtowny» (syn. *nemuntus*). Trudne i sporne. LEW 405 łączył ze stwn. *mandag* 'radosny, żwawy' i pwk. pie. **men-* 'mente agitare' (por. LIV² 435). Z kolei GJL II, § 500 analizował *mand-ag-* (por. *vānagas*, *pilagà*) i widział tu przymiotnik utworzony od czas. *mandýti* 'próbować, sprawdzać' (zob.). — Warty rozważenia byłby wywód *mandagus* ze

starszego brzmienia *mantagus, mianowicie przez udźwięcznienie *nt > nd* (por. *rántas > rándas*; *taránda* z *taranta). Analiza *mant-ag- prowadzi do powiązania tej formacji z bliskoznacznym adi. *mantùs* m.in. 'wygodny, poręczny, sposobny do czego, rażny' (zob.). W SD *mundagus* [z *mandagus*] ukazuje się jako synonim przym. *muntus* [z *mantus*] s.v. «grzeczny», zaś *nemundagus* jako synonim przym. *nemuntus* s.v. «niekształtny». — Drw. *mandagiaĩ* adv. 'grzecznie, uprzejmie', DP 'nadobnie, misternie, żrzetelnie', SD: *mundagiai* «grzeczy, grzecznie» (syn. *patogiai*, *munčiai*), «nie żądnie» (syn. *ne létai*), *nemundagiai* «błazeńskie» ['śmiesznie, niepoważnie, niedorzecznie, głupio', SPXVI] (syn. *juokingai*, *netikusiai*, *nemunčiai*). Vb. denom. *mandagėti* 'stawać się grzecznym', *mandāgyti*, -iju, -ijau 'uczyć (dziecko) właściwego zachowania, grzeczności; karcić, zacinać (konia)'.

mañdelis, -io 1 p.a. gw. 1. 'mendel zboża', 2. 'kopa, np. jaj', 3. 'ćwierć kopy, miara ilości zawierająca 15 sztuk' (war. *mándelis*, *mandelỹs*) — zapoż. ze stpol. *mandel* albo też z nwn. *Mandel* f. '15 lub 16 sztuk; 15 lub 1 snopów' (por. GL 84). Z innym sufiksem: *mandulỹs*, *mañdulis* 'mendel; ćwierć kopy, 15 sztuk; gromada', też 'kłąb dymu; wir wodny'. Zob. też *meñdelis*.

mandierà 2 p.a., gen.sg. *mandiēros* gw. 1. 'mundur, uniform', 2. 'ubiór służbowy, liberia' (NDŽ). Warianty *mandiera* 1 p.a., *manderà* 2 p.a.; *mandúra* 1 p.a., które oddają nwn. *Montúr* f. 'ubiór służbowy i wyposażenie żołnierza' (por. Prellwitz 28, GL 84, LEW 405, EWD 888), wskazują na to, że zarówno segment *mand-*, jak i żeński rodzaj gramatyczny zapożyczenia są pochodzenia niemieckiego. — Zakończenie *-iera* nie ma związku z oryginałem niemieckim, lecz zostało wprowadzone na wzór rusycyzmu *mundierà*, *mundiera* ← ros. gw. *mundér* m. — Oprócz tego jest *mundỹras* (war. *mundyrius* b.z.a.) – zlitewszczona forma ros. liter. *mundír* m. (por. bñr. *mundzír*). Z kolei war. *mundiērius* zdaje się świadczyć o kompromisie pomiędzy formami fem. *mundiera* i masc. *mundỹras*. — War. *mundúras* odzwierciedla bñr. gw. *mundúr* m. ← pol. *mundur* (ĖSBM 7, 92).

manding adv. 'zdaje mi się, wydaje mi się; według mnie, moim zdaniem' — z uniwerbizacji zwrotu *man dinga* a. *man dingi* ts. od czas. *dìngėti* (zob.). Por. GJL III, § 671, LD § 731.

mandýti, *mandaĩ*, *mandžiaĩ* przest. 'próbować, sprawdzać wartość, jakość, stan' — bez etymologii. Nawiązanie tylko w łot. kuroń. *mandēt* 'próbować, badać'. Por. syn. *bandýti*. — War. ze zmianą *nd > ng*: *mangýti*: *Mangýk tą akmenį, ar galėsi pakelti* JU 'Spróbuj, czy zdołasz podnieść ten kamień'. — Drw. *mandà* 'próba'.

mañdras, -à 4 p.a. gw. 1. 'pyszny, dumny, wyniosły, butny', 2. 'mądry, chytry, przebiegły', 3. 'pokażny, okazały, kunsztowny' (war. *mandrūs*) — przymiotnik na *-ra-*, spokrewniony z jednej strony z łot. *muōdrs* 'rzeźki, pełen werwy, dziarski, żwawy, żywy', z drugiej strony z psł. *mōdrũ 'rozumny, przebiegły, sprytny' (scs. *mōdrũ*, ros. *múdryj*, czes. *moudrý*, pol. *mądry*), < pbsł. *mand-ra- < pie. *mond^h-ro-. Por. BSW 168n., LEW 405, NIL 494, Boryś 318, Derksen 2008, 329. Znacz. etym. bsł. 'świadomy, widzący i słyszący'. — Z innym sufiksem: łot. *muōžs* 'żwawy, dziarski' < *mand-ja-. — Pbsł. *mand- przedstawia neopierwiastek w stosunku do formacji na SO *mon(s)d^h- ← pie. *men(s)-d^h(e)h₁- 'kierować myśl na co'. Por. SZ w gr. *μανθάνω*, *ἐμαθον* 'nauczyć się, dowiedzieć się; zauważyć, spostrzec; rozumieć' < *mnd^h-. Pokrewnymi formacjami są z jednej strony aw. *mązdra* 'pojętny, mądry', staw. *humązdra* 'bardzo uczony' < pie. *me/onsd^h-ro-, z drugiej strony stwn. *muntar* 'żwawy, rzeźki' < pgerm. *mundra- < pie. *mnsd^hh₁-ro- (zob. NIL 494, ALEW 612n.). — Drw. *mandréika* c. 'mądrała' (por. *kytrėiva*), *mandréila* c. 'strojniś', *mandrėiva* 'mądrała', *mandrỹstė* 'mądrość, przebiegłość', *mandrōčius* 'mądrała'. Zob. też *mandagūs*. — Vb. denom. *mandráuti* 'pysnić się, chełpić się; weselić się', *mandravóti* 'chełpić się,

mądrzyć się', *mandrė-*: *išmandrėti* 'stać się zarozumiałym' (syn. *išpuikti*), 'zmądrzeć' (*Išmandrėjo ir vaikai – nebapgausi* 'Nawet dzieci zmądrzały, już [ich] nie oszukasz'). Od łot. *muōšs* pochodzi vb. denom. *muōst*, *muōstu* a. *muōžu*, *muōdu* 'budzić się, zauważać, spostrzegać, rozumieć'. — Ze skrzyżowania bliskoznacznych przym. *mūdras*, *mudrūs* i *mañdras* wywodzą się warianty *muñdras*, *mundrūs* (łot. *muñdrs*).

manelė stlit. 'bransoleta' — zapoż. ze stbłr. *manelja* ← pol. XVI w. *manella* 'drogocenna ozdoba noszona na ramieniu, bransoleta, naramiennik' (SPXVI). Z innym tematen: *manėlis* 2 p.a. Por. SLA 126, LEW 406 (brak w ALEW).

manėtis, *manėjuos*, *manėjaus* gw. 'chcieć, żądać' (Šlapelis 825), por. *Kad alkanas ir duonos neregėt, tai vis tiek jam valgyt manėtys*. Niejasne.

mañgalis 1 p.a., *mangalyšs* 3 p.a. gw. 1. 'magiel', 2. 'wałek, tłuczek', 3. 'klocek drewna zawieszany na szyi krowy lub świni dla ograniczenia swobody ich ruchów' — ze zmianą rodzaju zapożyczone z nwn. *Mangel* f. 'magiel', por. GL 84. Zob. też *mõgliai* i *brūžkos*. — Vb. denom. *mangaliuoti* 'maglować bieliznę'.

mángytis, *mánguosi*, *mángiausi* (war. akc. *mangýtis*) gw. 1. 'kręcić się, wiercić się, szwendać się', (war. suf. *mañgoti* LZŽ), 2. 'o dziewczynie, kobiecie: stroić się; stroić miny, wdzięczyć się, umizgać się, kokietować', 3. 'wykręcać się, grymasić, dąsać się' (Šlapelis 220), *išsimángyti* 'wystroić się nieskromnie, wyzywająco' — prawdopodobnie sonoryzowany wariant do *mánkytis*, zob. *mánktyti*. — Sb. postvb. *mánga* 1. 'strojenie się' (*Ana neišmano, kaip mangas beprovyti*, t.y. *strajytis* JU), 2. 'strojnisia, kokietka', 3. 'rozpustnica, dziwka' (znacz. etym. 'kobieta zalotna, wdzięcząca się'), war. *manka* 'dziwka' (Dowkont), drw. *išmanginis* BRB 'bękart, Hur[en]kind'. Do *mánga* 'dziwka' należy vb. denom. *mangintis* 'żyć rozwiązle'. — NB. Stpr. zwrot *mangos sonos* GRG 97 'bękart, ein Huren kindt' (war. *mangoson* GRA 96, GRF) jest chyba lituanizmem, ← *mángos sūnūs* (inaczej PKEŽ 3, 109: rodzime).

mañgoti, *mañgoju*, *mañgojau* gw. 'mieszać jedno z drugim' (war. *mángioti*), *išmañgoti* 'przeszukiwać', refl. 'włóczyć się, szwendać się'. Niejasne. Por. *mángytis*.

maniežas 1 p.a. 1. 'kierat; młockarnia poruszana przez konie chodzące w kieracie', 2. 'miejsce w stodole, gdzie stoi kierat', 3. 'ujeżdżalnia koni' — zapoż. z ros. *manėž*, błr. *manėž* (← fr. *manège* ← włos. *maneggio*, REW II, 95). Z uwagi na akut por. zapoż. *kvatiera*, *pastieta*. — Inny temat: *maniėžis* 2 p.a. (ZTŽ). War. akc. *māniežas* 3 p.a., *māniežius* 1 p.a. (← pol. *manėž*).

manýti, *manaũ*, *maniaũ* 'myśleć, mniemać, sądzić' — intensivum z suf. -y- i SO *man-* ← *men-*, por. *menù*, *miñti* 'przypominać sobie'. Odpowiednik łot. *manīt*, -u, -īju nieco różni się znaczeniem: 'zauważać, spostrzegać, odczuwać', *manītiēs* 'próbować, spieszyć się'. Paralele: *ganyti* ← *giñti*; *lankýti* ← *leñkti*; *rankýti* ← *riñkti*. Transponat ie. *mon-éje-, por. wed. *mānáyati* 'czci, ceni', łac. *moneō*, -ēre 'przypominać, karcić; przepowiadać' (LIV² 435, LEW 455, ALEW 613n.). Cps. *įmanýti* 'pojąć, zrozumieć; potrafić, móc', *išmanýti* 'rozumieć, pojmować' (*Daũg žino, mąža išmāno* 'Dużo wie, mało rozumie'), SD *išmanau* «mądry iestem; poymuię co myślą; rozumiem; rozumiem co», *numanýti* 'domyślać się, rozumieć', *pėrmanýti* 'zrozumieć, ogarnąć rozumem' (*nepermanau* SD «nie poymuię tego»), *pramanýti* DP 'wymyślić, myśleć, poczytać', *pramanau* SD «knuię» (syn. *išrandu*), «przemyślam; wymyślam co», *primanýti* m.in. 'zdołać, móc, umieć, potrafić, znać się na czym; nabyć co; znieść, przecierpieć, np. mróz; przezwać', *sumanýti* 'wpaść na myśl, wymyślić; zorientować się; umieć, potrafić'. Refl. *išsimāno* 'rozumie się', *prasimanýti* 'zmyślać, blagować; zdobywać co, dostawać' (⇒ *prasimānėlis* 'blagier'), *užsimanýti* 'wpaść na pomysł'. — Nomina postverbalia: *atmana* SD 1. «pamięć, pamiątka» (syn. *atmintinė*), 2.

«pamiętne» [‘zapiski do zapamiętania’], *atmanūs* ‘mający dobrą pamięć’, *imānomas* ‘możliwy, dostępny’, *imantrūs* (zob.), *išmanūs* ‘pojętny, roztępny’, SD «rozumny», *manūs* ‘mający dobrą pamięć’, *neišmānēlis* ‘człowiek tępy, tępak, matoł’, *neišmānomas* ‘niemożliwy’, *nenuomanas* SD «niedowcipny», *numanuo* SD «mędrzec» (syn. *išmintingas*), *pamanomas* ‘niezły, niczego sobie’ (dosł. ‘do pomyślenia’), *prāmanas* ‘wymysł, zmyślenie’, SD «przemysł; przyprawa» (syn. *prametalas*), ⇒ *pramanūs* ‘zmyślny, przebiegły, wynalazczy’, *pramanytinai* SD adv. «przemysłnie»; *pramania* SD «sztuka, fortel; wymysł, wymyślona rzecz», *pramania kareivių* SD «sztuka żołnierska» (⇒ *pramaniauti* SP ‘wymyślać’), *primanūs* ‘przemysłny, sprytny’, *sumania* SD «przemysł» (⇒ *sumanios namai* SD «radziecki dom»). NB. Wymienione nomina zostały w ujęciu ALEW 615 zakwalifikowane jako ‘o-stufige Bildungen zur Wurzel von *miñti* I’, co nie wydaje się trafne. — Neoosn. *many-*: *mānymas* ‘osąd, zdanie, opinia’, *māno mānymu* ‘moim zdaniem’ (por. *mātymas* ⇐ *matyti*), *išmanymas* SD «wyrozumienie», *išmanytinai* adv. SD «wyrozumnie». — WSO *mon-* < **mān-*: *prīmonė* (zob.).

mankāsyti, *mankāsiju*, *mankāsijau* gw. 1. ‘brnąć, brodzić (w błocie)’, 2. ‘deptać mokrą ziemię, tratować kopytami pole, podmokłą łąkę’, 3. ‘miesić ciasto chlebowe’ — ekspresywny czasownik z neosuf. *-asy-*, który przypomina polskie czasowniki na *-osić* (por. *miętosić*, *tarmosić*). ŽD 311, 539 sugeruje derywację vb. denominativum na *-y-* od nomen na *-asas* (**mankasas*). Por. jeszcze *drapāsyti* ‘deptać, tratować’ i *trampāsyti* ts., przy których nie widać nominów na *-asas*. — Oboczny neosuf. *-azy-*: *imankāzyti* ‘zasiać co na mokrej roli’ (*Imankāzijom avižas į purvyną, ir nedygo* ‘Zasialiśmy owies na błocie i nie wzeszedł’).

mánkyti, *mánkau*, *mánkiau* 1. ‘miać, międląć len, miętosić, gniesć, ugniatać; dławić’, 2. ‘kręcić, wykręcać; o koniu: rzucać łbem’, 3. ‘rozdeptywać (podmokłą) łąkę, tratować’, refl. *mánkytis* ‘mocować się; zginać się, wyginać się kokietując (o dziewczynie)’, *parsimánkyti* ‘przejechać, przeprawić się błotnistą drogą’ (war. akc. *mankyti*) — iteratyw z suf. *-y-* i SO *mank-* ⇐ *mink-*, por. *minkyti* ‘miesić, ugniatać, wyrabiać (ciasto, glinę)’. Paralele apofoniczne s.v. *manyti*. Odpowiedniki w słowiańskim i germańskim, por. 1° psł. **mōčiti* ‘męczyć, nękać, dręczyć’, scs. *mōčiti*, *mōčō* βασανίζειν, κολλάζειν, katować, dręczyć; karać’, ros. *múčiti*, *múču* ‘męczyć, dręczyć, torturować, mordować’, czes. *mučit* ‘zadawać męki’, pol. *męczyć* ‘zadawać męki, nękać; powodować zmęczenie’ (znacz. etym. ‘czynić miękkim’), 2° pgerm. **mangjan-* ‘mieszać’: stang. *mengan*, stwn. *mengen*, nwn. *mengen*, < pie. **monHk-eje-*. Por. BSW 184n., Derksen 2008, 328n., Kroonen 353. — War. z perseweracyjną asymilacją *nk* > *ng* (LEW 454)⁴¹⁶: *mángyti* ‘zmiękczać, ćwiczyć’, *mángytis* (zob.). Pochodzenie czasownika nie jest jasne. LEW 407 sugerował związek z *mánkytis* m.in. ‘zginać się, wyginać się’, mianowicie przy założeniu sonoryzacji *nk* > *ng*. — War. sufiksalny *manginti* ‘ćwiczyć, musztrować, tresować, np. konia; męczyć, zamęczać (pracą), zjednywać kogo pod naciskiem, przeciągać na swoją stronę, przekabacać; wypytywać’, *imanginti* ‘wprawić do czego, przyuczyć, wytresować’. Zob. też *mankštyti*.

mañklius, *-iaus* 2 p.a. gw. ‘oszustwo’ (*Ponai daro manklius su žmonimis* JU), war. sonoryzowany: *mañglius* (*Jis sumangliavojo*, t.y. *padarė mangliūs* JU), ⇒ vb. denom. *išmañglyti* ‘zdobyć podstępem, wyłudzić’. Bez etymologii, zob. LEW 407, s.v. *mañglyti*.

mankštyti, *mankštaũ*, *mankščiaũ* 1. ‘zmiękczać przez ugniatanie’ (war. *mánkštyti*), 2. przen. ‘zmiękczać serce’, 3. ‘ćwiczyć ciało, gimnastykować’ — ze zmiany **mankstyti* (*kšt* < *kst*), frq. z suf. *-sty-* i SO *mank-* ⇐ *mink-* (por. *minkyti* ‘miesić, ugniatać’; zob. też *mánkyti*). Inaczej ALEW 615: podstawą *mankštyti* ma być adi. *minkštas* ‘miękki’. — Neoosn. *mankšt-*: *mankštinti* ‘zmiękczać, np. skórę; ćwiczyć, gimnastykować’ (war. *mánkštinti*), DP *imankštint*

⁴¹⁶ Paralele dla wtórnego *-ng-*: *lingė*, *lūngė*, *lūnginti*, *mėšlūngis*, *vórtinglė*.

‘zmiękczyć (serce)’, refl. *įsimankštinti* DP ‘zmiękczyć się’; *išmankštinti* ‘wytresować, ułożyć konia; wdrożyć do czego’, *pėrmankštinti* ‘spulchnić, wzruszyć ziemię’. Nomina: *mankštà* ‘ćwiczenia cielesne, ruchowe, gimnastyka’, ⇒ *mankštùs* ‘giętki, wyćwiczony’.

manōchas ZTŽ ‘mnich, zakonnik’ — zapoż. z błr. *manáx*, -a, por. ros. *monáx*. Starszą pożyczką jest *minỹkas*.

mantà 4 p.a. 1. ‘mienie, majątek; kapitał, pieniądze’, 2. ‘mienie ruchome, meble, wyposażenie mieszkania, rzeczy przewożone z miejsca na miejsce’ (Šlapelis 220: ‘rupiecie, manatki, dobro, rzeczy’), 3. ‘pożytek z czego, korzyść; zarobek’ (war. *š-mobile šmantà*). Wyraz z pochodzenia żmudzki. Sądzi się, że został on zapożyczony z łot. kuroń. *mañta* ‘mienie, bogactwo’ (por. *nekustama manta* ‘mienie nieruchome’, pl. *mantas* ‘rzeczy; dziedzictwo’), gdzie z kolei miał się ustalić jako zapożyczenie ze śrdn. *monthe* ‘moneta’. Zob. ME II, 561 oraz obszernie omówienie w LEW 408n. Pewne fakty skłaniają jednak do zakwestionowania pożyczki niemieckiej i do ujęcia *mantà* jako wyrazu rodzimego, kontynuowanego równolegle w kurońskim dialekcie jęz. łotewskiego i na przyległym obszarze żmudzki. Po pierwsze znac. ‘mienie ruchome’ można wywieść ze znac. ‘bydło’, por. użycie pokrewnego wyrazu *pramatnà* (z **pramantà* przez metatezę): *Davė gyvuolį ant pramatnõs*, t.y. *pradžios gyvenimo* JU ‘Dali [jedno] bydłę na «pramatna», tj. na zagospodarowanie się, na początek [samodzielnego] życia’. Po drugie znac. ‘bydłę, bydło’ może pochodzić ze znac. ‘żywność, pożywienie’, bo bydło hoduje się celem żywienia ludzi. Znac. etym. ‘żywność, pożywienie’ można powiązać z formą *mantà*, założywszy 1° że *mantà* jest sb. postverbale od **mantyti* ‘żywić, karmić’ i 2° że **mantyti* było kiedyś causativum na SO do neopwk. *mint-* jak w *mintù*, *misti* ‘żywić się, posilać się’ (por. łot. *mist* ‘mieć utrzymanie’). Paralele: *rántas* ⇐ *rantýti* (*rēsti*); *drambà* ⇐ **drambyti* (⇐ *drimbù*, *nudribti*). NB. Od neopwk. *mint-* urobiono m.in. *išmintaĩ* m.pl. ‘żywność, prowiant’ (syn. *maĩstas*). — Drw. *mantingas* ‘mający dużo mienia, bogaty’. Vb. denom. 1. *mántauti* ‘leczyć, kurować’, 2. *mántavoti* ‘leczyć’, 3. *mañtyti*, -iju, -ijau: *numañtyti* ‘wyłudzać’, 4. *mantóti* ‘leczyć’ (*Moters žolėmis mantoja ligonį*, t.y. *gydo* JU ‘Kobieta ziołami leczy chorego’), *išmantóti* ‘krzywdzić oszukując (o sklepikarzu)’, *prasimantóti* ‘wzbogacić się (cudzym kosztem)’. Zob. też *mantùs*.

mantācyti, *mantācijū*, *mantācijau* gw. ‘kręcić, oszukiwać’, refl. *mantācytis* ‘drażnić się, droczyć się’ (*Kad duodi, tai duok, nemantācykis – sako tam, kas duoda ir atima* ‘Kiedy dajesz, to daj, nie drażnij się – mówi się do tego, kto daje i odbiera’). Nie całkiem jasne. HSBM 17, 257 wymienia n.agt. *mantac̣b* ‘oszust, krętać’, a to skłania do przypuszczenia, że Litwini mogli przejąć to nomen w postaci **mantočius* i od tego utworzyć vb. denom. *mantācyti* (por. błr. *mantácycb*, -ču ‘trwonić, marnować’ ⇐ *mantác* ‘marnotrawca, utracjusz’). — Inna ewentualność to zmieszanie osnów *mant-* i *matač-* należących do dwóch zapożyczonych czasowników, por. *mañtyti*, -iju, -ijau ⇐ pol. *mącić* m.in. ‘wprowadzać zamęt, niepokój’ i **matācyti* ⇐ pol. *mataczyć* ‘posługiwać się kłamstwem, oszustwem, gmatwaniem dla osiągnięcia własnych celów’ (vb. denom. od *matacz*). Za **matācyti* ‘kręcić, oszukiwać’ przemawia obecność osnownego *matočius* MOP ‘kłamca, oszust’ ⇐ pol. *matacz*. W gwarach jest poświadczony tylko refl. *matācytis* ‘być niezdecydowanym, wahać się’, *susimatācyti* ‘rozmyślić się, poniechać zamiaru, odstąpić od czego’.

mañtelis I, -io 1 p.a. stlit., gw. ‘płaszcz’ (SD «płaszcz», *manteliu apdingtas* «płaszcz[e]m odziany») — zapoż. ze stbłr. *mantelb* ⇐ pol. XVI w. *mantel* ‘płaszcz, mantelum’ (SPXVI). Por. łot. *mantels* ⇐ nwn. *Mantel* m.; *meñtelis* ⇐ ndn. *mentel*. Zob. SLA 127, LEW 409. NB. W SD¹ s.v. «płaszcz» figuruje zapoż. *plōščius* wraz z syn. *skreitē*. — Drw. *mantelēlis* SD «płaszczyk».

mañtelis II, -io 1 p.a. gw. 'opona na kole roweru' — zapoż. z nwn. *Mantel* m. 'Fahrradmantel'. Cps. *mañtelžakis* 'tłumok podróżny' ⇐ nwn. *Mantelsack* m. (zob. *žākas*). Por. GL 84, LEW 409.

mántija 1 p.a. 'obszerny płaszcz bez rękawów, mantyla, peleryna' — zapoż. z ros. *mántija* 'toga, płaszcz'.

mantūs, -i 4 p.a. stlit., gw. 'wygodny, poręczny; żwawy'. SD: *muntus* 1. «grzeczny» (syn. *patogus*, *mundagus*, *inderūs*), 2. «porządny» (syn. *patogus*), 3. «rażny» (syn. *patogus*), 4. «sposobny do czego» (syn. *patogus*, *paderus*), *muntu darau* «sposabiam kogo» (syn. *patoginu*), *muntumi darau* «kształtuję» (syn. *dabinu*), *ne muntu* «niegrzeczny» (syn. *ne apdaru*), *nemuntus* 1. «niekształtowny» (syn. *nemundagus*). 2. «niesposobny» (syn. *nepatogus*, *nepaderus*). Adv. *munciai* 'grzecznie' (syn. *patogiai*), 'kształtownie' (syn. *iždabintai*), *nemunciai* «błazeńskie» ['śmiesznie, niepoważnie, niedorzecznie, głupio', SPXVI] (syn. *juokingai*, *netikusiai*, *nemundagiai*), «marnie, nikczemnie» (syn. *dykai*). Zapewne stoi w związku z sb. *mantà* (zob.), ale szczegóły nieustalone, pozostają do zbadania. Zob. też *mandagūs*.

mar-: należą tu trudne do rozdzielenia refleksy: 1° prymarnych nominów na SO *mar-* od **mer-/mir-*, por. *mirštu*, *miřti* 'mrzeć, umierać', 2° postverbaliów od zanikłego *caus.-iter*. **maryti*, por. scs. *moriti* 'morzyć, zadawać komu śmierć' (zob. *marinti*). Por. *māras*, pl. *marai* stlit. i gw. 'masowe umieranie, pomór, zaraza, dżuma' (Būga, RR I, 597), *māro* a. *marū* *mētai* 'czas zarazy', *marū kapaī* 'cmentarz zadżumionych', *išmaros* f.pl. 'odumarszczyzna; wymarli, ród wymarły' (Šlapelis 98), *núomas* (zob. niżej), *ūžmaras* 'ścierniała, wyschłe ziarno w kłosie' (⇐ *užmiřti* 'sczeznąć, zginąć nie rozwinąwszy się'), *užúomas* 'zależone jajo; jajo z martwym pisklęciem' ⇐ *užumiřti* (syn. *ūžperas*). — W słowiańskim por. **u-mor-ū*: sch. *ūmor* 'zmęczenie, znużenie', *biti na umoru* 'konać', ros. *umór* 'śmierć, uśmiercenie' (ros. przest. *umóra* 'skrajne wyczerpanie'), stbłr. *umor* 'wymieranie', czes. przest. 'umieranie, śmierć; wyczerpanie', pol. *pić na umór* 'pić bez umiaru, bez opamiętania', pol. przest. *do umoru* 'do zupełnego wyczerpania': scs. *umoriti* 'zabić', ros. *umorítb* 'zmęczyć, zamęczyć'. — Dalsze drw.: *maringas* 'siejący śmierć, śmiertelny', *martuvė* (zob.), *marūs* 'śmiertelny; prędko umierający (o pszczołach, kurze, gęsi); ten, kto komuś prędko zadaje śmierć' (por. *maršūs* ⇐ *pamiřsti*; *sparūs* ⇐ *spirti*, *varūs* ⇐ *virti*), *marioji ligà* 'śmiertelna choroba', *maruonis*, -ies m. DP 'śmiertelność' (por. łot. *miruonis* 'umrzyk, trup, zwłoki'), *nemaruonis*, -ies m. DP 'nieśmiertelność', *nemarūs* 'nieśmiertelny', *núomas* 'padaczka, epilepsja' (war. *núomara*, *núomaris*, *núomarius*, *núomarinis* a. *nuomarinys*), ⇒ *núomarulis* 'cierpiący na padaczkę, epileptyk'; *nuomaruos* SD «kaduk» ['padaczka'] (syn. *kadukas*), *nuomaruonį turįs* SD «kaduk cierpiący» (syn. *nuomaruoningas*); *nuomarus* DP 'śmiertelny (o ciele)'.

marcipānas 2 p.a. SD¹ «marcepan, panis saccharites» ['wykwintne ciasto z cukrem i migdałami'] — zapoż. z pol. XVI w. *marcypan* (⇐ nwn. *Marzipan* n./m., XVI w. *Marzapan* ⇐ włos. *marzapane*, zob. Bańkowski II, 140n., Kluge-Seebold 464). Dziś używane w znaczu. 'masa prażona z migdałów i cukru, wyrób z tej masy' (LKŽ). W SD s.v. «marcepan» figuruje neol. *saldienė aptiekinė* (por. *saldūs*). Brak w SLA, LEW i ALEW.

mařdavoti, *mařdavoju*, *mařdavoju* 1. gw. 'męczyć, mordować, wyczerpywać, dręczyć' (*Kam tu mařdavoji arklius per dieną be jokio atsilsio!* JU 'Czemu ty męczysz konie przez [cały] dzień bez żadnego odpoczynku!'), 2. stlit. '(ludzi) mordować, zabijać' — zapoż. ze stbłr. *mordovati*, por. błr. *mardavac̣b*, *mardaju*, 3 sg. prs. -uje (⇐ pol. *mordować*, -uję 'zabijać ludzi; męczyć, wyczerpywać' ⇐ śrwn. *morden*, WDLP). Por. SLA 127, ALEW 616. — Drw. *mardavonė* a. *mardavonia* stlit. 'mordowanie' (⇐ pol. *mordowanie*). Neoosn.

mardavoj-: *mardavojimas* KN ‘mordowanie’.

marėti, *mariù* (3 os. *māri*; war. *marēju*), *marėjau* gw. 1. ‘umierać, zdychać z głodu’ (*Visi gyvoliai marėte išmarėjo iš bado*), 2. ‘głodować; pościć’, *išmarėti* ‘powymierać’, *užmarėti* 1. ‘wycieńczyć się, zagłodzić się’, 2. ‘zamrzeć, stracić czucie – o zdrętwiałej części ciała’, 3. ‘uschnąć – o roślinie, drzewie’. Formacja dwuznaczna z powodu pierwiastka na SO *mar-* ← *mer-/mir-* ‘mrzeć, umierać’. 1° w porównaniu z czas. *garėti* ‘zamieniać się w parę’ (prs. *gāri* a. *garėja*) ← *gāras* a. *garaĩ* ‘para’ można *marėti* ująć jako vb. denominativum na -ė- od **maras* ‘śmierć głodowa’ (por. *māras* a. *maraiĩ* ‘zaraza, pomór’); czasownik powtarza wokalizm osnowy. 2° Obecność prs. *mariù* stawia nas przed pytaniem, w jakim stosunku ta lit. formacja pozostaje względem odpowiednika słow. **morjō* przy **moriti* ‘doprowadzać do śmierci’, por. scs. *izmoriti* a. *umoriti* ‘zabić’, ← pie. **mor-ėje-* ← **mer-* (caus. na SO). Zob. LIV² 439, gdzie zresztą nie ma wzmianki o lit. *marėti*. Zob. też *merėti*.

mārgas I, -à 3 p.a. ‘pstry, pstrokaty, różnobarwny’ — denominalny przymiotnik na -a- od zanikłego abstractum **marga* ← **margyti* ‘mienić się różnymi barwami’, gdzie neoapofoniczny SP/SO *marg-* pochodzi od SZ *mirg-*, por. *mīrga*, *mīrgėti* ‘migotać, błyskać, skrzyć się’ oraz łot. *mārga*, *mārga* ‘mżawka’⁴¹⁷. Paralela: *rāibas* ← abstr. **raiba* ← *riba*, *ribėti*. — Drw. *margenis* ‘wzorzyste płótno’, *margynēs*, *margumas* SD¹ «pstroćina», *marginys* a. *marginiaiĩ* ‘barwna, wzorzysta tkanina’, *mārgis*, -ė ‘pstre zwierzę, zwł. wół, krowa’ (zdrob. *margēlis*, *margūlis*), *margója* a. *margój* ‘pstra krowa’ (ze zmiany formy anaforyzowanej *margóji*, LD § 445), *marguōlē* ‘zmija zygzakowata’, *margūtis* ‘zdobione jajko wielkanocne, pisanka’. Cps. *bāltmargas* ‘biało-pstry – o krowie, psie’ (por. *bāltas*), *jūodmargas* ‘czarno-pstry’ (por. *jūodas*), *žālmargas* ‘o bydle: czerwono-pstry’, *žalmaṛgis* ‘łacieate zwierzę, pokryte plamami’ (por. *žālas*). Nazw. *Mārgis*, *Margaitis*, *Margēlis*, *Margūlis* (zniemczone *Margulies*). — Zapoż. litewskie błr. gw. *mārgi*, *mārgelb* ‘o maści bydła: pstry’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 65 = Urbutis 2009, 377, Laučjute 47 n.), *mārgelb* ‘pstry wół; brudny człowiek’ (PzB 3, 32, ĖSBM 6, 227), stąd pol. gw. *margiel* ‘pstry byk’, *margiała* ‘pstra krowa’, *marginia* ‘barwna spódnica’. — Vb. denom. *mārginti* ‘robić pstry; farbować i zdobić jaja wielkanocne, robić pisanki; kłąć, przeklinać’, *pamarginu* SD¹ «pstrzę», *pamargintas* SD «upstrzony; nakrapiany farbą», *mārguoti* ‘pstrzyć się, migotać, mienić się’. Por. łot. *marguōt* ‘mżyć’.

mārgas II 1 p.a. przest., gw. ‘morga, mórg, miara powierzchni gruntu (ok. 50 arów); grunt o tej powierzchni’, SD *margas* «morg, miara rol mniejsza niż łan» — zapoż. ze stbłr. *morkgъ*, por. błr. *morh*, -a (← pol. przest. *morg*, gen.sg. *morga* ← wcznwn. *morge* m. ‘Ackermaß’, WDLF). Z innym tematem: *mārgis*. Por. SLA 127, LEW 410, ALEW 616. — War. *mūrgas* ← stpol. *mórg*; *mārgē* ← pol. gw. *morga*. Por. GL 89 i Čepienė 173: zapoż. z prus.-niem. *morgen*, nwn. *Morgen* m. — Cps. *mūrgjavai* m.pl. hist. ‘danina zbożowa’ (por. *javaiĩ*), *šimtamārgis* ‘mający sto morgów ziemi’ (por. *šiņtas*). — N.m. *Mārgai* 6x, *Margaĩ*, *Mārgēs*, *Mārgiai* 11x, *Margiaiĩ* 2x, *Margēliai*; *Mūrgai*, *Murgēliai*, *Mūrgininkai*, *Pamārgē*, *Pamaṛgiai*, cps. *Baltramurgis* (por. imię *Baltrys* ‘Bartłomiej’), *Līnmargis*. N.rz. *Murgālis*, *Muṛginis*, n. łąk *Mūrgai*, *Muṛgai*.

marinárka 1 p.a. wsch.-lit. ‘marynarka, górna część męskiego garnituru’ — zapoż. z błr. *marynárka*, -i ← pol. *marynarka*. Warianty: *marinatka* i *marnatka* ZTŽ; z asymilacją *r-n* > *n-n*: *maninárka* LzŽ, *mananárka* DVŽ.

marinti, *marinù*, *marinaũ* 1. ‘czuwać przy umierającym, być przy śmierci chorego’, 2.

⁴¹⁷ Z powodu akutu Rasmussen 1989, 178 uznał *mārgas* za formację odziedziczoną i zaliczył ją do derywatów typu *vřddhi*, pie. **mōrg*^{uh}-ó-s ‘mieniący się, blinzend’ ← **mórg*^{uh}os ‘jedenorazowe błysnięcie, rozbłysk’. Wątpliwe.

‘doprowadzać do czyjejś śmierci’, 3. ‘morzyć głodem’ (*marinu badu* SD «morzę kogo głodem»), 4. ‘znieczulać chorego, znosić odczuwanie bólu’ (*ap-*), 5. DP ‘martwić, trapić’ — causativum z suf. *-in-* i SO *mar-* jak w prs. intr. *māri* (*-éjo*, *-éti*) gw. ‘umiera; głoduje, pości’. Znacz. etym. kauzatywne: ‘doprowadzać do czyjejś śmierci’. War. suf. *marénti* ‘morzyć głodem’ (*Anà jĩ baduĩ marēna*, Otrębski 1934, 329). Refl. *marintis* ‘morzyć się’, *marinuosi* SD «martwić się». Pwk. *mer-/mir-*, zob. *mérdēti*, *miřti*. Por. LEW 457, ALEW 616n. — Jest prawdopodobne, że formacja na *-in-ti* zluźowała **mar-y-ti* (prs. **mariu*) jako odziedziczony odpowiednik psł. **moriti*, **morjō*, por. scs. *izmoriti*, *-morjō* ‘zabić’, *umoriti* ts., sch. *umòriti* ‘zmęczyć, znużyć; zamordować; zamorzyć głodem’, ros. *morítb*, *morjú* ‘niszczyć, tępić, zamęczać, morzyć; zaprawiać, wytrawiać’, ukr. *moryty*, stpol. *morzyć*, *morzę* ‘pozbawiać życia, uśmiercać, zabijać’, < pbsł. **mar-ĩ-*. Odpowiednik wed. *māráyati* ‘zabija’ < pie. **mor-éje-*. Zob. BSW 186, REW II, 158, LIV² 439. — NB. Model *bradžióti* ⇐ *bradžiaũ* (*bradyti*) przemawia za tym, że iter. *°marioti* (*apmarióti* ‘wymierać’, *iřmarióti* ‘wymierać jeden po drugim’) mogło zostać utworzone sufiksem **-ā-* od *mar’-* jak w **mariau*, prt. do **maryti* (scs. *°moriti*, *°morjō*). — Neoosn. *marin-*: *marinimas* DP ‘umartwianie (ciała)’. Inne nomina zestawiono s.v. *mar-*.

mārios, *-iũ* 2 p.a., *mārēs* 2 p.a. f.pl. 1. ‘morze’ (syn. *jūra*, pl. *jūros*), 2. ‘zatoka oddzielona od morza wydiami’ — używane zwykle w odniesieniu do Zalewu Kurońskiego, por. *Kuřšiu mārios* a. *Kuřšiu mārēs* (Būga, RR II, 268 n.). SD: *marios* «morze» (syn. *jūrēs*), *marios didžios* «morze wielkie» [‘ocean’], *įlunkas marių* «odnoga morska» (por. *lañkas*), *krařtas marių* «brzeg morski» (por. *krāřtas*), *kriauklė marių* «purpura, morski żółw» (por. *kriauklė* ‘skorupa’ s.v. *kráuti*), *marių pelė* «popielica, mus ponticus» (por. *pelė*), *siaučia marios* «burzy się morze» (syn. *verda*, *kunkaluoja*), *siautimas marių* «burzenie morza, nawałność» (por. *siaũsti* I), *sujudimas marių* «nawałność» (por. *judėti*), *virimas marių* «morskie burzenia; wrzask» (por. *vĩrti*). Odpowiedniki bsł.: stpr. *mary* EV ‘zalew, Haff [das Haff]’, łot. *mare*, *maŗa* ‘zalew’ (**mor-jeħ₂-*) oraz psł. **morje* ‘morze’: sch. *møre*, ros. *móre*, czes. *moře*, pol. *morze* ts. (**mor-jo-*). Pie. **mor-i-* n. ‘jezioro, morze’ — drw. na SO od niezachowanego SE **mer-*. Zob. IEW 748, BSW 169 n., LEW 409, REW II, 157 n., ALEW 617. Por. łac. *mare*, *-is* n. ‘morze, jezioro’ < **mori* (Meiser 1998, 84), stir. *muir* n. ‘morze’, walij. *mir* ts. (pcelt. **mori*), goc. *marei* f., *mari-saiws* ‘morze’, stisl. *marr* m. ‘morze’, stwn. *mari*, *meri* m.n. ‘morze’ (pgerm. **mari-*) oraz oset. *mal* ‘głęboka woda stojąca’ (**mori-*). — Drw. *mareĩvis* ‘marynarz’ (syn. *jūreĩvis*), gw. *marinė* ‘fala powodziowa przychodząca znad Zalewu Kurońskiego’, *marinykas* ‘marynarz’, SD *adata marinykũ* «kompas morski», *marininkas* b.z.a. ‘podróżnik morski’, *mārinis* ‘morski’, *katas marinis* SD «koczkodan, kot morski», *pamarỹs* ‘wybrzeże morskie, pomorze’.

markà 4 p.a. 1. ‘dół z wodą, moczydło’ (war. *merkà*), 2. ‘pewna ilość zamoczonego lnu’, 3. ‘czas moczenia lnu’ (*Jau linũ markòs laikas* ‘Już czas moczyć len’), 4. ‘zrobiona z pali i gałęzi, otoczona siecią pułapka do łowienia ryb w czasie tarła’ (*Pũnskas*), 5. ‘przemoczone ubranie’, 6. ‘słota, plucha’, 7. ‘parne powietrze, duchota’. Odpowiedniki: stłot. *mārka*, łot. *mārks* ‘moczydło dla lnu’ (ME II, 584). Przykład *įmarka*, które łączy w sobie trzy znaczenia dewerbalne: 1. ‘zamaczanie’ (n. act.), 2. ‘moczydło’ (n. loci), 3. ‘to, co zamoczono’ (n. rei), wskazuje na to, że w wypadku *markà* nazwa miejsca jest następstwem skonkretyzowania nazwy czynności ‘zamaczanie, moczenie’. Formacja na SO *mark-* od *merk-/mirk-* ‘moczyć, zamaczać’ (zob. *meřkti*, *miřkti*). Nie wiadomo tylko, czy ma ona charakter prymarny, czy jest raczej drw. postwerbalnym od *markýti* ‘trzymać co w stanie zamoczonym’. Tego rodzaju dwuznaczność związana jest również z takimi formacjami, jak *bradà*, *klampà*, *lankà*, *tvankà*. Zob. LEW 440. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *marka* ‘urządzenie do łowienia ryb podczas ikrzenia się; składa się z kilku wbitych w dno jeziora pali, obłożonych gałęziami obciążonymi kamieniami i z rozstawionej dookoła sieci’

(Zdancewicz 344). — Drw. *maṛkinas* ‘przemoczony, zmoknięty’, *markinis* a. *maṛkinis* ‘służący do przygniatań lnu w moczydle (kamień)’, *marklā* ‘moczydło; błoto’ (⇒ *marklōti* ‘robić coś długo i niedbale, partaczyć’, refl. ‘brudzić się, walać się’, *marklōtas* ‘ubrudzony, utyłany’), *markūs* ‘o deszczu: moczący na wskroś’, *markūs linai* m.pl. ‘len, który się wymoczył szybko i dobrze’. Cps. *kanāpmarka* ‘dół do moczenia konopi’ (por. *kanāpēs*), *linamarka* (zob.), *markāvietē* ‘miejsce (na jeziorze), gdzie moczy się len’ (por. *viētā*). — N.jez. *Markēlis*, n.rz. *Markijā*, *Markeljñē*, cps. *Kanāpiamerkis* (merk- z mark-).

markātnas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘przygnębiony, strapiiony, smutny, czujący się nieswojo’ — zapoż. ze stblr. *markotnyj*, por. błr. *markótny*, pol. *markotny*. War. akc. *maṛkatnas* 1 p.a., *markatnūs* 4 p.a. Por. SLA 127, Zs 32, LEW 411, ALEW 618. — Vb. denom. *markātinti*: *apsimarkātinti* ‘posmutnieć, zmarkotnieć’, też ‘o niebie: zachmurzyć się’, *markatnúoti* ZTŽ ‘markotnieć, wpadać w przygnębienie’ (niejasne wykolejenie w *markvitnúoti* ZTŽ).

márkē 1 p.a. przest. 1. ‘marka jako niemiecka jednostka monetarna, dzieląca się na fenigi’ (war. m. *márkis*), 2. ‘znaczek pocztowy a. stemplowy’, 3. ‘znak towarowy, marka fabryczna’, 4. ‘jakość czego; reputacja’ — zapoż. z nwn. *Marke* f. Łot. *mārka* ‘marka jako niemiecka jednostka monetarna’ ⇐ śrdn. *mark* (Jordan 77). Co do akutu por. zapoż. *árpa*, *švártē* i *várkštotas*. — *markē* 3 p.a. przest. ‘znamię na skórze; pieg; krostka ospowa’ ⇐ nwn. *Marke* f. ‘cecha, znamię’. Por. GL 85, LEW 411. Drw. *márkēs* f.pl. ‘tyfus plamisty’ (syn. *márkių drugjūs*).

markstýti, *markstaũ*, *marksčiaũ* gw. ‘moczyć, trzymać co w wodzie w celu zmiękczenia, moczyć len w wielu miejscach naraz’, *primarkstýti* ‘zamoczyć niemało’, *sumarkstýti* ‘znosić i zamaczać w moczydle’ (*Sumarksčiaũ linus in markq*), refl. *markstýtis* ‘przeprawiać się łodziami’ (dosł. ‘moczyć się’) — 1° synchronicznie: frq. na -sty- ze SO *mark-* ⇐ *merk-*, por. *meṛkti* ‘moczyć, trzymać w wodzie’, 2° diachronicznie: caus. z suf. -y-, dołączonym do neopwk. *markst-*, co jest SP/SO od *mirkst-* ⇐ prs. *miṛksta* do *miṛkti* ‘moknąć, namakać’. Paralele: *barstýti* ⇐ *birst(a)*; *lankstýti* ⇐ *liñkst(a)*; *tvárstýti* ⇐ *tvirst(a)*.

márlē 1 p.a., *marlià* 2 p.a. ‘gaza, bardzo cienka tkanina bawełniana, używana do opatrunków’ — zapoż. z błr., ros. *márlja* (⇐ fr. *marli*). Por. ÉSRJ II, 574, ÉSBM 6, 231. Co do akutu por. zapoż. *bárža*, *márgas*. — War. *meṛlē* (⇐ błr. gw. *mérlja*, PZB 3, 97), też m. *maṛlis*, *márlis*, *maṛlius*.

marméti, *marmù/mármu*, *marmėjau* 1. ‘z odgłosem upadać w wodę, błoto’ (*sumarméti* ‘utopić się, utonąć’), 2. ‘o płynie: wrzeć, gotować się z bulgotem’, *sumarméti* ‘rozgotować się’, 3. ‘burczeć w kiszkaach’ (*marma viduriuose*; syn. *biṛbia*, *gùrga*), 4. ‘iść, bieć, lecieć z hałasem’, *numarméti* ‘wbiec gromadnie i hałaśliwie’, 5. ‘mamrotać, bełkotać’ (*Ko mármis, sakyk aiškiai!*), por. syn. *murméti*, 6. *atmarméti* ‘odmawiać pacierze’, 7. ‘paplać, gadać’, *pamarméti* ‘porozmawiać, pogadać’ (*Ateik vakare, pasimarmésme*) — czasownik na -ē- od osnowy *mar-m-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *maṛ-maṛ*, *már-már* m.in. o pogrążaniu się, tonięciu; o bulgotaniu (wtórne war. *marmakt*, *marlèkt*). Paralele: *murméti* ⇐ *muṛ-muṛ*; *narnéti* ⇐ *nàr-nàr*. — Z innymi sufiksami: *maṛminti* a. *márminti* ‘zanurzać, pogrążyć, zatapiać; wpychać, wciskać; płukać pranie’, *išmaṛminti* ‘ugotować, nagotować’; *marmóti* ‘brnąć po błocie; mamrotać przez sen’, *primarmóti* ‘wmieszać co do potrawy’. — Postverbalia: *maṛmalas* a. *marmālas* ‘błoto, bagno; miejsce zalane gnojówką’, c. ‘papla, gaduła’, *marmalaĩ* pl.t. ‘muł, szlam; rzeczy stare, zużyte, gałgany’ (też pogardl. o lekarstwach), *marmālius* ‘kto mówi szybko i niezrozumiale’ *marmūnas* b.z.a. ‘kto mówi niewyraźnie, przez nos’. Neoosn. *marmal-*: *marmālyti* ‘gotować; robić co nieumiejętnie, marnować, psuć’, *marmaliuoti* m.in. ‘gotować się z bulgotem; zostać pochłoniętym przez bagno, utonąć’.

mármuras 1 p.a. ‘marmur’ — zapoż. ze stbłr. *marmurъ*, por. błr. *mármur*, -u ⇐ pol. *marmur* (XV-XVIII w. *marmór*). War. *maĩmulas* (r-r > r-l), *meĩmuras* 3 p.a. (por. *meĩnas* < *maĩnas*); *meĩmũras* 1 p.a. (r-r > i-r). — War. *maĩmoras* 1 p.a. (m.in. NDŽ) ⇐ stbłr. *marmorъ* ⇐ stpol. *marmor*. Z niejasnym u w pwk.: *muĩmulas* ‘marmur’, też przen. ‘przyrząd do ostrzenia brzytwy’ (*Suleisk britvą į murmuliūką*), por. pol. *marmurek* ‘osełka z piaskowca’. Zob. LEW 411, SLA 127, POLŽ 442n.

márnai, -u 1 p.a. m.pl., *márnos*, -u 1 p.a. f.pl. gw. 1. ‘chude mięso świńskie przeznaczone na kielbasy’, np. *Reikia pasilikti mární dešrom* ‘Trzeba sobie zostawić «marnai» na kielbasy’. *Paskerdžiau kiaulę, ale mažai mární, tai kilbasų bus mažai* ‘Zakłułem sobie świnie, ale mało jest «marnai», więc i kielbas nie będzie dużo’, 2. ‘chude mięso gotowane’. Bez etymologii.

marnaitrotnas ‘marnotrawny’ stlit. hapaks: *ape aną marnaitrotną sūnų* MOP ‘o owym marnotrawnym synu’ (zob. PAŽ 235) – hybrydalna kalka ze złożenia błr. *marna-tráũny*, pol. *marno-trawny*. I człon to adv. *marnai* ‘marnie’ do *maĩnas* (zob. s.v. *mōrnas*), II człon to adi. *trotnas* ‘stracony’, oddające błr. *trátny* ‘daremnny, zgubny’ (Nosovič) ⇐ sb. *tráta*, -y ‘strata, utrata’ (por. zapoż. lit. *trotà*). Brak w SLA, LKŽ, LEW i ALEW. Zob. też *trotnas*.

márnaka 1 p.a., *marnakà* 3 p.a. 1. bot. ‘kianianka, *Cuscuta*, roślina pasożytująca na koniczynie, lninie, konopiach’ (syn. *brántai*), 2. bot. ‘przytulia czepna, *Galium aparine*’ (*Marnakos apsiyvynio apie stiebą javo ir sulenkia* JU ‘Przytulia owija się wokół łodygi zboża i zgina ją’). War. *márlaka*, *marlakà*. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 411. Skardžius (ŽD 125) zestawiał z *márnai* ‘chude mięso na kielbasy’.

maróti, *maróju*, *marójau* stlit., gw. 1. ‘brudzić, walać, plamić, kalać’, 2. ‘chciwie jeść, żreć’, *sumaróti* ‘zabrudzić, powalać, skalać’ — zapoż. ze stbłr. **marati*, por. błr. *marácъ*, -ájau, 3 sg. -áje ‘brudzić’ (PzB 3, 32), ros. *marátъ*. Brak w SLA, LEW i ALEW. LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu. — Drw. *sumarotas* DP ‘skalany’: *Duok’ man žmogų, latrą... visokiomis piktybėmis sumarotą* DP 2003 ‘Day mi człowieka, łotra... wszelakimi złościami skalanego’. — War. *mor-* (z o jako prawidłową substytucją słow. a): gw. *moróti*, -ju, -jau, por. *Knygos nenreikia moróti* ‘Książki nie należy plamić’. *Atėjo išsimorojęs* ‘Przyszedł umorusany’. NB. Nie należy z *mar-/mur-* łączyć syn. *mur-* (*mūrioti*, *murióti*), ponieważ to ostatnie należy do *mūrti*, *mūra* (zob.).

máršalas 1 p.a. ‘marszałek, najwyższy stopień wojskowy’ — zapoż. z ros. *máršal* (⇐ nwn. *Marschall* m., zob. REW II, 101). Por. też stbłr. *maršallъ* 1587. — War. gw. *máršolas*, *maršōlius* ‘marszałek’, też ‘družba na weselu’ (GL 85). Zob. też *maršálka*.

maršálka 1 p.a. m. 1. hist. ‘urzędnik zawiadujący dworem panującego, marszałek’, 2. gw. ‘mistrz ceremonii na weselu, uczcie lub pogrzebie’, 3. gw. ‘swat, družba’ — zapoż. ze stbłr. XV w. *maršalko zemskij* ‘marszałek ziemski’, por. błr. gw. *maršálka* n. (PzB 3, 37n.). Rzadki war. *maršálkas*. Por. błr. liter. *maršálak*, -lka, stbłr. *maršalokъ*, *maršalekъ*, *moršalokъ* (⇐ pol. *marszałek*). Zob. LEW 412, ĖSBM 6, 240. SLA 127 niesłusznie wymienił na pierwszym miejscu pol. *marszałek* jako źródło. — SD: *maršálka* «marszałek powszechnie», *maršálka karalystės* «marszałek koronny», *maršálka senių karaliaus* «marszałek nadworny», *maršálka tunciaus, pirm kitų tunciui ejus* «marszałek taneczny, rey wodzący», *maršálka svodbos, puotos, girtės* «marszałek weselny, biesiadny», *maršálka pakasynų* «marszałek pogrzebny». — War. *maršélka* marszałek weselny; z perseweracyjną sonoryzacją lk > lg: *maršélga* ‘jeden ze swatów’ (Zs 32, 93), ‘organizator uroczystości kościelnych’ (KRŽ), por. typ *mainélga*, *vertélga*. War. ze zmianą rš > rč (rtš): *marčélka* 1 p.a. (KRŽ), *marčelga* b.z.a. (Dowkont). — Nazw. *Maršálka*. N.rz. *Maršálkupis*. Zob. też *máršalas*.

máršas 1 p.a. 1. 'maszerowanie, posuwanie się naprzód równomiernym krokiem', 2. 'przemarsz wojska, pochód ludzi', 3. 'stopień schodów', 4. 'utwór muzyczny towarzyszący pochodowi, defiladzie' — zapoż. ze stbłr. *maršb*, błr. *marš*, -a/-u (≡ pol. marsz, -u/-a), por. ĖSBM 6, 240, LEW 412. Co do akutu por. zapoż. *kárdas*, *márgas* i *tárka*. Zob. też *marširúoti*.

maršinti, *maršinù*, *maršinaũ* 'doprowadzać do zapomnienia; starać się, aby zapomniano; zgubić z pamięci, puścić w niepamięć' (*Aš maršinù blogus darbus*, t.y. *darau, kad užmirštum* 'Staram się, żebyś zapomniiał o złych uczynkach [moich]') — causativum z suf. -inti na miejscu starszego -yti (por. goc. *marzjan* 'zawadzać, przeszkadzać, utrudniać, obrażać', stwn. *merren* 'przeszkodzić, związać', < pie. *mors-eje-) i z pwk. w st. o *marš-* ≡ *merš-/mirš-*, por. *miřšti* 'zapominać'. Paralele: *marinti* ≡ *miřti*; *nartinti* ≡ *niřsti*; *alsinti* ≡ *iłsti*. Por. LEW 456n., ALEW 618. — Postverbalia: *ažumaršiai* adv. SD «zapamiętanie» (syn. *ažumirštinai*), *užuomarša* 'zapomnienie', c. 'człowiek łatwo zapominający', *maršas* SD «zapamiętanie czego, zapomnienie»; od tego *maršūs* 'łatwo zapominający; idący w niepamięć', SD «niepamiętny, niepamiętający» (syn. *notmenūs*), «zapamiętały (syn. *padūkįs*), «zapamiętliwy», *nemaršingas* stlit. 'nieomylny' (*Dieve tėve mūsų maloningas, žadėjime sava nemaršingas* PK 184₂ 'Boże Ojcow naszych miłościwy, w obietnicach swoich nieomylny'), *nemaršūs* 1. 'pamiętliwy (o Bogu)', 2. 'niezapomniany, którego nie sposób zapomnieć'. Inne: *užmarštis* f. 'zapomnienie' (*apsėrgėti nuo užmarštiės* 'ocalić od zapomnienia'), *užuomarša* 1. 'zapomnienie', 2. c. 'człowiek łatwo zapominający'.

marširúoti, *marširúoju*, *marširavaũ* 'maszerować, iść miarowym, równym krokiem' (war. *marširavóti* ZTŽ) — zapoż. z ros. *marširovátb* (błr. *maršyravácь*, -úju), tu z nwn. *marschieren* (REW II, 101). — War. 1. *maršerúoti*, 2. *maršierúoti*, *mašierúoti* ≡ prus.-niem. *maršēre*, z dysymilacją r-r > ø-r: *mašēre* (zob. GL 85, LEW 412), 3. *maširúoti*, *mašyrúoti* ≡ błr. gw. *mašyravácь*, -úju (< *maršyravácь*). — Wykrz. *márš* 'marsz!', por. *Jau laikas, marš gulti!* 'Już czas, marsz spać!' *Par duris márš ir išėjo* 'Przez drzwi szybko marsz i wyszedł' (pochodzenie niejednoznaczne, por. *máršas*). Natomiast *mašir̃* (*Mašir̃ net in Leipalingi* 'Marsz nawet do Lejpun') oraz *mašyr̃* (*Negavai, tai mašyr̃ [namo]* 'Nie dostałeś, to marsz [do domu]') oddają błr. *mašyr̃* 'marsz! naprzód!', od *mašyravácь* 'maszerować', zob. ĖSBM 6, 286.

márška 1 p.a. wsch.-lit. 1. 'prześcieradło', 2. 'kapa na łóżko', 3. 'przykrycie do spania z grubej tkaniny', 4. 'obrus', 5. 'ręcznik', 6. 'płachta do przenoszenia siana', 7. 'niewielka sieć, brodnia'. Nazw. *Márška*, *Marškus* b.z.a. Z innym sufiksem: łot. *mārsna* 'prześcieradło; zawinięcie dziecka niesionego do chrztu'. Brak alternantów apofonicznych. Niejasne. Z powodu -š(k)- nie sposób forsować hipotezę o związku *márška* z psł. *merža, scs. *mrěža* 'sieć', ros. *merėža* 'rodzaj sieci', gw. *merėga* 'dzianina o rzadkim splocie' (por. REW II, 119, LEW 412). To ostatnie zakłada *mergja-, przy czym *merg- może być obocznikiem do *marg-* jak w łot. *maīga* 'poręcz, balustrada; drąg do uwiązywania koni przed karczmą' (*mėīga* 'chór w kościele'), zob. BSW 182, LEW 412. — Drw. *marškōnē* 'prześcieradło' (por. *šakōnē* ≡ *šakā*), *marškōnis* 'płótno lniane; tkanina płócienna', adi. *marškōnis* 'płócienny, lniany' — są to derywaty od sb. *márškonas* 'tkanina lniana, płótno', pochodzącego z substantywizacji adi. *márškonas* (*márškonas drabūžis* 'płóciennie ubranie'). Taką analizę zaleca traktowanie adi. *vīlnonas* 'wełniany' ⇒ sb. *vīlnonas* 'wełniane ubranie' ⇒ sb. *vīlñonis* ts., adi. *vīlñonis* 'wełniany', zob. GJL II, § 335. Zob. też s.v. *dirvónas* uwagę o przymiotnikach na -onas. — Izolowane jest *pamárškē* 1 p.a. 'namiot' (Šlapelis 302); pewnie neologizm dla zastąpienia sławizmów *šetrà*, *kūčkos* i *nometas*. Por. *palapīnē*.

marškiniaĩ, -iũ 3 p.a. m.pl.t. 'koszula' (SD «ciasnocha; gżło; koszula») — drw. od sb. *marškinys* 'tkanina płócienna' (war. *marškìnīs*), które pochodzi ostatecznie od *márška* (zob.). Takie paralele, jak *geltiniaĩ* 'żółta przędza, żółte nici' ≡ *gel̃tas* 'żółty', *marginiaĩ* ob.

marginys ‘barwna, wzorzysta tkanina’ $\Leftarrow$ *margas* ‘pstry’ zdają się wymagać przymiotnika $\dagger$ marškas a. $\dagger$ marškus jako bezpośredniej osnowy dla drw. *marškinys*. Forma gw. *marškiaĩ* 3 p.a. ‘koszula’ (*Pasiūk naujus mārškius* ‘Uszyj nową koszulę’) wygląda jak drw. wsteczny od *marškiniaĩ*. Por. *žąsinas* $\Rightarrow$ *žąsas*.

marti 4 p.a., gen.sg. *marčiōs* f. 1. ‘żona syna, synowa’, 2. ‘żona brata’, 3. ‘młoda mężatka’, 4. ‘panna na wydaniu; panna młoda na weselu’, 5. ‘żona’. SD¹ *marti* «synowa», SD «pani młoda». Pl. *marčios* ‘żony braci względem siebie’ (*ateĩti į marčiōs* ‘zamieszkać u rodziców męża’). Odpowiednik stpr. *mārtin*, *mārtan* obl.sg. ‘narzeczona, panna młoda, Braut’. Odpowiednik łot. *mārša* ‘żona brata’ < *martšjā < *martjā⁴¹⁸ (natomiast *mārte* ‘panna młoda’ jest lituanizmem; drw. *mārtene* ‘młoda kobieta, synowa’, zob. ME II, 585). Zapożyczeniem z bałtyckiego jest fiń. *morsian* ‘panna na wydaniu’ (LEW 412, Stang 1966, 23). Rekonstrukcja: pb. *martī, gen.sg. *martjās; transponat ie. *mortih₂, *mortjeh₂-s (fleksja typu wed. *devī*, gen.sg. *devyāḥ* ‘bogini’). Poza bałtyckim osnowa *mar-t- nie ma oparcia porównawczego. Ten fakt nasunął hipotezę o uogólnieniu -ti – w roli neosufiksu – z bliskoznacznego rzeczownika *pati* na *marti* (zob. ALEW 619). Mniej jest prawdopodobne, żeby *marti* było feminativum na -i, dotworzonym do *martas ‘człowiek’ (tak ALEW, l.c.); prototyp *mor-to- stałby w zupełnej izolacji. — Pierwiastkowe *mar-*, rozumiane jako SO do *mer-, było zestawiane z ie. nazwami młodego człowieka, mianowicie wed. *marya-* m. ‘młodzieniec, kochanek’ < *mer-jo- (drw. *maryaka-* ‘mały człowiek’), mław. ‘chłopiec; łobuziak’, gr. *μεῖραξ* f. ‘młoda dziewczyna, dziewczę’ (drw. od *mer-jo-), walij. *morwyn* ‘dziewczyna’ (śrwalij. *merch* ‘cóрка’) i stornw. *moroin* f. ‘dziewczę’ (*moreinā-), por. Beekes 2010, 921n. Zob. też IEW 738n. i LEW 412. — Drw. *mar̃tas* gw. ‘zięć’, *martēlēs* f.pl. bot. ‘stokrotki, Bellis perennis’, *martjstē* ‘bycie młodą mężatką’ (war. *martystà*), *pamarti* b.z.a. ‘żona pasierba’. Zdrob. *martēlē* ($\Rightarrow$ *martēlēsis* ‘należący do synowej’, decasuativum od formy gen.sg.), *martūlē*. Cps. *jaunāmartē* ‘synowa w pierwszym okresie po przyjeździe do domu męża; młoda mężatka’, war. *jaunāmarti* (por. *jaunas*), *mar̃tgiesmē* ‘pieśń weselna’ (por. *giesmē*), *mar̃tmergē* 1. ‘drużna, drużka’, 2. ‘panna z dzieckiem’ (por. *mergā*; syn. *vaikmergē*), *martvedys* ‘drużba’ (por. *vēsti*) oraz *mergmarti* CGL ‘nierządnica, Hure’ (por. *mergā*). — Vb. denom. *mārtauti*, *martāuti* 1. ‘być panną młodą’, 2. ‘być synową’, 3. ‘spędzać w domu męża pierwsze dni małżeństwa’, 4. ‘być mężatką do chwili urodzenia pierwszego dziecka’⁴¹⁹, *apmartūoti* ‘zdjąwszy pannie młodej wianek, nasunąć jej czepiec na czoło’ (łot. *mārtuôt* ts.), $\Rightarrow$ *martūotuvēs* f.pl. ‘obrzęd nałożenia czepca’, war. *mārtautuvēs*; *mārtautinis*, -ē o przedmiocie lub kawałku odzieży noszonym w czasie, gdy się jeszcze było panną młodą (por. *bérnautinis*).

mārtynauti, *mārtynauju*, *mārtynavau* gw. ‘o parobkach i służących: po odświeżeniu jednego roku pójść na urlop trwający od Bożego Narodzenia do św. Marcina’ — vb. denominativum na -auti od imienia własnego *Mārtynas* ‘Marcin’ (liter. *Martjnas*). Drw. *prisimārtynauti* ‘wystarczająco (długo) korzystać z urlopu’.

martuvē stlit. 1. DP ‘śmierć’: *Tesi prakeiktos visos nuodemēs mūsy, kuriuos tave teip baisiump kančiump ir martuvēsp atvedē* DP 184⁷ ‘Niechaj będą przeklęte wszystkie grzechy nasze, które cię o tak srogie męki i śmierć przypawiły’, 2. SD «powietrze morowe» (syn. *maras*). Izolowany charakter wyrazu nasuwa podejrzenie o neologizm. Analiza *mar-tuvē*, drw. od rzecz. *māras*, pl. *marai* ‘masowe umieranie, pomór’ (na temat neosuf. -tuv- zob. GJL

⁴¹⁸ Drw. od osnowy gen.sg. *mart-jā-s (por. lit. *marčiōs*). Paralela: ros. *góstbja* ‘gość-kobieta’, stpol. *gościa* ts. na miejscu psł. *gosti f. ‘gość-kobieta’ < pie. *g^hostih₂.

⁴¹⁹ Por. *Ji ilgai martavo: apsiženinus per aštuonis metus neturėjo vaikų* ‘Ona długo «martowała»: przez osiem lat nie miała dzieci’. Też o obojgu małżonkach: *Juodu dar mārtauja, vaikų netur* ‘Oni jeszcze «martują», dzieci nie mają’.

II, § 147, ŽD 387). — Z innym sufiksem: *martvė* przest. ‘pomór’ (⇒ *martvinis* SD «morowy». Por. oboczność *sietvā* i *sietuvā* ‘głębia, topielisko’.

marūdyti, *marūdiju*, *marūdijau* gw. 1. ‘robić co niespiesznie, opieszale, guzdrać się’, 2. ‘przeszkadzać komu, zawracać głowę’ — zapoż. z błr. *marúdzicb*, -džu (⇐ pol. *marudzić*, zob. Boryś 315). — Drw. *marūdnas* a. *marūdnas* ‘opieszale, ślamazarny’ ⇐ błr. *marúdny*.

marvā (p.a. nieoznaczony; war. *mervā*), *mārva* 1 p.a. gw. 1. ‘giez, ślep, Oestrus’, 2. coll. ‘owady, robactwo’ (*Šiomet medžius marva apniko* ‘W tym roku drzewa pokryły się robactwem’), 3. przen. ‘chmara, gromada, tłok’ (*Kai visi kaimynai arba giminės sueina iš visų pusių į vieną krūvą, pasidaro marvā* ‘Kiedy wszyscy sąsiedzi schodzą się w jedną gromadę ze wszystkich stron, robi się tłok’), 4. ‘bezładne nagromadzenie wielu przedmiotów, rozgardiasz’. Przytoczony tu materiał rozdzielono w LKŽ VII, 886 między trzy lemmaty, chyba niesłusznie. Brak derywatów. Pb. **marūā-*. Za Būgą, RR II, 105 zestawia się z prasłowiańską osnową na -i-: **morvī*, -i ‘mrówka, Formica’, por. rcs. *mraviji* ‘μύρμηξ’, słń. *mrávlja*, *mrâv*, *mrâvec* (coll. *mrâvje* ‘mrowie’), sch. *mrâv* (gen.pl. *mrávī*), bg. *mravá*, *mravijá*, strus. *morovij*, ros. *muravěj*, -*vjá* (mur- wskutek adideacji do *muravá* ‘młoda trawa, trawnik’), ukr. *muravélb*, -*vljá*, czes. *mravenec*, słc. *mravec*, pol. *mrówka* (pol. przest. *mrowie* coll. ‘duże skupisko mrówek’). Przypomina to łac. *formīca* ‘mrówka’ < **mormī-kā*, drw. od **morūo-* lub **morūī-* (por. de Vaan 234). Zob. też LEW 413, REW II, 174 (z uwagą «fraglich wegen der Bed[eutung]»). NB. BSW 170, Boryś 340 i Derksen 2008, 326 nie uwzględniają lit. *marva* w kontekście psł. **morvī*. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *marvā*, *mervā* f. ‘resztki wosku pozostające po odsączeniu miodu z plastra’ (PzB 3, 32, 58, ĖSBM 6, 226).

māsendzis, -io 1 p.a. wsch.-lit. ‘mosiądz, stop miedzi, ołowiu i cynku’ (Zs 32, 81; pominięte w LKŽ) — zapoż. ze stbłr. *mosendzъ* (war. *mosjundzъ*, *mosjazъ*, *mosjažъ*) ⇐ pol. *mosiądz*, -u. Por. błr. przest. *mósenž*, -u, z sekwencją -nž- jak w adi. *masjanžovy* ‘mosiężny’ (TSBM 3, 174, ĖSBM 6, 245; 7, 72). Zs wywodził *māsendzis* z błr. *mósenz*, tymczasem ĖSBM takiej formy nie wymienia. — War. *masandis* b.z.a. ‘mosiądz’ (LKŽ oznaczył to jako zapoż. z pol. *mosiądz*, -u), ⇒ adi. *masandzinis* ‘zrobiony z mosiądzu, mosiężny’. Osobno zob. *misingis*.

māsinti, *māsinu*, *māsinau* ‘nęcić, działać pociągająco, wabić; uwodzić; kłamać, okłamywać’, cps. *apmāsinti* ‘uwieść dziewczynę’ (*Apmasino ir apgavo mergaitę*), *atmāsinti* 1. ‘odzwyczaić, zwł. odstawić od piersi’ (*Vaiką atmāsinau nuo spenio*), 2. ‘zwabić, przynęcić’, *įmāsinti* ‘zwabić’, *išmāsinti* ‘wyłudzić; wywabić (na dwór, do lasu)’, *pāmasinti* ‘pociągać, kusić – o kobiecie; odbić komu żonę, męża; wywabić od kogo rój pszczół; poszczuć psa’. Sądząc z akcentuacji, jest to czas. denominatywny, urobiony od zanikłego nomen o osnowie zakończonej spółgłoską -s-, **mas-*. Por. *liāupsinti* ⇐ *liaupsē*, *išliesinti* ⇐ *līesas*, a także *liaūšinti* ⇐ *liaūšis*, *liaušys*. Dalszy wywód na razie trudny do sformułowania. Nie uwzględnia analizy wewnątrzjęzykowej Pokorny (IEW 693), gdy stawia *māsinti* obok *mosuoti* (‘machać, wymachiwać’), rzekomo jako rozwinięte równolegle przez «s-Erweiterung» formy pierwiastkowej pb. **mā-*, jak w lit. *móti* i łot. *māt* ‘kiwać, machać ręką’ (pie. **meh₂-*, por. LIV² 425). LEW 413 cytuje wysunięte przez Prellwitz zblizenie litewskiego *mas-* z gr. *μαίωμα* ‘dotykać, badać, wyszukiwać’ < **mas-je-* < pie. **ms-je-* (por. *μάσμα* n. ‘szukanie, badanie’, *μαστήρ* ‘poszukiwacz’). Podobnie LIV² 441 (s.v. **mes-* ‘den Arm ausstrecken’). Tymczasem GEW II, 162 opatrzył czasownik grecki uwagą ‘Bez przekonującego odpowiednika’. — Drw. od *mas-*: *māsalas* ‘przynęta’ (por. nazwy pożywienia typu *lākalas*, *lēsalas*), *masēklis* ‘przynęta na ryby’, *masēnis* ‘łudziciel’ (JU). — Neoosn. *masin-*: *māsintojas* ‘kto wabi, łudzi, zwodzi’, *māsinuoti* ‘nie mówić prawdy, kręcić, kłamać’ (*Šiek tiek māsinuoji tamsta* ‘Trochę Pan kręci’).

màskatas 1 p.a., *māskatas* 2 p.a. — z synchronicznego punktu widzenia jest to jeden z kilku wyrazów o suf. *-at-*, które oznaczają ‘strzęp, łachman, szmatę’, por. *lākatas*, *lāskatas*, *lūskatas*, *skārmatas*, *skēpatas* (ŽD 335, GJL II, § 410). Vb. denom. *maskatūoti* intr. ‘kołysać się wisząc, dyndać, bujać się’ (war. ze zmianą *m* na *v*: *vaskatūoti*), ‘powiewać, łopotać (o fladze); szaleć, dokazywać (o dziecku); szybko iść a. jechać’, tr. ‘poruszać, kołysać czymś (o wietrze), machać czymś; machać rękoma, gestykulować; pracować za pomocą ruchów rąk (mleć na żarnach, czerpać wodę ze studni)’. Osnowa *mask-* pozostaje jednak etymologicznie ciemna. Niepewne zestawienia w LEW 398, s.v. *màkaluoti* ‘mieszać (kaszę, płyn), grzebać (w ogniu); machać, wymachiwać’. Może *maskatas* wynikło z metatezy spółgłosek *t-k > k-t* w pierwotnym **mastakas*? Por. *mastakūoti* ‘machać ręką, rękami’, war. *mastagūoti*. Osobno zob. *mostikūoti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *maskatácʼ* ‘hałasować’, zob. ĖSBM 6, 246 (nie odnotowane w słowniku Laučjute 1982).

maskōlius, *-iaus* 2 p.a. przest., gw. 1. ‘Moskal, Rosjanin’ (*Šveds*, *maskolius*, *lenks ir žyds kitaip nepadaro* ‘Szwed, Rosjanin, Polak i Żyd inaczej nie robią’ (Donėlajtis), 2. pot. ‘żołnierz armii carskiej’ — zapoż. ze stbłr. *moskalʼb* ‘wychodźca z Księstwa Moskiewskiego’ (HSBM), por. błr. *maskálʼb* ‘żołnierz armii carskiej’. Por. ros. gw. *moskálʼb* ‘mieszkaniec Moskwy; Rosjanin; żołnierz’, to ze zmiany **moskv-alʼb* [?], drw. od *Moskva* (tak Mańczak 116). War. *maskōlis* 1. peior. ‘Rosjanin’, 2. coll. *maskōliai* ‘wojsko carskie’ (*Jau atėj berniukam eit maskoliuos* ‘Już nadszedł czas, by chłopcy poszli do wojska’. *I maskoliūs, i vaiską išėjo* ‘Poszedł do wojska’). Zob. też SLA 127, LEW 413, ĖSBM 6, 245 n. — Drw. *maskoliāuti* ‘służyć w armii carskiej’, *maskolỹstė* ‘służba w armii carskiej’. Zob. też *maskvytis*. — Nazw. *Maskōlius*, patron. *Maskolaitis*, *Maskoliūnas*. N.m. *Maskōlija*, *Maskolijà*, *Maskōliškės* 3x.

maskvytis, *-čio* SD «Moskwicin» [‘Rosjanin’] — zapoż. ze stbłr. *moskvičʼb*, por. ros. *moskvičʼ*, *-á* ‘mieszkaniec Moskwy, moskwiczanie’ (inaczej SLA 127: rodzimy derywat od n.m. *Maskvā*). — Drw. *maskvyčiai*, *maskvyčių žemė* SD «Moskwa» [‘Rosjanie’], *maskvytiškas* SD «moskiewski». Na akcent sufiksalny wymienionych formacji wskazuje brzmienie nazwisk lit. *Maksvytis*, *Maksvytis*, dosł. ‘Moskal, Rosjanin’ (LPŽ). — N.m. *Maskvỹčios*, *Māskviškės*, *Maksvitaĩ* (skrót *y > i*). — Nazwa miasta *Maskvā* ‘Moskwa’ zmienia się według litewskiej reguły fonotaktycznej w gw. *Maks.vā* (też nazwa wsi w Kowieńskim)⁴²⁰. Alternacja *sk-V/ks-C* jest następstwem metatezy *k* w pozycji antekonsonantycznej, por. *dreskiū/drėksti*, *tvisko/tviksti*. — NB. Gwarowe nazwy *Maskavā* ‘Moskwa’ i *Maskuvā* ts. polegają na zastąpieniu rosyjskiego zakończenia *-va* sufiksami *-ava*, *-uva*, które są charakterystyczne dla litewskich nazw miejscowych.

mąslė 4 p.a. gw. ‘zagadka’ (*Užminsiu dabar tokią mąslę, kad nei vienas neatspėsta* ‘Zadam teraz taką zagadkę, że nikt z was nie odgadnie’). Analiza: *mąs-lė* albo **mąs-slė* (por. *mįslė*) od neopwk. *mąs-*, który wyabstrahowano z czas. *mąstyti* ‘zgadywać zagadki’ (zob.). — Drw. *mąsliškas* ‘zagadkowy, niezrozumiały’.

mastyti, *mastaũ*, *masčiaũ* 1. ‘wymachiwać rękami, gestykulować’, 2. ‘pleść, splatać (warkocz, bicz), skręcać (powrozy, sznury)’, 3. ‘robić na drutach, wiązać’, 4. ‘zaobrębiać, «obrzucać» brzeg tkaniny’, 5. gw. ‘wychwalać umarłego, opłakiwać’ (znaczn. etym. ‘uderzać się, bić się w piersi?’), 6. ‘iść wielkimi krokami’, *išmastyti* ‘zmierzyć’. Refl. *mastytis* ‘rzucać się na strony’, *išsimastyti* ‘wydostać się z tarapatów, wykaraskać się’, *susimastyti* ‘spleść, skręcić sobie’. Odpowiednik łot. *masīt* ‘robić na drutach, splatać, łątać (sieć, rękawicę)’.

⁴²⁰ Stąd też nazw. *Maksvytis* ob. *Maskvytis*, ponieważ chodzi tu o formę wyczuwaną jako derywat od *Maksv-*. Nazwy wsi: *Maksvỹčiai* ob. *Maskvitaĩ* (*Maskvỹčios*, *Maskvytė*), *Maksvytiškiai* ob. *Māskviškės*. Jako paralełę por. traktowanie *iksrā* ‘iskra’ z **iskra* (co zapożyczone z błr. *iskra*, pol. *iskra*).

Analiza: *mas-sty-, gdzie mas- jest drw. apofonicznym od neopwk. mes- ($\Leftarrow$ *mèsti* ‘rzucić; snuć nici’)⁴²¹. — Neoosn. *mast-*: *mastà* ‘pochwała umarłego wygłoszona nad trumną’ (por. *garbstà* $\Leftarrow$ *garbstýti*), *māstas* 1. gw. ‘jednorazowe zarzucenie sieci’ : łot. *masts* ts. (znac. etym. ‘rzucenie, zamachnięcie się’), 2. ‘łokieć jako miara długości’ (stlit. *mestas*, zob. *mest-*), 3. ‘przrząd do mierzenia, linia z podziałką’ (por. *kāpstas* $\Leftarrow$ *kapstýti*), 4. przen. ‘rozmach, dynamika cechująca jakieś działanie’, *mastéjas* ‘ten, kto w mowie pogrzebowej wychwala nieboszczyka’, *mastis*, -iēs f. ‘tasiemka, plecionka’, *mastūvai* m.pl. ‘snowadło, przrząd do snucia osnowy’ (por. *austūvas* $\Leftarrow$ *āustyti*, *spaustūvai* $\Leftarrow$ *spāustyti*).

mąstýti, *mąstaũ*, *mąščiaũ* 1. ‘myśleć, rozmyślać, rozumować’ (*Paskui to mąstau visas nuodėmes savas* DK 68₁₁ ‘Potym rozmyślał grzechy swoje’), 2. ‘zgadywać zagadki’ (*Mįsles mąsto. Mąstýkime mįsles*). SD¹ *mųstau* «praktykuję» [‘wróżyć, przepowiadać przyszłość, uprawiać sztuki magiczne’, SPXVI], «roz bioram» (syn. *parinku*), «rozważam» (syn. *susidūmoju*). SD: *išmųstau* «wymyślam» (syn. *pramanau kų*), *mųstau* «myślę» (syn. *dūmoju*), «rozważam» (syn. *svarstau širdyj*), *pamųstau* «pomyślałem o czym». Refl. *āzumųstausi* SD «zamyślałem się», *įsimąstýti* ‘zamyślić się’, *susimąstýti* ts., *susimųstau* SD¹ «rospamiętywam» (syn. *menu*) — zwykle analizuje się *mąstýti* jako *man-sty- (*anS > qS) i łączy ze SO man- od pwk. *men-/min-* ‘pamiętać, mieć w pamięci’, zob. Būga, RR II, 343, LEW 455 (ALEW 619 poprzestaje na stwierdzeniu, że *mąstýti* jest deverbativum do *miñti*). Taka interpretacja jest zapewne słuszna w odniesieniu do użycia (1) ‘myśleć, zastanawiać się, rozmyślać’ (*Aš mąstaũ, ar neįminsiu, kas tą padarė* ‘Zastanawiam się, czy odgadnę, kto to zrobił’). Gdy natomiast chodzi o użycie (2) ‘zgadywać’, to bardziej jest prawdopodobne, że *mąstýti* ma strukturę *mąs-sty-, czyli zawiera w sobie *mąs-* jako formę SO od neopwk. *mįs-*⁴²², i że chodzi tutaj o formację frekwentatywną urobioną bądź od formy inf. *įmįsti* ‘zgadnąć, odgadnąć zagadkę’, *pamįsti* ‘zadać zagadkę’, bądź od formy prs. *mįsta < *miñ-sta (metanaliza: *mįs-sta) do prt. *mino, inf. *minti. W tym kierunku wskazuje znane z gwar prs. *mįsù*, np. *Aš mįsù mįslę* ‘Zgaduję zagadkę’. *Mįsles beminsant radau* ‘Zastałem ich na zgadywaniu zagadek’⁴²³. Neoosnowę *minst-* ($\Leftarrow$ prs. *min-sta) widać w łot. gw. *miñstināt* ‘próbować sobie coś przypomnieć; dopytywać się; zgadywać’, por. ME II, 630. Osobno zob. *mąslē*, *mįslē*. — Do neopwk. *mįs-* należy SP/SO *mais-*: *maistýti* (zob.). — Neoosn. *mąst-*: *mąstauti* b.z.a. ‘myśleć, rozmyślać’ (por. *paikstauti* $\Leftarrow$ *páikstyti*), *mąstingas* ‘myślący – o spojrzeniu, wyglądzie; zamyślony’ (SD <mustingas> «myślny»), *mąstis* b.z.a. f. ‘myśl, myślenie, rozmyślanie’, SD: <mustis> 1. «koncept, wymysł, pojęcie», 2. «zamyśl», <nemustus> «nierozumny», <sumustinay> «zmyślnie zmyślając». — Neoosn. *mąsty-*: *mąstymas* ‘myślenie, rozumowanie, rozmyślanie’, SD <mustimas> «koncept, wymysł, pojęcie; myśl, myślenie; rozmyślanie o czym; rozważanie, uważanie; umysł», *mąstýsena* ‘sposób, styl myślenia, rozumowania’, *mąstýtojas* ‘myśliciel’⁴²⁴, SD *nemųstytinai kų daryt* «bez porady» [‘nie poradziwszy się nikogo’] (syn. *be nuomonios, nesuprastinai, nesugodytinai kų daryt*). — Neoosn. *mąs-*: *mąslūs* ‘myślący, zamyślony; wnikliwy’, *mąšliai*

⁴²¹ Oto porównywalne formacje z suf. -sty- i SO od neopierwiastków na -s-: *bastýti* $\Leftarrow$ *bèsti* (*bedù*); *nusiklastýti* $\Leftarrow$ *klèsti* (*klečiũ*); *kramstýti* $\Leftarrow$ *kriñsti* (*kremtũ*); *lāistyti* $\Leftarrow$ *léisti* (*lėidžiu*); *išsispaistýti* $\Leftarrow$ *spìsti* (*spintũ*); *švaistýti* $\Leftarrow$ *švìsti* (*šviñta*).

⁴²² Przykłady innych form na SO, które zostały urobione od neopierwiastków na -s-: 1. *ląs-* $\Leftarrow$ *lįs-*: *ląstýti $\Leftarrow$ *ląs-sty- frq. $\Leftarrow$ *lįs-ti* ‘leźć’ (pwk. *lind-* / *lend-*), nomina postvb. *ląstà* a. *ląstas* ‘kojec na gęsi, kaczki’, 2. *spąs-* $\Leftarrow$ *spęs-*: *spąstýti* ‘napinać sidła’ < *spąs-sty- (frq. do *spėsti*, *spėndžiu*), 3. *brąs-* $\Leftarrow$ *brįs-*: *brąs-sty- frq. $\Leftarrow$ *brįs-ti* (*brįstu*, *brindau*), nomina postvb. *brąsà* ‘urodzaj, plon’, *brąsvà*, *brąstvà* ts.

⁴²³ Zob. LKŽ VIII, 284, gdzie jednak podano fałszywe formy tak na prs.: *miñčia* lub *minsia*, jak i na prt.: *miñtē*. Nie przytoczono zdań, które by ilustrowały użycie tych czasowników.

⁴²⁴ SD *mųstytojas* «rozważacz, considerator» [‘który co rozważa, rozbiera, roztrząsa’, L.], też *mųstytojas švintų daiktų* «bogomyślny» [‘poświęcający się medytacjom o Bogu i rzeczach nadprzyrodzonych’, SPXVI], *niekų mųstytojas* «fantastyk» [‘maniak, dziwak; umysłowo chory’, SPXVI].

adv. ‘wnikliwie’.

māšalas 3 p.a., zwykle pl. *mašalaĩ* zool. ‘meszka *Simulia maculata*, owad kłujący zwierzęta i ludzi’. Odpowiednik łot. *masala* a. *masals* ‘giez koński’. Z pb. *maš-ala- ← pie. *mok-, por. wed. *maśāka*- m. ‘komar, mucha, moskit’, śrpers. *magas* ‘mucha’. Zob. IEW 699, LEW 399 (s.v. *mākatas*). Paralele sufiksalne: *šāpalas* ‘ryba kleń’, *vābalas* ‘owad, żuk, chrząszcz’ (GJL II, § 178). — War. f. *māšala*, *mašalà*. War. metatetyczny: *šāmalas* ‘meszka’, przen. ‘wątły człowiek’ – przestawka skrajnych spółgłosek leksemu: *m-š* > *š-m* (por. *žied-* < *diež- s.v. *žīēsti*). — Vb. denom. *mašalioti* ‘o owadach: poruszać się w roju, chmarze; nie móc ustać w miejscu; machać ogonem’.

māšastas 1 p.a. ‘aksamit, adamaszek’ — zapoż. z błr. *móšast* przest. ‘aksamit, krepa, plusz, welwet’ (TSBM). LEW 414 niesłusznie twierdził, że *māšastas* jest ludowo-etymologicznym przekształceniem wyrazu *dāmastas* ‘aksamit, adamaszek’, przejętego z nwn. *Damast* m. Do tego fałszywego objaśnienia nawiązuje – jak się zdaje – glosa etymologiczna dołączona do hasła *móšast* w TSBM: ‘Lit. *māšastas*, od nazwy miasta Damaszek’. ĖSBM 7, 76 uważa błr. wyraz za lituanizm. Zob. też *aksómas*, *samatà* i *somitas*.

mašnà 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘mieszek, woreczek na pieniądze, sakiewka’, 2. ‘woreczek na tytoń, kapciuch’, 3. ‘moszna, worek skórný mieszczący jądra’ (*Mašnà balta juodo buliaus* ‘Biała moszna czarnego buhaja’), 4. ‘gniazdo szerszeni’, 5. ‘drewniana bierka umocowana przy kawałku skóry oddawanym do obrobienia garbarzowi’. DP *mašnos* pl. ‘mieszek’. SD¹ *mašna* «mieszek», SD «wacek» [‘worek, torba, mantelsak, woreczek skórzany na pieniądze, ściągany rzemyczkiem lub zameczkiem zamykany, i z szyi zawieszany’, L.] — zapoż. ze stbłr. *mošna*, *mašna* ‘woreczek na pieniądze, skórzany woreczek’, błr. *mašná*, -ý przest. ts. (a nie z pol. *moszna*, jak to podaje LKŽ VII, 9). Zob. też SLA 127, LEW 399 (s.v. *mākas*), Zs 32, ALEW 619n. — Drw. *māšnius* 1. ‘ten, kto szyje worki, miechy, miechownik’, 2. ‘złodziej kieszonkowy’ (CGL *mašnus* ‘Beutelschneider’), w obu tych znaczeniach również *māšnininkas*, *mašnelninkas* b.z.a. (por. *kišėlninkas*) oraz zdysymilowane *maškelninkas* b.z.a. Cps. *mašnapjovys*: SD¹ <mašnapiawis> «rzeżymieszek» [‘kto urzyna mieszkę’] (por. *pjov-*), *žilamāšnis* wulg. ‘starzec’ (*Tai bent žilamāšnis paleistuvīs*), por. *žilas*. — War. z insercją k: *makšnà*⁴²⁵ ‘woreczek na pieniądze, sakiewka’ (*Kišk piningus į makšną* ‘Wsuć pieniądze do sakiewki’), jak też jego znac. poboczne ‘futurał (na okulary), pochwa miecza’ objaśniają się zmieszaniami zapoż. *mašnà* z rodzimym *makštis* ‘pochwa, futurał’ (zob.). Wątpliwy wydaje się wywód *makšnà* via pbsł. *makš(i)na? z pie. *mak-s-in-eh₂ u Derksena 2008, 327. — Drw. wstecznym od *makšnà* (i zarazem od *makštis*) jest *mākas* a. *mākis* ‘sakiewka’ (por. *žiņgsnis* ⇒ *žiņgis*).

māštas 2 p.a. przest. ‘maszt łodzi, statku’ — zapoż. ze stbłr. XVI w. *mašt* (← pol. *maszt* od XV w. ← śrwn. *mast*, Brückner 1877, 107, Bańkowski II, 151). — War. *māstas* ← nwn. *Mast* m. Cps. *māstkurbis* ‘kosz na maszcie, tzw. bocianie gniazdo’ (GL 85) – kalka hybrydalna z nwn. *Mastkorb* m. (por. *kuřbas*, *kuřvis*). Zob. też LEW 413.

māt ptk. 1. ‘jak widać, widocznie, oto’ (*Mat, ir jis čia atėjo* ‘Jak widać i on tu przyszedł’). *Visi, mat, svečių laukiam atvažiuojant* ‘Wszyscy oto czekamy na przyjazd gości’), *kaipmāt* adv. ‘w tej chwili, od razu’, 2. ‘niech’ (w złożeniu), np. *Māt jį galas!* ‘Niech go diabli!’ — nieregularne skrócenie formy 2 sg. prs. *mataĩ* ‘widzisz’ od *matyti* (por. GJL III, § 671, Mańczak 1977, 147).

mat-, postwerbalne nomina na SO *mat-* jak w zanikłym *matyti lub *matoti – intensivum od *metù*, *mèsti* ‘rzucić’. Drw. *ántmata* c. ‘natręt’ (dosł. ‘kto się narzuca’),

⁴²⁵ Insercja k przed grupą *šn* też w *kaniūkšnė* < *kaniūšnė*, jak i w nazw. *Vaiķšnoras* < *Vaišnoras*.

apmataĩ m.pl. 1. 'osnowa w tkaninie', 2. 'szkic, plan ogólny', *atmata* (zob.), *ažumatas* SD «zarzut, to co zarzucaią, zadaia», *ĩmatas* 'belka wsuwana w środek ściany celem jej wydłużenia', *ĩsmatos* (zob.), *mātaras* (zob.), *matūs* 1. 'ruchliwy, czynny, obrotny' ⇐ vb. cps. *su-si-mēsti* (*Kurs moka susimesti, tas matūs*; por. pol. rzutki ⇐ *rzucić się* 'gwałtownie skierować się dokąd'), 2. 'rzucający się na strony – o koniu nie idącym prosto', 3. 'mocny (w smaku), tłusty (o mleku), soczysty, intensywny (o barwie, o farbie)', *pāmatas* (zob.), *prōmata* 'błąd zrobiony przy rzucaniu osnowy na snowadło' (por. *pramēsti* m.in. 'chybić'), *sāmatas* (zob.), *sumatūs* 'przezorny', *ũžmačia* a. *užmačia* 'chęć, zachcianka, zamiśl, podszept, poduszczanie; uparte pragnienie, upór' (por. *užsimēsti* m.in. 'uparcie domagać się czegoś, nalegać'), *užmačius* CGL, LEX 'nadmiar, zbytek, Übermaß', *užmata* 'obrzucenie, obszycie przez wierzch, aby się brzegi nie strzępiły', *užmatas* 'nadmiar, nadwyżka; kres, koniec, termin' (por. łot. *uzmats* a. *uzmata* 'dodatek mąki a. ziarna dodawany bydłu do siana a. słomy'). — Cps. *krōsmata, krūsmata* (zob. *krōsmeta*).

matačnykas 2 p.a. gw. 'klateczka na trzonku dla matki pszczoł nowego roju, świeżo osadzonego w ulu, tzw. matecznik' (por. SGP III, 126): *Kas spiečius neišlėktų, tai momą įdeda į matačnyką* 'Żeby rój nie wyleciał, to matkę umieszcza się w mateczniku'. *Inleidau matačnykan motką* 'Wpuściłem matkę do matecznika'. Miejsce lit. akcentu, odpowiednie do akcentuacji zwrotów polskich w *mateczniku* i *do matecznika*, przemawia za pożyczką z polskiego. Z drugiej strony segment *-tač-* na miejscu **-teč-* wskazuje na wzór białoruski, por. *mátačnik, -a* (TSBM, ĖSBM 6, 254), ros. *mátočnik*. Trzeba więc dla tej pożyczki założyć dwa źródła. Por. POLŽ I, 63 (z błr.). — War. *mōtašnykas* LZŽ 1 p.a. ma istotnie podstawę białoruską. Podobnie *matāšnykas* DRUŽ 1 p.a., por. błr. gw. *matáčnik* ob. *matéčnik* (PZB 3, 42); ale pod względem akcentu widać tu oddziaływanie polskiego nom.sg. *matécznik*. Zob. też *nařvas* i *numėlis*.

mātaras 3 p.a., *matāras* 2 p.a. 1. 'motowidło, przyrząd do odmierzania i zwijania w motki nici, przędzy, szpagatu', 2. 'przyrząd do skręcania powrozów i pęt', 3. 'narzędzie do bicia: bat, powróż, różga, kij', 4. 'kół, drąg', 5. 'drągal'. Stosunki jak *stābaras* ⇐ *stābas* i *žāgaras* ⇐ *žāgas* zalecają ująć *mātaras* jako denominalny derywat na *-ara-* od sb. **matas*, por. *mātas* 'miara' (zob. też *mat-*, *mēsti*). — Vb. denom. *mataruoti* 'machać, wymachiwać (kijem, batem), machać ogonem; szybko mówić, paplać'.

mātas 2 p.a. 1. 'miara, wielkość przyjęta za jednostkę porównawczą przy pomiarach wielkości, długości', 2. 'przyrząd do mierzenia', 3. 'odmierzony kawałek, np. płótna'. Taki frazeologizm jak *vienu akiēs matū* lub *vienu matū* 'w mgnieniu oka, w jednej chwili', dosł. 'jednym rzutem (ruchem) oka' wskazuje na związek *mātas* z czas. *metū*, *mēsti* 'rzucić, rzucać'. Byłoby to prymarne nomen z suf. *-a-* i SO *mat-* ⇐ *met-*. Odpowiednik łot. *mats* 'miara używana w młynie' (ME II, 567). Paralele: *bāras* ⇐ *beŗti*; *dāgas* ⇐ *dēgti* (GJL II, § 37). Z innymi tematami: *māčis*, *-io* 'miara', *māčius*, *-iaus* ts. (m.in. BRB). — Vb. denom. *matuoti* 'mierzyć, wymierzać', *matuotis* 'przemierzać sobie, np. buty'. Odpowiednia formacja bez apofonii to łot. *mēts* 'kupka siana', dosł. 'rzucenie; to, co zrzucano na kupę' (por. ME II, 608) i lit. *šaukšto mētas* 'pełna łyżka'. Lit. *mētas* 'pora, czas' może mieć inną etymologię (zob.).

matėrija 1 p.a. 1. 'materia, obiektywna rzeczywistość, wszystko, co istnieje', 2. 'tworzywo, surowiec, substancja' (SD: *materia pinklo* «koszykow materia, koszałek», *materia ugnies* «podnieta» ['podsycanie ognia'], *materia gelažies* «żelazna ruda», *materia indeginimo* «smelc» ['materia zapalna, powłoka szklista dawana na metalach na gorąco']), 3. 'tkanina, materiał do uszycia', 4. 'materia, ropa, wydzielina gnilna z rany' — zapoż. ze stbłr. *materija*, *matėryja* (błr. *matėryja*) ⇐ pol. XVI w. *materyja*. Zob. też *materijōlas*. — Drw. wsteczny: *materà* ZTŽ 'brud, nieczystości; ropa z wrzodu' (por. *bėstija* ⇒ *besta*; *nastūrcija*

⇒ *nastūrta*).

materijõlas 2 p.a. 1. ‘materiał (np. budowlany), tworzywo, surowiec’, 2. ‘dane, dokumenty’ — zapoż. z błr. *materyjál*, -u. War. *materiālas* ⇐ ros. *material*.

matikas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘motyka’ (*Mes bulves kaupēm su matiku* ‘Myśmy kartofle okopywali motyką’), m.in. BRB, 2. przen. ‘daszek u czapki’ — zapoż. ze stbłr. *motyka*, *motika*, por. błr. *matýka*, -i, pol. *motyka*. War. f. *matika* (BRB, CGL). Zmiana rodzaju pod wpływem rodzimego syn. *kaplýs*. Por. SLA 135, LEW 415, ALEW 620.

matýt ptk. ‘chyba, pewnie, widać, widocznie, zdaje się’, np. *Matýt, jis neateiš* ‘On chyba nie przyjdzie’. Apokopowana forma infinitiwu *matýti* m.in. ‘widać’, por. *Jau namai matýti* ‘Już widać dom’.

matýti, *mataũ*, *mačiaũ* 1. ‘widzieć’, 2. ‘zwracać na coś uwagę, zauważać’ (SD *matýs* «wiedzący co na kogo»), 3. ‘czuć’ (SD *matau* «czuię co zmysłami», *ne matau* «nie czuię»), 4. intr. ‘być widocznym’ (*Jau namai matýti* ‘Już widać dom’), 5. ‘ciskać’ (SD «ciskam co»). Cps. *įmatýti* ‘być w stanie zobaczyć, dojrzeć’, *išmatýti* ‘dojrzeć (z oddali), objąć wzrokiem’, *numatýti* ‘dojrzeć, (z góry) przewidzieć’, *pamatýti* ‘zauważyć, zobaczyć; poczuć’, *sumatýti* ‘spozrzeć, dostrzec’ (*Aš ir nesumačiaũ, kieno arklys pro mus praskrido* ‘Ja nawet nie zauważyłem, czyj [to] koń mimo nas przeleciał’). Odpowiednik łot. *matīt*, -u, -īju ‘czuć, odczuwać, zauważać’, do tego przest. *mast*, *matu* ‘czuć, spostrzegać, zauważać’, refl. *mastiēs* ‘czuć się’. Pochodzenie niepewne. Może vb. denominativum od *mātas* ‘miara’ (zob.), znac. etym. ‘mierzyć’ (scil. wzrokiem). Paralela: ros. *zamétitʹ* ‘zauważyć’ obok *métitʹ* ‘celować’, co formalnie odpowiada lit. *mėtyti* ‘rzucać, ciskać’ (iter. na WSE do *mėsti*). Osobno zob. nomina s.v. *mat-*. — Neoapofonia ilościowa SZ *māt-* ⇒ SP *māt-*: *pamotėti*, -ju ‘mimochodem zobaczyć’. — Prepozycje takich przymiotników jak *įmatrūs* ‘zręczny, zdolny’, *išmatrūs* ‘kto ma dobry wzrok; spostrzegawczy’ (wtórnie też *matrūs* ‘spozregawczy’) przemawiają za wywodem od vb. cps. *įmatýti*, *išmatýti*, a nie od adi. *matūs* (zob. *mat-*). — Sławiści przywołują *įmatrūs*, *išmatrūs* jako oparcie porównawcze dla wywodu scs. *sūmotriti* ‘spozrzeć, zauważyć’, ros. *smotrétʹ* ‘patrzeć’ od zanikłego adi. **motrũ*. Zob. BSW 171, ME II, 565 n., REW II, 676 n., LEW 415, ALEW 621. Derywacja słowiańska wytworzyła vb. denominativum na -iti od neoosn. **motr-*, która istniała w oderwaniu od **mot-* (brak czas. †*motiti*). Wydaje się, że procesy litewski i słowiański były od siebie niezależne i dlatego nie ma potrzeby rekonstruowania osnowy pbsł. **mot(r)-* [recte: **mat(r)-*], jak to robi Derksen 2008, 327. — Zestawienia bsl. *mat-* z gr. ματεύω ‘szukać, poszukiwać; usiłować’ (zob. np. BSW 171, LEW 415) nie da się dziś utrzymać, zob. Beekes 2010, 913. — Drw. *bemataĩ* adv. ‘zaraz, w tej chwili’, *bemātant* ‘zaraz’ (skrótcone *bemāt* ts., por. GJL I, § 574, Mańczak 1977, 173), *mātomas* ‘widoczny, widzialny’, *mātomai* adv. 1. ‘tak, aby było widać’ (*Padėk grėblĩ mātomai, kad nereiktų ieškoti* ‘Postaw grabie w widocznym miejscu (na widoku), żeby nie trzeba było ich szukać’), 2. ‘widocznie, pewnie’ (*Matomai, toks yra mano likimas* ‘Widocznie taki mój los’), *matūs* ‘mający dobry wzrok, spostrzegawczy, baczny’, *nėmačios* f.pl. ‘rzeczy niebywałe, zmyślenia, brednie, głupstwa; zachcianki (np. w chorobie)’, *nemačiomis*, *nemačiōm* adv. ‘niepostrzeżenie, po cichu, przez nikogo nie zauważony; ukradkiem’ – może być skostniałą formą instrumentalu pl. od sb. **nemačia* ‘bycie niewidzianym, niewidocznym’ (por. *pasalomis*, *negirdomis*, *tylomis*), *nematymas* SD «nieczułość», *nematomis*, *nematōm(s)* adv. ‘niepostrzeżenie; po cichu, ukradkiem’, *nepamatamas* SD «nieczuły, co go nie czuć» (syn. *nepajaučiamas*, *neprisekamas*, *nesusekamas*), *pėrmatomas* ‘przezroczysty, przejrzysty’ (syn. *pėrregimas*). — Neoosn. *maty-*: *mātymas* ‘widzenie’ (*pažinti ką iš mātymo* ‘znać kogoś z widzenia’), *nematymas* SD «nieczułość».

mātkas 4 p.a. gw. 'motek nici, wełny' — zapoż. ze stbłr. *motokъ, matokъ*, por. błr. *matók, -tká* (*Aš savo siūlus veju in matkūs* 'Ja swoje nici zwijam w motki'). War. f. *matka* LEX 'Zinß Garn'. Por. *matóti* I oraz *sruoga* i *tolká*.

Matkìbožė 1 p.a gw. 'katolickie święto Wniebowzięcia N. M. Panny, święto Matki Boskiej Zielnej, 15.VIII.', por. *Matkìbožėj važiuosime Zarasuos* 'Na Matki Bożej pojedziemy do Jeziorosów' — zapoż. z pol. *święto Matki Bożej*, z elipsą członu określanego *święto* (POLŻ 117 niesłusznie pisze [święto] *Matki Boskiej*). Izolowany jest war. *Matkìbožas* ts. u Dowkonta. Zob. też *Žolinė*.

matočius, **-iaus** stlit. 'kłamca, oszust' (MOP) — zapoż. ze stbłr. *matačъ, motačъ* ts. ⇐ pol. *matacz* 'człowiek posługujący się kłamstwem, oszustwem, wybiegami dla osiągnięcia własnych celów'. Spodziewane †*motočius* nie zostało poświadczane. Por. SLA 128, LEW 416: wprost z pol. Brak w LKŽ i ALEW. — Do tego hapaks stlit. *matematočiump* DP 356²⁸ 'mathematacze' (brak w LKŽ), all.pl. od *matematočius*. Wyraz ten jest transpozycją z pol. XVI w. *matematacz* pogardl. 'człowiek przepowiadający przyszłość z gwiazd; astrolog'; gra słów powstała z połączenia wyrazów *matematyk* i *matacz* (por. SPXVI XIII, 203). Zob. LEW 416 i POLŻ 117. Por. *matōnas*.

matōnas 2 p.a. gw. 1. 'mataczenie, oszukiwanie', 2. 'kłamca, oszust', 3. pl. *matōnai* 'oszukańcze sztuczki, mamienie'. Prawdopodobnie chodzi tutaj o pierwotną formę **matonė*, która zmieniła swe zakończenie pod wpływem synonimu *mōnas*, pl. *mōnai*. Lit. **matonė* to abstractum na *-nė* od **matóti* 'oszukiwać', por. lit. gw. *apmatóti* 'oszukać': *Durnas žmogus: można kap nori apmatót* 'Głupi człowiek, można [go] jak chcesz oszukać'. Litewska para **matonė* : **matóti* odzwierciedla jako zapożyczenie polską parę *matanie* : *matać*. Por. pol. XVI w. *matanie* n. 'posługiwanie się oszustwem dla osiągnięcia własnych celów' (SPXVI cytuje to z pewnego zabytku wydane w Wilnie w 1599 r.) : *matać* 'posługiwać się kłamstwem, oszustwem' (SPXVI). Jest też polonizm stbłr. *matati* 'oszukiwać' i *matamstvo*, *matomstvo* 'matactwo' ob. *matactvo* ts. (HSBM). Zob. też POLŻ 117. — Od *matōnas* utworzono vb. denom. *matōnyti*, *-iju*, *-ijau* 'oszukiwać, zwodzić, mamić; stroić żarty', *išmatōnyti* 'wyłudzić (pieniądze)', refl. *susimatōnyti* 'omylić się; stracić na co ochotę, stracić apetyt'. LEW 416, za nim LKŽ niepotrzebnie zakładali pol. †*matanić* jako źródło. Pominięte w ALEW. Zob. też *matočius* i *mantācyti*.

matóti I, *matóju*, *matójau* gw. 1. 'motać, nawijać (nici, przędzę), owijać wkoło czego, nawijać na szpulę, zwijać w motek' (*Ana matója suktus siūlus, gijas iš špūlės į sruogas, tolkas* JU 'Ona przewija skręcone nici ze szpuli w motki'), 2. 'plątać, wikłać', 3. 'mieszać coś, co się gotuje', 4. 'szybko, spiesznie iść, kroczyć', 5. 'machać, wymachiwać (rękami, różgą)', ZTŽ 'machać skrzydłami', *apmatóti* m.in. 'owijać, okrywać, opatulać (przed zimnem)', przen. 'oszukiwać', *sumatóti* 'splątać nici', refl. *išsimatóti* 'z trudem wydostać się skąd', *susimatóti* m.in. 'skulić się (ze strachu)' — zapoż. z błr. *matácъ, matāju*, 3 sg. *matáje* 'motać, nawijać'. LEW 414 (s.v. *mātaras*) traktował *matóti* jako formę prapokrewną ze słowiańskim, co mniej prawdopodobne. — Drw. *matāklis* 'ten, kto idąc wymachuje rękami', zam. spodziewanego **matō*-klis, jest objawem neoapofonii *ā* ⇒ *ǣ* (por. *pināklis* ob. *pinōklis* s.v. *pinóti*). Zob. też *mātkas*.

matóti II, *matóju*, *matójau* gw. 'trwonić, zużywać bez korzyści, ze szkodą' (*Tėvai pramatójo visą žemę* 'Rodzice roztrwonili całą ziemię') — zapoż. z błr. *matácъ, -āju, -áje* 'trwonić'. Odróżnienie *matóti* I i II stosuje się do rozdziału lemmatów błr. *matácъ* I i II przyjętego w TSBM 3, 120.

matrācas 2 p.a. 'materac' — zapoż. z ros. *matrác* ⇐ nwn. *Matratze* f. (por. REW II, 105). LEW 416 za GL 86: z prus.-niem. *matrats*.

matròsas 2 p.a., *matrōsas* 2 p.a. ‘marynarz’ — zapoż. z ros. *matrós* (przest. pl. *matrózy*) ⇐ niderl. *matroos*, pl. *matrozen* (REW II, 106). Stąd też łot. *matruōzis*. War. *matrōzas*, *matrōzas*, *matrūzas*.

matūzas 1 p.a. gw. ‘splątane nici, sznury; supeł, węzeł’ (*Susimatójo siūlas, ir dabar iš šito matūzo neseka siūlas išvyti*), war. *matūzas* ZTŽ — zapoż. z błr. *matúz* m.in. ‘mocno zaciśnięty węzeł’ (por. ĖSBM 6, 259). W kwestii akutu por. zapoż. *plūgas*, *paliūšis*. NB. Zlitewszczony wariant sufiksu *-ūz-* zwykle jest cyrkumfleksowany, por. *pilvūzas*, *vaikūzas* (ŽD 390).

máudyti, *máudau*, *máudžiau* ‘kąpać kogo, myć’, SD¹ *maudau* «kąpam & kąpię» i «pławie». Refl. *máudytis* ‘kąpać się’, *maudausi* SD «kąpię się» (syn. *periuosi*). Nasuwają się dwie etymologizacje: 1° *máud-*yti, caus.-iter. na *-y-* do niezachowanego prs. intransitivum z suf. *-da-*: **máudu*, 3 os. **máuda* do **m(i)áuti* ‘zanurzać się’, 2° *máu-dyti*, intensivum z suf. *-dy-* i SO do **m(i)áuti* (por. *pláudyti* ⇐ *pláuti*). Prymary inf. **miáuti* < pie. **meuH-* ‘płynąć, pływać’ (inaczej LIV² 445: pie. **mieuH-* ‘(sich) bewegen, poruszać (się)’) mógł zostać zastąpiony przez **máuti* na gruncie analogii do formy prs. **máuju* (por. łot. *mauju* do *maūt*, *māvu* ‘zanurzać się, płynąć, nurkować’), którą łatwo wyprowadzić z **mjauju* < pie. **meuH-*ie-, przyjąwszy dysymilatywny zanik *j* w sylabie pierwiastkowej. Por. *naūjas* < **niaujas* oraz lit. *šáuju* wobec łot. *šaiju*. Osobno zob. *máuras*. — Od neopwk. *maud-* (⇐ prs. **mauda*) pochodzi łot. *maudāt* caus. ‘zanurzać w wodzie, pławić, np. konie’, *maūdināt* iter. ‘pławić’. Postverbalia: *maudā* 3 p.a. bot. ‘oczeret jeziorny, sitowie jeziorne, Scirpus lacustris’, *máudas* 3 p.a. lub *maūdas* 2, 4 p.a. nazwa kilku roślin, o formie alternującej z *méldas* (zob.): 1. ‘roślina wodna sit, Scirpus’, 2. ‘turzyca, Carex’, 3. ‘sit rozpięchły, Juncus effusus’, 4. ‘szczwół plamisty, Conium maculatum’ (war. *maudā*), 5. ‘szalej, Cicuta; szalej jadowity, Cicuta virosa’. Cps. *maudarėzas* ‘roślina bytująca na dnie rzeki’ (z niejasnym członem °*ėzas*): *Brastoj nū daug yra maudarėzo* ‘W brodzie jest teraz dużo «maudarėzas»’. — Nazwy własne: n.jez. *Imaūdas* < **Im.maudas* < **In-maudas* (por. n.jez. *Iñbradas* < **In-bradas*; n.rz. *Iñ-takas*), n.jez. *Maudūtis*, n. łaki *Máudė*. — Neoosn. *maudy-*: *maudymasis* SD «kąpanie się», *maudyklā* ‘miejsce do kąpania się’, *maudymas* BRP ‘kąpiel, Baden’, *maudỹnė* ‘kąpiel; miejsce do kąpieli’, *maudytinė* SD «kąpiel». — Neoosn. *maudž-* (⇐ *máudžiau*): **maudžioras*, odzwierciedlone w n.m. *Maūdziorai* (por. n.m. *Béržoras*, *Labōrai* w ŽD 307). — Neoosn. *maudy-*: *maudymas* BRP ‘kąpiel, Baden’, *maudytinė* SD «kąpiel». — W kontynuacji słowiańskiej znajdujemy: 1° SZ **muH-C*: scs. *myti sę*, *myjō sę* ‘myć się, λούεσθαι’, *umyti*, *umyjō* ‘umycie, víψαι’, sch. *mīti*, *mījē*, ros. *mytʹ*, *móju*, czes. *mýti*, *myju*; drw. nominalny **mydlo* ‘środek do mycia’, rcs. *mylo*, sch. *mīlo*, ros. *mýlo*, pol. *mydło*, 2° SZ **muH-V*: scs. *u-mŭv-enŭ* ‘umyty’, *ne-o-mŭv-enŭ* ‘nieobmyty’ < **muŭ-ena-s* < **muH-ena-s* (drw. *omŭvenije* n. ‘obmycie’, *mŭvivo* n. ‘łaźnia’). Zob. HL 76n. — Z derywatu strp. *aumŭsnan* acc.sg. ‘obmycie, Abwaschung’ można odtworzyć vb. cps. **au-mŭ-t*, które było odpowiednikiem scs. *u-my-ti* ‘umycie’. Por. BSW 191 n., ESJS 510, Derksen 2008, 338. LIV² 445 zalicza *máudyti* i *myti* do pwk. pie. **mieuH-* ‘poruszać, poruszać się’ (por. wed. *mīvati*, łac. *moveō*). — WSZ-V **mū-*: scs. *omyvati* ‘obmywać’, *umyvati* ‘umywać’ (⇒ ros. gw. *neumýva* c. ‘kto się nie myje, brudas’). Nasuwa się wniosek, że w epoce prabałto-słowiańskiej istniał pdg. werbalny z alternacją SP **mīāu-* lub **māu-* w praesens i SZ **mū-C*/**muŭ-V* w aoryście. Następnie alternacja została usunięta drogą uogólnienia jednego alternantu kosztem drugiego. Bałtycki upowszechnił st. pełny w postaci **māu-*, zaś słowiański st. zanikowy w postaci *my-C*/*mŭv-V*.

maujóti, *maujóju*, *maujóju* žm. 1. ‘łowić w płynie, wybierać kluski z polewki’, 2. ‘grzebać w poszukiwaniu czego, szukać w kieszeniach’, 3. ‘niszczyć, pustoszyć’, 4. ‘brnąć po błocie’, 5. ‘tłuc się, z trudem przechodzić, wałęsać się’ (Šlapelis 222). Prawdopodobnie drw.

od neopwk. *mauj-*, który wyabstrahowano z prs. *máuju* do *máuti* m.in. ‘nabić na co, nasadzić, nanizać’. Strona znaczeniowa wymaga zbadania. Punktem wyjścia mogło być znac. ‘łowić ryby przy użyciu kłującego narzędzia, ościenia’.

mauklẽ 4 p.a. 1. gw. ‘wylinka węża, larwy owada’ (JU «łupież, wylupek, skóra, którą porzucił wąż, rak»), 2. ‘pochwa, futerał’ — dewerbalny rzeczownik na *-klẽ* od *iš-si-máuti* ‘wyciągnąć się, wydobyć się, wydostać się’ (zob. *máuti*). Znac. etym. nomen actionis ‘wysunięcie się, wydobyć się’ (typ *būklẽ*, zob. GJL II, § 232). War. suf. *máukla* ‘skorupa małża’.

máukna 1 p.a., *mauknà* 3 p.a. 1. ‘gruba kora (jodły, sosny, lipy, wiązu), służąca m.in. do zrobienia obwodu sita’, 2. ‘łyko’, 3. ‘pochwa, pokrowiec’ (syn. *makštis*, *maukšlỹs*) — dewerbalny rzeczownik z suf. *-nā-* od *maũkti* m.in. ‘łupić drzewo z kory’ (zob.). War. *málkna* (zob. GJL I, § 461). Odpowiednik łot. *maũkna* ‘kora jodły, używana na pokrycie dachu; kora sosnowa jako przykrycie barci’; warianty o formie pl.t.: *maũknas*, *màuknes*, *maukni*. — Drw. *máuknēs* f.pl. ‘wysuszona kora jodłowa używana przez garbarzy’.

maũkti, *maukiũ*, *maukiaũ* 1. ‘zdzierać (korę drzewa, skórę z owcy)’, 2. ‘zadzierać, odchyłać, zrywać (liście z gałęzi)’, przenośnie: 3. ‘chciwie pić a. jeść; pić jak pije zwierzę, żłopać, chlać’, 4. ‘pracować, robić’, 5. ‘powoli jechać’, 6. ‘krzywdzić, oszukiwać’. Cps. *atmaũkti* ‘zsunąć (czapkę na tył głowy); podwinąć (rękawy)’, *numaũkti* ‘zebrać z powierzchni płynu, zgarnąć; sprzątnąć z pola; zedrzeć, ściągnąć (skórę, spodnie)’, SD *numaukt truputį kūno* «drasnąć kogo» (syn. *ažudrėkst*), *numaukiu* SD¹ «obłupiam», *primaũkti* ‘najeść się, napić się do syta’, też intr. ‘utonać, utopić się’ (*Kaimyno jautis prīmaukė upėje* ‘Wół sąsiada utopił się w rzece’). Refl. *prisimaũkti* ‘upić się’. Odpowiedniki: łot. *màukt*, *-cu* ‘zdzierać, zdejmować, usuwać wierzchnią warstwę’, scs. *mũčati*, *-čq* ‘rzucać, miotać’. Do pie. *(s)meũk-, *(s)muk- ‘gleiten, ślizgać się, posuwać się’, por. LIV² 571, LEW 418, ALEW 621. — SZ *muk-*: *mũkti* (zob.). — Prs. *maukiũ* przy inf. *maũkti* ma charakter quasiprymarny, por. inf. *maukýti* ‘pocierać’, *apmaukýti* ‘obierać (np. ze skórki), zdejmować, oczyszczać’, war. s-mobile: *smaukýti* (zob. *smaũkti*). Drw. *máuktelėti* ‘wypić duszkiem, jednym haustem’ należy do wykrz. *máukt*. — Nomina: *maukà* 1. ‘napletek, praeputium’ (to, co się zsuwa z żołądździ członka), 2. ‘nierządnicza’, łot. *maũka* ‘Hure’ (por. pol. *dzdiza*, *dzdiera* ‘stara ladacznica’ ⇐ *drzeć*, *zedrzeć*, SEPP 356), *maũkalas* ‘płynne żarcie dla cieląt; marny napój’, *maũkas* 1. ‘łyk, haust’ (war. *mākas*), *vienu maukũ* ‘jednym haustem’, 2. ‘żałok’, *maukiniňkas* ‘pijak’, *máukna* (zob.). Do *maukà* jest vb. denom. *maũkotis* ‘żyć rozwiązle’ (*Kuri maũkos su visais, ta mauka* JU). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *mákša* ‘pijak’ < *maũk-ša oraz *makún* ‘obfity, ulewny deszcz’ < *maũk-un (błr. *a* za lit. *au* też w *pljáha* s.v. *pliaugà*; zob. Grinaveckienė, Mackevič 1989, 74).

maũmas 4 p.a. gw. ‘zmyślona istota, którą straszą dzieci’ (*Vaikai, neikiat į ęžerą: maũmas pagaus!* ‘Dzieci, nie chodźcie do jeziora, bo «maumas» was schwyci!’), war. *maumỹs* — sb. postverbale 1° od *maũmti* (zob.), znac. etym. ‘taki, co ryczy, buczy’, 2° od *maumóti* ‘kto dla postrachu przemawia grubszym głosem’. Stosunek *maũmas* ⇐ *maũmti* odpowiada *baũbas* ⇐ *baũbti*. War. f. *maumà* 4 p.a. (*Joniuk, neik prie šulnies – mauma įtrauks!* ‘Nie podchodź, Jasiu, do studni, [bo] wciągnie cię «mauma»!’). Drw. *maũmelis*, *maumõkas*, *maumũzas*. — Sb. *maũmas* ukazuje się również w innych znaczeniach: 1. ‘człowiek nierozmowny, milkliwy’, 2. ‘niedołęga’, 3. ‘smark z nosa’, 4. ‘wesz’, 5. ‘niewykrojone ciemne oczko na obranym kartoflu’ (*Negerai bulvas nuskutei, pilna maumũ*).

maũmedis, *-džio* 1 p.a. bot. ‘modrzew, drzewo iglaste *Larix*, *Larix decidua*’ — książkowy neologizm. Niby-złożenie *mau-medis*, por. *mēdis* ‘drzewo’. Pochodzi ono z połowicznego przekładu polskiego wyrazu *modrzew*, który został przez Litwinów

zinterpretowany jako *mo-* + *-drzew*. Człon lit. *mau-* jest substytucją pol. segmentu *mo-*, substytucją o tyle dziwną, że stosunek dźwiękowy pol. *o* : lit. *au* spotyka się całkiem wyjątkowo, por. n.m. pol. *Opito-łoki* m.pl. ⇐ lit. *Apýta-laukis* oraz kilka białoruskich lituanizmów wymienionych w Grinaveckienė, Mackevič 1989, 72. LEW 418n. rozważał zastępstwo pol. *mo-* przez *mau-*, które miało zostać wywołane adideacją do form lit. *máuti* ‘wkładać, nasuwać na rękę, nogę’ lub *maumuō* ‘ciemie’ (podtrzymała to Kabašinskaitė 29). Może należałoby tu raczej uwzględnić odniesienie do czas. *maumėti* ‘szybko, bujnie rosnać’ (por. *Buvo gili bala, tik dabar maurų primaumėjo* ‘Było głębokie błoto, tylko teraz rzęsa zarosło’)? — War. *mél-medis* ‘modrzew’ pokazuje w I członie adi. *mélas* ‘niebieski, modry’ i z tego powodu musi być przekładem wyrazu pol. *modro-drzew* ‘Larix’ (gwarowa forma z Mazowsza, por. Boryś 335). Niejasnymi synonimami są *kéina*, *mùdras* i *mūdrė*. Por. też cps. *smìdraeglė* i *smìdramedis* s.v. *smìdras*.

maumóti, *maumóju*, *maumójau* 1. ‘jeść łapczywie, żarłocznie’ (war. *maumúoti*), 2. ‘przeżuwać pokarm – o bezzębnym’, 3. ‘mówić niewyraźnie’ (syn. *maumėnti*), 4. ‘ryczeć jak cielę, wół’, 5. ‘przemawiać – dla postrachu – grubym głosem’ (por. *maūmas*) — czasownik na -o- od osnowy *mau-m-* jak w powtórzonym wykrz. **mau-mau* (por. *maūmti*). LEW 419: «lautnachahmend». — Sb. postvb. *maumà* 4 p.a. c. ‘ten, co je chciwie, zachłannie, pełną gębą’.

maūmti, *maumiù*, *maumiaū* ‘ryczeć – o wole’ (*Jautis maūmia*), SD *maumiu* «beczę, bekam» (syn. *baubiu*, *bliauju*) — czasownik o osnowie *mau-m-*, pochodzącej z powtózonego wykrz. *mau-mau*. Paralele: *baūbti* ⇐ *baū-baū*; *kaūkti* ⇐ *kau-kau*. Z innym sufiksem: *maumėnti* ‘mówić niewyraźnie, niechętnie, mamrotać; mówić bzdury’, *maumóti* ‘ryczeć jak cielę, wół; dla postrachu mówić niskim, grubszym głosem’ (syn. *mauróti*). — Nomina: *maumà* c. ‘kto je chciwie, zachłannie, pełną gębą’, *maūmas* ‘człowiek cichy, nierozmowny; cicho i niewyraźnie mówiący’ (*Ko čia maumeni kaip maumas!*), syn. *maumėklis*; *maumỹnė* ‘grubianin’, *maumimas* SD «beczenie, bek» (syn. *baubimas*, *jaučio bliūvis*). Osobno zob. *maūmas*.

máuras 3 p.a., zwykle pl.t. *mauraĩ* 1. bot. ‘rzęsa, roślina wodna o drobnych, płaskich pędach pływających na powierzchni wody, Lemna’, 2. ‘szlam, muł, błoto’, 3. ‘bimber, samogon’. War. akc. *máurai* 1 p.a., *maūrai* 2 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *maūrs* a. *maura* ‘trawa przy domu, wokół domu, murawa, trawnik’; str. onomastyka: n.rz. *Mawra*, *Maure* (por. lit. n.rz. *Máuras* i *Maurupė* b.z.a.), n.jez. *Maurin*, n.m. *Mauren* (AON 96, 233). Rzeczownik *máuras* jest spokrewniony z czas. łot. *maūt*, *mauju* a. *maunu*, *māvu* ‘zanurzać się, płynąć; nurkować’. Analiza: pb. **māu-ra-* < pie. **mouH-ro-* (transponat). Znacz. etym. ‘to, co pływa, unosi się na wodzie’. Por. suf. -r- w *pūrai*, *áudra* i *údra*. Dalsze szczegóły s.v. *máudyti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *maūrá* bot. ‘rzęsa’, też ‘rdestnica’ i ‘moczarka kanadyjska’ (PzB 3, 46, ĖSBM 6, 265n.). — Nawiązanie pierwiastkowe w prasłowiańskim **mur-*, por. ros. gw. *mur*, *murók* ‘trawa na łące’, *muravá* ‘młoda trawa, soczysta trawa łąkowa’, ślń. *muráva* ‘miękka trawa koło domu lub drogi’, sch. *mùrava* ‘gatunek rośliny morskiej’, pol. *murawa* ‘gęsta trawa pokrywająca jakąś przestrzeń, trawnik’. Por. BSW 172, REW II, 174, LEW 419, Vaillant IV, 638, Boryś 342 n.⁴²⁶ Możliwe, że należy tu – z odmiennym sufiksem – przymiotnik germański: dn. *moie* ‘ładny’, śrniderl. *mooy* ‘ładny, elegancki; pyszny, próżny’, niderl. *mooi* ‘ładny, śliczny’, < pgerm. **mauja-* < pie. **mouH-jo-*, znacz. etym. ‘umyty, wykąpany’ (zob. Kroonen 359). — Vb. denom. 1. *maurėti* ‘pokrywać się rzęsą’, 2. *apmaūryti* ‘pokryć się rzęsą’, *primaūryti* ‘nabrudzić, nanieść błota’,

⁴²⁶ Autor przeoczył odpowiedniki lit.-łot. Zamiast nich podał zbliżenie z przymiotnikiem gr. μαῦρος ‘mętny, ciemny, słaby’, który tu nie należy; jest to wariant formy ἀμαυρός, zob. GEW I, 88, Beekes 2010, 915.

3. *mauróti* ‘brnąć przez błoto; włóczyć się, chodzić bez zajęcia; łapczywie, niechluśnie jeść, żreć’, *įmauróti* ‘zabrnąć w grząskie miejsce’, *išmauróti* ‘depcząc zniszczyć, stratować (pole, pastwisko)’, 4. *mauríoti* ‘pokrywać się wodorostami; o drodze: rozmiękać, robić się błotnistą, grząską’. Tu pewnie też *maurióti* ‘włóczyć się, szwendać się’, *išmaurióti* ‘stratować, zdeptać (grządki)’, *nusimaurióti* ‘ubrudzić się’. — SZ *mur-*; *mùrti* ‘moknąć, namakać; pogrążyć się, grzęznąć’ (zob.).

maūsti, *maudžiù*, *maudžiaũ* 1. ‘lekko ale ciągle boleć, pobolewać, ćmić, strzykać w kościach’ (*Nuo pat ryto maūdžia dantį, kad tik nepradėtų gelt* ‘Od samego rana ząb ćmi, żeby tylko nie zaczął boleć’), 2. ‘tęsknić za czym, pragnąć, chcieć (*Vištos maūdžia grūdų* ‘Kury chcą zobu’), mieć chętkę; gonić się (o krowie, byku)’. 3. ‘naprzykrzać się komu, zanudzać kogo, nękać’, *apmaūsti* intr. ‘dokuczyć, zbrzydnać’, tr. ‘przeszkadzać, zawadzać w czym’, *užmaūsti* ‘naprzykrzyć się, dokuczyć’ (*Tas vaikas visiems užmaūdžia* ‘To dziecko wszystkim dokucza’) — chodzi tu o pdg. quasiprymarny, którego prt. *maudžiaũ* i inf. *maūsti* zostały utworzone do odziedziczonej formy prs. *maudžiù* (suf. *-ja-* i apofoniczny st. o). Ta ostatnia należała kiedyś do iteratywnego inf. **maudyti*, podobnie jak np. *draudžiù* (dziś przy *draūsti*) albo *tariù* (dziś przy *tarīti*), które kiedyś należały do inf. **draudyti* i *taryti*. — Odpowiednie iterativum z suf. *-ī-* jest zaświadczone – w nieco odmiennym znaczeniu – w słowiańskim, por. scs. *muditi*, *muždō* ‘ociągać się, zwlekać’, ros. gw. *mudítʹ* ts., słh. *mudíti* ‘zatrzymywać kogoś, przeszkadzać, spóźniać się’, stpol. *mudzić* ‘zwlekać, opóźniać (się), tracić czas, nic nie robić’, gw. ‘marudzić, zabierać komu czas’ (por. Boryś 755, s.v. *žmudny*). Poza bałto-słowiańskim nie znaleziono jasnych nawiązań, zob. BSW 171, LEW 420. Transponat ie. **meud^(h)*/**mud^(h)*-. — Drw. *āpmaudas* (zob.), *maudulys* ‘strzykanie, łamanie w kościach; uczucie niezadowolenia, żal, tęsknota, gorycz’. — SZ **mud-*: *mundù*, *mùsti* ‘doznawać odurzenia’ (zob.), łot. *mudēt*, -u, -ēju ‘ruszać się, roić się’, *mudīt*, -u a. -īju ‘zachęcać, popędzać’, refl. ‘spieszyć się, starać się, być pilnym’, *pamudināt* (gw. *pamudīt*) ‘zachęcić, podniecić do czego’. Do *mudēt* nawiązuje swą formą scs. *iz-mūd-ēti* ‘osłabnąć’, ros. gw. *modétʹ* ‘męczyć się, ślęczeć nad czymś, zwlekać, słabo się palić, gnić’. Od psł. **mūdēti* utworzono adi. **mūdlū* ‘bezsilny, słaby’, por. słh. *medēl* ‘słaby, mdły, wiotki, chudy’, ukr. gw. *mlo* adv. ‘źle, niedobrze’, stpol. *mdły* ‘słaby, wąty, wycieńczony’, pol. ‘mdlący, pozbawiony smaku, blady, nikły’. Form na SZ brak w BSW 171.

maūstyti, *maūstau*, *maūsčiau* 1. ‘wsuwać, nanizywać (liście tytoniu, ryby do suszenia)’, 2. ‘bóść, kłuć; bić, uderzać’, 3. pot. ‘wyśmiewać’, refl. *nusimaūstyti* ‘pozejmować sobie, np. pierścienie z palców, koła z osi wozu’ — frequentativum na *-sty-* od *maūti* m.in. ‘przeszywać (rogiem), kłuć, nizać’. Paralele: *kāustyti* ⇐ *kāuti*; *krāustyti* ⇐ *krāuti*; *pjāustyti* ⇐ *pjāuti*. — Neoosn. *mausč-*: *numausčioti* ‘zdejmovać, np. pierścienki z palców’. — Neoosn. *maust-*: *maustinėti* ‘wsuwać nogi w spodnie, wsuwać pierścień na palec’, nomen: *rankamaustė* (zob. *rankà*). — Neoosn. *maus-*: *numausdyti* ‘zdejmovać, zsuwać, np. pierścień z palca’ < **maus-dy-* (metanaliza **maus-sty-*, por. *laizdyti* < **lais-dy-*, jak też *mąstyti* < **mas-sty-*; *spąstyti* < **spas-sty-*). — Neoosn. *mausty-*: *maūstytojas* ‘kto coś nasuwa’.

maūšti, *maušiu*, *maušiaũ* gw. 1. ‘być podnieconym, wściekać się, szaleć; o krowie: biegać się, latować się’, 2. ‘wdzierać się gdzie’, 3. ‘namawiać kogo, przekonywać’, cps. *įmaūšti* ‘wkroczyć, wdrzeć się’, *numaūšti* ‘zdjąć (czapkę z głowy)’, *pamaūšti* ‘przekupić (sędziego)’, *pérmaūšti* ‘przekonać kogoś; przemóc, pokonać’, *užmaūšti* ‘wpaść na co, najechać’ — pdg. quasiprymarny, zbudowany wokół prs. *maušiu*, pierwotnie iteratywnego, należącego do inf. **maušyti*. Paralele: *maūsti*, *-džiù* ob. **maudyti*; *laūpti*, *-iù* ob. *laupyti*, słow. *lupiti*; *gaūbti*, *-iù* : słow. *gubiti*. SO *mauš-* jest alternantem do SZ *muš-*, por. *mūšti* ‘bić, rozbijać, młócić’ (LEW 420). — Drw. *maūšė* ‘nierządnicza’, *maūšis* ‘zwierzę w rui;

napastliwe lub głodne zwierzę', *maušlā* 'nieporadny, niezdarny człowiek', cps. *plikmaūšis* 'człowiek chodzący w zniszczonym ubraniu, oberwaniec, obdartus' (por. *plikas*). Vb. denom. *maūšinti* 'iść gapiąc się', *maušinėti* 'chodzić bez zajęcia, obijać się'.

máuti, *máunu* (war. *māju*), *móviau* 1. 'wsuwać, wkładać (spodnie, rękawice, czapkę, łapcie, pierścień), wkładać i zdejmować', 2. 'nabić (na pal), nasadzić (na sztachety płotu, scil. garnki do suszenia)', 3. 'przeszywać (rogiem), kłuć, nizać', 4. 'uderzać, pchać, trącać', 5. 'szybko iść, biec, jechać', 6. 'szybko pić, jeść, żreć', 7. 'niegrzecznie odpowiadać', 8. 'oszukiwać'. Odpowiednik łot. *maūt*, *mauju* a. *maunu*, *māvu* 'ubrać; nałożyć uprząż'. Cps. *apmāuti* 'odziać, wdziać, nasunąć (czapkę)', przen. 'oszukać, nabrać kogo', *īmāuti* 'wsunąć (nogę do buta, rękę do rękawa), wdziać, włożyć', *išmāuti* 'wyciągnąć, wysunąć, wyjąć (rękę z rękawiczki, nogę ze spodni); wybiec, wypaść, umknąć; wyciągnąć (miecz) z pochwy' (por. łot. *izmaut* 'rozkiełznać konia'), przen. 'wypić (jednym łykiem), wyłopać', *numāju* SD «zdeymuję co z czego» (syn. *nuimu*), *pamāuti* 'nasunąć (koło na oś), zaprząć, nanizać (np. rybę na witekę), nadziać (na rożen)', przen. 'mieć mocną głowę do wódki' (*Anie abudu pamaunā, greit neapsigers* 'Tamci dwaj/obaj mają mocne głowy, tak prędko się nie upiją'), *pērmauti* 'przeszyć, przebić (nożem, widłami)', *pramāuti* 'przebić (nożem); chybić, nie trafić w cel; przegrać, stracić, roztrwonić; przepić', pot. 'przelecieć, przelatywać; nabrać się na co', *primāuti* 'nalać, wlać (wody, mleka); narobić w majtki (o dziecku)', intr. 'o muchach: nazlatywać się; o robactwie: zaroić się, *sumāuti* 'zczepić, nanizać, nasadzić, wsunąć jedno w drugie (o rękawicach)', przen. 'zakpić, zadrwić', *užmāuti* 'nasunąć, nasadzić, nałożyć uzdę; zdzielić, uderzyć', 'nasadzić na trzonek': *uždemi, užmauju kirvī, kūjī unt koto* SD «nasadzam siekierę, młot», *užmauju unt iešmo* SD «zatykam na rożen pieczenia» (por. *iēšmas*). Refl. *apsimāuti* 'odziać się, odziewać się', *išsimāuti* 'wyciągnąć się, wydostać się, wyjąć (swoje, dla siebie)', *pērsimāuti* 'nadziać się (na kół)', *užsimāuti* 'naciągnąć sobie, włożyć sobie (spodnie, rękawice, łapcie, pierścień)'. Frq. *māustyti* (zob.). — Pb. SE *mīāu-C z pie. *mīeuh₁- 'poruszać, poruszać się' (LIV² 445, ALEW 622) uległ modyfikacji w formacji praesens z suf. *-je/o-s, *mīāu-iō. Na skutek dysymilatywnego zaniku pierwszego z dwu *i* pojawiła się postać *mīāu-iō, lit. *māju* (HL 78). Por. typ *gāju* s.v. *gauti* (tam też inne paralele). — Obecność obocznego formantu prezentального -nu każe liczyć się z oddziaływaniem prs. infigowanego *munū 'wdziewam' < pie. *mu-n-H-é- (por. hipotezę o prs. *unū 'obuwam się' s.v. *aūti*). — Drw. nominalne: *apmaūtas* 'pokrowiec', *īmaūte* 'futurał', *mauklē* (zob.), *māušas* 'to, co służy do obłożenia czegoś; okładka (książki), abażur', też 'kłębek (nici)', ⇒ *maušēlis* 'futurał'; *maūšē* 'mała, okrągła czapeczka bez daszka, jarmułka, mycka' (⇒ *maūškis* 'kto chodzi w czapce naciągniętej na oczy'), *užmautē* BRB a. *užmautinē* BRB 'surdut, siermięga, Leibrock'. Cps. *kāliamautis* 'rozwidlona gałąź do suszenia skóry' (por. *kāilis*), *ūšmalas* (zob.). NB. Zaliczony tu przez LEW 421 rzecz. *mautā* 'padlina' nasuwa problemy semantyczne. Lepiej interpretować go jako wariant fonetyczny do *maitā* 'padlina' (zob.). — Neopwk. *maun-* (⇐ *máunu*): *maūnas* a. *maunūs* 'bystry, ruchliwy, dorodny', *maunūs* 'łatwo wchodzący na palec (o pierścieniu), giętki (o wierzbowym pręcie)'. Paralela: *einūs* ⇐ *einū*. — SZ-C *mū-*: *mūstyti* (zob.), *mūklas* (zob.). — SZ-V *mu-* < *muH-V: łot. *pamuve* 'suknia kobieca'. — WSZ-V *mū-*: *mūvēti* (zob.). — WSO *mov-* < *māu-: *móviau* (prt.), drw. *movēti* (zob., tam też nomina z *mov-*). Osobno zob. *maujóti*.

māzgas 4 p.a. 1. 'węzeł, supel na sznurze lub nici' (*Mezgu māzgā iš virvelių*), SD *mazgas neižmezgamas* «zadzierny» ['mocno, na supel zaciągnięta pętla'], 2. 'pączek u rośliny (zawiązki łodygi, liści, pędów i stożka wzrostu)', 3. 'głowa żmii' (syn. *krāmē*), 4. 'węzełek, zawiniątko (związany rogami na krzyż kawałek tkaniny z jakąś zawartością)', 5. 'zgrubienie na ręce lub nodze', 6. przen. 'istota, która nie wyrosła, mała, słaba' — sb. postverbale od *mazgýti* 'supłać, plątać, zawiązywać', co jest iteratywem do *mezgū, mēgzti* (zob.). Paralele:

razgýti ⇒ *razgaĩ*; *smaigýti* ⇒ *smaĩgas*, *smaigà*; *sprándyti* ⇒ *sprándas*. Odpowiednik łot. *mazgs* ‘węzeł’ (*rīkles mazgs* ‘grdyka, jabłko Adama’). Wtórne *e* w war. *mēzgas* (wyrównanie do *mezgū*). Niejasny jest wokalizm *u* w war. *mūzgas*. — Klasyczne objaśnienie traktuje *māzgas* inaczej, mianowicie jako słowotwórczą skamielinę. Ma to być nomen prymarne pie. **mosg-o-*, z apofonicznym SO do *mezg-* jak w lit. *mezgū* ‘wiązać’ (pie. **mesg-* ‘zanurzać, zatapiać w czym’, LIV² 441). Zob. BSW 172, Trautmann 1910, 380, LEW 426 i ostatnio ALEW 622. Z kolei Kroonen 356 zestawia *māzgas* z pgerm. **maska-* ‘oczko w sieci, sieć’ (stang. *masc*, *max*, ang. *mesh*, nwn. *Masche* f.) oraz z toch. A *masāk* m. ‘spojenie, staw’. Zob. też ALEW 622. — Drw. *mazgēlis* ‘węzełek, zawiniątko’ (kalka z pol.?), SD: *mazgelis* *apskritas* «guzik», SD *mazgeliai* *gale rūbų išsiuvinētų* «forboty» [‘koronki’]; *mazgūčiai* m.pl. ‘supelki’, *mazgūlis* b.z.a. ‘węzełek’ (por. *sniegūlis* ob. *sniegūlis*, neoapofonia *ũ* ⇒ *ū* w sufiksie), *mazguotas* ‘o biczu: z wieloma supłami’, SD «węzłowaty». Cps. *šūnmazgis* ‘węzeł za słabo lub za mocno zaciśnięty’ (por. *šuō*), *šūnmazgiais* adv. ‘(jeść) chciwie, wielkimi kęsami’ (*Vakar silkę valgiau, tai šiandie mėsa eina šūnmazgiais* ‘Wczoraj jadłem [tylko] śledzia, więc dzisiaj [jem] mięso wielkimi kęsami’). — Pozostałe postverbalia: *atāmazgos* f.pl. ‘obszycie brzegu tkaniny, które zapobiega jej pruciu się’, *sāmazga* ‘związanie’, *užūomazga* ‘zawiązek, załazek owocu’, przen. ‘początek’.

mazgýti, *mazgaũ*, *mazgiaũ* ‘supłać, płać, zawiązywać’ — iteratyw z suf. *-y-* i SO *mazg-* ⇐ *mezg-*, zob. *mēgzti*. Paralele: *razgýti* ⇐ *rezgū*; *draskýti* ⇐ *dreskiũ*; *sagýti* ⇐ *segũ*. Z innym sufiksem: *mazgtýti* (zob.). Sb. postvb. *māzgas* (zob.). — Neoosn. *mazg-*: *mazgióti* iter. ‘wiązać nici, sznury, sieć; supłać’ (por. *razgióti* ⇐ *razgiaũ*. Z wtórnym *e*: *mezgióti* (typ *nešióti*, *rezgióti*). — Neoapofonia *mizg-* ⇒ *maizg-*: *maizgýti* (zob.).

mazgóti, *mazgóju*, *mazgójau* ‘myć, zmywać’, SD¹ *mazgoiu* «myię; umywać», SD «umywać co», *numazgoiu* SD «oczyścić co» (syn. *nuplaudžiu*), «odmywać co; omywać», refl. *mazgótis* ‘myć się’, *mazgoiuosi* SD «myię się» (syn. *prausiuosi*, *periuosi*). Odpowiednik łot. *mazgāt*, *-āju* ‘myć, płukać’, refl. *mazgātiēs* ‘myć się, kąpać się’. Formacja **mazg-ā-* jest dwuznaczna. Może to być 1° vb. denom. od zanikłego sb. **mazg-ā*, 2° iter.-caus. z suf. *-ā-* i SO *mazg-* ⇐ *mezg-* (pie. **mesg-* ‘zanurzać’); por. *kapóti* ‘siekać, rąbać’ jako jedyną paralelę z wokalizmem *a* przy suf. *-o-* (GJL II, § 565). Brak jest śladu po prymarnym prs. **mezgu* o znac. ‘zanurzam’, które by odpowiadało sti. *mājati* ‘nurkuje, tonie’, łac. *mergō*, *-ere* ‘zanurzyć, zatopić; wtrącić, wetknąć’, < **mezg-e-* < pie. **mesg-e/o-* ‘zanurzać, zatapiać w czym’. Por. LEW 421, ALEW 623 (tu rekonstrukcja sb. pie. **mosg-ah₂-* jako osnowy dla lit.-łot. denominativum), IEW 745 n., LIV² 441. Co do traktowania pie. grupy *-sg- por. *rezgū* s.v. *rēgzti*. — Jeśliby *mazgóti* miało zostać powiązane z *mazgýti* (zob.) jako współrdzennym iteratywem, to taka para weszłaby do serii *laidoti* : *laidyti*, *lankóti* : *lankýti* oraz *mētóti* (łot. *mētāt*, scs. *mētati*) : *mėtyti*. — Postverbalia: *pāmazgos* f.pl. ‘pomyje’, m.in. SD (łot. *samazgas* ts.), *pamazginė* ‘dół na pomyje; naczynie na pomyje’. N.m. *Mazgiaĩ*. — Neoosn. *mazgo-*: *mazgodinti*, por. *nusimazgodinkite kojas jūsu* BRB ‘każcie umyć sobie nogi wasze’; nomina: *mazgōlis* ‘ścierka’ (por. *kreivōlis* ⇐ *kreivóti*), *mazgōtė* ‘zmywak, ścierka’, *mazgotuvė* SD «miednica» (syn. *lakoška*, *praustuvė*), «oczyściania» (syn. *nuplaustuvė*), «umywalnik, umywalnik, lawaterz», *nemazgotas* SD «nieumyty».

māzkas, *-à* 4 p.a. wsch.-lit. ‘mały, drobny; małoletni’ (*Visi, ir maski, ir seni ūtarijo lietuviškai* ‘Wszyscy, i młodzi i starzy mówili po litewsku’), SD <*maskas*> «drobny» (syn. *smulkus*, *mažintelis*) — jest to wariant ze spółgłoską *z* (*s*) do *māžkas*, *-à* (LZŽ). Budowa: *maž-kas* ⇐ *māžas* ‘mały’, sufiks wzorowany na bliskoznacznych formach powstałych przez synkopowanie samogłoski, por. *māckas* ‘mały’ < *mācitkas* i *dičkas* a. *dickas* ‘dość duży’ < **didiškas*. — Drw. *māzkickas* ‘bardzo mały’, war. *māžkickas* ‘dość mały, maleńki’ (por. *māžickas* ‘mały’), *nog māzko* adv. ‘od małego’, *nog mazkū dienu* LZŽ.

mazōlis, -io 2 p.a., *mazālis* 2 p.a. wsch.-lit. ‘nagniotek, odcisk’ — zapoż. ze stbłr. *mozolb, błr. *mazólb*, *mazaljá* m. (por. ros. *mozólb*, -i f.). Z innym sufiksem: *mazuōlis* (por. *bernuōlis* ob. *bernōlis*; neoapofonia o ⇒ uo w sufiksie?). — Młodszy war. *mozōlis* ⇐ błr. *mazólb*. — War. *maliūzas*: może z *maziūlas przez przestawkę spółgłosek na odległość.

māž adv. ‘mało, niewiele, nieco; niemal; co najmniej’, Dp ‘mało, maluczko, zgoła’ — pochodzi z apokopy w *māža* adv. ‘mało’ (forma neutrum do *māžas*, -à). — Drw. *māž daūg* > *maždaūg* adv. ‘mniej więcej’, *mažnē* adv. ‘prawie, bez mała, omal nie, ledwo’.

mažantiēs: forma gen.sg. na -ies do niezachowanego nom.sg. *mažantīs. Ukazuje się w zwrotach przyimkowych *iš mažantiēs* a. *nuo mažantiēs* ‘od małego, od/z dzieciństwa’. Warianty z końcówką -ēs: *iš (nuo) mažantēs* lub *iš (nuo) mažantēs*, z końcówką -es: *iš (nuo) mažantēs*. Jest to synonim zwrotu *iš mažēñs* ‘od dziecka, od małego’ (zob. *maženà*). Analiza *maž-ant-, od *māžas* ‘mały’. Formant -ant- jest rzadki w wyrazach pospolitych (por. *gramañtas*, *lamañtas*, *ramañtas*, adi. *tūkstantas*), za to dość często ukazuje się w hydronimii, por. n.rz. *Ālantas* i *Alantà*, *Kražañtē*, *Ušañtē*, *Žvarantà*, n.jez. *Šlavañtas* (zob. ŽD 374n., GJL II, § 446, Vanagas s.v.). — Nieobjaśniony pozostaje war. *mažuitiēs* (*Aš iš mažuitiēs pripratęs prie darbo* ‘Ja od małego nawykłem do pracy’).

māžas, -à 4 p.a. ‘mały, niewielki’. Odpowiada łot. *mazs* ‘mały, znikomy’, stpr. *ni massais* adv. ‘nie mniej, nicht weniger’. Refleks pie. *moğh₂-ó-, drw. tematycznego na SO od *meğh₂-s m. ‘wielki’ (gr. μέγας), *meğh₂-ø n. (gr. μέγα, wed. *māhi*, aw. *mazi*), por. też het. *mekki* ‘wielki’ < *meğh₂-i. Oparcie porównawcze dla st. o *moğ- stanowią z jednej strony refleksy gr. μόγος m. ‘trud. mózół; cierpienie, nieszczęście’, μόγέω ‘mozolić się, trudzić się’, μόγις adv. ‘ledwie, z trudem’, z drugiej strony sti. denominativum *maháyati* ‘wychwalać, gloryfikować’, zob. NIL 475, przyp. 26. Znaczenie lit. ‘mały’ wywodzi się być może z ironicznego użycia przym. ‘wielki’ (zob. LEW 423; w tym punkcie NIL 475, przyp. 26 zaznacza swą rezerwę; zob. też Kabašinskaitė 2014, 119). Por. stosunek znaczeń przy łac. *macer* ‘chudy, suchy’ : gr. μακρός ‘wielki’, < pie. *mh₂k-ró-. Zob. też ALEW 625. — Drw. *bemāž* adv. ‘omalże, prawie’, *bemāž ko* ‘o mało co’ (*Bemāž ko sprando nenusisuko* ‘O mało co nie skręcił sobie karku’), war. *bamāžni* KRŽ, *mažantiēs* (zob.), *mažēlis* a. *mažylis* ‘małe dziecko, młodsze dziecko w rodzinie’ (nazw. *Mažylis*, *Mažilis*), *maženà* (zob.), *mažia* ‘małość’⁴²⁷ (zob. *mažiamazē*), *mažybē* a. *mažyrbē* ‘mała ilość, małość’, SD «małość liczby» (⇒ *mažybinis* gram. ‘zdrobniały, deminutywny’), *māžickas* ‘mały’, *mažikē* adi.f. ‘malutka’ (*Jam iš tolo rodēs mažikē jo trobelė* ‘Jemu z daleka wydawała się malutka jego chatka’; brak m., por. stpr. n.os. *Masicke*, Trautmann 1925, 55), *mažyn* adv.: *mažyn eina* ‘maleje’, *mažynė* SD «szczupłość», *mažynikas*, -a žm. ‘bardzo mały, malutki’, *mažiñtelis* ‘całkiem mały’ (neosuf. -intel-, por. nazw. *Mažiñtas*, n.m. *Mažiñtai* 2x), *mažystė* ‘dzieciństwo; niewielka liczba’, *mažitys* (zob.), *mažiukas* ‘w wieku dziecięcym’, ‘o jabłku: maleńkie’ (por. stpr. n.os. *Masucke*, *Maczucke*, Trautmann 1925, 56), *mažiukai* m.pl. ‘maluchy’ (nazwa najmłodszej grupy przedszkolnej), *mažiulis* ‘mały, malutki’ (nazw. *Mažiulis*, n.m. *Mažiuliai*), *mažiūnikas* (zob.), *māžkas* (zob. *māžkas*), *māžmenos* f.pl. ‘mała ilość, detal’ (*mažmenų prekyba* ‘handel detaliczny’), *mažulis* ‘mały, malutki’ : łot. sb. *mazulis* ‘młode zwierzę; małe dziecko, szkrab; mały palec’ (pl. *mazułi* ‘narybek’); *mažumà* ‘mniejszość; mała ilość, trochę’, *māžumas* ‘mała ilość, trochę; małostka, błachostka’, *mažutis* ‘mały’ (⇒ *mažutėlis* ‘maleńki’, ⇒ *mažutėlėsnis* ‘maluteńki’), por. stpr. n.os. *Masutte* (Trautmann, 1925, 56); *nēmāž* adv. ‘zupełnie, w ogóle, wcale’ (znac. etym. ‘ani trochę’), *pamažėlė* a. *pamažėl* adv. ‘pomalutku, powolutku’, *pamažù* adv. ‘pomalu, powoli’, *pomažis* ‘za mały’ (np. na to, żeby zostać pastuchem). — Cps. *mažakālbis* ‘małomówny’ (por. *kalbėti*), *mažamōkslis* ‘mało wykształcony’ (por.

⁴²⁷ Abstractum przymiotne na -jā- typu *kalčīà* ‘wina’ ⇐ *kaļtas*; *verčīà* ‘wartość’ ⇐ *veļtas* (por. GJL II, § 88).

mókslas), *mažatikis* ‘niedowiarek’ (dosł. ‘małej wiary’, por. *tikėti*), *mažėda* c. ‘kto mało je’, nazw. *Mažėda* (por. *ėd-* oraz *pelėda*, *žuvėda*), *mažialaũkis* ‘chłop małorolny’ (por. *laũkas*), *mažiamazė* (zob.). — Nazw. *Mažėika*, *Mažeikà*, *Mažũika*, *Mažuikà*. N.jez. *Mažėlis*, *Mažiklis*, *Mažiũtis*, *Mažũlis*, *Mažoji Īlma*, n.rz. *Mažupė*, *Mažoji Vingrė*. — Vb. denom.: 1. *māžčioti*, -ja, -jo ‘nie starczać, brakować’, dosł. ‘występować w za małej ilości’ (*Dar pavasario nė matyti, o jie jau pašaro māžčioja* ‘Jeszcze wiosny ani widu, a im już paszy brakuje’), SD *mažčioja* «niedostaie czego» (syn. *netinka*), 2. *mažėti*, -ja, -jo ‘maleć’, 3. *māžinti* caus. ‘czynić mniejszym, zmniejszać’, *pamāžinti* ‘pomniejszyć, zmniejszyć; dać trochę za mało (np. soli)’, 4. *māžti*, *māžta* (*manž-sta, por. gw. *māža* < *ma-n-ža), *māžo* inchoat. ‘maleć, zmniejszać się, ubywać, znikać, słabnąć (o zdrowiu, bólu, gniewie)’, *išmažti* DP ‘ustawać’. — WSO *mož-* < *māž-: *mōžis* (zob.).

maždieras stlit. ‘moździerz, okrągłe naczynie do kruszenia za pomocą tłuczka, do ucierania przypraw itp.’ (m.in. CHB) — zapoż. z pol. *moździerz*, przest. *moždierz* (⇐ stczes. *moždier*, *mozdieř* [czes. *moždír*] ⇐ śrwn. *morsære*, nwn. *Mörser* m., por. łac. *mortārium*). — W DP ukazuje się war. <mazdiereus> (*maždierius) – prawdopodobnie przejęcie polonizmu stbłr. *možderь* (por. błr. *maždžér*, -a). Jest jeszcze w DP zdrob. <maždierėluie>, loc.sg. od *maždierėlius ‘moździerzyk’. Zob. SLA 128, ĖSBM 6, 158, Borys 338. Brak w LEW i ALEW. Wymienione wyrazy nie zostały wciągnięte do LKŽ. Osobno zob. *mōzierius*. — Nazw. *Mazdžiėrius*, *Maždžiėrius* (por. pol. *Moździer*).

maženà 3 p.a. przest. ‘dzieciństwo’: *ižg maženōs* DP ‘z dzieciństwa’, dziś *iš/nuo mažeñs* ‘od dziecka’, dosł. ‘od małego’ (*Jis nuo pat mažens taip šneka* ‘On od małego tak mówi’) — derywat na -ā- od osnowy *mažen-* należącej kiedyś do rzecz. *mažuo (*maž-ōn), gen.sg. *maž-en-s (GJL II, § 301). Znac. etym. ‘czas bycia małym’, por. typ *ruduō*, -eñs ‘jesień’. — Inne drw.: *iš/nuog maženỹ* (*Nuog maženỹ mes kalbėjom lietuviškai* ‘My od dziecka mówiliśmy po litewsku’), *maženėlė* – użyte w pewnej dajnie: *Ačiū tau, berneli, už tokį žodelį, kurio negirdėjau nuo pat maženėlės* ‘Dziękuję ci, miły [dosł. ‘chłopcze’], za takie słówko, którego nie słyszałam od samego dzieciństwa’. Zob. też *mažantiės*.

mažiamazė SD «małość liczby» (syn. *mažybė*) — złożenie tautologiczne, łączące w sobie dwie osnowy, na -iā- i na -ė-, o funkcji rzecz. oderwanego ‘małość’, utworzonego od przym. *māžas* ‘mały’ (zob.). Paralela formalna: *pradžiaprādis*. Ze względu na znaczenie por. *niėkaniekis*.

mažitỹs, -ė 3 p.a. DP ‘maluczki, maluchny, malutki’ — zdrobienie na -it- od *māžas*, -ā ‘mały’ (por. *sāvitas*, *dabità*, GJL II, § 429). Dzisiejszy jego odpowiednik literacki ma sufiks długowokaliczny -yt-: *mažytis*. — Drw. *mažitėlyš* DP ‘malutki’: po synkopowaniu sufiksu -it- przybiera postać *mažtelỹs* DP; następnie resegmentacja *mažt-* + -elys wytwarza neosnowę widoczną w derywatach *mažt-it-elỹs* i *mažt-ut-ėlis*; odnawiają one starsze *maž-it-elỹs* i *maž-ut-ėlis*. Z *mažt-* pojawia się jeszcze *mažtỹnikas* ‘dość mały’ (rzadkie).

mažiũnikas 1 p.a. žm. ‘bardzo mały, malutki’. Wedle LKŽ takie zdrobienie od osnowy *mažiũn-* jest odpowiednikiem innogwarowego derywatu od osnowy *mažyn-*, *mažỹnikas* «labai mažas, mažytis». Objaśnienie osnowy *mažiũn-* jest sporne. Skardžius (ŽD 130, 279) wywodzi ją od przymiotnika na -iũn-: *mažiũnas od *māžas* ‘mały’ jak *saldũnas* od *saldūs*. Z kolei Otrębski (GJL II, § 340) daje formułę «*mažiũnikas* = **maži-ũn-ikas* : *māžas*», przy czym nie precyzuje, co było podstawą derywacji. Wydaje się, że obecność palatalnego -ž- w wygłosie osnowy wymaga, abyśmy w punkcie wyjścia zakładali nie *māžas*, lecz temat pochodny w rodzaju *māžius* (to poświadczono w znac. ‘mały człowiek, małe zwierzę’). Palatalną osnowę widać również przy n.m. *Mažiũnai* w rej. Alytūs – drw. patronimiczny na -iũn- od *māžius*. Są poza tym derywaty z -iũn- przy osnowie niepalatalnej, por. 1° nazw.

Mažūna, od czego nazwy miejscowe *Mažūnai* i *Mažūniūkai* w rej. *Kełmė* (NB. Nazwa wsi *Mažūniūkai*, wspomniana w LEW 422, nie figuruje we współczesnym spisie miejscowości), 2° termin botaniczny *mažūnis* ‘grzyb szcietkostopek szpilkowy, *Marasmius androsaceus*’.

māžmožis, -io 1 p.a. ‘drobiazg, szczegół; drobnostka, bagatela’ — złożenie tautologiczne, łączące w sobie apofoniczne alternanty *maž-* (SO) i *mož-* (WSO) w zakresie przymiotnika ‘mały’, zob. *māžas*. Paralele: *māgmogis*, *skānskonis*, *gėrgėris*.

mėčius, -iaus 2 p.a. przest. ‘miecz; szabla’ — zapoż. ze stbłr. *mečb*, por. błr. *meč*, *mjačá*, pol. *miecz*, -a. Zob. SLA 128, ALEW 625 (wyraz słowiański jest germanizmem, zob. Pronk-Tiethoff 2013, 210n.). — War. z dyftongiem *ie*: *mėčius* b.z.a., *miėčis* ‘szabla’ (LzŽ, ZTŽ), też f. *miečià* ZTŽ, zdrob. *miečėlė* ZTŽ (w dajnie). Por. oboczność *elie* w *peskà/pieskà* i *vežà/viežà*. Zob. też *kalavijas*.

mėčmergė 1 p.a., *mečmergė* 3 p.a. gw. ‘panna z nieślubnym dzieckiem’ — w nawiązaniu do LEW 423 wywodzi się z **mec-mergė*, co było złożeniem hybrydalnym, z I członem pochodzącym z nwn. gw. *Metze* f. m.in. ‘lekkomyślna dziewczyna; gospodyni proboszcza; dziwka, prostytutka’ (DW) oraz II członem *mergà* ‘dziewczyna, panna’. Zastępstwo *cm* ⇒ *čm* przypomina *mc* ⇒ *mč* w zapoż. *niėmčius* (zob.). Por. LEW 324; tam też o war. *meřčmergė*, z nieorganiczną spółgłoską -r- w I członie (por. *ka-r-štavóti*). NB. Brender, *Studi baltici* 6, 1936–1937, 89 niesłusznie porównywał *mėčmergė* z formacjami ‘reduplikowanymi’ *pīčpilnis* i *ničniėkas* («Schliesslich ist auch *mėčmergė* ein verstärkt ausgedrücktes pejorative Bedeutung enthaltendes *mergà*»).

medālikas 1 p.a. gw. ‘medalik, mały medal z wizerunkiem Chrystusa a. Matki Boskiej lub świętych, noszony na szyi przez katolików’ — zapoż. z błr. gw. *medālik* (por. PZB 3, 55) ⇐ pol. *medalik*. War. *medalikas*. Zob. też POLŽ 118.

medėjas 1 p.a., *medėjas* 1 p.a. przest. ‘myśliwy’ — synchronicznie: denominativum na -ėjas od sb. *mėdė*, *mėdžias* ‘las’ (ŽD 84; por. *prekėjas* ⇐ *prekė*), ale diachronicznie: deverbativum na -as od neoosn. **medėj-* ⇐ **medėja*, prs. do denominativum **medėti* ‘tropić, polować’ (por. *molėjas* ⇐ *molėti*). Por. *medžiotojas* ‘łowiec, myśliwy’ ⇐ *medžioti* ‘łowić, polować’. — Warianty stlit. *medijas* BRB ‘myśliwy, łowca’, *medija* LEX ‘myśliwy’, też ‘kłusownik, Wilddieb’, *medijė* c. CGL ‘kłusownik’ i ‘ten, co kradnie drzewo z lasu’ zakładają neoosn. **medij-*, wyodrębnioną z prs. **medija* do **medyti* ‘tropić, polować’. Odpowiednik stpr. *medies* EV ‘myśliwy, Jeger [Jäger]’, czyt. [medijəs]; nie sposób wykluczyć pożyczki z litewskiego. Zob. też ALEW 626n. (o neoosnowach na -ėj-, -ij- nie wspomina). — Drw. *medijysta* BRB ‘polowanie, łowy, Weidwerk’.

medelenkas šuo b.z.a. przest. ‘pies myśliwski używany do polowań na niedźwiedzie, Baerenhund’, syn. *britōnas* (Urbutis 2009, 459, z Ruhiga) — zapożyczenie z trudnego do ustalenia źródła. Z uwagi na budowę, zwłaszcza segment -k- w części sufiksальной, nasuwa się ros. *medeljánka* ‘rasa psów’ (XIX w.) jako możliwe comparandum. Jest to pochodna uniwerbizacji zwrotu *medeljánskaja sobáka*⁴²⁸, który – zdaniem REW II, 111 (za Brücknerem) – ma oddawać pol. *medjolański pies*. Taki wywód nie jest jednak bezsporny, ponieważ cytowany zwrot polski znany jest dopiero od 1649 r.⁴²⁹, gdy tymczasem w starobiałoruskich Statutach litewskich wyrażenie *medeljanskij pesъ* ‘pies mediolański, rasa psów myśliwskich wywodząca się z północnych Włoch’ ukazuje się już w 1529 r. (zob. HSBM 17, 299).

⁴²⁸ Por. jeszcze ros. gw. *suka medeljanskaja* (zwrot obelżywy) oraz *medelján*, -a m. o człowieku wysokim a głupim (SRNG).

⁴²⁹ Por. *Jako Medjoláński męzny pies niewstanie z mieyscá swego* (S. Twardowski, *Wladislaw IV krol polski y szwedzki*, s. 125).

Wygląda więc na to, że mamy przed sobą zapożyczenie nie tyle rosyjskie, co – mówiąc ogólniej – wschodniosłowiańskie, mianowicie z formy źródłowej *medeljan(-)k-. — Przym. *medelański* ‘mediolański’ jest na gruncie staropolskim reprezentowany głównie w nazwach osobowych, gdzie zresztą przybiera zmienne postacie, por. *Mediolański* oraz war. *Medolański*, *Medalański*, *Medelański*, *Medulański* (*Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. III, 362n.). NB. Urbutis 2009, 459n. utrzymywał, że źródłem lit. *medelenkas* było pol. *medelanek*, rzekomo zdrobnienie od *medelan* ‘pies myśliwski używany na niedźwiedzia’ (Sw II, 915). Otóż jest to *ghost-word*, polskie słowniki nie notują takiej formacji na -ek. Zob. krytykę w POLŽ I, 31. W odniesieniu do pol. *medelan*, które ma jedynie izolowane poświadczenie z XVII w., wypada dopuścić pożyczkę z jęz. rosyjskiego (R. Szeptyński, *p.l.*). Brak w LKŽ i LEW.

medetkà 2 p.a., gen.sg. *medėtkos* bot. ‘nagietek, *Calendula officinalis*’ — przekształcenie wyrazu *nedetkà*, to z kolei z *nagatkà*, zapożyczenia częścią z błr. *nahótka* (por. SLA 139, LEW 394, s.v. *madatkà*, ĖSBM 7, 188), a częścią z pol. *nagietka*. War. *medatkà*, *madatkà*. Warianty z *med-* wskazują na adideację do wyrazu *medùs* ‘miód’ (Kabašinskaitė 25, 58; por. *nėgelkės* ⇒ *mėgelkos*). Inne war.: *nagetka*, *nedatkà*, SD *nedatka* «nagietek» (z asymilacji w *negatka, por. ALEW 693), *anotkà* LzŽ (ze zmiany *na.otka < *nahótka*).

medinỹčia 1 p.a. gw. ‘szopa do rąbania i składania drzewa, drwalnia’ — derywat od *mėdis* m.in. ‘drzewo’ (zob.). Jest to neologizm w stosunku do starego wyrazu *málkinė* ‘drwalnia’ ⇐ *málkos* ‘drwa’. Użyty tu formant -*inyčia* jest neosufiksem. Został on wyabstrahowany w grupie litewskich nomina loci, które powstały jako częściowe tłumaczenia odpowiedników słowiańskich, czyli tzw. kalki hybrydalne. Tak np. *kaulinỹčia* stlit. ‘kostnica, pomieszczenie na ciała zmarłych’ miało początkowo strukturę *kaulin-yčia*, ponieważ było motywowane przymiotnikiem *kául-inis* m.in. ‘dotyczący kości’. Stosunek *káulinis* ⇒ *kaulin-yčia* naśladował pol. wzór derywacyjny: *kostny* ⇒ *kostn-ica*. Z chwilą gdy *kaulinỹčia* została skojarzona z sb. *káulas* ‘kość’ jako swą osnową, doszło do resegmentacji: *kaul-inỹčia*. Inne podobne neologizmy to *vilkinỹčia*, *tùlkinỹčia*, *žindinỹčia*.

mėdis, -*džio* 2 p.a. 1. ‘drzewo’, 2. ‘pień drzewa, kłoda; drewno opałowe; drewno budowlane’ (*Tėvas išvažiavo mėdin malkų*), 3. ‘polano, pałka’, 4. gw. ‘las’ — najprawdopodobniej jest to formacja singulatywna do *mėdžias* ‘las’ (zob.). — Drw. *medaĩnis* ‘o człowieku: nieczuły, srogi, bezwzględny’ (znacz. etym. ‘taki jak drewno, z drewna’), *medėlis* 1. ‘drzewko’ (*žievė medelio cinnamono* SD «cynamon»), war. *medalis* SD «drzewko», 2. ‘lasek’ (*Kap aš jojau per žalią medėlį* ‘Gdym ja jechał konno przez zielony lasek’), DP *medėlis* ‘drzewko, macica, szczepek’, *medėnkos* a. *medinkos* f.pl. ‘drewniaki’, *mediena* ‘drewno, zdrewniała część rośliny’ (*ąžuolo mediena* ‘drewno dębowe’), *medingas* ‘(o lesie) w którym rosną różne gatunki drzew’, SD «drzewisty, drzew pełny», *mediniai* m.pl. ‘drewniaki’ (⇒ *mediniūotas* ‘w drewniakach’), *medinỹčia* (zob.), *medleva* (zob.), *mėdžiaga* (zob.), *medžiōkai* m.pl. ‘chodaki z drewnianą podeszwą’ (por. pol. *drewniaki*). Cps. *lañgmedžiai* m.pl. ‘drobno porąbane drewno’ (I człon niejasny; do *leñg-vas*?), *medkirtyš* ‘drwal’ (por. *kīršti*; przypomina gr. *δρυ-τόμος* ‘drwal’ od *τέμνω* ‘ciąć, ścinać’), *mėdkopis* ‘miodobranie’, *mėdkurpės* f.pl. ‘drewniaki’ (por. *kūrpė*), *mėdpadžiai* m.pl. ts. (por. *pādas* I). Vb. denom. *medėti*, -ja, -jo ‘drewnieć, stawać się drewnem, twardnieć’, zwykle *sumedėti* ‘zdrewnieć’, przen. ‘zdrętwieć’.

medleva b.z.a. 1. bot. ‘krzew świdośliwa, *Amelanchier*’, 2. bot. ‘krzew i drzewo szakłak, *Rhamnus*’, *medlievā* 3 p.a. ‘szakłak, *Rhamnus*’ — prawdopodobnie terminologiczne neologizmy, których wspólnym mianownikiem jest *med-liava, formacja pochodna od *mėdis* ‘drzewo’, z neosufiksem wyodrębnionym w typie *mėšliava* (zob.). Pisownia <lie> dla /la/ jak np. w *kuliėvas*, *liesnỹkas* i *sliėpas*. Por. neosuf. -*linčius* w *medliñčius* ‘leśnik’.

mědnyčia 1 p.a. gw. 'miednica' — z uwagi na *ě* trzeba przyjąć zapożyczenie ze stbłr. *mědnica*, *mednica* m.in. 'misa z miedzi a. mosiądzu', por. błr. *mjadnica*, -y 'miednica'. Oboczny refleks z <ie>: *miēdis* 'miedź'. Nie wiadomo, jaką wartość ma pisownia <ie> w CHB: loc.sg. <miedniczoy> (ALEW 627 czyta *miēdnyčia*). Por. rodzime *varinē* s.v. *vāris*. — War. *mednyčia* stlit. 'misa mosiężna, miednica': *mednyčioje* BRB 'in dem becken' — zapoż. z pol. XVI w. *miednica*, -e 'metalowe naczynie, przede wszystkim do mycia się' (SPXVI). W tym wyrazie podejrzewa się rutenizm (Bańkowski II, 174). Zob. też SLA 128, ALEW 627. — War. z dysymilacją *dn* > *rn*: gw. *měrnycja* (*Ipilk vandens i mērnyciā, noriu nusiprausti* 'Nalej wody do miednicy, chcę się umyć'). — NB. Zwraca uwagę brak wariantu sufiksalnego **medinyčia*, który byłby podobny do *skarb(i)nyčia*, *tem(i)nyčia*. Być może dlatego, że groziłoby to konfliktem homonimicznym z *medinycja* 'drwalnia'.

mědšarkē 1 p.a. 'ptak srokosz, *Lanius excubitor*' — złożenie członów *med-* jak w *medžiōti* 'polować' i *šark-* jak *šarka* 'sroka'. Znacz. etym. 'polujący na sroki'? Inaczej LEW 394: I człon do *mēdis*, *mēdžias* 'las'. Wątpliwe jest przypuszczenie o kalce z nwn. *Waldelster* f.⁴³⁰ — Warianty z asymilacją samogłosek: 1. *e-a* > *e-e*: *mědšerkē* (> *mēčerke* przez kontrakcję *t-š*), 2. *e-a* > *a-a*: *māđšarkē* (> *māčarkē* przez kontrakcję *t-š*).

medūs, -*aūs* 4 p.a. 'miód'. 1. 'miód, Honig', 2. 'miód pitny, Met' (*Gėriau alutj, saldu medužj*; syn. *midūs*). SD: *medus* «miód przasny», *medus liepos* «lipiec, miód przasny», *nindrių medus* (zob. *nėndrė*), *medaus darymas* «miodu robienie w ulach», *medaus išimimas* «podbieranie miodu». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *mēdus* 'miód; miód pitny', stpr. *meddo* Ev 'miód, Honing [Honig]'. Wraz ze scs. *medŭ*, -*ul-a* m. 'miód; miód pitny' kontynuuje rzeczownik rodzaju nijakiego pie. **med^h-u-*, gen.sg. **med^h-u-és* lub **med^h-ėu-s* 'napój zrobiony z miodu'. Por. wed. *mādhu-*, *mādhvaḥ* a. *mādhoh* n. 'słodki napój', aw. *mađu* n. 'trunek, wino', luw.-klin. *maddu-* n. 'wino', gr. μέθυ, μέθυος n. 'trunek, mocne wino', stisl. *mjōðr* m. 'trunek z miodu', stang. *meodo*, stwn. *mitu*, *metu* m. 'trunek z miodu syconego, Met' (pgerm. **medu-*), SO toch. B *mot*. Zob. LEW 425, NIL 467n., ALEW 627. Zob. też *midūs*. — Pie. nazwą miodu było **melit-* n., por. het. *milit*, gr. μέλι, μέλιτος, goc. *miliþ*. Ten wyraz nie zostawił śladu w językach bałto-słowiańskich. — Drw. *medaĩnis* 'piernik z miodu, miodownik' (por. *lietaĩnis*, *sausaiĩnis*), *mėdinas* 'uwalany miodem', *medingas áugalas* 'miododajna roślina', *medulis* SD «miodek, mellicum», *meduõlis* 'ciasto zrobione na miodzie, miodownik'. Cps. *mėdkopis* 'miodobranie' (por. *kõpti*), *mėdsukis* 'wirówka do miodu' (por. *sũkti*), *medũemis* 'miodobranie' (por. *ėmiaũ*), *medũnešis* 'pora zbierania miodu przez pszczoły; miodobranie'. Ze słowiańskiego por. scs. *medvěďi* m. 'niedźwiedź', analiza: *medv-ěd-i*, mająca oparcie w cps. wed. *madhv-ád-* m. 'ten, co zjada miód' (por. lit. *ėdu*, *ėsti* 'jeść, żreć').

mėdžia 2 p.a. 1. 'chęć, ochota, upodobanie, zamięłowanie, sympatia' (*Karveliai neturi mėdžios pas mus gyventi* 'Gołębie nie mają upodobania (nie chcą) żyć wśród nas'. *Bitys turia mėdžią mūsų avilyje, vis ūžia po kelias, tur būt ateis spiečius* 'Pszczoły upodobały sobie nasz ul, wciąż brzęczy po kilka, może przyleci [do niego] rój'), 2. 'przecucie' (*Ir mano tokia mėdžia, kad į rudenį Ona ištekės* 'I ja mam takie przecucie, że Anna jesienią wyjdzie za mąż'), 3. stlit. 'przypuszczenie, Mutmaßen' (*Bet mes čionai neprivalome nejokios abijotinos coniecturas alba medžias* [pis. *mædczas*] MT, zob. PAŽ 238). Forma *mėdžia* wywodzi się prawdopodobnie z **mėgdžia* drogą nieregularnego uproszczenia zbitki *gdž* > *dž*. Sb. postverbale od neoosn. *mėgdž*'- jak w *mėgdžiau*, prt. do *mėgdyti* 'lubieć' (zob. *mėgti*). Por.

⁴³⁰ A. Bańkowski p.l. zwrócił mi uwagę na to, że ani srokosze, ani sroki nie są ptakami leśnymi, wobec czego wiązanie członu *med-* z *mėdžias* 'las' nie jest prawdopodobne. Związek z czas. *medžiōti* uzasadnia natomiast fakt, że «dla srokoszy znamieną jest nienawiść do srok; atakują każdą gromadnie, aż młodą zabijają, a starą przepędzą daleko. Stąd ich nazwy słowiańskie: strus. *sorokopudŭ*, czes. *strakopud*».

dildžià ⇔ *dildyti*; *stābdžiai* ⇔ *stabdyti*. Z obocznym tematem: *mēdis*, -*džio* 1. 'ochota' (*Turėjau mēdžio jus aplankyti* 'Miałem ochotę was odwiedzić'), 2. 'nadzieja' (*Aš neturėjau mēdžio* 'Nie miałem nadziei'). Por. jeszcze syn. *mėgẽ* 'chęć, upodobanie, gust'.

mēdžiaga 1 p.a., *medžiagà* 3 p.a. 1. 'drzewo' (m.in. DP), gw. też coll. 'drzewa' (*Aplink namus auga daug mēdžiajos* 'Wokół domu rośnie dużo drzew'), 2. 'drewno, drzewo jako materiał, budulec', SD *medžiaga unt druskinių, unt aludžių* «klepki». War. żm. *mēdega* i *medegà* (> *mēdiga*, *medigà*); *medegas* 'drewno budowlane, budulec' (łot. *mėdaga*, *mėdagas* ts.). Formacja *medžiaga* uchodzi za drw. na -ag- od *mēdžias* 'las; drzewo', por. ŽD 103, GJL II, § 500. Z powodu innowacyjnego charakteru sufiksów -ag- i -eg- warto poddać pod dyskusję pytanie, czy *mēdžiaga* nie jest formą fonetycznie przekształconą ze złożenia, mianowicie *medž-daga albo *medžia-daga. Takie złożenie mogło w przybliżeniu oznaczać to, co jego łotewski odpowiednik *meždēga*, mianowicie 'wypalone i potem wykarczowane miejsce w lesie' (s.v. *dēgti*). Zob. też *žėmdagas* 'ziemia wykarczowana'. — Drw. *medžiagēlė* 'cieślica do wyrobu niecek', *medžiaginīs* 'z drewna, drewniany, np. most'.

mēdžias, -*džio* 2 p.a. gw. 1. 'las', 2. 'drzewo' (m.in. SD), 3. 'drzewce, drążek będący trzonem dzidy, kosy' (SD «drzewce, drzewo»). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *mežs* 'las; drzewo', stpr. *median* EV 'las, Walt [Wald]', czyt. [medi.jən]⁴³¹. Z innym sufiksem: żm. *mēdē* 'las, wielki las, bór' (też BRB). W roli singulativum o znac. 'drzewo' występuje *mēdis* (zob.). Zapoż. bałtyckie w fiń. *metsä* 'las' (Stang 1966, 31). — Ze stanowiska formy nasuwa się porównanie z psł. *medjā, będącym nazwą 1° pasa granicznego (por. pol. *miedza* 'granica między polami', ros. *mežá*, czes. *meze* ts.), 2° lasu granicznego (por. słń. *mēja* 'granica, żywopłot, niski las') 3° drogi (scs. *mežda*). Por. BSW 173, LEW 423n., ALEW 625n., Borys 323. Z drugiej strony por. pie. *med^hi-o-: łac. *medius* 'średni, w środku będący, w środku położony', gr. μέσος (*met^hios), goc. *midjis*, wed. *mádhyā*- 'środkowy, w środku będący', sb. n. 'środek', aw. *maidīia*- 'środkowy; środek' — drw. od przysłowka pie. *me-d^hi 'w środku, wewnątrz', por. gr. πόθι 'gdzie?', οἴκοθι 'w domu' (por. NIL 465n., Weiss 2009, 273). — Drw. *medēkas* a. *medēkas* 'lasek', *mēdžiaga* (zob.), *pamedē* 'miejsce pod lasem, polesie'. Cps. *mēdsēdžiai* m.pl. 'oderwane od wsi osiedle pod lasem' (por. *sēd*-), *mēdšarkē* (zob.), *medžiavišis* (zob.), *mēdž(ia)liepis* (por. *liepa*). Vb. denom. *medžioti* (zob.). — Adi. *mēdinās*, -ā 'leśny; dziki (o zwierzęciu, ptaku), dziko rosnący' (znac. etym. 'bytujący w lesie', por. *medinója kiaulė* 'dzik' (łot. *mežuonis* ts.), *medinóji vištā* 'cietrzew'). Neoosn. *medin*-: *mediñčius* 'leśniczy, stróż leśny; myśliwy' (wtórnie *med-liñčius*), *mēdininkas* 1. 'kto mieszka wśród lasów (w przeciwieństwie do *laukiniņkas*)', 2. 'leśniczy', 3. 'myśliwy', 4. 'kto handluje drewnem', *mediniņkas* 'kawałek drewna; szopa na drewno', *medinis* a. *mēdinis*, -ē 'leśny; dziki', sb. *medinis* m. 'cietrzew' (por. łot. gw. *mėgnis* 'głuszec' z *mednis < *medenis* ts., LEGR § 118b). Cps. *medinašis* a. *medināšis*, -ē 'o wozie: na drewnianych osiach' (por. *ašis*), *mediñkelis*: *Per balą išvestas mediñkelis* 'Przez bagno poprowadzono drogę wymoszczoną balami' (por. *kēlias*). Vb. denom. *medinėti*, -ja, -jo 'chodzić po lesie w poszukiwaniu grzybów i jagód; żyć z lasu; szukać drewna'. — N.m. *Mediniškiai* 6x, *Mēdininkai* 6x, cps. *Mēdlaukē* (stpr. *Medlawken*), *Medragiaĩ*, *Medsēdžiai* 3x, *Mēdsodžiai*, *Mēdvalakiai*, *Mēdžiakalnis*, *Medžiālaukis* (stpr. *Medio-laucks*), *Mēdžialenkė*, *Mēdžvalakiai* oraz *Didmedžiai*, *Vilkmedžiaĩ*. — N.jez. *Medáinis*, *Medikis*, *Meduvỹs*, *Medvėkas*⁴³², n.rz.

⁴³¹ Por. za AON staropruckie nazwy własne: n. lasu *Medino*, n.m. *Medinen*, *Medyn*, *Medien*, złożone n.m. *Medelauke*, *Medlawken* (por. stpr. *laucks* 'pole, rola'), n. lasu *Mediolaucks*, *Mediolaukis*, *Mediolawkis*, n.jez. *Medyonazara* (por. *assaran* 'jezioro') oraz n.m. *Awynemedien* (por. stpr. *awins* 'baran'), n. lasu *Laukemedie*, n.m. *Laukemedien* (por. *laucks* 'pole'), n. lasu *Lindenmedie*, *Lindenmeddie* (por. stpr. *lindan* 'dolina').

⁴³² Por. n.rz. *Vėkė* oraz łot. n.jez. *Vėk-ezers* (Vanagas 1981, 370). U tegoż autora na s. 208 znajduje się wywód *Medvėkas* z formacji sufiksowej *Medū-ėkas.

Medēlis, Mēdinās, Medukšna b.z.a., *Medujà, Medžiōtē, Medžiūikē*, cps. *Medēra* (*Med-derva, por. *dervà*, tam też o nazwie *Sudervē*), *Mēdupis*. — N.jez. *Mēdinis* a. *Medinis*, n.rz. *Medinē, Medinka, Medinupē, Medinupelis*.

medžiavišis a. *medžiavišys*, -io stlit. 'myśliwy'. SD wymienił s.v. «łowiec ladaiaiki» trzy wyrazy: *medvišius, medžiotojas* oraz *medžiavišis*, z kolei s.v. «łowczy»: *medžiotojū, medvišiū, medžiavišiū vyresnis*. Formy kontrahowane: stlit. *medvišas, medvišius* (n.m. *Mēdvišiai*), war. z -s-: *medvisis* PK. Drw. *medvišingas* SD «myśliwczy». Mamy tu złożenie z I członem *mēdžias* 'las' i niezupełnie jasnym członem -viš- (-vis-). Niewykluczone, że -viš- jest refleksem pie. SZ *ũik- od *ũeik- 'wchodzić gdzie, osiedlać się' (zob. *viēšas, viēšis*), podobnie jak w złożeniu *vienvišys* 1. adi. 'samotny', 2. sb. 'samotnik, odludek' (znaczn. etym. 'osiadły w odosobnieniu'). W takim razie można by znaczn. 'myśliwy' wywodzić z 'osiadły w lesie' lub 'żyjący w lesie'. LEW 1267 łączy człon °višis z czas. *výti* m.in. 'podążać za kim, usiłując go dopędzić', co jednak stwarza problemy formalne (spodziewamy się raczej długości: °vyšis). Zob. też ALEW 627n.

medžiavóti, medžiavóju, medžiavójau gw. 'nadziewać, wypełniać nadzieniem drób, prosić' — zamiast *nedžiavoti (*m-ž < n-ž* przez dysymilację), to z *nadžiavoti (*e < a*), co jest zapożyczeniem z błr. gw. *nadzjaváčb, nadzeváčb, -ájau* m.in. 'nadziewać nadzieniem' (PzB 3, 138). Nie widać podstaw dla ewentualnego przekształcenia formy pod wpływem adideacji (rodzimy odpowiednik to *kimšti*). POLŽ 118 przyjmuje pol. *nadziewać* jako formę źródłową. Zob. też *nidavóti*.

medžiōnē 2 p.a. przest. 'polowanie', SD «łowienie zwierza, myślistwo zwierze, obłow, polowanie» — nomen actionis z suf. -nē od neoosn. *medžio-*, wyodrębnionej z czas. *medžióti* 'polować' (zob.). Por. *prekiōnē* ⇐ *prekióti*; *sekiōnē* ⇐ *sekióti*; *vajōnē* ⇐ *vajóti*. Dopiero na skutek odniesienia wyrazów *medžiōnē, prekiōnē* itp. do rzeczowników *mēdžias* 'las', *prēkē* 'towar, handel' jako ich rzekomych podstaw słowotwórczych doszło do wyodrębnienia -onē jako neosufiksu i następnie do zastosowania go jako środka derywacji denominalnej, por. np. *kariōnē* ⇐ *kārias* albo *keliōnē* ⇐ *kēlias*. Tego mechanizmu resegmentacji derywatów dewerbalnych, następnie zmiany motywacji słowotwórczej z werbalnej na nominalną nie bierze pod uwagę Ambrazas 1993, § 81, a to prowadzi go do tezy – jak się zdaje fałszywej – jakoby suf. -onē był «paradygmatycznym wariantem» przymiotnikowego suf. -onas (por. *raudónas*).

medžióti, medžióju, medžiójau 'polować', SD¹ «łowię, obławiam, poluię», SD «łowię zwierz, poluię» — vb. denom. na -o- od osnowy *medž-* jak w *mēdžias* 'las', dosł. 'lasować' (por. pol. *polować* ⇐ *pole*); znaczn. etym. 'chodzić po lesie, zwł. w poszukiwaniu zwierzyny a. ptaków'. Por. *pānciōti* ⇐ *pāncios*; *kāndžiōti* ⇐ *kandžiā*. Nieco inaczej ŽD 516, który postuluje *medžiā jako osnowę (znaczn. etym. nie wymienione); za nim Ostrowski 94. — Z innymi sufiksami: łot. *medīt, -īju* 'polować' ⇐ *mežs* 'las' (od *medīt* pochodzi sb. postvb. *mede* 'polowanie'), *mežuōt* 'przebywać w lasach' (⇒ *mežuōtne* 'lesista okolica; puszcza'). — Neoosn. *medžio-*: *medžiōklē* 'polowanie, łowy' (DP <medžioklēsia> loc.pl. 'na łowach'), *medžiōklis* 'myśliwy, łowca', *medžiōnē* (zob.), *medžiótojas* 'myśliwy, łowca', SD «łowiec ladaiaiki». — Neoosn. *medžioj-*: *medžiójamas* 'myśliwski', SD¹ <medžiaius> «myśliwiec» (odpowiednik *medžiojas*, ptc. prs. act. 'polujący'), *medžiójimas* 'polowanie', SD «łow, łowienie; myślistwo».

mégdyti, mégdau, mégdžiau (z prvb. *iš-, pa-*) gw. 'przedrzeźniać kogo, złośliwie naśladować czyjeś gesty, ruchy, sposób mówienia; małpować'. Analiza: *még-dy-*. Nie wiadomo, jaką drogą poszło zróżnicowanie znaczeniowe względem czas. *mégti* 'łubić', zilustrowane w LKŽ jednym jedynym przykładowym zdaniem: *Pavydelninkai nemégdo kits*

kito 'Zazdrośnicy nie lubią się nawzajem'. Również syn. *médėti* (*pamédėti* 'przedrzeźniać', *pamédauti* ts.) pozostaje nieobjaśniony. Nomen: *pamégda* c. 'kto przedrzeźnia, szydzi z kogoś'. — Neoosn. *mėgdž-* (← *mėgdžiau*): *mėgdžioti*, zwykle *pamėgdžioti* 'przedrzeźniać, drażnić kogo przedrzeźnianiem'. Neoosn. *mėgdžio-*: *mėgdžiojas* 'naśladowca'. — Drw. na -čio-: *pāmekčioti* 'przedrzeźniać' < **pamėg-čio-*, war. *pamekščioti*, *pamėkščioti* ts. — Dość szeroko jest znany war. *mėgzdyti* 'przedrzeźniać', z neosuf. -zdy- (por. typ *laizdyti*), ⇒ neoosn. *mėgzd-*: *pamėgzda* b.z.a. c. 1. 'przedrzeźniacz', 2. 'ptak przedrzeźniacz, Mimus polyglottus', *pamėgzdėlis* 'przedrzeźniacz'. — Na mocy proporcji *mėg-dyti* : *mėgz-dyti* = *mėg-džioti* : x pojawił się neologizm *mėgz-džioti* 'przedrzeźniać', zmieniony przez asymilację w *mėgdžioti* (od tego sb. postvb. *mėgzda* c. 'szyderca, kpiarz').

mėginti *mėginù*, *mėginaũ* 1. 'wystawiać na próbę, 'próbować, doświadczać kogo, sprawdzać' (m.in. DP), 2. 'kosztować jedzenie, smakować'), SD¹ *mėginu* «doświadczam; doznawam; kosztuję; probuję» (war. akc. *mėginti*, m.in. DP) — causativum na -in- do *mėgti* 'lubić, mieć upodobanie' (zob.). Nawiązanie łot. *mėdzināt* 'kosztować, próbować'. Cps. *išmėginti* 'wypróbować, sprawdzić', stlit. 'doświadczyć', por. *O taip kas save aba gi nenori, aba taipag nemoka išmėginti, teišmėgin jį kiti* PK 204₂₁ 'A tak kto siebie albo nie chce, albo też nie umie doświadczyć, niech go inszy doświadczają'. — Neoosn. *mėgin-*: *mėginoti* stlit. 'doświadczać, wystawiać na próbę' (*Mane vargais, ligomis koroji, kaipo tarną tavo mėginoti* MŽ 438₉ 'Mnie trudami, chorobami karzesz, jako służę swego doświadczasz'). Por. ŽD 512n. — Nomina: *išmėginimas* SD¹ «doświadczenie», *mėginỹs* 'próbka', *mėgintas* SD¹ «dołożny» ['bardzo dobry, doskonały, właściwy, odpowiedni, wystarczający', SPXVI] (syn. *tikras*, *tvirtas*), *išmėgintas* SD «doświadczony», *nemėgintas* SD «niedoświadczony», *mėgintojas* SD «probierz, rozsądnik» ['osoba oceniająca coś, sprawdzająca', SPXVI], *mėgintuvė* SD «doświadczenie» (syn. *mėginimas*), ⇒ *mėgintuvėlis* neol. 'próbówka'.

mėglautis, *mėglaujuos*, *mėglavaus* 'starać się o względy panny/kobiety, zalecać się' — według trafnej analizy Pakerysa (*Balt LII*:2, 2017, 302) jest to vb. denominativum na -au- od zanikłego przymiotnika **mėg-la-* 'miły, dający się lubić' vel *sim.*, pochodzenia dewerbalnego (por. *mėgti* 'lubić, mieć w czym upodobanie'). Znacz. etym. 'być miłym dla kogo, starać się komu przypodobać'. Z innym sufiksem: *mėglintis* b.z.a. ts. Paralelne denominatywy to *meilauti* ← *meilūs* i *meilikauti* ← *meilikis*.

mėgti, *mėgstu* (war. *mėgiu*), *mėgau* (war. *mėgiau*) 'lubić, mieć w czym upodobanie, znajdować w czym przyjemność, podobać się' (*Daryk, kaip tau mėgsta* 'Rób, jak ci się podoba'), przest. 'miłować'. SD: *mėgsta mi kas* «lubię co, lubo mi, miło mi», *mėgsta man* «podoba mi się co», *mėgstu* SD¹ «podobam się; przypodobywam się», *nemėgstu kam* «nie podobam się komu». Refl. *mėgtis* 'lubić', *mėgiuosi kuo* SD «lubię co, lubuję, lubo mi, miło mi» (syn. *mėgsta mi kas*). Cps. *pamėgti* 'polubić, upodobać sobie', *pamėgt kuo* SD «ulubić sobie co», refl. *pasimėgti* DP 'podobać się, upodobać się' (prs. *pamėgstas*). Odpowiednik łot. *mėgt*, *mė!dzu*, *mėdzu* 'mieć możność, móc, zdołać, przywykać; nadawać się', 3 os. *mė!dz*, *mėdza* 'ma zwyczaj, zwykł', *pamėgt* 'pomagać'. Pwk. *mėg-* nie został jeszcze zetymologizowany. *Communis opinio* łączy *mėg-* z *mag-* (zob. *magėti* 'budzić chęć, nęcić'), jednakże jest to trudne do przyjęcia z uwagi na zupełnie odosobniony stosunek wokalizmów *ė* : *a*, czego nie sposób uznać za apofonię. Znamienne, że u Būgi, RR brak jest komentarza etymologicznego do *mėgti*. LIV² 422 nazywa *mėgti*, *mėgiu* nowotworem o formie wzdłużonego SE w stosunku do pwk. **mag-* 'móc, być w stanie', ale tego nie uzasadnia; na rozwój znaczenia od 'móc, być w stanie' (goc. *mag*) ku 'lubić' przytacza się nwn. *mögen*, *mag*. Zob. też LEW 395, 425n. i ALEW 628n. — Drw. werbalne: *mėgzdyti* 'lubieć', *mėginti* (zob.). — Postverbalia: *mėdžià* (zob.), *mėgẽ* 4 p.a. 'chęć, upodobanie, gust', *mėgėjas* 'miłośnik czego, amator' (*grỹbų mėgėjas* 'amator grzybów, grzybiarz'), *mėgybė* SD

«lubieżność» (syn. *gerius*, *lepybė*), *mėgimas kam* SD «podobanie się komu», *mėgius* SD «lubieżny» (syn. *gėrių sekiojas*, *lepus žmogus*), ⇒ adv. *mėgiai* SD «lubieżnie»; *mėgstamas* ‘ulubiony’, *mėgumas* SD¹ «roskosz» (syn. *gerėjimas*), SD «roskosz» (syn. *gėrius*), *pamėgimas* SD «upodobanie», *pamėgtas* SD «ulubiony», *pómėgis* ‘pasja, zamięłowanie; przyjemność, rozkosz’. — Vb. denom. *mėgautis* a. *mėgautis* ‘odczuwać dużą przyjemność, rozkoszować się’ (syn. *magautis*, *mógautis*), *mėglautis* (zob.), *pasimėgauti* ‘smakować co, delektować się czym’, *pomėgiąuti* ‘szukać przyjemności, zaspokajając je’).

mėgzti, *mezgù*, *mezgiaũ* 1. ‘wiązać (np. sieć), splatać, wikłać, supłać’, SD «dzieić co», 2. ‘tkać sieć (o pająku)’, DP ‘tkać’, 3. ‘robić szydełkiem, robić (rękawice, pończochy) na drutach’, 4. ‘zawiazywać, tj. tworzyć zawiązki kwiatów (o ogórkach, pomidorach)’, *atmėgzti* ‘rozsupłać, rozplatać’, *išmėgzti* ‘rozwiązać’, *primėgzti* ‘wyrosnąć w obfitości – o owocach’, *sumėgzti* ‘wiąząc zaciągnać co na węzeł, supel; podwiązać (ogon koniowi)’, przen. ‘pojąć, zrozumieć’, *užmėgzti* ‘zawiazać węzeł, zadzierzgnąć’ (SD *ažumezgu neišrištinai* «zadziergam»). Odpowiada łot. *megzt*, *megžu*, *megzu* ‘robić szydełkiem’, iter. *mežģīt*, *mežģīt*. Refleks pie. *mesg- ‘zanurzać, zatapiać w czym’ (LIV² 441, LEW 426n.), por. wed. *mājati* ‘nurkuje, tonie’, łac. *mergō*, -ere ‘zanurzyć, zatopić; wtrącić, wetknąć’, *ēmergō* ‘wynurzyć się, wydobyć się’. Wydaje się, że znaczenie bałtyckie ‘wiązać, wikłać’ jest przenośne w stosunku do pie. ‘zanurzać, pogrążyć, zatapiać w czym’. Ślad znaczenia etymologicznego znajdujemy w czasowniku lit. *mazgōti* ‘myć, zmywać’ (zob.). — Drw. *megzdinėti* iter. ‘wiązać, robić na drutach’, *mėgzdinti* ts., *megzdýtis* gw. ‘zawiazywać – o roślinach’: *Agurkai nežusmegzdo* ‘Ogórki nie zawiązały’ (z metatezy w *nežusmegzdo, < *ne-už-si-megzdo). Nomina z *megz-*: *megztas* SD «dziany», ⇒ *megztė* ‘ozdobny supel’, *megztinis* ‘sweter’, *megztukas* ts., *megztuvė* ‘przrząd do wiązania nicielnic’ (war. *megztūvēs*, *megztūvai*); *sumtis megztas dėl žuvų* SD «kaszerz» [‘sieć workowata na drobne ryby’; zapoż. z nwn. *Kescher m.*, SPXVI], *čiulkės megztos* f.pl. SD «kapcie» [‘miękkie obuwie’, SPXVI], *mekslė* (zob.). Nomina z *mezg-*: *mezgius* ‘zawiazywanie u roślin, np. ogórków, kartofli’ (war. *mazgiūs*), *mėzglas* ‘węzeł’ (⇒ *mezglioti* ‘robić węzły, węzełki’). Por. stwn. masc ‘sieć’. — SO *mazg-*: *mazgyti* (zob.), *māzgas* (zob.). — SZ *mizg-* (typ RiT ⇐ ReT-): *mīgzi*, *mỹzga* (zam. *mỹzga* < *minzga), *mizgo* ‘splatać się, wikłać się, supłać się (o niciach); zbijać się (o zbożu); rzucać się, miotać się (o kimś niespokojnym)’, *išmīgzi* ‘splatać się; rozproszyc się’, *numīgzi* ‘zniknąć, zadziać się’, *pramīgzi* ‘przepaść’. Drw. *mizginti* 1. ‘mylić, wprowadzać w błąd’, 2. ‘machać, merdać ogonem’, *mizginėti* ‘kręcić się, objąć się, wałęsać się’ (por. pol. pot. *plątać się* ts.), *sumizgėlis* ‘istota, która się źle rozwija’. — Neoapofonia *mizg-* ⇒ *maizg-*: *maizgyti* (zob.).

meičkus, -aus 2 p.a. gw. ‘karmny wieprz, wielkie prosię’ — polega na zastąpieniu spodziewanego refleksu z -c-: *meičkus < *meit-skus (por. *giřkus* < *girt-skus, war. *giřskus*). Nastąpiło to pod naciskiem synonimów z antewokalicznym wygłosem -č-, por. *meičiōkas*, *meičiūkas*. Neoosn. *meit-* pochodzi z metanalizy *meitėlis* < *maitėlis (zob.).

mėigti, *mėigiu*, *mėigiau* gw. ‘potrafić, umieć, zdołać’ (war. *mėikti*, -iu, -iau), *įmėigti*: *Ana pati yra įmėigianti viską pagaminti* ‘Ona wszystko potrafi zrobić sama’, *pramėigti* ‘wymyślić, wykoncypować’ (*Ana pramėigė iš nieko gerą valgį* ‘Ona z niczego wymyśliła dobre jedzenie’), *sumėigti* ‘potrafić’ (*Jis visus darbus sumėigia dirbti: krežius pinti, virves vyti ir staliorauti* ‘On wszystko potrafi robić: wyplatać kosze, skręcać powrozy i być stolarzem’. Drw. *nemėigėlis* (zob.). Obecność par bliskoznacznych czasowników, które są zróżnicowane wokalizmem *ei* i *ie* (np. *dreikti* : *driėkti*; *greibti* : *griėbti*; *klėidžiu* : *kliedžiu*) zachęca do zbliżenia *mėigti* z *mėgti* m.in. ‘uderzać, razić’ : łot. *miēgt* ‘mocno cisnąć, gnieść’ (prawdopodobnie drw. apofoniczny od *mỹgti*, zob.). Znac. ‘potrafić’ przy *mėigti* wygląda na przenośne, ale dopiero po bliższym zbadaniu będzie można to uprawdopodobnić. Paralela: *plėikti* ‘platać rybę’ ob. *plėikti* ‘smagać, chłostać’. Wydaje się, że dyftong *ei* jest

wokalizmem młodszy od *ie*, i że reprezentuje on odnowiony SP/SE, oparty na SZ *i/y*. Paralele: *néikti* ⇐ *nỹkti* oraz *dréiskėti* ⇐ *drisk-* (*dresk-*); *kréitėti* ⇐ *krit-* (*kret-*).

mėilė 1 p.a. ‘miłość’, *meilė savis paties* SD «miłość samego siebie», *meilė kieno* SD «kochanek czyi», *meilelė* SD¹ «kochanek, miłośnica» (brak w LKŽ), *meilesys* DP ‘miłość’ — abstractum na -ė- od przym. *meilūs*, *mėilus* ‘miły’ (zob.). Por. *láisvė* ⇐ *laĩšvas*; *páinė* ⇐ *painūs* i *šiaurė* ⇐ *šiaurūs*. Inaczej GJL II, § 53: *mėilė* ⇐ *mėelas*; ALEW 631: formacja *vřddhi* od *mýlas* (bez paraleli). — Cps. *protomeilė* SD «filozofia» (neol., por. *prōtas*), *savimeilė* ‘miłość własna, egoizm’ (por. *sāvas*), ⇒ *savimeilis* ‘egoistyczny’.

meilūs, -i 4 p.a., *mėilus*, -i 1 p.a. ‘miły, przyjemny, życzliwy’. DP: ‘wdzięczny, życzliwy, miłosny, przyjemny, miły, skromny, pocieszny, dobrotliwy, miłościwy, podobający się, łagodny’. SD *meilus* «łagodny» (syn. *romus*), «miłosny; przyjemny, miły, wdzięczny; wdzięczny dobrodziejstw; zachowały, zachowany w wielkiej łasce» — pwk. *meil-* przedstawia prawdopodobnie neoapofoniczny derywat od *myl-* jak w syn. *mýlas* (zob.; tam też paralele). Równoległą derywację *myl-* ⇒ *miel-* poświadcza przym. *mėelas* (zob.). Inaczej ALEW 631: *meilūs* ma być derywatem od abstr. *mėilė* ‘miłość’. — Drw. *mėiliai* adv. ‘mile, łaskawie’, SD «łagodnie», *mėiliai* DP ‘wdzięcznie, pobożnie, miłościwie, rad, mile, miluchno, chutliwie’, *meilybė* SD «łagodność, przyjemność, wdzięczność; układność», *meilybė ažu geradėjystes* SD «wdzięczność za dobrodziejstwa», *meilikis* ‘pochlebca’ (⇒ vb. denom. *meilikáuti* ‘schlebiać, nadskakiwać komu, łasić się’, ⇒ *meilikáutojas* ‘pochlebca’), *meilingas* ‘miły, przyjemny, łagodny (w smaku)’, SD «miłośniczy», DP *mėilingas* ‘wdzięczny, przyjemny, ochotny, dobrotliwy, miły’, *meiliôtė* ‘kochanka’, *meilỹstė* ‘miłość’ (syn. *mėelastis*, *mýlastis*), *meilĩžė* bot. ‘pszczelnik mołdawski, *Dracocephalum moldavica*’, *meilũžis* ‘kochanek’ (por. *mėilũžis* ‘ukochana osoba’). — Vb. denom. *meiláuti* ‘chcieć, pragnąć, pożądać; przymilać się, łasić się’. W innych znaczeniach w PS I, 253₂ *pradest jas* [*dūmas*] *meilaut aba jose gerėtis* ‘poczyna je [myśli] miłować abo się w nich kochać’ i w SD: *meilauju* «łagodzę» (syn. *meiluoju*, *maldaui*); *išmeĩlinti* a. *išmeĩlyti* ‘wyłudzić’. Refl. *meiláutis* ‘być w radosnym nastroju’, *negãli atsimėilauć* ‘nie może się nacieszyć’ (Otrębski 1934, 325), *prisimeiláuti* ‘przymilać się’; z obocznym sufiksem: *meilúoti* ‘pochlebiać, głaskać, pieścić’ (SD «łagodzę»); *meĩlintis* ‘przymilać się, starać się komu przypodobać’ (zob. też *mėglautis*).

mėisteris, -io 1 p.a. ‘doświadczony rzemieślnik, majster’, zwykle ‘mistrz stolarski’ — zapoż. z nwn. *Meister* m. (GL 86). Drw. *mėisterienė* ‘żona majstra, majstrowa’, neol. *meisterỹstė* ‘mistrzostwo sportowe, tytuł mistrzowski’. Zob. też *máistra* i *mėistras*.

mėistras 3, 1 p.a., *mėistras* 2 p.a. 1. ‘wykwalifikowany i doświadczony rzemieślnik, majster; mistrz w cechu’, 2. ‘mistrz w jakiejś dziedzinie, też w sporcie’ — ze zmiany *máistras* (zob.), co jest zapożyczeniem białoruskiego tematu *majstr-* jak w przypadkach zależnych od *májstar*, -tra (⇐ pol. *majster*, -tra ⇐ nwn. *Meister* m.). Por. LEW 397, ĖSBM 6, 168 (brak w ALEW). Co do akutu por. zapoż. *lėistrai*. POLŽ 119 wymienia na pierwszym miejscu pol. gw. *mejster* jako formę źródłową; czy słusznie? — Drw. *meistařnė* a. *meistėrnė* ‘stolarnia, warsztat stolarski’, *meistrỹstė* ‘stolarstwo jako fach’. Cps. *didmeistris* ‘arcymistrz’ (por. *didis*). Osobno zob. *máistra*, *mėisteris* i *mistras*.

mėitėlis, -io 1 p.a. ‘kastrowany wieprz, karmny wieprz, tucznik’, SD «wieprz domowy»⁴³³ — z wtórnym *ei* ze zmiany *maĩtėlis* (Kurschat), co jest sb. postverbale na -ėl- od *maĩtyti*, *maitinti* ‘żywić, karmić; tuczyć’. Budowa jak w *pagrándėlis* ⇐ *grándyti*. Niewykluczona kalka z błr. *kórmnik*, -a ‘tucznik’ ⇐ *karmić*, *karmljú* ‘karmić, dawać karmę’. Drw.

⁴³³ W odróżnieniu od *šernas* SD «wieprz dziki, aper».

maitélaitis b.z.a. ‘tucznik’ (Nesselmann). — War. *meitēlys* 3 p.a.; z krótkością w sufiksie: *meitēlis* a. *meitelis* 1 p.a. — ALEW 631 twierdzi, jakoby *meit-ēl-* było drw. apofonicznym od *mit-* (zob. *mīsti* I ‘żywić się’), jakkolwiek wiadomo, że sufigowanie *-ēl-* nie pociąga za sobą apofonii. Z kolei wtórność brzmienia *meit-* (por. *maītēlis*) nie pozwala uznać hipotez 1° o prymarnym czasowniku **meičiū*, **meīsti* (LEW 428, Skardžius, RR 4, 321), ani 2° o związku osnowy *meit-* z zanikłym participium prt. act. **meitēs* (GJL II, § 201). — W danym kontekście wymieniano jeszcze stpr. *nomaytis* EV ‘wieprz, Burg’ jako rzekomy odpowiednik lit. *maītēlis*, zob. Trautmann 1910, 386, LEW, l.c., ALEW, l.c., PKEŽ 3, 196 (lekcja **nōmaita-*; drw. od vb. cps. **nō-meit-* ‘wykarmić, utuczyć’). Wydaje się jednak, że lepszym wyjściem będzie powiązanie stpr. *nomaytis* = **[num-ait-]* ze żmudzkiem wyrazem *nūmas* ‘chlew’ (zob.). — Neoosn. *meič’-*: *meičiōkas* ‘wieprzek’, *meičiūkas* ‘niewielkie prosię’, wykrz. *meičiu* jako zawołanie na wieprza (war. *meič*). Ta neoosnowa zakłada prt. **meičiau* < *maičiaū* od *maityti* albo zanikłe iter. **meičioti* < **maičioti* ‘karmić, tuczyć’. Inaczej ŽD 138: drw. od **meičius* a. **meitis*. Osobno zob. *meičkus*. — Neoosn. *meitēl-*: *meitēlēkas* ‘wieprzek’, *meitēlēlis* SD¹ ts.

mekēnti, *mekēna*, *mekēno* 1. ‘wydawać przeciągły głos, beczeć – o kozie, owcy’, 2. ‘ryczeć ze śmiechu’, 3. ‘zaczynać się, jękać się’ — czasownik na *-en-* od wykrz. *mēk-mēk* o beczeniu kozy (war. *mēk*), przen. o jękającym się. Z innymi sufiksami: *mekčiōti*, *meknōti*, *meksėti*. Paralela: *miksėti* ⇐ *mik-mik*. Nie ma związku genetycznego z gr. *μηκάομαι* ‘beczeć – o owcy; pisać – o zającu, jelonku’ (por. Beekes 2010, 942). — Drw. *mēkas* c. ‘jąkała; niedołęga’, *mekēsas* ‘jąkała’, war. *meketā*, *meketys*, *mēklas*. Neoosn. *mekes-*: *mekesenti* a. *mekesiūoti* ‘mówić niewyraźnie’, *mekēsius*, *-ē* ‘kto ma wadę wymowy’. — Wykrz. *mekekē*, *mekekē*, *mekēkē* o beczeniu kozy, kozła ⇒ *mekekēnti* ‘beczeć’, sb. postvb. *mekēkē* a. *mekēkē* ‘kto beczy, meczy; kto się jęka’.

mēkeris, *-io* 1 p.a., *mēkeras*, *-o* 1 p.a. gw. ‘(postna) polewka z kruszonego chleba, zalewanego słodzoną wodą’ (syn. *duoniēnė*, *mutinys*) — analiza: *mek-er-* (ŽD 305); łączy się apofonicznie z werbalną osnową *mak-* jak w *makēnti* ‘brodzić’, *makōti* ‘brnąć po błocie’, *įmakėti* ‘osunąć się w błoto’ (zob. *makėti*). Por. *makalynė* ‘rzadkie błoto’ i przen. ‘byłe jakie jedzenie’. Zob. też LEW 399n.

mēkynà 2 p.a., gen.sg. *mēkynos* wsch.-lit. ‘plewa’, też pl.t. *mēkynos*, *-ų* (*Dūonų vālgēm su mēkynom, kap būvo badūs* LZŽ ‘Chleb jedliśmy z plewami, jak był głód’) — zapoż. ze stblr. *mjakina*, błr. *mjakina*, *-y*. Por. Zs 35 (brak w LEW). Lit. *ė* jest substytucją za błr. *‘a* również w *lėlė*, *mėsà* i *mėtà*. — Neoapofonia *ė* ⇒ *ė*: *mēkynà* DVŽ (por. *mēkōčia* ⇒ *mekōčia*; *pažėras* ⇒ *pažeras*). — Drw. *mēkyničia* ‘sąsiek w stodole, gdzie się składa plewy’ (Otrębski 1934, 151).

mēklinti, *mēklinu*, *mēklinau* 1. ‘domyślać się czego, przypuszczać’ (*Aš mēklinu, ką tu galvoji* ‘Domyślam się, co ty myślisz’), 2. ‘myśleć, sądzić; mieć zamiar’, 3. ‘uważać, orientować się (w lesie), mniej więcej wiedzieć; ledwo sobie przypominać’, 4. ‘próbować czego, uczyć się’, 5. gw. ‘rozglądać się (za żoną)’, *pramēklinti* ‘przeoczyć, nie zauważyć’. Refl. *įsimēklinti* ‘uważnie się czemu przyjrzeć, zapamiętać sobie’. War. gw. *mētlinti*. Z innym sufiksem: *įsipamėklyti* ‘zapamiętać sobie’ (*Tą vietą rasiu, gerai insipamėkliau* ‘Znajdę to miejsce, dobrze [je] sobie zapamiętałem’). Budowa wskazuje na vb. denominativum od **mēklas* (**mēkla*) < pb. **mētla-* < pie. **meh₁-tlo-*, co było deverbativum od **meh₁-* ‘mierzyć’ (por. LIV² 424). Znacz. etym. ‘miara, miernik’ ⇒ ‘rozsądek’ vel sim. Por. współrdenne *mētra*. Zob. też LEW 428n. (brak w ŽD). — Drw. od *mēkl-*: *mēklūs* ‘pomysłowy, bystry, rzutki, spostrzegawczy; widoczny, wyraźny, jasny’, *pamēklē* (zob.), *pamēklūs* ‘mający dobrą pamięć’.

mēknē 2 p.a., *meknē* 4 p.a. ‘jaż, ryba z rodziny karpowatych, *Leuciscus idus*’. War. *meknis* a. *meknys*; z innym sufiksem: *mēktē*, *mektē*. Bez etymologii. LEW 429 zestawiał *mēknē* z równie zagadkową nazwą ‘płotki’: *mēkšras*, *mekšrys* (zob. *mikšras*).

mekslē 4 p.a. gw. ‘pętelka, uszko’ < *meks-lē lub *meks-slē — nomen instrumenti z suf. -l- albo z neosuf. -sl-, urobione od neopwk. *meks-*, por. *mēgzti*, *mezgù* ‘wiązać, splatać; robić na drutach’. Paralele: *knyslē* ⇐ *knisti*; *rēplēs* ⇐ *rēpti*; *pūslē* (z *pūs-lē lub *pūs-slē) ⇐ *pūsti*; *patvārslē* ⇐ *tvērti*. Pisownia <ks> jest fonetyczna, w odróżnieniu od zwykłej pisowni etymologicznej <gz>, por. *megztinis*, *megztuvē*. Inaczej Būga, RR III, 704, ŽD 199 oraz GJL I, § 509: drw. z suf. -kl-; praforma *mezg-klē, rzekomo rozwijająca się w *mesk-klē > *mesklē, skąd następnie, drogą metatezy sk-C > ks-C, *mekslē*. Wątpliwe, ponieważ dla zakładanych zmian nie ma przekonujących paralel.

melāgis, -io, czyt. *mialāgis* 2 p.a. ‘kłamca’, DP ‘kłamca, łgacz, matacz’. Odpowiednik łot. *mēlaģis*. War. *malāgis*, *melāgius*, *malāgius*. Denominalna formacja z suf. -ag- od sb. *mēlas* ‘kłamstwo’ (zob.), por. *lāudaga* ‘ospalec, próżniak’, *lūidaga* ts. (ŽD 104). Z innymi sufiksami: *melūgis* a. *malūgis* ‘kłamca’ (łot. *mēluģis*), *melūdā* ts. Inaczej GJL II, § 501: *melāgis* powstało drogą skrótu haplologicznego z *mela-lugis, złożenia, którego człon, *lug-* miałby być spokrewniony ze scs. *lūgati*, *lūžp*, ros. *lgatʹ*, *lgu* i pol. *łgać*, *łżę*. — Drw. *melagingas* ‘kłamliwy, nieprawdziwy, fałszywy (np. świadek)’, *melagystē/malagystē* ‘kłamstwo’, SD¹ «łgarstwo» (war. *melagystā/malagystā*, *malagysčiā*), *melāgiškas*, -a ‘kłamliwy, fałszywy’. Vb. denom. *išmelagiūoti* ‘zarzucić komu kłamstwo, nazwać kłamcą’, *melāginti* ‘nazywać kogoś kłamcą’.

mēlas I, czyt. *miālas* 4 p.a. ‘kłamstwo’. SD¹ <mēlas> «karczemna» [‘kłamstwo’], «kłam, kłamstwo; łeż; matactwo». SD <mialas> «kłam, kłamstwo, łeż». Pl. *melaĩ* ‘kłamstwa; fałsz, nieprawda’, żm. *malaĩ*. Nomen bez motywacji werbalnej. Odpowiednik łot. *mēlas* a. *mēli* pl.t. ‘kłamstwo’, ⇒ vb. denom. *mēlst*, *mēlsu*, *mēlsu* ‘bajdurzyć, pleść brednie, szerzyć plotki’ (neopwk. *mels-* ustalił się na podstawie prs. *mel-sta, por. lit. *gelbs-* ⇐ *gēlb-sta*, drw. *gēlbs-ti* prs.). Nie ma dobrej etymologii. Porównywano 1° z łac. *malus* ‘zły, marny; niskiego pochodzenia’ (*mol-o-?), 2° z pgerm. *smalaz ‘mały’, goc. *smals*, ang. *small*, śrwn. *smal* : scs. *malū*, ros. *mályj*, 3° ze stwn. *meldōn* ‘donosić, zdradzać’. Zob. LEW 430, Schrijver 1991, 457, de Vaan 360. — Vb. denom. *meluoti* ‘kłamać, łgać’, SD «kłamam, łgę, matam» (syn. *suku*), «machluję» (odpowiednik łot. *mēluôt* ‘kłamać’), *apmeluaju* ‘okłamuję’, SD «potwarzam kogo o co» (⇒ *apmelavimas* SD «potwarz»). — Neoosn. *meluo-*: *apmeluotojas* SD «potwarca». — SO *mal-*: łot. *māldīt*, -u, -īju ‘błądzić, być w błędzie’, tr. ‘wprowadzać w błąd, mylić, zwodzić’, *māldītiēs* ‘błądzić’, ⇒ sb. postvb. *mālds* ‘błąd’, zwykle pl. *maldi*, *maldes* ts., por. *maldu ceļš*, *gaita* ‘błędna droga, manowiec’. — Nie ma jasności co do tego, czy wokalizm *a* lit. form gwarowych *mālas* ‘kłamstwo’, pl. *malaĩ* ‘kłamstwa; bzdury’ polega na apofonii, mianowicie SO *mal-* ⇐ *mel-*, czy pochodzi raczej z fonetycznej zmiany gw. (m)e > (m)a. Por. *medūs* > *madūs* ‘miód’, *mēs* > *mās* ‘my’, *mēs* > *mās* ‘rzuci’, *bērnas* > *bārnas* ‘młodzieniec’ (zob. LD § 50). Būga, RR II, 560 interpretował *mālas* jako nomen prymarne z apofonią, tak też Skardžius, RR 4, 721. — SZ *mul-*: *muldyti* ‘oszukiwać, kręcić’ (zob.). Brak *mil- jako obocznego refleksu w st. zanikowym (por. *sumuldyti* ob. *miltai* przy SE *(s)melh₂- ‘kruszyć, mleć’).

mēlas II, czyt. *miālas* 4 p.a. wsch.-lit. ‘drewniany tłuczek do kartofli’ (*Kunodàs sàviram ir pagrūdžiam melū an kōšēs* ZTŽ ‘Kartofle gotujemy i rozgniatamy tłuczkiem na kaszę; brak w LKŽ) — zapoż. z błr. *mjāla*, -a n. ts. Por. ros. *mjālo*, ukr. *m’jālo*, *mnjālo* < psł. *mędlo (ĖSBM 7, 140). Por. też pol. *międlić*, *międlica*.

mēlas, -à 3 p.a. gw. ‘niebieski’. Lit. liter. *mėlynas*, -a 1, 3 p.a. ‘niebieski, modry,

ciemnoniebieski, sinawy, siny' ($\Rightarrow$ *mēlynūoti* 'sinieć'), por. *kalýnas* 'całkiem biały' (ŽD 268). Z innym sufiksem: żm. *mēlenas* ($\Rightarrow$ *mēlenuoti* 'sinieć'). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *mēļš* 'ciemnoniebieski, fioletowy', *mēļns* 'czarny, brudny', *mēļgans* 'niebieskawý', stpr. *melne* EV 'siniec od uderzenia, Blo [blauer Fleck am Körper]', *ainontin mīlinan* acc.sg. 'plama, zmaza, einen Flecken' (zmiana **mēl-* $\rightarrow$ *mīl-* jak np. w *īst*, *milijt*, *turīt*, por. lit. *ėsti*, *mylėti*, *turėti*). Niejasne. Morfem *mēl-* był dotąd porównywany z **māl-* w wyrazie *mólis* (zob.) oraz z krótkowokalicznymi refleksami pie. **mel-* 'brudny, ciemny, czarny' w takich refleksach jak gr. *μέλας* i sti. *malina-*, zob. BSW 177n., LEW 430n., EIEC 69. Zob. poza tym *muļvas*. — Drw. *mēlē* 1. 'niebieski kolor', 2. bot. 'urzet barwierski, *Isatis tinctoria*', *mēlynē* 1. 'błękit (nieba)', 2. 'sine miejsce na ciele, siniak', *mēlynē* 1. 'siniak', 2. 'błękit (nieba)', 3. bot. 'borówka czernica, czarna jagoda, *Vaccinium myrtillus*', 4. bot. 'borówka bagienna a . pijanica, *Vaccinium uliginosum*', *mēlynys* 'tęcza' (LzŽ), *mēlis* 'błękit; farbka, niebieski barwnik używany przy płukaniu bielizny'. Cps. *mēlynākis* 'niebieskooki' (por. *akis*), *mēlynbaŗzdis* 'siwobrody' (por. *barzdā*). — Vb. denom. *mēlti*, *mēlsta*, *pamēlo* 'robić się sinym, sinieć'. — Neoosn. *mēls-* ($\Leftarrow$ *mēls-ta*): *mēļsvas* 'jasnoniebieski' (por. *baļšvas*, *kiesvas*). War. z insercją *k*: *mēļkšvas* 'niebieskawý' $<$ **mel-k-svas* (por. *baļkšvas* z **balkšvas* $<$ *baļšvas*; *vikšvā* ob. *viksvā*). — Krótkość pierwiastkowa w *mēļsvas* 'jasnoniebieski', *mēļsganas* ts. lepiej tłumaczy się neoapofonią SP *mēl-* $\Rightarrow$ SZ *mēl-* niżeli dziedzictwem (zob. zestawienie z gr. *μέλας* i sti. *malina-* w LEW 431). Por. jako paralele: *sēsti* $\Rightarrow$ *sēstelti*; *kēsnoti* $\Rightarrow$ *kesnoti*; *vēliava* $\Rightarrow$ *vēliava*.

mēldas 3 p.a., *mēldas* 2 p.a., też pl.t. *meldaĩ* 3 p.a. bot. 'sit, sitowie, *Scirpus lacustris*, *Schoenoplectus*'. War. f. *mēlda* 1 p.a., też z samogłoską *a*: *maldā* 4 p.a., *maļdas* 4, 2 p.a. Z wtórnym dyftongiem *au*: *māudas*, *maūdas* (chyba zam. **miaudas*, co z *mēldas* drogą zmiany *élC* w 'auC, por. *kiáumas* $<$ *kēlmas* i *kiáunorē* $<$ *kēlnorē*). Odpowiednik łot. *mēldi* m.pl. 'sit, sitowie', *mēldu zāle* ts. Do pie. **meld-* 'mięknąć, wiotczeć' (LEW 431, LIV² 431). Pb. **meld-a-*. Akut lit. bez historycznego uzasadnienia. Nawiązanie w pbsł. przymiotniku na SO, **malda-* (BSW 167), por. z jednej strony psł. **moldū* 'młody, niedojrzały' (scs. *mladū*, -a 'νήπιος, ἄωρος, μικρός, ἀπαλός', ros. *mólod*, f. *molodá*, pol. *młody*, -a), z drugiej strony w stpr. *malda-* 'młody', por. ENCH *Jous maldai* voc.pl. 'Wy młodzi! Ihr Jungen!', acc.pl. *maldans*⁴³⁴. Dalej por. pgerm. **malta-* w stang. *mealt* 'surowy, zepsuty', stwn. *malz* 'łagodny, delikatny' (NIL 482n.). NB. W językach bsł. nie zachował się refleks pie. SZ **mld-* (lit. †*mild-*, †*muld-*), por. wed. *mrdū-* 'delikatny, słaby, miękki', gr. ἀμαλδύνω 'zmiękczać, łagodzić; niszczyć, obalać' (od *ἀμαλδύς), łac. *mollis* 'miękki, gibki, łagodny, słaby' (**moldui-* $<$ **mldu-i-*). — Drw. *meldýnas* a. *meldýnē* 'sitowisko, zarośla sitowia', *meldinis* 'z sitowia'. — N.jez. *Meldinis*, n. bagna *Meldýnēs*, n.rz. *Meldýnių upėlis*.

meletà 2 p.a. 1. 'dzieciół zielony, *Picus viridis*', 2. 'żoła, *Merops apiaster*' (tak m.in. SD), 3. przen. 'papla, gaduła'. War. metatetyczny: *lemetà*. Odpowiednik stpr. *melato* EV 'Grunespecht [Grünspecht]'. Niejasne. Jeśli *meletà* jest wariantem do gw. *malatà* (wtórne *e* jak w paralelach wymienionych s.v. *mēlas*), to wyraz ten stoi w związku z czas. *malù*, *mālti* 'mleć', przen. 'mówić dużo i szybko' (LEW 401). Por. *Tai malatà: kai paleido liežuvj, tai mala ir mala* 'To gaduła: jak rozpuści język, to plecie i plecie' (dosł. 'miele i miele'). *Mala liežuviu kaip meletà* 'Miele jęzorem jak żoła'. — Nazw. *Maletà*, *Meletà*. N.m. *Malētiškis*, *Meletiškēs*, n.rz. *Meletinė*, n.jez. *Meletinis*. — Neoapofonia ilościowa SZ *māl-* $\Rightarrow$ SP *māl-*: *molatà* 'dzieciół zielony; żoła' (por. *gōktos*, *kvojā*).

melisà, zwykle pl.t. *melisos*, -ų 2 p.a. 'zioło lecznicze melisa, *Melissa officinalis*' —

⁴³⁴ Do tego derywaty: *maldenikis* EV 'dziecko, Kint [Kind]' z *[*maldini:kəs*] (por. scs. *mladeniči* 'νήπιος, βρέφος', pol. *młodzieniec*), *maldian* EV 'żrebię, Vole [Fohlen]' (znaczn. etym. 'młode'), *maldūnin* dat.sg. 'młodzież', *malnijks* 'dziecię, dziecko' z *[*maldni:ks*], $\Rightarrow$ *malnijkix* 'dzieciątko', dat.pl. *malnijkikamans*.

zapoż. z ros. *melissa*, -y lub z pol. *melisa*. War. z epitetycznym t: *melistai* m.pl. (Litwa pruska, zob. Prellwitz 55).

melmuõ 3 p.a., acc.sg. *mélmenį* m. 1. przest. 'krzyż, część kręgosłupa w okolicach miednicy', 2. 'pachwina', 3. 'kamica nerkowa' (por. *malmuõ* s.v. *mal-*). SD: *melmuo* «krzyż w ciele ludzkim, lumborum ossa, vertebræ», *melmenio pažeidimas* «krzyża naruszenie, lumbifragium», *melmenio sopulys* «krzyża bolenie, lumbago» ['bóle krzyża, łamanie w krzyżach']. *mélmenys* f.pl. 'część pleców, która otacza nerki'. Odpowiednik łot. *mélmeņi* m.pl. 'bóle krzyża', *melmeņu sērga* 'choroba nerek, kolka nerkowa'. Pb. **mel-mōn*, **mel-men-*. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 431. Może jako **melh₂-men-* do pie. **melh₂-mleć*, 'rozcierać' (zob. *málti*). Inaczej NIL 484, przyp. 13, gdzie przyjmuje się związek z pwk. pie. **meld-* 'mięknąć' (zob. *méldas*). — N.jez. *Mélmentas*.

mélnyčia 1 p.a. stlit., gw. 'młyn' — zapoż. ze stbłr. *mel̃nica*, *melnica*, por. błr. *mél̃nica*, -y (SLA 128, ZS 33, LEW 431, ALEW 631n.). War. *melnyčė* BRB; z perseweracyjnym n: *mélninčia* (por. *bažnīnčia*, *peřtnīnčia*). Zdrob. *melnyčēlē*, *melnytēlē*. Zob. też *mélnykas*. — Z wtórnym wokalizmem: *malnyčia* LEX 'Mühle', prawdopodobnie zinterpretowane jako *mal-nyčia*, swojski drw. od *malù*, *málti* 'mleć' (por. neosufiks w *žibnyčia* i *turgáunychia*). — Pod wpływem wyrazu *méilinkas* 'młynarz' (zob. s.v. *mélnykas*) pojawił się war. *méilinchia* 'młyn', z -čia jako neosufiksem (por. *dilčią*, *dumčią*). — N.m. *Melnyčinė*, *Melnytēlē* 5x, *Užumelnyčis*. N.rz. *Melnyčēlē* 2x, *Melnyčiūkė*, *Melnytēlē* 4x, *Melniškis*, *Melnyčbalis*, *Melnyčupis*, *Melnyčravis*. — Neoosn. *meln-*: n.m. *Mel̃niškiai*.

mélnykas 1 p.a. stlit., gw. 'młynarz' — zapoż. ze stbłr. *mel̃nik̃s*, *melnik̃s*, por. błr. *mél̃nik*, -a, stpol. *mielnik* (SLA 128, ZS 33, LEW 431, ALEW 631n.). W kwestii akutu por. *mūčėlnikas* i *pūstėlnikas*. Drw. *melnykienė* SD «młynarka». Zob. też *mélnyčia*. — Z transpozycją sufiksu: *mélninkas* (*Melninko kiaulė*, *urėdo arklys*, *kunigo gospadinė bado nedatir* 'Świnia młynarza, koń rządcy, gospodyni księdza głodu nie zaznają'). War. *méilinkas* 'młynarz' (por. LD § 151). — W użyciu przenośnym *mélnykas* to 1. 'młon w żarnach' (LzŽ), 2. 'chrabąszcz', 3. 'cietrzew', 4. 'krętogłów, ptak z rodziny dzięciołów, Jynx torquilla' i 5. 'pewien taniec ludowy'. — Nazw. *Mélnykas* (*Mélnikas*), *Mélninkas*. N.m. *Mélninkai* 2x, *Melninkai* 5x.

mełsti, *meldžiū*, *meldžiaū* 'prosić, błagać', *meldžiu atlaidos* SD «odpraszam, przepraszam». Cps. *išmełsti* 'wyprosić', *išmeldžiu* SD¹ «upraszam; wypraszam; wymodlam», SD «vpraszam co u kogo», *duomies išmelst* SD «uprosić się daie», *pamełsti* 'poprosić o co; zaprosić (gości)', *sumełsti* 'sprosić, zaprosić' (*Visus sūmeldžiau pas save* 'Wszystkich do siebie sprosiłem'). Refl. *meldžiūos*, *meldžiaūs*, *mełstis* 'modlić się', DP też 'czynić modlitwę, trawić na modlitwie, prosić, odpraszać', *pasimełsti* 'pomodlić się (w swojej intencji), zmówić modlitwy'. Do pie. **meld^h-* 'przemawiać uroczyście, obwieszczać' (LIV² 432, ALEW 632), por. het. *māldi* 'recytuje, chwali, wielbi' (pie. **móld^h-ej*), stang. *meldian* 'obwieszczać', stwn. *meldōn* 'donosić, zdradzać'. Inaczej LEW 431n.: do pie. **meld-* 'mięknąć' (zob. *méldas*). — Participium prs. pass. *mełdžiamas* a. *meldžiamàsis*, *mełdamas* 'proszę, bądź łaskaw', używane dawniej w uprzejmym zwrocie do 2 osoby (dziś w tej funkcji: *gerbiamas*, *gerbiamàsis*); *išmeldžiamas* SD «uproszony, co się da uprosić», *išmelstas* SD «vproszony, za prośbą dany», *meldimasis*, -osi 'modlenie się, błaganie', *pagalbos meldimas* SD «wzywanie na pomoc». — Neopwk. *mels-*: *mełsdinti* 'błagać, prosić' (*Mełsdink jį, bene pasigails tave* 'Proś go, może się nad tobą zlituje'), *mełsena* 'proślenie, błaganie' (por. *keišena* ← *keįsti*), *mełsmas* b.z.a. przest. 'modlitwa', *mełstuvė* SD «modlitewnia, modlitewnica, kapliczka» ['miejsce modlitwy'], *mełstuvės* f.pl. 1. 'kwesta i uczta, którą urządzają wiejscy pasterze w czasie Zielonych Świątek', 2. 'datki z tej okazji wręczone' (⇒ vb. denom. *mełstuváuti* 'chodzić po gospodarzach i zbierać «melstuvės»'), *užmelstojas* 'kto modli się o coś'. Cps.

dievomeldis SD «bogomodlca», por. *diēvas* [‘człowiek pobożny, religijny, bogobojny, sługa boży’, SPXVI]. — SO *mald-*: *maldyti* (zob.), *maldà* (zob.), *pāmaldos* f.pl. ‘nabożeństwo’ (← *pasimelsti*), *pamaldas laikyti* ‘odprawiać nabożeństwo’.

mélzti, *mélziu* (war. *mélžu*), *mélžiau* (war. *milžau*) ‘doić’, SD *melziu* «doię» (syn. *laidau karves*), *išmélzti* ‘wyciskać mleko z wymion’, refl. *mélžiasi* ‘doi się (miętko, twardo)’, *atsimélžė* ‘o krowie: zaczęła na powrót dawać mleko’. Gwarowy pdg. z apofonią: *milžti*, *mélžu*, *milžau* odpowiada łot. *milzt*, *mēlzu*, *milzu* [‘wzbierać, nabrzmiewać, brzęknąć’], a więc przedstawia morfologię starszej daty (por. *pērsti*, *pērdžiu* zam. **pīrsti*, **pērdū*). Zdaniem Stanga 1942, 107 tendencja do charakteryzowania czasowników tranzytywnych za pomocą prs. na *-ja-* pociągnęła za sobą zastąpienie *mélžu* przez *mélžiu*. Pie. **h₂melg-/h₂mlg-* ‘doić’ (LIV² 279), por. z jednej strony gr. ἀμέλω ‘doję’, stang. *melcan*, stwn. *melchan* ‘doić’, z drugiej strony psł. **melz-/mūlz-* ‘doić’: sch. *mūzēm*, *mūsti*, rcs. *mūlzu*, *mlēsti* ts., strus. *mūlzu*, *mūsti* ‘ubijać śmietanę na masło’. Akut lit. wtórny, niewyjaśniony. — Pbsł. SZ **mulž-*, psł. **mūlz-*, alternuje z lit. *milž-* (paralele zestawili Būga, RR II, 261n.). Zob. BSW 178, LEW 434, REW II, 151n., ALEW 633. — Łac. *mulgeō*, *-ēre* ‘doję’ wyprowadza się dziś z pierwiastka na SZ: płac. **molgeje-* < pie. **h₂mlg-eje-* (por. de Vaan 393; inaczej LIV² 279: pie. SO **h₂molg-*). — Słowiański SE **melz-* (pbsł. **melž-*) ukazuje się w nomen, por. ros. *molóžio* ‘siara, tj. pierwsze mleko po ocieceniu się krowy’, czes. *mlezivo*, stpol. *młodziwo* ts. (wtórnie *młodziwo*). — Drw. *mélžintis* ‘o krowie: dać się doić, być dojną’, nomina: *melžiamà karvė* SD «doyna krowa», *melžinė kárvė* ts., *melžingà kárvė* ts., *melžėja* ‘dójka, dojarka’ (syn. *melžikė*, *milžikė*), *melžėjas* ‘dojarz’ (syn. *melžikas*, *milžikas*), *melžtis* f. ‘udój, ilość wydojonego mleka’, *melžtuvė*, acc. *mélžtuvę* ‘dojnica, skopek, do którego doi się mleko’. Cps. *žiemāmelžė* ‘krowa jałówka, którą się wciąż doi’, znacz. etym. ‘którą doi się przez zimę’ (por. *žiemà*). — SZ *milž-*: *milžčioti* ‘doić pomału, po trochu’ (*Melžk gerai, ką čia dabar milžčioji!*), *milžyti* (zob.), nomina: *milžė* 1. peior. ‘dojarka’, 2. ‘dojenie, pora dojenia’, *milži* ‘o krowie: łatwa w dojeniu’, *milžis* ‘czynność dojenia; mleko wydojone za jednym razem, udój’, *milžtis*, *-tiēs* f. ‘wszystko, co się doi (krowy, kozy, owce)’, *milžtis*, *-čio* ‘ilość wydojonego mleka’, *milžtuvė* ‘naczynie, do którego się doi mleko, skopek’, SD «doyny statek; skopiec doyny». Cps. *karvāmilžis* ‘czas (wieczornego) dojenia krów’, przen. ‘zmierzch’ (por. *kárvė*), *milžkibiris* ‘skopek’ (por. *kibiras*), *sėnmilžė* ‘krowa jałówka, którą się wciąż doi’ (por. *sėnas*), *žiemmilžė* ts. (por. *žiemà*), war. *žilmilžė* ob. *žilmelžė* ts. (por. *žilas*). — SO *malž-*: *málžyti* (zob.).

men-, dewerbalne nomina z pwk. w st. e, jak w *menù* ‘pamiętam, przypominam sobie’ (zob. *miñti*): *atmenà* 1. ‘pamięć, wspomnienie’, 2. ‘notes’, *màno atmenōj* ‘za mojej pamięci’ (tj. w okresie mojego życia), *atmenamas* SD «pamiętny, pamięci godny» (syn. *minėtinas*, *atmintinas*), *atmenūs* ‘mający dobrą pamięć, pamiętliwy’, *įmenà* ‘odgadnięcie zagadki’, *mėnamas* ‘pozorny, mniemany, urojony’ (ptc. prs. pass., por. *liñpamas*, *tikimas*), *mėnas* (zob.), *notmenamas* SD «niepamiętny, dawny» < **ne-at-menamas*, *notmenūs* SD «niepamiętny, niepamiętaiący» < **ne-at-menąs* (syn. *maršus*).

mėnas 2 p.a. 1. ‘sztuka piękna’ (neol.), 2. ‘artyzm, kunszt’ (SD «mistrzostwo», su *menu padarytas* «foremny»), 3. ‘zagadka’, SD¹ «gadka», 4. gw. ‘pamięć’ — rzeczownik postwerbalny od *menù*, *miñti* ‘pamiętać, przypominać sobie’ (zob.). Z innym sufiksem: *menà* ‘idea, myśl; przypuszczenie; umysł, rozum’. — Drw. *menimasis* SD «mistrzostwo» (syn. *menas*, *maistrystė*, *mistrystė*), *mėninis* ‘artystyczny’, *mėnininkas* ‘artysta’, *mėniškas* ‘artystyczny, piękny’.

mėnas 1 p.a. gw. 1. ‘księżyc’ (*Regi, kokis didelis mėnas* ‘Popatrz, jaki wielki księżyc’), 2. ‘miesiąc’ (*Mergaitėi buvo du mėnai* ‘Dziewczynka miała dwa miesiące’) — rzeczownik *mėn-a-*, utworzony bądź od neoosn. *mėn-* ← *mėnes-* (zob. *mėnuo*), bądź od wyrazu *mėnesis*

‘księżyc’, w obu wypadkach drogą derywacji wstecznej. Por. *svilēs(i)ai* ⇒ *svilaĩ* ‘to, co się przypaliło’; *rubēžius* ⇒ *rubà* ‘przesieka w lesie’. — Drw. *mēnūlis* ‘księżyc’ – obecnie formacja ta nie ma odcienia deminutywnego (*mēnūlio užtemimas* ‘zaćmienie księżyca’), ⇒ *mēnūliškas* ‘księżycowy’, cps. *pūsmēnulis* ‘półksiężyc’ (por. *pūse*). Z innym sufiksem: *mēnēlis* ‘księżyc’. Zdrob. *mēniukas* a. *mēnukas*, *mēnulāitis*, *mēnūtis*, *mēnūzis* ‘miesiączek’. Osobno zob. *pamēnai*.

meñčyti, *meñčiju*, *meñčijau* wsch.-lit. ‘męczyć, dręczyć kogo’, refl. *meñčytis* ‘męczyć się’ (LZŽ, ZTŽ) — zapoż. z błr. gw. *ménčycь*, refl. *ménčycca* PzB 3, 97 (⇐ pol. *męczyć*, *męczyć się*). Brak w LKŽ i LEW. — Warianty z wokalizmem *an*: *mañčyti(s)* ZTŽ i *ai*: *maičyti(s)* ZTŽ (pod wpływem *maityti(s)?*). Zob. jeszcze *kaveñčyti*, gdzie mowa o war. *kameñčyti*. — Sb. postvb. *menkā* 4 p.a. LZŽ ‘męka’, war. *mankā* ZTŽ ⇐ błr. gw. *ménka* ‘męka, cierpienie; krucyfiks’ (PzB 3, 96 ⇐ pol. *męka*).

meñdelis, -io 1 p.a., *méndelis* 1 p.a., *mendelỹs* 3 p.a. gw. ‘dziewięć lub dziesięć snopów zboża ustawionych razem na polu (syn. *gubà*)’ — zapoż. z pol. *mendel*, -dla 1. ‘zwyczajowa miara liczbowa, stosowana na wsi; piętnaście sztuk, czwarta część kopy’, 2. ‘piętnaście (rzadziej dwanaście, dziesięć) snopów zboża ustawionych na polu’ (MSJP), to ze zmiany stpol. *mandel* XV w. ⇐ śrwn. *mandel* m. m.in. ‘rząd snopów, 15-16 snopów lub wiązek słomy’ (por. Bańkowski II, 162, Boryś 319, EWD 833). War. *meñdlis* LZŽ, *meñdlius* ⇐ pol. *mendl*- jak np. w pl. *mendle*; *miñdelis* 1 p.a., *mindelỹs* 3 p.a. Por. LEW 436, POLŽ 450. Zob. też *mañdelis*.

mendikas stlit. ‘żebrak, biedak’ (hapaks: *prasto žėko ir mendiko* DP 582₄₉ ‘prostego żaka i mendyka’) — zapoż. ze stbłr. *mendykъ*, *mendikъ* ts. (⇐ pol. XVI w. *mendyk* ⇐ łac. *mendicus*). Por. SLA 129, ALEW 633 (brak w LEW).

mēnė 2 p.a., *menė* 4 p.a. gw. 1. ‘komora, spiżarnia’, 2. ‘lepszy pokój, świetlica’, 3. pot. ‘komnata, np. w zamku’ — pochodzi z deprefigowania wyrazu *priemenė* ‘przedsionek’ (zob.). Paralele: *niúdėmė* ⇒ *dėmė*; *atšlaĩmas* ⇒ *šlaĩmas*; *sántaika* ⇒ *taikà*.

mėnesiena 1 p.a. ‘noc księżycowa, światło księżyca, poświęta księżycowa’ (war. *mėnesiena*, *mėnesienà* 3 p.a.) — z substantywizacji przym. *mėnesiėnas*, -à 2 p.a. ‘księżycowy’, który określał rzecz. *naktis* ‘noc’, por. *Nugis mėnesiėnos naktys* ‘Zgasną księżycowe noce’, SD *naktis nemėnesiena*, *be mėnesio* «bez księżyczny» (dosł. ‘noc bezksiężycowa’). Zmianie części mowy towarzyszy metatonia akutowa. — Neoosn. *mėnes*- jest równa tematowi przypadków zależnych sb. *mėnuo* ‘księżyc’ (zob.). Na temat suf. -ien- zob. GJL II, § 348. Paralela staropruska w postaci sb. *deynayno* EV ‘gwiazda poranna, Morgenstern’ sugeruje, że suf. lit. -ien- może pochodzić z pb. *-aĩn- (por. Trautmann 1910, 318, GJL, l.c.). Ale suf. -ain- spotyka się również w litewskich derywatach, np. *ketvirtainis* (GJL II, § 347).

meñkas, -à 4 p.a. 1. ‘niewielkiego rozmiaru a. objętości, mały’, 2. ‘nieliczny, rzadki’, 3. ‘słaby, niemocny (o zdrowiu, wietrze, mrozie)’, 4. ‘chudy, wychudły, mizerny’, 5. ‘wycieńczony chorobą, ledwo żywy’, 6. ‘niedobry, zły, nędzny, marny, podły’. Trudne. Może formacja dewerbalna *menk-a-, stojąca w związku z pie. *menk-/mñk- ‘cisnąć, gnieść’ (LIV² 438), znacz. etym. ‘ściśnięty’ (stąd ‘małego rozmiaru, mały’), ‘uciśniony, skrzepowany’ (stąd ‘bezsilny, słaby’)? Inaczej LEW 436, gdzie m.in. zestawienia ze sti. *manāk* ‘mało, trochę’, toch. B *meñki* n. ‘brak, wada’, orm. *manr* (gen.sg. *manu*) ‘mały, cienki’ oraz gr. μᾶνός ‘luźny, mało zwarty; rzadki, miękki’ < *man-uo-, μόνος ‘sam, samotny, pozbawiony czegoś’ < *mon-uo-. Również Beekes 2010, 965n. łączy przymiotniki greckie z *meñkas*. Natomiast Kroonen 353 wiąże *meñkas* raczej z toch. A *mānkā*- ‘być winnym’, toch. AB *mānkā*- ‘ustępować komu’ oraz śrwn. *manc* f. ‘brak, niedostatek’ < *mangō- (pie.

*monk-eh₂-). Zob. też ALEW 633n. — Drw. *bemeñk* adv. ‘bez mała, prawie; zdaje się’ (por. *bemàž*), *menkaĩ* adv. ‘marnie, niewiele, słabo, ledwie’, SD «ledwie, zaledwie», cps. *meñkniekis* ‘drobiazg, szczegół; głupstwo, błahostka’ (dosł. ‘marne nic’, por. *niėkniekis*). Vb. denom. *sumenkėti* ‘zapaść na zdrowiu’ (*Jo sveikata sumenkėjo* ‘Jego zdrowie się pogorszyło’), ‘schudnąć – o koniu’, *sumeñkti* ‘zmizernieć, zmarnieć’, ‘osłabnąć – o pamięci’ (*Jo atmintis visai sumeñkusi* ‘Jego pamięć całkiem się popsuła’).

mėnkė 1 p.a. 1. ‘dorsz, *Gadus morrhua*’ (war. *menkia*), 2. gw. ‘miętus, *Lota lota*’ (syn. *mentūzas*), 3. przen. ‘tęga kobieta’. Odpowiada łot. *mēñca*, *meñce*, *mencis* ‘dorsz’ (kuronizm, ME II, 601). Niejasne. Łączą z adi. *meñkas* ‘marny’ (akut ma być metatoniczny, jak np. w *lāisvė* ← *laĩsvas*). Znacz. etym. ‘ryba pospolita, a więc marna’. Por. LEW 436. Wywód *mėnkė* wprost z pie. *menH-k-ieh₂ (Kroonen 376) jest w zasadzie transponatem. — War. ze zmianą *nk* > *ng*: *mėngė* ‘mały śledź’ (por. *līngė*, *māngyti*). — Zapoż. litewskie w stbłr. 1539 *mjanka* ‘dorsz’ (Laučjute 48, ĖSBM 7, 142).

meñtė 2 p.a., *mentė* 4 p.a. 1. ‘rosochate drewnisko do macenia płynów lub ich mieszania, mątewka’, 2. ‘łopata, szpadel’, 3. ‘łopatka do przewracania blinów na patelni’, 4. ‘motyka do kopania kartofli’, 5. ‘kielnia murarska’, 6. ‘wiosło’, 7. ‘drewniana osełka do ostrzenia kosy’, 8. przen. ‘język’ (*Visai, vaikeli, negražu seniems žmonėms rodyt savo meñtę* ‘Bardzo nieładnie, dziecko, pokazywać język starszym ludziom’) — rzeczownik postwerbalny od *menčiũ*, *męsti* ‘mieszać mąkę z wodą, mącić’ (zob.). Znacz. etym. ‘narzędzie do mieszania, bełtania płynu’. — Z innymi sufiksami: *menčià* ‘mątewka; osełka do kosy’, *mentis*, *-iėš* f. ‘mieszadło do zarabiania ciasta chlebowego; motyka; łopata’, *mentūris* (zob.). Cps. *avimentė* ‘owcza łopatka, mięso z łopatki’ (por. *avis*), *mentikaulis* ‘łopatka, jedna z kości pasa barkowego’ (por. *káulas*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *mėnta*, *mjantà* ‘mątewka’, *myntėnka*, *mėncja* (*mjancjá* PzB 3, 108), *mjantàška*, *mjantūška* ‘mątewka; drewniana osełka do kosy’, por. zdrob. lit. *mentėlė* (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 65 = Urbutis 2009, 378, Laučjute 37n., ĖSBM 7, 120n.). — Vb. denom. *menčiàuti* lub *menčiũoti* ‘ostrzyć kosę osełką’, *meñčyti* ZTŽ ts., *minčioti* DVŽ ‘ciąć szablą’ (w dajnie).

mentūris, *-io* 2 p.a., *meñturis* 1 p.a. 1. ‘mątewka, rosochate drewnisko do macenia, mieszania’, 2. ‘tłuczek do kartofli; bijak w maselnicy’, 3. nazwa rozmaitych roślin — formacja na *-ur-* bądź od sb. *meñtė/mentė*, *mentis* ‘mątewka’, bądź od czasownikowej osnowy *ment-* jak w *menčiũ*, *męsti* ‘mieszać mąkę z wodą’ (tak ŽD 309). War. *meñturis*, *menturys*, *menturė*. Odpowiednik łot. *mieturs* a. *miėturis*, *miėturis*² (war. *mėnturis* może być lituanizmem, por. LEW 437).

mentūzas 2 p.a. ‘miętus, *Lota lota*, drapieżna ryba z rodziny dorszowatych’ (*Mentūzai slidūs, stori, varles ėda* ‘Miętusy są śliskie, grube, żrą żaby’), czyt. *miantūzas* — zapoż. z ros. *mentúz*, *-á*, błr. *mjantúz*, *-á* (stbłr. XVIII w. *mentusь*). Por. też pol. *miętus* ob. *miętuz* (Bańkowski II, 185: «niejasny derywat od stp. *mieñ* (p.), wymaga dalszych studiów»; brak u Borysia 2005).

mėnuo 1 p.a., acc.sg. *mėnesį* m. 1. ‘księżyc’, 2. ‘miesiąc, dwunasta część roku’ (pierwotnie ‘miesiąc księżycowy’). Odpowiednik łot. *mėness*, *-ss* m. ‘księżyc’ obok *mėnesis*, *-ša* ‘miesiąc’. Rozmaitość form gwarowych w nom.sg.: *mėnuõ* (3 p.a.), *mėnuoj*, *mėnuva* b.z.a. (por. *vandvā*); *mėnesis* a. *mėnasis*, *mėnesys*; *mėnestis*, *mėnastis*. Gen.sg. Dp *mėn-es-ies*⁴³⁵. Resztki form atematycznych utrzymują się w deklinacji staroliteńskiej, por. gen.sg. *mėneses* (Dp), gen.pl. *mėnesų*. Formy języków pokrewnych jak łac. *mēnsis*, *-is* m. ‘miesiąc’ (zam. **mēns*), gen.pl. *mēsum*, gr. joń. *μείς* < **mēns*, dor. *μής* < **mēns*, gen.sg. *μηνός* <

⁴³⁵ Por. jeszcze gwarową formę gen. sg. *mėnaūs*: *Nė mėnaūs, nė žvaizdžių, dangus kaip žakelis* ‘Ni księżyc, ni gwiazd, niebo jak worek’.

*mēns-os zalecają przyjąć, że długość pierwiastkowa pochodzi ze wzdłużenia zastępczego wywołanego zanikiem spółgłoski laryngalnej. Z uwagi na prawdopodobny związek nazwy ‘księżycyca’ z pwk. *meh₁- ‘mierzyć’ (łac. *mētor* ‘mierzyć’, wed. *āmāsi* ‘zmierzyłem’, *mīmīte* ‘wymierza, przydziela część’, het. *mējan-* ‘period of time, season’) spółgłoskę laryngalną identyfikuje się jako *h₁ i odtwarza się osnowę wyjściową w postaci *meh₁-n(e)s-: sg. nom. *meh₁-ns (płac. *mēns < *me.ens < *me.Hens, wed. *māḥ* m. ‘księżyc; miesiąc’ = staw. *mā* < *ma.as < *ma.Has⁴³⁶), acc. *meh₁-nes-m, gen. *meh₁-ns-os⁴³⁷. Z tego wynika przypuszczenie, że zwornikiem form bałtyckich była neoosnowa *mēn-*, którą wyabstrahowano z formy accusatiwu sg. *mē-nes-in. W szczegółach inaczej LEW 438n. i ALEW 634 (heteroklitikon na *-t/s- z apofonią sufiksalną). — Gdy chodzi o nominativus sg. *mēnuo*, to wygląda on na przekształcenie formy *mēnuos < *mēnōs na wzór odmian spółgłoskowych, gdzie temat był zakończony spółgłoską nosową (por. *vanduō* ‘woda’ ← *vaduo, temat *vanden-*) lub płynną (por. *sesuō* f. ‘siostra’, temat *s eser-*), a to dlatego, że w tych właśnie rzeczownikach nominativus sg. na *-ōn, *-ōr tracił wygłosowy resonant, a to skutkowało tym, że -uo stawało się cechą wyróżniającą tego przypadku. Por. neoosn. *mēn- w neologizmie germańskim *mēn-an- ‘księżyc’ (goc. *mena-* m., stisl. *māni*, stang. stfryz. *mōna*, stwn. *māno* (Casaretto 2004, 582). — Słowiański tymczasem pokazuje neoosn. *mēns- < *meh₁-ns- jako punkt wyjścia do zmian morfologicznych. Na *mēns- nawarstwiły się dwa sufiksy, -i- oraz -ko-: *mēns-i-ko-. To, że refleks historyczny nie brzmi †mēsīci, lecz *mēsēcī*, tłumaczy się metatezą spółgłoski n: *mēnsiko- > *mēsinko-, stąd *mēsīci i, z obniżeniem samogłoski nosowej *ī do ę, scs. *mēsēcī* (zob. też Smoczyński 2001, 362n.). Trudna do przyjęcia jest rozpowszechniona w sławistyce rekonstrukcja *mēs-ŋ-ko-, z *-ŋ- jako rzekomym st. zanikowym suf. *-en-, por. ostatnio ESJS 469, Boryś 326 i Derksen 2008, 313. — Drw. od osnowy *mēnes-*: *mēnesiēnas*, -ā ‘księżycowy, z księżycem’, *mēnesētas*, -a ts., *mēnesiēna* (zob.), *mēnesinēs* f.pl. 1. ‘miesiączka, menstruacja’, 2. ‘gatunek wczesnych ziemniaków’, *mēnesinykas* SD «lunatyk», *mēnesinīs* ‘miesięczny’ (⇒ *mēnesininkas* ‘miesięcznik, pismo wychodzące co miesiąc’). Osobno zob. *mēnas*, *mēnuōlis*.

mēnuōlis, -io 2 p.a. gw. ‘księżyc’, w dajnach: ‘miesiączek’ (*Saulelė nusileidė, mėnuolis užtekėjo* ‘Słoneczko zaszło, miesiączek wzeszedł’. *Iš kur užtekėjo šviesus mėnuolėlis?* ‘Gdzie zaszedł jasny miesiączek?’) — formacja o charakterze decasuativum, powstała przez przyłączenie suf. -l- do formy nominatiwu sg. *mēnuo*. Paralele: *momuō* ⇒ *momuōlis*; *širšuō* ⇒ *širšuolis*.

mérdēti, prs. *mérdžiu* (3 os. *mérđi*, war. *mérda*, *mérdēja*), prt. *mérdėjau* 1. ‘leżeć na łożu śmierci, walczyć ze śmiercią, być w agonii, dogorywać, konać’ (*pradėjo merdēt* DP 354₄₇ ‘począł umierać’), 2. ‘tracić przytomność, mdleć’. Z XVII w. poświadczono jest atematyczne prs. *merdmi* ‘incipio mori’ (gramatyka Kleina). Cps. *pamérdēti* ‘przebyć czas jakiś w stanie agonalnym’ (*Buvo pamérdėjęs ir da atsigavo* ‘Był [już] w agonii i znów się ocknął’), *pérmerdēti* ‘przejsz z stanu agonalnego do ozdrowienia’, *sumérdēti* ‘o śniegu: stwardnieć, zlodowacieć’. Zewnętrznie biorąc, prs. *mérđi* ob. *mérda* przypomina *skėldi* ob. *skėlda* i *svérđi* ob. *svérda*. — Analiza: *mer-dē-*, durativum stanu w stosunku do prs. inchoativum na -sta-: *mìr-šta* ‘umiera’ (znacz. etym. ‘zaczyna umierać’), zob. *miřti* oraz *merėti*. Derywat został wytworzony neoapofonią SZ *īRC* ⇒ SP/SE *ēRC*. Paralele z sufigowanym -dē-: *irsta* ⇒ *ėrdēti*; *smirsta* ⇒ **smėrdēti* (sb. postvb. *smėrdė*); inne formy z

⁴³⁶ W jęz. wedyckim z formy nom.sg. wyabstrahowano neoosn. *mās-*, por. acc.sg. *mās-am*, loc.sg. *māsī*, gen.pl. *māsām*, instr.pl. *mādbhiḥ* (EWAIA II, 352).

⁴³⁷ W najstarszym punkcie wyjścia przyjmuje się sufiks o postaci *-n-ōt-: nom.sg. *meh₁-n-ōt-s (por. goc. *mēnōps* ‘miesiąc’, stwn. *mānōd* ts.), gen.sg. *meh₁-ns-ós (Rasmussen 1989, 132) lub *meh₁n-es-s (Beekes 2010, 945). Casaretto 2004, 582 rekonstruuje dla germańskiego temat na -t/s-, pie. *meh₁not-, *meh₁nes-.

ēRC: *pažįsta* ⇒ *žénklas*; *biržis* ⇒ *béržas*; *vilgti* ⇒ *vélgti*. We wszystkich wymienionych przykładach intonacja derywatu pochodzi z uogólnienia akutu osnowy, nie jest więc ona autonomicznym czynnikiem procesu derywacyjnego. — Neoosn. *merd-* (⇐ *mérdėti*): *meřdelėti*, -ju, -jau ‘walczyć ze śmiercią, powoli umierać’ (*Meřdelėja*, *meřdelėja*, *ė numirt negali* ‘Umiera, umiera, i umrzeć nie może’), *mėrdeliuoti* ‘omdlewać’, *merdėnti* ‘o ogniu: gasnąć’⁴³⁸. Z jęz. łotewskiego por. *mėrdēt*, -ēju caus. 1. ‘morzyć głodem, nie dawać jeść, wycieńczać’, 2. ‘pielegnować umierającego’, *izmėrdēt* ‘wygłodzić, np. psa’, *mėrdelēt* ‘morzyć głodem, wycieńczać’, *mėrdelēt* ‘martwić się, gryźć się’. — Neoapofonia SP *merd-* ⇒ SZ *mird-* (por. *sverd-* ⇒ *svird-*; *verd-* ⇒ *vird-*): *mirdyti* ‘umierać na zarazę’, *mirdinėti* ‘umierać po trochu, tu i tam’, *apmirdinėti* ‘wymierać – o starcach’ (*Apmirdinėjo seniejai*), *panumirdinėti* ‘powymierać’ (*Seni panumirdinėjo, o jauni nemoka [lietuviškai]* ‘Starzy powymierali, a młodzi nie umieją [już po litewsku]’). Neoosn. *mird-* jest poświadczona również w jęz. łotewskim, por. *mirdīt* ‘doprowadzać do śmierci’, *badu mirdīt* ‘morzyć głodem’, *miřdināt* ‘uśmiercić; (chorego) znieczulić, uśpić’, *badu mirdināt* ‘morzyć głodem’; ⇒ *mirda* ‘cherlawe zwierzę’. — Długi wokalizm formy SP *mērC* odzwierciedla koniec końców długość *mīrC* w osnownej formie prs. *mīrštu*, która zresztą jest wtórna, bo ustaliła się przez analogię do pierwiastków sętowych (zob. s.v. *miřti*). Oddziaływaniu *mīrštu* oparł się jednakże SP *mer-*, zob. *merėti*.

merėti, *meriù*, *merėjau* 1. ‘długo i powoli zdychać, być ledwo żywym’, 2. ‘gorąco pragnąć czego’, 3. ‘być smutnym, smucić się’ (DP ‘smęcić się’) — dotąd uważane za refleksy pie. **mer-*, lepiej jest traktować jako war. fonetyczny (*e* < *a*) równoznacznego czas. *marìù*, *marėti* (zob.). Na zmianę pierwiastkowego *a* w *e* mógł mieć wpływ wokalizm synonimu *mėrdėti* ‘dogorywać, konać’. — W jęz. łotewskim odpowiednia formacja pokazuje wzdłużony SE: *mėrēt* ‘głodować; chudnąć’, od tego nomina *mėris* ‘masowe umieranie, zaraza, pomór’, cps. *badmėris* ‘śmierć głodowa’, *mūsmėre* ‘muchomór, Amanita’ (por. lit. *mūsmėrė* ts.). — Dwuznaczne są cps. *musómeris*, *mūsmėris* bot. ‘muchomor, Amanita muscaria’, ponieważ ich II człon mógł zostać zmieniony z °*maris* albo °*miris* (por. war. *mūsmirė*). Osobno zob. *merliena*.

mergà 4 p.a. ‘dorosła niezamężna dziewczyna, panna’. War. *meřgė* 2 p.a. W staroliteńskim: 1. ‘dziewica, panna’ (*merga Maria* DP 50₁₈ ‘Panna Maryja’), 2. ‘oblubienica, panna moda’ (*Mergosp raginimas* PK 235₁₁ ‘Do Oblubienice napominanie’), 3. ‘służąca’ (*Negi geiski... moteres jo, tarna, mergos* PK 109₅ ‘Nie požadasz... żony jego, Sługi, Dziewki’). SD: «panna, dziewczyna» i «dziewka» [‘służąca’]. W dawnych tekstach wyraz *mergà* ukazuje się głównie w apozycji do imienia *Maria* ‘Maryja’. Zwrotowi z *Credo*: pol. ‘(który) narodził się z Marii dziewicy, niem. *geboren von der Jungfrawen Maria*, odpowiada w tłumaczeniach staroliteńskich, co następuje: *gimes isch Marias mergas czistas* MŻ 21₁₀, *gimę iž Marios mergos* DK 23₉, *gimęs esti iž mergos čystos Marios* PK 7₈. Znacz. ‘dorosła dziewczyna’ pojawia się później i jest najwidoczniej wtórne. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *mērga*, gw. *mārga* ‘dorosła dziewczyna, panna’, stpr. *mergo* EV ‘panna, Juncvrouve [Jungfrau]’, *merga* GRG 52 «Jungfer», *merga* GRA 22 «iungckfrau», *Merga* GRF 13 «Virgo», drw. *merguß* GRA 88 «mayth» [‘służąca’], *Mergusz* GRF 89 «Mulsum» [‘służąca’], por. lit. gw. *mergūžė*; ENCH: nom.sg. *mergu* ‘panna, Jungfrau’, obl.sg. *mērgan*, *mergwan*, dat.pl. *mergūmans* ‘służącym’ (*Steimans Waikammans, Mergūmans, Deināalgenikamans bhe Dīlnikans* ‘Do parobków, służących, wyrobników i robotników. Den Knechten, Megden, Tagloenern vnd Arbeitern’). Bez przekonującej etymologii, zob. przegląd dawnych prób w

⁴³⁸ Tylko ze słowników Nesselmana i Kurschata znany jest czas. *smėrdyti*, -iju/-yju, -ijau/-yjau ‘być w agonii, konać’. Nie jest to wariant s-mobile, lecz morfologiczne przekształcenie *mėrdėti* według sławizmu *smėrītis* ‘śmierć’ (brak u Kabašinskaitė 1998).

LEW 439n. i ALEW 636. Beekes 2010, 970 przytoczył sugestię van Beeka, według której *mergà* może być refleksem formacji pie. *merg^{uh}-eh₂-, stojącej w apofonii do gr. μορφή 'kształt, postać, forma; wygląd, zewnętrzny kształt'. Znacz. etym. 'ładny wygląd'. — W DLA 56n. zaproponowano uznać wyraz bałtycki za zapożyczenie niemieckie, mianowicie przejście imienia własnego 'Maria', które w jęz. średniowysokoniemieckim przybrało postać *Märke*, *Merge* (por. nazwę miejscową nwn. *St. Märken*). Stało się tak dlatego, że trójzgłoskowa forma łac. *Marīa* [marí.ja] uległa najpierw kontrakcji w dwuzgłoskowe *srwn.* *Márja*, potem zmianie wokalizmu na *Mérje* i w końcu – po uzwarczeniu *rj* w *rg* po krótkiej samogłosce – osiągnęła brzmienie *Mérge*, zob. Braune 1955, §§ 225, 223, Mettke 1978, 24, 85 (paralele: *ferio* > *verige* > *verge*; *scario* > *scherige* > *scherge*). W następstwie przyswojenia *Merge* w postaci lit. *mergà* imię własne 'Maria' doznało apelatyzacji w znaczn. 'dziewica, panna'⁴³⁹.

mèrgelis, -io 1 p.a., *meĩgelis* 1 p.a. 'margiel, skała kredowa z dużą przymieszką gliny' — zapoż. z nwn. *Mergel* m. War. *mĩrgelis* (GL 87): *Mĩrgelis geras mēšlas* 'Margiel to dobry nawóz'.

mérkti, *mérkiu*, *mérkiau* 1. 'mrużyć, przymykać powieki, oczy; mrugać; mrugać porozumiewawczo', 2. 'gasnąć'. Cps. *apmérkti* DP 'zawierać, zmrużyć (oczy)', *pamérkti* a. *sumérkti* 'dać znak oczyma', *pramérkti* 'otworzyć oczy', *primérkti* 'przymknąć oczy', *užmérkti* 'zamykać oczy', DP 'zamrużyć', *užmérkti akis* 'umrzeć'. Refl. *susimérkti* 'porozumiewać się mruganiem; kokietować się', *užsimerĩkti* 'zamykać, mrużyć oczy'

⁴³⁹ Formacje pochodne od *merg-*: *išmerginis* 'nieślubne dziecko' ⇐ *iš mergōs* (por. *pamergỹs*, *iškeĩšinis*), *mergaitė* a. *mergaitė* (war. *mergáičė*) 'dziewczynka; dziewczyna, panna', DP 'dzieweczka' (zapoż. litewskie w pol. gw. *mirgaitia* 'dziewczyna', Zdancewicz 344); ze skrzyżowania *mergaitė* z *mergičkà* powstał war. *mergáička* (Ambrazas 2000, 197); *mergėkšė* 'podłotek' (syn. *pūsmergė*), *mergėlė* 'dziewczę, panienka' (por. łot. *merdzele*), DP, SD «dzieweczka; panienka» (⇒ *mergėlka* 'dziewczyna'), *mergesà* 'niezamężna kobieta' (por. *vaikėšas*), *mergijà* coll. 'gromada dziewcząt' (por. *bernijà*), *mergikė* a. *mergičkà* 'dziewczynka', *merginà* 'dorosła dziewczyna, panna' (⇒ *merginiškàs* 'kobieciarz, babiarz', vb. denom. *merginėti* 'chodzić za dziewczyną, nadsłakiwać pannom, kobietom', *mėrgintis* 'zalecać się'), *mergičkė* 'podłotek', *mergiotė* 'dziewczyna; służąca', *mergystė* 'dziewictwo, lata panieńskie' (m.in. DP, SD), *meĩgiša* 'kobieciarz', *mergišius* 'uwodziciel, bałamut' (⇒ *mergišiàuti* a. *mergišàuti* 'uwodzić'), *meĩgiška* 'dziewczyna', *meĩgiškas* 1. adi. 'dziewczęcy, panieński, dziewiczy' (m.in. DP, SD), 2. sb. 'dziewczyna' (por. *móteriškàs*), *mergýtė* 'dziewczynka', DP 'dziewczysko' (od formy voc.sg. *mergit < *mergyt utworzono war. *mergitaitė* 'dziewczynka'), *mergiūkštė* 'dziewczyna, podłotek', *meĩgšė* 'dziewczysko, dziewczucha', *mergiška* 'dziewczynka', *mergūtė* 'dziewczyna', *mergūtis* 'dziewczynka', z antycypacją palatalności *r*: *mergūtis* 'mała dziewczynka', *merguolė* 'dziewczyna odpowiednia do zamążpójścia' (por. *bernuolis* ⇐ *bėrnas*), *mergūzas* 'dziewczysko', *mergižė* 'dziewczyna' (w dajnach), *mergžnà* 'dziewczysko' < *mergšna (por. *verkšna*, ŽD 219), war. *mergžnà* LZŻ; *pamergė* 'druhnà, družka', *pamergiaĩ* m.pl. 'towarzyszenie pannie młodej do ślubu', *pamergỹs* 'druhnà; nieślubne dziecko', *pómergė* ts., *príemergė* 'dziewczynka; młoda mężatka; družka przy ślubie'. — Cps. *jaunāmergė* 'panna na wydaniu' (por. *jāunas*), *maĩtmergė* 'panna z nieślubnym dzieckiem' (por. *marti*), *mėčmergė* (zob.), *meĩgjoda* m. 'rozpustnik' (por. *joda*, *pajoda*), *meĩgkekšė* 'rozpustnica' (por. *kėkšė*), *meĩglaužis* 'kobieciarz; dziwkars' (por. *laužti*), *mergmarti* CGL 'nierządnica, Hure' (por. *marti*), *meĩgmoterė* 'panna z dzieckiem' (por. *móteris*), *meĩgvaiķis* 'nieślubne dziecko' (por. *vaikas*, *vaikmergė*), *meĩgvakaris* 'panieński wieczór' (por. *vākaras*), *pūsmergė* 'podłotek, nastolatka' (por. *pūsė*), *stātmergė* 'dziewczyna wykonująca ciężkie prace fizyczne' (por. *stat-*), *vaikmergė* 'panna z dzieckiem' (por. *vaikas*), *martvedỹs* 'družba' (por. *vėsti*). *vĩrmergė* (zob.). — Vb. denom. 1. *mergàuti* 'być panną' (⇒ *mergàutinis* adi. 'panieński', sb. 'nieślubne dziecko', skrót eufemiczny: *gàutinis*; *mergāvimas* DP 'panieństwo'), *mergàuti* 'być u kogoś służącą; szukać dziewczyny na służbę' (*išmergàuti* 'o służącej: przesłużyć czas jakiś'), 2. *mergėti* 'wyrastać na pannę', 3. *mėrginti* 'zalecać się do dziewczyny', 4. *pramėrgti* 'stracić dziewictwo, urodzić nieślubne dziecko'. — N.m. *Meĩgalauķis*, *Meĩgašilis*, *Mėrgūtrakis*. Ze staropruskiego por. n.m. *Mergapil*, *Mergapille* (por. lit. *pilis*, AON 98, 240); podobny model semantyczny w *srwn.* *Marien-burg* (w okolicy Elbląga), 1276 *Sente-marien-burch* (pol. *Malbork* < *Mar-bork). — N.jez. *Meĩgežeris*, n.rz. *Meĩgė*, *Mėrguvà*, *Meĩgupis*.

(*užsimérkēs* ‘upity, pijany’). Akut niejasny. Drw. *prisimérkēlis* ‘kto stale mruży oczy’. Wykrz. *merkū*, w śpiewie przy usypianiu dziecka: *Merkū, akele, merkū i kita!* (syn. *miegū*). — Podwójny refleks SZ: *mirk-/murk-* < pie. **mṛk-*: 1. SZ *mirk-*: *mirksėti* (zob.), 2. SZ *murk-*: *muṛkti* (zob.). Pbsł. **merk-*, **mirk-/murk-* ‘mrużyć oczy, zamykać i otwierać oczy’. — Bez wyraźnych nawiązań, zob. BSW 182n. Według IEW 733 **mer(ə)k-* ma być wariantem pie. **mer-* ‘flimmern, funkeln’ z rozszerzeniem *-k-* (porównuje m.in. goc. *maúrgrins* ‘rano’ ⇐ ‘półmrok’). Zob. też ALEW 637. — SO *mark-*: *marksóti* ‘siedzieć ze zmrużonymi lub zamkniętymi oczyma’, *márkstyti* a. *markstýti* ‘spuszczać powieki, mrugać’, refl. *markstýtis* ‘dawać znak mrugnięciem powieki; o pogodzie: psuć się, chmurzyć się’, *susimarkstýti* ‘porozumiewać się wzrokiem’. Nomen: *užmarka* a. *užuomarka* c. ‘kto wciąż mruży oczy, kto ma oczy na wpół przymknięte’ (*Užmarka, kurs kaip užsimerkēs vaikščio[ja], nemato į šalį* JU ‘«Užmarka», który chodzi z przymkniętymi oczyma, nie patrzy na bok’). Tu może też *pramarka* ‘kłamca’ ⇐ *pramérkti*? Zob. też ALEW 618, s.v. **markti*. — Nawiązanie psl. **mork-ŭ-*, scs. *mrakŭ* ‘γρόφος, ζόφος, ciemność’, sch. *mrāk* ‘ciemność, mrok’, ros. *mórok*, -a ‘ciemność, mrok, ciemna chmura, mgła’, pol. *mrok*, -u.

meṛkti, *merkiū*, *merkiaū* ‘moczyć, zamaczać (bieliznę w balii, len w moczydło), trzymać co w wodzie’, *užmeṛkti žirnius* ‘namoczyć groch’. — N.rz. *Meṛkē*, *Meṛkys*, n.jez. *Meṛkmenys* a. *Merkmenaĩ*, n.m. *Merkinė* 3x. — Pie. **merk-/mṛk-* ‘moknąć, mięknać, wiotczeć’ (IEW 739; brak w LIV²). Porównuje się z jednej strony ros. gw. *merěča*, błr. *mjarěča* ‘mokrada, bagna’, ukr. *morokvá* ‘błoto, bagno’, z drugiej strony śrdn. *meren* ‘maczać chleb w winie lub wodzie’ (z **merhen*), łac. *marceō*, -*ēre* ‘więdnać, usychać; butwieć, gnić’, przen. ‘tracić prężność, siłę, słabnąć, gnuśnieć’, *marcidus* ‘zwiędły, zbutwiały, zgniły; słaby, wyzut z sił, wyczerpany; rozcieńczony’. Por. de Vaan 364, ALEW 637. — WSE *mērk-*: łot. *mērkts*, *mērcu*, *mērcu* ‘zamaczać w wodzie; bić, uderzać, rąbać’, *mēрка* ‘wilgoć’, *mērcēt*, -*ēju* ‘moczyć, maczać’ (*mērcē* a. *mērcēklis* ‘sos’). — SO *mark-*: *markýti* 1. ‘moczyć, trzymać w stanie zamoczonym celem zmiękczenia czego (len w moczydło, bieliznę w ługu)’, 2. ‘moczyć, zanurzać w moczydło’, *įmarkýti* ‘przemoczyć, całkiem zmoczyć’, war. *markinti*; *sumarkavóti* ‘zmoczyć zżęte zboże’ (wymienione czasowniki na *-in-* i *-avo-* mogą być rozumiane również jako denominatywy od *markà* ‘moczydło’), *markstýti* (zob.). Nomina: *markà* (zob.), *pāmarnos* f.pl. ‘woda, w której moczyła się bielizna’. — Podwójny refleks SZ: *mirk-/murk-* z pie. **mṛk-*, zob. *miṛkti* i *muṛkti* I.

merliena 1 p.a. ‘padlina’, SD <merliena> «zdechlina» — prawdopodobnie zam. **marliena*, co było transpozycją stpol. *marlina* ‘martwe ciało, trup, zwłoki’ (SSTP IV, 161). Zastępstwo *mar-* przez *mer-* jest objawem adideacji do czas. *merėti* ‘zdychać z głodu’ (*mėrdėti* ‘dogorywać, konać’). Zakończenie *-ina* oddano sufiksem lit. *-iena* jak w nazwach mięsa zwierzęcego (por. *karviēna*, *kiauliēna*, *žąsienā*). War. z suf. *-ēna*: *merlēna* 1 p.a. ŽD 288 umieszcza *merliēna* w dziale derywatów na *-ien-*, nie wyjaśnia jednak, jak rozumie przedsufiksalny segment *-l-*. — Drw. wsteczny: *merlē* przest., gw. ‘padlina’ (*Drasko tos kumelės merlę tie šunes*), por. *maišiēnē* ⇒ *maišē*. Inaczej ŽD 169, który uważa *mėrlē* [sic] za drw. na *-lē* od czas. *merėti*.

meṛlytis, *meṛlijuos*, *meṛlijaus* gw. ‘udawać (śpiącego, chorego, umarłego)’: *Jis meṛlijasi, kad miegta, o jis nemiegta, apsimeta miegu* JU. War. *meṛlintis* ‘konać’: *Man atėjus, ligonis ėmė meṛlintis* ‘gdy przyszedłem, chory zaczął konać’. Czasownik o wyglądzie denominativum, ale ośnowa *mer-l-* pozostaje niejasna. Por. *mėrdėti*.

mėrnas, -à 3 p.a., *meṛnas* 4 p.a. gw. ‘o śniegu podczas odwilży: miękki i wilgotny’ — wariant przym. *maṛnas* ‘marny, lichy’ (zob.). Gw. zmiana *a(r) > e(r)* jak w *žarnos > žėrnos*; *šarmuō > šermuō*; *garšvā > geršvā*. Akut niewyjaśniony, por. może *sumėrdėti* ‘o śniegu: stężeć, stwardnieć’. LEW 413 referuje wcześniejsze próby powiązania *mėrnas* z *marvā* (zob.),

a nawet z mniemanymi odpowiednikami ormiańskimi o znac. ‘mgła, mrok’. — Vb. denom. *atmérnēti* lub *°mernēti* ‘o śniegu: stać się wilgotnym, mokrym’ (*Sniegas sausas atmernējo, kaip oras atlēgo*, t.y. *mernas, šlapias tapo* JU ‘Gdy przyszła odwilż, to suchy śnieg zwilgotniał’), caus. *sumérninti sniegą* ‘o odwilży: rozmiękczyć śnieg’.

merzeris, -io b.z.a. przest. ‘moździerz’ (Litwa pruska) — zapoż. z nwn. *Mörser* m. (Prellwitz 23, GL 86; brak w LKŽ). Zob. też sławizm *maždzieras*.

mēs zaimek osobowy 1 pl. ‘my’ (gen. *mūsų*, dat. *mūms*, acc. *mūs*, instr. *mumīs*, loc. *mumysė*, allat. *mūsump* ‘do nas’, adess. *mūsip* ob. *mūsimp* ‘w nas’). War. *mēs*, *mās* oraz *mēs* (*mēsen*, *mēsenai*) — ze wzdłużeniem na wzór formy 2 pl. *jūs* ‘wy’ (podobnie w łot. *mēs* ‘my’, obok łot. gw. *mes*, stpr. *mes*). Niejasny jest wokalizm żm. *mās* (GJL III, § 312). Pb. *mes weszło na miejsce pie. *uei- ‘my’ (*uei-es), por. het. *uēš*, wed. *vayām* (ptk. -am jak w *ahām* ‘ja’), aw. *vaēm*, stpers. *vayam*, goc. *weis* (nwn. *wir*), toch. A *was*, B *wes* ‘my’. Zob. EWAIA II, 508. — Nowym nabytkiem jest też słow. *my*, z samogłoską y wzorowaną na formie 2 pl. *vy* < *uūs ‘wy’ (zob. ESJS 507). Łac. *nōs* ‘my’ jest z pochodzenia formą acc.pl., por. scs. *nasŭ* gen.-acc.pl. ‘nas’ (Meiser 1998, 158).

mēsà 4 p.a. 1. ‘mięso’, 2. stlit. ‘mięso jako składnik ciała; ciało (w przeciwieństwie do kości)’, 3. przen. ‘mięsz owocu (w przeciwieństwie do pestki)’. SD: *mēsa* «mięso», *mēsa pjaustytinė* «bigos», *sumušta mēsa* «kontuz» [‘sok z mięsa tłuczonego w moździerz’, SPXVI] — zapoż. ze stbłr. XVI w. *mjaso*, por. błr. *mjása*, -a n. (SLA 129, ZS 33, LEW 442). Samogłoska *ē* substytuuje błr. *ja/’a* również w wyrazach *dēdē*, *lėlė* i *mētà*. — Oboczną do *ē* substytucją błr., pol. *ja* jest litewski ‘dyftong graficzny’ <ie>, oddający sekwencję [je] ze zmiany [ja], np. *kliētas* (ob. *klėtas*), *miēstas* i *sliēpas*. Na tej podstawie spodziewalibyśmy się brzmienia lit. *miesa (< *mjesa < *mjasa). Jedynym śladem takiego wariantu jest adi. <miesūtas> LEX ‘mięsny, fleischicht’. Natomiast w jęz. łotewskim odpowiedni sławizm ukazuje się z oczekiwanym <ie>, por. *miesa* ‘mięso jako składnik ciała’ (w przeciwieństwie do kości), pl.t. *miesas* ‘ciało’, *mātes miesas* ‘łono matki’, *atdzisušās miesas* ‘zwłoki, trup’. Tradycyjne ujęcie wywodzi łot. *miesa* z pb. (pbsł.) *mensā (por. ME II, 654n., BSW 178), co wydaje się mniej prawdopodobne. Comparandum w postaci staropruskiego *menso* EV ‘mięso, Vleysch [Fleisch]’, *mensā* ENCH ‘ciało’ nie jest w tym wypadku miarodajne, ponieważ wyraz pruski można interpretować jako polonizm, mianowicie podobny do stbłr. *menso* ‘mięso’ ← pol. *mięso* n. (*kupili mensa na pečenja šroty try* 1699, HSBM). Inaczej PKEŽ III, 130n. — War. żmudzki *meisà* ‘mięso’ (zob. LD §§ 76, 86) może mieć *ei* z *en w fonetycznym traktowaniu polonizmu *mensa. Por. jeszcze cps. *viļkmeisis* obelga: *Kur lendi, viļkmeisi!* ‘Gdzie leziesz, v.!’ (dosł. ‘wilcze mięso’, por. *viļkas*). — Drw. *mēsēlē* SD «miąsko» (⇒ vb. denom. *mēsēliāuti* ‘poszukiwać mięsa’: *Jie pasipylė po kaimus kiaušiniaudami ir mēsēliaudami* ‘Rozeszli się po wsiach w poszukiwaniu jaj i mięsa’), *mēsīnē* ‘sklep mięsny; miejsce do przechowywania mięsa’, *mēsīngas* ‘mięsny, mięsisty’ (*raumuo, mēsīnga dalia* SD «mięsista część albo sztuka w zwierzęciu»), *mēsīnis* ‘mięsny’, SD «mięsny, do mięsa służący», *mēsīškas valgis* ‘mięsna potrawa’, *mēsīškas* sb. ts. (por. *pīniškas*), *mēsīus* ‘kto lubi jeść mięso’ (por. *drūskius*). Neoosn. *mēsīn-*: *mēsīnēti* ‘sprawiać zabite zwierzę, patroszyć, wyjmować wnętrzności, wykrawać mięso’ (por. sufiks w *darīnēti*, *skrodinēti*), *mēsīnyčia* SD¹ «jatką, jatki», *mēsīnyčia* a. *mēsīnyčia* przest. ‘jatką; rzeźnia’, *mēsīninkas* (zob.), *mēsīnystē* SD «rzeź, rzeźnictwo». — Cps. *mēsēdis* (zob.), *mēsgalys* a. *mēsgalis* ‘gorszy, nie nadający się do jedzenia kawałek mięsa, ochłap’ (por. *gālas*), *mēsīkamarē* (zob. *kamarà*), *mēsīesys* (zob. *lēsī*), *mēsīlovis* ‘koryto do solenia mięsa’ (por. *lovys*), *rūdmēsē* (zob.), *mēsēdis* (zob.). — Vb. denom. *mēsēti*, -ju, -jau ‘nabierać ciała, tyć’, *sumēsēti* ‘przytyć’, przen. ‘stać się szorstkim, przykrym w obejściu, niegrzecznym’.

mēsčias, -ià (p.a. nieoznaczony) gw. ‘średniej wielkości; (za) mały, słaby’ (*Mano sūnus*

da mėsčias, prie darbo netinka ‘Mój syn [jest] jeszcze za mały, do pracy się nie nadaje’ — drw. od *mesčias* SD «mierny, wczesny, skromny» (zob. s.v. *mest-*), wytworzony neoapofonią *e* ⇒ *ė* (por. *degù* ⇒ *dėgis*; *mùsmeris* ⇒ *mùsmėrė* i *srevùs* ⇒ *strėvùs*). W kwestii zakończenia zob. *pėsčias*. — Drw. *mėsčiókas* ‘dość mały, (nieco) za mały’ (syn. *mažókas*): *Šiomet par mane duonos mėsčióka, ale bulbų daug* ‘W tym roku zboża (chleba) u mnie dość mało, ale kartofli [jest] dużo’.

mėsėdis, -*džio* 1 p.a. ‘mięsopust, carnisprivium’, tj. okres między Bożym Narodzeniem i Popielcem (Wielkim Postem), kiedy spożywano najwięcej mięsa — złożenie członów *mėsà* ‘mięso’ i *ėd-* (*ėsti*) ‘jeść, żreć’; znac. etym. ‘spożywanie mięsa’. War. *mėsaėdas*, *mėsaėdis*, *mėśėda* i żm. *mėsėdis*. — Drw. *mėsėdėjas* SD «mięsopustnik» (syn. *mėsėdrautojas*) [‘ten, co obchodzi mięsopust; biesiadnik, godownik; hulaka’, Sw]. Vb. denom. *mėsėdauju* SD «mięsopustuię» (syn. *mėsėdrauju*). — Neoapofonia *ė* ⇒ *ie*: *mėsiėdas* (*Baigiasi mėsiėdas, čia pat užgavėnės* ‘Kończy się mięsopust, wielki post tuż tuż’), SD <prałaydimas mesiedo> «mięsopust, zapust». Paralele: *jėgà* ⇒ *jiegà*; *rėmuō* ⇒ *riemuō* i *vėžà* ⇒ *viežà*.

mėsėdis, -*ė* 2 p.a. adi. ‘mięsożerny, żywiący się głównie mięsem’ — złożenie członów *mėsà* ‘mięso’ i *ėd-* (*ėsti*) ‘jeść, żreć’. — Drw. *mėsėdis*, -*ė* sb. ‘mięsożerca, zwierzę mięsożerne’ (war. *mėsėdys*, *mėsėdis*).

mėsėdra 1 p.a. gw. ‘zwierzę mięsożerne’ — formacja na -*rā-*, urobiona od neoosn. *mėsėd-*, wyabstrahowanej z *mėsėdis* (zob.). Paralele: *pelėdra* ⇐ *pelėda*; *žuvėdra* ⇐ *žuvėda*.

mėsėdrynės, -*ių* f.pl. SD «mięsopust, zapust» (syn. *pralaidimas mesiedo, ažuėgavėnios*) — rzeczownik sekundarny na -*yn-* od neoosn. *mėsėdr-*, zob. *mėsėdra*. Suf. -*yn-*, zwykle wskazujący na miejsce, w którym znajduje się to a to (por. GJL II, § 334), w tym wypadku oznacza pewien przedział czasowy. — Drw. *mėsėdrius lepus* SD «mięsopustny». Vb. denom. *mėsėdrauju* SD «mięsopustuię» (syn. *mėsėdauju lepiei*), ⇒ *mėsėdrautojas* SD «mięsopustnik» (syn. *mėsėdėjas*).

mėsininkas 1 p.a., *mėsininkas* 2 p.a. ‘rzeźnik’, SD *mėsininkas* «jatkę; rzeźnik» — z substytucyjnymi sufiksami -*inyk-*, -*inink-* zapożyczone ze stbłr. *mjasnikъ*, *mesnikъ* ‘rzeźnik’. Por. błr. *mjasnik* (tak HSBM 18, 265; brak w TSBM). Zob. też *mėsà*.

mest-, neoosn. wyabstrahowana z formy *mėstas*, participium prt. pass. od *mėsti* ‘rzucić’. Drw. *atmestai* adv. ‘byle jak, pospiesznie, niedbale’ (por. *atmėsti* ‘odrzucić’), *mestas* DP ‘miara, łokieć’, SD «miara» (*su sieku, su mestu* SD adv. «pomierzenie, w miarę», por. *išmėsti* ‘wymierzyć’), ⇒ *mesčias* SD «mierny, wczesny, skromny» (por. typ *pėsčias*), *mestybė* SD «mierność w życiu, skromność, obeszłość» (syn. *seikybė*), *mestus* SD «skromny w życiu», *nemestas* SD «beźmierny»; *mėstūvai* m.pl. ‘snowadło, narzędzie do robienia osnowy z nitek’, *pamestinis* (zob.), *pramestas* ‘okraszony’, *primėstinis* (zob.). Tu też stpr. *pomests* ‘poddany, vnterworffen’, acc.sg. *pomeston* ‘poddany, vnterthan’. NB. W części wymienionych form *e* może stać na miejscu *a* skutkiem wyrównania do czas. motywującego *mėsti*, por. np. *mestas* ob. *māstas* jak *mėžgas* ob. *māžgas* (zob. Zinkevičius, Balt XLV:2, 2010, 242). — Vb. denom. *mestuoju* SD «miarkuię co», «mierzę co» (syn. *seiku, mieruoju*), *mestuoju išmoniū* SD «mierzę abo miarkuię co czym», *neįmestuotas* SD ‘nieźmierny’ (⇒ *žemės mestavimas* SD «miernicka nauka»). Paralele: *būt-*, *ėit-*, *imt-*, *mušt-*.

mėstėčka 2 p.a. ZTŽ ‘miasteczko’, z **miastėčka* — zapoż. z błr. *mjastėčka*, -*a* n. (⇐ pol. *miasteczko*, -*a*). Transpozycja *mest°* różni się od *miest°* w *miėstas* ‘miasto’ (zob.). Podobna różnica dzieli *arelkà* i *arielkà*; *karetà* i *karietà* oraz *vežà* i *viežà*.

mėsti, *metù*, *mečiaũ* 1. ‘rzucić, rzucić’ (*burtas metu* SD «łosuię»), 2. ‘porzucić, porzucać, powalić na ziemię’, 3. ‘zrzucić sierść, rogi’, 4. ‘przestać coś robić’, 5. ‘ładować,

nakładać na wóz, zdejmować z wozu', 6. 'snuć nici; przygotowywać osnowę, tj. nici biegnące wzdłuż tkaniny, które będą przeplatane wątkiem' (SD *metu* «snuję»), 7. *mēšlq mèsti* 'o zwierzętach: wypróżniać się', 8. 'zamieniać się, np. na noże, fajki'. Odpowiednik łot. *mest*, *mētu*, *metu* 'rzucić'. Razem ze scs. *metq*, *mesti* 'rzucać, βάλλειν', ros. *metú*, *mestí*, pol. *miotę* (3 os. przest. *miece*), *mieść* kontynuuje pbsł. **met-* < pie. **met-* 1. 'ścinać, żąć', 2. 'mierzyć, celować przy miotaniu', stąd wtórnice 'rzucać' (zob. LIV² 442). Por. łac. *metō*, *-ere* 'ścinać, żąć, siec; w pień wyciąć' (*messis*, *-is* f. 'żniwo, pora żniw'). — Cps. *apimetu* SD¹ «nasnuję», *apmèsti* 'obrzucić, obłożyć z wierzchu; osnuć tkaninę; opasać obręczami', *atmèsti* 'dorzucić a. odrzucić, odgarnąć', też 'wyciągnąć ręce i nogi' (*Žmogus guli, visas keturias atmetęs* 'Leży człowiek z wyciągniętymi nogami i rękami'), SD «odmiotam; wstręt czynię, wpieram», *atmetu nuog tėvykštystės* SD «wydziedziczam», *ažumetu* SD «zawalam» (syn. *ažukloju*), *plienų ažumetu* SD «stałę» ['powlekać stałą, hartować'], *įmèsti* 'wrzucić, wcisnąć', *įmetu kalinėn* SD «osadzam więźnia», *išmèsti* 'wyrzucić; rzucić (kotwicę); rozładować wóz, opróżnić z ładunku; zmusić do wyjścia; wymierzyć, objąć miarą (piędzą, sążniem); wydać resztę; wychylić kieliszek, napić się (wódki); dać hojnie, dać darmo', *numetu* SD «zrzucam z siebie co; zrzucam z góry», *pamèsti* 'podrzucić komu co', 2. 'rzucić, porzucić (żonę)', 3. 'zgubić, np. pieniądze', *parmetu* SD «obalam kogo; uderzam kogo o ziemię» (syn. *bloškiu žemėn*), *pėrmesti* 'przerzucić', *permetu per kojų* SD «przewijam kogo przez nogę», *pramèsti* 'przerzucić; chybić; okrasić potrawę', *primèsti* 'narzucić na stos, kupę; dorzucić (z daleka); sypać (karmę) po trochu, z rzadka; dorzucić do rzeczy kupionej, dać darmo; narzucić komu coś; podrzucić dziecko, podrzucić pisklę (o kukulce); przyłączyć (kraj, ziemię); przytknąć, przyłożyć (głowę do ziemi)', *sumèsti* 'rzucić (coś na kupę), złożyć składkę; ściągnąć, zewrzeć (sznur), ciasno opasać; zmiarkować, zorientować się, zrozumieć' (por. bg. *smjátam* 'sądzę, uważam'), *sumetu* SD «zrzucam co w kupę», *užmèsti* 'podniósłszy zarzucić, narzucić na ramiona; zarzucić sieć, wędkę; zagarnąć sierpem; dołożyć do ognia; dać zadatek; zaprawić, okrasić potrawę; zapodziać, zawieruszyć; obrzucić osnowę tkaniny; porzucić, zaprzestać', *ųžmesti alkį* 'rzucić okiem'. Osobno zob. refl. *mèstis*. — Drw. *metinėti* iter. 'rzucać, miotać', *išmetinėti* 'wyrzucać komu co, robić wyrzuty', DP 'wyrzucać, wypędzać, wyganiać, wymiać', SD *išmetinėju ing akis kam* «urągam się, natrząsam się z kogo». Brak apofonii przypomina z jednej strony *trepinėti* ob. *trapinėti*), z drugiej strony psl. **metati*, por. ros. *metátb* 'rzucać, ciskać', czes. *metat*, pol. *miotać* ts. Nomina zob. *met-*. — Neopwk. *mes-*: *mesčiótí* 'rzucać na strony', *mesdinėti* iter. 'rzucać', *išmesdyti* '(gnój) rozrzucać po trochu', *mèstelėti* 'lekko rzucić czym; powiedzieć, rzucić parę słów; rzucić okiem'. Nomina: *mēšliava* (zob. *mēžliava*), *mesmuo* žm. 'osnowa w tkaninie' (syn. *metmuo*). Por. łot. *mēšls* 'czynsz, danina, podatek' < **mes-las*, *mēšli* pl. m. 'kości do gry'. — Neoapofonia *mes-* ⇒ *mas-*: *mastyti* (zob.). — Neoosn. *mest-* (zob.). — WSE *mēt-*: *mėtyti* (zob., tam też nomina z *mēt-*), *pamėtėti* 'podrzucić nieco bliżej' (paralele: *pagrėbėti, pasėkėti, pavėžėti*), *pāmėtoti* (zob.). — Podwójny refleks SZ *mit-/mut-* (typu *Rit* ⇌ *ReT* lub *Rut* ⇌ *ReT*). 1. SZ *mit-*: *misti* II (zob.). 2. SZ *mut-*: *mutėnti* (zob.), *mūtulas*, o ile nie jest to war. *metatetyczny* do *tūmulas* (zob.). — SO *mat-*: *matyti* (zob.). Nomina zebrano s.v. *mat-*. — WSO *mot-* < **māt-*: *priemota* (zob.).

mēsti, *menčiū* (war. *mentū*), *menčiaũ* 1. 'mieszać mąkę z wodą', 2. 'przewracać do góry nogami (w poszukiwaniu czegoś)', *išmēsti* 'wywrócić szukając', *pramēsti* 'wmieszać zaprawę do potrawy', *sumēsti* 'zmieszać; zniweczyć; zmacić wodę; wykombinować, wytrzasnąć'. Odpowiednik scs. *mētq*, *mēsti* 'ταράττειν, mieszać' (*sūmēsti* 'wprawić w ruch, wstrząsnąć, wzburzyć'), ros. *mjatú*, *mjásti* 'mącić, burzyć, doprowadzać do zamieszania, niepokoić'. Refleks pie. **menth₂-*/**mñth₂-* 'mieszać, bełtać', por. wed. *mánthati*, *mathnāti* 'miesza płyn; krzesze iskry, ogień'. Por. LIV² 438n., BSW 181n., LEW 437, Stang 1942, 35. O spornej przynależności łac. *mandō*, *-ere* 'żuć' zob. de Vaan 361. — Drw. *meñtalas* 'zacier ze

słodu na piwo', *meñtē* (zob.), *mentūris* (zob.), *prāmentālas* 'okrasa, omasta' ⇐ *pramēsti* (por. *prāmetalas* ts. ⇐ *pramēsti*). W słowiańskim por. scs. *mētež* f. 'ταραχή, wzburzenie, rozruchy', czes. *mětež* 'zamieszanie, nieporządek', ros. *mjatēž* m. 'bunt, powstanie', pol. *odmęt* 'głęboka, wzburzona woda, otchłań', *zamęt* 'zamieszanie'. — SO *mant*:- brak lit. **mančiu*, **mantyti*, por. scs. *mōštō*, *mōtiti* 'ταράττειν, mieszać', sch. *mūtīm*, *mūtiti*, ros. *mučū*, *mutītō* 'mącić (wodę), mieszać', pol. *mącę*, *mącić* 'czynić mętnym, bełtać, burzyć' < pbsł. **mant*-ī ⇐ pie. **month*₂-ēje-, por. wed. *manthayati* 'każe mieszać (mleko)'. Brak refleksu SZ †*mint*-. Możliwy refleks obocznego SZ **munt*- w *muñta*, *mùsti* (zob.).

mēstis, *mētasi*, *mētēsi* 1. 'rzucić się, miotać się, krzywić się' (*metuosi unt ko* SD «uderzam na kogo»), 2. 'zbijać się w gromadę, rój', 3. 'rozmnażać się, plenić się (np. o myszach)' — reflexivum do *mēsti* 'rzucić, rzucić'. Cps. *apsimēsti* (zob.), *atsimēsti* 'zelżeć – o mrozie; odstąpić od czego, zrezygnować', *įsimēsti* 1. 'usadowić się, zamieszkać', 2. 'pojawić się – o chorobie, bólu', *išsimēsti* 'poronić, urodzić martwy płód – o krowie, kobyle' (*Kumelē išsimetē*, *kiaulē išsibarstē*, *žmona parsilēido* 'O poronieniu kobyły mówi się *išsimetē*, o maciorze *išsibarstē*, o kobiecie *parsileido*'), SD «poronić niechcąc, porodzić martwy płód», *išsimetāš* 'hojny, szczodry', *neišsimetāš* 'skąpy', *pērsimēsti* 'wypaczyć się' (por. *pērsisukti*), przen. 'zdradzić, przejść na stronę wroga', *prasimēsti* 'wymyślić sobie pretekst', *prisimēsti* (zob.), *susimēsti* 'zbić się w gromadę, chmarę, rój; zejść się, zgromadzić się; (o mężczyźnie i kobiecie) rozpocząć pożycie w konkubinacie', *užsimēsti* 'narzucić na siebie; przystać do kogoś; zapodziać się'.

mešénka 1 p.a. gw. 'mieszanka kilku zbóż', z **miašiánka* — zapoż. z błr. *mjašánka*, -i (obok *méšanka*), por. pol. *mieszanka* (pastewna). Co do akutu por. zapoż. *katénka*, *pečénka*. — Warianty wyrównane do czas. *mišti* 'mieszać': *mišénka*, *mišánka*.

meškà 4, 2 p.a. 'niedźwiedź, Ursus' (*Meškà su lokiu abudu tokiu* '«Meška» i «łokys» są tacy sami'), f. *mēškē* 'niedźwiedzica, Ursa' (m.in. SD) — zapożyczenie białoruskiego odpowiednika dla wyrazu strus. *mešbka* (war. *mečbka*). Por. SLA 129, LEW 443, ALEW 641. — Drw. *meškenà* 'skóra z niedźwiedzia', *meškénas* 'szop, Procyon' (suf. -én- wyraża podobieństwo, podobnie np. w *žiurkénas* ⇐ *žiurkē*, por. GJL II, § 315), *meškienà* 'mięso niedźwiedzie', *mēškinas* 'niedźwiedź – samiec', *meškiniñkas* a. *meškinỹkas* 'kto trzyma, hoduje, prowadzi niedźwiedzie', SD *meškinykas* «niedźwiedznik», *meškīnis* 'napój alkoholowy na miodzie', *mēškiščias* 'postawny, krzepki mężczyzna', *mēškiškas* 'wielki i niezgrabny jak niedźwiedź'. Zdrob.: *meškāitis*, *meškytis* SD «niedźwiadek zwierzę», *meškiukas*, *meškiūtis*, *meškūtis* (m.in. SD), *meškūtis*. Cps. *meškakōjis* 1. 'mający grube nogi – o krowie, koniu', 2. 'niezgrabny, nieprędko' (por. *kōja*), do tego war. haplologiczny: *meškōjis*. Vb. denom. *meškioti* 'o dziecku: chodzić jak niedźwiedź, tj. na nogach szeroko rozstawionych'. — N.m. *Meškaĩ*, *Meškiaĩ* 3x, *Meškinē* 5x, cps. *Meškāduobē* (por. *duobē*), *Mēškalydimis* (por. *lydimas*), *Meškāpjaunis* (por. *pjaunỹs*), *Mēškasalis* (por. *salà*). N.jez. *Meškarūris* (por. *rūrà*), *Meškerdỹs* < **Mešk-skerdys* (por. *skeršti*). N. błota *Meškūbalē* (por. *balà*).

meškerē 3 p.a. 1. 'wędką', 2. 'haczyk na ryby', 3. 'przynęta na ryby'. Z innymi tematami: *meškeris*, -iēs f., *meškerià*, -iōs (m.in. SD s.v. «węda», *lazda meškerios* SD «wędzisko»). Odpowiednik łot. *makšķere* 'wędką' (> *makšere*) pokazuje wokalizm *a* oraz insercję *k* przed grupę *šk*. Niejasne. Próbowano nawiązywać do czas. *mezgū*, *mēgzti* 'wiązać, wikłać' albo do czas. *metū*, *mēsti* 'rzucić, ciskać', zob. LEW 443. Deverbativa z suf. -er- to np. *koserē*, *koseris* i *žiauberis*. — Drw. *meškeriotas* SD «wędzista», *meškernykas* SD «wędkarz». N.jez. *Meškerēlis* a. *Meškeriukas*, n. bagna *Meškeriōtē*, n.m. *Meškerinē*. Cps. *meškeriākotis*, *meškerykōtis*, *meškeřkōtis* 'długi, cienki kij wędko, wędzisko' (por. *kōtas*). Obok tego *meškerykštis* 'wędzisko' (Žd 373). Vb. denom. *meškerioti* 'łowić ryby na wędkę,

wędzić'), ⇒ *meškeriojimas* SD «wędą łowienie».

meškóti, *meškóju*, *meškóju* stlit. 'spóźniać się, ociągać się, zwlekać' — zapoż. ze stbr. *meškati*, *mjaškati* ts., tu ze stpol. *mieszkać* (⇐ stczes. *meškati*, por. Bańkowski II, 181n.). Zob. też SLA 129, LEW 444, ALEW 641. NB. W SD s.v. «mieszkam, nie spieszę się» figuruje *trunkù* (zob. *trùkti*).

mėšlas 3 p.a., też pl.t. *mėšlaĩ* 1. 'gnój, obornik, stałe i płynne odchody zwierzęce, zwykle zmieszane ze ściółką, używane do nawożenia pola' (*mėšlq mėsti* 'o zwierzętach: wypróżniać się'), SD *mėšlas* «gnoy» (syn. *trušos*), 2. 'śmieci, zmiotki' (*Un atšlaĩmo mėšlĩ pilna* LzŽ 'Na podwórzu pełno śmieci'). Odpowiednik łot. *mėšls*, pl. *mėšli* 'gnój, nawóz'. Analiza: *mėš-la-*, drw. od neopwk. *mėš-*, który został wyabstrahowany z formy infinitivi [*mėšti*], w zapisie ortograficznym: *mėžti* (prs. *mėžiu*) 'brać gnój z chlewa i nakładać na wóz'. Paralela: *lūšnà* ⇐ *lūš-nà* od *lūš(ti)*, ortograficznie *lūžti*. — Dotychczas postulowano tu praformę z neosufiksem *-sl-: **mėž-slas* (por. ŽD 164, GJL II, § 173). Trudność tkwi w tym, że przy normalnym rozwoju fonetycznym – w wyniku asymilacji antycypacyjnej sekwencji **ž-sl* – spodziewalibyśmy się refleksu †*mėšlas* (**sl* po degeminacji **s-sl* < **š-sl*). Rekonstrukcja **mėž-slas* milcząco zakłada asymilację perseweracyjną (**ž-sl* > **ž-šl*), która przechodzi – bez żadnego uzasadnienia – w antycypacyjną (**ž-šl* > **š-šl* > **šl*). Takie samo zastrzeżenie odnosi się do rekonstrukcji **lūž-sna* dla *lūšnà* w ŽD 220, GJL II, § 290. — Drw. *mėšliava* (zob.), *mėšlĩnas* 'gnojnik, gnojowisko', też 'śmietnik', SD «gnoiewisko» (por. neol. *mėšlĩdė* 'gnojnik, gnojowisko'), *mėšlingas* SD «gnoisty, nagnoiony» (syn. *aptrištas*), *mėšlius* 'brudas, niechluj' (⇒ *mėšliuvienė* 'kobieta niechlujna, brudna'). Cps. *mėšlāduobė* 'śmietnik; miejsce, gdzie się wyrzuca gnój, dół na gnój' (por. *duobė*), *mėšlakablis* 'hak do gnoju' (por. *kablĩs*), *mėšlākratė* 'widły do roztrząsania gnoju' (por. *kratĩti*), *mėšlāmetis* 'hak do gnoju' (por. *mėsti*), *mėšlašakės* f.pl. 'widły do gnoju' (por. *šakė*), *mėšlāvežis* a. *mėšlavežis* 'czas, gdy wywożą gnój na pole' (por. *vėžti*). — Vb. denom. 1. *mėšlāuti* 'wywozić gnój, gnoić rolę; zbierać gnój u sąsiadów – w braku własnego' (por. łot. *mėsluōt*), 2. *mėšliāuti* 'śmiecić, zanieczyszczać', 3. *mėšlinti* 'gnoić, użyźniać; brnąć w gnoju', 4. *mėšlinti* 'iść powoli, wlec się'. — N.m. *Mėšliai*, *Mėšliniai*, n.rz. *Gudmėšla* (por. *Gūdupis*).

mėšliava 1 p.a. gw. 'pora wożenia gnoju w pole' — synchronicznie: drw. denominalny na -iava od *mėšlas* 'gnój, obornik' (por. *kariavà* ⇐ *kārias*; *pāiniava* ⇐ *pāinė*). Analiza diachroniczna: **mėšliav-ā-*, drw. dewerbalny od *mėšliāuja*, *mėšliāuti* 'śmiecić, zanieczyszczać, zwł. pomieszczenie mieszkalne'. Paralele: *kārias* ⇒ *kariāuti* ⇒ *kariavà*; *brōlis* ⇒ *broliāuti* a. *brolāuti* ⇒ *broliavà*, *brolavà*; *bėrnas* ⇒ *bernāuti* ⇒ *bernavà* (ŽD 379n. mówi o suf. -ava-, -java- zamiast o suf. -ā- do neosufiksu na -au-). — Na skutek odniesienia *mėšliava* do czas. *mėšti* 'nawozić, gnoić' (zob. *mėžti*) doszło do resegmentacji *mėš-liava* i do wyłonienia -liava jako neosufiksu. Ten ostatni znalazł zastosowanie w takich neologizmach, jak *mėšliava* (*mėžliava*, *mezliavà*) ⇐ *mėsti*, *nėšliava* ⇐ *nėšti* i *vėžliava* ⇐ *vėžti*. Zob. Leskien 1891, 350. Innego zdania jest ŽD 382, utrzymujący, że formant -liava polega na dołączeniu do suf. -java segmentu -l-, przeniesionego jakoby z czasowników na -lio-. Takiej kombinacji sprzeciwia się brak jakichkolwiek śladów po †*mėšlioti*, †*vėžlioti* itp.

mėšlungis, -io 1 p.a. 'skurecz mięśni, spazm'. War. akc. *mėšluņgis* 2 p.a., *mėšlungis* 1 p.a. Też f. *mėšlungė* 1 p.a. Odpowiednik stlit. *mėšlunkis*: SD <*mešlunkis*> «kurcz», *mėšlunkiū negalĩs*, *sergus* «kurcz cierpiący» świadczy o tym, że grupa -ng- pojawiła się dopiero na skutek perseweracyjnej asymilacji *nk* > *ng* (paralele: *lingė*, *lūngė*, *mėngė*). Inne warianty: *mėšlungios* b.z.a. f.pl. (Miežinis), *mėšlumnis* (Ruhig), *mėšliūgas* 2 p.a. Z pewnością idzie tu o złożenie. Człon II *lunk-* może być formą na st. zanikowym do *lenk-* 'giąć, zginać' (zob. *luņkanas*). Ale człon I pozostaje niejasny. Oprócz *mėš°* są tu jeszcze dwa warianty: 1. *mėšla°*: *mėšlalūnkis* ob. *mėšlalūngis*, 2. *mėšta°* lub *mešta°*: *mėštalūnkis*,

meštalungė b.z.a. LEW 444n. sugeruje związek apofoniczny członu *mėš-* z rodziną czas. *mėsti* ‘rzucić’, *mastyti* i.a. ‘pleść, splatać, wiązać’, co jednak z uwagi na różnicę *š* : *s* jest mało prawdopodobne. Poza tym są synonimy z I członem *plėš-t-* od czas. *plėšti* ‘rwać, narywać’, por. *plėštalunkis* ob. *plėštalungis* oraz *plėštaruńkis* (*Plėštarunkis rankas plėšia* ‘Skurcz chwyta ręce’). LEW 606 zna war. *plāštalungis* i *plāštalunkis* (brak w LKŽ). Zob. jeszcze *traukulys* s.v. *traukyti*. — Drw. *mėšlungiškas* ‘skurczowy, konwulsyjny, spazmatyczny’.

met-, wybór nominów pochodzących od czas. *metù*, *mėsti* ‘rzucić’: *apmetaĩ* a. *atmetaĩ* m.pl. ‘osnowa w tkaninie, nici biegnące wzdłuż tkaniny, które przeplata się biegnącymi poprzecznie, tzw. wątkiem’, *atāmetis* ‘zelżenie mrozu, odwilż’ (war. *atómėtis*), *atmetalas* SD «odmiot, wymiot, odrzutek», *ažumeteklis* SD «klamka», *išmetimas* SD «poronienie płodu; rozrzucenie, wyrzucenie», *metimas* SD «ciśnienie czego», *mėtmenys*, *-niũ* m.pl. ‘osnowa w tkaninie’, przen. ‘podstawa czego, osnowa, zarys, szkic’, *mėtras* ‘rzutki, bystry’ (war. *metrūs*, por. syn. *mitrūs*, *matrūs*), *metrūs* ‘trafny, celny’, *metūs* ‘niepohamowany, nieokiełznany; (o koniu) który zrzuca z siebie jeźdźca’, *pėrmetė* ‘żuraw u studni, belka u wagi’, *pėrsimėtelis* ‘zdrajca, odstępcą’ (← *pėrsimėsti* ‘zdradzić’), *prāmetalas* (zob.), *sumėtimas* ‘zapatrywanie się, wzgląd na co’, też ‘powód’ (*kuriaĩs sumėtimais?* ‘z jakich powodów?’), *sumėtimas* SD «składanie się na co», *šaukšto mėtas* ‘pełna łyżka (płynu)’, *susimėteliai* (zob.). — Z jęz. łotewskiego por. np. *mėts* ‘kopka siana’, przest. *mėta* ts., *meteklis* ‘cło, czynsz, danina’ (obok *mėsls* ts.), *mėti* m.pl. ‘osnowa tkaniny’, *mėtums* ‘narzut, nasyp, grobla’ (por. lit. *pýlimas* ← *pilti*), *izmėtumi* m.pl. ‘kał, odchody’. — Ze słowiańskiego por. **met-ulā-*, cs. *metla* ‘gałązka’, sch. *mětla* ‘miotła’, bot. ‘bylica, Artemisia’, ros. *metlá* ‘miotła’, bot. ‘mietlica, Agrostis’, czes. *metla* ‘pęk różeg do bicia; bezlistna gałązka’, przest. ‘miotła’. — Cps. *gārmetis* (zob. *gāras*), *šiūšiametis* (zob.).

mėta 2 p.a., gen.sg. *mėtos*; *mėta* 1 p.a. bot. ‘mięta, Mentha’ (SD «miętka domowa») — zapoż. ze stbłr. *mjata*, błr. *mjata*, -y (SLA 129, ZS 33, LEW 445). W kwestii lit. *ė* na miejscu błr. *’a* por. *dėdė*. War. z nieorganicznym *-r-*: *mėtrà* (LD § 248). — Cps. *šāltmėtės* f.pl. bot. ‘mięta pieprzowa, Mentha piperita’ (por. *šāltas*). War. ze zmianą *tm* > *km*: *šāłkmėtės* ts. (por. *sėkmas* < **setmas*). War. z uproszczeniem zbitki lt.m: *šāłmėtės*, *šāłmėtrės* ts. (por. *šāłkalvis* < *šāłtkalvis*, LD § 210). Inne cps.: *šāntamėtė* bot. ‘Nepeta cataria’ (zob. *šāntos*), *pipirmėtės* bot. ‘mięta pieprzowa’ (por. *pipiras*), *šūnmėtė* bot. ‘mięta polna, Mentha arvensis’ (dosł. ‘psia mięta’), ⇒ błr. gw. *šumjata* ‘mięta pieprzowa’ (PZB 5, 507).

mėtai, -y 2 p.a. pl.t.m. 1. ‘rok’ (*Naujieji mėtai* ‘Nowy Rok’, *Metų Viešpaties* SD «Roku Pańskiego»), 2. ‘pory roku’, 3. ‘wyodrębniona pora, gdy coś się dzieje, czasy’ (*pokario mėtai* ‘czasy powojenne’, *jaunystės mėtai* ‘czasy młodości’), 4. ‘wiek życia’ (*Mano metų nedaug liko žmonių* ‘Niewielu [już] pozostało ludzi w moim wieku’). Pluralizacja formy *mėtas* ‘czas’ (zob.). Odpowiednik stpr. *mettan* EV ‘rok, Jor [Jahr]’, *metthe* GRG 57 «Jar». — Drw. *metūitas* a. *metūotas* ‘niemłody, leciwy’. Adv. *kasmėt* ‘co rok, corocznie’ (⇒ *kasmėtinis* ‘coroczny’), *pamečiuĩ* ‘rokrocznie, co rok’, *pramečiuĩ* ‘co drugi rok’ (por. *pradieniuĩ*, *prarečiuĩ*). — Cps. *añtrametis*, gw. *añtarametis* ‘dwuletni żrebak a. prosiak’, *antramėtis* ‘uczeń drugoroczny’ (por. *añtras*), *mėtgalis* ‘koniec roku’ (por. *gālas*), *mėtkėtvirtis* ‘kwartał’ (por. *ketvirtis*), *mėtraštis* 1. ‘kronika’ (kalka ros. *létopisʹ*), 2. ‘rocznik, czasopismo ukazujące się raz w roku’ (por. *rāštas*), *mėtturgis* ‘targ doroczny’ (kalka nwn. *Jahrmarkt* m., por. *tuŗgus*), *mėtūgė* ‘pęd, latorośl, jednoroczna gałązka’ (zob. *ūgti*), war. *mėtūgis*, *mėtūglis* (kalka ze słow., por. pol. *latorośl*, ros. *létorosʹb*, *letorósʹb*, też *létorostʹb*), war. z nieorganicznym *r*: *mėtrūgė*; *suñkmetis* (zob. *sunkūs*). Por. łot. *laĩkmeiti* m.pl. ‘główne święta’ (Boże Narodzenie, Nowy Rok, Wielkanoc), *laĩkmeĩs* ‘epoka’, np. *akmens laĩkmeĩtā* ‘w epoce kamiennej’.

metālas 2 p.a. ‘metal’ — zapoż. z ros. *metáll* m. ‘metal’ (← nwn. *Metall* m., REW II,

125). — Gw. *mitōlas* ⇐ nwn. *Metall* (GL 87), por. *pidōlas* ⇐ nwn. *Pedal*.

mētas 2 p.a. ‘pora, czas’ (łot. gw. *mēts*), pl.t. *mētai* ‘rok’ (zob.) — jeśli nazwę ‘roku’ powiąże się z pwk. pie. **meh*₁- ‘mierzyć’ (LIV² 424, LEW 445; zob. *mēnuo*), to otworzy się droga dla hipotezy prajęzykowego st. zanikowego i dla rekonstrukcji nomen **m-eta-* z pie. **mh*₁-etó-, znacz. etym. ‘okres czasu’ ⇐ (adi.) ‘mający określone trwanie’. W kwestii sufiksu por. *stātas*. — Przysłówki: *niekuomēt* ‘nigdy’ (zrost wyrażenia *niēkuo metū* instr.sg. ‘o żadnym czasie’), *šiuō metū* ‘teraz, obecnie’, *vienu metū* ‘w tym samym czasie’, *ne metu* SD «niewczas», *ne metu gimīs* SD «poroniony, porzucony». Inne drw.: *ikmetingas* SD «doczesny» (kalka z pol., Borowska 335), *metingas* DP ‘doczesny’, *mētinis* (zob.). — Cps. *darbymetis* (zob. *dárbas*), *lénkmetis* (zob. *lénkas*), *pōnmetis* (zob. *pōnas*), *prastymetis* a. *prāstmetis* (zob. *prāstas*), *rytmetys* a. *rýtmētis* ‘poranek’ (por. *rýtas*), *rytmečiais* adv. ‘co rano, każdego ranka’; *trumpametē* SD «mgnienie oka, krociuchny czas» (por. *truṃpas*).

metavōnē 2 p.a. stlit., gw. ‘pokuta, żal za grzechy’, por. *ant susipratima metavonēs ir gailystēs už nusidėjimus* ‘celem uprzytomnienia sobie, czym jest pokuta i żal za grzechy’ (1653, zob. SLA 129). *Mala liežuviu... idant kuningas jų nesuprastų ir neantkrautų diktos metavonēs* ‘Mielą jęzorami..., żeby książdz ich nie zrozumiał i nie zadał ciężkiej pokuty’. — Vb. denom. *metavótis* stlit. ‘żałować, kajać się, pokutować’, por. *Kurs metavojas gailingai, tu jam atleidi meilingai* KN 220 ‘Kto kaja się z żalem, temu ty odpuszczasz z miłością’, gw. *Jau dabar nēr ko taip metavotis po laiko* ‘Teraz już nie ma co się tak kajać po czasie’, gw. *pasimetavóti* ‘pokajając się, poprawić się’ (*Jis pasimetavójo jau*, t.y. *nebvia*, *nebgeria* JU ‘On już się poprawił, tj. nie kradnie już, ani nie pije’. — Neoosn. *pametavo-*: *pametavonia* ‘pokajanie’, por. *prašome tave... apiedvasią tava šventą, kuri [mumus tikrą pažinimą griekų duotų ir] tikrosp pametavoniosp ie geriump darbump visada judintų* PK 289 ‘prosimy cię... o Ducha świętego, któryby nas ku pokajaniu i dobrym uczynom ustawicznie pobudzał’. — Trudne. Od początku podejrzewano tu polonizm, ale dotąd nie udawało się znaleźć w materiale przekonującej formy źródłowej. Brückner 1877, 108 łączył *metavótis* z pol. *opamiętać się* ‘odzyskać równowagę ducha’. Nie przekonało to Skardžiusa, SLA 129, który ze swej strony wciągnął do porównania pol. *mętować*, jeden z gwarowych wariantów wyrazu *medytować* ‘myśleć nad czym, rozmyślać’ (za SGP III, 136). Tymczasem Sw II, 936 pomija świadectwo SGP i przytacza czas. *mętować* (przest.) jedynie w znac. ‘w zabawie dziecięcej: wymawiać pewną formułę, zwracając się z każdym jej wyrazem do innego uczestnika zabawy...’ (po tym przytoczeniu następuje uwaga, że forma stoi na miejscu **metować*, co było vb. denominativum od *meta* ‘cel, kres’). Skardžius (*l.c.*) był zdania, że pol. *mętować* zlitewszczono na *mentavótis* (‘żałować’), z czego później – na skutek adideacji do *metū*, *mēsti* m.in. ‘porzucić zły nawyk, nałóg’ – miała powstać pozbawiona -n- forma *metavótis*. Niestety, tej kombinacji nie da się utrzymać. Po pierwsze dlatego, że *metavótis* ma starszą metrykę niżeli *mentavótis* (znane dopiero od XIX w., zob. LKŽ III, 17, 104); to ostatnie wygląda zresztą na neologizm z wtórnym -n-. Po drugie semantyka rozpatrywanych form czasownikowych jest zgoła niekompatybilna. Zob. też LEW 445n. Brak w ALEW. — Przystępując do trzeciej próby, wyjdziemy od przypuszczenia, że formą zapożyczoną do jęz. staroliteńskiego było nie vb. *metavótis* ‘żałować, kajać się’, lecz sb. *metavōnē* ‘pokuta’. Lit. abstracta na -on- mają czasem obok siebie warianty na -oj-, por. np. *verpōnē* i *verpōjē* ‘przędzenie; czas przędzenia’ (zob. s.v. *verpti*). Na wzór tej dwoistości można sobie wyobrazić taką parę równoznaczących form, jak *metavōnē* i **metavōjē*. Otóż **metavōjē* ‘pokuta’ przywodzi już na myśl wyraz stpol. *metanoja* ‘żał za grzechy’, będący spolszczeniem gr. *μετάνοια* ts. Por. za SPXVI XIII, 284: *Y ś. Bāsilius Grecki Doktor, pokutę Niniwitow, w poście, w popiele y włosienicy czynioną, Metánoią zowie*, WUJNT 11. Wydaje się prawdopodobne, że *metanoja* została zlituanizowana w brzmieniu **metanōjē*, po czym doszło 1° do dysymilacji sekwencji *m-n* w *m-v* (> **metavōjē*), 2° do wymiany sufiksu -oj- na

-on- (⇒ *metavõnē*). Paralele na dysymilację spółgłosek nosowych: *bezmēnas* > *bezvēnas*; *priemenē* > *prievenē*.

mētelē 1 p.a., zwykle pl. *mētēlēs* bot. 'bylica piołun, *Artemisia absinthium*', dawniej w rodzaju męskim: *metēliai* SD «piołun». Zapewne rzeczownik dewerbalny, związany z *mēsti* 'rzucić' (szczegóły nie zostały zbadane). Por. syn. *pelýnas*.

metelinga b.z.a. przest. (*Tikybos mokē lenkiškai ir net, jeigu pats nevartojo metelingos, tai bent jai nesipriešino* 'Religii uczył po polsku i nawet, jeśli sam nie stosował 'nota linguae', to przynajmniej się jej nie sprzeciwiał') — przekształcenie zwrotu łac. *nota linguae* 'stopień [ze znajomości] języka [łacińskiego]' przez skojarzenie go z litewskim czas. *metù*, *mēsti* 'rzucić, rzucać', zob. LEW 446. Chodzi o pewien zwyczaj rozpowszechniony w dawnych szkołach jezuickich, gdzie wymagano mówienia wyłącznie po łacinie. Tabliczka z napisem 'nota linguae' służyła piętnowaniu uczniów, którym zdarzało się mówić po polsku lub litewsku zamiast po łacinie. Ten zwyczaj opisuje Zygmunt Gloger, zob. *Encyklopedia staropolska ilustrowana* (wyd. II, Warszawa 1972), t. III, 226n.

metėlnykas 1 p.a. 1. SD¹ i SD «mietelnik» ['akrobata na linach, linoskoczek, kuglarz', SPXVI], 2. gw. 'komik w cyrku; żartowniś', 3. gw. 'człowiek o niestałym usposobieniu, roztargniony, lekkomyślny człowiek' — zapoż. z pol. XVI w. *mietelnik*. War. *metelninkas* LEX 'kuglarz, Gaukler'. Por. SLA 130, ALEW 643, POLŽ 120n.

metiežas b.z.a. przest. 'powstanie wszczęte przeciw Rosji w styczniu 1863 r. na terenie Królestwa Polskiego, Litwy, Białorusi i części Ukrainy' — zapoż. ze stbłr. *metezb*, *mjatezb*, por. ros. *mjatež*, -á 'bunt, rewolta, powstanie', błr. *mjacėž*, *mjacjažú*. Por. *maniežas*, *lazariėtas*.

mėtinis, -ė 1 p.a. 'roczny, doroczny' (SD «doczesny, doroczny; roczny, rok mający; uroczysty») — denominalny przymiotnik na -in- od *mėtai* 'rok'. SD: *metinė diena*, *metuose švinčiama* «rocznica» (por. *švėsti*), *metinė nauda* «ordynaria» ['część zarobków wypłacana w naturze, w zbożu, drzewie', SPXVI], *metinė švintė* «uroczystość», *alga metinė*, *metuose ažumokama* «jurgielt» ['doroczne uposażenie, wynagrodzenie'], ⇒ *metinystė* SD¹ «uroczystość». — Formy substantywizowane: *mėtinė* 'spowiedź doroczna' (*Ar atlikai mėtinę?* 'Czy byłeś u spowiedzi dorocznej?'), *mėtinės* f.pl. 'rocznica; rocznica śmierci' (war. *metynos*).

mėtyti, *mėtau*, *mėčiau* 'rzucić, rozrzucić, miotać, ciskać' (SD «ciskam co; miecę, miotam», *atmėtau* SD¹ «odmiotam, odmiotam»). Refl. *mėtausi šin tin* SD¹ «mieczę się» ['miotam się'], *mėtytis* m.in. 'walać się, być porozrzucanym' — iterativum na -y- z pwk. na WSE *mėt-* ⇐ *met-*, por. *metù*, *mēsti* 'rzucić' (BSW 183). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *abmatáčb* 'obrzucić' (PZB 1, 36). — Neoosn. *mėč-* (⇐ *mėčiau*): *mėčioti* 'rzucić, rozrzucić, miotać'; z tego iterativum wyodrębniono neoosn. *mėčio-*: *mėčiðklis* 'kto ma zachcianki, kaprysy' (por. *klajðklis*, *žvejðklis*), *mėčiotojas* 'miotacz'. — Neoosn. *mėty-*: *mėtyklė* 'proca' (por. *pustýklė*, *svidýklė*), *mėtymasis* SD «rzucanie się, miotanie» (por. *vaikymasis*), *ir mėtytas*, dosł. 'i przewiany i miotany' — mówi się o kimś mającym duże doświadczenie życiowe (por. pol. *kuty na cztery nogi*), *mėtytojas* SD «ciskacz» (por. *šaudytojas*). — Osnowa na WSE i z suf. *-ī- jest poświadczona również w słowiańskim *mėt-i-*, por. ros. *mėtīb*, *mėču* 'celować', *zamėtīb* 'zauważyć', *primėtīb* 'zauważyć, zapamiętać, zanotować w pamięci', sch. *zamijėtiti* 'zauważyć'. Inaczej BSW 179, REW II, 126: bezpośrednie odniesienie do rzeczownika sti. *māti-* 'miara, prawdziwe poznanie'. — Z innymi sufiksami: *mėtinėti* 'rzucić, ciskać', *išmėtinėti* 'robić komu wyrzuty': *ižrūgoju*, *ižmėtinėju ing akis kam* SD «vrağam się, natrząsam się z kogo» (jest war. *metinėti*). Dalej por. *mėtòti*, -ju, -jau 'rzucić, miotać', zwykle refl. *mėtòtis* : łot. *mėtāt*, -āju 'rzucić'; ta formacja ma nawiązanie w

słowiańskim *mět-a-*, por. scs. *vūmētati* ‘wrzucać’, bg. *smjātam* ‘sądzę, uważam’, ros. *metátb* ‘miotać, ciskać, rzucać’, *smetátb* ‘zmiatać, odrzucać, strącać’, pol. *pomiatać, zamiatać*. — Inne iteratywy na WSE *mět-*: *mětlioti* ‘rzucać, ciskać’ (por. *imlióti* ob. *imióti*), *měteliotis* ‘rzucać się to na jedno, to na drugie, próbować wciąż czegoś nowego’ (ŽD 520). — Nomina z *mět-*: *atómētis* a. *ātmētis* ‘zelżenie mrozu, odwilż’ (≡ *atsimētē šaltis* ‘zelżał mróz’), SD¹ *atmētis* «odmiot» [‘zlekceważenie, wzgarda’, SPXVI], *mētis* ‘rzucenie, rzut, np. kamieniem’, *pāmētē* ‘podagra, łamanie w kościach’, *pāmētis* ‘choroba’ (LEW 535 porównuje to z łot. *pamašas, pamešas* f.pl. ‘złe skutki rzuconego uroku, choroby, bóle; różne choroby zwierząt’ < **pamatīā-*), *pērmētē* ‘żerdź jako dźwignia żurawia studziennego’ (syn. *svirtis*), też ‘poprzeczna belka, listwa’ (war. *pērmētē, pērmetē*), *pērmētis* ‘biegnąca pod kalenicą belka, do której przybija się krokwie’, *prīemētis* ‘choroba nerwowa spowodowana przełknięciem’, SD¹ «przymiot» [‘przymiot, przymiotna choroba, epidemia, przymiotająca się niemoc...’, L.], por. syn. *prietykis; šiūšiamētis* (s.v. *šiūšiametis*).

mētra 1 p.a. stlit., gw. ‘przywidzenie, urojenie, złudzenie, widmo’, SD «obłuda, mara» (syn. *niekai*). Analiza: **mē-trā*, nomen dewerbalne z suf. *-tr-*, o budowie podobnej do *vētra*. Pwk. *mē-C* jest prawdopodobnie refleksem pie. **meh₁-* ‘mierzyć, szacować wielkość czegoś’ (LIV² 424), por. sti. *mātrā* ‘miara’, gr. *μῆτρα* ‘miara pola’, *μῆτις* f. ‘mądrość, umiejętność; rada, plan, zamiar’. Punktem wyjścia w lit. rozwoju semantycznym było prawdopodobnie znaczn. ‘mierzyć co wzrokiem’, stąd ‘widzieć co oczyma wyobraźni’. Por. LEW 429. Inaczej ŽD 301: analiza *mēt-ra* ≡ *mētyti* ‘rzucać, miotać’. Osobno zob. *mēklinti, pamēklē*. — Vb. denom. *mētrauti* 1. ‘oglądać, oglądać z zamiarem wybrania sobie czegoś; rozglądać się za czym’, 2. ‘umyślić, powziąć zamiar, zamierzać, planować’.

mētras 2 p.a., *mētras* 2 p.a. 1. ‘metr, jednostka długości w układzie metrycznym’, 2. ‘miara metrowa’, 3. ‘metr sześcienny’, 4. ‘drewno pocięte na kawałki metrowej długości’ — zapoż. z ros. *metr* lub pol. *metr* (≡ fr. *mètre* ≡ łac. *metrum* ‘jednostka miary wiersza’). — Gw. *mīteris* KRŽ ≡ nwn. *Meter* n./m. (por. *mīrgelis* ≡ nwn. *Mergel*; *mitōlas* ≡ nwn. *Metall*).

mētryčia 1 p.a. przest., gw. ‘matnia sieci’, pl.t. *mētryčios* 1 p.a. — zapoż. z prus.-niem. *mētrits, mettericze* ‘Sack der Zeise, trichterförmiger Netzsack, Metritz’ (GL 86). Do lituanizacji posłużył neosuf. *-yčia*, który wyabstrahowano ze sławizmów typu *garčyčia, kunyčia, vỹlyčia* (por. GJL II, § 431). Podobnie w wypadku *motnyčia* b.z.a. ‘przerębel do wyciągania sieci’ ≡ *motniā* ‘matnia’.

mētrika 1 p.a. ‘świadeństwo urodzenia’, gw. *mētrikai* pl.t. m. (*Tēvas nuvej pas kunigū ir isijēmē mētrikus* DVŽ ‘Ojciec poszedł do księdza i wyjął sobie metrykę’) — zapoż. ze stbłr. *metryka, metrika*, por. błr. *mētryka* lub pol. *mētryka* (miejsce akcentu może być imitacją akcentu łacińskiego). War. *mātrikai* m.pl. POLŽ 116, 451: wprost z pol. Por. pol. *metryka*, przest. *matryka* ‘świadeństwo urodzenia’, dawniej też ‘księga parafialna aktów chrztu, ślubu, zgonu’; *matryka* to skrócenie z *matrykyla* ≡ łac. *mātrricula* (zob. Bańkowski II, 164n.).

mētrigauti, mētrigauju, mētrigavau gw. ‘zamierzać, mieć zamiar’ — z udźwięcznienia **mētrik-auti* (por. *lenciūgas* < **lenciūkas*). War. *mētrikauti* ‘przypuszczać’. Dwuznaczne. Po pierwsze może być ekspresywny wariant do *mētrauti* m.in. ‘oglądać; zamierzać’ (zob. *mētra*), utworzony neosuf. *-ikau-*, który można było wyabstrahować w typie *meilikāuti* ≡ *meilikis*; *tūpčikāuti* ≡ *tūpčikas*. Po drugie może to być vb. denominativum do zanikłego n.agt. **mētrikas* ‘ten, który coś zamierza’. Nieobecność osnowy nominalnej na *-ik-* stwierdza się również w wypadku czasowników *mainikāuti, pelnikāuti, samdikāuti*.

metviža 4 p.a. wsch.-lit. ‘doroczny odpust’ (*Nekur an metvižs, kap seni sako, išvažau* ZTŽ ‘Gdzieś na odpust, jak mówią starsi, wyjechał’) — złożenie z *met-* jak *mētai* ‘rok’ i

członem *-viža*, który może oznaczać ‘wyjazd’, ponieważ jest refleksem st. zanikowego typu $RiT \Leftarrow ReT$ do *vež-*, por. *vēžti* ‘wieźć’, SO *išvažinēti* ‘wyjeżdżać, by(wa)ć w podróży’. W jęz. łotewskim odpowiedni st. zanikowy ma formę *viz-*, por. *vizinātiēs* iter. ‘wozić się (wozem, sałmami, łódką)’. Znacz. etym. ‘doroczny wyjazd (do innej miejscowości)’. Por. *mēt-turgis* ‘targ doroczny’.

mēzdrā 4, 2 p.a. 1. ‘przymięsna strona skóry zwierzęcej, mięso przy skórze, międdra’ (*Mēzdra išskutama dalge* ‘Międrę usuwa się (miezdrzy się) przy użyciu kosy’), 2. ‘gorsza strona skóry’, 3. ‘mięszsz drzewny, miazga drzewa’ — zapoż. z błr. *mjazdrā*, *mezdrā*, -ý ts., por. ros. *mezdrā*, *mjazdrā* (ĖSBM 7, 135n.; niedokładnie LEW 446). — Pl.t. *mēzdros* 1. ‘marne mięso: z żyłami, ścięgnami i błonami’, 2. ‘kawałki mięsa’, 3. ‘wnętrznosci, Eingeweide’ (NDŽ). Drw. *mēzdrikas* ‘mały kawałek mięsa’, cps. *mēzdragalys* a. *mēzdragalis* ‘kawałek mięsa’ (por. *gālas*). Vb. denom. *mēzdruoti* ‘miezdrzyć, oskrobywać skórę z mięsa, wyrzynać mięso’. — Hiperpoprawne warianty bez *-d-*: *mēzrā* 2 p.a. ‘mięzdra’, m.pl. *mēzrai* 2 p.a., *mēzrai* 4 p.a. ‘kawałki mięsa pochodzące z miezdrzenia’ (*Dirbant avikailį, mēzrūs reik iškaišti su gelaže, kad avikailiai nestirtum* JU ‘Obrabiając skórę owczą, trzeba resztki mięsa zeszkrobać żelazem [mizdrownikiem], żeby skóra nie zeszytniała’), też f.pl. *mēzros* ts. (*Tas mēzras ataduok katei* ‘Te «mēzros» rzuć kotu’).

mēzliava 1 p.a., *mezliavā* 3 p.a. gw. 1. ‘zbiórka pieniędzy, np. dla pogorzalców’, 2. ‘składka, składanie się, np. na zakup wódki, na opłacenie orkiestry’, 3. ‘(na dawnym weselu) zbiórka pieniędzy lub składanie darów dla młodej pary’, 4. hist. ‘danina składana z młodych zwierząt hodowlanych, cieląt, prosiąt, jagniąt, także z kur’ (por. Skardžius, RR 4, 731). War. *mežliavā*, *mēžliaba*. Forma *mēzliava* wywodzi się z *mēsliava* przez sonoryzację *sl > zl* (por. *brēslē > brēzlē*; *kramslē > kramzlē*; **skriauslas > skriaūzlas*). Pod względem morfologicznym chodzi tu o drw. od neopwk. *mes-* ($\Leftarrow$ *mēsti* ‘rzucić, rzucać’). Urobiono go przy użyciu neosuf. *-liava*, wyabstrahowanego w typie *mēsliava* (paralele: *nēsliava*, *riņkliava*, *vēliava*). Pod względem semantycznym można porównać derywację pol. pot. *zrzutka* ‘składka’ od czas. *zrzucić się* ‘złożyć się na wspólny zakup czegoś’. Inaczej GJL II, § 133, gdzie przyjęto drw. na *-iava* od zanikłego sb. **meslē*. Jeszcze inaczej Skardžius, RR 4, 384: sprowadza *mēsliava* do **mest-liava*, a *mēzliava* do **mezd-liava*, ale nie wyjaśnia, czym miałyby być segmenty **mest-* i **mezd-*, postulowane przezeń jako osnowy. — Zapoż. litewskie w stbłr. *mezleva*, *mezliava* ‘podatek od bydła’ (XV-XVI w.), błr. *mēzleva*, -y ‘czynsz w naturze’ (ĖSBM 7, 8n.). Zob. też *sámbarios* s.v. *beřti*.

mēžti, *mēžiu*, *mēžiau* 1. ‘brać gnój z chlewa lub obory, nakładać na wóz i wywozić na pole’, JU ‘kłaść gnój (na wóz, na niwę)’, 2. ‘roztrząsać gnój, nawozić glebę, gnoić’ (*Nemēžēm niekuo, ale auga* ‘Niczym nie nawozimy, a [mimo to] rośnie’), 3. ‘walać, brudzić ubranie’, 4. ‘prosić coś miążkiego na podłogę, zaśmiecać’, 5. ‘oczyszczać studnię’, 6. ‘wykonywać energiczne ruchy, szybko coś robić, szybko iść’, *atmēžti* m.in. ‘szybko przyjść’, *išmēžti tvārtā* ‘wybrać gnój z chlewa lub obory’, *išmēžti* ‘wyjść, wynieść się’, *pamēžti* ‘porozrzucać czyniąc nieład’, *parmēžti* ‘wrócić do domu’, *primēžti* ‘zebrać się w jednym miejscu’. Refl. *mēžtis* ‘chmurzyć się’ (*Baimėjuos, kad lys: jau susimėžė* ‘Boję się, że będzie padać: już się zachmurzyło’), *išsimēžti* ‘wypróżnić się; wynieść się skąd’. Odpowiednik łot. *mēzt*, *mēžu*, *mēzu* ‘rozrzucać gnój’. Sporne, zob. BSW 173, LEW 444 (s.v. *mēsšlas*). Transponat ie. **meh₁ǵ^(h)*-. — Nomina: *mēža* ‘odchody, np. końskie’, *mēžātē* ‘czas wywożenia gnoju, nawożenia pól’ (sufiks jak w *āratē*, *kūlatē*), $\Rightarrow$ neoosn. *mēžat-*: *mēžātvē* ‘czas wywożenia gnoju’ (por. *šienātvē*); *mēžē* a. *mēžiā* ‘gnojenie pól’, *mēžējys* ‘ten, co nakłada gnój’ (por. *grēbējys*, *kūlējys*), *mēžymas* ‘nawieziona rola’, *mēžinys* ‘kupa gnoju; gnój’ (*Aš mēžinį mēžiui* ‘Roztrząsam gnój’), *sąmēžinis* ‘śmietnisko’. Osobno zob. *mēsšlas*. — N.rz. *Mēžiā* a. *Mēžē* (war. *Mēžys*), *Mēželka* ob. *Mēžiaukā* (znacz. etym. ‘gnojówka’; por.

Srūtupē s.v. *srūtos*). N.m. *Mēželiaĩ*, *Mēžionys*, *Mēžionėliai*. — Stopniem o do *mēž- jest pbsł. *mōž- > lit.-łot. *muož-, psł. *maz-. Por. z jednej strony łot. *muōžēt* ‘jeść chciwie i w sposób nieapetyczny’, *izmuōžēt* ‘przechytrzyć, wystrychnąć kogoś na dudka’ (brak lit. †muož-), z drugiej strony scs. *mazati*, *mažō* ‘mazać, powlekać czym, smarować, namaszczać, brudzić’, ros. *mázatʹ*, *mážu*, pol. *mazać*, *maże*. Por. REW II, 87, LEW 444, Derksen 2008, 304. Inaczej Boryś 317, który zresztą przeoczył lit. *mēžti*. Inaczej też BSW 185, który połączył *mēžti* z rodziną *mýžti* ‘oddawać mocz’, zaś scs. *mazati* (s. 173) wymienił bez łotewskiego comparandum. — Drw. psł. *maz-sło n.instr. ‘to, czym się maże, smarowidło’, por. scs. *maslo* ‘oliwa, maść’, sch. *mäslo* ‘smalec’, ros. *máslo* ‘masło; olej, oliwa’, pol. *masło* ‘tłuszcz otrzymywany ze śmietany’.

miaũkti, *miaukiũ*, *miaukiaũ* ‘o kocie: wydawać głos, miauczeć’ — od wykrz. *miáukt* o miauczeniu kota. Drw. *miáuķioti*, *miauksėti*. — Od obocznego wykrz. *miáu*, *miaũ* pochodzi *miáuuti*, *miāju*, *mióviau* ‘miauczeć’, iter. *miáučioti*. Por. syn. *kniaũkti* ob. *kniáuuti*. — Niejasna jest rozszerzona o -zg- osnowa czas. *miaũgzti*, -zgiũ, -zgiaũ ‘miauczeć’, ⇒ *miauzgėti*, *miāuzgu*, -ėjau; sb. *miāuzga* c. ‘kto bez powodu się złości, gdera’.

midūs, -aũs 4 p.a. ‘miód pitny, trunek miodowy’ (SD «miod pity»). War. *mīdus* a. *mīdas* 2 p.a. Zapożyczenie germańskie, prawdopodobnie z goc. *midus, por. stwn. *meto*, nwn. *Met* m., stang. *medu*, *meodu*, stnord. *mjōðr*, < pgerm. *medu- < pie. *med^h- ‘miód’ (zob. *medūs*). Por. LEW 447, ŽD 55, EWD 865. Būga, RR II, 86n. uważał, że Litwini przyjęli *midūs* i kilka innych zapożyczeń gockich (*alūs*, *pēkus*, *šārvas*) przy pośrednictwie Prusów, a to z uwagi na okoliczność, że tylko ci ostatni znajdowali się – jego zdaniem – w bezpośrednim kontakcie z Gotami ok. III w.n.e. Zob. też *medūs*. — Drw. *midūlis* zdrob. ‘miodek’ (*Gėriau alutį, saldų midutį, per visą naktį iki gaidelių* ‘Piłem piwko, słodki miodek, przez całą noc, do [pierwszych] kurów’), *midūtis* ‘słodki sok wydzielany przez kwiaty, będący przynętą dla owadów, nektar’, cps. *midūdaris*, -ė a. *midudarỹs*, -ė ‘kto wytwarza miód pitny’ (por. *daryti*).

miēdis, -džio 2 p.a., *miēdžius*, -iaus 2 p.a. gw. ‘miedź, Cuprum’ — zapoż. ze stbłr. *medʹ*, *medzʹ* (por. błr. *medzʹ*, -i f., ros. *medʹ*, pol. *miedź*, ps. *mēdī). Zmiana rodzaju wedle rodzimego *vāris*. Zob. też Zs 34. Obok tego *mēdnyčia* (zob.).

miedžiõkas 2 p.a. gw. ‘miedziany pieniądz, drobna moneta miedziana, miedziak’ — zapoż. z błr. *mjadzjáċ*, *medzjaká* (pl. *medzjaki*), ros. *medják*, -á. NB. Miejsce lit. akcentu wyklucza wywód z pol. *miedziak*, podany w LKŻ VIII, 133 i ostatnio w POLŻ 121.

mieg-, postwerbalne nomina od *miegũ*, *miegóti* ‘spać’: *bemiēgē* a. *bēmiegē* 1. ‘niemożność spania, bezsenność’, 2. bot. ‘lepnica baldaszkowa, *Silene armeria*’, *bemiēgis* ‘bezsenny’ (*bemiēgēs nāktys* f.pl. ‘bezsenne noce’), *miegalis* SD «ospały», *miegālius* ‘śpioch’, DP ‘ospały’, *miēgamas kambarỹs* ‘pokój do spania’, zdrob. *miegamũkas* (⇒ *miegamāsis* ‘sypialnia’), *miēganas* ‘senny, zaspany’, m.in. BRB (*miēganos ākys* f.pl. ‘senne oczy’, por. sufiks w *rūkanas*, *ūkanas*), war. stlit. *miegonas* ‘senny’; *miēgas* ‘sen’ : łot. *miegš* ts.; *miegas ne miegas* SD «mżenie» [‘senność, półsen’, SPXVI], *nemiēgas* ‘bezsenność’, *miegulỹs* DP ‘ospały’, *miegūstas* gw. ‘zaspany’ (liter. *miegūistas*), war. z neoapofonią sufiksalną ū ⇒ uo: *miegūostas* ‘zaspany’ (⇒ vb. denom. *mieguostauti: *nemieguostaudami* DP ‘pilnie, gorliwie’), *miegūošias* ‘zaspany’; *ūzmiegos* f.pl. ‘pierwszy i najmocniejszy sen’. Wykrz. *miegũ* (przy usypianiu dziecka; syn. *merkũ*). — Cps. *arkl(i)āmiegis* ‘pierwszy, mocny sen’ (dosł. ‘koński sen’, por. *arklỹs*), *miegakulỹs* a. -*kulỹs* ‘śpioch’ (dosł. ‘śpiący snop’, por. *kulỹs*; war. *miegagulỹs*), *miegamaĩšis* ‘śpioch’ (dosł. ‘śpiący wór’, por. *maĩšas*), *miegeĩvis* neol. ‘lunatyk’ (por. *eĩti*), *miēgmaĩšis* neol. ‘śpiwór’ (kalka z pol. *spi-wór*, por. *maĩšas*), *miegpuvỹs* a. *miēgpuvis* ‘kto (zbyt) długo spi, śpioch’, dosł. ‘kto śpiąc gnije’, por.

púti, pùvo (⇒ vb. denom. *miegpuviáuti* ‘wylegiwać się, tracić czas na leżeniu’), *miegrúgtis* ‘śpioch, leń’, dosł. ‘kto śpiąc kiśnie’ (por. *rúgti*), *pirmâmiegis* ‘pierwszy, najtwardszy sen’, SD «pierwospý» [‘pierwsze zasypianie’] (por. *pirmmiegis* s.v. *mìgti*).

miega 1 p.a. żm. 1. ‘zasiek, odgrodzone deskami miejsce w śpichrzu, gdzie zsypuje się ziarno’ (syn. *arúodas*), 2. ‘przegroda w ziemiance, piwnicy, mieszcząca kartofle, warzywa’, 3. pl.t. *miegos* żm. ‘koryto rzeki’ (Dowkont). War. akc. *miegà* 3 p.a.; war. m. *miegas*: *Javai supilti miege* ‘Ziarno zboża zsypane do sąsiedka’. Formacja dewerbalna od pwk. *mieg-/maig-*, por. łot. *miēgt* ‘mocno ścisnąć, gnieść; okładać batem’, lit. *miēgti* m.in. ‘okładać kijem’, *maigyti* ‘gnieść, ścisnąć’ (por. ŽD 41, LEW 447n.). Znacz. etym. ‘miejsce, w którym umieszcza się coś przez wpychanie, upychanie, ugniatanie’. Por. *primýgti* m.in. ‘przycisnąć drągiem siano na wozie’. — Drw. *pamiegis* a. *príemiegis* ‘dolna część zasieku, skąd czerpie się ziarno’, *viřšmiege* ‘miejsce do zsypywania czegoś, urządzone przed zasiekim’ (por. *viřš*).

miegóti, *miegù*, *miegójau* ‘spać’, *numiegóti* ‘zdrzemnąć się, drzemiąc zasnąć nieco’, *pamiegóti* ‘pospać, przespać się’, refl. *prasimiegóti* ‘przespać się’, *prisimiegóti* ‘do woli pospać, naspać się’, *prisimiegójau* SD «naspałem się» — durativum stanu z suf. *-ā-*, przypominające psł. **migati*, **-ajō* ‘mrugać, migać’, por. sch. *mīgati*, ros. *migátb*, pol. *migać*, czes. *míhat* (zob. Endzelin 1911, 193, Bsw 174, Boryś 328). Bsw odtwarzał pbsł. **meig-*, SZ **mig-* ‘migać’, mrugać’, zob. *mìgti*. Paralele strukturalne: *ieškóti* oraz *kabóti*, *brydóti*. — Dawne prs. było atematyczne, por. *miegmi* MŽ, SD «śpię», *nemiegmi* SD «czuię» (syn. *girdžiu*, *jutu*, *jaučiu*), *ažumiegmi* SD¹ «osypiam; usnę; zasypiam», *prasimiegmi nuog gerimo* SD¹ «wytrzeźwieię», 3 os. *miekt* ‘spi’, *nemiekt* MŽ ‘nie spi’ (*kuris tiki ne miršta, be’ miegt* Dp 371₈ ‘wierny nie umiera, ale spi’). Tematyzacja formy 3 os.: *miēg-ti* ⇒ neopwk. *miegt-* ⇒ *miēgt-i* (1 sg. *miēgčiū*) albo *miēgt-a* (1 sg. *miēgtū*). Tematyzacja formy 1 os.: *miegmi* ⇒ neopwk. *miegm-* ⇒ *miegm-ū*. Prócz tego w gwarach spotyka się praesentia *miegnū*, *miengū* (por. *sniēnga*) i *miegstū* (por. *prasimiegstu* SD¹ «trzeźwieię»). Z reanalizy *miegs-tu* pochodzi neopwk. *miegs-*, widoczny w gwarowych neologizmach *miegsmi* (Nočià) i *miegsmū* (Pelesà), zob. LD § 630. — Sądzi się, że forma prs. *miegū* pochodzi od tematu perfektywnego **maig-* (⇐ **meig-*), znacz. etym. statywne ‘mieć przymknięte powieki’, por. łot. *piemiēgt acis* ‘zmrzyć oczy’, scs. *pomēžiti oči* ‘zamknąć oczy’ (refleks słow. *ě* wyklucza SE pbsł. **eī*). Zob. Stang 1966, 337, LEW 447. Zestawia się z wed. *nimēghamāna-* ‘niederblinzelnd’ i na tej podstawie odtwarza pwk. pie. **meig^h-* ‘mrugać oczyma, migotać’ (Liv² 427). Dobry przegląd problematyki historyczno-morfologicznej dał niedawno Villanueva Svensson, *Balt XXXIX*:2, 2004, 179-187. — Neoosn. *miegoj-* (⇐ *miegójau*): *miegójimas* ‘spanie’, *pérsimiegójimas* ‘przespanie się’. — Neoosn. *miego-*: *miegolà* ‘śpioch’, *miegónys* pl.: *i miegónis eīti* ‘szykować się do spania’, *miegotuvė* b.z.a. ‘sypialnia’. — SO *maig-*: *maigýtis* (zob.). — SZ *mig-*: *mìgti* (zob., tam też nomina z *mig-* i formy z WSZ *myg-*).

miegti, *miegiu*, *miegiau* gw. 1. ‘pobolewać – o zębie, o kłującym bólu w boku’, 2. ‘uderzać kijem, razić’ (war. *miēgti*), np. *Kad miēgē man lazda!* ‘Jak zdzielił mnie kijem!’, *numiegti* ‘o bólu: ukłuć; zabić uderzeniem’ (*Aš tave kaip žaltį vietoje numiegsiu!* ‘Ja ciebie jak węża na miejscu zabiję!’), ‘uciąć, odrąbać; ukraść’. Odpowiednik łot. *miēgt*, -dzu 1. ‘mocno cisnąć, gnieść’ (por. lit. *mýgti*), 2. ‘uderzać, bić batem’. Brak nawiązań ie. skłania do przypuszczenia, że mamy tu nowotwór bałtycki, powstały na podstawie SZ *mýgti* ‘cisnąć, naciskać’ przy udziale neoapofonii SZ *y* ⇒ SP/SE *ie*. Porównywalne derywacje to *dýžti* ⇒ *nudiežti*; *rýti* ⇒ *pririetti* i łot. *džīvu* ⇒ *dzievāt* (zob. s.v. *gaivinti*). — Nie jest nieprawdopodobne, że od SZ *myg-* utworzono również alternatywny SP/SE z wokalizmem *ei* i o zróżnicowanym znaczeniu, por. *miegti*, -iu, -iau ‘potrafić, móc, zdołać’. Paralele: *gyv-* ⇒ *geiv-*; *plyš-* ⇒ *pleiš-*; *vūd-* ⇒ *veid-*. — NB. LEW 448 łączył *miegti* z jednej strony z rodziną

miegóti ‘spać’ (co z uwagi na akut budzi pewną wątpliwość), z drugiej strony z pol. *śmigać* ‘wykonywać szybki ruch przedmiotem trzymanym w ręce; ciąć, uderzać z rozmachem’ (inaczej Boryś 618n., który uważa *śmigać* za formę wtórną, mianowicie odmiankę fonetyczną pśł. *svigati, spokrewnionego z lit. *sviegti*). Zob. też *mýgti*. — Nomen: *mięga* (zob.).

miēlas, -à 3 p.a. ‘miły, kochany; przyjemny, uprzejmy’, SD¹ «luby», *labai mielas* SD «łagodniuchny»; oboczny temat na -u-: *mielūs*, -i 3 p.a. ‘miły’, SD¹ «przyjemny», SD «przyjemny, miły, wdzięczny» — forma wyderywowana z odziedziczonego przym. *mýlas* na gruncie neoapofonii SZ *myl-* ⇒ SP/SE *miel-* (paralele s.v. *mýlas*). Równoległą derywację *myl-* ⇒ *meil-* poświadcza przym. *meilūs* (zob.). Inaczej BSW 174 (pbsł. *mēi-la- obok *mī-la-), Vaillant IV, 545 (*mēi-) oraz ALEW 646 (sprowadza *mielas* wprost do pie. *meih₁-lo-). — Drw. *mielu* adv. ‘miło’ (*Kas pačiam nemieliu, kitam nedaryk* ‘Nie rób drugiemu, co tobie niemiłe’), *miēliai* ts. (m.in. MŽ, SP). Inne: *mielastis* JU ‘miłość’ (por. zapoż. *mýlastis*; syn. *meilỹstē*), *mieliāusias*, -ia sb. ‘mój najmiłszy, mój kochany’ (syn. *mylimāsīs*), *mieliūlis* sb. ‘mój miły, osoba kochana’ (voc.sg. *mieliul* SD «miły! mi homo!»), war. *mielūlis*, DP ‘miłośnik’, *mielūkas* ‘kochany, osoba kochana’, *mielumas* SD¹ «wdzięczność», *mielūžis* ‘osoba kochana’ (por. *meilūžis* ‘kochanek’). Vb. denom. *mielauti* ‘pieścić, czule głaskać’ (por. *mýlauti*).

miēlas 2 p.a. ‘gips, kreda, wapno’. SD «gips; kreta» (syn. *kraida*), «wapno», *mielas negesytyas* SD «wapno nieugaszone» — zapoż. ze stbłr. *mēlb*, *melb* ‘gips, kreda’, por. błr. *mel*, -u, ros. *mel* (Brückner 1877, 107). Dyftong *ie* za stbłr. *ě* (*e*) też w *ciēlas*, *griēkas* i *viēryti*. Niektórzy widzieli w *miēlas* wyraz bałto-słowiański, zob. Būga, RR I, 345, LEW 448 (brak w BSW). — Drw. *mielo pečius* SD «wapiennia, wapiennica, wapienny piec», *sietas mielo* SD «krata mularska, drociana». Vb. denom. *miēlyti*, -iju, -ijau ‘wapnem bielić, pobierać, tynkować’ (akut metatoniczny), SD *mielu pabaltintas*, *pamielytas* «kretowany, kretą bielony». — Według LEW 450 denominatiwem od *miēlas* jest również *mielinti* w zwrocie *mielina kōjas* ‘nogi robią się ciężkie jak gips’ (*Kai kojose labai silpna, tai sako, kad mielina kōjas*). — N.rz. *Mielupis*, *Mielūpis*.

mielaširdystē 2 p.a. stlit., gw. ‘litość, współczucie okazywane komu czynami, miłosierdzie’, SD «litość, lutość, wżalenie, miłosierdzie, politowanie» (syn. *susimylimas*) — kalka złożenia stbłr. *miloserdbe*, *miloserdie*, *miloserdze* ‘miłosierdzie’, z dodaniem -yst- jako sufiksu rzeczowników abstrakcyjnych. Z innymi zakończeniami: *mielaširdybē* ‘miłosierdzie’, DP *mielaširdumas* ts. Por. *mielas* ‘miły’ i *širdis* ‘serce’. — Neologizmem jest w DP *malonēširdumas* ‘miłosierdzie’, z użyciem członu I *malonē* DP m.in. ‘miłosierdzie’ zamiast *miela*^o, zob. Skardžius, RR 4, 739. — Adi. *mielaširdūs* lub *mielaširdis* ‘okazujący miłosierdzie’ – kalka ze stbłr. *miloserdnyj* albo z pol. *miłosierny* (stpol. *miłosierdny*). Zob. LEW 449 (pominięte w SLA i ALEW).

miēlēs, -iũ 4 p.a. f.pl. ‘drożdże’ (SD *nugula mielēs alaus* SD «dostaie się piwo») — odpowiednik łot. *mieles*, gw. *miēlas*². Bez etymologii. Próbowano łączyć z *miēlas* ‘gips’, zob. LEW 448. Starszą nazwą drożdży było *drāgēs* (zob.). — Drw. *mielētas* SD «drożdżysty; mętny» (syn. *drumstus*, *sudrumstas*), «niewystały» (syn. *nenusistovējjs*), *ynas nemielētas*, *be mielių* SD «klaret wino» (dosł. ‘wino bez drożdży’); według SPXVI *klaret* to ‘wino przegotowane z wonnymi przyprawami lub osłodzone miodem i przecedzone, także miód pitny; czasem napar z ziół leczniczych na winie’. — Vb. denom. *mielēti*, -ēja (*miēli*), -ėja ‘pleśnieć, kisnąć; gnić – o mokrym drewnie’, war. *mielýti*, -ija, -ijo, znacz. etym. ‘obrać się w drożdże’. Niejasna jest osnowa *miel-k-* w *apmielkti* b.z.a. ‘skisnąć – o zupie’.

mielinētis, *mielinējuos*, *mielinėjaus* gw. ‘upijać się’, *nusi-* a. *prisimielinėti* ‘upić się’ —

forma zwrotna utworzona do *mielinėti; to z kolei było drw. iteratywnym na -inē- od *mielýti ⇐ błr. *xmjalicb* ‘robić pijanym, upijać’ (caus. do *xmjalécb*, -éju ‘stawać się pijanym’). Sekwencję błr. [mja] wyraża w litewskiej ‘dyftong graficzny’ <ie>. Podobne wypadki to *liesnỹkas* ⇐ błr. *ljasník*; *pieskà* ⇐ błr. *pjasók* i *sliēpas* ⇐ błr. *sljapy*.

miēl̥kas, -à 4 p.a. wsch.-lit. ‘niegłęboki, płytki – o jeziorze’ (ZTŽ) — zapoż. z błr. *mélki*, ros. *mélkij*. Brak w LKŽ.

miera 4 p.a., *miera* 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘miara (długości, objętości, odległości)’, 2. ‘przrząd do mierzenia, naczynie do odmierzania miary’ — zapoż. ze stbłr. *měra*, *mera*, por. błr. *měra*, -y (SLA 130, Zs 34, LEW 450, ALEW 647). SD: *miera* «miara» (syn. *mestas*), «mierność, miara» (syn. *mestybė*), *miera rugių*, *druskos* «daszt» (syn. *lokštas*), *puodas*, *miera* «garniec, miara», *su mieru* «miernie, pod miarę» (syn. *miernai*, *mesčiai*). War. m. *miēras*, *mieras* i *miēris*. Zob. też *miērnas*. — Drw. *mierkā* ‘niewielkie naczynie do odmierzania miary ziarna; opłata za zmielenie ziarna; miarka wódki’ ⇐ błr. *mérka*, -i. — Vb. denom. 1. *mīeryti*, -iju, -ijau ‘mierzyć do celu’, SD¹ «mierzę» (syn. *mestuoju*), *cieliun mieriju* «celuję», dosł. ‘mierzę do celu’ (syn. *celiausp vedu*), 2. *mieruoti* ‘mierzyć co; mierzyć do celu, celować’, SD¹ *mieruoju* «pomierzam», SD «mierzę co» (syn. *mestuoju*, *seiku*).

mieras stlit. ‘pokój, pax’, np. *Duok mierą tarp visų panų, tarp karalių ir kunigaiščių* MŽ 56_{19n}. ‘Daj pokój między wszystkimi panami, między królami i książętami’. Wyraz ten uchodzi – wraz z odpowiednikiem łot. *miērs* ‘pokój, spokój, cisza’ – za spokrewniony z psł. *mirŭ, por. scs. *mirŭ* ‘pokój, ειρήνη’ (ros. *mir*, gen.sg. *mira* ‘spokój, cisza, pokój; kula ziemską, świat; wszechświat’), < pbsł. *mējra- < pie. *mejH-ro-. Zob. BSW 175, LEW 449, REW II, 137 (przyjmuje pierwotny temat na *-u-, co jednak nie jest pewne), Vaillant IV, 637, LIV² 428, Derksen 2015, 316, ALEW 647n. Z uwagi na dobrze wśród sławizmów poświadczony wypadek neoapofonii y ⇒ ie (zob. s.v. *pielà*) nie można tu wykluczyć pożyczki, mianowicie traktowania *mieras* (łot. *miērs*) ⇐ *myras ⇐ strus., stbłr. *mirŭ*. Zob. też *primieras*.

miērnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘mierny, nie za duży i nie za mały’, 2. ‘umiarkowany (w jedzeniu, picu), niezbyt kowny, skromny’, 3. ‘w sam raz, odpowiedni do użycia’ (*Jau vanduo miērnas* ‘Już woda jest w sam raz, t.j. nie za gorąca i nie za zimna’), 4. stlit. *lietus miernas* ‘deszcz niegwałtowny, nienawalny’ (*Duodi mumus lytų mierną* MŽ 575₇)⁴⁴⁰. SD¹ *miernas* «mierny» (syn. *ne per didis*, dosł. ‘nie za duży’) — zapoż. ze stbłr. *měrnij*, *mernij* ‘umiarkowany, średni’, por. błr. *mėrnij*, pol. *mierny* (SLA 130, LEW 450, ALEW 647). — Drw. *miernaĩ* adv. ‘z umiarem, powściągliwie, umiarkowanie’, DP ‘skromnie’, *miernybė* SD¹ «mierność, pomierność». Zob. też *miera*.

miesčionis, *miesčionis*, -io 1 p.a. hist. ‘mieszkaniec miasta, mieszczanin’, SD <miesčionis> «mieszczanin» — formy singulatywne, które zostały utworzone do stlit. *miesčionys* pl. ‘mieszczanie’ (m.in. DP). To ostatnie oddawało zapożyczone collectivum stbłr. *měščane* (gen.pl. *měščanŭ*, nom.sg. *měščaninŭ*), pol. *mieszczanie* (gen.pl. *mieszczan*, acc.pl. *mieszczany*). Por. błr. *mjaščane*, *mjaščan*, nom.sg. *meščanín*, -a. Zob. też SLA 131, LEW 450, ALEW 648n. i POLŽ 452. W kwestii derywacji singulatywnej zob. *bajōras*, *dvarionis* i *malāčius*. — Zwrot *miesčionis dangaus* DP jest kalką z pol. XVI w. *mieszczanin niebieski* ‘mieszkaniec nieba, członek społeczności chrześcijańskiej’ (SPXVI). — War. *miesčionis*, -iēs 3 p.a. (por. typ *dvarionis*). Od obocznej formy coll./pl. *miesčionai* 1 p.a. urobiono singulativum *miesčionas* ‘mieszczanin’. War. *miesčioniai* CHB. Pisownia lit. *šč* zamiast *šč* jest sztuczna, wyrównana do *st* w *miēstas* ‘miasto’. — Drw. *miesčionystė*

⁴⁴⁰ Por. pol. XVI w. *deszcz pomierny: I deszcz pomierny tedy zawżdy piękniej ziola ożywia i zazieleniewa niżli ow gwałtowny* (SPXVI IX, 599).

‘mieszczanstwo’, SD: *miesčionystē* «mieyskie, prawo mieszkania w mieście za mieszczanina», *mokestis ažu prijėmimū miesčionystēn, ažu miesčionj* «mieyskie, wkupne do miasta» [‘opłata pobierana przez urząd miejski od nowo osiadłego mieszczanina’, SPXVI]. Osobno zob. *miesčionkà*. — Cps. nwn. *Mitbürger* m. ‘współobywatel’ zostało odzwierciedlone w trzech kalkach: 1. *bendramiesčionis* CHB (por. *beñdras*), 2. *draugmiesčionis* DP ‘spółmieszczanin’ (por. *draugē* s.v. *draūgas*) i 3. *sanmiesčionis* CGL ‘Mitt=Buerger’ (por. *sán-*). — Nazw. *Miesčionaitis, Mieščionaitis*.

miesčionkà 2 p.a., gen.sg. *miesčiōnkos* przest., gw. ‘mieszczka, mieszczanka’, SD¹ <mieščionka> «mieszczka» — zapoż. ze stbłr. *měščanka, meščanka* ts., por. błr. *mjaščánka*, -i (SLA 131, LEW 450). Inaczej POLŽ 452n.: z pol. Por. *miesčionis*.

miēstas 2 p.a. ‘miasto’, stlit. *ing Nazaret miestą* MŽ 164₆ ‘do miasta Nazaret’, *miestas pirmutinis* SD «miasto główne, metropolis» — zapoż. ze stbłr. *město, mesto*, por. błr. *mėsta*, -a n., pol. *miasto*, loc.sg. w *mieście*. Por. SLA 130, LEW 450, ALEW 649. Dyftong *ie* na miejscu słow. *e* też w *kiēlikas, kliērikas* i *ziēgorius*. — Stpr. *mestan* EV ‘miasto, Stat [Stadt]’ odzwierciedla prawdopodobnie zapożyczony wyraz pol. *miasto*, który został przejęty w formie zależnej *mieść-* jak w locatiwie sg. w *mieście* (por. adi. stpol. *miestcki, miescki*). Natomiast war. stpr. *Maista* GRG 3 «Stadt», *Maysta* GRF 8 «Urbs» jest mutacją formy wyjściowej **mjasta* (← pol. *mjasto*). Zmiana polega na metatezie *j* w celu usunięcia anomalijnej zbitki *mj-*. Metatezę *j* pokazują również rutenizmy, takie jak *pripaiļyti* ‘przybić, przymocować’ ← błr. *prypjálit* oraz *vainikas* ‘wieniec’ ← błr. *vjanéc, -ncá* lub *vjanók, -nká*, też nazw. *Vainà* ← błr. *Vánja* ‘Iwan’ (zob. s.v. *znaimē*). Inaczej PKEŽ 3, 99, który widzi w *maista, maysta* błąd kopisty, mianowicie przestawienie sąsiednich liter, i wobec tego odtwarza rzekomo pierwotną pisownię <miasta>, <myasta>. Na to nie widać dobrej paraleli. — Młodszą pożyczką jest *miēstas* ZTŽ w znac. ‘miejsce’ ← błr. *mėsta, mėscà, -a* n. — Drw. *apýmiestis* przest. ‘okolice podmiejskie’, *miesčiūkštis* peior. ‘podłe miasteczko’, *miestāvas* ‘miejski, z miasta, np. człowiek’ (wyraz na wsi nie używany) ← pol. *miastowy*; *mestēčka* (zob.), *miestēlis* ‘miasteczko’ (m.in. MŽ), *miestelis apginklus* SD «miasteczko obronne, castellum», *miestiētis* ‘mieszkaniec miasta’, *miēstinis* ‘miejski’ (m.in. SD), *miēstiškas* ts. (m.in. SD), *miestkas* (zob.). — Neoosn. *miestel-*: *miestelėnas* ‘mieszkaniec miasta’, *miesteliētis* ‘mieszkaniec miasteczka’, *miestēliškis* ts., *miestėlninkas* ts., *miesteliūkštis* peior. ‘miasteczko’, *pamiestē* a. *pamiestys* ‘przedmieście’, *priemiestis* ts. — Cps. *miestakelė* SD «ulica szeroka» (por. *kėlias*), *miestavaldys* SD «burmistrz», por. *valdyti* (syn. *miesto valdžiatojas*), *naujāmiestis* ‘nowe miasto’ (por. *naūjas*). — N.m. *Miestālis, Miestāliai, Miestēliškaiai, Miesteliškaiai*, cps. *Miēstlaukis, Miēsmedis* (*Miest-medis?) oraz *Kāpčiamiestis* (por. *Kāpčiai*), *Naujāmiestis, Senāmiestis* 2x (por. *sėnas*), *Sėnmiestė* (akut po kontrakcji, por. *sėnbernis, sėndvaris*).

miestkas, -a stlit. ‘miejski’ (MT) — zapoż. ze stbłr. *městkij, mestkij* (war. *mestskij, mestckij, mēstčckij, mēščckij*) ← stpol. *miestcki, miescki* ‘civilis, civicus, urbanus’ (SPXVI XIV, 40). Zob. ALEW 648 (pominięte w LKŽ i POLŽ). Por. *miēstas*.

miēšti, miešiù, miešiaũ 1. ‘rozcieńczać, rozrzedzać’, 2. ‘mącić wodę (przy łowieniu ryb)’, 3. ‘słodzić miodem’, *miešiu midų* SD «syć miód» [‘przerabiać miód pszczeli, dodając wody i przypraw’], *atmiēšti* ‘rozcieńczyć wodą, rozprowadzić co’, *išmiēšti* ‘wymieszać z wodą, rozpuścić w wodzie, np. sól’, *pamiēšti* ‘posłodzić, osłodzić, np. wodę miodem’, *sumiēšti* ‘zmącić’. Paradygmat z jednolitym SP *mieš-* w prs. i prt. polega na innowacji, mianowicie na rozszczepieniu pierwotnego pdg. alternacyjnego *mieš-/miš-*, który kontynuował pie. **mejk-/mišk-* ‘mieszać’, por. gr. *ἐμείξα* ‘zmieszałem’, fut. *μείξω* ‘zmieszam’ (**mejk-s-*), łac. *misceō, -ēre* ‘zmieszać, mieszać, wymieszać; spleść, związać’. Por. BSW 175, LEW 450n., LIV² 428n., NIL 481, ALEW 649. — SZ *miš-*: *mišti* intr. ‘mieszać

się; płątać się' (zob.). — Neoapofonia *miš-* (SZ) ⇒ *meiš-* (SP/SE): *meišti*, *-iù*, *-iaũ* gw. 1. intr. 'mieszać się; kręcić się, chodzić tu i tam; latać, roić się (o owadach)', 2. tr. 'prowadzić intrygi, doprowadzać do niezgody'. Paralele: *dvisti* ⇒ *dveišti*; *ižti* ⇒ *ežti*; *rižti* ⇒ *režtis*. W parze *miēšti* : *meišti* pierwsza forma reprezentuje odziedziczony SP, druga zaś innowacyjny SP. Inne pary tego rodzaju to *griēbti* i *greibti*; *pliekti* i *plėikti*; *skliēsti* i *skleisti*. — SO *maiš-*: *maišyti* (zob.), *maištas* (zob.). — Drw. *miēšinas*, *-ā* 'o wodzie: zmacony, zmieszany z piaskiem, błotem', *miēštikis* 'miód wodą rozcieńczony', *miēštīnis* 'osłodzony miodem'. Por. łot. *miestiņš* 'kupa, tłum' (ME II, 655 zestawiał to z lit. *maištas* 'bunt, zamieszanie'), *miests* 'słodkie piwo, miód pitny', ⇒ *miēstiņš* 'słodkie piwo, piwo miodowe'.

mieta stlit. 'cel, do którego się strzela', por. *Strēla šaunama yra ant ženkle* BRB 'Wystrzelona strzala jest ponad celem' [nad wyrazem *strēla* wpisano głosę *mietos*] — zapoż. ze stbłr. *meta* 'cel', por. błr. *mėta* ← pol. przest. *meta* 'miejsce oznaczone, do którego biegają na wyścigi, rzucają, strzelają; cel, kres' (SW II, 926, z łac. *mēta*). War. *meta* i *mata* ('termin': *Mata jamui ne už metų* KN, zob. PAŽ 236). Dyftong lit. *ie* za słow. *e* jak w *aptiekà* i *kliērikas*. W oboczności *ie/e* jak w *miēčius* ob. *mėčius* oraz *piēlčius* ob. *pečius*. Inaczej SLA 131 i LEW 445: *mieta* ma oddawać stbłr. *mėta* (HSBM 18, 9 nie potwierdza takiej pisowni). Brak w ALEW i POLŽ.

miētas 2 p.a. 'kół, pal zaostrzony na końcu, kół w płocie' : łot. *miēts* 'kół w płocie, pal, tyczka, żerdź', < pb. **mai-ta-*, przy czym za prajęzykowym dyftongiem **ai* przemawia odpowiednik pgerm. **maida-* m. (pie. **Hmoī-to-*), por. stisl. *meiðr* 'beam; log, tree', norw. *mei* 'płozą', szw. *med* 'belka; płozą' (Kroonen 347). Z innym sufiksem: łac. *mūrus* 'mur otaczający budynek a. miasto, mur obronny' (pie. **Hmoī-ro-*); cps. stisl. *landamaeri* n. 'słup graniczny' (pgerm. **mair-ja-*). Motywacja werbalna zachowała się w jęz. łotewskim, por. *miet*, *meju* (war. *mienu*), *mēju* 'wbijać pale; bić, rąbać, uderzać', *apmiet* 'opalać' (por. LEW 451, Stang 1966, 357). Pod względem słowotwórczym *miētas* tak się ma do (łot.) *meju* jak *siētas* do *sejū* (zob. *siēti*). Pb. pwk. **mei-/mi-* należy do pie. **Hmei-/Hmi-* 'mocować, umacniać', por. wed. *minóti* 'umacnia, wznosi mur, buduje' (**Hmi-neu-*), *sūmāya-* cps. 'pięknie przyrządzony' < **h₁su-Hm^o*, aw. *barəzi-mita-* 'highly built'. Por. EWAIA II, 314 (brak jest pwk. **Hmei-* w LIV²). Przeciw wyprowadzaniu het. *šūhmili-* 'mocny' (?) z pie. **h₁su-h₂m(e)i-* zob. Klockhorst 776. Odmienne ujęcie w ŽD 321: *miē-tas* ← **mieti* jak np. *siētas* ← *siēti*. — Drw. *atmietē* a. *ātmietis* 'słup utrzymujący lub podpierający stos siana a. słomy', *pāmietis* 'kołek, palik; część radła', n.m. *Mietkalnis* (por. *kálnas*). Vb. denom. *miētyti*, *-iju*, *-ijau* 'wbijać kołki, pale'. — SO *mai-*: łot. *maīdīt*, *-u*, *-īju* iter. 'wbijać drąg, pal w ziemię, otaczać palami', *apmaīdīt* iter. 'wtykając żerdzie w ziemię podpierać młode drzewko, gałęzie drzewa; oznaczać miejsce (zasiane) przy pomocy zatkniętych gałązek'. Osobno zob. *maīva*. — SZ *mi-*: *mità* 'pręt używany do nawlekania sieci na sznur lub do wiązania sieci'; drewniany pływak u sieci' (⇒ vb. denom. *primitoti* 'podtrzymywać sieć za pomocą pływaków'), por. *pāšlitas* ← *šliētis*. Tu chyba też z innym sufiksem łot. *mila* 'drąg, tyczka do popychania łodzi na wodzie' (znacz. etym. 'to, co się wtyka [w dno rzeki]' albo 'to, na czym ktoś się wspiera').

miēzinās 1 p.a. ZTŽ 'mały palec' — pisownia przemawia za zapożyczeniem polskim, por. XVI w. *miežny* o palcu, gw. *miziny palec* a. *mizinieć* (*nizimniec*) 'palec najmniejszy', *mieziany palec* ts. (SGP III, 169, Bańkowski II, 194, s.v. *mizera*). Warianty: *miēžanis*, *mýženis* ZTŽ, *miēžinasai* LZŽ. Decasuativum *mieziukū-jis* LZŽ zakłada **mieziukas* 'mały palec' jako osnowę.

miežē 4 p.a. ZTŽ 'miedza' — zapoż. ze stbłr. *meža*, por. ros. *mežá*, błr. *mjažá*, *-ý* (pl. *méży*, *-aũ*).

miēžiai, *-iŭ* 2 p.a. m.pl. bot. 'jęczmień, *Hordeum*'. War. akc. *miēžiai* 1 p.a., *miēžiai* 4 p.a. Odpowiednik łot. *miēži* ts. Przy uwzględnieniu stpr. *Maise* GRG 14 «Gerste»⁴⁴¹ i łot. *māize* 'chleb' (znac. etym. 'chleb z mąki jęczmiennej') należy sprowadzić lit.-łot. dyftong **ie* do pb. **aj* (ME II, 657, LEW 451). Rekonstrukcja **mājž-ija-*. Związki etymologiczne nie całkiem jasne, zob. Witeczak 2003, 61. PKEŻ 3, 146 łączył z czasownikiem pb. **meiž-* 'błyszczyć, połyskiwać, migać' (rzekomy war. satemowy do **meig-* ts., por. stpr. *maiggun* acc.sg. 'sen, Schlaff'). Tremblay 2005, 129 odtwarzał nom.sg. **mōjk-s-* od pwk. pie. **mojg^h-*. — Singulativum *miēžis* jest używane przenośnie na oznaczenie 'jęczmienia na powiece', tj. ropnego schorzenia powieki, *Hordeolus*. SD *miēžis unt akies* «jęczmyk na oku». Zdaniem Urbutisa 2009, 258n. jest to kalka znaczeniowa z błr. *jačmén* lub pol. *jęczmień*. — Drw. *miēžaĩnis* adi. 'jęczmienny', sb. 'pieczywo z mąki jęczmiennej: chleb, placek, blin' (por. łot. *miēžaĩns* 'jęczmienny', sb. *miēzaine* 'pole jęczmienia'), *miēžiēnis* a. *miēžinis* 'jęczmienny', *miēžiēniai* m.pl. 'słoma jęczmienna', *kruopos miēžienēs* f.pl. SD «krupa» ['kasza jęczmienna'] (⇒ *miēžienójai* m.pl. 'słoma jęczmienna; ściernisko po jęczmieniu'), *miēžojai* m.pl. 'słoma jęczmienna' (por. łot. *miēžaji* ts., *miēžajs* 'pole jęczmienia'), *miēžpeliai* m.pl. 'plewy jęczmienia' (por. *pēlūs*). — Nazw. *Miēžys*, *Miēžis*, żm. *Meižys*, *Meižius*, *Mēižē*. N.m. *Meižiai*, *Meižiai* 2x, *Mēižiai*. N.rz. *Miēžintā* a. *Miēžinta*, *Miēžiškis*.

mīgis, *-io* 2 p.a. 1. 'legowisko świni', SD *mīgis iš šiaudy, iš spalių, iš nuobraukų* «barłóg» (war. *mīgus*), 2. peior. 'nieporządne postanie, barłóg', 3. gw. 'chlew' (*Suvaryk kiaules migin* 'Zapędź świnię do chlewa'), 4. gw. 'podściółka dla świni', 5. gw. 'nieczystości, które przyłgnęły do skóry świni' — dewerbalny rzeczownik z suf. *-ja* i SZ *mig-* ← *mieg-*, zob. *migti*, *miegóti*. Znac. etym. 'spanie', ⇒ 'miejsce do spania'. Por. *pirm-migis* 'pierwszy sen'.

miglā 4 p.a. 1. 'mgła, obłok mgły' (łot. *migla*), 2. przen. 'wielka liczba, mnóstwo (ludzi), tłum', 3. c. 'niechluj, brudas'. Pl. *miglos* 'mglisty dzień', *kriūta miglos* 'mży, pada drobny deszcz'. Poboczne war. *myglā*, *miglē*, *miglē*, *mýglē*, *myglē*, *migliā*, *mygliā*. Wyraz tożsamy z cs. *mĭgla*, sch. *màgla*, ros. *mgla*, ukr. *mlá*, *imlā*, błr. *imhlā*, *imlā*, czes. *mlha* < *mhlā*, śl. *hmla*, pol. *mgła* < pbsł. **miglā-* (BSW 184, LEW 451). Praforma ie. **h₃mig^h-leh₂-*, por. gr. *ομίχλη* f. 'mgła, opar, tuman kurzu, dym; ciemność, mrok' (Mayrhofer 1986, 108, Derksen 2008, 339). W kwestii suf. *-lā-* por. scs. *osla* 'oselka' (s.v. *aštrūs*) i gr. *νεφέλη* 'chmura' (s.v. *debesis*). Nawiazania pierwiastkowe w wed. *mih-* f. 'para, opar', SO *meghā-m*. 'chmura' (**h₃mojg^h-o*). ALEW 649 dopuszcza też związek z pwk. **meig^h-* 'mrugać oczyma' (zob. *migti*, *miegóti*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *mihlā*, *myhlā* 'opad podczas mglistej pogody, mżawka' (PzB 3, 64n., ĖSBM 7, 33). — Drw. *mīglas* 'opadająca mgła', *mīglīnas* 'mglista pogoda; mgławica', przen. 'mnóstwo, wielka ilość', *mīglius* 'półgłówek, gapa', *mīglótas* 'mgławcy, mglisty; niejasny, mało wyrazisty, mętny', *mīglūs* ts. Neoapofonię *migl-* (SZ) ⇒ *miegl-* (SP) pokazuje *mieglinga diena* BRB 'dzień ciemności i mroku' (zob. PaŻ 244). Por. *līpti* ⇒ *liēptas*; *vidūs* ⇒ *vieduōlis*. — Vb. denom. *mīglēnti* 'mżyć – o drobnym deszczu' (*Nelyja, tik tep mīglēna* 'Nie pada, tylko tak mży'), *mīglinėti* 'chodzić jak we mgle, nie dowidząc, nieuważnie', *mīglóti* 'pokrywać się mgłą, mżyć, chmurzyć się' (gw. *mīglėti*).

mīgti, *mingù*, *migaũ* 'zasnąć, zasypiać', *īmīgti* 'rozespać się, mocno zasnąć', *pamīgti* 'zaspać, przespać właściwy czas wstania; zdrzemnąć się', *pramīgti* 'zdrzemnąć się; przespać (no. posiłek), przegapić co', *sumīgti* 'zasnąć, zasnąć (o wszystkich)' (*Nakties gudrume, kaip jau visi sumigo* 'O północy, kiedy już wszyscy zasnęli'), *užmīgti* 'zasnąć' (*Guliu guliu ir*

⁴⁴¹ Nierozstrzygnięta pozostaje lekcja hapaksu stpr. *moasis* EV 'jęczmień, Gerste': **mōzis?* **māzis?* Monoftongizacja **aj* > *ā?* Zob. Trautmann 1910, 379, Endzelīns 1943, 212, PKEŻ 3, 145 n. (tu lekcja **māzīs* i wywód z praprus. **māizīs*).

neužmigmu ZTŽ ‘Leżę leżę i nie mogę zasnąć’). Prs. infigowane na SZ *mig-* ← **meig-* (pie. **meig^h*- ‘migać, mrugać’) oznacza wejście w stan wyrażony czas. *miegóti* (zob.). Odpowiada łot. *aizmigt*, -*miegu*, -*migu* ‘zasnąć’, stpr. *ismigē* ‘zasnął, entschlief’, *enmigguns* ‘połóż się spać! geschlafen!’). Por. LEW 447. — Nawiązanie w psł. **mīgnōti* ‘mrugnąć powieką’ (pbsł. **mig-ne/a-*), strus. *mīgnuti* a. *megnuti* ‘mignąć’, stczes. *mehnūti okem* ‘mrugnąć okiem’, czes. *mehnout se* ‘poruszyć się’, stpol. *mgnąć* ‘poruszyć powieką’ (*mgnienie* ‘mrugnięcie, chwila’, ros. *mgnovénie* ‘mgnienie, chwila’). Por. BSW 174, Vaillant III, 237. Dalej por. SZ w psł. **mīžati* ‘mieć oczy przymknięte’ < pbsł. **mig-ē-* w ros. gw. *mžatb* ‘drzemać’ (wtórnie *mžitb* ‘mrużyć oczy, znajdować się w półśnie’), stczes. *mžieti* ‘mrugać oczyma’, pol. przest. *mžec* ‘przymykać oczy, drzemać’ (wtórnie *mžyc* ‘śnić, marzyć we śnie’), zob. Boryś 341, s.v. *mrużyć*. — Drw. *migdýti* caus. ‘usypiać dziecko’, *pamigdýti* ‘dać/pozwolić spać, pospać (nieco, dłużej), wyspać się’, *migdýtis* ‘leżeć długo w łóżku, wylegiwać się’, *mīginti* caus. ‘pozwalać komuś długo spać’ : łot. *midzināt* ‘usypiać’, *samidzināt* ‘układać kogo do snu’. Nomina: *mīgis* (zob.), *mīglius* a. *mīgnius* ‘kto lubi długo spać, śpioch’, *mīglūs* a. *mīgnūs* ‘(dziecko) które szybko zasypia, dobrze śpi’, *mīgšas* ‘śpioch’, *nēmiga* a. *nemigā* ‘bezsenność’ (syn. *nemiēgas*), *prīmīgē* ‘krótkotrwały sen, odpoczynek’. Wykrz. *mīgū* (przy usypianiu dziecka; syn. *miegū*). Cps. *gaīdmīgis* (zob. *gaidýs*), *pīrmīgis* ‘pierwszy, najtwardszy sen’ (*Pīrmīgis magus*, o *paskui budrus* ‘Pierwszy sen jest słodki, a potem [już] czujny’), por. *pīrmas*. — WSZ *myg-*: *pamygēti* ‘podrzemać, pospać’ (por. *palypēti*, *palytēti*, GJL II, § 617). Ten stopień apofoniczny ma odpowiednik w scs. *pomidzati očima* ‘mrugać oczyma’ < pbsł. **mīg-ē-*. Z innym sufiksem: psł. **migati* < pbsł. **mīg-ā-*, por. ros. *mīgátb* ‘mrugać oczyma; migotać, skrzyć się’, stczes. *mīhat* ‘mrugać’, czes. ‘migać, migotliwie świecić’, stpol. *migać* ‘szybko poruszać oczami a. powiekami, dając w ten sposób jakieś znaki’, pol. ‘świecąc ukazywać się na chwilę w ruchu, świecić przerywanym światłem’ (*mignąć* ‘ukazać się na chwilę w ruchu, świecąc, błyszczać’). Inaczej Boryś 328, który wywiódł psł. **miga* z pbsł. **meig-ā-*, por. lit. *miegóti* ‘spać’. — Nomina z *myg-*: *īmygis* ‘pierwszy i najmocniejszy sen’, *nūomygis* ‘lekkie zaśnięcie, drzemka’ (war. *nūomīgis*), *prīemygis* ts., *sāmygis* ‘pora, gdy wszyscy zasypiają’, *sāmygos* f.pl. ‘pierwszy i najmocniejszy sen’ (por. *sumīgti*).

mýgti, *mýgu* (war. *mýgiu*), *mýgau* (war. *mýgiau*) 1. ‘cisnąć, naciskać (SD *mygu* «cisnę»), przyciskać siłą własną lub ciężarem; dusić’, 2. ‘o obuwiu: cisnąć, uwierać sprawiając ból’, 3. ‘o mrozie: chwycić i trzymać’ (*Šiandien šaltis mýga* ‘Dziś mróz tnie’, Otrębski 1934, 91), 4. ‘wysączać pod naciskiem, pod prasą; wyciskać ser’, 5. przen. ‘pobudzać do nauki, pędzić do roboty; zmuszać, gnębić, wyciskać z kogo pot’, 6. przen. ‘szybko iść, pędzić’ (*Mýga, tik mýga, nesuspēju su juo eit* ‘Pędzi, wciąż pędzi, nie nadążam za nim iść’). Cps. *primýgti* ‘przycisnąć ciężarem (kamieniem), przygnieść (siano drągiem)’, SD *primygu* «dogrzewam komu» (syn. *prispīriu*, *prispaudžiu*, *īveikiu*), «nacieram na kogo» (syn. *užpuolu*, *užgriuvu*, *spaudžiu*, *prispīriu*), «popieram czego» (syn. *prispīriu*), *vārgas prymýga* ‘bieda dusi’, *miēgas primýga* ‘sen morzy’. Formacja ze wzdłużonym SZ *myg-* ← *mig-* od *mieg-* jak w łot. *miēgt*, -*dzu* ‘mocno naciskać; uderzać, zdzielić (batem); biec’ i lit. *numiēgti* ‘zabić uderzeniem’. — Drw. *mýgčioti* ‘od czasu do czasu przyciskać, naciskać’ (por. neosufiks w *trýpčioti*, *výpčioti*). Nomina: *mýklēs* (zob.), *pamýgos* f.pl. ‘len przyniesiony do domu dla sprawdzenia, czy się już odleżał’ (*Iš pamýgu pančius vydavom* ‘Z «pamygos» skręcaliśmy pęta’), *primygtinis* ‘uporczywy, natarczywy’ (⇒ *primygtinaĩ* adv. ‘usilnie, uporczywie, stanowczo’). — Neoapofonia SP *myg-* ⇒ SZ *mig-*: *migsėti*, *migsii* ‘przyciskać (wielokrotnie)’, ⇒ neoosn. *migs-*: *migsterėti* ‘depcząc zgnieść, zwichnąć’. Tu też dewerbalne wykrz. *mýgt* o mocnym przyciśnięciu oraz *mīgt* o słabym przyciśnięciu. — Neoapofonia *myg-* ⇒ *mieg-*: *miegti* (zob.). — Neoapofonia *myg-* ⇒ *meig-*: *méigti* (zob. s.v. *miegti*). — Neoapofonia *myg-* ⇒ *maig-*: *máigyti* (zob.).

mỹklēs, -ių 2 p.a. f.pl. gw. 1. 'przrząd do zgniatania orzechów, dziadek do orzechów', 2. 'przrząd do wyciskania serów' — przez degeminację *k.k z *myg-klē-s, dewerbalne nomen instrumenti na -kl- od *mýgti* 'cisnąć, ścisnąć, przyciskać' (zob.). Paralele: *pinklēs* ⇐ *pinti*; *rieklēs* ⇐ *rieti*.

miklūs, -i 4 p.a. 1. 'żwawy, prędkie w robocie; zręczny, wprawny, zwinny', 2. 'giętki (o rózdze, drzewie), gibki', 3. 'twardy (o drzewie, jabłku, skorupie jajka, o drodze podczas mrozu)', 4. przen. 'zatwardziały, nieczuły' (bibl.). Gw. *miklas*, -à 'mocny, twardy (grunt, ser, orzech); zatwardziały, nieczuły; giętki; bystry', DP 'mocny', SD¹ «duż, duży» ['odznaczający się siłą fizyczną, krzepki, zdrowy', SPXVI]. Odpowiednik łot. *mikls* 'giętki'. Bez dobrej etymologii. Z uwagi na krótkie i powiązanie z czas. *miegiti/mýgti* 'cisnąć' (LEW 452) nie wydaje się dobrym punktem wyjścia. Może raczej *mikla* ze zmiany *mit-la-? Por. *árklas* < *artla-, *tiñklas* < *tintla-. To otwiera możliwość zidentyfikowania osnowy jako SZ typu RiT ⇐ ReT od pwk. *met-*, por. *metù*, *mèsti* 'rzucić, ciskać'. Por. bliskoznaczne adi. *mìtras* 'prędkie, zwinny, zdolny' (s.v. *mitrùs*). — Vb. denom.: 1. *miklènti* 'próbować, czy mocny (np. o skorupie jajka)', 2. *miklìnti* 'ćwiczyć zginając (nogę, rękę), wprawiać kogo w czym, doskonalić; zginać pręty, różgi przed pleceniem; zachęcać lub zmuszać do pośpiechu; czynić mocniejszym', DP 'utwierdzać' [wiarę w Boga], war. sufiksalny *miklyti*, -iju, -ijau 'o samcach ptaków: deptać samice' (*Gaidzys vištų miklija* LzŽ 'Kogut zapładnia kurę'), 3. *miklèti*, -ju, -jau 'mocnieć, rozwijać się, stawać się zręcznym, wprawnym', stlit. *imiklèti* DP 'zatwardzić' ['stać się zatwardziałym'], *imiklējēs* DP 'zatwardziały'.

miksėti, *miksi* (war. *miksia*), *miksėjo* 1. 'zaczynać się w mówieniu, jąkać się', 2. 'mówić niewyraźnie, nieskładnie; mamrotać nie wiedząc, co powiedzieć' — czasownik na -sė- od wykrz. *mik-mik* o głosie kozy, o jąkającym się, *mikt* o zaniemówieniu, zacięciu się' (*Mikt mikt ir nieko nepasako* «Mikt mikt» i nic nie powiedział»). — Neoosn. *miks-*: *miksà* c. 'jąkała' (por. *mirksà* ⇐ *mirksėti*; *dūksė* ⇐ *dūksėti*). — Z innymi sufiksami: *mikčióti* 'jąkać się; nie móc wymówić ni słowa', *miknóti* 'zaczynać się, jąkać się; mówić nieskładnie; o kozie: beczeć'. Też *mikikénti* 'beczeć' ⇐ wykrz. *mikikē*. Syn. *mekénti*, *muksėti*, *veksėti*. — Drw. *mikčius* 'jąkała', *miknà* ts.⁴⁴²

mikšras b.z.a. przest. 'płóć, płotka, Rutilus' (*Mikšbras* CGL 'Ploetz', war. *mekšbras* LEX 'Ploz'). War. f. *mikšra* b.z.a. Wyraz bez etymologii. Być może jest to wypadek insercji *k* przed grupę *šr*, podobnie jak w *dekšrà* (z *dešrà*) i *vikšras* (z *visras?). Wtedy *mi-k-šras* da się sprowadzić do sb. *mišras, wywodzącego się – przez substantywizację – z adi. *mišras 'mieszanej barwy', zob. *mišrùs*. — Nazw. *Mēkšras*, *Mekšrýs* oraz *Mikšrýs*, *Mikšrà*. Zob. też ALEW 631.

mīlas 4 p.a. 1. 'grube sukno domowej roboty, file' (SD «samodziab»), 2. przen. 'człowiek powolny, niemrawy, leniwy' (*mīlā vėlti* 'lenić się', dosł. 'folować sukno'). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *mils* 'tkanina wełniana' (⇒ *mila* 'grube chłopskie ubranie', *milna* 'materiał, sukno'), stpr. *milan* Ev 'grube sukno, Gewant [grobes Tuch]'. Niejasne. Wymienione w LEW 452 zestawienia z gr. *μαλλός* m. 'kosmyk wełny, runo' (z *μαλνός) i sti. *māla-* 'garbowana skóra' nie mogą uchodzić za wiążące. Brak związków słotwórczych budzi raczej podejrzenie pożyczki: *mīlas* może być częścią pierwotnego złożenia *valk-milas, które oddawało stpol. *walk-mil*, *walk-myl* XV w. 'rodzaj folusza' ⇐ śrwn. *walk-mül* f.

⁴⁴² Zdaniem S. Younga (*Studies in Baltic and Indo-European Linguistics*, ed. by P. Baldi and P.U. Dini, 2004, 280) rzeczownik stprus. *miksa 'jąkała' dał osnowę przymiotnikowi *miks-iskas, skąd *mixkas* u M. Prätoriausa (*Deliciae Prussicae*): «[Die Nadrawer] pflegen auch noch zur Zeit einen jungen Kerl, der unbesonnen auf jemand losgeht, *mixkas* zu nennen». Odpowiedni przysłówek stpr. *mixkai* 'po niemiecku' figuruje na tytułowej stronie Enchiridionu, por. *Mixkai bhe Prūsiskai* 'Deutsch vnd Preussisch. Po niemiecku i po prusku'.

‘folusz’. Prócz tego jest war. *walk-młyn*, hybryda z pol. *°młyn* dla zastąpienia *°mil*. Zob. SSTP X, 40 oraz WDLP, s.vv. *walkmyl* i *walkmłyn*. Derywacja litewska, redukująca złożenie do drugiego członu składowego, ma paralele np. w *jaunātekē* ⇒ *tekē*; *pūsnaga* ⇒ *snagā* i *viršūkalnē* ⇒ *kālnē*. Znacz. etym. derywatu *milas*: ‘sukno z folusza, sukno folowane’⁴⁴³. — Drw. *apýmilis* ‘niby-sukno, sukno nieprawdziwe pod względem jakościowym’ (*Vienas siūlas vilnų, kitas linų ar pakulų – tai prastāmilis, apýmilis* JU ‘Jedna nić wełniana, inna lniana lub pakulana to «apymilis»’), *milēlis* ‘pólsukiennik, tj. gorszy gatunek sukna domowego wyrobu’ (Otrębski 1934, 134), *milinė* 1. ‘siermięga, wierzchnie okrycie z «milas»’ (por. *rudinė* ⇐ *rūdas*), 2. bot. ‘grzyb mleczaj wełnianka, *Lactarius torminosus*’ (syn. *vilnėlė*, *vilnōnis*). Cps. *mildažis* ‘ten, kto się zajmuje farbowaniem sukna’ (por. *dažyti*), *milvelis* 1. ‘maszyna do gręplowania sukna, folusz’ (war. zdysymilowany *milveris*), 2. ‘folusznik, walcarz’ (por. *vėlti* II), *prastāmilis* ‘liche sukno’, por. *prāstas* (syn. *apýmilis*). — Problemem pozostaje cps. *vidmilas* ‘grube sukno wełniane domowej roboty’, a to z powodu zagadkowego członu *vid°*- (zob. Būga, RR I, 221). Tytułem próby można przypuścić, że sekwencja *d-m* pochodzi z dysymilacji dwóch sonornych *l-m (por. *kėdraištė* z *kėlraištė*). Wtedy dochodzi się do *vil.milas, co przez degeminację z *vilm.milas, i dalej *viln.milas < *vilna-milas, *vilnų-milas, gdzie pierwszym członem był wyraz *vilnos*, -u ‘wełna’. Znacz. etym. ‘młyn do wełny’.

mýlas, -à 3 p.a. stlit. (MŽ), żm. ‘miły, kochany’. Z obocznym tematem: *mylūs*, -i 3, 4 p.a., m.in. SD¹ «przyjaźliwy» [‘przyjazny, życzliwy’] — wraz z odpowiednikami łot. *mīļš*, stpr. *mīls*, *mijls*, obl. *mijlan* ‘kochany, miły, lieb’ oraz psł. *milŭ ‘drogi, kochany, miły’ (scs. *milŭ*, sch. *mīo*, f. *mīla*, ros. *mīlyj*, czes. *mīlý*, pol. *miły*) stanowi kontynuację adi. verba le pbsł. *mī-la- (BSW 174, LEW 449), co z kolei reflektuje pie. *miH-ló-. Pwk. pie. *meiH- (*meiH₁-) ‘dojrzewać, robić się miękkim’, por. het. *māi*, *miyanzi* ‘rośnie, bujnie się rozwija’, *miyari* ‘rodzi się’ (LIV² 428), wed. *mayas-* ‘radość, rozkosz’, mław. *maiiah-* ‘zaspokojenie seksualne’ < piir. *maiHas- < pie. *meiH-es- (Stüber 2002, 127). Paralelne deverbative to łac. *mītis* ‘łagodny, miękki; oswojony, spokojny, przyjazny; dojrzwały, słodki’ < *miH-ti- (inaczej de Vaan 383) oraz stir. *mīn* ‘łagodny, gładki, drobny’ < *miH-ni-. — Osobliwością jęz. litewskiego jest to, że *mýlas* współwystępuje z synonimami o zróżnicowanym wokalizmie, mianowicie *mīelas* i *meilūs* (*mēilus*). ALEW 646 rozwiązuje to zagadnienie w ten sposób, że 1° kwalifikuje *mýlas* i *mīelas* jako formy odziedziczone o zróżnicowanej apofonii, oddające odpowiednio pie. SZ *miH-ló- i pie. SP/SE *meiH-lo- (podobnie już BSW 174), 2° uznaje *meilūs* za produkt neoapofonii (‘Im Lit. scheint somit eine ablautende (Neo)Wurzel *mēil- vorzuliegen, die keine o-Stufe *mail- kennt’). Naszym zdaniem formacją odziedziczoną jest tu jedynie *mýlas*, natomiast oba warianty dyftongiczne są wytworami neoapofonii: 1. *myl-* ⇒ *miel-*, 2. *myl-* ⇒ *meil-*. Paralele: 1. *plýšti* ⇒ *pliešas*; *sýti* (*sýtas*) ⇒ *sietas*; *šykštūs* ⇒ DP *šiekštus*, 2. *gyvėties* ⇒ *atgėivėti*; *plýšti* ⇒ *plėišti* (*plėišėti*, *plėištas*); *vyd-* (*išvýdau*) ⇒ *vėidas*. — NB. Obecność zapożyczeń *mýlastis*, *mylasnykas* i *mylastyvas* obok współrzedzonego przym. *mýlas* stawia nas przed pytaniem, czy forma *mýlas* jest wyłącznie prapokrewnym odpowiednikiem psł. *milŭ, czy też nie jest zarazem słowiańską pożyczką. Forma transpozycyjna *mýlas ⇐ stbłr. *milŭ*, *mīlyj* ‘kochany, bliski; miły, przyjemny’ (por. błr. *mīly* ‘robiący miłe wrażenie, sympatyczny, kochany’, ĖSBM 7, 40) mogła zostać podciągnięta pod wzór akcentowy odziedziczonego przym. *mýlas*. Porównywalne sławizmy z substytucyjną samogłoską y w pierwiastku to *čýstas*, *grýbas*, *pývas*, *plýtas* i *špýkas*. Jeśliby *mýlas* miało w części użyć reprezentować sławizm, to trzeba zaznaczyć, że również sławizmy z y podlegają neoapofonii, i to zarówno y ⇒ ie (typ *mīelas*), jak i y ⇒ ei (typ *meilūs*), por. 1° *myras (strus. *mirŭ*) ⇒ *miēras*, łot. *miērs*; *špýkas* ⇒ *špiekas, *špiēgas*; *vyšniā* : żm. *viēšnė*, 2° *kryvas (błr.

⁴⁴³ NB. W pożyczkach z prusko-niemieckiego człon II ‘młyn, Mühle’ ukazuje się w postaci lit. *°mėlė* (⇐ prus.-niem. *mēl*, śrdn. *mōle*), por. *rūsmėlė*, *štam̃pėlė*.

kryvų) ⇒ *kreivas*, może też *peilis* (jeśli to drw. od *pyla, por. *pielà*). — Drw. *myliáusiasis*, -ioji ‘ukochany osoba’ (dosł. ‘najukochańszy’), *mýlista* ‘łaska; miłość’ (zob.). Por. stpr. *mijlan*, *mijlin* obl.sg. ‘miłość, die Liebe’ ⇐ *mijls*. — Vb. denom. 1. *myléti* (zob.), 2. *mýlinti* a. *mýlinti* ‘sprawiać komu przyjemność’, refl. ‘pieścić się; kochać się; zachwycać się’, *susimýlinti* ‘pokochać się’, 3. *mýlauti* a. *myliuoti*, *mýluoti* ‘tulić, głaskać, pieścić’, DP *myluoti* a. *pamyluoti* ‘obłapiać’ (⇒ *mylāvimas*, *pamylavimas* DP ‘obłapianie’), *pamyluoti* ‘popieścić, przygarnąć’, *pamyluoti* DP ‘obłapić się’ (*pamyluotumbimės*).

mylasnykas stlit. ‘wyznawca, czciciel Boga’, por. *ir tave, teip didį mylasnyką savą, teipaję mylētumbime ant visų daiktų* DP 184₁₂ ‘a ciebie, tak wielkiego miłośnika swego, wzajem miłowali nade wszystkie rzeczy’ — zapoż. ze stpol. *miłośnik* m.in. ‘wyznawca, czciciel Boga, Chrystusa, Matki Bożej’ (por. SPXVI XIV, 237). War. *mielasnykas* BRB ‘kochanek, Liebhaber’ pokazuje zamiast *myla°* człon *miela°* (wyrównanie do *mielas* ‘miły, luby’). — War. *mylastnykas* BRB, DP oddaje stbłr. *milostnik* albo pol. *miłośnik* ‘kochanek’ (SPXVI), por. SLA 131n. ALEW 652 niesłusznie skupił wymienione tu formy s.v. *mýlista*. Zob. też *mýlastis* i *mylastyvas*.

mýlastis, -ies 1 p.a. f. ‘miłość’ (*Pana iš tos zlasties, iš didžios mylasties krito an žemės* ‘Panna z tej złości, z wielkiej miłości upadła na ziemię’) — zapoż. ze stbłr. *milostb*, -i ‘miłość; miłosierdzie, litość; łaska; pieśczość’ (por. błr. *milascb*, -i ‘wielkoduszność, łaskawość, przychylność’, ros. *milostb* ‘łaska’). War. *mielastis* JU dostosował swój wokalizm do przym. *mielas* ‘miły, kochany’. Zob. też *mylastyvas*.

mylastyvas stlit. ‘pełen miłości, miłosierdzia, łaskawy dla kogo’ — zapoż. ze stbłr. *milostivyj*, por. błr. *milascivy*, ros. *milostivyj*, pol. przest. *miłościwy*. Swego czasu było rozumiane jako drw. na -yv- od *mýlastis* ‘miłość’ (por. neosufiks w *mylistyvas* ⇐ *mýlista*). — Zwrot *mielastyva vasara* SD «miłościwe lato, jubileusz» (z wokalizmem upodobnionym do adi. *mielas* ‘miły, luby’). — Drw. *mylastyvingas* ‘miłościwy’ (⇒ *mylastyvingai* ‘miłościwie, łaskawie, gnädiglich’, m.in. MŽ), *mylastyvystė* ‘bycie miłościwym’, *nemylastyvastis* a. *nemylastyvystė* ‘niełaska, Ungnade’. Zob. SLA 131, ALEW 652.

myléti, prs. *mýliu* (3 os. *mýli*, war. *mýli*, *mýlia*, *mýla*), prt. *mylėjau* 1. ‘kochać, darzyć kogo miłością, miłować’, 2. ‘lubić, mieć w czym upodobanie’, 3. ‘częstować’, 4. bibl. ‘zachować, uchronić (od złego)’⁴⁴⁴. SD¹ *myliu* «miłuję» (obok *mylu* s.v. «zprzysiam»), SD *myliu kų* «kocham się w czym [geriuosi kami]; miłuję kogo», *numylėti* DP ‘umiłować’. Gw. *myléti*, *mýla*, *mýlėje* (KRŽ). Refl. *ažusimylēt* SD «rozmiłować się, kogo», *įsimylėti* ‘zakochać się, rozkochać się w kim’, *susimylėti* ‘zakochać się, pokochać się wzajemnie’ — vb. denominativum na -ē-/i- od przym. *mýlas* ‘miły, kochany’ (zob.). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *mīlēt*, -u/-ēju, -ēju ‘kochać, lubić’, stpr. *milijt* ‘kochać, lieben’ < pb. *mīlēti. Z synchronicznego punktu widzenia *myléti* przedstawia durativum stanu względem inchoativum *mīlti* I, *pamīlti* ‘polubić, pokochać’. — Drw. *mýlamas* ‘lubiany’ (KRŽ), *mýliamas*, -à sb. ‘kochanek, -nka’. Cps. *savimyla* c. ‘człowiek samolubny, egoista’ (por. *sāvas*, *savimeilē*), kontrahowane *sáumyla* a. *saumylà* (por. *sáugira* a. *savīgira*). — Neosn. *mýlē-*: *mýlētinis* ‘osoba ukochana’, *mýlētoja* SD «miłośnica», *mýlētojas* SD «miłośnik». — Neosn. *mýlēj-*: *mýlėjimas* DP ‘miłość, miłowanie’.

mylià 2 p.a., gen.sg. *mýlios* hist. ‘mila, miara odległości’ (m.in. DP, SD) — zapoż. ze

⁴⁴⁴ Np. *Tegul Tamsta viešpats dievas nuo viso blogo myli* ‘Niech Pan Bóg zachowa od zła wszelkiego’. Por. też okrzyk *Ne dieve mylėk* ‘Nie daj Boże! Broń Boże!’, wyrażający obawę, strach, np. *Ne dieve mylėk, jis tę nueity, būt po jam!* ‘Nie daj Boże, gdyby on tam poszedł, byłoby po nim!’ — Obok tego *Pone mylėk* ‘Niech Bóg uchowa / Niech Bóg broni’, np. *Pone mylėk nuo tokio žmogaus, nuo tokios nelaimės* ‘Niech Bóg broni od takiego człowieka, od takiego nieszczęścia!’

stbłr. *milja*, *millja*, por. błr. *mīlja*, -i (≡ pol. *mila*, -i, dawniej w Polsce odpowiadała 7467 m; tu ze śrwn. *mīle*, por. nwn. *Meile* f.). Por. ZS 35. Inaczej SLA 132 i LEW 453: wprost z pol.

milinỹs, -io 3 p.a., acc.sg. *mīlinį* 1. 'gruby kij z twardego drzewa, służący do obracania (wierzchniego) kamienia żarnowego, tzw. mielacz a. mlon', 2. 'gruby i twardy kij do rozcierania (mielenia) tabaki, tzw. mielak' — formacja z sufiksem nomen instrumenti -in-, dołączonym do alternantu na SZ *mil-V 'mleć' < pie. *mlh₂-V od pierwiastka *melh₂-, który w tej postaci (SE) w bałtyckim nie jest reprezentowany. Zob. też *miltai* i *mālti*. War. akc. *mīlinis* 2 p.a., *mīlinis* 1 p.a. War. metatetyczny: *liminỹs* (zob.). Nazw. *Milinỹs*, *Milinis*, *Milināvičius*, *Milinskas*, *Milińskas*. Odpowiednik łot. *milins* (war. *milēns*), war. synkopowane: *milns*, f. *mīlna* 'mlon' (LEGR 47), ⇒ drw. *milniņa*, *milnīna* ts. Warianty z pierwiastkową samogłoską a: *malinỹs*, *malinis*, świadczą o wyrównaniu formy derywatu do SP/SO jak w czas. *mālti* 'mleć'. Zob. też *sklāstēlis* s.v. *sklāstis*. — Odpowiednie wyrazy słowiańskie są również derywatami na -n-, tyle że różni je stopień apofoniczny, por. 1° psł. *mol-nā- 'mlon w żarnach': sch. *mlán*, *mlàna*, 2° psł. *mel-nā- ts.: ros. gw. *mélen*, sch. gw. *mèlan*, pol. *mlon*. Zob. Leskien 1884, 335, BSW 168, Specht 1944, 141, REW II, 115, ALEW 651. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *melinis* 'mlon' (PzB 3, 56), war. *mélin*, *mēlin* (ĖSBM 7, 11).

mýlista 1 p.a. 1. stlit. 'łaska', SD «łaska» (syn. *malonē*), 2. pl.t. *mýlistos* gw. 'miłość' (*Vedžiojasi, vedžiojasi, mylisi mylisi – apsiženijo, ir po mýlistų* 'Chodzą z sobą, chodzą, kochają się, kochają, a jak się ożenili, to po miłości') — abstractum na -ist- od adi. *mýlas* 'miły, kochany', w części sufiksальной wzorowane na zapoż. *mýlastis* ≡ błr. *mīlascb* (zob.). War. sufiksalny -est-: żm. *mýlesta* (*mylestos pilna* 'miłości pełna', *jo mylesta kunigaikštis* 'jego miłość książę'), por. łot. *mīlestība* 'miłość' oraz stlit. *liūbestis* ob. *liūbastis*. Zob. Būga, RR I, 124n., LEW 453. — SD: *jo mylista* «jego mość» i *jūsy, tavo mylista* «waszmość» (kalki polskich odpowiedników). Zob. też *támsta*. — Drw. *mylistyvas* b.z.a. przest. 'łaskawy, pełen miłości' (zakończenie -yvas wzorowane na sławizmie *mylastyvas*, zob. s.v.).

milytis, *mīlijuos*, *mīlijaus* gw. 'mylić się, popełniać omyłkę', *pasimilyti* a. *susimilyti* 'pomylić się' — zapoż. z błr. gw. *mylicca*, *mýljusja* ≡ pol. *mylić się* (por. ĖSBM 7, 115). Niezwrotne *milyti* 'przeszkadzać, zmuszać do błędu'. Z obocznym sufiksem: *mīlintis*. — War. z wtórnym ul: *mūlytis*, *mūlintis*; *pasimūlyti*, *susimūlyti* 'pomylić się', *susimūlinti* ts. — War. suf. *miliótis* ZTŽ ≡ błr. *myljácca*, -*jájusja* 'popełniać omyłki, błędy' (iteratyw do *mylicca*).

mīlta 1 p.a. gw. 'potrawa ze zsiadłego mleka i mąki gryczanej' — drw. na -ā- od neoosn. *milt-* wyodrębnionej z *miltai* 'mąka' (zob.). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *mīlta*, *mýlta* 'potrawa z owsianej mąki, owsianka' (PzB 3, 66), ukr. *mělta* 1596 'potrawa z mąki owsianej, na którą ziarna były zaparzone gorącą wodą i suszone przed mieleniem, tłokno' (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 65 = Urbutis 2009, 377n., Laučjute 39, ĖSBM 7, 39).

mīltai, -ų 1 p.a. m.pl. 1. 'mąka, roztarte, zmielone ziarna zbóż', 2. 'drobno roztarta substancja, proszek' (*pīeno miltai* 'mleko w proszku'). SD *miltai* «mąka», *miltai lēti kviečių* «gryz» ['grubo zmielona mąka', SPXVI] — pochodzi z substantywizacji adi. verbale *miltas < pb. *mīl-ta- 'pokruszony, roztarty, zmielony'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *mīlti* m.pl. 'mąka', stpr. *meltan* Ev 'mąka, Meel [Mehl], gdzie <el> ze zmiany <il>, prapr. *miltan. Praforma ie. *mlh₂-tō-, por. śrwalij. *blawt*, walij. *blawd* 'mąka'. Z innymi tematami: goc. *mulda* f. 'kurz', stwn. *molta* ts., stisl. *mold* 'ziemia' < pgerm. *mul-dō- < pie. *mlh₂-téh₂-; stir. *mraith* 'gładki, miękki' < pie. *mlh₂-tí-; wed. *mūrṇá-* 'zmielony, zmiażdżony' < pie. *mlh₂-nó-. Pwk. pie. *melh₂- 'kruszyć, rozcierać, mleć na żarnach', zob. LIV² 432n., IEW 716n., BSW 168, LEW 403, Casaretto 2004, 450, ALEW 652n. Znacz. etym. 'to, co zmielono'

(⇒ ‘miałki proszek’ ⇒ ‘mąka’). Dalsze szczegóły s.v. *mālti*. Zob. też *smiltis* ‘piasek’. Paralele semazjologiczne: łac. *mola* ‘mąka grubo zmielona, mąka na ofiarę’ < pie. **molh₂-eh₂-*; słow. *moka* ‘mąka’, ros. *muká* ts. < **monk-ā-* ‘to, co rozgnieciono’ ⇐ pwk. **menk-* ‘gnieść, rozgniatać’ (zob. *minkyti*). — Neoosn. *milt-*: *miľčius* zool., jeden z trzech chrząszczy: ‘trojszyk ulec, *Tribolium confusum*; mącznik młynarek, *Tenebrio molitor*; ćwiczyn płaski, *Palorus depressus*’, *milta* (zob.), *miľtē* ‘skrzynka do przechowywania mąki’, *miltēliai* m.pl. ‘proszek’ (*skalbimo miltēliai* ‘proszek do prania’, *miltēliai nuo galvės skaūsmo* ‘proszki od bólu głowy’), *multiēnē* ‘owsianka’, SD «kasza», *multinas* ‘uwalany w mące’, *multinė* ‘miejsce, gdzie się trzyma mąkę; kaszka mączna’, *multynē* ‘zupa mączna’, *multuvė* ‘naczynie na mąkę albo do nabierania mąki’, *pamiltėiai* m.pl. lub *pamiltės* f.pl. ‘otręby, łuski ziarn zboża pozostałe po zmieleniu ziarna’ (syn. *pāmalės, pāmalos*). Cps. *dūonmiltėiai* m.pl. ‘mąka na chleb’ (por. *dūona*, kalka z nwn. *Brotmehl* n.?), *grizāmiltėiai* (zob. *griežti* I), *kruōpmiltėiai* ‘mąka razowa; krupczatka’ (por. *kruōpos*), *pyrāgmiltėiai* ‘mąka na bułki’ (por. *pyrāgas*, kalka z nwn. *Semmelmehl* n.?), *pirmāmiltėiai* ‘mąka pierwszej jakości’ (por. *pirmas*), *sīnkamiltėiai* ‘mąka drobno zmielona’ (por. °*sekti*), *šriūtėiai* ‘mąka grubo zmielona’ (por. *šriūtas*), *šūnmiltėiai* ‘grubo zmielona mąka złej jakości’ (por. *šuō*), war. *šūlmiltėiai* ‘resztki drobnomielonej mąki’ (dysymilacja *n-m* > *l-m*, por. *nūmsargas* > *luṃsargas*). — Vb. denom. *numiltinti* ‘posypać mąką, powalać mąką’, *sumiltinti* ‘zemleć na mąkę’. Por. łot. *miltāt* ‘rozgotować, np. kartofle’, *miltīt* ‘zemleć; zaprawić sos mąką’. — Od *šūnmiltėiai* pochodzi vb. denom. *šūnmiltėiauti* ‘żyć cudzym kosztem; włóczyć się i żebrąć’.

milteris, -io b.z.a. przest. ‘słodownik’ (Litwa pruska) — zapoż. ze śrdn. *multere*, por. prus.-niem. *mölter*, nwn. *Mälzer* (Prellwitz 25, GL 87; brak w LEW i LKŽ).

milti I, *milstu, milaũ* (z prvb. *i-*, *pa-*, *su-*, *at-*) gw., *įmilti* ‘zakochać się’ (*Bernaitis įmilo į mergaitę*), *pamilti* ‘polubić, pokochać’, intr. ‘spodobać się komu’, tr. ‘pokochać kogo’, *sumilti* ‘zakochać się, pokochać się’ (*Bernas su merga sumilo ir susižanijo*), *atmilti* a. *numilti* ‘przestać kochać, odkochać się’⁴⁴⁵ — inchoativum-ingressivum na -*sta-* wobec durativum na -*ė-*, *mylėti* ‘kochać’ (zob.), wytworzone z udziałem neoapofonii SP *myl-* ⇒ SZ *mīl-* (por. *dýžti* ⇒ *dižyti*; *rýdyti* ⇒ *ridyti*; *klykti* ⇒ *klikti*). Inaczej ALEW 653, gdzie *milti* ujęto jako denominativum od *mýlas, mielas*, a zamiast neoapofonii odnotowano ‘wtórność wokalizmu -*il-*’. Zob. też LEW 449. — Drw. od *mil-V*: *milėntis* ‘łasić się, przymilać się’ (por. war. *mėilintis*), *milėnti* ‘merdać ogonem’ (war. metatetyczny *limėnti*, zob.). Tu też *į-si-mil-ik-auti* przest. ‘zakochać się’ jako wariant do *įsimeilikaui*. — Neopwk. *mils-* (⇐ *milstu*): *milsnūs* ‘miły, przyjemny; gościnny’. NB. Reanaliza *mil-* + *-snus* prowadzi do wyodrębnienia neosufiksu, widocznego w drw. *laksnūs, rysnūs* i *trupsnūs*.

milti II, war. *mīlti*, prs. *miliù* (war. *milù*), *mýliau* (war. *miliaũ*) gw. ‘w łaźni: wrzucać rozpalone kamienie do zimnej wody’ (*Kai sudegs šitos malkos, tai tuoj ir akmenis milsiu* ‘Kiedy spalą się te drwa, to zaraz wrzucę kamienie’. *Miliaũ akmenis ir nusišutinau ranką* ‘Wrzucałem kamienie i oparzyłem sobie rękę’), 2. ‘rozpalonymi kamieniami ogrzewać wodę w łaźni’ (*Milia andenį pirtį* ‘Ogrzewają wodę w łaźni’). *Jau sūmiliau, galit eit pirtin* ‘Już wrzuciłem kamienie, możecie iść do łaźni’). Neoosn. *myl-* (⇐ *įmýlė*): n.rz. *Ymysà* – pewnie od wody, co się szybko nagrzewa (por. Vanagas 130; 216 s.v. *Mylė*). Niejasne (pominięte w LEW). Z uwagi na wypadki alternowania *il* z *ul* w bliskoznacznych wyrazach (por. *miltai* : *sumuldyti*; *tilžti* : *tulžti*; *milžti* : strus. *mūlsti*) warto może zwrócić uwagę na pwk. *mul-* w czas. *mūlti*, -*sta*, -*o* ‘o koszuli: nasiąkać potem’. NB. Būga, RR I, 465n. przytaczał *mūlti* tylko w znac. ‘robić się brudnym, brudzić się’ (*vaikas visas mūlinas* ‘dziecko całe umorusane’),

⁴⁴⁵ Refl. *susimilti* 1. ‘zakochać się’ (*Užaugę susimilo ir susivedė* ‘Gdy dorośli, zakochali się i pobrali’), 2. ‘zmiłować się nad kim’ (kalka z pol.), DP ‘zmiłować się, zlutować się, być miłościwym’, SD *susimilstu unt ko* ‘lituię się nad kiem, lutuię się’, *susimilstąs* DP ‘miłosierny, lutościwy’.

ale w danym wypadku nie chodzi o alternant do *mil-*, lecz o obocznic spółgłoskowy do czas. *mùrti* m.in. ‘moknać, pocić się, brudzić się’.

milžinas, -ē 3 p.a. ‘wielkolud, olbrzym, bohater’, SD «olbrzym, olbrzym» — z substantywizacji przym. *milžinas*, -à 3 p.a. ‘wielki, ogromny’. War. *bilžinas* b.z.a. Z innym sufiksem: *milžūnis*, -iēs m. ‘olbrzym’. Wraz z odpowiednikami łot. *milžis* ‘wielkolud’, bibl. ‘tyran’ oraz *milze* ‘kupa, stos; gromada’, *milžums* ‘wielka kupka, wielka ilość’ (adv. *milžumis*, *milžum* ‘bardzo’), *milžuōns* ‘wrzód, obrzęk, opuchlizna’ znajduje motywację w czasowniku łot. *milžt*, prs. *mēlzu* a. *miłstu*, prt. *miłzu* ‘wzbierać, brzęknąć, puchnąć, nabrzmiewać’. Jego litewskim odpowiednikiem jest refl. *milžtis* (zob.). Suf. -in- jak w *slibinas* ‘smok’, *vėlinas* ‘diabeł’. Por. LEW 453, GJL II, § 318. — Drw. *milžininis* SD «olbrzymi», *milžiniškas* ‘olbrzymi’. — N.m. *Milžinaĩ* 2x, *Milžinkapis*.

milžyti, *milžau*, *milžiau* gw. ‘doić’ — iteratyw z suf. -y- i SZ *milž-* ⇐ *meļž-*, zob. *mēļti*. Pod względem apofonicznym przypomina z jednej strony *mirkyti* iter. ‘moczyć’ ⇐ *meřkti*⁴⁴⁶, z drugiej strony *vilgyti* caus. ‘wilżyć, zwilżać’ ⇐ *vilgti*. — Z innym sufiksem: *milždinti* ‘kazać komuś doić’, refl. ‘dawać się doić, dawać mleko’ (*Karvē paliovē milždintis* ‘Krowa przestała dawać mleko’. *Karvē išsimilždino* ts.).

milžtis, *mēļzas* (war. *mēļšias*), *milžos* gw. 1. ‘o wrzodzie: ‘wypełniać się, wzbierać ropą’, 2. ‘o niebie: pokrywać się chmurami’ — forma zwrotna do *milžti* gw. ‘doić’ (zob. *mēļti*). Odpowiedniki łot. *milžt*, *miłst*², *milza* ‘chmurzyć się, zbierać się na burzę’, *miłzt*, *meļzu*, *milzu* ‘wzbierać, nabrzmiewać, brzęknąć’. — SO *maļž-*: *maļštītis*, *maļstosi*, *maļstēsi* ‘chmurzyć się, zasnuwać się chmurami’, z asymilacji w *maļš-sty- < *maļž-sty-.

minà 2, 4 p.a., gen.sg. *minos* 1. ‘wyraz twarzy, mina’, 2. gw. ‘charakter człowieka, usposobienie, nastrój psychiczny’ — zapoż. z pol. *mina* (⇐ nwn. *Miene* f.). — War. *mynà* 2 p.a. ‘wyraz twarzy’ (KRŽ) ⇐ prus.-niem. *mīne* (GL 87). Zob. też LEW 453; brak w POLŽ.

mina stlit. ‘jednostka wagi, Funt’ (BRB, zob. PAŽ 248) — zapoż. z pol. XVI w. *mina* (ob. *mna*) ‘starożytna złota lub srebrna jednostka wagowa, będąca również środkiem płatniczym, pod względem wartości odpowiadała 1/50 talentu czyli 100 drachmom...’ (por. SPXVI), z gr. *μνᾶ*. Brak w SLA, LKŽ, LEW i ALEW.

mináu adv. ‘nigdy! przenigdy! Boże broń!’ (Šlapelis 232), np. *Tai mináu nedaryk!* ‘Nigdy tego nie rób!’. *Tokiam tu netikėk minau, jojo bijotis reik* ‘Takiemu nigdy nie ufaj/wierz, jego trzeba się bać’. *Minau, sugrįžk greit!* ‘Pamiętaj, szybko wracaj!’ — skrócona z *minauk forma imperatiwu od *minauti ‘pamiętać o czym’, co jest intensivum na -au- do *miñti* (war. *minavóti*). War. *miniáu* i *miná*. Znacz. etym. ‘pamiętaj, nie zapominaj!’ (LEW 453: «denke daran, vergiß nicht!»). Paralele: *skináuti*, *tyráuti*, *krúpauti* (GJL II, § 659).

mincē stlit. 1. ‘moneta’, 2. ‘mennica, miejsce, gdzie bije się pieniądze’, SD «mińca, mińcarstwo, argentaria» — zapoż. ze stbłr. XVI w. *mynca*, *minca* ⇐ pol. XVI w. *myńca*, *mińca* (SPXVI) ⇐ śrwn. *münze* f. ‘moneta; mennica’ (stwn. *munizza* < zach.-germ. *munita ⇐ łac. *monēta*, EWD 899). Wprost z pol. wywodzą SLA 132, LEW 435, ALEW 633 i POLŽ 119. Zob. też *monetā*. — War. *mencē* MOP ‘moneta’ ⇐ pol. XVI w. *meńca*, *mieńca* (Inaczej Čepienė 184: wprost ze śrwn. *münze*).

mincorius, -iaus stlit. ‘mincarz, rzemieślnik zajmujący się wybijaniem monet’, SD «mincarz, co pieniądze bije» — zapoż. ze stbłr. *myncar̃*, *mincar̃* ⇐ pol. XVI w. *myncarz*, *myńcarz*, *mińcarz* (⇐ śrwn. *münzer* m.). Inaczej SLA 132, LEW 435, ALEW 633 i POLŽ 119,

⁴⁴⁶ Formacja na st. o, *markýti* (por. *málžyti*), zawęziła swe znaczenie do ‘trzymać w stanie zamoczonym, moczyć (len) w moczydło, (bieliznę) w ługu’.

który wywodzili wyraz wprost z polskiego. Zob. też *mincē*.

mīndyti, *mīndau*, *mīndžiau* 1. 'deptać nogami, tratować kopytami; wygniatać ślad, ścieżkę; wyrabiać glinę', *mīndau* SD «deptać co» (syn. *minu kū*), 2. 'naciskać stopą (pedał)', 3. 'o ptakach: deptać samicę, zapładniać' (*Gaidys vištas mīndo*) — intensivum na -dy- do *minū*, *mīnti* 'deptać; gnieść, miąć'. Paralele: *pīldyti* ⇌ *pīlti*; *grūndyti* ⇌ *grūmti*. Odpowiednik łot. *mīdīt*, -u, -īju 'ugniatać deptaniem, np. siano', refl. *mīdītiēs* 'przestępować z nogi na nogę, niepokoić się; o zwierzętach: parzyć się'. — Z innym sufiksem: łot. *mīstīt* frq. 'ugniatać, miesić, międląć' (*min-stī-): *mīklu mīstīt* 'zagniatać ciasto chlebowe', *linus mīstīt* 'międląć len'; ⇒ neoosn. *mīst-*: *mīstas* f.pl. 'pora międlenia lnu'; neoosn. *mīstī-*: *mīstīklas* f.pl. 'międlica, cierlica'. Łotewska neoosn. *mīs-* podlega neoapofonii *ī* ⇒ *ai*, wydając *maistīt* 'międląć' (*mais-stī-). Por. lit. *įmīsti* ⇒ *maistyti*. — Neoosn. *mind-*: *mindinēti* 'międląć len', *mindā* 'wyrznięty torf przygotowany do odwodnienia przez zgniatanie', *mindinys* 'głina ugniataana deptaniem; to, co się młóci przepędzanymi końmi' (por. łot. *mīdekļis* 'młócenie końmi; jednorazowa porcja zboża tak młóconego'). — Neoosn. *mindž-* od prt. *mīndžiau*: *mīndžioti* (zob.).

mīndžioti, *mīndžioju*, *mīndžiojau* 1. 'deptać, ugniatać nogami, tratować kopytami; gnieść, miętosić', 2. 'o ptakach: deptać samicę, zapładniać' (*Žąsinas žąsis mīndžioja*), *išmīndžioti* 'wydeptać, stratować; wyrobić glinę deptaniem' — iteratyw na -o- od neoosn. *mindž-* ⇌ *mīndžiau*, *mīn-dy-ti* (zob.). — N.agt. *mīndž-ik-as tkwi w osnowie vb. denominativum *mīndžikuoti*, *mīndžikauti* 'dreptać w miejscu, przytupywać np. na mrozie, przestępować z nogi na nogę, przebierać nogami'. Zakończenie -ik-uo- wymienia się z -ok-uo- (*mīndžiokuoti*), -uk-uo- (*mīndžiukuoti*), -uk-au- (*mīndžiukauti*) oraz z -ag-o-: *mīndžiagoti* b.z.a., zapewne z *mīndži-ak-o- przez udźwięcznienie, por. *mīndžiaka* b.z.a. 'dziewczyna, która chce szybko wyjść za mąż' (por. też parę *mastagūoti* i *mastakūoti*). Dalsze szczegóły wymienionych formacji pozostają niezbadane.

minēti, *miniū* (3 os. *mīni*), *minējau* 1. 'wspominać słowem, wymieniać z imienia', SD *miniū* «mianuję kogo» (syn. *žadinu vardu*), 2. 'pamiętać o czym, przypominać sobie', 3. 'przypominać komu o czym', SD *miniū kū* «napominam kogo» (syn. *raginu*), 4. 'rocznicę obchodzić, świętować' — durativum na SZ i z suf. -ē/-i- od czas. prymarnego *mīnti*, *menū* 'pamiętać, przypominać sobie' (zob.). Dokładne nawiązanie w scs. *mīnēti*, *mīnjō*, 3 sg. *mīnitū* 'sądzić, mniemać'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *minēt*, -u, -ēju 'pamiętać; zgadywać', strp. *mīnīt, co da się odtworzyć z postwerbalnych rzecz. *pominīsnan* 'pamięć, gedechtnus' oraz *minisnan*, *menisnan* 'wspomnienie, pamięć o czym, gedechtnis' (zob. LAV 235). — Formacje prezentalne *miniū* i scs. *mīnjō* mają odpowiednik w wed. *mānyate* 'myśli, sądzi', aw. *mainiieite* ts., gr. *μαίνομαι* 'oszaleć, wściec się' (*man-jo-), < pie. *mṇ-je-. Pwk. pie. *men-, *mṇ- 'powziąć myśl, pomyśleć' (LIV² 435). — SO *man-*: *manyti* (zob.). — Neoosn. *minē-*: *minētinās* SD «pamiętny, pamięci godny», *minētinis* SD «napominalny», *minētojas* SD «mianowniczy, napominacz», *paminētinē* SD «vpominek» (syn. *dovana*). — Neoosn. *minēj-*: *atminējas* 'kto zgaduje zagadki', *minējimas* 'wspominanie; obchody, uroczystości', *paminējimas* SD «wspominanie czego, wzmianka», *paminējimas dūšiū numireliū* SD «zaduszny dzień» (por. *stenējimas* ⇌ *stenėjo*).

miniā 4, 2 p.a. 'tłum, rzesza', DP też 'tłuszcza, ciżba', por. *O atstoja[n]t jiemus pradėjo Jėsus bylot miniūmp apie Joną* DP 17¹¹ 'A gdy oni odchodzili, zaczął Jezus mówić do rzeszy o Janie'. *Anojeg valandoj bylojo Jėsus miniómus ir anump, kurie...* DP 154²⁸ 'Oneyże godziny mówił Jezus rzeszom, i do onych, którzy...'. SD «ciżba; gromada» (syn. *krūva*, *daugelis*), «tłum, tłuszcza», *vietų darau per miniū* «rum czynię, rumuję» ['robię przejście w tłumie']. Dewerbalne abstractum na -jā- od *mīnti* 'deptać, miąć'. Formacja typu *žiniā*, *kančiā*, *valdžiā*. War. *minē*: *Kas ten svieta – ciela minē* 'Ileż tam ludzi, cały tłum' (m.in. CHB).

Znacz. etym. 'deptanie, tratowanie' ⇒ 'ścisk, tłok'⁴⁴⁷. Paralele znaczeniowe: *kamšà* 'ścisk, tłok' ⇐ *kiṃšti*; *spūstis* a. *spūstis* 'ścisk, tłok, tłum' ⇐ *spāusti*; *sángrūdis* 'tłok, ścisk' ⇐ *sugrūsti*; pol. *cizba* 'wielka liczba stłoczonych ludzi', stpol. *ciszczba* 'ścisk, tłok' < psł. *tišč-ība od °ciskać 'gnieść, tłoczyć'. — Drw. *miniomis* SD adv. «gromadno, gromadą» (syn. *pulkais, tumtais*).

mynikas 2 p.a. przest., gw. 1. 'kto udeptuje siano na wozie', 2. 'kto międli len' (CGL 'Bracher'), 3. *ódu mynikas* 'kto wyprawia/garbuje skórę, garbarz' — nomen agentis na -ikas od SW *myn-* ⇐ *min-*, por. *mýniau*, prt. do *minti* 'deptać, miąć' (por. LEW 454n., ALEW 654). Rzadszy jest war. *minikas* 2 p.a. Paralele: *kūlikas* ⇐ *kūliau, kūlti*; *siuvikas* ⇐ *siuvù, siūti*. Nawiązanie w stpr. *mynix* EV 'garbarz, Gerwer [Gerber]' (PKEŽ 3, 140n.). — Obok tego złożenie *od-minỹs* cps. 'garbarz' (por. *óda* 'skóra') : łot. *ād-minis* ts.; struktura porównywalna z ros. *kože-mjáka* 'garbarz' (*koževnik mnuščij kožu* 'garbarz wyprawiający skórę', od *kóža* i *mjatb, mnet*). — Nazw. *Minỹkas, Minikas, Minikis*, patron. *Minikáitis; Ódminis, Odmīnas*.

minỹkas 2 p.a. przest., gw. 'mnich, zakonnik' (war. *minychas* DP) — zapoż. ze stbłr. *mnixъ* ⇐ pol. *mnich*, z substytucją *k* za *x* oraz insercją *i* dla usunięcia obcej fonotaktycznie zbitki *mn-* (por. *mišios* ⇐ pol. *msza*; *gīminas* < *gīmnas* 'hymn', GJL I, § 340, LD § 150). Por. łot. *mūks* < **munks* ⇐ śrdn. *mōnk, mōnik*. Zob. też SLA 132, LEW 454 (brak w ALEW i POLŽ). SD¹ *vyresnis minykų* «przeor» (w SD zamiast tego figuruje *vyresnis klēštariaus*), SD *vienaviētē gyvenunčią minykų* «klasztor» (syn. *klēštariūs*). Osobno zob. *miniņkas* i *minyškā*. Młodsza pożyczką jest *manōchas* (zob.). — Drw. *minykīnis* 'mniszy', SD «mnichowski, mniski, mniszy», *minỹkiškas* 'taki jak u mnichów, mniszy, zakonny, klasztorny', SD «mnichowski, mniski, mniszy», *minỹkiškai* adv. 'po mniszemu'. — Reanaliza *min-ỹkas* (por. *dalỹkas* : *dalīs*) prowadzi do takich neologizmów, jak wymienione w słowniku Nesselmanna *minyka* b.z.a. 'mniszka' (por. *karvỹka*) i *minyčia* ob. *minyčē* b.z.a. 'klasztor' (zob. też typ *brolyčia* oraz oboczność *telyčia* : *telyčē*).

miniņkas 2 p.a. gw. 1. 'urządzenie do regulacji poziomu wody na zaporze w stawie, śluza', 2. 'rura a. drewniana rynna do odprowadzania wody z drogi' — zapoż. z pol. przest. *mnich* ts. (por. Sw II, 1015, SGP III, 176: 'upust z słupem przy stawach'; pominięte w POLŽ). Zamiast *minỹkas* (zob.), z substytucją zakończenia -*inkas* w miejsce -*ykas*, co nastąpiło na mocy proporcji analogicznej -*inykas* : -*ininkas* = -*ykas* : *x* (*x* = -*inkas*). Por. łot. *meniķis* 'Mönch an der Schleuse' (war. *mediķis*). Formant -*inink-* jest zlitewszczonym wariantem suf. -*inyk-*, który został wyabstrahowany z zapożyczeń słowiańskich, np. *liūdinykas, vỹninykas, zōkanykas* (zob. s.v. *urēdnykas*).

mỹnioti, mỹnioju, mỹniojau, war. *mýnioti* 1. 'stąpając przygniatać, deptać, przydeptywać', 2. 'brodzić, brnąć (w błocie)', 3. 'stapać, dreptać (jak starzec)', 4. 'o ptakach: zapładniać' (*Gaidys vištą mýnioja. Gaigalas vandenį mynioja antis*), *pamýnioti* 'podeптаć; udeptać siano na wozie', *pramýnioti* '(glinę) zmiękczyć trochę deptaniem', *primýnioti*: *Asla prinešta, primýniota purvų* 'Klepisko zanieczyszczone błotem (przyniesionym na butach)'. Refl. *pasimýnioti*: *Gaidys atėjo vištą pasimýnioti* 'Kogut przyszedł zapłodnić (dosł. podeптаć sobie) kurę' — iterativum na -o- od neopwk. *myn'-*, wyabstrahowanego z prt. *mýniau* do *minti minti* 'deptać'. Odpowiednik łot. *mīnāt* 'deptać, udeptywać, ubijać nogami'. Paralele: *gỹnioti* ⇐ *gýniau*; *pỹnioti* ⇐ *pýniau*; *trỹnioti* ⇐ *trýniau*. Odmienna analiza: *myn-io-* w ŽD 518 i GJL II, § 588. Por. oboczną osnowę *mīn-* w łot. *mīnāt* 'deptać, udeptywać'; do niej

⁴⁴⁷ Wątpliwe jest przyjęte w BSW 189 pokrewieństwo wyrazów lit. *minià* i scs. *mūnogũ* 'mnogi, liczny, wielki, πολύς' (pie. *munogh-o-), goc. *manags* 'niejeden, liczny' (pie. *monogh-o-), stir. *menic* 'częsty' (pcelt. *menekki-).

nawiazuje psł. *minati, por. np. stpol. *wyminać* ‘wymłócić zboże (przeganianym wołem)’. — Postverbalia: *mynà* I ‘ilość lnu wkładana na jeden raz do suszarni’, *mynà* II ‘klocki torfu odwodnione przez ugniatacie i rozłożone do suszenia’ (syn. *mindà*, *miñdas*), *mýnē* ‘międlenie lnu; pora międlenia; len międlony’, *mýnatē* ‘międlenie lnu; len, który się międli’ (formacja jak *āratē* ⇐ *ārti*, *kūlatē* ⇐ *kūlti*), *mynéjas* ‘ten, kto udeptuje siano na wozie; kto międli len’ (⇒ błr. gw. *mnéja* ‘kobieta międląca len’, PzB 3, 73), *mynikas* (zob.), *pamynà* ‘przypiecek’, *pramynimas* ‘wydeptywanie; międlenie lnu’, cps. *lynāmynis* (zob. *linaĩ*).

minyškà 2 p.a., gen.sg. *minyškos* przest., gw. ‘mniszka, zakonnica’, SD «mniszka, klasztorna panna» (*minykai su minyškomis* DP ‘mnisi z mniszkami’), *vyresnē minyškū* SD¹ «przeoryssa, priorissa» [‘siostra przełożona’] — zapoż. ze stbłr. *mniška* ⇐ pol. *mniszka*, -i. War. *mnyškà*. Insercja *i* służy usunięciu obcej zbitki *mn-* (por. *minyškas* ⇐ pol. *mnich*; *mišios* ⇐ pol. *msza*, GJL I, § 340). War. *minyčkà* (*mnyčkà*) pokazuje zmianę *šk* > *čk* (por. *plėčkà*, *rėčkà*). Zob. też SLA 132, LEW 454 (brak w ALEW i POLŽ).

mìnyti, *mìniju*, *mìnijau* wsch.-lit. ‘minąć, ominąć, przejść lub przejechać mimo kogo, czego’ (LzŽ, ZTŽ), *pamìnyti* ‘wyprzedzić kogo’ — z substytucją sufiksu *-yti* za błr. *-uti* zapożyczone ze stbłr. *minuti*, por. błr. *minúć*, *minú*, 3 sg. *miné* ‘przejść, przejechać mimo’. — Z obocznym sufiksem: *minóti* (*Kuros dalei važiuoja, tai jau minója Zietelq ZTŽ* ‘Ci co dalej jadą, to omijają Zdzięcioł’).

mìnkýti, *mìnkau* (war. *mìnkiau*, *mìnkiju*), *mìnkiau* (war. *mìnijau*) ‘miesić, zagniatć, zarabiać ciasto, glinę’ (por. łot. *mīcīt*, -cu, -cīju ‘miesić; deptać’, refl. ‘pchać się, przeciskać się’) — vb. denominativum na *-y-* od przymiotnika plit. *minkūs ‘miękki’. Por. odpowiedni przymiotnik w psł. *mēkū, skąd scs. *mēkūkū*, pol. *miękki*, ros. *mjágkij* ‘miękki’, < pbsł. *minku-ka- ⇐ *mink-u- (zob. BSW 184, LEW 454). Akut lit. tłumaczy się chyba wyrównaniem do adi. *mìnkštas* (zob.). — Postverbalia: *atminkaĩ* m.pl. ‘powtórne zagniatanie ciasta chlebowego, ilość mąki wtedy do ciasta dosypanej’, war. *atminkos* f.pl.; *mìnklas*, częściej *mìnkľē* ‘mąka rozczyniona z wodą, ciasto; nadzienie, farsz’ (łot. *mīkla* ‘ciasto, ciasto chlebowe’, war. *mīkna*), < *mink-kl-. Neoosn. *minky-*: żm. *minkytuvis* ‘dzieża do rozczyniania i zagniatania ciasta chlebowego’. — Odpowiedniki ie.: scs. *omēčiti* ‘zmiękczyć, osłabić’: gr. μύσσω ‘miesić, zagniatć, gnieść, cisnąć’ < pie. *mṇk-je/o- (SE *menk-, zob. LIV² 438, LEW 454). ALEW 654 dodaje porównanie germańskie: ags. *mengian*, stwn. *mengan* ‘mieszać’. W językach bałto-słowiańskich brak jest refleksów ze st. e. — SO *mank-*: *mānkýti* (zob.), *mankštýti* (zob.).

mìnkštas, -à 3 p.a. ‘miękki, dający się gnieść’ (war. *mýkštas* LzŽ < *mīkštas) — ze zmiany *minkst-a-, adi. postverbale od *mink-sty-ti, frq. do *mìnkýti* ‘miesić glinę, zagniatć ciasto’. Odpowiednik łot. *mīksts* ‘miękki, łagodny, niesurowy (o klimacie); słaby (o koniu)’ ma obok siebie motywujące *mīkstīt* ‘międlić len, zmiękczać, czynić miękkim’. Por. też parę lit. *mankštýti* i *mānkýti*. Bez objaśnienia w LEW 454. Inaczej ALEW 654, gdzie wychodzi się od *mìnkýti* i zakłada drw. *mink-s-t-, z suf. *-t-* i wstawnym *-s-* (!). — Pwk. *mink-* jak w adi. *minkus ‘miękki’ i pochodnym odeń vb. denom. *mìnkýti*. Pbsł. adi. *mink-u- < pie. *mṇkH-u- jest kontynuowane w scs. *mēkū-kū*, pol. *miękki*, ros. *mjágkij* (rozszerzenie tematu na *-u-* sufiksem *-k-* widać też w scs. *qzūkū*, zob. s.v. *añkštas*). — Verba denominativa od *mìnkšt-*: *miñkšti*, *mìnkštū* (*mìnkšt-stu), *mìnkštaũ* ‘miękczyć, mięknać, stawać się miękkim’ (SD *mìnkštu* «miękczeię; namiękam», *atmìnkštu* «odmiękam», *pamìnkštau* «namiękam»), *mìnkštėti*, -ja, -jo ts., *mìnkštinti* caus. ‘miękczyć, zmiękczać’ (por. łot. *mīkstināt* ts.), *atmìnkštinu* SD «odmięczam». Nomina: *mìnkštybē kūno* SD «kompleksiey miękkość delikacka» (syn. *lapybē*, *lapumas*), *mìnkštīmas* ‘mięsz, miękisz, miękka część chleba, tzw. ośródką’, *mìnkštumā* ‘miejsce miękkie; ośródką’ (por. *kietumā*), *mìnkštūmas* ‘miękkość’ (por. łot. *mīkstums* ‘miękkość; mięsz’). — Cps. *mìnkštaprōtis* ‘słaby na umyśle’ (por.

prōtas), *minkštaširdis* 1. 'miłosierny', 2. 'wrażliwy; o słabej woli' (por. *širdis*). Cps. z I członem *minkš-*: *minkškiaūšis* 'jajo o miękkiej skorupie' (por. *kiáušas*), *minkšpaūtis* ts. (por. *paūtas*, n.m. *Minkštpaūčiai*), *minkšdañtis* 'mający słabe zęby' – przez degeminację d.d z **minkšt-dantis* < *minkštadañtis* (por. *dantis*).

minti, *minù* (war. *menù*), *mýniau* 1. 'stapając przygniatać, deptać, wygniatać (glinę); naciskać stopą (pedał, miechy)', 2. 'miać, miętosić, międlić, kruszyć (słomę lnianą a. konopną)', 3. 'wyprawiać skórę'. SD: *minu kų* «deptę co» (syn. *mindau*), «międlę len, konopie» (syn. *laužau*), *mintas* «udeptany». Refl. *mintis*, *minuos*, *mýniaus* 'mocować się, zмагаć się', SD *minuosi* «biedzę się; zapasy chodzę» (<minusis> «zapaśnik, mocownik»). Cps. *atminti* 'zmęczyć, odbić sobie stopy przy chodzeniu, ugniataniu' (*atminti pėdas* 'być do kogo podobnym'), *paminti* 'podeptać, nastąpić, pognieść; poniżyć', SD «potłumiam», *parminti* 'podołać, powalić kogo; wdeptać', *praminti tāką* 'wydeptać ścieżkę', SD¹ *kelių praminu* «vtoruię», SD *praminu kelių* «toruię drogę» (*kelias pramintas* «tor» ['droga utorowana']), *priminti* 'nadepnąć', *užminti* 'nadepnąć, nastąpić, rozgnieść stopą', refl. *įsiminti* 'wsunąć nogi (w buty, chodaki)' (por. *basamincia*). — Odpowiedniki bsł.: łot. *mīt*, prs. *minu* a. *miņu*, prt. *minu* a. *mīnu* 'kroczyć, deptać, wyprawiać skórę' oraz cs. *mīno*, *mēti* 'miać', ros. *mnu*, *mjatb* 'międlić (len), miesić (glinę), deptać (trawę)', czes. *mnu*, *mnouti* (stczes. *mieti*) 'miać', pol. *mnę*, *miąć* (3 os. *mnie*, *miął*). Pbsł. SZ **min-V*, **mīn-C* < pie. **menH-C*/**mṇH-C* 'nastąpić, nadepnąć', por. umbr. *menes* 'przyjdiesz', galij. *moni* 'przyjdź, chodź!'. Zob. LIV² 438, BSW 185, LEW 454n. — Drw. *mindyti* (zob.), *minótis* 'mocować się, siłować się'. Nomina: *āpminos* f.pl. 'uroczystość po zakończeniu międlenia lnu' (por. *āpjavēs*, *āpkulos*), *išmina* 'ścieżka wygnieciona w zbożu przez zwierzęta', *minikas* (zob. *mynikas*), *minià* (zob.), *paminà* 1. 'poprzeczka łącząca nogi stołu', 2. 'podnózek', 3. 'stopień u wozu', 4. 'szeroka deska a. murek przy piecu; stopień umożliwiający wejście na piec', 5. 'pedał przy kołowrotku', 6. 'miejsce, gdzie stoi bydło przed wypędzeniem na pastwisko', *pāminos*, -ų f.pl. 1. 'kłaki, wyczeski (lnu, konopi)', 2. 'wygon', *prāminas* a. *praminà* 'słoma, plewy a. paździerze, które dodaje się do mieszanej gliny, by ta po wyschnięciu nie pękała', *praminà* 'ścieżka zwierząt' (*Nežinau, kad čia vilkų praminà* 'Nie wiedziałem, że to wilcza ścieżka', *prieminà* 'zadeptana rola a. grządki; stratowane miejsce na skraju wsi, gdzie spędza się bydło' (war. *priminà*). Osobno zob. *pereĩminos*. — Neoosn. *mint-* (← *mintas*): *mintynė* SD «biedzenie się» (syn. *minimasis*), «igrzysko» (syn. *tekynė*), *mintuvai* m.pl. 'narzędzie do mięcia lnu', *mintuvai* SD «cierlica, międlica; tarlica». — WSZ *myn-*: *mýniau* (prt.), *pamynėti* 'pomieścić nieco len' (typ *pagynėti*, *pakylėti*), *mýnioti* (zob., tam też nomina z *myn-*). — Brak refleksów SO **monH-*.

miñti, *menù* (war. *minù*), *miniaũ* 1. 'pamiętać, przypominać sobie, mieć w pamięci', 2. 'zgadywać, odgadywać zagadki' (*miniaũ mįslę* 'odgadłem zagadkę'), por. łot. *mīt* 'zgadywać', 3. 'nadawać imię' (*Ir minė ji vardu tėvo jo* DP 421₁₇ 'I nazwali go imieniem ojca jego'), 4. SD «napominać kogo». War. wsch.-lit. *mīti* (LzŽ). Cps. *atmiñti* 'pamiętać, zapamiętać, wspominać' (SD *atamenu* «wspominam sobie co», *atmenu* «pamiętam co; pomnię; przypominam co»), *įmiñti mįslę* 'odgadnąć zagadkę', *išmiñti* 'pozgadywać; zrozumieć, pojąć', *notamenu* SD «nie pamiętam» < **ne-ata-menu* (zob. *not-*), *pramiñti* 'dać komu imię; dać komu przyzwisko, przezwąć', DP 'nazwać, mianować', *pramenu* SD «nazywam kogo», *primiñti* 'przypomnieć, napomnieć, upomnieć', *užmiñti* 'przypomnieć; zadać zagadkę' (por. łot. *uzmīt* 'zgadywać'). Refl. *miñtis*, *menuos*, *miniaũs*, SD *menuosi to* «znam się na tym», 3 os. *mėnasi* 'zna się': *kuris menasi sūnarių paraikymo, sūnarių paraikytojas* SD «anatomik», *aptiekorius*, *kuris menasi aplink aptiekos darbus* «aptekarz»; *atsimiñti* 'pamiętać, wspominać, przypominać sobie', SD *atsimenu* «upamiętywam się» (gw. też o chorobie: 'powracać, odnawiać się', LzŽ), *įsimiñti* 'namyślić się', *nusimiñti* 'posmutnieć; wpaść w rozpacz', DP też 'zwaćpąć, zdumieć się, zatrwożyć się, tesknąć sobie',

SD *nusimenu* «rospaczam o zbawieniu, o miłosierdziu Bożym», *užsimiñti* ‘napomknąć, przypomnieć co’. — W prs. *menù* tkwi pwk. pie. **men-/mñ-* ‘powziąć myśl, pomyśleć’ (LIV² 435), por. wed. *manuté* ‘myśli o czym, przypomina sobie’, aor. *ámata* ‘pomyślał’. Stang 1942, 112 porównał apofonię *menù* : *miniaũ* z *genù* : *giniaũ* i *gemù* : *gimiaũ*. Villanueva Svensson, *Balt* LII:2, 2017, 281 jest zdania, że prs. *menù* jest innowacją na miejscu **miniu*, tj. formacji na *-ia-*, zgodnej z wed. *mányate* ‘myśli’ i gr. *μαίνομαι* ‘szaleć, wściekać się, srożyć się’, < **mñ-je/o-*. — W słowiańskim nie ma paradygmatu **męti*, **menø*, który by odpowiadał *miñti*, *menù*. Śladem po formacji praesens na SE **menø* jest derywat psł. **vüz-po-men-nø-ti*, kontynuowany w takich formach, jak sch. *spoménuti* ‘wspomnieć’, stsč. *poménuti* ‘wspomnieć, pamiętać’, czes. *vzpomenouti* ts., stpol. *wspomionąć* ‘wspomnieć, pomyśleć o czymś minionym’. — Dur. *minéti* (zob.). — Iter.-caus. *minavóti* stlit. ‘mieć zamiar; przypominać sobie, pamiętać o czym; obchodzić rocznicę czego’ (por. sufiks w *geravoti*), *mináu* (zob.), *mindýti* ‘zachowywać w pamięci, nie zapominać’, z prvb. *at-*, *pri-*, *už-*. Neoosn. *mind-*: *at(si)mindinéti* ‘przypominać sobie’. — Derywaty na SE: zob. hasło *men-*. Do prs. *menù* dotworzono pdg. duratywny z suf. *-é-*: gw. *menéti*, *menù*, *-éjau* ‘pamiętać, przypominać sobie’ (por. *Menéti tai godniai menù karq* ‘Pamiętać to dobrze pamiętam wojnę’). — Nomina na SZ *min-V*: *atminai* m.pl. ‘nabożeństwo za zmarłych’, *atminà*: *màno atminōj* ‘za mojej pamięci’ (war. *atminià*), *ātminas* ‘pamiątka’, *minikas* ‘kto zadaje zagadki, kto odgaduje zagadki’, *praminimas* SD¹ «nazwisko», SD «nazwanie od czego» (por. wyżej *pramiñti*), *užúomina* (zob.). Nomina na SZ *min-C*: *atmintis* (zob.), *mintis* (zob.), *mintrūs* ‘pojętny, mądry; o dziecku: zdolne’ (neosuf. *-tr-*, por. *įmantrūs*), *pamiñklas* ‘pomnik’ (por. łot. *mīkla* a. *mīkle* ‘zagadka’: *mīklu atminēt*, *uzminēt* ‘odgadnąć zagadkę’), *pramintis* (zob.). W kwestii *mislē* zob. *mąstýti*. — WSZ *myn-*: *ātmyniais* (zob.). — SO *man-*: *manýti* (zob., tam też nomina z *man-*). — WSO *mon-* < **mān-*: *ātmonas* (zob.), *prāmonē* (zob.), *priemonē* (zob.).

mintis, *-iēs* f. 4 p.a. 1. ‘myśl, myślenie’, 2. ‘skutek myślenia: pojęcie, sąd, wnioszek’, 3. ‘zamiar, pomysł’, 4. ‘zagadka’, 5. ‘pamięć’ (*Mintį gerą tur, viską atmen* ‘Pamięć ma dobrą, wszystko pamięta’) — dewerbalne abstractum z suf. *-ti-* i SZ *min-* ← *men-*, por. *menù*, *miñti* ‘przypominać sobie’. Odpowiednik psł. **męti*, zachowany tylko w złożeniu: scs. *pamēti* ‘pamięć’, sch. *pāmēt*, ros. *pámjatb*, czes. *pamět*, pol. *pamięć*. Pbsł. **min-ti-* (BSW 181). Paralele: *gintis* ← *gem-*; *mirtis* ← *mer-*; *viltis* ← *vel-*. Formacja bsł. jest odpowiednikiem wed. *matí-* f. ‘zamiar, pragnienie’, łac. *mēns* (**ments*), *mentis* f. ‘myślenie, rozważa, dusza, duch’, goc. *ga-munds* f. ‘pamięć, wspomnienie’, stang. *ge-mynd* f. ‘myśl, pamięć, pomnik’, stwn. *gi-munt* f. ‘pamięć’, < pie. **mñ-tí-* ← pwk. **men-* ‘powziąć myśl’. Zob. IEW 728, LIV² 435, Kroonen 375. Przypuszcza się, że osnowa w SZ **mñ-* została uogólniona drogą usunięcia alternacji z pierwotnego pdg. proterokinetycznego: nom.sg. **mén-ti-s*, gen.sg. **mñ-téi-s* (zob. Fortson 2005, 108n., 112n.). Transponat lit. **meñtis*, **mintiēs*. — Formacje prefigowane: *atmintis* (zob.), *įmintis* f. ‘zagadka’, *išmintis* f. ‘rozum, rozsądek’ (⇒ *išmintėlė* SD «mędrak, mędraszka», *išmintingas* SD «mądry; mędrzec»). Są to derywaty od vb. cps. *atmiñti*, *įmiñti*, *išmiñti* (zob. *miñti*).

mirgėti, *mīrga*, *mīrgėjo* ‘świecić nierównym, przerywanym światłem, migotać, błyskać, skrzyć się, mienić się komu w oczach, pstrzyć się’, *sumirgėjo žiburėlis* ‘zamigotało światełko’. SD: *mīrga* «miga się co, migoce» (syn. *blizga*, *plesta*, *blėscioja*), *mīrgu* «migam; mrugam», *mīrgu unt ko arba kam pamoju, mosteriu* «mrugam na kogo, migam». Odpowiednik łot. *mīrdzēt*, *-u*, *-ēju* ‘błyskać, mienić się’ oraz ‘siąpić – o deszczu’; obok tego *mīrgt*, *mīrgstu* a. *mīrdzu*, *mīrgu* ‘błyszczyć, migać się’. Odziedziczony refleks na st. zanikowym, który należy do pwk. pie. **merg^u-*/**mrg^u-*, por. stisl. *myrkr* ‘ciemny’, ags. *mirki* ‘przejmujący zgrozą, okrutny’ (pgerm. **merkwu-* < pie. **merg^u-u-*). Por. IEW 734, BSW 190, LEW 410, ALEW 658. Tu może też luw. *maruā-* ‘czarny’, zob. Kloekhorst 563. — Drw.

mīrgti, mīrgsta (war. *mīrga*), *sumīrgo* ‘zacząć migać, migotać; mienić się komu w oczach’, *mīrgulys* ‘migot, blask, migotanie’, ⇒ vb. denom. *mīrguliūoti* ‘migotać, mienić się’. Por. łot. *mīrdza* ‘blask, błysk, świecenie’, *mīrgs* ‘oka mgnienie’, *mīrguļi* m.pl. ‘błyskotki, świecidełka’, ⇒ *mīrguļot* ‘błyszczeć, połyskiwać’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *mīrgac̣* *mīrgac̣* ‘migotać; mrugać’ (PZB 3, 69), war. *mīrhac̣* (ĖSBM 7, 47). — Oboczny refleks SZ *murg-* < *mṛg̃¹–: łot. *mūrgt̃*², *mūrgstu*, *mūrgu* ‘spędzać czas nie śpiąc; męczyć się’. Nomen: łot. *mūrgi* m.pl. ‘urojenia, zwidy, wytwory fantazji; zmory; zorza polarna’ (⇒ vb. denom. *mūrguot* ‘marzyć, fantazjować’, *murdzēt̃*² ts.). — Odpowiednik psł. *mūrg-, por. ros. *morgat̃* ‘mrugać’, ukr. *morháty* ts., stpol. *margać* ‘machać ogonem’, gw. ‘kiwać, poruszać, kręcić’, pol. *mrugać* ‘poruszać powiekami; migotać’. — Czas. pol. *mżyć* ma dwojakie znaczenie: 1. ‘padać gęsto drobnymi kroplami, siąpić, rosić’, 2. ‘być widocznym jak przez mgłę, świecić rozproszonym światłem, migotać, przeziarać’. Przywołany stosunek znaczeniowy pozwala dołączyć do łotewskich refleksów *murg-* następujące odpowiedniki litewskie: *murgėti, mūr̃ga, murgėjo* ‘siąpić, mżyć’; drw. dewerbalny na *-lā-*: *murglā* ‘gęsta mgła, przechodząca w drobny deszcz, mżawkę’ (*Migla, lytu virtusi, vadinas murgla* ‘Mgła, która przeszła w deszcz, nazywa się «murgla»’), ⇒ vb. denom. *murglōti* ‘mżyć’ (*Tokia tiršta migla neišsilaikys, turės pradėti murglōti* ‘Taka gęsta mgła nie utrzyma się, zacznie mżyć’). Tu pewnie też łot. *murga* ‘kałuża’ (inaczej LEW 472, s.v. *mūrdyti*). — SO *marg-*: po zanikłym iteratywie *margyti pozostały ślady w postaci kilku postverbaliów, por. *mārgas* I ‘pstry, różnobarwny’ (zob.) oraz łot. *mārga, mār̃ga* ‘drobny deszcz, mżawka’ (wtórny wokalizm *e* w *mērga*), ⇒ vb. denom. *marguot* ‘mżyć – o deszczu’.

mīrksēti, mīrksiu (3 os. *mīrksi*), *mīrksėjau* 1. ‘mrużyć oczy’, 2. ‘mrugać, dawać znak ruchem powieki’ — formacja duratywna z suf. *-sē-* i SZ *mirk-* ⇐ *merk-*, por. *mērkti* ‘mrużyć oczy’. Neoosn. *mīrks-*: *mīrksā* ‘pochmurny, mroczny dzień’, *mīrksa* c. ‘ten, kto mruży oczy’ (por. *mīksēti* ⇒ *mīksā*), *mīrksnis* ‘mrugnięcie’. Neoosn. *mīrksēj-*: *mīrksėjimas akies* SD «mgnienie oka». — Z innymi sufiksami: *mīrkčioti* ‘mrugać’, *mīrksōti* ‘mieć opadające powieki, być sennym’, *mīrkteleiti* ‘mrugnąć’ (por. *mīrkterėjimas akies* SD «mgnienie oka»). — Nomina od *mirk-*: *mīrklā* ‘pochmurny, deszczowy dzień’, *mīrklā, mīrklē* c. ‘kto stale, chorobliwie mruży oczy’, ⇒ *apymīrklēms* SD¹ adv. «oślepić» (por. łot. *mīrklis* ‘okamgnienie, rzut oka; natręt’). Cps. *akīmīrka* a. *akīmīrka* ‘okamgnienie, chwila, moment’, por. *akis* (łot. *acumīrklis* ‘okamgnienie’), *pusiāumīrka žiūrēti* adv. ‘patrzeć przez przymknięte powieki’ (por. *pūse*), *pūsmīrkomis* adv. ‘z oczami na wpół zamkniętymi’, *trīmīrka* ‘okamgnienie, chwila’ (por. *trīs, tri°*) – z przekładu wyrazu *trimīgā* adv. ‘bardzo szybko, na zbity kark’, który był kalką zwrotu ros. *v tri mīga* (dosł. ‘w ciągu trzech mgnień oka’). — SZ *mirk-* ma nawiązanie w psł. *mīrk-, por. sch. *mīrknuti* ‘zmierchnąć się, ściemnić się’, stczes. *mrknūti* ts., ros. *mērknut̃* ‘ciemnieć, zmierzchać, szarzeć, gasnąć’, stpol. *mi(e)rzknąć* ‘tracić blask, gasnąć, ciemnieć, szarzeć’ (pol. *mierzchnąć*), *mīrzkać* ‘mroczyć się, zmierzchać się, ciemnieć; ćmić się w oczach (po uderzeniu w ciemność)’. Por. scs. *mrūknōti* ‘σκοτισθῆναι, zmierzchać się’.

mīrkti, mīrkstū, mīrkaū 1. ‘moknąć w wodzie, na deszczu, namakać’, 2. przen. ‘opływać (w bogactwie), tonąć (w długach)’, *numīrksta* ‘odmaka’, *pamīrkstu* SD «namakam», *primīrksta* ‘nasiąka’, *sumīrkstu* SD «moknę na deszczu» — intransitivum z suf. *-sta-* i SZ *mirk-* ⇐ *merk-*, por. *mērkti* ‘moczyć, zamaczać’. Odpowiednik łot. *mīrkt, mīrkstu, mīrku* ‘moczyć się w wodzie’. — Drw. *mīrkýti* caus. ‘moczyć, zamaczać białiznę w ługu, groch, mięso w zalewie, solone śledzie’ (war. z apofonią: *markýti*), *pamīrkýti* ‘pomoczyć, umoczyć’, *pamīrkyti* DP ‘omoczyć’ (dawne prs. *mīrkiu* SD¹ «mokrzyć», *pamīrkiu* SD «namaczam co; omaczam w czym»), ⇒ *pāmīrkalas* ‘sos’ ⇒ drw. wsteczny deprefigowany: *mīrkalas* ‘polewka, sos’, ⇒ drw. wsteczne: *mīrkē* KRŽ ‘sos z tłuszczu lub z dodatkiem śmietany lub mąki’, *mīrkā* ‘moczydło do moczenia lnu’ (zob. paralele s.vv. *pādažalas*,

pavilgalas i *prāmetalas*), *mirklà* ‘deszczowy dzień’. — Neosn. *mirky-*: *mirkymas* SD «moczenie», *mirkytas* SD «moczony». — Obocznym do *mirk-* refleksem SZ jest *murk-* (por. *smulk-/smilk-*): *mùrkdyti* ‘zanurzać, pogrążyć’, *murksėti*, *mùrksiu*, *-ėjau* ‘nurzać się, pogrążyć się’. Nomina: *murknà* gw. ‘odwilż’ (por. *dérgna*), *muřknas* ‘smutny’, *murknùs* ‘zachmurzony, słotny’. War. *š-mobile*: *šmuřgnas* ‘smutny’, *šmurgnùs* ‘niemiły, ponury’, *šmuřknas* ‘niejasny, mętny’ (por. (*š*)*mōtas*, (*š*)*tilti*, (*š*)*kárka*). — SO *mark-*: *markýti* (zob. *meřkti*).

miršėti, *mirša*, *miršėjo* gw. ‘poruszać się całą chmarą (o komarach), całą ławicą (o rybach)’, też o ludziach krzątających się w polu, por. *Žmonės laukuose tik mirša, tik dirba*. Izolowane, niejasne.

mirštamas, *-à* 3 p.a. 1. ‘powodujący śmierć, zabójczy, śmiertelny’ (*Jo liga nemirštama, nebijok* ‘Jego choroba nie jest śmiertelna, nie bój się’), 2. ‘bliski śmierci, umierający’ (*Ji buvo mirštama* ‘Ona była bliska śmierci’), 3. ‘podlegający śmierci, doczesny’, 4. ‘używany w razie śmierci’ (świeca, modlitwa), *mirštama ligà* ‘padaczka’ — zleksykalizowane participium prs. pass. od *miršta* ‘umiera’, zob. *miřti*. Por. *kándamas*, *liņpamas*, *mēnamas*. — Drw. *mirštamàsis* 1. bot. ‘zimowit jesienny, Colchicum autumnale’ (silnie trujące ziele), 2. bot. ‘szalej jadowity, Cicută virosa’ (⇒ *mirštamukai* b.z.a. m.pl. ‘cykuta’), *mirštamóji* f. ‘nieuleczalna, śmiertelna choroba’.

miřsti, *miřtù* (**miř-stu*), *miřsaũ* ‘zapominać’, *ažumirštu* SD «zapamiętywać czego, zapominam», *pamiřsti* ‘zapomnieć’, *primiřsti* ‘zapomnieć trochę’, *užmiřsti* ‘zapomnieć’. Odpowiednik łot. *āizmirst*, *-mirstu*, *-mirsu* ‘zapomnieć’. Ze zmianą *rs > rš* do pie. **mřs-/mers-* (LIV² 440)⁴⁴⁸, por. wed. *mřsyate* ‘zapomina’ (**mřs-iē-*), *pramamārša* pf. ‘zapomina, jest zapominalski’. — Drw. *miršėti*, *miřsiũ* (3 os. *miřši*), *miřšėjau* ‘powoli o czymś zapominać’, *pamiřdinėti* ‘zapominać’ (LZŽ), *užmiřsdýti* ts. Nomina: *ažumiršimas* SD «zapamiętanie czego», *ažumirštas* SD «zapamiętany», *miřstójas* ‘zapominalski’, *užsimiřšęs* DP ‘zapamiętał’, cps. *sapnũomirša* c. ‘ktoś roztargniony’ (por. *sapnũoti*). — Neopwk. *miřst-*: *užmiřštiniš* ‘zapominany’ (por. neopwk. *miřst-* s.v. *miřti*). — SE *merš-*: przest., gw. *meršėti*, *meršēju* (war. *meršũ*, *meršiu*, *merštũ*), *meršėjau* ‘zapominać’ — durativum na *-ė-*, por. *Nemeršėsiu, ką sakai* ‘Nie zapomnę, coś powiedział’; *kaipog teip didžio gerodarymo turime meršėt* DP 572₂₆ ‘jakoż tak wielkiego dobrodziejstwa zapominać mamy?’. — SO *marš-*: *maršinti* (zob., tam też nomina na SO).

mirt-, neosn. pochodząca z resegmentacji formy *miřtas* ‘umarły’, participium prt. pass. od *miřti* ‘mrzeć, umierać’ (zob.). Drw. *mirtinà* przest. ‘śmierć’ (*Marškiniai ant mirtinos* ‘Śmiertelna koszula’), *miřtinas* 1. ‘śmiertelny (o chorobie, grzechu)’, ‘mający umrzeć’ (*Nebuvo mirtinas, o mirė* ‘Nie miał umrzeć, a umarł’), *mirtina nuodėmė* SD «śmiertelny grzech», 2. ‘konieczny, bardzo potrzebny’ (⇒ *mirtinaĩ* adv. ‘śmiertelnie, (zbić) na śmierć’, też ‘bardzo, strasznie; koniecznie’, por. *Mirtinai šalta* ‘Strasznie zimno’), *miřtinė* 1. ‘spadek’, 2. ‘opłata za dzwonenie umarłemu, tzw. dzwonne’, *mirtinė* ‘miejsce zgonu’ (*Čia mano gimtinė, čia bus ir mirtinė* ‘Tu się urodziłem i tu umrę’), *mirtingas* ‘podlegający śmierci, śmiertelny’ (*Visi žmonės mirtingi* ‘Wszyscy są śmiertelni’), *mirtingas* ‘śmiertelnik, przeciętny człowiek’, *mirtinis* ‘śmiertelny, grożący śmiercią (o ranie, chorobie), SD *nusidėjimas mirtinis* «grzech śmiertelny», *mirtinóji* a. *mirtinója* ‘godzina śmierci’ (*Matos, kad jau ateina mirtinója* ‘Zdaje się, że już zbliża się godzina śmierci’), *mirtóji diena* ‘dzień, w którym ktoś umarł’ (*Mirtoji diena neišeina jai iš galvos* ‘Ona ciągle myśli o dniu, kiedy umrze’), *mirtūvės* f.pl. ‘stypa; obchód rocznicy śmierci’. Paralele s.v. *būt-*, *eit-*, *gimt-*, *pešt-*.

⁴⁴⁸ Perseweracyjna zmiana *rs > rš* ma paralele w *miřstu* oraz w *garšvà*, *piřštas*, *veršis*, *viršus*.

miřti, *miřstu* < *mir-stu (war. *mirù* ZTŽ, *miriù* DVŽ), *miriaũ* 1. ‘mrzeć, umierać’, 2. *apmiřti* ‘omdleć, zdrętwieć (o kończynie)’, *užmiřti* ‘wymrzeć; stracić czucie w kończynach; szczeznąć, zginać nie rozwinąwszy się’, też o niezależnym jajku (*užmireš kiaũšis*), o ziarnie, które wyszło w kłosie (syn. *užmaras*). SD *miřstu* «konam, skonam, umieram», *badu miřstu* «głodny iestem barzo; umarzam się głodem», *apmiřstu* «martwieię, nie czuię się» (syn. *pastimpu*, *nesijaučiu*), «obumieram», *ažumirštu badu* «zamieram». War. *mirù* ‘mrę’ (Zietela) jest dwuznaczny: może być archaizmem, bo takiego właśnie lit. refleksu spodziewamy się na gruncie pokrewieństwa ze słowiańskim (por. scs. *mřq*, ros. *mru*), ale może też być zapożyczeniem z błr. *mru* (inf. *mérci*), z lit. anaptyksą *i* do obcej zbitki *mr-*. Odpowiednik łot. *miřt*, *miřstu*, *miru* ‘mrzeć, umierać’. Morfem *mir-* to alternant na SZ do *mer-* < pie. *mř-/ *mer- ‘mrzeć, umrzeć’ (LIV² 439). Odpowiada z jednej strony psł. *mřq, *merti, scs. *mřq*, *mřti* ‘mrzeć’, *umrētũ* ‘umarł’, ros. *mru*, *merěť*, czes. *mřu/mru*, *mřít*, pol. *mrę*, *mrzeć*, z drugiej strony wed. *mriyáte* ‘umiera’ (*mř-jě-), *ámřta* ‘umarł’, orm. *mařaw* ts., łac. *morior*, *morĩ* ‘umierać’, SO wed. *mamára* pf. ‘jest martwy’. Pie. *mer- miało pierwotnie znaczn. ‘znikać, przepadać, ginać’, jak zaświadcza het. *mer-^{zi}/mar-* (Kloekhorst 8 i 577) oraz łac. *morĩ* m.in. ‘zanikać, przemijać’. — Pwk. *mer- jest anitowy (*miřti*, *miriaũ*, *merėti*), więc akut ukazujący się w formie prs. *miřsta* musi być wtórny. W prs. na -sta- sąsiadują ze sobą formacje nieakutowane (anitowe), np. *miřsta*, *niřsta*, *viřsta*, i akutowane (seťowe), np. *kilsta*, *limsta*, *pažįsta*. Cechą formacji seťowych, które są w mniejszości, jest nieruchomość akcentu w ciągu odmiany. Ta nieruchomość jest odczuwana jako dodatkowe – obok sufiksu – nacechowanie formalne i z tego powodu szerzy się poza pierwotną sferę użycia, mianowicie na pierwiastki anitowe. W następstwie tego mamy z jednej strony *miřsta* ‘zapomina’ jako refleks regularny, z drugiej strony *miřsta* zam. *miřsta ‘mrze, umiera’ jako refleks zmieniony przez analogię. Z praesens akut szerzy się dalej, por. drw. *mér(dėti)* jako drw. od *mir(šta)*. — SE *mer-*: *merėti*, zob. s.v. *mėrdėti*. — SO *mar-*: *marinti* (zob.), nomina wymieniono s.v. *mar-*. — Drw. od SZ *mir-*: *iřmiriotti* ‘wymierać jeden po drugim’ (jest war. *iřmariotti*), *mirėti*, *miriù* (*mirėju*), *-ėjau* ‘łaknąć pokarmu, umierać z głodu’, *užmirėti* ‘o kończynie: zdrętwieć’, *mirinėti* 1. ‘umierać (jeden po drugim)’, 2. ‘walczyć ze śmiercią, być śmiertelnie chorym’. Nomina: *apmirelis*, *-ė* ‘ospały, odrętwiały, apatyczny’ (≡ *apmiřti*, por. *numirelis*), *miřdamas*: *paliko mirdamas* SD «odumarł», *miřėsis* ‘trup, truposz’ (⇒ *miřėsius* ‘zmarły, nieboszczyk’), *mirimas* SD «konanie, umieranie», *mirionis* ‘umrzyk’ (war. *mironis*), *miřsena* ‘śmierć’, *mirtis* (zob.), *mirus* ‘śmiertelny’, *nemirybė* stlit. ‘nieśmiertelność’, *numirelis* (zob. *numireš*), *núomirulis* ‘padaczka, epilepsja’ (war. synkopowany: *núomirlis*), *núomirinis* ts. (war. synkopowany: *núomirnis*). — Z jęz. łotewskiego por. *mirināt* m.in. ‘czuwać przy umierającym’; nomina: *mira* a. *miņa* ‘śmierć, godzina śmierci’, *miřėjs* ‘konający, umierający’, *mirelis* ‘cherlawe zwierzę, usychająca roślina’, *miřla* ‘istota chorowita, cherlająca; niedbały, leniwy człowiek’, *miřna* ‘wątle, wycieńczone zwierzę’. — Neopwk. *miřst-* (≡ *miřstu*): *miřstinėti*: *Žmonys miřstinėja po biškį* ‘Ludzie wymierają po trochu’, *numiřtėti* ‘pozdychać, wyzdychać’, *badmiřšćioti* stlit. ‘cierpieć głód’. Nomina: *miřštgyvis* 1. adi. ‘ledwo żywy’, 2. sb. ‘człowiek ledwo żywy, ciężko chory’, ⇒ *miřštgyvelė* ts., war. *miřštgybelė* (por. *gyvas*), *miřštmiegis* ‘silna potrzeba snu’ (dosł. ‘czas, kiedy się umiera z braku snu’, por. *miřgas*). — WSZ *myr-*: *myřėti*, *myřiù*, *-ėjau* ‘być umarłym, leżeć w grobie’ (*Kas numire, tegu mři, o kas jaunus, tegu šoka* ‘Kto umarł, niech spoczywa w grobie, a kto młody, niech tańczy’), por. °*svyřėti*, °*lypėti* (GJL II, § 616n. Nomina: *mřiis* 1. ‘śmierć, zgon’ (*pasmeřkti kę myřiop* ‘skazać kogo na śmierć’), 2. ‘pogrzeb’, *mřiis* ‘śmierć’. W słowiańskim por. *mir- ≡ *mř-: scs. *umirati* ‘być w agonii, konać’ (intens. do *mřq*), ros. *umirátě*, czes. *umirati* ‘umierać, konać’, stpol. *umirać*, zob. Vaillant III, 478.

mirtis, *-iēs* 4 p.a. f. ‘śmierć’ (*Visą amžių negyvensi, nuo mirtiės neišsipirksi* ‘Nie będziesz żył wiecznie, od śmierci się nie wykupisz’), *nemirtis* DP ‘nieśmiertelność’,

nuomirtis SD «śmiertelność» (syn. *mirimas*) — dewerbalne abstractum z suf. *-ti-* i SZ *mir-* ← *mer-*, zob. *miṛti*, *mérđėti*. W DP 4 p.a. ukazuje się w oboczności z 2 p.a. (*miṛtis*, *-ies*), zob. Būga, RR II, 249, Skardžius 1935, 119 (co przemilczano w LKŽ, jak też w ALEW 661). — Drw. *nemirtystė* SD «nieśmiertelność», analiza: *ne-mirtyst-*, hybryda odnawiająca *ne-mirtis* (zob. wyżej), z suf. *-ystė* za pol. *-ość*; dziś *nemirtingumas*. Wtórna osnowa na *-ē-* w łot. *miṛte*, *mīrte* ‘śmierć’. — Prototyp ie. **mr-ti-* ← **mer-/mr-* ‘mrzeć, umierać’ (LIV² 439). Paralele: *mintis* ← *men-*; *pirtis* ← *per-*; *viltis* ← *vel-*. Prapokrewne: scs. *sŭ-mrītī* ‘θάνατος, śmierć’ (cps., znac. etym. ‘dobra śmierć’, tj. niegwałtowna, naturalna, zob. LEW 458), aw. *mərəiti* ‘śmierć, umieranie’ (wed. *mṛtyú* m. ‘śmierć’ = *mṛ-ty-u-*, odnowiło refleks pie. **mr̥tí-*), łac. *mors*, *mortis* f. ‘śmierć; mord; trup’, por. NIL 488n. Zob. też *martuvė*, *smeṛtis*. — Z innymi sufiksami: sti. *mṛtá-* ‘umarły’, aw. *mərəta-* ts., orm. *mard* ‘człowiek’, < pie. **mr̥tó-* (por. pol. *śmiertelnik* ‘człowiek jako istota śmiertelna’); stisl. *morđ*, stwn. *mord*, nwn. *Mord* m. ‘zabójstwo, mord’, stang. *morđ* < pgerm. **murpa-*; goc. *maúrpr* ‘zabójstwo’, stang. *morđor*, ang. *murder* ts. < pgerm. **murpra-* < pie. **mr̥tro-*.

misà 4 p.a. ‘brzeczka, wyciąg ze słodu, z którego za pomocą fermentacji wyrabia się piwo’, SD «brzeczka» — prawdopodobnie letonizm, por. łot. *misa* ‘die aus Malz, Hopfen und heissem Wasser gewonnene Flüssigkeit, die man zu Bier gären lässt’ (ME II, 635 dopuszcza taką pożyczkę; za nim LEW 459). Por. *bēbrē*. — Drw. *misinē* ‘kadź do zlewania brzeczki’, cps. *mislovis* ts. (por. *lovys*). Vb. denom. *mīsti*, *misū*, *misiaū* gw. ‘zalewać słód gorącą wodą’ (*Atnešk salyklā, jau reikia mist. Prastai misq sūmisei* ‘Byle jak zalałeś słód’). Prymarny wygląd tego denominativum tłumaczy się dostosowaniem do rodzimego czas. *miēsti*, *miešiū* m.in. ‘rozcieńczać wodą’ (zob.).

misingis, *-io* 1 p.a. przest. ‘mosiądz, stop miedzi, ołowiu i cynku’ — zapoż. ze śrdn. *missinc* (GL 87, LEW 459). Stąd też łot. *misinš*, *misinis* (Jordan 79). Por. nwn. *Messing* n. Zob. też *māsendzis*.

mislē 4 p.a., *mīslē* 2 p.a. ‘zagadka’ — postwerbalny rzeczownik na *-lē* od neopwk. *mīs-*, por. *īmīsti* ‘zgadnąć, odgadnąć zagadkę’, *pamīsti* ‘zadać zagadkę’ (s.v. *mąstyti*). War. *mīslia*, *mīslīs*, *mīslis* f. lub m. Paralele: *juslē*, *krimslē*, *pūslē*. — SO *mqs-* (← *mīs-*): *mąstyti*, *mąslē* (zob.). Por. jeszcze łot. *mīkla* a. *mīkle* ‘zagadka’ < **min-kl-*. — Drw. *mīslingas* ‘zagadkowy, nieodgadniony’, *mīslīškas* ‘zagadkowy, niezrozumiały’. Vb. denom. *mīslinėti* ‘często zgadywać zagadki’, *mīslėti*, *-iju*, *-ijau* ‘zgadywać zagadki’.

misliñčius, *-iaus* 2 p.a. stlit. 1. ‘myśliciel, mędrzec; filozof’ (m.in. BRB), 2. ‘artysta, poeta’ (m.in. BRB) — nomen agentis na *-čius* od neosn. *mislin-*, wyabstrahowanej z formy prs. *mīslina* ‘myśli’ do *mīslinti* (zob. s.v. *mīslėti*). Paralela: *karšiñčius* ‘dogorywający starzec’ ← *kāršin(a)*. Inaczej SLA 132, gdzie mówi się o derywacji od inf. *mīslėti* ‘myśleć’ za pomocą «słowiańskiego sufiksu *-inčius*» (tenże autor w ŽD 334 o *misliñčius* nie wspomina). Jeszcze inaczej LEW 459: drw. denominalny od *mīslis* ‘myśl’, o budowie takiej jak *gudriñčius* ← *gudrūs*. Brak *misliñčius* w monografii Ambrazasa 1993, 132. ALEW 662 nie analizuje tej formacji. Niezrozumiałe jest zestawienie *misliñčius* z pol. *myśliwiec* w POLŽ 121. — Trzeba zauważyć, że formant *-inčius* nie jest słowiański, lecz litewski, pochodzący z metanalizy. Gdy *karšiñčius* i *misliñčius* przestano kojarzyć z osnowami czasowników sekundarnych na *-in-*, a zamiast tego powiązano je z osnowami nominalnymi, odpowiednio *karš(à)* ‘starość, zgrzybiałość’ i *misl(is)* ‘myśl’, to doszło do wyodrębnienia *-inčius* jako neosufiksu. Realność tego nowego formantu potwierdza taki neologizm jak *gudriñčius* (zob. wyżej). — NB. Pewne polonizmy o zakończeniu *-inieć*, gen.sg. *-inca* zostały zlitewszczone za pomocą sufiksu *-inčius* (fonotaktyczne zastępstwo pol. *c* przez lit. *č* w grupie spółgłoskowej), por. *bobiñčius*, *gastiñčius* (ŽD 334). Przypadkowym tego skutkiem jest spłynięcie w jedno brzmienia neosufiksu *-inčius* i sufiksu *-inčius*, który był fonetycznym zastępstwem za pol. *-*

iniec/-inca.

mislis, *-iēs* 4 p.a. f. stlit., gw. ‘myśl, myślenie; to, co komu staje w myśli; sąd, pogląd’ — zapoż. ze stbłr. *myslŭ*, *mislŭ*, błr. *myslŭ*, *-i* f. ‘myśl’ (SLA 133, ZS 35, LEW 459, ALEW 662). Akcentuacja pożyczki wzoruje się na rodzimym synonimie *mintis*, *-iēs*. War. *mislis*, *-ies* 2 p.a. — LKŽ VIII, 280n. wymienił jako 4. znaczenie wyrazu *mislis/mislis* ‘zagadka, «mintis»’. Z uwagi na okoliczność, że znaczenie takie nie ma odpowiednika w jęz. białoruskim, trzeba je uznać za neosemantyzm, wzorowany na polu znaczeniowym odpowiednika lit. *mintis* (por. np. *Ale aš tau kai pasakysiu miñtį, tai niekaip neinminsi* ‘Kiedy jednak ja ci zadam zagadkę, to nigdy nie odgadniesz’). Dalej por. *įmintis* ‘zagadka’. — Vb. denom. *išmislioti* ‘wymyślić, wykoncypować co; grymasić, stroić fochy (o nieuzasadnionym niezadowoleniu)’.

mislyti, *misliju* (war. *misliu*), *mislijau* (war. *misliau*) stlit., gw. ‘myśleć; zastanawiać się, obmyślać co’, refl. *mislytis* ‘wyobrażać sobie’, *apmislyti* ‘zastanowić się, pomyśleć’, *at(si)mislyti* ‘przypomnieć sobie’, *išmislyti* ‘wymyślić’, *užsimislyti* ‘zamyślić się’ — zapoż. ze stbłr. *mysliti*, *misłiti*, por. błr. *мыслиць*, *мыслиу*, 3 sg. *мыслиць*. Por. SLA 133, ZS 35, LEW 459, ALEW 662. Z innym sufiksem: *mislinti*, *-inu*, *-inau* ‘myśleć’. Osobno zob. *mislis* i *misliñčius*.

misti I, *mintù*, *mitaũ* ‘żywić się, karmić się, posilać się, sycić się’. Cps. *atmisti* ‘o zębach: dostać oskomy, zdrętwieć’ (*Dantys atmìto nuo rūgštų obalių*, t.y. *atšipo* JU ‘Zęby zdrętwiały od kwaśnych jabłek’), *įmisti* ‘nabrać ciała, utuczyć się’, *išmisti* ‘o zwierzętach: wykarmić się, przeżyć, przetrwać zimę w zdrowiu’, *pramisti* ‘przeżyć się’, DP ‘strawić; wychować’, *primisti* ‘za dużo zjeść, napić się; przywyknąć’, *sumisti* ‘dojrzeć, dorosnąć’. Odpowiednik łot. *mist*, *mitu*, *mitu* ‘mieć utrzymanie, przebywać gdzie, mieszkać’, *nakti pārmist* ‘spędzić noc’, *ziemu pārmist* ‘przezimować’. Pwk. *mit-* pozostaje etymologicznie ciemny, zob. referat dawnych tłumaczeń w LEW 460 i ALEW 663. Jeśli *mit-* jest innowacyjnym SZ typu *RiT* $\Leftarrow$ *ReT* (*brid-* $\Leftarrow$ *bred-* ‘brnąć’), to można wziąć pod uwagę związek z pwk. pie. **met-* ‘ścinać, żąć’, por. łac. *metō*, *-ere* ‘ścinać zboże, trawę’, *messis*, *-is* f. ‘zbiór płodów rolnych, żniwo’. — Drw. *mitinti* caus. ‘dawać jeść, żywić, karmić, utrzymywać’ (łot. *mitināt*), SD «chowam» (syn. *laikau*, *pakuopiu*, *iždemi*, *peniu*), war. *mityti*, *-aũ*, *-iaũ* ts., *pramitinti* ‘przeżyć kogo przez jakiś czas’, DP ‘wychować, używić’. Nomina: *mitalas* i *mitas* (zob. *prāmitalas*), *mitelis* BRB ‘jednoroczne zwierzę domowe’, *mitulys* a. *mitulis* 1. ‘jednoroczne zwierzę domowe’, 2. *mitulys* ‘najstarszy druhna; (naj)starszy brat panny młodej, który po weselu pozostawał przez trzy dni na jej wickie i ją pocieszał po rozstaniu z najbliższymi’ (zob. też *apmaldaĩ*), 3. ‘kawałek drewna, zwykle brzoźowego, pozostawiany w palenisku dla przechowania ognia przez noc’ (niejako ‘taki, co karmi ogień’). Cps. *algamityš* ‘najemny robotnik’ (por. *algà*), *antrāmitis* a. *antramityš* ‘dwuletnie zwierzę domowe’ (por. *añtras*, syn. *antrāžiemis*), *pirmāmitis* ‘jednoroczne zwierzę domowe’ (por. *pirmas*), *žiemamityš* a. *žiemmitys* (zob. *žiemà*). Tu pewnie też łot. *mitrs*: *mitrs gaiss* ‘wilgotne powietrze’, *mitra zeme* ‘wilgotna ziemia’. — Neopwk. *mint-* ($\Leftarrow$ *mintù*): *išmintai* m.pl. ‘żywność, prowiant’. Neoapofonia *mint-* $\Rightarrow$ *mant-*: *mantà* (zob.). — Neoosn. *mity-* ($\Leftarrow$ *mityti*): *mityba* ‘żywienie, karmienie, odżywianie’, pl. *mitybos* ‘wyżywienie jako wynagrodzenie za pracę; pasza dla zwierząt’, *įduoti karvę į mitybas* ‘oddać krowę na wykarmienie [temu, kto ma paszę]’. — Neopwk. *mis-* ($\Leftarrow$ *misti*): *misdinti* cur. ‘kazać komuś nakarmić zwierzęta’, por. *ausdinti*, *ėsdinti*. — Neoapofonia *mit-* $\Rightarrow$ *mait-*: *maitinti* (zob.). Zob. też *maistas*.

misti II, *mintù*, *mitaũ* ‘wydawać pieniądze, ponosić wydatki’⁴⁴⁹, *išmisti* ‘wydać

⁴⁴⁹ NB. LKŽ VIII, 282n. nie uwzględnia różnicy znaczeniowej między czasownikami *misti* I i *misti* II.

pieniądze, ponieść koszt' (*išmintu* SD «nakładam na co», *daug unt to išmitau* SD «kosztuję to»), *primīsti* 'stracić pieniądze', DP 'nałożyć, czynić nakład; utracić' — prs. infigowane od *mit-*, co jest alternantem w st. zanikowym do *met-* w *mēsti* 'rzucić'. — Drw. *išmitimas* DP 'koszt, nakład' (*Nes palaidotas yra... su didžiu ir brągumi išmitimu* DP 182₂₃ 'Bo pogrzebion jest... z wielkim a pocziwym nakładem'), *mitas* a. *išmitimas* SD «koszt, nakład», *mitingas* SD «kosztowny», *su mitu* SD «kosztowny, z kosztem» (syn. *brungus, mitingas*), «kosztownie, z kosztem» (syn. *mitingai*), *nemiņtqs* DP adv. 'po niewolej, z przymuszenia', *nemītēs*, f. *nemitusi* adv. 'nie wiedząc, co począć; nic nie wskórawszy, bez powodzenia', SD¹ <nemitis> «muszę» (syn. *turiu, priverstas darau*), «nierad» (syn. *nenorēdamas*), SD <nemitis> «poniewoli, z musu» (syn. *priverčiamas*), «poniewolny, przymuszony» (syn. *nemintys, priverstas*), «rad nierad», *nemītēs paliko* DP 'musiał zostawić', *primitimas* DP 'nakład; utrata; kosztunek'. — Takie zwroty jak lit. *mētē rūkēs* 'rzucił palenie (papierosów)', *mētē ārēs* 'przestał orać' wskazują na rozwój znaczeniowy od 'rzucić co' do 'przestać (coś robić)'. W związku z tym do SZ *mit-* wolno dołączyć czasownik łot. *mitētiēs* 'ustać, przestać, ustąpić – o mrozie a. upale' oraz adv. *nemituošs* 'nieustannie, bez przestanku'.

mīstras 2 p.a. 1. stlit. 'mistrz, nauczyciel', SD *menūsis kokio daikto mīstras* «mistrz, magister», 2. gw. 'mistrz rzemieślniczy', 3. hist. 'przełożony zakonu rycerskiego, mistrz krzyżacki' — zapoż. ze stbłr. *mistr̥* (*mijstr̥*) ⇐ stpol. *mistr* (mistrz) ⇐ stczes. *mistr*. Por. SLA 133, LEW 396, POLŽ 455. Zob. też *mēistras*, *būrmīstras* i *šiūlmīstras*. — Drw. *mīstrystē* SD «mistrzostwo» (ob. *maīstrystē*).

mišiaūnas -ā 4 p.a. przest., gw. 1. 'mszalny – o tekstach używanych podczas mszy' (*Atnešk tu man mišiaunas knygas*), 2. 'o księdzu: taki, któremu wolno odprawiać msze' (*Imsim tą jauną porelę už rankelių, vesim im bažnyčią... pas mišiaunus kunigus* 'Weźmiemy tę młodą parę za rączki, zaprowadzimy do kościoła... do uprawnionych księży'). Stosunek lit. *miši-aūnas*: *mišiā* (zob.) odpowiada polskiemu *msz-alny*: *msza*, z czego wynika, że lit. dyftong *au* stoi na miejscu polskiej sekwencji *al(C)*. Przypomina to takie lit. dyftongi *au*, 'au', które alternują z sekwencjami *alC*, *elC*, np. *sōdžiauka/sōdžialka*; *kiāumas/kēlmas*; *māudas/mēldas*. Pod względem etymologicznym pol. *mszalny* pochodzi od *mszał*, zob. Bańkowski II, 222. Por. *mišiōlas*.

mišiōlas 2 p.a. przest. 'mszał, księga liturgiczna, według której ksiądz odprawia mszę' — zapoż. z pol. *mszał* (⇐ stczes. *mšāl*, por. śląc. *liber missālis*). Brzmienie tego wyrazu zostało dostosowane do formy *mišios* (zob.) w dwóch szczegółach: insercja *i* i palatalizowane *š* w wygłosie osnowy. Por. POLŽ 122. Brak w ALEW. — Drw. *mišiolykas* b.z.a. przest. 'ksiądz odprawiający mszę' (*Miša nuog aliejuotųjų mišiolykų... yra laikoma* 'Msza jest odprawiana przez wyświęconych [namaszczonej] księży'). Ewentualna pożyczka z pol. †*mszalniki* (zob. SLA 133, LEW 133) nie jest tu prawdopodobna. NB. W SD s.v. *mszał* figuruje odpowiednik litewski w postaci *knygos mišios*, dosł. 'księga do mszy'.

mišios, -iū 4 p.a. f.pl. 1. 'msza św., katolickie nabożeństwo liturgiczne' (m.in. SD), 2. 'ofiara, pieniądze, za które odprawia się mszę' (*Kunigas už dyką mišių nelaiko* 'Ksiądz za darmo mszy nie odprawia'), 3. 'uroczysty obchód rocznicy czyjejs śmierci; przyjęcie z tej okazji' (*Suvažiavo visos giminės ant mišių, baliavojom atsakančiai* 'Na rocznicę zjechali się wszyscy krewni, bawiliśmy się należycie') — zapoż. ze stbłr. XVI w. *mša* ⇐ pol. *msza*, -y (⇐ stczes. *mše*). War. sg. *mišiā* 4 p.a. 'msza; kazanie', też *mišē*, *mišē*. Insercja *i* służy usunięciu obcej fonotaktycznie zbitki *mš-* w nagłosie wyrazu, podobnie jak w *minỹkas* 'mnich' (zob. GJL I, § 340)⁴⁵⁰. Por. SLA 133, ZS 35, LEW 460, POLŽ 455). Osobno zob. *imša*. — Cps. *dūšmišē* 'msza za duszę, za zmarłego' (por. *dūšiā*), *mišknygēs* f.pl. 'książeczka do

⁴⁵⁰ Nie jest natomiast wstawne *i* w wyrazie łot. *misa* (war. *miša*) ⇐ śrdn. *misse* 'msza' (Jordan 79).

nabożeństwa' (por. *knýgos*), *mišpopis* (zob.), *lavónmišė* (zob. *lavónas*), *žėlamišės* f.pl. 'msza żałobna' (por. *žėlava*).

mišiūgina 1 p.a. gw. c. 'kto się wygłupia, wesołek, błazen' (KRŽ; brak w LKŽ) — prawdopodobnie ze zmiany **mešiūgina*, co zapożyczone z jidysz *mešugener* 'wariat' (← hebr. *mešuggâh*). Od wariantu jid. *mišigener* pochodzi ros. gw. *mišigener* 'błazen, ein Meschuggener' (zob. REW II, 141). Por. nwn. *meschugge* adi. 'zwariowany, pomyłony' (EWD 863), stąd czes. *mešuge*, *mišuge* 'narwany, szalony człowiek' (Rejzek 374).

miškas 4 p.a. 1. 'las' (*kertamas miškas* SD «rębny las» ['przeznaczony do wyrębu']), 2. 'drewno budowlane'. Jest to wsch.-litewski odpowiednik zach.-litewskiego wyrazu *girià* (zob.). Bez dobrej etymologii (LEW 460n. cytował próbne powiązanie z gr. *μίσχος*, *μίσκος* 'Stengel oder Kern von Blättern und Früchten, szypułka liścia lub owocu'; zdaniem Beekesa 2010, 958 gr. wyraz nie ma etymologii). Jeśli wyszlibyśmy od hipotezy, że *miškas* pierwotnie oznaczał 'las mieszany, z drzewami liściastymi i iglastymi', to można by odtworzyć **miš-ka-* jako formację dewerbalną od *sumišti* 'zmieszać się', zob. *mišti*. Co do sufiksu por. *spėkas*, *tāškas*. — Drw. *miškavà* 'obszar leśny, zalesiona część posiadanej ziemi', *miškìnis* 'leśny, dziki (o ptakach)', *pómiškis* 'zagajnik', *ūžmiškis* 'miejscowość położona za lasem'. Cps. *báltmiškis* 'las liściasty' (por. *báltas*), *júodmiškis* 'las iglasty' (por. *júodas*), *miškāpelkė* 'bagno leśne' (por. *pėlkė*), *miškupis* 'rzeka płynąca przez las' (por. *ùpė*). — N.m. *Miškaĩ*, *Miškiai*, *Miškiniai* 28x, *Ažumiškė* 2x, *Pamiškė* 7x, *Pamiškiaĩ* 5x, *Ūžmiškiai* 3x, *Užumiškiai*, cps. *Miškadvaris* 3x, *Miškalauskis*, *Miškālauskis*, *Miškavalakis* oraz *Dvarāmiškis*, *Tarpūmiškis*, *Vėlykamiškis*.

mišpārai, -ų 2 p.a. m.pl. przest., gw. 'nieszpory, nabożeństwo odprawiane wieczorem' — forma ta przedstawia przekształcenie zapożyczenia *našpārai* gw. 'nieszpory' – rozumianego jako złożenie *naš-* + *-parai* – według formy wyrazu *mišios* f.pl. 'msza'. Samo *našpārai* pochodzi ze zmiany *nešpārai* przez asymilację samogłosek *e-a* > *a-a* (por. *mėdšarkė* > *mādšarkė*). War. *nišpārai*, *nišparaĩ*. — Forma *nešpārai* (m.in. DP) oddaje pol. *nieszpory* m.pl. (por. stpol. sg. *nieszpór*, *mieszpór* ← stczes. *nešpor*, *mešpor* ← śrwn. *vesper*, z śrlac. *vesperae* f. 'modły wieczorne'). Por. SLA 133, LEW 461, Skardžius, RR 4, 431, Bańkowski II, 310, ALEW 698, POLŽ 471. — War. sg. *mišpāras*; *mešpāras*, *mesparas*; *našpāras* a. *nāšparas*, *nešpāras* a. *nėšparas* odpowiadają użyciu stbłr. *nešporь* w liczbie pojedynczej, zob. HSBM 20, 377. — Niezwykły war. *išpāras* (*Ant išpāro nieks nevaro* 'Na nieszpory nikt [nikogo] nie pędzi') tłumaczy się resegmentacją sekwencji *amišpāro*, która powstała po usunięciu geminaty w zwrocie przyimkowym **am.mišpāro*, < *an mišpāro* 'na nieszporach'. — Drw. *mišpārinis* a. *mišparinis* 'śpiewany podczas nieszporów'.

mišpopis, -io stlit. 'ksiądz odprawiający nabożeństwo, Meßpaffe' (MT, zob. PAŽ 250) — kalka hybrydalna złożenia nwn. *Mešpaffe* m., z *miš-* za *Messe* f. 'msza' (zob. *mišios*) i °*popis* za *Pfaffe* m. 'duchowny; klecha' (zob. *pōpas*).

mišrūs, -i 4 p.a. 'mieszany, niejednorodny, różnorodny' — zapewne odnowienie starszego tematu na *-a-*, **mišras* (por. *mitrūs* ← *mitras*), adiectivum verbale z suf. *-r-* od SZ *miš-* jak w *mišti* 'mieszać się'. War. z insercją *t*: łot. *mistrs* 'mieszany'; niewykluczone, że wariantem zmienionym przez insercję *k* jest *mikšras* (zob.). Odpowiednik wed. *mišrā-* 'zmieszany, rozmaity' zaleca wywód pb. **miš-ra-* z praformy ie. **miḱ-ró-* (zob. NIL 481, LIV² 428: pwk. w SP **meĩḱ*). Por. łac. SZ *misceō*, *-ēre* 'zmieszać, mieszać; połączyć, związać' < pie. **miḱ-ske/o-* (de Vaan 382). — Drw. *mišraĩnė* 'sałatka jarzynowa', *mišrỹs* 'mieszaniec (roślina a. zwierzę)', *mišrūnas* ts., *mišrius* 'coś zmieszanego, mieszanina', ⇒ *mišriumì* adv. 'na przemian, mieszając się' (*Mišriumì gyvena žydai su vokiečiais*, t.y. *sqmišiai* JU 'Pomieszani mieszkają Żydzi z Niemcami'), war. *mišriu*, *mišrū*; *mišriaĩ* ts.

(*Miesteliuose mišriaĩ gyvena žydai su katalikais* JU ‘W miasteczkach przemieszani mieszkają Żydzi z katolikami’). Vb. denom. *mišrinti* ‘mieszać sadząc drzewa różnych gatunków; łączyć organizmy należące do różnych gatunków, krzyżować’. — Drw. wsteczny: *mišas* ‘zmieszany z czym, niejednolity (m.in. o pasmach wełny różnej barwy)’ (por. *kantrūs* ⇒ *kantūs*; *prādaras* ⇒ *prādas*).

mištalus, -aus stlit. «podsienne piwo» (CHB) — wyraz ukazuje się tylko w notatkach roboczych Chylińskiego, dołączonych do ostatnich stron rękopisu Nowego Testamentu (A. Holvoet, p.l.). Glosa polska sugeruje, że chodzi tu o piwo podawane w *podsieniu* (L. IV, 244: ‘poddachowanie, podsienie abo przedsienie’), czyli w miejscu znajdującym się na zewnątrz budynku, pod okapem, przed sienią. Czyżby chodziło o piwo gorszej jakości niż to, które podawano w gospodzie? Co do tego nie ma pewności, ponieważ przym. *podsienny* nie jest notowany w słownikach jako epitet odnoszący się do piwa. Od strony litewskiej hapaks *mištalus* nasuwa dwa sposoby objaśnienia, niestety – tylko hipotetyczne. Po pierwsze, zakładając że segmentacja *mišt-* + *-alus* jest pochodną ściągnięcia zwrotu z dwu wyrazów⁴⁵¹, można postulować pierwotne **mišt(as)* + *alus*, z *mištas* ‘mieszany, zmieszany z czym’ (por. *mišti* ‘mieszać się’) i *alūs* ‘piwo’; prowadzi to do znac. etym. ‘piwo zmieszane, rozcieńczone wodą’ (?) i do pytania, dlaczego **alus* a nie **alis*. Po drugie, można w hapaksie *mištalus* upatrywać fonetyczny zapis zrostu **myžt-* + *-alus* < **myžtas* + *alus*, dosł. ‘szczane piwo’ (wulgarne określenie słabego, oszukanego trunku), por. *mýžtas/mžtas* jako ptc. prt. pass. do *mýžti* ‘oddawać mocz, sikać, szczać’. Por. pol. *sikacz* ‘słaby, tani trunek’. NB. ALEW 36 bezpodstawnie interpretuje znaczenie wyrazu *mištalus* jako ‘Arbeiterbier, tägliches Bier’, tj. ‘piwo robotników, codzienne piwo’.

mišti, prs. *myštù* (**mįštu* < **minš-stu*, war. *minšù*; *mištù* < **miš-stu*⁴⁵²), prt. *mišaũ* 1. ‘o niciach: mieszać się, płać się’, 2. ‘tracić zmysły, dostawać obłądu, wariować’, 3. ‘o pogodzie: psuć się’ — formacja inchoatywna na SZ *miš-* do **meiš-* ‘mieszać się’ (zob. *miēšti*), por. pie. **mejk-/mik-* ‘mieszać’ (LIV² 428). Paralele na denazalizację **mįštu* > *myštù*: *grįžtù*, *įgrystù*, *išvystu*. Cps. *apmišti* ‘zmieszać się, spieszyć się, stropić się, okazać zakłopotanie’, *įmišti* m.in. ‘natrętnie garnąć się do kogo’, *pamišti* ‘pomieszać się’, przen. ‘zwariować’, *sumišti* ‘zmieszać się’. — Drw. *mišyti* caus. ‘mieszać co; tasować karty’, refl. *mišytis* przest. ‘zadawać się z kim’, *sumišdyti* caus. ‘spieszyć kogo, wprawić w zakłopotanie’ (*Moterų žvilgsniai sumišdė jį* ‘Spojrzenia kobiet wprawiły go w zakłopotanie’), por. łot. *izmist*, -*mistu*, -*misu* ‘wpaść w rozpacz, pogрузić się w rozpacz’. — Nomina ze SZ *miš-*: *mišānas* 1. ‘mieszanka zbóż’, 2. ‘mieszaniec, osobnik powstały ze skrzyżowania odrębnych ras’ (por. sufiks w *dārganas*, *ūkanas*), *mišinas* ‘rozrzedzony, rozcieńczony; zmacony’, *mišiņcius* JU ‘mieszaniec’ (neosuf. -*inčius*, por. *misliņcius*), *mišinys* ‘mieszanina, rozmaitość, mieszanka’, *mišinis* 1. ‘mieszaniec, metys’, 2. ‘hermafrodyta’ (SD «mieszaniec oboiej płci»), *mišrūs* (zob.), *mišulys* ‘pomieszanie zmysłów’ (*Mišulį turėjo galvoj, dėl to ir pasikorė* ‘Miał w głowie m., i dlatego się powiesił’), *mišūs* ‘który się łatwo (szybko) miesza z czymś innym’, *pamišelis* ‘wariat’, *sąmišis*, -ė ‘mieszany, niejednolity’ (⇒ *rugiaĩ sąmišiaĩ* m.pl. ‘żyto zmieszane z innym zbożem’), *sūmišas* ‘mieszany, znieszany’ (⇒ *sumišaĩ* adv. ‘na zmianę, na przemian’, war. *sąmišaĩ*), *sumišimas* ‘zamieszanie, zamęt, zgiełk, rwetes’. Cps. *mišyt-plaũkis* (zwierzę) o sierści mieszanej barwy’ (por. *plaukas*, jak też *atlaižyt-kaktis* s.v. *laižyti*), *mištalus* (zob.). — WSZ *myš-*: *sąmyšis* (zob.). — Neoapofonia *miš-* ⇒ *meiš-*: *meišti* (zob. s.v. *miēšti*). — SO *maiš-*: *maišyti* (zob.).

mitrengà 2 p.a., gen.sg. *mitreňgos*, też *mitrénga* 1 p.a. gw. ‘zamieszanie, awantura

⁴⁵¹ A nie członów złożenia, bo wówczas spodziewalibyśmy się **mištalis*, nie *mištalus* (por. *pāturgis*, *bóbturgis* ⇐ *tuřgus*).

⁴⁵² Tak GJL II, § 533 (z Kurschata).

połączona z wrzaskiem, rękoczynami, raban' (*Parėjės tokią mitreŋgą namuose pakėlė, kad visi turėjo išlakstyti*), 'bałagan, nieład, rozgardiasz' (*Kas čia per mitrénga – langai išdaužyti, durys vālio*) — zapoż. z błr. gw. *mitrénga*, *mitrénka* 'awantura, wrzaski, raban; nieszczęście; zmartwienie, kłopot' (PzB 3, 70, ĖSBM 7, 51), tu z pol. *mitręga* XVI w. 'bieda, nędza' («całkiem ciemne», Bańkowski II, 193n.).

mitrūs, -i 4 p.a. 1. 'prędkie, energiczny, bystry', 2. 'zwinny, obrotny, zaradny', 3. 'giętki – o pręcie wikliny' — nowa formacja na -u-, wypierająca starsze *mitras*, -à. War. s-mobile: *smitrūs*, *smitras*. Analiza: *mitras*, dewerbalny przym. na -ra- od SZ *mit-* ⇐ *met-*. Por. *metù*, *mèsti* 'rzucić, rzucać' oraz syn. *mètras*, *metrūs* 'rzutki, bystry'. SZ typu RiT ⇐ ReT widać np. w *gnib-* ⇐ *gneb-*; *grib-* ⇐ *greb-* i *plit-* ⇐ *plet-*. Znacz. etym. 'taki, co się rzuca/miota, jest czynny, ruchliwy, pomysłowy'. Rozwój znaczenia jak przy pol. *rzutki* (⇐ *rzucić*, *rzucać*) 'obrotny, przedsiębiorczy, czynny, ruchliwy, pomysłowy: żywy, zwinny, prędkie'. Paralelną formacją na SZ *mit-* jest *miklas* < **mitla* (zob. *miklūs*). Całkiem inaczej LEW 452 (do łot. *mitēt* 'zaniechać, zaprzestać'). — Drw. *pómitriai* adv. 'dość wprawnie (pracuje)'. Nazw. *Mitras*, *Mitrà*, *Mitrius*.

mitukas 1 p.a., *mitùkas* 2 p.a. gw. 1. 'podkład z pilśni, wojłoku lub grubego sukna wkładany pod siodło i zabezpieczający skórę konia przed odparzeniem, tzw. potnik' (*Be mituko negal joti, bo arkliui prasodnys nugarą* 'Bez potnika nie można jechać, bo otrze się koniowi grzbiet'), 2. 'derka rozścielana w kołysce lub na łóżku' — zapoż. z pol. XVII w. *mituk* 'nakrycie siodła, krótki czaprak na konia' ⇐ osm.-tur. *müttekā* 'poduszka; podpora; kula, kostur', Stachowski 407). Por. też stbłr. XVII w. *mitjuk* 'potnik z wojłoku' (ros. gw. *mitjúk* ts.), błr. *micjuk* b.z.a. (ĖSBM 7, 53). ŽD 138 niesłusznie łączył z *meitelis* 'tucznik'.

mizèrija 1 p.a. 1. stlit. 'nędza' (*Duod' Dieve, idant šitą mizeriją gyvatos mūsų visados po akimis turētumbime* DP 583₂₂ 'Daj Boże, abyśmy tę mizerią żywota naszego zawsze przed oczyma mieli'), 2. gw. c. 'człowiek mizerny, wynędzniały, źle wyglądający' (*Koks tu mizèrija!*) — zapoż. ze stbłr. *mizerija* ⇐ pol. XVI w. *mizeryja* 'nieszczęście, niedola, nędza; zmartwienie, kłopot, troska; ubóstwo, niedostatek' ⇐ śrłac. *miseria* (SPXVI). Brak w SLA, LEW i ALEW. Osobno zob. *mizeřnas* i *mizerōkas*.

mizeřnas, -à stlit., gw. 'marny, lichy, nędzny; ubogi', DP *mizernūs*, -i 'mizerny, nędzny, obłudny; nędznik' — zapoż. ze stbłr. *mizernyj*, *misernyj*, błr. gw. *mizèrny*, *mizèrny* (⇐ pol. XVI w. *mizerny*, tu z czes. *mizerný* 'nieszczęsny, biedny' ⇐ *mizera* 'bieda, nieszczęście', Bańkowski II, 194n.). Zob. też SLA 133, ĖSBM 7, 35. Zob. też *mizèrija* i *mizerōkas*.

mizerōkas, -ė 2 p.a. gw. 'biedak' (*Kuo bagočius dyvijasi, tuo mizeriokas žyvjasi* 'Czemu się bogacz dziwi, tym się biedak żywi') ⇐ pol. XVI w. *mizerak* 'nieszczęśnik, biedak'. War. suf. *mizeriōkas*, *mizerùitis*. Zob. też *mizèrija*. — Forma f. *mizerkėlė* 'dziewczyna z biednej rodziny, biedaczka' znana jest tylko z folkloru (por. *Mizerkėlės, siratėlės meilesni žodeliai*). Wymaga analizy *mizerk-ėlė* i założenia pośredniej fazy słowotwórczej **mizer-ka* jako feminativum do **mizera* 'biedak' (poświadczone tylko *mizara* c. 'kto często płacze, szlocha', ale por. błr. gw. *mizèra* 'biedak'). Odpowiednikiem białoruskim jest tu gw. *mizáračka* 'dziewczyna z biednej rodziny' (PzB 3, 66) ⇐ pol. *mizeraczka*, od *mizerak*.

myžalaĩ 3 p.a., -ũ m.pl. 'mocz, szczyny' — dewerbalny rzeczownik na -al- od osnowy *myž-* jak w *myžti* 'oddawać mocz' (por. sufiks w *bezdalaĩ*, *vémalaĩ*). — Neoosn. *myžal-*: *myžalinė* 'nocnik', *myžālius* 'szczoch', cps. *myžaltāškė* pot. 'dół z płynną gnojówką' (por. *taškýti*), *myžaltāškis*, -ė 'ten, kto moczy się pod siebie, szczyl'.

myžti, prs. *myžù* (własc. *mjžù*, por. stlit. *minžu*; war. *myžiù*, *męžù*), prt. *myžaũ* (war.

myžiaũ) ‘oddawać mocz, sikać’, wulg. ‘szczuć’. Prs. infig. *minžu* < pb. **mi-n-žō* jest porównywalne z łac. *mingō*, -ere ‘moczyć; oddawać mocz’ < pie. **h₃mi-n-ǵ^h-e/o-*. Formacja na st. zanikowym pie. **h₃miǵ^h-* ⇐ **h₃meiǵ^h-* (LIV² 301), por. gr. ὀμείχω ‘oddawać mocz’ (SZ ὀμύχew ts.), orm. *mizem* ts., wed. *méhati* ‘szcza’ (*méhra-* n. ‘członek męski’), aw. *framaēzaiti* ts. (*maēsma(n)-* ‘mocz’), toch. B *mišo* m. ‘mocz’, łac. *meiō*, -ere (**meiχ₂-ie-*) ‘oddawać mocz; mieć stosunek płciowy; przeciekać, wylewać się’, stisl. *mīga*, śrwn. *mīgen* ‘szczuć’. — Leksem lit. *myž-* jest zdenalizowaną formą leksemu *mįž-*. Z pochodzenia jest to neopierwiastek wyodrębniony z prs. infigowanego (por. *krỹpti*, *nỹkti*, *vỹkti*). Kiedyś prs. *mįžũ* (*minžũ*) tworzyło paradygmat wraz z formami prt. **mižaũ* i inf. **mižti*. — Neopierwiastkiem jest również łot. *mīz-*, rozpowszechnione z prs. **mīzu* (**minzu*) na prt. *mīzu* i inf. *mīzt*. Łot. prs. **mīzu* zostało z czasem zluźnione przez formację z dyftongiem *ie*: *mīezu* (war. *mīeznu*). Prs. *mīezu* jest o tyle ciekawe, że kontynuuje pb. **menžō*, urobione infiksem -n- od pwk. na SP **mež-* (por. typ łot. *briedu* ‘brnę’ < **brendō*, lit. *brendũ* ⇐ pb. **bred-*). Łot. innowacja ma paralelę w war. lit. *męžũ*. — Nowy SP/SE **mež-* został dotworzony do SZ *miž-* przez odwrócenie reguły apofonicznej *ReT* ⇒ *RiT* (por. *bred-* ⇒ *brid-*; *dresk-* ⇒ *drisk-*; *trep-* ⇒ *trip-*). W ten sposób monoftongiczny pwk. **mež-* zajął miejsce obok pwk. dyftongicznego **meiž-*. Podobne wypadki to *lip-* ⇒ *lep-*, *lempũ* (s.v. *lèpti*); *rid-* ⇒ *red-*, *rendũ* (s.v. *rèsti*) i *švit-* ⇒ *švet-*, *šveñta* (s.v. *švēsti*). Lit. *męžũ* było dotąd inaczej komentowane. LEGR 563 zauważył, że *mīezu* (lit. *męžũ*) jest «prawdopodobnie nowotworem na miejscu formy, która odpowiadała łac. *mingō*», i na tym poprzestał. LEW 461 mówił o wykolejeniu apofonicznym (*Ablautentgleisung*), «ponieważ chodzi tu o pierwiastek mający *i* w swym składzie». Najdalej poszedł ALEW 664n., bo wyprowadził *męžũ* i *mīezu* z prajęzyka, < pb. **menǵō*. Pwk. pb. **menǵ-* ma pochodzić od **miǵ-* (< pie. **h₃mi-n-ǵ^h-*), które mówiący rzekomo zinterpretowali jako refleks pb. SZ **mǵ-*. — W słowiańskim nawiązaniem dla SZ plit. **miž-* (pie. **h₃miǵ^h-*) jest czas. **mīziti*, **mīžō* < **mīziō* (wtórny inf. **mīžiti*), por. ros. gw. *mžitb* ‘siąpić, padać (o zimnej mgie)’, czes. *mžít* ‘drobno padać, zraszać’, pol. *mżyć*, *mży* ‘rosić, padać, siąpić (o drobnym deszczu)’; słh. *mžéti*, *mezéti* ‘wyciekać, wypływać, sączyć się’. — WSZ **mīž-*: sch. *mižati*, *mižâm* ‘oddawać mocz’ (iter. na -ā-, jak np. słh. *sikati* ‘tryskać cienkim strumieniem’, pol. *sikać*). — Nomina o osnowie *miž-*: *mižas* 1. ‘cewka moczowa’, 2. ‘penis (męski, zwierzęcy)’, *mižē* ‘srom, zewnętrzne narządy płciowe u kobiety’, *mižius* ‘szczoch; malec’ (*Kurs patale męža, tas mižius* ‘Kto moczy się w pościeli, ten jest «mižius»’), *mižnius* ‘szczoch; płaksa’ (por. *šiknius*, *triznius*). N.rz. *Mižē*, *Mižupis*, *Mižupys* (łot. *Mizupe*), *Vil̃kmižis*, por. *mýžupis* m.in. ‘rzeczka wysychająca podczas lata’ (por. Vanagas 219). — Tylko u Bretkuna ukazuje się nomen o osnowie *minž-*: *minžalai* m.pl. ‘mocz’, urobione od prs. *minžu* tak jak współczesne *myžalaĩ* od *myžũ*. Por. *idant anis... sawa Minβalus giertũ* BRB ‘aby oni... mocz swój pili, das sie... jren Harn sauffen’. — Drw. od *myž-* (synchronicznie: WSZ do *miž-* albo raczej reinterpretacja neopwk. *mįž-* od prs. *mįžũ*, wtórnie *myžũ*): *mįžauti* według ŽD 501 ‘często urynować’ (brak w LKŽ), *mýžauti* ‘głośno śmiać się, chichotać, kwiczeć’ (dosł. ‘sikać ze śmiechu?’), *mýžčioti* ‘często oddawać mocz’⁴⁵³, też ‘śmiać się; latać nad ziemią – o jaskółkach’, *mýželioti* ‘sikać często i po trochu, jak pies’, *mýžinti* a. *mýžinti* ‘dać (koniom) urynować’ (*Jis kelis kartus arklius mýžino, kol nuvažiavo tą dešimtį mylių* ‘On kilka razy zatrzymywał konie do szczania, nim te dziesięć mil przejechał’), *numýžinti kūdikį* ‘wysadzić dziecko’. Por. łot. *mīžât* a. *mīžņât*² iter. ‘sikać, szczuć’, *mīzinât* ‘wysadzać dziecko, pomagać mu w załatwieniu się’. — Dwuznaczna jest formacja *myžiōti* ‘szczuć’, *apsimyžiōti* ‘zmoczyć się w pościeli’: 1° z suf. -o- od neoosn. *myž-* jak w *myžiaũ* (por. *pýlioti* ⇐ *pýliau*), 2° z

⁴⁵³ Por. *Net ana tį mýžčioja* ‘Ależ ona pali się do mężczyzn’, scil. dziewczyna. Otrębski 1934, 315, który to przytacza, wyjaśnia: «Tu dziewczynę przyrównano do kobyły, która gdy chce być u ogiera, często a po trosze oddaje mocz».

neosuf. -io- od neoosn. *myž-* (formacja analogiczna do *máižioti*, zob.). — Postverbalia o osnowie *myž-*: *myžalaĩ* (zob.), *myžēklē* ‘cewka moczowa; pęcherz moczowy’, *myžeklis* LEX, CGL ‘cewka moczowa; członek męski’ (por. n.rz. *Myžēklis*), *myžinė* a. *myžtūvai* m.pl. ‘żeński narząd rodny’, *sąmyžos* f.pl. wulg. ‘zanieczyszczone pieluchy’. Cps. *myžpuodis* ‘nocnik’ (por. *púodas*), *myžupis* ‘ściek dla gnojówki, rynsztok; rzeczka wysychająca podczas lata’ (por. *ùpē*; n.rz. *Mýžupē*, *Mýžupis* 10x (war. *Mižupis*, *Mižupys*), *Myžupālis* 2x), *sařtamyžē* ‘mrówka ruda, Formica rufa’ (por. *sařtas*), *silkmyžē* b.z.a. wulg. ‘sos spod śledzi’ (por. *silķē*), *šūnmyžiai* m.pl. wulg. ‘psie grzyby’ (dosł. ‘psie szczyny’, por. *Šūnmyžiai išauga, kur šuon užmēža* ‘Psie grzyby wyrastają tam, gdzie szcza pies’). Por. łot. *mīslis* ‘penis konia’, *mīšļi* a. *mīžļi* m.pl. ‘narząd rodny’ (*nesit zirgam pa mīšļiem*), < *miž-sl-, *mīzeklis* 1. ‘penis’, 2. ‘dziecko-szczoch’ (por. lit. *mīžēklis* ts.), *mīža* a. *mīzelis*, *mīzulis* ‘szczoch’. — Neoapofonia *mīž-/myž-* ⇒ *maiž-*: *máižioti* (zob.).

mlīeti, *mlieju*, *mliejau* wsch.-lit. 1. ‘tracić przytomność, mdleć’, 2. ‘o członkach: tracić zdolność ruchu, drętwieć’ (*Kap sumlieja kojose, tep ir grūnu* LZŽ ‘Jak drętwieją nogi, to upadam’) — zapoż. ze stbłr. *mlēti*, *mleti*, por. błr. *mlecъ*, *mlēju*, 3 sg. *mlėje*. War. *mlýti*, -ija, -ijo ‘o członkach: cierpnąć, drętwieć’ (*Imu dirbti ir pamlija rankos* ZTŽ ‘Zaczynam pracować i drętwieją [mi] ręce’). Brak w LKŽ. Fonotaktycznie obcy nagłos *ml-* stoi w odosobnieniu.

mōbūt ptk. gw. ‘pewnie, może, możliwe że, chyba’ (*Mōbūt tu dar be vakarienės?* ‘Ty pewnie jeszcze nie jadłeś kolacji? *Mōbūt Petras kirvį pasiēmė* ‘Chyba Piotr wziął sobie siekierę’) — zapoż. z błr. *mábycъ* ‘pewnie, chyba’ (por. ukr. *mabúť*, *mábutь*)⁴⁵⁴. Ma postać hybrydy, bo °*būt* zastępuje błr. *bycъ*. Dysymilacja *m-b* > *m-g* wydała war. *mógut*. Zob. też *mója*.

mōčeka, *mōčecha* 1 p.a., *močeka* 3 p.a. stlit., gw. 1. ‘macocha’, SD <moćieka> (syn. *pamomē*), 2. przen. bot. ‘podbiał pospolity, Tussilago farfara’ — zapoż. ze stbłr. *mačexa* (war. do *mačoxa*, *mačaxa*), por. błr. *máčaxa*, -i, gw. *máčexa*, ze zwykłym zastępstwem *k* za błr. *x* (zob. *griēkas*). War. z substytucyjnym suf. -‘uk-: *mōčiuka* (por. *jasiukas* ⇐ pol. *jasiek*). Zob. SLA 133, ZS 32, LEW 462, ĖSBM 6, 281 (brak w ALEW). — Drw. *močekinis* SD <moćiekinis> «macoszynny» (syn. *pamomis*), *mōčekuonē* bot. ‘podbiał’. Cps. *mōčekalapis* a. *mōčekklapis* bot. ‘podbiał’ (por. *lāpas*; syn. *mōčialapis*), *močekvaikai* LEX ‘pasierbowie, Stiefkinder’ (brak w LKŽ; por. *vaikas*), *mōčekvaikis*, -io ‘pasierb’.

mōčia 1 p.a. wsch.-lit. ‘matka’ — formacja na -ā-, utworzona od allomorfu *moč’-*, który ukazuje się w dat.sg. *mōčiai* do *mot-* (zob. *mótē*). War. *mōčē*. — Drw. *močiulē* SD «maciorka» [‘samica – o kobiecie i o zwierzęciu’, SPXVI] (syn. *momelē*), *močiūtē* ‘mateczka, mamusia; babcia’. Cps. *mōčialapis* bot. ‘podbiał pospolity, Tussilago farfara’ (por. *lāpas*; syn. *mōčekalapis*), *trečmočia* b.z.a. ‘druga macocha’: *Man ji trečmočia* ‘Dla mnie [jest] ona «trečmočia»’ (znaczn. etym. ‘trzecia kobieta ojca’, por. *trečiāvada* ‘trzecia żona’).

mōgis, -io 2 p.a. 1. ‘przyjemność, uczucie zadowolenia’ (*Ne kiekvienas randa mōgį tame pačiame dalyke* ‘Każdy w czym innym znajduje przyjemność’), 2. pl. *mōgiai* ‘przyjemności życia, uciechy’ (*Jam mōgiai terūpi* ‘Jemu tylko przyjemności w głowie’) — drw. wsteczny o charakterze decompositum od złożenia tautologicznego *māg-mogis* ‘przyjemność, zadowolenie’ (zob.). Por. *māžmožis* ⇒ *mōžis*; *sraivāžolē* ⇒ *sraivā*. — Vb. denom. *mōgautis*, prs. -juos a. -nuos, prt. *mōgavaus* gw. 1. ‘cieszyć się czym, zachwycać się czym’ (*Mōgavos, mōgavos, kad graži diena turgun važiūoti* ‘Cieszył się, że jest piękny dzień do wyjazdu na targ’. *Mōgaunas visi, kas pakaštavoja* ‘Zachwycają się wszyscy, którzy kosztują’), 2. ‘delektować się jedzeniem’ (*Suvalgė, net pasmōgaudams* ‘Zjadł delektując się

⁴⁵⁴ W LKŽ VIII, 307 figuruje mylne wskazanie na ukr. *mabudь* [!] jako źródło.

nawet'). Por. syn. *magáutis* (s.v. *magéti*) i *mégautis* (s.v. *mégti*). Alternant *mog-* też w *pramogà* (zob.).

mōgliai, *māgliai*, *-iū* 2 p.a. pl.t. przest., gw. 'magiel, przyrząd do wałkowania, wygładzania wypranej bielizny' — zapoż. z błr. gw. *mágli* pl.t. (PzB 3, 8), *máhli* ⇐ pol. przest. *magle* pl.t. (sg. *magiel*, *-gli* f., dziś *magiel*, *-gla* m.) ⇐ nwn. *Mangel* f. Por. ĘSBM 6, 152, LEW 462, POLŽ 433. Zob. też *mañgalis* i *brūžkos*. — Vb. denom. *mogliavóti* 'maglować, wygładzać w maglu' ⇐ błr. gw. *magliavác* (por. pol. *maglować*, nwn. *mangeln*). Z obocznym sufiksem: *mogliúoti* 'maglować' (por. *mangaliúoti*).

mója ptk. gw. 'może, możliwe że, pewnie, chyba' (*Jau mója šiandien nelis* 'Dziś może już nie będzie padać'. *Moja turit paskolyt pinigų?* dosł. 'Może macie pożyczyć pieniądze?' *Iš ito žmogaus mój nieko nebus, kad va jau treči metai kap anas siñtija* 'Z tego człowieka chyba już nic nie będzie, skoro już trzeci rok choruje') — zapoż. z błr. gw. *móha* ptk. 'może', co jest wariantem do liter. *móža* (por. *mahčý*, *mahú*, 3 sg. *móža*, por. ĘSBM 7, 61). W DVŽ *mója* współistnieje z *móža* ts. (i z *móže* ⇐ pol. *może*). Lit. transpozycja na pozór polega na zastępstwie błr. γ przez *j*; w rzeczy samej *j* wypełnia hiat *mo.a* powstały po zgłuchnięciu γ . Takie samo traktowanie w *krijà*, *knijos* i *majilnykas*. Od *mója* pochodzą apokopowane war. *mój* LZŽ i *mòj* ZTŽ. Zob. też *mōbūt*.

mojavà 2 p.a., gen.sg. *mojāvōs* gw. 'nabożeństwo majowe' (*Seniau eina iš mojavos, dainuoja, o dabar nebemoka* 'Dawniej idą z majowego, śpiewają, a teraz już nie umieją') — zapożyczone z pol. *majowe* n., co z elipsy zwrotu *majowe nabożeństwo*. Zob. też POLŽ 457, który dodaje żm. *mājus*, *-aus* 'nabożeństwo majowe'; jest to drw. wsteczny od **majava*, por. *priešavos* ⇒ (*čebāto*) *priešas*; nazw. *Kuzāvas* ⇒ *Kūzas*. — Neoosn. *mojav-*: *mojavinis vābalas* 'chrabąszcz', dosł. 'chrząszcz majowy, Melontha melontha' (kalka z ros. *májskij žuk*).

mōjus, *-aus* 2 p.a. przest., gw. 'miesiąc maj', SD <moius> «may miesiąc» — zapoż. ze stbłr. *maj*, *-a*, por. błr. *maj*, gen.sg. *māja/māju* (SLA 134, Zs 33; brak w LEW i ALEW). LPŽ wymienia nazw. *Mājus*, ale bez war. *Mōjus* (por. pol. *Maj*). Podobnym zapożyczeniem jest *mōrčius* (zob.). Temat na *-ju-* też w *gōjus*, *rōjus*, *ōblius*. War. *mōjis* ZTŽ. — Drw. *mojūkas* 1. 'chrabąszcz' (syn. *mōjinis vābalas*), 2. bot. 'przełot pospolity, Anthyllis vulneraria', 3. bot. 'rzezucha łąkowa, Cardamine pratensis'.

mokavyčia, *makavyčia* stlit. 'blaszana gałka na szczycie wieży kościelnej lub cerkiewnej': *ir pastatęs jį ant makavičias angu viršaus Bažnyčias, tarė jam* WP 97¹⁷⁻¹⁸ 'i postawiwszy go na makowicy na szczycie kościoła, rzekł do niego' — zapoż. ze stbłr. *makovica*, *-y* ⇐ pol. XVI w. *makowica* 'torebka nasienna maku, makówka', przen. 'architektoniczne zwieńczenie, ozdobny wierzchołek czegoś; głowica kolumny; gałka na szczycie wieży' (SPXVI). Z obocznym tematem: *mokavyčė* BRB. Por. SLA 134, PAŽ 232 (brak w LKŽ, LEW i ALEW). Rodzimy odpowiednik: *aguona unt stulpų* SD «kapitela słupów śnicerskich» (por. *aguonà* 'mak'). Por. zakończenie w *stonavyčia*, *turgavyčia*.

mokėti I, *móku*, *mokėjau* 'umieć, potrafić, mieć znajomość czego, być biegłym w czym, znać co', SD *moku* «umiem co». *Dárbas jō mókama dirbti* 'Robotę to on umie robić'. Odpowiednik łot. *mācēt*, *-ku*, *-cēju* 'móc, zdołać, być w stanie; rozumieć'. Etymologia niezdecydowana, zob. przegląd literatury w LEW 462n. ALEW 666 dopuszcza wywód pb. **māk-* z pwk. pie. **mag^h*- 'móc, być w stanie' w pozycji przed sufiksami typu *-ti-, *-to-. — Inchoat. *mókti*, *mókstu*, *mókau* 'uczyć się czego', *išmókti* 'nauczyć się, wyuczyć się' (*Jonas kavoliu išmoko* 'Jan wyuczył się na kowala'), *pramókti* 'uczyć się dorywczo, poduczyć się czego'. — Drw. *mókyti* (zob.). Nomina: *mokinys*, *-ė* 'uczeń', SD¹ «żak» (syn. *žėkas*), *mokōvas* 'znawca', *mókšlas* (zob.), *nemokáila* c. 'nieuk', *nemókša*, *nemókšta* a. *nemókšas* ts.

— Neoosn. *mokė-*: *nemókėla* c. 'nieuk', *nemókėlis* ts. Neoosn. *mokėj-*: *mokėjimas* DP 'umiejętność, ćwiczenie'.

mokėti II, *móku*, *mokėjau* 'płacić, uiszczyć należność, wynagradzać za pracę', *ažumoku* SD «przyplacam czego», *išmokėti* 'wyplacać, wypłacić', *nedamoku* SD «zostać na liczbie, nie dopłacam», *primokėti* 'dopłacić', *sumokėti* 'zapłacić'. Wywodzi się z *mokėti* I drogą rozwoju znaczeniowego od 'móc' do 'zapłacić', por. ALEW 667. — Drw. *įmoka* 'wplata', *išmoka* 'wypłata', *mokamieji* m.pl. 'pieniądze', żm. *mókesnis* a. *mōkesnis* 'podatek', *mókestis* 'podatek, wplata należności, składka', *mokūs* 'wypłacalny', *nepriemoka* 'niezapłacona, zaległa należność', *priemoka* 'dopłata, dodatek'. — Neoosn. *mokėj-*: *išmokėjimas* 'wypłacenie', *mokėjimas nuog galvos* SD «pogłowie, pogłowne» ['podatek od głowy']. Neoosn. *mokė-*: *ažumokėtojas* SD «płacyca» [z *placca* 'ten, kto daje zapłatę', SPXVI].

mókyti, *mókau* (war. *mókiu*), *mókiau* 'uczyć, nauczać', DP też 'usiłować, zalecać, nawracać, radzić, rozporządzać'. Dawne i gw. prs. *mókiu* SD¹ «ćwiczę», SD «nauczam; uczę». War. *mokinti* a. *mókinti* 'uczyć'. Cps. *įmokýti* 'namówić do czego', *pamókyti* 'pouczać, dawać komu radę, zalecenie' (*pamokà* 'lekcja'), *primókyti* 'namówić, podjudzić'. Refl. *mókytis* 'uczyć się', prs. *mókausi*, przest., gw. *mokiuosi* SD «ćwiczę się; uczę się» (*kursai siūt mokiasi* SD¹ «krawczyk» ['który uczy się szyć']), *gerai mokiýsis* SD «nauk pilny», *pasimókyti* 'dostać nauczkę', *susimókyti* 'zmówić się, spiknąć się, wspólnie coś postanowić' (⇒ *susimókėlis* 'spiskowiec'). — Formacja *mókyti* przedstawia drw. kauzatywny do *móku*, *mokėti* 'umieć'. Znacz. etym. 'sprawiać, że ktoś coś umie, potrafi'. Odpowiednik łot. *mācīt*, -cu, -cīju 'uczyć', refl. *mācītiēs* 'uczyć się'. Obok *mācināt* 'ćwiczyć, tresować', z czym łączy się lit. *mokinti* 'uczyć' oraz – ze zmianą *mā* > *mū* – strp. ENCH *mukint* 'uczyć, leren', *ismukint* 'nauczyć się, wyuczyć się, erlernen', 1 pl. prs. *mukinnimai* 'uczymy się, wir lernen' (⇒ *mukinsnan* 'nauka, lekcja, Lere, Lektion'). — Neoosn. *moky-*: *mokyklà* 'szkoła', *mókymasis*, -mosi 'uczenie się, nauka' (*pateika nuog mokymosi* SD «wakacya szkolna»), *mókytas* 'uczony, wykształcony', SD «biegły w czym; ćwik; uczony, nauczony; umiejący», *mókytinis* DP 'uczeń, zwolennik, apostoł' (war. *mokintinis* 'uczeń'), *mókytojas* 'nauczyciel' (por. łot. *mācītājs* 'kaznodzieja, pastor'), *mókytuvis* ts. (LzŽ), *nemókytas* DP 'nieuczony, nieuk, nieumiejący', SD «nieumiejący; nieuczony; prostak», *nemókytas žmogus* SD «bean», *nepermókytas* SD «przekęsiciel» ['kto trochę przekąsił nauki, liznął nauki'].

mōkolas 1 p.a., *mokōlas* 2 p.a. gw. 1. 'pędzel malarski' (*Pamerk mōkolą, kad nesudžiūtų* 'Zamocz pędzel, żeby nie wysechł'), 2. 'pęk szmat na kij, używany do smarowania smołą osi kół, tzw. kwacz', 3. 'tłuczek do kartofli' — nomen instrumenti na -l- od neoosn. *moko-* ⇐ *mokóti* 'machać, wymachiwać' (zapoż. z błr. *maxaćь*, zob.), por. *šaukōlas* ⇐ *šaukoti*. Możliwa interferencja ze strony nomen błr. gw. *máxala*, *maxála* n. 'to, czym się macha, wywija; kij do poganiania zwierząt' ⇐ *maxaćь*, -áju 'machać, wymachiwać czymś trzymanym w ręce' (por. ĖSBM 6, 267). War. sufiksalne: *mōkulas*, *mokūlas*. Inaczej LEW 398 (s.v. *màkaluoti*), który analizuje *ma-k-*, zakładając derywację od pwk. **mā-* jak w *móti* 'machać, kiwać ręką'; nie wyjaśnia on jednak statusu -k-. — Bez substytucji wokalizmu błr. *max-* ⇒ lit. *mak-*: war. *mākalas* 3 p.a., *màkalas* 3 p.a. 1. 'to, czym się miesza, mieszało', 2. 'kwacz do smarowania', 3. 'pędzelek do smarowania gardła', 4. 'tłuczek', 5. 'potrawa z kaszy i tłuczonych kartofli', 6. 'nieporządek, bałagan', 7. 'niepoważny, lekkomyślny człowiek', *makōlas* 'pędzel' (NDŽ). Drw. *makalaĩnė* 'rzadka kasza, polewka', *makalėika* 'niepoważny człowiek' (typ *nevalėika*). — Vb. denom. *mokolóti* a. *mokolúoti* 'smarować kwaczem', *màkaluoti* a. *mākaluoti* 'mieszać płyn, kaszę; mieszając rozchlapywać; mącić wodę; grzebać w ogniu, żarze; machać, wymachiwać (chustką, batem, pogrzebaczem); robić wiosłem'. War. *mak-*: *makōlyti*, -iju, -ijau 'malować pędzlem, nacierać/mazać pędzlem, np.

oś koła', *paṁākalioti* 'pomieszać, mieszać byle jak'. — Neoapofonia $o \Rightarrow \acute{e}$ (odwrócenie reguły $\acute{e} \Rightarrow o$) wytwarza wariant z samogłoską $\acute{e}$: *mēkolas* 1 p.a. gw. 1. 'kwacz do smarowania dziegiem osi kół' (*Mēkolas reikia padirbt, nebebus kuo ratų patept*), 2. 'jakaś gęstawa ciecz' (*Kokian gi čia mēkolan pirštą įkišiau?*). Paralele wśród sławizmów: *slēbas* ob. *slōbnas* i *zgrēbnas* ob. *zgrōbnas*.

mokóti, *mokóju*, *mokójau* wsch.-lit. 'machać, wymachiwać czym; o koniu: potrząsać, rzucać łbem' (LZŽ) — zapoż. ze stbłr. *maxati*, błr. *maxać*, -ąju, 3 sg. -ąje. War. *mokúoti* 'machać ręką' (DVŽ). Brak w LKŽ. Zob. też *mōkolas*.

mókslas 1 p.a. 1. 'nauka, badanie naukowe', 2. 'wykształcenie', *aukštasis mókslas* 'wyższe wykształcenie', 3. 'uczenie się', *mókslo mētai* 'rok szkolny'. SD¹ *mokslas* «ćwiczenie», «łacina» (syn. *lotyniškas liežuvis*), «misterstwo», «nauka» (syn. *pamokymas*), «rozrywka» ['rozgarnienie, rozsądek, dowcip', L.], «umiejętność» — derywat od *mókyti* 'uczyć' (zob.), urobiony neosuf. -*sla-*, który został wyodrębniony w typie *krišlas* $\Leftarrow$ *kristi*; *žaišlas* $\Leftarrow$ *žaišti*. War. sufiksalny: *móksmas*. Formacje prefigowane: *nemókslas* 'nieświadomość, nieuctwo; dni wolne od nauki', DP 'nieumiejętność', *pamókslas* 'kazanie w kościele', *sámokslas* 'spisek, przysiężenie'. — Drw. *bemōkslis*, -ė 'nie umiejący czytać ani pisać, analfabeta', *moksleivis* 'uczeń' ($\Rightarrow$ *moksleivija* neol. 'uczniowie'), *mokslinỹčia* SD «kazalnica», *mókslininkas* 'naukowiec, uczony', *mókslinis* 'naukowy'.

mōkšė 2 p.a. gw. 'błoto, bagno'. Analiza *mok-šė*. Pierwiastek przedstawia WSO **māk-* do *mak-* jak w *įmakėti* 'osunąć się w błoto', *makóti* 'brnąć przez błoto' (zob. *makėti*), zaś ekspresywny suf. -*š-* przypomina *bōbšė* 'babsko' i *meřgšė* 'dziewczysko' (por. też polskie augmentativum *blocko* $\Leftarrow$ *bloto*). — Na równi z *mōk-šė* należy postawić *mōk-la* c. 'ten, kto chodzi powoli, kto brnie na przełaj' (pierwotnie może abstractum: 'brnięcie, brodzenie'), od czego vb. denominativum *mōklinti* 'iść powoli, z trudem, na przełaj', też 'iść przez błoto': *Ko gi mōklini tiesiai per balą?* 'Dlaczego to brniesz prosto przez błoto?', *įmōklinti: Įmōklino purvinom kojom gryčion* 'Wszedł do chałupy z ubłoconymi nogami'. — Od neoosn. *mokš-* utworzono sb. **mokšla(s)* 'błoto, blocko', po którym pozostały ślady w kilku czasownikach denominatywnych, por. *mōkšlinti* 'brnąć przez błoto, po błocie', *mokšliotis* 'ubłocić się podczas pracy w polu' oraz *sumokšlėti* 'powalać błotem, ubłocić, zabrudzić'.

mōlē 2 p.a., *molē* 4 p.a. gw. 1. 'mielenie ziarna', 2. 'ziarno przeznaczone do zmielenia, tzw. mlewo', 3. 'pora mielenia ziarna', 4. 'młyn' — dewerbalne abstractum z suf. -*ē-* i SW **māl-V* $\Leftarrow$ *mal-V*, por. *malù*, *mālti* 'mleć'. Paralele apofoniczne: *orē*, *ōrē* $\Leftarrow$ *arti*; *prīemonē* $\Leftarrow$ *primanỹti*; *srovē* $\Leftarrow$ *sravēti*; *prīevolē* $\Leftarrow$ *privalėti*. Por. łot. *māļi* m.pl. 'mole zbożowe', *mālis* 'człowiek naprzykrzający się, natręt'.

móliautas, -a 1 p.a. gw. 1. 'mulisty – o wodzie', 2. 'uwalany, pomazany gliną', 3. 'koloru gliny' — zleksykalizowane participium prt. pass. od *móliauti* 'mazać gliną' (por. *panáutas* $\Leftarrow$ *panáuti*). Odniesienie tego derywatu do *mólis* 'glina' pociągnęło za sobą reanalizę *móli-aut-* i wyodrębnienie -*aut-* jako neosufiksu. Por. drw. *gurbautas*, *Sárgautas* (święto) i w materiale onomastycznym: nazw. *Gēdautas*, *Vỹniautas*, n.rz. *Eináutas*, *Viešnautas*, *Vózgautas*. Inaczej ŽD 365, gdzie zakłada się prymarny charakter -*aut-*, a nawet jego związek apofoniczny z -*ūt-* w *laskūtas* i *blakūtà*.

mólis, -io 1 p.a., *molỹs* 3 p.a. 'glina', *molis su pelumis mintas* SD «oblepa ściany» ['glina zagnieciona z plewami']. Odpowiednik łot. *māls*, zwykle *māli* m.pl. 'glina', *mālus mīt* 'miesić glinę deptaniem' (*māliēns* a. *mālzeme* 'gleba gliniasta'). Sądzi się, że **māl-* stanowi derywat na st. o do *mēl-*, jak w adi. lit. *mēlas* 'niebieski, sinawy, siny', łot. *mēļš* 'ciemnoniebieski, fioletowy', *mēļns* 'czarny, brudny' (zob. BSW 177n., LEW 430n., s.v. *mēlas*). Słuszniej byłoby tu mówić o wtórnym zastępstwie **múolis* ($\Leftarrow$ *mēl-*) przez *mólis*,

mianowicie na gruncie neoapofonii $\bar{e} \Rightarrow \bar{a}$ (paralele: *boginti*, *sodinti*, *slógti*). Dalsze związki niejasne. Būga, RR I, 313 sugerował powiązanie z pwk. pie. *mā- jak w lit. gw. *moraĩ* 4 p.a. ‘pleśń, kożuszek na powierzchni płynu’ (inaczej LEW 464), stwn. *muor* ‘błoto, bagno’ oraz łac. *mānō*, *-āre* ‘spływać, wytryskać, wyciekać’ (vb. denom. od *mā-no- ‘mokry, wilgotny’, por. IEW 699, de Vaan 363). On też połączył *mólis* ze wsch.-lit. wyrazem *muōlas* ‘śluz’ (Būga, l.c.), co jednak nie wydaje się pewne (apofonia *ā : *ō?). Zob. jeszcze *mul̃vas*. — Alternatywna etymologizacja: *mol-* < *māl-, pwk. na WSO do *mal-*, jak w czas. *málti* ‘mleć, zgniatać, miażdżyć, tłoczyć’. Por. goc. *malma* ‘piasek’, stang. *meal̃m* ‘piaskowiec, wapień’ obok goc. *malan* ‘mleć’. Przy takim ujęciu *mólis* staje w jednym rzędzie z drw. *mōlē* ‘mielenie, pora mielenia’ (zob.). Znacz. etym. ‘głina przygotowana do użytku, wyrobiona, zmiękczona przez ugniatanie’ $\Leftarrow$ ‘to, co wyrobiono’⁴⁵⁵. — Drw. *molaĩnē* ‘miejsce gliniaste, trudne do przejścia w czasie deszczu’, *mōlē* a. *molē* ‘gliniasta ziemia, gleba’, *molétas* ‘gliniasty, uwalany gliną, koloru gliny (o koniu)’, *moliena* ‘gliniasty grunt’, *molijà* ts., *molinālē* a. *molinēlē* ‘gliniana chatka’, *molýnas* a. *molýnē* ‘miejsce gliniaste na polu, grunt gliniasty’, *molinēlis* ‘gliniane naczynie’, *mólinis* ‘z gliny, gliniany’, *molinūkas* ‘garnek gliniany’, *molinūké* ‘ulepiony z gliny domek’, *moliškas* ‘gliniasty (o ziemi, gruncie)’, *moliūgà* ‘grunt gliniasty’ (por. *balčiūgē* ‘bielica gleba’), *moliūgas*, *-à* ‘barwy gliny, gliniasty (m.in. o upierzeniu gęsi, kaczki, gołębia); zabrudzony, brudny; brzydki’ (war. *moliūkas*), *mōlius* ‘ceglarz, strycharz’ (nazw. *Mōlius*, patron. *Moliūnas*), *molūs*, *-i* ‘z gliny, gliniany’, $\Rightarrow$ *mólujis* ts. (*Išmazgok torēlius ir molujus bliūdus* ‘Wymyj talerze i gliniane garnki’), *pamólē* ‘ziemia uprawna przy gliniastym gruncie’. — Złożenia pokazują w I członie formy alternujące *mol-*, *molia-*, *mola-* (wyjątkowo *moli-*), por. *mólakis* ‘człowiek ciemny, zacofany, głupi’ (dosł. ‘glinooki’, por. *akis*; stąd może lit.-pol. nazwisko *Malak*), *mólabeledis* a. *-bedýs* ‘miejsce, gdzie się kopie glinę, glinianka’ (por. *bēsti*; war. z asymilacją *m-b > m-m*: *mólmedis*), *molākalnis* a. *molikalnis* ‘gliniana góra’, *moldūrýs* ‘glinianka’ (por. *dūrti*), *moliabestis* a. *mólbestis* ‘napęczniony wodą dół po wybranej glinie’ (por. *bēsti*), *moliaduobē* a. *mólduobē* ‘glinianka’, *molkašā* m.pl. ‘miejsce, gdzie kopie się glinę’ (por. *kāsti*), *mólkasis* ‘dół po wybranej glinie, zwykle napęczniony wodą, glinianka’, $\Rightarrow$ *mólkastis*, *-čio* ts. ($\Rightarrow$ neoosn. *kast-*: *molkastýnē* ‘glinianka’), *mólžemis* ‘gliniasty grunt’ (por. *žēmē*), *kliñtmolis* ‘kamień wapienny z przymieszką gliny’ (por. *kliñtis*). — Vb. denom. *moliauti* ‘mazać gliną’ ($\Rightarrow$ *moliautas*, zob.), *molíuoti* a. *móliuoti* ‘brudzić gliną, mazać gliną, (ścianę) obrzucać gliną’, ewentualnie jeszcze *molóti* (zob.). — N.m. *Moliai* 2x, *Mólainiai* 3x, *Molijos*, *Molýnaĩ*, *Mólinē* 5x, *Molýnē* 4x, *Móliniškaĩ*, *Móliškēs*, cps. *Móliadugnis*, *Móliakalnis*, *Moliākalnis* 2x, *Móliupē*, *Mólupiai* 3x. N.rz. *Mólē*, *Molýnē*, *Mólana* (war. *Mólaina*, por. n.m. *Mólainiai*), *Mólina*, *Mólbedis*, *Mólbestis*, *Móldaubis*, *Moliupē*, *Molkašà*, *Mólkasis*, *Molkašýs*, *Mólupis*.

moliūgas I 2 p.a. bot. 1. ‘dynia, Cucurbita, owoc dyni’, 2. przen. ‘człowiek otyły, ociężały, leniwy, niechłujny’, 3. przen. ‘człowiek niechłujny, brudny’ — pochodzi z substantywizacji przym. *moliūgas*, *-à* 4 p.a. gliniasty, barwy gliny’, to z kolei z sonoryzacji formy pierwotnej *moliūkas* žm. ‘takiej barwy jak glina’ $\Leftarrow$ *mólis* (zob.). Na temat suf. *-(i)ūk-*, tworzącego denominativa typu *namūkas* ‘domator’ $\Leftarrow$ *namaĩ*; *pečiūkas* ‘człowiek krępy, przysadzisty’ $\Leftarrow$ *pečiaĩ*, zob. Būga, RR I, 271. Inaczej ŽD 104, który mówi o autonomicznym suf. *-ūg-* (*-jug-*). Co do sonoryzacji por. *namiegas*, *liūpcigas* i *šešnāgas*.

moliūgas II 2 p.a. gw. 1. ‘rana na szyi lub grzbiecie konia od natarcia przez uprzęż lub siodło, tzw. sadno’ (*Kad balnas užtrina nugarą arklio, bus moliūgas* ‘Gdy siodło trze o grzbiet koński, robi się «moliūgas»’), 2. ‘choroba skóry końskiej wywołana przez nicianie, *Onchocerca cervicalis*’. War. *moliūkas*: *Dideli pavalkai sumuš arkliui moliūką, o maži įduod*

⁴⁵⁵ Por. łot. *mīkla* ‘ciasto, zwł. chlebowe’ z *mīkla < *minklā, to z *mink-klā-; lit. *minklē* ‘mąka rozczyniona z wodą, ciasto’ — drw. dewerbalny typu lit. *minkau*, *minkyti* ‘miesić, ugniatać, zarabiać (ciasto, glinę)’.

pūslioką ‘Zbyt duże chomąto może nabić koniowi sadno, a zbyt małe wywołuje pęcherz’. Niejasne. Leksem *mol-* może być pochodzenia werbalnego, mianowicie jako refleks **māl-*, WSO do *mal-* (zob. *mōlē*), to z kolei do **mel-* < pie. **melh₂-* ‘trzeć, kruszyć, mleć’ (zob. *mālti*). Paralela: *man-* ⇒ **mān-* w *núomone*, *príemone*. LKŽ VIII, 340 złączył w jednym haśle z *moliūgas* I ‘dynia’. Czy słusznie? Zob. też *sodna*. — Vb. denom. *moliūguoti* – o krwawym wysięku z otwartej rany na skórze konia, por. *Kumelės moliūgas moliūguoja*, t.y. *varva* JU ‘Sączy się z sadna u kobyły’. Do tego niejasny wariant bez *-g-*: *moliūoti* (*Arklys tur moliūgą ant sprando, pečių ir vis moliūoja* JU ‘Koń ma sadno na karku [i] grzbiecie, i z niego wciąż się sączy’). Zob. też *sōdnyti*.

molóti, *molóju*, *molójau* ‘ciężko pracować, harować’ (*Vergas mólo dieną ir naktį dvere*, t.y. *sunkiai dirba* JU ‘V. haruje dzień i noc we dworze’) — niejasne. Gdyby temat był palatalny (**molióti*), mogłoby być vb. denominativum od *mólis* ‘gлина’, o znac. etym. ‘kopać, wydobywać glinę’.

momà 4 p.a. gw. 1. ‘mama – pieściotliwie o matce’ (m.in. SD), 2. ‘matka pszczoł’, 3. ‘macica, matrix’. Dwuznaczne: 1° może być zapożyczeniem z błr. *máma* ‘mama, matka’, 2° może być wariantem wyrazu *mamà* (zob.), mianowicie dostosowanym do hipokorystycznego pwk. *mó* ‘mamusiu!, matuś!’ ⇐ *mótina* ‘matka’. Por. *Mó, tau valgymai gamint ir namų pridabot, o mes visos – pjaut* ‘Mamusiu, do ciebie należy gotowanie i dogłądanie domu, a my wszystkie [idziemy] żać’. Por. derywację *brólis* od *bró* ⇐ **broter-*. Odpowiednik łot. *māma*, zdrob. *māmiņa*, *māmuļa*. Nieco inaczej LEW 404n., s.v. *mamà*. Zob. też ALEW 611n. — Drw. *momelē* SD «macioraka» [‘samica – o kobiecie i o zwierzęciu’, SPXVI] (syn. *močiulē*), *pamomē* SD «macocha» (syn. *močeka*), ⇒ *pamomis* SD «macoszynny» (syn. *močekinis*). Vb. denom. *momsēti* ‘o dziecku: ciągle wzywać matkę’. — Od pwk. *mó-* pochodzi też *mója* pior. ‘matka’ (*Eik pas savo móją, ko čia stovi* ‘Idź do swej matki, czego tu sterczysz’).

momkà 2 p.a., gen.sg. *mōmkos* 1. ‘mamka, kobieta karmiąca piersią cudze dziecko’ (syn. *žindỹvė*), 2. ‘piastunka, niańka’ (syn. *áuklė*) — zapoż. ze stbłr. *mamka* XVI w., por. błr. przest. *mámka*, *-i* (TSBM) ⇐ pol. *mamka* od XVI w., tu prawdopodobnie jest przekształconym według *mama* ‘matka’ zapożyczeniem z nwn. *Hebamme* f. ‘położna’ (tak Bańkowski II, 135). War. *mamkà*, *monkà* 2, 4 p.a. ob. *mónka* 1 p.a.; wsch.-lit. *mumkà*, ze zmianą *mk* > *ŋk*: *munkà*. Zob. też LEW 404n., s.v. *mamà*.

momuō 3 p.a., acc.sg. *mómenį* m. ‘ciemień, czubek głowy, wierzch czaszki, vertex’. SD: *momuo* «ciemień», *tvinksi momuo*, *smagenos* «bije ciemień». Z powodu formy stlit. *muomuo* ‘ciemień’ oraz drw. *múomuonis* ts. (por. *šarmuonis* ob. *šarmuō*) trzeba postulować nominativus sg. o postaci pb. **mō-mōn-ø* > **muo-muon-ø* > **muo-muo* i uznać, że ta zmieniła się w *momuō* drogą dysymilacji *uo-uo* > *o-uo*. Prawdopodobnie było to dewerbalne abstractum na *-muo/-men-* od pwk. **mō-*, który nie ma ustalonej etymologii (por. transponaty ie. **meh₃-men-*, **moH-men-*). Por. *stomuō* ‘stan, talia w figurze’ ⇐ *stóti*; od zanikłego pwk. **rē-* ‘piec, palić’ pochodzi *rémuo* ‘zgaga’. ALEW 667 zakłada pwk. pie. **(H)meh₂-* lub **smeh₂-*. — War. suf. *mómūnē*. Z kolei *momuōlis* pokazuje suf. *-lis* dodany do formy nominatiwu sg. *momuō* (decasuativum, por. *ménuo* ⇒ *mēnuōlis* i *širšuō* ⇒ *širšuolis* jako paralele). Od tego war. **momolis* (*uo* > *o*), który ukazuje się w drw. *momoláitis* 1 p.a. ‘ciemniaczko u niemowlęcia’ (*Momoláicis dār neužaugį* LzŽ; brak w LKŽ). — Oboczny wokalizm pierwiastkowy *e*, *a* widać w war. *memuo* b.z.a., *memonē* CGL i *mamuolỹs*. Niejasny jest dyftong *au* w war. *maumuō* ‘ciemień’ (*Kūdikio maumuō minkštas*), *maumuonỹs* a. *maumonỹs* i *máumenas*. LEW 463n. dopuszcza adideację do czas. *máuti*, por. *apmáuti* m.in. ‘włożyć czapkę, nasunąć czapkę na głowę’. — Równoległy do *múomuonis* drw. rodzaju żeńskiego brzmi *múomone* ‘ciemień, wierzchołek’. Tłumaczy się to uproszczeniem drugiego z dwóch dyftongów formacji **muomuone* (dysymilacja). Przykład ten jest istotny dla wyjaśnienia

zakończeń *-onē* i *-onis*, będących alternatywą dla *-uonē* i *-uonis* w derywatach od dawnych spółgłoskowców. Otóż jest prawdopodobne, że formacja *múomone*, wywodząca się fonetycznie z **muomuonē* (**muomuo* + **-nē-*), została zrozumiana jako struktura z suf. *-onē* (por. objaśnienie form *kariōnē*, *keliōnē* s.v. *medžiōnē*). Ciekawe jest dalej, że resegmentacja *muom-onē* otworzyła drogę do emencypacji *-on-* w roli formantu przekształcającego tematy spółgłoskowe na *-men-* w tematy samogłoskowe na *-i-*, *-ja-* lub *-ē-*. Wstępem do tego była reinterpretacja rzeczowników na *-muo/-mens* jako drw. na *-uo/-ens* od osnów na *-m-*. W szczególności dotyczy to nominatiwu sg. *muomuō*, *momuō* jako *muom-uo*, *mom-uo* oraz accusatiwu sg. *múomenī*, *mómenī* jako *muom-enī*, *mom-enī*. — Drw. wsteczne: *moma* BRB ob. *muoma* BRP (*nuog padų iki muomos* ‘od stóp do głów’), por. *abejōnē* ⇒ *ābejas*; *drakōnas* ⇒ *drākas*.

mōnas 2 p.a., pl.t. *mōnai* stlit., gw. 1. ‘przywidzenie, omam, mamidło’ (*Seniau mōnas vedžioj žmogų, o dabar jau tep nekalba* ‘Dawniej «monas» mamił człowieka, dziś już tak się nie mówi’), SD *monai* m.pl. «mamienie; omamienie», 2. DP ‘kuglarstwo, matactwo’, 3. DP ‘zwodziciel’, 4. ‘czary, magia’, 5. ‘oszustwo, szachrajstwo’ (por. ros. *obmán*), 6. ‘mydlenie oczu, sztuczki’ — zapoż. z błr. *maná*, *-ý* ‘kłamstwo’ (TSBM, też gw., por. PZB 3, 29). Litewskie niuanse znaczeniowe tłumaczą się oddziaływaniem równolegle zapożyczonego czas. *mōnyti* (zob.). Sławizmami są też odpowiedniki łotewskie *māns*, *mānis* i *māņi*. Por. SLA 134, ZS 33, LEW 464 (brak w ALEW).

monetā 2 p.a., gen.sg. *monētos* ‘moneta, pieniądz kruszcowy’. Sztuczna postać z *o*, wprowadzona zamiast stlit. *manetā*, SD <manieta> «moneta, drobne pieniądze», co zapożyczone ze stbłr. *moneta*, *monēta* (*monita*), por. błr. *manēta*, *-y* (⇐ pol. *moneta*) lub *manēta*, *-y* (⇐ ros. *monēta*). SD *manetos gadintojas* «fałszerz monety», drw. *manetinis* «monetny, monetowy». Zob. SLA 126, LEW 126, ALEW 613 i POLŽ 734 (wprost z pol.). — W SD s.v. «mińca, moneta» ukazuje się <maynieta>, czyt. *maineta*. Ten wariant pokazuje wtórny dyftong *ai*, powstały na skutek wyodrębnienia się palatalności [nʲ] w postaci ślizgu *i* (por. *aitvaras* i *krainika*). Brak w SLA, LEW, POLŽ i LKŽ. Zob. też *mincē*.

mōnyti, *mōniju*, *mōnijau* stlit., gw. 1. ‘okłamywać, oszukiwać, mamić, zwodzić; mydlić oczy’, 2. ‘zamawianiem leczyć chorobę’ (*Mōnija drugi, tai pameta krēsti* ‘Zamawia gorączkę, to ustaje dygotanie’) — zapoż. ze stbłr. *maniti*, por. błr. *manić*, *manjú*, 3 sg. *mánic* ‘okłamywać, oszukiwać’ (akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs., por. *krōsyti*, *lōdyti*). Stąd też łot. *mānīt*. Cps. *apmoniju* SD «mamieć kogo, zamykam komu oczy», *išmōnyti* ‘wyłudzić co od kogo’, *sumōnyti* ‘zwabić, przynęcić’. War. sufiksalny *apmōninti*: *Jei neapmōnino tavę jaunas bernelis, tai apmōnys tavę senas našlelis* ‘Jeśli nie omamił cię młody chłopak, to omami cię stary wdowiec’ (w dajnie). Por. ZS 33, LEW 464 (pominięte w SLA i ALEW). Zob. też *mōnas*.

mōrai, *-ų* 2 p.a. m.pl. stlit., gw. ‘podstawa, na której ustawia się trumnę ze zwłokami’ (*ant mōrų* ‘na marach’), SD¹ «mary», war. *mōrēs* f.pl. — zapoż. ze stbłr. *mary*, *mari* ⇐ pol. *mary*, gen.pl. *mar* (⇐ czes. *máry* ‘nosze pogrzebowe’, to zaś ze zmiany *stczes*. *páry* przez adideację do czas. *mřít* ‘mrzeć, umierać’)⁴⁵⁶. Mylny jest wywód pol. *mary* z **im-ary* (niby od **imati* ‘brać, chwycić’) u Bańkowskiego II, 147. Zob. też SLA 134, ZS 33, LEW 464, POLŽ 457n. (brak w ALEW). — Drw. *morýnos* a. *mōrynos* f.pl. ‘mary’ (*Ant morýnų guli lavonas* JU), war. *morýnēs* a. *mōrynēs*. — Z uwagi na znaczenie trzeba oddzielnie wymienić *mōrai*, *-ų* gw. ‘nosze do przenoszenia trumny na cmentarz’ (*Ant mōrų neša grabą* ‘Trumnę niosą na «morai»’) ⇐ błr. *máry*, *-aŭ* ‘nosze, na których niesie się trumnę z nieboszczykiem’ (stbłr.

⁴⁵⁶ Wyraz czeski został zapożyczony ze śrwn. *bāre*, nwn. *Bahre* f. ‘nosze dla chorego a. umarłego’ (stąd też dłuż. *bory* ts.); czeska forma pluralis wzoruje się na syn. *nosidla*, zob. Machek 352.

mary XV w. ← pol. *mary*), por. ĖSBM 6, 241. Zob. też *sandalipa*.

moraĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. gw. ‘pleśń’: *Balti munsai ant strovos vadinasi moraĩ* JU ‘Biały nalot (pleśń) na jedzeniu nazywa się «moraĩ»’. Nie do końca jasne, mimo próby powiązania z ros. *marátb*, -áju ‘brudzić, walać, plamić; bazgrać, gryzmolić’ w BSW 169 (co podtrzymano w LEW 464) i z pwk. *mā- jak w *mólis* ‘gлина’ (Būga, RR I, 313). — Vb. denom. *moryti*, ap- ‘o mięsie: pokrywać się pleśnią’. Nie należy tu *moróti*, -ju gw. ‘brudzić, plamić’ (← błr. *marácь*).

mōrčius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. ‘miesiąc marzec’ — zapoż. ze stbłr. *marecъ*, -rca (← pol. *marzec*, -rca ← stczes. *mařec* ← śrwn. *marz*), por. błr. *márac*, -rca. Zob. SLA 135, Zs 33, ĖSBM 6, 225, Boryś 316; brak w ALEW. POLŽ 458 uważa *mōrčius* za prymarny polonizm. — SD <*morčius*> «marzec miesiąc»; Skardžius, RR 4, 38 i LKŽ VIII, 351 dają lekcję ze spółgłoską [c]: *mōrcius*. Por. *mōjus*.

morkvā 2 p.a., gen.sg. *mōrkvos* stlit., gw. bot. ‘marchew, *Daucus carota*’, zwykle pl. *mōrkvos*, SD *morkvos* «marchew ogrodna żółta» — zapoż. ze stbłr. *morkva* (war. *morkovъ*, *morkovъ*), por. błr., ukr. *mōrkva*, -y, ros. *morkovъ*, -i. War. *mōrkvē*, też z krótkim -a-: *markvā* (por. *mařnas* ob. *mōrnas*). Zob. też SLA 135, LEW 464. — Drw. *morkvēlē* bot. ‘kosmos podwójnie pierzasty, onętek, *Cosmos bipinnatus*’, *morkvēnē* bot. ‘jarzmianka, *Astrodaucus*’, *morkviēnē* ‘zupa z marchwi, marchwianka’. — Z zanikiem v: *morkā* (por. *liēsos* z *liēsvos*, LD §§ 226, 254). War. m. *mōrkas*, pl. *mōrkai* (m.in. u *Donelajtisa*). — Drw. *morkiēnē* ‘marchwianka’, cps. *mōrkalapis* ‘nać marchwi’ (por. *lāpas*).

mōrnas, -ā I 4 p.a. stlit. ‘próżny, daremny; przemijający’ — zapoż. ze stbłr. *marnyj* ‘próżny, daremny; drobny, niewielki, mizerny; błahy, nędzny, lichy; podły’, por. błr. *márny*, -aja, pol. *marny* (por. SLA 135: z pol.). Brak w LEW i ALEW. Adv. *mornaĩ* ‘marnie; nadaremno’. — Neoapofonia *mār- (SP) ⇒ mār- (SZ) wytwarza krótkowokaliczny alternant *mařnas* ‘marny, lichy, mizerny, pożałowania godny, zły; też ‘o śniegu: miękki i mokry’ (do tego *a* > *e*: *mérnas*, *meřnas*). Paralele: *slōbnas* ⇒ *slabnas*; *stōlnas* ⇒ *stařnas*. — Drw. *mōrnastis* (war. *mařnastis*) ← stbłr. *marnostъ*, pol. *marność*; cps. *mornaitrotnas* (zob.). Zob. też *mornavóti*.

mōrnas, -ā II 4 p.a. gw. ‘o dniu: pochmurny, dżdżysty’ (*Vakar buvo mōrna* ‘Wczoraj było pochmurno’, Zs 33, 98) — zapoż. z błr. *xmárny*, -aja, z uproszczeniem grupy *xm-*. — Neoapofonia SP *mār- ⇒ SZ mār- wytwarza war. *mařnas* (*Jau šiandie mařna – pagados nėra*). Paralele: *blōgas* ⇒ *blagnas*; *slōbnas* ⇒ *slabnas*; *zgrōbnas* ⇒ *zgrābnas*. NB. W LKŽ VII, 877 wyraz został omyłkowo umieszczony s.v. 1 *mařnas* «tuščias, niekingas...».

mornavóti, *mornavóju*, *mornavójau* wsch.-lit. ‘marnować, niszczyć’ (LZŽ) — zapoż. z błr. *marnavácъ*, -núju, 3 sg. -núje. War. *marnavóti* LZŽ. Zob. też *mōrnas* I.

mostikúoti, *mostykúoti*, -úoju, -avaũ ‘machać, wymachiwać rękami’ — vb. denominativum na -uo- od **mostikas*, nomen agentis na -ik- od neosn. *most-* ← *móstyti* (zob.), znac. etym. ‘ten, kto wymachuje rękami’. Paralele: *mosikúoti* ← **mosikas* i *kūlikáuti* ← *kūlikas*. — War. z udźwięcznieniem -k- > -g-: *mostigúoti*, *mostigóti* ‘wymachiwać rękami’. Niejasny pozostaje segment -ag- w war. *mostagúoti* i *mastagúoti*; z inną samogłoską w pierwiastku: *mūstagúoti*, *mastakuoti*.

mostis, -iēs 4 p.a. f. 1. stlit., gw. ‘maść do smarowania, balsam, olejek’, 2. gw. ‘barwa sierści u zwierząt, kolor piór u ptaków’, 3. gw. ‘jeden z czterech zespołów kart w talii, kolor’ — zapoż. ze stbłr. *mastъ* (war. *mastъ*) ‘maść, olej; kolor, barwa’, por. błr. *masъ*, -i, pol. *maść*, -i (SLA 135, Zs 33, LEW 464; brak w ALEW). SD: *sūdynē unt mosties* «słoiek», *patepu mosčiu* «oleykuię», *pateptas mostimis* «oleykowany», *skvetas mostimis inteptas* «plastr

lekarski». Włączenie pożyczki do klasy femininów na -(t)i- poświadczają *čvėrtis*, *páltis* i *makštis*. Z obocznym tematem: *mostė* 4 p.a. — Cps. *mōstaliejus* przest., kalka z nwn. *Salbōl* n. (por. *aliējus*). Zob. też *mōstyti*.

mōstyti, *mōstau*, *mōščiau* gw. 1. 'machać, wymachiwać', 2. 'kiwać, dawać znak ręką', 3. stlit. 'natrącić czego/o czym, napomknąć, uczynić wzmiankę' (SP I, 133₂₅) — frequentativum na -sty- od *mōti* 'skinąć' (zob.). Paralele: *klōstyti* ← *klōti*; *māustyti* ← *māuti*; *šlūostyti* ← *šlūoti*. — Neoosn. *most-*: *mōst* a. *mōst* wykrz. o machnięciu, kiwnięciu, *mōstelėti* a. *mōstelti* 'jeden raz zamachać, machnąć, pomachać', *mōsterėti* a. *mōsterti* 'machnąć; wzięwszy zamach uderzyć, zdzielić' (por. *mirgu unt ko arba kam pamoju*, *mosteriu* SD «mrugam na kogo, migam»), *mostikūoti* (zob.). Nomina: *mōstas* 'machnięcie ręką, skinienie; zamach', *vienu mostū* adv. 'za jednym zamachem, od razu' (por. metatonię w *klōstas* ← *klōstyti*; *šlūostė* ← *šlūostyti*). Tu pewnie też stlit. *mostas* 'miara długości, łokieć' (por. PAŽ 252). Cps. *klojimosta* DP 'boisko' < **klojim-mosta* (zob. *klojimas*). — Neoosn. *mosty-*: *pamostymas* 'mgnienie oka': *unt vieno pamostymo* SP 'na jedno mgnienie' (zob. PAŽ 305). — Neoosn. *mos-* (← **mos-sty-*): *mōsterėti* DP 'skiwnąć', war. *š-mobile*: *šmōsterėti* 'zaciąć konia'; *mosūoti* 'machać' (⇒ *mosāvimas* 'machanie'); ekspresywny war. z -z-: *mozūoti* 'wymachiwać (rękami, mieczem); o koniu: rzucać łbem; merdać ogonem'. Iter. *mōščioti* 'machać, kiwać; zamierzać coś' może pochodzić tak od *mos-* (neosuf. -čio-), jak i od *mosč-* (suf. -o-, por. *mōščiau*). — Od n.agt. **mosikas* 'ten, kto wymachuje rękami', pochodzi vb. *mosikūoti* 'wymachiwać; dawać znaki ręką; iść szybko wymachując rękami' (war. *mosykūoti*). Zob. też *mostikūoti*.

mōstyti, *mōstiju*, *mōstijau* stlit., gw. 1. 'smarować maścią, namaszczać olejkami, olejem świętym', 2. 'balsamować', 3. refl. *prisimōstyti* przen. 'przymilać się' — formacja dwuznaczna: albo rodzime vb. denominativum od *mostis* (zob.), albo też zapożyczenie ze stbłr. *mastiti*, stpol. *maścić*, *maszczę*. NB. SLA 135 i LEW 464 niesłusznie przyjmują pożyczkę z błr. *mascićь*, *maščū*, 3 sg. *mōscicь*. Taki czasownik znaczy 'brukować, mościć' i nie jest poświadczony w znac. 'smarować maścią'. Brak w ALEW. — Wsch.-łot. *mosteit* 'smarować maścią' ← ros. przest. *mastítb*. — Drw. *Mōstytasis* 'Pomazaniec' (*Jis vadinamas Kristus arba Mesijošius*, *Mostytasis*), stlit. *Mostytojas* LEX 'Pomazaniec, Gesalbete, Gesalbter'.

mōša 1 p.a. 'siostra męża', SD «świeść» (przenośnie nazwa rośliny 'wiesiołek dwuletni, *Oenothera biennis*') — pb. 'mā-šā-, wyraz utworzony od pwk. hipokorystycznego **mā* 'matko!' ← **māter-* (gw. *mó!*, *mā!* 'mamusiu! mamuś! matuś!'), podobnie jak **brā-lis* (*brólis*) od **brā* 'bracie!' ← **brā-ter-*. Odpowiedniki: łot. *māsa* 'siostra' (⇒ *māsēns* 'syn siostry matki'), stpr. *moazo* EV 'siostra matki, ciotka, Mume [Mutterschwester]', czyt. [mā:sā]. Formacja ściśle bałtycka⁴⁵⁷, izolowana. Por. LEW 464, Zinkevičius 1980, § 302, Buivydienė, *Balt* XXIII:1, 1987, 22. — Drw. *mošėnas* 'mąż siostry męża'. Czy tutaj n.m. *Mošà*, n.rz. *Mošià*, n.jez. *Mošià*?

mōškà 2 p.a., gen.sg. *mōškos* LZŽ, ZTŽ 'meszka, owad kłujący zwierzęta i ludzi' — zapoż. z błr. *mōška*, -i, ros. *mōška*.

mōtė 1 p.a. 1. przest. 'żona, małżonka', 2. gw. 'matka' (*Kokia motė, tokia ir dukė* 'Jaka matka, taka i córka'). Pdg. staroliteński w zestawieniu z pdg. scs. wyrazu *mati* 'matka': sg.nom. *mōtė* : *mati*, gen. *mōteres* : *matere*, acc. *mōterį* : *materį*, instr. *mōterimi* : *materimĩ*, pl. nom. *mōteres* : *materi*, gen. *mōterų* : *materū*, dat. *mōterimus* : *materimū*, acc. *mōteris* : *materi*, instr. *mōterimis* : *materimi*, loc. *mōterise* : *materixū*. Por. BSW 170n., LEW 465. Praforma ie. **māt(e)r-* < **meh₂-t(e)r-*, odpowiedniki ie.: łac. *māter*, *mātris* 'matka', gr.

⁴⁵⁷ ALEW 668 wysuwa praformę ie. **meh₂-keh₂-*, ale zaraz przyznaje, że sufiks o takiej postaci jest problematyczny.

μήτηρ (dor. μάτηρ), μητρός, μητέρα, orm. *mayr*, wed. *mātā, mātūr, mātáram*, aw. *mātar*, toch. B *mācer*, toch. A *mācar*, stir. *máthair*, stisl. *módir*, stwn. *muoter* (alb. *motër* 'siostra'), stpr. *pomatre* 'macocha' (zob. *pāmotë*). Zob. NIL 457n., ALEW 670. Osobno zob. *móteris* 'kobieta', *mótina* 'matka'. — Już w DP temat *moter-* pojawia się w nowych znaczeniach: 1. 'żona, małżonka, mężatka' (*Negi geiski artima tava, namų nei vėl moteres jo* PK 109₄ 'Nie pożądam bliźniego twego, domu, ani żony jego') oraz 2. 'niewiasta, białogłowa, płęć niewieścia'. SD: *motë* «żona, małżonka», *vinčjavota motë* «ślubna żona» (zob. *veñčjavoti*), *vyras moteres* «małżonek» (syn. *patsai*), *vyromotë* «małżonka» (syn. *pati*), *motës vyras* «żonaty»; *príemotë* przest. 'nałożnica'. — Stlit. nom.sg. *mótë* stał się podstawą drw. tematycznego z suf. -ë-: *mótë* 'żona; kobieta; matka', por. sg.gen. *mótës*, dat. *móčiai*, acc. *mótë*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *māte* 'matka', stpr. *mūti* ts. — Drw. *įmotë* 'przybrana matka, macocha' (por. *įtėvis*), *móčia* (zob.), *motulė* 'mateczka' (por. *tėtulis* ← *tėtė*).

móteris 1 p.a., gen.sg. *móteries, móters* a. *móteres* 1. 'kobieta', 2. pot. 'żona'. SD *vyras moteries* «małżonek» (syn. *patsai*), *paimu moterį* «żenię się, biorę żonę». Temat na -i- tłumaczy się reanalizą *māter-i-n w formie atematycznego acc.sg. *māterin < pie. *meh₂-ter-m 'matka' (por. gr. μήτέρα)⁴⁵⁸. Podobnie scs. *materī* : nom.sg. *mati*, pol. *macierz* : nom.sg. *mac*. — Z innymi sufiksami: *mótera, moterà* 'kobieta, żona', *móterė, žm. móters*. Podstawa na -ā- ma paralelę w sch. gw. *mātera* 'matka', stczes. *matera* ts., pol. XVI w. *maciora* 'matka', później 'samica zwierząt, zwł. świni' (błr. gw. *mācerka* 'młoda, niedoświadczona matka'). — Drw. *bemotēris* 'nieżonaty' (SD «bezżeniec»), *moterystė* (zob.), *móteriška* przest. i gw. 'kobieta; małżonka' (war. synkopowany: *mótriška*, LD § 146), *móteriškas* 'kobięcy, żeński', *moteriškė* a. *móteriškė* 'kobieta, małżonka', DP 'niewiasta, biała głowa', (⇒ *moteriškumas* 'kobiecość'), *moterótas* przest. 'żonaty' (por. *vyrúota*). Cps. *devynmotērius* 'kobieciarz' (dosł. 'kto obcuje z dziewięcioma kobietami', por. *devyni*), *dvimotēris* 'mężczyzna, który miał dwie żony' (por. *dù, dvivýrė*), *sveti(m)motēris* (zob. *svėtimas*), *trimotēris* 'mężczyzna, który miał trzy żony' (por. *tri°*, *trivýrė*), *vienamoteris* SD «jednożeniec» (por. *vienas*).

moterystė 'stan małżeński', *ažusakymas įstojunčią moterystėn* SD «zapowiedź małżeństwa». Abstractum na -ystė, utworzone od osnowy *moter-*, którą wyabstrahowano z cps. *vyrmoter-*, por. *výrmoteriai* m.pl. 'małżonkowie' (m.in. DP). Co do sufiksu por. *mergystė* ← *mergà*; *bernystė* ← *bėrnas*. Zdaniem Borowskiej 338 *výrmoteriai* jest przekładem wyrazu pol. przest. *mężęństwo* (*mąż-żeństwo*), pochodzącego z ludowo-etymologicznego przekształcenia formy *małżeństwo*.

móti, móju, mójau 1. 'skinąć, kiwać, kiwać palcem, machać ręką, dawać znak' (odpowiednik łot. *māt, māju, māju* 'kiwać'), 2. 'ruszać głową, myśleć, rozumować, zastanawiać się', SD *móju* a. *pamóju* «kinę, kiwnę, kiwam ręką, głową». Cps. *atmóti* 'skinieniem odpowiedzieć na skinienie; okazać sprzeciw ruchem głowy lub ręki', *atmoju galvu* SD «odkiwnąć głową» (⇒ *atmojimas* SD «odkiwnienie, odmach»), *numóti rankà* 'machnąć na co ręką, zlekceważyć co', *parmóti* 'wezwać ruchem ręki', *pramóti* 'znajdować myślą; zyskiwać, nabywać', *sumóti* 1. 'skinąć (głową, ręką, nogą, palcem), machnąć (kijem)', 2. 'zorientować się, połapać się, odzyskać orientację (w lesie)', *nesumóju, ką daryti* 'nie wiem/nie mam pojęcia, co robić' (por. NDŽ IV, 286). Refl. *ažusimoju* SD «zamierzam się na kogo czym», *užsimóti* 'zamierzyć się, zamachnąć się (kijem)', przen. 'powziąć

⁴⁵⁸ Pie. nazwa 'kobiety': nom.sg. *g^uén-h₂, gen.sg. *g^un-éh₂-s (wed. *jāni, gnās*, drw. scs. *žena*, goc. *qino*) zostawiła ślad jedynie w jęz. staropruskim, por. *genno* EV 'kobieta, niewiasta, Wip [Weib]'. Oboczność *gennan* ob. *gannan* w oblikwie sg. (nom.pl. *gannai*, acc.pl. *gannans*) każe jednak liczyć się z ewentualnością praformy na SO, *ganno, która zmieniła się w *genno*. Wtedy stpr. *ganā- miałoby odpowiednik w łuw.-klin. *wānā-* 'kobieta', palaj. *kuwani-, kaña-* 'żona', < pie. *g^uon-eh₂-. Por. zmianę a > e w stpr. *tresde* 'drozd' (lit. *strāzdas*), *mennei* dat.sg. 'mi' (stlit. *māni*) i *delliks* 'artykuł wiary' (lit. *dalýkas*).

zamiar'. Por. łot. *mātiēs* 'gestykulować nic nie mówiąc'. — W słowiańskim stoją do porównania trzy formacje. 1° Utworzony od inf. *mati temat prezentalny *ma-nq-, por. scs. *pomanqti* 'kiwnąć, skinać, dać znak' (pol. gw. *zamanqwszy* adv. 'ni stąd, ni zowąd, nagle'). 2° Utworzony od zanikłego prs. *ma-jq 'macham ręką' (= lit. *móju*, łot. *māju*) neopwk. *maj-*, por. inf. *maj-a-ti: strus. *majati* 'machać, dawać znaki', scs. *namajati* (*očima*) 'skinać, dawać znaki (oczyma)', słh. *majāti* 'chwiać, kiwać, ruszać', *pomajati z glavo* 'potrzęsnać głową', ukr. *májaty* 'kołysać się, powiewać na wietrze; machać, wywijać; widnieć w oddali, majaczyć'. 3° Utworzony od pwk. *ma- drw. intensywny z suf. -xa-, por. cs. *maxati* 'wykonywać szybkie ruchy (np. ręką)', ros. *maxátb* 'machać, poruszać, wywijać (ogonem), trzepotać (skrzydłami)', pol. *machać* 'wykonywać szybkie ruchy', kasz. *máchac* 'ciężko pracować, harować'. Cs. *maxati* tak się ma do zanikłego *mati (= lit. *móti*) jak cs. *jaxati* 'jechać' (stpol. *jachać*) do psł. *jati, por. stpol. *jać* (= lit. *jóti*). Zob. Berneker II, 4n., BSW 166, LEW 466, Boryś 309 (s.v. *machać*), Derksen 2008, 299 (tu błędna ocena słów. *majati* jako formy rzekomo zawierającej -j- w roli wypełniacza hiatu). — Pbsł. pwk. *mā- kontynuuje pie. *meh₂- 'skinać, dać znak ręką lub głową' (LIV² 425, ALEW 671), por. gr. μηνύω, dor. μᾶνύω 'odsłonić, wyjawić, oświadczyć; donosić, denuncjować' < *mā-nū-jō < *mh₂-nu- (μῆνυμα n. 'wskazanie, doniesienie, donos', μῆνυτής m. 'ostrzegacz, donosiciel'), stwn. *muoan* 'męczyć, mühen', stisl. *móðr* 'zmęczony, znużony'. Zob. Stang 1972, 35, Beekes 2010, 946. — Neopwk. *moj-* (< *móju*, *mójau*): *mōjis* 'machanie; zamiar' (por. *pérstojis*), ⇒ vb. denom. *mojúoti* 'machać, wywijać'; *pamojaĩ* (zob.), *sámojis* (zob.), *űzmojis* 'zamierzenie, zamiar' (dosł. 'zamach'). Cps. *akìmojis* 'mgnienie oka' (por. *akis*), ⇒ ant *akimójo* adv. 'na oko, w przybliżeniu'. — Drw. werbalne: *módyti* iter. 'machać' (por. typ *jódyti*, *lódyti*), SD¹ <ma_{da}u> «macham»; refl. *módytis* 'machać rękami, zamierzać się na kogo (do bicia)', ⇒ *pamōdžioti* 'trochę popracować' (por. łot. *māđit*, -u, -īju m.in. 'skinać ręką', *māđitiēs* 'uprzącać kuglarstwo'), *móstyti* (zob.). — Neoosn. *mod-* (< *módyti*): *atsimósti* (zob.), *módinti*: *Módink jam su ranka* 'Pomachaj mu ręką', *modúoti* 'próbować chodzić – o dziecku'.

motiejúkai, -u 2 p.a. gw. bot. 'roślina pastewna tymotka łąkowa, *Phleum pratense*' — z suf. zdrabniającym -uk- od imienia *Motiējus* 'Maciej' (podobnie pol. *tymotka* od *Tymoteusz*). War. *maceikà* a. *macéika*, gdzie *mac*° jak polskie *mać*° w imieniu *Maciej*, *Maciek*.

motilkà 2 p.a., gen.sg. *motilkos* LZŽ 'motyl' — zapoż. z błr. *matylėk*, -lėka.

mótina 1 p.a. 1. 'matka dzieciom, rodzicielka', SD: <motina> «matka, mać», *seku motinų* «matki naśladowię», *gyvų motinų turįs* «matkę żywą mający», *tėvų ir motinų gyvų turįs* «oyca żywego y matkę mający», 2. 'matka pszczoł', war. żm. *mótyna* — derywaty na -in/-yn- od neoosn. *mot-* < *mótē*. Zastąpiły one odziedziczony temat spółgłoskowy *móter-* 'matka' (zob. s.v. *mótē*). War. synkopowany *mótina* (*Da aš turiu tėvą, motną* 'Ja jeszcze mam ojca, matkę'). — Drw. *motinėlė* 1. 'matka chrestna', 2. 'matka pszczoł a. mrówek', 3. SD «matuchna», *mótiniškas* 'dotyczący matki, matczyzny, macierzyński', SD «macierzyński» (⇒ *motiniškystė* 'macierzyństwo; dziedzictwo matki', SD «macierzyzna»), *mótiniškė* 'miejsce urodzenia matki'. Cps. *motinmedis* 'drzewo mateczne, przeznaczone na rozmnażanie' (por. *mēdis*), *motinžudys* 'matkobójca' (por. *žudyti*).

motkà, -ōs 4 p.a. 1. 'matka', 2. 'matka chrestna', 3. 'kobieta pomagająca przy porodach, położna' (m.in. stlit.), 4. 'matka pszczoł' — zapoż. ze stbłr. *matka*, błr. *mátka*, -i (SLA 135; brak w ALEW). — Drw. *motkėlė* 'matka pszczoł' (syn. *motinėlė*).

motnià I 4, 2 p.a. gw. 1. 'matnia, workowate zakończenie sieci, gromadzące złowione ryby', 2. 'przerębel znacznych rozmiarów' — zapoż. ze stbłr. *matnja*, por. błr. *matnjá*, -i, *mátnja* (pol. *matnia*, -i). War. *matnià* 4 p.a. 'matnia', *matnė* 4 p.a. lub *mātnė* 2 p.a. 1.

‘matnia’, 2. ‘durszlak, cedzak’ (por. błr. gw. *mótnja*). Zob. Zs 33, ĘSBM 6, 257; brak w LEW. — Drw. *motnyčia* b.z.a. przest. ‘przerębel do wyciągania sieci, matni’ (por. neosuf. -yčia w syn. *mětryčia*). Drw. wsteczny: *móté* ‘matnia’, por. *Jo bučiaus didele móté* ‘Jego bucz ma wielką matnię’. Paralele: *lugnià* ⇒ *lùgè*; *pirkčią* ⇒ *pirkià*.

motnià II 4, 2 p.a. gw. 1. ‘słomiana mata do zasłaniania okien na czas mrozów i wiatrów’, 2. ‘upleciona ze słomy pokrywa na otwór studni’ (*Nupink motnią, ba kasdien būna pilnas šulnys sniego* ‘Upleć «motnia», bo każdego dnia jest w studni pełno śniegu’) — zapoż. z błr. gw. *matnjá, -i* ‘sноп słomy na strzechę’. War. *matnià, mātne*. Por. ĘSBM 6, 257. Brak w LEW. — Drw. wsteczny: **moté* (por. *lugnià* ⇒ *lùgè*), od tego *motēlè* a. *motēlis* ‘sноп długiej słomy przeznaczony na pokrycie skraju strzechy’.

motociklas 2 p.a. ‘motocykl’ — zapoż. z ros. *motocíkl, -a* (⇒ błr. *matacýkl, -a*). — War. gw. *matacikliētas* ⇐ ros. *motociklét, -a* (⇒ błr. *matacyklét, -a*); *macikliētas* a. *maciklietas* ZTŽ, *micikliētas* LZŽ, *macaklētas*.

motòras 2 p.a. ‘motor, silnik; maszyna napędzana silnikiem, np. młocarka’ — zapoż. z ros. *motór* (błr. *matór*) ⇐ nwn. *Motor* m. War. *matòras, matuòras*. — Drw. *motòrlaivis* ‘łódź motorowa, motorówka’ (por. *laīvas*), *motorvežys* ‘lokomotywa spalinowa’ (por. *vēžti*). Vb. denom. *motoriوتي* ‘pracować przy użyciu motorowej maszyny, np. młocarni’. Zob. też *motociklas*.

motúoti, *motúoju*, *motavaũ* ‘zwijać, skręcać (sznur), wiązać’, *sumotúoti* ‘zwinąć’ (*Sumotavo bradinį ir nunešė namo*), refl. *apsimotúoti* ‘owinać sobie (głowę)’ — zapoż. z błr. *matáць, -áju* ‘zwijać, nawijać, nakręcać’ (por. pol. *motać* ‘zwijać nici w motek’). Suf. -*uoti* za błr. -*acь* też w *mokúoti* ‘machać’. — Drw. *apmōtulti* ‘owinać, zawiązać (chustkę na głowie)’, war. *apmōturti*.

movéti, *moviũ* (3 os. *mōvi*), *movėjau* ‘nosić coś nasuniętego, wsuniętego, wdzianego (czapkę, rękawice, spodnie, pończochy, pierścień), być odzianym, ubranym’ — durativum stanu z suf. -*é-* i st. wzdłużenia **māv-*, por. *máuti*, *móviau*. Alternant krótkowokaliczny *mav-V* ⇐ **muγ-V* poświadcza łot. *pamave* ‘chusta noszona na ramionach przez kobiety; część uprzęży końskiej’, zob. HL 77n. Formacja *movéti* jest swego rodzaju dubletem do *mūvēti* ⇐ *muv-*, pwk. **muH-*, zob. *máuti*. Wzorem derywacyjnym dla *mové-* < **māv-é-* były pewne durativa na st. wzdłużonym, por. *goréti*, *gōri* ⇐ *garéti*; *gobétis*, *gōbisi* ⇐ *gābias*. — Nomina: *āpmovas* ‘pokrowiec’, *įmovas* ‘futurał’, *ūžmova* ‘mufka dla ochrony rąk przed zimnem; kaptur; naparstek; futurał, pokrowiec’.

mózeris, -*io* 1 p.a. gw. ‘drewno niektórych drzew (brzozy, klonu) o charakterystycznym rysunku słoików’ — zapoż. z prus.-niem. *maser* ‘knorriger Auswuchs eines Baumes’ (GL 88, LEW 467) albo z pol. przest. *mazer* ‘naturalne słoje drzewne lub deseń je imitujący’ ⇐ nwn. *Maser* m./f. (WDLP). Por. *pranarà*, *ruoplỹs*.

mōzierius, -*iaus* 1 p.a. gw. ‘mosiężny mōździerz do ucierania cukru, przypraw itp.’ — zapoż. z prus.-niem. *mōzer* (GL 88), por. nwn. *Mörser* m. Osobno zob. *maždzieras*.

moznyčia 2 p.a., gen.sg. *moznyčios*; *mōznyčia* 1 p.a. gw. ‘naczynie do przechowywania mazi, smoły, dziegiu’ (*Degučius pripylė pilną mōznyčią deguto* ‘Smolarz napelnił maźnicę dziegiem’) — zapoż. ze stbłr. *maznica*, por. błr. *maznica, -y*, pol. *maźnica, -y*. Niedokładnie LEW 467.

mōzoti, *mōzoju*, *mōzojau* gw. 1. ‘powlekać coś cienką warstwą mazi; mazać dziegiem (drewniane osie kół)’, 2. ‘brudzić, walać jakąś substancją’ — zapoż. ze stbłr. *mazati* ‘mazać’, por. błr. *mázacь, mážu, máža* (pol. *mazać, mażyć*). War. akc. *mozóti*, ZTŽ *azóti*. Z wymianą sufiksu: *mōzyti, -iju* ZTŽ (por. *krōsyti* wobec błr. *krasáць*). NB. Wspomniany w LEW 467

war. *apmožóti* nie pojawia się w LKŽ. — Neoosn. *moz-*: *moziklis* ‘kawałek słoniny do posmarowania patelni przed pieczeniem placków’.

mozūras 2 p.a. nazwa etniczna ‘Mazur, mieszkaniec Mazowsza’ (SD *Mazūry žemė* «Mazowsze, Masouia, Masossia»), przenośnie też nazwa tańca i nazwa pieca chlebowego. Etymologia sporna, zob. Bańkowski II, 155n., LEW 421.

mōžis, -io 2 p.a. gw. ‘mała ilość czego’ (*Ar daug gi pieno? – Nei to daugio, nei to mōžio* ‘Czy dużo mleka? – Ani tego dużo, ani mało’) — abstractum z suf. -ja- i SW *māž- od *maž-* ‘mały’, zob. *māžas* i *māžmožis*. Paralele apofoniczne: *grōžis* ⇐ *grāžūs*; *lōbis* ⇐ *lābas*; *skōnis* ⇐ *skanūs*. — Vb. denom. 1. *mōžti*, *mōžta* (*mož-sta; war. *mōži*), *mōžo* ‘zmniejszać się, maleć, nie wystarczać; słabnąć, ubywać – o zdrowiu, niknąć’ (por. *lōbti*, -sta ⇐ *lōbis*), *pamožti* DP ‘zabraknąć’⁴⁵⁹, 2. *možėti*, *mōži* (war. -ėja), -ėjo ‘(powoli, stopniowo) zmniejszać się, maleć, znikać’, refl. *možėtis* ‘odczuwać brak czegoś’ (*Jau možiūos su šienų*, t.y. *maž teturiu* JU ‘Już zaczyna brakować mi siana’. *Jie mōžis pinigų* ‘Brak im pieniędzy’), *pasimožėti* ‘nie być zadowolonym z ilości czego, czuć że jest za mało czego’ (*Onos jaunikis pasimožėjo dalim ir nebeēmė* ‘Narieczony Anny nie był zadowolony z [przydzielonej mu] części i nie wziął’), por. syn. *mažėti*; 3. *mōžytis*, -ijuos, -ijaus refl. ‘odczuwać brak, niedostatek czego’ (*Aš imu mōžytis šieno* ‘Zaczyna mi brakować siana’). Por. LEW 422, ALEW 671.

možnėti, *mōžna* (war. *mōžna*), *možnéjo* wsch.-lit. 1. ‘być możliwym’ (*Su tiek pašaro mōžna gyvuliai iššert* ‘Z taką ilością paszy można zwierzęta wykarmić’. *Možnéjo paimt, tai ir paėmiau* ‘Można było wziąć, to wziąłem’. *Popiet možnės arti* ‘Po południu będzie można orać’), 2. ‘być dozwolonym’ (*Ite nemōžna* Zs 34 ‘Tak nie można’) — zapoż. z błr. *mažnėbь*, -ēju, 3 sg. -ėje ⇐ *mōžna* ‘jest rzeczą możliwą, da się zrobić; wolno co komu’ (por. ros. *можно*, pol. *można*).

mūčėlnykas 1 p.a. DP, SD «męczennik» (syn. *kintėtojas*, *kunkintinis*) < *mūčialnykas — zapoż. z błr. gw. *mučálbnik* (Zs 34, Borowska 361, ALEW 673). War. *mūčėlninkas*. Inaczej SLA 135, LEW 470: przekształcenie formy *mūčėnykas* (zob.). Na skutek odniesienia *mūčėlnykas* do czas. *mūčyti* (zob.) doszło do wyodrębnienia -elnyk- (-elnink-) jako neosufiksu, por. *pavydėlnykas*, *trobėlninkas*. — Drw. *mūčėlnykė* SD «męczennica» (DP <muczialnik> ‘męczenniczka’), ⇒ *mūčėlnykystė* SD «męczeństwo». Neoosn. *mūčėln-*: *mūčėlnystė* SD «męczeństwo».

mūčėnykas stlit. ‘oprawca, siepacz, ten, kto kogoś torturuje’ (*Padavė jį mūčėnykamus* BRB ‘Wydali go oprawcom’) — zapoż. ze stbłr. *mučėnikъ*, por. ros. i ukr. *mūčėnik*, błr. *mūčėnik* (gw. *mūčėnik*). Zob. SLA 135, LEW 470, ALEW 673. Zob. też *mūčėlnykas* i *mūčėti*.

mūčyti, *mūčiju*, *mūčijau* przest., gw. ‘męczyć, nękać’ (*Tikim, juog Christus mūsų Ponas, po Pontsku Pilotu mūčytas, numirė kryžiausp primuštas* PK 110₂₁ ‘Wierzmy, iż Chrystus nasz Pan, pod Pontskim Piłatem umęczon, umarł Pan ukrzyżowany’) — zapoż. ze stbłr. *mučiti*, *mučyti*, por. błr. *mūčycь*, *mučú*, 3 sg. *mūčycь*. Stąd też łot. *mučīt*, -cu a. -ku, -ciju (ME II, 681). War. *mūčinti* ‘męczyć, zmuszać do wysiłku (konie)’, refl. *mūčintis* ‘trudzić się, męczyć się’ (war. z *ūč* > *uič*: *mūčytis* ZTŽ). Zob. SLA 135, Zs 34, LEW 470. — Drw. *mūčytojas* ‘oprawca’. Neoosn. *mūčij-*: *mūčijimas* SD¹ «męczenie; męczeństwo». Zob. *mūkà*, *mūčėlnykas* i *mūčėnykas*.

mūderė 1 p.a. przest., gw. 1. ‘akuszerka, położna’, 2. ‘żona’ — zapoż. z prus.-niem. *mudər* ‘kobieta, żona’, dn. *mudder* ‘matka; starsza kobieta’ (GL 88, LEW 467, Čepienė 133),

⁴⁵⁹ Por. *tiėktai jog bijais, idant ertės tau pačiam nepamožtų* DP 186₂₂ ‘jedno iż się boisz, by snadź i tobie samemu nie dostało [nie zabrakło]’.

por. nwn. *Mutter* f. Osobno zob. *bobmuderè*.

mùdras 2 p.a. gw. bot. 'modrzew europejski, *Larix decidua*'. War. *mùdrè* b.z.a. Bez ilustracji tekstowej w LKŽ. Niejasne. Zob. też *maũmedis*.

mùdras, -à 4 p.a. gw. 1. 'dobrze zbudowany, postawny', 2. 'dzielny (koń, jeździec)', 3. 'szykowny, elegancki', 4. 'dumny, wyniosły', 5. stlit. 'baczny' (*Jai tatai savimp vartoja žmones geri ir mudri* PK 241₁₂ 'Jeśli to jest w uważeniu u ludzi dobrych i baczących'). Odpowiednik łot. *mudrs* 'żwawy, prędkie, szybkie, ożywiony'. — Z obocznym tematem: *mudrūs*, -i 4 p.a. 'bystry, rączy (o koniu), dzielny, silny, wytrzymały (o koniu), mocny (o piwie), dobrze rosnący (o zbożu jarym); okazały, wspaniały, dumny, wyniosły, pyszny'. War. *š-mobile*: *šmudrūs* (por. *šmuŕgnas* ob. *muŕknas*). NB. Długowokaliczny war. *mũdras*, *mũdrūs* oddaje zapożyczone ros. *múdrij*. — Adi. *mùdras* wygląda na formację odziedziczoną, kontynuującą pie. **mud-ró-*, widoczne np. w wed. *mudrá-* 'radosny, żwawy' (BSW 188, LEW 467, ALEW 672). Dewerbalne adi. na SZ *mud-* ← pb. **mjaud-*. Paralele słowotwórcze: *gùdras/gudrūs* ← *gùsti*; *sùkras/sukrūs* ← *sùkti*; *stipras/stiprūs* ← *stipti*. Pwk. pie. **meud-/mud-* 'ucieszyć się, uradować się' (LIV² 443), por. wed. *módate* 'raduje się', pf. *mumóda*, SZ *mudā-* f. 'radość', *hasā-mudā-* 'radośnie śmiejący się', SO *móda-* m. 'radość, ochota, chęć' (EWAIA II, 383). Zob. też NIL 491n., LEW 467 (s.v. *mudā*). De Vaan 394 dołącza tu łac. *mundus* 'czysty, schludny; ładny', mianowicie przy założeniu metatezy z pie. **mud-no-*, znaczn. etym. 'zadowolony, uradowany'. — Drw. *mudreikā* 'ktoś sprytny, obrotny', *mudréila* 'strojniś' (por. *mainéila* ob. *mainéiva*), *mudréiva* 'strojniś, elegant: człowiek dumny, pyszny, zarozumiały' (por. neosufiks w *gudréiva*, *skurdéiva*), *mudriaĩ* adv. 'bystro, szybko (o biegu konia); dzielnie (bronić się)', *mùdrius* 'strojniś'. — Drw. od SW *mũdr-*: *mũdrè* 'spryt, roztropność'. Czy tutaj *mũdros* f.pl. 'dłuższe pióra w ogonie koguta'? — Vb. denom. 1. *mũdrauti* a. *mudráuti* 'okazywać żywotność, żwawość, odwagę; pysznić się, wywyższać się; deptać, zapładniać – o ptakach', 2. *mùdrinti* 'ćwiczyć, tresować konia, układać go' (war. *mùdinti*), *sumùdrinti* 'ponaglić, pobudzić (konie) do biegu' (por. łot. *mudrināt* 'popędzać, przynaglać, pobudzać'), refl. *mùdrintis* 'stroić się, przyozdabiać siebie czym'. Osobno zob. *mudūlis*. — Ze skrzyżowania bliskoznacznych przymiotników *mùdras* i *mañdras* wywodzą się warianty *muñdras*, *mundrūs*.

mudūlis, -io 2 p.a. gw. 'wesoły, lubiący pożartować' — formacja z suf. *-ulis* od pwk. *mud-*. Por. 1° *mùdras* (zob.), 2° *mùdinti* 'ćwiczyć, tresować konia', 3° *įmudóti*: *Šaukė, neįmudójo ką daryti* 'Wzywali, nie wiedzieli, co robić' (poza tym użyciem pwk. *mud-* nie jest w verbum reprezentowany). — Vb. denom. *muduliūoti* 'stroić żarty'.

mugà 4 p.a., zwykle pl.t. *mùgos*, -ũ gw. 'sznur przywiązywany do każdego skrzydła sieci używanej zimą do łowienia pod lodem', por. *Mugą mugójo per dvi aketes* 'Sznur przeciągali przez dwie przeręble'. *Mugàs traukia po ledu keli žmonės* 'Kilku ludzi ciągnie «mugos» pod lodem' — zapoż. z pol. gw. *muga* «sznur u niewodu, którym uwiązuje się 'chochla' z 'ciągalnikiem' przy każdym skrzydle...» (SGP III, 196). Pochodzenie polskiego wyrazu jest niejasne (brak w słownikach etymologicznych). POLŽ 122 zestawia z błr. gw. *muħava* b.z.a. 'sznur u sieci' (za ĖSBM 7, 79). Por. jeszcze ros. gw. *muga* b.z.a. 'wąż' (SRNG). — Vb. denom. *mugóti* 'ciągnąć sieć za mugę', ⇒ *mugótojas* 'ciągnący mugę'.

mùgè 2 p.a. 1. gw. 'doroczny wielki targ, jarmark', 2. gw. 'ostatni targ przed zapustami, tzw. tłusty targ' (por. Būga, RR II, 133, przyp. 1), 3. liter. 'targi, wystawa dająca przegląd eksponatów z różnych dziedzin produkcji i umożliwiającą zawieranie transakcji handlowych' — stoi w związku z gwarowym czas. *mùgti*, *munğũ*, *mugaũ* 'zbiegać się, skupiać się w gromadę' (*sumùgti*: *Mugte sumùgo kaip banda žmonys* 'Ludzie zgromadzili się jak stado bydła'), co pokrewne łot. *mudzēt*, *mudzu*, -ēju 'ruszać się, roić się'. Znaczn. etym.

‘zbiegowisko’ ⇒ ‘miejsce, gdzie gromadzą się ludzie przybywający z różnych stron; miejsce, gdzie się ludzie roją’ (por. LEW 468). Dalsze szczegóły s.v. *mugėti*. — Drw. *ātmugis* ‘dzień następujący po targu’ (por. *ātjomarkis*, *ātvelykis*), *mugininkas* ‘przekupień, handlujący na targu’ (war. *mugėlninkas*; neosufiks jak w *kromėlnykas*, *karabėlnykas* i *pavydėlnykas*).

mugėti, *mugù*, *mugėjau* 1. ‘drzeć, dygotać, trząść się (z zimna, ze strachu)’, 2. ‘zachowywać się niespokojnie’. Caus. *mùginti* ‘poruszyć co; wprawiać w ruch, przynaglać (konie), naglić do roboty; podciągać (zsuwające się spodnie)’, refl. *mùgintis* ‘przeciskać się, przepychać się, robiąc plecami i łokciami’. Odpowiedniki łot. *mudžēt*, *mudzu*, *-ēju* ‘ruszać się, roić się’, war. *mudžēt*, *mudēt*, caus. *mudzināt* ‘mieszać, przewracać, plątać’. — Pdg. prymarny: *mùgti*, *mungù*, *mugaũ* 1. ‘zbiegać się, skupiać się w gromadę’ (*Mugte sumùgo kaip banda žmonys*), 2. *pamùgti* ‘ulegać popędowi płciowemu’ (*Karvė pamùgo, reik vesti pri jaučio*). Bez dobrego objaśnienia, zob. LEW 468. ME II, 658 (s.v. *mudēt* I) nieprzekonująco łączył z łot. *mudrs* ‘żwawy’, zob. *mùdras*. Brak refleksów SE †miaug-, SO †maug-. — Nomina: *apmugē* ‘krowa goniąca się za buhajem’, *apmugys* ‘człowiek natarczywy, gwałtowny’, *mùgė* (zob.), *mùgis*, *-ė* ‘człowiek niespokojny, niezrównoważony, porywczy’, war. *mugà* c. (nazw. *Mugas*, *Mugėnis*), *mugūlis*, *-ė* ‘człowiek niespokojny, nierozgarnięty, nieudolny, gapiowaty’ (nazw. *Mugulys*), *mugūs* ‘taki, co objawia swój popęd płciowy, rozpalony żądzą’. Vb. denom. *mugúoti* ‘o krowie, kobyle: odczuwać popęd płciowy i zaspakając go’. Por. łot. *mudži* m.pl. ‘wszystko, co się roi, mrowi; robactwo, owady’, SW: *mūdži* ts.

mugóti, *mugóju*, *mugójau* 1. ‘iść z trudem po bezdrożu, brnąć przez błoto, bagno, zasy’ 2. ‘pożerać nie przeżuając, zjadać szybko i dużo’, *išmugóti* ‘o bydle: stratować; o człowieku: wyjść do reszty’, *numugóti* (*arkliūs*) ‘zgonić, zmęczyć (konie)’ — bez etymologii. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *mugać* ‘o cielęciu: ssać, wysysać’, *wymugać* ‘wyssać, wypić’ (Zdancewicz 344, bez lit. odpowiednika).

°**mugzti**, °*munzgu*, °*muzgau*: *sumùgzti* ‘pograć się w smutku’ (*Ans sumùzgęs*, t.y. *liūdnas yra JU*) — bez etymologii.

muīlas 4 p.a. 1. ‘mydło’, 2. bot. ‘mydlnica lekarska, Saponaria officinalis’ — zapoż. ze stbłr. *mylo* n., por. błr. *mýla*, *-a* n. Dyftong *ui* jest substytutem ruskiego *y* również w *muītas*, *smuīkas* i *tuīnas*. Por. SLA 136, LEW 468 (brak w ALEW). Niejasny jest war. *maīlas*: *Nusipirk kvepiančio maīlo* ‘Kup sobie pachnącego mydła’. — Młodszym zapożyczeniem jest wsch.-lit. *mýlas* LzŽ ⇐ błr. *mýla*, *-a* n. (brak w LKŽ). — Drw. *muilaĩ* pl.t. 1. ‘piana mydlana’, 2. bot. ‘połonicznik nagi, Herniaria glabra’ (ziele stosowane w chorobach dróg moczowych), *muīlenos*, *muīlinės* a. *muilynos* f.pl. ‘mydliny, woda zawierająca rozpuszczone mydło’, *muīlinas* ‘namydłony (o dłoniach, włosach)’, *muīlinykas* (zob.), *pāmuilės* f.pl. ‘mydliny’ (war. *pāmuilos*, *pamuiliaĩ*, też *pamuilyčios*, *pamuilynos*). Cps. *muilāviris* ‘kto warzy mydło’ (por. *virtis*), *muilāžolė* bot. ‘mydlnica lekarska’ (por. *žolė*). Vb. denom. *muīlinti* ‘nacierać mydłem, mydlić’, war. *muīlyti*, *-iju*, *-ijau* ‘mydlić’, m.in. SD (zdaniem SLA 136 oddaje stbłr. *mylity*). Według Zs 34 lit. gw. *muīlijas* ‘mydli się’ oddaje błr. *mýlicca*, *-ljusja*, 3 sg. *mýlicca*. Niejasny jest dyftong *ai* w war. *maīlinti* ⇐ *maīlas* (*Gerai pamaīlink ir nusmazgok*).

muīlinykas 1 p.a. 1. ‘wyrabiający mydło, mydlarz’ (*šarmas muilinykų* SD «kałkusz, ług mocny, ostry») — zapoż. ze stbłr. *mýlnikъ* ‘mydlarz’, por. stpol. *mydlnik* (nazw. *Mydlnik*, n.m. *Mydlniki*). Młodszy war. *muīlininkas* 1. ‘mydlarz’, 2. bot. ‘mydlnica lekarska, Saponaria officinalis’ (por. błr. *mýlnik* ts.). Zob. też *muīlas*.

muīlyti, *muīliju*, *muīlijau* stlit. ‘mylić się, popełniać omyłkę, błąd’, por. *Tikim taipag ing Sūnų io, Jėzų Christą maloniausj... tame nieka nemuīlijam* PK 110₁₂ ‘Wierzymy też w

syna jego, Jezu Krysta łaskawego... Na tym się nic nie mylimy'. W gwarach zwykle w formie zwrotnej: *muĩlytis*, np. *Bene muilijamos* 'Czyżbyśmy się mylili?'. *Ak, aš ir vėl apsimuiličiau, dovanok!* 'Ach, znów się pomyliłem, wybacz!' — zapoż. ze stbłr. *mylitisja*, por. błr. *mylicca* ← pol. *mylić się* (por. ĘSBM 7, 115). Zastępstwo lit. *ui* za słow. *y* jak np. w *muĩlas*, *muĩtas* i *muĩtyti*⁴⁶⁰. Czy tutaj adi. *muĩlinas* 'nietrzeźwy'?

muĩtas 2 p.a. 'myto, cło' (SD *muitas* «cło, myto») — zapoż. ze stbłr. *myto*, por. błr. przest. *mýta*, -a n. (stąd też łot. *muĩta* 'myto, cło, podatek'). Zob. SLA 136, LEW 469, ALEW 672n. W kwestii lit.-łot. *ui* za słow. *y* zob. *muĩlas*. — SD: *muitų moku* «cleę», *muitas nuo tilto* «mostowe, cło od mostu», *muito nemokėjimas* «przemycenie», *muito nutraukėjas* «przemycony». — Drw. *muĩčia* CGL 'oszustwo, Practick' (⇒ *muĩčius* CGL 'oszust, Practickenmacher'), *muĩtinė* 'komora celna', przest. *muitinýčia* ts. (łot. *muĩtnīca*). Vb. denom. *muĩtyti*, -iju, -ijau 'clić', *apmuĩtyti* 'opłacić cło; oszukać'. — N.agt. *muĩtinykas* DP 'celnik; jawnogrzesznic' ← strus. *mytnikū*, por. ros. przest. *mýtnik*, ukr. *mýtnik*. War. sufiksalny *muĩtininkas* oraz *muitenykas* WP (por. łot. *muĩteniēks* 'celnik'). *vieta, namai muitinyko* SD «celnicze miejsce».

muĩtytis, *muĩtijas*, *muĩtijos* gw. 'o żołądku: dostawać rozwolnienia, biegunki' (*Pilvas, kad vanduo netink, muĩtijas, pagenda*) — zapoż. z ros. gw. *mytítŭsja* ts., pol. gw. *mycić się* 'o bydle: chorować na krwawy mocz' (SGP III, 288). Por. błr. *myt*, *mytúxa* 'czerwonka, dyzenteria'. Substytucja *ui* za *y* jak w *muĩlas* i *muĩtas*. Miejsce lit. akcentu wymaga wyjaśnienia.

muĩžė 2 p.a. žm. 1. 'majątek ziemski, dwór w majątku' (Dowkont), 2. 'ciężka praca, pańszczyzna', 3. 'codzienne prace w gospodarstwie, obrządzanie zwierząt domowych' — zapoż. z łot. *muĩža* 'majątek ziemski szlachcica', później 'wszelki majątek ziemski' (zob. LEW 470). Wyraz łotewski został zapożyczony z liwij. *moiz* lub est. *mõiz* 'majątek ziemski, dwór' (ME II, 662). Stąd również zapożyczono ros. *mýža* ts. (od 1701 r.), zob. REW II, 183. — Drw. *muĩžis* 'krzątania w domu i gospodarstwie' (*Nuo ryto kaip pradėjau muĩžį muĩžyti, lig pat vakaro kojų neprilenkiau* 'Od samego rana jak zacząłem krzątanie w obejściu, to do samego wieczora nie przysiadłem', dosł. 'nóg nie zginałem'). Vb. denom. *muižioti* 'wałęsać się, objąć się bez zajęcia', *muižuoti* 'pracować bez wytchnienia'. — Nazw. *Muižė*, *Muižis* (b.z.a.), *Muižys*, *Mūžas* (**Muižas*), patron. *Muiželis* (⇒ pol. *Mujżel*). N.m. *Muižė*, *Muižėlnai*.

mūkà 2 p.a., gen.sg. *mūkos* stlit., gw. 1. 'męka' (*Tada būsi linksmas ir nuog mūkų valnas* MŽ 158₁₃ 'Wtedy będziesz wesół i od mąk wolny'), 2. 'figura ukrzyżowanego Chrystusa, krucyfiks' (*Prie kelio stovėjo senas kryžius su apipelėjusia mūka* 'Przy drodze stał stary krzyż z omszałym krucyfiksem') — zapoż. ze stbłr. *muka* 'męka; męka Boża, krucyfiks', por. błr. *múka*, -i. Por. SLA 136, LEW 470, ALEW 673. Odpowiednik łot. *muõka* ← strus. *muka* (ME II, 682n.). War. z perseweracyjną nazalizacją: *munkà* (por. *munkla* ob. *múkla*). — Drw. *mūkėlė* 'męka Pańska na krzyżu' (ZS 34), cps. *dievamūkà* a. *dievamunkà* 'krucyfiks' (dosł. 'Boża męka', por. *diēvas*).

mùkinti, *mùkinu*, (ap)mùkinau gw. 'oparzać ukropem zabite prosię, aby pozbawić je włosów, szczeciny' — caus. na -in- do *mùkti*, *muĩnka* m.in. 'tracić włosy, tracić skórę, linieć'. Por. *Jauną paršiuką numùkinau degančiu vandeniu* 'Młodego wieprzka sparzyłem ukropem'. *Kai užpylė verdančio vandenio, mùkt ir numuko šeriai* 'Jak oblał wrzątkiem, to «mùkt» i szczecina zesza'. War. akc. *mukýti* ZTŽ. — Rozszerzone znac.: 'parzyć wrzątkiem gliniane garnki, wyparzać beczki' (*Silkinį bāčkų išmùkino ir kopūstus sukróvė* LZŽ 'Wyparzył beczkę

⁴⁶⁰ LKŽ VIII, 389 przez omyłkę złączył czas. *muĩlyti* 'mylić się' w jednym lemmacie z *muĩlyti* 'mydlić'.

po śledziach i nałożył [do niej] kapusty’), też ‘zalewać wrzątkiem plewy dla krów’. Por. syn. *plikýti* i *tvilkyti*. — War. s-mobile: *apsmùkinti* ‘oblać, sparzyć wrzątkiem, np. kurę po oskubaniu’, *užsmùkinti* ‘(zioła) zalewać wrzątkiem, zaparzać’.

múklas 1 p.a., też pl.t. *múklai* ‘umocowana na długiej tyczce pętla z włosia końskiego, służąca do łowienia szczupaków’. Z innymi tematami: *mùklē*, *muklià* (krótkość niejasna). Analiza *mū-kla-* < *muH-tlo-, dewerbalne nomen instrumenti od SZ *mū-C* ⇐ *māu-C*, por. *imáuti* m.in. ‘wsunąć, wdziać, włożyć’. Znacz. etym. ‘przedmiot, do którego coś się wsuwa (tak jak się wsuwa nogę do buta i rękę do rękawa)’. Paralela: *smùklēs* f.pl. ‘wnyki, sidła’ ⇐ *ismùkti* ‘wsunąć się’. Suf. -kl- przy pierwiastku na SZ ukazuje się również w *būklas* ‘legowisko’, *pabūklas* ‘narzędzie’, *pjūklas* ‘piła’ i *irklas* ‘wiosło’. War. z pierwiastkiem na SO: *mauklē* ‘pochwa, futerał’. Inaczej LEW 470, który widzi w *múklas* raczej drw. na -l- od pwk. *mūk-, należącego, jego zdaniem, do rodziny (s)*maūkti* i (s)*mùkti*. — Z innym tematem: *múkla* 1 p.a., *mùklà* 3 p.a. ‘pętla do łowienia małych ptaków’, też pl.t. (*Múklöse kurapką radom ažkliuvusią* ‘W siódlach znaleźliśmy uwięzłą kuropatwę’). Por. typ *būkla*, *sékla*. War. z nieorganicznym n: *mùnkla* 1 p.a. (por. *munkà* ob. *mūkà*).

muksėti, *mùksi* (war. *mùksia*), *muksėjo* gw. ‘zaczynać się przy mówieniu, jąkać się’ — czasownik na -sė- od wykrz. *mùkt-mùkt* o jąkającym się. War. z samogłoską i: *miksėti* ⇐ *mik-mik*. — Drw. od *muk-*: *mùklas* a. *mùglas* ‘jąkający się’, *muklỹs* ‘jąkała’ (⇒ *muklėnti* ‘jąkać się’), *mukùs* ‘jąkający się’. — Neoosn. *muks-*: *muksà* c. ‘człowiek małomówny; gapa’ (war. *miksà* ⇐ *miksėti*).

múksnis, -io 1 p.a. gw. ‘łyk, haust’ (*Trimis múksniais išgėrė kvartą pieno* ‘Trzema haustami wypił kwartę mleka’) — rzeczownik na -snis od wykrz. *mùkt-mùkt* o picu jednym tchem, duszkiem. Syn. *mùktas* ‘łyk, haust’.

mùkti, *muńka*, *mùko* 1. ‘łuszczyć się (o skórze), wypadać (o włosach)’, 2. ‘tracić barwę, blaknąć’, 3. ‘padać w dół, osuwać się (np. do przerębla)’, 4. ‘szybko biec’, cps. *imùkti* ‘zapaść się, ugrzęznąć w błocie; pograć się (w długach)’, *išmùkti* ‘oparzyć się; wylinieć (o skórze), przetrzeć się (o spodniach)’. Odpowiednik łot. *mukt*, *mùku* (*munku), *muku* ‘zsuwać się, oddzielać się; uchodzić, uciekać’. Formacja prs. infigowanego ma nawiązanie w łac. *ēmungō*, -ere ‘oczyszczać nos ze śluzu, wysiakać; oszukać kogo’ (*munkō) oraz wed. *muñcāti* ‘rozwiązuje, uwalnia’ (zam. *munákti, por. 3 pl. *muñcánti*). Pwk. pie. *(s)meųk-, por. stang. *smūgan* ‘pełzać, tulić się’, stisl. *smiūga* ‘wcisnąć się, wśliznąć się’, *smuga* ‘ciasny otwór’. Zob. LIV² 443, 571, LEW 418, 849. Osobno zob. *smùkti*. — Drw. *mùkinti* (zob.), *mukóti* ‘brodzić w błocie, rozjeżdżać rozmokłą drogę, ryc (o świniaach), deptać, tratować (zboże)’. Nomina: *mukūlis* ‘niezgraba’, *muklūs* ‘grząski’ (łot. *mukls*), *mukùs* ‘grząski’ (war. *smukùs*). Por. jeszcze łot. *muka* ‘grząskie bagno; coś co się łatwo oddziela’ (*vienā mukā* adv. ‘bez ustanku, za jednym zamachem’), *mukls* ‘grząskie bagno’. — W słowiańskim por. psł. *mūknōti, sch. *māknuti* ‘ruszyć, poruszyć, posunąć, usunąć’, pol. *mknąć* ‘poruszać się bardzo szybko’, pol. przest. *mknąć się* ‘czołgać się, pełzać, posuwać się’, czes. *mknout se* ‘cisnąć się, tłoczyć się’. Zob. BSW 189, REW II, 141, 182, 678, Vaillant III, 237, Boryś 331. — WSZ *mūk-: tylko wykrz. *mùkt*, por. *Kai užpylė verdančio vandenio, mùkt ir numuko šeriai* ‘Jak oblał wrzątkiem, to «mùkt» i szczecina zeszała’. Ze słowiańskiego por. psł. *myk-ā-: stpol. *mykać* ‘ciągnąć raz po raz, pociągać, smykać; pomykać, posuwać, umykać, uciekać; obrywać, skubać’, *mykać się* ‘przesuwać się’ (Boryś l.c.). Zob. też scs. *smykati se* s.v. *smùkti*; *umykati* ‘uprowadzać’. — SO *mauk-*: *maūkti* (zob.).

mūkti, *mūkia*, *mūké* ‘o krowie: muczeć, wydawać niski, przeciągły głos’. Dźwiękonaśladowcze, podobnie jak bliskoznaczne czasowniki pol. *muczeć* a. *mukać*, ros. gw. *múkatb*, ukr. *múkaty*, stwn. *mūhen*, gr. μυκάομαι. — Iter. *múkioti* ‘porykiwać’.

mùlas 2 p.a. ‘muł, Equus mulus’ — zapoż. ze stbłr. *mulъ* (*molъ*), por. błr. *mul*, -a (≡ pol. *muł*, -a ≡ czes. *mul* ≡ włos. *mulo*). SD *mulas* «muł zwierzę». Femininum ma dwie postaci w stlit.: *mula* SD «mulica» i *mulycia* CHB ts. Por. SLA 136, LEW 470 (brak w ALEW). — Drw. *mulinykas* SD «mularz, mulnik» ≡ pol. przest. *mulnik* ‘poganiacz mułów’.

mułdyti, *mułdiju*, *mułdijau* gw. 1. tr. ‘kręcić, oszukiwać, wprowadzać w błąd’, 2. intr. ‘włóczyć się bez zajęcia, próżnować’ (war. *mùldyti*, -au, -iau) — formacja intensywna na -dy- od SZ *mul-* ≡ *mel-*. Odpowiednik łot. *mùldēt*, -u, -ēju ‘mówić głupstwa, bajdurzyć, bredzić w gorączce, we śnie; kaleczyć język; błąkać się’, *izmùldēt* ‘wypaplać; rozpowszechnić plotkę’, *izmùldētiēs* ‘zmęczyć się pracą’, *mulstīt* ‘mówić głupstwa; nieudolnie pracować’ (z **muld-stī-*). Z innym sufiksem: *sumuļdinti* ‘wprowadzić kogo w błąd’, refl. *susimuļdinti* ‘pomylić się’. Pwk. *mul-* jest refleksem st. zanikowego **mł-* od pwk. pb. **mel-/mal-* ‘oszukiwać, kłamać’, por. *mēlas* kłamstwo’, łot. *mēli* ts. (neoapofonia SZ *muld-* ⇒ SP/SO *mald-*: łot. *māldīt* ‘błodzić; wprowadzać w błąd’). Zob. też *mùlkis*. — Lit. *mulda* b.z.a. ‘majaczenie, bredzenie’ ≡ łot. *mūlda* (zob. Urbutis 2009, 284, LEW 13, s.v. *apmulnai*).

mùliorius, -iaus 1 p.a. stlit., gw. ‘murarz’ — zapoż. ze stbłr. *muljarъ*, por. błr. *mùljar*, -a ‘murarz; zdun’ (≡ pol. *mularz*, -a). Zob. SLA 136, LEW 471, POLŽ 459 (brak w ALEW). SD *pagrindimas darbi muliorių* «rośtowanie mularskie». — Wsch.-lit. *mùlėrius* 1 p.a., *mūřėlius* 1 p.a. ‘murarz’ (ZS 34) ≡ błr. gw. *mùler*. Por. też *murorius* i *mūrininkas* (s.v. *mūras*).

mùlkės, -ių f.pl. 1 p.a. przest. ‘serwatka’ — zapoż. z nwn. *Molke* f. (Prellwitz 28).

mùlkis, -io 1 p.a. ‘głupiec, dureń’, *mułkūs* ts. War. ze zmianą *ul* > *ui*: *mùikis* (por. *liūika*, *aipti*). Odpowiednik łot. *muļķis* ‘głupiec’. Niejasne. Może dewerbalny rzeczownik na -kis od pwk. *mul-* jak w łot. *mùldēt* m.in. ‘bredzić w gorączce’, lit. *mùldyti* ‘kręcić, wprowadzać w błąd’ (zob. *mułdyti*). Por. despektywne nazwy osób *ližkis*, *nebilkis* (ob. *nebylka*), *stuņkis*. Inaczej LEW 471 (do łot. *mulks* ‘Schlafmütze’). — Vb. denom. 1. *mùłkti*, -stu, -au ‘głupiec’, 2. *mùłkinti* ‘ogłupiać, otumaniać, oszukiwać’ (war. *mułkyti*), 3. *mulksóti* ‘stać w milczeniu, spuściwszy oczy’.

mulksėti, *mùłksi*, *mulksėjo* gw. ‘chciwie, w pośpiechu jeść, łykać nie przeżuając należycie; chciwie pić, żłopać’ — czasownik na -sė-, urobiony od wykrz. *mùłkt*, *mułkt* o odgłosie łykania, przełykania’, por. *Tai ka ryn, mùłkt mùłkt kaip gužutis varles* ‘To jak łyka, «mulkt mulkt», jak bocian żaby’. *Mulkt mulkt karvė maukia vandenį* ‘«Mulkt mulkt» łyka krowa wodę’. Paralela: *gurksėti* ‘połykać, pić wydając odgłos gulgotania’ ≡ *gūrkt*, *guřkt* o odgłosie połykania, *gūrks* a. *gūrksť* ts. Tak jak od *gūrkt* utworzono quasiprymarny czas. *guřkti*, -iũ, -iaũ ‘chciwie jeść, pić, połykać, pożerać’, tak też obok *mùłkt* pojawił się czas. *mułkti*, -iũ, -iaũ ZTŽ ‘połykać’.

mulnià 4 p.a. wsch.-lit. ‘błyskawica, piorun’ (*Mulnià žibina* LzŽ ‘Błyska się’) — z kontrahowania **mulnijà*, co zapożyczone ze strus. *mùlnija* (war. do *mùlnii* < psł. **mùlni*, zob. REW II, 149n.). Por. *žairià* z *žairijà* ‘żarzące się węgle, żar’. Co do lit. *u* za strus. *ũ* (v) por. *kūbilas*, *kūmetis*, *tuřgus* (Būga, RR III, 761n.). NB. Wywód z ros. *mólnija* ‘błyskawica’ byłby, z uwagi na pierwiastkowe *o*, mniej wiarygodny. Jeszcze dalej stoją białoruskie nazwy błyskawicy, por. *malánja* (*malánnja*), *malanjá* i *malánka* (zob. ĖSBM 6, 185).

mùłti, *mùłsta*, *mùlo* gw. 1. ‘robić się mokrym od potu; o koszuli: nasiąkać potem’ (*Multė sumuļ marškiniai nuo didžio šoko* JU ‘Koszula nasiąkła potem od ciągłego tańczenia’), 2. ‘robić się brudnym’ (Būga, RR I, 466). JU s.v. *milti* odsyła do *mūrti* ‘moknąć’ (zob.). Por. wtórne *l* w *gaļsas* < *garšas* oraz *pilšys* < *piršys*. Inaczej LEW 463, 471, który łączy *mùl-C* z *mól-V* w *mólis* ‘gлина’. — Drw. *mùlinas* ‘o dziecku: umorusane’, *muļvē* m.in. ‘muł rzeczny’ (zob.). — SO *maul-* (≡ *mul-*): *maulióti* ‘brnąć przez błoto, po błocie’ (por.

syn. *maujóti*), ‘wpychać się gdzie’, *atsimaulióti* ‘ubrudzić się, m.in. o płaczącym dziecku, które ociera łzy brudnymi rękoma’, *maũlyti*, *-iju*, *-ijau* ‘brudzić’. Nomen: *mauliaĩ* m.pl. 1. ‘pot’ (Oi, kaip ji dirba, net mauliai eina per kaktą), 2. bot. ‘glony zielenice, Chlorophyta’. W kwestii apofonii por. *blũdyti* ⇒ *blãudžioti*; łot. *zũdu*, *zũst* ⇒ *zãudēt*.

multõnas 2 p.a. LzŽ ‘flanela, miękka tkanina bawełniana z meszkiem’ — zapoż. z błr. *mulbtán*, -u.

mulúoti, *mulúoju*, *mulúojau* ZTŽ ‘trzeć, ocierać; uwierać sprawiając ból’, zwykle z prvb. *ap-* (np. o karku konia: *jõ kãklas bīt apmulúotas* ‘jego kark był otarty [przez chomąto]’) — zapoż. z błr. *mũljacь*, *-jaju* ‘boleśnie cisnąć, trzeć, uwierać’ (por. ĖSBM 7, 89). Brak w LKŽ. NB. Rutenizmem jest też pol. gw. *mulać*, z prvb. *o-*, *po-*, *za-* ‘szkodliwie trzeć (skórę konia, wołu itd.)’, refl. *mulać się*: w *zlej uprząży konie się mulają* (z Litwy, SGP III, 196).

mulvas, -à 4 p.a. gw. ‘czerwonawy, żółtawy, koloru gliny’ (*Žąsinas mulvas* ‘Indor o takim upierzeniu’, war. *žąsinas moliũkas*). Analiza: *mul-*vas. Wywód niepewny. Pwk. *mul-* mógłby być refleksem SZ *mł- od pie. *mel-/mol-, por. wed. *mála* n. ‘brud, brudy, śmiecie’, *malo-dvāsās-* ‘która odłożyła zabrudzoną (po miesiączce) odzież’, *malina-* ‘brudny’ (EWAIA II, 332n.), gr. μέλας (*melans), μέλαινα, μέλαν ‘czarny, ciemny, śniady; ciemny, mroczny; ponury’ (Beekes 2010, 923n.). Strukturę *mł-uó- przypisuje się wyrazowi łac. *mullus* (*moluos), przekształconemu na *mulleus* ‘czerwony, purpurowy – o obuwiu wyższych urzędników’ (de Vaan 393n.). Inaczej LEW 463, który łączy *mulvas* z *mũlti* (zob.) i zarazem z *mólis* ‘gлина’. — WSE *mēl-: *mēlas* ‘niebieski’ (zob.).

mulvė 2 p.a. gw. 1. ‘bagno, trzęsawisko’, 2. ‘muł rzeczny’ (*Upė laukus mulvė apneša* ‘Rzeka nanosi muł na pola’), 3. ‘błoto przywierające do butów’ — rzeczownik urobiony prawdopodobnie od przymiotnika *mulvas* (zob.). Inaczej LEW 471, który analizował *mul-vė* i łączył *mul-* z czas. *mũlti* m.in. ‘nasiąkać potem’ (zob.). — Drw. *mulvinas* ‘mulisty, mętny (o wodzie), błotnisty, zabłocony’. Vb. denom. *mulvinti* ‘brudzić, walać błotem’.

mũmti, *mũmiũ*, *mũmiaũ* gw. ‘o krowie: wydawać niski, przeciągły głos, muczeć’ (*Jau karvės mũmia, tur būt, prastai pašėrei*) — od osnowy *mũ-m-* z powtórzonego wykrz. *mũ-mũ* (*Karvutės mũ mũ eina ant namų*). Por. *bũbti* ⇐ *bũ-b-*. — Drw. *mũmė* ‘krowa w języku dzieci’ (syn. *bũbė*), przen. ‘stara kobieta’, *mũmũtis* ‘cielę w języku dzieci’. Zob. też *mũžė*.

mundštũkas 2 p.a. 1. ‘munsztuk, kielzno, którego główną część stanowi dwuczęściowe żelazo, wkładane koniowi do pyska dla kierowania nim’, 2. ‘ustnik w instrumencie dętym’, 3. ‘ustnik fajki; gilza, ustnik w papierosie’ — zapoż. ze stbłr. *mundštuk̃* ⇐ pol. *mundsztuk* (⇐ nwn. *Mundstück* n.), z akcentem dostosowanym do rzeczowników na -ũkas. — War. *munštũkas* ⇐ stbłr. *munštuk̃*, *monštuk̃* (⇐ pol. *munsztuk*); *muštũkas* ⇐ błr. *muštũk*, -à (TSBM). — Oboczny temat: *munštikis*, -io b.z.a. (°*štikis* za niem. °*stück*, zob. GL 89).

muolėti, *muolėju*, *muolėjau* b.z.a. gw. ‘ciężko pracować, męczyć się, mordować się, harować’. Refl. *nusimuolėti* a. *prisimuolėti* ‘namęczyć się, namordować się’ (Šlapelis 266, 385), z innym sufiksem: *muolytis* b.z.a. ‘trudzić się, męczyć się; robić coś przez długi czas’, *prisimuolyti* ‘namęczyć się’. Vb. denominativum na -ė- względnie -y- od zanikłego nomen *muolas lub *muolė. Dalsze objaśnienie niepewne. — Beekes 2010, 990 wymienił *prisimuolėti* w kontekście etymologii gr. μῶλος m. ‘trud, znój wojenny, walka, bój’ (μῶλος ‘wyczerpany, słaby’), < pie. *meh₃-lo-. Por. LIV² 425, gdzie wskazano stwn. *muoen* ‘trudzić się’ i ros. *māju*, *májatb* ‘męczyć, wycieńczać’ jako refleksy pie. *meh₃- (brak tam wzmianki o lit. *muo-*).

mũpas, *mũfas* 2 p.a. gw. ‘żelazna obręczka (pochwa), którą jest okuty wystający z koła koniec osi wraz z lonem’ (*Važiujant iš mũpo kaištis iškrito, ir kartu su mupu ratas nusmuko*

‘Podczas jazdy lon wysunął się z mufu, i wraz z mufem spadło koło’), też f. *mupà* 2 p.a. — zapoż. z nwn. *Muff* m., *Muffe* f. (GL 89), pol. *mufa* ‘żelazna pochwa, złączka, tuleja’ (por. SGP, SW, brak w WDLP).

mūras 1 p.a. 1. ‘mur, ściana z cegieł lub kamieni’, SD: «mur» [‘ściana zbudowana z kamieni’], *daužau mūrus* «biję z dział do miasta» (syn. *šaudau pūčkomis ing miestu, grauju*), 2. ‘murowany dom’, DP ‘kamienica’ — zapoż. z prus.-niem. *mūr* albo z pol. *mur* (LEW 472, GL 89, Čepienė 105). Por. łot. *mūris*, *mūrs* ‘mur’ ⇐ śrdn. *mūre* (Jordan 79). — Drw. *mūrininkas* ‘murarz’ (war. *mūrninkas*; *mūrinykas*, *mūrnykas*), *mūris* a. *mūrỹs* ‘płyta kuchenna albo piec z wmurowanym wielkim kotłem, służącym do przyrządzania żarcia dla świń, do gotowania bielizny itp.; przypiecek’, *priēmūris* ‘murowana podstawa budynku, podmurówka; murowany przypiecek’, *pamūrēs* f.pl. SD «podmurze, przymurze», cps. *mūrmentē* ‘kielnia murarska’ (por. *mentē*), *instrumentas mūrogriovis* SD «kusza wojenna wielka murowa» [‘taran’] (por. *griāuti*), *siēmūris* (zob. *siēna*), vb. denom. *mūr̃yti*, -iju, -ijau ‘murować, stawiać mur’, SD *mūr̃iju* «muruię» (⇒ *mūr̃ijimas* SD «murowanie», *pamūr̃ijimas* ‘podmurówka’), *apmūr̃yti* ‘obmurować, otoczyć murem’. Osobno zob. *mūravóti*, *pamūr̃auka* i *patēmūriai*. — Nazw. *Mūrininkas* (patr. *Mūrininkāitis*), *Mūrnikas*, *Mūrnikas* (natomiast *Mūrniekas* oddaje nazw. łot. *Mūrnīeks* ⇐ *mūrnīēks* ‘murarz’). N.m. *Mūrai* 2x, *Mūrinē* 3x, *Mūrinē Vókē*, *Mūrininkai*, *Pamūrinē*, *Pamūriškis*, *Mūrdvaris*.

murāšnykas 1 p.a. ZTŽ ‘kwas mrówkowy’ — zapoż. z błr. *murášnik* ‘gniazdo mrówek, mrowisko’ (por. *muráška* ‘mrówka’).

muraujỹs 4 p.a. ZTŽ ‘mrówka, Formica’ — zapoż. z błr. gw. *muravėj*, gen.sg. *muraũjã* ts.; coll. *muraũjẽ* n. ‘mrowie; wielka ilość, liczba’ (por. stbłr. *muravej*, ros. *muravěj*). — Drw. *muraveĩnykas* ZTŽ ‘gniazdo mrówek, mrowisko’ ⇐ błr. gw. *muravėjnik*, ros. *muravėjnik*.

murāvas 2 p.a. DVŽ ‘siano dobrej jakości (drobne, miękkie), zebrane z suchej łąki’ — z v wypełniającym hiat w *mura.as, co z *murayas, oddającego zapożyczone z błr. *muróh*, *murahú* ‘niewysoka trawa rosnąca na suchej łące, w suchej dolinie; siano z takiej trawy’ (por. TSBM, ĖSBM 7, 98n.). W kwestii lit. v na miejscu błr. γ por. *bērevas*, *bavótas* i *pasovà*. NB. DVŽ błędnie wywodzi *murāvas* z pol. *murawa*, błr., ros. *muravá*. — Szerzej znany jest war. *murāgas* ‘siano dobrej jakości; sucha łąka’. Jego forma wskazuje na rusycyzm, por. ros. gw. *muróg*, -ú ‘drobna niska trawa; gęsta trawa; młoda trawa’, war. *murók* ‘gęsta soczysta trawa’; *muróžnoje séno* ‘siano z suchych, wyżej położonych łąk’ (SRNG).

mūravóti, *mūravóju*, *mūravójau* stlit., gw. ‘stawiać mur z kamieni lub cegieł, kłaść fundament, murować’, SD¹ «muruię» — zapoż. ze stbłr. *murovati*, *murovatb* ‘murować, budować’, por. błr. *muravácʙ*, *murúju*, 3 os. *murúje* (⇐ pol. *murować*, -uje). SD: *pamūravot* «podmurować», *ažumūravoti* «zamurować co»; drw. *namai mūravoti* SD¹ «kamienica». Odpowiednik łot. *mūrēt* ‘murować; robić coś bardzo wolno’ ⇐ śrdn. *mūren* (Jordan 79). W SLA 155 (s.v. *pamūravóti*), LKŽ VIII, 411 oraz POLŽ 464 nietrafne wskazanie na pol. *murować* jako źródło. Brak w ALEW. — Z substytucyjnym sufiksem -y/ij-: *mūr̃yti* stlit., gw. ‘murować’, SD *mūr̃iju* «muruię», *primūr̃yti* ‘załadować, napełnić czym’ (*Sandėliai primūr̃yti linų*), *užmūr̃yti*: *Jau iš pat vakaro langus užmūr̃ijo* ‘Już z samego wieczora okna (szyby) pokryły się lodem’.

murgai, -ų m.pl. b.z.a. przest. ‘zwidy, przywidzenia, urojenia’ (Miežinis) — zapoż. z łot. *mūrgi* ts., też ‘widmo, upiór, Gespenster’, zob. Urbutis 2009, 277.

mūrinas, -ė 1 p.a. stlit., gw. 1. sb. ‘Murzyn, człowiek czarnoskóry’, SD «Murzyn, Aethiops, Maurus», 2. adi. *mūrinas*, -à 3 p.a. ‘brudny, ubrudzony, uwalany w sadzy’ — zapoż. ze stbłr. *murinʙ* ‘Murzyn’, błr. przest. *mūr̃yn*, -a (⇐ pol. od XIV w. *Murzyn*, -a).

Inaczej SLA 136, LEW 472: wprost z pol. Zob. też ÈSBM 7, 100n. Brak w ALEW. — Drw. *mùrinē* ‘Murzynka’, przest. *mùrinka* ts. (⇐ błr. *murýnka* ⇐ pol. Murzynka). Nazw. *Mùrinas*, *Murinskis*.

muřkti I, *muřkia*, *muřké* 1. ‘o deszczu: bezustannie padać’ (*Jau trečia diena lietus muřkia*), 2. *sumuřkti* ‘spocić się, złać się potem’ — należy do pwk. *merk-* jak w *merkiù*, *meřkti* ‘moczyć, zamaczać’ (zob.), mianowicie jako refleks st. zanikowego *murk-*, współistniejącego z *mirk-*, por. *miřkti* ‘moknąć na deszczu, w wodzie’. Odpowiedni SO w *markýti* ‘moczyć, trzymać w stanie zamoczonym’.

muřkti II, *murkiù*, *murkiaù* 1. ‘o kocie: mruczeć’ (syn. *niuřkti*, *pařpti*), 2. ‘o psie: warczeć’, 3. ‘mówić cicho, pod nosem, niewyraźnie, niezrozumiale’, 4. ‘szybko jeść, pić, chleptać’ — czasownik onomatopeiczny od wykrz. *murk* (*murkt*), porównywalnego np. z pol. *murk-* w *murczeć*, *murczyć*, jak też z *mruc-* w *mruczeć* (zob. Boryś 340). Starsza postać wykrzyknika to *mur*, *mur-mur*, *mur* m.in. o mruczeniu kota (*Katē maloniai murksėjo: mur, muru, mur; nē mur-mur* ‘ani słowa nie powiedzieć, nie pisnąć’, por. pol. *ani mru-mru* ts. Zob. też *murmėti* od *mur-m-* ⇐ *mur-mur*. — Drw. *murklýs* ‘mruk, mruczek’ (⇒ *murklēnti* ‘mruczeć, mamrotać’), *murksėti* ‘mruczeć; o cieleciu: chlupać i nie pić’, *murksóti* ‘sterczeć, siedzieć beczynn timer, tkwić gdzie, być zasępi onym, ponurym; być sennym, drzemać’ (war. š-mobile: *šmurksóti*), ⇒ *murksà* c. ‘ktoś ponury i mało mówny’, ⇒ *muřksinti* ‘iść z kim, nie odzywając się do niego’; *murkúoti* ‘o kocie: mruczeć mruczeć’ (⇒ błr. gw. *múrkac* ts., PzB 3, 85).

múrlotas 1, 3 p.a., *mùrlotas* 1 p.a., *muřlotas* 1 p.a. ‘kładziona na murze belka, na której ma spocząć wiązanie dachu i belki powały’ (*Múrlotam paimk storesnius medžius, ploni per keletą metų ir sušus* ‘Na murlaty weź grubsze belki, [bo] cienkie za parę lat zbutwieją’) — zapoż. ze stbłr. *murlat* ⇐ pol. przest. *murlat* (⇐ śrwn. *múrlatte* f., WDLF), por. nwn. *Mauerlatte* f. Z innym tematem: *múrlotis*, -čio. Zob. SW II, 1071, Brückner 348, POLŽ 460. Inaczej Čepienė 116: z dn. *mürenlatte*. — War. *múrliotas*, *muřliotas* ⇐ stbłr. *murljat*.

murmėti, *mùrmu* (war. *murmu*, *mùrmiu*), *murmėjau* 1. ‘mruczeć, np. o niedźwiedziu; mówić niezrozumiale, mamrotać’, 2. ‘gderać, zrzędzić, mówić w złości’, 3. ‘szemrać przeciw komu, sarkać, wyrażać niezadowolenie, sprzeciwić’. SD *murmu* «mruczę; mamrę, mówię choć głośno, czego drudzy nierozumieją» (syn. *rėkiu*, *ursčiu*) — czasownik na -ė- od osnowy *mur-m-*, pochodzącej od powtózonego wykrz. *mùr-mùr*, *muř-muř* m.in. o mamrotaniu, fukaniu kota i o bulgotaniu gotującej się bielizny. Paralele: *mar-m-ėti* ⇐ *mař-mar* oraz *nar-n-ėti* ⇐ *nàr-nàr*. Cps. *numurmėti* ‘zwalić się z trzaskiem na ziemię; utonąć, utopić się’, *pamurmėti* ‘wpaść pod lód, utonąć’, *sumurmėti* ‘zaburczeć, zakruczeć (w żołądku, w kiszka ch)’, też ‘o ziemniakach: rozgotować się na kaszę’. Odpowiednik łot. *muřmēt* ‘mruczeć, szemrać; sarkać; bełkotać, bąkać’. Paralele typologiczne: czes. przest. *mrmmrati* ‘warczeć, burczeć’, słh. *mrmmráti* ‘warczeć; mamrotać’, pol. *mamrać* ‘wydawać mrukliwe dźwięki, mruczeć’, *mamrotać* ‘mówić półgłosem, niezrozumiale, mruczeć pod nosem’ (zob. LEW 473). Por. również śrwn. *murren* ‘szemrać’, co zapożyczono do jęz. staropruskiego w formie **muraut*, por. (*As asmai*) *přiki maian waispattin murrayuns bhe klantīwuns* ENCH ‘Szemrałem przeciw mojej żonie i kłamię. (Ich habe) wider meine Frawe gemurret vnd gefluchet’. — Z innymi sufiksami: *murmēnti* ‘pomrukiwać – o niedźwiedziu; szemrać – o strumyku’, stlit. ‘szemrać przeciw komu, markotać’ (⇒ *murmēntojas* DP ‘szemracz’), *mùrminti* ‘drażnić, złościć kogo; wpychać, wciskać; jechać wyboistą drogą’, *primùrminti* ‘nagotować’, *užmùrminti* ‘zagotować (wodę na herbatę)’; *murmsėti* ‘bulgotać (w kotle) od czasu do czasu’, *mùrmteletī* ‘powiedzieć co pod nosem, mruknać, bąknąć’. Nomina: *murmēklis* ‘gderliwy, zrzędn y człowiek’, *murmēklis* wulg. ‘gęba’, *murmlýs*, -ė ‘zrzęda, gderacz’, *murmùlė* ‘gęba’, *murmùlis* m.in. ‘ten, co mówi niewyraźnie’ (*Ką tas murmùlis čia*

murma?), ‘człowiek tęgi, o nalanej twarzy’. Tu pewnie też *murmaljñe* ‘bagno na miejscu jeziora, które wyschło’ (forma pośrednia: **murmalas* ‘topiel, grzęzawisko’).

murorius, *mūrorius*, -*iaus* SD¹ <*murarius*> «murarz», SD <*murorius*> «mularz abo murarz» — zapoż. ze stbłr. *murarʷ*, pol. *murarz*, -*a* (SLA 137, LEW 472; brak w ALEW). Por. *mūlorius* i *mūrininkas* (s.v. *mūras*). Długość *ū* może pochodzić z wyrównania do *mūras* ‘mur’ (zob.).

mūr̃ti, *mūra* (z **mura* < **mu-n-ra*, war. *mūrsta* < **mūrsta*), *mūro* 1. ‘moknąć, namakać, przemakać, rozmakać (o drodze)’, 2. ‘zanurzać się, grzęznąć’, 3. ‘pocić się przy pracy’, *īmūr̃ti* a. *sumūr̃ti* ‘namoknąć, rozmoknąć, zmięknąć od wilgoci (o gruncie, drodze); pogrążyć się; ubłocić się, wybrudzić się’ — formacja inchoatywna z infiksem nosowym lub suf. -*sta-* i SZ *mur-* ⇐ *maur-*, zob. *māuras*. Akut wtórny, pojawił się w innowacyjnym prs. na -*sta-* przez analogię do pwk. sełowych (por. Derksen 1996, 85). Zob. też *mūlti* oraz *būrlas*. — Caus. na -*in-*: *mūr̃inti* ‘brudzić, peckać; moczyć, zamaczać’ (por. łot. *murīt* a. *murēt* ‘moczyć; brudzić’); *numūr̃ioti* ‘ubrudzić się, umorusać się’, *atsimūr̃ioti* ‘umyć się, zmyć brud’. Stativum-durativum na -*dē-*: *murdēti*, *mūrda*, -*dējo* ‘być zanurzonym, pogrążonym’. Caus. na -*dy-*: *mūr̃dyti* ‘wsadzać do wody, zanurzać, pogrążyć, topić; pchać, napychać (wór), užmūr̃dyti ‘zatkać (butelkę korkiem); zadusić (kota), refl. *mūr̃dytis* ‘kapać się; brodzić w błocie, bagnie; wyrywać się siłą, uwalniać się z uścisku’. Por. łot. *mūr̃dēt* m.in. ‘plamić, brudzić, smarować’, neoosn. *murd-*: *mur̃dināt* ‘doprowadzać do wykipienia’. — Nomina: *mūr̃a* ‘grzęzawisko’, *mūr̃aiñe* ‘podmokły, nieurodzajny grunt’, *mūras* ‘podmokły grunt’, *mūr̃inas* ‘wilgotny, zmoczony; ubrudzony’, *mūr̃la* b.z.a. ‘mgła’, *mūr̃la* c. ‘ktoś otyły, gruby’ (⇒ *mūr̃liungis* a. *mūr̃liuñgis* ‘tłusciuch’, por. *būr̃liuñgis*), *mūr̃lė* wulg. ‘gęba, pysk; nos’, *mūr̃lià* ‘grzęzawisko, błoto’ (syn. *būrlas*), *mūr̃ša* c. ‘brudas’, *mūr̃us* ‘grząski, błotniste; przemoczony’, *mūr̃za* (zob.), *pamūr̃ys* a. *pāmūris* ‘czas, kiedy rozmakają drogi, stają się grząskie’ (*Dabar pats pamūr̃ys – ratai lig stebelių lenda* ‘Teraz to sam «pamurys», koła zapadają się aż po piasty’), war. *pamūr̃jñe*. Neoosn. *murd-*: *murd̃ynas* a. *murd̃jñe* ‘miejsce grząskie, błotniste’, por. łot. *mur̃di* m.pl. ‘miejsce, gdzie tryska woda, źródło’. — Neoosn. *mūr̃l-* (⇐ *mūr̃lià*): *mūr̃linas* a. *mūr̃linas* ‘brudny, umorusany; nieczysty, mętny (o wodzie)’. Vb. denom. 1. *mūr̃linti* ‘brudzić (ubranie)’, 2. *mūr̃lytis* ‘pluskać się, taplać się w wodzie, błocie (o kaczkach, dzieciach)’, 3. *mūr̃liotis*: prs. *mūr̃liojas* ‘ni to pada, ni to śnieży’. — WSZ *mūr̃-*: *mūr̃ėti*, -*ja*, -*jo* ‘o szybie: pokrywać się lodem, szronem’, zwykle z prvb., por. *Langai užmūr̃ėję, lygu mūru užšalę* ‘Okna pokryte lodem’ (znaczn. etym. ‘potnieć – o szybie wewnątrz pomieszczenia, pokrywającej się skroploną parą’). Por. jeszcze *apmūr̃yti* ‘o mrozie: pokryć szyby osadem lodowym’ (*Šiandie šaltis apmūr̃ijo langus* ‘Dzisiaj mróz pokrył szyby szronem’), jak też pochodną osnowę *mur-m-* w *mūr̃mėti* (*Užmūr̃mėję langai nuo šalčio* ‘Okna pokryte szronem’).

mūr̃za 1 p.a. c. ‘ktoś brudny, niemyty, brudas, niechluj’ (nazw. *Mūr̃za*, *Mūr̃zà*) — pejoratywna nazwa osoby z suf. -*za* (por. GJL II, § 368), utworzona od pwk. werbalnego *mur-*, por. *īmūr̃ti* m.in. ‘pogrążyć się w błocie, ubłocić się, wybrudzić się’. Paralela: *pliūr̃za* ⇐ *pliūr̃ti*. — Neoosn. *murz-*: *mūr̃zas* ‘brudny, zaniedbany’, *mūr̃zilà* ‘brudas’, *mūr̃žinas* a. *mūr̃žinas* ‘nieczysty, zabrudzony, wysmolony; nieklarowny, mętny; szary, blade’, *mūr̃žius* a. *mūr̃žius* ‘brudas’, *mūr̃zl̃ys* ts. Vb. denom. 1. *mūr̃žinti* ‘brudzić, zanieczyszczać’, refl. *mūr̃žintis* ‘chmurzyć się – o niebie’, 2. *mūr̃žoti* ‘brudzić, robić co niechlujnie, paprać’, 3. *mūr̃žuotis* ‘chmurzyć się – o niebie’. — Zapoż. litewskie w błr. *mūr̃za* ‘brudas, niechluj’ (ĖSBM 7, 96, Laučjute 121n., Urbutis 2010, 184n.), ukr. *mūr̃za* ‘zabrudzona twarz’, ukr. pot. *mūr̃zaty* ‘paprać’. Lituanizmem albo rutenizmem jest wymienione przez SGP III, 199n. pol. gw. *murza* ‘zamorusony, uczerniony’, *murzaty* ‘zasmolony, brudny na twarzy’.

mūsai, -*ũ* 4 p.a., *mūsai*, -*u* 2 p.a. m.pl. 1. ‘warstwa pleśni, kożuch na powierzchni mleka, sera, kiszzonej kapusty, konfitury’, 2. ‘rzęsa na powierzchni stojącej wody’. WSZ

mūs- stoi w apofonii ilościowej do *mus-* wyrazu *mūsos* ‘mech’ (zob.). Por. BSW 190n., LEW 473. — Sg. m. *mūsas* 4 p.a. 1. ‘warstwa pleśni’, 2. ‘zielony nalot na powierzchni miedzi, śniedź’, 3. bot. ‘mączniak, Erysiphe’, 4. bot. ‘pleśniak biały, *Mucor mucedo*’, 5. bot. ‘grzyb pędzlak, *Penicillium crustaceum*’. Sg. f. *mqsà* 4 p.a. ‘kożuch na powierzchni płynu; piana na piwie; pleśń’. — Drw. *mūsojaĩ* m.pl. ‘pleśń’. Vb. denom. 1. *mūsóti*, -ja, -jo ‘pleśnieć’, *apmūsóti* ‘pokryć się pleśnią, np. o serze, o kapuście w beczce’, 2. *mūsýti*, -ija, -ijo ‘pleśnieć’. — N.jez. *Mūsis*, *Mūsýs*, *Mūsas*, *Mūsežeris*. — NB. Niejasne są osnowy 1° *muns-* w gw. *munsà* a. *muñsos* ‘pleśń’ (*Ant kopūstų, batvinių kubile munsų daug* JU ‘Na kapuście, botwince w beczce jest dużo pleśni’), 2° *mqs-* w gw. *māšos* f.pl. ‘kożuszek na płynach; pleśń’ (*Nugraibyk nu pieno mqsàs* ‘Zgarnij pleśń z mleka’). Vb. denom. *mqsóti*, -ja, -jo ‘pokrywać się pleśnią’. Może *mqs-* jest błędną rekonstrukcją z podstawy wsch.-lit. *mūs-*? Nie zostało ono wymienione wśród poprawek Vitkauskasa 2006. — Również niejasne jest *mos-* w gw. *mōsos* f.pl. ‘kożuch’: *Mōsos ant pieno užsided* JU ‘Kožuch robi się na mleku’.

mūsē 2 p.a., *musē* 4 p.a. ‘mucha, *Musca domestica*’. Z innymi sufiksami: lit. gw. *musià* ‘mucha’, *musia didē* SD¹ «mszyca»: łot. *muša* ‘mucha’, < **musjā*; stpr. *muso* EV ‘mucha, Flige [Fliege]’ < **musā*. Możliwe, że *musià* weszła na miejsce formy feminini o temacie na *-ī-, nom.sg. **musī*, gen.sg. **musiās*, por. gr. *μῦῖα* ‘mucha’ < **musjā* < pie. **mus-ih₂* (Beekes 2010, 976). — Pwk. **mus-* jak w psł. **mūx-*, por. 1° scs. *mūšica* ‘komar; szarańcza’, ros. gw. *mšica* coll. ‘komary, drobne owady’, pol. *mszyca* ‘drobny owad, szkodnik roślin, *Aphis*’, 2° ros. *mōška* ‘meszka’, pol. *meszka* ts. < psł. **mūšika* (BSW 191, ALEW 674). Suf. -k- widać również w łac. *musca* ‘mucha’ (WH II, 133). — NB. Z uwagi na wywód scs. *vīlčica* z **vīlčika* ⇐ **vīlči* (zob. *vīlkē*) możliwa jest analiza *mūšica* < psł. **mūxika*, drw. z suf. *-kā- od pbsł. **musī* < pie. **mus-ih₂* (por. Rozwadowski 1961, 151). Paralela: łac. *formīca* ‘mrówka’ < **mormīkā*. — Drw. *mūsinas* ‘samiec muchy; wielka mucha; gatunek muchy plujki, *Calliphora vomitoria*’, *musōkas* ‘mała mucha’, *mūsulas* ‘mały owad, meszka kłująca zwierzęta i ludzi’. Cps. *mūsgaudis* ‘lep na muchy’ (por. *gāudyti*), *mūsmirē* (zob.), *mūslipdis* ‘lep na muchy’ (por. *lipdýti*). Vb. denom. *musýti*, -ija, -ijo: *apmusijēs* ‘zanieczyszczony przez muchy’. — WSZ *mūs-* zaświadcza łot. gw. *mūsa* ‘mucha’, cps. *mūsmira*, *mūsmiris* bot. ‘muchomór, grzyb silnie trujący, *Amanita muscaria*’. — Z formacji na SO, pbsł. **maūs-ā-*, wywodzi się psł. **muxa* ‘*Musca domestica*’, por. scs. *muxa*, sch. *mūha*, ros. *mūxa*, czes. *moucha*, pol. *mucha* (BSW 191).

musėti, *musėjau*, *musėjau* gw. ‘musieć, podlegać przymusowi’ (*Darē, darē ir nepadarē, ir musėjom patys padaryti* ‘Robili, robili i nie zrobili, więc musieliśmy sami to zrobić’). Zapoż. z pol. *musieć*. — Ptk. *musēt*, *musēt* ‘zapewne, pewnie, chyba’ (por. *turbūt* ‘być może, może’), war. *musék*, *musēk*, *musē*, *musēnt*.

mūsyti, *mūsiju*, *mūsijau* 1. stlit. ‘musieć, podlegać konieczności, przymusowi’ (*Moteriškė pirm sopulis kęst musija, neg...* DP 213₃₃₋₃₄ ‘Niewiasta pierwszej boleści cierpieć musi, niżeli...’), 2. gw. ‘przymuszać, zmuszać, nakłaniać do czego’ (*O vis mūsij gerti, negalima atsisakyti* ‘A wciąż zmuszają do picia, nie można odmówić’) — zapoż. ze stbłr. *musiti*, por. błr. *músicъ* (*múšu*, 3 sg. *músicъ*), tu z pol. XVI w. *musić* ‘musieć, być zmuszonym do czego; być koniecznym, nieuchronnym’ (⇐ stczes. *musiti* ⇐ śrwn. *müezen*, por. nwn. *müssen*). Por. SLA 137, LEW 474. Osobno zob. *musėti*. — Ptk. *mūsi* ‘pewnie, chyba’ (*Mūsi, ans jau nebateis* ‘On chyba już nie przyjdzie’), ze skrócenia formy 3 os. *mūsi(ja)*, por. pol. gw. *musi* ‘zapewne, podobno’ (Zs 34, SGP III, 200). War. *mūsynt*, *mūsint*, *mūsint* (*musiñkt*), *mūsintais* oraz *musik* z **musi-gi*. — Ptk. *musiáu*, *musiáu* ‘pewnie, chyba, widocznie’ (*Musiáu, jis piktas ant mūsy, kad nekalba* ‘On chyba jest zły na nas, bo się nie odzywa’) pochodzi ze ściągnięcia zwrotu **musi jau* (LEW 474). — Wsch.-lit. *primušóti*, -ju, -jau LzŽ ‘zmuszać, nakłaniać do czego’ oddaje pol. *przy-musz-ać*.

mùsmirè 1 p.a. bot. ‘grzyb muchomor, *Amanita muscaria*’, war. *mùsmiris* — złożenie członów *mùsè* ‘muchy’ i *-mirè/-miris*, nomen agentis do *miṛti* ‘mrzeć, umierać’. Znacz. etym. ‘to, co sprawia, że mrą muchy’. War. z samogłoską łącznikową: *mùsiamirè*, *musiómiris*, *musómiris*. War. z II członem *mer-/mér-*: *musómeris*, *mùsmeris*, *mùsmèrè*. Odpowiednik łot. gw. *mušmira* ‘muchomor’, łot. liter. *mušmère* ts.

mùsos, -ũ 4 p.a. f.pl. ‘pleśń’ (Būga, RR I, 470, 585). Drw. *musojaĩ* 3 p.a., *musójai* 1 p.a. m.pl. ‘pleśń’. Pokrewne psł. **mūxū* ‘mech, *Muscus*’, por. strus. *mūxū*, ros. *mox*, gen. *móxa* a. *mxa*, sch. *māh*, *māha*, pol. *mech*, *mchu*, < pbsł. **mus-a-*. Pie. **mus-o/eh₂-*. Nawiązanie w stwn. *mos* n. ‘mech; bagno’, stisl. *mosi* m. ts. Rozszerzone sufiksem *-k-* jest łac. *muscus*, *-ī* m. ‘mech’ (**mus-ko-*), jak też sti. *muška-* m. ‘owłosienie łonowe’. Por. BSW 190n., LEW 473 (s.v. *mūsas*), EWD 888, de Vaan 397. — WSZ *mūs-*: *mūsaĩ* (zob.).

mùsti, *mundù*, *mudaũ* gw. intr. ‘doznawać odurzenia’, *apmùsti* ‘stracić przytomność’. Pwk. *mud-* to forma SZ do *maud-* jak w *maudžiù*, *maũsti* (zob.). Najbliżej stoi scs. *iz-mūd-ěti* ‘osłabnąć’, ros. gw. *moděť* ‘męczyć się, ślęczyć nad czymś, zwlekać, słabo się palić, gnić’ oraz łot. *mudēt*, *-u*, *-ēju* ‘ruszać się, roić się’ (zob. *maũsti*).

mústytis, *mústaus*, *músciaus* gw. ‘o koniu: stać niespokojnie, rzucać łbem’. Po pierwsze może to być caus.-iter. na *-y-* od neopwk. *mūst-* ⇐ prs. intr. **músta* (inf. **múti*). Po drugie może to być frq. na *-sty-* od **múti*. Pwk. *mū-* < **muH-C* był alternantem na SZ do **m(i)āu-*, zob. *máuti*. — Szerzej znany jest war. *mùistyti* ‘potrzęsać łbem, głową’, refl. *mùistytis* ‘o zwierzętach na pastwisku: bósć się; zachowywać się niespokojnie (z powodu ukąszeń gzów), opędzać się; zrywać się z uwięzi, z uścisku; opierać się, sprzeciwiać się, wierzcąć’. Dyftong *ui* jest dwuznaczny: może być pochodzenia fonetycznego (por. np. *buitis* < *būtis*), a może też wynikać z adideacji do czas. *mujù*, *mùiti* ‘ruszać się całym ciałem, wyginać się (w tańcu), poruszać tyłkiem’, *mùitis* ‘męczyć się, trudzić się, biedzić się’.

mūsų ‘nasz’, nieodmienny zaimek dzierżawczy 1 pl., z pochodzenia forma gen.pl. do *mēs* ‘my’. W niektórych gwarach tworzy się z tego formy odmienne *mūsũjis* ‘nasz’ (**mūsujis*, por. *jūsũjis*, *pačiũjis*), *mūsũjē* f. ‘nasza’. — W gwarach, które znają formę anaforyczną *manàsis* ‘mój’, ukazuje się odpowiednio *mūsàsis* ‘nasz’, *mūsóji* ‘nasza’. — Drw. posesywny na *-išk-*: *mūsìškis* ‘człowiek nasz, jeden spośród naszych’ (SD «naszyniec, ziemek»), por. *jūsìškis* ‘wasz’.

mušéika 1 p.a., *mušeikà* 2 p.a. c. ‘zabijaka, zawadiaka, awanturnik; zabójca, morderca’ — dewerbalna nazwa osoby z suf. *-eika* od *mùštis* ‘bić się’ (zob. *mùšti*). Paralele: *alséika*, *lieséika*, *nevaléika*. Por. nazw. *Mušeikis*. Dyftong towarzyszący w sufiksach litewskich podstawowej spółgłosce jest zawsze zjawiskiem innowacyjnym, wymagającym objaśnienia. W wypadku *-eika* jest prawdopodobne, że to formant pochodzenia białoruskiego. Mógł on się rozpowszechnić w procesie litewszczenia zakończonych na *-éjka* białoruskich nazw osobowych. Chodzi o formant złożony z dwóch morfemów, *-ej* i *-ko*. Uległy one amalgamacji wówczas, gdy białoruskie osnowy antroponimiczne na *-éj* (np. *Auséj* ⇐ *Jevsévij*; *Majséj*, *Macéj*) otrzymały rozszerzenie *-ko*, będące wykładnikiem derywacji hipokorystycznej. Formacje na *-eika* w swej warstwie starszej, utrwalonej w nazwiskach odprzezwickowych typu *Mažéika* (⇐ *mažas*), są akcentowane na dyftongu sufiksalnym i mają pdg. nieruchomy, np. *mušéika*, *-os*, *alséika*, *lieséika* itp. (1 p.a.). Jest to zgodne z wzorem błr. nazwisk typu *Macéika* ‘Maciejko’ ⇐ *Macéj*. Tymczasem w warstwie młodszej, którą tworzą peiorativa typu lit. *kabeikà*, gen. *-eikos* ‘ten, kto szuka zaczepki, powodu do kłótni’ (od *kabinétis*), *lindeikà* ‘kto wszędzie wlezie, wścibski’ (od *lįsti*), *mušeikà*, te ostatnie mają pdg. ruchomy (2 p.a.), świadczący o lepszej integracji form na *-eika* z systemem litewskim. Na tym tle również nazwisko lit. *Macéika* przybiera w nowszych czasach formę

akcentową *Moceikà*, gen. *-eĩkos*.

muškātas 2 p.a. ‘przyprawa kuchenna z owoców muszkatowca’, cps. *muškātmedis* 1 p.a. bot. ‘drzewo muszkatowiec, *Myristica*’ (por. *mēdis*) — zapoż. ze stbłr. *muškāt*, błr. *muškát*, *-a* ⇐ pol. *muszkat* (⇐ stczes. *muskát* ⇐ śrwn. *muskāt*, to ze śrlac. *muscātum* ‘coś aromatycznego, pachnącego piżmem’, por. Bańkowski II, 227). War. *muškōtas*, też f. *muškota* b.z.a.

muškietà 2 p.a., też m. *muškiētas* 2 p.a. 1. hist. ‘ręczna broń palna dużego kalibru’, 2. pot. ‘strzelba myśliwego’ (*Pasiēmē muškiētą ir išėj į laukus zuikiaut* ‘Wziął sobie strzelbę i poszedł na pola polować na zającą’) — zapoż. ze stbłr. *mušket* 1616, por. błr. *muškét*, *-a* ⇐ pol. *muszkiet*, *-u* (⇐ fr. *mousquet* przez niemiecki, zob. Bańkowski II, 228). Według ĖSBM 7, 109 współczesne błr. *muškét*, *-a* ma być rusycyzmem, por. ros. *мушкет*.

mušt-, neoosn. pochodząca z resegmentacji formy *mūštas*, participium prt. pass. od *mūšti* ‘bić’ (zob.). Drw. *muštiklis* ‘zabijaka’, *muštynės* a. *muštynios* f.pl. ‘bijatyka, bójka’ (por. *eitynės*, *peštynės*)⁴⁶¹, *muštīnis* dawna moneta litewska (zob.), *muštīnis* ‘bity kotlet, befsztyk’, *muštīnys* ‘strzecha ze słomy ułożonej kłosami do góry’ (antonim: *sklestīnys*), *muštōjas* ‘ktoś skłonny do bójki’ (SD «bitny»), *muštōkė* ‘naczynie do bicia masła’, *muštūkas* ‘zabijaka’ (por. *kirstūkas*, *peštūkas*), *muštuvė* a. *muštūvis* ‘naczynie do bicia masła’, SD <muštuwe> «rzeźniczy warsztat, gdzie biją rzeź, kutlof» [‘rzeźnia’], *muštūvai* m.pl. ‘bijadła w warsztacie tkackim’ (odpowiednik łot. *mustavas* f.pl.), *sumuštīnis* ‘złożone razem dwie kromki chleba z masłem, serem, kielbasą, kanapka’ (dosł. ‘zbitka’). Paralele s.v. *būt-*, *pešt-* i *vest-*.

mūšti, *mušù*, *mušiaũ* (war. *mušaũ*) 1. ‘bić, zadawać ból razami’, SD *mušu* «bije kogo» (syn. *ištinku*, *sviedžiū ing veidų*), «kuklam kogo» [‘biję, drapię, szarpię, męczę’, SPXVI], *mušu veidan* «policzkuję kogo», *kumščiu mušu* SD «biję pięścią», 2. ‘napadać orężnie’, 3. ‘porażać, uderzać – o piorunie’ (*perkūnas muša* SD «piorun bije»), 4. ‘popędzać konia batem’, 5. ‘zabijać, zarzynać, szlachtować – bydło, wieprze’ (*mušu keltuvas*, *jaučius* SD «bię rzeź»), 6. ‘kuć na kowadle; bić monety’, 7. ‘ubijać (śmietanę na masło, glinę na klepisku)’, 8. ‘strzelać z broni palnej’, 9. ‘rozbijać na kawałki’, 10. ‘(o źródle) bić, wytryskać’, 11. ‘młócić cepami; tłoczyć, wyciskać olej (z lnu, konopi)’, 12. ‘skręcać powrozy’. Cps. *ažumušu pa kelius* SD «rozbijam na drodze» (*ažumušimas pas kelius* SD «rozboy, rozbijanie» [na drogach]), *akmenimis ažumušu* SD «kamionuję kogo», *apimušu* SD «futruję» (syn. *apkalu*, *padingiu sienas lintelėmis*, *marmuru*, *akmenimis*), *išmušti* DP ‘zbić, upoliczkować, wybić, rozbić’, *vėzdu išmušu* SD «biję kijem» (syn. *pagaliu ištinku*), *numušti* ‘strącić, zbić, obniżyć, popsuć’, *pamušti* ‘podbić, zbić; trafić pociskiem; podszyć czym’, *pamušu* SD «podszywam co» i «porażam wojsko» (syn. *pakaliu karių*), *užmušti* ‘zabić’. Refl. *mūštis* ‘bić się’, *nusimušti* ‘stłuc sobie (np. nogę)’, *užsimušti* ‘zabić się’. — Brak dokładnych odpowiedników ie., por. LEW 475. Transponat ie. *h₂meuḱ-/*h₂muk-, por. łac. *mucrō* lub *mūcrō*, *-ōnis* m. ‘ostrze, klinga; miecz, sztylet’ (zob. Schrijver 1991, 21, de Vaan 391n.); znaczn. etym. ‘to, co się wykuwa na kowadle’. Por. jeszcze bliskoznaczne pie. *h₂muḡ^h-, por. gr. ἀμύσσω ‘rozdrapywać, rozszarpywać, rozrywać, ranić’ (⇒ ἀμύχη ‘zadrażnienie, rana; uraza’). ALEW 675 rekonstruuje pie. *meuḣ- lub *(H)meuḣ-, odwołując się do wed. *muṣṭi-* m./f. ‘pięść’, mław. *mušti.masah-* adi. ‘wielkości pięści, faustgroß’, toch. B *mašce* f. ‘pięść’. — Drw. *mūšdinti* ‘kazać bić’, *užmūšdinti* ‘kazać zabić’, *mušinėti* iter. ‘bijać’, *pamušinėti* ‘podbijać’ (*tas galingesnis yra, neg kas kuris miestus ir pilis pamušinėja* DP 130₄₃ ‘ten mocniejszy jest,

⁴⁶¹ Nie ma potrzeby wyodrębniania sufiksu «w postaci rozszerzonej poprzedzającym *t*, a więc *-t-ynė-*», jak chciał Otrębski (GJL II, § 334), a ostatnio również Ambrazas 1993, § 92 (suf. *-tynės*). Segment *-t-* nie należy do sufiksu, lecz do osnowy, mianowicie nominalnej (ptc. prt. pass. na *-tas*).

niżli który miasta i grody podbija'), *mušdinėti* LzŽ: *ap-* 'objąć deskami', *až-* 'zabijać'. Nomina: *ažumušėjas* SD «rozboynik, zboyca», *gimdytojų ažumušėjas* SD «oycomorderz» ['zabójca rodziców'], *ažumušimas* SD «zaboy, zabicie, zabita śmierć», *mušėika* a. *mušeikà* (zob.), *mušėiva* 'zabijaka', *mušėjas* n.agt. 'ten kto bije, bijący; ten kto ubija glinę na klepisku', SD «bitny», *mušėklis* 'zawadiaka, awanturnik', *mušimas jaučią, karvių* SD «bicie bydła», *po vienam mušimasis* SD «poiedynek», *mušynė* 'bójka, bijatyka', *mušinykas* SD «pilnik do bicia piły», *pamušà* 'żelazne okucie płozy sań; bolesne otarcie na skórze konia (od chomąta, od siodła)', *pāmušalas* (zob.), *pamušūs* 'skory do bójki', *prómuša* 1. 'rzadsze miejsce w tkaniu, cieńsze' (dosł. 'niedostatecznie «przybite»'), 2. 'dziura w drodze wybita przez koła wozów, wybój; koleina' (war. *prómušis*), *užmušėjas* DP 'mężobojca', *užmušinėtojai* m.pl. DP 'zabijacze'. Cps. *kaktómuša* (zob. *kaktà*), *pramušt(a)gaľvis* 'ktoś lekkomyślny' (por. *prāmuštas* 'przebite'), *žvirbliāmušis* (zob. *žvirblis*), *žmogaužmušys* SD «mężoboyca, homicida» (syn. *žmogaus ažumušėjas*), *žmōgmušis* DP 'zbojca' (por. *žmogūs*). Osobno zob. nomina z osnową *mušt-*. — N.m. *Šākmušis, Vilkamušiaĩ*. — WSZ *mūš-*: *mūšà* 'bitwa; przybój fal', *mūšis* 'bitwa, bój' (*šaukiu mūšiop, karionėsp* SD «krzykam do potrzeby» ['wzywam do broni']), *pamūšis* SD «porażka» (por. *pamušu* SD «porażam woysko»), *prómūša* a. *prómūšis* 'wybój na drodze; koleina'. — N.m. *Raudónpamūšė, Raudónpamūšis* (por. *Raudónplynis*). — SO *mauš-*: *maūšti* (zob.).

mušt̃inis, -io 2 p.a. 'bity talar, dawna moneta litewska, srebrna a. złota, dukat' (*Jeinebus gana doreliuko, aš užmokėsiu muštiniuką* 'Jeśli nie dość będzie dolarka, zapłacę talarka'). Znacz. etym. 'bity pieniądz, bita moneta', drw. od *mūštas* 'bity' (zob. *mūšti*). Paralele wymieniono s.v. *mušt-*. — Zapoż. litewskie w pol. *musztyń* 'bity talar; rubel karbowany', zob. SGP V, 202 ('z Litwy'). Tenże słownik wymienia war. *muksztyn*, wskazujący na źródłową postać lit. **mukštinas* (brak w LKŽ), z insercją -k- do **mušt-in-*. — Drw. wsteczny: *mūštas* 2 p.a. 'dawna moneta': *Keli šimtai muštų, arba raudonųjų* 'Kilkaset talarów albo czerwieńców' (Dowkont). Por. *sąsiuvinis* ⇒ *sąsiuvas*. War. *mūštelis* 1 p.a. 'talar' jest drw. od *mūštas*.

mūtė 2 p.a. żm. 'usta; twarz' — zapoż. z łot. *mute* 'usta, gęba, pysk', por. LEW 475n., ME III, 674n. Cps. *mūtmala* 'gadula' (por. *mal-*).

mutėnti, *mutenù, mutenaĩ* gw. 1. 'szybko jeść, wcinać' (*Mutena kaip kiškis kopūstus* 'Wcina jak zając kapustę'), 2. 'spółkować, coire'. Trudne. Można się zastanawiać, czy *mut-* nie jest alternantem *mit-* w podwójnym refleksie st. zanikowego do *met-*, zob. *mėsti* 'rzucić, rzucić' (paralele: *krit-* i *krut-* ⇐ *kret-*; *srib-* i *srub-* ⇐ *sreb-*; *sik-* i *suk-* ⇐ *sek-*). W kwestii semazjologii por. pol. pot. *Muszę coś wrzucić* 'Muszę coś zjeść'. Būga, RR I, 313, który wymienił tylko znaczenie lit. 'spółkować', porównywał *mutėnti* z łac. *mūtō/mūttō, -ōnis* m. 'członek męski', ir. *moth* ts. Tutaj jednakże iloczias samogłoski pwk. stanowi przeszkodę nie do pokonania. Łac. *mūtō* należy do pwk. pie. **muH-* «siła rozrodcza» (zob. de Vaan 398), tymczasem w jęz. litewskim odpowiedniej osnowy †*mū-t-* nie widać. LEW 476 widział w *mutėnti* wyraz onomatopeiczny. — Formy współrdzenne: *mūtas* 'ktoś mocny, tęgi', *mūtė* 'ktoś bardzo gruby, tłuscioch', *mutūlis* ts., *mutóti*, -ju-, *jau* 'chciwie jeść', *mutūoti* ts.

mūterka 1 p.a., *mutérka* 1 p.a. gw. 'nakrętka, krążek metalowy z gwintowanym otworem, który się nakręca na śrubę' — zapoż. z pol. *muterka* ts. (zdrob. od *mutra* ⇐ nwn. *Schraubenmutter* f. 'nakrętka'). Niejasna jest zmiana początkowej sylaby w *matérka* (*Neprisukė matėrkos ir nori, kad neklebėtų* 'Nie dokręcił nakrętki i chce, żeby nie klekotało'). — War. *mūterkė* 1 p.a. może pochodzić z prus.-niem. *muterke* 'nakrętka, muterka' (GL 90), por. nwn. *Mütterchen* n.

mūtyti, *mūtijū, mūtijau* gw. 'mącić, czynić mętnym, nieprzezroczystym' (*Sumūtytas,*

sumaišytas šaltinėlio vandenėlis) — zapoż. ze stbłr. *mutiti*, por. błr. *mucićь*, *mučú*, 3 sg. *mucićь*. Akcent lit. stosuje się do błr. formy 3 sg. prs. (por. *blūdyti*, *slūžyti*). Młodszy war. *mùtyti*, -inu ZTŽ. Osobno zob. *mūtnas*.

mūtnas, -à 4 p.a., *mūtnūs*, -i 4 p.a. gw. ‘mętny, nieprzezroczysty – o wodzie, płynie’ (*Vanduo mūtnūs*, t.y. *blandus ant dugno*) — zapoż. ze stbłr. *mutnyj*, błr. *mútny*. Zob. też *mūtyti*. — Drw. *mūtnēs*, -iū f.pl. ‘osad denny, męty’, war. s-mobile: *smūtnēs* ‘osad na dnie rzeki’. — War. z dyftongiem ui: *muitnūs* ‘mętny; ciemny’ (*Mūsų baloj labai muitnūs vanduo* ‘Na naszym bagnie woda jest bardzo ciemna’). Por. dwoistość *ū/ui* w *mústytis* i *mūistytis* oraz *miegūstas* i *miegūistas* (Būga, RR I, 304). — Vb. denom. *apmuityti*, -ju, -jau ‘oszukiwać’; znacz. etym. ‘mącić’, por. ros. gw. *mutováť* m.in. ‘oszukiwać’ (SRNG), pol. pot. *ściemniać* ‘kłamać, oszukiwać’. — Neoapofonia *ū* (SP) ⇒ *ũ* (SZ) wytworzyła alternant *mut-*: *mutnūs* (zob.).

mutnūs, -i 4 p.a. gw. ‘gęsty – o kaszy, zupie’ — prawdopodobnie derywat od rutenizmu *mūtnūs* ‘mętny’ (zob. *mūtnas*), urobiony neoapofonią SP *ū* ⇒ SZ *ũ*. Paralele: *blūdñūs* ⇒ *bludñūs*; *trūdñas* ⇒ *trūdñas*; *būbinas* ⇒ *būbinas*. — Neoosn. *mut-*: *mùtrė* ‘gęste jadlo; kasza’ (*Kokios tu čia mùtrės mums išvirei, kad negali valgyti!* ‘Jakiej ty nam «mutrė» ugotowałaś, że nie da się jeść!’). Neoosn. *mutr-*: *mùtrinas* ‘zabłocony, brudny’ (*mùtrinas vanduo*), *mùtriūga* a. *mùtrungė* c. ‘brudas, niechluj’ (obelżywe), vb. denom. *išmùtrinti* ‘wymyć głowę’, refl. *mùtrintis* ‘myć się niestaranie, niedokładnie’, *išsimùtrinti* ‘o świniach: wytarzać się w łajnie, powalać się. ubrudzić się’. — Vb. denominativum z infiksem: *muñta*, *mùto*, *mùsti* 1. ‘gęstnieć na skutek gotowania – o kaszy, kartoflance, zacierce, żarciu dla świń’ (*Užkaišk puodą, įpilk miltų, ir tegu muñta jovalas*), 2. ‘mętnieć – o wodzie’ (*sumùtęs vanduo*), 3. ‘zgrzać się – o koniu’ (*sumùtęs arklys*). — Vb. denom. na -in-: *mùtinti* ‘zagęszczać mleko a. wodę wkruszonym chlebem’ (znacz. etym. ‘robić mętnym’), ⇒ *mutinỹs* ‘potrawa z kruszonego chleba, zalewanego słodzoną wodą a. mlekiem; gęsta potrawa, kasza; zacierka z owsianej mąki’ (syn. *garmùtė*), przen. ‘mieszanina, gmatwanina, nieporządek’ (inaczej LEW 476: do *mùtulas* i *mutulỹs*); *išmùtinti* ‘o świniach: ryc ryjem w żarciu, rozchlapując je i nie zeżreć’, *sumùtinti* ‘zmieszać, splątać, zepsuć porządek’ (syn. *sumėsti*)

mùtulas 3 p.a. 1. ‘zwitek, garść (słomy)’, 2. ‘kłąb dymu, kurzu’, 3. ‘rój pszczół’ — jeśli powstało ze zmiany *tùmulas* (zob.) drogą metatezy sąsiednich sylab, to należy do rodziny *tumėti* ‘gęstnieć’ (zob.). — Z innymi sufiksami: *mutulỹs* ‘pęcherzyk, bąbel, bańka na wodzie’. Wymianę sufiksu -ul- na -ur- ilustruje *mùturas* ‘chusta zawiązywana na głowie przez zamężne kobiety, czepek; zawój, turban’, ⇒ vb. denom. *mùturti* ‘zawijać, owijać, kutać’. LEW 476 przyjmował pochodzenie dźwiękonaśladowcze.

mūvēti, *mūviù* (3 os. *mūvi*), *mūvējau* ‘nosić coś nasuniętego, wsuniętego, wdzianego (czapkę, rękawice, spodnie, pończochy, pierścień), być odzianym, ubranym’ — durativum stanu z suf. -ė- i WSZ *mūv-* ⇐ *muv-* (por. łot. *pamuve* ‘suknia kobieca’). Paralele: *būvēti* ⇐ *būvo*; *pūvēti* ⇐ *pūvo*. SZ *muv-V* jest alternantem do SZ *mū-C* (por. *mústytis*, *mūkla*), a dwoistość ta jest pochodną sełowego charakteru pwk. *muH- (zob. HL 77n.). Por. *máuti*, jak też *movėti*.

mūžà 2, 4 p.a. 1. ‘pysk krowy’ (*Arklys tur priusną, kiaulė – knyslė, o karvė – mūžą*, zob. s.v. *mūžė*), 2. pogardl. ‘twarz, gęba człowieka’, 3. *mūžà* c. ‘gapa, gmoń’ (*Toks jau mūža tas tavo kaimynas*), też ‘człowiek małomówny, milkliwy’ — bez etymologii.

mūžė 2 p.a. ‘krowa – w mowie dzieci’, war. *mūžė* — wyrazy urobione od zawołań na to zwierzę, por. *mūžė* (*Karvė šaukia mūžė, mūžė, mūžė*), *mūž-mūž*, *mūžė-mūžė*, *mūži-mūži*, *mūžul*. Budowa: *mū-* (wykrz. *mū* o muczeniu krowy, por. *muñti*) + formant -z/ž-. Podobne derywacje to *kūžė* ob. *kūžė* i *pylė*. Zob. też *mūžà*.

muzikañtas 2 p.a., *muzikántas* 1 p.a. gw. ‘człowiek grający na jakimś instrumencie, muzykant, grajek’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *muzykánt*, -a (TSBM), stbłr. *muzykantъ* 1710 ⇐ pol. *muzykant* (ĖSBM 7, 86). War. *muzikōntas* (ZS 34). — Drw. *muzikantijà* coll. ‘zespół muzykantów, wiejska kapela’ (*Jaunas ir jis eidavo muzikantijon* ‘W młodości i on był muzykantem’). Vb. denom. *muzikantáuti* ‘być muzykantem’. — Nazw. *Muzikañtas*, neoosn. *Muzik-*: *Muzikáuskas*, *Muzikėvičius*. Por. *Muzičénka* ⇐ błr. *Muzyčénka*.

mužikas 2 p.a. 1. przest., gw. ‘chłop, wieśniak’ (*Tuomet ponai ir mužikai visi lygūs būsim* ‘Wówczas panowie i chłopci wszyscy równi będziemy’. *Turgaus diena buvo, bet mažai buvo mužikų* ‘Dzień był targowy, ale było mało chłopów’), 2. pogardl. ‘prostack, człowiek ciemny, niewykształcony, zacofany’. SD¹ «chłop, mąż» (syn. *vyras*), «gbur; kmieć» (syn. *artojas*) — zapoż. ze stbłr. *mužikъ*, *mužykъ* ‘wieśniak; mężczyzna’, por. błr. *mužyk*, -á, ros. *mužik*, -á, por. SLA 137, ZS 34, LEW 477 (brak w ALEW). Stąd też łot. *mužiks* peior. ‘chłop’. — Fem. *mužičkà* ZTŽ ‘chłopka, wieśniaczka’ ⇐ błr. *mužýčka*, -i (od zdrob. *mužýčók*). — Drw. *mužikaitis* SD «chłopowicz» [‘pochodzenia chłopskiego, syn chłopski’, SPXVI] (por. sufiks w *gimináitis*, *vaikáitis*), *mužikystė* SD «chłopstwo» (syn. *mužikų sueiga*), *mužikiškas* ‘chłopski (charakter); szorstki, nieokrzesany’, SD «chłopski» (syn. *mužikų*), «gruby, grobijan» (syn. *kiemiškas*). Cps. *mužikpalaikis* pogardl. ‘prosty chłop’ (por. *pālaikas*). Vb. denom. *sumužikėti*, -ju, -jau ‘o szlachcicu: schłopieć’. — Nazw. *Mužikas*, *Mužikáuskas*.

mūžotis, *mūžojuos*, *mūžojaus* żm. ‘robić co powoli, nie spiesząc się, guzdrać się, grzebać się’ (*Jau kelinta diena, kaip ans ten mūžojas, lygu mane erzindamas*), przekazane z Salantaĩ (rej. Kretingà) — izolowane; z uwagi na lokalizację może być letonizmem, por. łot. *mudžinātiēs* m.in. ‘guzdrać się’ (ME II, 660), z różnicą iloczasu w samogłosce pierwiastkowej. Brak w LEW. — Poza tym z płn.-zachodniej Żmudzi są poświadczone współrdenne czasowniki *mūžinėti* ‘męczyć się, biedzić się (na łez padole)’, *mūžiotis* ‘guzdrać się’ (niezwrotne *mūžioti* ‘pracować powoli, ciężko’), *mūžyti*, -iju ‘starać się, męczyć się, biedzić się’, *mūžtis* b.z.a. ‘harować, męczyć się’ oraz *mūžlioti* ‘dręczyć, np. kota (o dzieciach)’.

N

nabāgas 2 p.a., *nābagas* 1 p.a. stlit., gw. ‘biedny, biedak’ (SD¹ «chudzina; niebogi») — zmienione z *nebāgas*, co zapożyczone ze stblr. *nebogъ* (war. *neboga*, zdrob. *neboža*), por. bhr. *njabóha*, -i, ros. gw. *nebóga* c. ob. *nebog* ‘biedak, nieszczęśnik’, pol. *nieboga* ts. Stąd też łot. *nabags* ‘biedak, żebrak’. Por. Būga, RR II, 641, SLA 137, ZS 35, LEW 477, ALEW 693. Zmianę *ne-* > *na-* widać też w *nabāščikas* i *našpārai* (zob. Skardžius, RR 4, 431). Zob. też *ūbagas*. — Drw. *nabāgē* pot. ‘samogon’. Nazw. *Nabāgas*, *Nabāgis*.

nabarākas, -ē 2 p.a. gw. ‘człowiek pokłócony z innymi; biedny człowiek’ — ze zmiany **nebarakas*, co zapożyczone z bhr. *nebarák*, -a, zwykle *nebarāka*, -i ‘nieszczęśliwy człowiek, budzący litość, współczucie’ (≡ pol. *nieborak*, -a ‘o człowieku a. zwierzęciu z litością’ ≡ **niebora* ‘ktoś bezsilny’, zob. Borys 357n.; brak w ĖSBM).

nabāščikas, -ē 1 p.a. gw. ‘zmarły człowiek, nieboszczyk’ — sekwencja *na-ba* ze zmiany *ne-ba*, por. war. *nebāščikas*; zapoż. ze stblr. *nebožčikъ*, *nebožčykъ*, por. bhr. *njabóžčyk*, -a, gw. *nebóščyk* (≡ stpol. *niebožczyk*, drw. od *niebožc* XV w. ‘nieboszczyk’, XVI w. ‘nieszczęsna istota, nieborak’, Borys 358). Zob. też Būga, RR II, 641, SLA 137, LEW 477, ĖSBM 8, 58, ALEW 681, PŽ 468n. — War. z zastępstwem *šč* > *št*: *nebāštikas* (ZS 36), *nabāštikas*⁴⁶² (*Atnešē ī varpnyčią nabaštiką i padėjo* ‘Zanieśli nieboszczyka do dzwonnicy i położyli’); z wymianą sufiksu: *nabāšnykas* m.in. SD, *nabāšninkas*; *nobažtininkas* LEX ‘Seeliger’ (co zakłada reanalizę **nobāšt-* + *-ikas*); z sonoryzacją *šn* > *žn*: *nabāžnykas* (por. *raskāšnas* > *raskāžnas*).

načliēgas 2 p.a. ZTŽ ‘nocne pasienie koni’ — zapoż. z bhr. gw. *načléh*, *načlélx* ts. (PzB 3, 196). Neoosn. *načl-*: *načlijà*, *načliejà* ZTŽ ts. Por. *naktigonē*. — N.agt. *načliēžnykas* ZTŽ ‘ten, kto pasie konie nocą’ ≡ bhr. gw. *načlėžnik* (wariant do *načlėžnik*, zob. PzB, *ibid.*).

nagà 4 p.a. 1. ‘kopyto, racica’, 2. ‘paznokcieć, pazur, szpon’, SD «pazur». Por. n.rz. *Nagà*. — Z innym tematem: *nāgas* 1. ‘paznokcieć, pazur, szpon’, SD «paznogieć» (łot. *nags* ts.), 2. ‘kopyto’, SD «kopyto u bydłęcia» (syn. *kanapa*), 3. ‘zab w bronie, kotwicy’, 4. przen. ‘skąpiec, sknera’ (*Nāgas buvo, nāgas ir mirs* ‘Był sknerą i jako sknera umrze’. *Jis geras žmogus, bet prie nāgo* ‘To dobry człowiek, tylko trochę skąpy’). Pl. *nagai* ‘palce, ręka; ręce’, por. *Atšalau nagùs* ‘Odmroziłem sobie ręce’. *Jam viskas iš nagų krinta* ‘Jemu wszystko leci z rąk’. *Prie darbo gera merga, tik turi ilgus nagùs* ‘Do roboty dobra dziewczyna, tylko ma długie palce [kradnie]’, *nagai gelažini* m.pl. SD «paznokty żelazne w katowni» [‘narzędzie tortur, hak’, SPXVI]. War. *nāgē*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *naģi* m.pl. ‘rękawiczki z uciętymi końcami na palce, tzw. mitenki’, *nagas* f.pl. ‘obie ręce; ręce i nogi; paluchy’, stpr. *nage* EV ‘noga, Vues [Fuß]’. — Do bałtyckich wyrazów nawiązuje słowiańska nazwa ‘nogi ludzkiej’ i ‘nogi zwierzęcej’, por. scs. *noga* ‘πούς’, ros. *nogá*, pol. *noga*. Znacz. etym. ‘część kończyny z paznokciami, pazurami’. Formy bałto-słowiańskie kontynuują pie. **h₃nog^h-eh₂-* i **h₃nog^h-o-*. Obie weszły na miejsce odziedziczonej osnowy z suf. *-u-* i st. *o*, odpowiadającej gr. *ὄνυξ*, *ὄνυχος* m. ‘pazur, kopyto’ < pie. **h₃nog^{(u)h}-u-* (zob. niżej *nagūtis*). — Obok tego z suf. *-u-* i st. zanikowym: łac. *unguis*, -is m. ‘paznokcieć, szpon, racica, kopyto’ — przekształcenie pital. **ongu-* < pie. **h₃ng^h-u-* (brak refleksów *†ingu-*, *†ungu-* w bsl.). Por. Schrijver 1991, 62, de Vaan 641, Beekes 2010, 1086n., LEW 478n., ALEW 681n. — Drw.

⁴⁶² ALEW 681 podaje błędne brzmienie z długością w sufiksie: *nabāštykas*.

ažunaginē SD «zanokcica» [‘panaritium’] (por. niżej *nāgutē*), *īnagis* (zob.), *nagēlis* ‘zręczny w różnych pracach’ (por. nazw. *Nagēlis*), *nāgena* ‘ścinek paznokcia’ (*Pjaustei nagus ir palikai nāgenas ant stalo* ‘Obcinałeś paznokcie i zostawiłeś ścinki na stole’), *naginas* ‘pazur w międlicy do lnu’, *nāginas* ‘diabeł’ (*Kad tave nāginas pagrobtum!* ‘Niech cię diabli!’; por. *nākabis*), *nāginēs* f.pl. ‘chodaki zrobione z jednego kawałka miękkiej skóry, odpowiednio zmarszczonej’ (⇒ *naginētas* ‘w chodakach’), *nagingas* (zob.), *nagotas* SD «pazurowaty», *peñnagē* ‘łapówka’, *peñnagis* (zob.), *priešnagis* (zob.). — Cps. *basanāgis* ‘o koniu: niepodkuty’ (por. *bāsas*), *ilganāgis* ‘złodziej’ (por. *ilgas*), *nākabis* (zob.), *prastnāgis* ‘niedołęga’ (por. *prāstas*), *pūlianagis* (zob. *pūliai*), *skernāgis* (zob.), *tītnagas* (zob.), *vienanāgis* ‘jednokopytny’ (por. *vīenas*). — Nazw. *Nāgas*, *Nāgis*, *Nagys*, *Nagāitis*, *Nagēlis*, *Nagūlis*. N.m. *Daužnagiai*. — Vb. denom. 1. *naginēti* (zob.), 2. *išnagōti* ‘powyrywać; wykopać kopytem’ (por. łot. *nagāt* ‘mieszać palcami; drapać pazurami’), 3. *nagūoti* ‘dotykać palcami, macać; wykonywać drobne prace ręczne; oszczędzać, skąpić; dokuczać, prześladować’. — Odziedziczona osnowa na -u-, pbsł. *nag-u- < pie. *h₃nog^h-u- została poświadczona w drw. na *-to-, *-tjo-, por. z jednej strony stpr. *nagutis* Ev ‘paznokcieć, Nagel [Nagel am Finger]’, lit. *nagūtas* gw. ‘paznokietek’ (*Koks mažiukas vaikuto nagūtas!* ‘Jaki mały jest paznokcieć niemowlęcia!’), *nagūtis* ‘pewien wzór w tkaninie’, *nāgutē* ‘zanokcica, ropne zapalenie tkanek dokoła paznokcia, panaritium’, z drugiej strony scs. strus. *nogūtī* m. ‘óvuř, paznokcieć’, ros. *nógotʹ*, *nógtja*, sch. *nōkat*, *nōkta*, stczes. *nohet*, *nohte*, czes. *nehet*, *nehte* ‘paznokcieć’, pol. *nogieć*, -gcia ‘choroba koni i bydła’. Zob. BSW 192, REW II, 224, ESJS 549. Rozszerzenie osnowy na -u- widać także w *degūtas*, *ašutaī*, scs. *lakūtī* (zob. *alkūnē*).

nāgažis, -ē 1 p.a. gw. ‘lichy, marny, wątły, w złym stanie; mały, drobny, niepozorny’ — ze zmiany *nēgažis* (czyt. *niāgažis*), co zapożyczone błr. *njahóžy*, -aja m.in. ‘nieprzydatny, bezwartościowy, byle jaki, marny, zły’, por. stbłr. *negožij*, *negožyj* (uwaga M. Osłona, p.l.). Por. błr. *njahóda* f. ‘nieszczęście; nieprzyjemności; zła pogoda’. — Z innymi tematami: *nāgažas* c. lub *nāgaža* c., *nēgaža* c. ‘liche, słabe zwierzę; słabowite dziecko’ (*Šitie arkliai geri, ne kokie nēgažos* ‘To dobre konie, nie jakieś «negažos»’).

naginēti, *naginēju*, *naginėjau* gw. 1. ‘obierać przy pomocy paznokci, łuskać (groch), patroszyć (rybę)’, 2. ‘wykonywać drobne, żmudne prace ręczne; rozbierać (zegar)’, 3. ‘zagłębiać się, badać’ (syn. *nagrīnēti*), 4. ‘rozpytywać, wypytywać się’, *išnaginēti* ‘wyjmować pestki z owoców, drylować’, *prinaginēti* ‘zebrać, zbierać’ — vb. denominativum na -inē- od *nāgas*, *nagā* ‘paznokcieć’, *nagaī* ‘palce, ręce’. Zob. też *nagrēti* i *nagrīnēti*.

nagingas, -a 1 p.a. 1. ‘o orle: mający ostre szpony’, 2. ‘zręczny, wprawny, biegły w różnych pracach, potrafiący wszystko zrobić, «złota rączka»’, 3. ‘zdolny/skłonny do kradzieży’ (*Jis nagingas*, t.y. *vagia*) — przymiotnik na -ing- od *nagaī* m.pl. ‘palce, ręce’, por. *Tas žmogus aukso nagūs turi, viską geba padaryti* ‘Ten człowiek ma złote ręce, wszystko potrafi zrobić’. Etymologia s.v. *nagā*. — Z inną budową: *īnagūs* ‘sprawny w palcach, zręczny w robocie’, *nagōtas* ts. (*Nagotesnē buvau, kad jauna buvau* ‘Byłam zręczniejsza, gdy byłam młoda’), *nagūs* 1. ‘zręczny, zdolny do wszelkiej roboty’ (⇒ *nagnūs*, *nagrūs* ts.), 2. ‘skąpy’, *panagūs* ‘zręczny, wprawny; wygodny w użyciu, poręczny’. — NB. Z *nagūs* w znac. ‘skąpy’ może być spokrewniony staropruski przym. *nāgus ‘skąpy’; wydobywamy go drogą emendacji z hapaksu <ni āūgus> ENCH ‘nicht geitzig’. Całkiem inaczej PKEŽ 3, 183: poprawia na *ni āngus i wiąże z pwk. *eng- ‘łupić, odbierać siłą, grabić’.

naglā 2 p.a. gw. 1. ‘gwóźdź’, 2. ‘gwóźdź do przybijania podków, hufnal’ — zapoż. z nwn. *Nagel* m. Por. łot. *nagla* ← śrdn. *nāgel* (Jordan 79). Osobno zob. *negelys*.

nagrādyti, *nagrādiju*, *nagrādijau* stlit., gw. ‘nagrodzić, obdarzyć czym w nagrodę, odpłacić’ (*jai jamui tatai nori nagradyt MOP* ‘jeślibyś mu to chciał nagrodzić’, ALEW 682). Stlit. *nogradyti* (*teikis nogradyt ilgu gyvenimu* ‘racz nagrodzić długim żywotem’, SLA 144), *atnagrādyti* ‘wynagrodzić, np. stratę’ (prvb. *at-* jak w rodzimym syn. *atlyginti*), refl. *atsinagrādyti* ‘odwdzięczyć się komu’ (*Nežinau, kuo ir atsnagrādyt žmonėm*) — czasownik zapożyczony z pol. *nagrodzić* (por. stbłr. *nagoroditi* ‘odpłacić, wynagrodzić, wyrównać stratę’, ukr. *nahorodyty*). — Sb. postvb. *nagradà*, też m. *nāgradas* ‘zapłata, wynagrodzenie’ (*Gerą nagrādą gavai už tą darbą. Jis dirbo be nāgrado*), por. pol. *nagroda*, stbłr. *nagoroda*.

nagrēnti, *nagrenù*, *nagrenaũ* gw. ‘łuskać (orzechy), łuszczyć’ — vb. denominativum na -en- od przym. *nagrūs* ‘wprawny w palcach, zręczny’ (por. *nagingas*); sufiks jak w syn. *lukštėnti*.

nagrinėti, *nagrinėju*, *nagrinėjau* 1. ‘badać, szukać, wyszukiwać; wynajdywać i zbierać (grzyby, jagody, zioła)’, 2. ‘wyjmować pestki (z wiśni), obierać (jabłka)’, 3. ‘patroszyć (świnie)’, 4. gw. ‘iskać, wybierać gnidy z włosów’, 5. gw. ‘sortować, oddzielać dobre od złego’ — praforma **nagn-inė-*, która uległa dysymilacji na odległość *n-n > n-r*. Rzadszym wariantem jest *naglinėti* ‘wyszukiwać, wynajdywać’ (*n-n > n-l*). Verba denominativa z suf. -*inė-* od neosn. *nagn-*, pochodzącej z metanalizy adi. *nagnūs* $\Leftarrow$ *nag-nūs* ‘mający zręczne palce’ (od *nagaĩ* ‘palce’). Formacją równoległą do **nagn-inė-* jest *naginėti* (zob.). Paralela: *niprinėti* ‘wykonywać drobne prace ręczne’ $\Leftarrow$ *nipras*.

naigýti, *naigaũ*, *naigiaũ* gw. ‘przebierać, wybierać z czego’, zwykle z prvb. *iš-* 1. ‘wybierać lepsze kaski, kawałki, sztuki’, 2. ‘rozplątywać (nici)’. Bez etymologii. Brak alternantów na SZ **nig-* i na SE **neig-/nieg-*. — Drw. *naiguryš* ‘wybredny w jedzeniu; chudy, wątły, zdechłak – o prosięciu’ (GJL II, § 266 dopuszczał pokrewieństwo z ros. *néga* ‘delikatność’, *něžnyj* ‘delikatny’, < psł. **něg-*). Vb. denom. *naīguroti* ‘robić co nieumiejętnie, mitrząc czas’. Obok tego *naīgaroti* ‘wyszukując zbierać (o ziołach); wyszukiwać listki (o owcach); niechętnie, bez apetytu jeść, żreć’ – od niezachowanego nomen **naīgaras* (por. *gaīmaras*) lub **naīgarys*.

naikà 4 p.a., *náika* 1 p.a. gw. 1. ‘ciężka, wycieńczająca choroba’ (*Pripuolė jam kokia naikà, ir sunyko taip* ‘Spadła na niego ciężka choroba i tak umarł’), 2. ‘zaraza niszcząca plony’ — rzeczownik postwerbalny od *naikinti*, *náikinti* ‘niszczyć’ (zob.); znacz. etym. ‘wycieńczenie, wyniszczenie’. — Inne nomina: *náikanas* ‘niezadowolony, zły’ (*Palikau náikanas, negavęs, ko prašęs* ‘Zostałem w złości, nie dostawszy tego, o co prosiłem’); por. sufiks w *álkanas*, *lùnkanas*, ŽD 226n.), *náikara* ‘licha roślina’ ($\Rightarrow$ vb. denom. *náikarotis* ‘o roślinach: źle rosnać, marnieć, ginać’, *náikarioti* ‘grymasić, być wybrednym; o dziewczynie: przebierać wśród kawalerów’, *naīkaroti* ‘ganić kogo, strofować’), *náikis*, -*ė* ‘sknera; gapa; leń’, SD <*naykius*> «niszczący» (syn. *gaišinys*), *naikūs* ‘niszczący; powolny, nudny; pracołłonny, żmudny, uciążliwy’. Por. łot. *nàiks* ‘gwałtowny, zły, gniewny; szybki, zwinny; natrętny’, *nàiki* adv. ‘bardzo, mocno’. Tu też wsch.-lit. *néikomis*, *néikom* adv. ‘bardzo’ < **naikomis* (por. wtórne *ėi* w *gėižėti*, *atgėivėti*). Por. SE *neik-*: *néikti* ‘poniewierać, gnębić’.

náika 1 p.a. przest., gw. ‘pleciony bicz na krótkiej rękojeści, tzw. nahajka’ (war. *niáika*) — z kontrahowania formy trójzgłoskowej **na.aj.ka* (**na.aĩ.ka?*), która była transpozycją zapożyczenia błr. *nahájka* (lit. akut suponuje **nāika*, z *āi* jako objawem wydłużenia kontrakcyjnego), por. ukr. *nahájka*, ros. *nagájka* (co do etymologii zob. REW II, 192, Stachowski 2014, 431n.). Por. też SLA 137, GJL I, § 342, LEW 478, ALEW 682, ĖSBM 7, 182n. Tu może też łot. *naikas* f.pl. ‘baty, cięgi’ (ME II, 689, ze znakiem zapytania). Obca spółgłoska *h* jest zastępowana zerem dźwięku w pozycji tak nagłosu (np. *ālasas*, *ūnaras*), jak

i śródgłosu (np. *kurōnas*). Por. Zs 90n. Powstanie dyftongu na miejscu dawnego hiatu poświadczają również *paĩbelis* i *pauliðnē*. — War. *nagáika* 1 p.a. ‘nahajka’ (hist., w odniesieniu do żołnierza-kozaka) jest rusycyzmem.

naikinti, *naikinù*, *naikinaũ* 1. ‘niszczyć, unicestwiać, tępić (szkodniki, owady), trzebić (las, chwasty), pustoszyć’, 2. ‘unieważniać, znosić (np. zarządzenia), usuwać, likwidować, kasować co’⁴⁶³ — causativum z suf. *-in-* i neoapofonicznym SP/SO *naik-* $\Leftarrow$ *nik-/nyk-*, por. *nỹkti* ‘tracić zdrowie, siły; niknąć’. War. akc. *náikinti* DP ‘wyniszczać, gładzić’, też wsch.-lit. (zob. Skardžius 1935, 233, 237, 243). Paralele apofoniczne: *gaiminti* $\Leftarrow$ *gĩmti*; *alsinti* $\Leftarrow$ *ĩlĩti*; *marinti* $\Leftarrow$ *miĩrti*. War. *naikėnti*. ALEW 683 nie bierze pod uwagę derywacji *naik-* $\Leftarrow$ *nyk-*, lecz wychodzi od *neik-*, *nėikti* m.in. ‘umierać, zdychać’, co uważa za formację odziedziczoną. — Neoosn. *naikin-*: *naikintùvas* ‘samolot myśliwski; okręt niszczyciel’. — Caus. z obocznym suf. *-y-*: *náikyti* a. *naikýti* ‘niszczyć, tępić’, *išnaikýti* ‘zgładzić, wytępić’, *išnaikau* SD «kasuję co; zagubiam; znoszę co precz», $\Rightarrow$ *išnaikytojas* SD «połumiciel» [‘gnębiciel, ciemiężca’, SPXVI]. Na dawne prs. *naikiu* wskazuje ptc. prs. act. <*naykius*> SD «niszczący». Inne nomina wymieniono s.v. *naikà*.

náimička 1 p.a. ZTŽ ‘służąca, najemna robotnica’ — zapoż. z błr. *nájmička*, *-i* (drw. od *nájmit*, *-a* ‘parobek’), por. TSBM i PzB 3, 148. War. ze zmianą *ai* > *a*: *nāmička* ZTŽ (por. *kaliaũsė*, *skraliai* i *vavóras*).

nainėti, *náinu*, *nainėjau* gw. ‘biadać, narzekać, być niezadowolonym’, war. *nainoti* BRB ‘beczeć, drzeć się, plärren’ — czasowniki o osnowie *nai-n-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. **nai-nai* (por. *vaivóti* $\Leftarrow$ *vaĩ-vaĩ*; zob. też s.v. *bėbti*). Por. LEW 479, ALEW 683. — Drw. *nainỹs* 4, 3 p.a. ‘ten, kto ciągle narzeka, biadoli’.

náinioti, *náinioju*, *náiniojau* gw. 1. ‘szukać, przeszukiwać miejsca, garnki’, 2. ‘powoli, po trochu, po jednym wybierać’, 3. ‘chodzić jakby czegoś szukając, szwendać się’, 4. ‘gmerać w talerzu’ (*Kad valgai, tai valgyk, ką gi čia náinioji!*), 5. ‘palcami wydłubywać miąższ z chleba’, 6. ‘gnieść, tłamsić, miętosić’ (syn. *niáunioti*), 7. ‘tępić, wytępiać (myszy, szczury)’ — czasownik na *-o-* od osnowy *nain-*, pewnie z powtórzonego wykrz. *nai-nai* jak s.v. *nainėti*. Z innymi sufiksami: *náinelioti* ‘szukać, zbierać’, *náiniakoti* ‘szukać; szwendać się’, *naininėti* ts.

nairýtis, *nairaũsi*, *nairiaũsi* žm. 1. ‘patrzeć spode łba, ponuro’, 2. ‘czuć się nieswojo, być skrępowanym, wstydzić się’, 3. ‘wykrzywiać twarz, grymasić, kaprysić’, 4. ‘nie zgadzać się, nie chcieć’ — intensivum z neoapofonicznym st. pełnym *nair-* od *nir-* jak w *nirti* I ‘zanurzać się’ lub *nyr-* jak w *nyrėti* ‘być zanurzonym, pogrążonym’. Paralele: *dairýtis* $\Leftarrow$ *dyr-*; *káirinti* $\Leftarrow$ *kir-*; *tairáutis* $\Leftarrow$ *tir-/tyr-*. — Z innymi sufiksami: *nairėti* ‘patrzeć zezem, koso; zazdrościć komu’, *naĩrintis* ‘chodzić ze spuszczoną głową; łąsić się (o kocie)’. — Drw. *nairomis* adv. ‘zezem’ (por. *žvairomis*). Tu pewnie też wykrz. *nairi*, por. *Nairi nairi nusižeminus ir nairin katė* ‘«Nairi nairi» schyliwszy się stąpa kot’.

naivà 4 p.a. gw. 1. ‘lekka choroba, przejściowe niedomaganie’, 2. ‘długotrwała choroba’ (war. *naivė*). Z wtórnym *ei*: *neivà* ‘wycieńczenie w chorobie; choroba nerwów’ (por. *šeivà*, *šeimà*). Było zestawiane ze SE **neiv-* w łot. *niēva* a. *nievs* ‘obelga, oszczerstwo; pogarda’ ($\Rightarrow$ vb. denom. *niēvāt* ‘lżyć, znieważać słowami; pogardzać’), por. ME II, 751n., LEW 479n. Dalszy wywód niepewny. — Vb. denom. *naĩvyti*, *-iju*, *-ijau* ‘tępić, gnębić, znęcać się’, *naĩvoti*, *-ju*, *-jau* ‘tępić, niszczyć, dręczyć (np. o kocie dręczącym szczura)’ (war. *neĩvoti*), *apsinaĩvoti* ‘krzywdzić się wzajemnie’.

⁴⁶³ SD¹ *naikinu* «gładzę» (syn. *gaišinu*, *lyginu*), *išnaikint* SD «wykrzyć kogo» [‘wycieńczyć co do sił, majątku, lub pieniędzy’, L.], *išnaikinu* SD «wniwecz obracam; wyniszczam».

nākabis, -io 1 p.a. gw. ‘diabeł’ — przez degeminację z *nak.kabis < *nag-kabis. Złożenie członów *nag-* jak *nagà* ‘pazur, szpon’ i *kab-* jak *kabėti* ‘wisieć, zwisać’ (por. LEW 480, z uwagą: ‘eufemistyczne określenie diabła’). Znacz. etym. ‘istota zwieszająca się na swych szponach’ *vel sim.* Por. *nāginas* ‘diabeł’ (Šlapelis 238). Inaczej Kabašinskaitė 26, która sądzi, że pierwotną postacią wyrazu było *nāgažis*, *nākažis* ‘ktoś mały; coś lichego’, i że to się zmieniło na skutek adideacji do czas. *kabėti* ‘wisieć’ (zob. jednak s.v. *nāgažis*). — Drw. *nāk-šis* ‘diabeł’ świadczy o niemorfologicznym skrócie *nākabis* ⇒ *nak°*. Por. *nelābasis* ⇒ *nelāb-* ⇒ *nelābšis* (zob. też *klaīkšis*, *plīkšis*, *nelaīkšis*).

nakstikai ZTŽ, adv. ‘późną nocą’ w zdaniu *O nakstikai ankstikakai pōnas jau adbēgdinēja* ‘A późną nocą, bardzo wcześnie pan już przybiega’. Na wzór gwarowego derywatu na -*itk-ai*, *ankstikakai* a. *ankstikakā* ‘bardzo wcześnie’ ⇐ *ankstī* ‘wcześnie’ dotworzono do sb. *naktis* przysłówkę **nakt-itkai* ‘późną nocą’. Następnie *nakt°* upodobniło się do przedsufiksalnego segmentu *ankst°* i przybrało postać *nakst°*, **nakst-itkai*. W końcu to ostatnie zmieniło się w *nakstikai* przez dysymilację na odległość *t-t > ø-t*. — Od neosowny *nakst-* sufiksem -*ýka* urobiono zdrob. *nakstýka* ZTŽ jest to dublet do *naktyka* ‘nocka’.

naktáiza, *naktáize* 1 p.a. gw. ‘krawat’ — zapoż. z ang. *necktie*, zlitewszczone przy użyciu suf. -*z-*. War. *makatáiza* wskazuje na adideację do *mākatas* ‘podarte ubranie, łachmany’. Zob. syn. *ālštukas*, *āldokas*, *šlīpsas* i *kaklāraištis*.

naktigonė 1 p.a. ‘nocne pasienie koni, wołów; nocleg na pastwisku’ — złożenie członów *nakti-* ‘noc’ (por. *naktis*) i -*gonė*, nomen actionis na st. wzdłużonym **gān-* ⇐ *gan-*, por. *ganyti* ‘pędzać po pastwisku, pasać’. Paralele apofoniczne: *mōlė* ⇐ *mālti*; *srovė* ⇐ *spravėti*; *prievolė* ⇐ *privalėti*. — Podobne złożenie: *rytāgonė* ‘pasienie bydła wczesnym rankiem; zaganianie bydła do obory na czas południowego upału’ (por. *rýtas*). — Z innym tematem: *naktigonis* n.agt. ‘pastuch nocny, nocujący z końmi lub wołami na pastwisku’, *rytāgonis* ‘pastuch poranny’ (por. *rýtas*, *gānas*).

naktyėjis, -*ji* stlit. ‘nocny’, por. *Kurie est ant adynų kanonikiškų, taip naktyėjų, kaip ir dienojų* DP 268₃₂₋₃₃ ‘Którzy bywają na godzinach Kanoniczych, tak nocnych jako i dziennych’ — dekazuatywny przymiotnik, utworzony od loc.sg. *naktyjė*, *naktyj* ‘w nocy’ za pomocą neosuf. -*ejis*; ten ostatni wyabstrahowano w typie *dienojėjis* (zob.). Paralela: *danguėjis*.

naktinỹčia 1 p.a. przest., gw. 1. SD «nocnica, ćma» [‘senna zmora’, SPXVI], 2. ‘bezsennosc u dzieci’, 3. ‘ptak lelek, kozodój’, 4. ‘nietoperz’, 5. nazwa różnych roślin rozkwitających w nocy, np. *Onagra biennis*, *Hesperis matronalis*, 6. ‘kto włóczy się po nocy i hałasuje, nocny Marek’. Analiza: *naktin-yčia*. Zewnętrznie biorąc, jest to rzeczownik utworzony od przym. *naktinis* ‘nocny’ neosufiksem -*yčia*. Ten ostatni został wyabstrahowany ze sławizmów typu *bažnỹčia*, *vỹnyčia* (zob. GJL II, § 431, SLA 84). Z etymologicznego punktu widzenia SD *naktinỹčia* ma budowę *nakt-* + -*inyčia*, ponieważ chodzi o kalkę formacji pol. *nocnica* (synchronicznie: *noc-nica*; diachronicznie: *nocn-ica* ⇐ *nocny* adi. ‘występujący w nocy’). Paralele: *kaulinyčia* SD «kośnica» [‘kostnica’], *varpinyčia* SD «dzwonnica».

naktis, -*iēs* 4 p.a. f. ‘noc’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *nakts*, stpr. *schen naktin* acc.sg. ‘tej nocy, diese Nacht’, *nackt* GRG «nacht» (brak końcówki). Formacja ta polega – wraz z scs. *noštī*, -*i* f., łac. *nox*, -*tis* f. ‘noc’, gen.pl. *noctium* (stwn. *nahti-gala* ‘słowik’) – na tematyzacji przez -*i-* pie. rzeczownika o suf. -*t-* i paradygmacie akrostatycznym: nom.sg. **nók^u-t-s*, gen.sg. **nék^u-t-s* (por. Schindler 1967, Fortson 2005, 108, ALEW 684). Pierwotnie wyraz ten nazywał ‘zmierzch, wieczór’, czyli porę poprzedzającą noc. W kwestii form atematycznych por. lit. gen.pl. *naktų* (przest., gw.), łot. *naktu*, wed. *nák*, acc.sg. *náktam*

(EWAIA II, 3). Osnową wyrazu pie. był pwk. *neg^{uh}- ‘zmierzchać’, zachowany jedynie w jęz. hetyckim, por. het. *nekuz(z)i* 3 sg. prs. ‘zmierzcha się, zapada zmrok’, het. *nekuz* [gen.sg. *nek^u-t-s] *meḥur* ‘wieczorem’ (dosł. ‘w czasie wieczoru’, por. łac. *nox* adv. ‘nocą’, co również jest formą dawnego gen.sg.). Refleks gr. *nukh-* w *ἐννυχός, ἐννύχιος* ‘w nocy, nocny’ przemawia za rekonstrukcją welarnej labializowanej i aspirowanej (*g^{uh}) oraz za zmianą pierwotnego brzmienia *neg^{uh}-t-/*nog^{uh}-t- w *nek^u-t-/*nok^u-t-, por. Kloekhorst 602, Beekes 2010, 1027. — Drw. *apýnaktis* ‘późny wieczór, prawie noc’, *išnakčiai* m.pl. lub *išnaktos* f.pl. ‘czas o północy, późna noc’, *išnaktē* ‘późna pora, późny wieczór, czas przed północą, czas o północy, koniec nocy’, *nakčĩa* adv. ‘nocą, w nocy’ (skostniały instrumentalis sg.), *nakstikai* (zob.), *naktyėjis* (zob.), *naktis nakčiausia* ‘najgłębsza noc’ (sufiks superlatiwu -iaus- przy osnowie rzeczownikowej), *naktinė* ‘nocne pasienie koni; nocna straż, tzw. stróża; nocny posiłek, np. dla międlących len’, też bot. ‘lnica pospolita, *Linaria vulgaris*’, *naktinė kepurė* SD¹ «duchna», SD «duchna» [‘nocny czepek podbity puchem’, SPXVI], *naktinis* ‘nocny’ (⇒ *naktinỹčia*, zob.). *panaktys* ‘późny wieczór’, *panakčiuĩ* adv. ‘każdej nocy, noc w noc’, *panaktis* SD «ponocny», *panaktinis* ‘nocny’, sb. m. ‘stróż nocny’. — Cps. *naktibalda* c. ‘nocny włóczęga, ten, co hałasuje w nocy, nocny Marek’ (por. *báldytis* s.v. *bélsti*), *naktiglūdu* (zob. *glūdėti*), *naktigonė* (zob.), *naktigūltas* ‘nocleg; czas kładzenia się do snu; legowisko pod gołym niebem’, por. *gul-* (może być kalką z pol. *noc-leg*, co ze swej strony oddaje nwn. *Nachtlager*, zob. Mańczak 127), *naktigultė* SD «nocleg» (por. *gul-*), *naktikova* c. ‘lunatyk’, *naktikovas* ‘nocny kruk; lunatyk’, SD «ślepowron, nocny kruk» (por. *kóvas*), war. *naktikolas*; *naktipiečiai* m.pl. ‘bardzo późny obiad’ (por. *piētūs*), *naktipuodis* ‘nocnik’ (por. *púodas*), *naktivalka* c. ‘nocny włóczęga’ (por. *valk-*), *naktividis* a. *naktóvidis* ‘północ’ (dosł. ‘środek nocy’, por. *vidūs*; *nakto*^o przez analogię do *dienó-vidis* ‘środek dnia’), *naktiziedė* (zob. *žiedas*), *pusianaktis* BRB ‘północ’, *pūsnaktis* ts. (por. *pūsė*), *pusiáunaktis* ‘północ’ (por. *pusiáu*), *vidūrnaktis* ‘północ’ (por. *vidurys*). — Vb. denom. *naktáuti* ‘nocować’ (m.in. SD *naktauju*, *pernaktauju*), *naktavóti* a. *nāktavoti* ts., *naktinėti* ‘ślęczyć po nocach’, wsch.-lit. *naktiuti* ‘nocować’. Osobno zob. *nakvóti*.

nakvaša 3 p.a. gw. bot. ‘głowienka pospolita, *Prunella vulgaris*’ — prawdopodobnie ze zmiany *naktaša, to zaś z *nakti-vaša. Złożenie członów *naktis* ‘noc’ i *vaša* ‘rośnięcie, bujny wzrost’ (zob. *vešėti*). Znacz. etym. ‘roślina rosnąca w nocy’. Zanik *t* w zbitce *k-t-v* zaświadcza *nakvóti* (zob.). Synkopowanie *i* widać też w *nósrava* < *nósisrava*; *núomirnis* < *núomirinis*. Inaczej LEW 481, który upatrywał w *nakvaša* wariant sufigowanej formacji *nakv-iša* (zob.). Jej wokalizm miał się zmienić pod wpływem ludowo-etymologicznego skojarzenia z *atvaša* ‘młody pęd, latorośl’. Ten pogląd podzieliła Kabašinskaitė 23.

nakviša 3, 2 p.a. gw. bot. 1. bot. ‘wiesiołek dwuletni, *Onagra biennis* lub *Oenothera*’ (por. pol. gw. *nocna świeca* ‘*Oenothera*’), roślina tym się m.in. odznaczająca, że w nocy rozwiera swe żółte kwiaty (por. ang. *evening primrose*, *evening star*), 2. ‘mityczna istota, która odbiera sen w mniemaniu zabobonnych ludzi’ (*Nakviša apšėdo vaiką, ir jis nemiegti naktimis* ‘«Nakviša» opadła dziecko i ono nie śpi nocami’), 3. ‘lunatyzm’ i ‘lunatyk’, 4. ‘nocny Marek; kto się tłucze po nocy’ (tu wariantem jest *nakveša*). Wyraz dwuznaczny pod względem budowy: 1° *nakv-iša*, 2° *nak-viša*. W pierwszym wypadku byłaby to formacja dewerbalna na -iš- od *nakvóti* ‘nocować’, w drugim byłoby to złożenie członów nominalnych: *nak(t)-* jak *naktis* ‘noc’ i *viš-* jak w st. zanikowym do *veš-*, *vešũ*, *vešėti* ‘o roślinach: szybko i bujnie rosnąć’ (por. *vip-* ⇐ *vep-* w *išvìpti*, *išvèpti*). Paralela: *nakvaša* (zob.). W tym drugim wypadku za rekonstrukcją *nakt-viša przemawia obecność wariantów z restytuowaną grupą -ktv- (*naktviša*; *naktvóti*, *nāktvinti* ob. *nākvinti* ‘nocować’); świadczy to o żywym poczuciu związku słowotwórczego z *naktis*. Z kolei war. *nakveša* ‘nocny Marek’ (zob. wyżej) może być dowodem na wymiennność morfemów °veš- i °viš-. — Vb. denom. *nakvišauti* ‘chodzić we śnie, cierpieć na lunatyzm’, *nakvišuoti* ‘późno kłaść się spać,

pracować w nocy’.

nakvóti, *nakvóju*, *nakvójau* ‘nocować gdzie, spać poza domem’ (war. gw. *nakóti*) — ze zmiany *naktúoti, co było vb. denominativum na -uo- od *nakt-*, *naktis* ‘noc’. Chodzi o formację oboczną do *nakt-áu-ti* i wsch.-lit. *nakt-ù-i-ti*. Por. łac. *pernoctāre* ‘przenocować’ ← *nox*, *noctis*. Formacja wyjściowa *naktúoti zmieniła się w *nakvóti* w dwóch fazach: przez uproszczenie grupy *ktu w *kū, następnie przez spirantyzację glajdu *u > v (Smoczyński [1990] 2001, 319). Nowopowstała forma uległa resegmentacji *nakv-* + *-o-*, wydając neosnowę *nakv-*, por. drw. *nākvinti* ‘przyjmować kogo na nocleg, udzielać noclegu; prosić o nocleg’ (iter. *nakvinėti* ‘nocować’), nomina: *nākvinas* ‘zostający na nocleg’ (*važiūoti nakvinaĩ* ‘podróżować z noclegiem’), *nakvynė* ‘nocleg’, *nakvynis* DP ts. (⇒ *nakvyniāuti* ‘szukać noclegu’). — Tu jeszcze wsch.-lit. *nakv-ù-i-ti* ‘nocować’ jako dublet do *nakt-ù-i-ti*. ZTŽ poświadcza użycie wyabstrahowanego z *nakvóti* neosufiksu -vo- przy analogicznej formacji *dniavóti*, por. *Teñ dniavója ir nakvója* ‘Spędza tam dnie i noce’. NB. LEW 481n. pozostawia kwestię genezy *nakv-* bez komentarza. — Młodsze są warianty z *naktv-* zam. *nakv-*: *nāktvinas*, *naktvynė*, *nāktvinti*, *naktvóti*; tu przywrócono zbitkę -kt- na skutek odniesienia derywatów do motywującego rzecz. *naktis*. Inaczej Skardžius (ŽD 242), który wyizolował z omawianej serii formę *nāktv-ina-s* i uznał ją za kontynuację prajęzykowego *nakt-ū-ino-, rzekomo reflektującego pie. derywat *nok^ht-u- (por. łac. *noctū* adv. ‘nocą, w nocy’, WH II, 183, de Vaan 416n.). Do tego poglądu powracają Karaliūnas (*Balt XXVIII*:1, 1994, 52n.), ALEW 684 oraz Villanueva Svensson (*Balt L*:1, 2015, 160). Niestety, żaden z tych autorów nie odnosi się do trudności, jaką stwarza brak paraleli na rozwinięcie *nok^ht-u- w *nakt-ū-ina-, czyli na użycie sufiksu wokalicznego po temacie na -u-.

nalivōčius, -iaus 2 p.a. gw. ‘drewniane naczynie na długim drzewcu pozwalającym zaczerpnąć wody z trudno dostępnego miejsca (źródło, przerębel, dół)’, NDŽ *nalivōčius* ‘drewniany kubek do nabierania wody z wiadra’ — zapoż. z błr. *naliváč*, -ačá (← *naliváč*, -āju ‘nalewać’), por. *mazgōčius*, *šakōčius* (ŽD 353). War. akc. *nalivočius*, *nalývočius*. War. suf. *nalivotis*, *nalývotis*. W LEW 482 mylny wywód z pol. †nalewacz.

namaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. ‘dom, gniazdo rodzinne, mieszkanie wraz z jego mieszkańcami’. SD *namai* «dom». Sg. *nāmas* ‘budynek mieszkalny; rodzina zamieszkała pod jednym dachem; gospodarstwo, obejście; obora’ (m.in. SD, syn. *punė*); niewielki budynek z kuchnią letnią’. Inne użycia w SD: *namai be gyventojų* «pustki, dom bez obywatela» [‘niezamieszkały dom’], *namai akmeniniai*, *plytiniai* «kamienica» (syn. *akmenyčia*), *girtės namai* «karczma» (syn. *gertuvė*), *palaidos namai* «nierządny dom» [‘dom publiczny’], *pasumdyti namai* «komora naieмна» [‘wynajęte mieszkanie’], *sumanios namai* «radziecki dom» [‘ratusz, miejsce obrad publicznych’]. War. gw. *damaĩ* jest sławizmem, por. sg. *dāmas* ZTŽ. Odpowiednik łot. *nams* ‘środkowa część domu mieszkalnego; dom w mieście’, poza tym ‘kuchnia; wędzarnia; szopa; przybudówka przy łaźni’, czasem ‘dom w ogóle’, por. *darīt namu* ‘stawiać dom’, *kāzu nams* ‘dom weselny’, *dieva nams* ‘kościół, Gotteshaus’, *kaulu nams* ‘kostnica, Beinhauś’. Lit.-łot. *nama-* pochodzi przez asymilację *d-m* > *n-m* z praformy bałtyckiej *dam-a-. Pie. *dom(h₂)-o-, por. gr. δόμος m. ‘dom, domostwo, siedziba, kryjówka’. Odmienny temat na -u- w scs. *domŭ*, -u m., łac. *domus*, -ūs f. (adv. *domum* ‘do domu’, *domī* ‘w domu, w ojczyźnie’). Wymienione formacje tematyczne wywodzą się z atematycznego pdg. pie. *dóm-s, gen.sg. *dém-s, loc.sg. *dēm (por. Weiss 2009, 259). Taki rzeczownik był derywatem od pwk. *demh₂- ‘łączyć, składać; budować, stawiać’, por. gr. δέμω ‘buduję’, het. *tamata* ‘budował, stawiał’⁴⁶⁴. Por. LIV² 114, przyp. 1, de Vaan 178

⁴⁶⁴ Por. jeszcze wed. *damān* gen.pl. ‘domów’ i złożenia aw. *dāng pa’ti-* ‘pan domu’, wed. *pátir dán* ts. (*dāmpati-* m. ‘pan domu’, *dāmpatī* nom.du. ‘mąż i żona’), gr. δεσπότης ‘pan domu, gospodarz; władca’, voc.sg. δέσποτα (I człon w formie gen.sg. *dem-s). Z tymi ostatnimi można porównać cps. lit. *viėš-patis*, zob. *patis*.

(rekonstruuje pdg. pie. *dōm, *dem-s). Zob. też LEW 482n., ALEW 685n., EIEC 281. — Drw. *benāmis* ‘bezdomny’ (← *be namỹ*), DP ‘nieosiadły’, *ĩnamỹs*, -ẽ ‘kto mieszka kątem w cudzej chacie, u obcych gospodarzy; lokator; domownik’, przest. ‘komornik’ (od zwrotu *ĩ namũs pàimtas* ‘wzięty do domu, wzięty na komorne’), *ĩšnamis* ‘kto wywleka sprawy rodzinne poza dom; kto szasta pieniędzmi; kto wynosi dobytek z domu; bezdomny komornik’, *namēkas* wsch.-lit. ‘domek, niewielki dom, zwykle stary’, *namēlis* ‘sień’, *namýkštis* (zob.), *naminė* ‘wódka pędzona (nielegalnie) domowym sposobem, bimber, samogon, *naminis* ‘domowy’, *naminykas* (zob.), *namystà* a. *namýstē* ‘domostwo, gospodarstwo domowe’, *namiškis* ‘domownik’, *namiuškštis* ‘marny, niewielki dom, chatka’ (sufiks przeniesiony z nazw młodych zwierząt, por. *kiauliūkštis*, *šuniūkštis*), *namūdē* ‘tkanina domowej roboty’ (neosuf. -udē jak w *alūdē*, *pelūdē*), ⇒ *namūd-ininkas* ‘wykonujący pracę chałupniczą’, kalka z pol. *chałup-nik?*); <namukas> SD «domak» (lekcja LKŽ: *namūkas*), *namūnaĩtis* (zob.), *panamē* ‘miejsce blisko domu’, *pernamiaĩ* adv. ‘w (najbliższym) sąsiedztwie’, *prienamē* ‘przedsionek’, *prienamis* ‘miejsce przy domu; pomieszczenie między kuchnią i pokojem mieszkalnym; przedsionek; sień’ (← *prie nāmo* ‘przy domu’). Osobno zob. *priemenē*. — Neoosn. *namin-*: *naminyštē* ‘domostwo, gospodarstwo domowe’, SD «gospodarstwo» [‘dom z rodziną i służbą oraz wszelkimi sprzętami, inwentarzem i nieruchomościami’, SPXVI] (syn. *nuomonias*, *protas aplink namų*), *naminiškas* b.z.a. ‘związany z domostwem’, *naminyškštis* (zob.). — Cps. *didžianamē* SD «dwor» [dosł. ‘wielki dom’] (por. *didis*), *namisēda* (zob. *sēd-*), *nāmpusē* a. *naĩmpusē* ‘przedział w stodole do składania zboża, siana’ < *nāma-pusē; war. *naĩmpusē*, *nāmpusē* (dosł. ‘strona domowa’, por. *pūsē*); *nāmsargas* a. *nāmsargis* ‘ten, kto strzeże domu pod nieobecność domowników’, war. *nūmsargas*, -sargis (por. *sārgas*), war. z dysymilacją *n-m* > *l-m*: *lāmsargas*, *laĩmsargas* (też jako nazwisko), *luĩmsargas*; *viēšnamis* (zob.).

namieĩ adv. ‘w domu, u siebie’, SD *namie gulĩs* «domak» (syn. *naminykas*) — skostniała forma loc.sg. pb. *damai, która odpowiadała łac. *domĩ* ‘w domu’ (-ĩ z *-ei < *-oi, por. gr. οἶκος ‘w domu’). Końcówka lit. -ie była produktywnym wykładnikiem locatiwu jeszcze w chwili tworzenia się formy adessiwu, por. budowę stlit. *diev-ie-pi* ‘u Boga’. Wtedy powstał również adessivus *namiepi* [‘przy domu’], utrzymany do dziś w gwarach w roli adv. ‘w domu’. Zob. Zinkevičius 1980, §§ 326, 412. — Ciekawym nowotworem jest dzukskie *namieĩsu* DRUŽ, z rozszerzeniem -su, które wyabstrahowano z synonimicznej formy loc.pl. *namuosu* ‘w domu’ (por. dzukskie *laukuosu*, *pievosu*, *akysu*, Stang 1966, 187).

namiegas 1 p.a., zwykle pl. *namiegai* wsch.-lit. ‘domownik, członek rodziny’ (*Pasišnekėsiu su namiegaĩs* ‘Porozmawiam z domownikami’). Prawdopodobnie jest to udźwięczniony wariant formy *namiekas o strukturze *namie-kas; decasuativum utworzone za pomocą suf. -k- od formy locatiwu sg. *namieĩ* ‘w domu’ (zob.). Paralele: *moliūgas* < *moliūkas*; *nespēgā* < *nespēka (por. *spēkà*); *nūostogē* < *nuostokē (por. *stokà*). W kwestii akutu por. formę adessiwu sg. *namiepi* ‘przy domu’. Tradycyjna etymologia postulowała tu analizę *namie-gas i rekonstrukcję cps. pie. *nomeĩ-g^uos (II człon do *gōti*), dosł. ‘chodzący po domu’, odtwarzanego na wzór sti. †agre-gāh ‘idący na przedzie’, zob. Būga, RR II, 298 (za nim ŽD 105 i LEW 482). Należy jednak zauważyć, że cytowane w roli comparandum złożenie sti. nie jest w istocie zaświadczone. Zamiast niego EWAIA I, 46 wymienia *agre-gū-* ‘poruszający się na czele, sich an der Spitze bewegend’; I człon stanowi tu forma loc.sg. od *āgra-* n. ‘szpic, wierzchołek’, zaś II człon °gū- jest – zdaniem autora – problematyczny. Tym samym nie widać oparcia dla hipotezy, jakoby w segmencie litewskim °gas tkwiła zredukowana postać pierwiastka pie. *g^ueh₂- ‘iść’ (sti. *āgāt*, zob. s.v. *gōti*).

namýkštis, -ščio 1 p.a. stlit., gw. ‘domowy’, *namýkštis* SD¹ «domowy» (syn. *namų*), SD «prywatny» (syn. *ĩpatas*), *namýkštis sargas* SD «parobek, stroż domowy». Substantywizacja: *namýkštis* stlit. ‘domownik’ (*Priešinykai žmogaus namýkščiai jo* SP II, 186₁₀ ‘Nieprzyjaciele

człowieka domownicy jego'). Jest to adi. na *-ja-*, **namyst-is*, gen.sg. **namysčio* 'domowy', przekształcone fonetycznie w następstwie insercji *k* przed grupę *st* oraz zmiany *ks* w *kš*. Osnową był tu rzeczownik o suf. *-yst-*, *namystà* lub *namỹstē* 'domostwo, gospodarstwo domowe'. Paralela: *bandýkštis* 'bydłę' < *bandystis* ⇐ **bandysta* 'stado bydła'. Osobno zob. *naminykštis*. — Drw. *namykštystē* 'gospodarstwo': *namykštystēsp priderys* SD «gospodarski, do gospodarstwa należący» (syn. *pri(e)vaizdosp namų prigulįs*).

naminykas, -ė 2 p.a. sb. 1. 'domownik, członek rodziny', 2. 'gospodarz', 3. 'kto siedzi w domu i go pilnuje' (DVŽ). SD¹ <*naminikas*> «domownik; gospodarz w swym domu», SD «domak; gospodarz» — rzeczownik na *-inyk-* od *namaĩ* (zob.). Z obocznymi sufiksami: *naminiňkas* 'domownik' oraz łot. *namnieks* 1. przest. 'kupiec', 2. przest. 'oberżysta', 3. 'chłop bezrolny mający tylko chałupę z obejściem, chałupnik', 4. 'właściciel domu w mieście', 5. 'mieszczanin, Bürger' (por. *nams* m.in. 'dom w mieście'). Osobno zob. *namiegas*. — Drw. *naminykē*: SD <*naminikie*> «gospodyni w swym domu», *žmona naminykē* SD «białagłowa uczciwa» (syn. *žmona viežlyva*), *naminykinis*, *naminyko sūnus*, *duktē*, etc. SD «gospodarski».

naminykštis, -ė 1 p.a. 'domowy; oswojony, np. o ptaku', m.in. SD. Opisowo: *naminykštis* ⇐ *naminis*. Historycznie: przymiotnik na *-ia-* od neoosn. *naminys-* jak w *naminyštē* SD «domostwo; gospodarstwo», rekonstrukcja: **naminystis*, gen.sg. **naminysčio*. Brzmienie to uległo zmianie w następstwie insercji *k* przed grupę *st/sč'* oraz zmiany *ks* > *kš* (paralele: *bandýkštis*, *namýkštis*). — Przym. *naminykštis* funkcjonował jako dublet do *naminis* 'domowy' i dlatego został zinterpretowany jako *namin-* + *-ykštis*. To pociągnęło za sobą emancypację *-ykšt-* jako neosufiksu, por. *vakarykštis* ⇐ *vākar*; *rytykštis* ⇐ *rýtas*; *pernykštis* ⇐ *pėrnai* i *dabarykštis* ⇐ *dabaĩ*. Na temat *-ykšt-* w rzeczownikach zob. s.v. *bandýkštis*.

namõ adv. 'do domu' — wywodzi się z formy allativu *namóp* < stlit. *namopi*, gw. *namópi* 'do domu' (zob. *namaĩ*). — Gw. *namók* (*Ana neatej namók* 'Ona nie przyszła do domu') — pochodzi z apokopowania formy rozszerzonej partykułą: **namó-gi* (zob. *gi*). — Zrost z postpozycją *link* (zob.): *namõlink* adv. 'w stronę domu, do domu'. War. *namõlin* oraz *namõlē*, *namõlei*, *namõlio*, *namõl*. — Stlit. zrost z postpozycją *pri*: *namópri* adv. 'do domu', war. *namóprin*. — Przez analogię do illatiwów na *-n* (np. *laukaĩ* 'na dwór, na zewnątrz domu') powstało *namõn* 'do domu' (*Bandą namõn gena* 'Pędzi bydło do domu'), war. *namõnais*, *namõniu*, *namõniui*.

namūnaĩtis, -čio 2 p.a. gw. 'syn gospodarza (w odróżnieniu od parobka)', f. *namūnaĩtē* 'córka gospodarza (w odróżnieniu od służącej)' — prawdopodobnie jest to pewna odmianka wyrazu *tėvūnaitis* 'syn gospodarza' (zob.), powstała przez wymianę osnowy *tėv-* na *nam-* (por. *namaĩ* 'dom, gospodarstwo'). Samo *tėvūnaitis* powstało drogą przekształcenia równoznacznego wyrazu *tėvynaitis* 'syn gospodarza' ⇐ *tėvỹnē* 'miejsce urodzenia, ojcowizna'. Polegało to na wymianie zakończenia *-ynait-* na *-ūnait-* na skutek skojarzenia z wyrazem *tėvūnas* 'dziedziczący po rodzicach' (por. *tėvaĩ* 'rodzice'). — Dawniej analizowano *namūnaitis*, od neoosnowy jak w **namūnas* 'gospodarz' (⇐ *namaĩ*), którą zestawiano wprost z wed. *dāmūnas-* m. 'gospodarz, pan domu' (zob. ŽD 279, 359, LEW 483). Zbliżenie takie jest jednak wątpliwe, ponieważ formacja wedycka zakłada derywację od osnowy na *-u-* (pie. **dom-u-h₃n-o-*, zob. de Vaan 177, z liter.), czego o litewskim **namūnas* nie sposób powiedzieć. Zob. też EWAIA I, 698n.

narà 4 p.a. wsch.-lit. 'nora, jama' (*Pelė narõn inlindo. Pelės žiemoja narosà*), war. *narĩa* ZTŽ — zapoż. z błr. *nará*, -ý, por. ros. *norá*.

nārai, -ų 2 p.a., *naraĩ*, -ũ 4 p.a. m.pl. gw. 1. 'prymitywne łóżko zbite z desek, prycza, np. więzienna, wojskowa', 2. 'konstrukcja z żerdzi a. desek, służąca do suszenia lnu w łaźni',

3. 'mary, wzniesienie, na którym ustawia się trumnę ze zwłokami' (*Ir nunešė į bažnyčią, ant narų padėjo* 'I zanieśli [nieboszczyka] do kościoła, położyli na marach'). LEEŽ 95 wymienia *nārai* jako synonim *gūltai* 'skrzynia do leżenia'. Zapożyczenie z pol. *nary* m.pl., którego etymologia nie jest ustalona (por. Brückner 356, Bańkowski II, 271). Polski wyraz jest znany od 1570 r., mianowicie w znac. 'składane łóżko, przystosowane do przewożenia' (zob. SPXVI XVI, 199). Litewskie użycie w znac. 'mary' jest produktem etymologii ludowej i wynika z pomieszania dwóch polonizmów: *nary* i *mary*.

nāras 2 p.a. stlit., gw. 'głupi, głupiec, błazen' (*Mes narais* [glosa: *Paikais*] *esme Christaus dėlei* BRB 'My głupi dla Chrystusa') — zapoż. z nwn. *Narr* m. (GL 90n., LEW 483, ALEW 686). Por. łot. *naŗris, neŗris* 'głupiec' ⇐ dn. *narr*. — Drw. *narystė* CGL 'złośliwość, podstęp'. Vb. denom. *narauti, -ju, -au* WP 'wygłupiać się, błaznować', war. *naravóti*.

nāravas 1 p.a. gw. 1. 'u konia: narów, wada wrodzona a. nabyta; upór' (*Šitas arklys turi bjaurų naravą*), 2. 'u człowieka: przywara; kaprys, zachcianka', 3. 'ludzki charakter' — zapoż. ze stbłr. *norovъ*, błr. *nóraũ, nóravu* 'charakter, usposobienie', por. ros. *nórov* 'narów, nałóg', pol. *narów, narowu* 'złe przyzwyczajenie, zły nałóg; dziwactwo'. War. f. *nārava* 1 p.a. Sekwencja lit. -ara- jak w *pāraķas, smāraķas* i *barāķas* (zob. Būga, RR III, 758n. Zob. też ZS 35; LEW 484 (tu błędnie *narāvas*), ALEW 686. — W pewnym starolitewskim zabytku ukazuje się war. *noravas* w dwóch znaczeniach: 1. 'złe przyzwyczajenie, nałóg' (*Ne pagirdams jo noravo* KN 142₂₁ 'Nie pochwalając jego nałogu') i 2. 'wola' (*prieš Dievo noravą sunku čia žmogui spirtis* KN 185₂₀ 'człowiekowi trudno jest sprzeciwiać się woli Boga'), zob. SLA 145. Długa samogłoska w *nor-* przemawia za transpozycją z pol. *nar-* (czyli wyklucza błr. *nor-*). — Drw. *naravistas* 'o koniu: narowisty, uparty, nieposłuszny' ⇐ błr. *naravisty* (drw. *naravistà* c. 'narowisty koń a. kobyła'). Vb. denom. *naravóti, -ju, -jau* 1. '(konia) uczyć narowów, ćwiczyć, układać', 2. 'drażnić się, droczyć się z kim' (*Jeigu duodi, tai duok, nėra ko čia mane naravóti* 'Jak dajesz, to daj, nie ma co się tu ze mną droczyć'), 3. 'świadomie wprowadzać w błąd, zwodzić obietnicami, okłamywać'. Zob. też *narāvytis* I.

narāvytis I, *narāvijasi, narāvijosi* gw. 1. 'o koniu: mieć narowy, być narowistym; bać się', 2. 'o dziecku: kaprysić, grymasić' — zapoż. ze stbłr. *noroviti(sja)*, błr. *naravicca, naraũljúsja*, 3 sg. *naróvicca* 'narowić się, przejawiać narowy' (por. ZS 35, LEW 484). Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *garādyti, zalātyti*). Zob. też *nāravas*.

narāvytis II, *narāvijasi, narāvijosi* wsch.-lit. 'pодобаć się' (*Kam kas narāvijas, tas tą ir perka* 'Co się komu podoba, to i kupuje'. *Tai man nesnarāvija* 'To mi się nie podoba'), *pasinarāvyti* 'spодobać się komu' — zamiast *nrāvytis* (ZTŽ), co zapożyczone z błr. gw. *nrávicca* (PzB 3, 236) ⇐ ros. *nrávit'sja*. Insercja *a* służy rozwiązaniu obcej zbitki nagłosowej *nr-* (por. *karzinka* > *karazinka*, LD § 150). — Z insercją *o*: *noravytis* stlit. 'być skłonnym, życzliwym dla kogo', por. *Noravykis teipag josp* [*prieš moteri sava*], *kaip Panas Christusas...* PK 234₇ 'Bądź też tak ku niej skłonnym [przeciwko swej małżonce], jako Pan Jezus...'. — Drw. *naravùs, -i* 1. 'wygodny, dogodny, odpowiedni, pasujący, dobry' (⇒ *naraviaĩ* adv. 'wygodnie'), 2. 'ostrożny; doświadczony, nawykły' (⇒ *naraviaĩ* adv. 'ostrożnie').

nárbis, -io 1 p.a. gw. 'wyprawiona skóra' (*Mintinė skūra vadinas nárbis* JU) — zapoż. z nwn. *Narbe* f. 'gładka strona skóry, lico skóry' (termin garbarski). Łot. *narba* ⇐ śrdn. *narwe* ob. *nāre* (Jordan 80). Z tegoż źródła prus.-niem. *nārw* 'Narbe', co zlitewszczono w zwrocie gw. *nārvų pùsė* 'die Narbenseite bei einem Fell' (Litwa pruska, GL 91).

nárdyti, nárdau, nárdžiau 1. caus. 'zanurzać, pławić', DP 'ponurzać', SD *nardau* «nurzę, nurzam; pławię konie», 2. iter. 'nurkować, pływać w zanurzeniu, pod wodą; zanurzać się, pogrążyć się', przen. 'ganiać, biegać; włazić; latać' — czasownik sekundarny z

suf. *-dy-* i SO *nar-* $\Leftarrow$ *ner-*, por. *nérti* I ‘pograżać się’ (pwk. pie. **nerH-*). Por. caus. *lámdyti* $\Leftarrow$ *limti*; *rámdyti* $\Leftarrow$ *rímti*. Por. iteratywy *spárdyti* $\Leftarrow$ *spírti*; *tvárdyti* $\Leftarrow$ *tvérti*. Zob. też LEW 495, ALEW 686. — Neoosn. *nard-*: *nardinti* a. *nárdinti* ‘zanurzać, pograżać’ (*Aš jį nardinu in vandenį* JU ‘Ja go pograżam w wodzie’), *nardinėti* iter.-demin. ‘nurkować aż do dna’, nomina: *nardūs*, *-i* ‘obrotny, rzutki, energiczny’ (*Mūs martėlė nardi kaip žuvis, lengva an darbo* ‘Nasza synowa jest jak ryba prędką [dosł. ‘nurkująca’], pracuje bez wysiłku’), *šūnianardis* cps. ‘wąska ścieżka w gęstym lesie; błędna ścieżka’ (dosł. ‘psia ścieżka’, por. *šuō* i syn. *šūntakis*). Neoosn. *nardž-* ($\Leftarrow$ *nárdžiau*): *nárdžioti* iter. ‘nurkować’. Neoosn. *nardy-*: *nárdytojas* ‘nurek człowiek’. — Z innymi sufiksami: *narinti* 1. ‘zanurzać, pograżać’, 2. ‘zwieszać głowę, opuszczać głowę’, *nárstyti* I (zob.). — Ze słowiańskiego por. SO *nor-* w psł. **noriti* ‘zanurzać, pograżać’: scs. *sūnoriti* ‘ἀπορρίπτειν’, sch. *nòriti* ‘zanurzać się’, *zanòriti* ‘zanurzyć’ – causativum do **nerti*, **nīrō* ‘pograżyc się’; ros. gw. *nóritb* *rybu* ‘łowić ryby pod lodem za pomocą niewodu’, czes. *nořit* ‘zanurzać, pograżać’, *ponořiti* a. *unořiti* ‘zanurzyć, zatopić’ ($\Rightarrow$ *ponorka* neol. ‘łódź podwodna’). Dalej por. pol. przest. *norzyć* ‘pograżać w wodzie’ ($\Rightarrow$ iter. *norzać* ‘walać w błocie, błocić; pograżać w wodzie; udzielać chrztu przez zanurzenie’, *norzać się* ‘nurzać się’), nomina: *nor* a. *norek* ‘człowiek, który pływa pod wodą’, *nor* ‘nurek, Mergus’, *nora* ‘jama w ziemi’, pl. *nory* przest. ‘nurty, głębie’, *nort* ‘prąd wody, koryto rzeki, głęboka woda’ (psł. **norūtū*). Por. lit. *nartà* ‘bystry prąd rzeki, nurt’. Zob. Boryś 368n. — Pol. *nurzyć* ‘zanurzyć, pograżyc’ ($\Rightarrow$ iter. *nurzać*, *zanurzać*) są formami konkurencyjnymi do *norzyć*, iter. *norzać* (SO **nar-ī-*, **nor-ā-*). Utworzono je od neoosn. *nur-* < psł. **naur-*, tj. od nowej formy SP, opartej na SZ **nūr-C* < **nṛC-*; ten SZ był dubletem do **nīr-C* (zob. *nérti* I, *nīrti* I, *nyréti*). Paralela dla SP/SO **naur-*: łot. *gaurs* ‘pulchny’, *gaura zeme* ‘pulchna ziemia’ wobec SZ *gur-*, lit. *gūrti*, *gūrsta*, *gūro* ‘kruszyć się, drobić się, rozpadać się’. — WSO **nār-*: slc. *ponárat*, *vnárat* ‘zanurzać, zatapiać’, iter. do *norit*’.

nařglyti, *nařgliju*, *nařglijau* 1. ‘robić co nieudolnie, pomału, guzdrać się’, 2. ‘przywłaszczyć sobie’, 3. ‘drażnić (psa)’, *iřnařglyti* ‘wyłudzić; wmówić, nakłonić do wzięcia, wcisnąć komu co’ (*Iřnařglijo jis savo sugadintą daiktą kitam su melagystomis*), *nunařglyti* ‘przywłaszczyć sobie’, *panařglyti* ‘roztrwonić’, *sunařglyti* ‘zepsuć, zeszpecić, zmarnować’ — uchodzi za germanizm, zapoż. z prus.-niem. *norgeln* ‘ociągać się, zwlekać’ (GL 91, LEW 484), ale z powodów semantycznych nie jest to całkiem pewne. War. suf. *nařglinti*, *narglióti*. — Sb. postvb. *narglà* c. ‘ktoś nieudolny, nieporadny’.

narýčia 1 p.a., też pl.t. *narýčios* 1. ‘choroba krów i kobył polegająca na puchnięciu i ztwardzeniu wymion’ (*Narýčia yra liga teřmens* JU ‘N. jest chorobą wymion’. *In teřmenį karvės insimetė narýčia* JU ‘Do wymienia krowy dostała się n.’), 2. ‘choroba konia wywołana kastracją’, 3. ‘niegojąca się rana na karku konia spowodowana otarciem przez chomąto, tzw. sadno’, 4. ‘choroba stawów u koni’ (*Kumelė parřilo ir gavo narýčias* ‘Kobyła przeziębila się i dostała n.’), 5. bot. ‘rdest, Polygonum’ (roślina lecznicza stosowana m.in. przy gojeniu ran i w reumatyzmie). Zapożyczenie ruskie, por. ros. gw. *noríca* ‘choroba końska, głęboka rana na karku konia’ (Dal’, REW II, 227; zdrob. od *norá* ‘nora’), błr. gw. *narýca* (*norýcja*) ‘rana z obtarcia skóry przez chomąto a. siodło’ (por. PZB 3, 177). Na gruncie litewskim wyraz oznaczający początkowo chorobę końską rozszerzył swój zakres użycia o ‘schorzenie wymion u krów’. NB. POLŽ I 40 jako źródło *narýčia* wskazał pol. przest. *norzyca* ‘choroba torebki śluzowej u zwierząt, polegająca na tworzeniu się na karku wrzodów i fistuły’ (Sw III, 408), ‘choroba końska, wrzód niebezpieczny’ L.

narýs, *-io* 4 p.a. 1. ‘staw, przegub’, 2. ‘staw w palcu, kłyk’, 3. ‘kostka u nogi’, 4. ‘kolanko w żdźble rośliny’, 5. ‘ogniwo łańcucha’, 6. ‘pętla, węzeł’, 7. przen. ‘członek, jednostka wchodząca w skład jakiejś większej grupy’ (*valdybos narýs* ‘członek zarządu’).

Prawdopodobnie forma deprefigowana z *sqnarj̃s* ‘staw, przegub’ (zob.) $\Leftarrow$ *sunérti*. Paralela: *taikà* $\Leftarrow$ *sántaika* ($\Leftarrow$ *suteĩkti*). — Z innym tematem: *nāras* 1. ‘staw’, 2. ‘staw w palcu’, 3. ‘pętla’, 4. ‘pętla z włosia końskiego do łowienia szczupaków’ (*Ne teip lengvai su narū lydeką sugausi!*). — Drw. *narēlis* ‘krąg, człon kręgosłupa; kolanko słomy’, gram. ‘rodzajnik’, *sqnarj̃s* (zob.). Zob. jeszcze *nērj̃s* s.v. *nérti* II.

narnėti, *nárnu* (war. *narnù*), *narnėjau* 1. ‘o zwierzętach: warczeć, mruczeć’, 2. ‘o dziecku: marudzić, kaprysić’, 3. ‘mówić przez nos, mówić niezrozumiale’ (war. *nernėti*) — czasownik na -ė- od osnowy *nar-n-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *nār-nār* o warczeniu psa i o mamrotaniu człowieka. Postvb. *nárna* 1 p.a., *narnà* 4 p.a. c. ‘kto wciąż narzeka, szemra, gdera, zrzędzi’. — Z innymi sufiksami: *nárninti* 1. ‘drażnić psa, sprawiać, że on warczy’, 2. ‘żreć pomrukując (o kocie i myszy)’, war. *narnėnti*; *nunárninti* ‘byle jak, brzydko odkroić: wypić wódkę; wytargować’, *narninėti* ‘pożerać (jak kot mysz)’.

nařsas 4 p.a. 1. ‘gniew, złość, stan wzburzenia’, 2. ‘odwaga, śmiałość’, 3. ‘chęć, zapal, np. do pracy’, z obocznym sufiksem: *narsà* 4 p.a. ‘gniew, złość; śmiałość’ — dewerbalne derywaty na -a/-ā- od *nars-*, co jest formą SP/SO do neopwk. *nirs-*, por. *ĩnĩřsti*, *ĩnĩrstù* ‘wpadać w gniew, w złość’. Paralele apofoniczne: *gařsas* $\Leftarrow$ *giřs(ti)*, *iřgiřs(tù)*; *smāřsas* $\Leftarrow$ *smĩřs(ti)*; *karsa* $\Leftarrow$ *kiřs(ti)*. Z innym sufiksem: *nařstas* DP ‘zapalczywość’ (por. *lāřstas*, *lāřstà* od *lĩs-* $\Leftarrow$ *lĩřsti*). Wątpliwa jest analiza **nart-sas* w ŽD 310, GJL II, § 355 i Ambrazas 1993, § 124. Jeszcze dalej idzie ALEW 687: praforma **nort-só-* («Potentiell altes Adj. auf uridg. *-só-»). Zob. też *narsùs*.

nárstyti I, *nárstau*, *nársčiau* 1. ‘nurkować’, 2. BRB ‘zanurzać się, pływać’, 3. ‘biegać, latać’. Analiza synchroniczna: *nár-styti*, frq. z suf. -sty- i SO *nar-* $\Leftarrow$ *ner-*, por. *nérti* I ‘pograżać się, zanurzać się’. Analiza diachroniczna: *nárst-yti*, caus. z suf. -y- od neopwk. na SP/SO *narst-* $\Leftarrow$ *nirst-*, por. prs. *ĩnĩřsta* ‘zanurza się’ (s.v. *nĩrti* I). Paralele: *barstýti* $\Leftarrow$ *bĩrst(a)*; *markstýti* $\Leftarrow$ *miřkst(a)*; *tvárstyti* $\Leftarrow$ *tvĩrst(a)*. — Neoosn. *narsty-*: *nárstymas* ‘nurkowanie’ (*Per tą nárstymą ir nuskendo Nemune* ‘Przez to właśnie nurkowanie utonął w Niemnie’). Neoosn. *narsč-* ($\Leftarrow$ *nársčiau*): *nársčioti* ‘nurkować – o kaczkach’, por. *basčioti* (*basčiaũ*), *dũrsčioti* (*dũrsčiau*).

nárstyti II, *nárstau*, *nársčiau* 1. ‘rozbierać, rozkładać na części (np. karabin); składać coś z części’, 2. ‘wiązać, wypłatać, szepiać’, 3. ‘o reumatyzmie: wykręcać; wykrzywiać’ (*Sausgēla sqnarius nársto* ‘Reumatyzm wykrzywia członki’), *sunárstyti* ‘powiązać’. Analiza synchroniczna: *nár-styti*, frq. z suf. -sty- i SO *nar-* $\Leftarrow$ *ner-*, por. *nérti* II ‘nizać, wiązać’. Analiza diachroniczna: *nárst-yti*, caus. z suf. -y- od neopwk. na SP/SO *narst-* $\Leftarrow$ *nirst-*, por. prs. *iřnĩřsta* ‘(kończyna) wybija się ze stawu’ (s.v. *nĩrti* II). Paralele podano s.v. *nárstyti* I. — Neoosn. *narsty-*: *Sunarstyk nárstymą, bus botagas trumpesnis* ‘Zawiąż węzeł, to bicz będzie krótszy’. Neoosn. *narst-*: *nařstas* ‘bicz bata, to co się przywiązuje do biczyska’ (inaczej ŽD 324: suf. -stas), *panársta* ‘skrócenie długości bicza’, *panařstis* ‘bicz bata’.

narsùs, -i 4 p.a. 1. ‘nie lękający się niebezpieczeństw, śmiały, odważny’, 2. ‘silny, energiczny’, 3. bibl. ‘surowy, okrutny’ — formacja przymiotna z suf. -u- od abstr. *nařsas* a. *narsà* ‘śmiałość, odwaga’, por. GJL II, § 356 (tu sprostowanie do ŽD 311, gdzie była mowa o neosuf. -sus). — Drw. *narsėiva* c. ‘śmiałek’, *narsýbė* ‘śmiałość’, *narsingas* ‘bardzo odważny; zły, okrutny’, *narsùmas* ‘odwaga’, *narsuõlis* ‘śmiałek, zuch’. Vb. denom. *narsauti* ‘okazywać odwagę, ryzykować’ (por. *drqsà* $\Rightarrow$ *drqsauti*), *narsinti* ‘ośmielać, dodawać odwagi, poduszczać’.

nařřinti I, *nařřinu*, *nařřinaũ* ‘jątrzyć, pobudzać do gniewu’ — causativum z suf. -in- i neoapofonicznym SP/SO *nařř-* od neopwk. *nĩřř-* jak w *nĩřřtù*, *nĩřřti* ‘wpadać w gniew, złość’ (zob.), SD *nařřinu* «jątrzę» (syn. *rũřtinu*, *rũřtybėsp kurstau*), *ĩnařřinti* ‘rozdrażnić, rozjątrzyć’.

rozgniewać'. Z obocznym sufiksem: *įnaršyti: neįnaršykite vaikų jūsus* MOP 'nie pobudzajcie ku gniewowi dzieci waszych'. Nomina: *narštas* (zob.), *naršūs* 'gniewny, srogi' (syn. *narsūs*). Paralele apofoniczne: *nirš(ti)* ⇒ *nars-*; *girš(ti)* ⇒ *gařs-*; *kiřs(ti)* ⇒ *kars-*.

naršinti II, *naršinù, naršinaũ* 'rozmnażać ryby' (*Aš žuvis naršinu*, t.y. *laukiu, kad anos neršėtų* JU 'Czekam, aż się ryby zaczną ikrzyć'), *išnaršinti* 'sztucznie rozmnażać ryby' — causativum z suf. *-in-* i SO *narš-* ⇐ *nerš-/nirš-*, por. *neršti* I 'ikrzyć się', *niršėti* 'roić się, poruszać się we wszystkie strony'. Paralele: *kankinti* ⇐ *keñkti*; *nartinti* ⇐ *nértėti*, *niřsti*; *talpinti* ⇐ *tilpti*. Z obocznym suf. *-y-*: *naršýtis* 'ikrzyć się'. — Postverbalia z *narš-*: *apnaršaĩ* 'ikra ryb', *išnaršaĩ* m.pl. ts., *išnaršos* f.pl. ts., *pānaršas* ts. (⇒ drw. wsteczny: *nařsas* 'ikra'⁴⁶⁵; vb. denom. *naršýtis* 'rzucac ikrę'), *narša* 'rzucanie ikry; pora rzucania ikry', *naršatis* a. *narštva* ts., *naršlaĩ* m.pl. 'ikra', *narštas* ts. (⇒ vb. denom. *narštýtis* 'rzucac ikrę'). Por. łot. *nārsts* a. *nārsta*, *nārste* 'ikra' (⇒ vb. denom. *nārstīt* a. *nārstītiēs* 'ikrzyć się'). SO *narš-* widać też w odpowiedniku ros. gw. *nóros* 'żabi skrzek' i *nórost* ob. *nórost* 'czas rzucania ikry' (Būga, RR II, 505, REW II, 228).

naršyti, *naršaũ, naršiaũ* 'gmerać, grzebać w czym, np. w skrzyni, szukając czego, rozrzucac, przetrząsać, mieszać; wygrzebywać kartofle z ziemi' — iterativum z suf. *-y-* i SO *narš-* ⇐ *nerš-*, por. *neršti* II 'ryć, grzebać'. Paralele: *darkýti* ⇐ *deřkti*; *taršýti* ⇐ *teřsti*; *maišýti* ⇐ *miěsti*.

narštas stlit. 'zapalczywość': *Nusiuntė tieg prieš juos rūstybę naršto savo* SP I, 259²²⁻²³ 'Posłał prawi przeciwko nim gniew zapalczywości swojej' — sb. postverbale na *-tas* od *naršinti* I (zob.). Inaczej ALEW 687: apofoniczne nomen od prymarnego czas. *neršti*, *-čia*, *-tė*. — Drw. *narštinykas* 1. 'buntownik' (*Nes Kalvinas didžiausias narštinykas Bažnyčios šventos, daro Dievų darytoju nusidėjimų* SP I, 288²³ 'Bo Kalwin największy buntownik kościoła świętego, czyni Boga czynicielem albo przyczyną grzechów'), 2. DP, SD «zwadca» ['człowiek kłótniwy, kłótnik'], *narštva* gw. 'gniew, złość, wściekłość' (budowa jak w *brastva* ⇐ *brastà*; *nāštvos* ⇐ *naštà*). — Vb. denom. *narštinti*: *narštinu* SD «buntuję się przeciw komu» (syn. *vaidijuosi*), *narštintis* 'gniewać się, okazywać złość', *įsinarštinti* 'rozzłościć się'. — Do neoosn. *narš-* należą też *naršūs* 'gniewny, srogi'.

nartà 4 p.a. gw. 1. 'ciężarek nawlekany na dolną linkę sieci rybackiej, tzw. grąż' (*Prie tinklo prikabintos penkios naršos* 'Przy sieci jest zawieszonych pięć grążów'), war. *neršà*, 2. 'wir wodny', 3. 'bystry prąd rzeki, nurt' (war. *nařtas*) — formacje postwerbalne na *-t-* od neoosnowy na SO *nar-* typu **naryti* ⇐ *nérti* I 'zanurzac się, pogrązac się w wodzie'. Por. *nárdyti*, *narinti* i *nārstyti*. Suf. *-t-* podobny do *nařštas*, *vařtai*. Budowa *nartà* przypomina pol. przest. *nort* 'prąd w rzece; głębina wodna'. Zanikłe iter.-caus. **naryti* ma odpowiednik psł. **noriti*, zob. s.v. *nárdyti*. — PKEŽ 3, 325 suponuje stpr. n.rz. **Nartā*, która miała dać początek n.m. *Ponarthen* (dzielnica w Królewcu).

nártas 1 p.a. stlit., gw. 'węgiel domu, róg, kąť' (*nárto akmuõ* 'kamień węgielny, narożny') — postwerbalny rzeczownik na *-ta-* od osnowy *nar-* zanikłego iter. **naryti* 'łączyć, spajać' vel *sim.* ⇐ pwk. *ner-*, por. *nérti* II m.in. 'nizać, wiązac'. Znacz. etym. 'spojenie, wiązanie'. Odnosi się ono do budowli stawianej techniką zrębową, gdzie belki są łączone na węzłach za pomocą wrębów. Por. *Trobos kampus, rąstus nérti* 'Łączyć belki tworząc [z nich] kąty'. *Medinę triobą gali per dieną sunérti* 'Drewnianą chatę można wznieść przez dzień'. *Langų rėmai privalo būti sandariai sunerti kampuose* 'Ramy okienne powinny być dokładnie spasowane w kątach'. Czas. *sunérti* opisuje również konstrukcję z kamienia: *Krosnis sunertà iš akmenų* 'Piec postawiony z kamieni'. Inne nazwy 'węgla' to

⁴⁶⁵ W ALEW 687 **nařsas* zakwalifikowano jako 'regelmäßig o-stufige τόμος-Bildung' od *neršėti*.

kerčià, kertẽ i sàspara (zob. LEEŽ 247). LEW 485, 495 łączył *nartas* raczej z czas. *nerti* I ‘pograżać się’, sugerując związek konstrukcji budowlanej z palowaniem. Zdaniem ALEW 687 motywacja wyrazu niezupełnie jest jasna.— N.m. *Nartaĩ, Nařtas, Nartavà, Nartẽlis*.

nártinti, nártinu, nártinau ‘doprowadzać do gniewu, jątrzyć, wywoływać wzburzenie’ (war. *nartinti*), zwykle z prvb. *ĩ-*: *ĩnártinti* ‘rozniewać, rozeźlić kogo, rozjątrzyć; rozdrażnić (psa)’. DP ‘obrazić, rozniewać’, SD *ĩnartinu* 1. «bestwię kogo» (syn. *ingailinu, gailu darau*), 2. «roziątrząm» (syn. *ĩširdinu*), 3. «roziuszam», *ĩnartintas* SD «zaiątrzony». Formacja dwuznaczna: 1° vb. denominativum na *-in-* od *nařtas* ‘gniew’, 2° vb. deverbativum: caus. **nartyti*, które zmieniło suf. *-y-* na *-in-*; SO *nart-* ← *nirt-/nert-*, por. *niřsti* ‘wpadać w gniew’, *nérteti* ‘wybuchać gniewem’ Paralele: *marĩnti* ← *mirti*; *sarginti* ← *siřgti*; *tarpĩnti* ← *tiřpti*. Zob. też ALEW 687n. — Nomina z *nart-*: *nařtas* ‘gniew, złość, upór, narów’ (*arklio nařtas* ‘koński narów’), ⇒ *nartũs* 1. ‘o zwierzęciu: uparte, narowiste’, *arklys nartus* SD «koń twarousty» [‘koń, który nie daje sobą kierować’], 2. ‘który zapragnął czego gorąco, zapalił się do czego’, 3. ‘kto łatwo wpada w gniew, popędlivy, zapalczywy’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *nart* ‘człowiek despotyczny; uparte dziecko a. zwierzę’, ros gw. *nart* ‘uparciuch’ (Laučjute 56, ĖSBM 7, 245). — Vb. denom. *nártauti* ‘gniewać się, złościć się’ (typ *gáidauti, gástauti*), *nartėti, -ja, -jo* ‘o koniu: stawać się narowistym’ (*Mušamas arklys nartėja* ‘Bity koń staje się narowisty’). — W kontekście lit. *nart-* wymienia się czasem psł. **nor-vũ*, por. scs. *nравũ* ‘natura, usposobienie, zwyczaj’, ros. *nórov* ‘chęć, pragnienie; postępowanie’, stczes. *nрав* ‘zwyczaj; moralność’ (czes. *mрав*), pol. *narów* (zam. **nrów*) ‘zły nawyk, zły zwyczaj, wada’, zob. np. Endzelĩns, DI II, 400, Borys 352. Jest to o tyle problematyczne, że materiał litewski nie pozwala na analizę *nar-t-*, czyli na uznanie danej formy za neopierwiastek. — Nawiązanie w stpr. ENCH: <°nert°>, por. *kai mes... ni... ernertimai* ‘abyśmy nie wprowadzali w gniew, das wir... nicht erzuernen’ (odpowiednik stlit. *idant neĩnartintumbim*), *asmaĩ stans ernertiũs* ‘rozniewałem ich, ich habe sie erzuernet’, sb. *prei nertien* dat.sg. ‘do gniewu, zu zorn’, gen.sg. *steises nierties* ‘gniewu, des Zorns’, czyt. [nirtis] (por. lit. *nirtulỹs*). Pisownia <°nert°> dopuszcza trojaką interpretację historyczną: [nert-], [nirt-] lub [nart-] (zob. LAV 123), z czego wynika, że materiał staropruski nie nadaje się do ustalenia stosunków apofonicznych w zakresie rozpatrywanego tu pierwiastka. Inaczej PKEŽ 1, 287 i 3, 186, który wszędzie czyta <°nert°> literalnie, tj. [nert-].

nařvas 4 p.a., *nárvas* 1 p.a. 1. ‘klatka na ptaki lub zwierzęta’, 2. gw. ‘klateczka do zamykania matki pszczelej, tzw. matecznik’ (war. *narvà*), 3. gw. ‘pętla do chwytania ryb, ptaków lub zajęcy’ — prawdopodobnie postwerbalny rzeczownik na *-va-/vā-* od czas. **naryti* ‘wiązać, zawiązywać (zamykać)’, który był iteratywem do *nerti* ‘nizać, wiązać’. Paralele: *ařdvas, ardvà* ← *ardỹti*; *sparvà* ← *sparĩnti*. Por. s.v. *nerti* II czasowniki sekundarne na SO *nar-*: *atnarĩnti* ‘rozsnurować’, *iřnárdyti* ‘rozsupłać węzeł’ i *nárstyti* m.in. ‘wiązać, szczepiać razem’. Z obocznym tematem: *nárvẽ* ‘pętla do połowu drobnych zwierząt i ptaków’, *ũžnarvẽ* m.in. ‘pętla; węzeł’. Inaczej ŽD 376 i ALEW 688: *nařvas* ma być drw. prymarnym od *nerti* ‘zanurzać się’ (brak uzasadnienia dla SO). — Drw. *narvẽlis* ‘komórka w plastrze miodu’, *narvėtas* ‘porowaty, dziurkowaty’. Vb. denom. *apnarvinėti* b.z.a. ‘obchodzić różne miejsca, odwiedzać’ (znaczn. etym. ‘o myśliwym: sprawdzać miejsca, gdzie zastawiono pętle, sidła’), *narvũoti* ‘dziurawić, przekłuwać, przedziurawiać’.

nasraiĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. 1. ‘nozdrza’, 2. ‘pysk zwierząt, paszcza’, 3. stlit. ‘usta, gęba’⁴⁶⁶.

⁴⁶⁶ Por. *Tenekalb bliužnerstvas tava nasrai* MŽ 436₁₇ ‘Niechaj nie wypowiadają bluźnierstwa usta twe’. — *Vieřpatie, atdaryk lũpas manas, ir nasrai mani apsakys garbẽ tavo* DP 319₄₃ ‘Panie, otwórz wargi moje, a usta moje będą opowiadać chwałę twoją’. — *kad mes tave patĩ garbintumbim, nasrais řirdžia prařytumbim* PK 117₂₂ ‘byśmy tobie zawsze się modlili, sercem i usty wzywali’. — *suspauđĩu nasrus* SD «stulam gębę», *piktas kvapas iř nasrũ* SD «cuchnienie z ust», *pypynẽ, kuriu skersai nasrump pridėtu pučia* SD «fletnia» (syn.

War. z insercją *t*: wsch.-lit. *nastraĩ* ‘nozdrza, pysk’ (LD § 242). Analiza: *nas-ra-, drw. na *-ro- od allomorfu słabego pie. *Hnh₂-es- z pdg. *Hneh₂-s- ‘nos’, zob. *nósis*. Do porównania stoją: 1° w słowiańskim *nozdrī* scs. f.pl. ‘*ṗīvēs*’, zmienione z psł. *nozri < *nosri przez sonoryzację *sr* > *zr* i insercję *d*⁴⁶⁷ (ros. *nozdrjá*, czes. *nozdra*, stpol. *nozdrze*, *nozdrza*), 2° w germańskim śrdn. *noster* ‘nozdrze’, stfryz. *noster(e)n* ts., < pgerm. *nusr-, z metatezy *unsr- < *ns-r- (EWD 936, Kluge-Seebold 509). Nieco inaczej ALEW 688. Trudny do przyjęcia jest pogląd, jakoby *nasraĩ* było sławizmem i jakoby scs. *nozdrī* ‘dziurki w nosie’ było złożeniem członu *nos- ‘nos’ z werbalnym *dr- ‘drzeć’, zob. Vaillant I, 76; IV, 644, 751. — Drw. *nasrēliai* m.pl. ‘ustka’: <buczēwimas nasrēlū> DP ‘całowanie ustek’. Gw. *nastrīščiai* m.pl. ‘wielkie usta’ może być przeróbką błr. gw. *nozdrīšča* (ŽD 332). Cps. *kietnās(t)ris* ‘(koń) który dobrze znosi kielźno’ (por. *kietas*), *žuvanāstris* ‘ten, kto szeroko się rozdziawia, kto się wydziera’ (por. *žuvīs*). N.m. *Nasrēnai*, *Vilkanasraĩ*. Osobno zob. *apinasris*.

nastařnas 2 p.a. gw. bot. ‘aster, *Callistephus hortensis*’. War. *nastařnē*, *nastarnià* 2 p.a. Bez etymologii.

nastūrta 1 p.a., *nasturtà* 2 p.a. bot. ‘roślina ozdobna nasturecja, *Tropaeolum*’ — drw. wsteczny od *nastūrcija* (≡ błr. *nastūrcyja* ≡ pol. przest. *nasturcyja*, por. śrlac. *nasturcium*). War. *nastūrtē*, *nastūrtis* (*nastūrna*); z metatezą *r*: *narstūtis* 2 p.a. Neoosn. *nast-*: *nastēlē*, *nastūlka*. — Gw. *nastūrka* ≡ błr. *nastūrka*, -i (por. TSBM, ĖSBM 7, 259). War. m. *nastūrkas*, zwykle pl. *nastūrkai*. LKŽ, ani LEW 485 nie odnotowują obcego charakteru formacji na -k-.

našà 4 p.a. žm. 1. ‘plon, wydajność gleby, urodzaj’ (*Pas mus visi javai užauga, tik našōs nēr* ‘U nas wszystkie zboża rosą, tylko nie ma urodzaju’), 2. ‘siła witalna, energia’ (*Jau neįstengiu, vaikeli, nēr našōs* ‘Już nie zdołam, chłopcze, nie mam siły’) — konkretyzowane nomen actionis z suf. -ā- i SO *naš-* ≡ *neš-*, por. *nēšti* ‘nieść’. Paralele: *dangà* ≡ *deņgti*; *lakà* ≡ *lēkti*; *skarà* ≡ (*s*)*kérti*. — Inne nomina ze SO *naš-*: *naštà* (zob.), *našuliai* SD¹ m.pl. «taistra» [‘torba, juki’, L.], SD «biesagi; mantyka» [‘worek podwójny z podłużnym otworem w środku długości przewieszany na piersi i plecy’, SPXVI], *našuliai vaikų* SD¹ «czacz, czaczek, czaczko» [‘zabawka dziecinna’], syn. *cecelēs vaikų* (LKŽ pisze *našuliai* 3 p.a.), *našulys* ‘co niesie się w rękę (pakunek, węzelek, walizka) lub dźwiga na plecach’ (war. *nešulys*), *našūs* ‘urodzajny, wydajny, owocny, plenny’ (por. *drąsūs* ≡ *drąsà*; *maldūs* ≡ *maldà*; *tamsūs* ≡ *tamsà*). — Formacje urobione od czasowników złożonych z prvb.: *āpnašos* f.pl. 1. ‘osad naniesiony przez wodę powodziową’, 2. ‘śniedź, nalot’ (⇒ *apnašūs* ‘szybko śniedziejący – o nożu’), *išnaša* 1. ‘wyrwa, rów wryty przez wodę’, 2. ‘przypis w tekście naukowym’, *išnašos* f.pl. ‘wszystko, co wynosi się z domu (śmiec, pomyje)’, ⇒ *išnašūs* ‘wysoki i szczupły, smukły (o mężczyźnie, koniu, drzewie); piękny, okazały; obszerny, przestronny’; *pónašis*, -ė ‘o biegu koniu: dość szybki’ ≡ *panēšti* (*Arklys bėg pónašiai, atseit, yr išnašinis* ‘Koń biegnie dość szybko, w tym sensie, że jest «išnašinis»’), *prānašas* (zob.), *sānašos* (zob.).

nāščiai, -ių 2 p.a. pl. m. 1. ‘nosidła do dźwigania na ramionach wiader z wodą’, 2. ‘umocowana na dwu łękach siatka do przenoszenia słomy, siana’, 3. SD *naščiai* «lektyka», 4. *naščiai numirusių* SD «mary» [‘nosze, na których kładą ciało zmarłego’, SPXVI]. Analiza: *našči-ai*, drw. od neoosn. *našč-*, wyabstrahowanej z *naščiau, formy prt. do *naštyti < *našty-, zanikłego frq. do *nēšti* ‘nieść’ (zob.). Por. *nāščia* ‘brzemienna’ s.v. *nēščia*. Paralele:

pypynē).

⁴⁶⁷ Paralela słowiańska: *męzdra ‘błona pokrywająca mięso’, stpol. *mięzdra* ‘błona na białku jajecznym’, stczes. *mázdra* ‘błona, skórka; bielmo na oku’, cs. *męzdra*, strus. *mjazdra*, ros. *mezdrá* a. *mjazdrá*, ukr. *mjazdra* ‘wewnętrzna, przymięsna strona skóry’ (rcs. *mjazdrica* ‘błona jajka’) — z psł. *męzra < *męsra < pie. *mens-rā (drw. od nazwy ‘mięsa’: scs. *męso*, sti. *māšs-ā*). — Paralela litewska: gw. *gaįzdras* (insercja *d*) < *gaizras obok *gaįstras* (insercja *t*) < *gaįsras* ts. (≡ *gaįsas*).

atlaiščiai ← *laistyti; *sūrslaščiai* ← *slastyti. Osobno zob. *naštà*. — Drw. *naščiōkai* m.pl. gw. ‘nosidla, koromysła’.

naškys b.z.a. przest. ‘ktoś wścibski; łasuch’ (Miežinis) ← zapoż. z łot. *našķis* ‘łasuch, Näscher’ ← *našķēt* ‘łasować, naschen’ (← śrdn. *naschen*), zob. Urbutis 2009, 280, ME II, 694, Jordan 80.

našlaitis, -ė 1 p.a. ‘sierota’, SD «osierociały» — rzeczownik denominatywny na -ait- od *našlė* ‘wdowa’ lub *našlys* ‘wdowiec’. Formant wskazuje na swego rodzaju zdrobnienie, zob. GJL II, § 437. — Drw. *našlaitė* bot. ‘fiolek trójbarwny, bratek, Viola tricolor’ (por. polskie nazwy ludowe tego kwiatu: *sierotka* ← *sierota* ‘orbus’; *macoszka* ← *macocha* ‘noverca’), *našlaitystė* ‘bycie sierotą, sieroctwo’ (*Našlystė tai ne našlaitystė* ‘Wdowieństwo to nie [to samo, co] sieroctwo’), SD «osierocenie». Vb. denom. *našlaičiauti* ‘być sierotą’. — War. sufiksalne: *našliukas*, *našliukė*. War. *našluitis* b.z.a. wyróżnia dyftong *ui* w sufiksie; formację można wywodzić tak z *našlu’is (por. *našlūtė* f.; *uit* z *ūt*), jak i z *našlūtis (*uit* z *ūt*’, por. *paukštūitis* < *paukštūtis*; *šiūilė* < *šiūlė*).

našlė 4 p.a. ‘wdowa’. Może to być substantywizowane adi. f. *našl-ijā od *našlas, znac. etym. ‘taki, który zmarł śmiercią gwałtowną, zginął’, mianowicie przy założeniu, że *naš-las było formacją równoległą do gr. νεκρός m. ‘trup’ < pie. *nok-lo-, *nek-ro-, od pie. *nek-/nk- ‘zginąć, zniknąć’ (zob. LIV² 451 n.). Por. wed. *náśyati* ‘znika, ginie’ (zam. *aśyāti < *nk-jé-ti), *naštāh* ‘zaginiony’, *nanāśa* pf. ‘zniknął, zginął’ (*ne-nók-e), toch. B *enkwe*, toch. A *onk* ‘człowiek’ (pie. *nk-ūó- ‘ten, kto umiera a. ginie, śmiertelnik’), łac. *necō*, -āre ‘zabić’, *ēnecō* ts., *nex*, *necis* f. ‘gwałtowna śmierć, zabójstwo, morderstwo’, SO *noceō*, -ēre ‘wyrządzać krzywdę, szkodę, szkodzić’. Znac. etym. *našlė*: ‘osoba związana z zabitym, poległym’ ⇒ ‘wdowa’ (por. LEW 486, ALEW 593). Wynika z tego, że forma męska *našlys* ‘wdowiec’ pochodzi od żeńskiej, podobnie jak to jest w łot. *atraīknis* ‘wdowiec’ ← *atraīkne*⁴⁶⁸. — Drw. *našlaitis* (zob.), *nāšlas*, -ā ‘owdowiały’ (*Našlām vyrui ar našlāi moteriai ne koks jau be gerumas* ‘Dla wdowca albo wdowy nie ma już nic dobrego’), *našlėlė* bot. ‘Viola tricolor’, *našlystė* ‘stan wdowi, wdowieństwo’, SD «owdowienie; wdowstwo» (*Te est motė našlystoj, vaikai pastumdėleis* PK 87₁₅ ‘Niech żona wdową będzie, dziatki sierotami’), *nāšliškas* ‘wdowi, np. stan’ (*stoną moterystės ant... nāšliško perkelinėt* DP 68₃₀ ‘stan małżeński nad... wdowi przekładać’). Cps. *gyvanašlis*, *gyvānašlis* ‘słomiany wdowiec; mąż porzucony przez żonę, rozwodnik’, też *gyvnašlis* (dosł. ‘żywy wdowiec’, por. *gyvas*), *gyvanašlė* ‘słomiana wdowa; żona porzucona przez męża, rozwódka’ (dosł. ‘żywa wdówka’), *prónašlis* ‘ten, kto został wdowcem po raz drugi’ (por. *prónaujis* ‘na wskroś nowy’). Vb. denom. *našlāuti* ‘być wdowcem, wdową’ (⇒ *našlāutas sūnūs*, *našlāuta mergaitė* ‘syn, córka urodzeni przez wdowę’, por. typ *panāutas*), *apnāšlinti* ‘umierając osierocić kogo’, SD¹ *apnašlinu* «osierocam». Por. n.m. *Našlėnai* 2x. Zob. też *šeirys* i *udavà*.

naštà 4, 2 p.a. 1. ‘to, co się niesie, co się przenosi, zwykle na plecach (pewna ilość siana, słomy, chrustu, drzewa)’, 2. ‘nektar, miód znoszony przez pszczołę do ula, tzw. pożytek’, 3. ‘ciąża, okres ciąży’, 4. przen. ‘ciężar, brzemię’ (*senātvės naštà* ‘brzemię starości’). Pl. *nāštos* ‘nosze, nosidla’. Odpowiednik łot. *nasta* ‘ciężar, brzemię; strój, ubiór’ (war. *nēsta*), też m. *nasts*. Sb. postverbale na -ā- od neoosn. *našt-*, którą wyabstrahowano z *naštyti < *naš-sty- ‘nosić, -naszać’, zanikłego frq. do *nēsti* ‘nieść’. Paralele: *bėgštà* ← *bėgštyti (*bėg-sty-); *maištas* ← *maištyti (*maiš-sty-); *rāštas* ← *raštyti (*raš-sty-). Inaczej

⁴⁶⁸ Lit. neologizm wyparł odziedziczony wyraz *vidžiava < pie. *h₁uid^heu-eh₂- ‘wdowa’, por. wed. *vidhāvā-*, scs. *vidova* (ov z *eu), ros. *vdová*, łac. *vidua* ‘wdowa’, stir. *fedb*, goc. *widuwo*. Obok tego gr. ἡθεις ‘nieżonaty, kawaler’ < *h₁uid^heu-o- (por. łac. *viduus* ‘owdowiały’ i ‘nieżonaty’). Zob. EWAIA II, 556, Meiser 1998, 56, de Vaan 676 n.

ŽD 323 i ALEW 689: *naš-tā-, drw. apofoniczny od pwk. *neš-*. LEW 485 nie zajmuje się strukturą derywatu. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *nóšta* f. ‘sznurowa siatka do przenoszenia siana, słomy’ (PzB 3, 235n.). — Drw. *naštinē* SD «lektyka» (syn. *naščiai*, *naštis*), *nāštis*, -*ščio* ‘pewien ciężar do przeniesienia’, *naštótas* ‘ten, kto ma ciężar na plecach’, *naštūvai* m.pl. ‘nosidła na wiadra; siatka na słomę, siano’, *nāštvos* f.pl. ‘nosze’ (por. *brastvā* ⇐ *brastā*), cps. *naštnešas* CGL ‘tragarz’ (kalka z nwn. *Lasten-träger*), *pusiāunaštis* ‘połowa okresu ciąży’ (por. *pusiáu*; syn. *pusiāurakis*).

natà 4, 2 p.a. 1. ‘melodia’, 2. ‘nuta’, 3. gw. ‘głos’ (*Natōs gražios neturėjau, negiedoju* ‘Nie miałam dobrego głosu, [więc] nie śpiewałam’) — zapoż. ze stbłr. *nota*, błr. *nóta*, -y ⇐ pol. przest. *nota* (SLA 137, LEW 487). War. *notà* 2 p.a. Zwraca uwagę przesunięcie pożyczki z tematów na -ā- do tematów na -(t)i-: war. *natīs*, -*iēš* 4 p.a. f. ‘melodia; nuta’ (*Nemoki natiēš* ‘Nie znasz melodii’). Paralelne tematy na -ti- wśród zapożyczeń to *speltis* ob. *speltē*; *grantis* ob. *grantas* i *klintis* ob. *klintas*. Zob. też *niūta*. — Drw. *iš natū* adv. ‘powoli, ostrożnie’, *natingas* ‘mający dobry, melodyjny głos’ (*natingai gieda* ‘melodyjnie śpiewa’), *natystas* ts., *natlyvas* ‘mający dobry słuch, zdolny do śpiewu’.

nāta adv. gw. 1. ‘nadto, zbyt, zbytnio’, 2. ‘bardzo’ (*Reikia nāta greito arklio, kad Utenon nuvažiuotum par dvi valandas* ‘Trzeba bardzo szybkiego konia, żebyś do Ucian w dwie godziny dojechał’) — zapoż. z błr. gw. *nādta*, *nāttā/nātto*, *nāta* ‘bardzo’ ⇐ pol. *nadto* ⇐ *nad* to (por. PzB 3, 140). Znacz. ‘bardzo’ zostało zapewne wyabstrahowane z polskiego zwrotu *zanadto* ‘za bardzo’ (por. *zanadto się cenić*, *zanadto się chwalić*). — Drw. *nenāta* a. *nenāto* adv. ‘nie (za) bardzo’: *Bočià mokėj, o momà nenāto mokėj* [*lietuviškai*] LzŽ ‘Tata umiał, a mama nie (za) bardzo umiała [mówić po litewsku]’.

naudà 3, 4 p.a., *náuda* 1 p.a. 1. ‘dobro, majątek’, 2. ‘pożytek, korzyść (z pracy, z ziemi), zysk, zarobek, dochód’ (też m. *náudas* 1 p.a.), 3. ‘zdobycz z rabunku, grabieży, łup’, 4. ‘ziarno, zboże’⁴⁶⁹. Odpowiednik łot. *naūda* ‘pieniądze; pożytek, majątek’. Lit.-łot. **naud-*ā- to formacja na SO od zanikłego pwk. pb. **n̥jau-*. Paralele apofoniczne: *daubà* ⇐ **d̥žiaub-*/*dub-* (*dūbti*); *laidà* ⇐ *leid-*. Pwk. pie. **neud-* ‘używać, korzystać z czego’ (IEW 456, LIV² 456), por. goc. *niutan* ‘osiągnąć, korzystać, spożywać, zużywać’, nwn. *genießen* ‘spożywać, zażywać czego; otrzymać, np. wychowanie’, nomina: stisl. *nautr* ‘dar’, *naut* ‘bydło użytkowe, rzeźne a. pociągowe’, stang. *néat* ts., stwn. *nuz*, *nutzes* m. ‘użycie, korzyść, dochód’. Zob. też BSW 194, LEW 487, Stang 1972, 39, Kroonen 389, ALEW 689n. (tu postulat formacji już pie. **nóudeh₂-*). Zwraca uwagę brak refleksu SZ lit. †*nud-*. — Zapoż. litewskie w błr. *naūdà* ‘korzyść, pożytek, zysk’ (PzB 3, 189, Laučjute 48, ĖSBM 7, 267). — WSZ **nūd-*: *nūsti*, *nūdau* (zob.). — Drw. *benaūdis* ‘bezużyteczny’, *naudenikas* BRB ‘egoista’, *naudingas* ‘pożyteczny’, SD też «zyskowny, zysk przynoszący» (por. łot. *naūdīgs* ‘zamożny, majątny’), *naudingai* adv. SD «zyskownie, z zyskiem», *naūdžius* ‘wyzyskiwacz, zdzierca’ (⇒ nazw. *Naūdžius*, *Naudžiūnas*), *nausvā* ‘korzyść, zysk’ (neosufiks jak w *darsvā*, *gausvā*), *nenauda* SD¹ «niepożytek», *nenāuda* a. *nenaudà* c. ‘ktoś nieudolny, niezdara, niedołęga’ (⇒ *nenāudēlis* ts.). Cps. *savanaūdis* ‘egoista’ (por. *sāvas*), *svetimnaūdis* (zob. *svētīmas*). — Vb. denom. *naudāuti* przest. ‘zyskiwać, korzystać z czego, używać dla swoich potrzeb’, *naudauju* SD «zyskuję co», *naudauju eldiju* SD «szypruię» [‘być szypre, trudnić się szyperstwem’], *panaudāuti* DP ‘skorzystać’, *panaudauju* SD «naciagam na swoy

⁴⁶⁹ SD *naudà* ukazuje się w kilkunastu lemmatach, por. np. *nauda kas metai surinkama* «dochód», *nauda derunčiai imama* «interesse» [‘korzyść, zysk, dochód’, SPXVI], *nauda ažu palūkų pinigų* «lichwa, płać», *nauda išveržta* «łup», *metinė nauda* «ordynaria» [‘część zarobków pracowników rolnych wypłacana w naturze: w zbożu, drzewie’, SPXVI], *nauda, vaisius metuose imamas* «prowent» [‘dochód uzyskiwany z dóbr lub z tytułu zajmowanego stanowiska’, SPXVI], *nauda iš tiesos* «przezysk sądowy» [‘należność uzyskiwana przez wygrywającego sprawę w sądzie’].

pożytek» (syn. *unt savo naudos paverčiu, pagrižiu*). Refl. *naudótis* ‘korzystać z czego, używać’, *pasinaudóti* ‘skorzystać, wykorzystać’; *naūdyti, -iju, -ijau* ‘odnosić korzyść; lubić, mieć upodobanie w czym’; *pasinaūdyti, -iju* ‘zachcieć się, zapragnąć czego’. Tu też *piktnaudžiáuti* ‘nadużywać’ – kalka z ros. *zloupotrebljátʹ* (por. *piktas* ‘zły’), ⇒ *piktnaudžiāvimas* ‘nadużycie, nadużywanie’.

naūgė 2 p.a., *naūgis* 2 p.a., *náugis* 1 p.a. 1. ‘kruszc, minerał, z którego otrzymuje się metal’ (*Kiti kasa iš žemės nauges, akmenines anglis* ‘Inni wydobywają z ziemi kruszc, węgiel kamienny’), 2. ‘metal’ (*Ištirpinto naūgio gurvuolys* ‘Grudka wytopionego metalu’). Niejasne. LEW 487 proponował powiązanie z rodziną *nōvē* ‘morderstwo, śmierć’, ale tego nie uzasadnił. Może raczej *naūgė* ze zmiany **naudė* (gwarowa neutralizacja opozycji spółgłoskowej *g’d*, por. LD § 154)? Wtedy por. *naudà* ‘pożytek, korzyść’. Paralela semantyczna: pol. *pożytek* abstr. ‘korzyść, zysk’ ⇒ konkretyzacja: pol. *pożytek* ‘nektar zbierany przez pszczoły’, stpol. *pożytki* pl. ‘owoce, plony, korzyści z pól, lasów, barci’ (por. Boryś 476).

naujādaras 1 p.a gw. ‘grunt świeżo wykarczowany’: *Šitas laukas naujādaras vadinamas, anas iš krūmo išplėštas* ‘To pole nazywa się *naujadaras*, bowiem zostało oczyszczone z krzaków’. Złożenie członów *naūjas* ‘nowy’ i *°daras*, gdzie *dar-* stanowi SO do *dir-* jak w *dir̃ti, dir̃ti* ‘drzeć, zdzierać (skórę), żąć (żyto)’. Za SO *dar-* przemawia takie comparandum, jak łot. gw. *darījums* lub pl.t. *darījumi* ‘miejsce wykarczowane na łąkę’ (zob. ME I, 440) obok *dirāt, -āju* ‘zdzierać skórę’ i *dirva*² ‘pole zasiane; łąk zboża’ (por. lit. *dirva* ‘rola, ziemia uprawna’ ⇐ ‘wykarczowane pole’). Paralele apofoniczne: *irti* ⇒ *ardyti*; *(pa)limti* ⇒ *lámdyti*; *tirti* ⇒ *tárdyti*; *vilgti* ⇒ *válgyti*. — Drugi przykład litewskiego SO *dar-* to złożenie *naūdarmės* f.pl. gw. ‘świeżo wykarczowana polana w lesie zasiedlona przez ludzi’ < **nauja-darmės* (zanik sylaby *-ja-* w kontrakcji, zob. GJL I, § 561). W kwestii adi. *naūjas* w I członie por. *naujiēna* ‘grunt po raz pierwszy wzięty pod uprawę’. Dalszych przykładów dostarcza nazewnictwo, por. nazwę lasu i błota *Naudaraĩ* m.pl. (**Nauja-daraĩ*) oraz nazwę pola *Naūdarinės* f.pl. (Vanagas 225). — W słowiańskim por. strus. *dorŭ* ‘oczyszczona przez karczowanie ziemia, przeznaczona na uprawę lub pastwisko’, ros. *dor*, *v dorú* ts., błr. gw. *dórki* pl. ‘zorany ugór; pole wśród lasu’ (zob. BSW 52, SŁPS 3, 127).

naūjas, -à 4 p.a. ‘nowy’ — wywodzi się przez dysymilacyjny zanik *j* z **niaūjas* < pb. **niau-ias*, co było kontynuacją pie. **neū-ios* (por. Pedersen, *Studi baltici* 4, 1935, 151); *naujōji* ‘ta nowa’ < **niaujōji*. Paralela: *kraūjas* < **kriaūjas* < pb. **kriau-ias* (inne przykłady s.v. *gáuti*). LEW 487n. i ALEW 691 nie objaśniają genezy litewskiego dyftongu *au* w pozycji przed *j*. NIL 525 nie uwzględnia fazy dysymilacji przy ocenie lit. refleksu. Poza jęz. litewskim formację z pie. *-io- pokazują: gr. joń. *veĩoç*, goc. *niujis* i wed. *návya-* ‘nowy’. Derywat na *-io- odnowił w różnych dialektach ie. starszą, szerzej poświadczoną formację o sufiksie -o-, **neū-ó-*, por. gr. *véoç*, myk. *ne-wo*, wed. *návaḥ*, mław. *nauua-*, het. *nēwa-*, toch. B *ñuwe* oraz — z asymilacją **eū* > **ou* — scs. *novŭ* ‘nowy’⁴⁷⁰. Przymiotnik pie. **neū-ó-* ‘nowy, świeży’ urobiono wedle reguły *vṛddhi* od adv. **nu*, **nū* ‘teraz, w tej chwili’ (lit. *nù*), por. NIL 525, przyp. 1. Znacz. etym. ‘teraźniejszy’. — Drw. *naujenybė* ‘nowość, nowinka’, *naujiēna* ‘nowina, nowość’, gw. ‘ziemia wzięta po raz pierwszy pod uprawę’, *naujikas* SD «nowak, nowotny» [‘w wojsku: rekrut’, też ‘człowiek świeżo przybyły, nie przystosowany do określonego środowiska lub zajęcia’, SPXVI], nazw. *Naujikas*; zmiana *naujikas* > *navikas* ‘ktoś nowy w pewnym miejscu’ (nazw. *Navikas*, n.m. *Navikai* 15x, *Navikaĩ* 3x, *Navikēliai*), *naujinis*, -io bot. ‘borowik, Boletus edulis’ (syn. *tikr̃inis*, ŽD 258), *naujiñtelis* ‘nowiutki’, SD

⁴⁷⁰ NB. Łac. *novus* jest formą wtórną, dotworzoną do formy genetiwu sg. *novī* (zob. Meiser 1998, 92), wobec czego nie powinno się jej wymieniać jako tożsamej z gr. *véoç* i wed. *návaḥ*. — Boryś 367, s.v. *novy* na czele odpowiedników ie. wymienił nie istniejące *navas*, formę jakoby staroliteńską.

«nowiuchny» (neosuf. -intel-), *naujové* ‘nowe czasy’ (por. *senové*), ‘to, co jest nowe, innowacja’ (⇒ *naujóviškas* ‘nowoczesny’), *pónaujis* ‘niemal nowy’, *prónaujis* ‘nowiutki, nowiuteńki’. — Cps. *naujādaras* (zob.), *naujāgimis* ‘noworodek’ (por. *gimti*), *naujakrikštis* SD «nowokrzczeniec», war. kontrahowany: *naūkrikštis* (por. *krikštyti*), *naujakurys* a. *naukurys* ‘nowy mieszkaniec’ (por. *kūrti*, *kūrtis*), *naujasėdys* ob. *nausėdys*, *nausėdà* ‘nowy osiedleniec’ (por. *sėd-*), *naujavedys* a. *nauvedys* ‘nowożeniec’ (por. *ved-*), *naujikaulis* (zob.), *naūsodis* ‘nowa wieś’ (*Naūsodis yra nauja soda*), *naūšolis* (zob. *šalti*). — Vb. denom. *atnaujėti* ‘odnawiać się’, *atnaujinti* a. *ponaujinti* ‘odnowić, odnawiać’ (⇒ *naujiñtelis* a. -ėlis ‘całkiem nowy’, SD «nowiuchny»). — N.m. *Naujōji* 2x, *Naujėnai*, *Naujienà* 4x, *Naujikai* 11x, *Naujiniñkai* 10x, *Naujōkai* 6x, *Naujokaĩ* 3x, *Naujūkai* 2x. Złożone n.m.: 1° z członem *Nauja-*: *Naujādvaris* 7x, *Naujākiemis* 11x, *Naujālaukis* 9x, *Naujāmiestis* 3x, *Naujāsodė* 10x, *Naujāsodis* 23x, *Naujātriobiai* 4x (por. *trobà*), *Naujāžeris* (z elizji w **Nauja-ažeris*). — 2° z członem *Nau-*: *Naūdvaris* 6x, *Naūkaimis* 8x, *Naūmalūnis*, *Nausėdai* 4x, *Naūsodė* 3x, *Naūsodis* 3x.

naujikaulis, -io 1 p.a., *naujākaulis* 1 p.a. ‘nowotwór kostny; wszelki nowotwór’ — złożenie członów *naūjas* ‘nowy’ i *kāulas* ‘kość’. War. *naurikaulis*; z zanikiem sylaby -ja-: *naūkkaulis* (GJL I, § 561); *navikaulis* – przez zanik *i* i spirantyzację *u* > *v*. — Drw. wsteczne pokazują absorbcję początkowej spółgłoski II członu złożenia, por. 1° *nauji-kkaulis* ⇒ *naujik-* ⇒ *naujik-as*, 2° *navi-kkaulis* ⇒ *navik-* ⇒ *navik-as*. Tego zjawiska nie biorą pod uwagę Būga (RR II, 503: łączy *navikas*, *navikaulis* z łot. *nāve* ‘śmierć’, zakładając znac. etym. ‘martwa kosteczka’), ani Skardžius (ŽD 406: rekonstrukcja **naviēs kaulas* ‘nowa kość’). Referuje to LEW 488.

nauriūkas, *naurūkas* 2 p.a. gw. 1. ‘wygięta rączka u kosy (trzymana prawą ręką)’, 2. ‘główka na trzonku szpadla, wideł’. Z obocznym sufiksem: *naurēlis*. Osnowa *nau-* pozostaje niejasna.

nauvāt adv. gw. ‘bez namysłu, na chybił trafił, na los szczęścia’ (*Daro nauvāt*) — zapoż. z błr. *naūhād* (ZS 35, por. ĖSBM 7, 267; pominięte w LKŽ). Por. odpowiednik ros. *naugād* adv. – ze zrostu zwrotu przyimkowego *na ugād*, por. *ugadātʹ* ‘zgadnąć, odgadnąć’ (podobnie ros. *naudāču* adv. ‘na oślep’ < *na udāču*, por. *udāča* ‘szczęśliwy traf’). NB. Segment *v* w *nauvāt* jest wypełniaczem hiatu, por. praformę **naū.ūat* z **nau.at* ⇐ błr. *naūyāt* (ZS 91). Paralele: *avuřkas*, *bavōtas*, *pasovà*.

naūveda 1 p.a., *nauvedà* 3 p.a., *nauvedžia* 3 p.a. m. gw. ‘pan młody’ — z kontrahowania **nauja-veda*, **nauja-vedžia*. Człon I *naūjas* ‘nowy’, człon II °*veda*, °*vedžia* – nomen agentis ‘biorący żonę’ (por. *vėsti* ‘brać żonę’). War. *nauvedys* ob. *naujavedys* 3 p.a. ‘pan młody’. Paralele: *naukurys*, *nausėdys* i *nausėdà*. O zatracie nieakcentowanej sylaby -ja- zob. GJL I, § 561.

navabránca 1 p.a. wsch.-lit. ‘rekrut’ (*Jau navabránca* ‘Już jest w wieku poborowym’) — zapoż. z błr. *navabránec*, -nca, ros. *novobránec* (ZS 35). War. *navabrōncas* ZTŽ.

navātnas, -à 4 p.a., *navatnūs*, -i 4 p.a. przest., gw. 1. ‘dziwny, rzadko spotykany, zwracający na siebie uwagę czymś osobliwym’, 2. ‘będący w modzie, modny’ (*Ale tu ir navātnas su skriblium!* ‘Jak ty modnie wyglądasz w tym kapeluszu!’) — zapoż. ze stbłr. *novotnyj* ‘nowy, dotąd nieznan’, pol. przest. *nowotny* ‘który niedawno nastąpił, nowy; nieobeznany; uganianający się za nowościami’ (Sw), por. Brückner 1877, 111, LEW 488. — War. z udźwięcznieniem *tn* > *dn*: *navādnas* (*Navādnas, kas retai teatsitink* JU ‘«Navadnas» jest to, co się rzadko spotyka’). Por. wtórne *dn* w *netradnas*. — Drw. *navatnūmas* ‘nowość, rzecz nowa’ (*Kas te būdavo navatnumo, kai mašina važiuoja!* ‘Co to była za nowość [zobaczyć], jak jedzie auto!’).

nāvet ptk. gw. ‘nawet, nadto, co więcej’ (LzŽ) — zapoż. z błr. gw. *návét* (liter. *návat*) ⇐ pol. *nawet* (por. ĘSBM 7, 173). Kontrakcję w *nāt* LzŽ, jak i wokalizm *e* w war. *nēvat*, *nēvet*, *nēvent* można przypisać adideacji do rodzimego *nēt*.

navynà 2 p.a., gen.sg. *navỹnos* stlit., gw. ‘nowa, świeża wiadomość, nowina’ — zapoż. ze stbłr. *novina*, por. błr. *navína*, -y lub *naviná*, -ý, pol. *nowina* (Brückner 1877, 111, SLA 137, LEW 488, ALEW 691). — Wsch.-lit. *navydnà* – jak gdyby z dysymilacją *n.n > d.n* (por. *pavỹdnas* s.v. *pavỹnas*). — Drw. *novynėlė* DP ‘wiadomość, nowinka’ (por. błr. *navínka*, pol. *nowinka*). Vb. denom. *navynáutis* ‘dzielić się nowinami’.

nažutkā 2 p.a., gen.sg. *nažũtkos* gw. ‘rodzaj lekkiego okrycia kobiecego, bluza, żakiet’ — zapoż. z pol. *narzutka* (por. *narzucić na siebie* ‘okryć się czym’), LEW 488.

nè I ptk. przecząca ‘nie’, np. *Nè, àš nenóriu* ‘Nie, ja nie chcę’. *Nebũvo kàs darỹti* ‘Nie było co robić’. Odpowiada z jednej strony łot. *ne*, scs. *ne* ‘nie’, z drugiej strony łac. *ne-* ‘nie’ (por. *neque*, *nec* ‘i nie, także nie’, *neue*, *neu* ‘i nie, ani nie’, *ne-sciō* ‘nie wiem’), sti. *na* ‘nie’, aw. *na-uua* 1. ‘albo nie’ (odpowiednik wed. *ná vā*), 2. ‘wcale nie, w żadnym razie’ (odpowiednik wed. *ná vái*, por. EWAIA II, 1), goc. *ni* ‘nie’. Wszystko z pie. **ne*, zob. IEW 756n., GJL III, § 686.

nè II ptk. porównawcza ‘niż’, np. *Daugiau ne dvidešimt kartų buvau turguje* ‘Więcej niż dwadzieścia razy byłem na targu’. *Keturios akys daugiau mato nè viena* ‘Czworo oczu więcej widzi niż jedno’. Por. w tejże funkcji ptk. *negũ*, *nekaĩp*.

nẽ ptk. przecząca ‘ani’: *nẽ vienas* ‘ani jeden, żaden’, *nẽ kiek*, *nẽ mąž* ‘ani trochę’. *Nẽ sykiu ten nebuvaũ* ‘Ani razu tam nie byłem’. *Geriaũ nẽ neklausk!* ‘Lepiej nawet nie pytaj!’ *Prikravė vežimą – nẽ arkliai nepatraukia* ‘Tak naładowali wóz, że konie nawet nie mogą ruszyć z miejsca’. Odpowiednik słowiański *ně*, por. scs. *někũto* ‘aliquis’. — **nẽ... nẽ** ‘ani... ani, ni... ni’, np. *Neturiu nẽ tėvo, nẽ motinos* ‘Nie mam ni ojca, ni matki’. *Nẽ pats ėda, nè kitam duoda* ‘Ani sam nie je, ani drugiemu [jeść] nie daje’. Zob. też *nẽ-kas* s.v. *niẽkas*.

neapmulnai stlit. adv. ‘nieomylnie, z pewnością’: *bat veikiaus sulauks savo sukũlima, duktė Babilona ne apmulnai* PK 99₂ ‘Ale doczekasz zburzenia swojego, Corko Babilońska nie omylnie’ — zapoż. z pol. *nie-o-mylń-ie* (por. adi. *mylńy* ‘niezgodny z rzeczywistością’), z substytucją lit. *u* ⇐ pol. *y* oraz lit. *-ap-* ⇐ pol. *-o-* (por. *apgulnũs* s.v. *aguĩnas*). LEW 12, s.v. *apmulnai* mówi o kalce słowotwórczej z udziałem pwk. *mul-* jak w czas. *pasimũldyti* ‘pomylić się, przejeździć się’ (zob. *muĩdyti*). Trzeba jednak zauważyć, że w litewskim materiale nie ma derywatów na *-n-*, †*mulnas*, †*apmulnas*. Brak w SLA i ALEW.

nèbe, **nebè** — ptk. przecząca *nè* w połączeniu z ptk. *be* (zob.) 1. ‘już nie’, np. *Jau nebe telyčia, ale karvė* ‘[To] już nie cielę, lecz krowa’. *Be okuliurių nematau nieko: nebe tie metai* ‘Bez okularów niczego nie widzę: już nie te lata’, 2. ptk. porównawcza ‘niż’, np. *Daugiau nebè du metrai čia yra* ‘Tu jest więcej niż dwa metry’.

nebeĩt spójnik o znac. ‘chyba że, jeśli tylko nie, może tylko’, np. *Bũtinaĩ ateĩsiu, nebeĩt susiĩgčiaũ* ‘Na pewno przyjdę, chyba żebym zachorował’. *Kas ta mèsas ės! Nebent šunys, katės i gyvatės* ‘Kto to mięso zeżre! Może tylko psy, koty i żmije’. War. *nèben*, *nebènt*, *nèbent*, *nèbent*, *nèbentais*. Składa się z negacji *nè* (zob.) i adv. *beĩt* (zob.). Por. GJL III, § 825.

nėbesis, -ė gw. 1. ‘ktoś słabego zdrowia, cherlak’ (*Toks nėbesis – ką jis gali pakelti* ‘Taki cherlak, co on może podnieść’), 2. ‘nierosnące zwierzę a. roślina’, 3. ‘niedołęga, niedorajda, głuptas’ (*Su tokiu nėbesiu niekur nepasiremsi*) — zdaniem LEW 489 jest to formacja ‘hypostatyczna’ od formy *nebe°* ‘już nie, już więcej nie’, włączona do klasy rzeczowników na *-esis*. Por. nazwy osób na *-esas* typu *burgėsas* ‘kto ciągle mruczy’, *švėlpėsas* ‘kto szepleni’ (GJL II, § 358). Zob. też *nėcias*.

nebeskuõ adv. gw. ‘nie bez powodu; nic dziwnego’, np. *Nebeskuõ šuva lojo* ‘Nie bez powodu szczekał pies’. *Sako, Baltrus girtas pinigų pametęs, nebeskuo toks nuliūdęs* ‘Mówią, że Baltrus zgubił po pijanemu pieniądze, nic dziwnego, że taki przygnębiony’. Ze zmiany *ne-bes-ko, co było połowicznym przekładem zwrotu ros. *ne bez čegó*, por. GJL III, § 661, s. 298, przyp. 1.

neč wykrz. przest. ‘daj tu! gib her!’ (CGL), 2 pl. *nečte* ‘dajcie tu!’ — przez uproszczenie *nešč, to ze ściągnięcia zwrotu *nešk čia ‘(przy)nieś tu!’ (ALEW 693). Por. *nėšti i čia*. Paralele: *ačią* ‘coś takiego!’, *duókš* ‘daj tu!’, *eĩkš* ‘chodź tu!’.

nečelnas, -a CGL ‘niezdatny, nie nadający się do użycia, untauglich’ (brak w LKŽ i ALEW). Niejasne.

nečėsėlis, -ė 1 p.a. gw. 1. ‘kto przybył nie w porę, w nieodpowiedniej chwili’ (*Ak, tie svečiai nečėsėliai* ‘Ach, ci goście nie w porę!’), 2. ‘ktoś niespełna rozumu, głupiec’ — nomen agentis na -ėlis od *nečėsas* ‘nieodpowiedni czas’ (zob. *čėsas*).

nėčias, -ià 4 p.a. gw. ‘niemówiący, niemowa’ (*Kur nekalba, tai nėčias*). Niejasne. Pominięte w ŻD. LEW 490: «Ich erkläre *nėčias* als hypostatische Bildung von der Negation *nė* aus» (paralela: *nėbesis*). Zakończenie wyabstrahowane z *kuřčias* ‘głuchy’. — Drw. *nėčis*, -ė ‘niemowa’, *nėčius*, -ė ts. (⇒ *nečiũkas* ‘dziecko niemowy’). Nazw. *Nečionis*, *Nečiũnas* (spolszczone *Nieciuiński*?).

nedaláiga ZTŽ 1 p.a. adi. f. ‘niedołężna, słaba’ (*Nenóris, kad aš jau tokià nedaláiga, nedužà tokià*) — ze zmiany *nedalánga, co oddawało pol. *niedołęga* c. ‘człowiek niesprawny fizycznie, niezdarny; nedorajda’, z reinterpretacją rodzaju wspólnego na rodzaj żeński. W kwestii dyftongu aiC z anC por. w ZTŽ *geláistuvás* z *galanstuvás oraz *maičyti(s)* ob. *mañčyti(s)*. Brak w LKŽ.

nedalià 4 p.a. ‘niepomyślność, nieszczęście, niedola, zły los, biada’ (*Ištiko didelė nedalià* ‘Stało się wielkie nieszczęście’) — kalka polskiego cps. *nie-dola*. Por. *dalià* s.v. *dalis*.

nedavérka 1 p.a. wsch.-lit. c. ‘niedowiarek, człowiek powątpiewający o prawdach wiary; człowiek nieufny’ — zapoż. ze stbłr. *nedověrokъ*, por. błr. *nedavėrak*, -rka (Zs 36). Zob. też *vierà*.

nedėlia 1 p.a., *nedėlià* 3 p.a. przest., gw. 1. ‘niedziela’, 2. ‘tydzień’ — zapoż. ze stbłr. *nedělja*, *nedelja* ‘niedziela; tydzień’, por. błr. *njadzělja*, -i, pol. *niedziela*. Z obocznym tematem: *nedėlė*. Por. akut w zapoż. *čėplia*, *prėslas* i *prėtoti*. Zob. SLA 139, Borowska 348, Zs 36, LEW 490, ALEW 694. Odpowiednik literacki to 1° *sekmādienis*, -io, dosł. ‘siódmy dzień (scil. tygodnia)’, 2° *saváitė*. — Drw. *panedėliuĩ* (zob.), *pernedėl* adv. ‘przez tydzień’, *pėrnedėliais* adv. ‘co drugi tydzień’, cps. *vidūnedėlis* ‘czas w połowie tygodnia’ (por. *vidūs*). — Również nazwy poszczególnych dni tygodnia, które ukazują się w piśmiennictwie staroliteńskim, są pożyczkami białoruskimi, por. *paldiėnykas* ‘poniedziałek’ (dziś *pirmādienis*), *utārnykas* ‘wtorek’ (dziś *antrādienis*), *seredà*, -òs ‘środa’ (dziś *trečiādienis*), *četveřgas* ‘czwartek’ (dziś *kėtvirtādienis*), *pėtnyčia* ‘piątek’ (dziś *penktādienis*), *subatà*, -òs ‘sobota’ (dziś *šeštādienis*). Por. następujący cytat: *Norint ir tų nepeikiame, kurie pagal seną paprotį Lėkų Katolikų, kurie pirmą kacerstvy gyvenę ant to pasaulio, pasnykavo tris arba keturias dienas ik taijau dienas, tatai yra paldienyką, seredą, pėtnyčią, ir subatą, o kitose dienose du kartu arba daugiaus valgo tačiau gavėnios valgimus* DP 109₁ ‘Acz i tych nie ganimy, ktorzy według starego zwyczaju Polakow Katolikow, ktorzy przed tymi kacerstwy żyli na świecie, poszczą trzy albo cztery dni do tegodnia: to jest Poniedziałek, Srzodę, Piątek i Sobotę, a w insze dni dwakroć abo więcej pożywają przedsię postnych potraw’. — N.m.

Nedėldaržis 2x.

nedienà 4 p.a. gw. ‘nieszczęście, nieszczęśliwe zdarzenie (choroba, śmierć, kradzież)’ — złożenie ptk. negacji *ne* z sb. *dienà* ‘dzień’. Znacz. etym. ‘zły dzień, nieszczęśliwy dzień’. Por. *nečėsas* ‘nieodpowiedni czas’, *negaršas* ‘zła wiadomość’. — Drw. *nediēnis* ‘człowiek biedny, biedak’, SD «biedny» (syn. *belaimis*, *rudulis*, *vargulis*).

nediēve wykrz. gw. ‘nie daj Boże!’: *Nediēve, gal staigu numirti* ‘Nie daj Boże, może nagle umrzeć’ — zrost ptk. przeczącej *ne* z formą wołacza *Diēve* ‘Boże!’ (zob. *diēvas*, *diē*). Dosłowne znacz. ‘Nie, Boże!’.

nedraūgas 4 p.a. gw. ‘wróg’ (*Jie, nedraugai, barasi, ėdasi kaip šunys, o man tvorą tik ardo!* ‘Oni są wrogami, kłócą się, żrą się jak psy, a mnie tylko płot rozwalają!’) — kalka ze stblr. XV–XVI w. *nedrug* ‘wróg, nieprzyjaciół’, por. ros. *nėdrug* ts. Por. hasło *draūgas* i odpowiedniości lit. *draūgas* : błr. *drug* oraz lit. *nėprietelis* : *prietelius*.

negalaĩ, -ũ 4 p.a.: *vargaĩ negalaĩ* m.pl. ‘bieda, nieszczęście’. Formalnie jest to zaprzeczona postać formy nom.pl. do *gālas* ‘koniec’. Ukazuje się głównie w zwrotach przysłówkowych: *per vargus negalūs* ‘z trudem, z wielkim trudem’, *vargaĩs negalaĩs* (por. *vařgas*). — *nėgalė* ‘niedomaganie, choroba’ (syn. *negalià*).

nėgė 2 p.a. 1. ‘minóg rzeczny, Lampetra fluviatilis’, 2. ‘minóg morski, Petromyzon marinus’ — zapoż. z prus.-niem. *nėgeōge*, por. nwn. *Neunauge* n. ‘minóg’ (GL 91, LEW 490). Łot. *nėgis* ⇐ śrdn. *nėgenōge* (Jordan 80).

negelỹs, -io 3 p.a. gw. 1. ‘gwoźdź żelazny lub drewniany’, 2. ‘hak do wieszania’, 3. ‘klin’, 4. ‘zab w bronie lub grabiach’ — germanizm; postać wyabstrahowana z pluralnej formy *negeliaĩ*, transponującej formę nwn. *Nāgel* m.pl. ‘gwoździe’ (por. Prellwitz 23, GL 91, ALEW 694). Cps. *lōtnegelis* (zob. *lotà*). Osobno zob. *nėgelka* i *naglà*.

nėgelkės a. *nėgelkos* 1 p.a. f.pl. bot. ‘goździki, Dianthus’, war. *negelka* b.z.a. (*Sėjau rūtas, sėjau mėtas, sėjau negelkėles*) — zapoż. z prus.-niem. *nėgalkəs*, por. nwn. *Nelken* (GL 91, ALEW 694). Wskutek adideacji do *mėgti* ‘lubieć’ pojawił się war. *mėgelkos* (LEW 491, Kabašinskaitė 25, 55), por. *nedetkà* ⇒ *medetkà*.

negù spójnik porównawczy ‘niż’ — powstał z połączenia ptk. porównawczej *nė* z ptk. -*gu* (zob.), np. *Šiėmet geriaũ gyvėnam, negù pėrnai* ‘W tym roku lepiej żyjemy niż w ubiegłym’. — W DP odpowiednia partykuła ma postać *negi*, por. *didesnio negi Pranašo* ‘większego niż Proroka’. Odpowiednik łot. *nedz* ‘i nie’. Zmienny wokalizm partykuły widać też w połączeniu ze spójnikiem: DP *jei-gu* ob. *jei-gi* ‘jeśli, gdyby’. Zob. GJL III, § 826. — War. apokopowany *nėg*, np. *Geriau nepradėti, neg pradėjus nepabaigti* ‘Lepiej nie zaczynać, niż zaczawszy nie skończyć’.

nėi ptk. porównawcza ‘niż, niby’: *Dāvė daugiaũ nėi šimtą* ‘Dał więcej niż sto’. *Pasipūtęs nėi kalakūtas* ‘Nadęty jak (niby) indyk’.

nėĩ ptk. negacji ‘ani’: *Tylėk ir nesakỹk nėĩ žodžio* ‘Milcz i nie mów ani słowa’. Odpowiada słow. *ni* ‘ni, ani’ i łac. *nĩ* ‘nie, że nie’. Zob. GJL III, §§ 686, 827.

nėĩ... nėĩ... ptk. negacji ‘ani... ani...’: *Nėĩ tũ kaltas, nėĩ àš* ‘Ani ty jesteś winien, ani ja’. Też w znaczeniu pol. ‘ni... ni...’: *Nėĩ šis, nėĩ tās* ‘Ni sio, ni to’. *Nėĩ už šį, nėĩ už tą ėmė bartis* ‘Ni z tego, ni z owego zaczęli się kłócić’.

nėigti, *nėigiu*, *nėigiau* ‘mieć za nic, lekceważyć, gardzić, poniewierać’ (syn. *niėkinti*), *nunėigti* a. *panėigti* ‘poniżyć, upokorzyć’ (*Ponai žmogų nuneig. Nuo pradžios vis žemės darbinukas buvo pāneigtas*) — verbum utworzone od ptk. negacji *nėĩgi* ‘ani’ < *nėĩ-gi* (por.

neĩ). Zob. też syn. *niekti*. — War. nieakutowy stanowi neologizm o rozszerzonym znaczeniu, por. *neĩgti*, *neigiũ*, *neigiaũ* ‘nie uznawać czego, nie przyznawać, zaprzeczać’, *nuneĩgti* a. *paneĩgti* ‘odrzuć co, zaprzeczyć czemu’, *užneĩgti* ‘zakwestionować co’ (*Tu šito neužneĩgsi*). Drw. *neĩgiamas* ‘negatywny, ujemny; niekorzystny, zły’, *neigĩmas* ‘zaprzeczanie’, *neiginĩs* gram. ‘przeczenie’. — War. z -k- w wygłosie pwk.: *néikti*, -iu, -iau gw. 1. ‘mieć za nic, nie szanować, poniewierać’ (*Ans tave néikia*, t.y. *in niekus vert, ni už ką neturi* JU), 2. ‘gnębić, dręczyć, uciskać’, *išnėikti* ‘zwymyślać kogo’, ‘wybić, wytępić (owady, karaluchy)’, *nunėikti* ‘zabić’. — Neoapofonia *ei* ⇒ *ie* (?) albo alternant z *ie* dotworzony analogicznie: *niekti*, *niekiu*, *niekiau* ‘pogardzać kim; gnębić, uciskać kogo’ (war. *niėkti*), *nunėikti* ‘zabić’ (war. *niegti* ‘niechcący zabić’), *sunieku* SD¹ «sfukam» [‘zgromić, skrzyczeć, złać’] (syn. *subaru*, *sujudu*). Por. oboczność *ei/ie* w *greibtĩ/griėbtĩ*, *kreiktĩ/kriėktĩ* i *mėigtĩ/mięgtĩ*. A może chodzi o wpływ czas. *niėkinti* ⇐ *niėkas*?

néikti, *néikstu* (war. *néikiu*), *néikiau* 1. ‘słabnąć’, 2. ‘umierać, konać (m.in. DP), zdychać’, *atnéikti* ‘odmrozić sobie ręce, nogi’, *užnéikti* ‘zmarnieć, zmarnować się, zdechnąć od pomoru – o zwierzętach, prosiętach; wymarznąć – o roślinach’. Drw. *paneikimas* DP ‘skonanie’. Osnowa *neik-* przedstawia sobą innowacyjny SP/SE, który został dotworzony do SZ *nyk-* jak w *nỹkti*, *nykstũ* ‘tracić zdrowie, siły, opadać z ciała; przemijać, przepadać’, *išnỹkti* ‘zniknąć’ (zob.). Neoapofonia *y* ⇒ *ei* jest również widoczna w *rykšti* ⇒ *réikšti*; *plyšti* ⇒ *plėišėti* i *vỹkti* ⇒ *veĩkti*. Całkiem inaczej ALEW 694, który widzi w *néikti* vb. denominativum od *niėkas* ‘nikt, nic’, przy czym jeszcze utrzymuje, że ta derywacja ‘musiała zajść przed zmianą pb. *ei we wsch.-bałt. *ie*’. Z kolei na s. 703 tegoż słownika (s.v. *niėkas*) stwierdza się, że zmiana *ei > ie w wypadku *néikti* nie doszła do skutku (‘ist ausgeblieben in der Ableitung lit. *niekti*’). Por. SP/SO *náikinti*. Zob. też *néigti*.

neĩnosiaĩ adv. gw. ‘wprost, otwarcie, poważnie (coś powiedzieć)’, np. *Aš tau, sūnau, sakau neĩnosiai, kad daugiau taip nepasikartotų, kitaip priseis mudum dideliai susipykti* ‘Ja mówię ci, synu, poważnie: żeby się to więcej nie powtórzyło, w przeciwnym razie przyjdzie nam bardzo się poróżnić’. *Sakė ji neĩnosiai, kad už tavęs netekėianti* ‘Powiedziała poważnie, że za ciebie nie wyjdzie’. Analiza: *ne-ĩ-nosiai*. Znacz. etym. ‘nie w nos [lecz w oczy]’, scil. powiedzieć. Por. *nósis* ‘nos’.

nekaĩp ptk. porównawcza ‘niż’: *Gyvi pavojingesni, nekaip mirę* ‘Żywi [są] groźniejsi niż umarli’. *Daugiau ežerų, nekaip žemės* ‘Więcej jezior niż ziemi’. Zob. wyżej ptk. *nė*.

nėkis, -ė 2 p.a. ZTŽ ‘jakiś, nie wiedzieć jaki’ — zapoż. z błr. *néki* ‘jakiś’ (< *nėjki* < **ne-jaki*, ĖSBM 7, 310). War. *nėkias*, -ia 1 p.a. ZTŽ.

nekláužada 1 p.a. 1. c. ‘nieposłuszne dziecko, urwis, psotnik’, 2. bibl. ‘nieposłuszeństwo’ (m.in. DP) — złożenie powstałe przez degeminację z **neklauž-žada*, to z asymilacji w **neklaus-žada*. Znacz. etym. ‘ten, kto nie słucha tego, co się do niego mówi’, zob. *klausyti*, *žādas*, *žādėti*. Paralele: *neklaušėlis* ‘osoba nieposłuszna’, *akižada* c. ‘osoba mówiąca (prosto) w oczy’. — War. *nekláuža* c. ‘ktoś nieposłuszny’ powstał drogą nieregularnego obcięcia końcowej sylaby w często używanym wyrazie (zob. GJL I, § 578, Mańczak 1977, 223).

nelabàsis, gen.sg. *nelābojo* 1. eufemizm dla ‘zły duch, diabeł’, 2. ‘niedołęga’ (jako obelga). War. *nelābasis*, *nėlabasis*. Anaforyzowana forma przym. *nelābas* ‘niedobry, zły’ (zob. *lābas*). — Drw. *gývas nelabàsis* adv. ‘bardzo dużo’, *pāts nelabàsis* ts. Neoosn. *nelab-: nelabōšius* ‘diabeł’, *nelabūkas* ts., *nelābšis* ts. (por. *nākabis* ⇒ *nak-* ⇒ *nāk-šis*).

nėlaikis, -io 1 p.a. gw. 1. ‘dusza zabitego (np. złodzieja) lub dusza samobójcy, która nawiedza miejsce zgonu i straszy żywych’, 2. ‘nieboszczyk’ — drw. od sb. *nėlaikas* ‘nieodpowiedni czas’ albo od adv. *ne laikũ* adv. ‘nie w swoim czasie’ (zob. *laikas*). Paralela

łotewska: *nelaĩķis* ‘zmarły, umarły’ ⇐ *nelaĩķs* ‘nieodpowiedni czas; niepogoda’. — Drw. *nelaĩķšis* a. *neláikšis* 1. ‘noworodek, który przedwcześnie się urodził, wcześniak’, 2. ‘samobójca’.

nēmačĩa 1 p.a. gw. ‘diabeł’ (*At tave nēmačĩa prisēdo?* ‘Czy diabeł cię opętał?’), przeważnie w złorzeczeniach — zapoż. z błr. gw. *nēmač* f. ‘diabeł (w złorzeczeniach), np. *Xaj cjabe nemač bjarē! Kab cjabe nemač uzjala! Nemač na jaho!* (PzB 3, 209). Por. ros. przest., gw. *nēmočʹ*, -i ‘niemoc, choroba’, ros. gw. *Černaja nēmočʹ tebja poberi!* (SRNG), *nemóxot*, -a ‘zły duch, diabeł’: *Nemóxot ego znaet* (SRNG). Por. również *māčē*, *māčis* s.v. *mācis*. — War. m. *nēmačis*, *nēmacis*; *nēmačius*, *nēmacius*; też pl.t.: *Kad tave nēmačĩa!* ‘Niech cię diabli!’.

nemėigėlis, -io 1 p.a. gw. ‘ktoś nierozgarnięty, nieudolny, półgłówek, głuptas’ — od czas. *nemėigti* ‘nie potrafić, nie umieć’ (zob. *mėigti*). Budowa jak *netikėlis*, *nebūvėlis*. — Derywacja wsteczna wytworzyła neoosnowę *nemeig-* (por. *priedėlis* ⇒ *priėdas*; *pundėlis* ⇒ *pūndas*). Świadczy o tym obecność drw. *nemėig-ša* ‘ktoś nierozgarnięty, głuptas’ (por. sufiks w *negrėbša*, *nemókša*, *nėtikša*). Od tego nazw. *Nemeikša* (⇒ pol. Niemeksza), *Nemeikšis*. Podobnie w *nėtikša* ‘ktoś nieudolny, nie udany’ widzimy drw. od neoosn. *netik-*, wyabstrahowanej z *netikėlis* ts., co było deverbativum od *netińka* ‘nie nadaje się’. GJL II, § 370 wywodzi *nemėigša* wprost od czas. *mėigti* ‘razić, porazić’, co nie przekonuje. ŽD 316 wskazuje suf. -ša, ale osnową wyrazu nie zajmuje się.

nėmnioti, *nėmnioju*, *nėmniojau* (czyt. *niamn-*), war. akc. *nemnióti* ‘jeść – w języku dzieci’ — drw. na -io- od osnowy *nem-n-* pochodzącej od powtórnego wykrz. *nėm-nėm*, *niam-niam* o dziecku proszącym o jedzenie (*Niam-niam, mama! Noriu nėm-nėm!*), o matce dającej jeść (*Nemniok, vaikeli! Neverk, vaikeli, tuoj gausi nėmnioti!*). Przypomina to polski wykrz. *mniam-mniam* (o jedzeniu). Z innymi sufiksami: *nemnénti*, *nėmnyti*, *nemnóti*. W kwestii budowy por. *náinioti* ⇐ *nai-nai*. Wtórne postaci wykrzyknika to *nėmne*, *nemnė*, *nėmnio* i *nemniū*.

nemunaĩ 3 p.a. m.pl. gw. ‘podróż zimowa Niemnem sańmi po lodzie’ (*Žiemą geriausias kelias nemunaĩs. Iki pat Kauno nemunaĩs atsikapstėm*) — pluralizowana forma nazwy rzecznej *Nėmunas* ‘Niemen’.

nemūnė 2 p.a., *nemunė* 3 p.a., *nėmunė* 1 p.a. bot. ‘grzyb opieńka miodowa, Armillaria mellea’. Segment *nem*^o powraca w złożeniu *nėm-uogė* bot. ‘borówka czarna, jagoda, Vaccinium myrtillus’ (por. *uoga* ‘jagoda’). Niezupełnie jasne. Za Būgą, RR II 214, 280n. zbliżają segment *nem*^o z n.rz. *Nėmunas* ‘Niemen’ (łot. *Nėmuns*; stbłr. *Nemъnъ*, gen. *Nemъna*, błr. *Nioman*, *Niomna*) i dalej z pierwiastkiem *pie*. **nem-* jak w gr. *véμος*, -εος n. ‘lesiste pastwisko, polanka’ i łac. *nemus*, -oris n. ‘las, gaj (często z polanami, łąkami do pasienia bydła)’, por. ŽD 282, LEW 493, Vanagas 227. Ale to zaledwie etymologia pierwiastkowa. Otwarte jest pytanie o formant -un-, który ma on wątle oparcie w materiale (LEW paralelizuje tylko *kamunė* i dwie nazwy miejscowe, z kolei ŽD dorzuca łot. *deguns* ‘nos’). Można tu podejrzewać innowację wobec szerzej rozpowszechnionego wariantu -ūn-. Czy więc chodzi o sufiksálną neoapofonię *ūn* (*alkūnė*, *viršūnė*) ⇒ *ūn* (SP ⇒ SZ)? Paralele spośród innych sufiksów: 1. *ū* ⇒ *ũ*: *stebūklas* ⇒ *stebūklas*; *karūžas* ⇒ nazw. *Karūžas*, 2. *ĩ* ⇒ *ĩ*: *adỹklis* (od *adỹti*) ⇒ *adiklis* 3. *ā* ⇒ *ā*: *pinōklis* (od *pinóti*) ⇒ *pināklis*. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *nemūni* pl. ‘opieńki’ (PzB 3, 209).

nėndrė, czyt. *niándrė* 1 p.a. bot. ‘trzcina jeziorna, nadrzeczna, Phragmites communis’ (*žviluojąs kaip nėndrė* DP 22₃₃ ‘chwiejący się jako trzcina’). SD: *nėndrė* «trzcina», *nėndrių medus* «cukier». Por. *ir nupinį karūnų ižg arškėčių uždėjo unt galvos jo, ir tiesėn davė nėndrį* [pis. <niendri>] Ps II, 166_{5n}. ‘i upłotszy koronę z ciernia włożyli na głowę jego, i trzcinę w

prawicę jego'. — *O spjaudydami unt jo, émē nendri* [pis. <niandri>], *ir mušē jī galvon* Ps II, 166¹⁰ⁿ. 'a plując nań, wzięli trzcinę, i bili go w głowę jego'. W kwestii dwojakiej pisowni <Ce> : <Cia> dla oddania /C'a/ zob. paralele s.v. *klémka*. Odpowiednik łot. *niēdre* 'trzciną'. Zdaniem Skardžiusa 1935, 250 łotewski odpowiednik akcentowy przemawia za wtórnością lit. akutu. Związki zewnętrzne wyrazu *néndrē* są słabo rozpoznane, zob. LEW 493n., ALEW 695. — Liczne warianty fonetyczne w gwarach: 1. *méndrē* (dysymilacja *n-n > m-n*), *meñdrē*, *mendrē*, n.jez. *Méndrežeris*, 2. *léndrē*, *lendrē* (dysymilacja *n-n > l-n*), 3. *éndrē* (dysymilatywny zanik *n-*, por. *ugnis*), wsch.-lit. *indrē*, 4. *jéndrē*, *jendrē* (zmiana nagłosu z *niandrē*, por. wyżej cyt. z Ps, jak też niżej błr. gw. *mjándry*). Rozmaitość wersji w nazwach miejscowych: 1. *Mendrỹnē*, 2. *Léndrēs* (n.rz. *Léndra* 2x, *Léndrē* 4x, *Léndrupis* 8x), *Lendrỹnē*, *Paléndriai* 3x, 3. *Paìndrē* wsch. < **Paèndrē* (por. *Panéndrē*). Inne: *Néndriai*, *Nendriniai* (⇒ *Nendriniskiai*), *Nendrytē*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *mjándry* pl.t. 'trzciną' (PZB 3, 104, Laučjute 70). — Drw. *nendrynās* 'pole trzcinowe', SD «trcia, trcinisko», *néndrinis* 'trzciny, z trzciny' (⇒ *nendrinùkē*, nazwa dwóch ptaszków z rodziny trzciniaaków: 1. 'wodniczka, *Acrocephalus paludicola*', 2. 'łozówka, *Acrocephalus palustris*'). — Wsch.-lit. n.m. *Antándraja* (rej. Utenà) jest wersją pochodzącą z gw. **Antā-indraja* i pokazuje wzdłużenie zastępcze (akut) na skutek elidowania samogłoski *i-* z nagłosu II członu złożenia. Nazwa tej wsi ma za podstawę n.jez. *Indrajaĩ* lub n.rz. *Indrajà*, obie utworzone od *indrē* 'trzciną', co zmienione przez aferezę ze wsch.-lit. *nìndrē*. W kwestii wzdłużenia (akutu) por. n.m. *Antálgē* < **Antā-ilgē* (s.v. *ilgas*); LVŽ I, 115, 117 tłumaczy sekwencje *án* i *ál* kontrakcją samogłosek, co nie jest ścisłe.

nendza stlit. 'nędza, bieda' (*nendzoi... yra pastatyti* MOP 'w nędzy... są postawieni') — zapoż. z pol. *nędza*, -y 'miseria, paupertas, inopia'. Zob. SLA 139n., PAŽ 265, ALEW 695. — Drw. *nendznas* MOP 'nędzny, biedny' (syn. *skurdūs*), gw. *neñdznas* 4 p.a. 'słaby, np. o koniu' ⇐ pol. *nędzny*.

nénka 1 p.a., *nenkà* 2 p.a. wsch.-lit. 'niańka, opiekunka dziecka' (LzŽ), z **niánka* — zapoż. ze stbłr. *njanьka*, błr. *njánьka*. Por. ros. *njánьka* i pol. *niańka*. Pisownia <Cen> oddaje zasymilowane brzmienie [C'an], podobnie jak <Cem> dla [C'am] w *klémka* ob. *kliámka* i *lémpa* ob. *liámpa*. Depalatalizacja *n'k > nk* przypomina *l'k > lk* w *kulkà* i *liùlka*. — Warianty: 1. z *é* za błr. ja: *nènkà*, *něnkos* (*Až nēnkų slūžija* 'Służy za niańkę' ZS 37), 2. z *ie* za błr. ja: *niēnčyti* (zob.).

nepėsčias, -ià 3 p.a. 'dzielny, odważny; niegłupi, roztropny'. Znacz. etym. 'niepieszy' (zob. *pėsčias* 'pieszy'). Wayles Browne (p.l.) podsunął mi paralełę angielską, która pozwala zrozumieć litewski rozwój znaczenia od 'niepieszy' do 'pojętny' itp. Otóż w języku angielskim odróżnia się sb. *pedestrian* 'pieszy', które nie jest pejoratywne, od adi. *pedestrian*, które ma pewne nacechowanie ujemne, bo oznacza 'niespecjalny, pospolity, zwykły'. Tymczasem zaprzeczona forma tego przymiotnika, *not pedestrian*, ma znaczenie melioratywne: 'nadzwyczajny, bardzo dobry, inteligentny, mądry'.

nēprietelis, *neprietelis*, -io 1 p.a. stlit., gw. 'nieprzyjaciół, wróg' — ze zmiany **nēprijetelis* < **nēprijetelis* (synkopa nieakcentowanego *i*). Taka praforma pochodziła z transpozycji akcentowanego na sylabie początkowej zapożyczenia stbłr. *neprijetelb* (dokumentację źródłową podał Būga, RR II, 504; zob. też HSBM 20, 270). Forma *neprijetelb* powstała z *neprijatelb* przez asymilację perseweracyjną (*i*)ja > (*i*)je. Būga, l.c. zaznaczył, że przejście standardowej formy zach.-ruskiej *neprijátel'* prowadziłoby do lit. substytucji †*neprijōteli(u)s*, por. *neprijātēlis* ZTŽ. Nieco inaczej SLA 141 (jako źródło wskazał stbłr. *nēprijatelb*). — Wsch.-lit. *nēprietelius*, f. *nēprietelka* (ZS 36 jako źródło wskazał błr. *nēprijacelb* 'człowiek mający nieprzyjazną postawę wobec kogoś lub czegoś'). Obok tego TSBM notuje *neprijacelb* w znaczeniu zbiorowym 'wojsko przeciwnika w czasie wojny,

wroga armia'. — SD: *įveikt neprietelių* «pożyć nieprzyjaciela» [‘pokonać nieprzyjaciela’], *išduomi ką neprietelamus* «wydaić kogo nieprzyjaciółom». Zob. też *prietelius*. — Drw. *nėprieteliškas* ‘nieprzyjazny’.

nepuotis, -iēs 4 p.a. m. stlit. ‘wnuk’. Fem. *neptė* 4 p.a. stlit. ‘wnuczka’. Zapoż. bałtyckie w fiń. *nepaa*, *nepas* ‘bratanek, siostrzeniec’ (Stang 1966, 31). — Formacje pokrewne: scs. *netijī*, serbsko-cs. *netijī* ‘kuzyn’ (f. rcs. *nesterā*), stpol. *nieść* m. ‘wnuk stryja a. wuja’ (f. *nieściora* ‘wnuczka stryja a. wuja’), < *neptijo- < pie. *h₂nep-t-iHo-. Por. gr. ἀνεψιός ‘brat stryjeczny a. cioteczny, kuzyn’, ἀνεψιά ‘kuzynka’. Dalej por. sti. *nápāt-* (h₂nep-ōt-), acc.sg. *nápātam* ‘potomek, wnuk’, nom.pl. *nápātaḥ*, dat.pl. *nādbhyaḥ* ‘dla wnuków’, f. *naptī* ‘wnuczka’ < *h₂nep-t-ih_{1/2}, acc.sg. *naptīyam*, aw. *naḥsu* loc.pl. ‘u wnuków’ (*napt-su), f. *napti-*, łac. *nepōs*, acc.sg. *nepōtem*, f. *neptis*, -is, stir. *necht* ‘wnuczka’, stwn. *nift(a)*, nwn. *Nichte* f. [‘bratanica, siostrzenica’]. Por. LEW 494, BSW 196, NIL 520n., de Vaan 405n., ALEW 695n. — Dziś w jęz. literackim panuje słowiańskie zapożyczenie *anūkas* ‘wnuk’ (zob.). Natomiast w gwarach spotyka się rozmaite neologizmy, por. np. *sūnāitis* (dosł. ‘syn syna’, sufixs jak w *ponāitis*, *kālvaitis*, *vaikāitis*), *vaikāvaikis* a. *vaikvaikis* (dosł. ‘dziecka dziecko’). — Uwzględniając materiał porównawczy, można odtworzyć pralit. rzeczownik o temacie na -t-: sg. nom. *nepuō, acc. *nepātin, gen. *neptēs. Temat stlit. *nepuoti-*, scharakteryzowany suf. -i-, powstał ze skrzyżowania formy nom.sg. *nepuo (z pie. *h₂nep-ōt-s) z formą acc.sg. *nepatin (z pie. *h₂nep-ot-m), której zakończenie zinterpretowano jako -i-n (*nepat-i-n), mianowicie przez analogię do osnów na -i- (por. np. acc. *pātī* < *pat-i-n < pie. *pot-i-m do *patīs* ‘mąż’). Uogólnienie tematu *nepuoti-* nastąpiło przez eliminację takich form odziedziczonych, jak acc.sg. *nepātī (⇒ *nepuot-ī*) i gen.sg. *neptēs (⇒ *nepuot-ies*; por. łacińską osnowę *nepōt-* w gen.sg. *nepōtis*, zam. *neptis < *nep-t-es). Z form pluralnych por. stlit. gen. *nepuočiū*, dat. *nepuotims*, acc. *nepuočius*. Stlit. drw. żeński *neptė* pochodzi – jak w innych językach – od osnowy słabej *nep-t-, z tym, że trzeba tu odnotować zastępstwo plit. formacji na -ī, *neptī < pie. *h₂nept-ih_{1/2} jak wed. *naptī* (paralela: lit. *patī* < *pot-ih_{1/2}) przez produktywne femininum na -ė (por. *duktė* ‘córka’). Derywatem od *neptė* jest *neptis* BRB ‘wnuk’. Jeszcze młodszym neologizmem jest *nepuotė* BRB ‘wnuczka’.

nērēdas 1 p.a., *nerēdas* 2 p.a. stlit., gw. ‘nieporządek, chaos’, 2. ‘rozpusta, nierząd’, DP ‘nierząd, wszeteczeństwo’ (*kurie biauruosius nērēdus Minykų su Minyškėmis pagerbta moteryste vadina* DP 219₁₀ ‘ktorzy sprośne nierządy Mnichów z Mniszkami pocziwym małżeństwem nazywają’), 3. przen. ‘wielka ilość’ (*nerėdu* adv. ‘w nadmiarze, za dużo’), 4. c. ‘niegodziwiec, łajdak’, 5. c. ‘niezgrabny człowiek lub zwierzę’ — zapoż. ze stbłr. *nerad̃b*, *nerjad̃b* ‘niezgoda, nieporządek, rozprzeżenie; rozpusta, nierząd’, por. błr. gw. *njarád*, *nerjád* (ĖSBM 8, 71), ros. gw. *nerjád* ‘nieporządek’ (SRNG). Zob. też *rēdas*. — Drw. *nerēdnas* ‘nieporządny; rozpustny, wszeteczny, nieobyczajny’ (por. pol. *nierządny* : *rzqd*). Zob. też *rėdyti*, *parėdnas* oraz *nežėda*.

°**nerkti**: *apnerkti*, -iu, -iau stlit. ‘stać się rozdrażnionym’ (*Atejo tada Achab namuosna savo apnerkęs ir rūstus* CHB ‘Przyszedł wtedy Achab do domu swego rozdrażniony i gniewny’) — paradygmat zbudowano na neopierwiastku *nerk-*, który pojawił się jako derywat na SP/SE do SZ *nirk-* (paralele: *dīrgti* ⇒ *dėrgti*; *vīlgti* ⇒ *vėlgti*). Sam st. zanikowy *nirk-* nie jest odziedziczony, lecz został wyabstrahowany z formy prs. *nirkštu, gdzie -k- było segmentem epentetycznym, wstawionym – jak często – przed zbitkę -št- w prs. *nirštū* (to z *nirš-stu, por. *niršaũ* do *niršti* ‘gniewać się, wściekać się’). Porównywalne neopierwiastki z nieetymologicznym -k- to *bálkti* (⇐ *bálksta*, *bálti*), *kvaikti* (⇐ *kvaiksta*, *kvaisti*) i *tilkti* (⇐ *tilksta*, *tilti*). Zob. też ALEW 49n., s.v. *apnerkti*. Współcześnie °*nerkti* jest poświadczane w zwrocie *nósj nunerkti* ZTŽ ‘zasmucić się, posmutnieć’ (por. pol. *spuścić nos*

na kwintę ‘stracić humor, zmartwić się’).

neřšti I, prs. *neřšia* (war. *neřšti*, *neřšta*⁴⁷¹), prt. *neřšē* ‘o rybach i żabach: trzeć się, ikrzyć się’. Dur. *neřšēti*, *neřši*, *-ējo* ‘składać ikrę’. Reanaliza atematycznej formy prs. *neřšti* ⇒ *neřšt-* + *-i*, dała początek neopwk. *neřšt-* i nowej formie infinitiwu: *neřštēti* ‘ikrzyć się’ (paralele: *niežtēti*, *perštēti*). Sb. *neřštas* 1. ‘czas i miejsce tarła’ (war. *neřštva*), 2. przen. ‘wielka chęć’ (*Užējo neřštas ženytis* ‘Ogarnęła go wielka chęć do ożenku’), *neřštai* m.pl. ‘ikra’, *neřšlai* ts. Odpowiednik łot. *nērst*, *nēršu*, *nērsu* 1. ‘rzucać ikrę’, 2. ‘łączyć się w pary, parzyć się’. Jest nawiązanie w prasłowiańskim nomen **ners-tī* f., **ners-tū* m. ‘ikrzenie się ryb, tarło’, por. ukr. *něrestь*, strus. *nerestū*, ros. *něrest*, stczes. *neřest* ts., do tego – z wtórnym *m-* – słh. *mrēst*, sch. *mrījest*, pol. gw. *mrzost*. Bez jasnych nawiązań ie. Transponat ie. **(s)nerk-*. Por. Būga, RR II, 504, BSW 197, LEW 494n., ALEW 696, REW II, 213, 228. — SO *narš-*: *naršinti* (zob., tam też nomina z *narš-*). — SZ *nirš-*: *niršēti*, *nirša*, *-ējo* 1. ‘występować gromadnie, poruszać się bezładnie, we wszystkie strony, roić się (o mrówkach, kijankach), tworzyć chmurę (o komarach)’, 2. ‘o dzieciach: plątać się pod nogami’ (*Neikit*, *vaikai*, *neniršēkit*!). Nomen: *niršynas* ‘rojowisko, miejsce na jeziorze, gdzie się roi od ryb’.

neřšti II, *neršiũ*, *neršiaũ* 1. ‘ryć, grzebać, kopać’, 2. ‘grzebać w czym szukając czego, rozrzucać, przetrząsać’, 3. stlit. ‘szukać (śmierci), streben’ (BRB, zob. PAŽ 267), *išneřšti* ‘rozbabrać jedzenie (o dziecku, prosięciu)’, *prineřšti* ‘naśmiecic, nabrudzić’. Trudne. Transponat ie. **ner-k-*. Wygląda jak obocznik pwk. **ner-H-*, por. *nerti* I ‘zanurzać się, pograżać się’. LEW 494n. traktował *neřšti* I i *neřšti* II jak jedną rodzinę. — SO *narš-*: *naršyti* (zob.).

nértēti, prs. *nértēju* (war. *nértu*, *nerčiu*⁴⁷²), prt. *nértėjau* 1. ‘wybuchać gniewem, gniewać się, srożyć się’, 2. ‘grymasić, kaprysić, sprzeciwiać się, upierać się (o dziecku)’, *pėnertēti* ‘przestać się gniewać; przestać grymasić’ — durativum stanu na *-ē-* od SE *nert-*. Osnowa, zwykle analizowana **ner-t-*, nie ma ogólnie uznanej etymologii, por. przegląd literatury w LEW 504. IEW 765 i NIL 333, przyp. 1 rozważali związek z pwk. pie. **h₂ner-* ‘być silnym’ jak w nazwie ‘mężczyzny’ (por. gr. *άνήρ*, wed. *nár*, *náram*). O wieloznacznej grafii stpr. <°nert°> była już mowa s.v. *nártinti*. Zob. też ALEW 697 (wychodzi od pie. **nert-* ‘szaleć, miotać się’). — Drw. *neřtvas* ‘uparty, kapryśny’, ⇒ *nértvėtis* ‘upierać się, kaprysić’, *nértvinti* ‘złościć, drażnić’. — SZ *nirt-*: *niřsti* (zob.). — SO *nart-*: *nártinti* (zob., tam też nomina na SO).

nerti I, *neriũ* (zam. **neru?*), *neriaũ* 1. intr. ‘zanurzać się, pograżać się, zagłębiać się w wodzie, płynąć pod wodą, nurkować’, 2. tr. ‘zanurzać się, pływać’, 3. ‘szybko iść, biec, lecieć, jechać, uciekać’, cps. *inėrti* ‘wleźć do wody; wpaść, szybko wejść, wbiec; wpadać – o rzece, która spływa z drugą’ (*Sasna į Šešupę įneria* ‘Rzeka Sasna wpada do rzeki Šešupė’), *prinerti* ‘nabrać wody – o łódce’. Refl. *nértis* ‘nurzać się’, *išsinerti* ‘zrzucić skórę’ (zob. *išnara*), *susinerti* ‘zlewać się – o rzekach’ (*Nemunėlis susiner su upe Mūša* ‘Nemunelis łączy się (spływa) z rzeką Muszą’). Kontynuacja pbsł. **nēr-C/*nīr-C* < pie. **nerH-/*nrH-*

⁴⁷¹ Prs. *neřšti* ‘ikrzy się, składa ikrę’ ma końcówkę atematyczną *-ti*, por. *Kai žuvys neřšti, tai gerai jais tuomet gaudyti* ‘Gdy ryby rzucają ikrę, to dobrze się je wtedy łapie’. *Kai žuvys įsineřšti, tai nieko nežiūri – gali rankom gaudyt* ‘Gdy ryby się ikrzą, to niczego nie widzą – można je chwytać rękoma’. Do tego jest war. apokopowany: *neřšt*, por. *Ledus metant, lydeka neřšt* ‘Szczupak ikrzy się, gdy puszczają lody’. *Upės atsėdžiūose neřšt žuvys* ‘W zalewiskach ikrzą się ryby’. War. *neřšt* był ogniwem poprzedzającym utworzenie formy tematycznej na *-a*, *neřšta*. Ta ostatnia jest – ze stanowiska opisowego – rozumiana jako prs. na *-ta*: *nerš-ta*, por. inf. *neřšti*). Paralele: *įniřšta* (inf. *niřšti*), *auřta* (*auřti*), *gaiřta* (*gaiřti*).

⁴⁷² Chodzi tu o hapaks z ‘Knyga Nobažnytės’ (1653): *Tegul sviets kaip nori nerčia, tegul graso pekla smerčia, nepadrebėsiu, drąsiai pradėsiu* KN 208₂₆. Z powodu tej formy praesentis LKŽ VIII, 679 utworzył osobne lemma *nersti* (*nerčia*, *nerte*) ‘nertėti, niršti’, jak się zdaje, niepotrzebnie.

‘zanurzać się’ (por. scs. *ponrētū* aor. ‘pograżył się’ < *nēr-C). Zob. LIV² 454, IEW 766, 975, BSW 196n., LEW 495, ALEW 697. — Drw. *neris*, -iēs m. ‘bóbr, Castor fiber’, *nertà* ‘ciężarek nawlekany na dolną linkę sieci w celu jej obciążenia i pograżenia, grąż’ (syn. *nartà*), *nertūvas* ts., *nerūnē* b.z.a. bot. ‘wodorost Lemanea’. Por. n.rz. *Neris*, -iēs ‘Wilia’ (SD *Neris* «Wilia rzeka»), dawniej **Neria*, pis. *Nerge* 1340, *Nerga* 1361, *Nerye* 1377, 1388, 1404⁴⁷³. Inne n.rz.: *Nerjys*, *Neretà*, *Nerōtas*, n.jez. *Nerinis*. Zob. Vanagas 2004, 256 n. Od n.rz. *Neris* pochodzi n.m. *Paneriaĩ* pod Wilnem (pol. *Ponary* 1390). — WSE *nēr-*: *nérėti*, *nėriù*, *nėrėjau* ‘nurkować’ (por. *krėšėti*). — SO *nar-*: *nárdyti* (zob., tam też o psł. **noriti*), *nárstyti* (zob.). Nomina: *išnara* (zob.), *nāras* 1. ‘ptak wodny nur, Colymbus, Gavia’, SD «nurek ptak, Mergus» (por. n.jez. *Narinis*, n.rz. *Narañtis*, *Narasà*, *Narūtis*, *Narūpis*), 2. ‘człowiek pracujący jako nurek’ (SD «nurek człowiek»), *naromis* adv. ‘w stanie zanurzonym’: *naromis plaũkti* ‘płynąć nurkiem’, *nartà* (zob.). — SZ *nir-*: *nirti* I (zob.). — WSZ *nyr-*: *nyrėti* (zob.).

nérėti II, *neriù*, *nėriau* 1. ‘nizać, wiązać, robić na drutach, dziać; wiązać sieć’, 2. ‘zarzucać na co pętlę, nawlekać igłę’, 3. ‘szczepiać, spinać (belki w węgle domu)’, 4. ‘wsuwać nogę do obuwia’, 5. ‘łupić, obdzierać ze skóry’, 6. ‘przeszywać, przebijać na wylot’. Refl. *nértis* ‘zawiazywać, tworzyć się – o zawiązkach owoców i kwiatów; zawiązywać sobie fartuch; zrzucąć skórę’, *iš kailio nértis* ‘wyłazić ze skóry, wysilać się’. Odpowiednik łot. *nērt*, *neŗu*, *nēŗu* ‘die Spitze des Bastschuhs zusammenziehen’. Pod względem etymologicznym *nérėti* II jest zapewne identyczne z *nérėti* I ‘zanurzać się’. Można znac. ‘nizać, nawlekać na nitkę, sznurek’ rozumieć jako ‘zanurzać nić w otworze’. Szczegóły czekają na zbadanie. ALEW 698 podkreśla brak odpowiedników zewnętrznych i krytykuje wysunięte w LEW 496 zbliżenia ze strus. *nereta*, *neroto* ‘więcierz, Fischreuse’ oraz z goc. *snorjo* ‘wyplatany kosz’ itp. — Cps. *sunérėti* ‘spleść, połączyć, szczepić, z wiązać; złożyć, skrzyżować (ręce), spleść (dłonie na głowie), zacisnąć (palce)’, *suneriu* SD «złączam co» (syn. *sujungiu*, *suglaudžiu*), *užnérėti* ‘nanizać, nawlec, nałożyć pętlę; chwycić szczupaka na pętlę’. Refl. *įsinérėti* ‘wdziać odzienie, włożyć na siebie’, *išsinérėti* ‘zrzucić skórę (o żmii, wężu), skorupę (o raku)’, *nusinérėti* ‘rozwiązać się (o pętli, pęcie), odwiązać się’, *susinérėti* ‘zrastać się – o kościach’. — Dur. na -ē-: *nerėti*, *nėri*, *nerėjo* ‘wisieć, być zawieszonym’ (znacz. etym. ‘być przywiązany, uwiązany’). — Nomina na SE: *nerinys* ‘robótka szydełkiem; wiązanie’, *pāneralas* ‘wiązadło, którym przymocowuje się bat do biczyska’, *paneŗklas* ts. (metatonia jak w *padėklas*, *pabũklas*). — WSE *nēr-*: *nėriau*, *nėri* (zob. wyżej), *nėrinys* ‘koronka, dzianina’, *nėrys* ‘połączenie kości, staw’ (gw. war. do *narys*, *sąnarys*). — SZ *nir-*: *nirti* (zob. *nirti* II). — SO *nar-*: *nárdyti* ‘zwichnąć, spowodować przemieszczenie się kości w stawie; łamać palce w stawach’ (⇒ neoosn. *nard-*: *nārda* ‘pętla’, ⇒ vb. denom. *nárdyti* ‘łowić szczupaki za pomocą pętli’, *išnárdyti* ‘rozsupłać węzeł, rozplątać sznur’); *atnarinti* LEX ‘rozsznurować, auff schnuren’, *išsinarinti* ‘wywichnąć sobie (członek ze stawu)’, *narinti* ‘zawiazywać sznur; nastawiać zwichnięcie’, *nárstyti* (zob.). Nomina: *įnarai* m.pl. ‘uprzęż końska’, *įnaras* ‘wełniana rękawica wkładana pod spód innej’, *išnara* (zob.), *narys* (zob.), *nartas* (zob.), *narũkai* m.pl. ‘zawiasy u drzwi, okien’ (dosł. ‘rzecz do zawieszania przez nadzianie a. nanizanie na czop’), *naŗvas* a. *nāŗvas* (zob.), *panaŗklas* ‘rzemyk, którym przywiązuje się bat do biczyska’ (por. wyżej *paneŗklas*), *pranarà* (zob.), *prienaras*, żm. *prýnaras* ‘to, co zostało dorobione na drutach, np. stopka w pończosze, skarpecie; rzemyk do umocowania bata na biczysku’, *užnara* ‘pętla’, *užnarvė* ‘pętla, węzeł;

⁴⁷³ LEW 494 przytacza twierdzenie Ekbloma, jakoby w niemiecko-krzyżackiej nazwie *Nerge* kryła się praforma **Nerijā*, którą zapożyczono z pranordyckiego (**naeri*). Zdaniem Ekbloma z tejże praformy ma się wywodzić zapożyczenie lit. *nėrijà* ‘długa i wąska mielizna wzdłuż brzegu morskiego, Nehrung’. Jest to nieporozumienie. Jak zauważył Skardžius, RR 4, 740, *nėrijà* jest sztucznym i całkiem młodym neologizmem jęz. literackiego. NB. LkŽ VIII, 674 wymienia *nėrijà* 2 p.a. dopiero na drugim miejscu, zaś na pierwszym daje *nerijà* 2 p.a.

zwężenie w więcierzu; ustronie, zakątek; ustęp, wygodka' (gw. *užunarvė*). Cps. *nařkotis* 'drzewce z pętlą włosianą, służące do łowienia ryb' (por. *kotas*).

nėrvinti, *nėrvinu*, *nėrvinau* NDŽ 'denerwować kogo, irytować, drażnić' (*Jo elgesys visus nėrvino* 'Jego zachowanie wszystkich drażniło') — vb. denominativum na -in- od sb. *nėrvas*, *nėrvas* 'nerw' albo od adi. *nėrvinis*, *nėrvinis* 'nerwowy' (por. ros. *nėrvničatb* 'denerwować się' ⇐ *nėrvnyj*). Refl. *įsinėrvinti* a. *susinėrvinti* 'zdenerwować się'. — Z innym sufiksem: *nėrvuoti*, -uotu, -avaũ (*Palauk, nesnėrvuok!* 'Poczekaj, nie denerwuj się!'), *nėrvavotas* LZŽ 'zdenerwowany, zły'. — Wsch.-lit. *nėrvùiti*, -ùju, -ùjau 'denerwować kogo' (*Šitie vaikai man nėrvùja*) — pdg. zbudowany wokół formy prs. *nėrvùju* (por. pol. *denerwuję*).

nėržtis, *nėržiuos*, *nėržiaus* gw. 'irytować się, złościć się', *apsinėržti* 'rozgniewać się, rozzłościć się' (*Mūsų tėvas kai apsinėržia, tai kokias tris dienas nekalba* 'Nasz ojciec jak się rozzłości, to jakieś trzy dni się nie odzywa'), *susinėržti* 'wpaść w rozdrażnienie' — *nerž-V* jest prawdopodobnie pochodzącym z sonoryzacji *ršV* > *ržV* wariantem leksemu *nerš-/nirš-*, por. *niršti* 'gniewać się, wściekać się'. — SO *narž-*: *náržytis* 'zachowywać się pretensjonalnie, krygować się, krzywić się, robić miny'. — SZ *nirž-*: *niržti*, -tù, -aũ 'robić się sennym'.

nės 1. spójnik przyczynowy 'bo, gdyż, ponieważ' (SD¹ «owszeki»), np. *Nespjáu k į vandenį, nės pàts sugėrsi* 'Nie pluj do wody, bo sam [ją] wypijesz'. — 2. gw. spójnik przeciwstawny 'lecz', np. *Norėjo jį pavyti, nes veltui* 'Chciał go dogonić, lecz na próżno'. Pod względem etymologicznym chodzi prawdopodobnie o *nesą, tj. poprzedzoną przeczeniem *ne* formę participium prs. act. *są* (nom.sg. n. 'będące, istniejące'). Pierwotne znaczenie spójnika można odtworzyć jako 'w przeciwnym razie'. Por. *esą* w funkcji adv. 'rzekomo, niby, jakoby'. Zob. GJL III, § 828. — W funkcji (1) są trzy warianty gwarowe, wszystkie z długim *ė*: *nės*, *nėsà*, *nėsang*. Już w DP ukazują się oprócz *nes* 'bo, abowiem' war. *nėssą* 'bo' i *nėssąg* 'abowiem'. SD ma *nes* «bo, bowiem» obok *nessa* i *nesung* «abowiem» z *nesang*. Są też warianty trójzgłoskowe: *nesanga*, *nesangi*, *nesangu* i *nesangel*. Postaci *nėsang*, *nėssąg* wskazują na formę początkową *nėsą* a. *nesą*, mającą w wygłosie samogłoskę nosową (później długą); do niej dołączały się ptk. -ga, -gi, -gu i -gel.

nesiviltas 3 p.a., zwykle synkopowane w *nesviltas* 'niespodziewany, nieoczekiwany' (*Nesviltų svečių sulaukėm* 'Zjawili się niespodziani goście'), SD «niespodziany» — zaprzeczona forma participium prt. pass. do *viltis* m.in. 'spodziewać się', por. *nesiviliu* SD¹ «wątpię» (syn. *abejoju*). — Drw. *nesiviltai* adv. 'niespodzianie, nagle', *iš nesiviltų* ts., SD *nesiviltinai* «niespodzianie».

nestotkas stlit. hapaks: *pasakysime... apie didį nestotką, mėkumą ir ablūdai* [sic] *to viso, kuo tasai pasaulis grožisi* DP 579₅ 'powiemy... o wielkim niestatku, marności i obłudzie tego wszystkiego, w czym się ten świat kocha' — zapoż. z pol. XVI w. *niestatek*, -tku 'rozpustność, skłonność ku złemu, niedostatek, wada' (SPXVI). PAŽ 268 oddaje to jako 'nepastovumas', zaś ALEW 698 jako 'Sündhaftigkeit'.

nesviėtnas, -à (p.a. nieoznaczony) wsch.-lit. 'nieznośny, dokuczliwy': *Šiandie karštumas nesviėtnas* 'Dzisiaj gorąco nieznośne' (Otrębski 1934, 140) — ze zmiany *nesusvietnas > *nes.svietnas przez synkopowanie *u* i degeminację. Zapożyczenie z błr. *nesusvėtny* 'taki, jakich mało na świecie, niezwykły', ros. *nesusvėtnyj* 'niestworzony, niebywały'. Por. błr. *susvėt* 'świat, kosmos' (ESBM 8, 16; 13, 61). Brak w LKŽ i Zs.

neščėstis, -ies 2 p.a. f. stlit., gw. 'nieszczęście' — zapoż. ze stbłr. *neščastbe*, por. błr. *njaščasce*, -scja n., ros. *neščastbe*, -stja. Zob. Zs 36, LEW 73, ALEW 160n. Zob. też *ščėstis*.

neščia 4 p.a. 'brzemienna, w ciąży, ciężarna' (war. *nėšti*) — z substantywizacji żeńskiej formy przymiotnika *nėščias*, por. użycie formy rodzaju męskiego w znaczeniu 'obciążony,

np. grzechem': *Nebūk ant galo nēščias, tai est, grieku, svieta ap sunkintas* 'Nie bądź na koniec obciążony, to jest grzechem i sprawami świeckimi'. Takie stosunki, jak *slāpčias* $\Leftarrow$ *slāptas* i *išvirsčias* $\Leftarrow$ *išvirstas* zachęcają – na pierwszy rzut oka – do rekonstrukcji **nēšt-īā-*, derywatu od osnowy ptc. prt. pass. *nēštas* 'niesiony'. Trudność stwarza jednakże fakt, że derywacja przy użyciu suf. *-īā-* nie jest nigdy sprzężona ze st. wzdłużonym. To skłania do innego podejścia. Wydaje się, że *nēščia* i *nēščias* mogą być rzeczownikami postwerbalnymi, mianowicie utworzonymi od neoosnowy *nēšč'*-, pochodzącej z resegmentacji *nēšč'*- + *-oti* $\Leftarrow$ *nēšč-čio-ti* 'nosić'. Wzdłużony SE *nēš-* nie stanowi problemu, bo przy sufiksie *-čio-* jest on dopuszczalny, por. *pēščioti* $\Leftarrow$ *pēšti*; *blēščioti* $\Leftarrow$ *blēstelēti* (GJL II, § 599). W podobny sposób da się też objaśnić wokalizm wyrazu *nēščiai* (zob.). Inaczej ALEW 698. — Ciemne dotąd *a* w war. *nāščia* ZTŽ (*O ana bit nāščia ir norėj spaviedin pabuvot* 'A ona była brzemienista i chciała pójść do spowiedzi') wolno kojarzyć z werbalnym SO *naš-*, poświadczonym pośrednio w drw. *naštà* (zob.). To prowadzi do hipotezy zanikłego czas. **naščioti* od **naščiau*, prt. do frq. **naštyti* < **naš-sty-*. Paralele z etymologicznym SO: *sklāščiai*, *spāščiai*.

nēščiai, *-iū* 2 p.a. pl. m. 'nosidła na wodę, koromysłó' (*Parnešē vandens su nēščiais* 'Przyniósł wody na nosidlach') — rzeczownik postwerbalny od *nēščioti* 'nosić' $\Leftarrow$ *nēšti* (iter. z suf. *-čio-* i WSE *nēš-*, por. *pēščioti* $\Leftarrow$ *pēšti*). Synonimiczny wyraz *nāščiai* 'nosidła' otrzymuje nieco inne objaśnienie (zob.).

nešioti, *nešioju*, *nešiojau* 'nosić' (*nešioju unt keliū* SD «piastuię») — przekształcenie starszego iteratywu **našioti* przez wyrównanie jego wokalizmu do czas. prymarnego *nēšti* 'nieść'. Inne podobne wypadki to *bedžioti* zam. *badžioti*, *lekioti* zam. *lakioti* oraz *vežioti* zam. **važioti*, zob. ŽD 518. Samo **našioti* też jest nowotworem. Odpowiednik scs. *nositi*, *nošq* przemawia za tym, że zajęło ono miejsce **naštyti* (**našiu*, **našiau*), które kontynuowało odziedziczoną formację pbsł. **naš-īj-V*, **naš-ī-C* (por. pie. **h₁nok-ėje-*, LIV² 250). Parę **našioti* : **naštyti* należy postawić w jednym rzędzie z *pašioti* ob. *pašyti*, *ganioti* ob. *ganyti*, *badžioti* ob. *badyti*, *bradžioti* ob. *bradyti*. Ta seria ilustruje odnowienie odziedziczonego iteratywu na *-y-* przy użyciu izofunkcyjnego suf. *-o-*, dołączanego do osnowy palatalnej, por. *paš'-*, *gan'-*, *badž'-* i *bradž'-* w formach preterytalnych *pašiaũ*, *ganiaũ*, *badžiaũ* i *bradžiaũ*. Wynika z tego, że osnowa **naš-* iteratywu zakłada zanikły pdg. **našiu* (por. scs. *nošq*), **našiaũ*, **naštyti*. W tym samym kierunku wskazuje, jak się zdaje, neoosn. *našy-* takich derywatów, jak *našyklė* 'nosidło, nosze', SD <*našiklė* Ss. Sakramento> «monstrancja» oraz *našystà* 'sposób noszenia się, ubierania się, moda' (por. *dalystà* $\Leftarrow$ *dalyti*). SO *naš-* został też utrzymany w pewnych postwerbalnych nominach, zob. *našà*, *naštà*. Sb. *nāščiai* jest prawdopodobnie pamiątką po frq. **naštyti* < **naš-sty-* (zob.). — Neoosn. *nešio-*: *nešiotija vaikų* SD «piastunka», *nešiotas*, *-a* 1 p.a. 'bywały, obeznany, otrząskany' (*Jis ten nešiočiausias visam kaime*), *nešiotė* 'niania' (znac. etym. 'nosicielka', por. *važiotė* $\Leftarrow$ *važioti*). — WSO **nāš-* poświadcza *nōščioti* I (zob.).

nēšti, *nešù*, *nešiaũ* 'nieść, przynieść', cps. *apnēšti sniegù* 'zanieść, zawiać śniegiem', *išnēšti* 'wynieść, wyrwać', *panēšti į ką* 'przypominać kogoś, być do kogoś podobnym', *pranēšti* 'powiadomić, obwieścić; przewyższyć, prześcignąć', *pranešu* SD 1. «przekładam na insze mieysce» (syn. *prakeliu*), «przenoszę», 2. «prorokuuję; przepowiadam co przyszłego» (por. *prānašas*), *sunēšti* 'znieść w jedno miejsce', *sunešu* SD «znoszę co do kupy»; *nēšen* < **nešk šen* 'przynieś tu' (pl. *nēšenkit*). Odpowiedniki bałto-słowiańskie: łot. *nest*, *nēsu*, *nesu* (ē) 'nieść' (LEGR § 606), scs. *nesq*, *nesti*, ipf. *nesēachũ*, < pbsł. **neš-* (BSW 198, LEW 497 n.). W jęz. staropruskim czas. **nest* został wyparty przez neologizm *pijst* (zob. s.v. *pýdyti*). Pbsł. **neš-* to kontynuacja pie. pwk. **h₁nek-* 'dostać, osiągnąć czego, wziąć' (LIV² 250), por. wed. *aśnóti* 'osiąga', *náśati* 'dostaje', aor. *ānať*; het. *henkzi* 'przekazuje, oddaje', gr. ἡνεκα 'osiągnąłem' (zam. **ēneka*). Na gruncie bsł. doszło do przesuwki znaczeniowej w

kierunku 'portare, gerere'. — Iter. *nešdyti* 'nosić', *nešinėti* ts., *nešinėju* SD «naszam», *nešiotti* (zob.). Neoosn. *nešd-*: *nešdinti* 'nosić' (*Nėšdinkis!* 'Wynoś się!'), *nešdinėti* ts. — Nomina na SE: *nešėjas* 'tragarz', SD «nosiciel», *nešyklė* SD «nosidło», *nėšinas*, -à 'niosący' (*Eina mōteris vaikū nešinā* 'Idzie kobieta z dzieckiem na rękę'), *nėšliava* 'danina' (neosufiks jak w *mėžliava*, *vėliava*), *nešmėnė* 'brzemie, ciężar', *neštūvai* m.pl. 1. 'nosze, lektyka', 2. 'narzędzie do noszenia kamieni', *nešulys* 'to, co się niesie – w rękę, na plecach, węzelek, pakunek', *sāunešos* f.pl. 'osady naniesione przez wodę' (war. do *sānašos*; por. *sāumalinis*, *saunarys*), *pranešynos* f.pl. SD «przenosiny, repotia» ['przeprowadzenie państwa młodych na miejsce ich zamieszkania']. Cps. *laukneša* 'naczynie, w którym się nosi jedzenie na pole' (por. *laukas*), *lytnešis* (zob. *lytis* I). — WSE *neš-*: *atsinėšti* 'wdać się w kogo, być do kogo podobnym', *nėščioti*, -ju, -jau 'nosić', *nėšdytis* DVŽ 'nosić sobie' (por. wyżej *nešdyti*), *nėštėti*: *Visi vaikai į tėvą nėsterė* 'Wszystkie dzieci były podobne do ojca' (war. *nėštėti*), *panėšėti*, -nėšiū 1. 'ponieść coś niedaleko, przez krótki czas' (por. *paėjėti*, GJL II, § 616, Stang 1966, 322), 2. 'być podobnym do kogo' (⇒ *panėšūs* 'podobny' jako war. do *panašūs*). Nomina: *nėščia* (zob.), *nėščiai* (zob.), *nėščius* stlit. 'łono matki' (syn. *įščios*), *nėšiai* m.pl. 'nosidła na wodę, koromysło' (⇒ błr. gw. *njašy* pl. ts., PZB 3, 250), *nėšis* 'dwa wiadra czegoś przyniesione na jeden raz; to, co się przenosi za jednym razem; tłumok, pakunek', *nėšlė* a. *nėšli* 'brzemienna, ciężarna' (*Motriška šlipnā*, t.y. *nėšli* JU 'Kobieta jest w ciąży'), *nėštýbė* 'ciąża, bycie ciężarną', *nėštūmas* ts., też 'okres ciąży', *pranėšiu* adv. 'w odstępie jeden od drugiego' (*Statyk pėdus pranėšiu, tai geriau džius* 'Ustawiaj snopy nieco odsunięte od siebie, to będą lepiej schły'). Do tego łot. *nėšāt* iter. 'nosić', *nėšis* 'nosidło na wodę, koromysło': lit. *nėšis* (pl. *nėši* a. *nėšas* ts.). Por. jeszcze WSE w scs. *nėšū* aor. 'niósł' < *nėš- < pie. *h₁nėk-s-. — SO *naš-*: *našyti (zob. *nešiotti*), *našinti(s)*: *našinu* SD «głoszę, rozgłaszam» (syn. *girdenu*), «obwieszczam co komu» (syn. *gerdenu*), *našina* SD «gruchnęło co» ['o wieściach: powstać, rozejść się', SPXVI] (syn. *girdena*), *našinasi* SD «rozgłasza się co» (syn. *gerdenasi*). Z innym sufiksem: łot. *nasāt*, -āju iter. 'nosić; mieć na sobie jako ubranie'. Nomina: zob. *naša*, *našta*. — WSO *nāš-: *nōščioti* (zob.), nomen *sānošai* (zob. *sānašos*). — Neoapofonia *neš-* ⇒ SZ *niš-* ⇒ WSZ *nyš-*: *panyšėti* 'ponieść przez pewien czas' (por. *vež-* ⇒ *viž- ⇒ vyž-: *pavyžėti*; *kel-* ⇒ kil- ⇒ kyl-: *pakylėti*). Zob. też Stang 1966, 322 i GJL II, § 616n. NB. Nie ma śladu po refleksach SZ †inš-, †unš- z pie. *h₁nėk-.

nėt przysłówek 1° 'aż do, nawet', SD «aż (względem czasu)», *ne' ik' vakari* DP 'aż do wieczora', *nėt kraujas stingsta* 'aż krew krzepnie' (war. *nāt* LZŽ), por. łot. *net līdz* 'aż do', 2° spójnik 'aż, tak że, nim', np. *Nevalgysiu, net pakalbėsiu žodžius mano* 'Nie będę jadł [tak długo], aż nie wypowiem słów moich'. Pochodzi z apokopowania formy *ne-ti, *ne-te lub *ne-ta, z *ne* jako negacją, por. *netigi* (Nesselmann, Kurschat), *nete* 'aż' (*Sukulkit kulkit nete ižgi grunta* PK 98₂₆ 'zburzcie je zburzcie aż do gruntu jego'), *netegi* SD «chyba, nisi», stlit. *neta*. Por. ptk. -ti, -tai, -ta w *beti*, *bėt* (str. *tėnti* 'teraz', łac. *poste* 'z tyłu' < *pos-ti), *betaig*, *betaig*. Zob. GJL III, § 829.

netikėlis, -ė 1 p.a., *nėtikėlis* 1 p.a. 'człowiek do niczego niezdatny, nieudolny, niedołęga; leń; głupi, głupiec'⁴⁷⁴. SD <netikielis> 1. «gruby, grobijan» (syn. *mužikiškas*, *kiemiškas*, *nerūgėlis*, <nełymtas>), 2. «nikczemnik» ['człowiek niewiele wart; nie nadający się do niczego', SPXVI] — formacja z suf. -ėl-, urobiona od *netikęs*, -usi 'niedobry, lichy, nieudolny, głupi', zaprzeczonego participium prt. act. od *tikti* (zob.). Budowa jak w *nemėigėlis*. — Z innym sufiksem: *nėtikša* a. *netikša* c. 'ktoś nieudolny, nieudany, niedołęga',

⁴⁷⁴ W DP ukazuje się wariant z akcentem sufikslnym: *netikėlis* 'głupi', por. voc. sg. <netikėli>, <netikėli>, nom. pl. <netikėlei> (Kudzinowski I, 498). Nie uwzględnił tego Skardžius 1935, 83 (indeks: *netikėlis*), ani LKŽ VIII, 741. Akcentuacja *netikėlis* jest objawem dostosowania deverbatiwów na -ėlis do zdrobnień rzeczownikowych typu *kūdikėlis* 'dzieciatko', *asilėlis* 'osiołek', por. GJL II, § 194.

nazw. *Netikšà* (⇒ pol. nazw. *Nietyksza, Nietykszo*). — Drw. *nētikšis, -io* ‘niedołęga’. Por. *niētikšis* (s.v. *niēkai*), *pūstikšis* (s.v. *tikti*).

netoli 1. adv. ‘niedaleko’ (*Āklas āklq netoli tenuvès* ‘Ślepy ślepego tylko niedaleko zaprowadzi’), 2. praep. z gen., np. *Šulinys netoli namū* ‘Studnia niedaleko domu’. *Žmoniū susiriņko netoli šiņto* ‘Ludzi zebrało się blisko stu’ (zob. GJL III, § 784). Zaprzeczona forma adv. *tolì* ‘daleko’, urobionego od adi. *tolùs* (zob.).

netrūkus adv. ‘wkrótce, niebawem, bez zwłoki’. Analiza: *ne-truk-us-*, skostniała forma participium prt. act. od *trūkti, trūko* m.in. ‘bawić gdzie, marudzić, zwlekać’. Znaczn. etym. ‘(długo) nie zwlekając’. Por. *pabūvus* ‘nieco później’, *prireikūs* ‘w razie potrzeby’ (GJL III, § 671).

neūžauga 1 p.a., *neūžauga* 1 p.a. c. ‘istota niskiego wzrostu (człowiek lub zwierzę)’, SD «karzeł» — dewerbalne nomen z przeczeniem *ne* i suf. *-ā-* od *užaugti* ‘wyrosnąć’, *užaugu* SD «dorastam». Zob. *augti*. — Z innym sufiksem: *neužauguo* SD «łokietnik» (syn. *uolakčius*), ⇒ *neužauguonis* ‘dziecko niskiego wzrostu’ (na temat neosuf. *-uon-* zob. GJL II, § 345), *neužauguonē* SD «karlica».

nēvadas 3 p.a., *nevādas* 2 p.a. stlit., gw. ‘niewód, wielka sieć rybacka o długości ok. 300 m, włączona przez kilkunastu mężczyzn’ (*Nēvadas – ne tinklelis, jam vilkti reikia bent 20 vyrų* ‘Niewód to nie mała sieć, aby go przewlec trzeba przynajmniej 20 mężczyzn’) — zapoż. ze stbłr. *nevodъ*, por. błr. *névad, -a*, pol. *niewód, -u* (SLA 142, LEW 498, ALEW 700). Zob. też *vādas* II.

nevalià 2 p.a., gen.sg. *nevālios* stlit., gw. ‘niewola, przymus, poddaństwo’ (*Ten bus valnumas be nevalios* DP 489₄₆ ‘Tam będzie wolność bez niewoli’) — zapoż. ze stbłr. *nevolja*, por. błr. *njavólja, -i*, pol. *niewola, -i*. Zob. SLA 142, LEW 498, ALEW 700n. Drw. *ponevāliai* adv. ‘wbrew woli, pod przymusem’ ⇐ pol. przest. *poniewoli*. Zob. też *neválnykas*.

neválnykas 1 p.a., *neválninkas* 1 p.a. stlit., gw. ‘niewolnik’ — zapoż. ze stbłr. *nevolníkъ*, por. błr. *njavólnik, -a*, pol. *niewolnik*. Zob. SLA 142, LEW 498, ALEW 700n. Zob. też *nevalià*.

nēvēša c. 1 p.a. gw. 1. ‘źle jedzący, źle rozwijający się, mizerak, cherlak (dziecko, prosię, bydłę, roślina)’, 2. ‘niechluj, brudas; niedołęga’. Budowa: *ne-veš-a*, sb. postvb. do *vešù, vešėti* ‘szybko i bujnie rosnać’ (zob.). — War. na SO: *nēvaša* 1 p.a. c. ‘źle rosnący człowiek, zwierzę, roślina’ (por. *vašà, atvašà*), war. m. *nēvēšas* 1 p.a. — Synonimy z WSE *vēš-* i innymi sufiksami: *nevėkšla* a. *nėvēkšla* c. żm. ‘niewyrośnięty, za mały na swój wiek’ (z **nevėš-la*, insercja *k*, por. *pirkšlỹs, pūkšlẽ*), ⇒ *nevėkšlis* ob. *nėvēkšlis* ts., *nėvēšoklis* a. *nėvēšoklis* ts. (*Nėvēšoklis vaikas – auga, auga ir neišauga* ‘Dziecko niewyrośnięte, rośnie, rośnie i nie wyrasta’. *Metų jis jau turi, tik toks nėvēšoklis, mažiukas* ‘Ma już trochę lat, ale nie rośnie dobrze i jest mały’). LEW 499 ignoruje insercję *k* przed grupę *-šl-* i zbliża *nevėkšlis* do łot. *nevēklis* ‘Schwächling’.

nēvēžioti, nēvēžioja, nēvēžiojo gw. ‘ubliżać komu, obrażać kogo’, war. *nėvēžioti* (*Kam tu jį nėvēžioji, t.y. kolioji? JU* ‘Dlaczego go obrażasz?’). Forma wyabstrahowana ze złożenia prewerbialnego *iš-nėvēžioti* ‘znieważyć, złać, zwymyślać’, które zostało zapożyczone z pol. *znieważać, -am* i zinterpretowane jako *z-nieważ-ać* (por. błr. *znjavážycь, -žu* ‘znieważyć’). Z pochodzenia jest to zaprzeczona postać czas. *ważyć* ‘odmierzać ciężar wagą’ (vb. denom. od *waga* ‘libra’). Znaczn. etym. ‘odbierać komu wagę, godność’ (por. pol. *lekceważyć* ‘mało kogoś cenić’ ⇐ *lekce* [sobie] *ważyć* ‘parvi pendere’). Drw. *apsinėvēžioti* ‘zabrudzić się, zanieczyścić się’. Por. *vožóti* ⇐ *pavožóti* (z pol. *poważać*).

nevidōnas 2 p.a., *nėvidonas* 1 p.a. pot. ‘nicpoń, niktzemnik, łobuz’, dawniej też ‘wróg’

(LEX 'abgesagter Feind, zaprzysięgły wróg'). Dwuznaczne. 1° Może być tworem rodzimym: analiza: *ne-vid-ōnas*, drw. od złożenia **nevīda*, znac. etym. 'taki, którego nie chce się widzieć, oglądać' (zob. Būga, RR II, 373). Por. sufiks w *niūrōnas*, *žiūrōnas* (ŽD 272n.). Pwk. *vid-* może być st. zanikowym do *veid-* 'widzieć' (zob. *vėidas*, *veizdėti*), por. np. *pavidalas* m.in. 'wygląd'. 2° *nevidōnas* może być substantywizowanym przymiotnikiem, zapożyczonym ze stbłr. *nevidanyj*, *nevidannyj* 'niebywały, niespotykany, dziwaczny' (przesuwka znaczeniowa wymaga zbadania). Inaczej GJL II, § 336, który przyjmuje zapożyczenie z pol. gw. *niewida*, co w polszczyźnie litewskiej ma znac. 'odludek'. Zob. też LEW 499, ALEW 701. — Drw. wsteczny deprefigowany: *vidōnas* 'przyjaciół' (znane tylko ze słowników). Paralele: **nēklusas* ⇒ *klūsas*; *nevādas* ⇒ *vādas* II; *bespiečnas* ⇒ *spiečnas*.

nevýdoti, *nevýdoju*, *nevýdojau* gw. 'nie przebywać w domu, rzadko bywać w domu', por. *Jis nevýdoja namų, namie tik perguli* 'Rzadko bywa w domu, przychodzi tylko spać'. *Tu nevýdoji namų – eini ir eini* 'Nie ma cię w domu, [ciągle dokąś] idziesz i idziesz'. Formacja z WSZ *výd-* jak w *išvýdau* 'ujrzałem', zob. *výsti* I, *pavydėti*.

nevỹnas, -à 4 p.a. gw. 'niewinny' (*Jis nevỹnas, o pavynas duoti, ką reikia* 'On jest niewinny, ale powinien dać, co się należy') — zapoż. ze stbłr. *nevinnyj*, por. błr. *njavínny*, z uproszczeniem geminaty jak w *vỹnas* (zob.) i *pavỹnas* (zob.). Inaczej SLA 143: z pol. *niewinny*. — Dysymilacją *n.n* > *l.n* objaśnia się refleks wsch.-lit. *neviľnas* (Zs 37, LzŽ). NB. Nie jest zaświadczony potencjalny war. **nevyd.nas* (por. *pavỹdnas* ob. *paviľnas*; błr. gw. *njavídnny*). — Drw. *nevỹnastis* 'niewinność' ⇐ stbłr. *nevinnostь*, błr. *njavínнасць* (LKŽ : wprost z pol.).

nezbāžnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 'bezbożny, niebogobojny' — zapoż. ze stbłr. *nezbožnyj* 'bezbożny', pol. XVI w. *niezbożny* 'postępujący wbrew prawu bożemu, grzeszny, niegodziwy, zły...' (SPXVI). Por. SLA 143, ALEW 701, POLŽ 472. Zob. też *nōbažnas*. — Drw. *nezbažnybė* 'bezbożność' (obok *nezbažnystė* CHB ⇐ stbłr. *nezbožnostь*); *nezbāžnykas* 'bezbożnik' ⇐ stbłr. *nezbožnikъ*, pol. XVI w. *niezbożnik* 'człowiek postępujący nie po bożemu, zły, niewierzący, heretyk' (SPXVI).

nēzvoga 1 p.a. gw. 'wstyd, hańba' (*Išvaryk aną iš prašmintinio, bus jamui nēzvoga, nepriemnistis* JU 'Wypędź go z przyjęcia, będzie mu wstyd, nieprzyjemność') — ze zmiany **znevoga*, co zapożyczone z pol. *zniewaga* i zinterpretowane jako złożenie z negacją *ne-* (por. *nēzgalas* 'wielka ilość', *nezgadà* 'niezgoda, konflikt'). Zob. też *vogà* II.

nežėda stlit. 'wszeteczność' ['nierząd, rozpusta'] — forma odtworzona z hapaksu <nežėdon> ill.sg., użytego w zdaniu *kiek kartų akis nežėdon palaidai* DP 10₂₁ 'ilekrocieś oczy wszetecznie rozpuszczał' (por. PAŽ 271; brak w LKŽ, LEW, ALEW). Niejasne. Por. *nėrėdas*.

nežinia, *nežinià* adv. 1. 'nie wiadomo', 2. 'skrycie, w tajemnicy, potajemnie, po kryjomu'. War. synkopowany: *nežnià*. Jest to zaprzeczona forma sb. *žinià*, zob. s.v. *žinė*.

niaũ ptk. stlit., gw. 'może, a nuż', por. ze *Slavočinskio Giesmės: Ištark man žodį laiminga, niau perstosiū būt verksminga* 'Przemow, przemow słowo ku mnie, aza mię boleść ominie'. *Skubiai... eikime, niau Jėzų... dar išvysime* 'Podźmyż rychło..., aza jeszcze Jezusa oglądamy'; gw. *Niaũ našlys nežino, ką anas be pačios?* 'Czyż wdowiec nie wie, że jest bez żony?' (war. *niaũgi*, *niaugù*) — wygląda jak kontrahowana postać *nejaũ* 'czy nie?', zob. ALEW 691, PAŽ 271.

niáuuka 1 p.a. gw. 'popas, zatrzymanie się w drodze dla nakarmienia koni': *Pavažiavę geroką kelio galą, padarėm niauką arkliam pasilsėt, pasiganyt*. Bez etymologii.

niáuuktis, *niáuukias*, *niáuukės* (war. *niaũktis*) refl. 1. 'o niebie: chmurzyć się, zasnuwać się

chmurami', 2. 'o człowieku: stawać się chmurnym, smutnym, posępnym, gniewać się, dąsać się', *apsiniaukiu* SD¹ «zaburzam się» (syn. *apsirūstinu*) ob. *apsiniauku* [sic] SD «zachmurzyć się», *apsiniaukįs* SD «zachmurzyć się», *apsiniaukimas* SD «chmura» (syn. *sublindimas*). Odpowiednik łot. *ņāūkt*, -ku, -cu, gw. *ņāūktiēs* 'chmurzyć się'. Etymon nieznany. Zob. LEW 499 n., gdzie wzmianka o próbie Perssona nawiązania do łac. *nuscitiosus* 'źle widzący, niedowidzący' (war. do *luscītiōsus* ⇐ *luscus* 'jednooki; niedowidzący'). Trzeba jednak dodać, że de Vaan 354 ujmuje *luscus* jako *luk-sko-, czyli wiąże to z pwk. pie. *leuk- 'świecić; widzieć' (i o *niāuktis* nie wspomina). — Drw. *niāukstytis* a. *niaukstýtis* 'chmurzyć się', nomina: *niāuka* 'zachmurzone niebo; deszcz', *niāukena* 'gęsta mgła, tuman', *niāūkius* 'ponury, zły człowiek', *niaukūs* 'pochmurny, mglisty'. — Homofoniczne formy: 1. *niāūkti*, -ia, -ē intr. 'padać – o deszczu' (war. *niāukti*): *Tas lietus niāūkia ir niāūkia, ir galo nēra tam jo niaukimui* 'Ten deszcz pada i pada, i nie ma końca temu padaniu', 2. *niāūkti*, -ia, -ē tr., zwykle z prvb. su- 'mieszać, przewracać, wywracać (pościel), kotłować': *Visa lova buvo suniauktà kaip kiaulių kinis* 'Całe posłanie było skotłowane jak barłóg świni'. Drw. *niāukēs* f.pl. 'plewy, osłony ziarn pozostałe po wymłóceniu zboża'. — SZ *niuk*:- *niūkti*, *niuŋka*, *niūko* 'chmurzyć się; zasnuwać się mgłą', *apniūkti* 'wpaść w ponury nastrój, sposepnąć, posmutnieć', *suniūkti* 'osłabnąć, ochlapnąć'. — WSZ *niūk*:- *apniūkti*, -*niūksta* (*niunk-sta), -*niūko* 'zachmurzyć się (o niebie); pograć się w mroku, pociemnieć; posmutnieć; stracić wzrok', *niūksóti* 'być zachmurzonym, ponurym', *niūkūs* 'zachmurzony, zamglony, mroczny; nieprzytulny; ponury'.

niaunēti, *niāunu*, *niaunējau* gw. 'o niemowlęciu: kwilić, popłakiwać' (*Kūdikis niauna, supk* JU) — czasownik na -ē- od *niau-n-*, co od powtórzonego wykrz. *niau-niau*. Z inną budową: *niāuniakoti*. Zob. też *niāuti*. — Drw. *niaunēklis*, -ē 'dziecko płaczliwe, ciągle płaczące'.

niaūsti, *niausiū*, *niausiaū* gw. 'zwiesić głowę okazując tym zmartwienie, smutek'. Por. *Sēdi, galvą nuniaūsus, i verkia* 'Siedzi zwiesiwszy głowę i płacze'. *Nuliūdēs, galvą terpukojy nuniaūsēs* 'Smutny, z głową spuszczoną między nogi'. Analiza *niau-s-*. W oparciu o porównanie z futurum gr. *νεύσω* 'skinę, kiwnę' można przypuszczać, że lit. czasownik wywodzi się z formacji dezyderatywnej *neų-s- od pwk. pie. *neų- 'skinąć, skłonić głowę', por. gr. *νεύω* 'skinąć, kiwnąć; pochylać się, upadać, obniżyć się', wed. *apanauti* 'odchyła się, neigt weg'. Zob. LIV² 455, LEW 500. — Drw. *niausóti* 'być smutnym, posępnym'.

niāušēs, -*iy* 1 p.a. f.pl. przest. 'pochwa, futerał' (słownik Baronasa, 1932). Izolowane, bez etymologii. Por. syn. *māķštys*.

niāuti, *niāuja* a. *niāuna*, *nióvé* 'o kocie: miauczeć' (*Katē niāuna, kad esti nor* JU 'Kot miauczy, gdy chce żreć'), SD¹ *niauju* «miąkam, cati vocem edo» — od wykrz. *niāu* (por. *mjāuti* ⇐ *miāu*, *miaū*). Odpowiednik łotewski z suf. -*dē*:- *ņāūdēt*, -u, -*ēju* 'miauczeć' ⇐ *ņaiū*. Por. syn. *kniāūkti* i *miaūkti*.

niāutis, *niāujasi*, *nióvēsi* gw. 1. 'kłócić się', 2. 'mocować się, bić się (o dzieciach)', 3. 'gryźć się (o psach i innych zwierzętach)', *pasiniāuti* 'posprzeczać się, pokłócić się', *susiniāuti* ts. — Niezwrotne: *niāuti*, *niāunu* (war. *niāuja*), *nióviau* 1. 'ryć, przewracać' (Šlapelis 248; zob. *paniāuga*), 2. 'porywać, kraść, wykradać', *išniāuti* 'chylkiem wynieść, wywieźć', *nuniāuti* 'ukraść (czapkę, rękawice); porwać kurę (o jastrzębiu)', *užniāuti maišą* 'zadać komu worek na plecy' (*Užniāuk jam maišą in nugaros*). Niejasne. Akutowany pwk. *niāu*-C nasuwa pytanie o związek z refleksami pie. *neųH- 'krzyczeć, ryczeć' w językach indo-irańskich i tocharskich, por. wed. *návate* 'ryczy', *abhí anūši* 'zakrzyknąłem, zawołałem', SZ wed. *nuvánt-* 'ryczący', toch. B *ñewetār* 'ryczy' (zob. LIV² 456 n., gdzie jednak o *niāutis* nie wspomniano). Villanueva Svensson, *Balt* XLVI:2, 2011, 217 wyraził

ostatnio sceptycyzm co do przydatności *niáu*ti dla rekonstrukcji pie.⁴⁷⁵. ALEW 701 zakłada podstawę onomatopeiczną.

nibras 2 p.a. nazwa trzech owadów: 1. ‘żuk gnojowy, *Geotrupes*’, 2. ‘chrząszcz rohatyniec nosorożec, *Oryctes nasicornis*’, 3. ‘iskrzyk, chrząszcz świetlikowaty, *Lampyris splendidula*’. Wymienione terminy utworzono być może w oparciu o *nibrè* II ‘pysk, ryj świński’ (to jednak bez etymologii). LEW 500 poszukuje tu tła indoeuropejskiego, co jednak nie przekonuje.

nibrè I 2 p.a. gw. ‘zabawa wiejskiej młodzieży, wieczorek’ (por. *vakariùškos*) — prawdopodobnie sb. postvb. od *nibrinèti* ‘wykonywać drobne prace ręczne’. War. *nibrà*, *nibras*. Bliskoznaczne *nìpras* (zob.) zaleca przyjąć zmianę *pr* > *br*. Jest i war. *mìdrè* (via **mibrè*?). Znacz. pierwotne: ‘wieczorne zebranie kobiet przy wspólnej pracy, przy przedzeniu, szyciu itp.’. Paralela: *vièšnagèti* (s.v. *vièšn*-).

nibrè II 2 p.a. gw. 1. ‘pysk, ryj’, 2. przen. ‘zwężony przód łapcia, nosek’. Niejasne. — Drw. *apìnibris* ‘uzda na pysk zwierzęcia’ (por. *apìnasris*, *apýsnukis*).

nibrès, -*ių* (p.a. nieoznaczony) gw. ‘włókniste odpadki z czesania lnu pomieszczone z paździerzami’ (*Tas visas nibres parduosim* ‘Wszystkie te «nibrès» sprzedamy’). Niejasne.

ničniekas 1 p.a. ‘zupełnie nic, nikt, żaden’. Zam. **nik*-niekas. Sekwencja *č-n* na granicy morfemowej stoi zapewne na miejscu **t-n* (**nit*-niekas, por. *ič niēko* ob. *it niēko*). Sekwencja *t...k* z dysymilacji *k...k*. Złożenie tautologiczne o członach zróżnicowanych pod względem iloczynowym: **nik*- : *niek*-, por. *niēkas* ‘nikt, nic’. Paralele: *māž-možis* (**a-ā*), *gēr-gēris* (**e-ē*). — Jest też złożenie o członach niezróżnicowanych pod względem wokalizmu: *niēkniekis* ‘drobiazg, drobnostka’.

nidavóti, *nidavóju*, *nidavójau* gw. ‘nadziewać, wypełniać nadzieniem’ (*Su nidavonē nidavók paršeli, kalakutą ir kepk* ‘Nadziej nadzieniem prosię, indyka i piecz’) — niejasne przekształcenie z **nodievóti* (por. *nodiejà*), co zapożyczone z pol. *nadziewać* (por. POLŻ 473). Zob. też *medžiavóti* ‘nadziewać’. — Drw. *nidavõnē* ‘nadzienie’.

nie- ptk. przecząca o znac. ‘ni-’, występująca w złożeniach i zrostach. Por. *niekadà* ‘nigdy’, *niēkas* ‘nikt, nic’, *niekatràs* ‘żaden z dwóch’ (*niekatróji giminē* gram. ‘rodzaj nijaki, neutrum’; war. *nekatràs*), *niēkieno* ‘niczyj’, *niēko* ‘nic, nikogo, niczego’, *niēkur* ‘nigdzie’, *niekuomèt* ‘nigdy’. Zob. *neĩ*.

niēbas 2 p.a. ZTŽ ‘niebo’ — zapoż. z błr. *nēba*, -*a* m. Ze zmianą *b* > *v*: *niēvas* ZTŽ.

niedèti stlit. ‘naigrawać się, szydzić, urągać, pogardzać’ (prs. niezaświadczone), ptc. prt. pass. *paniedétas* ‘wyszydzany’ (hapaks w DP, por. *bet idant būtu apjuoktas, paniedétas, ir išpélótas* DP 266₅₁ ‘ale aby go [Chrystusa] nagrawano, naśmiewano i ukrzyżowano’), lit. *niedétinas* ‘naganny, zasługujący na naganę’. Z pb. **nejd*- < pie. **h₃nejd*- ‘zganić, zelżyć, zwymyślać’ (LIV² 303). Por. gr. ὀνειδος, -εος n. ‘zarzut, nagana, obelga; wstyd, hańba’ (Stüber 2004, 107); proteza *o*- ma odpowiednik *a*- w orm. *anicanem* ‘klnę, przeklinam’, *anēc* ‘przeklął’ (por. Martirosyan 82). SZ sti. *nindati* ‘gani, strofuje’, *nidānā*- ‘zganiony’, SO goc. *ganaitjan* ‘zelżyć, zwymyślać’. Wynika z tego, że intonacja pierwiastka lit. jest sekundarna (por. Būga, RR II, 468). — WSZ *nīd*-: łot. *nīdēt* lub *nīdēt*, -*žu*/-*du*, -*ēju* ‘krzywo na kogoś patrzeć, nie cierpieć, nienawidzieć’, w tymże znaczeniu: *nīst*/*nīst*, *nīstu*/*nīžu*; refl. *nīstiēs* ‘być skłóconym z kimś, nienawidzieć się; brzydzić się czymś’. Czy tutaj też *nīdēt* ‘z cicha porykiwać (o bydle); płakać, szlochać’? Nomina: łot. *nīdeklis* ‘zazdrośnik’, też ‘środek do

⁴⁷⁵ «Lith. *niáu*ti is uninformative. The late attestation of the Indo-Iranian forms does not permit establishing the Indo-European *averbo*».

tępienia owadów', *nîdulis* 'nienawistnik; przeciwnik'. NB. Villanueva Svensson, *Balt* XLIII:2, 2008, 191 sądzi, że *nîdêt* weszło na miejsce **niêdêt*, a swój wokalizm zawdzięcza analogii do inchoativum *nîstu*. — SO *naid-*: łot. *naîds*, *naîdus*, *iênaîds* 'wrogie nastawienie, wrogość, nienawiść', ⇒ vb. denom. *naîduôt(iês)* 'nienawidzieć (się)'. Uderza brak lit. refleksów na SO. Zob. Būga, RR II, 299, ME II, 689, BSW 193, LEW 501, ALEW 734.

niēgti, *niēgiu*, *niēgiau* 1. gw. 'niechcący zabić', 2. gw. *nuniegti* 'skrycie, potajemnie zabić; zabić' (*Vagj nuniegē* 'Złodzieja zabili'. *Katinq nuniegē* 'Zabili kota'). Niejasne. Być może polega na fonetycznej dyferencjacji względem formy *niēkti*, *niēkiu*, *niēkiau* 'gardzić; gnębić, uciskać', *nuniekkti* 1. 'mieć za nic', 2. 'zabić, ukatrupić' (*Aš tave nunieksiu!* 'Ja cię ukatrupię!'), o czym s.v. *niēkti*.

niēkai, *-ų* 2 p.a., *niekaĩ*, *-ũ* 4 p.a. m.pl. 1. 'drobiazgi, błahostki', 2. 'plotki, brednie, niedorzeczności, głupstwa, bzdury', 3. 'mała ilość czego, niewielka kwota pieniędzy', 4. bibl. 'marność'. SD *niekai* «bayki to, plotki, brednie», «błazeństwo» (syn. *bežliepyčios*), «obłuda, mara» (syn. *mētra*), «widok fałszywy, obłuda», *niekų kalba* «baianie, bayka» (syn. *sekmė*, *pasaka*). Substantywizacja zaimka *niēkas* 'nic' (zob.). — Drw. *niēkius* 'żartowniś', SD «fiuta» (syn. *niekadarys*) [pol. przest. *fiute*, *-ego* 'pędziwiatr, wietrznik', L.], też «natręt; pletliwy; plotka». Cps. *niekabylys* SD «kuglarz, figlarz, skoczek» (por. *bylā*, *bylōti*), *niekadarys* 'człowiek lekkomyślny, nicpoń, hultaj', SD «ciarlatan» ['kuglarz, filarz, szlabierz', L.], *niekakalbys* SD «baia» ['bajacz, bajkarz, plotkarz', L.], SD¹ «drwał» (syn. *vopalis*), «klekot, plotka» (por. *kalbėti*), *niekasakys* SD «bałamut» (por. *sakýti*), *niēktauza* c. 'kto plecie głupstwa' (por. *taũzyti*), *niektikỹs* a. *niēktikis* 'kto wierzy w zabobony, przesady' (por. *tikėti*), ⇒ *niēktik-šis* 'kto mówi głupstwa, papla'.

niēkāniekis, *-io* 1 p.a. 'drobiazg, drobnostka, błahostka, głupstwo; rzecz bezwartościowa' (SD¹ «fraszka») — złożenie tautologiczne, por. *niēkas* 'nikt, nic'. Paralele: *māžmožis*, *priešpriešais*, *šūnšūnis*. — War. synkopowany: *niēkniekis* 1 p.a. ts., pl. *niēkniekiai* m.pl. 'grosze, mała kwota pieniędzy' (*Už niēkniekius jis nupirko dvarą* 'Kupił dwór za grosze'), DP *niekniekiai* 'proźność, marność; plotki'. — War. sufiksalny *niekanieks* f.pl. SD «bałamuctwo; fraszka». Żm. *niēknēkis* 'drobiazg, błahostka'. Osobno zob. *niēniekas*.

niēkas 2, 4 p.a. 1. 'nikt, nic', 2. 'rzecz nic nie warta, drobiazg, błahostka', pl. *niēkai* (zob.) — złożenie *niē-kas* < pbsł. **nej-ka-*, dosł. 'ni kto' (zob. *kās*), porównywalne z jednej strony ze strus. *ni-kū* 'nikt', z drugiej strony ze scs. *ni-kūto* 'nikt', *ni-čīto* 'nic'. — War. żm. *nē-kas* 'nikt, nic' (zob. *nē*) przypomina scs. *nē-kūto* 'aliquis, ktoś'. Człon I może być wzdłużonym alternantem morfemu negacji *ne*⁴⁷⁶. Por. lit. *nēsti* 'nie jest' z *ne ēsti* (s.v. *esù*), goc. *nist* ts., łac. *nēmō*, *-inis* 'nikt, żaden' < **ne hemō*. — Drw. *niēkalas* 'lichy, wybrakowany towar', *niekēsnis* 'gorszy' (*Takūtis juō toliaũ, juō niekēsnis* 'Im dalej, tym gorsza ścieżka'), *niekiāusias* 'najgorszy' (*Māno dalỹkas niekiāusias*), *niēkas niekiāusia* 'dosłownie nikt, nic' (*Nedingo niekas niekiāusia* 'Nic a nic nie zginęło'), *niēkieno* 'niczyj' (por. *kienās*), *niekingas* 'błahy, marny, nędzny; żalosny', *niēkis* 1. indecl. 'nic' (*Žmogus be mokslo yra niekis* 'Człowiek bez wykształcenia jest niczym'), 2. m. 'drobiazg, błahostka, bagatela' (*Tai niēkis, aš pats galiu tai pasidirbti* 'To drobiazg, sam mogę to sobie zrobić'), *niēkšas* (zob.), *niekū gyvū* adv. 'w żaden sposób', *niekuntas* przest. 'o zwierzęciu: źle rozwijające się' (ŽD 375), *niekūtis* 'błahostka, bagatela', *perniēk* (zob.), *pōniekis*, *-ē* 'niezły, znośny' (por. pol. *niczego sobie*). Cps. *niekdžiugỹs* 'kto się cieszy z byle czego' (por.

⁴⁷⁶ Por. sti. *ná-kiš* 'nikt, żaden', aw. *naēčīš* ts., łac. *ne-uter* 'żaden z dwóch, obojętny', nihil 'nic' < *ne hīlum* 'ani trochę', *nōn* 'nie' (w odpowiedzi na czyjeś słowa) < **nojn* < **ne ojnōm* 'ani jedno' (arch. *noenom*), niem. *kein* 'nikt, żaden' < stwn. *ni-hein* 'ani jedno'.

džiūgti), *niėkvieris* (zob. *viėryti*). Osobno zob. *sūniekė* i złożenia *niekaniekis*, *niėniekas*. — Vb. denom. 1. *niekăuti* ‘zajmować się głupstwami (zamiast pracować jak inni)’, *niekauju* SD «bałamucę» (syn. *kliemi*), 2. *niekčioti* b.z.a. ‘robić co nieudolnie, partolić’, 3. *niėkinti* (zob.), 4. *niekinėti* ‘kraść drobne rzeczy’, 5. *niekūoti* ‘pleść głupstwa; zbijać baki, spędzać czas na próżniactwie; zaniedbywać się, opuszczać się’, *niekuoju* SD «klecę» [‘plotę głupstwa’]. Por. ros. *uničizítb* ‘upokorzyć, poniżyć’ ze strus. *u-ničiz-iti* ⇐ *ničize* ‘nic’; ros. *uničtozítb* ‘zniszczyć, wytępić, zniweczyć; zgębić, przytłoczyć’ ⇐ strus. *ničtože* ‘nic’.

niėkinti, *niėkinu*, *niėkinau* 1. ‘gardzić kim/czym, poniżać, znieważać, szkalować, hańbić, plamić dobre imię’, 2. ‘lekceważyć, mieć za nic, nisko cenić, nie zwracać uwagi’, SD *niekinu* «gardzę» (syn. *peikiu*, *ažu niekų turiu*), «pustoszę co» (syn. *gadinu*), *iėniėkinti* ‘znieważać, sponiewierać’, *paniėkinti* DP ‘wzgardzić, odrzucić, zaniedbać’, *paniėkinti* DP ‘wzgardzić, odrzucić, zaniedbać’, *sunieėkinti* ‘zlekceważyć, zbagatelizować’ — vb. denominativum na -in- od zaimka *niėkas* ‘nic’. Znacz. etym. ‘mieć za nic; unicestwić’. Odpowiednik łot. *niėcināt* ‘gardzić, pogardzać’ ⇐ *niėks* ‘nic’. — Drw. *niekintojas* SD¹ «gardziciel», SD «niszczyciel» (syn. *gaiėintojas*), *pănieka* ‘pogarda’ (⇐ *paniėkinti*).

niekóti, *niekóju*, *niekójau* ‘wiał zboże, oddzielać na wietrze zanieczyszczenia z omłóconego ziarna’ (por. łot. *niėkāt* ‘wiał zboże’), refl. *uėsinieėkóti* przen. ‘nie zwracać na co uwagi, nawykać’ — vb. denominativum od niezachowanej osnowy *niek-* < pb. **neįk-*. Zob. też LEW 502 i ALEW 703, gdzie próby ustanowienia pwk. pie. **neįk-* ‘wiał zboże’ w oparciu o problematyczne formy greckie (z Hes.) i celtyckie; LIV² 451 wymienia pie. **neįk-* jedynie w znac. ‘podnosić się, sich erheben’ (zob. *nikti*). — Neoosn. *nieko-*: *niekočià*, *niekóčia* a. *niekōtē* ‘drewniane podłużne naczynie półkolisto wydrażone, używane do wiania ziarna, do prania; niecka’, SD <*niekočia*> «kopanka; niecka». Por. sufiks w *mazgōtē* ⇐ *mazgōti*. War. *niekotis*: SD¹ <*niekatis*> «niecka»; *nekočià*, *nekóčia*, *nekotēlē* DVŽ (neoapofonia *ie* ⇒ *e*); z wtórnym nagłosem *m-*: *mekóčia* a. *mėkóčia* DVŽ; z neoapofonią *ie* ⇒ *ai*: *naikōtē* (por. stosunek *snaįgala* : *sniėgas*).

niėkėas 2 p.a. ‘łotr, nikczemnik, podlec’ (*Jis iš visų niekų niekėiasias pasirodė* ‘On okazał się największym ze wszystkich łotrów’) — rzeczownik utworzony sufiksem -ė- od zaimka *niėkas* ‘nikt’. Por. *nemókėa(s)*, *nėtikėa* i *varėgėas* (ŽD 315). — Drw. *niekėybė* a. *niekėystė* ‘nikczemność, podłość’, *niekėingas* ‘nikczemny, podły’, *niėkėiėkas* ts. Vb. denom. *sunieėkėti* ‘spodlec’.

niėmas, -à 4 p.a. gw. ‘niemy, nie mogący mówić na skutek kalectwa’ — zapoż. z błr. *njamý* ‘niemy, niemowa’ (por. stbłr. *nemyj*, pol. *niemy*). War. *niemùs*. Digraf <*ie*> oznacza sekwencję [je] ze zmiany [ja] jak w błr. źródle. Por. *sliėpas* ⇐ błr. *sljapý*. — Drw. *niemkà* c. ‘niemowa’ (*Su niemkà negalima susikalbėti, tik susirodyti* ‘Z niemową nie można się dogadać, tylko na migi’) ⇐ błr. *njamkó*, -à. Por. suf. -*k-* w *nebylkà* (ŽD 122n.). Neoosn. *niemk-*: *niėmkus*, -ė ‘niemowa’. — Vb. denom. *niėmti*, -stù, -iaũ ‘niemieć, stawać się niemym’, *apniėmti* ‘oniemieć’, *nuniėmti* ‘stracić czucie, zdrętwieć, np. o nodze’ (*Besėdint koja nūniemė, ir paeiti negaliu* ‘Przez siedzenie zdrętwiała mi noga i nie mogę iść’), też *uėniėmėti* ‘zaniemówić; stracić czucie, np. w nodze’ (co przypomina błr. *njamėcb*, -ėju, pol. *niemieć*, -eje).

niėmčius, -iaus 2 p.a. gw. ‘Niemiec’ (*Su niemčium galima ant pirštų susikalbėti* ‘Z Niemcem można się dogadać na migi’ [dosł. ‘na palcach’]). *Prie niėmčiam iš sukutų mirė* ‘Za Niemców [podczas niemieckiej okupacji] umarł na suchoty’. War. *nėmčius* 2 p.a. (*Kap ažį nėmčai, anà buvo maskà* LZŽ ‘Gdy weszli Niemcy, ona była [jeszcze] mała’) — zapoż. ze stbłr. *nėmecb*, *nemecb*, por. błr. *nėmec*, -*mca*. Grupa spółgłoskowa -*mč-* zam. -*mc-* jest objawem dostosowania fonotaktycznego, podobnie jak -*nč-* w *tañčius* i -*uč-* w *kraũčius*,

šaũčius. Zob. też *vókietis*. — Coll. *niemčiūrà* ‘Niemcy’ (*Buvo niemčiūrà mūs atajį* LZŽ ‘Przyszli do nas Niemcy’) ⇐ br. *nemčurá* (ĖSBM 8, 69); *niemėckas* LZŽ ‘niemiecki’ ⇐ stbłr. *němėckij* (spodziewane *niemieckas uległo widocznie dysymilacji *ie-ie > ie-e*). Młodszą pożyczką jest tu *nemėckas* LZŽ ⇐ błr. *njamėcki*, pol. *niemiecki* (por. Zs 37). — Nazw. *Nēmcas*, *Nemcėvičius*, *Nemėckas*, *Nemėckas*.

niēnčyti, *niēnčiju*, *niēnčijau* wsch.-lit. ‘być czyją niańką, opiekować się małym dzieckiem, niańczyć’ (*Mūs vaikūs boba niēnčija* LZŽ ‘Nasze dzieci niańczy baba’), z *niańczyti — zapoż. z błr. *njánčycь*, -ču ⇐ pol. *niańczyć* (od *niańka*). ‘Dyftong graficzny’ <Cie> wyraża źródłową sekwencję /C’a/ lub /Cja/. Por. *piēlčiai*, *piēskas*, *prisiegóti*. Oboczna pisownia <Ce> w *neñčyti* ZTŽ. Zob. też *nénka*.

niēnioti, *niēnioju*, *niēniojau* 1. ‘robić co źle, nieudolnie, partolić, knocić’ (*atniēnioti* ‘powoli odcinać tępyim narzędziem’), 2. ‘źle się odżywiać, przymierać głodem’ (*Per visą žiemę neturėjom ko valgyt, tik su badu nieniojom* ‘Przez całą zimę nie mieliśmy co jeść, przymieraliśmy głodem’) — vb. denominativum na -io- od osnowy *nie-n-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. **nie-nie*. Por. *nīe* dla ponaglenia konia: *Nīe, nīe gi!*

niežėti, prs. *niēžti* (atemat.; obok tego *niēžta* < *niež-sta ora *niēži*), prt. *niežėjo* ‘świerzbiec, wywoływać swędzenie’, *niežtimi liežuvis* SD «świerzbi mię co» [dosł. ‘świerzbi mi język, mam ochotę coś powiedzieć’]. War. gwarowe o zmienionym nagłosie: *gniežėti*, *miežėti*. Odpowiednik łot. *niēžēt* ‘swędzieć’, *niēž* obok atemat. *niezt* (prt. *niēžēja*, *nieza*), por. LEGR 561. Bez wiarygodnych nawiązań zewnętrznych. Transponat ie. **neig^h-*. — Z prs. *niēžti* a. *niēžta* wyabstrahowano neopwk. *niežt-*, stąd oboczny pdg. *niežtėti*, *niēžti*, -ėjo ‘świerzbiec, swędzieć’ (por. *nerštėti*, *perštėti*). — Drw. *niežaĩ* m.pl., *niēžas* ‘krosty, świerzb’, *niežulys* ‘świerzbienie, świerzb’, *niežuotas* ‘zarażony świerzbem, chory na świerzb’ (m.in. BRB ‘krätzig’). Cps. *niežipirštis* DVŽ ‘zastrzał, panaritium’ (por. *piřstas*; war. *niežipisnis*). Por. łot. *niēžis* a. *niezulis* ‘świerzb’. — Neoosn. *niežėj-*: *niežėjimas* SD «świerzbaczka», *niežėjimas akių* SD «świerzb oczu, zapalenie». — SZ *niž-*: *nižti*, *nỹžta* a. *nỹžta* (z **ninž*-sta, war. *niñža*), *nižo* ‘parszywieć, krostowacieć; zaczynać świerzbiec’, *apnižti* a. *nunižti* ‘pokryć się krostami’, *įnižti* a. *sunižti* ‘zaświerzbiec, zaswędzieć’, *nižius* a. *nunižėlis* ‘zarażony świerzbem, krostowaty’. — SO *naiz-*: łot. *naĩza* a. *naizs* ‘krosty, świerzb’, *naĩzaĩns* ‘krostowaty’ – postverbalia od **naizīt* a. **naizāt* ‘pokrywać się krostami, krostowacieć’ (brak odpowiednika lit. †*naizas*; por. stosunek *paĩšas* ⇐ *paĩšyti* : *piēšti*; *žaĩbas* ⇐ *žaibyti* : *žiēbti*). Porównanie z aw. *naēza*- ‘jakaś choroba’ nie jest pewne, zob. LEW 502, ALEW 703.

nigzti, *nỹzga* (**nįzga*, war. *niñzga*), *išnįzgo* gw. ‘zwichnąć, wybić ze stawu – o nodze, ręce’ — czasownik oparty na wykrz. *nikst* opisującej zwichnięcie nogi, por. *Nikst, nikst koja bebėgant sunizgo* ‘«Nikst nikst» noga uległa zwichnięciu podczas biegu’. Osnową był tu antewokaliczny wariant do *niks*-t: **nisk*-V; od niego utworzono denominatywne prs. na -a-: **nisk*-a-. Po infigowaniu, **ni*-n-ska, doszło do udźwięcznienia *n-sk* w *n-zg*, stąd *niñzga* (por. *l-sk > l-zg* w *balzganas*). Do *ni(n)zg-* utworzono następnie *nizg*-V dla praeteritum i *nigz*-C dla infinitiwu. Por. LEW 503, ALEW 704. — Drw. *nigzterėti* a. *niksterėti* ‘nadwichnąć, lekko zwichnąć’ (LEX ‘verrencken’), *nikstas* ‘zwichnięcie, skrócenie kostki, nogi’, *nikščius* ts.

nikčėmnas, -a stlit. ‘nic nie znaczący, marny’ (o *nikčėmnas sutverime* MOP ‘o nikczemne stworzenie’, SLA 143) — zapoż. z pol. *nikczemny* ‘małej wartości, nędzny, słaby’ ⇐ *ni k* czemu ‘do niczego’; błr. *nikčėmny*. — Drw. *nikčėmnystė* MOP ⇐ pol. *nikczemność*. Por. ALEW 703.

nykštys, -čio 3 p.a. ‘kciuk, pierwszy, najkrótszy, najgrubszy palec w dłoni’. SD <*nikštis*> «palec wielki v ręki, pollex». War. akc. *nykštis*, -ies m.f. War. z nieorganicznym -n-: *ninkštis* 1 p.a., też f. *ninkštis*, -ies 1 p.a., *ninkštys* 3 p.a. Wymienione formy zostały

przekształcone ze stlit. *inkštis* a. *inkštys* ‘kciuk’ (zob. niżej) bądź drogą metatezy *n*, bądź przez adideację do czas. *nỹkti*, *nińka* a. *nỹksta* ‘niknać, ginąć’. — Drw. *nykštukas* 1. ‘ptak mysikrólik, *Regulus regulus*’, 2. ‘bajkowa postać wielkości kciuka, krasnoludek, skrzat’, *ninkštukėlis* b.z.a. ‘drobny ptak wędrowny strzyżyk zwyczajny, woleoczko, Troglodytes troglodytes’. Nazw. *Nykštỹs* (por. pol. nazw. *Kciuk*, *Chciuk*, *Krzciuk*, *Grzdziuk* od różnych wariantów wyrazu ‘kciuk, pollex’). N.rz. *Trinỹkštis* (> *Tinỹkštis*, dosł. ‘z trzema kciukami’). — Inaczej LEW 108, 503: drw. od pwk. pie. **ejd-/id-* ‘nabrzmiawać’, który miał ulec kontaminacji z wyrazem *įščios* ‘łono’ < **intjā-*. Jeszcze inaczej Hilmarsson (*Balt* XIX:2, 1983, 169-174), który postuluje dwie praformy bałtyckie: **inkšti-* i **ninkšti-* (-*k-* jako wtórna insercja); mają one kontynuować praformę **nnšti-* z pie. *h₁n-h₁n̥k-ti-*, ⇐ pwk. **h₁nek-* m.in. ‘wziąć, chwycić’ (zob. *nėšti*); znacz. etym. ‘chwytający, grabber, seizer’. — Odpowiednik łot. *īkstis* ‘kciuk’ (z **inkstis*), gen.sg. *īkšķa* (z **inkstjā*); od osnowy gen.sg. utworzono neonomiativus *īkšķis* (liter.); stąd przez uproszczenie zbitki *kšķ* warianty *īkšis*, *īšķis* oraz *īksis*. Drw. *īksnis*, *ikstenis*, *īksteris*. — Hapaks stpr. *instixs* EV ‘kciuk, Dume [Daumen]’ jest najprawdopodobniej błędem odpisu zam. <*inxstis*>, czyt. [*inkstis*]. Inaczej PKEŻ 2, 29, który czyta literalnie [*instiks*] i wywodzi z **inkstik(a)s* przez dysymilacyjny zanik -*k-*. — Najlepszym w tej chwili rozwiązaniem wydaje się połączenie refleksów stlit. *inkštis* i stpr. <*inxstis*> w praformie **ins-ut-is* ‘krótki palec’, pochodzącej od przym. **insa-* ‘krótki’, por. stpr. *īnsan* acc.sg. (*ainan īnsan isspressennen prei Grikaut* ENCH ‘krótki sposób spowiadania, ein kurtze weise zu Beychten’), wsch.-lit. *įsas*, *ýsas* ‘krótki, za krótki, kusy’, łot. *īss*, *īkss* ts. Zakładane zmiany fonetyczne to: 1. synkopa: **insutis* > **instis*, 2. insercja *k*: **instis* > **inkstis*, 3. welaryzacja *ks* > *kš*: **inkstis* > *inkštis*. Podobny ciąg przekształceń obserwuje się 1° w lit. *añkštas* ‘ciasny, wąski’ (wobec scs. *qzũkũ*), 2° w łot. *riēksts* ‘orzech’ (wobec lit. *riešutas*). Zob. też ALEW 704.

nikti: *apnikti*, *-ninkũ*, *-nikaũ* ‘obstąpić, otoczyć (o psach, wilkach, o robactwie); napaść’, *ĩnikti* a. *užnikti* ‘wziąć się do czegoś zżarcie, stać się zawziętym, rozochocić się’, *sunikti* ‘zabrać się do czego gromadnie i na raz, zacząć gorliwie; natrzeć, napaść’. Odpowiednik łot. *apnikst*, *-nikstu* (war. *-niku*), *-niku* ‘znudzić się’, refl. *niktiēs* ‘narzucać się komu’. Do pie. **nejk-* ‘podnosić się’ (LIV² 451), por. het. *ninikzi*, 3 pl. *nininkanzi* ‘pobudza, podburza, wprawia w ruch’ (**ni-nin-k-*, zob. Kloekhorst 606), SE gr. *veĩkoç* ‘spór, kłótnia; łajanie, lżenie; walka, potyczka’. Zob. też ALEW 704. — NB. Wymieniana w tym kontekście forma stpr. *neikaut* ‘wandeln’ (LEW 503) nie jest pewna, ponieważ może być błędem druku zam. <*ueikaut*> (to do lit. *veĩkti*), zob. LAV 248. — Drw. *nikis* a. *nỹkis* ‘zły nawyk, wada; kaprys, zachcianka; upór (zwierzęcia), złość; głupstwo, bagatela’, *nikis* ‘ktoś przekorny, uparty’. Por. łot. *nikns* ‘zły, złośliwy; szkodliwy (o chwastach), powodujący szkody (o wichurze)’. — Neopwk. *nink-*: *nińkti* (zob.). — WSZ *nyk-*: *nỹkti* (zob.). Por. psł. **nĩk-*: scs. *vũzniknõti* ‘pojawić się, ukazać się’, sch. *nĩknuti* ‘pochylić się’, ros. *nĩknutʹ* ‘pochylać się, schylać się, podupadać, słabnąć, marnieć’, czes. *niknout* ‘zanikać’, pol. *niknąć* ‘stawać się niewidocznym, ginąć z oczu; mizernieć, chudnąć, słabnąć, przestawać istnieć’ (REW II, 220n.). — SE: *neik-*: *neĩkti* (zob.). — SO: *naik-*: *naikà* (zob.).

nỹkti, *nykstũ* (**nĩkstu*), *nykaũ* 1. ‘tracić zdrowie, siły, opadać z ciała, mizernieć, niknąć, upadać’, 2. ‘przemijać, przepadać, ulegać zatrąceniu, zgubie, ginąć’. SD <*nikstu*> «*nikczemnieię*» (syn. *netikėliu tumpu*), «*niszczeię*» (syn. *gaištu*), «*ponikam*» (syn. *gaištu*). Cps. *išnỹkti* ‘zniknąć, zniknąć’, DP ‘wniwecz się obrócić’, *nunỹkti* ‘przepaść, zginąć, zdechnąć’, *panyỹkti* ‘zniknąć, zginąć (m.in. o prosiętach i pszczołach); uschnąć (o drzewie owocowym), *sunỹkti* ‘wycieńczyć się, zmizernieć, zmarnieć, zubożeć; rozpaść się, zginąć; podupaść (na zdrowiu, duchu)’. Odpowiednik łot. *nĩkt*, *nĩkstu*, *nĩku* ‘cherlać, niedomagać; psuć się’. Pdg. zbudowany na neopwk. *nyk-*, który wyabstrahowano z prs. *nykstũ*, 3 os. *nỹksta*, właśc. **nĩksta* z **nink-sta*, starsze *ni-ń-ka*, zob. *nikti*, *nińkti*. Podobne neopierwiastki z wtórnym -*y-* to *mỹžti*,

slŷpti, vŷkti. Inaczej ALEW 704: sekundarne vb. denominativum od *niēkas* ‘nikt, nic’, które miało powstać na mocy analogii do *lŷsti* ⇐ *liesas*; *vŷkti* ⇐ *viēkas*. — Caus. *išnykdēnti* ‘zgładzić, wytępić’, *išnykinti* PK 1227 ‘zgładzić (grzechy)’, PK 14122 ‘skazić’ (por. neosuf. -den- w *iškrēsdēnti* i *plukdēnti*), *nŷkailiuoti* ‘niedomagać, chorować’ (por. neosufiks w *gŷvailiuti*, *sārgaliuti*), *sunŷkdyti* ‘wygłodzić, doprowadzić do wyniszczenia, np. krowę’. — Nomina: *nŷkena* ‘chorowity człowiek, cherlak’ (por. sufiks w *liegena*), *nyklā* c. ‘cherlak’ (⇒ *nykloti, od czego zapoż. błr. gw. *nŷxljacb* ‘tracić siły, dogorywać’, PZB 3, 239), *nykūs* 1. ‘pusty’, 2. ‘smutny, przygnębiający, ponury’, 3. ‘dziwnie obcy, przejmujący grozą, niesamowity’, 4. ‘niezborny, nieruchawy (np. pracownik)’. — Neoapofonia *nyk-* ⇒ *naik-*: *naikinti* (zob.).

niñkti, *ninkstū* (war. *ninkū*), *ninkaũ* gw. ‘ginać, przepadać’ (*Žmonės pradėjo niñkti ir išninko* ‘Ludzie zaczęli ginać i wyginęli’. *Kas būtų, kad kalba praniñktų* ‘Co by było, gdyby język ludzki zginął, zaniknął’) — pdg. opiera się na neopwk. *nink-*, wyabstrahowanym z prs. infigowanego *ninkū* ⇐ *nik-*, zob. *nikti* ‘niknąć’. Paralelnymi nowotworami są *kliñpti* ob. *klipti* oraz *kiñšti* ob. *kįšti*. Por. też *jūngti* i *jūnti*.

niokēti: *paniokēti*, *-niokēju*, *-niokējau* b.z.a. ‘uderzyć, zdzielić’ — derywat od wykrz. *niòkt* o lekkim uderzeniu, *niókt* o mocnym uderzeniu. Z innym sufiksem: *sunioksēti* b.z.a. ‘ponaglić konia’. Niejasna jest budowa syn. *niosterēti* b.z.a. (u Dowkonta). Por. *niūkinti*.

niókoti, *niókoju*, *niókojau* 1. ‘niszczyć, pustoszyć’, 2. ‘dręczyć, męczyć’ — ze zmiany *ni.jókoti przez synkopowanie samogłoski *i* w pozycji przedakcentowej. Jest to vb. denominativum od *nijóks* ‘żaden, ni jeden’ (zob. *jóks*). Por. stosunek *niēkas* ‘nikt, nic’ ⇒ *niēkinti* ‘gardzić kim’ (znaczn. etym. ‘mieć za nic’), SD *niekinu* m.in. «pustoszę co» (znaczn. etym. ‘unicestwiam’). Paralele na synkopowanie *i*: *niaũgi* < *ni.jaũgi* (to z *nejaũgi*); *žiótis* < *ži.jótis; *liũdra* < *li.jũdra*. Nieco inaczej LEW 504, który za podstawę vb. denom. *niókoti* przyjmuje sb. *nioka(s); autor nie precyzuje znaczenia tego rzeczownika; ma to być odpowiednik łot. *ņāka* 1. ‘cherlak; marniejąca roślina’, 2. przen. ‘coś małego, znikomego’ (EH). W ujęciu LEW synkopie miało więc podlegać nie denominativum na -o-, lecz leżący u jego podstawy rzeczownik *niĵākas lub *niĵākā. — Neosn. *niok-*: *niokióti*: *Kažin kieno karvės niokiója mūs kopūstus* ‘Czyjeś krowy niszczą/zżerają naszą kapustę’, *sunioðkinti* ‘zniszczyć’.

nĳpras, -à 4 p.a. gw. ‘o zręcznych palcach, wprawny, umiejętny’ (*Jis toks nĳpras – viską moka padaryti* ‘On jest taki zręczny, potrafi wszystko zrobić’). War. sonoryzowany: *nibrūs*, -i. Łot. *nĳprs*, *nĳprs* ‘żwawy, prędkie, mocny’ może być lituanizmem (inaczej ME II, 744 n.). Analiza: *nĳp-ra-*. Dewerbalny derywat ze st. zanikowym *nĳp-* od *nep-*? Dalszy wywód niepewny. Może – via s-mobile – od pwk. *sneþ-/sniþ- (zob. *snāpas* ‘dziób, pysk, ryj’ oraz *nĳbrē* II ‘pysk, ryj świński’. — Vb. denom. *nĳprēnti* ‘robić co powoli, ślęczyć; guzdrać się’, *nĳprinēti* a. *nĳbrinēti* ‘wykonywać drobne (żmudne) prace ręczne’, *nĳpryti* a. *nĳbryti* ts. (ze zmianą *ni* > *niu*: *niuþryti*). — St. wzdłużony *nyp-r-*: *nĳprioti*, *nĳprioti* ‘robić co pomалу, po trochu; kopać, dłubać, grzebać w czym; splatać na drutach, wiązać’.

nĳrēti, *nĳri*, *nĳrėjo* 1. ‘być zanurzonym pod wodą’, 2. ‘stać lub siedzieć ze zwieszoną głową’, 3. ‘patrzeć spode łba’ (syn. *nĳroti*) — durativum stanu z suf. -ē- i WSZ *nĳr-* ⇐ *nir-*, zob. *nirti* I. — Z innymi sufiksami: *panyrēti* ‘nurkować’, przen. ‘pograżać się, zagłębiać się w myślach, w pracy’ (por. *niūras*), *nĳrinēti* ‘chodzić, rozglądając się’. Nomen: *nĳrūnas* ‘ktoś wścibski, ciekawski, wszędobylski’. Wykrz. *nĳru-nĳru* o chodzeniu z opuszczoną głową (*Gaspadinė nĳru, nĳru, nenor sūrio duoti*). — Ze słowiańskiego por. WSZ *nĳr- w rcs. *nĳrjati* ‘nurzać się’, ukr. *nĳrjaty* (*nĳrnuty*), sch. *pōnirati* ‘(o wodzie) znikać pod ziemią, płynąć pod ziemią’. — Obocznym do *nir-* st. zanikowym było *nĳr-, o czym świadczy WSZ *nūr- w

refleksie słow. *nyr-*, por. rcs. *nyrjati* ‘zanurzać się’, ros. *nyrjátʹ* ‘nurkować, zanurzać się’ < *nūr-jā- od *nrH-C (*nyrnútʹ* ‘zanurzyć się’). Drw. ros. *nyrók* ‘nurek’, bg. *niréc* ts., błr. *nyrka* ‘gatunek kaczk’, ros. *pronýra* ‘krętacz, oszust’ (*pronýrlivij* ‘szczwany, przebiegły, wścibski’), czes. n.m. *Nýrsko*, *Nýřany*. Zob. BSW 196 n., REW II, 233. — Neoapofonia *nir-/nyr-* ⇒ *nair-*: *nairýtis* (zob.).

nirka 1 p.a., *nirkà* 2 p.a. LzŻ ‘nerka’ — zapoż. ze stbłr. *nyrka*, błr. *nyrka* ⇐ pol. XVI w. *nyrka* (spolszczenie sufiksem *-ka* wyrazu śrwn. *niere* m. ‘nerka’, por. nwn. *Niere* f., WDLP). Por. *inkstas*.

niřsti, *nirstù* (*nirt-stu), *inirtaũ* 1. ‘wpadać w gniew, w złość’, 2. ‘upierać się; kaprysić’, *apniřsti* a. *inirtsti* ‘rozzłościć się; wziąć się do czegoś z zaciętością, stać się zawziętym, rozochocić się; rozkaprysić się; uprzeć się (o koniu)’. SD: *nirstu* «bestwić się, ferocio» (syn. *gailauju*), *nirstus arklys* «zacinający się koń», *apnirto* «roziadł się» (*apniřsti* DP ‘rozzłościć się’), *inirstu* «roziuszam się». War. gwarowy ze zmianą *n’i* w *n’u*: *niuřsti*, -*stù*, *suniurtaũ* ‘(roz)gniewać się’. Alternant *nirt-* reprezentuje SZ do *nert-* jak w *nértėti* ‘gniewać się’ (zob.). Por. LEW 504n., ALEW 705. Osobno zob. *niřsti*. — W stlit. tekstach praesens do *niřsti* ukazuje się trzy razy z pierwiastkiem w st. pełnym *nert-*: 3 os. *nerst(a)* ‘gniewa się’ < *ners.sta < *nert-sta. Por. 1° *kiek vienas, kuris nerst ant brolio savo, kaltas bus sũdo* DP 292₂₅ ‘każdy, który się gniewa na brata swego, winien będzie sądu’, 2° *bet kad vienok žinai, jog jisai turi ką prieš tave, jog ant tavęs skundžias, arba nerst* DP 296₁₆ ‘ale iż jedno wiesz, że on ma coś przeciwko tobie, że się na cię skarży, abo gniewa’, 3° *tenerst velns ir visa pekla* MŽ 189₃ ‘niech rozzłości się diabeł i całe piekło’⁴⁷⁷. To *nerst(a)* polega widocznie na wyrównaniu prs. *niřsta* do bliskoznacznego prs. *nérta* (inf. *nértėti*). Ten neologizm przypomina praesentia *gęsta* (s.v. *gęsti* II), *skęsta* (s.v. *skęsti*) i *témsta* (s.v. *témti*). — Nomina na SZ *nirt-*: *niřtis*, -*čio* ‘gniew’: stpr. *steises nierties* gen.sg. ‘gniewu, des Zorns’, czyt. [steisəs nirtis]; *nirtulỹs* ‘wściekłość, gniew; narów, zły nawyk’ (⇒ *nirtulingas* ‘wściekły, rozwścieczony’). — Neoapofonia *nirs-* ⇒ *nars-*: *nařsas* (zob.). — SO *nart-*: *nártinti* (zob.).

niřsti, *nirštù* (*nirř-stu), *niršaũ* ‘wpadać w gniew, złość, wściekać się’, *inirřsti* 1. ‘rozzłościć się, rozjuszyć się’, 2. ‘wziąć się do czegoś z zaciętością’ — pdg. oparty na neopwk. *nirř-*, który został wyabstrahowany z formy prs. *nirštù* na podstawie reanalizy *nirř- + -stu. Samo *nirštù* było produktem zmiany fonetycznej (*rř* < *rs*), jaka dotknęła pierwotne *nirstù* ‘wpadam w gniew’ < *nirs.stu < *nirt-stu. SZ *nirt-* należy do pwk. *nert-*, por. *nértėti* ‘gniewać się’. Osobno zob. °*nerkti*. — Drw. od *nirř-*: *nirřdėnti* ‘waśnić, podjudzać’, *inirřinti* ‘pobudzić do gniewu, rozzłościć, rozjuszyć’ (syn. *inarrřinti*). Nomina: *niřřis* ‘gniew, złość’, *niřřtas* ‘wzburzenie, złość’, *nirřulỹs* ‘gniew, złość, zdenerwowanie’, *nirřũs* ‘gniewliwy, gniewny, rozzniewany’ (⇒ *niřřiai* adv. ‘gniewnie, w gniewie’). — Neoapofonia *nirř-* ⇒ *narř-*: *narřinti* I (zob., tam też nomina). — Reanaliza *nirřt-* + -u wytworzyła neopierwiastek widoczny w *nirřtauti* b.z.a. ‘złościć się nieco’ (por. *trókřtu* ⇒ *trókřtauti*) i *nirřtingas* ‘rozzłoszczony, rozzniewany’. — Do neopwk. *nirřt-* została dotworzona nowa forma SP/SE w postaci *nerřt-*, a świadczy o tym quasiprymary pdg. *nerřti*, *nerřčiũ*, *nerřčiaũ* ‘złościć się skrycie’, refl. *nerřtis* ts. (*Jinai nerřtės ant jo už bitis pavogtas* ‘Ona złości się na niego z powodu ukradzionych pszczoł’), ⇒ *nerřtintis* ‘złościć się nawzajem, kłócić się’, *susinerřtinti* ‘pokłócić się’. Paralele: *dirgti* ⇒ *dėrgti*; *miřti* ⇒ *mėrdėti* i *silsėti* ⇒ *sėlsėti*.

nirti I, prs. *nyrũ* (*nĩru < *ni-n-ru; war. *nirstu*), prt. (*i*)*niraũ* ‘włazić do wody, zanurzać się’, *iřnirti* ‘wynurzyć się, wyleźć z wody, wychynąć, wyłonić się’, *panirti* ‘zanurzyć się,

⁴⁷⁷ W słowniku do pism Mażwida (Urbas 239) forma *tenerst* została omyłkowo przypisana do czasownika *nerřti*. Ten ostatni jest innowacją, mianowicie opartą o neopwk. *nerřt-*, zob. s.v. *niřsti*.

ugrzęznąć; uciec, umknąć' — formacja ingresywna z suf. *-sta-* i SZ *nir-* $\Leftarrow$ *ner-*, por. *nérti* I 'zanurzać się', SO *nárdyti* 'zanurzać, pławić' (zob.). Odpowiedniki bśł.: łot. *nīrt²*, *nirstu* a. *nīru*, *niru* 'zanurzyć się', scs. *vūnīrō* (*vūn-nīr-ō) 'pograżam się', *vūnīrēti* 'zanurzyć się', SE aor. *ponrētū*. — Obocznym do *nir-C st. zanikowym było pbsł. *nur-C. Świadczy o tym refleks st. wzdłużonego *nūr-C w prasłowiańskim *nyrjati, ros. *nyrjátb* 'zanurzać się' (zob. s.v. *nyrēti*). Z litewskiego można ewentualnie wskazać formę wykrz. *niūr-kt* (o zanurzaniu się, o pogrążeniu się spławika wędki), ponieważ *niur-* może być palatalizowanym dubletem do *nur-* (por. np. *niurnėti* ob. *nurnėti*). — Por. Bsw 196n., Stang 1942, 35. LIV² rekonstruuje — ze znakiem zapytania — sełowy pwk. pie. *nerH- 'zanurzać się, untertauchen', ograniczony do bałto-słowiańskiego. — Drw. *nīrdyti* caus. 'chować, skrywać', *nunīrdyti* 'doprowadzić do zguby', *sunīrdyti* 'zawieruszyć, zaprzepaścić, tak schować, że nie można odnaleźć' (znaczn. etym. 'pograżać, ukryć pod powierzchnią wody'). Osobno zob. *išniŗvinti*. — WSZ *nyr-*: *nyrēti* (zob.).

nīrti II, prs. *nīra* (*nīra < *ni-n-ra; war. *nīrsta*), prt. *išnīro* 'wybić się ze stawu, zwichnąć się' (neopwk. *nirs-*: *nīrstelēti* 'trochę się wywichnąć'), *nunīrti rañkq, sprāndq* 'skręcić rękę, kark', *sunīrti* 'splęść, splęść się' — formacja ingresywna z suf. *-sta-* i SZ *nir-* $\Leftarrow$ *ner-*, por. *nérti* II 'nizać, wiązać'. — Drw. *nirinỹs* 'zwichnięcie', cps. *basnīrčia: váikščioti* *basnīrčia* 'chodzić obutym na gołą nogę' (por. *bāsas*). — WSZ *nyr-*: *nīris* 'zwichnięcie'.

nīsti, *nystū*, *panitaū* gw. 'zniknąć, zginąć' (JU). Z uwagi na całkiem izolowany charakter pwk. *nit-* nasuwa się pytanie, czy nie wszedł on na miejsce odziedziczonego pwk. *niš-, który był alternantem w SZ do *neš- < pie. *nek- 'znikać, ginać, przepadać' (LIV² 451n.). W kwestii SZ typu *RiT* $\Leftarrow$ *ReT* por. *mizg-* $\Leftarrow$ *mezg-*, *smig-* $\Leftarrow$ *smeg-*. Zastąpienie *niš- przez *nit-* mogło nastąpić drogą fałszywej restytucji pierwiastka z formy praesens na *-sta-*: *niš-stu > *nis-stu $\Rightarrow$ *nit-stu (por. *kurstū* 'głuchnę' < *kurs.stu < *kurt-stu). Stąd inf. *nit-ti > *nīsti* (zam. *ništi), prt. *nitau (zam. *nišau). Por. refleksy pie. *nek-/ *ņk-: SE wed. *naśanti* 3 pl. coni. 'oni zginą', SZ wed. *nāśyati* 'znika, uchodzi' (zam. †aśyāti < *ņk-īē-), SO wed. *nanāśa* pf. 'zniknął', *nāśāyati* caus. 'unicestwia, niszczy' (*nok-ēje-), łac. *noceō*, *-ēre* 'szkodzić, być przeszkodą'. Zob. LIV² 451. Jeśli ten wywód jest trafny, to *nīsti* stoi w związku etymologicznym z *našlē* 'wdowa' < *nok- (zob.).

nýsti, *nýčiu*, *nýtau* gw. 'lekceważyć, pogardzać' (JU), *nunýsti* 'zmęczyć, zmordować kogo', *panýsti* 'poniżyć kogo' — pwk. *nyt-* może przedstawiać wzdłużony st. zanikowy, uogólniony z pdg. *nystū*, *nīsti* 'zniknąć, zginąć' (zob.).

niščimnas, -à 4 p.a. wsch.-lit. 'o jadle: postny, bez tłuszczu, bez okras' (*Ānas nesuvēš niščimnū kopūstū* LzŽ 'On nie zje nieokraszonej kapusty') — zapoż. z błr. *niščymny*, -aja 'bez okras, postny; bez jakichkolwiek dodatków' (od zwrotu *ni z čym* 'z niczym', zob. ĖSBM 8, 37). Brak w LKŽ.

niščyti, *niščiju*, *niščijau* gw. 1. 'niszczyć, np. plon; doprowadzać do upadku, np. gospodarstwo', 2. 'tępić, np. szczury; wypleniał', 3. 'trwonić, marnować' — zapoż. ze stbłr. *niščiti*, *niščyti* 'niszczyć, burzyć; zabijać; pustoszyć', por. błr. *niščycь*, *nišču*, 3 sg. *niščycь* (por. ĖSBM 8, 37), pol. *niszczyć*, *niszczę*. Z obocznym sufiksem: *niščinti*.

nýšmona 1 p.a. c. gw. 'człowiek mało pojętny, tępak' (war. *nýšmonis*, -ē) — z kontrakcji *ni-išmona, to z asymilacji w złożeniu *ne-išmona (por. *neišmānēlis* ts.). Formacja ze wzdłużonym SO *mān- od vb. cps. *išmanýti* 'rozumieć, pojmować' (por. *išmiñti* 'zrozumieć, pojąć'). Wzdłużony SO ukazuje się również w *išmonē* 'pojętność, rozum', *išmonia* SD «baczenie» (syn. *numanymas*, *nuovoka*), «rozum» (syn. *nuovoka*). Zob. też *priemonē*.

nýtys, -čiu 1 p.a. f.pl. 1. 'nicielnica w warsztacie tkackim: dwie listewki drewniane

powiązane grubymi niciami tworzącymi oczka, przez które przechodzą nitki osnowy' (war. *nýtēs, nýčios*), 2. 'tkanina z nici'. Sg. *nýtis, -ies* 'pojedyncza nić nicielnicy'. Odpowiednik łot. *nītis* pl. 'nicielnica, grzebień tkacki' (war. *nītes*), *nīts* 'nić', *dzijas nīt* a. *nīt²* 'nawlekać nici'. Prapokrewne z psł. *nitī, -ti f. 'nić', sch. *nīt*, ros. *nitb*, czes. *nit*, pol. *nić* < pbsł. *nī-ti- f. (BSW 199). Formacja dewerbalna z suf. -ti- i SZ *nī- od neopwk. *(s)nēj- 'skręcać (nić, sznur)', wtórnie 'prząść, szyć', por. IEW 973, Derksen 2008, 354, Budowa jak w *lytis* ⇐ *lyti*; *vytis* ⇐ *vyti*, por. GJL II, § 403, ALEW 705. — Prymary pierwiastek miał postać pie. *(s)neh₁-/*(s)nh₁-, por. *ἐνησα* aor. 'przędłam' < *e-sneh₁-m lub *e-snēh₁-m, łac. *neō, -ēre* 'prząść, tkać' (LIV² 571). Sekundarna postać pwk. *(s)nēj- pochodzi z resegmentacji formy praesentis na -je-: pie. *sneh₁-je- (por. gr. *νῆ* 'przędzie', swn. *nāen* 'szyć') ⇒ *sneh₁i-e-. Na gruncie bsł. nie pozostawiła ona śladu. — Sekundarny SZ miał najpierw postać *(s)nh₁i-, zaś po metatezie spółgłoski laryngalnej w sąsiedztwie *i* zmienił się w *(s)ni_h1-, skąd pbsł. *nī-C. Ten sam mechanizm tłumaczy powstanie samogłoski długiej *ī* w takich formach jak *sýti* (s.v. *siēti*) i *rýtas*. Pbsł. apofonię *nēj- ⇒ *nī- można porównać np. do *lēj- ⇒ *lī- w stosunku scs. *lējo* 'leję' : lit. *lyti* (pwk. *le₁H-). — Otwarty problem stanowi czasownik łot. *snāt, snāju* 'luźno skręcać nić na kołowrotku; robić co byle jak', od dawna rozpatrywany łącznie z rzeczownikami lit. *nýtys* i słow. *nitb* (por. IEW 973). Na gruncie teorii laryngalnych samogłoska łot. *ā* stoi w sprzeczności z gr. *ē* (*νῆ* 'przędzie'), wyprowadzanym z pie. *eh₁-C, dlatego też LIV² 572, przyp. 1 orzekł, że przynależność *snāt* do pwk. *(s)neh₁- nie jest pewna. Przypuszczenie o zmianie płot. *snēju w *snāju* drogą analogii (Smoczyński 2006, 148) było słabo ugruntowaną hipotezą. Obecnie nasuwa się raczej myśl o neoapofonii *ē ⇒ *ā. Paralele: *brēžti* ⇒ *brōžti*; *glēbti* ⇒ *glōbti*; *slēgti* ⇒ *slōgti*. Ta apofonia wytworzyła nowy pdg. *snāt, snāju* obok pierwotnego *snēt, *snēju (pie. *sneh₁-je/o-), po czym ten drugi uległ zanikowi. — Drw. *išnytos* f.pl. 'zużyta nicielnica', cps. *nýtlaždēs* f.pl. 'drewniana ramka, do której przywiązuje się nici nicielnicy' (por. *lazdā*), *trinýtis* (zob.). Vb. denom. *nýtyti, -ju, -jau* 'nawlekać nici osnowy', łot. *nītīt, -īju* ts.

niūdelis 1 p.a. gw. 1. 'makaron', 2. 'kluska kartoflana' (Litwa pruska) — z wtórną palatalizacją nagłosu zapożyczone z nwn. *Nudel* f. Por. *niūta* ⇐ nwn. *Note*.

niūkas 4 p.a. gw. 1. 'szczypta tabaki, pieprzu, mąki', 2. 'kawałek chleba, masła' — prawdopodobnie pożyczka z pol. *niuch* 'szczypta tabaki do zażycia', błr. *njux* ts.; w synchronii może ona być kojarzona tak ze swojskim wykrz. *niūk-niūk* o węszeniu psa (*Kalė apie šunis niūk niūk* 'Suka przy psach «niuk niuk»'), jak i z czas. *niūkoti* 'wachać, niuchać' ⇐ błr. *njuxać*.

niūkinti, niūkinu, niūkinau 1. 'szturchać, trącać', 2. 'popędzać, przynaglać, poganiać' (SD *niukinu* «nukam»), 3. 'budzić ze snu', *paniūkinti* 'poruszyć, wprowadzić w ruch; obudzić', refl. *niūkintis* 'wieźć się popędzając konia' — czasownik na -in- od wykrz. *niūkt* o lekkim uderzeniu pięścią, kułakiem, o trąceniu łokciem, też o pchnięciu nożem (⇒ *niūkt-elėti* a. *niūkt-erėti* 'lekkie uderzać, trącać, klepać'). Z innymi sufiksami: *niūkyti, -iju, -ijau* 'uderzać, szturchać; pędzić kogo do roboty', *niūksėti* 'uderzyć (pięścią, łokciem, pyskiem)' i 'ponaglać konia' (tu war. *nukčioti* b.z.a., *nūkoti* LZŽ, *nūkoti* oraz *niūksėti, nūksėti*). Osobno zob. *niūkti, niunkù*. NB. Odpowiednik łot. *ņukāt, -āju* 'cisnąć, gnieść, miąć' pokazuje nieco inną semantykę. — Od obocznego wykrz. *niūkt* o mocniejszym uderzeniu pięścią (*Niūkt kumščiu i pašonę, net dvasiņ užēmē* ««Niūkt» pięścią w bok, aż [mu] dech zaparło») pochodzą czas. *niūkauti, niūksėti* a. *niūkuoti* 'popędzać, przynaglać konia' (war. *nūkoti*) oraz *niūktelti* 'uderzyć, trącić'. — Postverbalia: *niūkas* a. *niūkis* 'uderzenie pięścią, raz; kuksaniec, szturchaniec', *niūksas* (*niūktas, niūkulas*) ts., *priniūkà* 'zachęcanie do jedzenia' (por. pol. gw. *nukać* 'namawiać, przyniewalać, upraszać'). Zob. też LEW 505n., ALEW 705. — Wykrzyknik z oboczną do n-k sekwencją n-g: *niugi* a. *niugy* (o poruszeniu się), dał osnowę synonimicz-

nemu czas. *niùginti* ‘poruszyć czym’ (refl. ‘przewracać się w łóżku’), ‘budzić ze snu; przynaglać, pędzić do roboty; zachęcać do czego’, *užniùginti* ‘o koniu: wciągnąć wóz pod górę’, *suniùgti* ‘o śniegu: stając’; war. *niūg-*: *niūgóti* ‘iść z trudem, brnąć’, *niūguoti* ‘iść pomalu; o koniu: powoli ciągnąć’.

niũkoti, *niũkoju*, *niũkojau* gw. 1. ‘wachać, wciągać nosem jakiś zapach’ (*Zdaĩros, niũkoja, ar nepripùvį mėsà* LZŽ ‘Ogląda sobie, wacha, czy mięso nie nadgniło’), 2. ‘niuchać, wciągać w nos tabakę’ (*Výrai prasmanė kūryt, o bobos – niũkot taboką* ‘Mężczyźni umyślili sobie palić (kurzyć) tytoń, a kobiety zażywać tabakę’) — zapoż. z błr. *njuxacь, -aju*, 3 sg. - *aje* 1. ‘wachać; węszyć’, 2. ‘wciągać w nos (tabakę, lekarstwo, narkotyk)’. — Z obocznym sufiksem: *suniũkuoti* LZŽ ‘zwęszyć – o niedźwiedziu’. Zob. też *niũkas*.

niuksiu̯kas 2 p.a. gw. ‘prosić’ (*Žiūrėk, niuksiu̯kai subėgo į kiemą!*) — nazwa zwierzęcia na *-iuk-*, utworzona od zawołania na nie, por. *Niũks, niũks, eikite į tvartą!* Paralele: *čiũkà* ⇐ *čiũk-čiũk*; *kũzė* a. *kuzià* ⇐ *kuzià-kuzià*.

niũkti, *niunkù*, *niukaũ* stlit., gw. 1. ‘burzyć się, buntować się’ (*giminės suniuko, o žmonės tuščius daiktus mystė* SP II, 202₁₂ ‘narody się zbурzyli, a ludzie próżne rzeczy przemyślali’⁴⁷⁸), 2. *įniũkti* a. *užniũkti* ‘nastać, rozpocząć się, nadejść (np. o deszczach)’, 3. *suniũkti* ‘poruszyć się, zabrać się do pracy’ (*Visi suniuko prie šieno* ‘Wszyscy ruszyli do siana, zabrali się za siano’), 4. *priniũkti* ‘urosnąć obficie, obrodzić’ — onomatopeiczne, por. wykrz. *niũkt* 1. o trąceniu, lekkim uderzeniu, 2. o dźgnięciu nożem (tu war. *niũkt*). Z inną budową: *niũkyti* i *niuksėti* (zob. s.v. *niũkinti*). Por. jeszcze *niũuktis* ‘chmurzyć się’.

niũkti, *niũkiù*, *niũkiaũ* gw. 1. ‘jęczeć, bełkotać, mamrotać (o chorym, pijanym, pobitym)’, 2. ‘mówić, rozmawiać; docinać, dogadywać’, 3. ‘pokrzykiwać, łajać, besztuć’ — czasownik oparty na wykrz. **niũkt*. Tu też SD¹ <niuku> «gluczyć» [‘bełkotać, chlupotać’ L.]. Por. łot. *ņūkt, -stu* ‘brzęczeć, krzyczeć’. — Cps. *išniũkti* ‘przegadać (cały wieczór)’, *praniũkti* ‘przemówić do kogo, odezwać się’, *užniũkti* ‘przemówić; zamawiać chorobę’, refl. *susiniũkti* ‘umówić się, zgodzić się na cenę, dogadać się’. — Drw. *niũkčioti* ‘mówić niewyraźnie, mamrotać’. Postverbalia: *niũkà* ‘mowa, język’ (*Koki žmonės, tokia jų ir niũkà*), *niũkėjimas* SD¹ «hukanie» (**niũkėti* nie poświadczony), *niũksmas* ‘mowa, gadanie, gadka’ (*Tą patį niũksmą niũkia*), *niũksnūs* ‘wygadany, gadatliwy’ (*Jo pati labai niũksni*). — Krótkowokaliczny obocznyk **niuk* dał osnowę czas. *niuksėti* 1. ‘mówić niewyraźnie, mamrotać’, 2. ‘rozmawiać, gawędzić ze sobą’ (*Moterys susėdusios tarp sąvės niũksi*).

niũnė 2 p.a., *niũnė* 2 p.a. ‘chleb – w języku dzieci’ (*Mama, niũnės!*). War. *niunià*, *niūnià* i *niūniàĩ* (*Te tau niūniũ*). Onomatopeiczne.

niūniūoti, *niūniūoju*, *niūniavaũ* 1. ‘nucić, śpiewać bez słów, śpiewać półgłosem’, 2. ‘robić coś kiwając się, kołysząc się’, *suniūniūoti* ‘zanucić; poruszyć kołyską’ — czasownik na *-uo-* od osnowy *niū-n-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. **niū-niū* (por. *zũžinti* ⇐ *zũ-zũ*). Podobne łot. *ņunāt* ‘plakać, popłakiwać’. Nieco inaczej LEW 505, s.v. *niũkas*. — Z innym sufiksem: *niūnėnti*: *Jinai niūnėna, bemaldama prie girnų* ‘Ona nuci, mieląc na żarnach’. Z innym wokalizmem: *nyniūoti*, *nynuoti* ‘nucić’. — Drw. *niũnė* b.z.a. ‘nucona melodia’, *niũnės* b.z.a. f.pl. przest. ‘nuty’.

niũras 4 p.a., *niũras* c. ‘ponurak, mruk’ (*Mūsų Jonas toks niũras: sėdi, kaip žemę perdavęs, nei kalba, nei juokiasi* ‘Nasz Jan to ponurak: siedzi jak gdyby wszystko stracił [dosł. ‘sprzedał swą ziemię’], ani się odzywa, ani się śmieje’). Z inną budową: *niũrza* c. ‘ponurak, mruk’, *paniũrėlis* ts., *niũrna* c. ‘zrzęda, kto będąc niezadowolonym, ciągle narzeka, gdera’. Vb. denom. *paniũrti*, *paniũra* (**niũra* < **niu-n-ra*), *paniũro* ‘zasępić się (o

⁴⁷⁸ ALEW 705 omyłkowo włączył cytowane prt. *suniuko* do czas. *niũkti*, *-iũ*, *-iaũ* ‘dröhnen, lärmern’.

ponurym wyrazie twarzy), wpaść w senność; zachmurzyć się (o niebie)', refl. *pasiniūrinu* SD¹ «posepiam się». — WSZ *niūr-*: *niūras* 3 p.a. lub *niūrūs* 4 p.a. 'przybity, ponury, posępny' (*niūrì diena* 'mroczny dzień'), *niūra* 1 p.a. c. 'osobnik smutny, przygnębiony, ponurak, mruk', *niūromis* a. *paniūromis žiūrėti* 'patrzeć spode łba', *niūrōnas* 'ponurak, mruk' (por. syn. *dilbōnas, dūrōnas*), *paniūrustė* SD «melankolia choroba», *paniūruo* SD «melankolik» (Būga, RR II, 374), vb. denom. *niūroti* 'patrzeć spode łba, ponuro, złowrogo', *paniūruoju* SD «melancholizuię». — Zapoż. litewskie w pol. gw. *niur* 'człowiek ponury, małomówny' (Zdancewicz 345), jid. *pañurales* 'cichy, smutny człowiek' (Lemchenas 107, Laučjute 81). — SO *niaur-* (na miejscu dawnego SO **naur-*?): *niāura* c. 'człowiek przygnębiony, posępny', *niaurūs* a. *niaūras* 'ponury, przybity, posępny', vb. denom. *niauróti* 1. 'mówić niewyraźnie, mamrotać', 2. 'porykiwać – o niedźwiedziu, lwie', 3. 'złościć się, irtować się'. — Fakt, że czas. *niūroti* alternuje z bliskoznacznym *nýroti, nýro* 'patrzeć spode łba, ponuro, posępnie, ze złością' skłania do pytania, czy *n'ūr-* nie wywodzi się fonetycznie z *n'ūr-*. Jeśli tak, to można tu nawiązać z jednej strony *įsinýroti* 'zagłębić się, zapamiętać się (w pracy)' i *nýrėti, nýri, nýrėjo* 'stać a. siedzieć ze spuszczoną głową', z drugiej zaś strony *nýrėti, nýri, nýrėjo* 'być zanurzonym pod wodą', *panyrėti* 'nurkować'. Czas. *nýr-* w znac. 'patrzeć ponuro' może więc polegać na przenośnym użyciu *nýr-* 'zanurzać się, pogrążyć się' (st. zanikowy do *nérti* I, zob.). Znacz. etym. 'mieć głowę zwieszoną, spuszczoną'. Por. pol. *ponury* 'przygnębiony, posępny, smutny' ⇐ *ponurzyć* 'pochylić, schylić', adv. *ponurkiem* przest. 'posępnie, ze wzrokiem wbitym w ziemię'. Inaczej LEW 500, s.v. *niauróti*. Zob. też ALEW 706 (tu wskazuje się na związek ze scs. *iznuriti* 'rabować, grabić', strus. *iznuriti* 'zużyć, wyczerpać zasoby, skarb').

niūrkyti, niūrkau, niūrkiau 'gnieść, miesić (glinę, ciasto), miętosić, tłamsić, przygniatać, dusić', war. *niūrkinti* — czasownik na -y/-in- od wykrz. *niūrkt* o uderzeniu, zderzeniu się. Por. łot. *ņurcīt* 'gnieść, miętosić' (LEW 506).

niurnėti, niurnu, niurnėjau 1. 'wydawać głos wyrażający niezadowolenie, o kocie: mruczeć, burczeć; o psie: warczeć', 2. 'mówić niewyraźnie, mamrotać', 3. 'narzekać, szemrać' (war. *nurnėti*) — czasownik na -ė- od osnowy *niur-n-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. **niur-niur*. Paralele: *nar-n-ėti* ⇐ *nār-nār*; *gur-g-ėti* ⇐ *guř-guř*. Z innymi sufiksami: *niurnėnti, niurninti, niurnuoti*. — Sb. postvb. *niurna* c. 'gderliwy, zrzedliwy człowiek'. Por. LEW 500, ALEW 706. — W tym samym użyciu ukazuje się war. *niurvėti* (dysymilacja *n-n > n-v*?).

niurzgėti, niurzgù, niurzgėjau gw. 1. 'mruczeć (o kocie), warczeć (o psie)', 2. przen. 'narzekać, gderać', 3. 'cicho popłakiwać, chlipać (o dziecku)', 4. 'mówić niewyraźnie, mamrotać'. War. z samogłoską *i*: *nirzgėti* 'mruczeć, mamrotać'. Pochodzenie dźwiękonaśladowcze, podobnie jak w wypadku *niurnėti* (zob.), *niūzgėti, niūzgi* 'kwilić (o niemowlęciu)', *niūzguoti* 'nucić' i *niūgzti, niūzgia* 'wydawać głos z zamkniętymi ustami'. — Drw. *niūzgingtis* 'kwiczeć przepychając się (o świniach szukających sobie miejsca w barłogu)', *niūrzga* c. 'zrzęda', *niurzgùs* 'gderliwy, swarliwy' (war. *niurzglùs*).

niūta 1 p.a. gw. 'nuta, melodia' (Litwa pruska) — z wtórną palatalizacją nagłosu zapożyczzone z nwn. Note f. Por. *niūdelis* ⇐ nwn. *Nudel*. Zob. też *natà*.

nōbažnas, -à 3 p.a., *nōbažnas, -a* 1 p.a. stlit., gw. 'nabożny, pobożny' — zapoż. ze stbłr. *nabožny*, por. błr. gw. *nábažny*, ros. *nábožnyj*. Zob. też SLA 140, 143, LEW 506, ALEW 707, POLŽ 465). War. *nobažnūs* 3 p.a. Zob. też *nezbāžnas*. — Drw. *nenōbažnas* 'nienabożny, bezbożny, gottlos'. Substytucja prepozycji *no°* ⇒ *nuo-*: *nenuobažnas* b.z.a. (por. *nuodieja* ob. *nodiejà*; *nuōglas* ob. *nōglas*). Adv. *nōbažnai* 'nabożnie'. — *nōbažnykas* 'człowiek pobożny' ⇐ pol. XVI w. *nabożnik* (POLŽ 126), *nobažnystė* 'nabożność' ⇐ pol. *nabożność*.

nočelnikas stlit. ‘ozdoba czoła’: *Ir bus tai ženklų ant rankos tavo ir nočelnikais terp akių tavo* CHB ‘I będzie to znakiem na ręce twej i ozdobami na czole twym [dosł. między oczyma twymi]’ — zapoż. z pol. XVI w. *naczelnik* ‘ozdoba czoła, frontale, phalera’ (SPXVI). Por. SLA 143, ALEW 707, POLŽ 737.

nočŷnos, -ų 2 p.a., *nočŷnios*, -ių 2 p.a. f.pl. gw. ‘narzędzia rzemieślnika, przyrządy’ (*Ir geriausias amatininkas be nočŷnų nieko gero nepadirbs* ‘Nawet najlepszy rzemieślnik bez narzędzi niczego dobrego nie zrobi’) — formy plurale tantum (funkcja collectivum) od sg. *nočŷnà* i *nočŷnià*. Tylko druga z nich odzwierciedla wprost zapożyczone błr. gw. *načŷnnja* n.pl. (war. *načŷnne* n.) ‘narzędzia’, natomiast pierwsza ma zmodyfikowane zakończenie -yna. Por. stbłr. XVI w. *načŷnŷe*, *načŷnŷe* n. ‘narzędzia potrzebne do wykonania jakiejś roboty’ ⇐ pol. XVI w. *naczynie* n. ‘narzędzie, sprzęt, wyposażenie...’ (SPXVI). Zob. też ĖSBM 7, 287n.

nōčvos, -ų 4 p.a. ZTŽ ‘niecki do prania, kąpania dzieci’ (*Nočvosà vaikus prausia*) — zapoż. z błr. *nóčvy*, -aŷ f.pl. ‘podłużne naczynie drewniane półkolisto wydrążone w jednym kawałku drewna, używane do prania, kąpania dzieci, wyrabiania ciasta’ (por. PZB 3, 235, ĖSBM 8, 45).

nodieja 2 p.a., gen.sg. *nodiejos* stlit., gw. 1. ‘nadzieja’, 2. gw. ‘los, zrządzenie losu’ (*Gal nodieja kokia, kad tam susiedui ir sekasi* ‘Może to jakieś zrządzenie losu, że naszemu sąsiadowi tak się powodzi’) — zapoż. ze stbłr. *nadėja*, *nadeja*, por. błr. *nadzėja*, -i, pol. *nadzieja* (SLA 144n., LEW 506, ALEW 707). — War. *nuodieja* BRB; zastąpienie *no*^o prefiksem *nuo-*: oznacza włączenie pożyczki do serii abstraktów typu *núoskauda* ‘krzywda’, *núostaba* ‘zdumienie’. NB. PAŽ dwójako interpretuje wokalizm Bretkuna: na s. 273 <nodeios> = *nodieja*, zaś na s. 278 <nuodeja> = *nuodeja*. ALEW 707 ma *nodieja* ob. *nuodieja*.

nódintis, *nódinuos*, *nódinaus* gw. ‘nawykać, przyzwyczajać się’, zwykle *įsinódinti* ‘przyzwyczajać się; umacniać się, utrwalać się’. Osnowa *nod-* pozostaje niejasna. Może *nod-in-* jest causativum do zapożyczonego intransitivum pol. *nad(ać się)* ‘apte convenire, aptum esse’?

nogétis, *nōgisi*, *nogėjosi* gw. ‘mieć ochotę na co, chcieć, pragnąć’, *mán nōgis* ‘chce mi się, mam ochotę’, *pasinogėjau* ‘zachciało mi się, zapragnąłem’, war. *mán pasinogėjo* — stativum na -ė- do *panógti*, -stu, -au ‘nabrać ochoty, zachcieć czego’. Trudne. LEW 506 przyjmował, że *nog-* jest wynikiem skrzyżowania pierwiastków *nor-* i *mag-* (por. *man nōrisi* ‘chce mi się’, *magù*, *magėti* ‘odczuwać chęć, mieć ochotę’). Inna ewentualność to zmiana fonetyczna w zwrocie **man mogis* > *mán nōgis*, przez asymilację perseweracyjną. To wymagałoby założenia **mogétis* jako apofonicznego wariantu do *magétis* (zob.).

nōglai, -ų 2 p.a. m.pl. 1. ‘głowa i nogi zabitego zwierzęcia’, 2. ‘nogi, szyja i narządy wewnętrzne ptaka’ — może zdysymilowany refleks praformy **nog-nai* < pb. **nāg-nai*. Hipoteza derywatu *vṛddhi*, pb. **nāg-* ⇒ **nāg-*, wysunięta w ALEW 707n., jest prawdopodobna, z tym że z semantycznego punktu widzenia słuszniej jest wychodzić od *nag-* jak w łot. *nagas* f.pl. ‘obie ręce; ręce i nogi’ niż od *nag-* jak w lit. *nāgas* ‘paznokieć, pazur, szpon’. Zob. też *kógalviai*. — ALEW wymienia *nōglai* łącznie ze starolitewskim wyrazem *nogna* ‘rękojeść miecza, Schwertgriff’ (tylko w BRB), ten ostatni jednak nie otrzymał dotąd zadowalającego objaśnienia.

nōglas, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘nagły, niespodziewany’ (zwykle o śmierci: *Apsaugak... nog smertis piktas ir naglas* MŽ 55₈ ‘Uchron ... od śmierci złej i nagłej’. *Tėvas nogla smerčia mirė* ‘Ojciec umarł nagłą śmiercią’, ale też o ozdrowieniu: *noglas išgijimas*), 2. ‘silny, energiczny; wielki’ — zapoż. ze stbłr. *naglyj*, por. błr. *náhly* ⇐ pol. *nagły* (SLA 144n., LEW

506, ALEW 707). Substytucja *no°* ⇒ *nuo-*: *nuõglas*, *nuoglus* LEX (por. *niometas* ob. *nómetas*, *nuodieja* ob. *nodiejà*). Z innym tematem: *noglùs*, -i 4 p.a.: *Jì ištiko nogli mirtis* ‘Powaliła/spotkała go nagła śmierć’, *noglùs i dárba* ‘chętny/zapalony do roboty’. — Drw. *nõgliai* adv. ‘często’, *noglóji* ‘nagła śmierć’ (*Kad tave noglól[ji] [paimtų]* Zs 36 ‘Żeby cię nagła [śmierć zabrała!]'). — War. z asymilacją *n-l* > *n-n*: żm. *nõgnas* 4 p.a., *nognùs* 4 p.a. ‘nagły (o śmierci), obfity (plon), ulewny, rzęsy (deszcz), wielki (targ)’, też ‘śmiertelny’ (*Susirgo nogniaja liga* ‘Zapadł na śmiertelną chorobę’). — Drw. *nognaĩ* a. *nõgniai* adv. ‘bardzo’ (*Ans yr nognai geras žmogus* ‘To bardzo dobry człowiek’), *nogniáusiai* *didelis* ‘strasznie wielki’.

nókabrazda gw. adv. ‘na łeb na szyję, na złamanie karku’ (biec, pędzić, spadać). Jest to zrost dwu form 3 os. praesentis: *nóka* ‘pędzi za kimś, gna, ściga’ (zob. *nókti*) i *brāzda* ‘powoduje łomot, trzask’ (zob. *brazdėti*). Nieco inaczej LEW 506.

noksėti, *noksiù*, *noksėjau* gw. ‘przynaglać konia, wołając «no»’ — czasownik na -sė- od wykrz. *nõk* o ponagłaniu konia, to z *nõ-gi* przez apokopę, por. *nõ* (No, no! – sako, varydamas arklių JU). Paralela: *nuoksėti*.

nókti, *nókstu*, *nókau* 1. ‘dojrzewać’, *vaĩsiai nóksta* ‘dojrzewają owoce’ (*Jis jau panókęs vyras ir dar nevedęs* ‘Już dojrzały, a wciąż nieżonaty’), 2. ‘przekwitać, tracić świeżość, wędnać, starzeć się’. SD: *noksta vaisius* «źrzeie, dostaie się owoc», *išnoksta* «dostaie się, dostawa owoc» [‘dojrzewać’]. Odpowiednik łot. *nākt*, *nāku*, *nācu* ‘przyjść, stać się, nastąpić, zająć’, *iznākt* ‘wyjść; stać się, powstać; starczyć; wyrzynać się – o zębach’, *nākuõšs* ‘przyszły, następny’ < **nākant-*. Znaczn. ‘dojrzewać’ wywodzi się ze znaczn. ‘dochodzić’. LEW 506 daje na to paralele w postaci ros. *xleba užė došli* ‘zboże już dojrzało’ i łot. *dagājusi uoga* ‘dojrzała jagoda’. Czasownik nie ma jasnych nawiązań ie. Transponat ie. **neh₂k-*. Nie przekonuje próba nawiązania *nókti* do łac. *nancīscor* ‘osiągnąć, otrzymać; spotkać’ < pie. **h₂n-n-k-* (pwk. **h₂nek-*) u de Vaana 399. Na temat innych prób zob. ALEW 708. — Cps. *išnókti* ‘dojrzyć (o owocach, zbożu); zmizernieć, wychudnąć, zmarnieć, wygłodnieć’, *išnokįs* SD «dostały, dojrzały», *nunókti* m.in. ‘z głodu umrzeć, zdechnąć’, *panókti* m.in. ‘podeschnąć (o sianie); wygłodnieć, zgłodnieć’, DP ‘dochodzić, dostąpić, powetować’, *pranókti* DP ‘uprzedzić, wyprzedzić’, *prinókti* ‘dojrzyć’, też ‘zgłodnieć’ (*Prinókai tu nuo ryto nevalgęs*, por. *nokulys* ‘łaknienie, głód’). — W znaczn. ‘podążać za kim z tyłu, ścigać, gonić’ *nókti* pokazuje odmienną fleksję: prs. *nóku* a. *nókiu*, prt. *nókau* a. *nókiau*, cps. *panókti* a. *prinókti* ‘dopędzić, doścignąć’, *pranókti* ‘wyprzedzić, prześcignąć, pozostawić kogoś w tyle; przewyższać, górować nad kimś’ (*Avižos pranóko miežius* ‘Owies dojrzał szybciej niż jęczmień’), *prinókti* ‘doścignąć’ (*neprinókstamas* DP ‘niedościgły’), *užnókti* ‘zaskoczyć kogo, złapać na gorącym uczynku’. — Drw. *nõkelėti*, -ju, -jau ‘niedojadać; być wycieńczonym chorobą’, *nokinti* caus. 1. ‘doprowadzać do dojrzałości, np. wcześniej spaść owoce; obijać kwaśne jabłka, aby zmiękły’, 2. ‘wycieńczać przez niedożywianie, morzyć głodem’, war. *nokėnti*. Nomina: *nokėjas* ‘prześladowca’ (m.in. BRB), *nokūs* ‘dojrzały’, *pranokėjas* ‘poprzednik; pionier w jakiejś dziedzinie; przodek’.

nōlis, -io 2 p.a. gw. ‘gatunek cukrem słodzonej wódki’ (*Kai įėjau į seklyčią, pylių nolį į sklėnyčią* ‘Gdy wszedłem do świetlicy, nalali mi *n.* do szklanicy’, z dajny). Niejasne.

nómetas 1 p.a., *nomėtas* 2 p.a. stlit., gw. ‘ubiór głowy zamężnych wieśniaczek, zrobiony z cienkiego białego płótna, tzw. namiotka; rodzaj chusty kobiecej; czepec, czepek; biała chustka na głowę’, też f. *niúmeta* — z odrzuceniem suf. -ka zapożyczone ze stbłr. *nametka*, por. błr. *námetka*, *namėtka*, -i ‘czepek’, błr. gw. *námjatka* ‘ciepła chustka na głowę’. Por. wsch.-lit. *niúmetka* DVŽ (brak w LKŽ). Zob. też Būga, RR II, 502, SLA 144, LEW 507, ALEW 708, ĖSBM 7, 225. Por. ukr. *namítka*, ros. *namėtka*, znaczn. etym. ‘narzuta, to

co zarzucono (na plecy, na głowę)', por. ros. *metátb* 'rzucać' oraz *namēt* 'Wetterdach, großes Zelt' (REW II, 196). Łot. *nāmats, nāmēts* 'ein dem Handtuch ähnliches Kopftuch der Frauen' jest pożyczką litewską (ME II, 700). — SD¹ <nametas> «rąbek, rańtuch» ['długa chusta używana przez kobiety za okrycie sięgające do kostek albo do obwiązywania się', SW], SD <nametas> «rąbek, podwika, rańtuch» i «tafta» [tkanina jedwabna, tkana jak płótno, kitajka']. — Substytucja *no*° ⇒ *nuo*:- *niūmetas, nuomētas* (por. *nuodiejā* oraz *nuōglas, nuorāgas*). Drw. *nometēlis*: 1. *nometēlis šilkinis, drobinis, plonas, ištīestas unt altoriaus, unt vainiko* SD «binda opuszczona, kitajka, płótno cienkie u wieńca, u obicia, u Ołtarza», 2. 'przepaska, bandaż': *apvyniotas nometēliais* SD «bindami otoczony» [dosł. 'obwiązany bandażami'], wsch.-lit. *nuometēlis* DVŽ 'czepek zamężnej wieśniaczki'. — Cps. *panometis* 'wielka chusta okrywająca plecy', SD <panametis> «płachta; podwika, rańtuch», *panametis medžiavilninis* SD «bawełnica, bawełnianka» ['tkanina z bawełny, spódnica bawełniana', SPXVI]. Zob. też *pametis*. — War. *pālmetis* 'namiotka' (*Seniau moterys susukdavo galvas su pālmečiu* 'Dawniej kobiety owijały głowy namiotką') – pochodzi z dysymilacji formy *pānmetis, ta zaś z synkopowania cps. *pa-nāmetis (war. *pālmetas*). NB. LEW 529, s.v. *palā* 1 niesłusznie analizował *pāl-metis*, suponując złożenie członów *palā* 'kawałek płótna' i *metū, mēsti* 'rzucać'.

nometas b.z.a. stlit. 'namiot' (CHB) — zapoż. ze stbłr. *nametb* (war. *namiotb, namjutb*) ⇐ pol. *namiot*, stpol. loc.sg. w *namiecie*, loc.pl. w *namieciach*. Por. błr. gw. *namēt*. Zob. też SLA 144, LEW 507, ALEW 708 i ĖSBM 7, 225n. — Drw. *nometinykai* CHB m.pl. 'ci, co robią namioty' (kalka z pol. przest. *namiotnik*).

nomiestnykas stlit. 'namiestnik, Statthalter' (BRB) — zapoż. ze stbłr. *namestnikb* ⇐ pol. *namiestnik* (SLA 144, ALEW 709). Por. błr. *namésnik* (ĖSBM 7, 224n.).

nop-, stlit. prepozycja pewnych form czasownikowych. Ze zmiany *nāp-, to zaś z kontrakcji *na-ap- i asymilacji antycypacyjnej w pierwotnym połączeniu *ne-ap-* = negacja *ne* + prvb. *ap-*. Por. GJL I, § 342. Przykłady: *nopgerdentas* SD «nieopowiedny» ['niezapowiedziany, nieoczekiwany'] < *ne-ap-gerdentas (zob. *gerdas*), *nopipjauklas* SD «nie obrzezka, praeputium» ['nieobrzezanie, brak obrzezania', SPXVI] < *ne-api-pjauklas (zob. *pjauti*), *nopkēsti* 'nienawidzieć' < *ne apkēsti (zob. *kēsti*), *noprēptinai* SD «nieokreśnię» ['w sposób nie dający się określić, ograniczyć'] < *ne-ap-rēp-tinai (zob. *rēpti*), *nopveizdētas* SD «nieopatrzony» ['nie posiadający rzeczy niezbędnych do życia lub wykonywania jakiejś czynności; nienależycie zabezpieczony', SPXVI] < *ne-ap-veizdētas (zob. *veizdēti*). Paralele: *not-*, *nož-*, *tot-*.

nōparskas 1 p.a. gw. 'naparstek', też *nōperskas* 1 p.a., *noperškas* 2 p.a., SD¹ <naperskas> «naparstek» — zapoż. z pol. *naparstek*, -stka 'digitabulum, digitale', ze zmianą miejsca akcentu i z uproszczeniem grupy *rstk* w *rsk*. Por. błr. *napárstak*, -tka, gw. *napérstak* (PzB 3, 165), ros. *napěrstok*. War. ze zmianą *sk* > *ck*: *nōperckas, nōpereckas*. Por. SLA 144, LEW 507, ALEW 709 (brak w POLŽ).

nopiēlnykas 1 p.a. gw. 'pilnik' — zapoż. z błr. *napilbnik, -a*, ros. *napilbnik*, przy czym wokalizm °*piel*° jest objawem wyrównania do bliskoznacznego *pielā* 'piła'. Podobnie w *pielavynos* ob. *pilavinos* ⇐ błr. *pilaviny*.

nopykanta DP 'nienawiść, nieprzyjaźń, niełaska, zawiść', SD *nopykunta* «nienawidzenie, nienawiść» — dwuznaczne: uchodzi za prymarne nomen apofoniczne od vb. cps. *nopikēsti 'nie cierpieć, nienawidzieć' (z *nāpikēsti < *ne-api-kēsti, por. *nop-*, *apy-* i *kēsti*), ale może też być sb. postverbale od zanikłego iterativum na SO *ne-api-kantyti 'nie cierpieć' (por. *paspānda, paspandā* ⇐ *paspāndyti* ⇐ *paspēsti*). War. *nopkanta*: SD¹ *nopkunta* «nawiść, nienawiść, nieprzyjaźń, zawiść» ⇐ *nopkinčiu* SD¹ «nienawidzę». Dziś *neapýkanta*

‘nienawiść’ (z restytucją granic morfemowych).

nōpostis 1 p.a., gen.sg. -ies f., -čio m. gw. ‘nieszczęście; zmartwienie’ (*Tokio nōposčio dar nebuvo mūsų gyvenime* ‘Takiego nieszczęścia jeszcze w naszym życiu nie było’), też w złorzeczeniu: *Kàd taũ nōpostis!* ‘Niech cię diabli!’ — zapożyczenie ze stbłr. *napastb* ‘napaść (zwierząt, rozbójników); nieszczęście; krzywda; szyskany’, por. błr. *napáscb*, -i ‘niesłuszne posądzenie, oszczerstwo; nieszczęście; nieprzyjemności’, ze zmianą miejsca akcentu, o czym zob. Būga, RR II, 502 (przyjmuje on starszy akcent na prefiksie w źródłowej formie zachodnioruskiej, por. ukr. gw. *nápastb*). War. *nōpastis* f. (LzŽ), *nōpastē* (*Kad tave nōpastē paimtų!*). — Vb. denom. *nopostáuti* ‘złościć się na kogo, napadać’ (*Ko tu an manę nopostáuji, juk nieko tokio tau nepadariau* ‘Czemu się na mnie złościsz, przecież nic takiego ci nie zrobiłem’). — War. wtórnie nazalizowany: żm. *nōpanstis*, *nōpąstis* (Būga, l.c.; paralele: LD § 249; brak w LkŽ).

noprōsnas, -à 2 p.a. stlit., gw. ‘próżny, daremny, bezskuteczny’, np. *Darbs mūsų esti noprošnās* MŽ 341₇ ‘Trud nasz jest daremny’. *Kur Viešpatis Dievas stebuklingu būdu pagrėžė jų noprošną darbinėjimą* DP 183₆ ‘Gdzie Pan Bog dziwnym sposobem użył ich próżnej prace’ — zapoż. ze stbłr. *naprasnyj* ‘niespodziewany, nieoczekiwany’, por. błr. *naprásny* ‘daremny’, ros. *naprásnyj* ‘próżny, daremny, zbyteczny, niepotrzebny’. Zob. SLA 144n., LEW 507, ALEW 709. — Drw. *noprošningas* przest. ‘próżny, zbyteczny’ (*Noprošningo gyriaus netrokšdami* ‘Nie szukając próżnej chwały’). — Adv. *noprōsnai* adv. ‘na próżno, nadaremnie, bez potrzeby’ (*Neimki noprošnai varda Dieva* MŽ 583₁₂ ‘Nie bierz imienia Bożego nadaremno’) ← stbłr. *naprasno* adv. ‘nadaremno, na próżno’; *ne noprošnai* SD «niedarmo, nie bez przyczyny» (syn. *ne dykai*, *ne tuščiei*). — Zs 35 odnotował wsch.-lit. formę z krótkowokalicznym prefiksem i zakończeniem -iai: *naprāsniai*: *neikl naprāsniai* ‘nie chodź na próżno (bez potrzeby)’; ma to być zapoż. z ros. *naprásno*. Zob. też LEW 507.

norāgas 2 p.a. 1. ‘naróg, ząb żelazny u sochy, który podcina ziemię od spodu; lemiesz’, 2. ‘płaska kość tworząca tylną część przegrody nosowej, vomer’ — zapoż. ze stbłr. *narogb* (*norogb*), por. błr. *naróh*, -a. Stąd również łot. *nāragš* ‘narzędzie rybackie z żelaznym szpicem do rozbijania lodu’. Zob. SLA 145, LEW 507, ALEW 709. Por. pol. *narogi* m.pl. ‘sośniki [soszniki], żelaza, które są okute końce wideł u sochy’ (L.). Zob. też *žuobris*. — Substytucja *no°* ⇒ *nuo-*: *nuorāgas*: *Nespaudēs nuorāgo, nekāsi pyrago* ‘Nie cisnąć naroga, nie będziesz jadł ciasta’. Por. *nuodieja* ob. *nodiejā*.

norākiai adv. gw. ‘umyślnie, celowo, specjalnie’ — transpozycja przysłówka błr. *narókam* ‘umyślnie’ (stbłr. *narokomb*) przy użyciu lit. sufiksu -iai. Por. SLA 140, 145, Zs 36, LEW 507, ALEW 709. Zaprzeczone: *nenorākiai* adv. ‘nieumyślnie, niechcący, mimo woli’. War. *norakū* ‘umyślnie’, stlit. też *nenorakui* BRB ‘nieumyślnie’ (glosa do *iš nežinių*). — Drw. *norākinis* ‘specjalnie do czegoś przeznaczony, np. garnek, nóż’ (*Retai kas turi norākinį peilį kiaulėm skersti* ‘Mało kto ma specjalny nóż do zarzynania świni’).

norēti, *nóriu* (3 os. *nóri*), *norėjau* ‘chcieć, mieć wolę, mieć chęć (ochotę), pragnąć, życzyć sobie, zamierzać’, DP też ‘być gotowym, usiłować, domagać się, żądać, umyślić’ (⇒ *norėj-imas* ‘chęć, ochota’), refl. *norētis* DP ‘chcieć się, być rad’, *įsinorėti* ‘zachcieć, powziąć wielką chęć’. Czasownik ten, dotąd uważany za deverbativum, był porównywany z osnową *ner-t-* (*nértėti* ‘gniewać się, srożyć się’, SZ *nirstù*, *niřsti* ‘wpadać w gniew’), z czego wynikały różne trudności, zob. LEW 507⁴⁷⁹. — Alternatywne objaśnienie wychodzi od hipotezy vb. denominativum: *norēti* ‘mieć wolę, mieć chęć’ ← *nóras* ‘chęć, wola, ochota, chcenie, pragnienie’ < **nāra-* (*geras noras* SD «vprzeymość»). Rzeczownik *nóras* może

⁴⁷⁹ Beekes 2010, 1030 porównywał tu głosę gr. *ὡπερ ἐνεργεῖ* Hes. «is effective, operates», przyznając zresztą, że budowana na niej rekonstrukcja (pie. **noHr-*) nie może być pewna.

pochodzić z substantywizacji adi. vb. *nāra- < pie. *neh₂-ro- ‘pragnący czego, chętny’. Por. pwk. pie. *neh₂-, ukazujący się w luv. *naḥḥuwai-* ‘zależeć na czym, leżeć komu na sercu’ (het. *naḥzi* ‘obawia się, boi się’), zob. LIV² 449. Paralele: *storėti* ‘grubieć’ ⇔ *stóras*; łot. *kārētiēs*, -*ējuos* refl. ‘zachciewać się czego, mieć ochotę na co’ – vb. denom. na -*ē-* od adi. *kārs* ‘żądny, ciekawy’ z pie. *kéh₂-ro- (por. łac. *cārus* ‘drogi, miły, cenny’, goc. *hōrs* m. ‘cudzołożnik’). — Odmienne analizę *nóras* proponuje NIL 306, przyp. 9: formacja na st. wzdlużonym *nār-a- od pb. *nār-a- < pie. *h₂nor-o-, to zaś w nawiązaniu do przysłowka het. *innarā* ‘rzeźko, krzepko’ < pie. cps. *en-h₂nor-ó-. Zob. też przegląd różnych stanowisk w ALEW 710n. — Drw. od *nor-*: *ḡnoringas* ‘kapryśny, grymaśny’, *noringas* a. *nóringas* ‘chętny’, SD «dobrowolny» (DP *nóringai* adv. ‘ochotnie’), *nórmais nenórmis* adv. ‘chcąc nie chcąc’, *nóromis nenóromis* ts., *norūs* ‘chętny’ (DP *nóriai* adv. ‘chętliwie, z chęcią, z chucią, rad, ochotnie, z ochotą’). Cps. *daugianōris* ‘człowiek zachłanny, chciwiec’ (por. *daūg*), *geranoris* SD «wprzeźmy», *liuosanoris* SD «dobrowolny», por. *liúosas* (syn. *iž liuoso noro kū darūs*, *noringas*), *piktanōris*, -*nōris* DP ‘złośliwy, złościwy’ (por. *piktas*), *saunorā* a. *saunóra* 1. c. ‘sobek, egoista; zarozumialec’, 2. ‘samolubstwo, egoizm’, *savanōris* ‘ochotnik’ (por. *sāvas*), *svetnorā* c. ‘chciwiec’ (dosł. ‘pożądający cudzego’, por. *svētimas*). — NB. Denominatywami od *nóras* są jeszcze: 1. *nórautis* ‘zaspokoić się, zadowolić się’, *išsinórauti* ‘spełnić swoją chęć, uczynić zadość swojej namiętności, nasycić się czym’, 2. *nórinti* ‘zachęcać’, *panórinti* ‘wzbudzić chęć’ (DP *panórina* ‘czyni ochotnym’), 3. *nōrti*, *norstū*, *norai* ‘mieć chęć, chcieć’ (war. *nórti*), *atnōrti* ‘stracić ochotę, przestać chcieć’, *ḡnōrti* ‘nabrać (wielkiej) ochoty’, *panōrti* ‘poczuć chęć, ochotę na co, zachcieć się’ (*Jis panōro miegōti* ‘Zachciało mu się spać’. *Jis panōro siļkēs* ‘Zachciało mu się [nagle] śledzia’).

nórint (1) spójnik ‘chociaż, choć’: *Mán liūdna, nórint visi linksmaĩ šnēka* ‘Mnie smutno, chociaż wszyscy wesoło gwarzą’. Stlit. też *nórintig: Pažink mane nevertą, kuris tavęsp teku, nórintig niekam nederąs ir bjaurus* DK 136²² ‘Poznaj mię niegodnego, który się do ciebie uciekam aczkolwiekemci nikczemny i nieczysty’. — (2) partykuła składowa przysłówków o znaczeniu nieokreślonym, np. *kas nórint* ‘ktokolwiek’: *Gál kās nórint ateĩs* ‘Może ktokolwiek przyjdzie’, *kada nórint* ‘kiedykolwiek’: *Galì ateĩti kada nórint* ‘Możesz przyjść kiedykolwiek’. — Postać *nórint* wynika z apokopowania *nórinti* (por. stlit. *nórintig* ‘aczkolwiek’), skostniałej formy przypadkowej (dat.sg.?) od participium prs. act. do *nóri*, *norėti* ‘chcieć’. War. *nórintais*. Zob. GJL III, § 830, Mańczak 1977, 221n. Osobno zob. *nórs*.

nórs 1° spójnik ‘chociaż, choć’: *Nórs retaĩ sėjome, bēt tánkiai dýgo* ‘Chociaż rzadko sialiśmy, to jednak gęsto wzeszło’. — 2° ptk. ‘choć(by), przynajmniej’ (*Pasilik nórs vieną dieną* ‘Zostań choćby na jeden dzień’. *Kad aš užmigčiau nors valandėlę* ‘Żebym to ja zasnął przynajmniej na godzinkę’). — 3° ptk. nieokreśloności: *kas nórs* ‘ktokolwiek, cokolwiek’, *koks nórs* ‘jakikolwiek’, *kada nórs* ‘kiedykolwiek’, *kur nórs* ‘gdziekolwiek’, *kaip nórs* ‘jakkolwiek’. — Forma *nórs* jest produktem nieregularnego rozwoju fonetycznego spowodowanego frekwencją: synkopowanie stlit. *nóris*, to ze skrócenia *nóris, pochodzącego z denazalizacji *nórijs* < *nori-nt-s, ptc. prs. act. ‘chcący’ do *nóri*, *norėti*. Por. GJL III, § 830, Mańczak 1977, 221n., LEW 508. — Wariantem *nórs* w funkcji spójnika jest gw. *nór*, jak też *nēs* (*Nēs tu būk žmogus!* ‘Przynajmniej ty bądź człowiekiem!’) – z nieregularnej zmiany *nórs* > *nérs* > *nēs*. — Inne redukcje *norints według LKŽ: *nóryts*, *norst*, *nort* oraz *nónts*, *nóns*, *nóts*.

nósirakas, -a 1 p.a. gw. adi. ‘(padający) twarzą do ziemi, na twarz’, np. *Nekaustytas arklys nósirakas eina per ledą* ‘Niepodkuty koń idzie po lodzie upadając na kolana’. War. *nósarakas*. War. synkopowany: *nósrakas*. Złożenie członów *nósis* ‘nos’ i *rak-* jak w *ràkti* m.in. ‘kopać, ryć’. Znacz. etym. ‘nosem ziemię ryjący’, por. *Eina nósirakas* «nosimi žemę rakdamas» (Būga, RR I, 222). Zob. też ŽD 433, LEW 508. — War. ze zmianą *ra* > *re*:

nosiarekas. Adv. *nosaraĩs* ‘na łeb na szyję’ wywodzi się z **nosarakaĩs* przez kontrakcję. — Niejasne jest -rik zam. -rak- w war. *nósiarikas* 1 p.a., *nósiarikom*, *nósirikas* (*Kurgi leki nósiarikas?* ‘Dokąd tak lecisz na złamanie karku?’). Warianty synkopowane: *nósrikas* (*Nósrikas išgriuvo*), z insercją t: *nóstrikas*.

nósis, -ies 1 p.a. f. ‘nos’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *nāsis* f.pl. ‘dziurki w nosie, nozdrza’, stpr. *nozy* EV ‘nos, Naze [Nase]’. War. *nósē*, *nósa* ‘nos’, *nósos* f.pl. ‘nozdrza’ (*Nuo šalčio nejaučia nosų*, t.y. *šnervių* JU ‘Od mrozu nie czuje nozdrzy’). Osnowy samogłoskowe pochodzą z tematyzacji form atematycznych na -s-, por. nom.pl. *nóses*, gen.pl. *nósu* (por. LD § 412, s. 265). Forma na st. pełnym **nās-*, lit. *nos-*, ma odpowiednik w łac. *nāris*, -is f. ‘otwór nosowy, nos’, *nārēs*, -ium f.pl. ‘nozdrza, dziurki w nosie, nos’. SZ *nās-* tkwi w *nasraĩ* (zob.). Usamodzielnione leksykalnie osnowy pb. **nās-i-* i pb. **nās-r-* wywodzą się z pie. pdg. apofonicznego z allomorfami **Hneh₂-s-* (mocny) i **Hnh₂-es-* (słaby). Por. sti. *nāsā* du. ‘dziurki w nosie’, gen. du. *nasóh* oraz scs. *nosū* m. ‘nos’, stwn. *nasa* ts. Zob. Lew 508, ALEW 711, Kortlandt, *Balt* XXI:2, 1985, 119, Schrijver 1991, 143, de Vaan 400. Rekonstrukcja nagłosowej spółgłoski laryngalnej jest umotywowana wydłużeniem w I członie złożień wedyckich *urū-nāsa-* ‘szerokonosy’ i *ijū-nas-* ‘prostonosy’. — Drw. *apýnosē* lub m. *apýnosis* ‘miejsce wokół nosa; rzemień składowy ogłowi końskiej idący przez nos’ (por. *apýnasris*), *ínosēs* f.pl. ‘nosacizna’, *nosétas*, -a ‘mający wielki nos’, *nósinē* ‘chustka do nosa’, *nósinēs* f.pl. 1. ‘katar’, 2. ‘nosacizna u zwierząt’, *nósuotas* ‘(koń) chory na nosaciznę’, *panósē* (zob.). Tu też stpr. **nosingo*, pis. <nolingo> EV ‘wodza, cugiel, Czogel [Zügel]’ <*[nāsingā]. Z onomastyki por. n.jez. *Nōsas*, n.rz. *Nosvē* (⇒ n.jez. *Nosvāitis*), nazwy pól *Ažunosviai*, *Užunosvis*. — Cps. *bukanōsis* a. *buknosā* ‘człowiek o płaskim nosie’ (por. *būkas*), *bulbnosā* (zob. *būlbēs*), *didžianosis* SD «nosal» (por. *dīdis*), *kraivanosis* SD «nosa zakrzywionego» (por. *kreīvas*), *kinknosā* ‘który kiwa głową, w dół i w górę – o koniu’ (por. wykrz. *kinkt*, *kiñkt* o kiwnięciu, skinięciu), *neįnosiaĩ* (zob.), *nosiaragis* SD «nosorożec», por. *rāgas*, *ožiaragis* (człon *nosa°* w war. *nosarāgis* odwzorowuje pol. *noso-rożec*), *nósirakas* (zob.), *nóskubilis* ‘ktoś z wielkim nosem’ (por. *kūbilas*), *nósrava* (zob.), *pašūtnosis* ‘żółtodziób, smarkacz’ (por. *šūsti*)⁴⁸⁰, *plačianosis* SD «nosa kto szerokiego» (por. *platūs*), *sravanōsis* a. -*nósē* bot. ‘krwawnik, Achillea millefolium’ (por. *sravėti*, *srāvažolē*), *šaltanōšiai* (zob.). W materiale staropruskim por. cps. *nose-proly* EV ‘dziurka w nosie, Naseloch [Nasenloch]’; II człon niejasny (zob. Trautmann 1910, 386; PKEŽ 3, 199: tu słabo uzasadniona rekonstrukcja *^o*prārī*, od praep. **prā* ‘przez, na wskroś’).

nósrava 1 p.a. gw. bot. ‘krwawnik, Achillea millefolium, roślina stosowana jako lek przeciwkrwotoczny’. Pochodzi z **nos.srava* < cps. **nosi-srava* drogą synkopowania i na granicy morfologicznej. War. z insercją t: *nóstrava*. I człon do *nósis* ‘nos’ (zob.). II człon ma formę abstractum na SO **srav-ā-* od pwk. pb. **sriau-* < pie. **sreū-* ‘ciec, płynąć’ (zob. *sravā*). Znacz. etym. ‘wyciek z nosa, krwawienie z nosa’. Złożenie egzocentryczne typu *bahuvrīhi*: ‘roślina powstrzymująca krwawienie z nosa’. Odwrotną sekwencję członów widać w cps. *sravanōsis* (zob. s.v. *nósis*). — Gdy zatarło się poczucie związku członu *no-* z wyrazem *nósis*, doszło do substytuowania *no-* za pomocą *na-* lub *ne-*, por. war. *nāsrava*, *nāstrava*, *nēsrava*, też m. *nāsravas*, *nāstravas*. Por. *Nastravai sutrinami, jų lapai dedami prie žaizdos, kad sulaikytų kraują* ‘Krwawnik ucierają, jego liście przykładają do rany, żeby powstrzymać krwawienie’. *Sužeidus ranką, dedama nēsravom* ‘W razie skaleczenia ręki, okłada się [ją] krwawnikiem’. Niejasna jest budowa war. *nasruōčiai*.

nosūpka 1 p.a. gw. ‘chustka do nosa’ (syn. *nósinē*) — zapoż. z pol. gw. *nosówka* =

⁴⁸⁰ Por. zdanie *Itai da panosē pašutus* ‘Toż to jeszcze pod nosem [masz] oparzone [od smarków]’ — z gwary Tverčėius (Otrębski 1934, 200).

[nosufka]. Zamiast *nasūpka, z substytucją *nos*^o na skutek adideacji do lit. *nósis* ‘nos’. Zbitka *pk* też w *láuþka* ‘ławka kościelna’ (zob. s.v. *láuþa* II) i *šnýpkē* ‘tabaka’ (zob.). Co do akutu por. zapoż. *paliūšis*, *plūgas*, *pūdas*. Por. błr. gw. *nasóũka* ‘chustka do nosa’ (PzB 3, 182). Zob. też POLŽ 475.

nóšćioti I, *nóšćioju*, *nóšćiojau* ‘mówić, rozgłaszać, szerzyć plotki’ (*Taip žmonės nošćioj, pranošia, per žodžius girdžiu* (Ruhig), ‘zamierzać; rozważać, zastanawiać się’, CGL ‘przypuszczać, domyslać się, muhtmaßen’ — formacja iteratywna z neosuf. -*ćio-* od osnowy *noš-*, reflektującej st. wzdłużenia **nāš-* od *naš-* ← *nēšti* ‘nieść’. Por. zwłaszcza SO w *našinti* ‘głosić, rozgłaszać, obwieszczać’, ‘o wieściach: powstać, rozejść się’ (SD *našina* «gruchnęło co»), *apinašyti* CHB ‘obwieścić’, jak również polski zwrot *roznosić* (*rozgłaszać*) *wieści*, *plotki*. Dla WSO **nāš-* nie znajduje się dokładnej paraleli wśród czasowników na -*ćio-*, zob. GJL II, § 599. Można jedynie przytoczyć przykłady z innymi niż o długimi samogłoskami, por. *nēšćioti* (ob. *nešiōti*), *pēšćioti* (ob. *pešiōti*), *vypćioti* (ob. *vīpti*), *tūpćioti* (ob. *tupēti*). Zob. też ŽD 519, LEW 486 i ALEW 712.

nóšćioti II, *nóšćioju*, *nóšćiojau* gw. ‘popędzać, przynaglać konia okrzykiem «no, no»’ — czasownik utworzony neosufiksem -*šćio-* od wykrz. *no* (*Nóšćioþ arkli, kad greičiau eitų*, t.y. *ragink: no, no, no* JU ‘Popędzaj konia, żeby szybciej szedł, krzycząc «no no no»’). Por. LEW 508. Paralele: *nūšćioti* ← *nū*; *nuoksėti* ← **nuok* < *nuo gi*. Neosuf. -*šćio-* mógł zostać wyabstrahowany w typie *čiaukšćioti* ‘trzaskać z biczem’ ← *čiaukš*.

not-, stlit. prepozycja pewnych form czasownikowych. Ze zmiany **nāt-*, to zaś z kontrakcji **na-at-* i asymilacji antycypacyjnej w pierwotnym połączeniu *ne-at-* = negacja *ne* + prvb. *at-*. Paralele: *nop-*, *nož-*, *tot-*. Por. GJL I, § 342. Przykłady: *notaime* PK ‘nie przychodzimy’ < **ne atejame*, *notais* PK ‘nie przyjdzie’, war. *noteis* PK ts. < **ne ateis* (zob. *eīti*), *notamenu* SD «nie pamiętam» < **ne-ata-menu*, *notmenamas* SD «niepamiętny, dawny» < **ne-at-menamas*, *notmenys* SD «niepamiętny, niepamiętaiący» < **ne-at-menās* (zob. *miñti*), *notatiktē* SD «chyba, chybień» < **nātatiktē* < **ne-ata-tiktē* (zob. *tikti*), *notguldžiamas* SD «nieodwłoczny» < **ne-at-guldžiamas* (zob. *guldýti*), *nottolinki* PK ‘nie oddalaj’ < **ne-at-tolinki*.

notrē 4 p.a. bot. ‘pokrzywa, Urtica’ : lot. *nātre* a. *nātra* ts. — z synkopowania *nōterē* 1 p.a. lub *noterē* 3 p.a., formacji z suf. -*ter-*, < pb. **nā-ter-*. Jedyne nawiązania to 1° str. *noatis* Ev ‘pokrzywa, Nessel’ oraz 2° psł. **natī* ‘nadziemna część rośliny’, < pbsł. **nā-ti-*, por. slń. *nāt*, *natī* ‘nać’, pol. *nać*, *naci* ‘liście z łodygami, liście roślin wyrastających prosto z ziemi’ (*nać pietruszki, marchwi,nać kartoflana*), ukr. gw. *nať* ‘wąs rośliny’, drw. *natýna* ‘nać’. Zob. BSW 194; Derksen 2008, 346: pbsł. **naʔt-*. Dalsze związki nierozpoznane. Transponat ie. *(s)neh_{1/2-}. Inaczej IEW 758n. i LEW 508n.: pie. **ned-* ‘splatać, wiązać’ (por. **Hnedh-* ‘binden’ w LIV 227). Pochodzenie germańskiej nazwy ‘pokrzywy’ (stwn. *nazza*, stang. *nete*, stisl. *notr*) pozostaje kwestią sporną, ponieważ stang. *t* i stwn. *zz* implikują pragerm. **d*, zob. Kluge-Seebold 502, Kroonen 384, EWD 919, ALEW 712. — Drw. *notrýnas* ‘miejsce porośnię pokrzywą’.

notūrā 2 p.a., gen.sg. *notūros* stlit. ‘charakter człowieka, natura człowieka’ (*Geros notūros mūs Mariuka, ale ne visiems patinka* ‘Dobry charakter ma nasza M., ale nie wszystkim się podoba’) — zapoż. ze stbłr. *natura* ‘natura, charakter’, por. błr. *natūra*, -y (← pol. *natura* ← łac. *natūra*). Starszy wokalizm w *notūrā* (m.in. DP). Zob. SLA 145, LEW 487, ALEW 712. — War. m. *notūras* 2 p.a. (zmiana rodzaju według rodzimego *būdas*) gw. 1. ‘charakter człowieka’ (*Jo labai negeras notūras* ‘On ma bardzo niedobry charakter’), 2. ‘kaprys u dziecka’, 3. ‘narów u konia’ (*Notūrq turi* ‘Ma narów’, Zs 36). — Vb. denom. *užsinotūrinti* a. *užsinotūryti* ‘zaciąć się w uporze, zaprzeć się’: *Užsinotūrijo kumelė, neeina iš*

daikto ‘Zaparła się kobyła, nie rusza z miejsca’.

nōvyti, nōviju, nōvijau 1. ‘mordować (ludzi), tępić (szkodniki), zabijać (zwierzęta)’, 2. ‘męczyć, zadawać męki, znęcać się nad kim’, 3. ‘niszczyć, łamać (młode drzewka)’; war. *nōvyti, nōvinti*; cps. *panōvyti* ‘potracić, kolejno pozabijać’, DP ‘potracić’, *užnōvyti* ‘zabić, pomordować, zamęczyć, zatracić’ — vb. denominativum na -y- od zanikłego rzecz. *novē < pie. *neh₂u-ġeh₂- o znac. ‘śmierć’ a. ‘trup, zwłoki’ (z inną apofonią: goc. *naus* m. ‘trup’, stisl. *nār* ts. < pgerm. *nawi- < pie. *nh₂u-i-, por. Kroonen 385). Znac. etym. ‘uśmiercać’. Por. żm. *nōvē* 1. ‘mordowanie, morderstwo’, 2. ‘nieznana choroba’, *nōvis* ‘śmierć’ (letonizm?). Odpowiednik łot.: *nāvēt* a. *nāvīt* ‘zabijać, mordować’ ⇐ *nāve* ‘śmierć’; refl. *nāvītiēs, -ļjuōs* ‘męczyć się, wysilać się, mordować się’ (ME II, 704). Nawiązanie w stpr. *nowis* EV ‘ciało, Rump [Leib]’. Osnowa pb. *nāu- (pie. *neh₂u-) przypomina psł. *nav- w strus., cs. *navī* m. ‘nieboszczyk; trup’ (stczes. *nāv* ‘piekło’) i w czasowniku stczes. *naviti* ‘dręczyć’, czes. *unaviti* ‘zmęczyć’, ros. gw. *onāvitysja* ‘znużyć się’, *unyvátb* ‘tracić otuchę, nadzieję, smucić się’, zob. REW II, 192 (s.v. *navb*), 233 (s.v. *nytb*). Etymologia niepewna, zob. LEW 509, PKEŽ 3, 201n. BSW 201 i Stang 1972, 39 wskazywali na nawiązania germańskie (zob. wyżej). Podobnie Derksen 2008, 347. ALEW 713 rekonstruuje nomen o postaci pie. *néh₂u-i-/nh₂u-éj- m. ‘martwy człowiek, trup’, z kolei Casaretto 2004, 186: pie. *nauH-i-. — Neoosn. *novij-*: *nōvijimas* DP ‘okrucieństwo, mordowanie, morderstwo’, *užnōvijimas* DP ‘rozbojstwo, śmierć, morderstwo, zatrącenie, zamordowanie’. Neoosn. *novy-*: *nōvytojai* a. *užnōvytojai* DP m.pl. ‘mężobojce’. — N.rz. *Nóva, Novēlē, Novenà, n.jez. Nōvetas*, łot. n.jez. *Nāvesēzērs* (Vanagas 232).

nož-: *nožilgai* stlit. adv. SD «po chwili, paulo post» — pokazuje prepozycję, która wywodzi się z *nāž- przez kontrakcję (*na-až-) i asymilację samogłosek w pierwotnym połączeniu *ne-až- (por. *neužilgai* ‘wkrótce’). Wypadek uniwerbizacji syntagmy *ne až ilgai ‘nie za długo’, z przyimkiem wsch.-lit. *až* ‘za’ (por. *ūž*). Paralele: *nop-*, *not-*, *tot-* (zob. też GJL I, § 342).

nū stlit. adv. ‘teraz’, *nūgi* ts. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *nu* ‘teraz’, stpr. *tei-nu* ‘teraz’, *es-teinu* ‘od teraz’. Nawiązanie w scs. *nū-nē* ‘teraz’, strus. *no-nē*, stczes. *ne-nie* ts., < pbsł. *nu-naġ. — WSZ *nū-*: *nū* adv. ‘teraz; dziś’, SD «teraz» (syn. *dabar*). Warianty rozszerzone partykułami: *nūnaġ* a. *nūnāi* ‘dziś; teraz, obecnie’ (war. apokopowany *nūn*, ⇒ stlit. *nūn-gi* MOP, *nung* KN); *nūnaġi* ⇒ *nūnaġ-gi-k*; *nūnaġi* > *nūnāik*⁴⁸¹ (wtórnie *nūnaik*), ⇒ *nūnaġ-ki-k*; *nūnājus*, *nūnāis*. Por. rozszerzenie -ka w stblr. *nineka* ‘teraz’ (war. do *nyne*). — Rozszerzona forma *nūnaġ* ma dokładny odpowiednik w scs. *ny-nē* ‘teraz’ (war. *nynja*), por. strus. *nynē* ob. *nynja*, stblr. *nynē* (*nyne, nyni*), ros. *nýne*, stczes. *nynie* (czes. *nyni*), stpol. *nynie*, wtórnie *ninie* (⇒ *niniejszy* ‘teraźniejszy’), kasz. *ninia* ‘teraz’. Por. BSW 201, LEW 509, Borys 365. Inne odpowiedniki ie.: sti. *nu*, *nū*, *nūnām*, aw. *nū*, gr. *vó, vōv, vów*, łac. *nunc*, stwn. *nū*. Tu też het. *nu* ptk. ‘i; ale’, *nūya* adv. ‘jeszcze, dotąd, wciąż’ (Kloekhorst 607n.). NB. Pie. *nū jest przykładem długości nie uwarunkowanej kontekstem spółgłoski laryngealnej, por. Mayrhofer 1986, 171. — Drw. *nūdien* adv. ‘dzisiaj, teraz, obecnie’, *nūndien* b.z.a. ‘dzisiaj’ (*Nūndien pas tave ateisiu* ‘Dziś do ciebie przyjdę’), *nū diena* adv. ‘dotąd, do teraz, do dziś’, *nūnāikščias* 1 p.a. ‘dzisiejszy, teraźniejszy’, *nūnaġnykštis* ts. (por. sufiks w *naminykštis*), *nūnājis* DP ‘niniejszy’ (⇐ *nūnaġ* ‘dziś; teraz’), *nūnas* ‘dzisiejszy’, *nūnykščias* a. *nūnykštis* 1 p.a. ‘dzisiejszy, teraźniejszy’, *nūnyščias* ZTŽ ts. Osobno zob. *naūjas*.

nūdà 4 p.a. gw. 1. ‘smutek, przygnębienie’, 2. ‘niepokój, zmartwienie, zgryzota’ —

⁴⁸¹ Akut jest objawem wydłużenia zastępczego, które nastąpiło po apokopowaniu ptk. -gi (por. Zinkevičius 1966, § 246). Paralele: dat.sg. *mán* ‘mi’ < *māni*, *táu* ‘ci’ < *tāvi*.

zapoż. ze stbłr. *nuda*, błr. *nudá*, -ý. — Drw. *nūdulys* ‘smutek, przygnębienie’. Vb. denom. *nūdytis* ‘smucić się, matwić się’ (*Nebūk toks nusinūdijs: viena pametė, pripiršiu kitą* ‘Nie bądź taki zasmucony: jedna [cię] rzuciła, przyswatam [ci] drugą’) ⇐ błr. *nudzicca*, *nudžúsja*, 3 sg. *núdzicca*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *smūtytis*, *slūžyti*, *tūžyti*).

nūdnas, -à 4 p.a. gw. ‘smutny, osowiały, markotny’ (*Kas táu pazdārė, kad tū tokis nūdnas* LzŻ ‘Co ci się stało, że jesteś taki smutny?’) — zapoż. ze stbłr. *nudnyj*, por. błr. *núdny* ‘niewesoły, markotny, smutny; dokuczliwy (o bólu)’. War. *nūdnus* 4 p.a. — Drw. wsteczny: *nūdus* ‘smutny’ (por. *tūklas* ⇒ *tūkas*; *mišras* ⇒ *mišas*). Vb. denom. *nūdnintis* ‘smucić się’. — NB. Sekundarna palatalizacja nagłosu w takich wypadkach, jak *niūdelis* ⇐ nwn. *Nudel* albo *niūta* ⇐ pol. *nuta* nasuwa hipotezę, że obok *nūdnas* mógł pojawić się war. **niūdnas*, o nagłosie upodobnionym do *niūrūs* ‘smutny, posępny’, jak też do czas. *niaūsti* ‘zwiesić głowę okazując tym smutek, zmartwienie’. Z takiego **niūdnas* drogą dysymilacji *n-dn* > *l-dn* mogła powstać wersja *liūdnas* ‘smutny’. Tego rodzaju objaśnienie mogłoby ewentualnie zastąpić wywody podane s.vv. *liūdėti* i *liūdnas*.

nūgara 1 p.a., *nugarà* 3 p.a. ‘grzbiet, plecy’, SD też «tył». Odpowiedniki łot. *mugara*, *mugura* ‘grzbiet’, *mugurs* ts. (LEGR § 35c). Zapoż. bałtyckie w fiń. *nukero* ‘Ende des Rückenknöchels’ (LEW 510) przemawia za wtórnością sekwencji -ar- w odpowiedniku litewsko-łotewskim, jak też za wtórnością nagłosu m- w odpowiednikach łotewskich. Nie ma ustalonej etymologii, zob. LEW 510, ALEW 714. LEW odrzuca zbliżenie °gar° z lit. *girià* ‘las’ i słow. *gora* ‘góra’. Akcent kolumnalny w *nūgara* przedstawia zastanawiającą anomalię (jedyna paralela to *nūkysla* ‘pośmiewisko’, wyraz o niejasnej budowie). — Drw. *nugarėlė* ‘grzbiet książki’, *nugarinė* ‘połędwica’, *peñnugaris* ‘rzemień grzbietowy w szorach’ (war. *peñnugarė*, *peñnugurė*), też ‘pręga na grzbiecie zwierzęcia; pewna część w międlicy do lnu’, *užnugāris* ‘zaplecze’. Cps. *baltanugāris* ‘o białym grzbiecie’, war. *baltnugāris*, *balnugāris* (por. *báltas*), *juodnugāris* ‘mający czarny grzbiet (wół, krowa)’ (por. *júodas*), *kupranugāris* ‘wielbłąd’ (por. *kuprà*), *nugarakaulis* SD «pacierz u zwierząt», *nugarākaulis* ‘kręgosłup’ (por. *káulas*). — N.m. *Nūgarai*, *Nugārės*, *Nugariai*, *Nugariškės*, cps. *Ōžnugariai*, *Ožnugariai*, *Ožnugaris* (od nazwy góry *Ožnugarys*, dosł. ‘Kozy Grzbiet’, por. *ožys*).

nūkoti, *nūkoju*, *nūkojau* wsch.-lit. ‘przynaglać, popędzać konia’ (*Nepanūkoji arklio, neišarsi vagos* LzŻ ‘Jak nie będziesz popędzał konia, nie zaorzesz zagonu’) — zapoż. z pol. przest. *nukać*, -am ‘wołać «Nu!» popędzając, przynaglając konia’ (drw. na -kać od wykrz. *nu*). War. *nūkoti*, *nukčioti* b.z.a. — War. z palatalizowanym nagłosem, *niūkauti*, *niūkoti* i *niūkúoti* ‘przynaglać konia cmokaniem’, nawiązują do rodzimego wykrz. *niū*, por. *Niūkčiojo žydai* [turguje] ‘Żydzi [na targu] rozmawiali, często mówiąc «<niū <niū». Zob. też *niūkinti*.

nūmas 4 p.a. žm. 1. ‘dom’ (też wsch.-lit., DvŽ), 2. ‘obora’, 3. ‘kuchnia letnia’, 4. ‘sień biegnąca wzdłuż całego domu’. Pl. *numaĩ* ‘dom; dom z podwórzem i zabudowaniami gospodarskimi, obejście’. Adv. *numiẽ* ‘w domu; do domu’, *numiẽ būti* ‘być umarłym’ (*Jau numiẽ besanti amžinatilsj* ‘Już umarła świętej pamięci’), *numiẽ eĩti* ‘umrzeć’ (*Kad numiẽ eisiu, varpai zvanys* ‘Kiedy umrę, dzwony będą były’), *numiẽn* a. *nūmen* ‘w domu; do domu’. Sporne. Sądzi się, że *nūmas* stoi w apofonii do *nāmas* ‘dom’ (LEW 482, ALEW 714). Jeśli tak, to stosunek *num-* : *nam-* można sprowadzić do prajęzykowej alternacji **dum-V* : **dam-V* < pie. SZ **dm(h₂)-és* (gen.sg.) : SP **doms* < **dom(h₂)-s* (nom.sg.). Por. *namaĩ*. Skardžius, RR 4, 739, 744 twierdzi, że žm. *nūmas* (*nums*) da się wywieść fonetycznie z *nāmas* via *noms*. — Drw. *numėlis* (zob.), *numinė* ‘samogon’ (syn. *naminė*), *numiškis* 1. ‘członek rodziny’ (syn. *namiškis*), 2. ‘kto zostaje w domu pod nieobecność mieszkańców’. N.rz. *Numikė*. Cps. *nūmgalis* ‘część dawnego domu przeznaczona dla zwierząt domowych’ (por. *gālas*), *numógalas* ‘część domu’ (por. *gālas*), *nūmsargas* a. *nūmsargis* ‘kto zostaje w domu pod

nieobecność mieszkańców’, por. *sárgas* (*Kurs numus sergi, tas nùmsargis* ‘Kto domu pilnuje, ten [jest] «numsargis»’), war. zdysymilowany: *luṃsargas*; *žyḏnumis*: *Žmonys išpirko visus žyḏnumius Plungė[je]* ‘Ludzie wykupili wszystkie pożydowskie domy w Płungianach’ (por. *žyḏas*). — Vb. denom. *apsinumavóti* ‘przyzwyczaić się do jakiegoś miejsca, zadomowić się’ — Tu może też stpr. *nomaytis* Ev ‘knur kastrowany, Burg [verschnittenes männliches Schwein]’, por. Trautmann 1910, 386), czyt. [numaitis]. Może to być drw. na -ait- od sb. *numas ‘chlew’. Znacz. etym. ‘(knur) tuczony w chlewie’. Nazwa wodna 1478 *Nomait* ma kontynuację w XX w. w nazwie wsi *Numeiten* (zob. AON 109).

numēlis 2 p.a. gw. ‘klateczka, w której przetrzymuje się matkę pszczoł, tzw. matecznik’: *Bitēs tus motynų numelius mažne visus išardo* ‘Pszczoły zniszczyły prawie wszystkie klateczki matek (mateczniki)’. Drw. na -elis od *nūmas* m.in. ‘dom’; znacz. etym. ‘domek’. Zob. też *matačnykas*.

numiręs, -usi ‘umarły, -a’ — participium prt. act. do *numiṛti* ‘umrzeć, skonać’. Por. *pakasu, išdemi numirusį* SD «grzebię kogo». *Numirėliai keliasi iš numirusių* DP ‘Umarli zmartwychwstają’. *Iš tų ateis sūdytų gyvų ir numirusių* MŽ 22₃ ‘Stamtąd przyjdzie sądzić żywych i umarłych’. — Drw. *numirėlis* ‘umarły, nieboszczyk’ (SD «trup»), rzadziej *núomirėlis* a. *núomirulis* ‘nieboszczyk’, formacje utworzone od neoosn. *numir-*. Zastąpienie prvb. *nu-* prefiksem *nuo-* jest typową cechą rzeczownika dewerbalnego, por. *núobrada*, *núodvasa*, *núomas* itp. W *numirėlis* nastąpiło jednak wyrównanie do prvb. *nu-* osnowy czasownikowej. NB. Funkcję podobną do -ėl- pełni suf. -ec w stpol. *umarlec* ‘trup’ ← *umarły* (odpowiednik lit. *numiręs*). — Gw. *mirėlis* ‘nieboszczyk’ jest drw. wstecznym deprefigowanym (por. *núogūsis* ⇒ *gūsis*; *núodėmė* ⇒ *dėmė*). — Vb. denom. *numirėliuoti* ‘opłakiwać umarłego’. Obok tego *numiriškėliauti* ts. ← **numiriškėlis* (por. *numirėliškas* ‘właściwy nieboszczykowi’, *numirėliškai verkli/raudoti* ‘płakać/szlochać jak przy umarłym’).

nuõ praep. z gen. ‘z, od’, np. *Nuo stogo nugriuvo* ‘Z dachu spadł’. *Jis bėga nuo manės* ‘On ucieka ode mnie’. *Jis dirba nuo rýto ligi vākaro* ‘On pracuje od rana do wieczora’. *Jis mirė nuo džiovõs* ‘On umarł na suchoty’. *Šviesu nuo mėnesio* ‘Jasno od księżyca’. *Kõ tū nóri nuo manės?* ‘Czego ty chcesz ode mnie?’ *Slaptaĩ nuo tėvų* ‘W tajemnicy przed rodzicami’. Lit. *nuõ* odpowiada z jednej strony łot. *nūo* ‘od, z’, z drugiej strony słow. *na* (z acc. lub. loc.) ‘na coś, na wierzch czegoś; na czymś, na wierzchu czegoś’ (znaczenie przeciwstawne względem lit.-łot.), < pbsł. *nō. Por. BSW 200, REW II, 190n., GJL III, § 725. Nawiązanie w gr. ἄνω 1. adv. ‘w górę, wzwyż; w górze, na górze, u góry’, 2. praep. z gen. ‘ponad, powyżej’. Praforma ie. *h₂nō (Beekes 1969, 208, przyp. 103) lub *h₂n-oh₁ (tak Rasmussen 1989, 188, przyp. 19, który wywodzi tę prepozycję z formy instrumentalis i rekonstruuje jej znaczenie jako ‘an der Oberfläche entlang’). — BSW, l.c. wymienia w tym kontekście również postpozycję -na jak we wsch.-lit. *rankosnà* ‘do rąk’ [raczej *rañkosna* albo (Zdzięcioł) *rankósna*, uwaga M. Osłona], *kanà* ‘dokąd’. Z nią porównuje się gr. ἄνὰ praep. z acc. ‘na, po’ (o kierunku), ‘przez, podczas’ (o czasie), ‘po ileś’ (o podziale). — W czasownikach złożonych jako praeverbium ukazują się krótkowokaliczne *nu-*, np. *nulipti* ‘zleść’, *numiṛti* ‘umrzeć’. Odpowiednie rzeczowniki postwerbalne pokazują prefiks o formie *núo-*, np. *núoskina* ← *nuskinti*; *núodėmė* ← *nusidėti*.

núobara 1 p.a.’ (zm. *nūbara*), zwykle pl. *núobaros*, -ų 1. ‘runo z wiosennego strzyżenia owiec, przed ich wypędzeniem na pastwisko; wełna gorszego gatunku’ (*Kalėdinės vilnos geros, o kitos tik núobaros* ‘Wełna ze strzyży zimowej [bożonarodzeniowej] jest dobra, a inna już nie’), 2. ‘wełna z pierwszego strzyżenia’, 3. ‘wełna z jagnięcia’ 4. ‘kłaki wełny’. War. m. *núobaras* (zm. *nūbaras*) ‘ubranie, odzienie’. Sb. *núobara* to dewerbalne abstractum na -ā- od neoosn. *nubar-*, pochodzącej od vb. cps. **nubarti* ‘ostrzyć’, gdzie -bar-

stanowi refleks pie. *b^horH- (transponat) ⇐ *b^herH- ‘robić ostrym narzędziem’ (por. LIV² 80). Znacz. etym. ‘strzyżenie, strzyża’. NB. Podobny wywód można zastosować do wyrazu *bāras* ‘zagon’ (zob.). Inaczej ALEW 715, który łączy *nuobara* raczej z czas. *beṛti* ‘sypać, siać’ i zestawia to z *nuobiros* f.pl. ‘to, co się rozsypało; resztki, odpadki’ (*nubirti* ‘opaść’).

nuoboda 1 p.a. 1. ‘nuda’, 2. gw. ‘nieprzyjemność, przykrość’, 3. c. ‘nudziarz’. SD¹ <nuobada> «doległość» (syn. *sloga*, *sunkybē*), «przykrość» (syn. *nuobastis*), SD <nuobada> «mierziaczka, ohida» (syn. *bodėjimasis*, *dygėjimasis*), SD <nuoboda> «przykrość» (syn. *nuobastis*). Analiza: *nuo-bod-a*, sb. postvb. od vb. cps. *nu-si-bósti* ‘znudzić się, stać się nudnym’ (zob. *bodėtis*, *pabósti*). — Drw. *nuobodis* ‘nuda, znudzenie’, *nuobodulys* ‘nuda, znużenie’, *nuobodus* ‘nudny’ (⇒ *bodus* ts.), *nuobostis*, SD¹ <nuobastis> «mierzioność» (syn. *nopkintimas*), «przykrość». Vb. denom. *nuobodžiáuti* ‘nudzić się’ (war. *nuobodáuti*).

nuodaĩ, -ĩ 4, 3 p.a. m.pl. ‘jad, trucizna’ (*Per nuodus mirti* ‘Umrzeć od trucizny’. *Žodžiei tavo kaip strėlos nuodais pagirdytos* PK 90₁₆ ‘Słowa twoje są strzały jadem napełnione’). SD: 1. «jad, trucizna» (syn. *apypenai*), 2. «czarowanie, czary» (syn. *čiustai*). War. *nuōdai* 2 p.a. ‘czary’, por. *Mano tėvelis į nuodus tikėjo* ‘Mój tatuś wierzył w czary’. *Tasai žėklas ir nuodus ir wėlinus atatremia* DP 455₄₇ ‘To znamię czary y czarty odgania’. — Sg. *nuōdas* ‘czarownik, zamawiacz chorób; diabeł’. Analiza: *nuod-a-*, drw. od neoosn. *nud-*, ze zmianą *nu-* (vb.) ⇒ *nuo* (sb.). Neoosn. *nud-* pochodzi z metanalizy vb. cps. *nu-dė-ti* m.in. ‘zabić, położyć trupem’ jako *nud-ėti*, mianowicie na wzór czas. sekundarnych z suf. *-ė-*. Osobno zob. *nuodžià*, *apydžià* i *pradžià*. Nie widać podstaw dla hipotezy o złożeniu **nuo-* + **-das* (zob. NIL 64, przyp. 12, ALEW 715), ani dla wyvodu członu *-das* z tematu pie. **-dh₃-ó-* (pwk. **deh₃-* ‘dać’, zob. LEW 112, ALEW 182). To samo odnosi się do formuły BSW 47: «**-da-* als zweites Kompositionsglied». — Drw. *nuōdinykas*, *nuōdininkas* ‘czarownik’. Vb. denom. *nuōdyti*, -iju, -ijau 1. ‘szkodzić czarami’, 2. ‘truć, zatruwać’ (war. *nuodyti*), ⇒ neoosn. *nuodij-*: *nuōdijimas* ‘zatruwanie organizmu’, pl. *nuodijimai* DP ‘czary’.

nuodėgulis, -io 1 p.a., *nuodėgulys*, -io 3 p.a. ‘głównia, niedopalone, tłące się polano’, pl. ‘zgliszczka budynku’⁴⁸², *nuodėguliai pragaro* DP 248₄₈ ‘głownie piekielne’. Analiza: *nuo-dėg-ulis*, sb. postverbale od vb. cps. *nu-dėg-ti* ‘nadpalić się’ (zob. *dėgti*). War. suf. *nuodėguolis*. St. wzdłużenia też w *padėgėlis* ‘pogorzelec’, por. GJL II, § 215. Zaskakująca jest jednak intonacja, ponieważ inne nomina na st. wzdłużonym jej nie pokazują, por. *dėgė*, *dėgis*, *dėglė*. NB. Zaświadczone jest i krótkowokaliczne *nuodeguolis*. — W war. *nedėgulis*, *nedėgulys* (*Dabok*, *nedėgulys išgriuvo iš pečio*) widać zastąpienie prefiksu *nuo-* negacją *ne-*, por. LEW 511. — W pewnej gwarze na skutek adideacji do wyrazu *mėdis* ‘drzewo’ *nuodėgulis* zmieniło się w *medėgulis* (*Nuo laužo liko daug medėgulių* ‘Po ognisku zostało dużo główni’).

nuodėmė 1 p.a., *nuodėmė* 3 p.a. 1. ‘grzech’, 2. ‘wada, feler’ (*Arklys be nuodėmės* ‘Koń bez feleru’). DP ‘grzech, występki, niedostatki, zło’. SD: *mirtina nuodėmė* «śmiertelny grzech», *ižpažįstu nuodėmes* «spowiadam się grzechow» — formacja utworzona suf. *-mė* od neoosn. *nudė-*, wyabstrahowanej z vb. cps. *nu-si-dė-ti* ‘przewinić, zgrzeszyć’, ze zwykłym w takich wypadkach pominięciem ptk. zwrotnej *si*. Neologizm wprowadzony w XVI w. w celu zastąpienia sławizmu *griėkas* (zob. ŽD 591). — Z innym sufiksem: *nuodėja* ‘grzech’. Osobno zob. *dėmė*, *nuodžià*. — W SD s.v. grzech wymieniono *nuodėmė* wraz z syn. *nusidėjimas* (drw. od formy prt. *nusidėjo* ‘zgrzeszył’). — Drw. *nuodėm* adv. gw. ‘stale’, *nuodėmais nieko* DP adv. ‘zgoła nic’, *nuodėmingas* 1. ‘grzeszny’, 2. ‘winny czego’, *nuodėmininkas* ‘grzesznik’, *nuodėmu* adv. DP ‘zgoła, usilnie’, *nuodėmu ne* DP adv. ‘zgoła

⁴⁸² Np. *Namo vietoj riogso tik nuodėguliai*. Obok tego *nuodegos* f. pl. ‘zgliszczka’: *Pirkelė sudegė, tai iš nuodegų susilipdžiau sau laužėlį ir gyvenu*.

nie' (por. *įdēm, perdēm, prādēm*). Cps. *nuodēmklusys*, żm. *nudēmklusis* 'spowiednik' (por. *klāusti*), war. *klausytojas nuodėmių* SD «spowiednik». — Vb. denom. *nuodėmėti* DP 'grzeszyć'.

nuodžia 4 p.a. stlit. 'grzech, występki' (*žalingas gailūmas nūdžios* DP 583²³ 'škodliwy iad grzechu') — dewerbalne abstractum na *-iā-* od neoosn. *nud-*, którą wyabstrahowano z vb. cps. *nu-si-dė-ti* 'przewinić, zgrzeszyć', ze zwykłym pominięciem ptk. zwrotnej *si*. Reanaliza wzorowała się na czasownikach sekundarnych na *-ė-* (SBS II, 142). Neologizm paralelny do *nūodėmė* 'grzech' (zob.). Podobnie zbudowane: *apýdžia, atidžia, pradžia*. Poza tym zob. *nuōdai*. Wytworzeniu drw. nominalnego towarzyszy zmiana *nu-* (vb.) na *nuo-* (sb.), czyli wydłużenie samogłoski w prepozycji. Paralele: *pasakýti* ⇒ *pósakis*; *pravėžti* ⇒ *próvéža*; *apibrėkšti* ⇒ *apýbrėškis*. Nieuzasadniona wydaje się hipoteza złożenia *nuo-džia* (BSW 47), ani też wywód rzekomego II członu złożenia z praformy ie. **-d^hh₁-jah₂* (zob. Kabašinskaitė i Klingenschmitt, *Balt* XLI:2, 2006, 180) względnie pie. **-d^heh₁-* (zob. NIL 99). ŽD 100 operuje nieprawdopodobnym suf. *-džia* < **-dja*. Zob. też ALEW 716. — Vb. denom. *nuodžioti* DP 'grzeszyć', ⇒ *nuodžiotas* DP 'grzeszny, grzesznik'.

núogas, -à 3 p.a. 'nagi, goły, obnażony'. DP 'nagi, naguchny, goły'. Odpowiednik łot. gw. *nuōgs* 'goły; biedny'. Razem ze scs. *nagū* 'nagi, goły', sch. *nâg*, ros. *nag, nagój*, czes. *nahý*, pol. *nagi* ts. kontynuują praformę pbsł. **nōg-a-* < pie. **nōg^u-o-*, por. BSW 201, LEW 511, REW II, 193, NIL 513n., ALEW 716. Pierwiastek ma tu postać wydłużonego SO w stosunku do refleksów pie. **nog^u-* (**neg^u-*) w innych językach. Por. ir. *nocht* 'nagi' (**nokto-* < **nog^u-to-*), goc. *nagaps* ts. < **nōg^u-ot-*, łac. *nūdus* < **nog^u-edo-*, wed. *nagnā-* < **nog^u-no-*⁴⁸³. SE: het. *nekumant-* 'nagi', z dysymilacji **nekunant-* < **neg^u-no-nt-* (Kloekhorst 603). Petit, *Balt* XLV:2, 2010, 176, przyp. 4 przypuszcza 1° że lit. *núogas* nie jest refleksem pierwotnym, lecz pochodzi ze zmiany **núog-nas* przez dysymilatywny zanik *n*, 2° że bałtycki dzielił z wedyckim praformę **nog^u-no-* i 3° że leksem **nog^u-* uległ wydłużeniu w **nōg^u-* na mocy tzw. prawa Wintera. — Drw. *apýnuogis* 'prawie goły; biedny, bez grosza', *nuogālė* 'nagość', *núogalas* ts. (⇒ *nuogālis* a. *nuogālius* 'golec, nagus', ⇒ vb. denom. *nuogaliuoti* 'pokazywać swoje gołe ciało'), *nuogāmė* 'nagość' (spodziewalibyśmy się raczej **nuogmė*, por. *sausmė* ⇌ *saūsas*), *nuogātė* przest. 'stan obnażenia, nagości' (war. *nuogātė*) – budową odpowiada scs. *nagota*, ros. *nagotá* 'nagość' (BSW 201), *šlopė* ⇌ *šlāpias*, *nuogybė* SD «nagość», *nuōgis* a. *nuogystė* 'nagość', *nuogius* SD «gołota, nie osiadły» (syn. *neturėlis, grynius*), *nuogoji* f. 'goły tyłek' (*Kirto per núogąją* 'Bił [go] na goły tyłek'), *nuogumà* 'gołe miejsce; golizna, nagość', *nuogumàs* 'golizna, nagość', cps. *pliknuogis* (zob.). N.jez. *Núogis*. — Vb. denom. 1. *nuogáuti* 'być źle, skapo ubranym' (*Kad gerai ausi, tai nenuogáusi* 'Kto dobrze tka, goły nie chodzi'), 'o polu: być nieobsianym', 2. *núoginti* 'obnażyć', *nuoginu* SD¹ «nażę» ['obnażam'].

núogūsis, -io 1 p.a., żm. *nūgūsis* 'wolna chwila, czas wolny od pracy, obowiązków'. Od osnowy werbalnej **nugūs-*, którą wyabstrahowano z prs. inchoativum **nusigūstu* 'dostaję dla siebie, zyskuję dla siebie', inf. **nu-si-gūti*. Na temat SZ °*gūti* zob. *gáuti*. Oparciem dla rekonstrukcji **nusigūstu* jest z jednej strony vb. cps. *nusigáunu, -gáuti* 'skorzystać z dogodnej chwili', z drugiej zaś strony łotewskie prs. na *-sta-*, *gūstu*, inf. *gūt* 'chwycić, łapać'. — Drw. wstecznym deprefigowanym jest *gūsis* 'chwila, moment' (por. *dēmė* ⇌ *nūodēmė*), np. *Vieną gūšį lijo* 'Przez chwilę padało'. Od *gūs-* urobiono adv. *gūšiais* 'chwilami', por. *Man gūšiais galva skauda* 'Chwilami boli mnie głowa'. *Gūšiais lyja, gūšiais giedra* 'Chwilami pada, chwilami jest pogodnie'. NB. Mylna jest uwaga w LKŽ III, 762,

⁴⁸³ Por. aw. *maŋma-* z **nag-ma-*, może też gr. γυμνός 'nagi, nie odziany, nie uzbrojony' (z metatezy **mugnós*, to zam. **nug-mó-*?), por. NIL 513.

jakoby *gūsis* było zapożyczeniem z nwn. *Guss* m. 'odlew, zalew; ulewa'.

nuókana 1 p.a. bot. 'cykuta, szalej, *Cycuta virosa*'. Bez etymologii. Takie paralele jak *nuókarpa* ⇐ *nukir̥pti*; *nuórana* ⇐ *nur̥mti*; *nuólanka* ⇐ *nusileñkti* pozwalają postulować drw. dewerbalny z suf. *-ā-* i SO *kan-* od vb. cps. **nu-kinti*. Ewentualnie por. czas. *kinti* 'odczuwać pokusę', *kĩsta* 'korci, kusi, nęci'.

nuoksėti, *nuoksiù*, *nuoksėjau* gw. 'poganiać, przynaglać konia' — czasownik na *-sė-* od wykrz. **nuok*, powstałej w następstwie apokopowania zwrotu *nuo gi* 'nuże!'. Por. *Jis vis nuoksėjo savo kuiną*: – *Nuo! Nuo gi tu!* 'Wciąż popędzał swoją szkapę: Nu! nuże ty!'. War. *noksėti*. Por. *nóšćioti* ⇐ *no*; *nūsćioti* ⇐ *nū*.

nuolaima SD «godło, symbolum, signum, omen» (war. *žinklas*, *lemimas*). Por. temat *°laima* s.v. *laimė*. Znacz. 'godło' pozostaje niejasne. W ALEW 552n. bez komentarza.

nuólanka 1 p.a., żm. *nūlanka* 1. 'pokora' (*Sako žodžiais pilnais didžiausios nuolankos* 'Mówi słowami pełnymi wielkiej pokory'). 2. przest. 'osoba do uchylenia, do wydzielenia, do obdarzenia częścią dziedzictwa' (*Šlapelis* 257), por. *Tik tėvai seniukai karšinti, daugiau – nė kokios nuolankos* 'Tylko rodzice starszankowie [są] do pielęgnowania, poza tym żadnej «nuolanka»'. *Tėvai mirė, nebturės nė kokios nūlankos* 'Rodzice umarli, nie będzie już miał żadnej «nūlanka»'. Abstractum z suf. *-ā-* i SO *lank-* od vb. cps. *nu-si-leñkti* 'pochylić się, opuścić głowę, ukłonić się'. — Drw. *nuolankūs* 'pokorny, uniżony'.

nuōlat adv. 'ciągle, wciąż, stale'. War. akc. *nuolat*, *nuolāt*. Z innymi zakończeniami: *nuolačiai* (żm. *nūlačiai*), *nuolačiaiš*, *nuolačia*, *nuolač* oraz *nuolatai* (żm. *nūlatai*), *nuolatōs*, *nuolatū*. Człon *-lat* pozostaje niejasny. Wysunięto przypuszczenie, że pochodzi on z metatezy morfemu *tal-*, ukazującego się w odpowiedniku łot. *nuōtal*, *nūotalin* adv. 'jeden przy drugim, ciągle, nieprzerwanie' (por. lit. gw. *nūotal* 'ciągle, stale', war. *nūotaliais*, *nūotalios*). Człon *nuo-* mógł się ustalić na miejscu *nū*, *nū* adv. 'teraz' na skutek wyrównania do prepozycji *nuō* 'od' (LEW 342). Por. jeszcze *palatām* adv. 'od jednego do drugiego, po kolei'.

nuóma 1 p.a., *nuomà* 4 p.a. 1. 'wynajem, wynajęcie', 2. 'opłata za wynajęcie mieszkania, czynsz' (war. *nuomà*), 3. przest. 'lichwa' (*Ne duosti nuomon pinigų* PK 4822 'Nie dawa w lichwę pieniędzy'). SD «lichwa, płat» (syn. *nauda ažu palūkį pinigų*), *nuomu imu* SD «lichwie» (syn. *nuomauju*). Przesztażone war. m. *nuomas* 1 p.a., *nuōmas* 4 p.a. Według wszelkiego prawdopodobieństwa *nuóma* powstało z **nuojma* przez zanik *j*. Nomen postvb. **nuojma* < **nuo-ima*, utworzone od vb. cps. *nu-si-imu* 'biorę sobie', *nusiimti*. Prefiks *nuo-* i pominięcie ptk. zwrotnej jak np. w wypadku *nuodėmė* ⇐ *nusidėti*. Inna próba objaśnienia w ALEW 717. — Z innym tematem: *nuomé* 'pańszczyzna': *Tėvas da ejo* [sic] *nuomé* 'Jeszcze [mój] ojciec odrabiał pańszczyznę'. Znacz. 'pańszczyzna' wywodzi się ze znac. 'czynsz'. — Podobnie zbudowane jest psł. **najīmũ* 'najem, wynajęcie' (sch. *nájam*, ros. *naēm*, czes. *nájem*, pol. *najem*) od vb. cps. **najīmō*, **najėti* 'nając'. — Drw. *nuominykas* DP, SD «lichwiarz», dziś *nuomininkas* 'ten, kto coś sobie wynajmuje', *nuominis* SD «lichwiarski». Vb. denom. 1. *nuomauti* 'pożyczać pieniądze na procent', DP 'lichwieć', *nuomauju* SD «lichwie» (syn. *nuomą imu*), refl. *išsinuomauti* DP 'wylichwić się' ['uzyskać lichwiarskim sposobem'], 2. *nuomoti* 'najmować' (⇒ *nuomotojas* 'wynajmujący; najemca'), 3. *nuomúoti* 'wynajmować', *išnuomuot* SD «wylichwić co» ['lichwą zarobić'].

nuómonė 1 p.a. 'mniemanie, opinia', DP 'rozum, mądrość, myśl, rozmyśl, zamysł, smysł, upamiętanie, rostopność' — dewerbalne abstractum z suf. *-ė-* i WSO **mān-* od vb. cps. *numanyti* 'domyślić się', DP 'rozumieć, pojąć, mniemać, wierzyć'. Z obocznym tematem: *nuomonis* SD «rozumienie o czym», *nenuomonis* SD «nieostrożność» (syn. *nesargyba*). Formacje z innymi prefiksami zestawiono s.v. *príemonė*. — Drw.

deprefigowany: *mōnē* (por. *núodēmē* ⇒ *dēmē*).

nuōpertas, -à 3 p.a., *nuopeřtas* 4 p.a. przest. 1. 'uparty, nieposłuszny' (m.in. CGL), 2. 'podstępny, obłudny' — zamiast **nopartas*, kalka hybrydalna z pol. XVI w. *naparty* 'natarczywy, uparty' (SPXVI). Por. ALEW 717. — Vb. denom. *nuopertáuti* 'okazywać upór; uparcie o czymś myśleć'. Zob. też *uparà*.

núostolis, -io 1 p.a., żm. *nústolis* 'strata, szkoda, uszczerbek' — drw. na -lis od neoosn. *nusto-*, którą wyabstrahowano z vb. cps. *nu-stó-ti* m.in. 'stracić, postradać'. War. ze zmianą *l' > j*: *núostojis*, żm. *nústojis*. Por. *núostogē* ⇐ *nustóti*; *pérstogē* ⇐ *pérstoti*. Formant -lis powraca w rzecz. *añstolis*, *príestolis*, *ùžstolis*. — Drw. *nuostolingas* 'przynoszący straty, nieopłacalny, deficytowy'.

núotaka I 1 p.a., *nuotakà* 3 p.a. 1. 'odpływ (wody, płynu), ściek', 2. 'łąka położona na zboczu, po którym ścieka woda' (*Iš nuotakos gauname daugiausia ir gražiausia šieno* 'Z «nuotaka» zbieramy najwięcej i najlepszego siana') — deverbativum z suf. -ā- i SO -tak- od neoosn. *nutek-*, którą wyabstrahowano z vb. cps. *nu-tek-ėti* 'ściekać, wyciekać', zob. *tekėti*. — Z innym tematem: *núotakas* 'rów odpływowy', SD *nuotakas nuog kalno* «zbieżenie z gory».

núotaka II 1 p.a. 'dziewczyna dojrzała do małżeństwa; panna młoda' — deverbativum z suf. -ā- i SO -tak- od neoosn. *nutek-*, którą wyabstrahowano z vb. cps. *nu-tek-ėti* (*už vėjo*) 'wyjść za mąż', zob. *tekėti*. Znacz. etym. 'odejść, wydalić się' (scil. ze stron rodzinnych), por. *Ji nutekéjo į tolimą parapiją* 'Wyszła za mąż do odległej parafii'. SD *šarvas mergos nutekunčios* «posag». Obok tego *atitekėti* m.in. 'wyjść za mąż i przenieść się do domu męża'. Przenośne użycie czasownika wymienionego s.v. *núotaka* I. — Vb. denom. *nuotakáuti* 'wychodzić za mąż'. — War. *núoteka* 'panna młoda'. Wyraz ten ukazuje się też w funkcji nomen loci: SD <nuoteka> «ucieczka, miejsce, do którego uciekaia» ['schronienie, uchrona', L.].

nuotartīs, -iēs 3 p.a. f. przest., gw. 'obmowa, niesława, hańba; zarzut; wyrok, reputacja, opinia', DP 'przygana, przemianka, przymowka', SD «niesława; osławianie; podeyrzenie» (war. *nutartīs*), *piktos nuotarties žmogus* SD «bezecny» (syn. *palaiduo*, *bjaurėtuvė*, *dargus...*). Analiza: *nuo-tar-ti-s*. Dewerbalne abstractum na -ti- od vb. cps. *nutariu* SD «osławiam kogo» ['przynosić komu ujmę, zniesławiać go']; dziś *nu-tar-ti* 'postanowić, zdecydować, uchwalić; potępić'. Zob. *nuō*, *tar̃ti*. Paralele: *pažintīs* ⇐ *pažinti*; *prapultīs* ⇐ *prapulti*; *pražūtīs* ⇐ *pražūti*. — Drw. *knygos nuotartinės* SD «paskwil» ['książka o treści szkalującej kogo'].

núotykis, -io 1 p.a. 'przygoda, niespodziewany, niezwykły przypadek, traf' — dewerbalne abstractum z suf. -ja- i SW *tyk-* ⇐ *tik-*, por. vb. cps. *nu-tik-ti* albo *nu-si-tikti* 'zdarzyć się, zajść'. Znacz. etym. 'zdarzenie, zajście'. — Z innym prefiksem: *príetykis* 'wypadek, zdarzenie; przypadek', SD «trefunek» (syn. *priepuolis*) ⇐ *pri-si-tikti* 'przydarzyć się komu'. Osobno zob. *sántykis*.

núotrauka I 1 p.a., żm. *nútrauka* 'przerwa, odstęp w czasie, pauza' (*Lyja ir lyja be núotraukos* 'Pada i pada bez przerwy') — dewerbalne abstractum na -ā- od vb. cps. *nu-tráuk-ti* 'przerwać, np. pracę, zebranie' (zob. *tráukyti*). — Nomen instrumenti *núotrauka* 'rów odprowadzający wodę, ściek' ⇐ *nutráukti* m.in. 'spuścić wodę, np. z pola, dać wodzie spłynąć, odprowadzić ją' (por. syn. *núotaka*). — Nomen agentis *núotrauka* c. 'wydrwigrosz, krętacz' ⇐ m.in. *nutráukti* 'ukradkiem zabrać, przywłaszczyć sobie' (por. *núodvasa*, *núogara*).

núotrauka II 1 p.a. 'zdjęcie, fotografia; reprodukcja' — dewerbalne abstractum na -ā-

od vb. cps. *nu-tráuk-ti* ‘zrobić zdjęcie’ (zob. *tráukyti*). Jest to kalka słowotwórcza z ros. *snímok* ‘zdjęcie, fotografia’ (← *snímátʹ* ‘robić zdjęcie, fotografować’) albo też pol. *zdjęcie*.

núovalos, -u 1 p.a., żm. *nūvalos* f.pl. ‘łożysko płodu wraz z pępowiną, popłód’ (gw. *nāvalos*) — sb. postvb. na -ā- od vb. cps. *nu-si-val-ýti* ‘o krowie po urodzeniu cielęcia: oczyścić się, pozbyć się łożyska’ (zob. *valýti*). Por. *Karvė jau seniai nusivālė, tik nuovalai da tebestovi* [tvarte] ‘Krowa już dawno się ocieiliła, tylko łożysko wciąż jest [w oborze]’. War. m. *nuovalaĩ* (*núovalas*). Por. też sg. *núovala*: 1. ‘popłód’, 2. ‘sprzęt zboża’, 3. ‘splątana wlna gorszej jakości’, 4. c. ‘kto się płacze (*vėlas*) pod nogami’, *nenúovala* c. ‘ktoś brudny, niechlujny’. — Z innymi prefiksami: *atāvala* ‘łożysko płodu’ (*Žiūrėk, kad karvė atāvalos nesuėstų* ‘Uważaj, żeby krowa nie zżarła łożyska’), *išvalos* f.pl. 1. ‘łożysko płodu’, 2. ‘resztki wybrane z koryta świńskiego’. NB. Nie należy tu *nuovalys* (zob. *panúovolis*).

núovarvos, -u 1 p.a., żm. *nūvarvos* f.pl. 1. *žvākių núovarvos* ‘ociełości u palącej się świecy, sople wosku na świecy’ (por. *āšara*), 2. *dažų núovarvos* ‘grubsza warstwa farby, która utworzyła naciek na malowanej powierzchni’ — konkretyzowane abstractum na -ā- od vb. cps. *nu-varv-ėti* ‘skapać, ściec, stopić się (o wosku, o śniegu)’, zob. *varvėti*. Paralela: pol. gw. *okapki* ‘sople wosku, formujące się na świecach kościelnych podczas palenia się’ ← *kapac* ‘stillare’ (por. SGP III, 425).

núovaža 1 p.a., żm. *nūvaža*: *Kurs nusivež viską dirbti, viską valgyti, tas nūvaža* ‘Kto nie brzydzi się żadnej roboty, żadnego jedzenia, ten [jest] «nūvaža»’. Z przytoczonego zdania wynika, że chodzi tu o sb. postverbale na st. o od neoosn. *nuvež-*, wyodrębnionej z vb. cps. *nu-si-vėž-ti*, dosł. ‘odwozić ze sobą, wywozić ze sobą’ (por. *vėžti*). Podobny SO *važ-* ukazuje się w *apvažà* ‘niewrażliwość na rzeczy obrzydliwe’ (s.v. *apvežėti*). — NB. Obok *vėž-* pojawiają się równoznaczne allomorfy *vėž-* (zob. *vėžtis*) i *viež-* (zob. *vižtis*). To różnicowanie nie zostało jeszcze wyjaśnione.

núovoka 1 p.a., żm. *nūvoka* 1. ‘rozum, zdolność rozumienia’, 2. ‘przytomność umysłu, świadomość’ (*Ligonis guli be núovokos* ‘Chory leży nieprzytomny’), 3. SD: «baczenie» (syn. *išmonia*, *numanymas*), *nenuovoka* «niebacznosc, nierozum» — sb. postverbale od vb. cps. *nu-vók-ti* ‘zrozumieć, pojąć, domyślić się’. Por. LEW 1272, ALEW 1272. Paralela: *sąvoka* ← *suvókti*. Zob. *nuð*, *vókti*. — Drw. *be nuovokos* SD «niebacznosc» (syn. *be apžvalgos*, *nopvaizdžieĩ*), *nuovokùs* ‘zmyślny, bystry, pojętny, sprytny’. Drw. wsteczny *voka* b.z.a.: *guli be vokos* ‘leży nieprzytomny’ (por. *núodėmė* ⇒ *dėmė*).

nuožmùs, -i 4 p.a. 1. ‘bezwzględny, bezlitosny, okrutny’ (*Žemaičiai kartais turėjo su daugiu nuožmių neprietelių kariauti savo krašte* ‘Żmudzini musieli czasami walczyć z wieloma okrutnymi nieprzyjaciółmi w swoim kraju’, z Dowkonta), 2. ‘zajmujący się czym z zapalem, zawołany’ (*Buvo nuožmus arklininkas* ‘Był zawołanym koniarzem’), dawniej też 3. ‘złośliwy, zdradziecki, tückisch’ (CGL) i 4. ‘chorobliwie ambitny, żądny zaszczytów, ehrſüchtig’ (CGL) — przymiotnik na -u- od osnowy *nuožm-*, która nie jest jednoznaczna. Po pierwsze, może to być złożenie *nuo-* privativum (por. *núožmogis* ‘dziwak’, dosł. ‘odludek’) z leksemem *žm-* jak w sb. *žmuo* ‘człowiek’ (zob.). Znac. etym. ‘nieludzki’. Po drugie *nuožm-* może być neoosnową wynikłą z resegmentacji jakiejś dłuższej osnowy (**nuožmon-?* **nuožmog-?*, por. *žmónės*, *žmogùs*) w procesie derywacji wstecznej. Inaczej LEW 513: cps. *nuo-* + **žm-*, gdzie **žm-* ma być formą SZ od *žem-* jak w *žėmas* ‘niski’, *žėmė* ‘ziemia’. Znac. etym. ‘poniżający, upokarzający’ (por. *nužėminti* ‘poniżyć, poniżać kogo’. NIL 87 zestawia *nuo-žm-ùs* – ze znakiem zapytania – ze złożeniami wed. *su-kšma-* ‘aus guter Erde bestehend’ i aw. *upa-sma-* ‘na ziemi, auf der Erde’. Segmenty *-kšma-* i *-sma-* miałyby być refleksami tematu pie. *-d^hg^h-m-ó-, porównywalnymi z lit. *žm-*. Niepewne. Zob. też ALEW 717n. — Neoosn. *nuožm-*: *nuožmýbė* ‘srogość, okrucieństwo’, *nuožmùmas* ‘okrucieństwo’,

DP ‘niemiłosierdzie’. Vb. denom. *nuoŹmėti*, -ju, -jau ‘stawać się bezwzględny, okrutny’.

nūsčioti, *nūsčioju*, *nūsčiojau* gw. ‘popędzać konia’ (*Jis nūsčioja arkli nū nū*, t.y. varo JU ‘Popędza konia [wezwaniami] *nū nū*’) — formacja z neosuf. -sčio- od wykrz. *nū*, *nū* ponaglenie skierowane do konia (*Nū, bėri!* ‘Wio, mój gniady!’). Paralele: *nōščioti* ⇐ *no*; *nuoksėti* ⇐ **nuok*.

nusidėti, *nusidedu*, *nusidėjau* 1. ‘zrobić coś złego, przewinić, zgrzeszyć’, 2. ‘stać się, zdarzyć się’ (*Nežinia, kaip čia nusidės* ‘Nie wiadomo, co tu będzie’), 3. ‘udawać, symulować’. Prs. atematyczne w SD¹ *nusidemi* «cudzołożę» (syn. *prierauju*), «popelniam; przewiniam; występuję» (syn. *i[š]sieimi*), SD *nusidemi* «grzeszę» (syn. *prastoju*, *pražingiu*, *dasileidžiu piktybės*, *impuolu kaltėn*), «przewiniam co; występuję, wykraczam». Borowska 320: «*Nudėti* m.in. znaczy ‘zabijać, niszczyć’... *Nusidėti* mogłoby więc znaczyć ‘zabijać się, niszczyć się (duchowo)’». — Neoosn. *nusidėj-*: *nusidėjęs* SD «grzesznik», *nusidėjėlis* ‘grzesznik’, *nusidėjimas* ‘grzech’, SD «grzech» (syn. *nuodėmė*, *prastojimas*, *kaltybė*), «występek» (syn. *pražunga*), *pirmgimtinis nusidėjimas* «pierworodny grzech», *ižpažįstu*, *išsakau savo nusidėjimus* SD¹ «spowiadam się». — Neoosn. *nusidė-* (⇐ inf.): *nusidėdinėti* DP ‘grzeszyć’: *nusidėtojas* ‘grzesznik’ (por. *gėlbėtojas*).

nūsti: *panūsti*, -*nūstu* (*-*nund-stu*, war. -*nūdžiu*), -*nūdau* ‘nabrać chęci, ochoty, zapragnąć czego; zatęsknić za kim, czym’, *užnūsti* ‘zmarnieć, schudnąć, zmizernieć’ (*Jau paršai be kiaulės suvis ažnūdo* ‘Prosięta bez maciory już całkiem zmizerniały’). Trudne. Długość *ū* została prawdopodobnie rozpowszechniona z innowacyjnego praesens na -*sta-*: *-*nundstu* > *nūstu*. Jeśli założymy, że pierwotny pdg. miał postać *-*nundu*, *-*nudau*, *-*nusti* (pwk. *-*nud-* ⇐ *-*naud-*), to ukaże się możliwość zbliżenia do rodziny *naudà* m.in. ‘pożytek, zysk’ (zob.). Inaczej LEW 513n.: do psł. to *-*nuditi* ‘zmuszać, zniewalać, trapić’. Derksen 2008, 360 nieprzekonująco sprowadza *ū* do kontekstu laryngalnego (pbsł. *-*nu?*(d)-).

nutrėkas 2 p.a. ZTŽ ‘wnęter, samiec mający jedno jądro w mosznie, a drugie w jamie brzusznej’ — zapoż. z błr. gw. *nutrák*, *nutréc* «knjur z adnym jajcom» ⇐ *nutrá* a. *nutry* pl. ‘wnętrzości’ (PZB 3, 237n.). Zob. też *iñtras*.

nuže ptk. ‘nuże’: *Nuž*, *Nuže*, *Nužeggi* ‘age, agite’ 1673 (ALEW 718) — zapoż. z pol. *nuże*, *nuż* (psł. *-*nu* + *-*že*, Boryś 369). — War. *nūgi* ‘nuże, nuż’: *Nūgi tarne gerasis* DP 349 ‘Nuż słuگو dobry’, gw. *Nūgi judinkis, žmogel!* ‘Nuże, rusz się, człowiecze!’ — z ptk. -*gi* za pol. -*że*. Por. ALEW 681 (brak w SLA).

O

ō spójnik przeciwstawny ‘a, ale, lecz’ (*Visi susiriñko, ò jìs liko namiē* ‘Wszyscy się zebrali, a on został w domu’), wzmocnione *ōgi, ōgi*. Odpowiednik słow. *a*, pol. *a*. Wywodzi się go z partykuły wzmacniającej i nawiązującej, jak w sti. *āt* ‘potem; i; to; tak’, aw. *āat* ‘potem; i; a, ale’. Zob. GJL III, § 831, ALEW 719, Boryś 17.

obelis, *-iēs* 3 p.a., acc.sg. *obelī* ‘jabłoń, Pinus malus’, nom.pl. *óbeles*, gen.pl. *obelī* (*Kokia obelis, tokie ir obuoliai* ‘Jaka jabłoń, takie jabłka’). Odpowiednik łot. *ābele* ‘jabłoń’, < pb. *ābel-i-, *ābel-ijā-. Dalsze szczegóły s.v. *obuolys*. War. *obelē; obalē, obalis; obuolis*. SD *obelis* 1. «jabłoń», 2. «pigwa drzewo», 3. *obelis Armenijos* «morela drzewko, malus Armeniaca». — W pewnej gwarze pld.-aukštajckiej zaświadczony jest war. *abelis* 3 p.a. ‘jabłoń’, z krótką samogłoską w pierwiastku, por. *Antà abeliū mažasnì abuoliai* ‘Na jabłoniach są małe jabłka’ (DRUŽ; nie ma tej formy w LKŽ). Nic nie wskazuje na to, żeby to był wypadek fonetycznego skrócenia pwk. *ā w ā. Za to języki pokrewne sugerują archaizm: lit. *ab-* mogłoby być refleksem pie. *h₂ab- < *h₂eb-, por. stwn. *apful*, pl. *epfili* ‘jabłko’, śrir. *aball* ‘jabłoń’, oskij. *Abella* – nazwa miasta w Kampanii, określonego przez Wirgiliusza jako *malifera*, tj. ‘przynosząca jabłka’ (zob. WH I, 3, NIL 262n., EIEC 25). Fakt, że *abelis* jest słabo (wyjątkowo) poświadczony, zaleca jednak ostrożność. Alternatywą archaizmu może być gwarowa neoapofonia SP *ā ⇒ SZ ā: dotworzenie war. *abelis* do odziedziczonego *obelis*. Na to są takie paralele, jak *drabūžis* ob. *dróbē; lajūs* ob. *lōju* i *pāklajēs* ob. *klōju*. — Drw. *obelýnas* ‘sad jabłoni’, *obelinis* ‘z drzewa jabłoni’. — N.rz. *Obelē* a. *Obelià, Obelis* a. *Obelià*, n.jez. *Obelijà*. N.m. *Obēliai* 4x, *Obelijà, Obelýnas, Obelinē* 4x, *Obelýnē* 3x, *Obeliškiai* 3x, *Obelýtē, Obelniñkai* (⇒ *Obelninkēliai*), *Pāobeliai, Paobelýs*, cps. *Obélkalnis, Obelaũkiai* (*Obel-laukiai), *Obelūpiai* 2x.

obivietelis, *-io* stlit. ‘mieszkaniec, Einwohner’. Por. dwojaką pisownię u Bretkuna: 1° war. <-wiet->: <Wisi Obiwietelei [głosy: Giwentaiei, czebuwei]> BRB ‘Alle einwoner’, <paduosiu Obiwietelius [glosa: czebuwius]> ‘ich will... geben die Einwoner’, 2° war. <-wet->: <kada tu sudereghimā su Obiweteleis [glosa: Czebuweis] Szemes padarisi> BRB ‘wo du ein Bund mit des landes Einwonern machest’ (zob. ALEW 18) — zapoż. ze stbłr. *obyvatelb, obivatelb* ⇐ pol. *obywatel*, XVI w. *obywaciel* (⇐ czes. *obyvatel*; por. czes. *obývat* ‘mieszkać, zamieszkiwać’, stąd też pol. przest. *obywać* ts.). Brak hasła *obivietelis* w LKŽ. Pisownia <obi> sugeruje, że bezpośrednim źródłem pożyczki mogła być forma błr. *abyvācelb*, z substytucją litewskiego o za błr. a. Gdy zaś chodzi o pisownię <°viet>, to można ją wytłumaczyć adideacją do wyrazu *vietà* ‘miejsce’ (*gyvėnviētē* ‘miejsce zamieszkałe, osiedle’). NB. SLA 146 kieruje się rzadszym war. <-wet-> i czyta *obivietelis*. To z kolei zmusza go do założenia zastępstwa pol. *a* (°*watel*) litewskim *e* (*°*vetelis*), co jest hipotezą *ad hoc*. Sprzeczną z pisownią Bretkuna jest lekcja *abivātelis*, figurująca w ALEW 18 (stanowisko SLA zostało tu przemilczane). — Lit. gw. *abivātelis* ‘zamożny człowiek’, przytoczone w LKŽ z pewnej gwary żmudzkiej jest zapożyczeniem z pol. przest. *obywatel* m.in. ‘mieszkaniec posiadający nieruchomość’ (Bańkowski II, 356), por. *Tu, brolau, esi tikras abivātelis, kad tokius kailinius nešioji* ‘Ty, bracie, jesteś prawdziwym «abivatelis», skoro masz na sobie takie futro’.

ōblius, *-iaus* 2 p.a. gw. 1. ‘hebel stolarski’, 2. ‘szatkownica do kapusty’ — zapoż. z błr. gw. *hábalb, -blja* ⇐ pol. *hebel, -bla* (por. ZS 7n., LEW 515). Temat na *-ju-* też w *añdlius, mōrčius* i *rōjus*. War. *āblius, ōblis*, też f. *oblià*. — Drw. *ablikas* a. *eblikas* ZTŽ (*Ābliku*

abliavoj ‘Heblem hebluje’). Vb. denom. *obliuoti* ‘heblować; szatkować kapustę’, *obliuoti* ‘heblować’ (*Jau lentos išabliuota*, scil. *grabui* Zs ‘Już deski wystrugano heblem, scil. na trumnę’), też *abliavoti* LzŽ.

obuolys 3 p.a., acc.sg. *óbuolį* ‘jabłko, owoc jabłoni’ — wraz z łot. *ābuōls* ‘jabłko’ kontynuuje pb. *ābōl-. War. *óbuolas*, *óbuolis* (m.in. DP); z monoftongizacją *uo > o*: *obolys* LzŽ; ze zmiennym wokalizmem pierwotnego sufiksu: *óbalas* i *obalys*, *óbelas* i *obelys*, *óbulas* i *óbūlas*, *obulys* i *obūlys*. SD: <abuolis> «jabłko; citryn owoc» (syn. *vaisius citrinis*), <abuolis auxinas> «pomarańcza», <abuolis pukuotas> «pigwa owoc». Pokrewne derywaty ukazują się w słowiańskim, por. 1. *(j)abl-ūko ‘jabłko’ (ros. *jábloko*, sch. przest. *jābuko*, sch. liter. *jābuka*), 2. *(j)abl-onī lub *(j)abl-anī ‘jabłoń’ (por. ros. *jáblonʹ*, czes. *jabloň*, pol. *jabłoń* obok cs. *jablanī*, sch. *jāblan*). — Stpr. *woble* EV ‘jabłko, Appel [Apfel]’ (n.jez. *Wobel*, n.m. *Wobli-kaym*) oraz *Warmes Wobelcke* GRG 91/92 «Ein roter apffell», ‘czerwone jabłko’, *wabelcke* GRA 84 «eppil» ‘jabłko’ można porównać z wariantami lit. *óbelas*, *obelys*. Protetyczne *v-* ma paralełę w łot. gw. *vābēle* ‘jabłoń’. — Cechą wyróżniającą wymienionych formacji jest st. wzdłużony *āb- oraz apofonia sufiksalna *-ōl-* : *-el/-ēl-* : *-l-*. Rekonstrukcja pdg. pie.: nom.sg. *h₂áb-ōl-ø, gen.sg. *h₂ab-él-s, instr.sg. *h₂ab-l-ōh₁. Inaczej Beekes 1995, 177: nom. *h₂éb-ōl (por. łot. *ābuōls*), acc. *h₂b-él-m (por. lit. *obelis*), gen. *h₂b-l-ós (por. ros. *jábloko*, ags. *appul* < *aplaz). Tremblay 2005, 129 mówi o derywacji typu *vřddhi*, pie. *(H)ābel-ó- ‘jabłko’. Tymczasem NIL 265, przyp. 4 wywodzi *obuolys* z pie. *h₂ab-ōl-ijo-, nie wnikając w kwestię nagłosowego lit. *o-*. Por. jeszcze BSW 2: pbsł. *ābōla-, *ābola-. — W pld.-auksztajckiej gwarze Druskienik zaświadczony jest war. *abuolys* 3 p.a. ‘jabłoń’, z krótką samogłoską pierwiastkową, por. *Aš jūmi atnešū kokį ābuolį pérkųsc* ‘Przyniosę wam jakieś jabłko na przekąskę’ (DRUŽ; tej formy nie ma w LKŽ). War. *abuol-* jest prawdopodobnie przykładem neoapofonii *ā ⇒ ā̃, tak jak w wypadku gw. *abelis*, wspomnianego s.v. *obelis*. — Drw. *obuoliēnē* ‘kasza jabłeczna’, *obuolinis* ‘jabłkowy, jabłeczny’, sb. ‘ten, kto handluje jabłkami’. Cps. *obuolmušys* (zob.), *žemobuolys* ‘przest. ‘kartofel’ (Ruhig, Mielcke, Kurschat) – kalka z nwn. *Erdapfel* m., por. *žēmē*, dosł. ‘ziemne jabłko’; podobnie łot. *zemes ābuoli* m.pl. ‘kartofle’ (zob. Niedermann 1956, 89n., 114). Por. łot. cps. *krievābuols* ‘ogórek’ (dosł. ‘rosyjskie jabłko’, por. łot. *krievs* ‘Rosjanin’). Vb. denom. *obuoliāuti* ‘zrywać jabłka’, przen. ‘kolegować ze sobą, przyjaźnić się’.

obuolmušys, -io 3 p.a., *óbuolmušis* 1 p.a. ‘(o maści końskiej) jabłkowity’ — złożenie członów *obuolys* ‘jabłko’ i *muš-* jak w czas. *mūšti* ‘bić’. Inne war.: *óbalmušis*, *óbelmušis*, *óbulmušis*, *óbuolmuštis*. Zdaniem Niedermanna 1956, 136n. jest to kalka polskiego przym. *jabłko-bity* XV–XVI w. ‘o maści końskiej: siwy w ciemne okrągławe plamy’. Znacz. etym. ‘zbity jabłkami’ albo ‘(mający takie plamy) jak na zbitym jabłku’. Inaczej Bańkowski I, 566: «o maści końskiej: z plamami okrągłymi wielkości jabłek, utworzone według *gradobity*». Por. *gradobity* ‘biało nakrapiany’, znacz. etym. ‘bity gradem’ (Bańkowski I, 470). Zob. jeszcze LEW 515 (s.v. *óbelmušas*) i Kabašinskaitė 48.

óda 1 p.a., *odà* 4 p.a. ‘skóra’, *óda iŗ kaulai* ‘skóra i kości’ (por. łot. *kauli un āda*). SD *oda* 1. «skora na ciełe», 2. «skora odarta ze zwierzęcia», SD¹ *oda* «łupież; skora», SD *odos žvėrų* pl. «futro» (syn. *pāmušalas*). War. gw. *uoda* b.z.a. ‘skóra’ (*Aš bijaus tavęs, kad ir mano uoda pašiurpo* ‘Tak się ciebie boję, że aż dostałem gęsiej skórki’). Odpowiednik łot. *āda* ‘zdarta skóra zwierzęcia, w stanie surowym a. wyprawionym; skóra ludzka’. Bez dobrej etymologii, por. referat w LEW 515. Transponat ie. *Heh₂d^(h)-eh₂- lub *h₂oHd^(h)-eh₂-. Z bałtyckiego zapożyczone do fiń. *vuota* ‘skóra zdarta ze zwierzęcia’ (LEW 516, Stang 1966, 37). — Drw. *odelē* SD «łupina, łuszczyna, obłupina grochu», SD¹ <adele> «skora, skoreczka», *odinis* ‘skórzany, ze skóry’ (⇒ *odinūkē* ‘skórzana kurtka’), *ōdžius* ‘garbarz’. Cps. *balta.odis* SD «białoskornik», por. *báltas* (syn. *sirmėtnykas*), *odadirbys* ‘garbarz’ (por.

dirbti), *odalupys* ‘kto odziera zwierzęta ze skóry’, przen. ‘zdzierca, wyzyskiwacz’ (por. *lūpti*), *odminys* a. *odaminys* ‘garbarz’, nazw. *Ódminis*, *Odminas* (por. *minti*), *pirmaoda* a. *pirmodė* BRB ‘napletek, praeputium’ (kalka z nwn. *Vorhaut* f., por. *pirmas*); syn. stlit. *pryodė*, *prieodė*.

odmenis b.z.a. żm. ‘ujście rzeki’, n.rz. *Odmuõ* (rej. Šilalė). Niejasne. Na podstawie hipotezy o gwarowym zaniku *v* przed *o* rekonstruuje się **vodmen-* < **uād-men-*, zob. LEW 516, Vanagas 234. Pwk. **uād-* ma być apofonicznym alternantem na st. wzdłużonym do **uād-* ‘woda’, por. słow. *voda* oraz lit. *vādaksnis*, n.rz. *Vadà*, *Vadakstà* (s.v. *vādė*). Inaczej Petit 2004, 93, który wychodzi od pwk. **h₁ed-* ‘jeść’ (*édmenys* ‘gęba, pysk’) i rekonstruuje **ōdmas* ‘ujście’ < **h₁ōd-me/o-*, ze wzdłużeniem wedle tzw. prawa Wintera i z wtórnym lit. *od-* na miejscu *uod-* < pb. **ōd-*.

ōdzina 1 p.a. wsch.-lit. ‘żmija jadowita’ LzŽ, DvŽ (*Ōdzina kap inkys, tai mirsi* ‘Gadzina jak ukąsi, to umrzesz’) — zapoż. z błr. *hādzina*, -y. Zanik *h-* jak w *ōnyti* i *ōnaras*. Warianty w DvŽ: *ōdzyna*, *ōdzina* oraz *vōdzina* (lit. *v-* za błr. *γ-* też w *vōrnas* i *vorielkà*). Brak w LkŽ. Zob. też *gādina*. NB. LEW 1165, s.v. *uodzinė* niepotrzebnie przyjmował pożyczkę z łot. *uōdze* ‘żmija’.

ōk, *ōk* wykrz. gw. ‘och!’ (*Ōk tu dieve, nēr piningū i nēr!* ‘Och Boże, nie ma pieniędzy i nie ma!’) — zapoż. z pol. *och!* Por. *āk*, *āk* ← pol., niem. *ach!*

ōkas, *ōkas* (p.a. nieoznaczony) gw. ‘hak; zawias u drzwi; skobel’ — zapoż. częścią ze stbłr. *gakъ* (← pol. *hak*), a częścią z prus.-niem. *hōk*. Por. śrdn. *hōk/hūk* ob. *hāke*, nwn. *Haken* m. Zob. GL 93, LEW 516, EWD 496n., Čepienė 112. War. *uōkas* i *vōkas*. Łot. *ākis* ‘hak’ ← śrdn. *hāke* (Jordan 53). Zob. też *vōkas*. — Zdrob. *okēlis* ‘haczyk’.

ōkas 2 p.a. gw. ‘wystająca w dół część podkowy’ — zapoż. z błr. *hak*, -a (Zs 8). Por. *Arkliui reikia naujų pasagų, jau ōkai nudilę* ‘Koń potrzebuje nowych podków, «okai» już się starły’.

okas b.z.a. gw. ‘mielizna, piasek podwodny niebezpieczny dla statków’, np. *Garlaivis nenučiuožia nuo oko jau antra valanda* ‘Parowiec już od dwóch godzin nie może wydostać się [dosł. zsunąć się] z mielizny’ — zapoż. z pol. przest. *hak*, -a ‘mielizna’, por. *Okręt ten wpadł na haki, łomał się i rozbił* (Sw).

olà 4 p.a. ‘nora, jama, pieczara’ (*Kur žvėrų olos, laužai ir urveliai?* ‘Gdzie jamy zwierząt, barłogi i norki?’), DP ‘jaskinia, jama’ (*olas latry... darys* DP 373₄₄ ‘jaskinie łoterskie... czynić będzie’, *liūtų oloje* DP 125₁₇ ‘we lwiej jamie’, *lapės turi olàs, ir paukščiai lizdus* DP 488₂₇ ‘liszki mają jamy, i ptacy gniazda’), SD: «gruba, doł, loch; jama, jaskinia, loch; pieczary» (syn. *urvas*, *lindynė*, *duobė gili*), *ola tumsi* «paciepi» [‘ciemna jaskinia’] — wraz z łot. *ala* ‘nora (lisia a. borsucza), dziura, jama wypłukana przez wodę; gniazdo raków’ zapożyczone ze śrdn. *hol*, zob. LEW 516, Jordan 5 (brak w ALEW). Zob. też *hola*. Z obocznym tematem: *olē* 4 p.a. (*Lapės olėse būna* ‘Lisy przebywają/bytują w norach’). — Vb. denom. *oláuti* ‘szukać ryb lub raków w jamach u brzegu rzeki’.

olióti, *olióju*, *oliójau* ‘odpędzać wilka okrzykiem «oliui oliui»’ (*Olióti vilką, kad bėgtų šalin*) — od wykrz. *oliui* b.z.a. Z innym sufiksem: *oliúoti* ‘krzyczeć «olia», też ‘śpiewać wibrującym głosem; pokrzykiwać, nawoływać się w lesie; ganić, besztuć kogo’. Por. LEW 516, s.v. *olberdauti*.

ómytis, *ómijuos*, *ómijaus* gw. ‘dokazywać, hałasować, szaleć’, *išsiómyti* ‘wygłupiać się’. War. sufiksalny *ómotis* (*Vaikai, nesiómokit, apstokit!* ‘Dzieci, nie szalejcie, przestańcie!’). Niejasne.

omuō 3 p.a., acc.sg. *ómenj* m. gw. ‘rozum, myśl; pamięć; instynkt’ — niejasny pod względem wokalizmu wariant bliskoznacznego wyrazu *aumuō* (zob.). Przygodna monoftongizacja *au* w *o*? Por. *ókmonas* ze zmiany *áukmonas*; *glóbtj* ob. *glaūbtj*; *stobúotis* ob. *staubúoti*. Zwykła jest postać tematyzowana: *omenis* 3 p.a., acc.sg. *ómenj* f. ‘pamięć, zdolność pamiętania; intelekt’ (war. *ómenē*, żm. *ómyne*, *ómine*; też *ómena*: *nustoti ómenos* ‘stracić przytomność’, zob. Būga, RR I, 358; III, 823, LEW 26). Por. *turėti omenyję* ‘mieć na myśli’. *Vaikai turi gerą omenį* ‘Dzieci mają dobrą pamięć’. *Isidėk į ómenį tuos mano žodžius* ‘Zapamiętaj sobie te moje słowa’. — Drw. wsteczne: *óma* ‘pamięć, myśl’ (*ant ómai anteit* ‘przychodzi na myśl’), *omē* ‘instynkt, popęd, odruch’. Paralele: *ármenj* (*armuō*) ⇒ *armā*; *augmenj* (*augmuō*) ⇒ *aūgē*.

ōnyti, *ōniju*, *ōnijau* wsch.-lit. ‘ganić, mieć co komu za złe, potępiać’ (*Jō mergūtų visi išōnijo* LZŽ ‘Jego dziewczynę wszyscy potępił’), *suōnyti* ‘zawstydzić’ (*Įtų žmōgų tēpgi suōnijo* LZŽ ‘Tego człowieka też zawstydzili’) — zapoż. z błr. *hánicʹ*, *hánju*, 3 sg. *hánicʹ* ‘ganić, potępiać’ (TSBM, PZB 1, 419), por. stbłr. *ganiti*, *kganitIII*, tu z pol. *ganić* (< zach.-psł. **ganiti* ⇐ **goniti*, znaczn. etym. ‘przepędzać, przeganiać kogo słowami’, zob. Boryś 155). Traktowanie nagłosu błr. *γ-* jak np. w *ōdina* (zob. *gādina*). Brak w LKŽ, LEW, jak też w ĘSBM.

opà 4 p.a. 1. ‘wrzód’ (*skrañdzio opà* ‘wrzód żołądka’), 2. ‘rana, czuła rana, miejsce bolące’, 3. ‘szrama, blizna’. Izolowane, zagadkowe. Może zmienione z **sopa*? Por. s.v. *sopėti* sb. *sopa* ‘ból; bolący wrzód, czyrak’, z odpowiednikiem łot. *sāpes* a. *sāpas*² f.pl. ‘ból’, *sāpums* ‘miejsce bolące, bolesne’. W kwestii aferezy spółgłoski por. *ókas* ob. *vókas*; *éndrē* ob. *néndrē* i *káuka* ob. *skáuka*. ALEW 721n. podnosi brak nawiązań. — Drw. *opétas* ‘owrządzony’, *opūs* a. *opus* ‘wrażliwy, delikatny, zbyt czuły’ (*Baisiai opus: ne tiek sopa, kiek rėkia* ‘Bardzo jest wrażliwy: nie tyle go boli, ile wrzeszczy’), też ‘trudno gojący się; nabrzmiały, aktualny, ważny’, DP ‘pieszczony’ (⇒ *ōpiai* adv. ‘ostrożnie, delikatnie’), *opūmas* ‘zbyttnia wrażliwość, nadwrażliwość’, *apý.opis* ‘delikatny, chorowity – o dziecku’. Vb. denom. *ōpinti* ‘sprawiać, wywoływać ból; powodować wrażliwość na ból (o mrozie), refl. *ōpintis* (*Nelabai sopa – nesiōpink* ‘Tak bardzo nie boli, nie przejmuj się’), *išopėti* ‘owrządzić, pokryć się wrzodami’, *ōpti*, -*sta*, -*o* ‘stać się wrażliwym, bolesnym (o miejscu na ciele)’.

ōpsas, -*à* 4 p.a. gw. ‘o koniu: stający dęba, wspinający się na tylne nogi’ (*Arklys ōpsas šoko an žmogaus* ‘Koń stanął dęba i ruszył na człowieka’). Pochodzi od **ops*, okrzyku zachęty do skoku, por. *ōpc* ‘hop, hops’ (*Tik ōpc – ir peršoko* ‘Tylko «opc» i przeskoczył [przez przeszkodę]’), *ōpt* (*Gaidukas opt opt opt inlindo lazdon* ‘Kogucik «opt opt» i wskoczył na grzędę’). Wymienione wykrzykniki są transpozycjami pol. *hops*. Por. aferezę *h-* w *arielkà*, *ōkas*, *ulióti* (ZS 90). — Polskiego pochodzenia są również: 1. *opsa* b.z.a. (*Tada visi opsa traukt* ‘Wtedy wszyscy «opsa» zaczęli ciągnąć’), 2. *ōpso* ‘hopsa’ (*Ei opso opso opso, visi nešokantys žiopso* ‘Hej «opso opso», kto nie tańczy, «žioopso», tj. gapi się’) ⇐ pol. *hopsa* m.in. okrzyk zachęcający do ruchu, skoku, podskakiwania, do tańca (por. Sw II, 54), 3. *ōp* okrzyk zachęcający do skoku (*Kaip tik aš surėksiu op! – tai visi šokit per ravą* ‘Jak tylko krzyknę «op», wszyscy skoczycie przez rów’) ⇐ pol. *hop*, 4. *ōplia* okrzyk zachęcający konia do biegu (*Čigonas vijo kuiną šaukdamas oplia! oplia!* ‘Cygan poganiał konia, krzycząc «oplia, oplia»’) – z ros. *ōplja*, pol. *hopla* (⇐ fr. *hop-la*).

opšrūs, *obšrūs* 4 p.a. ‘borsuk, jaźwiec, Meles meles’. Z innymi tematami: *ōpšras* 2 p.a. (BRB *apschro odas*), *opšrūs* 4 p.a., *obšrius* b.z.a. Zapis <ūbšrus> CGL 1. ‘borsuk, Dachs’, 2. ‘wydra, Fischotter’ sugeruje lekcję *uobšrus*. Jeśli tak, to nagłosowy dyftong *uo-* winien być dyskutowany łącznie z sekwencją <wo-> w refleksie stpr. *wobsdus* (zob. niżej). Suf. -*r-* nie pojawia się w odpowiedniku łot. *āpsis*, gen.sg. *āpša* ‘borsuk’ (⇒ neoosn. *āpš-*: *āpša*

‘borsuk’; drw. *āpšene* ‘jama borsuka; miejsce, gdzie znajdują się jamy borsucze’). Z odmienną budową i znaczeniem: *opščius* LEX ‘wydra, Fischotter’. Pwk. pb. *āpš- wyklucza strukturę odziedziczoną z pie., ale szczegóły są trudne do sprecyzowania. Przegląd prób etymologicznych w LEW 517n. i ALEW 721. Hipotezą złożenia pie. *(h₂)āpo-kr[h₂]-o- (znacząc. etym. ‘spitzköpfig, mający spiczasty łeb’) wysunął Klingenschmitt, zob. *Balt* XLIII:3, 2008, 405n. — Hapaks stpr. *wobsdus* Ev ‘borsuk, Dachz [Dachs]’ wciąż jeszcze nasuwa problemy paleograficzne, fonetyczne (protetyczne w-? czy może dyftong *uo*-?) oraz słowotwórcze (czym jest <^odus>?), zob. Smoczyński, *Lingua Posnaniensis* 29, 1986, 49-59. PKEŻ 4, 261 rekonstruuje *ābzdus, ale budowy nie uzasadnia. — Nazwy własne od *Opšr*:- n.rz. *Opšrijà*, n.m. *Opšrūtai* 4x, ⇒ *Obšrūtēliai* ob. *Opšrūtēliai*. Warianty z krótkowokalicznym *Apšr*:- *Apšriūtai*, *Apšrūjai* (neoapofonia *ā* ⇒ *ā*? Por. *dróbē* ⇒ *drabūžis*). Neoosn. *Opš*:- n.m. *Opškalnis* (⇒ *Paópškalnis*). Osobno zob. *barsukas*.

óras 3, 1 p.a. 1. ‘powietrze’, 2. ‘pogoda’, 3. ‘przestrzeń otaczająca dom, miejsce pod gołym niebem’ (*išeiti į orą* ‘wyjść na dwór, wyjść na pole’). SD *oras* «podniebie na dworze; powietrze». Analiza: *ār-a-. Stoi w związku z czas. *ariù*, *arti* ‘orać ziemię’ (zob.) i drw. na SW *ār-, np. *orē* ‘orka’ (zob.), w pierwszym rzędzie jednak z łot. wyrazami *ārs* a. *āra*, *āre* ‘otwarta przestrzeń, wolna przestrzeń; kawałek roli, sucha łąka’, *ārā* adv. ‘na dworze, na polu, na zewnątrz’. Znacząc. ‘powietrze’ rozwinęło się ze znacząc. ‘otwarta przestrzeń’, to z kolei ze znacząc. ‘pole orne’ (por. Būga, RR II, 256; pewne wątpliwości co do tego zgłosił ALEW 722). Por. *orē* loc.sg. ‘przed domem, na dworze’ (por. łot. *ārā* ts., syn. *laūkā*), *orañ* adv. ‘na podwórze, na dwór, na zewnątrz’ (skostniała forma illatiwu sg., por. łot. *āran*). Gw. adv. *oriē* ‘na dworze’ zostało chyba utworzone na wzór *namiē* ‘w domu’. — Konsekwencją użycia wyrazu *óras* w wyrażeniach opisujących stan lub jakość powietrza (suche, wilgotne, parne) jest to, że oznacza on również ‘pogodę’, por. *oraĩ* 3 p.a.: *grāžūs oraĩ* m.pl. ‘piękna pogoda’, *piktĩ oraĩ* ‘zła pogoda’, *per dieną keli orai pereina* ‘w ciągu dnia pogoda zmienia się parę razy’. War. z protetycznym v-: *vóras*: *Dēl ito gi vóro nevažavom* ‘Z powodu takiej oto pogody nie pojechaliśmy’ (ZTŽ; war. *vóris*). — Drw. *antorinis*: SD <vnt oriniej dayktay> «napowietrzne rzeczy», *išorē* (zob.), *orinis* ‘powietrzny; pogodowy; zewnętrzny – o kieszeni, o drzwiach’, SD «nadworny, podniebny; powietrzny», *orūjis* ‘zewnętrzny’ (neosuf., por. *vidūjis*, *dangūjis*). Cps. *oreivis* ‘lotnik’ (neol., por. *eiti*), ⇒ *oreivystē* ‘lotnictwo’; *órlaidē* ‘wywietrznik, lufcik w oknie’ (neol., por. *laidyti*). — Pod względem znaczeniowym odchyła się adi. *orūs* ‘poważny, godny, dumny; solidny, doniosły’, ⇒ *orūmas* ‘godność’, *ōriai* adv. ‘godnie, z dumą; solidnie’ (war. *ōriai* LzŽ ‘całkiem, bardzo’). Inny etymon?

orē 4 p.a., *ōrē* 2 p.a. 1. ‘pora orania’, 2. ‘oranie, orka’, 3. ‘zorana rola, pole’. Cps. *jáučiaorē* ‘orka wołami’ (por. *jautis*). Pb. *ārē — dewerbalne abstractum z suf. -ē- i SW *ār-V od *arti* ‘orać’ (zob.). Paralele apofoniczne: *mōlē* ⇐ *mālti*; *srovē* ⇐ *sravēti*; *prīvolē* ⇐ *prīvalēti*. — Z innym sufiksem: *atō.oris* ‘powtórne oranie; odrabianie zobowiązań orką’ (por. *atōmētis*, *atōrētis*).

orškis b.z.a. gw. ‘kielbasa’ (brak w LKŽ) — z aferezą v- zapożyczone z dn. *woršt* (GL 93), por. śrdn. *worst*, nwn. *Wurst* f. Paralele: *óras* < *vóras*; *ókas* < *vókas* i *olungē* < *volungē*. Zakończenie -kis jak w war. *vūrškis* do *vūrštas* (zob.).

ōstija 1 p.a. ‘hostia’ — zapoż. z pol. XVI w. *ostyja*, co było wariantem do *hostyja* ‘w liturgii chrześcijańskiej biały chleb nie kwaszony w postaci okrągłego opłatka, będący przedmiotem ofiary sakralnej, konsekracji’ ⇐ łac. *hostia* (SPXVI). — Starszą formą jest tu *hostija*, ukazująca się m.in. w DP i PK. W DP jest ona akcentowana według 4 p.a.: <hostiā>, a więc podobnie jak *biblijā*, *furijā* i *Marijā*, zob. Skardžius 1935, 102. Por. SLA 83, LEW 181, POLŽ 127, 719 (brak w LKŽ i ALEW).

ōšti, *ošiù* (war. *ošù*, *oštù*), *ošiau* (war. *ošau*) 1. ‘szumieć, powodować, wydawać szum (o wietrze, lesie, wodzie)’, 2. ‘hałasować (o dzieciach)’, 3. paplać, opowiadać przesadzając’, 4. ‘brzęczeć (o owadach)’ — dźwiękonaśladowcze. Paralele: *ōžti*, *ūžti*.

ōtas 2 p.a., *úotas* 1 p.a. ‘ryba flądrokształtna o płaskim kształcie ciała: skarp, turbot, gładzica, *Rhombus maximus*’. Bez etymologii, por. LEW 21 (s.v. *atīs*) i 518 (s.v. *ōtas*). Dwoistość wokalizmu o : uo również w *skrōblas* : *skriuoblas*; *spōgas* : *spuogas* i *stomuō* : *stuomuō*.

otūs, -i 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘o pracy, robocie: pilny, nagły, nie cierpiący zwłoki, pospieszny’ (*Rugiai pjauti – otūs darbas* ‘Żęcie żyta to pilna robota’), 2. ‘o człowieku: energiczny, gorliwy, akuratywny’ (*Otūs žmogus, čia sako, čia padaro* ‘Akuratywny człowiek, jak powie, to zrobi’). — Drw. *otrūs* ‘żwawy; o koniu: taki, którego nie trzeba poganiać’ (*Otriām arkliuo nereik nė votago* ‘O. koniowi nawet bata nie trzeba’); ‘skory, gorliwy, pracowity; żarłoczny (o cielęciu); pożądlivy, lubieżny’. Adv. *otū* ‘pilnie, gorliwie’, np. *Ne taip otu musės grynan medun lenda, kaip žmonės arielkon lindo* ‘Nawet muchy z taką gorliwością do czystego miodu nie leżą, jak ludzie do gorzałki’. — War. v-mobile *votrūs*, -i 4 p.a. ‘taki, co energicznie, szybko pracuje’ (*Votrus pry darbo, t.y. karštas, greitas* JU). Por. (v)ókas, (v)óras, (v)overē i (v)orielkà. Odpowiednik łot. *ātrs* ‘szybki, prędky; gwałtowny, porywczy; nagły, stromy’ (cps. *ātrputra* c. ‘w gorącej wodzie kąpany, raptus’), ⇒ *ātri* adv. ‘szybko’, vb. denom. *ātrināt* ‘przyspieszać’. Prabałtycki pwk. *āt- pozostaje w izolacji i nie ma objaśnienia. Transponat ie. *Heh₂t-. Wczesniejsze próby etymologiczne referuje LEW 518n. Heidemanns 1993, 173 próbował na gruncie apofonii *ē ⇒ *ā powiązać *otūs*, *otrūs* z pgerm. *ētrō- ‘prędky, szybki, rasch’, por. stnord. *áðr* ‘wczesnie’, stwn. *ātar* ‘prędky, szybki’. Podtrzymał to Kroonen 115, s.v. *ēdra-.

ovyje DP adv. ‘na jawi’ [‘na jawie, w stanie czuwania, nie we śnie’], por. *teipajau ir šventieji nekurie rodžias žmonėmus ne tikrai sapne, bet ir ovyje* DP 273₂₅ ‘także i święci niektórzy ukazują się ludziom nie tylko we śnie, ale i na jawi’. — *ir tatai vėl išvyst turime, jog karalius ne ovyje, bet sapne aną paveikslą regėjo* DP 583₂ ‘i to też obaczyć potrzeba, że król nie na jawi, ale we śnie on obraz widział’. Skostniała forma locatiwu sg. od rzeczownika o temacie *ov-i- < pb. *āu-i- (por. *tóšyje* od *tóšis*, *žvėryjė* od *žvėris*). Przypomina przysłowki z jednej strony scs. *(j)avė* ‘jawnie, publicznie’, ros. gw. *najáve* (tylko Dał), *najaví* ‘jawnie, widocznie’ (por. *najavú* ‘w stanie czuwania, nie we śnie’, gw. ‘jawnie, widocznie’), czes. *najevě* ‘w stanie czuwania, nie we śnie’, pol. *na jawie* ts. (por. Būga, RR I, 370, BSW 21, LEW 519), z drugiej strony wed. *āvís* ‘jawnie, w sposób dla wszystkich widoczny’, aw. *āuuīš* ts. (por. EWAIA I, 177, 233). Wszystkie te formacje pokazują pierwiastek na st. wzdłużonym *āu- w stosunku do *au-* widocznego w *aumuō*, *aūmenī* ‘rozum’ (zob.) < pie. *h₁ou-men-. Inaczej Derksen 2008, 30, który postuluje pbsł. *āu- (ze znakiem zapytania), zaś scs. *(j)avė* wywodzi z pie. *h₂ēu-ēi- (transponat). — Drw. psł. *aviti, *avjō, scs. *(j)aviti*, *(j)avljo* ‘ujawnić, objawić, podać do wiadomości’, ros. przest. *javítb milostb* ‘okazać łaskę’, ros. *javítbsja* ‘zjawić się, stawić się; okazać się, stać się’ (iter. *javljátbsja*), pol. *objawić* ‘okazać, uzewnętrznić’, *wyjawić* ‘uczynić coś wiadomym’. Możliwe, że prapokrewne z *aviti jest łot. *āvītiēs*, -uos, -ījuos ‘mówić głupstwa; wygłupiać się; zbyt kować, swawolić’ (war. *āvētiēs*), zob. ME I, 245, Endzelīns, DI II, 160, BSW 21, LEW 519. Natomiast lit. przest. *ovytis*, -ijasi, -ijosi ‘zwydywać się’ z uwagi na znaczenie jest raczej sławizmem, mianowicie wariantem do *jōvytis*, zob. *jēvytis*.

ovingis, -io 1 p.a. przest. 1. ‘port, przystań’ (*Bus prie Tilžės tas jau seniai pažadėtasis šiepių įbėgis (ovingis) pradėtas kasti* ‘Koło Tylży zacznie być kopany ten od dawna już obiecany port dla statków’), 2. ‘zatoka; miejsce do prania’ (*Skalbti eisime į ovingį, ten bus ramus vanduo* ‘Prac pójdziemy do o., tam będzie spokojna woda’) — zapoż. ze śrdn. *havinge*

f. 'port' (Prellwitz 30; brak w GL), por. nwn. *Hafen* m. EWD 491: śrdn. *hāvene*, *hāven* f. 'port'. Co do akutu por. zapoż. *ókas*, *ómonas* i *vérdingis*.

ożėkšnis, -io 2 p.a. bot. 'krzew trzmielina, Evonymus' — analiza: *oż-ekšn-*, osnowa jak w *ożyš* 'koziół' (por. ALEW 722; inaczej LEW 1172, s.v. *uškakšnis*), formant jak w *šaltėkšnis* bot. 'krzew kruszyna, Frangula', *juodėkšnė* 'czarna wrona', *juodėkšnis*, -ė 'mający czarne brwi' (GJL II, § 351). Neosuf. -ekšn- ukształtował się w ten sposób, że pewne derywaty z suf. -esn- (por. *kalbesnis* 'rozmowa, pogawędka', żm. *mókesnis* 'podatek') wytworzyły warianty ze wstawnym k, po czym ks zmieniło się w kš (por. *bakštyti* obok *ba-k-styti* ⇌ *bastyti*). Inne wyrazy na 'Evonymus' pokazują rozmaite przekształcenia wywołane etymologią ludową, por. *uškakšnis/užkakšnis*, *vāškakšnis/vaškākšnis* (*Vaškākšnis yra medis geltonas kaip vaškas, dirba iš jo skietus* 'Trzmielina to drzewo żółtawe jak воск, wyrabiają z niego grzebienie tkackie [tzw. płochy]'), *užiakšnis*.

ožinis, -io 2 p.a., *ožinis* 1 p.a. 1. 'wiatr z południowego wschodu', 2. stlit. 'wiatr z południowego zachodu' (BRB). Odpowiednik łot. *āzenis*, *āzene* 'wiatr z południowego wschodu'. Pochodzenie niejasne, zob. ALEW 723.

ožys 3 p.a., acc.sg. *ožī* 1. 'koziół, samiec kozy', 2. przen. 'kaprys, zachcianka'. SD *ožys romytas* «koziół czyszczony» ['kastrowany'], *ožys neromytas* «koziół nieczyszczony'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *āzis* 'koziół', stpr. *wāzis < *āzis, por. n.m. *Wosi-birgo*, *Wosebirgo* (°birg° z metatezy w zapożyczeniu dn. *brig* 'most'?); *Wosis-pile*, *Wosis-pele*, *Wosepille*, z głosem «Ciginburg» czyli 'Kozi Gród' (por. lit. *pilis* 'gród', jak też *ožka-pilė* a. *ožka-pilis* 'pewna dziecięca gra ruchowa'); *Woze-kaym* (por. stpr. *caymis*, lit. *kaĩmas* 'wieś'), zob. AON 208n. Oprócz tego jest drw. stpr. *wosux* EV 'koziół, Bok [Bock]' < *vāzūk- < pb. *āž-uk- (zdrob. na -uk-, por. lit. *ožukas* ob. *ožiukas* 'koźlę'). — Z innym sufiksem: rcs. *jaziño*, cs. *aziño* n. 'skóra' < psł. *ažino – znacz. etym. 'koźła skóra' (por. lit. *ožinis* adi. 'koźlęcy')⁴⁸⁴. Zarówno wyrazy litewsko-łotewskie, jak i drw. słowiański pokazują wydłużony wokalizm ā, a to przemawia za pbsł. derywacją typu vřddhi: *āž-ija- względnie *āž-ina- (por. sti. *ajīnam* n. 'skóra zdarta ze zwierzęcia') od *āž-a-, to ostatnie w kontynuacji pie. *h₂egʷ-ó-. Zob. Vaillant IV, 22. Inaczej Derksen 2008, 32: długość *āž- miałaby być objawem tzw. prawa Wintera. Stan dawny w sti. *ajá-* m. 'koziół', *ajā-* f. 'koza', aw. *aza-* 'koziół'. Niejasny jest dyftong w gr. *αἰγός* f. 'koza'. Zob. też BSW 22, LEW 519, REW III, 485, ALEW 723. — W kwestii vřddhi paralelę może być scs. *agnę*, -ęte n. 'jagnię', drw. od psł. *ognŭ 'Lamm', odpowiednika łac. *agnus*, gr. *ἀμνός* (*abnós), < pie. *h₂egʷ-no-. Por. Schrijver 1991, 39; BSW 2: pbsł. *āgna-; REW III, 481. — Zapoż. bałtyckie w fiń. *vuohi* 'koza' (Stang 1966, 37). — Drw. *ožaitis* a. *ožēlis* 'koźlę, koziółek', *oželis paukštis* SD «koziełek ptak, baranek», *ožiaĩ* m.pl. 'kozły, tj. drązki, belki zbite na skos, służące za stojak, podpórkę', SD «kozły, kobylice do tarcia drew», *ožybė* 'kaprys, upór', *ožiena* 'mięso koźle', *ožiena iždirbta* SD «kurdwan rzemień, skura», *ožikà* 3 p.a. 'koza' (war. *ošikà*; -š- z wyrównania do *ožkà*), *ožiukai* m.pl. 'krzyżaki przyciskające wierzchnią krawędź słomianego dachu i spinające kalenicę (*kraikas*)', dosł. 'koziółki' (syn. *slógsčiai*, *žirgliai*), *ožiūkštis* a. *ožūtis* 'koźlę', *ožkà* (zob.). Cps. *ožiabarždis* 'kozia bródka; diabeł' (por. *barzdà*), *ožiarāgis* 1. 'owad Cerambyx', 2. 'gwiazdozbiór Koziorożec' (por. *rāgas*), *ožikbarzdė* 'kozia bródka' (por. *barzdà*), *ožikpėdis* a. *ožkapėdė* 'pewien wzór tkacki', dosł. 'kozi trop' (por. *pėdà*), *ožlaikis* 'czas od Bożego Narodzenia do zapustów' (syn. *žiūrōs laĩkas* 'czas swatania'), por. *Reik būti numie, užeis ožlaikis, kavalieriai pradės važiuoti* 'Trzeba być w domu, [gdy] kawalerowie zaczną przyjeżdżać', *pelkōžis* bot. 'koźłek lekarski, Valeriana officinalis' (por. *pėlkė*). Vb. denom.

⁴⁸⁴ Por. scs. *koža* f. 'skóra zwierzęca' — produkt substantywizacji przymiotnika *kozja 'kozia' (⇌ *koza* 'Ziege') występującego w grupie atrybutywnej *kozja skora 'kozia skóra' (por. REW I, 589).

ožiáuti ‘polować na sarny; wymiotować’, *ožiúotis* 1. ‘o kozie: parzyć się; wydawać potomstwo, kocić się’, 2. ‘kaprysić, grymasić, upierać się’. — Nazw. *Ožýs*, *Ožēlis*. N.m. *Ožiónys* 3x, *Ožišķės* 2x, cps. *Óžnugariai*, *Óžnugaris*, *Ožtākiai*. — N.m. od *ožel-*: *Ožēliai* 4x, *Ožēlišķės*, n.rz. *Ožēlišķė* a. *Oželytė*. — N.rz. *Ožáinis*, *Ožišķis*, cps. *Óžnugaris* (od nazwy góry *Ožnugarýs*), *Óžragis*, *Óžupis*, *Ožiaraištyš* (od nazwy bagna *Óžiaraištis*).

ožkā 3 p.a., acc.sg. *óžkq* ‘koza, Capra’ — femininum mocyjne na *-kā-* od *ožýs* ‘koziół’ (zob.). Inaczej BSW 22, który postuluje synkopowanie plit. **āžikā*, formacji podobnej do **auikā* ‘owca’ (por. psł. **ovīca* s.v. *avis*). Por. lit. gw. *ožikā* ‘koza’ obok żm. *ošikā* lub *vošikā* (KRŽ; protetyczne *v-*). — Do żm. *vošikā* może należeć refleks stpr. *wosee* EV ‘koza, Czege [Ziege]’, jeśli mianowicie uznamy, że w tym hapaksie sekwencja literowa <ee> stoi zamiast <ce>. Emendacja: <wosce>, lekcja [vōskə]. Onomastycznym śladem po **[vōskə]* jest nazwa strumienia *Woskawy-salus*, war. *Wuskewi-salus* (AON 211), z adi. **vōsk-av-* ‘kozi’ w I członie oraz sb. *salus* EV ‘potok deszczowy, Reynflis [Regenbach]’ w II członie. Inaczej PKEŽ 4, 263n., który z *wosee* odtwarza **vāzē* ⇐ **āzē*, czyli formę różniącą się od pralitewskiego **āž-kā* sufiksem (**-ē-*) oraz protetycznym *v-* w nagłosie. — Drw. *ožkelē* SD «kozka», *ožkēlis* ‘młode kozy, koźlę’, *ožkenā* ‘kozia skóra’, *ožkinykas* SD «koziarz, koźlarz», *ožkīnis* ‘kozi, uszyty z koziej skóry’, *ožkinē punē* SD «koziarnia» [‘kozi chlew’], *ožkýtis* ‘koźlę, koziołek’ (m.in. SD), *ožkiūkas* gw. ‘koźlę’, *ožkūtis* gw. ‘koźlę’. Cps. *ožkabarždis* 1. ‘kozia bródka’, 2. bot. ‘skrzyp, Equisetum arvense’ (por. *barzdā*), *ožkakōjis* SD «kozionogi», sb. ‘diabeł’ (por. *kója*), *ožkamelžē* ‘lelek, nocny ptak przelotny’, SD «kozodoy pastucha, caprimulgus» (por. *mélžti*), *ožkaragēliai* m.pl. ‘pewien wzór tkacki’, dosł. ‘kozie różki’, *ožkaragis* ‘róg kozi używany niegdyś przez myśliwych jako prochownica’ (por. *rāgas*), *ožkarāgis* bot. ‘lucerna sierpowata, Medicago’, *ožkariētis* dosł. ‘kozie krocze’ (por. *rietai*) – mówi się tak o kimś chudym, mającym cienkie nogi. — Nazw. *Óžkelis* (⇒ *Ožkeliōnis*), *Ožkīnis*. N.jez. *Óžkabalīs*, nazwa bagna *Ožkābalis* 2x, n.rz. *Ožkābalis*, *Ožkāklē* (**Ožk-kaklē*, por. *kāklas*), *Óžkalaukis*, *Óžkupis*. N.m. *Ožkēlišķė*, *Ožkėnai*, *Ožkýčiai*, *Ožkīniai* 4x, *Ožkīniai* 2x, *Ožkīniškis*, cps. *Ožkabalīai* 3x, *Ožkāmedinis*, *Ožkasviliai* 2x (por. *svēlti*).

ōžti, *ōžia*, *ōžē* gw. 1. ‘brzmieć, rozbrzmiewać (o dźwięku, jęku, płaczu)’, 2. ‘głośno śpiewać’. Dźwiękonaśladowcze. Paralele: *ōšti*, *ūžti*.

P

pa- 1° prvb. złożen czasownikowych, np. *panēšti* ‘ponieść trochę’, *padirbėti* ‘popracować nieco’, *palūkėti* ‘poczekać trochę’, *Jis dār nepaeīna* ‘On jeszcze nie potrafi chodzić’. *Aŗ panēši tŗ maīšq?* ‘Czy uniesiesz/udźwigniesz ten worek?’. — 2° prefiks rzeczowników odczasownikowych, np. *pabaigà* ‘dokończenie, zakończenie’ $\Leftarrow$ *pabaĩgti*, *pabaidà* ‘postrach’ $\Leftarrow$ *pabaidyti*. — 3° człon złożen imiennych, np. *patiltė* ‘miejsce pod mostem a. koło mostu’ (por. *tiltas*), *papadė* ‘podeszwa stopy’ (por. *pādas*), *pāmotė* ‘macocha’ (por. *mótė*). Zob. GJL III, §§ 743n. Lit. *pa-* wywodzi się wraz z odpowiednikiem psł. *po ‘after, on, by, at’ (scs. *po*, ros. *po*) z pie. *h₂p-ó, co było derywatem od nomen radicale nom.sg. *h₂ép-s, gen.sg. *h₂p-ós. Odpowiedni st. pełny, pie. *h₂ep-ó, kontynuują: het. *appā* adv. ‘z tyłu; później; znów; dalej’, sti. *āpa* adv. ‘od, z dala’, aw. *apa-* prefiks ‘od, z’, Gr. *ἀπό*, *ἄπο* adv., praep. ‘od, z, z dala od, po (o czasie)’, łac. *ab* praep. ‘od; przed; przez, z powodu’ i pgerm. *aba praep., adv. ‘od, z dala od’ (goc. *af*, stang. *of*, stwn. *aba*, *ab*), zob. Kroonen 1. Zob. też *põ*.

pabadėkas wsch.-lit. ‘przybysz, przybłęda, włóczęga’ (Zs 99 *pabadzėkas*) — zapoż. z błr. *badzjaka*, -i. War. c. *pabadzėka* (Gervėčiai), por. *bradzėgà*. — Z wymianą sufiksu -ėk- na -ail-: *pabadzėila* ‘włóczęga; abnegat’.

pābaras 3 p.a. stlit. ‘podatek, danina’ (*Nor būt su mumis parašytas Viešpatis ir išganytojas mūsų ant donių ir pabarų ir ant skolų mūsų* DP 39₁₁ ‘Chce być z nami opisany Pan a Zbawiciel nasz na czynsze i pobory, i na długi nasze’) — zapoż. ze stbłr. *poborъ*, -u ‘podatek; pobór podatków’ $\Leftarrow$ pol. XVI w. *pobor*, -u ‘opłata na rzecz państwa lub władcy, podatek, czynsz, danina’ (SPXVI). Zob. też *padōtkas* i *sāmbaris*. — Drw. *pabarčius* ‘poborca podatkowy’ (m.in. BRB ‘Rentmeister’) $\Leftarrow$ stbłr. *poborca*, -y m. $\Leftarrow$ pol. *poborca* m. ‘urzędnik ściągający podatki, czynsze i daniny’ (SPXVI). Por. SLA 147, ALEW 724.

pabarstai, -ũ 3 p.a. m.pl. 1. ‘mąka do posypywania łopaty, na której sunie się chleb do pieca’, 2. ‘rozsypane ziarno’ — sb. postverbale od neoosn. *barst-*, pochodzącej z reanalizy *barst-* + *-y-* $\Leftarrow$ *bar-stý-ti*, frq. do *beŗti* ‘sypać’ (zob.). Paralele: *paramščiai* $\Leftarrow$ *ramstýtis*; *glaištas* $\Leftarrow$ *glaištýti*; *vaistas* $\Leftarrow$ *pasivaistýti*. — Drw. *pabarstalai* ‘mąka do posypywania łopaty chlebowej’ (*Miltų reiks palikt pabarstalám* ‘Trzeba zostawić [trochę] mąki na «pabarstalai»’).

pabāžnas, -à 4 p.a., *pābažnas* 1 p.a. stlit., gw. ‘pobożny, bogobojny’ (*Vyrai nenata pabāžnūs* LZŽ ‘Mężczyźni nie są zanadto pobożni’) — zapoż. ze stbłr. *pobožnyj*, błr. przest. *pabóžny* (Nosovič) $\Leftarrow$ pol. *pobożny* ‘gorliwie wykonujący praktyki religijne’. Zob. też *nōbažnas*. Inaczej SLA 147, LEW 520 i ALEW 725: wprost z pol. Por. ĖSBM 8, 85. — Drw. *pabažnastis* MOP $\Leftarrow$ błr. przest. *pabóžnascь* $\Leftarrow$ pol. *pobożność* ‘pietas’ (syn. *pabažnystà*, *pabažnýtė*, *pabažnýtė*).

pabėgėti, *pabėgėju*, *pabėgėjau* ‘pobiec, pobiec trochę, podbiec nieco’, refl. *pasibėgėti* 1. ‘pobiec po coś dokądś’, 2. ‘rozpedzić się’ (*Pasibėgėsiu ir peršoksiu* ‘Rozpedzę się i przeskoczę’) — tzw. vb. delimitativum (por. Ostrowski 163⁴⁸⁵), derywowane od *bėgti* ‘biec’

⁴⁸⁵ Według tego autora *verba delimitativa* oznaczają czynność o rozmiarze mniejszym niż normalny, przy czym ograniczenie może być czasowe (por. lit. *palūkėti* ‘poczekać nieco’) lub przestrzenne i czasowe (por. lit. *pakylėti* ‘podnieść / podnosić nieco’).

sufiksem *-ė-* i prvb. *pa-*. Por. *pa(si)ėjėti, pasėkėti* (GJL II, § 616.). Pod względem formantu można *°bėg-ė-* zestawić z psł. **bėg-ė-*: scs. *bėžati, bėžq* ‘φεύγειν, uciekać’, czes. *bėžeti, bėžim* ‘biec, uciekać’, ros. *bežátb, begú* ‘biec, biegnąć; uciekać, czmychać, pierzchać; upływać (o czasie)’. — Drw. *pasibėgėdamas, pazbėgėdamas* adv. ‘w podskokach’. — Neoosn. *bėgė-*: *pabėgėlis* ‘uciekinię, dezertę’.

pabósti, pabóstu (**pabos.stu* < **bod.stu*), *pabódau* ‘znudzić się, sprzykrzyć się, uprzykrzyć się, obmierznać’ (*Rankoms pabódo, bemušant sviestą* ‘Rękom sprzykrzyło się ubijać masło [w maselniczy]’) — czas. inchoatywny z suf. *-sta-* do *bodėtis* dur. ‘brzydzić się’ (zob.). Z innymi prvb.: *įbosta man* SD «markotno mi, niemilo mi», *nubostu* SD «przykrzę się komu», *nubostu kam* SD «dokuczam komu» (syn. *varginu*), <*nubastu*> SD¹ «mierzę się». Refl. *pasibósti* DP ‘przynaglać, dopierać się’, *nusibósti* ‘znudzić się, stać się nudnym’.

pabūklas 2 p.a., *pabūklas* 1 p.a. 1. ‘narzędzie gospodarskie, rolnicze, rzemieślnicze; przyrząd’, war. *pabūklė* (*Su tokiais pabūklais ne ką padarysi* ‘Takimi narzędziami nic nie zrobisz’), war. z nieorganicznym *n*: *pabunklas* b.z.a. (por. *angrāstai*), 2. ‘działo, armata’ (to użycie pochodzi z kalki wyrazu ros. *orūdie* ‘narzędzie’ i przest. ‘działo’, M. Osłon, p.l.). Trudne do semantycznego uzasadnienia nomen instrumenti na *-kla-* od nieprzechodniego czas. *pabūti* ‘pobyć, czas jakiś przebyć w pewnym miejscu’ (*būti* ‘być, istnieć’), zob. ŽD 193. Formalnie bliskie *būklas* SD «łożysko, legowisko» (syn. *guolis žvėrų*), *būkla* ‘byt, życie; miejsce pobytu, siedziba’, *būklė* ob. *būklė* ‘byt, stan rzeczy, położenie’.

pabūrnis, -io 1 p.a., *pabuŕnis* 2 p.a. 1. ‘dolna część twarzy’, 2. ‘podbródek, podgardle’, 3. ‘część ogłowi końskiej przechodząca pod pyskiem’, 4. ‘pokarm, posiłek’ (*Geras pabūrnis, tai ir eina stipryn ligonis* ‘Dobry posiłek wzmacnia chorego’), 5. ‘posiłek do podróży’ (*Šlapelis* 288), 6. ‘czubek obuwia okrywający palce, nosek’. Od zwrotu przymkowego **po burnos* albo **po burna* ‘u dołu twarzy, pyska’ (por. *burnà*). War. *pabūrnė, paburnė*. Paralele s.v. *pakáušis*.

pabūteris, -io 1 p.a., war. *pabūtaris* przest. ‘podszywka’ (Litwa pruska) — hybrydalne zapożyczenie z nwn. *Unterfutter* n. Prepozycja *pa-*, która pochodzi z rodzimego odpowiednika *pāmušalas* (*pāmušas*), zastępuje człon *Unter*^o (por. LEW 520). Traktowanie początkowej spółgłoski w *°būteris* ⇐ *°futter* ma paralele w *bōsas* ⇐ nwn. *Faß* i *brīšas* ⇐ nwn. *frisch*. Zob. też *futrà*. — Drw. wsteczny deprefigowany: *būteris* ‘podszywka’ (Kurschat), war. *būtaris* (por. *patóbelis* ⇒ *tóbelis*; *pastálcius* ⇒ *stálcius*). Zob. też GL 40, 93n. Vb. denom. *pabūteriauti* ‘podbić futrem, unterfüttern’.

pacūkas 2 p.a. gw. ‘szczur, *Rattus rattus*’ — zapoż. z błr. *pacúk, -á*. Por. ukr. *pacjúk, bocúk*, ros. gw. *pacjúk, pasjúk* ts. (ĖSBM 8, 242). War. *bacūkas* LZŽ (por. *pišnas* > *bičnas*; łot. *šurķs* i *žurķs* ‘szczur’). — Drw. *pacōkas* ‘dość duży szczur’. Drw. wsteczny: *pācas*: *Į slastus įlindo pācas* ‘Do pułapki wszedł szczur’. Paralele: *barsūkas* ⇒ *bařsas*; *kapšūkas* ⇒ *kāpšas* (Niedermann 1956, 175).

pačėtkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘początek’ (*Itep gyvena nog pačėtko ik gali* LZŽ ‘I tak żyje od początku do końca’, *padarė pačėtkų* ZS ‘zrobił początek’) — zapoż. ze stbłr. *počatokъ, pačatokъ*, por. błr. *pačátať, -tku* (ZS 37; brak w LKŽ). — War. hybrydalny *pračėtkas* (*Pirmas pračėtkas visada sunkus* ‘Pierwszy początek jest zawsze trudny’) – prefiks *pa-* zastąpiony litewskim *pra-* według rodzimego syn. *pradžia* ‘początek’.

pačiešasis, -io stlit. ‘nalewacz, szynkarz, Schenke’ (BRB, glosa do *šinkarius*, zob. PAŽ 288), właściwie **pačiašasis* — zapoż. ze stbłr. *podčašij, podčāšij* ⇐ pol. *podczaszy, -ego* m. hist. ‘zastępcę cześnika kosztujący napoje przed podaniem królowi’ (MSJP). Kalka hybrydalna z lit. *pa-* za stbłr. *pod-* (por. stbłr. *podsudokъ* ⇒ lit. *pasūdžia*). Pisownia <čie> dla /č’a/, z *i* jako [polską] literą diakrytyczną, ma paralele w <čiera> dla /č’āra/ ‘czasza’ (ze stbłr.

čara) i <čiertas> dla /č'artas/ 'diabeł' (ze stbłr. *čortā*). Por. też <ataywiey> PK dla /ataiv'ai/.

pačvora b.z.a. przest. c. 'zjawia, widmo, mara, upiór' — zapoż. z błr. *pačvára* 'pokraka, potwór, monstrum', pol. *poczwara* 'zjawia, odrażająca istota, pokraka, straszycło'. Zob. LEW 521, ĖSBM 8, 253, Boryś 450.

padābnas, -ā 4 p.a., *padabnūs*, -ī 4 p.a. stlit., gw. 'podobny do kogo; odpowiedni, właściwy, niezły, dobry; prawdopodobny, możliwy; ładny, porządkny' — zapoż. ze stbłr. *podobnyj*, pol. *podobny* XV-XVI w. 1. 'podobny do kogo', 2. 'należyty, odpowiedni, stosowny, nadający się, zdatny', 3. 'prawdopodobny, możliwy', 4. 'kształtny, piękny' (Bańkowski II, 664n.). Por. błr. *padóbnj*, ros. *podóbnj*. Zob. też SLA 148, LEW 521, ALEW 725.

padagōnē 2 p.a. gw. 'rzemień w uprzęży końskiej idący od pasa i pod ogonem konia' — zapoż. z pol. gw. *podogonie* n. (SGP IV, 185) ← *pod ogonem*; znac. etym. 'to, co znajduje się pod ogonem'. Por. *pauodegōnē* s.v. *uodegā*.

padālkos, -u 1 p.a., war. *padēlkos* f.pl. gw. 'dolny skraj płaszcza, kozucha, spódnicy, sukni', np. *Kailinių padālkos nejerktos, vilnos išlindę* 'Podółków kozucha nie obszyto irchą, [więc] wylazła wełna'. *Pasikelk sijoną, ba an rasą padālkas sušlapsi* 'Podnieś spódnicę, bo na rosie zmoczysz podółki' — zapoż. ze stbłr. *podolki* m.pl. (*Podolki, abo podolok u šaty, abo otreby*, HSBM), por. błr. gw. *padólki* (por. PzB 3, 316), pol. przest. *podółki* m.pl. 'dolny brzeg płaszcza, szaty, sukni'. Forma sg. *padālka* 1 p.a. powstała jako singulativum na gruncie litewskim. Por. SLA 148, LEW 521 (brak w POLŻ). Zs 38 na pierwszym miejscu wymienia źródło błr. *padalók*. War. m. *padālkas*, pl. *padālkai*. Co do akutu por. zapoż. *kavālkas, maršālka*.

pādaras 3 p.a. 1. 'to, co zostało wytworzone, wytwór', 2. 'stworzenie, żywa istota', 3. 'narzędzie' (syn. *padārgas*), DP też 'dzieło, skutek, uczynek', SD «skutek» (syn. *daiktas*), «uczynek», *padaras namų* SD «budowanie», *padaraĩ ūkio* m.pl. 'narzędzia gospodarskie' (war. *padarà*) — rzeczownik postwerbalny od vb. cps. *padaryti* m.in. 'zrobić, sprawić', zob. *daryti*. Paralele: *prādaras* II, *ūždaras* II. — Drw. *pādarynē* a. *padarynē* 'narzędzie; uprząż; drewno przeznaczone na wykonanie narzędzi' (m.in. BRB), SD *padarynē, padaras namų* «budowanie», *pādarynēs* f.pl. 'narzędzia gospodarskie', *padarinys* 'skutek, następstwo; wytwór, produkt; narzędzie', *padarus* 'twórczy, wydajny', SD «powolny» (syn. *inteikius*), «skuteczny; uczynny» (syn. *darys*), ⇒ *padarystė* SD «skuteczność; uczynność»; *nepadarus* SD «nieskuteczny; nieuczynny» (syn. *neveikus*).

padārgas 1 p.a. 1. 'narzędzie gospodarskie, rolnicze, przyrząd' (DP 'naczynie'), 2. 'narząd ciała, część organizmu', 3. pl. *padārgai* 'uprząż końska' (war. f. *padārga* a. *pādarga*) — z *padar-kas, *padar-ka przez asymilację *rk* > *rg* (por. *viener-kis > *vienėrgis*). Osnowa *padar-* jest dwuznaczna: może być nominalna, por. *pādaras* m.in. 'narzędzie' (*Padaraĩ ūkio: žagrė, ekėčios, kirvis, spragilas* 'Narzędzia gospodarskie: radło, brona, siekiera, cep'), bądź werbalna, por. *padaryti* 'zrobić, sprawić'. Porównywalne derywaty z suf. -k- to *paspiřkas, pridurkas* i *duburkis*. Zmiana *rk* > *rg* jest jednym z przejawów perseweracyjnego asymilowania się obstruentu do poprzedzającego resonantu, por. *lk* > *lg* (*smilka > *smilga; vertėlka* > *vertėlga*) oraz *nk* > *ng* (*aplinkà* > *ablingà; mēšlunkis* > *mēšlungis*). Inaczej ŽD 102: suf. -ga jak w *sūeiga, nuostoga*. Zob. też ALEW 726, gdzie poddaje się pod dyskusję związek apofoniczny z czas. *dīrginti* 'drażnić, pobudzać, podniecać'. — Drw. *padārginē* a. *padarginē* 'miejsce do przechowywania narzędzi gospodarskich, szopa' (dublet do *padarinē* ts.).

pādas I 2, 4 p.a. 1. 'podeszwa stopy, podeszwa buta', 2. 'klepisko w stodole', 3. 'spód pieca chlebowego'. SD *padas* «stopa w nodze; podeszwa u nogi; podeszwa u obowia».

Odpowiada z jednej strony łot. *pads* ‘podłoga z kamienia lub cegły, Estrich’, z drugiej strony psł. **podū* ‘dolna część czegoś, znajdująca się nisko; spód, dół czegoś’, por. ros. *pod*, *póda* ‘spód, dno’, ukr. *pid*, *pódu* ‘dolna część stogu siana’, błr. *pod* ‘dół, podnóże góry’, słń. *pòd*, *póda* ‘podłoga’, czes. *půda* ‘gleba, grunt’, pol. *spód*, *spodu* ‘dolna część czegoś’. Znaczn. etym.: ‘to, co znajduje się pod stopami’. Zob. BSW 209n., REW II, 382n., LEW 521. Drw. tematyczny pbsł. **pad-a-* < pie. **pod-o-*, urobiony od apofonicznego rzeczownika pie. **pōd* < **pod-s* ‘stopa, noga’, acc.sg. **pōd-m*, gen.sg. **ped-ós* (Schindler 1972, 33n.). Alternatywna rekonstrukcja pdg. pie.: nom.sg. **pōd-s*, acc.sg. **pod-m*, gen.sg. **ped-s* (Beekes 1995, 189). Por. gr. *πούς*, *ποδός*, orm. *otk* ‘pl. ‘stopy’, łac. *pēs*, *pedis* m. ‘noga; stopa jako miara długości’, wed. *pāt*, *pad-* ‘stopa’. Zob. NIL 526n., de Vaan 462. Osobno zob. *pēdā*. — Drw. *padai iš medžio* SD «kośle, narty» [‘narty, łyże’, L.], *papadē* ‘podeszwa stopy’, cps. *pūspadis* ‘zelówka’ (dosł. ‘pół podeszwy’, por. *pūsē*).

pādas II 2 p.a. przest. ‘podwalina, grunt; dno’, SD: *padas* «podwalina, podeszwa w budowaniu», *ažuguldžiu padu*, *pamatu* «zakładam budowanie» [‘kładę fundament’]. Analiza: *pad-a-s*, drw. od neoosn. *pad-*, którą wyabstrahowano z vb. cps. *pa-dē-ti* ‘podłożyć pod co, położyć na spód’ w następstwie reanalizy *pad-* + *-ēti*. Paralele: *āpdas*, *iñdas*, *iždas*, *priēdas*, *ūždas*. Zob. SBS II, 142. — Drw. *pādziai* m.pl. ‘legar, drewniany podkład kładziony pod ciężary, pod beczki’. — Tu pewnie też stpr. *paddis* EV ‘chomąto, Commot [Kummet, das Halsjoch der Zugtiere]’ – mianowicie przy założeniu, że wyraz ten oznaczał pierwotnie ‘miękką część chomąta, filc opasujący chomąto’ i że następnie na zasadzie *pars pro toto* został odniesiony do ‘chomąta’ jako całości, por. PKEŽ 3, 204n. Zob. też *pavalkai* I. Inaczej Trautmann 1910, 387 (łączy z *pādas* ‘podeszwa stopy’).

padāškas 2 p.a. wsch.-lit. ‘blacha stanowiąca okucie drewnianej osi koła’ — zapoż. ze stbłr. *podosokъ*, por. błr. gw. *padósak*, -ska (por. PzB 3, 316, TSBM), pol. gw. *podosek*, -ska (SGP IV, 187). War. *padāškas* > *padāčkas* (por. *čiškā* > *čičkā*; *dieškā* > *diečkā*). — War. f. *padačkā* 2 p.a. ⇐ stbłr. *podoska*, błr. gw. *padóska*, -i (PzB 3, 316).

padāuža 1 p.a., *padauža* 3 p.a., *pāduža* 1 p.a. c. ‘niespokojny człowiek; o dziecku: urwis; włóczęga; bezdomny tułacz’ — rzeczownik postwerbalny na -ā- od neoosn. *padauž-* ⇐ *daužyti* refl. ‘tłuc się, obijać się (np. o ptaszku w klatce); chodzić bez zajęcia, wałęsać się’, *daužausi* SD «błąkam się; gachuię, po nocy chodzę szalejąc; tłukę się; tułam się». Zob. *daužyti*. — Z innymi sufiksami: *pādužeka* DP ‘tułający się’; SD: *padaužu* 1. «biegun, błąkacz» (syn. *draikčius*, *klaidūnas*), 2. «hultay, tułacz» (syn. *pakumpis*), 3. *padaužu* *naktinis* «ponocnik» [‘przestępca, oszust’, SPXVI]. — War. suf. *padāuka* c. ‘włóczęga’ można rozumieć jako *padau-* + *-ka*, tj. derywat od neoosnowy pochodzącej z reanalizy *padau-* + *-ža*. Por. *nebylkā* od *nebylš* lub *nebylūs*. Inaczej LEW 521: do *dauklioti* ‘bredzić w gorączce, fantazjować’.

padavimas 2 p.a. ‘podanie, legenda, mit’ — dewerbalne abstractum na -im- od neoosn. *padav-* ⇐ *pādavē* ‘podał’, prt. do *paduoti* ‘podać’ (zob. *dav-*, *dúoti*). Por. typ *gavimas* ⇐ *gāvo* (*gāuti*). Znaczenie wskazuje na kalkę z pol. *po-da-nie* : *podać*. — Drw. wsteczny: *pādava* neol. ‘wiadomość, przekaz z przeszłości, legenda; tradycja’ (por. *lyda* ⇐ *lydimas*; *skynē* ⇐ *skynimas*).

pādažalas 3 p.a. ‘sos jako przyprawa do potrawy’ — sb. postverbale na -al- od vb. cps. *padažyti* m.in. ‘zamaczać chleb, blin w tłuszczu, śmietanie, miodzie’ (por. *dažyti* ‘moczyć, zamaczać; farbować’). Synonimy o tej samej strukturze (suf. -al-) to *pāmirkalas* ⇐ *pamirkyti*, *pavilgalas* ⇐ *pavilgyti* (por. GJL II, § 177). — Od rzecz. *pādažalas* tworzy się następnie 1. *dāžalas* ‘sos’ (drw. wsteczny deprefigowany), 2. *pādažas* ‘sos’, SD «musztarda; omaczanie» (drw. wsteczny od formacji na -al-), 3. *dāžas* ‘sos’ ⇐ *pādažas*. Paralele:

pāmirkalas ⇒ *miṛkalas* ⇒ *miṛkē, miṛkē*; *prāmetalas* ⇒ *mētalas*; *prāmitalas* ⇒ *mitalas*, *prāmitos* ⇒ *mitas*.

padēdis, -*džio* 2 p.a. przest. 'kartofel, *Solanum tuberosum*' (Litwa pruska), zwykle pl. *padēdžiai* — zapoż. z nwn. *Patate* 'kartofel' (gw. *patātschen*), przekształcone adideacją do lit. *padėti* 'położyć' (GL 94, Niedermann 1956, 72n., LEW 522).

padėkà 2 p.a., gen.sg. *padėkos* 'podziękowanie, wyrażenie wdzięczności' — zapoż. z błr. *padzjaka*, -i (stbłr. tylko *podjakovanье, podjakovane*). Por. pol. *podzięka*. Zob. też *dėkà*.

padėkdievs wykrz. gw. 'Szczęść Boże!' (pozdrowienie skierowane do pracujących). Ze ściągnięcia zwrotu *padėk Diēvs* 'Dopomóż Bóg!' (zob. *padėti*). War. zredukowane: *padėkdiev, padėkdieu, padėkdie, padėkdi*. Por. pol. gw. *pomagabóg*, dłuż. *pomgaj Bog*, ukr. *mahájbi* 'dopomóż, Boże'. Por. Urbutis 1978, 295, Mańczak 1977, 55n. Por. *diē, diediuk, diepadėk, žegnódie*.

padėlys, -*io* 3 p.a., *padėlis* 2 p.a., *pādelis* 1 p.a. 1. 'jajko podkładane kurze tam, gdzie powinna się nieść' (syn. *pódėlis*), 2. 'rzecz gdzieś położona, schowana', 3. 'miejsce do położenia, schowania czegoś' (syn. *pódėlis*, tu też 'schowek, składzik, spiżarnia') — dewerbalny rzeczownik na -*lys* od neoosn. *padė-*, pochodzącej z reanalizy vb. cps. *padėti* 'po(d)łożyć', *pasidėti* 'po(d)łożyć sobie' (zob. GJL II, § 171, ŽD 451). Synonim *pódėlis* charakteryzuje dodatkowo st. wzdłużony prepozycji, zob. *pó-*. Paralela: *pasėlys* a. *pósėlis* ⇐ *pasėti*. NB. Z uwagi na to, że -*lys* jest neosufiksem (-*l-* + -*ja-*), wątpliwy staje się wywód litewskiego nomen z praformy ie. *-d^heh₁-lijo- w NIL 101. — Drw. wsteczny: *pādis* 'padėlys', rzadko *pāde* ts. (inaczej BSW 48, s.v. *-da-).

padėlkas 2 p.a. gw. 'to, co się podkłada pod coś, np. jajo podłożone pod kurę' — dewerbalny rzeczownik na -*k-* od neoosn. *padėl-*, pochodzącej z reanalizy wyrazu *padėlys* (zob.). Sufiksem -*k-* derywowano również takie wyrazy, jak *praduōtkas, pridėtkas, sandėtkas*. NB. Wywód *padėlkas* z praformy **padėt-kas* (zob. GJL II, § 455) jest niemożliwy z uwagi na brak oparcia dla zakładanej zmiany **tk* w *lk*.

padermė 3 p.a. 1. 'ród, rodzina; rasa', DP 'powinowactwo, krewność; powinowaci', 2. 'pochodzenie' (*Jie iš vokiškos padermės* 'Oni są niemieckiego pochodzenia'), 3. 'wygląd, postawa' (*Geros padermės arklys* 'Koń o pięknych kształtach'), 4. 'urodzaj, plon' (por. *paderėti* 'dawać owoc, plon'), 5. 'zarobek, utarg' (*Man gera šiandie turguj padermė – pardaviau visus gaidžius* 'Mam dziś na targu dobry zarobek – sprzedałam wszystkie koguty'), 6. 'narzędzie' (syn. *padārgas*) — dewerbalny drw. na -*mė* od *paderėti*, zob. *derėti* (tam też o podobnych budową *nedermė* i *sudermė*). Z wymianą sufiksu: *padervė*, por. *Kokios ana padervėš? Ar geros? 'Jakie jest jej pochodzenie? Czy dobre?'*.

padėti, *pādedu*, *padėjau* 1. 'położyć, położyć na spód, podłożyć', 2. 'pomóc, dopomóc, poprzeć kogo', 3. 'o kurze: znieść jajo' — formacja prewerbialna do czas. *dėti* 'kłaść' (zob.). — Drw. *pādas* II (zob.), *padėlys* (zob.), *padėtis*, -*iēs* f. 'położenie, sytuacja'. Zob. też *padėklas* s.v. *dėklas*.

padkavà, *patkavà* 3 p.a., *pātkava* 1 p.a. przest., gw. 'podkowa' — zapoż. ze stbłr. *podkova, potkova*, por. błr. *padková*, -y, pol. *podkowa* (SLA 149, 163, LEW 522). War. ze zmianą *tk* > *t^hk*: *packavà* (por. ZS 37, 92). Inaczej LEW 522: sekwencja -*ck-* ma być skutkiem zmieszania pożyczki z rodzimym syn. *pāsagas* a. *pasagà*. — Vb. denom. *padkavóti* 'podkuwać', ⇒ *padkavótas* (LZŽ *packavótas*) 'o koniu: podkuty'.

padlā 2 p.a., gen.sg. *pādlōs* gw. 1. 'padlina, ścierwo, zwłoki zwierzęcia', 2. 'stare, liche zwierzę domowe', 3. przen. 'człowiek bezwartościowy, nicpoń, drań' — zapoż. z błr. *pādla*, -y f. 'zwłoki zwierzęcia' ⇐ pol. *padło*, -a n. (por. ĖSBM 8, 107).

padlagà 2 p.a. gw. ‘podłoga z desek’ — zapoż. ze stbłr. *podloga*, por. błr. *padlóha*, -i (≡ pol. *podłoga*, ĘSBM 8, 109). War. *padlāgos* pl.t., *padlāgē* a. *padlāgēs* (*Kap molio – tai asla, kap lentų – tai padlāgēs* ‘Jak z gliny, to klepisko; jak z desek, to podłoga’), też m. *padlāgas* 2 p.a. (*Iš siaurų lentų geresnis padlāgas* ‘Z wąskich desek podłoga jest lepsza’). LzŽ notuje jeszcze *padlogà* i *padlōgas*.

padnāskos, -ų 2 p.a. f.pl. gw. ‘zelówki’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone z błr. *padnósak*, -ska ‘zelówka’, pl. *padnóska*. War. ze zmianą *sk > tʰk*: *padnāckos* lub *padnāckai* m.pl. ‘zelówki’ (Zs 38, 92; por. *nōperskas > nōperckas*). Z dysymilacją *dn > rn*: *parnāckos* lub *parnāckai* (zob. LEW 522).

padnaškas stlit. ‘podnózek, ławeczka służąca do oparcia nóg’ (*dangus stalčius jo yr, o žemė kojų padnaškas jo* MOP ‘niebo stolec iego iest, a ziemia podnożek nog iego’) — zapoż. ze stbłr. *podnožokъ, podnožekъ, -žka* ≡ stpol. *podnožek, -žka*. Por. SLA 149, LEW 522, ALEW 726 (brak w POLŽ).

padōnas, -ė 2 p.a. stlit., gw. ‘poddany, chłop pańszczyźniany’ — zapoż. ze stbłr. *poddanyj, podanyj*, por. błr. *paddány, -aha* ≡ pol. *poddany, -ego* ‘subditus’ (ĘSBM 8, 104). Zob. też SLA 149, LEW 523, ALEW 727. War. *paduonas* (m.in. BRB ‘vnterthan’) – uo zam. o tłumaczy się wyrównaniem do rodzimych syn. *paduotas* i *paduotinis* (por. SLA 150, Kabašinskaitė 83). Zob. też *vėldamas*. — Drw. *padonasis, -oji* DP ‘poddany; chłopski’ (pl. *padonieji*), *padonis, -ė* ‘poddany’ (m.in. BRB ‘Vnterthan’), *padonystė* MOP ‘poddanstwo’ (por. stbłr. *poddanostъ*), *padonkà* ‘poddana’ (≡ stbłr. *poddanka*), *padonus, -i* LEX ‘poddany, untertänig’, *paduonus, -i* CGL ‘poddany, unterthaenig’. Hapaks *paduosnumas* BRB ‘poddanstwo, vnterthenigkeit’ trzeba poprawić na **paduonumas*.

padorkas stlit. ‘podarunek, upominek’ (*dabar top imi tūlas dovanas, tūlus padorkus* MOP 114₅ ‘jeszcze k temu bierzesz rozmaite dary, rozmaite upominki’) — zapoż. ze stbłr. *podarokъ, podarekъ*, por. błr. *padárak, -rka*, ros., ukr. *podárok*, pol. *podarek* (SLA 149, ALEW 727; brak w ĘSBM). — Młodszy war. *padárkas* 1 p.a. LzŽ ≡ błr. *padárak* (w kwestii akutu por. *čemárka* i *zagárkas*).

padōtkas 2 p.a., zwykle pl. *padōtkai* stlit., gw. ‘podatek’ (*ne tiektai jo klausyt ir gerbt, bet jam vėl prisienčius ir paprastus padotkus išdavinėť* DP 210₁ ‘nie tylko go słuchać i we czci mieć, ale mu tej powinne albo zwyczajne podatki wydawać’) — zapoż. ze stbłr. *podatokъ, podatekъ*, por. błr. *padátak, -tku* ≡ pol. *podatek* (SLA 149n., ĘSBM 8, 100; brak w ALEW). War. f. *padotka* BRB ≡ stbłr. *podatka*. War. ze zmianą *tk > čk*: *padočkas* MT (por. *bičkopis < bičkopis*). Zob. też *pābaras*.

padráikos, -ų 1 p.a. f.pl., *padraikaĩ, -ĩ* 3 p.a. m.pl. gw. ‘resztki zboża na polu po skoszeniu, resztki siana na łące, które się grabi i zabiera’ — sb. postverbale od vb. cps. *padraikýti* ‘rozrzucić (gnój), roztrzepać (len), podesłać (słomę w oborze)’, zob. s.v. *draikýti*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *podrajki, pudrajki* pl.t. (Zdancewicz 346).

padrūbà 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘fundament’, 2. ‘pierwszy wieniec zrębu spoczywający na kamieniach fundamentu, podstawa budowli z drewna’ (LzŽ) — zapoż. z błr. *padrūba, -y* ‘najniższa belka w zrębie’. War. m. *padrūbas* ZTŽ. Zob. też *zrūbas*.

paduřkas 2 p.a., zwykle m.pl. *paduřkai* gw. 1. ‘dolna część koszuli kobiecej, zrobiona z grubszego materiału i przyszyta do (lnianego) stanika’ (*Stomenukas drobinis, o paduřkas pašukinis*), 2. ‘dolny brzeg sukni’ (*Bloga šeimininkė, kuri į padurkūs rankas šluosto*), 3. ‘podołek w sukni lub fartuchu’ (Šlapelis 289) — dewerbalne nomen na -kas od vb. cps. *paduřti* ‘dosztukować od spodu’, zob. *dūřti*. Paralela: *priduřkas* ≡ *priduřti*. Por. LEW 113, ALEW 727.

pāduška 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘poduszka’ (*mečius kruvinas po paduška tavo* MOP ‘miecz krwawy pod poduszką twoją’). *Padėk po galvą pādušką* ‘Podłóż poduszkę pod głowę’), 2. ‘dolna deska ramy okiennej, parapet’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. gw. *póduška*, stbłr. *poduška* (zob. Zs 38, PzB 4, 34; por. ukr. liter. *póduška* ob. *podúška*), a nie z pol. *poduszka* czy błr. *padúška* (zob. SLA 150, LEW 523, ALEW 727). — Drw. *paduškėlė* ‘opuszka palca, brzusiec’. Drw. wsteczny z reanalizy *pad-* + *-uška*: *pad-ūtė* ‘poduszczyk’ (podobnie *petruška* ⇒ *petr-ėlė*).

padvadà 2 p.a., gen.sg. *padvādos* gw. 1. ‘furmanka z zaprzęgiem’ (*Daug padvady suvažiavo į kiemą* ‘Dużo podwód zajęchało na dziedziniec’), 2. hist. ‘obowiązek dawania takiej furmanki na wezwanie urzędowe’ (syn. *pāstotė*) — zapoż. z pol. *podwoda* (≡ *podwodzić* ‘podprowadzać’); stąd też ukr. *pidvóda*, ros. *podvóda* (Bańkowski II 671).

padvajai, *-ų* m.pl. stlit. ‘podwoje, dwuskrzydłowe drzwi’ (*ant abiejų padvajų durų* CHB ‘na obu drzwiach podwojów’) — zapoż. z pol. *podwoje*, *-oi* a. *-ojów* (od *podbój* m. ‘słupek podbijający belkę nadproża’, Bańkowski II, 671). Por. SLA 150; brak w ALEW.

padvārīja 1 p.a., *padvarijà* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘gospoda, dom zajezdny’, DP ‘gospoda’, 2. ‘podwórze’ (*Privarė pilną padvārįą gyvulių* ‘Spędził bydło, które zajęło całe podwórze’), SD: *padvarija* «gospoda», *azūrašau padvarijų* «zapisuię komu gospodę», *mokestis nuog stovejimo padvarioj* «gościnne» [‘opłata za stanie w gospodzie’] — zapoż. ze stbłr. *podvorie*, *podvor’je*, błr. *padvór’je*, *-rja* n. ‘dom zajezdny; podwórze’ (SLA 150), por. ros. przest. *podvór’je* ‘zajazd, dom zajezdny; dom gościnny przy klasztorze’, też ‘posiadłość, zagroda, obejście’. War. suf. *padvarė* CHB ‘podwórze’, też gwarowe. — Drw. *padvarnykas* (zob.), *vėzdų padvārīja* ‘włóczęga’.

padvarnykas stlit. 1. ‘gospodarz’ (DP, SP), por. *vyresnieji Bažnyčios ir svietiškieji Ūkinykai, Padvarnykai namuose savo* SP II, 54²² ‘starszy kościelni i świeccy Gospodarze w domach swoich’), 2. ‘właściciel gospody, oberżysta’, SD «gospodarz, co goście przyimuie» — zapoż. ze stbłr. *podvornik* ‘właściciel gospody, oberżysta; dzierżawca karczm’, por. pol. przest. *podwornik* ‘właściciel, dzierżawca utrzymujący mały dworek’ (Sw IV, 439). Zob. też SLA 150. Z obocznym sufiksem: *padvarininkas* CGL 1. ‘gospodarz, Verwalter’, 2. ‘mieszkaniec, Einwohner’. Zob. też *padvārīja*. — Drw. *padvarnykė* SD «gospodyni, co goście przyimuie» (por. stbłr. *podvornica* ts.), *padvarnykysta* a. *padvarnykystė* MOP ‘gospodarstwo’. N.m. *Padvārīnkai* 7x, *Padvarniūkai* 12x. Nazw. *Padvariētis* (suf. *-ietis* może być substytucją za *-nykas*). — Neoosn. *padvarn-*: *padvarningas* BRB ‘gościnny, przyjazny dla gości, Gastfreij’ (z glosą: *svečių mylėtojas*).

pagadà 2 p.a., gen.sg. *pagādos* stlit., gw. 1. ‘pogoda jako przebieg zjawisk atmosferycznych’, 2. ‘dobra pogoda (słoneczna, bezdeszczowa)’, *nepagadà* ‘niepogoda, zła pogoda’, 3. przest. ‘równowaga ducha; pokój, spokój’, 4. ‘sprzyjające okoliczności, pomyślna sytuacja’ — zapoż. ze stbłr. *pogoda*, pol. XVI w. *pogoda* (por. błr. *pahóda*, *-y*). Łot. *pagada* ‘dobra pogoda’ jest lituanizmem. Zob. SLA 140, 151, LEW 523 (brak w POLŻ). Vb. denom. *pagādytis* ‘rozpogadzać *pagādytis* ‘rozpogadzać się’, *razsipagādyti* ZTŻ ‘rozpogodzić się’. — We wsch.-litewskim pod wpływem białoruskiej fonetyki *pagadà* zmienia się w *payadà*, po czym obce *γ* zanika, wydając *padà* 2 p.a. ‘pogoda, zwł. dobra pogoda’, por. *Ažū pādos visa nuriūkom nog laūko* LzŻ ‘Podczas [dobrej] pogody wszystko sprzątnęliśmy z pola’. Na podstawie kontrakcji *bótas* < *bayótas* (zob. *bagótas*) można by oczekiwać wariantu **poda* z **pāda* < *payadà*, jednak takiego refleksu nie zanotowano. Do *padà* należy vb. denom. *pādytis* ‘wypogadzać się’ (*Jau pādijasi, bus saulė, bus pada* LzŻ ‘Już się rozpogadza, będzie słońce, będzie pogoda’). Osobno zob. *pagadningas*.

pagadas stlit., ukazuje się w SD¹ w dwóch hasłach: 1. «psota» [‘niegodziwość,

nikczemność’], 2. «skaza» [‘zniszczenie, szkoda’] — rzeczownik postwerbalny od *pagadinti* ‘zepsuć, popsuć, uszkodzić, skazić’ (zob. *gadinti*), co należy – jako causativum na SO – do *gendū*, *gēsti* ‘psuć się’. Paralele: *pādaras* ⇐ *padaryti*; *pādažas* ⇐ *padažyti*. Por. ALEW 727. — W SD *pagadas* ukazuje się w czterech hasłach: 1. «nakażenie» [‘zepsucie, zniszczenie’] (syn. *papyktis*, *papiktinimas*), 2. «niecnota» [‘występek, przestępstwo, zbrodnia’] (syn. *piktybė*, *bjaurybė*, *bjaurus darbas*), 3. «psota» [‘cielesna żądza, cielesność, jurność’, L.], syn. *bjaurybė*, 4. «skaza» (syn. *pagadinimas*). Do tego gw. *pagadas* b.z.a. 1. ‘uszkodzenie w wozie’, 2. ‘wada u zwierzęcia’.

pagadlīvas, -ā 2 p.a. gw. 1. ‘pogodny, nie dżdżysty (o lecie, o czasie żniw)’, 2. ‘zebrany w czasie bezdeszczowym (o sianie, zbożu)’ — zapoż. ze stbłr. *pogodlivyj*, por. błr. *pahódlivy*.

pagadningas, stlit. hapaks, por. *Lytaus pagadningo* [pisane <pagadniga>, gen.sg.] *dovaną iš dangaus vandenų ročyk duoti dėl atgaivinimo žemės vaisiaus* MŽ 577₃ ‘Dar pogodnego deszczu z wód niebiańskich racz dać dla ożywienia owocu ziemi’. Chodzi tu o przekład stpol. zwrotu *pogodny deszcz* ‘ożywczy deszcz’. Taki zwrot ukazuje się w polskich tekstach religijnych z XVI w., por. np. *Aleś pogodnym deszczem swój grunt polubiony napoił, i ochłodził zamarłe zagony* (SPXVI XXVI, 170). LkŽ nie notuje adi. **pagadnas*, ma tylko *pagadlīvas* (⇐ stbłr. *pogodlivyj*). Możliwa jest dwojaka analiza: 1° *pagadn-ingas*, drw. od zanikłego adi. **pagadnas*, 2° *pagad-ningas*, drw. od *pagadà* ‘pogoda’ przy użyciu neosuf. -ning- (por. *padvarningas* ⇐ *padvarnykas* : *padvarijà*). NB. LkŽ IX, 67 interpretuje <pagadniga> jako acc.sg. i ustala znaczenie jako ‘tinkamas, vertingas’ [‘właściwy, wartościowy’], co jest błędem. Ten błąd wyniknął z pomieszania interesującego nas przymiotnika z homofonicznym *pagadningas* ‘właściwy, odpowiedni, nadający się do czego’ (jest to drw. od *gādnas*, zob. s.v.). Urbas 256 nie precyzuje formy przypadkowej <pagadniga>, zaś znaczenie określa jako ‘pożyteczny’ (‘naudingas’, ze znakiem zapytania). ALEW 278, s.v. *gadnas* wprawdzie cytuje odpowiednie zdanie z <pagadniga>, ale tego zdania nie tłumaczy i dowolnie przypisuje przymiotnikowi znacz. ‘nützlich, wertvoll’ (idzie w tym za LkŽ, zob. wyżej). Interesujący wyraz Mażwidowy został pominięty tak w SLA, jak też w LEW i POLŽ.

pagaikštis, -ščio 2 p.a., *pāgaikštis* 1 p.a. 1. ‘niegruby patyk’, 2. ‘pogrzebacz’ (SD «kosior, pociask; ożog»). War. bez k: *pagaīštis* ‘pogrzebacz’. Trudno oddzielać od *gāikštė* a. *gāikštis* gw. ‘tyka chmielowa, pręt, żerdź’, czemu odpowiada łot. *dzeikste* ‘różga, pręt’, *geikste*, *geiksta* ‘pręt do poganiania bydła; tyka chmielowa’ (por. ME I, 540, 695; IV, 426, Būga, RR I, 337, III, 841), ale dalsze szczegóły pozostają niejasne. Por. LEW 128, ALEW 728. — Z drugiej strony można wyjść od praformy **pakaikštis* i powiązać ten wyraz z *kaištis*, z insercją k: *kaiikštis* ‘zatyczka, korek, zasuw drzwi’, por. zwłaszcza *pakaišyti* ‘zsunąć razem dopalające się polana’ (s.v. *kaišyti*).

pagal praep. z acc. ‘koło, przy, według’: *Pagal tvorą važiavo* ‘Wzdłuż płotu jechali’. *Plaūkti pagal srōvę* ‘Płynąć z prądem’. *Pagal savo pāprotį* ‘Według swego zwyczaju’. — W DP pojawia się war. *pagalei* < *pagaliai* ‘według’, co mogło zostać przekształcone ze zwrotu przyimkowego **pa gāli*, por. *iki gāli* przest. ‘(aż) do końca’, łot. *pagalam* adv. ‘aż do końca, zupełnie, bardzo’ (zob. *gālas*). Poza tym jest w DP war. deprefigowany *galiai*: *galei aną žodį, kurį sako apaštalas* DP 542₂₆ ‘według onego, co świadczy o tymże Apostoł’. Zob. też GJL III, §§ 726n.

pagálba 1 p.a. ‘pomoc, poparcie, wsparcie’, DP ‘pomoc, ratunek, poratowanie, wspomóżenie, pociecha’, SD *pagalbų kam darau turtei, praturtinu* «zapomagam kogo»; *greitoji pagálba* ‘pogotowie ratunkowe’ (kalka z ros. *skórąja pómošč*). Z obocznym

tematem: *pagalbė* stlit. ‘pomoc’. Są to sb. postverbalia od **pagalbyti* a. **pagalboti*, co było iterativum ‘pomagać, ratować’, utworzonym stopniem apofonicznym *o* od *pagėlbėti* ‘pomóc, pomagać’ (zob. *gelbėti*). Inaczej ALEW 287, gdzie *galb-* wywiedziono wprost od *gėlbėti*, rzekomo jako prymarne nomen typu τóμος. — War. *pagėlba* a. *pāgelba* (m.in. CHB) pokazuje wokalizm wyrównany do prymarnego pwk. *gelb-*. — Odpowiednik stpr. *pogalban* acc.sg. ‘pomoc, Gehuelffen’ ma motywację werbalną w *galbimai* 1 pl. ‘pomagamy, das wir helfen’; *galbsai*, *galbse* ‘racz pomóc, hilf’ (zob. LAV 138n.). Brak tu odróżnienia wokalizmu *gelb-* od *galb-* (kwestia pisowniana?). — Drw. *pagalbīngas* NDŽ ‘pomocny, skory do pomocy’ (dziś *pagalbūs* w tym znaczeniu), *pagālbinykas* ‘pomocnik’, *pagalbnykas* BRB ‘Helfer, Retter’ (też WP) – ma odpowiednik w stpr. *pogalbenix* ‘zbawiciel, Heiland’; *pagālbīnis* ‘pomocniczy, posiłkowy’, *pagalbūnas* przest. ‘pomocny’. Drw. wsteczny deprefigowany: *gālba* ‘pomoc’ (por. *pašalpà* ⇒ *šalpà*). — Trudną morfologię i semantykę przedstawia hapaks stlit. *priegalba* ‘łożnica’, tj. ‘łóże, łóżko’, por. *kadang įsčia jos buvo priegalba apžieduotinio* DP 624₃₉ ‘ponieważ żywot jej był łożnicą oblubieńca’ (brak w LEW; w ALEW bez komentarza). — Zapoż. litewskie w bfr. gw. *pāgjalba* ‘pogotowie ratunkowe’ (PZB 3, 293) ⇐ *pāgelba*.

pagalė 3 p.a. gw. 1. ‘koniec, kres’, 2. ‘część stodoły, gdzie składa się słomę a. siano’ — drw. od zwrotu przyimkowego **po galu* ‘pod koniec’ albo też drw. prefiksalny od *gālas* ‘koniec’ (por. GJL II, § 744). — Drw. *pagaliuĩ* adv. ‘każdy w swojej części (domu)’, np. *Gyveno du broliai vienam name pagaliuĩ* ‘Mieszkali dwaj bracia, każdy w swojej części domu’. War. *pagali* adv., np. *Pagali nāmo pėčiai* ‘W obu końcach domu [są] piece’.

pagalỹs, -io 3 p.a. 1. ‘kij, patyk’, SD «kiy» (syn. *vėzdas*), *pagaliu ištinku* SD «biję kijem» (syn. *vėzdu išmušu*), 2. ‘kawał drewna przeznaczonego na opał, polano, szczapa’ (*Geros malkos – pagalỹs į pāgalį* ‘Dobre drwa, polano w polano’), 3. ‘pień drzewa oczyszczony z gałęzi, bierwiono’. War. *pāgalis* 1 p.a. Odpowiednik łot. *pagale* ‘polano, Holzschait’. Niejasne. Według LEW 523 jest to złożenie *pa-* i *gālas* ‘koniec’, ale pozostają trudności semantyczne, do których autor się nie odnosi. Tytułem próby zbliżymy *pagalỹs* w znac. ‘drewno przeznaczone do spalenia’ z łotewskim czas. *gālēt* ‘żarzyć się (o węglach), płonąć; świecić (o gwiazdach)’, por. ME I, 617 (bez komentarza etymologicznego). Paralela: psł. **polėno* ‘to, co się pali’ albo ‘to, czym się pali’ (ros. *polėno*, ukr. *polino*) ⇐ psł. **polėti* ‘palić się, płonąć’ (zob. Boryś 459, s.v. *polano*). Różnicę formalną *gāl-* : °*gal*° dałoby się podciągnąć pod neoapofonię SP *ā* ⇒ SZ *ā*. Por. np. *bodėti* ‘cierpieć głód, przymierać głodem’ : *bādas* ‘głód’; *ložėti* ‘wylec – o zbożu’ : *pālažas* m.in. ‘wygniecione, wydeptane miejsce w zbożu’, łot. *laža* ‘powalone, wyległe zboże’.

pagālvė I 1 p.a., *pāgalvė* 1 p.a. 1. ‘poduszka, miękka podkładka pod głowę’, 2. ‘miejsce pod głową, miejsce pod poduszką’ (war. m. *pagālvīs*) — z substantywizacji zwrotu przyimkowego *po gālva* ‘pod głową’. Por. syn. *priegalvis*. — Drw. *pagalvỹs* ‘wezgłowie, podwyższenie pod głowę’ (*Pagalvỹs visada būna aukštesnis už pakoji* ‘Wezgłowie jest zawsze wyżej niż nogi’). Por. syn. *galvūgalis* s.v. *galvā*.

pagālvė II 1 p.a., *pagālvė* 2 p.a., *pagalvė* 3 p.a. 1. hist. ‘danina, podatek płacony od głowy, tzw. pogłównie’, 2. ‘podatek od bydła’. Analiza: *pa-galv-ė* — kalka słowotwórcza z pol. przest. *po-głow-ie* n. ‘danina na rzecz panującego płacona od głowy, tj. od osoby’ (SPXVI).

pāgastas 1 p.a. 1. hist. ‘jednostka podziału cerkiewnego w carskiej Rosji; parafia’ (*Anos [dainės] yra šiandien dainiuojamos užvis pagastūse, arba parakvijose, Krečiu, arba Kretingos, Gargždų, Plungės* ‘Te [dajny] są dziś śpiewane głównie w parafiach K., G., P.’), 2. gw. ‘pieniądze zbierane podczas wesela dla nowożeńców’ (*Mėta pāgastą* ‘Rzucają

«pagastas»') — zapoż. ze stbłr. *pogostъ* 'jednostka administracyjno-podatkowa; osiedle wiejskie z cerkwią', por. ros. *pogóst*, -a przest. 'cmentarz wiejski', gw. 'cerkiew wraz z cmentarzem i pobliskimi domami; wieś z cerkwią' (SRNG). Stąd też łot. *pagasts* 'w czasach pańszczyźnianych: zebranie wiejskie dla złożenia danin' (ME III, 28).

pagelà 3 p.a., *pāgelas* 3 p.a. 1. 'wilgotne i zimne powietrze, przejmujące, przenikliwe zimno (wiosną, jesienią), słota jesienna, szaruga', 2. gw. 'przymrozek' — formacja postwerbalna od vb. cps. *pagēlti* m.in. 'zmarznąć aż do bólu' (zob. *gēlti*). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *pagiela*, *pugiela* 'szaruga, plucha, zimny, drobny deszcz' (Zdancewicz 345). — Z innymi sufiksami: *pagelatīs*, gen.sg. *pāgelatīs* 3 p.a. f. 'zimna, słotna pogoda; przejmująco zimne powietrze', *pagelē* ts. (war. metatetyczny: *palegē*), *pagelnà* ts. (ze skrzyżowania *pagelatīs* i *pagelnà* pochodzi war. *pagelnatīs* LzŽ), *pageluō* ts. — Wyraz *pagelatīs* został przejęty do jęz. białoruskiego w formie gw. *póheladz* 'mgła, mżawka' (NB. ĖSBM 9, 258n. uznaje ten wyraz za niejasny i szuka powiązania z *óžolydŭ*, co jest trudne do przyjęcia). — War. na SW *gēl-*: *pagelà*, *pagelaĩ* m.pl. 'przejmujące zimno', *pagelē* ts., *pageluō* ts.

pagymaĩs adv. žm. 1. '(zaprzęgać konie) jeden za drugim, para za parą (w czwórki albo w szóstki)', np. *Šešius ašvienius, šiaudų grįžtėmis papuoštus, pagymaĩs (ne gretomis) pakinkę, važiuoja* 'Jedzie, zaprzęgnąwszy «pagymais» sześć koni, ozdobionych słomianymi przewiązłami'. *Pagymaĩs sukinkyti arkliai, minant linus* 'Jeden za drugim zaprzężone konie do międlenia lnu', 2. 'jeden po drugim, po kolei, w szeregu'. Leksem *gym-* jest prawdopodobnie identyczny z tym, który ukazuje się w wyrazie *pagỹmas* a. *pagỹmis* 'postawa, wygląd po kimś odziedziczony' (zob. *gĩmti*), ale powstanie przysłówka 'jeden za drugim' pozostaje na razie niejasne. Por. syn. *pratėgui*.

pāgīrios, -iũ 3 p.a. f.pl. pot. 'stan zatrucia po nadużyciu alkoholu, katzenjammer, kac' (*Jis serga pagiriomis. Vakar gėrimas, šandie pāgīrios – vis užimtas*) — sb. postverbale od vb. cps. **pasigirti* 'zatruc się wskutek upicia'. Por. z jednej strony *apgirti* 'upić się' (tu brak form zwrotnych), z drugiej strony refl. *pasigėrti* 'upić się'. Łot. *pagīras* jest lituanizmem (Karulis II, 9). Z innymi tematami: *pāgiros*, *pāgīrēs* (por. *ūžgīrēs* 'zapijanie postanowienia o małżeństwie' ⇐ *užgėrti*), *pagirỹs*. Por. SZ *gir-* ⇐ *ger-* s.v. *girdyti*, *girsnoti*. — Drw. *pagiringas* BRB 'trzeźwy (o biskupie)', ⇒ *pagiringysta* MoP 'trzeźwość', *pagiringystė* ts. (syn. *pagirystė*). Vb. denom. *pagiriąuti* 'cierpieć na pochmiel, mieć kaca' (*Gera gerti, bet sunku pagirioti* 'Dobrze jest pić, ale ciężko się to odchorowuje'), ⇒ *išsipagirioti* 'wytrzeźwić się' (*išsipagiriojis* 'kogo katzenjammer już odszedł', Otrębski 1934, 303), *prasipagirioti* ts.

pagiŗskas 2 p.a. gw. 'samochwał, chwalipięta' — formacja z neosuf. -sk- od osnowy *pagir-*, wyabstrahowanej z vb. cps. *pasigirti* 'pochwalić się czym'. War. *pagirskis*. — Drw. deprefigowany: *giŗskus* 'chwalipięta' (por. *piŗskus*, *smiŗskus*), ze zmianą sk > ck: *giŗckus*.

pāglasas 1 p.a. gw. 'pogłoska, plotka' (*pāglasą palėisti* 'rozpuścić pogłoskę') — drw. wsteczny od **paglaska*, co zapożyczone z pol. *pogłoska* 'wiadomość niepewnej autentyczności'. Odrzucenie suf. -ka też w *pātašas* i *pavōras*. Rodzaj męski dostosowany do rodzimych syn. *pāskalas* i *gañdas*, *gaŗsas* (paralela: *klotkà* ⇒ *klōtas*). LKŽ IX, 88 mylnie wskazuje pol. *pogłos* ['powtórzenie głosu, odgłos, echo'] jako źródło.

pagónis, -ies 1 p.a. c. 'poganin' — zapoż. ze stbłr. *poganъ* (SLA 151, Borowska 356, LEW 524, ALEW 728n.). War. *pagonis*, -iēs 3 p.a., *pāgonis* 1 p.a.; *pagónas* a. *pagōnas* (m.in. SD). Fem. *pagonkà* 2 p.a., SD *pagonka* «poganka», LEX *paganka* ⇐ stbłr. *poganka*, błr. *pahánka*, -i. Zob. też *pahona*. — W tekstach XVI-XVII w. ukazują się poza tym: *pahōnas* a. *pāhonis*, f. *pahonkà* (zachowujące błr. spirant [γ], por. SLA 152) oraz *pagončius*, *pahončius* ⇐ stbłr. *poganecъ*, błr. *pahánec*, -nca (por. SLA 151). — Słowiańskiego pochodzenia są też odpowiednie formy łot. *pagāns* 'poganin', przen. 'bezbożnik, zły człowiek' (ME III, 28n.)

oraz stpr. *poganans*, *poganens*, *pogūnans* acc.pl. 'poganie, Heiden'. — Drw. *pagonýbė* a. *pagonijà* 'pogaństwo' — nowotwory literackie, które zastąpiły stlit. *pagonỹstė* (np. SD) lub *pagonstvà* (np. DP) ⇐ stblr. *poganstvo*, pol. *pogaństwo*; *pagóniškas* a. *pagōniškas* 'pogański' ⇐ stblr. *pogan(̃)skij*; *pagóniškiai* adv. 'po pogańsku' (SD adv. «pogańskie»).

pāgrabas I 1 p.a. gw. 'piwnica pod domem' (syn. *rusỹs*), SD «piwnica; ziemianka» — zapoż. z błr. *póhrab*, -a 'ziemianka; piwnica'. — Stlit. *pagrebas* CHB ⇐ stblr. *pogreb̃* (*Tegul... turi pilnus pagrebus vyna* PK 46₂₀ acc.pl. 'Niechaj mają pełne piwnice wina'), por. ros. *pógreb*, ukr. *póhrib*, *póhreb* 'piwnica'. War. f. *pagrabė* LEX 'Keller' (LKŽ akcentuje *pagrabė* 3 p.a.). Zob. SLA 151, LEW 524, ALEW 729. — Drw. *pagrabinis* 'trzymany w piwnicy' (SD adi. «piwniczny»), *pagrabnykas* SD sb. «piwniczny» ['przełożony nad piwnicami', SPXVI].

pāgrabas II 3 p.a. gw. 'pogrzeb, złożenie do grobu' (*Girk dieną vakare, žmogų pagrabė* 'Chwal dzień wieczorem, a człowieka na pogrzebie') — zapoż. z błr. gw. *póhrab*, -a. — Stlit. *pagrebas* CHB ⇐ stblr. *pogreb̃*. Zob. SLA 151, LEW 524, ĖSBM 9, 259 (brak w ALEW). Zob. też syn. *pakarānas*, *laidotuvės*, *pakapỹnos*, *pakasylos*, *pakasỹnos*, *pakrāvai*. — Vb. denom. *pagrabauti* 'na pogrzebie modlić się lub śpiewać'.

pāgrindas 3 p.a. 'podstawa, osnowa, zasada, uzasadnienie; podkład w malowaniu', gw. 'pomost z żerdzi dla składania siana, zboża; podłoga z grubych desek w oborze' — sb. postvb. na -as od *pagrĩsti* 'nasłać, położyć nawierzchnię z desek', przen. 'ugruntować, uzasadnić' (zob. *grĩsti*). — Drw. *iš pagrindũ* adv. 'zasadniczo, z zasady'.

pahona stlit. hapaks 'poganka': *Tùrime paváizdą anojė pahōnoje* DP 222₁₃ 'Mamy przykład w onej pogance' (zob. ALEW 728) — drw. wsteczny od *pahonkà* (zob. s.v. *pagónis*), umożliwiony przez to, że segment -ka został zinterpretowany jako formant deminutywny. Podobne wypadki to *prietelka* ⇒ *prietelė* i *smũtkà* ⇒ *smũta*. LKŽ IX, 103 nadaje akcent *pahonà* 2 p.a.

paĩbelis, -io 1 p.a. gw. 1. 'zguba, nieszczęście' (*Eik pas jį, kad nori savo paĩbelio!* 'Idź do niego, jeśli chcesz swej zguby!'), 2. 'lichy, zły duch, diabeł' (*Paibeliai žino, kaip te iš tikrųjų buvo* 'Diabli wiedzą, jak tam naprawdę było'). Też w przekleństwie: *Kad tavė paĩbelis!* 'Niech cię diabli!' War. z *ei* < *ai*: *peĩbelis*. Zapożyczone z błr. *pahibel̃*, stblr. *pogibel̃* 'zguba, śmierć; zniszczenie' (por. LEW 525, GJL I, §§ 342, 385). Dyftong lit. *ai* pochodzi z kontrakcji usuwającej hiat wywołany zanikiem spółgłoski [ɣ]: *payiC- > *pa.iC- > *paiC*. W podobny sposób powstała forma *náika* (zob.). Zob. też *triũbnyčia*. — Vb. denom. *paibeliuotis* 'pieklić się, zlorzeczyć przy użyciu słowa «paibelis»'.

paĩkas, -à 4 p.a. 1. 'niemądry, głupi, tępy; niedorzeczny', 2. 'szalony' (m.in. DP), 3. SD «krnąbrny, ociętny, uporny» — formacja postwerbalna na SO *paik-* (**paikyti*, por. niżej *páikinti*), pwk. *peik-/pik-*, zob. *peĩkti*, *piktas* i *páikstyti* (s.v. *pỹkti*). Por. LEW 525, ALEW 730. — Drw. *paikybė* DP 'szaleństwo', SD «krnąbrność, ociętność, upor», *paikystė* SD¹ «krnąbrność», *páikša* a. *paĩkšas*, *paĩkšis* 'głuptas, dureń' (⇒ *paikšėti*, -ju 'pleść głupstwa; majaczyć'), *paikus* SD «dziwak» ['człowiek o chimerycznym usposobieniu, któremu nie można dogodzić, kapryśny, zrzęda', SPXVI]. Por. łot. *paiki* m.pl. 'żarty, figle'. — Vb. denom. 1. *paĩkti*, *paikstũ*, *paikaũ* 'głupieć, durnieć, baranieć', *papaĩkti* 'stracić głowę, oszaleć' (⇒ *papaĩkėlis* 'szalony, obłąkany'), por. łot. *izpaikt* 'rozpieścić się, znarowić się', 2. *paikauti*, *páikauti* 'wygłupiać się; pleść bzdury; okazywać upór', *paikauju* SD «upieram się na co, uporem idę» (syn. *paiku esmi*), 3. *paikavóti* a. *páikavoti* 'o młodzieży: wygłupiać się, szaleć' (*atsipaikavóti* 'otrzeźwieć, oprzytomnieć', por. *atsipėikėti* m.in. 'odzyskać przytomność'), 4. *páikinti* 'rozpieszczać; psuć, sprowadzać na złą drogą; wprowadzać w błąd, mamić, omamiać, bałamucić (dziewczynę), tumanić; ganić, potępiać' (*Gražios moteres tũlą išpaikino*

‘Piękne kobiety niejednego [już] otumanily’), 5. *paĩkinti* ‘ogłupiać, tumanić’ (syn. *mũlkinti*), 6. *páikioti* a. *paikióti* ‘tracić głowę, rozum, szaleć; stawać się niepoważnym, robić głupstwa’. Tu też strp. ENCH *paik-* ‘omamiać’: *kai mes... ni mēntimai bhe paikemmai* ‘abyśmy nie kłamali, ani omamiali, das wir... nicht liegen oder triegen’ (LAV 250n.).

paĩlyti, paĩliju, paĩlijau gw. 1. ‘uderzać, bić, tłuc kogo’, 2. ‘przybijając gwoźdźmi’ — ten czasownik może być refleksem innowacyjnego SP/SO *pail-* od SZ *pil-* jak w *pilti* m.in. ‘bić kogo’ (por. pol. pot. *zlać kogo* ‘zbić kogo’, *przylać komu* ‘uderzyć, zdzielić kogo’). Paralele apofoniczne: *dáilyti, dāilinti* $\Leftarrow$ *dilti*; *káirinti* $\Leftarrow$ *ĩkĩrti* i *spairinti* $\Leftarrow$ *spĩrti*. W kwestii rozwoju znaczeniowego od ‘lać’ do ‘bić’ por. *tvaĩnyti* ‘rozlewać’ obok *tvaĩnytis* ‘bić się’. Inaczej LEW 525, 563, który uważał *pail-* za formę SO do pwk. *peil-* jak w *peĩlis* ‘nóż’. — War. *paĩvyti, -iju, -ijau* ‘uderzać, zadawać razy, bić, walić’ należy tutaj na mocy oboczności spółgłoskowej *l/v*, por. *dalinti* ob. *davinti* lub *talaĩpyti* ob. *tavaĩpyti* (zob. GJL I, § 461). — Z uwagi na podobieństwo formy i możliwe wahanie *l/r* (por. *pĩšys* ob. *pĩršys*) można tu dołączyć czas. *paĩryti, -iju, -ijau* ‘bić, wbijać (gwoździe); bić kogo’, *atpaĩryti* ‘odbyć, odpracować (przez czas jakiś)’, *išpaĩryti* ‘wykopać (rów)’.

páinioti, páinioju, páiniojau ‘platać, wikłać, mieszać, oszukiwać; włożyć pod nogi’. Refl. *páiniotis* DP ‘bawić się; parać się’, *apsipainioti* DP ‘zabawić się; zatrudnić się’, *ĩsipáinioti* ‘wplatać się’. SD: *painioju* «machluieć» [‘podrabiam, fałszuję’], «wikłę co, plątam», *ĩpainioju* «więźnie co, kogo; wplątam» (syn. *ĩpinu*), *ažupainiotas* «zawikłany», *ĩpainiotas* «uwikłany», *išpainioju* SD¹ «odwikławam» (syn. *išraizgau*), *supainioju* SD¹ «gmatwam» (syn. *suraizgau*), «zawikływam» — iterativum z suf. *-o-* i neoapofonią SP/SO *pain-* od neopwk. *pyn-* jak w *pýniau* (prt. do *pĩnti* ‘pleść, splatać’). Paralele: *skáinioti* $\Leftarrow$ *skýniau* i *tráinioti* $\Leftarrow$ *trýniau*. Neopwk. *pyn-* tkwi też w osnowie nieapofonicznego iter. *pýnioti* (por. *skýnioti/skýnioti* i *trýnioti*). Odmienna analiza w ŽD 517 i GJL II, § 586: *páin-io-* (apofonia stoi w sprzeczności z formantem, który jest neosufiksem). — Stary SO *pan-*: *panoti* b.z.a. (zob. s.v. *pĩnti*), por. łot. *paņāt* ‘ciasno odziewać, opatulać’. W związku z tym ŽD 517 (za nim Ostrowski 99) przyjmuje, że *páinioti* weszło na miejsce **paniōti*. — Neoosn. *pain-*: *páinia* ‘zamieszanie, kłopot’, *paĩnios* f.pl. ‘powikłania, komplikacje’ (war. *páina*, m.in. u Donełajtisa), *páiniava* a. *painiavà* ‘przeszkoda, niedogodność, kłopot, zawilość’ (por. *māliava, pýliava*), przen. ‘zły duch, diabeł’. — Neoosn. *pain-*: *painùs, -i* ‘zasupłany (węzeł), zawikłany, zawily, zagmatwany; mylny (o drodze)’.

páisyti, páisau, páisiau 1. ‘zwracać na co uwagę, mieć się na baczności, reagować’, 2. ‘starać się pojąć, zrozumieć’ (*Aš paisau, ale nesupaisau, ką jis kalba*, t.y. *nesuieškau mislios* JU ‘Staram się pojąć, co on mówi, ale nie rozumiem, tj. nie znajduję myśli’), 3. ‘patrzeć, obserwować’, 4. ‘rozglądać się za kim, szukać (kawalera)’. Cps. *papáisyti* ‘spojrzeć, popatrzeć na co; popilnować, przypilnować, np. dziecka’, *supáisyti* 1. ‘zrozumieć co’ (refl. *susipáisyti* ‘połapać się, zorientować się’), 2. przen. ‘o dziewczynie: dorobić się dziecka’ (*Ir supáisė merga vaiką*), *užsipáisyti* ‘zapragnąć, zachcieć (się); wymyślić sobie coś dziwnego, niewykonywalnego’. Adv. *nepaisant* ‘bez względu na co, mimo to’ (znaczn. etym. ‘nie bacząc na co’). — Prawdopodobnie trzeba podzielić pogląd Fraenkla (LEW 526), że pod względem formalnym *páisyti* przedstawia pewną dyferencjację – przy użyciu zmiany akcentowej – współrdennej formacji *paisýti* ‘oczyszczać łodygi z ości, koleców itp. przez ich otłukiwanie’ (zob. s.v.). Ale semantyczna strona tego zróżnicowania pozostaje na razie niewyjaśniona. — Z innymi sufiksami: *páiséti, -ju, -jau* ‘zwracać uwagę’, *supáiséti* ‘pojąć, zrozumieć’; *páisydinėti*: *pa-p.* ‘od czasu do czasu spoglądać, rzucać spojrzenie’, *pri-p.* ‘doglądać, pilnować, np. stada’; *páistyti*, z prvb.: *nupáistyti* a. *supáistyti* ‘pojąć, zrozumieć’. — Neoosn. *pais-* ($\Leftarrow$ prt. *páisiau*): *páisioti, -ju, -jau* ‘zwracać uwagę’, *supáisioti* ‘zrozumieć; zauważyć’. Czy należy tu *išpáisyti* ‘roztrwonić, przepuścić majątek’? Por. *Tuoj tu visa išpáisyti ir pats*

eisi žebnavot ‘Ty zaraz wszystko roztrwonisz, a sam pójdziesz na żebry’). Znacz. etym. zapewne ‘rozrzucić’ (por. syn. *iššvaistyti*).

paisyti, *paisaũ*, *paisiaũ* (war. *paĩšyti*, *-iju*, *-ijau*) ‘cepami otłukiwać łodygi lnu a. jęczmienia dla oczyszczenia ich z ości, kolców’ — iterativum z suf. *-y-* oraz SP/SO *pais-* od neopwk. *pis-* jak w *pìsti* ‘futuere’. Odpowiednik łot. *pàisīt* ‘międląc len, trzepać len; potrzasać kim’ (war. *paĩsīt²*, *pàisīt²*). Paralele: *kaišyti* $\Leftarrow$ *kīšti*; *raizgyti* $\Leftarrow$ *rigzti*. Z innym sufiksem: *páistyti* ‘międląc; pleść głupstwa, bzdury’ (**pais-sty-*). W kwestii rozwoju semantycznego ‘futuere’ $\Rightarrow$ ‘międląc’ $\Rightarrow$ ‘pleść bzdury’ dobrą paralelę stanowi pol. *pierdolić* (zob. Boryś 430). — Słowiańskie nawiązanie apofoniczne: czes. *pěchovati* ‘tłuc w móżdżerzu, ubijać w stępie’ – iterativum do *pcháti* < psł. **pīxati* (por. BSW 220, REW II, 363, Rejzek 2001, 457). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *bójsac̣* ‘otłukiwać jęczmień’ (PzB 1, 200), *pójsac̣*, *péjsac̣*, *pójsavac̣* a. *póḷsavac̣* ‘cepami młócić jęczmień’ (PzB 4, 37, 45), pol. gw. *pejsować*, *pojsować* (*pojsac̣*) ‘młócić powtórnie jęczmień dla oczyszczenia go z ości, wąsów’, zob. Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 67 = Urbutis 2009, 380, Zdancewicz 346, Laučjute 48.

paystėti, *paystėju*, *paystėjau*: NDŽ II, 403 nie podając żadnych szczegółów, odsyła do hasła *paėjėti*, *-ju*, *-jau*. Ten czasownik oznacza ‘podejść trochę, zrobić parę kroków’, np. *Tolėliaũ paėjėkim!* ‘Podejdźmy trochę dalej!’ *Galiuką paėjėsimė kartũ* ‘Kawałek podejdziemy razem’. *Paėjėjęs kėlėtą žiņgsnių, sustódavo* ‘Przeszedłszy parę kroków, stawał/zatrzymywał się’. Także w LKŽ nie ma okazowych zdań, które by ilustrowały użycie czas. *paystėti*. Zaznaczono jedynie, że używał go Jablonskis. DLKŽ w odróżnieniu od NDŽ nie uważa tego czasownika za literacki. Etymologia *ystėti* nie jest ugruntowana. LEW 188 odsyła do adi. *įsas* ‘krótki’, ale nie uzasadnia swej decyzji. To zestawienie jest oczywiście niezadowolające, ponieważ pozostawia bez wyjaśnienia segment *-t-* w *yst-*. Tytułem próby zastosujemy do *ystėti* analizę, którą podsuwają czasowniki typu *rūkst-ėti* ‘dymić – o kominie’ (war. *rūkst-ėnti* ‘dymić – o łaźni, suszarni’). Są one zbudowane na neopwk. *rūkst-*, który wyabstrahowano z prs. *rūk-sta* do *rūkti* ‘dymić się, wydzielać dym’, por. *Kur dega, tē ir rūksta* ‘Gdzie się pali, tam się dymi’. Z segmentacji *yst-ėti* wynika przypuszczenie, że osnową tego czasownika było prs. na *-sta-*, mianowicie **ysta* ‘idzie robiąc parę kroków, robi parę kroków’ *vel sim*. Pisownia **ysta* jest taka jak w *gysta* ‘gaśnie’ (wsch.-lit. prs. do *gīsti*, *gisaiũ*), które zastąpiło *gīsta*, pochodzące z **gīs-sta* < **gins-sta* (odnowienie **gi-n-sa*). To prowadzi do rekonstrukcji prs. na *-sta-*: **įsta* ‘idzie’ < **insta*. Wygląda na to, że suf. *-sta-* dołącza się tu do neopwk. **in-*. Ten ostatni może pochodzić z metanalizy formy **ina* ‘idzie’, tj. prs. z suf. *-na*, opartego na SZ **i-* od *ei-* ‘iść’ (*eĩti*). Pod względem sufiksu **i-na* odpowiada *eĩ-na*, przy czym każda z tych form przedstawia niezależne odnowienie atematycznej formy prs. *eĩti* ‘idzie’. Jeśli powyższe miałyby okazać się możliwe do przyjęcia, to mielibyśmy tutaj drugi (obok *eĩti*, zob.) ślad obecności w bałtyckim apofonicznego alternantu **h₁i-*, ślad porównywalny np. z refleksem *i-* w wed. *inóti* ‘popycha, nagli, posyła’ (pie. **h₁i-néu-ti*), het. *īt* ‘idź!’ (pie. **h₁i-dʰi*) i toch. A *yiñc* ‘iść’, por. LIV² 232n.

páistyti, *páistau*, *páisčiai* 1. ‘pleść bzdury, zmyślać, bredzić, bajdurzyć’, 2. ‘wulgarnie się wyrażać, bluzgać’ (*Jų i tėvai, i vaikai buvo pripratę páistyt*), 3. ‘zbierać myśli, rozmyślać’ (*Greitai páistyk mislias*, t.y. *sudėk ir atsakyk ant klausimo JU*), 4. ‘zwracać na co uwagę’ (syn. *páisyti*). Odpowiednik łot. *pàistīt²* ‘tłuc, otłukiwać w stępie’ (*pàistīt piestā kaņepes*, por. wyżej lit. *paisyti*). Rekonstrukcja: **pais-sty-* — frequentativum z neoapofonicznym SP/SO *pais-* od SZ *pis-*, por. *pìsti* ‘futuere’. Granicę morfologiczną zatarła degeminacja *s.s* > *s*. Por. *raistyti* $\Leftarrow$ *risti* oraz *áustyti*, *pūstyti*. Czas. łotewski zachował znaczenie bliskie etymologicznemu (‘tłuc’), podczas gdy użycie *páistyti* zostało zawężone do znaczenia

przenośnego i pejoratywnego⁴⁸⁶. Akut wtórny, podobnie jak w *páisyti* (zob. *paisýti*). W świetle powyższego trudno przystać na rekonstrukcję *páin-sty- w LEW 526⁴⁸⁷, gdzie *pain-* ma być alternantem w SO do *pin-*, *pinti* m.in. ‘pleść’ (autor przywołuje idiom *niekùs pinti* ‘pleść głupstwa’). — Neoosn. *paist-* (≡ *páistyti*): *páista* c. ‘kto plecie bzdury, pierdoli’, *páistalas* ‘brednie, bzdury, głupstwa’ (*Pradėjo apie tokį vyrą visokius páistalus [kalbėti]* ‘Zaczął o takim człowieku rozmaite bzdury [opowiadać]’, *páistena* c. ‘kto plecie bzdury’, *páistas* ‘bzdury, głupstwa’. — Tylko Juskiewicz notuje użycie *paistyti* w znac. ‘uzdrawiać, leczyć’. Być może, że *tertium comparationis* jest w tym wypadku znac. ‘zażegnawać chorobę zaklęciami, leczyć zamawianiem’, por. *šapsėti* ‘szepcząc wypowiadać zaklęcia, zamawiać chorobę’ : *šāpalas* ‘bzdury, brednie’.

paīšaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl., *paīšos* 4 p.a. f.pl. 1. ‘sadze’, 2. ‘plamy sadzy’ — sb. postverbale od *paīšyti* m.in. ‘mazać, brudzić sadzą’ ≡ *piēšti* (zob.). Paralele: *maigaĩ* ≡ *máigyti*; *razgaĩ* ≡ *razgyti*; *rāškės* ≡ *raškyti*. Inaczej IEW 794n. i LEW 526n., gdzie zestawienie z wed. *péša-* m. ‘ozdoba, ornament’ (pie. *poik-o-) sugeruje dla litewskiego nomen prymarne na SO *paīš-* ≡ *pieš-*⁴⁸⁸. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *pójsy* pl. ‘niedoprane plamy na koszuli’ (PzB 4, 37). — Niejasny jest dyftong *ui* w war. *puīšos* f.pl. ‘sadze’ (zob. Būga, RR I, 302; II, 263; por. dwoistość *muità* i *maità*).

paīšyti, *paīšaĩ*, *paīšiaũ* 1. ‘rysować, malować’, 2. ‘brudzić sadzą; kalać’, 3. ‘pisać list’. DP ‘malować, kreślić’. *išpaīšyti*: *išpaīšau* SD «rysuję co węglikiem, ołowem» (*išpaīšytas* DP ‘pokreszony’) — iterativum z suf. -y- i neoapofonicznym SP/SO *paīš-* ≡ *piš-/pieš-*, por. *piš-* i *piēšti*. Paralele: *kaišyti* ≡ *kīšti*; *švaisyti* ≡ *švīsti*; *máizyti* ≡ *mýžti*. Z obocznym sufiksem: *paīšinti* ‘brudzić, mazać sadzą’ (war. *puīšinti*). — Postverbalia: *paīšaĩ* (zob.), *paīšas* ‘plama od sadzy’, *paīšēlis* ‘ołówek’ (syn. *pieštukas*), *paīšinas*, -à ‘umazany sadzą’. — Neoosn. *paīš-* (≡ *paīšiaũ*): *paīšioti, z czego *páizioti*, np. *Mama parnešė jam sąsiuvinį, i jis tuo pripáiziojo* ‘Mama przyniosła mu zeszyt, a on od razu [go] zabazgrał’. Zmiana -jš- > -jž- też w *kepažis* i *máizė*. — Neoosn. *paīšy-*: *paīšýba* ‘rysowanie, nauka rysunku’, *paīšymas* ‘rysowanie’, SD *išpaīšymas* «rysowanie węglikiem», *išpaīšytas* DP ‘pokreszony’ [‘pokryty napisami’, SPXVI].

paītintis, tylko z prvb. *už-*: *užsipaĩtinti*, -*paītinu*, -*paītinau* ‘zachcieć się komu’, np. *Boba kap užsipaĩtino namo, tai niekas negalėjo pertart* ‘Jak już się zachciało tej babie do domu, to nikt nie potrafił jej od tego odwieść’. *Jis užsipaĩtino į miestą važiuoti* ‘Zachciało mu się jechać do miasta’. Niejasne. Brak alternantów †peit-, †pit-. Może łączyć się z *išpáitėti*, -*ju*, -*jau* ‘zgłupieć, dumm, töricht werden’ (NDŽ) i *páitera* c. ‘gadula, papla’ (⇒ *išpáiterioti* ‘wygadać się, wypaplać’). — Sb. postvb. *paità* ‘chęćka, zachcianka, kaprys, np. u dziecka’ (*Kas tai būty, kas aš visas vaikų paitàs pildytau!* ‘Co by to było, gdybym ja wszystkie zachcianki dzieci spełniała’).

páitvėti, *páitvėju*, *páitvėjau* żm. ‘o chorym: zмагаć się z chorobą’, *išpáitvėti* ‘przyjść

⁴⁸⁶ Por. rozwój znaczenia w wypadku pol. pot. *pierdolić* intr. ‘pleść głupstwa, zmyślać, bajdurzyć, gadać bez potrzeby’ (od XVI w.), tr. *pierdolić kogo* ‘traktować kogo lekceważąco, z pogardą’ ≡ *pierdolić kobietę* ‘futuere’ (por. lit. *pisti*) ≡ *pierd-olić* ‘mocno, głośno pierdzieć’ (Boryś 430). Ekspresywny suf. -olić ukazuje się także w *biadolić* ‘biadać, użalać się’, *partolić* ‘robić co źle, niedokładnie’ (syn. *partaczyć*), *ściubolić* ‘szyć powoli, nieumiejętnie’.

⁴⁸⁷ Struktura fonotaktyczna tej formy jest całkiem odosobniona. W jęz. litewskim w zasadzie unika się łączenia suf. -sty- z osnową zakończoną dwoma resonantami (w danym razie -jn- = -RR-). Tymczasem osnowa o wygłosie -RT- jest przed -sty- tolerowana, por. *táikstyti*, *gaubstyti*, *lankstyti*, *lámstyti*, *valkstyti*.

⁴⁸⁸ Wariant z *g- w wygłosie pierwiastka: cs. *pěgŭ* ‘różnobarwny, pstry’, ros. *pégij* ‘pstrokaty, srokaty’, pol. *piegi* f.pl. ‘żółto-brunatne plamki na skórze’, < pbsl. *paiga- ≡ pie. *peig- (por. łac. *pingō*, -ere ‘kreślić, malować’).

do zdrowia, wyzdrowieć, wydobrzeć', refl. *išsipáitvēti* 'wyzdrowieć; uniknąć śmierci, ocaleć' — budowa przemawia za vb. denominativum na -ē- od sb. *paitva lub adi. *paitvus. Dalszy wywód niepewny. LEW 587 sugerował związek *iš(si)páitvēti* z rodziną rzecz. *piētūs* 'południe; południowy posiłek' (hipoteza neoapofonii *pait-* : *piet-*; czy wtedy -vē- miałoby być neosufiksem?).

pajaī, -ī 4 p.a. m.pl. gw. 'wosk pszczeli'. Trudne. Būga, RR II, 511 proponował zbliżenie z rodziną scs. *sū-poj-iti* 'złączyć', pol. *spoić*. Mało to prawdopodobne wobec faktu, że -*pojiti* jest causativum do *piti* 'pić' (zob. Boryś 426, 456, 569), a taki czasownik w językach bałtyckich nie występuje. Inaczej LEW 527: do wed. *páyas-* n. 'sok (życiowy), woda, mleko', aw. *payah-* 'mleko'. Jeśli tak, to wyraz należy do czas. *pýti* m.in. 'o krowie: zacząć dawać mleko', mianowicie jako drw. na SO *paj-V* od *pij-V* (zob.). — Vb. denom. *užsipajúoti* 'zawoskować sobie': *Bitys žiemai aulį užsipajúoja* 'Pszczoły zaklejają sobie na zimę szczeliny ula woskiem'.

pājamos, -ĩ 3 p.a f.pl. 'wpływ, dochód, przychód brutto', *pajamà* 'czas, gdy księżyc przybiera, dochodzi do pełni' < *pajam-ā- — abstractum dewerbalne na SO (*am-/jam-) od prs. *pājemu* do *pajimti* < *pa-īm-ti* 'wziąć, zagarnąć, zabrać'. Na temat j w roli wypełniacza hiatu zob. s.v. *iṃti*. Podobna budowa w *sājama* a. *sajamà* 'sylaba' (neol.) ⇐ *sūjemu* 'zbieram'. — Neoosn. *pajam-*: *pajamīngas* 'dochodowy, zyskowy, intratny', vb. denom. *užpajamúoti* 'zapisywać na poczet przychodu'.

pājus, -aus 2 p.a. 'wkład do kapitału spółdzielni, udział członkowski', pl. *pājai* — zapoż. z ros. *paj*, -a 'udział' (por. LEW 527, REW II, 302). — Drw. *pājinis kapitālas* 'kapitał udziałowy' (por. ros. *pajevój vzos* 'wkład, udział').

pakabūčiai, -iū 2 p.a. m.pl. gw. 'obwisłe płatki skóry pod szczękami koguta i kury, tzw. dzwonki a. pucki' — pluralizacja wyrazu *pakabūtis* 'coś wiszącego, wisząca ozdoba, wisiorek', por. czas. *pakabinti* 'powiesić' (s.v. *kabėti*). Inne nazwy dla 'dzwonków' to *abrūsai*, *burzdūklai*, *pakarūklai* i *penai*.

pakajāuka 1 p.a. przest., gw. 'pokojówka, panna służąca' (*Kai jauna buvau, pas ponus pakajāuka buvau* 'Jak byłem młoda, byłem pokojówką u państwa', tj. we dworze) — zapoż. z pol. *pokojówka*, -i (zdrobnienie od *pokojowa*, zob. *pakajavoji*). Stąd też błr. gw. *pakaëuka*.

pakajavoji przest., gw. 'panna służąca, pokojówka we dworze' (*Dvare dvi pakajāvosių buvo* 'We dworze były dwie pokojówki') — forma emfaticzna do *pakajavà* 4 p.a. ts., co zapożyczono z pol. przest. *pokojowa*, to przez elipsę ze *służąca pokojowa* ⇐ *pokój*, *pokoju* (por. Sw IV, 501). Por. POLŽ 128. NB. Lit. liter. *kambarinė* 'pokojówka w hotelu' jest przekładem z pol. *pokojowa* (por. *kamaryś* 'pokój').

pakājus I, -aus 2 p.a. stlit., gw. 'pokój; spokój'. DP 'pokoj, spokojnie, bezpieczny, przymierze' — miejsce akcentu wskazuje na zapoż. z błr. *pakój*, -ja, stbłr. *pokoj* (SLA 152, LEW 528, ALEW 731). Por. *prabājus*, *razbājus*. Inaczej Borowska 356 i LKŽ IX, 142: z pol. *pokoj* (*pokój*). Osobno zob. *spakājus*. — Drw. *pakajīngas*, DP *pakājingas* 'spokojny; nie związany z niepokojem, troskami', *pakajnas* BRB 'spokojny, ruhig' ⇐ stbłr. *pokojnyj* (błr. *pakójnyj*); *pakajūs*, -i adi. 'spokojny' (*pakajesni ir paklusnesni vyresniam urėdui* DP 1932 nom.pl.m. 'spokojniejszy i posłuszniejszy zwierzchniemu urzędowi'). Vb. denom. *pakājinti* 'uspokoić, pojednać', *pakajúoti* 'zachowywać spokój'. — Pol. *pokoj* 'pax' zapożyczono do jęz. staropruskiego jako *pakais, por. *packaiēn* acc.sg. 'pokój, Frieden'. Drw. wstecznym od strp. *pakaj- jest *pak-* w *packan*, *packun* acc.sg. 'pokój, Frieden'. PKEŽ 3, 212 widział w tym wariacie raczej skrót haplogiczny.

pakājus II, -aus 2 p.a. stlit., gw. 'pokój mieszkalny, zwykle dobrze urządzone; pokój

gościnny. DP ‘pokoj’, SD¹ *pakajus* «pokoy, cella, conclave, abditum cubiculum» (syn. *kamara ypati*) — zapoż. ze stbłr. *pokoj*, -a, błr. *pakój*, -a (SLA 152, Zs 38, LEW 528). Inaczej Borowska 356 i LKŽ IX, 142 (z pol.). Por. temat na -ju- w *aliėjus*, *gōjus* i *rōjus*. — War. *upakājus* DVŽ, LZŽ, z niejasnym segmentem u- (por. *supakājus* LZŽ ‘spokój’). — Drw. *pakājai* m.pl. ‘ładnie, okazale urządzone mieszkanie; komnaty’ (*upakājai* ‘pałac’: *Ponià gražì upakājuosa sėdz, o kāsos jōs žibina* LZŽ ‘Pani śliczna w pałacu siedzi, a jej warkocze biją blaskiem’ [o słońcu]). Zob. też *pakajāuka*, *pakajavóji*.

pakalà 2, 3 p.a. gw. ‘tył ciała, grzbiet, plecy’. SD *pakala* «tył, tergum, dorsum» (syn. *nugara*) — dewerbalny rzeczownik na -a- od złożenia *pa-si-kal-ti, por. *atsikāl̃ti* ‘oprzeć się o coś plecami’ (zob.). Odpowiednik łot. *pakaļa* ‘tył, zad, zadek’. Podobne ujęcie w LEW 528. — Z innym sufiksem: *pakalỹs* ‘tylna część, tył, zad; kuper u ptaków’. — Drw. *ātpakalias* ‘poruszający się tyłem, idący wstecz’ (war. *atāpakalias*, *atōpakalias*), *atpakaliōm* adv. ‘wstecz, do tyłu’, *atpakaliōp* adv. ‘nazad, z powrotem’, *ažupakalis* SD¹ «tył, posterior pars», *iž ažupakalio* adv. SD «poza, retro, a tergo», *ūžpakalis* lub *užpakalỹs* 3 p.a. ‘tył; tyłek, zadek’ (⇒ *užpakalinis arklỹs* ‘koń idący z tyłu’, *užpakalinės dūrys* ‘tylne drzwi’), war. *užupakalis*, *ažupakalis* 1 p.a., po synkopie *užupkalis*, *ažupkalis* (*Kažin kas sureko iš užupkalio* ‘Ktoś krzyknął z tyłu’. *Boba plačiu užupkalio* ‘Kobieta z wielkim tyłkiem’). Por. łot. *pakaļā* adv. ‘z tyłu’, *atpakaļ* adv. ‘z powrotem’, *nuo pakaļas* adv. ‘od tyłu’, *pakaļ*, *pakal* adv. ‘z tyłu, za kim, po kim’, *pakaļ* praep. z gen. ‘po, za, w ślad za’. — N.jez. *Pākalas*, *Pakalỹs*.

pakalenià 2 p.a., *pakalēnē* 2 p.a. gw. ‘ród; pokolenie’ — zapoż. ze stbłr. *pokolenie*, *pokolenie*, błr. *pakalēne*, -nja n. (Zs 38). War. sufiksalny: *pakalēnija* 1 p.a. — Ze zmianą -en’a w -ein’a: *pakalēinia* 1 p.a. (por. *sumlenià* > *sumlēinia*).

pakalikas I 2 p.a., *pakālikas* 1 p.a. gw. ‘klin z twardego drewna a. rogu, służący do unieruchomienia kosi na drzewcu’, por. *Pakalikas būva medinis arba raginis ir užsikala, kad dalgė nejudėt* ‘Klin bywał z drewna albo rogu, i wbija się, żeby kosa się nie ruszała’. *Mano dalgės pakalikas jau visai kliba – užkalsiu* ‘Klin w mojej kosie całkiem się obłuzował, muszę go wbić’. Zdrob. na -ikas od *pakalà* ‘klin do rozszczepiania drewna; podkówka na obcasie buta’ (zob. *kāl̃ti*, LEW 528). Znacz. etym. ‘mały klin, klinek’. W związku z obecnością nomina instrumenti na -ikas, np. *karikas*, *malikas*, *stumikas*, opisany tu wyraz jest pojmowany jako nazwa ‘narzędzia do wbijania’, motywowana przez vb. cps. *pakāl̃ti* ‘pobijać (młotkiem), podbijać (podeszwy)’.

pakalikas II 2 p.a. przest. 1. ‘sługa, lokaj w domu szlacheckim, ziemiańskim’, 2. pogardl. ‘sługus, zausznik, poplecznik’ — zapoż. ze stbłr. *paxolikъ* ‘wyrostek, chłopiec na posługi; giermek przy rycerzu, noszący zbroję’, por. pol. gw. *pacholik* ‘służący chłopiec; sługa, parobek’ (SGP IV, 3), pol. *pacholek* ‘sługa, parobek’. Substytucja x przez lit. k jak w *griėkas*, *lėnkas*. Por. SLA 152, LEW 528, POLŽ 128. — Stlit. *pakalka* WP c. ‘włóczęga’ (por. nazw. *Pakálka*, war. *Pachálka*), *pakálkomis eiti* 1. ‘próżnować, obijać się’, 2. ‘zejść na manowce’ (*Išejo pakalkoms visi vaikai*). Akut w *pakálka* tłumaczy się chyba wzdłużeniem zastępczym po synkopowaniu wariantu akcentowanego na sylabie wewnętrznej: *pakāl̃ika. Paralele: *támsta* < *tāmista*; *šálmas* < *šālamas; *vėlnas* < *vėlinas*. LEW 528, za nim Kabašinskaitė 25 mówili tu raczej o zmianie spowodowanej adideacją *pakalikas* do wyrazu *pakalà* ‘tył, plecy’.

pakamōrē, -ēs 2 p.a. hist. m. ‘podkomorzy, zastępca komornika, zarządzający dworem księcia oraz gospodarką w dobrach panującego’ (m.in. u Bretkuna i Donelajtisa). Litewska odmiana na -ē- dowodzi tego, że podstawą zlitewszczenia była forma stpol. *podkomorze*, -ego n. (a nie pol. *podkomorzy*, -ego m., jak podano w LEW 528 i LKŽ IX, 149) ‘urzędnik

dworski zarządzający majątkiem i dochodami panującego', później 'urzędnik ziemski sądzący sprawy graniczne', zob. SSTP VI, 243n., SLA 152, POLŽ 129 (pominięte w ALEW). Por. polonizm stbłr. *podkomoryj, podkomorej*. — Nazw. *Pākamorē, Pākamaris, Pākamoris*, n.m. *Pakamoriaĩ* (rej. Klaipėda).

pakarà 2 p.a., gen.sg. *pakāros* stlit., gw. 'pokora, brak buntu wobec przeciwności, uległość, uniżoność' (*Melskimēs tēvui savam pakaroj ir lētybėj* PK 115₃ 'Modlmy się ojcu swemu w pokorze i w cichości'. *Su pakarà i dangų, su uparà i peklą* 'Z pokorą do nieba, z uporem [nieposłuszeństwem] do piekła') — zapoż. z pol. *pokora*, -y 'animus demissus, humilitas, modestia'. Por. SLA 153 (brak w ALEW). — War. m. *pākaras* 2 p.a. w idiomie *prie pakāro eiti* 'znaleźć się w beznadziejnej sytuacji, być bliskim śmierci' (*Jo tėvas jau visai silpnas, matyt, eina prie pakāro*). — Drw. *pakařnas*, -à 'pokorny' ⇐ pol. *pokorny*; adv. *pakařniai* ⇐ pol. *pokornie*; *pakarnystė* stlit. 'pokora'. Zob. też *pasikaryti*.

pakarānas 2 p.a. wsch.-lit. 'pogrzeb' (*Ainam pakarānan* ZS 'Chodźmy na pogrzeb') — zapoż. ze stbłr. XVII w. *poxoronъ*, por. błr. gw. *paxarón* (PzB 3, 463). Nieściśle ZS 38 i LEW 528: z ros. *póxorony*. Por. syn. *pāgrabas* i *pakrāvai*.

pākaras (p.a. nieoznaczony) gw. 'rzemyk, którym przywiązuje się bat do biczyska' — sb. postverbale od vb. cps. *pakarti* 'powiesić, zawiesić' (zob. *karti* I). Ma nawiązanie z jednej strony w stpr. *paccaris* EV 'rzemień do zasznurowania buta, Rime [Schuhriemen]', z drugiej strony w łot. gw. *pakars* 'hak do zawieszenia czego'. Zob. PKEŽ 3, 213, ME III, 41, ALEW 459.

pakarpà 3 p.a. 1. 'kołnierz, kark', *nutvérti už pakarpōs* 'schwycić za kark, za kołnierz' (*Vyrai, imkit jį už pakarpōs ir meskit lauk!* 'Ludzie, weźcie go za kark i wyrzućcie stąd!'), 2. gw. 'pasma wełny nie ścięte podczas strzyżenia owcy', 3. gw. 'ścinek krawiecki' (syn. *atkarpà*), 4. gw. 'za wysoko ucięty przekos (przy koszeniu łąki)' — sb. postvb. od vb. cps. *pakarpýti* 'przystrzyc, podciąć' (zob. *karpýti*). — Drw. *pākarpalas* 'ścinek krawiecki'.

pakarūklai, -ų 2 p.a., *pakarūklai* 1 p.a. m.pl. żm. 'obwisłe płatki skóry pod szczękami koguta, indyka, tzw. dzwonki a. pucki' — dewerbalna formacja od *pakarti* 'powiesić' z rzadkim neosuf. -ūkl- (por. *girtūklis* s.v. *girt-*), war. *pakaruōklis*. Por. syn. *abrūsai, burzdūklai, makabārdai, pakabūčiai* i *penai*.

pakasynos, -ų 2 p.a. f.pl. przest., gw. 'pogrzeb'. SD: *pakasynos* «pogrzeb» (syn. *išdėjimas*), *pakasynas darau* SD «pogrzeb sprawuię», *maršalka pakasynų* SD «marszałek pogrzebny», *puota pakasynų* SD «pogrzebny obiad, stypa», ⇒ *pakasyninis* SD «pogrzebny, pogrzebowy». (Obok tego *pakasimas*: *išdėjimas aba pakasimas žmagaus numirusio* SD¹ «pogrzeb», syn. *pralydėjimas*). Dwuznaczne. Z jednej strony może to być abstractum na -nos od vb. cps. **pakasýti* 'grzebać umarłego' (por. *pakasu* SD¹ «pogrzebiam»); z obocznym sufiksem: *pakasylos* f.pl. 'pogrzeb'. Z drugiej strony *pakasynos* może należeć do jednego szeregu wraz z *krikštynos* 'chrzciny', *palankynos* 'odwiedziny u położnicy po porodzie' (syn. *patekynos, radynos*), i *pranešynos* SD «przenosiny», gdzie zakończenie -ynos jest imitacją słowiańskiego sufiksu z formacji hybrydalnych, będących kalkami białoruskich lub polskich nazw czynności a. uroczystości na -iny (por. GJL II, § 333). Z uwagi na fakt, że -ynos (w odróżnieniu od -ynės, np. *muštynės*) nie tworzy dewerbalnych nazw czynności, bardziej prawdopodobna wydaje się druga z wymienionych tu wersji. Por. *laidotuvės, pakrāvai* oraz zapoż. *pāgrabas, pakarānas*.

pakáušis, -io 1 p.a. 1. 'potylicą, cervix, tylna część sklepienia czaszki' (SD¹: *pakaušis* «tył głowy», pl. *pakaušiai* «karki» ['kręgi szyjne']), 2. 'czaszka' — od wyrażenia przyimkowego **po kaušo* albo **po kaušu* 'u dołu czaszki' (por. *kaušas* m.in. 'czaszka'). Znacz. etym. 'dolna część czaszki'. Odpowiednik łot. *pakaūsis* 1. 'kark, tylna część szyi', 2.

‘czaszka’ (por. *kaüss* ‘czaszka’). Paralele: *pabūrnis* (zob.), *pakaklẽ* a. *pakaklỹs* ‘przednia część szyi pod gardłem, podgardle’ (por. *kāklas*), *pasmakrẽ* a. *pasmakrỹs* ‘podbródek’ (por. *smākras*).

pakelaīnis 2 p.a., *pakelāinis* 1 p.a., też f. *pakelaīnē*, *pakelāinē* ‘szopa dostawiona do budynku, przeznaczona na narzędzia gospodarskie, skład drewna, służąca też za wozownię’ — dewerbalny derywat z suf. *-ain-* od *pakēlti* ‘podnieść do góry, podwyższyć’ (por. *rataīnē* ‘wozownia’). Znacz. etym. ‘to, co podniesiono (na słupach) do góry, zadaszenie’. Drw. wsteczny deprefigowany: *kelainis* b.z.a ‘szopa’ (ŽD 286). — War. ze SZ kil-: *pakilaīnis* a. *pakilāinis*, deprefigowane *kilāinis*, *kilāinia* (*Eik in kilāinią čiečkos atnešt!* ‘Idź do szopy po sieczkę!’).

pakelẽ 3 p.a., *pākelē* 1 p.a. 1. ‘miejsce przy drodze, pobocze drogi’, 2. stlit. ‘przydrożna karczma, gospoda’, SD <*pakiale*> = *pakēlē* «gościnny obiad z drogi przychodzącemu dany» i «podkarm» [‘miejsce popasu’] — drw. od zwrotu przyimkowego *po kelio/keliu ‘po drodze, niedaleko od drogi’, por. *ūžkelē* ‘miejsce za drogą ⇐ *už kēlio*. Zob. *kēlias*.

pakēlti, *pākeliu*, *pakēliau* 1. ‘podnieść (kamień, kotwicę), unieść (głowę, pokrywę, czapkę, suknię), wznieść (oczy ku niebu)’, 2. ‘być w stanie podnieść’ (*Daug rankų didžią naštą pākelia* ‘Wiele rąk może podnieść wielki ciężar’. *Jis jau didelį, jau pākelia dalį* ‘On jest już duży, może machać kosą’), 3. ‘podnieść (krzyk), wzbudzić (niepokój), wszcząć (hałas), wywołać (kłótnię, skandal), wzniecić (bunt)’, 4. ‘wyprawić (wesele), wydać (uczczę)’, 5. ‘znieść, znosić, wytrzymać co cierpliwie, przetrzymać’, 5. ‘zbudzić ze snu’ — jedno z prewerbialnych złożów czasownika *kēlti* ‘podnosić’ (zob.). — Drw. *pākeliāmas*, -ā ‘znośny’, *nepākeliāmas*, -ā 1. ‘będący ponad siły, nadmierny, zbyt ciężki’, 2. ‘nie do zniesienia, nieznośny, np. ból’ — z leksykalizacji participium prs. pass. (por. *nepakeñčiamas* ‘nieznośny’, *nepaleñkiamas* ‘nieugięty’), *pakeliāmāsis tiltas* ‘most zwodzony’, *pakeliāmōji* ‘rzemień do podtrzymywania hołobli’ (syn. *pakēlčius*, *pakeltinē*, *pakeltis*, też ze SZ kil-: *pakilā*, *pakilaīnis*), *pakeliūnas*: SD <*tiltas pakielunas*> «wzwod» [‘most zwodzony’] (pominięte w LKŽ). NB. Wydawca SD w indeksie włączył *pakeliūnas* do hasła *pakelimas* (s. 798); stało się tak na skutek błędnej lekcji, pomylenia sekwencji <un> z <im>). Co do sufiksu por. *prakeliūnas* SD «przełożony».

pakylēti, prs. *-kyliù* (3 os. *-kỹli*) a. *-kylēju*, prt. *-kylējau* ‘podnieść nieco, ostrożnie; dopomóc w podniesieniu się’ — tzw. vb. delimitativum (por. Ostrowski 163), urobione sufiksem *-ē-* i wzdłużonym SZ *kyl-* ⇐ *kil-*, por. *pakilti* ‘unieść się, podnieść się, wszcząć się’ (por. *pagynēti* ⇐ *gin-* : *genù*, GJL II, § 616). — Nomina: *pakylā* ‘podwyższenie, podium, np. dla orkiestry’, *pókylis* ‘poruszenie wśród ludzi; czas wytężonej pracy; tarło u ryb’, w znaczu. ‘uczta, bankiet’ jest kalką z pol. *podjęcie* (gości); żm. *sūkylis* ‘powstanie’ (*Sūkylių y[ra] buvę, bet nepavyko nė vienas* ‘Powstania były, ale ani jedno się nie powiodło’). Por. łot. *cīlāt* przest. ‘podnosić’, *cīlavas* f.pl. ‘siatka do przenoszenia siana’.

paklajai, -ū 3 p.a. m.pl., *pāklajēs*, -ų 3 p.a. f.pl. gw. ‘deseczki z twardego drewna, nabijane na płozy sań i zabezpieczające je przed ścieraniem się’, por. *Pakalk pāklajus po ekētvilkos, jau nudilo šēnys* ‘Nabij «paklajai» pod sankami do przewożenia brony, bo starły się już szyny’. Krótki wokalizm osnowy *klaj-* polega na neoapofonii SP *ā* ⇒ SZ *ā*, do której został włączony neopwk. **klāj-* ⇐ *klōju* ‘nakrywam’ (zob. *klōti*). Znacz. etym. ‘pokrycie, przykrycie’. Paralele: *lajūs* ob. *lōju*; *šakūs* ob. *šōkti*; *atvākas* ob. *vōkas* i *skradžiā* ob. *skrōsti*. Osobno zob. *paklojā*.

paklānas 2 p.a. stlit. 1. ‘pokłon, ukłon na znak uszanowania, czci, uniżoności’, 2. ‘pozdrowienie wyrażone w liście’, 3. ‘podarunek dawany zwierzchnikowi, panu’ (*Jeī nuneši paklāno, tai susišnekēsi, o jei ne, tai nė neik*) — zapoż. ze stbłr. *poklonъ* ‘pokłon; podatek na

rzecz osób urzędowych', por. błr. *paklón*, -u 'ukłon', ros. *poklón* 'ukłon, pozdrowienie, powitanie'. — War. akc. *pāklanas* 1 p.a. ⇐ pol. *pokłon*. Por. SLA 153 (brak w LEW i ALEW).

paklebavóti, *paklebavóju*, *paklebavójau* stlit. 'nadszakiwać komu, pochlebiać, schlebiać, zwykle dla osiągnięcia jakich korzyści' — zapoż. ze stbłr. *poxlebovati* ⇐ pol. przest. *pochlebować*, -uję. War. z -ch-: *pachlebevoti*. Drw. *pachlebavojimas* 'pochlebstwo'. Por. SLA 147, 153, LEW 267 (s.v. *klebóti*), ALEW 732. Zob. też *paklëbčius*.

paklëbčius, -iaus 2 p.a., *paklëpčius* c. przest. 'ten, kto pochlebia komu, pochlebca' — zapoż. ze stbłr. *poxlebca*, -y ⇐ pol. *pochlebca*, -y (nie: *pochlebiacz*, jak podaje POLŽ 128). War. z -ch-, *pachlebčius*; z udźwięcznieniem -kl- > -gl-: *paglebčius*; z innym tematem: *paklepčias* LEX; z dodaniem rodzimego suf. -nink-: <pagliebninkas> CGL 'Fuchsschwänzer'; z zastępstwem zakończenia słow. -ca litewskim -sa: gw. *paklebsà* c. 'lizus'. Zob. też *paklebavóti*. — Drw. wsteczny *pakleba* b.z.a. c. 'pochlebca' (por. *klāpčius* ⇒ *klāpas*). Vb. denom. *paklepčiauti* LEX 'pochlebiać, schmeicheln, Fuchs schwanzen'.

pāklepas 1 p.a. stlit. 1. 'potwarz, oszczerstwo, fałszywe oskarżenie' (war. *pāklapas* m.in. DP), 2. gw. 'pogłoska, plotka' — zapoż. ze stbłr. *poklepъ*, por. błr. *paklëp*, -a (por. SLA 153, ALEW 506). War. f. *pāklepa* 'potwarz' i 'hańba, wstyd' (Willent), też *pāklapa* 'potwarz' (m.in. DP). Vb. denom. *paklapóti* DP 'potwarzać', ⇒ *paklapójimas* DP 'sromota; potwarz'. Zob. też *klepóti*.

paklōdas 2 p.a., *pāklodas* 3 p.a. 1. 'podkład ze słomy, chrustu, żerdzi, desek, kładziony pod składanym w sianieku zbożem a. sianem, aby niegniło' (też pl.t. *paklōdai*), 2. 'pierwsza warstwa składanego w stodole zboża', 3. 'podściółka w oborze', 4. 'podstawa czego', 5. 'okucie płóz w saniach', 6. 'podbicie siodła', 7. 'kapa, narzuta na łóżko', 8. 'pościel' — rzeczownik postwerbalny na -as od neoosn. *paklod-*, wynikłej z metanalizy czas. *paklo-dý-ti* 'rozścielać coś na spodzie' (iter. do *klóti*) jako *paklod-* + -ýti. Z obocznym tematem: *paklōdē* 'prześcieradło; płachta do przenoszenia siana, słomy, wiórów; narzuta na łóżko; obrus; ściółka w oborze'. To samo objaśnienie stosuje się do innych formacji o neoosn. °*klod*°, mianowicie: *apklōdas* 'okrycie, przykrycie śpiącego', też 'fornir, sklejką', *īklōdas* a. *īklodas* 'deski na spodzie wozu; deski przybite po bokach sań', *īklōdē* 'prześcieradło rozesłane w wozie przy zwózce zboża, zapobiegające wysypywaniu się ziarna' (syn. *paklōdē*), *sānkloda* 'ustrój społeczny', *sānklodas* 'wypleciona ze słomy pokrywa do kadzi; wkład pieniężny w banku', *ūžklodas* a. *užklodas* 'przykrycie śpiącego (koc, kołdra); pościel' (war. *ūžklodē*). — Formacje deprefigowane: *klōdas* 'warstwa zboża rozesłanego do młócenia; warstwa słomy, ziemi, gliny, piasku; miejsce do złożenia, np. siana, do rozesłania, np. lnu' (syn. *klojā*), *klōdē* 'przykrycie, kapa na łóżko'. Vb. denom. *kuodúoti* 'układać warstwami'. — Mylne jest wysunięte w ŽD 99n. i GJL II, §§ 447-450 twierdzenie, jakoby jęz. litewski rozporządzał odziedziczonymi sufiksami -das, -da, -dē. Jeszcze inaczej Ambrazas (1993, § 133), według którego segment składowy -d- miałby się wywodzić z pie. «determinatywu pierwiastka»: *-d- lub *-d^h-. Analizę *klō-da-s* znajdujemy już u Būgi, RR II, 592. — Wbrew BSW 135n. nie widać bezpośredniego związku genetycznego między rzeczownikami *klōdas*, *paklōdas*, *paklōdē* i czasownikiem scs. *kladų*, *klasti* 'kładać, kłaść' (zob. analizę s.v. *klóti*). — LEW 275 wymienił s.v. *klóti* wyraz *paklōdē* jednym tchem z *klōstas* i *paklōtē*, *klōtas*. Dwa ostatnie wyrazy rzeczywiście pochodzą od *klóti*, jednakże o pozostałych nie można tego powiedzieć; *klōstas* należy – jako rzecz. postwerbalny – do frequentativum na -sty-, por. *kló-sty-ti*); z kolei *paklōdē* należy – jako rzecz. postwerbalny – do iterativum na -dy-, por. *pa-klo-dý-ti*.

paklojā 3 p.a. 1. 'to, co jest zasłane na miejscu do spania, posłanie' (war. *paklojēlis*), 2. 'miejsce w stodole, gdzie rozkłada się coś do suszenia' — drw. na *-ā- od neopwk. *pakloj-* ⇐ prs. *paklōju* 'ściełę, kładę' (*paklōti*). Zob. też *klóti*, *kloj-* i *paklajaĩ*.

pakormas stlit. ‘pokarm’ (WP, zob. PAŽ 301) — zapoż. z pol. *pokarm*, -u ‘alimentum, cibus, esca’. Brak w SLA, LEW, LKŽ i ALEW.

pakōžē 1 p.a. przest. ‘bagaż, rzeczy zapakowane do przewozu’ — zapoż. z prus.-niem. *pakāsche* f. (GL 94). Por. nwn. *Bagage* f., do czego dostosował się war. *bagōžē*. Co do akutu por. zapoż. *oblōtas, tōžē, žiōgē*. Zob. też *bagāžas*.

pakramtā 3 p.a. gw. 1. ‘gderanina, przytyki, docinki’ (*Amžinai nuo savo žmonos kenčiu pākramtą* ‘Wiecznie cierpię wymówki od swej żony’), 2. ‘zmartwienie, zgryzota’ (*Blogi vaikai tėvam tik pakramtā* ‘Niedobre dzieci są tylko zgryzotą dla rodziców’) — sb. postverbale od vb. cps. *pakramtyti* m.in. ‘być w stanie gryźć’ (zob. *kramtyti*). Obok tego n.agt. *pakrámta* c. ‘człowiek kłótniwy, zgryźliwy, kąśliwy’. — Tu pewnie też *pakramà* c. ‘kąśliwy pies, zły pies’, co wygląda jak drw. wsteczny od *pakramtā* (ŽD 447 nie komentuje braku -t-). Por. *préslas* ⇒ *présas*; *ūturka* ⇒ *ūtura*.

pakrāvai I, -ų 2 p.a. m.pl. gw. ‘pogrzeb’, por. *Eikim pakrāvuos giedot: girdėjau, kad jau mirė senelis* ‘Chodźmy śpiewać na pogrzebie; słyszałam, że staruszek już umarł’. *Pakrāvai tai ne veselia – šaipyteis nereikia* ‘Pogrzeb to nie wesele, śmiać się nie należy’ — sb. postvb. od *pakráuti* ‘nałożyć, naładować’. War. *pakrōvai*, f. *pakrāvos* (*pakrōvos*), też sg. *pakravà*. Paralele: *pakravà* ‘miejsce w stodole do składania siana, słomy’, *pakrovà* ‘ładunek’. Zdaniem Būgi, RR II, 195 wyraz *pakrāvai* mógł w przeszłości oznaczać stos pogrzebowy, tj. stertę drewna przeznaczoną do spalenia na niej ciała zmarłego. Przypuszczenie to podtrzymał LEW 529.

pakrāvai II, *pakrōvai*, -ų 2 p.a. ZTŽ ‘cerkiewne święto pokrowu (opieki Matki Boskiej), przypadające 1.X.’ — zapoż. z błr. *pakrōvy*, -aũ (ros. *pokrōv*, -a). War. f. *pakrāvos*. Brak w LKŽ i LEW.

pakšėti, *pakšiù* (war. *pakšù*), *pakšėjau* gw. 1. ‘bulgotać (o kaszy)’, 2. kapać z odgłosem’, 3. ‘stukać, postukiwać’, 4. ‘pocierać brzytwą o ramię’, 5. ‘trzaskać – o drzewach, płotach na mrozie’, 6. ‘cmokać na konia’, 7. ‘pykać fajkę’ — czasownik na -ė- od wykrz. *pàkš*, *pàkšt* o stuknięciu, uderzeniu, wystrzeleniu. Z innymi sufiksami: *pakščiōti*, *pakšnōti*.

paktā 2 p.a., gen.sg. *pāktos*, też m. *pāktas* 2 p.a. hist. ‘dzierżawa, аренда, zwł. dzierżawienie sadów albo krów dworskich dla wyrobu przetworów mlecznych’ (*Jis dvare įsisteigė paktą* ‘Urządził sobie we dworze pacht [tj. mleczarnię]’) — zapoż. z pol. przest. *pachta* (⇐ nwn. *Pacht* f.), forma oboczna do *pacht*. — Drw. *pāktorius* ‘kto trzyma pacht, dzierżawi krowy dla nabiału’ (*Pas paktorių gausi pieno saldaus ir rūgštaus, sūrio, varškės ir sviesto* ‘U pachciarza dostaniesz mleka słodkiego i kwaśnego, sera, twarogu i masła’) ⇐ pol. przest. *pachciarz* (⇐ nwn. *Pachter* a. *Pächter* m., zob. EWD 960). NB. LKŽ IX, 209 przez niedopatrzienie miesza to z homofonicznym *pāktorius* ‘faktor’ ⇐ błr. *páxtar* (zob. niżej). — Postać zlitewszczona: *pāktininkas* ‘dzierżawca nabiału, pachciarz’, z -ininkas zam. -orius (*Pāktininkas buvo: sūrius spaudė, smetoną greibė* ‘Był pachciarz: wyciskał sery, zbierał śmietanę’).

pāktorius, -iaus 1 p.a. wsch.-lit. ‘pośrednik w handlu, pachciarz’ (*Anas su pāktoriais pirko* ‘On kupował [konia] za pośrednictwem faktorów’) — zapoż. z błr. gw. *páxtar*, *fáktar* ⇐ pol. *faktor*. Por. Zs 38.

pakūčią 3 p.a. gw. 1. ‘kąt w chacie za stołem, gdzie zbiegają się ławy i gdzie wiszą obrazy świętych’, 2. ‘miejsce poczesne przeznaczone dla gościa’ (*Mes svečių visada sodinam pačion pākūčion* ‘My gościa zawsze sadzamy w «pakūčią»’) — zapoż. z błr. *pókucь*, -i f. (por. ĖSBM 9, 268, LEEŽ 138; brak w LEW). Por. polski rutenizm *pokucie* (SGP IV, 228). War. akc. *pākūčia* 1 p.a., *pakūčią* 2 p.a. Z innym tematem: *pākūtis*, -čio, *pakūtys*. Por. syn.

krikštālangē, krikštāsuolē. — Drw. *pakūčieka* a. *pakūčieka*: *Pasodino tėvas svetėlį pačion pakūčiekon* ‘Posadził ojciec gościa w samej «pakūčieka»’ (rzadki suf. -iek-, por. *prieštariēkas*), *pakūčinis lāngas* ‘narożne okno’.

pākulos, -ų 1, 3 p.a. f.pl. ‘pakuły, wyczeski lnu lub konopi, krótkie włókna lnu a. konopi, oddzielone od długich przez czesanie i trzepanie’. SD 1. «paczesi lniane, konopne» (syn. *pašukos*), 2. «zgrzebie lniane, konopne» (SD¹ «zgrzebi»). Odpowiednik łot. *pakulas* f.pl. ‘pakuły’ — rzeczownik postwerbalny od vb. cps. *pakūlti* ‘wymłócić zboże; uzyskać plon z młocki; krótko, trochę pomłócić’. Budowa podobna do *sānkulas* ← *sukūlti*. War. *pākulas, pakulē, pākulēs*. War. synkopowane: *pāklos, pāklas* (LD § 146). — Zapoż. litewskie w błr. *pākulle* n., gw. *pākuli, pākuly* pl. ‘pakuły, materiał do uszczelniania’; stąd do pol. *pakuły* f.pl. ts., prus.-niem. *Pakullas* ‘powróż z pakuł’ (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 66 = Urbutis 2009, 379, Laučjute 18n.), drw. pol. *pakulanka* ‘przędza, nici z pakuł’, *pakulak* ‘powróż skręcony z pakuł’, *pakulnica* ‘plótno najgrubsze’ (Sw). — Drw. *pakulañis* ‘ktoś ociężały, powolny’, *pakulingas* SD¹ «zgrzebnny», *pakulinis* ‘pakułowy, np. worek’, SD «zgrzebiany, zgrzebnny» (war. *pākulnis*, nazw. *Pakuñnis*), cps. *pakulgaļvis* ‘kto nie może niczego spamiętać’ (dosł. ‘co ma pakulaną głowę’, por. *galvā*). — N.m. *Pākūlingē, Pākuliškēs, Pākulniškēs* oraz *Pākumulšiai* (*Pakul-mušiai, z metatezą).

pakūnē 1 p.a., *pakūnys* 3 p.a. gw. ‘rodzaj twardego wrzodu’ (*Pakūnys yra skaudulys, kietas, platus, su pasoda raudona, augęs ant raumenų* ‘«Pakūnys» to wrzód twardy, szeroki, z czerwonym otokiem [z rumieniem], rośnie na mięśniu’), *pakūnē* ‘naskórek opalanej świni; wierzchnia warstwa czego’ — derywat od pewnego zwrotu przyimkowego z rzecz. *kūnas* ‘ciało’. Znacz. etym. ‘to, co znajduje się na ciele’ (por. LEW 529). — Drw. *ligi pakūnēs* adv. ‘do cna’: *Atēmē viską liki pakūnēs* ‘Zabrał [mi] wszystko do ostatka’.

pākunigēs, -iū 3 p.a. f.pl. gw. 1. ‘poczęstunek dla sąsiadów po kolędzie i odjeździe księdza’ (*Ateik rytoj pas mus ant pakunigiū: liko dar daug valgymų ir gėrimų* ‘Przyjdź do nas jutro na «pakunigēs», zostało jeszcze dużo jedzenia i picia’), 2. ‘biesiada na plebanii po odpuszcie’ (*Vakar atlaidai buvo, šiandien pakunigiū atvažiavom* ‘Wczoraj był odpust, dzisiaj przyjechaliśmy na «pakunigēs»’). War. *pākunigiai* 1 p.a., *pākunigis* 1 p.a. lub *pakunigys* 3 p.a. Formacja utworzona prefiksem *pa-* od sb. *kūnigas* ‘ksiądz’. Oznaczała ona okres czasu następujący po pewnej uroczystości z udziałem księdza. Wzorem dla niej był typ słowotwóczy prefiks *pa-* + nazwa przedziału czasowego, zob. Urbutis, LKG I, § 743. W szczególności por. takie wyrazy, jak *pašventys*, gw. *pašventē* ‘dzień następujący po święcie’ i *pāpietuvē* ‘czas po obiedzie’. Pominięte w LEW. Jest n.m. *Pākunigē*.

pakusà 3, 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘to, co kusi, podnieta, chęć do czegoś, zwykle zakazanego, złego’ (por. *Ak tu, pakusà prakeikta!* ‘Ach ty, przeklęta pokuso!’), *nes ans mūsų tėvų stojos... nuog visų priepuolų mus gina, nuog velnia ir pokusų dengia* PK 112¹³ ‘iż on naszym Oycem został... złych wszystkich przygod nas broni, od czarta y od pokus chroni’), 2. ‘ochota do pracy, do działania’ (*Didė pakusa jį paėmė ant to darbo*), 3. ‘przywidzenie, upiór, zły duch, straszidło’ — zapoż. ze stbłr. *pokusa* 1. ‘to, co kusi, podnieta diabelska’, 2. ‘przywidzenie’. Por. błr. *spakūsa*, -y ‘pokusa’; s- uogólnione z czas. *spakusić* wzorującego się na pol. *s-kusić* (zob. ĖSBM 12, 260). Por. LEW 320 (s.v. *kūsimti*). Brak w ALEW. Osobno zob. *kūsyti*.

pakūtà 2 p.a., gen.sg. *pakūtos* stlit., gw. 1. ‘w kościele katolickim: pokuta, moralne zadośćuczynienie za grzech’, 2. ‘kara, męka, cierpienie’ (*Su blogu moterišku gyvenc viena pakūtà* LzŽ ‘Życ ze złą kobietą to prawdziwa męka’) — zapoż. ze stbłr. *pokuta*, por. błr. *pakūta*, -y, pol. *pokuta*, -y (LEW 529; brak w ALEW). — Vb. denom. *pakūtavoti* ‘pokutować; cierpieć za co’, war. *pakūtavoti* ZTŽ (zwykle z prvb. *iš-*, *už-*) ← stbłr. *pokutovati*, -uju, błr. *pakūtavacʹ*, pol. *pokutować*, -uje. Wsch.-lit. *pakūtūti* bazuje na formie 3 sg. prs. *pakūtūja*,

oddającej błr. *pakūtūje*.

palà I 4, 2 p.a. gw. 1. 'kawałek tkaniny, płótna; płótno do cedzenia', 2. 'chustka na głowę', 3. 'chusta do przykrycia a. zawinięcia czegoś', 4. 'ścierka do rąk, szmata do wycierania', 5. 'płachta do przenoszenia zielska, drewna', 6. 'pielucha' (*Vaiką susuko į palàs* 'Zawinęła niemowlę w pieluchy'), 7. 'płat materii o pewnej szerokości, tzw. bryt a. klin' (*Pasisiuvau andaroką keturių palų platumo* 'Uszyłam sobie spódnicę o szerokości czterech brytów'), 8. 'poła, dolna część jednej połowy ubioru rozpinającego się z przodu' (syn. *skveřnas*) — zapoż. ze stbłr. *polà*, błr. *palà*, -ý 'kawałek płótna, płat tkaniny; poła płaszcza' (por. ros. *polà*, pol. *poła*). War. *pālas*; s-mobile: *spālas* (rodzaj męski jak w rodzimym *výstyklas* 'pielucha; powijak'). Zob. też *pripālas* 'podołek'. Inaczej LEW 529, który przyjmował pokrewieństwo *palà* z prasłowiańskim **pol-t-ino* 'tkanina lniana' (ros. *polotno*, czes. *plátno*, pol. *płótno*). — Cps. *tripālis* 'złożony z trzech części, kawałków, płatów (o spódnicy, sieci rybackiej, oknie)'.

palà II 'poczekaj!' — z redukcji *paláu* < *paláuk*, formy 2 sg. imperativi do *paláukti* 'poczekać' (zob. *láukti*). Warianty: *palū* (LzŽ), *palg* (Gruzdžiaĩ) < **pau-gi*. Podobnie łot. *paga* 'czekaj!' < *pagaidi*. Przykład nieregularnego rozwoju fonetycznego, spowodowanego częstością użycia. Por. czes. *počkat*, ukr. *počkaty* 'poczekać' < *počekati* (Mańczak 29). Paralele: *atadà*, *atstà*.

pālagas I 3, 1 p.a., *palāgas* 2 p.a. 1. 'poród' (*Ji mirė pirmu pālagu* 'Umarła przy pierwszym porodzie'), 2. 'połóg, okres następujący po porodzie' (*Ji išgulėjo palagan apie tris nedėlias* 'Przeleżała w połogu około trzech tygodni') — zapoż. ze stbłr. *pologõ* 'połóg', por. błr. gw. *pólah*, -a (← z pol. *połóg*, -u). Por. POLŽ 740, Zs 39, LEW 530. Zob. też *šėšios*, *ušios*. — Drw. *palagniņķē* (-ỹķē) lub *palāgninkē* 'położnica' (możliwa kalka z pol. *położnica*, por. war. *palažņķē*, *palažniņķē*).

pālagas II 1, 3 p.a. 1. stlit. 'namiot' (BRB, zob. PAŽ 301), 2. gw. 'wsparty na słupach daszek przed wejściem do domu, zadaszony ganek', 3. gw. 'szopa jako przybudówka', 4. gw. 'daszek u czapki', 5. przest. 'powóz ślubny, Brautwagen' (LEX) — zapoż. ze stbłr. *pologõ* m.in. 'łoże w namiocie, posłanie', por. błr. *pólah* 'zasłona, kotara; moskitiera', ros. *pólog* ts.

pālai, -ų 2 p.a., *palai* 4 p.a. gw. 1. 'ławy w łaźni parowej' (DVŽ, LzŽ), 2. 'pokład z żerdzi przeznaczony do suszenia lnu' (DVŽ), 3. 'prymitywne łóżko zbite z desek, prycza' (DVŽ) — zapoż. z błr. gw. *póly* pl.t. m. 'prycza ustawiana na krzyżakach między piecem a ścianą', *pólki* ts. (PZB 4, 43n.), też sg. *pol* 'prycza (dla parobka); półka w suszarni lnu; podłoga' (PZB 4, 40). Tu też *pālas* 'podłoga' (ZTŽ) ← błr. *pol*. — Drw. *palūndai* (zob.).

palaidà 3 p.a. 'rozwiązłość, wyuzdanie, rozpusta' — sb. postvb. od *paláidyti* 'puścić wolno (zwierzę zamknięte, uwiązane, spętane)'. SD: *palaida* «nałożnictwo» (<*paleyda*> «nierządnik»), *kūno palaida* «cielesność», *palaidos namai* «nierządny dom, zamtuz» (por. *palaidāvietė* NdŽ «Bordell», cps. z II członem *vietà* 'miejsce'). Zob. ALEW 549n. — Drw. *palaidūmas* DP 'rozpustność', *palaidūnas* 'lekkoduch, hulaka', DP 'nierządny, nierządnik, rozpustnik, wszetecznik, swowolny, rozpustny' (*sūnūs palaidūnas* 'syn marnotrawny'), *palaidūnė* DP 'nierządnica, wszeteczniczka', *palaiduo* SD 1. «bezecny» (syn. *piktos nuotarties žmogus*), 2. «swowolny», 3. «nałożnik» (syn. *padriaubėlis*), 4. «porubnik», 5. «rozpustnik», SD¹ «hultaj», *palaiduonas* KN 'cudzołożnik' (syn. *paleistūvas*). Por. syn. *paleistūvas*. Vb. denom. *atsipalaidiūoti* 'rozluźnić się – o pasie, sznurze', *palaidiūti* 'oddawać się rozpucie, pędzić żywot rozpustnika' (⇒ *palaidāvimas* przest. 'wyuzdanie, Zügellosigkeit').

paláidas, -à 3 p.a. 1. 'nie spętany (koń, bydło), nie uwiązany (pies)', 2. 'luźno z(a)wiązany (sznur, snop); o włosach: rozpuszczone, nie spięte, nie splecione; o ubiorze: nie zapięty, rozchełstany', 3. 'zwolniony z pracy, urlopowany; nie najęty (o parobku)', 4.

‘rozwolniony na skutek zaburzenia jelitowego’ (por. *jám paléido vidurius* ‘on ma rozwolnienie’, *palaidì viduriaĩ* ‘rozwolnienie’), 5. ‘rozwiązły, rozpustny, rozpasany’ (zob. *palaidà*) — przymiotnik postwerbalny od *paláidyti* m.in. ‘puścić wolno (zwierzę, które było zamknięte, uwiązane, spętane)’, drw. od *paléisti*, zob. *léisti*.

pālaikas 3 p.a. ‘reszta, pozostałość’, *palaikas valgyklų* SD «niedoiadki» (por. *valgyklà*), *palaikas vyno* SD «stoczki» [‘resztki wina’] (por. *vynas*). Pl. *palaikaĩ* 1. ‘zwłoki, prochy; relikwie’, 2. ‘spadek po zmarłym’, 3. ‘zabytki; gruzy’, SD «starzyzna». Odpowiednik łot. *palaiki* ‘ostatki, resztki’. Formacja prymarna z suf. -a- i SO -laik- ← lik-, por. vb. cps. *palikti* ‘zostawić, zostać’, *pasilikti* ‘zostać, ostać się; nie nadażać’. Osobno zob. *ātlaikas*. — Drw. *palaikēlis* ‘to, co stare, znoszone, zużyte’, *palaikis* adi. ‘nienowyy, znoszony, zdarty; słaby, zmęczony, stary; marny, bezwartościowy; nieuczciwy’, *palaikūlis*: *Kas eina, dirba, pasilikęs nuo visų, tas palaikūlis* ‘Kto ostatni idzie, robi coś, nazywa się *palaikūlis*’ (por. sufiks w *atlikūlis*). — Użyty w II członie złożzeń przym. *palaikis* wyraża nacechowanie ujemne, podobnie jak sufiks pejoratywny lub augmentatywny, np. *vaikāpalaikiai pasilėidę* m.pl. ‘dzieciska rozpuszczone’ (por. *vaikas*), *vištāpalaikē* ‘kurzysko’ (por. *vištà*), *arkliāpalaikis didelis* ‘konisko wielkie’ (por. *arklỹs*), *spīntpalaikē* ‘stara szafa’ (por. *spīnta*), zob. GJL II, § 20. Zob. też *palaikasūdžiai* s.v. *sūdas* II.

palatai, -ų stlit. pl.t. ‘pałac’ (hapaks z DP 505₃₇) — zapoż. ze strus. *polati* pl. ob. *polata* (← gr. *παλάτιον*, zob. REW II, 391) albo z ros. *paláty* f.pl. ‘komnaty’. Pominęte w SLA i ALEW. Zob. też *palōcius*.

palavāsai, -oji LZŽ ‘płowy, żółty z szarym odcieniem’ (*Palaviej baravykai jau auga*) — zapoż. z błr. *palavý*, -āja. — Vb. denom. *palavėti*, -ju a. *palavóti*, -ju ‘o zbożu: nabierać płowego koloru’ (*Palavója, balsta rugiai*) ← błr. *palavécь*, -ée.

palavikas 2 p.a. gw. ‘chodnik z grubej tkaniny służący do zaściełania części podłogi’ — zapoż. z błr. *palavík*, ros. *polovík* (pol, -a ‘podłoga’).

palažai, -ų m.pl., *palažos*, -ų f.pl. stlit. ‘ofiara, ofiary składane Bogu’ (*Palažai dievui malonus yra MŽ; palažas duoti WP*, zob. PAŽ 302). Bez dobrej etymologii. Por. *pālažas* m.in. ‘to, co zostało położone, zwł. zżęte, skoszone’, jak również *lāžas, lažaĩ* ‘pańszczyzna’ (LEW 349). Brak w ALEW.

pālažas 3 p.a. gw. 1. ‘to, co zostało położone, zżęte, skoszone’ (*Ag, bra, šiandiej prigriovėm rugių: va, tik guli, guli pėdų pālažas an dirvos*), 2. ‘miejsce wygniecione, zdeptane w zbożu’ (por. łot. *laža* ‘powalone, wyległe zboże’), 3. ‘stan, gdy wszyscy w domu leżą, są chorzy’ (*Sugulę visi pālažu*); z inną budową: *lažėkai* m.pl. ‘powalone, wyległe zboże’ — gdy się weźmie pod uwagę obecność czas. *ložėti* (*lāž-) ‘o zbożu: pokłaść się na ziemi, wylec’, to stanie się prawdopodobne, że pwk. *laž-* jest produktem neoapofonii ilościowej SP *lāž- ⇒ SZ *lāž-*. Paralele: *bodėti(s)* ⇒ *bādas*; *šókti* ⇒ *šakūs*; *tvóti* ⇒ *tvatà*. — Vb. denom. *lažóti*, -ja, -jau ‘o zbożu: pokłaść się na ziemi, wylec’, zwykle z prvb. *iš-* lub *pa-* (zakłada zanikłe sb. *lāžas ‘powalone zboże’). — Czy tutaj też stlit. *palažius* WP ‘poręczyciel’?

paldiēnykas 1 p.a. DP, SD stlit., gw. ‘poniedziałek’. Pochodzi ze zmiany *padiēlņykas* przez metatezę spółgłosek *d-l* > *l-d* (Zs 39, 96). Postać *padiēlņykas* była produktem nieregularnej kontrakcji, zaszłej w formie *panediēlņykas ← strus. *ponedēlīnikū* (paralele s.v. *pametis*). Osobno zob. *pānedēlis*, *panedēlņykas*. Por. Borowska 356, GJL II, § 482, ALEW 694 i Mańczak 1977, 72 (o nieregularnym rozwoju fonetycznym). Na temat innych, ruskich z pochodzenia, nazw dni tygodnia zob. s.v. *nedēlia*.

paleĩ, *pālei*, war. *paliaĩ*, *pāliai* praep. z acc. ‘wzdłuż, obok’ (też z gen. i instr.): *Eĩti*

paleĩ ùpę ‘Iść wzdłuż rzeki’. *Jis gyvėna paleĩ ėžerą* ‘On mieszka obok jeziora’. Pochodzenie niejasne. Albo przekształcone z *pagaliaĩ* (zob.), albo zapożyczone z błr. *podle/podli*, pol. *podle*. Zob. GJL III, § 728, LEW 532.

paleistūvas 1 p.a. 1. ‘rozpustnik’, SD¹ <pałaystuwas> «rospusny, samopas» (*puota paleistuvų* SD «rozgardias, biesiada rospustna»), 2. ‘dziecko rozpuszczone, łobuz’ — n.agt. na -tuv- od neoosn. *paleis-* ← *paléisti* ‘popuścić, wypuścić, uwolnić; spuścić; roztrwonić’ (por. *éstūvas* ← *ésti*). Zob. *léisti* i *leis-*. — Z innymi sufiksami: *paleistūvis* ‘rozpustnik’, *paleistūvė* ‘nierządnicza, prostytutka’, SD¹ <pałaystuwe> «kurwa, małpa, niecnotliwa, nierządnicza» (syn. *kurva*), SD <pałeystuwe> «cudzołożnica» (syn. *draugala*), «nałożnica» (syn. *padriaubėlė*), «nierządnicza». — Drw. *paleistuvystė* ‘rozpusta, nierząd’, ⇒ *paleistuvystės namaĩ* NDŽ ‘dom publiczny, Bordell, Hurenhaus’. Vb. denom. *paleistuváuti* ‘oddawać się rozpucie, prowadzić rozpustne życie’ (*Paleistuváuti yra gerti, vogti, kekšauti*), pot. ‘o kobiecie: puszczać się’, ⇒ *paleistuvāvimas* ‘rozwiązłość, rozpusta’. Zob. też *palaiddà*.

palejai, -ũ 3 p.a. m.pl. gw. ‘łąki zalewowe’ (*Geros pievos mūsų palejuosė, jei tik plačiai išsilies upė pavasarį* ‘Dobre są łąki w naszych «palejai», jeśli tylko rzeka wiosną szeroko się rozleje’. *Iš palejų gera žolė, geras šienas* ‘Z «palejai» jest dobra trawa, dobre siano’), sg. *palejys* 3 p.a. ‘obniżenie terenu, obszar nadrzeczny’ — formacje postwerbalne na -a- i *-ija- od vb. cps. *pa-lie-ti* ‘rozlać się’, w szczególności od prs. *pà-lej-a* ‘rozlewa się, wylewa się’. Por. *išsileja upė* SD «rozlewa rzeka, morze», *Upė pasiliejo iš krantų* ‘Rzeka wystąpiła z brzegów’. *Imsrė plačiau šį rytą pasiliejo* ‘Imsrė dziś rano szerzej się rozlała’. Paralela: łot. *izleja* ‘ściek, rynna’ ← *izliēt* ‘wylać’. Zob. też s.v. *atlajā*. — Drw. *palejinis*, -ė ‘zalewany przez wodę; o trawie: rosnąca w «palejai», *palejuotas* ‘zalewany przez wodę’.

palėjus, -aus 2 p.a. 1. bot. ‘mięta polej, *Mentha pulegium*’, 2. bot. ‘tojeść rozesłana (pieniążek, pieniężnica), *Lysimachia nummularia*’ — zapoż. ze śrdn. *polleie* (GL 94, 103). Warianty: *palėjis* b.z.a., *palėja* b.z.a., *polėje* b.z.a.; z dyftongiem *ie*: *paliėjus* [‘tojeść rozesłana’]. — Drw. *palėjėlė* bot. ‘lilia złotogłów, *Lilium martagon*’.

palėkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘Polak’ (LZŽ, ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. XVI w. *poljakъ*, por. błr. *palják*, -a. Wyraz ten ma również znaczenie przenośne ‘katolik’, por. *Bočiai ūtarijo, kŭ mės palėkai, ba mūs vierà pol’skà* LZŽ ‘Ojciec mówił, że my jesteśmy katolikami, bo nasza wiara jest polska’. Transpozycja jak w błr. *litvják* ⇒ lit. *litvėkas*. Fem. *palėčkà* ‘Polka’. Zob. też Zs 39, LEW 532. Osobno zob. *paliōkas*. — Nazw. *Palėkas*; *Palekėvičius* (pol. *Polakiewicz*) ← błr. *Paljakėvič*.

palendvica 2 p.a., gen.sg. *palendvicos* gw. 1. ‘połędwica, mięso z podłużnych mięśni grzbietu zwierzęcia’, 2. ‘wędlina z takiego mięsa’ (*Džiovinta palendvica labai skani*) — zapoż. z błr. gw. *paljandvica*, *palendvica* (PzB 3, 371) ← pol. *połędwica*, -y (starsze *połędźwica* ← *po lędźwiach*, zob. Boryś 460). — Warianty z błr. dysymilacją *nd* > *ng*: *palengvica* ← *paljangvica* (PzB), też m. *palengvicas*; z błr. zmianą *dv* > *dr*: *palendricà* ← *paljandrýca*, *palendryca* (PzB).

palėpė 1 p.a. 1. ‘przestrzeń wewnętrzna pod dachem, poddasze, strych’, 2. ‘przestrzeń pomiędzy dachem i szczytem ściany, widziana od zewnątrz’ (*Skregždė vis palėpėj gūžtą suka* ‘Jaskółka zawsze w «palėpė» wije sobie gniazdo’), 3. wsch.-lit. ‘miejsce wzdłuż ścian chaty pod strzechą, gdzie składa się porąbane drewno’. War. m. *palėpis*; z obocznym wokalizmem *ie*: *paliepė*, *paliepis*. Tu pewnie też *palėpas* b.z.a. gw. ‘beczkowate sklepienie’ (*Musaitė žiemą žiemavojo po palėpu* ‘Musaitė w zimie zimowała pod p.’). Trudne. LEW 531 uważa *lėp-* za alternant do *lap-* jak w *lāpas* ‘liść’, jednakże dla apofonii *a* ⇒ *ė* brak jest solidnej paraleli. Bez związku z *lėpė* ‘lilia wodna, grązel’ (zob.).

paliáuba 1 p.a. ‘przerwanie, zaprzestanie, przerwa’, DP ‘przystanek, ulżenie,

dokończenie'. SD *paliauba neilga nuog karionės* «frysz, wytchnienie zmowne w potyczce» [‘rozejm, przerwa w walce’, SPXVI] — nomen actionis z suf. *-ba* od vb. cps. *paliáuti* ‘przestać, zaprzestać’ (zob. *liáutis*). Paralela: *svarbà* ⇐ *sveřti* (por. ŽD 90, 990, GJL II, § 380, ALEW 575). War. akc. *paliaubà* 3 p.a. (*be paliaubōs* DP adv. ‘ustawicznie’), *pāliauba* 1 p.a. Pl.t. *paliáubos* ‘zawieszenie broni, rozejm’ (*Duokit mums pusvalandį paliaubų* ‘Dajcie nam pół godziny rozejmu’). — War. z dysymilacją *ub* > *ug*: *paliauga* b.z.a. ‘przestanek, przerwa’ (*Be paliaugos... garbinti* ‘Bez ustanku... czcić’). — Drw. deprefigowany: *liauba* b.z.a. ‘zaprzestanie, koniec; przerwa’; nazw. *Liáuba*, *Liaubà* (por. nazw. pol. *Przerwa*). — Vb. denom. *paliaubýti* ‘przestać, ustać’, DP *liaubýtis* ts. (*neliaubąs* ‘nieprzestajny’, *neliauboma* ‘nieskończona’). NB. ŽD 534 niesłusznie ujmuje segment *-b-* w *liaub-* jako spółgłoskowe rozszerzenie pwk. *liau-* (*liáuti*) i konstatuje brak prymarnego czas. **liubti*. LEW 362 upraszcza sprawę w formule «*liáubyti* = *liáuti* (Skardžius ŽD 534)».

paliáuuka 3, 2 p.a. gw. 1. ‘zupa rybna’, 2. ‘zupa na krwi ptasiej a. wieprzowej’, 3. ‘zupa grzybowa’ (LzŽ), 4. ‘rzadka, wodnista zupa’ — zapoż. z pol. *polewka*, *-i* 1. ‘zupa jarzynowa lub owocowa’, 2. ‘polewanie, oblewanie’ (⇐ *polewać* ‘pokrywać płynem, oblewać, moczyć’). Zakończenie *-auka* powraca w *coliáuuka*, *paniáuuka* i *šaliáuuka*. — War. *pāliauka* 1 p.a. (LzŽ) i *pōliauka* 1 p.a. odpowiadają pod względem akcentowym błr. *póliūka*, *-i* ‘zupa, polewka; rzadka potrawa; zacierka, kartoflanka’ (ĖSBM 9, 272). Por. ros. gw. *pólevka* ‘polewka, zacierka’ (SRNG). Zob. też LEW 636, POLŽ 740, Boryś 460.

paliavóti, *paliavóju*, *paliavójau* gw. ‘polować’ — zapoż. z błr. *paljavács*, *paljúju*, 3 sg. *paljúje* (por. stbłr. *polevati*, ros. *polevát*), co zostało włączone do klasy prezentualnej na *-avoju* (LKŽ podaje mylny wywód z pol. *polować*). — Wsch.-lit. pdg. *paliùiti* opiera się na formie prs. *paliùju*, przejętej z błr. *paljúju*. Zob. też Zs 39, 114, LEW 533. — Drw. *paliaunýkas* a. *paliaunýčius* LzŽ ‘myśliwy’. — Sb. *paliavõnė* ‘polowanie’ oddaje błr. *paljavánne*, gw. *paljavánnja* (a nie pol. *polowanie*, jak podają LEW 532 i LKŽ). War. *paliavonià* (LzŽ i ZTŽ).

palýčia 1 p.a., *palyčią* 2 p.a. gw. 1. ‘drewniana, później żelazna odkładnica pługa’ (war. *palycà* LzŽ), 2. ‘deska, półka zawieszona na ścianie’ — zapoż. ze stbłr. *polica*, por. błr. *palica*, *-y* (SLA 154, Zs 39, LEW 532). Co do akutu w sufiksie por. zapoż. *bažnýčia*, *važnýčia*.

paliečavóti, *paliečavóju*, *paliečavójau* stlit., gw. ‘dać komu pod opiekę, powierzyć, poruczyć komu’ (war. *paliečavóti*) — zapoż. ze stbłr. *polecati* ⇐ pol. *polecać*, z zastępstwem słowiańskiego sufiksu iteratywnego *-ati* litewskim *-avoti*. SLA 154 niepotrzebnie zakłada pol. †*polecować* jako źródło. Zob. też LEW 532 i ALEW 578 (brak w LKŽ). — Z innym prvb.: *užliecavóti* ‘zalecać’ (m.in. DP, PK), ⇒ *užliecavójimas* (por. pol. *zalecenie*). — Przez deprefigowanie powstało *liecavóti* ‘polecać (Bogu)’, np. *Tam Dievui liecavosiu daiktus mano visus* (Klein) ‘Polecę Bogu wszystkie moje sprawy’. Przypomina to takie wypadki jak *pamāčyti* ⇒ *māčyti* i *pažỹcyti* ⇒ *žỹcyti*.

paliepà I 3 p.a., *pāliepa* 1 p.a. gw. ‘ropień, zapalenie na czubku palca przy paznokciu, tzw. zastrzał’ (syn. *aptakà*) — dewerbalny drw. z suf. *-ā-* i neoapofonią *liep-* ⇐ *lip-* od niezachowanego w jęz. litewskim czas. **lipti*, który był odpowiednikiem łot. *lipt*, *-u*, *ielipt* ‘rozniecić, rozpalić ogień, zapalić łuczywo, świecę, lampę’. Znacz. etym. ‘zapalenie, rozognienie’. Taką samą apofonię pokazuje sb. *liepsnà* ‘płomień’ (zob.). Dalej por. *kiesà* ⇐ *kīsti*; *liēptas* ⇐ *lipti*. Trochę inaczej LEW 532, gdzie mówi się o związku z jednej strony z lit. *lipti* ‘lepnąć, lgnąć’ (zob. *lipti* I), z drugiej zaś z łot. *lipīt*, *-īju* ‘rozpalać ogień, zapalać światło’ (frq. do *lipt*, ME II, 475). — Drw. *liepēlē* ‘ropień na palcu’. Vb. denom. *apliepēti*, *-ja*, *-jo* ‘o ropiejącym palcu: zaczerwienić się’ (*Pirštas apliepėjo – bus ži paliepa, ži landuonis*

‘Palec zaczerwienił się, może będzie ropień, może zastrzał’).

paliepà II 3 p.a. gw. 1. ‘młody pęd, latorośl’, 2. bot. ‘nasturcja większa, *Tropaeolum maius*’ — dewerbalny drw. z suf. *-ā-* i neoapofonią *liep-* ⇐ *lip-* od *lipti* II m.in. ‘piąć się’. Znacz. etym. ‘roślina pnąca’. NB. LKŽ IX, 260 niesłusznie złączył *paliepà* I i *paliepà* II w jednym lemmacie.

pālikuonis, *-ē* 1 p.a. 1. ‘porzucone dziecko’, 2. ‘cudzoziemski żołnierz, który odłączył się od oddziału i osiadł w pewnym miejscu’. Etymon taki sam jak przy *palikuonis* (zob.).

palikuonis, *-iēs* 3 p.a., *pālikuonis*, *-ies* 1 p.a. c. ‘potomek, następca’ (DP 1 p.a. ‘potomek, potomstwo; sierota’) — nazwa osoby na *-uonis*, pierwotnie na *-uo* (**palikuo*), utworzona od vb. cps. *palikti* ‘zostać, zostawić’ (zob. *likti*). Fem. *palikuonē* ‘potomkini, następczyni’. Znacz. etym. ‘ten, który pozostaje’ (scil. po rodzicach, po dziadkach). Paralele słowotwórcze: *atlikuonis* ⇐ *atsilikti*; *skenduonis* ⇐ *skend-* (GJL II, § 345). — Por. bg. *potómek*, ros. *potómok*, pol. *potomek* < psł. **potomükü* ‘ten, który następuje po kimś w czasie’ ⇐ **po tomī* ‘po tym, potem’ (Boryś 470). Zob. *pataĩkas*. — War. żm. *palikūnis*. Inne war. *palikónis* 1 p.a., *palikuōlis* 2 p.a.

palýnas 1 p.a. wsch.-lit. bot. ‘bylica piołun, *Artemisia absinthium*’ (LzŽ, ZTŽ; brak w LKŽ) — zapoż. ze stbłr. *polynb*, por. błr. *palýn*, *-ú*, ros. *polýnb*, *-i* (ESBM 8, 135), lit. liter. *pelynas* (zob.).

paliōkas 2 p.a. gw. ‘Polak’ (*Visus sukilėlius vadinome paliokais* ‘Wszystkich powstańców nazywaliśmy Polakami’) — zapoż. z błr. *palják*, *-a* (LEW 532). Osobno zob. *palēkas*. — Nazw. *Paliōkas*, *Paliōkus*, war. *Poliōkas*, patron. *Paliokaitis*. Natomiast akcent wariantów *Pāliakas*, *Pōliakas* (1 p.a.) wskazuje na polską formę źródłową. Stąd też z obocznym wokalizmem: *pūliakas* 1 p.a. przest. (Kurschat), pl. *pūliakai* ‘obcy przybysze na terenie b. Prus Wschodnich’.

pālios, *-ių* 2 p.a. f.pl. ‘wielkie bagno, trzęsawisko’. Odpowiedniki łot.: *paļas*, zwykle *palas* f.pl. ‘błotnisty brzeg jeziora’, *paļi* m.pl. ts. (*paleja* ‘nizina’). Możliwe są dwa nawiązania etymologiczne (LEW 532n.). Albo do pwk. *pal-* jak w nazwach barw *pālšas* ‘popielaty’ i *paļvas* ‘płowy’ (motywem znaczeniowym byłaby barwa roślinności bagiennej). Paralela: łac. *palūs*, *-ūdis* f. ‘bagno, błota, moczar’, sti. *palvala-* n. ‘kałuża, sadzawka’. Albo do pwk. na st. o, *pal-*, należącego do *pilti* ‘lać’, *užpilti* ‘zalać’. W tym drugim wypadku lit. *pālios*, łot. *paļas*, *palas* można by połączyć z łotewską nazwą ‘powodzi, wiosennego lub jesiennego wylewu rzek’: *paļi* m.pl. obok *palas* f.pl. Por. też ros. *pólaja vodá* – o bagnach nadrzecznych. Osobno zob. *aĩpalas*, *prĩepalas*. — Liczne są hydronimy z osnową *Pal-*, por. n.rz. *Palà* (łot. *Pala*), *Palangà* (n.m. *Palangà*, pol. *Połąga*), *Palēja*, *Palōnas*, *Palónis*, *Pāpalis*, *Užpālē*, cps. *Kuĩpalē* (**Kump-palē*), n.jez. *Prapālē* (gw. *Prapāla*). N.m. *Užpāliai* 2x (por. *Užpelkiai*). Osobno zob. **paltis* i *pólymas*.

palipai, *-ų*, hapaks w DP: <*palipái*>, czyt. *palipaĩ* (Skardžius 1935, 43) m.pl. ‘podżoga, podpałka’, por. *Nes jaig visos nuodžios žmonių... ne est niekas kito, tiektai kaip malkos nekokios ir palipai, kuriais ugnis... susikūrė ir įsidegino* DP 835 ‘Bo jeśliż wszystkie grzechy ludzkie... nie są nic innego, jedno drwa niejaki i podżoga, którą się ogień... wzniecał i rospalał’ — rzeczownik postwerbalny od vb. cps. **palipti* ‘podpalić’, dla którego rekonstrukcji jest dostateczne oparcie w łot. *lipt*, *lipu*, *lipu* ‘zapalać’, *īlipt* ‘podpalić, wzniecić ogień, zapalić (świecę)’, iter. *lipūt*, *-īju* ‘zapalać świecę, światło’. Pwk. *lip-* przedstawia alternant apofoniczny na SZ do pb. **lāp-*, o czym s.v. *lópē*. Znacz. etym. ‘podpałka’. Por. Būga, RR I, 286; III, 210. Inaczej LEW 367 (łączył raczej z *lipti* ‘lepnać, lgnąć’). LKŽ IX, 265 zrekonstruował – za Skardžiusem – fomę sg. **pālipas* 3 p.a. ‘drzazga, szczapa, podpałka’. Tak samo ALEW 733. — Neoapofonia *lip* ⇒ *liep-*: *liepsnà* (zob.), *paliepà* I (zob.).

paliūdžià 2 p.a. gw. 1. ‘cześć, szacunek’ (*neduos paliūdžios seniui, nei pagailės mažutėlio* ‘[Naród, który] nie uczci starego, ani się ulituje nad małym’), 2. ‘warunki życia’, 3. ‘opieka’ (*Gyvena be paliūdžios* ‘Żyje pozbawiony opieki’). Niejasne.

paliūšis, -io 1 p.a. przest., gw. ‘folusz, maszyna służąca do spłśniania tkanin, tj. do ich zgęszczania przez gniesienie, zbijanie, wałkowanie’ — zapoż. ze stbłr. *foljuš* ⇐ pol. *folusz*, -a (⇐ śrdn. *foll-hūs*, por. Bańkowski I, 378), z upodobnieniem akcentuacji do rodzimego syn. *veliūšis* (zob.) i z zastąpieniem zakończenia -uš całkiem rzadkim sufiksem -ūš- (GJL II, § 375 cytuje n.jez. *Gilūšis* jako jedyny przykład). ŽD 319 wskazuje warianty -uiš- (n.jez. *Gilūišis*) i -auš- (n.jez. *Gilaūšis*). Por. SLA 154, LEW 533. Zob. też *veliūšis* i *kvališius*.

palyvā 2 p.a., gen.sg. *palỹvos*; *palivā* 3, 2 p.a. przest., gw. 1. ‘polewa glinianego naczynia, nadająca mu nieprzemakalność, glazura’ (*Be palivōs puodas greit prateka* ‘Garnek bez polewy szybko przecieka’), 2. coll. ‘gliniane naczynia z polewą’ (*Palỹvos kermošiuj daug buvo* ‘Na jarmarku było dużo polewy’) — zapoż. z błr. *palíva*, -y, por. ros., ukr. *políva* ‘polewa, glazura’. Por. Zs 39, LEW 532 (s.v. *paliavā*). — Drw. wsteczny deprefigowany *lyvā* ‘polewa, glazura, emalia’, też pl.t. m. *lyvaĩ* ts. (*Indai apleisti lyvaĩs* ‘Naczynia powleczone emalią’). Paralele: *paspandā* ⇒ *spandā*; *pastrigā* ⇒ *strigā*; *pāšaras* ⇒ *šāras*. — Sb. *palivonas* 1 p.a. ‘glazurowany garnek do przechowywania zapasu: większy – na kiszzone ogórki, grzyby; mniejszy – na mleko, miód, masło a. inny tłuszcz’ — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z ros. *polivanec*, *polivanka* ‘glazurowane naczynie gliniane’. — War. *palivōnas*: miejsce akcentu wskazuje na źródło ros. gw. *poliván* ‘garnek glazurowany’ (por. adi. ros. gw. *poliványj*, błr. *palivány* ‘pokryty polewą, glazurowany’). — War. *paliavōnas* a. *paliavōnē* ‘glazura; wielki glazurowany garnek gliniany’ stoją w związku z czas. *paliavóti* ‘glazurować gliniane naczynia’, przy czym sekwencja <lia> wskazuje na zapożyczenie z polskiego, por. *polewać* m.in. ‘pokrywać polewą naczynie gliniane’. Gdy zaś chodzi o sufiks, to -onē w danym przykładzie oddaje stbłr. -an̥e (błr. -anne) jak w *polivan̥e* (*palivānne*) ‘glazura, glazurowanie’ (a nie pol. -anie jak w *polewanie*, co przyjmuje POLŻ 1300). Chodzi o to, że polski wyraz w odróżnieniu od białoruskiego nie oznacza ‘polewy, glazury’. — Jest jeszcze *paliavā* obok *palevā*, też *pāliava* ⇐ pol. *polewa* ‘glazura’ (*To bliūdo graži pāliava* ‘To naczynie ma ładną polewę’). W kwestii wahania pisowni <lia> : <le> zob. s.v. *klēmka*.

palivárkas 1 p.a., *palivarkas* 1 p.a. hist. ‘folwark, ziemskie gospodarstwo szlacheckie, mały dwór, dworek’, war. gw. *falivárkas* a. *falivōrkas* (ZTŽ) — zapoż. z błr. gw. *falivárak* (PzB 5, 268), błr. liter. *faḷṿárak*, -rka (⇐ pol. *folwarek*, *folwark*, -rku, stpol. *forwark* ⇐ śrwn. *vorw̥erc* n. ‘podmiejskie gospodarstwo rolne, podmiejski majątek’, zob. WDLP, s.v. *folwark*, Sławski I, 233n.). Zob. też Zs 39, LEW 533. Inscja i służy rozwiązaniu obcej grupy -lv-. Por. *Siliveištras* ‘imię Sylwester’. — Młodą pożyczką jest *polvárkas* LzŽ ⇐ pol. *folwark* (akcent wzorowany na odpowiedniku błr.). Osobno zob. *falvarkas*. — Drw. *palivárkinis* ‘folwarczny’. — N.m. *Palivárkas* 2x, *Polivárkas*.

pálka 1 p.a. gw. 1. ‘kij, pałka’ (*Nuo šuns beatsigynė tik su palka* ‘Tylko pałką zdołał się obronić przed psem’), 2. ‘uderzenie kijem, pałką’ — zapoż. z błr. *pálka*, -i ‘gruby kij, pałka’, pol. *pałka*. Co do akutu por. zapoż. *páltas*, *kaváلكas*. — Drw. *palkeliūtė* ‘pałeczka, pewna część w kołowrotku’, *palkinė* ‘kij, pałka’.

palōcius, -iaus 2 p.a. przest., gw. ‘pałac’, SD «gmach; pałac» (syn. *sėnis*) — zapoż. ze stbłr. *palac̣ь*, *polac̣ь*, por. błr. *palác*, -a (⇐ pol. *pałac* ⇐ stczes. *palác* ⇐ włos. *palazzo*, por. Bańkowski II, 489, ĖSBM 8, 127). Warianty: *palācius*, *palācus* (ZTŽ), *palōcius* (m.in. DP ‘pałac, dwór’); z wtórnym -l-: *paliōčius*. Forma pl.t. *palōciai* (*Apgriuvę grapo palōciai* ‘Zrujnowany pałac hrabiego’) wzoruje się na syn. *rūmai* (zob.). Por. Zs 39. W SLA 154 i

LEW 534 jako źródło wskazano pol. *pałac* (temu przeczy miejsce lit. akcentu). Mylną podstawę polską *pałacz* wymienia POLŽ 130. Por. temat na *-ju-* w *liktōrius, rīcierius* i *rubēžius*. Zob. też *palatai*.

palōsti, palōstu (*-lod-stu), *palódau* przest. ‘stać się rozwiązłym, żyć rozpustnie’. SD: *palostu* «rospuszczam się, rokosznikiem się staję», *palodau* «rospustnie żyję», *palodis* «rospustny, swawolny», *palodusiai* adv. «rospustnie, swawolnie». Por. objaśnienie s.v. *lōsti*. Zob. też Stang 1970, 181n. — Sb. postvb. *palōda* a. *palodà* stlit. ‘nierząd, rozpusta’, SD «porubstwo z wolną; rozpusta, swawola». — Drw. *palodos namai* SD «nierządny dom, zamtuż, lupanar», *palodavietė* SD id., *palodininkė* b.z.a. ‘rozpustnica’. Vb. denom. *palodauti* b.z.a. ‘żyć rozpustnie, oddawać się rozpucie’.

palsiōtas, palsōtas 2 p.a. gw. ‘kij, laska’ (*Su palsiotu apipalsčiau* ‘Obiłbym [go] palcatem’) — miejsce akcentu przemawia za zapożyczeniem z błr. gw. *palsát, *palcát, por. stbłr. *palcatʰ* (HSBM), błr. *paltácy* ‘pojedynek’ (Nosovič). ĖSBM 8, 134 wywodzi błr. wyraz jako pożyczkę z pol. przest. *palcat* ‘pręt, laska, trzcinka, pałeczka, kij’, też ‘kij do ćwiczeń szermierczych’ (por. Sw IV, 15, Bańkowski II, 487, POLŽ 488). Uproszczenie *tʰ* w *s* widać też w *bagostvā* i *brostvā*, zob. Zs 97n. — Neoosn. *pals-*: *išpalsóti* ‘obić, wybić kogo kijem’.

palsōtai, -u 1 p.a. m.pl. przest., hist. ‘ostrokół, palisada’ — zapoż. z prus.-niem. *palsōt* (GL 95), por. nwn. *Palisade* f.

pálšas, -à 3 p.a., *palšas, -à* 4 p.a. 1. ‘popielaty, szarobiały, siwy, płowy’, SD «płowy» (łot. *palšs* ‘fahl, falb’), 2. ‘wyblakły, nieokreślonej barwy’ — formacja z suf. *-š-* i SO *pal-* od pwk. pie. *pel- (zob. *pelē, palvas*), por. SZ *pil-* w *pilkas*. Zob. LEW 534. — War. sufiksalny na *-v-*: *palšvas*, z insercją *k*: *paľšvas* ‘płowy’ (por. *baľšvas* ob. *baľšvas*). — Drw. *pálšis* a. *pálšē* ‘płowy wół, płowa krowa’. Tu też *pálša, palšà* ‘leszcz, Abramis brama’ (m.in. SD). Vb. denom. *išpálšti* ‘spłowieć’, SD¹: *išpalštu* «spłowieię» (*^opalš-stu), *išpalšis* «spłowiaily». — N.rz. *Pálšis, Palšupis*, n.jez. *Pálšinis, Palšinis*.

páltas 1 p.a., *pāltas* 2 p.a. ‘palto, płaszcz’ — zapoż. z błr. *pálta, paltó* ⇐ ros. *pal'tó* n. (Zs 39, LEW 534, ĖSBM 8, 136). Por. akut w zapoż. *stálčius*. — War. *pāltas* ‘palto’ oddaje błr. gw. *pálta* (PzB 3, 359), por. liter. *palitó* (TSBM). Obecność trójzgłoskowego war. *pāltas* każe się liczyć z ewentualnością jego synkopowania w *pāltas. Wtedy akut tłumaczyłby się wzdłużeniem zastępczym po synkopie, a więc tak jak w *pálsis, šál'kas* i *žul'kas*. — Poza tym jest war. *pāletas* (*Kur pāletą perplėšei?* ‘Gdzie rozerwałś płaszcz?’) ⇐ pol. przest. *paletó* (*paletot*), to z fr. *paletot* (por. Bańkowski II, 489). — Drw. *palitōkas* ‘trochę za krótkie palto’ ⇐ *pāltas* (por. typ przymiotnikowy *ilgōkas, mažōkas*, GJL II, § 466; tu może polskie nazw. *Palikot*, o ile z przestawki w starszym *Palitok), *paltuotas* ‘w palcie, w płaszczu’. Cps. *pūspaltis* ‘krótki płaszcz’ (por. *pūšė*).

páltis, -ies 1 p.a. f. ‘połec, słonina z całego boku świńskiego, rozciętego wzdłuż zwierzęcia’, SD *paltis* «połec». War. *páltē: Kai papjaun paršą, visus lašinius supjausto páltėmis* ‘Kiedy zarzynają wieprza, całą słoninę krają na półcie’. Po dictum Būgi z 1922 r. (RR II, 212) panuje zgoda co do tego, że wyraz litewski jest zapożyczeniem z jęz. białoruskiego, zob. SLA 154 i LEW 534 (Otrębski, Zs 39 wywodzi *pál'cis* z «ros. *polotb*, *pol'tb*»). Różnica zdań dotyczy jednak pytania, jaką postać miała źródłowa forma białoruska. W gwarach białoruskich stycznych z obszarem jęz. litewskiego są kontynuowane dwie praformy słowiańskie, por. 1° błr. *pólacʰ* obok *pólec, pólic, póljac* m. ‘połec, duży płat słoniny’ (PzB 4, 41) z psł. *pol-ūtī (por. ros. *pól'otb, pólti*, pol. *połec, półcia*) i 2° błr. *pol'acʰ* obok *pol'bc* i *pél'bt* m./f. (PzB 4, 45)⁴⁸⁹ z psł. *pol-tī (por. ros. *pol'bt* f., czes. *polt* m., stpol.

⁴⁸⁹ Natomiast zaświadczona w PzB 3, 369 postać *pal'bcʰ, pal'bc* f. ‘wielki kawał słoniny’ musi być – z uwagi na

polť m.). W obu wypadkach osnową jest nomen psł. **polũ* ‘pół, połowa’ (zob. ĖSBM 9, 273, Boryś 461). Būga (*l.c.*) był zdania, że źródłem litewskiej pożyczki była prapostać błr. **polũti*. Pogląd ten w zmodyfikowanej formie podtrzymali Skardžius («aus wr. *polotb*, gen.sg. *polti* bezw. *polťb*», SLA 154) i Fraenkel («aus wruss. *pol(o)ťb*», LEW 534). Nieobecność trójzgłoskowego refleksu litewskiego †*palutis*, z sufiksalnym *-ut-* (≡ **polũti*), potwierdza słuszność sięgnięcia po historyczne formy białoruskie, ale kwestią niezafatwioną pozostaje wybór między błr. *pólacb* (2-zgłoskowe) i błr. *polťcb* (1-zgłoskowe). Użyta w LEW notacja z fakultatywnym *o*: «wruss. *pol(o)ťb*», jest raczej uchyleniem się od odpowiedzi. Wydaje się, że w danym wypadku należałoby docenić wskazówkę, jakiej dostarcza nam litewski akut. Chodzi o to, że w pewnych wypadkach akut pojawia się na sylabie wtórnie wydłużonej w następstwie synkopowania sylaby wewnętrznej, por. np. *pālsis* jako obocznic *pāilsis* ‘odpoczynek’; *pāmsālas* ob. *pāmušālas* ‘podszywka, podbicie’; *stāltiesē* ob. *stālatiesē* ‘obrus’; *srāužolē* ob. *srāvažolē* ‘krwawnik’; *žālgiris* < **žālia-giris* ‘zieleniejący (iglasty) las’ itp. Także wśród zapożyczeń słowiańskich spotyka się podobne oboczności, por. *kālvartas* ‘kołowrotek’ < **kālavartas* (war. *kalavařtas*); *mūrnas* ob. *mūrinas* ‘Murzyn’; *pāltas* ob. *pālitas* ‘palto’; *puliārkas* ob. *puliārikas* ‘pulares’. Jeżeli przypuścimy, że również akut w *pāltis* pochodzi ze wydłużenia zastępczego, to naturalne będzie przyjęcie trójzgłoskowej praformy **pālatis*. Tak właśnie mogła brzmieć litewska transpozycja z błr. *pólacb* (< *pólotb*). Zmiana **pālatis* w *pāltis* mogła dokonać się spontanicznie, w zgodzie z odnotowaną wyżej tendencją do kontrahowania, ale mogła też być wywołana obecnością jednozgłoskowego wariantu białoruskiego *polťcb* (zob. wyżej). Jak więc widać, to przekształcenie **pālatis* pociągnęło za sobą niejasność co do oceny refleksu *pāltis*.

***paltis**: apelatyw zrekonstruowany na podstawie lit. hydronimów i mikrotoponimów, a spokrewniony z jednej strony z łot. *palts* a. *palte* ‘kałuża, błoto’, z drugiej strony z lit. *pālios* ‘wielkie bagno, trzęsawisko’ (zob.). Materiał onomastyczny: n.rz. *Pāltis* 4x, *Paļtys*, *Palt-upis* a. *Palt-upalis* b.z.a., n.jez. *Pāltis*, n. łąk *Paltē*, *Pāltis* 2x, n. błota *Pāltis*, n. lasu *Paļtys* (por. Vanagas 242).

palubatkas stlit. hapaks: SD¹ «czyżma, calceus lunatus longior» (w SD brak takiego lemmatu) — zapoż. z pol. XVI w. *polbotek*, *pulbotek* ‘but z niską cholewką, sięgającą tylko do kostki’ (zdrobnienie od *polbut*, *pulbut*). Substytucja członu *pol°* przez *palu°*, nie zaś przez *pal°*, polega na wpływie wzoru białoruskiego, por. *palūdzenb* jako wariant do *póldzenb* ‘czas między obiadem i kolacją’ (⇒ lit. *palūdieniai* m.pl. ‘podwieczorek’); *palūkaš*, *palūkašak* ‘półkoszek, jedna z dwóch części kosza wiklinowego wyściełających dno i boki wozu chłopskiego’ (⇒ lit. *palūkašis*, *palūkaška*, *palūkačka*). Dotąd niesłusznie interpretowane jako forma f.pl. *palubatkos* (zob. LKŽ IX, 275, PAŽ 303; pominięte w LEW i ALEW).

palumkā 2 p.a., gen.sg. *paluņkos* ZTŽ ‘przerębel’ — ze zmiany **palamka* < **palanka*, co zapożyczone z błr. gw. *pālanka* (PzB 3, 353).

palūndai, -ų 1 p.a., *paluņdai*, -ų 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘draży położone w poprzek belek w stodole, służące do składania zboża i siana’ (war. f. *palūndos*), 2. ‘belki, na których kładzie się podłogę, legary’, 3. ‘bierwiona stanowiące podłogę ziemianki’, 4. ‘deski do leżenia przymocowane do pieca’ (*Šilta gulēt an paluņdų* ‘Ciepło jest leżeć na «palūndai»’), 5. ‘podpory ściany’ (*Reikēs duoti sienai nauji palūndai* ‘Trzeba będzie postawić nowe podpory do ściany’) — najprawdopodobniej jest to powstały na gruncie litewskim drw. na *-und-* od zapożyczonego rzecz. *pālai* ≡ błr. gw. *póły* (zob.). Rzadki (neo)suf. *-und-* ukazuje się w *kekūnda*, *lijūnda* (zob. *lijūndra*), jak też w zapoż. *rokūnda*. — Zdysymilowanym wariantem do *palūndai* jest *paruņdai* m.pl. ‘legary kładzione pod ciężary; rusztowanie’. LEW 542, który

wokalizm – powrotnym lituanizmem, por. wsch.-lit. *pāl'cis*.

nie znał wersji *palūndai*, nieprzekonująco łączył *paruñdai* z zapożyczeniem polskich wyrazów *rzqd* i *rzqdzić*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *polendy* ‘podkłady, legary, np. belki pod podłogą, pierwsze polana drzewa, na które układa się inne przy rozpalaniu pieca, drągi położone na belkach w stodole do układania zboża itp.’ (Zdancewicz 346). Do tego pol. gw. *połędzie* ‘drażki lub żerdzie, ułożone na belkach w stodole lub innym budynku do układania na nich (na wyżkach) snopów zboża, słomy i zbioru siana’ (SGP IV, 240, z Augustowskiego).

pāivas, -à 4 p.a. ‘płowy, bladożółty, białozółty, myszaty’. War. *pāivas*, -à (3 p.a.). Analiza: *pal-ua- < pie. *pol-uo-. Odpowiednia formacja ukazują się w słowiańskim i germańskim. Por. z jednej strony psł. *polvũ, scs. *plavũ* ‘żółtawy, złocisty, o barwie dojrzałego zboża’, ros. *polovýj* a. *polovýj* ‘bladożółty’, ukr. *polovýj* ‘koloru dojrzałego zboża; jasnorudy (o maści)’, czes. *plavý* ‘płowy, blond, bułany (o maści)’, pol. *płowy* ‘żółty z odcieniem szarym’, z drugiej strony stisl. *fōlr* ‘wyblakły, spłowiały’, stang. *fealu*, stwn. *falo*, nwn. *fahl* ‘płowy, szarobiały, blond’ < pgerm. *fal-wa-. (Objaśnienie łac. *pallidus* ‘blady, bladozielony, żółtawy’ nasuwa pewne trudności, tak że de Vaan 440n. dopuszcza możliwość zapożyczenia *paluo- do jęz. łacińskiego). Formacja dewerbalna na SO *pol- od pwk. *pel-, oznaczającego jakiś niezdecydowany kolor. Por. BSW 205, LEW 534, Boryś 446, IEW 804n., Heidermanns 1993, 189n., Beekes 2010, 1219. — Z inną budową: gr. *πελιδός* ‘siny, zsiniały’ (*πελιδνός* ‘siny’) obok *πολιδός* ‘szary, siwy, biały’, sti. *palitá-* ‘szary, siwy’. Do rodziny *pel-/ *pol- należą jeszcze *pelē*, *pāšas* i *pālkas*.

pāmačis, -ies 1 p.a. f. wsch.-lit. ‘pomoc’ (*Aš neturū jokiōs pāmačies* LzŽ ‘Nie mam żadnej pomocy’) — zapoż. ze stbłr. *pomočь*, *pomočь*, błr. *pómač*, -y (ZS 39, LEW 394). — Drw. *pamačnīkas* a. *pamačniņkas* 2 p.a. 1. ‘pomocnik’, 2. ‘lekarstwo przyrządzone z ziół’ ⇐ stbłr. *pomočnikь*, błr. gw. *pamačnik* (PZB 3, 377, ZS 39). War. akc. *pamāčnykas* lub *pamōčnykas* 1 p.a. Zob. też *māčyti*.

pāmakas 1 p.a. wsch.-lit. 1. ‘drzewo, które długo leżało w wodzie’, 2. ‘drąg do przycięcia lnu w moczydło’ (LzŽ i ZtŽ; brak w LKŽ) — zapoż. z błr. gw. *pamák* ts. (PZB 3, 374). Por. błr. *pamakáčь* ‘namakać’ od *pamóknučь* ‘przez pewien czas moknąć’ (ĖSBM 8, 140).

pāmatas 3 p.a., też pl. *pamataĩ*, -ũ 3 p.a. 1. ‘podwalina budowli, podstawa kamienna a. ceglana budynku, fundament’, 2. ‘pierwsze belki wiązania kładzione na podwalinie’, 3. ‘miejsce przy samej ścianie drewnianej budowli’, 4. przen. ‘podstawa, uzasadnienie czego’. SD: *pamatas* «grunt» (syn. *padas*, *fundamentas*), *pamatas stulpų* «podstawek abo stolec słupów» (LKŽ IX, 285 zmienił to na *pamatas stulpo*), *ažuguldžiu padų*, *pamatų* «zakładam budowanie». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *pamats* ‘podwalina, podpora; zrąb ściany’, str. *pamatis* Ev ‘podeszwa, Vuessale [Fußsole]’. Jest to konkretyzowane nomen actionis z suf. -a- i SO *mat-* ⇐ *met-*, por. vb. cps. *pamēsti* m.in. ‘rzucić na spód’. Znacz. etym. ‘to, co rzucono na spód’. Paralele: *pālaikas* ⇐ *palikti*; *pātalas* ⇐ *tel-/ *til-; *añtpalas* ⇐ *antpilti*. Z innym tematem: *pamatà* przest. ‘podwalina’ (SW *pāmotos* f.pl.). — Drw. *pamatinė* ‘wypitka po zakończeniu roboty przy fundamentach’. Cps. *pamātšliaužis* ‘dziecko raczkujące, chodzące na czworakach’ (por. *šliaužti*). Por. jeszcze *po pamataĩs kàstis* ‘kopać pod kim dołki’. Vb. denom. *pamatúoti* ‘kłaść podwaliny, stawiać, budować’, przen. ‘uzasadniać co’.

pamatinė 2 p.a. gw. ‘ropucha, Bufo vulgaris’ — z substantywizacji przym. *pamatínis*, -ė, utworzonego od *pamataĩ* m.pl. ‘podwaliny’ (zob. *pāmatas*). Znacz. etym. ‘istota bytująca w podwalinach’. Przykłady: *Pamatinės daugiausia po pamatais gyvena* ‘Ropuchy żyją przeważnie w podwalinach’. *Da tik šįmet pasistatėm namą, o jau pamatinių pilna* ‘Ledwo w tym roku zbudowaliśmy sobie dom, a już ropuch pełno’. Wyraz ten jest używany również jako obelga: *Eik tu, pamatinė!* (por. *rūpūžė*). — Neoosn. *pamat-*: *pamāčkė*, *pamačkė*

‘ropucha’ (⇒ *pamačkīnē* ts.). War. *pamòčkē*. Neosuf. *-čkē* jest wariantem do *-čka* (*audėčka*), *-čkas* (*pridėčkas*) oraz *-čkis* (*drūčkis*, *raūčkis*), zob. ŽD 123, GJL II, § 455.

pamédėti, *-mėdžiū* (3 os. *-mėdi*), *-mėdėjo* gw. ‘przedrzeźniać kogo, naśladować (złośliwie) czyjeś gesty, ruchy, sposób mówienia’. Atempatyczna forma prs. *pamėmi* w SD «kuglūiē» (syn. *niekabylauju*), «podrzeźniam komu», z **pamėd-mi*. — Drw. *pamėdėjimas* SD¹ «podrzeźnianie», SD «kuglowanie, plesy, skoki», *pamėdėtojas* SD¹ «podrzeźniacz», SD «kuglarz, figlarz, skoczek» (syn. *niekabylys*), «podrzeźniacz». Tu też nazwa ptaka: *pamėdulė* (zob.). — W SD¹ pojawia się prs. *pamėdau* «podrzeźniam» do inf. *pamėdyti*. Por. *mėdyti*, *-au* b.z.a. ‘szczebiotać, podrzeźniać’ w ‘Litvanica’ A. Kossarzewskiego. Do tego jest nawiązanie w łot. *mėdīt*, *-u* a. *-īju*, *-īju* ‘przedrzeźniać, szydzić z kogoś’, refl. *mėdītiēs* ‘przedrzeźniać, wyśmiewać’, ⇒ *mėdināt* iter. ‘drwić, naśmiewać się’ (*mėdīšana* ‘przedrzeźnianie, naigrawanie się’). — Prócz tego są osnowy: 1. na *-au-*: *pamėdauti* ‘przedrzeźniać’, *pėrmėdauti* ts., 2. na *-uo-*: *pamėduoti* ts. (*pamėduolė* b.z.a. ‘małpa’, por. *Tu pamėgdžioji kaip pamėduolė* ‘Ty przedrzeźniasz jak małpa’) i 3. na *-o-*: *pamėdolė* b.z.a. ‘lekkomyślnie zachowująca się kobieta’ (*Bėga, slapstosi – su ta pamėdole nesusišnekėsi* ‘Ucieka, chowa się – z tą *pamėdolė* nie dogadasz się’), *pamėdonis* b.z.a. ‘ptak zięba, *Fringilla coelebs*’ (por. *pamėdulė*). — Trafne wydaje się ujęcie Villanuevy Svenssona, *Balt* XLI:1, 2006, 95n., który uznaje *mėd-* za st. wzdłużony w warunkach prs. atematycznego (tzw. prs. Nartenowskie). Punktem wyjścia był tu pwk. pie. **med-* ‘mierzyć; doglądać, troszczyć się’ (LIV² 423: ‘messen, für Einhaltung sorgen, sich kümmern’), por. goc. *mitan*, stwn. *mezzan* ‘mierzyć’, łac. *medeor*, *-ērī* ‘leczyć, kurować; pomagać komu; zapobiegać czemu’, *meditor* ‘rozmyślać, rozważać’, SW gr. *μῆδομαι* ‘myśleć, rozważać; troszczyć się o co’. Gdy chodzi o przejście znaczeniowe od ‘mierzyć’ do ‘naśladować’ autor wskazuje stosunek pwk. sti. *mā-* ‘mierzyć’ i jego drw. *prati-mā-* ‘naśladować’. Niejasny pozostaje syn. *mėgdžioti*, zob. *mėgdyti*. W związku z obecnością syn. *pāmėtoti* (zob.) nasuwa się pytanie, czy *pamėdėti* nie wymaga analizy **pa-mėd-dėti*, to z **pa-mėt-dėti* (neosuf. *-dė-*); *d* z degeminacji *d.d < t-d*, która zatarła granicę morfemową, podobnie jak to się stało w *siūndyti*.

pamėdulė 3 p.a. przest., gw. ‘kos, *Turdus merula*’. Wyraz znany głównie ze słowników powstałych w Litwie pruskiej. Pochodzi od czas. *pamėdėti* ‘przedrzeźniać’ (zob.). Urbutis 1981, 40n. przekonująco zetymologizował tę nazwę jako ‘ptak naśladowający głosy innych ptaków’, niejako ‘ptak przedrzeźniający inne ptaki’. Podobną nazwą jest *pamėdolė* ‘zięba, *Fringilla coelebs*’.

pamėduolė 1 p.a. gw. 1. ‘halo wokół księżyca’, 2. ‘tęcza’. Niejasne.

pamėklė 3 p.a., *pamėklė* 2 p.a. 1. ‘przywidzenie, zjawia, mara, widmo’, 2. ‘wypchana słomą kukła człowieka’, 3. ‘człowiek wychudzony, wycieńczony chorobą’, war. *pómėklė* (por. zwrot pol. *chudy jak widmo*), 4. gw. ‘coś nierealnego, urojenie, mrzonka’, 5. gw. ‘szyderstwo, ironia’. Analiza: **mė-klė*, nomen instrumenti z suf. *-kl-*. Budowa podobna do *mėtra* ‘przywidzenie, urojenie’ (zob.). Por. sufiks w *pastōklė* ⇐ *pasistōti* (GJL II, § 232). Pwk. *mė-C* odpowiada prawdopodobnie pie. **meh₁-* ‘mierzyć, szacować wielkość czego’ (LIV² 424), por. sti. *mātrā* ‘miara’, gr. *μῆτρα* ‘miara pola’, *μῆτις* f. ‘mądrość, umiejętność; rada, plan, zamiar’. Punktem wyjścia w lit. rozwoju semantycznym było znacz. ‘mierzyć coś wzrokiem, oczyma’, stąd ‘widzieć oczyma wyobraźni, roić sobie’. Por. LEW 428n.

pamėnai, *-u* 1 p.a. m.pl. gw. ‘miejsca stratowane na polu, w zbożu’ (Šlapelis 302). Tkwiący tu pwk. *mėn-* wygląda jak wzdłużony SE od *men-* zanikłego vb. **men-V < pie. *menH-V* ‘nadepnąć’, por. żmudzkie prs. *menū* (Kuršėnai, LKŽ VIII, 232) do *minti* ‘deptać, miąć’. Por. WSE pierwiastka *seť* w *gėriau* (*gėrti*), *lėmiau* (*lėmti*), *nėriau* (*nėrti*). — Czy tu należy n.m. *Pamėniškis* (rej. Rōkiškis)?

pamēnai, -ų 2 p.a. m.pl. 1. 'pierścienie świetlne wokół księżyca', 2. 'zorza polarna', 3. 'chmury oświetlone czerwona łuną', 4. 'łuna pożaru', 5. 'widmo, coś ukazującego się w niewyraźny sposób' (*Matos tik kaip pamēnai* 'Widać niewyraźnie'), 6. 'dziwy, cuda' (*Didi dyvai, didi pamēnai: vidui vasaros ežeras užšalo* 'Wielkie dziwy, wielkie cuda, w środku lata zamrzło jezioro'). Wywód od czas. *menù, miñti* 'pamiętać' (zob. Būga, RR II, 299, 521, LEW 455) jest trudny do zaakceptowania nie tylko ze względu na znaczenie, lecz również z uwagi na brak alternantu *†mèn-*, WSE do *men-*. Możliwe, że mamy tu derywat od neoosn. *mèn-* jak w *ménas* 'księżyc' (zob.). Znacz. etym. 'poświęta księżycowa'? Por. *mėnesiena*.

pamestinis, -ė 2 p.a. 1. 'o niemowlęciu: porzucone, podrzucone komu' (*kūdikis pamestinis*), 2. 'zgubiony' (*pamestiniai pinigai*) — derywat na *-in-* od neoosn. *pamest-* ← participium prt. pass. *pamestas* 'porzucony, podrzucony, zgubiony' (zob. *mėsti*). Neoosn. *pamestin-*: *pamestinukas* 'podrzutek'. Zob. też *primestinis*.

pametis, -čio stlit. 'chusta na głowę noszona przez kobiety': *Sužieduotinė veidų savo pamečiu plonu ažudingdavo* SP I, 223₁₂ «Oblubienica twarz swoją rantuchem cienkim zakrywała» — skrócenie o sylabę *-nā/-no-* wyrazu *panometis*, SD <panametis> «płachta, podwika, rańtuch» (zob. *nómetas*). Porównywalne wypadki to *panediėlnykas* > *padiėlnykas* oraz *temnyčia* > *temčia*. Brak w LEW i ALEW.

pamėtlỹvas, -à 4 p.a. 1. 'mający dobrą pamięć', 2. 'o dziecku: zdolne do nauki, pojętne' — zapoż. ze stblr. *pamjatlivij*, *pametlivij*, błr. gw. *pamjatlĩvy* ts. (PZB 3, 385, war. *pamjatlĩvy*), drw. od *pamjátacь, pamjátacь* 'pamiętać' (PZB). War. *pamėtlỹvus*, -i 4 p.a. — War. *pōmėtlỹvas* 1 p.a. wzoruje swój wokalizm i akcent na sb. *pōmėtis* 'pamięć' (zob.). War. *pamėntlỹvas* 4 p.a. ← pol. *pamiętliwy*. — Z metanalizy *pamėtl-yvas* wywodzi się neoosn. widoczna z jednej strony w adi. *pamėtlĩngas* 1 p.a. 'mający dobrą pamięć', z drugiej strony w vb. denom. *pamėtlyti*, -iju, -ijau 'pamiętać, przypominać sobie', por. *Griekų daugiau nepamėtliju*, t.y. *nebeatmenu* JU 'Więcej grzechów nie pamiętam, tj. już sobie nie przypominam'. War. z prvb. at-: *Daugiau griekų nebeatpāmetlyju* JU.

pāmėtoti, *pāmėtoju*, *pāmėtojau* žm. 'przedrzeźniać kogo, szydzić, kpić, drwić', refl. *išsipāmėtoti* 'naśmiewać się, wyśmiewać się', *pasipāmėtoti* 'naigrawać się, odnosić się do kogo z szyderstwem'. War. *pāmėčioti* 'przedrzeźniać', *pāmėtlioti* (*pāmėtloti*) ts., refl. 'naśmiewać się'. — Taka paralela jak pol. *natrząsać się z kogo, czego* 'naigrawać się', zaleca analizę *pa-mėt-oti*, z *mėt-* jako WSE do *met-*, por. *mėsti* 'rzucać, miotać', iter. *mėtyti*, *mėčiau*. Por. jeszcze *mėtóti*, -ju, -jau iter. 'rzucać, miotać' : łot. *mētāt*, -āju ts. Zob. też syn. *pamėdėti*.

pamiž, *pāmiž* ZTŽ praep. z gen. 'między, pomiędzy' — zapoż. z błr. *pamiż*. War. *pamiēž* ZTŽ, LZŽ (*Pamiēž rugių pasėjo avižas* 'Pomiędzy żytem zasiał owies').

pamojaĩ 3 p.a. m.pl. gw. 1. 'ludzie nic nie warci' (*Vieni pamojaĩ, tokie gaspadoriai. Pamojaĩ ne žmonys: pamok ranka ir bėk šalin*), 2. 'rzeczy nic nie warte', por. *Darbas išėjo pamojaĩs* 'Praca poszła na marne'. Nie zbadane (brak w LEW). Por. zwrot *numóti rankà* 'machnąć na co ręką, zlekceważyć co' (zob. *móti*). Tu też adv. *pamojù* 'trochę mało, skąpo': *Šiomet per visus su pašaru pamojù* 'Tego roku u wszystkich [jest] krucho z paszą'. Drw. *pamojoka* ts. (por. sufiks w *mažoka* 'mało, za mało').

pāmotė 1 p.a. 1. 'macocha', 2. stlit. 'nałożnica' — zastępstwo za ogólnie w dawnych czasach rozpowszechniony sławizm *mōčeka* (zob.). SD proponował tu *pamomé* (por. *momà*), ale ten neologizm nie przyjął się. — Odpowiednik stpr. *pomatre* EV 'macocha, Stifmut' [Stiefmutter] pokazuje nie znaną skądinąd w językach bałto-słowiańskich osnowę *mā-tr-, z sufiksem na SZ – w odróżnieniu od *-ter-* formy gen.sg. *mó-ter-es* (zob. *mótė*). Por. łac. *mātris* gen.sg. 'matka' < *mā-tr-es, drw. *mātrōna* 'niewiasta ogólnie szanowana ze względu

na wysokie stanowisko społeczne; kobieta zamężna'. PKEŽ 3, 319 bez dostatecznego uzasadnienia wyprowadza stpr. *pomatre* z praformy **pāmāterē* (przez synkopę?), a w charakterze paraleli cytuje całkiem izolowaną formację lit. *pamóterē* 'macocha' (przest., z Litwy pruskiej). Jeśli zaś staropruski hapaks miałby nie być słowotwórczym archaizmem, to warto rozważyć emendację <*pomatre*> na <*pomatie*>, czyt. [*pomātī*]. Wtedy mielibyśmy tu ścisły odpowiednik formy lit. *pāmotē*, ze zmianą **-ē* w **-ī*, tak jak w stpr. *mūti*, *duckti* i *pelky* (por. lit. *mótē*, *duktē*, *pélkē*).

paṁpti, *paṁpsta*, *paṁpo* 1. 'nabrzmiwać, wzdymać się, pęcznieć, grubieć, tyć, puchnąć', 2. wulg. 'żłopać, chlać, żreć'; *iṣpaṁpti* 'wzdąć się (np. o krowie, która nażarła się świeżej koniczyny)', *nupaṁpti* 'utyć; zdechnąć' (odpowiednik łot. *pāmpst*, *pāmpstu*, *pāmpu* 'nabrzmiwać, puchnąć') — od osnowy *pam-p-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *paṁ-paṁ* (war. *pampt*, *pámt*). Paralela: *baṁbti*, *maṁmti*. Bałt. *pamp-* było porównywane z nomen psł. **pōpū* 'nabrzmiwienie, wypukłość; pąk, pępek' (czy słusznie?). Zob. BSW 205, REW II, 465, LEW 535n., 667, Borys 424 (s.v. *pępek*), ALEW 827. — Drw. *pampsōti* 'leżeć do góry brzuchem, wylegiwać się; sterczeć, wystawać'. Postverbalia: *pāmpa* 'guz, bąbel', *pāmpla* c. 'człowiek mały i brzuchaty; zwierzę z wielkim brzuchem', *pampl̥s*, *-ē* 'brzuchacz, grubas; małe dziecko; kto potrafi dużo zjeść i wypić'. — SZ *pump-*: *puṁpti*, *puṁpsta*, *puṁpo* 'nabrzmiwać, pęcznieć' (łot. *pumpt*, *pumpstu*, *pumpu* ts., *sapumpt* 'spuchnąć'), *iṣpuṁpti* 'nabrzmić, napuchnąć', *pumpsōti* 'być wypchanym (o kieszeni)' — od osnowy *pum-p-* z powtórnego wykrz. *pum-pum* (por. *pūm*, *puṁ*, *pūmt*). Nomina: *pumpl̥s* 'brzuchacz, grubas', *pumpūkas* 'człowiek małego wzrostu', *pumpūlis* 'coś okrągłego, nabrzmiącego' (por. łot. *puṁpulis* 'wybrzuszenie, zgrubienie w nici; człowiek mały a gruby'), *puṁpuras* 1. 'pączek, zawiązek kwiatu' (por. łot. *puṁpurs* 'wzniesienie, wybrzuszenie, garb; pąk, pączek' ob. *buṁburs* 'twardy występ, narośl, garb; zmarzła gruda; kula, gałka'), 2. 'ropny wykwit na skórze, pryszcz, krosta', 3. 'kłak wełny a pakuł, który podczas przedzenia powoduje pogrubienie nici', 4. 'małe dziecko', *pumpūtē* 'kartofel; niska tęgawa kobieta; roślina szafirek, Muscari'. Tu też *pumpūrē* a. *pumpurē* 'w żarnach: sztabka żelazna, na której opiera się górny kamień żaren; otwór w żarnach, do którego sypie się ziarno'.

pamsta stlit. 'zemsta' (*Visada paskui grieką vaikščioja pamsta, o paskui pamstą gailėjimas* 'Zawsze za grzechem postępuje zemsta, a za zemstą pokuta'), DP 'pomsta' — zapoż. ze stbłr. *pomsta*, błr. *pómsta*, *-y* 'zemsta', pol. przest. *pomsta* 'odwet za krzywdę, kara'. Por. SLA 155, LEW 536 (brak w ALEW). Zob. też *ātakia* i *keřštas*. — Vb. denom. *pamstyti*, *-ijuos*, *-ijaus* 'zemścić się, pomścić co' (<*pamstiiēsi*> PK 4₁₄, 107₁₈ 'mszczący się za co' <**pamstija-nt-si*> wygląda wprawdzie jak rodzimy drw. od *pamsta* (por. *širdytis* ⇐ *širdai*), ale nie można tu wykluczyć przejęcia stbłr. *pomstītisja* (błr. *pómscicca*). Neoosn. *pamstij-*: *pamstijimas* 'zemsta' (Bretkun). Neoosn. *pamsty-*: *pamstytojas* CHB 'mściciel'. NB. Kruopas 1970, 117 nie podaje wzoru koniugacyjnego dla *pamstyti(s)*. LkŽ IX, 316 pisze *pamstyti*, *-o*, *-ē*, co nie wydaje się słuszne.

pamūrāuka 1 p.a. gw. 'mur, na którym coś zbudowano, fundament' (*Pamūrāuka jau padēta, pavasari rūmą statysma* 'Fundament już położony, wiosną postawimy dom') — zapoż. z błr. *padmuróuka*, *-i* (⇐ pol. *podmurówka*, zob. ĖSBM 8, 109), z substytucją lit. *pa-* za błr. *pad-*. Resegmentacja *pamūr-āuka* umożliwiła pojawienie się z jednej strony war. sufiksalnych *pamūránka* i *pamūrénka* 'fundament', z drugiej strony drw. wstecznych *pāmūra*, *pamūrē*, *pamūrē* 'fundament' i *pamūras*. — Syn. *pamuŗkas* 'fundament' ⇐ błr. *padmúrak*, *-rka*. War. lit. *pamúrka*, *pamúrka*.

pāmušalas 3 p.a. 1. 'podszywka, tkanina podszyta pod jakąś część garderoby', SD «podszywka», 2. SD «futro» (syn. *odos žvėry*), 3. gw. 'spodnia część kapelusza u grzyba', 4. gw. 'spodnia warstwa gontów na dachu' — drw. na *-alas* od vb. cps. *pamušti* 'podbić co

czym', SD *pamušu* «podszywam co» (zob. *mūšti*), znac. etym. 'podszywanie, podbicie'. Zob. też *pabūteris*. — War. synkopowany: *pāmšalas* 'podszywka'. Paralele dla wtórnego akutu: *Nėmnas* < *Nėmunas*; *tāmsta* < *tāmista*; *vėlnas* < *vėlinas*. NB. LkŽ IX, 316 nie potwierdza obecności war. †*pañšalas*, wymienionego w LEW 536. — Drw. wsteczny: *pāmušas* 'podszywka' (por. *dėgalas* ⇒ *dėgas*).

panagė 3 p.a. 'miejsce pod paznokciem': *Darbininko visada juodos panagės* 'U robotnika zawsze czarno pod paznokciami'. *Panagėn ažvarė pašinį* 'Drzazga się wbiła pod paznokcieć'. Od zwrotu przymkowego *po nagū* 'pod paznokciem', por. *nāgas*. — Drw. *iš panagių* adv. 'dokładnie, skrupulatnie', *ligi panagių* adv. 'gruntownie, dogłębnie'.

panarādaini, -ų 2 p.a. gw. 'większy, mocniejszy wóz do przewożenia drzewa, kamieni itp.' (*Pasidirbau naujus panaradus, galėsiu dabar medžius vežt* 'Zrobiłem sobie nowe «panaradai», będę mógł teraz wozić drzewo') — wzorowana na *rātai* 'wóz' forma kolektywna, którą utworzono do wyrazu *panarādas*, zapożyczonego z błr. gw. *panarād*, -a 'szkielet wozu; wóz drabiniasty'. Z nowym zakończeniem: *panorėdas* DVŽ. Por. ĖSBM 8, 147n. Brak w LEW.

panašus, -i 4 p.a. 1. 'podobny, zbliżony do kogo wyglądem, przypominający kogo' (*Ans panašus į tėvą* 'On jest podobny do ojca'. *Abi moteri panaši viena į antrą* 'Obie kobiety są do siebie podobne'), 2. 'podobający się, okazały' (*Kur paršas panašėsnis, mokėjo šimtą dešimt* 'Gdy prosić było okazalsze [lepiej utuczone], to płacił [za nie] sto dziesięć') — przymiotnik denominalny na -u- od *panaša* 3 p.a. 'podobieństwo', utworzony w podobny sposób jak *našus* ⇐ *naša*; *apnašus* ⇐ *āpnašos* i *išnašus* ⇐ *išnašos*. Abstractum *panaša*, ustępujące obecnie przed neologizmami *panašumas*, *panašybė*, było drw. prymarnym na SO od *panėšti* i *ką* 'przypominać kogoś, być do kogoś podobnym' (zob. *nėšti*). Jego cofanie się przyczyniło się do powstania przekonania, jakoby *panašus* było derywowane bezpośrednio od prymarnego czas. *panėšti*. ŽD nie uwzględnia *panašus*, za to na s. 57 odnotowuje adi. *našus* 'urodzajny, wydajny, owocny, plenny' jako derywat od *nėšti* lub *nešiōti* (GJL II, § 72: od *nėšti*). Ten pogląd jest błędny, ponieważ z historycznego punktu widzenia derywacja przymiotnikowa przy użyciu suf. -u- nie pociąga za sobą apofonii (SO). Widział to już LEW 485 i dlatego umieścił *panašus* s.v. *naša*, a nie *nėšti*. Ambrazas 1993 i 2000 pomija tak *našus*, jak i *panašus* (tak samo postępuje ALEW). — Drw. *panašiaĩ* adv. 'mniej więcej, podobnie', *panašybė* 'podobieństwo, zbieżność', *panašumas* 'podobieństwo' (war. *panaša*). Vb. denom. *panašėti* 'stawać się podobnym, upodabniać się'. — War. *nėš-*: *panėšus*, -i 'podobny do kogo' ⇐ *panėšėti* m.in. 'być podobnym do kogo' (zob. *nėšti*).

pancierius, -iaus stlit. 'pancerz, część zbroi rycerskiej osłaniająca piersi i plecy' — zapoż. ze stbłr. *pancerь* (war. *pancerь* i *pancērь*; *pancirь* i *pancīrь*; *pancyrь*, *pansyrь*) ⇐ pol. *pancerz*, stpol. *pancyrz* (⇐ czes. *panciēr*, *pancīř* ⇐ śrwn. *panzier*, por. Bańkowski II, 491, Rejzek 444). Gw. *pāncierius*, *pančierius*, też z -e- w sufiksie: *panceris* (m.in. BRB). NB. LkŽ IX, 328 przyjmuje akcentuację *panciėrius* 2 p.a., za nim też POLŽ 491n. Por. miejsce akcentu w błr. *pāncyr*, ros. *pāncirь* (przest. pisownia *pāncyrь*).

pančėkos, -ų 2 p.a. (sg. *pančėkà*), *pañčėkos* 1 p.a. f.pl. (sg. *pañčėka*) stlit., gw. 'pończochy' — ze zmiany **pančiākos*, co zapożyczone ze stbłr. *pončoxy* (sg. *pončoxa*), por. błr. *pančóxi*, -čóx (sg. *pančóxa*, -i). SD¹ *punčėka*, pisane z 'dyftongiem graficznym' <ie>: <punčėka> «ponczocha», co wskazuje na lekcję /punč'aka/, por. <pečietis> s.v. *pėčėtis*. War. ze zmiennym wokalizmem sufiksu: *pančėkos* ob. *pančiōkos* (ZTŽ). Zdrob. *punčėškà* 'pończocha' ⇐ błr. *pančóška* (ZS 45). Błr. wyraz został przejęty z pol. *pończochy* < *punczochy*, to z kolei z czes. *punčochy* 'sięgające kolan sznurowane buty' ⇐ śrwn. *bunt-schuoch* 'but z rzemieniami do obwiązywania nogi', por. nwn. *Bundschuh* m. 'dawny but

chłopski'. Zob. SLA 156 (brak w ALEW), jak też ĖSBM 8, 152, Borys 463, Bańkowski II, 698, Rejzek 519. POLŽ 492, s.v. *pančėkà* uważa wyraz za polonizm (tak już LEW 537). — Drw. *pančėkōtas* 1. 'w pończochach', 2. 'mający opierzone nogi (kogut, gołąb)'. — Z nieregularnej kontrakcji pochodzi gw. *pañkos*, -y f.pl. 'pończochy', od tego zdrob. *pankelės* b.z.a., por. *Pasigerė senos bobos, pankeles išmetė* 'Upiły się stare baby, zdjęły [tu: zrzuciły] pończoszki'. Zob. też LEW 1330; POLŽ 492 (mówi o 'absorbcji elementu -čė-'). — Forma sg. *pankà* 'pończocha' jest poświadczona w użyciu przen. 'rozwiązła, rozpustna kobieta' (na to LKŽ nie daje ilustracji tekstowej). — NB. Wyraz *pankavimas* przytoczony w LKŽ z Postylli z Wolfenbüttel ze znac. 'rozwiązłość, rozpusta' (ze znakiem zapytania) tu nie należy, ponieważ jest błędem zamiast *paikavimas* (J. Pakerys, p.l.).

pānčioti, -ju, -jau 'pętać, zakładać pęta na przednie nogi koni, bydła', *punčioju kų* SD «pętam kogo», *atpānčioti* 'rozpętać', *ipunčioju* SD¹ «uwikławam» (syn. *įraizgau*), *išpunčioju* SD «rospętać» — vb. denominativum na -o- od neoosn. *panč-* jak w *pántis*, -čio 'pęto', *pānčiai* 'pęta'. Z innymi sufiksami: *pānčiauti*, *pānčiuoti* (DP). Nawiązanie psł. *pōtati 'pętać, nakładać pęta' ⇐ *pōto 'pęto', por. sch. *putati* 'nakładać pęta, zakładać kajdanki', ros. *pútaty* 'plątać, gmatwać, mącić w głowie; nakładać pęta', czes. *poutat* 'związywać, nakładać pęta, kajdany, krępować, przywiązywać, łączyć', pol. *pętać* 'zakładać pęta', *opętać* 'ogarnąć kogo swym wpływem, uzależnić'.

pānedēlis, -io 1 p.a. stlit., gw. 'poniedziałek' (m.in. DP) — przekształcone z *panedēlnykas* DP drogą odrzucenia suf. -nyk-, jak też przez nawiązanie do wyrazu *nedēlia* 'niedziela, tydzień' (zob.). Zapożyczone ze stbłr. *ponedelnikū* (war. do *ponedelokъ*, HSBM). War. f. *panedėlė* b.z.a. Por. stpr. *ponadele* EV 'poniedziałek, Montag' obok *nadele* EV 'niedziela, Sontag [Sonntag]' (oba wyrazy są pożyczkami z jęz. polskiego). Osobno zob. *paldiēnykas* i *panedēlnykas*. — Lit. n.m. *Pandėlys* pochodzi – w świetle dawnych zapisów *Ponedele* 1744, *Ponedel* 1784 (ros. *Ponedelb* 1881) oraz odpowiednika pol. *Ponedele* – z *pañdēlis* 'poniedziałek' (*Pandėly pas mumis turgus* 'Targ jest u nas w poniedziałek'), to z synkopowania *e* w *pānedēlis* (por. *Panvėžys* < *Panevėžys*, pol. *Poniewież*). Nazwa miejscowości związana jest z targiem, który odbywał się tam kiedyś w poniedziałki, por. Otrębski 1961, 56n., za nim Vanagas 2004, 154n. Paralelne pod względem motywacji semantycznej nazwy miejscowe to *Serėdžius* (zob. *seredà*) i *Subāčius* (zob. *subatà*). — Drw. *panedėliu* (zob.).

panedėliu adv. gw. 'co drugi tydzień', por. *Turėty panedėliu mazgōti: vienà vieną nedėlią, kità kitą* 'Miałyby zmywać na zmianę: jeden tydzień jedna, drugi – druga'. Drw. od *nedēlia* 'tydzień' (zob.). Por. *pasavaičiu* od *savaitė*. — Żmudzkimi wariantami tego przysłówka są 1. *panedėliu*: *Anidvi [aniėdvi] panedėliuo kepa duoną* 'One dwie pieką chleb raz na dwa tygodnie', dosł. 'co drugi tydzień każda', 2. *panedėlesiu* (zakończenie niejasne): *Gyvolius ganiau panedėlesiu su broliu: aš vieną, jis kitą nedėlę* 'Pasałem bydło po tygodniu na zmianę z bratem: jeden tydzień ja, drugi tydzień on.

panedėlnykas DP 631⁵⁹ 'poniedziałek' (LKŽ IX, 332, Kudzinowski II, 34, s.v. *paldienykas*) — zapoż. ze stbłr. *ponedelnikъ*, *ponedėlnikъ* (por. strus. *ponedėlīnikū*). Ta pożyczka ulega później przekształceniom w *pānedēlis*, *padiēnykas* i *paldiēnykas*.

panekolai SD «poniekąd» — formacja hybrydalna, oddająca stbłr. *ponekondъ*, *ponekontъ* ⇐ pol. *poniekąd*, gdzie *pa-ne°* odpowiada pol. *po-nie°*, zaś *°kolai* tłumaczy pol. *°kąd* jak w adv. *pokąd*, *dokąd* i *odkąd*. Por. *kolai*, *pakolai* SD «poki», *kolai*, *tolai* SD «poki poty». SPXVI definiuje *poniekąd* jako adv. 'w pewnym stopniu, w pewnej mierze, częściowo, jakby'. Zob. SLA 156; pominięte w LEW i ALEW.

panenkà 2 p.a., gen.sg. *paneñkos* ZTŽ 'panna, panienka' (syn. *panėlė*) — zapoż. z pol.

panienka, -i. Por. *panà* s.v. *ponà*. — Drw. *penenkēlē* LzŽ ‘panienka’.

paniāuga 1 p.a. gw. ‘wyplukana przez prąd wody jama w brzegu rzeki, wyrwa’ (*Kai pabaidai, kuojos visos paniāugosna sulenda* ‘Jak postraszysz, to płotki wszystkie zbierają się w «paniaugos»’). War. m. *paniāugas*: *Vanduo išplovė baisiausias paniāugas* ‘Woda wypłukała wielkie jamy’. Analiza: *paniāu-ga* albo **paniau-ka* ⇐ *paniāuti*, por. *niāuti* m.in. ‘ryć, przewracać; porywać’ (zob. *niāutis*). Znacz. etym. ‘wydarcie, zabranie czego przez wodę’ ⇒ ‘wyrwa zrobiona przez prąd wody’. Podobnym deverbativum z suf. *-ga* jest *paliauga* przest. ‘przerwa, odpoczynek’ ⇐ *paliāuti* (syn. *paliāuba*, por. ŽD 102). LEW 537 nieprzekonująco łączył *paniāuga* z czas. *paniāūsti*, -*siu* ‘neigen, herabneigen’ (zob. *niaūsti*).

paniāuka 1 p.a. stlit., gw. ‘naczynie metalowe w kształcie głębokiej patelni’ (CHB: *paneukoñ, paneuką*) — zapoż. ze stblr. *paneuka* (*panovka*), por. błr. gw. *panjāūka* ob. *pāneūka, pānaūka* (⇐ pol. *panewka*, od *panew* przest. ‘naczynie metalowe o formie kociołka płasko-wklęsłego do gotowania na gołym ogniu, brytwanna, patelnia’, Sw). Por. zakończenie w *cioliāuka* i *paliāuka*. Zob. ĖSBM 8, 148. SLA 156 i LKŽ IX, 335 wskazują raczej pol. *panewka* jako źródło. Brak w ALEW.

paničius, -*iaus* 2 p.a. gw. ‘syn pana, młody pan’ (LzŽ) — zapoż. ze stblr. *paničь*, *panicь*, por. błr. *panič*, -*á* (⇐ pol. *panicz*, XIV w. *panic*). Brak w LKŽ.

pañkolis 1 p.a. przest. bot. ‘koper włoski, fenkuł włoski, *Foeniculum vulgare*’, też pl.t. *pañkoliai* — ze zmiany **penkolis*, co zapożyczone z prus.-niem. *fenkōl*, por. nwn. *Fenchel* m. War. *pankulis, pankuolis*, też f. *pankula* (por. prus.-niem. *fenkul*, GL 98) i *pānkuolē*.

panósė 1 p.a., war. *panōsė* 2 p.a., *pānosė* 1 p.a., *panosė* 3 p.a. ‘miejsce pod nosem’ (*Jam ūsai it kuškiai iš panósės kyšojo* ‘Wąsy jego jak kępki sterczały spod nosa’. *Panosė tavo šlapia* ‘Leje ci się z nosa’) — nomen loci utworzone od zwrotu przyimkowego *po nōsimi* ‘pod nosem’. Nawiązanie w stpr. *ponasse* EV ‘górna warga, Obirlippe [Oberlippe]’, dosł. ‘to, co jest pod nosem’. — Adv. *panósėje* ‘bardzo blisko, pod nosem, tuż tuż’, np. *Jiems miškas panósėje* ‘Mają las pod nosem’. *Smertis panósė[je]*, *o jis da žmonos ieško* ‘Śmierć tuż tuż, a on jeszcze żony szuka’.

pansōkas 2 p.a., *pañsokas* 1 p.a. gw. ‘pęczak, kasza z obtłuczonego ziarna jęczmiennego’ (*Miežių nutrina, padaro an krūpos, tai jau pansōkas* ZTŽ ‘Thuką jęczmień na kaszę, robi się [z tego] pęczak’) — zapoż. z błr. gw. *pansák*, -*ú*, to ze zmiany *pancák*, -*ú* ⇐ pol. *pęczak*, -*u* (ĖSBM 8, 152). War. *pancōkas* LzŽ ⇐ błr. *pancák*.

pañsubkà 2 p.a., gen.sg. *pañšubkos* wsch.-lit. ‘półkożuszek’ (DvŽ) — ze zmianą *-nš-* < *-uš-* zapożyczone z błr. *paušúbka*, co jest wariantem do *palušúbak* m. (por. ros. *polušúbok* ‘półkożuszek’). Podobna zmiana fonetyczna w *panviēčnas* (zob.). War. *paušibkà* DvŽ (*ši* < *šu*).

pantāpliai, -*ių* 2 p.a. m.pl. przest., gw. 1. ‘pantofle, miękkie obuwie domowe’, 2. ‘znoszone, zdarte buty’ — zapoż. ze stblr. *pantofelь*, por. błr. *pantófli*, -*ljaŭ* pl. ‘miękkie obuwie domowe’ (⇐ pol. *pantofle*, -*i* pl. ⇐ nwn. *Pantoffel* m.). Por. LEW 537 (z pol.), ĖSBM 8, 151. War.: z dysymilacją *p-p* > *p-k*: *pantākliai*; z dysymilacją *p-p* > *k-p*: *kantāpliai* 1. ‘lekkie obuwie bez cholewek, półbuty’, 2. ‘obuwie z drewnianą podeszwą, drewniaki’, *kantōpliai* ‘pantofle’ (Zs 22), *kuntāpliai* ‘liche buty bez cholewek; drewniaki’. — War. f. *pantaplia*: SD¹ <*pantapla*> «*pantofla*» ⇐ stblr. *pantoflja*, błr. *pantóflja*, -*i* (⇐ pol. przest. *pantofla*). Pl. *pantafljos*: SD <*pantaflos*> «*pantofla*» (SLA 156, POLŽ 494), żm. *kantēplės* (*Kojos apautos su kanteplėmis*), żm. *kuntēplės*. — Drw. *pantaflinykas* SD «*pantoflarz*» (kalka z pol. *pantoflarz* ‘ten, kto szyje pantofle’). Zob. też LEW 216.

pántas I 1 p.a. gw. 1. ‘poprzeczna belka łącząca krokwie’, 2. ‘przesło w płocie’, 3.

‘sieć rybacka złożona z dwu lub czterech połączonych więcierzy’, 4. przest. ‘grzęda w kurniku’ (syn. *pánta*) — zapoż. z pol. gw. *bant* ‘poprzeczna belka łącząca ze sobą krokwie’ (SGP I, 46n.). — War. f. *pánta* 1 p.a. gw. ‘poprzeczna belka łącząca krokwie; grzęda w kurniku’, zob. LEW 537.

pántas II 1 p.a. przest., gw. ‘fant, zastaw’ (*Jis tai per pántą atēmē* ‘On to zabrał w zastaw’) — zapoż. z prus.-niem. *pant* (GL 95, LEW 537), por. nwn. *Pfand* n. Zob. też *fántas*.

pantēlis, -io 2 p.a. gw. 1. ‘przy cepach: wiązanie, zwykle skórzane, łączące bijak z dzierzakiem, tzw. gązwa’, 2. ‘sznurek, którym przywiązuje się bicz do biczyska’, 3. ‘sznur łączący przednią oś z hołobłą’, 4. ‘skobel’. Denominalny drw. na -elis od *pántis* ‘pęto, wiązadło’ (zob.) o funkcji nomen instrumenti. Z pochodzenia jest to zdrobnienie (dosł. ‘pętelka’), por. *diržēlis* ‘rzemyk’ ← *diržas*; *šikšnēlė* ← *šikšnà*.

pántis, -čio 1 p.a. ‘pęto, wiązadło z powroza, nakładane na przednie nogi zwierzęcia’, zwykle pl. *pánčiai* ‘pęta, więzy na nogi lub ręce’, też ‘okowy, kajdany’. Pb. **pānt-ja-*, drw. na SO **pān-t-*, urobiony od **pīn-C* jak w *pinti* ‘splatać, wiązać’ (zob.). Transponat ie. *(s)ponh₁-C- ← *(s)penh₁- ‘napiąć, naprężyć’ (por. LIV² 578). Odpowiedniki bśl.: stpr. *panto* EV ‘pęto, Vesser [Fessel]’ (**pantā*?) oraz psł. **pōto* ‘pęto’, por. sch. *pūto*, ros. *púty* pl. ‘pęta, więzy’, czes. *pouto*, pol. *pęto*, pl. *pęta* ‘więzy, okowy, kajdany’. St. pełny *e* nie pozostawił refleksów w czasowniku bałto-słowiańskim. Zob. jednak sb. *péntis*. — Drw. *pantēlis* (zob.), cps. *pāntpinigiai* a. *pāntpinigiai* m.pl. ‘wykup za zwierzę zajęte w szkodzie’ (por. *pīnigas*, dosł. ‘pieniądze za pęta’), *šalipantis* (zob. *šalis*). Vb. denom. *pānčioti* (zob.), *pāntyti*: *apipāntyti* ‘obić pętem, krótkim powrozem’, *užpāntyti* ‘zdzielić kogo pętem’.

pantóti, *pantóju*, *pantójau* gw. ‘jeść z pełnymi ustami, chciwie jeść’, *pripaņtoti* ‘najeść się do syta’, *supaņtoti* ‘zjeść, spałaszować’. War. akc. *pántoti*. Z obocznym sufiksem: *pántauti*. Niejasne.

pantūngas 1 p.a. gw. ‘ponton; most zbudowany z pontonów’ — zapoż. z nwn. *Ponton* m. (← franc. *ponton*, zob. EWD 1027), *Pontonbrücke* f. Por. GL 95 (brak w LKŽ). Zlitewszczone przy użyciu suf. -ung-. Przypomina to -ing- w *pōtingis* ← nwn. *Bottich* m. Por. też zakończenia w *kantūngas*, *kantūnga* i *kardūnga*.

panūiti, *panūju*, *panūjau* wsch.-lit. ‘panować nad kim, czym’ (Zs 39) — paradygmat zbudowany na formie praesentis przejętej z błr. *panūju* ‘panuję’, pol. *panuję* (inf. *panavács*, *panować*). Obok tego *pōnas* (Zs 41), nie *pānas* ‘pan’.

panúovolis, -io 1 p.a. wsch.-lit. 1. ‘miejsce na pagórku łąki przy samej roli (skąd zbiera się lepsze siano); wzniesiony skraj łąki przy bagnie, jeziorze a. rzeczce’, 2. ‘urwisko w dnie rzeki a. jeziora, głębina’, 3. ‘pochyłość’. Chodzi tu o drw. prefiksalny z *pa-* od **nuovolis*, będącego sb. postverbale od *nuvolióti* ‘stoczyć się (w dół), potoczyć się’. Znacz. etym. ‘stok, pochyłość’. — Obok tego są dwa warianty literackie z -val-: *panúovalis* ts., też ‘stromy brzeg jeziora’ i *nuovalys* ‘podłużne wzniesienie, wał na łące a. polu’. Ponieważ żaden z tych wyrazów nie ma oparcia w gwarach, zachodzi podejrzenie, że są to neologizmy. Por. *valyti* i *válstyti*, jak też syn. *panúovarta* (s.v. *versti*).

panviēčnas, -à 4 p.a. wsch.-lit. ‘w średnim wieku’ (DVŽ), niejako ‘mający połowę życia za sobą’ (*Senókas jau panviēčnas*) — ze zmianą -nv- < -uv- zapożyczone z błr. *paŭvėčny*. Podobna zmiana fonetyczna w *panšubkà* (zob.).

papanka BRB ‘przykrycie, kapa’ — zapoż. ze stbłr. *poponka* ‘gunia, gatunek grubego sukna; przykrycie na konia’ (por. HSBM 26, 382), por. błr. *papónka* ‘przykrycie na konia; derka pod siodło’. Zob. też SLA 156; pominięte w LEW i ALEW.

pāparnykas 1 p.a. LzŽ bot. ‘paproć, Filix, Dryopteris filix mas’ — zapoż. z błr. gw. *páparnik* (PzB 3, 397), co jest wariantem do błr. *páparatnik*, por. ros. *páporotnik* ‘paproć’. Zob. też *papařtis*.

papařtis, -čio 2 p.a. bot. ‘paproć, Filix, Dryopteris filix mas’. War. *papártis* 1 p.a., *papartýs* 3 p.a., też f. *papártis*, -ies 1 p.a. Odpowiedniki łot. *papařde*, *paperde*, też m. *papards* (gw. *paparksts*) pokazują perseweracyjną zmianę *rt > rd* (por. scs. *tvārdz* : lit. *tvirtas*). Bałtyckie wyrazy odchylają się pod względem wokalizmu od odpowiednika psł. **paportī* f. (pbsł. **pāparti*- f. ‘paproć’), por. ros. *páporotʹ*, sch. *pāprāt*, pol. *paproć*; formy wtórnie zmienione: słń. *práprot*, *práprat*, czes. *kapradí* n. (zob. Machek 240n.). Bsw 206 łączył z jednej strony ze stwn. *farn*, *farm* ‘paproć’, ir. *raith* ts. (**prati*-), z drugiej strony ze sti. *parná*- n. ‘skrzydło; pióro’, aw. *parāna*- n. ‘skrzydło’ oraz via *s*-mobile z lit. *spařnas* ‘skrzydło’ (zob.). Znaczenie etymonu nie zostało sprecyzowane w sposób przekonujący. Por. np. rekonstrukcję ‘coś podobnego kształtem do ptasiego skrzydła’ u Borysia 2005, 412. Zob. LEW 538, REW II, 213, PKEŽ 3, 221n. ALEW 735 mówi o formacji reduplikowanej od pwk. *(s)per- ‘lecieć, latać’ i z suf. -t/-d-, co by nasuwało rekonstrukcję **pa(r)*-*par*-t/d-. Zob. też *paparnykas*. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *páparcʹ*, *pápartʹ* (PzB 3, 397). — Drw. *papartýnas* ‘miejsce porośłe paprociami’ (SD «*paprocina*»), *papařtinis* ‘z paproci’ (*dúona papařtinē* ‘chleb z przymieszką paproci’). — N.m. *Papárciai*, *Papařčiai*, *Paparčiai* (por. stpr. *Paparthen* n.m. w Sambii, AON 114n., spolszczone na *Paprocín*, *Paprocina*, NMP VIII, 295n.), *Papartēliai* 2x, *Papartynaĩ* 2x, *Papartýnē* 3x. N.rz. *Paparčiai*, *Papařčius*.

pāpas 2, 4 p.a. 1. ‘pierś kobieca; sutek, cycek’ (*Mama, duok vaikui pāpq*), 2. ‘dójka, brodawka sutkowa u samicy, zwł. u krowy’, 3. ‘smoczek’, 4. ‘nierówność, wypukłość’. Prawdopodobnie od wykrz. *pāpt* m.in. o ssaniu cycka (zob. też *papsėti*). Podobieństwo do łac. *papilla*, -ae ‘brodawka piersiowa, pierś’ jest pewnie przypadkowe (inaczej ALW 735, gdzie dopuszcza się wspólny pwk. onomatopeiczny). — Drw. *bapāpē* žm. ‘kobieta o małych piersiach’ (KRTNŽ), *papinga* ‘(kobieta) o wielkich piersiach; (krowa) z wielkimi dójkami, brodawkami sutkowymi’, *papistà* ‘cycata’ (*Radvilonių mergos labai papistos*), *papúota* ‘(o maciorze) z wieloma sutkami’, *papúotai* adv.: *papúotai ištintas dalgis* ‘kosa źle wyklepiana, tj. mająca wypukłości na ostrzu’, *prýpapis* žm. ‘mały sutek’. Cps. *keturpāpē* ‘lisica z czterema sutkami’ (por. *keturi*), *papžindýs* a. *papažindýs* ‘osesek, niemowlę lub małe zwierzęcia, odżywiające się mlekiem matki’ (por. *žįsti*), *stačiapāpē* a. *statpāpē* ‘(dziewczyna) ze sterzącymi piersiami’ (zob. *stāčias*; por. pol. gw. wysadna *panna* ⇐ *wysadzić* ‘wysunąć, wystawić, wytknąć’). Vb. denom. *pāpinti* ‘karmić własnym mlekiem, np. o owcy’.

Papelčius, -iaus 2 p.a. ‘u katolików: Popielec, pierwszy dzień postu czterdziestodniowego, środa Popielcowa’ (*Papelčiuj tai jau visada pasnykaudavom* ‘W Popielec to już zawsze pościliśmy’) — zapoż. z błr. gw. *Papéljac* m. ‘pierwszy dzień postu’ (PzB 3, 399), war. *Papeléc* ⇐ pol. *Popielec*, -lca. Por. Zs 39, LEW 538, POLŽ 741.

pāperas 3 p.a. 1. ‘niedosiedziane jajo, niezależone jajo, zepsute jajo, tzw. zapartek, zbuk’ (*Kiaušis perėtas, o neužperėtas, bus pāperas*), 2. ‘wyrodek, człowiek, który się wyrodził od rodziny na jej hańbę’ — dewerbalne nomen z suf. -a- od vb. cps. *paperėti* ‘wysiadywać jaja przez pewien (krótki) czas’ (zob. *perėti*). Pl.t. *paperaĩ* ‘jaja pszczoł’. Por. idiom *pāperu nueiti*: *Aš sãvo sūnų ućijau kūnigu, ale nuvėjo pāperu* ‘Ja swego syna uczyłam na księdza, ale nic z tego nie wyszło’ (Otrębski 1934, 447). Z innym tematem: *papera* 3 p.a. ‘niezależone jajo’: *Tavo kiaušiniai supuvo, paperom išėjo* ‘Twoje jajka zgniły, zmarnowały się’. — War. *pāparas* ‘niezależone jajo’. Zob. też *baltūnas*.

papiešti, *papiešiu*, *papiešiau* stlit., tylko u Szyrwida: 1. *papiešiu* SD «*podszczuwam*» [‘szczując podburzam’] (syn. *pasiumdžiu*), 2. *papiešiu* SD¹ «*dudkuię*» [‘nadskakuję komu’]

(syn. *patušiju* «pochlebuję, pochlebiam»), 3. *papiešiu* SD¹ «pobłamam» (syn. *patariu*). Bez etymologii (pominięte w LEW). Zdaniem ALEW 735 *pieš-* może być spokrewnione z *peš-* jak w *pēštis* ‘kłócić się’ i łot. *pestiēs* ‘zaczepiać słownie, prowokować do kłótni’. Pod względem znaczeniowym jest to istotnie do rozważenia. Gdy zaś chodzi o stronę formalną, to nie wystarcza stwierdzić, że zachodzi wahanie między *e* i *ie*. Raczej trzeba by założyć, że *peš-* miało alternant *piš-* jako refleks SZ typu *TiT* $\Leftarrow$ *TeT*, i że od tego SZ derywowano neoapofoniczny SP o postaci *pieš-* (paralele: *bed-* $\Rightarrow$ **bid-* $\Rightarrow$ *ibiēsti*; *keb-* $\Rightarrow$ *kib-* $\Rightarrow$ *pakiēbti*; *steb-* $\Rightarrow$ *stib-* $\Rightarrow$ *stiēbti*). — Na razie niejasną pozostaje kwestia stosunku do *piēšti* ‘rysować, kreślić linie, mazać sadzą’, jak też do SZ *piš-* w *pišti*, *pỹšta*, *pišo* ‘zbierać się – o sadzy nawarstwiającej się w kominie’. — Drw. *papiešējas* SD «podszczuwacz, naprawiacz na kogo zdradliwy» (syn. *užraišytojas*).

papilkas 1 p.a. gw. ‘domowe piwo gorszej jakości’ — dewerbalna formacja na *-kas* od *papilti*, *-iu*, *-pýliau* ‘rozlać, polać’ (zob. *pilti*). Por. sufiks w *pérėskas*, *prairkas*, *priduirkas*. Zob. też bliskoznaczne *pasčiũkai*, *pasterimai*, *patakaĩ*, *pātekos*.

papilnỹs 3 p.a. gw. ‘poczęstunek trunkiem po dobitym targu, tzw. litkup’: *Samdant, perkant, parduodant geria pāpilnỹ*, t.y. *par daug* JU ‘Gdy najmują [do pracy], kupują, sprzedają, to [na potwierdzenie transakcji] piją litkup’, tj. ‘[piją] za dużo’. Drw. denominalny na *-ia-* od **papilnas* ‘rozlany, napełniony’ $\Leftarrow$ *papilti*, *pāpiliu*, *papýliau* ‘rozlać, polać’. Zob. też syn. *barišius*, *magarỹčios*.

papilvė 3 p.a. 1. ‘podbrzusze, spodnia część tułowia’, 2. ‘słonina a. mięso z podbrzusza’, 3. ‘rzemień do umocowania siodła’, 4. ‘spód kapelusza u grzyba’ — rzeczownik utworzony od zwrotu przyimkowego *po pilvũ* ‘pod brzuchem’ (zob. *pilvas*). — Drw. *pāpilvės* f.pl. ‘wełna z podbrzusza owcy’. Drw. wsteczny deprefigowany: *pilvės* ts. (por. *pāšaras* $\Rightarrow$ *šāras*).

papiròsas 2 p.a. ‘papieros’ (*Kiaulei vainikas, karvei balnas, o lietuvaitei papirosas netinka* ‘Nie przystoi świni wianek, krowie siodło, a Litwinie papieros’) — zapoż. z pol. przest. *papiros* ‘papieros, wyrób tytoniowy z papierowym ustnikiem’, co było drw. od *papir* przest. ‘papier’. Zakończenie *-os* jak w pol. przest. *pachitos* ‘rodzaj papierosa z ustnikiem słomkowym’, zob. Bańkowski II, 496. War. *papirāsas*, *popiròsas* (LzŽ), *papirosà* ob. *poperosà* i *popierosà* (ZtŽ), *popieròsas* (NdŽ, por. pol. *papieros*). Miejsce akcentu jak w formach ros. *papiròsa*, błr. *papjaròsa*, które zresztą także mają źródło polskie (zob. REW II, 312; TSBM mylnie wywodzi błr. *papjaròsa* wprost z nwn. *Papier* ‘papier’). POLŽ 131 ignoruje dawną formę *papiros* i daje wywód *papirāsas* $\Leftarrow$ pol. *papieros*. — Drw. *papiròsinė* ‘papierośnica’, *papiròsius* ‘palacz papierosów’, cps. *papiròsgalis* ‘ogarek papierosa’ (por. *gālas*).

papjũkos, *-u* 1 p.a. f.pl. gw. ‘resztki samogonu, ostatnie krople samogonu’ (*Papjũkų devė ir nugirdė, kad buvom neėdę* ‘Dali «papjũkos» i [nas] upili, bo nic nie jedliśmy’) — prawdopodobnie zmienione z **apjũkos* lub **apiũkos*, co zostało zapożyczone z ros. *opivki* ts. (nie $\dagger$ popivki, jak podaje LkŽ; uwaga M. Osłona, p.l.). Co do zakończenia por. ros. *obėėdki* ‘resztki jedzenia’. Substytucja prefiksu ros. *o-* przez litewskie *pa-*. Por. prefiks *pa-* w bliskoznacznych wyrazach *pasčiũkos* ‘piwo gorszej jakości; męty, osad na dnie naczynia’, *papilkos* ‘piwo gorszej jakości’ oraz *pāėdos* a. *pāėdos* f.pl. ‘resztki jedzenia a. paszy dla zwierząt’. Transpozycja litewska **apiũkos* wskazuje na pośrednictwo fonetyki białoruskiej, w tym mianowicie sensie, że błr. *apjũki* prowadziły do lit. **apiũki*, następnie do zastąpienia błr. dyftongu *CiuC* litewską sekwencją *CũC* (zmiana sylabacji). Ta ostatnia w pozycji po labialnej wydała w końcu *jũC*, stąd *papjũkos*. We wschodnio-litewskich slawizmach obserwuje się utrzymanie – pod białoruskim wpływem – dyftongu *iũ*, por. np. *grũunia* ‘10

kopiejek' (nie *griūnia) ⇐ błr. *hrýŭnja* (zob. jeszcze *grivina*); *praciūnas* 'przeciwny' (nie *praciūnas) ⇐ błr. *praciūny*. Zob. Zs 20, 43, 86. Ale błr. dyftong *iū* – jako anomalia z litewskiego punktu widzenia – jest czasem zastępowany, np. dyftongiem *im*, por. *praciūnas* 'przeciwny' (zob.) ⇐ błr. *praciūny*; *diūnas*, *dziūnas* 'dziwny' ⇐ błr. *dziūny* (por. Zs 18, 43, 86).

paplaiša 1 p.a., *paplaiša* 3 p.a., *pāplaiša* 1 p.a. 'drzazga, szczapka ostro zakończona', 2. 'wiór, heblowina', 3. gw. 'konar drzewa', 4. gw. 'lód, pod którym nie ma wody' (*Ledo pāplaišos, arba sausledžiai, plinkledžiai*) — rzeczownik postwerbalny na -ā- od *paplaišyti* lub *paplaišinti* 'odłupywać, odrywać', co jest causativum na SO *plaiš-* ⇐ *plyš-*, por. *paplyšti* 'naderwać się (o gałęzi), popękać, zedrzeć się (o tkaninie)'. Paralele słowotwórcze: *atplaiša* (zob.), *pāraižos* ⇐ *paraižyti ⇐ *ryž-* ⇐ *rēž-* (*rēžti*).

pāplampas 3 p.a. 'chód konia, w którym obie prawe nogi zwierzę stawia na przemian z lewymi, kroczy, inochód' (*Arklys eit paplampu* 'Koń idzie kroczą'), war. *praplampas* CGL 'Passgang' — sb. postverbale od osnowy *plamp-*, która polega na infigowaniu dźwiękonaśladowczego *pla-p-*, wywodzącego się od powtórnego wykrz. *pla-pla*. Paralele: *plūmpt* ⇐ *plūp-t*, to z *plu-p-* ⇐ *plu-plu*; *blūmpt* ⇐ *blūpt*, to z *blu-b-* ⇐ *blu-blu*. Werbalne derywaty od *plamp-* wymieniono s.v. *plamsėti*.

papliekā 4, 3 p.a. 1. 'płytkie miejsce w rzece lub jeziorze', 2. 'obszar zajęty wylewem rzeki po deszczu'. Niejasne. Por. może *pléikē* a. *pleikē* 'łyse miejsce w uprawie; niekoszona łąka' (s.v. *plikas*).

paplótis, -čio 1 p.a., *pāplotis* 1 p.a. 'rodzaj płaskiego placka z ciasta chlebowego; blin', pl. *paplóčiai* 'gotowane kluski z ciasta chlebowego' — derywat na -ia- od osnowy *plot-*, którą można rozumieć dwojako: 1° jako neoosnowę, wyabstrahowaną np. z *paplótas* 'spłaszczony', *suplótas* 'zbity, spłaszczony' (ptc. prt. pass. do *plóti*), 2° jako refleks st. wzdlużonego *plāt- od *plat-* jak w *platūs* 'szeroki' (zob. *plótas*). War. *praplótis* (m.in. BRB). Znacz. etym. 'placek z rozspłaszczanego ciasta'. Paralelny derywat od adi. *plónas* 'cienki' brzmi *pāplonis* a. *paplónis*. — Drw. *paplotaĩnis* 'paplótis' (por. *lietaĩnis*), *paplotēlis* 'płaski placek pieczony na rozżarzonych węglach, podpłomyk', *paplotinis* 'spłaszczony, płaski jak «paplótis»'.

pāprastas, -ā 3 p.a. 'niczym się nie wyróżniający, zwykły, zwyczajny, pospolity; prosty, łatwy, nieskomplikowany' (war. *pāprastas*) — zleksykalizowane ptc. prt. pass. od *paprāsti* 'przywyknąć, zwyknąć, przyzwyczaić się do czego' (zob. *prāsti*). Znacz. etym. 'taki, do jakiego się przyzwyczajono'. — Drw. *paprastai* adv. 'zwykle, najczęściej' (*Jis paprastai po pietų čia ateina* 'On zwykle przychodzi tu po obiedzie'). Vb. denom. *paprastinti* LEX 'przywyknąć, przyzwyczaić się' (⇒ adv. *nepaprastinai* SD «niezwyczajny, inusitate, prāter morem, prāter solitum»), *supāprastinti* 'uproszczyć, uczynić prostszym, łatwiejszym'.

paprėdnykas stlit. hapaks: SD¹ <paprednikas> «piernik» ['ciasto z miodem i korzeniami', SPXVI], SD <paprednikas> «miodownik» ['ciasto zrobione na miodzie; piernik', SPXVI] — zapoż. ze stbłr. *poprjanikъ*, por. błr. gw. *papránik* 'piernik', ros. *prjánik* (ros. gw. *puprjánik*, *poprjál'nik*), ukr. *popranýk* ts. Zob. SLA 156 (brak w LEW i ALEW). Osnową błr. wyrazu jest przymiotnik *poprjany 'z pieprzem, przyprawiony pieprzem', por. ros. *prjánij* 'pieprzny, przyprawiony pieprzem' < strus. *pīpīr-janū* ts.; drw. od strus. *pīpīrī* 'pieprz' < psł. *pīpīrī (por. stpol. *pieprz*, *pieprzu*, stczes. *peř*, *pepře*, drw. ros. *pérec*, *pérca*). Por. ĖSBM 8, 158, REW II, 341n., 456, Machek 444. Zob. też. *pipiras*. — Lit. refleks zawiera nieetymologiczne -d-. Z uwagi na taką paralełę jak *pavỹd.nas* ⇐ błr. *pavín.ny* (por. SLA 156), pokazującą rozpodobnienie geminaty na granicy morfologicznej, wydaje się koniecznym

założenie dla *papréd.nykas* praformy z geminatą *n.n*, **paprèn.nykas* < **paprtjan.nykas*. Kwestia ta wymaga dokładniejszego zbadania. Z pewnością nie chodzi tu o insercję *d* przed *n* (jak chciał Skardžius, SLA 156), a to dlatego, że obok *pavỹdnas* mamy zdysymilowany war. *paviľnas* (por. *neviľnas*).

paprotỹs, -čio 3 p.a., *pãprotis* 1 p.a. ‘zwyczaj, obyczaj’ (*Iprotis gali bũti individualus dalykas, o paprotys visada yra visuomeninio pobũdžio* ‘Nawyk może być rzeczą indywidualną, zaś zwyczaj ma zawsze charakter społeczny’), SD <*papratis*> «zwyczaj, nałóg», <*papratis piktas*> «nałóg zły» — dewerbalne abstractum z suf. -*ĩa*- i SW **prāt-* ← *prat-* od vb. cps. *papràsti* ‘przyzwyczaić się, przywyknąć’. War. f. *paprotis*. Zob. też *pràsti* oraz *prõtas, įprotis*.

paprũgà 2 p.a., gen.sg. *paprũgos* gw. ‘przytrzymujący siodło pas idący pod brzuchem konia, popręg’ (*Priveržk geriau paprũgà, kad balnas nenukristų* ‘Zaciśnij mocniej popręg, żeby siodło nie spadło’) — zapoż. ze stbłr. *popruga*, por. błr. *paprũha*, -i (por. ZS 39, ĖSBM 8, 158). War. m. *paprũgas*. — Wsch.-lit. *paprũvà* (DVŽ) pokazuje zastępstwo błr. *γ* przez *v* (paralele: *bavõtas, pasovà, plũvas*). — War. *paprunğà* (*papruňgas*) pochodzi od stbłr. *popronga* ← pol. przest. *poprąga* = [popronga].

papsėti, *papsiũ* (3 os. *pàpsi*), *papsėjau* 1. ‘wydawać odgłos wargami, cmokać’, 2. ‘głośno całować’, 3. ‘cmokać fajkę’ (war. *papsėti*), 4. ‘ssać cycek – o cieleciu’, 5. ‘burczeć z niezadowolenia, gderać’ (syn. *pukšėti*), ‘mamrotać pod nosem; odmawiać pacierze’, 6. ‘zacinać się, jąkać się’ — czasownik na -*sė-* od wykrz. *pàpt* m.in. o cmokaniu, całowaniu, ssaniu, też o skapującej kropli (por. LEW 539). Paralele: *čepsėti, miksėti, piepsėti*. — Neoosn. *paps-*: *papsà* ‘ten, kto mamrocze pod nosem, kto gdera’ (por. *miksà* ← *miksėti*), *pàpsalas* ‘zamiłowany palacz fajki’, *pàpsikas* ‘smoczek’. Zob. też *pãpas*.

pãpũras 3 p.a. przest., gw. ‘farfura, fajans, porcelana’ (Šlapelis 307; pominięte w LKŽ) — z **parpũras* przez dysymilację sekwencji *r-r*; zapożyczone z ros., błr. *farfór*, -a ‘porcelana’ (por. ukr. *farfūr*, -a, pol. *farfura*, -y). Dysymilację widać też w pol. przest. *faforka* z *farforka* ‘naczynie fajansowe, talerz fajansowy’ (Sw I, 722).

papũtis, -čio 2 p.a., zwykle pl. *papũčiai* gw. ‘miękki pantofel zrobiony na drutach z (lnianych) nici albo sznurków, czasem podszyty suknem’ — zapoż. ze stbłr. *paputb*, pl. *papute*, por. błr. *papũcb*, pl. *papũci* ← pol. *papuć*, pl. *papucie* (ĖSBM 8, 158), ostatecznie przejęte z osm.-tur. *papuç, pabuç* ‘but bez cholewki, pantofel’ (zob. Stachowski 458). War. f. *paputė*, pl. *paputės* 2 p.a.

pãpužas 3 p.a., *papũžas* 2 p.a. gw. 1. ‘pęk złożonych razem do suszenia liści kapusty, tytoniu; pęk wysuszonych liści tytoniu’ (*Kopũstus, tabokà deda į pãpužus ir džiovina* ‘Liście kapusty, tytoń składają w pęki [zwane p.] i suszą’), 2. ‘toból, tłumok’ (*Kas čia šitam papũžė surišta?* ‘Cóż tam w tym tobole zmieszczono/związano?’). Rzadsze są war. f. *papužà* 3 p.a., *papũžà* 2 p.a. Zapożyczone z błr. gw. *papũža*, to z udźwięcznienia *papũša* ‘pęk liści tytoniu’ (ĖSBM 8, 158; stbłr. *papuša tytjunju* ‘miara tytoniu’), por. pol. przest. *papusza* lub *papuža* ‘wiązanka, wiązka, pęczek liści tytoniowych, powiązanych za szypułki’ (Sw IV, 49). Wyraz uchodzi za pożyczkę z rum. *papușa* ‘pęk, wiązka’, zob. REW II, 307n. LKŽ nie zaznacza obcości wyrazu.

paĩ gw. praep. z acc., odpowiadająca literackiemu *pàs* ‘u, do’. Por. np. *Buvaĩ par jĩ* ‘Byłem u niego’. *Aĩk par manĩ* ‘Chodź do mnie!’. — Obok tego jest praeverbium *par-*, które oznacza: 1. ‘z powrotem (do domu)’, np. *parbėgti* ‘przybiec (do domu)’, *pareĩti* ‘wrócić (do domu)’, *paĩgena kàrves* ‘pędzi krowy do domu’, stlit. *parnešti* ‘z powrotem odnieść’, *parsĩusti* ‘odesłać, odprawić z powrotem’, 2. ‘w dół, na ziemię’, np. *Arklỹs ant lėdo pargriũvo* ‘Koń zwałił się na lodzie’. *Tókĩ vỹrą pargriovė* ‘Takiego mężczyznę powalił’. Zob.

Fraenkel 1929, 81n., GJL III, §§ 729n. Por. *per̃*.

parà 4 p.a. ‘doba, okres 24 godzin’ — zapoż. ze stbłr. *pora*, por. błr. *pará*, -ý, ros., ukr. *porá* (ZS 39, LEW 539, ĖSBM 8, 160). Gw. *parà* ‘pora, czas odpowiedni do czego’, por. *Jau parà kéltis* ‘Już pora wstawać’. *Ik pārai uzbonas vandenj neša* ‘Do czasu dzban wodę nosi’.

pārabkas, -ē 3 p.a. gw. ‘parobek, robotnik najemny w gospodarstwie rolnym’, war. *pōrabkas*, *pórabkas* 1 p.a. (LzŽ, DvŽ) — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *párabak*, -bka (por. ĖSBM 8, 160), stbłr. *parobokъ*, *porobokъ*. Inaczej LKŽ: z pol. Brak w LEW. — War. akc. *parābkas* 2 p.a. ⇐ pol. *parobek*, -bka. — War. z wokalizmem u: *parūbkis* 2 p.a. (*Ano tėvai ėjo par dvarus parūbkiais* ‘Jego rodzice służyli po dworach jako parobkowie’) ⇐ stbłr. *parubokъ*, -bka. — Drw. f. *parabkē* a. *parābkē* ‘służąca’ (war. *parabkà*), cps. *žydpapapkē* ‘kobieta służąca u Żydów’ (por. *žydas*). Vb. denom. *parabkauti* ‘być u kogoś parobkiem’.

pāraižos, -ų 1 p.a., *paráižos* 1 p.a. f.pl. ‘okres między pełnią księżyca i pierwszą kwadrą, ostatnia kwadra księżyca, schyłek księżyca’ (war. *pāraiža*, *pāraižis*, *paraižai*) — rzeczownik postwerbalny z suf. -ā- od iter. **paraižyti* (paralele s.v. *atplaišà*, *paplaišà*) albo też rzeczownik prymarny z suf. -ā- i SO *raiž-* ⇐ *ryž-* od vb. cps. *parýžti* ‘zacząć ubywać, zmniejszać się – o tarczy księżyca’ (właśc. ‘urzynać się’, zob. *rėžti*, *rýžti*), por. *Mėnuo parýžo*, *mėnesies paraiža* ‘Księżyca ubyło, wycinek księżyca’. Znacz. etym. nomen actionis ‘ubywanie, zmniejszanie się’. Niedokładnie LEW 539: «Gehören sämtlich zu *ráižas* ‘Einschnitt, Strich, Streifen’». Por. jeszcze zdania: *Beryžtas mėnuo, kad su saule nesusieina*, t.y. *eina in tuštimą, dela, jau bilstelėja* JU ‘Ubywający księżyc to taki, który nie schodzi się ze słońcem, zmniejsza się, ubywa go i świeci coraz słabszym blaskiem’. *Mėnesį paryžo*, *mėnesį paėmė delčia* ‘Księżyca ubyło, zaczęła się «delčia»’. Zob. też *delčia*. — Drw. *paraižaĩs* adv. ‘na przemian, na zmianę’ – skostniała forma instrumentalu pl. od *paraižai* (znacz. etym. ‘tak jak zmienia się księżyc’), *paraižiūo* adv. żm. ‘po kolei, po porządku’ (war. *pareižiūo*).

pārakas 1, 3 p.a. ‘proch strzelniczy’, SD «proch ruszniczy» — zapoż. ze stbłr. *poroxъ*, por. błr. *pórax*, -u, ros. *pórox* (SLA 156, ZS 40, LEW 539; brak w ALEW). Zob. też *parakaunýčia*. — Drw. *parakēlis* ‘lekarstwo w proszku’ (por. błr. *parašók*), *parakinė* ‘myśliwski rożek na proch’, *paraknyčia* 2 p.a. ‘prochownica’ (por. neosuf. -nyčia w *málnyčia* i *płytnyčia*).

parakaunýčia 1 p.a. stlit., gw. ‘prochownica’ (*Supilk paraką in parakaunýčią, eisva medžioti* JU ‘Nasyp prochu do prochownicy, pójdziemy polować’), SD «prochownica» — zapoż. ze stbłr. *poroxovnica*, por. błr. *paraxaūnica*, ros. *poroxovnica* (SLA 156; brak w ALEW). Por. *paraknyčia* s.v. *pārakas*.

parakvijà 2 p.a., gen.sg. *parākvijos*; *parākvija* 1 p.a. żm. ‘parafia’ (*Varnių parakvijos bažnyčia* ‘Kościół parafialny w Worniach’) — zapoż. ze stbłr. *paraxyja*, por. błr. gw. *paráxvija*, -i (⇐ pol. XVI w. *parachwija*, -i ‘parafia’). Częstszym wariantem jest tu *parāpija* (zob.).

paralýžius, -iaus 2 p.a. 1. ‘paraliż, utrata czucia i zdolności władania ciałem’, 2. stlit. ‘morowe powietrze’, m.in. DP (zob. SLA 157; brak w ALEW) — prawdopodobnie zapożyczone nie wprost z pol. *paraliż* (tak SLA 15 i POLŽ 495), lecz ze stbłr. *paraližь* (polonizm). Gdy chodzi o akcentuację, to brak jest przekazu staroliteńskiego, ponieważ w DP wyraz ukazuje się w pięciu miejscach bez jakichkolwiek akcentogramów: gen.sg. <paraližėus>, instr.sg. <paraližiumi> (zob. Kudzinowski II, 46). Współczesny akcent lit. koresponduje z ros. przest. *paraliž* (od 1659 r., z pol. *paraliż*, -u, ze zmianą miejsca akcentu, zob. REW II, 314). Z czasem miejsce *paraliž* zajęło ros. *paralič*, -á. Tę nową formę przejęto

do jęz. białoruskiego, ale nadano jej tu akcent odpowiadający polskiemu wzorowi, stąd *parálič*, -u (podobnie ukr. gw. *parálič*, -a obok liter. *paralič*, -á). — W NDŽ II, 507 przy *paralyžius* jest jeszcze odsyłacz do *parālišas* (z pol.), z czego wynika, że jeszcze ok. 1950 r. w jęz. literackim dawano pierwszeństwo polonizmowi (por. *paraliž*) przed rusycyzmem. — War. *parýžas* pochodzi pewnie ze skrótu haplogicznego. — Drw. *paralyžavótas* a. *paralyžiavótas* ‘dotknięty paraliżem, sparaliżowany’ ← pol. przest. *paraliżowaty* (Sw IV, 55), DP ‘zarażony, ruszony powietrzem’, *paralyžiūotas* DP ‘zarażony powietrzem’. — Lit. gw. *parālius*, -iaus (*Paralius metė jį ir pusę atėmė* ‘Poraził go paraliż i odjął czucie w połowie ciała’) pochodzi z błr. *paráljuš*, -u (← pol. przest. *paralusz*, *paraluż*, zob. Sw IV, 55). — Rzadki jest war. *parālis*, -io: wygląda jak drw. wsteczny od *parālišas* lub *paralyžius*; używa się go w złorzeczeniach, por. *O, kad tave parālis sutraukty!* ‘Oby cię paraliż pokręcił!’. NB. POLŽ 132 złączył *parālis* z *parālius* pod jednym hasłem, co nie wydaje się słuszne.

pāramas 1, 3 p.a., *parāmas* 2 p.a. stlit., gw. ‘prom na rzece lub jeziorze’ (*Tilto nėra, tik pāramas* ‘Mostu nie ma, [jest] tylko prom’. *Per vandenį paramais veždavo šieną* ‘Promami wozili siano przez wodę’), SD¹ *paramas* «prom, przewoz», SD «prum» — zapoż. ze stbłr. *poromъ*, *paromъ*, por. błr. *paróm*, -a. Por. SLA 157, Zs 40, LEW 540 (brak w ALEW). Zob. też *pervāzas*. — Drw. *paramnykas* SD¹ «przewoźnik». War. z zastępstwem suf. -nyk- przez -nink-/-inink-: *paramninkas* oraz *paramininks* (LEX ‘Fuhrmann’, syn. *pervazininks*).

parāpija 1 p.a., *parapijā* 2 p.a. ‘parafia’ (*Gervėčiai – labai didelė parapija*) — zapoż. ze stbłr. *parafija*, por. błr. *paráfija*, -i (← pol. przest. *parafija*, -ii). Por. SLA 157, Zs 40, LEW 540 (brak w ALEW). W SD s.v. *parafia* ukazuje się *plebonija* (zob.). Osobno zob. *parakvijā*. — Drw. *parapijiētis* ‘parafianin’ (wariant do *parapijónis*, zob.). Od skróconej osnowy *parap-* pochodzą *parapiētis* ts. i *parāpinis* ‘parafialny’. — NB. Stpr. *stai perōni* ‘die Gemeinde, wspólnota wiernych’ oddaje prawdopodobnie z *par-ūn-ē, drw. od *parē ← śrdn. *parre* (por. śrwn. *pfarre*) ‘gmina parafialna, Pfarrgemeinde’, zob. DLA 64n.

parapijónis, -ė 1 p.a. przest. ‘parafianin, mieszkaniec parafii, wierny należący do parafii’, war. *parapijōnas*, *parafijōnas* 2 p.a. — zapoż. ze stbłr. *parafijaninъ* (← pol. przest. *parafijan*). Zob. też SLA 156n., LEW 540, POLŽ 131. — Nazw. *Parafianāvičius* oddaje brzmienie pol.-błr. *Parafianowicz*. N.m. *Parapijōniškės*.

parasōnas 2 p.a., *parāsonas* 1 p.a. gw. ‘parasol’ — zapoż. z błr. *parasón*, -a, ros. gw. *parasón* (Smoleńskie, SRNG), co uchodzi za pożyczkę pol. *parasol*, z dysymilacją *r-l* na *r-n* (zob. LEW 540, ĖSBM 8, 162).

paraubėlis, -ė b.z.a przest. ‘kochanek, kochanka’ (Kossarzewski) — może eufemiczne zastępstwo za *pa-rub-ėlis, co mogło być słowotwórczym przekształceniem zapożyczenia z pol. przest. *porubca* a. *porubnik* ‘człowiek oddający się cudzołóstwu’ (por. Sw IV, 721). Adideacja do *paraũbti* ‘pokopać, pogrzebać w ziemi’?

paravikas 2 p.a. LZŽ ‘lokomobila, silnik parowy służący do napędu maszyn rolniczych’ — zapoż. z błr. *paravík*, -á.

pardà 4 p.a. gw. ‘sprzedaż, sprzedawanie na targu’ (*Vakar Druskinykosa buvo prasta pardà* ‘Wczoraj w Druskienikach był marny handel’. *Du paršu šeram: vieną ant pjovimo, antrą ant pardōs* ‘Tuczmy dwa prosiaki: jednego na ubój, drugiego na sprzedaż’) — dewerbalny rzeczownik na -ā- od neoosn. *pard-*, którą wyabstrahowano z vb. cps. *par-dūo-ti* ‘sprzedać’ drogą reanalizy *pard-* + -uo-, tj. według wzoru sekundarnych czasowników na -uo-. Paralele: *atadioti* ⇒ *atadā*; *pradioti* ⇒ *prādai*.

párdas 1 p.a. przedst. ‘lampart, pantera, Felis pardus’ — zapoż. ze stbłr. *pardъ* (war.

pardus) ⇐ pol. XVI w. *pard* (war. *pardus*). Ze względu na akut por. zapoż. *kárdas*, *márgas* i *skárbas*.

pardúoti, *pardúodu*, *pařdaviau* ‘sprzedać, sprzedawać’. Jedno ze złożzeń czasownika *dúoti* ‘dać’ (zob.). Budowę odpowiada stpol. *przedać*. — Neoosn. *parduo-*: *parduoùivė* ‘sklep’. Neoosn. *pardav-*: *pardavinėti* iter. ‘sprzedawać’, n.agt. *pardavėjas* ‘sprzedawca’. — Na temat *pardōsas* ‘sprzedaż’ zob. s.v. *dosnūs*. Por. jeszcze *pardà*.

pardva b.z.a. gw. ‘pardwa mszarna, *Lagopus lagopus*, ptak z rodziny głuszców, zimą zmieniający upierzenie na białe’ — zapoż. ze stbłr. *pardva*, por. błr. *párdva*, -y ‘biała kuropatwa’, ros. *párdva* ‘bekas, *Scolopax gallinago*’ ⇐ pol. *pardwa* (REW II, 315, ĘSBM 8, 164).

parėčkos, -ų 2 p.a. f.pl. wsch.-lit. ‘porzeczeki, *Ribes*’ (LzŽ; brak w LKŽ i LEW) — zapoż. z błr. *parėčki*, -čak. War. *purėčkos*.

parėdas 2 p.a. gw. 1. ‘ubiór, ubranie’ (*Rėdys nūn visus vienais parėdais kai vienos motinos* ‘Ubierze teraz wszystkie [dzieci] w takie same ubrania, jak od jednej matki’. *Ant kalėdų reik parėdų, ant vėlykų – čėverykų* ‘Na Boże Narodzenie potrzeba [nowych] ubrań, na Wielkanoc – butów’), 2. ‘odświętne ubranie’ (*Mano parėdai visi šėpoj* ‘Moje «parėdai» wszystkie w szafie’), 3. ‘ozdoba’ — sb. postvb. od *parėdyti* ‘odziać, ubrać, wystroić’ (DP ‘ozdobić, ustroić; zgotować, urządzić, zrządzić, ochędożyć’), zob. *rėdyti*. Por. LEW 540, ALEW 853n. Zob. też *parėdnios*.

parėdkas 2 p.a., *parėtkas* 1. stlit. DP ‘porządek, obrzęd, urządzenie’, BRB ‘Ordnung, Reihenfolge’, *parėtkų darau* SD¹ ‘porządzam» (syn. *eilių darau*, *sueiliju*), 2. gw. ‘porządek, następstwo rzeczy po sobie, ustalony porządek’, 3. gw. ‘orszak weselny’ (por. pol. przest. *porządek* ‘świta, orszak’, Sw), 4. ‘družba weselny’ — zapoż. ze stbłr. *porjadok* (*poradok*), -dku ‘porządek, prawo, kodeks praw; rządenie; pożądany, należyty porządek, ład’, por. ros. *porjádok*, błr. *parádak* (SLA 157, Zs 40, ALEW 854n.; brak w LEW). War. f. *parėdkà* 2 p.a. — War. *pažėtkas* ZTŽ ma ż jak w polskim odpowiedniku [pożondek], *porządek*, -dku.

parėdnas, -à 4 p.a. DP ‘porządny’ [‘należyty, właściwy’] — zapoż. ze stbłr. *porjadnyj* (*poradnyj*) ‘odpowiedni, należyty; zgodny z prawem’, por. ros. przest. *porjádnyj* (SLA 157). — Drw. *neparėdnas* DP ‘nieporządny’, *parėdnaĩ* adv. ‘porządnie; prawnie, legalnie’ (*Kunigas parėdnaĩ pavadintas* DP 265⁷ ‘Kapłan porządnie powołany’).

parėdnios, -ių 2 p.a. f.pl. 1. gw. ‘ubranie odświętne, świąteczne’, 2. stlit. ‘strój, ubiór, obrzęd’ (*nuėmė anas parėdnias ir lyčynas* DP 273³⁸ ‘złożył one stroje i maskary’), war. *parednė*, *pārednė*, *pārednis* — zapożyczenie słowiańskie o kłopotliwej budowie. Prawdopodobnie chodzi tu o formę kontaminacyjną, powstałą przez skrzyżowanie zapożyczonych wyrazów błr. *parėdnas* (⇐ pol. *paradny* ‘przeznaczony na jakąś uroczystość’) i ros. *narjád* ‘strój, ubiór’, *narjádnyj* ‘szykowny, elegancki’ (por. jeszcze ros. gw. *porjádnyj* ‘dotyczący powozu weselnego’, SRNG). Zob. *rėdyti*. Por. Zs 40, który wymienia tylko ros. *narjád*, *narjádnyj*. SLA 157 postuluje wywód *parėdnios* z błr. †*porjádnja*. SRNG notuje *porjádnja* w znac. ‘zwyczaj, nawyk; porządek; krzątania domowa’.

pareigà 3 p.a. 1. ‘obowiązek, powinność’ (*Tokia buvo jo pareigà*), war. *pareikà*, 2. pl.t. *pāreigos* ‘stanowisko służbowe, funkcja’ (*Mokytojo pareigas eisiu*), 3. SD <pareyga> «obeście, abitus...» — dewerbalny rzeczownik na -ga od neoosn. *parei-* ⇐ vb. cps. *par-eĩ-ti* ‘wrócić, powracać’, por. stlit. *pareimi* (SD «odchodzę; rostać się»), lit. *pareinù*, zwłaszcza *pareĩna* – forma 3 os. prs. skostniała w funkcji adv. ‘należy, trzeba, wypada’. Paralele: *apeigà*, *nespėgà*, *priimga* (ŽD 102). — Neoosn. *pareig-*: *pareigingas* ‘obowiązkowy, sumienny, karny’, *pareigūnas* ‘osoba urzędowa, funkcjonariusz’ (przest. *pareigónis*, -ies).

Vb. denom. *įsipareigóti* ‘zobowiązać się’ (⇒ *įsipareigójimas* ‘zobowiązanie’).

pareitaĩ, -ũ 3 p.a. m.pl. gw. ‘okrągłe sztuki drewna, które podkłada się pod ciężki przedmiot w celu jego przemieszczenia, przetoczenia; drewniane podkłady pod beczkę, legary’. Z uwagi na to, że w rodzinie *rit-/rait-* ‘toczyć, przetaczać’ nie ma alternantu z dyftongiem *ei*, trzeba *pareitaĩ* uznać za fonetyczny wariant do *paraitaĩ* (zob. *pāraitas* s.v. *raitýti*). Zmiana *ai* > *ei* w pozycji nieakcentowej ma paralele w *kōleik* < *kōlaik*; *geišamà* < *gaišamà*; *skreidinti* < *skraidinti*. Rzeczownik postwerbalny od vb. cps. *paraitýti* m.in. ‘potoczyć, przetoczyć’ (zob. *raitýti*).

pareitùvė 2 p.a. gw. ‘miejsce tymczasowego osiedlenia, schronienie, przytułek’ (*Nei būtuvės, nei pareitùvės, neturu nieko* ‘Nie mam mieszkania, ani przytułku, nie mam nic’) — dewerbalny rzeczownik na -*tuv-* od neoosn. *parei-* ⇐ vb. cps. *par-eĩ-ti* (*namō*) ‘przyjść, wrócić do domu’. Pl.t. *pareitùvės* 1. ‘schronienie, przytułek’ (*Prie motinos turu pareitùvės* ‘Przy matce mam przytułek’), 2. ‘czyjś powrót do domu i biesiada z tej okazji’ (*Pareituvėms Jonuko papjausim keletą paukščių, padarysim alaus* ‘Jak Janek wróci do domu, zarzniemy parę ptaków, nawarzymy piwa’).

pareižiui adv. 1. ‘po kolei, po porządku’, 2. ‘na zmianę, na przemian’, *nepareižiui* adv. ‘niewygodnie, nieporęcznie’ (NDŽ II, 519) — ze zmiany **paraižiui*, por. syn. *paraižaĩs* ‘na zmianę’, *paraižiuo* żm. ‘po kolei’. Przysłowki te należą do sb. *pāraižos* f.pl. ‘ostatnia kwadra księżyca; okres między pełnią i pierwszą kwadrą księżyca’, o czym s.v. *ráižyti*. Zmiana *ai* > *ei* jak np. w *kraĩtis* > *kreĩtis*; *saĩlas* > *seĩlas*; *saĩtas* > *seĩtas*.

pareñcios, -ų 2 p.a. f.pl. ZTŽ ‘poręcze (mostu, schodów)’ — zapoż. z błr. gw. *parėncy* (PzB 3, 419) ⇐ pol. *poręcze* f.pl.

pareñdyti, *pareñdiju*, *pareñdijau* przest., gw. 1. ‘w kościele katolickim: spowiadać kogo, słuchać wyznania grzechów’, 2. ‘przygotowywać kogo do komunii’, 3. ‘udzielać komu komunii św.’. Refl. *pareñdytis* ‘przygotowywać się do spowiedzi’. Trudne. LEW 541 wspomina (za Brücknerem 1877, 115) o zapożyczeniu pol. *obrzęd* i ros. *obryád* ‘ceremonia’. POLŽ 133 wywodzi *pareñdas* z pol. *obrzęd*, ale nie dyskutuje szczegółów transpozycji. Brak w ALEW. W tej chwili nasuwają się dwie interpretacje. Po pierwsze: można za punkt wyjścia wziąć wsch.-lit. *rasipareñdzijo*, co zdaniem Otrębskiego (Zs 40) jest pożyczką z pol. *rozporządził się*. Jeśli odtworzymy strukturę pierwotną **raz-si-parandyti* (gdzie **anT* oddaje pol. *onT*, por. stbłr. *sporonditi* ⇐ pol. *sporządzić*, war. do *sporjaditi*), to stanie się widoczne, że *pareñdyti* pochodzi ze zmiany **parandyti*, przy czym to ostatnie jest decompositum, wyabstrahowanym z formy zwrotnej (por. *zgáudytis* ⇐ *raz-si-gáudyti* ‘połapać się, zorientować się’). Po drugie: *pareñdyti* można rozumieć jako vb. denominativum od adv. **parendu*, **parendai*, które oddawało – jako zapożyczenie – pol. przest. *porzędem* adv. ‘porządkiem, jedno po drugim, po kolei’ (instr.sg. od *porząd* ‘kolejność; poczet; prawo’, zob. Sw IV, 727). Ta wersja wydaje się w tej chwili mniej prawdopodobna. — Drw. *parenda* LEX ‘spowiedź, Beichte’ (SLA 157), *pareñdas* 1. ‘przygotowanie do spowiedzi’, 2. ‘spowiedź’ (war. *parendà*), 3. ‘przygotowanie do komunii’, 4. ‘komunia’ (obok tego *parandas* b.z.a. ‘przygotowanie do kolacji’), *pareñdininkas* ‘kto przystępuje do spowiedzi’, cps. *pareñpinigiai* ‘zapłata za spowiedź’ (por. *pinigas*). — Neoosn. *parendy-*: *pareñdytojas* ‘spowiednik’.

parkānas 2 p.a., *parkōnas* 2 p.a. ‘deska ogrodzenia, sztacheta’, pl.t. *parkānai* gw. ‘ogrodzenie z pionowo postawionych desek, sztachet’, *egliniai parkōnai* ‘ogrodzenie z gałęzi jodłowych, świerkowych’ — zapoż. ze stbłr. *parkanъ*, *porkanъ* ‘mur obronny otaczający miasto’, błr. *parkán*, -a ‘ogrodzenie z desek, sztachet lub kamieni’ ⇐ stpol. *parkan* ‘ogrodzenie z kołów i desek, budowane często przed murem, umacniane ziemią’, pol.

‘ogrodzenie, zwykle drewniane’ (bohemizm, por. stczes., czes. *parkán* ‘przestrzeń między zewnętrznym i wewnętrznym umocnieniem zamkowym, rów, fosa’ ⇐ śrwn. *parchān*, *parkan* ⇐ śrlac. *parcānus*, zob. Rejzek 449, Bańkowski II, 502). Polonizmami są też ros. gw. *parkán* i ukr. *parkán*, *barkán*. Por. LEW 541, ĘSBM 8, 164n. War. *perkōnas* przez nawiązanie do prepozycji *per-*. War. *parakānas* przez upodobnienie do rutenizmów z pełnogłosem (por. *garā dai*, *barāgas*).

párkimas 1 p.a. przest., gw. ‘barchan, włochata tkanina lniano-bawełniana’ — zapoż. z prus.-niem. *parchem* m. (Prellwitz 51, GL 96; brak w LKŽ), por. wcznwn. *Parche(n)t*, *Parcha(n)t*, nwn. *Barchent* m. (EWD 99). Co do akutu por. zapoż. *árvas*, *márkē* i *švartē*.

párkos, -*ų* 1 p.a. f.pl. gw. ‘parch, choroba skóry u zwierząt i ludzi’, war. *párkai* 1 p.a. m.pl. — zapoż. z błr. gw. *párxi* m.pl. (⇐ pol. *parchy*), por. LEW 541, ĘSBM 8, 171. LZŽ notuje *párka* c. w obelżywym zwrocie: *Párka tu, kam tavi žemė nešioja!* ‘Ty parchu, po co ziemia cię nosi!’.

parmazōnas 2 p.a., *parmazōnas* 1 p.a. gw. peior. 1. ‘człowiek wolnomyślny, niewierzący, bezbożnik’ (*Ei tu, parmazōne, kodėl niekuomet neini į bažnyčią?! ‘Hej farmazonie, dlaczego ty nigdy nie chodzisz do kościoła?!’*), 2. ‘nicpoń, niedołęga’ — akcent wskazuje na zapożyczenie z błr. *parmazón*, *farmazón* albo ros. *farmazón* (⇐ pol. *farmazon* przest. m.in. ‘człowiek wolnomyślny, niedowiarek’), pożyczka z fr. *franc-maçon*, zob. REW III, 202, LEW 541, Bańkowski I, 360, POLŽ 497.

par̃pti, *parpiù*, *parpiaũ* 1. ‘wydawać wysoki monotonny dźwięk, warczeć (np. o silniku maszyny, motocykla), terkotać, klekotać’, 2. ‘bulgotać (o soku tytoniowym w cybuchu fajki)’, 3. ‘pykać fajkę’, 4. ‘wydawać przytłumiony powtarzający się dźwięk (o ptakach)’, 5. ‘o koniu: parskać, pryhać’, 6. ‘mieć chrypę, chrypieć’, 7. ‘chrapać’, 8. ‘robić co powoli, guzdrać się’ — czasownik o osnowie *par-p-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *pār-pār*, *pař-pař* (wtórnie *párpt*). Paralela: *bařbti* ⇐ *bař-bař*. — Z innymi sufiksami: *párpčioti* – o głosie dziecięcia, *parpėti*, *párpa*, -*ėjo* ‘bulgotać, parkotać – o gotujących się kartoflach’ (syn. *blabėti*, *pliupėti*, *pliūpsėti*), *parpsėti* ‘prychać – o koniu’, *parpsóti* ‘drzemać; sterczeć beczynn timer’, *párptelėti* ‘drgnąć, zadrzeć’, *parpúoti* ‘mruczeć – o kocie; oddychać charcząc; chrapać’. Nomina: *parpālius* ‘kto mówi z zatkanym nosem; kto chrapie; kto mówi chrapliwym głosem; kto cmoka fajkę’ (⇒ vb. denom. *pařpaliuoti* ‘mówić głupstwa, paplać; chrapać; pociągać nosem’); *parplỹs* ‘kto chrapie, mamrocze; nicpoń’ (⇒ vb. denom. *parplinėti* ‘objąć się bez zajęcia’), *parplỹs* ‘turkuć podjadek, Gryllotalpa gryllotalpa’ (por. LEW 541, ALEW 736).

pařsas 2 p.a. 1. ‘wytrzebiony samiec świni, wieprz, tucznik’, 2. ‘prosię, młode świni’, 3. ‘samiec świni, knur’ (*Vežiau kiaulę prie pařšo* ‘Wiozłem swinię do knura’), 4. przen. ‘niedojrzały, lekkomyślny człowiek’, 5. przen. ‘pewien błąd w tkaniu’. Refleksy substantywizowanego przymiotnika pie. *pórk-o- ‘cętkowany, nakrapiany, pstry’ ⇐ vb. *perk- ‘kropić’ (por. IEW 820n., LEW 542). Znaczn. etym. ‘zwierzę o cętkowanej skórze’. Odpowiedniki ie.: aw. *parasa-*, łac. *porcus*, -*ī* m. ‘wieprz, świni; prosię’, przen. ‘organy płciowe u kobiety’ (⇒ *porca* ‘świni, maciora’, *porcellus* ‘prosiątko; warchlak, młody dzik’, *porcella* ‘świnka’), ir. *orc* m. ‘świni’, stwn. *farah* n. ‘prosię’ (pgerm. *farhaz). Z inną budową: gr. πέρκος m. ‘gatunek sokoła’, πέρκη f. ‘okoń’, περκνός m. ‘gatunek orła’ – obok przym. περκνός ‘ciemny, sinawy’ < pie. *perk- (GEW II, 515, Beekes 2010, 1178), śrir. *erc* ‘nakrapiany, ciemnoczerwony’, sb. ‘łosoś; pstrąg; krowa; jaszczurka’. — SZ pie. *prk- pokazuje wed. *přśni-* ‘pstry, nakrapiany, łaciaty – o bydle, wężu, roślinie’ (EWAIA II, 164), stwn. *forhana* ‘pstrąg’, stang. *for(n)e* ts. — Odpowiednik prasłowiański psł. *porse, *porsete n. przedstawia zdrobnienie na -ent- od niezachowanej osnowy *porsũ (z pbsł. *pařsas, BSW

207), por. sch. *prāse*, *prāseta*, błr. *parasjá*, ros. gw. *porosjá* (drw. *porosēnok*, pl. *porosjáta*), czes. *prase*, -ete, pol. *prosię*, -ęcia. — Stpr. **parstian*, pis. <prastian> EV ‘prosię, Ferkel’, jest pod względem formantu niejasne. Analiza Mažiulisa (PKEŽ 3, 344n.) wychodzi od rekonstrukcji **pars-istja-* (wzorowanej na lit. *pařšiščias* ‘prosię’) i zakłada dysymilatywny zanik pierwszego z dwu s oraz synkopowanie samogłoski i w sufiksie. — Z powodu zmiany głosowej pie. **rs* > lit. *rš* (por. *garšas*, *veršis*, *viršus*) należy liczyć się ze zmieszaniem na gruncie litewskim refleksów pie. **perk-/pork-* (zob. wyżej) i pie. **pers-* ‘pryskać, bryzgać’, por. wed. *prśánt-* ‘nakrapiany, cętkowany, z białymi plamami’, *prśatī-* f. ‘łaciate zwierzę’, *prśatā-* m. ‘cętkowany samiec antylopy’ (EWAIA, l.c.). — Drw. *paršēkas* ‘prosiak’, *paršelyna* SD¹ ‘prosięcina», *paršidē* ‘chlew dla prosiąt’, *paršiena* ‘mięso prosięcia’, *paršinga* a. *paršingà* ‘prośna – o świni’, *pařšiščias* ‘prosię’ (por. GJL II, § 401), *paršiukas* ‘prosię, prosiaczek, prosiątko’ (⇒ zapoż. litewskie w błr. gw. *parsjūk*, *paršúk* ‘prosię’, ukr. *paršúk* ‘wieprz, tucznik’, pol. gw. *parsiuk*, *parszuk*, *porszuk* ‘wieprz, knur’, zob. PzB 3, 415, Urbutis, Balt V:1, 1969, 66n. = Urbutis 2009, 379n., Zdancewicz 346, ESUM IV, 302). Cps. *pařšakojis* peior. ‘nicpoń, niegodziwiec, hultaj’ (por. *kója*), *pařšāvedē* neol. ‘maciora, locha’ (por. *vēsti* m.in. ‘wydawać potomstwo’), *pařškojis* peior. ‘człowiek niepokaźnego wzrostu, kurdupel’ (por. *kója*), *pirmāparšē* ‘świnia, która się po raz pierwszy oprosiła’ (por. *pirmas*). Vb. denom. *apsiparšiūoti* ‘oprosić się’. — Zdrob. *paršēlis* ‘prosiątko; niedojrzały człowiek’ przypomina pod względem formantu stwn. *farheli*, nwn. *Ferkel* n. i łac. *porculus*. — N.m. *Paršeliaĩ*. N.jez. *Paršēlis*, cps. *Pařšežeris*. N.rz. *Pařšupē*, *Pařšupis*. — Nazwy terenowe *Pařšgulis* (dolina), *Pařšpelkē* (bagno), *Pařšpievis* (łąka), *Pařšravis* (źródło), *Pařšupjaunis* (łąka). Część tych nazw może stać w związku z osnową *perš-* < pie. **perk-*, zob. *peršēti*. — Por. stpr. n.jez. *Parse*, n. lasu *Perses*, n.m. *Perselen* (AON 115, 120). Natomiast związek n.m. *Parst-lawke* ze stpr. *prastian* (zob. AON 115) nie jest pewny z uwagi na anomalijne cechy hapaksu z EV (zob. wyżej).

partačius, -iaus SD¹ «partacz» — zapoż. z pol. XVI w. *partacz* ‘rzemieślnik nie należący do cechu, pracujący pokątnie; ten, kto się trudni naprawą starych rzeczy’ (SPXVI). Dalsze szczegóły s.v. *partālyti*. Brak w SLA, LEW, ALEW i POLŽ.

partālyti, *partāliju*, *supartālijau* gw. ‘psuć, niszczyć, marnować’. Refl. *partālytis* 1. ‘zadawać się z kim’, 2. ‘marnować czas, mitrężyć’, 3. ‘klócić się’, 4. ‘jechać długo i niewygodnie, tłuc się’ (*Partālykis dabar tokį kelį!* ‘Tłucz się teraz taki kawał!’). War. suf. *partālinti* ‘robić co źle, partaczyć, psuć’. Inne war.: *partōlyti*, *partūlyti*. W prymarnym użyciu *su-partālyti* oddaje zapożyczone z polskiego *s-partolić* ‘zepsuć, zrobić co źle, niedbale, nieumiejętnie’, pol. XVI w. *partolić* ‘wykonywać zawód nie będąc członkiem cechu’ (SPXVI). Zob. też POLŽ 498. Pol. *partolić* to vb. denominativum od *partoła*, *partała* gw. ‘ten, kto robi co nieumiejętnie’ (por. SGP IV, 42), ekspresywny wariant do *partacz* ‘uprawiający (na wsi) rzemiosło prymitywne, nie wymagające kwalifikacji cechowych, jak tkanie płótna samodzielnego, naprawianie a. przerabianie starej odzieży’, n.agt. od *partac* ‘tkać part, tj. płótno samodzielne; szyc z partu’, zob. Bańkowski II, 505n. Osobno zob. *partačius*. — Sb. *partalà* 3 p.a. ‘partacz; marny robotnik’ (tylko z Kaniavà, rej. Varėnà) oddaje pewnie zapożyczenie z pol. gw. *partoła*, *partała* (zob. wyżej), natomiast *partālius*, *partōlius* ‘ten, kto partaczy’ może być rodzimym drw. na -ius od *partālyti*, *partōlyti*. — LKŽ notuje m.in. użycie czas. *susipartālyti* ‘o nieudanym związku: zejść się w parę, ożenić się’: *Kad nebūtų su tuo lakūdra susipartālijusi, būtų ir kitas paėmęs* ‘Gdyby się nie zeszła z tym łachudrą, to by ją ktoś inny wziął’. To przypomina pol. XVII w. *opartolić się* ‘ożenić się nie najlepiej’ (zob. Bańkowski II, 506).

parūčnykas 1 p.a. gw. 1. stlit. ‘namiestnik (Boży, Chrystusowy), przełożony: biskup, papież’: *idant būtumbim visi tikromisiomis avelėmis tavomis...*, *paklusniomis, teip tau, kaip ir*

tikriemusiemus ir parēdniekus piemenimus, paručnykamus taviemus DP 249¹⁰ ‘abyśmy byli wszyscy prawymi owieczkami twymi..., posłusznymi tobie, jako i prawym a porządnym pasterzom naszym, porucznikom twoim’, 2. lit. ‘niższy oficer, porucznik’ (war. *paručininkas* b.z.a.) — zapoż. z pol. XVI w. *porucznik* 1. ‘ten któremu zlecono coś do wykonania lub udzielono pełnomocnictwa do działania w imieniu mocodawcy, namiestnik, zarządca, włodarz; zastępca, pomocnik; opiekun’, 2. ‘niższy oficer, adiutant; komisarz dokonujący zaciągu do wojska’ (SPXVI). Por. SPXVI). W jęz. polskim jest to bohemizm, por. czes. dawne *poručník* ‘pełnomocnik, opiekun’ ⇐ *poručit, poroučet* ‘polecić, zlecić’ (Bańkowski II, 706n., Rejzek 490). Zob. też SLA 158 i LEW 542; brak w ALEW i POLŽ.

pārūgos, -u 1, 3 p.a. f.pl. ‘serwatka spod skisłej śmietany, używana m.in. do zabielenia barszczu’ (*lšrūgos iš po pieno surūgusio, o pārūgos iš po smetono nurūgusio* JU ‘«lšrūgos» są ze zsiadłego mleka, a «parūgos» [są] spod kwaśnej śmietany’)) — rzeczownik postwerbalny z suf. -ā- od vb. cps. *parūgti* ‘nieco skisnąć, lekko skwaśnieć’ (*Parūgo biški smetonas, ir partraukiau, nedaviau rūgti* ‘Śmietana ledwo co zaczęła kwaśnieć i nie dałam jej dalej kisnąć’). Zob. *rūgti*. Por. *lšrūgos*.

paruņkas 2 p.a. gw. ‘porządek’ (*Jis nori savo paruņką čia įvesti* ‘On chce tu zaprowadzić swój porządek’) — fonetycznie zmienione z *paruntkas, co było zapożyczeniem polskiego brzmienia [pożontk-], por. gen.sg. *porządku*, nom.pl. *porządku* do *porządek*. Trudne do przyjęcia jest twierdzenie POLŽ 134, jakoby segment °runkas wskazywał na kontaminację z wyrazem pol. *kierunek*. — Vb. denom. *paruņk-avoti* ‘zaprowadzać porządek, zarządzać czym’ jest zapewne kalką z pol. *porządk-ować*.

parvā 4 p.a. gw. ‘barwa, kolor, farba’, war. *perva* b.z.a. — zapoż. z prus.-niem. *farw* f. (GL 96, 99, LEW 542), por. śrdn. *varwe*, nwn. *Farbe* f. War. m. *pārvas* 1 p.a. War. *pārbas* wskazuje na źródło nwn. Por. łot. *peļve* ‘farba, zwł. farba olejna’ ⇐ śrdn. *verwe* (Jordan 81).

pās praep. z acc., oznacza: 1° miejsce pobytu ‘u (kogo); pod (czym)’, np. *Aš buvaū pas dēdē* ‘Byłem u wuja/stryja’. *Pas mūs sāko...* ‘U nas mówią...’. *Stōvi pas sienā / pas durīs* ‘Stoi pod drzwiami’, 2° kierunek, w którym zmierza czynność ‘do’, np. *Nueik pas ārkliūs* ‘Idź do koni’. *Eikš pas manē!* ‘Chodź tu do mnie!’, 3° w gwarach m.in. ‘za’, np. *Jis sēdi pas stālā* ‘On siedzi za stołem’ (liter. *ūž stālo*), 4° w DP ‘podle, wedle (czego)’. Lit. *pās* porównuje się z takimi przysłówkami, jak scs. *pozdē* ‘późno’ < *pos-dē, łac. *post* ‘po, za’ < *pos-ti oraz sti. *paścā* ‘w tyle, w tył, z powrotem; później’, *paścāt* ‘z tyłu, do tyłu, wstecz’, aw. *pasča* ‘po, w tyle, później’. Praforma ie. *pos. Por. GJL III, §§ 732n., LEW 542, Beekes 1995, 221 i Petit w BALTPAT 2022, 284n. Derksen 2008, 415 wywodzi *pozdē* od adi. *pozdū, a to ostatnie rekonstruuje jako pie. *pos-d^h₁-o-. — Alternant na SW, *pōs, ukazuje się w słowiańskim jako *paz-* w cs. *paznogūtī* ‘kopyto’, ze zmianą *-sn- > -zn-. Derksen 2008, 393 odtwarza pie. *pōs-h₃nog^{uh}-ut-io-. — NB. Nie należy tu gr. πός, myk. *po-si* ‘przy czym’, wywodzące się z pie. *poti, zob. Chantraine 932, Beekes 2010, 1224.

pasagā 3 p.a. 1. ‘podkowa, okucie kopyta końskiego’, 2. wsch.-lit. ‘popręg, pas przytrzymujący siodło lub kulbakę’, 3. gw. ‘spódnica pod spód wkładana’, dosł. ‘podpinana’. Obok *pāsagas* ‘podkowa; popręg; drewniane podbicie płozy sań; spódnica; zapięcie przytrzymujące połą płaszcz’ — rzeczownik postwerbalny na -ā- od iteratywnej osnowy *pasag-*, por. *pasagyti* ‘podpinać; podkuwać’ ⇐ vb. cps. *pasēgti* ‘podpiąć u dołu, włożyć na spód; podkuć’ (zob. *sēgti*). Formację postwerbalną ma również odpowiednik stblr. *podkova* ⇐ *podkovati*. — Drw. *pāsagalas* ‘spodnia spódnica’, *pasagotas* ‘podkuty’ (*Ratai maliavoti, žirgas pasagotas* ‘Wóz malowany, koń podkuty’) jest śladem po zanikłym vb. denom. *pasagoti ‘przybijając podkowy’. Cps. *pāsagvinē* ‘gwóźdź do podkowy, hufnal’, II człon do *vinis* (por. stpr. *sagis* Ev ‘hufnal, Hufnagil [Hufnagel]’).

pasaĩtas 2 p.a., *pāsaitas* 3 p.a. gw. ‘kabłąk u wiadra, trzymadło, które dawniej było zrobione z powroza lub sznurka’ (por. *Seniau viedrai būdavo mediniai, o pasaĩtai virveliniai* ‘Dawniej wiadra były drewniane, a trzymadła [skręcone] ze sznurka’. *Viedrą paseju ant pasaito* ‘Wiadro przywiązuję na sznurkowym trzymadle’), war. z wtórnym *ei*: *paseĩtas*, *pāseĩtas* — sb. postverbale na *-tas* od zanikłego iter. **pasajyti* lub **pasajoti* (por. *sai-stý-ti* oraz *atsajà* ← *atsajóti*). — Drw. wsteczny: *saĩtas* ‘kabłąk u wiadra’ (por. *pasaĩlas* ⇒ *saĩlas*). Osobno zob. *saĩtai* ‘troki’. — War. *pasaĩtas* został zapożyczony do błr. gw. *pasójta*, -y f. ‘kabłąk wiadra; pętla na szyi cielęcia’, war. *posajka* b.z.a. (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 67 = Urbutis 2009, 380, ĖSBM 8, 189).

pasāk a. *pāsak* praep. z gen. ‘według (kogo)’, np. *Iř Pētras, pasāk jo, nieko priešingo neturėsiqs* ‘I Piotr, jak on mówi, nie będzie miał nic przeciw temu’. Ten przyimek wywodzi się z apokopowanej formy instrumentalu sg. do *pāsaka* ‘opowiadanie, opowieść’, por. GJL III, § 734n. Nieściśle LEW 543: «Gehört zu *sėkti* ‘folgen’, *pasėkti* ‘nachfolgen’».

pāsaka 1 p.a., *pasakà* 3 p.a. 1. ‘bajka, baśń’ (*sėkti pāsaką* ‘opowiadać bajkę’), 2. ‘opowiadanie o czym, pewna historia’ (war. *pāsakas*), 3. ‘powiedzenie czego; orzeczenie lekarza’, 4. ‘powiedzenie, przysłowie’ (*Jau tokia senų pāsaka; pakara dangų, upara peklą [padaro]* ‘Jest takie stare powiedzenie: pokora prowadzi do nieba, upór do piekła’), 5. ‘rozmowa; gadanina’, 6. ‘wymysł, nieprawda, kłamstwo’ — sb. postvb. od vb. cps. *pasakýti* ‘powiedzieć, oznajmić’, zob. *sakýti*. SD¹: *pasaka* 1. «powiastka» [‘pogłoska’, SPXVI], «przypowieść», 2. SD «bayka». Odpowiednik łot. *pasaka* ‘bajka, powiastka; przysłowie’ (war. *pāsaga*²), też n.agt. c. ‘plotkarz’ ← *pasacīt*. — Drw. *pasakėčia* neol. ‘bajka, zwykle wierszowana’ (⇒ *pasakėtininkas* ‘bajkopisarz’), *pāsakininkas* ‘opowiadacz bajek, bajarz’, *pāsakiškas* ‘bajkowy; bajeczny, niezwykły, wspaniały’ (por. łot. *pasakaĩns* ts.). Vb. denom. 1. *pāsakauti*, -auju, -avau przest. ‘opowiadać bajki’ (war. *pasakáuti*), 2. *pāsakoti*, -ju, -jau ‘przedstawiać co słowami, opowiadać, gawędzić’ (war. *pasakóti*), *išpāsakoti* ‘opowiedzieć’, *papāsakoti* ts. — Neoosn. *pasako-*: *pasakōrius* ‘gawędziarz, bajarz’, *pāsakotojas* ‘opowiadacz, narrator’), *pripāsakoti* ‘wiele opowiadać, naopowiadać’, refl. *pasipāsakoti* ‘opowiadać o sobie’, *išsipāsakoti* ‘wszystko o sobie opowiedzieć’. Neoosn. *pasakoj-*: *pāsakojimas* ‘to, co się opowiada; bajka; opowieść, opowiadanie, krótki utwór prozą’.

pāsalos, -ũ 3 p.a. f.pl. ‘zasadzka, podstępne ukrycie się, zaczajenie się na kogoś’, war. *pasalà*. Dwuznaczne: 1° sb. postvb. na -ā- od zanikłego iter. **pasaloti* lub **pasalyti* ‘skradać się’, na SO *-sal-* od *paselėti* ‘skradać się, czyhać’ (zob. *selėti*), 2° prymarne n.act. na -ā- ze SO *sal-* ← *sel-*. — Drw. *pāsala* adv. ‘po kryjomu, znienacka, bez uprzedzenia’ (war. *pasalaĩs*, *pasalomis*, *pāsalu*), *iš pasalũ* (*Jų šuo iš pasalũ kanda* ‘Ich pies kąsa znienacka, ukradkiem, tj. nie szczekając), *pasalũs* ‘napadający znienacka, podstępny, działający z ukrycia’ (*pasaliaĩ nužudyťas* ‘skrytobójczo zamordowany’), *pasalũnas* ‘pies, kot, który napada i kąsa znienacka; człowiek, który działa po kryjomu, podstępnie’ (syn. *pasalũkas*, *pasaluonis*, *pasalũnis*). Cps. *pasalkandà*, *pasálkanda* c. ‘pies, który kąsa znienacka’ (por. *kąsti*), też o człowieku nieszczerym, chytrze, podstępnie działającym’. Vb. denom. *pasalũoti* ‘o psie: czaić się do podstępnego ukąszenia’ (*Šuo pasalũnis inkąsti iš pasalų pasalũoja*).

pasamōnai, -ų 2 p.a. m.pl. 1. ‘lamowanie, ozdobna taśma do obszycia długiej sukni u spodu’, 2. ‘skraj długiej sukni’ (*Su savo pasamonais visą slenkstį nušluostai* ‘Swoimi pasamonami cały próg zamiatasz’) — zapoż. ze stbłr. *pasamany*, błr. *pasamány*, -aũ ‘lamowanie’ (← pol. przest. *pasaman* ← włos. *passamano*), zob. ĖSBM 8, 178, Bańkowski II, 508. Inaczej LEW 543 i POLŽ 498n.: wprost z pol. — Forma sg. *pasamōnas* ma znaczn. ‘taśma, rzemień/pas do przewieszenia przez plecy; sznurkowe trzymadło u garnka; cienki sznurek, którym przywiązują łapcie do nóg, tzw. oborka’ (syn. *apývaras*), por. *Nutrũko pasamōnas, ir negaliu vyžom apsiaut* ‘Urwała się oborka i nie mogę obuć łapci’. War.

pasimõnas LzŽ ‘lamowanie u sukni’.

pasáulis, -io 1 p.a. ‘świat’ (por. łot. *pasaũle* f. ts.), stlit. też ‘świat doczesny, żywot doczesny’ — drw. od zwrotu przyimkowego *po sáule* ‘pod słońcem’, oznaczający to, co istnieje w sferze słońca, dzięki słońcu. Drw. *pasáuliškas* DP ‘świecki’. Por. *pasaulinis*, *po saulei essys* SD «podśłoneczny» [‘wystawiony na działanie słońca, oświetlony przez słońce’]. Pod względem etymologicznym należy do *sáulē* (zob.). Z innym prefiksem: *prasáulis* ‘przejaśnienie, okres mniejszego zachmurzenia’. Zob. też *svietas*.

pasāvintinē 1 p.a. stlit., gw. ‘narzeczona, oblubienica’ (przen. też o Kościele) — rzeczownik na -inē, utworzony od stlit. participium prt.pass. *pasavinta* ‘narzeczona, poślubiona’⁴⁹⁰ ⇐ *pasisāvinti*. Znaczn. etym. ‘ta, z którą się zaręczam, której przyrzekam małżeństwo’ (*sāvinuosi*). Do formy żeńskiej dotworzono męską *pasāvintinis* ‘narzeczony, oblubieniec’ (stlit. też o Bogu, o Chrystusie). Por. syn. *apžadētinis*, *apžieduotinis*, *sužadētinis*, *sužieduotinis*.

pasidabóti, *pasidabóju*, *pasidabójau* stlit., gw. ‘podość się, być chcianym, wybieranym; dostarczać komu przyjemności’, DP ‘podość się, upodość się’ — transpozycja czas. zwrotnego pol. *podobać się* = *po-dob-ać się*. NB. W LkŽ II, 205 n. *pasidabóti* zostało niesłusznie umieszczone s.v. *dabóti*. Brak w ALEW. — Z innymi prvb.: *įsidabóti* ‘zakochać się w kim’ (*Vaikis tą mergą įsidabójo ir susidorojo* ‘Chłopak zakochał się w tej dziewczynie i pobrali się’), *susidabóti* ‘spodość się sobie nawzajem, zakochać się w sobie’ (*Anys abu susdabójo. Vaikinas su mergina susidabójo, t.y. sutogo ir susižanijo*). — Wtórne simplex zwrotne *dabótis* 1. ‘podość się komu’, np. *Ta merga dabójas man, t.y. ana man tink* JU ‘Ta dziewczyna podoba mi się, tj. odpowiada mi’. *Man šitas tavo darbas visai nesidabója* ‘Mnie ta twoja robota zupełnie nie podoba się’, 2. ‘upodość sobie kogo, polubić kogo’, np. *Jo sūnus mūsų Emiliją dabojas* ‘Jego synowi podoba się nasza Emilia’. — Wtórne simplex niezwrotne: *dabóti* ‘patrzeć na co z przyjemnością, z upodobaniem; kochać kogo’, np. *Ar dabóji tą mergą?* ‘Czy podoba ci się ta dziewczyna?’.

pāsijos, -ų 1, 3 p.a. gw. ‘odsiewki, łuski ziarn pozostałe po zmieleniu ziarna na mąkę, otręby’, por. *Sėlenos, kurios rėty pasiliektą, vadinas pāsijos* JU ‘Łuski, które pozostają na sicie, nazywają się *pasijos*’. *Miltus išsijok, o pāsijas supilk kiaulėms* ‘Mąkę przesiej, a odsiewki wysyp świniom’. *Tokie i miltai, jei pusė rėčio pasijų paliko* ‘Taka to mąka, że pół sita otrąb zostało’. Formacja postwerbalna od *pasijóti*, por. *sijóti* ‘przesiewać ziarno; przesiewać mąkę przez pytel, pytlować’ (s.v.). Odpowiednik łot. *pasijas*. W tymże znaczeniu ukazują się *atāsijos*, *išsijos* i *nūsijos* oraz na SO *saj-*: *ātsajos* i *pāsajos* (zob. też *sajūs*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *pasėi*, *pasėjki* pl. ‘odsiewki, otręby’ (Laučjute 123, ĖSBM 8, 179). NB. Pol. gw. *posieje* ‘wysiewki od krup, mąki’ (SGP IV, 279) zostało zapożyczone raczej z białoruskiego niż z litewskiego.

pasikaryti, -kariju, -karijau stlit. ‘ukorzyć się, upokorzyć się’ (MOP, zob. PAŽ 313) — zapoż. z pol. *ukorzyć się*, *upokorzyć się* ‘okazać pokorę, uległość wobec kogo, skruszyć się’. Brak w SLA, ALEW. Zob. też *pakarà*.

pasikliáuti, *pasikliáuju* (war. -kliáunu), *pasiklióviau* 1. ‘ufać komu, mieć do kogo zaufanie’ (*Jis buvo manim visai pasiklióvęs* ‘On mi całkowicie ufał’), ‘wierzyć, dowierzać’ (*Reikia pasikliáuti savo jėgomis* ‘Trzeba ufać własnym siłom’), 2. gw. ‘przywyknąć, przyzwyczać się, polubić co’, 3. gw. ‘przywiązać się do kogo’, 4. ‘udawać’ (*Ans pasikliovęs*

⁴⁹⁰ Por. *Nusiųstas yra Angelas Gabrijolas Mergosp pasavintosp, kuriai vardas Marija* DP 439⁴⁰ ‘Poślan jest Anioł Gabryjel do Panny poślubionej, której imię Maryja’. — *Mergosp pasavintosp vyrui, kuriam vardas buvo Joseph* DP 598¹ ‘do Panny poślubionej mężowi, któremu imię było Joseph’.

liga, o sveikas yra ‘On udaje chorego, a jest zdrowy’). Forma prewerbialna od *kliūtis* m.in. ‘przylegać, lgnąć’, zob. *kliūti*.

paskalà 3 p.a., *pāskala* 1 p.a. ‘pogłoska, wieść; plotka’, war. *pāskalas* (*Paējo paskalà, kad ji mirė* ‘Rozeszła się wieść, że ona umarła’. *Ar kas būna, ar nebūna, bobos tuoj pāskalas paleidžia* ‘Czy się coś dzieje czy nie dzieje, baby zaraz rozpuszczają plotki’) — rzeczownik postwerbalny na -ā- od zanikłego *skalyti, *paskalyti, co było iteratywem do *skelti, *paskelti ‘wydawać głos’ *vel sim.* Z innym prefiksem: *āpskala* ‘pogłoska’ (por. syn. *apskālba* ob. *paskālba* : *skēlbtī*). W jęz. łotewskim por. *atskalas* ‘odgłos, echo’, *skaļš* ‘jasno brzmiący, głośny, dobrze słyszalny’ (*skaļa balss* a. *skaļa rīkle* ‘donośny głos’), przejrzysty, przezroczysty (o powietrzu); dokładny, wyraźny; szorstki, cierpki’. Plit. *skalyti miałoby odpowiednik w psł. *skoliti ‘wydawać głos – o psie’, por. stpol. *skolić* ‘ujadać’, później: ‘wydawać głos taki jak pies łaszący się, albo rozchciwiony’ (*Pies skoli, skuli, skomli, gdy się lasi*, L.). Zob. LEW 544.

paskēmai, -u 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘marne pozostałości, resztki’ (*Teužliko nežymūs paskēmai, likučiai* ‘Zostały tylko marne resztki’), 2. *nēra/neliko ir paskēmū* ‘nie ma, nie pozostało ani śladu (po czymś, co było)’, por. *Kur aš gyvenau, nēra ir paskēmū* ‘(Po miejscu) gdzie ja mieszkale, nie ma ani śladu’. *Tai sulesė varnos dvėselieną, kad net ir paskēmū neliko* ‘Wrony tak wydziobały padlinę, że nic nie pozostało’. Prócz tego jest drw. wsteczny deprefigowany (z metatonią akutową?): *skēmai* m.pl. 1. ‘strzępy’ (*Sudraskė skarelę ant skėmus, dabar nei su kuo užsirišt* ‘Podarła chustkę na strzępy, nie ma teraz czym [głowy] zawiązać’), 2. ‘drzazgi, kawałeczki pochodzące ze strzaskania, rozbicia’, 3. ‘resztką, ślad po czym’ (*Paki sugriš, tai ir skėmo neliks* ‘Nim [on] wróci, nic już nie pozostanie’)⁴⁹¹. Būga, RR II, 623 wskazał pokrewny rzeczownik łot. *šķēmelīte* ‘szczapka, drzazga’ i zrekonstruował pwk. pb. *skem- o znac. ‘rozszczepiać, łupać’. Do niego dołączył słowiańską rodzinę *ščem-/*skom- ‘ściskać, dławić’, por. ros. *ščemítb, ščemljú* ‘dusić, dławić’, *priščemítb* ‘przycisnąć; przyciąć, np. palec w drzwiach’ (ukr. *oščemyty* ‘boleśnie ścisnąć’), *u menjá ščémit sérdce* ‘serce mi się ściska’, *ščómy* m.pl. gw. ‘imadło, kleszcze’ (REW III, 448), pol. przest. *szczmić*, iter. *szczmiać* ‘ściskać, zbierać razem; skąpić, ciułać, oszczędzać’, *ból szczmiący* ‘ćmiący’ (Brückner 544, Sw VI, 589n.), słh. *ščamėti* a. *ščmíti* ‘śwędzieć, drapać; szczypać’ (Boryś 399). Dzięki słowiańskiemu czasownikowi można inaczej niż Būga (*ibid.*) zrekonstruować znaczenie litewskiego rzeczownika. Punktem wyjścia była tu prawdopodobnie ‘szczypta’: ilość substancji, jaką można uszczknąć, tj. ująć, ściskając ją między opuszkami dwu lub trzech palców, por. pol. *szczypta soli, szczypta tabaki*. Następnie ‘szczypta’ przeszła w ‘małą ilość, znikomą ilość’ i w końcu w ‘marną resztkę’. Zwrot *Neliko nē paskēmū* można parafrazować jako ‘Nie zostało ani szczypty/krztyny’. Por. *gnýbis* ‘szczypta’ : *gnýbti* ‘szczypać’; *gribšnis* ‘szczypta’ : *gribšt* ‘chap! cap!’. NB. Pol. *szczypta*, dawniej *szczypt* i stpol. *szczyptki* ‘szczypce’ (ros. *ščipcy*) są derywatami postwerbalnymi od psł. *ščipati ‘szczypać palcami lub kleszczami, boleśnie ściskać, skubać’ (pol. *szczypać*, ros. *ščipátb*), por. Boryś 600. — Pol. przest. *szczmić* wraz ze słh. *ščmíti* zaświadczaają SZ *skim- od *skem- (typ *TeR* ⇒ *TiR*). Po stronie litewskiej warto rozważyć dołączenie odpowiednika w war. s-mobile, mianowicie *kìmti, kìmstu, pakimaũ* m.in. ‘stracić głos’, *apkimti* SD «nagle głos utracić». Znac. etym. ‘stracić głos na skutek ściśnięcia gardła, uduszenia’ (?). — Obok SZ *skim- mógł – na gruncie bałto-słowiańskim – istnieć dublet w postaci *skum- (por. *kiñštas, čęstū* : *kuñšas*; *giñti, žęti* : *guntwei*). W tym kierunku wskazuje czasownik łot. *skūmt* (*skuñt*), *skumstu, skumu*, refl. *skumties, skumjuos* ‘pogrążyć się w smutku, martwić się’. Jakkolwiek ME III, 904 wyprowadzał znaczenie ‘posmutnieć’ z hipotetycznego znaczenia ‘spochmurnieć, sponsepnąć’, mianowicie w nawiązaniu do stnord. *skumi* ‘zmierzch’ i norw.

⁴⁹¹ NB. Dla tego *skēmas* LkŽ XII, 808 daje fałszywą definicję znaczeniową «ženklas, žymė».

skum ‘mroczny, halbdunkel’, to bardziej pociągające wydaje się inne przypuszczenie, mianowicie że czas. łotewski jest spokrewniony nie z wyrazami nordyckimi, lecz z rodziną ros. *ščemítb* i polsko-słoweńskiego *szczmić*, tyle tylko że – w przeciwieństwie do tych ostatnich – przestał być używany w znac. fizycznym ‘ściskać, dławić, wywierać nacisk, obejmować uściskiem’. Przyjmiemy zatem dla łotewskiego *skūmt* znac. etym. ‘być/czuć się ściśniętym, doznawać nacisku, ucisku, opresji’. Jako paralełę dla znaczeń przenośnych można wskazać użycie synonimów słowiańskich **(sū)tiskati* i **(sū)tis(k)noti*, por. pol. *ściskać kogo* ‘zgnębić, znękać, przygnieść’, np. *Ścisnął go niedostatek, długi i wzgarda* (o.c., VI, 720), pol. *ścisnąć serce* ‘przeszyć, dojąc boleśnie, zdjąć boleścią’ (Sw VI, 719), pol. *ścisk* to m.in. ‘przygnębienie, ciężka dola, bieda, opał, położenie bez wyjścia, opresja’, pol. *ciasny* (*psł. *tęsk-nū) to z jednej strony ‘cisły, zbity, obcisły’, z drugiej strony stpol. ‘przykry, ciężki do zniesienia’. — Refleksy na SO **skom-*: ros. gw. *skométb* a. *skomítb* ‘odczuwać drętwienie zębów (po spożyciu czegoś kwaśnego lub cierpkiego); powodować drętwienie zębów’ (SRNG), ros. gw. *skómítb* a. *skomítb* ‘zmiać, zgnieść co; zwalić z nóg’, refl. *skomítbsja* ‘o odzieży: skłębić się, zbić się w kłęb; o gruczołach: powiększyć się’ (SRNG), ros. *skomítb* ‘boleć (o jakiejś części ciała), łamać w kościach; skarżyć się na ból’, *skomlétb*, *skomljátb* ‘cierpieć ból, niedomagać; martwić się, tęsknić za czym’, *skomlítb* 1. ‘cicho płakać, kwilić; skomleć’, 2. ‘o zębach: drętwieć’ (Dał, SRNG), ros. *oskómína*, ros. gw. *oskóma* ‘cierpienie, drętwienie zębów od czegoś kwaśnego’ ukr. *oskóma* ‘apetyt’, błr. *askóma* ts. (zob. REW III, 448), pol. przest. *skoma* a. *oskoma* ‘drętwienie zębów po kwasach; chętko, chrapka, apetyt, ślinka na co; zazdrość’, war. *oskomína* (Sw VI, 157, III, 848n.), słh. *skomína* m.in. ‘ciarki, dreszcze; pożądanie, żądza’. Wydaje się, że można wstępnie zrekonstruować pierwiastek bałto-słowiański **(s)kem-*, SZ **(s)kim-*, **(s)kum-*, SO **skam-* ‘cisnąć, ściskać’, przen. ‘zmuszać do czego’ *vel sim.* Z kolei na gruncie indoeuropejskim można jako powiązania zewnętrzne wskazać 1° pwk. **kem-* ‘cisnąć, gnieść, pressen, drücken’ (LIV² 350 ze znakiem zapytania), do którego przypisano orm. *k’amem* ‘wyciskam’ i stnord. *hemja* ‘kiełznać, hamować’, 2° ewentualnie pwk. **k^hem-* ‘połykać, wchłaniać, wsysać, (hinunter)schlucken, einsaugen’, wed. *ācāmati* ‘chłepcze’, isl. *hvoma* ‘połykać’ (LIV² 389n.). NB. Boryś 399 nie uwzględnia faktów bałtyckich i wywodzi formy słow. *ščem-*, *ščīm-* wprost z pie. **(s)kem-*⁴⁹².

paskramdžiai m.pl. ‘plugastwa’ stlit. hapaks z CHB: *stojomēs mēšlais svieta* [przekreślone: *paskramdžiais svieta*] ‘staliśmy się jako plugastwa tego świata’ (zob. PAŻ 314, s.v. *paskramdys* (-is?); brak w LKŽ i ALEW). Niejasne. Mimo pewnych trudności semantycznych można *skramd-* ⇐ **skramdyti* zestawiać ze *skrand-*, *skrend-*, por. *skrēsti* ‘pokrywać się brudem’ (s.v. *skrēsti*). Zmiana *nd* > *md* też w *grāmdyti* i *siūmdyti*.

paskuī 1. adv. ‘w ślad za kimś, z tyłu; potem, później’, SD *paskui* «nawstecz, wzad; pozad» (syn. *iž ažupakalio*). War. *paskuī* oraz *pāskum*, *paskuī*, *paskuī* i *paskuīt*. — 2. *paskuī* adv. ‘w tyle, z tyłu; później’. — 3. *pāskui* praep. z acc. ‘(w ślad) za, po kim’: *Eīk pāskui manē* ‘Idź za mną’. *Šuō sēka pāskui piemenī* ‘Pies biegnie w ślad za pastuchem’ (por. GJL III, § 785). Forma *paskuī* wywodzi się przez synkopę z trójzgłoskowego *pasakuī*. To ostatnie utworzono od sb. **pasaka* ‘śledzenie, stąpanie po śladach’ (⇐ *sēkti* ‘iść w ślad za kimś’); wzorem były tu przysłowki *viduī* i *viršuī* (zob. ŽD 67). Por. oboczności *pāsku* i *pāsaku* ‘w ślad za kimś, z tyłu’ oraz *iš paskōs* i *iš pasakōs* ts. (Skardžius, RR 4, 381). Pod

⁴⁹² To, że ani Brückner (1927) ani Vasmer (REW) nie cytują zarysowanej tu etymologii Būgi pochodzi stąd, że pozostawała ona w rękopisie aż do 1959 r., kiedy to wydano II tom pism zebranych Būgi. W przypisie wydawcy (RR II, 499) jest informacja, że chodzi o obszerny artykuł etymologiczny, który Būga napisał ok. 1918 r. i który był zatytułowany ‘Zamečanija i dopolnenija k *Ėtimologičeskomu slovarju russkogo jazyka* A. Preobraženskogo’.

względem znaczeniowym nasuwa się tu porównanie z ros. *pósle* adv. ‘po’, które powstało z *posledb* < *poslědi* < psł. **po* slědje (dosł. ‘po śladzie, śladem’) drogą nieregularnego skrócenia wyrazu często używanego (por. Mańczak 1977, 166). — Compar. *paskėsnis* ‘późniejszy, następny, kolejny’. — Derywatami przymiotnymi od *paskuĩ* są 1. *paskũjas* a. *paskũjis* gw. ‘ostatni’ (por. *viduĩ* ⇒ *vidũjis*; *viršuĩ* ⇒ *viršũjis*); z neoapofonią *ũ* ⇒ *ũ* w sufiksie: *paskũjis* ts. (por. *viršũjis*) oraz 2. *paskutinis* (war. do *paskutinis*). Do *paskũjis* należą cps. *paskuĩgalis* ‘tylna część (wozu, łodzi); pośladek, zadek’, SD¹ «zad» (por. *gãlas*, *pastũr-galis*) oraz *paskuĩlakos* f.pl. ‘poślad’ (por. *lak-*, *pastũr-lakos*). — Sb. *pãskas* ‘tylna część wozu; tyłek w ciele’ jest drw. wstecznym od *paskuĩgalis*. Por. *paskutinis* ⇒ *pãskas*.

paskutinis, -ė 2 p.a., *pãskutinis*, -ė 1 p.a. 1. ‘ostatni, końcowy’, 2. ‘ostateczny’ (po *numirimui kiekvieno eit’ sũdas paskutinis* DP 228 ‘po śmierci każdego idzie sąd ostateczny’), 3. ‘pośledni, najgorszy’. SD¹ «ostatni, pośledny, zadni», SD «ostatni» (syn. *pastaras*) — formacja z neosuf. -*tin-* jak w przym. *vidutinis* i *viršutinis*. Osnowa dwuznaczna: albo adv. *pãsku* ‘w ślad za kimś, z tyłu’, albo też adv. *paskuĩ* ts., o czym świadczy war. *paskuĩtinis*, *paskutinis*. W tym drugim wypadku trzeba by przyjąć dysymilacyjny zanik *j*. Nieco inaczej GJL II, § 326. — Drw. *paskutinas*, -à ‘ostatni’ (superl. *paskučiausias* SD «napośledniejszy», DP *ant sũdo paskučiausio* «na Sądzie Ostatecznym»). Sb. *paskutinà* ‘czas umierania’, *ant paskutinõs* adv. ‘koniec końców’, *iš paskutinõs* adv. ‘ze wszystkich sił’, *lig paskutinõs* adv. ‘do cna, całkiem, zupełnie’. — Inne: *paskutiniõji* a. *paskutiniõja* f. ‘nieszczęście, bieda, kłopoty; śmierć’ – substantywizacja anaforyzowanej formy przymiotnika (podobnie ukształtowanym eufemizmem jest sb. *trumpõji*). Od tego adv. *iš paskutiniõsios* ‘ze wszystkich sił; za wszelką cenę’, *ligi paskutiniõsios* ‘do upadłego’. Drw. wsteczne: *pãskas*, -à ‘ostatni’, *pãskos* f.pl. ‘zakończenie, koniec, np. wesela’, por. *An pačią paskũ atvažiavo ir jieį* ‘Na sam koniec przyjechali i oni’. — N.m. *Paskutiškiai*; jej osnowa świadczy o metanalizie *paskut-inis*.

paslaptis, -iẽs f. 3 p.a. ‘tajemnica, sekret, tajnik; rzecz niezbadana, tajemna, nadprzyrodzona’ — konkretyzowane nomen actionis z suf. -*ti-* i SO *slap-* ← *slep-*, por. vb. cps. *pãslepiu*, -*slẽpti* ‘chować, skrywać, taić’. Znacz. etym. ‘zatajenie czegoś’. — Młodsza formacja na -*tẽ*: *paslaptẽ* DP ‘tajemnica, sekret’ (por. GJL II, § 404). — Drw. *paslapčią* adv. ‘w tajemnicy, potajemnie, skrycie’, *paslapčiomis* ts., *paslaptingas* ‘tajemniczy’, *paslaptinis* ‘tajemny, utrzymywany w tajemnicy; (o pisklęciu) które się wyklęło po kryjomu’ (syn. *slapũkas*), też o dziecku panny (*Mergos vaikas – benkarčiukas, paslaptinis kaip viščiukas* ‘To dziecko niezamężnej dziewczyny, bękarcik, urodzony po kryjomu jak pisklę’).

pãslas 4 p.a. stlit., gw. ‘poseł, wysłannik’ — zapoż. ze stbłr. *posolb*, por. błr. *pasól*, -*slá*, ros. *posól*, -*slá*, pol. *poseł*, -*śla* (SLA 159, LEW 545; brak w ALEW). — Drw. *paslystà* stlit. ‘nowina, wiadomość’, *paslystẽ* ‘poselstwo, misja powierzona posłowi; nowina, wiadomość’ (por. stbłr. *posolbstvo*, błr. *pasólbstva* n.).

paslaugà 3 p.a., *pãslauga* 1 p.a. 1. ‘usługa, przysługa’, 2. ‘pomoc w pracy’ (*Jis neturi ne jokios paslaugos*, t.y. *niekas jį nepaslaugo, neužvaduoja* JU ‘Nie ma żadnego wsparcia, tj. nikt mu nie pomaga, nie wyręcza go’), 3. ‘pomoc, wsparcie, np. świadczone rodzicom przez dzieci’ (*Tėvai turi senatvėję pãslaugą iš vaikų*) — rzeczownik postwerbalny od *paslaugyti* ‘opiekować się chorym; pomagać w pracy’ (zob. *slaugyti*). — Drw. *paslaugũs* ‘uczynny, usługny’. Drogą deprefiksacji powstały: *slaugà* ‘pielęgnowanie, pielęgnacja’ (war. *sláuga*), *slaugũs* ‘usługny’. — W słowiańskim stoi do porównania concretum scs. *sluga* ‘ὀπηρέτης, διάκονος, służący’, ros. *slugá*, pol. *sluga* < pbsł. **slaug-ā-*. Od tego vb. denom. *služiti* ‘być sługą, służyć’, por. scs. *služŭ, služiti* ‘латреѡ, διακονέω, posługiwać komu’, ros. *služú, služit’* ‘służyć’ i ‘odprawiać nabożeństwo’, czes. *sloužit* ‘służyć, usługiwać’, pol. *slużyć, służyć*. Jedyne comparandum podsuwa celtycki: stir. *slúag, slóg* m. ‘grupa, wojsko’, teg-lach

‘wielka rodzina’ (*tego-slougo-), śrwalijs. *llu* ‘wojsko’, stbret. *mor-lu* ‘wielka armia’. Por. BSW 268n., LEW 827n., Matasović 346.

pāslīkas, -à 3 p.a. 1. ‘leżący jak długi, na całej długości ciała’ (syn. *išdrikas*), np. *Arklys gulėjo pāslīkas po ilgios kelionės* ‘Koń leżał wyciągnięty po długiej podróży’. *Šuo po medžioklės pāslīkas guli* ‘Pies po polowaniu leży jak długi’, 2. ‘bardzo słaby, ledwie żywy, z osłabienia nie mogący się ruszać’ (*Mūsų senelė išgulėjo tris metus pasliką patalė* ‘Nasza babcia przeleżała trzy lata w pościeli’), 3. gw. ‘nieprzytomny z upicia’. War. ze zmianą *l’i > l’u*: *pāslīukas* (por. *sklidinas > skliūdinās*, LD § 66). Morfem *slik-* przedstawia SZ do SE **sleik-* jak w *sliēkas* ‘dżdżownica’ (zob.) i do SO *slaik-* jak w łot. *slāiks* m.in. ‘wyprostowany, wyciągnięty, szczupły, płaski’. — Synonimem *pāslīkas* jest *pāslīnkas* ⇐ *pasliņkti* (zob. *sliņkti*). Jest też war. *pāslīaukas* ‘leżący jak długi’, o czym s.v. *sliaūgti*.

pāsnīkas 1, 3 p.a. (m.in. DP), war. *pāstnykas* (m.in. BRB) stlit. ‘post, poszczenie’ — według SLA 159n. i LEW 547 ma to być zapożyczenie ze stbłr. *posnikъ*, war. *postnikъ*. Tymczasem według HSBM 27, 213 stbłr. *pos(t)nikъ* nie wyraża n.act. ‘poszczenie’, lecz n.agt. ‘osoba, która przestrzega postu’ (⇐ pol. XVI w. *postnik* ‘ten, kto pości, ieunator’, SPXVI). Aby zaradzić tej niezgodności znaczeń, przyjmujemy, że stlit. *pās(t)nykas* ‘post, poszczenie’ nie jest białorutenizmem, lecz polonizmem, oddaje mianowicie pol. XVI w. *pośnik* ‘postne jedzenie’ (SPXVI). Do tego nawiązują: pol. gw. *postnik* a. *pośnik* ‘wieczera wigilijna’, *postnik* ‘wigilia Bożego Narodzenia’ oraz *pośnik* w znac. ‘post’ (*Chto te modlitewke bedzie mōvil do pośniku. W piątek do posniku* ‘postu’), zob. SGP IV, 286 (ALEW 739 nie uwzględnia tych świadectw). — Warianty: *pāsnīnkas*, *pōsnīnkas* (zastępstwo -yk- przez -ink-); z dysymilacją *n-n > l-n*: *pāslīnkas* (por. *seliūnas*, LD § 196); z zanikiem *n*: *pāslīkas*. W pewnym zabytku pojawia się war. z suf. -inyk-: *postinykas* (r. 1753). — Vb. denom. *pāsnīkauti* m.in. DP ‘pościć’, SD *pasnykauju* «poszczę» (⇒ *pasnykautojas* «postnik»), war. *pāsnīkauti*, *pōsnīkauti*; *pāstnykauti* m.in. BRB. Por. błr. gw. *pōsnīkacъ*, -aju ‘pościć’ (PzB 4, 54). — We współczesnym jęz. literackim ogólną nazwą ‘postu’ jest *pāsnīnkas* (*Laikytis pāsnīnko*), zaś denom. ‘pościć, przestrzegać postu’ wyraża się formą *pāsnīkauti*. Terminem specjalnym jest nazwa Wielkiego Postu: *gavēniā* – zapoż. białoruskie (zob.). — NB. Stpr. *pastenick* GRG 31 «Fasten», *pastnygo* GRF 56 może być pożyczką ze stlit. *pāstnykas* (a nie z pol. XVI w. *postnik*, jak wcześniej przyjmowano, por. Hermann 1949, DLA 152n.). To *pastenick* współistnieje z czas. *past-au-ton* ‘pościć’ ⇐ śrw. *fasten*. Sufiks transpozycyjny przypomina -au- w stlit. *pas(t)nykauti*. Zob. też PKEŽ 3, 229.

pasōgas 2 p.a. stlit., gw. ‘posag’, SD¹ «posag; wiano» — zapoż. ze stbłr. *posagъ*, *posagъ*, por. błr. *pasáh*, -u. Zob. SLA 159n., Zs 40, LEW 546, ĖSBM 8, 175 (pominięte w ALEW). Vb. denom. *išpasōginti* ‘wyposażyć, dać córce posag’, war. *išpasōgyti*. — War. z zastępstwem błr. *γ* przez *v*: *pasōvas* DVŽ (por. *bavōtas*, *plūvas*). — War. f. *pasogà* 2 p.a. obok *pasovà* (*Dūkterei dāu pasōvos kārvi* LzŽ ‘Córce [rodzice] dali w posagu krowę’), por. błr. gw. *pasáha*, -i (PzB 3, 421). — War. z samogłoską *é*: *paséga* BRB ⇐ stbłr. *posjagъ* ‘posag’.

paspalitas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘pospolity’ (*O žmonės paspalitos tikis* DP 84₃₁ ‘A lud pospolity spodziewa się’), war. *paspalytas* b.z.a. — zapoż. z pol. XVI w. *pospolity* m.in. ‘powszechny, wszystkich dotyczący, urzędowy, zwykły, zwyczajny; częsty, zwykle mający miejsce’. — Drw. *paspalitvas* BRB ‘gemein’ (neosuf. -vas, por. *báltas* ⇒ *báltvas*; *pálšas* ⇒ *palšvas*). Zob. SLA 160, PAŽ 316 (brak w LEW i ALEW). Zob. też *paspalstva*.

paspalstva stlit. ‘wspólnota, społeczeństwo, gmina; ubogie mieszczaństwo, lud wiejski; motłoch’, DP ‘pospolstwo’, BRB ‘Gemeinde, Gemeinschaft’ (LkŽ: *paspálstva* 1 p.a.) — zapoż. ze stbłr. *pospolstvo* ⇐ pol. XVI w. *pospolstwo* m.in. ‘zbiorowość ludzka;

wspólnota wyznawców jakiejś religii, wierni (w odróżnieniu od duchownych); niższe warstwy społeczne, gmin, biedota; zebranie, zgromadzenie – o radzie miejskiej’ (SPXVI), później *pospółstwo* ‘ubogie mieszczaństwo, rzadziej lud wiejski’, pogardl. ‘gmin, motłoch’ (por. stbłr. *pospulystvo*). Por. *pospołu* adv. ‘wspólnie, razem’ $\Leftarrow$ *po społu* ‘razem z innymi, wspólnie’, stpol. *społu* (zob. Boryś 467). Zob. też *paspalitas*. — War. deprefigowany: *spalstva* BRB ‘wspólnota, gmina religijna, Gemeinde’ (*Ir kalbėjo vyresnieji spalstvos* [głosa pulko] BRB ‘I mówili starsi wspólnoty’). Paralele: *palyvą* $\Rightarrow$ *lyvą*; *pastrigà* $\Rightarrow$ *strigà* i *paskėmai* $\Rightarrow$ *skėmai*. Zob. też SLA 160, 204, LEW 859, 204, POLŽ 500 (brak w ALEW). NB. W SD s.v. *pospolstwo*, *gmin* ukazuje się rodzimy odpowiednik *visotimė* (zob. *visatimė*).

pasparà 3 p.a. 1. ‘podpora’, 2. przén. ‘oparcie materialne, np. dla rodziców’ — dewerbalne abstractum na SO *spar-* $\Leftarrow$ *spir-*, por. vb. cps. *paspirti* ‘podeprzeć, wesprzeć, pomóc’ s.v. *spirti*. Transponat ie. *^osp^horH-eh₂-. Zob. też *atsparà*, *sąspara*.

pastajolkà 2 p.a., gen.sg. *pastajōlkos* gw. ‘świeżo zgarnięta słodka śmietana (używana m.in. jako maść na spękana skórę)’ — zapoż. z błr. gw. *pastajálka* (war. *pastójalka*, *pastajáũka*) $\Leftarrow$ *pastajácь* ‘postać gdzie przez jakiś czas, potrwać’ (zob. ĖSBM 8, 196). — War. *pastijolkà*, z wymianą sufiksu: *pastijonkà* ts. (LEW 547).

pastanavà 2 p.a., gen.sg. *pastanāvos* przest. ‘uchwała, postanowienie’ — zapoż. z błr. *pastanóva*, -y. Zob. też *pastanāvyti*.

pastanāvyti, *pastanāviju*, *pastanāvijau* przest. 1. ‘postanowić’, 2. ‘kazać komu, rozkazać’ — zapoż. z błr. *pastanavícь*, -naũljũ, 3 sg. -nóvicь. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *garādyti*, *sutvāryti*, *zalātyti*). Zob. też *pastanavà*.

pastānija 1 p.a. gw. ‘powstanie, walka wyzwolenicza’ — ze zmiany **paustanija* bądź przez monoftongizację *au* w *a*⁴⁹³, bądź przez uproszczenie zbitki *ust* w *st*; zapożyczenie z błr. *paũstanne*, -ja n. $\Leftarrow$ *paũstácь* (kalka z pol. *powstanie* $\Leftarrow$ *powstać*, por. ĖSBM 8, 228).

pastarānka 1 p.a. gw. 1. ‘postronek, jeden z dwóch powrozów używanych do zaprzęgania konia a łączących chomąto z orczykiem’, 2. ‘splciony z kilku włókien bicz, przytwierdzany do biczyska’ — zapoż. z ros. gw. *postorónka*. Z uwagi na akut por. zapoż. *lakánka*, *slūžánka* i *varánka*. Zob. LEW 546, REW II, 416n. (s.v. *postrómka*). — War. *pastrángas* ‘bicz’ z sonoryzacji *pastránkas* ZTŽ (por. *straňgas* I) $\Leftarrow$ błr. *pastrónak*, -nka ‘postronek’ (stbłr. *postronokъ*). Jest też war. f. *pastránka* (por. ros. liter. *postrómka*).

pāstaras, -à 3 p.a. ‘ostatni, pośledni’, DP ‘ostateczny, ostatni, sądny’ (łot. *pastars* ‘ostatni’) — z *pāsteras*, gdzie zmiana *e* na *a* w sufiksie podobna do *añtaras* i *vākaras*. Wydaje się, że *pāsteras* można zestawić z łac. *posterus* ‘następujący, przybywający’ ($\Rightarrow$ *posterior* ‘tylny, późniejszy, następny, ostatni, młodszy, gorszy’) i razem wyprowadzić z pie. **pos-tero-*, derywatu od **pos* ‘potem’ (zob. *pàs*). Por. łac. *poste*, *post* adv. ‘z tyłu, przy końcu, następnie, potem, później’ z **pos-ti*, do czego podobne scs. *poz-dě* ‘późno’. Zob. LEW 546, Karulis II, 24. — Drw. *pastarinis* ‘ostatni, najpóźniejszy’, *pastaróji* f. ‘śmierć’ (substancywizacja adi. ‘ostatnia, ostateczna’), *pāstas* (zob.), *pasterimai* b.z.a. m.pl. ‘piwo gorszej jakości’. Osobno zob. *pāstas*.

pastarūnkas 1 p.a. LzŽ, ZTŽ ‘posterunek policji’ — zapoż. z błr. *pastarūnak*, -nka ($\Leftarrow$ pol. *posterunek* XIX w. $\Leftarrow$ nwn. *Postierung* f., od *postieren* ‘postawić strażę, warty’, Bańkowski II, 716, EWD 1031).

pāstas 4 p.a. gw. ‘ostatni’ — drw. wsteczny od *pāstaras* (zob.). Paralele: *prādaras* $\Rightarrow$ *prādas*, *prādai*; *dēgalas* $\Rightarrow$ *dēgas*. — Neoosn. *past-*: *pasčiũkai*, *paščiũkai* m.pl. ‘piwo z

⁴⁹³ Por. *daugiaũ* > *dagiaũ*; *maũkas* > *mākas*; n.rz. **Jaura* > *Jarà*.

drugiego spustu, piwo gorszej jakości' (tzw. *antrininkas alus*), war. f. *pasčiūkos* lub *paščiūkos* ts., też 'męty, osad na dnie naczynia, Grundsuppe' (CGL). Znacz. etym. 'ostatki'. Ze względu na palatalizację osnowy przed suf. -uk- por. *bičiukai* ⇐ *bitės* i *pačiukė* ⇐ *pati*⁴⁹⁴. Co do semantyki por. *pasterimai* s.v. *pāstaras*, jak też syn. *papilka*, *patakaĩ*, *pātekos*. — Z suf. -ur- *pāsturas* 'ostatni, pośledni'. Od tego złożenia: 1. *pastūrgalis* 'tył, tylna część (wozu, łodzi); tyłek, pośladki, zad', por. *gālas* (⇒ *pasturgalinis* 'tylny, zadni'), 2. *pastūrlakai* m.pl., *pastūrlakos* f.pl. 'ziarno gorszego gatunku, które przy wianiu pada w pobliżu plew, poślad' (syn. *paskuīlakos*, *atalakai*, zob. *lak-*).

pasternōkas 2 p.a. bot. 'pasternak, roślina warzywna *Pastinaca sativa*', SD *pasternokai* m.pl. «pasternak» (syn. *burkantai*) — zapoż. ze stbłr. *pasternakъ*, błr. gw. *pastėrnák*, -u (⇐ pol. *pasternak*), por. błr. liter. *pastarnák*, -u. Zob. też SLA 160, ĖSBM 8, 194. War. *pastarnōkas* ⇐ stbłr. *pastornakъ*. Nieco inaczej LEW 546.

pāstkai, -ų 2 p.a. gw. m.pl. 'pułapka na szczury, myszy' — zapoż. z błr. *pástka*, -i 'potrzask, sidła'.

pāstotė 1 p.a., *pastōtė* 2 p.a. 1. 'podwoda, furmanka z zaprzęgiem do wyjazdu', 2. hist. 'powinność włościan dawania podwozy dla prac publicznych lub dla wojska' (war. *pastotys* i *pāstotis* f.), 3. hist. 'stacja pocztowa'. Prawdopodobnie drw. od ptc. prt. pass. *pastótas* 'postawiony' (⇐ *pastóti*, por. hasło *stó-*). Zob. też *kresà*, *padvadà*, *stācija* i *stūika*.

pastotis 3 p.a. f. stlit. 'postawa, postać; forma istnienia': *Kad ir ižg vienos pastotiės pažint gali didžiūojantį žmogų* DP 315₉ 'że i z samej postawy poznać możesz pysznego człowieka'. Skardžius 1935, 120 przypisuje temu wyrazowi akcent ruchomy (LKŽ: p.a. 3^b). — *Christus... pastatyje Dievo buvo..., bet... priėmė pastatį tarno, buvo lygus kitam žmogui* (Willent) 'Chrystus był w postaci Boga, ale... przyjął postać sługi, był równy drugiemu człowiekowi'. — Oboczny temat na -ė-, *pastatė* (Urbas 273; brak w LKŽ), ukazuje się w hapaksie Mażwida, por. *Dievas ir Sūnus Dvasė šventaje trys yra jų vardai, o visi viena esti pastatėje* (pis. <pastateie>) MŽ 324₁₄ 'Bóg i Syn w Duchu świętym trzy są ich imiona, a wszyscy są jedną postacią (istotą)'. NB. Urbutis 1981, 199 odtwarzał z locatiwu sg. <pastateie> formę nom.sg. *pastatis*. — Formy *pastotis* i *pastātė*, *pastotė* oddają zapoż. ze stbłr. *postatъ*, -i 'postać, forma; wygląd zewnętrzny' ⇐ pol. XVI w. *postać*, -i f. 'natura, istota, substancja; forma istnienia, forma' (SPXVI). SLA 160 i POLŽ 741 dopuszczają błr. *postacъ* jako drugie źródło pożyczki. Pod względem fleksyjnym *pastotis* wzoruje się na rodzimych abstraktach na -atis, por. *gaišatīs*, *vienatīs* (GJL II, § 412). Zob. też LEW 547 (brak w ALEW).

pastrigà 3 p.a., *pastrygà* 2 p.a. gw. 'fastryga' — zapoż. z pol. *fastryga* 'nić używana do prowizorycznego zszywania materiału; duży, rzadki ściąg', od czas. *fastrygować* ⇐ dn. *fast-rīgen* o mocnym krępowaniu bandażami albo zszywaniu ran (tak Bańkowski I, 361). — Drw. deprefigowany: *strigà* 4 p.a. (*Kol pinigų nesumokės, tol strigàs netraukysiu* 'Dopóki nie zapłaci, dopóty nie wyciągnę fastryg'), war. *strigė* 2 p.a. Paralele: *pāšaras* ⇒ *šāras*; *palyvà* ⇒ *lyvà*; *paspalstva* ⇒ *spalstva*. Od tego vb. denom. *strigavóti* 'szyć fastrygą, fastrygować' (⇒ *strigavōnė* 'fastrygowanie').

pāsūdas 1 p.a., *pasūdas* 2 p.a. wsch.-lit. 1. coll. 'naczynia kuchenne, statki, garnki' (*Turėj iciekų pāsūdo* ZS 'Miała tyle naczyń'), 2. też sg. 'naczynie' (*Nusipirkau du pasūdu ant turgaus* 'Kupiłam sobie dwa garnki na targu') — zapoż. ze stbłr. *posudъ*, błr. *pósud*, -u coll. 'naczynia'. War. f. *pasūdà* 2 p.a. (LZŽ) ⇐ błr., ros. *posúda*, -y. Por. Zs 40. — Młodszą

⁴⁹⁴ Inaczej Būga, RR I, 271, który wyprowadzał *pasčiūkai* z hipotetycznej osnowy *pasčias. Ostatnio w ALEW 737 osnowę lit. *past-* błędnie zidentyfikowano z pie. *posti (stłac. *poste*).

pożyczką jest *pasūdžia* 1 p.a., *pasūdžia* 2 p.a., też pl.t.f. *pasūdžios* ‘narzędzia gospodarskie; naczynia i sprzęty kuchenne’ ⇐ błr. *pasúdzja* coll. ‘wszelkie narzędzia gospodarskie’ (por. stbłr. *posudbe* n.).

pasvēkščiōti, *pasvēkščiōju*, *pasvēkščiōjau* wsch.-lit. ‘o księdzu: poświęcić kropiąc kropidłem’ (*Kūnigas pačitōjo ir krapylù pasvēkščōjo* LZŽ) — przez insercję *k* zmienione z **pasvēščiōti*, co oddawało ros. *posvyščátb*, iteratyw do *posvyjátítb* ‘poświęcić’. Por. błr. *posyjačacb* ⇐ *posyjacíc*. Co do insercji por. *ráikščioti*, *kùlkščioti* oraz *bařkščiai*, *pékščias*. War. *pašvekščióti* z *š-* i krótkim *-e-* w pierwiastku. — Neosimplicia: *svēkščióti* ‘święcić, kropić’ i przen. ‘bić, prac czym’, *švekščióti* ‘święcić’.

pāšalas 3 p.a. 1. ‘zamarzła ziemia, zmarzlina; mróz który przeniknął w głąb ziemi’, 2. ‘poranny przymrozek’ — sb. postvb. na *-as* od vb. cps. *pašalti* ‘o mrozie: pojawić się, nastać’ (*Šiņnakt pašālo* ‘Tej nocy był przymrozek’). Zob. *šalti*. Odpowiednik stpr. *passalis* EV ‘mróz, Vrost [Frost]’ < **pasalas* (por. PKEŽ 3, 223). Ostatnio NIL 416 wywodzi *pāšalas* wprost z praformy ie. **kolH-o-*, co wydaje się wątpliwe.

pašalys, *-io* 3 p.a., *pāšalis*, *-io* 1 p.a. 1. ‘skraj (roli, łąki, lasu, drogi)’, 2. ‘brzeg (rzeki, jeziora, morza)’, 3. ‘miejsce z boku’ (*Dēk tā puodā ģ pašalġ, tegul nesipainioja po kojū!* ‘Odstaw ten garnek na bok, niech się nie wala [dosł. ‘nie płacze’] pod nogami!’), 4. ‘zakątek, zakamarek’, 5. ‘kraj; okolica’, 6. ‘miejsce wzdłuż ściany budynku od jego zewnętrznej strony, przy ziemi albo od ziemi do dachu’. Formacje te utworzono od przysłówka *pašalġ* (*pašalġj* < *pašalyjē*) ‘na uboczu; obok, koło czego’, związanego z sb. *šalis* ‘bok, strona’, loc.pl. *šalyjē*, *šalġ* ‘obok czego, na stronie’. — Z innym tematem: *pašalē* 1. ‘bok czego, pobocze (drogi)’, 2. ‘miejsce pod tą częścią strzechy, która wystaje poza ściany budynku’, 3. ‘ustęp, ubikacja’. — Drw. *pašaliētis* 1. ‘osoba postronna, obcy’ (*Pašaliēčiū visai nebuvo, vienī tik gimīnēs* ‘Żadnych obcych nie było, tylko sami krewni’), 2. ‘niestały mieszkaniec, przybysz, przyjezdny’, 3. ‘cudzoziemiec’, *pašalaītis* ts., *pašaleītis* ‘nieproszony gość (na weselu)’, *pāšalinē* ‘szopa, drewutnia’, *pašalinis* ‘boczny, z boku będący (np. koń, budynek, deska), nie swój, obcy, postronny; poboczny, uboczny; dodatkowy, zapasowy’. — Podobnie od adv. *prošāl*, *prošāl* ‘mimo’ (< *pro šālġ*) urobiono sb. *prašalaītis* ‘osoba postronna’, *prašalietis* DP ‘cudzoziemiec’, *prašalingas* DP ts. — Adv. *pašaliaū* ‘bliżej’ (forma st. wyższego do ‘blisko’ ⇐ ‘obok czego, przy czym’): *Eikit čia, pašaliaū bus!* ‘Idźcie tędy, będzie bliżej!’ *Gal eisim pašaliaū prie stalo?* ‘Może podejdziemy bliżej do stołu?’; *pašalġn* adv. ‘bliżej’: *Eik pašalġn, nebijok, nieko nedarysim* ‘Podejdz bliżej, nie bój się, nic [ci] nie zrobimy’. Formacja na *-n*, utworzona od adv. *pašalġ*, wzoruje się na przysłówkach *artġn* ⇐ *arti* ‘blisko’, *tolġn* ⇐ *tolī* ‘daleko’.

pašameņkas 2 p.a. gw. ‘nieproszony gość, np. na weselu; postronny człowiek’. Niejasne. War. *pačemeņkas*, *pašameņtas*.

pāšaras 3 p.a. ‘pasza, furaż, zwł. sucha karma dla bydła (siano, koniczyna, słoma)’, łot. *pasars* ‘zimowy zapas paszy dla bydła’ — konkretyzowane nomen actionis z suf. *-a-* i SO *šar-* ⇐ *šer-*, por. vb. cps. *pašerti* ‘nakarmić zwierzęta’ (zob. *šerti*). Znacz. etym. ‘karmienie’. Transponat ie. **korh₃-o-* (pwk. pie. **kerh₃-* ‘sycić, karmić’, zob. LIV² 329). Paralele: *bāras* ⇐ *beṛti*; *dāgas* ⇐ *dēgti*; *šāpas* ⇐ *šēpti*. Zob. też LEW 964, ALEW 740. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *póšar* ‘karma dla zwierząt domowych’ (PzB 4, 63), też *pášary* pl.t. ts. (PzB 3, 474, lit. *pašaraĩ*), *póšar* ts., pol. gw. *poszor*, *paszor* ts., ‘pasza zimowa dla bydła; słoma z sianem; gorsza pasza’ (war. *posor*), *poszar* ‘podściółka dla zwierząt’ (por. Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 67 = Urbutis 2009, 381, Zdancewicz 346, Laučjute 49). — Drw. *pašaraĩ* m.pl. ‘słoma zbóż jarych; żdźbła słomy wraz z ziarnem’, *pašarēsnis* ‘bardziej pożywny’ (*Dobilai pašaresni už šieną* ‘Koniczyna jest bardziej pożywna niż siano’) – stopień wyższy utworzony od

rzeczownika; *pašarinė* ‘miejsce w stodole na paszę; plewnik’, *pašarūdė* ts. (neosuf. -ud-, por. *angludė, namūdė*). — Drw. deprefigowany: *šāras* ‘karma, pasza’ (por. *piļvēs* ⇐ *pāpilvēs*; *žāstas* ⇐ *pažastis*). Od tego *šarūnas* ‘koń, który się dobrze pasie’. — Vb. denom. *pašarūotis* ‘karmić, obrządzać bydło’.

paščemkà 2 p.a., gen.sg. *paščemkos* wsch.-lit. ‘szczęka’ LzŽ, DvŽ, ob. *paščenkà* ZTŽ; war. m. *paščemkas* DvŽ; też pl.t. *paščemkos* ‘szczęki’, por. *Bernaĩ jām pagūrinō paščemkàs* LzŽ ‘Chłopcy połamali mu szczęki’ — zapoż. z błr. gw. *paščémka, paščénka* ‘szczęka’, pl. *paščémki, paščénki* ‘szczęki – u człowieka oraz u konia, krowy, wilka’, por. PZB 3, 475. Wyraz błr. zapożyczono z pol. *paszczęka* = [paščęnka] ‘u zwierza: paszcza, obie szczęki razem’, przen. o człowieku, por. *rozdziawić paszczękę ze zdumienia* (MSJP). Por. ĘSBM 8, 263. Dysymilacja *ŋk* > *mk* mogła zajść na gruncie tak białoruskim, jak i litewskim. (por. *firámka, gōmkos* i *šimkorius*). Brak w LKŽ. POLŽ 502 dopatrzył się w *paščemkà* prymarnego polonizmu.

paščyvas, -à 4 p.a. gw. ‘zacny, poczciwy’ — zapoż. z pol. *poczciwy*, pol. gw. *poćciwy*, przy udziale dysymilacji -ćć- > -šč-. Por. POLŽ 134.

pāšinas 3 p.a. 1. ‘drzazga w palcu, nodze, zadra’, 2. ‘ściosany kawałek drzewa, ścinek’, SD¹ «scios» (syn. *skiedas*). War. *pašinys*, f. *pašinà*. Deverbativum na -a- (-ja-, -ā-) od osnowy *pašin-* jak w vb. cps. *pāšiniau* (zob. *šiñti* s.v. *šiėti*), np. *Pāšiniau pirštą, šakalį pavariau po piršto nagu* ‘Wbiłem sobie drzazgę w palec, wbiłem ją pod paznokiec palca’. Por. Urbutis, *Balt* 33:1, 1998, 50n. — Vb. denom. *pāšinti* a. *pāšyti*, zwykle z prvb. *pa-*, už- ‘wbić sobie drzazgę’.

pašinos, -u 2 p.a. f.pl. gw. 1. ‘faszyna, wiązki chrustu i gałęzi, rzucane w grząskich miejscach dla umożliwienia przejazdu wozom’ (*I pelkę primeta pašinū, kad neklimptų vežimas* ‘Do błota wrzucają faszynę, żeby wóz nie grzązł’), 2. ‘podkład z gałęzi kładziony pod kopkę siana’, 3. ‘wiązka chrustu na opał’ — forma kolektywna od *pašinà*, gen.sg. *pašinos* 2 p.a., co zapożyczone z błr. *pašyna*, -y (⇐ pol. *faszyna* ⇐ nwn. *Faschine* f. od XVII w., z włos. *fascina*, zob. EWD 325, Cortelazzo-Zolli II, 419). W kwestii lit. formy pluralis por. syn. *virbaĩ* i *žābailžabaĩ*. LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu. Por. ĘSBM 8, 264, Urbutis 2009, 410. U Laučjute 123n. błędnie zaliczone do słowiańskich bałtyzmów.

paširdė 3 p.a. 1. ‘miejsce blisko serca, koło serca’ (war. *paširdis, paširdžiaĩ*), 2. ‘osierdzie, pericardium’ NDŽ — drw. od zwrotu przyimkowego *po širdimì* ‘pod sercem’. Por. *nuoširdžiaĩ* ⇐ *nuo širdiės* (s.v. *širdis*).

pašyti, pašaũ, pašiaũ 1. ‘skubać, targać (wełnę, pakuły)’, 2. ‘zwijać, skręcać len dla kądzieli’, 3. ‘o kartach: tasować, mieszać nie wypuszczając ich z rąk’ (syn. *mišyti*), *išpašyti* ‘powyskubywać; wyplewić, powyrywać chwasty’, *nupašyti* ‘powydzierać’, *papašyti* DP m.pl. ‘podkasani’, refl. *pasipašyti* DP ‘podkasować się’; *supašyti* m.in. ‘(drewno) porąbać na drobne kawałki’ — iterativum z suf. -y- i SO *paš-* ⇐ *peš-*, por. *pešũ, pėšti* ‘rwać, skubać’. Paralele w typie *TeT*: *badyti, sagyti, sakyti*. Młodszym iteratywem jest tu *pašinėti* ‘skubać wełnę’. — Neosn. *paš-* (⇐ *pašiaũ*): *pašiōti* ‘rwać (włosy, pióra, wełnę, odzienie), wyrywać, targać’ (wtórny wokalizm: *pešiōti*, por. typ *nešiōti*). Porównywalna budowa w *badžiōti* ⇐ *badžiaũ*, -yti i *razgiōti* ⇐ *razgiaũ*, -yti. — Postverbalia: *niūpašos* f.pl. ‘włókniste odpadki lnu a. konopi, używane na powrozy’ (war. *niūopešos*), *pašaĩ* m.pl. ‘nici wyskubane a. wyczesane z płótna’. Niepewne jest zestawienie ze stszw. *fæt* ‘runo, wełna’, stang. *feht* ts., niderl. *vacht* ‘wełna, futro’ < pgerm. *fahti- < pie. *pók-ti- (Kroonen 123).

pašiūrė 1 p.a. ‘szopa dostawiona do budynku gospodarskiego, służąca do przechowywania narzędzi, drewna itp.’ — derywat prefiksalny od germanizmu *šiūrė* ‘szopa na narzędzia gospodarskie i drewno’ (zob.). Stosunek *pašiūrė* : *šiūrė* ukształtował się na wzór

wzór bliskoznacznych wyrazów *pastógė* (zob. *stógas*) i *pašėtra* (zob. *šėtra*). Por. Kabašinskaitė 90. Zob. też *pašópė* s.v. *šopa*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *paszura* ‘szopa na paszę’, ros. gw. *pašúra* ts. (Laučjute 58). — Z innym sufiksem: *pašiūris* ‘drwalnia’ (por. GL 97, Čepienė 106). — War. *pešiūrė* tłumaczy się ludowo-etymologicznym nawiązaniem do czas. *pėšti* ‘skubać, wyrwać’ (Zinkevičius, *Balt* XLV:2, 2010, 242).

paškūdyti, *paskūdiju*, *paskūdijau*, war. *paskūdinti*, -inu, -inau gw. ‘brudzić, zanieczyszczać, paskudzić, kalać’ — zapoż. z błr. gw. *paškūdzićь*, -džu (PZB 3, 474), błr. liter. *paskūdzićь*.

paškūdnas, -à 4 p.a. gw. ‘wstrętny, odrażający, brzydki; zły, przykry, podły’, z wtórnym -šk- obok rzadszego *paskūdnas* — zapoż. z błr. gw. *paškūdny* (PZB 3, 428), błr. liter. *paskūdny*, pol. *paskudny*. Zob. też *paškūstva* i *paškūdyti*.

paškūstvā 2 p.a., gen.sg. *paškūstvos*; war. *paskūstvā* gw. 1. ‘paskudztwo, coś budzącego wstręt, niechęć; brudne pomieszczenie; brudy, nieczystości’, 2. ‘podły człowiek’ — zapoż. z błr. gw. *paškūstva*, *paškūctva*, *paškūstva* (PZB 3, 428), błr. liter. *paskūstva*, -a n. Zob. też *paškūdnas* i *paškūdyti*.

pašliaunūs, -i 4 p.a., *pašliaūnas*, -à 4 p.a. ‘pochyły, spadzisty (o dachu, zboczu, drodze)’ — prawdopodobnie dewerbalny przymiotnik od zanikłego *šliauti ‘chylić się, opadać’. Z innym sufiksem: *pašliaūtinās* ts. War. z insercją obstruentu *d* do grupy rezonantów *u-n*: *pašliaūdnas* (podobnie *žiaudrūs* < *žiaurūs*). Reanaliza *pa-šliaud-* + *-nas* doprowadziła do pojawienia się wariantów, w których z osnową -šliaud- alternują: 1° -šliuod- (*pašliuodnas* b.z.a., *pašliuodnūs*, wtórnice *pašliuonūs*), 2° -šliud- (*pašliudnūs*), 3° -šliod- (*pašliodnas* b.z.a., *šliodnūs*, deprefiksat z *pašliodnus). Wydaje się, że te warianty mogą być motywowane neoapofonią, mianowicie *au* ⇒ *uo*, *au* ⇒ *u* oraz *au* ⇒ *o*. Poza tym są oboczności o brzmieniu -šlau- i šluod- zamiast palatalnych -šliau- i šliuod-, por. *pašlaunūs* i *pašluodnūs* (wtórnice *pašluonūs*). — Niejasny pozostaje wokalizm *ė* w wariancie -šlėd-: *pašlėdnūs* ‘pochyły, spadzisty’; do tego z dysymilacją *d-n* > *ž-n* i po niej następującą insercją *g*: *pašlėgžnas* (por. łot. *slaūgžna* < *šlauž-nā-).

pāštas 2 p.a. ‘poczta’ — zapoż. z błr. *póšta* < stbłr. *počta*, -y, por. ros. *póčta* (LEW 549). War. f. *paštā* 2, 4 p.a. Łot. *pasts*, *paste* ⇐ nwn. *Post* f. — Drw. *pāštininkas* ‘listonosz, pracownik poczty’. Cps. *paštādežė* ‘skrzynka pocztowa’ (por. *dėžė*), *paštavežys* ‘rozwoziciel poczty’ (por. *vėžti*), *paštāženklis* neol. ‘znaczek pocztowy’ (por. *ženklas*).

paštėtas 2 p.a. ‘pasztet’ (*kepenų paštetas* ‘pasztet z wątróbek’) — akcent wskazuje na zapoż. z błr. *paštėt*, -u (stbłr. *paštėť* 1645), por. ros. *paštėt*, -a, pol. *pasztet*, -u (to zamiast starszego f. *paszteta* ⇐ nwn. *Pastete* f., włos. *pastetta*, zob. Bańkowski II, 514). Por. ÉSBM 8, 262, POLŽ 503. — War. gw. *pastieta* ⇐ nwn. *Pastete* f.; *pasteida* ⇐ śrwn. *pastėde* (Prellwitz 57, GL 97). Por. akut w zapoż. *kielė*, *kiežas*.

paštỹkiai adv. gw. ‘po cichu’ (*Šiņnakt taip paštỹkiai ėjau per kambarį, bet tave pabudinau* ‘Tej nocy tak cicho szedłem przez pokój, mimo to cię obudziłem’) — z synkopowania *paištykiai, co było derywatem od adv. *paištykū* ‘po cichu; powoli’, to z kolei ze skrzyżowania przysłówków *patykū* ‘po cichu’ i *iš tỹko* ‘z cicha, cicho; powoli’. Osnową jest adi. *tykūs*, -i ‘cichy’ (zob.).

pataikáuti, *pataikāju*, *pataikavaũ* 1. ‘pobłażać, dogadzać, pochlebiać’, 2. ‘spędzać beczynnie czas, próżnować’ (DP ‘proznować, być proznym; wdawać się’) — vb. denominativum na -auti od *pataikā* m.in. ‘pobłażliwość, dogadzanie; pochlebstwo’, DP ‘lenistwo’, *pataikas* DP ‘proznujący’ (por. *táikyti*). Paralele: *pagiriáuti*, *pāsninkauti*, *pavėsiáuti*. — Drw. *pataikáutojas* ‘pochlebca’.

pātaisas 3 p.a. bot. ‘widłak, Lycopodium’ — rzeczownik postwerbalny od vb. cps. *pataisýti* m.in. ‘naprawić, polepszyć (smak, samopoczucie, zdrowie)’, refl. *pasitaisýti* ‘wyleczyć się, np. ziołami; wyzdrowieć’, DP ‘poprawić się, naprawić się’. Zob. *taisýti*. Znacz. etym. ‘poprawa’ (⇒ ‘to, co poprawia zdrowie’). Nazwa stoi prawdopodobnie w związku z leczniczym zastosowaniem kłosów zarodniowych widłaka; por. syn. *drieka* (*šùndraika*), *riētena*. — Z innym tematem: *pataisà* ‘naprawa (dachu); poprawienie (aktu prawnego); poprawka w szkole’.

pātakas 3 p.a. gw. 1. ‘rzadki miód otrzymany z plastrów przez wycieknięcie, tzw. patoka’, 2. przen. ‘tłuszcz wytopiony z sadła a. słoniny’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *patoka* ‘czysty miód’ (war. *patyka*), pol. *patoka*. War. *pātakos* f.pl.

pātalas 3, 1 p.a. 1. ‘posłanie, łóżko z posłaniem’ (*paklōti pātala* ‘pościelić łóżko’), 2. ‘pierzyna’ (*Po pātalu per žiemą nesušlī*), 3. przen. ‘wyległe zboża’ (*Po lietaus miežiai patalē guli*), 4. przen. ‘ilość zboża jednorazowo rozłożona do młócenia’. Idiomy: *visi guli kaip pātalas* ‘wszyscy chorują’, *ant pātalo gulėti* ‘być ciężko, obłożnie chorym’. Stlit. *pirtyje, skomieipi... pataliep* DK 19₂₀ ‘w łaźni, przy stole..., u łóżka’. SD¹: *patalas* «łóże; łóżnica; pościel», SD «łóże do sypania, łozsko», *lova, patalas kuriami svetimi nešdinasi, ir vežimas kuriami mūsiškiai važinėjo* SD «kareta, lektyka». Pl. *pātalai* 1 p.a., *patalai* 3 p.a. ‘pierzyna’ (⇒ łot. gw. *patali* ‘miękkie posłanie’). Analiza: *pa-tal-a-*, dewerbalne nomen na SO *tal-* ← *tel-* od vb. cps. **pa-tel-ti* ‘posłać, pościelić’ (por. *pāmatas* ← *pamēsti*)⁴⁹⁵. — War. na SE *tel-*: *pātelas* ‘posłanie, łóże’ (m.in. CHB), gw. *Ans smerčio pātele gulėjo* ‘Leżał na łożu śmierci’. — Pwk. pbsł. *(s)tel-/*(s)til-, scs. *po-stel-jō, -stīl-ati* ‘posłać, rozesłać’, w kontynuacji pie. *(s)tel-/*(s)tl- ‘rozpościerać, płasko rozkładać’, por. gr. στέλλω ‘przygotować, zaopatrzyć; odziać, ubrać; odesłać, wysłać’. Zob. IEW 1018n., LIV² 594 (tu brak form bałtyckich), Būga, RR II, 318, BSW 321, LEW 549, ALEW 740n. De Vaan 608 proponuje wywód *pātalas* wprost z pie. **h₂po-tolH-o-*, co nieprawdopodobne. — Drw. *patalelis* SD¹ «łożysko», *patalinykas* SD «łożniczy». Cps. *pataľmyžis* ‘kto moczy się w łóżku’ (por. *mýžti*), *svetimpatālis, -patālē* DP ‘cudzołożnik, cudzołożnica’ (por. *svētimas*; kalka pol. odpowiednika), ⇒ *svetimpatalauti* DP ‘cudzołożyć’ ⇒ *svētimpatalavimas* DP ‘cudzołóstwo’. — SO *tal-* ukazuje się również w czas. *talōti* ‘o lnie: leżeć w stanie rozesłanym’ (zob.). — SZ *til-*: łot. *tilāt, -āju* ‘o lnie: leżeć w stanie rozesłanym’.

patañkas 2 p.a. stlit. ‘potomek; następca’ — zapoż. ze stbłr. *potomokъ*, por. błr. *patómak, -mka*, pol. *potomek, -mka* (SLA 161, LEW 549, ĖSBM 8, 213). War. z asymilacją *mk* > *ŋk*: *patañkas*; z innym tematem: *patamkis, -io* b.z.a. Por. *palikuonis*.

pātapas 3 p.a., *patāpas* 2 p.a. 1. bibl. ‘potop, zagłada świata przez zatopienie’, 2. gw. ‘wielki rozlew wód, powódź’ (*Tokio pātapo nedaug kas atmena* ‘Mało kto pamięta taką powódź’) — zapoż. ze stbłr. *potopъ*, por. błr. *patóp, -u*, pol. *potop* (ZS 40). Inaczej SLA 161 i LEW 549: wprost z pol. Udźwięczniony war. **padāpas* był osnową dla deprefigowanego drw. *dāpas* ‘powódź’ (zob.).

pātaškalas 3 p.a., *patāškalas* 1 p.a. gw. ‘sos do zamaczania kartofli lub chleba’ — dewerbalny drw. na *-alas* od *pataškýti* ‘pokropić (wodą, octem, olejem), omaścić’, *pasitaškýti* ‘rozprysnąć się na wszystkie strony, rozbryzgnąć się’, zob. *tēkšti*. — Od tego drogą niemorfologicznego skrótu powstały dwa drw. wsteczne o osnowie *pataš-*: *patašýnē* gw. ‘sos, omasta’ i *pātašas* gw. ‘płynne odchody zwierzęce, gnojówka’. — N.m. *Patašiaĩ, Patāšinė* 3x, *Patašinė* 2x, *Patāšiškė, Patašiškės*.

⁴⁹⁵ NB. Wbrew Vanagasowi 339 (s.v. *Talē*) nie należy tu stpr. *talus* EV ‘Boene, klepisko’, ponieważ jest zapożyczeniem ze śrwn. *tale* f. ‘podłoga, posadzka’ (zob. DLA 82).

patègà 2 p.a., gen.sg. *patègos* przest., gw. ‘rzemień, którym szewc przypasuje sobie robotę do kolana, tzw. pocięgiel’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stblr. **potjagъ*, por. ros. *pótjag* ts., błr. gw. *pócjah* ts., *pócjaham* adv. ‘(ciągnąć co) wlekąc po ziemi’. Por. ĘSBM, 9, 313, gdzie *pócjah* objaśniono jako sb. postvb. od *pacjahnúcъ* (stblr. *potjagnuti*, psł. **po-tęg-nōti*) i jako odpowiedniki wymieniono m.in. czes. *potěh* i pol. *pociągacz*, *pocięgiel*. Zob. też *pratègà*. — Drw. *patègum* adv. ‘para za parą, jeden za drugim’ (syn. *pratègui*, *pratègium*), por. *Kap pradēs iš galo, tai ir varys patègum* ‘Jak zacznie od końca (pola), to zrobi jeden za drugim’.

pateĩkti, *pateikiũ*, *pateikiau* ‘dostarczyć, zaopatrzyć w co; przedstawić, przedłożyć; udzielić, udostępnić; przygotować, zrobić (jedzenie)’, refl. *pasiteĩkti* ‘postanowić; zdarzyć się; nadszakać, dogadzać komu’. DP ‘proznować’. SD *pateikiu* «prożnuję» — jedna z formacji prewerbialnych czasownika *teĩkti* (zob.). Pod względem formy odpowiada łot. *patèikt* ‘powiedzieć, opowiedzieć; pochwalić; dziękować’, refl. *patèiktiēs* ‘powiedzieć, podziękować’. — Sb. postvb. *pāteika* a. *pateikā* ‘bezczynność, czas wolny od pracy, odpoczynek’ (war. *pataikā*), SD *pateika* «prożnowanie», ⇒ vb. denom. *pateikāuti* ‘marnować czas przeznaczony na pracę, prożnować; strajkować’, *pateikauju* SD «prożnuję» (war. *pataikāuti*).

patekỹnos, -u 2 p.a. f.pl. gw. ‘odwiedziny u położnicy po porodzie, zwykle z jakimś poczęstunkiem’ (*Atvažiavom patekỹnosen, paprašē ir pakrikštyt* ‘Przyjechaliśmy na «patekynos», poprosili też, żeby [dziecko] ochrzcić’) — dewerbalny drw. na -ynos od *pāteku*, *patekēti* m.in. ‘wyjść komu naprzeciw, wyjść na spotkanie kogo’ (zob. *tekēti*). Formant i akcentuacja jak w syn. *palankỹnos* oraz *radỹnos* (zob.). — Z inną budową: *patekỹlai* i *patekēlai* ts. (zob. też LEEŽ 22, s.v. *apgēlai*). Drw. wsteczny: *patekaĩ* m.pl. (*Patekũosan sũrĩ nusnešiu* ‘Na «patekai» przyniosę z sobą ser’).

patelnia 2 p.a., gen.sg. *patelñios* gw. ‘patelnia’ — zapoż. z błr. *patėlnja*, -i ⇐ pol. *patelnia*, -i (stpol. *patela* ⇐ śrlac. *patella*, Boryś 417). — War. *petelnia* (Zs 42), *petelñe* ⇐ błr. gw. *pėtėlnja* (PZB 3, 455). Zob. też *skauradà*.

patemūriai, -iũ m.pl.: SD «blanki, pinnæ aut loricæ murorum» [‘zębate wycięcia na szczytach murów obronnych; ganki na basztach obronnych; strzelnice w murze’, SPXVI]. War. sg. *patemūris* ‘Brustwehr, Mauerzinne’ cytuje SLA 161 z CHB. Pominięte w LEW i ALEW. Człon °*mūriai* stoi na pewno w związku z *mūras* ‘mur’ (zob.). Człon początkowy *pate°* uchodził dotąd za niejasny. Ponieważ terminologia fortyfikacji jest niemal w całości obcego pochodzenia, można zaproponować rekonstrukcję złożenia lit. **papa-mūriai* (por. *pāpas* ‘piers’), które kalkowało termin nwn. *Brustwehr* f. ‘brusthohe Schutzmauer, sięgający piersi mur obronny’ (por. Kluge-Seebold 110, s.v. *Brust*), syn. *Brüstung*. Podobny termin polski to *przedpiersie*, *przedpiersień*, -*śnia* a. *przedpiersiek*, -*śka* ‘parapet, walik usypany z ziemi, którym zastawiają się armaty i żołnierze przed nieprzyjacielem, tak na wałach fortecznych, jak też na działobitniach’ (L IV, 520); znacz. etym. ‘to, co znajduje się przed piersiami’. Przejście od **papamūriai* do *patemūriai* wydaje się możliwe przy uwzględnieniu dysymilacji *p-p-m* > *p-t-m* i zmiany *a* > *e* w pozycji nieakcentowanej. NB. SLA 161 sugerował (za Brücknerem 1877, 116) zapożyczenie z pol. *podmurze* ‘Untermauer, Brustwehr’; to tłumaczenie akceptuje teraz POLŽ 140 (s.v. *pódmūras*). Ono jednak pozostanie problematyczne tak długo, aż nie znajdzie się przykład kontrolny dla zestawienia pol. *pod-* z lit. *pate-*. NB. L IV, 228 cytuje *podmurze* tylko w roli synonimu dla *podmurny plac*, *pomerium*.

pati 4 p.a., gen.sg. *pačiōs*, dat.sg. *pāčiai*, voc.sg. *pāčia* f. ‘żona, małżonka’ (*Pati su patim gražiai gyvena* ‘Żona z mężem żyją w zgodzie’. *Pats su pačia – šuo su kate* ‘Mąż z

żoną jak pies z kotką'. *Kas jo dukterį nori gauti į pačiàs?* 'Kto chciałby dostać jego córkę za żonę?'), SD *pati* «małżonka, żona» (syn. *vyro motė, motė*). Odpowiednik łot. *pati*, gen.sg. *pašas* 'żona, gospodyni'. Rekonstrukcja: pb. *pat-i-ø, gen.sg. *pat-iā-s < pie. *pot-ih₂-ø, gen.sg. *pot-ičh₂-s. Por. analizę EWAIA II, 75 dla wed. *pátnī*-. — Na podstawie przypadków zależnych *pač'*- powstała nowa forma nom.sg. *pačią* gw. 'żona'. Formacja ta przypomina *giriā* 'wielki las' na miejscu pierwotnego *giri < pie. *g^hṛH-ih₂. Podobnie w jęz. łotewskim: *pašas* ⇒ nom.sg. *paša* 'żona, gospodyni'. War. łot. *pate* 'żona' przypomina lit. *neptė* 'wnuczka' zam. *neptī < pie. *nept-ih₂. Pdg. *pati*, *pačiōs* ma paralelę w *marti*, *marčiōs*. Zob. jeszcze formy żeńskie °*pati* i °*patni* w złożeniach *viēšpati*, *viēšpatni*. — Od osnowy *pat-/pač'*- utworzono *pačiūtė* 'samica (gołębica)', *patėlė* 'samica, samiczka', *patėlka* 1. 'samica', 2. peior. 'żona', 3. przen. 'rowek wydrążony w desce; pętelka', *patikė* 'samica'. Zdrobnienia: *pačiūkė*, *pačiūtė* (⇒ *pačiutėlė*), *patýtė* (⇒ *patáitė* przez neoapofonię y ⇒ ai, por. *tévainė*). — Cps. *añtrapatė* 'druga żona' (por. *añtras*, syn. *antrāvada*), *pačiaėdžiai* (zob. *ėd-*), *pūspatė* a. *pūspati* 'kochanka', dosł. 'półżona' (por. *pūšė*), *trečiāpatė* 'trzecia żona' (por. *trėčias*, syn. *trėčiāvada*). — Vb. denom. 1. *pačiūotis*, -*ūojuos*, -*avaūs* 'żenić się, brać sobie żonę', *apipačiūoti* 'ożenić kogo z kim', *apsipačiūoti* 'ożenić się' (⇒ *apsipačiūvimas* 'ożenek'), 2. *pātintis*, -*inuos*, -*inaus* 'żenić się'.

patiekà 2 p.a., gen.sg. *patiekos* stlit., gw. 'pociecha, pocieszenie ducha; zadowolenie, radość z czego; zapomnienie' — zapoż. ze stblr. *potēxa*, por. błr. *pacēxa*, -i, pol. *pociecha*. Zob. SLA 161, LEW 550, ALEW 1103. War. stlit. *patiecha*. Dyftong *ie* jak np. w *aptiekà*, *arielkà*, *kliėrikas*. — Wsch.-lit. *paciekà* 'uciecha, zadowolenie' (*Tai padarė paciėkų* 'To go ucieszył!') ← błr. *pacēxa* (ZS 37). — Stlit. *patiešà* 1. radość, przyjemność, 2. 'zemsta' ma °*tieš*° z wyrównania do czas. *patiešyti* (zob. *tiėšytis*), por. SLA 161n., Kabašinskaitė 91.

pātinās 3 p.a. 1. 'samiec zwierzęcy', 2. żartobl. 'mężczyzna' (*Sulig patino ir patele*), 3. przenośnie: termin ciesielski dotyczący krokwi' (*Paduok patiną, o aš patele, ir suremsim gegnę*) — 1° synchronicznie: rzecz. denominalny na -in- od osnowy *pat-*, por. *patis*, -*iėš* 'mąż, małżonek', *pāts* 'sam, samotny', 2° diachronicznie: drw. posesywny z suf. -nas od neoosn. *pati-* (zob. *patis*), por. *āvinas* 'samiec owcy, baran' ← *avi-* (*avis*), *añtinās* 'kaczor' ← *anti-* (*ántis*). Niewykluczona jest tu kalka stosunku słowotwórczego błr. *saméc* ← *sam* albo pol. *samiec* ← *sam*. Brak *pātinās* w *ŽD* i *Ambrasas* 2000. — Drw. *patinà* przest. 'samica' (dziś *patėlė*), *patinėlis* stlit. 'niemowlę płci męskiej', *pātiniskās* 'taki jak u samca' (por. stpr. formację na -isk-: *pattiniskun lembtwey* 'cudzołożyć, ehebrechen', dosł. 'łamać przysięgę małżeńską'), *patiniūkas* 'haftka, pętelka' (dosł. 'samczyk', por. *patėlka* m.in. 'pętelka').

patinka stlit. SD: *patinkos aukštos* f.pl. «muły, pantofle wysokie, mullei» — zapoż. ze stpol. *patynka* 'lekkie obuwie, sandał' (SPXVI). Por. SLA 162, LEW 550. Por. *kalbokė*.

patis 4 p.a., gen.sg. *patiėš* m. przest. 'mąż, małżonek' (SD *patsai* «małżonek»). Odpowiednik łot. *pats*, gen.pl. *paša* 'mąż, gospodarz, pan'. Pokrewne: wed. *pátiḥ* m. 'pan, posiadacz; małżonek, mąż' (acc. *pátim*, dat. *pátye*), aw. *paiti-* m. 'pan, mąż', gr. *πόσις* 'mąż, małżonek' (gen. *πόσιος*, dat. *πόσει*), toch. A, B *pats* 'małżonek', pgerm. *fadi- 'pan' w złożeniach goc. *brūþ-faþ* 'pan młody' i *hunda-faþ* 'przewodzący setce ludzi', łac. *possum* < *potis sum* 'jestem panem, jestem w stanie, mogę', *compos*, -*potis* adi. 'posiadający coś w pełni, mający coś w swej mocy, władający czymś' < *kon pots. Praforma ie. *pot-i-s. Zob. IEW 842, EWAIA II 73n., Weiss 2009, 428. Osobno zob. *pati*, *pāts*. — Drw. *pačiūjis* 'swoją człowiek, z jednej rodziny' – decasuativum utworzone od formy gen.pl. *pačiū* 'swoich' za pomocą postpozycji *jis* (por. *žmoniūjis* ← *žmoniū*); młodszy war. *pačiūjis* zawiera neosuf. -*ujis* (o czym s.v. *ledūjai*); *pačiūkas* a. *pačiūlis* 'mężyk', cps. *viēšpatis* (zob.), *žemėpatis* 'opiekun siedziby ludzkiej' (lit. bóstwo pogańskie), por. *žėmė*.

patóbelis, -io 1 p.a. przest. 'w Litwie pruskiej: posługujący w kościele ewangelickim, zakrystian, kościelny, dzwonnik' — zapoż. z prus.-lit. *potabel* (GL 97, LEW 551, Čepienė 133n.; inaczej ALEW 741n.). Zob. też *tóbelis*.

patogùs, -i 4, 3 p.a., *patógus*, -i 1 p.a. 1. 'poręczny, wygodny, łatwy w użyciu', 2. 'dobry, odpowiedni, dogodny, właściwy', 3. 'ładny, piękny, zgrabny', 4. 'porządný, przyzwoity'. Stlit. *patógus* 1 p.a. DP 'podobny, słuszny, godny, snadny, sposobny, przyzwoity'. SD¹ «godziły, godziwy; pogodny, porządný, potemny, sposobny, wczesny», SD «grzeczny; narażny; porządný; potemny, przygodny, przydatny, sposobny do czego; wczesny, na czas padający», *nepatogus* SD «niegrzeczny; nierażny» (*ant gyvenimo nepatogus* «nieosadny»), *patogus esmi* SD «godzę się na co» (syn. *paderu unt ko, susieimi*), *metas patogus* SD¹ «pogoda» (syn. *giedra*) — najprawdopodobniej należy do czas. *tógti* (zob.), znac. etym. 'dający się ująć, dobrze uchwycić' *vel sim*. Inaczej ALEW 742: zbliżenie z gr. *τάσσω* 'ustawić, uformować, umieścić w ustalonym porządku', *ταγῇ* f. 'linia bojowa, front', *τάγμα* n. 'zarządzenie, przepis, nakaz'; LEW 551: *tog-* ma być apofonicznym alternantem do *tek-* jak w *tekėti* 'ciec, bieć'. NB. Łot. gw. *patāgs* 1. 'poręczny, wygodny, np. o narzędziu' (*patāgs cirvis, grābeklis*), 2. 'przestronny, obszerny, np. pokój' (*patāga istaba*) jest lituanizmem (ME III, 119). — Drw. *nepatogumas* PK 'przykrość', *patogiai* adv. 'słusznie' (*Patógei tadąg šaukia Pranašas švėtas* DP 734 «Słusznie tedy woła Prorok święty»), *patogybė* SD «wczas, wczesność», *patogūmai* m.pl. 'wygody', *patogūmas* stlit. 'podobieństwo': *jog būdamas padarytas ant patogumo Dievo, tapė po tam patogumi galvijui neišmintingam* DP 482₃₀ 'że będąc stworzony na podobieństwo Boże, sstał się potym podobien bydłu sprosnemu'. Od tego odchyła się pod względem znaczeniowym adi. *atogùs* 'odważny' (*at-tāg-?). Vb. denom. *patōginti*: *patoginu* SD «sposabiam kogo» (syn. *untu darau*), refl. *prisipatoginti* przest. 'przysposobić się'.

patosti, *patosiu*, *patosiau* stlit. DP 'pochlebować, dudkować' ['kłaniać się, okazywać komuś uniżoność, czapkować, pochlebiać, podlizywać się', SPXVI]. Znane przede wszystkim z DP, por. *todrin dvarionis dvariep kiekvienam nori inteikt, patōsia, tarnauja* DP 211₂₀ 'dlatego dworzanin u dworu zabiega, dudkuje, usługuje'. *Dvasia Dievo teisi pasauliui ne patōsia, bei jį labiaus bara* DP 218₅₁ 'Duch Boży prawdziwy światu nie pochlebuje, ale go owszem karze'. *Valgydavo ir su Farizeušais savais priesakiais, ne idant jiemus patostų, bet idant jų ligas išvaistytų* DP 477₂₅ 'Jadał i z Faryzeuszami nieprzyjaciołmi swemi, nie aby im pochlebował, ale aby ich choroby uleczył'. Poza tym: <patosieti> CGL 'fuchsschwantzen'. Analiza: *pa-tos-ti*, pwk. *tās- bez nawiązań zewnętrznych. Pochodzenie niejasne. — Drw. *patosėjas* DP 'pochlebca, pochlebnik, postaw', *patosimas* DP 'pochlebstwo'. — W innych zabytkach ukazują się warianty z krótką samogłoską pwk. *u*, por. <patuśiiu> SD¹ «dudkuie» (syn. *papiešiu*), drw. <patuścizioja> MOP 'pochlebuje', <patuśnikas> SD¹ «pochlebca». Zob. ALEW 743n. (interpretuje DP *patosti* jako *patūsti*) oraz PAŽ 323.

patrainykas SD «potroyny grosz, nummus triplaris» — zapoż. z pol. przest. *potrojny* sb. 'moneta trzygroszowa srebrna lub złota' (SPXVI), z dodaniem suf. -ykas. Por. *pavadnykas*, *trainykas*.

patrakai, -ũ 3 p.a. gw. pl.t.m. 1. 'podroby, nadające się do spożycia narządy wewnętrzne zwierząt' (*Veršio mėsą pardavė, pasiliko tik pātrakus* 'Mięso cielaka sprzedał, sobie zostawił tylko podroby'), 2. przen. 'marne resztki' — zapoż. z ros. *potroxá*, -óv m.pl. 'bebecchy, podroby, flaki'. — Na skutek mieszania z *patrūkai* (zob.) wyraz *patrakai* ukazuje się również w znac. 'paprochy, drobne resztki słomy lub siana zostające na polu', por. *Smulkūs šiaudai, palikę neiškrėsti, bus patrākai* JU. *Šįmet smulki žolė, bus daug patrakų*.

patrėtas 2 p.a. gw. 'portret': *Atmušė patrėtą* (scil. *an sniego* 'Odbił (scil. na śniegu)

własne wyobrażenie' (Zs 40) — zapoż. z błr. gw. *patrét* (PZB 3, 450, przez dysymilację z *partrét*). Pominięte w LKŽ.

patriάρχas 1 p.a. 1. 'praojciec, przodek ojców', 2. 'głowa rodu', 3. '(najwyższa) godność duchowa w niektórych Kościołach chrześcijańskich' — forma na -as, zapożyczona z ros. *patriárx*, zastąpiła starolitewskie *patriárcha*, oddające pol. XVI w. *patryjarcha* m. 'protoplasta rodu, najstarszy, szanowany członek rodu; biblijny przodek rodzaju ludzkiego; tytuł nadawany zwierzchnikom Kościoła'. Por. w DP <patriárcha>, czyt. *patri.járcha* (war. <patriórcha> 2x); w odmianie traktowane częścią jako masculinum (por. nom.pl. *patriárchai*, acc.pl. *patriárchus*), a częścią jako femininum (por. *patriárchos*, *patriárchas*).

patrotà 2 p.a., gen.sg. *patrōtos* stlit., gw. 'strata, szkoda, ubytek' — zapoż. z błr. *patráta*, -y, pol. przest. *potrata* (SLA 162). War. *patrōtas*.

patrovà 2 p.a., gen.sg. *patrōvos* stlit., gw. 1. 'potrawa, jadło', 2. 'jedno z dań składających się na posiłek' — zapoż. ze stbłr. *potrava*, *patrava* (z pol. *potrawa*?), por. błr. *patráva*, -y (SLA 162, LEW 551, ĖSBM 8, 214, ALEW 1128n.). Zob. też *strovà*, *strōvyti*.

patrūbōčius, -iaus 2 p.a., *patrūbočius* 1 p.a. stlit., gw. 1. 'trębacz', 2. 'trąba' — forma ta świadczy o skrzyżowaniu się zapożyczeń pochodzących z dwóch języków: *pa-* jak w pol. przest. *potrębacz* 'trębacz' oraz *ōtrūbočius* jak w błr. *trubáč*, -á 'trębacz' (por. war. *triūbōčius*). SLA 162 niepotrzebnie zakładał formę błr. †*potrubačъ* jako źródłową.

patrūkai, -ų 1 p.a. pl.t.m. gw. 'paprochy siana lub słomy, drobne, skruszone cząstki zostające na polu lub w sąsieku' (*Susemk patrūkus ir sumaišyk kiaulėms* 'Zgarnij paprochy i wmieszaj świniom do żarcia') — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *potruxa*, -y, por. błr. gw. *patrūxa* (war. *patruxá*, *pótruxa*, ĖSBM 8, 217). War. *patrūkaĩ* 3 p.a., też z krótkim *ũ*: *patrūkai* 2 p.a. Zob. też *patrakaĩ*.

pàts, f. *patì* 'sam, sama, we własnej osobie' — zaimkowa funkcja rzeczowników *patis* 'pan', *patì* 'pani' (zob.). DP *patsai* [pat.saĩ] 'samże'. Niesynkopowana forma *patis-ai-g(i)* ukazuje się kilkakrotnie w DP (zob. Kudzinowski II, 81), por. np. *Nesa patisaĩg Povilas š. giria pasnykus ir liepia pasnikaut* DP 110₄₇ 'Abowiem samże Paweł š. zaleca posty i każe się pościć'. — Inne zastosowania: 1° wzmocnienie zaimka dzierżawczego, por. *jō patiēš žōdžiai* 'jego własne słowa', 2° składnik peryfrastycznej formy stopnia najwyższego, np. *pàts geràsis* 'najlepszy', f. *patì geróji* 'najlepsza' — kalka rus. *sámyj xoróšij*, 3° złożone formy zaimkowe: *tas pàts* 'ten sam, to samo', f. *ta patì* 'ta sama'; *toks pàts* 'taki sam', f. *tokia patì* 'taka sama'. — Nieodmiennej formy *pàt* 'samo' używa się 1° z zaimkami *tasaĩ*, *tóji*, np. *Toji pàt moteriškė* 'Zupełnie ta sama kobieta', 2° z zaimkami *tóks*, *tokià*: *toks pàt* 'taki sam', f. *tokia pàt* 'taka sama', 3° w zwrotach przysłówkowych: *taip pàt* 'tak samo; również' (war. *taipàt*, *tapàt*), *nuo pàt mažeĩs* 'od małego, od czasów dzieciennych', *iš pàt pradžiōs* 'od samego początku'.

patskarbis, -io stlit. 'podskarbi', BRB 'Schatzmeister, Rentmeister' — zapoż. ze stbłr. *podskarbij* ← pol. *podskarbi*, -iego m. 'ten, kto zajmuje się sprawami finansowymi, skarbnik' (SPXVI). Zob. SLA 163, REW II, 386, ALEW 923, POLŽ 505 (brak w LKŽ). — Pod wpływem syn. *skarbinukas* 'skarbnik' (zob. *skarbas*) powstał neol. *patskarbinukas* BRB 'podskarbi, Schatzmeister'. — Obcy segment *pat-* (słow. prefiks pod-) został zastąpiony lit. prefiksem *pa-* w war. *pāskarbis* 'bogacz' (*Tas žmogus turtuolis yr* 'Ten człowiek to bogacz'), *paskarbininkas* b.z.a. 'skarbnik' (Ruhig).

pāturoti, *pāturoju*, *pāturojau* stlit., gw. 1. 'zwracać na co uwagę, zważać na co' (*Tu jo nepāturok, dribk saviškiai* 'Ty go nie słuchaj, rób po swojemu'), 2. 'dozorować, doglądać (dzieci)', *papāturoti* 'popilnować, dopilnować czego; zauważyć, zorientować się' — dotąd

uważane za zapoż. z błr. *paturács*, *-āju* ‘pobłażać, być wyrozumiałym (dla czyich błędów, swawoli), zgadzać się na wszystko’, zob. SLA 163, LEW 552 (w obu dziełach lekcja *pātūrēti*), Zs 41, LkŽ s.v. Tymczasem ĖSBM 8, 220 uznaje *paturavács* za ‘bałtyzm’ i odsyła do lit. *priturėti* ‘przytrzymywać’. Kwestia do zbadania. — War. z suf. *-avo-*: *nepaturavoti* ‘nie baczyć, nie ustawać w czym’: *šeimynai nepaturavodamas į akys sakyti* (Willent), dosł. ‘czeladzi nieustannie w oczy mówić’.

patuščioti, *patuščioju*, *patuščiojau* stlit. ‘poduszczać’ (*visad patuščioj žmones svieta to* MOP ‘zawždy podszczuwa a poduszcza ludzie świata tego’, zob. ALEW 744) — forma *patušči-o-ti* transponuje polski czas. *poduszczać* ‘namawiać do złego, podburzać’, który zanalizowano jako *po-duszc-a-ć* i skojarzono na gruncie etymologii ludowej z przym. *tuščias* ‘próżny, pusty’ (tak SLA 163). Pominęte w LEW i Kabašinskaitė 1998; w ALEW 743 mylnie włączone do lemmatu *patusti*.

patvaiskas CGL ‘siepacz, zbir, Scherge’ (LkŽ: ‘budelio padėjėjas’, tj. ‘pomocnik kata’) — prawdopodobnie sb. postverbale od *tvaiskyti* ‘bić, uderzać, tłuc’, co jest przenośnym użyciem obok podstawowego ‘świecić, błyszczyć’, zob. s.v. *tviksėti*.

patvařnas, *-a* 4 p.a. stlit. 1. ‘dziwaczny; zły’ (*kad’ jus... stabmeldžiais ir kitais patvarnais titulais algos* DP 534₄₂ ‘gdy was... bałwochwalcami i innymi potwornymi tytułami nazywać [będą]’) — zapoż. z pol. XVI w. *potworny* ‘dziwaczny, różny od wszystkiego, co znane; wymyślny, zawiły, skomplikowany; zły’ (SPXVI). Por. SLA 163, LEW 553 (brak w ALEW).

patvarūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘niełatwy do zniszczenia, mocny, solidny, np. płot’, 2. ‘odporny na choroby’, 3. ‘zdolny do wysiłku, do znoszenia przeciwności, wytrzymały, krzepki’ (*Sarčiukas, nors ir nedičkis, stiprus, patvarus arklys* ‘Bułanek, choć niewielki, jest mocnym i wytrzymałym koniem’), 4. ‘stały, niezmienny, trwały’, war. *tvarūs* (*Kas žino, kiek patvarūs jos jausmas* ‘Kto wie, na ile stałe jest jej uczucie’) — przymiotnik denominalny na *-u-* od rzecz. *patvarà* ‘odporność, wytrzymałość’ (typ *našūs* $\Leftarrow$ *naša*; *panašūs* $\Leftarrow$ **panaša*). Por. prymarny czas. *patvėrti* ‘wytrwać, wytrzymać, przetrwać, ostać się’ (*Šitokių medžių troba bent ilgam patvertų* ‘Chałupa z takich bali przynajmniej długo postoji’). Zob. *tvėrti*. — Drw. *patvarūmas* ‘odporność, wytrzymałość, moc’ jest synonimem *patvarà*.

patvorioti, *patvorioju*, *patvoriojau* stlit. ‘potwarzać’ (*Palaiminti tad’, kurie... ne vieno neniekina, nei patvorioja* DP 532₄₂ ‘Błogosławieni tedy, którzy... nikogo nie wzgardzają, ani potwarzają’) — zapoż. z pol. *potwarzać*, *-am* ‘niesłusznie, fałszywie oskarżać, szkalować, lżyć, obrażać...’ (SPXVI). War. suf. *patvārāti*: *Materis... te tur vežlybas, nepatvarajančias* MŽ 30₉ ‘Kobiety... winny być uczciwe, nie potwarzające’. Por. SLA 163 (brak w LEW i ALEW). Zob. też syn. *klepoti*. — War. z wymianą suf. *-o-* na *-y-*, **patvāryti*, wynika z obecności drw. *patvārytojas* ‘potwarca, ten, kto rzuca na kogoś potwarz, oszczerca’, por. *taip’ prakeikti yra visi nepakajingieji, heretikai, patvarytojai, vartai, ruzgiai, pasiumdytojai, kurie pakajų, vienybę ir sandorą trauko* DP 534₂₁ ‘tak przekłęci są wszyscy niespokojni, heretycy, potwarcy, ossocznicy, szemracze, podszczuwacze, którzy pokój, jedność i zgodę targają’ (w LkŽ IX, 641 umieszczono to s.v. *patvārintojas*).

pauchiēris, *-io* 2 p.a. ZTŽ ‘pęcherz świński’ — zapoż. z błr. gw. *paūxér*, *paūxír* ‘pęcherz’ (por. ĖSBM 8, 230), która to postać pochodzi prawdopodobnie ze zmieszania błr. liter. *puxír* ts. (< **poxyrī*) z polonizmem gw. *panxér*, *panxír* (por. PzB 3, 392) $\Leftarrow$ *pęcherz*, stpol. *pęchyrz*, XVI w. *pęchirz*, *pęchierz* ‘pęcherz moczowy’ (por. Boryś 422). Zob. też *pōsikas*.

paūkas 2 p.a. ‘pająk’ (LzŽ), ściągnięte *paūkas* 2 p.a. (ZTŽ) — zapoż. z błr. gw. *paūk*, *-á* (błr. liter. *pavúk*), por. ros. *paúk*, gw. *pávok*, ukr. *pavúk*. — Drw. *paukiēnē* ZTŽ ‘sieć

pajęcza, pajęczyna' (war. ze zmianą *k' > t'*: *pautienià*).

paũkšti, *pauškiũ*, *pauškiaũ* gw. 'kruszyć w zębach, chrupać, chrupotać; jeść głośno', *paukščioti* 'trzaskać palcami, prztykać; cmokać', *paukšėti* 'trzaskać, strzelać', *paukšyti* ts. oraz *pauškėti* 'trzaskać z bicia', 'trzaskać – o drzewach na mrozie', *pauškinti* a. *paũškinti* 'stukać młotkiem; miażdżyć, kruszyć orzechy; uderzać, bić kogo' — czasowniki utworzone od wykrz. *paukš*, *paũkš* o trzaskaniu, pękaniu, rozrywaniu się. Z kolei od war. *paukšt*, *paũkšt* pochodzi *paukštėti*, *paukšta*, *-ėjo* 'uderzać w dłonie, klaskać; trzaskać, strzelać z bata'. Nomen: *papáuška* 'sznureczek przywiązywany do bicia, żeby ten głośniej strzelał; ten, kto ciągle trzaska z bicia'. Wtórny wykrz. *paũšku* o trącaniu się kieliszkami.

paũkštis, *-čio* 2 p.a. 'ptak'. War. f. *paũkštis*, *-ies* i *paũkštė*, *-ės* 2 p.a. Gdy uwzględni się fakt, że lit. grupa *kšt* nierzadko wywodzi się ze starszej *št* przez insercję *k*, a także przez insercję *k* przed **st* (z następującą welaryzacją *ks > kš*, por. *pũkšlẽ*, *svirkštis*, *šaukštas*), to będzie można *paũkštis* wywieść z **pauštis* (niewylęczone, że utrzymane w gwarze Zdzieciola: *paũštė* f., nowsze m. *paũštis*, zob. ZTŽ 465), i w końcu z plit. **paustis*. Sb. **paustis* wygląda jak postwerbalny rzeczownik od **paustytis* 'wykluwać się z jaja' < **paussty-*. Osnową tego frequentativum był neopwk. *paus-*, wyabstrahowany z inf. *paũsti* 'o kurze: sadowić się do złożenia jaja' (zob. *paũtas*). Paralele: *kaũstė* $\Leftarrow$ *kauštys*; *kvapštis* $\Leftarrow$ *kvapštys*; *plauštas* $\Leftarrow$ *plauštys* (**plaus-sty-*). Znacz. etym. 'istota, która wykluła się z jaja'. — Całkiem inaczej ALEW 745: compositum *pa-* + **ukšt-*; człon II ma być pokrewny *ukštis* b.z.a. 'nocleg z końmi lub wołami na pastwisku' (pierwotneznacz. 'zwiastun końca nocnej wachty'?), LEW 554: «Zu einer Basis **pu-*, **pũ-*». Casaretto 2004, 399 przyjmuje prajęzykową podstawę **puk-* tak dla germańskiego **fugla-*, jak i dla lit. *paũkštis*, ale pozostawia bez objaśnienia problem apofonii **puk-* $\Rightarrow$ **pauk-* przy sufigowaniu **-stis* (neosufiks). — Drw. *paukščiuškas* 'ptaszek' (war. *paušciuškas*), *paukštėnas* 'ptaszek', *paukštėdė* neol. 'kurnik; ferma ptasia', *paukštyka* 'ptaszek', *paukštynyčia*: *klėtelė*, *kurioj paukščius peni*, *paukštynyčia* SD «kociec ptaszy, klatka karmna», *paukštynykas* SD «ptaszniak, myśliwiec ptaszy», *paũkštiškas* 'ptasi', *paukštytis* 'pisklę'. — Formacja *paukštūtis* 'pisklę' ma wariant uwarunkowany antycypacją palatalności w *t'*: *paukštūtis* (por. *mergūtis* > *mergūtis*; n.jez. **Gilūtis* > *Gilūtis*, n.m. *Gilūčiai*). Resegmentacja *paukšt-ūtis* prowadzi do emencypacji neosufiksu; napotykamy go np. w *lapūtis* 'lisek' (brak *†lapūtis*). — Alternatywna reanaliza *paukštui-* + *-tis* wydaje neosnowę widoczną w *paukštūika*, ZTŽ *paũštūika* 'ptaszek'. Wyabstrahowany stąd neosuf. *-uika* służy we wschodnio-litewskim do tworzenia zdrobnień od nazw zwierząt i osób, por. *avūika*, *margūika*, *duktūika* (zob. s.v. *sesūika*). — Cps. *paũkštlakis* 'o koniu: równo, lekko biegnący' (dosł. 'jak ptak lecący', por. *lak-*), *paũkštlekis* a. *paũkštlėkis* 'czas przylotu lub odlotu ptaków' (por. *lėkti*), *paũkštvanagis* 'krogulec, Accipiter nisus, drapieżnik porywający drobne ptaszki' (por. *vānagas*). Vb. denom. *paukščiauti* 'łowić ptaki', rzadziej *paukštauti*, *paukštauju* SD «łowieć ptastwo» (syn. *gaudau paukščius*), $\Rightarrow$ *paukštavimas* SD «łowienie ptastwa». — N.m. *Paũkščiai*, *Paũkštės*, *Paukštynė*, *Paũkštiškės*.

pauliōnė 2 p.a. wsch.-lit. 'zabawa z tańcami i pijatyką, hulanka' (DvŽ) — z wtórnym dyftongiem *au*, pochodzącym z kontrakcji po zaniku *γ* w **payulionė* $\Leftarrow$ błr. gw. *pahuljāne* n. 'pohulanka' (PzB 3, 292), drw. od *pahuljācъ* 'oddawać się rozrywce, hulać'. Por. wtórne *ai* w *nāika* i *paĩbelis*.

paũparis, *-io* 1 p.a., *pauparỹs* 3 p.a. przest. 'sprzedawca dewocjonaliów (medalików, różańców) przy katolickim kościele' (NDŽ), por. *Per šventą Joną suvažiuos paũpariai* 'Na św. Jana zjadą się «paupariai»'. War. *paũperis*, *pauperỹs*: *Per atlaidus privažiuoja daug pauperių* 'Na odpusty przybywa wielu «pauperiai»'. *Dievdirbiai savo statulėles platindavo, patys nešiodami, be to, parduodavo vadinamiesiems pauperiams* 'Świątkarze swoje figurki sami roznosili, prócz tego sprzedawali [je] tak zwanym «pauperiai»'. Przy założeniu

starszeństwa formy *paūperis* jest prawdopodobne, że mamy tu zapożyczenie z pol. przest. *pauper*, *-pra* ‘ubogi uczeń, utrzymujący się z posług kościelnych i jałmużny’ (← łac. *pauper* ‘biedak’), por. Sw IV, 93. Niewielka rozbieżność znaczeń lit. i pol. wymaga dalszego badania. Brak w LEW i POLŻ. NB. LKŻ IX, 651n. podaje dla *paūparis* inną definicję: ‘wędrujący po jarmarkach handlarz drobnym towarem, *karabelninkas*’. Jest to spora modyfikacja w stosunku do definicji podanej w NDŽ: ‘Verkäufer von Devotionalien (Andachtsgegenständen) bei einer katholischen Kirche’. Z czego ona wynika?

paūpti, *paupiù*, *paupiaũ* gw. ‘chciwie chłęptać, żłopać’ — czasownik o osnowie *pau-p-* wywodzącej się z powtórzonego wykrz. *pau-pau*, por. *pau* b.z.a. ‘buch’. Paralele: *baũ-b-ti*, *kraũ-k-ti*. — Tu też intr. *paūpti*, *paupstù*, *paupaũ* ‘umierać’, *nupaūpti* ‘zdechnąć’.

paustis, *-iēs* f. 4 p.a. gw. ‘sierść, włos na skórze zwierząt’ (*Šitos karvės labai pasišiaušėjus paustis* ‘Ta krowa ma bardzo nastroszony/sterczący włos’. *Rudo šunio tanki paustis* ‘Rudy pies ma gęstą sierść’) — zapoż. z błr. *poŭscь* (gw. *poŭsь*) f. ‘sierść’. Por. ros. gw. *polstь* ‘pilśń, grube sukno z prasowanej sierści’, strus. *pŭlstĩ* ‘wojłok’, pol. przest. *pilść* ‘pilśń’. Błędne było przypuszczenie Fraenkla (LEW 554) o prapokrewieństwie z psł. **puxũ* ‘puch, miękkie włoski’ (strus. *puxũ*, pol. *puch* itd.). Sławizmem jest również syn. *šerštis* (zob.).

paūtas 2 p.a. gw. 1. ‘jajo, jajko’, 2. ‘jądro samca’. SD: «iaie», *sudėjo pautų* «zniosła kokosz iaie», *baltumas pauto* «białek w iaiu». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *pàuts* ‘jajo’, stpr. *paute* GRG 67 «Eyer», *Pawtte* GRF 73 «Ovum». Pb. **paut-a-*, dewerbalny derywat na SO *paut-* ← *put-*, por. *pùsti* ‘wzdymać się, puchnąć’, *pŭsti* ‘dąć, dmuchać’, *pùtos* f.pl. ‘piana’. Znacz. etym. ‘coś wzdętego, wydętego’. Por. LEW 554, PKEŽ 3, 239n., Urbutis 2010, 53. — Z inną budową: *pāpautas* 1. ‘odcisk, nagniotek’ (war. *papáuta*, *papautē*), 2. ‘pęcherz od natarcia’, *papautis* b.z.a. ‘odcisk; opuszka palca’. — Drw. *pautiēnē* 1. ‘jajecznica’ (m.in. SD), 2. ‘placek upieczony na siarze’ (*Kap apsiteliuos karvė, kepsim pauciēnį* LZŽ ‘Jak krowa się ocieli, upieczemy p.’; por. syn. *krekenà*), *pautinga vištà* ‘kura, która złożyła jajo’, *pautuočius* ‘byk zarodowy’ (dosł. ‘z jądrami, mający jądra’). Cps. *lakapaūtis* ‘kto wypija surowe jajka’ (por. *lakti*), *sliēkpaūtis* (zob. *sliēkas*), *šūnpautis* pogard. ‘nieuk’ (por. *šuō*), *tēkiapaūčiai* (zob. *tēkis*). Por. łot. *paut-turis*, *pauturs* ‘nie kastrowany byk’, dosł. ‘mający jądra’ (por. lit. *aržilas*). Z onomastyki por. n.rz. *Bepaūtis* (dosł. ‘bez jąder’; war. *Bekiaūšis*, por. *kiāušas*), *minkšpaūtis* ‘jajo o miękkiej skorupie’, syn. *minkškiaūšis* (por. *minkštas*), n.m. *Minkštpaūčiai* (dosł. ‘miękkie jaja’ – nazwa zmieniona w 1936 r. na *Añtagluonis*, zob. LVŽ I, 113). — Vb. denom. *paūsti*, *paūsta* (**paus.sta* < **paut-sta*), *paūto* ‘o kurze: sadowić się do złożenia jaja’ (*Mano višta paūsta, o tavo jau pripautusi, tuo dės* ‘Moja kura dopiero sadowi się, a twoja już się usadowiła, zaraz będzie nieść’). Do tego caus. *paūtinti* ‘sadzać kurę, by się niosła’ (*Ana paūtina vištą, kad pripaustum*). — Zapoz. litewskie w błr. gw. *páūtki*, *póūtki*, *pótki* f.pl. ‘jaja; jądra męskie’ (Grinaveckienė, Mackevič 1989, 70).

paūzti, *pauziù*, *pauziaũ* gw. ‘pełznąć, pełzać, posuwać się powoli (np. o płazach, robactwie, wszach)’, 2. ‘iść powoli, z trudem, wlec się’ — zapoż. z błr. *paŭzcí*, *pauzú* (por. ros. *polztí*, *polzú*). — Iter. *paūzyti*, *-inu* (ZTŽ), *páuzioti*, *-ju*, *-jau* ‘pełzać, czołgać się’, też ‘chodzić bez zajęcia, próżnować’. War. *paūzoti* ‘chodzić zaglądając, węszyć’, *pauzóti* ZTŽ ‘z trudem chodzić’.

pavadà 3 p.a., *pāvada* 1 p.a. gw. ‘druga żona wdowca, macocha’ (*Našlys ėmė jauną mergaitę į pāvadas* ‘Wdowiec wziął młodą dziewczynę za drugą żonę’. *Ana ten nuėj į pāvadas* ‘Ona wyszła tam za wdowca’) — dewerbalny rzeczownik z suf. *-ā-* i SO *vad-* ← *ved-* od vb. cps. *pavėsti* gw. ‘wziąć za żonę’, por. *Dabar penkis [šimtus] pridėsiu, tavi jauną pavesiu* ‘Teraz pięćset dołożę, ciebie młodą poślubię’. Por. *antrāvada* s.v. *vad-*. Zob. też

ALEW 746. — Drw. *pāvadas* ‘drugi mąż wdowy’ (syn. *preikšas*).

pavadnykas SD «koń podwodny, desultorius equus» — lituanizacja polegająca na substantywizowaniu za pomocą suf. *-nyk-* staropolskiej syntagmy atrybutywnej *powodny koń* ‘koń luzak, przeznaczony do wymiany w zaprzęgu lub do noszenia bagażu’, por. *prowadzony na powodzie* : *powód* ‘rzemień do prowadzenia konia’ (SPXVI XXIX, 211). Por. *patrainykas* ← stpol. *potrojny* (*grosz*). SLA 163, za nim LEW 555 niesłusznie wskazywali na pol. †*powodnik* jako formę źródłową. SLA, l.c. dla porównania cytował nawet rzeczownik osobowy: *powodnik* ‘Führer eines Handpferdes [Leitpferdes]’. To nie jest wyraz autentyczny. SPXVI zna *powodnik* tylko w znac. ‘sprawca, stwórca czegoś; ten, od którego ktoś się wywodzi, przodek, protoplasta rodu’. — NB. Kalką z pol. *powodny koń* jest lit. *pavadinis arklỹs* (por. *pavādis* ‘wodza, rzemień do prowadzenia konia’). Forma *pavad-ininkas* ‘koń luzak’, figurująca w słowniku Nesselmana (1851), jest papierową transpozycją Szyrwidowego *pavad-nykas*. Na to LKŽ nie daje żadnych zaświadczeń gwarowych.

pavainikis, -ė 2 p.a., *pāvainikis* 1 p.a. ‘o dziecku: nieślubne’ — derywat od zwrotu przyimkowego *po vainikū* ‘pod wiankiem’ (zob. *vainikas*). Znac. etym. ‘dziecko poczęte pod wiankiem (sub corona conceptus)’, czyli w czasie, gdy matka nosiła jeszcze wianek na znak swego dziewictwa. War. *póvainikis*. — Drw. *póvainikė* ‘panna z dzieckiem’. — Inne nazwy nieślubnego dziecka to *baistrūkas*, *betėvis*, *beñkartas*, *bōstras*, *išgamas*, *iškeksinis*, *išmanginis*, *išmerginis*, *ištarška*, *mergautinis* (⇒ *gautinis*), *pamergỹs*, *panáutasis*, *pasigautinis* (war. *pagautinis*), *paviržis*, *pribuīšas*, *slapūkas*, *susigautinis* (war. *sugautinis*), *šepšinis*, cps. *devýntėvis*, *meřgvaikis*, *šėpgaudas*, *tribaĩbis*; grupy nominalne: *gývas kraĩtis*, *lāpės vaĩkas*.

pavalkai I, -ũ 3 p.a. m.pl. ‘chomąto, uprzęż wkładana na szyję koniowi pociągowemu’ (*Važúojami devyneli pavalkai*). SD «chomąto». War. akc. *pavalkai* 2 p.a., *pāvalkai* 1 p.a. Dopóki w znac. ‘chomąto’ był używany wyraz *kamaĩtai* (zob.), dopóty *pavalkai* oznaczało tylko ‘miękką część chomąta, podkład z miękkiego materiału, wsuwany pod chomąto’, por. *Užmauk pavalkus, aš kamantus uždėsiu* ‘Nałóż «pavalkai», ja włożę chomąto’. *Pasidariau kamantus, pinsiu pynę ir siūsiu pavalkus* ‘Zrobiłem sobie chomąto, splotę «pynę» [‘wiązaną’] i uszyję podkład pod chomąto’. *Nauji pavalkai, o seni kamaĩtai* ‘Nowy podkład, a chomąto stare’. Formacja dewerbalna na SO *valk-* ← *velk-/vilk-* od vb. cps. *paviłkti* m.in. ‘włożyć, ubrać pod spód’. Znac. etym. ‘to, co się kładzie pod spód’. Paralela: *pāvalkalas* ‘odzienie spodnie, bielizna’: *Drabužis, kurį pavelki po apačia, vadinas pāvalkalas* ‘Odzież, którą masz na spodzie, nazywa się «pavalkalas»’.

pavalkai II, -ũ 3 p.a. m.pl. gw. ‘rodzaj sanek do włóczenia pługa’: *Plūgą ar tę žagrę tėsia pavalkais* ‘Pług czy tam sochę przeciągają [na pole] na «pavalkai»’. Drw. na SO *valk-* ← *velk-/vilk-*, por. *paviłkti* m.in. ‘przeciągnąć, przewlec’. Zob. *viłkti*.

pavaritai, -ų 2 p.a. m.pl. przest. 1. ‘zarost pozostawiony na policzkach, bokobrody’, 2. ‘dzwonki pod szczękami koguta, indora’ — zapoż. z pol. *faworyty* m.pl. ‘bokobrody, baki’. Zob. też *makabárdai*, *peĩsai* i *žāndenos*.

pavāsaris, -io 1 p.a. ‘wiosna’ (zm. *pavāseris*), SD «wiosna, ver» — drw. od zwrotu przyimkowego **pa vasara* ‘czas przed latem’, por. *vāsara* ‘lato’ (zm. *vasēris*). Podobnie łot. *pavasaris* ← *vasara* (war. *paĩsaris*, *pāusaris*). Derywaty z prefiksem *pa-* oznaczają porę styczną z tą, którą oznacza osnowa, tylko nieco wcześniejszą albo nieco późniejszą, por. z jednej strony *parudenỹs* ‘czas pod jesień’ ← *ruduō* (paralela czes. *podzim* m. ‘jesień’ ← *zima* ‘zima’, dosł. ‘czas przed zimą’), z drugiej strony *pašventỹs* ‘dzień następujący po święcie’ ← *šveĩtė* (zob. Urbutis, LKG I, § 743). Pie. nazwa ‘wiosny’ była rzeczownikiem heteroklitycznym: nom. **uēs-r* : obl. **ues-n-*, później nom. **uos-r* : obl. **ues-n-*. Por. łac.

vēr, *vēris* n. ‘wiosna’, gr. ἦρ (**uēsar*), potem ἔαρ n. (**uesar*), ἔαρος ts., stnord. *vár* n., stfryz. *wars*, *wērs* m. (pgerm. **wasra-* < **uosr-*, por. Kroonen 575). Obok lit. *vas-ar-* stoi scs. *vesna* ‘wiosna’ < **ues-n-ā-* (por. łac. *vernus* ‘wiosenny’ < **uesinos* a. **uērinus*, por. de Vaan 663n.). Znacz. etym. ‘jasna pora roku’ (przychodząca po mrocznej zimie). Wyraz motywowany być może pierwiastkiem pie. **h₂ues-* ‘rozjaśnić się, zaświtać’ (LIV² 292), por. wed. *uvāsa* pf. ‘zaświtało’, *ucchāsi* prs. ‘świta’, ⇒ wed. *vasantā-* m. ‘wiosna’, *vasántā* ‘wiosną’. Zob. też LEW 1206. — Drw. *pavasaringas* ‘o domowym zwierzęciu: które w zimie nie było dobrze karmione, które jest słabe’, *pavasarióp* adv. ‘pod wiosnę’ (skostniała forma allatiwu sg., por. *ruden(i)óp*, *žiemóp*), *pavāsariškas* ‘wiosenny (o nastroju, o ubiorze), ciepły (o deszczu)’.

pavéikslas 1 p.a. 1. ‘obraz, wygląd’, 2. ‘obraz malarski’, 3. ‘scena, odsłona w sztuce teatralnej’, 4. ‘przykład, wzór do naśladowania’. SD¹ «przykład», SD «kształt, forma, figura, wzor» (syn. *veidas*, *būdas*), «przykład; wizerunk», *paveikslų sau darau iš ko* «konterfetuie co» [‘malować lub rzeźbić kogoś lub coś’, SPXVI] (syn. *išvaidau*, *išžinklinu*, *imu vaidų*). Forma ta pochodzi z dyferencjacji względem stlit. *paveislas* (zob.), osiągniętej przez insertowanie *k*; samo zaś *paveislas* jest prawdopodobnie refleksem **paveit-slas* < **paveid-slas* (zob.); SZ w *pavidalas* ‘kształt, forma, wygląd’. Akut wtórny, podobnie jak w *veidas*. W kwestii insercji por. *váikstas* ob. *váistas*. Inaczej LEW 556 (za Būgą): rekonstrukcja **paveis(t)-klas*, to ze zmiany **paveizd-klas*; wyraz ma być spokrewniony z *pavéizdas* i *pavyzdys*. Hipoteza **pavéizdklas* została teraz powtórzona w ALEW 746. — Drw. *paveikslingas* ‘wzorowy; malowniczy’, *pavéikslinis* ‘przedstawieniowy, figuratywny (o malarstwie); (strona banknotu) na której jest obraz’, SD «wizerunkowy», *paveikslūs* ‘przykładowy, wzorowy’. Vb. denom. *paveiksluoti* ‘fotografować; obrazować na papierze, ilustrować’.

paveislas stlit. ‘przykład’ (MOP). SD¹ «postawa» (syn. *pavaizda*), «sposob» (syn. *būdas*), «wzor» — zapewne przez degeminację z **paveis-slas*, to z **paveit-slas* < **paveid-slas*. Praforma dwuznaczna: 1° sb. postverbale od **paveidėti*, co było odpowiednikiem łot. *paviedēt* ‘zauważyć’ (por. *vedēt* ‘widzieć’), 2° denominativum od osnowy *veid-* jak w *veidas* m.in. ‘obraz’ (zob.). Inaczej GJL II, § 173: z *-*veizd-slas*, drw. od osnowy *veizd-* jak *veizdėti* ‘patrzeć’. Zob. też *pavéikslas*. — Drw. *paveislingas* SD¹ «przykładowy», *paveislus* SD ts.

pavénis, -io 1 p.a. wsch.-lit. ‘miejsce cieniste, zacienione’ (war. f. *pavénē*, *pavénia*) — formacja postwerbalna na -*nia-* od vb. cps. **pa-vē-ti*; znacz. etym. ‘miejsce osłonięte od wiatru’ (zob. *vėti*). Odpowiednik łot. *pavēnis* ‘cień, miejsce w cieniu; schronienie przed wiatrem’ (war. *pavēne*), też *āizvēnis* ‘miejsce cieniste’. Būga, RR I, 335 wspomniał o pokrewieństwie *pavénis* z adi. *vēsus*, co powtórzył LEW 556n. Nie jest to ściśle, ponieważ *vēsus/vēsūs* nie jest derywatem od *vē(ti)*, lecz od *vēs(ti)*, które zresztą opiera się na neopierwiastku, zob. *vēsti*. — Rzeczowniki na -*nia-* rodzaju męskiego są wyjątkowe, por. np. *sváinis*, -io ‘brat żony’. Gdy chodzi o deverbativa z suf. -*nia-*, to spotykane wśród nich masculina są zwykle wtórnego charakteru, mianowicie pochodzą z przekształcenia starych femininów na -*ni-*, por. np. *bañnis*, -io ‘kłótnia’ wobec stlit. *barnis*, -iēs f. DP ‘swar, spory, zwady’ (GJL II, § 294). Ta okoliczność w powiązaniu z faktem, że obok *pavénis* ukazują się warianty f. *pavénia* i *pavénē*, skłania do hipotezy, że pierwotną formacją było tu femininum **pavénis*, *-ies. Formy oboczne *pavénia* i *pavénē* tak się mają do **pavénis* jak stlit. *barnia*, *barnē* mają się do *barnis*. — Nie przekonuje próba Otrębskiego (GJL, *ibid.*) wyprowadzenia *pavénis* z **pavēsnis*, czyli z formacji o częstszym suf. -*snis*. Brak *pavénis* w rozważaniach Ambrazasa 1993, § 70 («Vediniai su *-ni-»). — Drw. *pavéninis*, -ē ‘leń, obibok’ (*Kai nuveisi už pavéninio, tai prisraudosi* ‘Jak już będziesz miała lenia za męża, to dopiero się napłaczesz’). Vb. denom. *pavėniáuti* ‘odpoczywać siedząc w cieniistym miejscu’ (por.

pavėsiąuti ⇐ *pavėsis*).

pavėrmu adv. gw. ‘(szyć) rzadkim ściegiem; (iść) gęsiego, jeden za drugim’ — formacja adverbialna na -mu od czas. *pavėrti* ‘nawlec, nanizać’ (zob. *vėrti*). Por. GJL III, § 672. War. *pavėrmui*, *pavėrmiui*.

pavėsis, -io 1 p.a. ‘miejsce cieniste, osłonięte; cień’, SD «ochłoda» (syn. *vėsa*) — formacja postwerbalna na -ia- od vb. cps. *pa-vės-ti* ‘nieco się ochłodzić; nieco ostygnąć (o jedzeniu); przeziębic się’. Por. *Šiltà be galo, galėtų kiek i pavėsti* ‘Strasznie gorąca, mogłaby trochę ostygnąć’. Osobno zob. *vėsti*. — Drw. *pavėsinė* ‘altana’. Vb. denom. *pavėsiąuti* ‘odpoczywać a. próżnować, siedząc w cienistym, chłodnym miejscu’ (por. *pavėniąuti* ⇐ *pavėnis*).

pavydėti, prs. *pàvydžiu* (war. *pavydžiu*, *pavydžiu*, 3 os. -vėdi, war. -vėdžia), prt. -vėdėjau 1. ‘zazdrościć komu czego’, 2. ‘żałować komu czego, skąpić komu, na co’. SD *pavydžiu* «zayrzę komu, zazrzę, zazdroszczę komu czego». Odpowiada z jednej strony łot. *pavīdēt*, -u, -ēju 1. ‘zazdrościć’, 2. ‘mignąć, zamigotać’, z drugiej strony scs. *viždō, vidēti* ‘widzieć, spostrzegać’ (BSW 357, LEW 557). Pwk. *vyd-* jest formą WSZ do *vid-/veid-* ⇐ *pie*. **uid-/ueid-* ‘widzieć’ (LIV² 665), o czym dokładniej s.v. *vysti* I. Z innym sufiksem: *nevýdoti* (zob.). — Drw. *pavyđdas* ‘zazdrość, zawiść’, ⇒ *pavydūs* ‘zazdrosny, zawistny’ (m.in. DP), *pavydlūs* ts., *pavydnūs* ts.; *pavydėlninkas* ‘zazdrośnik’ (por. *mūčėlninkas*), *pavydingas* SD¹ «zazdrościwy», *pavyduōlis* ‘zazdrośnik’ (⇒ *pavyduliąuti* ‘być zazdrosnym’, ⇒ *pavyduliąutojas* ‘zazdrośnik’). Neoosn. *pavydėj-*: *pavydėjimas* SD «zazdrość». — Zapoż. litewskie w błr. gw. *pavidlivy* ‘łapczywy, nienasycony; zazdrosny’ [drw. od *pavydlūs*], *pavidny* ‘zazdrosny’ ⇐ *pavydnūs* (PzB 3, 280n.).

paviėtas 2 p.a. hist. ‘jednostka administracyjna w Wielkim Księstwie Litewskim z samorządem szlacheckim (przed reformą z r. 1566)’ — zapoż. ze stbłr. *povėťb*, *povjatb*, por. błr. *pavėt*, -a (⇐ pol. *powiat*, -u), zob. SLA 164, LEW 557, ĖSBM 8, 89.

paviėtis, -čio 2 p.a., *paviėtis* 1 p.a., *pāvietis* 1 p.a. gw. 1. ‘wsparta na słupach szopa bez ścian, przewiewna szopa na narzędzia gospodarskie (pługi, brony), do wstawienia wozu, do przechowywania drewna, słomy itp.’ (syn. *pašiūrė*), 2. SD «chłodnik» [‘namiot, szałas lub szopa’ oraz ‘ocienione roślinami pomieszczenie letnie stawiane w ogrodzie lub w polu’, SPXVI], 3. ‘altana, weranda’, SD *paviėtis unt namų esųs* «altana», SD «alkierz» [‘boczny pokój’] (syn. *kaladnykėlis*) — zapoż. ze stbłr. *povėťb*, *povetb*, *povecť*, por. błr. *pavėcť*, -i f. ‘szopa, drwalnia; przybudówka do domu’. War. f. *paviėtė*. Zob. też SLA 164, LEW 557. — War. *paviėtkà* ‘przewiewna szopa’ ⇐ stbłr. *povetka*, *pavetka*, błr. *pavėtkà*, -i (ĖSBM 8, 90). Pol. gw. *powieć*, *powiatka* są białorutenizmami (Smoczyński 2001, 457).

paviėtrė 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘powietrze przynoszące choroby, zaraza, epidemia’, 2. ‘smród’, 3. ‘powietrze, przestwór’ — zapoż. ze stbłr. *povėťrje*, *povetrie* ‘powietrze’. War. *paviėtra* b.z.a. ⇐ stbłr. *povetro* n., błr. *pavėtra*, -a n. War. m. *paviėtris*, *paviėtrius*. War. z samogłoską *ė*: *pavėtrė* (por. *strėkà* ob. *striekà*; *pōmėtis* ob. *pōmietis*). Zob. SLA 164, Zs 41, LEW 557; brak w ALEW. Por. rodzimy syn. *māras*. — NB. Poboczne znaczn. ‘miejsce wystawione na wiatr’ i ‘silny wiatr, wichura’ tłumaczą się interferencją współrzędnych wyrazów błr. *vėcer*, -tru ‘wiatr’ i lit. *vėtra* ‘wichura’.

pavilgà 3 p.a. ‘zaprawa do potraw, okrasa, omasta, przede wszystkim tłuszcz, ale też mięso, mleko, jajko, ser’ (*Pavilga yra taukas, mėsa ir pienas* ‘Okrasa to tłuszcz, mięso i mleko’), war. m. *pāvilgas* a. *pavilgas* 1. ‘zaprawa do potraw, sos’, 2. ‘okład, kompres’ — dewerbalne abstracta z suf. -ā-, -a- i SZ *vilg-* ⇐ *velg-*, por. *pavilgyti* ‘zwilżyć’. Znacz. etym. ‘wilgoć’ ⇒ ‘to, co powoduje, zapewnia zwilżenie’. — Drw. *pavilgalas* ‘zaprawa do potraw’ (syn. *pādažalas*, *prāmetalas*, *ūžtrinalas*).

pavilgalas 1 p.a. ‘okrasa do jadła, zaprawa do potraw’ — sb. postverbale na *-al-* od vb. cps. *pavilgyti* ‘zwilżać, nawilżać’ (*privilgyti* m.in. ‘doprawiać do smaku, dodając tłuszczu’), zob. *vilgti*. Por. syn. *pāmirkalas* ⇐ *pamirkyti*; *prāmitalas* ⇐ *pramisti*; *ūžtrinalas* ⇐ *užtrinti*. — Drw. wsteczny: *pavilgà* ‘okrasa, omasta, przede wszystkim tłuszcz, ale też mięso, mleko, jajko, ser’ (*Pavilga yra taukas, mėsa ir pienas*). War. m. *pāvilgas*, *pavilgas* 1. ‘zaprawa do potraw, sos’, 2. ‘okład, kompres’. Por. *prāmitalas* ⇒ *prāmitos*.

pavýnas, -à 4 p.a., *pavinas* 4 p.a. stlit., gw. ‘powinien’ (*Kožnas krikščianis žmagus pavynas* [*pawinnas*] *ir kaltas esti makėti* MŽ 17₈ ‘Każdy chrześcijanin powinien wiedzieć’. *Pavynas jis taip dirbti, kaip aš liepiu* ‘Powinien tak pracować jak ja każe’) — zapoż. z błr. *pavínny* ‘powinien’, z uproszczeniem geminaty *n.n* jak w *nevýnas*. Por. SLA 164, LEW 558, ALEW 1249. Oprócz tego są refleksy gwarowe z dysymilacją geminaty, mianowicie dwojaką: 1° *n.n* > *d.n*, *pavýdnas*, *pavidnas*, 2° *n.n* > *l.n*, *paviłnas* (por. *neviłnas*, Zs 41, 97). — Abstr. *pavýnastis*, -ies f. 1. stlit. ‘obowiązek’, DP ‘powinność’, 2. gw. ‘podatek’ ⇐ błr. *pavínnascь*, pol. *powinność* (SLA 164, Zs 41). War. *pavynystė*: *pagalei sava... pavynystės* [*pawinniftes*] MŽ 115₁₂ ‘podług swego obowiązku’.

pavýriku adv. gw. ‘jeden za drugim, rzędem, gęsiego’, np. *Vaikai, eikit visi pavýriku!* ‘Dzieci, idźcie wszystkie gęsiego!’. *Susikinkysme tris arklius pavyriku, skrisme kai mašina* ‘Sprzęgniemy trzy konie jeden za drugim, polecimy jak samochodem’. War. *pavýrikui*: *Žąsys eina pavyrikui* ‘Gęsi idą pavyrikui’. Zapewne z uniwerbizacji zwrotu **vyrikas* po *vyriko* ‘mężczyzna po mężczyźnie/za mężczyzną’, zob. *výras*. Zdrob. **vyrikas* ‘mężyk’ nie jest poświadczony.

pavirkùs, -i 4 p.a. gw. ‘dogodny, wygodny’, np. *Pasnigo, ir pasidarė pavirkùs kelias* ‘Spadł śnieg i droga zrobiła się wygodna’. *Nusisamdžiau pievą šaly, man labai pavirkù* ‘Wynająłem sobie łąkę w pobliżu, bardzo mi wygodnie’. Izolowane, niejasne.

pāvirpas 3 p.a. ‘komornik’ (m.in. BRB); ‘chłop bezrolny mieszkający kątem w cudzej chacie, komornik; folwarczny robotnik dniówkowy’. Pl. *pavirpaĩ* ‘prości ludzie, gemeines Volk’. Odpowiednik stpr. *powīrps* ‘wolny człowiek, der Freie’ (obok tego *powiērpt* ‘porzucić – o małżonce’). Uchodzi za dewerbalne sb. na SZ *virp-* ⇐ *verp-*, por. *veĩpti* ‘prząść’ (zob. LEW 558, Trautmann 1910, 407). Trudne pod względem semazjologicznym.

paviržis, -io 1 p.a., *pāviržis* 1 p.a. gw. 1. ‘naddatek do umówionej zapłaty’, 2. ‘dodatek w naturze wręczany zwalnianemu ze służby parobkowi lub słudze’, 3. ‘zapas żywności dawany podróżnemu lub uczniowi wyjeżdżającemu do szkoły’, 4. przen. ‘nieślubne dziecko’ (*Paėmė mergę su paviržiu* ‘Pojął pannę z dzieckiem’). War. *paviržė*, też pl.t. *paviržiai*, *paviržės*. Prawdopodobnie stoi w związku z czas. stlit. *atviržti* a. *paviřžti* ‘dawać jałmużnę’, DP ‘udzielać ubogiemu’, zob. s.v. *viržti* III. Zob. też LEW 558n.

pavýtkas 1 p.a. gw. ‘zwitek z papieru, służący do zwijania nici w kłębek’ (syn. *apvijà*, *pavijà*) — formacja na *-kas* od neosnowy *pavyt-*, wyodrębnionej z formy *pavýtas* ‘nawinięty’, participium prt. pass. do *výti*, *vejù* m.in. ‘zwijać (nici w kłębek), nawijać (na cewkę)’, zob. *výti* II. Paralele słowotwórcze: *pridėtkas* ⇐ *pridėtas*; *sandėtkas* ⇐ *sudėtas*, żm. *sándėtas* (GJL II, § 455); *praduōtkas* ⇐ *praduōtas*.

pavyzdýs, -džio 3 p.a. ‘przykład, wzór, wzorzec; model; próbka; podobieństwo; wzgląd na co’ (DP ‘wzor’). War. *pāvyzdis* 1 p.a. Jeden z rzeczowników postwerbalnych od *pavyzdėti* DP ‘wejrzeć, wyźrzeć, poźrzeć’ (zob. *vyzdėti*). — Drw. *pavyzdingas* ‘przykładowy, wzorowy’, *pavyzdinis* ‘przykładowy, wzorcowy, podawany za wzór’.

pavogà 2 p.a., gen.sg. *pavōgos*; *pāvoga* 1 p.a. stlit., gw. ‘powaga, poważanie wśród otoczenia, uznanie, prestiż, znaczenie’ — zapoż. z pol. *powaga*, -i. Adi. *pavōžnas* 4 p.a.,

pavožnūs 4 p.a. stlit., gw. ‘poważny’ ⇐ pol. *poważny*. Por. SLA 164, LEW 559.

pavōjus, -aus 2 p.a. ‘niebezpieczeństwo, położenie grożące czymś złym’⁴⁹⁶ — abstractum postwerbalne na -us od neoosn. *pavoj-*, którą wyabstrahowano z prs. **pavōju*, prt. **pavōjau*⁴⁹⁷ od zanikłego czas. **pavóti* ‘być zdany na siebie’ (?), ‘być chorym, bezsilnym’ (?). Pwk. lit.-łot. **uā-* < pie. **h₁ueh₂-* (por. LIV² 254 ‘zaniechać, przestać’). Inaczej ALEW 747. Osobno zob. *vōjēs*, *votīs*. — Drw. *pavojimas* CGL ‘niebezpieczeństwo’, *pavōjumas* DP ts., *pavojingas* ‘niebezpieczny’, *pavojūs*, -i ts. (*pavojū* adv. ‘niebezpiecznie’). — U Dowkonta ukazują się war. *paojus* i deprefigowane *ojus* ‘niebezpieczeństwo’ (por. *pātapas* ⇒ *dāpas*). NB. LKŽ nie potwierdza wymienionego w LEW 516 war. *ojis*: *ojj nu savęs remti* ‘odsuwać od siebie niebezpieczeństwo’ (Dowkont).

pavōras 2 p.a. gw. ‘chochla, duża łyżka kucharska’ — drw. wsteczny od formy pośredniej **pavorka* ⇐ ros. gw. *povárka* ‘chochla’ albo **pavornē* ⇐ ros. gw. *povarnjá* ts. Rodzaj męski dostosowany do rodzimego odpowiednika *sámtis*, -čio (zob. *pāglasas* i *klōtas*). Odrzucenie sufiksu słow. -k- widać też w *pečiūrka* ⇒ *pečiūrà* i *smūtkà* ⇒ *smūtà*.

pazvanaĩ, -ĩ 3 p.a. m.pl. 1. ‘podzwonne, dzwonicie po umarłym na pogrzebie’, 2. ‘zapłata dla dzwonnika za dzwonicie podczas pogrzebu’ — zapoż. z pol. *podzwonne* n. (zob. też *zvānas* I, *zvanyčià* i *zvānyti*). Rodzime odpowiedniki to *paskambaĩ* i *varpaĩ*. Por. jeszcze idiom *Vīskas eĩs šūniui ant pazvanĩ* NDŽ dosł. ‘Wszystko pójdzie psu na podzwonne’, tj. ‘na marne’ (przypomina to nwn. *Alles geht vor die Hunde*). Por. w tym samym znaczeniu *pāperu nueĩti* s.v. *pāperas*.

pāžagas 3 p.a. gw. ‘kij od miotły, trzonek’ — zapoż. ze stbłr. *požogъ*, por. błr. *póžah*, -a ‘rožen do opiekania’ (Urbutis 2009, 322 n., por. ros. *požóg*). Stąd też łot. gw. *pažags*.

pāžas 2 p.a. hist. ‘paż, młody chłopiec ze szlacheckiego rodu pełniący służbę przy magnacie lub przy panującym’ — zapoż. z pol. przest. *paż*, -a (dziś *paż*, -zia) albo z ros. *paž*, -á ⇐ fr. *page* m. ‘młodociany sługa dworski albo rycerski’ (REW II, 300, Bańkowski II, 519). Brak o (por. *póvas*, *pōzas*) świadczy o późnej pożyczce.

pāžastas 3 p.a. stlit., gw. ‘szkoda’ (w DP jest synonimem *žalà*) — prawdopodobnie rzeczownik postwerbalny od neoosn. *pažast-*, wyodrębnionej z frq. **pažastyti* ‘szkodzić przy użyciu czarów’. Analiza: **pažad-sty-*, drw. od vb. cps. *pa-žad-ėti* m.in. ‘zamawiać chorobę, leczyć przy użyciu tajemnych zaklęć’. Nieco inaczej LEW 560, który wychodzi od rzecz. *žādas* ‘mowa, obietnica’. Motywacja dla znaczeń ‘szkodzić, szkoda’ nie jest na razie zadowalająca.

pažastis, -iēs 3 p.a. f. 1. ‘pacha’ (war. *pažastē*, m.in. SD¹), ‘wglębie pod ramieniem, pod stawem ramiennym; miejsce między ramieniem a bokiem klatki piersiowej’ (*laikyti pō pažastimi* ‘trzymać pod pachą’), 2. ‘pachwina, część podbrzusza między nasadą nogi a brzuchem’. War. z insercją k: *pažakstis*, *pažakstē* (por. *bakstyti*, *vaikestas*); z wtórnym dyftongiem ai: *pažaistis* (por. *būtis* > *buitis*) i dodatkowo z insercją k: *pažaikstis* oraz zmianą (k)st > (k)št: *pažaikštis* LZŽ (por. *šerkštis*, *valkštis*); z nieorganicznym r: *pažarstis*, *pāžarstis*, *pažarstē* (por. *karštavoti*, *pertnycia*). — Drw. *papažastē* ‘miejsce pod pachą’ (war.

⁴⁹⁶ DP wyraz *pavōjus* ukazuje się w połączeniu z syn. *smurtas*, np. *Nesa pavojus arba smurtas yra pašventinime vyno* DP 140⁴⁰ ‘Abowiem niebezpieczeństwo jest w poświęcaniu wina’. — *didį vargą ir pavojus arba smurtus kenčia* DP 379⁴⁵ ‘wielkie prace i niebezpieczeństwa podejmują’. — *Taipaję kitus pavojumus ir smurtus nesuskaitomus, kuriais ižg visų šalių apeiti esme* DP 221¹⁶ ‘Także insze niebezpieczeństwa niezliczone, którymiśmy ze wsząd ogarnieni’.

⁴⁹⁷ Por. *gaĩlius* ‘pokuta’ ⇐ *gaĩli* ‘żałuje’; *gỹrius* ‘chwalba’ ⇐ *gĩria* ‘chwali’; *vỹlius* ‘obluda, podstęp’ ⇐ *vĩlia* ‘zwodzi, oszukuje’.

pāpažastis). — Segment *žas-* stoi w związku apofonicznym z *plit*. **žes-*, mającym odpowiednik w indo-irańskiej nazwie ‘ręki’: *sti. hásta-*, *aw. zasta-*, *stpers. dasta-* < **ǵ^hés-to-m*. (IEW 447, LEW 560). Por. też łac. *praestō* adv. ‘pod ręką, w pogotowiu’, wywodzone z **prai ǵ^hestōt*. Z innym sufiksem: *pie. *ǵ^hés-r-* ‘ręka’, *por. gr. χεῖρ*, *gen. χεῖρός* (czyt. [k^hēr], [k^hērós]), *orm. jeṛn*, *pl. jerk’*, *het. kesri* loc. ‘w ręce’, *toch. A tsar*, *toch. B šar*. Werbalne **ǵ^hes-* (lit. **žes-*) nie zachowało się. Lit. *ōžas-ti-* kontynuuje formację na SO, *pie. *ǵ^hos-ti-*, *znacz. etym. ‘miejsce pod ręką’*. — *Cps. žastikaulis* ‘kość przedramienia, humerus’ (*por. kaulas*), *atžastis* b.z.a. f. ‘część ręki od łokcia do dłoni’. *Drw. wsteczny deprefigowany: žastis, -iēs* 4 p.a. 1. ‘ramię, przedramię, część kończyny od barku do łokcia’ (*war. žāstas*), 2. ‘rękojeść narzędzia’ (*paralele: pāšaras ⇒ šāras; patóbelis ⇒ tóbelis*).

pažēras 2 p.a. wsch.-lit. ‘pożar’ (*Po pažēri klūoni miegójom* LZŽ ‘Po pożarze spaliśmy w stodole’), *war. pažōras* (Zs 41) — *zapoż. ze stbłr. požarъ*, *por. błr. pažár, -u*, *ros. požár, -a*. Z innym tematem: *pažērius* ob. *požērius* DVŽ. — Neoapofonia *é ⇒ ě: pažēras* ob. *pažērius* DVŽ (*por. mēkynos ⇒ mekynos; slēsna ⇒ slesnā*). *War. pažāras* ma -ā- zam. -ē- na skutek adideacji do *pažāras* ‘łuna na niebie’ (*zob. žarā*).

pažintis, -iēs 3 p.a. f. 1. ‘znajomość, fakt, że się kogoś zna’ (*Kas turi pažiñtį, tas gauna* ‘Kto ma znajomości, ten dostaje’), 2. ‘znajomość, fakt, że się jest z czymś obeznanym, biegłość w czym’ (DP ‘poznanie, znajomość, uznanie, rozsądek’, SD «poznawanie; rozeznanie; znajomość»). *War. pažiñtis* 2 p.a. Dewerbalne abstractum na -ti- od *pažinti* ‘poznać, poznawać; znać, być znajomym’ (*zob. ōžinti*). Budowa: **pa-žin-ti-*. Paralela: *atmintis*. — Z innym sufiksem: *pažintas* participium prt. pass. ‘poznany’, *pripažintas* ‘uznany, akceptowany’ < **pa-žin-ta-*. — Pierwiastek *žin-C* przedstawia formę st. zanikowego do SE **žnúo-C* < pbsł. **žnō-*, po którym nie ma śladu w jęz. litewskim. *Por. z jednej strony łot. znuōts* ‘zięć’, z drugiej strony scs. *znati, -jō* ‘znać’ i *ros. znatb* f. ‘arystokracja, magnateria’ (*znacz. etym. ‘znajomi’* ⇐ ‘znajomości’, *zob. REW I, 458*), < pbsł. **žnō-ti-*. Stosunek SZ *žin-C* : SE **žnúo-C* prawdopodobnie odzwierciedla *pie. *ǵ^hnh₃-* : **ǵ^hneh₃-* (*por. LIV² 168, Bsw 370n.*). — Abstractum na st. pełnym, pbsł. **žnō-ti-*, *ros. znatb*, ma odpowiedniki w *gr. γνῶσις, -εως* f. ‘szukanie wiedzy, dociekanie, badanie; znajomość z kimś’, *wed. prājñāti-* f. ‘poznanie’.

pažįstamas, -à 3 p.a., *pažįstamas, -a* 1 p.a. 1. adi. ‘taki, którego się zna, znajomy, nieobcy, znany’ (*Taip man sakė vienas pažįstamas žmogus* ‘Tak mi powiedział pewien znajomy’), *Čia visos vietos man pažįstamos* ‘Ja tu znam wszystkie kąty’), 2. sb. ‘znajomy, człowiek znany komu, pozostający z kim w stosunkach towarzyskich’ (*Geras pažįstamas ir už gentį geresnis* ‘Dobry znajomy jest czasem lepszy od krewnego’), *seni pažįstami* m.pl. ‘starzy znajomi’. Wypadek leksykalizacji participium prs. pass. na -ma- od *pažįsta* ‘poznaje’ < **pa-žin-sta* (*zob. ōžinti*). Podobna substantywizacja w *vėldamas* ‘poddany’.

pažỹtkas 2 p.a., *pažĩtkas* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘pożytek, korzystna sytuacja, pomyślny skutek, wynik; korzyść materialna, dochód, zysk’, 2. gw. ‘dobyttek, majątek ruchomy i nieruchomy’ (*Sudegė daug pažỹtko* ‘Spaliło się wiele dobytku’) — *zapoż. ze stbłr. požitokъ, požitokъ* (*war. pożytekъ*), *por. błr. pażytak, -tku* (⇐ *pol. pożytek, -tku*). *Por. SLA 165, Zs 41, LEW 560. War. f. pażytkà* 2 p.a.

pažyvóti, pažyvóju, pažyvójau stlit., gw. 1. ‘jeść, spożywać – o spożywaniu pokarmu a. napoju’, też o przyjmowaniu Eucharystii — *zapoż. z pol. przest. pożywać, -am* (SLA 165). — *Drw. pažyvojimas* ‘sakramentalne spożywanie krwi i ciała Chrystusa’ (*np. PK 135, 216₂₂*). — Z innymi prvb.: *sužyvóti* ‘zjeść, spożyć, zużyć’, *užyvóti* ‘używać’ (*užyvokim* PK 127₂₃ ‘używajmy’), *užžyvóti* ‘spożyć, zażyć (lekarstwo), wypić (wódkę); zaznać czego; znieść, ścierpieć kogo’ (*por. pol. spożywać, zażywać, używać*). *Zob. SLA 230, ALEW 1318n. (s.v.*

žyvātas). Zob. też *žyvóti*.

pecelkà 2 p.a., gen.sg. *pecelkos* wsch.-lit. ‘zewnętrzne części płciowe u krowy’ (DvŽ) — zapoż. z błr. gw. *pjacéľka* (por. ĖSBM 10, 317; drw. od *pjatljá* ‘pętla’, dosł. ‘pętelka’). Brak w LKŽ.

pecernià 2 p.a., gen.sg. *pecerňios* wsch.-lit. ‘pięć sztuk’, np. *Pripjovėm tĩ pecerňiu kãpũ rugiũ* LzŽ ‘Zżęliśmy tam pięć kop żyta’ — zapoż. z błr. *pjacarnjá*, -i ‘dłoń z palcami; pięć sztuk, piątka czego’ (por. ros. *pjaternjá*). Brak w LKŽ. NB. LzŽ 189 przypisał *pacernià* mylnie znacz. ‘pięćdziesiąt’. Por. jeszcze *peciuškà* ZTŽ ‘mendel złożony z pięciu snopów’.

pečénka 1 p.a., *pečiánka* 1 p.a. stlit. ‘pieczeń, pieczyste’ — zapoż. ze stbłr. *pečenka*, *pečonka* (SLA 165, Zs 42, LEW 561; brak w ALEW), por. błr. *pjačónka*, -i. SD <pečinka> «pieczenia» [‘potrawa przyrządzona z kawałka mięsa upieczonego w całości’, SPXVI]. W kwestii dwojakiej pisowni <Ce> i <Cia> por. <karčema> i <karčiam> = /karč’ama/ ‘karczma’. Co do akutu por. zapoż. *katénka*, *varánka*. — Wsch.-lit. *pečiũnka* (*Bus gera pečiũnka* ‘Będzie dobre pieczyste’) <*pečiánka* ⇐ stbłr. *pečonka*.

pečētavoti, *pečētavoju*, *pečētavojau* ‘opatrywać pieczęcią, pieczętować’ (*prieš tave rašo ir pečėtavoja* DP 10₂₄ ‘przeciw tobie piszą i pieczętują’) — zapoż. ze stbłr. *pečatovati* (co było wariantem do *pečatati*). Por. jeszcze pol. *pieczętować*, -uję, ukr. *pečátuvaty*, -uju. Zob. SLA 165, 230 i ALEW 748. Osobno zob. *pečėtyti*.

pēcētis, -ies 1 p.a. f. (m.in. DP), *pēcētē*, -ēs stlit., gw. ‘pieczęć, kawałek wosku lub laku z wyciśniętym znakiem przymocowany dla uprawomocnienia dokumentu’ — zapoż. ze stbłr. *pečatʹ* (war. *pečjatʹ*). Por. błr. *pjačacʹ*, -i, ros. *pečatʹ*, -i. Zob. też SLA 165, Zs 42, LEW 561, ALEW 747n. Miejsce lit. akcentu jak w odpowiedniku polskim (podobnie np. w *čeráunykas*). — War. pisowniany <pečietis> PK 197₂₃ oddaje – przy użyciu ‘dyftongu graficznego’ <ie> – brzmienie [peč’etis], pochodzące z *pečiatis jako transpozycji stbłr. *pečjatʹ*. Paralele: *apiera* ⇐ stbłr. *ofjara*; *piēlčiai* ⇐ błr. *pjálbcy*; *pieskūs* ⇐ błr. *pjasók*. — Z innymi zakończeniami: *pečetà* i *pečėstis* b.z.a. (tutaj neosuf. -tis zluźował starsze -tis, podobnie w *svirstis*, *maišastis*). — Vb. denom. *pečėtyti*, -iju, -ijau ‘opatrywać pieczęcią, pieczętować’, SD *pečėtiju* «pieczętuję list», *notpečėtytas* «nieodpieczętowany». — War. *pečėtoti* (Nesselmann) oddaje stbłr. *pečatati*, błr. *pjačatacʹ* (⇒ *pečėtojas* SD «pieczętacz», por. stbłr. *pečatarʹ*, *pečatarʹ*). Osobno zob. *pečėtavoti* i *pečėtyti*.

pečėtyti, *pečėtviju*, *pečėtvijau* przest. ‘opatrywać pieczęcią, pieczętować’ — simplex wyabstrahowane z cps. *už-pečėtv-yti* CGL ‘besiegeln’, co oddaje, z substytucyjnym sufiksem -y-, czasownik błr. *zapjačátvacʹ* TSBM ‘zapieczętować’. Charakterystyczna grupa błr. -tv- odróżnia ten wariant od zwykłego *zapjačátacʹ*. — W dalszym rozwoju litewskim metateza v wytworzyła war. *užpečėvėtyti* CGL ‘besiegeln’ (por. *pečėtyti* s.v. *pēcētis*). Następnie nowo wytworzona grupa -čv- została przeniesiona z czas. °*pečėvėtyti* na osnówny rzeczownik, stąd neologizmy *pēcėvėtis* i *pēcėvėtē* ‘pieczęć’. Wreszcie na skutek ludowo-etymologicznej adideacji do wyrazu *vietà* ‘miejsce’ pojawiły się warianty z -ie- na miejscu -ė-: *pēcėvietis*, *pēcėvietē*. Por. LEW 561 i Kabašinskaitė 85 (w obu tych dziełach brak jednak wzmianki o kluczowej formie *zapjačátvacʹ*). Zob. też *pečėtavoti*.

pečiaĩ, -iũ 4 p.a. m.pl. 1. ‘ramiona, barki, plecy’, 2. ‘wygięcie ostrza (u siekiery)’, *nėšti aĩt pečiũ* ‘nieść na plecach’, *placiũ pečiũ výras* ‘barczysty mężczyzna’, *iš pečiũ kũ darau* SD «siłę się» [‘robię coś ze wszystkich sił’], *iš pečiũ imimas* SD «silenie się», *sutraukiũ pečius* SD «zżymam się» [dosł. ‘ściskam ramiona’], *už pečiũ* adv. ‘za plecami, z tyłu’, idiom *gálvq ant pečiũ turėti* ‘mieć głowę na karku’, tj. ‘być przedsiębiorczym, umieć sobie radzić w życiu’. Etymologia s.v. *petỹs*.

pečialinda 1 p.a. 1. ‘ptak piecuszek, *Phylloscopus trochilus*’, 2. ‘ptak jaskółka brzegówka, *Riparia riparia*’. Złożenie członów *pēcīus* ‘piec’ i *-linda* n.agt. ‘leżący gdzie’ (zob. *lendū, līsti*). War. metatetyczny: *čepelinda*. Znacz. etym. ‘ten, co wchodzi do pieca’ (gniazdo piecuszka podobno przypomina piec). — War. *pečialānda* pokazuje w II członie refleks st. o *land-* (zob. *landýti*), porównywalny np. z *landā* a. *lānda* ‘szpicel, szpieg’. Por. *krošnīlanda* s.v. *krósnis*.

pečiavýkštis, *-ščio* 1 p.a. gw. ‘zbita z grubszego drewna rama, stanowiąca podstawę glinianego pieca’⁴⁹⁸; podmurówka, na której stawia się piec’. War. f. *pečiavýkštē, -výkščia*; war. bez *-k-*: *pečiavýstis* (*-výstas*), *pečiavýščius*⁴⁹⁹. Złożenie członu *pečia°* od *pēcīus* ‘piec’ z niejasnym *°vykštis* (*°vykštē, °vykščia*). Por. *grēblia-výkštis* ob. *grēbl-jýkštis* ‘trzonek grabi’. Człon *pečia°* został wyabstrahowany z formy pl. *pēcīai* ← *pēcīus* (por. także *pēcīaplūkis* ‘zdun’). Co się tyczy II członu i zmienności jego formy, to wydaje się, że jako początkową można przyjąć postać *°vystis*. Ona od razu nasuwa porównanie z sb. *výstas, vỹstas* ‘gorset, obcisły pas opasujący kibić kobiety’; chodzi o sb. postverbale od *výstyti* ‘spowijać, owijać co; zawijać w pieluchę’ (zob.). Paralele: *sámstis* ← *sámstyti*; *sakraistē* ← *sakraistýtis*; z insercją *k*: *stvarškstis* ← *stvárstyti*. Z tego wypływa przypuszczenie, że *pečiavýstis* oznaczało początkowo ‘opasanie podstawy pieca’ *vel sim.* (dla uściślenia tej rekonstrukcji brak chwilowo danych etnograficznych). Gdy *pečiavýstis* doznało insercji welarnej, następnie asymilacji *kst* w *kšt*, to zmieniło się w *pečiavýkštis*. Inne zmiany polegały na dywersyfikacji tematów fleksyjnych, przez co obok *-is/-io* pojawiły się *-ius* i *-as*, jak też żeńskie *-ē* i *-ia*. Człon *°vykšt°* powraca w n.jez. *Prūdavykščiai* 3x w rej. Alytūs oraz w n.rz. *Prūdýkščius* (rej. Lazdijai), z **Prūd-výkščius*. Por. Vanagas 266 (członu *°vykšt°* autor nie etymologizuje).

pečiūrka 1 p.a., też *pečiurkà* 2 p.a. (LzŽ) gw. 1. ‘wnęka w bocznej ścianie pieca chlebowego’, 2. ‘część pieca kuchennego przeznaczona do przechowywania ciepłych potraw, tzw. duchówka’ (syn. *déklē, kōklē, riera*), 3. ‘miejsce do przechowywania żaru’, 4. ‘popielnik’ — zapoż. z błr. *pjačūrka, -i* (por. stbłr. *pečurь* ‘zdun’). War. *pečiūrķē, pečiūrķē, m. pečiūrkas*. Rodzimy odpowiednik tego wyrazu brzmi *pečiōnē*. — Drw. wstecznym jest *pečiūrà* (war. *pečiūrē, pečiūras*) ‘wnęka w boku pieca; duchówka’, por. *pohanka* ⇒ *pohana*; *ūturka* ⇒ *ūtura* (LKŽ IX, 732 błędnie zakłada przejęcie z pol. †pieczura). War. *pečiorà* upodobnił wokalizm sufiksu do synonimu *pečiōnē*.

pēcīus, *-iaus* 2 p.a. gw. 1. ‘piec, piec do ogrzewania pomieszczenia mieszkalnego’ (*mólinis pēcīus* ‘gliniany piec’, *plytīnis pēcīus* ‘ceglany piec’), 2. gw. ‘piec w łaźni’ (*Pircy pēcūs iš akmeniū* LzŽ ‘W łaźni [stoi] piec z kamieni’) — zapoż. ze stbłr. *pečь, -i* f., por. błr. *peč, -y*, ros. *pečь, -í*, ukr. *pič, pěči*. Z powodu palatalnego wygłosu osnowy wyraz został włączony do deklinacji na *-ju-* (por. *krýžius, ōblius, aňdlius*). Z innymi tematami: *pēcīs, -io*, też f. *pēcē* (ZTŽ). Zob. SLA 165, ZS 42, LEW 561. — SD: *kakta pečiaus* «czeluść pieca» (dosł. ‘czoło pieca’), *kuriu pečiū* «palę w piecu» (syn. *kurinu*), *mielo pēcīus* «wapiennia, wapiennica, wapienny piec», *pečiūs duonos* «piec chlebowy», *pečiūs trobos* «piec izdebny». Wyraz *pēcīus* odnosi się w zasadzie do pieca ulepionego z gliny. Obok tego jest *krósnis* ‘piec postawiony z kamienia polnego’. — Drw. *āžupečīs* SD «zapiecek», *pečēlis* ‘miejsce pod piecem, gdzie trzyma się drewno i kury’ (z obocznym tematem: *pečeliūs* SD¹ «piecyk, fornacula»), *pečīnīkas* ‘murek przy piecu, służący do siedzenia lub leżenia’, *pečiōnē*

⁴⁹⁸ Por. pol. gw. *blejtram* ‘rama drewniana na takichże nogach, na której, jako na podstawie, piec stoi’, SGP I, 89.

⁴⁹⁹ Por. *Kai pečiavýkštis drūtas, tai pēcīus negriūs* ‘Jeśli podstawa jest mocna, to piec nie runie’. *Pečiavýkštē plati, o pēcīus siauras* ‘Podstawa szeroka, a piec wąski’. *Sumūryk apačią pečiaus gerai, kad neašsidedgtų pečiavýščius* ‘Wymuruj dobrze spód pieca, aby nie zapalił się [«pečiavyščius»]’. *Pečiai buvo žemėj suplūkti be pečiavýščio* ‘Piecy były lepione [stawiane wprost] na ziemi, bez [«pečiavyščius»]’.

‘wglębiecie w boku pieca, schowek; miejsce do przechowywania ciepłych potraw, duchówka’, *pečiukas* ‘duchówka’. Cps. *grīņčpečis* (zob. *grīņčā*), *pēčangē* ‘otwór pieca chlebowego’ (por. *angā*), *pečdirbys* ‘rzemieślnik stawiający piece, zdun’ (por. *dirbti*), *pečiadaņgtē* ‘pokrywa pieca chlebowego’, por. *dangyti* (warianty: *pečdaņgtē*, *pečdeņgtē*; z insercją *k*: *pekčdaņgtē*, *pekčdeņgtē*; ze zmianą *kč* na *kš* > *gž*: *pekšdeņgtē*, *pegždeņgtē*), *pečiakurys* SD «piecuch» [‘palacz’] (por. *kūrti*), *pečialinda* (zob.), *pēčiaplūkis* ‘zdun’ (por. *plūkti*), *pečiavýkštis* (zob.), *pūspečis* (zob.), *viršūpečē* ‘wierzch pieca, miejsce do leżenia na piecu’ (por. *viršūs*). — N.m. *Ažupiēčiai* 2x (zam. -*pēčiai*), *Pāpečiai*, *Papēčiai*. N.rz. *Pečiupys*, *Peičiupis* (*eič* z *eč*), *Pečupē*, *Pēčvieta* a. *Pēčvietis* (dosł. ‘miejsce po piecu smolarskim’, por. *vieta*), n.jez. *Pečkultē* (por. *kulti*).

pečkā 4 p.a. gw. 1. ‘podpiecek, miejsce pod piecem, gdzie trzyma się drewno i kury’, 2. ‘przedpiecek, miejsce do zgarniania żaru i popiołu’ (syn. *papripečkē*), 3. ‘wglębiecie w boku pieca, schowek’, 4. ‘ława do spania z boku pieca’ — zapoż. ze stbłr. *pečka*, błr. *pěčka*, -i ‘piec, piecyk’. — Drw. *pečkelē* SD «macloch, macloszek, murek» [‘otwór, dziura, kryjówka’, SPXVI] (syn. *unkšta vieta sienoj*).

pēdā 3 p.a., acc.pl. *pēdā* 1. ‘stopa’, 2. ‘odciśnięty ślad stopy, trop zwierzęcy’, 3. ‘miara długości równa 12 calom’. SD «stopa wyrażona nogą». *pēdas mēčioti* ‘zacierać ślady’, *pēdomis* adv. ‘w ślad, śladem’. Odpowiednik łot. *pēda* ‘podeszwa; ślad nogi, stopy; stopa jako miara długości’, *pēdu mērs* ‘calówka’, *linu pēda* ‘wiązka, garść lnu’, *arkla pēda* ‘drewniana podstawa sochy’, *masta pēda* ‘osada masztu’. Z innym tematem: *pēdas* 1. ‘ślad stopy a. kopyta’, SD «kopyto wyrażone na ziemi, stopa kopytna», 2. ‘sноп zboża’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *pēds* ‘ślad stopy’, stpr. *peadey* EV ‘skarpety, Sacken [Socken]’. Wszystkie wymienione formacje mają za podstawę przymiotnik wytworzony techniką vrdđhi: **pēd-ó-* ‘należący do stopy, do nogi’ (por. Nussbaum 1986, 278). Ten ostatni był derywatem od formy słabej atematycznego rzeczownika *pie*. **pōd-s*, acc.pl. **po/ed-m*, por. het. *pāt-/pat-*, wed. *pāt*, *pad-*, łac. *pēs*, *pedis* m., gr. πούς, dor. πώς, ποδός m. (de Vaan 462). Zob. *pādas*. Odnośnie do WSE *pēd-* por. gr. πηδόν n. ‘pióro wiosła’ wobec πέδον n. ‘grunt pod stopami, ład’, δάπεδον n. ‘powierzchnia ziemi, grunt’ oraz uwagi w NIL 537, przyp. 64. NB. Orel 101, powołując się na Dybo, tłumaczy długość bałtyckiego *ē* jako objaw tzw. prawa Wintera. — Drw. *īpēdin* (zob.), *papēdē* ‘podnóże (góry); cokół, podstawa’ (por. łot. *papēdis* ‘pięta; obcas w bucie’), *pēdē* ‘luśnia, (okuty) drążek wsparty na końcu osi, na którym wspierają się drabiny wozu’, *pēdelē* SD «soszka» [‘podpórka’], *pēdelē kojōs* SD «kula, na ktorej chory na nogi chodzi», *pēdulas* ‘o białych nogach (np. koń)’, *pēdžiā* ‘rosochaty słup żurawia studziennego’, też ‘jeden ze słupów, na których jest wsparty dach stodoły’ (LzŽ), SD «podpora; socha rosochata do podparcia» (n.m. *Pēdžiai* 3x, *Pēdiškiai* 2x). — Cps. *kātpēdēs* (zob. *katē*), *lengvapēdis* ‘lekkomyślny człowiek’ (por. *leņgvas*), *ožkapēdē* a. *ožikpēdis* ‘wzór tkacki’, dosł. ‘kozi trop’, por. *pēdā* (*Senybėj per visą juostą ausdavom ožkapēdēs* ‘Dawno temu tkaliśmy o. na całej długości’), *pēdsakas* ‘ślad, trop’ (do *sēkti*, por. łot. *pēdsaka* ‘tropienie’, *pēdsaku darīt* ‘iść tropem’), *pēdsakis* ‘pies tropiący’, SD *pēdsakē* «pies łowczy, ogar» (por. *sākas*), *pēdsekys* ‘tropiciel; tropowiec’ (por. *sēkti*), n.m. *Pūstapēdžiai* (por. *pūstas*), *rātpēdis* (zob. *rātas*), *tarpupēdis* 1. ‘przedział w stodole, gdzie składa się zżęte zboże, siasiek’, 2. ‘środek stodoły, boisko’ (por. *tarpu*^o). Vb. denom. *pēdauti* ‘chodzić, zwł. powoli, niedaleko (o starcu)’, *pēdinti* ‘kroczyć, sunąć’ (*nupēdinti* ‘odejść pomału’), *pēdioti* ‘chodząc zostawiać ślady; dreptać, deptać’, *pēdurti* ‘powoli iść, chodzić’ (por. ŽD 551). — Przysłowki stlit. *pēstomis ējo* ‘szedł pieszo’, gw. *pēstōms* a. *pēstoms*, też *pēstōs* ‘pieszo, na piechotę’ zakładają zanikłe sb. **pēsta* o znac. ‘trop łowiecki’ (adv. ‘pieszo’ ⇐ ‘idąc po śladach stóp zwierzęcych’).

pedālas 2 p.a., *pēdālas* 2 p.a. ‘pedał’ — zapoż. z nwn. *Pedal* n. War. gw. *pidōlas* (GL

99; brak w LKŽ), por. *mitõlas* ⇐ nwn. *Metall* m.

peikenà 3 p.a., acc.pl. *peikeną* 1. ‘drąg z żelaznym zaostrozonym końcem do rozbijania lodu lub zmarzłej ziemi, tzw. pierzchnia’ (*Kai storas ledas, be peikenõs eketēs neprabesi* ‘Jak lód jest gruby, to bez pierzchni przerębla nie przebijesz’), 2. ‘łom do podważania wielkich kamieni’, 3. ‘rodzaj siekiery używany przez cieśli do żłobienia w grubym drzewie’, 4. ‘dłuto żłobiaste do robienia barci, uli, koryt itp.’ Drw. wsteczny: *peikē* ts. (por. *pjūmenis* ⇒ *pjūmé*). Prawdopodobnie *peikenà* jest wtórnym wariantem fonetycznym do *paikenà*, z nierzadką zmianą *ai* > *ei*. Analiza: *paik-ena*, drw. od zanikłego vb. **paik-* ‘uderzać, rąbać; żłobić’, być może powiązanego ze SE w *peikti*. Por. na SO: *kasenà* ‘dłuto do żłobienia drewnianych naczyń i łyżek’ ⇐ *kàsti*; *káišena* ‘skrobak’ ⇐ *káišti* (ŽD 230n.; na s. 231 autor zauważa, że osnowa *peikenà* jest dla niego niejasna). — Nieobjaśnionym pozostaje war. z dyftongiem *ui*: *puikenà*. Būga, RR II, 263 dopuszczał apofonię *ui* (SZ) : *ai* (SP), wskazując na takie stosunki, jak *lūiba* : *láibas* (*liebas*); *luītas* : *laītas*; *puīšos* : *paīšos*; apofonia tego rodzaju wydaje się jednak problematyczna. Niezdecydowane stanowisko zajmuje LEW 563 (hipoteza o rozszerzeniach pwk. pie. **pei-*/**poi-*).

peikti, *peikiū*, *peikiaū* ‘napominać, karcieć kogo’, DP też ‘fukać, przecć, uwłaczać, szacować, szkalować, hańbić’, SD «ganię, gardzę» (syn. *niekinu*), «dżę kogo, łaię sromotnie, szkaluię; przyganiam komu; strofuię o co kogo» (syn. *baru*), *peikiu su šauksmu* «krzykam przeciw komu», *išpeikti* ‘zganić, skrzytykować’, stlit. ‘zhańbić’ (PK 191₁₁), *papeikti* ‘zganić, udzielić nagany’, DP ‘zganić, pohańbić’, *papeikiu* SD «ponieważam kogo». Refl. *peiktis* ‘skarżyć się, użalać się, utyskiwać’ (*Gyvenu neblogai, gyvenimu nesipeikiu* ‘Żyję nieźle, na życie nie uskarżam się’). Odpowiednik łot. *peikt*, -*stu*, -*u* ‘rozpieszczać się’. — SE *peik-* jest formą zapewne sekundarną na miejscu **piek-* (podobnie jak *kreikti*, *smeigti*, *veikti*). Spokrewnione z goc. *bifaihon* ‘skrzywdzić, oszukać’, stang. *fāh* ‘wrogi, wyjęty spod prawa’ (ang. *foe* ‘wróg’), stfryz. *fāch* ‘winny, wyjęty spod prawa’, śrwn. *gevēch* ‘wrogi, nieprzyjazny’, < pgerm. **faiha-* < pie. **poik-o-* (Kroonen 123). Mimo wywodów LEW 525 (s.v. *paikas*), 563 oraz ALEW 750 dalsze związki pwk. *peik-* pozostają niejasne. — Drw. werbalne: *peikēti* stlit. ‘gardzić’ (*Nepeikēk tu mūsū afieros* MŽ 67₁₃ ‘Nie gardź tą naszą ofiarą’), refl. *peikētis*, zwykle z prvb. *at-*, *iš-*: *atsipėikēti* a. *išsipėikēti* ‘odzyskać siły po chorobie, po ciężkich przeżyciach; przyjść do siebie, odzyskać przytomność, odżyć’. Nomina: *papeikà* (zob. niżej), *papeikimas* ‘nagana, upomnienie’, DP ‘przygana’, *peikėjas* SD¹ «gańca», SD «ganiciel; przyganiacz; strofuiący», *peikimas* ‘nagana’, *peiktinas* SD «przygany godny», *nepeiktinas* ‘nienaganny’, *peiktójas* ‘kto gani, krytykuje, potępia’ (m.in. u Mażwida). Por. łot. *peiksts* ‘lekkoduch’. — SZ *pik-*: *piktas* (zob.), *pikūlas* (zob.). — WSZ *pyk-*: *pỹkti* (zob.). — SO *paik-*: *paikas* (zob.). Zdaniem Skardžiusa (RR 4, 375n.) forma *papeikà* ‘nagana’ (SD «obyczaiow ganienie, satyra; pogardzanie; przygana, nagana») weszła na miejsce **papaika* skutkiem wyrównania do czas. *peikti*.

peilis, -*io* 2 p.a. ‘nóż’, *dūoninis peilis* ‘nóż do chleba’. SD: *skutiklis peilis* «brzytwa», *peilis kurpinykų* «gnyp» [‘nóż szewski’], *peilis čebatorių* ts., *briauna peilio* «tylec noża» [‘tępa strona noża, grzbiet noża’], *makštis peilio* «nożenki» [‘pochwa na nóż’] — być może jest to neoapofoniczny drw. na SP *ei* ⇐ SZ *y* od **pylis* ‘pilnik’, co ma za osnowę sb. **pyla* ‘piła’ ⇐ błr. *pilá*, -*y* (zob. s.v. *pielà*). Paralele: *atgėivėti* ⇐ *gyvėties*; *plėišėti* ⇐ *plėšti* (wśród sławizmów ewentualnym kandydatem jest *kreivas* ‘krzywy’ ⇐ **krývas*, o ile to zapożyczone z błr. *krývy*). Odpowiednie wyrazy łot. *peilis* ‘nóż’ i stpr. *peile* GRA 27 «messer»⁵⁰⁰ mogą być lituanizmami. BSW 210 łączył *peilis* z *pielà* ‘piła’ i na tej podstawie postulował praformę bsl.

⁵⁰⁰ Do tego *kalopeilis* EV cps. ‘tasak do rąbania, siekania mięsa, Hackemesser’. Może to być błąd odpisu zam. <kaco-peilis> – kalka hybrydalna z I członem **kako-* oddającym śrwn. *hacke-* (zob. DLA 42 i Larsson 2010, 45).

*peil-ā-. To nie jest możliwe, ponieważ *pielà* (zob.) jest najprawdopodobniej slawizmem, z kolei słów. *pila* uchodzi za germanizm. Derksen 2015 nie wciągnął *peilis* do swego słownika odziedziczonych wyrazów bałtyckich. — Rzekomy alternant apofoniczny *pail-* ⇐ *peil-* (zob. LEW 563) otrzymuje inne objaśnienie, zob. *paĩlyti*. — Drw. *peilelis* SD¹ «nożyk», *peilelis rašytojų unt plūksnų darymo* SD «nożyk do piorek, skrypturał», *peilininkas* ‘rzemieślnik wyrabiający noże, nożownik; bandyta używający noża w napadach, nożowiec’. Cps. *peilāvagis* ‘kto kradnie noże; drobny złodziej’ (por. *vagis*), *peiliakalys* ‘rzemieślnik wyrabiający noże’ (paralele s.v. *kalti*). Vb. denom. *peilinėti* ‘kraść noże, kraść drobne rzeczy’, *peiliuoti* 1. ‘kastrować’ (*Ans peiliuofja* *kuiļi*, t.y. *romija* JU ‘On kastruje knura’), 2. ‘ciąć nożem’.

peĩsai, -ų 2 p.a. m.pl. 1. ‘bokobrody, zarost na policzkach’ (syn. *žándenos*), 2. ‘pejsy, dwa pojedyncze długie loczki zwisające wzdłuż skroni u Żyda-tradycjonalisty’ (war. *paĩsai*), 3. przen. ‘długie, rozpuszczone, nieuczesane włosy; rozczochrana czupryna’ (*Laksto palaidais peĩsais* ‘Biega z rozpuszczonymi włosami’. *Tavo peĩsai jau kap arklio vuodega* ‘Twoje włosy są już jak koński ogon’), war. f. *peĩsos* ZTŽ — zapoż. z błr. *pėjsy*, -aũ (⇐ jid. *pejes*, hebr. pl. *pē’ōth*, sg. *pē’ā* ‘skraj, strona; lok’). Por. ĖSBM 10, 283. War. *peĩzai*, gdzie *iz* z *is* przez persewerację (por. *pleĩzgės* < *pleĩškės*). — Drw. *peĩsokai*, -ų 1 p.a. m.pl. ‘pejsy, włosy na skroniach; długie włosy’, war. *peĩsakai*, *paĩsakai* ⇐ błr. gw. *pėjsaxi*, -aũ.

pėĩškėti, *pėĩškėju*, *pėĩškėjau* 1. ‘trzaskać – o płotach na mrozie’, 2. ‘wrzeszczeć ze złości’ (*Boba pėĩškė*, t.y. *pyksta*, *šauk dideliai* JU) — czasownik na -ė- od wykrz. *pėĩšk(t)* o trzaskaniu, strzelaniu (syn. *pėĩkšt*, *pókšt*). Metateza *kš-C* > *šk-V*. Tu też *pėĩkštis* a. *pėĩkštis* ‘klócić się, złościć się’, *pėĩkštus* a. *pėĩkštus* ‘czuły, wrażliwy’.

peĩzoti, *peĩzoju*, *peĩzojau* żm. 1. ‘wyśmiewać, ganić, napominać’, 2. ‘pisać niestarczanie, bazgrać, gryzmolić’, 3. ‘trwonić, marnotrawić’, *išpeĩzoti* ‘roztrwonić’ (*išpeizoj savo daiktus ir visą gyvenimą* ‘Roztrwonił swoje rzeczy i życie całe’). War. *peĩzoti*, *išpėisoti*. Ma odpowiednik w łot. *peizāt* ‘wyszydzać, wyśmiewać’, *peizēt* ‘trwonić, marnotrawić’. Niejasne. Może być letonizmem jęz. litewskiego. Zdaniem LEW 564, który zakłada pie. *peĩ-/pi- jako bazę, ma być spokrewnione z goc. *fijan* ‘nienawidzieć’, *fajan* ‘ganić’.

pekarius, *pekorius*, -iaus stlit. ‘piekarz’ — zapoż. ze stbłr. *pekarь*, *pekarь*, por. błr. *pėkar*, -a. Drw. *pekerienė* BRB ‘piekarka, kucharka’ (PAŽ 331), gdzie -er- na wzór niem. *Beckerinn* (?). — War. *pekarčius* BRB ⇐ stbłr. *pekarec*, -rca ‘piekarz’. Por. SLA 165; brak w ALEW. Mylny jest wywód z pol. †piekarzec w SLA 165 lub z pol. *piekarczyk* w LkŽ IX, 750.

peklà 2, 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘piekło’, SD¹ «piekło» (syn. *pragaras*), *peklon nužengė* PK 111₂ ‘zstał do piekła’), też pl.t. *pėklos* (*Nužengė peklosna* ‘Zstał do piekieł’), 2. ‘niezgoda, wrogość; klótnie’ (*Nezgada ir peklà pakilo neišpasakyta*), 3. ‘miejsce bardzo odległe, zapadły kąt’ (*Pasiek tu jį – gyvena užkampy, kokio te pėklo* ‘Znajdź ty go – mieszka w jakimś zapadłym kącie’), 4. ‘jesienne bezdroże, grzędawica’, 5. ‘wielka ilość czego’ — ze zmianą rodzaju na żeński zapożyczone ze stbłr. *peklo* n., por. błr. *pėkla*, -a n. Inaczej SLA 167n., LEW 564 i ALEW 751: z pol. *piekło*, -a n. — War. m. *pėklas*: *Pekle, eš tau busiu Pavietrė* BRB ‘W piekle będę ci zarazą’ (do tego adi. *peklejis* DP ‘piekielny’) ⇐ stpol. *piekl*, *piekla* m., *we piekl* ‘do piekła’. ALEW 751 wskazuje na młodsze stpol. *piekiel* m. jako źródło. SLA 166 niesłusznie nazywa *peklas* ‘przekształceniem’ z *peklà*. Brak w LkŽ. — Drw. *peklia* ‘grzędawisko, bagno’ (znaczn. etym. ‘otchłań’), *peklinė* ‘błotniste, nieprzejezdne miejsce’ (sufiks jak w syn. *klampynė*), *peklinis* ‘piekielny, jak piekło; nieprzyzwoity (o słowach); wielki’ (SD¹ «piekielny»), *pėklorius* 1 p.a. ‘ten, kto się piekli, klótnik’, *pėkliškas* 1 p.a. ‘piekielny; surowy, okrutny, nie do zniesienia’, *priepeklai* m.pl. ‘otchłanie piekielne’ (*bet buvo tamsybėse ir priepekluose anuose pragaro* DP 538₃₃ ‘ale byli w ciemnościach i w

odchłaniach onych piekielnych'), *priepekļis* 1. 'przedsionek piekła, przedpiekle', 2. stlit. 'otchłanie' (*pavyžējēs ing priepekļi, girdējo balsus sopulio* DP 153₅ 'pojrząwszy w otchłanie, słyszał głosy żałosne'). Cps. *peklābačiai* m.pl. 'znoszone, zdarte buty' (por. *bātai*), *pēkļasmalē* a. *peklāsmalē* 'smoła do smołowania' (por. *smalā*; dosł. 'piekielna smoła'), *pēklavižēs* f.pl. 'puste kłosy owsa' (por. *āvižos*). — Adi. *peklojējis* DP 'piekielny' (*Tasaig yra vardas, ant kurio klaupia ir puola visokias kelis, dangujējū, žemėjējū, ir peklojējū* DP 56₅₀ 'Toć jest imię, na ktore klęka i upada wszelkie kolano, niebieskich, ziemskich, i piekielnych') – decasuativum od formy loc.sg.f. *peklojē* (paralele: *dangujējis, dienojējis, pragarējis*). W DP obok *peklojējis* pojawia się war. *peklējis* 'piekielny' (gen.pl. *pēkļēi* 411₄₁) – decasuativum urobione od formy loc.sg.m. *peklē* (zob. wyżej *pēklas*). — Vb. denom. *pēklinti* 'robić co nieumiejętnie', *nupēklinti* 'zapodziać co', *pripēklinti* 'naśmiecić, zaśmiecić; w piecu za mocno napalić', *pēklyti, -iju, -ijau* 1. 'wysilać się, ciężko pracować, mordować się (np. przy żniwach)', 2. 'pograżać się w błocie' (*Ratai pēklīja, pēklīja iki ašių* 'Wóz pograża się w błocie aż po osie'), 3. 'palić tytoń, palić dużo tytoniu', *išpēklyti* 'wyjeść do czysta', *prapēklyti* 'zgubić, stracić', refl. *pēklytis* 'złościć się, awanturować się' (kalka z pol. *pieklić się*).

pektoralas stlit. 'pektorał, krzyż noszony na piersi przez wyższe duchowieństwo katolickie' — zapoż. ze stbłr. *pektoralъ* ← pol. *pektorał* 'napiersnik ozdobiony drogimi kamieniami' (← śrlac. *pectorale*). Zob. SLA 166, POLŽ 136 (brak w LEW, ALEW). Por. stlit. *priekrūtis* s.v. *krūtis*.

pēkus, -aus 2 p.a. stlit., gw. coll. 'bydło'. DP 'bydło, bydlęta'. SD: *pekus* «bydlę, bydło, skot» (syn. *keltuva* «bydło robotne»), *ganau pekų* «pasę bydło», *gyliojimas pekaus* «gies, gżenie», *priganyt, pripenēt pekų* «napasć bydło». Cps. *pēkvaris* CGL 'pastuch bydła' (por. *varýti*). War. z obocznym tematem: *pēkas* (ZTŽ); z niejasnym dyftongiem *ie*: *piēkus* (Zarasaĩ). Wyraz znany z jednej strony z gwar wschodnich, z drugiej strony z autorów starolitewskich (Mažvid, Bretkun, Dauksza, Chyliński). Odpowiednik stpr. *peckan* acc.pl. 'bydło, Vieh', *stesmu pecku* dat.pl. Trudne. Jeśli *pēkus* jest wyrazem odziedziczonym, to należy wraz ze *smākras* i *akmuõ* do grupy form z nieoczekiwanym refleksem *k* zam. *š* (†*pēšus*) na miejscu pie. **k̑*. Por. wed. *paśú-* m. 'bydło' (gen.pl. *paśvāh*, acc.pl. *paśvāh*), *pāśu-* n., aw. *pasu-* m., łac. *pecus, -oris* n. ts. (*pecus, -udis* f. 'sztuka bydła'), goc. *faihu* 'majątek', stwn. *feho, fihu* 'bydło', < pie. **peku-*, **peku-és* n. 'bydło, dobro ruchome'. Zob. IEW 797, LEW 564, EWAIA II, 108n. Na temat oboczności lit. *š* i *k* zob. LEW, l.c., GJL I, § 467, Stang 1966, 91n., LIV² 291, przyp. 11. Według EIEC 23 może to być zapożyczenie «from some western IE group». Jeśli natomiast *pēkus* nie jest wyrazem odziedziczonym (por. brak odpowiedników łotewskiego i słowiańskiego), to może być zinterpretowane jako prutenizm jęz. litewskiego. Sam wyraz stpr. *peckan* jest z kolei podejrzany o zapożyczenie niemieckie. Może to być spruszczenie formy śrwn. *vēhe* n. 'bydło', z substytucją *p* ← *v/f*; *k* ← *h* oraz *e* ← *ě*, por. np. stpr. *kelmis* EV 'kapelusze, Huet [Hut]' ← śrwn. *hēlme-huot*. Dla całej tej kwestii zob. DLA § 26. Ostatnio Matasović 2005, 372 wyraził pogląd, że zarówno lit. *pēkus*, jak i stpr. *pecku* jest pożyczkami germańskimi, prawdopodobnie z gockiego *faihu*).

peļčiai, -i 2 p.a., *pēļčiai* 2 p.a. m.pl. przest., gw. 1. 'rama okna, obrazu', 2. 'rama do rozpięcia tkaniny', 3. 'rozwidlone drewno do rozpinania i suszenia skóry, tzw. piądło', 4. 'szkielet kosza przygotowany do wyplatania', 5. 'wspornik, żebro', 6. 'bok wozu drabiniastego' — zapoż. z błr. *pjálcy, -aũ* m.pl. 'rama do rozpięcia tkaniny do wyszywania, haftowania'. — War. *peļčius* lub *pēļčius*, SD *peļčius* «rama abo listwy drzewiane do obrazów», *peļčius lungų* «rama, ramy okien»; war. s-mobile: *speļčiai, speļčius*. Są też warianty z 'dyftongiem graficznym' < Cie > dla oddania sekwencji [Cje] z [Cja]: *piēļčiai, spiēļčiai, spiēļčius*. Analiza: [pjelč'ai] < [pjalč'ai] ← błr. *pjálcy* (paralele: *kuliēvas, piēškas*).

Por. SLA 166, LEW 565, ĖSBM 10, 296. Zob. też *išpēlioti*.

peldēti I, *pēldu*, *peldējau* stlit. 1. ‘oszczędzać’, 2. ‘żałować komu czego, wzbraniać czego, skąpić’ (*penigū peldēt’ arba skųst’* DP 383₈ ‘pieniędzy nie żałować’), 3. ‘wzbraniać się przed czym’ (*Mirti nepeldėjai* KN ‘Nie wzbraniałeś się przed śmiercią’). DP ‘żałować; litować się’. Problematiczne. LEW 565 uważa, że *-d-* formy *peldēti* jest sufiksem porównywalnym z *-n-* formy *pēlnas* ‘zysk, zarobek’, a to prowadzi go do zaliczenia obu form do pwk. pie. **pel-* ‘sprzedać, zarobić’. Trudno się z tym zgodzić, ponieważ nie wiadomo, dlaczego akurat formy *pēldu* kłóci się z jego nieobecnością w *pēlnas*. Obecność akutowanego *pēldu* zachęca do szukania związku z rodziną *pilti*, zwłaszcza z drw. na *-dy-*, *pildyti* ‘sypać, nalewać, napełniać’. Poddajemy więc pod dyskusję hipotezę neoosnowy *pild-* i neoapofonii SZ iRC ⇒ SP eRC: *pild(yti)* ⇒ *peld(ēti)*. Można to porównać z *silsēti* ⇒ *sēlsēti* i *irti* ⇒ *ėrdēti*. Przejście znaczeniowe od ‘sypać, nalewać’ do ‘oszczędzać, skąpić’ mogło nastąpić na podstawie formy zaprzeczonej *nepildau* ‘nie sypię, nie leję’, skąd przy drw. *peldēti* znac. przenośne ‘skąpię, żałuję komu czego’. Por. *spulēti* ‘oszczędnie używać, skąpić’ jako oboczny SZ z *ul* i z *s-*mobile. — Gdy chodzi o stpr. *ast peldūns* ENCH ‘uzyskał, hat erworben’ (czyt. [peldi.jəns]), to jest to forma peryfrastycznego prt. od **peldīt* (*-ī-* z *-ē-*), prs. **peldija*, o funkcji zapewne kauzatywnej w stosunku do lit. *peldēti* (zob. LAV 255).

peldēti II, *peldēja* (war. *pelda*), *peldējau* žm. ‘pływać, pływać’ (Dowkont) — zapoż. z łot. *pēldēt*, *-du* (war. *-žu*), *-ēju* ‘pływać, kąpać się’ (Urbutis 2010, 301). LEW 565 uważał wyraz lit. za prapokrewny z łot.

pelē 4 p.a. 1. ‘mysz, Mus’, 2. SD¹ «szczurek, glis», 3. *marių pelē* SD «popielica» [‘gryzoń o szaropopielatym, srebrzystym futerku i puszystym ogonie, Glis glis’, SPXVI]. Alternanty pwk. *pel-*, mianowicie SO *pal-*: *pālšas*, *paļvas* (zob.) oraz SZ *pil-* (zob. *pilkas*) wskazują na to, że ‘mysz’ została nazwana odpowiednio do barwy owłosienia jako ‘istota płowa, popielata’. Sb. *pelē* jest wraz z łot. *pele*, stpr. *pele*^o ‘mysz’ neologizmem na miejscu pbsł. **mūs-i-* (Bsw 191: *mūši-*), widocznego w scs. *myšī*, *-i* ‘mysz’. Był to drw. tematyczny na *-i-* od rzeczownika pie. **muH-s*, gen.pl. **muH-és/-ós* ‘mysz’, por. gr. *μῦς*, *μύς* m., łac. *mūs*, *mūris* m., sti. *múš* m.f. [‘mysz, szczur’], orm. *mukn*, stwn. *mūs*. Zob. ESJS 509. — Drw. *pelékas* ‘myszaty, popielaty – o koniu, krowie’ (por. łot. *pēlēks* ‘szary, popielaty’), *pelékis*, *-ē* ‘myszate zwierzę; siwe zwierzę’, *pelénas* 1. ‘nornik, gryzoń z rodziny myszowatych, Arvicola, Microtus’, 2. ‘ptak myszołów, Buteo’ (zwany też *pelī ŗvānagas*), 3. bot. ‘gorczycznik, Barbaraea’. Zdrob. *pelýnas*, *pelīukas*, *pelýtis*, *pelīūkštis*, *pelūitis*, *pelīūkštis*, *pelūitis*. — Cps. *pelēda* (zob.), *pelēgaudai* (zob.), *pelēkrutai* (zob. *krutēti*), *pelīaaūsīs* ‘kto ma uszy jak u myszy’ (por. *ausīs*), *pēliatakis* i *peltakys* (zob. *pēlsūdis*). — Vb. denom. *pelīauti* ‘łapać myszy’, *pelinēti* ts., *pelīoti* ts.

pelēda 1 p.a. ‘sowa, Strix’, łot. *pēlēda* ts. — przez elizję z **pelē-ēda* (ŽD 428, GJL II, § 16). Złożenie leksemów *pelē* ‘mysz’ i *ēd-*, *ēsti* ‘żreć’, znac. etym. ‘istota pożerająca myszy’ (por. LEW 566, ALEW 752). Podobne pod względem budowy są wyrazy *bičēda*, *mažēda*, *žuvēda*, jak też *karvēlēdis*. — Drw. *pelēdikē* ‘sowa pójdzka, Athene noctua’, *pelēdūtis* ‘pisklę sowy’, *pelēdziukas* ts., cps. *pelēdgalvis* ‘motyl sówka’ (por. *galvā*), *pelēdneša* ‘gryzonie: karczownik, Arvicola a. nornik, Microtus’, por. *nēsti* (znac. etym. ‘to, co sowa przynosi do gniazda’). Nazw. *Pelēda*, *Pelēdzius*. N.jez. *Pelēdinis*, n.rz. *Pelēdravis*, *Pelēdupis*. — Od neoosn. *pelēd-* utworzono drw. na *-rā-*: *pelēdra* ‘sowa’ (por. *žuvēdra* ⇐ *žuvēda*).

pelēgaudai, *-ų* 1 p.a. m.pl. ‘łapka na myszy, szczury’ — złożenie z *pelē* ‘mysz’ i *°gaudai* jako sb. postverbale od *gāudyti* ‘łapać, chwycić’; z innym tematem: *pelēgaudis* ‘ptak drapieżny myszołów, Buteo’, SD «myszołow» (por. *palēsakalis* ‘sokół myszołów, Falco tinnunculus’). — Warianty: *pelēkautai* m.pl. SD «łapica, łapka mysza» (por. *kāuti* ‘bić,

zabijać'); z *al* zam. *au*: *pelékaltai*; z *o* zam. *au*: *pelékočiai* BRB (PAŽ 332); z nieorganicznym *l*: *peléklautai*; *pelésakalis* (por. *sākalas*). — Stpr. *pelemaygis* EV 'jastrząb myszołów, Rotilweye [Rötelweihe, Turmfalke, Falco tinnunculus]' (Trautmann 1910, 393),znacz. etym. 'dusiciel mysz' (zob. *máigyti*). Zob. też *pelékrutai* s.v. *krutéti*.

pēlekas 3 p.a. 1. 'płetwa', zwykle pl. *pelekaĩ* 'płetwy', 2. gw. 'ogon ryby', 3. gw. 'szyjka raka', 4. gw. 'powieka' (*Šviesiais pelekaĩs* 'Z jasnymi powiekami'). War. *pelēkas* 'płetwa; powieka'. Też f. *pelekà* 'płetwa; ogon ryby', *pelēka* 'szyjka raka'. War. ze zmianą *le* > *la*: *pēlakas* 'płetwa; ogon ryby', SD <*pelakas*> «ogon węża». War. sonoryzowane: *pēlegas* 'ogon ryby', *pēlega* ts. (paralele s.v. *lenciūgas*). Formacja na *-ek-* od pwk. **pel-* 'płynąć, pływać', jaki można wywnioskować z form łotewskich *peldēt* 'pływać, kąpać się' i *peldināt* caus. 'nurzać w wodzie, wpędzać do wody, pławić (konie, bydło)'. Znacz. etym. 'to, co służy do pływania'. Paralele: 1. psł. **ply-tva*, stczes. *plýtvā* 'płetwa; skrzela', pol. XVII w. *plýtwā* 'płetwa' ⇐ **plyti* 'płynąć, pływać' (ros. *plytʹb*, *plyvú*, stpol. *plyć* 'płynąć, lać się'), 2. ros. *plavnik* 'płetwa' ⇐ *plávatʹb* 'pływać'. Na temat suf. *-ek-* zob. GJL II, § 458. Zob. też LEW 566 (s.v. *pēlega*).

pēlenas 3 p.a. żm. 1. 'otwarty ogień, ognisko' (syn. *pelēnē*), 2. 'popielnik', 3. 'płatek popiołu'. War. *pēlinas* 'ognisko'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *pēlns* 'ognisko', stpr. *pelanno* EV 'Hert [Feuerherd]'. — Pl.t. *pelenaiĩ* 'popiół' odpowiada łot. *pēlni* ts. i stpr. *pelanne* EV 'Assche [Asche]'. War. *pelinaĩ* (*Ugnis pelinais užžerta* 'Żar pokryty popiołem'). — Drw. *peleninis* 'popielny, popiołowy', *pelenai švēsti*, SD <*pelenay šwisty*> «popielec» [dosł. 'popiół poświęcony'], *pelenijā* 'Środa Popielcowa', *pelenynos* f.pl. SD «popielec, dzień popielny» ['dzień będący początkiem Wielkiego postu'], *peleninykas* SD «popielnik co popiół robi» – kalka ze stpol. *popielnik* 'trudniący się wyrabianiem popiołu, uzyskiwaniem potażu z popiołu drzewnego' (por. *peleninis* : stpol. *popielny* 'popiołowy'), *pelēnius* 'uwalany w popiele; nieokrzesianiec, grubianin', SD *pelenius* «gruby, grobian», cps. *pelenrūsā* ts. (por. *rūsti*), *pelēnviētē* 'miejsce, gdzie się zsypuje popiół' (war. z epentezą *d*: żm. *pelēndviētē*, por. *žiaudrūs*). N.m. *Pelēnē*, *Pelēniai* 8x, *Peleniaĩ*, *Pelēniškiai* 2x. — Dawniej porównywano pod względem pierwiastka z wyrazami *pelē* 'mysz' (zob.) i łac. *pollen*, *-inis* n. 'pył mączny, delikatna, doskonale zmielona mąka; proszek' (por. IEW 802, LEW 566). Raczej do pie. **pel-* 'zapłonąć, stanąć w płomieniach' (por. IEW 805; LIV² 469, bez wzmianki o bałt. *pel-*). Zdaniem LIV² osnowa reduplikowana pie. perfecti **pe-pol-* pozwoliłaby nawiązać tu słowiańską osnowę *pol-*, por. scs. *polēti*, *poljō* 'palić się, płonąć', ros. *polétʹb*, stczes. *poleti*, *poli* ts. Tu też nomen psł. **polēno* 'to co się pali, co jest palone': strus. *polēno* 'krótki kawałek drewna', czes. *poleno* 'polano, szczapa'. (Pol. *polano* 'kawał drewna, bierwiono', znane dopiero od XVIII w., może być rutenizmem, por. Boryś 459). Dalej por. psł. inchoativum **pol-ne-*: scs. *vūspanqti sē* 'zapalić się, zapłonąć', czes. *planout* 'płonąć, palić się', stpol. *wsplonąć* 'buchnąć płomieniem', pol. *plonąć* 'palić się płomieniem; błyszczeć, jaśnieć' (Vaillant III, 234). — Psł. **pol-men-*: scs. *plamy*, acc.sg. *plamenĩ* 'φλόξ', sch. *plāmēn*, *-mena*, ros. gw. *póloomja*, pol. *płomień*, *-mienia*. — WSO **pōl-* widać z jednej strony w scs. *paljō*, *paliti* 'φλέγεσθαι, niecić ogień, palić' – causativum-iterativum do *polēti* (por. ros. *paljú*, *palitʹb*, pol. *palę*, *palić*, *opalić*, *spalić*), z drugiej strony w intensivum **palati* < **pōl-ā-*, por. stczes. *pálati* 'palić się, płonąć', pol. przest. *palać* 'gorzeć, palić się, płonąć; świecić się, błyszczeć; być w stanie zapalnym, mieć gorączkę' (przen. *palać ogniem, gniewem, miłością*), por. Vaillant III, 423.

pelēšiai, *-iū* 2 p.a., *pelēšaiĩ*, *-iū* 3 p.a. m.pl. 'pleśń, np. na kiszzonej kapuście' (war. *pelēšai*) — dewerbalny rzeczownik z suf. *-šja-*, *-sa-* od neoosn. *pelē-*, wyabstrahowanej z inf. *pelēti* 'pokrywać się pleśnią' (zob.). Oboczność tematu fleksyjnego powtarza się w *degēšiai/degēsai* ⇐ *dēgti*; *svilēšiai/svilēsai* ⇐ *svilti*, por. GJL II, § 366. — Vb. denom.

pelėsiūoti ‘pleśnieć’.

pelėšas 1 p.a. gw. ‘myszatej maści konik miejscowego chowu, bardzo wytrzymały’ (*An mūs kalnų prieš pelėšą nēr [geresniū] arkliū* ‘Na nasze góry nie ma lepszego konia niż «pelėšas»’) — drw. od *pelē* ‘mysz’, z rzadkim formantem *-ėš-* (por. *kevēša*, *kripėšà*, ŽD 316).

pelėti, *pelėja* (war. *pēli*, *pēla*), *pelėjo* ‘pokrywać się pleśnią, pleśnieć’, *supelėti* ‘spleśnieć’, *pelu* SD «pleśnieię», *supelėti* ‘spleśnieć’, *supelu* SD¹ «pleśnieię; popleśnieię», też o starej pannie: *supelėjusi sénmerge* i w złożeniu (*Kad tu supelėtum!* dosł. ‘Żebyś spleśniał!’) — vb. denominativum na *-ė-* od przym. **pel-a-* ‘szary’ (zob. *pelē*). Znacz. etym. ‘szarzyć, zwł. pokrywać się zielonkawoszarym nalotem’. — Drw. *pāpelos* f.pl. ‘pleśń na powierzchni piwa’, *pelėšiai* (zob.), *supelės* f.pl. SD¹ «pleśń» (syn. *susenėjimas*). — Neoosn. *pelėj-*: *pelėjaĩ* m.pl. ‘pleśń’, war. *pelėjai*, *pelėjai*, SD <peleiey> «pleśń», *pelėjimai* ts. — Z innym sufiksem: *pelýti*, *-ija*, *-ijo* gw. ‘pleśnieć’. Caus. *pelýdyti* ‘doprowadzać do spleśnienia, np. chleb, mąkę’. Osobno zob. syn. *plėkti*. — Niejasna jest proveniencja osnowy **plēs-* w psł. **plēsni* f. ‘pleśń’, por. cs. *plěsnĭ*, ros. *plěsenʹ*, czes. *pliseň*, *-sně*, pol. *pleśń*. Boryś 441 na podstawie stchorw. *plijes* ‘pleśń’, chorw. gw. *plīs* ‘warstwa brudu na skórze; pleśń’, słn. gw. *plēs* ‘pleśń’ i kasz. *ples* m. ‘pleśń’ odtwarzał sb. psł. **plēsū* < **plē-so-*, znacz. etym. ‘szary, zielonkawoszary osad, nalot, pleśń’. LEW 566 dopuszcza wywód **plēsni* z **plais-* (**plois-*), co miałoby alternować z **pleis-* w lit. *plėiskanos* ‘łupież’.

peletrūnas, *paletrūnas* 2 p.a. 1. bot. ‘bylica draganek (estragon), *Artemisia dracunculus*’ (wykorzystywana jako zioło i przyprawa), 2. bot. ‘kozłek lekarski, *Valeriana officinalis*’. Osnowa *peletr-* niejasnego pochodzenia, sufiks jak w *pelūnas* ‘piołun’. LEW 567 uważał za przekształcenie łac. *valeriana* na wzór *pelūnas* ‘piołun’, ale nie podał szczegółów. Por. nwn. *Baldrian* m. ‘Valeriana’.

pelgrimas stlit. ‘pielgrzym’ (*Jai ataiviei aba pelgrimai kokie mieste būtų* PK 203₁₆ ‘Jeśliby przychodniowie albo pielgrzymi jacy w mieście byli’) — zapoż. ze stbłr. *pelkgrimъ*, *pelъgrymъ* ⇐ pol. *pielgrzym* (SLA 166; brak w ALEW). NB. W SD s.v. «pielgrzym, peregrinator» figuruje swojskie *keliautojas*, od *keliauju* «pielgrzymuję, peregrinor». Zob. też *peregrinas* i *piligrimas*.

pelikis, *-io* 2 p.a. przest. ‘w Litwie pruskiej: miedziana moneta o wartości trzech groszy’ (syn. *eidžiukas*) — z substytucyjnym suf. *-ik-* zapożyczone z prus.-niem. *pälke*, *pölke*, por. nwn. *Pelchen* (GL 98).

pelýnas 1 p.a., *pelýnas* 2 p.a. gw. bot. ‘bylica piołun, *Artemisia absinthium*’ — zapoż. z błr. przest. *pelýnъ* (SLA 166). Por. strus. *pelynū* ob. *pelynĭ*. War. *pelýnas*, *pėlynas*. Z innymi sufiksami łot. *pelenes*, *pelane*. Osobno zob. *palýnas*. — SD zaświadcza *pelynos* f.pl. «piołun» (syn. *metėliai*), gw. *pelýnos* ts. — NB. Gwarowe formy z suf. *-ūn-*: *pelūnas*, *pelūnas*, wzorują się prawdopodobnie na odpowiedniku pol. *piołun*. Por. rodzimy syn. *mėtėlė*.

pėlkė 1 p.a. 1. ‘bagno, grząskie miejsce ze stojącą wodą’ (*Pėlkė arklius, gyvolius praryn* ‘Bagno pochłania konie, bydło’), 2. ‘kałuża po deszczu, błoto’, 3. ‘kawałek torfu’ (*Uždėk ant ugnies porą pelkių, kad neužgestų* ‘Dołóż do ognia parę kawałków torfu, żeby nie zgasło’). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *pelce* a. *pelcis* ‘kałuża’ (por. *pelcēt* ‘oddawać mocz, szczać’), stpr. *pelky* Ev ‘bagno, Bruch [Sumpfboden, Sumpfwiese]’ (Trautmann 1910, 393). SE *pelk-* może stać w apofonii do SO **palk-* (por. łot. *palce* ‘potok deszczowy’) oraz SZ *pilk-* (por. *pilkas* ‘szary’). Znacz. etym. ‘miejsce porośnięte szarawą, szarzącą roślinnością’. Por. z jednej strony *balā* ⇐ *bālas*, *bālti*, z drugiej strony łac. *palūs*, *-ūdis* f. ‘bagno, błota, moczar’ ⇐ *pall-*, por. *palleō*, *-ēre* ‘blednąć, być bladym, żółtym’, *pallidus* ‘blady, jasnoszary’, *pallor* ‘bladość’. Transponat ie. **pelHk-/pHk-*. Dalszy wywód niepewny. Zob. LEW 567, WH II, 243. Schrijver 1991, 210n. i de Vaan 442 zgłaszają zastrzeżenia co do związku

treści ‘grey’ i ‘swamp’. — Zapoż. litewskie w błr. *pėlka* ‘okno w bagnie, przerębel’, gw. też ‘płoń, niezamarzające zimą miejsce na rzece lub jeziorze’ (drw. wsteczne *pėlja* ‘głębsze miejsce w wodzie’, *pelb* ‘parów, jar, owalne zagłębienie’), ros. gw. *pelka* ‘przerębel’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 67 = Urbutis 2009, 380), nadto błr. gw. *pjálka* ‘torfowisko’ (PzB 4, 215). — Drw. *pelkėtas* ‘bagnisty’, *pelkiaĩ* m.pl. ‘jakieś rośliny bagienne’, *pelkėnas* ‘miejsce bagniste, błota’, *pelkėnė* ‘samogon, bimber’ [pędzony nielegalnie na bagnach] (por. *raistėnė*, *krėminė*), *užpelkis* ‘miejscowość leżąca za bagnem, błotem’. Cps. *pelkėžis* (zob. *ožys*), *raĩstpelkė* (zob. *raĩstas*). Vb. denom. *pelkėti*, -ja, -jo ‘zabagniać się’. — Nazw. *Užpelkis* (por. pol. *Zabłocki* ⇐ *Zabłocie*). N.m. *Pėlkės* 2x, *Pelkėnė*, *Papėlkiai* 2x (stpr. *Papelx*), *Užpelkiai* 12x, *Užpelkiaĩ*, *Užpelkis*, cps. *Kuņpelkė* (*Kump-pelkė), *Pušėnpelkis*. N.rz. *Gỹpelkis* (*Gyv-pelkis, dosł. ‘Żywe Bagno’), *Pėlkupis* 7x, *Pelkupis*, *Pelkupyš*. Dla staropruskiego por. złożone n.m. *Bitpelkis*, *Ilgenpelke*, *Weispelke*, *Wytopelke*, *Pelkiten*, *Tlokenpelk* ob. *Tlokunpelk* (AON 21, 49, 118, 183, 198, 203).

pelnas 4 p.a., też pl.t. *pelnaĩ* ‘zysk, zarobek, dochód’. Odpowiedniki bsł.: łot. *nuõpelns* ‘zasługa, zysk’ (z innym suf. *pēļna* f. ‘zarobek’), psł. **pelnũ* ‘zdobycz, zysk’, por. scs. *plēnũ*, -a ‘λάφυρα, τα σκυ̑λα, łup, zdobycz wojenna’ i ‘αἰχμαλωσία, niewola’, sch. *plījen* ‘łup, zdobycz’, słh. *plén* ts., ros. przest. *polón* ‘niewola; jeńcy, niewolnicy’, czes. *plen* ‘łup, rabunek’, stpol. *plon* ‘łup, zdobycz wojenna’ (*dzielić plony* ‘dzielić łup’), XVI w. ‘niewola’, pol. *plon* ‘żniwo, to, co zebrano z pola’, gw. ‘przyrost ziarna; obfitość zboża’. Zgodność słowotwórcza bałto-słowiańska, por. Būga, RR II, 512n., BSW 213, LEW 567n. Łączono z pie. **pel-* ‘sprzedać, zarobić’, por. gr. πωλέω ‘sprzedawać, wydzierżawiać; zdradzić za pieniądze’ (IEW 804: 6. **pel-*; LEW 568⁵⁰¹). Brak jest hasła **pel-* w LIV². — Drw. *niupelnas* ‘zasługa’, *pelningas* ‘dochodowy, zyskowny, przynoszący zysk, intratny’, *pelniniņkas* ‘szukający dużego zysku, spekulant’, cps. *diēnpelnis* ‘wyrobnik, robotnik dniówkowy’, por. *dienā* (kalka z nwn. *Tagelöhner* m.), *raĩņkpelnis* ts. (dosł. ‘ten, kto dostaje zarobek do ręki’, por. *rankā*). Vb. denom. *pelnāuti* ‘zarabiać’. Zob. też *pelnyti*.

pelnyti, *pelnaĩ*, *pelniaĩ* ‘zyskiwać, pozyskiwać, zasługiwać; zapracować na co, zarobić’, DP ‘zasługiwać, odnosić, nabywać, zyskać, sprawować’, SD¹ *nupelnau* «korzystam; płużę; pozyskavam; skorzystawam; wysługuie; zasługuie». Refl. *nusipelnyti* ‘zasłużyć się, zasługiwać się’, *pasipelnyti* ‘osiągnąć zysk, dorobić się’. Poświadczona w gwarach fleksja na -ijũ, -ijaĩ (inf. *pelnyti*, drw. *nupelņijimas* ‘zasługa’) przemawia na rzecz denominatywnej genezy tego czasownika, zob. *pelnas*. Odpowiednik łot. *pēlnīt*, -u (war. -īju), -īju ‘zarabiać, zyskiwać, zdobywać’. — Neoosn. *pelny-*: *ipelnymas* DP ‘dostanie’, *nupelņymas* ‘zasługa’, SD «wysługa, wysłużone», *pelnytai* adv. ‘zasłużenie, według zasług’, *pelnytojas* ‘kto zarabia’. — Neoosn. *peln-*: *pelnikāuti*, *pasipelnikāuti* ‘szukać łatwego zysku’ (brak ogniwa pośredniego w postaci n.agt. **pelnikas*; por. *kūlikāuti* ⇐ *kūlikas*).

pėlšūdis, -džio 1 p.a. gw. ‘mysie łajno’ — złożenie z *pelš* ‘mysz’ i *šūdas* ‘łajno’. Wziąwszy pod uwagę takie przykłady, jak *kėlduobė* < **kēlia-duobė*, *žalgiris* < **žālia-giris*, wypada przyjąć praformę **pēlia-šūdis*, akcentowaną na I członie. Akut jest więc objawem wzdłużenia zastępczego, które zostało wywołane synkopowaniem samogłoski łącznikowej -a-. — Innym złożeniem z *pelš*, które pokazuje intonację, jest *pėltakis* ‘ścieg stebnowany’ (liter. *peltakys* 3 p.a.; war. *pāltakis*, *paltakys*), dosł. ‘mysia dróżka, mysia ścieżka’. Tu szczęśliwym trafem utrzymał się war. czterozgłoskowy z akcentem na I członie, por. *pėliatakis*, -io. Por. jeszcze gw. *pėltakis*, -io, gdzie cyrkumfleks jest sprzeczny z trójzgłoskową strukturą wyrazu. W tym świetle również war. *peliāšūdis* 1 p.a. będzie miał

⁵⁰¹ Tu na pierwszym miejscu wskazano comparandum w postaci sti. *pānate* ‘targuje się’ < **paln-*. Tymczasem EWAIA II, 69 wywodzi *pānate* z **pr-nā-*, w nawiązaniu do gr. πέρνημι ‘wywieźć na sprzedaż, sprzedać; sprzedać za łapówkę (o politykach)’, stir. *renim* ‘sprzedaję’ (pwk. pie. **perh₂-*, zob. LIV² 474).

innowacyjną akcentuację; możliwe, że wzoruje się ona na war. *pelēšūdis* 1 p.a.

pēlūs, -ū 4 p.a. m.pl. lub f.pl. stlit. 'plewy, łuski ziarna, odpadki pozostałe po wymłóceniu zboża i odwianiu ziarna' (m.in. DP, SD). Forma pluralna od tematu na -u-, pbsł. *pelū-C / *peluū-V. Por. instr.pl.f. *pelumis*: *tomis pēlumis* DP, *molis su pelumis mintas* SD «oblepa ściany» (dosł. 'głina zagnieciona z plewami'; odpowiada to strus. *sū pelūmi* 'z plewami', zob. Būga, RR II, 239). W jęz. literackim ustalił się temat na -a-: *pelaĩ*, -ū: *grūdaĩ su pelaĩs* 'ziarno z plewami', *atskirti pelūs nuo grūdū* 'oddzielać ziarno od plewy'. — Odpowiednik łot. *pēlus* pl. 'plewy'; obok tego młodsza osnowa na -ā-: *pēlvas* – z *pēluvas* f.pl. 'plewy' przez synkopę (drw. od neoosn. *peluv-*); z wtórnym zakończeniem: *pēlavas*. Również w słowiańskim widać innowację na miejscu odziedziczonego pdg. *pely, *pelūve, mianowicie drw. na -ā-: psł. *pelū-ā- 'plewa', por. scs. *plēvy* f.pl. 'щупов', sch. *pljēva*, ros. *pelēva*, ukr. *polóva*, błr. *pljavá*, czes. *pleva* (przest. *pléva*), pol. *plewa*. Z tym zgadza się refleks stpr. *pelwo* EV 'plewa, Sprew [Spreu]'. Por. BSW 213, REW II, 331, 394, LEW 568n. Pbsł. osnowa na -u- wywodzi się z pie. *(s)pelH-u- (zob. LIV² 576, Derksen 2008, 395) i przypomina wed. *palāva*- m. 'plewa, łuska' < pie. *pelH-ōū- (zob. IEW 31, 803n.), jak też łac. *palea*, -ae 'plewa; słoma' < *paleiā-, od pwk. pie. *pelh₁- 'kołysać czym, potrząsać' (por. de Vaan 440). Przez s-mobile *pēlūs* może być spokrewnione ze *spāliai* (zob.). — Drw. *pēlinas* 'pokryty plewami – o ubraniu', *pēlūdē* 'plewnik, miejsce w stodole, gdzie się przechowuje plewy', SD «plewnik», war. *palūdē* (neosuf. -dē jak w *alūdē*, por. łot. *pēlūde*, gw. *pēlude* 'plewnik'; inaczej LEW 568: cps. z *dēti*), ⇒ *pēludis* 'sito sznurkowe do oddzielania plew'; *pēlūitas* 'oblepiony plewami, np. worek', *pēlūnē* 'plewnik' (*Pēlūnēn pelūs sapildinēja* ZTŽ 'Do plewnika rzucają plewy'), *pēlūotas* 'oblepiony plewami', SD «plewisty», *pēlutinis* 'z plew; z dodatkiem plew (o chlebie)'. — Cps. *līnpelīai* m.pl. 'plewy lniane' (por. *linai*), *miēžpelīai* m.pl. 'plewy jęczmienne' (por. *miēžiai*), *pēlnešis* 'płachta do przenoszenia plew' (por. *nēšti*), *pēlūkinē* 'plewnik' (por. *kinis* m.in. 'ściółka dla zwierząt'), *pēlūsietis* 'sito do przesiewania plew' (por. *sietas*).

pēmpē 1 p.a. 1. 'ptak czajka, *Vanellus vanellus*' (SD *pimpē* «czajka, parrus»), 2. bot. 'grązel, Nuphar'; odpowiednik stpr. *peempe* EV 'czajka, Kriwittze [Kiebitz]' — od onomatopeicznej osnowy *pemp-, która powstała bądź z powtórzonego wykrz. *pem-pem (podobnie jak *pam-p-* ← *paṁ-paṁ*), bądź przez nazalizowanie wykrz. *pep*, *pēp* (podobnie jak *paṁpt* ob. *pāpt*). Por. wykrz. *pépt* o pisku ptaka, ⇒ *pēpti* 'krzyczeć cienkim głosem – o gąskach i kurczętach'. Nazwa czajki wiązałaby się więc z wydawanym przez nią głosem, tak samo jak w wypadku syn. *knývė*, *gyviklė* i *pyvikė*. Por. jeszcze *griežė* lub *griežlė* 'derkacz' ← *griēž-griēž*. LEW 569 przywoływał porównanie z łot. *pempe* 'krótki ogon świni; obcięty ogon koński; krótki bicz'. — Drw. *pēmpētas* 'pstry jak jajo czajki', *pēmpýkštis* 'małe czajki', *pēmpinas* 'samiec czajki', *pēmpynē* 'miejsce łęgowe czajek; podmokła, porośnięta krzakami łąka'. — Nazw. *Pēmpē*, *Pīmpē*, *Pīmpis*. N.m. *Pēmpēs* 3x, *Pēmpiai*, *Pēmpiaĩ*, *Pēmpynē*, *Pēmpiškiai* 2x.

pēṁpti, *pēmpstū*, *pēmpaũ*, zwykle z prvb. *iš-*, *nu-*, *su-* gw. 'schudnąć, zmizernieć, zmarnieć, uschnąć, zmarnować się' — prawdopodobnie wariant bliskoznacznego *kēṁpti*, *kēmpstū* (zob.), powstały przez antycypacyjną asymilację na odległość *kemp* > *pemp*. — Drw. *pēmpēti*, -ju, -jau 'chudnąć, mizernieć, usychać' (syn. *kēmpēti*). — Neoosn. *pemps-* (← *pēmpstū*): *pēmpsēlė* c. 'wychudły człowiek a. zwierzę' (por. *bālsis* ← *bālstu*; *skursnā* ← *skurstū*).

penai, -ū 4 p.a. m.pl. gw. 'obwisłe płatki skóry pod szczękami koguta, indyka lub kury, tzw. dzwonki'. Niejasne. LEW 569 sugerował pokrewieństwo z sb. *pēnas* 'pokarm, pożywienie' (por. zdanie *Paukštis neša peną savo vaikams* 'Ptak przynosi jedzenie swoim pisklętom'). Synonimami *penai* są *abrūšai*, *pakabūčiai*, *pakarūklai*.

péndēti, *pēndi* (*péndēja*), *péndėjo*, war. akc. *pendēti*, *peñdi*, z prvb. *iš-*, *su-* 1. ‘schnać, usychać, twardnieć’, 2. ‘próchnieć, butwieć’, 3. ‘chudnąć, marnieć’ — analiza: *pend-ē-*, stativum na *-ē/i-* od neosn. *pend-*, wyodrębnionej z **pen-da* ‘schnie’, prs. intransitivum na *-d-* do **pen-C/*pin-C*. Paralele: *skéldēti*, *svérdēti*. Nawiązania pierwiastkowe problematyczne. Por. z jednej strony *spēsti* ‘rozpinać sidła’ < pie. **(s)pen-* (LEW 569n.), z drugiej strony *pinti* ‘pleść, splatać’ < pie. **(s)penh₁-* (LIV² 578; sceptycznie ALEW 993). Niejasny pozostaje wariant z pierwiastkowym *-t-*: *péntēti*, *-ja*, *-jo* ‘usychać, wysychać; chudnąć, mizernieć’. — Nomina: *išpenda* c. ‘drzewo suche, spróchniałe’ (typ *išpera*), *pendēsiai* m.pl. ‘przedmioty zbutwiały’, *pendis*, *-iēs* f. ‘czerw drzewny, kornik’ (syn. *trandis*). — Neosn. *pendē-*: *péndēdinti* cur.: *Ana péndēdin duoną, kad mažai suvalgo*, t.y. *sendin* JU ‘Ona doprowadza chleb do zeschnięcia, żeby go mniej zjadano’. — Z innymi sufiksami: *péndinti* (*Ana péndin duoną, kad neėstų daug* JU), *išpendýti* ‘spróchnieć; o mięsie: zepsuć się’ (*Ta mėsa sena, išpendijus*), *supendýti* ‘spróchnieć, zbutwieć’; neosn. *pendy-*: *pendýdinti* cur. ‘zrobić tak, żeby ktoś miał suche, wysuszone’. — SZ *pind-* (≡ *pend-*): *išpindēti* ‘zeschnąć, zbutwieć; spróchnieć; zwietrzeć – o piwie’ (war. *supintēti*), refl. *nusipindēti* ‘schudnąć; zgłupieć’. Do tego jako prs. ingressivum *pįsta* a. *piñsta* (**pind-sta*); *piñdo* a. *piñto*, *pįsti* a. *piñsti* ‘schnać, twardnieć; chudnąć’; *°pintýti* ‘chudnąć’. Nomina: *pinda* c. ‘wyschnięty przedmiot lub kawałek jedzenia’, też ‘wychudłe, wynędzniałe zwierzę’, *piñdena* ‘wychudła kobieta’. ALEW 777 rozważa dołączenie tu *pintis* m.in. ‘hubka do niecenienia ognia’. — Nie ma refleksów SO **pand-*.

peñdzelis, *-io* 1 p.a. gw. ‘pędzel, pędzel malarza’, war. *peñdzlius* 2 p.a. — zapoż. z pol. XVIII w. *pendzel*, starsze *penzel* (≡ stczes. *penzl* ≡ śrwn. *pensel*), dziś *pędzel*, *-dzla*. Por. polonizm błr. *péndzalb*, *-dzlja*. War. z *-z-* zam. *-dz-*: *peñzelis*, *peñzlius*. — Łot. *pindzele* ≡ śrdn. *pinsel* (Jordan 81). — War. *piñzelis*, *-io* ≡ nwn. *Pinsel* m. (GL 101, LEW 570).

penēti, prs. *peniù* (3 os. *pēni*, war. *pēna*, *pēnia*, *pénsta*, *penēja*), prt. *penėjau* ‘karmić, żywić, chować, tuczyć’. SD *peniu* «chowam; częstuję» (syn. *girdžiu*, *priimu kų*), «karmię; strawię kogo; żywię kogo, żywność daię», *atpenēti* ‘odkarmić wychudłe zwierzę’, *išpenēti* ‘wykarmić, wychować’ (*išpeniu* SD¹ «wychowuję, wychowam»), *papeniu* *arklį* SD «podpasam, podkarmiam konia» (syn. *paganau*), *pripenēt pekų* SD «napaść bydło» (syn. *priganyt*). Refl. *penētis* ‘żywić się’, DP ‘karmić się, żywić się, pożywać, używać, wychowywać się’, *penisi žvėris* SD «żerwie zwierzę», *įsipenēti* ‘roztuczyć się’, *nusipenēti* ‘ukarmić sobie, utuczyć sobie’, *pasipeniu* SD «wyżywić się». Odpowiednik łot. *penēt* pokazuje wtórne znaczn. ‘rozpieścić, znarowić’; nawiązanie w DP *pāpenimai* m.pl. ‘pieszczoty’. Zwraca uwagę brak form na SO *†pan-* oraz na SZ *†pin-*, *†pun-*. Na mocy zestawienia z łac. *penus*, *-ūs* m.f., *penus*, *-oris* n. ‘żywność, zapasy żywności’ < **pen-os-* (war. *penus*, *-ūs* a. *-ī* m.f.) odtwarza się pierwiastek pie. **pen-* ‘karmić’, por. LEW 569, ALEW 756, LIV² 471, de Vaan 458n. — Drw. nominalne: *apýpenai* (zob.), *nēpena* c. ‘niezdara’, *nenúopena* a. *núopena* c. ‘nienasycony, stale głodny, żarłok’, *nuōpenas* ‘wychowaniec u bezdzietnego gospodarza’, *núopenos* DP ‘trucizna’, *pēnalas* ‘pokarm, żarcie dla świń’, *pēnas* ‘żywność, pokarm, pożywienie’ (*sužįstų penų esti* SD «papać» [‘jeść, być karmionym papką’, SPXVI]), *penātas* bot. ‘karmnik, Sagina’ (o suf. *-at-* zob. GJL II, § 410), *peniava* Sp ‘żywność’ (neosuf. *-iav-*, por. *karšiavà*, *pýliava*), *penyba* SD 1. «karmienie», syn. *penėjimas*, 2. «żywność», syn. *penukšlas* (neosuf. *-yba* wyabstrahowano z syn. *mitýba* ≡ *mitýti*), *penimis* (zob.), *peniukšlas* (zob.), *penulys* ‘tucznik’, *penus* ‘który dobrze się tuczy (o gęsi, prosięciu)’, *pėslas* żm. ‘karmna świnia’ (z **pen-slas*, akut wtórny, zob. ŽD 164), *priepenias* ‘osoba będąca na czyimś utrzymaniu, wychowanek’ (≡ *pripenēti*). Por. łot. *penesis* bot. ‘sporysz, Claviceps purpurea’. Cps. *kruopapenyys* (zob. *kruōpos*), *pilvapenyys* SD «pasorzyt, pasobrzuch» [‘ten, kto żyje cudzym kosztem’, SPXVI] (por. *pilvas*), ⇒ *mokslas pilvopenybos* SD «pasorzyctwo» [‘życie cudzym kosztem’, SPXVI], *šiknapenyys* ‘skąpiec’ (por. *šiknà*). — Neosn. *penē-*: *penētinis* SD

«karmny» i «strawnik» [‘co strawę u kogo za pieniądze ma’, L.], *meitēlis penētinis* SD «wieprz karmny», *penētojas* SD «karmiciel» (por. *kalbėtojas* ⇐ *kalbėti*), *penėtuvė* SD «karmnik» [‘pomieszczenie dla świń, chlew’, SPXVI], *pavargusių penėtuvė* SD «szpital vbogich, ptochotrophium» (por. *negalėtuvė* SD «szpital chorych, nosocomium» ⇐ *negalėti*). — Od sb. *pēnas* pochodzi vb. denom. *penąuti* ‘szukać pożywienia (o ptakach)’, *pasipenąuti* ‘szukać sobie pożywienia; pożywiać się’. — Od zanikłego n.agt. **penikas* a. **penikis* ‘ten, co się żywi’ pochodzi vb. denom. *penikąutis* ‘żywić się’ (*Tu dūmoji, kad aš penikąutis atejau* ‘Ty myślisz, że ja [tu] przyszedłem jeść’). Por. *kūlikąuti* ⇐ *kūlikas*. Brak osnowy nominalnej z suf. -ik- stwierdza się również w wypadku *mainikąuti*, *pelnikąuti* i *samdikąuti*.

penimis, -ė 2 p.a. adi. ‘tuczony’ (o wieprzu, świni) — drw. od neoosn. *penim-* ⇐ *pėnimas* ‘tuczony’, participium prs. pass. od *pėni* ‘karmi, tuczy’ (zob. *penėti*). Por. *ariaminis* ⇐ *āriamas*. — War. zasymilowany: *peninis* (n-m > n-n), np. *Peninės kiaules varydavo ligi Karaliaučiaus pėsčioms* ‘Tuczne świny pędzono pieszo aż do Królewca’. — Z substantywizacji participium pochodzi *penimas*, -o ‘tucznik’, war. akc. *pėnimas*, -o. — Z substantywizacji przymiotnika *penimis* ‘tuczony’ pochodzi *penimis*, -io ‘karmny wieprzek a. świnia, tucznik’, *penimė* ‘karmna świnia’, por. *Meitėliai penimiai*, *paršai peniukšlai* ‘Karmne wieprzki, prosięta tuczony’. Zob. też *peniukšlas*.

peniukšlas 2 p.a. gw. ‘pokarm, karma [dla tuczników]’ — dewerbalny drw. z neosuf. -ukšl- od *peniū*, *penėti* ‘karmić, żywić’. Inaczej GJL II, § 235: denominativum od *pėnas* ‘pokarm’. War. *peniukšlas* ukazuje się m.in. w DP i SD. — Drw. *peniukšlis* ‘tuczona świnia, tucznik’, war. *peniukšlis*. Z inną budową: *peniūlis* LzŽ ‘tucznik’. Zob. też *penimis*.

penkeri, f. *peñkerios* 3 p.a. ‘pięcioro, pięć’ (*Penkeri rātai, peñkerios akėčios* ‘Pięć wozów, pięć bron’) — liczebnik zbiorowy, utworzony suf. -er- od liczebnika głównego *penki* ‘pięć’. War. sufiksalny: *penkeli*, *peñkelios*, np. *Pas juos buvo sūnus penkelių a šešelių metų* ‘Mieli syna pięcio- czy sześćioletniego’. *Peñkelias bites turi* ‘Ma pięć barci’. Por. też SD: *pinkeli metai* «pięcioletny czas», ⇒ *pinkeliopas* «pięcionasobny». — Drw. *penkėrgė* ‘moneta rosyjska z czasów carskich o wartości 25 kopiejek’ — ze zmiany **penker-kė* (por. *ketvėrgė*), *penkėrgis* ‘pięcioletni – o zwierzęciu’, z **penker-kis* (war. *penkėlgis*), *peñkeria* (*tiek*) adv. ‘pięć razy (tyle)’, ⇒ *peñkerias* ‘pięć razy większy, pięciokrotny’; *penkeriopas* (zob.).

penkeriopas, -a 1 p.a. ‘pięcioraki, pięciu rodzajów’: *Šalutiniai sakiniai gali būti penkeriopi* ‘Zdania podrzędne mogą być pięciu rodzajów’. Ze stlit. por. *dabarg’ aprašinėja Evangelistas penkeriopas kančias* DP 169₃₀ ‘dopieroż opisuia Ewangelistowie pięciorakie męki’. War. gw. *penkeriokas*. Synchronicznie: drw. na -op- od neoosn. *penker-* jak w *peñkerios* coll. f. ‘pięć’ (zob. *penkeri*). Diachronicznie: *penkeriopas* jest prawdopodobnie fonetyczną mutacją formy *penkeriokas*, zaszłą przez dysymilację na odległość k-k > k-p. Forma wyjściowa *penker-ok-* przedstawia kalkę hybrydalną z pol. *pięcior-ak-*. Por. *ketveri-ók-as* ⇐ *czwor-ak-i* (s.v. *ketver-*)⁵⁰². — Gdy *penkeriopas* pojęto jako derywat od liczebnika głównego *penki* ‘pięć’, doszło do resegmentacji *penk-eriopas* i wyłonienia -eriop- jako neosufiksu. Świadczą o tym takie neologizmy, jak *daugeriopas* ‘wieloraki’ ⇐ *daũg*, *tūleriopas* ‘różnoraki’ ⇐ *tūlas* i *visokeriopas* ‘wszelaki’ ⇐ *visóks*.

penki, f. *peñkios* 4 p.a. ‘pięć’. Forma męska *penki* (łot. *pieci*, f. *piecas*) stoi na miejscu pb. **penke* z *pie*. **penk^ue* (indecl.). Odpowiedniki ie.: gr. πέντε (eol. -πεμπε), wed. *pāñca*, orm. *hing*, łac. *quīnque* (zam. **quinque* < **k^uenk^ue* < **penk^ue*), stir. *cóic*, walij. *pypm*, goc. *fimf*. Zob. LEW 570, IEW 808, Lejeune 1972, § 35, EIEC 401, de Vaan 509. Na temat formy scs. *pětī* zob. s.v. *peñktas*. — Zakończenie lit. -i zam. -e tłumaczy się wyrównaniem

⁵⁰² Otrębski (GJL II, § 379) był przekonany, że «Wzajemny stosunek przymiotników na -opas i -okas, słów. -akъ stanowi zagadnienie indoeuropeistyczne, dalekie jeszcze od rozwiązania».

analogicznym do sąsiedniego liczebnika *keturi* ‘cztery’. Osobno zob. *peñktas*. — Drw. *penkeri* (zob.), *peñketas* 1. ‘pięcioro, pięć’⁵⁰³, 2. ‘piątka – ocena szkolna’, *penkiése* adv. ‘w pięciu, w pięcioro, w piątkę’ (war. *penkiesa*, *penkiesu*), *peñkus* ‘karta piątka’. Tu też *pa-penk-inis* ‘moneta o wartości pięciu groszy’, SD *papinkinis* «pięta, grosz popiętny» – kalka ze stpol. *po-pięt-ny*. — Cps. *pempiřšciai* (zob. *piřštas*), *penkiągubas* ‘pięciokrotny’ (por. *gūbti*), *penkiapūris* (zob. *pūras*), *penkiólika* ‘piętnaście’ (por. *ólika*), *penkiskart*, *peñkis-* adv. ‘pięć razy’ (por. *kařtas*). — Zredukowany temat *penk-* w I członie: *peñkakė* a. *-ākė* ‘karta z pięcioma oczkami’ (por. *akis*), *peñklitis* ‘pieniądz pięciolitowy’ (por. *litas*), *peñkmetis* ‘pięciolecie’ (por. *mėtai*), *penkpiřštis* ‘palce dłoni’ (por. *piřštas*).

peñktas, -à 4 p.a. ‘piąty’, liczebnik porządkowy do *penkì* ‘pięć’. Odpowiada z jednej strony łot. *piekts*, *piektaĩs* ‘piąty’, stpr. *penckts*, *pyienkts*, *piēncts* ts., z drugiej strony psł. *pėk.tũ, scs. *pētũ* ‘piąty’ (sch. *pēti*, ros. *pjátyj*, czes. *pátý*, pol. *piąty*). Pie. *pėnk^u-to- ‘piąty’, por. goc. *fimfta*, gr. *πέμπτος* (z *penptos), łac. *quīntus* (z *quinctus < *k^uenk^u-tos). Grupa lit. -nkt- jest uderzającym archaizmem, porównywalnym tylko z -nkt- w toch. B *pinkte*. — W słowiańskim na podstawie ordinałe *pētũ* ‘piąty’ zbudowano nowe cardinale *pēti* ‘pięć’. Wyparło ono odziedziczony refleks *†pēče* ‘pięć’ (z psł. *penke < pie. *penk^ue) jeszcze w epoce przedhistorycznej. — Drw. *penktukas* ‘moneta pięciocentowa; piąta część pola; pociąg przyjeżdżający o piątej godzinie’, *pinktas liekas* SD «piętnasty», cps. *penktādalīs* ‘piąta część’ (por. *dalīs*), *penktādienis* ‘piątek’ (por. *dienā*).

pentárka, *pentárkė* 1 p.a. ‘perliczka, Numida meleagris, ptak o szarym upierzeniu w białe cętki’ — zapoż. z pol. gw. *pantarka* ‘perliczka, cesarka’ ⇐ *panterka* (‘że ma pierze cętkowane’, tak Bańkowski II, 494; zob. też POLŻ 137). — War. *pentārda* ‘perliczka’ ma pochodzić, z wtórnym *r*, z fr. *pintade*, zob. LEW 570, gdzie mowa o wpływie wyrazu pol. *pularda* (⇐ fr. *poularde*).

pentinas 2 p.a., *pėntinas* 3 p.a. 1. ‘ostroga u koguta lub gęsi, tj. pazur wystający z tyłu nogi i ku tyłowi skierowany’, 2. ‘ostroga u buta, tj. kabłak metalowy, służący jeźdźcom do pobudzania konia do biegu’. Z tym zestawia się cs. *pėtino* ‘ostroga’, zob. BSW 214, REW II, 477, LEW 571. Opisowo: denominativum na -ina- od *pent-* jak w sb. *pėntis*, -ies m.in. ‘pięta’. Historycznie: drw. posesywny na -na- od *penti-* ⇐ *pėntis*, por. *ākstinas*, *āvinas* i *pātinas*. Por. n.rz. *Pentīnupis* (Vanagas 253). — Z inną budową: łot. *piēši* m.pl. ‘ostrogi’ < *pėntiāj, *kaulu piēši* ‘ostrogi na nogach koguta’. Zob. też *špōras*.

pėntis, -ies 1, 3 p.a. f., *pentis*, -iēs f. 4 p.a. 1. ‘obuch, tępą strona siekiery’, SD¹, SD *pintis* «obuch», *pinčiu kū mušt* SD «obuszkować» [‘obuchem, czyli obuszkciem, na kształt czekana, bić’, L.], 2. ‘pięta’ (*Batas pėntj graužia* ‘But ociera piętę’), SD *pintis* «pięta» (dziś w tym znaczeniu używa się wyrazu *kuñnas*), 3. ‘piętka kosy, część kosy przy uchu’, 4. ‘grubszy a. tępy koniec przedmiotu’, 5. ‘spodnia część ula zrobionego z pnia’, 6. ‘płoza pługa’, 7. gw. ‘huba, grzyb na drzewie, Polyporus’⁵⁰⁴. Adv. *lig pėnčiai* a. *lig pėnties* adv. ‘do ostatka’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *piēts*, *piētis*, *piēte* m.in. ‘obuch siekiery’, stpr. *pentis* Ev ‘pięta, Verse [Ferse]’. Z uwagi na intonację w łot. *piētis* Būga, RR II, 513n. zrekonstruował pierwotny pdg. litewski jako nom.sg. *pėntis, acc.sg. *pėntj. Pod względem semazjologicznym chodzi tu o przenośne użycie wyrazu, który pierwotnie oznaczał ‘piętę, tylną część stopy’. Obok bałtyckiej formacji na -ti- stoi słowiańska na -tā-: scs. *pėta* ‘pięta,

⁵⁰³ Por. *Buvo devynetas vaikų, peñketas numirė* ‘Było dziewięcioro dzieci, pięcioro umarło’. — *Yra čia vienas bernas, kursai turi pėketą duonos miežienės, ir dvi žuvi* DP 123₂₇ ‘Jest tu jedno pacholę, które ma pięć chlebow jęczmiennych, i dwie rybkie’. — Też w znac. ‘około pięciu’, np. *Atnešk penketą pagalių* ‘Przynieś z pięć polan’.

⁵⁰⁴ Tylko we wschodnio-litewskim, gdzie *pėntis* fonetycznie spłynęło z *pintis* ‘huba’ (zob.).

πέρνα', pol. *pięta*, ros. *pjata*, sch. *péta*, *pétu*, < *pen-tā- a. *pin-tā-. Zob. BSW 214, LEW 571. Znacz. etym. 'naprężona część ciała' (Boryś 434). — Jeśli akut litewski jest miarodajny (odziedziczony), to przemawia on na rzecz pierwiastka sełowego, pb. *pēn-ti- < *penh₁-ti-, i za skróceniem – w słowiańskim – długości pochodzenia laryngalnego. Pie. *(s)penh₁- 'ciągnąć, napinać, naprężać' (LIV² 578, Derksen 2008, 399). Zob. *pinti*. Porównywalne przykłady z suf. -ti- sprzężonym ze SP wymieniono s.v. *kertis*. — Drw. *atāpentē* a. *atāpentis* f. 1. 'tylna część stopy, zapiętek', 2. 'tylna część obuwia nad obcasem; obcas', 3. 'zapiętek w łapciach', *papéntis* 'piętka, pierwsza kromka odkrojona z bochenka' (war. *pepéntis*), *penčia* stlit. 'obuch' (*penčioms ir kaltais baisiei vis sukula* KN 'obuchem sprosnie potłukli y młoty'), por. typ *décia* ⇐ *détis*; *pentēlė* a. *pentikė* 'obuszek do klepania kosy', *pentinas* (zob.), *ūžpentis* a. *užūpentis* 'tylna część stopy, zapiętek; ostroga koguta, gęsi'; ustronie, zakątek'. Cps. *kirvāpentē* a. *kirviāpentē* 'obuch siekiery' (por. *kiŗvis*). — N.rz. *Pentà* 3x, *Pentālė*, *Pentūtė*. N.m. *Pentiškės*, *Pentiškiai* (od n.rz. *Pentà*), *Peñtupiai*, *Pentviŗšiai*. Por. stpr. *Pentlawken* (inaczej AON 119: do stpr. *pintis* 'droga').

pėpinti, *pėpinu*, *pėpinau* stlit. 'pieścić' ['otaczać nadmierną opieką, troskliwością, dogadzać', SPXVI]: *jūsų kūnus, kuriuos teip labai pepinate ir gražinate... pelenuosn... apgręš* DP 580₅₁ 'wasze ciała, które tak pieścicie i stroicie... w popioł... obroci'. *Jumus tad bylome dukteres Syono, dūšios švietiškios, silpnosios, pepintos dukteres, o ne sūnūs* DP 424₄₃ 'Wam tedy mówimy corki Syońskie, dusze świeckie, mdłe, pieszczone corki, a nie synowie'. Refl. *pėpintis* 'pieścić się' ['okazywać czułość; postępować z czułością', SPXVI]: *Nežaiskite, nei juokitės, nei pepinkitės su jais* DP 65₃₁ 'Nie igrajcie, ani się śmiejcie, ani się pieścicie z nimi [z dziećmi]'. LEW 571n. dopuszcza podstawę onomatopeiczną i porównuje *pep-* z syn. *lep-* w *lėpinti*. Inaczej ALEW 758, gdzie przyjmuje się zapożyczenie z nwn. *pāppeln* 'rozpieszczać' (śrwn. *pepelen*). Może słuszniej byłoby powiedzieć, że drw. *pep-in-* ma za podstawę *pe-p-*, pochodzące od powtórzonego wykrz. *pe-pe, por. *bėbti*, *blabėti*, *plepėti*. Synonimy z obocznym wokalizmem: *pópinti* (od wykrz. *po-po?) i *paūpinti* (od wykrz. *pau-pau?). — Drw. *išpepintas* DP 'pieszczony', *pėpinimai* DP 'pieszczoty'. — Od wykrz. *pė-pė pochodzi prawdopodobnie osnowa *pė-p-* w *pėpinti* 'iść powoli, niemrawo', jak również w *pėpti*, -ia 'krzyczeć cienkim głosem, piszczeć' (war. *pėpčioti*, *pėpčioti*), *pėpti*, -stū 'tracić siły, słabnąć, robić się powolnym' (*Kas tvermės netur, valnas prie darbo, tas pėpsta* 'Kto jest niewytrzymały, powolny w robocie, ten «pėpsta»') i *pėpsóti*, *pėpso* 'leżeć w niedbałej pozie, leżeć rozwalonym; sterczeć, tkwić'. LKŽ notuje wykrzyknik o formie rozszerzonej *pėp-t* o pisku ptaka. — W języku dzieci *pėpė* b.z.a. oznacza 'miejsce bolące, skaleczone' (⇒ *pėpė* b.z.a. 'dziecko skłonne do płaczu, płaksa, beksa').

pėpis, -io 1 p.a. gw. 1. 'darnina, zwarty splot traw wraz z ziemią' (syn. *velėna*), 2. 'zaskorupały pryszcz na dziobie młodego ptaka', 3. 'szczapka; łuczywo'. Niejasne.

pėplė 2 p.a. gw. 'topola, Pōpulus' — zapoż. z prus.-niem. *pēpel* (GL 98, LEW 572), por. nwn. *Pappel* f.

pėr praep. z acc. 'przez, poprzez, przez czas jakiś, z powodu', np. *Jis pėbrido per ūpę* 'On przebrnął przez rzekę'. *Arklỹs šóka per tvõrą* 'Koń skacze przez płot'. *Per visą naktį budėjau* 'Przez całą noc czuwałem'. *Per tókį vėją nelis* 'Z powodu takiego wiatru nie będzie deszczu'. *Kepūrė per didelė* 'Czapka za duża'. War. gw. *pař*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *par*, stpr. *per*. Wywodzi się przez apokopę z pie. *peri, por. wed. *pári* 'w koło', gr. πέρι 'w, przy' (GJL III, §§ 736n., Beekes 1995, 221).

pėr- 1° prvb. złożzeń czasownikowych, np. *pėrbristi* 'przebrnąć', *pėrplaukti* 'przepłynąć', *pėrduoti* 'oddać przez kogoś', *pėrimti* 'schwytać i przejąć', *pėrsenti* 'stać się za starym', *pėrsiėsti* 'przejeść się', *pėrsitvarkyti* 'uporządkować sobie wszystko na nowo',

pėrvaryti ‘przepędzić (bydło)’, *pėrzydėti* ‘przekwitnąć’. — 2° człon złożień imiennych, np. *pėrviršis* ‘nadwyżka’, *pėreiga* ‘przejście’. — Prvb. *per-* ma odpowiedniki z jednej strony w stpr. *per-* (*perėit* ‘przyjść’), *pėr-* (*sen pėrgimmans* dat.pl. ‘ze stworzeniami, sampt... Creaturen’) oraz psł. **per-* (scs. *prě-*, ros. *pere-*, pol. *prze-*), z drugiej strony w łac. *per-* (*percurrō* ‘przebiegać’, *perdō* ‘zgubić, zniszczyć’, *pervertō* ‘przewracać’). Zob. praep. *peř*.

pėrankas 1 p.a. gw. ‘zasłona, firanka’ — zapoż. z prus.-niem. *fėrhank*, por. nwn. *Vorhang* m. (GL 98). — War. *vėrankai* m.pl. ‘zasłony’ ← prus.-niem. *vėrank* (GL 146). Zob. też *firanka*.

perdėm adv. 1. ‘na wskroś, na wylot, np. przebić’, 2. ‘zupełnie, całkowicie’ (*Medis perdėm supuvęs* ‘Drzewo całkiem zbutwiałe/spróchniałe’) — przysłówek z formantem *-m* od neoosn. *perdė-*, wyabstrahowanej z vb. cps. *pėrdėti* (*per-dė-ti*) m.in. ‘kłaść na wskroś, kłaść (kładkę) na szerokość (rzeczki)’, zob. *dėti*. Paralele: *įdėm*, *núodėm*, *prādėm*.

perdiėn adv. ‘przez dzień, w ciągu dnia’ — ze zwrotu przyimkowego *per diėną* (zob. *dieną*), który uległ ściągnięciu i apokopie. Por. *pernākt* ← *per nāktį*, *pėrvirš* ← *per viršų* (GJL III, § 641).

peregrinas 2 p.a. stlit. ‘pielgrzym’ (DP ‘pielgrzym, przychodzień’) — zlitewszczenie łacińskiego *peregrinus*. Przytoczona w SLA 166 rzekomo polska forma †*peregryn* nie istnieje. Z kontaminacji *peregrinas* i *pelgrimas* (zob.) miał powstać war. *peregrimas* DP ‘pielgrzym’ (SLA 166; brak w ALEW). Zob. też *piligrimas*.

pereĩminos, *-ų* 1 p.a. f.pl. 1. ‘miejsce, przez które wszyscy dla własnej wygody przechodzą, przejeżdżają lub przepędzają bydło’, por. *Kokios čia jumi pereĩminos per mano pievas!* ‘Co to za chodzenie przez moje łąki!’ *Čia tai pačios pereĩminos, visi per čia ir važiuoja, ir gyvulius veda, ir pėsti eina* ‘Tu są same przełaje (skrót), wszystkim jest tędy wygodnie jechać, pędzić bydło i chodzić’, 2. ‘przesmyk, wąski pas ziemi oddzielający dwa jeziora’ (bez przykładów w LKŽ). Prawdopodobnie złożenie członów *perej-* i *-mina*, pl. *-minos*. Człon I do *perejaĩ* adv. ‘na wskroś’. Człon II porównywalny z wyrazami *išmina* ‘ścieżka wygnieciona w zbożu przez zwierzęta’, *prieminà* ‘zadeptana rola a. grządkę; stratowane miejsce na skraju wsi, gdzie spędza się bydło’ (zob. *minti*). Znacz. etym. ‘ścieżka idąca na przełaj, najkrótszą drogą’.

perejaĩ adv. gw. ‘na wskroś, przez wnętrze czego, na wylot, przez całą długość a. szerokość czego; przez cały czas, wciąż, ciągle’. Pochodzi od dewerbalnego rzeczownika **pereja* ‘przejście, przechód’ ← *pėr-ei-ti* ‘przejsć, przeszyć na wskroś’. War. *parejaĩ*. Z innymi zakończeniami: *perejō*, *perejōs* a. *parejōs* ‘na wskroś, na wylot, ciągle’. Krótkowokaliczny morfem *-ej-* jak w stlit. *ejamas kelias* SD¹ «gościniec», *perejamas* SD «przebyty, przebytny» oraz w łot. *eja* ‘ścieżka, chód, krok’, *ateja* ‘ustęp’, *izeja* ‘wyjście’. Nieco inaczej LEW 540, s.v. *parejā*. Dalsze szczegóły s.v. *eĩti*. — Z czasem sb. **pereja* zostało zluźnione przez *pėrēja* ‘przejście; przełęcz; przesieka w lesie’, urobione od neoosn. *perėj-* ← *pėrėjau* (zob. *ėjaũ*). — Drw. przymiotnym od **pereja* było *perejĩnis* ‘przechodzący na wskroś (np. o dziurze, kluczu, belce), łączący wprost dwie miejscowości (o drodze)’, *perejĩnis sienojis* ‘belka w ścianie z jednego kawała drzewa (nie zbijana z części)’. Sb. m. *perejĩnis* ‘belka biegnąca przez całe pomieszczenie, na której spoczywają krokwie’ (syn. *ilginis*), por. *Per visą kluoną nuo sienos lig sienai perejĩnis, é an jo kazlus stato* ‘Przez całą stodołę od ściany do ściany [przechodzi] *perejĩnis*, i na nim stawiają krokwie’.

pėrėskas 1 p.a. ‘coś bardzo smacznego do jedzenia a. picia, smakołyk’, pl. ‘łakocie’ (*Riešutai ir vėžiai ne valgis, bet pėrėskas* ‘Orzechy i raki to nie jedzenie, lecz smakołyki’) — analiza: *pėr-ės-kas*, dewerbalny rzeczownik na *-k-* od neoosn. *perės-*, którą wyodrębniono z vb. cps. *pėr-si-ėsti* ‘przeżreć się’ (pominięcie ptk. zwrotnej *si*). Paralele: *priduřkas* ←

pridūr̃ti; *praĩr̃kas* ⇐ *praĩr̃ti*. — Z podobną budową: *pr̃ėskis*, żm. *pr̃ėskis* ‘zakąska, przystawka’ (por. prefiks w *pr̃ėvalgis* ‘przekąska’). Zob. też *ėskà* i *dvėskà*.

per̃ėti, *per̃iũ* (3 os. *p̃ėri*, war. *p̃ėria*), *per̃ėjau* ‘o kwoce: siedzieć na jajach, ogrzewając sobą jaja wysiadywać pisklęta, wylęgać’, *s̃ėdi višta*, *peri* SD «nasiada kokosz», *išper̃ėti* ‘wysiadywać’, *išper̃iu* SD¹ «lęę się», *išperi paukštis* SD «wylęga ptak», *pap̃er̃ėti* ‘o kwoce: trochę, krótko wysiadywać; doczekać się wyklutych z jaj piskląt; wydawać na świat, rodzić (o krowie, świni), *užper̃ėti* ‘o jaju: załęgnać’. Refl. *išsiper̃ėjo vištėlis* SD «wylęgło się kurczę». Odpowiednik łot. *perēt*, *perē* (war. *per*), *perēja* ‘wylęgać’, *zuobus perēt* ‘o zębach: wyrzynać się’. Pwk. pie. **perh₃-* ‘wystarać się, dostarczyć’ (LIV² 474, IEW 817). Z uwagi na setowy charakter pierwiastka forma prs. *per̃iũ* musi być innowacją na miejscu **perũ* < pie. **perh₃-e-* (jest więcej takich przykładów, np. *semiũ* obok *semũ* s.v. *s̃ėmti*). — W jęz. bałtyckich znajdujemy przeważnie antewokaliczny allomorf w SE pie. **perh₃-* (brak refleksów SZ †*pir-*, †*pur-*⁵⁰⁵). Z innych języków por. SZ gr. ἔποπον ‘dostarczyłem, dałem’, wed. *pr̃ñāti* ‘daje, daruje, ofiarowuje’ (**pr̃-ñé-h₃-ti*), łac. *parō*, *-āre* ‘przygotować, załatwić; zamierzać, chcieć’ (**pr̃h₃-i̯é-*), *pariō* ‘wyprowadzać, wydać, spłodzić, porodzić; nabyć, zyskać’, *pars*, *partis* f. ‘część, kawał, rodzaj, gatunek’ : wed. *p̃urti-* ‘dar, podarek’ < pie. **pr̃h₃-ti-*). — SO *par-*: *pāparas* ‘niezależne, złe jajo, zbuk’ (Šlapelis 178, s.v. *kl̃iukis*; brak w LKŽ). — Drw. *p̃ėrinti* caus. ‘posadzić kurę na jaja, pozwalać wylęgać się’, *išp̃ėrinti* ‘wylęgać’. Por. łot. *perināt* ‘wylęgać; ogrzewać pod skrzydłami’, *zuobus perināt* ‘dostać zębów’. Nomina: *išpera* ‘niezależne jajo, zbuk’ (syn. *pāparas*), przen. ‘wyrodek, łotr’, *vėlnio išper̃ėtas* ‘kogo wysiedział diabeł’ (mówi się o kimś, co jest kuty na cztery nogi, por. Otrębski 1934, 293), *nedāpera* c. ‘ktoś upośledzony umysłowo, półgłówek’ (dosł. ‘taki, którego nie dość długo wysiadywano’), *pāperas* (zob.), *perai* m.pl. ‘zarodki, larwy’ (łot. *p̃ėri* ts., też *peres*), *p̃ėras* ‘poczwarka, zarodek, larwa owada, pszczoły; rybnie jaja, ikra’ (łot. *p̃ėrs* ‘wyląg; więzienie’), *pervė* b.z.a. ‘ryba, która rzuciła ikrę’ (por. *gleivės* b.z.a., *gleivės* ⇐ *gliēti*), *užperas* a. *užpera* ‘załężone jajo, jajo z nieżywym pisklęciem’ (syn. *užiomaras*), *užperos* f.pl. ‘trutnie’. Por. łot. *pere* ‘kokosz na jajach’. — Neoosn. *perė-*: *išper̃ėdinti* caus. ‘doprowadzić do wyklucia się piskląt’ (war. *išper̃ėdinti*). Nomina: *per̃ėtoja* ‘kura wysiadująca jaja, kwoka’, *per̃ėtuvas* ‘inkubator’. Por. łot. *per̃ėklis* a. *per̃ėkle* ‘gniazdo ptasie; wylęgłe pisklęta’, synkopowane *p̃ėrk̃lis* ‘gniazdo, miejsce wylęgu’. — Neoosn. *per̃ėj-*: *vištelių per̃ėjimas* SD «kurczą chowanie, leżenie» (syn. *vištelių apyvaizda*). — Do neoosn. *perė-* utworzono na mocy neoapofonii *ė* ⇒ *ẽ* krótkowokaliczny dublet *pere-*, stąd *per̃ėklė* ‘kura wysiadująca jaja, kwoka’ (łot. *perekle*), war. *per̃ėkšlė*, *višta perekšlė* SD «kokosz nasiadła», n.m. *Per̃ėkšliai* (-š- wsunięte do grupy -kl- też w *kandikšlis* i *pinākšlis*, zob. GJL II, § 235). Paralele: *tur̃ėklės* ob. *tur̃ėklai*; *vel̃ėklis* ob. *vel̃ėklė*. Por. też wyżej *išper̃ėdinti* jako wariant do *išper̃ėdinti*.

p̃ėrgas 3 p.a., *p̃ėrgas* 4 p.a. gw. ‘czółno, łódź wydrażona z jednego pnia’. Wyraz ten wywodzono dotąd z pie. **perg-o-*, mianowicie przy założeniu prapokrewieństwa z psł. **porgũ* ‘próg, dolna belka futryny drzwiowej’ (scs. *pragũ*, sch. *präg*, ros. *poróg*, czes. *práh*, *prahu*, pol. *próg*, *progu*) i przy uwzględnieniu różnicy apofonicznej **perg-* : **porg-*. Inne comparanda: stisl. *forkr* ‘kij, pałka’, stsas. *ferkal* ‘rygiel, zasuwa’, łac. *pergula* ‘przysbudówka, ganek’. Zob. REW II, 407n., LEW 574, WH II, 228, Boryś 486, Derksen 2008, 413 (pbsł. **por̃gos*), de Vaan 460 (na temat *pergula* stwierdza on: «the meanings are so divergent that nothing definite can be said»). — Alternatywne tłumaczenie

⁵⁰⁵ REW I, 442 zauważa, że cs. *zaprūtũkũ* ‘niezależne jajo’, ros. *záportok*, czes. *záprtek*, pol. *zapartek* ts. < psł. **za-pũrt-ũkũ* było w literaturze wiązane z litewskim pwk. *per-* jak w *per̃ėti*. Inna ewentualność to wywód ros. *záportok* itp. od czas. *pórtit̃* ‘psuć’, cs. *prũtiti*. Obie te możliwości bierze teraz pod uwagę Snoj 847 w odniesieniu do słh. *zap̃ftek*.

podsuwają tu takie nomina z *pér-C-*, które zostały urobione od czas. złożonych z prvb. *pér-*, np. *péreiga* ‘przejście’, *péréja* ts. $\Leftarrow$ *péreiti* ‘przejsć’; *pérkasa* ‘przekop’ $\Leftarrow$ *pérkasti* ‘przekopać’. W ramach tego modelu można *pérgas* ująć jako drw. postwerbalny **pérg-a-* od **pérg-oti*, to z metanalizy cps. **pérgoti* (por. *góti* ‘iść szybkim krokiem’) wzorującej się na czas. sekundarnych na *-o-* (SBS II, 144). Pod względem semantycznym rzeczownik **pérg-a-* mógł być z jednej strony abstractum (nomen actionis): ‘przechodzenie, przejście na drugą stronę’ (por. łot. *pārgājiēns* ‘przejście’), z drugiej strony nomen instrumenti: ‘to, co służy do przeprawy przez wodę’. Przy takim ujęciu psł. **porgū* itp. nie są spokrewnione z lit. *pérgas*, z kolei *per̃gas* jest wariantem akcentowym podobnym do *per̃litas* ob. *per̃litas* (zob.).

pèrynà 2 p.a., gen.sg. *pèrynos* stlit., gw. ‘przykrycie łoża w postaci wyspy wypełnionej pierzem, pierzyna’ — zapoż. ze stbłr. *perina*, *peryna*, por. błr. *pjarýna*, -y (SLA 166, Zs 42, LEW 574, ĖSBM 10, 309). War.: *pier̃ynai* m.pl., *perynà* (por. oboczność *é* : *ie* : *e* w *véža/věžà* : *vieža/viežà* : *vežà*). Zob. też *pièrnatas*.

pěryti, *pěriju*, *pěrijau* gw. ‘obić deskami zewnętrzne ściany budynku, szalować’ (*Naujai apsipėrijau trobą* ‘Na nowo oszalowałem sobie chałupę’) — zapoż. z błr. *pėrycʹ* ‘silnie uderzać, bić; prać bieliznę’, błr. gw. *pjarycʹ* ‘prać bieliznę obijając ją pralnikiem’. Zob. PzB 3, 509; 4, 219, ĖSBM 9, 102; 10, 309). — Neoosn. *pėrij-*: *ažupėrijimas* SD¹ «Bczyt». Sb. postvb. *pėrà* 4 p.a., *pėras* 2, 4 p.a. ‘jedna z desek stanowiących oszalowanie domu’ (*Pėraĩs apkalam namą, kad šilčiau būtų* ‘Obijamy dom deskami, żeby było cieplej’), *pėrà* 4 p.a. ‘bicie, lanie’ (*Kad tik tu neklausysi, gausi pėrõs* ‘Jak tylko nie będziesz się słuchał, dostaniesz lanie’). Inaczej LEW 572n., gdzie *pėrà* uznano za rodzimy rzecz. dewerbalny, stojący w apofonii (SW) do *periù*, *pėrti* ‘bić, chłostać, smagać’, zaś *pěryti* za vb. denominativum (bez wskazania paralel). Jeszcze inaczej ALEW 81, gdzie zakłada się pokrewieństwo *pěryti* z jednej strony z ros. *pru*, *perėbʹ* ‘pchać się, napierać’ i pol. *prę*, *przeć* ‘napierać, pchać, wywierać nacisk’, z drugiej strony z łac. *pariēs*, -etis m. ‘ściana, mur’. NB. Lit. *periù*, *pėrti* było dotąd zestawiane raczej ze scs. *perq*, *pĩrati* ‘bić, tłuc, uderzać’ niż z ros. *pru*, *perėbʹ* (psł. **pĩrq*, **pėrti*), zob. np. BSW 215, LEW 578.

peřkelis 1 p.a., *pėrkelis* 1 p.a. ‘perkal, cienka tkanina bawełniana, podobna do płótna’ (war. *peřkalis*) — zapożyczone z pol. *perkal*, -u i podciągnięte pod rodzime formacje z suf. -el-.

pėrkolas 1 p.a., *perkõlas* 2 p.a. wsch.-lit. ‘pleciony płot zastawiany na rzece dla połowu ryb, jaz’ — formacja postwerbalna na -as od vb. cps. *pėrkalti* ‘przebić’, ze wzdłużeniem samogłoski pierwiastkowej: *kal-* $\Rightarrow$ **kāl-* (zob. *kālti*). War. f. *perkollà* 4 p.a., *pėrkola* 1 p.a., *peřkola* 1 p.a. Znacz. etym. ‘to, czym rzekę przebito, tj. przegrodzono’. — Bez wzdłużenia: *pėrkala* a. *pėrkalas* ‘jaz’ (por. *pėrkalas* ‘gwóźdź’). War. synkopowane: *pėrkla* a. *pėrklas* ‘jaz’.

perkūnas 1 p.a. ‘piorun, grom, gwałtowne wyładowanie elektryczności, któremu towarzyszy huk i błyskawica’ (*Kur bitės, iť perkūnas nedaĩs nigdi* LZŽ ‘Tam, gdzie pszczoły, piorun nigdy nie uderzy’). SD *perkūnas muša* «piorun bije». Też przekleństwo i złożeczenie: *Po perkūnais! Kad tave perkūnas!* War. f. *perkūnė* BRB ‘grzmot pioruna; burza, Donner, Gewitter’ (*Nustotų tokia perkūnė ir ledai* ‘Aby ustała taka burza i gradobicie’). Nie ma ugruntowanej etymologii bałtyckiej. Z uwagi na suf. -ūn-, który jest ruskiego pochodzenia (zob. Leskien 1891, 395), może to być sławizm, mianowicie przekształcenie – drogą wsunięcia *k* – wsch.-lit. wyrazu *perūnas* ‘piorun’ (LKŽ IX, 863; ZtŽ zaznacza, że *perkūnas* jest młodsze od *perūnas*) $\Leftarrow$ stbłr. *perunʹ*, błr. *pjarún*, *perunà* ‘grom, piorun’ (por. ros. przest. *perún*, ukr. *perún*). Por. *Pirmà malonkà žibina, tadù perūnas daĩža*

LzŽ ‘Najpierw błyska błyskawica, potem piorun uderza’. Są też nazwy własne: n.jez. *Perūnas* i n.m. *Perūnai* 2x. Nie można wykluczyć, że formy z -k- pozostałych języków bałtyckich: łot. *pērķūns* ‘piorun’ (war. sufiksalne *pērkuōns*, *pērkauns*), stpr. *percunis* Ev ‘piorun, Donner’, są lituanizmami. Inaczej LEW 575: rodzime, od czas. *periū*, *peṛti* ‘bić, chłostać’, też ‘uderzać – o piorunie’ (dla wytłumaczenia -k- ucieka się do porównania ze sti. *Parjánya-* ‘bóg deszczu’, co wydaje się wątpliwe). Podobnie REW II, 345n. Zob. szczegóły w ALEW 759f. Por. syn. *griaustinis*, *griaūsmas*, *trenktinis*. Przeciwni wiązaniu *perķūnas* z łac. *quercus* f. ‘dąb’ wypowiedział się Jaskiewicz, *Studi baltici* 9, 1952, 92, zaś wątpliwości co do związków germańskich (goc. *fairguni* n. ‘góra’ < *fergunja- < *perk^hun^heh₂- ‘obszar lesisty w górach’) zgłosił Kroonen 136. Zob. też EIEC 407. — Drw. *perķūnija* ‘burza z piorunami i gwałtownym, silnym wichrem, nawałnica’ (*Naktį kėlės baisi perķūnija* ‘W nocy przeszła straszna burza’), *perķūnūtė* bot. ‘rozchodnik, Sedum’. Cps. *perķūnračiai* m.pl. ‘niewielki wóz używany na wyjazdy w gości’ (por. *rātai*), *perķūnlaidis* ‘piorunochron’ (por. *laidyti*), *perķūnsargis* ts. (por. *sārgas*), *perķūnvētrė* ‘wichura towarzysząca burzy z piorunami’ (por. *vētra*), *perķūnžolė* bot. ‘rozchodnik, Sedum’ (por. *žolė*). Vb. denom. *perķūnauti* a. *perķūnūoti* 1. ‘bić piorunami, grzmieć’, 1. ‘łajać, strofować, kłąć, przeklinać’ (kalka z pol. *piorunować* MSJP ‘gwałtownie występować przeciw komu lub czemu, surowo napominać, łajać, strofować, gromić?’). — Nazw. *Perķūnas*. N.rz. *Perķūnravis*, *Perķūnupis*, n. bagna *Perķūnaraistis*, n. błota *Perķūn(a)balė*. N.m. *Perķūnaĩ*, *Perķūniškė* 2x, *Perķūniškis*⁵⁰⁶.

peṛkupčius, -iaus 1 p.a. gw. ‘przekupień’ (*Privažiavo peṛkupčių ir visas kiaules iš sodžiaus supirko* ‘Przyjechali przekupnie i skupili wszystkie świnię ze wsi’) — zapoż. z pol. przest. *przekupiec*, -pca ‘przekupień, drobny kupiec, handlarz’ (Sw V, 118). Lit. hybryda z *pirk-* za *kup-* brzmi *peṛpirklis* a. *peṛpirkėjas* (por. *pirkti*). Zob. też *kūpčius* i *perkupnykas*.

peṛkupnykas stlit. ‘przekupień’ (*Turėjai duot penigus perkupnykamus* DP 496⁴⁰ ‘Miałeś dać pieniądze moje przekupniom’) — zapoż. z pol. przest. *przekupnik* ‘przekupień, drobny kupiec’ (Sw V, 118). Zob. też *kūpčius* i *peṛkupčius*.

peṛlitas 1 p.a., *pėrlitas* 1 p.a. gw. 1. ‘przekąska’, 2. ‘mleko matki’ (*Vaikas neturi pėrlito* ‘Dziecko nie ma pokarmu’ (bo matce zabrakło mleka) — sb. postverbale od *pėrlisti* ‘przekąsić, zjeść trochę dla zaspokojenia głodu’ (pwk. w SZ lit- ⇐ liet-). Por. refl. *atsilisti* ‘najeść się do syta’, *užsilisti* ‘przekąsić, nieco zjeść’ (†per-si-listi nie jest zaświadczone). Dalsze szczegóły s.v. *listi* I. Błędne jest odniesienie *peṛlitas* do czas. *lieti* ‘lać’ w LEW 576.

peṛnagis, -io 1 p.a. gw. 1. ‘pożytek pszczeli, pyłek kwiatowy przynoszony przez pszczoły do ula, tzw. pierzga’ (war. *peṛnagas*), 2. ‘zdobycz’, 3. ‘dochód, zysk’ (por. *peṛnagė* ‘łapówka’) — pochodzi z substantywizacji zwrotu przyimkowego *per naga, którego pierwotne znaczenie trudno sprecyzować (zob. *nagà*, *nāgas*). Porównywalną budowę ma derywat słowiański: pol. XVI w. *obnóż*, -noży f. ‘pożytek pszczeli’ (zob. Bańkowski II, 347), stczes. *obnož* ts., błr. *óbnaž* ts., < psł. *obū-nog-ī ‘to, co przy nodze’ (ĖSBM 8, 81). Por. *prīešnagis* ‘ostroga na nodze koguta’. Dla *peṛnagis* można przyjąć znacz. etym. ‘koszyczek na goleni trzeciej pary nóg zbieraczek pszczoły miodnej’.

pėrnai adv. ‘zeszłego roku, łoni’. War. *pėrn*, *pėrnaik* (*pernai-gi), *pėrneik* (> *pėrnak*,

⁵⁰⁶ Z onomastyki staropruskiej przytacza się n.jez. *Perkune* ob. *Parkune*, ⇒ n. wsi *Perkunen* (AON 120, 234, Vanagas 254). Ale obecność nazw o osnowie *Park-* (*Parcken*, *Barken*, *Parkiten*) i nierzadka wymiana *e/a* w pozycji przed *r* każe liczyć się z ewentualnością, że *Perk-* jest wariantem do *Park-*, i to niekoniecznie związanym z apelatywem *percunis* ‘piorun’. Z suf. -un- AON 254 wymienił takie nazwy, jak *Labune* (łąka), *Raudune* (rzeczka), *Sirgun* (rzeczka), *Scalune* (las). Zdaniem Trautmanna 1925, 168n. prymarną domeną sufiksu -un- były nazwy osobowe, por. np. *Assune*, *Aucktune*, *Clausune*, *Merune*, *Norune*, *Stalgune*.

pérnek), *pérnais*, *pérnait* (> gw. *pérnot*), *pérnéje*, *pérniai*. Odpowiednik łot. *pērn*, przest. *pērni*; drw. *pērns*, *pērnājs* ‘zeszłoroczny’. Niejasne. Jeśli sufiksem jest *-ai*, to *pérn-* może być refleksem złożenia pie. **per-h₁n-* ‘zeszłego roku’, gdzie człon II jest alternantem pie. **h₁eno-* w gr. *ένος* Hes. ‘rok’ (por. *δίενος* ‘dwulatek’), zob. LEW 576, Beekes 2010, 426, s.v. *ένιαυτός*. Jeśli sufiksem jest *-nai*, to **pēr-C* może kontynuować przysłówkę pie. **perh₂-*, por. goc. *fairra* ‘daleko’ < **perh₂-eh₂*. Trzecia ewentualność: *pérn-ai* może być zapożyczeniem niemieckim, por. śrwn. *věrn* ‘zeszłoroczny’ (wtedy akut byłby sekundarny). Zob. też Heidermanns 1993, 196, ALEW 761. — Drw. *pernykštis* (zob.). Cps. *pérnaimet* adv. ‘zeszłego roku, łośńskiego roku’, por. *mētai* (⇒ *pernaimētis* ‘zeszłoroczny’), *própernai* adv. ‘w zaprzeszłym roku, dwa lata temu’ (por. *pro-*).

pernākt adv. ‘przez noc, w nocy, w ciągu nocy’ — ze zwrotu przyimkowego *per nākti* (zob. *naktis*), który uległ ściągnięciu i apokopie. Por. *perdiēn* ⇐ *per diēnq*; *perviřš* ⇐ *per viřšų* (GJL III, § 641).

pernelýg adv. ‘nazbyt, zbyt, zbyttnio, zanadto, za duzo’, war. akc. *pernělyg* (np. *Pernėlyg didelė kaina* ‘Za wysoka cena’. *Pernėlyg girtis, didžiūotis* ‘Za bardzo się chwalić, wynosić’) — ze ściągnięcia i skrócenia zwrotu *per nelygiai* (por. *peřnevaliai* ‘wbrew woli, pod przymusem’). Zob. *lygus*. War. *pernelig, pernėl, perlýg, perlik*.

perniėk adv. ‘na darmo, na próżno, na marne’ (*Tiekos metų darbas perniėk nuvejō* ‘Praca tylu lat poszła na marne’) — ze zwrotu przyimkowego **per* nieką ‘za nic’ (zob. *niėkas*), który uległ ściągnięciu i apokopie. Por. *perpūs* ⇐ *per pūsę*, *perviřš* ⇐ *per viřšų* (GJL III, § 641).

pernykštis, *-ė* 1 p.a., *pernykštis* 1 p.a., *pėrnykštis* 1 p.a. 1. ‘ubiegłoroczny, przeszłoroczny’ (*Šienas pernykštis, senas* ‘Siano z przeszłego roku, stare’. *Pėrnykščiai šiaudai tik kraikuo beder* ‘Przeszłoroczna słoma nadaje się tylko na ściółkę’), 2. ‘o koniu: który przez jedną zimę był karmiony w stajni gospodarza’ (antonim do *šiumėtis*), por. Otrębski 1934, 278, 3. *pernykštis žmogūs* ‘zacořany człowiek, pozostający w tyle za ogólnym postępnem’ — przymiotnik z neosuf. *-ykšt-* (por. *naminykštis*), urobiony od adv. *pėrnai* (zob.). War. *pernykščias, pernyščias*. — Neoosn. *pernykšt-*: *pernykštukas* ‘(koń, dziecko) urodzony w ubiegłym roku’, *pėrnykštulis* a. *pėrnykštūlis* ts. War. z perseweracyjnym *n* w sufiksie: *pėrninkštis* ‘ubiegłoroczny’ (por. *bažnincia* ob. *bažnyčia*).

pėrprařos, *-ų* 1 p.a. f.pl., *pėrprařai* m.pl. gw. ‘poczęstunek z okazji odwiedzin nowożeńców u rodziców panny młodej w pierwszą niedzielę po weselu’ (syn. *atgrąžtai*) — sb. postverbale od *pėrsiprařyti* ‘spytać się’, zob. *prařyti*.

perpūs adv. 1. ‘na wpół, na połowę’ (*Perpjauk obuolų perpūs* ‘Przekrój jabłko na pół’), 2. ‘dwa razy, w dwójnasób’ (*perpūs mažiaū* ‘dwa razy mniej’), 3. ‘do połowy’ (*Perpūs nuleisti vėliavą* ‘Spuścić flagę do połowy [masztu]’) — ze zwrotu przyimkowego *per pūsę* ‘na pół’ (zob. *pūsė*), który uległ ściągnięciu i apokopie. Por. *perviřš* ⇐ *per viřšų* (GJL III, § 641).

pėrsėda 1 p.a., *pėrsėda* 1 p.a. gw. 1. ‘spieczony z wikliny płot zastawiany na rzece w celu połowu ryb, jaz’ (*Nukalė pėrsėdą per upę, sustatė varžas* ‘Przegrořdził rzekę jazem i wstawili «varžos»’), 2. ‘tama, np. na młynówce’ (*Kai pėrsėda iširo, tai ir melnyčia nebemala* ‘Odkąd rozpadł się jaz, młyn już nie miele’) — sb. postverbale od vb. cps. *pėrsėsti* m.in. ‘wsiaakając przedostawać się przez co, przesiąkać – o wodzie, krwi, farbie’ (zob. *sėsti*). Būga, RR II, 300 zestawiał lit. *°sėda* z ros. *sėža* ‘jaz na rzece’ < **sėd-jā-*. REW II, 602, s.v. *sėža* wymienił lit. *sėdžia tiņklo* ‘matnia niewodu’ jako odpowiednik wyrazu rosyjskiego.

personā 2 p.a., gen.sg. *persōnos*; *persōna* 1 p.a. stlit. ‘osoba’ (*parodēs V. Dievas trise*

persónose vyriškose DP 259₄₀ ‘ukazał się Pan Bog w trzech osobach męskich’) — zapoż. ze stblr. *persona*, *parsona* ⇐ pol. *persona* XVI w. ‘jednostka ludzka, pojedynczy człowiek, osoba, ktoś; jedna z trzech osób Trójcy Świętej’ (SPXVI). Zob. też SLA 167. — Oboczne zakończenie *-una*: <*persuna*> SD «osoba, persona» (*Atsižvilgėjimas ant persunos daug gal ant sūdo žmonių* SP I, 11₁₄ ‘Wzgląd na osobę siła może na sądzie ludzkim’) ⇐ stblr. *persuna*, *parsuna*⁵⁰⁷. Drw. *persunỹstē*: *Žmogystē jo yra priimta Dievystēsp aba persunystēsp Dieviškosp sūnaus Dievo* SP I, 23₄ ‘Człowieczeństwo jego jest przyjęte do Bostwa abo do personalstwa Boskiego Syna Bożego’. Zob. też *asabà* i *asmuõ*.

perstekẽ 3 p.a. gw. ‘oścień do łowienia ryb’ — zdaniem LEW 577 jest to przekształcenie zapożyczenia nwn. *Stecken* m. ‘kij’, mianowicie przez dodanie prepozycji *per-*, nawiązującej do praeverbium czasowników *pərbadyti* ‘przekłuć, przeszyć’ i *pėrdurti* ts. Przekształcenie sufiksalne: *persteklẽ* (por. typ *žūklẽ* ‘łowienie ryb’). — Obok tego war. *perstikẽ*, *perštikẽ* ‘oścień’, gdzie segment *-stik-/štik-* odzwierciedla nwn. *Stich* m. ‘ukłucie, sztych’. Zob. też *žuvėrklas*.

pėrsti, *pėrdžiu*, *pėrdžiau* wulg. ‘głośno wypuszczać gazy jelitowe, pierdzieć’. Odpowiednik łot. *piŗst*, *pėŗdu*, *piŗdu* ts. (LEGR 564) wskazuje na to, że lit. sztywność apofoniczna w połączeniu z prs. na *-ia* może być innowacją na miejscu **piŗsti*, **pėŗdu*. Do pie. **perd-/pŗd-* ‘(laut) furzen’ (IEW 819, LIV² 473), por. gr. *πέρδομαι*, pf. *πέπορδα* (w funkcji prs.), sti. *pardate*, stang. *feortan*, stwn. *ferzan*, alb. *pjerdh*. Formacja onomatopeiczna, podobnie jak w syn. *bezdėti* (zob.). Akut przypadkowy. — Drw. *perdulỹs* ‘pierdzenie’ (por. *kosulỹs*, *raugulỹs*), *perdėklis* a. *perdũnas* wulg. ‘pierdzioch’, cps. *perdākaulis* gw. ‘kość kończąca stos pacierzowy’ (por. *kāulas*). Gw. *pėrdėti*, *-ju*, *-jau* ‘pierdzieć’ (DVŽ) ⇐ ros. *perdėtʹ*, pol. *pierdzieć*. — SZ *pird-*: *pirdžioti* iter. ‘pierdzieć’. Nomina: *iŗpirda* c. wulg. ‘ostatnie dziecko, zwł. niemłodych rodziców’, war. *iŗperda* (por. pol. *wypierdek*, *wypiardek* ts. ⇐ *wypierdzieć* ‘pierdząc wypuścić’, Sw), *sėnpirda* c. wulg. ‘o starcu: stary pierdoła’ (por. *sėnas*). Nawiązanie w psł. **pirdėti*, por. sch. *pŗdjeti*, ros. *perdėtʹ*, *peržũ*, czes. *prďet*, stpol. *pirdzieć*, pol. *pierdzieć*, < pbsł. **pird-ē-*. Zob. BSW 219n., LEW 577, Vaillant III, 386. — Neopwk. *pirs-* (od wykrz. *piŗst*, *piŗst* o krótkim pierdnięciu, albo też z reanalizy prs. **pirsta* < **pirs-sta*, do **piŗsti* ‘zacząć pierdzieć’): *piŗsčioti* ‘pierdzieć’ (*Jei arklys piŗsčiol[ja]*, *viduriai sveiki* ‘Jeśli koń pierdzi, [to znaczy, że ma] kiszeki zdrowe’), *piŗsnóti* ‘pierdzieć; bieć pomału’, *piŗstelėti* ‘pierdnąć krótko a cicho’. Nomina: *piŗskus* ‘pierdzioch, kto często i głośno pierdzi’ (paralele: *smiŗskus* ⇐ *smiŗsta*; *saũskis* ⇐ *saũsas*)⁵⁰⁸, *piŗsla* a. *piŗslà* ‘tyłek, dupa’, przen. c. ‘pierdoła’. — Tu też *piŗznis* ‘pierdzioch’, z sonoryzacji **piŗs-nis*; sufix jak w *miŗznis*, *ŗiknis*; *sn* > *zn* jak w *triznis*. Neopierwiastka na *-s-* nie uwzględniono w ŹD 226 (rekonstrukcja **pird-dnis*, ze znakiem zapytania), ani w GJL II, § 298 (praforma **piŗzdnis*, rzekomo kontynuująca **pird-snis*). Drw. wstecznym od *piŗznis* jest *piŗza* c. ‘pierdzioch’ (⇒ *piŗzius* ts.).

pėrstoti, *pėrstoju*, *pėrstojau* 1. ‘przestąpić przez co’, 2. ‘stać pomiędzy, oddzielać’, 3. ‘zastąpić komu drogą, napaść na idącego’, 4. ‘przestać, ustać (o deszczu, wietrze)’, DP ‘przestawać z kim; zezwolić’ — jedno ze złożeń prewerbialnych czasownika *stóti* (zob.). — Od czasów starolitewskich *per-sto-ti* ukazuje się również w użyciu 5.: ‘obcować, przebywać w którym towarzystwie, przestawać z kim’, co jest kalką z pol. *prze-sta-wać*, np. *Deja tam, kas jũ klauso ir perstojas su jais* DP 304₃₀ ‘A biada temu, kto ich słucha, a przestawa z nimi’. *Kũ turi daryt su varguliais řpitolij? arba su muŗikais paduotais tavo perstot?* SP II, 182₂₉

⁵⁰⁷ NB. ĖSBM 8, 167 wymienia blr. *parsũna* tylko w znac. ‘portret malarski osoby świeckiej’ (⇐ ros. *parsũna*).

⁵⁰⁸ Wątpliwa jest analiza **pird-skus* w ŹD 124. Ambrazas 1993, § 271 widział w *piŗskus* suf. *-skus*, powstały rzekomo z ‘determinatywu **-k-*’. GJL II, § 457 słusznie analizował *piŗs-kus*, choć nie zajął stanowiska w kwestii osnowy na *-s-*.

‘Co masz czynić w szpitalach? albo z chłopami twemi przestawać?’.

péršas 1 p.a. przest. ‘wiersz, wers Pisma św., wers pieśni; zwrotka utworu’ — zapoż. z prus.-niem. *vers* (GL 99), por. nwn. *Vers* m., stwn. *fers* ⇐ łac. *versus*. War. *fēršas* ‘linijka pisma lub druku’. Z uwagi na akut por. zapoż. *čvėrtis, stėrva, vėrdėlis*. Osobno zob. *viršas*. — War. z suf. *-mas*: *pėršmas* 1 p.a. ‘wiersz, wers’ (LEW 575 z powodu zakończenia *-mas* dopuszcza zmieszanie *pėršas* z syn. *pōšmas* ‘strofa, zwrotka’). — War. z insercją *k*: *pėrkšmas* ‘wiersz, wers’ (por. *kaniūkšnė < kaniūšnė*), drw. *perkšmėlis* ‘wers pieśni; epitafium nagrobne’ (por. Z. Šimenaitė, *Gimtoji kalba* 2011:3, 31n.). — Łot. *peřša, pēřša, pērša* ‘wiersz, wers’ ⇐ dn. lub śrdn. *versch(e)* (por. ME III, 202, Jordan 81).

peršatīs, -iēs 3 p.a. gw. ‘przejmujący chłód, zimno’ (*Peršatīs vėjo didelė* ‘Lodowaty wiatr wieje’. *Peršatīs, vėjas – nė kur pasidėt* ‘Przejmujące zimno i wiatr, nie ma się gdzie schować’) — dewerbalne abstractum z suf. *-ati-* od *peršėti* m.in. ‘szczypać, palić, piec’, por. *peršūs* ‘przenikliwie zimny’. Paralele: *spragatīs* ‘trzaskający mróz; upał’ ⇐ *spragėti*; *kepatīs* ‘upał’ ⇐ *kėpti* (GJL II, § 412, Ambrazas 1993, § 51).

peršėti, peřši, peršėjo 1. ‘swędzić, odczuwać łechcące podrażnienie skóry’, 2. stlit. ‘boleć’, 3. ‘palić, piec, np. o ranie’ (*peřši žaizdą*), ‘szczypać (jak język po pieprzu)’, 4. przen. ‘odczuwać niepokój, trapić się, martwić się’, *išperšėti* ‘zepsuć się, zmarnować się’ (*Visi rugiai išperšėjo – neturėsime duonos* ‘Całe żyto się zmarnowało, nie będzie chleba’), *nuperšėti* ‘zacząć swędzić; zmarnować się (o plonie)’. Warianty formy prs.: *peřša, peřšia* i *peršėja* 3 os. ‘swędzi’ (DP, BRB, CGL ‘boli’). — Prócz tego jest atematyczne prs. *peřšti* 3 os. ‘swędzi, pali, szczypie’, z czasem zreinterpretowane jako prs. na *-i-* od neopwk. *peršt-*: *peršt-i*; tematyzacje: *peřšt-a, peřšč-ia*. Neopwk. *peršt-* dał początek paradygmatowi *perštėti*, prt. *perštėjo* ‘swędzić’ (paralele: *nerštėti, niežtėti*), ⇒ błr. gw. *perštėti* ‘o ranie: piec’ (PzB 3, 522). War. z insercją *k*: *perkštėti, peřkšti* (war. *peřkščia*), *-ėjo*. — Gdy się sparafrazuje znaczn. ‘swędzić’ na ‘wywoływać chęć drapania’, to stanie się jasny związek *perš-* z pwk. *pie*. **perk-* ‘drapać, ryc, kopać’ (por. LIV² 475, IEW 821). Nominalne ślady tego pierwiastka widać w wed. *pāršana-* m. ‘zagłębienie, obniżenie terenu’, na SZ: stang. *furh* ‘bruzda do odprowadzania wody z pola’ (ang. *furrow*), stwn. *furuh* ts., nwn. *Furche* f. ‘bruzda’ (EWD 385), łac. *porca* ‘skiba; bruzda do odprowadzania wody’ < **porkā-* z *pie*. **prk-*eh₂- (de Vaan 481; zob. niżej lit. *praparšas* ‘rów’). ALEW 761n. uważa *peřšti* za ‘etymologicznie odosobnione’. — Wysłunięto przypuszczenie, że do pwk. **perk-* może również należeć *paršas* ‘prosić’ (**pork-o-*), znaczn. etym. ‘zwierzę, które ryje ziemię, Wühler, Aufreißer’, zob. Specht 1944, 34n., LEW 578. Przeciw temu Griepentrog 1995, 193n. — Drw. *išperša* ‘głęboka koleina, zwykle w śniegu’ (*Blogas kelias, daug išperšų* ‘Zła droga, dużo kolein’), *núoperša* ‘nieurodzajny, jałowy kawałek gruntu; miejsce, gdzie nie wzeszło zboże’, *peršatīs* (zob.), *peršulas* ‘ból’ (Willent, LEX, *peřšulis* DP), *peršulys* ‘swędzenie, ból, palenie’, *próperša* (zob.), *peršūs* ‘przejmująco zimny – o wietrze, pogodzie’. Cps. *širdperša* a. *širdperšas* ‘ból serca; zmartwienie’. N.jez. *Peřšas, Pėršaja, Peršokšnaĩ*, n.rz. *Peršėkė, Peršokšnà*, cps. *Žemėperša, Žemóperša*⁵⁰⁹ (w kwestii semantyki por. człon *-plėša* w n.rz. *Žemėplėša* s.v. *plėšti*). Neoosn. *peršėj-*: *peršėjimas* DP ‘boleść’. — SO *parš-*: *praparša* ‘przerębel’, *praparšas* SD «row, fossa» (syn. *perkšas*); jest to wariant do *próperša* (zob.). — SZ *pirš-*: *piřšyti, -ija, -ijo* LzŽ ‘drażnić – o podrażnieniu gardła wywołującym kaszel’.

pėrtis, periūs, pėriaūs 1. ‘w łaźni: chłostać ciało chwostakiem (wienikiem), prać się; kąpać się’, DP ‘umywać się’; SD *periūsosi* «kąpię się» (syn. *maudausi*), «myję się» (syn. *mazgojuosi, prausiuosi*), 2. ‘o ptakach: tarzać się w piasku’ (*Kur pieskas – vištos pėriasi*

⁵⁰⁹ Vanagas 1981, 399 wymienia też *Žemė-peršas*, mianowicie jako nazwę terenową, odnoszącą się do brzegu rzeki.

DvŽ). Niezwrotne *peṛti* a. *pṛti* ‘bić, chłostać, smagać; kuć żelazo; strzelać; uderzać (o piorunie); myć, kąpać dziecko’. Odpowiednik łot. *pērtiēs* ‘kąpać się w łaźni, chłostać się wienikiem’ obok *pērt*, *peṛu*, *pēru* ‘bić, okładać, chłostać’. Refleks pie. **per-/pṛ-* ‘bić, uderzać, prać’ (IEW 819, LIV² 473). Por. 1° scs. *perq*, *pīrati* ‘deptać, dławić, dusić; prać’ (typ *berq*, *bīrati*), *popīrati* ‘zdeptać, stratować, gwałcić’, *zapīrati* ‘zdeptać’, ros. *perú*, *prab* ‘prać bieliznę kijanką’, *poprátb* ‘zdeptać, stratować, pogwałcić’, 2° scs. *peretū* ‘szybuje, unosi się w powietrzu’, 3 pl. *perqtū* (inf. **pīrati?*). Zob. BSW 215, LEW 578. — Drw. *nupertinē* SD «czyścić, purgatorium» (neol.), *nupertuvē* przest. ‘łaźnia’, *perēnē* 1. ‘chłostanie się chwostakiem; kłótnia, bójka’, 2. ‘łaźnia’ (por. sufiks w *gulēnē*, *virēnē*), *peṛšena* a. *peṛšena* ‘lanie jako kara’ (*Gausi peṛšenos su vyte* ‘Dostaniesz lanie różgą’; *rs > rš* przez persewerację), *pertuvē* ‘łaźnia’. Z s-mobile należy tu prawdopodobnie lit. *spaṛnas* ‘skrzydło’ (zob.). — SZ *pir-*: łot. *pirētiēs*, -uos, -ējuos ‘sprzeczać się, kłócić się’ : scs. *pīrēti*, *pīrjo* ‘sprzeciwiać się, zaprzeczać’, refl. *pīrēti sē* ‘spierać się, dyskutować; walczyć’, sch. *prēti se* ‘kłócić się, sprzeczać się’, stpol. *przeć się o co* ‘być w sporze przed sądem’, *przeć się czegoś* ‘wypierać się’. Łot. *pirināt* ‘chłostać ciało chwostakiem’. — Nomen: *pirtis* (zob.). Por. scs. *pīrja*, -ē ‘sprzeciw, zastrzeżenie; spór, brak zgody; proces sądowy; pytanie, przypuszczenie; przeszkoda’ (⇒ *pīrči*, -a ‘prawnik, jurysta’), stpol. *prza* ‘spór z kimś w sądzie’, ros. *prja* ts. — WSZ **pīr-*: scs. *prēpirati* ‘deptać, gwałcić’, ros. *popirátb* ‘deptać, tratować, łamać, poniżać, gwałcić, upokarzać’ (por. °*birati* ⇐ *bīrati* ‘brać’). — WSO **pār-* ⇐ **pār-*: scs. *paritū*, *pariti* ‘latać’, ros. *parítb* ‘szybować, latać, bujać w powietrzu’ – iterativum z suf. *-ī- i st. wzdłużonym, pozornie podobnym do typu -*laziti*, -*vraziti* (por. Vaillant III, 411n.).

pervāzas 2 p.a. ‘przewóz promem lub łódką przez rzekę, jezioro’ (m.in. BRB) — zapożyczone z błr. *peravóz*, -u, z substytucją lit. *per-* za błr. *pera-* (por. stbłr. *perevozъ*, *perēvozъ*). Por. SLA 167. War. *pervāzas* i *pārvažas* zawierają segment -*važ-* jak w rodzimym *pērvaža* ‘przejazd przez bród, rów’. Zob. też *pāramas*. — Drw. *parvāznykas* ob. *pervāžnykas* ‘przewoźnik’ ⇐ stbłr. *perevoznikъ*, pol. *przewoźnik*. War. z zastępstwem suf. -*nyk-* przez -*nink-*/-*inink-*: *parvāzninkas* oraz *parvazininks* (LEX ‘Fuhrmann’, syn. *paramininks*).

perviṛš adv. ‘za wiele, zanadto’ — ze zwrotu przyimkowego *per viṛšū* ‘przez wierzch – o przepełnionym naczyniu’ (zob. *viršūs*), przez ściągnięcie i apokopę. Por. *perdiēn* ⇐ *per diēnq*; *pernākt* ⇐ *per nāktj* (GJL III, § 641).

pēsčias, -iā 3 p.a., *pēsčias*, -a 1 p.a. ‘pieszy’, np. *Liga raita atjoja, pēsčiā išeina* ‘Choroba przybywa konno, odchodzi pieszo’. *Jam reikėjo eiti pēsčiam* ‘On musiał iść pieszo’. *Pėstėjai visi jau susirinko, o važiuotų da nēr* ‘Piesi już wszyscy się zeszli, a jadący wozami jeszcze nie’. War. akc. *pēsčias*, -a 1 p.a. War. z insercją *k* i zmianą *ks > kš*: *pėksčias* (por. *gulksčias* ob. *gulščias*). War. z wtórnym *ks*: *pėksčias*. SD: *pēsčias* «pieszy», *eimi pēsčias*, *pėstomis* «idę pieszo», *lakštanešys pēsčias*, *gromatanešys* «kursor, poseł listowny pieszy». Obok formy na -*sčias* jest postać na -*stas*: stlit. i gw. *pėstas*, -ā 3 p.a. ‘pieszy’ (m.in. BRB), stlit. *pėstomis ējo* ‘szedł pieszo’ (s.v. *pėdā*), gw. *pėstōs* adv. ‘pieszo’. — Drw. od neoosn. *pėksč-*/*pėksšt-*: *pėksčiom* a. *pėksštōm* adv. ‘piechotą, na piechotę’, *pėrpėksštē* adv. ts. — Forma *pēsčias* jest wieloznaczna pod względem etymologicznym, a potwierdza to rozmaitość zajmowanych wobec niej stanowisk. ŽD 331 rekonstruuje plit. **pėd-tjas* jako drw. od *pėdas* ‘ślad stopy’ i *pėdā* ‘stopa; ślad stopy’. Derksen 2008, 398 odtwarza pb. **peʔ(d)-tjō-*, drw. od nomen pbsł. **pėd-* ‘stopa’, które pochodzi ze zmiany pie. **ped-* ‘stopa’ według tzw. prawa Wintera; psl. **pěši* ‘pieszy’ wyprowadza autor odpowiednio z pbsł. **peʔ(d)-sjo-*. ALEW 763 wychodzi od *pėstas* jako podstawowej formy przymiotnika i sprowadza ją (za Forssmanem) do pb. **pėd-ta-* lub **pėd-sta-*, drw. od pwk. *pėd-* jak w *pėdā* ‘ślad stopy, odcisk stopy’. Hipoteza starego sufiksu *-*tjō-* (pb. *-*tja-*) nie może uchodzić za całkiem pewną. Formy typu *slāpčias*, *stāčias*, do których się ona odwołuje, łatwiej jest

zrozumieć jako sekundarne derywaty na *-ja-* od przymiotników *slāptas* i *stātas* niżeli jako derywaty pierwszego stopnia, mianowicie **slap-tjas* i **sta-tjas*. Następnie, gdy chodzi o dwoistość form *pēstas* : *pēščias*, to charakterystyczna oboczność segmentów *-st-* i *-sč'-*, zachęca do szukania wspólnego źródła dla tego zróżnicowania. Wydaje się, że może nim być pdg. **pēstyti*, **pēstau*, **pēščiau* frq. 'chodzić/chadzać pieszo', ponieważ z takiego właśnie paradygmatu dadzą się wyodrębnić – jako neosnowy – zarówno *pēst-*, jak i *pēšč'-*. Podobna sytuacja zachodzi w takich wypadkach, jak *klūpstas* i *klūpsčias* ⇐ **klupstyti*; *mēstas* i *mesčias* ⇐ **mestyti*; *naštā* i *nāščiai* ⇐ **naštyti*. Czas. **pēstyti* był zbudowany na denominatywnym praesens **pēstu* = **pēd-stu* 'idę, kroczę' (prt. **pēdau*, inf. **pēsti*), urobionym od *pēdā* 'stopa'. Por. współczesne denominativa od *pēd-*: *pēdauti* 'chodzić, zwł. powoli, niedaleko chodzić (o starcu)', *pēdinti* 'iść z wolna, powoli' i *pēdioti* 'iść zostawiając ślady'. Opartą na **pēstu*/**pēsti* formację **pēstyti* można analizować dwojako: 1° jako **pēst-y-ti*, o ile pochodzi od prs. **pēst(u)*, lub też 2° jako **pēs-sty-ti*, o ile pochodzi od neopwk. *pēs-* ⇐ inf. **pēsti*. — Neosn. *pēst-*: *pēstijā* coll. 'piechota jako rodzaj wojsk', *pēstinykas* SD «piechota, jeden z pieszych», też «hayduk; lokay», *pēstinykai* m.pl. SD «piechota, lud pieszy», *pulkas pēstinykų* SD «rota żołnierzy pieszych», *pēstininkas* 'pieszy, piechur', *pēstinis* 'pieszy' (*Daug kareivių, raitų ir pēstinių. Aš važiuotas, o tu pēstinis*). Vb. denom. *pēstinti* 'iść pieszo'. Zob. też *nepēščias*.

pesl̥ys, -io 4 p.a. gw. 'drapieżny ptak kania, Milvus' — najprawdopodobniej formacja dewerbalna od *pēšti* 'skubać, drzeć' (zob.) o znaczeniu nomen agentis 'stworzenie skubiące, pochwytyjące (drobne ptaki i zwierzęta)'. Analiza: *pešl̥ys* (m.in. CGL i gw.) jako refleks **peš-slys* (neosufiks *-sl-* jak np. w *tikslas*, *rauksl̥ys*). To **peš-slys* zmieniło się przez antycypacyjną asymilację w *pesl̥ys*, co skutkowało zatarciem granicy morfologicznej i zerwaniem związku z pwk. *peš-*. Paralela semazjologiczna: łac. *vultur*, -is m. 'sęp', zam. **vel-tor*, drw. od *vellō* 'wrywać, skubać' (de Vaan 688). Dalej por. fakt, że vb. *plūnkiu*, *plūnkti* 'skubać (drób), rwać (pierz)', użyte w odniesieniu do jastrzębia, oznacza 'porywać drób na żer'. Zob. też analizę wyrazu *vānagas* 'jastrząb'. — Inaczej LEW 579: drw. od pie. **pet-* 'latać, spadać' (z **pet-slys* via **pes-slys*, znacz. etym. 'latacz'?). — Neoapofonia *e* ⇒ *ie*: *piesl̥ys* (por. *jiēz(d)as* ob. *jēz(d)as* i *jiēlčius* ob. *jēlčius*). — Nazw. *Pešl̥ys* (por. nazw. pol. *Kania*), patron. *Pešlaitis*. War. *Pesl̥ys*, *Piesl̥ys*, *Piesliokas*. N.m. *Pesliaĩ* 2x, *Pesliškės*. N.rz. *Pēslupis* ob. *Pāslupis*, *Paslup̥ys* (Vanagas 247, s.v. *Pasl̥otis*).

pēsti, zwykle *pripēsti*, -*pentū*, -*petaũ* gw. 'bardzo się zmęczyć, zmordować się' — słabo udokumentowany czasownik: *Jau pripetaũ* 'Już się zmęczyłem' (Panemunėlis, rej. Rōkiškis). Możliwe, że *pet-* odzwierciedla pie. **peth₁-* 'padać, upadać' (LEW 580), por. wed. *pātati* 'leci, lata' < **péth₁-e-*, gr. *πίπτω* 'upaść, paść, zginać, polec; opaść, osłabnąć; wpaść, dostać się, zabrnąć w co; rzucić się, uderzyć, napaść na kogoś' < pie. **pi-pth₁-e-* (por. LIV² 477, gdzie brak wzmianki o lit. *pet-*). Zakładany dla *pēsti* rozwój znaczeniowy: 'padać (z braku sił, ze zmęczenia)' ⇒ 'być zmęczonym'. — Neopwk. *pes-*: 1° vb. *peslioti* 'wolno pracować, marudzić, guzdrać się', *pesnōti* 'robić co powoli, nie spiesząc się, guzdrać się, pracować niewydajnie; znacz. etym. 'z powodu zmęczenia wykonywać powolne ruchy'; 2° sb. *pēsēlis* a. *pēsēlis* 'ktoś ociągający się, ospały, opieszły, guzdrała, maruda', też *pēsēlē*, *pēsēlē* c. 'guzdrała', ⇒ vb. denom. *pēsēliotis* 'guzdrać się'. — WSE *pēs-*: *pēsłā* c. 'opieszalec, guzdrała', *pēsłinti* 'iść powoli, wlec się'.

pēstingē 1 p.a. gw. 'twierdza; więzienie', war. *festingē* b.z.a. — zapoż. z prus.-niem. *festing* (GL 50 i 99). — War. *pēstungē* 1 p.a. 'więzienie' (*Už tuos darbus tu pēstungē[je] sukirmysi!* 'Za te czyny ty zgnijesz w więzieniu!') ⇐ nwn. *Festung* f. 'twierdza'.

pēstyti, *pēstiju*, *pēstijau* (ZTŽ -inu, -inau) gw. 'o dzieciach: rozpieszcząć, psuć je pieszczotami' — zapoż. z błr. *pēscicь*, *pēšču* 'pieścić, okazywać czułość'. — Drw. *pestūnas*

‘ktoś rozpieszczony, pieszczoch’.

pešt-, neoosn. wyabstrahowana z formy *pēštas*, participium prt. pass. od *pēšti* ‘skubać, szarpać’, *pēštis* ‘bić się’. Drw. *peštynēs* f.pl. ‘bójka, bijatyka, kłótnia’ (syn. *muštynēs* ob. *mušynē*, *pjūtynēs*), *peštukas* 1. ‘zadzieracz, hak do wrywania siana’, 2. ‘zawadiaka, awanturник’ (por. *kirstukas* ‘ktoś skłonny do zaczepki’, *muštukas* ‘zabijaka’), *peštūnas* ‘zawadiaka’, *peštūvas* ‘hak do siana’, *peštūvēs* f.pl. ‘bójka, bijatyka’. Paralele s.vv. *būt-*, *girt-*, *imt-*, *mest-*, *vest-*.

pēšti, *pešū*, *pešiaũ* 1. ‘skubać’, *pēšti vištą* ‘skubać kurę’, 2. ‘szarpać, wrywać’, *pēšti pláukus* ‘szarpać za włosy, wrywać włosy’, *pešu plaukus* SD «obrywam włosy», 3. ‘o kosie: źle ciąć’, 4. przen. ‘zdobyć, odnieść korzyść’. Refl. *pēštis* ‘bić się, tłuc się; kłócić się; linieć’ : łot. *pestiēs*, *pešuōs*, *pesuōs* ‘zaczepiać słowami, prowokować do kłótni’. Pie. *pek- ‘rwać wełnę, włosy; szarpać’ (LIV² 467), por. gr. πέκω, ἐπέξα ‘czesać, gręplować, strzyc’ (SO πόκος ‘wełna, runo’). Gdy chodzi o czas. łaciński *pectō*, -ere, *pexī* ‘czesać’, dotąd analizowany *pek-to- (prs. na *-te/o-), to van Vaan 2008, 453 wyprowadza *pekte/o- – za Pinaulem – z pital. *petke/o-, gdzie pwk. pie. *petk- pochodzi z dysymilacji *pepk-; była to osnowa reduplikowana od pie. *pek- (zob. wyżej). — Neopwk. *peš-* (← *pešiaũ*): *pešiōti* ‘skubać (wełnę, pióra), szczypać, szarpać, rwać’. Por. *bedžiōti* ← *bedžiaũ*; *vežiōti* ← *vežiaũ*. Drw. *peščiōti* ‘skubać, np. brodę’ (por. *dvēščiōti* ← *dvēšti*). Nomina: *pešenā* c. ‘rozczochniec’, *pešimas* SD «obrywanie» (syn. *raškimas* a. *raiškimas*), *pešēklis* ‘hak do wrywania siana’, *pešyniā* ‘bójka’ (por. *sējyniā*, *kasyniā*), *pešlūs* (zob.), *pešūklis* ‘hak do siana’, *pešūs* ‘skłonny do bójki’. Idiom *išeiti niēko nepēšus* ‘Odejsz z kwitkiem’ (dosł. ‘odejsz, nic nie uskubawszy’). Cps. *gaidāpešis* (zob. *gaidūs*), *kālpešis* ‘garbarz’ (*Nunešk pas kālpešj kailius išdirbti* ‘Zanieś skórę do garbarza’) < *kail-pešis, dosł. ‘zdzierający skóry’ (zob. *kailis*), *skūrpešis* b.z.a. ‘garbarz’ (por. *skūrā*). Osobno zob. *pešt-*. — WSE *pēš-*: *pēščiōti* ‘szarpać od czasu do czasu’ (por. *nēščiōti* ← *nēšti*). — SO *paš-*: *pašyti* (zob., tam też nomina). — SZ *piš-* (typ *TiT* ← *TeT*): *papiešti* ‘szczując podburzać’ (zob.); ewentualnie *piša* stlit. ‘rana na ciele’, o ile nie należy do czas. *piēšti* (zob. s.v. *piš-*). — Nowy SP/SO *paiš-* ← *piš-*: *paišyti*: *Žalių rutų papaišyti* ‘Nazrywać zielonej ruty’. Sb. postvb. *paišas* ‘drzazga, wiór; źdźbło, słomka’. — Neoosn. *paiš-* (← *paišiaũ*): *paišiōti* ‘skubać pióra, rwać, drzeć’ (jest to dublet do *pašiōti/pešiōti* ← *pešiaũ*; akut metatoniczny). Paralele: *kaišiōti* ← *kaišiaũ*, -yti; *raišiōti* ← *raišiaũ*, -yti. Chodzi zatem o drw. na -o- od iteratywu na -y-, a nie o drw. na -io- od czas. prymarnego, jak to podają ŽD 517 i GJL II, § 586.

peteliškė 2 p.a., *pēтелиškė* 1 p.a. 1. ‘motyl’, 2. przen. ‘krawat w kształcie kokardki, muszka’, 3. przen. ‘styl motylkowy w pływaniu’. SD *peteliškė* «motyl; mucha do lamp abo świec przylatująca; ogień owad». War. *petališkė*, *pateliškė*. War. metatetyczne: *tepeliškė*, *lepetiškė*, war. sufiksalne: *peteliuškā*, *tepeliuškė*. Derywat na -išk- od neoosn. *petel-*, pochodzącej z reanalizy czas. *petelēti ‘wzlecieć, pofrunąć’. Ten ostatni stanowił punctivum o suf. -elē- od pwk. *pet- < pie. *peth₂- ‘bując w powietrzu, latać’ (LIV² 479, LEW 581, ALEW 764), por. gr. πέταμαι poet., πέτομαι klas. ‘bując, latać, fruwać (o ptakach i owadach)’, łac. *petō*, -ere ‘dążyć do czego, chodzić za czym, szukać czego; żądać, domagać się’ (znaczn. etym. ‘latać za czym’). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *pitališki* pl. ‘motyle bielinka kapustnika’ (PZB 3, 524), pol. gw. *petyliszka*, *patyliszka* ‘motyl’ (Zdancewicz 346). — W jęz. łotewskim od neoosn. *petel-* utworzono adi. *petelīgs* ‘ruchliwy, żywotny, żwawy’.

petys, -čio 4 p.a. ‘bark, łopatka, ramię’ obok *petis*, *petiēs* 4 p.a. m.f. ts., *petys i pētj* ‘ramię w ramię’, *petys prie petiēs* ‘jeden przy drugim; zatłoczony (o izbie)’, *šautuvus ant petiēs!* ‘na ramię broń!’, *kišti iš (viso) petiēs* ‘uderzyć z całej siły’. Osobno zob. *pečiaĩ*. Odpowiedniki stpr.: *pette* Ev ‘bark, Schulter [Schulter]’, *pettis* Ev 1. ‘łopatka, Schulterblatt [Schulterblatt]’, 2. ‘łopata do wsuwania chleba do pieca, Ouenschufel [Ofenschaufel]’, (*kai*

mes) *ni perpetta[n]s waitiāmai* ENCH ‘abyśmy nie spotwarzali (bliźniego swego), (das wir vnseren Nechsten nicht) affterreden’, dosł. ‘za plecami odmawiać’. — Osnowa *pet-*, w bałtyckim ograniczona do nomen, jest z pochodzenia antewokalicznym allomorfem pwk. *pie*. **peth₂*- ‘rozpościerać, rozwijać’ (LIV² 478), por. gr. ἐπέτασα, aor. do πετάνωμι ‘rozpostrzeć, rozwinąć, otworzyć’, SZ πίτνῃμι ‘rozpościerać, rozciągać; podniecić, pobudzić’ (wtórny SP łac. *pat-* ← **pt-* w *pateō*, -ēre ‘stać otworem, rozciągać się, być wystawionym, być widocznym’, por. de Vaan 442, 449). Etymologicznym znaczeniem *petys* było ‘płaska kość’. Przybliżone paralele stanowią wyrazy greckie πέταλον ‘liść, płatek metalu, blaszka’, πέτασος m.in. ‘szeroki blaszkowaty liść; baldachim’ i πατάνη ‘rodzaj półmiska’. Por. też fakt, że wyraz scs. *plešte* n. ‘ѡмоѡ, вѡтов, bark, ramię’, ros. *plečó* ‘łopatka’, pol. *plece* ts. < psł. **plet-ja-* jest derywatem od pwk. **pleth₂*- ‘rozszerzać, rozwijać’ (zob. s.v. *platus*). Zob. też LEW 581n., ALEW 764. — Drw. *añtpetis* ‘naramiennik; okrycie pleców’ (war. *añtpetē*: *ántpetē* – z **anta-petē*?), *pāpetēs* f.pl. ‘krótka koszula kobieca; koszula; kamizelka; szelki do spodni’, *pečýstas*, -a ‘o szerokich plecach, barczysty’, *pečīūkas* a. *pečīūgā* c. ‘barczysty mężczyzna’ (por. *namūkas*, *valiūkas*), *perpetē* ‘naramiennik’, *petingas* ‘barczysty’, *petūkai* m.pl. ‘ramiączko z haczykiem pośrodku do wieszania ubrania’, *petūkas* ‘ramiączko halki, sukni; poprzeczka w motowidle’. Cps. *petnešā* a. *pētnešiu* adv. ‘dźwigając co na plecach’ (*Aplaistē visus diegus petnešā*, t.y. *nešdamas viedrus vandens ant pečīū* ‘Niosąc wiadra na plecach, podlał wszystkie sadzonki’), *pētnešos* f.pl. ‘szelki do spodni’ (por. *nešti*; syn. *pāpetēs*), *tarpūpetē* ‘środek pleców, plecy między ramionami’ (por. *tārpas*), *viršūpetē* ‘górna część pleców’ (por. *viršūs*).

petlė 4 p.a. ZTŽ ‘pętla’ — zapoż. z błr. *pjatljá*, -í (pl. *pétli*). — Drw. **petlyčia* ← błr. *pjatlíca*, -y ‘pętlica, uszko z tasiemki, sznurka do zapinania odzieży, też jako ozdoba, zwł. ozdobne naszytki w mundurze’, co suponuje zdrobnienie stlit. *petlyčelė* CHB ‘pętka przy ubiorze, kleine Schlinge, Schleife’, por. SLA 167 (pominięte w LKŽ, LEW i ALEW).

pėtmė 4 p.a., *pėtmė* 1 p.a. gw. 1. ‘plama na ubraniu; znamię na skórze, sierści’, 2. ‘piętno, skaza, zmaza’ (war. *pėtmā* 2 p.a., por. *Marija be pėtmos* ‘Maryja bez zmazy’) — sb. postverbale od *pėtmyti*, -iju, -ijau 1. ‘piętnować, wypalać piętno, tj. znak własności (na skórze konia, krowy), znaczyć, oznaczać’, 2. *supėtmyti* ‘poplamić, np. obrus’. Ten czasownik został zapożyczony ze strus. *pjatniti* ‘piętnować, opatrywać znakiem własności’ i przekształcony przez dysymilację *tn* > *tm* (por. z obocznym sufiksem: stbłr. *pjatnati*). Stan sprzed tej zmiany zaświadcniają formy Szyrwidowe, które wymieniono s.v. *pėtnas*.

pėtnas stlit. 1. ‘plama, znak szczególny’, SD «cecha», 2. ‘plama brudu, zabrudzenie’ — zapoż. ze stbłr. *pjatno* (*petno*), por. błr. gw. *pjatnó* ‘piętno, znak na skórze; plama na ubraniu’. Zob. też SLA 167, LEW 583 i ĖSBM 10, 317n. — War. z dysymilacją *tn* > *tm*: *pėtnas* ‘plama na sierści krowy, łata’ (*Karvė baltais pėtnais* ‘Krowa z białymi łatami’). Jest i białoruski war. z wtórnym -*tm*:- stbłr. *pjatmo* (HSBM), gw. *pjacymó* (ĖSBM). Zob. też *pėtmė*. — Vb. denom. 1. *pėtnavoti*: *pėtnavoju* SD¹ «cechuię» (syn. *žyminu*, *žinklinu*), 2. *pėtnyti*, -iju, -ijau ‘wypalać piętno’, *pėtniju* SD «cechuię» (syn. *žyminu*, *žymiu*), *ipėtniju* SD¹ «napiątnuię».

pėtnyčia 1 p.a., stlit., gw. ‘piątek’, SD «piątek, dies veneris» — zapoż. ze stbłr. *pjatnica*, *pjatnīca*, por. błr. *pjātnica*, -y (SLA 167, Zs 42, Borowska 349, LEW 583; brak w ALEW). War. *pėtnyčia*, *pėtninčia* (por. *mednyčia* ob. *mėdnyčia*); z dysymilacją *tn* > *rn*: *pernyčia* (LEW l.c.); z asymilacją *tn* > *nn*: *pėnyčia*. Ze skrzyżowania *pernyčia* i *pėnyčia* powstało *pernyčia* ‘piątek’ (do tego z perseweracyjnym *n*: *pertninčia*, por. *bažnīnčia* i *mėlninčia*). LD § 248 dopatrywał się tu raczej adideacji do czas. *per̃ti* ‘chłostać, smagać’. Vb. denom. *pėtnyčiōti*, -ju, -jau ‘pościć’, dosł. ‘piątkować’ (por. *sabatyti* s.v. *sabatā*). — Hapaks strp. *pentinx* EV ‘piątek, Freitag [Freitag]’ stoi prawdopodobnie na miejscu *[*pantinks*] albo *[*pantniks*], co oddawało pol. *piątek*, z substytucją suf. -*ek* za pomocą strp. *-*ink-* lub *-*nīk-*.

Trautmann 1910, 393 mylnie suponuje †pętnica jako ‘staropolską’ formę źródłową. Mažiulis (PKEŽ 3, 255) zakłada przejście stpol. †pętek [!] i zastąpienie -ek pruskim *-inīk-.

petnỹkai, -u 2 p.a. m.pl. (*piatnykai) wsch.-lit. ‘trzpień (dolny i górny) obracającego się pionowego słupa, na którym są umocowane wieże stodoły’ (*Seniau tai petnỹkai vadinós: iškalta kaladėlė ir skylutė*) — zapoż. z błr. gw. *pjatkni* m.pl. ‘urządzenie do zawieszania wrót bez zawiasów’ (*Dzvery byli na pjatnikox ū humne i ū pryhumenniku*, PzB 4, 224), *pjatkni* ‘gniazdo, w którym obraca się ós wrót’ (ĖSMB 10, 317). Por. ros. gw. *pjatkni* ‘dolna belka ramy drzwiowej z wgłębieniem na trzpień (biegun), na którym obracają się drzwi’ (SRNG), < psł. *pętnikū od *pęta ‘pięta’ ← *pęti ‘napinać, naprężyć’. Por. lit. *pėntis* ‘pięta’, które pojawia się w znaczeniach pobocznych ‘grubszy lub tępy koniec przedmiotu; spodnia część ula kładowego’ i ‘płoza pługa’. Brak w LEW. LKŽ ani LZŽ nie zaznaczają obcości wyrazu (zrobi to dopiero DVŽ).

petrāžolė 1 p.a. bot. ‘pietruska, *Petroselinum sativum*’. Analiza: *patrā-žolė*, kalka złożenia pol. *piotru-ziele*, *pietru-ziele*, war. *pietru-zele* ‘pietruska’ (SPXVI), to zaś z ludowo-etymologicznego przekształcenia wyrazu łac. *petroselinum* (← gr. *πετρο-σέλινον* n. ‘pietruska’), mianowicie drogą nawiązania członu łac. *petro*° do imienia polskiego *Piotr*, voc.pl. *Pietrze* (por. lit. *Pėtras*). Por. typ złożeniowy *jonāžolė* ‘ziele świętojańskie, *Hypericum*’ – od imienia *Jōnas* ‘Jan’. Osobno zob. *petruškā*. — Łot. *pētersīlis* ← śrdn. *petersilie* (Jordan 81).

petrēlis, -io 2 p.a. gw. ‘biedronka, owad *Coccinella septempunctata*’ — drw. na -elis od imienia *Pėtras* ‘Piotr’. Synonimy: *petrėlė*, *petriukas*, *petrutėlė*. — Od imienia żeńskiego *Petronėlė* ‘Petronela’ pochodzi syn. *petronėlė* ‘biedronka’. Zob. też *borūžė*.

Petrinēs, -iū 2 p.a. pl.t.f. ‘święto św. Piotra i Pawła, 29.VI.’ — drw. na -inē- od imienia *Pėtras* ‘Piotr’. Podobnie są zbudowane nazwy świąt *Joninēs*, *Juozapinēs*, *Jurginēs*. Por. pol. przest. *piotrowiny* ‘imieniny Piotra’.

petruškā 2 p.a., gen.sg. *petruškos* stlit., gw., zwykle pl. *petruškos* bot. ‘pietruska, warzywo *Petroselinum sativum*’ — zapoż. ze stbłr. *petruška* XVI w. ← pol. *pietruska*, por. błr. *pjatrúška* (SLA 168, LEW 583, ĖSBM 10, 319, POLŽ 515). NB. SD ma *petruška*, natomiast SD¹ *petruškas* (pl.t.f.). — Drw. wsteczny: *petr-ėlė* (por. *pāduška* ⇒ *pad-ūtė*). Zob. też *petrāžolė*.

°petuoti, *°pėtuoti*: 1. stlit. *atpetuoti* ‘zemścić się’, np. *jam’ atpetuoť* DP 37₁₅ ‘nad nim się pomścić’, 2. gw. żm. *atpetuoti*, wsch.-lit. *atpėtuoti* — może zapożyczone z błr. gw. *pėtacь* ‘bić’ lub *pėtavacь* ‘mocno bić; ciężko pracować’, refl. *pėtavacca* a. *pėtvacca* ‘wykonywać ciężką pracę, harować, mordować się’ (por. ĖSBM 9, 106). Semantyka zapożyczenia wymaga dalszego badania (‘zemścić się’ z ‘ciężko odpracować’?). Zob. ALEW 66n. Brak w SLA i LEW. — Drw. *atpetavimas* DP ‘pomsta’, *atpetuojimas* ts. (CHB), *atpetuojas* DP ‘zemściciel, Rācher’.

pevnas stlit. ‘pewny, gewiß, zuverlässig’, por. *Viešpatie pevną padary[k] širdį jū* MŽ 526₃ ‘Panie, uczyn pewnym [mocnym, stałym⁵¹⁰] serce ich’ — zapoż. z pol. *pewien*, *pewny*, -ego. — Wsch.-lit. *peūnas*, -à 4 p.a. ‘pewien, jakiś’ (LZŽ, ZTŽ) ← błr. *pėūny*, -aha (zapoż. z pol.), adv. *peūna* a. *peūnia* LZŽ ‘pewnie, chyba’ ← błr. *pėūna*, gw. *pėūnja* (PzB 4, 212, por. pol. *pewnie*). — Inne war.: *pelnas* (oboczność l : ū, por. *mālkna* ob. *māukna*), *pjaūnas* (*Aš buvau pjaūnas, kad jis ateis* ‘Byłem pewien, że on przyjdzie’) oraz *piēmnas*, właściwie **pjamnas* (m-n z asymilacji w ū-n; pisownia <ie> dla *ja jak w *piēškas* i *slīēpas*), ⇒ adv. *piēmniai* a. *piemniai* ‘pewnie, zapewne’.

⁵¹⁰ Por. SPXVI XXIII, 421.

pěžinti, *pěžinù*, *pěžinaũ* gw. 1. ‘stąpać powoli, ostrożnie, np. o ptakach’ (*Žąsis, višta, sparnus nuleidus, pěžin*), 2. ‘iść z trudem, wlec się’ — czasownik na *-in-* od wykrz. *pěži*, *pěžt* o powolnym chodzie, o powłóczeniu nogami (*Pěži, pěži po trobą – vos papěžin*). Z innymi sufiksami: *pěžioti*, *pěženti*, *pěžioti*, *-ju*, *pěžyti*, *-iju*, *pěžlioti*. Nomina: *pěžainis* a. *pěžius* ‘ten, kto idzie powoli, wlecze się’.

pěžti, *pěžtù* (**pěž-stu*), *pěžaũ* gw., zwykle z prvb.: *papěžti* ‘nastroszyć się (o włosach, piórach); źle wyglądać’, *supěžti* ‘zmarnieć, wynędznieć’. Drw. *papěžēlis* ‘istota wątła, mizerna, chorowita, cherlak’. — Brak alternantów na SE **pež-* i SO **paž-*. — SZ *piž-* (typ *TiT* $\Leftarrow$ *TeT*): *pīžti*, *pīžta* (**pinž-sta*), *pěžo* [!] ‘nadymać się’, *papīžti* ‘rozdać się’ (*Šlapelis* 350, 306). Niejasne. LEW 583 uważał za pożyczkę z ros. *пы́зить* ‘nadymać, stroszyć sierść, pióra’, *пы́зйтсја* ‘nadymać się, wytężyć się, silić się’, ale nie wytłumaczył różnicy w budowie, ani wokalizmie odnośnych form.

picēnti, *pīcenù*, *pīcenaũ* ‘iść, chodzić małymi krokami, przebierać nogami, dreptać’ — od wykrz. *pīc*, *pīci-pīci* o szybkim chodzie drobnym krokiem (syn. *stipēnti*, *tipēnti*).

pýdyti, *pýdau*, *pýdžiau* žm. 1. ‘z trudem wlec, ciągnąć, nieść coś ciężkiego, taszczyć’ (*Aš pýdau akmenį*, t.y. *sunkiai nešu, sunkiai ritu akmenį* JU ‘Taszczyć kamień, tj. z trudem niosę, z trudem toczę kamień’), 2. ‘gnać kogo, pędzić’ (*Šuo zuikį išpydė į mišką* ‘Pies zapędził zającą do lasu’) — caus.-iter. na *-dy-* od niezachowanego czas. prymarnego **pýti*. Paralele: *lýdyti* $\Leftarrow$ *lýti*; *lódyti* $\Leftarrow$ *lótĩ*; *púdyti* $\Leftarrow$ *púti* (por. GJL II, § 641). — Z obocznym suf. *-ā-: stpr. *pīdai* ‘niesie, nosi, tregt’ < *[*pi:da:ja*], inf. *[*pi:da:t*]. Por. stosunek form stpr. **bandāt* (*perbānda* ‘versucht’) i lit. *bandyti* ‘próbować’. Oprócz tego jest quasiprymarny inf. *pījst* ‘nieść, tragen’, *preipīst* ‘przyjąć, fuertragen’ < **pīd-ti* (ptc. pass. *perpīsts* ‘przyniesiony, fuergetragen’). Utworzono go od neopwk. **pīd-*, wyabstrahowanego z prs. na *-d-*, **pī-da* ‘niesie’. Zob. PKEŽ 3, 278, LAV 265 n. — Refleks lit. *py-C* pochodzi prawdopodobnie z pie. **pih₂-C*, tj. st. zanikowego do pie. **pieh₂-* ‘bić, uderzać’, por. gr. *παίω* ‘bić, uderzać, tłuc, walić, ranić; wbić coś w coś, wpędzić; odpędzać’ < **pauje-*, to z dysymilacji **piauje-* $\Leftarrow$ **pja(h₂)u-* (LIV² 481 n.; nie uwzględnia czas. lit.). Inaczej LEW 584 i PKEŽ, l.c., którzy operują st. wzdłużonym od pwk. pie. **ped-/pod-* ‘chwycić, ująć’. Por. IEW 790, który zaliczył do tego pierwiastka m.in. nomina lit. *pėdas* ‘snop zboża’ i *pūdodas* ‘garnek gliniany’.

pielà 4 p.a., acc.sg. *piēlā* stlit., gw. ‘piła, narzędzie do tarcia drewna na deski’. SD: *trintinė piela* «piła do tarcia drzewa», *piela sliesorių* «piła ślosarska», *nutrint pielu* «popiłować czego, pogładzić». Z obocznym tematem: *piēlē* 2 p.a. i *pielē* 4 p.a. (*Reikia paāštrinc piēlį* LzŽ ‘Trzeba naostrzyć piłę’). Najprawdopodobniej jest to sławizm (por. Būga, RR II, 211, 514), mianowicie przekształcenie formy **pyla* $\Leftarrow$ błr. *pilá*, *-ý* ‘piła’ przy udziale neoapofonii *y* $\Rightarrow$ *ie*. Paralele: *sýtas* ‘sito’ $\Rightarrow$ *sietas*; *šykštūs* ‘skąpy’ $\Rightarrow$ *šiekštas* DP oraz sławizmy: *lyčýna* ‘maska’ (błr. *ličýna*) $\Rightarrow$ *liečýna*; *pyrāgas* ‘ciasto upieczone’ (stbłr. *pirogъ*) $\Rightarrow$ *pierāgas* (LzŽ)⁵¹¹. Zob. jeszcze *mieras*. W słowniku Derksena 2015 *pielà* zostało słusznie pominięte. Rodzimą nazwą ‘piły’ jest *graižtas* (BRB), sb. postvb. od *graižyti* ‘rozrzynać, rozcinać’. — Z kolei psł. **pila* ‘narzędzie do obróbki drewna’, scs. *pila* ‘πρίων’, sch. *pila*, ros. *pilá*, pol. *piła*, uchodzi za zapożyczenie z germ. **filō* ‘pilnik’ (por. nwn. *Feile* f., ang. *file*), zob. Pronk-Tiethoff 2013, 159n.: pgerm. **finh(a)lō* a. **finhilō* ‘(żelazna) piła’. W tym stanie rzeczy trzeba porzucić rekonstrukcję pbsł. **peilā* ‘piła, Säge’ (BSW 210, za nim SLA 168 i LEW 563n.). ALEW 765 ze względu na geografie nie wyklucza sławizmu, mylnie jednakże

⁵¹¹ Būga, RR III, 503, 882 utrzymywał, że lit. *ie* może być zastępstwem słowiańskiego *i* nie tylko w *pielà*, lecz także w łot. *krievs* ‘Rosjanin’ i łot. *sviēta* ‘chusta’. Ten pogląd trzeba porzucić: słow. *i* jest oddawane regularnie litewskim *y*. Odchylające się refleksy *i* lub *ie* wymagają specjalnego tłumaczenia, zwłaszcza przy uwzględnieniu reguł lit. neoapofonii.

informuje, jakoby *ie* nie miało obocznika w postaci *y*. — Drw. *pielelē* SD¹ «piła», *pielyčia* ‘pilnik, Feile’ (LEX). Vb. denom. 1. *pielavóti*, -ju, -jau ‘piłować, rznąć, przecinać piłą’, SD¹ «piłuię», przen. ‘pilić, przynaglać, popędzać, nie dawać spokoju’ (kalka z błr. *pilavács*, -*úju* ⇐ *pilá*, por. SLA 168), 2. *piēlyti*, -iju, -ijau ‘piłować’, przen. ‘męczyć (np. konia) pracą ponad siły; nękać, drażnić, dokuczać’, 3. *pielúoti* ‘piłować’ (m.in. LEX). — Wsch.-lit. *pilavóti*, -ju, -jau ‘piłować’ i ‘pilić’ (*Dzvijuosà pilavójo, o trečias turėjo* LZŽ ‘Piłowali we dwóch, a trzeci przytrzymał’). *Dabař ānas manì vīsū diēnū pilavōs* LZŽ ‘Teraz on będzie mnie cały dzień pilił’) jest, w przeciwieństwie do *pielavóti*, bezpośrednim zapożyczeniem z błr. *pilavács*, -*úju*. Zob. też *pielavỹnos* (s.v. *pilavinos*) i *nopiēlnykas*. — Pdg. wsch.-lit. *pielùiti*, -*ùju*, -*ùjau* ‘piłować’ opiera się na formie 3 os. prs. *pielùja*, którą przejęto z błr. *pilúje* ‘piłuje’ (zob. Zs 46, 114n.); paralele s.v. *kitrùiti*.

piemuõ 3 p.a., acc.pl. *piemenį* m. ‘pasterz, pastuch’ — refleks pb. *pāi.men- < *paiH.men-, formy wywodzącej się przez metatezę spółgłoski laryngalnej z *pa.Hi.men- < pie. *po.h₂i.men-, zob. Rasmussen 1989, 272. IEW 839 rekonstruuje pie. *pōi-men-; Kuryłowicz 1958, 214 zakłada lit. metatonię akutową. LIV² 460: pwk. *peh₂(i)- ‘paść, pilnować bydła’. Por. krótki dyftong w gr. ποιμήν, ποιμένα (-men- na miejscu -mon-, por. Peters 1980, 166). Paralela na metatezę laryngalnej: *dieveris*, *dieverj*. Paralele dla SO: *aumuõ*, *šarmuõ*. ALEW 765 przemilcza hipotezę metatezy *aHi > *aiH i mówi o ‘ekskluzywnej odpowiedniości litewsko-greckiej’. — Zapoż. bałtyckie w fiń. *paimen* ‘pastuch’ (LEW 585, Stang 1966, 54). — War. 1. *piemuõj* (por. *sesuõj*), 2. *piemuõn* (por. *sesuõn*), 3. *piemenis* (por. *šunis*, *sesis*), 4. *piemenys* (por. *akmenys*, *vandenys*), 5. *piemenis* (por. *ākmenis*, *vādenis*). — Drw. *piemuvà* ‘chłopiec-pastuch; wyrostek’ (por. *sesuvà* ‘siostra’). Neoosn. *piemen-*: *piemēnē* ‘pasterka’, *piemeniškas* ‘pastuszy; niedojrzały, niepoważny’, *piemenūkas* ‘pastuszek’, cps. *piemengalys* ‘marny pastuch; niedojrzały młodzieniec’ (por. *gālas*). Vb. denom. *piemenauti* ‘być pastuchem’. — Sb. *piemeñcis*, -io gw. ‘mały, słaby pastuch’ (*Itas piemeñcis neinganys tieko skatynū* ‘Ten «piemenčis» nie upilnuje tak liczego stada’) pochodzi pewnie z *piemenčius przez zmianę *č’u* > *č’i* (por. n.agt. *iščius*, *sūkčius*, *tūpčius*). — N.m. *Piemenys* (LPŽ nie notuje nazwiska *Piemenis).

pienas 1, 3 p.a. ‘mleko’ (łot. *piēns* ts.). SD¹ *pienas*, *sūris*, *sviestas* «mleczno, lactarium» [‘mleko, ser, masło czyli nabiał’], SD *pienas tirštas rūgjs* «kańpust» [‘kwaśne mleko’]. Refleks pb. *pāi-na- lub *pēi-na-. Trudne. Są tu dwie możliwości. Po pierwsze: ‘mleko’ jako ‘to, co wezbrało w wymieniu’. Por. pwk. *py-* w *pýti* ‘o wymieniu: nabierać mleka, wzbierać mlekiem’ (zob.) < pie. *piH-C, SZ do *pejH- ‘wzbierać, nabrzmiewać’ (por. LIV² 464, LEW 585, ALEW 765n.). Po drugie: ‘mleko’ jako rodzaj napoju’. Wtedy por. praformę *pāi-na- < *pōi-no- > Dalszy wywód może pójść dwiema drogami: 1° z pie. *poh₃i-no- < *peh₃i-no- ⇐ pwk. *peh₃(i)- ‘pić’ (por. LIV² 462), 2° z pie. *poiH₃-no-, drw. na SO od *pejH₃- (SE dotworzony od SZ *piH₃-). W tym drugim wypadku *pienas* by nawiązywało do słowiańskiego czas. *piti* ‘pić’ < *piH₃-tēj, gr. πῖθι ipv. ‘pij!’ < *piH₃-dʰi (neopwk. *piH₃-, z metatezy *ph₃i-, por. *sih₂- < *sh₂i- s.v. *siēti*). — Drw. *piēnē* (zob.), *piēninē* ‘mleczarnia’, *piēninēs valgyklos* SD «mleczno, nabiał», *piēninykas* SD «mlecznik, co robi koło mleka», *piēnininkas* ‘mleczarz’, *piēniškas valgis* ‘potrawa mleczna’, *piēniškas* sb. ‘mleczne jadlo, nabiał’ (por. typ *mēšiškas*), *piēnius* ‘mleczarz’. Cps. *aguõnpienis* (zob. *aguonà*), *kisiēlpienis* (zob. *kisiēlius*), *piēnurnis* (zob.), *piēngrybis* bot. ‘grzyb o mlecznym soku, mleczaj, Lactaria’ (por. *grýbas*; war. *piēnius*), *piēnligē* ‘pleśniawki, choroba błony śluzowej jamy ustnej, objawiająca się białoszarymi nalotami’ (por. *ligà*; syn. *riētena*), *senapiēnē* ‘krowa jałowica, która daje jeszcze trochę mleka, tzw. przedojka’ (dosł. ‘dająca stare mleko’, por. *sēnas*). — W złożeniu błr. gw. *syra-pénja*, *syra-pónja* ‘kwaśne mleko, rzadkie niezupełnie zsiadłe mleko’ może tkwić lituanizm °*penja* ‘mleko’ < °**pjenā* (Laučjute 56, ĖSBM 13, 121).

piénburnis, -ė 1 p.a., *pienbuŕnis* 2 p.a. ‘dorastający chłopiec, młokos, żółtodziób’ (*Pienburnis* – *kuris jaunas, kurio pienas ant burnos kaip žindęs* JU ‘«Pienburnis» to taki, który jest młody, który ma mleko na wargach, jakby [jeszcze] ssał pierś [był oseskiem]’) — złożenie członów *pienas* ‘mleko’ i *burnà* ‘usta; gęba’, co może kalkować nwn. *Milchmund* m. lub *Milchmaul* n. (por. *pienburnis* LEX ‘milch maul’). Paralela typologiczna: ros. *molokosós* ‘niedojrzały a pewny siebie człowiek’, czes. *mlékosos* ‘osesek’, słń. *mlekosès* ‘niedoświadczony młody człowiek’, < psł. *melko-sūsū ‘taki, który ssie mleko matki’ (Boryś 332, s.v. *młokos*).

piēnē 2 p.a., *pienē* 4 p.a. 1. bot. ‘mlecz, *Sonchus*’ (łot. *pienis*), 2. ‘rybi samiec’, 3. ‘jadalny grzyb gołąbek, *Russula*’ — denominalny drw. od *pienas* ‘mleko’ (zob.). SD: *pienē* «mlecz w drzewach, medulla» [‘miękki rdzeń rośliny’], *pienē žuvų* «mlecz rybi, lactes piscium». Pl.t. *piēniai* ‘płyn nasienny u ryb samców, mlecz rybi’ (⇒ *piēnius* ‘rybi samiec’). Cps. *geltpiēnē* bot. ‘rydz, *Lactarius deliciosus*’ (por. *gēltas* ‘żółty’). — N.rz. *Pienà, Piēnē* a. *Pienià, Pienaujà*.

piépala 1 p.a. stlit., gw. ‘przepiórka, *Coturnix communis*’ — wyraz urobiony od wykrz. *piept* ⇐ *pie-pie, naśladowczego głós przepiórki. Por. *piē-p-ti* s.v. *pỹpti*. War. *piepalas, piepolas, piepelē*. N.m. *Piepāliai* 3x, *Piepaliūkai*. Odpowiedniki: łot. *paipala, paipule* oraz str. *penpalo* Ev ‘Wachtel’ (zam. *peupalo, czyt. [poipala], [paipala]?). W słowiańskim por. ros. *pérepel*, słc. *prepelica*, słń. *prepelica*, bg. *prépelica* a. *préperica*, co wyprowadza się z psł. *pel-pelū (> *per-pelū), tj. z wykrzyknika imitującego głós ptaka. Por. LEW 586, ALEW 766, REW II, 339, Boryś 492n. Zob. też *pùtpele*.

piēpti, piepiū, piepiaū ‘o piskletach: wydawać pisk, pischceć, kwilić’ — od osnowy *pie-p-* ⇐ *pie-pie, por. wykrz. *piep(t), piēp(t)* oraz czas. *pỹpti* ⇐ *py-p-* ⇐ *pỹ-pỹ*. — Drw. *piepala* (zob.), *piepis* ‘myszołów, *Buteo*’. Inne: *piepsėti* ‘o drobiu: wołać cieniem, przenikliwym głosem, wydawać pisk’ (*Viščiukai piepsi*), SD *piepsiu* «pischceć» (syn. *čiepsiu*), sb. postvb. *piepsà* c. ‘ten, kto mówi cieniem głosem’, też ‘gadula, papla’. — Współrzenne: *nupiēpti* ‘osłabnąć, opaść z ciała, zmizernieć’, *nupiēpinti* a. *nupiēpoti* ‘zabić, zatłuc (żmiję, zającą)’.

piērnatas 1 p.a., *piērnotas* 1 p.a. gw. 1. ‘rodzaj materaca wypełnionego pierzem’ (*Na tik minkštai išsimiega – ant piērnatų guli* ‘Teraz to się miętko wyśpi, leży na piernacie’), 2. pl. *piērnatai* ‘pościel’ (syn. *patalai*) — zapoż. z pol. *piernat* (⇐ *piernatek*, zob. Bańkowski II, 558). Por. LEW 574. War. f. *piērnata*. Zob. też *perynà*.

piērnukas, piērninkas 1 p.a. gw. ‘słodkie ciasto na miodzie’ — zapoż. z pol. *piernik* ⇐ stpol. *pierznik* ‘ciasto zaprawione miodem i pieprzem, Pfefferkuchen’ (⇐ *pierzny* ‘zaprawiony pieprzem’, zob. Boryś 430). Stąd też błr. *pérnik* i ros. *pérnik*. Por. *pipirninkas* s.v. *pipiras*.

piésas 1 p.a. žm. 1. ‘stado bydła, koni’ (*Kitas jų lobis buvo bandos ir arklių piasas*, Dowkont), war. *piesà*, 2. ‘dobytka, mienie’ (*Gaspadorius, sėdęs ant suolo namo pasienė[je], visą savo piesą galėjo regėti* ‘Gospodarz, usiadłszy na przyzbie, mógł widzieć cały swój dobytek’), 3. ‘pasza’, 4. ‘warunki życiowe, bytowe’ (*Ans iš gero pieso, t.y. užlaikymo* JU ‘On [pochodzi z rodziny] żyjącej w dobrobycie’), 5. ‘kupa śmieci, śmietnik’. Odosobnione i nie do końca jasne. Zdaniem LEW 586 należy do pwk. *pie-* jak w *piemuō, pienas, pieva*. Analiza: *pie-sas, ale sufigowanie takiego pierwiastka jest problematyczne; większość przykładów z -sa- w ŽD 310n. wskazuje na użycie neosufiksu, a nie prymarnego formantu. — War. z ei: *peisas* b.z.a. ‘warunki bytowe’, por. *Marti iš gero peiso tekėjusi*, t.y. *iš ūkio, iš laisvės, iš gero užlaikymo* JU ‘[Nasza] synowa wyszła z dobrostanu, tj. z gospodarstwa, z wolności, z dobrego utrzymania’. Por. oboczność *ie/ei* w *sviēkas/svėikas, rievė/reivė* i *pielà/peilis*.

pieskà 2 p.a., gen.sg. *piēskos*, też pl.t. *piēskos* gw. 1. 'piasek', 2. 'grunt piaszczysty, nieurodzajny' (*Pieskoj sausq vasarq išdžiūsta javai* 'Na piasku podczas suchego lata zboże wysycha') — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *pjasokъ*, war. *pesokъ*, por. błr. *pjasók*, -*skú* 'piasek'. War. m. *piēskas*, *pieskūs*. Dyftong 'graficzny' <Cie> wyraża tu sekwencję /C'a/, podobnie jak w *apierà*, *kliētas* i *piēlčiai*. — Rzadszy war. z e: *peskà* 4 p.a. (Zs 42), *peskūs* 4 p.a. LzŽ (por. *aptekà* ob. *aptiekà*; *balejà* ob. *baliejà*). Zob. też LEW 586. — Drw. *piēskinē* 'dół, z którego wydobywa się piasek', *pieskynē* 'piaszczysta gleba; piaszczyste miejsce na polu', *pieskūitē* (zob.).

pieskūitē 1 p.a. gw. 'sito druciane do przesiewania piasku': *Pieskūitē daryk su mažom akim, kad akmenėliai neperbegt* 'Sito zrób z małymi okami, żeby drobne kamyczki nie przelatywały'. Analiza: *piesk-ūitē*, por. *pieskà* a. *piēskos* 'piasek'. Całkiem rzadki neosuf. -*ūit-* pochodzi zapewne z nawarstwienia się suf. -*tē* na segment -*ūj-* należący do neoosn. **pieskūj-*, ⇐ sb. **pieskū-jis* 'sito do piasku' *vel sim.* Chodzi tu o decasuativum na -*jis*, urobione od formy gen.pl. *piēskų*. Paralele: *žqsiūjis* 'gęsie – o jaju' ⇐ *žqsiū* + *jis*; *žmoniūjis* 'ludzki' ⇐ *žmoniū* + *jis*. NB. Brak jest wzmianki o *pieskūitē* w ŽD 89, gdy mowa o (neo)sufiksach -*uja-*, -*ujā-* i o nazwach geograficznych typu *Bebrūjis*, *Bebrūjai*. Refleksy -*ujis*, -*ujai* pochodzą prawdopodobnie ze zmiany *-*ūjis*, *-*ūjai* na mocy neoapofonii *ū* ⇒ *ũ* (ŽD nie uwzględnia jednak długości *ū* przed -*j-*).

piestà 4, 2 p.a. 'stępa, drewniany młódcierz do tłuczenia jęczmienia, konopi i prosa, też słoniny z przyprawami'. Z innym tematem: *piēstas* 2, 4 p.a. 'tłuczek młódcierzowy, ubijak, stępor', SD 1. «stapor», 2. «wiercimak» ['wałek do wiercenia czyli do rozcierania czego, np. maku w donicy', L.]. War. s-mobile: *spīestas* 'drewniany tłuczek; wałek do folowania sukna'. Odpowiednik łot. *piesta*, z insercją k: *piēksta* 1. 'młódcierz, stępa', 2. 'tłuczek, stępor'. Dyftong *ie* jest dwuznaczny: może pochodzić zarówno z **ej*: pbsł. **pejs-tā-*, jak i z **aj*: pbsł. **pajš-tā-*. Za drugą z tych możliwości przemawia z jednej strony refleks słowiański **pěst-* z pbsł. **pajš-tV-* 'młódcierz, stępa', przen. 'piasta, głowica koła obejmująca oś' (por. słn. *pésto*, ros. *pest*, łż. *pěsta*, pol. *piasta*, czes. *píst* a. *pista*), z drugiej zaś strony paralele strukturalne z apofonicznym SO przy sufiksie -*tā-*, mianowicie *gamtà* ⇐ *gemù*; *laktà* ⇐ *lekiù*; *slaptà* ⇐ *slepiù*. Z tego powodu przyjmujemy raczej rekonstrukcję **pajš-tā-* ⇐ **pis-/pejs-* 'tłuc, miażdżyć' (dalsze szczegóły s.v. *pisti*). Znac. etym. 'przrząd do tłuczenia ziarna'. Zob. BSW 220n., LEW 586n., REW II, 348, 362, 472. — Drw. *piestelē skaistavarinē* SD «młódcierz» [dosł. 'młódcierz spiżowy', por. *vāris*], *piestēlē* 'młynek do pieprzu, solnica; słupek, żeński organ rozmnażania u pewnych roślin', *piestelis* DP 'tłuczek', SD «tłuk do młódc[i]erza», bot. 'skrzyp, Equisetum arvense', *piēstis* a. *piēštys* 'młódcierz; górny kamień w żarnach', przen. 'tępy człowiek', *prāpiestē* 'wnętrze stępy; ilość ziarna mieszcząca się w stępie; otwór w żarnach do sypania ziarna' (war. *prapiestà*, *prapiestā*, m. *prapiēstis*, *pripiēstis*, *pripiestys* – wszystko 'otwór w żarnach'). — Adv. *piestà*, *piestō* lub *piestū* (w połączeniu z czas. *stótis*, *atsistóti*) 'o koniu: dęba stanąć, wspiąć się na tylne nogi; o niedźwiedziu: stanąć na tylnych łapach', przen. o człowieku: 'stawić opór, sprzeciwić się, stanąć okoniem' (⇒ vb. denom. *piestótis* 'stawać dęba', *supiēstyti* 'zmusić do skakania, do stawania dęba'), *piestomis* a. *piestōms* 'stawać na tylnych nogach'. — Cps. *piestakojis* 'kto ma drewnianą nogę' (por. *kója*), *piestalaižys* 'skąpiec, sknera' (por. *laižyti*), *piēstkaulis* 'ręka bez palców, kikut' (por. *káulas*). — N.m. *Piesčiaiā* 2x.

piešimas 2 p.a. gw. 'rysowanie węglem, mazanie sadzą' — dewerbalne abstractum na -*im-* od *piešiù*, *piēšti* 'rysować, mazać' (zob.). Paralele: *arimas* ⇐ *arti*; *degimas* ⇐ *dēgti*; *siuvimas* ⇐ *siūti*. Odpowiednik słowotwórczy w psł. **pis-imo-* 'pisanie', por. cs. *pisimo*, bg. *pismo* 'pisanie, list', ros. *pis'mó* 'list', pol. *pismo* 'scriptum' (BSW 211). Obok tego jest formacja na -*men-*, scs. *pismę*, -*mene* 'znak pisma, litera', dla której brak jest lit. nawiązania

(†piešmuo).

piešti, *piešiù*, *piešiaũ* 1. ‘rysować ołówkiem, piórem, ciągnąć linie węglem’, 2. ‘mazać sadzą’, *atpiēšti* ‘napisawszy wysłać list’, *papiēšti* ‘podpisać dokument, napisać list’, *užpiēšti* ‘pociągnąć linię węglem; zapisać notatkę’. Prapokrewny pdg. słowiański *pis-/pīs-*, scs. *pišo*, *pīšati* ‘γράφειν’, czes. *píši*, *psáti* ‘pisać’ kaže założyć dla praliteńskiego pdg. *piešiù, *pišaũ, *pišti. Opozycja apofoniczna pbsł. SE *pejš-/SZ *piš- została w rozwoju lit. zniesiona na korzyść SE *pejš-, lit. *pieš-*. Pozornie identyczną zmianę pokazują w późniejszej epoce języki słowiańskie, por. ros. *pisátʹ* jak *pišú*, pol. *pisać* jak *piszę* i sch. *pīsati* jak *pīšēm* (por. Bsw 210n.). W gruncie rzeczy słow. *pis-a-* jest derywatem na st. wzdłużonym: pbsł. *pīš-ā- ⇐ *piš-. Zob. paralele u Vaillant III, 478. Pbsł. *pejš-/piš- ‘mazać, robić znaki’ jest kontynuacją pie. *peǵk-/piǵk- ‘wycinać, zdobić nacięciami’ (LIV² 465), por. wed. *piṃšati* ‘wycina siekierą, przycina drewno, ozdabia’ (*pi-n-k-), *pišāná-* ‘zdobiący’, *pišá* ipv. ‘wyrznij!’, SO gr. ποικίλος ‘pstry, barwny, kolorowy, haftowany barwnie, wzorzysty, malowany’ (GEW II, 572n., Beekes 2010, 1216n.). — Drw. *piešà* ‘sadza’ (stlit. ‘plama, skaza; grzech’, zob. też *piš-*), *piešimas* (zob.), *piešinas* ‘uwalany w sadzy’ (syn. *pašinas*), *piešinys* ‘rysunek’, *piešos* pl.t.f. ‘sadze; czarna farba; rdza zbożowa, grzyb wywołujący plamy na liściach i łodygach roślin’ (por. *pašos*), *pieštukas* neol. ‘ołówek’ (neosuf. -tuk-, por. *degtukas*, *plaktukas*). — SZ *piš-* jest słabo poświadczony, zob. hasło *piš-*. — SO *paiš-*: *paišyti* (zob.), *paišaĩ* (zob.).

pietáuti, *pietáuju*, *pietavaũ* ‘jeść obiad’ — vb. denominativum na -au- od *piētūs* ‘posiłek południowy, obiad’ (zob.). — Gwarowe warianty sufiksalne: 1. *pietavóti*, 2. *pietūiti* DVŽ (inf. bazuje na formie 3 os. prs. *pietūja*), 3. od neoosn. *pietuj-V* urobiono *pietūjyti*, -iju, -ijau (por. niżej *pietūvyti*), 4. *pietūti* DVŽ (*Jau para pietūt. Papietūsīm*). Ta forma tłumaczy się proporcją analogiczną -ija : -yti = -uja : x (x = -ūti). W ten sposób w kategorii czas. sekundarnych seria z długowokalicznymi sufiksami -ē-, -o-, -y- została dopełniona przez -ū-. Neoosnowę *pietuv-* widać w *pietūvyti* i *pietuvóti* (por. *pietuvnykas* SD «obiadnik»). Zawarty w niej segment -uv-V jest antewokalicznym alternantem antekonsonantycznego -ū-C (*pietuv-* : *piēt-ū-s*).

pietūkštis SD «obiadowy, pransorius» — ze zmiany *pietūkštis (*kš* < *ks*), to z kolei z *pietūstis przez wsunięcie *k* przed zbitkę *st*. Analiza: *pietū- + -stis, przymiotnik dekaduatywny z neosufiksem, utworzony od formy *pietū* ‘południowy, obiadowy’, gen.pl. do *piētūs* (zob.). Podobnie, tyle że od osnowy wciąż jeszcze nazalizowanej *pietū*, *pietun-V*, urobiono adi. *pietūn-inis* ‘południowy, obiadowy’ (zob.). Paralele fonetyczne: *drumkštis* < *drumkštis < *drumštis*; *namýkštis* < *namykštis < *namystis; *gaĩdykštē* < *gaĩdykštē* < *gaĩdystē*. Wyraz pominięty w LEW; w ALEW 768 wymieniony, ale nie zetymologizowany.

pietūninis, -ē 1 p.a. gw. *pietūninis pīnas* ‘mleko z południowego udoju’. Jest to decasuativum na -inis, utworzone od formy gen.pl. *pietū*, używanej w znaczeniu przymiotnym: ‘południowy’ (zob. *piētūs* i *pietūkštis*). Z czasem formacja ta została resegmentowana jako *piet-* + *-ūnin-*, dając początek neosufiksowi, widocznemu w kilku przymiotnikach opisujących smak owoców, zwłaszcza jabłek, por. *saldūninis* ‘słodki’ (o jabłku, mleku), *kartūninis* ‘gorzki’, *rūgštūninis* ‘kwaśny’. Następnie skutek dysymilacji *n-n* > *d-n* ustaliła się oboczna postać neosufiksu, mianowicie *-ūdin-*, por. *kartūdinis*, *kietūdinis*, *saldūdinis*. — Od *kartūninis* pochodzi drw. wsteczny *kartūnas* ‘gorzki’, z kolei z *saldūninis* wyłonił się drogą skrótu haplologicznego war. *saldūnis* ‘słodki’ (por. GJL II, § 329).

piētūs, -ū 4, 2 p.a. m.pl. 1. ‘południe jako połowa dnia, środek dnia’, 2. ‘południe jako strona świata’, 3. ‘posiłek południowy, obiad’ (por. *pietus valgau* SD «obiaduję, prandeo»). Młodszy jest temat na -o-: *pietaĩ* a. *piētai*. Odosobniony temat na -ā-: *pieta* WP ‘posiłek’

(zob. ALEW 768). Z uwagi na dwojakie pochodzenie dyftongu *ie* praforma pozostaje dwuznaczna: pb. *peĭ-tu- lub *pai-tu-. Najbliżej stoi osnowa *peĭ-tu-, widoczna w abstractum psł. *pitŭ ‘karmienie, żywność’, od którego urobiono vb. denom. scs. *pitati* ‘żywić, karmić’ (starsze *pitēti*), sch. *pītati* ‘karmić bydło’, ros. *pitátʹ* ‘karmić, dawać jeść’ (*pitomŭ* ‘karmiony, żywiony’). Dalej por. drw. psł. *pit-ĭā-, ros. *píščā* ‘jedzenie’, slń. *píča* ts., stpol. *pica* ‘sucha pasza dla koni a. bydła’. Do tego nawiązuje się germańską nazwę ‘ryby’: *fiska- < *pit-sko-, zob. Kluge-Seebold 216, s.v. *Fisch*. Z uwagi na brak intonacji mniej jest prawdopodobne zbliżenie *piētūs* z setowym pwk. pie. *peĭH- (zob. *pienas*, *pieva*), por. LEW 793; LEW 587n., gdzie rekonstrukcja pie. *pōĭ-/ *pī- ‘pić’. ALEW 768 operuje pierwiastkiem *peĭt-/ *pit-, powołując się na stir. *ithid* ‘je, isst’, *ith* ‘zboże’. — Drw. *apýpietē* ‘pora południowa; odpoczynek poobiedni, drzemka’, *išpiečiai* a. *ýšpiečiai* m.pl. ‘pora poobiednia, popołudnie’ (war. *išpietis*), *peřpietēs* f.pl. ‘pora obiadowa’, *pietýkštis pienas* ‘mleko z południowego udoju’, *pietinis*, *piētinis* ‘południowy, przypadający, dziejący się w południe; odnoszący się do południa – kierunku i strony świata’, *pietŷs* ‘wiatr południowy’ (*pietys vējas* SD «wiatr południowy»), *piētiškis* ‘o mleku: południowe’, *pietūkštis* (zob.), *pietumīs* a. *pietūmi* DVŽ adv. ‘w południe’ (⇒ *pietuminis* DVŽ ‘o mleku: południowe’), *pietūninis* (zob.), *pópiečiai* m.pl. ‘podwieczerek’, *popiēt* adv. ‘po obiedzie, po południu’ (< *po pietŷ*), *pópietē* ‘popołudnie, pora poobiednia; poobiedni odpoczynek’ (⇒ *popietinis* ‘popołudniowy, poobiedni’), *priešpiečiai* m.pl. ‘czas przed południem, przed obiadem; późny ranek; drugie śniadanie, podobiadek’, *priešpiēt* adv. ‘przed obiadem’ (formacja analogiczna do *popiēt*, zob. GJL III, § 641). Zdrob. *pietūčiai*, *pietūkai* m.pl. ‘obiadek’. — Neoosn. *piet-uv-V-* (antewokaliczny alternant do *piet-ū-C*⁵¹²): *pietūvis*, -ē adi. ‘południowy’, sb. m. ‘wiatr z południa’ (war. *pietuvŷs*) oraz *pāpietuvē* ‘czas po obiedzie; przerwa obiadowa’, *papietuvēs* f.pl. SD «południe» (syn. *vidudienis*) i «odwieczerze» [‘pora dnia od obiadu do wieczora’, SPXVI], *papietuvīs* SD «poobiedny», sb.m. *papietuvīs* «odwieczerze», *pietuvnykas* SD «obiadnik, pransor» [‘gość na obiad’] – kalka z pol. przest. *obiad-nik*, *obied-nik*. — Cps. *naktīpiečiai* m.pl. ‘bardzo późny obiad’ (por. *naktis*), *piētryčiai* m.pl. ‘południowy wschód’ (⇒ *piētrytis* ‘wiatr z południowego wschodu’, por. *rŷtas*), *piētvakariai* m.pl. ‘południowy zachód’ (⇒ *piētvakaris* ‘wiatr z południowego zachodu’, por. *vākaras*), *piētvējis* (zob.), *vidūpietē* ‘samo południe’ (*Saulē pačioj vidūpietēj* ‘Słońce w samym zenicie’, por. *vidūs*). Vb. denom. *pietāuti* ‘jeść obiad’ (zob., tam też o wariantach sufiksalnych).

piētvējis, -o 1 p.a., *pietvėjŷs* 3 p.a. ‘wiatr z południa’ — złożenie osnów *piētūs* ‘południe’ i *vējas* ‘wiatr’. Na skutek metanalizy *piētv-* + *-ėjis* pojawiła się neoosnowa *pietv-*, stąd drw. *piētvis* a. *pietvŷs* ‘wiatr z południa’, *pietvikē* bot. ‘stokrotka pospolita, Bellis perennis’. W kwestii metanalizy złożień por. *užúovėja* ⇒ *užúov-ėja* ⇒ *užúovė*; *šilagėlė* ⇒ *šilag-ėlė* ⇒ *šilag-à*. Inaczej LEW 587, który widział w *piet-v-* refleks starszej osnowy na *-u-*, *piet-u-*. Z kolei ŽD 387 ujmował *pietvŷs* jako synkopowany war. do *pietuvŷs* (zob. *piētūs*). ALEW 768 nic nie mówi o strukturze wyrazu *piētvis*. — Alternant *peit-*: stlit. *peitvėjas* (BRB), gw. *peitvėjis* ‘wiatr z południa’, ⇒ *peitvis* a. *peitvŷs* ts. (⇒ *peitvūtē* ‘pewna roślina o żółtych kwiatach’). W wyrazach izolowanych (*peit-* jak *sveikas*, *peilis*, *pleiškas*), które nie mają obok siebie form w SZ z *i* (*svik-, *pil-, *plišk-), nie można uciec się do hipotezy neoapofonii *i* ⇒ *ei*. Wymiana *piet(us)* na *peit(vėjas)* może być przejawem innego typu neoapofonii, mianowicie *ie* (osnowa) ⇒ *ei* (drw.). Alternant *peit-* dzięki swemu *ei* odznacza się dodatkową charakterystyką względem osnowy, gdzie nie ma *ei*. Paralele s.v. *vėidas*.

pieva 1 p.a. ‘łaka’. SD «łaka, sianożęć». Odpowiednik łot. gw. *piēva* ‘łaka’ (LEW 588). Kontynuuje pb. *pāĭuā < *paiĭH.uaH. To ostatnie powstało w wyniku metatezy spółgłoski laryngalnej w praformie *paĭi.uaH < pie. *po.h2i.ueh2. Podany wywód wzoruje się na

⁵¹² Por. *būv(o)* ⇐ *bū(ti)*, *siūv(o)* : *siū(ti)* itp.

rekonstrukcji Rasmussena 1989, 55, 204, który zidentyfikował *pieva* z gr. dor. ποία, joń. ποίη, att. πόα ‘trawa, ziele, roślina, murawa, czas koszenia traw’ na podstawie laryngalistycznej. Zob. też LEW 588, Beekes 2010, 1214n. (*pojuā- < *poiH-ueh₂-), ALEW 769. — Drw. *pievēlē* a. *pievūlē* ‘łączka’, *pieviena* a. *pievenā* ‘łąka, z której zebrano siano, skoszona łąka’, *pievókšnis* ‘niewielka łąka, zwykle między polami; licha łąka’ (war. *pievókšlis*), *pievūkštis* ‘ptak świergotek łąkowy, Anthus pratensis’, *pievūnē* bot. ‘gencjana, goryczka, Gentiana’. Cps. *pievāgrybis* a. *pievagrybis* bot. ‘pieczarka, Agaricus campestris a. Psalliota campestris’ (por. *grības* i *šampiniōnas*), *pievāžolē* a. *pievažolē* ‘trawa rosnąca na łąkach’ (por. *žolē*). Vb. denom. *pievūiti*, -ūju, -ūjau gw. ‘kosić łąkę, kosić siano’. — N.m. *Pievāičiai*, *Pievēnai*, *Pieviniņkai*, *Pieviškės*, *Papīeviai*, cps. *Pievagaliai*, *Daržiāpievė*, *Dvarāpievis* (por. *Dvaralaūkiai*), *Īlgāpievis*, *Naujāpieviai*, *Skerpieviai* (por. *skėšas*), *Žaliāpieviai*. N.rz. *Pievys*, *Pievėlupis*, *Pievupis* 2x, *Pievulupis* 2x.

piglius, *pyglius*, -iaus b.z.a. gw. ‘żart; oszustwo’ (JU) — zapoż. z pol. *figiel*, -gla (por. Bańkowski I, 366n.). — Drw. *pigliōrius* ‘żartownik; oszust’ ⇐ pol. *figlarz*. Zob. też *figlius*.

pigūs, -i 4 p.a. ‘tani’. Stlit. *pigas*, por. DP ‘łacny, tani, snadny, łatwiutki, nietrudny, pośledni’, SD «łacny, łatwy, snadny, spory, tani», *pigas pardavimas priekių* SD «odbyt kupi» [‘sprzedaż za gotówkę’], *nepigas* SD¹ «trudny». Brak alternantów †peg-, †pieg-, †peig-, †paig-. Wyraz niejasny. LEW 588 łączył z rodziną *peikti* ‘ganić, potępiać’, co mało przekonujące. ALEW 769 dopatruje się związku z *piktas* ‘zły’, od czego rzekomo derywowano vb. denom. *pi-n-ka ‘tanieje’, stąd *piŋga* na skutek asymilacji *nk* > *ng*. — Drw. *bepigu* adv. ‘łatwo, dobrze, przyjemnie’ (war. *bepiga*, *bepig*), *nepigybė* SD¹ «trudność», *pigai* SD adv. «łacno, snadnie, tanie», *pigu* SP «łacno», dziś *pigiaĩ* ‘tanio’, *pigūmas* DP ‘łatwość, łacność, wczasy’. Vb. denom. 1. *pigėti* ‘tanieć’, 2. *atpigti*, -*piŋga*, -*pigo* ‘stanieć, potanieć’, *atpingu* SD «potaniecie» (obok *atpigu* SD¹ «potaniecie»), *atpigstu* SD «taniecie» (*ping-stu), 3. *piginti* DP ‘lekce ważyć, pobrażać’, *papiginti* caus. ‘obniżyć cenę; sprzedąć zbyt tanio’, 4. *piginėti* ‘szukać okazji do taniego zakupu; tanio sprzedawać’. — SW *pyg*:- *pỹgis*, -io ‘taniość’ (por. *dỹdis*, *gỹlis*, *slỹdis*).

pijōkas, -ė 2 p.a. gw. ‘pijak’ — zapoż. z błr. gw. *pijāk* (PzB 3, 527), pol. *pijak*, pod względem akcentowym dostosowane do innych białorutenizmów na -ōkas. War. sufiksalny *pijūkas* 2 p.a. Por. LEW 589, ĖSBM 9, 156. Łot. *pijāks* jest pewnie lituanizmem (ME III, 212). — Drw. *pijokūnas* ‘pijak’, *pijokystā* a. *pijokystē*, *pijukystē* ‘pijaństwo’. Vb. denom. *pijokāuti*, *pijokāuti* ‘oddawać się pijaństwu’, *išpijokāuti* ‘pijąc roztrwonić pieniądze, majątek’.

pijolkā 2 p.a., gen.sg. *pijōlkos* gw. bot. 1. ‘fiołek, Viola’, 2. ‘fiołek wonny, Viola odorata’, 3. ‘fiołek przedziwny, Viola mirabilis’, 4. ‘lak pachnący, lak pospolity, Cheiranthus cheiri’ — zapoż. ze stbłr. *fijalka*, błr. *fijālka*, -i, gen.pl. *fijālak* (⇐ pol. przest. *fijolka*, *fijālka*). War. *pijulkė* b.z.a. (kontrahowane *pjulkė* b.z.a.); ze zmianą *lk* > *ŋk*: *pijonkā*, *pijōnkė*; *pijōnas*. Zob. też LEW 589. Osobno zob. *fijolka*.

pijōnyčia 1 p.a. przest., gw. c. ‘pijak, alkoholik’ — zapoż. z błr. *p’jānica*, -y, ros. *p’jānica*, -y (SLA 168, LEW 589). War. synkopowany: *pjōnyčia* 1 p.a. Drw. wsteczny: *pijōnas* ‘pijak’ (por. *magarỹčios* ⇒ *māgar-as*). — Wsch.-lit. *pjēnyčia* ob. *pēnyčia* 1 p.a. ⇐ błr. *p’jānica*, ros. *p’jānica* (Zs 46, LzŻ). Vb. denom. *pēnyčiauti*: *Pēnyčiauna vyrai* ‘Mężczyźni oddają się pijaństwu’.

pỹkčiai, -čiai 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘cuchnąca wydzielina z gnijącego trupa’ (*Pỹkčiai aba sývai eina iš levono burnos. Pỹkčiai ein iš nabaštiko*), 2. ‘oleisty osad w cybuchu fajki’ — formalnie pluralizacja wyrazu *pỹk-čius* ‘złość’ ⇐ *pỹkti* (zob.); zmiana znaczeniowa wymaga dopiero zbadania. Zob. też *ālmės*, *sývai*, *šarvai* i *tānės*.

pikis, -io 2 p.a. 1. ‘smoła, szewska smoła’, 2. ‘wosk pszczeli’, 3. ‘odchody, np. kocie’,

4. przen. ‘diabeł’ (w przekleństwach) — zapoż. z prus.-niem. *pick*, *pek* (GL 100, LEW 589, Urbutis 2009, 418). Por. nwn. *Pech*, stwn. *peh* n. ← łac. *pix*, *picis* ‘smoła’. Łot. *piķis*, *piks* ‘smoła’ ← śrdn. *pik* (Jordan 81). De Vaan 469 niesłusznie uznał wyrazy lit. i łot. za spokrewnione z łac. *pix*.

pikliavóti, *pikliavóju*, *pikliavójau* gw. 1. ‘(mąkę) pytlować, przepuszczać przez pytel’, 2. przen. ‘mleć językiem, przeszkadzać’ — zapoż. z błr. gw. *pykljavács*, *-ljúju* (< *pytljavács*, to z pol. *pytlować*). Nieściśle LEW 582. Zob. też *pìtlius*. — Pod wpływem tego czasownika grupa *-kl-* ustaliła się też w rzecz. *piklius*, *-iaus* 1. ‘pytel, worek lub sito, przez które przesiewa się zmieloną mąkę’, 2. ‘mąka pytlowa’, pochodzącym z błr. gw. *pýtalb*, *pýtelb*, *-tlja*. Vb. denom. *pikliuóti* ‘(mąkę) pytlować, przepuszczać przez pytel’, wsch.-lit. *pikliuúti* (Zs 46).

pykšėti, *pýkši* (war. *pýkšia*), *pykšėjo* ‘trzaskać, strzelać, stukać, pukać’, *pykštėti*, *-a*, *-ėjo* ‘trzaskać – o tęgim mrozie’ (*Pykštąs yra speigas, pykšt visi pašaliai*) — formacje na *-ė-* od wykrz. *pýkšt* o odgłosie łamania, wystrzału, wybuchu, uderzenia. Zob. też *pyškėti*. — Z innymi sufiksami: *pýkšyti* a. *pýkšuoti* ‘o drewnie: trzeszczeć na silnym mrozie’, *pykštáuti* ‘trzaskać biczem’, *pýkštelėti* ‘trzasnąć’, *pýkštelti* ‘stuknąć czym, wystrzelić’, *pýkšterėti* ‘uderzyć – o piorunie; trzasnąć z bata; trysnąć – o krwi’.

piktas, *-à* 4 p.a. ‘zły, niemiły, przykry, gniewny’ (łot. *pikts*). SD: *piktas daiktas* «złe, malum», *piktas noras* «niechęć», *būdas geras, piktas* «obyczaje dobre, złe», *geidulys piktas* «pożądliwość», *piktyn eit* «pogarsza się co» — przymiotnik odczasownikowy z suf. *-ta-* i SZ *pik-* od *peik-*, por. *peikiù*, *peikti* ‘ganić, napominać’. Znacz. etym. ‘ganiony’. Paralele apofoniczne: *āpskritas* ← *skriėti*; *pāšlitas* ← *šliėti(s)*. Zob. też ALEW 770. — Neoosn. *pikt-*: *panepiktas* ‘taki, co niemal nigdy nie bywa zły’ (o koniu), *pikčius* ‘złośnik’ (por. *kuřčius* ← *kuřtas*), nazw. *Pikčius*, *Pikčiūnas*; *pikčiurna*, *piktauja* przest. ‘robactwo, szkodniki’, *piktėiva* ‘złośnik’, *piktóji* euf. ‘żmija’ (por. *ilgóji*), żm. *piktūrna* c. ‘złośnik’ (por. *rimtėiva*), nazw. *Pikčiurna*, *Piktūrna* (⇒ pol. nazw. *Pikczurno*, *Pikturno*, *Pikturna*), *piktuoju* adv. ‘ze złością, w złych stosunkach z kimś’. Osobno zob. *kīpšas*. — Cps. *piktadarys*, *piktādaris* ‘złoczyńca’ (por. *daryti*), *piktadėjas* ‘złoczyńca’, *piktadėja* c. DP ‘złoczyńca, złośnik, krzyżownik, zdrajca’, SD «złoczyńca» (kalka pol. *złodziej*, por. *geradėjas*), ⇒ *piktadėjystė* SD¹ «złoczyństwo» (por. *dėj-*); *piktaliežūvis* ‘plotkarz’ (por. *liežūvis*), *piktažodžia* SD «błuźnierca», por. *žósti* (syn. *nežodžia*), ⇒ *piktžodžiavimas prieš Dievą* SD «błuźnierstwo», *piktžodis* DP ‘złorzecznik, złomowca’ (⇒ *piktžodžiūti* ‘złorzeczyć’); *piktažolė* a. *piktžolė*, *pikžolė* ‘zielsko, chwast’ (por. *žolė*), *piktvarlė*, *pikvarlė* ‘ropucha’ (por. *varlė*), *piktvote*, *pikvote* ‘czyrak, ropień’ (por. *vote*). — Sb. *pýktis*, *-čio* ‘złość, gniew’ (DP ‘obłudność’) jest abstractum odprzymiotnikowym na SW, porównywalnym np. z *dýdis* ← *didis*, *gýlis* ← *gilis* i *slýdis* ← *slidus*. Jego bazą jest więc *pykt-*, derywowane od neoosn. *pikt-* (por. hasła *girt-*, *imt-*, *vest-*); *piktumas* DP ‘złość, niezhobność, lichota’. — Vb. denom. 1. *piktėti* ‘złościć się, stawać się coraz gorszym’, 2. *piktinti* ‘oburzać, gorszyć, siać zgorszenie; pobudzać do złości, podjudzać’, SD *piktinu* «gorszę», *papiktinu kų* «pogarszam co», *piktnaudžiauti* (zob. *naudà*), refl. *pasipiktinti* ‘oburzyć się, rozgniewać się; zachnąć się’ (⇒ *pasipiktinimas* ‘oburzenie, gniew’). — N.m. *Piktagalys* 2x, *Piktakiemis*, *Piktaraistis*, *Piktavýžis*, n.rz. *Piktiltis* (**Pikt-*tiltis), *Piktupė*, *Piktupis*, n.jez. *Piktežeris* 4x.

pýkti, *pykstù* (war. *pykiù*), *pykaũ* 1. ‘gniewać się, złościć się’, 2. ‘klócić się’, *pyksta mi širdis* SD¹ «krtanie się, krtuszę się» [‘krtusić się ze skłonnością do wymiotów’, SPXVI], SD «ekliwo mi, cknę mi się» [‘mam nudności’], *papykstu* SD «gorszeię» (syn. *piktesnis tumpu*), refl. *įsipýkti* ‘sprzykrzyć się, znudzić się’. Odpowiednik łot. *pikt*, *pikstu*, *pīku* ‘wpaść w złość’, refl. ‘złościć się’. Leksem *pyk-* jest neopierwiastkiem, wywodzącym się z metanalizy formy prs. *pýksta* < **pīksta* ← **pinkt-sta* (odnowienie prs. infigowanego **pi-n-cta*, od

osnowy *pikt-* jak w *piktas*). Inne neopierwiastki z wtórną samogłoską *y* < **ī* to *krỹpti*, *nỹkti*, *vỹkti*. — Drw. *pỹkdyti* caus. ‘wywoływać złość, złościć, gniewać’, *pỹkinti* ts., też ‘zemdląć, pobudzić do wymiotów’, *papykinti* SD «zapsować co» (syn. *įžeistyti*). Nomina: *papykėlis* SD «ekliwy», *papykimas* SD «skażenie, zepsowanie» (syn. *pagadinimas*), *papyktis* SD «nakażenie» (syn. *papyktinimas*, *pagadas*), *pykà* ‘gniew, złość’ (por. nazw. *Pỹkas*, *Pỹkis*), *pỹkčius* ‘złość’ (war. *pikčius*), *pykmẽ* c. ‘złośnik’ i ‘bolesny czyrak’, *supykį pakrutinu* SD «hidzę co komu» [‘czynić wstrętnym, zohydzać’], *pykulỹs* a. *pỹkulis* ‘nudności, stan poprzedzający wymioty, nieprzyjemne uczucie w dołku podsercowym’. — Neopwk. *pyks-* (← **pyks-sta*): *pỹksmas* ‘złość, gniew’. Może też **pyks-čioti*, co się zmienia w **pykščioti* i *pikščioti* ‘złościć się’ (*pik-* przez neoapofonię *y* ⇒ *i* lub wyrównanie do *piktas* ‘zły’). — Neopwk. *pykst-* (← *pỹksta*): *pỹkstauti* ‘gniewać się, złościć się’ (por. *nerimstauti*, *vargstauti*), z innym sufiksem łot. *pĩkstināt* ‘wywoływać czyjąś złość, rozzłościć kogo’ ← *pĩkstu* (por. Pakerys, *Balt* XLIV:1, 2009, 98). — Neopwk. *pykst-* podlega neoapofonii *y* (SZ) ⇒ *ai* (SP), stąd *paikst-* w *páikstyti* a. *paikstýti* intr. ‘grymasić, kaprysić, wybredzać’, tr. ‘ganić, łajać’ (por. *dáigstyti* ← *dýgsta*; *sklaistýti* ← *sklýsta*). Z innym sufiksem: *paikstauti* ‘kaprysić, wybredzać’ (por. *vargstauti*, *trókštauti*).

pikùlas 2 p.a., *pykùlas* 2 p.a. gw. ‘zły duch, diabeł’ (war. *pikùlus* a. *pykùlus* 2 p.a.), drw. *pikùlẽ* bot. ‘stulisz lekarski, Sisymbrium’. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *pickùls* ‘diabeł, Teuffel’ (gen.sg. *pjckulas*, *pikullis*), łot. *Pĩkals* ‘bóstwo pogańskie; zły człowiek, der Böse’. Formacja na *-ul-* od osnowy *pik-* jak w *piktas*, *pỹkti* (zob.). Por. LEW 589.

pilagà 4 p.a. gw. ‘ulewa, silny, nawalny deszcz’ (*Tai ne lietus lijo, bet pilagà pylẽ* ‘To nie deszcz padał, lecz była ulewa’) — drw. od *pilti*, *pýliau* ‘łać’, utworzony neosufiksem *-aga* (por. ŽD 103, gdzie wymieniono *mẽdžiaga*, *šilagà* jako paralele).

pỹlas 2 p.a. LzŽ, *pĩlas* DvŽ 1. ‘kurz’, 2. ‘pyłek kwiatowy, nektar’ — zapoż. z błr. *pyl*, *-u*.

pilavĩnos, *-u* 2 p.a., *pilavinos* 1 p.a. f.pl. wsch.-lit. ‘trociny, opiłki drzewne’ (*Daug pjovẽ lentų, tai pilavĩnų kaip pieskų* ‘Dużo desek [tu] piłowali, więc trocin jest [tak dużo] jak piasku’) — zapoż. z błr. *pilavĩny* pl. (syn. *pilavĩnne*, *pilaũnjá*) ← *pilavácь*, *-liju* ‘piłować’, zob. ĖSBM 9, 127n. War. sufiksalny: *pilavijos* 2 p.a. Zob. *pilavóti* s.v. *pielà* ‘piła’. Lepiej zintegrowany jest war. *pielavỹnos* 2 p.a., który ma *piel°* z wyrównania do *pielà* i *pielavóti*, jak też substytucyjny suf. *-yn-*. Por. rodzime synonimy *grũzdys*, *pjaulaĩ*, *pjũvenos*, *pjũvẽs*, jak też zapoż. *trỹnios*. Inaczej POLŽ 744, który przyjmuje zapożyczenie z polskiego, przy czym przemilcza okoliczność, że *piłowiny* ukazują się tylko w polszczyźnie kresowej (m.in. u E. Orzeszkowej, zob. SGP IV, 105), co nasuwa podejrzenie pożyczki białoruskiej.

pildyti, *pildau*, *pildžiau* ‘sypać, nalewać, napełniać, wypełniać’ (odpowiednik łot. *pĩldīt*, *-u*, *-ĩju*). Analiza: *pil-dy-*, causativum do *pilti* ‘sypać, łać’. Znacz. etym. ‘sprawić, że się sypie, leje’. NB. Brak jest refleksu na SO †*pályti* (por. *valýti*, *varýti*, *darýti*, *manýti*), względnie †*páldyti* (por. *skáldyti*, *tárdyti*, *lámdyti*). Powtórzenie wokalizmu osnowy, czyli sztywność apofoniczna, ma miejsce również w *kĩldyti* i *gĩrdyti* (anił: *gimdýti*, *guldýti*). — Dawne prs. *pĩldžiu*, SD «pełnię». W starolitevskim pojawia się teżznacz. ‘czynić, robić’, np. *katigi ne kursai klausa žodžia, est pagirtas, bataig kursai pĩldžia* PK 184¹⁴⁻¹⁵ ‘iż nie on sam jest błogosławiony, co słucha słów twoich, lecz co czyni’. Cps. *atpildyti* DP ‘nadgrodzić’, SD *atpĩldžiu* «czynię dość komu; nagradzam co komu», *išpĩldžiu* SD «spełniam; wykonywam co», *papĩldyti* 1. ‘dopełnić, uzupełnić’, 2. bibl. ‘napełniać, zapełniać (ziemię)’, 3. bibl. ‘poppełnić (grzech)’: *Ne papĩldyk grieka bjauraus* PK 108²⁵ ‘Nie poppełnisz [dosł. nie poppełniaj] cudzołóstwa’ – kalka z jęz. polskiego, SD¹ *papĩldžiu* «dolewam». Refl. *pĩldytis* ‘napełniać się’, przen. ‘spełniać się, ziszczać się, potwierdzać się’. — Neoosn. *pĩld-*: *pĩldinėti* iter.-demin. ‘napełniać’, *pĩldinti* ‘łać, dolewać, sypać, dosypywać’ (por. łot. *pĩldināt* iter.

‘napełniać’), nomen: *ātpildas* ‘zapłata, odpłacenie się’. — Neoosn. *pildy-*: *atpildymas* SD «nagroda», *pildymas* ‘spełnienie (warunków, przykazań)’, *išpildymas* SD «wykonanie; wypełnienie», *papildymas* ‘uzupełnienie’, przest. ‘spełnienie (życzeń)’, *pripildymas* SD «dopełnienie; napełnienie», *pildymas Viešpaties prisakymo* DP 236⁴³ ‘pełnienie Pańskiego przykazania’, *pildytojas* ‘kto przy stole napełnia kieliszki’, *pildytojas įsakymo* SD¹ «porucznik» [‘ten, któremu zlecono coś do wykonania...’, SPXVI]. Neoosn. *pild-*: *pildavoti* stlit. ‘okazywać (posłuszeństwo)’, z rzadkim przy vb. deverbativum sufiksem -avo- (por. *bandavoti*, *rūkavoti*). — Ciekawy jest rozwój znaczeniowy formy zwrotnej *pildytis*: ‘kłaść sobie do głowy, zapamiętywać (piosenki, bajki, lekcję)’, *įsipildyti* ‘zapamiętać, zachować w pamięci’, np. *Nesu įsipildęs, kaip tą vadin* ‘Nie zapamiętałem, jak go zwa’ *Neįsipildžia, nieko neatsimenu [iš senovės]* ‘Nie zapamiętałem, niczego sobie nie przypominam [z przeszłości]’, *pasipildyti* ‘zauważyć, zwrócić na co uwagę’. NB. Niewykluczone, że na SO *pald-* ← *pild-* należy tu czas. *páldyti*, -au, -iau gw. ‘starać się zrozumieć, pojąć, zliczyć’ (*Aš páldau, ale negaliu supaldyti*, t.y. *sužinoti, sumislyti, kiek metų jis turi* JU).

pỹlė 2 p.a., *pỹlė* 1 p.a. żm. ‘kaczka’ (łot. *pīle* ts.). War. *pylė* 4 p.a., *pỹlis* 2 p.a. — wyraz utworzony od zawołania na kaczki *pyl-pyl*, war. *piļ-piļ*, *pili-pili*. Podobna derywacja w *kūzē* i *kūrķē*. — Drw. *pylēlis* ‘kaczę’, *pylēna* a. *pylēnā* ‘mięso kaczki’, *pỹlinas* ‘kaczor’, *pylytis* ‘kaczę’. Cps. *pỹlinosa* c. ‘człowiek, którego nos przypomina kaczy dziób’ (por. *nósis*). Wykrz. *pilėkšt* a. *pylėkšt* używa się dla odpędzenia kaczek.

piligrimas, -ė 2 p.a. ‘pątnik, pielgrzym, człowiek wędrujący do miejsc kultu’ — zapoż. z błr. *pilihrým*, -a ← ros. *piligrím* (tu przez niemiecki z włos. *pellegrino* ← łac. *peregrinus*, zob. REW II, 356n.). NB. Kuriozalny jest wywód formy białoruskiej wprost z łaciny w TSBM. Zob. też *pelgrimas*.

pýlimas 1 p.a., *pýlymas* 1 p.a., *pylýmas* 1 p.a. 1. ‘nasyp, wał, grobla’, 2. ‘porcja na jeden raz (wy)sypała lub wkładana, np. do pieca’. SD: «grobla; tama; wał około miasta», *pylimas iš akmenų* «kamienny parkan, grobla» (*pylimėlis* SD¹ «grobla») — konkretyzowane abstractum z suf. -im- i st. wzdłużonym od *pil-*, por. *pilù*, *pilti* ‘sypać, lać’. Obok tego jest n.act. *pylimas* 2 p.a. lub *pýlimas* 1 p.a. ‘sypanie, nalewanie, lanie deszczu’, SD «sypanie; tamowanie», *apsipylimas lūpų* SD «osypanie warg» [‘wysypka na wargach’], *azupylimas* SD «zasypowanie», *ipylimas* SD «wlanie, wlewanie», *išpylimas* SD «wylanie czego, wylewanie» (syn. *išlėjimas*). Paralele: *gėrimas* ‘napój’ ob. *gėrimas* n.act. ‘picie’; *padėjimas* ‘pomieszczenie, skład’ ob. *padėjimas* n.act. ‘położenie’. — N.m. *Pýlimai* 2x, *Pylimas*, n.rz. *Pýlimas*, *Pylimėlis*; nazwa ulicy w Wilnie: *Pýlimo* (po polsku *Zawalna*).

pilynė 1 p.a. przest., gw. ‘piłka do gry, wypchana sprężysta kula pokryta płótnem lub skórą’ (war. *pỹlynė*, *pỹlinė* i *pilinė*). SD <piliny žaydziau> «piłę gram». Analiza: *pil-ynė*. drw. od *pilā* 4 p.a. ‘piłka, kula do gry’ (war. *pilė*, *pylā*), tj. od zapożyczonego pol. *pila* (← łac. *pila*, -ae, zob. Bańkowski II, 582). Por. SLA 168, LEW 590.

pỹlioti, *pỹlioju*, *pỹlioju*, war. *pýlioti*, *pylióti* 1. ‘lać, przelewać, rozlewać; polewać wodą’, 2. ‘przesypywać ziarno’ — iterativum na -o- od neopwk. *pyl-* jak w *pýliau*, prt. do *pilti* ‘lać, sypać’. Paralele: *gỹnioti* ← *gýniau*; *pỹnioti* ← *pýniau*; *trỹnioti* ← *trýniau*. Odmienna analiza: *pyl-io-* w ŽD 518 i GJL II, § 588. — Z innymi sufiksami: *papylėti* ‘(trochę, jeszcze) nasypać, rozsypać’, *pýlauti* ‘sypać, lać, rozlewać’ (war. *pilāuti*), *pylinėti* ‘nalewać po trochu; popadywać – o deszczu; przesypywać piasek – o dziecku; okopywać kartofle’, *pýlinti*: *ipýlinti* cur. ‘kazać nalać (wody)’, *supýlinti* ‘zdzielić kogo’, *pylóti* ‘lać, sypać’. — Nomina z *pyl-* (WSZ): *pylā* 1. ‘silny deszcz, ulewa’ (syn. *pilagā*), 2. ‘lanie, chłosta’, 3. ‘tama, grobla, nasyp, zsyp’, 4. ‘danina w zbożu’, 5. ‘odbytnica, rectum’ (por. typ *bylā*, *vymā*), *pylėjas* ‘kto nalewa, szynkarz, karczmarz’, SD¹ *pylėjas, kursai karaliui gėrimų paduost* «podczaszy», SD

pylėjas «nalewacz», *pỹliava* a. *pyliavà* ‘osep, podatek w postaci zboża’, *pylikas* ‘ten, kto nalewa, rozlewa płyny’, *pỹlimas* (zob.), *pỹlius* 1. ‘zsyp zboża na podatek dla państwa’, hist. ‘danina w zbożu’, 2. ‘grodzisko’ (n.act. na -ius, por. *gỹrius*, *lỹkius*). Por. łot. *atpīle* a. *atpīlis* ‘na powrót zamarzły wylew wody na lodzie’, *atpīles* f.pl. ‘niezamarzłe miejsca na bagnie, tzw. płonie’. — N.rz. *Pylà* 2x, *Pỹlupalis*.

pilis, -iēs 4 p.a. f. ‘gród, zamek obronny, twierdza’. DP ‘zamek, ogród’. SD 1. «twierdza» (syn. *apginklē*), 2. «zamek dla obrony». War. *pilis* 2 p.a., też m. *pilis* 2 p.a. Z innymi tematami: *pilià* 4 p.a., *pilē* 4 p.a., *pilē* 2 p.a. Odpowiedniki: łot. *pils* ‘gród, zamek’, też f. *pile*, stpr. -*pil*, -*pile*, -*pille*⁵¹³ (PKEŻ 3, 280n.). Formacja na SZ-V: *pil-i-* < pie. **płh₁-i-*, por. *pilti* m.in. ‘sypać’ (SP **pleh₁-* ‘napełniać’, zob. LIV² 482). Znacz. etym. ‘nasyp, wał usypany z ziemi’ ⇒ ‘to, co się w obrębie takiego wału znajduje’ ⇒ ‘twierdza’. Co do strony znaczeniowej por. z jednej strony *pỹlimas* ob. *pylimas* (zob.), z drugiej strony taką paralełę jak ang. *town* ‘miasto’ (znacz. etym. ‘miejsce ogrodzone’) wobec nwn. *Zaun* m. ‘ogrodzenie, płot’, < pgerm. **tūna-* (por. pol. przest. *tyn* ‘płot, mur’, n.m. *Tynieć* pod Krakowem). — Tematyczna formacja *pil-i-* ma odpowiednik atematyczny w wed. *pūr* f., acc.pl. *púram*, gen.pl. *puráh*, loc.pl. *pūršu* ‘ściana z kamieni scalona gliną, palisada, szaniec’. Temat samogłoskowy, który wyparł starszy temat spółgłoskowy, tłumaczy się reanalizą formy acc.pl. *pilī* < pb. **pil-in* < pie. **płh₁-m* (por. wed. *púram*) według wzoru rzeczowników o temacie na -i- (paralele: *bruvis*, *žuvīs*). — W apofonii do lit. *pil-* pozostaje grecki SO πόλις, -εος f. ‘miasto’ < pie. **polh₁-i-* (drw. od SE **pelh₁-*, ukazującego się — w przeciwieństwie do **pleh₁-* ‘napełniać’ — w nominach, zob. LIV² 482, przyp. 1), cps. ἀκρό-πολις, -εως f. ‘gród na szczycie góry, warownia, zamek’. Por. Beekes 2010, 1219n., który rekonstruuje pie. nomen **pélH-s*, **płH-és-os*. — Drw. *piláitē* przest. ‘grodzisko’, *piliētīs* ‘obywatel’ (⇒ *pilietybē* ‘obywatelstwo’, *piliētīnis* ‘obywatelski’), *pilionis* BRB ‘starosta, dowódca zamku, Hauptmann’ (sufiks jak w *miesčiōnis* ‘mieszczanin’). Cps. *ožkapilē* a. *ožkapilis* ‘dziecięca gra ruchowa’ (dosł. ‘kozi gród’, por. *ožkā*), *piliakalnis* a. *piliākalnis* 1. ‘góra zamkowa, grodzisko’ (dosł. ‘usypana góra’, por. *kálnas*), 2. ‘kurhan, kopiec’ (Šlapelis 346), war. *pilākalnis*, *pilēkalnis*, *pilīkalnis*, *pilkapis* ‘kurhan grobowy’ (por. *kāpas* oraz *kurōnas*). Por. łot. *pilsēta* ‘miasto’ (**pils-sēta*), *pilskālns* ‘góra zamkowa’. — N.m. *Pilis* 3x, *Pilēs*, *Piláitē*, *Pāpilalis*, *Papiliaĩ* 5x, *Papilỹs* 2x, cps. *Pilakáinys*, *Piliakalniai*, *Piliakálniai*, *Piliakalniaĩ* 2x, *Piliākalnis*, *Piliakalnis* 10x, *Piliakiemiai*, *Pilialaukis*, *Piliāmantas*, *Pilkalnis* 2x, *Pilkapiai*, *Pilšūdai* 2x⁵¹⁴ (por. *Girsūdai*), *Piltekai* oraz *Taurāpilis*. N.rz. *Pilupis*, *Pilupỹs*, formy synkopowane: *Pilpis*, *Pilpỹs*.

pilkas, -ā 3, 1 p.a. ‘szary, myszaty, siwy’ — formacja z suf. -*k-* od pwk. *pil-*, stojącego w alternacji z *pel-* (zob. *pélkē*) i SO *pal-* (zob. *paļvas*), tam też o etymologii. LEW 591 łączył tu jeszcze *pālšas* ‘popielaty, siwy’ i *paļkšvas* ‘szarawy’. Por. alb. *plak* ‘stary człowiek’, też ‘gospodarz, Hausherr’ < **płH-ko-* ‘siwy, posiwały’ (zob. ALEW 772). — Drw. *pilkis* ‘siwek (koń), szarak (zając), wilk szary; część ubioru szarej barwy (spodnie, marynarka)’, *pilkūčiai* m.pl. ‘szary groch’ (por. *birūčiai*, *skubūčiai*), *lapēs pilkos oda* SD «marmurek, pellis vulpina marmorei coloris» [‘czarny lis, mający futro wpadające w niebieski kolor’, SPXVI]. Cps. *júodpilkis* ‘ciemnoszary’ (por. *júodas*), *pilkasermēgis* ‘kto chodzi w szarej siermiędze; chłop,

⁵¹³ Poświadczone jako człon złożonych nazw miejscowych, por. za AON, s.v.: *Merga-pil*, *Merga-pel*, *Merga-pille* (por. stpr. *mergo* ‘panna, dziewczica’), *Sassen-pile* (zob. *Sasnà*), *Wosis-pile* ob. *Wose-pille* (por. stpr. *wosee* ‘koza’), *Waistoten-pil* (od n.os. *Waystot*) oraz *Pille-kaym* (por. stpr. *caymis* ‘wieś’), *Pylawkin* przez degeminację z **Pil-lauk-* (por. stpr. *laucks* ‘pole’, lit. *laũkas* ts. oraz lit. n.m. *Pilia-laukis*).

⁵¹⁴ Polską repliką tej nazwy są *Pilsudy*, wieś w pld. Żmudzi. Od niej sufiksem -*ski* urobiono *Pilsudzki* jako tzw. nazwisko posesjonatyczne, dosł. ‘ten, kto trzyma wieś Piłsudy’. Oboczna pisownia z sekwencją <ds>, jak w nazwisku marszałka Polski: *Pilsudski*, nie jest polska, lecz rosyjska (por. *Zabrodzki*, *Zabrocki* ⇐ za *brodem* mieszkający). Zob. Smoczyński 2001, 418n. oraz 469-480.

wieśniak', war. *pilksermėgis* (por. *sermėgà*). Vb. denom. *pilkėti*, -ja, -jo 'szarzeć, przybierać szarą barwę', przen. 'stawać się monotonnym, bezbarwnym, nudnym' (*Gyvenimas pradėjo pilkėti* 'Życie stawało się monotonne'), *pilkti*, -sta, -o 'szarzeć; dojrzewać (o ziarnie w kłosach)'. — War. *pilkšvas*, *pilkšvas* 'szarawy, wpadający w kolor szary, nieco szary' pochodzi prawdopodobnie z proporcji analogicznej *pálšas* : *paĩkšvas* = *pilkas* : x. Vb. denom. *pilkšvėti*, -ja, -jo 'szarzeć, przybierać szarą barwę'.

pilnas, -à 3 p.a. 'pełny' — adiectivum verbale z suf. -na- i SZ *pil-* jak w *pilti* 'sypać, lać, nalewać' (zob.). Odpowiedniki bałto-słowiańskie: łot. *piĩns* 'pełny; pijany; gruby, otyły', stpr. ENCH *pilnan* acc.pl. 'pełny, wszystek, gantz' (*ni pilnan perdāisan dāuns* 'pomniejszony towar dawałem, nicht gantze Wahr gegeben habe') oraz psł. **pīlnū* 'pełny, napelniony', por. scs. *plīnū* ob. *plīnū*, sch. *pūn*, ros. *pólnyj*, czes. *plný*, pol. *pełny*. Praforma bsł. **pīlna-* (BSW 218, REW II, 394). Kontynuuje pie. **pīlh₁-nó-* 'pełny', adi. vb. od pwk. **pleh₁-* 'napelniać się' (LIV² 482, IEW 799, LEW 592, ALEW 773), który nie ma lit. odpowiednika (**plē-*). Por. wed. *pūrṇá-* 'napelniony, pełny', aw. *pər^əna-* (piir. **pūlna-*), goc. *fulls* (pgerm. **fulna-*), stir. *lán* ts. Paralele sufiksalne: *silpnas*, *grýnas*, *plónas*, sb. *dūgnas*. — Neoosn. *piln-*: *apýpilnis* 'prawie pełny', *papilniuĩ* adv. 'tyle, ile trzeba, dość, wystarczająco' (war. żm. *papilniu* b.z.a.), *pilnatis*, -ties f. lub *pīlnatis*, -čio m. 'pełnia księżycy', SD *pilnatis mėnesio* ts. (por. sufiks w *jáunatis*), ⇒ *pilnaties* adv. 'w czasie pełni' (por. *gāladelčio*), por. łot. *pilnatne* lub *pilnatnes* pl.t.; *pilnātvē* 'pełnia czego, pełność', *pilnībē* a. *pīlnībē* 'obfitość czego, urodzaj', SD¹ «doskonałość» (syn. *visiškystē*, *tobulumas*), «pełność», *pīlnija* a. *pīlnijā* 'pełnia księżycy'⁵¹⁵, *pīlninas* 'pełny, zwarty, nie mający wewnątrz pustych przestrzeni', *pīlnis* (*Koks Nemuno pīlnis!* 'Jaki Niemen wezbrany!'), *arti pīlnio* 'niemal pełny, bez mała pełny (o worku, beczce, studni)', *netoli pīlnio* ts., *pīlnitelys* 'pełniutki', *pīlnitēlis* ts., *pīlnokas* 'dosyć pełny', *priešpilnis* 'księżyc przed pełnią'. Z jęz. łotewskiego por. *pīlnam* adv. 'w pełni, całkowicie', *pīlnīgs* 'pełen czego; zupełny, całkowity' i nazwę bóstwa pogańskiego *Pīlnītis* (znacz. etym. 'obfitość?'), por. ME III, 215. — Cps. *pīčpilnas* a. *pītīpilnas* 'całkiem pełny, pełniuteńki' (zdysymilowane **pil-pilnas*; por. *č* w *ničniekas*, *vičvienas*), *pīlnakraujis* 'pełnokrwisty' (por. *kraujas*), *pīlnamētis* 'pełnoletni' (por. *mētai*), *pīlnapādis* 'płaskostopy' (por. *pādas* I), *pīlnateĩsis* 'pełnoprawny' (por. *tėisė*), *pīlpīlnītēlis* (zob.). — Vb. denom. *pīlnėti*, -ja, -jo 'napelniać się, zapełniać się czym; robić się pełnym, zaokrąglać się, grubieć (o strąkach)', *papīlninti* 'napelnąć, zaczerpnąć (całą łyżką)'. Por. psł. **pīlniti* 'czynić pełnym, napelniać', sch. *pūniti*, ros. *pólnitʹ* ('pogrubiać'), czes. *plnit*, pol. *pełnić* (na-, do-).

pīlnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 'zajmujący się czymś gorliwie, pilny, pracowity, staranny' — zapoż. z pol. *pilny* (adv. *pilnie*) albo błr. *pīlŋny* (por. SLA 169, LEW 591, ALEW 772). War. fleksyjny *pīlnias*, -ià m.in. SD¹ «pilny» (syn. *rūpus*). — Drw. *pīlnastis* 'pilność, dbałość, uwaga' (DP, PK), *pīlniai* adv. 'pilnie, z pilnością' – transpozycja wyrazów pol. *pilność* i *pilnie*. — Vb. denom. *pīlnavóti* a. *pīlnavoti* 'pilnować'; z obocznym sufiksem: *pīlŋyti*, -iju (LzŽ). Od osnowy *pīlnias* urobiono *pīlniavoti* i *pīlniotti* 'pilnować' (*Kožnas savo duonos pilnioja* 'Każdy swego chleba pilnuje'). W obu wypadkach chodzi o odwzorowanie polskiego stosunku *pilnować* ⇐ *pilny*. — Na podstawie prs. *pīlniūja* ⇐ pol. *pilnuje* powstał inf. *pīlniūiti*, prt. *pīlniūjo* (*Mes einam pīlniūit bites* 'Idziemy pilnować pszczoł'). *Kumpj kluone pakavojo i liepē pīlniūit to kumpio* 'Schowali szynkę w stodole i kazali jej pilnować'). Por. *dėkūiti* s.v. *dėkui*.

pīlpīlnītēlis, -io (p.a. nieoznaczony) wsch.-lit. 'pełniuteńki, pełniusieńki', przez uproszczenie grupy spółgłoskowej z **pīln-pilnytēlis* — złożenie tautologiczne członów

⁵¹⁵ Do tego jest war. *pīlnija* ts., który pokazuje sufiksálną neoapofonię *ĩ* (SZ) ⇒ *ī* (SP). Paralele: n.rz. *Šūnyja* ob. *Šūnià* oraz prs. *rómyju* ob. *rómiju* (s.v. *rómyti*).

przymiotnikowych *pilnas* ‘pełny’ i *pilnitelys* ‘całkiem pełny, pełniuteńki’, war. *pilnytēlis* (neosuf. -itel/-ytēl-). Paralela: *sausausytelis*. ŽD 23 nazywa te formacje reduplikacyjnymi. Podobnie GJL II, § 3, z uwagą: «swoistego rodzaju deminutiva».

pilstyti, pilstau, pilsčiau ‘lać, rozlewać, przelewać, rozsypywać, wysypywać’ — frequentativum na -sty- od *pilti* ‘sypać, lać’ (zob.). Stoi prawdopodobnie na miejscu apofonicznej formacji *pálstyti* (gw.), ze SO jak w *talpstyti* ← *tíłpti*; *lámstyti* ← *limti* i *tvárstyti* ← *tvirti*. Por. *prisipálstyti* ‘napęlić sobie (kieszenie, torbę), nabrać sobie czego’, przen. *apipálstyti* ‘obić kogo’ (por. *ipilti i káilį* ‘dać w skórę, zbić’, podobne do pol. *zlać kogo*). Sztywność apofoniczna *pil-sty-* przypomina *kilstyti, kirstyti* oraz *skirstyti*. — Analiza historyczna: *pilst-y-, caus. na -y- od neopwk. *pilst-, wyodrębnionego z prs. intr. *pilstu ‘cieknę’. To *pilstu było kiedyś odpowiednikiem łot. *pīlstu*² ‘ciec, kapać, sączyć się kroplami’ (*pīlt², pilu*). Paralele: *kilstyti* ← *kilstu* (*kilti*), *kupstyti* ← *kupstu* (*kūpti*). — Neoosn. *pilst-*: *pilstalioiti* 1. ‘wysypywać (piasek), przelewać do innego naczynia’, 2. ‘o dziecku: przesypywać piasek’, z wtórnym dyftongiem w sufiksie: *pilstailioiti* ‘o dziecku: przesypywać piasek’ (por. *gỹvailioiti* ob. *gỹvalioiti*); *pilstelēti* a. *pilsterēti* ‘wlać nieco, kropelkę’, *pilstinēti* ‘lać, nalewać’. Nomina: n.rz. *Pilst-upis* (war. *Pilts-upalis*), *Pilst-upys* (niedokładnie Vanagas 259). — Neoosn. *pilsty-*: *pilstymas* ‘rozlewanie (mleka, wina)’, *pilstytojas* ‘ten, kto rozlewa, nalewa’, *pilstytivė* ‘rozlewnia’. — Z resegmentacji *pils-sty- pochodzi neoosn. *pils-*: *pilsnóti* ‘lać/sypać po trochu, powoli’, n.rz. *Pils-upis*, *Pils-upys* znaczą. etym. ‘rzeka, która się (na wiosnę) rozlewa’ (Vanagas 259 analizuje raczej *Pil-sup-, łącząc I człon z *pilis* ‘grodzisko’, zaś II człon z czas. *sùpti*, *apsùpti* ‘otaczać, obstępować’). Dwuznaczne jest *pilsena* ‘ulewny deszcz; lanie jako kara’: *pils-ena* albo *pil-sena* (por. *snigsena*).

pilti, pilù (war. *piliù*), **pýliau** (war. *pýlau*) ‘sypać, lać’. SD: *pilù* «leię co» (syn. *leju*), «sypię co w co», *pilu pylimų* «tamuję», cps. *apipilu žemėmis medžių* «obsypuję drzewo», *ažupilu* «zasypuję co», *nupilu* «ulewam czego», *pripilu* «nasypuję statek», *supilu* «zlewam co pospołu»; *užpilti* ‘zalać, zasypać, zaparzyć (miętę, rumianek), wypić nieco’. Refl. *įsipilti* ‘wlać sobie, nalać sobie’, przen. *neįsipilk* ‘nie przejmuj się, nie bierz sobie czego do serca’ (*Neįsipilk, praslinks nelaimės* ‘Nie przejmuj się, nieszczęścia miną’), zob. LEW 592. Odpowiednik łot. *pīlt², pīlstu², pilu* ‘kapać, ciec, sączyć się kroplami’. Litewskie refleksy *pil-C* i *pil-V* oddają odziedziczony SZ *plh₁- do pie. *pleh₁- ‘napęlić się, sich füllen, voll werden’ (LIV² 482, BSW 218, LEW 592), por. gr. πλήθω, aor. intr. πλήτο i tr. ἐπλησα (prs. πίμπλημι), wed. *prñāti*, aor. *āprāt*, łac. *complēre* ‘wypełnić, napęlić, ukończyć’, prs. *°pleō* < *plē-je- (drw. od osnowy aorystu, zob. de Vaan 473). — Zwraca uwagę brak refleksu lit. †plē-C. Zamiast tego jest nowy SE *pěl-*, utworzony na podstawie SZ-V *pīl-* (lit. *pilù*). Por. łot. *pēldu, pēldēt* ‘pływać, kapać się’, caus. *pēldināt* ‘pławić (konie, bydło)’, co przypomina *perkù* przy *piṛkti* i *peršù* przy *piṛšti*. Z jęz. litewskiego można tu przytoczyć tylko drw. nominalny: *pěl-ekas* (zob.), co z kolei przypomina goc. *filu* ‘wiele, bardzo’ (*pel-u). — Lituanizmem znaczeniowym jest pol. gw. *sypać* ‘lać’, *dosypać* ‘dolać’, por. *Prendziej robcie, bo zaraz sypnie deszcz* (Zdancewicz 349). — Deverbative na SZ-C: *pildyti* (zob.), *pilstyti* (zob.). — Nomina z *pil-C*: *papilkas* (zob.), *pilnas* (zob.), *pilta* ‘czerpak do wylewania wody z dna łodzi’ (syn. *šiūpelė*), *piltakelis* ‘droga wysypana żwirem’ (zob. *kēlias*), *piltas* ‘sypany, usypany’ (transponat ie. *plh₁-tō- ‘napęlniony’, por. SP w wed. *prātā-*), *piltuvas* SD¹ «czerpadło», *piltuvas* a. *piltuvas* ‘lejek’ (m.in. SD, syn. *varunka*), ⇒ *piltuvēlis* ‘lejek’; *piltivė* ‘lejek; otwór w żarnach, do którego wsypuje się ziarno’, *pripiltinis* SD «nalewalny» [‘do nalewania służący’], *pilvė* ‘obszar pokryty naniesionym przez wodę namulem, miejsce grząskie’. — N.rz. *Ipiltis* (też n.m.). — SZ-V: *piláuti* ‘przesypywać (piasek), nalewać (do dzbanka, do butelek)’, *pilóti* ‘przesypywać (piasek)’. Nomina: *añtpila* ‘nasyp, ziemia naniesiona’, *añtpilas* a. *ántpilas* ‘naddatek przy czubatym napęlnieniu’, *ámpilas* ts. (z *anpilas przez asymilację *np* > *mp*), *antpilaĩ* m.pl. ‘czub, naddatek’, *su antpilaĩs* adv. ‘z

czubem (nasypać, nalać), gw. *ánčpilas* a. *ančpilaĩ* ‘czub, naddatek’, *añtpilas* ‘nalewka, napój z owoców zalanych spirytusem’, *atāpilos* f.pl. ‘powtórne zalanie (kwasu) wodą’, *iñpilas*, *ĩpilas* ‘wsypa na pierze’ (*in-pila-), *iñpilos* f.pl. ‘zboże, które otrzymuje ksiądz przy kołędzie’ (*in-pilā-), *inpilas* BRB ‘naczynie na wino, Schlauch’, *neprípilamas* SD «nienapełnisty», *pāpilas* ‘mleko a. śmietana dodawane dla rozcieńczenia płynnego tłuszczu w kaszy’, *pāpilu* adv. ‘bardzo dużo, prawie do pełna’, *pilagà* (zob.), *pilas* ‘naczynie, pojemnik’ (drw. wsteczny, neol.), *pilyné* (zob.), *pilis* (zob.), *prýpilas* žm. ‘przegroda w spichlerzu, saszek’, *sāmpilas* (zob.), *ùžpilas* ‘nalewka’. — WSZ pyl-: *pýliau* (prt.), drw. *pýlioti* (zob., tam też nomina z pyl-). — SO pal-V: *añpalas* (zob.), *priepalas* (zob.), *pālios* (zob.). SO pal-C: *prispālstyti* (zob. *pilstyti*). — WSO pol- < *pāl-: *pólymas* (zob.).

piļvas 4 p.a. 1. ‘brzuch’ (SD¹ «kałdun», SD «brzuch»), 2. ‘brzusiec dzbana’ (gw. *piuļvas*) — praforma *pilū-a-, przy użyciu suf. -a- substantywizowana osnowa przymiotna na -u-, plit. *pil-ù-s z pie. *plh₁-ú- ‘pełny, napełniony’. Por. wed. *purú-* ‘pełny, liczny, obfity’ (EWAIA II, 148n.)⁵¹⁶. Paralele słowotwórcze: *puļvas* ⇐ *pur-u-; *šaivà* ⇐ *šaj-u-. Pwk. *pleh₁-/*pelh₁- ‘napełniać’, zob. *pilti*. Inaczej ŽD 376 (deverbativum na -vas od *pilti*; tak też ALEW 775), LEW 593 (operuje neopwk. *pl-eu- ‘schwimmen, fließen’, pochodzącym od *pel-). — Drw. *papilvē* (zob.), *piļvainis* ‘brzuchacz’, *pilvēlis* ‘żołądek; komora serca; łydka; opuszka palca, brzusiec’, SD «brzuszek», *piļvinē* ‘rozstrój żołądka’ (por. *gerklinē*, *kaklinē*), *piļviščias* a. *piļvištis* peior. ‘brzuszysko’, *pilvótas* ‘brzuchaty (człowiek, garnek)’, ⇒ *pilvōčius* ‘człowiek brzuchaty’ (SD «brzuchacz», syn. *didžiapilvis*), z wymianą neosuf. -ot- na -oz-: *pilvōzas* ‘brzuchacz’ (⇒ *pilvāzas*) i na -ūz-: *pilvūzas* ts. — Cps. *didžiapilvis* SD «brzuchacz» (por. *didis*), *gručpilvis* przest. ‘czyj brzuch jest wielki z powodu spożywania grucy’ (por. *grūcē*; kalka z nwn. *Grütz-bauch* m.), *pilvaburys* ‘brzuchomówca, człowiek umiejący mówić z zamkniętymi ustami’ (człon °burys niejasny), *pilvakalbys* ts. (por. *kalbēti*), *pilvakōjai* m.pl. ‘brzuchonogi, Gastropoda’ (por. *kōja*), *pilvabenys* ‘żarłok, darmożjad’, SD «pasorzyt, pasobrzuch» (por. *penēti*), *pilvāplēvē* ‘otrzewna’ (por. *plēvē*), *pilvāryšis* ‘pas uprząży przechodzący pod brzuchem konia’ (por. *rišti*), *pilvāskaudē* ‘ból brzucha’ (por. *skaudēti*), *pilvāsopis* ts. (por. *sopēti*). — Vb. denom. 1. *pilvinti* ‘chodzić z odkrytym brzuchem, z gołym brzuchem na wierzchu’, 2. *piļvyti*, -iju, -ijau ‘napierać, przyciskać brzuchem’, 3. *pilvóti*, -ju, -jau ‘nabierać brzucha; cierpieć na biegunkę’, ⇒ neoosn. *pilvoj-*: *pilvójimas* ‘czerwonka, dyzenteria’ (por. *voliójimas* ⇐ *volióju*). — Nazw. *Pilvāitis*, *Pilvēlis*, *Pilvīnis*. N.rz. *Pilvē*, *Pilvijā*, n.jez. *Pilvignis* (z *Pilvingis), *Pilvinas*, *Pilvis*. N.m. *Pilviškēs*, *Pilviškiai*, *Pilviškiai*.

pinavijā 2 p.a., gen.sg. *pinavijos* gw. bot. 1. ‘kwiat ogrodowy piwonia, Paeonia’, 2. ‘roślina lecznicza wrotycz, złocień balsamiczny, Tanacetum balsamita’ — zapoż. z pol. przest. *pinowija* (*pinowia*) ‘gatunek wrotyczu, Tanacetum balsamita’ (L.), co jest metatetycznym wariantem do *piwonija* (*piwonia*). Inne war.: *pinavijas*, *pinavē* b.z.a., też *panavijā*. War. *pinavēja* jest rutenizmem, ⇐ błr. gw. *pinavēja* (PzB 3, 519). Osobno zob. *pivōnija* i *bijūnas*. — Łot. *pujene* ‘piwonia’ (war. *bujenīte*) pochodzi z dn. *pujenge*, *bujenge* (LEW 43, s.v. *bijūnas*; brak u Jordan 1995).

pinigas 3 p.a. ‘pieniądz; moneta; banknot’, pl. *pinigaĩ* ‘pieniądze’ — przez denazalizację *i* w *pinigās albo też przez dysymilatywny zanik *n* w *piningas*, pl. *piningaĩ*, to z kolei ze zmiany *peningas*, *peningai*. Starsze war.: *pēnigas* MŽ, DP ‘pieniądz’ (zdrob. *penigēlis* DP ‘pieniązek’), *peningas*, *penigās* DP ‘pieniądz, zapłata, koszt’. Niejasny jest suf. -og- w *pinioḡgas* ZTŽ. Zapóżylenie niemieckie, por. prus.-niem. *fennig*, *pfennig*, śrdn. *penning*, *pennink* – nazwa najmniejszej monety, setna część marki (zob. GL 100, LEW 594, Čepienė 185), por. nwn. *Pfennig* m. ‘fenig’, ang. *penny* ‘pens’. Śrdn. *penninge* pl. ‘pieniądze’

⁵¹⁶ W apofonii do stwn. *filu* ‘liczny’, stir. *il* ts. < SE pie. *pélh₁-u i gr. πολός ‘liczny, częsty’ < SO pie. *pólh₁-u-.

ukazuje się w pożyczce stpr. *penningans* acc.pl. ‘Gelt’ (Trautmann 1910, 393). — Z germańskiego źródła pochodzi również prasłowiańskie **pěněgŭ* < **pěning-*, po III palatalizacji: scs. *pěnědźi*, ros. *pěnjazь*, czes. *peníz*, pol. *pieniądz*. — Drw. *bepinīgis* ‘kto nie ma pieniędzy, biedny’ (por. *beskatikis*), *išpinigiai* m.pl. ‘drobne, drobne pieniądze, moneta zdawkowa’ (w przeciwieństwie do banknotów), *pinigēlis* ‘pieniązek’, *pinigīnē* ‘portmonetka’, *pinigīngas* ‘przy pieniądzach, bogaty’, *pinīgus* ‘kto ma dużo pieniędzy’, SD «pieniężny», *piniguōčius* ‘bogacz’. Por. też *mokėti grynaīs pinigaīs* ‘płacić gotówką’ (krócej: *mokėti grynaīs*). Cps. *arbātpinigiai* (zob. *arbatà*), *balvapinigiai* b.z.a. ‘łapówka’ (por. *balva*), *grýnpinigiai* ‘gotówka’ (por. *grýnas* oraz nwn. *Bargeld* n.), *pāntpinigiai* (zob. *pāntis*), *pareñdpinigiai* (zob. *pareñdyti*), *ragpinigiai* b.z.a. ‘podatek od rogacizny, tzw. rogowe’, por. *rāgas*, war. *ragpenig(i)ai*, *rāgpinigiai* (por. nwn. *Horngeld* n.); *sekmīnpinigiai* (zob. *Sekmīnēs*), *tabākpīnigiai* (zob. *tabākas*), *tiltāpinigiai* (zob. *tiltas*), *žōlpinigiai* (zob. *žolē*). — N.m. *Pinigēliai* 2x, *Pinigīškē*. N.rz. *Piningius* b.z.a., n. łąk *Pinigėkšta*, *Pinigėčia*, *Piniņgė*.

pŷnioti, *pŷnioju*, *pŷniojau* ‘pleść/splatać po trochu, powoli’ (war. *pŷnioti*) — iterativum na -o- od neopwk. *pyn’-*, wyabstrahowanego z *pŷniau*, prt. do *pinti* ‘pleść’. Paralele: *gŷnioti* ⇐ *gŷniau*; *mŷnioti* ⇐ *mŷniau*; *pŷlioti* ⇐ *pŷliau*. Inaczej ŻD 518 i GJL II, § 588, którzy powołując się na krótkowokaliczne warianty typu *imiōti*, przyjmują apofoniczne wydłużenie *i* ⇒ *y*, rzekomo sprzężone z sufigowaniem *-*joti*. Osobno zob. *pāinioti* i *pinōti*.

pinklēs, -*ių* 1 p.a., *piñklēs*, -*ių* 2 p.a. f.pl. 1. ‘sieci, sidła, zasadzka’, 2. ‘sieć pajęcza’, 3. przen. ‘zawilości; intrygi; szyderstwa’, 4. przen. ‘zarty, figle’. Z innym tematem: *pinklai* DP m.pl. ‘zabawa, trudność’, *pinklas* SD «plecienie; plotka, plecionka», *materia pinklo* SD «koszałek, koszykow materia» — pb. **pīn-tla/tlē-*, dewerbalne nomen instrumenti od *pinti* ‘pleść, wiązać’. Por. formant w *árklas*, *giñklas*, *tiñklas*. Nawiązanie w psł. **pę-dlo* n. (⇐ scs. *pęti*, *pīņ* ‘piąć, pnę’), por. stpol. *piądla* n.pl. ‘drabiny do tortur’, pol. gw. *piądla* n.pl. ‘rama do rozpinania i suszenia skór’, stczes. *padla* n.pl. ‘krzyż jako narzędzie tortur’, ślc. *piadlo* ‘kawałek drewna wsunięty do pyska zwierzęcia, by uniemożliwić mu ssanie, żarcie, kąsanie’, sch. *propélo* ‘rozpięcie na krzyżu; krucyfiks’, ros. *pjalo* lub pl. *pjala* ‘rama, na której rozciąga się skórę do suszenia’ (drw. *pjál̥cy* ts.). Zob. BSW 219 (pbsł. **pin-dla-*), Machek 425n. — Drw. *pinklininkas* ‘intrygant’, *pinklūs* ‘zawiły, zagmatwany’. Vb. denom. *pinklioti*, -*ju*, -*jau* ‘wikłać, plątać; robić zasadzkę’, refl. *pinkliotis* DP ‘bawić się’ [‘zajmować się czym’].

pinōti, *pinóju*, *pinójau* 1. ‘pleść płot’, 2. ‘podplatać podeszwy pod łapcie’, 3. ‘bić, tłuc’ — iteratyw z suf. -o- i SZ *pin-*, zob. *pinti*. Por. typ *kilōti* (GJL II, § 564n.). Zob. też *pŷnioti*. — Neoosn. *pino-*: *pinōklis* ‘wielka drewniana lub kościana igła do podplatania łapci’ (por. *kapōklis* ⇐ *kapōti*); war. z wsuniętym *š*: *pinōkšlis*. Sufiksalna neoapofonia *ā* ⇒ *ā* wytworzyła alternant -*akl-*: *pināklis* (por. łot. *pinakls* ‘pęto dla konia’), z wtórnym *š*: *pinākšlis*. Paralele: *kabōti* ⇒ *kabōklis* ⇒ *kabāklis*; *matōti* I ⇒ **matōklis* ⇒ *matāklis*. — Odniesienie *pinōklis*, jak też *pinōkšlis* do czas. *pinti* jako mniemanej osnowy umożliwiło emancypację neosufiksów -*okl-*, -*okšl-* i -*akšl-*, por. np. *kabinōklis*, *upōkšlis* i *putākšlis*.

pinti, *pinù* (gw. *penù*), *pŷniau* 1. ‘pleść, splatać, zaplatać (warkocz)’, 2. ‘wikłać, plątać, wic (wianek)’. SD: *pinu vainikų* «wicię abo plotę wieniec», *apipinu* «oplatam co» (syn. *aprezgiu*), *ažupinu* «zappleść chrostem», *ipinu* «wpłatać» (syn. *ipainioju*), *perpinu* «przeplatać» (syn. *perrezgiu*), *kasos supintos* f.pl. «warkocz». Refl. *pintis* ‘plątać się, motać się, suplać się; ślaniać się; mówić bezładnie, wikłać się’, *pintis liežūviais* ‘plotkować’ (por. pol. *plotkować* ⇐ *plotka* : *pleść*). Odpowiednik łot. *pīt*, *pinu*, *pinu* ‘pleść, splatać’. — Lit. *pinù*, *pinti* reprezentuje wraz ze scs. *pīņ* ‘napinać, naciągać’, aor. *pētū*, inf. *pėti* ‘piąć’ (*sūpėti* ‘związać, spętać’, *zapėti* ‘z walić z nóg, spętać’) refleks pbsł. st. zanikowego **pīn-C*/**pin-V* do pwk. pie. *(s)penh₁- ‘napinać, naprężać’, SZ *(s)pnh₁- (LIV² 578, ALEW 776,

BSW 219). Por. gr. *πένομαι* ‘trudzić się, pracować, być zajęтым’ (znacz. etym. ‘wysilać się’), SO gr. *πονέομαι* ‘pracować ciężko, trudzić się, starać się usilnie’, stwn. *spannan* ‘napinać, naprężać’. — SE-C: *péntis* (zob.). SE-V: łot. *matpeniņa* ‘wstążka do włosów’. — Drw. na SZ: *pinóti* (zob.). Nomina: *ažūpinis* DVŽ ‘jaz ze splecionych gałęzi’, *išpinà* ‘podłużne pasmo łyka do wyplatania łapci’ (por. *išpinti* ‘wyplatać’), *pinaĩ* m.pl. ‘gałęzie świerkowe do wyplatania płotu’, *pinūčiai* m.pl. 1. ‘płot ze splecionych gałęzi’, 2. ‘kraty’. Cps. *kāšpinas* ‘wstążka do włosów, do warkocza’ (por. *kasā*; łot. *matpina*), *vyžpinỹs* ‘kto wyplata łapcie’ (por. *výžos*). SZ-C: *pinklēs* (zob.). — Neoosn. *pint-* (← *pintas*): *pintinė* a. *pintinė* ‘kosz wyplatany, kobiałka, pudełko plecione, krobka, siatka do noszenia’, *pintuvės* f.pl. ‘wieczór panieński, obrzęd żegnania się panny młodej z młodzieżą’, *pintuvių vākaras* ts. — WSZ *pyn-*: prt. *pýniau* (zob.), drw. *pýnioti* (zob.), *pynē* SD «kosz; mata z słomy, zielska, trzciny; plotka, plecionka; rogoża», *sāmpyna* ‘splot’ (← *supinti* ‘splesć’), cps. *vyžpynỹs* ‘kto wyplata łapcie’ (ob. *vyžpinỹs*). Por. łot. *matpīne* ‘splot włosów’. W słowiańskim por. *pin-V*: scs. *zapinati* ‘zapinać; zwałać z nóg; okłamywać’, pol. *rozpinać*, *spinać*, *zapinać*. — SO-C: *pánta* (zob.), *pántis* (zob.). — SO-V: *apipanoti* b.z.a. ‘owijać, zawijać w co’, *atpanoti* b.z.a. ‘odwijając, rozwijać’ (por. ŽD 517), łot. *paņāt* ‘(dziecko) grubo odziewać, opatulać’. Nomina: łot. *matpaniņa* cps. ‘wstążka do włosów’. W słowiańskim por. scs. *opona* ‘zasłona’, *rasponũ* ‘krzyż’, *sũpona* ‘przeszkoda, zwłoka’, słń. *zapòn* ‘zapinka’, ros. przest. *perepóna* (dziś *perepónka*) ‘blona, membrana’, *prepóna* ‘przeszkoda’ (← cs.), ros. gw. *zapón* ‘fartuch’, ros. gw. *supónʹ*, *supónja* f. ‘rzemień do umocowania chomąta’ (por. REW III, 47), ros. *záponka* ‘szpinka’, ukr. *opóna* ‘zasłona, kotara’, stpol. *opona* ‘zasłona, pokrowiec, powłoka; kobierzec, dywan’. — Neoapofonia *pin-* ⇒ *pain-*: *páinioti* (zob.).

pintis, -ies 1 p.a. f.m., *pintis* 4 p.a. f., *pintis* 1 p.a. m. 1. bot. ‘huba, Fomes, grzyb z rodziny żagwiowatych, rosnący na próchniejących drzewach’, SD¹ «żagiew, fomes», 2. ‘hubka, przyrządony z niektórych gatunków huby suchy miąższ, służący do rozniecania ognia za pomocą krzesiwa’, 3. bot. ‘gąbka, Spongia’ (SD¹ «gębka, spongia»). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *pīte* ‘Klumpen, Klob’, *pīšu maĩka* ‘drewno ze smolnej jodły’ (ALEW 776n.), stpr. *pintys* EV ‘hubka do krzesiwa, Czunder [Zunder]’. Etymologia niepewna. Łączono z czas. *pinù*, *pinti* ‘pleść, wiązać’, zob. LEW 594 (tam też o łot. *puoss*). Zob. też *péndēti*.

pinžōkas 2 p.a. gw. ‘marynarka’ — zapoż. z błr. *pinžák*, -á, tu z pol. przest. *pindžak*, -a ‘marynarka, kurtka’ (Sw IV, 194) ← ang. *pea-jacket* ‘kurtka’. Nieorganiczne *n* jak np. w *agrañstai* lub *anğrāstai* < *agrāstai* ‘agrest’.

pỹpčius, *pipčius*, -iaus 2 p.a. ‘pypeć, choroba drobiu polegająca na tworzeniu się na języku zrogowaciałego naskórka’ — zapoż. z błr. *pípacʹ*, -pcja (por. ukr. *pýpotʹ*, -tja), tu z pol. *pypeć*, -pcia od XV w. (← śrwn. *pfifes*, *pfifiz*, dziś *Pips* m., pożyczka romańska, por. łac. *pītuĩta* ‘flegma, śluz; pypeć u kur’, Brückner 449, Kluge-Seebold 548). — Postać literacka *pieputis* 1 p.a. (*pieputỹs* 3 p.a.) = *piep-ut-*, jak też gw. *piēpčis* zawdzięczają swą formę adideacji do czas. *piēpti* ‘pisać – o pisklętach’ (zob.).

pipēnti, *pipenù*, *pipenaũ* ‘oddawać mocz, sikać, siusiać’, *pipēti*, -ju ts. — od osnowy *pi-p-* z powtórzonego wykrz. *pi-pỹ* o sikaniu. Nomina: *pipis*, *pỹpas* ‘penis’ (zob. s.v. *bỹbis*).

pipiras 2 p.a. bot. ‘roślina pieprz, Piper’, pl.t. *pipirai*, -u ‘owoce tej rośliny używane jako przyprawa do potraw’ — zapoż. ze strus. *pĩpĩrũ* (war. do *pĩpĩrĩ*). Zdysymilowany war. *pupiras*. Por. Būga, RR III, 765, SLA 169, Zs 46, LEW 594. Lit. *i* za strus. *ĩ* też w *krikštyti*, *stiklas* i *šiĩkas*. SD *pipirais ažudarytas* «pierny, opieprzony» [dosł. ‘pieprzem przyprawiony’], *pipirais ažutrint* «opieprzyć». Zob. też *paprėdnykas*. — Drw. *pipirėlis* 1. bot. ‘kopytnik, roślina o brunatnych dzwonkowatych kwiatach, Asarum europaeum’, 2. ‘taniec ludowy’, *pipirinė* 1. ‘pieprzniczka’, 2. ‘wódka pieprzówka’, *pipirinė* bot. ‘pieprzycza,

Lepidium’ (por. sufiks w *brùknès*), *pipìrninkas* ‘piernik, Pfefferkuchen’. Cps. *pipìrgrūdis* 1. ‘ziarnko pieprzu’ (por. *grūdas*, *grūsti*), 2. ‘moździerz do tarcia pieprzu’ (por. *grūsti*), *pipìrlapė* bot. ‘kopytnik’ (por. *lāpas*), *pipìrmalė* ‘młynek do pieprzu’ (por. *mālti*), *pipìrmėtės* (zob. *mėtà*), *pipìrtrinė* ‘młynek do pieprzu’ (por. *trinti*). — Sb. *pipìras* przybiera też znac. przenośne: 1. ‘małe dziecko’ (⇒ zdrob. *pipirėlis*, *pipiriukas*, *pipiriūkštis*), 2. ‘człowiek niskiego wzrostu’. — Vb. denom. 1. *pipìrinti* ‘przyprawiać pieprzem, pieprzyć; robić coś z mocą, gwałtownie’, 2. *pipìryti*: *atpipìryti* ‘zemścić się, odegrać się’, *užpipìryti* ‘zażądać, rozkazać’. — Nazw. *Pipìras* (por. łot. *Pipars* ⇐ *pipars* ‘pieprz’). N.m. *Pipìrai*, *Pipirai*, *Pipiriai*, *Pipiriškės*.

pýpkė 1 p.a., *pýpkė* 2 p.a. ‘fajka’, przen. ‘sopel lodu’ — zapoż. z prus.-niem. *pīpke* (GL 101). Z uwagi na akut por. zapoż. *šnýpkė*, *špykėrė*, *týnė*. War. *pypkà*, *pýpka*, też m. *pýpkis*. Por. łot. *pīpe* ‘fajka’ ⇐ śrdn. *pipe* (Jordan 82). NB. LEW 595 i LKŽ IX, 1074 wymieniali na pierwszym miejscu błr. *pípka* ‘fajka’ jako źródło. — Drw. *pypkinė* a. *pypkinis* ‘przerwa w robocie na zapalenie fajki’, *pýpkius* ‘palacz fajki’, *pypkōrius* ts., *prapypkà* ‘wydatek na tytoń do fajki’. Cps. *pypkiākotis* ‘cybuch fajki’ (por. *kotas*), *pypkārūkis* a. *pypkiārūkis* ‘przerwa na zapalenie fajki’ (por. *rūkýti*). Vb. denom. *pypkiūoti* ‘palić fajkę, pykać fajkę’, war. *pypkiāuti*, *pýpkinti*, *pýpkioti*.

pýpti I, *pýpia* (war. *pýpsta*), *pýpė* (war. *pýpo*) 1. ‘wydawać pisk, odzywać się cienkim, ostrym głosem, piszczeć, kwilić (o pisklętach, ptakach)’, 2. ‘płakać cicho i żałośnie (o dziecku)’, 3. ‘gwizdać, świstać (o wietrze)’ — czasownik o osnowie *py-p-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *pý-pý* a. *pý-pý* (o pisku, kwileniu piskląt kaczek i gęsi, też zawołanie na nie), wtórnice *pýpt*, *pýpt*. — Z sufiksami sekundarnymi: *pýpčioti* ‘trąbić klaksonem’, *pýpinti* a. *pýpinti* ‘grać na dudach; używać sygnału «pypt», *pypsėti*, *pýpsi*, *-ėjo* ‘kwilić, piszczeć; wyć – o syrenie’. — Drw. *pypýnė* a. *pýpynė* ‘piszczałka, fujarka; flet; wabik na dzikie ptaki’, też ‘kobieta o piskliwym głosie’ (por. nazw. *Pipýnė*), SD *pypynė*, *kuriu skersai nasrump pridėtų pučia* «fletnia» [‘instrument muzyczny dęty’, SPXVI], *pypynė* «piszczałka» (syn. *sapelka*), *pyplė* ‘duda’ i ‘gatunek jaskółki’ (por. *kryklė*), *pyplýs* ‘gwizdek parowy’. — War. krótkowokaliczny *pi-p-* ⇐ *pi-pi*: *pipsėti*, *pipsi*, *-ėjo* ‘o ptakach: piszczeć, kwilić; popłakiwać; stękać, pojękiwać (o starcu)’. Rozszerzone *pipt*, z nazalizacją: *pimpt*, *piĩpt*. War. dyftongiczny *pie-p-* ⇐ **pie-pie*, zob. *piėpti*.

pýpti II, *pýpia*, *pýpė* pot. ‘pić, żłopać – o krowie, koniu’, wulg. ‘pić wódkę, chlać’ (*Anas pýpia arelką kap vandenį*), *prapýpti* ‘przepić, roztrwonić majątek’ — od osnowy *py-p-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. **py-py*. Por. *pýpti I*.

pyrāgas 2 p.a. 1. ‘ciasto, bułka, wypiek z pszennej mąki’ (*Duonos nēr, tik pyrāgas* ‘Chleba nie ma, tylko bułka’), 2. ‘podarunek przywieziony z podróży, gościniec’, 3. ‘poczęstunek’, 4. ‘łapówka’ (*iĩti pyragùs* ‘brać łapówki’) — zapoż. ze stbłr. *pirogъ*, por. błr. *piróh*, *pirahá* (SLA 169, ZS 46, LEW 595). Stąd też łot. *pirāgs* ‘Speckkuchen’. — Drw. *pyrāgai* pl.t. ‘dostatek, dobrobyt’ (*Čia vėl negeri pyrāgai. Tenai jam prasti pyrāgai*), *pyragáitis* ‘ciastko’, *pyrāgius* ‘amator ciast’, *su pyragù* adv. ‘przeszło, z okładem, z nawiązką’, cps. *pyrāgmilčiai* m.pl. ‘mąka na ciasto’ (por. *miltai*), *pyrāgsikė* ‘okrągłe ciasto’ (człon °*sikė* niejasny). Vb. denom. *papyrāgyti*, *-iju*, *-ijau* ‘przekupić dając łapówkę’. — Nazw. *Pyrāgas*, *Pyrāgis*, *Pyrāgius*. N.m. *Pyrāgiai* 3x, *Pyragiai*, *Pirāgiškiai*. N.rz. *Pyrāgupis* 2x (n. góry *Pyrāgakalnis*). — Neoapofonia *y* ⇒ *ie*: *pierāgas* (LzŽ). Paralele: *liečýna*, *pielà* i *viėšnė*.

pirčią 2, 4 p.a. gw. 1. ‘chłopska chata, zwł. kurna chata’, 2. ‘izba w kurnej chacie’. Analiza: **pirč-*ā-, drw. od osnowy *pirt-/pirč-* wyrazu *pirtis* 4 p.a. f. ‘łaźnia; suszarnia zboża’ (dat.sg. *pirčiai*). Por. oboczności *dėčià/dėtis*, *delčià/deltis* (GJL II, § 404). O war. *pirkčią* zob.

s.v. *pirkià*.

pìryti, *pìrinu*, *pìrinau* ZTŽ ‘prac bieliznę przez uderzanie kijanką’ — zapoż. z błr. gw. *pírycb* (PzB 3, 522).

pirkià 2, 4 p.a. gw. 1. ‘chłopska chałupa’ (*Sena pirkia dūmais kvepia* ‘Stara chata pachnie dymem’), *dūminė pirkia* ‘kurna chata’, 2. ‘izba mieszkalna w kurnej chacie’ (*iššišlavė pirkia* ‘zamiotła sobie izbę’), 3. SD «piekarnia», 4. ‘strych’ (*Užlip an pirkioš ir pajieškai!* ‘Wleż na strych i poszukaj!’), z obocznym tematem: *pirkė* LZŽ — prawdopodobnie drw. od neoosnowy *pirk-*, którą wyodrębniono drogą derywacji wstecznej z *pirkià* ‘chata, izba’. Samo *pirkià* polega na przekształceniu formy *pirčià* (zob.) insercją *k*, por. *pečdañgtė* > *pekčdañgtė*. Wstawny segment *k* ukazuje się również w osnowie wyrazu *šlikė*, będącego drw. wstecznym od *šlitis*, to ze zmiany *šlitis* (zob.), por. *vīsraktis* ⇒ *vīsrakis*. Zob. też Leskien 1891, 545, LEW 595n., ALEW 777. — Drw. *papirkià* ‘miejsce przy chacie, przy domu’, *papirkys* ts., *papirkiài* adv. ‘od chaty do chaty’ – mówi się o pracy nauczyciela wiejskiego, któremu utrzymanie zapewniają kolejni goszczący go gospodarze (*Jumkytojas vaikus jumko papirkiài*), *pirkaitė* ‘ciemna izdebka w chacie, przeznaczona do składania warzyw na zimę’ (Otrębski 1934, 163, ZTŽ), też ‘pokój gościnny’ (war. metatetyczny: *prikaitė*), *pirkéke* ‘byłe jaka chałupa’. *pirkaitė* ukazuje się jako lituanizm w stbłr. *pirkojta* ‘chałupka’ (HSBM 24, 313, ĖSBM 9, 138). — Cps. *pirkiāvietė* a. *pirkāvietė* ‘miejsce, gdzie stała chałupa’ (por. *vietà*).

pirklīs, -io 4 p.a. ‘kupiec’ — nomen agentis na -lys od czas. *pirkti* ‘kupować’ (zob.). Paralele: *piršlys* ⇐ *piršti*; *kvieslys* ⇐ *kviesti*; *vedlys* ⇐ *vėsti*. Z innym sufiksem: *pirklius*. — Drw. *pirkliava* ‘opłata pobierana przez miasto od kupców a. przekupniów’ (por. *mēzliava*). Vb. denom. *pirkliūti* ‘handlować’, *pirklinėti* ‘sprzedawać chodząc po domach’.

pirkšnīs, -iēs 4 p.a., zwykle pl. *pirkšnys*, -iū f.pl. żm. ‘drobiny żaru przykryte popiołem, żar w popiele, gorący popiół’ (*Žarijos tarp pelenų bus pirkšnys* ‘Żar w popiele nazywa się «pirkšnys»’). Z innym tematem: *pirkšnės* f.pl. ‘żar; iskry’. Z innym sufiksem: łot. *pirkstis*, *pirkstes* (> *pirgzdes*), *pirksti* ‘żar w popiele’, war. s-mobile: *spirksts*² ts. Etymologia niepewna. Przy założeniu bałtyckiej insercji *k* do *pirš-n-, *pirš-t- było zestawiane z psł. *pīrstī, por. scs. *prūstī* ‘χοῦς, ziemia wykopana, kurz, proch’, ros. *pérstb*, -i, stpol. *pierść*, -i ‘sypka ziemia, proch’ (zob. BSW 206, REW II, 344, LEW 596). ALEW 778 wskazuje na związek z refleksami celtyckimi: stir. *richis*, bret. *reguez* f. ‘żarzące się węgle’, < pie. *prk-. — Odpowiednik błr. *prýsak*, -sku ‘gorący popiół’ (war. *prysk*, *prusk*, ĖSBM 10, 134) nasuwa pytanie, czy litewski wyraz nie jest jednak białorutenizmem, mianowicie zlitewszczonym za pomocą suf. -ni-. Chodzi o to, że lit. zbitka spółgłoskowa *sk(V)* podlega przed sufiksem spółgłoskowym przestawce na *ks(C)*. Pierwotne *prisk- + -ni- musiałoby więc wydać *prikšni-. To z kolei mogłoby ewoluować fonetycznie w *prikšni- (*ks* > *kš*, por. *plakšnóti*) i w końcu w *pirkšni- (metateza *ri* w *ir*, por. *birdà*, *gīrbšnis*, *irščià*). Rodzimy synonim wyrazu *pirkšnīs* jest *plėnis*. — Łotewski odpowiednik *pirkstis* różni się sufiksem: *pirks-ti- < *prisk- + -ti- ⇐ błr. *prysk* (?).

pirkti, *perkù* (war. *pirkù*), *pirkaũ* ‘kupować’, *teip brangei pirka* DP 1097 ‘tak drogo kupują’, *pirku kų* SD «kupuję co». Odpowiednik łot. *pirkt*, *pērku* (war. *pirku*), *pirku*. Związki pozabałtyckie nie zostały dotąd sprecyzowane, zob. LEW 596n. Transponat ie. *prek^(u)-/*prk^(u)-. IEW 817 umieścił *pirkti* s.v. *per-, *perə- ‘verkaufen, hinüberhandeln, zuteilen’. Według ALEW 779 warto rozważyć zbliżenie do wed. *prṇākti* ‘napęlnia’ < pie. *perk-/prk- (LIV² 476). — Drw. *pirkióti* a. *pirkinėti* iter. ‘kupować, kupczyć’. Nomina: *ažupirkėjas* SD «arendarz», *ažupirkėjas tiesadarių* SD «zakupnik sędziów wrzędnych» [‘ten, kto przekupuje sędziów’], *papirkà* a. *pāpirkas* ‘łapówka’, war. metatetyczne: *paprikà*, *pāprikas*; *perpirkėjas*

SD «przekupień & przekupnik», *peřpirklis* ts. (kalka pol. odpowiednika, por. *peřkupčius*), *piřkamas* SD «kupny», *piřkėjas* ‘kupujący, klient’ (łot. *pircējs*), *piringas* SD «kupujący rad», ⇒ *piringystė* SD «kupowanie chciwe» [‘chciwość kupowania’], pis. <piringiste>; *pirkinys* ‘zakup, sprawunek’, *piřklas* SD «kupno warowne» [‘kupno gwarantowane’] < *piřklas (syn. *piřktinė*), *piřklės* (zob.), *prapirkos* b.z.a. ‘wydatki’. Cps. *řventapirkis*: SD *řvintapirkis* «świętokupiec» [‘ten, co kupczy rzeczami świętymi’] (por. *řveřtas*), *žqsiāpirkis* ‘ten, co skupuje gęsi’ (por. *žqsis*). — N.m. *Piřktinė* 3x, cps. *Piřktāvietė*. — SO *park-*: brak iter. *parkyti (por. *darkyti*, *markyti*); *parkaliōti* a. *parkailiōti* gw. ‘kupować’ (por. z jednej strony łot. *pirkāt* ‘kupować drobiazgi’, z drugiej strony typ lit. *gřvailiōti*), *parkstyti* ‘kupować’ (por. *darkstyti*, *markstyti*). Nomina: *pāparkas* a. *paparkā* ‘przekupstwo, łapówka’, pl.t. *paparkaĩ* a. *pāparkos* ts. (por. ros. *pōdkup* ‘przekupienie; łapówka’ ⇐ *podkupít*), war. metatetyczne: *paprakaĩ* m.pl., *pāprakos* f.pl. (⇒ *pāprakauti* ‘przekupywać, dawać łapówki’). — Związane z *piřkti* rzeczowniki dewerbalne pokazują pierwiastek w SE o postaci *prek-*, nie zaś *perk-*, jak to jest w prs. *perkũ* (por. też *pāprekės* f.pl. ‘łapówka’, war. *paprekaĩ* m.pl., *paprekai* b.z.a., jak i hasła *prėkė*, *prākė*). Z tego faktu wypływa ważny wniosek diachroniczny, mianowicie że kiedyś praesens do *piřkti* brzmiało **prekũ*, i że sekwencja *erC* zastąpiła *reC* dopiero na skutek wyrównania formy SE do SZ *irC* jak w prt. i inf. Zob. Stang 1942, 108. W podobny sposób objaśnia się formę praesentis *perřu* przy inf. *piřřti*. Zob. też *dėrgiu* ⇐ *dirgti*.

pirmadėlė 3 p.a., *pirmādėlė* 1 p.a., *pirmadėlė* 1 p.a. — złożenie z I członem *pirma-* ‘pierwszy’ (zob. *pirmas*) i II członem *-dėl-* jak w lit. *dėlė* ‘pijawka’ (zob.) i łot. *dēls* ‘syn’ (por. też *dīle* ‘ssące ciele’). Znacz. etym. ‘pierwszy osesek’. Rzeczownika *pirmadėlė* używa się w apozycji do nazwy zwierzęcia domowego, przede wszystkim krowy, ale też kłaczy, świni i suki. Por. *kārvė pirmadėlė* ‘krowa z pierwszym cielęciem, która się po raz pierwszy ociełiła’. War. *pirmādėlė*, *pirmadėlė*, z synkopą *-a-*: *pirmdėlė*, z metatezą: *primdėlė*, z uproszczeniem *pirm* > *pim*: *pimdėlė*. Zdrob. gw. *pirmdėlikė*, *pirmdėlūkė*. — ‘Krowa z drugim cielęciem’ nazywa się *kārvė antrādėlė* a. *antradėlė* (*Antradėlė karvė besiverřiuodama galą gavo*). — Człon *-dėlė* wymienia się z °*gimdė* (od *gimdyti* ‘rodzić, wydawać na świat’) oraz °*verřė* (od *verřis* ‘ciele’), por. *pirmagimdė* «pierwiastka krowa, owca etc.», *pirmāverřė*, *antrāverřė*. — Drw. *pirmadėlyřs* ‘pierwsze ciele (prosię, źrebię)’, *pirmadėliai* m.pl. SD «pierwiastki, pierwociny» (syn. *pirmuonės*).

pirmai adv. ‘najpierw, naprzód, dawniej, kiedyś’ (war. *piřmai*, *pirmāi*, *pirmaĩ*). — *pirmà* adv. ‘najpierw, wcześniej; przodem; przed, przede’, np. *Eĩk pirmà manęřs*. *Vienas pirma bėgo, o antras paskui*; *visũ pirmà* ‘przede wszystkim’. Urobienie od ord. *pirmas* ‘pierwszy’ (zob.). — Drw. *pirmiaũ* ‘wcześniej, najpierw’, *pirmiāusia* ‘najwcześniej; przede wszystkim’. — Skrócenie przysłówka *pirma* prowadzi do *piřm*, używanego 1° jako adv. ‘najpierw, zanim’, np. *pirm paragauju* SD «kosztuję wprzód», 2° jako przyimek z gen. ‘przed’, np. *Ař čia buvaũ pirmà tavęřs* ‘Byłem tu przed tobą’. *Negĩrk piřm rýto meřgą, neĩ piřm vākaro diėną* ‘Nie chwał dziewczyny nim się noc skończy, ani dnia nim nadejdzie wieczór’; *piřm laiķo* ‘przed czasem, przedwcześnie’, *pirm auřros* SD «przede dniem», *pirm ko sėdžiu* SD «posiadam kogo». Zob. GJL III, § 786. — War. metatetyczny: *prim* adv. ‘dawniej’, praep. z gen. ‘przed’ (*Prim saulės reikėdavo keltis* ‘Trzeba było wstawać przed świtem’).

pirmas, *-à* 3 p.a. ‘pierwszy’ — liczebnik porządkowy do *vienas* ‘jeden’, niespokrewniony z *cardinale*. Adv. *pirma* ‘po pierwsze’ – skostniała forma rodzaju nijakiego. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *pirmaĩs*, f. *pirmā*, stpr. *pirmas*, *pirmois* ‘erster’ (drw. *pirmonnis* ts., acc.sg. *pirmannin*, *pirmannien*). Refleks pie. **pr̥H-mó-* (**pr̥h₃-mo-*, **pr̥H-mHo-*), znac. etym. ‘przedni, znajdujący się na przedzie, z przodu’, por. goc. *fruma* ‘pierwszy’, stang.

forma, ags. *formo* ts., < pgerm. **fruman-* < pie. **pr̥H-mH-on-* (Kroonen 157, ALEW 780). Spodziewany refleks łac. **prāmus* jest zawarty w formacji *prandium* n. ‘śniadanie’ < cps. **prāmo-ed-jo-* (zob. de Vaan 486)⁵¹⁷. — War. metatetyczny: *primas* LzŻ. — Z innymi sufiksami: 1. psł. **pīrvũ*, por. scs. *pīrvũ* ‘pierwszy’, res. *pīrvũ*, ros. *pěrvyj*, stpol. *pirwy*, *pirzwy*, czes. *prvý* ts.; wed. *pūrva-* ‘przedni, poprzedzający, wcześniejszy’, aw. *pauruua-* ‘pierwszy’, toch. B *parwe* ts. < pie. **pr̥H-uó-* (por. EWAIA II, 157, Derksen 2015, 357n.), 2. gr. dor. *πρῶτος* ‘pierwszy’ < pie. **pr̥H-tó-* (zdaniem Rixa 1976, 73 gr. klas. *πρῶτος* ma *ō* zam. *ā* na skutek wyrównania do *πρότερος* ‘przedni, z przodu będący’; zdaniem Beekesa 2010, 1245 *πρῶτος* jest niejasne), 3. ang. *first* ‘pierwszy’, stang. *fyrest* < pgerm. **furista-* ‘przedni’ < pie. **pr̥H-isto-* (Watkins 2011, 67). — Neoosn. *pirm-*: *pirmasis daiktas* SD «przednia rzecz», *pirmatis* SD «przodek, przednie miejsce» (syn. *pirmystė*), *miltai kviečių pirmieji* SD «mąka pszeniczna przednia», *pirmenýbė* ‘pierwszeństwo’ (neosuf. -*enybė*, zob. GJL II, § 384), *pirmenýbės* f.pl. ‘mistrzostwa, zawody’, *pirmėsnis* ‘przedni’, DvŽ ‘najstarszy, najlepszy’, SD «pierwszy ze dwu», *pirmiausias* ‘pierwszy, najwcześniejszy’, *pirmýkštis* ‘pierwotny, początkowy’ (Dp *pirmykščias*), *pirmõkas* ‘przednie, pierwsze piwo’, *pirmutinis* ‘pierwszy, przedni’, SD «przedni, celny» (*pirmutinės kójos* f.pl. ‘przednie nogi’), ⇒ *pirmučiausias* ‘pierwszy, najwcześniejszy’, *tapirmiaus* stlit. adv. ‘nasamprzód, przede wszystkim’. Vb. denom. *pirmáuti* ‘przodować’ (SD¹ *pirmauju* «przodkuię»). — Cps. *pirmadėlė* (zob.), *pirmādienis* (zob. *dienà*), *pirmagimdė* (zob. *gimdýti*), *pirmāgimis* ‘pierworodny’, stlit. *pirmgimis* DK, SD ts. (por. *gimti*), *pirmgimtinis* SD «pierworodny», *pirmalakai* (zob. *lėkti*), *pirmāmiegis* (zob. *miegóti*), *pirmāmitis* (zob. *mìsti*), *pirmāparšė* (zob. *pařsas*), *pirmaprādis* ‘pierwotny, początkowy’ (por. *pradžia*), *pirmarūšis* ‘pierwszorzędny, pierwszego gatunku’ (por. *rūšis*), *pirmasyk* adv. ‘po raz pierwszy’ (por. *sýkis*), *pirmašōkis* (zob. *šōkti*), *pirmatakiaĩ* (zob. *tākas*), *pirmāversė* (zob. *veršis*), *pirmodė* (zob. *ōda*), *pirmtakas* (zob. *tākas*).

pir̥pti, *pirpiù*, *pirpiaũ* ‘furczeć, huczeć, warczeć – o odgłosie kołowrotka, maszyny, motoru; chlipać, beczeć (o dziecku)’ — czasownik o osnowie *pir-p-* od powtórzonego wykrz. *pir-pir* (por. *bir̥bti*).

piršys, -*iy* 1 p.a. f.pl. 1. ‘pierz końska, klatka piersiowa konia’ (też sg. *piršis*, *piršis*, *piršė*), 2. ‘ta część przedniej nogi konia, która styka się z piersią’ (Būga, RR II, 515), 3. żartobl. ‘piersi kobiece’. Z innymi tematami: *piršės*, *piršiai*, -*iy*. Pbsł. **pirš-i* < pie. **pr̥k-*. Akut niewyjaśniony. W słowiańskim: scs. *prūsi* f.pl. ‘στήθος’, sch. *p̥r̥si* ‘piersi, klatka piersiowa’, ros. *pěrsi*, ukr. *pěrsy* ts., pol. *piersi* 1. ‘przednia górna część tułowia’, 2. ‘piersi kobiece’ (BSW 220). SZ również w paszto *puštaĩ* ‘żebro’ < **pr̥su-*. SO wed. *páršu-* f. ‘żebro’, aw. *parəsu-* ts. < pie. **perk-u-* (EWAIA II, 100n.). Bsl.znacz. etym. ‘okolica żeber’. — War. z l na miejscu r: *pilšys*, np. *Ne tep didelės arklys, tik labai plačią pilšią* ‘Nie tyle wielki koń, tylko ma bardzo szerokie piersi’. — Drw. *piršingas*, *pilšingas* ‘o koniu: mający szerokie piersi’ (war. *piršistas* LzŻ), *piršinga mergà* ‘dziewczyna o wydatnych piersiach’, *piršininkas* ‘napierśnik w uprzęży końskiej’, *piršnės* f.pl. ZTŽ ‘pierz końska’ (z **piršinės* przez synkopę; brak w LkŻ).

piršl̥ys, -*ẽ* 4 p.a. ‘swat, swatka’, SD «dziewostąb, swat, żerzec, pronubus, paranympus» — nomen agentis na -*lys* od *piršti* ‘swatać’ (zob.). Odpowiednik łot. *piršlis*, -*e*. Paralele: *pirkl̥ys* < *pirkti*; *kviesl̥ys* < *kviēsti*; *vedl̥ys* < *vēsti*. — War. z insercją k: *pirkšl̥ys* gw. ‘swat’. — Por. jeszcze *piršl̥ēs* f.pl. ‘swaty’, *piršliaĩ* m.pl. 1. ‘narzeczony wraz ze swatem’, 2. ‘swatanie, swaty’ (*Atvažiuos piršliuosna* ‘Przyjadą w swaty’). — Drw. *piršl̥ybos*

⁵¹⁷ Łac. *prīmus* ‘pierwszy, najprzedniejszy’ wyprowadza się dziś z formacji superlatiwu: **prismo* < **pri-isemo*, zob. Meiser 1998, 153. Inaczej LEW 597, który identyfikował sufixs lit. -*mas* z łac. -*mus*.

f.pl. 'swatanie' (rzadka formacja odrzeczownikowa z neosuf. -yb-, por. *draugyba* przest. 'towarzystwo; przyjaźń' $\Leftarrow$ *draũgas*). Vb. denom. *piršlāuti* a. *piršliāuti* 'być czyim swatem, swatać'.

pirštas 2 p.a. 'palec u ręki', gw. *piŗkštas*. Odpowiedniki bśł.: łot. *piŗkstis* 'palec u ręki, palec u stopy' (gw. *piŗsts*), stpr. *piŗsten* Ev 'palec, Vinger [Finger]' oraz psł. **piŗstũ*, por. scs. *prĩstũ* a. *prũstũ* 'δάκτυλος, palec', sch. *pŗst*, ros. gw. *perst*, czes. *prst*, pol. **parst* ts. (por. *naparstek* 'metalowy ochraniacz na palec'). Praforma bśł. **piršta-* (BSW 220), to ze zmiany **pirsta-* (por. *rš* z **rs* w *garšas*, *kaŗšti*, *viršũs*, Zinkevičius 1980, § 216). Prawdopodobnie chodzi tu o złożenie pie. **pŗ-sth₂-ó-*, z prewerbialnym członem **pŗ-* 'wy-, przed-, na zewnątrz' i werbalnym członem **sth₂-ó-* w funkcji n.agt. 'stojący' (SP **steh₂-* 'stanąć', zob. *stóti*), znacz. etym. 'wystający, sterczący'. Formacja podobna do wed. *pŗsthām* n. 'plecy, grzbiet, sterczący grzbiet, wierzchołek góry', aw. *paršta-* 'grzbiet' (EWAIA II, 165 n., ALEW 780). Inne odpowiedniki ie.: aw. *paršti-* du. 'grzbiet', łac. *postis*, -is m. 'odrzwia, podwoje drzwi' (**por-stis*), stang. *fyrst* m. 'kalenica dachu; próg' z pie. **pŗ-sth₂-i-*; stwn. *first*, stang. *fierst* 'przykrycie' < pie. **per-sth₂-i-* (LIV² 552). — W SD wymienia się s.v. *palec* następujące nazwy: *nykštys* «palec wielki u ręki», *smaguris* «palec wtory v ręki» (por. *smėgti*), *vidutinis* «palec trzeci» (por. *vidũs*), *žiedinis* «palec czwarty» (por. *žiedas*), *galinis* «palec mały» (por. *gālas*). LKŽ I, 790 cytuje z pewnej gwary: *Pirštai vadinasi: nykštys, smilius* [zob. *smilti*], *dičkis* [zob. *dičkas*], *bevaŗdis* [dosł. 'bezimienny', zob. *vaŗdas*] i *mažiukas* 'Palce nazywają się: wielki (kciuk), wskazujący, środkowy, serdeczny i mały'. — Drw. *āmpirštē* 'w chodakach: pas skóry, który osłania palce nóg' < **an-pirštē* (war. *aņtpirštē* a. *āntpirštē*), *aņtpirštis* m.in. 'naparstek' (war. *āntprirštis*), *iņpirštē* 'ampirštē' < **in-pirštē*, *piŗštinē* 'rękawica', zwykle pl. *piŗštinēs*; *piŗštinētas* 'w rękawiczkach', *piŗštukas* SD «naparstek», *piŗštuōtē* bot. 'palusznik, Digitaria'. Cps. *gaidapirštis* b.z.a. bot. 'jaskier ostry, Ranunculus acer' (dosł. 'koguci palec', por. *gaidys*; odpowiednik nwn. *Hahnenfuß* m.), *penkpiŗštis* 'palce dłoni, dłoń', dosł. 'pięć palców' (por. *penki*). — Neoasn. *piršč-*: *pirščēkas* 'mały palec', *piŗščiukas* 'naparstek'. Cps. *penkpiŗščiai* m.pl. bot. 'łubin, Lupinus', do czego dwa warianty z asymilacją *ŋp* > *mp*: *pempiŗščiai* 'łubin' i z epentezą *k*: *pempiŗkščiai* ts. (por. LD § 200 i łot. *piŗkstis*). — Nazw. *Bepiŗštis* ($\Rightarrow$ pol. *Bepierść*), dosł. 'bezpalczy'.

piŗšti, *peršũ* (war. *piŗšũ*), *piŗšaũ* 'swatać, radzić komu małżeństwo z kim, pośredniczyć w zawieraniu małżeństwa', refl. *įsipiŗšti* 'postarać się o czyjąś rękę', *nusipiŗšti meŗgą* 'zaręczyć się' (dosł. 'zaręczyć sobie dziewczynę'). W SD¹ prs. brzmi *piŗšu* «dziewosłębię» (syn. *sukalbu*), «naraiam» (syn. *sukalbu kam moterį*), «raię». Polega to na wyrównaniu wokalizmu praesentis *e(r)* do *i(r)* form praeteriti i infinitivi (podobnie w *piŗkũ* zam. *perkũ* przy inf. *piŗkti*). — Pie. **prek-/prk-*, por. łac. *precor*, -*ārī* 'prosić, modlić się', *precēs*, -*um* f.pl. 'prośby, błagania', wed. *āprāt* aor. 'zapytał', goc. *fraihnan* 'pytać, zapytywać' (**prek-ne-*), toch. A, B *pār-k-* 'prosić, pytać' (LIV² 490n., ALEW 781). Dla SZ *piŗš-* por. łac. *poscō*, -*ere* 'żądać, wymagać; szukać czegoś, badać, pytać', stir. *arcaid**, *airc* 'prosić' i wed. *pŗcchāmi* ts., < pie. **pŗk-ske/o-*. — Drw. od SZ *piŗš-*: *piŗšailiōti* 'swatać, raić kogo na współmałżonka' (por. *gỹvailiōti*), *piŗšauti* ts., *piŗšinēti* 'raić'. Nomina: *piŗšējas* 'swat', *piŗšikas* ts., *piŗšlỹs* (zob.). — SO *praš-*: *prašyti* 'prosić' (zob.). Stosunek derywacyjny jak *kratyti* $\Leftarrow$ *kret-* dowodzi, że iteratywna osnowa *praš-y-* opiera się o SE **preš-*. Znaczy to, że historycznie dane prs. *peršũ* nie jest formą starą, lecz nowotworem, który odnowił odziedziczone **prešũ* < pie. **prek-oh₂* (łac. *precor* itp.). Zmiana ta dokonała się przez zastąpienie sekwencji ReC (prs.) przez eRC pod naciskiem form scharakteryzowanych sekwencją iRC (*piŗš-*), z samogłoską anaptyktyczną *i* wsuniętą przed R. Zob. Stang 1942, 108 i Ozoliņš 2015, 29 (jako paralelę italską wymienia umbr. *persclum* 'ofiara, modlitwa'). — SZ *piŗš-* ma nawiązanie w wed. *pŗc-* (*pŗcchāti* 'pyta') i łac. **pork-* (*poscō*, -*ere* 'żądać,

wymagać, badać, pytać’, < pie. *pork-skō). Triada lit. *praš- : pirš- : *preš-* poucza nas, że i w prasłowiańskim obok *pros-* (iter. *prosi*) mogły istnieć alternanty **pīrs-* i **pres-* (prs. **presq* ‘proszę’). NB. Stwierdzenie BSW 216, jakoby prs. *persū* było zastępstwem za **pīrsū*, rzekomo paralelnym do *minžū* ⇒ *męžū*, nie jest przekonujące.

pirtis, *-iēs* 4 p.a. f. 1. ‘łaźnia parowa z piecem kamiennym’ (odpowiednik łot. *pirts* ‘łaźnia, łaźnia parowa’), 2. ‘kąpiel w łaźni, chłostanie się, pranie się (brzozowymi miotełkami)’, 3. ‘suszarnia lnu a. zboża’, 4. ‘ilość przeznaczonego do suszenia lnu, odpowiadająca jednemu wozowi’⁵¹⁸, 5. ‘pomieszczenie w stodole, przeznaczone do suszenia zboża przed młóceniem lub lnu przed międleniem’, 6. ‘licha chata, kurna chata’ — dewerbalne abstractum z suf. *-ti-* i SZ od *pir-* ⇐ *per-*, por. *per̃tis* ‘chłostać ciało chwostakiem’. Sb. *pirtis* tak się ma do prs. *periūs* (*per̃tis*) jak *šlitis* do *šlejuos* oraz *mintis* do *menū* (por. GJL II, § 403). — War. z insercją k: *pirtis*, por. *šlitis* > *šlik̃tis* (LD § 245; tymczasem Kabašinskaitė 73 widzi tu wypadek kontaminacji wyrazów *pirtis* i *pirkià*). — Zapoż. bałtyckie w fiń. *pirtti* ‘kurna izba’ (LEW 578, ALEW 781). — Lit. *pirtis* ma dokładny odpowiednik w słowiańskim, por. strus. *pīrti* f. ‘łaźnia’, ros. gw. *pertb* ts., drw. ros. *pīperetok* ‘przedsionek w łaźni’, *pāpertb* f. ‘kruchta w cerkwi’ (BSW 215, REW II, 312, 344, ALEW 782). — Drw. *pirčią* (zob.), *pirtelē* SD¹ «łazienka», *pirtikē* 1. ‘spizarnia’, 2. ‘sień, przedsionek’, 3. ‘pomieszczenie dla żaren’, *pirtikia* SD «izba czarna, fumarium» (syn. *grinyčia*), *piřtininkas* ‘kto pali w łaźni i jej dogląda; kto często chodzi do łaźni’ (*pirtinykas* SD¹ «łaziennik»), *pirtynē* ‘wędzarnia’, *pirtukē* ‘chatka’, *piřepirtis* ‘przedsionek w łaźni, przebieralnia; przedsionek w suszarni lnu’. Cps. *piřčkuris* ‘ten, kto pali w łaźni’ (por. *kūrti*). — N.rz. *Piřčiupis*, *Piřtupis*, n.jez. *Pirtinis*, *Piřčežeris*, *Piřčiākampis*, nazwa wyspy na jeziorze: *Piřčiāsalis*. N.m. *Papiřčiai*, *Piřčiupiai*, *Šalpiřčiai* (**Šalt-piřčiai*, por. *šāltas*).

pisorius, *-iaus* 1 p.a. stlit., gw. ‘pisarz, urzędnik pełniący funkcję sekretarza’ — zapoż. ze stbłr. *pisar̃b*, *pisar̃b*, por. błr. *pisar*, *-a*, ros. *pisarb* (SLA 169, Zs 46). War. *pišorius* (*Du pišoriu rašo* ‘Dwaj pisarze piszą’). Akcent białoruski odzwierciedlają również zapoż. *bañdorius*, *blėkorius* i *kukorius*.

pisti, *pisū*, *pisau* wulg. 1. ‘o mężczyźnie: wykonywać czynności seksualne, pierdolić, coire, futuere’ (odpowiednik łot. *pist*, *pisu*, *pisu*), 2. ‘moczyć się, mimowolnie oddawać mocz’. Lit.-łot. czasownik ma nawiązanie w iteratywie pbsł. **pis-ā-* ‘pchać, tłuc’, który jest kontynuowany jako psł. **pīxati*, **pīšq* lub **pīxajq*, por. słh. *phāti* a. *pehāti*, *pšēm* ‘pchać, popychać’, ros. gw. *pxátb*, *-ju* ts., ukr. *pxáty* ts., stpol. *pchać*, *-am* ‘otłukiwać ziarno stęporem w stępie’. Młodszy iteratyw z takim samym sufiksem pokazuje st. wzdłużony: **pīs-ā-*, por. ros. *pixátb*, *-āju* ‘pchać, szturchać’, czes. *píchat*, *-ám* ‘kłuć, nakłuwać’. Do psł. **pīx-a-* nawiązuje lit. temat *pis-o-* w odczasownikowym rzecz. *pisóklis* 1. ‘samiec zwierząt’, 2. żartobl. ‘kochanek’ — n.agt. **pisā-klia-* < **pisā-tlia-*, od zanikłego iter. **pisoti* < **pisāti* (= psł. **pīxati*); znac. etym. ‘pchacz, futūtor’. Pie. **peis-/pis-*, por. SZ łac. *pīnsō*, *-ere*, *pistum* ‘tłuc, rozcierać; bić, chłostać; kłuć, dziobać’, wed. *pināṣti*, 3 pl. *piṃṣānti* ‘tłucze, miazdży’, *piṣṭá-* ‘pośluzony, utarty’ : gr. ἄπτιστος ‘grubo zmielony — o ziarnie’ (πτ- wtórne, niejasne). Zob. LIV² 466, de Vaan 466n., BSW 220n., LEW 586n. (s.v. *piestā*), REW II, 362n. (s.v. *pixátb*), 472 (s.v. *pšenica*), Boryś 420 (przemilczał lit. *pisti*). Świadcstwo porównawcze przemawia za tym, że litewskie znac. seksualne ‘coire’ polega na przenośni i stoi w związku z obróbką ziarna w stępie. Rekonstrukcja: ‘rytmicznie unosić i opuszczać stępor w stępie’ ⇒ ‘o samcu: wykonywać penisem ruchy kopulacyjne’. Por. łac. *pistor* m. ‘ten, kto tłucze w

⁵¹⁸ Por. ze wsch.-lit. gwary twereckiej: *Linū būvo dvī piřtes* ‘Lnu było dwie łaźnie’. *Suzdaris porā pirtū* ‘(Lnu) zbierze się ze dwie łaźnie’ (Otrębski 1934, 242). Formy nom. pl. *piřtes* i gen. pl. *pirtū* mają postać atematyczną. Otrębski, l.c. wymienił także atematyczną formę gen. sg. *pirtēs*: *Pirtēs nebūvo* ‘Nie palono w łaźni’.

moździerz, stępie', *pīlum* n. 'przrząd do tłuczenia, tłuczek' (n.instr. *pis-tlo-, zob. de Vaan 467). — Lit. gw. *pisulas* 'komar' może pochodzić od *pisti w znac. 'kłuć', zob. wyżej czes. *píchat*, łac. *pīnsō* m.in. 'kłuć, dziobać'. — Dalej por. scs. *pīšenica* 'σῖτος', drw. od adi. *pīšenū < *pīxenū < pbsł. *pis-ena- 'otłuczony z łuski'. Por. słh. *pšéno* 'ziarno (prosa) oczyszczone z łuski w stępie', ros. *pšenó* ts., pol. *pszono* ts., ukr. *pšonó* 'kasza jęczmienna'. Odpowiednik stpr. *sompisinis* EV 'chleb wypieczony z grubo mielonej mąki, razowiec, Gropbrot', analiza *som-pis-inis* (składnik *som-* nie jest jasny). PKEŻ 4, 140 rekonstruuje pb. *sam-pis-inīs, powołując się na lit. *sq̄malinis* 'grubo zmielony', sb. 'zapas zmielonej mąki' (od *sq̄malas*); trzeba jednak zauważyć, że nie ma drugiego wyrazu pruskiego, który byłby porównywalny z typem lit. *sq̄-mal-as*. — Drw. *pisinētis* DRUŽ 'o dziewczynie: puszczać się', *pisà* wulg. 'cunnus', *piselis* 'kto guzdrze się z robotą, kto robi coś nieudolnie' (⇒ vb. denom. *piselioti* 'długo i powoli coś robić, robić nieudolnie, niedbale, partaczyć'), *pisŷnē* wulg. 'dłubanina, żmudna i nudna praca' (por. pol. pot. *pierdółki* ts. ⇐ *pierdolić* 'futuere'), *pislūs* wulg. 1. 'rozwiązły, rozpustny' (⇒ *pislūkas* DRUŽ 'rozpustnik'), 2. 'o dziecku, co się moczy', *pisnius*, -ē 'osoba rozwiązła, rozpustna'. — Cps. *lāppisas* – obelżywy epitet (dosł. 'kto spółkuje z lisicą, por. *lāpē*; *lāpēs vaikas* 'nieślubne dziecko'; por. Būga, RR I, 213; pominięte w LKŽ), *pūstpislys* przest. 'bezdzienny' (ukazuje się w CGL jako synonim *bebernis*), dosł. 'kto na próżno kopuluje', por. *pūstas*; *ubāgpisa* wulg. c. 'biedak, nędzarz' (por. *ūbagas*), *ubagpisē* wulg. 'nierządnicą', *ūtpisa* c. a. *ūtpisis* m. – obelżywe określenie człowieka (dosł. 'kto spółkuje z pchłą', por. *utis*), *vilkpisŷnē* wulg. 'nieurodzajny grunt' (drw. od cps. *vilk-pisa, I człon do *vilkas* 'wilk', por. wyżej *lāp-pisas*). — Urbutis 2009, 262n. dodał do tego żm. *ratpisà* 1. 'kołek żelazny zatykany na końcu osi dla zabezpieczenia koła (*rātas*) przed spadnięciem, tzw. lon' (syn. *rātkaištis*), 2. przen. 'ryba głowacz, byczek, Cottus gobio', war. *rakpisà*, *ratisa*. Człon °*pisa* oznacza tu 'coś, co wepchnięto, wetknięto, wbito, zakuto w pewnym miejscu'. Jest to odpowiednik członu °*kala* w równoznacznym cps. *rātkala* (por. *rātas* 'koło', *kālti* 'bić, kuć'). — SE *peis-: *piestà* (zob.). — Neoapofonia SZ *pis-* ⇒ SP/SO *pais-*: *paisýti* (zob.), *páistyti* (zob.).

piš-, refleksy st. zanikowego od *pieš-*, por. *piešiū*, *piēšti* 'rysować, mazać sadzą': 1. stlit. *piša* w zwrocie *be pišos* 'bez zmaży, bez skazy', por. *Idant tu tą prisakymą laikytumbei be pišos* BRB 'Obyś ty bez przeszkód dotrzymał przyrzeczenia', 2. stlit. *pišē* w zwrocie *nebuva pišēs ant jo* BRB 'był bez zmaży', 3. *pišaĩ* m.pl. 'płatki sadzy, sadza' (por. *pišti*), 4. *pišūs* 'umazany sadzą', 5. stlit. *piša* 'rana na ciele': *ir numazgojo jiemus* [glosa *jū*] *ranas* [glosa *pišas*] BRB 'i obmył im (ich) rany'. Dla objaśnienia znac. 'rana, Wunde' ALEW 782 przyjmuje rozwój od 'plama, skaza' do 'pręga, blizna' i stąd dopiero 'rana'. NB. Nieścisle informacje na temat osnowy nominalnej *piš-* figurują w NIL 548, przyp. 11. — Pbsł. adi. *piš-ra- przetrwało w cs. strus. *pīstrū* 'ποικίλος, barwny, wielobarwny, rozmaity', słh. *pēster*, ros. *pěstryj*, czes. *pestrý* (przest. *pester*, *pstry*), pol. *pstry* – z insercją *t* z psł. *pīsrū (por. *ostrū* s.v. *aštrūs*) < pie. *pik-ró-. Odpowiednik gr. πικρός 'zaostrzony, ostry, o smaku: ostry, gryzący; przenikliwy, przykry'. Obok tego toch. A *pšār* 'kolący, gorzki' < *pik-ero- (NIL 547).

pyškėti, *pýšku* (war. *pyškū*, *pýškiu*, *pýkštu*), *pyškėjau* obok *pišk-*: *piškėti*, *piška*, -ėjo 1. 'trzaskać z bicia; trzaskać na mrozie (o drzewach, płotach), pękać z trzaskiem (o lodzie)', 2. 'stukać (o krosnach)', 3. 'o tęgim mrozie: trzymać, trwać' (*Apie speigą sako, kad yr tratąs, traškąs arba piškąs*), cps. *atpyškėti* 'przybyć z trzaskiem, z hałasem', *supyškėti* 'zadudnieć, zagrzemieć (o burzy); spłonać, pójść z dymem (o wielkim pożarze całej wsi)' — czasowniki na -ė- od wykrz. *pikš*, *pikšt* o lekkim trzasku, *pýkš*, *pýkšt* o mocnym trzasku (pęknięciu, złamaniu), *pikš-pýkš* o odgłosie wystrzału (por. pol. *pif-paf*), z metatezą *kš-C* > *šk-V*. Zob. syn. *pyškėti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *piškacь* tr. 'o wiadrze wrzuconym z trzaskiem do studni' (PzB 3, 526), intr. *pyškacь* 'o pękaniu pęcherzy na rosnącym cieście' (PzB 4, 209).

— Z innymi sufiksami: *pyškinti* ‘trzaskać z bicia; strzelać, np. do ptaków; dudnić cepami; dobijać się do drzwi, łomotać’, przen. ‘rznąć prawdę w oczy’, *pyškóti*, -ju, -jau ‘trzaskać drzwiami; grzmocić, walić kijem’. Nomen: *pyškùs* ‘który pęka z trzaskiem, pałac się wydaje trzask’. — War. *pikš-*: *pikšénti* ‘szczekać zębami’, *pikšėti*, *pikšiši*, -ėjo ‘niegłośno stukać, pukać; trzaskać palcami’, *pikšnóti* ‘klepać kosę’, *pikštinėti* ‘chodzić stukając obcasami’. Por. LEW 589, 599. Paralele typologiczne: 1. łot. *pīkstēt* ‘piszcząć – o myszy’, 2. psł. *piskati lub *piščati ‘wydawać ostry, przenikliwy głos, dźwięk’, por. pol. *piskać* i *piszcząć*, czes. *pištět*, ros. *piščátb*, 2. psł. *trěskati ‘wydawać suchy trzask; mocno uderzać powodując trzask’ (zob. Boryś 438, 647).

pišnùs, -i 4 p.a., *pišnas*, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘pyszny, zarozumiały, dumny, wyniosły’, 2. ‘okazały, wspaniały, świetny’ — zapoż. ze stbłr. *pyšnyj*, *pišnyj*, por. błr. *pyšny*, pol. *pyszny* (SLA 169, LEW 599). — Ze zmianą *šn* > *čn*: *pičnùs*, *pičnas* ‘okazały, świetny’. — Vb. denom. *pišnytis* MŽ ‘pysznić się’ ⇐ błr. *pyšnicysja*. — Oboczna osnowa *pučn-*: *pučnùs*, -i ‘piękny, okazały; dzielny (żołnierz); wyniosły, nadęty’ pokazuje *pu* zam. *pi* skutkiem adideacji do syn. *puikùs*. Por. *puikà*.

pišti, *pjšta* (*pišta < *pinš-sta ⇐ *pinša), *pišo* gw. ‘zbierać się, nawarstwiać się – o sadzy w kominie’ — vb. denominativum od *pišai* ‘płatki sadzy, sadza’ (zob. *piš-*).

pitavoti, *pitavoju*, *pitavojau* gw. ‘pytać, zadawać pytania, wypytywać o kogo’ (*Ką tu čia mane pitavoji!* ‘Co ty mnie tu wypytyujesz!’) — zapoż. z pol. przest. *pytawać*, *pytaję*, prt. *pytawalem*, co było formą iteratywną do *pytać* (dziś °pyt-yw-ać). — War. z nieorganicznym *n*: *piñtavoti*, np. *Ką čia tep piñtavoji, vis tiek nieko nesakysiu!* ‘Co ty mnie tak wypytyujesz, i tak niczego [ci] nie powiem!’. Por. *kenturi* < *keturi*; *prašmañtnas* < *prašmātnas*.

pýti, *pýja* (*pija < *pi-n-ja; war. *pýna*, *pýsta*), *pįjo* 1. ‘stawać się mokrym, moknąć’, 2. ‘o krowie: zacząć dawać mleko; o wymieniu: wzbierać mlekiem’ (syn. *těšti*), *išpýti* ‘przesiąknąć wilgocią; o gruncie, drodze: rozmoknąć, rozmięknąć’, *papýti* ‘rozmoknąć; o krowie: odpuszczać mleko; o człowieku: rozpić się’, *pripýti* ‘o ziemi: nabrać wilgoci’. Paradygmat został zbudowany na SZ *piH- do pie. *peįH- ‘wzbierać, nabrzmiewać’. Por. wed. *pipāya* ‘jest nabrzmiały, wypukły’, *pāyas-* n. ‘sok, woda; mleko’. Na st. zanikowym: wed. *pīvan-* ‘tłusty’, f. *pīvarī*, gr. *πιῶν* n. ‘tłuszcz, łój’ (pie. *piH-ur), *πιῶν* ‘tłusty, tuczny’, f. *πίερα* (pie. *piH-uōn, *piH-uēr-ih₂). Zob. LIV² 464, Beekes 2010, 1188. — Antekonsonantyczne *pýti* < pie. *piH-C jest komplementarne z antewokalicznym *pįjo* < pie. *piH-V. Antewokaliczny alternant *pįj-* stał się osnową innowacyjnego prs. infigowanego *pinja > *pýja* (paralele: *gýja*, *lýja*, *rýja* s.vv. *gýti*, *lýti*, *rýti*). Oboczna forma prs. *pý-na* pojawiła się w następstwie resegmentacji *pý-ja* (zob. objaśnienie s.v. *gýti*), z kolei prs. *pý-sta* dotworzono do inf. *pýti*. — Pie. SE jest być może kontynuowany w drw. *pienas* ‘mleko’ (LEW 585, 599). — Neoosn. *pįj-* (⇐ prt. *pįjo*⁵¹⁹: zm. *pįjótī*, -ja, -jo, zwykle *išpįjótī* ‘o krowie: odpuszczać mleko, dawać się doić’, *papįjótī* ‘zacząć puszczać mleko’, też tr. ‘pomasaować wymię, aby napłynęło doń mleko’. — Neoosn. *pįjo-*: *papįjódinti* ‘sprawić, żeby krowa odpuściła mleko’ (por. curativum typu *rašýdinti*). — Caus. *pýdyti*: *išpýdyti kárve* ‘rozmasować wymię, żeby napłynęło doń mleko’, *papýdyti* intr. ‘o wymieniu: wezbrać mlekiem’ (*Karvė jau papýdė – ko nemelži?* ‘Wymię już wezbrało, czemu nie doisz?’). Neoosn. *pyd-*: gw. *pýsti*, *pýsta* (*pyd-sta), *pýdo* ‘o krowie: odpuszczać mleko’ (*Karvė kitoji veikia papyst, o kitoji neveikia pieną teišduod* ‘Jedna krowa odpuszcza mleko prędko, a inna nieprędko’). — Derywatem na SO *paj-V* ⇐ *pįj-V* może być *pajaĩ* m.pl. ‘wosk pszczeli’; znacz. etym. ‘sok’?

⁵¹⁹ Por. *rij-* w *rijūnas*, *rijikas* (prt. *rijo* do *rýti*); *spėj-* w *spėjótī* (prs. *spėjū* do *spėti*).

pitlius, *-iaus* 1 p.a. ‘pytel, worek lub sito młyńskie z gazy metalowej lub jedwabnej, przez które przesiewa się zmieloną mąkę albo oczyszcza mąkę z otrąb’, 2. ‘mąka pytłowa’ — zapoż. z pol. *pytel*, *-tla* (← stczes. *pytel*, *-tle* ‘worek płócienny’ ← śrwn. *biutel* ‘workowate sito’, por. nwn. *Beutel* m.), zob. Bańkowski II, 971, EWD 129, POLŻ 518. War. fleksyjny *pitlis*, *-io*. — Vb. denom. *pitliavóti*, *-ju*, *-jau* ‘mąkę przepuszczać przez pytel, pytłować ją’ ← pol. *pytłować* (← stczes. *pytlovati* ← śrwn. *biuteln*). Z pisownią <le> oboczną do <lia>: *pitlevóti* LZŻ (zob. s.v. *klémka*). War. sufiksalny *pitliúoti* ‘pytłować’. Por. też POLŻ 518. Osobno zob. *pikliavóti*.

piupitras 2 p.a. ‘pulpit, stolik z pochyłym blatem do pisania i do czytania’ — zapoż. z ros. *пюпитр*, *-a* (← franc. *pupitre* ← łac. *pulpitum*, por. REW II, 476). Zob. *pulpitas* i *pùltas*.

pỹvas 2 p.a. przest., gw. ‘piwo’ — zapoż. ze stbłr. *pivo* n., por. błr. *píva*, *-a* n., pol. *piwo* n. (SLA 170, LEW 600). Str. *piwis* EV ‘piwo, Bier’, *Pewo* GRG 11 «Bier» ← pol. *piwo* n. — Drw. *pỹvbačkė* a. *pỹvbačkė* ‘beczka piwa’ (por. *bačkà*), *pũspyvė* ‘słabe piwo, cieńkusz’, dosł. ‘półpiwo’, por. *pũsė* (syn. *skiñkis*). — Staropruski temat na *-a-* jest poświadczony złożeniem *piwamaltan* EV ‘słód piwny, Malcz [Biermalz]’. Człon *°maltan* łatwiej objaśnia się jako zapożyczenie ze śrdn. *malt* n. ‘słód’ (por. stang. *mealt*, ang. *malt*) niż z prasłowiańskiego **molto* (ukr. *mólot*, pol. *młóto*, czes. *mláto*), jak to podaje PKEŻ 3, 289, za nim bezkrytycznie Larsson 2010, 50. Wszystko wskazuje na to, że wyraz pruski jest polsko-niemiecką hybrydą, zob. DLA 55, 193. Całkiem odosobniony jest pogląd Machka 1968, 369, jakoby struktura *piwa-maltan* pochodziła ze słowiańskiego.

pyvikė 2 p.a. gw. ‘ptak czajka, *Vanellus vanellus*’ — formacja z suf. *-kė* od wykrz. *pyvi-pyvi* o głosie czajki (w tym samym znaczeniu *pyvỹ žirguyỹ*). Podobną budowę ma syn. *gyviklė* ← *gỹvi-gỹvi*. Literacką nazwą ‘czajki’ jest *pėmpė* (zob.). — Zapoz. litewskie w błr. gw. *pivika* f. czajka’ (PzB 3, 514).

pyvnỹčia 1 p.a. przest. ‘piwnica’ — zapoż. ze stbłr. *pivnica*, błr. *pivníca*, *-y*, pol. *piwnica* m.in. ‘skład podziemny na beczki z napojami, z piwem itp.’. Por. LEW 600. — War. *pyvinỹčia* 1 p.a. przedstawia odnowienie formy zapożyczenia przy użyciu neosuf. *-inyčia*, derywującego od *pỹvas* ‘piwo’ (paralele: *cũkrinyčia* ← *cũkrus*; *vilkinỹčia* ← *viľkas*; *žuvinyčia* ← *žuvis*). — War. *pyjõnyčia* 1 p.a. ‘piwnica’ (*Davė gerti... iš karaliaus pyjonyčios* ‘Dali pić z królewskiej piwnicy’) pokazuje obcy segment *pyj-*, który można wyjaśnić adideacją do *pijõnas* ‘pijak’ (zob. *pijõnyčia*). Zob. też *kėlnėrė*.

pivõnija 1 p.a., *pivõnija* 1 p.a. bot. ‘kwiat ogrodowy piwonia, *Paeonia*’ — zapoż. z błr. *pivónija*, *-i*, pol. przest. *piwonija*, *-i*. Starszy wokalizm w SD <piwania> «piwonia, *pœonia*», czyt. [pivanija]. — Drw. wsteczny: *pivas* (por. *tymijõnas* ⇒ *týmas*), por. *Aš tai visus pivus iškasavočiau, tik mama vaistam laiko* ‘Ja to bym wszystkie piwonie wytępił, tylko [że] mama trzyma je na lekarstwa’. Zob. też *pinavijà* i *bijũnas*.

pyvõras 2 p.a., *pivõras* 2 p.a. przest. ‘piwovar, co warzy piwo’: *Namo, sveteliai namo, pristigo pivõras alučio savo* ‘Do domu, mili goście, do domu, nie ma już piwa piwovar’ (z dajny). Praforma **pyvāras*, to ze skrótu haplologicznego w **pyva-vāras*, por. *tėvavardis* > *tėvardis*. Wyraz jest zapożyczeniem ze stbłr. *pivovarь*, por. błr. *pivavár*, *-a*, dosł. ‘warzący piwo’; błr. *var-* ma odpowiednik w lit. *võras* (zob.). Zob. też SLA 170, LEW 600 (s.v. *pỹvas*). Por. syn. *brivėlė*. — Drw. *pyvõrius* 2 p.a. lub *pỹvorius* 1 p.a. ‘piwovar’ (por. *bandõrius* ob. *bañdorius*; *staliõrius* ob. *stālīorius*). — Nazw. *Pyvõrius*, patron. *Pyvoriũnas*. N.m. *Pyvõrai*⁵²⁰.

⁵²⁰ Od tego należy odróżnić n.m. *Pivõrai* (rej. Ignalinà), z krótkim *i* w osnowie, ponieważ nazwa ta pochodzi od nazw. *Pivõras* ← błr. n.os. *Pivór* ‘Pior’ (inaczej LPŻ, s.v.). Tu należą też n.m. *Pivoraičiai* i *Pivõriškė*. Od

pyzdà 4 p.a., **pizdà** 2 p.a. wulg. 1. ‘zewewnętrzne narządy płciowe kobiety, srom, cunnus’, 2. przen.: obelga skierowana do kobiety lub mężczyzny’ (*Tu pyzdà, ne žmogus!* ‘Jesteś «pyzda», nie człowiek!’). *Jie visi toki pỹzdos* ‘Oni wszyscy tacy «pyzdos»’, 3. ‘ prostytutka’, też pogardliwe określenie kobiety w różnych sytuacjach (Zaikauskas 119) — zapoż. z ros., błr. *pizdà*, -ý ‘vulva, vagina’ (por. REW II, 355). Z tegoż źródła pochodzi łot. *pīzda* ‘weibliche Scham’. Znac. ‘cunnus, vulva’ jest wynikiem przesuwki od ‘anus, otwór odbytnicy’, por. pol. *jebać w pizdę* ‘o stosunku analnym, *de coitu anali*’ (Bańkowski II, 594). Por. znaczeniową dwoistość wyrazu lit. *rūkė/rukė*: ‘anus’ i ‘cunnus’. W tym kontekście warto odnotować, że zapożyczone z jęz. polskiego staropruskie **pizda/*pīzda* – zdyftongizowane w **peizda* (por. *gēiwan* ob. *gīwan* ‘życie’; *perrēist* ob. lit. *pėrrišti* ‘przewiązać’) – ma znac. ‘tyłek, podex’, a nie ‘cunnus’, por. *pisda* GRG 82 «Arsch», *peisda* GRA 36 «der arsch», *Peisda* GRF 27 «Podex». Według Bańkowskiego słowiańska formacja **pizda* jest rzeczownikiem postwerbalnym od **pizdati*, tj. od iteratywu z suf. **-ā-* i SW od **pīzd-* jak w **pīzdēti* ‘bździeć’; znac. etym. ‘otwór, którym się bździ’. Całkiem inaczej LEW 600, który utrzymuje, jakoby lit. *pyzdà* było równoległym do pol. i ros. *pizda* wytworem języka dzieci («aus der Kindersprache stammend»). BSW 211 bez dostatecznego uzasadnienia rekonstruował bśl. praformę **peizdā-* f. ‘weibliche Scham’. — War. z uproszczoną grupą *-zd-*: *pyzà* 4 p.a., *pizà* 2 p.a. (*Pyzà, o ne vyras* ‘«Pyza», a nie mężczyzna’ [o tchórzu]), *pizē* 2 p.a. ‘vulva’, przen. ‘nieszczęście’; war. *pīžē* DVŽ ‘vagina’ (gdzie *-ž-* jak w syn. *mīžē*) oraz *pīcē* ‘cunnus’ (gdzie *-c-* może być eufemicznym zastępstwem za *-z-*). — Drw. *pyzdēklē* (obelga), *pyzdesiai* b.z.a. m.pl. ‘brednie’ (Zaikauskas 120), *pyzduliai* b.z.a. m.pl. ‘bójka; kłótnia’ (*ibid.*), *pīzius* ‘rozpustnik’, *pīzlas* ‘pijak’. Vb. denom. *pyzdavotis* b.z.a. wulg. ‘drwić, naśmiewać się z kogo’ (Zaikauskas 119), *pyzdēlinti* b.z.a. wulg. ‘mówić głupstwa, pleść bzdury’ (o.c. 120) ⇐ ros. *pīzdēt* ts.; *pyzdinti* b.z.a. wulg. ‘bić kogo; iść, biec dokąd’ ⇐ ros. *pīzdit* ‘bić kogo’ (por. ros. *pīzdovát* ‘biec’); *nupyzdinti* ‘ukraść’ ⇐ ros. *spīzdit* ‘ukraść’.

pjáuka 1 p.a., *pjáukē* 1 p.a. wsch.-lit. ‘pijawka, *Hirudo medicinalis*’ (*Pjáukos júodos, dzidelės* LZŽ ‘Pijawki są czarne, wielkie’) — zapoż. z błr. *p’jáũka*, -i, gen.pl. *p’jávak*, por. stbłr. *pījavica*, ros. *pījávka*. Brak w LKŽ i LEW.

pjaulaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. 1. ‘trociny, opiłki’ (*Jeigu, medį pjaunant, pjaulai būva balti, tai medis sveikas* ‘Jeśli przy piłowaniu drzewa trociny są białe, to znaczy, że drzewo jest zdrowe’), 2. ‘sieczka’ — formacja dewerbalna na *-la-* od *pjáuti* m.in. ‘krajać, piłować piłą’ (zob.). Paralela: *kraulaĩ* a. *kráulai* ⇐ *kráuti*. NB. Kroonen 158 daje nieprawdopodobny wywód z pie. **peuH-l-io-*.

pjaũlas 4 p.a., *pjáulas* 3 p.a. 1. ‘przegniłe lub spróchniałe drzewo, pień drzewa, belka, deska’ (war. *práulas*), 2. ‘kawałek próchna’, 3. bot. ‘huba, Polyporus’. Pl. *pjaulaĩ* 1. ‘próchno do podkurzania pszczoł’ (syn. *pūiliai*), 2. ‘osad, męty na dnie beczki’. Odpowiednik łot. *praũls* ‘zbutwiała kłoda drewna’ — z dysymilacji **plāuls*, to z **piāulas* (ME III, 379, LEGR § 108). Z uwagi na obecność w bałtyckim śladów po przymiotniku **pūla-* < pie. **puH-lo-* ‘gnijący, zgniły’ (zob. s.v. *pūliai*, *pūti*) jest prawdopodobne, że *pjáulas* powstało jako derywat typu *vřddhi*, mianowicie **puHlo-* ⇒ **peuHl-ó-* ‘coś zgniłego, spróchniałego’, por. ALEW 782 (tu nieco inny schemat: **puH-lo-* ⇒ **peuH-ló-*). NB. LEW 584, za nim LKŽ IX, 886 nie odróżniają *pjaulaĩ* ‘próchno’ od homofonu *pjaulaĩ* ‘trociny’, który stoi w związku z czas. *pjáuti* ‘rznąć, ciąć’. — N.m. *Pjáulēs*, *Pjauliaĩ*, n.rz. *Pjaujā* (*Pjaulia?).

pjaunỹs, -io 4 p.a. 1. ‘sianożęć na bagnie, trzęsawisku, porosła krzakami i małymi drzewkami’ (war. *pjaunē*, *pjaūnis*), 2. ‘nie mająca koryta rzeczulka przepływająca przez łąkę’ (*Par jo lankas pjaunys bėga, ale nuotakumas mažas* ‘Przez jego łąki płynie strumyk,

patronimu *Pivoriūnas* ‘syn Pivora’ (war. *Pivariūnas*, *Pivarunas*) utworzono n.m. *Pivoriūnai*.

ale spadek jest mały') — dewerbalny drw. na *-ñja-* od *pjáuti* m.in. 'żąć, ścinać' (zob.). Por. łot. *płava* 'łaka sienna'. — N.rz. *Pjaũñē, Pjaunỹs* 7x, *Pjauniaĩ*. N.m. *Papjaunỹs, Ūžpjauniaĩ* 2x, *Brīedpjaunis, Paršūpjaunis*. Tu też stpr. n.jez. *Gerte-peawne* (por. n.m. *Gertlauken, Gertwaygen*, AON 40, 232).

pjáusdinti, *pjáusdinu, pjáusdinau* 'krajać, robić w drzewie przy użyciu piły', *ap(i)pjáusdinti* stlit. cur. 'kazać obrzezać, dać do obrzezania' — iteratyw na *-din-* od neoosn. *pjaus-*, wyabstrahowanej z frq. *pjáustyti*. To ostatnie było na mocy prawa degeminacji interpretowane jako **pjaus-* + *-sty-*. Dalsze szczegóły s.v. *káusdinti*.

pjausnỹs, *-io* 4 p.a. 'kotlet cielęcy a. wieprzowy, bity lub siekany' — dewerbalny rzeczownik na *-nys*, utworzony od neoosn. *pjaus-*, którą wyabstrahowano z frq. **pjaus-sty-* ← *pjáustyti* 'krajać' (zob.). Neologizm zastępujący zapożyczone *šņicelis* (zob.).

pjáustyti, *pjáustau, pjáusčiau* 'krajać, przecinać; piłować; strugać, rzeźbić, wyrzynać ozdoby; zarzynać (koguta, owcę)' — frequentativum na *-sty-* od *pjau-*, por. *pjáuti* 'rznąć, ciąć'. Odpowiednik łot. *pļāustīt, -u, -īju* 'kosić po trochu, często'. Paralele: *džiaustyti* ← *džiauti*; *kāustyti* ← *kāuti*; *māustyti* ← *māuti*. Cps. *apipjáustyti* 1. 'okroić w koło', 2. 'stlit. 'obrzezać, obrzezywać', *apipjaustau* SD «okrawam», *papjáustyti* 'powyrzynać (np. owcę); pozagryzać (np. cielęta, o wilku)', *ing dalias papjaustau* SD «rozbieram na części», *smulkiai papjaustau* SD «drobię co, drobno dzielę abo robię» (syn. *sulaužau*), *Sienóji supjáustē* 'Belkę [na kawalki] popiłowali'. — Neoosn. *pjausty-*: *apipjáustydinti* stlit. 'kazać kogo obrzezać' (war. *apipjáusdinti*), *nupjáustydinti* bibl. 'kazać poobcinać (nosy, uszy)'. Nomina: *apipjaustymas* SD «obrzezanie», *apipjaustytinis* SD «obrzezaniec», dziś *apipjáustytasis* ts.; *papjaustymas ing dalias* SD «rozbieranie na członki, anatomia», *mėsa pjaustytinė* SD «bigos» ['siekanek, potrawa z siekanego mięsa', SPXVI] (por. *šluostytinė skara* s.v. *šlioti*), *pjaustytojas* SD¹ «krayczy» ['służący krajający i podający pokarmy przy stole', SPXVI] (syn. *raikytojas*). — Neoosn. *pjaust-* ← *pjáustyti*: *apipjaustinėti* DP 'obrazować', *pjaustinėti* 'obcinać, strugać, krajać, wycinać, rzeźbić' (⇒ *pjaustinỹs* 'sieczka; rzeźba w drzewie'), *pjaustyklā* 'tartak', *pjaustiklis* 'gilotyna introligatora; nóż do rozcinania papieru' (neosuf. -*ikl-*, zob. *šaudiklis*), *pjaustukai* m.pl. 'resztki niezgrabionej koniczyny; kartoflanka', *pjaustukas* 'oderznięta część kartofla przeznaczona do sadzenia'.

pjáuti, *pjáunu* (war. *pjáuju*), *pjóviau* 1. 'rznąć, ciąć, siec, krajać' (DP 'rzezać', SD *pjauju* «rzeżę, cokolwiek rznę»), 2. 'ciąć piłą, piłować', 3. 'żąć sierpem (zboże)', 4. 'ścinać, kosić łąkę, trawę' (SD *pjauju pievū* «koszę łąkę»), 5. 'zarzynać, szlachtować, kłuć (bydło, wieprze, drób)', 6. 'ciąć, kasać – o owadach', 7. 'wpijać się, wrzynać się w skórę, ciało – o obuwiu, rzemieniu'. Odpowiednik łot. *pļāūt, pļāiju* a. *pļānu, pļāvu* 'kosić trawę, zboże; uderzać, wymierzać cios', przen. 'mówić, opowiadać'. Formacja prs. z pb. **pīau-*ie/a-. St. pełny jest najprawdopodobniej wtórny, dotworzony do SZ **pīu-C* < *pie*. **pīuh₂-C*, to z kolei z metatezy **pīh₂u-C* (por. SE *pie*. **pīeh₂u-*, LIV² 481). Por. gr. *πταίω* 'uderzyć, wpędzić na coś, rozbić o coś' (**pīau-*) obok *παίω* 'bić, uderzyć, tłuc, walić, ranić' (z dysymilacją nagłosu: **pauje-* < **pīauje-*), łac. *paviō, -īre* 'bić, ubijać'. — Cps. *apipjauju* SD «obrzezuje cokolwiek; obrzynam co», *ipjauju* SD «nacinam, karbuję», *ipjauju pirštū* «zarzynam się w palec», *papjaut* SD «zarzezać człowieka, owcę», *pripjáuti* 'naciąć, narznąć (nożem), nakosić (kosą), napiłować (piłą)'. Refl. *pjáutis* 'gryźć się, żreć się, żyć w niezgodzie, kłócić się', *susipjáuti* 'narznąć/naciąć/nakroić sobie, popiłować sobie; pogryźć się – o psach'. — Cur. *pjáusdinti* (zob.), frq. *pjáustyti* (zob.). — Drw. nominalne: *apypjauklas* SD «obrzezek obrzezowania żydowskiego» ['napletek'], *atpjauklas* SD ts., *išpjautinis* SD «trzebieniec» ['kastat'], *nopipjauklas* SD «nieobrzezka» ['nieobrzezanie, brak obrzezania', SPXVI] (por. *nop-*), *pjaulai* (zob.), *pjaunỹs* (zob.). — *pjav-V*: *pāpjava* a. *papjavā* 'zarzynanie, kłucie, ubój (bydła, wieprza, drobiu); mięso z uboju', cps. *pūspjavis*, *-ē* 'skoszony w połowie; prawie

zabity'. Por. łot. *pļava* 'łąka sienna, sianożęć' (*pļavmala* 'skraj łąki'), *pļavāuza* bot. 'konietlica łąkowa, *Trisetum flavescens*'. — Neoosn. *pjaut-* (← *pjautas*): *pjautynēs* f.pl. 'rzeź, masakra', przen. 'waśnie, kłótnie', *pjautinis*: *pjautinē žaizdā* 'rana cięta', *pjautuvas* 'sierp'. Por. łot. *pļautuve*, *pļautava* 'sierp', *pļautuvē* a. *pļautavā* 'dojrzały do żęcia, do koszenia'. — SZ *pjū-C/pjuv-V* (zob.). — WSO *pjov-* < **pjāu-*: *pjóviau* (prt.), drw. wymieniono s.v. *pjov-*.

pjēsē 2 p.a. 1. 'utwór dramatyczny, sztuka teatralna', 2. 'mały utwór muzyczny' — zapoż. z ros. *пьеса*, -y (← franc. *pièce*, może przy pośrednictwie nwn. *Piece* f., por. REW II, 476). Por. nagłos *pjē-* w *pjēnyčia* (s.v. *pijōnyčia*).

pjov-: neoosn. na wzdłużonym SO **pjāu-V*, wyabstrahowana z formy prt. *pjóviau* do *pjāuti* 'rznąć, krajać, żąć, kosić; zarzynać' (zob.). Drw. *papjovēti*, -ju, -jau 'porobić kosą, nieco pokosić; narąbać trochę drew'. Nomina: <atpiaweias> SD¹ «odrzynacz», *papjovā* a. *pāpjova* 'zarzynanie, kłucie, ubój (bydła, wieprza, drobiu); zwierzęta rzeźne; zapas mięsa z uboju' (war. *pāpjava*, *papjavā*), też 'zły człowiek; człowiek męczony, dręczony, chorowity', *pjovātē* 'koszenie kosą' (por. *kūlatē*, *mēžātē*), *pjovātis*, -iēs f. 'kolka, kłujący ból; rżnięcie, rzezie, mordy', *pjovējas* 'żniwiarz, kosiarka siana; rębacz (drewna); kto rozbija kamień, kamieniarz', przen. 'kto dokucza, męczy, dręczy', *pjovēlas* 'kto nieumiejętnie kosi kosą lub sierpem' (rzadki suf. -el- jest wariantem do -al-, zob. GJL II, § 181), *pjovikas* 'żniwiarz; rzeźnik; morderca', *pjovyklā* 'rzeźnia; tartak', *pjovyklē* 'sieczkarnia', *pjovimas* 'krojenie, piłowanie, żęcie (zboża), koszenie (trawy), zarzynanie, ubój zwierząt' (SD¹ <piawimas> «rzeż»), *pjovynē* 'mordowanie ludzi podczas walki, bitwy, rzeź', też 'spory, waśnie, intrygi', *pōpjovis* 'zarżnięcie', *pūspjovas*, -a 'częściowo skoszony' (*Mūsū pievos dar pūspjovos*, *neseniai tepradētos šienaut* 'Nasze łąki są na razie [tylko] częściowo skoszone, sianokosy zaczęły się dopiero niedawno'), *sāmpjova* 'zbiór zboża, siana; żniwo, plony, zbiory', war. *sānpjova* (⇒ *sāmpjovūs* 'o zbożu, sianie: takie, które się zbiera w obfitości', *ūžpjova* 'nacięcie, wcięcie, żłobek, rysa'. Por. łot. *pļāva*, *pļāve*, *pļāvē*² 'plon, żniwo; czas żniw; zboże do zżęcia i zebrania'. — Cps. *arklāpjovis* (zob. *arklīs*), *avīpjovis* (zob. *avīs*), <mañnapiavis> SD¹ «rzeżymieszek, crumeniseca» (lit. szyk członów przypomina nwn. *Beutelschneider*), *šienpjovys* (zob. *šiēnas*).

pjū-C, pjuv-V: podwójny refleks st. zanikowego do *pjāuti* 'rznąć, krajać, żąć' (zob.), uwarunkowany obecnością spółgłoski laryngalnej. Praformy: **pjū-C* < pie. **pjūh₂-C*, **pjūu-V* < pie. **pjūh₂-V*. Pie. SZ **pjūh₂-C* pochodzi z metatezy spółgłoski laryngalnej w sąsiedztwie *u*, < **pjūh₂-C* (SE pie. **pjēh₂u-*, zob. LIV² 481). Przykłady: 1. *pjū-C*: *pjūdyti* gw. 'szczuć psami; męczyć, dręczyć'. War. *pjudyti* (zob.). Zwraca uwagę brak czasownika prymarnego na SZ: **pjūti*. Nomina: *pjūklas* 'piła, ostrze; sierp' (n.m. *Pjūklai*): stpr. *piuclan* Ev 'sierp, Sychel [Sichel]'; *pjūklē* lub *pjūklēs* 'żniwa' (*Už savaitēs bus pati pjūklē*), *pjūmuō* (zob.), *pjūtis*, -iēs f. 4 p.a., *pjūtis*, -ies f. 1 p.a., też m. *pjūtis*, -iēs 4 p.a. 'czas żęcia, żniwa; plon' i 'miesiąc sierpień', *viduriū pjūtis* 'ostrzy ból brzucha, kolka', *pjūtys* f.pl. 'walka na noże'. Cps. *javapjūtē* 'żniwa' (dosł. 'żęcie zbóż', por. *javi*), *rugiapjūtē* 'żniwa' (dosł. 'żęcie żyta', por. *rugys*, *rugiai*), ⇒ *rugpjūtis* 'miesiąc sierpień'; *šienapjūtē* SD «koszenie» (dosł. 'koszenie siana', por. *šiēnas*). — 2. SZ *pjuv-V*: *pjuvenos* f.pl. 'opiłki drewniane, trociny, drzazgi; ostrze kosy', *pjuvesai* a. *pjuvēsiai* m.pl. 'trociny', *pjuvūnis* JU 'kat'. — WSZ *pjuv-V* < **pjūu-V*: *papjūvēti* 'pożąć, pokosić, popiłować – trochę, przez pewien czas' (por. typ *pasiūvēti*, GJL II, § 616, Stang 1966, 322, HL 80). Nomina: *apjūvos* b.z.a. f.pl. 'uroczystość z okazji rozpoczęcia żniw' (z **api-pjūvos*?), *pjūvātē* 'swary, niesnaski', *pjūvē* 'żniwa; żęcie zboża' (war. *pjūvē*, *pjūvē*), *pjūvenos* f.pl. 'drzazgi; ostrze kosy' (por. wyżej *pjuvenos*), *pjūvēs* f.pl. 'trociny', *pjūvis*, -ies f. przest. 'żęcie, żniwa', *pjūvis*, -io m. 'rżnięcie, piłowanie; zboże dojrzałe do żęcia', też 'miesiąc sierpień' (por. Skardžius, RR 4, 31, 35). Cps. *leñtpjūvē* (zob.

lentà), *šienāpjūvis* ‘sianokosy’ (por. *šiēnas*), *šiēnpjūvis* ‘sianokosy; miesiąc lipiec; najjaśniejsza gwiazda na nieboskłonie, Syriusz’, *šienpjūvys* ‘kosiarz’, SD «kosiarz, kośnik», *veršāpjūvis* ‘ten, kto zarzyna cieleća’ (por. *veršis*), n.m. *Vilkapjūviai* (por. *vilkas*).

pjudyti, *pjudai* (war. *pjudžiū*), *pjudžiaū* 1. ‘szczuć psa’, 2. przen. ‘podżegać, podburzać, judzić przeciw sobie’, *užpjudyti šunimis* ‘zaszczuć psami’ (war. *pjudinti*) — causativum z suf. -dy- i st. zanikowym *pju-/pjū-* od *pjau-C*, por. *pjauti* ‘rznąć, krajać’. Starsze prs. na -ja-: *pjudžiu* SD «szczuć kogo» (syn. *siundžiu*). War. ze zmianą *pju-* > *pļu-*: gw. *pliudyti*. Paralele w rodzaju *plūdyti*, *įsrūdyti* i *pūdyti* wskazują na to, że drw. na -dy- od pwk. sełowego winien brzmieć *pjūdyti* (tak w gwarach). Niezwykły wokalizm *ū* formy literackiej *pjudyti* tłumaczy się neoapofonią *ū* (SP) ⇒ *ũ* (SZ); staje ona w jednym rzędzie z *kliudyti*, *ugdyti* i *žudyti*. Inne paralele dla SZ: *būgštūs* ⇒ *bugštūs*; *būklė* ⇒ *buklė*; *sūrsta* ⇒ *sūrstelėti*. ALEW 784 nieprzekonująco tłumaczy krótkowokaliczne *pju-* wpływem czas. *judyti* ‘wprawiać w ruch’. Dla analogii tego rodzaju nie widać uzasadnienia.

pjūmuo 3 p.a., acc.pl. *pjūmenį* m. ‘żęcie, (*Perleiskite abejiems augt ik piūmenį (piūklei)*, o metu piūmenies tarysiu piavėjams SP I, 281¹⁵ ‘Dopusćcie oboygu spoļu rość, až do žniwa: a czasu žniwa rzekę żeńcom’) — nomen actionis z suf. -men- dołączonym do SZ *pjū-* (który nie zachował się w postaci czas. prymarnego)⁵²¹, por. SP *pjauti* ‘żąć’. — Neoosn. *pjūmen-*: *pjūmenė* a. *pjūmenis* stlit. ‘żniwo, żęcie’. — Neoosn. *pjūm-*: *pjūmonė* a. *pjūmonis*: gw. *mėnuo pjūmonės* a. *mėnuo pjūmonies* ‘sierpień’ (m.in. SD), dosł. ‘miesiąc żniw’ (por. syn. *rugpjūtis*, *pjūtis*, *pjūvės mėnuo*, Skardžius, RR 4, 31, 35). W kwestii suf. -onė zob. *mūomonė* s.v. *momuō*. — Jak drw. wsteczny wygląda hapaks *pjūmė* ‘żniwo, żniwa’, por. *Duok darbinykus ant pjūmės savo, topsako žodį tikrąjį tavo* KN 251²⁹⁻³⁰ ‘Daj robotniki na żniwo swoje, niech głoszą prawdziwe słowo twoje’. Podobne neoosnowy na -m- to *rėmas* ⇐ *rėmen-*; *stuomas* ⇐ *stuomen-* i *tėšmas* ⇐ *tešmen-*.

plādas I 4 p.a. 1. stlit. ‘podpłomyk, placek pieczony na żarze a. w popiele’, SD «podpłomyk», 2. gw. ‘placek, ciasto z grubo zmielonej mąki pszennej’, 3. ‘chleb upieczony z dodatkiem kartofli’ (war. f. *plādē*) — zapoż. z prus.-niem. *flōde* (GL 101, LEW 600), por. nwn. *Fladen* m. Łot. *plada*, *plāda* ‘placek’ ⇐ śrdn. *vlāde* (Jordan 82). Zob. też *plūckas*.

plādas II DP ‘plód’ — zapoż. ze stbłr. *plodъ*, błr. *plod*, -a (SLA 170, LEW 600). Zob. też *plādyti*.

pladystai, -ų 2 p.a. m.pl. stlit. 1. bot. ‘pewna odmiana czosnku, *Allium fistulosum*’, 2. bot. ‘por, *Allium porrum*’ (war. *bladystai*, *blodustai* b.z.a.) — zapoż. z pol. przest. *plodzist* ‘*Allium fistulosum*’ (Sw I, 397). SD: *pladystai* «łuczec, ziele łuk», *pladystinis* «łuczkowy». Zob. SLA 170, LEW 600, POLŽ 139 (brak w ALEW).

plādyti, *plādiju*, *plādijau* stlit., gw. ‘płodzić, rodzić, powodować powstawanie istoty żywej’ (też przenośnie: *Kuris nečystatą plādijo* DP 575³ ‘Kto nieczystość plodził’) — zapoż. ze stbłr. *ploditi*, pol. *płodzić*, por. błr. *pladzicъ*, *pladžú*, 3 sg. *plódzicъ*. Miejsce akcentu albo polskie, albo dostosowane do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *gādyti*, *tāčyti*). — Refl. *plādytis*: *išsiplādyti* ‘rozpłodzić się, rozmnożyć się’ (m.in. MOP), *prisiplādyti* ‘namnożyć się – o pszczołach na jesieni’. Por. SLA 170, Zs 42, LEW 600 (brak w ALEW). Zob. też *plādas* II.

plaišinti, *plaišinū*, *plaišinaū* ‘rozsadzać, rozrywać prochem, np. kamienie, lód’, gw. ‘szczepać drzewo przy pomocy klina’, *išplaišinti* ‘rozrywać; wysadzać, detonować’ — causativum z suf. -in- i SP/SO *plaiš-*, urobionym od SZ *plyš-* (zob. *plyšti*) z udziałem neoapofonii *y* ⇒ *ai*. Paralele: *bráizyti* ⇐ *briž-* (SZ od *brėžti*), *ráizyti* ⇐ *ryž-* (SZ od *rėžti*). SO *ai*

⁵²¹ St. zanikowy przy sufiksie -men- jest rzadkością, por. *linkmuō*, -mešs ‘przegub’ ⇐ *liñkti* ‘giąć się’ oraz rekonstrukcję *milmuō ‘mlon w żarnach’ s.v. *liminys*.

($\Leftarrow$ *ĩ*) wzoruje się w tym wypadku na pierwiastkach anitowych, por. *braid-* (*braidýti*) $\Leftarrow$ *brid-/bred-*; *glaiž-* (*glaižýti*) $\Leftarrow$ *gliž-/glež-*; *raizg-* (*raizgýti*) $\Leftarrow$ *rizg-/rezg-*. — Z innymi sufiksami: *pláišėti* DP ‘krajać się – o sercu’ (brak w LKŽ), *pláišyti* ‘rozrywać, rozsadzać’ (por. łot. *plaisītes, debeši plaisās* ‘chmury się rozchodzą, rozpraszają się’), $\Rightarrow$ neoosn. *plaiš’-: pláišioti* intr. ‘pękać, rozpadać się (o drewnie, o ziemi podczas suszy)’. Inaczej ALEW 785, gdzie wymienione czasowniki uznano za denominativa od *plaišā* (zob. niżej) — Postverbalia: *ātplaiša* (zob.), *īplaiša* ‘prześwit między chmurami’, *pāplaiša* (zob.), *plaišā* ‘szczelina; łyko lipowe’, *plaišas* ‘łyko, łub’, *plaišena* ts., *plaišūs* ‘łatwo pękający, łupiący się (kamień)’, tu jeszcze wariant z monoftongizacją *ai > a*: *plašūs* ts. Por. łot. *plāisa* ‘rysa, szczelina’ ($\Rightarrow$ vb. denom. *plāisāt* ‘pokrywać się rysami, pękać’), *plāisna*² ‘łyko do związania miotły’.

plākanas, -ā 3 p.a. žm. ‘płaski, równy’ — dewerbalne adi. na -*anas* od *plākti* ‘bić, klepać’ (por. *ākanas* $\Leftarrow$ *ākti*). Znacz. etym. ‘spłaszczony przez klepanie, przez ucie’’. Nawiązanie łot. *plakans* ‘płaski, gładki’. Por. też zwroty *plakans puisis* ‘żonaty parobek’ (dosł. ‘płaski parobek’) : *apaļš puisis* ‘nieżonaty parobek’ (dosł. ‘okrągły parobek’). — Ze zmianą *pl- > bl-*: *blākanas* ‘gładki – o powierzchni morza przy bezwietrznej pogodzie’, *blākas* ‘gładki, równy’ (por. n.rz. *Blāķē*).

plākas, -ā DP ‘podły, prosty, sprośny, lekki, ubogi’ — zapoż. ze stbłr. *ploxij*, por. błr. gw. *plaxi*, ros. *ploxój* (ĖSBM 9, 180). Mylnie jest wskazanie na pol. *płochy* jako wyraz źródłowy w LEW 601 i LKŽ. — Drw. *plakūmas* DP ‘podłość, nieudolność’.

plākštas 2 p.a. gw. 1. ‘kij, pałka’, 2. ‘bicie, chłosta, lanie’ (syn. *plaktā, plaktē*) — sb. postverbale od **plakštyti*, to ze zmianą *kš < ks* z **plak-sty-* ‘uderzać, chłostać’, frq. do *plākti* m.in. ‘chłostać, smagać’. Paralele: *graibštas* ob. *graibstas* $\Leftarrow$ *graibstýti*; *kāpstas* $\Leftarrow$ *kapstýti*; *plāustas* $\Leftarrow$ *plāustyti*. Innym śladem po **plakštyti* jest wykrz. *plākšt* o klapsie, lekkim uderzeniu po tyłku.

plakt-, neoosn. wyabstrahowana z formy *plāktas* ‘bity, klepany, smagany’ itp., ptc. prt. pass. do *plākti* (zob.). Drw. *plaktā*: *Gausi plaktōs* ‘Dostaniesz lanie!’, *plāktas* ‘duży, ciężki młot’ ($\Rightarrow$ *plaktūkas* ‘młotek’), *plaktē* SD «bicie; chłosta», *plaktinas* SD «bicia godny» (syn. *klēstinas*), *plaktinis* SD «smaganiec» [‘smagany, wysmagany; kara smagania’, L.], *plaktūvai* m.pl. ‘młotek z kowadłkiem do klepania kosy’, *plaktuvē* ‘trzepaczka do lnu; deska z wcięciami do równania słomy na strzesze’. Paralele s.vv. *degt-*, *imt-*, *lenkt-*.

plākti, *plakū*, *plakiaū* 1. ‘bić, tłuc, chłostać, biczować’, 2. ‘klepać kosę’, 3. ‘trzepać len’, 4. ‘bełtać mleko; chlustać, mieszać płyn’, 5. ‘mieszać mąkę z wodą, zarabiać ciasto’, 6. ‘o wietrze: targać, gwałtownie poruszać (spódnicą, chorągwią)’. DP ‘biczować, karać, siec’. SD: *plaka mani* «biją mię» (syn. *muša mani*), *plaku* «biczuję» (syn. *baudžiu, genēju, klesciu*), *plaku rykstēmis* «siekę kogo rozgą» (Borowska 325 zwraca uwagę na dostosowanie wyrazu *plākti* do chrześcijańskiego pojęcia ‘biczować’). Cps. *īplākti* ‘wbić, wsypać; zaprawić (zupę mąką)’, *išplākti* SD «wezbrać kogo», *išplaku* «wybijam, wybić kogo» (syn. *išmušu*); *suplākti* ‘zbić, wychłostać, zmiętosić, zmieszać, zbełtać płyn, zaciąć konia batem; zabić – o sercu’. Refl. *plāktis*, *plākasi*, *plākēsi* ‘chłostać się, smagać się; powiewać, trzepotać na wietrze’, *prisiplākti* ‘wkręcić się, wślizgnąć się, wejść gdzie mimo przeszkód’, *susiplākti* ‘zmieszać się, zbić się w jedno, zbełtać się’. Odpowiednik łot. *plakt*, *plūoku* (**plankō*), *plaku* ‘spłaszczyć się, zmniejszyć się’. Osobno zob. *plēkti*. Paradygmat opiera się na *plāk-*, st. zanikowym, który został na gruncie bałtyckim dotworzony do SP **plāk-* < pie. **plah₂k-* < **pleh₂k-*, czyli do etymologicznego st. *e*. Neoapofonia ilościowa: pb. SP *ā* $\Rightarrow$ SZ *ā*. Por. z jednej strony scs. *plačp sę* ‘bić się w piersi, biadać, lamentować’, z drugiej strony lit. *plokas* przest. ‘klepisko z ubitej gliny; boisko do młócki w stodole’ (zob. ALEW 800), *plókė* ‘powróż skręcony z włókien konopi’, *plōkis* ‘uderzenie, cios, smagnięcie różgą’, łot. *plācenis* ‘płaski

placek' (por. *plakans* 'płaski'). Oparciem dla derywacji apofonicznej *plāk-* ⇒ *plāk-* była analogia do takich stosunków, jak np. **bād-* (*bod-*) ⇒ *bād-*; **rād-* (*rod-*) ⇒ *rād-*; **skrād-* (*skrod-*) ⇒ *skrād-*. Jest prawdopodobne, że stary SE **plāk-* < pie. **pleh₂-k-* tkwi w adi. *plókščias* (zob., por. SZ w *plākštas*). Tylko bałto-słowiańskie, por. BSW 222 (cytowane tam gr. *πλήσσω* 'biję, uderzam, rażę, ranię' < **plāk-je-* nie jest jednak odziedziczoną formą praesentis, lecz innowacją, zob. LIV² 484, przyp. 6). Derksen 2015, 361 wypacza moją myśl, gdy przypisuje mi wywód *plak-* z pie. **plh₂k-*. ALEW 786 zupełnie ignoruje neoapofonię *plāk-* ⇒ *plāk-*. — Inne języki pokazują kontynuanty praformy ie. **pleh₂-g-* 'bić, uderzać', por. łac. *plangō*, -ere, *plānxī*, *plānctum* 'uderzać, zwł. bić się w twarz i piersi na znak żałoby, bólu; opłakiwać kogoś a. coś', gr. *πέπληγμα* 'otrzymałem cios', śrir. *léssaim* 'mocno uderzam' (LIV² 484), goc. *flōkan* 'opłakiwać', ags. *flōcan* 'bić komuś oklaski', stwn. *fluohhōn*, *fluohhen* 'przeklinać', nwn. *fluchen* 'kłać, przeklinać' (EWD 359). — Obecność bliskoznacznego pwk. **plā-* (zob. *plóti*) pozwala ująć **pleh₂-g-* i **pleh₂-k-* jako rozszerzone formy elementarnego pwk. pie. **pleh₂-*. — Drw. *plākdinti* cur. 'kazać bić', DP 'biczować' (por. *áusdinti*, *máldinti*), *plakšnóti* 'poklepywać' (por. *tapšnóti*). Nomina: *im̃plakalas* 'mąka do zaprawienia zupy' (⇐ *iplākti*), *núoplakos* f.pl. 'włókniste odpadki lnu a. konopi, brane na powrozy, pęta', *paplakaĩ* m.pl. 'mąka do zaprawienia barszczu' (⇐ *paplākti*, por. *plākti* m.in. 'mieszać mąkę z wodą'), *pāplakos* f.pl. 'pozostałości po międleniu lnu', *plākanas* (zob.), *plākas* 1. 'zbita grabiami warstwa siana a. słomy, tzw. płast, naręcze' (war. *plēkas*, ⇒ *plekúoti* 'zbijać siano w płasty'), 2. 'kłąb wełny', 3. 'kłąb dymu' (*Dūmai storais plakais iš pypkės užčiojo* 'Dym kłębami wydobywał się z fajki'), *plakātē* 'płynne jadło dla koni, mieszanina mąki i wody' (sufiks jak w *gerātē*, *lakātē*), *plakėjas*, *kuris plaka* SD «biczownik, co biczuje», *plakimas* 'chłosta, smaganie batem', *plakimasis*, *savīs paties plakimas* SD «dyscyplina, biczowanie się», *plākštas* (zob.), *plakumà* 'ta część ostrza kosy, którą się wykłepuje', *plakūtis* 'ten, kto się umartwia biczowaniem, biczownik' (por. łot. *plakts* 'pluskwa' z **plaktis* < **plakutis*), *prieplaka* c. 'przybłęda', *prisiplākēlis* 'lizus, pochlebca' (por. *prisiplākti*), *rykštāplakis* (zob. *rykštē*). Osobno zob. *plakt-*.

plamsėti, *plamsi*, *plamsėjo* gw. 'o żabach: wskoczyć do wody, zanurzyć się' (*Varlės... plamt plamt visos suplamsėjo [i kūdra]* 'Żaby... wszystkie «plamt plamt» wskoczyły do sadzawki') — czasownik na -sė- od osnowy *plam-*, pochodzącej od wykrz. *plāmt*. Z suf. -so-: *plamsóti* 'siedzieć a. leżeć rozparłszy się'. Budowa wykrzyknika: *pla-m-t*. Jest to nazalizowany drw. w stosunku do *plā*, *plā-plā* jak w *plapėti* (zob.). — Powtórzony wykrz. *plam-plam* wydał osnowę *plam-p-* jak w czas. *plāmpčioti* 'iść kołyszając się', *plāmpėti* a. *plāmpinti* m.in. 'siorbać, chleptać', *užplāmpinti* 'zabić', *išplampsėti* 'szybko wyjść', *plampsóti* 'leżeć rozwalonym', *plāmpoti* 'brnąć rozchlapując wodę; siorbać', *plāmpelėti* 'uderzyć, zdzielić' oraz *plāmpiti* 'chciewie, głośno jeść, pić; mówić głupstwa', *priplāmpiti* 'upić się; utonąć'. Wtórne wykrz. *plāmp*, *plāmpu*.

plapėti, *plāpa*, *plapėjo* NDŽ 1. 'lecieć z rozpostartymi skrzydłami', 2. 'biec z rozpiętymi połami' — czasownik na -ė- od osnowy *pla-p-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *plā-plā* o wzlatującym ptaku (syn. *plās*, *plāst*). Por. *blabėti*, *dadėti* i *plazdėti*. — Z innymi sufiksami: *plapčioti* 'wciąż siadać i wstawać; o płomieniu: migotać', *plapnóti* 'trzęsąc się bieć lub jechać konno', *plapsėti* 'łopotać na wietrze' (*suplapsėti* 'zatrzepotać skrzydłami').

plaskāniai, -iū m.pl. 2 p.a. gw. 'płoskonie, konopie męskie, nie wydające nasion, *Cannabis sativa*' — zapoż. z błr. gw. *plaskóni*, *plaskónni* pl., por. ukr. *plóskinь*, pol. *płoskoń*, *płoskonie* (drw. od przymiotnika błr. *plóski* 'płaski', por. ros. *plóskij*, ukr. *plóskyj*, pol. gw. *płoski* z Mazowsza, zob. Bańkowski II, 628, Brückner 422, ĘSBM 9, 168n.). War. f. *plaskānēs*, *plaskānos*. NB. LEW 611 w ślad za Būgą (RR II, 517) miesza *plaskāniai* z

wyrazem *pléiskanos* ‘łupież’ (zob. niżej). — Łot. *paskaņi, paskaņas* ‘płoskonie’ ⇐ błr. gw. *paskani* (por. ros. *póskonь*, ukr. *póskinь*). — W jęz. literackim ustaliła się postać z wtórnym dyftongiem w osnowie: *pleiskānēs*. Pochodzi ona ze zmiany *plaiskānēs* (Šlapelis 350), gdzie z kolei *plaiskan’*- wywodzi się fonetycznie z *plaskain’*-; to ostatnie oddawało – jako zapożyczenie – pol. gw. *płoskojnie* (por. błr. gw. *plaskónne*). Niewykluczona jest wtórna adideacja do *pléiskanos* ‘łupież’ (tego przykładu nie ma u Kabašinskaitė 1998). — Drw. wsteczny: *pleĩškēs* ‘płoskonie’, war. sonoryzowany: *pleĩžgēs* (por. *draizgýti* < *draiskýti*).

plaskėti, plāska, plaskėjo 1. stlit. ‘płonać, pałać’ (*Bet dūšios... randa toj girioj... kity apstų linksmybių, kuriomis plaska širdys jų* Sp II, 100²² ‘Ale dusze... znajdują na tej puszczy inne uciechy... i inny dostatek wesela, którym pała serce ich’), 2. gw. ‘dużo mówić, paplać’ (*Plaskėti yra šnekėti daug* JU) — osnowa *plask-ė-* to derywat z neapofonicznym SP/SO od SZ *plisk-* jak w *pliskėti* ‘palić się wielkim płomieniem’. Osnowa onomatopeiczna, por. wykrz. *plikš* o nagłym rozjaśnieniu się i *plýks* o buchnięciu ognia (zob. *plyksėti*). Paralele apofoniczne: *kramsėti* ⇐ *kriĩnsti*; *lankstýti* ⇐ *liĩnksta*; *brastýti* ⇐ *bristi*. War. sonoryzowany: *blazgėti* (zob.). ALEW 786 bezpodstawnie zbliża *plask-* z *plešk-* jak w *pleškėti* ‘palić się gwałtownie, z trzaskiem’.

plasnóti, plasnóju, plasnójau 1. ‘o ptaku: machać, uderzać skrzydłami’ (por. *plasčióti* ‘rozpostrzeć skrzydła’), 2. ‘unosić się w powietrzu, lecieć, latać’, 3. *plasnóti rankomis* ‘klaskać w dłonie’, 4. ‘powiewać na wietrze, łopotać’, 5. ‘o pulsie: bić’, 6. ‘o płomieniu; migotać; żarzyć się’, 7. ‘spieszyć się z robotą’ — czasownik na *-no-* od wykrz. *plàs* lub *plàst* o machaniu skrzydłami, o spadaniu, o błyśnięciu. Por. *Tik plas plas plas jam iš panosės paukštė* ‘Tylko «plas plas plas» i czmychnął mu ptak sprzed nosa’. *Sparnais plàst ir nuskrido varna* ‘Skrzydłami «plast» i poleciała wrona’. War. *plesnóti, pleznóti* (*sn* > *zn*). Od wykrzykników wywodzą się również synonimiczne czas. *plastėti* (zob. *plazdėti*), *plestėti* i *vasnóti*.

plaščia adv. gw. 1. o ptaku: *Ir paukštis gal plaščia krist ant žemės* ‘Nawet ptak może spaść na ziemię z rozpostartymi skrzydłami’, 2. o człowieku: *Žmogus plaščia parkrito ant žemės* ‘Człowiek spadł na ziemię na płask (na brzuch)’ — ze zmiany **plasčia*, nomen postverbale od *plasčióti* ‘rozpostrzeć skrzydła’, co jest derywatem na *-čio-* od wykrz. *plàs*, *plàst* (zob. *plasnóti*).

plāštaka 1 p.a. 1. ‘wierzch, grzbiet dłoni, kiść ręki wyprostowana, nie ściśnięta w pięść’ (war. *plaštakà* 3 p.a., m. *plāštakas* a. *plāštekas* 1 p.a.), 2. stlit. ‘uderzenie dłonią w twarz, spoliczkowanie’ (*kentė jisai visas plaštakas* DP 147₃ ‘znosił on wszystkie policzkowanie’), 3. przest. ‘miara szerokości, grubości (np. o słoninie), długości’. Brzmienie *plaštaka* wywodzi się z **plašk-atā-* przez metatezę na odległość *k-t* > *t-k* (por. *vilkātas*). Sufiks jak w *lamatà* (*lamātas*), *lūpata*. Plit. **plašk-* ma nawiązanie z jednej strony w łot. *plasks* a. *plaskaĩns* ‘płaski i zarazem szeroki’, z drugiej strony w psł. **ploskü*, por. scs. *ploskü* ‘πλατύς’, śłń. *plôsk*, f. *plóska* ‘płaski’ (sch. *plösan*), ros. *plóskij* ‘płaski, równy, poziomy’ (*plóskostь* ‘płaszczyzna, pochylnia’, *plóščadь* ‘płaszczyzna, powierzchnia, przestrzeń; plac’), ukr. *plóskyj*, stczes. *ploský* ts., stpol. *ploski* ‘płaski, gładki’ (pol. przest. *ploskun* ‘osobnik męski konopi’, gw. *ploszczyca* ‘pluskwa’). NB. Nie ma pewności, czy refleks lit. **plašk-* tkwi w n.rz. *Plāškuotas*, war. *Plāškotas* oraz *Plāškartas*, *Plāškurtas* (zob. Vanagas 261). — Inaczej LEW 605: *plāštaka* ma pochodzić z metatezy **plaškata*, to z jeszcze starszego **plakškata* – przez dysymilacyjny zanik pierwszego *k* (praformę z grupą *kšk* założono z uwagi na lit. *plókščias* ‘płaski’); ostatecznie do *plākti* ‘bić, tłuc’. Podobnie ALEW 787. — Dawniej *plāštaka* zestawiano z ros. *plast*, *-á* ‘warstwa (ziemi), pokład; skiba’ (*plastátь* ‘kroić na płyty, patroszyć rybę’), czes. *plast* ‘plaster miodu; warstwa, pokład w kopalni’. Por. BSW 223: oboczność sufiksalna pbsł. **plaš-to-* : **plaš-ko-*; wokalizm

apofoniczny *ă : *ā. — N.rz. *Plaštakà, Plaštakêlê*. N.m. *Plaštakà, Plaštakiškês*, cps. *Antaplāštakis*.

plaštākē 2 p.a., *plaštakē* 3 p.a. ‘nocny motyl, ćma’ (*Plaštakêlêš lenda prie lempoš* ‘Ćmy lecą do lampy/światła’) — formalnie różni się tylko akcentem od *plāštakē* jako wariantu do *plāštaka* ‘płaska dłoń, nie ściśnięta w pięść’. Ale rozwój znaczeniowy ku znac. ‘ćma’ pozostaje nieodgadniony.

platyniū stlit. adv. ‘wszerz’: *Bažnyčia... per visą pasaulį ilgyniū ir platyniū ižtęsta* DP 5427 ‘Kościół... przez świat cały w dłużej i w szerz rościągniony’ — drw. od przysłowka na -yn, *platyn* ‘wszerz, w kierunku szerokości, w poprzek’, to od przymiotnika *platūs*, -i ‘szeroki, rozległy, obszerny’. Otrębski (GJL III, § 659) czyta zakończenie z krótkim i: -*iniū*. Zob. też ALEW 787.

platūs, -i 4 p.a. ‘szeroki, rozległy, obszerny’. Odpowiednik łot. *plats* ts., war. *plašs* ‘szeroki, przestronny, rozległy’, *plaši* adv. ‘szeroko, obszernie; często; obficie’ (por. *biešs* ‘częsty’ ob. *biezs* ts; *ašs* ‘szybki’ ob. *ass* ‘ostry’). Przymiotnik dewerbalny na SO do pie. **pleth₂-* ‘szerzyć się, rozszerzać się’. Odpowiednik pgerm. **flata-* ‘płaski, spłaszczony’: stisl. *flatr*, stwn. *flaz* (Kroonen 144). Transponat ie. **plóth₂-u-*. Podobna struktura: 1. gr. *πολύς* ‘liczny, częsty’ < pie. **pólh₁-u-*, 2. stir. *fó* ‘dobry’ < pie. **h₁uós-u-*. Odpowiedniki ie., w szczególności refleksy SZ w gr. *πλατύς* ‘szeroki, płaski’ i wed. *prthú-* ‘szeroki, obszerny, liczny, wielki’ < **plth₂-ú-*, świadczą o tym, że przymiotnik miał pdg. alternacyjny: **plóth₂-u-s* (nom.sg.) : **plth₂-éu-s* (gen.sg.; refleks lit. brzmiałby *†pilči-aũ-s*) i że grecko-indyjska forma nominatiwu sg. jest – w przeciwieństwie do litewskiej – innowacją opartą na alternancie przypadków słabych. Por. wedycki SP w formach stopniowania *práthīyas-* ‘szerszy’, *práthiṣṭha-* ‘najdalszy’. Inaczej LIV² 564n. Zob. też ALEW 788n. — Drw. *platyniū* (zob.), *platnūs* ‘rozrastający się, rozkrzewiający się’ (neosuf. -nus, por. *laknūs*), cps. *sámplata* (zob.). Vb. denom. 1. *plāsti*, *plaṇta*, *plāto* ‘rozszerzyć się’, *nuplāsti* DP też ‘rozmnożyć się’, *praplāsti*: *Nèt ākys praplāto iṣ džiaũgsmo* ‘Nawet oczy rozszerzyły się z radości’, 2. *plātinti* ‘poszerzać, rozszerzać, rozprzestrzeniać’, DP ‘rościagać, forytować, roznosić, rozmnażać’, refl. *plātintis* ‘szerzyć się’, DP ‘rozszerzyć się, rozmnażać się’ (*idant mes... platintumbimēsi* PK ‘abyśmy się pomnażali’), *paplatinti* ‘pomnażać’ (*Dermę, pakaju, ir visas cnatas mūsp paplatina* PK 17₁₅ ‘Zgodę, pokój, i wszystkie cnoty w nas pomnaża’). — Neopwk. *plant-*: stlit. *išiplantyti* ‘rozszerzyć się, upowszechnić się’. — N.m. *Plāčiūva*, *Plāteliai*, *Platūmai*, cps. *Platbarzdžiaĩ*, *Platkepūriai*. N.rz. *Plačiōji*, *Plačiūkē*, *Plāčiūva*, *Plātonē*, *Plātonis*, *Platuōnē*, *Platumà*, cps. *Platupys*, *Platūpis*, *Platvagē*. — Zakończenie formy żeńskiej lit. *plati* ‘szeroka’ < pb. **platuī* (SO zam. SZ **piltuī*) koresponduje z zakończeniem wed. -vī w *prthvī* ‘szeroka’ (sb. ‘ziemia’), < pie. **plth₂u-ih₂-*. — Prasłowiańskim odpowiednikiem **platuī* było **plot(v)i*. Prawdopodobnie jest ono kontynuowane w drw. na *-kā-: ros. *plot(v)ica* ‘ryba Cyprinus idus’, ukr. *plotycja*, pol. przest. *plocica* ‘ryba Rutilus rutilus’ (pol. *plotka*, *płóc* ts.), czes. *plotice* ‘Rutilus’, głuż. *płócica* ts. (por. psł. **vīlčica* s.v. *viľkas*). Dalej por. ros. *plotvá* ‘Cyprinus idus’, które wywodzi się z drw. na *-ū-, **ploty*, **plotūve* < **plat-ū-*. Zob. REW II, 374, Boryś 445. — WSO *plot-* < **plāt-*: *paplotėti* gw. ‘nabrać ciała’ (*Žiurėk, kaip padrūtėjau, paplotėjau* ‘Patrz jak zrobiłem się cięższy, nabrałem ciała’), nomen: *plótas* (zob.). Por. łot. *plātīt* ‘rozszerzać, otwierać (usta, dziób), rozpościerać (ręce)’, refl. *plātītiēs* ‘wymachiwać (rękami)’. — SE *plet-/plēt-*, SZ *plit-*, zob. *plēsti*, *plisti*.

plaučiai, -iū 2 p.a. m.pl. ‘płuca’. SD <*skiles plaučiose*> «oskrzele, skrzele». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *plāušas* a. *plāušas*², z insercją k: *plāūkšas*² f.pl. ‘płuca’ (war. *plāušas*, *plāuši* m.pl., *plāukšņi* m.pl.); stpr. *plauti* Ev ‘Lunge’ (coll. **plautē?*). Słowotwórczo bliski refleks psł. **plīau-tia-* (pie. **pleu-tio-*), por. scs. *pljušta*, sch. *plūca*, strus. *pljuča*,

stczes. *pliūcē* ‘płuca’ skłania do przypuszczenia, że kontynuant bałt. był pierwotnie identyczny ze słow., i że uległ on zmianie dopiero przez dysymilatywny zanik *j*: pbsł. **pliautja* > pb. **plautja*- (por. *plāju* < **pliauju*; *šāju* < **šiauju*). Taką samą dysymilacją tłumaczy się pol. brzmienie *pluce* (wtórnie *pluco*, pl. *pluca*) zamiast **pluce*, co było refleksem psł. **pljutie* < pbsł. **pliautja*- (por. czes. *plíce*, sch. *plûce*). Formant *-*tja*/*-*tjā*- przekształcił pie. osnowę spółgłoskową na -*men*-, **pleu-mon*- ‘płuca’, por. gr. *πλεύμων*, -*μω*ος m. i sti. *klomán*- m. (‘prawe płuco’, pl. ‘płuca’, z **ploman*-) < pie. **pleu-mon*-; łac. *pulmō*, -*ōnis* m. < **plu-mon*-. Pwk. pie. **pleu*- ‘unosić się na wodzie, pływać’. Zob. IEW 837n., LEW 607n, de Vaan 497. ALEW 789 dopuszcza derywację typu *vřddhi* od abstractum na -*ti*:- **pl-e-ū-tij-o*-. BSW 226 postulował oboczne postacie pbsł. **pleutja*- i **plautjā*-. — Drw. *plaūčninkas* a. *plaūtē* bot. ‘miodunka płamista, Pulmonaria officinalis’, *plautinė* ‘zapalenie płuc’, *platūžė* *plautinė* bot. ‘granicznik płucnik, Lobaria pulmonaria’, cps. *plaūčiažolė* bot. 1. ‘czermień błotna, Calla palustris’, 2. ‘goryczka wąskolistna, Gentiana pneumonanthe’ (por. *žolė*), *plaūčkepeniai* m.pl. ‘potrawa z płuc, wątroby i serca’, też o podartej książce (por. *kėpenys*), *plaūtdegis* ‘zapalenie płuc’ (por. *dėgti*). Por. jeszcze *žmogūs linksmū plaūčių* ‘człowiek o wesołym usposobieniu, wesołek’. — Vb. denom. *plaučiūti* 1. ‘chorować na nosaciznę (o koniu)’, 2. ‘mieć katar’.

plāudyti, *plāudau*, *plāudžiau* gw. ‘płukać’ (war. *plaudyti*), DP *plaudē*: *O žuklijei įšęję buvo ir plaudė tinklus* DP 287₄₀ ‘A rybitwi wystąpili byli, i płokali sieci’ — intensivum na -*dy*- do *plauti* ‘myć, płukać’, SZ *plūsti* ‘ciec, wyciekać’. Paralele: *gāudyti* ⇌ *gauti*; *spjāudyti* ⇌ *spjauti*; *šāudyti* ⇌ *šauti*. Por. łot. *plāust*, -*žu*, -*du* ‘wylewać; zamaczać przy praniu’, *plaudēt*, -*u*, -*ēju* ‘oczyszczać z mułu, szlamować’. ALEW 790 połączył *plāudyti* ze stnord. *flióta* ‘pływać’, stwn. *fliozan* ‘płynąć, pływać, być płynnym’ w praformie ie. **pleud*- ‘schwimmen, fließen’, dodając, że taka postać pierwiastka może być wytworem metanalizy prs. na *-*de/o*- od pwk. pie. **pleu*-; akut ma być produktem tzw. prawa Wintera. — Z innymi sufiksami: *plaudinėti* iter. ‘płukać, np. bieliznę, ranę’, *plaudinti* cur.: *Plaudinti drabužius kitam indaviu* ‘Oddałam bieliznę do płukania komu innemu’. — Neoosn. *plaud*:- *išplaudos* f.pl. ‘pomyje’ (syn. *pāmazgos*), *išplauda* ‘dziwka, rozpustnica’, cps. *upėplaudis* SD «podbieranie rzeki» (por. *upė*; syn. *upėmalis*).

plāukas 3 p.a., pl. *plaukaĩ* 1. ‘włosy na skórze człowieka’, 2. ‘włosy na skórze zwierzęcia, wełna, sierść’, 3. ‘barwa sierści u zwierząt, maść’. SD «włosy na głowie; sierść», SD¹ też «kosmaciny», *paleisti plaukai* SD «roztarchane włosy», *susukti, ažuriesti plaukai* SD «kędzior, kędzierze, kędziorki», *rūbas iš plaukų oškų Asijos* «czamlet» [‘tkanina z sierści wielbłądziej lub koziej; strój z czamletu’, SPXVI]. Odpowiednik łot. *plāuka*, *plāukas* ‘maść, np. końska’ (znacz. etym. ‘włosy na skórze zwierzęcia’), łot. gw. *plauki* m.pl. ‘to, co podczas tkania odpada od grzebienia; łupież; płatki śniegu’. Brak zewnętrznych odpowiedników. Może stać w związku z czas. *plāukti* ‘o zbożu: wytwarzać kłosa, kłosić się’ (zob.). Podobnie ALEW 789: do łot. *plūkt* ‘wypuszczać pędy, pączki, wschodzić – o roślinach’. Inaczej LEW 607 i IEW 837 (do *plāukti* ‘płynąć’, stwn. *fliogan* ‘lecieć’). — Drw. *plaukēlis* ‘włosek’, DP ‘kosmek’, *plāukius* ‘ktoś z długimi nieczesanymi włosami’, *plaukuotas* SD¹ «włosaty, włosisty». Cps. *gyvā-plaukiai* a. *gýva*- m.pl. ‘cienkie włoski na skórze człowieka, puch’, war. *gývplaukiai*, *gýplaukiai* (por. *gývas*), *linaplaūkis* (por. *linai*), *plaukgaurys* (zob.), *plaukāpalaikiai* m.pl. ‘włosiska’ (por. *pālaikas*), *vienplaūkis* ‘bez czapki, z odkrytą głową’ (por. *vienas*), *vilkaplaūké* (por. *vilkas*). — SZ *pluk*:- łot. *plūkt*, -*cu* ‘skubać (trawę), rwać (len, włosy), zrywać (liście)’ – długość uogólniona z prs. intransitivum **plūku* < **plunkō*, inf. **plukt* ‘odrywać się, rwać się’; lit. *plūksna* (zob.).

plaukgaurys, -*io* 3 p.a. gw. ‘włos (na rękach i nogach), zarost, pierwszy zarost’, war. *plāukgauris* — złożenie synonimiczne, por. *plāukas* ‘włos’ i *gaūras* ‘kosmyk’, *gaurai* pl.

‘kudły’. Paralela: *sietrētis*.

plaukyti, plaukaũ, plaukiaũ 1. ‘pływać’ (*naromis plaukau* SD «nurkiem pływam»), 2. gw. caus. ‘pławić w wodzie, np. konie’, refl. *plaukytis* ‘pływać, kąpać się’ — formacja na -y- od neoosn. *plauk-*, wywodzącej się z metanalizy **plauk-sty-*. Etymologicznie: formacja z wstawnym *k* do **plau-sty-*, frq. od **plauti* ‘pływać; pławić w wodzie’ (zob. *plauti*). Mniej jest prawdopodobne, że *plauk-y-* kontynuuje pie. **plouk-eje-* od **pleuk-* (brak lit. **pliauk-*), por. stisl. *fleygja* ‘rzucić’ jako caus. do *fliúga* ‘lecieć, latać’ (zob. IEW 837; LIV² 488: rozszerzenie za pomocą *-k- elementarnego pwk. **pleu-* ‘pływać’). — Z obocznym suf. -o-: **plaukoti* > *pláugoti* ZTŽ ‘pływać – o gęsiach’. — Neoosn. *plauky-*: *plaukytojas* SD¹ «pływacz». Neoosn. *plauk-* (≡ *plaukiaũ*): *pláukioti* iter. ‘pływać, płynąć wodą’ (⇒ *pláukiotojas* ‘podróżnik morski’). — Frq. *plaukstyti* ‘pływać, pływać tam i z powrotem’; metanaliza **plauks-sty-*, stąd neoosn. *plauks-*, por. *plaũsma* 1. ‘pływanie’, przen. ‘napływ (ludzi)’, 2. ‘prom’, 3. ‘tratwa’ (syn. *plaũsma*), 4. BRB ‘bród, Furt’, 5. ‘pomost do prania’. Por. *laũksta* ≡ *lankstyti*; *laũsta* ≡ *lamstyti*. Inaczej ŽD 204: *plauk-sma*, co jest segmentacją synchroniczną, ze -sm- jako neosufiksem; za nim ALEW 790. — Caus. *plaũkdinti* ‘pławić (konie), spławiać (tratwy)’, *pérplaukdinti* ‘przeprowadzić wpraw’, *āšaras plaũkdinti* ‘wylewać łzy’.

pláukti, pláukiu (pláuksu), pláukiaũ (war. *pláukau*), też *plaũkti, plaukiũ* (war. *plauksu*), *plaukiaũ* gw. 1. ‘o zbożu: wytwarzać kłosy, rozwijać się w kłosy, kłosić się’ (*Rugiai jau rasoja, o kviečiai dar tik plaũkia* ‘Żyto już kwitnie, a pszenica dopiero się kłosi’), 2. ‘o drzewach: puszczać pąki’ (*Šiomet medžiai labai anksti plaũkė* ‘Tego roku drzewa bardzo wcześnie puszczały pąki’). Neopwk. *plauk-*: *pláukioti* iter. ‘kłosić się’. Dur. *pláuķēti, -ēja* a. -i, -ėjo ‘kłosić się; puszczać pąki’. Odpowiednik łot. *plaũkt, plaũksu, plaũku* ‘wypuszczać pędy, pąki, zielenić się’. Bez dobrej etymologii. LEW 608 zakładał pokrewieństwo z *plauskà* ‘szczapa, drzazga’. — Kalkę znaczeniową z jęz. litewskiego stanowi czas. bhr. *výplysci, vyplývác* w znac. ‘wykłosić się’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 46, przyp. 14). Kalka ta świadczy o nieodróżnianiu przez Białorusinów czasowników lit. *pláukti* i *plaũkti*.

plaũkti, plaukiũ, plaukiaũ 1. ‘płynąć (o człowieku, o promie), toczyć swe wody (o rzece)’, 2. ‘podróżować łodzią’, 3. ‘pływać (o przedmiotach)’, 4. ‘być opływany przez wodę’ — pdg. quasiprymarny, zbudowany na formie prs. *plaukiũ*, która kiedyś należała do iter. *plaukyti* (zob.). Paralele: *kaũpti, raũkti, raũsti*. — Nomina: *įplauka* a. *įplauka* ‘przystań’, *įplaukos* f.pl. ‘wpływy pieniężne, bankowe’, *neplauktinas prūdas* SD «niepławny staw», *plaukčiai* m.pl. ‘prom’, *plaukėnė* 1. ‘kąpiel’, 2. ‘miejsce do kąpieli’ (por. *gulėnė, perėnė*), *plaukiama upė* SD «spustny» [‘nadający się do żeglugi’], *plaukikas* ‘pływak’, *plaukmuo* ‘płetwa’, pl. *plaũkmenys* ‘płetwy’, też ‘płetwy jako przyrząd sportowy’, *plaũksena* ‘sposób pływania’ (por. *eĩsena*), *plauktuvai* m.pl. ‘powiązane sznurkami snopki sitowia, na których leży uczący się pływać’ (por. *kulikai* oraz pol. gw. *plawuki* od *pławić się*), *plauktūvas* ‘prom’, *priplauka* SD «port». — SZ *pluk-*: *plūkti* (zob.), tam też o WSZ *plūk-*.

pláuisti, pláudžiu, pláudžiaũ gw. ‘płukać (bieliznę, naczynia, sieci), płuczac zmyć’ (*Ranka ranką pláudžia, kad abi būtu baltos* ‘Ręka rękę myje, żeby obie były czyste’), *plaudžiu* SD «płoczę co» (syn. *skalauju, skalbiu*), *nuplaust* SD «spłókać», *nuplaudžiu* SD «oczyśćcam co» (syn. *numazgoju*). Refl. *pasipláuisti* ‘obmyć się; rozsypać się; rozbiec się – o ptakach’. Nasuwają się dwa tłumaczenia. Po pierwsze może to być pdg. quasiprymarny, który powstał wokół prs. *pláudžiu*, należącego kiedyś do inf. *pláudyti* (DP ‘płukać’; też gwarowe w ts. znaczeniu). Było to intensivum z suf. -dy- do *plauti* ‘płukać’ (zob. *pláudyti*). Paralela: prs. *šáudžiu* (młodsze *šáudau*) przy inf. *šáudyti* ≡ *šauti*. Po drugie można prs. *pláudžiu* rozumieć jako formację, którą zaopatrzone w suf. -ja- w tym momencie, gdy zaszła potrzeba formalnej tranzytywizacji dawnego prs. na -d- (**plau-da* intr. ‘pływa, pławi się’). Paralele: *lėidžiu, mėrdžiu, skleidžiu, žeidžiu*. LIV² 488 umieścił *pláudžiu* s.v. pie. **pleud-*

‘schwimmen; fließen’, ze znakiem zapytania i z uwagą, że rozszerzenie *-d- może pochodzić z prajęzykowego prs. na *-de/o- (por. stnord. *fjóta* ‘płynąć, ciec’). Taka hipoteza powraca teraz w ALEW 790. — Drw. *nuplaudimas* SD «oczyścianie», cps. *upēplaudis* SD «podbieranie rzeki» (por. *ūpē*). — Neopwk. *plaus-* (≡ *plāusti*): *plaūsmas* przest. ‘prom, tratwa; pomost do prania nad wodą’. — Frq. *plāustyti* ‘pławić, płukać, prać, myć’ – dwuznaczne: z **plau-sty-* (por. *plāuti*) albo z **plaus-sty-*, gdzie **plaus-* jest neopierwiastkiem. — Neoosn. *plaušt-*: *plāustas* a. *plaūstas* ‘pomost do prania nad wodą; prom’ (paralele: *dāigstas* ≡ *dāigstyti*; *ramstis* ≡ *ramstytis*). Por. też n.rz. *Plaūstupis*, *Plaūstupelis*. — Alternant apofoniczny z *uo*: *plaud-* ⇒ *pluod-* (zob. uwagę s.v. *duobē*): łot. *pluods* ‘Flottholz, drzazgownik, deseczka przy sieci dla płoszenia ryb’. Inaczej ME III, 364: «Mit *uo* aus **ō(y)* zu *plūst*». Autor odsyła do gr. *πλωτός* ‘pływający, unoszący się na wodzie; splawny’ i goc. *flōdus* ‘powódź’, czyli sugeruje związek łot. *pluods* z pwk. pie. **plō-* < **pleh₃-* (segment -d- pozostawia bez objaśnienia). Zob. też *plūsti*.

plaūšos, -*ū* 4 p.a., też *plaūšēs* f.pl., m. *plaušai* 4, 3 p.a. 1. ‘włókna (lnu, konopi)’, 2. ‘łyko z lipy, wierzby, łoży, jałowca’ (syn. *plūšai*), 3. ‘odłamki kamienia, szczapy drewna’, 4. ‘łupież’, 5. ‘otręby’, 6. ‘osoka, turzyca’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *plāūšy* ‘łupież’ (PzB 3, 532), *plōūšy* ‘odsiewki z mąki gryczanej’, *pljāusi* ‘płatki owsiane’ (PzB 4, 14, 26). — Drw. *išplaušos* f.pl. ‘koniec bata a. powrozu, który wskutek długiego używania rozdzielił się na włókna’ (⇒ *išplaušoti*, -ju ‘roztrzaskać, wystrzępić, rozdzielić na włókna’), *plāušatos* f.pl. ‘żyłki w buraku, brukwi’, *plaušinė* ‘włochata gąbka; zmywak, myjka’, *plaušingas* ‘włóknisty, łykowaty’, *plaušinis* a. *plaušinys* ‘mata pleciona z łyka (rogoża), słomy, trzciny’. N.m. *Plaušai* 2x, *Plaušiniai* 2x, *Plaūšvariai*. — Pwk. *plauš-* jest alternantem na SP/SO do *pluš-* (zob. *plūsti*). Refleks SE nie zachował się, choć może pozostawił ślad w palatalizowanym nagłosie pwk. *pliuš-* (zob. *pliušti* s.v. *plūsti*). Pwk. pie. **pleus-*, **plous-*, **plus-* ‘skubać, wyrwać po trochu, zrywać’ (IEW 838, LEW 609), por. śrwn. *vlies*, *vlius* n. ‘kosmyk wełny; runo, wełna wyskubana z owcy; skóra owcza’, stang. *flēos*, *flies* n. ‘runo’⁵²²; śrdn. *vlūs* ‘skóra owcza wraz z wełną’, nwn. *Flaus* a. *Flausch* m. ‘miękką tkanina wyrabiana z wełny czesanej, flausz’; łac. *plūma* ‘puch ptasi’ z **plus-ma*. Nowszą literaturę przytacza ALEW 790n.

plaūtai, -*u* 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘powiązane z sobą pęki trzciny lub tataraku używane przy nauce pływania’ (syn. *plauktūvai*), 2. ‘deski nabite po bokach czołna dla zapewnienia mu równowagi’, 3. ‘pławy u sieci’ (syn. *plūdēs*), 4. sg. *plaūtas* ‘prom, tratwa’ (por. n.rz. *Plaūtupis*) — rzeczownik postwerbalny od *plāuti* m.in. ‘(o wodzie płynącej) podmywać, unosić ze sobą’ (zob.).

plaūtas 2, 4 p.a. 1. ‘szeroka ławka w łaźni parowej, podwyższenie, półka’ (łot. *plāuts*, *plāukts* ‘półka na ścianie’), 2. ‘jedna z dwóch deseczek zasłaniających otwory w ulu kładowym’, 3. ‘pokrywa takiego ula’ (łot. *plāukts* ts.), też pl.t. *plaūtai* (*Kaladinę avilę uždaro su plaūtais* ‘Ul kładowy zamyka się pokrywą zwaną «plautai»’), 4. ‘płaz siekiery, część między obuchem i ostrzem’, 5. ‘klin mocujący kosę na drzewcu’, 6. ‘rynienka do zbierania soku brzoźowego’. War. platalizowany: *pliaūtas*. Sześć wymienionych tu użyc stanowi wybór spośród wielu innych, jakie przytoczono w LkŽ s.v. *plaūtas*. Wyraz pozostaje niezetymologizowany. W znacz. ‘ławka w łaźni’ *plaūtas* może należeć do *plāutis* ‘myć się’. Būga, RR II, 520n. uważał wyraz lit. za spokrewniony z psł. **polū* ‘jedna z dwu części jakiejś całości, połowa’ i **polūti* ‘połowa tuszy zwierzęcej’. Na to nie można się zgodzić z powodów fonetycznych (czym miałyby być alternacja **au* : **a*?). LEW 609, s.v. *plaūtas*

⁵²² Paralele: łac. *vellus*, -*eris* n. ‘wełna’ ≡ *vellō* ‘skubię, wyrwam po trochu’; słow. *runo* ‘wełna’ ≡ *rūvati* ‘rwać garścią’.

‘Liegebrett’ umieścił odsyłacz do hasła *plauskà*, gdzie z kolei pojawia się sugestia, że lit. *pl(i)aũtas* i *plaũtai* pochodzą od bazy **plau(k)-* ‘szeroki, płaski’. Również to tłumaczenie nie jest zadowalające, ponieważ pozostawia bez wyjaśnienia założone przejście **plauk-* w *plaut-*. De Vaan 476 powraca do zbliżenia lit. *plaũtas* z łac. *pluteus* m., *pluteum* n. ‘zasłona z plecionki okrytej mokrymi skórą służąca do obrony przed pociskami; balustrada, ogrodzenie; stół, pulpit, półka; deska; mary’ (drw. na *-eus* od nomen **pluto-* lub **plouto-* ‘woodwork, beam’), jakkolwiek już WH II, 328n. uważał wyraz łaciński za nieobjaśniony. Również ALEW 791 zestawia *plaũtas* z *pluteus* (o de Vaanie nie wspomina). — Cps. *skersāplautis* ‘poprzeczka w wozie’ (zob. *skeřsas*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *ploũt*, *plóũtēs* ‘podłużna listwa zakrywająca boczny otwór ula’ (PZB 4, 15).

pláuti, *pláunu* (war. *pláuju*), *plóviau* 1. ‘myć, zmywać (naczynia)’, 2. ‘płukać bieliznę, prać’, 3. ‘(o wodzie płynącej) podmywać, unosić ze sobą’, *išpláuti* ‘wyprać, wymyć (podłogę); wypłukać; (o wodzie płynącej) wyrzucić na brzeg (topielca)’, *papláuti* ‘podmyć, podmywać, np. brzeg rzeki’, *pérplauti* ‘przełać wodą, przepłukać; na nowo przepłukać’, *supláuti* ‘zmyć (naczynia), zalać wodą; zużyć wodę (na płukanie), zużyć, zmydlić (kostkę mydła); nanieść (o prądzie rzeki)’, *užpláuti* ‘zalać, zatopić (łąkę)’. Refleks SP *pláuti* w połączeniu z refleksami SZ-C *plúti* (zob.) i SZ-V *pluvėti* (zob.) nie pozostawiają wątpliwości co do tego, że bałtycki odziedziczył odpowiedni pierwiastek pie. w postaci sełowej: **pleu-H-*. Możliwe, że pierwotne praesens miało postać **pljāu-iō* < pie. **pleuH-je/o-* (lit. **pliāju*) i że zmieniło się w *pláuju* na skutek dysymilatywnego zaniku pierwszego z dwu ślizgów **j* (paralele s.vv. *gáuti*, *šáuti*). — W pie. pierwiastek elementarny miał postać **pleu-/plu-* ‘pływać, unosić się na wodzie’, por. gr. *πλέω* ‘płynąć po morzu, żeglować’, scs. *plovō*, *pluti* ts., wed. *plávate* ‘płyń, unosi się na wodzie’ (zob. LIV² 487, LEW 609). — Obok **pleu-* istniały dwie sekundarne formy pierwiastkowe: 1° rozszerzona przez *-k-: **pleu-k-* ‘pływać, unosić się w powietrzu’ (por. LIV² 488, zob. lit. SO *plaukyti*), 2° rozszerzona przez *-H-: **pleu-H-* ‘pływać’: lit. *pláuti*, *plúti*, *pluvėti*. LIV² nie bierze pod uwagę prototypu **pleu-H-*, zapewne dlatego, że w swym materiale nie uwzględnił czasowników lit. *plúti* i *pluvėti*, zaś *pláuti* niesłusznie postawił na równi ze scs. *pluti*, z uwagą «Der Akut ist unerklärt» (LIV² 487, przyp. 3; LEW 609n. pozostawił lit. akut bez komentarza). Inne interpretacje omawia ALEW 791. — Drw. od *plav-V*: *plavinėti* m.in. ‘objąć się, chodzić bez celu; iść chwiejnym krokiem’ (⇒ *paplavūnas* ‘kto ślania się po kątach, łązi bez potrzeby’), *plavióti* ‘objąć się, chodzić bez celu’, *plāvoti* ‘często prać, płukać’. Nomina: *āpplavos* f.pl. ‘belki-odbojnice po bokach tratwy’ (⇒ błr. gw. *aplavy* pl., PZB 1, 88n.), *pāpplavos* f.pl. ‘pomyje, popłuczyny’ (syn. *išplovos*, *pāmazgos*), *plaviniaĩ* m.pl. ‘bielizna; pomyje’, *plāvos* f.pl. ‘białe upławy, fluor albus’ (choroba kobieca), *sūplavos* f.pl. ‘pomyje’. Por. n.jez. *Plavýs*, *Plavēlis*, n.rz. *Plavēlē*, n. bagna *Plāvos*, n.m. *Plavējaĩ*. — Drw. od *plau-C*: *pláudyti* (zob.), *plaujóti*, -ju, -jau ‘pływać – o rybach, kaczkach; błdzić, błąkać się, wałęsać się; brodzić w trawie, zbożu’. Nomina: *pláusena* ‘płukanie’ (por. neosufiks w *dúosena*), *plaũtai* (zob.), *plaũtas* (zob.), *plaũtis* m., *plautis* f. ‘katar’ (m.in. SD¹, CGL), też ‘nosacizna u koni’. — WSO *plov-* < **plāu-*: *plóviau* (prt.), drw. *plovinėti* ‘płukać’ (por. typ *krovinėti*). Odpowiedniki psł. **plav-i-* i **plav-a-*: **plaviti* caus. ‘pławić (konie), spławiać (drewno)’, sch. *plāviti*, ros. *plávitʹ*, czes. *plaviti* obok scs. *plavati* iter. ‘pływać’, ros. *plávaty*, *plávaju* ‘pływać, żeglować’. Nomina: *išplova* ‘rów wryty przez wodę, wyrwa; rozmywanie, erozja wodna’, *išplovos* f.pl. ‘pomyje’ (syn. *pāpplavos*), *núoplova* ‘pomyje; muł, osad’, *plovà* II (zob.), *plovesiaĩ* m.pl. ‘pomyje’, *sámplovos* (zob.), *plovimas* ‘płukanie, zmywanie’, *ploviniaĩ* m.pl. ‘bielizna’. Por. WSO **plōu-* w gr. *πλώω* ‘pływać, żeglować’ oraz stisl. *flóa*, stang. *flōwan* ‘unosić się na wodzie, pływać, flow’. — SZ ma dwojaką postać. 1. SZ *plu-*: łot. *pluts* ‘tratwa’ wraz z odpowiednikiem psł. **plūtū*, por. ros. *plot*, *plotá* ‘tratwa, pomost z pni lub desek na wodzie’, pol. przest. *płet*, *płta* ‘ścięte pnie drzew, niekiedy połączone ze sobą, spławiane rzeką’,

również ‘rodzaj tratwy’ (*Już się pletmi zakryła niemal wszytka Dżwina*, SPXVI XXIV, 407) – z substantywizacji adi. vb. *pluta- < pie. *plu-tó-, por. sti. *plutá-* ‘płynący’, gr. *πλωτός* ‘myty, płukany, czyszczony’. 2. SZ *pliu-* (z palatalnym *l* na skutek wyrównania do alternantu na SE *pliau-): *pliūrē* ‘rzadka kasza; dżdżysta pogoda’. — WSZ *plū-: *plūti* (zob.). — WSZ *pliū-* (z *l* jak w formie SZ *pliu-*): *pliūrā* ‘dżdżysta pogoda, słota’, *pliūrē* ‘rozmokły grunt, błoto; wolny stolec, biegunka; kura znosząca miękkie jaja’ (⇒ vb. denom. *pliūrauti* b.z.a. ‘wypróżniać się’), *pliūrai* b.z.a. m.pl. ‘osad na dnie butelki’, ⇒ *pliūroti* ‘pluskać się w sadzawce a. kałuży (o gęsiach, kaczkach)’. Por. łot. *plūtas* f.pl. ‘rozwolnienie, biegunka (u ludzi i zwierząt)’, ⇒ *plūtīt* ‘mieć biegunkę’ : lit. *pliūtyti*, -iju, -ijau ‘jeść siorbiąc’ i ‘cierpieć na biegunkę (o krowie)’. Gw. *pliotē* b.z.a. ‘biegunka’ (słownik Mieżinisa) jest letonizmem.

plazdēti, *plāzda*, *plazdējo* 1. ‘bić, uderzać, machać skrzydłami, trzepotać’, 2. ‘fruwac, latać, szybować’, 3. ‘łopotać na wietrze – o chorągwi, fladze, żaglu’, 4. ‘bić – o pulsie; kołatać – o sercu’, 5. ‘drgać, poruszać się – o liściach na drzewie’, 6. ‘ciężko dyszeć’ (war. s-mobile: *splazdēti*) — czasownik na -ē-, utworzony od wykrz. *plāst*, por. *Sparnais plāst ir nuskrīdo varna* ‘Skrzydłami «plast» i poleciała wrona’. *Kai īšsigāsti – plāst plāst širdis* ‘Kiedy jesteś wystraszony, to serce «plast plast» łomocze’. *Plāst anšoko vanagas ant vištos ir užtūpē* ‘Nagle «plast» spadł jastrząb na kurę i przydusił [ją]’. Brzmienie *plazdēti* pochodzi przez udźwięcznienie -st- > -zd- z *plastēti*, *plāsta*, -ējo (por. *grāizdēti* ob. *grāistēti*; *spurdēti* ob. *spurstēti*), *plasta gyslos* SD «bije puls», *plastējimas gyslū* SD «puls» (por. *tvinkšējimas*). Nawiązanie w łot. *plezdināt*, -āju ‘uderzać skrzydłami’. Do *plāst* są oboczne wykrz. *plās* (zob. *plasnōti*) i *plā* (zob. *plapēti*). ALEW 787 nie dostrzega derywacji od wykrzyknika i uznaje morfologię wymienionych czasowników za niejasną. — Drw. *plazdēti* ‘uderzać skrzydłami; trzepotać na wietrze, powiewać; kołatać (o sercu)’. — War. z nagłosem *bl-*: *blazdēti*, *blāzda*, -ējo (por. *blebēti* ob. *plepēti*); z samogłoską -e-: *plezdēti*. Od wykrzykników pochodzi również synonimiczne czas. *plasnōti* i *vasnōti*.

plebōnas, *pliabōnas* 2 p.a. stlit., gw. ‘proboszcz, ksiądz zarządzający parafią’ (*Plebonus, kunigus vienu balsu prašykiat, idant to mokslo neslēptu* MŽ 11₁₅ ‘Proboszczów, księży proście, aby tej nauki nie ukrywali’), SD «pleban» — zapoż. z błr. *pljaban* (war. *plebān*, stbłr. *plebanь*) ‘proboszcz rzymsko-katolicki’ (por. ĖSBM 9, 235), ⇐ pol. *pleban* ⇐ śląc. *plebanus* (por. Sw IV, 226, Brückner 417, SLA 170, Borowska 356, LEW 266n.). POLŽ 745: wprost z pol. War. stlit. *plebanas*, *plibonas*. Osobno zob. *klebōnas*. — SD *namai plebono* «plebania», *vietinykas plebono* «komendarz» [‘tymczasowy administrator beneficjum kościelnego’, SPXVI]. Zob. też *prābaščius*.

plebonijā 2 p.a. przest. ‘plebania, probostwo’, SD: «parafia», *rūpestis apie kieno plebonijū* SD «komenda» [‘doczesna administracja duchownego beneficium’, L.] — zapoż. ze stbłr. *plebanija*, błr. *plebānija* (⇐ pol. przest. *plebanija*, dziś *plebania*), por. SLA 170, LEW 266n. War. *klebonijā* (zob.).

plēcius, *pliācius*, -iaus 2 p.a. stlit., gw. ‘plac, przestrzeń otwarta, niezabudowana; działka budowlana’ — zapoż. ze stbłr. *pljacь*, *plecь* ‘działka ziemi przeznaczona na siedlisko; niezabudowana przestrzeń; pole bitwy’, por. błr. *pljac*, -a (⇐ pol. *plac* ⇐ nwm. *Platz* m., WDLP, s.v. *plac*). Warianty: z *é* zam. *e/ia*: *plēcius* (por. *plēstras* ob. *plēstras*, DP *pliastras* ⇐ błr. gw. *pljāstar*); z -č- jako oboczniakiem c: *plēčius* ⇐ stbłr. *pljačь*; ze zmianą *pl* > *kl*: *klēcius*. W kwestii dwójakiej pisowni <Ce> i <Cia> zob. *klēmka*. Por. SLA 170, Zs 42, LEW 610 i ĖSBM 9, 248.

pledēkšnē 2 p.a., *plēdēkšnē* 2 p.a. gw. 1. ‘płaski, niedojrzały strączek (grochu, bobu)’, 2. ‘zmydlony ostatek mydła’, 3. ‘płaski kamień’, 4. ‘ryba podobna do płoci, Blicca bjoerkna’. Wygląda jak derywat od wykrz. *pledēkš* (o spadnięciu, upadku), a więc bez związku z

neosuf. *-ekšn-* (typ *ožēkšnis*). Por. wykrz. *plēkšt* (o lekkim uderzeniu, klepnięciu, kłaśnięciu, ciśnięciu, rzuceniu) oraz czas. *plēdūoti* 'iść wymachując rękami; (o połach ubrania) powiewać na wietrze', *išsiplēdūoti* 'rozkopać się – o niemowlęciu w pieluchach'.

plēgà 4 p.a. 1. stlit. i gw. 'kleśka, nieszczęście, dopust Boży' (zob. SLA 170), 2. gw. 'baty, lanie' (*Išdykēliui vaikui reikia plēgōs* 'Temu urwisowi należy się lanie'), 3. gw. 'uderzenie, cios, raz' (*Gavo plēgą per žandą* 'Dostał cios w twarz'), z **pliaga* — zapoż. ze stbłr. *pljakga, pljaga* 'kara boska; nieszczęście; uderzenie; chłosta' ⇐ pol. *plaga* 'nieszczęście', przest. *plagi* f.pl. 'baty, chłosta' (⇐ łac. *plāga* 'uderzenie, cios, raz; rana', zob. Bańkowski II, 596). Por. LEW 610n., POLŽ 518n. — War. *plega* b.z.a. (por. *plēcius* ob. *plēcius; slesnà* ob. *slēsna*), *plagà* 2 p.a., DP <plagà> (⇒ vb. denom. *plagavóti* 'plagować'). — Łot. *plāga* 'Plage, Kinderkrankheit' ⇐ śrdn. *plage* (Jordan 82).

plēgždē 2 p.a., *plegždē* 4 p.a. 1. 'ryba krap z rodziny karpiowatych, o ciele bocznie spłaszczonym, Blicca bjoerkna', 2. 'ryba certa z rodziny karpiowatych, o ciele bocznie spłaszczonym, Vimba vimba' — rzeczownik postwerbalny od dźwiękonaśladowczego czas. **plegždēti*, który pochodzi z sonoryzacji w **plekš-dē-ti* 'stawać się płaskim, płaszczyć się', derywat od wykrz. *plēkš, plēkšt* o klepnięciu, chłaśnięciu, kłaśnięciu, spłaszczeniu (ciasta), chłaśnięciu ogonem (o rybie), wienikiem w kąpielu, też o cmoknięciu i pocałowaniu. Znaczn. etym. 'ryba o spłaszczonym, płaskim ciele'. Synonimem wyrazu *plēgždē* jest *plākis* 'krap', pochodne od czas. *plākti* 'klepać, płaszczyć' (por. przym. *plókščias* 'płaski'); tu też *plāké* 'ryba płoć, Rutilus'. Słowotwórczą paralelę dla *plēgždē* stanowi *kregždē* a. *krēgždē* 'jaskółka', sb. postverbale od *kregždēti* 'skrzeczeć, zgrzytać' < **krekš-dē* ⇐ *krēkšt*. — Formacja udźwięczniona na *-dē-*, *plegždēti* b.z.a., jest poświadczona tylko w użyciu przenośnym, mianowicie jako 'dużo mówić, paplać'. Takie użycie jest porównywalne z pol. *klepać* 'pleść, paplać', *klepać trzy po trzy* 'mówić coś bezsensownego' ⇐ *klepać* 'uderzać lekko dłonią'. — Nieudźwięcznione derywaty od wykrz. *plēkš* to *plekšēti* i podobne (zob. s.v.); od wykrz. *plēkšt*: *plēkštelti* 'mocno klepnać', *plekštēti* 'mlaskać, cmoktać; o wydrze: chłasnąć ogonem'; war. długowokaliczny *plēkšt-*: *plēkštauti* 'mówić głupstwa', *plēkšterēti* b.z.a. 'dać klapsa'. — Postverbalia od *plekš-*: *plēkšnē* 1. 'ryba gładzica z rodziny flądrowatych, Pleuronectes platessa', 2. 'ryba stornia, flądra, Pleuronectes flesus', 3. 'ryba sielawa, o ciele bocznie spłaszczonym, Coregonus albula'. Od *plekšt-*: *plēkštē* (1) 'ryba skarp, turbot, Rhombus maximus' (*Plēkštē plokščia, plauk kaip lenta, netur nė kokių sparnukų*), por. łot. *plekste, plegzde* 'ryba stornia, flądra', (2) 'niedojrzały, płaski jeszcze strąk grochu' (*Plēkštē visai žalia, dar plokščia*), por. łot. *plekste* ob. *plākste* ts., lit. *plōkštē* ts.

plėiskanos, *-u* f.pl. 2 p.a. 'łupież we włosach' (SD «otręby w głowie»). Warianty: *pleiskāniai*; *plāiskanos* (Šlapelis 350); sonoryzowane: *pleizgānēs*; monoftongiczne: *pleskānijos* i *plėskēs* DVŽ, *plėšnos* i *plėšnēs* DVŽ. Osobno zob. syn. *pliusnijos* i *blūzganos*. Bez etymologii. LEW 611, s.v. *pleikanà* operuje pierwiastkiem *pie*. **(s)p^(h)el-* 'abreißen, spalten' i przemilcza kwestię lit. dyftongu. — Drw. *pleiskaninē* 'liszaj'.

plėišē 1 p.a., *pleišē* 2 p.a. 1. 'krążek wygolony na głowie katolickiego duchownego, tonsura' (syn. *praskutà, skutnà*), 2. przest. 'przedziałek we włosach' — prawdopodobnie ze zmiany **plešē*, co zapożyczone ze stpol. *plesz* m./f. 'tonsura' (XV–XVII w.). Wokalizm zmieniony na skutek adideacji do czas. *plėišēti* 'pękać, łupać się' (zob.). Brak u Kabašinskaitė 1998. — Drw. *praskustpleišis* MT 'człowiek z tonsurą' – pogardliwie o księdzu katolickim, o papiście (por. *praskusti* m.in. 'wygolić tonsurę'). Vb. denom. *prapleišyti* MT 'wygolić tonsurę'.

plėišēti, prs. *plėišēja* (war. *plėiši, plėišia, plėišti*), prt. *plėišėjo* 1. 'pękać – o skórze rąk, o desce, drzewie, ziemi', 2. 'rozrywać się, łupać się – o skale, kamieniu', 3. przen. 'krzyczeć,

wrzeszczeć, drzeć się', *atplėišėti* 'odłupywać się', *suplėišėti* 'popękać, rozłupać się, rozlecieć się' — formacja duratywna na -ė- z neoapofonicznym SP/SE *pleiš-* od SZ *plyš-*, por. *plýšti* 'pękać, rozrywać się' (starym SE było tu *plėš-*, zob. *plėšti*). Paralele dla nowego SP: *néikti* ← *nỹkti*; *réižtis* ← (*pa*)*rỹžti*; *trėiškėti* ← *trikšti*. Nawiązanie łot. *sapleišēt strikus* 'rozwiesić w pewnym porządku powrozy rybackie do suszenia' (ME III, 334, 702). Podobne ujęcie alternacji samogłoskowej w ALEW 792n. — Neoapofonia *plyš-* ⇒ *plieš-*: *pliešas* (zob.). Neoapofonia *plyš-* ⇒ *plaiš-*: *plaišinti* (zob.). — Postverbalia: *plėiša* 'pęknięta deska; odłupana kora', *plėišas* 1. 'klin' (syn. *plėištas*, *pliėškas*), 2. 'odłupana szczapa drewna' (syn. *pliauskà*), *plėišata* 'kora, zwł. brzozowa', *plėišė* – pogardliwie o dziewczynie, kobiecie (por. pol. pot. *zdzira* 'stara ladacznica, wycieruch', przest. *zdziera* ← *zdzierać* (SW VIII, 428, SEPP 356), *plėišena* 'pas zdartej kory, łub, łyko' (syn. *pliešas*), też 'odłamek kamienia', *plėiškas* (zob.). Vb. denominativa: *plėišioti*, -ja, -jo 'pękać – o deskach na słońcu, o skórze rąk, pięt', *plėišyti* 'wbijać klin, klinować; wbijać nit, nitować', SD *plėišiju* «nituię» (por. *plėišas*), *priplėišinti* 'narąbać drewna'.

plėiškas 4, 2 p.a. gw. 1. 'klin do rozszczepiania drzewa' (*Skrobliniu plėiškū gerai skaldyti kelmai* 'Grabowym klinem dobrze łupie się pnie/karcze'), 2. 'nit z drewna lub stali' — drw. dewerbalny na -kas od *pleiš-*, por. *plėišėti* 'pękać, łupać się'. Znacz. etym. nomen instrumenti 'kawałek drewna służący do rozszczepiania twardych materiałów'. Podobna budowa: *prairkas* ← *prairti*; *tāškas* II ← *tašyti*. Dublet z osnową *plieš-*: *pliėškas* (zob. s.v. *pliešas*). Por. *piėtvis* ob. *peitvis*; *spėigas* ob. *spėigas*. — Z innymi tematami: *plėiškis* 'klin, nit', *plėiškys* 'skurcz' (syn. *mėšlungis*, *plėštalungis*), *plėiškė* a. *plėišė* 'klin; dłuto', też bot. 'życica roczna, *Lolium temulentum*'. — Z innym sufiksem: *plėištas* 'klin, nit', war. *plėištas*, *plėištis* (⇒ vb. denom. *plėištioti* 'wbijać klin, klinować'). — Drw. wsteczny: *plėišas* 'klin do rozszczepiania drzewa' (⇒ vb. denom. *plėišyti*, -iju, -ijau 'wbijać klin; nitować', SD *plėišiju* «nituię»).

plėitukas 2 p.a. przest. 1. 'kłak pakulany lub zwitek papierowy do przybijania naboju w lufie strzelby, tzw. flejtuch', 2. 'zrobiona z pakuł zatyczka do beczki', 3. przen. 'psotnik, urwis; kłamca; mały, zły człowiek' — zapoż. z pol. przest. *flejtuch*, *flajtuch* 1. 'zwitek gazy do tamowania krwi, tampon', 2. 'kłak do przybijania naboju w lufie strzelby oraz do jej czyszczenia; pakuły na drucie do czyszczenia wąskich otworów', 3. przen. 'niechluj, niezdara'. Wyraz ten przejęto z nwn. **Fleituch*, por. *flaien*, *fleien* 'czyścić, myć' i *Tuch* 'chusta, ścierka' (WDLP, SEPP 106). Inaczej Bańkowski I, 375: z nwn. **flēt-tuch*. Z substytucyjnym *p* za *f* i *k* za *ch* oraz akcentuacją jak w lit. klasie na -uk-. Zob. też *trāpas* II.

plėkėti, *plėka*, *plėkėjo* 'pleśnieć' — durativum stanu na -ė- od pwk. *plėk-* o nieustalonej proveniencji. Odpowiednik łot. *plėk-* w cps. *nuoplėkt* 'zabrudzić się', *saplėkt* 'stęchnąć'. Por. 1° pwk. **plē-* w psł. **plē-sni* 'pleśń', cs. *plěsnī*, ros. *plėsenb*, czes. *plíseň*, 2° pwk. **pel-* w lit. *pelėti* (zob. s.v. oraz LEW 614, 566). — Drw. *plėkti*, *plėksta*, *plėko* inchoat. 'stęchnąć, pleśnieć, pokrywać się pleśnią (o zbożu, mące, sianie, chlebie, naczyniu)', *apiplėkstu* SD¹ «kopceć się» (syn. *aprūkstu*), *paplėkti* 'zatechnąć, stęchnąć', *priplėkti* 'przytęchnąć', *suplėkti* 'stęchnąć, zapleśnieć' (*suplėkę miltai* m.pl. 'stęchła mąka'); *plėkinti* caus. 'doprowadzać do pleśnienia', *apiplėkinu* SD¹ «obrudzam». Nomina: *plėkaĩ* m.pl. 'pleśń' (też z krótkością: *plekaĩ*), *plėkesiaĩ* 3 p.a. m.pl. 'pleśń' (por. *puvėšiai*), do tego z SD: *apiplėkys* «ubrudzony, ubrukany» (syn. *išvalkiotas*); «okopciały» (syn. *aprūkytas*), *implėkys* «brudny» (*implėkimas* «brud»), *priplėkys* SD¹ «wstęchły» (*priplėkimas* SD¹ «wstęchlina, wstęchnienie»). Por. łot. *plėkus* 'stęchły zapach'.

plekšėti, *plėksi*, *plekšėjo* 1. 'z lekka uderzać, klepać, poklepywać', 2. 'o rybie: pluskać, chlastać ogonem', 3. 'o fali: pluskać, uderzać o brzeg, o burtę łodzi', 4. 'cmokać smakując co; mlaskać', 5. 'cmokać na konia', 6. 'o gotującej się kaszy: bulgotać' — czasownik z suf. -

é- od wykrz. *plèkš*, *plèkšt* o klepięciu, kłaśnięciu, pęknięciu (beczki, bańki mydlanej), pluśnięciu. Z metatezą *kš-C* > *šk-V*: *pleškėti* (zob.). — Z innymi sufiksami: *plekščióti* ‘klepać, wyklepywać ciasto’, *plekšénti* ‘klaskać, trzaskać z bicza, klepać po plecach’, *plekšnóti* ‘klaskać; o rybach: pluskać’. Zob. też *plėgždė*.

plėkti, *pleňka* (war. *plėka*), *suplėko* gw. ‘spłaszcząć się, zbijać się (o sianie), ścieśniać się’, *paplėkusi nosis* ‘spłaszczony nos’, *priplėkusia nosim negražus vyras* ‘nieładny [jest] mężczyzna ze spłaszczonym nosem’. War. ze zmianą *pl-* > *bl-*: *blėkti*, *bleňka*, *sublėko* ‘zapadać się – o cieście bez drożdży; twardnieć – o wysychającej ziemi. Niejasny wariant do *plàkti*? Por. wtórne *le* < *la* w *plekúoti* ‘zbijać siano w płasty’ < *plakúoti* (vb. denom. od *plākas*, *plėkas* ‘płast siana, słomy’), poza tym w *plezdėti*, *pašlemėkas*. — St. zanikowego *pluk-* (typ *RuT* ⇌ *ReT*) można się dopatrywać w czas. *plūkti*, *plukù*, *plukaũ* ‘tłuc, bić, trzepać (len)’. Zob. też *plūkti* ‘tłuc, bić, ubijać’.

plėmas 2, 4 p.a. gw. ‘plama, zwykle na ubraniu’ (*Šviesūs drabužiai greitai ima plėmūs* ‘Jasne ubrania szybko ulegają zaplamieniu’) — ze zmianą rodzaju zapożyczone z błr. *pljáma*, -y, pol. *plama*. War. f. *plėmà* 4 p.a., *plėma* 1 p.a. — Drw. *plėmėlė* ‘plamka; cętka (na skórze pstrąga)’. Vb. denom. *suplėmúoti* ‘poplamić, zaplamić’. — War. *plėtmas* (*išplėtmúoti*) jest objawem kontaminacji z syn. *pėtmas* (zob. *pėtmė*; por. LEW 614); z udźwięcznieniem *tm* > *dm*: *plėdmà* ‘plama na twarzy’; ze zmianą *tm* > *km*: *plėkma* b.z.a. JU ‘plama na obrusie’.

plėmė 4 p.a., *plėmė* 2 p.a. stlit., gw. ‘ród; rodzina’ (*Nes per moterystę plėmė ažusilaiko, namai ilgai patinka, vaisosi ir... niekadu negaišta* SP I, 2314 ‘Bo przez małżeństwo plemię się zachowuje, dom długo trwa, mnoży się i... nigdy nie niszczeie’. *Plemių sąrašas* ‘Spis rodów’. *Płėmė visa buvo suvažiavus* ‘Cała rodzina się zjechała’) — zapoż. ze stbłr. *plėmja*, błr. *plėmja*, -eni n. (gw. *pljamjá*), por. ros. *plėmja*, -eni. SD *sena plėmė* «starodawny dom». Zob. SLA 171, ZS 42, LEW 614 (brak w ALEW).

plėndė 1 p.a. gw. ‘obszar, połąć (pola, zasiewu), teren’ (syn. *plótas*). War. *plėngė*. Bez etymologii.

plėndėti, *plėndi* (war. *plėnda*), *plėndėjo* gw. ‘płonać, palić się’, *nuplėndėti* ‘spłonać’, *suplėndėti* ‘spalić się do szczytu’ (*Jis plėndėdamas suplėndėjo* JU ‘Spalił się do cna’) — prawdopodobnie vb. denominativum na -dė- (-di/da-) od *plėnis*, *plėnys* ‘zarzewie, gorący popiół; płomień’, por. *plėnóti* ‘palić się mocnym płomieniem’. Zob. też LEW 615. Złorzeczenia: *Kad tu suplėndėtum!* ‘Oby cię ogień pochłonał!’ *Tegu suplėnda!* ‘Do diabła z nim!’ — War. s-mobile: *splėndėti*, *splėndžia*, -ėjo b.z.a. ‘błyszczeć, promienieć, świecić’. — Drw. *plėndėšai* m.pl. ‘zarzewie’. — Formalnie podobne wyrazy *plėnda* ‘poduszka z małą ilością pierza’ (syn. *pleksnà*) oraz *plėndė* ‘obszar, połąć’ pozostają na uboczu z powodu rozbieżności znaczeń.

plėndra b.z.a., czyt. *pliandra* gw. ‘kobieta złego prowadzenia’ — zapoż. z pol. *flądra*, czyt. [flondra]. Pisownię <CenC> dla /C’anC/ skomentowano s.v. *klėmka*. Zob. też *pliùndra*. — Vb. denom. *plėndravóti* ‘uprawiać nierząd’ (*Ana plėndravó[ja] prie laidokų* JU).

plėndravóti (czyt. *pliandravóti*), zwykle *išplėndravóti*, -ju, -jau gw. ‘roztrwonić, przepuścić pieniądze, majątek’ — zapoż. z błr. gw. *pljandravácь* ‘psuć, niszczyć; o bydle: tratować’ ⇌ pol. XVI w. *plandrować* ‘niszczyć, pustoszyć, ograbiać’. — Sb. *pliundravonė* CHB ‘grabież’, abstractum na -nė od *pliundravoti* ‘grabić, plądrować’ ⇌ stbłr. *pljundravoti* (⇌ pol. XVI w. *plundrować* z nwn. *plündern*; dziś *plądrować*).

plėnis, -ies 1 p.a. f., zwykle pl. *plėnys*, -ių 1. ‘żarzące się węgle, węgle strzelające w powietrze’ (*Plėnys laksto, baisu, kad neužsidegtų ir kitos triobos*), 2. ‘zarzewie, gorący popiół’, SD *plėnys* «perzyna», 3. ‘popiół, zgliszcze’. War. *plėna*, *plėnė*. Odpowiedniki

bałtyckie: łot. *plēne* ‘biały popiół na węglach’, *plēnes* f.pl. ‘płatki popiołu’, stpr. *plieynis* EV ‘zarzewie, Stopassche’ [‘Staubasche’]. Būga, RR I, 474 zaproponował powiązanie z pwk. pbsł. *plē- jak w ros. arch. *plěť*, *plěju* 1. ‘palić się bez płomienia, tleć’, 2. ‘gnić, butwieć, rozkładać się’, drw. ros. arch. *plěnb* f. ‘rzecz zetłła, zbutwiała; zgniły owoc’. To zestawienie jest szeroko akceptowane, por. np. BSW 225, REW II, 369. PKEŻ 3, 294n. mówi o pwk. pb. *plē- o odmiennym znac. ‘rozpadać się, drobić się’. Transponat ie. *pleh₁-ni-, por. ALEW 794. Łączeniu *plénis* z *pelenaĩ* ‘popiół’ (tak robią IEW 802, LEW 615n. i Antilla 1969, 149) sprzeciwia się struktura pierwiastka. — Vb. denom. *plénēti*, -ēja, -ējo ‘o żarze: pokrywać się popiołem’, *plényti*, -ija, -ijo ts., refl. *plénytis* ‘o piecu: mocno się palić, buchać’, *plénōti*, -ōja, -ōjo ‘palić się mocnym płomieniem’, *karštis jau plénōja* ‘gorączka już się wzmacza’, *užsiplénōti* ‘o drewnie: zając się, zacząć się palić płomieniem’. Zob. też *plendēti*.

pléntas 1, 3 p.a., czyt. *pliántas* 1. ‘droga bita, utwardzona, pokryta żwirem’, 2. ‘szosa’ (neosemantyzm), 3. znac. ‘grunt’ przeziera w zwrotach przyimkowych jak *ī pleñtā sudēgti* ‘do szcztu, doszczętnie spłonać’, *iš pleñto iñti* ‘ze wszystkich sił’. Pochodzenie dwuznaczne. Po pierwsze może być sb. postverbale od *plentavōti*, czyt. *pliantavōti* ‘wyrównywać powierzchnię gruntu, usuwając drzewa, pnie, krzaki; niwelować’, co zapożyczone z błr. *pljantavác* ⇐ pol. *plantować*. Po drugie *pléntas* może być zapożyczeniem pol. *plant* przest. ‘wierzchnia część nasypu kolejowego, służąca za podstawę dla toru, torowisko’ (Sw). To pociąga za sobą przypuszczenie o zmianie znac. ‘torowisko’ (na to brak świadectwa lit.) na ‘droga bita’. Całkiem inaczej LEW 616, który uważa wyraz za rodzimy i wiąże go z rodziną *plet-/plat-*, por. *plēstis* ‘szerzyć się, rozszerzać się’, *platūs* ‘szeroki’. — Drw. *plėntininkas* ‘ten, kto dogląda drogi, kto drogę naprawia’, cps. *plėntkelis* ‘szosa’, dosł. ‘plantowana droga’ (por. *kėlias*). — Nazwy wsi: *Plėnta*, *Pleñtas*. — Możliwe, że należy tu także *plėnta* a. *plentā* ‘dno rzeki’, por. *Čystas vandenėlis – visa plentā matyti* ‘Czysta woda – całe dno widać’. *Šio upelio tokia lygi plenta* ‘Ta rzeczka ma takie równe dno’. Przypuszczalnie chodzi tu o przenośnię ‘ubita droga’ ⇒ ‘dno’.

plėntoti, *plėntoju*, *plėntojau* gw. ‘płatać, wikłać; pleść głupestwa’, *suplėntoti* ‘splatać nici, sznur; uwiązać krowę’, refl. *plėntotis* ‘płatać się pod nogami’, *apsiplėntoti* ‘zawrzeć małżeństwo’, *išsiplėntoti* ‘wyplatać się, wykaraskać się’, *įsiplėntoti* ‘zapłatać się i utkwic’, przen. ‘wplatać się w coś nieprzyjemnego, w kłopoty’, *susiplėntoti* ‘zapłatać się (w zeznaniach)’, z *pliántoti — zapoż. z błr. gw. *plėntac* ‘płatać nici’ (PZB 4, 11) ⇐ pol. *plątać* = [plontać] ‘implicare, impedire’. — Drw. *plentatis* ‘płatania’.

plepėti, *plepù*, *plepėjau* 1. ‘pleść głupestwa, mówić wiele i bez potrzeby, paplać’ (war. sonoryzowany: *blebėti*), 2. ‘bulgotać – o płynie’ — czasownik o osnowie *ple-p-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *ple-ple*, będącego wariantem do *ble-ble* (*Blė-blė-blė kelis žodžius, tai kas čia do kalba!* ‘On tylko «ble ble ble», więc co to za mowa!’). Paralele s.vv. *bėbti*. Odpowiednik łot. *plepēt*, *plepināt* ‘paplać’. Por. pol. przest. *plaplać* ‘mówić dużo i bez potrzeby’ od wykrz. *pla-pla*; w XVI w. *plapać*, dziś *paplać* (Zdancewicz 346 niesłusznie uznał to za lituanizm). — Z innymi sufiksami: *plepėnti* ‘mówić, opowiadać; paplać’, *plėpinti* ‘zagadywać kogo, wciągać w rozmowę’, *plepsėti* ‘paplać; bulgotać’. Od wtórnego wykrz. *plėp-t* urobiono *plėptelėti* ‘plasnąć, klasnąć, pacnąć’, też ‘powiedzieć coś niechcący’ (por. pol. *chlapnąć* ts.). — Postverbalia: *plepà* 1. ‘paplanina’, 2. c. ‘ten, co papla’, *plepaĩ* m.pl. ‘plotki, słuchy’, *plepàila* c. ‘papla’, *plėpalas* ‘paplanina; głupestwa, bzdury, brednie’, *plėparas* c. ‘papla’, *plepėrza* c. ‘papla’ (neosufiks jak w *kevėrza*), *plėpeta* a. *plepėtas* c. ‘papla’ (⇒ *plepetūnas* ts.), *plepỹs* ‘papla, pleciuga’ (łot. *plepis* ts.), *plėpkus* ts. (por. *trėpkus*, *tūpkus*), *plepūzà* c. ‘papla, gaduła’ (por. *terliūzà*). — Złożenie tautologiczne: *plepetàuzà* c. ‘papla’ – przez degeminację z *plepet-tauza, por. *plėpetas* ‘papla’, *tauzà* ts. (por. *šaligrečiai, vētrāvėjis*).

pleŕpti, *plerpiù*, *plerpiaũ* gw. 1. ‘wydawać wysoki, ostry, drażniący dźwięk (o motorze, maszynie), warkotać, terkotać, turkotać’, 2. ‘grać nieumiejętnie na skrzypcach, dudach, klarnecie; rzępolić’, 3. ‘głośno wciągać płyn ustami, siorbać; żłopać’, 4. ‘chrapać’, 5. ‘o koniu: parskać’, 6. o głosie gęsi, kaczk, dziecięciu, żołąd’, 7. ‘o pocisku: wydawać świst’, 8. ‘mówić głupstwa, pleść bzdury’ — czasownik o osnowie *pler-p-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *pleŕ-pleŕ* (zob. *plérti*). Paralele: *klerkti* $\Leftarrow$ *kleŕ-kleŕ*; *pliuŕpti* $\Leftarrow$ *pliuŕ-pliuŕ*. Wtórna postać wykrzyknika: *plérp-t* o odgłosie tłukącego się garnka (por. *pliuŕpt*). Udźwięcznionym wariantem do *plerp-* jest *blerb-*: *blerbiù*, *bleŕbti* (wykrz. *bler, *bler-bler nie jest poświadczony). — Z innymi sufiksami: *plerpéti* ‘o kacze: kwakać’ (syn. *kvakséti*), war. *blerbéti* ‘mówić niezrozumiale, w obcym języku (o Żydach); mówić głupstwa; bulgotać (o kaszy); *plérpinti* a. *pleŕpinti* ‘rzępolić na skrzypcach’ (*atsiplérpinti* ‘rozsiać się szeroko, rozeprzeć się usiadłszy’), war. *blérbinti* ‘hałasować’; *plerpséti* ‘klekotać, terkotać, warkotać; puszczać bąki; paplać, trajkotać’, war. *blerbséti*; *plerpsóti* ‘siedzieć beczynn timer, próżnować’. Nomina: *plérpa* a. *plérpis* c. ‘gadula, papla’, war. *blerbà*, *blérba*; *pleŕpkus* a. *plerplà* ‘przedmiot rozklekotany, grzechoczący’, war. *blerblŕs* ‘płaksa’.

plérti, *plérsta* (war. *pleŕsta*, *plëra*, *pleŕna*), *plëro* gw. ‘rozszerzać się, rozłazić się (o butach, rękawicach), rzednąć, rozpadać się; o cieście: rosnać’, *išplérti* ‘rozchwiać się, rozklekotać się’, *paplérti* ‘sflaczać, zwiotczeć’ — czasownik utworzony od wykrz. *pleŕ* (o pykaniu fajki, o głosie derkacza), *pler-pler* (zob. *pleŕpti*). — Drw. *pleréti* ‘szerzyć się, np. o wysypce, krostach; zbyt się rozszerzać, np. o otworze w drewnia’, *išplërinti* caus. ‘rozszerzyć, rozchodzić (przyciasne obuwie)’, refl. ‘rozsiać się szeroko, rozeprzeć się’, *išsipleróti* iter. ‘bujnie się rozrastać (o zbożu), rozszaleć się (o pożarze)’. Nomina: *plérza* a. *plerzà* c. 1. ‘człowiek rozlazły, powolny, niemrawy; otyły’, 2. ‘papla, gadula’ (syn. *plérpa*).

pleskoti, *pleskoju*, *pleskojau* stlit. ‘klaskać, głośno uderzać dłonią w dłoń’: SD¹ *pleskoju* «kląskam, klęskam, kleszczę» (Ruhig: *rankomis pleskoju*) — zapoż. ze stbłr. *pleskati*, *pljaskati*, por. błr. *pljaskacŕ*, -aju, 3 sg. -aje. Na podstawie błr. odpowiednika spodziewamy się akcentu na pierwiastku: *pliāskoti, *plēskoti, tymczasem LKŹ akcentuje *pleskóti* (zob. następne hasło). Zob. też *plekšéti*. — Drw. *pleskojimas* SD¹ «klaskanie», SD «plusk, pluskanie». — Niejasny jest wokalizm *a* w war. *plaskuoti* MŹ ‘klaskać’, *plaskuojimas* BRB ‘radosne okrzyki, Frohlocken’ (ALEW 794) – może z wyrównania do syn. *plasnúoti*, *plasnóti* ‘klaskać w dłoń’.

pleskóti, *pleskóju*, *pleskóju* gw. 1. ‘o kowalu: płaszczyć żelazo uderzeniami młota’, 2. intr. ‘brnąć przez błoto, wodę’, *suplēškóti* ‘zbić, spłaszczyć’, *užpleskóti* ‘zalepiać oczy – o niesionym wiatrem śniegu’ — zapoż. z błr. *pljaskacŕ*, *pljaščú*, 3 sg. *plēšča* ‘uderzać z hałasem lub pluskiem; stukać, uderzać czymś płaskim, np. pralnikiem’.

plēšnas 4 p.a., też f. *plesnà* 4 p.a. 1. ‘górna część stopy ludzkiej między palcami a kostką, tzw. podbicie’ (*Aukštas plēšnas, negalima apsiauti* ‘Wysokie podbicie, nie można się obuwać’), 2. ‘kiść ręki, dłoń, otwarta dłoń’ (*Isidūriau adatą į plēšnà* ‘Wbiłem sobie igłę w dłoń’). Warianty: z *le > la*: *plāšnas*; z insercją *k*: *plēksnas* (*plāksnas*), *pleksnà*. Odpowiedniki łot. *pleksne*, *plēksna* ‘podeszwa stopy’ (war. *plēzna*, *plēzda*) oraz *plēsa* ‘błona pływna u gęsi i kaczek, Schwimmfuß’. Z innym sufiksem: stpr. *plasmeno* EV ‘Vuesbrett, podeszwa stopy między śródstopiem a palcami’. Rekonstrukcja: pbsł. *plet-sna-, *plet-snā-, gdzie *plet- jest formą pierwiastkową wyabstrahowaną z prs. intr. *pletu < pie. *pleth₂-e/o- ‘rozszerzać się’ (por. LIV² 486), zob. lit. *plečiù* s.v. *plēsti* tr. ‘robić szerszym, poszerzać’. Znacz. etym. ‘szersza część (stopy, ręki)’. — Odpowiedniki słowiańskie mają charakter reliktowy (ESJS 655), por. strus. *plesno*, *plesna* ‘podeszwa stopy’, ros. gw. *plesná*, ukr. *plesnó* (gw. *plesnó*) ts., błr. przest. *plēsna* [‘podbicie’, war. *pljósŕnja* ts., też ‘wglębie w dłoń’, ĖSBM 9, 190], śłh. *plēsno*. Dla scs. poświadczone są przede wszystkim formy dualis: *plesnē* ‘podeszwy obu

stóp', gen. *plesnu*, instr. *plesnoma*; wyjątkowe jest sg. n. *plesno* (zob. ESJS, *ibid.*). Do staropruskiego suf. *-m-* zdaje się nawiązywać słn. gw. *plésmo* m.in. 'podbicie, górna część stopy'. BSW 225 operuje neopwk. *ples- i odtwarza dwie praformy: *plesmenā- (na podstawie stpr.) oraz *plesnā-. Zob. też IEW 833 i LEW 601.

plesténti, *plestēna*, *plestēno* gw. 1. 'o ptaku: machać, uderzać skrzydłami' (*plestenu sparnais* SD «trzepięcę się»), 2. 'o sztandarze: powiewać, łopotać na wietrze' — czasownik na *-en-* od wykrz. *plèst plèst* m.in. o biciu skrzydłami (też *plést plést*). Por. *kikénti*, *lepénti* i *urénti*. — Z innym sufiksem: *plestéti*, *plēsta* (war. *plēsti*), *plestéjo* 1. 'łopotać skrzydłami', 2. 'bić – o pulsie' (*gysla plestinti* SD «żyła pulsowa, oddechowa»), 3. 'uderzać dziobem (o pisklęciu w jajach)', 4. 'migać się': *plesta* SD «miga się co, migoce», 5. 'zaświecić się – o oczach osoby, która czegoś pragnie'. Por. bliskoznaczne czas. *plasnóti* i *plazdēti* (< *plastéti*).

plēsti, *plečiū*, *plēčiaū* 1. 'robić szerszym, rozszerzać, poszerzać', 2. 'rozpłaszczając (np. bochenek chleba na łopacie)', 3. 'rozwijać'. Refl. *plēstis*, *plečiūos*, *plēčiaūs* 'rozszerzać się, rozpościerać się, rozrastać się, rozwijać się'. War. s-mobile: *splēsti*, *splēstis* (zob. LEW 875). Odpowiednik łot. *plest* a. *plèst*, prs. *plešu* a. *plēšu*, prt. *plētu* a. *pletu* 'rozszerzać, rozpościerać', refl. *plestiēs*. Alternacja SE *plet-* i WSE *plēt-* w pdg. koniugacyjnym przypomina takie wypadki, jak *lek-/lèk-*, *slep-/slèp-* oraz *sreb-/srèb-*. Formacja praesentis z suf. *-ja-* weszła zapewne na miejsce starszej *pletù, refl. *pletúos, por. wed. *práthate* 'rozpościera się' < pie. *pleth₂-e/o- (por. LIV² 486). — W słowiańskim jest do odnotowania sb. *plet-ja-, por. scs. *plešte* n. 'ѿмощ, ѿѿтов, bark, ramię', sch. *plēce* 'łopatka, scapula', ros. *plečó* ts., pol. *plece* ts. (⇒ nom. du. *plecy* 'obie łopatki'). W kwestii znaczenia por. lit. *petỹs*. Germański pokazuje drw. *vřddhi*: stang. *feald* m. 'pole, field', stwn. *feld* n. ts., < pgerm. *felþa- < pie. *pelth₂-o-. — Drw. *pletnūs* 'tęgi', *pletni mergà* 'dziewczyna przy kości'. — WSE *plēt-*: *plēčiaūs* (prt.), drw. *plētóti* 'rozszerzać, rozwijać', *plētótis* 'rozpościerać się, rozkrzewiać się, rozkraczać się', *plētnūs* 'tęgi', *plētni mergà* 'dziewczyna przy kości', *plētrà* (zob.). — Neopwk. *plēs-* (≡ *plēsti*): *išplēstākis* 'o rozszerzonych oczach' (por. *išplēstas*, *akis*), *plēsčioti* 'machać, wymachiwać (rękami, nogami); uderzać skrzydłami, trzepotać; łopotać na wietrze'. Do tego wykrz. *plést* o uderzeniu skrzydłami, o spadającym przedmiocie. War. s-mobile: *išsisplēčióti* 'rozpościerać się', *splēsčioti* b.z.a. 'wymachiwać', *splēstas* b.z.a. 'płaski – o stopie'. — SO *plat-*: *platūs* (zob.), *samplatà* (zob.). — SZ ma postać *plit-* (typ RiT ⇐ ReT), co jest innowacją zam. *pilt-, zob. *plisti*.

plēstras 2 p.a., *plēstras* 2 p.a. 1. 'część jakiejś powierzchni, obszaru, spłacheć ziemi, łąki' (*Plēstrais da yra ir neišsalusių dobilų* 'Miejscami została jeszcze niewymarzła koniczyna'), 2. 'plama na sierści' (*Visa juoda karvė, tik ant nugaros baltas plēstras* 'Krowa całkiem czarna, tylko na grzbiecie biała plama'), 3. 'maść na rany; plaster na rany, przylepiec' (DP *pliāstras*), 4. 'plaster w ulu: płat wosku z miodem', z *pliāstras — zapoż. z błr. gw. *pljāstar* (*pljājstar*), pol. *plaster*, -tra (≡ nwn. *Pflaster* n. 'przylepiec; bruk'). Dwoistość *é/e* też przy *čērai*, *plēcius* i *labēkas*. Sonoryzowany war. *plēzdras* 'plaster w ulu' (por. *gaizdras*, *žaiždras*). Zob. też *plōsteris*.

plēšyti, *plēšau*, *plēšiau* 'rwać, targać, zrywać, skubać (pióra)', DP 'łupić, rozdzierać, rostargiwać, drapać, szarpać, targać'. SD *plēšau* «drapię co, drę» (syn. *draskau*), «plondruję co» (syn. *išvežiū*), «szarpam co» (syn. *draskau*), *plēšau miestus*, *žmones* «łupię miasta, ludzie», *plēšau rūbų* «drapię szatę». Cps. *apiplēšau* «gołocę» (syn. *apdraskau*), *suplēšau* «rozszarpać co» (syn. *sudraskau*), *suplėšyt* SD «roztargać», *suplėšyt plaukus* SD «roztarchać włosy». Refl. *plėšytis* 'rozrywać się, dwoić się; drzeć się, wrzeszczeć'. — Jest to apofonicznie sztywny iteratyw na *-y-* od *plēsti* (zob.), podobny do *rėžyti* ⇐ *rėžti* i *slėgyti* ⇐ *slėgti*. Z porównawczego punktu widzenia jest on nowotworem, który złuzował starszą formację apofoniczną *plūošyti (pb. *plōš- ⇐ *plēš-), por. odpowiednik łot. *pluōsīt*, *pluōšīt*,

-u, -īju 'rwać, targać', refl. *pluošitiēs* 'brać się za łby, szarpać się, szamotać się, wrywać się; wszczynać wrzawę, hałas' (⇒ *pluošs* 'osoba niesforna, niepohamowana, gwałtowna'). Na rzecz apofonicznej osnowy *pluoš- świadczy również lit. *pluoštas* 'pęk, garść czego', które ma wygląd postwerbalnego rzeczownika na -a- od frq. *pluoštyti < *pluoš-sty- (por. *lākštas* ⇐ *lakštyti*; *maištas* < *maiš-sty-). — Neosn. *plēš-* (⇐ *plēšiau*): *nuplēšioti* 'zrywać (chmiel)', *plēšiotis* 'bardzo głośno krzyczeć', dosł. 'wydzierać się (na całe gardło)'. — Neosn. *plēšy-*: *plēšytojas* SD «drapieżca, łupieżca», *išplēšytojas* SD «wydzieracz, wydzierca».

plēškā 4 p.a. stlit., gw. 1. 'flasza, naczynie szklane z wąską szyjką', SD «flasza; łagiew, łagiewka», 2. *plēška iš medžio* SD «bukłak» [dosł. 'naczynie z drzewa do przechowywania płynu'], 3. LzŽ 'płaska butelka', z *pliēška < *pliāška — zapoż. ze stbłr. *fljaška*, błr. gw. *pljaška*, *fljaška*, -i PzB 5, 268 (⇐ pol. *flasza*, drw. od *flasza* 'duża flasza' ⇐ śrwn. *vlasche*, nwn. *Flasche* f.). Zob. SLA 171, LEW 618, ALEW 274. War. *plēškā* m.in. BRB pokazuje zmianę *šk* > *t^hk* (paralele: *pūčkā*, *rēčkā*, *minyčkā*). — Stlit. *flēška* 'flasza (mleka)' (CHB) ⇐ stbłr. *fljaška* ⇐ pol. *flasza*. — Drw. *plēškelē* SD «flasza», *plēškinykas* SD «łagiewnik» ['wytwórca flaszek']. Drw. wsteczny: *plēšē* ZTŽ 'butelka' (por. *cickā* ⇒ *cicē*).

plēškēs, -iū 4 p.a. f.pl. gw. 'szleje, szory dla konia lub wołu' (syn. *pakiñktai*), por. *Užmauk arkliui plēškēs*. Też sg. *plēškē* 'uprzęż, pasy rzemienne lub parczane nakładane na zwierzę pociągowe' (*Arkliui plēškę nuimti*). Odpowiednik stpr. *pleske* 'szory, uprzęż, Selen [Sielenzeug, Geschirr für Zugvieh]'. Brak uzgodnionej etymologii. Próba podjęta przez Būgę, RR I, 313 zakładała pokrewieństwo z gr. *πλέκω* 'splatać, wić, kręcić', rozumianym jako refleks pie. *plek-. Prowadziło to do problematycznej rekonstrukcji pb. *plēk-skē (wątpliwy sufiks), skąd *plēk-škē na mocy perseweracyjnej asymilacji *k-s* > *k-š*, i wreszcie – po zaniku *k* (dysymilacja) – historyczne *plēškē*. Główne zastrzeżenie budzi postulat pwk. *plek- zamiast ogólnie dziś przyjmowanego *plek- (wed. *prašna-* m. 'zawój na głowie, turban' < pie. *ploć-no-; stwn. *flahs* 'len' < pie. *ploć-so- : gr. *πλόκος* 'splot włosów; plecionka; wieniec; pleciona cięciwa łuku'). Zob. LIV² 486, Beekes 2010, 1206n. oraz LEW 605. Ostatnio PKEŽ 3, 294 uwzględnia fakt, że pie. *plek-/ploć- wymaga pb. refleksów *pleš-/plaš- i wciąga do dyskusji (słabo poświadczoną) formę gw. *plaškinis* b.z.a. 'rodzaj sieci rybackiej'; ma to być drw. na -in- od neosn. *plašk-*, co z metanalizy form *plaš-ka- lub *plaš-kā-. Te formacje na SO *plaš- mają być porównywalne z *prašna-*, *flahs* i *πλόκος*. PKEŽ zakłada alternatywny typ derywacji, mianowicie od pierwiastka na wzdłużonym SE *plēš- 'pleść, splatać'. Nie jest to niemożliwe, ale trzeba zauważyć, że podczas gdy rekonstrukcja *plaš-ka/ā- ('to, co spleciono, splot') nie nasuwałaby większych trudności, to dla *plēš-ka/ā- nie widać jednak oparcia porównawczego. ALEW 794 zrywa z tradycją i proponuje zbliżenie z czas. *pleškėti* 'palić się z trzaskiem, pękać z trzaskiem' itd. Nie jest to pociągające, i to nie tylko z powodów semantycznych; w rodzinie *pleškėti* nie ma ani jednej formy ze SW *plēšk-. — Wydaje się, że warto rozważyć związek z pwk. *plēš-* jak w *plēšti* 'drzeć, rwać', ponieważ rzemienne pasy upręży dadzą się zinterpretować jako 'pasy darte ze skóry'. Por. *plēšā* 'łyko; dranica' i <plēštine linta> SD «dranica» na oznaczenie 'deski łupanej z pnia'. Analiza: *plēš-k-ēs* f.pl., drw. na -k-, porównywalny np. z *trinkā* ⇐ *trinti*, *spēkā* ⇐ *spėti*.

plēškėti, *plēška*, *plēškėjo* 1. 'palić się z trzaskiem, gwałtownie' (*suplēškėti* 'spłonąć szybko i do cna; zagotować się; zaszeleścić'), 2. 'o wiośle: uderzać o taflę wody', 3. 'wrzeć, bulgotać', 4. 'rozbrzmiewać', 5. 'o silnym mrozie: trzymać', 6. 'o roślinie: bujnie rosnać', 7. przen. 'bardzo boleć; złościć się' — z metatezą *kš-C* > *šk-V* od wykrz. *plēkšt* o klepnięciu, klaśnięciu, pęknięciu (beczki, bańki mydlanej), o pluśnięciu, rzuceniu czym. Obok tego *pleškėti* (zob.). W kwestii metatezy por. *pliskėti* ob. *pliksėti* (s.v. *plyksėti*). — Caus. *plēškinti*

‘rozkładać duży ogień; mocno palić w piecu; zapalać lampę; strzelać’, przen. ‘robić co energicznie, z zapalem’, *plēškinti liežuviu* ‘paplać, mleć językiem’ (*atplēškinti* ‘odburknąć, odfuknąć’), refl. *plēškintis* ‘o kaczkach: pluskać się’, *motriška susiplēškino* ‘kobieta zaszła w ciążę; kobieta urodziła’. — War. sonoryzowane: *plēžēti* (prs. *plēžu* a. *plēgiu*) BRB ‘pleść, paplać’, *plēžoti* BRB ‘klaskać w dłonie’ (zob. ALEW 794n.).

plēšti, plēšiu, plēšiau 1. ‘drzeć, zdzierać z wierzchu, zdzierając otwierać; zdzierać korę, łyk, skórę; zrywać dachy’, 2. ‘orać nowe pole’ (*Baigiu pūdymā plēšti*), 3. ‘zabierać przemocą, wydzierać’, 4. ‘ciężko pracować, harować’, 5. ‘śrutować, rozdrabniać na śrutę ziarno zbóż’ (SD *plēšiu* «krupię, kruszę; szrotuję»), 6. intr. ‘świtać, dnieć’ (*Kaip tik diena plēšia, ir kylam iš lovos*), 7. *akis plēšti* ‘skakać do oczu’. War. *plēšti, plēšiū*. Refl. *plēštis* ‘wdzierać się (siłą, przemocą)’, *diena (zaria) plēšias* ‘świta, dnieje’, DP ‘powstawać’ (*plēšdamos*). Cps. *apiplēšti* ‘obedrzeć z kory, ze skóry; ograbić, obrabować; wyjałować ziemię’, *išplēšti* ‘wyrwać, wyrzeć; ograbić’, *išplēšiu* SD «wyzuwać kogo z czego» (syn. *ištraukiu*), «wylupię skrzynię», *nuplēšti* ‘zrywać, zdzierać, niszczyć; wyjałować ziemię’, *garbę nuplēšti* ‘zhańbić, pohańbić’, *praplēšti* ‘przerwać, przedrzeć, rozedrzeć’. Synchroniczne *plēšti* funkcjonuje jako causativum do *plýšti* intr. ‘pękać, rozrywać się’ (zob.). Odpowiednik łot. *plēst, plēšu, plēsu* ‘rwać, drzeć’. Pb. *plēš- z pie. *pleh₁k- ‘rwać, drzeć’ (LIV² 483n., ALEW 796), por. stang. *flēan* ‘zdzierać skórę, oprawiać’, stisl. *flá ts.*, alb. *plas* ‘pękać, rozrywać się’, *plasë* f. ‘szczelina, rysa’. Zob. też iter. *plēšyti*. Drw. *plēšdinēti* ‘łupić, np. kościoły’, su- ‘zdzierać pazurami’, *plēšdinti* m.in. ‘zdzierać ubranie’, ‘kazać komu drzeć się, wrzeszczeć’, *plēšyti* (zob.). Nomina: *ižplēšia* SD «wydzierstwo, to co wydarto», *nuplēšia, nuoplēša* SD «łup», *nuplēšējas* DP ‘złupiec’ [‘ten, kto złupił’], *nuplēšimas* ‘złupienie z czego’, *plēšā* ‘łyko; wąska deska łupana z pnia, dranica; gont’, *plēšas* ‘o biegu rzeki: szybki, bystry’ (por. pol. *rwący* ts.), *plēšikas* ‘rabuś, bandyta’, *plēšimas* 1. ‘darcie, zdzieranie butów’, 2. ‘karczowanie i oranie nieużytków’ (por. łot. *plēsums* ‘ziemia orna, rola’), 3. ‘dzierstwo; rozbój, grabież’ (DP ‘drapiestwo, łupiestwo, szarpanie, łupy’), *plēšimas javų* SD «szrotowanie, mielcie grubo, krupienie», *plēšinys* ‘nowina, zorany odłóg’, *plēšrūs* ‘drapieźny’ (zakłada abstr. *plēšra ‘darcie, rozdzieranie’, por. *plētrūs* ← *plētrā*), *plēšrūnas* ‘drapieźnik’, *plēštas* SD «szrotowany, na poły zmełty», *plēštinis* a. *plēštinis* ‘darty, zdzierany’ (SD <plēštine lynta> «dranica», <kamanos plēštines> «monsztuk koński»), *plēšūnas* ‘kto prędko zdziera ubranie a. obuwie’, *plēšūs* SD «łupieżny» [‘drapieźny’] (syn. *draskus, lupus*), *próplēša* ‘rozdarte miejsce, wyrwa’ (← *praplēšti*). Cps. *akīplēša* c. ‘ktoś bezczelny, natrętny, arogancki’ (por. *plēšti*), *išplēštaākis* (zob.), *plēštalūngis* (zob. *mēšlūngis*), n.rz. *Žemēplēša* – znacz. etym. ‘wyrwa w ziemi’ (por. *Žemóperša* s.v. *peršēti*). — SO *pluoš-*: *pluoštas* (zob.). — Neoapofonia *plēš-* ⇒ *plyš-*: *plýšti* (zob.). — Neoapofonia *plyš-* ⇒ *plaiš-*: *plaišēti* (zob.). — Neoapofonia *plyš-* ⇒ *plaiš-*: *plaišinti* (zob.).

plēšti, plēšiu, plēšiau stlit. ‘weselić się, podskakiwać z radości, tańczyć’ (Mažvid, Bretkun). W *Knyga nobažnystės krikščioniškos* obok <plēšti> ukazują się war. z samogłoską *q*, <plāšti>: *Tegul po jo veidu švenčiausiu upės plāšti ne perstoja* KN 83₁₂ ‘Niechaj przed Pańską oblicznością rzeki wesóło płasają’. Zob. dokumentację w ALEW 795 i ALEW 2.0 (s.v.) oraz PAŽ 348 (pominięte w SLA). Z pisownią <ę[ch]> alternuje czasem <en[ch]>, por. z BRB <plen[che]> ‘podskakiwał’ (jest to glosa do <[chokineio]>) oraz <o kaip... plen[chimā i]lchwjda> ‘a gdy ujrzał taniec’ (glosa do <Schokineghimā>). LKŽ akcentuje *plēšti, -iū, -iaū*. Sporne. Większość badaczy utrzymuje, że osnowa lit. *plēš-* jest spokrewniona z prasłowiańską *plēs-, por. scs. *plēsati, plēšq* ‘tańczyć’, ros. *pljasátb, -šú* ‘tańczyć taniec ludowy’, czes. *plesat, plesám* ‘radować się, wykrzykiwać radośnie; płaszać’, stpol. *plēsac, pląszę*, pol. *pląsać, pląsam* ‘tańczyć, przebierać nogami, podrygiwać; weselić się, skakać z radości, klaskać w ręce’. Zob. Būga, RR II, 516n., BSW 225 (rekonstruuje pbsł. prs. *plenšjō), REW II, 379, LEW 619n., Rejzek 475, Borys 439. Zasadnicza trudność rekonstrukcji bałto-

słowiańskiej wypływa z faktu, że psł. *plēsati nie ma żadnych odpowiedników ie. (goc. *plinsjan* ‘tańczyć’ ze swym *p-* i ograniczonym germańskim zasięgiem tłumaczy się najlepiej jako sławizm, zob. ALEW 795). Gdy chodzi o przekaz autorów starolitewskich, to nie znajduje on potwierdzenia w czasach późniejszych, nie jest też poparty żadnym świadectwem z gwar litewskich. Jeśli do tego dodamy brak łotewskiego odpowiednika *plies- (por. *mīezu* : lit. *mėžù*), to wypadnie przychylić się do zdania Brücknera 417 (s.v. *plqs*), że «[lit.] dawne *plēshti* jest podejrzane co do rodzimości». Podobnie jak w wypadku goc. *plinsjan* w grę wchodzi pożyczka ze słowiańskiego (zob. Bańkowski II, 609). Najstarsze sławizmy litewskie mają jak wiadomo źródło starobiałoruskie lub staropolskie. Żałowywszy, że sekwencja stlit. *ęS* z *enS wiernie oddaje słowiańską samogłoskę nosową *ę* przed spirantem, łatwiej dopasujemy lit. *plėš-/*plenš-* do staropolskiej formy XV w. *plęsać* 1. ‘klaskać, uderzać dłonią w dłoń’, 2. ‘podskakiwać, tańczyć’ (SSTP VI, 148) niżeli do stbłr. *pljasati* (war. *plesati*) ‘tańczyć, skakać’, gdzie samogłoska pierwiastkowa jest pozbawiona rezonansu nosowego. Gdy chodzi o różnicę *š* (lit.) : *s* (słow.), to polega to na uogólnieniu w paradygmacie litewskim spółgłoski *š*, czyli takiej, która była właściwa dla staropolskiej formy praesentis, por. *pląszę, pląszesz, pląsze* (por. stbłr. *pljašu*, scs. *plęšq*). Zapożyczenie litewskie przedstawia więc swego rodzaju hybrydę: podczas gdy wokalizm odpowiada inf. *plēs-* (stpol.), to konsonantyzm koresponduje z formą prs. *pląsz-* (pol.). — Jedynym szczegółem, który utrudnia lituaniście akceptację *plėšti, pląšti* jako sławizmu, jest jego dwuzgłoskowa (quasiprymarna) budowa, a to dlatego, że czasowniki słowiańskie są z reguły litewszczone w postaci trójzgłoskowej, mianowicie z udziałem sufiksów *-yti* i *-oti*, oddających słow. *-yti* i *-ati*, por. np. *slūžyti* ‘służyć’ (nie *†slūžti*), *plentóti* ‘płatać’ (nie *†plėsti*). Z tego wynika, że formy stpol. *plęsać*, pol. *pląsać* powinny były przybrać w transpozycji litewskiej postaci *plenšoti i *planšoti. Jeśli tak nie jest, to być może dlatego, że proces transpozycyjny został zakłócony przez derywację wsteczną. Ona to sprawiła, że *plenšoti zmieniło się w *plėšti*, zaś *planšoti w *pląšti*. W tej chwili nie widać form ściśle paralelnych, które mogłyby uprawdopodobnić zakładaną derywację wsteczną. Trzeba poprzestać na wskazaniu przybliżonych analogii, np. *trōtyti* ‘tracić’ ⇒ *tróti* oraz *tūžyti* ‘martwić się’ ⇒ *tūžti*.

plėtkai, -u 2 p.a. m.pl., *plėtkos* 2 p.a., f.pl. gw. ‘plotki’ (*Eina tai pas vieną, tai pas kitą susiedą ir tik pletkus vedžioja* ‘Chodzi od jednego sąsiada do drugiego i roznosi / rozpuszcza plotki’). Pisownię <pletkai> należy uważać za wariant do <pliatkai>, o czym s.v. *klėmka*. Z samogłoską *’a* jako substytucją słow. *’o* zapożyczone z błr. *plėtki* f.pl. lub pol. *plotki* f.pl. War. *pliōtkos* DVŽ. Rodzaj męski *plėtkai* można tłumaczyć upodobnieniem do rodzimego syn. *plepaĩ* (⇐ *plepėti*). Zob. też SLA 171, LEW 620 (brak w ALEW). POLŽ 521n. uważa za polonizm i sięga nawet po pol. gw. *pletka*. — Vb. denom. *pletkáuti* ‘robić plotki, rozpuszczać plotki, plotkować’. — War. *pletkavóti* ‘plotkować’ ⇐ błr. gw. *pljatkavácʼ, -úju* (PzB 4, 26), por. błr. liter. *pljatkárycʼ, -ru* (TSBM, ĖSBM 9, 246).

pletkōrius, -iaus 2 p.a., czyt. *pliatkōrius* wsch.-lit. ‘plotkarz’ — zapoż. z błr. *pljatkár, -ará*. Syn. *pletkūnas* LZŽ.

plėtrà 4 p.a. ‘rozwój, rozrost, rozpowszechnianie się czego, ekspansja’ — dewerbalne abstractum na *-rā-* od *plėt-*, por. *plėsti* ‘rozszerzać, rozwijać’. Neologizm wzorowany na typie *aušrà* ⇐ *aūšti*; *kaitrà* ⇐ *kaĩsti*. — Drw. *plėtrūs* ‘szybko się rozprzestrzeniający (o ogniu, chorobie), dążący do ekspansji’ (por. *tamprūs* ⇐ *tamprà*; *skėtrūs* ⇐ *skėtrà*), ⇒ vb. denom. *išplėtrėti* ‘wyrobić w sobie, np. wolę’ (*Valia išplėtrėti yra labai sunku* ‘Bardzo trudno jest wzmocnić swoją wolę’), ‘rozszerzać się’ (*Liga išplėtrėja iš įgimtinio polinkio* ‘Choroba rozwinęła się z wrodzonej skłonności’).

plėvė 4 p.a. 1. ‘błona, błonka otaczająca organy wewnętrzne’, 2. ‘przepona brzuszna’,

3. 'napletek okrywający żołądź członka męskiego', 4. przen. 'cienka warstewka na powierzchni płynów; kozuch na gotowanym mleku lub kaszy'. Odpowiednik łot. *plēve* 'cienka skórka, błona; kozuch na mleku; cienka przeźroczysta materia; blizna'. Pokrewne psł. **plēva*, słh. *plēva* 'powieka', ros. *plevá* 'błona', ukr. *plivá* 'błona, skórka; przepona', bhr. *pljavá* 'błona, błonka, skórka', < pbsł. **plēuā*- (BSW 226, LEW 620, ALEW 797). — Drw. *plēvēlē* 'błonka', stlit. 'napletek' (WP), *plēvētas* a. *plēvingas* 'błoniasty, żylasty (o kawałku mięsa)', *plēvinis* 'mający cechy błony, rozpostarty jak błona (o skrzydłach, płetwach)'. — Z innymi sufiksami: *plēmē* 'błona', *plēnē* 'błona, cienka skórka; przepona; cienki ostatek czego', SD *plēnē* «błona w ciele zwierząt»; kozuch na mleku warzonym», *plēnē žarnas ažudingiunti* «kałdun» ['jama brzuszna z wnętrznościami', SPXVI]. Por. stpr. *pleynis* EV 'skóra na czaszce, Hirnuel [Hirnfell, Hirnhaut]' (digraf <ey> dla wyrażenia *ē*), łot. *plēne* 'cienka warstewka czegoś'. Pokrewne psł. **plēna*, czes. *pléna* 'cienka skórka', słh. *pléna* 'pielucha', < pbsł. **plēn*-. Obok tego psł. **pelena*, ros. *pelená* 'pielucha', sch. *pelēna* ts. Osnowy **plē-u*-, **plē-n*- zakładają derywację od pwk. pie. **pleh*₁-, ten jednak w znaczeniu 'błona, skóra' nie znajduje oparcia poza bałto-słowiańskim. — NB. W niektórych językach ie. ukazuje się pwk. **pel*- 'skóra', por. gr. *πέλμα* n. 'podeszwa' (**pel-mn*-), łac. *pellis*, -is f. 'skóra' (**pel-ni*-), stwn. *fell*, -lles, stisl. *fjall* n. 'skóra' (**fel-n*-), zob. de Vaan 455, Beekes 2010, 1168.

plevénti, *plevēna*, *plevēno* 1. 'uderzać skrzydłami', 2. 'fruwać, latać, szybować', 3. 'łopotać, powiewać na wietrze; szeleścić (o liściach)', 4. 'rozwiewać (włosy)', 5. 'łśnić, świecić się'. War. *plavénti*, *blavénti*. Z uwagi na brak odziedziczonej sekwencji **ev* należy <*pleventi*> uznać za allofoniczny zapis brzmienia **pliavénti*, por. *kēvalas* ob. SD <*kiawałay*> : łot. *čavala*; *ševelys* ob. *šiavā*. Prawdopodobnie drw. od wykrz. **pliau* o uderzeniu skrzydłami. Por. wykrz. *pliāukšt*, *pliāũkšt* s.v. *pliāukšēti*.

pliaugà 4 p.a., *pliaugē* 4 p.a. gw. 'długotrwały deszcz, słońce'. Urbutis 2010, 456 zaproponował powiązanie z pol. gw. *pluga* 'rzęsy deszcz' [por. pol. *plucha* 'dżdżysta pogoda, słońce'], kaszub. *pluga* 'śnieg z deszczem' oraz ros. gw. *pljugá* 'grzęzawisko, bagno w lesie'. Wynika z tego możliwość rekonstrukcji wyrazu pbsł. **pliaug-ā*-. Inaczej Boryś 442, s.v. *plugawy*, który – nie znając wyrazu litewskiego – zrekonstruował psł. gw. **pługa* 'to, czym się pluje, ślina, plwocina' i wywodził to z osnwy werbalnej **płu*- jak w prs. **płujō* do **płivati* 'pluć'. Zob. też *pūgā*. — Zapoż. litewskie w bhr. gw. *pljáha*, *pljága* 'śnieg z deszczem' (PZB 4, 22). Bhr. *ja* za lit. *iau* też w *sjátka* 'wielka chusta na plecy, z frędzlami' ⇐ lit. *siaūstė* (Grinaveckienė, Mackevič 1989, 75).

pliāukšēti, *pliāukši*, *pliāukšējo* 'trzaskać, klaskać; trzaskać batem; pluskać, chlustać; mlaskać, cmoktać', *pliāukšiu* SD «biczem trzaskam», «klaskam abo kleszczę rękoma» (syn. *rankomis ploju*), «klepię czym płaskiem vderzając kogo» (syn. *plaukšteriu arkli*), «trzaskam czym» (syn. *brašku*), *pliāukšētioti* 'strzelać palcami' — czasowniki utworzone od wykrz. *pliāukšt*, *pliāũkšt* o uderzeniu dłonią, płetwą ogonową, o trzaśnięciu batem, o mlaśnięciu wargami. War. z metatezą *kš-C* > *šk-V*: *pliāušketi*, *pliāuška*, -*ėjo* 'pliāukšēti', też 'paplać, trajkotać, pleść głupstwa; bełkotać'. — Drw. *pliāuška* 'rzemyk umocowany na końcu bata; paplanina; ten, co papla', *pliāuškalas* 'paplanina; brednie, plotki', c. 'papla, gaduła' (⇒ *pliāuškālius* 'pleciuga, gaduła'), *pliāuškata* c. 'gaduła' (por. *barškata*, *blāzgata*), *pliāuškynē* ts.

pliāũkšti, *pliāũškia*, *pliāũškē* 1. 'rozpryskiwać się z charakterystycznym odgłosem, pluskać', 2. 'plusnąć ogonem – o rybie', 3. 'iść po wodzie, błocie; brodzić z brodnią', 4. 'paplać, bajdurzyć', 5. 'używać plugawych słów' — czasownik utworzony od wykrz. *pliāukšt*, *pliāũkšt* m.in. o uderzeniu płetwą. Por. *pliāukšēti*. Dźwiękonaśladowczy jest również odpowiedni czas. psł. **pljuskati* 'pluskać', por. słh. *pljũskati*, ukr. *pljũskaty*, czes.

pliskat, pol. *pluskać*, zob. Boryś 442.

pliauskà 4 p.a. 1. 'polano, szczapa, kawał odłupany z kłoca, okrągłaka', 2. 'polano, z którego łupie się szczapki na łuczywa, tzw. błonik' (syn. *skalà, balanà*), 3. 'szczapa smolna, łuczywo', 4. 'odłamek kamienia' (syn. *skevéldra*), war. *pliauckà* — sb. postverbale od **pliauskėti*, **pliauksėti*, derywatu od wykrz. **pliausk*, **pliauks(t)* o odgłosie trzaśnięcia, trzeszczenia, pęknięcia (por. *pliauška* ⇐ *pliauškėti*, *pliaukšėti*). Warianty: *pliaūškė*, m. *pliaūškas*; z udźwięcznieniem *usk* > *uzg*: *pliauzgà* (por. *rauzgýti*, *skiaūzlas*). Z depalatalizowanym nagłosem: *plauskà, plauckà* 'szczapa', SD <*płauska*> «szczepa». Inaczej LEW 608, s.v. *plauskà*: do ros. *pljuská* 'kielich kwiatu', *pljusná* 'śródstopie' itp. REW II, 377n.: do ros. gw. *pljuskij* 'płaski'. Zob. też ALEW 798. — Neoapofonia *pliausk-* ⇒ SZ *pliusk-*: *pliuskė* 'szczapa, polano, drzazga; odłamek, kawałek', *pliuskės* f.pl. 'łuski z ziarna owsianego; otręby; łupież', też 'odłamki kamienia, lodu'. Z depalatalizacją: *pluskà* 'czub włosów', *pluskos* (zob.), *pluskata* 'drzazga, szczapka'. WSZ *pliusk-*: *pliūškės* f.pl. 'łupież'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *pljuskvy* f.pl. 'łuski owsiane' (PZB 4, 21) ⇐ lit. *pliūškės*.

plýckas, plỹskas 2 p.a. stlit., gw. 'płaskie ciasto, placek; podplomyk; blin, racuch' — zapoż. z prus.-niem. *plītske, pliske* m. (GL 102, LEW 622). War. f. *plyckà, plyska* b.z.a. Ukazuje się już w BRB, por. *imk... neraugintus karvoius* (głosa: *pliskas*) 'weź przasne ciasta'. Zob. SLA 171, Skardžius, RR 4, 412, Kabašinskaitė 1998, 19. Zob. też *plādas* I.

plieḱsti, plieskiù, plieskiaũ 'jasno świecić, razić oczy, oślepić światłem', *užsiplieḱsti*, -*plieḱsia*, -*plieskė* 'zapalić się, stanąć w ogniu', iter. *plieskóti, -ja, -jo* 'wybuchać płomieniem, buchać – o ogniu' (*plieskus* 'jasno oświetlony, błyszczący') — dwuznaczne: 1° *plieks-ti* ⇐ wykrz. **plieks*, **plieks-t* (por. *pliekt* o błysku błyskawicy, łot. *plaiksnītiēs* 'zapalić się, błysnąć – o błyskawicy'), 2° *plieks-* może być neoapofonicznym SP/SE od *plyks-* jak w *plyksėti* (⇐ *plykst*) albo od *pliks-* jak w *pliksti* (⇐ *plik*). Por. *pérpliešinti* ⇐ *plýšti*; *pakiēbti* ⇐ *kībti*; *prižliēbti* ⇐ *žlibti*.

pliekti, pliekiu, pliekiau (war. *pliekti*) 1. 'mocno bić, uderzać, smagać batem, chłostać, batożyć', 2. 'tłuc, trzepać (len, odzież)', 3. przen. 'piętnować', 4. DP 'rysować' ['robić skazy, uszkadzać']. Cps. *išpliekti* 'o złocie: wykładać na cienką blaszkę', *supliekti* 'zdzielić batem, kijem; pobić, pokonać, zwyciężyć (w boju); zmęczyć, wycieńczyć; zapłacić; napiętnować', *užpliekti* 'zabić; mocno zbić; zgonić, zmęczyć konia', przen. 'zarobić pieniądze', refl. *užsipliekti* 'zawalać się robotą, zamęczać się pracą'. War. *pliekti* 'bić – o piorunach; palić się wielkim płomieniem, buchać – o ogniu; razić oczy – o świetle lampy'. Pochodzi chyba od wykrz. *pliekt* o uderzeniu, zdzieleniu czym; o błysku błyskawicy. Por. syn. *plėkti*. Nieco inaczej LEW 622: «Gehört zu der Familie von lit. *pleikė, pleikti, plikas* usw.». Zob. też ALEW 798, gdzie zestawienie z łot. *pliekšt, -šu* 'spłaszcząć, kuć młotem' i *plīkšēt, -u, -ēju* 'klaskać; trzaskać/strzelać z bata' (segment -š- nieobjaśniony). Drw. *pliekis* 'chłosta, smagnięcie; cios' (por. *siēkis* ⇐ *siėkti*). — SZ *plik-*: *plikas* (zob.), łot. *plīkis* '(wymierzony komuś) policzek', ⇒ vb. denom. *plīkēt, -ēju* 'policzkować'. — SO *plaik-*: *plaikstýti* 'poruszać jak wiatr chorągwią', refl. *plaikstýtis* 'o chorągwi: łopotać, powiewać – o chorągwi'.

pliekti, pliekiù, pliekiau gw. 'łączyć (włókna, nici) przy splataniu; platać, wikłać', *papliekti* 'rozłożyć, np. do suszenia', *pripliekti* 'przyłączyć, dołączyć, dodać', *supliekti* 'złączyć, połączyć', *užpliekti* 'zasiać niegęsto', refl. *pliektis* 'rozpościerać się; lgnąć do kogo, garnąć się, zalecać się do kobiety', *susipliekti* 'zejść się, związać się w parę' — czas. *pliekti* jest prawdopodobnie wynikiem dyferencjacji leksykalnej w stosunku do *pliekti* 'mocno bić, chłostać' (zob.), z tym że sprawa wymaga dalszego badania. — Neoapofonia SZ *plik-* ⇒ SP/SE *pleik-*: *pleikti, -iù, -iaũ* 1. 'rozpościerać, rozścielać (słomę, prześcieradło), spłaszcząć (ciasto)', 2. 'pokrywać z wierzchu cienką warstwą', 3. 'platać rybę' *užpleikti* 'zasłonić,

okryć', refl. *išsipleikti* 'rozsiąć się szeroko, rozeprzeć się' (syn. *išsipleĩti*), *prisipleikti* 'przysunąć się, przyłączyć się do kogo', *susipleikti* 'splatać się'. Paralele apofoniczne: *greĩbti* ob. *griēbti*; *skleĩsti* ob. *skliēsti* i *speĩsti* ob. *spiēsti*. — Wariantem do *pleik(ti)* jest *pleĩks(ti)*, zwykle refl. *pleĩks(tis)* 'rozszerzać się, rozplaszcząć się, rozprostowywać się'. Dodatkowy segment -s- wskazuje na wykrz. *pleiks jako podstawę (por. wykrz. *pleĩkš*, *pleĩkt*). — Drw. *pāplieka* a. *paplieka* 'pasma lnu; cienka gałąź drzewa', *plieka* 'pasma, włókno lnu, konopi'. — SO *plaik-*: *plaikstĩti* 'platać, wikłać', refl. *plaikstĩtis* 'łgać do kogo, przestawać z kim, zadawać się'. Sb. *sāmplaika* (zob.).

plienas 1 p.a. wsch.-lit. 'niewola' — zapoż. ze stbłr. *plēñs*, *pleñs* (*plioñs*), por. ros. *plen*, -a (← scs. *plēnũ* m. 'σκούλα, αἰχμαλωσία', zob. REW II, 369). War. *plienas* 2 p.a. (Zs 42). Co do akutu por. zapoż. *biesas* i *svietas*. — Współrzedne zapożyczenia: 1° *pliēnasai* 'jeniec' (*Daũg vāro plienĩjũ maskõliũ* LzŽ 'Pędzą dużo jeńców Rosjan') ← stbłr. *plennyj*, *plenjaemyj* (por. ros. *plēnnij* 'wzięty w niewolę'), 2° *plienikas* 1 p.a. 'jeniec' (*Plienikus maitino tom budēm* 'Jeńców karmili tymi grzybami') ← stbłr. *plennik̃s*, *plenĩs* (por. ros. *plēnnik*), 3° *plienčikas* 1 p.a. 'jeniec', analiza *plien-čikas*, kalka słowotwórcza z ros. *plēnnik*, gdzie zastępstwem za ros. -nik jest neosuf. -čik-. W kwestii neosufiksu por. opozycje *nebāš-čikas* : *nebāš-ninkas*; *kūk-čikas* : *kūk-ōrius*; *bāl-čikas* : *bāl-tas*.

pliēnas 4 p.a. 'stal'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *pliens*, stpr. *playnis* Ev 'stal, Stal [Stahl]' wskazują na pb. *plainas. Za wywodem *plien-* z *plain- przemawiają takie korespondencje, jak lit. *sniēgas*, łot. *snēgs* : stpr. *snaygis* oraz lit. *sliekas*, łot. *sliēka* : stpr. *slayx*. Dalsze tłumaczenie niepewne, zob. LEW 623. PKEŽ 3, 289n. przyjmuje najpierw wywód fonetyczny *plainis z praformy *pleinas 'coś lśniącego, połyskującego', następnie postuluje związek apofoniczny między *plein- i lit. *plýnas* 'goły, łysy'. Zob. też ALEW 798. — NB. W staropruskim jest też zapożyczona nazwa stali: °*staclan* ← śrwn. *stahel* m./n. (nwn. *Stahl* m.). Ukazuje się ona w cps. *panustaclan* Ev 'krzesiwo ze stali, Vuerysen [Feuerstahl zum Feueranschlagen]', zob. Trautmann 1910, 389, PKEŽ 3, 220n., Larsson 2010, 49.

plienikas 1 p.a. wsch.-lit. 'jeniec' (*Plienikus maitino tom budēm* 'Jeńców karmili tymi grzybami') ← stbłr. *plennik̃s*, *plenĩs* (por. ros. *plēnnik*). Zob. też *plienas*. — War. *plienčikas*, analiza: *plien-čikas*, kalka słowotwórcza z ros. *plēnnik*, gdzie neosufiks -čik- jest zastępstwem za ros. -nik. W tej kwestii por. opozycje *nebāš-čikas* : *nebāš-ninkas*; *kūk-čikas* : *kūk-ōrius*; *bāl-čikas* : *bāl-tas*. — Współrzedną pożyczką jest *pliēnasai* (*Daũg vāro plienĩjũ maskõliũ* LzŽ 'Pędzą dużo jeńców Rosjan') ← ros. *plēnnij* 'wzięty do niewoli' (por. stbłr. *plennyj*, *plenjaemyj*).

pliešas 3 p.a. 'pasma zdartej kory, łub' — sb. postverbale na -a- od *pliešēti 'pękać, rwać się, rozrywać się' vel *sim.*, co było wariantem do *plēišēti* (zob.). Paralela: *pleišas* ← *plēišēti*. Tak *plieš-* jak *pleiš-* przedstawiają neoapofoniczne derywaty na SP od SZ *plyš-* jak w *plyšti* 'pękać, rozrywać się'. — Drw. *plieškas* 'klin' (*Užpliešyk plieškũ dalgi, grēblĩ* 'Zaklinuj klinem kosę, trzonek w grabiach'). Obok tego równoznaczne *pleiškas* (zob.).

plygē 4 p.a. gw. 'niewielka płaska ryba', NDŽ 'eine Art Flachfisch' — jeśli pochodzi z udźwięcznienia *plykē⁵²³, to możliwy jest związek z łot. *plik-* w następujących nazwach ryb: *plikanis* a. *pliksnis* 'niewielka płaska ryba', *plikis* 'gatunek ryby', *pliksis* 'mała rybka podobna do «plaudis»', *plikсна* 'jakaś ryba' (ME III, 343n.). Dalszy wywód niejasny. Por. LEW 623, gdzie zbyt ogólnikowe wskazanie na pwk. pie. *pel(ā)- 'breit und flach; ausbreiten usw.'.

plikas, -ā 4 p.a. 1. 'łysy; goły, nagi' (łot. *plikis*), 2. przen. 'biedny'. Bez dobrego

⁵²³ Por. *lūkis* > *lūgis*; *špāakas* > *špāgas*; *nespēgā* z *nespēka.

objaśnienia, zob. LEW 623. Naturalne wydaje się zestawienie SZ *plik-* ze SE *pliek-* w *pliekti* ‘bić, smagać’ (zob.), ale to wymaga jeszcze badania dla wyjaśnienia rozbieżności znaczeniowej. BSW 226n. porównywał *plikas* z cs. *plěši* ‘gołe miejsce, łysina’ (**plaisia-*), ale nie wytłumaczył różnicy spółgłosek *-k- i *-s-. Derksen 2008, 405 posługuje się niesprawdzalnym transponatem ie. **ploikh₂-o-*. Kroonen 143 analizuje **pli-ko-* w oparciu o porównanie z norw. *flein* ‘łysy, goły; płaski’ < pie. **ploj-no-*, ale na temat pierwiastka nie wypowiada się. — Drw. *apyplikis* ‘łysawy; lekko ubrany; bez śniegu (o drodze), bez trawy (o łące); biedny’, *paplikas*, -à: *Aviotė paplikà, nedaug bus vilnų* ‘Owieczka łysawa, niewiele będzie wełny’; *paplikuĩ* adv. ‘całkiem, zupełnie’, *plikė* ‘łysina’, *plikymė* ‘miejsce bez drzew’, *plikis* ‘ubóstwo’, *plikis* ‘łysy; golec, biedak’, *plikmà* ‘marna, słabo zazieleniona łąka’ (por. *bradmà* ⇐ *brādas*), *pliksnos* f.pl. ‘gołe, wypalone słońcem łąki’, *plikšas* ‘biedak’. — Cps. *plikagaĩvis* ‘ktoś wyłysiał, łysy’ (łot. *plikgaĩvis* ts., por. *galvā*), *plikakāktis* ‘z łysym czołem’ (por. *kaktā*), *plikaraĩkis* ‘z gołymi dłońmi, bez rękawiczek; z pustymi rękoma’ (por. *rankā*), *plikarūris* ‘o dziecku: z gołym tyłkiem’, też ‘biedny, biedak’ (por. *rūrā*), *plikbajoris* ‘zubożały szlachcic’ (por. *bajōras*), ‘szlachetka, szlachcic zagonowy, zaściankowy, szaraczkowy’ (Šlapelis 355), *plikbarščiai* m.pl. ‘barszcz bez mięsa’ (por. *barščiai*), *plikburnis* ‘dorastający chłopiec, młokos’, dosł. ‘gołousty’, por. *burnā* (por. pol. *gołowqs*), *plikdirvė* ‘nieurodzajna gleba’ (por. *dirvā*), *plikmartė* ‘synowa ze skromnym wianem’ (por. *marti*), *plikmaūšis* ‘oberwaniec, obdartus’ (por. *maūšti*), *pliknuogis* (zob.), *pliksubinis* ‘o dziecku: z gołym tyłkiem’ (por. *subinė*), *plikšala* ‘mróz bez śniegu; gołoledź’ (wraz z łot. *pliksala*, *pliksals* jest kalką z nwn. *Kahlfrost* m., por. *šalti*), war. *plikšalai*. — Vb. denom. 1. *plikti*, *plinkū* (war. *plikstū*), *plikaũ*, zwykle z prvb. *iš-*: *išplikti* ‘wyłysieć, wylinieć, stać się gołym; oparzyć się’; *plinku* SD «łysieię, oblażą mi włosy» (syn. *pliku tumpu*, *nušuntu*), *praplikti* ‘wyłysieć’ (⇒ *praplikėlis* ‘ktoś łysawy’), 2. *plikinėti* ‘chodzić nie dość ciepło ubranym’, 3. *plikinti* a. *plikyti* ‘oparzać, zaparzać; ogalać, ogalać’, *apiplikyti* ‘oblać ukropem, sparzyć, np. kapustę’, *užplikyti* ‘zalać wrzątkiem, zaparzyć herbatę, zioła’, refl. *nusiplikinti* a. *nusiplikdyti* ‘oparzyć się’. — N.m. *Plikiaĩ* 3x, cps. *Plikakalnis*, *Plikšilis*. Por. stpr. n.m. *Plekebart*, *Plica Bartha*, *Plixlawken* (AON 124n.). — Neoapofonia *plik-* (SZ) ⇒ *pleik-* (SP/SE): *plėikė* a. *pleikė* ‘łyse miejsce w uprawie, zbożu; łysina (syn. *plikė*); niekoszona łąka: plamka na skórze’ (por. łot. *pleiks* ‘łysy’), *prāpleikė* ‘łyse miejsce w uprawie; wyżej położone miejsce, gdzie wcześniej taje śnieg; polana w lesie’.

pliknuogis, -ė 1 p.a. gw. 1. ‘golutki, goluteńki’, 2. ‘całkiem zubożały’ — złożenie synonimiczne, por. *plikas* ‘łysy; nagi’, *núogas* ‘nagi’. Paralele: *akližabis*, *sėnkaršis*. Por. wyrażenie łot. *plikš un kails* ‘goły jak święty turecki, bardzo biedny’.

plyksėti, plyksi, plyksėjo ‘błyskać się – o błyskawicach’, przen. ‘błyszczeć – o oczach’. Też z krótką samogłoską: *plikšėti, pliksi, -ėjo* ‘byszczeć, pobłyskiwać’. Osnowę tych czasowników stanowią wykrzykniki: *plyks* o nagłym pojawieniu się czegoś oraz *plikš* o nagłym przejaśnieniu, rozjaśnieniu, rozświetleniu (*Kaip tik saulė pliks, ir eik pri bičių* ‘Jak tylko zaświeci słońce, trzeba iść [dosł. ‘idź!'] do pszczół’), *plykst* o nagłym pojawieniu się ognia, blasku, światła, o buchnięciu płomienia; też o oblaniu się rumieńcem (*Tik plykst jos visas veidas kai bijūnas užkaito* ‘Tylko «plykst» i cała jej twarz poczerwieniała jak piwonia’). — Drw. *plyksčioti* ‘rozbłysnąć – o błyskawicy, o płomieniu’, *plyksteleti* ‘zapłonąć – o błysku płomienia, rozjaśnić się; oblać się rumieńcem’, *plykstelti* ts. (*Šiaudai plykstels, ir užsidegs* ‘Słoma się zajmie i rozpali się’), *Palauk biskytį, plykstels saulutė, ir eisim* ‘Poczekaj troszeczkę, wyjdzie słońeczko, to pójdziemy’). — War. z krótkim i: *pliksti, plyksta* (**plinksta*), *supliko* ‘rozbłysnąć’ ⇐ wykrz. *plikš*. Drw. *plikėti* ‘palić się wielkim płomieniem; jasno świecić’, *plikinti* 1. ‘mocno świecić rażąc oczy’, 2. ‘przygrzewać – o słońcu’, 3. ‘o mrozie: trzymać’ (*Šaltis pliskin*), 4. ‘zbyt mocno palić (w piecu)’. — War. z metatezą ks-C > sk-V: *pliskėti, pliska, -ėjo* ‘palić się wielkim płomieniem; jasno świecić;

błyszczeć, połyskiwać, świecić się, lśnić', *supliskėti* 'szybko spłonąć, spalić się' (zob. też *blizgėti*), *pliskinti* '(o słońcu) jasno świecić, razić w oczy; piec, prażyć, palić', też o mrozie (*Šaltis pliskin*) i zimnym wietrze; nomen: *pliskė* 'drzazga, szczapa, która szybko płonie' (⇒ adi. *pliskis*, -ė 'taki, co się szybko pali'). — Neoapofonia *plyks-* ⇒ *plieks-*: *pliēksti* (zob.). — Neoapofonia *pliks-* ⇒ *plaks-*: *plaskėti* (zob.).

plýnas, -à/-a 3, 1 p.a. 1. '(o miejscu) goły, nie porosły drzewami, krzakami', 2. 'pozbawiony włosów (o ciele ludzkim, o czaszce)', 3. 'nieokryty, niezabudowany', 4. 'równy, gładki (o powierzchni wody, lodu), bez sęków (o drewnie)', 5. 'otwarty' (*po plýnu dangumi* 'pod gołym niebem'), 6. 'czysty – o wodzie, powietrzu'. Odpowiednik łot. *plīns* 'gładki, równy'. Brak osnownego czasownika (ewentualnie por. *plýti*, *plejū* 'leżeć, wylegiwać się'). Transponat ie. *pliH-nó- (por. strukturę pie. *kih₁-nó- > pbsł. *šīna- > scs. *sinū* 'siny, niebieskawy'). Inaczej LEW 611 (s.v. *pleinē* 1). Zob. też ALEW 799. — Drw. *plýnē* a. *plýnia* 'miejsce równe i gołe; bagno, trzęsawisko' : łot. *plīns* 'zarośnięta trzciną przestrzeń między brzegiem a głęboką wodą, pływizna'. War. *pleinē*, *pleinē* 'rozległy obszar niczym nie porośnięty' utworzono od *plýnē* z udziałem neoapofonii SZ y ⇒ SP ei (podobnie *plýšti* ⇒ *plēišēti*; *plýšti* ⇒ *plēiškis*; *mýlas* ⇒ *meilūs*). Cps. *plýnabalē* 'bagno niczym nie porośnięte' (por. *balā*), *plýn(a)kalis* 'płaskowyż' (por. *kálnas*), *plýnledis* 'goły nieośnieżony lód, świeży lód, trzeszczący lód, ślizgawica' (por. *lēdas*), *plýnšerē* 'świnia pokryta równą, gładką szczecią' (por. *šerýs*). Vb. denom. *išplýninti* 'wyrównać, ubić (klepisko z gliny)'. — N.m. *Plýniai*, *Plýniai*, *Paplyniai*, *Paplymbalē* z *Pa-plynbalē (por. *plýnabalē*).

plincas 3, 1 p.a. przest. 'racuch, smażony w tłuszczu placek z ciasta drożdżowego', war. *plincis*, *pliñcis* — zapoż. z prus.-niem. *plinz*, por. nwn. *Plinze*, *Flinze* i *Plinse* f. (GL 102, LEW 623n.).

plinta 1 p.a. przest. 'strzelba' — zapoż. z pol. *flinta* 'strzelba z zamkiem skałkowym' (od XVIII w.) ⇐ nwn. *Flinte* f. 'strzelba myśliwska, fuzja', drw. od złożen *Flintrohr*, *Flintbüchse* 'strzelba skałkówka', które kalkują oryginały szwedzkie z XVI w., por. szw. *flinta* 'krzemień, krzesiwo' (EWD 356, Bańkowski I, 376).

pliōpti, *pliopiū*, *pliopiaū* pot. 1. 'mówić głupstwa, mówić dużo i bez potrzeby, paplać', *išpliōpti* 'wypaplać, zdradzić co przez gadulstwo', 2. 'mocno padać, lać', 3. 'szumieć, huczeć', refl. *apsioliōpti* (*Kiaulē jau apsioliopē* 'Świnia już się pokiernozila [została zapłodniona]') — czasownik oparty na wykrz. *pliōpt*, *pliōpt* (łot. *plāpt*) m.in. o paplaniu, cmokaniu' (LEW 624). Paralele: *pliaūpti*, *plem̃pti*, *plium̃pti* ob. *pliũpti*. — Drw. *pliopoti* a. *pliopoti*, -ju 'mówić głupstwa, paplać' (por. łot. *plāpāt* 'paplać, trzepać językiem'). Postverbalia: *pliōpa* a. *pliopā* c. 'gadula, papla; tuman, dureń', *pliōpas* c. 'papla' (por. łot. *plāpa*, *plāpis* 'gadula, papla', *plāpas* f.pl. 'gadanie, ploteczki').

plisti, *pliñta*, *plito* 'rozszerzać się, rozrastać się' — formacja prs. z infiksem nosowym i SZ *plit-* od *plet-*, por. *plečiū*, *plēsti* 'rozszerzać, poszerzać' < pie. *pleth₂- (Liv² 486). War. s-mobile: *splisti* (zob. LEW 875). — Z uwagi na SZ pie. *plth₂- oczekuje się w jęz. litewskim refleksu *pilt-, nie *plit-*. Sekwencja *li* musiała się więc pojawić przez wyrównanie do sekwencji *le* w formie SE *plet-* (prs. *plečiū*). Por. proporcję analogiczną eR : iR = Re : x (x = Ri). Tak samo tłumaczy się np. *brid-* zam. *bird-* w pdg. *brīsti* (zob.). — Drw. *plita* b.z.a. 'szerzenie się czego, ekspansja' (neol., syn. *plētrā*), ⇒ *plitūs* 'łatwo, szybko się rozszerzający'. — WSZ *plyt-*: *plytėti*, *plyti*, -ėjo 'rozpościerać się, rozciągać się (szeroko, daleko)', deprefigowane z *paplytėti (por. typ *paskrydėti*, GJL II, § 616n., LEW 625), *plytėti*, -ju, -jau pot. 'szybko iść'. — Neoapofonia SZ *plit-* ⇒ SP/SO *plait-*: *išplaityti* 'rozpostrzec', refl. *plaitytis* 'wymachiwać rękami', *atsiplaityti* 'wynosić się, chełpić się'. Paralele: *braid-* (*braidyti*) ⇐ *brid-/bred-*; *krait-* (*kraičioti*) ⇐ *krit-/kret-*; *šlaik-* (*šlaikštyti*) ⇐ *šlik-/šlek-*.

Nomen: *plaitukas* ‘niewielki kawałek drewna, drążek, np. wsunięty między deski złożone do suszenia’ (*Padėk plaitukùs, tai lentos gali geriau džiūti* ‘Wsunąć «plaitukai», to deski będą lepiej schły’). — Neoapofonia SZ *plit-* ⇒ SP/SE *pleit-*: *pleišti, pleičiū* (war. *pleitū*), *pleičiaiū* ‘rozszerzać, rozpościerać’, refl. ‘rozpościerać się, rozrastać się (o roślinach, krzakach)’. Paralele: *ižti* ⇒ *eįžti*; *smįgti* ⇒ *smeįgti*; *spįsti* ⇒ *speįsti*. War. s-mobile: *spleišti, -čiū, -čiaiū*, też z udźwięcznionym wygłosem pierwiastka, *spleid-*: *spleišti, -džiū, -džiaiū*.

plyšti, plyštu (*plyš-stu), *plyšau* ‘pękać, rozpadać się, trzaskać’ (*leñtos plyšta* ‘deski pękają’), ‘rwać się, rozrywać się, drzeć się, zdzierać się, niszczyć się (o butach, odzieży)’, *širdis plyšta* ‘serce się kraje’, *aūsys plyšta* ‘uszy puchną’. Cps. *paplyšti* ‘naderwać się (o gałęzi), popękać, zedrzeć się (o tkaninie)’, przen. ‘zdechnąć’ (*Pervarė arklį, ir paplyšo* ‘Zgonił konia, i [ten] padł’), *pėrplyšti* DP ‘rospuknąć się, rosprocć się’, *praplyšti* ‘rozerwać się; rozedrzeć się, wybuchnąć wrzaskiem’, przen. ‘wzbogacić się’, *suplyšti* ‘rozedrzeć się (o koszuli), popękać (o ziemi), podziurawieć (o dachu)’, przen. ‘zeżreć, pochłonać, spala-szować’. SD: *plyštu* «padam się» [‘pękać, rozstępować się, rwać się’, SPXVI], *perplyštu* SD¹ «przepadam się; rospadam się; rospukam się; spadam się». Odpowiada łot. *plīst, plīstu, plīsu* ‘pękać, rwać się, rozpadać się, trzaskać’. Intensiva: *plyšauti* a. *plyšoti* ‘drzeć się, wrzeszczeć na całe gardło’ (syn. *plėšiōtis*). Postverbalia: *atōplyšis* 1. ‘odłamek (gałęzi); oderwany kawałek’, 2. ‘człowiek stroniący od ludzi, mizantrop’, *plyšys* ‘szczelina, szpara’, SD¹ «dziurka; rospadlina» (por. *gylšs, spyrys*), *plyšus* ‘łatwo pękający, łupiący się’. — Morfem *plyš-* przedstawia st. zanikowy do pwk. *plėš-* ‘rwać, drzeć’ < pie. **pleh₁k-* (zob. *plėšti*). Ustalił się on na miejscu refleksu fonetycznego *plit-*. **pilš-* a. **pūlš-* < pie. **plh₁k-*C drogą apofonicznej analogii do st. zanikowego pwk. krótkowokalicznych (por. regułę RiT ⇌ ReT s.v. *brīsti*). Paralele: *bryž-* ⇌ *brėž-* (*brėžti*), *ryž-* ⇌ *rėž-* (*rėžti*). Būga, RR II, 292 ujął to inaczej, mianowicie w proporcji analogicznej *krečiū* : *kristi* = *plėšti* : *x* (*x* = *plyšti*). Zob. też ALEW 799, który nazywa *plyšti* anticausativum do *plėšti*; tam też przypuszczenie, jakoby forma *plyštu* odnowiła prs. infigowane: **plinš-stu* ⇌ **pli-n-šu* (ale bez uzasadnienia dla krótkowokalicznej formy pierwiastkowej **pliš-*, która miałaby stać w opozycji do odziedziczonoego *plėš-*). — Neoapofonia *plyš-* ⇒ *plaiš-*: *plaišinti* (zob.), *atplaiša* (zob.), *applaiša* (zob.). — Neoapofonia *plyš-* ⇒ *pleiš-*: *plėišėti* (zob.).

plytā 2 p.a., gen.sg. *plytos* 1. ‘cegła’ (*molinė plyta* ‘gliniana cegła’, *plytų namai* ‘dom z cegieł’), 2. ‘piec kuchenny; płyta kuchenna, metalowe przykrycie trzonu kuchennego’ (*Kurk plytą, reikia pietūs virt* ‘Zapał pod płytą, trzeba obiad gotować’) — zapoż. ze stbłr. *plita* ‘cegła’, por. błr. *plitá* f. ‘wielki płaski kamień; cegła wypalona z gliny’ (SLA 171, ĖSBM 9, 204), *plitá, plytá* ‘płyta kuchenna’ (PZB 4, 13). Zob. też *ceglā*. — Drw. *plyčius* ‘cegielnik’, *plytėlė* ‘tabliczka czekolady; fliza’, *plytinė* ‘cegielnia’. SD: *plytų darymas* «strycharstwo», *plytinykas* «strycharz, cegielnik» (⇌ stbłr. *plitnik*), *namai plytiniai* «kamienica» [dosł. ‘dom ceglany’]. Na zanikłe vb. denom. **plytauti* ‘łamać kamienie na płyty’ wskazują abstr. *plytavimas*, a także *plytaunykas* ‘wielki młot kamieniarza’. — Stlit. i gw. *plytynyčia* ‘piec strycharza, cegielnia’ (m.in. BRB, SD¹) jest transpozycją ze stbłr. XVI w. *plytnica* (SLA 171 podaje †*plitnica*). SD notuje młodszy war. *plytinyčia* «cegielnia», gdzie neosuf. *-inyčia* odnawia obce *-nyčia* (por. *aznyčia* ⇒ *azinychia*; *pyvnyčia* ⇒ *pyvinychia*). — Cps. *plytdirbys* ‘ceglarz’ (por. *dirbti, žemdirbys*), *plytlaižys* 1. ‘ktoś gorliwie wykonujący praktyki religijne, bogobojny, pobożny’, 2. ‘pochlebca’ (dosł. ‘polizywacz cegieł’, por. *laižyti*), *plytmilčiai* m.pl. ‘mączka z czerwonej cegły’ (por. *mltai*). — Nazw. *Plyčius, Pličiūnaitis, Plytnykas* (*Plitnikas*), *Plytninkas*. N.m. *Plytinė* 7x, *Plytynyčia* 3x, *Plytninkai*.

plytas 4 p.a. wsch.-lit. ‘tratwa’ (ZTŽ), tj. zespolone w jedną taflę kłody spalwianych rzeką drzew’ (syn. *sielis*) — zapoż. ze stbłr. *plyt* ‘tratwa’, por. błr. *plyt, -á*. Z pochodzenia jest to singulativum, które zostało na gruncie białoruskim dotworzone do pluralnej formy

plyty (stbłr.). Ta ostatnia oddawała – jako zapożyczenie – stpol. *plty*, m.pl. do *płet*, gen.sg. *płta* (psł. *plūtū, -a, por. ros. *plot*, -á). — Jest też krótkowokaliczny war. *plitas* 4 p.a. (*Plitūs vāro upi* LzŽ ‘Tratwy spławiają rzeką’), świadczący o neoapofonii $\bar{i} \Rightarrow i$, por. *vytis* $\Rightarrow$ *vitis*; *grȳbas* $\Rightarrow$ *griḇšis*; *rȳdyti* $\Rightarrow$ *ridȳti*.

plȳti, *plejū*, *plijaũ* gw. ‘leżeć plackiem, wylegiwać się’ (*Plyte parplijęs plyvok valandą lovo[je]* JU) — ma wygląd czasownika prymarnego (por. *vȳti*, *vejū*), ale pozbawione krewniaków pozostaje bez etymologii. Czy ma związek z *plȳnas* m.in. ‘równy, gładki’? — Z uwagi na neosnowy *plej-* i *plij-* wypada włączyć tu rzecz. *plajā* 4 p.a. ‘szerokość rzeki’ (*Vanduo upėje tō plajō*, t.y. *platume* JU). Będzie to drw. postwerbalny od intens. **plajoti* $\Leftarrow$ *plej-*. Paralela: *apvajā*, *ātvaja* od *vajōti* $\Leftarrow$ *vej-* (*vȳti*). — Dwuznaczny jest czas. *plȳvoti*, -ju gw. ‘leżeć wyciągniętym, na plecach; leżeć plackiem’, też ‘wylegiwać się’ (*Papȳvoti lovoje*): 1° vb. denominativum od **plyva* ‘leżenie plackiem’ (por. *krūvōti* $\Leftarrow$ *krūvā*)? 2° Deverbativum z neosuf. -vo- od *plȳti* (por. *pliuŗvoti* $\Leftarrow$ *pliuŗti*)? A może chodzi tu po prostu o przejście błr. *plyvácъ*, -áju ‘unosić się na wodzie, pływać’?

pliūdrys, -iū f.pl. 2 p.a. przest. ‘szerokie, bufiaste spodnie’ (war. *pliūdros*) — zapoż. ze stbłr. *pljudry*, błr. *pljūdry*, co z kolei przejęte z pol. *pludry*, ze skrócenia *pluderhozy* $\Leftarrow$ nwn. *Pluderhosen* f. Według Bańkowskiego II, 611: «rodzaj spodni kroju ‘barbarzyńskiego’ (niemiecko-francuskiego), noszonych bezwstydnie na wierzchu (nie wpuszczanych w wysokie buty, nie krytych nad butami żupanem itp.)». Por. Brückner 1877, 120, LEW 626, ĖSBM 9, 226. — Drw. *pliūdrikas* ‘mężczyzna z opuszczonymi spodniami’, *pliūdrius*, -ė ‘niedbaluch, niechluj’. Vb. denom. *pliudrinėti* lub *pliidriōti* peior. ‘chodzić niedbale odzianym, rozchełstanym, w zwisających spodniach; włóczyć się’. — Lit. gw. *pliuñderis* 1 p.a. ‘osoba w (zbyt) obszernym odzieniu’, przen. ‘niepoważny człowiek’ może oddawać stbłr. i błr. *pljundry* jako wariant do *pljūdry* (por. nwn. *Plunderhosen*).

pliuakatā 2 p.a., gen.sg. *pliuakātos* gw. ‘brzydka, dżdżysta pogoda, ślota, plucha’, 2. ‘rozmokła, błotnista droga’, 3. przen. ‘niepoważny człowiek’ — zapoż. z błr. *pljuxōta*, -y ‘dżdżysta pogoda, plucha’, pol. przest. *pluchota*, -y ts. — War. *pliuakātē* oraz *plukatā* 2 p.a. (*Tokia plukatā, šlapia, lyja, kur tu eisi?! ‘Taka plucha, mokro, leje, gdzie ty pójdziesz?!’*). Z sonoryzacją *pl’- > bl’-*: *bliukata* ‘dżdżysta pogoda; rozmokła droga’.

pliuksėti, *pliuksi*, *pliuksėjo* ‘o wodzie: pluskać, przelewać się, uderzać (o brzeg, burtę łodzi, o powierzchnię wody), wylewać się, rozpryskiwać się’ (war. *pliuškėti*), *pliuksėnti* ob. *pliuškėnti* ts. *pliuksėtelėti* ‘plusnąć, chlusnąć’ – formacje na -ė-, -en- i -tel-, utworzone od wykrz. *pliuks*, *pliuksť* m.in. o chlusnięciu, plaśnięciu; o wpadnięciu do wody.

pliuksėti, *pliuška* (*pliuñška*) ob. *pliuksťa*, *pliuško* 1. ‘spłaszcząć się, wkleśać, zapadać się (np. o brzuchu), tęchnąć (o obrzęku), kurczyć się (o tkaninie)’, 2. ‘opadać z ciała, chudnąć, mizernieć’ — pochodzi od wykrz. *pliuks*, *pliuksť* m.in. o spadnięciu, plaśnięciu. Zob. też *bliuksėti* i *pliuksėti*. — Caus. *pliuškinti* ‘płaszczyc, spłaszcząć’ (*Jis supliuškins pilvus riebiems ponams* JU), ‘rozklepywać zęby sierpa’.

pliumė 1 p.a. gw. bot. 1. ‘śliwa domowa, *Prunus domestica*’, 2. ‘owoc śliwy, śliwka’ — zapoż. z prus.-niem. *plūme* (GL 103, LEW 626), por. śrdn. *plūme/prūme*, śrwn. *phlūme*, nwn. *Pflaume* f. Por. akut w zapoż. *brūžė*, *liūdė* i *šiūlė*. Łot. *plūme* $\Leftarrow$ śrdn. *plūme* (Jordan 82). Rodzimy syn. to *kryklė*.

pliūndra 1 p.a. pot. pogardl. ‘nieporządna kobieta, niechlujna kobieta; nierządna kobieta’ (*Kas tokią pliūndrą ims! ‘Kto taką «pliundrę» weźmie [za żonę!]*) — zapoż. z błr. *pljundra*, -y, gw. *fljundra*, *xljundra* (PzB 5, 267, 311) $\Leftarrow$ pol. od XVIII w. *flądra* ‘niechlujna lub nierządna kobieta’, to z kolei przejęte z czes. *flundra* ‘szmata, łachman’, też pogardliwie o kobiecie, $\Leftarrow$ nwn. gw. *Flunder* f. ‘szmaty, gałgany’. Zob. Sławski I, 232, SEPP 105, LEW

626n., ĖSBM 9, 225n. Co do akutu por. zapoż. *kùntas, kùrtas, kùrva*. — War. *pliudrà* 2 p.a. (*Visokių pliūdrių prisirinko, o mergos ne vienos*). Por. zanik *n* w *dratvėti* < **drantvėti*. Zob. też *plendra*.

pliundravonė CHB ‘grabież’ — abstractum na *-nė* od *pliundravoti* ‘grabić, plądrować’, co zapożyczone ze stblr. *pljundravoti* HSBM ⇐ pol. XVI w. *plundrować* ‘niszczyć, pustoszyć, ograbiać’, dziś *plądrować*. Pominięte w ALEW.

pliūpti, pliūm̃pa, pliūpo 1. ‘tryskać, lać się, ciec obficie – o wodzie, krwi’, 2. ‘rozluźniać się, tracić zwartość – o tkaninie na krosnach’, 3. ‘o świni: szukać knura, kiernozić się, hukać się’ (*Ipliūpusi kiaulė, t.y. nori kuilių* ‘Świnia, która zapragnęła knura’), *papliūpti* ‘lunać – o deszczu; zostać zalanym – o łakach; huknąć – o wystrzale; okazywać popęd płciowy – o świni, krowie, kobiecie’ (*Pliupte papliūpusi motriška, vyro geidžia*), *prapliūpti* ‘lunać; napłynąć, nadejść niespodzianie’ — czasownik z prs. infigowanym od osnowy *pliu-p-* z powtórzonym wykrz. *pliu-pliu* o przelewaniu się wody, wpadnięciu do wody, o buchającym ogniu, o bulgocie gotującej się kaszy itp. (por. *kliū-k-ti* ⇐ *kliu-kliu*; *kliō-k-ti* ⇐ *kliō-kliō*; *plu-p-ėti* ⇐ *plū-plū*). Do tego wtórne *pliūp-t* o nagłym upadku, spadnięciu, rozlaniu się; o lekkim uderzeniu; o tryśnięciu, chluśnięciu wodą; o buchającym płomieniu; war. intensywny *pliūp-t* (por. LEW 621). Por. bliskoznaczne *pliōpti, pliopóti* ⇐ **plio-plio*. — Neopwk. *pliump-*: *plium̃pti, -iū, -iaū* ‘chciwie pić, chlać (wódke); siorbać; iść z trudem, wlec się; paplać, pleść’, *plium̃pinti* a. *plium̃pinti* ‘powodować bulgotanie przy przelewaniu płynu’, *pripliūm̃pinti* ‘napić się’. — Neoapofonia SZ *pliump-* ⇒ SP/SE *plemp-*: *plem̃pti, -iū, -iaū* ‘chciwie pić, żłopać, chlać; pleść, mówić bzdury’, refl. *plem̃ptis* ‘o świni: kiernozić się’, drw. *nuplėmpėti* ‘utyć’, *priplėmpėti* ‘napić się wódki’, *plem̃pinti* ‘ubijać śmietanę na masło’. Paralele: *drimbū* ⇒ *drembiū*; *drištū* ⇒ *drešū*; *stimpū* ⇒ *stempū*. Postverbalia: *plem̃pis* ‘gadula, papla’, *plempà* c. ts. (⇒ *plem̃palas, plemplà* c. ts.). — Z innymi sufiksami: *pliūpčioti* ‘o świni: kiernozić się’, *pliūpėnti* ts., *pliūpėti, -a, -ėjo* ‘bulgotać w garnku’ (por. łot. *plūpēt* a. *plūpīt* ‘bulgotać – o kaszy’), też ‘brodzić w błocie; pograżać się w błocie – o kołach wozu’, wreszcie ‘mówić dużo i szybko, trajkotać’ (*nupliūpėti* a. *supliūpėti* ‘przytyć, utyć’), *pliūpinti* ‘lać – o obfitym deszczu, brnąć po błocie; nalewać dużo; tuczyć; dawać dużo, hojnie; trwonić’, *pliūpsėti* ‘wpadać z pluskiem do wody; bulgotać; pełgać – o słabym płomieniu’ (syn. *blaksėti*), tr. ‘trwonić pieniądze, majątek’. — WSZ *pliūp-*: *pliūpčioti* ‘obficie wylewać, np. na ogień’, *pliūpsėti* ‘lać się, płynąć strugą; bulgotać; grzmieć – o huku wystrzału’, *pliūpsóti* ‘być zalanym, stać w wodzie (o łące, polu)’, *pliūptelėti* ‘wytrysnąć; buchnąć – o płomieniu’. Nomina: *papliūpà* ‘salwa’, *pliūpsnis*, *pliūpsnis* ‘rozbłysk ognia; wybuch’. — SO *pliaup-*: *pliaūpti, pliaupiū, pliaupiaū* 1. ‘padać – o długotrwałym deszczu’, 2. ‘lać się, ciec (o krwi, pocie, łzach)’, 3. tr. ‘lać, nalewać’ (*pripliaūpti* ‘nalać dużo, do pełna’), 4. ‘głośno siorbać’, 5. tr. ‘gotować, warzyć’, 6. ‘palić się szybko, wielkim płomieniem, gwałtownie, buchać’, 7. ‘pleść, bajdurzyć’, 8. ‘o świni: kiernozić się’ (refl. *apsipliaūpti* ‘oprosić się’, war. *apsipliōpti*). — N.B. Prs. *pliaūpia* ‘pali się, płonie’ ma zaświadczenie stlit.: <puzymas plaupe> ‘osieć gore’ w CHB (A. Holvoet, p.l.). ALEW 798 błędnie kwalifikuje tę formę jako 3 os. praeteriti i opisuje mylnymi znaczeniami ‘plätschernd fließen, strömen; heftig regnen’.

pliūrà 4 p.a. gw. ‘rozpustnica’: *Ė, kokia čia merga, tik pliūrà. Kam tu tą pliūrą dar čia atsivedei?! — zapoż. z pol. przest. flura* (war. *flora*) 1. ‘kobieta niechlujna, flondra, plucha, szargula’, 2. ‘rozpustnica, nierządnicza, ladacznica’ (Sw I, 756). Zdaniem Brücknera 124 od imienia *Flory*, rzymskiej nierządnicy. Por. [Rzymianie] *Florze nierządney niewieście... Kościół zbudowali... i raz w rok święto iey Floralia nazwane Miesiąca Maia obchodzili* (SPXVI VII, 82, s.v. *Floralija*). Zob. syn. *pliūrė*, uważany za germanizm.

pliūrė 2 p.a. gw. ‘dziwka, prostytutka’ — zapoż. z prus.-niem. *plur* (*plurke*)

‘niechlujny pokój kobiecey najgorszego rodzaju’ (GL 103). Por. nwn. *liederliches Frauenzimmer* ‘lafirynda, puszczańska’. Zob. też *pliūrā*.

pliūrķšti, *pliūršķiū*, *pliūršķiaū* 1. ‘o kaczkach: pluskać się’, 2. ‘wycedzać gąszcz przez zęby’, 3. ‘siąpić, mżyć’, 3. ‘głośno się wypróżniać przy rozwolnieniu’, 4. *pripliūrķšti* ‘zapaskudzić odchodami, zafajdać’, 5. ‘paplać, trajkotać’ — derywat od wykrz. *pliūrķš* (*pliūrķš*) o chluśnięciu, niedbałym rozlaniu, bryźnięciu błotem, strzyknięciu śliną przez zęby. Inne: *pliūrķšćioti* ‘spluwać strzykając przez zęby’, *pliūrķšteleći* ts.

pliūrpti, *pliūrpiū*, *pliūrpiāū* gw. 1. ‘jeść głośno, z mlaskaniem, ciamkać’, 2. ‘głośno wsysać, siorbać’, 3. ‘pić dużo, łapczywie, chlać, żłopać’, 4. ‘nalewać z pluskiem, przelewać płyny, chlupotać’, 5. ‘wypróżniać się na rzadko’, 6. ‘wciągać nosem powietrze, gdy się ma katar, pociągać nosem’, 7. ‘o koniu: parskać, prychać’, 8. ‘o żabach: kumkać’, 9. ‘o deszczu: mżyć, siąpić’, 10. ‘pleść bzdury, paplać jak małe dziecko’ — czasownik o osnowie *pliūr-p-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *pliūr~pliūr*, por. *pliūrpt*, *pliūrpt* 1. o przelewaniu płynów, chlupotaniu, 2. o odgłosach czynności fizjologicznych (war. *bliūrbt*). LEW 627 wskazuje bliskoznaczne *pleŗpti* jako paralełę. — Z sufiksami sekundarnymi: *pliūrpeti* ‘mówić głupstwa, paplać’, *pliūrpinti* ‘karmić i poić (dziecko); pić wodę – o koniu; robić co niedbale’, intr. ‘mieć biegunkę’, *pliūrpsėti* ‘głośno siorbać; pociągać nosem; puszczać bąki; chlupotać (w butach, pod stopami); palić się chwiejnie, pełgać (o płomieniu świecy); gorączkować się, wpadać w irytację’, *pliūrpsóti* peior. ‘siedzieć bez zajęcia, próżnować, wałkonić się’, *pliūrpstyti* ‘jeść mlaszcząc/siorbiąc; nalewać z pluskiem, rozchlapywać’. Nomina: *išpliūrpos* f.pl., *išpliūrpaĩ* m.pl. ‘resztki płynnego jedzenia’, *pliūrpa* c. ‘gadula, papla; kto głośno je a. pije; ktoś lekkomyślny, niepoważny, tępy’, *pliūrpis* a. *pliūrpius* peior. ‘kto plecie bzdury’, *pliūrpkus* peior. ‘papla, gadula’, ‘ten, kto wszystko robi w pośpiechu’ (*Mūs gaspadorius tikras pliūrpkus, pliūrpt pliūrpt ir nori, kad viskas būty gatava* ‘Nasz gospodarz to «pliūrpkus», raz raz i chce, żeby wszystko [zaraz] było zrobione’), też ‘człowiek porywczy, szybko wpadający w gniew’. — War. z dźwięcznym szkieletem spółgłoskowym: *bliūrbt* ‘pleść bzdury, paplać; mamrotać, szwargotać po żydowsku; beczeć jak dziecko; brudzić, zanieczyszczać’. Drw. *bliurbėti*, *bliūrba*, -*ėjo* ‘burczeć, mruczeć z niezadowolenia; mówić niewyraźnie; parkotać, bulgotać (o odgłosie gotowania się)’, *bliurbinti* ‘drażnić (dziecko), doprowadzać do płaczu, krzyku’, nomina: *bliūrba* peior. ‘gęba, morda’, *bliurbėklis* ‘kto stale zrzedzi, gdera’, *bliurbōkas* ‘gęba’.

pliūrti, *pliūra* (**pliu-n-ra*; war. *pliūrsta*), *pliūro* 1. ‘rozmakać, rozmiękać, przesiąkać wodą (o gruncie, drodze)’, 2. ‘wilgnać, wilgotnieć; o słocie – nastać’, 3. ‘rozłazić się (o tkaninie, odzieży)’, 4. ‘rozklekotać się’, 5. ‘dostać rozwolnienia’, 6. ‘wpadać w złość’, 7. ‘zejść na manowiec’ — derywat od wykrz. *pliūr* o rozlaniu się, *pliūri* a. *pliūri* o brnięciu po błocie. Z inną budową: *pliūryti*, -*iju* ‘pić chciwie, żłopać; bić kogo; padać – o deszczu’, *pliūroti* ‘pluskać się w sadzawce a. kałuży’, *pliūrvti* ‘nalewać z pluskiem’, refl. ‘pluskać się’ (neosuf. -*vo-*?, por. *plývoti* s.v. *plýti*). — Postverbalia: *pliūrē* a. *pliūrā* ‘deszcz ze śniegiem, plucha’ (por. łot. *plūra* ‘kałuża’), *pliūrē* ‘rozmokły grunt, blocko; biegunka; kura znosząca miękkie jaja’, *pliūrai* b.z.a. m.pl. ‘osad na dnie butelki’, ⇒ *pliūrauti* b.z.a. ‘wypróżniać się’, *pliūrza* a. *pliūrā* ‘rzadka, licha kasza lub zupa; nieesencjonalny napój, lura’ (⇒ *pliūrzas* ‘bimber, samogon’, syn. *šliūkaras*), ‘rzadkie, rozbełtane błoto’, ⇒ *pliūrzt* ‘o kaczkach: pluskać się’, *pliūržinti* ‘mącić a. zanieczyszczać wodę, rozchlapywać; pluskać się, kąpać się; tarzać się w błocie (o świni)’, *pliūržoti* a. *pliūržoti* ‘rozchlapywać (wodę, mleko)’.

pliūsnius 2 p.a. DVŽ f.pl. ‘łupież’ (*Iš galvos bira pliūsnius*), też sg. *plusnīs* 4 p.a. DVŽ f. ts. (brak w LKŽ). Bez etymologii. Jedyne nawiązanie w nazwie rośliny: *pliūsne* ‘miechera pierzasta, Neckera pennata; miechera kędzierzawa, Neckera crispa’ (⇒ błr. gw. *pljūsni* bot. ‘lepieżnik, Petasites’, PZB 4, 20). Poza tym por. *pliūšē* ‘łuska ziarna w zmielonej mące’. Zob.

też *blūzganos* i *pléiskanos*.

pliuščėjus, -aus 2 p.a. LzŽ bot. ‘kosaciec, Iris’ — zapoż. z błr. gw. *pljuščáj*, *pljuščėj* (PzB 4, 22).

pliūšė 4 p.a., *pliūšė* 2 p.a. gw. bot. ‘trzcina pospolita, *Phragmites communis*’, drw. *pliūškis* ts. LEW 628 dopuszczał związek z pie. *pleu- ‘płynąć, pływać’ (por. *plāuti*); znaczn. etym. ‘roślina wodna, Wasserpflanze’. Lepiej może nawiązać do pwk. *pliūš-*, por. *plūšti* ‘strzępić się’, gdzie też o roślinie wodnej *plūšė* ‘*Carex gracilis*’. — Drw. *pliūšės* f.pl. ‘siano skoszone na błotach’. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *pljušnjá* ob. *pljusnjá* ‘kosaciec żółty, rosnący w wodzie gatunek irysa’, drw. *pljušnik*, *pljusnját*, też *pljuščáj*, *pljuščėj* (PzB 4, 21n).

pliūtė gw. ‘biegunka’ (Miežinis, Ryteris) — zapoż. z łot. *plūtas*² f.pl. ‘rzadkie odchody, biegunka’ (syn. *plūkas*²). Vb. denom. *pliūtyti*, -iju ‘mieć biegunkę, zanieczyszczać odchodami’ ← łot. *plūtīt*. Por. LEW 628 (bez wzmianki o zapożyczeniu).

plókščias, -ià 3 p.a., *plókščias*, -ia 1 p.a. 1. ‘płaski, pozbawiony wyniosłości i wgłębień, równy’, 2. ‘niewypełniony ziarnem (o strąku)’, 3. ‘który nie nazął się do syta, nienapasiony’ (*Jam gyvulius beganant, karvės niekados nepareidavo namo plokščios, nepriėdusios* ‘Gdy on paszał bydło, krowy nigdy nie wracały do domu nienajedzone), 4. przen. ‘płytki, banalny, pospolity’. Analiza: *plokšč-ias, drw. od neosn. *plokšč- jak w prt. *plokščiau do *plok-sty- < *plāk-stī- ‘uderzać, ubijać, ubijając płaszczyć’, które było frequentativum do *plókti < pie. *pleh₂k- (szczegóły s.v. *plàkti*). Por. budowę *guļšcias*, *klūpsčias*, *kniūpsčias*. — War. *plókštas* 3 p.a. ‘płaski, płytki (np. talerz)’ mógł powstać drogą zamiany zakończeń: -čias ⇒ -tas (por. *pėščias* ⇒ *pėstas*). Co do znaczn. ‘płaski’ por. *plónas* ← *plóti* ‘klepać, spłaszcząć’. — War. z palatalizacją nagłosu: *pliókščias* (może przez nawiązanie do wykrz. *pliókšt* m.in. o plaśnięciu dłonią). — Drw. *paplókščias* ‘nieco spłaszczony’, *plókštė* (zob.), cps. *plokščiapādis* ‘płaskostopy’. Vb. denom. 1. *plokštėti*, -ja, -jo ‘robić się (bardziej) płaskim; stawać się powierzchnym’, 2. *plókšti*, *plókšta* (*plokš-sta), *plókšto* (starsze *plóško*) ‘robić się płaskim, cienkim’, *suplókšti* ‘spłaszczyć się (np. o serze); udusić się przez przygniecenie (o prosięciu)’, 3. *plókštinti* caus. ‘robić płaskim, cienkim’. — Neoapofonia *ā* ⇒ *ā* przekształca war. *plókštas* w *plākštas*. Por. *tvóti* ⇒ *tvatā*; *sótus* ⇒ *satnus*.

plókštė 2 p.a., *plókštė* 1 p.a. 1. ‘płaski kawałek czegoś, płyta, blok kamienia’, 2. ‘płaz, strona płaska, szeroka broni siecznej’, 3. ‘niedojrzały, płaski jeszcze strąk grochu’ (por. łot. *plākste* ts.) — rzeczownik utworzony od przym. *plókščias* ‘płaski’ (zob.). Z innymi sufiksami: *plokšmė* 3 p.a. ‘płaszczyna’, *plókštis* f. ‘płaski kawał czego; płaska strona, płaz’ (*plokščiu mušu* SD «płazuię» [‘płazą kogo bić’, L.]; instr.sg. *plókščia* adv. ‘płazem’), ‘płaski strąk’ (*Žirnių dar tik plókštys* ‘Strąki grochu wciąż są płaskie’), łot. *plāksna* ‘płaszczyna; płyta; tablica’. — Drw. *plókštainis*, -ė ‘rzecz spłaszczona; człowiek o płaskich piersiach; wychudłe zwierzę’, *plokštaĩnis* ‘płaskie, kruche ciasto, pieczone bez drożdży’, *plokštėlė* ‘płytką; płyta gramofonowa; proteza zębowa; cienki kawałek czego’, *plokštėlė* 1. ‘niedojrzały strąk’, 2. ‘płaski kamień’, 3. ‘zwierzę o płaskim brzuchu, zwł. o świni’, *plokštumà* ‘płaszczyna’ (*nuožulnióji plokštumà* ‘równia pochyła’), *plokštūvas* ‘maślnica’.

plónas, -à 3 p.a. 1. ‘cienki (o desce, tkaninie, skorupie, szkle)’, 2. ‘szczupły – o ciele; małej objętości’, 3. ‘wysoki, cienki (o głosie)’, 4. ‘lekkostrawny’, 5. ‘drobny, drobno mielony (o mące)’, 6. ‘lejki, nie stężały (o świeżej śmietanie)’ — odpowiednik łot. *plāns* ‘płaski, równy; cienki, słaby’; dewerbalny przymiotnik pb. *plā-na- (*pleh₂-no-) od pwk. *plā- jak w *plóti* ‘klepać, spłaszcząć, rozspłaszcząć’ < pie. *pleh₂- (por. IEW 805n., LIV² Add.). Znaczn. etym. ‘spłaszczony, ubity na płasko’. St. e przy suf. -no- powtarza się np. w adi. *lėnas*. — Tu też sb. stlit. *plānas* BRB ‘klepisko, Tenne’, łot. *plāns* ‘klepisko z ubitej

gliny lub z kamieni' wraz ze stpr. *plonis* EV 'klepisko, Tenne'. Porównywalna z łot. *plāns* nazwa 'podłogi, klepiska' i 'gruntu' ukazuje się w celtyckim: stir. *lár* i germańskim: śrwn. *vluor*, < pie. *ple/oh₂-ro- (zob. LEW 603 i 628n., LIV² Add.). NB. Litewskie gw. *plónas* 'klepisko, dno pieca chlebowego' (Litwa pñ.-wschodnia) jest letonizmem, zob. Urbutis 2009, 324n., ALEW 801. — Neoosn. *plon-*: *pāplonis*, *paplónis* 'rodzaj płaskiego placza z ciasta chlebowego', *plonē* a. *plonis* BRB 'rodzaj placza, Aschenkuchen', *plónimas* (zob.), *ploninys* 'cienka tkanina', *plonmenà* 'najcieńsza część czegoś' (por. *ger̃mena* ⇐ *gēras*), *plonumà* 'cienkie miejsce, np. w tkaninie', *plonumas* SD¹ «cienkość», cps. *plóngalis* 'cienki koniec' (por. *gālas*). — Sufiksację zbieżną z bałtycką pokazuje łac. *plānus* 'równy, płaski' (⇒ sb. *plānum* n. 'równina, płaszczyzna'), < pie. *plh₂-nó- (por. de Vaan 470). Tego rodzaju formacja wydałaby po litewsku †*pilnas*. Nasuwa się pytanie, czy lit. *plónas* nie jest czasem nowotworem na miejscu †*pilnas* (= łac. *plānus*), ponieważ można sobie wyobrazić, że takie zastępstwo pozwałoby uniknąć konfliktu homonimicznego z formą *pilnas* od *pilti* 'napęlić' (pie. *plh₁-nó-). St. zanikowy ukazuje się również w pokrewnym przymiotniku het. *palhi-*, *palhai-* 'szeroki, obszerny' < pie. *plh₂-i-, zob. Kloekhorst 620.

plónimas 1 p.a., *plonimas* 2 p.a. 'skroń, boczna część czoła, czaszki; kość skroniowa', war. f. *plonimà* — rzeczownik na -im -, utworzony od przym. *plónas* 'płaski, cienki'. Znac. etym. 'płaskość a. cienkość', stąd 'płaska a. cieńsza strona czaszki'. Paralele: *siaurimas* a. *siaurimà* 'wąskość' ⇐ *siaūras*; *storimà* 'grubsza warstwa czegoś' ⇐ *stóras*; *šilimà* 'ciepło'.

plostākē 2 p.a. stlit., gw. 1. 'odłamek kamienia; drzazga', 2. 'blacha, płyta blaszana'. SD: «blacha», *plostakē aukso putu nudažyta* «pazłotka blaszana», *plostakēs gelažinēs* f.pl. «kirys» ['pancerz okrywający górną część tułowia', SPXVI]. Analiza: *plost-akē*, por. suf. -ak- w *plāstaka* a. *pluoštākē* 'dłoń'. Z obocznym suf. -ek-: *plostēkē* 'szczapa; płyta; plasterek słoniny' (por. *plokštēkē* s.v. *plōkštē*). Obie formacje są oparte na neoosn. *plost-*, którą wyodrębniono drogą metanalizy z **plostyti* 'robić płaskim', frq. do *plóti* m.in. 'płaszczać'. Zob. też *plōstas*. — Drw. *plostakius* a. *plostaknykas* SD «blacharz».

plōstas 2 p.a. gw. 'warstwa zgrabionego i ubitego na płask siana lub słomy, przeznaczona do przeniesienia, płat, naręcze' (syn. *plūostas*, *plūoštās*). Analiza *plōst-as*, drw. od neoosn. *plost-*, wyodrębnionej z zanikłego czas. **plostyti* 'płaszczać, robić płaskim', frq. do *plóti* m.in. 'spłaszczać' (zob.). Taka sama budowa w *klōstas*, *pāklostas* ⇐ *klōstyti* (od *klóti*); *dāigstas* ⇐ *dāigstyti* (od *diegti*). Pod względem znaczeniowym por. *grūobstas* 'garść, naręcze (słomy, siana)' od **gruobstyti* 'zgarbiać do kupy' (SO do *grēbti*). — Neoosn. *plost-* leży również u podstawy form werbalnych *plōstelēti* 'poklepywać, opukiwać palcami tułów chorego' i *plōstelti* 'przez chwilę klaskać, bić brawo'. Por. *žiōstelēti* a. *žiōsterēti* ⇐ **žiostyti*. — Vb. denom. *plostuoti* 'zgrabione siano (słomę) zbijać w zwarte płaty przed złożeniem w stogu', przen. 'o krowie: checiwie zżerać'.

plōsteris, *plōsteris*, -io 1 p.a. przest. 'plaster na rany, przylepiec' (war. *pliōsteris*, *plōstras*) — zapoż. z prus.-niem. *ploster*, por. nwn. *Pflaster*, *Heilpflaster* n. (GL 103, LEW 604n.). Co do akutu por. zapoż. *jómarkas*, *švógeris*. Łot. *plāsteris*, *plāksteris* ⇐ śrdn. *plāster* (Jordan 82). Zob. też *plēstras*.

plōščius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 1. 'płaszcz, wierzchnie długie okrycie, uszyte zwykle z sukna domowej roboty', SD¹ <plāščius> «płaszcz» (syn. *skreitē*), 2. 'chusta, płachta zarzucana na plecy' — zapoż. ze stbłr. *plaščь*, por. błr. *plašč*, -á, pol. *płaszcz*, -a (SLA 171, LEW 629; brak w ALEW). Stąd też łot. *plašķis*, pl. *plašķi* 'obszerny płaszcz; stara, znoszona sukmana'. War. *plōščis*, -io DVŽ 'płaszcz' (brak w LKŽ). — Drw. *plōščiuikas* 'marynarka' (*Apsivilk geresnį ploščiuiką – ne turgun važiuoji* 'Włóż lepszą marynarkę, przecież nie na targ jedziesz!'). Vb. denom. *plōščioti* 'iść w ubraniu rozpiętym na piersiach, z połami unoszącymi

się na wietrze'. — Z przekształcenia *plōšćius* pochodzi zdaniem SLA, l.c. (popartym przez LEW, l.c.) sb. *plōštē* 'chusta jako część stroju kobiecego; kapa, narzuta na łóżko; zasłona na twarz, kaptur'. Prawdopodobnie można tu mówić o drw. wstecznym z alternacją *č' ⇒ t* (por. *svēčias* : *svetys*, *svetē*). — Stpr. *ploaste* EV 'prześcieradło, Lylach [Bettuch]' najłatwiej jest objaśnić – z uwagi tak na formę, jak i znaczenie – jako prutenizację zapożyczenia lit. *plōštē*. Mało przekonująca jest hipoteza Mažiulisa (PKEŽ 3, 296) o *ploaste* jako formacji rodzimej: pb. **plā-stis*, od pwk. **plā-* 'płaszczyc, robić płaskim, cienkim' (por. lit. *plōti*, łot. *plāt*). Chodzi o to, że *-stis* (*-stē*, *-sčia*) nie jest sufiksem prymarnym, lecz neosufiksem, a więc z zasady nie łączy się on z pwk. werbalnymi. Zwykłą sferą funkcjonowania neosuf. *-stis* jest derywacja denominalna. Tutaj ma on zastosowanie jako forma odnawiająca prymarny suf. *-ti-*, por. np. *svirtis ⇒ svirstis*; *virptis ⇒ virpstis*; *šūtis ⇒ šūstis*. Proces ten jest odwrotnością derywacji wymiennej *-stis ⇒ -tis*, która funkcjonuje w obrębie postwerbalnych derywatów od frq. na *-sty-*, np. *ramstyti ⇒ raṁst-is ⇒ raṁtis* i *sámstyti ⇒ sámst-is ⇒ sámtis*.

plótas 1 p.a. 1. 'obszar, ograniczona część przestrzeni; terytorium państwa', 2. 'powierzchnia na coś przeznaczona, czemuś służąca', 3. 'wycinek przestrzeni, miejsce' (*Rugiai plótais išplikę* 'Żyto miejscami wyłysiało'), 4. 'okres czasu' (*Praėjo didelės metų plótas* 'Minęło wiele lat'), 5. 'głębina, najgłębsze miejsce' (*Ar nebijai pačiam plóte maudytis?* 'Czy nie boisz się kąpać na głębini?'). Refleks pb. **plā-ta-*, substantywizowane adiectivum verbale albo participium prt. pass. od *plōti* m.in. 'spłaszczać' (zob.). Znac. etym. 'płaszczyna, płaska powierzchnia' ⇐ 'to, co spłaszczono' albo 'to, co uległo spłaszczeniu'. Transponat ie. **pleh₂-to-*. Inaczej LEW 629. Paralele apofoniczne: *kóptai ⇐ kópti*; *káltas ⇐ kálti*. Por. też sb. *klótas* 'drewniana podłoga mostu' (*klō-* metatoniczne) obok ptc. prt. pass. *klótas* 'poziomy, pochyły' ⇐ *klóti* 'kłaść, rozścielać'. — Neoosn. *plot-*: *plōtis* 'szerokość, rozległość' (por. *grōžis*, *lōbis*, *skōnis*), *plotmà* 'przestrzeń', *plotmē* 'płaszczyna, plac, przestrzeń, poziom', *plotmenà* 'równina, płaskowzgórze'. — N.jez. *Plótas*, *Plotēlis*, n. łaki *Plótai*, n.rz. *Plótupis*. N.m. *Plótai* 5x, *Plotēliai*.

plōti, plōju, plójau 1. 'spłaszczać, zginać na płask', 2. 'kuć żelazo w kuźni', 3. *per pečiūs plōti* 'klepać po plecach', 4. *plōti delnaīs* 'klaskać w dłonie, bić brawo', *išplōti* 'wyklepać, wyklepywać', *priplōti* 'spłaszczyć, przyklepać'. Nomen: *plovà* I (zob.). Odpowiednik łot. *plāt, plāju* 'poszerzać, robić cienkim' < pb. **plā-C*. Pwk. pie. **pleh₂-* 'rozpłaszczać przez ubijanie lub klepanie' (LIV², Add.: **pleh₂-* 'breit, flach werden/machen'). W IEW 805n. *plōti* ukazuje się s.v. **pelə*, **plā-*. Por. synonimy pie. **pleh₂-g-* 'uderzać' (gr. ἔπληξα 'uderzyłem, trafiłem w cel') oraz **pleh₂-k-* 'uderzać' (s.v. *plākti*). Prs. *plōju* należy do całej serii formacji tworzonych sufiksem *-je/o-* od pierwiastków na **-eh₂-* (zob. s.v. *lōti*). — Neopwk. *ploj-*: *plojėjas* a. *plojikas* 'walcownik', *plojimas* 'spłaszczanie, walcowanie' (por. *jojimas*, *lojimas*), *plojimai* m.pl. 'oklaski, głośna pochwała', *plojinys* 'spłaszczony przedmiot'. Osobno zob. *plónas*, *plōstas* i *plótas*.

plōtyti, plōtiju, plōtijau intr. impers. 'służyć (zdrowiu, ciału), przynosić pożytek, korzyść' (*Tas valgis jai plotija* 'To jedzenie jej służy'. *Tam žmogui darbas tai plotija* 'Temu człowiekowi praca służy'), *paplōtyti* impers. 'pomagać (na zdrowie, dobre samopoczucie)' — zapoż. z pol. przest. *płacić*, 3 sg. *płaci* m.in. 'popłacać, być w cenie, służyć, przynosić korzyść' (Sw IV, 244, Bańkowski II, 615). Por. typ *trōtyti* ⇐ pol. *tracić*. War. suf. *plōtinti*. — Sb. postvb. *plōtis* 'korzyść, pożytek' (*Sodžiaus oras jam eina į plotį* 'Wiejskie powietrze mu służy / dobrze mu robi'. *Jam niekas neeina plōtin* 'Nic mu nie pomaga / nie służy'). — Adi. *plōtnas*: *Ta žolė sultinga, plotna gyvuoliams* 'Ta trawa [jest] soczysta, pożywna dla bydła / służy bydłu'. Od tego vb. denom. *plōtnyti* 'służyć, przynosić korzyść'. — Do *plōtyti* jest wariant *plōčyti* (*Man nepločijo nė tas valgis, nė gėris*, t.y. *negeldė* JU 'Nie służyło mi ani to jedzenie, ani picie') — vb. simplex wytworzone na gruncie litewskim z zapożyczonych

czasowników polskich *o-plać-ać się* ‘przynosić zysk, być wartym czego’, *po-plać-ać* ‘służyć, dawać korzyść’.

plotkà I 2 p.a., gen.sg. *plōtkos* gw. ‘opłatek wigilijny’ (*Per kūčias laužēmē ir valgēme plotkeles* ‘W Wigilię łamaliśmy się opłatkami’) — przez aferezę *a-* z *aplotkà*, gen.sg. *aplōtkos* 2 p.a., co zapożyczone z błr. *aplátka*, -tki (por. stbłr. *oplatokъ*, *oblatokъ* ⇐ pol. opłatek, -tka). — War. m. *plōtkas* ‘opłatek wigilijny’ (*Su plōtkais atējo* ‘Przyszli z opłatkami’) < *aplōtkas* ⇐ stbłr. *oplatokъ* ⇐ pol. *opłatek*, -tka (⇐ stczes. *oplatek* ‘hostia z mąki pszennej’, to z kolei z niem. gw. *oplāta* ⇐ śrlac. *hostia oblāta* ‘hostia ofiarowana’). Por. Bańkowski II, 420. Zob. też POLŽ 139. Por. *ablōtas*.

plotkà II 2 p.a., gen.sg. *plōtkos* gw. ‘ryba płoć, płotka, Rutilus’ — zapoż. z błr. *plótka*, -i, pol. *płotka*. War. *plūtka* 2 p.a.: *Plūtka plati kab delnas* ZTŽ ‘Płotka ma szerokość dłoni’.

plovà I 4 p.a. gw. 1. ‘szczerba w ostrzu kosy’ (*Dalgis su plova*), war. *plovē* (*dalģis plovētas*), 2. ‘ułamek, płatek kowanego żelaza’ (*Atsprogo plova gelžies*), pl.t. ‘młotowiny’ (*Geležis plovōm, o medžias skiveinom eina*), 3. ‘odłamek kamienia tłuczonego młotem’ (*Sudaviau kūgiu į akmenį, ir ta plovà iškrīto*) — dewerbalne nomen na *-uā- od *plōti*, -ju ‘klepać kość; kuć żelazo’. Paralela: łot. *plāva* ‘flacher Riß im Metall’ ⇐ *plāt*. Tak samo zbudowane: *stova* ⇐ *stōti* oraz *krūvā* ob. *krū-tis* ⇐ **krūti* (słow. *kryti*), por. ŽD 377n., gdzie zresztą *plovà* nie figuruje. Całkiem inaczej LEW 630: przyrównuje *plovà* do *plēvē* ‘błona’ (apofonia *ē* ⇒ *o*), wywodząc oba z pwk. pie. *(s)p^(h)el- ‘(ab)reißen, spalten’. — Vb. denom. *plovōti* ‘pękać, łupać się – o niehartowanym żelazie, o ostrzu kosy (*Kad kali dalģi, gelži, plovō[ja]*), *plovūoti* ts.

plovà II 4 p.a. gw. 1. ‘zarośnięte trzęsawisko przy brzegu jeziora a. rzeki’, 2. ‘zwarty kożuch roślinny unoszący się na wodzie i wyglądający jak pływająca wyspa’, 3. ‘rośliny wodne u brzegu jeziora’ (war. m. *plōvas*) — nomen postverbale od neopwk. *plov-* jak w *plōviau*, prt. do *plāuti* ‘myć, zmywać’, por. *užplāuti* ‘zalać, zatopić’, *paplāuti* ‘podmyć’, znac. etym. ‘miejsce obmywane przez wodę’ vel *sim*. Związek z czas. ‘moczyć, myć’ ma również syn. *liūnas* (zob.). Inne: *išplova* ‘rów wryty przez wodę’, *nūoplova* m.in. ‘osad, muł’, *sāmplovos* m.in. ‘namuł’. NB. LKŽ X, 314 nie odróżnia *plovà* I (⇐ *plōti*) od *plovà* II (⇐ *plāuti*).

plovyti, *ploviju*, *plovijau* stlit. ‘otrzymywać metal przez topienie rudy; topić, oczyszczać kruszec z zanieczyszczeń’ (*o idant juos savi plovytų, kaip zalatorius plovią* MOP, por. PAŽ 350) — zapoż. z błr. *plávicь*, *pláulju*, 3 os. *plávicь*, pol. przest. *plawić* m.in. ‘(rudę) płukać, przemywać; (kruszcze) topić, przetapiać, wytapiać, rozpuszczać’ (Sw IV, 255).

plōzas 2 p.a. 1. ‘płaska, szeroka strona czego, nie kant, nie ostrze’ (*Dēk lentą plozū*), 2. ‘klaps, uderzenie dłonią z kłaśnięciem’ (*Sukirsk vaikui porą plōzų*), 3. ‘kamień płasko ciosany służący za wykładzinę’, 4. ‘przrząd do międlenia lnu, cierlica’ — zapoż. z pol. *plaz*, -u ‘strona płaska broni siecznej, przeciwna ostrzu; uderzenie płazem’, pl. *plazy* przest. ‘grube drzewa rozerzniete wzdłuż, półokrągłaki’. — Vb. denom. *plozavōti* ‘uderzać kogo płazem (szabli)’, refl. ‘przeciągać się po śnie’ (*Kelkis! Gana tau plozavotis*), *išsiplozavōti* ‘rozkraczyć się – o krowie na łodzi’ ⇐ pol. *plazować*. War. z substytucją sufiksu: *užplōzinti*, -iju ‘uderzyć płazem’, *priplōzinti* ‘przybić gwoździem’.

plūdynė b.z.a. gw. ‘napój z wódki grzanej z miodem, pieprzem i masłem (gatunek krupniku), pijany podczas odwiedzin zamężnych kobiet u położnicy po urodzeniu dziecka’ (chodzi o zwyczaj zwany *apgėlaiš*, zob. s.v.). Analiza: *plūdy-nė*, deverbativum od *plūdyti* ‘lać, zalewać’ (zob.). Por. *pustỹ-nė* ‘zamieć śnieżna’ ⇐ *pustyti* m.in. ‘mieść śniegiem’; *laidỹ-nė* a. *laidy-nė* ‘proca’ ⇐ *laidyti* ‘puszczać, wypuszczać’. Znac. etym. n. act. ‘oblewanie, libacja z

jakiejś okazji', z czasem konkretyzowane jako nazwa napoju. Paralela: pol. *oblewanie* 'libacja z okazji pomyślnego zakończenia jakiejś sprawy' $\Leftarrow$ *oblewać*, iter. do *ob-lać*. — ŽD 272 (za nim GJL II, § 334) zauważa, że w gwarach żmudzkich (neo)sufiksu *-yn-* używa się do budowy wyrazów oznaczających potrawę, np. *kiaušynė* 'jajecznicza' (od *kiaušis*), *žirnynė* 'grochówka' (od *žirniai*).

plūdyti, *plūdau*, *plūdžiau* gw., zwykle z prvb.: *apiplūdyti* 'zalać wodą, np. pola', *išplūdyti* 'wymoczyć, np. len w wodzie', *užplūdyti* 'zalać, podtopić (o powodzi)'. Budowa: *plū-dy-*, causativum do *plūti* 'być przepełnionym', *paplūti* 'rozlać się, rozplynać się – o wodzie powodziowej' (zob.). Odpowiednik łot. *plūdīt* 'rozlać, zalać, zatopić'. Paralele: *pūdyti* $\Leftarrow$ *pūti*; *plukdyti* $\Leftarrow$ *plūkti*. War. *°plūdinti* 'zalać coś w naczyniu; o bobrach: spiętrzać wodę i zalewać źródłiska' (*Užvertė, užplūdino bebrai šaltinius*). Por. *pūdinti* 'gnoić, nawozić' jako war. do *pūdyti*.

plūdyti, *plūdiu*, *plūdijau* b.z.a. przest. 'pochodzić skąd' — budowa: *plūd-y-*, derywat od *plūsti*, *-stu* (*-džiu*), *-dau* m.in. 'pochodzić skąd' (zob.), znac. etym. 'wypływać skąd'. Por. *Ta gražybė jo yra kaip versmė, iš kurios visokia sutverta gražybė ižteka ir išplūsta* SP I, 171_{11n}. 'Ta piękność jego jest jako źródło, z którego wszelka stworzona piękność wycieka i wypływa'.

pluduņgis, *-io* 2 p.a., *plūdungis* 1 p.a. żm. 'człowiek skłonny często bywać poza domem, włóczyć się, oddawać się przyjemnościom, hulankom, rozpuścić'. War. *pluduņkis*, > *pluduņkis* (dysymilacja *ŋk* > *mk*, por. *jumkytojas*). Fem. *pluduņgė*, *-ės* 'latawica, kobieta goniąca za rozrywkami, za rozpustą'. Zakończenie *-ungis* przypomina *vienguņgis* 'żyjący samotnie, w stanie bezżennym'. GJL II, § 508 słusznie zestawiał z czas. *plūdinėti* 1. 'pływać po powierzchni', 2. 'włóczyć się bez celu, wędrować'. Dla pogodzenia *plūd-* z *plūd-* wystarczy założyć neoapofonię *ū* (SP) $\Rightarrow$ *ũ* (SZ). Paralele: *pūsti* $\Rightarrow$ *pusnis*, *pūsnis*; *plūtis* $\Rightarrow$ *plūtis*; *pjūdyti* $\Rightarrow$ *pjūdyti*. — Vb. denom. *plūdungauti*: *Kekšė plūdungauna su kožnu*, t.y. *plaikstos* JU 'Ladacznica zadaje się z każdym', *plūdunguoti* 'włóczyć się; żyć niestatecznie, lekkomyślnie'.

plūgas 2, 4 p.a., *plūgas* 1 p.a. 'pług' — zapoż. ze stbłr. *plugъ* $\Leftarrow$ pol. *plug* ($\Leftarrow$ nwn. *Pflug* m.). Germanizmem jest łot. *pluogs* $\Leftarrow$ śrdn. *plōch*, *plūch* (Jordan 82) i prawdopodobnie stpr. *plugis* Ev 'pług, Pflug', por. śrdn. *plūch*, śrwn. *phlouc*. Por. Endzelīns 1943, 229 i LEW 631 (zapoż. polskie lub niemieckie). — Z palatalizacją nagłosu: *plūūgas*, *plūūgas* (por. *abriūsas* ob. *abrūsas*). Wsch.-lit. *plūvas* (DvŽ, LZŽ) ma *v* na miejscu błr. *γ* (por. *lancīvas*, *pasōvas*). — Drw. *plūgēlis* 'pług w zaprzęgu jednokonnym', *plūgīnis* *arklīs* 'koń do orki' (dosł. 'pługowy, do pługa'). Vb. denom. *plūguoti* 'orać pługiem, płużyć'.

plujóti, *plujóju*, *plujóju* gw. 'włóczyć się, błąkać się (o zagubionym lub pijanym), brnąć po ciemku, przez pola, zasy' — vb. denominativum od rzecz. *plujà* c. 'włóczęga, wałęsa', też 'zartowniś', por. typ *dujóti* od *dujà*. Tak jak *dujà* należy do prs. *dūja* (prt. *dūjo*, inf. *dūiti*), tak też *plujà* wiąże się z prs. *plūja* (inf. *plūiti*). Jest ono słabo zaświadczone, por. 1° *paplūiti* 'opływać, obfitować w co' (*Visi pašoliai paplūję galvažudomis*, t.y. *aptekę* JU 'Wszędzie pełno zbrodniarzy'), 2° *priplūiti*: *Paršai pieno priplūjo, net pilvai išsipūtė* 'Prosięta napiły się mleka do woli, nawet brzuchy się [im] wydęły'. Analiza: *plū-* + *-ja*. Neopwk. *plū-* został wytworzony neoapofonią *ū* (SP) $\Rightarrow$ *ũ* (SZ) od pwk. *plū-* jak w *plūti*, por. *paplūti* 'o powodzi: rozlać się', przen. 'o zbożu: być w obfitości'. Por. *skujà* : łot. *skūt*; *srujā* : *srūti*. Tu też łot. *pludināt* obok *plūdināt* 'rozlewać, wylewać wodę – o źródle; wylewać łzy' (drw. od *plūst*, *plūstu*, *plūdu* 'lać się').

plūkas, *-ė* 2 p.a. gw. 'hulaka, człowiek tracący czas i pieniądze na hulanki'. Niejasne. Może do *plūkti* I, por. *nuplūkti* m.in. 'zgrzać się i spocić'. — Vb. denom. *plukavoti*

‘prowadzić hulaszcze życie, spędzać czas na zabawach, pijatykach’, *išplukavóti* ‘roztrwonić’ (*Plukas išplukavójo visus turtus* ‘Hulaka roztrwonił cały majątek’). NB. LKŽ X, 326 niesłusznie włączył to denominativum do hasła *plukavóti* ‘pływać, unosić się na wodzie’. — Z inną budową: *plūkata* c. ‘kto wykonuje najcięższe prace’.

pluknūs, -i 4 p.a. gw. 1. ‘pulchny – o chlebie’ (*Plukni duona*), ‘puszysty o śniegu’ (*Sniegas toks pluknūs, negali paeit*), ‘miękki – o plewach, piórach’, 2. ‘grząska – o łące’, 3. ‘lekki – o spławiku wędkę’ — przez metatezę *l* zmienione z **pulknus*, to zapoż. z pol. *pulchny*, -ego (stpol. *puchlny*, od *puchły*, por. ros. *púxlyj* ‘pulchny; tłusty’, Boryś 503). Por. *blužnis* z **plužnis* < **pulžnis*. — War. z neosuf. -snus: *pluksnūs* ‘pulchny – o cieście’ (*Tai pluksni tešla*), ‘puszysty – śniegu’, też ‘lekki, miękki; żwawy, dziarski’ (*Jau sena, o da kokia plunksni*). Ze zmianą *ks* > *kš*: *plukšnūs* ‘luźny, niezwarty, luźno utkany’ (*Ta drobė, matyt, plukšni*).

plūkti I, *pluńka* (war. *plūka*, *plūksta*), *plūko* 1. ‘płynąć – o rzece, o spławianym rzeką drewnie’ (*Pluńka upe medžiaga* ‘Płynie rzeką drewno’), też ‘o człowieku: płynąć, pływać’, 2. przen. ‘gromadnie iść’: *Diena saulėta, svietelis bažnyčėkon pluńka* ‘Dzień jest słoneczny, ludzie do kościołka ciągną (dosł. płyną)’, *išplūkti* ‘wypłynąć, np. o topielcu; wylać – o rzece na wiosnę’, też ‘o zbożu: wykłosić się’, *nuplūkti* ‘popłynąć; zlać się potem’, *paplūkti* ‘zostać zalany, zatopiony (o sianie, zbożu); zalać się krwią, łzami, potem’, *pérplūkti* ‘przepłynąć; zgrzać się i spociec’ (*Parėjo iš lauko paršilęs párplukęs*). Prs. inchoativum, utworzone od SZ *pluk-* do *plauk-*, zob. *plaukyti* m.in. ‘pławić w wodzie’. Por. LEW 631. — Drw. *plukavóti* ‘o przedmiocie: unosić się na wodzie’, *plukdėnti* caus. ‘kąpać dziecko’, *plukdyti* caus. ‘spuszczać z prądem wody, spławiać (drzewo, tratwy); pławić konie’, ‘o rzece: toczyć swe wody’, *nuplukdyti* ‘przeprowadzić łodzią, statkiem, promem’, *nuplukdyti sielius* ‘spławić tratwy’, *plukyti* a. *plūkinti* ‘pławić (konie) w wodzie; kąpać dziecko’, refl. *plukytis* a. *plukdytis* ‘kąpać się’. Nomina: *plukėnė* ‘wanna do kąpieli’, ‘praca w błocie’, *plukėnė āšarose* ‘zalewanie się łzami’, *plukėnis* bot. ‘gatunek roślin wodnych: jeziora morska, Najas’, *plukenos* f.pl. ‘pomyje’, *plukyklā* ‘miejsce do kąpieli’. — Neoosn. *plukd-* (← *plukdyti*): *plukdas* ‘kra niesiona przez rzekę’, *plukdė* 1. ‘pław u sieci; spławik u wędkę’, 2. ‘tratwa’ (*Šiandien visą dieną Merkiu plaukė plukdės* ‘Dzisiaj cały dzień tratwy płynęły Mereczanką’). — WSZ *plūk-*: *paplūkėti*, *-plūkiū* ‘popłynąć trochę’, *plūkauti* ‘pływać (o rybach, bobrach); unosić się na wodzie (o ptakach)’, ‘o blinach: pławić się w tłuszczu’, przen. ‘brnąć przez wysoką trawę, przez zboże’, *plūkinėti* ‘pływać – o kaczkach, rybach’, *plūkioti* a. *plūkoti* ‘pływać – o gęsiach’, nomen: *plūkis* ‘miejsce zalane wodą wiosenną’. — Tak jak przy *plūti* ‘rozlać się, rozplynać się’ jest war. palatalizowany *pliū-* (por. *pliūrā*, *pliūrė*), tak też obok *plūk-* jest war. **pliūk-*, zaświadczony pośrednio przez udźwięcznione refleksy *bliūkas* a. *bliūgas* bot. ‘rzęsa, Lemma’ < **pliūkas* (por. *bluńka* < *pluńka*; *blėba* < *plėpa*, GJL I, § 453).

plūkti II, *pluńka*, *plūko* ‘tracić barwę, płowieć, blaknąć (o niciach, tkaninie, chuście, ubraniu)’, liter. *blūkti* (zob.), *išplūkti* tr. ‘wyparzyć’, *nuplūkti* tr. ‘sparzyć, oparzyć’, intr. ‘odpaść – o szcecie (na oparzoną prosięciu)’. Odpowiednik łot. *plukt*, *plūku* (**plunkō*), *pluku* 1. ‘sparzyć się (ukropem, ługiem)’, 2. ‘tracić barwę, płowieć, blaknąć’. Ma strukturę typową dla inchoativum na st. zanikowym, ale czas. prymarny o odpowiednim znaczeniu nie został jeszcze zidentyfikowany, por. LEW 632, ALEW 802. — Drw. *plukyti* ‘parzyć wrzątkiem’, *apiplukyti* ‘zaparzać (herbatę, kawę)’.

plūkti, *plūkiū*, *plūkiaū* lub *plūkti*, *plūkiu*, *plūkiau* 1. ‘ubijać glinę (na klepisku, na piecu)’, 2. ‘trzepać, międląć len, konopie’, 3. ‘tłuc, bić, okładać kijem’, 4. ‘ciężko pracować’, 5. ‘z trudem pokonywać drogę, brnąć’. Cps. *apiplūkti* m.in. ‘okopać (kartofle, kapustę)’, *suplūkti* ‘mocno ubić (glinę na klepisku); położyć zboże, len (o deszczu, gradzie)’, *užplūkti*

m.in. 'zabić, zatłuc; ubić klepisko; dobrnąć, przybrnąć, przyjść z wielkim trudem'. Refl. *nusioplūkti* 'zmęczyć się, zmordować się; odbić sobie nogi od chodzenia'. Dźwiękonaśladowcze, podobnie jak syn. *pliekti* (por. LEW 632). — Neoapofonia SP *ū* ⇒ SZ *ū*: *plūkti*, *plukū*, *plukaū* (war. *plukiaū*) gw. 'tłuc, bić; trzepać len' (por. *grūsti* ⇒ *grūsti*; *plūtis* ⇒ *plutis*). — Nomina: *plūkà* 'ciężka praca, mordęga', *plūkas* 'ubita glina a. ziemia', *plūkiavà* 'długa, mozolna praca, np. przy lnie', *nūoplūkos* f.pl. 'włókniste odpadki lnu a. konopi'. Cps. *linplūkys* 'kto trzepie len' (por. *linaĩ*), *pēčiaplūkis* 'zdun, rzemieślnik stawiający piec (por. *pēčius*) i je naprawiający' (*Kai pēčius iširs, reiks ir pēčiaplūkiu pabūt* 'Gdy piec się rozpada, trzeba nawet zdunem zostać').

plūmpti, *plumpiū*, *plumpiaū* (war. *plūmpti*) pot. 'iść z trudem, powoli, długo, wlec się, iść po bezdrożu' (*Plumpk pėsčias tokį kelią!*) — od osnowy *plum-p-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *plūm-plūm* m.in. o ciężkim, głośnym chodzie. Wtórnie *plūmt*, *plūmt* i *plūmpt*, *plūmpt*. Drw. *plūmpčioti*, *-ėti*, *-énti*, *-inti*, *-sėti*, *-terėti*. Por. LEW 632. Zob. też *plūnta* i *plu-p-ėti*.

plūnyti, *plūniju*, *plūnijau* pot. 1. 'o ludziach i zwierzętach: łykać, pić chciwie, dużo, żłopać, chlać', war. *pliūnyti* (por. syn. *pliuūmpti* s.v. *pliūpti*), 2. 'bić dzieci' (*Kam tu tuos vaikus plūniji* 'Dlaczego ty te dzieci bijesz?'), war. *pliūnyti* 'bić zwierzęta', 3. 'mocno kaszleć', 4. 'ciężko pracować, harować', *parplūnyti* 'z trudem przyjść, przyjechać'. Brak alternantu *plin-* o podobnym znaczeniu. Budowa wskazuje na vb. denom. od *pl(i)un-*, ale dalszy wywód pozostaje niejasny. Drw. *pliūnas* 1. 'polewka na wodzie z cebuli i kartofli', 2. 'płynne żarcie dla prosiąt'.

plūksna 1 p.a. 1. 'pióro ptaka', 2. 'pióro do pisania, stalówka', 3. 'kiść (pióro) cebuli' (LzŽ), 4. 'sprężyna zegarka'. War. *plūksna* 'pióro' < **plūksna*. Pl. *plūksnos* 'pióra, pierze, upierzenie', SD *plūksnos* «pierce». War. bez *-k-*: *plūsna*, z *s-mobile*: *splūsna*. SD¹ *plūksna* «kwap; perz; piorko, pioreczko», SD: *plūksna* «pioro ptasze», *plūksna rašytojū* «pioro pisarskie» (*indėtuvė plūksnų raštinykų* «pennal pisarski»), *plūksna žysies* «pioro gęsie nierobione ieszcze». Odpowiednik łot. *plūksnas*, *plūksnes* f.pl., *plūksni* m.pl. 'to, co wyskubano, wyszarpano, pierze, puch; odpadki lnu, plewy; włókna; kora brzozy'. Abstractum na *-snā-* od osnowy prs. infigowanego **plunku* (inf. **plukti*) 'rwać pierze'. Por. *plūnkti* m.in. 'skubać drób, rwać pierze' (zob.). Odpowiednik łot. *plūkt*, *plūcu*, *plūcu* 'skubać, drzeć, rwać, zrywać', ⇒ *plūkāt*, *-āju* frq. 'rwać, wyrwać, targać; trzeć, pocierać, masować'. Por. jeszcze lit. *plūkti* 'trzepać len'. Zob. ALEW 802n. — SZ **pluk-* należy do *plāukas* 'włos' (zob.). Dalszy wywód niepewny, por. LEW 632, ME III, 362. — Drw. *plūksnos* SD f.pl. «pierce»: łot. *plūksnas* 'puch ptasi', *plūksnyčia* przest. 'piórnik, pudełko na przybory pisarskie', *plūksninis* SD¹ «kwapowy», *plūksnotas* SD «pierzasty», *plūksnos* f.pl. 'pióra, upierzenie; pióra i puch, pierze' (*plūksnas plėšyti* 'skubać pierze'), *plūksnotas* 'opierzony, pierzasty', *plūksniotas* 'obsypany pierzem' (⇒ *plūksnuočiai* m.pl. 'ptactwo', por. *sparnuočiai*) oraz *plūsningas* SD¹ «pierzasty» (por. wyżej war. *plūsna*). Vb. denom. *plūksnojū* SD «pierce puszczam».

plūnkti, *plūnkiu*, *plūnkiau* 1. 'skubać drób, rwać pierze; porywać drób (o jastrzębiu)', 2. 'o kurach: rozgrzebywać grządki; tarzać się w piasku', 3. 'kopać rów, studnię, sadzawkę', 4. 'ciężko pracować, harować', 5. 'brnąć po śniegu, błocie, brodzić', 6. 'o kogucie: deptać kurę' (*Veizu: gaidys vištą beplunkąs*). Refl. *plūnktis* 'kąpać się', *nusioplūnkti* a. *prisioplūnkti* 'zmęczyć się ciężką pracą', *susioplūnkti* 'pobić jeden drugiego, pobić się'. Pdg. zbudowany na temacie prs. infigowanego *plu-n-k-*, por. np. *plūkti* I, prs. *plunkū* 'płynąć, pływać' oraz *plūkti*, prs. *plukū* 'tłuc, bić' s.v. *plūkti* (*plūkà* 'ciężka praca, mordęga'). — Drw. *plūnkynė* 'wypełniony wodą dół na drodze; rozmokła, nieprzejezdna droga' (por. *klampynė* 'miejsce grząskie', *maudynė* 'miejsce kąpania się').

plūnta 1 p.a. c. gw. ‘wałęsa, włóczęga’, war. *plūnda* (por. *rāntas* > *rāndas*). Bez dobrej etymologii, zob. LEW 626, s.v. *pliūndra*. Pewne wyrazy z grupą -nt- wywodzącą się z asymilacji -mt- (*tūmtas* > *tūntas*; *sāmtis* > *sāntis*), pozwalają założyć praformę *plūmta, mianowicie jako sb. postverbale od *pluñ(p)ti* ‘iść z trudem’ (zob.). — Vb. denom. *plūntauti* ‘żyć rozwiązle’, refl. ‘wałęsać się, włóczyć się’⁵²⁴, *plūndauti* ‘włóczyć się’, *plundavóti* ts. Niejasne jest zastąpienie sufiksu -avo- przez -ago- w *plundagóti*, przez -akio- w *pluñdakioti* oraz przez -ario- w *pluñdariatotis*.

plúostas 1 p.a. gw. ‘prom na rzece’ — sb. postverbale od neoosn. *pluo-*, należącej do zanikłego frq. *plúostyti od *plúoti (zob. niżej). War. z wtórną zbitką -št-: *plúostas*. Podobna budowa w *pláustas* ⇐ *pláustyti* (od *pláuti*) oraz *dáigstas* ⇐ *dáigstyti* (od *diegti*). Odpowiedniki łot.: *pluōsts* ‘tratwa’ (*pluostus siet* ‘budować, wiązać tratwy’), *pluoste* ‘prom’, ⇒ vb. denom. *pluōstuōt* ‘spławiać, flisować; wieźć się promem’. — Frq. na -sty- utworzono od zanikłego czas. *plúoti ‘płynąć’, prs. *plúoju < pb. *plō-je- < pie. *pléh₃-je-, por. gr. joñ. πλώω ‘płynę, żegluję, odbywam podróż morską; unoszę się na wodzie’ (aor. hom. ἀπέπλω), stang. *flōwan* ‘płynąć (o rzece), ciec (o wodzie)’ ⇐ pgerm. *flō-ja- (por. LIV² 485, bez wzmianki o lit. *pluo-*)⁵²⁵. Frq. *plúosty- dobrze się mieści w typie *dúostyti* ⇐ *dúoti*; *šlúostyti* ⇐ *šlúoti*. GJL I, § 246 i LEW 609 postulowali łączne traktowanie *plúostas* i *pláustas*, mianowicie w ramach apofonii *uo* : *au*. LEW, l.c. wychodził od pwk. *plau-d-, będącego rozszerzeniem *plau- jak w *pláuti*. — Hipoteza zanikłego czas. *pluoti umożliwia dołączenie do *plúostas* wyrazów łotewskich *pluota*, *pluōte* ‘masa, tafla lodu’ (war. *pluōts₂*), *zivju pluota* a. *pluōte* ‘ławica ryb’ oraz *vienā pluōtī²* adv. ‘na jeden raz; w jednej wodzie’.

plúostas 1 p.a. 1. ‘włókno, pasmo’, 2. ‘pęk, garść, naręcze (siana, słomy), garstka (lnu)’, 3. ‘kosmyk, kłak (włosów)’, 4. ‘plik (papierów), kupka (gazet)’. War. z wtórną zbitką -st-: *plúostas* ‘naręcze; zbita warstwa siana, płat’ (por. syn. *plōstas*). War. z insercją k: *plúokštas* a. *plúokštē* ‘włókno; pęk, garstka, kłak’ (por. łot. *pluoksts* ‘strup na głowie’ < *pluošts). Z opisowego punktu widzenia przedstawia się jako drw. apofoniczny od pierwiastka: *plōš-ta- ⇐ *plēš-, por. *plēšti* ‘rwać, drzeć’ (ŽD 321, LEW 632n.). Patrząc historycznie, trzeba jednak *plúostas* ująć inaczej, mianowicie jako sb. postverbale na -a- od zanikłego czas. *pluoštyti, reflektującego *pluoš-sty-. Chodzi więc o frequentativum z pwk. na SO *pluoš-* < *plōš- od *plēš-* ‘rwać, zdzierać’ (zob. *plēšti*, *plēšyti*). Łot. *pluōš-ī-t*, będące iterativum od *plēst* ‘rwać, targać’, z jednej strony potwierdza obecność apofonii w derywacji intensywnej, z drugiej – sugeruje zatrącenie odpowiedniej formacji lit. *pluoš-y-; jej miejsce zajęło *plēšyti*, z wokalizmem wyrównanym do prymarnego *plēšti*. Znacz. etym. *plúostas*: ‘to, co zerwano, zdarto, wyszarpnięto’ vel sim.⁵²⁶ Jako sb. postverbale od frequentativum *plúostas* stoi na równi z *maištas* ⇐ *maišty- < *maiš-sty- (por. *maišyti*); *raištas* ⇐ *raišty- < *raiš-sty- (por. *raišyti*) oraz *duostē* ⇐ *dúo-sty-ti*. — Drw. *plúoštaka* ‘włókno; pęk, garstka siana’, *pluoštākē* ‘dłoń’ (*Lašiniai per pluoštākē* ‘Słonina [gruba] na szerokość dłoni’).

plupėti, plupù, plupėjau 1. ‘machać, uderzać skrzydłami’, 2. ‘szybki iść, biec’, 3. ‘brodzić w wodzie’ — czasownik na -ē- od osnowy *plu-p-* z powtórzonego wykrz. *plu-plu o*

⁵²⁴ Vb. denom. *pluntarioti* b.z.a. ‘wałęsać się’ zakłada n.agt. *plunt-ara c. ‘wałęsa’, zaś *pluñdariatotis* ‘włóczyć się’ (*Pluñdariojas po Latvijā*) odpowiednio n.agt. *plund-ara. — Czas. *plūntotis* ‘włóczyć się’ może być zapożyczeniem z pol. *plątać się* m.in. ‘kręcić się gdzie niepotrzebnie, łązić z kąta w kąt; zawadzać, przeszkadzać’ (*plątać się pod nogami*).

⁵²⁵ Pwk. pie. *pleh₃- był synonimem aniłowego pwk. *pleu- (zob. *pláuti*), podobnie jak np. pie. *dreh₂- ob. *dreu- ‘biec, uciekać’ (zob. *drovėtis*).

⁵²⁶ NB. Z uwagi na to, że segment -št- formy *plúostas* wywodzi się z sekwencji *-š-st-, gdzie -st- jest specyficznie bałtyckim formantem werbalnym (iter.-frq.), nie mającym słowiańskiego odpowiednika, nie można zgodzić się na zrównanie *plúostas* = słow. *plastū* ‘warstwa, pokład’ itp., które pojawia się najpierw u Būgi, RR II, 340, potem w BSW 223 i REW II, 365n.

machaniu, biciu skrzydłami (*Vanagas plu plu ir nulėkė*). Syn. *plàs, plàst, plùc*. Podobną formację ma *pliu-p-ėti* ⇐ *pliu-pliu* (s.v. *pliupti*). — Z innymi sufiksami: *plupčióti* (syn. *plasčióti*), *plupnóti* (syn. *plasnóti*), *plupsėti, plupsóti*. — Nazalizowany wariant wykrzyknika: *plūmpt, pluṃpt*, zob. *pluṃpti*.

plùskos, -u 2 p.a. f.pl. żm. 1. 'długie zlepione lub rozpuszczone włosy; pasemka wijących się włosów; kudły', 2. 'gałąź pokryta gęstym listowiem' — *plusk-* stoi prawdopodobnie w apofonii do *plausk-* i *pliausk-*, zob. *pliauskà*. LEW 634 zalicza do rodziny *plaušas*, ale na to nie pozwala różnica s : š. — Drw. *plùskainis* 'o brzozie: z bujnie rozrośniętymi gałęzmi' (*Beržai plùskainiai*), *plùskena* 'rozczochrana głowa; nieczesane, zlepione, zbite włosy', *plùskis*, -ė 'osoba z długimi włosami; dobrze ulściana gałąź drzewa', *pluskótas* 'kędzierzawy, kosmaty; rozgałęziony'.

plūsti, plūsta (*plūd-sta; war. *plūdžia*), *plūdo* (war. *plūdė*) 1. 'ciec, wyciekać, broczyć, rozplływać się; o rzece: podnosić się i rozlewać się', przen. 'zalewać się łzami', 2. 'wywodzić się, pochodzić skądś' (SD *iž ko eimi, plūstu, ižteku* «pochodzę skąd»), 3. 'iść gromadą, walić' (*Žmonės plūdo į aikštę* 'Ludzie walili na plac'), 4. 'majaczyć w gorączce, bredzić, mówić głupstwa', 5. 'wymyślać komu, łajać, besztać kogo, napastować' (*Už ką tu jį taip plūsti? 'Za co ty go tak besztaasz?'*), *užplūsti* 'zalewać'. Dp *plūsti* 'płynąć, sypać się, ciec, spływać, pochodzić, opływać', *išplūsti* 'wynurzyć się, wylać się; złajać kogo', *nuplūsti* 'spłynąć', refl. *susiplūsti* 'pokłócić się'. Odpowiednik łot. *plūst, plūstu, plūdu* 'łać się, rozlewać się – o wodzie powodziennej'. Morfem *plūd-* jest innowacyjną formą st. zanikowego, którą dotworzono do neoosn. *pláud-*, wyabstrahowanej z *pláudyti* (zob.). To ostatnie było intensivum na -dy- do *pláuti* 'myć, płukać' < *pleuH- (zob.). Neoapofonia SP *au* ⇒ SZ *ū* powtarza się np. w *spjūdāuti* od *spjāudyti*. — Prs. *plūdžia* mogło pierwotnie należeć do iter. **plūdyti*. Gdy *plūdžia* zostało skojarzone z inf. *plūsti*, pojawiło się nowe prt. *plūdė*. — Drw.: *plūdėti, plūdi*, -ėjo 'płynąć, rozplływać się; tonąć', *plūdinėti* iter. 'pływać na powierzchni wody; szwendać się, wędrować' : łot. gw. *plūdināt* caus. 'rozlewać; o źródle: dawać wodę; łać łzy', *plūdyti* (zob.), *plūdūoti* 'płynąć, ciec, rozlewać się; być zalanym (o łące); tonąć w czym; brodzić; unosić się na wodzie, powoli płynąć (o łabędziu)', przen. 'opływać w co, mieć czegoś pod dostatkiem'. — Neoosn. *plūst-* (⇐ *plūsta*): *plūstėti* 'mówić głupstwa, paplać', *plūsturti* 'chlupać, chłupotać'. — Postverbalia: *paplūda* MŻ 'zniewaga, obelga', *plūdė* a. *plūdė* 'pławik, kawałek kory a. drewna, przymocowany do krawędzi sieci w celu utrzymywania jej na powierzchni wody' (syn. *plaušai*), też 'spławik u wędkę' *plūdenà* bot. 'roślina wodna rzęsa, Lemna', *plūdīmas* 'rozlewanie się, przypływ, napływ', przen. 'napastowanie, wymyślanie komu, znieważanie słowami, lżenie', *plūdis*, -iēs f. 'pława u sieci; spławik u wędkę' (⇒ *plūdūoti* 'unosić się na wodzie', *plūdos* a. *plūdro* f.pl. bot. 'rzęsa, Lemna', *póplūdis* 'przybór wód, wezbranie', *plūduras* 'przedmiot, który pływa, boja, pława' (por. *gūmuras, mūturas*), ⇒ vb. denom. 1. *plūdurti* 'kołysać się na powierzchni wody', 2. *plūduriuoti* 'unosić się na wodzie' (por. ŽD 551). Cps. *kraujóplūdis* 'krwotok' (por. *kraūjas*), *upiplūdis* 'wezbranie rzeki, powódź' (por. *upė*, syn. *upėplaudis* SD «podbieranie rzeki»). Por. nomina łot. *plūdi* m.pl. 'powódź; przypływ morza', *plūdi un atplūdi* 'przypływ i odpływ', *plūds* 'spławne drewno', *plūdums* 'prąd wody' (gw. 'brzeg'). — Neoapofonia ilościowa *plūd-* ⇒ *plūd-* wytworzyła z jednej strony lit. gw. *išplūdurti* 'wymyć (naczynie)', *paplūdurti* 'wyprać bieliznę', z drugiej strony łot. liter. *pludināt* 'rozlewać; o źródle: dawać wodę; łać łzy' (obok gw. *plūdināt* ts.). Por. oboczność *plūtis* : *plūti* s.v. *plūti*.

plūšti, plūštū (*plunš-stu, war. *plunšū*), *plušaū* gw. 1. 'strzępić się, siepać się, rozłazić się, rozrywać się, zdzierać się', 2. przen. 'szybko i ciężko pracować, uwijać się'⁵²⁷. Pwk.

⁵²⁷ Por. pol. *rozerwać się* 'rozedrzeć się', *nie rozerwę się / nie mogę się rozerwać* 'nie jestem w stanie

pluś- jest formą SZ do **pliauś-*, SO *plauś-*, zob. *plaušas*. Prawdopodobnie chodzi tu o refleksie. **pleu-*/**plu-* ‘skubać, wyrwać po trochu, zrywać’, zob. IEW 838, LEW 609. Drw. *plušėti, plušù, -ėjau* ‘być w ciągłym ruchu, szybko coś robić, uwijać się przy czym’ (Vyrai skuba pluša sėti vasarojū ‘Mężczyźni uwijają się przy siewie jarki’. *Vasara visi pievose pluša* ‘W lecie wszyscy uwijają się na łąkach [przy sianie]’). — Oboczny SZ *pliuś-* (nagłos wyrównany do SE **pliauś-*): *pliušyti, -iju, -ijau* ‘dzielić batem, zbić kogo; chciwie spożywać; o deszczu: mocno padać’, *atpliušyti* ‘oderwać się’. — WSZ *plūš-*: *plūšas*, pl. *plūšai* ‘łyko lipowe, rogoża z łyka; znoszona chustka, strzep’, war. *plūšà*, pl. *plūšos*; *atplūšà* ‘strzep, odłamek’. Tu chyba też *plūšē* bot. ‘turzycza zaostrzona, *Carex gracilis*’, bo jej kwiatostany przypominają postrzępione kłosa. Vb. denom. *plūšautis* ‘strzępić się’, *plūšyti, -iju, -ijau* ‘strzępić się, rozłazić się, zdzierać się, rozpadać się, łuszczyć się’ (war. *plūšėti*), przen. ‘szybko, ciężko pracować’. — WSZ *pliuš-* (nagłos wyrównany do SE **pliauś-*): *pliušinti* 1. caus. ‘powodować, że coś się strzępi, skubać, targać; wlec po ziemi’, 2. ‘bić, smagać batem’, 3. ‘o deszczu: lać, mocno padać’, *nupliušinti* ‘znosić, zedrzeć (ubranie); zaciąć, smagnąć biczem’, refl. *apsipliušinti* ‘wystrzępić się (o rękawach)’, sb. *pliušis* ‘odłamek drewna, szczapka, drzazga; kromka chleba’. Tu pewnie też *pliušē* ‘trzcina’ (zob.).

plutà 2 p.a. 1. ‘twarda skórka (na chlebie, na wędzonej słoninie)’, SD «skorka na chlebie» (war. *pluità* LZŽ), 2. ‘warstwa lodu; warstwa rzęsy na powierzchni wody’, 3. ‘skórka na ranie’, 4. ‘tłusty kożuch (na wystygłej zupie)’, 5. ‘skorupa ziemská’. Etymologicznie należy do łot. *plutas* f.pl. ‘goła skóra, skóra na głowie, delikatna, cienka skóra; barwa skóry’, też ‘wnętrzości’, *pluta* ‘ciało; mięso’. Odpowiednikiem lit.-łot. **plu-tā-* jest słowiański temat na *-ti-*, psł. **plūti, -ti* f. ‘skóra na żywym ciele’, por. scs. *plūtī* f. ‘óápę, mięso w żywym ciele, ciało ludzkie’, slń. *pōlt, poltī* ‘skóra na ciele, barwa skóry’, sch. *pūt* ‘ciało, barwa skóry, cera’ (sch. *pōpūt* ‘podobny do kogo’), ros. *plotь, plōti* ‘ciało ludzkie’ (*oblēčb v plotь i krovь* ‘ucieleśnić, wcielić w życie’), stczes. *plet, plti* ‘ciało, skóra’, pol. przest. *pleć, plci* ‘natura, właściwości, skłonności; powierzchnia ciała ludzkiego, skóra (zwł. twarzy), wygląd i kolor skóry’, pol. przest. *pleć konieczna* ‘napletek, fałd skóry na końcu członka męskiego’, pol. przest. *ziemska pleć* ‘powierzchnia ziemi’ (z tym por. lit. *žēmės plutà* ‘skorupa ziemská’), pol. *pleć* ‘sexus, zespół cech wyróżniających istoty męskie i żeńskie’. Por. BSW 227, LEW 635, Borys 444. Związki ie. niejasne. LEW, l.c. odnosił *plutà* do pwk. **pleu-* ‘płynąć’ i zestawiał z *plāuti*. Transponat ie. **pleu-/plu-* ‘okryć, osłonić’. Zob. też ALEW 804.

plūti, plūna (war. *plūva*), *plūvo* gw. ‘być przepełnionym, rozpływać się’, zwykle z prvb.: *paplūti* 1. ‘o wodzie powodziowej: rozlać się, rozplynać się’, 2. przen. ‘opływać, być w obfitości’ (*Iškūlus naudq, svirnai plūna* ‘Po wymłóceniu plonu, spichrze są pełne ziarna’), 3. ‘pograć się w wodzie (po ulewnym deszczu)’, *āšarose paplūti* ‘zalać się łzami’. Podobny pdg.: *būti* ‘być, istnieć’, *būna* (war. *būva*), *būvo*. Formę *plūti* można ująć jako inchoativum (‘rozlać się’) w stosunku do *pluvēti, plūva* ‘być zanurzonym, pograżonym, tonąć w czymś’, por. odpowiednik czeski *plvēti, plvu* ‘cieć, rozpływać się’. Osnową było tu **pluu-V* jak w prt. *plūvo*, co może pochodzić z pie. **pluH-eh₂-*, zob. HL 81n. (SE **pleuH-* ‘płynąć, pływać’; **pleuH-* jest wariantem anitowych form **pleu-d-*, **pleu-k-*, wywodzących się z podstawowego pwk. **pleu-* ‘płynąć, pływać’, zob. LIV² 487n., ALEW 804). Najpierw na podstawie **pluu-* powstało prs. infigowane **plu-n-u-a-*, skąd lit. **plūva > plūva*; długość *ū* z denazalizacji *y*; jej wtórny charakter objawia się brakiem akutu, a to w opozycji do *plū-C* formy infinitiwu. Opozycja prs. : inf. dała asumpt do resegmentacji *plū-* + *-va*. W następstwie tego segment *-va* został wymieniony na formant prezentalny *-na-*, właściwy dla typu *aūna, eīna* (taki sam proces wytworzył neologizm *būna*, zob.). — Słowiańskim

wykonywać naraz kilku prac, kilku poleceń’.

odpowiednikiem *plūti* jest psł. *ply-C, por. ros. *плыть (plyvú)* ‘płynąć, pływać; wykipieć’, sch. przest., gw. *plīti (plījēm)* ‘pływać, żeglować, płynąć statkiem’, stpol. *plyć* ‘(o płynie) lać się, płynąć; spuścić niby deszcz’, prt. *plyło* ‘płynęło’. — Drw. *plūdyti* (zob.), nomina: *plūtis*, -čio 1. ‘miejsce na jeziorze, rzece a. bagnie, które w zimie nie zamarza, nie pokrywa się lodem, tzw. oparzelisko’ (war. *plūtis*, -čio 2 p.a.; neoapofonia *ū* ⇒ *ũ*), 2. ‘pływak u sieci’. — Neopwk. *pluv-* (⇐ *plūvo*): *pluvėti* (zob.). — Drw. słowiańskie: sch. *plítak*, *plítak* ‘niegłęboki’, słh. *plítek* ts., ukr. gw. *plytkyj* ‘niegłęboki’, czes. *plytký* ‘płytki, próżny, powierzchowny’, pol. *plytki* przest. ‘(o nurcie rzeki) gwałtowny, bystry; płaski i cienki (o ostrzu)’, dziś ‘niegłęboki (o korycie rzeki, o studni, o naczyniu)’, < psł. *plytŭ-kŭ (por. chorw. czak. *plit* ‘płytki’, kasz. *pliti* ‘cienki i płaski’). Inne: stczes. *plýtva* ‘płetwa rybia’, stpol. *plytwa* ts., słh. *plítva* ‘tratwa’. Por. Boryś 447, s.v. *plytki*.

pluvėti, *plūva*, *pluvėjo* gw. 1. ‘być pogrążonym, tonąć w czymś’, 2. ‘błąkać się’ — durativum stanu na -ė od neopwk. *pluv-*, który wyabstrahowano prawdopodobnie z formy *pa-plūv-o* impers. ‘rozlało się, rozpuściło się’, < pb. *plu.ūā- < pie. *pluH-eh₂- (transponat), będącej prt. do *plūti* (zob.). Segment *v* jest uwarunkowany hiatem laryngalnym, podobnie jak w formach prt. *būvo* (*būti*), *atgūvo* (*atgūti*), *pūvo* (*pūti*) i *siūvo* (*siūti*, por. HL 81n.). Allomorf *pluv-* jest antewokaliczną formą st. zanikowego (*pluH-V). Komplementarna forma antekonsonantyczna *pluH-C jest kontynuowana jako lit. *plū-C*, słow. *ply-C* (zob. *plūti*). — Lit. *pluvėti* ma dokładny odpowiednik formalny w psł. *plūvēti, por. stczes. *plvēti*, *plvu* ‘ciec, rozpuścić się, rozpuszczać się; topić się (o wosku)’, *plvici* ‘topiący się, tający’, stpol. *plwieć* lub *plwieć* ‘płynąć’, przen. ‘chwiać się, wahać się’, *plwiących* gen.pl. ‘fluctuantium’. Tu też psł. *o(b)-plūv-itŭ ‘opływający w co’, por. stpol. *opłwity* ‘liczny, wielki, pełny, nadmierny; płodny, urodzajny’, pol. *obfity* (gw. *okwity*, *okfity*) – drw. od vb. cps. *o(b)-plūv-ėti ⇐ pie. *pluH-eh₁- (transponat). W szczegółach inaczej Boryś 371; autor przemilcza obecność lit. *pluvėti* i nie wyjaśnia, skąd się wziął segment -v- w jego rekonstrukcji *o(b)plūvati. — Z innymi sufiksami: *pluvėti* ‘ciec pomału, płynąć’ (por. *sruvėti* ob. *sruvėti*, *sruva*), *pluvinėti* ‘włóczyć się; upijać się’. — Nomen: *pluvinė* ‘sadz, drewniana skrzynia do przechowywania żywych ryb w wodzie’. Por. też n.jez. *Pluvijà*. — Tylko słowiański pokazuje WSZ *plūū-V ⇐ *pluū-V, por. psł. *plyv-a-ti, -ajō ‘pływać, poruszać się w wodzie, po wodzie’ w roli intensivum do psł. *plyti ‘płynąć’ (zob. *plūti*), por. cs. *plyvati*, ukr. *plývaty*, *plýváty*, czes. *plývat* (stczes. *oplývati* ‘występować z brzegów’), pol. *pływać* (*pływać w czymś*, *opływać w coś* ‘mieć czegoś pod dostatkiem, mieć w obfitości’). Paralele apofonizacyjne: scs. *o-myv-ati* ‘obmywać’ : *ne-o-mŭv-enŭ* ‘nieumyty’; scs. *za-byv-ati* ‘zapominać’ : *za-bŭv-enŭ* ‘zapomniany’.

põ praep. z gen., dat., acc., instr. Por. 1° *põ* z gen. 1. ‘po, za’: *Jaũ po pietŭ* ‘Już po obiedzie’. *Po mēnesio kīto ir̃ pavāsarīs* ‘Za miesiąc, za dwa i wiosna’; 2. ‘pod’: *Nesimaišŭk po kōjŭ* ‘Nie płacz się pod nogami!’, 2° *põ* z dat. ‘po, według’: *Po senóvei* ‘Po dawnemu’. *Eĩk po dēšinei* ‘Idź po prawej stronie!’, 3° *põ* z acc. ‘po’: *Váikščioja po piēvŭ* ‘Chodzi po łące’. *Padalijo vaikāms po gābalŭ sūrio* ‘Wydzieliła dzieciom po kawałku sera’, 4° *põ* z instr. ‘pod’: *Po stalŭ paliņdo* ‘Pod stół polazł’. *Dobilai po mētais užauga* ‘Koniczyna co rok wyrasta’. Zob. GJL III, §§ 741n., LEW 635. Praep. *põ* < *pā przedstawia wydłużenie formy *pā*, ukazującej się w praep. scs. *po* i w prefiksie lit. *pa-* (zob.), < pie. *h₂p-ó. ALEW 805 zwraca uwagę na podobne wydłużenie *pa > *pā w słowiańskim, np. scs. *pa-mētŭ* ‘pamięć’ obok *po-mīnėti* ‘przypominać sobie’. ALEW, l.c. odnotowuje też fakt, że w złożeniach nominalnych słow. *pa-* (pbsł. *pā) alternuje z lit. *pa-* (pbsł. *pā), np. ros. *pá-synok* ‘pasierb’ wobec lit. *pā-motė* ‘macocha’.

pó- < *pā-, 1° prefiks wyrażający podobieństwo w złożeniach imiennych z rzeczownikami, np. *pódukra* ‘pasierbica’ : *duktė* ‘córką’ (ale: *pāmotė* ‘macocha’ : *mótė*

‘matka; macocha; kobieta; wiedźma’); *pókalbis* ‘rozmowa, obmowa’ : *kalbà* ‘mowa’; *pórytis* ‘poranek’ : *rýtas* ‘ranek’, 2° **pó-** < *pā-, 2° **pó-** < *pā-, prefiks wyrażający pomniejszenie w złożeniach imiennych z przymiotnikami, np. *póaukštis* ‘dosyć wysoki’ : *aukštas* ‘wysoki’; *pójaunis* ‘dosyć młody’ : *jáunas* ‘młody’; *póbaltis* ‘białawy’ : *báltas* ‘biały’ (zob. GJL II, § 25), 3° **pó-** < *pā-, prefiks rzeczowników derywowanych od złożzeń czasownikowych z prvb. *pa-*, np. *pósakis* ‘powiedzenie, sentencja’ ← *pasakýti* (por. *pró-* w typie *próskyna*). We wszystkich tych użyciach *po-* przedstawia st. wzdłużony do *pa-* (zob.).

počynà, pačynà 2 p.a., gen.sg. *počýnos, pačýnos* gw. ‘długie wiosło sterowe; wiosło’ (*Prie valtīs ilga pačynà. Su počýnom lengva ir prieš vilnį irtis. Su počýnom lengva ir prieš vilnį irtis*) — zapoż. z pol. przest. *pacyna* ‘wiosło duże, szczególnie tratwowe’ (Sw IV, 8), błr. gw. *pačýna* ‘wiosło’ (por. ĖSBM 1, 122n.; 8, 256). Zob. też LEW 635 (odnotowuje zapoż. litewskie w prus.-niem. *potschīne*), POLŽ 739. — Vb. denom. *počýniotis, pačýnotis* b.z.a. ‘wiosłować’.

pōdē 2 p.a. gw. 1. ‘chrzestny ojciec’ (war. *pōdis*), 2. f. ‘chrzestna matka’ (war. *pōdē*), 3. c. ‘chrzestny syn a. córka’ — zapoż. z prus.-lit. *pōde* (GL 103, Čepienė 134), por. nwn. *Pate m.* Zob. też *pōtas*. Łot. *pāde* ‘chrzestny ojciec’ ← śrdn. *pāde* (Jordan 80). — Drw. *pōdinas* ‘ojciec chrzestny’, *podinukas* ‘chrześniak’.

pōderis, -io 1 p.a. gw. 1. ‘dziadek’, 2. ‘mąż, ojciec’ w zwrocie do osoby (*Jau aš, poder, negaliu* ‘Ja już, ojcie, nie mogę’), 3. ‘ten, kto żyje z ekscypcji syna a. córki’ (syn. *išimtininkas*) — zapoż. z prus.-lit. *fōdār* ‘ojciec’ (GL 103, Čepienė 134), por. nwn. *Vater m.* — Nazw. *Póderis, Poderys, Poderaitis*.

pōdoti, pōdoju, pōdojau (też *podóti* i *pōdauti*) gw. 1. ‘chodzić’, 2. ‘chodzić koło czego, krzątać się, doglądać’, 3. ‘szukać czego’, 4. ‘opiekować się chorym, pielęgnować’ (war. *pōdžioti*), 5. refl. *podótis* ‘długo się zbierać, szykować’. Bez etymologii. Brak w LEW.

póilsis, -io 1 p.a., *poilsys* 3 p.a. ‘wytchnienie, odpoczynek, wypoczynek’ — abstractum dewerbalne na *-ia-* od vb. cps. *pailsti*, zob. *ilsėtis*. — War. *pāilsis* (por. syn. *ātilsis*), od tego przez elizję i wzdłużenie zastępcze: *pālsis* (*Daba nėra pālsio* ‘Teraz nie ma odpoczynku’), por. *vėlnas* < *vėlinas*. War. *pósilsis* (zob. *silsėti*). — Vb. denom. *poilsiauti* ‘być na wczasach, być w uzdrowisku’.

pójalas 2 p.a. DVŽ ‘napój dla bydła, zwł. dla cieląt’ — zapoż. z błr. gw. *póila* (PzB 4, 36).

pokim praep. z gen. stlit. ‘przed, przed kim, wobec, w obecności kogo’, np. *pokim tavęs* ‘przed tobą’, *pokim Pono* ‘przed Panem’, *pokim jų* ‘przed nimi’, *po akim tava* PK 26₁₀ ‘przed oblicznością twoją’, *Turi krikščionis sakyt savo nusidėjimus pokim kunigo* SP I, 249₃ ‘Ma chrześcijanin powiadać swoje grzechy przed kapłanem’, *klūpau pokim ko* SD «klękam przed kim» — przyimek ten powstał ze zmiany *pākim, to z kontrahowania zwrotu przyimkowego *pā akim lub *pā akimis (por. *verksmingai šaukiau... po akims tavo gerybės* PK 56₂₄ ‘com z płaczem wyznał... przed twarzą twej łaskawości’), później *pō akiñ* gen., dosł. ‘przed oczyma, przed obliczem’, np. *po akim Viešpaties Dievo* DP 121₁₀ ‘przed oblicznością Pana Boga’. *O Jėzus stojis po akim Storastos* DP 164₃ ‘A Jezus stanął przed Starostą’. Forma wyjściowa: *po akima* (instr.du.). Zob. *akis*. — Adv. *pokim* SD «ustnie, obecnie», *pult pokim ko* «pokłon czynić komu», *statausi pokim* «wystąpię na widok». Wyjątkowo ‘na oko’: *Jau tatai pokim reiškiai regiu* PK 58₁₁ ‘Już to na oko widzę jawnie’.

pokšėti, pókši, pokšėjo 1. ‘uderzać czym z siłą, walić powodując powstanie silnego odgłosu (np. o rąbaniu drzew), trzaskać czym’, 2. ‘wydawać głośny trzask (o drzewach, drewnianych ścianach podczas mrozu, o palącym się drewnie)’ — czasownik na *-ė-*,

utworzony od wykrz. *pókš*, *pókšt* o nagłym uderzeniu, zdzieleniu kogo, o pęknięciu, złamaniu się (np. drzewa), o trzaśnięciu z bicia; o wystrzale, wybuchu. Paralele: *poškėti*, *tratėti*, *treškėti*. — Od war. *pókšt*: *pókštelėti* a. *pókšterėti* ‘trzasnąć (np. drzwiami), trzasnąć z bicia, wystrzelić, zerwać się, pęknąć (o sznurze), rozerwać się, pęknąć, rozbić się (o glinianym garnku)’.

pókštas 1 p.a. ‘żart, dowcip, figiel’ (*Tu kalbėk rimtai, aš šiandien pokštų nemėgstu* ‘Mów serio, nie mam dziś nastroju na żarty’) — prawdopodobnie sb. postverbale od *pókštelėti*, por. zdanie *Buvo linksma, kad jis tokį pokštą tam pagyrų puodui pokštelėjo* ‘Było wesoło, gdy on zrobił temu chwalipięcie taki żart’ (zob. *pokšėti*). Por. syn. *juōkas* i zwrot *juokūs krėsti* ‘stroić żarty, figle’ (dosł. ‘trząść’, por. pol. *natrząsać się z kogo, czego* ‘wyśmiewać się’). Inaczej LEW 636, który dopatrywał się w *pókštas* przekształcenia wyrazu nwn. *Pokus* albo ros. *fókus* ‘sztuka, sztuczka kuglarska’. Por. *juōkas* i *špósas*. — Drw. *pókštauti* ‘żartować; pokazywać sztuczki’, *pókštininkas* ‘żartowniś; kuglarz’.

pōlas 2 p.a. wsch.-lit. ‘gorączka, podwyższenie temperatury ciała’ (*Vaikėp džiidelis pōlas, ānas drivija* LZŽ ‘Dziecko ma wysoką gorączkę, ono majaczy’; brak w LKŽ) — z błr. gw. *pal* ‘gorączka’ (PZB 3, 350, por. *Sxapila pal, pačalo trasci*), to przez aferezę z *upāl* ‘upał, skwar’ (PZB 5, 213). Zapożyczone *(u)pōlas przybrało znaczn. ‘gorączka’ drogą kalki semantycznej z lit. *karštis*, co łączy w sobie znaczenia ‘upał, skwar’ i ‘gorączka’.

poleravoti, -ju, -jau DP ‘polerować’ — zapoż. ze stbłr. *polerovati* ⇐ pol. *polerować*, -uję. Dziś *poliruoti* ⇐ nwn. *polieren* (por. błr. *paliravács, -úju*).

policija 1 p.a. ‘policja’ (gw. *palicija*) — zapoż. z błr. *palicyja*, -i, ros. *polícija* (⇐ pol. przest. *policyja*). Por. stbłr. *policia* ‘państwo, ustrój polityczny’ ⇐ pol. XVI w. *policyja* ts. War. *palyčią* 2 p.a. (ZTŽ). Zob. też REW II, 393, LEW 636. — Litwa pruska: *puliceijė*, *pulicija* (Kurschat), *pulecijė* ⇐ prus.-niem. *puletsei*, por. nwn. *Polizei* f. (GL 106, LEW 636). — Drw. *policininkas* ‘policjant’. Zob. też *policijántas*.

policijántas 1 p.a. przest. ‘policjant’ (NDŽ) — zapoż. z błr. *palicyjánt*, -a (z przesuwką akcentu na sufiks zapożyczone z pol. *policjant*, przest. *policyjan*). — Wsch.-lit. *palicijōntas* 2 p.a. (ZTŽ). Por. *policininkas* s.v. *polícija*.

pólymas 1 p.a. gw. 1. ‘miejsce nisko położone, podmokłe, grząskie, bagno’, 2. ‘duża powierzchnia lasu a. pola’. W pierwszym użyciu wyraz stoi w związku z czas. *pilti* ‘lać’, *užpilti* ‘zalać, zalewać’, ponieważ *pol-* z **pāl-* daje się objaśnić jako wzdłużenie SO *pal-*, widocznego w *pālios* ‘wielkie bagno’ (zob.) oraz w hydronimach *Palà*, *Palangà* itp. (zob. Vanagas 241). Neosuf. -ym- pochodzi z typu *pūdymas* ‘ugór’ ⇐ *pūdyti*. Por. drw. *juodymas* ‘czarne miejsce na ziemi (po skoszeniu siana)’, *laūkymė* ‘rzadkie miejsce w gęstym lesie’. Zob. też s.v. *báltymas*. — N.jez. *Pólymas* 2x, *Polymēlis*, n. bagna *Pólymas* 3x, n. łąki 4x.

pōlis 2 p.a., *pólis*, -io 1 p.a. ‘wbity w ziemię słup, pal’ (*Tilto pōliai. Tiltas ant polių*) — zapoż. z pol. *pal*, -a (⇐ śrwn. *pfāl* ‘kół, pal’ ⇐ łac. *pālus*, -ī), por. nwn. *Pfahl* m. Łot. *pālis* ⇐ śrdn. *pāl* (LEW 637, Jordan 80). Por. błr., ukr., ros. *pálja*, -i. Zob. *stampōlis*.

póliūžis, -io 1 p.a. przest. ‘przyjęcie (z podarkami), ucztą’: *Anos tame rūme turėjo póliūžį*, t.y. *gėrė, valgė ir gavo dar, ko norėjo tenai*, t.y. *ragaišių, mėsos, grūdų, drabužių* JU. Niejasne, zob. LEW 637. Por. *pókylis* s.v. *pakylėti*.

pomentóti, *pomentóju*, *pomentójau* ZTŽ ‘pamiętać’, też *pamentóti* — zapoż. z pol. *pamiętać*, -am, ale upodobnione pod względem fleksyjnym i akcentowym do błr. *pamjatăć*, -āju (gw. *pámjatać*). Por. *pamentlỹvas* s.v. *pamėtlỹvas*. — Z innym sufiksem: *pamentavóti*, *pamentuoti*. — War. bez n: *pómetoti*, *pāmetoti* a. *pametóti*, *pāmetavóti*. Inne: *atpamenóti* ‘przypomnieć sobie’.

põmētis, -ies 1 p.a., *pómētis* 1 p.a. f. stlit., gw. ‘pamięć’, SD¹ «pamięć, pamiątka» — zapoż. ze stbłr. *pamjaty*, por. błr. *pámjacь*, -i : *pómnicь* ‘pamiętać’ (SLA 172, ZS 41, LEW 637; brak w ALEW). Z innym tematem: *pómētē*. W war. *põmietis*, *põmietis*, *põmietē* ‘dyftong graficzny’ < Cie > wyraża źródłową sekwencję [mje] z [mja]; podobne wypadki to *kliētas*, *kuliēvas* i *piēskas*. — Drw. *pomētl̥vas* ‘kto ma dobrą pamięć’ (zob. też s.v. *pamētl̥vas*). Neoosn. *pomētl̥-*: *pomētl̥ngas* a. *pometl̥ngas* ‘odznaczający się dobrą pamięcią’. — Vb. denom. *pomētyti*, -iju, -ijau ‘pamiętać, przypominać sobie’, *isipomētyti* ‘zapamiętać’, *pomētinti* ‘pamiętać’ – być może zam. **pomētoti*, co przejęte – ze zmianą sufiksu – z błr. *pamjatyć* (denominatyw od *pámjacь*). Paralele: *krōsyti* zam. **krosoti*; *kērāvyti* ob. *kēravóti*. Zob. też *pomentóti*.

pomētkā, *pamētkā* stlit. ‘pamiątka, Gedächtnis, Andenken’, *ant pomētkos* ‘na pamiątkę’, gw. *põmietka* ZTŽ ‘wiecha graniczna na polu’ — zapoż. z błr. *pámjatka* (SLA 172, LEW 637, PAŽ 305, 351). Brak w LKŽ i ALEW. Zob. też *põmētis* (*põmietis*).

pomidōrai, -u 2 p.a. m.pl. bot. ‘owoce pomidora, *Solanum lycopersicum*’ — zapoż. z błr. *pamidōry*, ros. *pomidōry* (≡ pol. *pomidory*, -ów, tu z włos. *pomi d’oro*, co jest pluralis do *pomo d’oro* ‘złote jabłko’, zob. Bańkowski II, 693). Oboczny wokalizm we wsch.-lit. *pamidōrai* (DVŽ, LZŽ, ZTŽ).

põmpa 1 p.a., *pompā* 2 p.a. ‘przesadna wystawność, przepych’, DP ‘pompa, powaga’ — zapoż. z pol. *pompa* ‘parada; przepych’ (tu ze śrwn. *pompe* f. ≡ łac. *pompa* ‘pochód, procesja; wystawność, przepych’), por. nwn. *Pomp* m. (EWD 1027).

pomūkelis, -io 1 p.a., *pomūkelis* 1 p.a. gw. ‘ryba dorsz, *Gadus callarias*’ — zapoż. z prus.-niem. *pomuchel* (GL 103).

ponā 4 p.a. stlit., gw. ‘panna, kobieta niezamężna’ (*Ponna Maria... sūny savo pagimde ir po senam ponnu atliko* SP I, 169₂₂ ‘Panna Marya... syna swego porodziła, a po staremu panna została’; *iš čystos Ponnos jis gimē* PK 112₂₀ ‘z czystej Panny się narodził’), SD <ponna> «dziewka, panna» (syn. *merga*) — zapoż. ze stbłr. *panna* ≡ pol. *panna* (SLA 173, LEW 637, ALEW 806, POLŽ 489n.). SD: *sveikinimai Ponnos Marios* «rożaniec abo rożany wianek» (syn. *rožiu vainikas*), *vienavietē ponnu Dievui atsidavusiu* «klasztor panieński» [dosł. ‘miejsce odosobnienia dla panien, które się oddały Bogu’]. Drw. *ponjystē* ‘dziewictwo, panieństwo’ (syn. *mergjystē*). — War. z a zam. o (ā): *panā*. Drw. *panēlē* ‘panna, panienka’, bot. ‘ostróżka, *Delphinium*; przywrotnik pospolity, *Alchemilla vulgaris*; śnieżyczka przebiśnieg, *Galanthus nivalis*’, *panenkā* (zob.), *panytē* ‘córką pana, panienka’, bot. ‘lilia złotogłów, *Lilium martagon*’, pl.t. *panytēs* f.pl. ‘gatunek wczesnych ziemniaków’, *paniūké* ‘dama w kartach’ (syn. *panēlē*). Cps. *pūspanē* ‘podłotek, prawie panna; już nie panna’ (por. *pūse*), *sēnpanē* peior. ‘stara panna’ (por. *sēnas*, *sēnbernis*). — Vb. denom. *panāuti* ‘pozostawać panną, kobietą niezamężną’, ⇒ *panāutas*, -a ‘odnoszący się do stanu panieńskiego’ (por. *našlāutas*), ⇒ *panautieji drabūžiai* m.pl. ‘odzież panieńska’; *kūdikis panāutas* ‘niemowlę urodzone przez pannę’ (por. *kūdikis*), *sūnūs panāutasis* ‘nieślubny syn’, por. *sūnūs* (syn. *mergāutinis*, zob. s.v. *pavainikis*). Metanaliza *pan-āutas* wydaje neosuf. -aut-, widoczny w neol. *gūrbautas* ≡ *gūbrjūs* i *Sārgautas* ≡ *sārgas*.

ponadiēvas 2 p.a., *põnadievas* 1 p.a., też *põnedievas* 1 p.a. gw. ‘Pan Bóg’ — z uniwerbizacji zwrotów *põnas diēvas* i *põne diēvas* (por. Niedermann 1956, 129). War. kontrahowane i/lub synkopowane: *põnediev*, *põnedie*, *põndievas*, *põndies*, *põndie*; *põndzievas*, *põndzius*, *põndžius* (por. pol. gw. *pambuk* < *Pan Bóg*, Mańczak 100). Zob. też *sudiē*.

põnas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘pan, właściciel ziemski’, 2. hist. ‘władca, monaracha, król; możnowładca, magnat; arystokrata’ — zapoż. ze stbłr. *panь*, por. błr., pol. *pan*, -a (SLA 172,

LEW 637, ALEW 806). Też jako forma grzecznościowa ‘Pan’; pl. *põnai* ‘Państwo’ – w odniesieniu do pana i pani jako pary. Osobno zob. *poni*, *ponià*. — Drw. *ponáitis* ‘syn możnego pana, panicz’, żm. *ponālis* ts. (zob. też *paničius*), *ponēkas* ‘panek’ (por. *žmogėkas*, ŽD 126), *poniavà* coll. ‘panowie’, *ponijà* coll. ‘panowie, wielmoże, szlachta’, *ponystà* a. *ponỹstè* stlit. ‘czyjeś panowanie, państwo’, war. *ponystva* (por. *malženysta* ⇒ *malženystva*), *põniškas* 1. adi. ‘pański, wielkopański’, 2. sb. ‘pan’ (por. sb. *bérniškas*, *kūnigiškas*, *výriškas*), *põniškoji ligà* ‘syfilis’ (dosł. ‘pańska choroba’, eufemizm, podobny do pol. przest. *dworska choroba*, *niemoc francuska*, *franca*), *põniškai* adv. ‘po pańsku, z pańska’ (⇒ vb. denom. *poniškáuti* ‘być panem’), *poniūkštis* ‘panek’ (por. *vaikiūkštis*), *põnyjis* LzŽ ‘pański, taki jak u panów’ (por. typ *žmoniūjis*). Cps. *dvárponis* (zob. *dvāras*), *põnmetis* ‘czasy pańszczyźniane’ (por. *mētas*), *põnubagis* ‘zubożały pan, szlachcic’ (*Jis paliko ponubagis iš laidokystės* ‘Hulaszcze życie doprowadziło go do ubóstwa’), *rõdponis* (zob. *rodà*), *šunponis*, *šumponis* ‘zubożały pan; ten, kto udaje pana, kto ubiera się jak pan’, por. *šuõ* (war. *šunaponis*, *šuniāponis*). — Vb. denom. *ponáuti* ‘być panem, panować, rządzić’ (Mž *panauti*), też ‘żyć po pańsku; próżnować’, *põnyti* ‘udawać pana; chępić się’, *poniūoti* ‘nazywać kogo panem/panią, zwracać się do kogo per ‘Pan/Pani’’. — War. *ponavóti*, -ju, -jau ‘być panem, panować’ (war. *poniavóti*) ⇐ stbłr. *panovati*, *panovatъ* (SLA 172), por. błr. *panavácъ*, -núju. Drw. *ponavonē* a. *ponavonia* stlit. ‘panowanie, Herrschaft’ (kalka ze stbłr. *panovanie* lub pol. *panowanie*).

poni, -iõs/-ios 4, 2 p.a. przest. 1. ‘pani, ziemianka, arystokratka, dama’, 2. ‘żona pana’, 3. forma grzecznościowa ‘Pani’ — zapoż. z pol. *pani*. Transpozycja została dostosowana do rodzimych femininów na -i, por. *patì*, *martì*. Obok tego jest *ponià* (zob.).

ponià 4 p.a. 1. ‘pani, ziemianka, arystokratka, dama’ (m.in. BRB), 2. ‘żona pana’, 3. stlit. ‘kobieta’, 4. ‘kobieta leniwa, pędząca beczynne, próżniacze życie’ (*Nebūk ponia, eik prie darbo!* ‘Nie bądź pani, idź do roboty!’), 5. ‘dama w kartach’ — zapoż. ze stbłr. *panĭja* (*panija*), por. błr. *pánja*, -i. SLA 172n. niesłusznie wskazał pol. *pani*, zaś POLŽ 527 pol. gw. *pania* jako źródło. Z obocznym tematem: *põnē*, *ponē* (*Ar esi kokia kuningė ar ponė?!* ‘Czy ty jesteś księżna jakaś czy pani?!’). Zob. też ALEW 806. Osobno zob. *poni*.

ponskas, -a (p.a. niewiadomy) gw. 1. ‘pański, niechłopski’, 2. ‘dobry, wygodny, przyjemny’ — zapoż. ze stbłr. *paniskij*, *panĭskij*, por. błr. *pánski*, -aja, -aje ‘pański’ (⇐ pol. *pański*), por. Zs 41; pominięte w LKŽ. War. *pańskas*, *pańckas* i – ze zmianą *sk* > *ck*, *põnckas*. — Drw. *išponskinis* ‘wyborny, pierwszorzędnny; wyjściowy (o stroju)’.

ponstvà 2, 4 p.a. 1. przest. ‘władcy, państwo, ludzie pochodzący z możnego rodu’, 2. gw. ‘władza, czyjeś rządy’ (*Kokiū mēs pōnstvū nepėrgyvenom!* LzŽ ‘Jakich [to] rządów już nie doświadczyliśmy!’), 3. gw. ‘pan i pani jako para małżeńska, państwo’ — zapoż. z błr. *pánstva*, -a n., pol. *państwo* n. (por. SLA 173, POLŽ 527n.). — Na skutek skrzyżowania z syn. *ponystà* (zob. *põnas*) powstała forma kontaminacyjna *ponystva* ‘państwo, czyjeś panowanie’ (por. SLA 173, LEW 637; paralela: *malženystva* ob. *malženysta* ‘małżeństwo’).

põnščina 1 p.a. wsch.-lit. ‘pańszczyzna, praca na dworskim polu w zamian za wolność od wszelkich podatków za grunt dzierżawiony i za korzyści z lasu’ (*Ītai būvo ažū pōnščinos* LzŽ ‘Tak było za czasów pańszczyźnianych’) — zapoż. z błr. *pánščyna*, -y (TSBM). — War. sufiksalny: *ponščiznà*, *põnščizna* ⇐ stbłr. *panščizna*, *panščyzna*, por. błr. gw. *panščýzna*, -y PzB 3, 393 (polonizm; zob. Bańkowski II, 495). Zob. też *baudžiavà*.

popà 4 p.a., *pópa* 1 p.a. 1. ‘ból; miejsce bolące; bolący wrzód, czyrak’ (war. *papà*), 2. c. ‘człowiek przewrażliwiony, ciągle kwękający’ (war. *põpē*, *pópē*). Odpowiednik łot. *pāpa*, *pāpa* ‘bolący wrzód; rana’. Zapewne z języka dzieci i nianie. Podstawa onomatopeiczna, por. *Popà*, *popà pirštukui*, *duok papūsiu*, *tai neskaudēs* ‘Boli paluszek, daj podmucham, to

nie będzie bolał’. — *pópa* 3 os. prs. ‘boli’ w języku dzieci: *Oi, man pirštuką popa!* ‘Oj, paluszek mnie boli!’ *Ar popa galvelę, kad verki?* ‘Czy główka cię boli, że płaczesz?’ *Man labai pópa* ‘Bardzo mnie boli’. ALEW 806n. dopatruje się tu złożenia *pa + *opa, por. *opà* ‘wrzód, rana’. — Vb. denom. *supópinti* ‘sprawić ból, skaleczyć (palec)’. Osobno zob. *pópinti*.

pòpas 2 p.a., *põpas* 2 p.a., *pópas* 1 p.a. ‘pop, duchowny prawosławny lub greckokatolicki’. DP *papas*, pl. *pāpai*, SD *papas*, *gudų kunigas* «pop ruski» — zapoż. ze stblr. *popъ* (blr. *pop*, gen.sg. *papá*) lub ze stpol. *pop*, -a (SLA 156, LEW 538; brak w ALEW). Zob. też *mišpopis*. — Dwuznaczne jest też stpr. *paps* ‘proboszcz, Pfarherr’: ze śrdn. *pape* albo ze stpol. *pop*, zob. Trautmann 1910, 390, PKEŽ 3, 223. — Drw. *popáitis* ‘syn popa’, *popénas* ts. — N.m. *Pāpiškės* 8x, *Pāpiškiai* 12x.

põpierius, -iaus 1 p.a. 1. ‘papier’, 2. ‘pismo urzędowe, oficjalne, dokument’, 3. pl. *põpierai* ‘tapeta’ — zapoż. ze stblr. *paperъ*, *papirъ* ← pol. XVI w. *papier* i *papir* (← stczes. *papier*, *papież* ← śrwn. *papier*, wcznwn. *bappier*, *papier* n. ← stfr. *papier*, EWD 967n.). Zob. też SLA 173, ZS 41, LEW 638, POLŽ 528n.; brak w ALEW). Z innymi tematami: *põpieras*, *põpieris*, *popierys*. SD: *popierius* «papier», *popierius didis* «papier regałowy», *popierius igerius* «papier przebiiający», *popierius storas* «papier gruby». Por. łot. *papīrs* ← śrdn. *papīr* (Jordan 80, Karulis II, 18). — War. f. *põpiera*, *põpera*, *põpéra* (wszystko 1 p.a.) ← blr. *papéra*, -y (stblr. XVI w. *papera*). Forma rodzaju żeńskiego została odtworzona ze stblr. formy m.pl. *papery*, która była dwuznaczna co do rodzaju. — Drw. *põpierai* m.pl. ‘tapety’, war. *põpieros*. SD: *popieriaus medžias* «papierowe drzewo», *popieriaus pardavėjas* «papiernik co przedaie», *popierinė* «papiernia», *popiernykas* «papiernik», cps. *sienpopierai* m.pl. ‘tapeta’ (por. *siena*). — W użyciu przenośnym gw. *põpierai* to ‘położenie, sytuacja’, por. *Jam ne koki pōpierai: pati mirė* ‘On nie ma się dobrze: umarła mu żona’.

pópiežius, -iaus 1 p.a. ‘papież’ (m.in. SD) — zapoż. ze stblr. *papēžъ* (war. *papežъ*) ← pol. *papież*, -a, tu ze stczes. *papež*, -e (← stwn., śrwn. *bābes*; nwn. *Pabst* m., zob. Machek 433, EWD 968n.). Por. SLA 173, Borowska 355, LEW 638, POLŽ 529 (brak w ALEW). War. *põpiežius* 1 p.a., *papēžis* 2 p.a. (ZTŽ). Ze względu na akut por. zapoż. *jómarkas*, *jóvaras*, *Póvilas* [‘Paweł’]. Łot. *pāvēsts* ← śrdn. *pawest*, *pauwst* (Jordan 81), por. nwn. *Pabst* m. — Fem. *pópiežē* ‘papieżyca’, por. kam Jezabel Anglijos *Popiežē Evangelikų smarkiai novija...* DP 85₄₃ ‘Czemu Jezabel Angielska, Papieżyna Ewangelikowska, okrutnie morduje...’ — Drw. *popiežystė* a. *pópiežystė* ‘papiestwo, urząd, władza papieża’ (por. stblr. *papežstvo*, *papestvo*), *pópiežnykas* DP, SD¹ «papieżnik, papista» ← stblr. *papežnikъ*, *papēžnikъ* ← pol. *papieżnik* ‘katolik, zwolennik papieża; duchowny katolicki’ (SPXVI), później *pópiežininkas* ts. (POLŽ 530: z pol.).

pópinti, *pópinu*, *pópinau* pot. 1. ‘(dziecko) rozpieszczać, psuć pieściami, rozpuszczając’ (por. łot. *pāpināt* ‘rozpieszczać, narowić’), 2. ‘chorego pielęgnować (z czułością)’, war. *põpinti* — vb. denominativum na -in-, zapewne od wykrz. *popà*, por. w zdaniu skierowanym do dziecka: *Popà, popà pirštukui, duok papūsiu, tai neskaudės* ‘Boli boli paluszek, daj podmucham (pochucham), to nie będzie boleć’. Znacz. etym. ‘chuchać’, stąd przenośnie ‘(dziecko) czule pielęgnować, pieścić’ i dalej ‘rozpieszczać, rozpuszczając’. Paralela semantyczna: pol. *chuchać* ‘grzać oddechem’, przen. ‘czule pielęgnować, pieścić’ (*Matka chuchała na swoje dzieci*). Z innym wokalizmem: *paūpinti* (*Išpaupino vaikus*, t.y. *besaugodamas išlepino, išpaikino* JU ‘Rozpieścił dzieci, tj. nadmiernie je chroniąc rozpuścił’) oraz *pēpinti* (zob.).

porà 3, 4 p.a., acc.sg. *pórą/põrą* ‘para, dwie jednakowe lub podobne sztuki czegoś’ (SD «para czego») — zapoż. z prus.-niem. *pōr* (GL 103, Čepienė 165n.) albo też z pol. *para*.

War. m. *póras* ‘para’: *jáučių póras* ‘para wołów’, *jaunàsis póras* ‘młoda para, para młodych’. — Drw. *paporiū* adv. ‘parami, w parach’, *poraĩnis* ‘część pary, od pary’, *pórąkart* a. *pórąsyk* adv. ‘parę razy’, *pórinis* ‘zaprzężony w parę koni; parzysty, występujący parami’, sb. *pórinis* ‘wóz dwukonny, sanie dwukonne’, też ‘chłopak w tańczącej parze’, *pórinė* ‘półlitrowa butelka wódki’, ⇒ *poriniñkai* m.pl. ‘wóz dwukonny’. Vb. denom. *poriūtis*, *-iujasi*, *-āvosi* ‘łączyć się w pary, parzyć się’.

pósėti, *pósu*, *posėjau* stlit. ‘chwalić, czcić, oddawać cześć (np. bożkom, wężom)’, war. *posėti*, *pósu*, *-ėjau*. Por. *tad žinok tu karaliau, jog tavų dievų ne pósame ir stulpui auksinam, kurį tu pastatei, ne kloniosimės* DP 81₄₀ ‘tedy wiedz ty Krołu, że twoich bogów nie chwalimy, i słupowi złotemu, któryś wystawił, kłaniać się nie będziemy’. Por. jeszcze *stabų posėjimas* DP ‘bałwochwalstwo’. Odpowiednik łot. gw. *pāsēt*, *pāsēt*, *-ēju* ‘karmić ponad miarę’, *pāst*, *pāšu*, *pāsu* ‘hodować, pielęgnować drzewa owocowe; oszczędzać pieniądze’, zob. ME III, 190. Niejasne. Karaliūnas, *Balto-slavjanskij sbornik*, Moskva 1972, 281n. i Villanueva Svensson, *Balt XLIV*:1, 2009, 16 łączyli z het. *pahhs-* ‘chronić’ < pie. **peh₂-s-*. Por. prymarne **peh₂-* ‘chronić; paść’ w LIV² 460 (tu brak wzmianki o lit. *pósėti*). ALEW 807 uznaje znac. ‘pielęgnować’ za punkt wyjścia do przesuwki semantycznej ku ‘chwalić, czcić’; opowiada się za pokrewieństwem ze scs. *pasti*, *pasq*, ros. *pastí*, *pasú* ‘paść (bydło, owce)’. — Zdaniem LEW 640 morfem *pos-* jest alternantem do *puos-* jak w *púoselėti*, *-ju*, *-jau* ‘troskliwie doglądać (słabego, chorego), pielęgnować, pieścić; hodować (zwierzęta, drzewa), piastować, wychowywać’ (ten czasownik nie ma zaświadczeń stlit.); war. *púosaloti* (zapewne vb. denom. od **púos-alas* ‘dogładanie, pielęgnacja’). Ale apofonia **pās-* : **pōs-* jest trudna do zaakceptowania. Raczej wypada sądzić, że *puos-* jest wtórnym zastępstwem za *pos-*, tak jak np. w wypadku *druožti* ob. *dróžti*, *kuōpti* ob. *kópti* albo *búožė* zam. spodziewanego **božė* (zob.). Wahanie wokalizmów o i uo pozostaje wciąż bez dobrego wytłumaczenia.

posiekelis, *-io* 1 p.a., *posiekėlis* gw. ‘wielki młot kowalski’ — zapoż. z prus.-niem. *possēkel* ‘Schmiedehammer’ (GL 103, bez dalszego objaśnienia). War. z *pa°* i pierwiastkowym *ē*: *pasėkelis* (*Reiks iš kalvio pasėkelį parsinešti ir pasiskaldyti akmenų* ‘Trzeba sobie przynieść z kuźni «pasėkelis» i potłuc kamienie’). Niewykluczone, że z niemieckiego źródła pochodzi również pol. gw. *posiekier*, *posecier* ‘młot do rozbijania kamieni’ (SGP IV, 278n.; war. *pasiekier* IV, 46). NB. LEW 544 nieprzekonująco wywodzi °*siek*° od litewskiego czas. °*sėkti* ‘ciąć, rznać’.

pōsikas 1 p.a. ZTŽ ‘pęcherz’ — zapoż. z błr. gw. *pōsik* ‘pęcherz moczowy’ (PzB 4, 52). Zob. też *pauchiēris*.

poskà 2 p.a, gen.sg. *pōskos* gw. 1. ‘drewniane naczynie o prostych klepkach, szersze u góry, używane do przechowywania tłuszczu lub miodu, do kiszenia buraków’, 2. ‘naczynie do bicia masła, maselnica’, war. *pōskē* — zapoż. ze stbłr. *faska*, błr. *faska*, *-i* ⇐ pol. *faska* (LEW 640: wprost z pol.). — War. s-mobile: *sposkà*.

pōsmas 2 p.a. 1. ‘pasma, motek nici’ (war. f. *pōsmē*), 2. przen. ‘strofa, zwrotka’ — zapoż. ze stbłr. *pasma*, por. błr. *pasma*, *-a* n., ros. *pásmo*, pol. *pasmo* (SLA 174, ĘSBM 8, 187). Stąd też łot. *pāsmā*, *pāzma* lub *pāsmis* ‘pasma nici w tkaninie’ (LEW 640). — Drw. *pōsminis* ‘(utwór) ułożony w zwrotki’. Vb. denom. *posmúoti* ‘rozdzielać nici na pasma, liczyć pasma; układać wiersze, układać dajny; opowiadać’; *pōsmikauti* ‘opowiadać, pleść, paplać’ – albo z neosuf. *-ikauti*, albo też z *-auti* od zanikłego n.agt. **pōsmikas* (por. *meilikauti* ⇐ *meilikis*; *tūpčikauti* ⇐ *tūpčikas*).

posnagà 2 p.a. gw. 1. ‘kopyto końskie’ (syn. *kanópa*), 2. ‘racica, tj. rozdwojone kopyto u bydła, kozy, owcy, świni’. War. m. *posnāgas*. Uchodzi za złożenie członów **pōs-* (forma

na wzdłużonym SO w stosunku do gr. arkad. *πός* ‘od, z, ku’, lit. *pàs* ‘u, przy’, łac. *post* ‘po, za’) oraz *nagà* m.in. ‘kopyto’. Paralelne złożenie stanowi cs. *paz-noguŭŭ* ‘ὀπλή, kopyto, racica’ (z-n wskutek antycypacyjnej sonoryzacji s-n). Zob. LEW 640n. Jeśli tak, to trzeba uznać, że lit. *pos-* stoi na miejscu **puos-* (podobnie jak prefiks *pró-* zam. **prúo-* w *prósenis* itp.). — W części gwar w znacz. *posnagà* pojawia się forma *pusnagà* 2 p.a., war. *pùsnaga* a. *pùsnagè* 1 p.a. Jest to złożenie z *pus-* (do *pùsè* ‘połowa’) i *nagà* ‘kopyto’. Określenie ‘półkopyto’ odnosiło się z początku do ‘racicy’. — Gw. *snagà* ‘racica’, zwykle pl. *snāgos* przedstawia decompositum od *pus-nagà*, które zostało zinterpretowane na **pus-snaga*.

postilè 2 p.a. ‘postylla, dzieło literackie zawierające objaśnienia i komentarze do Biblii; zbiór kazań tłumaczących ustępy z Ewangelii’ — zapoż. z nwn. *Postille* f. lub pol. *postylla* (≡ łac. *post illa* [verba] ‘po tych’ [słowach]). Akcentuacja według NDŽ i LKŽ. NDŽ wymienia jeszcze *postilà*, *-ilos* 2 p.a. jako war. przestarzały. Uderza brak *postilè* w DLKŽ. Zob. też POLŽ 741 (polonizm). — Stlit. *pastilia*: SD <pastila> «postyla» ≡ stblr. *postylja* ≡ pol. XVI w. *postylla*, *postyla*. SLA 160 i LKŽ IX, 530 niesłusznie odczytują SD <pastila> jako [pastila] zam. [pastil’a], por. np. SD <pantapla> = [pantap’la] ≡ pol. *pantofla*. Por. jeszcze DP <postilla>, <postilloie> (Kudzinowski II, 128; brak w ALEW).

póstovis, *-io* 1 p.a. gw. 1. ‘poobiedni odpoczynek od pracy’ (syn. *pógulis*), 2. ‘postój, popas’ (*Čia jie pogulio guli, postovio stovi*), 3. ‘u krowy: okres od zatrzymania mleka do wycielenia’, 4. ‘głębokie miejsce w rzece’ — rzecz. postwerbalny od *pastovėti*, zob. *stovėti*. War. *póstojis*, *póstolis*. — War. *póstuvis*, *postūvės* urobiono sufiksem *-uv-* od neosn. *post-*.

póstringauti, *póstringauju*, *póstringavau* pot. ‘rozprawiać, opowiadać; chełpić się, przechwalać się’ (Šlapelis 361: ‘rozumować, rozprawiać’) — vb. denominativum na *-au-* od zanikłego **postringis*, co było prawdopodobnie nomen agentis o znacz. ‘blagier, chwalipięta, pyszałek’. Por. *pōsmikauti* ‘opowiadać, pleść, paplać’ ≡ **posmikas* (s.v. *pōsmas*). Osnowa **string-*, **postring-* jest izolowana, jeśli abstrahować od prs. *stringù* do *strigti* ‘utkwic, uwięznąć’ oraz od wykrz. *stringt* (o szybkim ruchu, skakaniu), do czego są war. *s(t)rikt* i *s(t)rykt* (*Jonukas stringt iš lovos atsikelė. Tik strik strýk katinas par langą ir išbėgo. Srykt per tvorą ir peršoko*). — Osnowa ma oboczne postaci °*stering*° i °*stiring*°: *pōsteringauti*, *pōstiringauti*. — Drw. *póstringavimas* ‘chełpienie się, blaga, przechwałki’.

poškėti, *pōška*, *pōškėjo* ‘trzeszczeć, trzaskać, grzmieć (o burzy); stukać, monotennie uderzać, turkotać; strzelać’ — czas. na *-ė-* pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *pókš*, *pókšt* o odgłosie uderzenia, złamania, rozerwania; o wystrzale, wybuchu’. Paralele: *pokšėti* i *tratėti*, *treškėti*.

pošnià, gen.sg. *pōšnios* 2 p.a.; *pōšnia* 1 p.a. gw. 1. ‘pole, rola’, 2. ‘zboże’, 3. ‘majątek’ — zapoż. z ros. *pášnja*, *-i* ‘rola, pole orne’.

pōtas, *-ė* 2 p.a. przest. ‘chrześniak’ — zapoż. z prus.-lit. *pōt* (GL 104, Čepienė 143), por. nwn. *Pate* m. Rodzimy synonim to *krikštāvaikis*. Zob. też *pōdė*.

potāšas 2 p.a. ‘potaż, węglan potasu, dawniej otrzymywany z popiołu drzewnego’ — zapoż. z ros. *potáš*, *-á*. War. akc. *pōtašas* 1 p.a. ≡ pol. *potaż*. — Przest. *pūtašė* ≡ nwn. *Pottasche* f. (Prellwitz 28, z paralelami; GL 108).

poterėlius, *-iaus* SD «paciorki, na których się modlą, koronka» — drw. na *-ėlius* od *pōterius* (zob. *pōteriai*). Kalkuje polskie zdrobnienie na *-ek/-k-*: *paciorki* m.pl. ‘różaniec’ ≡ *pacierze* m.pl. ts. Zob. też *pōterkos*.

pōteriai, *-ių* 1 p.a. m.pl. 1. ‘pacierze, modlitwy mówione z pamięci’ (*atkalbu poterius* SD «odmawiam pacierze»), 2. ‘zapowiedzi, publiczne ogłoszenie w kościele o czyimś zamiarze zawarcia małżeństwa’, 3. ‘stypa z modlitwami za zmarłego’, 4. ‘różaniec; korale,

paciorki' — zapoż. z błr. *pacéry*, -*aũ* pl.t. 'modlitwa, pacierze' (stbłr. *paterũ*, *pacerũ*, pl.t. *pacery*) ⇐ pol. *pacierze*, -y. War. *póteriai* DVŽ. Zob. SLA 174, LEW 641 (brak w ALEW). ZS 41, 106 wskazywał na błr. *pácery*, -*aũ* jako źródło. Sławizmem jest też łot. *pātari* m.pl. 1. 'modlitwa' (war. *pāteri*), 2. 'nagana, reprimenda'. Stlit. warianty fleksyjne: *pōteris*, -*io* 'pacierz' (*Biau maki paterj bylati?* MŽ 10₂₁ 'Czy umiesz mówić pacierz?'), *pōterius* SD 1. «pacierz, oratio Dominica», 2. «korona, koronka, rożaniec abo rożany wianek». — War. synkopowany: *pōtrai*: *Nē potrų žematiškai nekalbėjo, toks didelės buvo ponas* 'Nawet pacierzy po żmudzką nie odmawiał, taki był [z niego] wielki pan' (por. *añtras* < *añtaras*). — Drw. *bepotēris* 'bezbożnik' (dosł. 'ten, kto nie odmawia pacierzy'), *bepotėrninkas* ts., *poterinis*, -*ė* 'pobożny, często odmawiający pacierze' (⇒ *pōterininkas* 'pobożny człowiek', war. *potėrninkas*), *potėrnykas* 'pobożny człowiek', *poteriūkai* m.pl. bot. 'roślina lecznicza wiaźówka bulwkowa, Filipendula vulgaris'. Vb. denom. *pōterėti*, -ju, -jau 'modlić się', *nupōterėti* 'leczyć zamawianiem', *pōteriauti* 1. 'odmawiać pacierze, modlić się', 2. przen. 'gderać, zrzedzić, utyskiwać; paplać', *užpōteriauti* 'zarabiać żebraniną'; *pōterindinti* 'kazać mówić pacierz, kazać komu modlić się' (*Mumis vaikūs bobutelė liuob papōterindins ir pradės mums pasakas pasakoti* 'Nam dzieciom babcia zwykle kazała się pomodlić, a potem zaczynała opowiadać bajki'), *potėryti*, -iju, -ijau 'mówić cicho, ledwo poruszając wargami', *užpotėryti* 'zapłatać, zasuplać, mocno zawiązać'; *pōteriuoti* 'odmawiać pacierze'. Zob. też *pōtryti*.

pōterkos, -*ų* 1 p.a. gw. 'korale, sznur paciorków' (*Ant kaklo kelios eilios pōterkų* 'Na szyi [ma] kilka sznurów koralii'), młodszy war. *pōcerkos* LZŽ — zapoż. ze stbłr. *paterki*, por. błr. gw. *pátěrki*, *pácěrki* (⇐ pol. *paciorki* f.pl.). Zob. POLŽ 532. Por. *poterėlius*.

pōti, *pōju*, *pōjau* gw. 'rozumieć, pojmować', *supōti* 'zrozumieć, pojąć', por. *Tu supojai jo kalbą, o aš nepōju*, t.y. *nesuprantu* JU 'Ty zrozumiałeś, co on powiedział, a ja nie rozumiem'. *Tamsta nesupōsi, kur ana gyven* 'Pan nie pojmie, [jeśli powiem] gdzie ona mieszka'. Izolowane. Dotąd nie dyskutowane (brak w LEW). Z uwagi na prymarną strukturę chciałoby się widzieć tu czasownik odziedziczony, należący do serii *gōti*, *klōti*, *lōti*, *mōti*, *stōti*, gdzie pierwiastkowe *o* < **ā* wywodzi się z pie. **ah*₂*C* < **eh*₂*C*. Warte rozważenia jest powiązanie z pwk. pie. *(s)peh₂/*(s)ph₂- 'wyciągać', por. SZ gr. *σπάω* 'wyciągać, wydobywać; wciągać, wchłaniać, ssać; korzystać z czegoś, zaznać czegoś; pobierać, czerpać; brać, wywodzić, wyprowadzać coś z czegoś' < *(s)ph₂-iē-, SP orm. *hanem* 'wyciągam' < **pā*-ne- (drw. od zanikłego aor. **pā*-). Por. Beekes 2010, 1378. Znacz. etym. 'wyciągać' ⇒ przen. 'wyciągać wniosek' ⇒ 'zdawać sobie sprawę z czego, być świadomym czego' ⇒ 'rozumieć'.

pōtingis, -*io* 1 p.a., *pōtingė* 1 p.a. gw. 'zbita z desek świerkowych skrzynia do przewozu ryb na targ' (zob. LEEŽ 220) — zapoż. z nwn. *Bottich* m. 'drewniana kadź, kufa, dzieża' (por. śrwn. *boteche*, stwn. *boteга* 'wielkie naczynie na wino, piwo, jarzynę' ⇐ śrlac. *butica*? zob. EWD 162), z suf. -*ing*- jako substytucją zakończenia niem. -*ich*. War. *potinga* b.z.a. (GL 104). War. *vōtingiai* m.pl., z substytucją lit. *v* za niem. *b* (por. *výskupas* < *býskupas*).

potỹs, -*čio* 4 p.a. gw. 'jajko' (*Višta padėj pōtį* 'Kura zniosła jajko') — jeśli jest drw. wstecznym od **potka*, to może zapożyczone z błr. gw. *pōtka*, -*i* 'jądro u mężczyzny'. Por. *klōtas* ⇐ *klotkà* (z pol. *kladka*); *pāglasas* ⇐ **paglaska* (z pol. *pogłoska*).

pōtryti, *pōtriju*, *pōtrijau* gw. 'mówić nie będąc czegoś pewnym, opowiadać o swoich przypuszczeniach, przepowiadać' (*Jis pōtrija, kad bus geri metai* 'Przepowiada, że będzie dobry rok') — prawdopodobnie z synkopowania **pōteryti* 'mówić pacierz, modlić się', co było vb. denominativum na -*iju*, -*yti* od *pōteriai* 'pacierze, modlitwy' (zob.). Por. z innym

akcentem *potēryti* ‘mówić cicho, ledwo poruszając wargami’. Oboczność formy synkopowanej i pełnej zachodzi też w *potrėti* i *pōterėti* ‘modlić się’ oraz *pōtraĩ* (żm.) i *pōteriai* ‘pacierze’.

pōvaris, -io 1 p.a. ZTŽ ‘kucharz’ — zapoż. z błr., ros. *póvar*, -a.

póvas 1, 3 p.a. ‘paw, *Pavo cristatus*’ — zapoż. ze stbłr. *pavъ*, -a ⇐ pol. *paw*, *pawa* (XV–XVII w., dziś *paw*, -ia). — War. f. *póva* (*Ponas tiktai póvas mylėjo* ‘Pan kochał tylko pawie’), też ‘samica pawia’ (war. *póvé*) ⇐ stbłr. *pava*, błr. *páva*, -y ‘samica pawia’. Por. LEW 642, Zs 42. Co do akutu por. zapoż. *póras*, *rónas*, *špókas*. Łot. *pāvs*, *pāve* ⇐ śrdn. *pawe*, *pauwe* (Jordan 81). Stpr. *powis* EV jest dwuznaczne, bo może być zapożyczone tak z polskiego, jak z dolnoniemieckiego. — Drw. *povytis*, *povytėlė* ‘małe pawia’ (*Išperėjo pova dvijai povytėlės* ‘Wysiedziała pawica dwoje pawiątek’).

pōzas 2 p.a. przest., gw. ‘paz, wyżłobienie wzdłuż krawędzi (deski, belki), w które wchodzi kant drugiej części przedmiotu’ — zapoż. z błr. *paz*, -a, pol. *paz*, -u (SLA 174, Zs 42, LEW 642). SD *pozas dėl suleidimo* «fuga, fugowanie w drzewie, w kamieniu dla spoienia». War. *bōzas*, też f. *pozà*. — Vb. denom. *pōzyti* a. *bōzyti* ‘wyżłabiać, robić w czym pazy’ ⇐ błr. gw. *pázicъ*. Por. SD: *poziju*, *ižpoziju*, *pozus darau* «fuguię», *ižpozytas* «laskowaty, lochowaty».

pra- (1) prvb. złożień czasownikowych, np. *vōtį pradūrti* ‘przekłuć wrzód’, *dūrys praviro* ‘drzwi się rozwarły, otworzyły’, *pro šālį prabėgti* ‘przebiec mimo’. — (2) prefiks rzeczowników odczasownikowych, np. *prākasas* ‘przekop’ ⇐ *prakàsti*, *prānašas* ‘prorok’ ⇐ *pranėšti* (zob. też *pró-* I). — (3) prefiks intensyfikacji przymiotników, np. *pranaujys* ‘całkiem nowy, nowiuteński’. Prepozycja *pra-* ma odpowiednik w słowiańskim przyimku *pro* z acc. (strus. *pro*, czes. *pro*), jak też w praeverbium i prefiksie *pro-* (por. ros. *provesti* ‘przeprowadzić’, *provėriti* ‘sprawdzić’, *prorýv* ‘wyrwa’, *prorók* ‘prorok’). Praforma ie. **pro* adv. ‘naprzód, na przedzie, ku przodowi; przed’, por. gr. *πρό*, myk. *po-ro* adv. ‘z przody, naprzód’, praep. ‘przed czymś, przed (czasem)’, łac. *pro* ‘przed, wobec; za, zamiast, jako’, sti. *prá* ‘naprzód, dalej’ (z adi. ‘bardzo, wielce’); w roli prvb. lub prefiksu: łac. *pro-* (*profundō* ‘wylewać, rozlewać’), scs. *pro-* (*proiti* ‘przejsć, przekroczyć; futuere’, *prozīrėti* ‘przejrzeć, przeniknąć wzrokiem’). Osobno zob. *pró-* I. Por. BSW 229, GJL III, § 755n., Derksen 2008, 420.

prabājus, -aus 2 p.a. stlit., gw. ‘skobel, pręt zgięty w formie ucha, wbijany do ściany lub drzwi dla założenia łańcucha, zawiązania sznura itp.’. SD «skobel» [‘haczyk u drzwi, o który wrzeciądz zakładają’, L.] — zapoż. ze stbr. *proboj*, por. błr. *prabój*, -ju, ros. *probój*, ukr. *probij* (SLA 174, LEW 642, ĖSBM 9, 321). War. *prabājis* ZTŽ. Por. *pakājus*, *razbājus*.

prābaščius, -iaus 1 p.a., *prabōščius* 2 p.a. gw. ‘proboszcz, ksiądz katolicki, któremu biskup powierzył parafię, zarządzający parafią’ — zapoż. ze stbłr. *proboščъ*, *proboščь*, strus. *proboščь*, por. błr. *próbašč*, -a; pol. *proboszcz*, -a (tu ze stczes. *probošt*, *probost* ‘praepositus’, Karpluk 173). LEW 642 uważał wyraz lit. za polonizm (w ALEW go nie ma). Łot. *prāvēsts* ‘proboszcz; najstarszy, zarządzający’ ⇐ śrdn. *pravest* (Jordan 83). Różnicowanie akcentowe lit. wariantów przypomina parę *prābočius* : *prabōčius*. Zob. też *klebōnas*. — Drw. *prabaštėlis*: *O senasis prabaštėlis dar gyvas?* ‘A czy staruszek proboszcz jeszcze żyje?’. — Wsch.-lit. *prābarščius* ⇐ błr. gw. *próbaršč*, -a (wtórne -r- przez persewerację), por. Zs 95, LEW 642, ĖSBM 10, 27. Zwrot *kai prābarščius* ‘jak proboszcz’: mówi się tak o kimś, kto wygląda grubo, będąc suto odziany (Zs 43). War. *prōborščius* LZŽ. Zob. jeszcze *probastvā*.

prādaini, -ų 2 p.a., *pradaĩ*, -ų 4 p.a. m.pl. 1. ‘mąka a. ziarno służące doprowadzeniu pokarmu zwierzęcego’ (*Be pradų kiaulių nenušersi* ‘Bez zaprawy świń nie utuczysz’), 2.

‘omasta, okrasa, np. do kaszy’ — rzeczownik na *-a-* od neoosn. *prad-*, która może mieć dwa źródła: 1° vb. cps. *pradioti* ‘zaprawić potrawę, okrasić’ (tak ŽD 490), segmentowane *prad-* + *-uo-*, na wzór sekundarnych czas. na *-uo-*, 2° drw. wsteczny od sb. *prādaras* ‘omasta’, rozumianego jako *prād-aras*, mianowicie na wzór rzeczowników o suf. *-ar-* (*mādaras*, *žāgaras*), por. *pāstaras* ⇒ *pāstas*. Zob. SBS II, 143. — Do neoosn. *prad-* należy też *pripradas* ‘mąka dodawana do pokarmu zwierzęcego, zaprawa’ (*Duonai ir pripradui miltų dauguma maldavosi namie* ‘Większość mąki na chleb i zaprawę mełło się w domu’).

pradalgē 3 p.a. 1. ‘szerokość jednego zamachu kosy, pokos’, 2. ‘zboże, trawa leżące na polu wałem takiej szerokości’. War. *pradalgys, pradelgiai*. Struktura *pra-* + *-dalgē* (por. *dalgē/delgē* a. *dalgis* ‘kosa’) jest kalką rzeczownika błr. *pra-kós*, *-a* ‘pokos (zboża, trawy)’, będącego sb. postverbale od *pra-kas-icb* ‘skosić, ścinać kosą’. Jęz. litewski nie zna utworzonego od *dalg-* ‘kosa’ denominatywu w postaci †*pra-dalg-yti* (**pra-dalg-oti*), która byłaby porównywalna ze słow. **kositi* ⇐ **kosa*, zwłaszcza zaś z błr. *prakasíc*, *-kaśú*. Por. wsch.-lit. *prakāsas* ‘pokos’ ⇐ błr. *prakós*, por. *Razmuša prakasūs ir, kaip pradžiūsta šienas, tai deda kupetosna* ‘Rozrzucają pokosy [trawy], i jak siano przeschnie, to składają [je] w kopki’.

prādaras I 3 p.a. adi. ‘uchylony, niedomknięty, na wpół otwarty’ (*prādaras lāngas* ‘uchylone okno’, *prādaros dūrys* ‘uchylone drzwi’) — przymiotnik postwerbalny od vb. cps. *pradarýti* ‘uchylić (okno, drzwi)’, zob. *daryti*. Paralela: *ūždaras* I.

prādaras II 3 p.a. sb. ‘okrasa, omasta, zaprawa do potrawy’ — rzeczownik postwerbalny od vb. cps. *pradarýti* m.in. ‘okrasić potrawę’, zob. *daryti*. Paralela: *ūždaras* II. Zob. też *prādai* ‘okrasa’.

pradėidyti, *-dėidau*, *-dėidžiau* gw. ‘zacząć, zaczynać’ (*Paskui jau čigonas pradėido: Ką sapnavai* ‘Potem Cygan zaczyna: Co śniłeś?’). Analiza: *pra-dei-dy-*, rzadki iteratyw z suf. *-dy-* od neoosn. *pradėj-*, wyabstrahowanej z *pradėjau*, formy praeteriti do *pradėti*. Paralele: *nusi-dėj-ėlis* ⇐ *nusidėjau*; *bai-dý-ti* ⇐ *bij-V*.

prādēm adv. žm. ‘natychmiast, z miejsca; wprost; wciąż, bez przerwy, cały czas’, *tuo prādėmu* adv. ‘ciągle, bez ustanku’ (por. *nuodėmu*), stlit. *pradėmais* BRB ‘natychmiast, szybko’ — przysłówek na *-m-* od neoosnowy *pradė-*, wyabstrahowanej z vb. cps. *prasadėti* ‘zacząć się’, *pradėti* ‘zacząć, począć’. Paralele: *įdēm* ⇐ *įsidėti*; *nuodėmė* ⇐ *nusidėti*. Zob. też LEW 92, Urbutis 2009, 44, 51.

pradėti, *pradėdu*, *pradėjau* ‘rozpocząć, zacząć co’ — jeden z drw. prewerialnych czasownika *dėti* ‘kłaść’ (zob.). Znacz. etym. ‘kłaść naprzód, przed’. Dawne prs. atematyczne, por. SD: *prademi* «poczynam co», *prademi kariaut* «harcuię» [‘potykać się, prowadzić utarczkę... w pojedynkę, odbywać harce przed bitwą’, SPXVI], *prademi vaidų* «zadzieram z kiem». Refl. *prasadėti*, *prasidedu*, *prasadėjau* 1. ‘zacząć się, rozpocząć się’, 2. ‘zadawać się z kimś’, DP ‘począć się, zacząć się, działać się, wszczynać się’. Atematyczne: *prasademi* SD¹ «zaczynam się», SD «wynikam» (syn. *pasirodžiu*), 3 os. *pra-desti-si* MŽ ‘zaczyna się’, *Viena, jog visos žmonės nuodžiūose pradėstis ir nuodžiūose gema* DP 461₃₂ ‘Jedna, iż się inni wszyscy ludzie w grzechach poczynają, i w grzechach się rodzą’, *prasidest* SD «wszczyna się co». — Drw. *pradėidyti* (zob.), *pradžią* (zob.). — Neoosn. *pradė-*: *pradėtinis* ‘początkowy, wykonywany na początku’, gram. ‘inchoatywny, ingresywny’, *pradėtojas* przest. ‘inicjator, prekursor’, *pradėtojas karionės* SD «harcownik» [‘wojownik walczący pojedynczo przed bitwą na oczach obu wojsk nieprzyjacielskich’, SPXVI], *pirmasis pradėtojas vaido* «herst», *pradėtūvės* f.pl. ‘poczęstunek na rozpoczęcie prac polowych, np. żniw, kopania kartofli itp.; upominek wręczany przy tej okazji’. — Neoosn. *pradėj-*: *pradėjėjas* ‘ten, kto coś zapoczątkowuje, inicjator’ (NDŽ, brak w LKŽ), *pradėjimas* SD «początek; zaczęcie czego»

(syn. *pradžia*). — Neoosn. *prasidėj-*: *prasidėjimas* ‘rozpoczęcie, początek’, SD «poczęcie w żywocie» (por. *nusidėjimas*).

pradievai, -ų m.pl. stlit. ‘jałmużna’: SD¹ *pradievų davimas* «jałmużna», *pradievų davėjas* «jałmużnik» [‘rozdawca jałmużny’]. Z innych źródeł nieznane. Stoi w związku z *diėvas* (zob.), ale szczegóły budowy i znaczenia pozostają do wyjaśnienia. ALEW 207n. nie daje etymologii (brak w LEW). Zob. też *indievas*.

praduōtkas 2 p.a. stlit., gw. ‘zadatek, zaliczka, zastaw dawany dla zabezpieczenia wykonania umowy’. SD <praduoktas> [recte <praduotkas>] «zadatek». Por. *praduōtką dūoti* ‘dać zadatek na co’ (*Sakramentas yra praduotkas garbingo prisikėlimo* ‘Sakrament jest zadatkiem godnego zmartwychwstania’) — dewerbalne nomen na -kas od neoosn. *duot-*, którą wyabstrahowano z participium prt. pass. *pradiūotas* od vb. cps. *pra-dūoti* m.in. ‘dać coś tytułem zadatku, zaliczki’. Paralele: *pridētkas* ← *pridētas*; *sandētkas* ← *sudētas*, żm. *sándētas* (GJL II, § 455); *pavýtkas* ← *pavýtas*. — Pod wpływem odpowiednich form pol. *zadatek* i ros. *zadátok* doszło do zastąpienia członu °*duotkas* przez °*dotkas*, stąd *praduōtkas* (*Praduok slūginei pradotką* ‘Daj służącej zaliczkę’). Ten wariant jest zaświadczony od połowy XVIII w., por. *praduomi*, *duomi pradotką* w słowniku Ruhiga (1747). LEW 643 uważa na odwrót, że to *praduōtkas* jest formą wtórną, zmienioną z *praduōtkas* przez zmianę motywacji na *pradiūoti*. Zob. też *rañkpinigiai*.

pradžia 4, 2 p.a. ‘początek, rozpoczęcie’, SD «początek; zaczęcie czego» (syn. *pradėjimas*). SD: *pradžia karionės* «harc» [‘potykanie się, starcie pojedynczych wojowników na oczach obu wojsk nieprzyjacielskich’, SPXVI], *pirma pradžia daiktų svieta* «żywioł» [‘źródło, przyczyna każdej rzeczy’] (syn. *pirmapradė*) — dewerbalny rzeczownik na -jā- od neoosn. *prad-*, którą wyabstrahowano z formy *pradėti* w wyniku reanalizy vb. cps. *pra-dė-ti* ‘zacząć’ lub *pra-si-dė-ti* ‘zacząć się’, wzorującej się na czasownikach na -ė-. Paralele: *apýdžia*, *atidžia*, *nuodžia*, zob. SBS II, 142. — Z innym sufiksem: *prādas* ‘początek, pierwocina, podstawa czego’. — Drw. *iš pāt pradžiōs* ‘od samego początku’, *iš pradžiū* adv. ‘od początku, od nowa’, *pradinis* ‘początkowy’ (⇒ *pradinė* ‘szkoła podstawowa’, ⇒ *pradinukas* ‘uczeń pierwszych klas szkoły podstawowej, pierwszak’; *pradiniñkas* ‘ten, który coś zapoczątkowuje, inicjator, prekursor’), *pradmẽ* neol. ‘start, chwila lub miejsce rozpoczęcia wyścigów’, *pradmuō* neol. ‘pierwiastek chemiczny; zawiązek rośliny; pierwociny czego, początek’ (*kalbótyros prādmėnys* ‘podstawy językoznawstwa’), *pradžióvė* neol. ‘stan pierwotny’ (⇒ *pradžióvinis* ‘pierwotny’). — Cps. *pradžiamokslis* ‘elementarz’ (por. *mókslas*), *pradžiaprādis* ‘pierwotny, najbardziej pierwotny’ – złożenie tautologiczne (por. *sėnsenis*), *pirmaprādis* ‘pierwotny, początkowy’ (por. *pirmas*); *pirmapradė* SD «żywioł», ⇒ *pirmapradis* SD «żywiołowy». Vb. denom. *pradūuti* stlit., gw. ‘zaczynać’. — Nieuzasadniona jest hipoteza złożenia **pra-* + *-*džia*, łącznie z rekonstrukcją II członu w postaci nomen pie. *-*d^heh₁-* (NIL 99) lub *-*d^hh₁-jah₂* (Kabašinskaitė i Klingenschmitt, *Balt* XLI:2, 2006, 180, Kabašinskaitė 2014, 114). LEW 642n., s.v. *prādas* nie odróżniał *prādas* (*pradžia*), derywowanego od *pradėti*, od *prāдай* pochodzącego od *prādaras* (zob.). To samo pomieszanie w ALEW 807.

prāgaras 3, 1 p.a. 1. ‘otchłań, głębina’, 2. przen. ‘u katolików: piekło, miejsce mąk, w którym przebywają dusze zmarłych skazane za grzechy na wieczne potępienie’, SD «otchłań piekielna»⁵²⁸, 3. przen. ‘żarłok, nienasyceniec’. Stlit. *pragaraĩ* m.pl. ‘piekło’: *Nužengė ing pragarus* DK ‘Zstąpił do piekieł’. War. f. *pragara* 3 p.a. (por. cps. z °*gara*: *bōbštagara* ‘baba

⁵²⁸ Do do znac. ‘otchłań, piekło’ por. *pragorẽ* (Borowska 325 n.), jak również pol. *czeluść* ‘wielki otwór, głębina’ (*czelustie piekielne*) wobec stpol. *czeluść* ‘szczeka’ i ‘przestrzeń między szczękami, paszcza’ (scs. *čeljusti* ‘szczeka’).

stara i zła' oraz *žūgara* 'czapla'). Dziwna jest akcentuacja war. *pregāras* 2 p.a. Osnowy lit. *°garas* i *°gara* przedstawiają dewerbalne drw. na SO *gar-* ⇐ *ger-*, por. *gérti* 'pić' (znacz. etym. 'pochłaniać, połykać'). Model słowotwórczy pie. **g^horh₃-o/eh₂-*. Potwierdzają go takie paralele, jak gr. ἀνδροβόρος 'pożerający ludzi', gr. hom. δημοβόρος 'pożerający własność ludu' (epitet do βασιλεύς 'król'), wed. *ajagará-* m. 'o wężu boa: pożerający kozy', aw. *aspōgara-* 'jedzący konie', łac. *carnivorus* 'mięsożerny' oraz gr. βopά f. 'żer, pożywienie' (o drapieżnikach i ludożercach). Etym. znacz. wyrazu *prāgaras* można odtworzyć jako 'rozdziałanie się do pożarcia (o zwierzęciu)'. Znacz. 'otchłań piekielna, piekło' jest innowacją, jedną z wielu w zakresie terminologii chrześcijańskiej (por. Borowska 325 n.). Współrzednym synonimem *prāgaras* jest *pragorē* 'czeluść, przepaść', z *gor-* jako WSO **gār-* (zob. s.v. *gérti*)⁵²⁹. Por. jeszcze rozwój znaczeniowy w wypadku *prarajā*. Zob. też LEW 148n., ALEW 807n. — Drw. *pragarėjis* (zob.), *pragarēlė* 1. 'miejsce grząskie, błotniste, przez które trudno przejechać' (dosł. 'piekielko'), 2. 'karczma' (n.m. *Pragarēlė*; por. semantykę wyrazu *smūklė*), *pragarinis* 1. 'żarłoczny', 2. 'piekielny; trudny do zniesienia', sb. *pragarinis* 'diabeł' (⇒ drw. wsteczny *pragāris* 'diabeł; żarłok'), *pragarinykai* m.pl. SD «piekielnicy» ['mieszkańcy piekła'], *pragariniñkas* 'kto zamieszkuje w piekle; kto wszczyna piekło, klótnik', *prāgariškas* 'piekielny', *pragarmē* 'przepaść, otchłań, głębia' (w złożeniu 'piekło', por. *O, kas tave pragarmē prarytų!* 'Oby cię piekło pochłonęło!'), *pragarūs* 'żarłoczny'. Vb. denom. *pragaruoti* 'wrzeszczeć, hałasować', *atpragaruoti* 'odpokutować za winy'.

pragarėjis DP 'piekielny': *Nesa man kloniosis visokias kelis, dangujęją, žemęjęją, ir pragareją arba pekl[o]jęją* DP 411₄₁ 'Abowiem mnie się ukloni wszelkie kolano, niebieskich, ziemskich, i piekielnych' — przymiotnik dekasuatywny, utworzony od formy loc.sg. *pragare, prāgare* 'w piekle' za pomocą neosufiksu *-ēj-*, który wyabstrahowano w typie *dienojėjis* (zob.). Paralele: *dangujėjis, peklojėjis*.

prairkas 1 p.a. gw. 'rozporek w spodniach, sukni, płaszczu (rozcięcie zrobione przez krawca dla wygody przy ubieraniu się)' — rzeczownik dewerbalny na *-k-* od neoosn. *prair-* ⇐ vb. cps. *pra-ir-ti* 'rozpruć się', por. *irti* II 'pruć się, pękać, rozpadać się'. Paralele słowotwórcze: *priduřkas* 'coś dosztukowanego, doszytego' ⇐ *pri-dūr-ti*; *pērėskas* 'smakołyk' ⇐ *pēr-si-ės-ti*. — War. sufiksalny: *prairikas* 'rozcięcie, rozporek' (m.in. CHB; brak w ALEW). — Neoapofonia *i* (SZ) ⇒ *ie* (SP): *praierkas* 'rozporek' (SD <*praierkas*> «*rospor, fissura*»), *praierka, praierkà* i *prajerka* ts., też *praiērškas, prajiērškas* ts. (wstawne š). W rodzinie *irti* II starsze refleksy st. pełnego mają postać *er-* (zob. *ėrdėti*) i *ar-* (zob. *ardyti*). Leskien 1884, 329 był tym, kto pierwszy zestawiał *praierkà* [w jego pisowni: *prajerkà*] z czas. *irti*. Zob. też LEW 122, s.v. *ėrkė*. Paralele apofoniczne: *brizg-* ⇒ *briezg-* (*brizgaũ, brìgzti* : *atsibriėgzti, briezgaĩ*), *lip-* ⇒ *liep-* (*palipaĩ* : *liepsnà*) oraz *skrid-* ⇒ *skried-* (*skrindũ, skridaũ* : *skriedžiũ*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *prajérx* 'rozcięcie w koszuli, w bucie', *prajérak* 'rozcięcie w koszuli albo spódnicy', stąd do pol. gw. *przejerek* ts., por. Laučjute 49. NB. ĖSBM 9, 335, 361 objaśnia błr. *prajérx* jako metatetyczny wariant do *prarėx* 'rozcięcie w odzieży' (por. strus. *prorėxa*), od *prarėzacь* 'przeciąć, rozciąć'.

prajōvas 2 p.a. DP 'cud': *Viešpats Dievas prajovus rodė Bažnyčioj Popiežiaus* DP 19₅₃ 'P. Bog cuda okazał w Kościele Papieskim' — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *projava*, błr. *prajāva, -y* (SLA 175, LEW 194; pominięte w ALEW). — Neoapofonia *o* ⇒ *ė*, będąca odwróceniem starszego stosunku *ė* ⇒ *o* (por. typ *sodinti*), wytworzyła war. *prajėvas* 1. stlit. 'cud' (*todrinag bliuznija visus prajėvus, kuriuos Dievas daro per šventuosius savus*

⁵²⁹ Deprefigowanie *pragorē* prowadzi do *gōre, gorē* o znacz. przenośnym 'karczma' (zob. s.v. *smūklė*). Por. *prakýra* ⇒ *kýra*; *pravėža* ⇒ *vėža*.

DP 371₂₁ ‘przetoż bluźnią wszystkie cuda, które Bog sprawuje przez święte swoje’), 2. gw. ‘zjawia, widziadło, upiór’ (*Vėlai važiuojant per mišką, pasirodo prajėvai* ‘Gdy się jedzie przez las o późnej porze, to ukazują się zjawy’). Wariant feminini ukazuje się w SD *prajėvos* f.pl. «cud» (syn. *žinklas, stebuklas*). Paralele apofoniczne: *jōvytis* ⇒ *jėvytis*; *slōbas* ⇒ *slėbas*, *apslėbti*; *zgrōbnas* ⇒ *zgrėbnas*. — Drw. *prajėvingas* SD «cudowny» (syn. *stebuklingas, žinklingas*).

prākaitas 3, 1 p.a. ‘pot’ — rzeczownik postwerbalny od *prakaĩsti, -kaitaũ* ‘przegrzać się, spocić się’ (zob. *kaĩsti*). Nawiązanie w stpr. *prakāisna-* (*en prakāisnan twise prosnan* ENCH ‘w pocie twego czoła, im Schweiß deines Angesichts’) < **prakais-snā-*, dewerbalne abstractum od **prakaisti*. — Vb. denom. *prakaitauti* a. *prākaitauti* ‘pocić się’ (o *kruvingai prakaitava* PK 160₈ ‘a krwawie się pocił’), *prakaituoti* ‘pocić się, pracować w pocie czoła, ze wszystkich sił; skraplać na sobie wilgoć (o serze, ścianach, szybie)’ (⇒ *prakaituotas* ‘spocony’), refl. *išsiprakaitaut* SD «wypocić się».

prakāpas 2p.a. gw. 1. ‘chciwiec’, 2. ‘chudzielec’. Niejasne. Może w związku z *kap-* jak w czas. *kāptelėti* ‘prędko chwycić, capnąć, porwać, ukraść; złapać dziobem, dziobnąć, ugodzić czym; zjeść trochę, przekąsić’, utworzonym od wykrz. *kāpt* ‘cap!’ – o nagłym i prędkim schwytaniu kogo/czego’, por. *Kāpt ir pagavo katinas pelę* ‘Kot «kapt» i pochwycił mysz’. *Kāpt ir nutvėriau* ‘«Kapt» i chwyciłem’.

prākartas 3, 1 p.a. 1. ‘żłób’, DP ‘żłob, jasłka’, SD «żłob», 2. gw. ‘wyciosane z okrągłaka koryto do pojenia zwierząt’, SD «koryto» (syn. *lovys*), 3. stlit. ‘drewniana rynna wodociągu’. Nawiązanie stpr. *pracartis* EV ‘koryto, Troc [Trog]’ (obok *pocorto* EV ‘próg, Swelle [Schwelle]’ < **pa-karta*). Dewerbalne abstractum z suf. *-a-* i SO *kart-* ⇐ *kert-* od vb. cps. *prākertu, -kiĩsti* ‘rąbiąc zrobić wcięcie, dziurę; wyrąbać, np. przerębel; przedziobać’. Znacz. etym. ‘przedmiot wyciosany z pnia’. Por. LEW 258. Zob. też *karsa*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *przekort* ‘sąsiek do przechowywania zboża wydłubany w jednym pniu drzewa’ (Zdancewicz 347, Laučjute 82). — Drw. *prakartėlis* SD «korytko». — Z innymi tematami: *prakartė* ‘żłób, jasła’, *prakartīs* f. ts.

prākė 4 p.a. przest. ‘kupiectwo, handel’ (war. *prakė, prakia*) — rzecz. postwerbalny na *-ė-* od **prakyti* ‘kupować’, co było iterativum na SO do **preku* ‘kupuję’ (zob. *piĩkti*). War. *prėkė* (zob.). Z innymi tematami: *paprakaĩ* m.pl. ‘łapówka’, war. *paparkaĩ*, też *pāprakos* f.pl. ts. — Drw. *prakijas* DP, CHB ‘kupiec’ (⇒ adi. *prakijiskas* ‘kupiecki’), war. *prakiejus* b.z.a. (zakończenie przypomina *aukštiejus* oraz imiona własne *Andriėjus, Baltramiėjus*). Cps. *šventprakė* lub *šventprakystė* DP ‘świętokupstwo’ [‘sprzedaż i nabywanie urzędów kościelnych za pieniądze’] (por. *šveĩtas*). — Vb. denom. *prakauti* przest. ‘kupczyć czym, handlować; targować się’ (war. *prėkauti*), ⇒ *prakāvimas* ‘kupczenie’.

prakė 4 p.a., *prākė* 2 p.a. gw. ‘powód, okazja do czego’, np. *Važiuočia miestā, ale nēra prakėš* ‘Pojechałbym do miasta, ale nie ma okazji’. *Anas tiktai prakėš ieško prie manęs priskabint* ‘On tylko szuka powodu, żeby się do mnie przyczepić’. Zapewne z dyferencjacji znaczeniowej względem *prākė* ‘handel’ (zob.), ale szczegóły wymagają zbadania. LEW 644 łączył ze scs. *prėkũ* ‘transversus’, ros. *poperėk* adv. ‘w poprzek’, *próčij* ‘inny, pozostały’ oraz gr. *πρόκα* adv. ‘zaraz, natychmiast’, łac. *reci-procus* ‘poruszający się do tyłu i do przodu (tam i z powrotem)’. Beekes 2010, 1237 wywodzi *πρόκα* wraz z odpowiednikami słowiańskimi z pie. **pro-k-* ‘na przedzie’, ale *prakė* nie wymienia. De Vaan 516 (s.v. *re-, red-*) sprowadza łac. *reciprocus* do pie. *(u)reke- + *pro-k*^uo- ‘zarówno w tył, jak i w przód’ i zakłada pośredni refleks **reke-proko-*; również ten etymolog o *prakė* nie napomyka.

prakėikti, prakėikiu, prakėikiau tr. ‘przeklinać kogo, co, potępiać przekleństwem; rzucać klątwę’, intr. ‘być w stanie zakląć, przekląć’ — jedno ze złożzeń prewerbialnych

czasownika *kėikti* (zob.). — Drw. *prakėiktas* ‘przeklęty, zasługujący na przekleństwa’ (*Prakeiktas tas žmogus, kursai žiedą jaunystės sava velniui ataduosti* PK 249₉ ‘Przeklęty to człowiek, który kwiatek młodości swej Diabłu ofiaruje’), *prakeiktàsis* a. *prakėiktasis*, -oji ‘taki, którego się przeklina’, sb. ‘diabeł’, *prakėiktėlis* (przekleństwo).

prākeršas, -à 3 p.a. ‘ukośny, skośny’, *prakeršai* adv. ‘nie po kolei, coś przeskakując; na krzyż; na ukos, ukośnie’, *prakeršiai* adv. ‘pochyło; na krzyż’, *prakeršu* adv. ‘na wylot’, *prakeršūs* ‘pochyły’. Dotąd bez etymologii. Zapewne ze zmianą *rs > rš* (por. *kėršas*) i s-mobile do *keřsas/skeřsas* ‘poprzeczny’ (zob.).

prakiėras 2 p.a. c. gw. ‘ktoś chytry, obłudny, podstępny’, por. *Prakieras pilnas kytrumo, iš kito vis išgaudinėja* ‘«Prakieras» [jest] bardzo przebiegły, ciągle coś od drugiego wyłudza’. *Jau te yr kokia prakieras, turi kokią žolę [pritraukti berniokams]* ‘Ona jest chytra, ma jakieś [magiczne] zioło [którym przyciąga chłopaków]’ — zapoż. z pol. przest. *przechera* m.in. ‘człowiek przewrotny, krętacz, chytry; szalbierz, oszust, obłudnik’ (Sw V, 30). Prefiks lit. *pra-* za polskie *prze-* może w nawiązaniu do rodzimego *prakýra* c. ‘człowiek natrętny, dokuczliwy, niezdolny’. Lit. *ie* ukazuje się na miejscu słów. *e* również w *aptiekà*, *kliėrikas* i *sliėsorius*. Brak w LEW. LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu i uważa go za wariant apofoniczny do *prakirà* ‘ten, co drwi, szydzi z kogo’, niby *kier-* ← *kir-* (zob. *kirinti*). Różnica znaczenia staje temu na przeszkodzie. POLŽ 141n. miesza polonizm *prakiėras* z rodzimymi formacjami od neopwk. *kyr-*, por. *prakyrà* s.v. *įkyrus*.

praklatis stlit. ‘otchłań, przepaść’ (*Ir ant to viso terpei mūsų ir jūsų didė praklatis (pertraukimas)* [glosa: *plyšė, duobė, grabė*] *stiprinta est* BRB ‘A nad to wszystko między nami i wami otchłań wielka jest utwierdzona’). Brak w ALEW. Niejasne. Może zmienione z **pra-kal-tis* metatezą *kalC > klaC*, dosł. ‘przebicie’? Por. *kàlti* m.in. ‘wybijając (dziurę, otwór)’, *prasikàlti* ‘o pisklęciu: wykluć się’.

praklėntas, -a 1 p.a., *prakleñtas*, -à 4 p.a. gw. ‘okropny, obmierzły, nie do zniesienia’ — zapoż. z pol. *przeklęty* ‘zasługujący na przekleństwa, trudny do zniesienia’. War. z dysymilacją *nt > mt*: *praklėntas* (por. *lemtà* z *lentà*; *šimtas* z **šintas*). — Drw. *praklentaĩ* adv. ‘bardzo’: *Praklentaĩ daug rugių šiomet* ‘Bardzo dużo żyta w tym roku’. Por. Zob. też *klėtas* ← błr. *kljáty*.

prakōpnė 2 p.a., *prakopnė* (p.a. niewiadomy) gw. 1. ‘miejsce niezarosłe w zbożu’, 2. ‘miejsce wyżej położone, gdzie wiosną śnieg najszybciej taje’, 3. ‘odstęp, odległość’, 4. ‘wolny czas’, 5. ‘dziura na drodze’. War. *prakopnià* 2 p.a. Z innym sufiksem: *prakōpė* ‘prześwit między chmurami; dziura, wybój na drodze’. Formalnie *kop-* przedstawia WSO **kāp-* do *kap-*. Alternant *kap-* znajdujemy w syn. *prakapimas* 1. ‘miejsce wyżej położone na polu, gdzie najszybciej taje śnieg’, 2. ‘kawałek nieobsianego pola’ (*Šmotelis neužsėtas žemės tarp dirvos užsėtos vadinasi prakapimas, arba sėbiržė* ‘Kawałek nieobsianej ziemi pomiędzy polami nazywa się «prakapimas» albo «sėbiržė»’), 3. ‘okazja do pobycia w gościnie’ (*Būk ramus, po Kalėdų atsisiras prakapimų: vestuvės, kas...* ‘Nie martw się, po Bożym Narodzeniu będzie okazja do odwiedzin, wesele albo co’). Dalszy wywód niejasny. Może do *kāpti* ‘powoli rąbać (chrust, gałęzie)’. Znacz. etym. ‘ucięty kawałek, odcinek’ *vel sim.* Użycie wyrazu wznacz. ‘miejsce wyżej położone’ zdradza interferencję czas. *kōpti* ‘leżeć w górę, pięć się’.

prāktė 2 p.a. przest. 1. ‘przewożenie ładunków, towarów końmi, Frachtdienst’, 2. ‘skrzynia towarowa wstawiana na wóz celem powiększenia jego ładowności’; *prāktė varyti* lub *į prāktė važiuoti* ‘zajmować się przewozem towarów, być woźnicą’ — zapoż. z prus.-niem. *frakt*, por. nwn. *Fracht* f. (GL 104, LEW 644). Stąd też łot. *prakts*, *prakte*. Z innymi sufiksami: *praktà* ‘ładunek, Fracht’, *praktis* f. ‘przewóz towarów’. — Drw. *praktiniai rātai*

‘wóz przystosowany do przewozu ładunków, wóz towarowy’. Vb. denom. *prāktyti*, -iju, -ijau ‘przewozić ładunki wynajętymi końmi’, *praktiuti* ts.

prakūda, *prakuda* stlit. ‘szkoda, strata, uszczerbek’ (*tau iš ta prakudas nebus* WP ‘nie będziesz stratny z tego powodu’) — zapoż. ze stbłr. *prokuda*, por. błr. *prakūda*, -y, ros. *prokūda* ‘strata, szkoda’, scs. *prokuda* m.in. ‘zniszczenie, zguba, zatrata’. Zob. SLA 175, REW II, 440, ĖSBM 9, 345, ALEW 808 (brak w LEW).

prakurótaras: DP <prākūrōtarás>, acc.pl. <prakurótarus> ‘obrońca’, SD <prakurataras> — zapoż. ze stbłr. *prokuratorъ* ‘obrońca, adwokat’ ⇐ pol. XVI w. *prokurator* ‘pełnomocnik strony w procesie sądowym, obrońca’ (SPXVI). Pominęte w LEW i ALEW.

prakurotas stlit. ‘obrońca’: *Prakurotas aba padējējas* MOP, też *prakuratas* BRP — zapoż. z pol. XVI w. *prokurat* ‘pełnomocnik strony w procesie sądowym, obrońca’ (SPXVI). Pominęte w LEW i ALEW. — Vb. denom. *prakurāuti* przest. ‘być obrońcą’ ⇐ pol. XVI w. *prokurować* ‘reprezentować stronę przed sądem’ (SPXVI).

prakovostas wsch.-lit. ‘nicpoń’: *Ak tu prakovoste!* ‘Ach ty nicponiu!’ — zapoż. z ros. *proxvost* ‘łajdak, gałgan’ (Otrębski 1934, 458; brak w Zs i LKŽ).

prāmetalas 3 p.a. gw. ‘tłuszcz, mleko, mak, cebula lub przyprawy korzenne dodawane do potraw, omasta, okrasa, zaprawa’, SD «okrasa; przyprawa potraw» (syn. *ažutrinimas*) — sb. postverbale na -al- od vb. cps. *pramēsti* m.in. ‘okrasić potrawę’ (zob. *mēsti*), SD *prametu*, *ažutrinu viraly* «okrasić potrawę» (*pramestas* SD «okraszony», *nepramestas* SD «nieprzyprawny»). War. ze zmianą -et-al- > -at-al-: *prāmatalas*. Suf. -al- jest charakterystyczny dla dewerbalnych nazw pożywienia, w tym zapraw i sosów, por. *prāmitalas* ⇐ *pramēsti*; *ūžtrinalas* ⇐ *ūžtrinti*; *pāmirkalas* ⇐ *pamirkýti*; *pādažalas* ⇐ *padažýti* (GJL II, § 177). — Drogą deprefiksacji tworzy się 1° od *prāmetas* równoznaczne *mēstas*, 2° od *prāmetalas* równoznaczne *mētalas*. W ten sam sposób *prāmitalas* wydaje *mītalas*, zaś *pāmirkalas* – *miṛkalas* i *pādažalas* – *dāžalas*. Wynika z tego, że nie można sprowadzać *prāmetalas* (a tym bardziej *mētalas*) wprost do pwk. *met-*, jak to robi ŽD 172.

pramintis, -iēs 3 p.a. f. 1. ‘przezvisko, miano wymyślone’, 2. przest. ‘tytuł’ (syn. *praminimas*) — dewerbalne abstractum z suf. -ti- i SZ *min-* ⇐ *men-* od vb. cps. *prāmenu*, *pramiñti* ‘dać imię/nazwę; dać przezvisko, przezwać’. Paralele: *atmintis*, *įmintis*, *išmintis*. Zob. też *mintis*.

prāmitalas 3 p.a. 1. ‘pożywienie, pokarm’, 2. ‘zaprawa do potrawy, okrasa, sos’ — sb. postverbale na -al- od vb. cps. *pramēsti* ‘przeżyć się’ (zob. *mīsti* I). Paralele: *prāmetalas*, *pādažalas*, *pāmirkalas*, *ūžtrinalas*. — Drw. wsteczne: *prāmitos* f.pl. ‘wykarmienie zwierzęcia’, *mītalas* ‘porcja jedzenia; prowiant’, ⇒ *mītas* ‘pożywienie; pasza’ (por. *dāžalas* ⇒ *dāžas*; *miṛkalas* ⇒ *miṛkē*).

pramogà 3 p.a. ‘rozrywka, zabawa’ (war. *prāmoga* 1 p.a.) — dewerbalne abstractum na -ā- od vb. cps. *pra-si-māginti* ‘zabawić się, rozerwać się’ (zob. *magėti*). WSO *mog-* < *māg- jak np. w *māgmogis* ‘przyjemność’. Zob. też *mōgis*. — Drw. *pramogėlė* ‘uciecha’, *pramoginis* ‘rozrywkowy’. Vb. denom. *pramogāuti* ‘bawić się, weselić się’.

prāmonė 1 p.a. 1. ‘przemysł, industria’, 2. ‘rzemiosło’ (*namų pramone verstis* ‘zajmować się chałupnictwem’ [dosł. ‘domowym rzemiosłem’]), 3. ‘wymysł, bzdura’, 4. ‘nowa rzecz, wynalazek’, 5. ‘uciecha, zabawa, rozrywka’. Stlit. <pramania> DP ‘wymysł, wynalazek, zabobon; wykręty’, SD «przemysłanie o czym; sztuka, fortel; sztuka żołnierska; wymysł, wymyślona rzecz» — dewerbalne abstractum z suf. -ė- i WSO *mān- ⇐ *man-* od vb. cps. *pra-manýti* ‘wymyślać, zmyślać’, DP ‘wymyślić, myśleć, poczytać’. Zob. *manýti* i

prīemonė. Nie można wykluczyć kalki słowotwórczej z pol. *przemysł* przest. ‘pomysłowość, spryt, przemyślność’ ⇐ *przemyslić* ‘zastanowić się, rozważyć’. — Drw. *pramonėlė* ‘zabawa, uciecha’ (syn. *pramogà, pramogėlė*), *prāmonininkas* ‘przemysłowiec’. Vb. denom. *prāmonioti* DP ‘myśleć, wymyślać’.

pranarà 3 p.a., *prānara* 1 p.a. ‘guz na drzewie; nierówność w sękowatym drzewie, zwł. w brzozie, grabie, jabłoni; sęk; garb, np. na nosie’ (war. m. *prānaras* 3, 1 p.a.) — dwuznaczne: 1° sb. postverbale od iter. **pranaryti* ⇐ vb. cps. *pranėrti* ‘przeszyć, przebić na wylot’, 2° prymarne nomen actionis z suf. -ā- i SO *nar-* ⇐ *ner-* od vb. cps. *pranėrti* ‘przeszyć, przebić na wylot’ (zob. *nėrti* II). Znacz. etym. jest trudne do sprecyzowania. Por. LEW 485, ALEW 808. — Drw. *pranarinis*: *Susivijusi eglė pranarinė vadinās* ‘Poskręcana jodła nazywa się «pranarinė»’, *pranarótas* ‘czeczotkowy, fladrowaty, słojuwaty, kręty’ (Šlapelis 366, ŽD 343), *pranariūtas* ts., *pranarūs* 1. ‘o drzewie: czeczotkowe, pokrętnie, guzowate’ (*Medis pranarūs, kur kreivai skyła* ‘Drzewo jest «pranarus», gdy się nierówno łupie’, 2. przen. ‘fałszywy, obłudny, dwulicowy’ (por. *teip’ esì pranarūs* DP 584₅ ‘takeś jest przewrotny’), ⇒ *pranarūmas* DP ‘przewrotność, obłudność, skrzętność’; *pranarvė*: *Dažniausia esti pranarviū beržė* ‘Czeczotkowa jest zwykle brzoza’ (por. *ūžnara* ⇒ *ūžnarvė*; *pėrtaras* ⇒ *pėrtarvė*, ŽD 379).

prānašas, -ė 3, 1 p.a. ‘prorok, zwiastun’ (m.in. SD)⁵³⁰ — dwuznaczne: 1° sb. postverbale od iter. **pranašyti* ⇐ vb. cps. *pranėšti* stlit. ‘przepowiedzieć, odsłonić przyszłość’, 2° prymarne nomen agentis z suf. -a- i SO *naš-* ⇐ *neš-*, por. *pranėšti*. SD *pranešu* «przepowiadam co przyszłego, prorokuuję» (znacz. prymarne ‘przenoszę, przekładam na inne miejsce’). Inne formacje z alternantem *naš-* wymieniono s.v. *naša*. Zob. też ALEW 809. Por. syn. *prārakas*. — Drw. *prānašos* f.pl. ‘słuchy, wiadomości podawane z ust do ust, pogłoski’, *pranašaĩ* m.pl. ‘swaty, swatanie’ (*atvažiuoja pranašuōsun* ‘przyjeżdżają w swaty’), *pranašeja* SD «prorokini», *pranašinė* SD¹ ob. *pranašienė* m.in. BRB (prawdopodobnie kalki z pol. *prorok-ini*), *pranašingas* ‘proroczy’, *pranašystė* ‘proroctwo, przepowiednia’ (stlit. też *pranašysta*), *prānašiškas* ‘proroczy’ (*prānašiški žodžiai* m.pl. ‘prorocze słowa’). Vb. denom. *pranašauti* ‘prorokować, przepowiadać’ (⇒ *pranašāvimas* ‘prorokowanie, proroctwo’), też o pogodzie: ‘przewidywać, prognozować’.

pranašūs, -i 4 p.a. ‘górujący nad kim, przewyższający’ — dewerbalny przymiotnik na -u- od **pranašyti* (?), por. vb. cps. *pranėšti* ‘przewyższyc, prześcignąć’ (zob. *nėšti, prānašas*). — Drw. *pranašūmas* ‘przewaga, wyższość’.

prāncai, -ų 1 p.a. m.pl. ‘syfilis, choroba francuska’ (NdŽ), też w złorzeczeniu *Tegul jį prāncai!* — zapoż. z błr. *prāncy*, -ou ⇐ pol. przest. *franca* f. ‘syfilis’, też w złorzeczeniu *Niech cię franca stoczy!* (Sw I, 771), tu z nwn. *Franze* f. ‘französische Krankheit’ (Bańkowski I, 385) — War. *pranca* ZTŽ ⇐ pol. *franca*.

pranešynos, -ų f.pl. SD «przenosiny» [‘przeprowadzka panny młodej po weselu do domu małżonka, związana z tym uroczystość’] — zapoż. z pol. XVI w. *przenosiny*, z dostosowaniem formy do czas. *pranėšti* m.in. ‘przenieść z miejsca na miejsce’. Zakończenie -ynos ukazuje się zarówno w zapoż. *krikštynos* ‘chrzciny’, jak i w swojskich rzecz. *pakasynos* ‘pogrzeb’ i *įvadynos* ‘obrzęd wprowadzenia do kościoła kobiety po ślubie albo po urodzeniu dziecka dla uzyskania błogosławieństwa’. Por. SLA 175, ALEW 700 (nieodkryte POLŽ 142).

prañgalis, -io 1 p.a. przest. ‘w średniowiecznych miastach: słup, przy którym

⁵³⁰ Nie jest jasne, dlaczego w SD wyraz *pranašas* ukazuje się również s.v. *przerwa, abruptum* [‘przepaść, otchłań’, SPXVI].

wystawiano na widok publiczny przestępców i wymierzano chłostę, pręgierz' — z dysymilacji w *prangaris, co zapożyczone z nwn. *Pranger* m. 'pręgierz' (por. GL 104, Čepienė 116). Zob. też *kóka* i *dybà*.

prantùs, -i 4 p.a. 'pojętny, bystry, inteligentny' — dewerbalny przymiotnik na -u- od neopwk. *prant-* ⇐ *prantù*, *pràsti* 'pojmować, rozumieć' (por. *pakankùs*, *pašankùs*). NB. Obecność syn. *suprantùs* każe liczyć się z deprefiksacją *suprantùs* ⇒ *prantùs*, czyli z neopwk. *suprant-* w punkcie wyjścia. — Suf. -u- odnowiony przez -nu-: *suprantnùs* ob. *prantnùs* 'pojętny'. Neoosn. *pranč'* -: *prančiùkas*, por. *Kokis prančiùkas*, *tokis ir kirčiùkas*. Z innym sufiksem: *suprantingas*, por. SD¹ <supruntingas> «poradny». — Vb. denom. *prántauti* 'snuć domysły, zgadywać', *prantavóti* 'wypytywać, wydobywać z kogoś informacje (natrętnie, podstępnie); badać, poddawać próbie'.

praparčius, -iaus stlit. 'chorągiew, sztandar' (BRB) — zapoż. ze stblr. *praporecъ*, -rca, pol. *proporzec*, -rca (SLA 175, LEW 645; pominięte w ALEW). — Gw. *papařtis*, *papártis*, -čio 'chorągiew, zwykle kościelna' pochodzi z dysymilacyjnego zaniku *r* w formie **prapartis*, *-čio, por. LEW, l.c.

prarajà 3 p.a. 1. 'otchłań, przepaść', 2. żm. 'błotniste, grząskie miejsce', 3. 'okno na bagnie' (*Arti prarajōs nei daeit negalima, ba labai siūbuoja, rodos, kad imsi ir nugarmėsi* 'Blisko «praraja» nawet dojść nie można, bo bardzo się kołysze, i zdaje ci się, że zaraz się pogrążysz') — rzecz. postwerbalny od **rajoti* 'połykać', **prarajoti* 'przełykać', co było iterativum na SO **raj-* od neopwk. *rij-* jak w *rijaũ*, prt. do *rýti*, *ryjũ* 'łykać, pożerać', *prarýti* 'połknąć, pochłonać'. Znacz. etym. 'pochłanianie, wciąganie w siebie'. Paralele: *atrajà*, *ātlaja*, *atsajà*.

prārakas 3, 1 p.a. stlit., gw. 'prorok, zwiastun', *prórakas* ZTŽ — miejsce akcentu wskazuje na pol. *prorok* jako źródło. — War. *prarōkas* 2 p.a. ZTŽ ⇐ błr. *prarók*, -a, ros. *prorók*. — Fem. *prarakinė* KN, CHB ⇐ pol. *prorokini*, stblr. *prorokinja*. War. *prarakienė* BRB i *prarakainė* CGL pokazują neoapofonię sufiksálną *i* ⇒ *ie* oraz *i* ⇒ *ai* (por. *avižinis* ⇒ *avižiēnis*, *avižānis*). Por. SLA 176, LEW 645 i ALEW 809. Zob. też *prānašas*. — Drw. *prarakysta* a. *prarakystė* (m.in. WP) 'proroctwo' (por. stblr. *prorocstvo*, *prorocstvo*), *prarakiškas* BRB 'proroczy' (por. stblr. *prorockij*). Vb. denom. *prarakauti*, *prārakauti* 'przepowiadać przyszłość, prorokować' ⇐ stblr. *prorokovati* (war. *prarakavoti*).

prasigirduoti 'wytrzeźwieć', stlit. hapaks z CGL (zob. LKŽ; opuszczone w ALEW). Szyrwidowy odpowiednik *prasigirtuoju* SD¹ «trzeźwieję» (brak w LKŽ) nasuwa przypuszczenie, że **prasigirduoti* doznało perseweracyjnej zmiany *rt* > *rd* (por. *kartūpelis* > *kardūpelis*; *šaltėkšnis* > *šaldėkšnis*). Chodziłoby tu o zwrotną formę czas. denominatywnego na -uo-, urobionego od *girtas* 'pijany'; znacz. dosłowne 'odpijanić się'. Z innym prvb.: *išsigirtuoti* lub *išgirtuoti* 'wytrzeźwieć'. Zob. jeszcze s.v. *girt-*. Inaczej Pakerys, *Balt* LII:2, 2017, 311, który zaproponował dwie rekonstrukcje: 1° **gir-duoti*, gdzie do **gir-* (SZ do *gėrti* 'pić') dołącza się neosuf. -*duoti* (por. *vėduoti* ob. *vėdyti* 'wietrzyć'), 2° **gird-uoti*, deverbativum od neoosn. **gird-* ⇐ *girdyti* 'poić' (etymologicznie *gird-dyti*). Jest jednak wątpliwe, żeby dołączenie neosufiksu mogło pociągnąć za sobą apofonię *ger-* ⇒ *gir-*; materiał nie potwierdza takiej implikacji. Poza tym trudno pogodzić intransytywną wartość *prasigirduoti* z tranzytywną wartością neoosnowy *gird-* (co zresztą autor sam odnotowuje).

prasityvyti, *prasityviju*, *prasityvijau* stlit. 'sprzeciwiać się, nie zgadzać się': WP *prasityvyt Dvasei šventei* 'sprzeciwiać się Duchowi świętemu', *neprasityvyti* 'nie sprzeciwiać się' — zapoż. ze stblr. *protivītsja*, por. ros. *protivītsja*, błr. *pracićicca*. Zob. SLA 176 i PAŽ 357 (pominięte w LKŽ, jak też w LEW i ALEW). Zob. też *prativnas*.

prāskalas 3 p.a. 'kij z rozszczepionym zakończeniem, używany do łapania żmij', pl.

praskalaĩ ‘drzazgi na podpałkę’ — dewerbalny rzeczownik na SO *-skal-* od vb. cps. *praskélti* ‘rozszczepić, rozłupać drewno’. Paralele s.v. *skalà*. W tymże znaczeniu formy na SZ *skil-*: *prāskilas*, *praskilā*.

prasmē 4 p.a. ‘sens, znaczenie; celowość czego’ — abstractum na *-mē* od neopwk. *pras-* ⇐ *prāsti* m.in. ‘usiłować pojąć, ogarnąć rozumem’, *suprāsti* ‘zrozumieć, pojąć’. Paralele: *bausmē* ⇐ *baūs(ti)*; *drausmē* ⇐ *draūs(ti)*; *grēsmē* ⇐ *grēs(ti)*, por. Smoczyński, ALL 49, 2003, 114. — Drw. *prasmīngas* ‘sensowny, mający sens’, *prasmīnis* ‘znaczeniowy, semantyczny’, cps. *dviprāsmis* ‘dwuznaczny’ (por. *dvi°*), ⇒ *dviprasmybē* ‘dwuznaczność’.

praspurķas 2 p.a. gw. ‘rozporek, rozcięcie w męskich spodniach’ (*Užsisagstyk praspurķq* ‘Zapnij sobie rozporek’) — zamiast **raspurkas*, zapoż. z pol. *rozporek*, *-rka*. Zastępstwo *ra(s)°* przez *pra(s)°* tłumaczy się dopasowaniem pożyczki do rodzimych synonimów z prefiksem *pra-*: *prairkas*, *prārēžas* i *praskiēpas*. Brak w POLŽ.

prāstas, -ā 4 p.a. 1. ‘prosty, zwykły, zwyczajny, pospolity’, 2. ‘marny, lichy, mizerny, podły’ — zapoż. ze stbłr. *prostyj*, por. błr. *prósty*, *-aja*, por. ros. *prostój*. Stąd też łot. *prasts*. Zob. SLA 176, LEW 645, ALEW 810. Pod względem znaczeniowym przym. *prāstas* wszedł w styczność z derywatami czas. *prāsti*, por. *īprastas* i *pāprastas*. — Drw. *apīprastis* ‘dość prosty, pospolity, mierny’, *pōprastis* ‘dość marny’, *prāščias*, -iā ‘prosty’ (por. *kuřčias*, *stāčias*), ⇒ *prasčiōkas* ‘człowiek prosty, niewykształcony, prostak’, *prasčiūkas* ts., *prasčiūgas*, -ē ‘zwykły, pospolity (o pszczołach, gruszach)’, *prastybē* SD¹ «prostota», *prastovē* ‘marne położenie; miejsce nieżyźne’, *prastuōlis* ‘prostak’, *prastuōmenē* coll. ‘prości ludzie, lud’ (por. *diduōmenē*). Cps. *prastīmetis*, *prāst-* ‘rok nieurodzaju’ (por. *mētai*), *prastnāgis* ‘niedołęga’ (por. *nagā*). Vb. denom. *prastēti* ‘pogarszać się, marnieć’, *suprāstinti* ‘uproszczyć; pogorszyć; skrócić’, *prastūoti* ‘marnie jeść na przednówku (bez mięsa, tłuszczu)’. — Wymianę zakończenia *-tas* na *-nas* poświadcza gw. *prāsnas* (*Javai tē būdavo prasnī* ‘Zboże tam bywało marne’). Por. *smalstūs* ⇒ *smalsnūs* oraz *dūžnas*, *smurtnas*, *slōbnas*. LEW 646 dopatruje się w tym wpływu przymiotnika pol. *postny* ‘związany z postem; o potrawach: bezmięsny, nie zawierający tłuszczu’, co mniej prawdopodobne (zob. też Kabašinskaitė 79).

prāsti, *prantū*, *prataũ* 1. ‘przyzwyczajając się, nawykac’, 2. ‘usiłować pojąć, ogarnąć rozumem’, 3. ‘zrozumieć; umieć co, potrafić’, 4. impers. ‘być widocznym’ (*Jis serga, bet ant jo nieko neprāst* ‘On choruje, ale niczego po nim nie widać’). Cps. *īprāsti* ‘przyzwyczaić się, przywyknąć’, *nuprāsti* ‘odzwyczaić się, odwyknąć’, *paprāsti* ‘przystosować się do okoliczności, przyzwyczaić się’, DP ‘nałożyć się’ (*papruntu* SD «nakładam się czego», syn. *pajunkstu*), *priprāsti* ‘przywyknąć, przyzwyczaić się’, *suprāsti* ‘zrozumieć’ (zob.), *užprāsti* ‘odzwyczaić się’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *prast*, *prūotu*, *pratu* ‘zrozumieć, pojąć, spostrzec’, stpr. **prat-*: *prei issprestun dāst* ENCH ‘daje do zrozumienia, er zuuerstehen gibt’, < **is-prast-*; *poprestemmai* 1 pl. prs. ‘czujemy, poczuwamy się (do grzechu), wir fühlen’ < **pa-prasta-mai*; *isspresnan*: *schlāit isspresnan steison wirdan Deiwas* ENCH obl.sg. ‘bez zrozumienia słowa Bożego, one verstandt des Wort Gottes’, < **isprasnan* < **isprat-snā-*. — Z uwagi na wokalizm *a* prs. *pra-n-tū* może być formacją z pochodzenia denominatywną, od nomen na SO **prat-*. Może do pie. **pret-* ‘poznawać, rozumieć’, por. goc. *frāþjan* ‘zrozumieć’, toch. B *eprete* ‘odważny’, toch. A *pratim* ‘postanowienie, decyzja’. Por. BSW 230, LEW 646; LIV² 493 (opatruje **pret-* ‘erkennen’ znakiem zapytania). Brak w bałtyckim form na SE przypomina takie wypadki, jak lit. *kākti*, *rāsti* i *tāpti*. Zob. też ALEW 811, gdzie dyskutuje się praformę **preh₁t-* ‘zrozumieć’. — Neopwk. *prat-*: *prātinti* (zob.). Nomina: *īpratimas* ‘nawyk, zwyczaj’ (syn. *īprotis*), *išpratnūs* ‘pojętny’, *išpratūs* ‘o dziecku: dowodzące’, *nejpratīs* SD «niewprawność», *nepripratīs* SD «niezwykły, niezwykły», *papatimas* DP ‘zwyczaj, nałóg’, *pratybos* f.pl. ‘ćwiczenia’, *pratimas* ‘ćwiczenie’.

pripratīmas ‘nawyk, przyzwyczajenie’. — Neopwk. *pras-* (≡ *prāsti*): *atprasdýti* ‘odzwyczaić się, odwyknąć’, *priprasdinēti* ‘przyzwyczajając się, przywykać’, nomina: *īprastas* ‘zwykły, stały’ (≡ *īprāsti*), *praslūs* ‘o dziecku: bystry, pojętny’, *prasmā* ‘zdolność do czego, umiejętność’, *prasmē* (zob.), *prastis* f. ‘rozum, rozsądek’, *priprastas* DP ‘zwyczajny, pospolity’. — Neopwk. *prant-*: *prantūs* (zob.). — WSO *prot-* < **prāt-*: *prōtas* (zob.), *paprotys* (zob.).

prastýrē 2 p.a. stlit. ‘płótno, prześcieradło; całun; obrus’ — zapoż. ze stblr. *prostira* ‘kawał tkaniny, prześcieradło’ (SLA 176 podał błędne †*prostirja*, a powtórzył to LKŽ). Por. ĖSBM 10, 37, gdzie odnotowano brak refleksu błr. †*prascira* (por. błr. liter. *prasciná* ‘prześcieradło’, *prascirádla* ts., gw. *prascirála*). Inne warianty to *prastyrà* (pl.t. *prastyros*), *prastyrià* (DP i SD «prześcieradło», gw. ‘obrus’) i m. *prastyris*.

prastotojas SD «grzesznik» — nomen agentis od neoosn. *prasto-* ≡ vb. cps. *prastóti* m.in. ‘zgrzeszyć’. Jeden z rzadkich wypadków sufigowania *-toj-* wprost do pierwiastka (por. *artójas*, *užjotojas*). — Syn. *prastojējas* SD¹ «grzesznik», od neoosn. *prastoj-* ≡ *prastóju* SD «grzeszę». Zob. też *nusidéti*.

prašēnià 2 p.a., gen.sg. *prašēnios* wsch.-lit. ‘prośba, podanie do władz’ — zapoż. z ros. *prošenie* n. (ZS 43, LEW 647; brak w LKŽ).

prašýti, *prašaũ*, *prašiaũ* 1. ‘prosić o co’ (*Prašo nēt su āšaromis* ‘Prosi ze łzami w oczach’), 2. ‘zapraszać, np. na wesele’, 3. ‘zachęcać (do jedzenia, picia)’, 4. ‘żądać, np. zapłaty’, *atprašýti* ‘uprosić (żeby czegoś nie robiono)’, *īprašýti* ‘zaprosić do wejścia (do domu, pokoju)’, *suprašýti* ‘sprosić (wielu gości)’, *užprašýti* ‘zawczasu poprosić, zamówić, zaprosić; zachęcać (do jedzenia, picia)’. Refl. *atsiprašýti* ‘przeprosić, prosić o wybaczenie’; war. dzukski *atiprašýti* (por. *tibūliai* s.v. *cibūlis*). Odpowiedniki bsl.: łot. *prasīt*, *-u* (*-īju*), *-īju* ‘pytać, pytać się o co, żądać’ oraz psł. **prosi* ‘prosić’, por. scs. *prosi*, *prošō* ‘prosić; żądać, wymagać’ (*isprosi* ‘wyprosić’, *vūprosi* ‘spytać’, *vūsprosi* ‘poprosić’), ros. *prošítb*, *prošú* ‘prosić, zapraszać; żądać’, czes. *prosit*, *prosim* ‘prosić’, gw. ‘żebracz’, pol. *prosić*, *-szę*. Refleks iteratywu pbsł. **praš-ī-* ≡ pie. **prok-éje/o-*. Por. BSW 216, LEW 647, REW II, 442n., LIV² 490, ALEW 812. Na temat form SE **preš-*, SZ *pirš-* < pie. **prek-*, **prk-* zob. *piršti*. W zakresie st. o, pie. **prok-*, por. łac. *prociō*, *-ere* ‘ubiegać się o rękę kobiety’, *proci*, *-ī* m. ‘zalotnik’ (por. SE *precor*, *-ārī* ‘prosić, modlić się’ i SZ *poscō*, *-ere* ‘żądać, wymagać; szukać czegoś, badać, pytać’ < **pork-sk-* < pie. **prk-ske/o-*). — Drw. *prašinēti* iter. ‘prosić, zwracać się często z prośbą’ (⇒ *prašinys* ‘rzecz/sprawa, o którą się prosi’), *išprašinēti* DP ‘wypraszać (u kogo)’. Nomina: *prašūs* ‘kto natrętnie prosi’ (⇒ *prašnūs* ts., por. *prantūs* ⇒ *prantnūs*). — Neoosn. *prašy-*: *prašýdintis* ‘dać się prosić’ (*Nereik prašýdintis – padaviau, ir valgyk!* ‘Nie daj się prosić, podałam, to jedz!’). Nomina: *paprašýtinis* ‘robotnik dniówkowy, najmowany do pilnych prac polowych’, syn. *pavadintinis*, *samdytinis* (ŽD 258), *prašymas* ‘prośba, prośenie o co’, *malónēs prašymas* ‘prośba o ułaskawienie’, *prašýtinēs* f.pl. ‘poczęstunek, gościna tylko dla zaproszonych’. — WSO **prāš-*: scs. *povūprašati* ‘zapytywać’, *vūprašati* ‘rozpytywać się, badać’, *uprašanje* ‘pytanie się, zapytywanie’. Brak bałtyckiego odpowiednika na SW **prāš-*.

prāšmatas 3 p.a. ‘obfitość, nadmiar, zbytek, przepych’. Nie ma uzgodnionej etymologii. LEW 647 sugerował dla osnowy *prašm-* motywację onomatopeiczną, por. wykrz. *prašmėkš(t)* o szybkim przejściu, przemknieniu, śmignięciu, *prašmykš(t)* ts., też o przekłuciu, przeszyciu. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że w SD ukazuje się długowokaliczny war. °*šmot°*, por. *prašmotas* «nadmiar» (syn. *prabingimas*, *prabunga*, *per daug*), *su prašmotu* adv. «nazbyt» (syn. *prabinktai*), *prašmotingas* «zbyteczny, bezmierny» (syn. *prabingėtas*). Jest oczywiste, że nie można tego °*šmot°* odrywać od sławizmu *šmōtas* m.in. ‘niemała ilość,

dość dużo, sporo, dużo' (zob.). Nasuwa się podejrzenie, że krótkowokaliczne *°šmat°* jest produktem neoapofonii SP *ā ⇒ SZ ā, inaczej mówiąc, że *prāšmatas* jest młodszym wariantem wobec Szyrwidowego *prašmotas* (forma nie odnotowana w SLA ani w ALEW). Derywacja *šmāt- ⇒ *šmāt-* ma oparcie w takich wypadkach, jak *pālažas* : *ložėti*; *plākanas* : *plókščias*; *slagaĩ* : *slógti* i *ātkalas* : *atsikōļes*. W zakresie sławizmów paralelami będą *blōgas* ⇒ *blāgnas* i *slōbas* ⇒ *slābnas*. — Drw. *prašmatnūs* 'wytworny, szykowny, wykwinny; piękny, świetny, wspaniały' (war. *°šmant°* z wtórnym n: *prašmañtnas* 'piękny'), *prāšmatu* adv. 'za dużo, ponad miarę, bardzo, nader, zbyt' (*per prašmatu* DP 'nazbyt', syn. *per prābangu*). Vb. denom. *prašmatáuti* NDŽ 1. 'żyć w przepychu', 2. 'zachowywać się po łobuzersku'.

pratēgà 2 p.a. gw. 1. 'rzemień, którym szewc przypasuje sobie robotę do kolana, tzw. pocięgiel' (por. syn. *patēgà*), 2. 'dwie pary koni, zaprzężone jedna za drugą': *Pratēgo[je] pasikinkęs ketvertą arklių* 'Zaprzęgnął sobie cztery konie w «pratēga»'. *Seniau ponai važiuodavo pratēgoj* 'Dawniej panowie (państwo?) jeździli w «pratēga»') — zapoż. ze stbłr. *protjagъ*, por. ros. gw. *protjág*, *prótjag*, też f. *pótjaga*, *potjága*, *potjagá* (SRNG), błr. *pracjáh*, -u 'rozciągnięcie' (por. *pracjáhvacь* : ros. *protjagátъ*, *protjágivatъ* 'rozciągać'). Zob. też LEW 648. — Z inną budową: *pratēgē* 1. 'wolne miejsce wewnątrz czegoś, przedział, odstęp', 2. 'prześwit między chmurami', 3. 'polana w lesie', *pratēgis* 'szereg, rząd'. — Adv. *pratēgui*: *arkliųs pratēgui kinkýti* 'zaprzęgać konie jeden za drugim, para za parą' (w czwórki, w szóstki). War. *pratēgiu*, *pratēgiui*, *pratēgium*, *pratēgmai*, *pratēgmais*, *pratēgmu*, *pratēgu*, *pratēgui* a. *pratēguĩ*.

prātiesas 1 p.a. przest. 'maszt żagla': SD *pratiesas eldijos vytinės* «maszt» [dosł. 'maszt na szkucie'], *vidus pratieso* «masztu szrodek», *viršus pratieso arba skylė* «masztowy wierzch abo dziura» ['kosz na szczycie masztu, bocianie gniazdo'] — formacja postwerbalna od vb. cps. *pratiēsti* 'przeciągnąć' (zob. *tiēsti*). War. *pratiesė*, *pratiesis* b.z.a. — Drw. *prātiesinė* 'bom', SD *pratiesinė skersa* «masztowy drąg poprzeczny» ['reja', L.]. Por. ALEW 1101n. Natomiast SLA 176 niesłusznie dopatrywał się tu sławizmu.

prātinti, *prātinu*, *prātinau*, z prvb. *ĩ-*, *pri-* 'przyzwyczajając kogo do czego, przyuczać' (DP 'ćwiczyć, nakładać'), z prvb. *at-*, *iš-*, *nu-* 'odzwyczajając od czego' — causativum na *-in-* do *prāsti*, *iprāsti* 'przyzwyczaić się, przywyknąć'. Refl. *prātintis* 'przyzwyczajając się' (*Nesiprātink rūkýti!* 'Nie przyzwyczajaj się do palenia!'), DP 'ćwiczyć się, zwyczaić się', *įsiprātinti* 'przyuczyć się', *prisiprātinti* 'przyzwyczaić się; oswoić się/sobie'. Por. *kākinti*, *rāginti*, *žādinti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *pryprataць*, *uprataць* 'przyzwyczajając do czego', z suf. *-acь* jako zastępstwem za lit. *-inti* (por. Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 68 = Urbutis 2009, 381. — Drw. *neišpratintas* SD «niećwiczony; niewyćwiczony; młodzik w czym niewprawny», *pratinimasis* DP 'ćwiczenie', *pratintojas* SD «ćwiczyciel», *pratintojas arklių*, *žirgų* SD «kawalkator» ['ujeżdżacz koni', SPXVI].

prativnas stlit. 'przeciwstawny; zły, niegodny', por. z WP: *wissi pratiwni daiktai* 'Wszytkie przeciwstawne rzeczy'. *Teipaiegi pratiunas iun giwenimas* WP 'Takoż niegodny ich żywot' (SLA 176, PAŽ 359; brak w ALEW) — zapoż. ze stbłr. *protivnyj* m.in. 'przeciwstawny, przeciwny czemu, niegodny, zły, wrogi', por. ros. *protivnyj* 'wstrętny, ohydny', błr. *praciūny* 'nieprzyjemny, odpychający, budzący wstręt, obrzydliwy'. Zob. też *prasityvyti*. — Wsch.-lit. *praciūnas* 'przeciwny, taki, który wszystkiemu się sprzeciwia' ⇐ błr. gw. *praciūny* (Zs 43). — Dzukkie *praciūnas* 'przeciwny' (Pūnskas) ⇐ pol. *przeciwny*; grupa *mn* skutkiem antycypacyjnej asymilacji resonantów *un* pod względem sposobu artykulacji. Por. formy *diūnas*, *dziūnas* i *žiūnas* 'dziwny', oddające stbłr. *divnyj*, błr. *dziūny* (zob. Zs 18, 86).

praũsti, *prausiũ*, *prausiaũ* 1. ‘myć, obmywać (twarz, ciało), kąpać’ (*prausiu vaikų* SD «kąpię dziecię»), 2. ‘czyścić zgrzeblę konia’, 3. ‘ganić, strofować’, cps. *apipraũsti* ‘obmyć’, *papraũsti* ‘umyć ręce, nogi’, *išpraũsti* m.in. ‘wyćwiczyć; odkarmić, odżywić’, *prapraũsti* ‘przemyć oczy’, przen. ‘nabrać ogłady (o wieśniaku, który pobyl trochę w mieście)’. Refl. *praũstis* ‘myć się’, *prausiuosi* SD «myię się» (syn. *mazgojuosi*, *periuosi*), *pasipraũsti* ‘umyć się, umyć sobie (ręce, nogi)’. Odpowiednik łot. *praũstiēs*, *-šuoš*, *-suoš* ‘rosnąć i mocnieć – o zwierzętach domowych i roślinach’ (rozwój znac. od ‘być zadbanym’ ⇐ ‘być umytym’? por. ALEW 813). Czasownik quasiprymarny, oparty na iteratywnym prs. **prausiu* do **prausyti* (pie. **prouš-ēje-*). Paralele: *máusti*, *maũsti* i *skaũsti*. Forma pierwiastkowa *praus-* stanowi SO do zanikłego w bałtyckim alternantu na SE **priaus-*⁵³¹ < pie. **preus-* ‘polewać, spryskiwać wodą’ (BSW 230, LEW 648n., IEW 809, LIV² 493n.). Por. pgerm. **freus-a-* ‘marznąć, zamarzać’ ⇐ ‘spryskiwać zimną wodą’, por. stisl. *frjósa*, stang. *frēosan*, stwn. *friosan*, nwn. *frieren* (Kluge-Seebold 232, Kroonen 154). SZ wed. *pruṣṇuvánti* ‘pryskają, kropią’. — Drw. *praũsdinti* ‘umyć komu co, np. twarz dziecku’, *atpraũsdýti* ‘spowodować odmycie’ (*Anos* [tokios žolės] *labai atpraũsdo kijas* ‘Takie zioła są skuteczne na odmywanie nóg’). Nomina: *nepraus(ta)buŕnis* ‘kto się wyraża nieprzyzwoicie, wulgarnie’ (por. *nēpraustas* ‘nie(u)myty’), *prausà* ‘nagana, bura’, *praũsenos* ‘mycie się’ (*nusipraũsena*), *prauslỹs* ‘kto lubi się myć, kąpać’. — Neoosn. *prausy-* ⇐ **prausyti*: *prausỹklė* ‘umywalka’, też bot. ‘mydlnica lekarska, Saponaria officinalis’ (składnik naturalnych kosmetyków), *prausylas*, *tepalas raudonas dėl veido* SD «barwiczka, rumienidło» [‘szminka’], *prausynas* b.z.a. ts., *prausỹnos* f.pl. ‘obrzęd mycia noworodka’. — Frq. *praustyti* (**praus-sty-*) jest poświadczone formą imiesłowu stlit. *apsipraustytas*: *Apsipraustytais turime būti* WP ‘Winniśmy być umyć’. — Neoosn. *praust-*: *praustà* stlit. ‘obmycie się; czyścić’, *praustuvė* 1. ‘miednica, umywalka, umywalnia’, *praustùvas* ‘gąbka do mycia’, 2. SD «wanna» (*praustuvėlė* SD «wanienka»), 3. DP ‘kąpiel’; *praustākis* ‘kto przesadnie dba o czystość, czyścioszek’ (nie wiadomo, czy jest to drw. z suf. *-ak-*, jak np. *marmākas* ‘gadula’, czy też cps. z członem *-aki-* ‘oko’). Neoosn. *prausty-*: *praustỹnės* f.pl. ‘obrzędowe obmycie noworodka’ (syn. *prausỹnos*). — SZ *prus-*: *prũsti* (zob., tam też o WSZ *prūs-*).

Pravādaini, *-u* 2 p.a. m.pl. stlit., gw. ‘niedziela przewodnia, pierwsza niedziela po Wielkanocy’, SD «przewodna niedziela» — zapoż. ze stbłr. *provody*, por. błr. przest. *pravody*, *-aũ* (SLA 177, Zs 44, Borowska 357, LEW 649). Por. war. błr. *pravadỹ*, *pravodziny*, też sg. *pravód*. POLŽ 142n. przyjmuje pol. przest. *przewody*, *-ów* jako źródło. W tym samym znaczeniu używa się wyrazu *Ātvēlykis* (zob.).

pravadỹrius, *-iaus* 2 p.a. gw. ‘stojący na czele, przewodnik’ (*Anazgi buvo pravadỹrium* Zs 44 ‘To on był prowodyrem’) — zapoż. z błr. *pravadỹr*, *-à* ‘przywódca, ideowy kierownik’. War. z zastępczym zakończeniem: *pravadōrius*. Por. pol. *prowodyr* ‘hershzt bandy, przywódca buntu’ ⇐ ukr. *provodỹr* (od *provodyty* ‘odprowadzać’, zob. Bańkowski II, 796).

pravadnỹkas, *-ė* 2 p.a. stlit., gw. ‘przewodnik, kto wskazuje komu drogę, kto stoi na czele, nadaje kierunek’ (gw. ‘przewodnik chóru’) — zapoż. ze stbłr. *provodnikъ*, por. błr. *pravadnik*, *-à* (SLA 177, LEW 649; brak w ALEW). War. suf. *pravadiniņkas*, *pravadniņkas*.

pravarinà 2 p.a., gen.sg. *pravarinos* gw. ‘przegroda w stajni między końmi lub w

⁵³¹ Odosobniony war. *priaũstis* ‘myć się’ (*Jei priausys – priauskis, o nepliurpkis, pri vandens atsistojes*) nie jest tu miarodajnym świadectwem, ponieważ jego nagłos może być sekundarnie spalatalizowany, por. *priusnà* ob. *prusnà*; *priũdas* ob. *prũdas*; *priũsas* ob. *prũsas*. Inna ewentualność to adideacja *praũsti* do czas. *priausėti*, *nusipriausėti* ‘kichnąć, prychnąć’, opartego na onomatopei, por. wykrz. *priaukš* o pęknięciu szkła. W końcu możliwa jest ‘ekspresywna palatalizacja’, jak np. w wypadku *kriaušė* ob. starszego *kraušė*. Zob. też Karaliūnas 1987, 21.

oborze między bydłem, tzw. przewora' — zapoż. z błr. gw. *pravarýna*, -y ts. (PzB 4, 67). — Drw. *pravarinė* 1. 'przewora'. 2. 'poprzeczna listwa przybita do żłobu a. koryta', 3. 'bruzda wyorana w poprzek innych bruzd' (por. *palkinė* ← *pálka*), *pravarinis* 'przedział w stajni na jednego konia'.

pravařnas, -à 4 p.a. gw. 'zręczny, zwinny, zgrabny' — zapoż. z ros. *provórnyj* (LEW 650). War. *pravõrnas*, *pravornùs*.

pravartùs, -i 4 p.a. 'przydatny, potrzebny, niezbędny, korzystny' (*Pravartùs dáiktas* 'Rzecz przydatna'. *Kailiniai pravartūs, kad šalta* 'Kozuch przydaje się, kiedy jest zimno'. *Tas žodynas pravartu turėti kiekvienam* 'Ten słownik będzie przydatny dla każdego') — dewerbalny przymiotnik z suf. -u- i SO *vart-* ← *vert-*, utworzony od vb. cps. *praversti* m.in. 'przydać się, przydawać się' (*Šis dáiktas mán praverš* 'Ta rzecz mi się przyda'). Nieco inaczej LEW 650: od vb. *praverėti* 'przydawać się'.

prāvoras I 3 p.a. 1. SD «browar», 2. gw. 'gorzelnia' — zapoż. ze stbłr. *provarь* (war. do *brovarь*), por. błr. gw. *próvar* 'gorzelnia', błr. liter. *bróvar*, -a (← pol. *browar* 'wytwórnia piwa'). Nagłos zmieniony pod wpływem czas. *pravarýcь* 'przeogotować', por. ĖSBM 10, 28. Brak w LEW i ALEW. War. z zanikiem -v- między samogłoskami: *prāoras*, *prāoris* ob. *brāoris* (ZTŽ). War. z °var°: *prāvaras*, f. *pravarà* (*Kur pravaro alų, arelką, vadinas pravara* JU 'Miejsce, gdzie pędzą piwo [lub] wódkę, nazywa się «pravara»') — adideacja do czas. *varýti* 'pędzić'. Zob. też *brāvoras* i *brūžė*.

prāvoras II 3 p.a. przest. 'przeor klasztoru' — z substytucją prefiksu zapożyczone ze stpol. *przewor*, -a 'przeor, przełożony w klasztorze dominikańskim a. paulińskim' (← czes. *převor*, z -v- jako wypełniaczem hiatu, < *při.or, to z łac. *prior* 'pierwszy'). Zob. Bańkowski II, 883, POLŽ 537. Brak w LEW.

prāzviščius, -iaus 1 p.a. 1. stlit. 'przezvisko' (DP), 2. wsch.-lit. 'nazwisko' — zapoż. ze stbłr. *prozvišče*, por. błr. *prózvišča*, -a n. 'nazwisko' (SLA 177, Zs 44; brak w ALEW). Por. ros. *prózvišče* 'przezvisko, przydomek' ← *prozvátь* 'przezwać, nazwać'. — War. *prābikščius* (*Aš nežinau, koks jo prābikščius?* 'Nie wiem, jakie jest jego nazwisko') — zakłada *prābiščius < *prāviščius (b zam. v), to z uproszczenia zv- > v- w formie *prāzviščius*. Dalszą zmianą była insercja k przed grupę šč (por. *bařkščiai* ob. *bařščiai*; *pėkščias* ob. *pėščias*).

prāžastis, -čio 1 p.a. 1 p.a. stlit. 1. 'nazwisko' (*vardas arba pražastis Katolikų* DP 460₃₁ 'imię albo nazwisko Katholików', 2. 'przezvisko' (*tai nun vadina kitais... paklaidūny pražasčiais* DP 247₂ 'to je teraz zową... innemi potwornymi przezviskami') — rzeczownik postwerbalny od neoosn. *pražast-*, wyodrębnionej z *pražastyti 'przezywać'. Analiza: *pražas-sty-, frq. od vb. cps. *pražasti* 'nazwać kogo, przezwać, dać przezvisko' (zob. *žasti*). Paralelne formacje na -(st)is: *rañstis* ← *ramstýtis*; *sámstis* ← *sámstyti*; *smaĩgstis* ← *smaĩgstýti*. — Obok tego: *pražasčius* SD «nazwisko» — od neoosn. *pražasč-* (← *pražasčiau, prt. do *pražastyti); vb. denom. *prāžasčiuoti* DP 'przezywać'. Podobne formacje na -us: *dāsčius* ← *dasčiaũ* (*dastyti*); *klāsčius* ← *klasčiaũ* (*klastýti*); *vaisčius* (**vaisčiau*, **vaistyti*).

prēdkai, *prētkai*, -ų 2 p.a. m.pl. stlit. 'przodkowie, praojcowie' (m.in. DP) — zapoż. ze stbłr. *predki* (sg. *predokъ*, -dka), por. błr. gw. *prėdki*, *prėdok*, -dka, ros. *prėdki*, *prėdok*, -dka. Por. ĖSBM 10, 28, 181. — Młodszą pożyczką jest *prādkai/prātkai* 2 p.a. 'przodkowie' (m.in. BRB, CHB) ← błr. *pródkai*, -aũ, sg. *pródak*, -dka (← pol. XVI w. *przodki*, -ów, sg. *przodek*, -dka). Por. SLA 175, 177, LEW 643, POLŽ 536 (brak w ALEW). — NB. W SD s.v. *przodek* figuruje *pirmasis giminėj* «auctor generis, sanguinis», zaś s.v. *przodkowie*: *senieji mūsų* «maiores, veteres, priores nostri».

preikšas 2 p.a. 1. 'kto poślubił wdowę i zamieszkał w jej domu', 2. 'kochanek', 3. 'narzeczony, pan młody'. Fem. *preikšė* 1. 'kobieta, która wyszła za wdowca i zamieszkała w jego domu' (*Jisai tur preikšę pasėmęs* 'On wziął sobie [za żonę] «preikšę»', 2. peior. 'kochanka' (*Neužsiimk su visokiomis preikšėmis* 'Nie zadawaj się z [tymi] wszystkimi «preikšes»'). Analiza: *preik-šas*, od neoosnowy pochodzącej z reanalizy wyrazu *preikuras* 'zięć przyjęty do domu teściów' jako *preik-* + *-uras*. Podobna reanaliza w *skūduras* ⇒ *skūdas* i **atstuburas* ⇒ *ātstubas*. Inne neoosnowy na *-k-*, które przybrały suf. *-š-*, to np. *bākšė* od *bakavà* i *dókšė* od *dóklas*. Zbyt ogólnikowo LEW 319, s.v. *kūrti*: «hypokoristische Kürzung von *preikuris*» (LKŽ nie notuje formy *preikuris*). — Nazw. *Preikšas*, *Prėikša* (⇒ pol. *Prejsza*, *Prejszo*), *Preikšaitis*, *Preikštas*, cps. *Žemaĩtpreikšis* (por. *žemaĩčiai*). Reanaliza *Preik-ša* prowadzi do derywacji war. *Preik-is* (⇒ niem. *Preick*, *Preik*). — N.rz. *Preikšupis*.

preikuras b.z.a. hist. 'zięć przyjęty do domu teściów'. Jest to synonim wyrazu *užkurys* (zob.) i jak tamten stoi w związku z czas. *kūrtis* 'osiedlać się, urządzać się na nowym miejscu', może nawet z cps. **pri-si-kurti* 'przy kimś osiedlić się, zamieszkać'. Por. *prikūrti* 'załadować piec drewnem' (*Prikūriau pečių*, t.y. *pridėjau pilną pečių medžio*), też 'dołożyć drew do pieca; dorobić coś brakującego; dostawić, dobudować coś do innego budynku'. Pojawienie się w prefiksie dyftongu *ei* zamiast spodziewanego *ie* wymaga wyjaśnienia. Zob. też *preikšas*. — N.m. *Preikurai* (por. łot. *Preikuri*, *Preikuri*⁵³²).

preileinė a. *freileinė* 1 p.a. 'panna', war. *preilynė* 1 p.a. — zapoż. z prus.-niem. *freilein* (GL 52 i 104, LEW 651, Čepienė 143), por. śrwn. *vrouwelīn*, nwn. *Fräulein* n. Por. ros. *frejlina* 'dama dworu'. Zob. też *jumperkė* i *jumprava*.

prėkė 2 p.a., *prekė* 4 p.a. 1. 'towar', 2. stlit. też 'handel, kupno; cena, szacunek rzeczy' (war. *prekià* 'cena'), DP 'kupiectwo, handel, okup, kupia' — dwuznaczne: 1° war. z (*r*)e zam. (*r*)a do *prākė* (zob.), 2° sb. postverbale od prs. **prekù* 'kupuję', które później zostało zastąpione przez *perkù*, zob. *piŗkti*. Odpowiednik łot. *prece* 'towar (*preces kŗaut*, *pirkt*, *pārduot* 'towary składać, kupować, sprzedawać')' i 'staranie się o rękę kobiety; ożenek'. SD: *prekė* a. *prekės* «kupia» ['przedmiot handlu, towar; transakcja handlowa, kupowanie, nabywanie', SPXVI], *prekė* «towar», *klėtkà prekės* «buda», *pigas pardavimas prekių* «odbyt kupi» ['tania wyprzedaż towaru'], *pinigai aŗų prekes* [acc.pl.] «pieniądze za kupią». — SO *prak-*: **prakyti*, iter. na SO do **preku* 'kupuję', zob. *prākė*. — Drw. *iprekus* (zob.), *pāprekės* f.pl. 'łapówka', *prekỹba* (zob.), *prekįjas* przest. 'kupiec', SD «kupiec», *prekijas*, *kuris pinigais kaip prekėmis prekauja ir naudos iš to ieŗko* SD «bankierz» [dosł. 'kupiec, który handluje pieniędzmi jak towarami i szuka w tym zysku'], *arklių prekijas* «koński kupiec, rostrucharz», *prekỹs* 'kupiec, handlarz', *prekystà* a. *prekỹstė* 'handel, handlowanie', *prekỹstė* SD «kupiectwo» (syn. *prekionė*), *prėkius* 'targowanie się'. Cps. *prekiametė* SD «jarmark» (por. *mėtas*). — Vb. denom. 1. *prekauti* 'handlować': *prekauju* SD «kupczę, handluję; przekupuję», refl. *prekaujuosi* SD «targuję się» (⇒ neoosn. *prekau-*: *prekautojas* SD «targownik», *prekavimas* SD «kupczenie, handlowanie»), *prekavimas pinigais* SD «bank, kupczenie pieniędzmi», *suprekaut* SD «stargować się», ⇒ *suprekavimas* SD «targ, zmowa o kupno» (syn. *supreka*), 2. *prekiàuti* 'kupczyć, handlować', 3. *prekióti*, *-ju*, *-jau* 'trudnić się handlem, handlować; pytać o cenę, targować się' (⇒ neoosn. *prekio-*: *prekionė* SD «jarmark» (syn. *prekiametė*) i «kupiectwo» (syn. *prekystė*), 4. *prekiúoti* 'mieć cenę, kosztować' (*Pasakyki man, mergelė, kà vainiks prekiúoja?* 'Powiedz mi, dziewczynko, ile kosztuje ten wianek?'), 'pytać o cenę' (*Prekiúoti daug kas prekiàvo, tik niekas nepirko* 'O cenę wielu pytało, tylko nikt nie kupował'). Por. łot. *precēt*, *-ēju* 1. przest. 'handlować', 2. 'swatać', 3. 'brać za żonę'.

⁵³² Endzelīns, DI III:1, 431 uważał dyftong *ei* tej nazwy za kurońską właściwość fonetyczną.

prekýba 1 p.a. ‘handel’ — neologizm Dowkonta, utworzony neosufiksem -yb- od rzecz. *prêkê* ‘towar; handel’, DP ‘kupiectwo, handel, okup, kupia’ (por. *tarnýba* ⇌ *tařnas*). — Neoosn. *preky-*: *prekýstalis* ‘lada, kontuar’ (por. *stâlas*), *prekýmetis* ‘wielki targ odbywający się w pewnym miasteczku w stałym terminie, jarmark’ (por. *mêtas*), *prekývietê* ‘miejsce, gdzie się odbywa targ, targowisko’ (por. *vietà*).

prelâtas 2 p.a. ‘wyższy duchowny katolicki, prałat’, war. *prelotas* — zapoż. ze stbłr. *prelatъ*, *prêlatъ* (błr. *prêlât*, -a), co oddawało staropolski czechizm *prelat*, *przelat* (⇌ czes. *prelât* ⇌ śląc. *praelâtus* dosł. ‘wyniesiony przed innych’, por. Bańkowski II, 759, 771). — Stlit. *pralotas* DK, gw. *prâlotas* 1 p.a., *pralôtas* 2 p.a. ⇌ stbłr. *pralatъ* (*prolatъ*) ⇌ pol. *prałat*, co młodsze od *prelat*. Por. *Antri tèvai pagalei dvasià, tai yra kunigai, pralôtai ir mokytojai, arba mistrai* DK 82₁₅ ‘Inni ojcowie duchowi są to księża, prałaci i nauczyciele, albo mistrzowie’. Por. SLA 177, LEW 644 (pominięte w ALEW), POLŽ 536, 746.

preñtas 2 p.a. 1. przest. ‘dawna miara długości wynosząca około 4,5 m’ oraz ‘miara powierzchni gruntu’ (*Pirkau margà ir devynis prentus žemės* ‘Kupiłem morgę i dziewięć prętów ziemi’), 2. gw. *prañtas* DVŽ ‘pręt, kołek’ — zapoż. błr. *prênt*, -a ⇌ pol. *pręt*, -a/-u m.in. ‘pręt mierniczy, miara długości służąca do pomiarów ziemi’. Por. POLŽ 537n.

prêskas, -à 3 p.a., *prêškas*, -à 4 p.a. 1. ‘łagodny w smaku, niekwaśny, przasny, niesłony, niesfermentowany’, 2. ‘o chlebie: upieczony z niekwaszonego ciasta’, 3. ‘świeży, słodki (o mleku, śmietanie)’, 4. przen. ‘o mrozie: umiarkowany, nie za silny’, SD *prêska duona* «przaśnik, przasny chleb». Zapoz. bałtyckie w fiń. *rieska* ‘świeży, niekwaszony’ (LEW 652, Stang 1966, 46). Brak odpowiednika łot. i str. Odpowiednik słowiański ma postać derywatu na -n-: pbsł. *prêsk-no- (BSW 231), stąd psł. *prêšnũ, por. cs. *prêšniũ* ‘niesfermentowany’, słh. *prêšen* ‘świeży, surowy, niegotowany, niekwaszony’, sch. *prijêsan ts.*, ros. *prêsnij* ‘przaśny, bez omasty; niekwaśny, świeży’ (*prêsnaja voda* ‘słodka woda’), czes. *prêsný* ‘ściśły, dokładny, punktualny’ (przest. ‘niekwaszony’), stpol. *przasny* ‘o chlebie i cieście: niezakwaszony; świeży, o nie zmienionym jeszcze smaku; o gruncie: wykarczowany i uprawiany’ (pol. liter. *przaśny* zawiera wtórne *ś*). — Z jêz. starocerkiewnego por. *oprêšnũkũ* ‘ἄζυμος, chleb wypieczony z niekwaszonego ciasta’ – drw. od *prêšnũ, z nawiązaniem w stpol. *przasnek* ‘niezakwaszony chleb, pieczywo spożywane przez Żydów głównie w święto Paschy’, później *przasnik* ⇒ *przaśnik* ts. (⇒ *przaśnice* a. *prześnice* f.pl. ts., też ‘żydowskie święto Przaśników’), por. SPXVI XXXI, 3n. Wyraz bałto-słowiański. Związek z rodziną stwn. *frisc*, nwn. *frisch* ‘świeży, nieużywany, nowy; zimny’ jest z powodu różnicy wokalizmu problematyczny (zob. LEW 652, Heidemanns 1993, 217). To samo dotyczy łac. *prîscus* ‘prastary, starodawny; surowy, pierwotny’ < *prîs-ko- (de Vaan 489). Brak w ALEW. — Drw. *prêskiênis* ‘z niekwaszonego ciasta’, *prêskienê duona* f. SD¹ «przasnik», *prêskienos* f.pl. SD «przasnikow święto, azyma» [‘żydowskie święto Paschy’], *prêskinỹs* 1. ‘beźmiêśna kartoflanka zabelana śmietaną’, 2. ‘zelżenie mrozu, odwilż’. Vb. denom. *atprêksti*, -sta, -prêsko (-prêskê) ‘o mrozie: zelżeć’. Sb. postvb. *âtprêskis* ‘ustąpienie mrozu, odwilż’.

prêslas 3 p.a., *prêšlas* 2 p.a. gw. 1. ‘w stodole: przedział, sąsiek wypełniony zbożem a. sianem’, 2. ‘kupa, stos, sterta’, 3. ‘część płotu między dwoma słupami’ — zapoż. ze stbłr. *prjaslo* n. (war. *praslo*), por. błr. *prâsla*, -a n. ‘przestrzeń między dwoma słupami’. Zob. LEW 652. Akutowane *ê* też w zapoż. *prêtoti* i *nedêlia*. — Drw. wsteczny: *prêsas* ‘sąsiek’ (por. *ùblas* ⇒ *ùbas*; *krêklai* ⇒ *krêkai*). Od neoosn. *prês-* utworzono *prêsmas* 3 p.a. lub *prêšmas* 2 p.a. ‘sąsiek’.

prêtoti, *prêtoju*, *prêtojau* wsch.-lit. ‘sprzątać, robić porządki, czyścić’ (*Pirkia neprétota, o anà sêdz’ rankàs sudêjį* LzŽ ‘Chałupa niesprzątnięta, a ona siedzi ręce

założywszy'), *suprétoti* 'zniszczyć, zmarnować', przen. 'zjeść, pożreć (o wilku)', refl. *nusiprétoti* 'rozebrać się; zabić się', war. akc. *prētoti* ZTŽ — zapoż. ze stbłr. *prjatati* (*pratati*) 'chować, sprzątać, porządkować', por. ros. *prjátatʹ*, *prjáču*, błr. gw. *prátacʹ*, *práču* (PzB 4, 101). Lit. *ė* za stbłr. *ja* też w *préslas*, *pėtnyčia* i *bėdà*. Co do akutu por. zapoż. *čėplia*, *gavėnia* i *nedėlia*. Por. ĖSBM 10, 12n., REW II, 456.

prevazas CHB 'bród, przeprawa' — zapoż. z pol. *przewóz*, -ozu 'przewożenie, transport, zwł. przez wodę; miejsce przewozu, przeprawa, przystań; opłata za przewóz' (Sw).

pribōvyti, *pribōviju*, *pribōvijau* LzŽ 'dodać, dołożyć, dorzucić' — zapoż. z błr. *prybávicʹ*, -báŭlju, -bávicʹ (por. ros. *pribávítʹ*). Zob. też *bōvytis*.

pribuīšis, -ė 2 p.a., *pribuīšis* 1 p.a. stlit., gw. 1. 'ktoś, kto przybył, sprowadził się gdzie, przybysz, obcy', 2. 'nieproszony gość', 3. przest. 'chłop bezrolny, komornik, dzierżawca', 4. 'kochanek, konkubent', 5. stlit. 'sąsiad, domownik' (BRB 'Hausgenoß'), 6. 'ktoś obecny', SD¹ <*pribuysis essus*> «przytomny» — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. gw. *prybýš* 'przybysz z innej miejscowości' (por. PzB 4, 124, drw. od *prybýcʹ* 'przybyć dokąd'), a nie z pol. *przybysz*, jak to podano w SLA 178, LKŽ X, 609 i POLŽ 746n. Wokalizm °*buiš*° tłumaczy się wyrównaniem do *buitis* 'byt, bytowanie, życie, sposób życia', por. też *pribuitis kur* SD «rezydencja plebana, starosty etc.» oraz *nepribuitis* SD «nieprzytomność» ['nieobecność']. — Z innym tematem: *pribuīšas* 1. 'przybytek w żywym inwentarzu', 2. 'nieślubne dziecko', 3. 'kochanek'.

pribūti, *priesū* a. *pribūnū*, *pribuvaū* stlit. 'być obecnym, być przytomnym', por. 1. *daug jūsu čionai priesenčių* [<priesienčiu>] *yra* MŽ 114₁₇ 'wielu z was jest tu obecnych, przytomnych' (od participium prs. act. *priesqs* <*pri-es-ant-*>), 2. *nepriesmi* SD «nieprzytomny iestem» (*ne esus* SD «nieprzytomny» <*ne esqs* dosł. 'nie będący'). Drw. *nepribuitis* f. SD «nieprzytomność» ['nieobecność'], *pribuvinas* SD¹ «obecność, przytomność». Zob. *būti*, *buv-*. — Cztery inne użycia czas. *pribūti*: 1. 'urodzić, wydać potomstwo' (por. *Pribūsimā kārve*, t.y. *kuri pribus* JU 'Krowa, która się [wkrótce] ocieli', zwrot z participium fut. pass.), 2. 'powiększyć sobą liczbę lub ilość czego, zwiększać się' (kalka z błr. *prybýcʹ*, *prybývácʹ* z gen., ros. *pribýtʹ*, *pribývátʹ* z gen. albo z pol. *przybyć*, *przybywać* z gen.), np. *Pribūna vandens į valtį* 'Przybywa wody w łódce', *Metų ne priest, bet visada nuest žmogui* DP 'Lat nie przybywa, lecz zawsze ubywa człowiekowi', 3. 'nadejść, przyjechać' (kalka z błr. *prybýcʹ*, ros. *pribýtʹ* albo z pol. *przybyć* w ts. znaczeniu), np. *Ažu penkių dienų pribūs* 'Przybędą za pięć dni', 4. 'przez dłuższy czas być, utrzymywać się, np. o dobrej pogodzie': *Jau pribūvo gražu, dabar pradės lyti* 'Już długo było ładnie, teraz zacznie padać'. — Neoosn. *pribuv-*: *pribuvėja* 'starsza kobieta pomagająca przy porodach'.

pryčia b.z.a. przest. 'ciężkie położenie, bieda' (*Pryčia man prispaudė* 'Bieda mnie przycisnęła') — przez degeminację z **prič.čā*, co zapożyczone ze stbłr. *pritča*, *prytča* m.in. 'nieszczęśliwy wypadek, zdarzenie, przygoda' (błr. *prýtča*, -y, gw. *prýčča*, *prýča* PzB 4, 166) albo stpol. *przytcza*, *przyczcza* 1. 'zdarzenie, przypadek, traf (szczęśliwy lub nieszczęśliwy), zrządzenie losu, okoliczność', 2. 'przypadek, okoliczność w sensie prawnym' (SSTP VII, 370; należy do czas. *przytknqć* m.in. 'pozwąć do sądu z dotknięciem pozwanego, dokonać symbolicznego aresztu przez dotknięcie'). Por. SLA 178, który nadaje znaki akcentowe: *pryčią*, -iōs 4 p.a. (za nim LEW 652; brak w ALEW). — War. *prīštas* 'zaczepekka' (*Ar prišto iėškai?* 'Szukasz zaczepekki?') i 'powód do czego, pretekst' (*Mums muštis nebuvo jokio prišto* 'Nie było powodu, byśmy się bili') – z **prišas* przez przestawkę *tš* > *št*; chyba rusycyzm, por. ros. gw. *prítča*, *prítča* 'nagła choroba wywołana urokiem; napad choroby, gniewu; nieszczęście' (SRNG).

pričynà 2 p.a., *pričinà* 2 p.a. gw. 1. 'przyczyna, powód', 2. 'zaczepekka, pretekst' (syn.

priekabė) — zapoż. ze stblr. *pričina, pričyna*, por. błr. *pryčyna*, -y. Z innymi tematami: *pričynià, pričinià, pričynė*. War. z zastępstwem *pri-* ⇒ *prie-*: *piečyna* (por. *piegadà, priesiega*). Zob. też SLA 178. — Vb. denom. *pričiniàuti* ‘szukać zaczepki’.

pričiniotis, *pričiniojuos, pričiniojaus* CHB ‘prosić, wstawiać się, przemawiać za kim u kogo, orędować’ — zapoż. z pol. przest. *przyczyniać się* (SLA 178, LEW 652; brak w ALEW). Por. *pričynà*.

priderėti, *pridera, priderėjo* ‘pasować, być odpowiednim; zależeć od czego’, *kaip pridera* ‘jak należy, jak przystało’, *nepridera* ‘nie godzi się, nie należy’, *nuo jō vīskas pridera* ‘od niego wszystko zależy’, DP *pridera* ‘przystoi, przystojnie jest, służy, godzi się, słusza’ — jedna z form prewerbialnych czasownika *derėti* (zob.). Caus. *pridėrinti* ‘dopasować’. — Drw. *nepriderus* SD¹ «niegrzeczny», *prideramas* ‘należyty, stosowny, właściwy, dobry’ (zleksykalizowane ptc. prs. pass.), *priderančiai* adv. ‘należycie’, DP ‘przystojnie’ (drw. od osnowy *priderant-*, ptc. prs. act.), *priderystė* SD «powinność, urząd» i «przystoyność», *priedermė* ‘obowiązek, powinność’ (por. *nedermė, padermė*).

pridėtkas 2 p.a. gw. ‘dodatek, przydatek’ — rzeczownik na -k- od neoosn. *pridėt-* ⇐ *pridėtas* ‘dodany’, por. *pridėti* ‘dołożyć, dodać’ (zob. *dėti*). Paralele: *sandėtkas* ⇐ *sudėtas*; *praduōtkas* ⇐ *pradiūotas*. NB. Obecność formy gw. *pridōtkas* ‘dodatek; przybudówka’, która jest zapożyczeniem z błr. *prydatak*, -tka/-tku lub pol. *przydatek* (SLA 178), skłania do przypuszczenia, że *pridėtkas* jest raczej kalką ze słowiańskiego niżeli spontaniczną derywacją litewską. — War. ze zmianą *tk > t^šk*: *pridėčkas* ‘dodatek’; podobną dysymilację zwartych widać w *užyčkas* (zob.).

priduřkas 2 p.a., też pl.t. *priduřkai* 1. ‘coś dosztukowanego, doszytego u spodu ubrania’, 2. ‘dodatek do czegoś’ (syn. *prieduraĩ, priduras*), 3. ‘kto podąży z tyłu; pomocnik’ — dewerbalne nomen na -kas od vb. cps. *pridurti* ‘dodać, dosztukować’ (por. *durti*). Paralele: *paduřkas* ⇐ *padurti*; *paspīřkas* ⇐ *paspirti*. NB. Postulat praformy **pridurt-kas* (tak GJL II, § 455) wydaje się zbędny, ponieważ w *priduřkas* – inaczej niż w *pridėt-kas, sandėtkas* – osnowa jest równa pierwiastkowi.

priē praep. z gen. (1) ‘przy’, np. *Mēdis priē mēdžio, kėlmas priē kėlmo* ‘Drzewo przy drzewie, pień przy pniu’. *Vaikaĩ áugo priē tėvų* ‘Dzieci rosły przy rodzicach’, (2) ‘do’, np. *Sėdu priē knygōs* ‘Siadam do książki’. Niejasny jest monoftong w war. gw. *prag* ‘prieg’ (*Prag mano lauko*). Odpowiednik łac. *prae* adv. ‘na przedzie, z przodu’, praep. ‘przed’. Rekonstrukcja pbsł. **prai* < pie. **prah_{2i}* < **preh_{2i}* adv. ‘na przedzie, przed’, skostniała forma loc.sg. (por. de Vaan 485n.; Beekes 1995, 221 niesłusznie zestawiał *prae* ze scs. *prėdū* ‘przed’, zob. *peř*). — Postać *pri* ‘przy, w pobliżu’ przyimka słowiańskiego ‘przy’ wywodzi się z formy pośredniej **prej*, gdzie dyftong **ej* powstał z **aj* przez nieregularną asymilację. Podobny rozwój fonetyczny w wypadku scs. *vlūci* nom.pl. ‘wilki’ < **uīlk-ī*, to z **uīlk-ej* < **uīlk-aj*, por. lit. *vilkaĩ* ‘wilki’, gr. *λύκοι*. — W zapisach staropruskich normą jest pisownia *prei, prēi* ‘przy, do’, choć dwa razy zdarza się *pray*. Jak to rozumieć? Wydaje się, że w części wypadków pisownia <*prei*> może – na wzór niemiecki – oznaczać wymowę [prai], w części zaś może odzwierciedlać zmianę **aj* > *ej*, taką samą, jak przyjęta wyżej dla słowiańskiego. Inaczej BSW 230, GJL III, § 750 i LEW 652n., gdzie założono genetyczną zgodność bałtycko-słowiańską, stąd rekonstrukcja pbsł. **prei*. Taką praformę przywołuje też de Vaan 489 jako paralełę przy objaśnieniu łac. *prior* ‘przedni, starszy’ < **pri-īos-* (SZ do **prej-*).

prie- jest prefiksem nominów, które wyderywowano ze złożzeń czasownikowych zaopatrzonych w praeverbium *pri-*. Przykłady z apofonią: *priepalas* ⇐ *pripilti*; *prievarta* ⇐ *priveřsti*. Bez apofonii: *priespauda* ⇐ *prispausti*; *priesakas* ⇐ *prisakyti*. Prvb. *pri-*

przedstawia intrabałtycki st. zanikowy do *priē* (prepozycja ‘przy’, zob. wyżej). — Intonacja prefiksu (*prie-*) jest oznaką wzdłużenia wokalizmu widocznego w prepozycji *priē* ‘przy’: **prai* (*priē*) ⇒ **prāi* > *prie-*. W dialekcie żmudzki odpowiedni prefiks ma postać *prý-*, a polega to na wzdłużeniu SZ *pri-*, np. *prývarta* ⇐ *priversti*. To wzdłużenie jest objawem dyferencjacji prefiksu względem praeverbium, a koniec końców służy pogłębieniu różnicy między nomen dewerbalnym i leżącym u jego podstawy vb. compositum. Zob. GJL III, §§ 746n. — Wtórnie prefiks *prie-* rozpowszechnia się w drw. denominalnych, w pierwszym rzędzie tam, gdzie wchodzi w grę motywacja przez zwroty przyimkowe z *priē*, np. *priekrošnis* ‘przypiecek’, tj. ‘miejsce przy piecu’ ⇐ *priē króšnies* ‘przy piecu’. Inne wypadki: *priekelis* ‘droga boczna’ ⇐ *kēlias*; *priemotė* ‘nałożnica’ ⇐ *mótė*.

priēdas 2 p.a. (zm. *prýdas* 2 p.a.) ‘to, co się do czegoś dokłada; dopłata dawana przy sprzedaży, zamianie (np. koni); dodatek, np. do pensji; załącznik, dokument dołączony do głównego dokumentu’. DP ‘dokład, przyróbek, przydatek’. SD¹ *priedas* «przysada; przyczynek», SD «przydatek, przyczynek; przyłożenie czego», *priedas dēl gražybės darbo pridėtas* «figiel sznicerski, malarski». Odpowiednik łot. *priēds* ‘dodatek przy handlowej transakcji’. Tutaj możliwe są dwie analizy. Po pierwsze: *pried-as*, drw. nominalny od neoosn. *prid-* ⇐ vb. cps. *pri-dē-ti* ‘dołożyć, dodać’, co resegmentowano jako *prid-* + *-ēti*; co do prefiksu por. *priepenis* od *pripenēti* (SBS II, 142). Po drugie: *pried-a-s*, drw. wsteczny od *priedēlis* (zob.). Paralele: *padēlšs* ⇒ *pādis*; *utēlē* ⇒ *utē*; *kumēlē* ⇒ *kūmē*. Całkiem inaczej NIL 60, gdzie analizuje się *priē-das*, złożenie z praep. *prie* i II członem *-das*, rzekomo kontynuującym pie. temat *-dh₃-ó- (pwk. w SZ do *deh₃- ‘dać’). Podobnie ALEW 182 i 815. Derksen 2008, 419: refleks pie. **prei-d^h₁-o-m* [pwk. *d^heh₁- ‘kłaść’] lub **prei-dh₃-o-m*. Derksen 2015, 371: pie. **prei-d^h₁-o-m*. Wcześniej podobnie analizowali BSW 57 («*-da- als zweites Kompositionsglied») oraz LEW 112. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *przyd*, -u ‘dopłata pieniędzy do gorszego konia, dawana przy zamianie koni’ (*dać/dostać ileś przydu*), Zdancewicz 347.

priedēlis, -io 1 p.a. (zm. *prýdēlis* 1 p.a.) 1. ‘część dodatkowa, dodatek, przydatek’, 2. ‘przyczynek, np. naukowy (por. nwn. *Beitrag*)’, 3. ‘przyprawa’: *gařdinamieji priedėliai* m.pl. ‘przyprawy do smaku’, 4. ‘jedzenie przynoszone przez uczestnika wspólnej biesiady’ (*Morkūnų tiek daug atėjo, ale priedėlį mažą teatsinėšė* ‘Morkunowie przyszli licznie, ale przynieśli ze sobą tylko mały «priedēlis»’), 5. gram. ‘przydawka rzeczownikowa’, 6. *priedėlis mētas* ‘rok przestępny, mający 366 dni’ — rzeczownik dewerbalny utworzony suf. -lis od neoosn. *priedē-*. Ta ostatnia jest wariantem do *pridē-*, wyabstrahowanego z vb. cps. *pri-dē-ti* ‘dodać, dołożyć’ (zob. też LEW 653). Paralele: *priesto(lis)* ⇐ *pristó(ti)*, *prieder(mė)* ⇐ *prider(ėti)*. Co do prefiksu zob. *prie-*. Ujęcie zakończenia -ēlis jako sufiksu zdrobnień mogło prowadzić do derywacji wstecznej: *priēd-as* (zob.). NB. Neoosnowy zakończone na -dē- są również podstawą drw. *indēlis*, *išdēlis*, *sāndēlis* i *ūždēlis*. Nie widać uzasadnienia dla rekonstrukcji pie. *-d^heh₁-lijo-, wysuniętej w NIL 101.

priegadā 2 p.a., gen.sg. *priegādos* stlit., gw. ‘niepomyślna okoliczność, niebezpieczeństwo, nieszczęście’ — ze zmiany *prigadā*, co zapożyczone ze stbłr. *prigoda*, por. błr. *pryhóda*, -y ‘nieoczekiwane, niecodzienne zdarzenie, wypadek’, pol. *przygoda*. Por. SLA 178, LEW 655 (brak w ALEW). Substytucja *prie-* za *pri-* też w stlit. *priečyna* i *priesiega*. Por. *prie-* w rodzimym syn. *priepuolis* SD m.in. «przypadek, przygoda». Zob. też *prisigadyti*.

priegalvis, -io 1 p.a., *priēgalvis* 1 p.a. 1. ‘poduszka pod głowę, wezgłowie’ (SD «poduszka; wezgłowie»), 2. SD «materac, piernat spodni» (syn. *paklotuvė dēl sėdėjimo, gulėjimo*), «pierzyna spodnia». Pochodzi z substantywizacji zwrotu przyimkowego *prie galvōs* ‘przy głowie’ (por. *prieangis*, *prieklėtis*). War. metatetyczny: **priegvalis*, kontynuowany jako *priegvelis* i *priegelis* (zanik v, LD §§ 200, 226), też *priėgvelis* (ZTŽ). —

Znacz. SD «wezgłowie» jest styczne ze znac. ‘poduszka’ (por. *pagalvys* ‘wezgłowie’ s.v. *pagālvē*), pozostaje jeszcze zbadać, w jaki sposób ustaliły się poboczne znac. SD «piernat spodni» i «pierzyna spodnia».

prieglauda 1 p.a., *prieglaudà* 3 p.a. ‘schronienie; przytułek dla dzieci; dom starców’ — dewerbalne abstractum na -ā- od vb. cps. *priglausti* ‘przytulić, przygarnąć, zaopiekować się’, zob. *glaudžiù, glausti*. Paralela: *priegloba* ⇐ *priglóbtī*.

priēgnas, -à 4 p.a. wsch.-lit. ‘żądny, chciwy; skąpy’ (DvŽ) — obecność czasownika stbr. *prjagnuti* jako wariantu do *pragnuti* ‘pragnąć, pożądać’ (HSBM 27, 471) skłania do założenia przymiotnika o formie stblr. **prjagnij* jako źródła lit. pożyczki, z <Cie> jako substytucją za błr. *Cja* (por. *niēmas, pōmietis, sliēpas*). — NB. Częstszy war. **pragnij* jest kontynuowany jako błr. *práhny*, -aja ‘żądny, nienasycony; chciwy, skąpy’. Por. błr. *práhnuć*, -nu, -ne ‘bardzo chcieć, pragnąć’, *préhci, préhcica* ‘gorąco pragnąć’.

priekaištas 1 p.a. ‘zarzut, wyrzut, docinek, przytyk’ — z odnowienia sufiksem -tas starszego *priekaišas* (*priekaiša*); rzecz. postwerbalny od vb. cps. *prikaišyti* a. *prikaišiōti* ‘wytykać komu co, robić wyrzuty’, zob. *kaišyti*. Z innym tematem: *priekaištis*. — Vb. denom. *priekaištauti* ‘wyrzucać, wytykać komu co’ (war. *priekaišauti*).

priekālas 2 p.a., *priekalas* 1 p.a. 1. ‘kowadło’, 2. ‘przybory do klepania kosy’ — nomen instrumenti na -a- od neoosn. *prikal-* ⇐ od vb. cps. *prikālti* ‘przybić, przybijać’ (zob. *kālti*). War. *prakālas*. — Stlit. zastępstwo *prie-* ⇒ *prei-* w prefiksie (powód niejasny) prowadzi do war. *preikalas* SD «nakowalnia, kowadło»; na pozór jest on porównywalny ze stpr. *preicalis* EV ‘kowadło, Aneboes [Amboß]’.

priekis, -io 1 p.a. 1. ‘przednia część czego, przód’, 2. ‘fasada budynku’, *priekyje* ‘na przedzie’, *ī priekj* ‘do przodu, naprzód’, *iš priekio* ‘z przodu, od przodu’ — formacja na -k- od przyimka *priē* (zob.). Akut wtórny, tak jak w adv. *priešais*. Drw. *priekin* adv. ‘naprzód, do przodu’ (skostniała forma illatiwu sg., por. *šaliñ* ⇐ *šalis*), *priekinis* ‘przedni’. LEW 653 mówi o rozszerzeniu («Erweiterung») przyimka *priē* i porównuje to ze stpr. *prīki(n)* ‘przeciw, gegen, wider’.

prielaidas 1 p.a. gw. ‘prosię urodzone wiosną i tuczone do jesieni, półroczne prosię’ (*Dvi kiaules nusišerdavom ir prielaidą* ‘Dwie świnie sobie utuczyliśmy i «prielaidas»’ *Užauginsu lig prylando i papjausu* ‘Dochowam do jesieni i zarznę’). Drw. apofoniczny na SO *laid-* od vb. cps. *pri-leid-* jak w *pri-si-léisti* m.in. ‘pozostawić sobie (zwierzę) do rozplodu lub na tucz’. Por. *priepālas* ⇐ *pripilti*; *prievarta* ⇐ *priversti*. — Drw. *prielaidinis* I ‘półroczne prosię’ (*Prisileidau du prielaidiniu, tai neturėsiu vargo* ‘Zostawiłem sobie dwoje prosiąt, to nie będę biedował’), *prielaidinis*, -ė II peior. ‘kochanek, -nka’.

priemenē 3 p.a., acc.sg. *priemenę* 1. ‘przedsionek, tj. pomieszczenie przylegające z jednej strony do wyjścia z domu, z drugiej do jego wnętrza’ (zm. *preimenē*⁵³³, *prymenē*), 2. ‘przedpokój’. Prawdopodobnie chodzi tu o pierwotne brzmienie **priemanē*, które zmieniło się najpierw przez metatezę spółgłosek *n-m* > *m-n* w **priemanē*, następnie przez *a* > *e* w sylabie nieakcentowanej, wydając *priemenē*, por. Balčikonis, *Balt* II:2, 1966, 192. Analiza morfemowa: **prie-nam-ē*. Jest to nomen loci powstałe przez substantywizację zwrotu przyimkowego *prie nāmo* ‘przy domu’. Znacz. etym. ‘pomieszczenie przylegające do domu’. Na boku pozostają hipoteza Būgi (RR II, 302) o derywacie na -enē od przymiotnika pb. **prejma-* ‘przedni, vordere’ (znac. etym. ‘to, co znajduje się na przedzie, scil. domu’, por. *priešinē*), jak też Fraenkla analiza **prie-m(e)nē*, wychodząca od przyimka *priē* ‘przy’ (LEW 653). NB. Suf. -men- nie występuje w rzeczownikach, które byłyby utworzone od prepozycji.

⁵³³ Por. *preikālas* ob. *piekālas*; *deivē* ob. *diēvas*; zm. *eilā* ob. łot. *iela*.

ALEW 816 forsuje hipotezę o złożeniu przyimka *prie* ‘przy’ z werbalnym członem *men-* jak w 3 prs. *mēna* (dial.), od *minti* ‘deptać’. — Od zwrotu przyimkowego *prie nāmo* zostały utworzone – najwidoczniej na nowo – sb. *prīenamē* ‘przedsionek’ i *prīenamis* 1. ‘miejsce przy domu’, 2. ‘pomieszczenie między kuchnią i pokojem mieszkalnym, przedsionek’ (*Prie namo pristatytas prīenamis*), 3. ‘sień’ (*Prienamis ilgas, siauras, eina skersai viso namo* ‘Sień długa, wąska, przechodzi w poprzek całego domu’). Inne paralele: *prīeangis* ‘sień’ $\Leftarrow$ *prie angōs* (zob. *angà*), *prīepirtis* a. *prīepirtē* ‘przedsionek w łaźni, przebieralnia’ $\Leftarrow$ *prie pirtiēs* (zob. *pirtis*), *prīekrošnis* ‘przypiecek’ $\Leftarrow$ *prie krōšnies* (zob. *krōšnis*). — Liczne warianty gwarowe: *priemenà* a. *prīemena* (m.in. CGL), *priemenià* (żm. *prymenià*), *prieminē* (żm. *priminē*), *prieminià* (żm. *pryminià*), też *prīemenis*, *prīemenys*, z dysymilacją *m-n* > *v-n*: *prievenē*, żm. *pryvenē* (por. *bezmēnas* > *bezvēnas*). Z synkopą sufiksalnego *e*: *priemnē*, z uproszczeniem grupy *mn*: *priemē* a. *prienē*. — Drw. wsteczny deprefigowany: dzukskie *mēnē* ‘spizarnia; lepszy pokój, świetlica’, liter. ‘komnata’ (por. *nūodēmē* $\Rightarrow$ *dēmē*). Zob. też Urbutis 1978, 291. Synonimy zestawiał Balčikonis, l.c. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *prýmjan* ‘sień, przedsionek’, *prýmenʹ* (PZB 4, 148), stbłr. *primenʹ*, *prymenʹ*, zob. Urbutis, Balt V:1, 1969, 68 = Urbutis 2009, 381; stąd pewnie przejęte pol. gw. *prymnia*, *przymnia* (Laučjute 38). — Białoruska dysymilacja *m-n* > *v-n* tłumaczy warianty gw. *prývjān*, *prývjānʹ* i *prýven* (PZB 4, 129). NB. Laučjute 38 cytuje †*pryvenē* jako rzekome źródło litewskie, a powtarzają to za nią PZB 4, 129 oraz ĖSMB 10, 60. Zob. też *priesėnis*.

prīemonē 1 p.a. ‘narzędzie, środek do czego; sposób, metoda’, przest. ‘sztuka, ars’, DP ‘dowcip’ [‘rozum, inteligencja, bystrość umysłu’, SPXVI] — dewerbalne abstractum z suf. *-ē* i WSO **mān-* od vb. cps. *primanýti* ‘umieć, potrafić, znać się na czym’. Z obocznym tematem: stlit. *priemonia*. Zob. *prīe-*, *manýti*. Por. *val-* $\Rightarrow$ **vāl-* w *prīevolē*; *malū* $\Rightarrow$ **māl-* w *mōlē*. — Z innymi prefiksami: *ātmonas* ‘zemsta, odwet’ (zob.), *išmonē* ‘pojętność, rozum; wymysł, zmyślenie’, DP ‘wyrozumienie, rozumienie, rozum, mniemanie, mądrość’, *išmonia* SD «baczenie, rozum» (syn. *sumanymas*), *nýšmona* (zob.), *nūomonē* (zob.), *prāmonē* (zob.), *sąmonē* (zob.).

prīemota 1 p.a. ‘to, co dorzucono, naddatek’, ‘An-, Bewurf’ (NDŽ), *prīemotē* 1 p.a. ‘choroba nerwowa spowodowana przełęknieniem, histeria’ (syn. do *prīemētis*). Analiza: *prie-mot-a*, rzeczownik dewerbalny od vb. cps. *prī-met-u* ‘dorzucam’ (zob. *mēsti*) z udziałem WSO **māt-* od *mat-* (por. *išmota* ob. *išmatos* $\Leftarrow$ *išmetu*). Jako bezpośrednią podstawę derywacji trzeba prawdopodobnie założyć iteratyw na SO, **pri-mat-* (por. *prīemonē* $\Leftarrow$ *primanaũ*, *-ýti*; *sąmonē* $\Leftarrow$ *sumanaũ*, *-ýti*). — Z innymi prefiksami: *ánčmotis* ‘zaraza, epidemia’: *Ánčmotis yra užmesta liga* ‘Zaraza to choroba zakaźna’ (por. *ánčpuolis* ‘atak choroby’, *ánčkrytis* ts.), *išmota* ‘wybrakowany towar’, *pāmos* f.pl. 1. ‘podwaliny’ (war. do *pamataĩ*), 2. ‘odpadki, śmieci’, *pāmota* a. *pāmotu* adv. ‘bardzo tanio, za pół darmo’ (*Javai pāmota pastoje* ‘Zboże bardzo potaniało’. *Jis tą arklį visai pāmotu gavo* ‘On kupił tego konia za bezcen’), *sąmotas*: *Sąmotas, kad sumeta visokius baldus* ‘Gdy zrzucają [na kupę] wszystkie [stare] meble, to mówi się «sąmotas»’. — Paralela słowiańska: **matati*, por. pol. przest. *matać* ‘nawijać na coś (nici, przędzę), zwijać w motek; kłamać, oszukiwać, mataczyć’, stpol. *matać się* ‘miotąć się, rzucać się’, słc. *mátať* ‘wzbudzać strach – o duchach; męczyć, trapić’, chorw. gw. *matati* ‘nęcić ryby; żądać, wymagać’ (por. Boryś 317, s.v. *matacz*).

prīepalas 3 p.a. gw. ‘worek na złowione ryby’ (*Laiky prīepalą, inpilsiu kelias rieškučias žuvų* ‘Trzymaj worek, wsypię [ci] parę garści ryb’) — dwuznaczne: 1° sb. postverbale od iter. **pri-pal-yti*, gdzie *pal-* jest neoapofonicznym SP do *pil-*, por. vb. cps. *pri(si)pilti* ‘nalać, nasypać (sobie)’, 2° prymarne nomen na SO *pal-* $\Leftarrow$ *pil-* od *pri(si)pilti*. Zob. *pilti*, *prīe-*. Znacz. etym. ‘wlewanie, wsypywanie’. Paralele dla alternantu *pal-*

wymieniono s.v. *āmpalas*. Inaczej LEW 653: ma należeć do zapożyczonego rzecz. *palà* m.in. ‘płat tkaniny; płótno do cedzenia’.

priepuolis, -io 1 p.a., *priepuolys* 3 p.a. ‘atak choroby’, *širdiēs priepuolis* ‘atak serca’ — dwuznaczne: 1° sb. postverbale od iter. **pri-puol-yti*, gdzie *puol-* jest neoapofonicznym SP do *pul-* jak w vb. cps. *pripūlti* m.in. ‘zdarzyć się, zdarzyć się nagle, spaść – o chorobie, nieszczęściu’ (zob. *pūlti*, *prīe-*), 2° prymarne nomen na SP *puol-* ← *pul-* (por. *guōlis* ← *guļti*). — SD: *priepuolis* «przypadek, przygoda; spadek majątności; trefunek» (syn. *prietykis*), *nuliūdīs priepuolis* «pokraka» [‘coś złego, godnego ubolewania’, SPXVI]. — Drw. *priepuoliu* adv. SD «trefunkiem» [‘przypadkiem’], *dēl priepuolio* adv. SD «od przygody».

prieras SD¹ «fryjerz, procius, amator», czyt. [prieras] — z kontrakcji w **prijeras* lub **prijaras*, co było transpozycją ze stbłr. *frijarē* ← pol. przest. *fryjer* lub *fryjerz* ‘cudzołożnik’. Do tego forma żeńska *prierka* SD¹ «fryierka; gamratka», czyt. [prierka], z kontrakcji w **prijerka* lub **prijarka* ← stbłr. *frijarka* ← pol. przest. *fryjerka* ‘cudzołożnica’. W sprawie kontrakcji por. *nēprietelis* z **nēprijatelis* ← stbłr. *nēprijatelē*. — Od neoosnowy *prier-* pochodzą derywaty przekazane w SD¹: *prierauju* «cudzołożę» (⇒ *prieraunykas* «cudzołożnik», *prieraunykē* «cudzołożnica»), *prieruoju* «gamratuję», *prierystē* «cudzołóstwo» (syn. *su svetimu nusidėjimas*). — W zabytkach z XVI w. ukazują się nieskontrahowane warianty omawianego polonizmu względnie jego derywatów. Por. 1° u Bretkuna <*priarka*> ‘cudzołożnica’, czyt. [pri.jarka], 2° DK <*pryieraut*> ‘cudzołożyć’, czyt. [pri.jeráut], <*Ne pryieráuk*> ‘Nie cudzołoż!’ , czyt. [nepri.jeráuk]. Brak w LEW i ALEW. POLŽ 144 zajmuje się tylko *prieras*, z kolei SLA 177 wymienia tylko <*priarka*>.

priesakis, -io 1 p.a. DP ‘nieprzyjaciół, morderz, prześladownik; kacerski’ — ze zmiany **pries.sakis*; analiza **prieš-sak-is*, znacz. etym. ‘ten, co mówi coś przeciw komuś, sprzeciwiający się’, rzecz. postwerbalny od **priesakyti* < **priešsakyti*, por. *prieš*, *sakyti* i *priešas*. NB. ALEW 816 niesłusznie dopuszcza vb. cps. *prisėkti* ‘verfolgen, aufspüren’ jako podstawę nominalizacji. — Na vb. denom. **priesakauti* wskazuje pochodne sb. *priesakāvimas* ‘okrucieństwo’, por. *Vilkas vėl yra kiekvienas, kuris... priesakāvimu arba persakiojimu kelias prieš avis* DP 208₃₅ ‘Wilk zasię jest każdy, który... okrucieństwem i prześladowaniem powstaje przeciw owcom’.

priesėnis, -io 1 p.a., *priesėnys* 3 p.a. (żm. *prysėnys*) ‘sień, przedsionek’. SD: <*priesenis*> 1. «przedsionek» (syn. *priemenė*), 2. «przysionek», 3. «sień», 4. <*priesenis pas bažničiu*, wieta pas bažničiu, kur pawargieley sedi elgdamieši> «babiniec, kruchta» (dosł. ‘sień w kościele, gdzie siedzą modlący się żebracy’) — rzeczownik utworzony od zwrotu przyimkowego *prie sėnių* (zob. *sėnys*) i kalkujący stbłr. *pri-sen-okē* ‘przedsionek, krużganek’ (błr. *prysėnak*, pl. *prysėnki*) ← *seni*, *senē* ‘sień’ (por. pol. *przy-sion-ek* ← *sień*), zob. ĖSBM 10, 136. Paralele s.v. *priemenė*.

priestoga 1 p.a. gw. ‘miejsce pobytu, zamieszkania’ — dewerbalny drw. na -*gā-* od neoosn. *pristo-*, wyabstrahowanej z vb. cps. *pristoti* m.in. ‘zamieszkać’ (por. *stoti*, *prīe-*). W kwestii neosuf. -*gā-* por. *nespėgà* (s.v. *spėkà*). Zob. też *pristoka*.

priestolis, -ė 1 p.a. gw. ‘człowiek przychylny komu, pomocny’ — dewerbalny rzeczownik na -*lis* od neoosn. *priesto-* ← *pristo-*, którą wyabstrahowano z vb. cps. *pristoti* m.in. ‘przystać do kogoś, stanąć po czyjejś stronie’ (por. *priestotis* CGL ‘poparcie, pomoc’). Podobna budowa w *aĩnstolis*, *nũostolis* i *ũžstolis*. W kwestii prefiksu por. *prīe-*, *priedėlis*.

prieš praep. z acc. ‘przed, wobec, przeciw, naprzeciw, do, na’ (SD «naprzeciwko»), np. *Prieš namūs āuga āžuolas* ‘Przed domem rośnie dąb’. *Neĩk prieš vākarą* ‘Nie idź przed wieczorem’. Pochodzi prawdopodobnie od adv. *priešais* ‘naprzeciw’, będącego skostniałą formą instr.pl. do sb. *priešas* ‘przeciwnik’ (zob.), por. np. *Anys gyveno priešais bažnyčios*

‘Oni mieszkali naprzeciw kościoła’. Inne formy przysłówkowe: *priešiai* adv. ‘naprzeciw; z przodu, na przedzie; do przodu, naprzód’, *priešiau* adv. ‘najpierw, bliżej’, *priešpriešiais* adv. ‘jeden przed drugim, naprzeciw siebie’. Nieco inaczej GJL III, § 751 (od adv. **priešai*). — Drw. *priešinis* a. *priešinis* ‘będący z przodu, przedni’, SD «naprzeciwny, naprzeciwno będący» (syn. *prieš stovįs*, *priešingas*), ⇒ sb. *priešinė* ‘przedsionek, przedpokój; lepszy pokój, świetlica; komora, spiżarnia’.

priešakys, -io 3 p.a., *priešakis* 1 p.a. ‘przednia część czego, przód, przodek; miejsce na przedzie; przyszłość’ — z uniwerbizacji zwrotu przyimkowego *prieš akis* ‘przed oczyma’ (por. *Prieš akis yra priešakis* ‘P. to jest to, co ma się przed oczyma’)⁵³⁴. — Drw. *priešakinis* ‘przedni, znajdujący się z przodu’, *priešakinis* m. ‘fartuch’. Zob. też *prieščia*.

priešas 1 p.a. ‘przeciwnik, nieprzyjaciół, wróg’ — rzeczownik na -ša-, utworzony od prepozycji *priē* ‘przy, koło czego’. Akut niejasny. Por. stpr. *prēisiks* ‘wróg, Feindt’, co jest formacją pochodną z suf. -ik- od zanikłego sb. **preisis* ‘przeciwnik’. Por. LEW 654, ALEW 817n., PKEŽ 3, 351n. — Drw. *priešingas* ‘przeciwny, przeciwległy, przeciwstawny, odwrotny’, SD «nieprzyjacielski, nieprzyjazny» (⇒ *priešingai* adv. ‘wbrew, przeciw, na przekór’), *priešininkas* ‘przeciwnik, rywal w zawodach’, *priešinis* ‘przeciwny, np. wiatr, kierunek’ (⇒ *priešinystė* «nieprzyjaźń». Vb. denom. *priešintis* ‘sprzeciwiać się, przeciwstawiać się, stawiać opór’, *pasipriešinti* ts.), *priešystė prigimta* SD «nieprzyjaźń wrodzona», *priešiškas* ‘wrogi’ (⇒ *priešiškūmas* ‘wrogość’). Vb. denom. *priešauti* ‘okazywać sprzeciw, sprzeciwiać się’.

priešavos, -ų 1 p.a., *priešavos* 3 p.a. f.pl.: *bātų/čebātų priešavos* gw. ‘spodnie części, nowe stopy, które doszyto do starych cholew’ (*Aulus turiu, da reikia priešavų, ir būt čebatai* ‘Cholewy mam, trzeba jeszcze «priešavos» i byłyby buty’). War. m. *priešavaĩ* 3 p.a. (*Batų priešavaĩ nauji, o aulai tie patys* ‘«Priešavai» są nowe, a cholewy te same’) — rzeczowniki postwerbalne na -ā- lub -a- od vb. cps. *pri-šáu-ti* (zob. *šauti*), którego używa się m.in. w zwrocie *batūs prišauti* ‘do starych cholew doszyć nowe stopy (spody)’ (*Prišavo naujas galvas, ir dabar visai geri batai*). Bezpośrednią osnową było *prišav-V* jak w prt. *prišavaũ* (por. *pašavà, sàšava*). Na temat prefiksu *prie-*, alternującego z prvb. *pri-*, zob. s.v. *prie-*. — Drw. wsteczny *priešas* (*čebāto priešas*) świadczy o tym, że *priešav-V* uległo resegmentacji na *prieš-* + *-av-* (paralela: *mojavà* ⇒ *mōjus*). — War. *priešovos* utworzono od osnowy *prišov-* jak w prt. *prišóviau*.

prieščia 1 p.a., *prieščia* 2 p.a. gw. ‘przód; miejsce z przodu wozu, przodek’ (*Aš sėsiuos prieščion, tu – užpakalin* ‘Ja siadę z przodu, ty z tyłu’. *Užvažiavo iš prieščios* ‘Zajechał nam drogę’). Z innym tematem: *prieščius* 1 p.a. ‘przód, przodek; przednia część ubrania’ (*Andaroko prieščius ilgesnis, nei užpakalis* ‘Przód spódnicy jest dłuższy niż tył’. *Visas prieščius taukais išteptas* ‘Cały przód [ubrania jest] zabrudzony tłuszczem’). Wygląda jak formacja na -čia, -čius, utworzona od neoosn. *prieš-* względnie *prieš-*, wyabstrahowanej z sb. *priešakis* względnie *priešakys* ‘przód, przednia część’. Brak w ŽD, LEW.

priešnagis, -io 1 p.a. gw. 1. ‘przednia część podkowy’, 2. ‘ostroga na nodze koguta, pazur wyrastający z tyłu nogi i ku tyłowi skierowany’ — z substantywizacji zwrotu przyimkowego **prieš nagą* ‘przeciw pazurowi’ (zob. *nagà, nāgas*). Por. *pešnagis*.

prieštara 1 p.a. 1. ‘sprzeciw, opór’, 2. ‘przeciwstawienie, przeciwieństwo’, 3. ‘sprzeczność logiczna’ — sb. postverbale od *prieštarti* ‘sprzeciwiać się’, *prieštaryti* przest. ‘sprzeciwiać się, zaprzeczać, nie zgadzać się’, zob. *tar̃ti* ‘mówić, wymawiać’. — Z inną

⁵³⁴ Paralele: *priešaudris* ‘czas przed burzą’, *priešaušris* ‘przedświt’, *priešbrėkšmis* ‘czas przed zmierzchem’, *priešpiečiai* m. pl. ‘czas przed południem, przed obiadem’.

budową: *neprieštartinas* ‘niezaprzeczalny’, *prieštariėkas* ‘kto się stale sprzeciwia’, *prieštarnykas* SD «odpornik, odganiacz, przeciwnik» (też w znac. przymiotnym «uporny, krnąbrny, ociętny»), *prieštartė su kuo* SD «przegadywanie się z kim», *prieštartis* SD «przeczenie», *prieštarius* ‘sprzeciwiający się’. Zob. też *nuotartis*. — Vb. denom. *prieštarauti* ‘sprzeciwiać się, oponować, przeczyć czemu’, SD¹ «disputuję» (syn. *prieškalbu*), SD «odpor daię komu; przeczę; sprzeciwiam się»; war. *priešterauju su kuo* SD «przegadywam się z kim, dysputuję się», ⇒ *prieštarāvimas* ‘sprzeciw, sprzecznosc’, SD «sprzeciwianie się; upor, krnąbrność, ociętność».

prietaisas 1 p.a. ‘przyrząd, precyzyjne narzędzie, instrument (np. pomiarowy)’, war. *prietaisa* — sb. postverbale od vb. cps. *prietaisyti* m.in. ‘naprawić, naszykować, przygotować, zrobić’ (zob. *taisyti*). — Z innym prvb.: *įtaisas* a. *įtaisas* ‘przyrząd, urządzenie, zwykle nieskomplikowane’ ⇐ *įtaisyti* m.in. ‘urządzić, sprawić’.

prietaska b.z.a. wsch.-lit. ‘hak, za który zaczepia się pręt łączący oś przedniego koła z hołobłą’ — zapoż. z błr. gw. *prýtaska* (PzB 4, 165; ĖSBM 10, 154; niejasne; jest war. *prytósak*). — Drw. wsteczny: *prietasis* b.z.a. wsch.-lit. ‘żelazne zęby na dyszlu, za które zaczepia się tzw. otosy’ (zob. *atāsėja*). Por. *klotkā* ⇒ *klōtas*; *smičkas* ⇒ *smičius*. Dalsza redukcja morfologiczna: *prietasis* ⇒ *prietas* b.z.a. Por. *gagālis* a. *gāganis* ⇒ *gāgas*.

prietelius, -iaus 1 p.a. stlit., gw. ‘przyjaciel’. Z obocznym tematem: *prietelis, -io* 1 p.a. Dyftong *ie* pochodzi ze ściągnięcia sekwencji *ije w praformie *prijeteli(u)s. Ta praforma transponowała zapożyczenie stbłr. *prijetelb, pryjetelb* ‘przyjaciel; swojak, krewniak’ (zob. ĖSBM 29, 93, ĖSBM 10, 180), akcentowane na sylabie początkowej; to z *prijatelb* przez perseveracyjną asymilację -ija- > -ije-. Por. błr. liter. *prýjaceľb, -lja* (TSBM). Gdyby wymienione zmiany nie zaszły, litewska pożyczka brzmiałaby †prietoli(u)s. Podobny rozwój fonetyczny przeszedł wyraz *nėprietelis* (zob.). SLA 178 niesłusznie wskazał formę źródłową akcentowaną na sylabie wewnętrznej: stbłr. *prijátelb*. Zs 44 podał błr. *prýjaceľb* jako źródło, z kolei LEW 654 błr. *prijatelb*. ALEW 818 nie dyskutuje kwestii transpozycyjnych i nie uwzględnia wariantu z -ije-. Młodszą pożyczką jest *prijātēlis* (zob.). — Drw. *prietelystė* a. *prietelystė* ‘przyjaźń’ (*apylaida prietelystės* SD «ostąpienie przyjaciela» [‘odwrócenie się od przyjaciela’], *perskirt prietelystė* «rozbracić się z kim»), *prieteliškas* ‘przyjazny, przyjacielski’, *prietelka* 1 p.a. ‘przyjaciółka’ (por. stbłr. *prijetelka*). Dwuznaczne jest *prietelė* ‘przyjaciółka’: albo drw. żeński od *prietelis*, albo też drw. wsteczny od *prietelka* (por. *pahonkā* ⇒ *pahona*).

prievalgis, -io 1 p.a. 1. ‘treściwe, sytne jedzenie’ (zm. *prývalga*), por. *Medus ne prievalgis, vanduo ne gėrimas* ‘Miód [to] nie jedzenie, woda [to] nie napój’. *Iš vėžio menka prývalga* ‘Lichy z raka posiłek’, 2. ‘dodatek jedzenia, dokładka; deser’ — sb. postverbale od vb. cps. *pri-si-válgyti* ‘najeść się do syta’.

prievarkas 1 p.a. wsch.-lit. ‘zmielone ziarno, przeznaczone nie na chleb, lecz do przygotowania różnych potraw’, por. *Sumalė du centneriu duonai ir vieną prievarko, tai bus buzai aba ir blynuko paskept* ‘Zmielili dwa centnary na chleb i jeszcze jeden jako p., żeby było na buzę i naleśniki’ — zapoż. z błr. *pryvárak, -rku* ‘jedzenie, gotowa potrawa; okrasa’ (por. PzB 4, 125). Zwraca uwagę lit. *prie-*, nie zaś *pri-*, za błr. *pry-* (por. *primōkas* ⇐ błr. *prymák*; *prisiega* ⇐ stbłr. *prisjaga*; *pristavas* ⇐ błr. *prýstaŭ*). Polega to na analogii do lit. dewerbatywów z prefiksem *prie-*, który zastępuje praeverbium *pri-* (zob. s.v. *príe-*); paralela: *priestōvas* ob. *pristōvas*.

prievarta 1 p.a. ‘przymus, gwałt’ — dewerbalne abstractum z suf. -ā- i SO *vart-* ⇐ *vert-*, por. vb. cps. *priveřsti* ‘zmusić, zmuszać’. Podobnie zbudowane: *atōvarta, išvarta, nuōvarta, sāvarta, užvarta*. Zob. *veřsti*. Porównywalna apofonia w *vārža* ⇐ *veržiū*; *bradà* ⇐ *bređū* i *drabà* ⇐ *drebiū*. — Drw. *prievartinis* ‘przymusowy’, *prievartūs* ‘skłonny do

przemocy'. Vb. denom. *prievartáuti* 'przymuszać', *išprievarťauti* 'zgwałcić', *prievartýti* 'zmuszać do czego' (*Neisiu, mane prievartýsit gerti* 'Nie pójdę, [bo znów] mnie zmusicie do picia').

prieviera stlit. 'przesąd, zabobon', LEX 'Aberglaube'. LKŽ X, 731 i ALEW 1236 akcentują *príeviera* 1 p.a. LEW 654 pisze «*prieviera*, auch *príevierè*». Wydaje się, że prefiks *prie-* ma tu wartość prywatywną i oznacza brak tego, co dany rzeczownik oznacza, w przybliżeniu 'nie-wiara, brak wiary'. To niezwykle użycie *prie-* tłumaczy się najprawdopodobniej kalką odpowiedniego wyrazu staropolskiego, mianowicie *przez-wiarstwo* 'brak prawdziwej wiary (chrześcijańskiej)', zob. SSTP VII, 224. Por. jeszcze *przezwiarek* 'ten, kto nie ma prawdziwej wiary (chrześcijańskiej), bezbożnik', a także *przezwinństwo* 'niewinność' $\Leftarrow$ *przez-winny* 'niewinny' (*ibid.*). SLA 178 pisze o lituanizacji (rzekomo) stpol. †*przywiara*, co też powtarza LEW 654. ALEW 1237 pozostawia *prieviera* bez komentarza, zaś POLŽ w ogóle ten wyraz pomija.

príevolè 1 p.a. 1. 'obowiązek, powinność', 2. przest. bibl. 'potrzeba ciała, potrzeba życiowa' — dewerbalne abstractum z suf. *-é-* i WSO **vāl-* $\Leftarrow$ *val-* od vb. cps. *privaléti* 'musieć, być zobowiązany' lub *privalýti* ts. (zob.). Paralele apofoniczne: *priemonè* $\Leftarrow$ *primanýti*; *srovè* $\Leftarrow$ *sravéti*; *naktigonè* $\Leftarrow$ *ganyti*.

priežastis, *-iēs* 3 p.a. f. 'powód, przyczyna' (m.in. SD¹) — abstractum na *-ti-* od vb. cps. **pri-žas-ti*, por. *žasti*, *žandù* 'powiedzieć' (por. LEW 654: «*Gehört zu žādas..., žadēti*»). Zob. też ALEW 1293. War. *priežastis* 1 p.a., też m. *priežastis*, *-čio*. Z inną budową: *prāžastis* (zob.). Z inną apofonią: *priežostus* (zob.).

priežidā 3 p.a. gw. 1. 'miejsce przed otworem pieca chlebowego', 2. 'murek wokół pieca, służący do siedzenia lub stawiania garnków, przypiecek'. Przeważają zaświadczenia pozbawione samogłoski *i* w II członie, a tłumaczące się synkopą, por. *prieždā* 4 p.a. (forma literacka), *priežda* 1 p.a. (w większości gwar auksztajckich). War. m. *prieždas*. Ze zmianą *i > e*: *priežedā*, *priežeda*, żm. *pryžedā*. Analiza: *prie-žid-a*. Wyraz ten stanowi jedno z nielicznych zaświadczeń dla st. zanikowego od pwk. **žejd-*, por. *žiedžiù*, *žiēsti* 'lepić z gliny' (inne przykłady s.v. *židinys*). Formacja *priežidā* polega na substantywizacji zwrotu przyimkowego **prie židinio* 'przy ognisku, przy palenisku'. Skrócona osnowa pośrednia: **priežid-*. Por. zdanie *Priežda iš priešakio, kur židinys, o priepečkis iš šalies, vis iš molio* 'P. [jest] z przodu, gdzie palenisko, a przypiecek z boku, wszystko z gliny'. — Synchronicznie umotywowanym derywatem od zwrotu *prie židinio* (zob. *židinys*) jest sb. *priežidinis* 'miejsce przy palenisku'. — War. *priežiedā*, żm. *pryžieda* pokazują pwk. *žied-* na skutek wyrównania *-žid-* do osnowy czas. *žiedžiù*. Inaczej Karaliūnas, *Balt* XXVIII:1, 1994, 60, który za najstarszy uważa zwrot przyimkowy o formie **prie žiedo*, a więc z rzeczownikiem w SE, **žiedas* 'piec, palenisko', mającym stać w alternacji z *žādas* (zob.). — Drw. *paprieždis* 1 p.a., *paprieždys* 3 p.a. 'podpiecek, miejsce poniżej «priežda», tj. przedniej części pieca chlebowego; wymurowane wgłębienie w ścianie pieca, gdzie trzyma się drwa wraz z podpałką, garnki, widły do garnków, miotłę itp.' (por. syn. *papripečkė*, *pečkà*), drw. *paprieždinė* ts. Liczne warianty: *paprieždė* 1 p.a. i *paprieždė* 3 p.a.; *papriežedė* i *papriežedė*; *papriežedis* i *papriežedys*; *pāpryžedis* i *papryžedė*.

priežostus SD¹ «dotkliwy, palpabilis» (syn. *pasilyčiamas*, *nuobadus*, *nekantringas*) — prawdopodobnie postwerbalny przymiotnik na *-us* od neosn. **prižost-* jak w prs. **prižostu* 'robię przymówki' (zob. *žosti*, *-stu*, *žodau* 'powiedzieć' $\Leftarrow$ *žōdis*). Por. *žōstė* 'mowa, sposób mówienia; odezwanie się'. Podobną derywację sufiksem *-u-* widać w *bostus* SD «mierziony» $\Leftarrow$ *pabōstu*. Etymologicznym znaczeniem *priežostus* było pewnie 'dokuczliwy w słowach, uszczypliwy'. Por. pol. przest. *język dotkliwy*, *dotkliwa przymowka*, *mowa*, *rzecz*, *słowo*,

przysłowie *dotkliwe* (SPXVI s.v. *dotkliwy*). ALEW 1325 umieszcza *priežostus* s.v. *žōdis*, ale budowy nie komentuje.

prigarščios, *-iū* 1 p.a. f.pl. wsch.-lit. ‘dwie zetknięte ze sobą garście; to, co się mieści w obu garściach’ (*Imk prigarščiomī, ne saujai* ZTŽ ‘Bierz przygarściami, nie garścią’) — zapoż. ze stbłr. *prigoršči, prigorščy*, por. błr. *prýharščy, -aŭ*. War. z hiatem po zaniku błr. *γ*: *prīarščios* ZTŽ, *prīearščios* DVŽ. Zob. też *rieškūcios*.

priimčius, *-iaus* 2 p.a. wsch.-lit. ‘mąż przyjęty do domu i na gospodarkę żony’ (*Išėjo in priimčiūs*) — kalka słowotwórcza z błr. gw. *prý-jm-ič* lub *pry-jm-áč* ‘zięć przyjęty do domu teścia’ (war. *prýjmyš, prýjmák*) ⇐ vb. *prymaćb, prýjmaćb, -āju* ‘przyjąć’ (por. ĖSBM 10, 104). Analiza: *priimčius* ⇐ *pri-im-ti* ‘przyjąć’; neosuf. *-čius* wyabstrahowany w typie *kiřpčius* ⇐ *kiřptas* (ŽD 79). — War. kontrahowany: *priimčius* ZTŽ. Drw. wsteczny: *prīmas* ZTŽ (por. *klāpčius* ⇒ *klāpas*). Zob. też *primōkas*.

priimga 1 p.a. ‘poczęstunek, jedzenie przygotowane dla gości, przekąski’ (*Nedaug svečių buvo – mažai priimgos reikėjo*) — dewerbalny rzeczownik na *-ga* od neoosn. *priim-* ⇐ vb. cps. *prī-im-u, priimti* ‘przyjąć, przyjmować’ (por. *apeigà, nespėgà, núostoga*, ŽD 102).

prijātēlis, *-io* 1 p.a., *prijātēlius, -iaus* 1 p.a. wsch.-lit. ‘przyjaciół, kolega’ (LzŽ) — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z ros. *prijátelb* lub pol. *przyjaciół* (stąd też pochodzą formy zach.-błr. *pryjácelb, pryjácjalb, pryjécelb*, por. PzB 4, 174). Tak ukształtowane zapożyczenie jest młodsze od *priētelis* (zob.). Brak w LKŽ.

priemnas, *-à* 4 p.a., *prijemnūs, -i* 4 p.a. gw. ‘przyjemny, miły’ — zapoż. ze stbłr. *prijemnyj, prýjemnyj*, por. błr. *prýjémny* (⇐ pol. *przyjemny* ‘wywołujący uczucie zadowolenia, sprawiający dodatnie wrażenie’, od *przyjác, przyjmę* ‘wziąć od kogo’; znacz. etym. ‘taki, że można go przyjąć, będący do przyjęcia, zaakceptowania’, zob. Boryś 498, Bańkowski II, 936). LKŽ nie potwierdza wymienionego w LEW 185 i 655 war. *prijumnus* (z Kùpiškis). War. z dysymilacją *mn > ml*: *prijemlūs*. — Kalką pol. *przy-jem-ny* jest *pri-im-nas* (*priimnūs*). Niejasna jest zmiana nagłosu w *parimnas* ‘wygodny’. — Drw. *priemnastis* ‘uczucie zadowolenia’ (war. *priimnastis* ⇐ pol. *przyjemność*), war. *priemlastis, priemnūmas* ‘przyjemność’.

prijūtas 2, 4 p.a. LzŽ ‘przytułek, dom starców, dom dziecka’ — zapoż. z ros. *prijút, -a* ‘przytułek, schronienie’.

prikis, *-io* 2 p.a. gw. ‘bosak, długi drąg drewniany, na którym osadzono żelazne okucie z hakiem’ (*Atnešk priki, reikia iš šulinio viedrą ištraukti* ‘Przynieś bosak, trzeba ze studni wyciągnąć wiadro’) — zapoż. prus.-niem., śrdn. *pricke* (Prellwitz 23, GL 105, LEW 655, Čepienė 95). Zob. też *būsokas, įlius* i *kėkšis*.

prikorus LEX ‘hochbrüstig, kuris aukštos krūtinės’ (PAŽ 372 czyta *prikorius*) — bez etymologii.

prikrūs, *-i*, też *pikras, -à* 4 p.a., gw. 1. ‘przykry, niemiły, nieznosny; nudny’, 2. ‘brzydki, odpychający, wstrętny, obrzydliwy’, 3. ‘mdły’, 4. ‘o brzegu: stromy’ (*Prikrūs bėravas* LzŽ ‘Stromy brzeg’) — zapoż. z błr. *prýkry* ‘przykry, nieprzyjemny, dokuczliwy, nieznosny; brzydki; niesmaczny’, też ‘spadzisty, stromy’ (por. PzB 4, 142, ĖSBM 10, 97). — War. *priklūs, priklas* (*Ir mán prikla stójo* ZTŽ ‘I mnie zrobiło się przykro’) ⇐ błr. gw. *prýkly*, przez dysymilację *r-r > l-r* (ĖSBM 10, 96). Neoosn. *prikl-*: *nepriklývas kaimynas* JU ‘niedokuczliwy sąsiad’. — War. z dysymilatywnym zanikiem *r*: *pikrūs* (por. *kābras, kaīras, rūdas*).

prikšėti, prikši, prikšėjo gw. ‘o lodzie: trzeszczeć, pękać’ (*Ledas da prikši, è vaikai jau*

leidinējas an ledo ‘Łód jeszcze trzeszczy, a dzieci już na niego się wypuszczają’) — czasownik na -ē- od wykrz. *prikš. Por. *pikšēti* ← *pikš* m.in. o pękaniu, łamaniu. Czy tutaj *prikštas* ‘zaczepekka, pretekst’?

prikuskà, gen.sg. *prikuskos* 2 p.a. gw. 1. ‘kawałek cukru trzymany w ustach podczas picia herbaty lub kawy’ (*Geria arbatą su prikuskà*), 2. ‘przekąska, smakołyk’ — zapoż. z ros. *prikúska*, *prikuska*, *pejte/kušajte s prikuskoj* (sb. postvb. od *prikusítʹ* ‘przekąsić, zjeść trochę między posiłkami’, zob. SRNG. War. m. *prikuskas*. — Na skutek adideowania °kus° do czas. *kàs(ti)* ‘gryźć, kąsać; jeść’ pojawił się war. *prikąskà* (*Kitims dideliai tinka gerti arbatą su prikąska*). NB. LKŽ X, 743 sugeruje związek z pol. przest. *przykąska* ‘Zubrot’.

prilēdnūs, -ī 4 p.a. ‘taki, co znajduje się w pobliżu, styka się z czym, przylega do czego (grunt, pole, las)’ — ze zmiany *prilēgnus (*dn < gn*), to zaś z *prilēglus, co zapożyczone ze stbłr. *prileglyj*, *prylegly*, pol. *przyległy* ‘przylegający, sąsiedni’ (dysymilacja na odległość *-l > g-n*). Adv. *prilēdniai*: *Pridavė girios prilēdniai prie pievos. Ta žemė man prilēdniai*.

prilēgnas, -à 4 p.a. gw. ‘łagodny, delikatny, dobry, przychylny’ (*Žmogus prilēgnas, kurs lipšnus, neatžūlas* JU), war. *prilēgnūs* — ze zmiany *prilēžnas, co zapożyczone z ros. gw. *prilēžnyj* ‘łagodny, dobrotliwy, pieszczotliwy’ (SRNG). NB. LKŽ X, 748 błędnie wywodzi z pol. *przyległy*.

primestinis, -ė 2 p.a. 1. ‘o niemowlęciu: opuszczone przez rodziców, podrzucone obcym ludziom’: *kūdikis primestinis* ‘podrzutek’, 2. ‘przemocą przyłączony’, 3. ‘zakaźny (o chorobie)’ — dewerbalny przymiotnik na -in- od neoosn. *primest-* ← *primestas* ‘podrzucony’ (zob. *mėsti*). Od tego *primestinukas* ‘podrzutek, znajda’. Osobno zob. *pamestinis*.

primieras, *primierius* stlit. ‘przymierze, sojusz, układ, Bündnis, Bund, Vertrag’ (DP, BRB) — zapoż. ze stpol. *przymirze* n. ‘rozejm, pokój, układ, umowa’ (pol. *przymierze* ‘sojusz, alians’), przy czym pol. °mirze oddano jako °mieras na skutek adideacji do lit. *mieras* ‘pokój, pax’ (zob.). Por. scs. *primiriti sę* ‘pogodzić się z kim’, strus. *primiriti* ‘zjednać; poskromić, ujarzmić’. Zob. też SLA 179, ALEW 657n. i POLŽ 144.

primiētas 2 p.a. stlit., gw. ‘cecha, właściwość kogo/czego’ (*ir kiti primietai Velino* DP 472₅₄ ‘i inne przymioty diabła’. *Šitos karvės geri primiētai, gali būt pieninga*) — zapoż. ze stbłr. *primetʹ* (*primiotʹ*) obok f. *primeta*, por. pol. *przymiot* ‘przypadłość, właściwość, jakość; skłonność, słabość’. Por. SLA 179 (brak w LEW i ALEW).

primkė 1 p.a. gw. ‘tytoń do żucia’ (*Primkę senis žinda, čiulpia*) — zapoż. z pol. przest. *prymka* ‘tytoń użyty do żucia, do trzymania w ustach zamiast palenia’ (Sw V, 11). — War. *prémkis*, -io ← prus.-niem. *prēmke* m. ‘Kautabak’ (GL 104; brak w LKŽ). — Vb. denom. *primkiūoti* ‘żuć prymkę’ ← pol. przest. *prymkować*.

primōkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘mężczyzna, który ożeniwszy się został przyjęty do domu i na gospodarkę żony’, por. *Insleidau namo primōką kap vilką urvan: nei būt, nei bėgt, geria ir skaunas* ‘Wpuściłam sobie do domu «primoka» jak wilka do nory: ani być, ani uciekać, pije i bije’ — zapoż. z błr. *prymák*, -á ‘mąż przyjęty do domu żony; zięć zamieszkały u teścia’, starsze *prymák* (zob. PzB 4, 146n., ĖSBM 10, 104). — War. *primokà* m. 2 p.a. (*Anà ėm primōkų* LZŽ ‘Ona wzięła [sobie] przyjmaka’) ← błr. gw. *prymáka*, -i m. (PzB, ĖSBM). Por. ros. gw. *primák* a. *primáka*, pol. gw. *przyjmak*. Zob. też *priiñčius*.

prinodà 2 p.a., *prinoda* 1 p.a. gw. 1. ‘pociąg, powab, pokusa’, 2. c. ‘pociągający człowiek, powabna kobieta’, 3. ‘padlina jako przynęta’ — zapoż. z błr. *prynáda* f. ‘przynęta na ryby, ptaki, zwierzęta’.

pripālas 2 p.a. wsch.-lit. ‘podołek, wgłębienie tworzące się w sukni lub fartuchu przy

unoszeniu brzegów' — zapoż. z błr. *prypól*, -u 'podołek' (gw. *prypál*). War. f. *pripalà*: *Rańk pripalōn avurkūs* LzŽ 'Do podołka zbieraj ogórki'. Osobno zob. *palà* I. Por. rodzime syn. *skraĩtas* i *sterblė*.

pripečkas 1 p.a. gw. 1. 'miejsce z przodu pieca chlebowego', 2. 'przypiecek, szeroki cokół do siedzenia albo grzania się przy piecu; drewniana ława przy piecu, służąca do zasiadania, spania albo do stawiania garnków' — zapoż. z błr. *prýpečak*, -čka (Zs 44). War. *pripečka*. — Drw. *papripečkė* 'miejsce pod przypieckiem, gdzie trzyma się łyżki, garnki i patelnie' (por. syn. *paprieždis*).

pripōdkas 2 p.a. wsch.-lit. 'nieszczęśliwe zdarzenie, choroba, śmierć' (*Jam atsitiko didelį pripōdką: vakar sūnus mirė*) — zapoż. z błr. *prypádak*, -dka 'ostre, gwałtowne wystąpienie objawów choroby, atak', błr. gw. 'napad padaczki; strata, zgon' (PzB 4, 151). LEW 655, za nim LKŽ niesłusznie wymieniają na pierwszym miejscu źródło polskie.

priprova 1 p.a., *prýprova* 1 p.a. (przeważnie pl.t.) stlit., gw. 1. 'to, czym się przyprawia, przyprawy do potraw', 2. 'wyposażenie, potrzeby, rzeczy, bez których się obejść nie można', 3. 'przygotowania' (*ir priprovose visokiose Ponui žaiskit* PK 102₂ 'na przyprawach weselnych iemu przygrawajcie'), 4. 'sprzęt, rynsztunek, narzędzia, instrumenty (lekarza, muzyka)' — zapoż. ze stbłr. *priprava*, *pryprava*, błr. *prypráva*, pol. *przyprawa* (SLA 179, LEW 655, ALEW 822). — Czas. *pripróvyti*, -iju, -ijau PK 'przyprawować, przygotować': *mokytojus pats teikis priprovyt* PK 24₂ 'pasterze racz sam przyprawować'. *Ponas danguje padarė, stalčių didį priprovijo* PK 85₁₆ 'Pan na niebie ubudował, stolec mocny przygotował' — zapoż. ze stbłr. *pripraviti*, błr. *pryprávicь*, -vlju.

prýsas 2 p.a., *prýsas* 1 p.a. gw. 'długa żerdź do popychania łodzi, tratwy' (*Ilgaiss prýsais prisiėksi dugną ežerą*) — zapoż. z prus.-niem. *prīse* 'eine lange Stange' (GL 105, LEW 655). Co do akutu por. zapoż. *prýskis*, *prýštiėkis*.

prisiega 1 p.a., *prýsiega* 1 p.a. stlit., gw. 'przysięga, uroczyste przyrzeczenie; słowa przysięgi' (*užginęs su prisiega* DP 159₆ 'zaprzał się z przysięgą') — zapoż. ze stbłr. *prisjaga*, *prysjaga* (*prisega*), por. błr. *prysjáha*, -i. 'Dyftong graficzny' <ie> oddaje lit. [je] ze zmiany [ja], **prisjaga* (paralele: *kuliėvas*, *rukaviėtis*). War. *priesiega* MT i *priesėga* MŽ. Akcent na sylabie początkowej oraz prefiks o postaci *prie-* polegają na dostosowaniu pożyczki do rodzimego odpowiednika *prisieka* obok *priesieka* 'przysięga', żm. *prýsieka* (zob. *prisiėkti*). War. z substytucją *ė* za błr. 'a': *prisėga*, *prýsėga*. Por. SLA 179, ALEW 818n. Nieco inaczej Borowska 347 i LEW 655. — W przenośnym użyciu *prisiega* c. oznacza 'męża lub żonę' (na wzór lit. *prisieka*, *priesieka*), por. *Mano pirmojo prisiega buvo dau geresnė, nekaip antroja* 'Moja pierwsza żona (mąż) była dużo lepsza niż druga (drugi)'. — Vb. denom. *prisiegauti* 'przysięgać', *prisiegavóti* ts. Osobno zob. *prisiegóti*.

prisiegóti, *prisiegóju*, *prisiegóju* stlit., gw. 'przysięgać, poprzysięgać' (*Jei aš ją privadžiojau, idant kreivai prisiegotų* DP 523₄₁ 'Jeśli ja ją podwoził, aby krzywo przysięgała') — zapoż. ze stbłr. *prisjagati*, *prisėgati*, *prisegati*, por. błr. *prysjahácь*, -áju (zob. SLA 179, ALEW 818n.). 'Dyftong graficzny' <ie> oddaje [je] ze zmiany [ja], plit. **prisjagáti*. Zob. też *prisiega*. Rodzimy odpowiednik to *prisiėkti*. — Drw. *paprisiegoju* SD «poprzysięgam kogo». Nomina: *prisiegojimas* SD¹ «przysięganie», *prisiegnykas* SD¹ «ławnik, przysiężnik» — kalka ze stbłr. *prisjažnikь*, pol. *przysiężnik*; *kreivaprisiegnykas* DP 'Meineidiger' — kalka z pol. *krzywoprzysięzca* (por. *kreivas*).

prisiėkti, *prisiėkiu*, *prisiėkiau* 1. 'sięgać ręką ku górze lub przed siebie celem osiągnięcia czego', 2. 'przysięć, przysięgać' (war. *prisiegti* b.z.a.) — formacja prewerbialna od *siekti* 'sięgać, wyciągać po coś rękę' (zob.). U Szyrwida też bez prvb.: *siekiu* SD «przysięgam» (syn. *prisiėkiu*), *kraivai*, *neteisiai siekiu* SD «krzywoprzysięgam». Por.

atsisiekiu SD «odprzysięgam się czego». — Drw. *prisiekdinti* ‘zaprzysięć, np. świadka’ (caus. na -din-), *prisiekęs* a. *prisiekusysis teisėjas* ‘sędzia przysięgły’, *priesieka* 1. ‘przysięga’ (war. *prisieka*, żm. *prýsieka*, *prýsyka*), 2. c. ‘małżonek, mąż lub żona’ (ten, kto złożył przysięgę małżeńską), por. *Imsiu Marytę sau už prisieką* ‘Wezmę sobie Marysię za żonę’. Por. jeszcze z SD: *siekėjas* «przysięgacz, przysiężnik», *neteisis siekėjas* «krzywoprzysięzca», *prisiektinis* SD «przysiężny, przysięgły».

prisietis, -čio SD «bite, merces pro vapulando» [‘odszkodowanie, grzywna za pobicie’, SPXVI, SW], pl. *prisiećiai*⁵³⁵. Nie znany z innych źródeł termin prawniczy. Brak w LEW i ALEW. Jest to drw. na -ia- od formy ptc. prt. pass. *prisiētas* (dosł. ‘przywiązany’), należącej do vb. cps. *prisiēti* (zob. *siēti*). Wolno przypuszczać, że czas. *prisiēti* obok prymarnego znaczn. ‘przywiązać, przywiązywać’ miał jeszcze znaczenie specjalne ‘wynagradzać za pobicie, płacić grzywnę za pobicie’. Jako paralela nasuwa się tu polski termin prawniczy *nawiązka* (← *nawiązać*) ‘kara pieniężna stanowiąca rodzaj odszkodowania za wyrządzoną krzywdę moralną lub ból fizyczny; zadośćuczynienie’. SPXVI wymienia *nawiązkę* w dwóch znaczeniach: 1. ‘to, czym się wiąże, sidła, pęta’, przen. ‘zasadzka, fortel’, 2. ‘kara prywatna za zranienie lub pobicie’.

prisigadyti, *prisigadiju*, *prisigadijau* stlit. ‘zdarzyć się, przytrafić się’, war. *prisihadyti* (*taip ir pačioj Malženstvoj divni priepuoliai prisihadija* PK 227₁₀ ‘jako też w samym Małżeństwie zwykły się więc dziwne trefunki przygadzać’) — zapoż. ze stbłr. *prigoditisja* ‘zdarzyć się, wypaść, zajść’, stpol. *przygodzić się* ‘zdarzyć się, przytrafić się, stać się przypadkiem’. Zob. PAŽ 375. Brak w SLA, LEW i ALEW. Zob. też *priegadā*.

prisimēsti, *prisimetu*, *prisimečiau* 1. ‘skulić się, usiąść skulonym, przycupnąć, przypaść do ziemi’, 2. ‘zarazić się chorobą zakaźną’ (*primestinis* ‘zakaźny’), 3. ‘udawać kogo’ (syn. *apsimēsti*). W 2. znaczn. może być kalką z pol. przest. *przymietać się* ‘zarażać się’. Jedna z formacji prewerbialnych czasownika *mēsti* (zob.). — SD: *prisimeta liga* SD «przyczyna się choroba», *prisimeta manisp liga* SD «zarażam się czym» (syn. *āzusikrečiu*), *prisimetinti liga* SD «przyczut, przyczutna choroba». Por. pol. przest. *przymietająca się niemoc*, *przyczucająca się od drugiego* L.

prýskis, -io 1 p.a. przest., gw. ‘szczypta, niuch tabaki’ — zapoż. z prus.-niem. *priske* ‘Prischen, kleine Prise, mała szczypta’ (GL 105), por. nwn. *Prise Tabak* ‘szczypta tabaki’. Zob. też *žiūpsnis*.

pristavas 1 p.a. hist. ‘naczelnik policji w Rosji carskiej’ — zapoż. z ros. *prístav*, błr. *prýstaŭ*, -ava (por. stbłr. *pristavъ*, *prystavъ* ‘nadzorca, strażnik’). Zob. ZS 44, LEW 654 (s.v. *priestōvas*). Zob. też *pristōvas*.

pristoka b.z.a. wsch.-lit. ‘brak, niedostatek czego’ — dewerbalny rzeczownik na -kā- od neoosn. *pristo-*, wyabstrahowanej z vb. cps. *pristoti* ‘zabraknąć’ (por. *stoti*). Formacja porównywalna ze *stokā* (zob.). Rzadkie użycie sufiksu -kā- w derywacji prymarnej, por. *spėkā*. Zwraca uwagę brak zastępstwa prvb. *pri-* prefiksem *prie-* (zob. *prie-*, *priestoga*). — Drw. *pristokumas* BRB ‘brak, wada’ (syn. *kenkatis*).

pristotāsis, *pristotasis* stlit. i gw. ‘opętany (przez diabła, złe duchy)’, por. *Tavęsp eidavo... velino pristotiej* DK 153₅ ‘Do ciebie przychodzili... opętani’. *Piktų dvasių pristotiej* gw. ‘Opętani przez złe duchy’ — substantywizowana forma od *pristotas*, participium prt. pass. należącego do vb. cps. *pristoti* m.in. ‘opętać’ (zob.). War. *pristatas* SD «opętany od czarta». *Teipajeg ir velinai rodēs žmonėse pristotose* DP 196₁₈ ‘Także i diabli

⁵³⁵ Rzeczownik ten został wymieniony w SD razem z czas. *prisienu* [prs. do *prisieti*], z tym że przy tym ostatnim nie podano definicji znaczeniowej.

ukazowali się w ludziach opętanych'. Brak w ALEW.

pristóti, *pristóju*, *pristójau* 1. 'przystanąć, przyszedłszy zatrzymać się przy czym', 2. 'postawić stopę na ziemi', 3. '(o miejscu, placu) napęłnić się przyjezdnymi, obstać co' (*Pristójo vyrų pilnas kiemas* 'Podwórze zapęłniło się mężczyznami'), 4. 'przybyć, przyjechać; osiąść, zamieszkać' (*Geri mano šeimininkai – čia pristójau, čia i būsiu* 'Dobrzy są moi gospodarze – tu zamieszkałem, i tu zostanę'), 5. 'przystać do kogo'⁵³⁶, przystać do roboty, do służby, do majstra', 6. 'zaciągnąć się do wojska', 7. 'przyczepić się do kogoś; przestawać z kim, obcować', 8. 'ogarnąć – o chorobie, bezsenności' (*Pristójo gripas, guliu lovoje* 'Dostałem grypy, leżę w łóżku'), 9. 'ogarnąć swym wpływem, opętać kogo' (*Jau ji turbūt velnio pristóta yra* 'Ją chyba diabeł opętał'), 10. 'opiekować się kim, troszczyć się o kogo, doglądać', 11. 'osłabnąć – o deszczu; zmęczyć się, utracić siły' (*Kad jau pristójau, belipdama į kalną!* 'Tak bardzo się zmęczyłam, kiedy wspinałam się na [tę] górę'), 12. 'zabraknąć, nie wystarczyć' (*Pristójo pinigų* 'Zabrakło [nam] pieniędzy'). Derywaty prewerbialne czasownika *stóti* (zob.). — Drw. *prīestoga* (zob.), *pristoka* (zob.), *pristójēs* adv. 'z uporem (pracować, prosić o co)', *pristótas* 'opętany' (zob. *pristotàsis*), *pristotis* CGL 'poparcie, pomoc'.

pristōvas 2 p.a., *pristovas* 1 p.a. 1. hist., gw. 'nadzorca robotników rolnych we dworze, prowadzący rejestr ich pracy, karbowy' (*Dirba po pristovū* 'Pracują pod karbowym'), 2. przen. 'niezżęta łądyga zboża pozostała na ściernisku' — zapoż. ze stbłr. *pristavъ*, *prystavъ* 'nadzorca, strażnik', por. błr. *prýstaŭ*, -ava, pol. XVI w. *przystaw* 'nadzorca, strażnik'. Por. SLA 180, LEW 654. Zob. też *pristavas*. — W DP obok *pristovas* 'przystaw' ukazuje się war. *priestovas*, z *prie-* pochodzenia analogicznego (zob. s.v. *prīevarkas*).

prýštiekis, -io 1 p.a., *prýštiekys* 3 p.a. gw. 1. 'śniadanie', 2. 'przekąska dawana przed śniadaniem, obiadem lub kolacją' — zapoż. z prus.-niem. *frīštek*, por. nwn. *Frühstück* n. Odpowiednik łot. *bruðkastis* 'śniadanie' ← srđn. *vrōkost* (ME I, 342, Jordan 57). — War. z sekwencją °štik°, *prýštikis*, *prýštikis* a. *prīštikys* oddaje pol. XVI w. *fryszyk* 'śniadanie' ← srđn. *vrūstūc* n. (WDLP). — War. *prýštukis* ma u za niem. *ü*, podobnie jak w *būksos* ob. *būksvos* i *stūkas* ob. *stūkis*. Zob. też Prellwitz 25, GL 105, LEW 656. Co do akutu por. zapoż. *ýzbukas*, *šlýpos* i *zýpa*.

pritaĩnas, -à 4 p.a. gw. 1. 'pojętny, rozsądny', 2. 'dłużny komu co' — zapoż. ze stbłr. *pritomnyj* 'obecny; zdolny do czego' (błr. *prytómny* 'przytomny, świadomy', pol. *przytomny* 'świadomy; mający bystry, żywy umysł'). War. z dysymilacją *mn* > *pn*: *pritaĩpnas* (por. *skarābnas*).

privalėti, *privalau*, *privalėjau* 'mieć potrzebę, potrzebować, mieć powinność, mieć obowiązek, musieć', DP 'potrzebować, używać', SD *privalau* «nie mam czego; potrzebuje czego». War. *privalyti*, -au, -iaũ (m.in. MŽ, DP, WP). Nie całkiem jasne. Zdaniem LEW 656 i ALEW 820 stoi w związku z *valià* 'wola; władza, moc', scs. *volja* 'wola'. — Drw. *privalà* 'potrzeba', *privalos* DP 'potrzeby', *privalomas* 'obowiązkowy, obowiązujący', *privalu* impers. 'potrzeba' (*daugiasn' pinigų neg privalu* DP 55₄₃ 'więcej pieniędzy niżeli potrzeba'), *privalūs* 'potrzebny, konieczny, nieodzowny, niezbędny' (⇒ *privalūmas* 'konieczność; dodatnia cecha, zaleta', DP 'potrzeba'), DP *privalingas* 'potrzebny'. Vb. denom. *privalauti* 'potrzebować'. — Neoosn. *privaly-*: *privalymas* DP 'potrzeba, niedostatek, doległość', SD «potrzeba». — Neosimplex *valomas*, od tego drw. *nevālomas* DP 'wzgardzony, małej wagi' (znacz. etym. 'niepotrzebny'). Osobno zob. *prīevolė*.

⁵³⁶ Por. *Pametęs tikrąjį viešpatį savą, pristojai dergėtuvop ir smarkausp Tironop* DP 555₃₂ 'Opusciwszy prawdziwego Pana swego, przystałeś do sprosnego a okrutnego tyranna'. — *Ką pristosi, tuo pastosi* 'Do kogo przystaniesz, takim się staniesz'.

privežė 1 p.a. LzŽ ‘sznur, łańcuch dla psa’ (*Šuva an privežės būsta*) — zapoż. z błr. *prývjazb*, -i ‘uwięź, sznur, rzemień, łańcuch’ (≡ *prývjazác* ‘przywiązać’), por. ros. *prývjazb*, -i ‘uwięź, smycz’.

privezka 1 p.a. LzŽ ‘rzemienne wiązanie w cepach, tzw. gąźwa’ — zapoż. z błr. *prývjazka*, -i (≡ *prývjazác* ‘przywiązać’).

privilejus, -aus stlit. ‘przywilej’, SD <privileius> «przywilej, priuilegium, immunitas, lex priuata» — zapoż. ze stbłr. *privilej* (*privelej*, *privilij*) ≡ pol. *przywilej*, -u. Drw. <privileiawotas> «vprzywileiowany». W SD pisownia zakończenia waha się między <ie> i <e>, np. <duot kam priwileiu> «vprzywileiować kogo». Temat na -ju- jak *aliėjus*, *pakājus*. — W DP ukazują się war. tematyczne <privileiias> = *privilejas* i <priviliias> = *privilijas*, f. *privilija* 4 p.a. (to brzmienie oddaje stbłr. war. *privilij*) ≡ pol. przest. *przywilija*; drw. *privilijavotas* ‘uprzywilejowany’. Por. SLA 180, POLŽ 540 (brak w ALEW). — We współczesnym jęz. literackim ustalił się rusycyzm *privilėgija* 1 p.a., por. ros. *privilėgija* (≡ nwn. przest. *Privilegie*, *Privilegi*, śrwn. *prīvilėge*, *prīvilleige*, zob. REW II, 431, EWD 1044). Por. stbłr. XVI w. *privilegija* (z pol.). — Vb. denom. *privilegijúoti* ‘obdarzać przywilejem, uprzywilejować’.

prizaitė 1 p.a. wsch.-lit. ‘cunnus’ (DVŽ) — niejasne.

prizavas 1 p.a. gw. 1. ‘pobór do wojska, zaciąg rekrutów’ (*Jau po prizavui* ‘Już po poborze’ (o kimś, kto przekroczył wiek poborowy), 2. ‘służba wojskowa’ (*Prizavą atbuvaui* ‘Odbylem służbę wojskową’. *Dabar prieš prizava ženijas* ‘Teraz żenią się przed wojskiem’) — zapoż. z błr. gw. *prýzaŭ*, gen.sg. *prýzvu* a. *prýzavu* (Zs 45), por. ros. *prízýv* ts.

prō praep. z acc. (1) ‘przez, poprzez’: *Žiūri prō dūrų plýšį* ‘Patrzy przez szparę w drzwiach’, (2) ‘mimo, koło’: *Iř prō mūs daũg važiãvo* ‘I koło nas wiele (wozów) jechało’. Zamiast *pruo, zob. *pró-* II. Nieco inaczej GJL III, § 756.

pró- I. Refleks *prā-, tj. st. wzdłużonego od *pra-* (zob.) ≡ pie. *pro. Taki st. apofoniczny charakteryzuje niektóre rzeczowniki pochodzące od złożzeń czasownikowych z prvb. *pra-*, np. *próskyna* ‘przesieka leśna’ ≡ *praskinti*; *próvéža* ‘koleina’ ≡ *pravėžti*. W części wypadków praeverbium nie pokazuje wzdłużenia, np. *prākasas* ‘przekop’ ≡ *prakąsti*; *prānašas* ‘prorok’ ≡ *pranėšti*.

pró- II. Jako prefiks takich nominów, jak *prósenis* a. *prósenelis* ‘pradziad’, *próainis* ‘praprzodek’, *própernai* ‘przed dwoma laty’, jest z pochodzenia członem kompozycyjnym o charakterze przysłówka ‘przed’. Jego starszą postacią było jednak *pruo- ≡ pb. *prō < pie. *proh₁, a świadczą o tym takie odpowiedniki, jak łac. *prō* ‘przed – o miejscu; za, zamiast’ (cps. *proavus* ‘pradziad’, *prōnepos* ‘prawnuk’), gr. πρῶν ‘niedawno’, πρῶτ, πρῶτ ‘wczesnie, rano’ (od zanikłego adv. *πρῶ), stwn. *fruo* ‘wczesnie’, wed. *prātār* ‘wczesnie, o świcie’ oraz scs. *pradėdū* ‘pradziad’. Niektórzy analizują *prō jako pie. *pro-h₁ i uważają to za skostniałą formę instrumentalu sg. do *pro (por. Schrijver 1991, 81). Untermann 2000, 582 odtwarza instr.sg. *pro-ə₁-ō (ze znakiem zapytania). Inne ewentalności omawia de Vaan 490. Zob. też ALEW 820. — Pierwotny refleks litewsko-łotewski *pruo może tkwić w łotewskim derywacie *pruōjām* adv. ‘na bok, precz, z drogi’ (war. *pruōm*), jakkolwiek segment -jām pozostaje wciąż niejasny. — Lit. o pojawia się na miejscu etymologicznego *uo* również gdzie indziej, por. 1. *pos-* zamiast *puos- w złożeniu *posnagà* ‘kopyto, racica’, 2. *rópti* ‘obejmować’ obok *ruōptis* ‘gramolić się z trudem’ (*rōp- jest SO do *rėp-*, zob. *rėpti*), 3. *glōbti* ‘okrywać, otulać; otaczać opieką’ zamiast *glūob- (pb. *glōb-, SO do *glėbti*, zob.).

probastvā 2 p.a., gen.sg. *probāstvos* stlit. ‘probostwo, parafia podlegająca władzy proboszcza; stanowisko, urząd proboszcza’, por. *Tai visa duosiu, jei puolės duosi man*

pagerbimą ir liaupsę, tatau yra, jei man duosi dūšią ir padarysi valią mana, įsipirkdamas ing Byskupystę, Probastvą, Pleboniją, Storastystą, Vaitystą DP 383₃₀ ‘Toć wszystko dam, jeśli upadysz dasz mi cześć i chwałę: to jest, jeśli mi dasz duszę, a uczynisz wolą moję, dokupując się Biskupstwa, Probostwa, Plebaniej, Starostwa, Wojewodztwa’ — zamiast **prabastva*, co zapożyczone z pol. *probostwo*, -a n. (SLA 180, POLŽ 144; brak w ALEW). Zob. też *prābašcius*.

probavóti, *probavóju*, *probavójau* stlit. ‘próbować, poddawać próbie’, war. *prabavóti* — zapoż. ze stbłr. *probovati*, por. błr. *prabavácь*, -úju (← pol. XVI w. *probować*, z krótkim o jak w łac. *probāre*; pol. *próbować* od *próba*, gdzie długość z nwn. *prōbe*, o czym Bańkowski II, 798). Zob. też SLA 181, LEW 642, ĖSBM 9, 320. Pominięte w ALEW. — Wsch.-lit. *prabūiti* ← *prabūju* (*prabujaũ*) z błr. *prabūju* ‘próbuję’. Z substytucją sufiksu -avo- przez -y- i zmianą akcentową: wsch.-lit. *prōbyti*, -iju, -ijau ‘kosztować (np. samogonu)’, *paprōbyti* ‘spróbować’ (LZŽ).

próboba 1 p.a. stlit., gw. ‘prababka’, SD <probaba> «prababa» — zapoż. ze stpol. *prababa* ‘matka dziada lub babki’, z akcentowanym prefiksem jak w *próainis* i *próanūkas*. Por. SLA 175, LEW 642 (brak w ALEW i POLŽ), Bańkowski II, 756. War. *próbobė* (zdrob. *próbobutė* ‘prababka’, por. błr. *prabábka*), *prābobė* (*prābobutė*). Zob. *pródiedas*.

procèsija 1 p.a., *procesijà* 2 p.a. ‘procesja, obrzędowy pochód religijny ze śpiewami, chorągiewami i obrazami’ — zapoż. ze stbłr. *procesija*, *processyja* ← pol. przest. *procesyja*. Starszy jest wokalizm *a* w SD <pracessia> «processyja kościelna» oraz gw. *pracèsija*, *pracēsija* (ZS 43). Niedokładnie SLA 175 i LKŽ X, 487: z pol. *procesja*. Brak w ALEW i POLŽ. — Gw. *pracèsija* ma znaczenie poboczne ‘chorągiew kościelna’ (*Pracesisjas siuvo Kražių minyčkos* ‘Chorągwie szyły mniszki z Kroż’).

procià 2 p.a., gen.sg. *prōcios* 2 p.a. stlit., gw. ‘trud, móżół, wysilek; praca’ — zapoż. ze stbłr. XVI w. *praca* ← pol. *praca* (← stczes. *práce*). War. *procà*, *prōcė*, też z -č-: *pročià*, *prōcė*. Zob. SLA 181, ZS 44, LEW 657, POLŽ 540n. (brak w ALEW). — Vb. denom. *prociavóti*, *procavóti* (war. *proč-*) ‘pracować, ciężko pracować’ ← stbłr. *pracovati*, *pracevati*, por. błr. *pracavácь*, -úju, 3 sg. -úje (← pol. *pracować*, -uję). Rodzime *procióti*, *prōcioti*. — Sb. *prociaunỹkas* ‘pracownik, robotnik, parobek’ ← błr. *pracaũnik*, -á. War. akc. *prociàuninkas*, *pročiàuninkas* odpowiada pol. *pracownik*.

pródiedas 1 p.a. stlit., gw. ‘pradziad’ — zapoż. ze stbłr. *pradedь*, *pradjadь*, por. strus. *praděď*, błr. *prádzed*, -a. Zob. SLA 175, LEW 643 (brak w ALEW). War. *prādiēdas*, *pradiēdas*, *pradiēdis*. SD¹ <pradiedas> «pradziad; prapradziad», SD <prodiedas> «pradziad». Por. *próboba*.

próga 1 p.a., *progà* 4 p.a. 1. ‘sprzyjająca okoliczność, odpowiednia chwila, sposobność, okazja do czego’ (*Atsitiko próga* ‘Trafiła się okazja’. *Buvo prógos ir su juo pasikalbėti* ‘Była sposobność i z nim porozmawiać’), *ta próga* adv. ‘przy (tej) okazji’, war. m. *prógas* przest. ‘okazja’, 2. gw. ‘szpara, szczelina, luka’, 3. gw. ‘wolne, jasne miejsce w lesie, polana’, 4. ‘wolna chwila, czas wolny od zajęć’. — War. s-mobile: *spróga* 1 p.a. przest. ‘sposobność, okazja’: *sprógos ieškoti* ‘szukać okazji’, *sprogà* 4 p.a. ‘szczelina, wyrwa, otwór; pączek, latorośl; iskra’. Chodzi tu prawdopodobnie o rzeczownik postwerbalny od *sprógti* ‘pękać, rozrywać się’ (zob.). Nietrafne wydaje się stwierdzenie LEW 643, jakoby *próga* była alternantem apofonicznym do *pragà* ‘otwór, dziura’. — Sb. *pragà* jest wariantem s-mobile do *spragà* ‘otwór, dziura, przerwa; brak’. To ostatnie przedstawia drw. postwerbalny od *spragėti* m.in. ‘pękać’ (zob.). — Drw. *prógymė* ‘niewielka polana, łąka w lesie; rzadsze miejsce w lesie’, *próguma* a. *progumà* ts., *prógumas* ‘szczelina, otwór; rzadkie miejsce w lesie; prześwit w chmurach; wolny czas, sposobna chwila’ (war. synkopowany:

prōgmas, por. ŽD 203).

proglià 2 p.a. LzŽ ‘bagno, trzęsawisko’ (*Prōglioj čuc’ nenustapijo žmuoj* ‘Na bagnie omal nie utopił się człowiek’) — niejasne.

próperša 1 p.a. 1. ‘miejsce na jeziorze, rzece lub bagnie, które w zimie nie pokrywa się lodem, tzw. płoń’, war. *praperšà* (syn. *próstravas*), 2. ‘przerębel’, 3. ‘prześwit między chmurami’, 4. ‘rzadsze miejsce w lesie, polana’ (syn. *próstrava*), 5. ‘szpara, szczelina’. Z innym sufiksem: *próperšas* przest. ‘bezdeń, otchłań’. Por. n.m. *Praperšà*. Sb. *próperša* jest formacją postwerbalną od vb. cps. **praperšēti* ‘przerywać co przez rozdrapanie, rozdarcie, przerycie’, por. pwk. pie. **perk-* ‘drapać, ryc, kopać’ (wymieniony s.v. *peršēti*). Paralele: *próplēša* ‘rozdarłe miejsce (w ubraniu)’ $\Leftarrow$ *praplēšti*; *prórēža* ‘nacięcie, przecięcie, przekrój’ $\Leftarrow$ *prarēžti*. — Drw. wsteczny deprefigowany: *peršà* DvŽ ‘miejsce na bagnie obfitujące w źródła’, *perša* b.z.a. ‘płoń’ (por. *prakýra* $\Rightarrow$ *kýra*). — War. apofoniczne na SO *parš-*: *praparšà* ‘płoń; przerębel’ (war. *preparšà*), *praparšas*: SD «row» (syn. *perkasas*), SD¹ 1. «iaskinia» (syn. *duobē gili, tumsi*), 2. «odchłań» (syn. *duobē gili*), 3. «przepaść» (syn. *prapultis*). Brak w LEW i ALEW.

prōsas 2 p.a. gw. ‘żelazko do prasowania’ — zapoż. z błr. *pras*, -a m. ($\Leftarrow$ pol. gw. *prasa* f. ‘żelazko’). Por. LEW 658, Zs 44, ĖSBM 9, 361. — Vb. denom. *prōsyti, -iju, -ijau* ‘gładzić żelazkiem, prasować’. — Wsch.-lit. *prosūiti* ‘prasować’ ma za podstawę prs. *prosūja* $\Leftarrow$ błr. *prasúje, -avác* (Zs 114).

proščia 2 p.a., gen.sg. *prōščios* ZTŽ ‘prawosławne nabożeństwo’ (*Visa vaiščioj an prōščios*) — zapoż. ruskie, por. ukr. *prošča* ‘nabożeństwo’, błr. *prōšča, -y* ‘miejsce (źródło, kamień), któremu wierzący przypisują nadprzyrodzoną moc’ (TSBM), błr. gw. ‘święcony chleb’ (PZB 4, 116), ros. przest. ‘odpuszczenie grzechów; cudowne uzdrowienie, ocalenie’ (REW II, 449: z **prostja* ‘uwolnienie’ $\Leftarrow$ **prostŭ*). Brak w LkŽ i LEW.

prōtas 2 p.a. ‘umysł, rozum, rozsądek’. Odpowiednik łot. *prāts* ts., też ‘zmysł; wola, chęć’. Pb. **prāt-a-*, drw. na st. wzdluzenia od *prat-*, por. *prāsti* ‘przyzwyczajać się, nawykać’. Odpowiednik stpr. *prātin* acc.sg. ‘rada, Rath’: *Deiws wissan wargan prātin bhe quāitan lemlai bhe kūmpinna* ENCH ‘Bóg łamie i udaremnia wszelką złą radę. Gott allen boesen Rath vnnd willen bricht vnd hindert’. Z inną budową: *īprotis* (zob.), *paprotŷs* (zob.). Zob. LEW 658. Według ALEW 821 *prōtas* ma być zleksykalizowaną formacją typu tómoç od pie. **preh₁t-* ‘rozumieć’, rekonstrukcja: pie. **proh₁to-* ‘rozum, rozsądek’. Kroonen 156 zestawia *prōtas* z adi. pgerm. **frōda-* ‘mądry, inteligentny, doświadczony’ (goc. *froþs*, stisl. *frōðr*, stang. *frōd*, stwn. *fruot*) i twierdzi, że pb. **ā* stoi na miejscu pb. **ō*. — Drw. *beprōtis* m. ‘szaleniec, wariat’, *bēprotis* m. ‘kluski ze skwarkami’, *nevīsprotis* m. ‘ktoś niespełna rozumu, niezupełnie normalny’, *protingas* ‘mądry, rozumny, rozsądny’ (łot. *prātīgs*), *protlyvas* przest. ts., *sámprotis* m. ‘rozumowanie, rozumienie, pojęcie, rozsądek’, war. zdysymilowany: *sánprotis* ($\Rightarrow$ vb. denom. *sámprotauti* ‘rozumować, myśleć, sądzić, przypuszczać’), cps. *protomeilē* SD «filozofia» (neol., por. *meilūs*). — Ze staropruskiej onomastyki znamy imię *Na-prat*, *Na-prot*, *Na-procz* (Trautmann 1925, 66). Można je objaśnić jako kalkę hybrydalną ze stpol. *Na-mysł*, por. *namysłać się* ‘considerare, deliberare’, *myśleć* ‘cogitare, mente agitari’.

provà, -ōs 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘prawo, ogół norm prawnych’, 2. ‘uprawnienie, to, co komu przysługuje’ (*Mes provą turim ir maci* MŽ 350₁ ‘Mamy prawo i władzę’), 3. gw. ‘sprawa w sądzie, proces sądowy’ (łot. *prāva* ts.), 4. gw. ‘zwyczaj’ (*Tai prie mūsū tokia provà* ‘U nas jest taki zwyczaj’) — zapoż. ze stbłr. *pravo*, błr. *práva, -a* n., por. pol. *prawo, -a* (SLA 181, Zs 44, LEW 658, ALEW 821n.). — Vb. denom. *prōvyti, -iju, -ijau* m.in. BRB ‘sądzić, richten’ ($\Rightarrow$ *apiprovytojas* stlit. ‘oprawca’), *provótis* a. *provavótis* ‘procesować się z kim w

sądzie; klócić się' ⇐ pol. przest. *prawować się*. Por. łot. *prāvātiēs* 'procesować się', *pravītiēs*, *prāvuōties* ts. ⇐ *prāva* 'sprawa sądowa'. NB. ALEW przez niedopatrzenie miesza *prōvyti* 'sądzić kogo' (⇐ *provā* 'prawo; proces sądowy') z *próvyti* 'polepszyć, naprawić; zrobić, wykonać', co jest deprefigowanym derywatem od *papróvyti*.

proviāntas 1 p.a. 'żywność; zapas żywności' — zapoż. z ros. *proviánt* ts. (od XVIII w., ⇐ nwn. *Proviānt* m. 'żywność dla wojska i koni wojskowych', śrwn. *prophande*, *provande* ⇐ śrnl. *provande* ⇐ stfr. *provende*, por. EWD 1053, REW II, 438). Gw. *praveñtas* 2 p.a. 'jedzenie zabierane w drogę, w podróż'. — Obok tego: przest. *pravijañtas* 2 p.a. (Kurschat) ⇐ prus.-niem. *provejant* (GL 104); gw. *pròvintas* 1 p.a. (Pùnskas) ⇐ pol. *prowiant*.

próvyti, *próviu*, *próvijau* stlit., gw. 1° 'polepszyć, naprawić; zrobić, wykonać' – drw. deprefigowany od *papróvyti* ts. (⇐ pol. *poprawić*, *naprawić*), 2° 'wykonywać, robić, szycować' – drw. deprefigowany od *išpróvyti* 'wykonać, zrobić, wyszykować' (⇐ pol. *wyprowadzić*), 3° 'sprawiać (świnie, ryby), patroszyć, przygotowywać do spożycia' – drw. deprefigowany od *išpróvyti*, 4° 'zaprawiać, krasić (potrawę)' – drw. deprefigowany od *užpróvyti* (⇐ pol. *zaprząść*). — Neoosn. *provij-*: *provijimas* przest. 'polepszenie, Besserung'. — Neoosn. *provy-*: *paprovytojas* BRB 'wychowawca, nauczyciel', *provytinas* przest. 'grozący zawaleniem, baufällig' (dosł. 'wymagający naprawy'): *troba taisytina* (*provytina*, *sugrautina*) 'ein baufällig Haus' (por. ALEW 822).

prožnykas stlit. 'kiermasz, święto kościelne', hapaks w DP: *kaip ir po numirimui galētumbime ing aną amžiną prožnyką, ir galētumbime būt pašvęsti dąguje* 573₃₇ 'iakovbyśmy się po śmierci mogli dostać na on wieczny kiermasz, y mogli być poświęceni w niebie' — ze zmiany **prāžnykas*, co zapożyczone z pol. XVI w. *prażnik* 'święto' (*Bo prawie w ten dzień święty na Prażnik trafiło się to jego wybieganie*, Stryckowki 1582; SPXVI XXX, 240; wyraz znany już od 1390 r., SSTP VII, 50). Por. starobiałoruski odpowiednik z -z-: *praznikъ* 'święto; uroczystość; czas wolny od pracy', co jest wariantem do *prazdnikъ* (HSBM). LKŽ czyta niedokładnie *prožnykas*. Dalsze szczegóły s.v. *apražnykas*. Zob. też SLA 181 (brak w LEW i ALEW).

prūdas 2, 4 p.a. przest., gw. 'sadzawka, staw' — zapoż. ze stblr. *prudъ*, por. błr., ros. *prud*, -á (SLA 181, Zs 45, LEW 659, ĖSBM 10, 44). SD: *prūdas* «staw wodny», *iškuopiu prūdu* «szlamuję sadzawkę», *ištakas prūdo* «upust, spust w stawie», *neplauktinas prūdas* «niepławny staw». War. *blūdas* (zob.); z palatalizowanym nagłosem: *priūdas*, n.rz. *Priūdupis* (por. *priūsas* ob. *prūsas*; *priusnà* ob. *prusnà*). Odpowiednik łot. *puods* ⇐ ros. *prud*. Zob. syn. *kūdra* i *sōželka*. — Cps. *kūdrāprūdis* 'sadzawka z brudną wodą' (por. *kūdra*) – złożenie synonimiczne typu *liūnabalē*, *raīstpelkē*. Vb. denom. *prūdyti*, -iju 'myć (dzieci); obficie lać', *užprūdyti* 'zagrozić bieg wody (np. o bobrach), spowodować wezbranie, rozlanie', refl. 'zatkać się (o kominie)'. — N.jez. *Prūdas* 7x (też n.rz.), *Prūdēlis* 5x (też n.rz.), *Prūdavykščiai* 3x (por. *pečiavykštis*), n.rz. *Prūdýkščius* (**Prūd-výkščius*), *Prūdintakis*, *Prūdupē*. N.m. *Prūdai* 2x, *Prūdaī*, *Prūdiškē*, *Prūdiškēs* (pol. *Prudziszki* w Suwalskiem, NMP IX, 265), *Prūdžionys*, cps. *Antāprūdē*, *Ažūprūdis*, *Ažūprūdžiai*, *Paprūdžiai*, *Paprūdžiaī* 8x, *Užūprūdžiai* 2x, *Ūžprūdžiai* 2x, *Didžprūdžiai*, *Didžprūdēliai*.

prūdyti, *išprūdiu*, *išprūdijau*, zwykle z prvb. *iš-* wsch.-lit. 'odwzawić bieliznę, ubranie, kożuch w łaźni przy użyciu gorącej pary albo w piecu' (*Brudo ažsivedē adiežoj, reikia ją pečiui išprūdyt*) — zapoż. z błr. gw. *prūdzićь* (*adzežu ū lazni*) 'usuwać wszy w wysokiej temperaturze, dezynfekować' (PZB 4, 118, ĖSBM 10, 44n.).

prūnyti, *prūniu*, *prūnijau* gw. 1. 'pracować ciężko, pilnie, mozolnie' (*Par kiaurą dieną prie darbo prūnijau*), refl. *užsiprūnyti* 'zapracować, zarobić sobie', 2. 'naprawiać' (*Jis prūnija budinką*, t.y. *taiso* JU), 3. 'majstrować, dłubać, robić co powoli, dokładnie'. Niejasne.

LEW 659 nieprzekonująco o kontaminacji *peṛti* ‘bić’ ze *strūnyti* ‘budować, wznosić budynek’.

pruñkšti, *pruñkščia* (war. *pruñkšta*), *pruñkštē* 1. ‘o koniu: chrapać nozdrzami silnie wypuszczając powietrze, parskać, prychać’, 2. ‘parskać śmiechem, wybuchać śmiechem’, 3. ‘prychać przy myciu się zimną wodą’, 4. ‘o kocie: fukać, prychać, będąc złym, zaniepokojonym’, 5. ‘pryskać (wodą)’, 6. ‘siąpić, mżyć’ (*Nelyja, bet vis tiek kasdien pruñkščia – nėra džiovos* ‘Nie pada, ale co dzień mży, nie ma suszy’) — czasownik utworzony od wykrz. *pruñkšt*, *pruñkšt* (też *pruñkst*, *pruñkš*), imitującej parskanie lub tłumiony śmiech. War. *pluñkšti* (od wykrz. **plunkšt*). Zob. syn. *puṛkšti* oraz *šnaṛpšti*, *šnerkšti*. Por. psł. **pryxati* s.v. *prusti*. — Iter. *pruñkščioti*, *pruñkštauti*. Nomina: *pruñkšta* c. ‘wesołek, figlarz’, *pruñkštos* f.pl. ‘figle, psoty’.

prūsas 1 p.a., pl. *prūsai*, -ų 1. ‘Prusak, mieszkaniec średniowiecznych Prus’ (por. łot. *prūsis*), 2. ‘mieszkaniec b. Prus Wschodnich, tzw. Litwy pruskiej; mieszkaniec okręgu Kłajpedy’, 3. ‘Niemiec’, 4. ‘luteranin, członek kościoła ewangelicko-augsburskiego’ (war. *priūsas*). Fem. *prūsē* ‘Prusaczka’, drw. gw. *prūsēlka* ts. (por. łot. *prūsene*, *prūsiēte*). Nazwa kraju: stlit. *Prūsa* 1673 = *Prūsa*, potem *Prūsai* i *Prūsija*, zob. Būga, RR II, 232 i III, 117, 247. Z jęz. staropruskiego por. 1° *en prūsiskan tautan* ‘w kraju pruskim, im Land zu Preussen’, 2° *Mixkai bhe Prūsiskai* adv. ‘po niemiecku i po prusku, Deutsch vnd Preussisch’. Łot. *prūsis* ‘Prusak’, *Prušmale* ‘Prusy’ (II człon *mala* ‘kraj, skraj’), por. ME III, 400. Etymologia nazwy etnicznej *prūs-* pozostaje niejasna. Przegląd literatury daje LEW 659. Nazwa Prusów ukazuje się w IX w. w postaci *Bruzi* u tzw. Geografa bawarskiego i *B^urūs* u podróżnika hiszpańskiego Ibrahima-ibn-Jakuba (zob. Mažiulis 1966, 13n., Ardoino, ALL 75, 2016, 15n.). Formy latynizowane, uczone: *Prutheni*, *Pruzzi* a. *Pruzze* (⇒ *Pruzzia*, *Pruzza*, *Pruschia*); niem. *Prützen*, *Preussen*. Na uczonej etymologii **Po-Russi*, niby ‘mieszkający w pobliżu Rusi’ opiera się latynizujący war. *Borussi* (⇒ *Borussia*), zob. Nesselmann 1873, 144, Trautmann 1910, 412. Fakt, że Polacy, starzy sąsiedzi Prusów, nie nazywają ich †*Prysy* (pbsł. **ū* > słow. pol. *y*), lecz *Prusy*, dowodzi stosunkowo późnego zetknięcia się obu tych etnosów. Szczegółowe omówienie toponimii i hydronimii Prus w podziale na poszczególne prowincje dał Būga, RR III, 110n. Zob. też Karaliūnas 2015, 237n.

prūsnos, -ų 2 p.a. f.pl. 1. ‘pysk zwierzęcia, morda, paszcza’ (war. sg. *prusnà*, *priusnà*), 2. wulg. ‘pysk’: *Gausi į prusnàs / per prusnàs!* ‘Dostaniesz po pysku!’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *prusnas* f.pl. ‘wargi, usta’, stpr. *prusnas* gen.sg. ‘oblicze, twarz, Angesicht’, por. *prei prusnas polīgun Deiwas* ENCH ‘na obraz Boga, zum Bilde Gottes’. Trudne. Zestawiano z czas. *prūsti* ‘dobrze rosnać, rozwijać się; nabierać ogłady’ (zob. LEW 648n., s.v. *praūsti*), ale wynikające z tego trudności znaczeniowe nie zostały na razie przezwyciężone. — Drw. *āmprusnis* ‘rzemień ogłowi końskiej’ (por. *āmpalas*, *āmpirštē* oraz *añ* jako wariant do *añt*), *iñprusnis* ‘kaganiec dla psa’ (por. praep. *ī*).

prūsōkas 2 p.a., zwykle pl. *prūsōkai*, -ų ‘owad z rzędu karaluchów, karaczan prusak, *Blatella germanica*’ (war. *prusōkas*), por. *Pas juos pilni plyšiai prūsokų, net knibžda* ‘U nich szpary [są] pełne karaluchów, aż się roi’ — zapoż. z błr. *prusák*, -á, pl. *prusakí*, -óů (Zs 45, LEW 659) lub ros. *prusák* (polonizm, zob. REW II, 451). Por. pol. *prusak*, pl. *prusaki* ‘*Blatella germanica*’, nazwa owada przeniesiona z nazwy etnicznej Prusaków, mieszkańców byłych Prus Wschodnich (nwn. *Preusse* m. ‘Prusak’, *Preussen* ‘Prusy’). Niemcy nazywają tego owada *Russe* m. czyli ‘Rosjanin’. Czesi mają dwie nazwy: 1° *šváb*, co polega na zmieszaniu germanizmu *šáb* (⇐ nwn. *Schabe* f. ‘karaluch’) z nazwą etniczną Szwabów (nwn. *Schwab* m. ‘mieszkaniec Szwabii’, *Schwabe* f. ‘owad prusak’; oba wyrazy niemieckie zostały też przejęte do jęz. polskiego w XV w., zob. WDLP, s.v. *Szwab*), 2° *rus*, dosł. ‘Rosjanin’, co jest kalką z nwn. *Russe* m. ‘owad prusak’ (zob. Rejzek 646, 551).

POLŽ 542n. twierdzi – wbrew lit. akcentuacji – że *prūsōkas* jest polonizmem. Zob. też *bambadiēris* i *tarakōnas*.

prūsti, *prūstù* (**prustù* < **pruns*-stu, war. *prunsù*), *prusaũ* 1. ‘dobrze rosnać, rozwijać się’, 2. ‘dojrzewać umysłowo, kształcić się, zdobywać wiedzę’, 3. ‘nabierać ogłady, poloru’, cps. *atprūsti* a. *išprūsti* ‘poprawić się na zdrowiu, ciele, rozwinać się; nabrać ogłady, wykształcić się; wzbogacić się; stać się pysznym; stać się wybrednym’, *praprūsti* ‘podkształcić się nieco, nabrać ogłady’ — formacja inchoatywna z infiksem -n- względnie z suf. -sta- od *prus-*, co jest st. zanikowym do *praus-* (pie. **preus-*/**prus-*), zob. *praũsti* ‘myć, obmywać’. W kwestii semantyki *prus-* por. współrdzenne formy łot. *praũstiēs*, -*šuōs*, -*šuōs* ‘o zwierzętach domowych i roślinach: rosnać i mocnieć’. LEW 649 daje *prasiťrýnēs* ‘taki, co nabrał ogłady’ (‘co się przetarł’) jako paralelę semazjologiczną. — Drw. *prūsinti* caus. 1. ‘kształcić dzieci’, 2. ‘odkarmiać (prosię), sprawiać, żeby nabrało wagi’. Nomina: *prūsnos* (zob.), *prusuōlis* ‘człowiek wykształcony, obyty’. — WSZ *prūs-*: *išprūsti*, -*prūstu*, -*prūsau* ‘rozpieścić się, rozpuścić się, wpaść w niesubordynację’. — W słowiańskim są dwie kontynuacje alternantu **prūs-*: 1° psł. **pruxati* < pbsł. **prūs-ā-*, por. bg. gw. *príxam* ‘sapać, dyszeć’ (cs. *pryxanije* ‘rzenie, chrząkanie’), ukr. *prýxaty* ‘parskać, prychać’, pol. *prychać*, 2° pñ. -słow. **pryskati*, por. ros. *prýskaty* ‘pryskać, tryskać; padać drobnymi kroplami’, czes. *prýskat* ‘tryskać, strzykać’ (refl. *prýskat se* ‘trzaskać, pękać’), pol. *pryskać* ‘rozpryskiwać co, zraszać kroplami; pękać na kawałki, rozlatywać się’ – intensivum z suf. -ka- i WSZ od **prūsnōti* ‘prysnąć, bryznąć’ lub **prūxati* ‘parskać’ (stñ. *príhati* ‘sapać, parskać’). Inaczej Boryś 487, który wyodrębnia suf. -ska-. NB. Pol. przest. *pryskać* ‘prychać, parskać’ pochodzi z metatezy *pyrskac*, por. ukr. *pýrskaty* (Bańkowski II, 806). — Nie do końca jasny jest homofon *prūsti*, *prūsta* (war. *pruńsa*), *prūso* odnoszący się do skóry: ‘stawać się szorstką, pierzchnąć, strupieć’, *nuprūsti* ‘spierzchnąć (od wiatru, gorączki); wystrzępić się’; z palatalizowanym nagłosem *priūsti*: *apipriūsti* ‘osypywać się, rozpadać się (o budowli)’.

prūtas 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘drewniany ząb w bronie’ (*Akéčiom kadái džirbo medžiaginiūs prūtūs* ‘Kiedyś robiło się drewniane «prūtai» do bron’), 2. ‘pręt wikliny do wypłatania kosza’, 3. ‘kołek w burcie łodzi do oparcia wiosła podczas wiosłowania, tzw. dulkan’ (por. syn. *dulà*), 4. ‘przeciwna ostrzu tępa strona kosy, płaz’ (syn. *virķščià*), 5. ‘pręt jako miara długości’ — zapoż. ze stbłr. *prutb* ‘pręt, kij; pręt żelazny; miara długości’, błr. *prut*, -a m.in. ‘stosunkowo długi i cienki kawałek drewna, różga, witka, tyczka; kawałek drutu; żerdź, pręt ogrodzenia; płaz u kosy’ (zob. ĖSBM 10, 48). — Drw. *prūtinis medis* ‘drzewo, z którego robi się tyczki, żerdzie’, *prūtinē tvora* ‘płot z żerdzi’. Vb. denom. *prūtyti*, -*iju*, -*ijau* ‘naprawiać drzewce kosy przez przymocowanie doń pręta’, *išprūtyti* ‘wyciągnąć; zwymiotować’. — N.jez. *Prūtas*, n.rz. *Prūtēlė*. N.m. *Antaprūtai*, *Antaprūtis*. — Tu też *prūtkas* gw. ‘drewniany a. metalowy pręt do robót dzianych’ (*Paduok prūtkus, megsiu pirštine* ‘Podaj druty, zrobię rękawiczkę’) ⇐ błr. *prutók*, -*tká* (LKŽ mylnie wskazuje pol. *prątek* jako źródło).

psálmė 1 p.a. ‘psalm, uroczysta pieśń religijna’ (m.in. DP) — zapoż. ze stbłr. *psal̃ma*, błr. *psal̃ma*. Oprócz tego w XVI w. używano polonizmu *psálm̃as* (m.in. MŽ, DP) ⇐ pol. *psalm*. Zob. SLA 182, LEW 660; brak w ALEW i POLŽ. NB. Białoruska forma literacka rodzaju męskiego *psalóm*, -*lmá* może być kontynuacją stbłr. *psalom̃* (wariant do *psalm̃*, *psal̃m̃*) albo też rusycyzmem, por. ros. *psalóm*, -*lmá* (strus. *psalūmū*, *psalūmosū* ⇐ gr. ψαλμός, REW II, 457); TSBM mylnie wywodzi błr. *psalóm* wprost z jęz. greckiego. — Drw. *psalmýnas* ‘zbiór psalmów, psalterz’, *psálm̃ininkas* ‘psalmista’. — W SD s.v. *žoltar* figuruje *giesminės knygos* f.pl. «liber psalmorum sacrorum, psalterium» (por. *giesmė*). — Obca litewskiej fonotaktyce zbitka *ps-* stała się przyczyną przekształcenia nagłosu tego wyrazu, stąd warianty 1° z protetycznym *a-*: *apsálmė*, *apsálma*, *apsálm̃as* (por. *akm̃ynas* ob. *km̃ynai*),

2° z anaptyktycznym *a*: *pasálmė, pasálmās* a. *pasáľmas* (por. *šāratas* ob. *šrātas*, GJL I, § 340), 3° z uproszczeniem *ps-* > *s-*: *sálmė*. Do tego insercja *i* do grupy *-lm-*: *psáľimas* (NDŽ).

publikonas BRB ‘Zöllner’, DP ‘jawnogrzesznik’ [‘człowiek publicznie przestępujący przykazania, obowiązujące każdego Izraelitę; poborca podatków i ceł; grzesznik, człowiek występny’, SPXVI] (por. *kas Bažnyčios neklauso, tesi už pahonį ir publikoną* DP 51₄₈ ‘Kto kościoła nie słucha, będzie za poganina y iawnogrzesznika’; *regėdamas jog ir tasai ižg muitinyko ir publikono tuojaus padarytas yra Apaštalu ir Evangelista* DP 511₂₈ ‘widząc, że i ten z celnika a iawnogrzesznika natychmiast wczynion iest Apostołem y Ewangelistą’) — zapoż. z pol. XVI w. *publikan* (← śrlac. *publicānus* ‘dzierzawca cła, celnik; publiczny grzesznik’). Pominięte w SLA, brak też w LEW i ALEW.

pūcai, *-ų* 2 p.a. gw. 1. ‘policzki, zwł. pełne, pucki’ (*Kokie dideli pūcai to tavo vaiko!*), 2. przen. ‘pośladki’ (*Ot pucai kad dideli!*) — zapoż. z błr. gw. *pūcy* f.pl. ‘pełne, nalane policzki’; sg. *pūca* ‘twarz tłusta, nalana, pucółowata’ (chyba pożyczka z pol. przest. *puca* ts., *pucek* ‘gruby kawałek czegoś’ ← nwn. *Butzen* m., zob. WDLP).

pūtelėti, *pūtelėju, pūtelėjau* gw. ‘uderzyć lekko dłonią, klepnąć’ — drw. na *-elė-* od wykrz. *pūct* (*Jis man pūct par petį – einam, sako, pakalbėsim* ‘Klepnął mnie po plecach – chodźmy, mówi, pogadamy’). Por. *bràstelėti, pūstelėti*. — Od war. *pūc* (o uderzeniu w skroń) pochodzą *pūcyti, -iju* ‘bić, prać’ (*apipūcyti* ‘złoić skórę’) i *pūcenti* ‘klepnąć po plecach’.

pucióti, *puciuoju, pucavaũ* pot. 1. ‘wycierać do czysta, czyścić, usuwać brud, zanieczyszczenie’, 2. ‘wiać zboże’, 3. ‘sprawiać, patroszyć (prosię, ptaka)’, 4. ‘rozzrzucać siano (do suszenia)’, 5. ‘spulchniać ziemię do sadzenia’, 6. ‘o jastrzębiu: rozszarpywać (kurę)’, 7. *nupucióti* ‘wypucować buty; odrzeć z piór, pierza; urwać zwęglony koniec knota; otynkować ścianę’, 8. przen. ‘pałaszować, z apetytem, chciwie jeść, żreć’, 9. przen. ‘strofować, łajać, besztuć kogo’ (por. pol. przest. *pucować* ts.), 10. ‘wykończyć kogo, pozbawić zdrowia’ (*Tas girtuoklis muni supucavo*), refl. *puciótis* ‘ubierać się ładnie, stroić się, przyozdabiać siebie czym’ — zapoż. z nwn. *putzen* ‘czyścić, wyczyścić; stroić, ozdabiać; tynkować; łajać, besztuć’, prus.-niem. *putse* (GL 106), częściowo z pol. *pucować* ← *putzen*. Tu też łot. *pucēt* ‘czyścić; ozdabiać, upiększać’. War. sufiksalne: *pucinėti; pūcinti; pūcyti, -iju, -ijau*, tu m.in. w znac. ‘bić, prać’ (zob. jednak *pūtelėti*) oraz ‘spać’ (*Žiemą žmonės ilgiau pucija, negu vasarą*). Por. LEW 660. — War. *pucavóti* ‘czyścić, usuwać brud’ ← błr. gw. *pucavácь* (← pol. *pucować* ← nwn. *putzen*). — Wsch.-lit. *išsipučiuoti* ‘tak się oczyścić, że wygląd zwraca uwagę’: *Ató išipučijis* ‘Przyszedł wymuskany’ (ZS 45) ← pol. *pucuje*, 3 sg. prs. do *pucować* (← nwn. *putzen*). — Sb. *pūcas* ‘czyszczenie, sprzątanie’ (por. nwn. *Putzen* n.), i *pūcą paiĩti* ‘wziąć w obroty, złajac, sfukać, ukarać’ (por. pol. przest. *dać komu pucówkę, dostać pucówkę*).

pučiūtės 2 p.a. f.pl. gw. ‘drewniaki wyżłobione z jednego kawałka drzewa’ (*Pas mus dar kai kas su pučiūtėmis nešioja* ‘U nas ten i ów nosi jeszcze «pučiūtės»’). Niejasne.

pūčkà I 2 p.a., gen.sg. *pūčkos* SD stlit. ‘armata, działo’, SD «działo», *pūčka kareivinė* SD «moździerz wojenny» — zapoż. ze stbłr. *puška*, por. błr. *pūška, -i* (SLA 182, LEW 660). Zawiera *čk* ze zmiany *šk*, por. gw. *pūškà* ‘karabin; działo’ (paralele: *plėčkà, rėčkà*). SD: *tiesiogiai statyt pūčkų* «narychtować działo» (syn. *taisyti*), *šaudau pūčkomis ing miestų* «biję z dział do miasta» (syn. *daužau mūrus, grauju*), *pūčkašaudis* cps. «puszkarz, co rychtuję strzelbę» (por. *šaudyti*). Osobno zob. *pūčkōrius*.

pūčkà II 2 p.a., gen.sg. *pūčkos* przest. 1. ‘grubszy koniec jaja’, 2. ‘szerszy koniec łodzi’, 3. przen. o kobiecie ciężarnej (*Vaikščioja kaip pūčkà* ‘Chodzi jak «pučka»’, ZS 45) — zapoż. z błr. *pūčka* ‘grubszy koniec jaja’, por. ros. gw. *púka* ts. Por. SLA 182, LEW 660,

ĖSBM 10, 259. Zob. też *pūnẽ* II.

pūčkà III 2 p.a., gen.sg. *pūčkos* przest. 1. ‘naczynie w kształcie pucharu służące do przechowywania hostii, cyborium’ (LEW 660; pominięte w LKŽ), 2. ‘zrobiony z rogu pojemnik na proch a. tabakę’ — ze zmiany *pūškà* ts., co zapożyczone z pol. *puszka* (zob. Bańkowski II, 967). Por. wtórne -čk- w *plėčkà*, *rėčkà* i *minyčkà*. — Drw. *pūčkėlė* ‘pudełko/pudełeczko, np. zapalek; klateczka dla matki pszczoł’.

pūčkōrius, -iaus 2 p.a. stlit. ‘artylerzysta’, SD¹ «puszkarz» — ze zmianą -šk- na -čk- zapożyczone ze stbłr. *puškarь*, *puškarь*, błr. *puškár*, -á. Zob. też *pūčkà* I. — Nazw. *Pūškōrius*, *Pūčkōrius*, *Puškōrius*, *Pučkōrius*. N.m. *Pūčkōriai* 2x, *Pūčkōriškė*, *Pūčkōriškiai*.

pūdāloti, *pūdaloju*, *pūdalojau*, war. *pūdāloti* gw., z prvb. iš- 1. ‘o włosach na wietrze: roztargać, rozwichrzyć, rozczochrać’, 2. ‘rozplątać (nici, włókna)’, 3. ‘rozwiązać zawiniątko, tobolek’; *papūdāloti* ‘poroztrzasać siano do suszenia’, refl. *susipūdāloti* ‘splątać się (o lnienie)’. War. suf. *pūdalėti*, *pūdalioti*. Niejasne. Wygląda jak denominativum od **pudalas*, ale czym byłoby **pud-*, **pūd-*? Nie przekonuje wiązanie z *pjāuti* ‘rznąć, ciąć, krajać’ w LEW 660.

pūdāmas, -ā ‘gniący’. Analiza synchroniczna: *pū-dama-s*, tzw. participium contemporaneum na -dama- od *pūti* ‘gnić’. Analiza historyczna: *pūda-ma-s*, participium prs. pass. na -ma- od prs. o suf. -da-, pb. **pūda* ‘gnije’. Transponat ie. **puH-d^he-*, por. prs. *vérida* do *virti*. Takie praesens jest porównywalne z gr. *πύθεται* ‘butwieje, gnije’ (ob. *πύθω* caus. ‘obrócić w zgniliznę, zgnoić’). Przybliżonym odpowiednikiem *pūdāmas* jest greckie participium medii *πυθό-μενο-ς* ‘gniący’ (suf. *-mh₁no-, zob. Klingenschmitt 1975, 161n.). Por. LEGR § 720, SBS II, 44n. Od intranzytywnego prs. **pūda* pochodzi również caus. *pūdyti* ‘gnoić’ (zob.). Zob. analizę form partycypialnych *būdāmas*, *ēdāmas*, *jōdāmas*.

pūdas 1 p.a., *pūdas* 2 p.a. hist., gw. ‘pud, jednostka wagi używana w Wielkim Księstwie Litewskim w XIV-XVIIIw., także w Rosji carskiej, równa 16,38 kg albo 40 funtom’ — zapoż. ze stbłr. *pudъ*, błr. *pud*, -a (SLA 182, Zs 45, LEW 661, Bańkowski II, 963). Stąd też łot. *puōds*. — War. *pūdas* 2 p.a. może być przejawem neoapofonii *ū* (SP) ⇒ *ũ* (SZ). Paralele spośród sławizmów: *trūpas* ob. *trūpas*; *ūžas* ob. *ūžas*; *būbinas* ob. *būbinas*.

pūdymas 1, 3 p.a., *pūdymas* 3 p.a., *pūdymas* 2 p.a. 1. ‘pole nie uprawiane przez dłuższy czas, ugorujące, leżące odłogiem, ugór, odłóg’ (*Pūdymas gyvenamas yra tris kartus: riekimas, mėsly aparimas, kėlimas*), 2. ‘pierwsze oranie po okresie ugorowania’, 3. przen. ‘tyłek’ — postwerbalny drw. na -ma- od neoosn. *pūdy-*, wyabstrahowanej z *pūdyti* ‘doprowadzać do gnicia, gnoić’ (zob.). Paralele: *maišymas* ⇐ *maišyti*; *siūndymas* ⇐ *siūndyti*. — Drw. *pūdymlis* 1. ‘ptak siewka złota, *Pluvialis apricaria*’ (*Kartok pūdymq, jau pūdymliai gieda* ‘Oraj ugór powtórnie, siewki już śpiewają’), 2. ‘ptak kulik wielki, *Numenius arquatus*’, *pūdymo mėnuo* ‘czerwiec’ (zob. Skardžius, RR 4, 31n.). Vb. denom. *pūdymauti* ‘leżeć odłogiem, ugorować’, *pūdymuti* intr. ‘ugorować’, tr. ‘zostawiać do ugorowania’, też ‘orać ugór’.

pūdyti I, *pūdau* (war. *pūdziu*), *pūdziau* ‘doprowadzać do gnicia, gnoić, powodować gnienie’ (*Lietus šieną pūdo* ‘Deszcz powoduje gnienie siana’. *Pūdymq reik išpūdyti* ‘Ugór trzeba zgnoić’), też ‘trzymać odłogiem’. Starsze prs. na -ja-: *pūdziu* SD «gnoię», *supūdziu* SD¹ «rozgnoiwam». Analiza synchroniczna: *pū-dy-*, caus. do vb. intr. *pūti* ‘gnić’ (zob.). Analiza historyczna: *pūd-y-*, caus. do prs. intr. **pūda* ‘gnije’ (albo: caus. od neopwk. *pūd-*). Zob. analizę ptc. *pūdāmas*. Odpowiednik łot. *pūdināt* ‘doprowadzać do gnicia’ (⇒ *pūdiņa* ‘ugór’). Paralele: *pjūdyti*, *plūdyti* i *įsrūdyti*. — Neoosn. *pūdy-*: *pūdymas* (zob.). — Neoosn. *pūd-* (⇐ *pūdyti*): *pūdėnti* caus. 1. ‘doprowadzać do gnicia’, 2. ‘doprowadzać mięso do tego, żeby podgniło, skruszało’ (por. *Pōnaigi vis pirmà pripūdėna* ‘Bo państwo zawsze wpierv [zająca] zostawiają na skruszenie’, Otrębski 1934, 329), *pūdėti*, -ja, -jo ‘gnić, butwieć’

(odpowiednik łot. *pūdēt*, -ēju ma znaczenie kauzatywne ‘doprowadzać do gnicia’, ⇒ *pūdējums* ‘odłóg, Brachfeld’, *pūdiens* ts., por. ME III, 445, LEGR § 639). Nomina: *pūdīklis* ‘deszcz przychodzący w porze żniw lub sianokosów’ (neosuf. -ikl-, por. *šaudīklis*), *pūdinys* ‘kompost, kompost przekładany torfem’ (por. wyżej łot. *pūdiņa*), *pūdrai* m.pl. ‘drzewo zbutwiałe, spróchniałe’ (w kwestii budowy por. *sūdrus*, *sūdras*).

pūdyti II, *pūdiu*, *pūdijau* gw. ‘pędzić, przepędzać’, *išpūdyti* ‘wygnać, wypędzić’, *užpūdyti* ‘zagnać do roboty’ — zapoż. ze stbłr. *puditi*, błr. *pūdzicь*, *pūdžu*, *pūdzicь* ‘pędzić, płoszyć, straszyć’. W nawiązaniu do wykrz. *pui*, *puĩ* (m.in. o płoszeniu) ustalił się war. *puĩdyti*, -iju: *Išpuĩdijau iš namų* ‘Wypędziłem z domu’.

pūgà 4 p.a. gw. 1. ‘opad śnieżny połączony z silnym i zimnym wiatrem, śnieżycą, zawieją, zamieć’ (*Kad su sniegu sning ir pusto, vadinas pūga* JU ‘Gdy śnieży i wieje, mówi się «pūga»’), 2. przen. ‘kłótnie, awantury’ (*Riejos kaip šunys kožną dieną, pūgà nūmuose ir pugà*), 3. przen. ‘niespokojny czas’ — prawdopodobnie jest to zapożyczenie białoruskiego wyrazu, który był odpowiednikiem ros. gw. *pugá* ‘zawieją, zamieć’ (SRNG; por. REW II, 459). Stąd też łot. *pūga* ‘porywisty wiatr’. Z uwagi na brak akutu nie przekonuje próba Būgi, RR II, 524 ustanowienia prapokrewieństwa litewsko-słowiańskiego; zob. też LEW 661. — Vb. denom. *pūgavoti* ‘o zawiei: szaleć’, *pūgoti* ts. (też ‘z trudem iść, brnąć po śniegu’).

pūgōrius, -iaus 2 p.a. gw. 1. ‘narzędzie do żłobienia rowków, ornamentów w drewnie’ — chyba zapożyczone. Jeśli zmienione z *pūkōrius (por. *kvarťūgas*, *rapūgė*), to por. ros. gw. *пuxарь* m. ‘narzędzie garbarskie do szlifowania skóry’ (SRNG).

pugvyčia SD 1. «guzik», 2. «pągwicą» — zapoż. z pol. przest. *pągwica* ‘guzik w kształcie ozdoby kuli; skórzany guzik u kozucha’. Lit. -u- tłumaczy się interferencją odpowiednika stbłr. *pugvica* (*pugovica*) ‘guzik’, por. błr. *pūhavica*, ros. *pūgovica* ‘guzik’. Por. SLA 182, ĖSBM 10, 195.

pūgžlys, -io 4 p.a. ‘nieduża ryba słodkowodna jazgarz, jażdż, jaszcz (*Acerina cernua*), odznaczająca się kolącymi płetwami’ (SD «jażdż, kolpierz»). War. *paugžlys*, wytworzony neoapofonią SZ ū ⇒ SP au (por. *blūdyti* ⇒ *bláudzioti*; *ūd-* ⇒ *audene*). W punkcie wyjścia można przyjąć za Būgą, RR I, 300, że brzmienie *pūgžlys* zostało zmienione z *pūžlys na skutek insercji *g*. Por. *pūžlys* ‘ktoś mały, gruby; słabe dziecko’ (budowa *pūž-lys*). Co do insercji por. *driegžlys* < *driežlys* (*driežas*), *druōgžlės* < *druōžlės*. Dalszy wywód niepewny. — Synonimem jest tu krótkowokaliczne *pūžas*, które oznacza z jednej strony ‘jazgarz’, z drugiej ‘nastroszone włosy’, też ‘małe dziecko’ (zob.). W związku z *pūžas* ‘czub nastroszonych włosów’ por. zdanie: *Ko gi pasišiaušei kai pūgžlys!* ‘Czemuś się zjeżył jak jazgarz!’ (Urbutis 2009, 141 cytuje porównanie z inną nazwą jazgarza, mianowicie *ežegys*: *Pasipūtęs kaip ežegys* ‘Nadęty jak jazgarz’). Zob. jeszcze *ežgė*. Zdaniem LEW 553 *paugžlys* i *pūgžlys* miałyby pochodzić od onomatopeicznej osnowy pie. *peu-, *pou- ‘aufblasen, anschwellen’. — Vb. denom. *pūgžlėti* ‘chciwie żreć, pożerać (o krowie)’.

puikà 2 p.a., gen.sg. *puikos* ‘pycha, wygórowane mniemanie o sobie, zarozumiałość, wyniosłość’, SD¹ «pycha» (syn. *aukštybė širdies*, *pasikelimas*) — ze stbłr. *pyxa*, por. błr. *pýxa*, -i, pol. *pycha* (por. SLA 182, ALEW 823, ĖSBM 10, 279). War. *puika*, *puikià*, *puikė*. Substytucja słow. *y* ⇒ lit. *ui* jak w *muilas*, *smuikas*, *tuinas*. Inaczej LEW 662, który doszukiwał się pokrewieństwa *puik-* z rodziną *paikas* ‘głupi’, *piktas* ‘zły’. — Drw. *puikas* SD «pyszny; zuchwały», *puiku tumpu* SD «pysznieję»). Dziś *puikus*, -i ‘piękny, ładny, wspaniały, świetny; pyszny, zarozumiały, dumny’ (to odpowiada zakresowi znaczeniowemu pol. adi. *pyszny*; por. też błr. *pýšny* ‘miękki, lekki, pyszysty, pełny – o ciele, pulchny; wspaniały, przepyszny, bogaty’). Z litewskiego zostało zapożyczone łot. gw. *puīks* ‘ładny, piękny’ (ME III, 403). — Inne derywaty od *puikà*: *puikybė* ‘piękno, uroda; pycha,

zarozumiałość', SD «zuchwalstwo», *puikōrius* 'zarozumialec, pyszałek', *pūikša* c. ts., *puikuōlis* a. *puikūnas* 'człowiek zarozumiały, butny, pyszałkowaty'. — Vb. denom. 1. *puikāuti*, prt. *puikavaũ* 'wywyższać się nad innych, pysznić się; chodzić napuszczonym, nadętym', *puikauju* SD «pysznię się» (syn. *didžiauju*), 2. *puikavóti* 'pysznić się, chęłpić się czym' (od neoosn. *puikav-*, wyabstrahowanej z *puikavaũ*), 3. *puikti*, -sta, -o 'stawać się zarozumiałym, pysznym', 4. *puikuoti* 'pięknie, okazale wyglądać' i 'chęłpić się' (*Merga puikuoja tėvo didžiais turtais* 'Dziewczyna chęłpi się wielkim bogactwem [swego] ojca'), *puikuotis*, prt. *puikavaũs* 'wynosić się, pysznić się', też 'krępować się' (*Nesipuikuok, sėsk ir valgyk!* 'Nie krępuj się, siadaj i jedz!').

pūiliai, -iū 1 p.a. gw. 'próchno, zwł. próchno do podkurzania pszczoł' (syn. *pjaulai*) — ze zmiany *pūiliai; dyftong *ui* wtórny, z antycypowania miękkości spółgłoskowej w *ūl*. Pochodzenie identyczne z *pūliai* 'ropa' (zob.). — War. z *r* na miejscu *l*: *pūiriai*, sg. *pūiris* (*Paimk pūirio bitēm rūkyt*).

puinolas SD «puinał» — zapoż. ze stbłr. *pujnalb* 'sztylet' ⇐ pol. XVII w. *pujnał* lub *pujinał*, to z *puginał* 'długi obosieczny nóż, rodzaj sztyletu' (zapoż. z niejasnego źródła, por. włos. *pugnale*, Bańkowski II, 964). Zob. SLA 182, POLŽ 543 (brak w ALEW).

pūipsėti, *pūipsiu*, *pūipsėjau* gw. 'uderzać, okładać kijem' (*Su vėzdu jis pūipsejo vagi*, t.y. *mušė* JU), *pūipyti*, -iju 'bić, uderzać', *puĩpterėti* 'płoszyć krzykiem' — czasowniki onomatopeiczne, utworzone sufiksami -sė-, -y/ij- oraz -erė- od osnowy *pui-p-* z powtórzonego wykrz. *pui-pui* o szczuciu psa, o płoszeniu krzykiem (tu war. *pūiš*), o uderzeniu, strzeleniu. Wtórne formy wykrzyknika: *pūip*, *puĩp*, *pūipt*, *puĩpt* o uderzaniu, biciu, upadaniu. Zob. też LEW 663.

puĩskoti, *puĩskoju*, *puĩskojau* (war. *pūiskoti*) wsch.-lit., zwykle z prvb. *iš-*, *nu-*, *su-* 1. 'rozrzucać, np. siano z kopki, targać (o wietrze), ryjąc rozkopywać, rozchłapywać (o świni); rozsypywać, rozpraszać', 2. *supuĩskoti* 'rozszarpać (o jastrzębiu)', 3. 'używać nieoszczędnie, zużywać bez potrzeby, trwonić' (war. *pūskoti* b.z.a.), refl. *puĩskotis* 'puszyć się, wynosić się' — prawdopodobnie vb. denominativum na -o- od zaginionego sb. *puiska, które było drw. na -skā- od czas. *pujóti* m.in. 'potrząsając rozrzucać'. Neosuf. -skā- można było wyodrębnić w typie abstraktów na -kā- tworzonych od neopierwiastków zakończonych na -s-, np. *ėškā* od *ėsti* (*ėdu*), *dvėškā* od *dvėsti* (*dvesiū*). Całkiem inaczej LEW 663: odtwarza on osnowę werbalną z suf. *-sk-, *puis-sk- (brak paraleli!). Jej pierwiastek miałyby być apofonicznie spokrewniony z *pies-* i *pais-* jak w *piestā* i *paisýti*. To prowadzi go do znac. etym. 'tłuc, ubijać, ucierać, stoßen, stampfen'. Problemатyczny wokalizm *ui* ma być – w przeciwieństwie do *ie* i *ai* – 'ludowy', por. «Das *ui* erklärt sich wie so oft aus dem eminent volkstümlichen Charakter des Verbums». — Nie wiadomo, jaki związek zachodzi między *puĩskoti* i bliskoźnacznymi czas. *(su)paĩskoti* 'podrzyć (książkę)', *(su)paĩskavoti* 'rozerwać, podrzyć' oraz *(su)paĩskyti* 'rozwalić, zburzyć'.

puižė 4 p.a. pieszczotliwe określenie kota — od skierowanego doń zwrotu *puiž-puiž* (war. *pūž-pūž*), por. Būga, RR I, 302, LEW 663.

pujóti, *pujóju*, *pujójau* żm. 1. 'potrząsając rozrzucać (np. siano), prosząc rozsypać dokoła, rozrzucać w różne strony', 2. 'dmuchać, dąć – o wietrze', 3. 'trwonić (majątek)', refl. *pujóti* 'grzebać w ziemi – o kurze'; *išpujóti* 'roztrzepać, przetrząsnąć (siano), żeby lepiej schłó; rozdziobać grządki – o kurach; spulchnić ziemię; zwalić coś stojącego, zrównać z ziemią'. Zdaniem Urbutisa 2009, 93n. ten czasownik ma odpowiednik w łot. *pu(i)jāt* 'burzyć, niszczyć, tępić, pustoszyć; wypędzać, wyganiać, wysiedlać', refl. *pujātiēs* 'szykować się (do wyjazdu)', *āizpujāt* 'wygnać', *izpujāt* 'znosić, zużyć, zedrzeć; wysiedlić; roztrwonić', *sapujāt* 'zachęcić' i z powodów znaczeniowych nie może być – wbrew LEW 663n. –

uważany za żmudzkie zapożyczenie z jęz. łotewskiego. Urbutis, o.c., 100 rekonstruuje opartą na pwk. pie. *peu-/ *pu- ‘wiał, dmuchać’ lit.-łot. formację prs. *pu-ia- (por. *pūsti*). — Metanaliza *puī-a- doprowadziła do ustalenia się neopierwiastka w dwu postaciach: *puj-V* (*pujóti*) oraz *pui-C*, por. *išpuīdyti* ‘wypędzić (z domu) z hałasem’, o ile nie jest to wariant do *pūdyti* II, ⇒ neoosn. *puid-*: *puidiūti* ‘szybko iść’, *puidōkas* ‘próżnujący, leniwy wyrostek’; *pūistyti* ‘rozpraszać dym (o wietrze); zrzucać (ze stołu)’, *atpūistyti* ‘odzwyczażać od czego’. Zwraca uwagę brak formacji quasiprymarnej †puiti (por. *gūiti* ⇐ *gūja*; *ūiti* ⇐ *ūja*; *zūiti* ⇐ *zūja*).

pūkaĩ, *ũ* 4 p.a. bot. ‘roślina bagienna, wełnianka, Eriophorum’, war. f. *pūķes*, -*ũ* bot. ‘wierzbownica wąskolistna, Epilobium augustifolium’ (roślina o puszystych owocostanach, utrzymujących się aż do późnej jesieni), też ‘grzyby pieczarki, Agaricus’ (*Pūķes yra pūkuotos, jas gali išūdyti ir valgyti*) — formacje denominalne od rzecz. *pūkaĩ* ‘puch’, zob. *pūkas*. — Drw. *pūkōnas* bot. ‘wełnianka’ (por. syn. *vīlnōnis*), *pūkōnē* bot. ‘grzyb mleczaj wełnianka, Lactarius torminosus’, *pūkūčiai* bot. ‘dmuchawce – dojrzałe owoce mniszka lekarskiego (Taraxacum officinale) przybierające postać białych puszystych kul’, *pūkūčiai* bot. ‘wełnianka’, *pūkuolē* b.z.a. ts., *pūkuōtē* bot. ‘światlik lekarski, Euphrasia officinalis’, też ‘mleczaj wełnianka’.

pūkas 4 p.a. ‘żdźbło puchu’ (SD¹ «puch», SD «puch na gęsi»), zwykle pl. *pūkaĩ*, -*ũ* ‘puch, miękkie piórka u ptaków; pierwszy zarost, meszek’ (*žasiēs pūkaĩ* ‘gęsi puch’, *pūkū pagālvē* ‘poduszka puchowa’) — zapoż. ze stbłr. *puxъ*, błr. *pux*, -*u* (SLA 182, ZS 45, LEW 664; pominięte w ALEW). — Drw. *pūkēlis* ‘puszek’, *pūkīnē* ‘pierzyna’, *kirmēlē pūkinē* SD «gąsienica» (syn. *žolinē*), *pūkis* ‘pisklę’, *pūkys*, -*ē* ‘ktoś rozczochrany, z długimi włosami; smarkacz’, *pūksmē* ‘wiecha’, *pūkūotas* ‘oblepiony puchem; o wierzbini: pokryta baziami, kotkami’, *abuolys pūkuotas* SD «pigwa owoc», *pūkūtis* ‘to, czym się nakłada puder na nos i policzki’ (zob. też *pūkūčiai* s.v. *pūkaĩ*). Czy tutaj *pūkūčiai* ‘zrazy, potrawa z kawałków mięsa wołowego’? Cps. *vištā baltpūķē* ‘kura o białym puchu’. Vb. denom. *pūkūotis* ‘pokrywać się puchem, meszkiem; o wierzbach, łozach i topolach: pokrywać się kwiatostanem (baziami, kotkami)’. — Oboczna postać zapożyczenia to żm. *puōkas*, zwykle pl. *puokaĩ* 4 p.a. ‘puch’ (*Žqsy puokus reik į patalus pilti* ‘Gęsi puch jest używany do napełniania pierzyn’) ⇐ stbłr. *puxъ*, z substytucją *uo* za *u* (zob. Būga, RR II, 365, 671). Z tegoż źródła łot. *puōkaiņš* ‘puchowy, z puchu’ (ME III, 455).

pukšėti, *pūkši* (war. *pūkšia*), *pukšėjo* 1. ‘pękać wydając krótki przytłumiony odgłos (o purchawce, o pęcherzach na rosnącym cieście)’, 2. ‘bulgotać (o fermentującym płynie, o wrzątku), 3. ‘jęczeć, pojękiwać’, 4. ‘burczeć z niezadowolenia, dąsać się’ (syn. *papsėti*), ‘popłakiwać’ — od wykrz. *pūkšt* m.in. o pęknięciu, pyknięciu, buchnięciu.

pūkšti, *pūška* (war. *puňška*), *pūško* 1. ‘o skórze: pokrywać się krostami, pęcherzami, bąblami’, 2. ‘puchnąć’ (*Visas strošniai nupūško*) — od wykrz. *pūkšt* m.in. o pęknięciu, przerwaniu się, o pojawieniu się kłębu dymu, pary.

pūkšti, *pūkščiū* (war. *pūkštū*, *pūškiū*), *pūkščiaũ* (war. *pūškiaũ*) gw. 1. ‘dyszeć, sapać, stękać’, 2. ‘brnąć z trudem (przez błoto, zasy)’, 3. ‘płynąć (o kaczkach, psie)’, 4. ‘wiał – o wietrze’. SD <pūkščiū> «pucham; sapię śpiąc», <pūkščiū vnt ko> «napuchać na kogo» [‘mocno nań chuchać’] — od wykrz. *pūkšt* m.in. o dmuchaniu, rozdmuchiwaniu żaru. Neoosn. *pūkšč-*: *pūkščioti* ‘rozdmuchować żar’. — Z innymi sufiksami: *pūkšėti* ‘brnąć w rozbryzgach błota’, *pūkštauti* ‘dyszeć’, SD <pūkštauiū> «dąsam się» (syn. *pasipučiū*), «pucham» (syn. *pūkščiu*), *pūkstelėti* ‘buchnąć; chlusnąć’, *pūkštyti*, -*tau*, -*čiai* ‘zawiewać (o wietrze); chuchać, grzać oddechem (zgrabiały palce)’, przen. ‘doglądać, pielęgnować czule, pieczołowicie’, *pūkštiuoti* ‘ciężko oddychać, sapać; brnąć, brodzić’. — Z krótkim *u*: *pūkštinti*

‘chuchać, tchnąć, wydychać’, SD <appukβtinu> «otchnąć kogo», *išpūkštinti* DP ‘rozwiewać’, war. *pūkštyti* — od wykrz. *pūkšt* m.in. o dmuchnięciu, zdmuchnięciu. Tu też sb. *pūkštas* a. *pūkštis* f. ‘wiecha, pęk słomy zatknięty na żerdzi, oznaczający granicę (pola, łąki), zakaz przejścia lub przejazdu’ (*Isuk pūkštį, kad nevažiuot per pievą*), por. syn. *kūkštas*.

pūkštulti, pūkštulu, pūkštulau gw. ‘wypluwając pestki zjadać wiśnie, śliwki’ — czasownik na -ul- od wykrz. *pūkšt* m.in. o pęknięciu, rozerwaniu się, o nagłym rozwarciu warg. Por. *kāčiulti, švėpulti, vātulti* (GJL II, § 670).

pūldyti, pūldau, pūldžiau stlit., gw. ‘sprawić, aby coś spadło, przepadło, znikło’ (war. *puldýti*), *prapūldyti* ‘zgubić, zapodziać, zaprzepaścić, roztrwonić’, bibl. ‘przywieść kogo do upadku, do zguby’, DP ‘zatracić, stracić’, *užpūldyti* ‘napadając otaczać, oblegać, opadać – o pszczołach, wilkach’, war. *pūldinti* — causativum z suf. -dy-/din- do *pūlti* (zob.). Por. *guldýti* ← *gułti*; *klupdýti* ← *klūpti*. — Neoosn. *puld-*: *puldinėti* 1. intr. ‘upadać, przewracać się’, SD¹ «padam», SD «upadam» (syn. *paklumpu*), por. *Pons pats... padesti tiems, kurie puldinėja* PK 101₁₀ «Pan sam... podpira tych, którzy upadają», 2. tr. ‘napadać, atakować’ (*užpuldinėti*).

pūlē 2 p.a. gw. 1. ‘kaczka’ (pieszczotliwe i dziecięce), np. *Pūlēš, pūlēš, pulēlēš muno, ko kvarkiat?* ‘«Pulēs, pulēs», kaczka moja, czemu kwaczecie?’, 2. ‘kura’ — od zawołania na kaczki lub gąski *pūl-pūl* a. *pūli-pūli* (*Pūl, pūl, pūl, pulikēs!*). Paralela: *pūtē* ← *put-put*. — Zdrob. *pulēlis, pulýtis, puliukas* ‘pisklę kaczki, kury’. Vb. denom. *pulėnti* ‘zwoływać kaczki’ (*Vaikai antis tik šaukia, pulėna*).

pūliai, -ių 1 p.a. m.pl. ‘ropa, wydzielina gnilna z rany’ (SD <puley> «ropa, otok»). Też sg. *pūlis, -io* ‘ropa’, SD «posoka, otok». Wraz z łot. *pūlis* ‘rana, która zaczyna ropieć’, *pūli*² m.pl. ‘szerniałe kłosa jęczmienia’ wywodzi się od dewerbalnego przymiotnika pb. **pūla-* ‘gniący’ < **puH-ló-*, należącego do pwk. pie. **peuH-/*puH-* ‘gnić’ (LIV² 480), zob. *pūti*. Znacz. etym. ‘zgnilizna’. Por. z jednej strony goc. *fūls*, stwn. *fūl*, nwn. *faul* ‘zgniły’, ang. *foul* (Heidermanns 1993, 219, Orel 121, Kroonen 158), z drugiej strony psł. dial. **pylū* (znaczn. etym. ‘próchno’), por. ukr. *pyl* ‘kurz’, błr. *pyl* ‘pył, drobny kurz’, pol. *pył* ts., ros. *pyl* ‘zapał, zapęd, ferwor, żarliwość’, ros. przest. ‘żar, płomień’ (zob. Boryś 506; autor podał pie. **pū-* ‘dąć, dmuchać’ jako etymon). Paralele słowotwórcze: *siūlas, tūlas* oraz scs. *gnilū* ‘zgniły’ < **gniH-ló-* ← *gniti* ‘gnić’. — Bałtyckiemu tematowi na *-ja- bliski jest rosyjski temat na *-i- w *pylb, -i* f. ‘pył, kurz, proch; pyłek kwiatowy; zamieć śnieżna, kurzawa; piana morska’. Zob. też *pūliai*. — Drw. *pūlinas* ‘ropny, zaropiał’, *pūlinys* ‘ropień’. Cps. *pūlakis* ‘kto ma zaropiałe oczy; śpioch’ (por. *akīs, pūtakīs*), *pūlianagis* ‘odmiana białego krzemienia, używanego do krzesania ognia’, też ‘kwarc’, war. *pūnagelis* (por. *nagà, nāgas*, Būga, RR I, 217). — Vb. denom. 1. *pūlėti, -ja, -jo* ‘ropieć’ (*pūlėjančios žaizdos* f.pl. ‘ropiejące rany’), 2. *pūliauti* ‘ropieć, jątrzyć, narywać’: SD *pūliauja* «jątrzę» (syn. *pūlinasi, pūliuosna eit*), 3. *pūliuoti* ‘ropieć’, *pūliuoja* SD «ropi się co» (⇒ *pūliuotas* ‘ropny, zaropiał’, SD «ropisty»).

pūlkas 4 p.a. ‘gromada, grupa, tłum; pułk wojska’ — zapoż. ze strus. *pūlkū* ‘gromada ludzi, tłum, lud’ (SLA 183, ZS 45, LEW 665; brak w ALEW). Z tego samego źródła łot. *pūlks* ‘gromada, stado, rój; mnóstwo; pułk wojska’ (por. ME III, 407). Co do transpozycji por. *tūlks* ← *tūlkū*; *tuŗgus* ← *tūŗgū*. — DP ‘gromada, tłumy, rzesza, zgraja, kupa, tłuszcza, horda, hufce’, PK *pulkas* ‘huf, poczet, zbór, stadło’. SD: *pulkas* 1. «assistantia» (syn. *daugybė aplink stovinti*), SD¹ «orszak», 2. «połk; stado bydła», *avių pulkas* «owiec stado», *pasakėjų pulkas* «fraucymer, persony», *pulkas pėstinykų* «rota żołnierzów pieszych», *pulkas raitinykų* «rota konnych». Por. łot. *ganāms pulks* ‘stado’, *bišu pulks* ‘rój pszczoł’, *jātnieku pulks* ‘pułk kawalerii’, *kājnieku pulks* ‘pułk piechoty’ (war. *pūlks*, też f. *pūlka*). — Drw. *pulkais* adv. SD «rotami», *pūlkininkas* ‘pułkownik’, SD *pulkinykas* «połkownik», *pulkōjus* LzŻ ‘pułkownik’,

pulkorius ts. (Dowkont), cps. *pulkavedys* (por. *ved-*): *pulkavedys pēstinykų arba raitinykų* SD «rotmistrz». Vb. denom. *pulkuotis* ‘gromadzić się, skupiać się’ (⇒ błr. gw. *pulkavacca* ‘zbierać się w rój wokół pszczelej matki’, PzB 4, 185n.).

pulknūs, -i 4 p.a. gw. ‘pulchny, mający budowę miękką, gąbczastą, porowatą (o chlebie, cieście, gruncie, śniegu)’ — zapoż. z pol. *pulchny* (por. POLŽ 543; LKŽ nie zaznaczył obcości tego wyrazu). Zakończenie -nus ukazuje się w rodzimym syn. *purtnūs* (zob. *purt-*). Szerzej znany jest war. z uproszczoną zbitką -lkn-: *puknūs*. Z obocznym sufiksem: *puklūs* ‘pulchny – o chlebie, o palcach; puszysty – o ogonie tchórza’ (por. syn. *putlūs*), ⇒ *pūkliūs* ‘grubas – o prosięciu’. — Drw. *puknē* ‘pęcherz na skórze; wrzód’ (m.in. BRB). LEW 664 sprowadza to do pie. *peu-, *pou-, *pu-/pū- ‘nadymać, nadmuchiwać’; ALEW 824 podaje nieprawdopodobny wywód z zapożyczenia pol. *puchnienie* n. ‘Schwellung’. Vb. denom. *puknyti*, -ija, -ijo ‘o cieście: rosnać, tj. robić się porowatym, pulchnym’.

pùlokas 1 p.a. przest. (m.in. u Donelajtisa), np. *Jis šaudė su pulokais* ‘On strzela z pistoletów’. *Bet ir Duraką puloks perplyšdams pagadino* ‘Ale pistolet rozrywając się, zranił też D.’. SLA 183 objaśnia ten wyraz jako ‘Pistole’, LKŽ ‘pistoletas’ — zapoż. z pol. przest. *pulak* < *pulhak*, *pólhak* ‘gatunek muszkietu, rusznicy, ein *Doppelhacken*, eine *Art Feuerrohre*’ (L.), w częściowym przekładzie niem. *Halb-haken*. Por. polonizm błr. *pulhák* ‘rodzaj muszkietu’, stbłr. *pulgakъ*, *polgakъ* (ĖSBM 10, 212, POLŽ 544). Zob. też LEW 666.

pulpitas stlit.: SD *pulpitas rašytojo* «pulpit pisarski na stole», *pulpitas Bažnyčios* «pulpit kościelny» [‘podstawa pod mszał’] — zapoż. z pol. *pulpit* (← łac. *pulpitum* ‘podwyższenie z desek, trybuna’). Por. polonizm stbłr. *pulpitъ* ‘kazalnica’, błr. *pul’pít*, -u. Zob. SLA 183, POLŽ 144; brak w ALEW. Puryści wyrugowali *pulpitas* na rzecz rusycyzmu *piupitras* (zob.). Obok tego germanizm *pùltas* (zob.).

pùltas 1 p.a. 1. ‘pulpit mierniczy, sterowniczy’, 2. ‘pochyła podstawka na książkę, nuty, pulpity’ (DLKŽ) — zapoż. z nwn. *Pult* n. (z uproszczenia śrwn. *pulpit*, *pulpet* ← łac. *pulpitum*, EWD 1058). Zob. też *piupitras* i *pulpitas*.

pùlti, *púolu*, *púoliau* (war. *púolau*) 1. ‘paść, padać, przewracać się’, 2. ‘rzucić się, porywać się’, 3. ‘napadać, atakować, uderzać’, 4. ‘zleżeć (o mrozie)’, 5. ‘dobrze leżeć (o ubraniu)’, *i āšaras pùlti* ‘zalać się łzami, wybuchnąć płaczem’. War. prs.: *pulù*, *punlu*, *pulnù*, *pùlstu* oraz *puolù*, *puolnù* (LD § 597). SD: *puolu* «padam, upadam, powalam się, leczę», *puolu unt veido* «upadam na twarz»; *puola ir unt manys kasgi* «dostało mi się» (syn. *teko mi kas iž to*), refl. *puoluosi kitop* «uciekam się do kogo». Gwarowe prt. z suf. -ā-, *púolau*, jest odpowiednikiem stłot. *puolu* (LEGR § 607, Stang 1966, 378). Cps. *apipùlti* ‘opadać, otaczać, oblegać (o psach, pszczołach)’, *atpuolu* SD «odpadam w co znowu; odpadam, odstępuię», *ipùlti* ‘wpaść, upaść, dopuścić się’, *impuolu* SD «wpadam na co», *išpùlti* m.in. ‘powyzdychać, paść (o całym stadzie)’, *išpúola*, *išpúolė* ‘wypada, wypadało (coś zrobić)’, *išpuolu* SD «wyciekam, wycieka żołnierz; wypadam», *nupuolu* SD¹ «leczę» (syn. *skrindu*), «osierocieię» (syn. *vargstu*), «spadam; ubyvam», *parpulti* DP ‘upaść’, *parpuolu* SD¹ «obalam się» (syn. *pagriūstu*), «polegam» (syn. *pagulu*), «powalam się; upadam», *prapùlti* ‘zginąć, przepaść; zgubić się, zapodziać się’, *prapuolu* SD «ginę» (syn. *žūstu*), *pripùlti* ‘przybiec, -paść, -skoczyć; dorywczo coś robić; spaść na kogo – o chorobie, nieszczęściu; zdarzyć się, zajść; przypomnieć sobie’, *užpuolu unt ko* SD «napadam na co, popadam kogo». Odpowiednik łot. *pult*, *puolu*, *pulu* przest. ‘paść, padać’. Stosunek wokalizmów *uo* : *u* (SP pb. *ō : SZ *u), zupełnie odosobniony w czasowniku bałtyckim i wobec tego podejrzanym o innowację, nie został dotąd zadowalająco wyjaśniony. Na razie lansuje się hipotezę porównawczą, która łączy lit.-łot. *puol-*, rozumiane jako refleks pb. SP *pōl-, z równie

izolowanym ormiańskim aorystem *p'law* 'upadł' (< *p'ul- < *pōl(H)-), identyfikowanym jako SP pie. *peh₃lH-; odpowiedni SZ *ph₃lH- miałyby wydać lit. *pūl*-C. Zob. LIV² 463n. (ze znakiem zapytania przy formie lit. *pūolu*), Klingenschmitt 1982, 165n. i 171 (tu praforma ze SO: *poh₃lH-⁵³⁷), Petit 2004, 342n., ALEW 826. — Drw. od *pul*:- *pūldyti* (zob.), nomina: *prapultis* f. 'zguba, zniknięcie; nieszczęście, bieda', SD «zginienie», *pultis* SD «vcieczka, miejsce do którego vciekaia...» (syn. *nuoteka*, *prilinktuve*), *pultis neprieteliump* SD «zbieżenie do nieprzyjaciół», *prapultinė* SD «niebeśpieczeństwo» (syn. *prapuolis*, *pražuva*), *užpultojas* SD «naiezdnik» (syn. *užjotojas*), *priepultė* SD «przymiot, przypadłość». — Neoosn. *puol*:- *puolauti* 'zgodnie, dobrze współżyć, przyjaźnić się', *išpuolėti kam* 'wypaść na kogo z kolei (o pewnym powtarzającym się obowiązku)', *puolinėti* 'napadać, napastować; biegać we wszystkie strony', *užpuolinėju* SD «szturmuję». Postverbalia: *ánčpuolis* a. *ántpuolis* 'napad, atak choroby', *atpuolis* SD «odbiicie się wiatru, wody etc.; odpadnienie» (syn. *atsispirimas*), «odpadnienie w chorobę», *nuopuolis* DP 'wypadek; zgrzeszenie', *nupuolimas* SD¹ «upad, upadek, upadnienie», SD «spadnienie», *nupuolis* SD¹ «klęska» (syn. *pamušimas*), *puolenà* 'padlina', *prapūolėlis* 'zaginiony', *prapuolingas* SD «niebeśpieczny» (syn. *baisus*, *nedrūsus*, *nopginklus*), *prapuolis* SD «niebeśpieczeństwo» (syn. *prapultinė*, *pražuva*), *priepuolis* 'atak' (zob.), *puōlis* 'upadek', *užpuolimas* SD «naiazd; szturm», *užpuolis* 'napad', SD «naiazd, napadnienie na co». Cps. *saulopuolis* SD «podwieczor» (dosł. 'zapad słońca', por. *saulė*).

puļveris, -io 1 p.a. przest. 'spalona na węgiel/popiół szmatka lniana, używana niegdyś zamiast hubki do krzesania ognia i do zatamowania krwi' (*Padaryk pulverio, ba netekau pinties ir neturiu kuomi įskelt ugnies* 'Zrób pulweru, bo straciłem hubkę i nie mam czym wzniecić ognia'. *Jei įsikirtai koją, pabarstyk įkirtimą pulveriu, tai greit užgis* 'Jeśli zaciąłeś się w nogę, zasyp ranę pulwerem, to szybko się zagoi') — zapoż. z pol. gw. *pulwer* ts. (SGP IV, 452) ⇐ nwn. *Pulver* n. 'proch, pył'. Brak w POLŻ. Zob. też *pūverius*. — War. zdysymilowany: *pūrvēlis* (*Ar turi pūrvēlio ugniai inskilt?* 'Czy masz pulwer, żeby wykrzesać ogień?').

pūverius, -iaus 1 p.a. 'proch strzelniczy' (syn. *pāraķas*), też 'proszek' — zapoż. z nwn. *Pulver* n. 'proch, pył; proch strzelniczy' (GL 106n., LEW 675, Čepienė 75). Por. łot. *puļveris*, *puļvērs* ⇐ śrdn. *pulver* (Jordan 83). Zob. też *puļveris*.

pūmpa 1 p.a. 'pompa, np. strażacka' — zapoż. z nwn. *Pumpe* f. lub pol. przest. *pumpa*. Vb. denom. *pumpuoti* 'pompować; iść z trudem', *pėrpumpuoti* m.in. 'przetaczać krew'. — War. *pliūmpa* 'pompa; pompa studzienna' (też m. *pliūmpas*, *plūmpas*) ⇐ prus.-niem. *plūmpe*, por. GL 103, 106, LEW 626. Łot. *pumpis* 'pompa' ⇐ śrdn. *pumpe* (Jordan 83).

pūmpėti, *pūmpu* (war. *pumpū*), *pūmpėjau* 'narzekać, zrzędzić, gderać' — czasownik na -ė- od osnowy *pum-p-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *pum-pum* (wtórnie *pūmpt*, *pūmpt*, *pūmpt*). Paralele: *pāmpėti* ⇐ *pam-pam*; *bāmbėti* ⇐ *bam-bam*; *būmbėti* ⇐ *bum-bum*. — Z innymi sufiksami: *pūmpėnti* 'jęczeć', *pūmptinti* a. *pūmpinti* 'uderzać z odgłosem (o bębnie, o młóceniu); chciwie pić, chleptać', *pūmpsėti* 'bulgotać (o fermentacji); spadać z odgłosem (o jabłku); uderzać z głuchym odgłosem', *pūmptėrėti* 'spaść z łóżka'.

puņcē 2 p.a. gw. 'cunnus, vulva' ⇐ prus.-niem. *punze* 'cunnus' (GL 106). LKŽ notuje *puņcē* również w znac. 'mała dziewczynka' (*Anos visos tokios nedidelēs – puncikēs*) oraz 'mała ryba karpiowata, jaż (?)', *Leuciscus jeses*.

⁵³⁷ Postuluje on pbsł. *pōla- < pie. *poh₃lH-, przy czym słowiańskie prs. *padō*, *padeši* tłumaczy zmieszaniem refleksu psl. *pōle/a- z derywatem od synonimicznego pwk. pie. *ped- 'padać, upadać' (por. wed. *papāda* 'ist niedergesunken', LIV² 458).

pūndas 1, 3 p.a. stlit. 1. 'pud jako jednostka wagi', 2. SD «gwicht, waga szalna» (syn. *svaras*), 3. SD «kamień waga» ['jednostka wagi w Polsce równa około 16 kg', SPXVI] — prawdopodobnie jest to zapożyczenie z prus.-niem. *pund* 'jednostka wagi', por. nwn. *Pfund* n. Zob. szczegóły w GL 106n. O próbie wyprowadzenia *pūndas* ze strus. **pōdū* (zaświadczone *pudū* 'pud, jednostka wagi soli, miodu') zob. Būga, RR III, 751, za nim SLA 193, LEW 667 (brak w ALEW). — NB. Stlit. *puntas* 'funt' (CHB), gw. *pūntas* pochodzi z pol. *funt* 'jednostka wagi od 350 do 560 g' ⇐ śrwn. *phunt* n. (inaczej LKŽ X, 919: wprost z nwn. *Pfund* n.). Zob. też *funtas*. — Drw. *pundēlis* 'pół puda, np. mąki, ziarna' (*Čia ne pūdas, o tik pundēlis tėra* 'Tu nie pud, lecz tylko pół puda'), cps. *šimtapundis* SD «cetnar» (syn. *šimtas pundų*), ⇒ *šimtapundinis* SD «cetnarowy». NB. Stbłr. *pundelb* 'jednostka wagi równa 16 kg' (*goroxu poľbočki, soli pundeli dva*, HSBM 37, 413) jest lituanizmem. Osobno zob. *pūdas*.

pundēlis, -io 2 p.a. gw. 1. 'wiązka, zwł. wiązka dwudziestu garści lnu', 2. 'związany pęk suchych gałęzi, chrustu', 3. bot. 'kwiatostan' — zapoż. z prus.-niem. *pundel* (GL 107), por. nwn. *Bündel* n. — Vb. denom. *puñduliuoti* 'owijać, zawijać, np. dziecko w pieluchę; czochrać, targać (przędzę)', refl. 'długo się pakować, wiążąc tłumoki; kłębić się – o dymie'. — Drw. wsteczny: *pūndas* 'wiązka, pęk (chrustu, marchwi); tłumok, zawiniątko; stos (książek), kupa' (por. *erēlis* ⇒ *ēras*; *gizēlis* ⇒ *gizas*). Od *pund-* pochodzą *pūndulas* a. *puñdulas* 'tobół, np. siana, ubrań', *pundulys* 'pęk; pakunek owinięty w tkaninę, tłumok, tobół; kłęb dymu'.

pūnē I 4 p.a., *pūnē* 2 p.a. gw. 1. 'plewnik' (war. *pūnià*), 2. 'obora, chlew', 3. 'okólnik dla bydła', 4. 'buda, szopa, szałas na polu lub pastwisku', 5. 'nora, pieczara'. SD *pūnē* «chlew» (syn. *gurbas*), «obora» (syn. *namas*), *oškinē pūnē* «koziarnia». Cps. *šalipūnis* 'zadaszone miejsce przy stodole' (por. *šalis*). Odpowiednik łot. *pūne* a. *pūnis* 'plewnik; szopa do przechowywania siana, słomy; szopa na narzędzia rolnicze a. rybackie', stłot. *pūnis* 'chlew, stabulum' (Elger). Būga, RR II, 524n. wyprowadzał *pūnē* I i *pūnē* II (zob.) z jednego etymonu, założywszy znacz. etym. 'kupa (plew, słomy, gnoju)'. Przesuwkę znaczeniową od 'kupa' do 'szopa, obora' zilustrował on takimi m.in. paralelami, jak łot. *gubenis* 'kupa, sterta' i 'szopa na słomę' oraz lit. *kūgis* 'stóg siana, słomy' i *kūginys* 'obora dla owiec, chlew świński'. Dalszego wywodu nie ma. Tymczasem Brückner 1877, 123, za nim LEW 667 uważają litewski wyraz za sławizm, por. stbłr. XVI w. *punja* 'obora dla bydła; szopa na siano, słomę; ilość siana mieszcząca się w puni', błr. *púnja* 'plewnik' (podobnie ME III, 447 o odpowiedniku łotewskim). Do czasu ustalenia etymologii *pūnē* kwestia zapożyczenia musi pozostać w zawieszeniu. Współcześni badacze uważają ros. *púnja* za lituanizm, zob. Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 68 = Urbutis 2009, 327, 381, Laučjute 20 (pol. gw. *punia* 'szopa na siano' może być białorutenizmem). — N.m. *Punià*, *Puniaĩ*, *Papunē*⁵³⁸ – niezgodny z *pūnē* wokalizm krótki tych nazw można traktować jako wtórny. W grę wchodzi dwa czynniki: 1° oddziaływanie formy słowiańskiego odpowiednika, 2° neoapofonia typu SP *ū* ⇒ SZ *ũ* (por. *tūnys* ob. *tūnēti*; *bugštūs* ob. *būgštūs* i *vėputė* ob. *vėpūtė*).

pūnē II 4 p.a. gw. 'szerszy, grubszy koniec jaja', por. *Kiaušinio du galai: laibagālis ir pūnē*. LEW 667 zestawia z łot. *puns*, *puna*, *pune*, *pūnis* 'wzniesienie; guz, narośl na drzewie, grzyb drzewny' oraz *paūre* 'wierzchołek, tył głowy, czaszka, czoło'. Paralela semajologiczna: *gūgas* 'guz, garb' i 'szerszy, grubszy koniec jaja' (zob. *kāugē*). Zob. też *pūčkā*. — NB. Do łot. *pun-* jest oboczniak *paun-*, por. łot. *pauna* 'czaszka, czerep' (war. *paūns*₂), 'kość czołowa; głowa, łeb; gęba, pysk' (ME III 128, Būga, RR II, 525), z neoapofonii SZ *pun-* ⇒ SP *paun-* (por. łot. *bruzdēt* ⇒ *brauzdēt*; lit. *gūrti* : łot. *gaurs*).

⁵³⁸ Tu też należy pol. n.m. *Puńsk* w Sejneńskim, dawniej *Puńsko*. Litewska replika tej nazwy brzmi *Pūnškas*, gw. *Pūnckas*. Pochodzi prawdopodobnie ze sławizacji nazwy lit. **Pun-išk-as*, por. n.m. *Puniškiai*.

pūnšas 1 p.a. ‘napój poncz’ — zapoż. z ros., błr. *punš* (← nwn. *Punsch* m. ← ang. *punch*, zob. Kluge-Seebold 571).

púodas 1 p.a. 1. ‘naczynie do gotowania i przechowywania potraw’, 2. ‘garnek gliniany’ (DP ‘garniec’, SD «dzban, garniec»), 3. ‘garniec jako miara objętości’ (*pusē puoda* SD «poł garca», *pus untro puodo* SD «połtora garca»), 4. ‘sagan żeliwny’, 5. ‘kafel’, 6. przen. ‘głowa’, 7. ‘rodzaj sieci rybackiej, tzw. «bučius»’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *puōds* ‘garnek’, drw. stpr. *podalis* EV ‘Bosetop [böser Topf]’, ‘stłuczony, bezużyteczny garnek’ (Trautmann 1910, 402). Rekonstruuje się pb. *pōd-a-, mianowicie przy założeniu, że jest to formacja na st. wzdłużonym (WSO) w stosunku do odpowiednika pgerm. *fata- n. ‘naczynie’, por. ags. *fat*, śrdn. *vat*, ang. *vat*, stwn. *faʒ*, nwn. *Faß* n. ‘beczka’ (LEW 668). Do pie. *ped-/pod- ‘ująć, objąć, pomieścić w sobie’. Zob. IEW 790, NIL 529, 537, przyp. 71. ALEW 827 tłumaczy wokalizm *uo* tzw. prawem Wintera. — Drw. *puodālis* žm. ‘garnuszek’, *puodēlis* a. *puodēlis* ‘garnuszek, kubek z uchem, filiżanka; główka grzyba, kapelusz’, *puodŷnē* ‘gliniany garnek’ (⇒ błr. gw. *podzinka*, PZB 4, 33), *púodynē* ‘drewniana misa do ucierania maku, konopi’, *púodininkas* ‘garncarz’, *puōdžius* ts. Niejasna jest budowa *puočius* b.z.a. ‘niewypukły gliniany garnek’. — Cps. *púod(a)dangtis* ‘pokrywka’, z degeminacją *d.d*: *púodangtē*, žm. *puñdangtis* (por. *dañgtis*), *púodadegis* ‘kto wypala garnki’ (por. *dēgti*), *púodagalvis* peior. ‘kto ma głowę wielką jak garnek’, por. *galvā* (war. *puodžiagalvis*, *púodžgalvis*), *púodakelis*, -*kelŷs* ‘szmata używana przy podnoszeniu garnka znad ognia’, war. *púodakilis*, -*kilŷs* (por. *kēlti*, *kilti*), *púodakilēs šākēs* f.pl. ‘widły do wyjmowania garnków z pieca’ (por. *kilti*), *puodažiedys* ‘garncarz’ (por. *žiēsti*), *puodinktē* SD «pokrywka kuchenna» < *puod-dengtē (por. *deñgti*), *púodlaižis* ‘łasuch’ (dosł. ‘wylizywacz garnków’, por. *laižyti*), *púodlipis* ‘naprawiacz garnków’ (por. *lipyti*, *lipinti* ‘lepić’), *púodšakēs* f.pl. ‘widły do garnków’ (por. *šākēs*), *púodšukē* ‘skorupa garnka’ (por. *šukē*), *púodvežis* ‘nicpoń, niezguła’ (por. *vēžti*), *púodžiedis* a. *puodžiedŷs* ‘garncarz’, *puodžydis* DP ts. (por. *žiēsti*, WSZ *žyd*). NB. Człon I *puoda°* ma war. *puode°* i *puodi°*, por. *púodekelis*, -*kelē*; *púodikelis*, -*kēlē*. Zob. też *puodmentas*. — Nazw. *Puodŷs*, *Puodžŷs*, *Puōdžius*, *Puodžiukaitis*, *Puodžiukauskas*. N.m. *Puōdžiai* 7x, *Puodžiaĩ*, *Puōdžiškiai* 2x, *Puodžiālaukē*. N.rz. *Puōdiškis*, *Puōdupis*, *Puōdžupis*.

puodmeñtas 1 p.a. (LEX, CGL, Kurschat) ‘podstawa pieca kaflowego, Kachelofenfuß’ — przekształcenie wyrazu prostego *pundmeñtas* < *pundameñtas* ‘fundament’ (zob. *fundameñtas*) na złożenie z I członem *púodas* ‘kafel’, mianowicie w celu odwzorowania odpowiednika nwn. *Kachelofen-fuß*. Brak tego przykładu u Kabašinskaitė 1998.

puōšti, *puošiu*, *puošiaũ* ‘zdobić, ozdabiać, przystrajać, upiększać’ (war. *púošti*), *nupuōšti* ‘ozdobić, upiększyć’, ‘pozbawić czego, ograbić; poniżyć, upokorzyć’. War. akc. *púošti* (por. Būga, RR II, 511n.). Refl. *puōštis* ‘stroić się (o dziewczętach); ubierać się odświętnie’ — czasownik quasiprymarny, oparty na prs. iteratywno-kauzatywnym *puošiu* do inf. *puošyti, to z pb. *pōš-ĩ- ← pie. *pōk-ėje- (?). Odpowiada łot. *pūost*, -*šu*, -*su* ‘czyścić, sprzątać, zamiatać, karczować; zdobić, upiększać; szybko iść, bieć’, refl. *pūostiēš* ‘stroić się; doprowadzać się do porządku, szykować się’. Słuszne wydaje się ujęcie Jēgersa 1966, 14 (za nim LEW 669), że to jęz. łotewski zachował tu prymarne znaczenie werbalne, mianowicie ‘oczyszczać z krzaków, drzew, karczować’ i że jest ono związane z pwk. pie. 1 *pek- ‘rwać (wełnę, włosy), zrywać, szarpać’ (zob. LIV² 467), a nie z pie. 2 *pek- ‘cieszyć się’ (*ibid.*). Por. SE s.v. *pēšti*, *pešũ*. Zwraca uwagę brak refleksu SO †paš-. Przypuszczalny rozwój znaczeniowy: ‘wydrzeć, wyplewić; wykarczować’ ⇒ ‘sprzątnąć’ ⇒ ‘zrobić czystym’ ⇒ ‘zrobić ładnym dla oka’. — Drw. *pāpuošalas* ‘ozdoba’, *puošėiva* a. *puošėikā* c. ‘kto lubi się stroić; strojniś; strojnisia, modnisia’, *puošmenā* ‘ozdoba, ozdóbka’, *puošnūs* ‘ozdobny, piękny; wspaniały; strojny, wykwintny’ (⇒ *puošnius* ‘kto lubi się stroić’, *puošnéiva* c. ts.). — Z insercją *k* może tu należeć *púokštas* ‘pek, garść’ (syn. *kuokštas*), *púokštē* a. *puōkštē*

‘pęk, garść ziół, kłosów, kwiatów, piór; bukiet’.

puotà 4 p.a., *púota* 1 p.a. ‘biesiada, uczta, bankiet’. SD: *puota* «bankiet» (syn. *girtė*), «biesiada; kolacya», *puota pakasynų* «pogrzebny obiad, stypa», *puota paleistuvų* «rozgardias, biesiada rospustna», *skalsi, gausi, apstinga puota, girtė* «hoyne częstowanie». Jeśli akcentuacja *púota* jest starsza niż *puotà*, to wyraz może kontynuować formację *pie*. *póh₃-teh₂-. Pwk. w SO ukazuje się również w gr. πῶμα ‘napój’ < *pie*. *póh₃-mñ. Por. SE: gr. eol. πῶνω ‘piję’, πῶθι ‘pij!’, wed. *ápāt* aor. ‘wypił’, łac. *pōtus*, -ūs m. ‘picie, napój’ ← *pie*. *peh₃- (por. LIV² 462n.). Zob. też LEW 669n., ALEW 827n. NB. Wyrażanie treści ‘pić’ formą lit. *gėrti* polega na innowacji (zob.). — Drw. *puotinyčia* ‘karczma’ (neol. Dowkonta), *puotinykas* SD «godownik, coniuia», war. *puotiniñkas*. Cps. *puotadarys* SD «biesiadnik, co vcztę sprawuje». Vb. denom. *puotáuiti* ‘biesiadować, ucztować, bankietować; upijać się’, *puotauju* SD «biesiaduję, bankietuję», *tu juokies, gláudoji, puotáuji* DP 10₂₅ ‘ty się śmiejesz, żartujesz, biesiadujesz’. Uderza podobieństwo do *pútauti* m.in. ‘ucztować, używać, hulać’ (zob.).

pupà 2 p.a., zwykle pl. *pùpos*, -ų 1. bot. ‘bób, Vicia faba maior’ (*Pupa ne javas, ožka ne gyvolis, merga ne žmogus, marti ne šeimyna* ‘Bób to nie zboże, koza nie zwierzę, dziewczyna nie człowiek, synowa nie rodzina’), por. łot. *cūku pupa*, 2. bot. ‘biały łubin, Lupinus albus’ (por. łot. *vilka pupa*), 3. bot. ‘fasola, Phaseolus coccineus, Phaseolus vulgaris’ (por. łot. *kāršu pupa, turku pupa*). Trudne. Może być motywowane przez czasownik typu łot. *paupst, paupstu, paupu* m.in. ‘nabrzmiwać, puchnąć’, podobnie jak sb. łot. *pups* ‘piers kobieca’, *pupulis* ‘zgrubienie w nici’ (ME III, 128, 414n., LEW 671). Por. też *pūmpti* ‘nabrzmiwać, pęcznieć’ (s.v. *paṁpti*). — Drw. *pupēle* bot. ‘fasola, Phaseolus’, *pupēlės* f.pl. 1. ‘fasola’, 2. ‘ziarno różnych roślin’ (*pupēlių kavà* ‘kawa w ziarnach, ziarnista’), 3. DP ‘pąkowie’ [‘pąki na gałęziach’]; *pupiena* ‘pole po bobie’ (por. *žirniena*), *pupiēnė* ‘zupa z bobu’, *pupienójai* m.pl. ‘nać bobu’, SD <pupinaiey> «bobowiny», *pupójas* a. *pupojys* ‘łodyga bobowa’ (por. łot. *pupāji* m.pl. ts.), *pupýtė* a. *pupūlis* ‘bobek, bobiątko – o małym dziecku’, *pupulėlis* a. *pupuliukas* ‘bobeczek’ (*Pupulėliau, ko verki?* ‘Czemu płaczesz, bobeczku?’). Cps. *pūparaškis* (zob. *raškyti*), *pūpžydis* a. *pūpžystis* 1. ‘czas kwitnienia bobu’ (por. *žydėti*), 2. przen. ‘przednówek, nędza, głód’ (*Na, jagu jau par pūpžydį išgyve[n]sim, tai paskui badu nemirsim* ‘No, jeśli już przetrzymamy przednówek, to potem już z głodu nie pomrzemy’. *Dabar pats pūpžystis – nēr nė cento pinigų* ‘Teraz akurat przednówek, nie ma ani grosza’). Vb. denom. *pupáuiti* ‘zrywać bób’. — N.m. *Pūpiai, Pupiaĩ, Pupiniai, Pūpiškiai, Pupójai*, cps. *Pūpkaimis, Pūpkuliai, Pūplaukiai*. Tu też stpr. n.m. *Pupayn, Pupekaymen, Pupkaym, Pubkaym* (AON 137, 232).

pūpė 2 p.a. gw. ‘kolebka, kołyska’, np. *Eik, vaikuti, pūpėn, apklosiu šiltai ir čiūčiuok* [miegot] ‘Idź spać [dośł. do kołyski], malutki, ciepło cię okryję i będziesz spać’. Nawiązanie w łot. *pūpas* f.pl. ‘kołyska’. Wyraz z języka dzieci. LEW 671 wiązał raczej z przenośnym użyciem wyrazu *pupà* ‘bób’ w pieszczotliwych zwrotach do dziecka, np. *Tai mano pupýtė* ‘To moje bobiątko [dzieciątko]’. *Eik, pupute, gult!* ‘Idź, bobiątko, spać!’. Ale przy takim ujęciu pozostałaby niewyjaśniona długość *ū*.

pupėti, *pupù*, *pupėjau* 1. ‘wydawać głuchy, urywany dźwięk’, 2. ‘spadać z odgłosem’, 3. ‘bulgotać’, 4. ‘mamrotać, gderać’ — czasownik na -ė- od osnowy *pu-p-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *pù-pù*; *pùpt* o spadaniu (owoców z gałęzi), o ciskaniu, uderzaniu, stękanii i o pykaniu fajki. — Z innymi sufiksami: *pūpinti* ‘uderzać z hałasem, bić, chłostać, młócić, rąbać; pić z gulgotem, siorbać’, *pupnóti* ‘spadać z odgłosem (np. o jabłkach); brnąć po śniegu’ (⇒ *pūpn-yti*), *pupsėti* ‘spadać; bulgotać; cmokać, pykać fajkę’ (⇒ *pups-ėnti*).

pùpkė I 2 p.a. gw. ‘młot drewniany do wbijania pali, szlaga, baba’ (*Ta pùpkė per*

lengva, negaliu įkalt kuolo ‘Ta szlaga jest za lekka, nie mogę [nią] wbić pala’) — nazwa narzędzia na -*kė* od pwk. *pup-* pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *pùpt* i drw. *pùpinti* ‘uderzać z odgłosem, np. młotem, młócić cepami, rąbać siekierą’, *užpùpinti* ‘zabić na polowaniu’. Paralela: *pleišké* ‘klin; dłuto’ $\Leftarrow$ *plėišėti* ‘pękać, łupać się’.

pùpkė II 2 p.a. gw. ‘lalka’ — drw. na -*kė* od *pùpė* ts., co zapożyczone z nwn. *Puppe* f. (GL 107). War. *pùpkė*.

pūpuolė 1 p.a., *pūpuolė* 3 p.a., też z krótkim ũ: *pupuolė* 3 p.a., *pupuolė* 2 p.a. gw. 1. ‘pączek kwiatowy, liściowy’ (syn. *puṁpurās*), 2. ‘bazia, kotka wierzby, olchy, brzozy’ (syn. *žirginỹs*) — analiza: *pūp-uol-*, deverbativum od pierwiastka widocznego w *pripūpti*, -*ia*, -*ė* gw. ‘wezbrać, nabrać wilgoci, nasiąknąć wodą (o roli po deszczu)’, też ‘zaokrąglić się (o ciężarnej kotce)’. Znacz. etym. ‘to, co nabrzmiało, napęczniało’ $\Rightarrow$ ‘pąk przed pęknięciem’. Sufiks jak w *skauduolė* ‘bolące miejsce, wrzód’, *spaṅguolė* ‘żurawina’, por. ŽD 191 (*pūpuolė* pominięte). Nieco inaczej LEW 671, który wychodzi od *pūp-só-ti* ‘być wypukłym, napęczniałym, wystawać, odstawać; o kieszeni, pazusze: być wypchaną, pełną; o kobiecie: być w ciąży’. Pierwiastek onomatopeiczny, por. wykrz. *pūpt* o uderzeniu, młóceniu, o zwaleniu się. — SD *pūpuolių nedėlia* «kwietna niedziela», dosł. ‘niedziela pąków’, oznacza ‘Niedzielę Palmową, ostatnią przed Wielkanocą’ i jest odpowiednikiem *Verbos* (m.in. DP, BRB), *verbinė nedėlia*.

pupūtis, -*čio* 2 p.a. ‘ptak dudek, Upupa epops’ — drw. na -*ut-* od onomatopeicznej osnowy *pu-p-* z powtórzonego wykrz. *pù-pù*, imitującego głos ptaka (*Pupūtis, kur medį kapo[ja]*, *pu pu pu gieda*). Podobnie zbudowane nazwy ‘dudka’ to *dudūtis* i *kukūtis*; inne: *lukūtis*, *lupūtis*. Odpowiedniki łotewskie: *puputis* oraz *pupukis*, *pupikis*, *pupucis*, *pupudze* (ME III, 415).

pūrai, -*ũ* 4 p.a. m.pl. żm. ‘pszenica ozima, Triticum’. War. *pūras* 4 p.a., *pūrai* 2 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *pūri* ‘ozimina’, war. *pūri*² (temat wyrównany do nazw innych zbóż, por. *kvieši* ‘pszenica’, *rudzi* ‘żyto i mieżi ‘jęczmień’), stpr. *pure* Ev ‘stokłosa żytnia, Trespe [Getreidekraut, Bromus secalinus]’ (Trautmann 1910, 412). Prawdopodobnie jest to drw. od pb. **pūra-* < pie. **puH-ró-* lub **pH-uró-* ‘pszenica’. Brak akutu można tłumaczyć metatonią cyrkumfleksową (Derksen 1996, 70). Por. z jednej strony gr. *πῦρ* m.pl. ‘pszenica’, z drugiej strony res. *pyro* ‘chwast zbożowy’, sch. *pīr*, słh. *pīra*, czes. *pýr*, drw. ros. *pyrėj* ‘perz’, stpol. *pyrz*, pol. *perz*, -*u* 1. ‘Triticum repens, pospolity, bardzo uciążliwy chwast’, 2. ‘dzika pszenica’, < psł. **pyrijī*. Dalszy wywód niepewny. Zob. BSW 232, LEW 671, Vaillant IV, 641. De Vaan 500n. ujął *pūrai* jako substantywizację przym. **pūra-* ‘o ziarnie: czysty, oczyszczony’ < pie. **puh₂-ro-*, co odpowiada łac. *pūrus* ‘czysty, niezabrudzony’, stir. *ūr* ‘zielony, świeży’. Znacz. etym. ‘ziarno oczyszczone z plew’. Beekes 2010, 1263 przychyła się do poglądu, że **pūro-* to stary wyraz wędrowny (‘Wanderwort’). — Drw. *pūriena* a. *pūrienà* ‘rzysko pszeniczne’.

pūras 1 p.a. 1. hist. ‘korzec, miara zbożowa równa 24 garncom; miara zboża’ (por. łot. *pūrs* ‘skrzynka ziarna siewnego’), 2. przen. ‘mnóstwo’ — zapoż. z błr. gw. *pur* (zob. ĖSBM 10, 227), por. ros. *pur* ‘miara zboża’, pol. *pur*⁵³⁹. Sporne. Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 68 (= Urbutis 2009, 382) opowiada się za odwrotnym kierunkiem zapożyczenia, czyli za lituanizmem w słowiańskim. Osobno zob. *pūrka*. NB. LEW 671n. za Perssonen uważał za prapokrewne z *pūnė* II ‘grubszy koniec jaja’. — Drw. *pūrininkas* ‘najemny robotnik rolny, dla którego gospodarz wysiewał korzec lnu’, cps. *penkiapūris* adi. ‘o piwie: zrobione z pięciu

⁵³⁹ Por. za Sw V, 435: *Pur*, -*a*, lm. -*y* 1. ‘miara zbożowa’: Do pura wchodzi garncy 16, więc do beczki wileńskiej wchodzi purów 5; gdy zaś 45 purów wchodzi do łasztu ryckiego, zatem 8 beczek i jedna ośmina składają łaszt rycki. 2. ‘miara zawierająca 24 garnce’.

korców ziarna', *penkiapūris* sb. 'ten, kto potrafi podnieść pięć korców' (por. *penkì*), *pūravietė* 'pole zasiane korcem zboża' (por. *vietà*), *pūspūris* 'pół korca, np. żyta' (por. *pūsė*).

pūrka 1 p.a. gw. 'miara zbożowa'. *Berlyno pūrka* według standardu giełdy berlińskiej miara ta wynosiła 187 gramów dla pszenicy lub 178 gramów dla żyta – na ćwierć litra, por. NDŽ III, 457. Jest to zapoż. z ros. *pūrka* (LEW 672, s.v. *pūras*). Por. wyżej *pūras*.

puṛkšti, puṛškiù (war. *purkščiù*), *puṛškiaũ* (war. *purkščiaũ*) 1. 'pryskać, spryskiwać', 2. 'mżyć – o mżawce, deszczu', 3. 'parskać, fukać (o kocie), prychać; kichać; wybuchać śmiechem', 4. 'zapładniać – o kogucie' (syn. *minióti*), refl. *puṛkštis* m.in. 'parzyć się – o ptakach i zwierzętach' — czasownik pochodny od wykrz. *puṛkšt*, *puṛkšt*. Wątpliwe jest stwierdzenie LIV² 492, jakoby *puṛškiù* było kontynuacją praformy ie. *pṛs-ské- (pwk. pie. *pres- 'pryskać'). Por. synonimy *puṛkšti*, *pluṛkšti*. — Drw. *puṛkščioti* 'fukać, parskać, prychać', *puṛkštauti* 'fukać, parskać', nomina: *puṛkšlỹs*, -ė 'porywczy, popędliwy człowiek, gorączka', *puṛkšnà* 1. 'mżawka, drobny deszcz' (por. *drabnà*, *murknà*), 2. 'ktoś porywczy, skory do gniewu' (por. *siusnà*, *skursnà*), *puṛkštas* 'mżawka; człowiek drażliwy, opryskliwy'. — Obok tego *puṛšk-V*: *puṛškauti* 'złościć się, prychać, fukać w gniewie', nomina: *puṛškals* 'mżawka; rozbryzg, bryzgi; płyn do spryskiwania czego; przyrząd do rozpryskiwania', *puṛškė* 1. 'mżawka', 2. 'woda gazowana', *puṛškius* 'człowiek łatwo wpadający w gniew', też o dziecku: 'płaksa, bekasa', *puṛškulỹs* 'przelotny deszcz'.

purlėtis, purlėjuos, purlėjaus stlit. 'ociągać się, robić coś powoli' – lekcja na podstawie hapaksu w SD <purlaiuos> «burdam się, segniter me accingo operi» (syn. *tingiai išsirinku, ir prademi kų dirbti*). Por. pol. XVI w. *burdać się* 'robić coś powoli, grzebać się, guzdrać się, marudzić'. LKŽ X, 962 umieścił Szyrwidowy lemmat s.v. *pūrlioti* z lekcją *purliuojosi*; tak samo postąpił ALEW 828. Natomiast LEW 673 odtwarza *purlėtis*, słusznie zdając sprawę ze wschodnio-litewskiej zmiany *lė* w *la* u Szyrwida. Bez etymologii.

puṛslas 2, 4 p.a., *puṛslas* 1 p.a., zwykle pl.t. *puṛslai, puṛslai* 1. 'rozbryzgi śliny, wody, błota; piana na ustach', 2. 'bańki ma wodzie; bańki mydlane', 3. 'uderzenia fali o burzę łodzi'. Z innymi sufiksami: *puṛslos* f.pl. 'bryzgi, piana przyboju', *puṛslà* 'szaruga, słota', *puṛslà* c. 'kto mówiąc bryzga śliną', war. sonoryzowany: *puṛzlà* 'rzadka kasza; człowiek niechlujny, zaśliniony'; *puṛslės* (zob.). Ostateczną podstawą wymienionych wyrazów jest wykrz. *puṛst*, *puṛst* o szybkim ruchu, o chluśnięciu wodą, o rzuceniu ziarna kurom. W związku z tym niepewna wydaje się rozważana w LEW 674 apofonia *purs-* : **pars-* (łot. *pārsla* 'płatek śniegu'). Zob. też *puṛslės*. — Vb. denom. *puṛslóti* 'bryzgać, rozpryskiwać się; mówić z pianą w kącikach ust; padać – o deszczu', *puṛzlóti* 'pluskać się w wodzie, rozpryskując ją, chlapać się (zwykle o nieczystej wodzie); jeść niechlujnie', *puṛzlinti* 'rozpryskiwać wodę, mącić wodę (o kaczkach); brudzić (podłogę)'.

puṛslės, -iũ 4 p.a. f.pl. 'nozdrza konia' — prawdopodobnie stoi w związku z zanikłym czasownikiem utworzonym od wykrz. *puṛst*, *puṛst* m.in. o szybkim ruchu, o chluśnięciu wodą. Paralele: *šniṛpšlės* 'nozdrza' ⇐ *šniṛpšti* 'parskać; smarkać' ⇐ *šniṛpš(t)*. Odpowiednik łot. *puṛslas* f.pl. 'gęba, morda, pysk' przedstawia metonimię na zasadzie *pars pro toto* (por. lit. *šniṛva* 'pysk, morda' wobec *šniṛvės* 'nozdrza'). Zob. też *puṛslas*. — Drw. *puṛslius* 'smarkacz', *puṛzlỹs* 'niechluj, brudas'.

purt-, neoosnowa na -t-, wyabstrahowana z ptc. prt. pass. *išpūrtas* do *pūrti* 'stroszyć się; robić się pulchnym, porowacieć' itd. Drw. werbalne: *puṛsti*, *puṛsta*, *puṛto* 'tracić twardość, jędrność, mięknać, porowacieć, parcieć; brzęknąć, nabrzmięwać, puchnąć; gnić, butwieć, próchnieć', *puṛtėti*, *pūrtu*, -ėjau 'drzeć, trząść się', *pūrtinti* 'trząść, potrząsać (jabłonią), trzepać, wytrzepywać na wietrze', *pūrtyti*, *pūrtau* (war. *pūrtiju*), *pūrciau* (war. *pūrtijau*) 'trząść, potrząsać drzewem, głową; trzepać odzież, przewracać siano; robić

rewizję', *supūrtyti* 'spulchnić ziemię', refl. *pūrtytis* 'wzbraniać się przed czym, wymigiwać się, robić uniki', *pasipūrtyti* 'otrząsać się, wzdrygnąć się, zżymać się', *purtnóti* 'trząść się; potrząsać czym'. — Drw. nominalne: *išpurtes*: SD¹ <ižpurtis> «purchaty» ['dziurkowaty' L.], *išpurtes kaip ridikas* 'sparciały jak rzodkiewka', *pūrtas* 'dreszcz', *purtnūs* 'sypki (o ziemi, śniegu); porowaty, pulchny, miękki; napuszony, puszysty (o włosach, o poduszce)' – z neosuf. -nus⁵⁴⁰ (por. *glodnūs*, *lobnūs*), *purtókšlis* 'miejsce wypróchniałe w drzewie; spróchniałe drzewo', *purtulys* a. *puřtulis* 'dreszcz', *purtūs* 'miękki; spróchniały' (*Purčiū medžiu pečiaus neinšildysi*). — LEW 675 przytoczył za Būgą (RR II, 111) porównanie lit. *purt-* z psł. *pūr- w czasownikach strus. *ispūrtiti* 'zepsuć', ros. *pórtitʹ* 'psuć, uszkadzać, marnować' i pol. *parcieć* 'tracić jędrność, soczystość – o owocach, warzywach'. Neoosn. *pūr-t-* powstała w obu grupach językowych najprawdopodobniej niezależnie, przy czym trzeba zauważyć, że psł. *pūr-t- przedstawia derywat od prymarnego czasownika psł. *prēti 'butwieć pod wpływem wilgoci i ciepła' (zob. s.v. *pūrti*).

pūrti, *pūra* (*pura < *pu-n-ra; war. *pūrsta*), *pūro* 1. 'stroszyć się, jeżyć się, podnosić się do góry (o piórach, włosach, sierści), rozkudłać się, rozczochrać się', 2. 'robić się sypkim, puszystym, pulchnym (o cieście), miękkim (o ziemi, glebie), porowacieć (o lodzie)', 3. 'pęcznieć, brzęknąć, nabrzmiawać, puchnąć; pokrywać się pączkami (o gałęzce)'. Odpowiednik łot. *izpurt* 'nastroszyć się', *purēt*, -u, -ēju 'potrząsać (głową); drzeć, trząść się'. Wydaje się, że lit. znaczenia 1. i 2. pozwalają powiązać pwk. *pūr-C* z praformą pie. *prh₁-C, będącą st. zanikowym do pwk. *preh₁- 'anblasen, anfachen, rozdmuchiwać, dmuchając rozniecić przygasający ogień', por. gr. πίμπρημι, aor. ἔπρησα 'spalić; rozdmuchać, rozdać'. Zob. LIV² 489. — Niewykluczone, że do tego samego pierwiastka należy psł. *prēti 'butwieć pod wpływem wilgoci i ciepła, odparzać się', por. ros. *pretʹ*, *prēju* 'butwieć, gnić', pol. *przeć*, *przeję* 'przeć, gnić'⁵⁴¹. Pwk. *prē- może być kontynuacją st. pełnego, < pie. *preh₁- (zob. wyżej). LIV² uważa, że *prē- jest z pochodzenia osnową aorystu (*prē(s)t); o lit. *pūrti* nie wspomina. — Drw. *pūrenos* f.pl. 'pulchna ziemia', *puriena* bot. 'kaczeniec, *Caltha palustris*', war. *purienas* (por. łot. *puřna*, *purins*, *purene* 'Dotterblume', LEW 672), *purūnas* a. *purūnēlis* 'pączek na gałęzce' (war. *puruonēlis*), *purūs* 'sypki, miękki, niespójny, pulchny, gąbczasty', ⇒ vb. denom. *purēnti* a. *pūrinti* 'wzruszać ziemię, spulchniać' (*Sliekai purina ir trēšia žemę*), też 'potrząsać poduszką, pierzyną, żeby przywrócić jej puszystość; czochrać włosy'. — Neopwk. *purst-* (≡ *pūrsta*): *pasipūrstinti* 'nastroszyć się, nadać się' (por. *birstinti* ≡ *birsta*). — WSZ *pūr-*: *pūrēti*, -i, -ėjo 'być pulchnym; ładnie wyglądać', *pūrinti* a. *pūryti* 'wzruszać, spulchniać' (warianty do *pūrinti*), por. łot. *pūrt*, *pūrstu*, *pūru* 'rozczochrać się', *pūrināt* 'rozgrzebywać, przewracać'. Būga, RR II, 527 wskazał tu odpowiednik psł. *pyr- w ros. *pýritʹ* 'stroszyć pióra, sierść'. W apofonii do tego stoi czes. *puřeti*, *pouřiti se* 'nadymać się', < pbsł. *paūr- (por. BSW 232). Osobno zob. *purt-*.

puřvas 4 p.a. 1. 'błoto, blocko', 2. 'błoto naniesione do izby na butach; nieczystości, brud'. SD¹ *purvas* «plugastwo» (syn. *suodys*). Odpowiednik łot. *pūrvs* 'bagno, moczar' (war. *purvis*, *purve*). Nie ma ustalonej etymologii, zob. LEW 675. Jeśli ma związek z przym. *purūs* 'sypki, pulchny, gąbczasty' (zob. *pūrti*), to przedstawia sobą substantywizację za pomocą suf. -a-, *puru-a- 'grząski, taki w którym można ugrzęznąć' (paralela: *piřvas* ≡ *pil-u-). ŽD 376 i ALEW 829 przyjmują raczej sufigowanie -va-. — Drw. *puřvinas* 'zablocony, brudny', stlit. 'błotny, na błocie rosnący', *purvynas* a. *purvynē* 'błoto, miejsce błotniste', *purvingas*

⁵⁴⁰ Formacja ta przypomina stpol. *puchl-ny* 'pulchny', urobione od ptc. prt. act. *puchly* ts. (por. Boryś 503).

⁵⁴¹ Polski pdg. *przeć*, *przeję* pochodzi ze zmiany prapol. *przac, *przeję (wyrównanie formy inf. do formy prs.). Por. pol. *grzać*, *grzeję* wobec ros. *gretʹ*, *grēju* < psł. *grēti, *grējō < pie. *g^{uh}rē-. Inaczej Boryś 489, s.v. *przeć* II (autor nie bierze pod uwagę lit. *pūrti*; rekonstruuje on psł. *přrēti, *přrējō jako derywat od pwk. pie. *per(ə)-, *prē- 'tryskać, pryskać, parskać, prychać').

‘błotnisty’, SD «błocisty, błotny» (por. łot. *pūrvains* ts.). Cps. *purvābridis* ‘czas, gdy drogi rozmokły i nie nadają się do jazdy wozem’, *purvabridīs* ‘ten, kto ciężko pracuje na roli, kto ima się najcięższej roboty’ (dosł. ‘kto brodzi w błocie’, por. *brīsti*). — Vb. denom. *puŗvinti* ‘błocić, brudzić, walać’, SD «błocę, kalam». — N.m. *Purvaĩ*, *Purviaĩ* 3x, *Purvēliai* 4x, *Purvīnē* 2x, *Puŗviškēs* 3x, *Aŗpurviaĩ*, *Papuŗviai*, *Ūŗpurviai*, cps. *Lāŗpurviai* i *Lāŗpurvis* (*Lap-purvis, por. *lāpē* ‘lis’), *ŗagāŗpurviai* (por. *ŗagatā*), *ŗaliapuŗviai*. N.rz. *Puŗvas*, *Puŗvē* 4x, *Puŗviai*, *Purvīnas* 2x, n.jez. *Puŗvis* 2x, *Purvinis*, *Purvīnas*.

pusaņtro ‘półtora’ (*pusaņtro kilogrāmo* ‘półtora kilograma’), f. *pusantrōs* ‘półtorej’ (*pusantrōs valandōs* ‘półtorej godziny’) — złożenie z *pūsē* ‘pół’ i formą gen.sg. od *aņtras*, -ā ‘drugi’, co może być kalką pol. *pół* + *wtora* (gen.sg.) ‘[jedno i] pół drugiego’, dziś *półtora*. Zob. Bańkowski II, 754. Podobnie: *puŗtrēŗio*, -iōs ‘dwa i pół’ (por. *trēŗias*), *pusketviŗto*, -ōs ‘trzy i pół’ (por. *ketviŗtas*) itd. — Warianty: *pusaņtaro*, f. -ōs; *pusaņtero*, f. -ōs; *puseņtaro*, f. -ōs; *puseņtro*, f. -ōs (ZTŻ); z niejasnym *pas*^o: *paseņtaro* (LzŻ). — Przymiotnik o postaci nom.sg. *pusaņtras*, -ā 4 p.a.: *pusuntras*, *pusuntra* SD¹ «pułtory & pułtora, sesqui libra» jest formą restytuowaną.

pūsē 2 p.a., *pūsē* 4 p.a. ‘pół, połowa; strona czego’. Z innymi tematami: *pusiā* 2 p.a., *pusis* f. 4 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *puse* ts., stpr. *esse* ... *pausan* ‘ze strony, von wegen’ (z dyftongizacji **pusən* obl.sg. ‘strona’); do tego *possi-sawaite* ‘środa’ (zob. niżej). Nie ma pewnej etymologii. Zob. LEW 676, gdzie jako comparandum wymieniono toch. A, B *poŗi* ‘strona, bok, żebro’, toch. A *posac*, *posam* ‘obok, neben’. Villanueva Svensson, *Balt* L:1, 2015, 167 dodaje do tego (za Adamsem) toch. B *poŗiya* ‘ściana’. Osobno zob. *pusiāu*. — Drw. *pusēlēs* f.pl. ‘pośladki, tyłek’, *pusētinas* ‘niezły, przyzwoity, znośny, średni’ (*ŗimet pusētini kvieŗiai* ‘Pszenica jest znośna w tym roku’), *pusētinaĩ* DP ‘po części’, SD «średnie» [‘średnio’], *pūsininkas* (zob.). Vb. denom. *ŗpusēti* ‘zrobić co do połowy’. — Człon złożeniowy *pus*:- *pūsamŗis* ‘w średnim wieku’ (por. *āmŗius*), *pusaņtro* (zob.), *pūŗbaŗiai* m.pl. ‘półbuty’ (por. *bāŗtas*), *pūŗbadis* ‘na pół głodny’, por. *bāŗdas* (⇒ vb. denom. *pūŗbadŗiāuti* ‘żyć nie dojadając’), *pūŗbernis* ‘podrostek, wyrostek, parobek’, *pūŗbrolis* ‘kuzyn’ (por. *brōlis*), *pūŗdieniai* m.pl. ‘podwieczorek; drugie śniadanie’ (por. *dienā*), *pūŗdykis* ‘na pół pusty, prawie wolny’ (por. *dỹkas*), *pūŗdykiai* adv. ‘za pół darmo, za bezcen’, *pūŗkiaulis* ‘warchlak, młode prosię przeznaczone na tucź’ (por. *kiaũlē*), *pūŗnaktis* ‘północ’ (por. *naktis*), *pūŗpadis* ‘zelówka’ (por. *pāŗdas*), *pūŗrūŗis* ‘suterena’ (por. *rūŗis*), *pūŗsseserē* ‘kuzynka’ (por. *sesuō*), *pūŗsvyris* ‘chłopak, młodzieniec’ (por. *vỹras*; dosł. ‘na pół męzczyzna’), *pūŗŗalis* ‘na wpół surowy’ (por. *ŗāŗlias*), *pūŗŗemis* ‘chłop małorolny’ (por. *ŗēmē*; *ŗielāŗemis*), *tōŗpus* praep. c. gen. ‘z tej strony (drzwi, drogi)’, z przekształcenia zwrotu *tojē puseŗē* loc.sg. ‘z tej strony’. — N.m. *pūŗbaubliai*, *Pusdeŗriaĩ*, *Pusgudŗiaĩ*, *Pūŗkelniai*, *Pūŗkeŗpuriai*, *Pūŗlovis*, *Pūŗtilta*. — Alternant -*pūsē*: *nāmpusē* ‘przedział w stodole’. — Alternant *pusia*:- *pusiābrolis* SD «połbrat» (dziś *pūŗbrolis*, por. *brōlis*), *pusiādvynis* SD «bliźniak» (syn. *dvynāpusis*, por. *dvỹnas*), *pusiāŗirnis* ‘jeden z kamieni żaren’ (por. *ŗirnos*), *pusiānaktinis* SD «połnocny» (por. *naktis*), *pusiāŗytis* SD «śniadanie», por. *ŗỹtas*, *pūŗryŗiai* (⇒ vb. denom. *pusiāŗytaŗju* SD «śniadam»), *pūŗiasalis* ‘półwysep’ (por. *salā* II), *pusiāvakaris* (zob. *vāŗkaras*), *pusiāvaŗkis* SD «łotowy, semiuncialis» (por. *vāŗkas* II). Tu też złożenie stpr. *possi-sawaite* Ev ‘środa, Mittewoche’ – kalka śrwn. *mitte-woche*, dosł. ‘środek tygodnia’ (por. lit. *savāitē*), zob. Trautmann 1910, 406.

pusiāu, *pusiāũ* adv. ‘po połowie, na pół, na wpół’ (*Obuolį pēŗpŗauti pusiāu* ‘Przekroić jabłko na pół’. *Perŗiekiau keŗpalā duonos pusiau* ‘Przekroiłem na pół bochenek chleba’). DP ‘w połę’. SD «na połę». Odpowiednik łot. *puŗu* adv. ‘na dwoje’. Może to być zleksykalizowana forma gen.-loc. dualis z końcówką *-*Hoŗ*, porównywalna z lit. *dvieŗiau*, scs. *dĩŗoŗu* ‘dwu’, por. LEW 676, ALEW 830, Weiss 2009, 210. Zob. *pūsē*. — Drw. *pusiāu*-

jas ‘pas, talia, lędzwie, krzyż’, war. **pusiaų-as* > *pusiāvas* ts.; *iki pusiāju* adv. ‘do pasa, po pas’, *žemės pusiāujas* ‘równik’. Cps. *pusiāudienis* ‘południe’ (por. *dienà*), *pusiau gyvas* SD «na poły żywy, semimortuus», *pusiaugavėnis* (zob. *gavėnià*), *pusiāukelė*, -*kelis* ‘połowa drogi’ (por. *kėlias*), *pusiāumirka žiūrėti* adv. ‘patrzeć przez przymknięte powieki’ (por. *mėrkti*), *pusiāunaktis* ‘północ’ (por. *naktis*), *pusiāusvyra* ‘równowaga’ (por. *svirti*), *pusiāužiemis* ‘środek zimy’ (por. *žiemà*), *pusiāužniuga* adv. ‘zgięty w pół’, *pusiāužniugas*, -*a* ‘zgięty w pół, pochylony’ (war. *pusiāužnigis*, -*ė*).

pūsininkas, *pūsinynkas* 1 p.a. gw. 1. ‘rolnik dzierżawiący pole z warunkiem oddania właścicielowi połowy plonów’ (*Pūsininkais ėjom, savo žemės neturėjom* ‘Byliśmy «pusininkai», swojej ziemi nie mieliśmy’), 2. ‘właściciel połowy gruntów, pochodzących z podziału jednego gospodarstwa’ (w odróżnieniu od «čiałazemis», który jest właścicielem niepodzielonego gospodarstwa’), syn. *zapāšnykas*, 3. przen. ‘wspólnik, np. przy hodowli pszczoł’ — denominativum na -*inink-*, -*inynk-* od *pūsė* ‘połowa’, które kalkuje wyraz stbłr. XV w. *polovin-nik* ‘kto uprawia czyjąś ziemię za połowę plonu’ (por. *polovina* ‘połowa’). Por. pol. gw. *połow-nik* ts. ⇐ *połowa* (SGP IV, 242).

pūslė 4 p.a., acc.sg. *pūslė* 1. ‘bańka tworząca się na powierzchni cieczy, ciasta, pęcherzyk, bąbel’, 2. ‘pęcherz, wypukłość na skórze powstała wskutek jej odciśnięcia, zgniecenia lub oparzenia’, 3. ‘narząd w jamie brzusznej ludzi i zwierząt’: *šlapimo pūslė* ‘pęcherz moczowy’, *tulžies pūslė* ‘pęcherzyk żółciowy, woreczek żółciowy’, *plaūkomoji pūslė* ‘pęcherz pławny u ryb’, 4. ‘żagiel sztormowy’, 5. przen. ‘rozpieszczony człowiek’. SD: *pūslė* «macharzyna, pęcherz; pęcherz u ryb», *plyšta pūslė* «puka się pęcherz». Odpowiednik łot. *pūslis* ‘pęcherz’. Formacja dwuznaczna. Por. 1° **pūs-slė*, drw. od neopwk. *pūs-* jak w *pūstis* m.in. ‘nadymać się, wydymać się’ (s.v. *pūsti*); znac. etym. ‘wydęcie, rozdęcie’; paralele: *juslė* ⇐ *jūs(ti)*; *krimsłė* ⇐ *krim̃s(ti)*; *mekslė* ⇐ *mėgz(ti)*⁵⁴². Por. 2° *pūsl-ė*, drw. postwerbalny od neoosn. *pūsl-* jak w *pūs-lioti* ‘dmuchać, powiewać (o wietrze); rozdmuchiwać żar’. War. z insercją *k* i zmianą *ks* > *kš*: gw. *pūkšlė* ‘pęcherz, wypukłość na skórze’ (por. *rūkšlas* < **rukslas* ⇐ *rūkti*). — Drw. *prýpūsła* żm. ‘zgrubienie na nici’ (syn. *prýlaipa*, *prýpūta*), *pūslėlė* bot. ‘lepnica rozdęta, Silene vulgaris vel cucubalus’, *pūslėnis* bot. ‘pęcherznica, Physocarpus’, *pūslingas* SD¹ «pępelisty & pępelowaty» [‘pełen odcisków’, SPXVI], por. łot. *pūslīgs* ‘pęcherzowaty, blasig’; *pūslīs* m.in. ‘pulchne niemowlę’, *pūslis* I bot. ‘moszenki, Colutea’, *pūslis* II ‘człowiek gruby; człowiek rozpieszczony’, cps. *pūslia galvis* peior. ‘mający wielką głowę’ (por. *galvā*), sb. ‘półgłówek’. Vb. denom. *pūslėti*, -*ja*, -*jo* ‘pokrywać się pęcherzami’, ⇒ *pūslėtas* ‘o dłoniach: w pęcherzach’.

pūspečis, -*io* 1 p.a. gw. ‘przypiecek, szeroka ławka przy piecu, murek do zasiadania, grzania się, spania’ — kalka hybrydalna złożenia błr. gw. *paŭ-pėč* m. ts. (PzB 3, 459), dosł. ‘pół-piec’; por. *pūsė* ‘połowa’ i *pėčius* ‘piec’. Z innymi tematami: *pūspečė*, *pūspečius*. Cps. *pūspečkis* ‘przypiecek’ kalkuje błr. gw. *paŭ-pėčak* (PzB). — Zapożyczeniem powrotnym jest błr. gw. *pūspeč* m. ‘gzyms przy piecu kuchennym’ (PzB 4, 191 «prymurak»).

pūstà wykrz. gw. ‘precz!’: *Pūstà iš akių!* ‘Precz z [moich] oczu!’. Niejasne. Pewnie związane ze sławizmem *pūstas* (zob.). Por. *pūsta* adv. ‘nie ma już, skończyło się’, *ant pūstōs* adv. ‘na nic, na marne’ (*Tavo darbas eina ant pūstōs* JU), *Eik po pūstomis* ‘Idź do diabła!’.

⁵⁴² Dotąd *pūslė* wyprowadzano przez degeminację (**pus.slė*) i asymilację z praformy **pūt-slė*, por. ŽD 170, GJL II, § 173, Derksen 2015, 373, ALEW 830 (*pūt-* jak w prt. *pūtė* do *pūsti*). W ujęciu niniejszego słownika -*slė* nie jest odziedziczonym formantem, lecz neosufiksem, który pojawił się w rozwoju litewskim w wyniku metanalizy formacji zaopatrzonych w sufixs -*lė*. — Dla porządku trzeba dodać, że Ambrazas 1993, 98n. nie wymienił w swej monografii wyrazu *pūslė*, ani nie odniósł się do takich formacji, jak *dumslės* (stlit.), *juslė*, *krimsłė*, *mekslė*, *sprauslė*, *uoslė*.

pūsryčiai, *-ių* 1 p.a. m.pl. 1. ‘czas od wczesnego rana do pierwszego posiłku’, 2. ‘śniadanie’ (SD¹ *pusrytį imu* «śniadam») — drw. na *-ia-* od neoosn. *pusryt-* ← cps. *pūsrytis* ‘pora ranna, przedpołudnie’ (zob. *pūsė, rytas*). Do tego zdrob. *rytėliai* ‘drugie śniadanie, podobiadek’ (zam. **pusryteliai*). — Vb. denom. *pusryčiauti* ‘jeść śniadanie’, war. *pūsryčioti, pūsrytauti, pusryčiuoti*.

pūstas, *-à* 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘pusty, próżny’ (*Žemė buvo pūsta ir tuščia* BRB ‘Ziemia była pusta’), 2. ‘jałowy, daremny’ (*Šiomet mūsų karvės pūstos*) — zapoż. ze stbłr. *pustys* ‘pusty, niezaludniony, nie zajęty’, por. błr. *pustý, -ája* (SLA 184, ZS 45, LEW 676, ALEW 830n.). Łot. *puōsts* ← strus. *pustū*. — Cps. *pūstagalvis* ‘głupiec, dureń’ (por. *galvā*), *pūstakiūšis* ‘głuptas, nieuk’ (por. *kiūšas*), *pūstdirvė* ‘niezasiane pole’ (por. *dirvā*), *pūstmedis* ‘drzewo nieowocujące’ (por. *mēdis*), *pūstpelnis* DP ‘marnotrawca, marnotratny’ (por. *peļnas*), *pūstpislys* przest. ‘człowiek bezdzietny’ (por. *pīsti*). Vb. denom. *pūstavóti* ‘o gruncie: leżeć odłogiem’, *išpūstavóti* ‘roztrwonić’; *pūstyti, -iju, -ijau* DP ‘pustoszyć’ (⇒ *išpūstijimas* ‘spustoszenie’). Zob. też *pūščia*. — N.m. *Pūščia, Pūščiai* 2x, cps. *Pūstagiris, Pūstākiemis, Pūstālaukiai, Pūstālaukis, Pūstapėdžiai*. Tu też *Pūsdvaris*, czyt. [pūzdvaris], to z *[pūzd.dvaris] < *[pūst.dvaris] < *pūsta-dvaris. N.rz. *Pūstāšilė, Pūstežeris* (też n.jez.).

pūstāšyti, pūstāšiju, pūstāšijau stlit., gw. ‘robić pustym, opuszczonym, zamieniać w pustkowie’, *išpūstāšyti* DP ‘spustoszyć’ (*idant išpūstāšytą visa* DP 533₃₆ ‘aby spustoszyły wszystko’) — zapoż. ze stbłr. *pustošiti*, por. błr. *pustošycь, -u*, 3 sg. *-ycь*. War. z *-č-*: *pūstāčyti* (por. *šer̃kšnas > čeřkšnas; šētras > čētras*). Wyraz pominięty w SLA 184, LEW 677; w ALEW 830n. bez objaśnienia. NB. Pol. *pustoszyć* od XV w. ‘zamieniać w pustkowie’ ← *pustosz* ‘miejsce niezaludnione’ jest zapewne rutenizmem, zob. Boryś 504. — Drw. *išpūstāšijimas* DP ‘spustoszenie’.

pūstāunychia 1 p.a. 1. stlit. ‘pustkowie, Einöde’ (CGL *Pustāunyczia* ‘Wüstnis’), 2. gw. ‘opuszczony, niezamieszkały dom’ (*Tame kieme yra daug pūstāunychių*, t.y. *trobų pūstų* JU ‘W tej wsi jest dużo opuszczonych chałup’) — prawdopodobnie intralitewski derywat z neosuf. *-aunychia* od przym. *pūstas* ‘pusty, próżny’ (zob.). Por. zakończenie w *parakaunychia*. — Z obocznym tematem: *pūstāunychė* BRB ‘pustkowie, Einöde’. War. kontrahowany: *pūstaučia* b.z.a. — NB. SLA 184 podawał – za Karskim, ale bez wskazania na źródło drukowane – że chodzi o zapożyczenie z błr. *pustovnica*, jednak takiej formy nie widać w błr. słownikach. Por. syn. stbłr. *pustovščina, pustovščizna*. Zob. też LEW 677 (przejmuje objaśnienie ze SLA), ALEW 830n. (pozostawia wyraz bez objaśnienia).

pūstėlnykas 1 p.a. stlit., gw. ‘pustelnik’ (w SD¹ <pustelnikas> jest synonimem do *girioj gyvenys*) — zapoż. ze stbłr. *pustel'nikъ, pustel'nikъ* (← pol. *pustelnik* ← stczes. *pūstedlnik*), por. SLA 184, Boryś 504, ALEW 831, POLŽ 544n. — NB. W SD s.v. *pustelnik* figuruje *girinykas* «eremita, anachoreta», co na pierwszy rzut oka wygląda jak wyraz swojski, w rzeczywistości jednak jest to kalka ze stbłr. *pustynnikъ*, stpol. *pustynnik* (zob. s.v. *pūstynė*).

pūsteris, *-io* 1 p.a. gw. 1. ‘ruszt nad popielnikiem’, 2. ‘wglębie w piecu, gdzie gromadzi się popiół’, 3. ‘otwór powietrzny w drzwiczkach pieca’, 4. ‘kratki, na których się wspiera dolna część klosza w lampie naftowej’ — zapoż. z prus.-niem., śrdn. *pūster* ‘miech kowalski’ (por. GL 108, LEW 677, EWD 1061), do nwn. *Pusterohr* n. ts. i *pusten* ‘sapać, dyszeć; dmuchać’. Por. akut w zapoż. *brūžė, krūžai* i *ūlpteris*.

pūsti, puntū, putaũ: *išpūsti* 1. ‘wzdąć się, stać się wzdętym, wydętym, nabrznieć, obrzęknąć, spuchnąć’, 2. ‘długo spać’, cps. *papūsti* ‘nadać się, spuchnąć’, *supūsti* ‘spuchnąć, obrzęknąć’, *užpūsti* ‘spuchnąć, np. o ręce, nodze’, przen. ‘o wodzie, rzece: wezbrać, podnieść się w górę’. Też tr. *pūsti* pot. ‘jeść chciwie, łapczywie, żreć, wcinać’ (*Puñta kaip žvėris* ‘Żre jak zwierzę’). — Drw. *pūtinti* caus. ‘powodować wzdęcia’ (war. *putėnti*), *putinu* SD ‘pienie

co», *atpūtinti* 'odkarmić (prosię)', *nupūtinti* 'utuczyć'. Nomina: *išputas* 'wypukły, wydęty', *išpūtēlis* 'spuchnięty, wzdęty', *paputa* BRB 'guz od uderzenia, Beule' (war. *paputis*), *paputimas* SD «opuszenie» ['wzdęcie, obecność powietrza w jamach ciała'], *putà* (zob.), *pūtalas* 'potrawa, która powoduje wzdęcia', *putēkšlis* 'bąbel na wodzie, na cieście, pęcherz na skórze (po oparzeniu), pryszcz, wrzodziańka' (SD «pryszczel na ciele»), też 'pędzel do golenia' (war. *pūtēkšlis*), *putēlė* a. *pūtēlė* 'odcisk; pęcherz', *putēšiai* m.pl. 'mus, rodzaj kremu z przetartych owoców i piany z białek; piana wybita z białek' (ewentualnie może to być drw. od sb. *putà* 'piana', por. *žalėšiai* od *žalias*), *pūtelis* 'człowiek tłusty, otyły', *pūtena* c. 'istota żarłoczna (kura, człowiek)', *pūtinās* (zob.), *putlūs* 'miękki, pulchny; o cieście: dobrze wyrosłe; nadęty, pyszny; o wełnie: puszysty', *putli ūpė* 'wezbrana rzeka', DP 'hardy, pyszny, nadęty', war. *pūtlās*, -à (⇒ vb. denom. *putlauti* a. *pūtlauti* DP 'pysznić się', *putlavimas* 'pycha'); ⇒ *putlumas* DP 'pycha, hardość, nadętość', *putlumas pasaulio* 'powaga świata'; *putnūs* 'pulchny (o twarzy, wargach, palcach; o ziemi, chlebie), puszysty, miękki (o kołdrze, pierzynie)', *putrà* I (zob.). — Morfem *put-* to st. zanikowy do pwk. **peut-*. Dalsze szczegóły s.v. *pūsti*. Możliwe nawiązanie w psł. **pūtja* 'coś zaokrąglonego (pączek, bryła, grudka)', zob. s.v. *putà*. — Neopwk. *punt-*: *puntiklis* peior. 'gęba', *puntūs* 'powodujący wzdęcia', SD *puntūs* «opuszający, nadymający», *puntušys* 'ktoś nadęty, nadąsany, mający zły humor', cps. *pūntagalvis* 'kijanka', dosł. 'o spuchniętej głowie' (syn. *buožgalvis*, por. *galvā*). N.jez. *Puñtas*, n.rz. *Puntà*, n. głązu *Puntukas*.

pūsti, *pučiù*, *pūčiaũ* 1. 'dąć, wiać, dmuchać, zawiewać', 2. 'zanosić deszczem, śniegiem – o obfitym opadzie deszczu, śniegu', 3. 'o wietrze: suszyć, np. rozwieszoną bieliznę, wełnę; osuszać trawę z rosy', 4. 'chuchać, grzać oddechem' (*pūsti rankàs*), 5. 'nadymać, wzdymać, rozdymać' (*Žirniai pilvą pūčia* 'Groch powoduje wzdęcie brzucha'), 6. 'spać' (*Sekmadienį pūčiaũ iki pat pietų* 'W niedzielę spałem aż do obiadu'). Cps. *ipūsti* 'rozdmuchać żar, rozpalic ogień; zapalic (łuczyno, światło), *papūsti* 'dmuchając ustami ostudzić (gorącą zupę, kaszę); zadać, zagrać na trąbie, na rogu', *užpūsti* 'zdmuchnąć płomień świecy, łuczyna'. SD: *pučia vėjas* «wieie wiatr, zawiewa wiatr», *apipučiu kų* «otchnąć kogo; owiewam kogo», *appučia* «opusza» ['nadyma'] (syn. *apputina*), *supučiu ugnį* «poddynam ogień; rozdynam ogień». Refl. *pūstis* 'puszyć się, kokoszyć się, nadymać się, pysznić się, zadzierać nosa' (por. *Pilvas pūčias* 'Brzuch się wzdyma', *atsipūsti* 'odetchnąć, odsapnąć, odpocząć', *įsipučiu* 'rozdmuchuję sobie (żar), niecę (ogień)', *pasipučiu* SD «bucznieię» (syn. *didinuosi*), «dąsam się» (syn. *pūkštauju*), «kokoszę się» (syn. *didinuosi*, *didžiauju*), «nadynam się» (syn. *papuntu*). Odpowiednik łot. *pūst*, *pūšu* (**pušu*), *pūtu* (ē) 'wiać, dąć; ciężko oddychać, stękać' (LEGR 594). Pwk. **peut-*, **put-* 'dąć, nadymać', poza bałtyckim nieznany (por. LIV² 481, ALEW 833), może być pochodzenia onomatopeicznego. — SO *paut-*: *paūtas* (zob.). — Drw. *pūstelti* a. *pūsterti* 'o wietrze: powiać lekko, krótko', *pūstyti* I (zob.), *putėnti* 'lekko wiać', refl. *prasiputėnti* 'orzeźwić się na wietrze, przewietrzyć się'. Por. łot. *putināt* 'wiać; szaleć – o wichurze'. Nomina: *perpučiamas* SD «wiatrom otworzysty», *pasiputimas* PK 'pycha' (*visokiame tylėjime ir mieroje, ne pasiputime, ne neganduose* PK 237₂ 'we wszelkiej cichości i trzeźwości, nie w pysze, nie w zbytku'), *pučiamieji priebalsiai* gram. 'spółgłoski szczelinowe, spiranty', *pučiamųjų orkestras* 'orkiestra dęta'. Por. stłot. *putenes* f.pl. 'gwałtowna burza', łot. *putenis* 'zameć śnieżna'. — WSZ *pūt-*: *pūtauti* (zob.), *papūtėti* 'nieco powiać' (por. *pasūpėti*). Nomina: *ātpūtis* 'odsapnięcie, odpoczynek': *Duok arkliaims ātpūtį*, t.y. *kas atsipūstų* JU 'Daj odpoczynek koniom, tj. żeby odetchnęły' (war. *ātpūta*), *pāpūta* 'miejsce, gdzie wieją wiatry' (*Kas gali gyventi ant tokios vėjo pāpūtos* 'Kto może żyć na takim wygwizdowie'), *prāpūta* 'niezamierzające miejsce w morzu, na zatoce', *prypūta* żm. 'zgrubienie na nici' (syn. *prypūsła*), *pūtā* 'uderzenie, powiew wiatru', *pūtēklis* 'miechy w kuźni; kurzydło do pszczoł', *pūtenā* 'wydma', *ūžpūtis* 'zawianie jako choroba'. Cps. *papūtžañdis* 'człowiek puciołowy' (por. *žandas*), *vėjapūtė* (zob. *vėpūtė*). Por. łot.

sauspūta ‘suchy wiatr, sucha i wietrzna pogoda’. — Neopwk. *pūs-* ⇐ *pūs(ti)*: *pūsčioti* a. *pūsčioti* ‘powiewać, łopotać; wypuszczać dym, parę; wzdymać, nadymać’ (alternatywna analiza: *pūsč-* + *-oti*, od neoosnowy wyabstrahowanej z *pūsčīaũ*, prt. do *pūstýti*), *pūsdinti* a. *pūsdinti* ‘kazać dać w trąbę’, *pūsdýti*: *papūsdýti* ‘dmuchając rozniecić przygasający ogień, rozdmuchiwać ognisko’, *pūslīoti*, *-ja*, *-jo* ‘dmuchać, dać, dać pomału; rozdymać żar; o wietrze: powiewać’, *pūstýti* (zob. *pustýti*). Nomina: *pūslē* (zob.), *pūslos* f.pl. pot. ‘wargi’ (dosł. ‘to, czym się chucha, dmucha’), *pūslýs* ‘ten, kto dmie, dmucha’, *pūstas* ‘wydęty, wypukły’, *pūstinis* ‘nadmuchiwany, wydęty’. — Neoapofonia SP *pūs-* ⇒ SZ *pūs-*: *pusnis* a. *pūsnis* f. ‘zawieja, zamieć; zaspą’ (SD «zamieć śniegow, piaskow»), n.m. *Antāpusnē* 2x. Paralele: *apsurnóti* a. *sursnóti* (od *sūrsta*, *sūrti*), *bugštūs* ob. *būgštūs* (od *būgsta*, *būgti*). — Neopwk. *pūč-* (⇐ *pūčīaũ*): *pūčioti* ‘powiewać od czasu do czasu’ (war. *pūčīuoti*).

pūstýnē 2 p.a., **pūstýnē** 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘pustynia, gdzie nic nie rośnie’, 2. ‘miejsce opuszczone przez mieszkańców; nieużytkowana ziemia’ — zapoż. ze stbłr. *pustynja*, błr. *pustýnja*, *-i*, por. PzB 4, 192. Zob. SLA 184, Zs 45, LEW 677 (s.v. *pūstas*), ALEW 831. NB. W SD¹ i SD s.v. *pustynia*, *puszcza* figuruje *giria*. Zob. też *pūstēlņykas* i *pūščīa*.

pūstis, *-ščio* 2 p.a.: tylko SD <pustis> «luty, februarius» (syn. *pusis*) — rzeczownik utworzony od neoosn. *pust-*, pochodzącej z reanalizy czas. *pustýti*, *pusčīaũ* I m.in. ‘wiał, zanosić śniegiem’. — Neoosn. *pusč-*: *pūščius* 1. ‘zamieć śnieżna’, 2. ‘miesiąc luty’ (por. *dāščius* ⇐ *dasčīaũ*, *-stýti*; *klāščius* ⇐ *klasčīaũ*, *-stýti*). Znacz. etym. ‘czas zamieci śnieżnych’ ⇒ ‘miesiąc luty’. Por. Būga, RR II, 526, Skardžius, RR 4, 31n., LEW 676. Paralele dla neoosnowy na *-st-*: *sámstýti* ⇒ *sámstis*; *sklaistýti* ⇒ *sklaistis* i *varstýti* ⇒ *varstis*. — Drw. *pustinis* SD «lutniowy, lutnia miesiąca bywający» (syn. *pusinis*).

pustýti I, *pustaũ*, *pusčīaũ* 1. ‘o wietrze: dać, dmuchać, wiać, podmuchiwać, mieść, zanosić (śniegiem, piaskiem)’, 2. ‘chuchać, grać oddechem (zgrabiałe dłonie)’, 3. ‘dmuchać na gorące, by je ochłodzić, oziębic’, 4. ‘dmuchać, żeby zdmuchnąć płomień (np. świecy) albo żeby wzniecić ogień’, 5. ‘stroić, upiększać’ (*Ne tau augyta, ne tau pustyta* ‘Nie dla ciebie chowana, nie dla ciebie strojona [dziewczyna]’), refl. ‘stroić się’ (*Išsipustē, kaip piršlēm važiudamas* ‘Wystroił się jakby jechał swatać’), 6. przen. ‘energicznie, szybko wykonać jakąś czynność, pracę’. SD: *pusto vējas* «powiewa», *apipustau* «odmuchać co z prochu». Z degeminacji w formie *pus.sty-, to zaś z *put.sty-, frq. od pwk. *put-*, por. *pučīu*, *pūsti* ‘dać, wiać’. Paralele: *bastýtis* < *bas.sty-; *švaistýti* < *švais.sty-; *sklaistýti* < *sklais.sty-. — Neoosn. *pust-*: *pūstis* (zob.). — Neoosn. *pusty-*: *pustýklē* ‘miechy’, *pustynas* LEX ‘zaspą śnieżna’ (syn. *pusnynas*), *pustýnē* ‘zamieć śnieżna’. NB. Na skutek wtórnego odniesienia tych derywatów do prymarnego czas. *pūsti* ‘dać, dmuchać, wiać’ pojawiła się reanaliza *pust-ýklē*, *pust-ynas*, *pust-ýnē*, a to pociągnęło za sobą ustalenie się trzech dwuzgłoskowych neosufiksów: *-yklē*, *-ynas* i *-ynē* (por. ŽD 200, 266n.). — Od neopwk. *pūs(ti)* pochodzi rzadsze frq. *pūstýti* < *pūs.sty- ‘wiać, dmuchać; chuchać w zgrabiałe ręce’. Z opisowego punktu widzenia stosunek *pūstýti* : *pustýti* można ująć jako neoapofonię SP *ū* ⇐ SZ *ũ*, por. *klūpčioti* ob. *klupčioti*.

pustýti II, *pustaũ*, *pusčīaũ* ‘ostrzyć kosę, brzytwę’. Uzasadnienie tożsamości *pustýti* I z *pustýti* I ‘dać, dmuchać’ nasuwa pewne problemy semantycznej natury. LEW 679 przyjmuje znacz. ‘odkurzać, usuwać pył’ w punkcie wyjścia i wskazuje na formy łot. *putekļi* m.pl. ‘pył, kurz’ oraz *putēt* ‘rozpylać się, rozpraszać się’. Może przyjąć jako podstawowe znacz. ‘zdmuchiwać z ostrza pył pochodzący z osetki’? Por. *apipustau* SD «odmuchać co z prochu». — Neoosn. *pust-*: *pāpustas* ‘rzemień do ostrzenia brzytwy; osetka do kosy’ ⇐ *papustýti*, war. deprefigowany: *pūstas* ts. (zob. LEW 677; por. *spandā* ob. *paspandā* ⇐ *paspandyti*); *pustēklis* ‘osetka’, *pustiklis* ts. — Neoosn. *pusty-*: *pustýklē* ‘osetka’ (por. budowę *mētýklē*, *svidýklē*; por. wyżej *pustýklē* ‘miechy’), war. ze SW: *pūstýklē* ‘osetka’, też

jako nazwa pewnej rośliny o białych kwiatach, *pustŷnė* ‘ostrzenie’ (por. *pustŷnė* ‘zamieć śnieżna’).

pūšas 2 p.a. przest. ‘skórka z puszystym włosiem dla obszycia nakrycia głowy, kołnierza itp.’ — zapoż. ze stpol. *pusz* (*pusza*) ‘puch; największe pierze ptasie; kita z piór, pióropusz’ ⇐ nwn. *Pusch* m. ‘kita z włosów a. piór’ (WDLP).

puščėlai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. ‘różne rzeczy niepotrzebne, rupiecie’: *Pilnas vežimas prikrautas kokių puščėlų* ‘Pełny wóz załadowany jakimiś rupieciami’. Analiza: *pušč-ėlai*, może drw. od zanikłego zapożyczenia ze stbłr. *puščij* ‘gorszy’, błr. *púšcy*, *puščėjšy* ts. (zob. ĖSBM 10, 262n., co do sufiksu: ŽD 178n.).

pūščia 2, 4 p.a., gen.sg. *pūščios/pūščioš* 1. stlit. ‘puszcza, miejsce bezludne, pustka, pustkowie’ (*Aš esmi balsas šaukiančiojo pūščio[je]* ‘Jam głos wołającego na puszczy’). *Mozėšiaus uošvis ir jo sūnus, ir jo motė jopi atėjo pūščiona* ‘Teść Mojżesza i syn jego, i matka jego przyszli doń na puszcę’), 2. gw. ‘wielki las, puszcza’ — zapoż. ze stbłr. *pušča*, stpol. *puszcza* (SLA 184, LEW 677, ALEW 830n., Bańkowski II, 967). — War. *pūščia* (m.in. MŽ, BRB i PK) ma hiperpoprawną pisownię -sč-. Por. syn. *pūstŷnė*. Zob. też *pūštas*. — Drw. *pūščaitis* bot. ‘czartawa, *Circæa alpina*; czartawa pospolita, *Circæa lutetiana*’. N.m. *Pūščia*.

pušėti, *pušiù* (3 os. *pūši*), *pušėjo* gw. ‘okazywać niezadowolenie, dąsać się, złościć się’: *Už tokį menką daiktą, o taip ilgai pūši* ‘Z powodu takiej drobnostki, a tak długo się dąsa (złości)’ — czasownik utworzony od wykrz. *pūš*, por. *Pūš pūš ir pasipūtė kaip varlė prieš jautį* ‘«Puš puš» i nadął się jak żaba na widok byka’. — Nomen: *pūšata* 1 p.a. c. ‘ktoś nadęty, naburmuszony, zły’ (na temat sufiksu zob. ŽD 334n.).

pušinmindis, -ė 1 p.a. gw. ‘nieproszony gość na weselu’ (*Aukštaitijoje tokie nekviestieji vestuvių svečiai buvo vadinami pašalninkais, kuogiais, guogiais, pušinmindžiais*) — złożenie pochodzące od zwrotu *pušinės mindyti* ‘być pozostawionym na uboczu, nie brać udziału w zebraniu a. zabawie; nie być zaproszoną do tańca’. Por. *pušinė* ‘pomiotło do pieca’ (s.v. *pušis*) i *mindyti* ‘deptać’. Znacz. etym. ‘deptać pomiotło’ albo ‘stać tam, gdzie zwykle stawia się pomiotło, tj. na uboczu’. Inny wariant tego zwrotu to *prie pušinių stovėti*, dosł. ‘stać przy pomiotłach’.

pušis, -iės 4 p.a. f. bot. ‘sosna, *Pinus silvestris*’ (m.in. SD). Pb. *puš-i- < pie. *puk-i-. Z innym tematem: *pūšė*. Ślady odmiany atematycznej: przest. i gw. gen.sg. *pušės*, nom.pl. *pūšes*, gen.pl. *pušų*. Motywacja werbalna dla nazwy tego drzewa tkwi w pwk. pie. *peuğ-/ *peuķ- ‘kłuć’, por. IEW 828, EWD 341, LIV² 480 (przyp. 1) oraz LEW 679. Znacz. etym. ‘(drzewo) o kłujących igłach’. — Refleks stpr. *peuse* EV ‘sosna, Kynboem [Kiefer, *Pinus silvestris*]’ (nazwa lasu *Pevs*, *Povs*, *Poys*, n.m. *Pewsen*, *Pewse-lauk*, *Peuse-balten*, AON 121, 128) dopuszcza dwie interpretacje, zależnie od tego, czy uzna się wyraz stpr. za bezpośredni refleks pie. formacji na st. pełnym, *peuķ-V, jak w gr. *πεύκη* ‘sosna; pochodnia sosnowa’ (*peuķā-), czy też raczej za pośredni (przekształcony) refleks formacji na st. zanikowym *puķ-V, jak w lit. *puš-i*⁵⁴³. Dziś przeważa pogląd pierwszy. Zgodnie z nim <peuse> uchodzi za zapis brzmienia stpr. [p̥ieusē], ze zmiany starszego *[p̥iausē], por. Trautmann 1910, 398, PKEŽ 3, 277⁵⁴⁴. Z drugiej strony pojawia się zastrzeżenie związane z digrafem <eu>, <ew>. Ma on dwie wartości: raz oznacza dyftong [eū] po [i], jak w [p̥ieusē], kiedy indziej zaś dyftong [aū] po spółgłosce zwartej, np. w n.m. *Pewstern*, później *Paustern*, utworzonej od

⁵⁴³ NB. W niektórych językach ukazuje się rozszerzenie pierwiastkowe -t-, por. z jednej strony formację na SP w stwn. *fiuchta*, śrwn. *viehte* ‘sosna’ (nwn. *Fichte*) < *feuht(j)ōn, z drugiej strony formację na SZ w stir. *ochtach* ‘krokiew’ < *pukt-akō (Kluge-Seebold 213), śrir. *ochtach* ‘sosna’ (Matasović 144).

⁵⁴⁴ Autor wskazuje jako paralelę pisownię stpr. <keuto> dla wyrazu EV ‘skóra na ciele, Hewt [Haut]’, odpowiadającego lit. *kiáutas* ‘skorupa, łuska’.

stpr. *paustre* EV ‘puszcza, Wiltnisse [Wildnis]’; n.rz. *Reude*, później *Rawde* : lit. *Raudà* (por. AON 121, 142). Wynika z tego możliwość odczytania <peuse> jako [pausə]. To z kolei otwiera drogę przypuszczeniu, że [pausə] przedstawia zdyftongizowany refleks pierwotnego *[pusə], co było odpowiednikiem lit. *pūšė* lub *pušis*. Paralele: *dauris* EV ‘wrota, Grosthor’ < *dūris (por. lit. *dūrys*), *enkausint* ‘dotknąć, anrhueren’ < *enkūsint wobec lit. *kūšinti* ‘dotykać’; *preipaus* ‘do, ku, hin’ z *prei-pūs (do lit. *pūšė* ‘strona’). Pewne stpr. nazwy geograficzne mogą poświadczać obecność niezdyftongizowanego war. *[pusə], por. za AON 132: *Pusilge* ob. *Posilia* < *Pus-sil- (II człon do stpr. *sylo*, por. lit. *šilas* ‘las iglasty na piaskach’ i n.m. *Pūšiliai*), *Poslawcin* < *Pus-lauk- (por. wyżej war. *Pewse-lauk*), *Posmal* n.rz. i n.m. < *Pus-mal-, dosł. ‘sosnowy brzeg’). Jeśli tak, to mielibyśmy w bałtyckim do czynienia z apofonicznie sztywnym pierwiastkiem *puš-. — Drw. *pušalōtas* ‘las sosnowy’, *pušiena* ‘drewno sosnowe’, *pušynas* ‘las sosnowy, sośniak’ (m.in. SD¹, SD), *pušinė* ‘pomiotło z gałązek sosnowych do wymiatania pieca chlebowego’ (⇒ *pušiniākotis* ‘kij, trzonek takiej miotły’), <Pušinne> LEX ‘sosnowe drewno, Fichten Holtz’, *pušiniai rāstai* m.pl. ‘kłody sosnowe’, cps. *pušinmindis* (zob.). — N.m. *Pūšalotai*, *Pušalōtai*, *Pūšalotas* 2x (por. też nazwę lasu *Pušelōtas*, ⇒ n.rz. *Pušelotų upėlis*), *Pušynai* (⇒ *Pušyniškės*), *Pušinavà* 2x, *Pušinė* 2x, *Pušynė* 2x, *Pušiniaĩ*, *Papušiaĩ* 2x, cps. *Pūšiliai* (przez degeminację z *Puš-šiliai; długość wtórna), *Pušinpelkis*, *Laukiāpušis*. N.jez. *Pušāragis* (od nazwy łąki o tej samej nazwie).

pūškas 4 p.a., *pūškas* 2 p.a. gw. 1. ‘pryszcz, krosta, ropny wykwit na skórze’, 2. ‘bąbel, pęcherz’, 3. ‘zgrubienie na nici’ — rzeczownik postwerbalny od *puškėti* (zob.). War. *pūškis*, *pūškis*. — Drw. *pūškaras* ‘pryszcz’ (war. *pūškuras*), *pūškinas* ‘krostawy, pryszczaty’, *puškulaĩ* m.pl. ‘pryszcz’, *pūškulas* ‘krosta; duży płatek śniegu’, *puškulys* ‘krosta, pęcherz na skórze’. — SO *paušk-*: *pauškėti*, *paūškia* (war. *pauškėja*), *-ėjo* ‘pokrywać się wypryskami, bąblami, pęcherzami (o skórze, o cieście)’. Nomina: *pauškulė* a. *paūškulė* ‘bąbel, pęcherz na skórze’ (war. *paūškulis*), *papáuška* ‘pęcherz, bąbel’, *pāpauškas* a. *papáuškas* ‘pryszcz, krosta’, SD *papauškas* «guz» (syn. *paukslė*, *gumbas*), *papauškas medžiū* «pąk na drzewie», *papauškai* SD¹ «pępel» [‘bąbel, pęcherz’, SPXVI]⁵⁴⁵, syn. *pūslės*, *trynės*.

puškėti, *pūška*, *puškėjo* 1. ‘tworzyć się – o bąblach, pęcherzach na powierzchni fermentującego a. wrzącego płynu, też w cieście’, 2. ‘bulgotać, gulgotać’, 3. ‘pluskać się w wodzie’, 4. ‘stękać – o starcu, o chorym’, 5. ‘wydawać sapiący odgłos – o parowcu, lokomotywie’, 6. ‘trzaskać – o palącym się drewnie’, *atpuškėti* ‘przyjść, przyjść z hałasem, przybrnąć po wodzie, śniegu’, *nupuškėti* ‘dostać wyprysków na skórze, refl. *apipuškėti* ‘dostać wyprysków na skórze, obsypać się krostami’. War. *pūšk-*: *pūškėti*, *pūška*, *pūškėjo*. Pwk. *pušk-/pūšk-* jest pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *pūškì* ob. *pūškù*, *pūškũ* o poruszaniu się w wodzie i rozpryskiwaniu jej, też *pūšku* – o ciężkim oddechu, sapaniu (*Ta kiaulė pūšku pūšku, pūšku pūšku – alsuo[ja] ir alsuo[ja] teip tankiai* ‘Ta świnia «pušku pušku» ciężko dyszy’). Dalej por. wykrz. *pūškšt* ‘trzask!, prask!’, *pūškšt* ‘buch!, plusk!’ (⇒ *pukšėti* ‘chlupać, bulgotać; pękać – o bąblach’; przejęte do błr. gw. *pukčėcь*, *pukčacь*, PzB 4, 185). Inaczej Būga, RR II, 527 (rekonstrukcja pie. *pous-k- ‘nadymać się’) i LEW 680: od osnowy onomatopeicznej *peu-, *pou- ‘anschwellen, aufblähen’. — Z innymi sufiksami: *pūškauti* ‘wyskakiwać z wody – o rybach’ (*Žuvys prieš lytų pūškauja* ‘Gdy się ma na deszcz, ryby wyskakują z wody’), *pūškėnti* a. *puškėnti* ‘brnąć w śniegu’, refl. ‘kąpać się rozpryskując wodę, pluskać się, np. o gęsiach’, *nusipūškėnti* ‘wymyć sobie całe ciało, wykąpać się’, *pūškinti* ‘uderzać; głośno jeść, kruszyć (orzech) w zębach’, też ‘podsycać ogień’ (*Kam*

⁵⁴⁵ LEW jest niezdecydowany: na s. 538, s.v. *pāpautas* wiąże *pāpauškas* z *paūtas* ‘jajo’, z kolei na s. 554, s.v. *pauškulė* wskazuje na pokrewieństwo z czas. *pūsti* ‘nadymać się, puchnąć’ i *pūsti* ‘dąć, dmuchać’. Zestawienia te nie są wiarygodne, ponieważ pozostawiają bez objaśnienia segment składowy -(š)k-.

pūškini ugnį, t.y. *dedi daug malkų* JU ‘Czemu podsycasz ogień, tj. wkładasz dużo drew’), stlit. ‘razić ogniem’ (ALEW 833), *pūškinti* ‘iść z trudem, brnąć; opryskiwać się wodą, pluskać się’, *pūškiuoti* a. *puškiuoti* ‘brnąć w wodzie, śniegu, błocie; ciężko oddychać, dyszeć, sapać; głęboko oddychać podczas snu; chrapać we śnie; bulgotać – o wodzie’. — Drw. *pūškas* (zob.), *pūškynė* ‘błotnista droga’, *pūškutė* a. *puškutė* ‘miejsce do kąpieli’. Tu też *puškatas, od czego vb. denom. *pūskatoti* ‘brnąć przez wodę, śnieg’ (por. *balbatuoti* ← *balbātas*).

pūšnys, -ũ 4, 2 p.a. f.pl. 1. ‘buty z cholewami’, 2. ‘buty rybackie z wysokimi cholewami’. Sg. *pušnīs*, -iēs. Odpowiednik stpr. *pusne* Ev ‘but z cholewą, Stiefel [Stiefel]’. Trudne. LEW 680 łączył z rodziną onomatopeicznych czas. *puškėti* ‘bulgotać’, *puškiuoti* ‘brnąć’, z kolei PKEŽ 3, 364 widział w *puš-* refleks praformy *pus- ‘nadymać się’.

puštaliētas 2 p.a. gw. ‘pistolet’ — ze zmiany *pistaliētas, co zapożyczone z bhr. *pistolēt*, -a, zob. ZS 45. War. f. *puštaliētā*. Zmiana *pista° na *pušta°* być może na skutek skojarzenia z *pūškā* ‘karabin; działo’ (zob. *pūčkā*). Por. lit. liter. *pistolētas* 2 p.a. ← ros. *pistolēt*.

pūtauti, *pūtauju*, *pūtavau* gw. 1. ‘ciężko oddychać, sapać’ (*ātpūtauti* a. *ātpūtoti* ‘dyszeć, sapać’), 2. ‘głęboko oddychać we śnie’, 3. ‘ciężko pracować, harować’, 4. ‘o wietrze: uderzać podmuchami’, 5. ‘używać, hulać, żyć zbytkownie’ (m.in. CHB) — intensivum z suf. -auti i SW *pūt-* ← *put-*, por. *pučiū*, *pūšti* ‘wiać, dąć’. Budowa jak w *dūsauti* ← *atsidūsti* i *krūpauti* ← *krūpti*.

pūtė 2 p.a. 1. ‘kura’ i ‘każdy ptak’ (w języku dzieci), 2. ‘wesz’ (w języku dzieci), 3. ‘lekkomyślna dziewczyna’, 4. ‘cunnus’. Zdrob. *putytis* ‘pisklę, ptaszę, kurczę’, też w pieszczotliwym zwrocie *Mano putyt!* ‘Pisklę ty moje!’. Od zawołania na kury *put-put*, war. *puť-puť*, *putė-putė*. Paralela: *pūlė* ‘kaczka’ ← *puľ-puľ*, *pūli-pūli*. — Wyrazy litewskie były dotąd zestawiane ze słowiańskimi nazwami ‘ptaka’ i ‘pisklęcia’, por. czes. *pták*, pol. *ptak* < *put-āk-; strus. *potka* < *put-uk- (rcs. *pūta*); ros. *ptīca*, sch. *pīca* < *put-īk-; scs. *pūteniči*, ros. *ptenēc* < *put-en- oraz scs. *pūtištī* ‘pisklę, szczenię’, sch. *pīč* ‘pisklę’, słh. *pīč* ts. < *put-īt-. Zob. LEW 554, s.v. *paūkštis*. W świetle litewskiego wykrzyknika *put-put* przestaje to być pewne. — Derywatem od *pūtė* ‘kura’ jest *pūtinās* ‘kogut’ (nazw. *Pūtinās*), por. *aūtinās* ← *āntis*. Zob. też *pūtpela* s.v. *piēpala*.

pūti, prs. *pūva* (*pūva < *pu-n-va; war. *pūna*, *pūsta*), prt. *pūvo* (war. *pūvē*) 1. ‘gnić, butwieć’, SD *pūstu* «gnię», 2. ‘próchnieć, murszeć’, 3. przen. ‘marnieć’, 4. przen. ‘długo spać, zalegać w łóżku’ (por. pol. XVI w. *gnijek* ‘ospalec, śpioch’). Odpowiednik łot. *pūt*, *pūstu*, *puvu* ‘gnić, butwieć; długo spać’. Lit.-łot. *pū-C/puv-V* to odziedziczone allomorfy SZ od pwk. *pīāu-C < pie. *peuH-/*puH- ‘gnić, cuchnąć’ (LIV² 480n., LEW 680n.). Por. wed. *pūyati* ‘gnije, śmierdnie, cuchnie’ < *puH-je-; gr. πύθομαι ‘butwieć, gnić’, πύθω ‘obrócić w zgniliznę, zgnoić’ < *puH-d^he/o- (zob. s.v. *pūdāmas*). SO stisl. *fejja* caus. ‘gnoić’ < *pouH-ēje-. Refleks SE *pājauti, oczekiwany na podstawie takich stosunków jak *plūti* : *plāuti* lub *griūti* : *griāuti*, nie utrzymał się w koniugacji litewskiej. Por. jednak nominalny refleks *pjau-* w *pjaūlas* ‘spróchniałe drzewo’. — Drw. na SZ-C *pū-*: *pūdyti* (zob.), *pūdāmas* (zob.), nomina *pūjas*, -ā ‘zgniły’ (por. sufiks w *kūjos* f.pl. ‘szczudła, kule kaleki’, *kūjis* ‘młot’), *pūliai* (zob.), *pūrai* m.pl. ‘galaretowata postać zrobaczywiałego mięsa lub słoniny’, z substantywizacji adi.vb. *pūra- (pie. *puH-ró- ‘gnijący’?). Od osnowy ptc. prt. pass. *pūt-* urobiono: *pūtena* c. ‘kawałek zgniłego drzewa, próchno’, przen. ‘niechlujny człowiek’, *pūtra* c. ‘coś spróchniałego, zbutwiałego’, przen. ‘człowiek niechlujny, brudny’⁵⁴⁶, *pūtakis* cps. ‘śpioch’ (II człon *akis* ‘oko’; dosł. ‘mający zgniłe oczy’, por. *pūlakis* ‘śpioch’ s.v. *pūliai*). — Tu

⁵⁴⁶ Por. łac. *pūteō*, -ēre ‘cuchnąć zgnilizną’, vb. denominativum od *pūtus ‘zgniły’ < pie. *puH-tó-.

pewnie też łot. *pūna*² ‘wilgotny, bagnisty las; bagno porośnięte cienkimi sosenkami’, *pūnu zeme* ‘modriger Boden’ (por. ME III, 447). — Drw. na SZ-V *puv-* (*puH-V). 1° Prt. *pūvo*: reanaliza *puv-o* wytworzyła podstawę dla prs. infigowanego *pu-n-va > *pūva. Jest ono kontynuowane w formie zdenalizowanej o pisowni *pūva* (por. *būva* ob. *būvo*, *žūva* ob. *žūvo*). 2° Rzeczowniki oznaczające ‘próchnicę, zgniliznę, przedmioty zgniliznłe, zbutwiałe’: *puvēkas* ‘spróchniałe drzewo a. drewno’, *puvēklis* ts., *puvēkšlas* ts., *pūveniai* m.pl. ‘nawóz, gnój’ (por. łot. *puveni*), *pūvenos* f.pl. ‘przegniły nawóz, gnój; zgniłe kartofle, jabłka’, *puvesys* (zob.). Cps. *miegpuvys* a. *miēgpuvīs* ‘spioch’ (por. *miegoti*). Por. łot. *piēpuvis* ‘zgniły’, *puspuvis* ‘na wpół zgniły’. — Neopwk. *pūv-* (← *pūva*): *išpūvēti* ‘zgnieć do reszty’, *sāmpūva* 1. ‘spróchniałe drzewo, próchno’ (war. *sāmpūvos*), 2. ‘stary człowiek’ (war. *sāmpuvis*), cps. *pūvažirniai* m.pl. ‘powalony, gnijący groch’ (por. *žirniai*). Synchronicznie *pūv-* jest oceniane jako alternant na SW do *puv-*.

pūtilai, -ų m.pl., hapaks stlit.: SD «pęca, peńca» [‘rzemyki na nóżkach sokoła łowczego’]. SLA 184 nieściśle oddaje znaczenie tego wyrazu jako ‘Fessel, pęta, więzy’ (brak w LEW i ALEW). Najstarsze lit. sławizmy, np. *kūbilas* ← strus. *kūbīlū*; *Póvilas* ← strus. *Pavīlū*; *pipiras* ← strus. *pīpīrū* zalecają przyjąć, że *pūtilas, pl. *pūtilai* jest transpozycją formy strus. *pōt-ilo. Wyraz staroruski jest derywatem od psł. *pōto ‘pęto’, scs. *pōto* ‘πέδη’, strus. *puto*, pol. *pęto*. Praformę *pōtīlo kontynuuje ros. *putló* ‘pęto dla konia’ (⇒ vb. denom. *putlját* ‘wikłać, płątać’), zob. REW II, 468. Z innym sufiksem: psł. *pōt-ice, por. ros. *pūtce*, *putcō*, pl. *pūca* ‘wiązanie w cepach; rzemyki na nogach ptaków łowczych’, błr. *pūtca* ‘wiązanie w cepach’, *pūcca* ‘pętka’ (ĖSBM 10, 247), pol. XVI w. *pęcca* (war. *pęca*, *peńca*) ‘pętka sokolnicze’ (Bańkowski II, 535n.). — NB. Būga posługiwał się odpowiednikiem ruskim najpierw o formie *putlō* (por. RR I, 341), później o formie *putilo* (por. RR III, 46). W związku z tym interpretował on wyraz Szyrwidowy jako *pūtylas*, z długą samogłoską sufiksalną (za nim poszedł SLA 184). O ile mi wiadomo, żadna z przytoczonych przez Būgę form ruskich nie jest źródłowo potwierdzona.

pūtinās 3 p.a. bot. 1. ‘kalina, krzew o białych kwiatach i czerwonych owocach, Viburnum’, 2. ‘przynęta na ryby’. War. *pūtelis*. Niejasne. Było łączone z czas. *puntū*, *pūsti* ‘wzdąć się, obrzęknąć, napuchnąć’, zob. LEW 678, 681 (brak bliższego uzasadnienia). — Nazw. *Pūtinās* (por. polskie nazw. *Kalina*). M.n. *Pūtinās*, *Putinaĩ* 5x.

pūtos, -ų 2 p.a. 1. ‘piana, piana na piwie, na wodzie deszczowej’, 2. ‘szumowiny’ (*nugraibyti putās nuo sultinio* ‘odszumować rosół’), 3. ‘piana morska’ (*akmuo iš putos marių, kiauras, skylėtas* SD «kamień z piany morskiej dziurkowaty»); odpowiednik łot. *putas* a. *putes* f.pl. ‘piana’ — rzeczownik postwerbalny do *puntū*, *pūsti* ‘wzdąć się’ (zob.), por. LEW 677n. Osobno zob. *paūtas*. — Drw. *putōčius* ‘kto puszcza ślinę, gdy mówi’, *putótas* ‘piany, pokryty pianą’ (*Šiandie ežeras putótas* ‘Dziś jezioro jest spienione’). Vb. denom. 1. *pūtinti* ‘robić pianę’, SD *putinu* «pienie co», 2. *putóti* ‘pienić się, pokrywać się pianą (o piwie, o jeziorze), wydawać pianę (o mydle)’, przen. ‘pocić się; okazywać gniew’, SD *putoju* «pienie się» (por. łot. *putāt* a. *putuot* ‘zbierać piankę, szumowiny’). — Pozbawiony motywacji werbalnej jest odpowiednik słowiański, por. psł. *pūtja ‘coś zaokrąglonego (pączek, bryła, grudka)’: pol. gw. *peca*, -y ‘bryła gliny, błota, śniegu; bochen chleba’ (zam. *pca, gen.pl. *pec), drw. *pecyna* ‘gruda gliny’; pol. przest. *pce* pl. ‘legary, na których spoczywa beczka’. Por. jeszcze drw. psł. *pūtjika: stpol. *pecka* ‘pestka owocu’, czes. *pecka* ts., też ‘kamień w polu’, ros. *póčka* ‘pączek, zarodek; nerka; okrągły kamień’, ukr. *póčka* ‘pestka dyni’. Zob. Boryś 421n., REW II, 420n.

pūtpelē, *pūtpela* 1 p.a. ‘przepiórka, Coturnix communis’ — derywat na -el- od neosnowy *put-p-*, pochodzącej od powtórnego wykrz. *pūt-pūt* o krzyku przepiórki.

Odpowiednik łot. *putpele*⁵⁴⁷. Segment °*pala* w war. *pùtpala* polega na upodobnieniu do syn. *piépala* (zob.).

putrà I 2 p.a., gen.sg. *pùtros*, też pl.t. *pùtros* 1. ‘zupa z mąki żytniej lub jęczmiennej, ugotowana w postaci rzadkiej kaszy’, 2. ‘zaprawiona mąką polewka dla cieląt lub koni’, 3. SD¹ <putras> f.pl. «słodziny» [‘pozostałości słoðu po warzonym piwie, używane jako pasza’]. Odpowiednik łot. *putra* ‘kasza’ (war. sonoryzowany: *pudra* ‘kupa, przyzma’) — dewerbalny rzeczownik z suf. -*rā*- od pwk. *put-* jak w *pùsti*, *putaũ* ‘wzdąć się’. Znacz. etym. ‘potrawa powodująca wzdęcia, wiatry’, por. syn. *pùtalas* ⇐ *pùsti*. Zob. Leskien 1884, 306, LEW 681n. St. zanikowy w połączeniu z suf. -*rā*- ukazuje się również w wyrazach *šutrà* ‘parność’ i *kuprà* ‘garb’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *pùtra* ‘zupa żytnia; kiszona owsianka; owsianka z mlekiem’, stąd pol. gw. *putra* ts. (Urbutis, *Balt V*:2, 1969, 149 = Urbutis 2009, 382, Laučjute 20). — Drw. *pùtrinas* ‘uwalany, ubrudzony <putrą>’, *putrỹnė* ‘rozmiękła, grząska droga’, *putrìnīs* ‘służący do przyrządzania <putry>’, marny, zły’, *pùtris* ‘zarobione masło’, *pùtrius* ‘ten, kto lubi jeść <putrę>’, *putrùlis* a. *putrùlius* ‘maślanka’. Cps. *kõšputrė* ‘<putra>, która jest równie gęsta jak kasza’ (por. *kõšė*), *pùtrabulvės* f.pl. ‘wczesne kartofle’ (por. *bùlvės*), *pùtralakė* wulg. ‘morda, pysk, ryj’ (por. *làkti* ‘chleptać, żłopać’), *putrameñtas* ‘dziecko, które siorbiąc <putrę>, brudzi nią ubranie’ (por. *menčiù*, *mėsti*). Vb. denom. *putróti* ‘jeść jak świnia; paprać się, walać się jedzeniem’, *atsiputróti* ‘ubrudzić się, powalać się’ (*Valgo net atsiputrójęs* ‘Je [z takim apetytem, że] aż się ubrudził’). — Nazw. *Putrà* (⇒ pol. *Putro*, *Putra*), *Putreikà*, *Pùtris*, *Putrỹs*, *Pùtrius*, też *Putrameñtas* (spolszczone *Putrament*). N.m. *Putriai* 3x, *Pùtrinė*, *Pùtriškiai* 3x, *Putriškis*.

putrà II, gen.sg. *pùtros* 2 p.a. gw. ‘futro, długie okrycie wierzchnie podbite futrem’ (*Žiema naują pùtrą pasisiūdino* ‘Na zimę dał sobie uszyć nowe futro’) — zapoż. z pol. *futro*, -a n. (⇐ nwn. *Futter* n.). Por. LEW 682.

puvėsis, -io 2 p.a., *puvėšys* 3 p.a. 1. ‘zgnilizna’, 2. ‘coś zgniłego, zgniłe drzewo’ (war. *puvėšas*), 3. ‘próchno; trociny’, 4. ‘ropa z jątrzącej się rany’, 5. ‘smarki, katar’. Ze wzdłużeniem sufiksального wokalizmu utworzone od *puv-es- (por. *debesis* ⇐ *deb-es-). Obok tego gw. *puvėšys* 3 p.a. ‘coś zgniłego’ z odpowiednikiem łot. *puvesis*, zwykle pl. *puveši* (war. *puveži*) ‘wydzielina gnilna, ropa; gnijące wióry, trociny’. Neoosn. *puvės-*: *puvėšėti* ‘próchnieć’ (*Išpuvėšėjęs visas medžio vidus* ‘Spróchniały cały środek drzewa’), *puvėšlis* ‘spróchniałe drzewo’, *puvėšmas* ‘woń zgnilizny’. Temat spółgłoskowy *puv-es- może być odziedziczony z pie. *puH-es- (por. -uv- w lit. *pùvo* s.v. *pùti*; st. pełny pie. *peuH-). Zob. Stüber 2002, 136n., 200. Odpowiedniki ie.: gr. πύος, -εος n. ‘ropa’ < *puuos < pie. *puH-os- (πύον n. ts.), πύος m. ‘siara, pierwsze mleko po porodzie’, σαρκόπιον ‘ropiejące ciało’, ἔμποιος adi. ‘ropiejący, pokryty ropiejącymi wrzodami’ (por. GEW II, 621, 627, Beekes 2010, 1255, 1259), łac. *pūs*, *pūris* n. ‘ropa; jad’ < *puus < *puuos- < pie. *puH-os- (por. de Vaan 501).

pūzas 2 p.a., *pūzas* 2 p.a. gw. 1. ‘osad nikotynowy w fajce, fifce, cygarnicze’ (war. *pūžas* 4 p.a.), 2. ‘osad, męty, muł w sadzawce’, 3. ‘gnojówka wyciekająca z obory’ — zapoż. z pol. przest. *fuz*, -a (war. *fus*, -a) ‘osad, męty opadłe na dno naczynia po ustaniu się płynu, ustoiny’ (SPXVI).

pūzdrà 4, 2 p.a., *pūzdra* 1 p.a. gw. ‘moszna u konia/ogiera, worek skórny mieszczący jądra’ (*Arklio pūzdrà sutinus* ‘Spuchła moszna konia’) — zapoż. z pol. przest. *puzdro* n. ‘puzdro u stadnika, worek moszny, moszna, der Hodensack eines Hengstes’ L. Por. błr. przest. *puzdró* ts. (ĖSBM 10, 204), ros. *pūzdra* a. *pūzdrja* f. ‘moszna u zwierząt’ (SRNG). Brak

⁵⁴⁷ Inaczej ALEW 834: *pùtpela* ma być złożeniem z I członem ‘ptak’ (por. *pùtė* ‘kura, ptak’, *putytis* ‘ptaszek’) i II członem °*pela*, rzekomo spokrewnionym z ‘reduplikowaną formacją *piépala*...’.

w LEW i POLŽ. — War. *pūzra* 1 p.a., *pūzrà* 2 p.a. (*Suputo pūzra eržilo, buliaus šviežiai išdaryto* JU ‘Nabrzmiała moszna u świeżo wykastrowanego ogiera, byka’), też m. *pūzras*, pl.t. *pūzraĩ* ‘moszna’.

pūzdras 2, 4 p.a., pl. *pūzdrai*, *pūzdraĩ* gw. ‘wypróchniały pień drzewa; dziupla w drzewie stojącym’ (war. f. *pūzdrà*) — prawdopodobnie z sonoryzacji *pūstra-, to z kolei przez insercję -t- do *pūsras*, *pūsras* ts. (por. *gaĩzdras* < *gaĩstras* < *gaĩsras*). To *pūsras* powstało pewnie z *pūv-es-ra- przez synkopowanie sufiksu -es- i kontrakcję *uy* > *ū*. Chodziłoby więc tutaj o drw. na -r- od osnowy lit.-łot. *pūv-es-*; omówiono ją s.v. *pūvēsis* ‘zgnilizna, próchno’. Por. też *pūvēslis* i *pūvēšmas*⁵⁴⁸. — Vb. denom. *pūzdrėti*, -ja, -jo ‘próchnieć, gnić’, war. *pūzdroti* b.z.a. — Trudno rozstrzygnąć, jak powstały warianty bez segmentu -d-, mianowicie *pūzras* 2, 4 p.a., *pūzras* 1 p.a. ‘spróchniałe, zgniłe drzewo’ i *pūzra* 1 p.a., *pūzrà* 2 p.a. Czy przez udźwięcznienie *sr* > *zr* w fazie *pūsra-? Czy też przez usunięcie -d- ze zbitki -zd- (por. *lizas* < *lizdas*; *veizėti* < *veizdėti*)? — N.m. *Pūzraviečiai* (por. *vietà*).

puzėnti, *puzenù*, *puzenaĩ* gw. ‘jeść do syta’, *apsipuzėnti* ‘najeść się do syta, objeść się’, war. *ipūzinti* ‘wykarmić konia’ — prawdopodobnie denominativa od *puza, *puzas ‘człowiek a. zwierzę z wielkim brzuchem’, co zapożyczone z błr. *pūza*, -a n. ‘brzuch człowieka a. zwierzęcia’, peior. ‘wielki brzuch’, *ad puza* adv. ‘do woli, do syta (najeść się, napić się)’. Por. ros. *pūzo idēt* ‘idzie człowiek z wielkim brzuchem’, *od puza* adv. ‘do syta, do woli’, *s pūzom* adv. ‘w ciąży’. — Lit. gw. *pūzra* c. ‘niewysoki człowiek o wielkim brzuchu’ (KRŽ) ← ros. gw. *puzró* n. ‘brzuch, wielki brzuch’. Drw. *pūzris*, -io ‘brzuch’ (*Ein pūzrį pastatęs* ‘Idzie wypiąwszy brzuch’). — Denominativum od *puza, *puzas może też być czas. *pūzinti* ‘iść wolno, wlec się, sunąć’, m.in. o powolnym chodzie otyłego, brzuchatego człowieka, war. *pūžinėti* (DŪNŽ, KRŽ), przen. ‘być w ciąży’ (*Nespėjo apsiženyti, o jau pūžinėja* ‘Nie zdążyła [jeszcze] wyjść za mąż, a jest już w ciąży’). Jest też wykrz. *pūze pūze* o chodzie brzuchatego człowieka (KRŽ). — War. *puž-*: *pužėnti* ‘iść niespiesznie, dreptać’ (syn. *tapėnti*), *pužinėti* ‘chodzić powoli’.

<**puzymas**> stlit. ‘osieć’ [‘suszarnia chmielu a. zboża, ogrzewana a. przewiewna’, por. Sw III, 844] – hapaks pojawiający się w roboczych notatkach S. Chylińskiego na ostatnich stronach rękopisu NT, mianowicie w zdaniu: *Puzymas pliaupia, velėkite bimbalą* «Osieć gore [płonie, pali się], biycie we dzwon» (A. Holvoet, p.l.). Nie wiadomo, czy czytać *puzymas*, czy raczej *pužymas*, bo nie znamy osnownego czasownika na -y-.

pūžas 4, 2 p.a. gw. 1. ‘czub nastroszonych włosów’ (por. *pūšas*), 2. ‘ryba jazgarz’ (war. *pūgžlīs*), 3. ‘ryba kleń’, 4. ‘małe dziecko lub bydlę’, 5. ‘gruby człowiek; grubo odziany człowiek’, 6. ‘nadęty człowiek, pyszałek’ — najprawdopodobniej jest to dewerbalny drw. na -žas (por. *baūžas*, GJL II, § 378) od pwk. *pu-/pū- (SE *peu-, *peuH-) o znac. ‘dąć, dmuchać, wiać’ (por. LEW 682). Wskazany pwk. nie utrzymał się w podanej postaci, lecz uległ rozmaitym rozszerzeniom⁵⁴⁹. Zdaniem Urbutisa 2009, 100n. ukazuje się on w takich czasownikach, jak *pūsti* (*pū-t-), *pūrti* (*pu-r-), *paūpti* (*pu-p-), *pūkoti* (*pū-k-). — Neoosn. *puž-*: *pūžinti* ‘pysznić się, chełpić się; chodzić grubo odzianym’, *pužióti* 1. ‘podnosić się na skutek fermentacji, rosnać – o cieście’ (war. *pužióti*), 2. ‘dasać się, stroić fochy’. Tu pewnie

⁵⁴⁸ Transponat ie. *pūs-d^hro- (Būga, RR I, 288) nie da się utrzymać. Odwołanie do formy łacińskiej *pūs*, *pūris* n. ‘ropa’ nic nie daje, ponieważ tkwiący w niej pwk. *pūs-* nie został odziedziczony z pie., lecz jest – podobnie jak lit.-łot. *pūs- – produktem kontrakcji, płac. *puys < *pujos- < pie. *puH-os- (zob. s.v. *pūvēsis*). Nieuzasadnione jest twierdzenie Bańkowskiego (ESJP II, 968), jakoby *pūzdras* zostało zapożyczone z pol. *puzdro* ‘pochwa kryjąca penis na podbrzuszu samca’.

⁵⁴⁹ Por. za LIV² 480 n. rekonstrukcje pie. *peuH- ‘gnić, śmierdzieć’ (lit. *pūti*), *peuk- ‘chuchać’ oraz *peut- ‘dąć, dmuchać’ (lit. *pūsti*)

też *pùžti*, *pūžù* (tj. *pųžu < *punžu, war. *pūžtù* < *punž-stu), *pužaũ*: *supùžti* ‘osłabnąć, rozchorować się, czuć się rozbitym’. — WSZ *pūž-*: *pūžlỹs* 1. ‘mała, miękka główka kapusty’, 2. ‘małe, słabe dziecko’ (zapoż. litewskie w błr. gw. *pūžlis* ‘miękka, niespójna, rozpadająca się główka kapusty’, PzB 4, 183, ĖSBM 10, 202). War. z insercją *g*: *pūgžlỹs* ‘ryba jazgarz’ (por. *driegžlỹs*, *druõgžlēs*).

pūžē 2 p.a. gw. ‘wiecheć, pęk słomy zatknięty na tyczce, służący do oznakowania drogi lub zakazu wstępu’ (*Pūžes pastatyti, kad neeity per javus žmonės, kad kelią snieguose nurodyty*). Może być wariantem na SW do *puž-* jak w bliskoznacznym *pūžas* ‘czub nastroszonych włosów’ (zob.). W kwestii wokalizmu por. oboczność *pūgžlỹs* i *pūžas* w nazwie ryby ‘jazgarz’.

R

rabà 2 p.a., gen.sg. *rābos* stlit. ‘niewolnica’ (odpowiednik żeński do *vérgas* ‘niewolnik’, por. *dirbt uždraudė vergamus ir rabomus* DP 340₃₂ ‘pracować zabronił niewolnikom i niewolnicom’) — ze stbłr. *raba*, por. błr. *rabá*, -ý ‘niewolnica’ (SLA 185, ALEW 835, por. ĖSBM 11, 7). W SD¹ *raba* ukazuje się 1° s.v. «gburka, rustica» jako żeński odpowiednik do *mužikas* (zob.), 2° s.v. «niewolnica, serua, captiua» — jako żeński odpowiednik do *vergas* «niewolnik».

rabāñtai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘sznury umocowane przy dolnym brzegu żagla, za pomocą których zmniejsza się jego powierzchnię podczas gwałtownego wiatru’, 2. ‘zrefowany żagiel, półżagiel’ (*Šiandien turim pasuojantį vėjų, važiuosim su rabantais* ‘Dzisiaj mamy silny wiatr, popłyniemy na «rabantach»’) — zapoż. z prus.-niem. *reffband* (Prellwitz 19, GL 108n., LEW 682), por. nwn. *reffen* ‘refować żagle’. War. *ribañtai*: *Ribañtų vėjas* (o bardzo silnym wietrze, który zmusza do refowania żagli). — Drw. wsteczny: *rābos* f.pl. ts. (*Nūrišk rabàs – kilsta štormas* ‘Odwiąż «rabanty», [bo] idzie sztorm’). Powstał on w następstwie resegmentacji *rab-añtai*, por. *ūžlanda* ⇒ *ūžlos*.

rabárbaras 1 p.a. bot. ‘rabarbar, Rheum’ — zapoż. z pol. *rabarbar* (⇐ nwn. *Rhabarber* m. ⇐ włos. *rabarbaro* ⇐ śrlac. *rha barbarum* lub *rheu barbarum* ⇐ gr. *ῥάββαρον* ‘cudzoziemski korzeń’, zob. Kluge-Seebold 598n., EWD 1125, Brückner 456). Co do akutu por. zapoż. *kamárnykas*, *zagárkas*. — War. gw. *rubárbaras* ⇐ pol. przest. *rubarbar*, co ze zmiany *rumbarbar* (*rum*° jak w XVI w. synonimach *rum turecki*, *rum moskiewski*, zob. Bańkowski III:1, 5). Drw. wsteczny *rubárbas* (por. *prādaras* ⇒ *prādas*; *pāstaras* ⇒ *pāstas*), zewnętrznie przypominający skrót haplogiczny; POLŽ 150 niesłusznie zakłada tu «absorbcję strukturalnego elementu -ar-». Osobno zob. *barborà* II.

rabatà 2 p.a., gen.sg. *rabātos* stlit. 1. ‘praca, trud’, 2. ‘zmartwienie, troska, bieda, niedola’ (*Ateis rabata ant jo galvos* MŽ 517₁₂) — zapoż. ze stbłr. *rabota*, błr. *rabóta*, -y, pol. *robota* (SLA 185, LEW 682n., ALEW 835). Por. łot. *rabata* ‘praca; cło, czynsz, grzywna’.

rabéti, *rāba*, *rabéjo* gw. ‘chrobotać’, *antrabéti* ‘wdrapać się po sianie na górę z szelestem’, *įrabéti* ‘wjechać wozem z turkotem’, *parrabéti* ‘powrócić do domu o późnej porze i z hałasem’ — czasownik na -ė- od wykrz. *rāb-rāb*, *rābu-rābu*. Z innymi sufiksami: *rābinti* ‘drapać, chrobotać; hałasować po pijanemu’, *rābteleti* ‘zachrobotać’.

rabavóti, *rabavóju*, *rabavójau* gw. ‘przemocą zabierać, grabić, łupić, rabować’ — zapoż. ze stbłr. *rabovati*, por. błr. *rabavácь*, -úju, 3 sg. -úje (⇐ pol. *rabować*, -uję, tu przejęte z ukr. *hrabuváty*, por. pol. gw. *grabować*, zob. Bańkowski III:1, 5n.).

rabazdinti, *rabazdinù*, *rabazdinaũ* gw. ‘taszczyć, nieść, podnosić coś ciężkiego, niewygodnego’ — czasownik na -in- od wykrz. *rabazdì*, *rabazdũ* o hałasie, turkocie, warkocie (war. *rabaždi*).

rābinas 3 p.a. 1. ‘rabin’ (od DP), 2. przen. ‘mądrala, spryciarz’ — zapoż. ze stbłr. *rabinъ*, *rabbīnъ*, błr. *rābin*, -a, pol. *rabin* (por. Zs 46, LEW 683). War. *rēbinas* (por. *rēvas/rāvas*; *krēsè/krāsè*).

rabýtelis, -io 1 p.a., *rabýtelis* 1 p.a. gw. 1. ‘żerdź do strącania jabłek’, 2. ‘długi kij’ — zapoż. z błr. *hrabídla*, -a n. ‘trzonek grabi’ (por. LEW 683). Z zastępstwem błr. *γ-* przez lit. *ø-*

(por. *rýbas* ob. *grýbas*; *riēkas* ob. *griēkas*, Zs 90) oraz z substytucją zakończenia *-idla* przez lit. *-ytelis*. Co do akutu w morfemie sufiksальnym por. zapoż. *bažnỹčia*, *magỹlos* i *Velykos*.

rabōkas 2 p.a. gw. ‘robak żerujący w mące lub w kaszy’ — zapoż. ze stbłr. *robakъ*, por. błr. *rabák*, *-á*. Niejasna jest samogłoska *u* w war. *rubōkas*, por. *Suarē tris lysvutes, išarē tris rubokēlius* ‘Zorał trzy grządki, wyorał trzy robaczki’.

rācinē 1 p.a. przest. ‘ziemniak, kartofel’ — zapoż. z łot. *rācenis* ‘rzepa; ziemniak’ (LEW 683).

radastà 2 p.a., gen.sg. *radāstos* bot. ‘rdest, Polygonum; krzew Deutzia’ (war. *radāstas*, *redēstas*) — zapoż. z pol. *rdest*, z anaptyksą samogłoski dla rozbicia obcej fonotaktycznie grupy *rd-*. Ujednostajniony wokalizm *a-a-a* przypomina *vākaras*. Por. SLA 185, LEW 683.

radỹkē 2 p.a. wsch.-lit. ‘kobieta w połogu, położnica’: *Krikštynose radỹkē dar gulėjo* ‘W czasie chrzcin położnica jeszcze leżała’. *Yra paprotys lankyti radykē, nešant jai iškeptą kiaušinię* ‘Jest w zwyczaju odwiedzać położnicę, przynosząc jej usmażoną jajecznicę’ (zob. s.v. *apgėlaĩ*). Budowa: *rady-kē*, dewerbalna formacja na *-kē* od neoosn. *rady-*, wyabstrahowanej z *rādyti* ‘rodzić’ (zob.). Należy ona do typu *dalỹti* ⇒ *dalỹ-kas*. ŽD 131 odnotowuje jedynie neosuf. *-yk-*, mianowicie we wsch.-litewskich zdrobnieniach typu *karvỹka* ‘krówka’, *telyčỹka* ‘mała jałówka’ oraz w nazwiskach *Beržỹkis* i *Vaškỹkē*. Brak w LEW.

radỹnos, *-ų* 2 p.a. f.pl. wsch.-lit. 1. ‘narodziny dziecka i uroczystość z tej okazji’ (*Be radynų nebus krikštynų* ‘Bez urodzin nie będzie chrzcin’. *Par susiedą šiandie radynos* ‘U sąsiada dzisiaj «radynos»’), 2. ‘ocielenie się krowy’, 3. ‘odwiedziny u położnicy po porodzie’ — zapoż. ze stbłr. *rodiny*, por. błr. *radziny*, *-ín* ‘urodziny’ (← *radzicъ* ‘rodzić dziecko’). Por. ĖSBM 11, 28. LEW 683 wywodził to z ros. *rodíny*. Pod względem budowy *radỹnos* ‘odwiedziny u położnicy’ stoi w jednym szeregu z synonimami *palankỹnos* i *patekỹnos* (por. LEEŽ 22; zob. jeszcze *apgėlaĩ*). — Vb. denom. *apsiradynóti* a. *susiradynóti* 1. ‘urodzić dziecko’: *Girdėjau, kaiminka susiradynójo – reiks aplankyt* ‘Słyszałam, [że] sąsiadka urodziła, trzeba będzie [ją] odwiedzić’, 2. ‘o krowie: ocielić się’: *Jau ir paskutinė karvė apsiradynójo, pieno bus, nors mazgokis juo* ‘Już ostatnia krowa się ocieliła, mleka będzie dość, mógłbyś się nawet nim myć’ (war. *apsiradyniوتي*).

rādyti, *rādija*, *rādijo* wsch.-lit. ‘rodzić, dawać plon, rodzić owoce’ (LzŽ), np. *Bulbos manos šiemet labai nenurādijo* ‘Moje kartofle dały tego roku bardzo marny plon’. *Gera i rugiai anrādijo* ‘Żyto dobrze obrodziło’ — zapoż. ze stbłr. *roditi*, *roditъ*, por. błr. *radzicъ*, *radžũ*, 3 sg. *ródzicъ*. Brak w LEW. — W znac. ‘rodzić dzieci’ *rādyti* jest rzadziej używane niż *radinti*, *-inũ*, *-inaĩ*, por. *Motulė dukrą radino (paradino)* ‘Mamusia urodziła córeczkę’. Zob. też *radỹkē*.

rādnas, *-à* 4 p.a. gw. ‘rodzony, własny’, przen. ‘prawdziwy’ (NDŽ): *rādnas brólis* ‘rodzony (własny) brat’, *radnà sesuõ* ‘rodzona (własna) siostra’ — zapoż. ze stbłr. *rodnyj* ‘rodzony’, por. błr. *ródny*, gw. *radný* (PZB 4, 241), ros. *rodnój* ‘rodzony, bliski, ojczysty, rodzimy’.

radnià 4 p.a. gw. ‘krewny, krewniak’ — zapoż. z błr. *radnjá*, gw. *ródnja* ‘rodzina’. Zob. też *rodnỹkas*.

ragaĩšis, *-io* 2 p.a. 1. ‘chleb z mąki pszennej a. jęczmiennej’, 2. ‘płaski placek, blin’ (SD «placek»), war. *ragaĩšius* — stoi w związku z *rāgas* ‘róg’, podobnie jak *raguõlis* ‘rodzaj placka z tartych kartofli; podplomyk’. Znacz. etym. ‘pieczywo o łukowatym kształcie, w kształcie rogu’ (por. pol. *rogal* ts. ← *róg*, *rogu*). Formant jak w *kepaĩšis*, *lepaĩšis*. Zob. LEW 684, ALEW 835. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *rahójš* a. *ragójš*, *rahójž* ‘duży okrągły placek;

podpłomyk' (Urbutis, *Balt V*:2, 1969, 149 = Urbutis 2009, 382n., Laučjute 49, PzB 4, 238), pol. gw. *rogojsz* 'piróg weselny z mąki jęczmiennej w kształcie rogu' (Sw V, 552), 'chleb a. bułka z pszennej lub jęczmiennej mąki' (od XVII w., por. GJL I, § 92). — Cps. *ragaĩšduonė* 'bułka, placek z mąki na chleb' (dosł. 'placek jak chleb', por. *dúona*).

rāgana 1 p.a., *raganà* 3 p.a. 1. 'wiedźma, czarownica', SD¹ «iędza; latawica», 2. w bajkach: 'zła wróżka, kobieta mająca związek ze złymi mocami', 3. pogardliwie o złej kobiecie: 'babsztyl', 4. c. o człowieku porywczym, popędliwym: *Jis toks rāgana!* 'To taki gorączka (raptus, choleryk)!'. War.: *rāgena* (por. *geršvā* < *garšvā*), *rāgina*, *ragýna*. Odpowiada łot. *ragana* 'wiedźma', *paragana* 'wieszczka'. Dewerbalna formacja z suf. *-anā- i SO *rag-* ⇐ *reg-*, por. *regėti* 'widzieć', refl. *regėtis* 'wydawać się'. Znacz. etym. 'osoba widząca, jasnowidząca', to z konkretyzacji abstractum 'widzenie, jasnowidzenie'. Por. łot. *paredzēt* 'przewidzieć przyszłość, przepowiedzieć', *ragā* adv. 'na widoku'. Zob. LEW 684. Jēgers 1966, 144 wskazał paralełę semazjologiczną w postaci ros. *védьma* 'wiedźma' ⇐ *videtь* 'widzieć'. Paralele słowotwórcze: *dārgana* 'słota' ⇐ *dērgti*; *gābana* 'wiązka, naręcze' ⇐ *geb-*; *drāpanos* 'odzież' : łot. *drēbe*. Zob. też ALEW 835 ('Nicht klar'). — Zapoż. litewskie w stbłr. *ragana* 'wiedźma', pol. gw. *ragana* ts. (Laučjute 49). — Drw. *raganýnas* 'czarownik', *ragānius* 'czarownik; zły człowiek' (⇒ f. *ragāniuvienė* 'żona czarownika'). 'Córka czarownicy' nazywa się *raganýčia*, *raganiūkė*, *raganiūkstė*, *raganiūtė*, *raganūtė*. Vb. denom. *raganāuti* 'odprawiać czary, czarować' (łot. *raganuôt* ts.), *raganóti* 'nazywać kogo wiedźmą'.

rāgas 4 p.a. 'róg', pl. *ragaĩ*. SD: *ragais badau* «tryskam kogo» ['bode'], *ragu trūbiju* «dukam, trąbię w rog». Odpowiedniki bsl.: łot. *rags* 'róg' (pl. *ragi* 'rączki u pług'), stpr. *ragis* EV 'róg, Horn', scs. *rogū* 'κέρας', < pbsł. **rag-a-* (BSW 235). Transponat ie. **rog^h-o-*. Do pwk. pie. **reg^h-* a. **h₂reg^h-* 'wznosić się, sterczeć, wystawać' (LIV² 498, LEW 684, ALEW 635n., Karulis II, 99), zob. *regėti*. Chodzi tu o neologizm bałto-słowiański, który zastąpił pie. tematy od pwk. **ker-* i z sufiksami *-s-, *-n- lub *-h₂-, zob. hasła *stīrna*, *šīršuõ*. — Drw. *berāgis* 'bezrogi (np. wół)', *ragaĩnė* 'pałka z nabitym na nią rogiem' (por. łot. *ragāinis*, -e 'zwierzę rogate; rodzaj pług'), *ragaĩšis* (zob.), *ragālis* 'smoczek' (według GJL II, § 182 suf. -alis oznacza tu podobieństwo dwu przedmiotów, por. *kurpālis* ⇐ *kūrpē*), *rāgē* (zob.), *ragēlē* 'rogalik (pieczywo o łukowatym kształcie); zakrzywiony kij do mieszania w garnkach znajdujących się w piecu; rożek na tabakę, tabakierka', *ragēlis* 'rożek; smoczek; rogalik; słuchawka telefoniczna; bród w rzece', też bot. 'choroba zbóż buławinka czerwona, *Claviceps purpurea*' (por. syn. *kāltas*, *kaulys* I, *skālšė*), *ragenà* 'rogówka oka', *rāgēs* (zob. *rōgēs*), *ragēsiaĩ* m.pl. 'to, co zeszytniało na mrozie, np. rozwieszona bielizna', *raginė* 'nóż z rogowym trzonkiem', *raginės* f.pl. 'podatek od rogacizny, tzw. rogowe' (zob. niżej *ragpinigiai*), *ragingas* 'z wielkimi rogami', *ragingis* (zob.), *raginis* 'z rogu, rogowy', też 'skapy' (por. nazw. *Raginis*), *rāgis*, -ė 'z rogami, rogaty', sb. 'człowiek pyszny, wyniosły', *rāgius* ts., *ragỹščiai* m.pl. peior. 'rożyska', *ragōsas* 'wielki róg, zwykle jelenia' (sufiks jak w *galvōsas*), *rāgšė* 'owca z wielkimi rogami', *raguōlis* (zob.), *ragúotas* 'rogaty', SD <*ragotas*> «rogaty, cornutus» (⇒ *raguōtis* 'zwierzę rogate', *raguōčiai* m.pl. 'bydło rogate, rogacizna'), *ragūtis* 'ucięty róg, służący do napychania jelit mięsem kielbasianym', też w nazwie dwóch miesięcy: *didelis ragūtis* przest. 'styczeń', *māžas ragūtis* 'luty' (prawdopodobnie kalka z śrwn. *hornunc*, nwn. *Hornung* m., podobnie jak głuź. *mały różk* 'luty', zob. Skardžius, RR 4, 31n., 37), *raguvà* (zob.). Tu może jeszcze *raglaĩ* m.pl. 'ostrogi', przy czym trzeba się zastrzec, że denominativa z suf. -la- są rzadkością. — Z jęz. staropruskiego por. hapaks *ragusto* EV 'naczynie do upuszczania krwi, Loskop ['Laßkopf, Schröpfkopf'] < **rag-üst-*, z substantywizacji przymiotnika typu lit. *ligūstas* ⇐ *ligà* (nieco inaczej PKEŽ 4, 8). — Cps. *gývragis* 'żywe mięso w rogu' (por. *gývas*), war. *gýbragis*, *gýragis*; *krikragiai* (zob. *krikti*), *ožiaragis* a. *ožiarāgis*: SD¹ <*ažiaragis*> «koziorożec, capricornus» (por. *nosiaragis*),

ragpinigiai (zob. *pinigai*). — Vb. denom. 1. *ragáuti* (zob.), 2. *ragėti*, -ju, -jau ‘rogowacieć; sztywnieć (na mrozie), kostnieć, drętwieć z zimna’, 3. *rāginti* (zob.), 4. *ragóti*, -ju, -jau ‘rogacieć, dostawać rogów; drętwieć, kostnieć z zimna, grabieć (o palcach)’. — Nazw. *Rāgas*, *Ragēlis*, *Ragėnas*, *Raginis*, *Ragūlis*. N.m. *Ragėliai*, *Ragėnai*, *Raginė*, *Ragiškė*, *Paragai*, *Paragiai*, cps. *Medragiai*, *Tauragė* (*Taur-ragė < *Taura-ragė), *Vilkaragis*. N.jez. *Ragāžius*, *Ragōžė*, *Ragōžis*, *Berāgis*, n.rz. *Rāgupis* 3x, *Ragupys*.

ragáuti, *ragāju* a. *ragáunu*, *ragavaũ* ‘próbować, smakować potrawę, kosztować’, DP ‘kosztować, ukusić’. SD: *ragāju* «kosztuję czego ukąszeniem», *paragaut* «zakusić czego, zasmakować» (DP ‘kosztować, ukusić, zakusić, uznać’), *duomi paragaut* «kosztować daię», *paragāju* «dotykam się kąsek» (syn. *gurkšteriu truputį*), *pirm paragāju* «kosztuję w przód», *ragavimas* «kosztowanie czego» — vb. denominativum na -au- od *rāgas* ‘róg’, w sensie przenośnym ‘naczynie do picia’. Znacz. etym. ‘używać rogu jako naczynia do picia’ ⇒ ‘kosztować pijąc z rogu’. Por. łot. *raguot* 1. ‘stawiać bańki’ ⇐ *ragi* m.pl. ‘bańki’ (dosł. ‘rogi’), 2. ‘zażywać tabaki’ ⇐ *tabakas rags* ‘rozek na tabakę, tabakierka rogowa’. Podane objaśnienie pochodzi od Jēgersa 1966, 145n. (zob. też LEW 684, ALEW 836). Inaczej GJL II, § 659: *ragáuti* jest deverbativum do *regėti* ‘widzieć’. — Drw. *paragaujamas* SD «kosztowaniu służący», *paragautojas gerimo ir valgyklos* SD «podczaszy» [‘urzędnik nadworny, którego obowiązkiem było podawanie (a przedtem kosztowanie) napojów królowi lub panu’, SPXVI].

ragāžē 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘kosz wyplatany z łyka, trzciny, kobiałka’, 2. ‘mata, płat grubej plecionki’ (SD¹ «mata, rogoża») — zapoż. z błr. *rahóža*, -y, por. pol. *rogoża* ‘mata pleciona z wysuszonych łodyg rośliny błotnej zwanej rogozem’ (Bańkowski III:1, 87). Odpowiednik łot. *ragaža* ‘Bastmatte’. Zob. też Zs 46 i LEW 685.

rāgē 2 p.a. ‘ryba ciernik, *Gasterosteus aculeatus*’ (*Bradiniu ragēs gaudysiu ir virsiu* ‘Brodnią nałapię cierników i ugotuję’). Jest to drw. od *rāgas* ‘róg’, podobnie jak syn. *dýglē* jest drw. od *dyglhys* ‘kolec’, a pol. *ciernik* i *kolka* są drw. odpowiednio od *cierń* i *kolec*. Dalsze szczegóły s.v. *dýglē*. — War. apofoniczny na WSO *rāg-, gw. *rōgē*: *Čionai gal tik rogelių pagausi* ‘Tutaj chyba tylko cierników nałapiesz’. Por. oboczność *rōgēs* : *rāgēs* ‘sanie’.

ragingis, -io 1 p.a. gw. ‘renifer; zwierzę rogate’ — z suf. -ja-, służącym substantywizacji adi. *ragingas* ‘mający rogi, z wielkimi rogami’ (zob. *rāgas*). Odpowiednik stpr. *ragingis* EV ‘jeleń, Hircz [Hirsch]’ ⇐ *ragis* ‘róg’. Por. LEW 684, Trautmann 1910, 413, PKEŽ 4, 7 (lekcja *ragingīs). Stpr. n.w. *Reginge* (AON 140, 233).

rāginti, *rāginu*, *rāginau* 1. ‘zachęcać, pobudzać (do pracy, nauki, kupna)’, 2. ‘(gości) zachęcać do jedzenia i picia’, 3. ‘nalegać, napominać; pędzić kogo do pracy, przynaglać (do ruchu, do pośpiechu, do szybkiego robienia czego)’. DP: ‘napominać, upominać, roszkazywać, przykazywać’ (refl. ‘upominać się, ubiegać się, spieszyć się’), SD: *ragint* «przypilnować czego», *ragina kas mani* «napominaią mnie» (syn. *mini kas mani*), *raginu* «nalegam komu» (syn. *užgulu; lošiu unt ko*), «napominam kogo» (syn. *miniu ku*), *raginu arklius* «poganiam kogo» (syn. *varau arklius*), por. SD¹ *raginu* «donaglam; napieram; poganiam». Odpowiednik łot. *radzināt* ‘zachęcać do jedzenia i picia; popędzać, przynaglać do pracy’⁵⁵⁰. Pod względem słowotwórczym jest *rāginti* causativum do *regētis* ‘być widocznym’ (por. łot. *ragā* adv. ‘na widoku’), zob. ALEW 836. Znacz. etym. ‘sprawić, że coś jest widoczne’, następnie w odniesieniu do leżącego bydła: ‘zmuszać je do powstania’, i dalej: ‘pilnować, żeby bydło się pasło’ ⇒ zmuszać bydło do ruchu ⇒ ‘popędzać, pobudzać,

⁵⁵⁰ NB. Łotewski czas. *radzināt* o znac. ‘stawiać bańki’ należy do rodziny lit. *rāgas*. Zob. wyżej *ragáuti*.

zachęcać'. Inna ewentualność to powiązać *rāginti* z *ragauti* 'kosztować, smakować potrawę', zob. LEW 685. — Neoosn. *ragin-*: *ragininkas* CGL 'poborca podatków, Schoeßer', *ragintojas* SD¹ «przystaw» ['człowiek przystawiony przy kim dla dozoru, straży lub usługi, ... ekonom', SW], war. *ragintiejus* 1653 ts. (neosuf. -iejus jak w *žibintiėjus*).

ragōčius, -iaus 2 p.a. gw. 'dyszel (grądział) u sochy z dwiema rękojeściami, na którą wzięto młodą jodłę lub brzozę z odpowiednio ukierunkowanymi korzeniami' (*Kokia žagrė, toks ir ragōčius* 'Jaka socha, taki grądział'), 2. 'żelazne widły do wsuwania garnków do pieca' (też pl.t. *ragōčiai*) — zapoż. ze stblr. *rogačъ* 'uchwyt sochy', por. błr. *raháč*, -á 'socha; widły do garnków'. Por. SLA 185, LEW 685. Poboczne znaczenia lit. wyrazu to 'socha', 'motowidło' i 'rosochaty słup do zawieszania garnków do suszenia'. — Warianty z suf. -až- i -ož-: *ragāžius*, m.in. SD «grądział», gw. *ragōžius*.

ragotinė stlit. 'oszczep, włócznia'. Por. *kuriami* [rašti] *rasi paminētus visokius ginklų karionės: šarvus, šalmų, ragatinį, skydų* SP I, 139 'w którym [w piśmie] najdziesz wzmiankę wszelakiego oręża i broni wojennej: pancerza, przyłbice, szyszaka, włócznie, tarcze'. — *Žėklai paskui numirimą, šonas ragotinė atvertas, ir palaidojimas* DP 178⁴⁷ 'Cuda po śmierci, bok włócznią przebity, i pogrzeb'. SD: «darda» ['rodzaj broni kłującej', SPXVI], «oszczep; włócznia», *ragotinė medžiotojų* «oszczep łowczy», *viršus ragotinės* «oszczepisko». War. *rahotynė* CHB. Zapoz. ze stblr. *rogatina*, por. błr. *rahácina*, -y, ros. *rogátina* (SLA 185, LEW 685, ALEW 836).

raguvà 3 p.a., *rāguva* 1 p.a. 1. 'rów wryty przez wodę' (syn. *rāvas*), 2. żm. 'wawóz o stromych zboczach', 3. 'zagłębienie wyjeżdżone przez wozy', 4. 'droga biegnąca w wawozie, rowie' (*Kelias rāvu bus raguva*). War. *reguvà* (por. *rēvas* ob. *rāvas*). Z obocznym sufiksem: *ragavà*. Najprawdopodobniej są to derywaty od sb. *rāgas* 'róg', ale motyw semajologiczny nie jest tu całkiem jasny. Formalne odpowiedniki łot. *ragavas* i *raguvas* f.pl. odnoszą się do 'płaskich sani, flache Holzschlitten' (ME III, 465n., Karulis II, 99). Por. lit. *rōgės* 'sanie'. — N.rz. *Raguva* 3x, n.m. *Ragavà* 2x, *Raguva* 4x, *Raguvė* (⇒ *Raguvėlė* 6x).

raibas, -à 3 p.a., *raibas*, -à 4 p.a. 'pstry, pstrokaty, różnobarwny, nakrapiany, cętkowany – o upierzeniu ptaków' (syn. *mārgas*) — denominalny przymiotnik na -a- od zanikłego abstractum *raiba ⇐ *raibyti 'mienić się różnymi barwami', gdzie neoapofoniczny SP/SO *raib-* pochodzi od SZ *rib-*, por. *ribti*, *rimba* 'mienić się w oczach', *riba*, *ribėti* 'błyszczeć, połyskiwać'. Paralela: *mārgas* ⇐ abstr. *marga ⇐ *margyti ⇐ *mirgėti*. War. *raibūs*; z wtórnym v: *raivas*; z wtórnym ei: *reibūs*, *reibas*. Zob. też *rainas*, *raimas*. — Do *raibas* nawiązują łot. *rāibs* 'pstry, plamisty' i stpr. *roaban* EV 'pasiasty, gestreift' (zob. PKEŽ 4, 30n.). Dalsze związki są słabo rozpoznane, zob. LEW 686 (pwk. *rai- < pie. *roi-). Kabašinskaitė i Klingenschmitt (*Balt XXXIX*:1, 2004, 97 n.) powracają do zbliżenia ze stir. *riab* f. 'pręga, pasmo, pas' < *rejb^hā-, *riabach* 'pręgowaty, pasiasty, w prążki' < *rēbāko-. Inne próby referuje ALEW 837. — Drw. *raibis*, -ė 'pstry ptak, pstra krowa', *raibuliaĩ* m.pl. 'migotanie w oczach'. — Vb. denom. *raibti*, *raibsta*, *raibo* 'mienić się w oczach, migotać (o złudzeniu barwnego migotania); kręcić się w głowie', war. *reibti*, *reĩpti*. Odpowiednik łot. z wtórnym ei < ai: *reibt*, *reibstu*, *reibu* 'mieć zawroty głowy, być zamroczonym, oszłomionym'. — N.m. *Reibiaĩ*, *Reibiniaĩ*, *Reibiniškės*, *Reibkalnis*.

raidyti, *raidau*, *raidžiau* gw. 'ładować drewno do pieca' — dwuznaczne: 1° może to być iterativum na -dy- ze SO *rai-C* ⇐ *rie-C*, por. *rieti* 'układać w stos szczapy drewna' (paralele: *spārdyti* ⇐ *spirti*; *tārdyti* ⇐ *tirti*; *baidyti* ⇐ *bijoti*). 2° *raidyti* może być iteratywem na -y- ze SO *raid-*, utworzonym od neopwk. *rid- (zob. *rindà*). Jego odpowiednik przetrwał w łot. *rist*, *riedu* (*rendu), *ridu* 'porządkować, układać' (por. ME III, 532, LEW 687). Do tego derywaty: łot. *ridāt*, -āju 'sprzątać, usuwać na bok; porządkować' (war. *ridēt*, -ēju), refl.

ridâtiês ‘szykować się (do podróży, do roboty)’, *ridît* ‘porządkować, stawiać na właściwym miejscu’, sb. *ridas* a. *ridi* pl. ‘graty, rupiecie’ (ME III, 522n.).

raidûs, -i 4 p.a. 1. ‘wyraźny, rzucający się w oczy (o wzorze na tkaninie), przejrzysty, czytelny’, 2. ‘prosty, prosto rosnący (o życie), wyprostowany, niesplątany (o wełnie, niciach)’, 3. ‘poręczny, wygodny (do żęcia, pielienia)’, 4. ‘nierozgotowany, nieklejący się – o kaszy’ (*raidî kôšê*) — przymiotnik na -u- od abstr. **raida* ← **raidyti* ← *riedėti* m.in. ‘toczyć się’ (por. *ardûs* ← *ardà* ← *ardýti*; *klaidûs* ← *klaidà* ← *klaidýti*, *klaidinti*). Por. LEW 687, gdzie też o łot. *raids* ‘gotowy’. — Drw. *neraidû* adv. ‘niewygodnie’, *raĩdžiai* adv. ‘wyraźnie (widać), szybko (rośnie); porządnie, należycie, dobrze’.

raikýti, *raikaũ*, *raikiaũ* ‘krajać (chleb, ciasto, ser); orać ziemię’, *apraikýti* 1. ‘okrawać (bochenek z obu stron)’, SD *apraikau* «okrawam» (syn. *appjaustau*), SD¹ *apiraikau* «okrawam», 2. ‘zastawić stół jedzeniem; położyć nakrojony chleb przy każdym jedzącym’, *atraikýti* ‘odkrawać’, *atraikau* SD¹ «odkraiam» (syn. *atriekiu*, *atpjauju*) — iterativum z suf. -y- i SO *raik-* ← **reik-*, zob. *riēkti*. Odpowiednik łot. *rāicīt*², -ku, -cīju ‘robić bruzdy; spulchniać ziemię’. Paralele: *maišýti* ← *miešiũ*; *sáikyti* ← *siekiu*; *táikyti* ← *teikiũ*. Por. LEW 729, ALEW 837. — Postverbalia: *apýraika* ‘odkrojony kawałek’, SD «okrawek», *āpraikas* ‘kromka z całej szerokości bochenka’, *ātraikas* ‘okrajka, kawał, pajda’ (por. łot. *rāika*² ‘bruzda’, *raīks* ‘kromka chleba’), *paraikelì* LZŽ adv. ‘po kromce’. Cps. *duonraikys* ‘ten, kto kraje chleb, kto wydziela chleb’ (por. *dúona*). — Neoosn. *raiky-*: *paraikymas* ‘pokrojenie’: SD *kuris menasi synarių paraikymo*, *synarių paraikytojas* «anatomik», *raikýdinti* cur. ‘kazać kroić, dać do pokrojenia’, *raikytojas valgyklų* SD «krayczy» [‘służący krający i podający pokarmy przy stole’, SPXVI].

raĩkštis, -čio 2 p.a. ‘wiązanie, wiązadło; powróšlo do związania snopa’ (syn. *grįžtė*) — sb. postverbale od *raikštýti* ‘wiązać, zawiązywać’, co jest wariantem do *raištýti* (zob.). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *rejkszcz*, *wrejszcz* ‘trok do przypasywania fartucha; podłużny pasek oddartej szmaty służący do przywiązywania lub wiązania’ (Zdancewicz 347, war. *wrejszcz*). — Neoosn. *raikšt-*: *raikštelė* SD¹ «wstęga», *raikštinykas* SD¹ «wstęgarz», cps. *šlejāraikštė* (zob. *šlejā*).

ráinas, -à 3 p.a., *raĩnas* 4 p.a. ‘pręgowaty, prążkowany (o kocie, żmii)’. War. *rùinas* (zob. Būga, RR I, 302). Nie przekonuje próba powiązania tego przymiotnika z bliskoźnacznymi formami *ráibas*, *raĩbas* oraz *ráimas*, *raĩmas*, mianowicie przy założeniu zmiennych rozszerzeń pwk. **raj-* < pie. **roj-* (zob. LEW 686n., ALEW 641). Może **raj-na-*, drw. na SO od pwk. *rej-* jak w *rejũ*, *rieti* ‘układać szczapy drewna w stos’. Znacz. etym. ‘układać pasmami, warstwami’ (?). — Drw. *rainėlė* ‘tęczówka oka’, *ráinis* a. *raĩnis* ‘pręgowaty kot’, *rainúotas* ‘pręgowaty, prążkowany’, cps. *rainmaĩgis* ‘prążkowato-pstry’ (por. *mārgas*).

raĩpeta, *raipetà* 3 p.a. c. gw. 1. ‘człowiek nie lubiący się spieszyć, ociągający się, wolno pracujący’, 2. ‘papla, gaduła’. Niejasne, podobnie jak *riepinti* (zob.).

rairėti, *raĩru* (war. *rairũ*), *rairėjau* ‘mówić głupstwa, paplać; mówić głośno; powoli rosnąć, marnieć’, *rairóti* ‘iść powoli; fałszować w śpiewie; narzekać, biadać’ — czasowniki na -ė-, -o- od osnowy *rai-r-* z powtórzonego wykrz. *raĩ-raĩ*. Sb. postvb. *raĩra* a. *rairà* c. m.in. ‘pleciuga, gaduła; człowiek powolny, roztargniony’. War. z dysymilacją *r-r* > *r-l*: *raĩla* c. ‘papla; krzykacz; kłótniwy człowiek’ (por. *kūrėlis*, *raĩtelis*).

raĩstas 2, 4 p.a. 1. ‘miejsce bagniste, grząskie, porośnięte krzakami i drzewami, tzw. rojst’, 2. ‘las na bagnie’ (war. *reĩstas*; z insercją *k*: *raĩkstas*), 3. przen. ‘bałagan, nieporządek, rozgardiasz’, 4. w złożeńiach: ‘diabeł’ (*Tegul jį raĩstas!* ‘A niech go bagno [pochłonie]!’ *O kad tu raĩstais!* ‘Idź ty na rojsty!’ (por. *lieknas*). SD *raistas* «bagnisko, bagno» (syn. *bala*),

«trzęsawica» (syn. *bala, klumpa, liūnas*), SD¹ «ługowisko», *grindžiu kelių raisti* SD «gacę» [‘moszczę drogę na bagnie’]. Niejasne. LEW 689 nieprzekonująco włącza do pwk. *rai- < *roi-, który ma też tkwić w *rai̯bas, raimas* i *rainas* ‘pstry, cętkowany, pręgowaty’ (-st- ma być formantem, a motywem onomazjologicznym wygląd bagna pokrytego roślinnością). Wydaje się, że z formalnego punktu widzenia można przyjąć, iż *rai̯stas* jest postwerbalnym rzeczownikiem na -a- od *rai̯styti(s). Analiza: *rai̯sty-, derywat na SO od neopwk. *rij-* jak w prt. *rijaũ* do *rýti* ‘połykać, chłonać, pożerać’. Znacz. etym. frq. ‘pograżać się, grzęznąć’ *vel sim.* Por. SO-V w *rajóti* ‘żuć, przeżuwać’, *prarajà* ‘otchłań, przepaść’ (ob. SZ *prarijā* ‘grzęzawisko, topiel’). Paralela semantyczna: *prāgaras* ‘otchłań, piekło’ ⇐ *gérti* ‘pić, pochłaniać’. Derywacja dewerbalna *rai̯styti(s) ⇒ *rai̯stas* miałyby odpowiedniki w *glaistýtis* ⇒ *glaīstas*; *dāigstyti* ⇒ *dāigstas*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *rojst* ‘błotniste miejsce, błoto porośnięte krzakami, zwykle w lesie’ (war. *rójsta, rójstva, rójсце, rójstra*), stąd przejęte do pol. gw. *rojst* ts. (por. Laučjute 33, PzB 4, 302n., ĖSBM 11, 178). — Drw. *rai̯stýnas* ‘wielkie bagno’, *rai̯stingas* ‘bagnisty, pokryty bagnami (obszar)’, SD «bagnisty» (syn. *balinis*), *rai̯stinē* ‘bimber, samogon’ (por. *pelkinē, samānē*), *rai̯stinis* euf. ‘diabeł’, *rai̯stýtē* ‘bagienko’, *ūžraistē, užūraistē* ‘miejsce położone za rojstem’. Cps. *rai̯stpelkē* ‘bagno’ – złożenie synonimiczne (por. *pēlkē*), podobne np. do *liūnabalē*; ma odpowiednik w stpr. n.m. *Raystopelk* (AON 138, 232, por. *pelky* ‘błoto, bagno’). — N.m. *Rai̯stai* 2x, *Rai̯stēliai*, *Rai̯stiniai* 2x, *Reistiniai* 2x, *Ažūraistis* 4x, *Paraīščiai* 3x, *Paraīščiai* 3x, *Užūraistis*, *Užūraistis* 3x, cps. *Ažūraistis* (z *Ažúol-raistis?, por. *qžúolas*), *Raistakiemiai (por. *kiēmas*; ⇒ pol. *Rejsztokiemie*, 1642 *Reystokiem* w Suwalskiem, NMP X, 143), *Raistalindžiaĩ*, *Šiēnraistis*, *Viļkaraisčiai* 2x. N.rz. *Rai̯stas*, *Rai̯stikis*, n.jez. *Rai̯stinis* 3x.

rai̯stýtis, rai̯stosi, rai̯stēsi gw. ‘o psach, wilkach: łączyć się w pary, parzyć się’ — być może z *rais-sty-, o ile *rais-* jest innowacyjnym SP/SO od neopwk. *ris-* (zob. *ri̯stas, ri̯stis*). Paralele: *pai̯styti* < *pais-sty- ⇐ *pisti*; *spai̯stýtis* < *spais-sty- ⇐ *spisti*; *rai̯stýti* < *rai̯š-sty- ⇐ *ri̯šti*. Inaczej LEW 689: łączy z adv. *risčią* ‘klusem’. — Sb. postvb. *rai̯stas* žm. 1. ‘okres godowy u zwierząt, ruja, cieczka u psów’, 2. ‘zgraja psów, wilków, zajęcy w okresie parzenia się’ (por. LEW 187), ⇒ vb. denom. *rai̯stúotis* ‘parzyć się’. Por. *pai̯stas, rai̯stai, rai̯štis*. Odpowiednie postverbale łotewskie pokazuje wokalizm *ie*: *riests* ‘Brunstzeit, Falzzeit der Vögel, Hasen’ (ME III, 548, bez etymologii), być może na skutek adideacji do czas. *riest, -šu, -tu* ‘połączyć dwa kawałki; przyszyć’.

rai̯šas, -à 3 p.a., rai̯šas, -à 4 p.a. ‘chromy, kulawy’. Formacja na SO *rai̯š-* ⇐ *ri̯š-* (zob. *ri̯šti*). Odpowiednik gr. *ῥοικός* ‘krzywy, zgięty’ < pie. **uroj̯k-o-* (por. na SZ *ῥικνός* ‘skurczony, zdrętwiały; zgięty, skulony (ze starości a. choroby); zniekształcony, koślawy, skrzywiony’). Pwk. pie. **urej̯k-* ‘krzywić, zginać, kręcić, skręcać’ (IEW 1158n., LIV² 699) w bałtyckim użyciu czasownikowym rozwinął się w zasadzie w kierunku ‘wiązać’ (zob. *ri̯šti*), jednak przy *rai̯šas* zachował szczególnie dawnej semantyki. Zob. LEW 690, ALEW 838. Akut sekundarny, zob. Derksen 1996, 222. Por. SE w *riešas* ‘nadgarstek; staw w nodze konia’. — Vb. denom. 1. *rai̯šti, rai̯štu* (*rai̯š-stu), *rai̯šau* ‘zacząć kuleć, utykać’, DP ‘szwankować’, 2. *rai̯šoti, rai̯šoti* ‘kuleć, utykać’ (*Anas kulščiojo, rai̯šojo*), 3. *rai̯šúoti* ‘chromieć, kuleć, utykać’, SD «chramię, nachramuię», 4. *rai̯ščioti* ts. — War. z *ui*: *rui̯šas* ‘kulawy’, *rui̯šis, -ē* ‘kulawiec’, por. Būga, RR I, 302; II, 263, Stang, *Studi baltici* 3, 1933, 168. Paralele: *luītas* ob. *laītas*; *muitā* ob. *maitā*; *puīšos* ob. *paīšos*.

rai̯šýti, rai̯šai̯, rai̯šiaũ 1. ‘wiązać, zawiązywać’, 2. ‘patroszyć świnie’, 3. ‘(obmową, intrygą) udaremnić zamierzone przez kogoś małżeństwo’, *aprai̯šýti* DP ‘oskarżyć’, *aprai̯šau* SD «obwiniam kogo; skarżę na kogo», *užrai̯šýti*: SD *užrai̯šau kū unt ko* «naprawiam kogo na kogo» [‘poduszczać, namawiać kogoś do czego’] — iterativum na -y i ze SO *rai̯š-* ⇐ *ri̯š-*, por. *ri̯šti* ‘wiązać’. Odpowiednik łot. *rāisīt, -u, -īju* 1. ‘rwać, szarpać’, 2. ‘rozwiązywać,

uwalniać', 3. 'wiązać', refl. *ràisītiēs* 'rozpuszczać się w płynie; rozwijać się (o pąkach, liściach); rosnać, wzrastać'. Paralele apofoniczne: *kaišyti* ⇐ *kiš-*; *paisyti* ⇐ *pis-*; *raizgyti* ⇐ *rizg-*. Obocznik z suf. -sty-: *raišyti* (zob.). Por. aw. *uruuāēsaiieiti* 'kręci, obraca' < caus.-iter. pie. **uroj̥k-ēje-* (LIV² 699). Zob. LEW 690, ALEW 838. — Neoosn. *raiš-* (⇐ *raišiaũ*): *ráišioti*, -ju, -jau 'wiązać, związywać; pętać nogi', *nurdišioti* 'poodwiązywać', ⇒ neoosn. *raišio-*: *raišiotojas* SD «ceklarz» ['pachołek miejski, pełniący funkcję kata, oprawcy, siepacza', SPXVI]. — Neoosn. *raišy-*: *apraišymas* DP 'skarga, oskarżenie', *apraišytas* stlit. 'obżalowany, oskarżony', *raišytojas* 'ten, kto sprawia świnię', *ráišytojas* 'ten, kto wiąże snopy', stlit. 'instygator, podżegacz' i 'oskarżyciel', *apraišytojas* SD «oskarżyciel», *užraišytojas* SD «naprawiacz na kogo zdradliwy» ['ten, kto szczuje, podjudza do złego'] (syn. *papiešėjas*). — Osnowa *raiš-y-* ma odpowiednik w prasłowiańskim **rēs-i-*, prs. **rěšō*, por. scs. *otrěšiti* 'odwiązać, uwolnić', *razdrěšiti* 'uwolnić, oswobodzić kogo', przen. 'rozsądzić, zdecydować', stpol. *roz(d)rzeszyć* 'rozdzielić, odłączyć; uwolnić od odpowiedzialności, udzielić rozgrzeszenia'. — Inne nomina: *pāraišalas* 'podwiązka', *prieraišūs* 'przywiązany, wierny, oddany', *raišalas* 'powróšlo ze słomy do wiązania snopów; podwiązka' (⇒ vb. denom. *ráišaloti* 'zawiazywać'), *sąraišūs* 'spójny, koherentny (w sensie logicznym)'. — Frq. *raišyti* (zob.).

raišyti, *raištaũ*, *raiščiaũ* (war. *ráišyti*) gw. 'wiązać, związywać, zawiązywać' — ze zmiany **raiš-sty-* (por. *raišyti*) przez perseweracyjną asymilację i degeminację; frequentativum na SP/SO *raiš-* od *riš-*, por. *rišti* 'wiązać'. Odpowiada łot. *raistīt*, -u, -īju 'byłe jak wiązać'. — Neoosn. *raišč-* (⇐ *raiščiaũ*): *ráiščioti* 'wiązać po trochu', por. *váikščioti* ob. *váikšyti*; *sámsčioti* ob. *sámstyti*. Sb. postvb. *raiščiai* m.pl. 'więzy, pęta'. — Neoosn. *raišt-*: *raištai* m.pl. 'rozswatanie' (paralele: *maistas*, *rāštas*), *raištis* 'wiązadło, sznurek, podwiązka', *sąraištis* 'związek, powiązanie czegoś z czym'. SD: *raištis* «obwiązanie; obowiązek; uwięzek, którym uwięzuią», *raištis žiezdos* «binda do zawiązania rany» (*apraišiotas raiščiais* SD «bindami otoczony» ['bandażami owinięty']), *šunų raištis* «smycz», *raištis unt pamazgojimo sūdų* «kiś pomywalna kuchenna», <suraybtis> «swora» ['związanie psów ogarów, smycz dla chartów']. Cps. *galvaraištis* SD «binda do zawiązywania głowy» (por. *galvā*), *kaklāraištis* (zob. *kāklas*), *kēliaraištis* (zob.), *runkaraištis* SD «binda do noszenia ręki chorey» ['temblak'] (por. *rankā*). — War. z insercją k: *raiķšyti*, ⇒ sb. postvb. *raiķštis* (zob.).

raītelis, -io 1 p.a. 'jeździec, kawalerzysta' — zapoż. z nwn. *Reiter* m., przy czym wyjściowe **raiteris* uległo dysymilacji *r-r > r-l*⁵⁵¹. Por. GL 109, Čepienė 134. War. *reitēlis*, *reītelis*. — Dysymilacja wytworzyła formę wyglądającą jak zdrobnienie na -el-. W następstwie tego doszło do resegmentacji wydającej neoosnowę *rait-* (por. *kumēlē* ⇒ *kūmē*; *dilgelē* ⇒ *dilgē*). Od niej urobiono: *raītas* 'jeżdżący wierzchem, jeździec', *raitī*, -ū m.pl. 'jazda, kawaleria', SD «jezda» ['jazda'], *raitijā* 'konnica, kawaleria', *raītininkas* 'jeździec, kawalerzysta', *raitinykas* SD «jeździec», *raitinykai* SD «jezda» ['jazda'] (syn. *raitī*), *arklys raitinykas* SD «koń wierzchowy», *pulkas raitinykų* SD «rota konnych», *raitójas* 'jeździec' (zdrob. *raitojēlis* w dajnach), *raitūnas* 'jeździec', jak również przysłówki *raitā* a. *raitomis* 'konno', *raitai* SD «konno, wierzchem». Por. LEW 691, s.v. *raītas* 2. Do tego vb. denom. *reityti* (z **raityti*), *reitaũ*, *reičiaũ* 'jechać wierzchem'. — Nazw. *Raīteris*, *Raītelis*, *Raitelaitis*. N.m. *Raičiaĩ*.

raityti, *raitaiũ*, *raičiaũ* 'giąć, zginać, skręcać, zwijać, podkasywać, zakasywać', *raityti kójas* 'wywijać nogami', *raityti pláukus* 'nakręcać włosy na szpulkę przy ondulacji', *atraityti* '(rękawy) zakasać, podwinąć do góry', *užraityti* ts., refl. *raitytis* 'skręcać się, wywijać się,

⁵⁵¹ Por. *eīnelis* z **eineris*, *rūsvelkis* z *rūsverkis*, *štýrūdelis* ze **štýr-rūderis* (s.v. *štýras*), stlit. *verdelis* z **verderis*.

wieć się' — iterativum na -y- ze SP/SO *rait-* od *rit-*, por. *rīsti* 'toczyć, tacać'. Paralele: *braidýti* ⇐ *brid-*; *bráizyti* ⇐ *briz-*; *glaižyti* ⇐ *gliž-*. — Z innymi sufiksami: *raitóti* 'zakasywać (rękawy, nogawki)', *paraitóti* 'podkasać, podkręcić' (war. z *ei*: *pareitóti*, por. *geinióti*, *treinóti*), *raistýti* 'związać tkaninę; wikłać, plątać', refl. *raistýtis* 'plątać się pod nogami' (z **rais.sty-* < **rait.sty-*). — Postverbalia: *apraità* 1. 'bolące miejsce na podeszwie stopy', 2. 'czarny włochaty robak', *atāraitē* 'kołnierz kozucha', *ataraitē* SD «brama, u szaty listwa; wyłoga u szaty» (syn. *apsiuva*), *ātraitas* 'zakasany, podwinięty do góry', *atraitai* m.pl. 'mankiety', *kėlnės su atraitais* 'spodnie z mankietami', *paraitai* m.pl. 1. 'zakasane rękawy a. nogawki; mankiety', 2. 'okrągłe sztuki drewna, które podkłada się pod ciężki przedmiot celem jego przetoczenia', 3. *pāraitas* 'grube polano podkładane pod dźwignię'. Zob. też *pareitai*. — Neosn. *raity-*: *ataraitytas* SD «bramowany». — Neosn. *raič-* (⇐ *raičiaũ*): *ráičioti* 'toczyć beczki, belki; tacać, tarzać; zakasywać rękawy' (por. *bráidžioti* ob. *braidýti*; *slánkioti* ob. *slankýti*), refl. *ráičiotis* 'toczyć się, kulić się, kurczyć się, wieć się, tarzać się'.

raivýtis, *raivaũs*, *raiviaũs* (war. *raivytis*) 1. 'przeciągać się po śnie, wyprostowywać się wyciągając ręce, nogi, wyprężać się' (*Raivausi lovoje, nenoriu keltis* 'Przeciągam się w łóżku, nie chce mi się wstawać'. *Raivosi kaip katinas ant pečiaus* 'Prężę się jak kot na piecu'), 2. 'ruchem ciała okazywać brak chęci; wykręcać się od roboty', 3. 'wstydzic się, krępować się' (*Nesiraivýk, eik drąsiai, nebijok!* 'Nie wstydz się, idź śmiało, nie bój się!'), 4. 'pełznąć jak wąż'. Osnowa *raiv-* jest izolowana i niejasna. LEW 691 wywodzi *raiv-* z **raid-v-*, jakoby od *raidūs* m.in. 'prosto stojący lub rosnący', ale na to brak fonetycznej paraleli. Nie wiadomo też, jak zakwalifikować monoftongiczny war. *rev-* w *revétis* JU 'przeciągać się po śnie' (*Aš reviuos, atsikėlęs iš sapno*). Może z **riav-*, a to z *raiv-* drogą przestawki *i* (por. *znaimė*). — Drw. *raivulýs* 'ochota na przeciągnięcie się' (*Tingiu, tik raivulýs ima* 'Nic mi się nie chce, tylko bym się przeciągał'), *raivūs* 'ociężały, leniwy'. Por. syn. *ráizytis* ob. *rąžytis*, *réiztis* i *tampýtis*.

raizgýti, *raizgaũ*, *raizgiaũ* 1. 'wiązać, splatać, wikłać, gmatwać', 2. 'z trudem czytać' (*Vos raizgo raides* 'Ledwo łączy litery [w wyraz]'), *apraizgýti* 'oplatać, omotać', *ažuraizgau* SD «zapleść chrostem», *įraizgyt* DP 'uwichlać', *suraizgau* SD¹ «gmatwam» (syn. *supainioju*) — iterativum na -y- z neoapofonicznym SP/SO *raizg-* od SZ *rizg-* (⇐ *rezg-*, *rėgzti*; starym SO było tu *razg-*, *razgýti*). Paralele apofoniczne: *maizgýti* ⇐ *mizg-* ⇐ *mezg-*; *draiskýti* ⇐ *drisk-* ⇐ *dresk-*. — Neosn. *raizg-* (⇐ *raizgiaũ*): *ráizgioti* 'wiązać', por. *káišioti* ob. *kaišýti* oraz *ráičioti* ob. *raitýti*. — Postwerbalne nomina: *paraizgai* 3 p.a. m.pl. 'witki brzożowe a. łozowe do podplatania płotu' (⇒ bhr. gw. *párazgi* pl., PZB 3, 410, zmiana *ai* > *a*), *raizgai* 4, 3 p.a. lub *raizgai* 2 p.a. m.pl. 'sidła na ptaki, pętle zrobione z włosia końskiego' (syn. *razgai*), też 'splątane nici', *raizgis* 'kosz pleciony' (war. *reizgis*, *reizgė* BRB), *raizginýs* 'coś splecionego, siatka spleciona, plecionka; plątanina', *raizgūs* 'zaplątany, zawiły', *sąraizga* 'splot, plątanina nici' (por. *surigzti*), SD <*surayzga*> «matanina, zamotanie», <*surayzgitas*> «powikłany». — N.m. *Raizgiai* 2x, *Raizgynė*, *Reizgiai*.

ráizyti, *ráiziau*, *ráiziau*, też *raižyti* 1. 'plytko wyrzynać w drewnie, rzeźbić w drewnie', 2. 'robić rysy, rytować, grawerować; rysami psuć wygląd czegoś', 3. 'ciąć, krajać na kawałki, na pasy', 4. 'przechodzić wzdłuż i w szerz (o obcym wojsku)', 5. 'bić kijem, pasem; zacinać batem', 6. 'o bólu: przeszywać', *suráizyti* 'pociąć, pokroić; poprzecinać bruzdami' (*Raukšlėmis suraizyta kakta* 'Czoło pobrużdżone zmarszczkami') — iterativum z suf. -y- i neoapofonicznym SP/SO *raiž-*, jaki utworzono do SZ **riž-/ryž-* (*rýžti*, *rėžti*). Paralele: *pláizyti* ⇐ *plýžti* (*plėžti*); *bráizyti* ⇐ **briž-/bryž-* (*brėžti*), jak też *ráizytis* 'przeciągać się po śnie' ⇐ *rýžtis*, *rįžti* (*rėžtis*). Inaczej Vaillant III, 324, który zignorował *rýžti* i uznał, że *ráizyti* ma formację analogiczną, wzorowaną na bliskoznacznym *gráizyti* ⇐ *grėžti*. — Nomina z

raiž-: *atraižà* a. *ātraiša* ‘odcięty kawałek (tkaniny, skóry, szkła)’, war. *ātraišas*; *īraiža* ‘ryt, rysa; nacięcie’, *pāraižos* (zob.), *raižinīs* ‘sztych, drzeworyt’, *raižūs* (zob.). Tu też łot. *raiže*, *raiže* ‘przeszywający ból, cierpienie, zgryzota’, zwykle pl. *raižes*, *raižes*; bėrnu *raizes* ‘bóle porodowe’ (znac. etym. ‘rżnięcie’). — N.m. *Raižiaĩ*, *Raižavà*. — Neoosn. *raiž-* (← *rāižiau*): *surāižioti* ‘zacinać batem’ (por. *rāišioti* ob. *raišyti*; *rāizgioti* ob. *raižgyti*). — Neoosn. *raižy-*: *raižytojas* ‘grawer, rytownik’ (por. *braižytojas* ← *brāižyti*). — Stlit. *parāiždamas* ‘zakopując’ w odosobnionym użyciu u Daukszy (por. *padūksj piniguose turēdamas*, *žemēn juos parāiždamas*, *o ne darydamas Viešpati savam iž jū naudos* Dp 3079 ‘nadzieję w pieniądzech pokładając, w ziemi je zakopując, a nie czyniąc z nich pożytku Panu swemu’) jest śladem po quasiprymarnym pdg. **rāižti*, *-iu*, *-iau*⁵⁵². Zbudowano go wokół prs. iter. **rāižiu*, kiedyś należącego do **rāižyti* ‘kopać’ (por. *raūsti* ob. *rausyti*; *lāužti* ob. *lāužyti* oraz *lāukti* ob. stpr. *laukīt*). Por. ALEW 736: ‘Vielleicht zu *raižyti*...’.

raižytis, *rāižaus*, *rāižiaus* 1. ‘przeciągać się, rozprostowywać na całą długość ręce, ramiona’ (*Atsikēlēs rāižysis rāižysis*, *o prie darbo neina* ‘Wstawszy będzie się przeciągał, ale do roboty nie pójdzie’), 2. ‘ostro przeciwstawiać się komu, stawiać się’ (*Raižosi, kad jo yra teisybė* ‘Stawia się, że racja jest po jego stronie’), 3. ‘zwijać się, skręcać się z bólu’ — iterativum z suf. *-y-* i innowacyjnym SP/SO *raiž-*, jaki dotworzono do SZ *riž-/ryž-*, por. *rižti*, *rižaũ* ‘o włosach: stawać dęba’, *pasiryžti* ‘zdecydować się na co’ (zob. *rýžtis*); w kwestii dawnego SP *rež-* zob. *rēžtis*. Paralele dla *raiž-*: *plāišyti* ← *plýšti* (*plēšti*); *brāižyti* ← **briž-/bryž-* (*brēžti*), jak też *rāižyti* ‘wyrzynać w drewnie’ ← *rýžti* m.in. ‘odkroić’. Leskien 1884, 365 uznał *raiž-* za niejasny SO, stojący «ausser der Reihe». Por. LEW 715. — Neoapofonia SZ *riž-* ⇒ SP/SE *reiž-*: *reižtis* ‘natężać się, wysilać się’ (zob.).

raižūs, *-i* 4 p.a. ‘ostrzy (o głosie), przenikliwy; rażący wzrok (o świetle)’ — formacja postwerbalna od *rāižyti* (zob.), znac. etym. ‘rznący, tnący’. Zestawia się ją 1° z psł. **rēžũ-kũ* (słh. *rēzek* ‘ostrzy, przenikliwy, nieprzychylny’, ros. *rēzkij* ‘ostrzy, przenikliwy, gwałtowny’, ukr. *rizkij* ts., pol. *rzeński*, *rzeński* ‘pełen werwy, czujący się zdrowo’), 2° z psł. **rēžvũ*, ros. *rēzvyj* ‘ruchliwy, żwawy, szybki, rączy’, ukr. *rizvyj* gw. ‘dziarski, żwawy’, pol. *rzeźwy* ‘dziarski, żwawy, rażny, ruchliwy, zdrowy’, mianowicie przy założeniu, że obie wymienione formacje słowiańskie powstały w oparciu o podstawę na *-u-*, psł. **rēž-ũ*, gen.sg. **rēžu*, reflektującą pbsł. **raįž-u-*. Wokalizm tej podstawy można objaśnić jako neoapofoniczny SP/SO < **raiž-*, wyderwowany ze SZ pbsł. **riž-*, por. scs. *rīznōti* ‘rznąć, przecinać, piłować’. NB. Słowiańskie *rēž-* jest dwuznaczne, bo może pochodzić tak z pbsł. **raiž-* (por. wyżej), jak i z pbsł. **rēž-* (por. scs. *rēžō*, *rēžati* ‘ciąć’ wobec lit. *rēžiu*, *rēžti* ‘ciąć’).

rajūs, *-i* 4 p.a. ‘żarłoczny, chłonny’ (*atrajūs* ‘niesmaczny’). Zgodnie z hipotezą sformułowaną na temat strukturalnie podobnego przym. *sajūs* (zob.) trzeba analizować *raj-ūs*, drw. na *-u-* od n.act. **raja* ‘połykanie, chłonięcie czego’, por. *atrajā* ‘przeżuwanie, żujka u zwierząt’, *prarajā* ‘otchłań; okno na bagnie’. Ten sam model słowotwórczy: *bajūs* ← *bajā*; *gajūs* ← *°gaja* i *našūs* ← *našā*. N.act. **raj-ā-* było rzeczownikiem postwerbalnym od **rajyti* lub **rajoti*, iteratywu na SO *raj-V* od *rijaũ*, *rýti* ‘połykać, pożerać’. Paralele: *ātlaja* : *atlyti*; *ātsajos* : **atsyti*; *vajā* : *výti*. — Drw. z podstawą *raj-*: *rajūnas* ‘żarłok’, *rājus* 1. ‘przynęta na ryby’, 2. SD «kšieniec» [‘żołądek niektórych ryb lub wieloryba, wnętrzości’, SPXVI]. Tu prawdopodobnie też *rajaĩ* m.pl. ‘wągry, larwy tasiemca w mięsie świni’, war. *rajūs*, *-āus* (*Jų beveik visų kiaulių buvo mėsa su rajum*).

rākalis, *-io* 1 p.a. gw. 1. ‘kto zawodowo zdziera skóry ze zwierząt, oprawca, rakaż’ (*Kumelė pakrito, einu rakalio ieškoti* ‘Padła kobyła, pójde szukać rakaża’), 2. ‘hycel, który wylapuje bezpańskie psy’ (*Rākalis, kas šunį lupa*), używane również jako obelga — z

⁵⁵² Kudzinowski II, 46 niesłusznie czyta *paraišdamas*, suponując vb. **raišti* ‘wiązać’.

dysymilacją *r-l* < *r-r* w starszym *ràkaris*, *ràkeris*, to zapożyczone częścią z nwn. *Racker* m. 'Schinder, Abdecker' (GL 109, LEW 693) i częścią z błr. gw. *ràkar* (← pol. *rakarz* 'oprawca, hycel' ← nwn. *Racker* (Brückner 453), por. ĖSBM 11, 78. Łot. *rakaris* 'szelma, gałgan' ← śrdn. *racker* (Jordan 84). Zob. też *iclius*.

rakamōs adv. gw. 'rzekomo, podobno' (*Rakamōs šviežiapienė, tečiaus pieno maža teduoda* '[Krowa jest] podobno świeżo po ocieceniu się, jednak mleka na razie mało daje') — zapoż. z błr. **rakama*, por. *rakamātu* 'niby, jakby', *rakómse* 'jak gdyby, jakoby, podobno' (zob. ĖSBM 11, 78, 81).

rakandà 2 p.a. gw. 1. 'niewielki owalny koszyk bez kabłąka do przenoszenia mąki, ziarna, jajek' (*Atnešk pilnà rakañdą miltų. Kiaušius sudėjau į rakañdą*; w takim użyciu przejęte do łot. *rakanda* 'mały kosz'), 2. 'pewna miara zboża, mąki', 3. 'pleciona klatka dla wiezionego na targ drobiu'. Łot. *rakanda* 'mały kosz' jest lituanizmem (ME III, 472). Przy założeniu dysymilacyjnego zaniku *n* analizowano **rank-anda* (por. *rankandėlė* 'koszyczek'), tj. jako drw. od *rankà* 'ręka', zob. LEW 693. Por. sufiks w *balànda*, *skalànda*, *valandà*, *šiūpandas*, jak też w *lūškandė* 'wielkie naczynie drewniane o dwóch dnach, służące do przewożenia pożywienia'. W kwestii dysymilacji por. *ugnīs* i *griešingas*.

rakañdai, -ų 2 p.a., *rakándai* m.pl. 1. 'sprzęty kuchenne, naczynia', 2. 'meble, urządzenie mieszkania' (*Ir ne plika atėjai, gyvulių atsivarei, rakandų atsivežei* 'I nie przyszłaś [tu] goła, przypędziłaś bydło, przywiozłaś meble'), 3. 'zużyte przedmioty, graty, rupiecie' (*Mesk tuos rakándus lauk iš kambario* 'Wyrzuć te graty z pokoju') — prawdopodobnie stoi w związku z *rakandà* (zob.), znac. etym. 'pojemnik do przewożenia sprzętów kuchennych'. Por. sufiks w n.m. *Krūvandaĩ* s.v. *krūvā*. — War. *rakamañdai* 'narzędzia rolnicze, przybory' został przekształcony w niejasny sposób (por. Kabašinskaitė 33). — Vb. denom. *rakañdytis* 'wspinać się, wdrapywać się; przeprowadzać się'.

rākas 4, 2 p.a. przest., gw. 1. 'oznaczony czas, termin, data', 2. 'oznaczona pora posiłku, karmienia zwierząt' (*Vaikam rākais reikia duot valgyt* 'Dzieci trzeba karmić o stałych porach'), 3. 'termin wykluwania się piskląt', war. *rakà* (*Jau rākas, o da cypimo vištalių negirdėti* 'Już czas, a wciąż nie słychać pisku piskląt'), też 'czas proszenia się świni' (*Kiaulei jau rākas paršelukus vesti*), 4. 'okres wysiadzania jaj': *Žąsies rākas ilgesnis neko vištos* 'Gęsi dłużej wysiadują jaja niż kury', 5. 'raz': *Daug rākų aš tau sakiau* 'Wiele razy ci mówiłem'. *Rākais duoda valgyt* 'Rzadko daje jeść', 6. 'termin graniczny, ostateczny, np. kres życia' (*Nežino žmogus savo rako* 'Nie zna człowiek swojej godziny'), *rāko akmuo* 'kamień graniczny'. Zapożyczenie z błr. przest. *rok* 'oznaczony czas', por. Brückner 1877, 124, SLA 185n., LEW 693, LKŽ XI, 100, ĖSBM 11, 178n. Łot. *raks* 'cel; granica' z uwagi na znaczenie może być lituanizmem, por. Lew 693. NB. Czasem wymienia się *rākas* jako wyraz prapokrewny ze słow. *rokū*, por. Būga, RR I, 315n., ostatnio LIV² 506, przyp. 2. To nie wydaje się słuszne. — Drw. *rakavas* przest. 'terminowy' (Litwa pruska), cps. *bernūrakis* lub pl. *bernūrakai* 'pora, gdy kończy się umówiony okres pracy parobków' (por. *bėrnas*), *pusiāurakis* 'połowa ciąży', dosł. 'połowa oznaczonego czasu, połowa terminu' (por. *pusiāu*; syn. *pusiāunaštis*).

rak-ciak-ciak wsch.-lit. wykrzyknik opisujący uderzanie, bicie kijem: *Lazda rak-ciak-ciak per pečius* (z okolic Radunia, lit. *Ródūnia*, na Białorusi) — zapoż. z pol. *rach-ciach-ciach* o odgłosie szybkiego krojenia, cięcia, rżnięcia (też o stosunku płciowym). Jeśli chodzi o pol. *rach*, to może ono być derywatem na -ch od wyrazu *raz* 'uderzenie, cios'⁵⁵³, por. z jednej strony wykrz. *raz-raz-raz* o szybko postępującym działaniu, z drugiej – derywacje

⁵⁵³ Por. błr. *prarézacь* 'przeciąć, rozciąć' ⇒ *praréx* 'rozcięcie w odzieży, rozporek'.

typu *Stanisław* ⇒ *Sta- ⇒ *Stach*; *piasek* ⇒ *pia- ⇒ *piach*⁵⁵⁴. Z kolei pol. *ciach* to wykrzyknik oznaczający nagle wykonanie czynności: cięcia, smagnięcia, uderzenia (stąd *ciachać* ‘ciąć, krajać, rąbać’, gw. ‘smagać, zacinać’, zob. Boryś 76). Por. jeszcze wykrzyknik lit. *šast-šast* m.in. o cięciu nożycami.

rakštis, -iēs 4 p.a. f. 1. ‘zadra w ciele, 2. ‘drzazga, kawałek drewna odstający od całości’, 3. gw. ‘trumna’ (war. *rakštys*). SD 1. «tarn; trzaska w ciele», 2. «grob; truna», *ausiū rakštelė* SD «uszka» [‘drewienko do dłubania w uchu’]. Analiza synchroniczna: sb. postvb. na -štis od *rak-* jak w *rakti* m.in. ‘kopać, ryć’ (łot. *aku rakt* ‘kopać studnię’). Por. np. *likti* ⇒ *likštis*; *laikyti* ⇒ *laikštis* (ŽD 330). Analiza diachroniczna: sb. postvb. na -ē/-is od neoosn. *rakšt-*, która została wyabstrahowana z *rakštyti < *rak-sty- ‘kopać, dłubać’, frq. (kš z ks przez persewerację), vb. frq. do *rakti* m.in. ‘kopać, ryć’, por. łot. *rakstīt* ‘pisać, rysować’ ⇐ *rakt*. Ostatecznym źródłem neoosn. *rakšt-* mógł być temat prezentalny na -sta-, *(i)raksta ‘wkłuwa się, wbija się w ciało – o spiczastym, zaostrozonym przedmiocie’, inf. *irakti* (por. *skilstis* ‘rozszczep’ ⇐ *skilst-yti ‘rozszczepić, częściowo rozerwać/rozłupać’ ⇐ prs. *skilsta* ‘rozszczepia się’, inf. *skilti*). Paralele: *dañgštis* ob. *dangstis* ‘pokrywa, wieko’ ⇐ *dangštýti*; *graibštas* ‘czerpak’ ⇐ *graibštýti*; *lākštas* ‘liść’ ⇐ *lakštýti*; *raṁstis* ‘szczudło’ ⇐ *ramštýtis*; *ānkštis* ‘strąg’ ⇐ *ānkštýti* (z *ang-sty-, por. *āngyti*). Czasownikowej osnowy na -sty- nie uwzględniają LEW 694, ŽD 330 (suf. -stis, -štis), ani Urbutis, *Balt* 33:1, 1998, 53. — Szyrwidowe użycie *rakštis* w znac. ‘grób, sepulchrum’ (wymienione wraz z syn. *grabas*) pozwala postulować znacz. etym. ‘wykopany dół grobowy’. To z kolei może pochodzić z konkretyzacji n.act. *rakst-i- ‘kopanie, rycie’. Podobną rekonstrukcję semantyczną przyjmował już Būga, *RR* II, 195, z tym, że operował on neosufiksem -štis, por. «*Rakštis* yra tai ‘išrakta’ duobė: *rankū*, ... *rakaū*... *rakti* ‘kovyrjats, kolots’...». Znacz. SD «truna, sarcophagus, locus» czyli ‘skrzynia dla umarłego’ wypada uznać za sekundarne w stosunku do ‘dół grobowy’. — Od SD *rakštis* «truna» pochodzi adi. *rakštinis*, por. *akmuo rakštinis* SD «kamień trunny, grobowy», *užrašas rakštinis* SD «nagrobek», syn. *raštas unt rakšties* [‘napis nagrobny, epitafium’]. Cps. *rakštikalis* SD «dłoto, dłotko» (por. *kalti*). NB. Na skutek wtórnego odniesienia *rakštis* do inf. *rakti* wyodrębnił się neosuf. -štis, por. np. derywację *likti* ⇒ *likštis*. — Z jęz. łotewskiego por. *rakškis* ‘drzazga’ (zam. *rakstis, por. Urbutis, *l.c.*), *raksts* ‘drzazga’, *raksti* pl.m. ‘znaki pisma, pismo, wzór, deseń’, ⇒ vb. denom. *rakstīt* ‘pisać, rysować, wyszywać’, znacz. etym. ‘dłubać, żłobić ostrym narzędziem; ryć, żłobić znaki (w tym znaki pisma) w drewnie, kamieniu’. — Vb. denom. *parākštinti* 1. ‘wbijć sobie zadrę (pod paznokcie, w dłoń)’, 2. ‘uwieść dziewczynę’, refl. *pasirakštýti* ‘zranić sobie palec, dłoń’. Nie wiadomo, czy należy tu również *rakštinti* ‘karmić, dawać żreć’ (czy znacz. ‘wtykać pożywienie’ było tu ogniwem pośrednim?).

rakštūs, -i 4 p.a. ‘ostry, kolący (o rżysku, o plewach), spiczasty, ościsty, szorstki, spierzchnięty (o skórze), chropowaty (o lodzie), gęsty (o lesie)’, przen. ‘zawiły, nieczytelny (o piśmie)’. Dwuznaczne. Po pierwsze może to być adi. postvb. od *rakštyti, równoległe do sb. *rakštis* ‘zadra w ciele’ (zob.). Por. *baugšt-ūs* ‘lękliwy’ od *baugštýtis* ‘lękać się’ (< *baugštýtis* : *būgti*). Po drugie może to być drw. od wykrz. *rakst* lub *rakšt*, opisującego ruch przeszywania, przebijania (a spokrewnionego z vb. frq. *rakštyti). Por. *rakšėti*, -iū, -ėjau ‘szturchać, kuksać, kłuć’ od wykrz. *raks*. — N.jez. *Rakštinis*, n.m. *Rakščia*, też n. łąki i n. wyspy na jeziorze; n. łąki *Rakščioja*.

rāktas 2, 4 p.a. 1. ‘klucz do drzwi’, 2. ‘pewien sposób łączenia belek tworzących węgiel’, 3. ‘staw, przegub’, *raktas vienaduntis* SD «wytrych, klucz iednozębny» (por. *dantis*), *ūžraktas* ‘zamek, klucz’ — dewerbalne nomen instrumenti na -tas od *rak-*, por. *rakti* ‘dłubać,

⁵⁵⁴ Związek z nwn. *Rachen* ‘paszcza; gardło’, napomknięty w SEPP 297, nie wydaje się prawdopodobny.

wydlubywać', *užràkti* 'zatkać się'. Znacz. etym. 'to, czym się dłubie, np. w zamku'. Paralele: *káltas* $\Leftarrow$ *kalù*; *plãktas* $\Leftarrow$ *plakù*; *skãptas* $\Leftarrow$ *skapiù*. — Drw. *raktēliai* m.pl. bot. 'pierzwiśnek lekarski, *Primula veris*' ($\Rightarrow$ *rakteliūkai* ts.), *rãktininkas* 'klucznik', *raktinis* 'wycięcie w obuchu siekiery służące do wyciągania gwoździ' (*Kirvio raktinis, kq cvekus traukia*), cps. *raktãskylė* 'dziurka od klucza' (por. *skylė*), *raktãžolė* a. *rãktžolė* bot. 'pierzwiśnek, *Primula*' (por. *žolė*), *raktikaulis* (zob.), *visraktis* (zob.).

raktãžolė 1 p.a. bot. 'pierzwiśnek, pierzwiśnka, *Primula*', war. *rãktžolė* — neologizm naukowy, złożenie z *rãktas* 'klucz' i *žolė* 'trawa', wtórnie 'kwiat, gėlė', kalkujące niemiecki termin botaniczny, por. nwn. *Schlüssel-blume* f. 'Primärlart'. Podobną kalką jest *raktikaulis* (zob.). — War. kontrahowany *rãktžolė* 1 p.a. ukazuje się w nazwach dwu gatunków: 1. 'pierzwiśnek omaczony, *Primula farinosa*' 2. 'pierzwiśnek kubkowaty, *Primula obconica*'.

rãkti, *rakù* (war. *rakiù*, *rankù*), *rakiaũ* (war. *rakaũ*) 1. 'dłubać czymś ostro zakończonym, spiczastym, wydlubywać, np. drzazgę', 2. 'przekłuć wrzód', 3. 'zakłuć świnię' (*Tutinu kiaulė rãka* 'Zakłuwa świnię nożem [o nazwie] «tutinas»'), 4. 'wykluwać się z jaja' (*Žąsiukai, viščiukai ranka jau iš kiaušio*, t.y. *skilsta* JU 'Gąski, kurki wykluwają się już z jaja'), 5. 'kopać, ryć ziemię', 6. 'wyrwać z ziemi z korzeniem, np. buraki, chrzan', 7. 'nieść, wieźć w dużej ilości', 8. 'oszukiwać, kraść'. Cps. *atrãkti* 'odkroić kromkę chleba', *įrãkti* 'wbić w ciało (róg, nóż), wbić kół w ziemię', *išrãkti* 'wyczyścić, wydłubać (drzazgę)', *nurãkti* 'przeszyć czym, przebić; wyrwać z korzeniem; oszukać, ukraść', *prarãkti* 'przekłuć (wrzód, palec), przebić (dziobem skorupę jaja), przekopać rów', *užràkti* 'zatkać się, zapchać się, zakleić się'. Refl. *prasirãkti* 'o pisklęciu: przedłubać się, wykłuć się', *prisirãkti* 'zebrać się, przyjść zewsząd'. Odpowiednik łot. *rakt*, *rũoku* (por. lit. gw. *rankù*), *raku* 'ryć, kopać'. — Brak refleksów SE *rek- i SZ *rik-/*ruk-; *irk-/*urk- (podobnie przy *rãsti*). Etymologia niezdecydowana, por. LEW 694, IEW 335 (*erk-, *rek-, *rok- 'aufreißen, spalten, schinden'). — Drw. *rakėti*, -ju, -jau 'kłuć', *rakėnti* 'kłuć; pleć, pielć', *rakinėti* 'zamykać; wiązać, przymocowywać; dłubać, nakłuwać, powoli kopać, pielć', *rakinti*: *atrakinti* 'otworzyć kluczem', *užrakinti* 'zamknąć na klucz' ($\Rightarrow$ *rakintivas* 'wytrych'), *surakinti* 'skuć, okuć', *rakinėti* iter. 'dłubać, kłuć, kopać, pielć; zamykać, odmykać', przen. 'badać, studiować'. Refl. *rakintis* 'wykluwać się – o pisklętach', *susirakinti* 'złączyć się – o parzących się psach'. — Nomina: *ãtrakas* 'niezamknięty na klucz' (*ãtrakos dũrys* 'drzwi niezamknięte'), *rakikas* a. *rakiklis* 'wykałaczką', *rakỹs* 'kolec, cierń', *rãktas* (zob.), *rakštis* (zob.), *raktivas* 'wykałaczką do zębów, patyczek do czyszczenia fajki', *rakũnas* (zob.). Cps. *nósirakas* (zob.).

raktikaulis, -io 1 p.a. 'obojczyk, kość biegnąca obustronnie od górnego końca mostka ku łopatom' — złożenie z *rãktas* 'klucz' i *kãulas* 'kość', uczony neologizm, przekładający nwn. *Schlüssel-bein* n.; to z kolei za łacińskim terminem medycznym *clāvīcula*, dosł. 'kluczyk', oddającym gr. κλεις, κλειδός f. 'rodzaj klucza' i 'obojczyk' (zob. np. EWD 1218). Podobną kalką jest *raktãžolė*. — War. *raktãkaulis* (przest.) pokazuje samogłoskę łącznikową w spodziewanej postaci -a- (por. *raktãskylė*, *raktãžolė*), tymczasem *rakti*^o jest osobiliwe.

rakũnas 2 p.a. 'szop praczy, Procyon lotor', ssak drapieżny, introdukowany do Europy z Ameryki Północnej na przełomie lat 20. i 30. XX wieku. Termin zoologiczny oddający ang. *raccoon*. W brzmieniu litewskim ma zakończenie -ũnas jak w rodzimych nomina agentis typu *bastũnas*, *šarũnas*, por. GJL II, § 340. Pod względem semantycznym może być kojarzony z czas. *rakù*, *rãkti* m.in. 'ryć ziemię, kopać' (etymologia ludowa).

raliũoti, *raliũoju*, *raliavaũ* 'wydawać okrzyk «ralio!», śpiewać dla bydła na pastwisku' — vb. denominativum na -uo- od wykrz. *raliõ*, stanowiącego refren dajny śpiewanej na pastwisku: *Raliõ, raliõ, galvijėliai mano* 'R., r. bydlatka moje' (GJL III, § 841). Zob. też

valiūoti.

rāmas gw. ‘kafar, urządzenie do wbijania pali w grunt’ — zapoż. z prus.-niem. *ramme*, por. nwn. *Ramme f., Pfahlramme f.* ⇐ *rammen* ‘wbijać pale’ (GL 109, LEW 695).

ramātas 2 p.a. gw. ‘reumatyzm’ (*Jis, mat, ramatū serga, sako, viskum nebepakruta*) — dwuznaczne: 1° zapożyczenie z błr. gw. *ramātus* ‘reumatyzm’ (ĖSBM 11, 87), 2° drw. wsteczny od war. *ramatizmas* ⇐ *reumatizmas* (zapoż. z błr. *rēūmatýzm*, ros. *revmatizm*), podobny do literackiego *reumātas*, gw. *raumātas*. — Wsch.-lit. *rimātusas* 1 p.a. ‘reumatyzm’ (*Rimātusas jām kójas pai(š)sukė* LzŽ) — ze zmianą wokalizmu zapożyczone z błr. gw. *ramātus*.

rambūs, -i 4 p.a., *raĩbus*, -i 4 p.a. 1. ‘gruboskórny, niewrażliwy na bicie (o koniu)’, 2. ‘nieruchawy, leniwy’. SD <rumbus> «gnuśny; leniwy» (syn. *tingus, tundus*) — przymiotnik na -u- od abstr. *ramba albo od iter. *rambyti, zob. *rėmbėti* ‘twardnieć; kostnieć, gnuśnieć’ (tam też o SZ *riĩbas* ob. *ruĩbas*). Paralela: *našūs* ⇐ *našà*. Por. też analizę morfologiczną s.v. *sajūs*. — Vb. denom. 1. *rambėti*, -ja, -jo ‘twardnieć; stawać się niewrażliwym na bicie (o koniu), stawać się nieczułym, zatwardziałym’, 2. *raĩbti*, *rambstū*, *rambaũ* ‘rozleniwiać się, stawać się nieruchawym’ (war. *reĩbti*, *rėmbti*).

rámdyti, *rámđau*, *rámđiau* (war. *ramdyti*) ‘uśmierzać, koić, uspokajać, łagodzić, tłumić (uczucia); powściągać’, *nurámdyti* ‘stłumić, uśmierzyć (bunt), poskromić, opanować’ — causativum z suf. -dy- i SP/SO *ram-* ⇐ *rem-/rim-*, por. *rimti* ‘uspokajać się, cichnąć’. Paralele apofoniczne: *ardýti* ⇐ *irti*; *baidýti* ⇐ *bijóti*. Odpowiednik łot. *ramdīt* ‘okiełznać, poskromić; (umarłego) pogrzebać, pochować’, refl. *ramdītiēs* ‘uspokajać się’. — Neoosn. *ramdy-*: *ramdymas*: *padarė jį [miestą] verkiantį, ramdymo nenorintį* PK 133₁₉₋₂₀ ‘uczynił je [miasto] płaczliwe, ku tuleniu nie chciwe’; *rámdytojas* ‘pocieszyciel’, *liūty rámdytojas* ‘pogromca lwów’. — Z innymi sufiksami: 1. *raminti* caus. ‘uśmierzać, koić, uspokajać, pocieszać’ (*raminu* SD¹ «koię», syn. *malđau*), ⇒ *raminamas* ‘łagodzący, uśmierzający’, *raminamieji váistai* m.pl. ‘leki uspokajające’; gw. *ramýti*; 2. *ramėnti* ‘raminti’, 3. *suramdinti* stlit. ‘powściągać, powstrzymywać (np. od pijaństwa)’, 4. łot. *ramīt* a. *ramēt*, -e (-ēju), -ēju ‘chować, grzebać nieboszczyka’ (⇒ *ramīšana* ‘pogrzeb’). Por. wed. *rāmāyati* ‘uspokaja kogo’ jako causativum do intr. *rámate* ‘uspokaja się’. Osobno zob. *raĩsdinti* i *ramstýti*.

raĩsdinti, *ramsđinū*, *ramsđinaũ* przest., gw. ‘uspokajać, uśmierzać’ — causativum z suf. -din- od neoosn. *rams-*, która została wyabstrahowana z frq. *ramstýti* I (zob.), rozumianego jako *rams- + -sty- (na mocy prawa degeminacji). Por. łot. *rāmstītiēs*², -uōs, -ījuōs ‘uspokajać się, cichnąć’. Dalsze szczegóły morfologiczne s.v. *káusdinti*.

ramstýti I, *ramstaĩ*, *ramsčiaũ* ‘podpierać gałęzie (drzew owocowych)’, *atramstau*: SD¹ *atrumstau* «odpieram» (syn. *ataremiu*), *paramstau*: SD¹ *parumstau* «podpieram» (syn. *paspiriu*), refl. *ramstýtis* ‘podpierać się laską, szczudłem’, *ramstýtis sienos* ‘opierać się o ścianę’ — frequentativum z suf. -sty- i SO *ram-* ⇐ *rem-*, por. *remiũ*, *reĩti* ‘podpierać’ (por. ALEW 840). — Neoosn. *ramsč’-* (⇐ *ramsčiaũ*): *ramsčióti* a. *rámščioti* ‘podpierać’ (por. *sámsčioti* ob. *sámstyti* i *váikščioti* ob. *váikštyti*). — Neoosn. *ramst-*: *ramstinėti* ‘podpierać’, *raĩstis* ‘podpora, podpórka, szczudło; poręcz, balustrada’ (SD¹ *atarumstis* «odpieranie, odpor, odparcie»), *paraĩstis* ‘poręcz’ (war. *pariĩstis*). Paralele: *dangstis* ⇐ *dangstýtis*; *sámstis* ⇐ *sámstyti*; *laĩstas* ⇐ *lamstýti*. Zob. też *raĩtis*.

ramstýti II, *ramstaĩ*, *ramsčiaũ* ‘nacinać, robić karby; rąbać drzewo’, *priramstýti* ‘narąbać (drewna)’ — grupa *ms* nie jest pierwotna, lecz pochodzi z dysymilacji *ns w formie *ranstyti (por. *mt* z *nt* w *ramtýti* < *rantýti*). Praforma *ranstyti wywodzi się przez degeminację z *rans-sty-, tj. z frequentativum, którego osnowa *rans- była formą SO od neopwk. *rens- (⇐ *rėsti*, *renčiũ* ‘rąbać’). Por. *lámstyti*, gdzie *lams-* jest formą SO od

neopwk. *lims- jak w *lims(ta)* do *limti*. Odpowiedniki łot.: *raṁstīt*, -īju ‘rąbać tępą siekierą; piłować tępą piłą’ obok *raṁstīt*², -īju m.in. ‘karbować’ (ME III, 476n.).

raṁtis, -čio 2 p.a., *ramtys* 4 p.a. 1. ‘podpora (ściany, sufitu, belki, płotu)’, 2. ‘laska do opierania się przy chodzeniu’ (SD *rumtis* «kostur, kosturek, koścień; laska do podpierania się», *rumtis kaulinis* SD¹ «kościan» [‘laska, kij, kostur’], 3. ‘poręcz mostu’, prefigowane: SD¹ *ažurumtis* «zaporą», SD *parumtis* «podpora» — młodszy wariant do *raṁstis* (zob. *ramstýti* I), które uległo synchronicznej analizie na *ram-* + *-stis*, w wyniku czego doszło do wymiany neosuf. *-stis* na *-tis*. Paralele: *samstýti* ⇒ *sámstis* ⇒ *sámtis*; *kvapstýti* ⇒ *kvapstis* ⇒ *kvaptis*. Opaczna jest analiza **ramtja-* w ŽD 328 (LEW 695) i ALEW 840 («o-stufige Bildung zu *reṁti*»). Jedynym oparciem dla SO w grupie rozważanych form jest frq. *ramstýti*; nie ma tu iter. **ramyti*, ani tym bardziej derywacji apofonicznej **ram-* + *-tja-*. Hipoteza sufiksu o postaci *-*tja-*, zastosowana przez ŽD do licznej grupy rzeczowników na *-tis*, a także na *-štis* (*kaištis*, *kamštis*), wydaje się zbytyczna.

ramùnē 2 p.a. bot. ‘rumianek, *Matricaria chamomilla*’, dawniej ‘*Chamaemellum romānum*, tj. rumianek rzymski’, też *ramunēliai* m.pl. — sufiks *-un-* zastępuje prawdopodobnie *-on-* zapożyczenia *ramōnas* ZTŽ ⇐ błr. *ramón*, -u ‘rumianek’, zwykle *ramónak*, -nku/-nka. Por. ros. gw. *romón*, *román*, *róman*, drw. *románka* (SRNG), liter. *romáška*. — War. sufiksalne *ramùlēs*, *ramùliai* trudno oddzielać od błr. gw. *ramulí*, zdrob. *ramulbki* (PZB 4, 268); *ramuōlis* ma nawiązanie w łot. *ramuoļi* m.pl. ‘nazwa pewnej rośliny’.

ramūs, -ī 4 p.a. 1. ‘nieruchomy; spokojny, łagodnego usposobienia, cichy, niehałaśliwy’, 2. ‘wolny od trosk, zmartwień; wesoły, radosny’, 3. ‘o miejscu: przyjemne dla oka, piękne i zaciszne, przytulne’ (*rami vieta* SD «poyrzenie wesołe»), ‘raj’: *daržas ramus pirmo žmogaus* SD «ray, paradisus»), 4. ‘wygodny w użyciu (o odzieży, obuwiu)’, 5. ‘letni, ciepławy’, syn. *druņgnas* (*Jau ramūs vanduo, galima praustis* ‘Woda już ciepła, można się myć’); war. *rāmas*, -ā (m.in. BRP) — denominalny przymiotnik na *-u/-a-* od abstr. *rāmas*, -o ‘spokój’, *neramā* ‘niepokój’, por. *atramā*, *nūorama*, *paramā*. Paralele: *alsūs* ⇐ *alsā*; *drąsūs* ⇐ *drąsā*; *gajūs* ⇐ °*gaja*. Inaczej ALEW 840n.: apofoniczny drw. na *-u-* wprost od *reṁti*, por. *pareṁti* ‘podeprzeć’. Por. bliskoznaczne przym. *romūs* i *rumūs*. — Drw. *ramýbē* ‘spokój, brak oznak niepokoju; zgoda, porozumienie, harmonia’, war. *ramýbē* (por. n.m. *Ramýbē*), *ramūmas* ‘spokój’, SD «krotochwila» [‘zabawa, rozrywka, biesiada’, SPXVI]. Vb. denom. *raméti*, -ja (war. *rāmi*), -jo ‘robić się spokojnym’, *apraméti* ‘ogrzać się, ocieplić się’, *ramóti*, -óju, -óju ‘pozostawać w spokoju’ (⇒ neosn. *ramo-*: *ramóvé* ‘ciche ustronie, zacisze; kantyna oficerska’), inch. *aprámti*, -stu, -au ‘uspokoić się’. NB. Czas. *raminti* ‘uśmierzać, uspokajać, pocieszać’ może być denominatywem od *ramūs* albo też kauzatywem na SP/SO do *rimti* (zob. s.v. *rámdyti*).

randà 4 p.a., *rendà* 4 p.a. gw. 1. ‘najem, dzierżawa, np. ziemi, karczmy’, 2. ‘opłata za dzierżawienie czego, czynsz dzierżawny’ — zapoż. z błr. *ránda/randá* a. *rénda* ‘arenda, najem, dzierżawa’; zmieniona przez aferezę pożyczka z pol. *arenda*. Por. LEW 16, 697, ALEW 54, 841, ĖSBM 11, 96. Osobno zob. *arendà*. — Od białoruskiego war. *rendá* pochodzi zapożyczenie wsch.-lit. *rindà*, -os ‘najem, dzierżawa’ (Būga, RR II, 535). — Vb. denom. *randavóti* a. *rendavóti* ‘wynajmować, dzierżawić’, też ‘zalecać się do dziewczyny, adorować’ (*Jis tą mergą randavójo trejus metus* ‘On tę dziewczynę trzy lata adorował’). Zob. też *randōrius* i *randūiti*.

rāndas 3 p.a. 1. ‘śląd po zagojonej ranie, blizna, szrama’ (*Rāndas paliko, kai išgijo, kur buvo įkirsta*), 2. ‘pręga na skórze od uderzenia różgą, batem’, 3. gw. ‘pierścień na krowim rogu’ (*Karvė kiek turėjo veršiu, tiek randų rage turi* ‘Krowa tyle miała cieląt, ile ma na rogu pierścieni’). DP *randas* ‘rana’, SD *rundas* «blizna; dęga, pręga; szram» —

najprawdopodobniej pochodzi z *rantas przez asymilację *nt > nd* (por. *mandagùs*, *plùnda*, *tarànda*), jest więc fonetycznym wariantem do *rántas*: 1. ‘wcięcie, nacięcie, karb’, 2. ‘pierścień na rogu krowy’ (syn. *rañtis*, *riñtis*, *rindà*), 3. ‘blizna, szrama’ (syn. *ringẽ*, *ruñbas*). Analiza *rant-a-*, sb. postvb. od *rantýti* ‘rąbać, ciąć’ $\Leftarrow$ *ręsti* (zob.). Znacz. etym. ‘blizna po ranie rąbanej lub ciętej’. Paralele: *maišýti* $\Rightarrow$ *maišas*; *padaryti* $\Rightarrow$ *pādaras*; *razgýti* $\Rightarrow$ *razgaĩ*. Nieco inaczej LEW 697. — Vb. denom. *surandėti* ‘o ranie: zbliżnić się’.

rañdelis 1 p.a. gw. ‘naczynie kuchenne z rączką’ (*Užkask vandens rañdelin* ‘Zagrzej wody w rondlu’) — zapoż. z pol. *rondel*, -*dla* (*rądel*, -*dla*) ‘garnek miedziany, pobielan cyną, z rączką’, od XVIII w.; najpierw pewnie *rądl z *rędl, por. czes. *rendlik* ‘rondelek’ $\Leftarrow$ stwn. *reindl* (Bańkowski III:1, 96). War. *reñdelis*, *ruñdelis* (wsch.-lit.); z dysymilacją *ndl > ngl*: *riñglius* (*Atnėšk sriubą su riñglium ant stalo* ‘Przynieś na stół zupę w rondlu’). Por. LEW 748. Brak w POLŽ.

rañdyti, *rañdija*, *rañdijo* gw. ‘rządzić, zarządzać (gospodarstwem); urządzać co’ — zapoż. z błr. gw. *róndzicb* PzB 4, 304 ($\Leftarrow$ pol. *rządzić*). POLŽ 549 błędnie wprost z pol. Wsch.-lit. *ruñdyti*; z innym suf.: *rundavóti*. Zob. też *rėdyti*. — Sb. postvb. *rañdas*, *ruñdas* ‘rząd, rządenie, kierowanie czym’ (*Kano rundas, tas rundija* JU ‘Czyj rząd, ten rządzi’).

randōrius, -*iaus* 2 p.a. gw. ‘najemca, dzierżawca; karczmarz, szynkarz’, fem. *randorkà* 2 p.a. ‘karczmarka, szynkująca trunki’ — zapoż. z błr. *randár*, f. *randárka* (por. ĖSBM 11, 96). Z dysymilacją *r-r > r-l*: *randolius* (SLA 186; zob. wyżej *rañtelis*). Osobno zob. *arendà* i *randà*. — Drw. *randorkēlè* zdrob. ‘karczmareczka’, por. *Šinkarkēle randorkēle, pilk arielkos kvortą* ‘Szynkareczko, karczmareczko, nalej kwartę gorzałki’ (dajna). — W pewnej gwarze zamiast *randorkēlè* ukazuje się *landorkēlè*, por. *Šinkorkēle landorkēle, prašau palaukėtie nor ik rudenėli* ‘Szynkareczko, karczmareczko, proszę poczekać choć do jesieni’ (dajna). Jest to zdrobnienie od **landorka* $\Leftarrow$ błr. gw. *landárka* ‘karczmarka’; to od *landár* < *randár* ‘karczmarz’.

randùiti, *randùju*, *randùjau* gw. ‘wynajmować, dzierżawić’ (war. *rendùiti*) — paradygmat oparty na formie prs. *randùju*, oddającej błr. *randùju*, *randavác̣b* (Nosovič, zob. ĖSBM 11, 96, s.v. *rėnda*). Por. *randavóti* s.v. *randà*. — Wsch.-lit. *rindùju*, -*ùiti* $\Leftarrow$ błr. gw. *ryndùju*, -*avác̣b* (ZS 48, 114 n.).

rangýti, *rangaũ*, *rangiaũ* ‘kręcić, skręcać, zwijać, wywijać’. Refl. *rangýtis* ‘wić się, zwijać się (o źmii), skręcać się; złożyć (z łóżka), włożyć, wdrapywać się gdzie’, *įsirangýti* ‘wijąc się wpelznąć gdzie’, *pėrsirangyti* ‘przeleźć, przedostać się’, *susirañgius* (*sedėti, gulėti*) ‘skuliwszy się (siedzieć, leżeć)’ — iteratyw z suf. -*y-* i SO *rang-* $\Leftarrow$ *reng-*, por. *rengiũ*, *reñgti* ‘szykować, przygotowywać; odziewać’. Paralele: *dangýti* $\Leftarrow$ *dengiũ*; *žangýti* $\Leftarrow$ *žengiũ*. Z innym sufiksem: *rangsóti* ‘siedzieć a. leżeć w stanie wygiętym; wic się (o rzeczce)’. — Quasiprymarne *rángti*: *nurángti*, -*rángiu*, -*rángiau* ‘odbić, pokonać (współzawodnika, rywala)’, *rángtis* ‘stawać do wyścigu, współzawodniczyć’ – pdg. utworzony wokół prs. iter. **rangiũ* do **rangýti*. Por. *ángiu* (*ángti*) obok inf. *ángyti* $\Leftarrow$ *éngti*. — Postverbalia: *aprangà* ‘strój, ubiór; oporządzenie żołnierskie; uprząż’, *nerangùs* ‘nieruchawy, ociężały’, *nesúoranga* c. ‘ktoś nieruchawy lub niedbały’, *rangà* ‘przygotowywanie się; uczta weselna’ (por. *baldà*, *drabà*, *stangà*), *rángčia* DP ‘kwapienie’ [‘pośpiech’], *nerangčia* DP ‘skwapliwość’, *rangčiomis*, *rangčiõm* adv. ‘na wyścigi’ (por. *dėčia*, *pirčia*, *varčia*), *rangùs* ‘giętki, zwinny, sprytny’, *sąranga* I ‘budowa czego, struktura’, *sąranga* II ‘skręcenie czego; krąg, krążek’, SD <surunga> «kręgi powrozow, zwijania, koła» (syn. *vytulas*).

rankà 2 p.a. ‘ręka’ — stoi obok współrzdennych formacji z prefiksami: *parankà* 3 p.a. ‘wybieranie, wybór’, pl.t. *pārankos* ‘resztki kłosów, pokłosie’, *įsrankos* 1 p.a. f.pl. ‘wybierki, rzeczy przebrane’, *sąranka* 1 p.a. ‘zebranie, posiedzenie; zbiór, komplet czego’. Są to

wszystko rzeczowniki postwerbalne na *-ā-* od *rankýti* (gw.) ‘zbierać, zgarniać’, iteratywu z suf. *-y-* i SO od *rink-/renk-*, por. *renkù, riñkti* ‘zbierać, garnać do kupy; gromadzić’, refl. *renkùos, riñktis* ‘zbierać sobie, garnać do siebie’ (dziś formacja na *-y-* ustępuje przed neologizmami *ránkoti* i *rankinēti*). Znac. etym. *°ranka* można z uwagi na strukturę derywatu ująć jak następuje: nomen actionis ‘zbieranie, garnięcie, przysuwanie do siebie; wybieranie’, następnie konkretyzacja w postaci bądź to nomen acti ‘to, co zebrano’, bądź to nomen instrumenti ‘to, czym się zbiera a. garnie, tj. ręka’⁵⁵⁵. Na skutek ewolucji semantycznej lit. *rankà* stoi na biegunie przeciwnym do form *parankà, sáranka* i *išrankos*, ale warto pamiętać, że obecność tych współrzednych wyrazów stanowi solidne oparcie dla hipotezy, iż *°ranka* jest raczej rzeczownikiem postwerbalnym od starego iteratywu niż prymarnym nomen z apofonią. Paralele: *klampà* ‘grzędzawisko’ $\Leftarrow$ *klampýti* (*kliñpti*), *spandà* ‘podpora; sidła’ $\Leftarrow$ *spandýti* (*spēsti*) i *bradà* ‘bród’ $\Leftarrow$ *bradýti* (*bristi*). — Lie. *rankà* ma odpowiedniki bałto-słowiańskie, por. z jednej strony łot. *rùoka* (bez motywacji werbalnej), stpr. *rancko* GRG 21 «handt», obl.sg. *rānkan*, obl.pl. *rānkans* (obok prs. *senrīnka* ‘zbiera, gromadzi, sammelt’ < *san-renka), z drugiej strony psł. *rōka (bez motywacji werbalnej), por. scs. *rōka* ‘χείρ’, bg. *rōka*, sch. *rūka*, sñ. *rōka*, ros. *ruká*, pol. *ręka* (gen.pl. *rąk*). Tradycyjna etymologia stanowi 1° że lit. *rankà* (BSW 237: pbsł. *rankā) jest nomen *rank-ā- utworzonym z udziałem apofonicznego st. o od pwk. *renk-/rink- (zob. wyżej), 2° że to nomen może być odziedziczone z pie. *urōnk-ā- $\Leftarrow$ *urenk-/urnk- ‘zbierać, sammeln’ (transponat). Por. LEW 697, ALEW 842. Według IEW 1155 *urenk- polega na nazalizacji pwk. pie. *uer-k- ‘drehen, winden’. — Drw. *apýrankē* a. *apirankē* ‘ozdoba noszona na przegubie ręki, bransoletka’ (war. *aprankē* m.in. BRB; z tym por. pol. *obręcz*, czes. *obruč* ‘opaska z metalu’ < psł. *obrčĭ $\Leftarrow$ *ob rōčĕ ‘wokół ręki’, Boryś 376), *apýrankis* ‘zakończenie rękawa, mankiet’, *berañkis* ‘bezręki’, nazw. *Berañkis* ($\Leftarrow$ *be rañkos*, por. *bevañkis*), *įrankis* (zob.), *parañkē* ‘spodnia część ręki’ (*eñti už parañkēs* ‘iść z kim pod rękę’), też ‘oparcie dla rąk, poręcz; trzonek, rączka narzędzia’, *parañkis* 1. ‘ktoś, kim można się wyręczyć, pomocnik, chłopiec na posyłki’, 2. SD *pa dešinei sujungtas arklys, parunkis* «naręczny koń» [‘koń idący z prawej strony dyszla w zaprzęgu złożonym z pary koni’, SPXVI], *parankinis* a. *parañkinis* ‘chłopiec na posyłki; pomocnik, np. u kowala’, *parankūs* ‘poręczny, dogodny, wygodny w użyciu’, *rankinis* (zob.), *rañkiščia* wsch.-lit. ‘rączka’ (por. *kiaūliščia*), *rankėlė* a. *rankutė* ‘trzonek, rączka (kosy, sierpa, pługa), uchwyt (piły, wideł), ucho, kabłak (naczynia)’, *rankenà* ‘rękojeść’, *rankóvé* ‘rękaw’, war. *rankómē* (co do sufiksu por. psł. *rōkavū ‘manica’, bg. *rōkáv*, ros. *rukáv*, pol. *rękaw*; *prierunkoviai auksini* m.pl. SD «manela» [‘złote bransolety, naramienniki’]. — Cps. *rankamaustē*: SD *runkamaustē* «manipularz kapłański» [‘część stroju liturgicznego księdza odprawiającego mszę, rodzaj krótkiej stuły obejmującej lewą rękę’, SPXVI] (II człon od neoosn. *maust-*, zob. *maustyti*), *rankarėdyklė*: SD *runkarėdyklė* «manela» [‘drogocenna ozdoba noszona na ramieniu, bransoletka, naramiennik’, SPXVI] (por. *rėdyti*), *rañkdarbis* (zob.), *rañkšluostis* ‘ręcznik’ (por. *šluostyti*), *rañkpinigiai* (zob.), *rañkpelnis* ‘wyrobnik, robotnik dniówkowy’, war. *rankpelnys* (por. *pėlnas*), *rañkraštis* (zob. *rāštas*), *rañktūris* a. *ranktūrys* ‘uchwyt, rękojeść’ (przekład cps. ros. *ruko-játb*, *ruko-játka*; -tūr- to SW do *turėti* ‘trzymać’), war. *ramtūrys* < *rantūrys (por. *ramtyti*), gdzie nt z dysymilacji *rk* > nt.

rañkdarbis, -io 1. ‘ręczna robota (robienie na drutach, hafciarstwo)’, 2. gw. ‘rzemiosło’ — złożenie członów *rankà* ‘ręka’ i *dárbas* ‘robota’, będące kalką nwn. *Handwerk* n. (stąd też

⁵⁵⁵ Paralele onomazjologiczne: 1. scs. *grūstī* f. ‘garść’ $\Leftarrow$ *gūrtati (por. pol. *garść* f. $\Leftarrow$ *garnać*, stpol. *ogartać*) obok łot. *gūrstē* ‘przygarść lnu’, sb. postvb. do iter. *gur-stī-t ‘garnać, zgarniać’ < SZ *h₂gr- $\Leftarrow$ SP *h₂ger- (por. gr. hom. ἀγέροτο ‘zebrali się’, klas. ἀγείρω ‘zbieram’), 2. lit. *grūobstas* ‘garść, naręczce’ — sb. postvb. od neoosn. *gruobst- $\Leftarrow$ *gruob-sty-ti, iter. na SO do *grėbti* ‘zbierać do kupy, zgrabiać’, 3. pol. pot. *graba* ‘ręka’ $\Leftarrow$ *grabić* ‘zgarniać grabiami (siano, śmieci)’.

pol. *rękodzieło*, ros. *rukodélie*).

rañkinis, -ė 1 p.a., *rankinis* 2 p.a. 'ręczny, wykonywany rękami, przystosowany do noszenia na ręku, do trzymania w ręce; poręczny, wygodny; nadający się na posyłki (o podrostrku)', *rañkinis vaikas* 'dziecko w okresie, gdy nosi się je na ręku', *rankinis arklỹs* 'koń zaprzęgany z prawej strony', sb. *rañkinis* 'drewniane lub gliniane naczynie z jednym uchem' (*Rankiniai buvo tokie su viena ranka*). Formacja przymiotna z suf. -in- od *rankà* 'ręka' (zob.). Nawiązanie w psł. *rōčīnũ 'ręczny' < pbsł. *rank-ina-: scs. *rōčīnũ*, sch. *rūčnĩ*, ros. *ručnój*, pol. *ręczny* (por. BSW 237). — Podobnie można zestawiać zdrob. *rankikė* 'rączka' z psł. *rōčīka ts., słh. *rōčka*, ros. *ručka*, pol. *rączka*. — Neoosn. *rankin-*: *rañkinė* 'rączka, uchwyt; drewniane naczynie z rączką; rodzaj kosza; rękawica bez palców; chustka do nosa', *rankini javai* b.z.a. m.pl. 'zboże żęte ręcznie', *rankinukas* 'torebka damska'.

ránkioti, *ránkioju*, *ránkiojau* 'zbierać, gromadzić; kraść, podkraść', *išrankióti* 1. 'wybierać (z wnętrza, ze środka, jedno po drugim), robić wybór', 2. 'wymierać' (*Po vieną, po vieną ir išránkios visus – tų senujų mažai bėra* 'Po jednym, po jednym i [śmierć] wszystkich wybierze, tych starców prawie już nie ma'), *nuránkioti* 'pozejmować, np. gąsienice z drzewa' — iteratyw na -o- od neoosn. *rank'*- jak w *rankiaũ*, prt. do starszego iter. *rankýti* 'zbierać', por. *renk-/rink-* s.v. *riñkti* 'zbierać, wybierać'. Akut metatoniczny. Paralele słowotwórcze i akcentowe: *lándžioti* ⇐ *landžiaũ*, -ýti; *várčioti* ⇐ *varčiaũ*, -ýti. War. z wokalizmem wyrównanym do pdg. prymarnego: *rinkióti*, *rénkioti* (por. typ *nešióti*). Odmieny wywód *ránkioti* ⇐ *riñkti* w ŽD 467, 517, GJL II, § 586 i ALEW 842 (założenie apofonii *an* ⇐ *in* jest sprzeczne z obecnością neosufiksu, w danym wypadku -io-). — Litewskiej formacji na -yti odpowiadają dwie formacje staropruskie: 1° na -int, *[isrankint], por. ENCH *isrankinna* 'wybawia, zbawia, erloeset', 2° na -īt, *[isranki:t], por. ENCH *isrankūns ast* 'wybawił, erloeset hat', *isrankīt* 'zbawieni, erloeset', *isrankeis mans* 'wybaw nas! erloese uns!'. — Nomina z osnową *rank-*: *išrankos* a. *pārānos* f.pl. 'rzeczy przebrane, wybierki, resztki' (*Viską pasiēmē, mums tik išrankas paliko* 'Wszystko sobie wziął, nam zostały tylko wybierki'), *išrankūs* 'wybredny, taki który wybredza, przebiera', *parankà* 'wybór', *rankà* (zob.), *rañkius* (zob.).

rañkius, -iaus 2 p.a. 1. 'zbiórka pieniędzy, np. w kościele', 2. 'zbiór przedmiotów, kolekcja', 3. 'żniwa, zbieranie plonu' — dewerbalne nomen na -us od neoosn. *rank'*- jak w *rankiaũ*, prt. do *rankýti* 'zbierać. gromadzić' (por. *ránkioti*). Znacz. etym. 'zbieranie'. Paralele: *landýti* ⇒ *lañdžius*, *vaisýtis* ⇒ *vaĩsius*, *valkýti* ⇒ *valkius*.

rañkpinigiai, -ių 1 p.a. m.pl. 'zadatek, pieniądze wręczane w celu zabezpieczenia wykonania umowy', por. *Jei darysi, daryk, o ne – grąžink rañkpinigius* 'Jeśli masz robić, to rób, a [jak] nie, to zwróć zadatek'. War. *rañkpinigiai*. Jest to złożenie członów *rankà* 'ręka' i *pinigas* (*piningas*) 'pieniądz', kalkujące strukturę nwn. *Handgeld* n. Na ludowej etymologii polega następująca definicja: *Pinigai duoti ant rankų, vadinas rañkpinigiai* JU 'Pieniądze dane na rękę nazywają się «rankpinigiai»'. Starszą i swojską nazwą 'zadatku' było *praduōtkas* (zob.).

rantýti, *rantaũ*, *rančiaũ* 1. 'rąbać, ciąć, ranić', 2. 'nacinać; rzeźbić w drewnie', 3. 'kastrować'. SD: *runtau* «rąbam, rąbię» (syn. *šakalu*), *runtau malkas* (SD¹) «rąbię», *runtau medžių* «knuię» ['rąbać, rozłupywać drzewo'] — iterativum z suf. -y- i SO *rant-* ⇐ *rent-*, por. *renčiũ*, *ręsti* 'rąbać'. Odpowiednik łot. *ruotīt*, gw. kuroń. *rantīt* 'rąbać w poprzek, odrąbywać, obcinać; rąbać tępą siekierą; nacinać karby'. Por. ALEW 842. — War. z dysymilacją *nt* > *mt* (typ *šiñtas*): *ramtýti* 'ciąć, wyrzynać nożem; obcinać włosy'. Osobno zob. *ramstýti* II. — Nomina: *rántas* 1. 'wcięcie, nacięcie, karb' (⇒ *rančius* LEX ts.), 2. 'pierścień na rogu krowim' (war. *rañtis*, por. *Karvei ant ragų ramteliai: kiek teliukų, tiek*

raĩčią ‘Na krowim rogu są pierścienie: ile cieląt, tyle «ramčiai»’), 3. ‘blizna, szrama’ (war. *raĩtas, rándas, rámdas*; por. łot. *raĩta* ‘karb, nacięcie’), *sárantá* NDŽ ‘zrąb, główna część konstrukcji z belek; zrąb studni, cembrowanie’ (← *surantýti*). Cps. *skiedrantá* (zob.). — Z wokalizmem wyrównanym do *renčiù*: *rentétas* ‘niegładki, chropowaty’, *reĩtis* 1. ‘pierścień na rogu krowim’ (*Ta karvė jau penkių veršių: penki reĩčiai rage yra* ‘Ta krowa [miała] już pięcioro cieląt: pięć jest pierścieni na [jej] rogu’), 2. ‘słój drzewa’. — Neoosn. *ranty-*: *rantýdinti* ‘nacinać, haratać; rąbać’, *ĩraĩtymas* ‘nacięcie’, SD *runťymas* «rąbanie».

rāpnýkas 1 p.a., *rāpninkas* 1 p.a., *rāpnikas* 1 p.a. gw. 1. ‘bicz spleciony z kilku witek lub rzemyków, używany na konie i – przez myśliwych – na psy’, 2. ‘dyscyplina, pas do bicia’ (*Ok, ĵiem rapnyko reikia* ‘Ach, im [dzieciom] trzeba pasa!’), 3. ‘smgnięcie biczem’ — zamiast **arapnykas* (afereza *a-*), co zapożyczzone z błr. gw. *harápnik* (Zs 46, 90n.). Tu z kolei z pol. *harapnik*, drw. od *harap* ‘bicz z krótkim biczyskiem a długim bardzo sznurem, używany zwłaszcza przy polowaniu z psami’ (por. *Psa tak skropił harapnikiem, że aż skowyczeć poczęł*, SW II, 16). Stąd też ros. *arápnik* ‘długi bicz rzemienny, zwłaszcza w ręku myśliwego polującego z psami’, ukr. *harápnýk* (zob. REW I, 22, Anikin 1, 260n.). Polski wyraz został utworzony od wykrz. *harap, herap* (XVI w.) – okrzyk myśliwego poskramiający psy, które dopadły do zdobyczy, to zapożyczzone z nwn. *herab!* ‘precz! puść! oddaj!’. Zob. Sławski I, 402n., Bańkowski I, 518. POLŽ 549 (przyjmuje lit. pożyczkę wprost z pol.). W kwestii aferezy por. *barāgas* i *žaĩčius*.

rāpsas 2 p.a., zwykle pl. *rāpsai* bot. ‘rzepak, Brassica napus oleifera’ — zapoż. z błr. *raps*, -u ← ros. *raps* (tu z nwn. *Raps* m.; ze skrócenia cps. *Rapsaat* f., por. łac. *sēmen rāpīcium*, EWD 1082).

rāpti, *rampù*, *rapaũ*, zwykle z prvb. *su-* gw. ‘o dziecku: zaniemóc, poczuć się niezdrowym’ — czasownik utworzony od wykrz. *rāp* o powolnym kroku, ruchu, por. *rapái* o wyłażeniu z łóżka, *rapataĩ* o gramoleniu się na czworakach. — Z inną budową: *rapėnti* ‘iść powoli’, *rapóti* ‘iść z trudem, np. przez śnieg, po zorany polu; pełznąć’.

rapùkė 2 p.a., *rapukà* 2 p.a. gw. ‘ropucha, Bufo vulgaris’ (*Toki rapùkė kap kepurė karvė žinda* ‘Ropucha wielka jak czapka ssie krowę’) — zapoż. z błr. *rapúxa*, -i, pol. *ropucha*, -y, z lit. *k* za słow. *x*. — Możliwe, że od *rapùkė* pochodzi wykrz. *rapu-rapu* (o pełznącej ropusze). — Z udźwięcznieniem *k > g*: *rapúga*, *rapūgė* (por. *kvarťūgas* i *lenciūgas*). W wariantach *rāpūžė*, *rapūžė* i *rāpuža* zakończenia wyrównane do rodzimych odpowiedników *rūpūžė*, *rūpūža*. — War. *rūpūka*, *rūpūkė* ma *rup-* i *-ū-* przez upodobnienie do *rūpūžė*.

raragas stlit. ‘sęp, Geier’: *O šitie yra, kurių neturit valgyti: erelis, vanagas... raragas* BRB ‘A te są [‘padlinożercy’], których pożywać nie macie: orzeł, jastrząb... raróg’ — zapoż. z pol. *raróg*, *raroga* ‘sokół białozor, Falco gyrfalco’ (SLA 186, POLŽ 749; brak w LEW i ALEW). Różnica znaczenia czeka na wyjaśnienie. Próbę zetymologizowania pol. wyrazu podjął Bańkowski III:1, 18.

rarėti, *rarù*, *rarėjau* gw. 1. ‘chrobotać, szurać’, 2. ‘wszczynać hałas’, 3. ‘wieźć się z turkotem’, 4. ‘upadać, walić się z hukiem’, 5. ‘grzmieć w oddali, pogrzmiwać’ — czasownik na -ė- od osnowy *ra-r-* z powtórnego wykrz. *rà-rà* o rozmaitych odgłosach i głosach. Por. *rararaĩ* o głośnym upadku, *rỹru-rāru* o hałasowaniu (s.v. *riróti*). — Z innymi sufiksami: *rārinti* ‘stukać, kołatać; hałasować’, *surārinti* ‘podnieść rwetes’, *rāryti* ‘krzyczeć, wrzeszczeć’, *rariúoti* ‘mówić dużo i głośno; śmiać się głośno’. — Postverbalia: *rāras* c. ‘gadula’, *rarijà* ‘ujadanie psów’, *rāritas* ‘zgiełk; wybuch radości’ (⇒ *rāritauti* o zgiełku kaczek), *rarókas* c. ‘krzykacz, kłótnik’.

rarōtai, -ų 2 p.a. m.pl. przest., gw. ‘msza odprawiana w adwencie przed świtem,

roraty', SD <raratay> «roraty msza» — zapoż. z błr. *raráty*, -aũ ⇐ pol. *roraty* pl.t. (por. łac. *rōrāAte* 'zroście, spuśćcie rosę', pierwsze słowo antyfony *Rorate caeli desuper...* 'Spuśćcie rosę niebiosów...') (Bańkowski III:1, 97). Por. SLA 186, ZS 46, LEW 15. — Warianty: f. *rarōtos*; z protetycznym *a-*: *ararōtai*; zdysymilowane: *arōtai*, *arōtos*⁵⁵⁶. — Drw. *rarōtinis* 'rarotny', *rarōtinē* f. 'roraty' (*Rytoj rarōtinē*) — z substantywizacji zwrotu *rarōtinē mišā*.

rasà 4 p.a. 'rosa' (*rasa krinta* SD «rosa pada»). Wraz z łot. *rasa* 'rosa, mżawka' oraz scs. *rosa* 'ρόσος, ὄμβρος' kontynuuje pbsł. **ras-ā-* (BSW 237, LEW 699, ALEW 843, NIL 574n.). Transponat ie. **h₁r-os-eh₂-*. Drw. od pie. nomen z suf. -s-, **h₁r-ōs-*, **h₁r-os-*. Por. łac. *rōs*, *rōris* m. 'rosa, kropla rosy; wilgoć, jakakolwiek ciecz, pot', wed. *rāsa-* m. 'sok roślin, płyn, syrop, esencja'. Do pie. **h₁ers-* 'płynąć', het. *ārshi*, wed. *ārṣati* 'płynie'. Zob. EWAIA II, 441n., de Vaan 526n., Derksen 2008, 438. — Drw. *rasingas* 'rosisty', *rasōtas* 'pokryty rosą, zroszony', przen. 'zroszony potem, spocony'. Cps. *rasabraukys* a. -*braukis* 'kto późno wraca do domu, nocny włóczęga' (dosł. 'kto zgarnia rosę', por. *braukti*), *rasakilē* bot. 'przywrotnik pospolity, *Alchemilla vulgaris*' (por. *kilti*, *kēlti*), war. *rasakilā*, *rasākila*, *rasakilys*, *raskilā*, *rāskilas*; z wymiennym II członem: *rasgana* b.z.a. (por. *giñti*), *rasākrētis* (por. *krēsti*), *rasākrita* a. -*kritē* (por. *kristi*). Vb. denom. 1. *rasōti* 'wydawać rosę; pokrywać się rosą; mżyć, popadywać; skraplać na sobie wilgoć — o mięsie, o szybie; pocić się; kwitnąć — o zbożu', 2. *rasuōti* 'wydawać rosę', SD *rasuoja* «rosa pada» (syn. *rasa krinta*).

rasālas 2 p.a. 1. przest. 'zalewa śledziowa, Heringslake', 2. przest. 'osolona woda, solanka, Salzwasser' (war. *rasala* b.z.a.), SD¹ «rosoł», 3. gw. 'kwas spod kiszonych buraków; barszcz na nim ugotowany', 4. 'niesmaczny napój; liche piwo' — zapoż. z błr. *rasól*, -u, por. ros. *rassól* 'sos od marynaty, słony płyn, zalewa do peklowania' (psł. **orz-solū* 'woda nasycona solą'). Zob. też SLA 186, ZS 47, LEW 699 i ĖSBM 11, 126. — Drw. *rasaliēnē* 'zupa z kiszonych buraków', *rasalinis* 'koloru barszczu, ciemnoczerwony', *padrasōlkas* LZŽ 'zupa na mięsie z kaszą' (z błr.).

ràsi forma 2 sg. fut. 'znajdziesz', *ràsit* forma 2 pl. fut. 'znajdziecie' do inf. *ràsti*. Funkcjonują one w roli przysłowka 'być może, może', np. *Ràsi šiañdien nelis* 'Być może dzisiaj nie będzie padało'. *Rasi rasoj rasi* 'Może w rosie znajdziesz'. *Nespjauk ģ vandenī, rasit pats gersi* 'Nie pluj do wody, może sam będziesz [ją] pił'. Paralele: *māt*, *tañši* oraz *tařtum*. Zob. GJL III, § 671, LD § 731. — Forma wzmocniona *ràsik* (z synkopowania **rasigi*), np. *Ràsik nori pieno?* 'Może chcesz mleka?' *Ràsik i mirē, toks nesveikas juk buvo* 'Może on i umarł, taki był przecież niezdrów'. Inne war. *ràsek*, *ràsēt*, *ràsint*, *ràsintai(s)*, *ràst*, *rastāi*, *ràstais*.

rāškašis, -io 1 p.a. stlit. 'rozkosz, uczucie przyjemności, upojenia; bogactwo, przepych, zbytek, luksus; dobrobyt, łatwe życie' — zapoż. z błr. *rōškaš*, -y (⇐ pol. *rozkosz*). Por. SLA 186, LEW 699n., ALEW 843. — War. z asymilacją *s-š* > *š-š*: stlit. *raškašis*, *raškošis*, f. *raškašē*. War. sonoryzowane: *rāškažis*, *rāškažius*. Z asymilacją *s-ž* > *š-ž*: *rāškažis*, *rāškažius*, f. *raškažē*. — W niektórych gwarach sekwencja *raškaš'* dysymiluje się w *raškač'*, por. gen.sg. *rāškačio*. Następnie na mocy alternacji *č'A* : *tE* powstaje nowa forma nom.sg. *rāškatis* (dzukskie *rāškacis*) 'przepych', zdrob. *raškatēlē*, por. *Tai būsi raškatēlej, didelēj vīgadēlēj* 'To będziesz [żyć] w przepychu, w wielkiej wygodzie' (zob. też LEW 700). — Odosobniony jest drw. od neoosn. *raškaš-*: stlit. *raškaš-tis*, por. *Kaip graži, ir kaip graikšta esi, tu mylima raškaštyje* [w pisowni <raschkaschtije>] BRB 'Jakżesz piękna i miła jesteś, ty kochana w rozkoszy' (ALEW 843 niepotrzebnie odtwarza *raškažtis*). — Adi. *raskāšnas* a. *raskašnūs* 'zbytkowny, okazały; śliczny, ładny; radosny, wesoły' ⇐ błr. *raskošny* (⇐

⁵⁵⁶ Por. dysymilatywny zanik *r* w *akrūtās* < *rakrūtās*; *jōmarkas* < *jōrmarkas*; *kiņgrauža* < *kiřmgrauža*; łot. *uōdere* 'ster' ⇐ śrdn. *roder*. Zob. też GJL I, § 541.

rozkoszny). War. *raskāžnas*, *raškāžnas* (żn z šn też w *nabāžnykas*). — Vb. denom. *raškāžytis* ‘rozkoszować się, zażywać przyjemności, dobrobytu’ — kalka z pol. *rozkoszować się* (*jsiraškāžyti* ‘o dzieciach: rozszaleć się, rozswawolić się’).

raslūgas 2 p.a. gw. ‘bruzda, zagłębienie wyorane między skibami, rozora’ (*Kuoj gilesnis rasilūgas, tuoj geriau* ‘Im głębsza bruzda, tym lepiej’) — zapoż. słowiańskie, ale bez odpowiednika dokładnego pod względem semantycznym. Segment *lūgas* przemawia za źródłem pol. *rozłóg* (gen.sg. *rozłogu*) ‘rozległość miejsca, obszar, przestrzeń, otwarte pole’ (Sw V, 646). Natomiast miejsce akcentu mogło zostać dostosowane do odpowiednika błr. *razlôh*, -u ‘obszar, otwarta przestrzeń’ (ĖSBM 11, 57, LEW 700). Por. jeszcze ros. gw. *razlóg* ‘parów, wąska dolina wyrobiona przez wodę’ i ‘bruzda rozmyta przez wodę’ (SRNG).

rasodā 2 p.a., gen.sg. *rasōdos* przest., gw. ‘rozsada, młode rośliny siane na rozsadniku i przeznaczone do wysadzenia w gruncie’ — zapoż. ze stbłr. *rasoda*, por. błr. *rasāda*, -y (SLA 186, Zs 47, LEW 700). War. m. *rasōdai* pl.t.

rāstas 2 p.a. ‘zrąbany i ociosany z gałęzi pień grubego drzewa, kłoda, bierwiono, belka’. DP ‘balka, bierzmo, tram’, SD <rustas> «kloc, sztuka kłodziny abo drewna grubego; tram, kłodzina, pień, pniak». Pl. *rąstai* LEX ‘budulec, drewno budowlane, Bauholtz’. Odpowiednik łot.: *rañsts* kuroń. ‘warstwa, Schicht’ (ME III, 477). Analiza: *rąst-a-s*, drw. postwerbalny od **rąstyti*, to z **rās-sty-* lub **rant-sty-* frq. ‘ciosać’. Por. SE **rent-* w *rēsti* ‘rąbać’, SO **rant-* w *ramstýti* II. Paralele: *spāstai* ⇐ *spāstyti* (**spās-sty-*); *sprāstis* a. *sprāstas* ⇐ **sprāstyti* (**sprās-sty-*, por. *sprēsti*); *plāustas* ⇐ *plāustyti*. Por. LEW 700 (bez objaśnienia budowy), ALEW 843 (nietrafna analiza: *rās-tas*, rzekomy drw. apofoniczny na SO, utworzony wprost od vb. *rēsti*). Pominięte w ŻD. — Drw. *rāstinis miškas* ‘las kłodowy, tj. z drzewami nadającymi się na kłody’, *rąstīnis aulīs* ‘ul wydrążony w pniu drzewa’, *rāstištis* ‘gruba kłoda’ (por. sufixs w *arklištis*). Cps. *rąstagalīs* ‘kloc drzewa’ (por. *gālas*), SD <rustagalīs> «kień, kłodziny sztuka, kloc», war. *rąstigalis*, *rąstgalīs*. Vb. denom. *rąstāuti* ‘szukać w lesie odpowiednich kłód’. — N.rz. *Rąskirstīs* (**Rāst-kirstys*), *Rąstupīs*.

rāsti, *randū*, *radaū* 1. ‘szukając znaleźć, odszukać coś zgubionego, zaginionego, ukrytego’, 2. ‘wyszukać, wybrać, dobrać’ (*Bēda žmogū pati rañda* ‘Nieszczęście samo znajduje człowieka’), 3. ‘natknąć się, natrafić, zastać’ (*Su sava duona visur stalą rasi* ‘Ze swoim chlebem stół wszędzie znajdziesz’. *Jis su visais kalbā rañda* ‘On ze wszystkimi znajduje [wspólny] język’). SD *rundu* «nayduię co; wynayduię co» i «zastaię co» (syn. *nuseku*). Cps. *atrāsti* ‘odnaleźć, np. zgubę’, *išrāsti* ‘wynaleźć, odkryć’, *prarāsti* ‘zgubić, stracić, roztrwonić’, DP ‘przemarnować, strawić’ (⇒ *praradā* ‘strata, zguba’), *surāsti* ‘znaleźć, odnaleźć’. Refl. *rāstis* ‘znajdować się, zdarzyć się, pojawić się’ i ‘urodzić się’ (*Ten aš radaūš ir augau* ‘Tam się urodziłem i wychowałem’), *atsirāsti* ‘pojawić się, znaleźć się gdzieś’ (*Iš kur tu čia atsiradaī?* ‘Skąd się tu wzięłeś?’), ‘urodzić się’ (*Antrais aš atsirādęs* ‘Urodziłem się drugiego [w 1902 r.]’), ‘stać się, zrobić się’ (*Graži atsirado šiandien* ‘Dziś zrobiło się ładnie’), ‘wrócić do domu’ (*Jau ji šiandien neatsirās* ‘Ona już dziś nie wróci do domu’), *prasirāsti* ‘przewinić’. Odpowiednik łot. *rast*, *rūodu* (**randu*; war. *rūonu*), *radu* 1. ‘znaleźć’, 2. ‘przywyknąć, być przyzwyczajonym’ (przesuwka znaczeniowa, która wymaga zbadania), refl. *rastiēs* ‘znajdować się’. War. prs. *atruomu* ‘znajduję’ (Manzel), wsch.-łot. *atrūmu* ts. został wytworzony proporcją *duodu* : *duomu* = *atruodu* : *x* (LEGR 561). — W bałtyckim brak jest form na SE (podobnie przy vb. *kākti*, *prāsti*, *tāpti*). Etymologia sporna. IEW 1153 umieścił *rāsti* – za BSW 236 – s.v. **u(e)r-ed-* ‘giąć się, chylić się, chwiać się’ i zestawił m.in. z goc. *wratōn* ‘wędrować, podróżować’, stwn. *rāzi* ‘vagans, rapax’ i stnord. *rata* ‘odbywać podróż; natrafić na co, znaleźć’. — Według LEW 700 n. bardziej prawdopodobny jest związek lit.-łot. czasownika z rodziną łot. *radīt* ‘wydawać na świat potomstwo, rodzić’ i słow. *roditi* ts. (zob. niżej). Za tym opowiada się również Stang 1966,

347n. i Stang 1970, 78: autor widzi w *rad-* formę dawnego perfectō-praesens o znaczn. 'wyrósł, powstał, ist hervorgewachsen, ist entstanden, ist erschienen'. Odpowiednie praesens miało jego zdaniem osnowę *red-*; widać ją w przekształconej postaci w słn. *redīti* 'karmić, hodować' [głuż. *rjedzić* 'przygotowywać jedzenie, nalewać napój']. Starym causativum do *red-* było **rad-ī-tei*, widoczne z jednej strony w cs. *roditi* 'rodzić, wydawać na świat potomstwo', z drugiej strony w łot. *radīt*, *-u*, *-īju* ts. (o ile nie jest to zapożyczenie ze słowiańskiego). W ten sposób dochodzi się do hipotezy pie. **ured^h-*, SO **urod^h-* (transponat). Por. Snój 610 (s.v. *redīti*), który sądzi, że pwk. **ured^h-* jest wariantem typu *Schwebeablaut* w stosunku do **urd^h-* (LIV² 228: **HueRd^h-* 'groß/stark werden'), poświadczanego głównie w indo-irańskim, por. *vārdhate* 'rośnie', *vārdhati* 'mocniej', aw. *varadaiti* ts. — LIV² 497 wywodzi pbsł. **rad-* z formacji perfectum pie. **re-rod^h-*, pwk. **red^h-* 'ukazać się, pojawić się' (stąd 'znaleźć się'). ALEW 884 podnosi brak jasnych nawiązań poza bałtyckim. — Schaffner, *Sprache* 49:1, 2010/2011, 109 dołącza tu het. *hardu-* 'potomek, Nachkomme', luw.-hier. *hartu-* ts. < **h₂rd^h-ú-* i postuluje pie. pwk. o formie **h₂red^h-* 'ukazać się, pojawić się, hervorkommen, hervortreten'. W tym ujęciu cs. *roditi* i łot. *radīt* są refleksami pie. SO **h₂rod^h-eje-*. — Zdaniem Stanga (1966, 348; 1970, 77) na podstawie pf. **rad-* 'wyrósł, powstał, pojawił się' miała najpierw powstać forma prt. *rādo*. Do niej miała zostać dotworzona forma prs. intr. **randa* 'wyrasta, powstaje, znajduje się'. Dopiero po pojawieniu się (pleonastycznej) formy zwrotnej **randasi* miała się ustalić – przez opozycję – forma o znaczn. przechodnim *rañda* 'znajduje'. — Drw. *atradējas*: *velinas mirimo atradējas* DP 47₁₆ 'diabeł śmierci wynalazca', *atsiradīmas* 'pojawienie się, powstanie; pochodzenie', *praradīmas* 'strata, utrata, zguba', *prisirastis* f. stlit. 'grzech' (por. wyżej *prisirāsti*), *radējas* SD¹ «wynaleziciel, wynaleśca», *radinỹs* a. *radulỹs* 'rzecz znaleziona', *radỹbos* a. *radynos* f.pl. 'znalezne, pieniądze wypłacane osobie zwracającej znaleziony przedmiot', SD *radyba* «należne» (neosuf. *-yb-*, por. *dalỹbos* ⇐ *dalỹti*; *ganyba* ⇐ *ganyti*), *radimas* SD¹ «wymysł». Cps. *radvilā* a. *rādvilas* 'znajda, podrzutek' (por. nazw. *Radvilā*, *Rādvila*, *Rādvilas*, *Radvilas*; przeciw compositum Skardžius, RR 4, 714, który postuluje temat na *-u-*, **radu-* + suf. *-ila*). — Nawiązania łotewskie: *rads* 'krewny' (*viņš man rada* 'on jest moim krewnym'), *radi* m.pl. 'krewni; pokrewieństwo', *raža* 'obfity plon; liczna rodzina' < **rad-īā-*. Z tym por. 1° psł. **rod-jajī* 'rodzenie', sch. *rōdāj* 'poród, urodzenie; wschód słońca', strus. *rožaj* 'urodzenie; płód; natura, właściwość', stpol. *rodzaj* 'ród, plemię, naród', pol. 'gatunek, odmiana; płeć', 2° psł. **urod-jajī* 'to, co się urodziło', ros. *urožāj* 'plon', pol. *urodzaj* ts. — Neopwk. *ras-* (⇐ *rāsti*): *rasdinēti* iter. 'znajdować, natrafiać na co', *išrasdinēti* WP 'wynajdywać', *rāsdinti* caus. 'znaleźć'. Nomina: *raslūs* 'taki, co szybko znajduje' (por. *ēsti* ⇒ *ēslūs*; inaczej ŽD 166: **ēd-slus*), *rasmē* 'urodzaj' (por. łot. *rasma* 'obfitość, wydajność, urodzaj'), *rastuñ* (zob.). — Neoosn. *rast-* (⇐ ptc. *rāstas*): *išrastinis* SD «rozchodowy» ['wymagający wydatku, nakładu'], *rastinis* 'znaleziony' (⇒ *rastinỹs*, *rastinūkas* 'znajda, podrzutek'), *rastiniai pinigai* m.pl. 'znalezione pieniądze', *rastojas* SD¹ «naleziciel, należca». — WSO *rod-* < **rād-*: *rōdyti* (zob.).

rastrikas, pl. *rastrikai*, *-ų* stlit. 'spór, zwada' — ze zmiany **rastirkas* drogą metatezy *irC* > *riC*; to zapożyczone ze stpol. *roztyrk*, *rozcirk* 'niezgoda, spór, zwada', pl. *roztyrki*, *rozcirki* 'zamieszki', por. SSTP VIII, 15. Jako jedyne zaświadczenie przytacza się z BrB zwrot *iš tų rastrikų* (gen.pl.) 'z tych zamieszek', por. SLA 186, POLŽ 552. NB. LkŽ XI, 206 niesłusznie podał wyraz hasłowy w formie rodzaju żeńskiego *rastrika* i uznał to za zapoż. z pol. *rozterka*. SLA, l.c. dał jako formę źródłową [stpol.] *rozterk* m., z kolei LEW 701 pol. *rozterk(a)*. Pominęte w ALEW.

rastuñ, *rāstum* adv./ptk. gw. 'może, pewnie, chyba' (*Rastuñ anas jau nuvējo, kas nesmato* 'On chyba już poszedł, skoro go nie widać') — wywodzi się przez apokopę z formy 2 os.sg. condit. *rāstumei* 'znalezłbyś', zob. *rāsti*. Paralela: *tarytum*. Por. LD § 731. — *rāstum*

używa się też jako spójnik porównawczy ‘jakby’, np. *Valgo, rāstum kelias dienas nieko negavęs* ‘Je [tak] jakby parę dni niczego nie miał w ustach’. *Rāstum jis nežino, kad čia negalima vaikščioti* ‘Jakby nie wiedział, że tędy nie można chodzić’.

raščynà 2 p.a., gen.sg. *raščynos* wsch.-lit. 1. ‘zaczyn, rozczyn, niewielka ilość zakwaszonej mąki dodawana do ciasta chlebowego’, 2. ‘ciasto chlebowe’ (LzŽ) — zapoż. ze stblr. *rosčina* ‘zaczyn chlebowy’, por. błr. gw. *raščyna* (PzB 4, 295). Brak w LkŽ. — War. akc. *rāščina* ZTŽ ‘ciasto chlebowe’ i *rāščyna* DVŽ ‘brzezka, wyciąg ze słodu do fermentacji piwa’ wskazują na błr. gw. *rósčyna* jako źródło. Zob. też *raščinióti*.

raščinióti, *raščinióju*, *raščiniójau* wsch.-lit. ‘zrobić zaczyn i rozmiesić mąkę z wodą’ LzŽ, *raščinióti* ZTŽ — zapoż. z błr. gw. *raščynjácь*, *-āju* < *raščynjácь* (PzB 4, 289). Por. stblr. *rosčinati*. Zob. też *raščynà*. — LkŽ s.v. *čymóti*, *-ju*, *-jau* notuje tylko *razčymóti* [recte: *ras°*] ‘rozmiesić ciasto chlebowe, rozczynić’: *Duoną raščymója vasarošilčiam vandenij* ‘Chleb rozczyniają w letniej wodzie’.

rašýti, *rašau*, *rašiau* ‘pisać ołówkiem, atramentem’, SD *aprašau* «okreszam co» [‘określam, ustalam’], «opisuję co», *aprašau ką, kam* «opisuję przez list», *surašýti* ‘spisać, spisywać’. Refl. *pasirašýti* ‘podpis(yw)ać się’. Leksem *raš-* można ująć jako alternant na SO do zanikłego czas. **rešu*, **rešti* ‘robić znaki’. Paralele apofoniczne: *prašýti* ⇐ **prešu*; *sagýti* ⇐ *segù*; *maišýti* ⇐ *miešiù*. Wątpliwa wydaje się hipoteza o wtórnym zastępstwie **rakýti* przez *rašýti* (zob. LEW 702), co by prowadziło do powiązania czas. ‘pisać’ z czas. *ràkti* ‘ryć, dłubać’ (zob. *rakštis*). Jeszcze inaczej GJL II, § 638: «*rašýti*, *rāšo* ‘pisać’ – czasownik ten łączy się w jakiś sposób z *rēkšti*, *rēškia* ‘zrywać (owoce)’ i znaczył początkowo ‘robić rysy, kreski’». Zob. też ALEW 846. — Drw. *išrašas* ‘wyciąg, skrótowy wypis, np. z księgi parafialnej; odpis, kopia’, *pārašas* 1. ‘podpisanie się, podpis’, 2. stlit. ‘spis, obliczenie’: SD *parašas kareivių* «popis żołnierski», *parašas pulko* «popis ludu, głów», *rāšalas* ‘atrament’ (neol.), ⇒ *rašalinė* ‘kałamarz’; *rašėiva* pogardl. ‘pismak, grafoman’, *rašėjas* a. *rašėjas* przest. ‘autor, pisarz’, *rašybė* c. gw. ‘piśmienny, kto umie czytać i pisać’ (*Senyboj, kai maža buvo rašybių, tai jie daug užkrutėdavo* ‘Dawniej, kiedy mało było piśmiennych, to oni dobrze zarabiali’), *rāšliava* (zob.), *rašmuo*, *-meiš* m. ‘znak pisma’ (neol.), *rāšomasis dárbas* ‘praca pisemna’, *rāšomasis stālas* ‘biurko’, *rāštas* (zob.), *sąrašas* ‘spis, lista’ (⇐ *surašýti*), SD *sūrašas* «formuła w prawie, w kontraktach; kronika; protokół, spisek; reistr, dobr spisek; spisanie, spisowanie», *sūrašėlis* SD «reiestrzyk», *rāštas* (zob.). — Neoosn. *rašy-*: *rašýdinti* cur. ‘dać komu do napisania, do przepisania’ (por. °*valgydinti* ⇐ *válgyti*). Nomina: *aprašymas* SD «opisanie», *aprašymas vaisto* SD «recepta», *rašýba* ‘pisownia, ortografia’ – neologizm w stosunku do dawnego wyrazu *rašýbos* f.pl. o znac. ‘testament’ (zob. GJL II, § 382, por. *daryba* ⇐ *daryti*; *dalybos* ⇐ *dalyti*), *rašýsena* ‘sposób pisania, charakter pisma’ (neosuf. *-sena*, por. *laikýsena* ⇐ *laikýti*), *rašýtinis* ‘pisany (zabytek), pisemny (dowód)’, ⇒ sb. *rašýtinis*, *-io* ‘jeden ze słupów z otworami do wetknięcia żerdzi, tworzących rusztowanie do suszenia lnu, grochu, wyki’ (*Stulpas rašýtinis dėl žardo*, t.y. *su skylėmis* JU); *rašýtojas* ‘pisarz’, *darbų surašytojas* SD¹ «dziełopisek» [recte: «dzieiopisek»] ‘historyk’.

raškýti, *raškau*, *raškiaũ* ‘zrywać owoce z gałęzi (jabłka, śliwki, wiśnie), zrywać jagody, liście, strąki, orzechy, pomidory’, też ‘zrywać kwiaty’, SD *raškau* «obrywam owoc» (syn. *nureškiu*), «rwę» (syn. *rauju*), «szczypię», refl. *nusiraškýti* ‘zerwać sobie kilka owoców’ — iterativum z suf. *-y-* i SO *rašk-* ⇐ *rešk-*, por. *reškiu*, *rēkšti* ‘zrywać’. Paralele: *draskýti* ⇐ *drėksti*; *šlakýti* ⇐ *šlėkti*; *taškýti* ⇐ *tėksti*. Por. ALEW 846. — Z innymi sufiksami: *raškinėti* a. *raškinti* ‘zrywać owoce’. — Neoosn. *rašk-* (⇐ *raškiaũ*): *raškióti* ts. — Postverbalia: *raškėlė* ‘małe naczynie drewniane’ (znacz. etym. ‘krobka na jagody’?), *rāškės* f.pl. 1. ‘tyczka do zrywania owoców z wyższych gałęzi’, 2. bot. ‘brodawnik, Leontodon’. Cps. *pūparaškis* ‘ktoś bardzo stary’ (dosł. ‘ktoś zrywający bób’, por. *pupà*). — Neoosn.

rašky-: *nuraškytojas* SD «obrywacz owocu», *rāškymas* ‘zrywanie (owoców, jagód, strąków)’.

rāšliava 1 p.a. 1. przest. ‘piśmiennictwo, ogół dzieł, utworów pisanych, literatura’ (syn. *raštijà*), 2. pogardl. ‘pisanina’, 3. ‘zapisane papiery, rękopisy’, 4. przest. ‘pisownia’ (Baranauskas) — XIX-wieczny neologizm urobiony neosufiksem *-liava* od *rašyti* ‘pisać’, zapewne na wzór *riñkliava* ‘zbiórka’ i collectivum typu *broliavà* ‘bracia, ogół braci’.

rāšpilė 1 p.a. NDŽ ‘gruby pilnik, tzw. tarnik a. raszpla’ — zapoż. z prus.-niem. *rašpel* (GL 110), por. nwn. *Raspel* f. — War. m. *rāšpilas* (Miežinis) może oddawać polski germanizm *raszpil* ‘raszpla’ (tak w Słowniku wileńskim). — War. *rāšpeilis* otrzymał segment °*peilis* na skutek adideacji do *peilis* ‘nóż’ (LEW 702, Kabašinksaitė 81).

raštántas 1 p.a., *raštañtas* 2 p.a. gw. ‘aresztant’ — zapoż. z błr. gw. *raštánt* < *araštánt* (≡ ros. *arestánt*), por. ZS 47, 73, LEW 702, ĖSBM 1, 157. Co do akutu por. zapoż. *levánda*, *varánka*. Zob. też *areštántas* i *raštavóti*.

rāštas 2 p.a. 1. ‘wzór w tkaninie a. hafcie, deseń, ozdoba’, 2. ‘pismo (np. ręczne, pochylę), charakter pisma’, 3. ‘papier z napisanym tekstem (list, akt, dokument)’, 4. przest. ‘atrament, czernidło’ (*be literų arba rašto* DP 589₁ ‘bez liter abo czernidla’), 5. gw. ‘takt przy młóceniu, tempo według którego jedna z trzech osób uderza cepami’. Tradycyjna analiza: *raš-ta- od *rašyti* ‘pisać’ (ŽD 321) jest nie do przyjęcia, bo spodziewanym refleksem musiałoby tu być †rašytas. Alternatywny wywód *reš- ⇒ *raš- ⇒ *raš-ta- osłabia brak refleksów dla SE *reš-. Najmniej ryzykowny wydaje się postulat praformy *rašt-as, sb. postverbale od *raštyti, tj. od zanikłego frq. *raš-sty-, zob. *rašyti* ‘pisać’. Paralele: *lākštas* ≡ *lakštyti/lakstyti*; *rāštas* ≡ *raštyti z *raš-sty-; *maištas* ≡ *maištyti z *maiš-sty- (ob. *maišyti*). — Drw. *paraštė* ‘margines kartki, książki’, *raštėlis* ‘list, liścik, pisemko’, *raštijà* ‘piśmiennictwo, literatura’, *rāštinė* ‘kancelaria’, *raštingas* 1. ‘piśmienny, umiejący pisać i czytać’, 2. ‘o tkaninie: z wzorami, wzorzysty’, *raštinyčia karališkė* SD «kancelaria», *raštinykas* SD¹ «pisarz», *varsna rašto* SD «paragraf», *vietinykas raštinykas* SD «podpiszek» [‘pomocnik pisarza sądowego’]. Cps. *rañkraštis* ‘rękopis’ (por. *rankà*), *sėnraštis* ‘stary rękopis a. druk, starodruk’ (dosł. ‘stare pismo’, por. *sėnas*). Vb. denom. *raštavóti* ‘uczyć się pisania’, *raštuoti* ‘haftować, wyszywać’ (⇒ *raštuotas* ‘haftowany, wyszywany’).

raštavóti, *raštavóju*, *raštavójau* przest. ‘aresztować kogo, co’ — z aferezą *a-* zapożyczone z pol. *aresztować*, *-uję*. Miejsce akcentu jak w prt. *raštavójau*, oddającym pol. *aresztowałem*. Zob. też *āreštas*, *areštántas* i *raštántas*.

ratānas 2 p.a. gw. 1. ‘koło, krąg, przedmioty a. osoby ułożone w kształt koła’, 2. ‘światlisty krąg, aureola (wokół księżycy, słońca)’, 3. ‘taniec w kole’, 4. ‘gromada (kóz, dzieci)’, 5. bot. ‘czarcikęs łąkowy, *Succisa pratensis*’ — drw. na *-anas* od *rātas* ‘koło, krąg’ (zob.). Z pochodzenia może to być przymiotnik o znac. ‘kolisty, taki jak koło’. Por. typ *ūkanas* ‘mglisty’ ≡ *ūkas* ‘mgła’ (GJL II, § 299). Trzeba dodać, że akcent padający na wewnętrzną sylabę jest w klasie na *-anas* czymś wyjątkowym, zob. ŽD 226n. Por. *štabānas* oraz nazwiska na *-ānas*, np. *Bakštānas* ≡ *Bākštas*; *Krikštānas* ≡ *Krikštas* (zob. Skardžius, RR 4, 401).

rātas 2 p.a. ‘koło, krąg’. Pl. *rātai* ‘wóz, zwł. wóz nienaładowany’, dosł. ‘koła’ (w odróżnieniu od *vežimas*). SD «woz chłopski, kolasa». Odpowiednik łot. *rats* ‘koło’, pl. *rati* ‘wóz’. Pochodzi z pb. *rat-a-, por. stir. *roth* m. ‘koło’ i pgerm. *raþa- n. ts. (ags. *rath*, stwn. *rad*), por. NIL 575, BSW 238, LEW 703, ALEW 652. Z inną budową: wed. *rātha-*, aw. *raθa-* m. ‘wóz, lekki wóz dwukołowy’ < pie. *rot-h₂-ó- (EWAIA II, 429). Zapoż. bałtyckie w fiń. *ratas* ‘koło’ (LEW 703, Stang 1966, 23). — Forma pluralna lit. *rātai*, łot. *rati* stoi prawdopodobnie na miejscu starszego collectivum, które było podobne do łac. *rota* ‘koło, krąg; koło garncarskie; wóz; wir powietrzny, kurzawa’ < pie. *rot-eh₂, znac. etym. ‘koła’. Podstawą

werbalną apofonicznego tematu na *-h₂-, nom.sg. *rót-eh₂, gen.sg. *rot-h₂-ós, jest pwk. pie. *ret-/rt- ‘biec’ (zob. LIV² 507), w jęz. litewskim reprezentowany przez czasownik na SZ *rit-*, por. *risti* ‘toczyć co’, *ristis* ‘toczyć się, np. o kole’. Z etymologicznego punktu widzenia ‘koło’ to ‘toczący się przedmiot’. — Drw. *račiùkai* m.pl. ‘wózek’, *rāčius* ‘rzemieślnik zajmujący się wyrobem kół i wozów, kołodziej, stelmach’ (nazw. *Rāčius*, *Račiūnas*), *ratainė* ‘wozownia’, *ratānas* (zob.), *ratēliai* m.pl. ‘wózek dziecienny’, SD¹ «wozek» (syn. *vežimėlis*), *ratēlis* ‘kółko; kołowrotek; krążek linowy do wciągania ciężaru’, CGL ‘Tritze’, *rātilas* ‘krag, okrag, aureola’, *ratinė* ‘wozownia’, *rātininkas* ‘kołodziej’ (nazw. *Rātininkas*, *Rātnikas*). — Cps. *dvirātis* adi. ‘o dwóch kołach (w młynie, bryczce)’, sb. *dviratis* ‘rower’ (gw. *dūratīs* ‘wóz na dwóch kołach, dwukółka; rower’, por. łot. *duceles* ‘dwukółka’), por. *dū*, *dvi*; *ratadāila*, *rātadailē* (m.in. SD) ‘kołodziej’, *ratadailis* (por. *dailē*), *rātadirbis* a. *ratdirbys* ‘kołodziej, stelmach’ (por. *dirbti*), *rātakelis* ‘czas dogodny do jazdy wozem, gdy drogi są przejezdne’ (por. *kēlias*), *rātalankis* ‘obwód koła, obręcz, obłak’, SD «obod, okrag» (por. *laňkas*), liter. *rātlinkis* (war. metatetyczne: *lātarankis*, *lātrankis*), *rātapėdis* ‘szprycha w kole wozowym’, liter. *rātpėdis* (por. *pėdà*, tu w przybliżonym znac. ‘podstawa, oparcie’, scil. dla koła); rzadki war. *ritpėdis* ma *rit°* w nawiązaniu do czas. *ristis* ‘toczyć się’; *rāt(a)kaištis* ‘kołek żelazny zatykany na końcu osi, zabezpieczający koło przed spadnięciem, tzw. lon’ (por. *kaišyti*), do tego warianty ze zmiennym II członem: *ratkišys*, *rā(t)kyštis* (por. *kišti*), *rātkala* (zob. *kālti*); *šūdračiai* m.pl. ‘lichy wóz, wóz do wożenia gnoju’ (por. *mėsšas*). — Vb. denom. *ratyti*: SD¹ *ratau* «toczę», *ratuoti* 1. ‘latać w koło, kołować – o pszczołach’, 2. ‘tkać koliste wzory’, 3. ‘klaskać w dłonie z radości’, 4. ‘płakać, zwł. opłakiwać zmarłego’ (*Ka ans pamirė, bobos ratāvo* ‘Gdy on umarł, kobiety płakały’), ⇒ *ratuota bitė* (zob.). — N.m. *Račiaiā* 2x, *Rātininkai*, *Radailiai* (z *Rat-dailiai, to przez synkopę lub skrót haplologiczny z *Rata-dailiai, dosł. ‘kołodzieje’).

ratavóti, *ratavóju*, *ratavójau* gw. ‘nieść pomoc, chronić od zguby, ratować’ (*Bėkim ratavóti, sako, žmogus skęsta!* ‘Lećmy ratować, podobno człowiek się topi!’) — zapoż. ze stbłr. *ratovati* (*retovati*), por. błr. *ratavácь*, *-uju* (← pol. *ratować*, *-uję*, starsze *retować* ← śrwn. *retten* ‘wybawiać z nieszczęścia, uwalniać’, WDLP). — Wsch.-lit. *ratuoti*, *ratuju*, *ratujau* to paradygmat oparty na białoruskiej formie 3 os. prs. *ratuju* (Zs 47, 114). Zob. też *ratuňkas*.

rātmistras 1 p.a. DP ‘rotmistrz’ (też w MOP i PK) — zapoż. z pol. XVI w. *rotmistrz* ‘dowodzący rotą pieszych, dowódca’. — War. ze zmianą *tm* > *km*: *rakmistras* (por. *āukmonas*, *ròkmanas*).

ratuňkas 2 p.a. gw. ‘ratunek, pomoc’ (*Pradėjo šaukti ratuňko* ‘Zaczął wzywać pomocy’) — zapoż. ze stbłr. *ratunokъ* (*retunokъ*), błr. *ratúnak*, *-nku* (← pol. *ratunek*, *-nku*, starsze *retunek* ← śrwn. *rettunge*, por. nwn. *Rettung* f. ‘pomoc w niebezpieczeństwie’). Zob. też *ratavóti*.

ratuota bitė – mówi się o pszczole, która powraca do ula ze zbioru nektaru i ma (na tylnych nogach) koszyczki wypełnione pyłkiem kwiatowym. Por. *Bitis ratuota parlekia iš lauko*, t.y. *turi ratais apdėtas kajas peno* JU ‘Pszczola wraca z łąki «ratuota» [tj. ‘z nogami okolonymi pożytkiem’ *vel sim.*]. Epitet *ratuota*, dosł. ‘okolona, kolista’ (zob. s.v. *peřnagis*) jest dwuznaczny. Albo stoi w związku z kolistym kształtem koszyczka pszczelego, albo też jest umotywowany przez vb. denom. *ratuoti* ‘latać w koło – o pszczołach’ (por. *rātas*). Zob. też LEW 704. — W odniesieniu do człowieka adi. *ratuotas*, *-a* znaczy ‘wracający z czymś, z podarunkiem, coś niosący’, np. *Ans visumet pareit ratuotas* ‘On zawsze powraca [czymś] obdarowany’. *Bobelės visos iš krikštyną parejo ratuotos* ‘Wszystkie kobiety wróciły z chrzcina z podarunkami’. W przenośni *ratuotas* to również ‘zamożny, bogaty’ (*Tokių ratuotų mergos ir laukia* ‘Dziewczęta tylko czekają na takich zamożnych’) i ‘upity, pijany’ (*Vakar*

buvai visai ratúotas ‘Wczoraj byłeś całkiem pijany’, właśc. ‘zataczający się’). Dyftong *ui* w wariacie wsch.-lit. *ratùita bitė* (ŽD 349) stoi w związku z vb. *ratùiti* ‘kołować’ ⇐ prs. *ratùja* (inaczej LEW 704, gdzie zakłada się krzyżowanie gramemów *-uota* i *-uoja*).

raudà 4 p.a. 1. ‘głośny płacz, opłakiwanie, lament’, 2. ‘pieśń lamentowa, pieśń pogrzebowa’ — rzeczownik postwerbalny od *raudóti* ‘głośno płakać (zob.)’. War. *ráuda* 1 p.a. Odpowiednik łot. *raūda*², zwykle pl. *raūdas* ‘płacz, lament’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *réūda* c. ‘płaczliwe dziecko’ (PzB 4, 333, Laučjute 130). — Drw. *raudālius* ‘płaksa, beksa’, *raudēja* ‘płaczka pogrzebowa’ (⇒ *raūdē* ts.), *raudingas* ‘płaczliwy; pełen żalu, żałosny; budzący współczucie’ (*išklausyk raudingą maldą mano* PK 77¹³ ‘wysłuchaj żalosne prośby moje’), *raudulys* ‘płacz, szloch’ (por. łot. *raūdulis* ‘płaczliwy człowiek’).

raūdas, -à 4 p.a. ‘rudy, czerwonożółty; o koniu: kasztanowaty, lisiej maści’ (*Arkljūs raūdas, kàrvė žalà, o šuō rūdas* ‘Koń [jest] gniady, krowa czerwona, a pies rudy’). Odpowiednik łot. *raūds* ‘czerwony, czerwono-brązowy, gniady’. Przymiotnik pb. **rauda-* kontynuuje pie. **h₁roudh-o-*, formację na SO od pwk. **h₁reudh-*, por. gr. ἐρεούω ‘zaczerwienić’, pass. ‘czerwienić się’ (IEW 872, LIV² 508, ALEW 847). Ponadto por. z jednej strony psł. **rudŭ*: sch. *rūd* ‘czerwonawy’, ros. *rudój*, czes. *rudý*, z drugiej strony goc. *raups* ‘czerwony’, stang. *rēad*, stwn. *rōt*, stir. *ruad*; łac. *rūfus* ‘czerwonawy, rudy, ryży, rudowłosy’ (**roupo-*, de Vaan 528) obok *rōbus* ‘czerwony – o bydle’, wed. *róhita-* ‘czerwony, krwawy’ (war. *lóhita-*), *lohá-* ‘czerwonawy, barwy miedzi a. żelaza’ (śrpers. *rōy* ‘miedź, mosiądz’). Zob. NIL 580n. Od *raūdas* pochodzi vb. denom. *raūsti* (zob.). Zob. też *raudónas*. — Sb. *raudà* 1. ‘czerwień, czerwoność, barwa czerwona’, 2. ‘nici czerwone’, 3. ‘łuna na niebie’, 4. ‘ryba płotka, odznaczająca się czerwonymi płetwami, Rutilus’, *raūdē* ‘farba czerwona’ i ‘ryba płotka, Rutilus rutilus’, *raudēlė* ‘wielka dzika kaczką o różowawym upierzeniu, Anas penelope’. — Ze słowiańskiego por. pol. *ruda* ‘ruda żelazna łakowa, limonit’, potem ‘każdy minerał, z którego wytapia się kruszec’, scs. *ruda* ‘μετάλλων’, ros. *rudá* ‘ruda’, też ‘krew’, ukr. *rudá* ‘bagno z żelazistą wodą; rdza’. — W apofonii do *raud-* stoją SZ *rud-* i WSZ *rūd-*, zob. *rūdas*. — N.m. *Raūdiškė* 3x, *Raudžiaĩ* 3x, cps. *Raūdgiriai*, *Raūdgiris* (por. n.rz. *Giraudà*), *Raūdsparnė*. — N.rz. *Raudà* 2x, *Raudys*, *Raudesà*, *Raūdupis*, *Giraudà* a. *Giraudas* (**Gir-raud-*); n.jez. *Raudēnis*, *Raudinis*. Por. strp. n.w. *Reude*, *Rawde*, *Raudune* (AON 139, 142).

raudónas, -a 1 p.a. ‘czerwony, rumiany’. SD «czerwony; szarłatny». Analiza **raudā-* na-, drw. od sb. *raudà* ‘czerwień, czerwoność’ < **raudā*, por. *geltónas* ⇐ *geltà* (GJL II, § 335). — Drw. *paraudónas* gw. ‘czerwonawy’ (por. typ *pailgas*), *raudonàsis* przest. ‘moneta czerwona (złota), czerwonec’ (por. *auksinas raudonas* SD «złoty czerwony»), *raudončius* ts. (por. sufiks w *čirvañčius*), *raudonikis* 1. ‘człowiek rumiany, o zaróżowionych policzkach’, 2. bot. ‘koźlarz pomarańczowo-żółty, odmiana borowika, Boletus versipellis’ (war. *raudonikas*, *raudonỹkas*), *raudōnis* ‘rumieniec; czerwona łuna na niebie; rumień; czerwone jabłko’, *raudonukė* ‘wysypka dziecięca’. Cps. *raudondvaris* – o żeńskich narządach płciowych’ (dosł. ‘czerwony dwór’, por. *dvāras*), *raudonsparnė* a. *-sparañis* ‘ryba płotka, Rutilus’ (dosł. ‘o czerwonych skrzydłach, płetwach’, por. *sparañas*), *raudonžemis* ‘czerwona gleba’ (por. *žėmė*). Vb. denom. *raudonýti*, -iju, -ijau ‘czerwienieć – o pomidorze, o niebie wieczornym; rumienić się’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *raūdoniki* pl. ‘grzyby koźlarze’ (PzB 4, 291). — N.rz. *Raudōnė* 5x, n.jez. *Raudōnis*. N.m. *Raudōnė* 10x, *Raudonikiai* 2x, *Raudōniškės*, cps. *Raudónalaukis*, *Raudónbalė*, *Raudondvaris* 7x, *Raudónpamūšė*, *Raudónplynis*, *Raudónupis* 2x.

raudóti, *ráudu* (war. *ráustu*, *ráusčiu*, *ráumu*, *raudóju*), *raudójau* ‘głośno płakać, łkać, szlochać, zawodzić’, też ‘narzekać’ (m.in. DP), *apraudóti* ‘opłakiwać zmarłego’. Odpowiednik łot. *raūdāt*, *raūdu* (gw. *raūžu*), *raūdāju* ‘głośno płakać; opłakiwać kogo’. —

Stlit. prs. atematyczne: 1 sg. *raumi* SD «krzyczę żałośnie, z płaczem» ob. *raumu* ts. (syn. *stūgauju*, *staugiu*), 3 os. *ráusti* ‘płacze’, SP ‘narzeka’, *apráusti* ‘opłakuje’. Dawniej było w użyciu również prs. na -oju: *raudoju* SD «narzekam», utworzone od osnowy inf. *raudo-*. Kwestie prehistoryczne rozpatruje Villanueva Svensson, *Balt* XLIII:2, 2008, 186. — Do pie. **reudH-/rudH-* ‘krzyczeć, płakać’, por. wed. *rodiši* 2 sg. ‘płaczesz’, 3 pl. *rudánti* (aor. *árudat* ‘płakał’), staw. *raostā* aor. ‘płakał’, mław. *uruθan* ‘płaczą’, łac. *rūdō* a. *rudō*, -ere ‘ryczeć, rzeć’, stang. *rēotan* ‘wszczynać hałas; ryczeć’, stwn. *riozan* ‘wyć; płakać’, roz m. ‘płacz’ (por. BSW 239n., LEW 704, LIV² 508, Kroonen 411, ALEW 848). De Vaan 528 dodaje tu gr. ὠρύομαι ‘wyć (o wilkach, psach), ryczeć (o lwach), huczeć (o morzu)’. Jego rekonstrukcja to pie. **h₃r(e)ud-H-*. — Drw. *raudinti* a. *ráudinti* caus. ‘doprowadzić kogoś do płaczu’ (zam. **raudyti*), DP *raudinti* ‘trapić’. Por. psł. **rud-i-* w stczes. *ruditi* ‘zasmucić’, głuź. *wurudzić* ‘bardzo kogo zmartwić’, < pbsł. **raud-ī-*. Nomina: *raudà* (zob.), *raūde* ‘płaczka’. — Neopwk. *raust-* (≡ 3 prs. *ráusti*): *ráustėti*, -ėju ‘głośno płakać’ (Pakerys, *Balt* XLII:3, 2007, 393). — Neoosn. *raudo-*: *apraudótinas* DP ‘żałosny’ (dosł. ‘opłakania godny’), *raudótojas*, -toja ‘płaczek, płaczka’, *raudótini pinigai* m.pl. ‘pieniądze zbierane przez pannę młodą podczas wesela’. — Neoosn. *raudoj-*: *raudója* ‘płaczka’, *raudójimas* ‘płkanie, lamentowanie’, DP ‘narzekanie’, SD «krzyk żałosny». — Nie ma w bałtyckim refleksu SE **rjauð-*. Refleks *raud-*, współistniejący z suf. -ā-, wypada ocenić jako neoapofoniczny SP/SO ≡ *rud-*, właściwy dla formacji iteratywnej (intensywnej). — SZ *rud-*: *rudūlis* ‘biedny, uciśniony’ (m.in. SD, z syn. *vargulis*, *belaimis* i *nedienis*), DP <*rudūli*> voc.sg. «nieboże», *nes aš esmi rudulis nuspaustasis žmogus* PK 88²⁰ ‘Bomci ja iest chudzinka y nędznik vbogi’⁵⁵⁷, ⇒ vb. denom. *rūdulti*, -u, -au ‘płakać’ (*Jis rūdula po mirusio brolio*). Drw. wsteczny: *rudis* SD «biedny» (por. *bėdžiūlis* ⇒ *bėdžius*). Zob. też ALEW 876 (gdzie niesłusznie kwestionuje się krótkość w pierwiastku). — WSZ *rūd-*: *rūsti* (zob.).

ráugas 3 p.a. 1. ‘kwas spod kapusty, ogórków’, 2. ‘zakwas, zaczyn chlebowy; zacier’, *káilio ráugas* ‘kwas garbarski, garbnik’ (por. łot. *raūgs*, *rauga* ts.), też pl.t. *raugaĩ* ‘kwas garbarski’ (syn. *dūbai*) — sb. postverbale od *ráugti* ‘zakwaszać, zaprawiać kwasem garbarskim’. — Drw. *raūgalas* ‘zakwas, zaczyn’, *ráugė* bot. ‘chwast zbożowy kąkol, *Agrostemma githago*’, *raugiėnė* (zob.), *rauginė* ‘garnek na zaczyn chlebowy’. Cps. *káiliaraugis* ‘garbnik’ (por. *káilis*, syn. *káiliarūgštis*), *kaužraugis* (zob. *kaužaĩ*). Vb. denom. *rauginti* 1. ‘kwasić, kisić’, 2. ‘garbować skóry, dębić’ (o ile nie pochodzi wprost od *ráugti*). — N.m. *Raugaĩ*, *Raugalaĩ* (⇒ *Raūgališkis*).

raugiėnė 2 p.a. 1. ‘potrawa z kwaszonej mąki żytniej lub owsianej zalanej wrzątkiem; zupa sołoducha’, 2. ‘kwas do picia z żytniej mąki’, 3. ‘zupa z kiszzonej kapusty’, 4. przen. ‘pochmurny dzień’, 5. przen. ‘człowiek ponury, zasepiony’ — denominalny derywat od *ráugas* ‘kwas, zakwas’ (zob.). Formant -ienė charakteryzuje nazwy potraw, np. *kruopiėnė* ‘zupa lub kasza z krup jęczmiennych’ ≡ *kruōpos* ‘krupy’ (GJL II, § 349). Nazwy takie są pochodzenia przymiotnikowego, sam zaś formant wywodzi się z rzeczownikowego -ienā, oznaczającego pola i ścierniska po takim a takim zbożu, por. *rugiena* ‘pole po życie, żytnisko’ ≡ *rugiaĩ* ‘żyto’ (GJL II, § 348). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *raūhėnja* ‘potrawa z niezakwaszonego ciasta chlebowego’, też *rahėnja* ‘ziemniaki zagniecione z bobem’ (PzB 4, 237 i 291, Urbutis 2009, 383). W kwestii błr. a za lit. *au* zob. Grinaveckienė, Mackevič 1989, 73.

ráugti, *ráugiu*, *ráugiau* ‘zakwaszać, zaczyniać, sprawiać, aby coś się kisiło; zaprawiać kwasem garbarskim’. Por. łot. *raūgt*, -dzu ‘zakisić, zakwasić’. O etymologii zob. s.v. *riāugėti*. — Postverbalia: *parāuga* ‘podmokła łąka, ziemia; błotniste, grząskie miejsce na

⁵⁵⁷ NB. Ostrowski 120 błędnie wywodzi *rudūlis* od przym. *rūdas* ‘ryży, rudy’.

drodze; dół wypełniony rdzawą wodą' (war. *pariáuga*), *paraugaĩ* m.pl. 'skisły płyn, kwaśne mleko', *praráuga* 'wypływ wody podziemnej, źródłisko', *praraugas* 'zakwas na chleb', *ráugas* (zob.). — SZ *rūg-*: *rūgti* (zob.).

raukšlė 4 p.a. 1. 'zmarszczka na czole, twarzy', SD «zmarsk» (war. m. *raũkšlas*), 2. 'zagięcie materiału w ubraniu, fałd' – ze zmianą *ks* > *kš* z **rauk-slė*, **rauk-slas* (por. *verkšlā*) — dewerbalna formacja z suf. *-sl-* od *raũkti* 'marszczyć, fałdować' (zob.). Por. *mókslas* ⇐ *pramókti*; *tikslas* ⇐ *tikti*. — War. *raugžlė* pokazuje udźwięcznienie grupy obstruentowej *kš* w otoczeniu sonorantów: *u-kš-l* > *u-gž-l*. Por. *u-z-l* z *u-s-l* w *skriaũzlas* < **skriauslas* (zob. *skriaũsti*); *i-gz-l* z *i-ks-l* w *veigžlūs* < *veikslūs*. — Drw. *raukšlỹs* 'kto się zmarszczył, zasępił', war. *raugžlỹs*, ⇒ vb. denom. *raukšlėtis* 'marszczyć się', war. *raugžlėtis*.

raũkti, *raukiũ*, *raukiaũ* 1. 'marszczyć, fałdować', 2. 'zwierać materiał i zszywać dziurawe miejsce', 3. 'szyć byle jak'. Refl. *raũktis* 'marszczyć się, kurczyć się; o ranie: zasklepić się, goić się; o niebie: zasnuwać się, chmurzyć się', przen. 'krzywić się, okazywać niezadowolenie, gniewać się, złościć się', *susiraukt* SD «zasępić się», *susiraukiu* SD «marszczę się» — prawdopodobnie jest to czas. quasiprymarny, oparty na prs. iter. *raukiũ*, kiedyś należącym do inf. *raukýti* 'marszczyć co, zmarszczać' (**rouk-ěje-*), por. *raukýti kãktq* 'marszczyć czoło', *raukýti nòsį* 'kręcić nosem, mieć muchy w nosie', *paraukau* SD «fałduię» (syn. *raukšles darau*), refl. *raukýtis* 'marszczyć się, dąsać się, być niezadowolonym; o koniu: kąsać', *raukausi* SD «marszczę się». Prs. iter. *raukiũ* stało kiedyś obok prymarnego prs. **riauku* (transponat ie. *(H)*reuk-e-*, zob. IEW 869 **reuk-* 'rupfen'). Śladem po nim jest pdg. łot. *ŗaukt*, *ŗaucu* 'zwięzić, zewrzeć, ściągnąć' (⇒ iter. *ŗaukāt*). Paralelne prezenta: *braukiũ*, *daužiũ*, *gaubiũ*. Etymologia nieustalona, zob. referat w LEW 706 (s.v. *raũkas*) i ALEW 849. — Neoosn. *rauky-*: *paraukytas* SD «fałdowny» (syn. *surumbėjis*), *raukylā* c. 'osoba o ponurym wejrzeniu', *raukỹlas* 'fałda, plisa; zmarszczka', *raũkymai* m.pl. 'grubszy koniec sera'. — Frq. *raukstýtis* 'marszczyć czoło, krzywić twarz', *pasiraukstýti* 'okazywać niezadowolenie, grymasić, kaprysić', sb. postvb. *raukstė* 'zmarszczka' (z **raukst-ė*, por. *eikstė*, *lāikstė*). — Nomina: *raukā* 'odbytnica, tyłek' (⇒ *raũkšė*), *raukaĩ* m.pl. 1. 'pęk fałd składających się na zawiązanie worka i stanowiących jego uchwyt', 2. 'grubszy koniec sera', 3. 'zwieracze odbytu', 4. 'tyłek, dupa', *raũkas* 1. 'zmarszczka', 2. 'człowiek wiecznie posępny', *raũkčiai* m.pl. 'fałdy, np. na spódnicy; zmarszczki', *raũketa* a. *rauketā* c. 'ktoś zasępioń', *raukėtas* 'złośnik, złośnica', *raukšlė* (zob.). — SZ *ruk-*: *rũkti*, *rũkũ*, *rukaũ* 'marszczyć się', *surũkti* DP 'skurczyć się'. Nomina: *rũkė* a. *rukė* 1. 'odbyt, odbytnica' (*Lĩsk į rũkė ir užsirauk!*), 2. 'cunus', *rũkšlas* 'zmarszczka, fałda' < **ruk-slas* (por. *raukšlė*). — SZ **riuk-*: łot. *ŗukt*, *ŗũku*, *ŗuku* 'zmarszczyć się, pofałdować się, skurczyć się, zmniejszyć się', caus. *rucināt*, *rucināt* 'marszczyć, fałdować'. Por. wyżej *ŗ* w SE *ŗaukt*. — WSZ *rũk-*: *rũkti*, *rũkstũ* (**rũkstu* < **rũnkstu*), *nurũkaũ* 'skurczyć się; pomknąć w dal', *rũkšlā* a. *rũkšlė* 'zmarszczka'. NB. Nie należy tu łot. *rũkēt* 'niestrudzenie, pilnie pracować'; jest to zapożyczenie ze śrdn. *rũken* 'zajmować się, troszczyć się, dbać o co', por. LEW 706.

raumas CHB 'przestrzeń, obszar' — zapoż. z nwn. *Raum* m. (LEW 707 za GL 110; brak w ALEW). Zob. też *rũmai*.

raumuõ, *-eĩs* 3 p.a., acc.sg. *raũmenį* m. 1. 'mięsień, mięso', 2. 'chude czerwone mięso zwierząt, mięso bez kości i tłuszczu'. SD «mięsista część abo sztuka w zwierzęciu». Pl. *raũmens* lub *raũmenys* 'mięśnie, muskulatura'. Łot. *raũmins* 'geräuchertes Muskelfleisch' jest lituanizmem, zob. ME III, 487. Praforma **raud-men-*, przekształcona przez zmianę *d-m* > *m-m* > *m* na granicy morfemowej (por. *skiemuõ*, *skiemeĩs* < **skied-men-*). Derywat z suf. *-men-* od sb. *raudā* 'czerwień, czerwoność' (zob. *raũdas*). Por. LEW 707, ALEW 849n. Odpowiednik psł. **ru(d)-mẽn-*, por. scs. *ruměňũ* 'πυρρός, czerwony', ros. *rumjányj* 'mający rumieńce, czerwony, różowy', pol. *rumiany* 'zaczerwieniony, zaróżowiony (o twarzy)', zob.

BSW 239, Borys 527. Odmienność apofonia w refleksach germańskich: stisl. *rodmi* m., stwn. *rotamo* m. ‘czerwień, rumieniec’ (pgerm. *rudman- < pie. *(h₁)rud^h-me/on-), zob. NIL 580. — Drw. *raumeninis* ‘mięsisty; zrobiony z chudego mięsa’, *dešra raumeninė* SD «kiełbasa».

raūnas, -à 4 p.a. *raunūs*, -i 4 p.a. stlit., gw. ‘równy, dorównujący komu, czemu, jednakowy’ — zapoż. ze stblr. *rovnyj*, błr. *róūny*, por. ros. *róvnyj* (LEW 707 niesłusznie uważa za polonizm). — Drw. *raunià* a. *raunē* 4 p.a. ‘równość, jednakowość, bycie na równi, np. pod względem wieku’ (*Šitie vaikai ne tavo rauniōs* ‘Te dzieci nie są twoimi równieśnikami’) ⇐ stblr. *rovnja*, błr. *róūnja*.

raūnyti, *raūniju*, *raūnijau* gw. ‘chciwie jeść, zreć’. Bez etymologii.

raupaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. ‘ospa’ (war. zmonoftongizowany: *ropaĩ* LZŽ, por. *bliōti*, *omuō*). Sg. *raūpas* ‘krosta, pryszcz, pojedynczy pryszcz ospy’. Por. SD: *raupai* «odra choroba», *raupai balti* «ospice białe», *raupai raudoni* «ospice czerwone», *raupai iž karštinės* «petocie» [‘choroba objawiająca się gorączką i wysypką’, SPXVI], *raupai* «trąd choroba» — sb. postverbale do *raupýti* (zob.). Znacz. etym. ‘podrażnienie skóry, wywołujące odruch jej drapania’. Inaczej BSW 240 (s.v. *raupā-), gdzie zrównanie lit. *raup-a-* z sch. *rūpa* ‘dziura, dół; dziurka od klucza’, slń. *rūpa* ‘dziura w ziemi; rów odprowadzający wodę’, ukr. *rūpa* ‘dół do przechowywania kartofli’. Mniej prawdopodobna wydaje się sugestia, jakoby *raupaĩ* łączyło się via s-mobile z prasłowiańską formą *srupŭ ‘skorupka tworząca się na ranach i owrzodzeniach’, por. pol. *strup* ts., scs. *strupŭ* ‘rana, zranienie’ (pie. *sroup-o-) i dalej z gr. ῥύπος m. ‘brud, błoto’ (pie. *srup-o-). Zob. Derksen 2008, 470, Beekes 2010, 1294n., Bichlmeier, *Kratylos* 56, 2011, 122, ESJS 893, LEW 707n., ALEW 850. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *raūpý* pl. ‘strupy’ (PZB 4, 292; brak u Laučjute). — Drw. *raupỹs*, -ē ‘człowiek o twarzy zeszpeconej bliznami po ospie’, *raūplēs* f.pl. ‘ospa’ (⇒ vb. denom. *išrauplėti* ‘o skórze: stracić gładkość, pokryć się krostami ospowymi’, *rauplėtas* ‘dziobaty, ospowaty’, *rauplỹs* ‘człowiek o ospowatej twarzy’), *raupsaĩ* m.pl. ‘trąd’ (DP *raupsas* ⇒ *raupsuotas* ‘trędowaty’, *raupsuōtis*, *raupsuōčius* ts.). Vb. denom. *raupėti* ‘pokrywać się wysypką, krostami’. — Nazw. *Raupỹs*, *Raūpis*, n.m. *Raupiaĩ*, *Raūpiškis* 2x.

raupýti, *raupaũ*, *raupiaũ* gw. 1. ‘podkopywać kartofle gołymi palcami i wydobywać je spod krzaka’ (syn. *ruōpti*), 2. żm. ‘drażnić miąższ chleba i jeść po trosze’ — iterativum z suf. -y- i SO *raup-* od zanikłego SE *riaup-. Por. pie. *reup- ‘łamać; drzeć, rozrywać’: stisl. *rjūfa* ‘łamać, rozrywać’ (LIV² 510n.; tu brak wzmianki o lit. formach). Formalnie *raupýti* odpowiada wed. *ropayati* ‘sprawia ból’ < pie. *roup-ėje-. — Na iteratywnym prs. *raupiũ*, kiedyś należącym do inf. *raupýti*, zbudowano quasiprymary pđg. *raūpti*, *raupiaũ* ‘wykopywać kartofle, buraki’, też ‘szyć’. Por. hapaks <apsraups> DP 14₃₄ ‘ogarnie’. Wariantem do *raupiũ* jest żm. *raubiũ*, *raūbti* DŪNŽ ‘kopać’ (*up* > *ub* przez persewerację, por. *mb* w *klumbù* i *rb* w *serbentà*). Paralele: *rausiũ*, *raūsti* ob. *rausýti* oraz *raukiũ*, *raūkti* ob. *raukýti*. — Sb. postvb. *raupaĩ* (zob.). — Neoapofonia *raup-* ⇒ *ruop-*: *ruōpti* (zob.). — SZ *rup-*: *rupūs* (zob.). — WSZ *rūp*: *rūpėti* (zob.).

raūsis, -io 2 p.a. gw. 1. ‘wygrzebany dół’, 2. ‘ziemia zryta przez świnię’, 3. ‘kret’ (Šlapelis 406), 4. bot. ‘gmatwek dębowy, Dædalea quercina’ — sb. postverbale od *raūsti* ‘ryć’ lub *rausýti* (iter.). Inne: *raūsas* ‘dół’ (*Po lieti pilni rausai vandens* ‘Po deszczu doły [są] pełne wody’), *rausikas* ‘grzebiący, ryjący’, *rausiklis* ‘ryj świński’, *rauslỹs* ‘grzebiący’, *raustuvė* BRB ‘rysik do pisania, Griffel’, *raūsvis* ‘kopczyk kreta, kretowina’. Cps. *kūrmiaurausa* a. *kūrmiaurausis* ‘kretowina’, SD¹ *kurmarausas* «kretowizna & kretowisko» (por. *kūrmis*). — Vb. denom. *išrausúoti* ‘o krecie: wyryć’, ⇒ *rausuotas* SD «lochowaty, iamyisty, dolisty». — N.m. *Raūsiškės*, *Parausiaĩ*.

rausýti, *rausaĩ*, *rausiaũ* ‘ryć (o świniach), rozgrzebywać, rozkopywać’ —

dwuznaczne: 1° w stosunku do *raūsti* tr. 'ryć' (zob.) jest to iter. na -y-, 2° natomiast w stosunku do *rūsti* intr. 'kruszyć się' (zob.) jest to caus. na -y-. War. ze zmianą *us* > *uš*: gw. *raušyti*, *-raušaũ* 'rozkopywać, rozgrzebywać'. Dawne praesens brzmiało pewnie **rausiu* (por. scs. *rušq* 'burzę'), a wskazuje na to quasiprymarny pdg. *rausiũ*, *raūsti* (zob.). — Lit. *rausyti* ma odpowiednik słowiański w scs. *rušiti*, *rušq* 'burzyć, niszczyć, łamać', *razdrušiti* 'zburzyć, zrujnować', ros. *rúšitʹ* 'łamać, niszczyć' (*rúšitʹsja* 'runąć, zawalić się'), pol. *ruszyć* m.in. 'wprawić coś w ruch, poruszyć, dotknąć', < psł. **ruxiti* z pbsł. **raus-ĩ*. Znacz. etym. kauzatywno-iteratywny⁵⁵⁸. Transponat ie. **rous-éje-*. Pwk. **reus-/rus-* 'ryć, wywracać', por. toch. B *räss*^(ā) 'oderwać, zerwać'. LIV² 511 i ALEW 851 podają, że spoza bałto-słowiańskiego należy tu nomen stnord. *reyrr* m. 'kupa kamieni'. — Z obecności bliskoznacznych czas. *ráuti* 'rwać, wyrwać' (pie. **reūH-*), *raupyti* 'wygrzebywać palcami' (pie. **reup-*) i *riaūžti* 'zgarniać, zabierać' (pie. **reūġ*^(h)-?) można wnosić, że elementarny pwk. pie. **reū-* przybierał rozmaite rozszerzenia obstruentowe: *-H-, *-s-, *-p- i *-ġ^(h). — Postwerbalnym rzeczownikiem od psł. **ruxiti* 'wprawić w ruch' było **ruxũ* 'ruch, poruszanie się'. Inaczej BSW 240: *rušiti* to vb. denominativum od **ruxũ* 'ruch'. Ostrożniej Boryś 526, który dopuścił – na drugim miejscu – związek **ruxũ* z **rušiti*. — SE pbsł. **rjaus-* > **rjauš-* pozostawił refleksy tylko nominalne, por. 1° *riáušēs* f.pl. 'zamęt' (zob.), 2° ros. *rjúxa* 'wilcza jama' (REW II, 560). Osobno zob. *ruōštis*. — Neoosn. *raus-* (≡ *rausiaũ*): *rausióti* a. *ráusioti* '(o krecie) rozkopywać, ryć ziemię'. Por. *lasióti* ob. *lasýti* i *trasióti* ob. *trasýti*. — Neoosn. *rausy-*: *parausytas* SD «lochowaty, iamisty, dolisty» (syn. *parausytas*), *rausyklà* a. *rausýklē* 'miejsce na polu lub łące zryte przez świnie' (SD «lochowanie, lochowatość»), *rausýnē* ts., *rausytai* adv. SD «lochowato». — Inne iterativa: *rauslióti* 'ryć, grzebać', *rausinėti* 'ryć, rozgrzebywać, rozkopywać', *raustýti* 'grzebać' < **raus-sty-*, *apraustýti* 'rozgrzebywać żar'. — Neoosn. *raust-* (od *raūstas* a. *raustýti*): *raustýnēs* 'miejsce zryte przez świnie' (por. *kraustýnēs*, *slapstýnēs*). — SZ rus-: *rusinėti* (zob.). — WSZ rūs-: *rūsýs* (zob.).

raūsti I *rausiũ*, *rausiaũ* 'ryć, robić doły, grzebać, podkopywać', *įraūsti* 'zakopać', *išraūsti* 'zryć, wykopać, wygrzebać', SD «wyryć co z ziemi» (syn. *išknist*), *suraūsti* 'zryć ziemię – o świniaach, kretach; zgarnąć żar w jedno miejsce; uzbierać pieniądze', *užraūsti* DP 'zagrześć, zakopać'. Refl. *raūstis* 'grzebać się w czym, przetrząsać, szperać', *įsiraūsti* 'wryć się – o krecie, zapuścić się w głąb', *pasirausiu* SD «szańcuię się» (syn. *pasikasu*). Odpowiednik łot. *rāust*, *rāušu*, *rāusu* 'garnąć, zgarniać do kupy, zmiatać', *pīrāust* 'zgarniać do kupy, gromadzić'. Pdg. *raūsti* jest quasiprymarny, oparty na prs. *rausiũ*, kiedyś należącym do iter. *rausyti* (zob.). Por. *raukiũ*, *raūkti* ob. *raukyti*; *raupiũ*, *raūpti* ob. *raupyti*. Zob. też *raūsis*. — War. palatalizowany *riaus-*: *Kiaulē riaūsia*. Tu też *riaušē* 'dół na kartofle' (ze zmianą *s* > *š* po *u*? z suf. -š-, **riaus-š*-?). — SZ rus-: *rusinėti* (zob.). — WSZ rūs-: *rūsýs* (zob.).

raūsti II *raūsta* (**raud-sta*), *raūdo* 'być lub stawać się czerwonym, czerwienieć, rumienić się (z zimna, gorąca, gniewu, wstydu)' — vb. denominativum z prs. na -sta- od adi. *raūdas* 'rudy' (zob.). Paralela: *rūsti* I (*ruñda*, *rūsta*) ≡ *rūdas*. — Neoosn. *raus-*: *raūsvas* 'czerwonawy, różowy', n.rz. *Raūsvē* (por. *rūsvas* ≡ *rūsti* I), *raūzganas* 'rudawy, różowawy' (o pochodzeniu sufiksu zob. s.v. *baļzganas*). — Neoosn. *rausv-* (≡ *raūsv-as*): *rausvókas* 'czerwonawy', *rausvūkai obuoliai* 'czerwonawe jabłka', *rausviūkas* 'pewien kwiat łąkowy', *rausvumà* 'rumieniec, różowe zabarwienie policzków', *rausvūtē* bot. 'różowawy mech w

⁵⁵⁸ Kauzatywna wartość formacji psł. **ruxiti* 'burzyć' ukształtowała się w opozycji do innowacyjnej formy prs. intr. **ruxnōti* 'poruszyć się' (**raus-ne-*), por. ros. *rúxnutʹ* 'runąć, zwalić się', stczes. *runúti* 'upaść, zwalić się', pol. *runąć* ts. — Boryś 528 (s.v. *ruszyć*) nieprzekonująco wywodzi **ruxiti* jako iterativum od prymarnego vb. †*rusti* 'ryć, kopać', rzekomo spokrewnionego z lit. *raūsti*.

borze sosnowym, *Ceratodon purpureus*'. Vb. denom. 1. *parausvéti* 'poczerwienieć', 2. *paraũsvinti* 'zaczerwienieć co, zrobić rumianym', 3. *rausvúoti* 'czerwienieć (o dojrzewających wiśniach), różowieć (o niebie podczas brzasku)'.

ráuti, *ráunu* (war. *ráuju*), *róviau* 1. 'rwać, mocno ciągnąć ku sobie, wyrwać z korzeniem (len, warzywa)', 2. 'oczyszczać grunt z karczów po ściętych drzewach i krzewach, karczować', 3. 'dźwigać, nieść z trudem, targać; wlec', 4. 'ciągnąć wóz (o koniu)', 5. przen. 'szybko biec, jechać', 6. 'bić, tłuc'. Refl. *ráutis* m.in. 'bić się ze sobą, mocować się, szamotać się; kłócić się; ciężko pracować'. SD: *samanas aprauju* «mech obrywam z drzewa», *išrauju* «wykorzeniam co, wyrwam» (syn. *ištraukiu*), *neižraušanas* «niewykorzeniony», *velēna su veju išrauta* «darn» ['darń, gęsty splot traw wraz z ziemią']. Odpowiednik łot. *raūt*, *raũju* (*raũnu*), *rāvu* 'rwać; porywać, zabierać, kraść'. Prs. lit. *ráuju* stoi prawdopodobnie na miejscu *riāju (pie. *reūH-C), po dysymilatywnym zaniku pierwszego z dwu *j*, por. typ *gāju* s.v. *gauti* (tam też inne paralele). Pwk. pie. *reūH-/*ruH- 'rwać, rozrywać, wywracać' (LIV² 510), por. wed. *rāvat* 'skaleczy, zrani', łac. *ruō*, -ere, *rūtum* intr. '(o ludziach) pędzić, rzucić się, biec, (o rzeczach) uciekać, pierzchać, zapadać; toczyć się (o wodzie), spadać (o kamieniach); zapadać się, walić się, niszczyć, ginąć', tr. 'rzucić co na ziemię, powalić, obalić, wyrzucić, przewrócić; wykopać, w pośpiechu zgarnąć', stnord. *ryja* 'skubać wełnę', toch. A, B *ru^(a)*- 'wyrwać'. Zob. LEW 708n., ALEW 851n. — Drw. *rāudinti* cur. 'kazać rwać lub prosić, by ktoś rwał (len, konopie, rzodkiew)', *raulióti* a. *raulóti* 'ryć ziemię kopytami a. rogami (o byku), rozkopywać, przewracać w poszukiwaniu czego', też 'żreć, pożerać' (neosuf. -lio-, -lo-), *rāustyti* frq. 'wyrwać z korzeniami; wyrwać chwasty; zrywać liście; rwać włosy z głowy' : łot. *raustīt*, -u, -īju 'rwać, szarpać, targać' (por. typ *kāustyti*). Nomina: *rāutinē* 'naręcze związanych konopi', *rautīvas* 'karczownik', cps. *linārautis* a. *linrautis* 'czas rwania lnu' (por. *lināī*), *linravīš* 'kto rwie len'. Neosn. *raus-* (← *raus-sty- ← *rāustyti*): *kelmārausis* (zob. *kēlmas*). — SZ-C *rū*: *rūtis* (zob.), cps. *linarūtē* 'czas rwania lnu' (por. *lināī*). Por. psł. *ryti, *rūjō, scs. *ryti*, *ryjō* 'kopać, żłobić', ros. *ryt*, *róju* 'ryć, kopać, grzebać, żłobić', czes. *rýt*, *ryji* 'kopać, ryć; rytować, żłobić', pol. *ryć*, *ryję* 'żłobić, drążyć otwory', stpol. 'kopać rydlem' (Boryś 529). Drw. ros. gw. *rýtva* 'dół, rów, wyrwa wymyta przez wodę', głuź. *rytva* 'rzeźba', stpol. *rytwina* 'wycięty płat murawy, darń'. — SZ-V *ruū-: cs. *rŭvō*, *rŭvati* 'rwać, wyrwać, drzeć' < pie. *ruH-e/o-, *ruH-eh₂- (-v- jest wypełniaczem hiatu laryngalnego, zob. HL 87n.), scs. *urŭvati sę* 'oderwać się', drw. scs. *rŭvenikŭ* 'jama, dół z wodą, studnia', *rŭvenica* 'fosa', *rŭvatva* 'rwanie, darcie', ros. *prorvát* 'przerwać, rozerwać; przebić' (⇒ *prórva* 'mnóstwo, zatrzęsienie'), *rvač* 'zdzierca, wydrwigrosz', *rvóta* 'wymioty', czes. *prŭrva* 'przełom, przerwa, rozpadlina', stpol. *zarwek* 'staw rybny z przerwana groblą' (SSTP XI, 180), pol. *wyrwa* (w wale ziemnym, w murze). Brak lit. †ruv-V. — WSZ *rŭv-: słow. frq. °ryvati (typ °kryvati, plyvati). Postverbalia: ros. *nadrŭv* 'naderwanie', *narŭv* 'wrzód, ropień', *vzryv* 'wybuch, eksplozja', pol. *poryw* 'pęd, napór, nagły ruch, siła rwąca', *zryw* 'gwałtowny, nagły poryw'. Brak lit. odpowiednika. — SO *rau-V ← *ruū-V: *ravéti* (zob.). — WSO *rov-* < *rau-V: *róviau* (prt.), drw. *parovéti*, -iū, -éjau 'spędzić pewien krótki czas na rwaniu lnu, konopi' (por. *movéti* ← *móviau*). Nomina: *rovi žēmē* 'taka ziemia, z której łatwo wyrwa się rośliny, np. len' (*Linus sēkim j rōviā žēmē*), *sárova*: *linŭ sárova* 'zbiór lnu, pewna ilość zerwanego lnu' (por. *sánkrova*, *sámplōvos*), ⇒ *sárovŭs* 'taki, którego się zrywa w dużej ilości': *sárovŭs lināī* m.pl. 'obfity plon lnu'. Cps. *linārovis* a. *linrovis* 'czas rwania lnu' (por. *lināī*). Por. łot. *rāviēns* 'szarpnięcie, pociągnięcie', *ar vienu rāvienu* adv. 'nagle, niespodzianie'. — N.rz. *Rovēja*. N.m. *Paróveja* 2x.

rāvas 4 p.a. przest., gw. 1. 'rów, dół podłużny naturalnego pochodzenia' (*Ravas, kur vanduo išrovė ir teka* 'Rów, [miejsce] które woda wyryla i [którędy] płynie', por. syn. *raguvà*), SD¹ *ravas* «row», 2. 'rzeczulka', 3. przen. 'wglębenie na plecach zwierzęcia, np.

kobyły' (*Kumelei par strėnas eina rāvas*). — War. ze zmianą *a > e*: *rēvas* 1. 'rów' (*Gilus rēvas, neišvažiuosi* 'Głęboki rów, nie wyjedziesz'), 2. 'wąwóz, parów, wąska stroma dolina' (*Kur artie kalnas nuo kalno, ten rēvas, o kur toli, ten klonis* 'Tam, gdzie niewielka jest odległość góry od góry, jest wąwóz, a gdzie większa, to dolina'). Paralele: *rābinas > rēbinas*; *krāsė > krēsė*; *sravēti > srevėti* (zob. LD § 186, przyp. 43). — Odpowiednik stpr. *rawys* Ev 'rów, Grabe [Graben]'. Nie ma jasności, czy *rāvas* to sławizm (por. LEW 709), czy też wyraz prapokrewny z psł. **rovŭ*. Por. rekonstrukcję pbsł. **rau-a-* w BSW 247 i REW II, 525 oraz refleksy scs. *rovŭ* 'dół, λάκκοζ', ros. *rov, rva* 'rów, przekop', czes. *rov* 'mogiła, grób', pol. *rów, rowu* 'przekop', cs. *prěrovŭ* 'przekop, kanał, fosa'. Praforma ie. **rouH-o-*, apofoniczny drw. od pie. **reŭH-* 'rwać, rozrywać' (LIV² 510), zob. *rāuti, ravėti*. Zob. też synonim *kanóva*. — Drw. *įravė* b.z.a. 'rzeczka wysychająca zimą i latem; płytki rów', *ravelis* SD¹ «rowik», *ravytūkas* 'rzeczulka' (*Tę bėga vanduo, ravytūkas*), *ravōkšlis* 'rowek', cps. *ravakasys* a. *ravkasys* 'kopacz rowów' (por. *kāsti*). — N.m. *Ravaĩ* 2x, *Ravėliai, Paravė*, cps. *Gūdraitis, Taurāvas* (przez haplogię z **Taura-ravas*, por. *Tauragė < *Taura-ragė*). N.rz. *Rāvas* 6x, *Rēvas* 4x, *Ravālis, Ravėlis, Ravinis*, cps. *Dūbriarevis* (por. n.m. *Dūbriai*), *Kliōndrevis* (por. *kliōnas*), *Ravupys, Raūpis* (z **Rav-upis* przez kontakcję), *Rūrarevis, Šárkravis* (por. *šárka*), *Šveñtravis* (por. *šveñtas*), *Sūtkarevis* (por. nazw. *Sūtkus*), *Vīlkarevis* (por. *vīlkas*), *Žydravis, Žydrevis* (por. *žydas*); nazwa źródła *Pařšravis* (por. *pařšas*).

ravėti, raviù (3 os. *rāvi*), *ravėjau* 'pleć, plewić, oczyszczać ziemię z chwastów, wyrывая je spośród roślin uprawnych' (łot. *ravēt, -ēju* ts.) — z pochodzenia jest to durativum na *-ē/-i-* do prymarnego prs. **ravŭ* 'wyrwam' < pie. **reŭH-e-* (zanik antewokalicznej laryngalnej), które ze swej strony zostało zastąpione przez *rāuju* (zob. *rāuti*). Por. wed. *rāvat* coni. 'skaleczy, zrani', *rāvitar-* m. 'ten, kto rani, obraża, Verletzer' (EWAIA II, 440, ALEW 852). — Nomina z *rav-V*: *apyrāvos* f.pl. 'wypielone zielsko', *išrāvos* ts., *paravā* a. *pārava* 'krótszy, lichej len pozostawiony na polu', *rāvalas* przest. 'chwast', *ravātė* 'pielenie' (por. sufiks w *mėžātė, pjovātė*), *rāvas* 'rów' (zob.), *sqrāvūs* '(o lnie) urodzajny, obfity'.

razāvas, -ā 4 p.a. gw. 'o mące: razowa, tj. raz mielona, nie odsiewana, zawierająca otręby' — zapoż. ze stbłr. *rozovyj* (*хлебъ rozovyj, razovyj, rezovyj*), pol. *razowy, -a* (brak w LEW i POLŽ). War. z zastępstwem *z ⇒ dʒ*: *radzāvas* (por. *bindzinas/bildzinas* 'benzyna', *Andzelmā* 'Anzelm', LD § 241). Przypomina to *z ⇒ zd* w sławizmach *ābrozdas, bēzdas*. — Drw. *razavaĩ* a. *radzavaĩ* adv.: *Sumalk kviečių razavaĩ* 'Zmiel pszenicy na mąkę razową'.

razbáinykas 1 p.a. stlit., gw. 1. 'rozbójnik, morderca', 2. gw. 'kto wywołuje bójki' (war. *razbáininkas*) — zapoż. z błr. *razbójnik, -a*, por. SLA 187, ZS 47, LEW 709, ALEW 853. Transpozycję z suf. *-nykas*, nie *-inykas*, widać też w *advėrnykas, biėdnykas* i *temnyčnykas*. — Neoosn. *razbain-*: *razbainystė* WP 'morderstwo' (SLA, l.c. niepotrzebnie postulował adi. **razbainas* jako osnowę).

razbājus, -aus 2 p.a. 1. stlit. 'rozbój; zabójstwo, mord', 2. 'bójka' (Donełajtis), 3. stlit. 'zabójca, morderca' (BRB) — zapoż. z błr. *razbój, -ju* 'rozbój', por. SLA 187, LEW 709, ALEW 853. Podobnie zasymilowane zapożyczenia to *pakājus* i *prabājus*. Niejasne jest zakończenie w war. *razbažius* (przest.). — Drw. *razbajystė* a. *razbajystā* m.in. BRB 'mord, grabież', *razbajystės* f.pl. DP 'rozbojstwa'. Vb. denom. *razbajāuti* 'dokonywać rozboju', DP 'zbijać', por. *Juk nevogėme, nerazbajāvome, nesvetimoteriavome, nei girtavome* DP 526⁴¹ 'Wszakęśmy nie kradli, nie zbijali, nie cudzołożyli, ani się opijali'.

razetā 2 p.a., gen.sg. *razėtos* bot. 'roślina ogrodowa rezeda wonna, rezeda żółta itp., Reseda odorata, lutea itp.', war. *razatā, rezetā* oraz *rezėda, rezadā* — z przekształcenia pożyczek z nwn. *Reseda* i/lub pol. *rezeda*, zob. LEW 709.

razgýti, *razgaũ*, *razgiaũ* ‘wiązać, splatać, plątać’ (łot. *ražģīt* ts.) — iterativum z suf. -y- i SO *razg-* $\Leftarrow$ *rezg-*, por. *rezgũ*, *rēgzti* ‘splatać, wiązać’. Paralele apofoniczne: *draskýti* $\Leftarrow$ *dreskiũ*, *drēksti*; *taškýti* $\Leftarrow$ *teškiũ*, *tēkšti*. Z obocznym sufiksem: *razginti* ‘wiązać sieć’. Neoosn. *razg-* ($\Leftarrow$ *razgiaũ*): *razgióti* ‘wiązać sznurkiem’, *aprazgióti* ‘opłatać drutem splekany garnek gliniany’ (syn. *dratavóti*, *sutóšēti*). Por. *raizgióti* $\Leftarrow$ *raizgiaũ*, jak też *mazgióti* $\Leftarrow$ *mazgiaũ*. — Alternant *ragz-C*: *ragztýti* iter. ‘wiązać, wikłać’ – pisownia etymologiczna dla [rakstīti], co przez degeminację z *raks.sty- < *ragz.sty- (por. *magztýti* = [makstīti] z *maks.sty- < *magz.sty- $\Leftarrow$ *mēgzti*). — Sb. postvb. *razgaĩ* m.pl. ‘sidła na ptaki’ (znaczn. etym. ‘rzecz wiązana’). Paralele: *raizgaĩ* $\Leftarrow$ *raizgýti*, jak też *pādaras* $\Leftarrow$ *padaryti*; *rāškēs* $\Leftarrow$ *raškýti*. Inaczej Ostrowski 145, który zakłada apofoniczne deverbativum od *rezgũ*, *rēgzti*, jak też pokrewieństwo z łot. *razga* ‘stara miotła’ oraz scs. *rozga* ‘pęd, gałązka winorośli’ (zob. też BSW 245, REW II, 530n.). Inne drw.: *razginēs* f.pl. bot. ‘czosnek szczypiorek, Allium schoenoprasum’, *rāzginos* f.pl. ‘chodaki splecione ze słomy, trepy’. Vb. denom. *pasirazgāuti* ‘poróżnić się, pokłócić się’.

razinkà 2 p.a., gen.sg. *raziņkos*, zwykle pl. *raziņkos* stlit., gw. ‘rodzynka, suszony owoc winnej latorośli’ — zapoż. ze stpol. *rozynka* ($\Leftarrow$ śrwn. *rosīn*, nwn. *Rosine* f.). War. *rozinka* BRB; *razyņa* 1 p.a. $\Leftarrow$ nwn. *Rosine*; war. m. *raziņkas*. War. z -dz-: *radzinkà* $\Leftarrow$ pol. *rodzynka*. Por. SLA 187, LEW 709. — Drw. wsteczny: *razinà* ‘rodzynka’ (lit. liter.).

rāzumas 1, 3 p.a., *rāzūmas* 1 p.a. stlit., gw. ‘rozum’ — zapoż. z błr. *rózum*, -u, pol. *rozum*, -u (SLA 187n., ZS 47, LEW 710, ALEW 853). War. synkopowany: *rāzmas* (por. *pāklas*, *vēčas*, *sāsvinis*). — Nazw. *Razūmas*. — War. *rāzdumas* przypomina z jednej strony brzmienie błr. *rózdum*, -u ‘rozmyślanie nad czym’, z *rózdumam* adv. ‘z rozmysłem’, z drugiej strony – dublety ze zbitką -zd- jako substytucją za słow. -z-, np. *ābrozdas* ob. *ābrozas*; *lazdà* ob. *lazà*.

razuṁnas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘rozumny, pojętny’ — zapoż. z błr. *razūmny*, pol. *rozumny* (SLA 188, ZS 47, LEW 710). — Vb. denom. *surazumnēti* ‘nabrać rozumu, zmańdrzeć’.

razvālinos, -u 2 p.a. f.pl. gw. ‘szerokie sanie’ — zapoż. z błr. *razvāliny*, -lin ‘niskie i szerokie sanie z ramą zwiększającą ich pojemność’, por. błr. *razvāly* ‘rama z trzech drągów kładziona na sanie dla zwiększenia ich pakowności’. Białorusenizmem jest też pol. gw. *rozwaliny* ‘sanie proste’ i *rozwalinki* ‘szerokie niepodkute sanie’ (z Litwy, SGP V, 60).

razvorà, gen.sg. *razvōros* 2 p.a. gw. ‘rozwora, drąg łączący przednią część wozu z tylną’ — zapoż. z błr. *razvōra*, -y, pol. *rozwora*.

ražaņčius, -iaus 2 p.a. przest., gw. 1. ‘różaniec, cykl modlitw do Matki Bożej odmawianych w ustalonym porządku’, 2. ‘nabożeństwo, w trakcie którego takie modlitwy są wspólnie odmawiane’, 3. ‘sznur paciorków, na których odlicza się odmawiane modlitwy’ — zapoż. z pol. przest. *rożaniec*, -ńca ‘różaniec’, por. błr. gw. *ražānec*, -nca (PzB 4, 243), liter. *ružānec*, -nca (TSBM). Zob. ZS 47, POLŽ 555. War. *ražōnčis*, *ražončius* b.z.a. — Na skutek wyrównania do wyrazu *rōžē* ‘róża’ ($\Leftarrow$ błr. *rōža*) pojawił się war. *rožaņčius*, który uchodzi za literacki. Dziś zresztą wypiera go drw. *rōžinis*, -io ‘różaniec’ (zob. Vitkauskas, ALL LX, 2009, 133). Z obocznym sufiksem: *rožiņčius*. — Drw. *ražāņtinis* a. *rožaņčinis* ‘różańcowy’ (war. *rožantinis*). Sb. *Rožaņčinē* ‘uroczystość N.M. Panny w pierwszą niedzielę października’ – z litewskim suf. -in- zam. -av- zastępuje starsze *Rožančavà* (war. *Ražancavà*) $\Leftarrow$ błr. gw. *ražancóva*, -y $\Leftarrow$ pol. *Różańcowa*, -ej (skrócenie z *Matka Boska Różańcowa*). Zob. też POLŽ 149.

rāžas 4 p.a. 1. ‘rózga, pręt ogołcony z liści; różga w miotle’, 2. ‘stara, zużyta miotła’ (*Nusišlavusi šluota vadinas rāžas*), 3. ‘drewniany ząb wideł’ (*Šāķē su trimis ražaīs* ‘Widły z

trzema zębami'), 4. 'tkwiący w ziemi badyl uciętej słomy, ściernie', 5. 'dolna część snopa' (*Stato pēdus – varpos aukštyn, ražaĩ žemyn*), 6. 'w gumnie: pierwszy, spodni rząd ustawionych pionowo snopów'. SD: *ražas* «zdźbło», *ražas sausas* «zdziebłko suche, knowie» (syn. *šiaudas*). Pl. *ražaĩ* 4 p.a. 'ściernie'. Nawiązanie łot. *razda* 'zużyta miotła' (zam. **raza*, wtórna grupa *zd*). Formacja na SO *raž-* od pwk. **rež-/riž-* 'rznąć, ucinąć', który był aniłowym wariantem do *rēž-*, *rēžti* ts. < pie. **ureh₁g-*; paralela: scs. *rīznōti* 'rznąć' (por. też *raižus* ← *riž-*). Znacz. etym. 'to, co oderznięto, odcięto (od gałęzi)'. — War. metatetyczny: *žāras* (zob.). — Inaczej LEW 710: *rāžas* ma być spokrewnione z gr. *ῥᾱχός*, joń. *ῥηχός* f. 'krzak ciernisty; gałązka, pręt'. Tymczasem Beekes 2010, 1278 przypisuje greckiemu wyrazowi pochodzenie nieindoeuropejskie. — Drw. *ātražē* 'pierwsza warstwa słomy w strzesze, równo ucięty spód strzechy' (war. *ātražis*), *ražaĩs* adv. 'gromadnie (iść); strugami (łać się, np. o pocie), *ražēkas* 'sucha różga w miotle' i 'stara miotła' (LzŽ), *rāžis* 'gałązka, pręt', pl. *rāžiai* 'różgi, pręty' (por. n.m. *Ražiai*), *ražiena* a. *ražienā* 'ściernisko, rżysko', *rāžnas* 'sucha różga w miotle; ogołocona z liści łodyga kartofla; różga, witka; bicie różgą' (LzŽ). Cps. *báltražis* 'dojrzałe zboże jare' (por. *báltas*), *dviražē* 'widły z dwoma zębami' (por. *dvi*°), *kailinražiai* m.pl. 'znoszony, zdarty kozuch' (por. *kailiniai*), *šlúotražis* 'stara miotła' (por. *šlúota*), *triražē* a. *trirāžē* 'widły z trzema zębami' (por. *tri*°, syn. *trišakē*), *žemynražiui* adv. žm. 'kłaść strzechę: łodygami ku ziemi, kłosami w dół' (por. *žemyn*, syn. *žemynvařpiui*). — Nazw. *Ražas* (por. pol. *Różga*), *Ražys*, *Ražūnas*. N.rz. *Ražupēlis*, n. łąki *Rāžai*, *Ražāpievė*.

ražytis, *ražaũs*, *ražiaũs* 'wypreżać się, przeciągać się – po przebudzeniu się, po wstaniu z łóżka, po zasiedzeniu się' (war. *rážytis*), z prvb. *iš-*, *nu-*, *pa-* — iterativum z suf. *-y-* i SO *raž-* < **ranž-* od *rēž-/rjž-* < **renž-/rinž-*, por. *rēžtis* 'napreżać się' (łot. *riēztiēs*), *rýžtis* 'postanawiać'. Por. *grąžyti* ← *gręžti*; *tąsytis* ← *tęstis*. Z innym sufiksem: *išsirąžinti* 'o żołnierzu: wypreżyć się, stanąć na baczność'. Zob. też LEW 711 i ALEW 853. — Postverbalia: *ražulys* 'dreszcze, ograżka; łamanie w kościach', *rāžas* a. *ražā* 'chęć przeciągnięcia się, senność', od tego adi. *ražus* 'taki, co się ciągle przeciąga, jest rozleniwiony' (por. *drāsā* ⇒ *drāsūs*). Odpowiednik łot. *ruōzītiēs* 'wyciągać się, przeciągać się, ziewać, wyginać się, odczuwać łamanie w kościach'. — Vb. denom. od sb. *raž*°: *rāžautis* a. *ražūotis* 'przeciągać się, czuć się sennym'. — Zwraca uwagę brak refleksów starego SO **raž-* < pie. **h₃rog-* (por. goc. *-rakjan* 'rozciągać, wyciągać'). Zob. też syn. *raīžytis*, *raivýtis* i *tampýtis*.

rebenys 3 p.a. LzŽ 1. 'grzebień', 2. 'szczotka druciana do czesania lnu', 3. 'grzebień na głowie koguta' — zapoż. z błr. *hrébenʹ*, -ja m., por. ros. *grébenʹ*. Zanik *h-* jak w *riēkas*, *ronyčią* i *rūzdas*. NB. LKŽ XI, 347 błędnie wskazuje pol. *grzebień* i błr. *hrabjaněk* jako formy źródłowe.

rēčkā 2 p.a., gen.sg. *rēčkos* przest., gw. 1. 'szerokie naczynie drewniane, zrobione z klepek, ceber' (*Rēčkā yra iš šulų, kaip i kibiras*), 2. 'drewniany kubek z uchwytem', 3. 'kosz, np. na kartofle' — ze zmiany **rēška*, co zapożyczzone z błr. *rjážka*, *rážka*, -i stąd też wsch.-łot. *raška* 'cebrzyk na mleko' (SLA 188, LEW 711). Paralele fonetyczne: *minyčkā*, *plėčkā*, *pūčkā*. — N.rz. *Rēčkupis*.

rēda BRB 'bruzda, rowek między skibami' — uchodzi za jeden z prutenizmów w języku Bretkuna, por. stpr. *redo* EV 'bruzda'. Etymologia sporna, zob. Endzelīns 1943, 238, LEW 711, PKEŽ 4,18n.

rēdas 2, 4 p.a. stlit., gw. 1. 'rząd, szereg; porządek, następstwo', 2. 'władza, czyjeś rządy', 3. 'stan społeczny', 4. 'ubranie', 5. 'ozdoba', 6. 'uczta' — zapoż. ze stbłr. *rjadʹ*, por. błr. *rad*, -a (SLA 188, LEW 711, ALEW 853n.). — *Arkliū rēdas* 'rząd koński', *galvōs rēdas*

‘kara śmierci’, *sàvo rēdū eīti* ‘być niezawisłym, samodzielnym’, *be rēdo, be eīlios* SD «nieuszykowany». Osobno zob. *nērēdas* i *rēdyti*. — Drw. *savarēdis* SD¹ «swowolny» (por. *sāvas*), war. *saurēdis* (Willent).

rēdelē 1 p.a. przest. 1. ‘drabina wozu’ (zwykle pl. *rēdelēs* ‘Wagenleiter’), też ‘bok łózcetka dziecinnego’, 2. ‘wielkie sito do odsiewania ziarna z wymłóconego zboża’, 3. ‘siatka z drutu jako ogrodzenie’, 4. *rēdelēs* f.pl. ‘żłoby na siano’ (*Eik, pridēk šieno i rēdeles arkliams*) — zapoż. z prus.-niem., dn. *reddel*, *r-l* z metatezy *l-r* w śrdn. *ledder* ‘drabina’ (ang. *ladder*), zob. LEW 712. — Z obocznym tematem: *rēdelis* ts., poza tym ‘kosz na kartofle’. Vb. denom. *rēdelioti* ‘wytrząsać na «rēdelē» wymłócone zboże’. — War. *leterē* ‘drabina wozu’ ⇐ prus.-niem. *lēter*, por. nwn. *Leiter, Wagenleiter* (GL 79). Zob. też *léiterēs*.

rēdyti, prs. *rēdaũ* (war. *rēdžiu, rēdiju, rēdyju*), prt. *rēdžiaũ* przest., gw. 1. ‘rządzić, kierować’, 2. ‘szykować do wyjścia, wyprawiać w drogę, wyposażać’, 3. ‘ubierać, odziewać (dziecko)’, 4. ‘ozdabiać, upiększać’, *aprēdyti* ‘wyposażyc, uzbroić; osiodłać konia; zastawić stół’, DP ‘przyodziewać, ubierać, ozdobić, stroić’, *išrēdyti* ‘zdyć z kogo odzież; zrzucić żagle; wydać za mąż i wyposażyc’, *parēdyti, -rēdo, -rēdē* DP ‘ozdobić, ustroić, zgotować, urządzić, zrządzić, ochędożyć’ — zapoż. ze stbłr. *rjadit̃, rjažu*, por. ros. *rjadit̃, rjažũ*, błr. *rádzic̃, rádzu* (SLA 188, LEW 711, s.v. *rēdas*, ALEW 853n.). — SD: *rēdau* «stroię, ubieram co», *rēdausi* «stroię się», *svodbu rēdau* «goduię, gody sprawuię» [‘wyprawiam wesele’], *nurēdau* «roz bioram ubior (iako w pałacu, w kościele)», *prirēdyti: prirēdau* «gotuię» (syn. *dabinu, surinku*), *lapuotos šakos, žolēs su stumbais dēl prirēdymo altoriaus bažnyčios* «may, rozgi z liściem zielonym, abo zioła z łodygami» [dla przyozdobienia ołtarza w kościele]. Refl. *rēdytis* ‘ubierać się, stroić się’, przest. ‘sprawować się’. Zob. też *rañdyti*. — Drw. *parēdnios* (zob.). Neoosn. *rēdy-* w SD: *irēdytas* «stroyny», *ižrēdytas* a. *prirēdytas* «gotowy» (syn. *pririnktas*), *neprirēdytas* «niewystawny», *išsirēdymas unt karionēs* «wyprawa woienna» (syn. *išsirinkimas*), *kaktinē rēdykla, raištis brungus kaktos* «naczelnik» [‘ozdoba czoła, ozdoba czoła końskiego, część uprzęży’], *rēdyklēs kelių* f.pl. «nakolanki» [‘ozdoba na kolana’], *rēdyklos* f.pl. 1. «aparāt; stroy; ubior; wyprawa corki», *rēdyklos brungios* «kleynot; noszenie drogie», *rēdyklos moterų* «namiennik białogłowski» [‘szata kobieca spoczywająca na ramionach’], *rēdyklos žirgo* «halbant koński» [‘ozdoba na szyi konia’], *rēdymais* «stroienie się», *rēdytojas* «ubieracz» (DP ‘rządzca, sprawca’, PK ‘sprawca’).

regestras stlit. ‘rejestr’ (DP) — zapoż. ze stbłr. *regestr̃* ⇐ pol. przest. *regestr, regiestr* ⇐ śrlac. *registrum* (zob. HSBM i Bańkowski III: 1, 38). — War. *reistras, raistras* BRB, CHB ⇐ stbłr. *rejstr̃* ob. *re.istr̃* ⇐ pol. przest. *rejistr* ⇐ śrlac. *registrum*. Por. SLA 188. Brak w LKŽ, LEW i ALEW. Zob. też *léistraĩ*.

regėti, *regiũ* (3 os. *rēgi*, war. *rēgia*), *regėjau* ‘widzieć; być w stanie widzieć, dojrzeć; być widocznym, widzianym; uważać, obserwować; rozumieć’, *nei regėti, nei girdėti* ‘ani widu, ani słyhu’. SD *regiu* «baczę» (syn. *veizdžiu, numanau, supruntu*), «widzę», *dažnai regiu* «widam, widywam», *nepriregiu* SD «nie doyrzę», *praregėti* 1. ‘przejrzeć na oczy’ (*Neregys praregėjo* ‘Niewidomy przejrzał’), 2. ‘przewidzieć’ (kalka pol. *przewidzieć*). Refl. *regėtis: rēgisi* ‘widać, wydaje się, jest widoczne’, SD «zdaie mi się», SD¹ *regi-mi-si* «mniemam» (syn. *tariuosĩ, gerbiu*), *apsiregėti* DP ‘ogładać się’. Skostniała forma 3 os.: *rēgis* adv. ‘zdaje się’. Odpowiednik łot. *redzēt, redzu, redzēju* ‘patrzeć, widzieć; dogładać, pilnować’, refl. *redzētiēs* ‘zobaczyć, widzieć; stawać się widocznym’, *man rēdzas* ‘zdaje mi się’. — Do pie. **(h₂)regʰ-* ‘podnosić się, ukazywać się’ (LIV² 498), por. śrwn. *regen*, nwn. *sich regen* ‘budzić się, poruszyć się’. Zob. też LEW 712, ALEW 856. — Drw. *beregint* (zob.), *neregys* ‘niewidomy’, *pérregimas* ‘przezroczysty, przejrzysty’, *rēgimas* SD «widoczny, widomy», dziś ‘pozorny, złudny’, *rēgimai* DP ‘jawnie, oczywiście, widomie’, *regyklà* ‘scena, spektakl, widowisko, widok’ (*kuoras rēgyklose daromas* SD «baszta widokowa ruchoma»),

regyklė SD «widok, dziwowisko krotofilne» (⇒ *regyklinis* SD «widokowy»), *reginỹs* ‘widowisko’, *rėginti* ‘kazać patrzeć, (ludziom) oczy na coś otwierać’. — Cps. *aiškiaregỹs*, -ė ‘jasnowidz’ (por. *aiškus*), *akregis* DP ‘oczywisty’ (kalka z pol., por. *akis*), *aštraregis* SD «ostrowidz zwierzę» [‘ryś, Felix lynx’, SPXVI] (por. *aštrūs*), *toliarėgis* ‘tylko z daleka dobrze widoczny; dalekowzroczny’ (por. *toli*), *trumparėgis* ‘krótkowzroczny’ (por. *trušpas*), sb. m. ‘krótkowidz’. — Neoosn. *regė-*: *regėtas* SD «widany» [‘widoczny’], *regėtojas* ‘widz, świadek; wizjoner’, *regėtinai* SD «jawnie; oczywiście, widomie». Neoosn. *regėj-*: *regėjimas* ‘widzenie’, SD «widzenie, wzrok» (por. *judėjimas*). — WSE *rėg-*: łot. *rėguotiēs* a. *rėgātiēs* 1. ‘(w ciemności) ukazywać się oczom, stawać przed oczami’, 2. ‘gapić się, oglądać się za siebie’, 3. ‘płoszyć się (o zwierzętach)’, nomen *rėgi* m.pl. ‘zjawia, widmo, urojenie’ (**rėgai*). — SO *rag-*: *rāgana* (zob.), *rāginti* (zob.), *ragūs* ‘mający dobre, bystre oczy, dokładnie widzący, przenikliwy’.

rėgzti, *rezgù* (war. *rezgiù*), *rezgiaũ* 1. ‘splatać, wiązać (sieć, siatkę, łapcie)’, 2. ‘robić na drutach – pończochy, rękawice’ (*Moterys pančėkas, o vyrai bučius rėzgė* ‘Kobiety pończochy, a mężczyźni bucze splatali’), 3. przen. ‘nawiązywać rozmowę, mówić’ (por. pol. *pleść* ‘mówić bez sensu, bez zastanowienia, gadać, paplać’), *pāsakas rėgzti* ‘opowiadać’, *pōterius rėgzti* ‘odmawiać pacierze’, 4. przen. ‘czytać’. Refl. *rėgztis* 1. ‘gramolić się, włązić’ (*Pradėjo rėgztis ant arklio* ‘Zaczął gramolić się na konia’), 2. ‘klócić się’, 3. *Nesirezgė kalba* ‘Nie kleiła się rozmowa’. Dawne prs. na -*ja-*: *aprezgiu* SD «nawięzuię co; opłatom co» (syn. *appinu*), *įrezgiu* SD¹ «wsadzam» (syn. *įsadinu*, *abkalu*). Lit. *rezg-*, z antycypacyjnym udźwięcznieniem, jest refleksem pie. pwk. **resg-* ‘wikłać, splatać’ (LIV² 507), por. wed. *rājjuh* f. ‘sznur, lina’ (-*jj-* wskazuje, że jest to sb. postverbale od prs. **rajjati* ‘splata’ < pie. **resg-e-ti*), łac. *restis*, -*is* f. ‘powróż, lina, sznur’ (z **resktis* < pie. **Hresg-ti-*, de Vaan 521), ags. *resc*, *risc*, śrdn. *risch* ‘sit, sitowie’. Zmiana **sg* w *zg* ma paralełę w *mezgù*, *mėgzti*. — Drw. od *rezg-*: *rezgėti* (zob.), *rėzgė* a. *rezgė* ‘kosz spleciony z łyka, z pokrywą (do przenoszenia kartofli, mąki, do suszenia serów); wór siana’ (war. ze WSE: *rėzgė*), *rėzginės* (zob.). Neopwk. *rezg-* (← *rezgiù*): *rezgióti* iter. ‘splatać, wiązać’. Por. *razgióti* ← *razgiaũ*; *raizgióti* ← *raizgiaũ*. Z jęz. łotewskiego por. *režģit*, -*u*, -*īju* ‘płatać, przewracać, rozgrzebywać’, *režģināt* ‘przesiewać na przetaku, przewiewać ziarno’. Zob. LEW 713, ALEW 856n. — Drw. z *regz-C-*: *rėgztis*, *regztỹs*, pl. *rėgzčiai* 1. ‘zrobiony ze sznurka wór, umocowany na dwu drewnianych łękach, służący do przenoszenia siana lub słomy’⁵⁵⁹, war. f. *rėgzte*, *regzčiai* (syn. *rėzginės*), 2. ‘siatka na zakupy’ (syn. *regztukas*), 3. ‘sieć, hamak’, 4. DP ‘kosz’. N.rz. *Rekstỹs*, *Rėkstinas*. — War. ze zmianą *ks* > *kš* (pisownia fonetyczna): *rėkštė* ‘kosz, torba; siatka do łowienia raków’, *rėkštis* ‘regztis’. — N.m. *Rėzgiai*, *Rezgyš*, *Parezgyš*. — WSE *rėzg-V*: *rėzgà* ‘kto papla, mówi bzdury’ (por. *rezgėti*), *rėzgė* (zob. wyżej *rėzgė*), *rėzgiai* m.pl. ‘sznurkowa siatka do przenoszenia siana a. słomy’. — WSE *rėzg-C*: *rėgzčiai* 1 p.a., *rėgzčiai* 2 p.a. m.pl. ‘siatka do przenoszenia siana lub słomy’. War. zasymilowany: m. *rėkščiai*, f. *rėkščios* (pisownia fonetyczna). — SZ *rizg-*: *rigzti* (zob.). — SO *razg-*: *razgýti* (zob., tam też nomina z *razg-*). — Nowy SO *raizg-*: *raizgýti* (zob.).

reĩkalas 3 p.a. ‘sprawa’ (*be reĩkalo* ‘bez potrzeby’) — drw. dewerbalny z suf. -*al-* od *reikėti* ‘być potrzebnym’ (zob.). Paralele: *smiřdalas* ← *smirdėti*; *varĩvalas* ← *varvėti*; *žibalas* ← *žibėti*. — Drw. *reikaliausias* stlit. ‘najpotrzebniejszy’, *reikalingas* ‘potrzebny’. Vb. denom. *reikalauti* ‘wymagać, żądać’, ⇒ *reikalāvimas* ‘żądanie, wymaganie, potrzeba’.

reikėti, *reĩkia*, *reikėjo* ‘być potrzebnym’, *reĩkia* impers. ‘trzeba, powinno się, należy, wypada’, SD «potrzeba iest, trzeba», *nereĩkia* ‘nie potrzeba, nie ma potrzeby’. Stlit., gw.

⁵⁵⁹ Por. *Kitą kartą rėgztis buvo iš kanapių* ‘Dawniej r. robiło się z włókien konopi’. *Prisikimšk rėgzti, kad visai dienai užtektum* ‘Napchaj sobie cały r., żeby [ci] na cały dzień starczyło’. *Rėgztis šieno trims arkliams mažai* ‘R. siana [to] za mało dla trzech koni’.

reikiũ, -iaũ, -ti ‘potrzebować; musieć’ — vb. denominativum o paradygmacie zbudowanym wokół formy 3 os. prs. *reikia* ‘trzeba’. Forma prs. powstała drogą opuszczenia łącznika w zwrocie *reikia yra/est(i)*, w skład którego wchodził rzecz. *reikia* ‘potrzeba’. Por. stlit. *o tai kiek anas žinotų sant reikia ant garbos varda sava* PK 240₂₅ ‘A to ileby on znał być potrzebno ku chwale imienia swego’. *jai jo reikia būtu* PK 220₁₇ ‘gdyby go potrzebował’. Synonimem *reikia* jest sb. *reikà*, por. *reikà yra* ‘jest potrzeba’. Etymologia nomen nie jest ustalona. Brak związków pozabałtyckich. Por. LEW 714, który rozważa związek *reik-* z czas. *riēkti* ‘orać po raz pierwszy; kroić’. Podobnie ALEW 859. — Cps. *pérreikėti* ‘przestać być potrzebnym’, *prireikti* ‘być potrzebnym, stać się potrzebnym; potrzebować, odczuwać potrzebę’ (*Man prireikė šitos knygos*), ⇒ *prireikus* adv. ‘w razie potrzeby, gdy zajdzie potrzeba’ – skostniała forma ptc. prt. act. (GJL III, § 671). — Nomina: *bereikiamai* DP adv. ‘dostatecznie’, *bereiktinaĩ* DP adv. ‘z umiarem, np. jeść’, *póreikis* ‘potrzeba’, *reikalas* (zob.), *reikiamas* ‘potrzebny, odpowiedni, właściwy’, SD «potrzebny» (*reikiami daiktai* m.pl. SD «potrzeby, rzeczy potrzebne», *nereikiamas daiktas* SD «niepotrzebna rzecz»), *reikingas* BRB ‘potrzebny’, *reiklus* ‘(dużo) wymagający’, *reikmuõ* m. ‘narzędzie, przybór’, *reikmenys* m.pl. ‘przybory, przyrządy; sztuce; wyposażenie’ (⇒ neoosn. *reikm-*: *reikmẽ* ‘potrzeba’, por. *retmẽ, smulkmẽ*; stlit. *reikmena* i *reikmenia* WP ts.). Cps. *reikiavietė* SD «prywat, wychod; wychod pospolity» [‘ustęp’], *reikvietė* ts. (por. *vietà*). — Od sb. *reikà* utworzono vb. denom. *reikóti* ‘używać’, *išreikóti* ‘zużyć, spożytkować; roztrwonić (pieniądze, majątek)’.

reikšmẽ 3 p.a., acc.sg. *reikšmę* ‘znaczenie, sens; waga, doniosłość, wartość’, *žodžio reikšmẽ* gram. ‘znaczenie wyrazu’ (war. akc. *reikšmę* 4 p.a.) — dewerbalne abstractum z suf. *-mẽ* od neopwk. *reikš-*, por. *reikšti* m.in. ‘mieć znaczenie’. Paralele: *drausmẽ* ⇐ *draũs(ti)*, *grėsmẽ* ⇐ *grė̃s(ti)*. Por. też *reikmẽ* ⇐ *reikti*, *tvermẽ* ⇐ *tvėrti*. — Drw. *reikšmingas* ‘znaczący, ważny’ (⇒ *reikšmingumas* ‘ważność, doniosłość’). Vb. denom. *ĩ-*, *surėikšminti* ‘nadać czemu znaczenie’.

reikšti, réiškia, réiškė 1. ‘znaczyć, mieć znaczenie, oznaczać co, wyrażać, przedstawiać’, 2. ‘wyrażać słowami, np. uczucia, przekonania; wypowiadać pogląd, zdanie; okazywać, wyrażać (podziękowanie, współczucie, zaniepokojenie, pretensje, protest)’, 3. ‘wyznawać, wyjawiać’, 4. ‘mieć wagę, znaczenie, ważyć’ (*Jam pareiga daugiau reiškia, nekaip žmonių nuomonė* ‘Dla niego obowiązek więcej znaczy niż opinia u ludzi’), *išreikšti* ‘wyrazić, unaocznąć, ukazać; przekazać słowami, wypowiedzieć; wyjaśnić’. Refl. *reikštis* ‘uwidaczniać się’. — DP: *reikšti* ‘wyrażać, oznajmować; objawiać’, PK 114₁₆ *Kaltes mūsų visokias tau, viešpatie, reiškiam* ‘Złości nasze przed tobą [Panie] wszystkie wyznawamy’. SD¹ *apreikiu* «obiawiam; obwieszczam (syn. *apsakau*); rozgłaszam; roznoszę, roznaszam», SD «obiawiam, wyjawiam», refl. *sapnas išsireiškia* SD «wyjawia się komu sen». — Uzus starolitewski dowodzi tego, że *reiškia* było kiedyś kauzatywem do intr. *ryšksta* ‘rozkrywa się, wyjawia się, ukazuje się’ itd., zob. *ryšksti* II. Znacz. etym. ‘sprawić, że coś widać, że coś jest widoczne (wiadome, znane)’. Pod względem intonacji pdg. *reikšti* stosuje się do osnowego *ryšksti*. Paralele dla neoapofonii *ĩ* ⇒ *ei*: *nykti* ⇒ *neikti*; *plyšti* ⇒ *plėišėti*. Próba powiązania *reisk-* z przymiotnikiem scs. strus. *rėsnũ* ‘prawdziwy’, slń. *rėsen* ‘poważny’ w praformie bsł. **raišk-na-* (por. BSW 242, LEW 714) napotyka na trudności tak fonetyczne, jak i morfologiczne. ALEW 857 stwierdza brak jasnej etymologii. O pewnej próbie powiązania *reikšti* z czas. *rėžti* ‘rznąć’ jest mowa s.v. *ryšksti* II. — Drw. *aprėikšdinti* ‘objawić, wyjawiać, ujawnić’, nomina: *apireiškus* SD¹ «okazały», *apireiškumas* SD¹ «okazałość», *reikšmẽ* (zob.), *reikštas* stlit. ‘ważny, poważny; jasny, wyraźny, oczywisty’, *užreiškimas* DP ‘zjawienie’. — SZ *ryšk-*: *ryšksti* II (zob., tam też nomina z *ryšk-*). — SO *raišk-*: *raiškinti* ‘objaśniać’, *raiškytis* DP ‘pojawiać się, zjawiać się’. Nomina: *raiškà* ‘wyraz, wyrażenie’, *raiškus, raiškùs* ‘jasny, wyraźny, wyrazisty’, DP ‘jawny’, *neraiškus* SD «nieokazały», ⇒ *raiškiai* adv. ‘jasno, wyraźnie’, DP ‘jawnie’. War. *raišk-*: *raiškẽ* LZŽ ‘polana, rzadsze miejsce w lesie’ (znacz.

etym. ‘jasność, prześwit?’), *raiķstus* b.z.a. ‘jasny (jak iskra)’; *raišķybē* SD «pozor, okazałość», cps. *savīraiška* ‘wyrażenie samego siebie, ekspresja’ (por. *sāvas*).

rēižtis, *rēižius*, *rēižiaus* gw. 1. ‘natężyć się, wysilać się’: *Reižte insirēižēs traukia arklys* ‘Koń ciągnie [wóz] z wielkim wysiłkiem’, 2. przen. ‘kłócić się’ (*Marti su moša besireižia*, t.y. *besipjauna*, *baras* JU ‘Synowa wciąż się kłóci z siostrą męża’), 3. ‘wynosić się nad innych, chełpić się’ — ten czasownik przedstawia gwarowy dublet do szerzej znanego *rēžtis* (zob.). Dyftongiczny pwk. *reiž-* jest wytworem litewskim: polega na neoapofonii **rež-* ⇒ **riž-* ⇒ **reiž-*, tj. na derywacji nowego SP/SE od SZ, który pierwotnie należał do monoftongicznego pwk. *rež-* (z pie. **h₃reǵ-*, por. *parežinti rañką* ‘wyprostować rękę’ s.v. *rēžtis*). Paralele dla derywacji *ReT* ⇒ *RiT* ⇒ *ReiT*: *plečiū* ⇒ *plisti* ⇒ *pleišti*; *smėgti* ⇒ *smigti* ⇒ *smeigti*; *brėgti* ⇒ *brigtiti* ⇒ *brėizgėti*. Stosunek *RiT* ⇒ *ReiT* obrazuje odwrócenie starszej reguły SP *ReiT* ⇒ SZ *RiT*. — SZ *riž-* jest poświadczony czasownikiem *rižti*, *rỹža* (**riža* < **rinža*), *rižo*, *parižti* ‘o włosach: zjeżyć się, nastroszyć się’ (znacz. etym. ‘wyprostować się’, to z ‘wypreżyć się’). — Obok *riž-* stoi długowokaliczny alternant *ryž-* (*rįž-*), który wyabstrahowano z prs. infigowanego **ri-n-ža*, uzupełnionego sufiksem *-sta-*: **rinž-sta* > **rinš-sta* > **rišta*, pisane *ryžta*. Por. pdg. *ryžti*, *-ta*, *-o* ‘pęcznieć, nabrzmiewać i pękać – o pączkach liści, kwiatów’, *parýžti* ‘wzbierać, powiększać się – o wymionach krowy przed ocieleniem’. Być może należy z neopwk. *ryž-* powiązać n.m. *Ryžiškė*, *Parýžė* i *Parýžius* 2x. Por. też stpr. *Parys* (AON 115; inaczej NMP VIII, 318). — LIV² 503 bez jakiegokolwiek uzasadnienia zaliczył lit. *rēižti* do pwk. pie. **reig-* ‘(sich) strecken, recken, rozpościerać (się)’. Równie arbitralnie Matasović 312 przydzielił *rēižti* do pwk. pie. *(H)*reig-* ‘bind, reach, wiązać, sięgać’, zaś lit. akut uznał za fonetyczny przejaw tzw. prawa Wintera. Derksen 2015, 380 trafnie przypuszczał, że *rēižti* jest nowotworem, mającym za podstawę ‘sekundarny st. zanikowy’ (autor odtwarzał **riž* ⇐ **rēž*-). — Neoapofonia *riž-* ⇒ *raiž-*: *ráižytis* (zob.). — Drw. *įsirėižimas* ‘upór, zawziętość’; *rėižėtis*: *įsirėižėti*, *-ju*, *-jau* ‘być naprężonym pod niesionym ciężarem’ (*Nešu maišą net insirėižėjęs* ‘Cały naprężony niosę wór’).

rejā 4 p.a. žm. 1. ‘znajdujące się pod jednym dachem budynki gospodarcze: stodoła, odryna na siano, suszarnia, szopa do przechowywania plew’ (war. *rijā*), 2. ‘suszarnia zboża a. lnu’ (war. *rijā*) — zapoż. z łot. *rija* (⇐ est. *riha*, liwij. *rī*, zob. ME III, 523, LEW 716. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *rėja*, *rėja* ‘stodoła’, ros. gw. *rej*, *rėja* ts. (Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 150n. = Urbutis 2009, 384n.).

rek-: w pewnej grupie wyrazów pwk. *rek-* wywodzi się prawdopodobnie z *ker-* przez metatezę skrajnych spółgłosek leksemu⁵⁶⁰. Por. następujące oboczności: *rekėtis* ‘drzewo gałęziaste, rozkraczyste’ : *kerėtas* ‘który się rozrósł wszcz, rozkrzewił’; *rekėžis* ‘drzewo niskie i gałęziaste’ : *kerėža* ‘krzew niski i rozgałęziony’. Chodzi tu o derywaty częścią od czas. *kerėti* ‘rosnąć wszcz, rozgałęziać się’ (zob.), a częścią od rzecz. *kėras* ‘krzak’ (zob.), które w następstwie metatezy uległy pewnemu różnicowaniu znaczeń.

rekėtis, *-čio* 2 p.a., *reketys* 3 p.a. 1. ‘drzewo gałęziaste, rozkraczyste, koślawe’, 2. ‘rosochaty słup do suszenia garnków’, 3. ‘motowidło do zwijania w motki nici, przędzy’, 4. ‘przrząd do skręcania sznurów’, 5. ‘mątewka; bijak w maselnicy; tłuczek do kartofli’ — prawdopodobnie z **keretis* przez metatezę na odległość (zob. s.v. *rek-*); denominalny drw. na *-et-* od *kėras* ‘krzak’ (?). Z innymi sufiksami: *rekėtė* bot. ‘gwiazdoszek, Pediatrum, glon tworzący drzewkowate kolonie w kształcie gwiazdy’, *rekėžas* ‘kozły do piłowania drew’, *rekėžis*, *rekežys* ‘drzewo niskie i gałęziaste; rosochaty słup do suszenia garnków; motowidło’, *rekėžas* ‘ostrewka do suszenia wyki, koniczyny’ (*Vikius, dobilus laukūse*

⁵⁶⁰ W kwestii metatezy na odległość por. *geĩbti*, *kėpti*, *žiėsti*.

džioviną pri mieta, rekėžū vadinamo), *rekėžis* ‘częściowo okrzęsane drzewo z uciętymi do połowy gałęziami; ostrewka do suszenia siana; rozkraczysty, dużo miejsca zajmujący przedmiot’. — Drw. *reketėliai* a. *reketūkai* m.pl. ‘motowidło’, *reketynas* ‘miejsce gęsto zarośnięte krzakami, trudne do przejścia’. Vb. denom. *rekėtytis* ‘płatać się pod nogami’, *pasirekėžintis* ‘rozgałęzić się, rozrosnąć się’, *rėkėžioti* ‘wlec się, iść niechętnie’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *rakjacėn* ‘tłuczek do kartofli’ (PzB 4, 266), pol. gw. *rakieć* ‘przyrząd do zwijania nici’, *rakietūk* ‘rodzaj wieszadła zrobionego z wierzchołka młodego świerka’ (Zdancewicz 347, Laučjute 83).

rekrūtas 2 p.a., *rekrūtas* 1 p.a., *rekrūtas* 2 p.a. ‘rekrut’ — zapoż. z nwn. *Rekrut* m. (GL 24, 109, Čepienė 128; POLŽ 556 widzi tu polonizm). War. gw. *rakrūtas*, z dysymilacją: *akrūtas*, *ākrūtas* (por. *rarōtai* > *arōtai*, GJL I, § 541). — War. akc. *rėkrūtas* 1 p.a. odpowiada ros. *rėkrut* i pol. *rekrut*.

rėkšti: *nurėkšti*, *nūrėškiu*, *nūrėškiau* ‘zerwać, zrywać (owoce, kwiaty, liście, gałązki)’. SD: *žiedų nureškiu* «kwiat obrywam», *nureškiu*, *raškau* «obrywam owoc», *nureškiu obuolių* «urywam jabłko». Refl. *nusirėkšti* ‘zerwać sobie pojedynczy owoc’. — WSE *rėšk-*: *nūrėškiau* (prt.), drw. *nurėskimās* SD¹ «obrywka», SD «urywca, urywka» [‘urywanie, rwanie owoców’] (syn. *nutraukimas*), *rėškūs* ‘wysoki, gęsty, np. o trawie’. — SO *rašk-*: *raškyti* (zob., tam też nomina od *rašk-*). Bez jasnych związków zewnętrznych, por. LEW 716, ALEW 846, 859. — Do pwk. *rėšk-/rašk-* należało kiedyś **rišk-*, mianowicie jako forma SZ typu *RiT* ⇌ *ReT*. Por. z jednej strony *riškėlė* ‘chusta na szyję’, z drugiej strony ewentualnie prs. infig. **ri-ñ-ška* ‘rwie się’ (prt. **riško*, inf. **rikšti*), które mogło wydać *rýkšti* I ‘rwać się, strzepić się’ (zob. s.v., gdzie jednak dano pierwszeństwo hipotezie pie. **(h₁)rejk-* ‘rwać, drzeć, łamać’, por. LIV² 504). — Nowy SO *raišk-* ⇌ *rišk-*: **raiškyti* iter. ‘obrywać’, o czym świadczą co najmniej dwa derywaty: *raiškymas* SD «obrywanie», syn. *pešimas* (dotąd emendowane na *raškymas*, chyba niesłusznie) oraz wsch.-lit. *raikštė* ‘rózga’ (LZŽ). Paralele: *blais-* ⇌ *blis-* (s.v. *blisti*); *raiž-* ⇌ *riž-* (s.v. *rėžti*); *spais-* ⇌ *spis-* (s.v. *spisti*). — War. *reiškyti* b.z.a. ‘zrywać owoce’ (w dajnach), pokazuje zmianę *ai* w *ei*, podobnie jak *geinióti* i *skreidinti*.

°rėkti, tylko w cps. *surėkti*, *surenkū*, *surekaũ* 1. ‘wykrzyknąć, zacząć krzyczeć’, 2. ‘wydać głos – o prosięciu’, 3. ‘zawołać, wezwać kogoś’ (*Surek tėtę valgyti* ‘Zawołaj tatusia jeść [do stołu]’). Drw. *rėkinti* iter. ‘pokrzykiwać’, *rekdyti* caus. ‘doprowadzić do wybuchu krzyku a. płaczu’. Lit. *rek-* ma odpowiedniki z jednej strony w słow. *rek-* (scs. *rekō*, *rešti* ‘εἰπεῖν’, strus. *reči*, pol. *rzec*), z drugiej strony w śrwalijsk. *reg-* ‘kłać, przeklinać’, sti. *racayati* ‘szykuje, tworzy’, goc. *ragin* n. ‘postanowienie’, toch. A *rake*, toch. B SO **rak-* w verbum nie jest poświadczony (**rakyti*). Por. ‘słowo’. Pie. **rek-/r̥k-* lub **rekH-/r̥kH-* ‘porządkować; kazać’ (LIV² 506). Por. IEW 863, BSW 243 (pbsł. **rekō*), LEW 716n. — WSE *rėk-*: *rėkti* (zob.). — SZ *rik-* ⇌ *rek-*: *rikti* I (zob., tam też o WSZ *ryk-*). — SO **rak-* w verbum nie został utrzymany (**rakyti*, **rakoti*). Ewentualne nomina postverbalia można upatrywać w słowiańskim, por. scs. *rokū* ‘granica’, *narokū* ‘umówiony termin; głos, decyzja podjęta przy głosowaniu’, *obrokū* ‘żołd’, *prirokū* ‘przezwiśko, cognomen’, *sūrokū* ‘zarządzenie’, ros. *porók* ‘przywara, wada’, pol. *rok* ‘czas roczny, annus’, przest. *narok* ‘przykazanie boskie; oszczerstwo’ (*narokiem* adv. ‘pozornie, na pozór’). NB. LIV² 506, przyp. 2 wymienił lit. *rākas* ‘Termin, Grenze’ jako genetyczny odpowiednik słow. *rokū* ‘Termin’. Nie jest to słuszne, ponieważ lit. wyraz jest sławizmem (zob.).

rėkti, *rėkiu*, *rėkiaũ* 1. ‘krzyczeć, wrzeszczeć’ (*rėkti visà gėrkle* ‘krzyczeć na całe gardło’), 2. ‘krzyczeć na kogo, ganić, łajać kogo’, 3. ‘głośno płakać, szlochać; jęczeć, skarżyć się’, 4. ‘o bydle: ryczeć; o ptakach: wydawać głos’. SD *rėkiu* «mruczę» (syn. *urščiū*), «ryczę» (syn. *bliauju*), «wrzeszczę» (syn. *šaukiu*). Odpowiednik łot. *rėkt*, *rėcu*, *rėcu* ‘ryczeć

(o niedźwiedziu, lwie), głośno krzyczeć, wyć; głośno płakać, szlochać'. Formacja na st. wzdłużonym do *rek-/rik-* (pie. *rek-/*rk-), zob. *rèkti, rìkti* I. Być może jest to pdg. quasiprymarny, który ukształtował się wokół prs. iteratywnego na WSE: *rèkiu, inf. *rèkyti. Por. typ *métyti* $\Leftarrow$ *metù* obok scs. -*mětati* $\Leftarrow$ *metp*. Suponowana osnowa iter. *rèk-y- ma paralelę w słow. *rèk-a-*, por. scs. *prërèkati* 'sprzeciwiać się', *prirèkati* 'dopowiadać', stczes. *riekati*, czes. *řikati* 'mówić, powiadać', pol. *narzekać* 'utyskiwać, żalić się', ros. *nerekátb* 'nazywać, nadawać imię; obwiniać, czynić zarzuty'; scs. *narèkovati*, -*rèkujp* 'obwieszczać, oznajmiał'. Nieco inaczej LEW 716n., REW II, 508n., ALEW 859. — Drw. *surèkti*, -*rèkiù*, *sùrèkiau* 'krzyknąć', *užrèkti* ts. Iter. *rèkauti* 'wrzeszczeć' (SD *rèkauju unt ko* «fukam»). Z innymi sufiksami: *rèkinti*, *rèkčioti* 'popłakiwać, kwilić – o niemowlęciu'. Caus. *rèkdinti* a. *rèkdyti* 'doprowadzać kogoś do krzyku, do płaczu'. Momentiva: *rèkteletì* 'krzyknąć', *rèkterti* ts. Por. łot. *rèkuot* 'rozmawiać, gawędzić, opowiadać'. Nomina: *rèkalas* 'płacz małego dziecka' ($\Rightarrow$ *rèkaloti* a. *rèkalioti* 'krzyczeć, wrzeszczeć; płakać – o małym dziecku'), *rèkla* c. 'krzykacz, płaksa', *rèklē* a. *rèklē* 'krtan', pejor. 'gardło', *rèksmas* 'krzyk' ($\Rightarrow$ neoosn. *rèks-*: stlit. *rèksimas* 'wrzask', por. *rèksimu ir pyškėjimu*, *verksmu ir lamentais* DP 527₉ 'wrzaskiem i trzaskiem, płaczem i lamentami'), *rèksnys* 'krzykacz', *rèkūnas* 'krzykacz', *rèkūs* 'krzykliwy; płaczliwy, mazgaj'. Por. łot. *rèkls* 'kłótniwy, swarliwy', *rèksnis* 'płaczliwa osoba'. — Nawiązanie w psł. *rèk-: scs. *rēcī* 'mowa, słowo' (por. scs. *žalī* : lit. *gėlā*), *sirēcī* adv. 'to znaczy', *narēcīje* 'rozstrzygnięcie, postanowienie, wyrok'. Aor. scs. *rēxū* z *rèk-s-om sugeruje, że litewski pdg. ze WSE *rèk-* może mieć swe źródło w formie praeteriti pochodzenia aorystycznego. — Za refleks wzdłużonego SO *rōk- uchodzi czasownik scs. *račp*, *račiti* 'mieć chęć, chcieć', czes. *ráčit* 'życzyć sobie, chcieć', stpol. *raczyć* ts., dziś 'częstować, ugaszczać', ironicznie 'uczynić coś z łaski' (*Może raczysz wstać*). Por. LIV² 506, Boryś 508.

rekvā 2 p.a., gen.sg. *rèkvos* gw. 1. 'żelazna obrączka wprawiona w otwór piasty od strony nasadu osi, zabezpieczająca piastę przed ścieraniem' (też pl.t. *rèkvos*, np. *Stebulē apkalta rèkvom* 'Piasta obita rekwami'), 2. 'żelazna obrączka służąca do umocowania kosy na drzewcu', war. *rèkvā* DVŽ — zapoż. ze stbłr. *rexva* (*kovalju za robotu buksy i rexvy dali*, 1695), błr. gw. *rèxva*, -y, ze zmiany stbłr. *refa* ($\Leftarrow$ stpol. *refa*, *ryfa*, por. nwn. *Reif* m. 'obraczka', *Reifen* m. m.in. 'metalowa obrączka'). Por. ĖSBM 11, 275 (bez wzmianki o zapożyczeniu do lit.), LKŽ XI, 424 (ze wskazaniem na pol. gw. *rechwa* jako formę źródłową), Bańkowski III, 206. Lit. kv oddaje błr. xv ($\Leftarrow$ pol. f) również w zapoż. *kvarmā*, *kvarūkas* i *kvorbā*. Zob. też *rèpā*. — War. *riekvā*, *rièkvos* 2 p.a. (*Riekvā prispaudžia dalgę ingi dalgakotį* «Riekva» przyciska kosę do drzewca») pokazuje oboczny wokalizm *ie* (por. *pieskā* ob. *peskā*, *strielbā* ob. *strelbā*).

rémai, -y 1 p.a., *rēmai* 2 p.a., *rēmaĩ* 3 p.a. m.pl. 1. 'rama okienna' (war. *rỹmai*), 2. 'futrna okna lub drzwi', 3. 'główna część warsztatu tkackiego' (por. nwn. *Webrahmen*), 4. 'szkielet brony, szkielet konstrukcji', 5. 'rama obrazu' — zapoż. z prus.-niem. *rām*, por. nwn. *Rahmen* m. Zob. Prellwitz 23 (zaznacza, że podstawę germanizmu stanowi forma pluralis; por. *bilderis*, *negelys*), GL 110, LEW 717. — War. *romā* (*Akēčiōs duntaĩ su romū* LzŽ 'Zęby brony wraz z ramą') $\Leftarrow$ pol. *rama*. — War. *rōmai* m.pl. 'rama; szkielet; futryna drzwi' $\Leftarrow$ prus.-niem. *rōm*, *rōme* 'Rahmen' (GL 112). Odpowiednik łot. *rāmis*, *rāms* oddaje śrdn. *rāme* m. (por. Jordan 84, EWD 1077).

rėmbėti, *rėmbėja*, *rėmbėjo* 1. 'twardnieć – o korze dębu, o skórze rąk, palców', 2. 'zabliźniać się – o ranie', 3. 'stawać się nieruchawym, gnuśnieć, kostnieć', 4. gw. 'o dziecku: zatrzymywać się we wzroście'. Odpowiednik łot. *aprembēt* 'opóźniać się w rozwoju; pokrywać się strupem'. — SO *ramb-*: *rambūs* (zob.). — Podwójny refleks SZ: *rimb-/rumb-* (por. Būga, RR II, 261). SZ *rimb-*: *rimbas* 1. 'splciony w pewien sposób bat na krótkim

biczysku, szpicruta' (por. *náika, rāpnukas*), 2. 'uderzenie takim bitem', 3. 'krwawa pręga od smagnięcia biczem', 4. przen. 'leń' (syn. *rimba*), ⇒ vb. denom. *rimbyti, -iju, -ijau* 'bić, uderzać', *rimbsóti* 'widnieć – o prędze, szramie od smagnięcia szpicrutą'. SZ *rumb-*: *rumbà* a. *rumbas* 'blizna, szrama; wcięcie, nacięcie, karb', przen. 'zaobrębianie brzegu tkaniny; szew'. — Do pie. *remb-/rmb- (IEW 864n., BSW 236). Por. z jednej strony SO psł. *rōbiti, sch. *rūbiti* 'rąbać, wycinać', ros. *rubítʹ* 'rąbać, siekać, ścinać; stawiać (ścianę) z bierwion, belek', stpol. *rębić* 'wycinać las, rąbać drzewo na kawałki' (frq. *rōbati, por. ros. *rubátʹ*, pol. *rąbać*), z drugiej strony SZ śrdn. *rump* 'tułów', nwn. *Rumpf* m. ts. (znacz. etym. 'ucięty kłoc drzewa'?).

remēslas 2 p.a. stlit., gw. 1. 'rzemiosło', 2. 'narzędzie' (m.in. MOP, CHB) — zapoż. ze stbłr. *remeslo, rēmeslo* n., por. błr. gw. *ramjasló, -á* n. War. f. *remesla* BRB, CHB (PAŽ 392n., SLA 188n.). Zob. też *remēstas*.

remēsnykas 1 p.a., *remesnykas* 2 p.a. stlit. 'rzemieślnik' (*kurius remesnykai kaip būty gražina, hebliavoja, aptašinėja, poleravoja* DP 575⁴¹ 'które rzemieślnicy jakoby chędożą, heblują, ociesują, polerują'), SD «rzemieślnik; rzemieśnik», war. *remēsniņkas, remesniņkas* — zapoż. ze stbłr. *remesnikъ*, pol. przest. *rzemieśnik*, por. błr. *ramėsnik, -a*. Stąd też łot. *remesnieks*. Por. SLA 189, LEW 717, ALEW 859n, ĖSBM 11, 91. — War. akc. *remesnykas, remesniņkas* 2 p.a. został dostosowany do odpowiednika błr. gw. *ramjasník*. War. *remestnykas* WP 'rzemieślnik' ⇐ stbłr. *remestnikъ*, później też *remēstininkas*. — Drw. wsteczny: *remēsas* 'rzemieślnik, zwł. cieśla', m.in. BRB (por. *serdēčnykas* ⇒ *serdēčas*). Tu też łot. *remesis* 'cieśla', pl. *remeši* 'rzemieślnicy' ⇐ *remesnieks*. Po reanalizie *rem-es-* urobiono od neosnowy *rem-* n.agt. na *-ik-*: *remikis* 'cieśla'. Inaczej Būga, RR II, 304, 532: analiza *rem-ēs-as*; ma to być rodzimy drw. od czas. *reṁti, -iū* 'podpierać', *trōbq reṁti* 'budować dom'.

remēstas 2 p.a., *rēmestas* 3 p.a. stlit. 1. 'rzemiosło, zajęcie', 2. 'narzędzie' (m.in. BRB, SD) — przekształcenie formy *remestva* (BRB 'Handwerck') przez wymianę zakończenia *-tva* na *-tas*; zlitewszczenie stbłr. *remestvo* 'rzemiosło', por. błr. *ramjastvó, -á*, pl. *ramēstvy, -aū*. Zob. też SLA 189, LEW 717, ĖSBM 11, 94, ALEW 859n.⁵⁶¹ — War. z udźwięcznieniem *stv > zdv*: *remesdva* BRB (Būga, RR II, 533 widział tu raczej drw. z suf. *-va* od *remēzdas, co miało być wariantem do *remēstas*). Zob. też *remēslas*. Wyrazy *remēstas* i *remēslas* zostały z czasem wyparte przez pożyczkę niemiecką, zob. *āmatas*.

reṁti, remiū (war. *remū*), *rėmiaū* 1. 'podeprzeć podporą, np. płot' (*prie sienos reṁti* 'przypierać kogo do muru'), 2. 'stawiać, budować', 3. 'wywrócić coś zapałszy się plecami', 4. 'o obszarze: ciągnąć się, sięgać do pewnej granicy; spotykać się, stykać się (o polach)', 5. 'wywierać wrażenie przenikliwego bólu, kłuć' (*Ak, sopuliai krūtinę remia, nuo skausmo plyšta net širdis* 'Ach, bóle kłują w piersi, od bólu nawet serce pęka'), 6. 'wspierać kogo, dawać oparcie, pomagać komu', 7. 'popierać co, aprobować', 8. 'uzasadniać, podawać motywy, dowody', 9. 'zmuszać do czego', 10. 'zaczynać' (*Reṁsime dainuoti*). Bezosobowo użyta forma 3 os. prs. *nėremia* 'o nogach: nie utrzymują (ciała w pozycji pionowej)': *Žmogus taip nusilpnėjo, kad kojos nėremia* 'Człowiek tak osłabł, że nie trzyma się na nogach'. Cps. *atreṁti* 'podeprzeć coś chylącego się', *atareimi* SD¹ «odpieram» (syn. *atrumstau*), *įreṁti*

⁵⁶¹ Zestawiany z lit. *remēstas* wyraz stpr. *romestue* EV 'topór o szerokim ostrzu, Barte' pozostaje niejasny pod względem filologicznym. PKEŽ 4, 31 przyjął *ad hoc* wywód fonetyczny *o < a < e* i odtworzył wyraz *remest(u)vē. Miałby to być drw. z suf. *-tuvē* od sb. *remesa-. Nie można jednak przemilczeć, że rzadki wyraz stlit. i gw. *remēsas* 'rzemieślnik', stanowiący oparcie dla analizy Mažiulisa, nie jest formacją odziedziczoną, lecz zapożyczeniem, w dodatku przekształconym na skutek derywacji wstecznej (zob. s.v. *remēsnykas*). — Ostatnio również Boryś 532 twierdzi (zapewne za REW II, 511), jakoby lit. wyraz *remēsas* upoważniał do analizy psł. *remeslo 'rzemiosło' jako *remes- + -lo albo *remes- + -slo.

‘napierać, naciskać’, *šaknis įremiu* SD «korzenie się» (syn. *įleidžiu, šakninuosi*), *išremti* ‘wyprzeć, wypchnąć (drzwi z odrzwi), wysadzić’, *paremti* ‘podeprzeć, podpierać’, *suremti* ‘podeprzeć (plot), ścisnąć z obu stron; naprędce postawić, zbudować; wesprzeć, pomóc komu; chwycić (o bólu), zwalić z nóg (o chorobie)’, *užremti* ‘zaprzeć (drzwi), zamknąć (na zasuwę); zmusić (do uczenia się)’. Refl. *remtis* ‘podpierać się czym, opierać się o co’ (*Remkis stalo, šliekis sienos* ‘Oprzyj się o stół, o ścianę’), ‘sprzeciwiać się, walczyć; przeciwstawiać się’ (*Jis rėmias prieš, nepasiduoda* ‘Przeciwstawia się, nie poddaje się’), *įsiremti* ‘wziąć się pod boki’ (syn. *įsispręsti*), *susiremti* ‘zetknąć się, zewrzeć się (w zapasach, w bójce), zderzyć się; pokłócić się; sklecić sobie (chatkę)’, *užsiremti* ‘oprzeć się łokciami’. — Drw. *užremdyti* ‘zaprzeć drzwi’, *remėga* c. ‘ktoś wymagający wsparcia, podparcia’⁵⁶² (na temat suf. *-ėga* por. *kaklėgà* oraz GJL II, § 501). — Pwk. lit.-łot. *rem-* należy do pie. **h₁rem-* ‘uspokajać się’ (LIV² 252n.), por. wed. *rámate* ‘uspokaja się’, *rāmáyati* caus. ‘uspokaja, koi’, gr. ἡρέμα adv. ‘łagodnie, delikatnie, ostrożnie, powoli, nieco’, goc. *rimis* n. ‘spokój’ (**h₁rem-es-*). W tym świetle war. sełowy *rėmti, remiù, rėmiau* wygląda na wtórny. Por. LEW 718, ALEW 860. — Łot. *rėmdēt* ‘uspokoić, ukoić, złagodzić (ból)’, *aprėmdēt* ‘ostudzić’ (iter. *rėmdināt*) z jednej strony oraz lit. *rámdyti* ‘uspokajając, uśmierzać’ (zob.) z drugiej strony mogą się opierać na formie praesens z suf. *-d-*, pb. **rem-da* ‘uspokaja się’ (por. łot. *dzėmdēt* s.v. *gimti*). — WSE *rēm-*: *rėmiaũ* (prt.), drw. *rėmėti* b.z.a. ‘mieć oparcie, być opartym’, *sárėmiai* (zob.), *susirėmėliai* m.pl. ‘bijący się ze sobą, mocujący się’, *susirėmėmas* ‘starcie, utarczka, potyczka’. — Podwójny refleks SZ *rim-/rum-*. 1. SZ *rim-*: *rĩmti* (zob.), *rĩmdyti* ‘podpierać co czym’, 2. SZ *rum-*: *rũmtas* gw. ‘poważny’, *rumtaĩ* ‘poważnie’; też przed samogłoską: *rumùs* ‘(o koniu) spokojny, powolny, leniwy; ciężki’, *rumiaĩ* adv. ‘spokojnie’ (zob. Būga, RR II, 261, gdzie też paralele na dwoistość *im/um*). — WSZ *rym-*: *rýmoti* a. *rymóti* (zob. *rĩmti*). — SO *ram-*: *rámdyti* (zob.), *ramstýti* (zob.). Nomina: *atramà* ‘podpora, poręcz’, *neramà* ‘niepokój’ (*Ans neramō[je] yra JU*), *nenúorama* c. ‘człowiek niespokojny, ciągle będący w ruchu’ (por. na SZ *nenúorima*), *rameñtas* a. *ramañtas* ‘kula, szczudło’ (o sufiksie ŽD 374n.), *rañtis* (zob.), *ramùs* (zob.). — WSO *rom-* < **rām-*: *romùs* (zob.).

rėmuo, *-ens* 1 p.a., acc.sg. *rėmenį* ‘zgaga’, war. *rėmuõ, -eñs* 3 p.a.; odpowiednik łot. *rēmens, rēmins* ts. — budowa wskazuje na dewerbalne abstractum z suf. *-men-* od zaginionego pwk. **rē-* ‘piec, palić’ (brak nawiązań ie.). Znacz. etym. ‘pieczenie, palenie w przetyku’. Paralele słotwórcze: *sėmuõ* ‘siew, siejba’ $\Leftarrow$ *sėti*; *armuõ* ‘oranie, orka’ $\Leftarrow$ *árti*. — Neoapofonia *ė* $\Rightarrow$ *ie*: *riemuõ* ‘zgaga’, drw. *riemulỹs* i *riemuvà* ts. Podobnie w *jiegà, kieżas, mėsiėdas* i *viežà*. — Neoosn. *rėmen-*: *rėmenỹs* ‘zgaga’. Drw. wsteczny: *rėmas* (por. *tešmen-* $\Rightarrow$ *tėšmas*), też f. *rėma*.

rėmžti, *rėmžiu, rėmžiau* 1. ‘rąbać, żąć (żyto), kosić (siano)’, 2. ‘bić, uderzać’, 3. ‘łupać, obierać z łupin’, 4. ‘drapać, skrobać’ (*Rėmžia nagais krūtine* ‘Drapie się w pierś’), 5. ‘wygrzebywać, wykopywać (kartofle)’, *užrėmžti* ‘wymierzyć cios, uderzyć’, refl. *susirėmžti* ‘pokłócić się’. Morfem *rámž-C* jest zapewne neopierwiastkiem. Mógł on powstać drogą dysymilacji *nC* > *mC* z **rėnž-C* < pb. **rē-n-ž*⁵⁶³, tj. z tematu infigowanego od pwk. *rėž-* ‘rznąć, kroić’ < pie. **ureh₁ǵ-*, por. gr. ῥήγνμι ‘łamać, rozbijać, druzgotać, szarpać’ (zob. *rėžti*). Nieprawdopodobne zbliżenie z *remti* figuruje w LEW 718 (s.v. *rėmžtis*). — Brak

⁵⁶² Por. *Kūdikis vienmetis yra dar remėga*, t.y. *neštyvas* JU ‘Roczne niemowlę jest jeszcze «remėga», tj. nie trzyma się prosto, musi być podtrzymywane’.

⁵⁶³ Paralele na dysymilację: 1. *grėmdžiu* < *grėndžiu* (zob. *grėmžti* i *grėsti*), 2. *kumštas* SD¹ «kunszt» < *kunštas* (zapoż. z pol. *kunszt*), 3. *siũmdyti* ‘szczuć, podszczuwać’ obok *siũndyti* ‘szczuć, judzić, podżegać’, to z **siunt-dy-* (do *siũnciũ, siũsti* ‘słać, posyłać’). Gdyby do dysymilacji nie doszło, to mielibyśmy do czynienia z brzmieniem *†rėžti*, por. *rėžtis* < **renž-*; *grėžti* < **grenž-*.

alternantów $\ddot{r}ám\check{z}$ -C, $\ddot{r}ím\check{z}$ -C. Jest za to SZ $rùm\check{z}$ -C: $rùm\check{z}ti$, -iu, -iau ‘skrobać, obierać kartofle; mocno skrobać; zbierać z pola, wykopywać kartofle, kopać doły, groby; rwać trawę, drapać skórę; zdzierać ubranie’, refl. $rùm\check{z}tis$ ‘mocować się; kłócić się’. Ten refleks wolno interpretować jako alternatywę dla SZ $\ddot{r}ím\check{z}$ -C. Por. $rùmtas$ ob. $rìmtas$; $kum\check{s}as$ ob. $ki\check{m}\check{s}tas$; $\dot{t}umpas$ ob. $ti\check{m}\check{p}ti$. Vitkauskas, ALL LX, 2009, 133 dopuszczał ewentualność, że $rum\check{z}$ - jest wsch.-litewskim wariantem do $ram\check{z}$ - (st. o do $rem\check{z}$ -).

rénas, -à 3 p.a. gw. ‘opieszaly, gnuśny, ospały’ (syn. $lētas$, $rētas$). Koresponduje z łot. $rēns$ ‘rzadki, niegęsty; rzadko rosnący’ ($rēni rudzi$ ‘rzadkie żyto’); o tkaninie: rzadko, luźno utkana; o wietrze: słaby, przyjemny; o wodzie: letnia’, przy czym zgodności formalnej towarzyszą odchylenia znaczeniowe po stronie łotewskiej. Bez uznanej etymologii. ME III, 520 rekonstruował $*rēdns$, by uzyskać połączenie z $rēds$ ‘rzadki’. Karulis II, 114n. wskazał jako drugą ewentualność fonetyczny wywód $rēns$ z $*rēm$ -nas, to od $rēms$ ‘cichy, spokojny’ jako wariant do $rāms$ (por. lit. $romūs$). LEW 720 poprzestał na zestawieniu form litewsko-łotewskich. — Vb. denom. $rénauti$ ‘robić coś opieszale, ślamazarnie’, $atsirénauti$ ‘przyjść ze zwłoką, z ociąganiem się’, $rénúoti$ ‘pracować powoli; szykować się do czego powoli, długo, guzdrać się’.

rénčytis, $rénčijuosi$, $rénčijausi$ gw. ‘poręczyć, zaręczyć za co, dać gwarancję’, zwykle $pasirénčyti$ (*Kaip galiu aš tavi pasirénčyti, tavęs nepažindamas?! ‘Jak ja mogę za ciebie poręczyć, nie znając cię?! Pasirénčyk man ant vekselio! ‘Poręcz mi na wekslu!’*), war. $rañčytis$, $pasirañčyti$ — zapoż. z pol. gw. $ręczyć się$, $poręczyć się za kogo$ (na Wileńszczyźnie); forma zwrotna polskiego czasownika jest objawem interferencji białoruskiej, por. odpowiednik błr. $paručýcca$, - $ručýsja$, 3 sg. - $ručýcca$ ‘poręczyć’. Osobno zob. zapożyczenie błr. w lit. $rūčytis$ ($pasirūčyti$). — Forma niezwrotna $rañčyti$ jest słabiej poświadczona, por. *Aš rañčiju, kad arklys geras* ‘Ręczę, że koń jest dobry’. War. $rañčinti$, por. *Aš už jį rañčinu, kad jis nepaėmė pinigų* ‘Ja za niego ręczę, że on nie wziął pieniędzy’. Zob. też POLŽ 147.

rendėti (znane tylko z Bretkuna): $nurendėti$ a. $užrendėti$ ‘o słońcu: zająć, zachodzić’, por. *Tę jis apsinakvojo, nesa saulė buvo nurendėjusi* BRB ‘Tam przenocował, ponieważ zaszło słońce. Da bleib er vber nacht, denn die Sonne war vntergegangen’. Dotąd bez dobrej etymologii, zob. LEW 718n. (zestawienie z cs. $izroniti$ i goc. $urinnan$), ALEW 860: «Etymologischer Anschluss ist nicht klar». Wydaje się, że temat $rend-ē-$ można ująć jako drw. od neopwk. $rend-$, który został wyabstrahowany ze (słabo poświadczanego) prs. infig. $rendù$ ‘toczę kamień’, zob. s.v. $rèsti$. Porównywalne formacje od infigowanego neopwk. na SE to $įstėmbėti$ ‘o roślinie: rosnać w łodygę’, $sustėmbėti$ ‘o łodydze: stwardnieć’ $\Leftarrow$ $stembù$, $stėbtį$; $nuskrėndėti$ ‘zabrudzić się’ $\Leftarrow$ $skrendù$, $skrėsti$. Mniej prawdopodobny scenariusz to sonoryzacja $*^{\circ}rentėti > ^{\circ}rendėti$, gdzie osnowne $rent-$ należało do prs. infig. $rentù$ (rzadkie): $ritaũ$, $rìsti$ m.in. intr. ‘toczyć się, przesuwac się ruchem obrotowym (o kamieniu, kłębku, monecie)’. Por. sonoryzację w $rántas > rándas$ i $kantāpyti > kandāpyti$. — NB. Ruch słońca na nieboskłonie opisują też pokrewne czasowniki o pwk. $rid-/ried-$, por. $ridėntis$, $ridinti$ i $riedėti$, np. *Saulė ridenosi vis aukščiau* ‘Słońce toczyło się coraz wyżej’. *Saulė teka ridinà* ‘Słońce przetacza swój krąg’. *Saulė riedėjo pavakarėn* ‘Słońce staczało się ku zachodowi’.

reñgti, $rengiù$, $rengiaũ$ 1. ‘szykować, przygotowywać, organizować; knuć’, 2. ‘ubierać (dziecko)’, $išreñgti$ ‘rozebrać; wyprowadzić w drogę’. Refl. $reñgtis$, - $iùosi$, - $iaũsi$ ‘szykować się, przygotowywać się; ubierać się’, DP ‘spieszyć się, kwapić się’, $įsireñgti$ ‘urządzić się, sobie’, $nusireñgti$ ‘rozdziać się, rozebrać się’, $pasireñgti$ ‘przygotować się’. Należy do pwk. pie. $*\grave{u}reng^h-$ ‘zwijać, skręcać’ (LIV² 700: tylko bałtyckie i germańskie), por. stang. $wringan$ ‘mocno skręcać, wyżyłować’, nwn. $wringen$ ‘wyżyłować’, stwn. $ringen$ ‘starać się, usiłować, walczyć’. Zmiana $*\grave{u}r-$ $>$ $r-$ też w $rėžti$, $riñkti$, $rišti$. Zob. LEW 719. — Przynależność strp.

rānctwei ‘kraść, steelen’, *ranguns assei* ‘ukradłeś, gestolen hast’ nie jest pewna, zob. LAV 303n. — Podwójny refleks SZ *ring-/rung-*: 1. SZ *ring-*: *ringẽ* (zob.), 2. SZ *rung-*: *rũngti* (zob.). Paralele: *dir-/dur-* przy prs. *derũ*; *gir-/gur-* przy prs. *geriũ*; *kirp-/kurp-* przy prs. *kerpũ*. — SO *rang-*: *rangyti* (zob., tam też nomina).

rėniai, *-iũ* 2 p.a. m.pl. gw. ‘kłótnie’ (*Jau man nuo jũs rėniũ net galva ūžia* ‘Od waszych kłótni aż szumi mi w głowie’). Niejasne.

rentinys, *-io* 3 p.a., *reñtinis* 1 p.a. 1. ‘ściany drewnianego domu przed położeniem dachu, zrąb’ (*Namus surėsdavo arba sukirsdavo kirviu, dėl to keturias sienas ir vadina rentiniu, arba sankertiniu* ‘Budynek zrębywano siekierą, dlatego też cztery [jego] ściany nazywa się zrębem’), SD <rintinis> «zrąb, cæsio arborum», 2. ‘drewniane ściany studni, cembrowanie’ (*Iš rąstų renčia rentinį* ‘Z bierwion budują zrąb studni’), 3. ‘niewysoka przegroda w stodole, oddzielająca sasek od boiska’. Dewerbalna formacja na *-inys* od *renčiũ* (war. *rentũ*), *renčiaũ*, *rėsti* ‘rąbać drewno, robić wręby; stawiać/wiązać ściany z bierwion’. Znacz. etym. ‘to, co zrąbano, po ciesielsku spojono’; ŽD 261: «tai, kas surėsta». Zob. też LEW 720. Paralele: *drožinys* ‘rzecz wystrugana’ ⇐ *dróžti*; *mėžinys* ‘nawóz, gnój’, właśc. ‘to, co wybrano z obory’ ⇐ *mėžti*. — Zapoż. litewskie w łot. gw. *rentiņi* m.pl. ‘belki w cembrowinie studziennej, Brunnenhölzer’ (tak Urbutis 2009, 328, prostujący stwierdzenie ME III, 512, jakoby chodziło tu o kuronizm).

rėpa 1 p.a. gw. ‘przrząd rybacki w postaci sznura z przywieszonymi doń licznymi haczykami’ (*Virvė žvejų nuo penkiasdešimties sieksnių, kur daug meškerių yra, vadinas rėpa* JU ‘Sznur rybacki długości pięćdziesięciu sążni, z wieloma haczykami nazywa się «rėpa»; por. syn. *šniūrai*) — zapoż. z dn. *reep*, śrdn. *rėp* ‘sznur, lina’ (nwn. *Reif* m., *Reifen* m.). Por. akut w zapoż. *kėžas* i *šėpis*.

rėpà 2, 4 p.a., *rėpa* 1 p.a. gw. ‘żelazna obręcz na drewnianym kole wozu; żelazna obrączka wprawiona w otwór piasty od strony nasadu osi, zabezpieczająca piastę przed ścieraniem’ — zapoż. z prus.-niem. *rėp(e)*, śrdn. *rėp* (por. LEW 729). Łot. *rėpe* ‘żelazna obręcz koła’ ⇐ śrdn. *rėp(e)*, *repe* (Jordan 84). Zob. też *rekvā*. — War. z dyftongami *ie*, *ei*: *riepà*, *riēpa*, *riēpas* i *reīpas*, *reīfas* ⇐ nwn. *Reif*, *Reifen* m. ‘metalowa obrączka’.

rėpežioti a. *repežioti* ‘pełznąć, pełzać na czworakach; powoli iść’ — od wykrz. *rėpež* o pełzaniu pchły, raka, *repežai* (*Repežai repežai rėplioja*). Współrzdzenne wykrzykniki to 1. *repėšu* o chodzie kulawego, utykającego, ⇒ *repešioti* ‘kuleć’; 2. *repetai* o gramoleniu się z łóżka, ⇒ *repetoti* a. *repetuoti* ‘pełzać, raczkować; iść zataczając się, słaniać się’, *rėpečioti* ‘raczkować’ (⇒ *rėpečka* a. *repečkà* adv. ‘na czworakach’; *repečkà* ‘ropucha’), 3. *rėpu-rėpu* o raczkującym dziecku (*rėpu-rėpu* o powolnym tańcu) oraz 4. *rėpš*, częściej *rėpš* o podskakiwaniu, wskakiwaniu, np. o psie, ⇒ *repšinėti* o słyszalnym odgłosie łap biegnącego psa. — Postverbalia: *repėža* c. ‘kto niemrawo, ledwo się porusza; wielki okaz raka’, *rėpežė*, *repėžė* ‘ropucha’ (syn. *rũUpũžė*), *rėpežis* c. ‘pełznący na czworakach’. Czy tu też *repežai* ‘kołnierz’?

rėpla 1 p.a., *rėplà* 3 p.a. c. ‘pełzający raczkiem, tj. opierając się jednocześnie na rękach i nogach’ — nomen agentis na *-lā-* od *rėpti* ‘chwytać’, *aprėpti* ‘otoczyć ramionami, ochwycić’. Formant jak w (pejoratywnych) nazwach osób *krypla* ‘kto chodzi jak kaczką’ ⇐ *krỹpti*; *rėkla* ‘krzykacz, płaksa’ ⇐ *rėkti*, por. GJL II, § 169. — Drw. *rėplà* adv. ‘na czworakach, raczkiem’ (*Vaikas po aslą rėplà rėplinėja*), *rėplomis* a. *rėplōm(s)*, *rėpluõs* ts. Osobno zob. *kerėpla*. — Apofoniczny alternant *rop-*: *rópti* (zob.). — Vb. denom. *rėplėnti* ‘posuwać się powoli, pełznąć, czołgać się’, *rėplinti* ‘pełzać, pełznąć raczkiem’, iter. *rėplinėti*, *rėplioti* ‘chodzić na czworakach’.

rėplės, *-iũ* 2 p.a. f.pl. 1. ‘obcęgi kowalskie, kleszcze’, 2. ‘obcęgi do gwoździ’, 3.

‘szczypce raka’, 4. ‘tylne nogi pszczoły miodnej, w których znajdują się zagłębienia (koszyczki) do składania pyłku kwiatowego’, 5. ‘widły do słomy’, 6. ‘widły do wyciągania garnków z pieca’ — nomen instrumenti z suf. *-lê-* od czas. **repti* (pie. **h₁rep-*, por. gr. ἐρέπτομαι ‘skubać, żywić się’). Ten ostatni został z czasem wyparty przez formację pochodną ze WSE *rêp-*, zob. *répti*. Podobnymi nazwami narzędzi są *dùmplès*, *stemplê*, *templê*. Wtórny jest wokalizm *rap-* w wariancie gw. *râplès*, jak też w stpr. *raples* Ev ‘szczypce, Czange [Zange]’ (por. PKEŻ 4, 14, ALEW 861). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *râply* pl. ‘szczypce raka’ (PzB 4, 271; brak u Laučjute). — Drw. *replêlès* f.pl. ‘przrząd do zgniatania orzechów’, SD 1. *replelès* «kleszczki; kleszczki do orzechów» (syn. *gnyblès*), 2. «owcug» [‘przrząd do wdziwania butów na nogi’, SPXVI], por. *klapčičukas*.

répti, *répiu*, *répiu* ‘chwytać, garnąć do siebie, ogarniać; gromadzić (majątek)’, war. nieakutowany: *rēpti*, *-iū*, *-iaū*. Cps. *aprēpti* ‘otoczyć ramionami, ochwycić, ogarnąć, objąć, pojąć (umysłem, wzrokiem); otoczyć ze wszystkich stron; zdołać zrobić, wykonać’, *išrēpti* ‘roztrwonić, przepuścić’ (*Ką tėvas surėpė, tą sūnus išrėpė* ‘Co ojciec zgromadził, to syn roztrwonił’), *prarēpti* ts., *surēpti* ‘zgromadzić (majątek)’. Refl. *apsirēpti* DP ‘ogarnąć się’. Pwk. *rêp-* przedstawia wzdłużenie SE **rep-* < pie. **h₁rep-* (zob. *rēplès*). Odpowiedniki ie.: gr. ἐρέπτομαι ‘skubać, żywić się czym (o zwierzętach i ludziach)’, alb. *rjep* ‘zdziera, wyciąga’, SZ łac. *rapiō*, *-ere* ‘porwać, szybko chwycić, wyrwać, wydrzeć; odciąć, zdobyć, zabrać, uprowadzić; pospieszyć gdzie, udać się dokądś’ (**rap-i-* ← SE **rep-*). Zob. LIV² 507, IEW 865, de Vaan 514. W szczegółach inaczej LEW 721, ALEW 861. — WSE *répiu* nasuwa myśl o iteratywnym prs. **rēpiu* przy inf. **rēpyti*, czyli o formacji równoległej do psł. **rēpjō*, **rēpiti* (zob. niżej), por. *mētyti* ← *met-* (słow. *mētiti*), *slēgyti* ← *sleg-*. W takim razie pdg. *rēpti*, gw. *rēpti* można ująć jako quasiprymary (w odróżnieniu od GEW I, 552n., który uznał lit. *aprēpiu* za odpowiednik gr. ἐρέπτομαι). — Drw. *rēpsōti* ‘być, siedzieć, leżeć bez zajęcia; sterczeć, zawadzać’ (*Akmuo rēpsō vidury kelio* ‘Kamień sterczy pośrodku drogi’. *Ko rēpsai kaip senas kelmas?* ‘Czemu tak sterczysz jak stary pień?’). Nomina: *aprēpnai* DP ‘hojnie’, *aprēpnas* DP ‘zupelny’, *aprēpnūs* ‘pracowity, energiczny, żwawy’, *berēpa* c. ‘nienasyceniec’, *neaprēpiamas* ‘nieogarniony, niezmierny, nieprzejrzany’, *nerēpa* 1. ‘brak apetytu’, 2. c. ‘żarłok, nienasyceniec, chciwiec’, 3. ‘sobek, egoista’, 4. ‘niezguła, niedołęga’ (zob. LEW 494), *noprēptinai* SD «nieokreśnię» [‘w sposób nie dający się określić, ograniczyć’] < **ne-aprēp-tinai* (syn. *nopēilytinai*, por. *nop-*), *rēpla* (zob.). — SE *rep-*: *rēplès* (zob.). — WSE **rēp-* w słowiańskim: czes. przest. *řepiti* ‘sprawiać, aby coś więzło, wtykać, wpychać’, pol. przest. *wrzepić*, *-ię* ‘wbić, wsadzić, wetknąć’ oraz reflexivum: słn. *vrēpiti se* ‘przyłączyć się, przygotować się, zabrać się (do czego)’, czes. *řepiti se* ‘przyklepiać się, przyczepiać się’, słc. gw. *repit’sa* ts., pol. *wrzepić się* ‘wcisnąć się, wnikać’. Nomen scs. *rēpii* m.pl. ‘osty’, *rēpije* n. ‘rzep, kwiat ostu okryty czepliwymi łuskami’, bg. *répej*, ros. *repěj*, *-pjá* ‘łopian’, stpol. *rzep* ‘łopian większy, Arctium lappa’, pol. *rzep*, *-u* ‘kwiatostan łopianu lub ostu z haczykami czepnymi’. Zob. Boryś 533, s.v. *rzep*, 711, s.v. *wrzepić*. — Śladem po apofonii *ē* ⇒ *ō* jest *ruōpti* (zob.). Neoapofonię *ē* ⇒ *ā* zaświadcza czas. *rōpti* (zob.).

rèrà 4 p.a. gw. c. ‘człowiek ospały, leniwy, małomówny’ — od onomatopeicznej osnowy *rè-r-* z powtórzonego wykrz. **rè-rè* (por. *rà-rà* ⇒ *ra-r-* s.v. *rarėti*). Vb. denom. *rèruoti* ‘niespiesznie pracować’.

resòrai, *-u* 2 p.a. m.pl. 1. ‘resory u bryczki’ (NDŽ) — zapoż. z pol. *resory*, *-ów*. — Wsch.-lit. *risòrai*, *risòriai*, *lisòrai*, *lisòrai* (*Jamp buvo brička un risòrų* LZŽ ‘On miał bryczkę na resorach’) ← błr. *rysóry* f.pl. — War. z dyftongiem *ei*, *reisòrai* ZtŽ, oddaje błr. gw. *rèjsóry* (zob. PzB 4, 326).

rèsti, *rendù*, *redaũ* gw. ‘toczyć, wytaczać, np. kamień’. LkŽ XI, 477 notuje tylko

użycie z prvb. *iš-*: *Vagis išrenda akmenį iš pamato ir įlenda* JU ‘Złodziej wydobywa [dosł. ‘wytacza’] kamień z fundamentu i wchodzi [do domu]’. Leksem *red-* jest formą nowego SP, jaki dotworzono do neopwk. *rid-*, a nastąpiło to drogą odwrócenia stosunku apofonicznego $(T)ReT \Rightarrow (T)RiT$. Taka neoapofonia jest stosunkowo rzadka, por. *lip-* $\Rightarrow$ *lep-*; *miž-* $\Rightarrow$ *mež-*; *švit-* $\Rightarrow$ *švet-*. Neopwk. *rid-* został wyabstrahowany z *ridinti* ‘toczyć’ (zob.), to z **rit-din-* (por. *ritù*, *rìsti* m.in. ‘toczyć, obracając co przesuwając’; *°mausdyti* z **maust-dy-*). — Z prs. *rendù* wyabstrahowano neopwk. *rend-*, która ukazuje się w czas. sekundarnym *°rendėti* (zob.).

rēsti, *renčiù* (war. *rentù*), *renčiaũ* 1. ‘ciosać, rąbać drewno, robić wręby, nacięcia, karby’, 2. ‘łączyć belki ze sobą, stawiać ściany z bierwion; studnię budować, cembrować ją’, *apirinčiu* SD¹ «obrabam» (syn. *apikertu*), *suręsti* ‘postawić zrąb (ścian)’. Drw. *réntauti* ‘o dziecku: mówić jak dorosły, stary’ (*Tavo vaikas réntauna kaip senis*), *rentimas* ‘wcięcie, zaráb, karb; budowanie’, *rentinys* (zob.). Odpowiednik łot. *riest*, *-šu*, *-tu* ‘łączyć, zszywać, przyszywać’, *apriest* ‘obciąć’, *nūoriest* ‘uciać, odciąć’. War. kuroń. *renst* ‘rozłupywać kłoc drewna; rąbać stojące drzewo’ (ME III, 511). Etymologia nieustalona. LEW 722n. zestawia *rent-* ze sti. *rándhra-* ‘otwór, szczelina, wgłębienie’ mimo różnicy *-t-* : *-d^h-* (wymienia też stang. *rendan* ‘rozerwać, uciąć’, stwn. *rinta* ‘kora, skorupa’). ALEW 861 zaznacza brak nawiązań zewnętrznych dla *rent-*. — SO *rant-*: *rantyti* (zob., tam też nomina z *rant-*). — Podwójny refleks SZ *rint-/runt-*: 1. SZ *rint-*: *riñtis* (zob.), 2. SZ *runt-*: *runtinti* 1. ‘kopać, wykopywać (kartofle)’, 2. ‘rwać, rozrywać, rozszarpać (o wilku)’, *nuruntinti* ‘oskubać; zbić kogo’.

rėšintis, *rėšinuos*, *rėšinaus* gw. ‘złościć się, gniewać się’, 2. ‘grozić komu’, *atsirėšinti* ‘odemścić się’. Z obocznym sufiksem: *rėšėntis* (*Senis rėšėnas*, *baras*, *uržia* ‘Starzec złości się, gdera, warczy’). Niejasne.

rėšis, *-ies* 1 p.a. f. gw. ‘orzechówka zwyczajna, ptak z rodziny krukowatych, *Nucifraga caryocatactes*’ (*Rėšis ir krakė meletai sakė* ‘Dzieciola nazywali «rėšis» i «krakė»’). Z obocznym tematem: *rėšė* (*Rėšė juozganas paukštis*, *kurs riešutus graužia*, *prakerta kaip voverė* JU ‘«Rėšis» to czarniawy ptak, który rozłupuje orzechy, przepoławia [je] jak wiewiórka’). Warianty: *rąžė* (zob. niżej); z nieorganicznym *t-*: *trąžė*. — Oboczniaki na SO: *rąšis*, *-ies* f. i *rąšė*. Wyraz nie ma pewnej etymologii, zob. LEW 701. — Łotewska nazwa ‘orzechówki’ brzmi *ruozis*. To skłania do przypuszczenia, że odpowiednikiem po stronie litewskiej nie będzie *rąšis*, *rąšė*, lecz raczej (rzadki) wariant z *-ž-*: *rąžė*, mianowicie jako kontynuacja wspólnej praformy lit.-łot. **ranž-*. Dalsze objaśnienie nasuwa jednak trudności. Tu pewnie n.rz. *Rąžė*, *Rąžuolė*. — NB. ME III, 586 łączył *ruozis* z *ruōza* m.in. ‘pas ziemi a. łąki, obniżenie terenu między dwoma wzgórzami’ i dalej z lit. *ruožas* m.in. ‘pas ziemi, zagon’ $\Leftarrow$ *rėžti* ‘rżnąć, kroić’.

rėštas 2 p.a. przest., gw. 1. ‘reszta, to, co pozostaje z pewnej całości po odjęciu części’, 2. ‘reszta pieniężna, drobne pieniądze zwrócone z większej kwoty’ — zapoż. ze stbłr. *rešta* $\Leftarrow$ pol. XVI w. *rest*, *reszt* ($\Leftarrow$ nwn. *Rest* m. $\Leftarrow$ włos. *resto* ‘ostatek, resztką’). War. *rąštas*: *Neškis, kiek pakeli, rąštą paskui pasiimsi* ‘Nieś/weż, ile zdołasz podnieść, resztę sobie weźmiesz później’; drw. *raštiniš* ‘ostatni’. Zob. też POLŻ 558.

rėtas, *-à* 4 p.a. 1. ‘rzadki, niegęsty’, 2. ‘rzadki, nieczęsty, rzadko spotykany’, 3. ‘mało kto’⁵⁶⁴, 4. ‘powolny (w robocie, w mowie), ociężały’ (syn. *lėtas*, *rėnas*). Odpowiednik łot. *rėts* ‘niegęsty – o życie’⁵⁶⁵. Etymologia niezdecydowana, zob. BSW 12 (s.v. **arejō*), LEW

⁵⁶⁴ *Rėtas žmogus tai darys* ‘Mało kto to robi’. *Daba rėtas katras negeria, tai paskaitytinas* ‘Teraz mało kto nie pije, [na palcach] można policzyć’. Prawdopodobnie kalka z ros. *ředkij*, np. *čelovék*.

⁵⁶⁵ Osobno stoi łot. *rėds* ‘niegęsty’ wraz ze scs. *rėdū-kū* ‘pojedynczy, nieliczny, rzadki’, < pbsł. **rēd-V*. Bez

723n. Nową hipotezę wysuwa ALEW 862: praforma *Hr-eto-, drw. od pie. *Her-, por. wed. *rté* 'bez, oprócz, z wyłączeniem czego' (za EWAIA I, 258). Z uwagi na oboczność *krēsnas* : *rēsnas* 'krępy, barczysty' (łot. *rēsns* ts.), *krētilas* : *rētilas* 'rzadkie sito' warto rozważyć wywód *rētas* z **krētas* przez (nieregularne) uproszczenie nagłosu, znac. etym. 'przerzedzony przez przesiewanie'. Zob. *krečiū*, *krēsti* 'trząść, wytrząsać'. — Drw. *apyretis* 'rzadki, niegęsty, rzadko rosnący', *išreta* 'rzadsze miejsce w lesie' (syn. *rētymė*), *išretos* f.pl. 'plewy', *parētas* 1. 'rzadko rosnący' (*Šiomet rugiai parētūs* 'Żyto tego roku jest rzadkie'), 2. o człowieku 'powolny, ślamazarny', *prarečiui* adv. 'od czasu do czasu, czasem' (por. *pramečiui*), *próreta* 1. 'rzadsze, jaśniejsze miejsce w lesie', 2. 'dziura między zębami', 3. 'rzadszy pas wzdłuż tkaniny' (syn. *praūdė*), 4. 'puste miejsce w zbożu' (war. *prórėta*), ⇒ *próretis* 'dość rzadki, przerzedzony'; *retenà* 'rzadkość' (wyjątkowe użycie -ena w drw. odprzymiotnikowym, por. *iš mažeñs* ⇐ *māžas*, ŽD 231), ⇒ *retenybė* (zob.); *retikai* m.pl. 'sieć o wielkich okach', *rētilas* (zob.), *retimà* a. *retumà* 'miejsce, gdzie jest rzadko, np. w lesie, we włosach' (⇒ *retumynas* 'rzadkie zarośla': *Retumynuose daugiau žolės, o tankumynuose plika žemė* 'W rzadkim lesie więcej [jest] trawy, a w gęstym goła ziemia'), *rētymė* 'rzadkie miejsce w lesie' (syn. *prógymė*, *próreta*), *rētinės* f.pl. 'siatka do przenoszenia słomy' (syn. *rėžginės*), *retuōklis* ob. *rėtuōklis* (i *retuōkšlis*) 'człowiek powolny, ślamazarny; człowiek małomówny', *retuĩ* adv. 'rzadko gdzie': *Retuĩ kame yra tokia žolė* 'Rzadko gdzie można znaleźć takie zioło'. N.m. *Retỹnė*. Czy tu *retỹs* 'szrama, blizna'? Por. jeszcze *retmenà* 'miejsce bardzo rzadkie w zbożu', ⇒ neoosn. *retm-*: *retmà* a. *retmė* ts. (por. *germenà* ⇒ *germė*). — Cps. *rėtgrėblis* 'grabie z rzadkimi zębami' (por. *grėblỹs*), *rėtkarčiai* adv. 'czasami, z rzadka, niekiedy' (por. *kaĩtas*), *rėtmiškis* 'rzadki las' (por. *miškas*). — Vb. denom. *rėsti*, *rentù* (war. *restù* < **res-stu*), *retaũ* 'rzednać, rzednieć', *retėti*, -ėju 'rzednać, przerzedzać się, stawać się rzadkim' (łot. *retēt*), *rėtinti* 'robić rzadszym, przerzedzać las'. — WSE *rėt-*: *rėtauti* vb. denom. 'rzadko się odzywać; mówić powoli; iść pomału', *nurėtauti* 'pomału, niespiesznie coś zrobić'. Nomina: *prórėta* a. *prórėtmė* 'rzadsze, jaśniejsze miejsce w lesie', *rėtis* 'nie uprawiane pole, odłóg; rzadkie miejsce w lesie', *rėtmuō* 'miejsce w zbożu zniszczone przez wodę lub mróz', *rėtuōklis* 'powolny człowiek'. — Neopwk. *res-* ⇐ *rėsti*: *rėšvas* 'rzadki, niegęsty' (por. *raũšvas*, *rũšvas*, *riėšvas*), *parėšvis* 'rzadki, niegęsty – o zbożu', *próresvis* ts., ⇒ neoosn. *resv-*: vb. denom. *resvéti* 'rzednać', *prarėšvinti* caus. 'przerzedzić rośliny'. — WSE *rės-* ⇐ *res-*: *rėsmė* 'rzadki las' (inaczej ŽD 206: **rėt-smė*), *parėšvas* 'rzadko rosnący (o zbożu)', *rėšvas* 'rzadki; powolny, ślamazarny' (inaczej ŽD 377: **rėt-svas*), ⇒ *apyrėšvis* 'rzadki, rzadko rosnący (o życie)'.

rėtas, -à 4 p.a. gw. 'skręcony, skrzywiony; o pniu brzozy: nieregularnie spękany, guzowaty, sękowaty, nie dający się łupać' (*Šito rėto pagalio tai neperskelsi*). Z substantywizacji: *rėtà* 4 p.a. 1. 'pień brzozy, który na skutek obrzęku pokryły zniekształcenia w postaci narośli, zgrubień i wybrzuszeń', 2. SD «flader» ['rysunek słoju drewna o zawiłym lub splątanim układzie'] (syn. *rievė medžio*). War. m. *rėtas* (*Beržo rėtas, arba invija*). Cps. *rėtberžis* 'twarde, nie dające się łupać drewno brzozowe' (por. *bėržas*). Z łotewskiego por. *rė~ta* 'blizna, znamię, Narbe', war. *rėte* (ME III, 521). — Uderza nas fakt, że odpowiednie vb. denominativum pokazuje pierwiastek w postaci dyftongicznej: *riet-*, a nie *rėt-*, por. *rietėti*, -ju, -jau, *surietėti* 1. 'o pniu brzozy: stać się guzowatym, sękowatym' (*Medis, ypač beržas, rietėja. Surietėjęs medis skyla sunkiai. Beržas surietėjęs nebeskyla*), 2. 'stawać się nierównym, chropowatym, szorstkim; o ranie: zasklepić się; o kości: zrosnąć się po złamaniu'. Do tego postverbalia: *parietė* 'skręcone, stwardniałe drewno czeczotowe z pnia brzozy dotkniętej obrzękiem' i *rietōnas* ts. (*Rietōnas netinka malkom, labai diržingas. Iš rietono beržo stebules dirba*). Nie ma wątpliwości, że wymienione formacje z pwk. *riet-* są

derywatami od prymarnego czas. *riečiù, riēsti* ‘giąć, wykrzywiać, kręcić’, i że wobec tego na miejscu *rētas* chciałoby się widzieć raczej **rietas*. Wytlumaczeniem tego może być neoapofonia *ie* ⇒ *é* jako odwrócenie stosunku *é* ⇒ *ie* (zob. s.v. *jēgà*). Paralele: *rēkliai* ob. *rieklē* ⇐ *rieti* II. Inaczej LEW 724, który wychodzi od pb. **urētas*, wiążąc to – w sposób niezupełnie jasny – z pwk. pie. **uer-* ‘krzywić, skręcać’. Brak w ALEW. Zob. też synonimy *ruplē* (s.v. *rupūs*) oraz *pranarūs* (s.v. *pranarà*).

retenýbē 1 p.a., *retenỹbē* 2 p.a. ‘rzadkość’ — rzeczownik denominalny z suf. -yb- od neosn. *reten-*, wyabstrahowanej z *retenà* ‘rzadkość’ (abstr. na -en- od adi. *rētas* ‘rzadki’). — NB. Wtórne zrelacjonowanie *retenýbē* do *rētas* spowodowało emancypację -enyb- jako neosufiksu. Jest on używany do tworzenia abstraktów od przymiotników, np. *baisenybē* ‘okropność; straszdyło’ ⇐ *baisūs*; *didenybē* ‘wielkość’ ⇐ *didis*; *šventenybē* ‘przedmiot uważany za święty, świętość; świątobliwość jako tytuł’ ⇐ *šveñtas*. Nietrafny wydaje się wywód -enyb- w ŽD 99 z osnów spółgłoskowych na -en-, np. stlit. *piktenybē* ⇐ **pikten-*. Autor wciąga do porównania *mažen-* jak w zwrocie *iš mažeñs* ‘od małego’, ale trzeba zauważyć, że ta osnova bynajmniej nie wydaje *†maženybē*; z -ybē jest tylko *mažybē* ‘mała ilość czego; mały rozmiar’. Z kolei GJL II, § 384 poprzestaje na stwierdzeniu, że obok suf. -ybē ukazuje się «konglomerat przyrostkowy -en-ybē» (wśród jego przykładów nie ma jednak *retenýbē*).

rētēžis, -io 2 p.a., *rētēžis* 1 p.a., *retēžis* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘łańcuch’, 2. ‘okowy, pęta’⁵⁶⁶, 3. ‘obroża dla psa’ — zapoż. ze stbłr. *retjazb* ‘łańcuch’ (Brückner 1877, 126, SLA 189, LEW 724; brak w ALEW). Por. rcs. *retjazb*, ros. *rétjazb* ‘łańcuch’, stpol. *rzeciądz* (pol. *wrzeciądz*), czes. *řetěz*, głuź. *rječaz*, < psł. **retēžī*, prawdopodobnie zapożyczenie germańskie (zob. REW II, 516). — Z innym tematem: *rētēžius* 1 p.a., *retēžius* 2 p.a., *retēžius* 2 p.a. ‘łańcuch’. SD¹ <*retiežius*> «łańcuch» (syn. <*lynciugas*>, SD <*retežius*> «obroż» [‘obroża, naszyjnik dla psów’]). — Hapaks stpr. *ratinsis* EV ‘łańcuch, Kethe [Kette]’ pochodzi najprawdopodobniej ze zmiany **retunzis* lub **retanzis*, co zapożyczone ze stpol. *rzeciądz*, gen.pl. *rzeciądzow* ‘łańcuch, catena, vincula ferrea’, od 1442 r. (SSTP X, 332, s.v. *wrzeciądz*). Kluczowe szczegóły transpozycji pruskiej, mianowicie *ra-* zam. **re-* oraz *-ins-* zam. **-unz-* (< **-anz-*) nie zostały dotąd zadowalająco wyjaśnione. Zob. Trautmann 1910, 414, Endzelīns 1943, 238, LEW 724 oraz PKEŽ 4, 14n. (tu hipoteza o pruskim zapożyczeniu z zachodnioprasłowiańskiego **retīdžī*; autor wyprowadza taki transponat z formy staropolskiej).

rētilas 3 p.a. 1. ‘rzadkie sito do przesiewania plew, rzeszoto’, 2. ‘sito do suszenia serów’ — derywat od przym. *rētas* ‘rzadki’. Suf. -il- też w syn. *krātilas*, *kretilas* (GJL II, § 202). Drw. *retilikas*: *Sūrius džiovina retilikē* ‘Sery suszy się w «retilikas»’. — WSE *rēt-*: *rētis*, -čio 1. ‘gęste sito do przesiewania ziarna i mąki na chleb; rzadkie sito’, 2. gw. ‘sieć rybacka grubooka otaczająca z dwu stron sieć drobnooką’ (⇒ pol. gw. *rac* f., Zdancewicz 347), 3. ‘kosz’: *rētis kareivių* SD «kosz szańcowy». — Drw. *rēčius* ‘rzemieślnik wykonujący sita’ (⇒ *rēčiuvienē* ‘żona sitarza’, z neosuf. -iuvien-, por. *sūkčiuvienē*, *výriuvienē*), *rētēlis* ‘pleciony kosz’ (*Bulbiakasiui reiks naujų rētēlių* ‘Na kopanie kartofli będą potrzebne nowe kosze’), ‘siatka pszczelarza’, *rētelis* SD 1. «koszyk, koszyczek», 2. «pytlik, worek siatkowy». Cps. *sietrētis* (zob. *sýtas*), *sūdarētis* (zob.).

rēvā 4 p.a., *revā* 4 p.a. gw. 1. ‘skalny próg w nurcie rzeki’ (*Upėje laivams trukdo plaukioti rėvos, arba slenksčiai* ‘Na rzece utrudnieniem dla łodzi są progi skalne’), 2. ‘skała stercząca w rzece’, 3. ‘mielizna, ławica piaszkowa’, 4. żm. ‘ujście rzeki’ (*revā*). Z innym

⁵⁶⁶ Por. *Todrin neižsiprašinėjo iš savo retėžių, punčių, lynciūgu, idant kaip primanus Viešpat[i] savam tose slogose ir smertij savo ažu jį mėgtų* SP I, 389 ‘Dla tego nie wyprasza się z okow, z pęt, z łańcuchow, aby się ile mogł, Panu swemu w tym vtrapieniu y śmierci iego zasię przypodobał’.

tematem: *rēvē* 1. ‘nasyp, wał z kamieni’, 2. ‘mielizna’. Niejasne. — Neoapofonia *é* ⇒ *ie*: *rievà* 4 p.a. 1. ‘wał z kamieni’, 2. ‘mielizna, ławica’ (*Smilčīu rievà*), 3. ‘wzniesione i suche miejsce na bagnie’, 4. ‘grzęda, miedza’. Paralele: *jiegà*, *riemuõ* i *viežà*.

revòlveris, -io 1 p.a. ‘rewolwer’ — miejsce akcentu wskazuje na zapoż. z pol. *rewolwer*, -u (por. ros. *revolvér*, błr. *rèvalvér*). War. metatetyczny: *levòrvaris* ZTŻ. Wsch.-lit. *livórveltas* (Zs 31, 98) pokazuje zdysymilowaną sekwencję *l-r-l* oraz insercję *t* w pozycji po *l*.

rezgēti, *rezgù*, *rezgējau* gw. ‘szybko mówić, trajkotać’, *surezgējo poterius* ‘szybko zmówiła pacierze’ — durativum na -ē- od *rezgù*, *règzti* (zob.), znac. etym. ‘pleść’. — Drw. *rēzgalas*, zwykle pl. *rezgalaĩ* ‘mętne gadanie, bzdury’ (*Nusibodo man jūsu rezgalũ klausyti* ‘Znudziło mi się słuchać waszych bzdur’).

rēzginēs, -iū/-iũ 1/3 p.a. f.pl. (war. *rāzginēs*) 1. ‘rzadko spleciona ze sznurów i rozpięta na dwu drewnianych łąkach siatka, służąca do przenoszenia siana, słomy a. plew na plecach; ilość paszy mieszcząca się w takiej siatce’, 2. ‘worek siana na drogę’, 3. żm. ‘trepy ze skórzanym wierzchem; łapcie wyplatane z łyka’, 4. ‘pończochy’ — substantywizowany przymiotnik na -in- od osnowy *rezg-* (por. *rezgù*, *règzti* ‘splatać, wiązać’); oznacza pewien pojemnik według tego, z jakiego materiału lub w jaki sposób został on wykonany. Paralele: *balāninē* ‘kosz upleciony z łyka brzozy’ ⇐ *balanā*; *skardīnē* ‘pudełko lub naczynie z blachy’ ⇐ *skardā* (GJL II, § 324). — Z innym sufiksem: *rezgelē* SD «koszałka» [‘kosz trzcinowy, kobiałka’, SPXVI]. — Zapoz. litewskie w błr. *rēzhiny* a. *rēzhini* ‘rzadka sieć do przenoszenia siana’ (war. *rēzviny*, *rózviny*, *réski(ny)*), pol. gw. *rezginy*, *rezginie* ts. (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 150 = Urbutis 2009, 384, PzB 4, 330), też *razgini*, *rozgini*, *ruzgini* (Zdancewicz 347), ukr. *rēzhyny*, *rēzdyny*, ros. gw. *rēzviny*, *rózviny* (Laučjute 22).

rēžōkas 2 p.a., *rezōkas* 2 p.a. ‘lemiesz pług’a’ (*Plūgas be rēžōko niekam tikēs*) — zapoż. z błr. **rezák* (dziś *razák*), por. ros. *rezák*, -á. Oboczność *é/e* też w *krēpkas* ob. *krēpkas* i *šēprōnas* ob. *šēprōnas*. War. *rēžōkas*, z -ž- jak w rodzimym *rēžti* ‘rznąć’.

rēžinti, *režinù*, *režinaũ* ‘prostować, wyciągać rękę, ramię’ (*parežinti raĩkà*), częściej refl. *režintis* ‘sprzeciwiać się, nie chcieć iść; o zwierzęciu: zapierać się kopytami’, przen. ‘nadymać się, wynosić się nad innych’, też ‘jeżyć się’. — War. sufiksalny: *režēntis*, np. *Nesireženē, eik ir dirbk, kas pasakyta* ‘Nie sprzeciwiaj się, idź i rób, co ci kazano’. *Pasipūtēs, įsirežēnēs, kaip tikras vokyti* ‘Nadęty, pyszny, jak prawdziwy Niemiec’. Poza tym jest war. akc. *rēžinti* oraz war. na st. wzdłużonym *rēžinti* (por. *rēžti*). Te czasowniki z suf. -in-/-en- bazują na pwk. *rež-* < pie. **h₃reǵ-* ‘prostować, naprężać; wyciągać się, sięgać’ (por. gr. ὀρέγω, łac. *regō*, LIV² 304), który w użyciu prymarnym ukazuje się po litewsku w prs. infig. *rēžiuos* < **re-n-ž-* ‘prostuję się, prężę się’, zob. *rēžtis*.

rēžis, -io 2 p.a., *rēžys* 4 p.a. 1. ‘nacięcie, rysa; wyrznięty znak’, SD «karb, kreska narzniona, napisana» (syn. *įrēžimas*, *žymė*), 2. ‘oderznięty podłużny kawałek, skrawek, resztką materiału’, 3. ‘pas ziemi a. lasu; sznur ziemi’, 4. ‘uderzenie, smgnięcie batem, cięcie’; z obocznym tematem: *rēžas* — postwerbalny rzeczownik z metatonią od *rēžti* ‘rznąć, ciąć’ (zob. ŽD 64, GJL II, § 83) albo raczej od iter. *rēžyti* (zob.). Ma odpowiednik w psł. **rěžь* f. ‘cięcie, rżnięcie’, por. pol. *rzeż*, -zi ‘ubój zwierząt, masowe zabijanie’, ros. *režb* ‘ostry, przenikliwy ból’ (przest. ‘cięcie, rżnięcie’), słh. *rěz* ‘cięcie, nacięcie; wycinek; pokos trawy; sieczka; ostrze’ (zob. Boryś 534: od **rězati*). — Zapoz. litewskie w błr. gw. *rēzas* ‘włoka gruntu ornego’ (PzB 4, 329), *rěz*, dawne *rěz* ‘kawałek pola’ (Laučjute 72) oraz w jid. *režis* ts. (Lemchenas 114).

rēžyti, *rēžau*, *rēžiau* 1. ‘kroić na kawałki, kroić nożycami, rznąć (szkło)’, 2. wyrzynać, wycinać (znaki, ozdoby), 3. ‘robić nacięcie, karb, kaleczyć ostrym narzędziem’, 4. ‘orzac

rolę robić bruzdy, bruzdować', 4. 'rznąć – o ostrym, przeszywającym bólu' — iteratyw na -y- od *rēžti* 'rznąć' (zob.). Sztywność apofoniczna jak w *plēšyti* ⇌ *plēšti*. — Z innymi sufiksami: *išrēžinėti* 'wyrzynać, rysować', *išrēžinėju* SD¹ «rysuję», *rēžauti* pot. 'bić, chłostać; męczyć', refl. 'kłócić się'. — W słowiańskim jest refleks **rēž-ā-* 'rznąć, krajać', por. scs. *rēžō, rēžati*, ros. *rēžu, rēzati*, czes. *řežu, řezat*, pol. *rzeżę, rzezać* (stpol. *rzazać*); brak czas. prymarnego (zob. Bsw 245, Vaillant III, 324).

rēžti, rēžiu, rēžiau 1. 'rznąć, kroić nożycami, ciąć, rozcinać szkło', 2. 'zarzynąć świnię', 3. 'robić ryse, linię', 4. 'o powrozie: wpijać się, wciskać się w ciało', 5. 'bardzo boleć', 6. 'o słońcu: razić oczy', 7. 'silnie uderzyć, rąbnąć, np. pięścią w stół; zdzielić bitem', 8. 'rąbać prawdę w oczy'. SD *rēžiu* «ryię, rzeżę obrazy» (syn. *drōžiu*), *išrēžiu* «rysuję co na drzewie, kamieniu» (syn. *išpjauštau, iškalu unt akmenio*). Cps. *prarēžti* 'rozciąć, przeciąć, przekroić', *surēžti* 'zaciąć (konja biczem), zdzielić, uderzyć'. Pdg. litewski został zbudowany na aorystycznym temacie **(u)rēž-* < pie. **ureh₁g-*, por. gr. ἔρρηξα aor. 'złamałem, rozdarłem': prs. ῥήγνυμι 'łamać, rozbić, druzgotać, szarpać; krajać, pruć', pf. ἔρρωγε. Zob. LIV² 698, Bsw 245, LEW 725n., ALEW 862, Vaillant III, 324). Uproszczenie pie. **ur-* > pbsł. *r-* też w *reñgti, riñkti, rišti*. — Drw. *rēžyti* (zob.). Nomina: *išrēžtas* SD «ryty, rzezany» (syn. *išpjautas*), *prārēžas* a. *prarēžas* 'rozporek, rozcięcie w spodniach a. sukni', *prórēža* 'nacięcie, przecięcie, przekrój' (⇌ *prarēžti*), *rēžà* 'bicie, ciągi, lanie; żęcie zboża; rżnięcie w żołądku; ulewa', *rēžiklis* 'rylec, nóż tokarski', *rēžimas* SD «rycie, rzezanie obrazów, pereł, etc.», *rēžininkas* CGL 'rzeźnik, Schlachter' (kalka pol. *rzeźnik*, por. błr. *raznik, -ā*), *rēžinyš* 'rzeźba w drewnie', *rēžis* (zob.), *rēžtūvas* SD «rylec złotniczy, sznicerski». Cps. *kreivarēžà* (zob. *kreivas*). — SO *ruož-* (pb. **rōž-*): *rūožas* (zob.). — Neoapofonia SE **rēž-* ⇒ SO **rāž-*: *surōžti, -ia, -ė* 'o wodzie deszczowej: zryć ziemię na zboczu góry' (por. *slėg-* ⇒ *slog-*; *sėd-* ⇒ *sod-*). Brak akutu pozostaje do wyjaśnienia. — SZ *ryž-*: *ryžti* (zob.). — NB. Pewne okoliczności wskazują na obecność obocznego pierwiastka bez segmentu laryngalnego, mianowicie **rēž-/riž-* 'rznąć' ⇌ pie. **ureg-*. Po pierwsze por. formę słowiańskiego prs. *rīžnō, -nōti*, pol. *rznę, rznąć* < **riž-ne-* (później *rznę, rznąć*). Po drugie por. lit. formę na SO: *rāžas* 'różga, pręt ogołocony z liści'. Po trzecie: drw. na SP/SO *raižūs* 'ostry; przenikliwy' wymaga **riž-* jako osnowy na st. zanikowym (neoapofonia *i* ⇒ *ai*).

rēžti, rēžta (**rēž-sta*), *rēžo* gw. 1. 'drętwieć, sztywnieć', 2. 'brzęknąć, puchnąć, nadymać się', *išrēžti* 'wydać się (o krowie); zdrętwieć, zeszywnieć', *parēžti* 'nabrać ciała; zaokrąglić się (o kobiecie w ciąży); spuchnąć; wzdać się (o krowie); zdrętwieć; o palcach: zgrabić', przen. nadać się, napuszyć się — pwk. *rēž-* w tym użyciu jest prawdopodobnie alternantem na st. wzdłużenia do *rēž-* jak w *rēžinti* (zob.). Podobne paradygmaty to *kēžti, krēžti, vēpti*. — SZ *riž* ⇌ **rēž-*: *parižti, -rīžā* (zam. **riža* < **ri-n-ža*), *-rižo* gw. 'zjeżyć się, nastroszyć się – o włosach'. NB. LIV² 503 przypisał lit. *rižti* do pwk. pie. **reiğ-* '(sich) strecken, rechnen', jak się zdaje mylnie. Lit. *rēžti* nie ukazuje się w IEW, ani LEW.

rēžtis, rēžiuos, rēžiaus 1. 'napręzać się, natężyć się, napinać się' (*Aš rēžiuos*, t.y. *atsiverčiu stačias* JU 'Odwracam się wyprostowany'), 2. 'starać się ze wszystkich sił'. Cps. *atsirēžti* 'wyprężyć się' (*Arklys atsirēžęs traukia* 'Koń wyprężywszy się ciągnie'), *iširēžti* 'wyprężyć się, naprężyć się, wyteńczyć siły (o koniu, wołu)': *Ko čia taip iširēžei kaip arklys, prieš kalną vežimą traukdamas?* 'Dlaczego się tak wyprężyłeś jak koń ciągnący wóz pod górę?', *išrēžti*: *Galvą išrēžęs neša vilkas jėraitį* 'Wyprężywszy kark (głowę) niesie wilk jagniątko'. Niezwrotne *rēžti* 'prostować, napręzać, napinać; (sidła) rozpinać, naciągać' (*Rėžiu kaklą, sprandą* 'Prostuję szyję, kark'. *Aš rėžiu klepčius, spąslus ant lapių* JU 'Rozpinam potrzaski, sidła na lisy'). Odpowiednik łot. *riēžtiēs, -žuōs, -zuōs* 'o deskach: wyginać się, paczyć się'. Pwk. pb. **renž-* jest w zasadzie neopierwiastkiem, który

wyabstrahowano z prs. infigowanego *re-n-žō ‘prostuję się, prężę się’ ⇐ pwk. *rež- (paralele: *brendù*, *gendù*, *skrendù*). Pb. *rež- kontynuuje pie. *h₃reǵ- ‘prostować, naprężać, wyciągać się, sięgać’ (por. LIV² 304, Derksen 2015, 380). Odpowiedniki ie.: gr. ὀρέγω, aor. ὤρεξα ‘wyciągnąć rękę, podać, wręczyć’, med. ‘wyciągać się, sięgać po co, zmierzać do czego’, łac. *regō*, *rēxī*, *rectum* ‘kierować, rządzić, panować; pouczyć kogo’ (por. prs. pie. *h₃reǵ-e/o-), SW wed. *rāṣṭi* ‘panuje’, *rājati* ‘panuje; błyszczy’, SZ wed. *rñjate* 3 pl. ‘posuwają się szybko na wprost’. Z powodu takiej filiacji i anitowego charakteru pierwiastka trzeba lit. akut ocenić jako pozbawiony historycznej motywacji. Zob. też LEW 711, ALEW 673. — Paradygmat oparty na neopwk. *renž- jest więc innowacją. Tej innowacji towarzyszyło jeszcze parę innych. Po pierwsze: ograniczenie pwk. *rež-* do sekundarnych funkcji semantycznych: ‘opierać się, sprzeciwiać się; nadymać się, wynosić się’ (o tym zob. s.v. *režinti*). Po drugie: wytworzenie formy SZ *riž- według nowej formuły apofonicznej *ReT* ⇒ *RiT* (fonetycznym refleksem SZ byłoby *irž- < pie. *h₃ǵ-). W ślad za tym poszło prs. infigowane *ri-n-ž-ō. Dwie są po nim pamiątki: 1° pdg. *rýžtuosi*, *rýžausi*, *rýžtis* ‘zdecydować się, postanowić co’, gdzie prs. *ryžt-* < *rižt- < *rinž-st- pokazuje odnowienie formacji infigowanej przy użyciu suf. -*sta-* (następstwem tego jest też pojawienie się sekundarnej długości i analogicznego akutu, nawiązującego do setowych prezentiów na -*sta-*); 2° pdg. *reižtis* ‘natężyć się, wysilać się’ (zob.), który jest produktem neoapofonii SP *rež-* ⇒ SZ *riž- ⇒ SP/SE *reiž- (akut *reižtis* jest wzorowany na SZ *rýžtis*). Por. neoapofonię *riž- ⇒ SP/SO *raiž-* s.v. *ráižytis*. — WSE *rež-*: prawdopodobnie *režti* m.in. ‘drętwieć’ (zob.). Por. łot. *rēzēt*, -*ēju* ‘o koniu: wyprężyć szyję, wyciągać łeb do góry’. — SZ *ryž-*: *rýžtis* (zob.). — SO *rqž-* (*ranž-): *rqžytis* (zob.).

rēžūkai a. *režūkai*, -*ų* 2 p.a. m.pl. przest. bot. ‘rzeżucha, Cardamine’ (roślina uprawiana dla jadalnych liści) — zapoż. z pol. *rzeżucha* (Brückner 1877, 126, SLA 189, LEW 725) i kojarzone z rodziną *rēžti* ‘ciąć, rznąć’. Dziś *rēžiukas* bot. ‘rzeżucha wodna, rukiew wodna, Nasturtium officinale’, 2. ‘rzepicha leśna, Rorippa silvestris’. — Obok tego *čerūkas*, *čeriukas* ‘rukiew wodna’ – pewnie ze zmiany *šer(i)ukas < *žer(i)ukas, co zapożyczone z ros. *žerúxa* ts. (inaczej LEW 725: z pol. †*žerucha* < *rzeżucha*).

riáuġēti, prs. *riáuġēja* (war. *riáuġi*, *riáuġia*, *riáuġa*), prt. *riáuġėjo* gw. ‘odbijać się czym (o wydobywaniu się przez usta gazów z żołądka); czkać, mieć czkawkę’, *riáuġčioti* ts., *riáuġsėti* ts. Przytoczone formy pokazują refleks pie. *(h₁)reug- ‘odbijać się; wyrzucać, wymiotować’ (zob. LIV² 509). Por. gr. ἐρεύγομαι ‘wymiotować, wyrzucać; zionąć (o wulkanie)’, SZ ἤρῳγον ‘zwymiotowałem’ (pie. *é-h₁rug-o-m), łac. *ērūgō*, -*ere* ‘wydzielać się, wytryskać’, orm. *orcam* ‘wymiotuję’, stang. *edroc* m. ‘żujka’, stwn. *itarucken* ‘przeżuwać na nowo’. Dalej por. germ. *reuk-a- ‘dymić’, stisl. *rjúka*, stang. *rēocan*, stwn. *riohhan*, nwn. *riechen* ‘wachać; pachnieć, wonieć’. Akut lit. nie ma oparcia porównawczego; S. Young (*Balto-slavjanskaja akcentologija*, red. M.V. Osłon, Moskva 2016, 31) uważa go za efekt tzw. prawa Wintera. LEW 726 uznaje *riáuġēti* za wariant do *ráuġēti*, zróżnicowany fakultatywnym zmiękczeniem nagłosowej spółgłoski wyrazu. — W słowiańskim nie ma wprowadzie refleksu SE *riug- < pbsł. *riaug-, ale zachował się ślad po nagłosie *ri-, mianowicie w formie *rigati < pbsł. *riūg-ā-, por. scs. *otūrigajetü* ‘ἐρεύγεται, wyrzuca z siebie, wypluwa’, sch. *rīgati*, *rīgām* ‘rzygać’, pol. *rzygać* ‘wymiotować’ (przest. też ‘czkać, bekać, odbijać się’) oraz czes. *řihati* ‘odbijać się’. Inne języki słowiańskie pokazują refleks psł. *rygati, czyli wzdłużony SZ *rūg-ā- (zob. niżej). Zob. Vaillant III, 242n., ESJS 610. — SO *raug-*: *ráuġēti*, -*ju*, -*jau* ‘odbijać się’, *išráuġēti* ‘wymiotować, rzygać’, refl. *atsiráuġēti* 1. ‘czknać, beknąć’, 2. impers. *valģis atsiráuġēja* ‘jedzenie się odbija’, *nusiráuġēti* ‘rzygnąć’. Dawniej praesens miało formę atematyczną: *raugmi* SD «rzygam», *išraugmi* SD «wyrzygnąć». — Neoosn. *raugē-*: *raugētojas* SD¹ «rzygacz, rzygawiec». Osobno zob. *ráuġti*. — WSZ *rūg-* (przy braku †*rūg-*): *atsirūgti*, -*rūgsta*, -*rūgo* ‘odbijać się’, przen. ‘dawać się we

znaki' (poza złożeniem *rūgti* oznacza 'kisnąć, kwaśnieć', zob. s.v.), *rūgauti* 'odbijać się'. — W słowiańskim odpowiada temu osnowa *ryga-* < pbsł. **rūg-ā-*, widoczna w cs. *otūrygati* 'eructare, wymiotować', ros. *rygátb*, *-āju* 'odbijać się', *izrygátb* 'wymiotować, wyrzucać; zionąć'. NB. Pol. przest. *rygać* 'rzygać' jest pożyczką z ukraińskiego.

riáuķē 1 p.a. gw. 1. 'szczelina w pniu drzewa od uderzenia pioruna', 2. 'wyrwa w ziemi' (*Vanduo išrovė kalne didelę riáuķę* 'Woda wydarła w zboczu [góry] wielką wyrwę'). Założywszy, że akut jest wtórny, można ten izolowany wyraz zbliżyć do pwk. pie. **h₃reuk-* 'kopać, ryć' (LIV² 307), por. SZ gr. ὀρύσσω 'kopać, wykopać, ryć w ziemi; wydłubać, wylupić, wybić' (att. ὀρύττω) < pie. **h₃ruk-je-*, aor. ep. ὄρυξα, klas. ὄρυξα. Temat infigowany: sti. *luñcati* 'zrywać', łac. *runcō*, *-āre* 'wyrywać chwasty, pielić' < pie. **h₃ru-n-* (bez odpowiednika bałtyckiego). — Możliwe, że dałoby się tu jeszcze podciągnąć czasownik lit. *riaũkti*, *-iũ*, *-iaũ* 'pić chciwie, łapczywie, dużo, żłopać'. Trzeba by tylko przyjąć, że jego znaczenie jest przenośne i wywodzi się z 'kopać, ryć'. LIV² nie wymienił lit. czasowników. Inaczej LEW 727, który operuje rozszerzeniem pierwiastkowym *-k-: «Lit. *riaũkti* verhält sich zu *ráuti* etwa wie lit. *plaũkti* zu *pláuti*».

riaumóti, *riaumóju*, *riaumójau* (rzadziej *riáumoti*) 1. 'ryczeć – o byku', wydawać przeciągły, niski i donośny głos', 2. 'krzyczeć, wrzeszczeć; głośno i ze złością wymyślać komu' (war. *raumóti*) — vb. denominativum od rzeczownika z suf. *-ma-/*-mā-: **riaumā*/**riáumā* lub **riaumas*/**riáumas* 'ryk'. Būga, RR I, 480 (za nim LEW 727) odnotował podobieństwo osnowy *riau-m-* do łac. *rūmor*, *-ōris* m. 'głuchy szmer; okrzyk zadowolenia' < **rou-mos-*. Z uwagi na rekonstruowany obecnie pwk. pie. **h₃reūH-* 'ryczeć' (zob. LIV² 306, de Vaan 529), por. wed. *rúvati* 'ryczy', scs. *rovø*, *rjuti* 'ryczeć', nie można nie zaznaczyć, że akutowane *riáumoti* (plit. **riáu-C* < **riāuH-C*) może być refleksem starszym niż *riaumóti*. NB. War. ze zmianą *m* na *b*: *riaubóti* (*Jaučias riaubója* 'Byk ryczy'), a przy nim prymarne *riaũbti* ts.

riáušės, *-iũ* 1 p.a. f.pl. 1. 'zamęt, kłótnie, bójki; rozruchy, zamieszki, pogrom', *kėlti riáušės* 'wszczynać rozruchy' (*Prie Polščios bažnyčioj riáušės kėlė* 'Za polskich czasów [przed r. 1939] wszczynano rozruchy w kościele'), war. *ráušės* 'kłótnie, niesnaski', 2. 'nieporządek, nieład, bałagan' (*Kam jūs čia riáušės keliat?*), 3. gw. 'szkody, straty spowodowane np. wichurą', 4. przen. 'moc, wielka liczba, mnóstwo, masa' (*Šiomet grybų riáušės* 'W tym roku moc grzybów'. *Kai jauna buvo, tą kavalierių buvo riáušės* 'Jak była młoda, [to] tych kawalerów było mnóstwo') — prawdopodobnie sb. postverbele od *riáuštis*, *-šiuos*, *-šiaus* NDŽ 'sprzeczać się, kłócić się'. Dalszy wywód sporny. Jeśli *-auš-* pochodzi z *-auš- (por. *riáušė* 'dół na kartofle' s.v. *raūsis*), to można postulować praformę **riausės* i wywód od pwk. pie. **reus-*/**rus-* 'ryć, wywracać' (zob. LIV² 511). Akut byłby wtedy wtórny. Alternant na SO **raus-* < pie. **rous-* potwierdzają czas. *rausyti* (zob.) ob. *raušyti* 'rozkopywać, rozgrzebywać'. Būga, RR II, 357, 542 zestawiał *r(i)auš-* na gruncie apofonii z jednej strony z *ruoš-* jak w *ruošti* 'szykować, przygotowywać', z drugiej strony ze słowiańskim *rux-* < **raus-* jak w scs. *ruxnoti*, ros. *rúxnutb* 'runąć, zwalić się', scs. *rušiti* 'burzyć, niszczyć, łamać' (ros. *rúšitb*). W LEW 727 zbliżenie wprost z *ráuti* 'rwać, wyrywać' i *ráutis* m.in. 'bić się ze sobą; kłócić się'.

riáušinas, *-à* 3 p.a. gw. 'brudny, zabrudzony, ubłocony' (*Jei vaikai visai neprižiūrimi, visad riáušini, purvini* 'Jeśli nie dogląda się dzieci, to [one] zawsze są umorusane') — pewnie stoi w związku z czas. *riaũsti* gw. 'ryć ryjem (o świni); kopać (dół, okop)'. Ten ostatni jest dubletem do *raūsti*. Charakteryzuje go ekspresywna palatalność nagłosu oraz zmiana *us* na *uš* (paralela: *riáušės*). — NB. LkŽ XI, 525, s.v. *riáušinas* wymienił jako drugie znac. 'całkiem pijany' (*Jis parejo jau riáušinas namo*). Z uwagi na obecność czas. *riaũsti* 'dużo, chciwie pić' przym. *riáušinas* zasługuje chyba na osobne hasło.

riaũžti, *riaũžiù*, *riaũžiaũ* gw. ‘zabierać, zagarniać, garnąć do siebie, chapać’ (*Kožnas ka tik po savęs riaũžti* ‘Każdy tylko do siebie garnie’), *pariaũžti* ‘zabrać, unieść, ukraść’, *suriaũžti* ‘znieść, zebrać, zgromadzić, np. zapasy zimowe w ziemiance, w piwnicy’. Izolowane, brak alternantów †rauž-, †ruž-. LEW 727 wysunął zestawienie z *ráuti* ‘rwać, wyrwać’. Wziąwszy pod uwagę to, że *ráuti* (zob.) wymaga praformy *riáuti i wyvodu z pwk. pie. *reų-H-, można dla *riaũž-* przyjąć interpretamentum w postaci rozszerzonego pwk. ie. *reų-ġ^(h)- (transponat). Por. *raupyti* ‘wygrzebywać z ziemi palcami’ od ie. *reų-p-.

ribà 4 p.a. 1. ‘granica, miedza oddzielająca pola’, 2. ‘wydeptana w trawie ścieżka będąca granicą między łąkami dwóch rolników’, 3. ‘dukt leśny, przesieka w lesie’. W ujęciu Būgi, RR II, 38 jest to postwerbalny rzecz. na -ā- od *ribėti* ‘błyszczeć, jaśnieć’ (zob.); znac. etym. ‘prześwit w gęstym lesie’ (por. *spiñdžius* ← *spindėti*). Zob. też LEW 686, s.v. *ráibas*. Nie związane z *rubà* (zob.). — W wariacie *tribà* gw. ‘granica, miedza; przecinka w lesie’ początkowe t- ustaliło się w następstwie resegmentacji czas. *at-ribóti* ‘odgraniczyć’ jako *at-tribóti*. Por. z jednej strony *ap-tribóti* ‘ustalić granice (między polami)’, z drugiej strony brzmienie *vištupis* jako następstwo degeminacji w etymologicznym złożeniu *višt-tupis (II człon do *tupėti*). Por. LEW 1121. — Drw. *beribis* ‘bezgraniczny, bezkresny, bezmierny, ogromny’, *ribinis* ‘graniczny (słup), pośredni, przejściowy’, *ũžribis* ‘miejsce za granicą; aut w grze sportowej’, cps. *ribóženklis* ‘znak graniczny’ (por. *žénklas*). Vb. denom. *apribóti* ‘ograniczyć, pomniejszyć, zmniejszyć’ (⇒ *apribaĩ* m.pl. ‘kontury, zarysy’, *apribỹs* neol. ‘niewielki las’), *atribóti* ‘oddzielić, odgraniczyć’; *tribyti*, -iju ‘wyznaczać granicę’. — N.rz. *Ribà* (porównywalna semantyka w n.rz. *Rubėžius*).

ribėti, *riba*, *ribėjo* ‘błyszczeć, jaśnieć, połyskiwać, migać, lśnić’. Obok tego rzadkie inchoat. *ribti*, *riмба* (war. *rỹbsta*), *ribo* ‘mienić się w oczach, mieć złudzenie barwnego migotania’ (*Aprimba akes besiuvant*). Morfem *rib-* to alternant na SZ do *raib-*, zob. *ráibas* ‘pstry’.

ricierius, -iaus 1 p.a., *riciērius* 2 p.a. stlit. ‘rycerz’ — zapoż. ze stblr. *rycerь*, *ricerь*, por. strus. *rycerь*, *rycěrь* (← pol. *rycerz*, -a ‘żołnierz konny stanu szlacheckiego’ ← stczes. *rycieř*, *rytieř* ← śrwn. *rītære*, *ritter*, *riter*). Por. bhr. *rýcar*, -a. Zob. SLA 189, LEW 727, REW II, 558. Temat na -ju- też w *karālius*, *kliðštorius* i *palðcius*. War. *ricerius*, *ricieris*, *ričierius*; war. zdysymilowany: *ricielius* m.in. MOP (⇒ *ricieliai* m.pl. ‘przymrozki wiosenne’, dosł. ‘rycerzyki’). Używany współcześnie termin historyczny brzmi *riteris* (zob.). Zob. też *ridelis*.

ridelis, -io 1 p.a. stlit. ‘rycerz’ (instr.pl. *rideliais* BRB), z dysymilacji w *rideris — może być zapożyczeniem ze strus. *ridelь* albo wprost ze śrdn. *ridder*, zob. ALEW 863. Zob. też *ricierius* i *riteris*.

ridikas 2 p.a. 1. ‘rzodkiew, Raphanus’, 2. ‘rzodkiewka, Raphanus sativus’, 3. ‘główny korzeń drzewa’ (*Pušis, qžuolas, juodalksnis, grūšnia turi ridikùs, tai ir vėjas sunkiai išverčia* ‘Sosna, dąb, czarna olcha, grusza mają r., toteż wiatr z trudem je wywraca’), 4. przen. ‘szpicbródka’, 5. przen. ‘zły człowiek’ — ze zmiany *redikas, zapożyczone ze śrdn. *redik* (*redēk*) ‘rzodkiew’. Inaczej Būga, RR III, 765, SLA 189, LEW 728: zapoż. ze strus. *řidikũ*. — Pochodząca z tego samego źródła pożyczka łotewska została przekształcona adideacją do przymiotnika *ruds* ‘czerwonawy’, stąd *ruduks > *rutks* (por. ME III, 565). Takie samo wyjaśnienie ma war. wsch.-lit. *rudikas* ‘rzodkiew’ (por. *rūdas* ‘rudy’). — Drw. *ridikēlis* a. *ridikāitis* ‘rzodkiewka’. Vb. denom. *ridikāuti* ‘wyrwać rzodkiewki’. N.m. *Ridikai* (por. też *Rūdikai*, *Rudikiai*), *Ridikiškė*, n.rz. *Ridikupė*, n. bagna *Ridikbalė*.

ridinti, *ridinu*, *ridinau* gw. 1. ‘toczyć kamień, beczkę’, 2. ‘zgarniać pokos w naręczu’, *išridinti* ‘wytaczać (wóz z szopy); wygrać jajko w pewnej grze, polegającej na taczaniu jajek; ronić łzy’. War. *ridinti* i *ridyti*, -aũ, -iaũ. Analiza etymologiczna: *rit-din-, iter.-caus. od *rit-*

jak w *ritù*, *risti* ‘toczyć’. Granica między pwk. na -t- a sufiksem dentalnym uległa zatarciu na skutek asymilacji i degeminacji: *rit-din- > *rid-din- > *ridinti* (paralele: *siùndyti* < *siunt-dy-; *skliaudyti* < *skliaut-dy-; *tvādinti* < *tvat-din-; łot. *tīdīt* ‘drażnić, nękać’ < *tīt-dī-). Po tych zmianach doszło do metanalizy *rid-* + *-in-* (wzorem mógł tu być syn. *ritinti*) i do wyodrębnienia neosnowy *rid-*; znajdujemy ją w *ridēnti* ‘toczyć koło, beczkę; taczać jaja po pochylni (zabawa wielkanocna); jechać wozem’, refl. ‘posuwać się, toczyć się – o słońcu na nieboskłonie’ (*Saulē ridenosi vis auksčiau* ‘Słońce było [dosł. ‘toczyło się’] coraz wyżej’), też ‘wykluwać się z jaja’; *ridinēti* ‘toczyć, taczać’. Odmienne jest traktowanie słowotwórstwa i apofonii danej formy w LEW 728 (s.v. *ridà*). W ŻD, GJL (II, § 686n.) i ALEW *ridinti* zostało pominięte. — Nomina: *apridūs* ‘owalny, okrągły – o stole, dnie beczki’ (⇒ *apridókas* b.z.a. ‘okrągławy’), *ridinas*, -à ‘tocząc’ (*Iėjo pilvu varinas, ridinas* ‘Wszedł tocząc [swój] brzuch’. *Saulē teka ridinà* ‘Słońce przesuwają się jakby tocząc się [po nieboskłonie]’ *ridà* ‘tok; przebieg auta, przebyta ilość kilometrów; przejazd; przetaczanie się fal’, *paridūs* ‘łatwo się toczący’. — Neoapofonia *rid-* ⇒ *ried-*: *riedēti* (zob.). Neoapofonia *rid-* ⇒ *red-*: *rēsti* (zob.).

rydyti I, *rydau* (war. *rydžiu*), *rydžiau* gw. 1. ‘karmić, dawać jeść, żreć, doprowadzać do sytości’, 2. ‘dawać pić, częstować wódką, upijać kogo’. Analiza synchroniczna: *ry-dy-*, caus. od *ryti* ‘łykać, żreć’ (zob.). Paralele: *gydyti* ⇐ *gyti*; *lydyti* ⇐ *lyti*; *pūdyti* ⇐ *pūti*. Analiza historyczna: *ryd-y-*, caus. od prs. intr. *ryda ‘łyka, pochłania’, por. participium contemporane *rydamas* ‘łykając, chłonąc’. Znacz. etym. ‘sprawiać, że ktoś łyka, je, pije’. — Neopwk. *ryd-*: 1. *rydēnti* ‘karmić, dawać jeść, dawać żreć’ (por. *pūdēnti* ⇐ *pūdyti*), 2. *rydinēti* ‘pożerać’ (*Tas smakas vaikus prarydinėdavo* ‘Ten smok dzieci pożerał’), 3. *rydinti* ‘dawać żreć, karmić, tuczyć’ (⇒ neoosn. *rydin-*: *rydindinti* ‘karmić’), 4. *rydelis* ‘ten, kto zjada, pożera’ (*Svoteliai rydeliai, jūsų pilvai didelį* ‘Wy swaty żarłoki, macie wielkie brzuchy’).

rydyti II, *rydau*, *rydžiau* gw. 1. ‘szczuć psa, szczuć psem’, 2. przen. ‘podjudzać, podburzać, szczuć’, *suridyti* ‘skłócić, zwaśnić’ (*Norėjo ana mumis suridyti* ‘Ona chciała nas skłócić’). Odpowiada łot. *ridīt* ‘szczuć; podjudzać, podburzać’ — caus. na -dy- od zanikłego czas. *ryti, por. SE *rieti* I ‘o psach: napadać i kąsać’. Znacz. etym. ‘powodować, że pies kąsa’ ⇒ ‘zachęcać psa do napadu’. — Neoapofonia *ryd-* ⇒ *raid-*: łot. *raīdīt* ‘szczuć, podburzać, szczuć’. Por. *brāīžyti* ⇐ *bryž-*; *plāīšyti* ⇐ *plyšti*; *raīžyti* ⇐ *ryžti*. — Neoapofonia *ryd-* (SP) ⇒ *rid-* (SZ): *ridyti* 1. ‘szczuć psa; drażnić psa; podjudzać’, 2. ‘przynaglać (do wstania z łóżka), pędzić do roboty; przepędzać skądś’. Por. *výkdyti* ⇒ *įvikdyti*; *dýžti* ⇒ *dīžyti*, jak też *žūdyti* ⇒ *žudyti*.

ridlius, -iaus 2 p.a. gw. 1. ‘łopata drewniana okuta żelazem, szpadel’, 2. ‘szufla do sypania ziarna do worków’, 3. ‘motyka do kopania kartofli’ (*Ridlius – kastuvas, kaplys, kq bulbas kasam*), — zapoż. ze stblr. *rydelb*, *ridelb*, *rydlb* ⇐ stpol. *rydl*, pol. *rydel*, -dla War. metatetyczny: *lidrius* (m.in. ‘wiadro; kabłak wiadra’). Z innym tematem: *ridlis* ‘szpadel’. — Drw. *ridliáu* ‘mała łopata okuta żelazem’ ⇐ blr. gw. *rydljáuka*, *rydljėuka* (por. pol. przest. *rydlówka* ‘mały rydel’, Sw V, 788), zob. POLŽ 560. War. *lidriáu* i *rigliáu* (por. *riñglius*).

riebūs, -i 3 p.a. 1. ‘tłusty, zawierający dużo tłuszczu (o mięsie, słoninie, potrawie)’, 2. ‘otyły, tęgi, gruby, wypasiony, utuczony’ (*Kol riebusis sulys, tai liesasis padvės*), 3. ‘żyzny – o ziemi, o nawozie’, 4. ‘obfity, hojny’, 5. ‘dorodny, bujny, plenny, wydający obfity plon’, 6. ‘tłusty, lipki, bez domieszki piasku (o glinie)’, 7. ‘nieprzyzwoity, sprośny (o mowie)’. SD *sūrelis riebus*, *avininis* «małdrzyk» [‘serek twarogowy z mleka słodkiego’, SPXVI], *vaikiukas riebus* «pucek». War. *riebas*, -à 3 p.a. Formalnie stoi w związku z czas. łot. *riēbt*, *riēbju*, *riēbu* ‘brzydzić się, odczuwać wstręt; stać na przeszkodzie, przeszkadzać; okazywać złość; mścić się’ (*riēba* ‘wstręt, odraza’, *riēbums* ts., też ‘wybuch gniewu; zemsta’), jednakże trzeba przyznać, że przejście do znaczeń litewskich nasuwa trudności. LEW 728 sugeruje, że *riebūs*

mogło kiedyś znaczyć 'brudny', stąd dopiero 'budzący wstręt' (podobnie już Leskien 1884, 280, ME III, 543). LEW wskazywał na ewentualny związek *rieb-* z rodziną nwn. *reif* 'dojrzały do zżęcia' (śrwn. *rīfe*, stang. *rīpe*), jednakże EWD 1106 nie wymienia żadnych nawiązań bałtyckich. NB. Kroonen 412 wywodzi pgerm. **rīfan-/*rīpan-* 'to tear; to reap' (stang. *rīpan*) z pie. **Hrēip-e-*. — Drw. *riebalaĩ* m.pl. 'tłuszcz; maść' (⇒ *riebalingas* 'bogaty w tłuszcz', *riebalioti* 'smarować tłuszczem'), *riebuliaĩ* m.pl. 'tłuszcz', *riebūlis* 'tłuszcioch', *riebūmas* 'tłuszcz; miejsce tłuste (w mięsie)', *riebumynai* m.pl. 'tłuszcz' (neosuf. -umyn-, por. *saldumynai*), *riebūzas* pot. 'tłuszcioch'. Vb. denom. *riebėti*, -ju, -jau 'tyć, tłuszczyć', *irriebėti* DP 'roztuczyć', *riebinti* 'tuczyć, dobrze karmić; tłuszczem zaprawiać potrawę; smarować tłuszczem'. — SO *raib-* (?): łot. *raiba*, *raibs* 'wstręt, obrzydzenie', *suoraibs* 'rozterka, przykrość, zgryzota'.

riečĩa 2 p.a., gen.sg. *riēcios* stlit., gw. 1. 'rzecz, przedmiot', 2. 'powód, przyczyna', 3. gw. 'korzyść, pożytek' (*Iš tos karvės nieko riēcės nėra* 'Z tej krowy nie ma żadnego pożytku') — zapoż. ze stbłr. *rečb* (war. *rečb*, *rěčb*), por. pol. *rzecz*, -y (SLA 189, LEW 728, ALEW 863 i POLŽ 560 uważają za polonizm). Z innymi tematami: *riēcē*, *riečis*, -ies, też m. *riēcīus*.

riedėti, *riedu* (war. *riedù*), *riedėjau* 1. 'toczyć się – o kole, wozie, kamieniu, jabłku (*Obuolys nuo obelės netoli terieda* 'Niedaleko pada [dosł. 'toczy się'] jabłko od jabłoni'), o kłębku nici, o łzach, też o słońcu na nieboskłonie', 2. 'rozchodzić się – o głosie', 3. 'jechać wozem, autem', 4. 'iść szybko małymi krokami', 5. 'wstawać z posłania', 6. 'wykluwać się z jaja', *išriedėti* m.in. 'wyjechać, wytoczyć się; wykluć się z jaja', przen. 'powstać, ukształtować się, pojawić się'. Dwuznaczne: 1° *ried-* może pochodzić od neopwk. *rid-* (por. *ridinti*) na mocy neoapofonii SZ *rid-* ⇒ SP *ried-* (paralele: *rietėti* ⇌ *ritù*, *risti*; *skriedžiù* ⇌ *skrindù*, *skristi*), 2° *ried-* może być refleksem pie. **rejd^h-* 'poruszać się chwiejnie, sich schwankend bewegen' (tak LIV² 502, który zestawia czasownik litewski ze stir. *rėdid* 'jechać na koniu' i stang. *rīdan* ts.). Zob. też LEW 729, Kroonen 412, Matasović 307 (ALEW nie notuje *riedėti*). — Drw. *riedulys* 'głaz narzutowy, (okrągły) kamień polny; krążek (hokejowy)', *rieduōlis* bot. nazwa pewnej wijącej się rośliny. — SO *raid-* (od SP *ried-* albo też od SZ *rid-*, por. *ridinti*): *raidyti*, -o, -ė 'szybko biegać (o zwierzętach domowych); szaleć, dokazywać'. Por. łot. *raīdīt* caus. 'pilnie wysyłać; szczuć' : lit. *rieti* 'o psach: napadać, kąsać', *rietis* 'żreć się, żyć w niezgodzie'. Postverbalia: *raidà* 'stopniowa zmiana, rozwój, ewolucja' (neol.), *raidė* a. *raidė* 'litera' (neol., zastępujący obce *litera*), ⇒ *raidynas* 'alfabet' (neol.), por. LEW 687. Osobno zob. *raidūs*.

riėkti, *riekiù*, *riekiaũ* 1. 'kroić chleb', 2. 'orać po raz pierwszy, orać ugor'. SD¹ *riek[i]u* «kraię» (syn. *rėžiu*), SD: *riekiù* «kraię» (syn. *skeliu*), *ažuriekiù* «zarzynam czego, zakrawam», *pariekiù žemį* «porzę ziemię», *perrieikiù* «przekrawam co; rozkrawam co». Por. łot. *riekt²*, *riecu* 'orać ugor; kroić chleb'. Pb. **rejk-* przedstawia wariant z niepalatalnym *k* do pwk. pie. **h₁rejk-* 'rozrywać, rozcierać' (LIV² 504), por. gr. *ἐρείκω* 'rozdziarać (o orce), rozcierać, tłuc', *ἐρείκόμενος* 'przeszyty (włócznią)', *ἐρητύμενος* 'zmielony, starty', wed. *riśáte* a. *liśáte* 'obrywa, zrywa'. Inaczej LEW 714 (s.v. *reikà*): do sti. *rikhati*, *likhati* 'drzeć, rwać, drapać'. LIV² 504 umieścił *riekiù* jako nowotwór s.v. **rejk^(u)h₂-* 'ritzen, kratzen'. Podobnie ALEW 674. — Drw. *apriekà* a. *āpriekė* 'kromka z szerokości całego bochenka', *atārieka* 'wielka kromka, pajda', *prariekà* 'przylepka', *riekė* 1. 'odcięty kawałek chleba, ciasta; kromka, pajda', SD «skiba chleba», 2. 'skiba, odkrojony pługiem pas ziemi, bryła ziemi', SD *riekė žemės* «bryła» (⇒ drw. *riekelė duonos džiovintos* SD «grzanka», *riekiōtė* 'pajda'), *riekimas* 'grunt świeżo wykarczowany; pierwsze oranie ugoru' (por. *arimas*, *vertimas*). Cps. *dūonriekis* 'nóż do krajania chleba' (por. *dūona*). Por. łot. *riekums* 'grunt orany po raz pierwszy', *rieciens* 'kromka, porcja odkrajanego chleba'. — SZ *rik-*: *rikti* II

(zob.), łot. *rika* ‘wielka pajda chleba’, *sniega rika* ‘nabity przy podkowie lód ze śniegiem’. — SO *raik-*: *raikýti* (zob.).

riemanta b.z.a. gw. bot. ‘tłustosz pospolity, *Pinguicula vulgaris*’ (roślina lecznicza, mięsożerna). Analiza: *riem-ant-*. Paralele stanowią tylko nazwy rzeczne *Alantà*, *Ślavantà* i *Žvarantà* (zob. ŽD 374, Vanagas s.v.). Częstszy jest sufixs o postaci *-antas*, np. *lamañtas*, *stamañtas*. Bez dalszego objaśnienia. Por. może *riemuõ* ‘zgaga’ (war. *rémuo*).

riepinti, *riepinu*, *riepinau* gw. 1. ‘o koniu: wyęzać się, z trudem ciągnąć wóz z ładunkiem’ (*Arklys kaip tik užriepino vežimą prieš kalną* ‘Koń ledwo wciągnął wóz pod górę’), 2. ‘o człowieku: z trudem dźwigać, nieść coś ciężkiego, taszczyć’. Trudne. Obecność alternantu *rip-* w *ripinti* ‘z trudem ciągnąć wóz’ (poza tym tylko *išripinti* ‘wykopać, wyręć dół’) nasuwa przypuszczenie o neoapofonii SZ *rip-* ⇒ SP/SE *riep-*. Z drugiej strony derywacja *rip-* ⇒ SP/SO *raip-* pozwalałaby ewentualnie dołączyć tu sb. *raipeta* c. ‘ospały, powolny w robocie’, też ‘gadula; papla’ (por. może *ryp-*: *rypúoti* ‘głośno płakać wyrzekając, lamentując’). Pozostają nadal trudności semantyczne. Paralele formalne: *grib-* ‘chwycić’ ⇒ *grieb-/graib-*; *lip-* ‘piąć się’ ⇒ *liep-/laip-*.

riera 1 p.a. gw. ‘miejsce w piecu kuchennym do przechowywania ciepłych potraw, tzw. duchówka a. rura’ (*Išviriau pietus, sukišau į rierą, i sudegė* ‘Ugotowałam obiad, wsunęłam do duchówki i spalił się’) — zapoż. z prus.-niem. *rēr* (GL 111), por. nwn. *Röhre* f. Co do akutu por. zapoż. *kiežas*, *riepa* i *pastieta*. Zob. też syn. *dėklė*, *kōklė* i *pečiuška*.

riēsti, *riečiū*, *riečiaū* 1. ‘giąć, wyginać, pochylać, zadzierać’, 2. ‘zwijać, nawijać na szpulę, osnowę, wał; rolować grabiami skoszone zboże, trawę’, 3. ‘kręcić, podkręcać, krzywić’, 4. przen. ‘przyciskać kogo, domagać się czego od kogoś, nagabywać’ (*Visi jį ėmė riēsti dėl skolų* ‘Wszyscy zaczęli go nagabywać w sprawie długów’). Cps. *azūriečiu plaukus* SD «kędzierzawię», *įriesti audeklų* SD «osnować krosna», *išriēsti* ‘wytoczyć; wyrosnąć’, *ižriečiu* SD «rozwijam co», «wytaczam» (syn. *išritu*), *pririēsti* ‘nawinać na osnowę; bujnie rosnać rozprzestrzenić się (np. o krzewach malin)’, *suriēsti* ‘skręcić, podwinąć, zwinąć tkaninę’ (*Į ūžio rągą suriēsti* ‘zapędzić w kozi róg’), *suriečiu* SD «kurczę szyję, rękę» (syn. *sutraukiu*), «skurczam co», *užriēsti* m.in. ‘zadrzeć głowę; zastać, zaskoczyć gdzie kogo’, *užriečiu audaklų* SD «nawijam co, iako krosna, etc.». Refl. *riēstis* ‘wyginać się, zadzierać się; zwijać się, kulić się, garbić się’, *susuriečiu* SD «kurczę się». Odpowiednik łot. *riest*, *riešu* (*riestu*), *rietu* ‘powodować odpadanie, zrzucać; kolistym ruchem przesiewać ziarno na sicie’, *riētēt* ‘toczyć, tacać’. Gdy chodzi o pierwiastek lit.-łot. *riet-*, trzeba zauważyć, że nie jest on jednoznaczny. Wedle panującej opinii ma on reflektować wprost pie. SE **urejt-*, por. BSW 242, Stang 1942, 114 i ALEW 864; jednak LIV² 700 dodaje przy tym rekonstrukcie znak zapytania i uwagę ‘Tylko germańskie [stang. *wrīðan*] i bałtyckie’. Ale z drugiej strony można suponować wtórność dyftongu *ie*. Powód do tego daje neoapofonia SZ *RiT* ⇒ SP/SE *RieT*, por. Paralele: *rid-* ⇒ *riedēti*; *skrid-* ⇒ *skriēsti*; *žlibti* ⇒ *prižliēbti*. To prowadzi do przypuszczenia, że *riečiū*, *riēsti* jest derywatem od *rit-* jak w *ritū*, *rīsti* ‘toczyć, przesuwając obracając’, czyli od innowacyjnego SZ, urobionego od pwk. pie. **ret-* ‘biec, laufen’ (por. LIV² 507). Wreszcie jest trzecia ewentualność: że pdg. *riēsti* ukształtował się w warunkach zmieszania się – na gruncie lit.-łot. – odziedziczonych pierwiastków **urejt-* i **ret-*, i że przyczyną tego była forma *rit-*, funkcjonująca jako st. zanikowy jednocześnie do **urejt-* (dziedzictwo) i do **ret-* (innowacja). — Ostatnio Villanueva Svensson, *Balt* LII:2, 2017, 278n. postuluje rozszczepienie pdg. apofonicznego **ris-ti*, **reit-a*, **rit-ā-*; autor usiłuje powiązać lit. *rit-/riet-* z pwk. **rēt-* jak w słowiańskim pdg. *obrēsti*, *-rēštq*, *-rētū* scs. ‘napotkać, znaleźć’. Mało to przekonujące. — Neoapofonia SZ *rit-* ⇒ SP/SE *reit-* (młodsza od *rit-* ⇒ *riet-*) zostawiła ślad w drw. *reītkus* ‘płochka tkacka’ (por. *švit-* ⇒ *šveit-*; *tis-* ⇒ *teis-*). — Drw. od *riet-*: *rietēti*, *-ju*, *-jau* ‘o pniu brzozy: stawać się guzowatym, sękowatym; stać się

szorstkim, chropowatym; o ranie: zasklepić się; o kości: zrosnąć się po złamaniu'. Nomina: *atrieta* CGL 'obrabek, Saum', *ažurietimas: gelažis unt ažurietimo plaukų* SD «kędziorny drot» ['drut używany do kręcenia loków'], *parietē* a. *rietā* 'skręcone, twarde drewno z pnia brzozy, tzw. czeczotka' (zob. też *rētas*), *rietimas* 'zwój, bela lnu, tkaniny' (*Suritinom rietīman drobę* 'Zwinęliśmy płótno w zwój, belę'), *riētena* (zob.), *rietimas popieriaus* SD «libra papieru», *rietimas gelumbės* SD «postaw sukna», *rietōnas (rētōnas)* jest synonimem *parietē* (zob. wyżej). — Drw. od neopwk. *ries-*: *ažuriesti plaukai* SD «kędzior, kędzierze, kędziorki» ['lok, loki, wijące się, kręcące się włosy'] (syn. *susukti plaukai*), *ažuriestojas plaukų* SD «kędziornik, barwierz co włosy trafi» ['fryzjer, perukarz'] (syn. *ažurietėjas*), *riēstas* 'wygięty, zagięty, schylony, zwinięty, zadarty, kręty' (⇒ *riēsta* a. *riestaĩ* adv. 'trudno, kiepsko, źle', znacz. etym. 'kręto?'), *riēšvas* 'wygięty' (por. *rīs-vas* od *rīsti*; inaczej ŽD 377: **riet-svas*; Ambrazas 2011, 56: suf. *-svas*). — Drw. od neoosn. *riest-*: *riestaĩnis* 'obarzanek', *riestinis* 'zgięty, skręcony', *riestumà* 'zagięte miejsce, krzywizna, skręt; najtrudniejsza sytuacja', *riestūvas* 'nawój tkacki', SD «wał krosienny» (syn. *velanas*). Cps. *ažuriestaplaukis* SD «kędzierzawy, kędziorek», *riestanōsis* 'z zadartym nosem' (por. *nōsis*), *riestarāgis* 'z podwiniętymi rogami' (por. *rāgas*), *riestasprañdis* 'o zgiętym karku' (por. *sprāndas*). Osobno zob. *raitýti* i *rīsti*.

riešas 3 p.a. 1. 'nadgarstek, kostki łączące rękę z przedramieniem; kostka u nogi', 2. gw. 'staw w nodze końskiej przy kopycie'. War. *riešas*, f. *rieša*, *riešà*. Z pb. **rejša-*, znacz. etym. 'zgięcie, skręt'. Transponat ie. **urejk-o-*, por. pwk. **urejk-/urik-* 'obracać, zginać, skręcać' (LIV² 699). Nawiązanie w stwn. *rīho* m. 'podbicie stopy', nwn. gw. *Reihen* m. ts., śrdn. *wrist* 'kostka u nogi' (LEW 730, Kroonen 596). Osobno zob. SO *ráišas*, SZ *rīšti*. — Drw. *riešēlis* 'kostka u nogi; staw w nodze konia przy kopycie', *riešinė* 'rękawica z długim wzorzystym nadgarstkiem', *riešinis* 'zapinany na nadgarstku (np. zegarek)', *rieškūčios* (zob.). — N.rz. *Riešē* 2x, też n.jez., n.m. *Riešē* 2x.

rieškūčios, *-ių* 2 p.a. f.pl. 1. 'dwie zetknięte ze sobą garście', 2. 'to, co się mieści w obu stulonych dłoniach', SD «przygarść, przygarśnię». War. *rieškūtės*, też m. *rieškūčiai*; w BRB ukazuje się forma sg. *rieškučia* 'garść (mąki)', w gwarach *rieškūtė* 'garść (ziarna, orzechów)' — denominalna formacja z suf. *-ut-* od *rieškės* f.pl. 'dwie garście' (*Pasisēmė rieškes uogų* 'Zaczerpnął sobie dwie garście jagód'). To ostatnie pochodzi od *riešas* 'nadgarstek' (zob.). Struktura *rieš-k-ės* stoi na równi z *ỹž-k-ės*, *saūs-k-ė* i *vėps-k-ė*. Z lit. *rieškės* wypada połączyć łot. *rieškava* 'garść', mianowicie przy założeniu wtórności *š* w grupie *šk*. Rekonstrukcja: **ries-k-*, ⇒ neoosn. **riesk-*; od niej derywowano **rieskava*. War. *rieškava* można wytłumaczyć metatezą składników grupy *šk*. Łotewski war. *rieķšauja* wygląda jak złożenie z °*šaija* 'garść' (war. do *saūja*) w II członie, por. Leskien 1891, 578, LEW 731. — Nieobjaśniony jest dyftong *uo* w war. *ruoškūčios* ZTŽ. Por. *riūšutas* ob. *riešutas* w ZTŽ. Zob. też *prīgarščios*.

riešūs, *-i* gw. 'o ziarnie: niezupełnie dojrzałe': *Kap buvo rugeliai riešūs, tai buvo gerai pjaut* 'Jak żyto było r., to dobrze było żąć'. Do tego *riešas* 3 p.a. gw. 'niedojrzałe ziarno w kłosie': *Rugiai dar su riešū, anksti pjaut* 'Żyto jeszcze z r., [jest] za wcześnie, by żąć'. Niejasne.

riešutas 3 p.a. 'orzech'. War. *riešutys* 3 p.a. (m.in. SD, Donelajtis), *riešutis* 1 p.a., *riešutis* 3 p.a. SD: *riešutys* «orzech wszelaki», *riešutys kaštano* «kasztan owoc», *riešutys kvepiųs* «muszkatowa gałka» (syn. *gilė kvepiunti*), *riešutys lazdos* «orzech laskowy», *riešutys valakiškas* «orzech włoski». Drw. wsteczny: *riešas* b.z.a. 'orzech'. Odpowiednik łot. *rieķsts* 'orzech' ma porównywalną strukturę, tyle że przesłoniętą przez synkopowanie *u* (**riesuts* > **riests*) oraz insercję *k* (por. historię formy *añkštas*). Stpr. °*reisis* ukazuje się tylko w cps. *bucca-reisis* Ev 'orzeszek bukowy, Buchecker' (kalka złożenia nwn.). — Słowiański

odpowiednik z samogłoską *ě* (rcs. *orěxŭ* ‘κάρυον’, sch. *òrah*, slń. *óreh*, ros. *oréx*, pol. *orzech*), zaleca wyprowadzenie refleksu lit.-łot. *rieš-* z praformy bałtyckiej **raĩš-* i tym samym uznanie, że stpr. *°reisis* pochodzi ze zmiany **°raisis*. Pod względem sufiksu *riešutas* stoi w jednym szeregu z *āšutas* ‘włos z końskiego ogona’ i *lūkutas* ‘łachman, ścierka’. Pbsł. **raĩš-* można objaśnić jako alternant na SO do pwk. **reĩš-* < pie. **(h₁)reik-* ‘rwać, drzeć, łamać’ (LIV² 504). Por. gr. ἐρείκω ‘rozdzierać, przeszywać (włóczyć); rozcierać, tłuc’. Rekonstrukcja znaczenia: ‘owoc orzecha’ jako ‘coś, co się wydobywa przez stłuczenie twardej łupiny’. Inaczej BSW 241 (pbsł. **rēiša-* a. **rōiša-*), Zinkevičius 1980, § 216 (praforma **riesutas*). LEW 731: wyraz wędrowny nieindoeuropejskiego pochodzenia. — Niejasny jest wokalizm *u* w DVŽ *rušutŭs*, *o* w *rōšutas* ZTŽ, jak też dyftong *uo* w ZTŽ *rūošutas*, *ruošutŭs*. — Drw. *riešūnas* ‘orzech’, *riešutŭnas* ‘leszczyna’ (⇒ *riešutŭnvištē* ‘ptak jarząbek, Tetrastes bonasia’, por. *vištā*), *riešutōjas* ts., cps. *riešutlazda* bot. ‘krzew leszczyna pospolita, Corylus avellana’ (por. *lazdā*), *riešutmedis* bot. ‘roślina orzech, Juglans’ (por. *mēdis*). Vb. denom. *riešutāuti*, *riešučiauti* ‘zrywać orzechy, chodzić po orzechy’.

rietas 1 p.a. 1. ‘górna część uda’, 2. ‘wewnętrzna strona uda’ (*Iš vidaus rietas, iš lauko šlaunis*), 3. ‘noga’ (por. łot. *rieta*). SD¹ 1. «ścięgno», 2. «vd». Pl.t. *rietai*, -ų 1 p.a. 1. ‘krocze, miejsce między odbytem a narządami płciowymi’, 2. ‘narządy płciowe; tyłek, podex; lędzwie’, 3. stlit. ‘biodra’ (*pilvas ir rietai varini* DP 581₂₆ ‘brzuch i udy miedziane’), 4. ‘część międlicy; część warsztatu tkackiego’, 5. ‘kozły do suszenia siana’. SD *rietai žagrės* «kroy pługowy». Odpowiedniki bsl.: łot. *riēta* ‘noga’, z innym sufiksem: psl. **riti* f. ‘tyłek’, por. cs. *riti*, sch. *rīt*, *rīti*, czes. *řit*, stpol. *rzyć*, -ci (*pasirzyt* ‘darmozjad’, pol. *pasożyt* ‘człowiek żyjący cudzym kosztem’, dosł. ‘ten, co pasie swój tyłek’). Pbsł. **rejt-a/ā-*, **rejt-i-* (por. BSW 242: pbsł. **rējta-*; REW II, 524, Borys 416, s.v. *pasożyt*). Należy do rodziny czas. *riečiū*, *riēsti* ‘giąć, wyginać’. Znacz. etym. ‘zaokrąglona część ciała’. Akut prawdopodobnie metatoniczny. Zapoż. bałtyckie w fiń. *reisi* ‘udo, lędzwie’ (LEW 732, Stang 1966, 54). Zob. też ALEW 865, gdzie inne hipotezy etymologiczne. — Drw. *parietē* ‘dolna część krocza’, *rietelis* SD¹ «vdzik» [‘udko’], cps. *drūktārietis*, -ē ‘mający grube uda’ (por. *drūktas*), *ilg(a)riētis*, -ē ‘z długimi nogami – o łosiu’ (przenośnie też o człowieku), *storariētis*, -ē ‘mający grube uda’ (por. *stóras*), *tarpūrietis* ‘międzykrocze’ (por. *tarpu*^o).

riētena 1 p.a., *rietenā* 3 p.a. 1. ‘ropień na opuszcze palca’ (*Rietenā riečia apie nagą piršto* JU ‘Robi się ropień na palcu wokół paznokcia’. *Rietena yra pūslė šviesi ir melsva apie nagą, kuri aptvinsta, apsirieta* JU ‘«Rietena» to jest jasne i sine obrzmienie wokół paznokcia, które wzbiera’; por. syn. *tviegā*), 2. ‘pęto kielbasy’ (drw. wsteczny: *rietē: kelios dešrų rietėlės* ‘kilka pęt kielbasy’; por. *spalģena* ⇒ *spalģē*), 3. ‘pleśniawki, choroba błony śluzowej jamy ustnej, objawiająca się białoszarymi nalotami’ (syn. *pienligē*), 4. bot. ‘widłak, Lycopodium, roślina o płożących się a. wzniesionych pędach’ (syn. *drieka*, *šūndraika*, *pātaisas*), 5. bot. ‘rdest, Polygonum’ (syn. *radastā*, *rusvėnė*), 6. ‘barwinek pospolity, Vinca minor, roślina o pokładających się pędach’ — dewerbalny rzeczownik na -en- od *riečiūos*, *riēstis* m.in. ‘giąć się, wyginać się, zadzierać się, skręcać się’ (zob. *riēsti*).

rieti I, *riēju* (war. *rejū*, *rēju*, *rijū*), *riėjau* (war. *rėjau*) 1. ‘o psach: napadać, obszczekiwać i kąsać’, 2. ‘o ludziach: gderać, strofować, łąać kogo, wymyślać komu, znieważać słowami, lżyć’, *aprieti* DP ‘pokąsać’. Gw. pdg. *rieti*, *rejū*, *rėjau* (prt. oparte na prs.). Refl. *rietis* ‘żreć się, żyć w niezgodzie, klócić się, wymyślać sobie; o psach: oszczekiwać się’, *rejuosi* SD¹ «hadrunkuie; przeczam się» [‘klócić się, spierać się, wadzić się’] (syn. *baruosi*, *vaidinuosi*), *atsirieti*: *Lapė atsireja nu šunies* ‘Lis kąsając broni się przed psem’, *susirieti* ‘posprzeczać się, pokłócić się’ (*Susiriejo anuodu kaip du šunys, o, rodos, taip gerai gyveno* ‘Pożarli się ci dwaj jak dwa psy, a zdawało się, że tak zgodnie żyją’), <susireiu> SD¹ «poswarzam się» (syn. *susibaru*). Odpowiednik łot. *riēt*, *reju*, *rēju* ‘o psach:

szczekać, kąsać', refl. *riētiēs* 'oszczekiwać się nawzajem; kąsać się; klócić się'; nomina: *riēklis, riētekliš*² 'kłótniwy człowiek'; neopwk. *rēj-*: *rējīgs* 'kłótniwy; zgryźliwy, zjadliwy'. Transponat ie. **reġH-/*riH-*, por. **reh₂(i)-* 'wrzeszczeć, ryczeć' w rekonstrukcji LIV² 501. Paralela: *lieti, lejū, lėjau*, łot. *liēt, leju, lēju* (por. Stang 1966, 357). — SZ *rý-C*: *rýdyti* II 'szczuć' (zob.). — SZ *rij-V*: *rijas* 3 os. prs. 'klóci się'. Podstawą tej formacji jest praeteritum refl. **rijos* < **riH-eh₂-*, z *-j-* jako wypełniaczem hiatu laryngalnego (HL 36n., 107). Por. *vijas* gw. 'wije sobie (gniazdo)' ⇐ prt. *vijos* (inf. *výtis*). — Drw. od *rie-C*: *riemenys*, -ū 3 p.a. m.pl. 'kłótnie, awantury, swary' ⇐ *rie-men-* (temat wyodrębniony z pdg. **riemuo*, por. *riemuõ* jako wariant do *rēmuõ, rēmuo* 'zgaga'); neoosn. *riem-* : *riemeniūs* 'kłótnia', *riemestis*, -čio ts.; *rietenos* f.pl. 'kłótnie' (por. neosuf. *-ten-* w *ūitena*), war. *rietiēnēs*. — Neopwk. *riej-* (⇐ *riēju*): *riejenos* f.pl. 'kłótnie', *riejestys* lub *riejesčiai* ts., *riejimas* 'kłótnia', *riejūnas* 'człowiek kłótniwy, swarliwy' (por. *ryjūnas* ⇐ *ryjū*). — Neopwk. *rej-* (⇐ *rejū*): *rējestys* 'kłótnie'. — Neoapofoniczny SP/SO *raj-V* (⇐ *rij-V*): *rajā* 'zgraja psów' (*Ans prisitiekė ciela rają šunų* JU 'On przybrał sobie całą zgraję psów'). — SP/SO *rai-C*: łot. *raĩdīt* 'szczuć, podburzać' (por. *rýdyti* II).

rieti II, *riēju* (war. *rejū*), *riėjau* 'układać w stos szczapy drewna lub kawałki torfu do suszenia'. Gwarowe prs. *rejū* przemawia za przynależnością do grupy *lejū, grejū* i *šlejū* (por. Stang 1966, 357). Etymon nieustalony. Transponat ie. **reġH-/*riH-*. ALEW 865: pwk. pie. **h₂reġH-* 'porządkować, ordnen' (do gr. ἀριθμός m. 'liczba', νήπιτος 'niezliczony, ogromny'). — Drw. *rieklē* a. *rieklē* 1. 'stos drewna' (por. sufiks w *gerklē, pinklēs, žūklē*), często pl.t. np. *Suriek medžius į riekles* 'Złóż drewno w stos'. *Pikrovė malkų kelias riekles* 'Ustawił/ulożył kilka stosów drewna'. *Eikit malkos rieklēn dēt* 'Idźcie składać drewno w stos', 2. 'piętro, poddasze' (m.in. BRB), 3. 'otwór, drzwi w poddaszu', *rieklēs* f.pl. 'stawiane przy piecu lub podwieszane u powały żerdzie do suszenia ubrań lub drewna' (por. LEW 728), *riesmē* 'jednorazowe załadowanie pieca drewnem', syn. *iesmē* (neosufiks jak w *eismē, ūksmē*), *rietuvē* 'stos narąbanego drewna' (*Aš skaldysiu, o tu dēk rietuvēn* 'Ja będę rąbał, a ty składaj w stos'), też 'stos książek; wiązanka obwarzanków'. — Niejasny jest monoftong *ē* w war. *rēkliai* m.pl.: *Tie rēkliai į pirtį rundai apie sienas stovi* 'Te przepłoty stoją w suszarni w koło przy ścianach'. Może neoapofonia *ē* ⇐ *ie*, por. *rētas* ob. *parietē*; *gvēžtis* ob. *gviēžtis*. — Do *rieklēs* w znac. 'piętro, poddasze' nawiązuje stpr. *riclis* EV 'strych, poddasze, Suller [Söller, Dachboden]', lekcja [rīklis]? — SO *rai-*: *raidyti* 'ładować drewno do pieca' (zob.).

rievē 4 p.a. 'pojedynczy słoć na poprzecznym przekroju drewna'. SD: *rievē medžio* «flader» (zob. s.v. *rētas*), *turīs rieves* «fladrowaty», *rievės turīs savim, išsiūtas* «haftowany». Odpowiednik łot. *riēva, riēve* 'szczelina, szpara; zagłębienie, zmarszczka, fałda, bruzda; szrama, blizna, rysa w drzewie; czeczota, drewno o charakterystycznym rysunku słojów'. Por. suf. *-vē-* w *virvē, gleivēs* (Ambrazas 1993, § 163). — Alternant na SO: *raivē* 'słoć w drewnie; pręga, pasmo; szczelina, pęknięcie w ziemi'. — Alternant na SZ: łot. *rīve, rīva* 'ein erhöhter Streifen', *rīva* 'eine linienartig eingedrückte Vertiefung auf einer glatten Fläche' (ME III, 541, z uwagą «Zu rievā?»). Bez dobrej etymologii, zob. LEW 691n. (s.v. *raivē*). EWD 1077, s.v. *Rain* łączy z jednej strony z germańską nazwą 'miedzy' (stwn. *rein*^o, śrwn. *rein*, stisl. *reina(a)*), z drugiej strony ze śrir. *rōen* 'droga; łańcuch górski', bret. *run* 'wzniesienie, wzgórze' oraz łac. *rīma* 'szpara, rysa, szczelina' (co jednak, zdaniem de Vaana 523n., jest etymologicznie niejasne). — Vb. denom. *rievēti* 'robić słoje, wzory; haftować, wyszywać', *rievēju* SD «haftuię» (syn. *ižsiuvu*), ⇒ SD: *rievėjimas* «haftowanie», *rievėtas* 1. «fladrowaty» (syn. *turīs rieves*), 2. «haftowany» (syn. *rievės turīs savim, išsiūtas*), *ižrievėtas daiktas* SD «haftowanie, haftowanego co» (syn. *ižsiūtas daiktas*), *rievėtinis* «haftarski» (syn. *ižsiūtas*), *rievėtojas* «haftarz». — Neoapofonia *ie* ⇒ *ei*: *reivē* 4 p.a. 'słoć drzewa'. Paralele: *deivē* ob. *diēvas*; *peīlis* ob. *pielā*; *spēigas* ob. *spīegas*.

riēzvas, -à 4 p.a. gw. 'szybki, energiczny; odważny; świeży' — zapoż. z ros. *рэзвы*, pol. *rzeźwy* 'dziarski, żwawy, żywy, ruchliwy; świeży, orzeźwiający' (MSJP).

riġzti, prs. *rỹzga* (**riġza*, war. *riñzga*; *rỹzta* < **rygz-sta*), prt. *riġgo* 1. 'czepiać się ubrania (o uczepie, ostach); przywierać do palców (o cieście)', 2. 'plątać się, wikłać się (o niciach)', 3. 'leżeć w stanie rozwichrzonym, splątany (o zbożu)', 4. 'rozłazić się, strzępić się', 5. 'przypadać do nóg (o psie)', 6. *Niekas jam jau nerỹzga* 'Nic go już nie obchodzi'. Cps. *irĩgztĩ* 'wetknąć (nić do kłębka)', *išrĩgztĩ* 'wylec – o zbożu', *prĩrĩgztĩ* 'przyczepić się; wyrosnąć w obfitości', *surĩgztĩ* 'splątać; wylec i połamać się – o łodygach; mieszać się, rozstroić się' — inchoativum z infiksem nosowym i SZ *rizg-* ← *rezg-*, zob. *rēgztĩ*. — Drw. *surĩzgēs* 'splątany', *rizgūs* 'zaplątany, uwikłany'. — Neoapofonia *rizg-* ⇒ *raizg-*: *raizgỹti* (zob.). — N.m. *Rizgiaĩ*, *Rizgónys* 2x, *Rizgúnai*.

rýkamas 1 p. gw. 'płocha, wąska drabinka w warsztacie tkackim, przez której szczebelki przeprowadza się nici, aby się nie plątały (*Par rýkamą riečia audimą* 'Przy pomocy «rykamas» nawija się nici na osnowę'. *Mes ir be to rýkamo apseinam; tas tik prūsų bobų išmislas* 'My nawet bez «rykamas» sobie radzimy, to tylko wynalazek pruskich bab') — z uproszczenia geminaty w **ryk.kamas*, to z asymilacji w złożeniu **ryt-kamas*, które oddawało nwn. *Riet-kamm* m. (por. pol. gw. *rytka*, *rytki* z tegoż źródła). Brak w GL i LEW. Por. akut w zapoż. *ýpas*, *pýpkē* i *týnē*. NB. W GJL II, § 276 *rýkamas* przez niedopatrzienie figuruje jako przykład wyrazu z suf. -am-. — War. *rietkà*, *riētkas*, *rietkas*, też pl.t. *riētkai*, *riētkēs*, *riētkos* są derywatami od neoosn. **riet-k-*, pochodzącej z metanalizy złożenia **riet-kamas* (por. *piet-vējys* ⇒ *pietv-ýs*). Osobliwe jest *riētk-umas*, por. *Laikyk tiesiai riētkumą, kad siūlai lygiai susiriestų ant veleno*.

rýkas 2, 4 p.a. stlit., gw. 1. 'naczynie kuchenne, statek' (*auksinykas padaro kokį ryką gražų* DP 396₂₆ 'złotnik uczyni jaki statek piękny'), 2. 'narzędzie, przyrząd, instrument; oręż żołnierza; żagiel', 3. przen. 'penis; cunnus'. Pl. *rýkai* 1. 'naczynia kuchenne' (*Mano visi rýkai geri: rendelis, bliūdas, trikojis, skaurada* 'Wszystkie moje naczynia (statki) są dobre: rondel, miska, trójnog, patelnia'), 2. 'sprzęty domowe', 3. 'narzędzia rzemieślnika', 4. 'dobro ruchome' (*Rykai panešami*). Odpowiednik łot. *rīks* 'przyrząd, narzędzie rzemieślnika', *kara rīki* 'oręż', *laivas rīki* 'wyposażenie żeglarskie łodzi', *rīki* 'uprzęż końska; sprzęty domowe' (ME III, 537). Etymologia niepewna. Na gruncie apofonicznym rozważano powiązanie z *reikà* 'potrzeba', *reikēti* 'być potrzebnym', por. LEW 733, ALEW 865. Z drugiej strony Mažiulis (PKEŻ 4, 21n.) powrócił do porównania *rýkas* z *rykauti* DP 'rządzić' i rodziną stpr. *rickawie* 'rządzi', *rickaūsnan* 'rząd, rządzenie'. Ponieważ jednak rozwój znaczeniowy 'narzędzie' ⇒ 'rządzić' nie jest całkiem oczywisty, nasuwa się pytanie, czy nie należałoby *rykauti* traktować jako zapożyczenia ze stpr. **rīkauti*⁵⁶⁷. — Drw. *rykūnē* (zob.).

rikē I 2 p.a. 1. 'rząd snopów, zwł. podłużna kopa opartych o siebie snopów, od dwunastu do dwudziestu' (*Paprūsėj rikēs turi po dvidešimt pėdų, mes statom tik iš dvylikos* 'Przy granicy z Prusami «rikēs» mają po dwadzieścia snopów, a my stawiamy tylko z dwunastu'), 2. 'sterta snopów przygotowana do przewozu'. Z innym tematem: *rikià* 4 p.a. 1. 'szereg', 2. 'porządek' (m.in. DP; pominięte w ALEW). Vb. denom. *rikiūoti* 'ustawiać w sze-

⁵⁶⁷ Stpr. czasownik jest umotywowany obecnością rzecz. *rikijs* 'pan, Herr', *rikis* EV ts. (*Rickies* GRG 9 «Herre», *Ryckie* GRF 11 «Dominus») oraz *rijs* 'państwo, Reich' (por. Trautmann 1910, 415, PKEŻ 4, 21n., LAV 306). Z kolei rzecz. *rikijs* uchodzi za zapożyczenie z goc. *reiks* 'władca' (zob. Trautmann, l.c.), natomiast na gruncie germańskim **rīk-* jest pożyczką z celtyckiego, por. stir. *rí* 'król' (Casaretto 2004, 46). Inaczej Būga, RR II, 86, przyp. 1, który uważał *rykauti* b.z.a. za rodzimy czasownik. — NB. Używane przez Dowkonta wyrazy *rykys* 'król' i *rykē* 'królestwo' nie są oryginałami. Są to zlitewszczone formy odpowiedników staropruskich. Widocznie autor zaczerpnął je z dzieła G.H.F. Nesselmann *Die sprache der alten Preußen an ihrer überresten erläutert*, Berlin 1845 (zob. Būga, RR II, 85, przyp. 1).

regu, szeregować; porządkować' (⇒ *rikiuōtē* 'rząd, szereg, szyk'). Nie ma dobrej etymologii. LEW 733 odsyła do *rýkas* (zob.), które samo jest niejasne. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *ryka* 'sterta zestawionych snopów skoszonego zboża na polu, mendel' (Zdancewicz 347).

rikē II 2 p.a., *rikis* 2 p.a. gw. 'żerdź, tyka' — zapoż. z prus.-niem. *rick* 'żerdź w płocie; długa żerdź', dn. *rick* 'długa cienka żerdź' (GL 111, Čepienė 109, 116). Stąd też łot. *riķi* m.pl. 'ogrodzenie, płot z poprzecznie ułożonych żerdzi' (LEW 734).

rikšioti, *rikšioju*, *rikšiojau* gw. 'o dziecku: chodzić, biegać' (*Tas vaikas rikšio[ja] visą laiką paskuo savo tėvo*), *rikšinti* 'chodzić drobnym krokiem' — czasowniki na -io-, -in- od wykrz. *rikš ⇐ *rik. Por. 1° *riki* o chodzie kulawego (*Riki riki eit krypuodamas*), 2° *rāp* o powolnym chodzie ob. *rāpš* o wspinaniu się. — Postverbalia: *rikšas*, -ā 'z trudem chodzący', *rikšis*, -ē 'kto chodzi drobnym krokiem'.

rýkštē 1 p.a., *rykštē* 4 p.a. 1. 'cienka gałązka bez liści, różga, witka', stlit. 'róždźka', 2. 'chłostanie różgą' (war. *raikštē* LzŽ), 3. przen. 'kara boska, bicz boży; nieszczęście', 4. 'pręt mierniczy; miara pola', 5. 'piętnastu uczestników żywego różańca', *dangaūs rýkštē* 'kometa', *diėvo rýkštē* 'tęcza', *oro rýkštē* ts., *vėlnio rýkštē* 'gałązki drzewa, które zrosły się w miotłę'. DP *rýkštē* 'rozga, roszczka', SD¹ «rozga», SD «bijak u cep» (syn. *kultuvė, spragilinė*), *lazda arba rykštē ipjaustyta* SD «karbową laską» ['kij z nacięciami (karbami) jako pomoc w rachowaniu'], *dirželiai, kuriais plakasi, rykštės, šniūreliai* SD «dyscyplina, którą się biczują», *plaku rykštėmis* SD «siekę kogo rozgą». Z innymi tematami: *rýkščia* 'różga, witka', *rykštis* (3 p.a.) a. *rýkštis*, -ies f. Odpowiedniki łot. *riste*² (stłot. *rihste*) ob. *rikste* 'różga' z jednej strony i stpr. *riste* EV 'wić, różga, Rute' z drugiej strony przemawiają za wywodem *rýkštē* z *ryštē, mianowicie przy założeniu insercji *k* przed grupę *št* (por. *šeikšti* < *šeišti; *perkšėti* < *perštėti*). Praforma *ryštē (por. *ryštē* a. *ryštē* ZTŽ) może być refleksem *ryž-tē, tj. dewerbalnego drw. na SZ *ryž-* od *rēž-* 'rznąć, kroić', zob. *rēžti, rýžti*. Paralele apofoniczne: *plėšti* : *plyšti*; *brėžti* : *brýžis*; *atlēgti* : *atlygti*. Znacz. etym. 'to, co urznieto' ⇒ 'różga, pręt'. O innej możliwości objaśnienia wyrazu *rýkštē* wspomniano s.v. *rėkšti*. Zob. też Gliwa, ALL LVII, 2007, 1–15. — Drw. *rykštėlė* 'rózeczka', DP 'roszczka', *rykštėnas* 'kosz z wikliny do połowu ryb, węcierz' (war. *rýkštena, rýkštinas, rýkštine*), *rykštýnas* 'miejsce porośnięte rozmaitymi krzakami', *rýkštine* 1. 'różga, witka', 2. bot. 'pigwowiec japoński, Cydonia japonica', *rýkštininkas* 'ten, kto wycina krzewy wierzbowe na wiklinę; ten, kto wymierza karę chłosty', *rykštínis* 'różga; uderzenie różgą'. Cps. *rykštagalis* 'krótka różga' (por. *gālas*), *rykštāplakis* przest. 'ten, kto wymierza karę chłosty' (por. *plākti*), *šakalrýkštės* (zob. *šakalys*), *šliotrykštē* 'różga do miotły' (por. *šliota*). Vb. denom. *rykščiūoti* 'chłostać różgą', *rykščiotis* refl. 'o szybie podczas mrozu: pokrywać się lodowym wzorem przypominającym bezlistną gałązkę'. — N.rz. *Rykštýnas, Rykštýnė*.

rýkšti I, *rýkšta, rýško* 'pruć się, rwać się, strzepić się', por. *Audeklas pradėjo rykšti*, t.y. *gijos iš kraštų audeklo, kur atkirpai, o neapsiūlėjai, irsta* JU 'Tkanina zaczęła się pruć, tj. nici z brzegu tkaniny, gdzie uciąłeś, a nie zaobrębiłeś, rozłaza się'. *Drabužio rankoves atriečia, kad neišrykštų* 'Zakasuje rękawy ubrania, żeby się nie wystrzepiły'. *Šliota rýkšta, išryško* 'Miotła się zużywa, zużyła'. Podstawą tego pdg. jest forma prs. *rýkšta*, z której przez reanalizę *rykš-ta* wyodrębniono neopwk. *rykš-C* (⇒ *ryšk-V*). Prs. *rýkšta* zawiera wstawne *k* przed zbitką *št*, więc pochodzi z plit. *ryšta. Z kolei *ryšta wywodzi się z *rįšta (denazalizacja), powstałego z *rįš.šta (degeminacja) < plit. *rinš-sta, czyli z prs. na -sta-, które odnowiło starszą formację infigowaną *rinša od *riš-, SZ do *rejš- < pie. *(h₁)rejk- 'rwać, drzeć, łamać' (LIV² 504), por. gr. ἐρείκω 'rozdzierać, przeszywać (włócznią); rozcierać, tłuc'. LIV² nie wymienił litewskiego comparandum. Akut wtórny, uwarunkowany sufigowaniem -sta- w formie prs. typu set, por. np. *dýgsta* przy *dýgti*. Akutowane *y* z *į tkwi również w prs. *klýsta, lýsta* i *trykšta*. — Do *rýkšti* 'rwać się' może ewentualnie należeć sb.

rykštē ‘gałązka bez liści, różga, witka’ < *rykš-tē (zob.).

rykšti II, *rykšta*, *ryško* ‘stawać się widocznym, ukazywać się’, *išrykšti* ‘o paku: rozkrywać się, rozwijać się, pękać’, DP ‘wyniknąć, wynurzyć się, objawić się, okazać się’ (*tiesa išryško išg’ žemės* DP 337 ‘prawda wyniknęła z ziemi’), *parykšti* ‘ukazać się, pojawić się’, *užrykšti* DP ‘wychodzić; okazać się, ukazać się’. Morfem *ryšk-V/rykš-C* jest neopierwiastkiem wyodrębnionym z formy prs. *rykšta* drogą metanalizy *rykš-ta*. Chodzi tu o kontynuację formy *rikšta < *rikš.sta < *rinkš-sta, gdzie suf. -sta- odnowił starsze *ri-n-ška, prs. infigowane od *rišk-, SZ do pwk. *reišk-*, por. *reikšti* m.in. ‘wyrażać, przedstawiać co’. Rozwój paralelny do opisanego wytworzył takie formy, jak *trykšta* (*trykšti* ob. *trikšti*); *skýsta* (*skysti* ob. *skisti*); *trūksta* (*trūkti* ob. *trukti*). Inne neopierwiastki z samogłoską y < i to *klýst-*, *sklýst-* i *lýst-*. Ogólnikowo LEW 714 i ALEW 865: «Schwundstufige Bildung zu *reikšti*». — Według nowej etymologizacji Ostrowskiego (Balt XXXIX:2, 2004, 196) czas. *reikšti* ma być innowacyjnym causativum na SP/SE, opartym na neopwk. *rykš-*. Zamiast formuły *rykšta* < *rykš-sta autor proponuje analizę *ry-k-šta* (insercja k) < *ryšta < *ryž-sta, gdzie *ryž- (zob. *ryžti*) jest st. zanikowym do *rēž-* jak w *rēžti* ‘rznąć, kroić, rozcinać’; wychodzi on od vb. cps. *išrykšti* DP m.in. ‘wyniknąć, objawić się’ i wywodzi to znaczenie z pierwotnego ‘wyrzynać się, np. o zębach dziecka’. Można do tego dodać pol. *wyrazić* ‘oddać, objawić słowami’ i ros. *выразиться* ‘uwidocznić się, przejawiać się’, gdzie °raz° (*raziti ⇐ *rēzati) jest etymologicznie spokrewnione z lit. *rēžti*. — Drw. *ryškėti*, -ja, -jo ‘stawać się widocznym, uwidaczniać się’, *rỹškinti* ‘czynić jasnym, zrozumiałym, wyjaśniać; wywoływać błonę fotograficzną’, *išrỹškinti* ‘ujawnić, uwydatnić’, *parỹškinti* ‘uczynić wyraźniejszym, uwypuklić’. Nomen: *ryškùs* ‘wyraźny’, *rỹškiai* adv. ‘wyraźnie’.

rikti I, *rinkù*, *rikaũ*: *atrikti* ‘odkrzyknąć’, *surikti* ‘krzyknąć, zakrzyknąć, zawołać’, *užrikti* ‘skrzyczeć kogo, zbesztać, złajać; głośno zaśpiewać’. Formacja inchoatywna z prs. infigowanym i SZ *rik-* ⇐ *rek-*, zob. *rèkti*, *rēkti*. Forma SZ *rik-* jest analogiczna do SP *rek-*. Stoi na miejscu refleksu fonetycznego *irk- (pie. *rk- ⇐ *rek-). Zob. paralele s.v. *bristi*. — Drw. *rikdyti* caus. ‘zmuszać do krzyku; doprowadzać do płaczu’. Nomina: *riklùs* ‘mający głos mocny, dźwięczny, rozlegający się daleko, donośny’, *rikšmas* ‘krzyk, wołanie’, wykrz. *rikt*, *rykt* o krzyku. — Nawiązanie słowiańskie w scs. *řici* ipv. ‘powiedz’, stpol. *rcy* ts. Dalej por. prs. stczes. *řku* do *řeci*, strus. *rku* do *reči* (BSW 243). Prs. na -nq-, *rīknq (czes. *zařknouti* ‘zakląć, zacczarować’, gw. *pořknút* ‘pomówić, obwinić’) tak się ma do lit. prs. infigowanego *rinkù* jak scs. *sũxnq* ‘schnę’ (*sus-nō) do lit. *sunsù* oraz jak psł. *brīdnq (pol. *brnę*) do lit. *brindù*. — WSZ *ryk-*: *rykauti* a. *rykauti* ‘pokrzykiwać, nawoływać’. Nawiązanie pierwiastkowe w scs. *naricati* ‘nazywać, nadawać imię, wzywać, oznaczać, ustanawiać’ (*naricajemũ* ‘rzeczony, wymieniony, [tak] zwany’), *priricati* ‘dodawać (słowami), dopowiadać’, < psł. *rikati.

rikti II, *rinkù*, *rikaũ* (z prvb. *ap-*, *pa-*, *su-*) 1. ‘mylić się (przy liczeniu, w modlitwie), płątać się’, 2. ‘kończyć się, rozpadać się (o małżeństwie, przyjaźni)’, *parikti* ‘zrobić błąd; pobłądzić’, *surikti* ‘pomylić się; zepsuć się, rozstroić się’. Refl. *apsirikti* ‘omylić się, źle coś zrobić’, *apsirinku* SD¹ «omyłam się» (syn. *apsiviliu*). Tu też *įrikti*, *įriksta*, *įriko* 1. ‘wpaść w niesubordynację, rozpuścić się, rozswawolić się’ (*Ale inrikęs tavo vaikas, teip neklauso* ‘Ależ to twoje dziecko jest rozpuszczone, w ogóle nie słucha’), 2. ‘rozzłościć się’ (*Žmonės teip inrikę, kad brolis brolio neapkenčia* ‘Ludzie są tak zwaśnieni, że brat brata nie cierpi’). Bez dobrego objaśnienia. Porównywano z pwk. *riek-/raik-* jak w *riēkti*, *raikyti* ‘kroić’ (LEW 734). — Może raczej do *trikti*, *trinkù* m.in. ‘mylić się, zbijać się z tropu; rozstrajać się’, mianowicie przy założeniu resegmentacji złożenia: *at-trikti* ⇒ *at-rikti*. Por. wypadek odwrotny: *at-ribóti* ⇒ *at-tribóti* (s.v. *ribà*). — Drw. *rikdyti* caus. ‘wprowadzać w błąd, mylić, przeszkadzać, rozstrajać’ (brak SO, podobnie jak w wypadku *likdyti*, *migdyti*), *rikinti* caus.

‘omylać, przeszkadzać przy liczeniu’ (war. *rikýti*, -*aũ*), *aprikinti*: *aprikinu* SD «omyłam kogo» (syn. *apviliu*), *parikinti* DP ‘przeszkadzać, mylić’, *parikinu* SD «zamylałam komu». Nomina: *apriktinas* DP ‘omylny’, *parikimas* SD «zmylenie», *rikẽ* ‘błąd w tkaniu, w robieniu na drutach’, *riklũs* ‘zawiły, zagmatwany; łatwy do pomylenia; błędny, mylny’ (adv. *rikliai kalbėti* CGL ‘nieskładnie mówić’), *riklius* ‘błąd, pomyłka’, *riktas* ts., *rikũs* ‘riklus’, SD *rikus* «omylny» (syn. *klaidus*).

rykũnẽ 2 p.a. 1. hist. ‘ochmistrzyni na dworze magnackim, klucznica, szafarka’, 2. stlit. BRB ‘kochanka, nałożnica’ (syn. *prijarka*). Z obocznym sufiksem: SD <rikunia>, czyt. *rykũnia* lub *rykũnija* «dworka» [‘kobieta doglądająca gospodarstwa na folwarku, gospodyni folwarczna, klucznica’, SPXVI]. Dwuznaczne: 1° może być drw. denominalnym: *ryk-ũn-* od *rỹkai* m.pl. ‘naczynia kuchenne; sprzęty domowe; dobro ruchome; narzędzia rzemieślnika’ (zob. *rỹkas*); znacz. etym. ‘kto zarządza gospodarstwem domowym, dobrem ruchomym’, 2° może być drw. od pwk. werbalnego *ryk-*, który widać w *rykáuti* stlit. ‘rządzić, zarządzać’ (zob. *rỹkas*); znacz. etym. ‘osoba czymś zarządzająca’. Brak w LEW i ALEW. — Zapoż. litewskie w stbłr. *rykunja*, błr. przest. *rykũnja* ‘doglądająca bydła, skotarka’, ros. smol. *rỹkajnica* ‘dojarka’ (*Prišli rỹkajnicy karoũ daitũ*, Dobrovol’skij 805), pol. *rykunia* hist. XVI w. ‘kobieta doglądająca gospodarstwa na folwarku’. Zob. też Laučjute 21; brak w ĖSBM.

rikur I ptk. gw. ‘oto’ (*Rikur gervẽs skrenda* ‘Oto lecą żurawie’. *Rikur matosi ir bokštai* ‘Oto i wieże nawet widać’). War. *rikui*, *rỹkui*. Niejasne. Por. syn. *aurẽ*, *antai*.

rikur II adv. gw. ‘tam’ (*Kur padėjai?* – *Rikur* ‘Gdzie położyłeś? – Tam’). Niejasne. Pewnie złożenie z *kuĩ* ‘gdzie? dokąd?’ (zob.), ale I człon ciemny.

rymà, *rimà* 4 p.a. gw. ‘katar’ — zapoż. z pol. XVI-XVIII w. *ryma* ‘katar’, co jest czechizmem (dziś gw. śląskie). Por. czes. *rýma* ‘katar’ ⇐ fr. *rhume* ⇐ łac. *rheuma*, -*atis* n. ‘nieżyt, przeziębienie’ ⇐ ῥεῦμα, -ατος n. ‘prąd, strumień’, jako termin medyczny: ‘wyciek, katar’ (por. Rejzek 552). Według Bańkowskiego III:1, 207: «Forma czesko-polska jakimś skrzyżowaniem formy łc. med. z fr. med.». Rodzimym odpowiednikiem to *slogà* (s.v. *slógti*).

rỹmas 2 p.a. przest., gw. ‘rzemień, pas skórzany’ — zapoż. z prus.-niem. *rĩme*, por. nwn. *Riemen* m. (GL 111, LEW 735). Pl. *rỹmai* ‘uprząż’. — Drw. *rymininkas* ‘rymarz’ (m.in. LEX, CGL ‘Riemer’). Osobno zob. *rimorius*.

rỹmis, -*io* 2 p.a. przest. ‘posąg, statua’ (Miežinis), ‘pomnik nagrobny’ (*Rymius stato ant kapo* «‘Rymius» stawiają na grobie’). Zupełnie odosobnione. Figurująca w NDŽ, s.v. *rỹmis* definicja ‘Heiligenskulptur (mit aufgestütztem Kopf’, tj. ‘figura święta z głową ręką podpartą’, prowadzi do wniosku, że chodzi tu o sb. postverbale od *rýmoti* a. *rymóti* ‘stać lub siedzieć z podpartą rękami głową i dumać’ (zob. s.v. *rimti*). Būga, RR I, 145 rekonstruował swego czasu *ryd-mja- ‘posąg wyrzeźbiony w drewnie’ w nawiązaniu do stang. *wrītan* ‘żłobić, rzeźbić; pisać’ (ang. *to write*); formant *-mja- budzi jednak wątpliwości.

rimorius, -*iaus* 1 p.a. przest., gw. ‘rymarz, rzemieślnik wytwarzający wyroby ze skóry (z wyjątkiem butów), szyjący uprząż końską, siodła, pasy itp.’ (*Eisiu ryt pas rimoriũ, kad šorus pasiũtũ* ‘Pójdę jutro do rymarza, żeby [mi] uszył szory’) — zapoż. ze stbłr. *rimarũ* (*remarũ*) ob. *rimarũ*, *rymarũ*, błr. *rýmar* (⇐ stpol. *rymarz* ob. *rymar*, *rymer* ⇐ śrwn. *Riemer* m., WDLP, s.v. *rymarz*). Z innym tematem: *rimoris* 1 p.a. Zob. też *rymas*. — Drw. *rimorỹstẽ* ‘rzemiosło rymarskie’ (kalka z pol. *rymarstwo*).

rimti, *rimstu*, *rimaũ* 1. ‘uspokajać się, przestawać się ruszać’, 2. ‘ustawać (o zgiełku, hałasie), cichnąć’, 3. ‘lubieć gdzieś żyć, przebywać, gnieździć się (o zwierzętach, rybach, pszczołach)’, 4. ‘wytrzymywać gdzieś’, *nerĩmti* ‘niepokoić się’, *nerimstu* SD «tesknię sobie» [‘utyskiwać, skarżyć się’]. Cps. *aprimti* ‘uspokoić się’, też ‘ocieplić się (o pogodzie)’, DP

‘odpoczywać’ *nurimti* ‘ucichnąć, uspokoić się; ustać (o bólu)’, SD *nurimsta* «ucicha» (syn. *nutilsta*), *nenurimstamai* adv. ‘bez ustanku’ (*Vaikas nenurimstamai verkia* ‘Dziecko nieustannie płacze’), *surimti* m.in. ‘zagrzać się (o wodzie)’. Odpowiednik łot. *riņt*, *rimstu*, *rimu* ‘uspokajać się, zadowalać się; przestawać, milknąć; zagrzać się (o wodzie)’. Formacja inchoatywna z suf. *-sta-* i SZ *rim-* ← *rem-*, zob. *reņti*. Pie. **h₁rm-* ← **h₁rem-* ‘ruhig werden’ (LIV² 252, ALEW 841, 865n.). Akut wzorowany na praesentiach z suf. *-sta-*, tworzonych od pwk. sełowych (por. *gimstu*, *mirštu*, *virksu*). — Drw. *rimdyti* ‘uspokajać’, *rimóti*: *nerimóti* ‘być niespokojnym, niepokoić się’. — Neopwk. *rimst-* (← prs. *rimstu*): *nerimstauti* DP ‘tesknić sobie’ [‘nudzić się’], *rimstyti*: *įrimstyti* intr. ‘uspokoić się’, *nurimstyti* tr. ‘uspokoić kogo’ (za uogólnieniem SZ *rim-* kosztem SO *ram-* przemawia porównanie z łot. *ramstīt* ‘uspokajać kogo’, refl. *rāmstītiēs₂* ‘uspokajać się, cichnąć’). Nomina: *rimstūs* ‘spokojny’ (⇒ *rimščiai* ‘spokojnie’), *parimstis* ‘poręcz’ (syn. *paraņstis*). — Zapoż. litewskie w błr. pot. *urýmscicca* ‘uspokoić się’ (Urbutis, *Balt V*:2, 1969, 150 = Urbutis 2009, 383n.). — Nomina od *rim-*: *aprimai* m.pl. ‘drużbowie panny młodej, którzy po weselu pozostawali przy niej przez jeden dzień i pocieszali po rozstaniu z najbliższymi’ (syn. *apmaldaĩ*), *neniurima* c. ‘człowiek niespokojny, ciągle będący w ruchu’ (syn. *neniurama*), *nenurimastis* SD «niepokoy» [‘zamieszki, wojna’], *nerimastis* SD «teskność & tesknica», *nerimstančiai* adv.: SD <nerimstunciey> «teskliwie» [‘z niepokojem’], *nurimimas* SD¹ «spokoyność», *rimša* c. ‘człowiek cichy, spokojny’, nazw. *Rimša*, *Riņšas*, *Rimšēlis* (⇒ vb. denom. *rimšyti*, *-iju*, *-ijau* ‘powstrzymywać, uspokajać’), *rimastis* LZŽ ‘niepokój’, *rimtas* a. *riņtas* ‘poważny, nielekkomyślny, odpowiedzialny; pewnie stojący (o stole), mocny, trwały (o drewnie)’, *rimtai* adv. ‘poważnie, serio’, *rimtis* f. ‘spokój’. — Nomina od SZ *rum-* wymieniono s.v. *reņti*. — Neoosn. *rimt-* (← *rimtas*): *rimtáuti* ‘udawać poważnego’, *rimtėti*, *-ju*, *-jau* ‘poważnieć, stawać się poważnym’, *rimtėiva* c. ‘ktoś poważny a. udający poważnego’ (por. *piktėiva*), *rimtýbė* ‘powaga’, *rimtuōlis* ‘ktoś zbyt poważny, waśniak’. — WSZ *rym-*: *rýmoti* a. *rýmóti* ‘stać lub siedzieć z podpartą rękami głową i dumać’ (dur.-intens. typu *dýroti*, *kýboti*, *stýroti*), przen. DP *rýmot* ‘wspierać się (na wierze, o Kościele)’. Rzadszy war. *ryméti*, *rýmiu* (*-ėju*), *-ėjau*, por. *Ko teip rými, sesutele, ant baltų rankelių?* ‘Co tak dumas, siostrzyczko, wsparta na białych rączkach?’. Zob. też *rýmis*.

rynà 4, 2 p.a. stlit., gw. ‘rynna, rynna przy okapie dachu’ — zapoż. ze stbłr. *rina*, *rinna* (war. *ryna*, *rynva*) ← pol. *rynna* (← śrwn. *rinne* f.). War. *ryně*. Por. SLA 190, LEW 735, ALEW 866, POLŽ 561. — War. *rinà* ← prus.-niem. *rine* (GL 111n.). N.rz. *Rynà*, *Rynėlė*. Zob. też *rindà* II.

riņčvynis, *-io* 1 p.a. przest. ‘wino reńskie; wino lepszego gatunku’ (m.in. CGL, Doneļajtis) — ze zmiany *riņšvynis* (*n^lš* < *nš*), co zapożyczone z prus.-niem. *rīnscher wīn* (zob. LEW 735, Kabašinskaitė 19). Z obocznym tematem: *riņčvynas* LEX. Decompositum: *riņčiūs* ts. (m.in. u Doneļajtisa). Por. *daĩpis* ← nwn. *Dampfmaschine*; *viĩkelis* ← nwn. *Winkeleisen*. — Insercję *k* widać w *rinkšvynis*, pis. <ringšvynis> b.z.a. (por. gw. *úokšvis* < *úošvis*). — Z kolei war. *riņckas vȳnas* ‘wino reńskie’ i cps. *riņcvynis* NDŽ ‘gekaufter Wein, wino kupione, nieдомowe; Brantwein, wódka’ wskazują na pol. *ryńskie wino* jako źródło, bo sekwencja *-n^ls-* wywodzi się z *-ns-*, *-ńs-* (pominięte w POLŽ).

rindà I 4 p.a. żm. 1. ‘rząd, szereg’ (*Stovi riņdos kareivių* ‘Stoją rzędy żołnierzy’. *Iš rindos imk [kiaušinius]* ‘Bierz [jaja] po kolei’), 2. ‘rząd mendli na polu’ (*Stovi avižienoje penkios riņdos* ‘Stoi pięć rzędów mendli na owsianym polu’) — konkretyzacja nomen actionis na *-ā-* od neopwk. *rind-*, wyodrębnionego z prs. infigowanego **rindū* ← **rid-*, por. łot. *rist*, *riedu* (**rendu*), *ridu* ‘porządkować, układać, ustawiać’ (ME III, 532). Por. lit. *rieti* ‘układać w stos (szczapy drewna)’. — SO *raid-*: *ráidyti* ‘ładować drewno do pieca’ (zob.). Inaczej LEW 735. — Drw. *pariņdziui* adv. ‘po kolei, kolejno’, żm. *pariņdziuo* ts. Vb. denom.

rindótis ‘stawać w szeregu’, *surindóti* ‘uszeregować, uszykować żołnierzy’ (tylko u Dowkonta). — NB. Łot. *riņda*, *rinde* ‘rząd, szereg; zamknięty krąg’ uchodzi za kuronizm lub lituanizm, por. ME III, 527. Vb. denom. *riņdāt*, *riņduôt* ‘porządkować, stawiać na miejsce, ustawiać w szyku’.

rindā II 4, 2 p.a., też pl.t. *riņdos*, -u gw. 1. ‘jasła, żłób na paszę dla bydła’ (*Ipilk ī riņdā avižū* ‘Nasyp owsa do żłobu’), war. m. *rindaĩ*, 2. ‘koryto do pojenia zwierząt’ (*Ipilk ī rindās vandens* ‘Nalej wody do koryta’), 3. ‘wyżłobione z drzewa naczynie do przechowywania pożywienia, np. sera’, 4. *stogo rinda* ‘drewniana rynna przy okapie dachu’ (m.in. BRB i LEX ‘Rinne’) — zapoż. z prus.-niem. *rinde* ‘żłób, jasła’ (GL 111n., SLA 190, LEW 735, ALEW 866). Stąd też stpr. *rindo* EV ‘żłób, Krippe’.

ringartas I p.a. gw. ‘popręg, pas skórzany przytrzymujący siodło’ (*Sujuosk gerai arkli ringartu, kad važiuojant nenutrintų nugaros* ‘Dobrze przepasaj popręg, żeby podczas jazdy nie ocierał końskiego grzbietu’) — zapoż. ze stbłr. *rynkgorť*, *rinkgorť* ⇐ stpol. *ryngort*, *rynkort* (⇐ nwn. *Ring-gurt m., wyraz niezaświadczony; por. *Gurt* m. ‘pas, popręg’; wnioskowane znacz. etym. ‘gurt opasujący w koło [*ringsherum*] cały brzuch koński’, zob. WDLP, s.v. *ryngort*). Inaczej Čepienė 97: wprost z niemieckiego. — Jest też hybryda *jūngartas* ‘pas (rzemień) łączący szyję konia z dyszlem’ < *jung-gartas przez degeminację (por. *jūngti* ‘łączyć’).

ringē 4 p.a., *ringē* 1 p.a., *riņgē* 2 p.a. ‘linia falista, kolista; zygzak; zakręt, skręt’ (war. *riņgis*, syn. *vīngis*), 2. ‘fałda, plisa’ (war. *ringas*), 3. ‘krąg zwiniętej liny; przedmiot zaokrąglony w kształcie’, 4. ‘pręga od bata, szrama, blizna na skórze’ (syn. *rāndas*, *ruņbas*). Z innym tematem: *ringa* c. ‘kto siedzi skulony, zwinięty w kłębek’ — formacja na SZ *ring-* do pb. *reng- < pie. *ureng^h- ‘zwijać, skręcać’ (zob. lit. *reñgti* w zmienionym znaczeniu). — Tu może jeszcze *rindā*, *riņdē* ‘pierścień na rogu krowim; słój przyrostu w poprzecznym przekroju drewna’, o ile grupa *nd* jest wtórna i pochodzi ze zmiany *ng*. — Vb. denom. *ringiūoti* ‘iść, biec zygzakiem; robić fałdy, plisować’, też ‘sieć batem robiąc pręgi’ (*Visas arklys suringiūotas*), *ringiūoti* ‘wić się (o rzeczce), zwijać, skręcać (powróż); śpiewać z modulacją’. — N.rz. *Ringā*, *Riņgē* 11x, *Ringīs* 7x, *Ringuvā*, cps. *Riņgupis* 4x (dosł. ‘wijąca się rzeczka’; stpr. n.jez. *Ringazer*, gdzie II człon odpowiada lit. *ēžeras* ‘jezioro’, zob. AON 142). N.m. *Antringis* (*Añta-ringis), *Parīngiai*, *Riņgiai*, *Ringiai*, *Ringāliai* (*Ring-galiai), *Ūzringis*, *Ūzringuvis*.

rinkā 2 p.a., gen.sg. *riņkos* 1. ‘rynek, plac targowy w środku miasta, targ’ (*Ana išvažiavo su višteliais ant rinkos del pardoso* ‘Pojechała z kurczętami na targ, żeby je sprzedać’), 2. ‘całokształt stosunków handlowo-gospodarczych’ (*vidaūs rinkā* ‘rynek wewnętrzny’, *riņkos kāina* ‘cena rynkowa’) — ze zmianą rodzaju na żeński zapożyczone ze stbłr. *rynokъ*, *rinokъ*, por. błr. *rynak*, -nku (⇐ pol. *rynek*, -nku ⇐ stczes. *rynk*, *ryňk*, śrwn. *rinc*, *ringes* ‘pierścień, ulica okrężna’, por. nwn. *Ring* m.). Łot. *riņķis* ‘rynek’ ⇐ śrdn. *rink*. Zob. Brückner 1887, 126, SLA 190, LEW 736, ALEW 867, POLŽ 562. Tylko w 2. znaczeniu jest dziś w użyciu literackim. W 1. znaczeniu zostało zastąpione przez *turgāvietē*, dosł. ‘plac targowy’ (por. *tuŗgus*). — Rzadszym wariantem jest wsch.-lit. m. *riņkas*, *rinkas* ‘rynek, targ’ (*Nuvēžē ant rīnko meitelī* ‘Zawiózł tucznika na targ’), por. Zs 48.

rinkē 1 p.a., *riņkē* 2 p.a., też m. *rinkis* 1 p.a., *riņkis* 2 p.a. gw. 1. ‘fajerka, jedna z żeliwnych obrączek zamykających otwór w płycie kuchennej’, war. *ringē*, 2. ‘żelazna obrączka u kosy’, 3. ‘koło z paska metalu, obręcz (na kole, na becze)’, war. *ringē*, 4. ‘bransoletka’, 5. *rinkē žmoniū* ‘krąg ludzi’, 6. *rinkē baronkū* ‘wiązanka obwarzanków’ — zapoż. z prus.-niem., śrdn. *rink* ‘obroż, krąg, krążek’, nwn. *Ring* m. (GL 112, LEW 736). — Drw. *ī rinkę* adv. ‘w koło (się kręcić), naokoło (iść), *ī rinkę šikti* a. *ī rinkę varýti* wulg.

‘bardzo się czegoś bać’ (por. *i riņģi* ‘pić w koło z jednego kieliszka’).

riņkis, -io 2 p.a. gw. ‘część stodoły zapełniona zbożem, sianem, słomą’, por. *Lipk ant riņķio, sukišim, sumurdysim dar ir tā vēžimā* ‘Włóż na «rinkis», upchamy jeszcze i ten wóz’ — najprawdopodobniej jest to nomen loci wywodzące się przez konkretyzację z nomen actionis na -ia- od *riņkti* m.in. ‘zbierać do kupy’. Nie wykluczone, że temat na -ia- odnowił tu starszy temat na -i-, por. *grindis* ← *grīsti*; *plūdīs* ← *plūsti* (GJL II, § 65).

riņkti, *renkū* (war. *rinkū*), *rinkaũ* ‘zbierać, zbierać do kupy, gromadzić; pobierać (podatki); wybierać (posłów)’. Cps. *aprinku* SD «obieram co», *dokļ atrinku* SD «pobor odbieram», *parinka* SD «rozbieiraĩ co, rozebrali księgi, etc.», *parinku* SD¹ «rozbieiram» (syn. *mūstau*), SD «poprzątam co» (syn. *pakuopiu*), *parinkt kieno turti iždan visotimēs* SD «konfißkować kogo, zabrać do skarbu, abo na pana», *surinku* SD «gotuię» (syn. *dabinu, priredau*), «gromadzę» (syn. *sukrauju, sugaminu*), «sumuię co, zbieram co». Odpowiednik stpr. *senrīnka* ‘zbiera, gromadzi, sammelt’ < *san-renka. (NB. Łot. *rinkt, rinkstu* a. *rinku, rinku* ‘zbierać’ jest lituanizmem). Pie. **urenk-/urŋk-* (transponat) ← **uer-k-* ‘obracać, kręcić, wić’, por. IEW 1155, LEW 736; ALEW 868 stwierdza brak jasnych związków wewnętrznych. Co do typu pierwiastka por. **ureng-* ‘wykrzywiać’ (scs. *ręgnŋ*), **ureng^h-* ‘zwijać, skręcać’ (lit. *reñgti*), **ureĩk-* ‘obracać, owijać’ (lit. *rišti*). Uproszczenie pie. **ur-* > pbsł. *r-* też w *rėžti*. — Drw. *rinkdinėti: surinkdinėti* iter. ‘zbierać (zioła, pieniądze), zgarniać (zboże w snopy)’, *rinkdyti: aprinkdyti* ‘wyplewić’, *išrinkdyti* ‘wybierać, wydobyć (z dołu), otworzyć (okno), wykupić (wszystko)’, refl. *susirinkdyti* ‘schodzić się, zbierać się, spotykać się’, *rinkinėti* ‘zbierać (jeden po drugim), zrywać jagody, jabłka, orzechy; dziobać, wydziobywać; sprzątać zboże z pola’, *rinkiōti* ‘zbierać, gromadzić’ (por. sufixs w *rānkioti*). Nomina: *aprinkėjas ciesaoriaus* SD «kurfirst» [‘książę świecki lub duchowny w dawnej Rzeszy Niemieckiej, mający prawo obierania cesarza’, SPXVI], *parinkimas turtės nuog visotimēs* SD «konfißkowane rzeczy, grabież», *parinkos* SD «pobierki» [‘ostatki pozbierane, pokłosie’], *rinkėjas* ‘wyborca; zecer’, *rinkimai* m.pl. ‘wybory, głosowanie’, *rinkinys* ‘zbiór, kolekcja; wzór na tkaninie’, *riņkis* (zob.), *rinkiukas* ‘zebrak’, *riņkliava* ‘zbieranie, zbiórka; podatek, opłata wnoszona częścią zmielonego zboża’, hist. ‘danina’ (neosuf. -liava, por. *mēzliava, mēšliava*), *sqrinkis*: SD <surinkis> «zbiór», *surinktė* SD «zbierania» [‘zbiórka’]. Cps. *varparinktė* SD «kłosow zbieranie, pokłosie, pograbianie po żeńcach» (syn. *varpu rinkimas*), por. *vārpa; vynrinkė* BRB ‘zbiór winogron, Weinernte’ (por. *vynas*). — SO *rank-: rankà* (zob.), *rānkioti* (zob.).

riņtis, -čio 2 p.a., *rintis* 1 p.a., *rintys* 4 p.a., też f. *rintis*, -iēs 4 p.a. 1. ‘nacięcie, karb’, 2. ‘pierścień narastający każdego roku na rogu krowim’ (syn. *raņtis, rāntas, rāndas, rindā*), też pl.t. *riņčiai, rinčiai*, 3. ‘słój rocznego przyrostu drzewa’, 4. ‘fałda, zmarszczka’, 5. ‘plasterek kielbasy; dzwonko ryby’, 6. ‘oznaczony czas; pora posiłku’ (*Tam riņčiui neužteks duonos* ‘Do tego czasu [terminu] chleba nie wystarczy’). Analiza: *rint-i-*, dewerbalny drw. na -i- na SZ do *rent-/rant-*, por. *renčiū* a. *rentū, rēsti* ‘ciosać, rąbać drzewo’, iter. *rantyti*. Z innym tematem: *riņtē* a. *rintē* ‘tarka do prania; gwint śruby’.

ripkā 2 p.a. gw. ‘w pewnej zabawie dziecięcej: drewniany krążek do toczenia przed sobą przy pomocy uderzeń kija’ (syn. *ristinis*). War. *ripā, ripē*. Odpowiednik łot. *ripa, ripe* ‘krążek’, *ripu sist* a. *ripu kaut* ‘toczyć przed sobą drewniany krążek’. Chyba dźwiękonaśladowcze, zob. LEW 737 (gdzie też inne hipotezy). Por. pol. *ryp* wykrz. ‘łup, buch’, *rypnąć* m.in. ‘uderzyć, trzepnąć, strzelić, huknąć’ (Sw V, 795n.). Zob. też *kulipkā*.

rirōti, *rirōju, rirōjau* gw. ‘pisać’ (*Treti gaidžiai rirōjo, dar mergelē neskelē* ‘Było słychać trzecie pianie, a dziewczynka wciąż nie wstała’), *ryrēti* ‘pleść, paplać’, *ryruoti* ‘skrzypieć, rzeźić; piłować nieostrym narzędziem’, także ‘pisać’ (*Gieda gaideliai ryruoja*) —

czasowniki onomatopeiczne, utworzone od osnów *ri-r-* i *ry-r-* z powtórzonych wykrzykników *ri-ri* i **ry-ry*, por. *rì-rì* o chichocie, o rzeniu; *rŷru-rāru* o robieniu zgiełku, hałasu (zob. *rarēti*). Por. LEW 737.

risavóti, *risavóju*, *risavójau* gw. 1. 'rysować ołówkiem, piórkiem; malować, ozdabiać', 2. przen. 'jechać nieprosto, zbaczając na strony' (*Kq gi čia risavoji iš vieno šono kitan – važiuok tiesiai!* 'Co ty tu rysujesz z jednej strony na drugą, jedź prosto!') — zapoż. z błr. *rysavácь*, *-úju* (≡ pol. *rysować*, *-uję*). — Wsch.-lit. *risùiti*, *-ùja*, *-ùjo* 1. 'rysować', 2. 'chodzić zygzakami' ma za podstawę formę prs. *risùja* ≡ błr. *rysúje*, *-avácь* 'rysuje' (Zs 48, 114). — Sb. *risuňkas* gw. 'rysunek, obraz' ≡ błr. *rysúnak*, *-nka* (≡ pol. *rysunek*, *-nku*).

risčióti, *risčióju*, *risčiójau* 'jechać kłusem, kłusować'. Budowa jest dwuznaczna i nasuwa dwa wywody: 1° vb. denominativum od *risčią* 'kłus', *risčią* adv. 'kłusem', 2° vb. intensivum na *-o-* od neoosn. *risč'-*, wyabstrahowanej z prt. **risčiaus* do **ristytis* 'szybko się toczyć'; to ostatnie pochodzi z **ris-sty-ti*, frq. do *ristis* 'toczyć się – o kole, o wozie' (zob.). Pierwszeństwo trzeba dać drugiej z tych ewentualności, ponieważ tą drogą dają się objaśnić jednocześnie vb. *risčióti* i sb. *risčią* (jako sb. postvb. od poprzedniego). Paralele: *kilsčioti* 'podskakiwać' ≡ *kilsči(au)*, *kilstyti*; *bilsčioti* 'stukać, np. w ścianę' ≡ **bilsči(au)*, **bilstyti* (por. *bilti*). Gdy chodzi o sb. postverbale od osnów na *-sč'-*, to por. jako paralele: *něščią* od *něščioti* (≡ **něščiau*, **něštyti* z **něš-sty-*); *bilsčius* od *bilsčioti*; *klupsčias* od **klupsči(au)*, **klupstyti*. — Neoosn. *risč'-*: *risčią* 'kłus, bieg konia pośredni między stępem a galopem lub cwałem', adv. *risčią* 'kłusem – biec, jechać, wieźć się', gw. 'truchtem', SD «gręda» (war. *risčiōs*, *risčiomis*, *risčiaiš*), *risčius* 'kłus' (⇒ *risčium* a. *risčium* adv. 'kłusem') oraz *prorisčia* adv. 'powolnym kłusem', *popariščia* b.z.a. ts. Z metatezą *r*: *irsčią*, *irščią* 'kłus'. Vb. denom. *risčiūoti* 'kłusować' (por. *sámsčiuoti*). — War. *raiščiais jóti* NDŽ 'jechać kłusem' można ewentualnie traktować jako ślad po iteratywie **raisčioti* ≡ **raistyti* z **rais-sty-*, bazującym na neoapofonicznym SP/SO *rais-* od *ris-*. Paralela: *raiščiai* 'wieży, pęta' od *ráiščioti* ≡ *raištýti* ≡ *rišti*.

risōkas 2 p.a. gw. 'koń biegający rysią, kłusem wyciągniętym' (war. *risākas*) — zapoż. z błr. *rysák*, *-á* (≡ ros. *rysák*).

ristas, *-à* 4 p.a. 'o koniu: rączy, cwałujący'. Analiza: *ris-tas*, gdzie *ris-* jest neopierwiastkiem, wyabstrahowanym z inf. *ristis* 'toczyć się' (zob. *risti*). Inne drw. od *ris-*: *pārislas* 'okrągły kawałek drewna, wałek, po którym sunie się łopatę chlebową do pieca' (syn. *pārēslas*, *ritē*), *ristójas* 'ten, kto toczy', *risvas* 'rączy – o koniu' oraz czas. *ristinti* 'potoczyć (beczkę, kamień)', *risnóti* 'biec truchtem, kłusować'. — Neoosnowa *rist-* ≡ *rist(as)*: *ristē* a. *ristis* f./m. 'kłus'; *ristikas* 'zapaśnik', *ristikē* 'lekki kłus', *ristŷnēs* f.pl. 'zmaganie się, zapasy', *ristiniňkas* 'koń, który dobrze biegnie kłusem', *ristōkas* 'koń kłusak', *ristūkas* 'jajko do taczania w zabawie', *ristūnas* 'rączy koń a. kobyła', *ristutē* 'lekki kłus' (⇒ adv. *ristutē*), *ristūvai* m.pl. 'dźwignia do podnoszenia ciężarów', *ristūvas* 'wałek, walec do wałowania, wyrównywania gruntu; okrągłe drewno podkładane pod przetaczany ciężar'. NB. Drugim źródłem neoosn. *rist-* mógł być czas. **ristyti* < **ris-sty-*, frq. do *ristis* 'toczyć się'. — Neoapofonia *ris-* ⇒ *rais-*: *raistýtis* (zob.).

risti, prs. *ritù* (war. *rentù*), prt. *ritaũ* (war. *ričiaũ*) 1. 'toczyć, np. koło, taczać, obracając co przesuwając (beczkę, belkę, kamień)', 2. 'przewracać, obalać', 3. 'toczyć bałwana ze śniegu', 4. 'przemieszczać coś na kołach, wałkach, rołkach'. Cps. *nuristi* 'stoczyć (z góry na dół)', *paristi* 'potoczyć, popychać tocząc, przetoczyć pod czymś, wtoczyć pod coś; podołać, zwalić kogoś z nog'. SD: *ritu* «toczę co, taczam co», *apiritu* «obtaczam», *atritu* «odwalam co», syn. *atverčiu* (SD¹ *ataritu* «odtaczam, odwalam»), *iritu* «wtaczam, wwalam», *išristi* 'wytoczyć (beczkę, kamień); obudzić ze snu, spędzić z łóżka', *išritu* «wytaczam» (syn.

išriečiu), *nuritu* «zwalam co», *paritu* «podwalam; powalam co pod co», *parristi* ‘przytoczyć (beczkę); przynieść, przywlec’, *priritu* «przywalam», *užrīsti* ‘wtoczyć (wielki kamień dla zasłonięcia otworu nory, pieczary)’. Refl. *rīstis* ‘toczyć się (o kole, wozie, pociągu), zataczać krąg (o słońcu), staczać się (o wezbranej wodzie), kłębić się, wydobywać się kłębami (o dymie); upływać (o czasie); rozlegać się (o głosie, odgłosie); iść z trudem, leżeć, gramolić się (przez próg, na piec); zмагаć się, mocować się z kimś; spierać się, kłócić się’, cps. *išsirīsti* ‘(o pisklętach) wykluwać się’, dosł. ‘wytaczać się’ (syn. *išriedėti*), *pėrsirīsti* ‘przeleźć, przedostać się’, *užsirīsti* ‘wgramolić się (na piec), wytoczyć się wzwyż (o słońcu w zenicie)’. — Pwk. *rit-* jest dwuznaczny. Może to być forma st. zanikowego 1° do pie. *ret- ‘biec’ (LIV² 507, por. stir. *rethid* ‘biegnie’, łac. *rotundus* ‘okrągły, kulisty’, zam. *retundus ← *retō ‘biegnę’), 2° do pie. *ūrejt- ‘kręcić, zwijać’ (LIV² 700, por. stang. *wriðan* ts.), zob. *riēsti* m.in. ‘zwijać, kręcić’. Semantyka tej rodziny czasownikowej nasuwa przypuszczenie o zmieszaniu w jęz. litewskim odziedziczonych pwk. *ūrejt- i *ret-. — Jest oboczny do *rit-* refleks SZ *rut-*, zob. *rūtinti*, *rūtulas*. — Neoapofonia SZ *rit-* ⇒ SP/SE *ret-*: *suretėti*, -ju, -jau 1. ‘zwinąć się, skrócić się (o włosach)’, 2. ‘zrosnąć się (o złamanej kości), pokryć się (naskórką), zasklepić się (o ranie)’. Paralele: *ridinti* ⇒ *išrėti*; *švīsti* ⇒ *švēsti*; *triėti* ⇒ *treėti*. — Drw. werbalne od SZ *rit-*: *ritėnti* ‘taczać’ (war. *ridėnti*), *atritėnti* ‘przytoczyć beczkę, kamień’, *ritinėti* ‘taczać, kulać, np. kamienie’ (war. *ridinėti*), *paritinėju* SD¹ «potaczam», *ritinti* ‘toczyć kamień, beczkę; rolować len na łące, zwijać tkaninę w zwój; o wietrze: przepędzać liście, wzbijać kurz, piasek’, przen. ‘jeść, pić’ i ‘szybko bieć’ (war. *ridinti*), *paritinti* caus. ‘potoczyć, np. kłodę, kamień, beczkę’. — Nomina: *pāritas* ‘drąg, dźwignia do podważania i toczenia ciężarów; okrągłe drewno (wałek) podkładane pod przetaczany ciężar’ (syn. *ritė*), *paritūs* I ‘łatwo się toczący, potoczysty’, *paritus* II b.z.a. ‘przysadzisty, krępej budowy’ (*Toks paritus, toks pastačius* ‘Taki okrągłutki, czy leży czy stoi’), *ritė* (zob.), *ritybė* ‘zdolność do toczenia się’, SD «potoczystość», *ritinas* ‘tocząc, tocząc sobie’ (*Vaikis pareit nū jaujo tekiniu ritinas* ‘Chłopiec przychodzi z suszarni, tocząc przed sobą koło’), *ritinėlis* ‘odkrojony plasterek, np. kielbasy’, *ritinys* ‘zwój, rulon’, *rituliai* (zob.). — N.jez. *Apitjys*, dosł. ‘Okrągłe’ (por. *Apskritjys*). — O neopwk. *ris-* i *rais-* oraz ich derywatach zob. s.v. *ristas*. — W derywacie z suf. -*din-* granica morfologiczna uległa zatarciu na skutek asymilacji i degeminacji: *rit-din- > *rid-din- > *ridin-*: zob. *ridinti*. — WSZ *ryt-*: gw. *išrytėti*, *išryta* ‘wytoczyć’, *rytėti*, *ryčių* (3 os. *ryti* a. *ryčia*), *rytėjau* ‘leżeć skulonym, zwiniętym w kłębek, siedzieć lub stać skulonym’. — Stary SO *rat-* ← *ret-* reprezentują: 1. sb. *rātas* (zob.), 2. vb. iter. *ratyti pod formą prs. *ratau* «toczę», która pojawia się jedynie w SD¹ na s. 181 (LKŽ XI, 244 przypisał czas. *ratyti – wbrew świadectwu SD – formy prs. †ratija i prt. †ratijo). — Neoapofonia *rit-* ⇒ *rait-*: *raityti* (zob.). — Neoapofonia *rit-* ⇒ *riet-*: *riēsti* (zob.). — NB. ME III, 584 wysunął przypuszczenie, że pierwiastkiem czas. łot. *ruôtāt*, -*āju* ‘być zręcznym, obracać się, kręcić się, skakać, biegać tu i tam’ jest pie. *rēt^h- ‘laufen, rollen’. To nasuwa rekonstrukcję pb. *rōt-ā-, gdzie pwk. ukazuje się na SO od *rēt-, czyli od wzdłużonego SE (zob. wyżej *ret-). Apofonię *ē ⇒ *ō poświadczają np. łot. *suōdēji* ‘sadze’ i lit. *súodžiai* (zob.).

rištākas 1 p.a., *ryštākas* p.a. gw. 1. ‘struga, strumień wody deszczowej’, 2. ‘rowek odprowadzający wodę, ściek’, 3. ‘śląd wydeptany w zbożu’ (*Perėjo per gerybą ir padarė rištāką*) — zapoż. z błr. *ryštók*, -*tká* ‘ściek, rynsztok’ (TSBM), gw. też ‘rynna, rów odwadniający; wyżłobienie w belce, paz; struga wody, krwi’ (PzB 4, 328). Błr. wyraz jest polonizmem, por. stbłr. *rynštokъ*, *rinštokъ* (*rynštorkъ*) ← stpol. *rynsztok*. Forma staropolska wskazuje na śrwn. *rinnstock m. ‘ściek’ jako źródło. WDLP, s.v. *rynsztok* zaznacza, że na to brak jest potwierdzenia, jednakże na podstawie bliskoznacznych wyrazów śrwn. *stockbrunne* ‘Röhrbrunnen’ i *brunnenstock* ‘tubus’ wolno dla *rinnstock postulować znac. etym. ‘rura, którą ścieka woda deszczowa’. — Zmiana stbłr. *rynštokъ* w błr. *ryštók* drogą zatury

nazalizacji (podobnie w pol. gw. *rysztok*). Zob. ÈSBM 11, 249. Przyjęty w LKŽ, następnie w POLŽ 563, wywód *rištākas* z pol. gw. *rysztok*, *ryštok* jest nieprawdopodobny, już choćby z powodu lit. akcentuacji. — Wokalizm wariantu *raštākas* zdradza adideację do synonimu *latākas* (pominięte u Kabašinskaitė 1998). Poza tym jest war. suf. *rištukas*.

rištavóti, *rištavóju*, *rištavójau* LZŽ ‘aresztować’ — decompositum z *aprištavóti* (*Tuos banditus aprištavój* ‘Tych bandytów aresztowano’). Por. wsch.-lit. *ārištas* s.v. *āreštas*.

rišti, *rišu*, *rišaũ* (war. *rišiaũ*) ‘wiązać, związywać, przywiązywać, krępować, spajać; oprawiać książki’ (gw. forma prt. *rišiaũ* ma paralelę w *lupiaũ*, zob. *lūpti*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *rist*, *risu* (war. *ristu*, *rīstu*²), *risu* ‘wiązać’, stpr. *perrēist* ‘zawiazać, verbinden’, *senrists* ‘związany, verbunden’. Cps. *atrišti* ‘rozwiązać, odwiązać’, *īrišti* ‘zawiazać, okręcić; oprawić książkę’, *išrišti* ‘rozwiązać, uwolnić’, *išrišti iš griekų* ‘o księdzu spowiedniku: odpuścić komu grzechy’ (kalka ze stpol. *roz-rzeszyć* ‘rozwiązać, uwolnić’, dziś *rozgrzeszyć*, por. ros. *razrešít* (ot) *grexón*), *surišti* ‘związać’: *Jiẽ jĩ rištẽ surišo* ‘Oni go związali jak tylko mogli’ (por. GJL III, § 539). SD *īrišu* «wwięzuię co», *īrišu turtėn* «wwięzuię kogo w maiętność» (syn. *įleidžiu turtėn*) [‘w sposób prawny wprowadzam kogoś w posiadanie czegoś’], refl. *įsirišu* SD «wwięzuię się w maiętność» [‘wchodzę w posiadanie czegoś’]. — Pwk. *riš-* to refleks SZ **urik-* od pie. **ureik-* ‘krzywić, zginać, kręcić’, por. mław. *uruusiieiti* ‘kręci się, obraca się’ < **urik-je-*, SO mław. *uruuaēsaiieiti* ‘kręci, obraca’ < caus.-iter. **uroik-ėje-* (LIV² 699n., ALEW 869). Uproszczenie pie. **ur-* > lit.-łot. *r-* widać też w *reñgti*, *rėžti*, *riñkti*. ALEW dopuszcza ponadto sekundarny rozwój fonetyczny od pwk. pie. **reig-* ‘wiązać, binden’. — SE: łot. gw. *riešu* ‘wiązę’ < **rejš-įō*, lit. *riešas* (zob.). Por. łac. *rīca* ‘chustka na głowę’ < **ureikā-* (de Vaan 522). — Nomina od *riš-*: *griekų atrišimas* PK ‘rozgrzeszenie’ (por. *griėkas*), *īrišimas* ‘oprawa książki’, *neišrišamas* SD «nierozwiązalny», *rišėjas* a. *rišikas* ‘ten, kto wiąże zboże w snopy’, też ‘introligator’, cps. *rungrišà* (zob. *rūngas*). — WSZ *ryš-*: *ryšėti*, *-iũ*, *-ėjau* dur. ‘nosić chustkę zawiązaną na głowie’ (por. *jūsėti*, *mūvēti*), *paryšėti* ‘przez pewien czas wiązać snopy’ (por. *pakylėti*, *papjūvēti*), *paryšiu* SD «podciągam co». Nomina: *ryšėlis* ‘zawiniątko, pakuneczek; sznurowadło’, SD «wiązanka, wiązka», *ryšelis siūlą* SD «motek nici», *ryšys* ‘powrósł; węzełek, pakunek’, przen. ‘związek, łączność, więź, stosunek’, *šieno ryšys* SD «wiązań siana» (por. *kỹšis* ⇐ *kīšti*), *ryštis* SD «obowiązek» (syn. *raištis*), *ryšulys* ‘tobół, tłumok, pakunek’, *sąryšis* a. *sąryšys* ‘związek, powiązanie, spójność; kontekst’, war. *sánryšis* (⇐ *surišti*). Cps. *pilvāryšis* (zob. *piļvas*). — SO *raiš-*: *raišyti* (zob., tam też nomina na SO).

rýtas 3, 1 p.a. ‘ranek, rano’, SD «poranek, zaranie». *Lābas rýtas!* a. *Lābą rýtą!* ‘Dzień dobry!’. Odpowiednik łot. *rīts* ‘ranek’, *rīt(u)*, *rītā* adv. ‘rano’. Bez ugruntowanej etymologii. Por. BSW 246 (z nieprawdopodobną hipotezą o pokrewieństwie ze scs. *rano* adv. ‘wcześnie, o świtanie’ < pie. **urōd^h-no-*), LEW 738 (tu referat innych pomysłów). Można *rýtas* ująć jako formację na SZ: **rih₁-tó-*, znacz. etym. 1° ‘wschód słońca’, 2° ‘pora wstawania ze snu’. Allomorf **rih₁-C* pojawił się w następstwie metatezy spółgłoski laryngalnej w sekwencji **h₁ri-C*, ze SZ od pwk. **h₁reĩ-* ‘wstawać, podnosić się’ (LIV² 252). Por. orm. *ari* ipv. ‘wstań!’, het. *arāi*, *ariyanzi* ‘podnosić się, wstawać’. Paralele dla refleksu *y* < **iHC*: *rýti*, *sýti*, *výti*. Inaczej ALEW 870, który łączy *rýtas* raczej z pwk. pie. **h₃reĩH-* ‘falować, burzyć się, wallen’ (por. LIV² 305n.). — Drw. *apyrytis* ‘przedświt, wczesny ranek’, *įryčiaũ* adv. ‘bardziej na wschód’, *išgrýto* (zob.), *nuorýt* adv. ‘z rana, od rana; od jutra’ (war. *norýt*, z monoftongizacją *uo* > *o*, por. *nuõg* > *nõg*), *nūrýtas* ‘ranek, rano’ (*Nūrýtais buvo graži* ‘Ranki były ładne/pogodne’), *parytys* ‘pora przed świtem’: *Jis pačių paryčiu grįžo* ‘Wrócił przed samym świtem’ (por. *pavakarys* ⇐ *vākaras*), *porýt* adv. ‘pojutrze’ (łot. *parītā*, *parītu*, *parīt*), *rýt* adv. ‘jutro’, *rytaĩ* m.pl. ‘wschód jako strona świata’ (łot. *rīti*), *rytėliai* m.pl. ‘drugie śniadanie, podobiadek’, *rytėlis* ‘zaganianie bydła do obory na czas południowego upału’ (*Kai*

karšta, tai ir mūsų gyvulius gena namo rytėlio ‘Jak jest upał, to i nasze bydło pędzą w południe do domu’), *rýto* adv. ‘rano, z rana’ (skostniała forma genetiwu sg.), *rýto vākaro* adv. ‘bezustannie, bez przerwy’ (o płaczącym dziecku), *rytýkštis* (zob.), *rytūnis* ‘ranny, poranny’, *rytójās* (zob.), *rytuosė* adv. ‘na wschodzie’, *užporýt* adv. ‘poza jutrze, za trzy dni’. — Cps. *gaidžiorýt* adv. ‘popojutrze’ [za cztery dni] (por. *gaidýs*), *kakorýt* adv. ‘popojutrze’ (zob.), *pirmāryčiai* m.pl. 1. ‘noc poślubna’, 2. ‘obrzęd budzenia pary młodej po weselu’, 3. ‘pierwszy ranek po weselu’ (por. *pirmas*), *priešryčiai* m.pl. ‘północny wschód’, *pūsrytis* ‘pora ranna’, SD¹ «śniadanie» (por. *pūsė, pūsryčiai*), *rytāgonė* ‘pasienie bydła wczesnym rankiem’ (por. *gon-*), *rýtdiena* ‘dzień jutrzejszy’ (por. *dienā*), *rytmetýs* ‘poranek, wczesny ranek’ (por. *mėtas*), war. *rykmetýs* (por. *tiknagas < tūnagas*), *rytorýtą* adv. ‘jutro rano’, *šįryt* adv. ‘dziś rano’ – ze ściągnięcia zwrotu *šį rytą*, acc. temporis do *šis rytas*; *višto(s)ryt* adv. ‘za pięć dni’ (por. *vištā* oraz *gaidžiorýt*).

ritė 2 p.a. 1. ‘dźwignia, drąg lub stalowy pręt do podważania i toczenia dużych ciężarów: pnia, belki, kamienia’, war. *ritā, ričiā* (*Su ritėmis ritina kūlį, akmenį, rąstą, roną* JU), 2. ‘okrągłe drewno (wałek) podkładane pod przetaczany ciężar, np. pod łódź’ (syn. *pārislas, ristūvas*), 3. ‘szpula, szpulka, cewka do nawijania nici’ — rzeczownik postwerbalny od *ritū, risti* ‘toczyć, obracając co przesuwając’. Znacz. etym. ‘narzędzie do przetaczania’. Obecność formacji prefigowanej *pāritas* ‘drąg, dźwignia do podważania ciężarów’, umotywowanej przez vb. cps. *paristi* ‘potoczyć, przetoczyć’, nasuwa przypuszczenie, że *ritė* itp. są tworamii młodszymi, powstałymi dopiero drogą deprefiksacji. Por. *pāpustas* ⇒ *pūstas*; *pāstapas* ⇒ *stāpas*; *pašalpā* ⇒ *šalpā*.

riteris, -io 1 p.a. hist. ‘rycerz’ — zapoż. z nwn. *Ritter* m. (Čepienė 159). Starszą pożyczką jest *ricierius*. Zob. też *ridelis*. — Drw. *riterijā* hist. ‘rycerstwo, stan rycerski’, *riterystė* ts.

ryti, prs. *ryjū* (**riju* < **ri-n-ju*; war. *rynū, rijū, rejū*), prt. *rijaũ* 1. ‘łykać, przełykać, chłonać, żreć, pożerać’, 2. ‘jeść wielkimi kęsami, jeść łapczywie’, 3. wulg. ‘chłać wódkę’. SD <*riju*> «chłapam, chlam; łykam; żrę, łoczę». Obok tego *ryti, ryjū, ryjaũ* – pdg. zbudowany na innowacyjnym prs. *ryjū*, gdzie długość pierwiastkowa pochodzi z denazalizacji (**riju*). Cps. *atryti* ‘zwrócić zawartość żołądka, zwymiotować’, *nuryti* ‘połknąć, przełknąć’, *praryti* ‘przełknąć, pożreć’ (*praryju* SD¹ «odchłaniam»), *prirýti* ‘najeść się/nażreć się do syta’. Refl. *apsiryti* ‘obeżreć się’ (*apsiryju* SD «obżeram się»), *užsirýti* ‘udławić się, zadławić się’, przen. ‘o karabinie: zaciąć się’. — War. prs. *ry-nū* pochodzi z odnowienia *ryjū* w następstwie reanalizy *ry-* + *-ju* (por. *gynū* ob. *gyjū, gýti*). War. prs. *rij-ū* bazuje na formie prt. *rijaũ*, którą zreanalizowano jako *rij-* + *-au* (por. *lijū* ⇐ *lijaũ*; *vijū* ⇐ *vijaũ*). War. prs. *rejū* jest wytworem proporcji analogicznej, por. *výti* : *vejū* = *ryti* : *x* (*x* = *rejū*). — Odpowiednik łot. *rīt, riju* (war. *rīnu*), *riju* ‘łykać, żreć’, refl. *rītiēs, rijas* ‘żreć się między sobą, ustawicznie się kłócić’. Alternacja *rī-C* : *rij-V* wskazuje na pwk. zawierający spółgłoskę laryngalną, por. pie. **rih₂-* – z metatezy **rh₂i-* w formie st. zanikowego do **reh₂i-* ⇐ (metanaliza) prs. **reh₂-je-*, pwk. **reh₂-*. Por. LIV² 501: **reh₂(i)-* ‘krzyczeć, ryczeć’ (ze znakiem zapytania); tak też ALEW 871. Refleksem prs. **reh₂-je-* jest łot. *rāju* przy inf. *rāt* ‘łajać, wymyślać, ganić, besztuć’, *pārrāt* ‘napomnieć, skarcić’, refl. *rātiēs* ‘kłócić się’. W kwestii apofonii zob. HL 36n. Refleks *ryti* należy do serii *gýti, lýti, pýti, sýti, výti* (łot. *bīt, bītiēs, mīt, nīt*). — Izolowane jest poświadczenie żm. *pririeti, -ju, -jau* ‘o świnia: nażreć się do syta’ (w LKŽ XI, 589 oznaczone jako war. do *prirýti*). Jeśli dyftong *ie* nie jest pochodzenia fonetycznego lub analogicznego, to wypada go zakwalifikować jako neoapofonię SZ *y* ⇒ SP/SE *ie*, por. *dýžti* ⇒ *dieżti*; *mýgti* ⇒ *mięgti*. — Drw. *rydyti* I (zob.), łot. *rīstīt, -u, -īju* frq. ‘łapczywie, szybko pożerać’, *rīstītiēs* ‘dławić się’. — Nomina od SZ-C *ry-*: *prarytis* f. ‘przepaść na bagnie; śliska droga w glinie’, *ryklā* c. ‘pijak’, *ryklē* ‘gardziel, przełyk’, *ryklýs* ‘żarłok,

nienasyceniec', też 'rekin' (znaczn. etym. 'pożeracz, pochłaniacz'), *rysnùs* 'żarłoczny, niewybredny' (por. neosufiks w *laksnùs*, *trupsnùs*, *dēsni*). Por. łot. *rīkle* 'przełyk, gęba, głos', *rīklis* 'żarłok, nienasyceniec', *rīma* c. ts. — Nomina od SZ-V *rij-*: *aprijimas* 'obżarstwo' (*aprijimā užsakē* PK 'obżarstwa zakazał'), *apsirijēlis* 'obżartuch, żarłok' (← *apsirijēs* 'kto się obżarł', por. *pagijēlis*), *atārija* a. *ātrijs* 'żujka u krowy, połknięty pokarm powracający z żołądka do jamy gębowej' (syn. *atrajā*), *īrijā* 'wąskie gardło w więcierzu', *prarijā* 'grzęzawisko, topiel' (syn. *prarajā*), *prarijimas* 'dziura na drodze', SD «łokanie» ['obżarstwo'], *rījalas* 'przynęta na ryby', *rijimas* 'żarcie, pożeranie' (*šnapso rijimas* 'opilstwo'), *rijikas* 'żarłok, obżartuch', *rijokas* BRB a. *rijōtas* 'żarłok', *rijūnas* ts., *rijuoklē* BRB 'pijak', *rijuōklis* 'żarłok', *rijūs* 'żarłoczny' (syn. *rajūs*). Cps. *badrijā* c. 'głodomór' (por. *bādas*), *kiaušrijys*, -ē 'ten, kto pożera jaja' (por. *kiāušas*), *smakrijā* coll. 'ludzie żarłocznici' (por. *smākas*). N.m. *Parijā* 4x. — Neopwk. *ryj-* (← *ryjū*): *ryjimas* 'obżarstwo', *ryjinēti* 'pożeracz', *ryjūnas* 'żarłok' (por. *riejūnas* ← *rieju*). — SO *raj-V* ← *rij-V*: iter. **rajyti* lub **rajoti*, od tego postverbalia: *atrajā* (zob.), *īrajis* a. *īrajis* 1. 'rzecz przełknięta', 2. 'rybka-przynęta, którą znaleziono we wnętrznościach złowionej ryby, zwł. szczupaka' (war. *īrajas*, *īrajys*), *īrajūs*, -ī: *īrajī žuvis tokia, kuri kitas žuvis ryja* '«īraji» to taka ryba, co pożera inne', *prarajā* (zob.), *rajomis* adv. 'pożerając coś w pośpiechu i dławiąc się przy tym' (skostniała forma instr.pl. do **raja*). — SO *rai-C*: łot. *raiðīt* 'szybko jeść' (ME III, 470). Tu może też lit. *raištas* (zob.). — Zagadkowe jest *prirīkauti* 'zbyt dużo zjeść' (*Svečiūose būdamas, kad prirīkavau, tai ir pasverst negalėjau* 'Będąc w gościach, tak dużo zjadłem, że nie mogłem się ruszyć'). O denominativum trudno tu mówić z uwagi na to, że od *rýti* nie ma pochodnego nomen, które byłoby utworzone sufiksem -k-.

rytykštis, -ē, 1 p.a., *rytykštis* 1 p.a. 'ranny, poranny, rano ugotowany', SD «porankowy, zaranny» (syn. *unkstyvas*), *rytykštis pienas* 'mleko z rannego udoju', *rytykštė diena* 'dzień jutrzejszy' — formacja urobiona od *rýtas* 'rano' przymiotnikowym neosuf. -ykštis (na temat pochodzenia zob. *naminykštis*). Paralele: *dabarykštis*, *pernykštis*, *vakarykštis*. — Drw. *rytykščias* a. *rytykščias* przest., gw. 'poranny', *Malda Rytykščia* PK 259 'Modlitwa Poranna' (war. bez -k-: *rytyščias* WP). War. metatetyczny: *rykštyčias* (ty-kš > kš-ty).

rytójās 1 p.a. 'jutro, dzień jutrzejszy' — rzeczownik denominalny z suf. -ojās od *rýtas* 'rano'. Por. *vasarójās*, *vasarójus* ← *vāsara*. Otrębski (GJL II, § 95) był zdania, że *rytójās* urobiono raczej od sb. *rytaĩ* coll. 'wschód' i że taki derywat miał znaczn. 'sam wschód, ranek'. Zdaniem tegoż autora na podstawie zwrotu *ik rytojui* DP 'do jutra' miał się ustalić war. fleksyjny *rytójus* 'jutro; przyszłość', por. *atidēti rytójaus diēnai* 'odłożyć na jutro'. — Drw. *rytój* adv. 'jutro, nazajutrz' — z apokopowania *rytōje* (przest., gw.), skostniałej formy loc.sg.); *rytój rýto* 'jutro rano'. War. *rytō*, *rytō* 'jutro', też *rytōju* ts.; *antrytojinis*: SD <vntritoins> «nazajutrzny».

ritūliai, -iū 2 p.a. m.pl. 1. 'taczki' (m.in. SD), 2. 'płochy w warsztacie tkackim' (ŽD 188) — nomen instrumenti na -ul- od *rit-*, por. *risti* m.in. 'przesuwać coś na kołach, rolkach, tacać'. Z innym tematem: *ritulaĩ*. Budowa tego deverbativum przypomina pol. *taczka*, pl. *taczki* ← *taczać* (psł. *tač-īka ← *tačati). — Sg. *ritulys* 'krążek hokejowy', *lēdo ritulys* 'hokej na lodzie'.

riūkti, *riūkiū*, *riūkiaū* 1. 'ryczeć jak cielę, wół', DP 'ryczeć', też o dziecku (*riūklīs* ob. *riūksnys* 'beksa, płaksa, mazgaj'), 2. 'kwiczeć jak świnia', 3. 'krzyczeć na kogo, wymyślać komu', 4. 'grzmieć — o burzy', 5. 'stękać z wysiłku', 6. 'bić, uderzać, trzaskać (o piorunie)', 7. 'pchać, popychać' — pochodzi od wykrzyknika, por. *riū* o grzmocie pioruna (*Perkūnas riu riu riu dudnoja*), *riū* o podnoszeniu ciężaru; dla ponaglenia konia, jak również *riūkt* o lekkim uderzeniu, klepnięciu (syn. *niūkt*), *riūkt* o mocniejszym uderzeniu, o odgłosie wystrzału (syn. *niūkt*). — Z inną budową: *riūkinti* ob. *riūkinti* 'bić, uderzać', *riūksėti* 'bić;

strzelać (o polujących)’ ob. *riuksėti* ‘szturchać, trącać łokciem’, *riūkteletī* ‘silnie uderzyć, trzasnąć, palnąć’.

rizėnti I, *rozenù, rizenau* 1. ‘śmiać się cichym, tłumionym śmiechem, chichotać’, 2. ‘wyśmiewać się z kogo’ — od wykrz. *rizi-rizi* o chichocie (*Mergos rizi rizi tvaks tvaks ir emė juoktis*). Por. syn. *kikėnti, krizėnti*. — Drw. *rizà* c. lub *rizas* c. ‘człowiek lubiący się śmiać, śmieszek’ (*Jų bobutė tokia rizas buvo*), *rizata* c. ‘kto wciąż się śmieje, chichocze’ (⇒ vb. denom. *rizatuoti* ‘chichotać’), *rizėklis* ts., *rizius* ‘człowiek lubiący się śmiać’.

rizėnti II, *rozenù, rizenau* gw. 1. ‘stawiać małe, drobne kroki, dreptać’, 2. ‘powoli ciec, ciurkać’ — od wykrz. *rizi-rizi* lub *rizi-rizi* o chodzeniu drobnym krokiem (*Rizikė rizi rizi rizenà, t.y. eina smulkišiais žingsniais*). — Drw. *rizas* ‘kto chodzi szybko drobnym krokiem’ (*Kurs greitai smulkiu žingsniu rizenà, vadinas rizas*).

rizika 1 p.a. gw. ‘przedsięwzięcie, którego wynik nie da się przewidzieć; możliwość, że coś się uda lub nie uda; odważenie się na taką ewentualność’ — zapoż. z błr. *rýzyka*, -i (← pol. *rýzyko*, -a n.). War. m. *rizikas*. — Vb. denom. *rizikúoti* ‘odważać się na niebezpieczeństwo’, *rizikavóti* ts. ← błr. *ryzykavóć*, -*kúju*. — Adi. *rizikaūmas* ‘ryzykowny; zaczepny, skory do bójki, napastliwy; pyszny, nadęty’ ← błr. *ryzykóūny*.

ryžėti, *ryžiù* (3 os. *ryži*, war. *ryžù, ryžėju*), *ryžėjau* gw. 1. ‘uchylać się od działania, od pomocy; ociągać się, nie mieć ochoty, lenić się’ (*Jis neryžėjo ateiti linų minti į talką* ‘Nie miał ochoty iść na tłokę do międlenia lnu’), 2. ‘żałować komu czego, skąpić’ (*Kol turėjau, neryžėjau, daviau* ‘Dopóki miałem, nie żałowałem, dawałem’). — Rzadszym wariantem jest *ryžti, ryžu, ryžau* ‘unikać czego, nie chcieć czego, nie mieć ochoty’, por. *Aš ryžu eiti lažą, t.y. liepia, aš nenoriu, nepaslenku dirbti, neukvatnas esmi dirbti* JU ‘Nie mam ochoty iść do roboty [na pańszczyznę], nie mam ochoty pracować’. — LEW 741 łączył *ryžėti* z *rėžti* ‘rznąć, kroić’. Ale wydaje się, że lepszym comparandum będzie tu *rež-* jak w *režintis* m.in. ‘sprzeciwiać się, nie chcieć iść, stawiać opór’ (zob. *režinti*). Pwk. *ryž-* jest w gruncie rzeczy neopierwiastkiem, pochodzącym z metanalizy prs. *ryžta* < **rižta*, to z kolei z **rinž*-sta (zob. *ryžtis*), przy czym **riž-* jest alternantem na SZ do *rež-*. Zob. też *rėžtis*.

ryžis, -io 2 p.a. gw. ‘umocowana na dwóch żerdziach sieć rybacka, ciągniona z łodzi przez dwóch a. kilku rybaków’ (*Du vyru, ant dvim eldijim atsisėdusiu, su ryžiu gaudu žuvį* ‘Dwóch mężczyzn, siedzących na dwóch łódkach, łowi ryby za pomocą «ryżis»’). War. *ryžius*: *Su ryžium du žūsta* ‘Dwóch łowi za pomocą r.’ — formacja dewerbalna na -*ja*- lub -*ju*-, utworzona od neopwk. *ryž-*, pochodzącego z metanalizy prs. *ryžta* (zob. *ryžtis*). Znacz. etym. n.act. ‘naprężenie, napięcie’, konkretyzowane jako nazwa sieci. Por. czas. *rėžtis* w znac. prymarnym ‘naprężać się, natężać się’ i w znac. pobocznym ‘rozpinać sobie sieć (np. na zające)’.

ryžti, *ryžta* (**ryž*-sta), *ryžo* gw. 1. ‘dać należną część, np. w posagu, wyposażyć przy ożenku’ (znacz. etym. ‘oderżnąć, odkroić’), por. *Tėvas ryžo savo dukrą, ale kaip išryžo, yra ką pažiūrėti* ‘Ojciec tak wyposażył swoją córkę, że jest na co popatrzeć’, 2. *išryžti* ‘wyprawić w podróż’, 3. *parýžti* žm. ‘zacząć ubywać, zmniejszać się – o tarczy księżycy’ (znacz. etym. ‘urzynać się’), por. *Mėnuo parýžo, mėnesies paražià* ‘Ubyło księżycy’. *Jau mėnuo paryžo, galima bulvės sėti* ‘Księżycy zaczęło już ubywać, można sadzić kartofle’. — Nomina: *ryžė* ‘wąski pas w tkaninie, pasmo’, *ryžėlis* ‘ścinek, skrawek (tkaniny, płótna)’. Osobno zob. *rykštė*. — Morfem *ryž*-C przedstawia innowacyjną formę st. zanikowego do *rėž*-C, por. *rėžti* ‘rznąć, kroić, ciąć’. Zastąpił on refleks fonetyczny †*irž-* < pbsł. *(*u*)*irž-* < pie. **urh₁g-* < **ureh₁g-*. Nowy st. zanikowy został urobiony przez analogię do SZ pierwiastków krótkowokalicznych, podlegających regule RiT ⇌ ReT (por. *bristi, kristi, tristi*). Paralele: *bryž-* ⇌ *brėž-*; *plyš-* ⇌ *plėš-*. — Neoapofonia *riž-/ryž-* ⇒ *raiž-*: *raižyti* (zob.), *pāraižos* (zob.).

— Neoapofonia *riž-/ryž-* ⇒ **reiž-* (SP/SE): łot. *riēzt, riēžu, riēzu* ‘ciąć, ucinąć’, *ieriežtiēs* ‘wcinąć się, wrzynąć się’, *riežis* ‘wymierzona część pola a. łąki jako przydział pracy najemnej’, *rieža* ‘wielkie prace polowe z udziałem obcych parobków’. Paralele: *briezg-* ⇐ *brizg-* (pwk. *brezg-*), *kieb-* ⇐ *kib-* (pwk. *keb-*) oraz *riet-* ⇐ *rit-* (pwk. *ret-*).

rýžtis, *rýžtuos* (war. *rýžuos*), *rýžaus* (war. *rýžiaus*) 1. ‘decydować się na co, postanawiać’ (*Seniai aš rýžaus tą darbą padaryti, pas tave važiuoti ir vos prisirýžau* ‘Już dawno postanowiłem wykonać tę robotę, pojechać do ciebie i ledwo się wybrałem’), 2. ‘działać według własnego uznania’ (*Tegu rýžtas*, t.y. *dirba velug savo nuomonės* JU ‘Niech robi jak chce’. *Ryžkis: kaip nori, taip dirbk!* ‘Rób jak chcesz!’). Cps. *apsirýžti* ‘obejść się bez czego’, *pasirýžti*, *-rýžtu*, *-rýžau* ‘zdecydować się, postanowić’ (*Pasirýžau važiuoti in turgų* ‘Postanowiłem jechać na targ’. *Aš esu pasirýžęs eiti su tavim į kalėjimą ir mirti* ‘Gotów jestem iść z tobą do więzienia i umrzeć’), *atsirýžti* ‘zrzec się, zrezygnować z czego’), *prisirýžti* ‘przygotować się do czego, wybrać się gdzie’. Paradygmat rozwinął się wokół formy prs. **ryžta* < **rįžta*, wywodzącej się via **rįž-sta*- z **rinž-sta*; znac. etym. ‘naprężyć się, wysilać się’. Formacja na *-sta-* była zastępstwem za pierwotne prs. infig. **ri-n-ža* od pwk. **riž-/rež-*, o czym s.v. *rēžtis*. Metanaliza *ryž-* + *-ta* wydała neopwk. *ryž-*; widać go w prt. *rýžaus* (zob. wyżej) i w pewnych derywatach, np. *rýžis* (zob.), *pasirýžēlis*, *-ē* ‘człowiek zdecydowany na wszystko; desperat’.

rōčyti, *rōčiju* (war. *-yju*), *rōčijau* (war. *-yjau*) stlit. ‘chcieć łaskawie co zrobić, uczynić co z łaski’, np. *Idant mumus ročytų duoną mūsų visų dienų duoti* MŽ 137 ‘Aby raczył nam dać chleb powszedni’. *Top ročyk mums padėti* ‘Do tego racz nam pomóc’ (Willent) — zapoż. ze stblr. *račiti* ‘uczynić co z łaski, spełnić prośbę’ (blr. *ráčycь*, ÉSBM 11, 157) ⇐ pol. *raczyć*, *-ę* ‘zechcieć łaskawie co zrobić’. Por. SLA 190, LEW 741 (brak w ALEW).

rodà 2, 4 p.a., *róda* 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘to, co się komu doradza, rada, porada’, 2. ‘zespół ludzi radzących, zebranie, rada’, 3. gw. ‘wyjście’ (*Ē sakau, nēr jaugi rodōs* ‘Powiadam, nie ma już wyjścia’. *Bus bēda, bus ir rodà* ‘[Jak] będzie bieda, [to] będzie też [jakiś] wyjście’) — zapoż. ze stblr. *rada*, blr. *rāda*, *-y* (⇐ pol. *rada*, od *radzić* ⇐ śrdn. *raden* ‘radzić’). Por. SLA 190, LEW 541, 741, ALEW 871. — Drw. *rodingas* SD «poradny» [‘doradca’], *rodlyvas* ‘taki, co chętnie doradza, pomaga’. Cps. *rōdponis* przest. ‘doradca’ — kalka z nwn. *Rats-herr* m. (por. *pōnas*). Vb. denom. *rōdyti*, *-iju*, *-ijau* ‘dawać radę, radzić komu’ ⇐ blr. *rádzicь*, *-džu*, *-dzicь*; *rōdavotis* a. *rodāvytis* ‘radzić się, zasięgać rady, naradzać się; rozmawiać’, *rodeliāuti* ‘radzić się, szukać porady’. Neoosn. *rody-*: *rodytojas* SD «poradnik» [‘doradca’]. Neoosn. *rodij-*: *rodijimas* WP ‘radzenie, rada’. Zob. też *rōdnas*.

rōdas, *-ā* 4 p.a. stlit., gw. ‘rad, zadowolony, ucieszony’ — zapoż. z blr. *rad*, pol. *rad* (w roli orzecznika), zob. SLA 190, LEW 741., ALEW 872. Np. *Jis rōdas pauliavoti* ‘On lubi pohulać/zabawić się’. *Anas nerōdas apsiženijęs* ‘On nierad (niechętnie) się ożenił’. War. *rodūs* 4 p.a. — Drw. *rōdastis* f. ‘radość’ ⇐ blr. *rādasčь*, *-i*; *rōdnas* JU ‘zadowolony’ ⇐ pol. przest. *radny* ‘rad, chętny’; *rodniaus* adv. ‘raczej, lepiej’ (transpozycja z pol. przest. *radniej* ‘chętniej’). — Vb. denom. *rodėti*, *ródu* (war. *rōdziu*), *rodėjau* ‘chcieć, pragnąć’, zwykle impers. *róda* ‘chce się (komu)’, np. *Jam baisiai roda an miestą nuvažiuot* ‘Jemu bardzo się chce pojechać do miasta’. *Man bulbės ravēt rōda labiau, ne ką tos uogos rinkti* ‘Mnie bardziej się podoba pielenie kartofli niż zbieranie jagód’. *Taip da rodētų pabūt namie!* ‘Tak chciałoby się jeszcze [dłużej] pobyt w domu!’ Też w formie zwrotnej: *Nesrōdžia niekam te* ‘Nie podoba się tam nikomu’. *Visiem rodėjos pamatyt, kaip čia vėjas melnyčia suks* ‘Wszyscy chcieli zobaczyć, jak wiatr będzie napędzał młyn’.

rōdavotis, *rōdavojuos*, *rōdavojaus* ZTŽ ‘radować się, cieszyć się’ — zapoż. z blr. *rādavacca*, *-ujusja*. Brak w LKŽ. — Z obocznym sufiksem: *rodāvytis* ZTŽ (por. *kērāvyti* ob.

kėravoti). — Drw. *rodavótas* ‘zadowolony’. Zob. też *rōdas*.

ródyti, *ródau* (war. *ródziu*, *ródiju*), *ródziau* (war. *ródijau*) ‘pokazywać, okazywać’, cps. *apródyti* ‘pokazać wszystko’, *paródyti* ‘pokazywać, okazywać’, też ‘świadczyć przeciw komuś’ (kalka ros. *pokazátb*, *-kažú*). Refl. *ródytis* ‘pokazywać się, zdawać się, wydawać się’, *ródytis protįngam* ‘udawać mądrego’. Dawne prs. *rodziu* SD¹ «okazuję, ukazuję», *parodziu* SD «pokazuję co», refl. *rodziuosi* SD¹ «okazuję się», *sapny rodziuosi* SD¹ «przysnywam się», *rodziuosi kų darųs* SD «czaię się». Odpowiednik łot. *rādīt*, *-u*, *-īju* ‘pokazywać, wskazywać’, *rādītiēs* ‘pokazywać się, meldować się komu’. Nie do końca jasne. Stang 1942, 148 ujmował *ródyti* < *rād-ī- jako causativum na SW do *rad-* (*randū*, *rāsti* ‘znaleźć’), co zaakceptował LEW 741n. Zob. też ALEW 873. Tymczasem Kroonen 415 stawia *ródyti* obok pgerm. *rōdjan- ‘mówić’ (goc. *rodjan*, stisl. *ræða*), stir. *rādid* ‘rozmawiać’ oraz strus. *raditi* ‘troszczyć się’ jako refleks pie. *h₂roh₁d^h-eje- i uznaje to za causativum do pwk. *h₂reh₁-d^h-, zaświadczonego głównie w germańskim: goc. *garedan* ‘zamierzać, planować’, stisl. *rāða* ‘doradzać’, stang. *rædan* ‘doradzać; decydować; tłumaczyć’, ang. *to read* ‘czytać; rozumieć; przepowiadać’, nwn. *raten* ‘radzić, doradzać’. Por. też sti. *rādhnóti* ‘mieć powodzenie, odnieść sukces’ < *h₂reh₁d^h-neų-. Podobnie rzecz ujmują Derksen 2015, 383n. Jeśli ten wywód jest trafny, to konieczne jest zaznaczenie, że lit. *ródyti* ukazuje się na miejscu starszego refleksu *rūodyti < pbsł. *rōd- < pie. *h₂roh₁d^h-. Podobne wypadki to *boginti* ob. łot. *buōdzināt*, *sodinti* ob. *svadinti* i *sūdžiai* oraz *sloginti* ob. *sluogas*. Wszystkie te przykłady poświadczają bałtycką neoapofonię *ē ⇒ *ā, która szerzy się kosztem odziedziczonej apofonii *ē ⇒ *ō. Jeśli teraz *ruod- implikuje SE *rēd- (jak np. lit. *suod-* od *sėd-*), to winniśmy odtworzyć dla litewskiego nowy czas. prymarny, mianowicie *rėdu, *rėdau, *rėsti i umieścić go w tej samej klasie, co *sėdu*, *sėdau*, *sėsti* ‘usiąść’. Gdy chodzi o znaczenie, to na podstawie *ródyti* ‘pokazywać co komu’ można odtworzyć znacz. *rėsti jako intr. ‘ukazać się, pojawić się’. Kwestię różnicy semantycznej względem germańskiego trzeba pozostawić przyszłym badaniom. — Drw. od *rod-*: *apsirodinėti*: SD <apsiradineiu> «okazuję się». Nomina: *parodà* ‘wystawa, wystawienie na pokaz’, *rodiklis* 1. ‘dyszal wozu’, 2. ‘wskaznik, strzałka’ (por. łot. *rādītājs* ‘wskazówka zegara, drogowskaz’), 3. gram. ‘rodzajnik’. — Neoosn. *rody-*: *parodybė* SD «pozor, okazałość», *rodyba knygu* SD «reiestr w księgach», *rodyklė* ‘wskazówka zegara; drogowskaz; indeks, skorowidz w książce’, SD 1. «okaska» [‘przegląd gotowości bojowej wojska’, SPXVI], 2. «potwora», 3. «reiestr w księgach», *rodytinė*: SD *sūdynė marinykų*, *žvaizdės rodytinė* «kompas morski» (syn. *adata marinykų*), *rodytojasis* SD¹ «wystawny». — Apokopowana forma 3 os. prs. *ródosi* > *rōds* ukazuje się w roli adv. lub ptk. ‘zdaje się’, *berōds* ts., *berōds* ‘chyba, zdaje się’ (*Berōds, jis namiē* ‘On chyba jest w domu’), *mán rōdos* ‘zdaje mi się’ (war. kontrahowane: *marōds*, *maród* oraz *márdos*, *mařdos*).

rōdnas, -à 4 p.a. stlit. 1. ‘należący do rady, radny, doradca’ (DP *rodnieji* m.pl. ‘radni’), 2. ‘dogodny, odpowiedni (czas)’, 3. gw. ‘wygadany, gadatliwy’ (*Kurs bylus, kalbąs, tas rodnas* JU) — zapoż. ze stbłr. *radnyj*, -ogo (*radnyj pan, radca, poradca*, HSBM) ⇐ pol. *radny*, -ego ‘członek rady’. Por. SLA 190, LEW 541, 741, ALEW 871. Zob. też *rodà*.

rodnỹkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘krewny, swojak’ (DVŽ; brak w LKŽ) — zapoż. z błr. gw. *radnják* ‘krewny’, pl. *radnjákí* ‘rodzina’ (PzB 4, 241). Zob. też *radnià*.

rōgēs, -ių 2 p.a. f.pl. 1. ‘sanie’, 2. przen. LZŽ ‘strużki potu na czole’ (*Sušilai, ana veidu teka rōgēs*; inna ewentualność to związek z czas. *ruōgti* ‘o pocie: lać się’, zob. s.v. *rũkti*). Z obocznym tematem: *rōgos*, -ų NDŽ f.pl. ‘wielkie sanie’. Morfem *rog-* < *rāg- przedstawia st. wzdłużony do *rag-* jak w nazwie ‘rogu’, zob. *rāgas*. Pierwotnie wyraz mógł oznaczać ‘płoży sań wygięte na kształt rogów’ albo ‘zrobione z rogów zakończenia płóz sań’. W słowiańskim por. *sani* m.pl. ‘sanie’, co wywodzi się od pbsł. *šāna-, oznaczającego ‘zebra, kości z boku

ciała' (zob. *šonas*). Por. LEW 684n., ALEW 837 i 873. — Neoapofonia $\bar{a} \Rightarrow \check{a}$ (?): *rāgēs*, -ių 2 p.a. gw. 'sanie; sanki do wleczenia pługa; sanki dziecinne', *rāgių kēlias* 'sanna'. Odpowiedniki łot. *ragus*, *ragavas*, *raguvas* f.pl. 'płaskie sanie'. Paralele z $\check{a} \Leftarrow \bar{a}$: *bāžmas*, *rapūkai*, *slagai*. — Drw. *rōgē* 'płoża sań', przen. 'kochanka', *roginis kēlias* 'droga usłana śniegiem, droga dla sań, sanna' (cps. *rōgiakelis* ts., por. *kēlias*), *rogūtēs* f.pl. 'małe sanie, sanki' (war. *roguītēs*, por. typ *buitis*). — Drw. od alternantu *rag-*: *ragūilos* f.pl. 'sanki dziecinne; marne sanie', *raguītēs* a. *ragūtēs* f.pl. 'sanie', *rāgutēs* ts. (też w SD; por. łot. *ragutas* 'sanie'), $\Rightarrow$ *ragutēliai* m.pl. 'małe sanie, sanki', *ragutāitēs* f.pl. ts. (łot. *ragutiņas*). Cps. *striūbragēs* f.pl. 'sanki, na których spoczywają cieńsze końce kłód wywożonych z lasu' (por. *striūbas*). — Zapoż. litewskie w błr. *rāhuci*, *rahuci* pl. 'żerdzie służące do poszerzenia sań', pol. gw. *ragucie* 'sanie do przewozu drzewa' (Laučjute 127, PZB 4, 238, ĖSBM 11, 23).

rogsōti, *rogsaũ*, *rogsójau* 1. 'sterczyć, wystawać ponad coś', 2. 'stać a. siedzieć długo i beczynnie'. War. *riogsōti* ts. Jeśli znac. 'sterczyć' wywodzi się z 'wystawać jak róg wystaje ze łba', to można tu mówić o durativum stanu⁵⁶⁸, które derywowano od sb. *rogsa 'ten, kto sterczy' < *rāg-sā- $\Leftarrow$ *rāgas* 'róg' (por. Jēgers 1966, 150). SW *rāg- ukazuje się poza tym w *rōgēs*, zob. s.v. Paralela słowotwórcza: *vēpsōti* 'stać z rozdziawioną gębą' $\Leftarrow$ *vēpsā* 'gapa' (zob. s.v. *vēpti*). — War. *riogsōti* pokazuje ekspresywną palatalizację (podobne zjawisko np. w *kioksōti* 'sterczyć gdzieś' ob. *kēksōti* ts.). — Czas. *rogsōti* ukazuje się w SD z odmiennymi znaczeniami, por. <roksau> «nalegam komu» ['domagam się, natarczywie żądam', SPXVI], <roksa mi kas> «ochapia mi się kto abo co» ['wydaje mi się podobnym do czegoś już widzianego, znanego; przypomina mi coś', SPXVI].

rojōti, *rojōju*, *rojójau* gw. 'o kogucie: piał, wydawać charakterystyczny głos, kukuryku' (*Gaidys per naktį rojoja* 'Kogut pieje w nocy'). War. *rojuoti* b.z.a. Analiza: *roj-o-*, od neopierwiastka wyabstrahowanego z prymarnego prs. *roju. Takie prs. było odpowiednikiem łot. *rāju* od *rāt* 'ganić, strofować, besztuć', *rātiēs* 'kłócić się' (por. ME III, 498). Porównywalną budowę ma lit. *lōjoti* $\Leftarrow$ *lōju* i jego odpowiednik scs. *lajati* $\Leftarrow$ *lajō* (zob. *lōti*). Inaczej LEW 732 (s.v. *rieti* 2): *rojōti* ma być WSO od *rej-. — To samo odnosi się do słowiańskiego odpowiednika: ros. przest., gw. *rājatb*, *rāju* 'huczyć, brzmieć' ($\Rightarrow$ *raj* 'odgłos, echo'), por. BSW 243, REW II, 486, 498n. Wymienione dzieła wspominają jeszcze o drw. odpierwiastkowym, jakim jest scs. *rarŭ* 'dźwięk, hałas' < pbsł. *rā-ra-. Od neoosn. *rar-* pochodzi nazwa drapieżnego ptaka: pñ.-słow. *rar-ogŭ 'Falco cherrug', por. pol. *raróg*, *raroga*, czes. *rarah*, ukr. *rārih*, *rārōha*. Inaczej Boryś 510, który bierze za podstawę vb. denom. *rarati 'wydawać głośne, ostre dźwięki'.

rōjus, -aus 2 p.a. 'raj' — zapoż. z pol., błr. *raj*, -u (SLA 191, LEW 742). War. *rōjis*, iŝ *rōjo* 'z raju' (DVŽ, ZTŽ). Temat na -ju- też w zapoż. *gōjus*, *mōjus*, *ōblius*. — Drw. *rōjinis* 'rajski – o jabłkach' ($\Rightarrow$ *rojinūkai* m.pl. 'rajskie jabłuszka, drobne owoce z rajskej jabłoni, Malus pumilla paradisiaca'), *rōjiškas* 'rajski, np. żywot' (*rōjiškai* adv. 'jak w raju').

rōkas 2 p.a. wsch.-lit. 'rak, Astacus' — zapoż. z błr., pol. *rak*, -a. Drw. *rokū* adv. 'rakiem, na czworakach (pełzać, czołgać się)'.

rokavōti, *rokavūoju*, *rokavójau* stlit. 'liczyć, rachować', war. *rakavōti* (SD *rokavoju* «rachuię», SD¹ *rakovoju*), refl. *rokavōtis* 'rachować się, rozliczać się z kim, z czego' (m.in. DP) — zapoż. ze stbłr. *raxovati*, por. błr. *raxavácь*, -ūju, refl. *raxavácca*, -ūjusja ($\Leftarrow$ pol. *rachować*, *rachować się*). Por. SLA 191, LEW 742 i ALEW 873, gdzie wbrew lit. akcentuacji przyjęto wywód z pol. źródła. — Odpowiednik wsch.-lit. *rokūiti* a. *rakūiti* opiera się na prs.

⁵⁶⁸ Stanu przez ogół źle widzianego, jak zauważa GJL II, § 576. Por. np. *dilbsōti* 'stać patrząc spode łba', *klaksōti* 'leżeć nieruchomo, będąc zeszytniałym; stać – o rozlanej wodzie', *pampsōti* ob. *bambsōti* 'leżeć wydętym od przejedzenia lub przeżarcia się', *žiopsōti* 'stać z rozdziawioną gębą'.

rokùja a. *rakùja*, które oddaje błr. prs. *raxúje*, zob. Zs 46, 114. Od tego np. *Susrakùjo* ‘Policzyli się’, tj. ‘posprzeczaali się’ (Zs 46).

ròkmanas 1 p.a. gw. ‘starszy flisak, nadzorujący spławianie tratw’ — ze zmiany *rotmanas, co zapożyczono z pol. *rotman* ts. (war. do *retman* ⇐ nwn. *Rettmann* m., zob. SW V, 521, 569). Por. zmianę *tm* > *km* w zapoż. *áukmonas*, *rakmistras*, jak też w rodzimych *rykmetys* i *šálkmētės*. Opuszczone w POLŻ.

rókmonas, -a 1 p.a., *ròkmonas* 1 p.a. gw. 1. ‘o zwierzęciu: łagodny, spokojny; oswojony’ (*rókmonas arklýs* ‘spokojny koń’), 2. ‘o człowieku: poważny, porządný, przyzwoity, rozsądny, mądry’ (*Rókmonas, lyg koks senis* ‘Mądry, jak jakiś starzec’) — zapoż. ze stbłr. *raxmanyj*, *roxmanyj*, por. błr. *raxmány*, pol. XVI w. *rochmanny* (⇐ osm.-tur. *rahman* ‘miłościwy, miłosierny, litościwy (Bóg)’), to z arab. *rahmān* ts., zob. Brückner 1877, 127, Stachowski 474n.). Zob. też ĖSBM 11, 153, LEW 742. Co do akutu por. zapoż. *jómarkas*, *jóvaras*, *stórasta*. — Z obocznym tematem: *rokmonūs*, -i 3 p.a. (*Mes pry laimės ir vargūse vis rokmonūs ir teisingi* ‘My w szczęściu i nieszczęściu zawsze [jesteśmy] przyzwoici i sprawiedliwi’). War. metatetyczny: *rokomnūs žmogūs* ‘łagodny człowiek’.

ròksėti, *ròksi*, *roksėjo* LZŻ ‘o świnia: kwiczeć, chrząkać’ — czasownik na -sė- od wykrz. *ròk-ròk* (*Kiaulė ròk-ròk ròksi*). Paralela: *kriuksėti* ⇐ *kriu-k-* ⇐ *kriu-kriu*.

rokùnda 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘rachunek’, 2. ‘rachowanie, rachunki’ (*Nemokančius mokinti skaityti, rašyti ir rokundą* ‘Nie umiejących uczyć czytać, pisać i rachunków’), 3. ‘obrachunek, rozliczenie się z czego, sprawozdanie’ (stlit. *rokunda sielos* ‘rachunek sumienia’), 4. ‘spis, rejestr’, 5. ‘sprawa, to, co dotyczy kogo’ (*Nesikišk į mūsų rokundą* ‘Nie wtrącaj się w nasze sprawy’). Do tego zwrot *be rokùndos* ‘bez liku, bardzo dużo’: *Tų vaikų pas juos be rokùndos* ‘Tych dzieci jest u was bez liku’. War.: *rakùnda* BRP, też m. *rokùndas*, *rokuñdas* (*Tai ne mano rokundas* ‘To nie moja sprawa’). Wyraz ten uchodzi za drw. z suf. -und- od czas. *rokúoti* ‘liczyć, rachować’ (zob.). Por. LEW 742, gdzie wskazano *kekùnda* ‘gromada’ i *lijunda* ‘żłódź; gołoledź’ jako paralele słowotwórcze (w ŽD 102 jest *kekùnda* i *lijunda*, lecz brak *rokùnda*). Podobnie ALEW 873. POLŻ 566 uważa *rokùndas* za przejście pol. *rachunek*, -nku. — Inne objaśnienie nasuwa obecność wariantu z -ch-, stlit. *rochunda*. Być może mamy tu do czynienia z zapożyczeniem stbłr. *raxunok̃*, *raxunk̃* (błr. *raxúnak*, -nka/-nku) ⇐ pol. *rachunek*, -nku, starsze *rachunk* ⇐ śrwn. *rechnunge*. Hipoteza ta wymaga założenia dwóch zmian dźwiękowych na gruncie litewskim: 1° *ŋk* > *ŋg* (sonoryzacja **rokunka(s)* > **rokunga(s)*), 2° *ŋg* > *nd*: *rokùnda(s)* (dysymilacja, por. *kierunda* wobec śrwn. *kērunge*). Nie można wykluczyć, że *rokùnda* uległo metanalizie, wydając neosuf. -und-, i że ten znalazł zastosowanie w derywacji takich neologizmów, jak *kekùnda* (⇐ *kēkē*), *lijunda* b.z.a. (⇐ *lijo*) i *palùndai* (⇐ *pālai*). — Drw. *rokundorystė* LEX ‘sztuka rachunku, Rechenkunst’ (brak w LKŻ), formacja z neosuf. -orystė, który wyabstrahowano z abstraktów na -ystė utworzonych od n.agt. na -orius, np. *čebatorỹstė*, *gaspadorỹstė*, *makliorỹstė* (**rokundorius* nie zostało zaświadczone).

rokúoti, *rokúoju*, *rokavaũ* stlit., gw. ‘liczyć, obliczać; wyznaczać cenę, żądać zapłaty; spodziewać się, przypuszczać, myśleć’ (stlit. też *rakuoti*, np. BRP), *surokúoti* ‘zliczyć, porachować’, też ‘pojąć, zrozumieć’ (*Senis pasenęs, nebesurokúoja, ką kalba* ‘Starzec nie rozumie już, co mówi’). Refl. *rokúotis* ‘robić z kim rachunki, rozliczać się z czego; robić rachunek sumienia’, też ‘nazywać się’ (*Miškas rokúojasi Labūnavos miškas* ‘Las nazywa się Łabunowski’). Zastępstwo sufiksalne na -uo- za starszą formację *rokavóti* ⇐ stbłr. *raxovati*, por. błr. *raxaváčb*, -úju (zob.). Osobno zob. *rokùnda*.

rómyti, *rómiju*, *rómijau* ‘kastrować’, SD¹ *romiju* «kapłunię; kleśnię; wałaszę», często z prvb. *iš-* — vb. denominativum na -y- od przym. *romūs* ‘cichy, łagodny’ (zob.).

Odpowiednik łot. *rāmīt*, *-īju* ‘kastrować’ ⇐ *rāms* ‘cichy, spokojny’. Znacz. etym. ‘robić łagodnym’. Paralele formalne: *nuōdyti* ⇐ *nuodaĩ*, *viēnyti* ⇐ *vīenas*. — Gwarowy pdg. *rómyti*, *rómyju*, *rómyjau* (m.in. u Kurschata, zob. GJL II, § 654) pokazuje w formach prs. i prt. segment *-yj-V* jako charakterystykę apofoniczną. Można to nazwać st. wzdlużonym (*-iju* ⇒ *-yju*) albo też neoapofonią *ĩ* ⇒ *ī* w sufiksie (por. *pīlnija* ⇒ *pīlnyja*; *kišķinas* ⇒ *kišķýnas*). — Drw. *romikas* ‘kastrator’ (łot. gw. *rāmīķis* ts.), *romiklis* 1. ‘kastrator’ (war. *romēklis*), 2. ‘nóż kastratora’. Neoosn. *romy-*: *rómytas* ‘kastrowany’: *arklys romytas* SD «wałach» [‘kastrowany ogier’], *gaidys romytas* SD «kapłun», *ožys romytas* SD «kozieł czyszczony»; *išromytas* SD¹ sb. «kles[z]czyniec» [‘eunuch’, SPXVI], ⇒ *rómytinis* m. ‘kastrowane zwierzę; eunuch’, *rómytojas* ‘kastrator’ (łot. *rāmītājs* ts.), cps. *varlāromis*, *varliā-* ‘nóż tępy, ułamany lub za mały’ (dosł. ‘nóż do trzebień żab’, por. *varlē*, *varļas*).

romūs, *-i* 4 p.a. ‘cichy, spokojny, cierpliwy’. SD też «łagodny» (syn. *meilus*), «skromny w obyczajach». War. *rómus*, *rōmus*; *rōmas*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *rāms* ‘cichy, spokojny, opanowany, (o zwierzęciu) kastrowany’⁵⁶⁹, stpr. *rāms* ‘obyczajny, sittig’. Formacja oparta na WSO **rām-* ⇐ *ram-* (zob. *ramūs*), por. LEW 742, ALEW 874. — Drw. *rōmiai* adv. ‘spokojnie’, *romýbē* ‘spokój’, SD «cichość», *romūmas* ‘spokój’, SD «cichość, łagodność; skromność w obyczajach; spokoiność». Z onomastyki staropruskiej należy tu imię *Quei-rams*, *Quei-ram* (Trautmann 1925, 50), prawdopodobnie kalkujące stpol. *Chociemir*, por. stpr. *quoitē* prs. ‘chce’ i **ram-* ‘mir, spokój’. — Vb. denom. *romēti*, *pa-*, *su-* ‘zrobić się spokojnym’, *rominti* MŽ ‘uspokoić’ (por. łot. *rāmināt* ‘uspokajać’), też ‘kastrować’, *rómyti* (zob.), refl. *pasiromēti* ‘spodobać się’ (*Kaip pasromējo par jus, tai visą vakarą prasēdējau* ‘Tak mi się u was podobało, że przesiedziałem cały wieczór’).

ronā, *-ōs* 4 p.a. stlit., gw. ‘rana’, SD¹ *rana* ts. (syn. *pažeizda*) — zapoż. ze stbłr. *rana*, błr. *rāna*, *-y*, pol. *rana* (SLA 191, LEW 742, ALEW 874n.). — Vb. denom. *rōnyti*, *-iju*, *-ijau* ‘ranić’, SD¹ «ranię», war. *rōnyti*. Por. pol. *ranić*, *-nię*, błr. *rānicь*, *-nju*.

rónas 1 p.a. gw. ‘kłoda przeznaczona do piłowania na deski’, por. *Atējo dročiai ronų pjauti* ‘Przyszli trzecie piłować kłody’. *Roną pjauti reik diktų vyrų* ‘Do piłowania kłody trzeba silnych mężczyzn’ — zapoż. z prus.-niem. *ron*, *rōne* (GL 112, LEW 743, Čepienė 109), por. nwn. *Rahn* m. Co do akutu por. zapoż. *póras*, *póvas*, *špókas*. — Cps. *ronpjovys* a. *ronpjuvys* ‘robotnik, który piłuje kłody na deski, tracz’, war. *ronāpjovis* (por. *pjov-*, *pjuv-*).

rópē 1 p.a., *ropē* 3 p.a. ‘rzepa, Brassica rapa’. SD «rzepa okrągła» (por. Niedermann 1956, 92 n.). Odpowiednik łot. *rācenis* ‘rzepa; kapusta; kartofel’ pochodzi z kontaminacji **rāp-* (lit. *rópē*) z osnową dewerbalną *rac-* (por. *rakt* ‘grzebać, ryc’). Por. ME III, 494: «*racīni waren wohl ursprünglich... aus dem Boden zu scharrende Knollenfrüchte, vgl. etwa *zemes rāciņi* ‘kleine, wilde Erdäpfel, die in den Wäldern wachsen». Praforma **rāp-* jest odzwierciedlona w trzech grupach: bałtyckiej, italskiej (por. łac. *rāpum* a. *rāpa* ‘rzepa’) i germańskiej (por. śrniderl. *rove*, stwn. *ruoba* ‘burak, rzepa’, nwn. *Rübe* f. ts.). Z tym **rāp-* alternuje **rēp-* kontynuantu słowiańskiego, por. rcs. *rēpa*, ros. *répa* ‘rzepa’, sch. *rēpa* ‘burak, marchew, rzepa’ (gw. ‘ziemniak’), pol. *rzepa*. Różnica **ā* : **ē* jest jedyna w swoim rodzaju, jeśli abstrahować od stosunku lit. *vókas* (zob.) : słow. *věko*. BSW 237 odtwarza pbsł. alternację **rāpiā-* : **rēpā-*. NB. Gr. *ράπος*, *-υος* f. ‘rzepa’ (war. *ράπος*) pokazuje nie tylko krótkie **a*, lecz jeszcze wahanie *p^h/p*. Tego rodzaju rozbieżności formalne przemawiają za zapożyczeniem wyrazu z jakiegoś nieznanego źródła, por. LEW 743 («Ein altes Wanderwort»), de Vaan 514, ALEW 687. — Drw. *ropēlē* ‘główka czosnku; tabletki, np. od

⁵⁶⁹ W tekstach XVI–XVII w. *rāms* ukazuje się jeszcze znacz. ‘pobożny, pius’. Tłumaczy się to tym, że formę śrdn. *vrāme* ‘fromm’ podstawy niemieckiej zidentyfikowano pod względem dźwiękowym z rodzimym przym. *rāms* (zob. Vanags, *Linguistica Baltica* 7, 1998, 199n.).

bólu głowy', też nazwa kilku roślin: 1. 'ślaz okrągłolistny, *Malva rotundifolia*', 2. 'ślaz zaniedbany, *Malva neglecta*', 3. 'rojnik, *Sempervivum*', 4. 'dzwonek jednostronny, *Campanula rapunculoides*', *ropiēnē* 'zupa z rzepy', *ropienójai* m.pl. 'liście rzepy', *rópinē* a. *ropinikē* 'pękata butelka z wąską szyjką, karafka' (od podobieństwa kształtu), *ropýnas*: *Kur ropės pasėtos, ten ropýnas* 'Gdzie zasiana rzepa, tam [jest] «ropynas»', SD «rzepisko» ['ziemia, gdzie rzepę siewają', L.], *ropýnē* 'zupa z rzepy', *ropùčiai* m.pl. 'liście rzepy', *ropūkai* m.pl. gw. 'kartofle' (war. *rapūkai*), *ropūtės* f.pl. 1. 'kartofle', 2. 'pole kartofli, kartoflisko'. Cps. *durnāropė* a. *duřna-* bot. 'bieluń, *Datura*' (por. *duřnas*), *róplapis* 'liść rzepy' (por. *lāpas*). — N.m. *Rópiškė* 3x, (⇒ *Ropiškėlė*), *Roputėnai* 2x, cps. *Rópkepiai*, *Ropkojai* (por. *Sauskójai*), *Róplaukiai*, *Šaltrópai* 2x. — Neoapofonia *ā* ⇒ *ā*: gw. *rapūkas*, pl. *rapūkai* 1. 'kartofel' (*Apie mus senieji žmonės visi tik rapūkais bulves vadina* 'W naszych stronach wszyscy starzy ludzie nazywają kartofle «rapukai»'), 2. 'rzepa, *Brassica rapa*', 3. 'brukiew, *Brassica napus*'. Paralele: *plok-* ⇒ *plak-*; *šok-* ⇒ *šak-*; *vog-* ⇒ *vag-*. Zob. też ALEW 875.

rōpštis, *ropščiuōs* (war. *ropšiuōs*), *ropščiaūs* (war. *ropšiaūs*) gw. 'powoli, z trudem wchodzić na górę, wspinać się, wdrapywać się (na drzewo), gramolić się (na piec, łóżko)', cps. *atsirōpšti* 'z trudem wstać z łóżka, wygramolić się', *užsirōpšti* 'o dziecku: wgramolić się na kolana, na krzesło, łóżko' (war. *užsirōpti*). Zróżnicowanie fleksji wskazuje na związek etymologiczny z wykrzyknikiem ukazującym się w dwojakiej formie: *rōpšt* albo *rōpš* (o gramoleniu się, wspinaniu się). Ostatecznie do *rópti* 'objąć rękoma'. Z innymi sufiksami: *ropšnóti*, *ropštytis* (frq. *ropš-sty-).

rópti: *aprópti*, *-rópiu*, *-rópiu* gw. 'otoczyć ramionami, objąć rękoma, objąć pyskiem' (*Vienas neapropiu* 'Sam nie mogę objąć') — pb. *rāp- przedstawia derywację apofoniczną *ē ⇒ *ā od *rēp- jak w *rēpti* 'chwycić', *aprēpti* 'objąć, ochwycić'. Innowacyjny SO ma oparcie w *brōžti* ⇐ *brēžti*; *glóbtī* ⇐ *glēbtī*; *slógti* ⇐ *slēgti*. — Nomina: *ropà* adv. 'na czworakach, raczkując' (*ropomīs* ts.), *roplà* 'raczkowanie', *roplà* adv. 'na czworakach, raczkiem', *roplomīs* ts. (syn. *rēpla*, *rēplomīs*), *roplýs* 'kto pełźnie, raczkuje; płaz'. War. *roblà*, *roblomīs*. — Od *ropà* pochodzi vb. denom. *ropóti*, -ju, -jau 1. 'powoli poruszać się, pełzać – o owadach, płazach, gadach', 2. 'chodzić na czworakach, raczkować', 3. 'chodzić powoli, z trudem, np. o starcu'. Nawiązuje do niego łot. *rāpātiēs*, *rāpājuōs* 'pełzać': *rāpu iēt* 'chodzić na czworakach' (w BSW 246 umieszczone pod błędnie zrekonstruowaną praformą *rōpō). — Neoosn. *ropl-* (⇐ *roplà*, *roplýs*): vb. denom. *roplóti* 'pełzać, czołgać się' (war. *roblóti*), *roplióti* ts. (syn. *rēplióti*), *roplinėti* ts. (syn. *rēplinėti*), *rōplinti* 'iść z trudem, powoli'.

rorē 4 p.a. gw. 1. 'rura', 2. 'cembrowina studni' (*Šulinys iš penkių rorių*) — zapoż. z nwn. *Rohr* n. Zob. też *rūrà* i *riera*.

róti, *róju*, *rójau* gw. 1. 'zdążyć, nadażyć za kimś idącym' (*Aš tau neróju*, tj. *aš nesuskumbu, tu greitesnis* 'Ja nie nadażam za tobą, jesteś szybszy'), 'nadażyć za kimś, kto kosi żyto' (*Aš neróju tau griebt rugių, nekirk tep greitai* 'Nie nadażam za tobą ze zbieraniem żyta, nie koś tak szybko'), 2. 'lubić, bardzo chcieć', *suróti* 'zdążyć, nie spóźnić się z czym; pojąć, zrozumieć'. Niejasne. Po pierwsze lit. *ró-C* może być refleksem neopwk. pie. *h₃r-eh₂- (transponat) > *HraH- > pb. *rā-, który był derywatem od prymarnego *h₃er- 'poruszać się' itp. (LIV² 299n.). Por. gr. ὤρτο 'podniósł się, wyruszył', SZ wed. *íyarti* 'wprawia w ruch', łac. *orior*, -*irī*, *ortus sum* 'podnosić się, wstawać; wschodzić; wypływać (o rzece), wytryskać; wznosić się (o górze); wzrastać (o roślinach); urodzić się, wywodzić się, zaczynać się; brać początek, wypływać, wynikać'. Co do budowy por. 1° *góti* ⇐ pie. *g^u-eh₂-, 2° *jóti* ⇐ pie. *h₁j-eh₂-, 3° łot. *slāt* ⇐ pie. *sl-eh₂- (zob. s.v. *slātyti*). Są to prezenta urobione suf. *-je/o- od pwk. zakończonych na *-eh₂- (zob. s.v. *lóti*). — Po drugie znaczenie

odpowiednika łot. *rāt, rāju*, mianowicie ‘karczować’ i ‘sprzątać zboże z pola, siano z łąki’ sugeruje możliwą przynależność do pie. pwk. **ureh₂-* ‘odebrać, wydrzeć’ (por. LIV² 699: kontynuacja tylko w gr. aor. ἀπ-ηύρα ‘nahm weg’). — Całkiem inaczej LEW 743n., który wiąże *róti* z czas. *rieti* ‘układać szczapy drewna w stos’, mianowicie przy założeniu niczym nie uzasadnionej apofonii **rā-* : **rēi-*.

rōtušē 1 p.a, *rōtūšē* 1 p.a. ‘ratusz, dom zarządu miasta, siedziba miejskiego samorządu’ — z uwagi na zakończenie *-ē* trzeba przyjąć zapożyczenie białoruskiej formy rodzaju żeńskiego *rātuša*, *-y* (ĖSBM 11, 148), nie zaś pol. *ratusz*, *-a* m. (jak w SLA 191 i LEW 744). Oboczny temat: SD <*ratušia*>, DP *rōtušia*. — War. m. *rōtušis* (m.in. CHB), *rotušius* ← pol. *ratusz* m. (← śrwn. *rāthus* n.).

rōtūzē 1 p.a. przest. ‘ratusz, dom zarządu miasta’ — zapoż. z prus.-niem. *rōthūs* n., por. nwn. *Rathaus* n. Warianty *rōtužē, rōtūžē, rōtūžē*, m. *rotužius* b.z.a. mogą być pod względem *-ž-* upodobnione do *-š-* w *rōtušē, rōtūšē* (zob.), ale por. zakończenie w *bakūžē*. Zob. GL 112, LEW 744, Čepienė 109. Łot. *rātūzis* ← śrwn. *rāthus* n.

rōveris, *-io* 1 p.a. gw. ‘rower’ (Pūnškas) — zapoż. z pol. *rower-*, *-u* (← ang. *rover* ‘wędrowiec, włóczęga’, od *to rove* ‘błąkać się’). War. *rōvaras* DVŽ, *rōvarus* LZŽ. Brak w LKŽ. Por. syn. *lisapiēdas*.

rōzvalnios, *-iū* 1 p.a. f.pl. gw. ‘szerokie sanie chłopskie, sanie ciężarowe’ — zapoż. z błr. *rózvalbni, -njaū* (ZS 48).

rōžē 2 p.a., *rožē* 4 p.a. bot. ‘roślina i kwiat róża, Rosa’ — zastępstwo morfologiczne za **rožia*, co zapożyczone ze stbłr. *roža*, por. błr. *róža*, *-y* (← stpol. *roža*, pol. *róža*). Zob. SLA 192, LEW 744, ĖSBM 11, 167n. SD: *rožē* «roża», *rožīū vainikas, sveikinimai Ponnos Marios* «rożaniec abo rożany wianek», *krūmas rožīū* «rożany chrost, drzewko». — Drw. *rōžavas* gw. ‘rózowy’, *rožēlis* ‘wianek różany; różaniec’, *rōžinas* ‘rózowy’, *rožynas* SD «rożany ogródek», *rōžinēs* pl. ‘odmiana wczesnych ziemniaków różowej barwy; odmiana wiśni’, *rōžinis* ‘rózowy’ (SD «rożaney maści»), *rōžinis* m. ‘różaniec’ (war. *rožinys, rožinčius*), *rōžiškas* ‘podobny do róży’, *rožytē* ‘kwiat malwa’, cps. *rōžmedis* ‘różany krzew’ (por. *mēdis*).

rūbas 2 p.a., pl. *rūbai, -ū* przest., gw. 1. ‘odzież, szata, suknia’, 2. ‘ubranie męskie, damskie’, 3. ‘bielizna, np. w praniu’ — zapoż. ze stbłr. *rubъ, -a* ‘kawalek tkaniny; odzienie’, por. błr. *rubáška, -i* ‘koszula’ (SLA 192, LEW 744, ALEW 875). SD: *rūbas* «odzienie» (syn. *dungalas*), «szata», *rūbas ilgas* «szata długa», *minyķū rūbas* «kapica», *rūbas kunigū lininis trumpas* «komża kapłańska» [‘krótka lniana szata kapłańska’]], *šluotelē rūbū* SD «miotółka do szat», *nusišerjs rūbas* «oblazły», *apysiuvos rūbū* «pasaman», *tūlas išsiuvinimas unt rūbū* «wzor na szacie». — Drw. *rūbēlis* ‘wielka chusta zarzucana na plecy’ (DP ‘sukienka’), *rūbēnas* ‘tkanina lniana; nici lniane; chusta’, *rūbūnas* ‘stare, marne odzienie, szmaty’, *rūbinē* ‘szatnia, garderoba’ (SD «szatnica»), *rūbūnē* ‘szafa na ubrania’, *rūbinykas* SD «szatny» (dziś *rūbininkas* ‘szatniarz’). Cps. *baltarūbis* SD «białą suknią noszący, w bieli» (por. *báltas*, syn. *baltajupis*), *baltarūbis kunigas* SD «komżą noszący na sobie, w komżą ubrany» (syn. *baltais rūbais apvilktas*), *ilgarūbis* ‘ktoś noszący długie odzienie’, por. *ilgas* (nazw. *Ilgarūbis*), *rūbapusē* ‘kawalek płótna do odsączania twarogu; szmatka do nakrycia lub związania czegoś’ (por. *pūsē*). *rūbasiuvys* SD «krawiec» (por. *siūti*). Vb. denom. *rūbāuti* ‘zbierać odzież chodząc po ludziach’, *rūbyti, -iju, -ijau* ‘grubo odziewać, opatulać (dziecko)’, refl. *rūbytis*: *Ana rūbyjas*, t.y. *apsivelka su rūbais* JU. *Apsirūbyk, kad neparšaltum*.

rubáška 2 p.a., gen.sg. *rubáškos*; war. *rubášké* 2 p.a. wsch.-lit. ‘wierzchnia koszula; bluza’ — zapoż. z ros. *rubáška, -i*. — Drw. *rubáškenčia* b.z.a. ‘znoszona, stara koszula’, *rubáškyštē* ‘byłe jaka koszula’.

rubėžius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 'granica pola, terytorium; miedza', SD¹ *rubėžius* «granica; kopiec; ograniczenie», *rubėžiai* DP 'granice, kresy' (war. f. *rubėžis*, -ies b.z.a., m.in. CHB) — zapoż. ze stblr. *rubežb*, *rubežb* 'granica; miedza; znak graniczny', por. błr. *rubėž*, gen.sg. *rubjažá* m. Stąd też łot. *rūobeža* 'granica'. Temat na -ju- też w *krýžius* i *ričierius*. Zob. SLA 192, LEW 744, ĖSBM 11, 201 (brak w ALEW). — Drw. *parubežė* SD¹ «pogranic[z]e», *parubežys* a. *pārubežis* 'obszar w pobliżu granicy', SD «pogranicze, vkraina», *rubėžinis* a. *rubežinis* 'graniczny; oddzielający pola', *rubėžinykas* a. *rubėžininkas* 'mieszkaniec pogranicza; przemytnik', *rubežytojas* SD «granicznik» ['który graniczy z kim, sąsiad']. Zob. też *gronyčià*. — Drw. wsteczny: *rubà* 4 p.a. 'przesieka w lesie' (syn. *ribà*): *Par girią ruba iškiršta*, t.y. *spindžius* JU 'Przez las [została] wycięta przesieka'. Por. *gegužė* ⇒ *gegà*. — N.rz. *Rubėžius* 2x, *Rubėždaubis* 2x, *Rubėžupis* 8x (porównywalna semantyka w n.rz. *Ribà*). N.m. *Rubėžiai*, *Rubėžius* 2x, *Tarprubežiai* (por. *Tarpežerė*). — Vb. denom. 1. *aprubėžyti*: *aprubėžiju* SD¹ «ograniczam» (syn. *rubežių darau*), 2. *rubežioju* SD «graniczę» ['oznaczam granice'] (syn. *sienų darau*), 3. *rubežiūoti* 'przekraczać granicę z kontrabandą', refl. *rubežiūotis* 'granaczyć, stykać się granicami'.

rūblis, -io 2 p.a., *rublỹs* 4 p.a. 'rubel, pieniądz rosyjski; pieniądz w ogóle' — zapoż. ze stblr. *rublb*, *rubelb*, *rjubelb* (*rublb litovskij*, *rizkij* 'rubel litewski, ryski'). Por. błr. *rubėlb*, -lją, ros. *rublb*, -lją. Z innym tematem: *rūblius* 2 p.a. — Drw. *rublinė* 'moneta lub banknot o wartości jednego rubla', ⇒ *rublėnka*; *rublėnas* peior. 'rubel' (por. sufiks w *rūbėlynas* 'marne odzienie').

rubuĩlis, -io 2 p.a. żm. 'kiełb, mała ryba słodkowodna *Gobio gobio*'. Zdaniem Urbutisa 2009, 160n. jest to dewerbalna formacja z neosuf. -uilis od *rub-* jak w gw. *rūbti*, -ù, -iaũ 'kopać, grzebać', *parūbti* 'grzebiąc palcami pod krzakiem kartofli, sprawdzać, czy pojawiły się już bulwy' (*Bulbes pàrubiau*, *patirdama*, *ar užaugo*). W tymże znaczeniu spotyka się *ruōbti* 'dłubać, grzebać, ryć': *Su piršteliu ruobu bulves iš šalies kero* 'Paluszkciem wygrzebuje kartofle spod krzaka'. Według Urbutisa wynika z tego, że 'kiełbem' nazwano istotę grzebiącą w piasku dna rzecznego'. NB. Motywację werbalną ma też auksztajcki odpowiednik *grūžė* 'kiełb' (zob.).

rūbulti, *rūbulu*, *rūbulau* gw. '(ciasto) rolować w dłoniach, zwiąć w gałki; zawijać coś w papier, pieluchę; (siano) zbijać w kłęby' (war. *rūbulti*) — vb. denominativum od *rūbulas* 'gałka ugnieciona w rękę, bryłka; zbite siano' (ŽD 551; inaczej LEW 744n.). — Z innym sufiksem: *rūbulioti* 'obtaczać w mące, np. kluski, płaty ryby; zawijać'. — Nacechowany ekspresywnie war. z dyftongiem *ui* w sufiksie: *rubuĩlis* 'tłusty, krągły', sb. m. 'tłuscioch, o dziecku: tłuscioszek' (paralela: *kabũilos* ob. *kabũlos* ⇐ *kabėti*). Osobno zob. *rubuĩlis* 'kiełb'.

ručinyčia, *rūčinyčia* stlit.: SD <ruczynicia> «muszkiet, pułhak, rusznica, pistolet, arkabuz», <primužu ručiničiu> «nabijam mułkiet», war. *ručnyčia*, *rūčnyčia*: SD <gaydelis ručnicios> «kurek v rusznice» — zapoż. ze stpol. *rucznica* 'ręczna broń palna' (SSTP VIII, 49). Zdaniem Brücknera 469 jest to bohemizm, por. czes. *ručnice* f. 'strzelba' : *ruční* 'ręczny' (Machek 523). Inną etymologię wysuwa Bańkowski III:1, 189: pierwotne *rusz-* w związku z czas. *ruszyć*, *ruszać*. Zakończenie pol. -nica raz zostało oddane litewskim -nyčia (por. *plūtnyčia*, *vařpnnyčia*), ale poza tym zostało zastąpione neosufiksem -inyčia (por. *medinyčia*). Por. SLA 192. Pominięte w LEW, ALEW i POLŽ. LkŽ XI, 859 wskazał na pol. *rusznica* jako wyraz źródłowy. Zob. też *pūlokas*. — Drw. SD <szauditoiay ručiničnikay> «muszkietnicy», tj. *šaudytojai ručinyk-inyk-ai*; podwójnie użyty suf. -inyk- wygląda na błąd druku zwany diplogafią (LkŽ, ani PAŽ 400 tego nie poprawiają).

rūčytis, *rūčijuos*, *rūčijaus* wsch.-lit. 'ręczyć za co, za kogo' (*Aš tau rūčijuos* Zs 48 'Ja ci ręczę'), *pasirūčyti* 'poręczyć, dać poręczenie za kogo' (*Až jį gi pasirūčijo* Zs 40 'Za niegoż

poręczono') — zapoż. z błr. *paručýcca*, *-ručýsja*, 3 sg. *-ručýcca* 'poręczyć'. NB. Kalką słowotwórczą z reflexivum błr. *paručýcca* jest pol. gw. *poręczyć się za kogo* (na Wileńszczyźnie). Zob. też *réncýtis*.

rūdà 4, 2 p.a. 'ruda, kopalina zawierająca związki metali, surowiec mineralny', też pl.t. *rūdos* 'ruda', SD «kruszec» — zapoż. ze stbłr. *ruda*, błr. *rudá*, -ý (SLA 192, LEW 745). Stąd też łot. *rūda*₂ 'ruda, kruszec'. — Drw. *rūdinis* SD «kruszcowy», *rūdu kasējas* SD «kruszcowy kopacz» (syn. *rūdakasys*). — N.m. *Rūdà* 4x, *Rūdiškės* 4x, *Rūdỹnė* 2x, cps. *Rūdabestis* (por. *mólbēstis*), *Kārčrūdē* (por. *Kaŗčiai*). War. z neoapofonią *ū* ⇒ *ũ*: *Rudakāšiai* (por. *Kuolakāšiai*), *Rūdakasos* (por. *kāsti* 'kopać'). Por. *trūpas* ob. *trūpas* i *ũžas* ob. *ũžas*.

rūdas, -à 4 p.a. 'ryży, rudy, brązowozłoty (tytoń), brązoworudy (samodział), bury (pies), ciemnoszary z brunatnym odcieniem; brunatny (węgiel)'. SD «ceglasty, lisowaty, lisawy, rusy; szary», *rudas krosylas* SD «cisawa farba» ['ciemnokasztanowata']. Odpowiednik łot. *ruds* 'czerwonawy'. Adi. *rūdas* wywodzi się przez dysymilacyjny zanik *r* z pbsł. **rud-ra-* < pie. **h₁rud^h-ró-*. Por. zanik *r* w *kābras*, *kaĩras*, *pikrūs*, jak również w gr. *ῥῥός* 'błyszczący' z **ῥῥ-πός* < pie. **h₂rg-ró-*; łac. *prōcērus* 'smukły, wysoki' z **prō-krēros*. Prapokrewne z jednej strony z psł. **rūdrū*, rcs. *rodrū* a. *rūdrū*, ros. gw. *rědryj* 'rudy, ryży, ciemnobrązowy – o bydle', czak. *ŗdar* 'czerwony', z drugiej strony z gr. *ῥυθρός*, łac. *ruber*, umbr. *rufre* (gen.sg.m.), wed. *rudhirá-* 'czerwony', toch. A *rtār*, toch. B *ratre* 'czerwony'. Dysymilacji *r-r* nie uwzględniają BSW 238 (rekonstruuje pbsł. **rud-a-*), ani LEW 745, ALEW 875n. — Drw. *rūckis*, -ē 'rude stworzenie' (zam. **rut-kis* < **rud-kis*, zob. GJL I, § 487), *rudinē* 'siermięga, wierzchnie ubranie uszyte z grubego samodziału, z sukna domowej roboty', SD «sukmana» (nazwana według brązoworudej barwy sukna; por. sufiks w *milinē* ⇐ *milas*), *rūdūkas* 1. 'bury pies', 2. 'rydz, Lactarius rufus', *rūdūkē* 'wiewiórka', *rūdūlys* 'czerwona plamka na skórze', *rūdūōkē* 'rydz' (m.in. w SD; por. sufiks w *veliūoka*), *rūdūōlis* 'stworzenie rude; ptak o rudym podgardlu lub podbrzuszu; wiewiórka', *rūdūōtē* 'karmazynka – o maści kury' (zob. GJL II, § 428). Cps. *rudakepūris baravỹkas* 'podgrzybek brunatny' (dosł. 'mający brunatny kapelusz'). — Vb. denom. 1. *rūsti* I (zob.), 2. *rūdēti*, -ju, -jau 'rudzić, pokrywać się rdzą, rdzewieć' (*aŗurudu* SD «zardzewiam», *surudu* SD «rdzewieię») – odpowiednik w rcs. *rūdēti sja* 'czerwienieć, rumienić się ze wstydu', czes. *rditi se* ts., ros. *rdetb* 'czerwienieć', 3. *rūdūoti* '(o liściach, strąkach bobu, o trawie) tracić zieleni, rudzić, brązowieć', zob. *rūdūō* 'jesień'. Por. formant -ē- w łac. *rubēre* 'być czerwonym, czerwienieć' ⇐ *ruber*. — Nie ma bałtyckiego odpowiednika dla wyrazu scs. *rūŗda* 'rdza na metalu', sch. *rŗa*, ros. *rŗa*, pol. *rdza*, < pbsł. **rud-ŗā-*, znacz. etym. 'czerwień, substancja czerwono-brunatna'. — WSZ *rūd-*: *rūŗys* (zob.). — SO *raud-*: *raūdas* (zob.), *raudōnas* (zob.).

rūdelis, -io 1 p.a., *rūdelỹs* 3 p.a. stlit., gw. 'ster łodzi, statku', SD «ster» — zapoż. ze stbłr. *rudelb* 'ster, wiosło sterowe' (⇐ pol. XVI w. *rudel* ts., to ze śrwn. *rudel* < *ruđer*, por. nwn. *Ruđer* n.). W gwarach zach.-litewskich wyraz ten może być zapożyczeniem z prus.-niem. *rudel* 'ster' (GL 113). Por. SLA 192, LEW 745. Zob. też *stỹras*.

rūdỹlai, -u 2 p.a. m.pl. gw. 'wędzidło, będący częścią uprzęży pręt wkładany koniowi do pyska', por. *Arklys rūdỹlus kremta*. War. *rūdiliai*, por. *Rūdiliais inŗabot reikia arklj*. Niejasne. Zob. syn. *ŗŗslai*.

rūŗys, -dźiũ 4 p.a. f.pl. 1. 'rdza' (sg. *rūŗis*, -iēs), war. *rūŗēs*, 2. gw. 'roztwór rudy łakowej, żelazista woda na bagnie', 3. 'grzyb pasożytujący na liściach i łodygach roślin', 4. gw. 'błyskawica bez grzmotu' (*Rūŗims pliekant, neŗegnojuos, netrenka* 'Kiedy jest błyskawica bez grzmotu, nie żegnam się, nie uderza') — rzeczownik o temacie na -ŗa- od nomen **rūd-*, szaraktoryzowanego st. wzduŗonym od *rud-* jak w *rūdas* m.in. 'ryży, rudy'.

Por. cs. *ryždĭ* ‘ρυρρός, rudy’, bg. *rižd* ‘rudy’, sch. *rîd* ‘rudy, lisowaty’, ros. *ryžij* ‘ryży, rudy’, czes. *ryží* ‘złocistobrazowy, czerwonożółty’, ros. *ryžij* ‘ryży, rudy’, pol. przest. *rydzy* ‘rudy, czerwonożółty’ (*rydzy koń*, *rydze złoto*; sb. *rydz* bot. ‘grzyb *Lactarius*’), < psł. *rydjĭ < pbsł. *rūd-ja-. W derywacji denominalne st. wzdlużony nie jest jednak częsty. Zewnętrznie biorąc, *rūdys* przypomina dewerbalne nomina actionis typu *súodys*, -*dzių* f.pl. ‘sadze’, por. GJL II, § 65. Inaczej ALEW 876, gdzie nie mówi się o WSZ, lecz o *rūd-* jako zastępstwie za st. pełny *(h₁)reud^h-, mianowicie w odmianie nomen pierwiastkowego, gdzie alternantem *eu było *u (*(h₁)rud^h-). — Drw. *rūdēsiaĩ* m.pl. ‘rdza’, *rūdēsỹnē* ‘bagno z rudą żelazną łąkową, z wodą żelazistą’, *rūdijà* ts., też ‘torfowisko’ (n.m. *Rūdijà*), *rūdymaĩ* m.pl. ‘rdzawa, żelazista woda na bagnie’ (*Rūdymaĩs aplipau kojās, brisdama par balq* ‘Żelazista woda oblepiła mi nogi, gdy brnęłam przez bagno’), *rūdỹnas* a. *rūdỹnē* ‘mokradło, na którego powierzchni zbiera się ruda żelazna; źródło żelazistej wody; nieurodzajny grunt’ (*Kur virdulys rūdžių, kur rūdys iš žemės kinla, vadinas rūdỹnas* ‘Gdzie źródło z żelazistą wodą, gdzie rdza z ziemi wypływa, [takie miejsce] nazywa się «rūdynas»’). Por. n.m. *Rūdỹnē* 2x, *Rūdĩškės* 4x. — Vb. denominativa: 1. *rūdėti*, -ja, -jo ‘rdzewieć, pokrywać się rdzą; psuć się; cierpieć’ (warianty prs.: *rūdi*, *rūda*, *rūdžia*; SD *ažurūdu* «zardzewiam», *surūdu* «rdzewieję»); *rūdēja* (Otrębski 1934, 309), 2. *rūdýti*, -ija, -ijo ‘rdzewieć, pokrywać się rdzą’, 3. *rūsti*, *rūsta*, *rūdo* ‘rdzewieć’, 4. *rūdinti* caus. ‘doprowadzać do rdzewienia’ (*Kam rūdini peilį, dalgi šlapmė[je] laikydamas* ‘Czemu wystawiasz na zardzewienie nóż, kosę, trzymając je w wilgotnym [dosł. mokrym] miejscu’).

rūdmēsē 1 p.a., *rudmēsē* 3 p.a. bot. ‘rydz, *Lactarius deliciosus*’ — z *rūda-mēsē* przez synkopowanie samogłoski łącznikowej *a*. Złożenie członów *rūdas* ‘ryży, rudy’ i *mēsā* ‘mięso’. Znacz. etym. problematyczne: ‘coś, co ma wygląd rudawego mięsa’ (?). Por. syn. *želvė* ‘rydz’ ⇐ *želvas* ‘zielonkawy, żółtawy’. W replice żm. *rūdmēsē* widać temat *meis(a)* ‘mięso’. War. *rudamēsē*, *rūdmēsa*, też *rūdmēsē*. Z uwagi na II człon por. *saldymēsēs* f.pl. ‘mięso nie nadające się do solenia’, dosł. ‘słodkie mięso’ (por. *saldūs*). Zob. też *rudūkas*, *ruduōkē* s.v. *rūdas*.

rudugỹs 3 p.a. przest. 1. ‘miesiąc wrzesień’, m.in. CGL, 2. ‘miesiąc sierpień’ (Litwa pruska) — prawdopodobnie zmienione z *rug-ugys przez dysymilację na odległość *g-g > d-g*; złożenie członów *rugỹs*, *rugiaĩ* ‘żyto’ i *ug-* jak w *ugdýti* ‘rościć, hodować’. Znacz. etym. ‘czas, kiedy rości się (sieje się) żyto, mianowicie ozime’. Por. *rug-sėjis* ‘miesiąc wrzesień’. NB. ALEW 875 nie objaśniając budowy ani znaczenia, zakwalifikował wyraz s.v. *rūdas* ‘fuchsröt, braunrot, ziegelrot’. Brak w LEW.

ruduō 3 p.a., gen.sg. *rudeñs* m. ‘jesień’. Warianty: *rūdenis* 1 p.a., *rudenỹs* 3 p.a., *rudenis* 3 p.a. Odpowiednik łot. *rudens*, -s (*rudens mēnesis* ‘wrzesień’ lub ‘październik’, dosł. ‘miesiąc jesienny’). Nazwa pory roku stoi w związku z przym. *rūdas* ‘ryży, rudy, czerwony’ (zob.) i czas. *rūdėti* ‘rudzieć, rdzewieć’, *rūdúoti* ‘tracić zieloną barwę’, więc oznacza czas, kiedy rudzieje, brązowieje to, co wcześniej było zielone. Wyraz bałtycki jest innowacją w porównaniu ze słow. *jesenĩ/osenĩ* f., co kontynuuje pie. *(h₁)os-ŕ, obl. *(h₁)es-n-, por. gr. ὀπώρα f. ‘koniec lata, pora żniw’ < *opoharā < *op-osar-ā, goc. *asans* ‘upał’, stwn. *aran* ‘żniwa’, stisl. *qnn* ‘roboty polowe’. — Gdyby było pewne, że stpr. *assanis* EV ‘jesień, Herbist [Herbst]’ jest wyrazem odziedziczonym (a nie polonizmem, o formie zmienionej z *esenis, por. *addle* ⇐ pol. *jodła*), to byłaby podstawa do założenia praformy *asenis, *-eĩs. Būga, RR I, 593 i PKEŽ 1, 103n. postulowali formację wspólną pbsł. *esenis ‘jesień’. Zob. też Petit, *Balt* XLV:2, 2010, 175n. — Drw. *apyrūdenis* ‘wczesna jesień’, *parūdenỹs* ‘czas pod jesień’ (por. *pavāsaris* ⇐ *vāsara*, Urbutis, LKG I, 424), *rūdenis*, *rudenỹs*, *rudenis* ‘jesień’, *rudenióp* a. *rudenóp* adv. ‘pod jesień’ (skostniała forma allatiwu sg., por. *žiemóp*, *pavasarióp*), *rūdeniškās* ‘jesienny’ (*Diena buvo rūdeniška* ‘Dzień był jesienny’).

ruginis, -ė 2 p.a. 'żytni', *ruginė duona* 'chleb żytni, razowy' — przymiotnik na -in- od sb. *rugiaĩ* 'żyto'. Ma odpowiednik słowotwórczy w psł. *rūž-īnũ 'żytni', por. bg. *ržen*, sch. *rāžan*, czes. *režný* (zob. BSW 246). N.m. *Ruginiai*, *Ruginiaĩ*. — Z innymi sufiksami: łot. *rudzājs*, *rugājs* 'żytni'; rcs. *rūžanũ*, ros. *ržanój* (gw. *oržanój*), błr. *iržanyj*, pol. przest. *rżany* ts. (*słoma rżana albo żytna*, Sw) < psł. *rūž-ēnũ.

rugys, -io 4 p.a., zwykle pl. *rugiaĩ*, -iũ bot. 'żyto, Secale; ziarno tej rośliny'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *rudzi* pl., stpr. *rugis* EV 'żyto, Rogge [Roggen]', *ruggis* GRA 8 «rockke», *Roggis* GRG 12 «korn». Pb. *rug-ia- < pie. *urug^h-io- (IEW 1183, BSW 246). Pokrewne wyrazy występują w słowiańskim i germańskim, por. 1° strus. *rūžī* f. 'żyto', ros. *rožb*, *rži*, błr. *iržá*, sch. *rāž*, *rāži*, stpol. *rež*, *rzy* (*ržysko* 'pole po zżętych życie, żytnisko'), < psł. *rūg-i- (zob. BSW 246), 2° stisl. *rugr* 'żyto', stang. *ryge* < *rug-i-; stwn. as. *roggo*, śrwn. *rocke*, *rogge*, nwn. *Roggen* m. ts., < pgerm. *rug-ōn. Zob. też LEW 746, ALEW 877, Boryś 537 (s.v. *ržysko*), EWD 1134, Kluge-Seebold 603. Inaczej Witczak 2003, 110, który sądzi, że *rug^h- jest rdzeniem nominalnym, «być może odziedziczonym ze wspólnoty nostratyckiej». — Drw. *rugiena* a. *rugienā* 1. 'pole po życie, żytnisko' (war. *rugienē*), 2. 'ściernisko', 3. 'słoma żytnia', 4. 'pora koszenia żyta', 5. 'wełna ze strzyży jesiennej', SD *rugienos* f.pl. «ržysko» (por. łot. *rugaine* ts.), *rugienai* m.pl. 'ściernie, przyziemne części źdźbeł zboża, pozostałe po zżęciu' (*Neik basas, rugienai duria* 'Nie chodź na bosaka, bo ściernie kłują'), *rugieniai* m.pl. 'słoma żytnia', *rugienis*, -ė 'żytni, rżany', *rugienē duona* 'żytni chleb' (m.in. SD), *rugienojai* 'słoma żytnia; żytnisko', *ruginis* (zob.), *rugojai* m.pl. 'słoma żytnia' (por. łot. *rugāji* a. *rudzāji* ts.). Cps. *naujārugis* 'tegoroczne świeżo zżęte żyto' (por. *naijas*), *rūgiagėlė* bot. 'chaber, bławatek, Centaurea cyanus' (dosł. 'kwiat żytni, rosnący w życie', por. *gėlė*), *rūgiapjūtė* (zob. *pjū-C*), *rūgpjūtis* 'miesiąc sierpień' (dosł. 'pora żęcia żyta', por. *pjūti*), *rūgsėjis* 'miesiąc wrzesień' (dosł. 'pora siania żyta, mianowicie ozimego', por. *sėti*), drw. wsteczny: *rugis* LEX, CGL 'Herbstmonat'. Zob. też *rudugys*. — N.m. *Rūgiaĩ*, *Rugeniškis*, *Rugieniaĩ*, *Rugienos*, cps. *Rūgiagėliai*.

rūgōti, *rūgōju*, *rūgōjau* stlit., gw. 'urągać, złorzeczyć, wygadywać na kogo, łajać, wymyślać, wyrzucać co komu', *išrūgōti* DP 'wymawiać; wymiać', refl. *susirūgōti* 'pokłócić się' (*Any susrūgōja ir vėl pasmirija* LZŽ 'Oni się kłócą i na powrót godzą') — zapoż. ze stbłr. *rugati*, *rugatisja*, por. ros. *rugátb*, błr. gw. *ruhác*, -āju (SLA 192, LEW 746; pominięte w ALEW). Sławizmami są też łot. *rūgāt* 'irytować się; brać za złe' i *rūguōt* 'szemrać przeciw komu, czemu'. SD¹ *rūgoju* «gniewam się» (syn. *rūstuoju*), «urągam», SD *išrūgoju ing akis kam* «urągam się, natrząsam się z kogo; wyrzucam na oczy» (syn. *išmetinėju*). Z innym sufiksem: *išrūguoju* SD «wymawiam komu», *užsirūguoti* JU 'pogniewać się, pokłócić się'. — Drw. *rūgojimas* SD¹ «narzekanie; urąganie», *rūgōnė* 'kłótnia, sprzeczka' (⇒ *rūgos* f.pl. 'kłótnie, złośliwości', por. *žyčidnė* ⇒ *žyčios*).

rūgti, *rūgsta* (war. *ruŋga*, *rūgia*), *rūgo* (war. *rūgė*) 1. 'kisnąć, kwaśnieć, zsiadać się (o mleku), fermentować (o cieście chlebowym, o piwie, kapuście)', 2. 'nabierać wilgoci, gnić, psuć się', 3. 'chorować', 4. 'dąsać się, być niezadowolonym, złościć się', 5. 'długo spać, kisnąć w łóżku'. SD *rūgstu* a. *surūgstu* «kisam, kisnę, kwaśnieję». War. *rūgti*. Odpowiednik łot. *rūgt*, *rūgstu*, *rūgu* 'kisnąć, fermentować; o dymie: podnosić się, unosić się'. Morfem *rūg-* przedstawia WSZ do *riaug-* (zob. *riaugėti*) i *raug-* (zob. *raugti*). Z uwagi na anitowy charakter pwk. pie. *(h₁)reug- (por. LIV² 509) wypada postulować SZ *rug- i paradygmat w postaci *rūgti, *ruŋga (por. gw. *ruŋga* 'kiśnie'), *rūgo. Dopiero po odnowieniu prs. *ruŋga* przez *rūng-sta > *rūgsta* (por. *būgsta* < *bung-sta do *būgti*, etymologicznie: *bugti) pojawił się neopwk. *rūg-*, a to w rezultacie metanalizy *rūg-* + -sta. — Drw. *rūginti* a. *rūgėnti* caus. 'kwasieć', przest. *rūgyti*, SD *rūgiu* «kwaszę, kwasno czynię», *rūgėti*, -ja, -ja dur. 'kisnąć, kwaśnieć (o mleku, kwasie, kapuście, ogórkach); rozmakać, butwieć', *rūgsėti* 'wymiotować'.

Refl. *atsirūginėti* ‘odbijać się, mieć/odczuwać niestrawność’. Nomina: *ántrūgos* f.pl. ‘woda, która podczas odwilży napłynęła na lód i potem zamarzała’, znac. etym. ‘nawilżenie lodu’ (? por. *āmpalas*, *īmpalas*, *ūžpalas*), *ántrūgotas lēdas* ‘wierzchni lód o nierównej powierzchni’, *išrūgos* (zob.), *nerūgēlis* SD «gruby, grobijan» (syn. *mužikiškas*, *kiemiškas*, *netikēlis*), *pārūgos* (zob.), *rūgā* a. *rūgalas* ‘długotrwały deszcz, dżdżysta pogoda’, *rūgē* ‘ściek na gnojówkę w chlewie’, *rūgelis* ‘zsiadłe mleko’, *rūgimas* ‘kiśnięcie’, SD «kisanie», *nerūgimas duonas* SD «zakął» [‘niekisiałość ciasta, nierośnienie’, L.]. Cps. *miegrūgtis* ‘śpioch, leń’, dosł. ‘kto kiśnie w pościeli’ (paralele s.v. *miegóti*), *rūgpývė*, war. *rūpývė* przest. ‘ocet’, dosł. ‘kwas piwny’ (por. *pývas*), *vyno rūgpývė* ‘ocet winny’. — W praesens obok *rūgsta* istniał war. *rūgšta*, ze zmianą *ks > kš*. Dowodzi tego z jednej strony pdg. *rūgšti* a. *rūgšti*, -ta, -to ‘kisnąć, kwaśnieć’, który jest oparty na neopwk. *rūgšt-* (≡ prs. *rūgšt-a* ≡ *rūgsta*, zob. *šleikšti* jako paralelę), z drugiej zaś strony różne drw. postwerbalne, por. *rūgštas* a. *rūgštūs* ‘kwaśny’ (dotąd objaśniane raczej jako **rūg-stas*, por. ŽD 325), ⇒ *rūgštuōlis* ‘kwaśne jabłko’, *rūgštis*, -iēs f. ‘kwas, zakwas’, SD «kwas, kwasek, kwaśność, kwas na ciasta» (według ŽD 330 z suf. *-sti-), *rūgštimas* ‘coś kwaśnego’, *rūgštymai* m.pl. bot. ‘szczaw, Rumex’, *rūgštynė* ts., *rūgštinė* ‘dzieża, naczynie do rozczyniania i zagniatania chleba’, *rūgštokus* SD «kwaskowaty, przykwaśniejszy», *rūgštūninis*: *rūgštūniniai obuoliai* m.pl. ‘kwaśne jabłka’ (o neosuf. -ūninis zob. *pietūninis*). Cps. *kailiarūgštis* ‘kwas garbarski, garbnyk’ (por. *kailis*). Vb. denom. *rūgštinti* ‘kwaśnić, robić kwaśnym’ (dublet do *rūginti*, zob.). — Gdy adi. *rūgštas* a. *rūgštūs* zostało pojęte jako formacja na -tas a. -tus, pojawiła się neoosn. *rūkš-C/rūšk-V*, por. *rūškinė arklių* SD¹ «kobyli szczaw». Tu też *rūškanas* ‘zachmurzony, pochmurny (o niebie), mroczny (o dniu)’, przen. ‘ponury, posępny, zły (o człowieku)’. Znac. etym. ‘kwaśny; o człowieku: z kwaśną miną, niezadowolony’.

rūimas 1 p.a., *ruimas* 2 p.a. gw. ‘wolne miejsce, wolna przestrzeń, plac; pomieszczenie, pokój’ (*Kiek čia to ruīmo: galėsim keturias lovas pastatyt* ‘Ileż tu miejsca: będziemy mogli cztery łóżka postawić’) — zapoż. z prus.-niem. *ruam* ‘przestrzeń, wolne miejsce’ (GL 113, LEW 748, Čepienė 113), por. nwn. *Raum* m. — Drw. *rūimingas* ‘przestronny, obszerny, szeroki’. Vb. denom. *išruimyti* ‘opóżnić’ (BRB); *išruimūoti* ‘opóżnić, robić miejsce; poszerzyć; oczyścić’ – może być kalką z nwn. *ausräumen*. War. *rūmyti*, -iju ‘robić miejsce na co’, *surūmyti* ‘zmieścić, upchać (np. w beczce)’. Osobno zob. *raumas* i *rūmai*.

rūja, -ōs 4 p.a., też pl.t. *rūjos* 1. ‘ruja, pora roku, kiedy samice danego gatunku zwierzyny (psy, wilki, zające, koty) pozwalają się zapłodnić’, 2. ‘stado, gromada psów, wilków, zwykle w porze rui’, 3. pogardl. ‘o ludziach: zgraja’ — zapoż. z pol. *ruja* (ZS 48, LEW 747, POLŽ 751n.). Z innym tematem: *rūjis*, -o (*Apie Kalėdas pats vilkų rūjis, pulkauja, laksto paskui pateles* ‘Okolo Bożego Narodzenia [wypada] akurat ruja wilków, zbierają się w gromadę, biegają za samicami’. Odpowiednik łot. *rūja*. Wsch.-łot. *rūoja* ‘ruja’ ma być zapożyczeniem ze staroruskiego (tak LEW 747). ME III, 568, BSW 241: zapoż. słowiańskie. Inaczej Bańkowski III:1, 172n., który uważa pol. *ruja* za lituanizm. — Drw. *rujos mėnuo* przest. ‘miesiąc jesienny; miesiąc wrzesień’, dosł. ‘miesiąc rui’ (Skardžius, RR 4, 32). Vb. denom. *ruiti*, *rūja* (war. *rūja*), *aprūjo*, zwykle z prvb. *ap-* ‘otoczyć jak wilki; obstąpić kogo’, *rujauti* a. *rujoti* ‘być w rui, parzyć się (o zającach, łosiach, psach, wilkach)’, refl. *rujotis* wulg. ‘oddawać się rozpuście; dokazywać, swawolić’. War. metatetyczny: *jurauti*: *Vilkaĩ jurājuja* ‘Wilki są w rui’.

rukavētis, -čio 2 p.a. gw. 1. ‘uchwyt, rączka u kosy’, 2. ‘rękojeść różnych narzędzi, rączka pługa’ — zapoż. ze stbłr. **rukovjaty*, por. błr. gw. *rukavjác* < psł. **rōkovetī* ‘rękojeść, uchwyt dla ręki’ (war. do **rōkojetī*), por. stpol. *rękowieść* (zam. **rękowieć*), czes. *rukověť*. War. *rūkavētis* 1 p.a., *rūkavedis* LzŽ (°*vedis* niejasne); z ie ob. ē: *rukaviētis* (por. *kliētas* ob. *klētas*). — Z zastępstwem *ruka*° przez lit. *ranka*°: *rankavētas*, *rankavētis* (-viētas, -

viētis) – kalka hybrydalna białoruskiego złożenia *ruka-vjácʲ* (por. lit. *raĩk-tūris* s.v. *rankà*). Neoosn. *rankav-*: *rankãvyčia* i *rankãvyčė* ‘rękojeść, uchwyt’. Niejasna pozostaje postać II członu w *rankavėcas* i *rankavėca*.

rūkýti, rūkaũ (war. *rūkiũ*), *rūkiaũ* 1. ‘wytwarzać dym, sprawiać, żeby się kurzyło; odymiać pszczoły’, 2. ‘trzymać w dymie, wędzić (mięso, wędliny, rybę)’, 3. ‘okadzać ludzi lub bydło w celu magicznym (dla pozbycia się złych mocy, choroby)’, 4. ‘palić wonne kadzidło w obrządku kościelnym’ (neosemantyzm, por. Borowska 326), 4. ‘palić tytoń, papierosy’, 5. ‘wzbijać kurz, kurzyć’. War. *rūkýti*, *-iju*, *-ijau*, też *rūkinti* i *rūkinėti*. Dawne prs. na *-ja-*: *rūkiu* SD¹ «kadzę; kurzę», *aprūkiu* SD «kopczę; kurzę; przykurzam», *parūkiu* SD «podkurzam co», *užrūkýti* ‘nadymić, zadymić; zapalić papierosa’. Formacja na *-y-* o funkcji causativum-iterativum względem intransytywnego prs. *rūksta*, *rūkti* ‘o dymie: podnosić się’ (zob.). Brak apofonii przypomina takie wypadki, jak *spirgyti*, *vilgyti*, *žindyti*. — Drw. *apsirūkėlis* ‘człowiek, od którego śmierdzi dymem tytoniowym’, *rūkenyčia* ‘kurna chata; kopcząca lampa naftowa’, *rūkiklis* ‘podkurzacz do pszczół’ (por. *kratiklis* ⇐ *kratýti*, *rodiklis* ⇐ *ródyti*), *rūklỹs* ts. — Neoosn. *rūky-*: *rūkỹlas* a. *rūkỹlai* ‘kadzidło’ (według Borowskiej 363 wyraz *rūkỹlas* został utworzony na wzór zapożyczonego *kodỹlas* ‘kadzidło’ ⇐ błr. *kadila*), też ‘tytoń’ i ‘aromatyczne zioła używane do wędzenia mięsa’, *rūkylas* SD «kadzenia materya», *rūkylas vienas* «trociczka» (⇒ *rūkylinė eldijėlė* SD «czołnek do kadzidła», *rūkyklà* ‘wędzarnia (mięsa, ryb); palarnia (tytoniu)’, *rūkymas* ‘wędzenie’, SD «kadzenie», *rūkỹnė* ‘wędzarnia; kurna chata’ (war. *rūkinė*), *rūkýtojas* ‘ten, kto wędzi mięso a. ryby; palacz tytoniu’, SD «kadziciel». — Neoosn. *rūkyl-* (*rūkỹlas*): *rūkylnyčia* SD «kadzidlnica» – kalka z pol. *kadzidl-nica* (Borowska 362). LKŽ XI, 920 i ALEW 878 piszą *rūkilnyčia*, PAŽ 401 *rūkilnyčia*.

rūklėdžiai, -iũ 1 p.a. m.pl. stlit., gw. 1. ‘przedmioty gospodarstwa domowego, które wyszły z użycia (stare meble, narzędzia, naczynia)’, 2. ‘drobiazgi (np. trzymane w szufladzie)’ — pluralizacja formy *ruklėdis* SD «sprzęt wszelaki», zapożyczonej ze stbłr. *ruxljadʲ*, *ruklijadʲ*, por. błr. gw. *rúxljadzʲ*, ros. *rúxljadʲ* (drw. od *rúxlo* ‘dobro ruchome’, REW II, 552). Zob. też SLA 193 (brak w ALEW i ĖSBM). War. *rūklėžiai*, *rūkliežiai*; *rukleidžiai* b.z.a. (ei wtórne, podobnie w *skleinyčia*, *večėiria*, *vesėilia*). Zob. też *snastis*.

rūkti, rūksta, rūko 1. ‘o dymie: pojawiać się, unosić się; dymić się’ (*Dūmai rūksta, kad pečių pakuria* ‘Dym się unosi, gdy rozpalają w piecu’), 2. ‘o kurzu: podnosić się; kurzyć się’ (*Šiandie labai rūko*); pokrywać się kurzem’, 3. ‘znajdować się w dymie, czernieć, pokrywać się sadzą’, 4. ‘parować – o spoconych koniach’, *išrūkti* ‘uwędzić się’, *surūkti* ‘poczernieć od dymu; uwędzić się’, *užrūkti* ‘o deszczu: zacząć mżyć, siąpić’ (por. *atrūkti* ‘nadejść – o deszczu’, *parūkti* ‘krótko popadać’). Też tr. ‘wydzielać kopeć, kopcić – o piecu, o lampie naftowej’. Bez zdecydowanej etymologii. Formalnie *rūk-* stanowi wzdłużony st. zanikowy od pie. **reuk-/ruk-* (transponat), por. nawiązanie do *raūktis* ‘marszczyć się’ (*rūkti* ‘marszczyć się, kurczyć się’), używanego m.in. w odniesieniu do nieba: ‘zasnuwać się chmurami’ w LEW 747. Inaczej ALEW 878n.: rodzina *rūkti* ma być zapożyczeniem germańskim, por. stnord. *riúka* ‘dymić’, stang. *rēocan* ‘dymić, kurzyć, parować’, stwn. *riohhan* ts., śrdn. *rūken*, *ruken* ‘dymić’. — Drw. *rūkėnti* ‘dymić się’, tr. ‘wędzić; palić ognisko’, *rūkýti* (zob.). Nomina: *núorūka* ‘ogarek, niedopałek papierosa’, *rūkalaĩ* m.pl. ‘tytoń, wyroby tytoniowe’ (neol.), *rūkãlas* ‘przrząd do podkurzania pszczół’, *rūkãlius* ‘palacz, palący’, *rūkas* ‘mgła’, SD¹ «mgła», SD «kopeć» (syn. *gãras*), pl. *rūkai* SD¹ «kurzawa» (syn. *dulkės*), ⇒ *rūkanas* ‘mglisty’; *rūkėjas* ‘palacz tytoniu’, *rūkėščius* ts. (*Anys [broliai] nei gėrėjai, nei rūkėščiai – tai gerai ir atrodo* ‘Oni [bracia] [są] niepijący i niepalący, to i dobrze wyglądają’), *rūkingas* SD¹ «mgłany», *rūkinyčia* ‘wędzarnia; kadzielnica’, *rūkinỹs* ‘kłąb dymu’. — Prs. *rūksta* uległo dwójakiej metanalizie, por. 1° neopwk. *rūks-* (⇐ *rūks-ta*): *rūksmas* ‘dymienie, kurzenie,

mżawka', *rūksnóti* 'dymić się trochę; mżyć', 2° neopwk. *rūkst-* (← *rūkst-a*): *rūkstéti* 'dymić' (*kāminas rūkstēja*), por. *drīstéti*; *rūksténti* 'ledwie się dymić' (*rūkstēna pirtis*), por. *birsténti*; *rūkstotas* 'mglisty, zamglony' (*dienā rūkstota*). — Jeśli *rūk-* przedstawia WSZ (zob. wyżej), to należy tu dodać bliskoznaczne formacje, które są nacechowane neoapofonią *ū* ⇒ *uo*, por. *ruōkti*, *-ia* 'o drobnym deszczu: mżyć, siąpić' (war. *rūokti*), też *ruōgti* 'o pocie: lać się'; postverbalia: *ruōkas*, *ruokē*, *ruoknā* a. *ruogna* b.z.a. 'mżawka, mgła', *ruōkana* ts. (⇒ vb. denom. *ruoknóti* a. *ruognóti* 'mżyć, siąpić'), *ruōkšena* 'mżawka' (**ruok-sena*). Paralele apofoniczne: *čiuōžti* ob. *čiūžti*; *šliuōžti* ob. *šliūžē* (por. *šliaūžti*). Stosunek *ū* ⇒ *uo* jest paralelny do *y* ⇒ *ie* (zob. s.v. *pielā*).

rūlis, *-io* 2 p.a., *ruļš* 4 p.a. gw. 1. 'walec, przepiłowany kawał drzewa w kształcie walca używany do ugniatania ziemi', 2. 'przrząd do młócenia zboża', 3. 'ul kładowy' — zapoż. z prus.-niem. *rul*, por. nwn. *Rolle* f. 'krążek, wał, wałek' (zapoż. ze śrfr. *roeler*). Zob. GL 113, LEW 748, Čepienė 98. Łot. *ruļlis*, *ruļle* 'magiel, wałek, na który się nawija białiznę do maglowania, walec, rolka; rulon' ← dn. *rulle* (Jordan 85).

rūmai, *-u* 1 p.a. m.pl. 1. 'pałac' (*kultūros rūmai* 'pałac kultury'), 2. 'gmach' (*universitēto rūmai* 'gmach uniwersytetu'), 3. 'jedna z izb w parlamencie' — zapoż. ze stbłr. *rumb* 'wolne miejsce; materiał budowlany' (← stpol. *rum* 'wolna przestrzeń, przejście, wolna droga' ← śrwn. *rūm* m. 'przestrzeń, wolne miejsce' (WDLP, GL 113, Čepienė 109, 116). Łot. *rūme* ← śrdn. *rūm* (Jordan 86). Por. nwn. *Raum* m. 'przestrzeń, obszar, rejon; miejsce, pomieszczenie'. — War. z palatalizowanym nagłosem: *riūmai* (por. *priūdas* ob. *prūdas*; *priūsas* ob. *prūsas*). — Forma sg. *rūmas* 1. 'pałac', 2. 'dom mieszkalny'⁵⁷⁰. War. *rūmē* a. *rūmē* 'wolna przestrzeń, miejsce na co' (*Užteks visiems čia rūmēs* 'Dla wszystkich wystarczy tu miejsca'. *Klojime nebēra rūmēs vežimams* 'W stodole nie ma już miejsca na wozy'). Osobno zob. *raumas* i *rūimas*. — Wsch.-lit. *rūmas* 'obejście znajdujące się pod jednym dachem (budynek mieszkalny wraz z oborą, chlewem i stodołą)' ← błr. gw. *rum* (PzB 4, 314n., ĖSBM 11, 212).

rumókas 1 p.a., *rūmokas* 1 p.a. 1. przest. 'koń luzak, prowadzony na powodzie, Handpferd' (*Pavadninkas, rumokas, arklys prieg šalies vedamas*), 2. przen. 'wielki, postawny mężczyzna; spokojny, opanowany człowiek' — zapoż. z pol. *rumak* 'dobry, piękny, rasowy koń, zwł. wierzchowy', tu ze zmiany *ochromak* XVI w. 'rumak' ← kipczacko-czagatajskie *arġimak* 'koń szybki, pełen wigoru', *arġamak* 'dobry biegun, koń szlachetny, koń rasowy', tatar. *argamak* 'koń wyścigowy' (Stachowski 438, 477, Brückner 468). Zob. też Brückner 1877, 128, SLA 193. — Łot. *rumaks* 'ogier rozplodowy', przen. 'postawny mężczyzna', *rumāks* 'ciężki koń roboczy' jest zdaniem ME III, 557 pożyczką bądź z litewskiego, bądź wprost z polskiego.

runas CHB 'runo, wełna ostrzyżona z jednej owcy' (*išgniauzē rasā iš runo* 'wycisnął rosę z runa') — zapoż. ze stbłr. *runo* 'jednostka wagi wełny', por. błr. *runó*, ros. *runó*, pol. *runo* n. 'strzyża owcza' (SLA 193).

rūngas 1 p.a., *ruņgas* 4 p.a. 'kłonica, jeden z czterech dźwągów umocowanych na osiach i przytrzymujących skrzynię lub drabiny wozu' — ze zmianą rodzaju zapożyczone z prus.-niem. *runge* (GL 114, LEW 748n., Čepienė 92), por. nwn. *Runge* f., *Wagenrunge* f. Łot. *ruņga* ← śrdn. *runge* (Jordan 86). — Drw. *rungrīšā* 'umocowany na kłonicach powróż służący do ściśnięcia siana na wozie' (por. *rīšti*), *rūngvirvė* ts. (por. *virvė*).

⁵⁷⁰ Por. *Pastatē gražū rūmā, tik da neintaisē* 'Postawili piękny dom, tylko jeszcze [go] nie urządzili'. *Senam rūme tēvai gyvena* 'W starym domu rodzice mieszkają'. *Rūmas seniai jau pastatyta, ale nėra kam gynēt* 'Budynek dawno już postawiony, ale nie ma komu [go] skończyć'.

rùngti, *rùngiu*, *rùngiau* (war. *ruṅgti*), zwykle z prvb.: *ap̀r̀ungti* ‘prześcignąć, wyprzedzić (w ruchu, w robocie)’, *iš̀r̀ungti* ‘odzyskać; wypędzić (do roboty)’, *nur̀ungti* ‘odbić (komu dziewczynę); pokonać, zwyciężyć (w zawodach)’, *par̀ungti* ‘ubiec kogo, zrobić co wcześniej a. szybciej od kogo’, SD *parungiu* «uprzedzam kogo, poprzedzam» (syn. *pralinkiu*), *parungiu kù sau* «ozionąć» [‘ogarnąć chciwym wzrokiem, zapragnąć chciwie, pożądać’, SW] (syn. *ap̀žioju daikty, kurj vilēju*). Refl. *r̀ungtis* ‘ubiegać się o zwycięstwo, współzawodniczyć, walczyć’, *pasir̀ungti* ‘zmierzyć się z kimś, powalczyć’, *susir̀ungti* ‘rozpocząć wyścigi, zawody, pójść w zapasy’. Alternant *rung-* stanowi oboczny do *ring-* refleks st. zanikowego od *reng-* (*reṅgti*), por. *ruṅdyti* ob. *riṅdyti*. — Drw. *r̀ungčios* f.pl. ‘wyścigi, zapasy’, *rungčiomis* adv. ‘na wyścigi, jeden przez drugiego’, *rungtis, -iēs* f. ‘zawody, mecz; dyscyplina sportowa’, ⇒ *rungtyñēs* f.pl. ‘zawody, zapasy, mecz’.

runis, *-iēs* 4 p.a., też pl.t. *r̀unys, -iũ* wsch.-lit. ‘ruń, wschodzące jesienią zboże ozime’ (*Kad r̀unys gražios, tai tada rugiai būna gražūs* ‘Jak ruń ładna, to i żyto bywa ładne’) — zapoż. z błr. *runь, -i*. — Vb. denom. *runėti, -ja* ‘wschodzić, kielkować – o ozimie’ ⇐ błr. *runěць, -ėje*. War. suf. *r̀unyti, -ija* (LZŽ).

ruṅkelis, *-io* 1 p.a., *r̀unkelis* 1 p.a. przest., gw. bot. 1. ‘burak pastewny, *Beta vulgaris*’ (*pašarinis ruṅkelis*), 2. ‘burak cukrowy, *Beta vulgaris saccharifera*’ (*cùkrinis ruṅkelis*) — ze zmianą rodzaju zapożyczone z prus.-niem. *runkel* (GL 114), por. nwn. *Runkelrùbe* f. War. sufiksalny: *ruṅkulis, runkulys*. War. synkopowany: *ruṅklis*. Zob. też *burōkas*. — Drw. *ruṅkellapiai* m.pl. ‘liście buraczane – jako pasza dla krów i świń’ (por. *lāpas*), war. *ruṅklapiai* (**runkl-lapiai*).

r̀untinti, *r̀untinu, r̀untinau* gw. 1. ‘toczyć ciężki przedmiot’, *iš-* ‘wytoczyć, np. kamień’, 2. ‘kopać, np. kartofle’, 3. ‘o wilku: rozrywać, rozszarpać (owcę)’, 4. *nu-* ‘oskubać’, 5. ‘chciwie jeść, żreć’ (war. *r̀untyti*), refl. *r̀untintis* ‘brać się za łby, szarpać się, mocować się’. Osnowne *runt-* to neopwk. wyabstrahowany z prs. infig. **runtu* ‘toczę’ (prt. **rutau*, inf. **rusti*). Pwk. *rut-* jest natomiast obocznikiem współrzedzennego *rit-*, por. *r̀isti* ‘toczyć, tacać’, *paritinti* ‘potoczyć’. Oboczność *rut-/rit-* przypomina *krut-/krit-* ⇒ *krunt-/krint-* (zob. *krutėti*). — Drw. *runtiklis* ‘draż służący do podważania i toczenia (kłody, kamienia)’, *runtūlis* ‘człowiek krępy, przysadzisty’ (por. *gruṁbulis* ‘garb, nierówność’ ⇐ *gruṁba, gruṁbti*).

ruōnis, *-io* 1 p.a. ‘foka, *Phoca vitulina*’: łot. *ruōnis, ruōnis* ts. Dotąd uważane za ciemne, zob. LEW 746 (s.v. *r̀uinis*). Z formalnego punktu widzenia nasuwa się analiza pb. **rō-nia-* ⇐ **rō-ni-*. Pwk. **rō-* można ująć jako refleks pie. **h₁roh₁-*, tj. SO od **h₁re₁-* ‘wiosłować’ (por. LIV² 251). Refleks SZ pie. **h₁r̥h₁-* ukazuje się w *irti* (zob.). Znacz. etym. ‘wiosłarz’, to z konkretyzacji n. act. ‘wiosłowanie’. Por. *baṛnis, -io* ‘kłótnia, sprzeczka’, starsze f. *bar-ni-s* ts. ⇐ *bārtis* ‘klócić się’. Lit. *uo* pochodzące z pie. **oHC* ukazuje się np. w *brúožas* i *rúožas*. — Dyftong *ui* w gw. *r̀uinis* ‘foka’ objaśnił Būga, RR II, 304 antycypacją miękkości spółgłoski *n*: *ruonis* > *ruon’is* > *ruinis*.

ruōpti, *ruopiù, ruopiaũ* 1. ‘palcami wygrzebywać kartofle spod ziemi, nie naruszając krzaka; niegłęboko kopać, ryć’ (syn. *raupýti*), 2. ‘wydrażać łyżki, kłumpie; dłużyć’ (por. Šlapelis 417). LKŽ XI, 967 notuje w tym samym znaczeniu war. *ruōbti, -biũ, -biaũ* (por. *up* > *ub* w *raubiũ, raũbti*). Nomina: *ruopà* ‘żłób, ściek, koryto, rynna, rynsztok’, *ruoplỹs* ‘czeczotka, sękowate, rzemieniste drzewo z pnia brzozy lub topoli’ (Šlapelis 417), por. *ruplėtas mēdis* s.v. *rupūs*. Refl. *ruōptis: išsiruōpti* ‘z trudem wydostać się, wyleźć; wydostać się, wyjechać’: *Lauk, kol ruopte išsiruops ligonis iš vežimo*, t.y. *išlips* JU ‘Czekaj aż chory wygramoli się z wozu’. *Išsiruopēm iš Žemaičių žemės* ‘Wydostaliśmy się ze Żmudzi’. Pwk. *ruop-* przedstawia neoapofoniczny alternant do *raup-* (zob. *raupýti*, wtórnie *raũpti*). Por.

kruõpti ob. *kraupýti*; *duõbti* ob. *daubýti*. Inne paralele w ŽD 478n. — Drw. *riupdyti*: *atruopdyti* ‘przyjść powoli, z trudem’ (*Tik daboju – ažna atruopdo mūs kaimynėlis, in šalis šlaistydamas* ‘Patrzę, a tu nadchodzi nasz sąsiad na chwiejnych nogach’). Nomina: *riopis* 1. ‘usypany kopiec kartofli lub warzyw na zimę, przykryty słomą i ziemią’ (*Rūsiai yr iškastī, o ruopiai yr supilti* ‘Ziemianki są wykopane, a kopce usypane’), war. *rūpis*, 2. ‘stos drewna opałowego’. Niejasne: *ruopščias* b.z.a. ‘idący na czworakach’.

ruoš̃tis, *ruoš̃iuos*, *ruoš̃iaūs* 1. ‘zajmować się pracą domową, krzątać się’, 2. ‘szykować się (do podróży)’, *pasiruoš̃ti* ‘przygotowywać się’. Niezwrotne *ruoš̃ti*, *-iũ*, *-iaũ* ‘szykować, przygotowywać; knuć; przyrządzać (jedzenie)’, *ruoš̃ti pāmokas* ‘odrabiać lekcje’. SD *ruoš̃iu* «sprawuję co» (syn. *nudirbu*). Odpowiednik łot. *rūost*² ‘ozdabiać, stroić’ (iter. *rūsāt*). Prawdopodobnie *ruoš̃-* ustaliło się jako innowacyjny alternant do *rauš̃-*, por. takie pary, jak *dauž-/duoż̃-*; *gauž-/guoż̃-*; *raup-/ruop-* oraz uwagi s.v. *duobē*. Jeśli *riáuš̃s* f.pl. ‘bunt, zamieszki’ powstało z **riaus̃s* (por. pie. **reus̃-*, LIV² 511) przez zmianę *us* > *uš̃*, to możliwe jest nawiązanie *ruoš̃-* do pwk. *rauš̃-* w takich formach na SO, jak *ráuš̃s* gw. ‘kłótnie, niesnaski’ oraz *rauš̃yti* gw. ‘rozkopywać, rozgrzebywać’ (liter. *raus̃yti*). Zob. Būga, RR II, 357, 542. Częściowo inaczej LEW 750. — Drw. łot. *rūs̃itiēs* ‘być zajęтым, krzątać się, zabiegać, uwijać się’. Nomina: *ruoš̃ā* ‘sprzątanie, obrządzanie’, *ruoš̃ūs* ‘pracowity; porządny’, SD «sprawny» (por. łot. *rūoss*² ‘czynny, aktywny, żywy’, war. *ruoš̃s*; drw. *rūs̃igs*). — SZ *ruš̃-*: *ruš̃ėti*, *rūši*, *-ėjo* ‘tętnić ruchem, życiem (np. o targowisku)’, *ruš̃ūs* ‘pracowity, czynny, zajęty’ (por. Leskien 1884, 308, LEW 752), ⇒ vb. denom. *ruš̃auti* ‘być zajęтым, uwijać się’. — WSZ *rūš̃-*: *rūš̃ėti* (war. do *ruš̃ėti*). Zob. też *rūš̃is*.

rūož̃as 1, 3 p.a., *ruož̃as* 2, 4 p.a. 1. ‘linia wyrznięta, wyżłobiona; rysa, pręga, pasmo, smuga światła’, 2. ‘pas ziemi, zagon’, 3. ‘szlak kolejowy’, 4. ‘odcinek drogi, część przebywanej trasy, etap’, 5. ‘pas nadgraniczny’. Odpowiednik łotewski: *ruōza* m.in. ‘pasma drzew liściastych w sosnowym lesie; mała łąka między polami lub w lesie; wąski pas ziemi; wąwóz, zagłębienie terenu’⁵⁷¹. Porównanie ze słowiańskim stosunkiem **raziti* (scs. *poraziti* ‘uderzy, trafić’, sch. *raziti* ‘siec, ciąć, zbijać, zwałać’, ros. *razítb* ‘uderzać, zadawać ciosy’) ⇒ **razũ* ‘cięcie, uderzenie, cios’ (pol., czes.) skłania do założenia paralelnego lit.-łot. iterativum **ruož̃itei*, które wydało sb. postvb. lit. *rūož̃as* i łot. *ruōza*, mianowicie równolegle ze słowiańskim rozwojem do **razũ*. Rekonstrukcja pbsł. **rōž̃-ī-*, **rōž̃-eje/o-*, formacja na SO do **rēž̃-* jak w lit. *rēž̃ti* ‘rżnąć, kroić’, scs. *rēž̃o*, *rēž̃ati* ‘ciąć, rżnąć’ (por. Vaillant III, 324). Długość pochodzi z prąjęzykowej sekwencji **o/eHC*, pie. **uroh̃₁g̃-* ⇐ **ureh̃₁g̃-*, zob. s.v. *rēž̃ti*. Derywacja postwerbalna zaszła prawdopodobnie niezależnie w bałtyckim i słowiańskim. Hipoteza prąjęzykowego nomen na SO (BSW 245, Būga, RR II, 340, LEW 750) wydaje się mniej prawdopodobna, tym bardziej, że również inne podobne nomina dadzą się powiązać z derywacją postwerbalną od nacechowanych apofonicznie czasowników sekundarnych (por. *brūož̃as*, *lūomas* i *slūogas*). — Vb. denom. *ruož̃uoti* ‘robić, żłobić rysy; tkać w pasy; bijąc robić pręgi (na skórze); dzielić ziemię na pasy, zagony’, ⇒ *ruož̃uotas* ‘w pasy, pasiasty, kreskowany, prążkowany’. — Wyraz *rūož̃as* ‘rys, rysa; zagon; pasmo, odcinek’ nie powinien być wymieniany jednym tchem z *rūož̃as* (zob. LEW 750), ponieważ jego forma, *ruož̃t-as*, wskazuje na odmienną bazę derywacyjną; jest nią **ruož̃t-yti* od zanikłego frq. **ruož̃-sty-*. Podobne tłumaczenie przysługuje *plūoš̃t-as* ⇐ **pluoš̃t-yti* < frq. **pluoš̃-sty-* (zob. *plēš̃ti*). — Drw. *rūož̃tais* adv. ‘miejscami, w niektórych miejscach, gdziegdzie’, *savo rūož̃tu* adv. ‘swoją drogą; z kolei, ze swej strony’, *vienu rūož̃tu* adv.

⁵⁷¹ Natomiast użycie wyrazu *ruoza* w takich znaczeniach, jak ‘wzniesienie na równinie, na bagnie; suche miejsce na bagnie; grzbiet górski’ ME III, 585 wiąże etymologicznie z czas. *ruož̃itiēs* ‘rozprostowywać się, przeciągać się’ (lit. *rąž̃ytis* ts.), przy czym zaznacza, że trudno jest w jęz. łotewskim wyraźnie odróżnić pierwiastki pb. **rōž̃-* (lit. *ruož̃-*, łot. *ruoz̃-*) i **ranž̃-* (lit. *ranž̃-*, łot. *ruoz̃-*).

‘jednocześnie, razem, naraz’.

rūpėti, rūpiù (3 os. *rūpi*, war. *rūpia, rūpa*), *rūpėjau* ‘niepokoić kogo, martwić; obchodzić, zależeć komu na czym, interesować kogo’ (*Niėkas jam nerūpi* ‘Nic go nie obchodzi’). Por. łot. *rūpēt, rūp, rūpēja* ‘troszczyć się’. — Inchoat. *parūpti, -rūpsta, -rūpo* ‘zatroszczyć się, zaciekawić się’ (*mān parūpo* ‘mnie zaciekawilo’). — Refl. *rūpintis* ‘troszczyć się o co, przejmować się, opiekować się’ (*Jis niėkuo nesirūpina* ‘On niczym się nie przejmuje’), ⇒ *rūpintojėlis* ‘wyrzeźbiona w drzewie figura Chrystusa fraszobliwego’ (syn. *smūtkėlis*). SD¹ *rūpinuosi* «domagam się» (syn. *geidėiu*), SD: «dbam o co, stoje o co; staram się o co; usiluię», *nesirūpinu* SD «nie dbam», *įgyt rūpinuosi* «domagam się czego», *susirūpinti* ‘zaniepokoić się’. — Morfem *rūp-* to wzdłużony SZ do *rup-*, zob. *rupūs* m.in. ‘grubo zmielony, *raupyti* ‘podkopywać, wydrążyć’. Litewski rozwój znaczeniowy w kierunku ‘troszczyć się’ polega na przenośni. Paralelę semazjologiczną podsuwa tu psł. wyraz *troska, por. pol. troska ‘kłopot, zmartwienie’ wobec czes. trosky pl. ‘rozwaliny, ruiny’, stpol. troski pl. ‘opiłki metalu’, co jest sb. postverbale do *troskati ‘trząsać, pękać, rozpadać się’. LEW 750: *rup-/rūp-* pozostaje w apofonii do *raūpti, ruōpti*. ALEW 880: bez jasnych nawiązań. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *rūpicca* ‘niepokoić się, martwić się czym’, *rūpicb* ‘troszczyć się, dbać o co’ (PzB 4, 316n., Laučjutė 21; temat na -i- wskazuje na litewską formę prs. 3 os. *rūpi* jako źródło). — Drw. *rūpestis* ‘troska, frasunek, niepokój, zmartwienie, zgryzota; pilność’, SD «staranie», war. *rūpesnis* (⇒ neoosn. *rūpest-*: *rūpestingas* ‘troskliwy, staranny, dbały, pilny’), drw. wsteczny: *rūpė* a. *rūpė* ‘troska, zmartwienie’, *rūpūs* ‘troskliwy, dbały’, SD¹ <rupus> «dbały», SD «pieczołowity, fraszowliwy, pilny; pilny w czym; usilny».

rupis, -io stlit. ‘skała’ (hapaks), por. *Tu esi Cephas. O Cephas žydiškai ir syriškai ižguldžias rupis arba uola* DP 467₅₄ ‘Tyś jest Cephas, a Cephas po żydowsku i po syriacku wykłada się skała, abo opoka’. Wydaje się, że IEW 870, s.v. *reup- słusznie powiązał *rupis* ‘Fels’ z rodziną *rupūs* m.in. ‘grubo zmielony’. Znacz. etym. ‘odłupany kawał kamienia, bryła skalna, wielki głaz’. Por. psł. *skała ‘bryła skalna’ ⇐ *skoliti ‘rozłupywać, rozszczepiać’, ros. gw. *oskolitb* ‘obłupać, ociosać dokoła’ (Boryś 550). Zob. też LEW 750 (tu wzmianka o zestawieniu *rupis* z łac. *rūpēs* f. ‘stroma skała, urwisko’) i ALEW 880 (przypuszcza, że *rupis* jest glosą łacińską).

rupšnóti, rupšnóju, rupšnójau gw. ‘chrupać, gryźć, żreć coś kruchego, co powoduje charakterystyczny odgłos – o owcy, zając, królika’ — czasownik na -no- od wykrz. *rūpš, rūpšt* (*Rūpšt rūpšt avys šieną rupšnoja* ‘«Rupšt-rupšt» chrupią owce siano’). Z innymi sufiksami: *rupštėnti, rūpštinti*. — War. sonoryzowany: *rubž*, od niego drw. *rubžnóti* (*Rubž rubž avis rubžno[ja] žolę*, t.y. *ėda* JU ‘Owca chrupie trawę «rubž-rubž»’) oraz *rubždėti, rubždėnti*.

rupūs, -i 4 p.a. 1. ‘niedrobny, gruby, grubo zmielony (o mące, słodzie, soli), grubo krojony (o jabłkach), gruboziarnisty (piasek, żwir)’, *rūpūs miltai* m.pl. ‘grubo zmielona mąka’, 2. ‘mający niegładką powierzchnię, szorstki, chropowaty’, SD «chropowy, chropowaty» (syn. *skriaudus, kraupus*), 3. przen. ‘przykry w obejściu, opryskliwy’ — dewerbalny przymiotnik z suf. -u- i SZ *rup-*, por. SP w *raupyti*. Odpowiednik łot. *rupjš, rups* ‘gruboziarnisty; dziobaty (o skórze twarzy)’. Pie. *rup- ⇐ *reup- ‘łamać, drzeć, rozrywać’ (Liv² 510n.; nie wymienia lit. odpowiedników). Por. SZ w łac. *rumpō, -ere (rūpī)* ‘rozerwać, zerwać, rozedrzeć; łamać, przełamywać, rozbijać, torować (drogę)’, przen. ‘niszczyć, usuwać, przerywać, przeszkadzać’ (*rūpēs, -is* f. ‘skała, urwisko’), wed. *lumpāti* ‘tłucze, rozbija’, *rūpyati* ‘ma kolkę’, stisl. *reyfa* ‘przewiercić, rozedrzeć’. Osobno zob. *rupis*. — Vb. denom. *rūpti, rūm̃pa, nurūpo* ‘stawać się nierównym, chropowatym, owrzodziałym (o skórze), grubym, przerośniętym (o korze)’; do tego war. *rũmba (rūbti)* przez perseweracyjną

sonoryzację *mp > mb* (por. *kluṃpa > kluṃba*). Inaczej LEW 750: *rumpù* to prs. prymarne (jak łac. *rumpō*), stojące w apofonii do *raũpti* [‘wykopywać kartofle, buraki’]. — Z innymi sufiksami: *rùpenos* f.pl. ‘źle zmielone grubsze grudki ziarna, powracające na żarna do powtórnego mielenia’, *rùpūžē* (zob.), *ruplẽ* a. *rùplē* ‘gruba, chropowata kora drzewa, zwłaszcza brzozy; obrzęk skóry oparzonej pokrzywą’, *ruplétas* ‘szorstki, chropowaty, sękowaty, rzemienisty, z wypukłościami, zgrubieniami’ (syn. *pranarūs*), *ruplétas mēdis* ‘drzewo sękowate, rzemieniste (z pnia brzozy a. topoli), które ledwo daje się rąbać’ (*Šitas beržas sunku tašyti, jis ruplétas*), syn. *ruoplūs mēdis*. Por. *rauplétas* s.v. *raupaĩ*.

rùpūžē 1 p.a., *rupūžē* 2 p.a., *rupūžē* 3 p.a. ‘ropucha, *Bufo vulgaris*’ (używane też jako wyzwisko i przekleństwo). Odpowiednik łot. *rupucis* m. War. *rupuožē* SD¹ «żaba ziemna odrodna, parchata». War. z dyftongiem *ui*, wywołanym antycypacją miękkości *ž*, brzmi *rùpuižē* (m.in. u Donełajtisa). Inne: *rùpužē*, *rùpūža*. Eufemiczne przekręcenia przekleństwa: *rùkpūžē*, *rùkšpūžē* i *rùkšpižē*, *rùkšpūlē*, *rùkšpungē*, *rùkštpunkē*, *rùkštūkštē*, *rùkštūžē*, wreszcie *rimpūžē* oraz *kùkūžē*. Analiza: *rup-ūžē*, drw. od adi. *rupūs* m.in. ‘mający niegładką powierzchnię, szorstki, chropawy, chropowaty’. Znacz. etym. ‘istota pokryta chropowatą, brodawkowatą skórą’ (por. *Rupūžēs rupūītas kailis* ‘Skóra ropuchy jest chropawa’. *Krupota rupūžē* ‘Ropucha pokryta brodawkami’). Zob. LEW 751, ALEW 850n., 880. Paralele znaczeniowe: *krūpē*, *krūpis* (s.v. *krūpti*), łot. *kaūpiņš* (s.v. *kaūpti*). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *ropuże* ‘ropucha jako wyzwisko lub przekleństwo’ (Zdancewicz 347). — Długowokaliczny suf. *-ūž-* alternuje z *-už-* (por. *rùpužē*, *bernūžis*, *mergūžē*, GJL II, § 377), co jest, jak się zdaje, objawem neoapofonii w sufiksach. Por. *vaikūžas* i *-ūzas*; *tóbūlas* i *-ulas*; *snaīgūlē* i *-ulē*; *viršūjis* i *-ūjis*. — Skrót eufemiczny: *ūžē* (*Nenorėdami keikti, sako ne rupūžē, bet ūžē* ‘Gdy nie chcą kląć, mówią nie «rupūžē», lecz «ūžē»’), *pūžē*, też *nūžē*, *nūžē*. Są też rozmaite drw. wsteczne o osnowie *rup-* $\leftarrow$ *rùpūžē*, por. *rupėika*, *rupėka*, *rùpena*, *rùpkē* (-kis, -kys, -kus), *rùpšē* (-šas). Metanaliza *rùpk-ē* prowadzi do drw. *rùpkena*, *rupkina* i *rupkėža*. Metanaliza *rùpš-ē* prowadzi do drw. *rùpšena*, *rùpšina*, *rùpšius*, *rùpškē* i *rupšnà*. — Z innym wokalizmem pwk.: *raupėžē* b.z.a. ‘ropucha’, SD 1. «żaba wielka krostawa», 2. «ślimak», 3. «żółw» ($\Rightarrow$ *raupėžinis* SD «żółwi»). Analiza: *raupė-žē* ‘istota krostawa’, drw. od neoosn. *raupė-* $\leftarrow$ *raupėti* ‘pokrywać się wysypką, krostami’ (zob. *raupaĩ*). Paralela: *kerėža* $\leftarrow$ *kerėti* $\leftarrow$ *kėras*. Z tego powodu wątpliwa wydaje się lekcja z *-ež-* (*raupežē*) w LKŽ. — Osnowa *rop-* w war. *ropūžē*, *ropūžē* jest skutkiem ludowo-etymologicznej adideacji do czas. *ropóti* ‘powoli poruszać się, pełzać – o owadach, płazach, gadach’ (zob. *rópti*).

rūrà 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘rura, rura wodociągowa’, SD¹ *rūra* «rura, fistula, canalis» (SD *šulnys vundenio iš lytaus, iš rūros* «krynica, cisterna»), też m. *rūras* (*Šulinys, kursai per rūrus ing miestą vedamas buvo* BRB ‘Źródło, które przez rury było prowadzone do miasta’), 2. ‘tyłek’, wulg. ‘dupa’ — zapoż. ze stbłr. *rura* ‘rura’, por. błr. *rūra*, -y ($\leftarrow$ pol. *rura* $\leftarrow$ śrwn. *rore* n., por. nwn. *Rohr* n. ‘trzcina, rura, lufa’, *Röhre* f. ‘rura’, WDLF). Zob. SLA 193, Zs 48, LEW 751, PAŽ 402. Zob. też *rorē* i *riera*. — Cps. *atstumtarūris* ‘osoba o wielkim wystającym tyłku’ (por. *atstumtas* ‘odepchnięty’), *kārvarūrē* wulg. o kobiecie ‘która ma tyłek [wielki] jak krowa’ (por. *kārvē*), *plikarūris* (zob. *plikas*). Vb. denom. *rūrinti* 1. ‘pracować powoli, robić coś opieszale, nieumiejętnie; iść powoli’, 2. ‘coire, futuere’ (por. pol. *dupczyć* ‘coire’ $\leftarrow$ *dupa*). — Nazw. *Rūrà*, *Rūrīs*. N.m. *Rūr̃kaimis*. N.rz. *Rūrà*, *Rūr̃rarevis* (por. rz. *Rēvas* i *rēvas* jako war. do *rāvas*). N.jez. *Meškarūris* (por. *meškà*, dosł. ‘takie, co przypomina niedźwiedzi tyłek?’).

rūsas, -ē 2 p.a. 1. etnonim ‘Rosjanin, -nka’ (war. *rūšas*, *rūsas*), 2. coll. ‘wojsko rosyjskie’ (*Ateis rūsas kaip smarkus lietus*). — War. *rūskis*, -ē ‘Rosjanin, -nka’ $\leftarrow$ ros. *rūsiskij*, -aja; *rūskas*, -à adi. ‘rosyjski’ (*Menu, kap rūskasai su japōncu vajavoj* LzŽ ‘Pamiętam, jak Rosjanin z Japończykiem wojowali’), *ruskaĩ* adv. ‘po rosyjsku’ (*Vilniečiai*,

sako, šneka lietuviškai, barasi lenkiškai, gieda ruskaĩ ‘Mówi się, że wilnianie rozmawiają po litewsku, kłócą się po polsku, [a] śpiewają po rosyjsku’).

rusinėti, *rusinėju, rusinėjau* gw. ‘ryć, kopać – o krecie’ (*O žemės apačioj kurmiai rusinėja*), refl. ‘guzdrać się z robotą, dłubać przy czym’ (*Jis rusinėjas kiauras dienas prie varstoto* ‘On całymi dniami guzdra się w warsztacie’) — iterativum na *-inē-* od *rus-*, SZ do *raus-*, zob. *rausyti*.

rūs̃ys, *-io* 4 p.a. 1. ‘przykryty dół do przechowywania kartofli i warzyw’, 2. ‘piwnica pod domem, w domu’ (por. *kėlnėrė, pyvñčia, sklėpas*). SD «lochowanie, lochowatość» [‘żłobkowanie, drażnienie, rzeźbienie’]. Starszy jest tu temat na *-i-*: *rūs̃is*, *-iēs* f. gw. ‘dół wykopany na kartofle; piwnica’. Formacja na *-ja-*, urobiona od wzdłużonego SZ *rus-* do *rausyti* ‘ryć, rozkopywać’ (pwk. pie. **reus-/rus-*). Znacz. etym. n.act. ‘rycie w ziemi’, konkretyzacja: ‘dół wryty’ (por. GJL II, § 65, z paralelami). Por. LEW 751, ALEW 880n. — Z innym sufiksem: łot. *rūsa* (*rūsa, rūsa*²) ‘kupa; usypany na polu kopiec kartofli, przykryty słomą i ziemią; jama na kartofle; wysypisko odpadków, śmieci; przegniły gnój’. — Drw. *rūs̃lys* ‘dół na kartofle; piwnica’, *rūs̃nīs* ‘jama z ogniem do suszenia lnu’ (z Akielewicza, por. Būga, RR I, 480; LKŽ XI, 1019 pisze *rusnis*). Cps. *pūs̃rūs̃is* ‘suterena’ (por. *pūs̃ē*). Vb. denom. *rūs̃iuoti* ‘zakopywać, np. kartofle na zimę’. — W słowiańskim formalnie bliski jest przymiotnik *ryxlŭ*, stpol. *rychły* ‘ruchliwy, szybki, porywczy; wczesny’, czes. *rychlý* ‘prędkie, zręczny, zwinny’, ros. *ryxlŭj* ‘pulchny, miękki, kruchy’, gw. ‘chory’, < pbsł. **rūs-la-* (w BSW 240n. wymienione s.v. **rauša-* ‘Bewegung’). Zmianę **us* w *us̃* pokazuje lit. gw. *riauš̃ē* ‘dół na kartofle’ (zob. *raūsis*).

rūsmėlė 1 p.a. przest. ‘młyn kieratowy napędzany siłą koni’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *rosmēl* f., por. nwn. *Roßmühle* f. (Prellwitz 28, GL 114). Innym złożeniem z *°mėlė* ‘młyn’ (← śrdn. *mōle*) jest *štaŃpmėlė* (zob.).

rūsti I, prs. *ruñda* (war. *ruñsa, rūsta, rūsta* < **rund-sta*), prt. *rūdo* 1. ‘tracić zieloną barwę, żółknąć (o liściach, trawie, sianie)’, 2. ‘rudzieć, płowieć od słońca – o tkaninie, o części ubioru’, *įrūsti* a. *surūsti* ‘opalić się (na słońcu)’, *nurūsti, surūsti* ‘podniszczyć się, znosić się – o części ubioru’ — vb. denominativum z prs. infigowanym od osnowy *rud-* jak w *rūdas* ‘ryży, rudy’. Paralela: *raūsti* II, *raūsta* ⇐ *raūdas*. Osobno zob. *srūsti*. — Neopwk. *rus-*: *rūstas* ‘brązowawy’, *rūsvas* ‘jasno brązowy; brunatny’ (por. *raūsvas* ‘czerwonawy’), war. sonoryzowany: *rūzvas; rūsvosios aŃglys* pl.t. ‘węgiel brunatny’ (inaczej ŽD 377: **rud-svas*); *rusnūs* ‘pstry, pasiasty’. Por. łot. *rusls* ‘brązowy, czerwony, popielaty’, *ruslans* ‘czerwonobrązowy’. — Neoosn. *rusv-* (⇐ *rūsvas*): *rūsvainas* ‘brązowawy’, *rusvēnē* bot. ‘rdest plamisty, Polygonum persicaria’, vb. denom. *rusvéti* ‘brązowieć (o liściach, ziarnach)’.

rūsti II, *rūsa* (**rūsa*, war. *ruñsa*), *rūso* gw. ‘powoli się palić’ (*Ugnis ką tik ruñsa*, t.y. *dega, kruta* JU) — prawdopodobnie inchoativum z infiksem nosowym i SZ *rus-* od *raus-* jak w *raūsti*, *-sta* ‘czerwienieć, robić się czerwonym’ (zob.). — Dur. na *-ē-*: *rusėti, rūsa* (war. *rūsi, rusėja*), *rusėjo* ‘palić się słabym ogniem; palić się bez płomienia, tleć, tlić się’ (*Malkos šlapios – degt nedega, tik rūsa kaip pintys* ‘Mokre drewno nie pali się, tylko się tli jak huba’), *įrusėti* ‘zacząć się palić, rozpalić się, zapłonąć’ (*Iš kibirkšties įrusa didelė ugnis* ‘Iskra może wzniecić wielki ogień’), *prarusėti* przen. ‘przebyć, przeczekać’; *rusėnti* ‘powoli się palić, tlić się’. — Caus. na *-in-*: *rūsinti* 1. ‘niecić, rozpalać ogień’, 2. ‘grzebać w ogniu, poruszać żar, garnąć żar’ (*Ugnį žarstau, prižeriu, prikurstau, rusinu* ‘Zgarniam żar, podtrzymuję ogień’). *Išrūsinau ugnį, dabar nedega* ‘Rozgarnąłeś żar i przestało się palić’. Inaczej LEW 751 (s.v. *rūsinti*): *rus-* stoi w apofonii do *raus-* jak w *raūsti* ‘ryć, grzebać’. Sb. postvb. *rūsas* ‘ten, kto rozpala ogień’ (*Kas rusina ugnį, tas yra rūsas* JU).

rūsti III, prs. *rūsa* (war. *rūsta* < **runs-sta* ⇐ **runsa*), prt. *rūso* (war. *rūsē*) gw. 1. intr.

‘kruszyć się, rozpadać się, np. o klepisku, glinianym piecu’ (*Asla rūsta, yra. Mūsų krosnis visai išrūso*), 2. tr. ‘futuere’ (*Va, šuo kalę rūsa*). Pwk. *rus-* należy jako SZ do *raus-* jak w *rausyti* ‘ryć, rozkopywać’ (zob.).

rūsti, prs. *rūstu* (**rūstu* < **rūd-stu*; war. *rūdu*), prt. *rūda* gw. 1. ‘wpadać w przygnębienie, zasmucać się’, *surūsti* ‘rozpłakać się, wybuchnąć płaczem, zaszlochać’, 2. ‘robić się złym, gniewnym’, *irūsti* a. *surūsti* ‘rozzniewać się, wpaść w gniew’. Morfem *rūd-* stanowi st. wzdłużony do SZ *rud-* (por. *rudis, rudulis, rūdulti*), stojącego w alternacji z *raud-*, zob. *raudoti, rūdu*. Takie jest tradycyjne tłumaczenie, zob. Leskien 1884, 307, LEW 752. Jednakże z uwagi na strukturę pwk. pie. **reūdH-*, **rūdH-* ‘głośno płakać’ należy się liczyć z ewentualnością metatezy spółgłoski laryngalnej w formie SZ: **rūdH-* > **ruHd-*, skąd lit. *rūd-*, scs. *ryd-* jako refleksy fonetyczne, czyli nie uwarunkowane apofonią. Tego ALEW 876, 881 nie bierze pod uwagę. Forma łot. (*pa*)*rūdināt* ‘doprowadzić do płaczu’ wraz z psł. **rūd-ā-*: scs. *rydati, -ajō* ‘θρηνέω, κλαίω’, sch. *rīdati* ‘lamentować, biadać’, ros. *rydátb* ‘głośno płakać’, czes. *rydati* ts. pozwala postulować praformę bsł. **rūd-* (por. BSW 239n., ESJS 786). — Drw. *irūdinti* caus. ‘rozrzewnić’: *gentes jū... est irūdinami* DP 285₂₆ ‘przyjaciele ich... bywają rozrzewnieni’, *rūdýti, rūdaũ, rūdziaũ* caus. ‘krzywdzić, drażnić’, *išrūdýti* ‘wygnać, wypędzić’, *nurūdýti* ‘skrzywdzić’. Nomen: *rūdalis* ‘bieda, nędza’. — Neopwk. *rūs-* (≡ *rūsti*): *rūstas* a. *rūstus* przest. ‘smutny, gniewliwy, zły’, SD *rūstus* «gniewliwy, ziadły; koleryczny», dziś *rūstūs* ‘surowy, srog, gniewny’ (inaczej ŽD 319: **rud-tas*), ⇒ *rūsčiai* adv. ‘gniewnie, surowo, niegrzecznie’ (war. metatetyczny: *urščiai*). Nie wiadomo, czy należy tu cps. *pelen-rūsà* c. ‘człowiek nieokrzesany, grubianin’ (por. *pelenai* ‘popiół’), *pelenrūšis* ts., war. *pelenrūžis* (-ž- wtórne). — Neopwk. *rūst-* (≡ *rūstu, rūstas*): *rūstauti* a. *rūstauti* ‘gniewać się’ (DP też ‘srożyć się’), *perrūstauju* SD «odgniewać się» [‘przestać się gniewać’], refl. *apsirūstauti* ‘rozzniewać się’; *irūstinti* ‘rozzniewać, rozzłościć’, *rūstinu kū* SD «gniewam kogo», *neirūstinamas* SD «nieobruszny» [‘nie zmieszany, spokojny’], przest. *irūstyti* ‘rozzniewać’. Nomina: *rūstėika* ‘człowiek skory do gniewu’, nazw. *Rūstėika* (por. *nevalėika*), *rūstybė* a. *rūstybė* DP ‘gniew, niełaska, ciężkość’, SD *nuleist rūstybį* ‘opłonać» [‘ochłonać, opamiętać się’], *rūstis* ‘gniew’, *rūstokas* ‘dość srog’, *rūstūmas* a. *rūstumas* ‘złość, gniew, surowość’.

rūsvelkis, -io 1 p.a. gw. ‘kierat konny’ — przez dysymilację *r-l* < *r-r* z *rūsverkis*, co jest zapożyczeniem złożenia nwn. *Roßwerk* n. (por. *raitelis* < **raiteris*). GL 114 zakładał raczej adideację do czasownika lit. *vilkti* ‘wlec, ciągnąć’. War. *rūzvelkis, rūzvertis* (por. *rūsvas* > *rūzvas*).

rūšioti, *rūšioju, rūšiojau* gw. ‘ruszać, dotykać’, zwykle z przeczeniem *ne* w zdaniach zakazujących (*Nerūšio, kas ne tavo* ‘Nie ruszaj [niczego], co nie twoje’. *Nerūšio, viščiukų, ba višta kirs* ‘Nie dotykaj piskląt, bo kwoka [cię] dziobnie’). Zapoz. z pol. *nie ruszać czego* ‘nie dotykać, nie brać, nie używać czego’, z substytucją pol. -ać ⇒ lit. -ioti. — War. suf. *rūšyti, -iju, -ijau* przest., gw. ≡ pol. *ruszyć, -am* (albo też zastępstwo sufiksu -o- przez -y- jak w *kėrāvyti, pomėtyti, rodāvytis*). War. suf. *rūšinti* ‘ruszać, dotykać’, np. *Kiek kartų buvo sakyta, kad nerūšintum degtukų* ‘Ileż to razy mówiłem [dosł. ‘mówiono’], żebyś nie ruszał zapalek’.

rūšis, -ies 1 p.a., *rūšis* 3, 4 p.a. f. 1. ‘gatunek, rodzaj, jakość, odmiana’, 2. ‘rodzaj, grupa obejmująca gatunki w systematyce roślin i zwierząt’, 3. gram. ‘strona czasownika (czynna, bierna)’. War. *rūšė*. Przy założeniu neoapofonii *rūš-* (SZ) : *ruoš-* (SP) może do *ruoštis* ‘szykować się, przygotowywać się’. Por. *družė* ob. *druožė* i *plūšaĩ* ob. *plūoštas*. — Vb. denom. *rūšiūoti* ‘dzielić według jakości, sortować, gatunkować’.

rūtà 2, 4 p.a. bot. ‘ruta, *Ruta graveolens*’, SD «ruta» — zapoz. z błr. *rūta*, -y, pol. *ruta*,

-y (SLA 193, Zs 48, LEW 752; pominięte w ALEW).

rūtas 2 p.a., *rūtà* 2 p.a. gw. ‘szyba w oknie; jedna z sześciu, rzadziej ośmiu szybek, tworzących okno’: *Langai dalijami į šešias, rečiau aštuonias dalis, vadinamas rūtais* ‘Okna dzielą się na sześć, rzadziej osiem części, zwanych «rūtai»’ — zapoż. z prus.-niem. *rūt*, por. nwn. *Raute* f. (GL 114, LEW 752).

rūtis, *-tiēs* 4 p.a. f. gw. ‘jama; piwnica’ — konkretyzowane abstractum pbsł. **rū-ti*- (pie. **ruH-ti*-?), urobione od SZ *rū*-C do *ráu*-C, zob. *ráuti*. Znacz. etym. ‘rycie, żłobienie (w ziemi)’. Paralele: *grūžtis* ⇐ *gráužti*; *pjūtis* ⇐ *pjāuti*. Odpowiednik słowotwórczy w słowiańskim: inf. scs. *ryti*, ros. *rytʲ*, pol. *ryć*, < pbsł. **rūtej* (por. BSW 248). — War. *rūtys* ma zakończenie takie jak jego synonim *rūsys*.

rūtulas 3 p.a. ‘zwój; garstka (grochu, koniczyzny); kulka, gałka’, *rutulys* ‘kula (ziemska, bilardowa), gałka’. Odpowiednik łot. *rutulis* ‘okrągły kawałek drewna’. Jest to drw. dewerbalny na *-ul-* od SZ *rut-* ⇐ *ret-*, por. *rīsti* ‘toczyć’. — Vb. denom. *rūtulioti*, *-ju*, *-jau* ‘toczyć; rozwijać, doskonalić’.

ruzgėti, *ruzgù*, *ruzgėjau* 1. przest. ‘wyrażać cicho swoje niezadowolenie, sarkać, gderać, szemrać, narzekać’ (DP ‘szemrać’), 2. gw. ‘poruszać się’, *ruzga brūzga* ‘ucztują i hałasują’ — prawdopodobnie onomatopeiczne, por. wykrz. *ruzge-ruzge* (obok *ruzli-ruzli*) o ciężkim chodzie. Z innym sufiksem: *ruzgintis* ‘niepokojnie siedzieć’, *pasirūzginti* ‘poruszyć się’, *prasierūzginti* ‘przecisnąć się (przez tłum)’, *ruzglióti* ‘chodzić powoli, ociężale’. Nieco inaczej LEW 753 (pominięte w ALEW). — Drw. *ruzgà* ‘bryza, wiatr wiejący od morza’ (⇒ vb. denom. *ruzgóti* ‘lekko falować – o morzu’), *ruzgėtojas* DP ‘szemracz’, *ruzgis* DP ts., dziś ‘grubas, tłusciuch’ (syn. *rūzla*), *ruzgùs* ‘gderliwy, burkliwy’. Zob. też *ružgėti*. — N.m. *Ruzgāi* 3x, *Rūzgiškės* 3x.

ruzyti, *ruziju*, *ruzijau* pot. ‘zarabiać ciężką pracą na życie, wykonywać ciężkie prace, harować’ — prawdopodobnie onomatopeiczne, od wykrz. **ruzi-ruzi*. Por. *ruzlinti* i *ruzóti*.

ruzlinti, *rūzlinti*, *-inu*, *-inau* gw. ‘ruszać się, iść z trudem, powoli, niemrawo (o tęgim człowieku a. zwierzęciu)’ — czasownik na *-in-* od wykrz. *ruzli-ruzli* lub *rūzli-rūzli* o chodzie ciężkim, powolnym. Z innymi sufiksami: *ruzlėnti*; *ruzlinėti* a. *rūzlinėti*; *ruzlióti* (refl. *rūzliótis* ‘grubo się ubierać’). — Neoosn. *ruzl-/rūzl-*: *rūzla* c. ‘tęgi, tłusty człowiek lub zwierzę’, *ruzlis* a. *rūzlys* ts., *rūzliōkas* ‘ktoś grubo odziany’ (*Rūzliokas ruzlina*).

rūzóti, *rūzóju*, *rūzójau* gw. ‘niespiesznie, powoli pracować, wolno coś robić, iść’, war. sufiksalne: *rūzáuti*, *rūzúoti*, *rūzėnti* — prawdopodobnie onomatopeiczne, od wykrz. **rūzi-rūzi* (por. *ruzyti* i *ruzlinti*). — Drw. *rūzà* c. ‘kto powoli pracuje’, też ‘beksa’. Neoosn. *rūzo-*: *rūzōkas* ‘kto pracuje dużo, ciężko, ale powoli’, *rūzōklis* ‘koń wolno ciągnący’.

ružāvas, *-à* gw. ‘różowy, barwy róży, lekko czerwony, rumiany (o twarzy)’ — zapoż. z błr. *ružóvy*, co jest derywatem od polonizmu *ružà*, *-y* ‘róża, Rosa’ (por. ĖSBM 11, 208). — Warianty: *ružòvas* (ZTŽ), z długością: *rūžāvas*; war. akc. *ružavas*, *rūžavas*. Por. *vyšniāvas*.

ružgėti, *ružga*, *ružgėjo* gw. (rzadkie) ‘tlić się, palić się bez płomienia’. Niejasne. Innych form z *ružg-* nie ma. Najbliżej stoi *ruzgėti* (zob.), ale odbiega znaczeniem. Por. pwk. *rus-* w *rūsti* II ‘palić się powoli, słabo’.

rūžios, *-iū* SD <*ružios*> f.pl. 1. «naczynie» (syn. *sūdai*, *indai*), 2. «narzędzie», 3. *rūžios karionės* «rynsztunek wojenny» (syn. *šarvai*), 4. *rūžios kunčios Viešpaties* «męki Pańskiej narzędzie» (PAŽ 402) — pluralizacja formy *rūžià* coll., która transponowała zapożyczone stbłr. *ružbe* n. ‘oreż, broń’ (SLA 193). Por. błr. *ružžó*, *-á* n. ‘strzelba’, ros. *ružbė*, *-já* n. ts.

(przest. 'broń'). Z innym tematem: *rūžēs* SP 'oręż'. Zob. też *arūžija*.

rūžti, prs. *rūžù* (*rųžu < *ru-n-žu, war. *rūžtù* < *rūž-stu), prt. *ružaũ* (war. *ružiaũ*) gw. 1. intr. 'być sennym, być rozespanym', 2. tr. 'budzić śpiącego' (*Aš rūžù nenorintį kelti* 'Budzę kogoś, kto nie chce wstawać'), *surūžti* 'poczuć się sennym, chorym' (*Kaži ko esu toks surūžęs, must, jau liga artinas* 'Nie wiadomo, dlaczego jestem taki ospały, chyba będę chory'), 3. intr. 'być niezadowolonym, złym'. War. z palatalizowanym nagłosem: *riūžti*; *riužnūs* 'ospały, leniwy'. Niejasne. LEW 753 wysuwa wprawdzie zbliżenie z *rėžti* 'ciąć, rznąć', ale pozostawia bez wytłumaczenia stosunek wokalizmów *ruž-/rūž-* : *rėž-*. — Drw. *rūžintis* 'stawać się sennym'. — Neopwk. *rūž-*: *rūžauti* a. *rūžavoti* 'złościć się, gniewać się' (*Nerūžauk, kaimyne, dėl niekų* 'Nie złość się, sąsiedzie, z powodu głupstwa'), refl. *susirūžavoti* 'pokłócić się'; *rūžyti*, -iju, -ijau 'gniewać się' (m.in. stlit., PAŽ 402), refl. *rūžytis* 'kłócić się'.

S

sābalas 3 p.a. ‘soból, ssak drapieżny *Martes zibellina*’ — zapoż. ze stbłr. *sobolb*, por. błr. *sóbalb*, -ja m. (SLA 193, LEW 754, ALEW 882). LKŽ za Būgą (RR II, 583) niesłusznie sugeruje rodzimość tego wyrazu. Por. akcent w *sākalas*, *pārakas*, *žālabas*. Ruski temat miękki odzwierciedlił się w stlit. war. *sabalius*, -iaus SD¹ «sobol», drw. *sabalių* SD¹ «soboli». — Drw. *sabalà* przest. ‘sobol’, *sabalaitis* a. *sabaliūkas* ‘małe sobola’, *sābalenos* f.pl. ‘futro z soboli’, *sabalinė* sb. ‘czapka sobolowa’ (ob. *sabalinė kepūrė* ts.). — W jęz. łotewskim odpowiednie zapożyczenie przybrało formy **sabulis*, **sabalis*, jak świadczą zdrob. *sabulītis*, *sabalītis*, mianowicie w roli epitetów kierowanych do psa, np. *Sunīt manu*, *sabulīti*. Por. jeszcze *sabulis* ‘ospały, senny człowiek’, też nazwa własna psa. — Nazw. *Sābalas*, *Sabalys*, *Sabālius*, *Sabaliōnis* (*Sabalinka* ⇐ błr. *Sabalenka*). N.jez. *Sābala* a. *Sabalà* (też n.rz.), n. łąki *Sabaliaĩ*. N.m. *Sabāliai*, *Sabaliaĩ*, *Sabālišķē* 2x, *Sabališķiai*.

sabatà 3 p.a. stlit., gw. ‘sobota’ — zapoż. z pol. *sobota* (SLA 193, LEW 754; brak w ALEW). Osobno zob. *subatà*. — Vb. denom. *sabatyti*, -iju, -ijau b.z.a. ‘pościć w soboty’ (por. *pětnyčia* ⇒ *pėtnyčiōti*).

sabotāžas 2 p.a. ‘sabotaż’ — zapoż. z ros. *sabotáž*, -a. — N.agt. *sabotāžininkas* ‘sabotażysta’ ⇐ ros. *sabotážnik*, -a. Zob. też *sabotuoti*.

sabotuoti, *sabotuaju*, *sabotavaũ* ‘sabotować, uprawiać sabotaż’ — zapoż. z błr. *sabatiju*, *sabatavac̣b* (⇐ pol. *sabotuję*, -ować); segment lit. *sabot*^o nie różni się od odpowiednika polskiego, co wskazuje na zapożyczenie książkowe. Por. ros. *sabotíruju*, -ovac̣b ⇐ nwn. *sabotieren*. Zob. też *sabotāžas*.

safy̆ras 2 p.a., *safiras* 2 p.a. ‘kamień szlachetny szafir’, SD <safiras> «szafir, sapphirus» — zapoż. ze stbłr. *sapfir̃b*, por. pol. przest. *safir* ⇐ nwn. *Saphír* m. War. *sap̃y̆ras*, też *šafy̆ras* (m.in. DP) ⇐ stbłr. *šafir̃b* (*šafēr̃b*) ⇐ pol. *szafir*. Zob. SLA 213.

sagy̆ti, *sagaũ*, *sagiaũ* stlit., gw. ‘zapinać, odpinać, przypinać’, *nusagy̆ti* ‘poodpinać’ (war. *nusaginti*), *prisagy̆ti* DP ‘przybijać’ — iterativum z suf. -y- i SO *sag-* ⇐ *seg-*, zob. *segũ*, *sėgti*. Paralele w typie TeT: *badyti*, *pašyti*, *tapyti*. Z innymi sufiksami: *saginti* ‘zacinać – o deszczu’, *įsaginti* ‘zaciąć konia’, refl. *prisisaginti* ‘przyczepić się’, *sagstyti* (*segstyti*) ‘zapinać’: *nusagstyti* ‘poodpinać’, refl. *atsisagstyti* ‘rozpinać się’, ⇒ neoosn. *sagst-*: *sagstinėti* ‘zapinać’; neoosn. *sagsty-*: *sāgstymas* ‘spinanie, zapinanie’, *užsāgstymas* ‘obszycie dziurki do guzika’. — Neoosn. *sag’-* (⇐ *sagiaũ*): *sagiōti* ‘zapinać’, *pėrsagioti* DP ‘przebić’: *kūnas... vinimis pėrsagiotas, ant medžio pakabintas* DP 177₁₀ ‘ciało... gwoździami przebite, na drzewie zawieszone’ (ALEW 896 umieścił to w rubryce *pėrsegioti*, ignorując SO *sag-*), *prisagioti* DP ‘przybijać’. Paralele: *lakiōti* ⇐ *lakiaũ*; *sakiōti* ⇐ *sakiaũ*. Inaczej ŽD 517 i Ostrowski 95: drw. na *-jā- od *sėgti* (fałszywa apofonia). — Postwerbalne nomina: *āpsagalas* ‘spódnica’, *āpsagas* ‘obwódz koła’ (znac. etym. ‘opięcie’, por. *lañkas* ⇐ *leñkti*), *pasagà* (zob.), *pāsagalas* ‘spódnica pod spód innej wkładana’, *priesaga* a. *priesagà* 1. ‘to, czym się coś przypina’ (por. *prisėgti*), 2. gram. ‘przyrostek, sufiks’, *sagà* ‘haftka, pętka, guzik’ (*sagotas* ‘z wieloma drogimi guzikami – o ubiorze, o osobie noszącej ubiór’), *sagė* ‘broszka, spinka’, *sąsaga* ‘spinka, spinka przy rękawie; zeszyt, broszura’ (do vb. cps. *susisėgti* ‘zapiąć się, spiąć, zapiąć sobie’), *sagtis* f. 1. ‘sprzączka u pasa a. buta’, SD «przęcka», 2. ‘części rodne u kobyły’. Nawiązanie stpr. *sagis* Ev 1. ‘sprzączka, klamra, Rincke [Schnalle an einem Gürtel, Spange]’, 2. ‘gwoździec do podkowy, Hufnagel [Hufnagel]’

(por. lit. *pasagà* a. *pāsagas* ‘podkowa’). — WSO *sāg-: scs. *posagati* ‘γαμεῖν, wychodzić za mąż’, strus. *posagati* ‘wychodzić za mąż; nawiązywać stosunki seksualne’ (por. *vūprašati* ‘rozpytywać się’ ⇐ *prošiti* : *prašyti*). Sb. postvb. cs. strus. *posagũ* ‘małżeństwo’, ros. gw. *poság* ‘zawarcie związku małżeńskiego; posag’ – według Brücknera 432 od obrządku weselnego, kiedy to panna *sięgała* za rękę pana młodego.

sagõnas 2 p.a. gw. ‘sagan, duże naczynie żeliwne a. żelazne o dwu uchach albo bez uch’ — zapoż. z ros. gw. *sagán*, -á (SRNG), por. błr. *sahán*, -á. Zob. REW II, 567, ĘSBM 11, 286, LEW 755. Warianty: *cagõnas*, *zagõnas* (por. *sāvitas* > *zāvitas*); z nieorganicznym t: *stagõnas* (ZS 48, 98) ⇒ zapoż. powrotne w błr. gw. *stagán*, *stahán* ‘sagan’ (PZB 4, 561n.).

saidõkas 2 p.a. 1. ‘kusza, proca, łuk’, 2. ‘skórzany pokrowiec na łuk i strzały, kołczan’ (war. *seidõkas* m.in. BRB) — zapoż. ze stbłr. *sajdakъ* (war. do *sagajdakъ*, por. błr. *sahajdák*), ukr. *sajdák* ob. *sahojdák* ‘kołczan, futerał na łuk i strzały’, pol. *sajdak*, przest. *sahajdak* (zapoż. z ukr.) – pożyczka z języków tureckich, zob. Stachowski 487n., ĘSBM 11, 286. War. *zeidõkas*.

saidrà, 4 p.a., *sáidra* 1 p.a. bot. ‘roślina bagienna przygiełka, Rhynchospora’, *saĩdras* bot. ‘życica trwała, Lolium perenne’, *saidrè* b.z.a. bot. ‘sitowiec nadmorski, Bolboschoenus maritimus’, *saĩdris* (*saĩdis*, *saĩdè*) bot. ‘turzyca, Carex’ (syn. *viksvà*). Niejasne. Dla pwk. *said-* nie widać alternantów †sied-, †seid-, †sid-. LEW 755 wymienił (za Peterssonem) pewne refleksy pie. *sēi- ‘stechen, kłuć’, które w danym wypadku nie budzą zaufania. Natomiast rozważany przez autora związek z pie. *sēi- ‘binden, wiązać’ jest o tyle problematyczny, że pozostawia bez uzasadnienia segment lit. -d-.

saĩkas 4, 2 p.a. 1. ‘miara ciał sypkich lub płynów; norma’, 2. ‘naczynie do mierzenia ciał sypkich’, 3. hist. ‘naczynie o objętości sześciu garncy’, 4. przest. ‘danina w zbożu’, 5. ‘umiarkowanie’ (*be saĩko* ‘bez umiaru’) — sb. postvb. od *saĩkyti* ‘mierzyć objętość zboża a. płynu’, co jest iteratywem do *siekti* ‘sięgać’ (zob.). Por. *saĩkyti* i *siekas*. — Drw. *saĩkingas* ‘umiarkowany’, *saiktis* stlit. ‘korzec, miara objętości’ i ‘naczynie do mierzenia objętości’ (PAŽ 403), *saikùs* ‘umiarkowany’.

saĩkyti, *saĩkau*, *saĩkiau* ‘sięgać’, DP ‘chwytać się, dosięgnąć, doświadczać’, SD *saĩkau* «chwytam» (syn. *gaudau*, *grėbstau*) — iterativum z suf. -y- i SO *saik-* ⇐ *sejk-, por. *siekti* ‘sięgać, wyciągać rękę, aby dostać się do czego’. Paralele apofoniczne: *dáigyti* ⇐ *diegti*; *gráizyti* ⇐ *griežti*; *láidyti* ⇐ *léisti*. Z akcentem sufiksальnym: *saĩkyti* ‘mierzyć objętość zboża a. płynu’ (*Saikomas stiklinis indas* ‘Naczynie szklane do mierzenia’). — Z innymi sufiksami: *saikdinti*, *prisaikdinti* ‘zmusić do przysięgi, zaprzysięć’ (por. *prisiėkdinti* s.v. *prisiėkti*), *saikinti* ‘kazać przysięgać, odbierać od kogoś przysięgę; siłą zmuszać do przyznania się’ (war. *saiginti* b.z.a.), *saikstyti* ‘sięgać po co; przysięgać’. — Neoosn. *saik-* (⇐ *saĩkiau*): *saĩkioti* ‘sięgać po co’ (*Saĩkiok obalį, bene prisieksi nuskinti* ‘Sięgnij po jabłko, może zdołasz zerwać’), refl. *saĩkiotis* ‘idąc po bagnie przestępować z jednej kępy na drugą’. Por. *bráidžioti* ob. *braidyti* i *máįžioti* ob. *máįžyti*. — Nomina: *priesaika* 1. ‘przysięga’, 2. przen. c. ‘małżonek, mąż lub żona’ (⇐ *prisiėkti* ‘przysięć’; jest też war. bez apofonii: *priesieka* c. ‘małżonek’), *saĩkas* (zob.), *saikiklis* ‘naczynie z podziałką, dozownik’ (war. z wtórnym ei: *seikiklis*).

saĩlas 2 p.a. gw. ‘drąg przesadzany przez kabłąk wiadra, służący do noszenia wody; kabłąk u wiadra’ (war. *seĩlas*) — deprefigowany drw. od *pasaĩlas* ‘kabłąk, trzymadło u wiadra (z powroza lub sznurka); postronek’ (war. *paseĩlas*, *pāseĩlas*), co jest formacją dewerbalną na -l- ze SO *sai-* jak w zanikłym iter. *sajyti do *sejũ*, *siėti* ‘wiązać’. Z inną budową: *pasaĩtas* (zob.).

saĩsti, *saičiũ*, *saičiaũ* gw. ‘przypuszczać; prorokować; wróżyć’, CGL ‘weidlen’. W LKŽ

brak ilustracji tekstowej — pwk. *sait-* to alternant na st. o do *seit-/siet-*, por. *siečiù, siēsti* ‘wiązać’, rzadki war. *seīsti* ts., *suseīsti* ‘spętać nogi’. Znacz. ‘przypuszczać, przewidywać itp.’ wywodzi się zapewne z ‘wiązać’, zwł. *‘wiązać mentalnie, kojarzyć’. W ALEW 883 *saīsti* włączono do hasła *saītas* ‘trok, rzemień’.

saistýti, saistaũ, saisciaũ 1. gw. ‘zawiazywać, owijać, kutać, otulać (niemowlę)’, 2. ‘rozwieszać sznury do suszenia bielizny’, 3. przen. ‘zobowiązywać kogo do czego’ — frequentativum z suf. *-sty-* i SO *sai-C* od neopwk. *sej-V*, por. gw. prs. *sejũ* ‘wiązę’ do *siēti*. Odpowiednik łot. *sàistīt, -stu* ‘wiązać, pętać’ : *siet*. Paralele: *glaistýti* $\Leftarrow$ *glejũ* (*gliēti*); *graistýti* $\Leftarrow$ *grejũ* (*griēti*) i *skraistýtis* $\Leftarrow$ *skrejũ* (*skriēti*). Cps. *nusaistýti* 1. ‘rozwinąć, rozebrać, rozpiąć odzież na niemowlęciu, dziecku’, 2. ‘pomóc dziecku załatwić się, wysadzić dziecko’, *pasaistýti* ‘wysadzić dziecko’, *susaistýti* ‘związać kogo, skrępować; powiązać, połączyć’, przen. ‘zobowiązać’, *užsaistýti* ‘o pająkach: zasnuwać pajęczynami’. Zob. też *systýti*. — Neoosn. *saisty-*: *susaistymas* ‘skrępowanie; ograniczenie’ (por. łot. *saistība* ‘zobowiązanie się’). — Neoosn. *saist-*: *saīstas* 1. ‘powróż, postronek do uwiązywania bydła w oborze’, 2. przen. ‘zobowiązanie się do czegoś’. Por. *dāigstas* $\Leftarrow$ *dāigstyti*; *glaīstas* $\Leftarrow$ *glaistýti*; *laīstas* $\Leftarrow$ *laistýti*.

saītai, -u 2 p.a. m.pl. 1. ‘troki, rzemień, pęta, więzy, kajdany, okowy’ (war. *seītai*), SD «więzy», 2. stlit. DP ‘więzienie, ciemnica, wieża’, SD «więzienie» (syn. *kalinė*) — formacja dewerbalna z suf. *-t-* i SO *sai-* jak w zanikłym iter. **sajyti* do *sejũ, siēti* ‘wiązać’ (zob.). Paralela: *dāiktas* $\Leftarrow$ *daigýti*. Odpowiednik łot. *saīte, saitis* ‘opaska, wiązadło, pęto’, strp. °*saytan* w *largasaytan* Ev ‘Stickledd’ [Steigleder, rzemień u strzemiesia]. Pwk. pie. **sejh₂-* ‘wiązać, pętać’ $\Leftarrow$ **sih₂-*. Do bałtyckiego *sai-t-* nawiązuje psł. **sētī*, pbsł. **sai-ti-* ‘wiązanie’ $\Rightarrow$ ‘rodzaj plecionki zrobionej ze sznurka’, por. scs. *sētī* f. ‘sieć, siatka’, ros. *seť*, czes. *sít*, stpol. *sieć* a. *siecia* (BSW 253)⁵⁷². Zob. też LEW 756, ALEW 883 (rekonstrukcja pie. **sh₂oj-to-*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *séjt* ‘w oborze: przedział dla krowy’, *séjta* ‘postronek do przywiązania krowy’ (PZB 5, 60) $\Leftarrow$ lit. gw. *seītas* < *saītas*. — Drw. *saitinỹs* DP ‘więzień, osadzony’, cps. *balnāsaitis* ‘pas przytrzymujący siodło, popręg’ (por. *balnas*), *kilpsaitis* ‘rzemień od strzemiesia, puślisko’ (zob. *kilpa*). Zob. też *pasaitas*.

sajēta b.z.a., **sajieta** b.z.a. przest. ‘pewien gatunek cienkiej i drogiej tkaniny’ — zapoż. z pol. przest. *sajeta* (*sagieta*) ‘sukno cienkie, delikatne, kosztowne’ ($\Leftarrow$ włos. *saietta*, SW VI, 7). War. m. *sajetas* b.z.a. (Dowkont).

sājūdis, -džio 1 p.a. 1. ‘ruch społeczny, polityczny’, 2. ‘poruszenie, podniecenie’ (*Visame sodžiūje didžiausias sājūdis* ‘W całej wsi wielkie poruszenie’), 3. ‘przemieszczanie się ludów, migracja’ — nomen actionis z suf. *-ja-* i st. wzdłużonym *jūd-* $\Leftarrow$ *jud-*, por. vb. cps. *su-jud-aũ* prt. ‘poruszyłem się’, inf. *sujūsti* (zob. *jūsti* I). Znacz. etym. ‘wspólne poruszenie się; wspólny ruch’ (prefiks *sq-* ma tutaj wartość komitatywną, por. *sqsēdais sēdēti* ‘siedzieć jeden obok drugiego’). Paralela: *pójūdis* ‘poruszenie się; odruch’ $\Leftarrow$ *pājudu, pajudaũ*. Zob. *jūsti* I, *judēti, sán-*. Stopień apofoniczny *jūd-* jest wyjątkowy; do porównania stoi jedynie łot. *jūdīt, -u, -īju* ‘pędzić (bydło) bez pośpiechu; niepokoić; rozdzielać skłóconych’. Wzdłużony st. zanikowy widać też w *sājūkis* $\Leftarrow$ *sujūkti*; *sángūlis* $\Leftarrow$ *sugūlti*; *sqsūka* $\Leftarrow$ *susūkti*. — Drw. *sājūdininkas* ‘uczestnik ruchu społecznego’.

sājūkis, -io 1 p.a. ‘zamęt, chaos’ (NDŽ) — nomen actionis z suf. *-ja-* i st. wzdłużonym *jūk-* $\Leftarrow$ *juk-*; formacja motywowana przez vb. cps. *su-jūk-ti* ‘zmieszać się, np. o ziarnie i plewach’. Por. SP *jaūkti* oraz prefiks *sán-/sq-*. Znacz. etym. ‘zamieszanie’. Paralele apofoniczne: *sājūdis* $\Leftarrow$ *sajudaũ*; *sąmyšis* $\Leftarrow$ *sumišti*.

⁵⁷² NB. Z powodu sekwencji pie. **sh₂ej-*, która prowadzi do pbsł. **saj-*, trzeba oddalić rekonstrukcję pierwiastka pie. **sej-* ‘wiązać’, którą operuje Boryś 544 n., s.vv. *sieć* i *sidlo*.

sájunga 1 p.a. 1. 'związek (narodów, państw), przymierze, sojusz' (*Tarybų Sąjunga* 'Związek Sowiecki'), 'organizacja społeczna, stowarzyszenie, 2. 'w cepach: skórzane wiązanie, tzw. gażwa' (syn. *jungtūvas, vinkšna*), 3. 'żelazna klamra do spajania drewna, spona', 4. SD <suiunga> «sklep» ['pomieszczenie z wierzchu zasklepione, piwnica'], <suiunga apskryta> «kupuła, sklep okrągły» ['okrągłe sklepienie, kopuła'], 5. <suiungos arkliau> f.pl. «rząd koński» ['uprzęż końska'], 6. gram. 'spójnik' (neol.) — nomen actionis z suf. -ā-, derywowane od vb. cps. *su-jūng-ti* 'złączyć, sprząć'. Zob. *jūngti, sán-*. Znacz. etym. 'złączenie w jedno, sprzężenie'.

sajūs, -i 4 p.a. gw. 1. 'o ziarnie: takie, którym można zasiać znaczny obszar pola', 2. 'o kartoflach: takie, którymi można obsadzić spory kawałek gruntu'. Z porównywalną strukturą: *atsajūs* 4 p.a. 'sajūs' (*Sėmenys labai atsājūs* 'Ziarno siewne jest bardzo «atsajūs»'), *įsajūs* 4 p.a. 'sajūs' (*Norėjau sėti tris pūdus (sėmenų), parėjo tik du pūdai – labai įsājūs* 'Chciałem wysiać trzy pudy [ziarna], wyszły tylko dwa pudy – bardzo wydajne [jest to ziarno]'). Zob. też *sklajūs* s.v. *skliėti*. Tworzenie lit. przymiotników na -u- w zasadzie nie wiąże się z udziałem apofonii (SO, SZ). Jeśli czasem takie przymiotniki pokazują w pierwiastku samogłoskę *a*, to dzieje się tak dlatego, że będąc derywatami drugiego stopnia powtarzają one wokalizm swej osnowy, odpowiednio rzeczownika (n.act.) lub czasownika (iter., caus.), które to formacje w chwili swego powstania zostały apofonicznie nacechowane stopniem *o*. Tak jest np. w wypadku *alsūs* ← *alsà*; *drąsūs* ← *drąsà*; *našūs* ← *našà*, a także *rajūs* (*atrajūs*) ← °*raja* (*atrajà*), gdzie osnowami są rzeczowniki oderwane z suf. -ā- i SO. Odnośne podstawy werbalne to *ils-* (*iľsti*), *drįs-* (*drįsti*), *neš-* (*nėsti*) i *rij-* (*rijaũ, rýti*). Otóż w paraleli do derywacji *rij-* ⇒ °*raja* (*atrajà*) ⇒ *rajūs* przyjmujemy, że bezpośrednią osnową dla *sajūs* było abstr. °*saja* 'wysiewanie', i że to ostatnie stanowiło drw. apofoniczny od *sij-V*, por. **sijaũ, *syti* 'przesiewać na sicie' jak *rijaũ, rýti* 'połykać, pożerać'. Abstractum °*saja* jest kontynuowane w postaci concretum *atsajos* 1 p.a. f.pl. 'łuski ziarn zboża pozostałe na sicie po przesianiu maki', przy czym motywujący czas. prymarny się nie zachował. Pewne po nim ślady są jednak widoczne. Por. z jednej strony iterativum *sij-ó-*: *apsijóti* 'obsiewać ziarnem', *išsijóti* 'przesiewać' (por. *pijóti* ← *pijaũ, pyti*; *vijóti* ← *vijaũ, vyti*), z drugiej strony nomina, takie jak *išsijos* a. *pāšijos* 'przesiewki' (*sij-V*) oraz *sýtas* 'wielkie sito do przesiewania ziarna, przetak' (*sī-C*), zob. HL 38n. Adi. *atsajūs* tak się ma do sb. *atsajos* jak *atrajūs* do *atrajà* (zob. s.v. *rajūs*). Dla *atsajūs* można przyjąć znacz. etym. 'pochodzący z odsiewu, dobrej jakości' *vel sim.* NB. Obecność bliskoznacznego adi. *sėjūs* 'o ziarnie: takie, którym można sporo zasiać' jest przyczyną tego, że jego synonim *sajūs* był dotąd wstawiany w związek etymologiczny z czas. *sėti* 'siać', zob. GJL II, § 73; LEW 756: «Hier ist die Tiefstufe von *sėti* erhalten». Tego poglądu nie da się obronić, ponieważ zakładana apofonia *é* ⇒ *a* nie ma oparcia w materiale. — Z synchronicznego punktu widzenia *sajūs* jest niemotywowane i jako takie ustępuje przed neologizmem *sėjūs* (*insėjūs*). Ten ostatni został urobiony nie od verbum, lecz od sb. *sējà* 'siejba' (por. *alsà* ⇒ *alsūs*; *įtalpa* ⇒ *talpūs*). ŽD 58 zestawia parę synonimów *sėjūs/sajūs* z *rijūs/rajūs* oraz *skilūs/skalūs, kibūs/kabūs*, jednakże takie porównanie niczego – poza SO – nie wyjaśnia w kwestii *saj-*. — Vb. denom. *sājinti* 'siać, rozsiewać' (*Sėmenys – sajūs grūdai, todėl sājink šmotą dirvos, nesupilk į vieną vietą* JU 'Siemę lniane to bardzo wydajne ziarno, dlatego rozsiej je na całym polu, nie syp go w jednym miejscu'). Por. *užgājinti* ← *gajūs*.

sakaĩ, -ỹ 4 p.a. m.pl. 'sok drzew iglastych lub wiśni, żywica, smoła'. SD¹ *sakai* «smoła». SD: 1. «kley», 2. «kley z drzew ciekący» (syn. *lipikai medžio*), 3. «smoła; żywica», *sakais laša medžias* «kley puszcza drzewo» (syn. *sakuoja*), *sakai skysti* «kley ognisty, mokry, rzadki» ['ropa naftowa']. Odpowiedniki bałtyckie: łot. gw. *saki* m.pl. 'żywica', stpr. *sackis* Ev 'żywica, Harcz [Harz]'. Z grupą nagłosową sv-: łot. przest. *svakas* a. *svaki* 'żywica' i 'Milch vor der Geburt' (ME III, 1142), łot. liter. *sveķi* m.pl. 'żywica, smoła' (e

wtórne). NB. Lit. przest. *svekas* ‘żywica’ u Miežinisa jest letonizmem, zob. Urbutis 2009, 288. — Razem z psł. **sokū* < **suokū*, cs. *sokū* ‘ὀπός’, sch. *sôk*, *sôka*, ros. *sok*, *sôka* ‘sok owoców; sok drzew’, pol. *sok* ‘płyn otrzymywany z owoców, warzyw’ wywodzi się przez pbsł. **suak-a-* z pie. **suok^u-o-* (zob. IEW 1044, LEW 756n., Vaillant IV, 64n., ALEW 884). Zanik *-u-* jak w *sāpnas*, *sesuō* (scs. *sestra*), *šēšuras*. Dokładny odpowiednik gr. ὀπός m. ‘mleczny sok roślinny, sok drzewa figowego (ściągający mleko na twaróg), ostry, kwaśny sok’ – zam. *ὀπός (psyloza) < **sopos* < **suopos* (por. Beekes 2010, 1093), toch. A *saku* ‘ropa’. Nie należy tu łąc. *sūcus*, *-ī* ‘sok; gęsta ciecz; smak’ < pie. **soūk-o-* lub **seūk-o-*, od pwk. **seūk-* ‘ssać’ (por. de Vaan 596). — Drw. *sakingas* ‘mający w sobie dużo żywicy, żywiczny’, SD «smolny» (syn. *darvingas*, *dervė*), *sakinykas* SD «smolarz», *sakinis* ‘żywiczny, smolny’ (SD «smolany»), *sakūitas*: *sakūita pušis* gw. ‘sosna żywiczna’, *sakūs* ‘żywiczny, nasycony smołą’. Cps. *gývasakiai* m.pl. ‘żywica’ (por. *gývas*), war. *gyvāsakiai*, *-sakiai*; *gyvsakiai* a. *gývsakis*. — Vb. denom. 1. *sakáuti* ‘zbierać żywicę’, *sakauju* SD «nasmalam», 2. *sākinti* ‘spuszczać żywicę; smarować (bat) żywicą’, 3. *sākyti*, *-iju*, *-ijau* ‘smarować żywicą, zalepiać dziurę żywicą’, *įsakýti* ‘zanurzyć, namoczyć w żywicy’, 4. *sakioti* ‘smarować, pokrywać żywicą’, *sakuoja* SD «kley puszcza drzewo» (syn. *sakais laša medžias*), *apsakuoja* SD «osmalam», *ažusakuoja* SD «nasmalam, zasmalam co» (⇒ SD *ažusakuojimas* «nasmalanie», *sakuotas* «smolony; żywicą napuszczany»). — WSO *sok-* < **sāk-*: *soklỹs* (zob.).

sākalas 1 p.a. ‘sokół, Falco’ — zapoż. ze stbłr. *sokolъ*, por. błr. *sókal*, *-a* (SLA 193, LEW 757). — Drw. *sākal(i)ninkas* ‘sokolnik’, *sakalinis* ‘sokoli’, *sākališkas* ‘jak u sokoła’. Cps. *pelēsakalis* ‘sokół mysołów, Falco tinnunculus’ (zob. *pelē*). — N.m. *Sakalaĩ* 8x, *Sakališkė* 3x, *Sakalūpis*. N.rz. *Sākalas*, *Sakalūpis* 3x.

sakarai b.z.a. m.pl. przest. ‘pszczoły zwiadowczynie, wysłane na wysledzenie miejsca dogodnego do usadowienia się roju, Spūrbienen’ (LEW 757 za pewną książką pszczelarską, wydaną w Królewcu w 1806 r.; pominięte w LKŽ) — prawdopodobnie zapoż. z dn. *söker* ‘poszukiwacz’, por. nwn. *Sucher* (tak LEW za Leskienem). Zmiana wokalizmu pwk. przez adideację do *sakioti* i *sākas*, Zob. też *ieškonės*, *uoksai* i zapoż. *ỹskas*.

sākas 4 p.a. gw. 1. ‘ten, kto za kimś chodzi, tropiciel’ (syn. *seklỹs*), 2. ‘koń, który trzyma się drogi’, 3. ‘szereg’ (syn. *vorà*, *eilē*) — dwuznaczne: 1° drw. sekundarny: sb. postverbale od **sakyti*, iteratywu na SO od *sekū*, *sėkti* ‘iść w ślad za kim’ (paralele: *gānas* ⇐ *ganyti*; *sārgas* ⇐ **sargyti*; *vādas* ⇐ **vadyti*), 2° drw. prymarny: n.agt. na SO *sak-* ⇐ *sek-* (tradycyjne ujęcie, zob. LIV² 525). Śladem po iteratywie jest neosn. *sak’-* w *sakioti* (zob.). — Formację litewską można ewentualnie porównywać z psł. **sokū* ‘oskarżyciel’, por. cs. *sokū* ‘oskarżyciel’, stpol. *sok* ‘potwarca, oszczerca, oskarżyciel’, vb. denom. **sočiti*, stpol. *osoczyć* ‘oskarżyć, obwinić (przeważnie niesłusznie)’, w XVI w. ‘osaczyć’, tj. ‘wytropić zwierzynę i nagać ją w sieci, sićła lub na ustawionych strzelców’ (dziś tylko iter. *osaczyć*), ros. *sočítъ*, *sočú* ‘ścigać, tropić’, ukr. *sočýty* ‘czyhać, dybać’, sch. *sòčiti* ‘chwycić złodzieja’, też ‘swatać’. — Drw. *sakūs* ‘o psie, koniu: który potrafi odnaleźć ślady i sam powrócić do domu’, *saklūs* ‘o psie: zdolny do tropienia’ (*Tas šuo saklūs, kurs suseka pėdsaku žvėrį* ‘To pies zdolny do tropienia, który śledzi zwierza po śladach’). Cps. *pėdsakas* ‘ślad, trop’, *pėdsakė* SD «pies łowczy; ogar» (por. *pėdà* m.in. ‘trop zwierzęcy’), *pėdsakis* ‘pies tropiący, idący tropem’.

sakavỹlai, *-u* 2 p.a. LzŽ ‘widły do gnoju, drewniane z okutymi zębami’ — zapoż. z błr. *saxavĩly*, złożenie z *saxá* ‘rozwidlona gałąź, rosocha’ i *vĩly* ‘widły’ (por. PZB 4, 376, ĘSBM 11, 328).

saky-, neosnowa wyabstrahowana z inf. *sakýti* ‘mówić’ (zob.). Drw. *sakýdinėti*: at-

‘odpowiadać’, *už-* ‘zamawiać’, *sakýdinti* cur. ‘kazać komu mówić, kazać opowiadać (jak było)’, *atsakýdyti* ‘odpowiadać’. Nomina: *apsakýtojas* ‘apostoł’, *atsakýtojas* (zob. *atsakýti*), *ažusakymas įstojunčią moterystėn* SD «zapowiedź małżeństwa», *ažusakytas* SD «zapowiedziany», *įsakymas* ‘rozkaz, rozporządzenie; przykazanie (boże)’, SD «mandat krolewski; nakazanie czego; roskazanie; wskazanie; wyrok zwierzchności» (*pildytojas įsakymo* SD¹ «porucznik» [‘pełnomocnik’]), *pasakymas kaltės* SD «odniesienie sprawy», *numanymo pasakymas* SD «wotowanie», *prisakymas* SD¹ «polecenie», *sakýklà* ‘kazalnica, ambona’, *sakymas* SD «kazanie», *sakýtojas* ‘mówca’, SD «kaznodzieia; powiadacz» (syn. *mokýtojas Dievo žodžio*), *užsakýtinis* ‘zrobiony na zamówienie’. NB. Drogą reanalizy *sakyt-* + *-ojas* Szyrwid utworzył neologizm *sakyt-inyčia Dievo žodžio* SD «kazalnica» (por. neosufiks w *mokslinyčia* SD «kazalnica» ⇐ *mókslas*; *medinýčia* ‘szopa do rąbania i składania drewna’ ⇐ *mēdis*).

sakióti, *sakióju*, *sakiójau* stlit., gw. 1. ‘iść w ślad za kim, tropić’, *pėdus sakioti* ‘iść tropem’, dosł. ‘śledzić tropy’ (*Pėdas zuikio sakió[ja] šunys* ‘Psy tropią ślady zająca’), 2. ‘naśladować kogo’, *pėrsakioti* ‘prześladować; przedrzeźniać’, refl. *sakiótis* ‘tropić’ (*Labai sugeba vagius sakiótis* ‘Dobrze potrafi tropić złodziei (o psie)’), też ‘szpiegować, śledzić’, *išsisakióti* ‘szukać drogi chodząc wszędzie’ (*Išsisakiójau visur ir negalėjau atsekti kelį* ‘Chodziłem we wszystkie strony i nie mogłem odnaleźć drogi’) — intensivum na -o- od neoosn. *sak’- jak w *sakiau, prt. do *sakýti, tj. zanikłego iterativum na SO do *sekù*, *sėkti* ‘iść w ślad za kim’. Wtórny wokalizm w *sekióti* (typ *nešióti*). Podobnie odnowione iterativa to *badžióti* ⇐ *badýti*; *trasióti* ⇐ *trasyti* i *vadžióti* ⇐ *vadyti. Inaczej Skardžius, RR 4, 374 i ALEW 884 (wprost od *sėkti*). — Z innym sufiksem: *sakstýtis* JU ‘tropić, np. niedźwiedzia’ (por. *bastýtis* ob. *basčiótis*). — Nomina od *sak-*: *pasakėja* SD¹ «dziewka» [‘służąca’], SD «służebnica» (znacz. etym. ‘chodząca w ślad za kimś’⁵⁷³), *pasakėjas* SD¹ «frauzimer» [‘poczet kobiet stanowiący najbliższe otoczenie możnej pani’, por. SPXVI], *pasakėjų pulkas* SD «fraucmer», *sākas* (zob.), *saklūs* ‘umiejący iść śladem’ (war. *seklūs*), *sakūs* ‘powolny, ustępliwy’.

sakýti, *sakaũ*, *sakiaũ* 1. ‘powiedzieć, mówić’, 2. ‘twierdzić’, 3. ‘przepowiadać; głosić kazania’, 4. ‘kazać komu, wydawać polecenie’. DP też ‘zeznawać, wyznawać, świadczyć, spowiadać się, dawać znać, dawać sprawę, zalecać, mienić, czynić’. SD *sakau* «powiadam co; każe, kazanie czynię», *sako* SD «powiadaia» — iterativum na -y- ze SO *sak-* ⇐ *sek-*, por. *sekù*, *sėkti* ‘ciągnąć opowieść’ (zob. *sėkti* I). Odpowiednik łot. *sacīt*, *saku*, *sacīju* ‘powiedzieć, powiadać’. Paralele: *sagýti* ⇐ *segù*; *badýti* ⇐ *bedù*; *šlakýti* ⇐ *šlekiũ*. Odpowiednik germański *sagjan- ‘powiedzieć, opowiadać’ (stnord. *segja*, stang. *secgan*, ang. *to say*, stwn. *sagēn*) upoważnia do wyvodu *sakýti* z pie. *sok^u-ēje- ⇐ *sek^u-, por. Kroonen XXXII i 420, Derksen 2015, 387, ALEW 886. — WSE *sék-*: *sėkčioti* a. *sėkčioti* ‘podpowiadać’ (⇒ *sėkčiotojas* ‘sufler’). — Cps. *apsakýti* ‘opowiedzieć’ (*neapsākomas* ‘niewypowiedziany, niewysłowny, wielki, ogromny’), *atsakýti* (zob.), *ažusakau* SD «arestuię; zakazuie komu czego», *ažusakau bylas* SD «sądy zapowiedzieć» [‘podać do publicznej wiadomości’], *ažusakau tiesos darymų* SD «gaię sąd» [‘sprawować sąd’], *įsakýti* ‘rozkażać, nakazać, rozporządzić’, DP też ‘poruczyć, zalecać’, *įsakau* SD¹ «każe, poruczam» (syn. *liepiu*) (⇒ *įšākančiai* adv. ‘rozkazująco’, por. typ *prīderančiai*), *pasakýti* ‘powiedzieć, oznajmić; wygłosić mowę’, *prisakau* SD «poruczam co komu; przykazuie co komu; zalecam co, kogo», *susakýti* ‘opowiedzieć, zeznać, wyjaśnić, opowiedzieć ze wszystkimi szczegółami; szybko powiedzieć; złożyć parę słów’ (*Šiaip taip moka susakýti kelis žodžius lietuviškai* ‘Jako tako potrafi złożyć parę słów po litewsku’), *užsakýti* ‘ogłosić co w kościele;

⁵⁷³ Por. wed. *sákhāy-* m.f. ‘towarzysz, przyjaciel’ < pie. *sok^u-h₂-o_j-, łac. *socius*, -ī ‘towarzysz, współnik’ < pie. *sok^u-h₂-jo- (EWAIA II, 685).

zamówić, obstalować, zlecić wykonanie czego'. Refl. *apsisakau* SD «oświadczam się», «spowiadam się» [‘wymieniam swoje imię, nazwisko’], *apsisakau prieš ką* SD «protestuję się przeciw komu» [‘sprzeciwiać się komu’], *nesisakýti* ‘nie przyznawać się’, *pasisakýti* ‘przyznać się do czego; wypowiedzieć się, zabrać głos na zebraniu’, *nusisakýti* ‘opowiedzieć o sobie’, *pasisakau kam* SD «otwieram się komu» [‘odkrywać się przed kim’, SPXVI], ⇒ *pasisakymas* SD¹ «spowiedź» (syn. *ižpažinimas, spaviedis*). — Ptk. *sakýkime* ‘przypuścmy, załóżmy’, znac. etym. ‘powiedzmy’. — Drw. werbalne: *sakinėti* ‘mawiać, często powtarzać; głosić kazania’, *pasakinėti* 1. ‘mawiać, powiadać’, 2. ‘podpowiadać’, *sakinti* ‘zmuszać do powiedzenia (prawdy), wymuszać zeznania torturami’ (⇒ *sakintoja* CGL ‘ława tortur’, *sakintojas* ‘śledczy’). — Postverbalia: *atsakas* (zob. *atsakýti*), *įsakmu* a. *įsakmū* adv. ‘jasno, wyraźnie, stanowczo’ (⇒ *įsakmūs* ‘stanowczy, rozkazujący’), *pāsaka* (zob.), *priesakas* ‘nakaz, polecenie’, *priesakis* (zob.), *sākalas* ‘to, co się mówi; mowa, gadanie; opowieść’ (por. sufiks w *plēpalas, šnėkalas*; war. *sākelas*, GJL II, § 181), ⇒ *sākalioti* gw. ‘mówić, gadać’ (por. *sargālius* ⇒ *sārgalioti*); *sakmė* ‘baśń, opowieść’ (por. *tarmė*), *sakūtis* ‘poślaniec, umyślny’ (por. typ *šnekūtis, tauškūtis*), *užsakai* m.pl. ‘zapowiedzi, publiczne ogłoszenie w kościele o zamiarze zawarcia małżeństwa’, *užsakōvas* ‘klient, zamawiający’. Zob. też neoosn. *saky-*.

sakóti, sakóju, sakójau gw. ‘mówić, opowiadać’ — vb. simplex wyabstrahowane ze złożzeń typu *apsakóti, atsakóti, pāsakoti*, które są denominatywami od nazw czynności jak *āpsakas* ‘zawiadomienie o czym; opowieść’, *ātsakas* ‘odpowiedź’, *pāsaka* ‘bajka’, *pāsakas* ‘opowieść’. — Neoosn. *sako-*: *sakōvas* neol. ‘opowiadacz epicki’.

sakrameñtas 2 p.a. ‘sakrament’ (m.in. DP) — zapoż. z nwn. *Sakramént* n. Lepiej zlitewszczone: *zokromentas* CGL ‘Sacrament’ (PAŽ 555). War. gw. *sekremeñtas, sekrimėntas*. — War. akc. *sakrāmentas* 1 p.a. ⇐ stbłr. *sakramentъ*, błr. *sakrámant*, -u ⇐ pol. *sakrament*, -u.

sakramentōrius, -iaus 2 p.a. DP ‘sakramentarz’ ⇐ zapoż. z pol. przest. *sakramentarz*, -a ‘kalwinista, kalwin, reformowany’ (SW VI, 9). Brak w SLA, LKŽ i ALEW.

sākvos, -ũ 4 p.a. gw. ‘podwójne worki przewieszane przez plecy’ (*Sakvās ubagai turėjo an kupros užkabinamas*) — zapoż. z pol. *sakwy* ts., *nosić sakwy, chodzić z sakwami przez plecy* (SW VI, 9). — War. *sėkvės* a. *sėkvos* 2 p.a. ‘uszyty z tkaniny woreczek na prowiant’.

salà I 4 p.a. wsch.-lit. ‘wieś’ (war. *selà*). Odpowiednik łot. *sala* ts. N.m. *Salà* 4x, *Sālos* 12x. Łączy się ze stwn. *sal* ‘mieszkanie, izba’ i łac. *solum* n. ‘ziemia, grunt’, przen. ‘podstawa, podłoże, podeszwa’, mianowicie jako drw. na SO od pwk. pie. **sel-* ‘zatrzymać się gdzie, osiedlić się w jakimś miejscu’ (zob. LIV² 528; brak wzmianki o lit. *salà*). Por. werbalny SO w łac. *soleō, -ēre* ‘mieć zwyczaj, być przyzwyczajonym, zazwyczaj coś czynić’, goc. *saljan* ‘zatrzymywać się, bawić gdzie, przebywać’ < pie. **sol-éje-* (LIV² 519). Wynika z tego, że etymologicznym znaczeniem *salà* było ‘przebywanie w pewnym miejscu, pobyt’, stąd ‘miejsce pobytu’ oraz ‘miejsce zasiedlone, zagospodarowane’. Por. WSO: toch. B *sāle* ‘grunt, gleba’ < **sōl-o-*. — Comparandum słowiańskie: scs. *selo* n. ‘ἀγρός, pole, ziemia uprawna’, ros. *seló*, pl. *sęla* ‘wieś’ i ‘ziemia uprawna’, czes. *selo* ‘pastwisko’ (pol. *sioło* ‘wieś’ jest podejrzane o rusycyzm, zob. Boryś 548). — Wokalizm *e* stanowi tu problem, ponieważ nie ma dlań paraleli ie. Możliwe, że psł. **solo* ‘wieś’ < pie. **sol-o-m* zmieniło wokalizm o pod wpływem syn. **sedlo* ‘osiedle’, utworzonego od pie. **sed-* ‘siedzieć, być osiedlonym’ (LIV² 513). Por. goc. *sitls* ‘siedzenie’. Z drugiej strony por. łac. *sella* ‘stołek, krzesło’, orm. *etl* ‘miejsce, przestrzeń’ z pie. **sed-leh₂-*. Refleksy zach.-słowiańskie: stczes. *sedlo* ‘osada, siedziba’, *sedlák* ‘chłop, wieśniak’, pol. przest. *siadło* ‘gniazdo, siedlisko’ (zam. **siodło*, por. stpol. *osiedle* ‘siedziba, zagroda’ < **ob sedlě* adv.

‘przy wsi’, *przysiodlek* ‘grupa domów’), *siodlak* ‘chłop’ (por. Boryś 548). Refleksy pld.- i wsch.-słow. ze zmianą *dl > l*: scs. *selo* ‘σκηνή, namiot, buda, chata; σκηνωμα, mieszkanie, dom’, bg. *seló* ‘wieś’, sch. *sèlo*, pl. *sěla*, ros. *seló*, pl. *sěla* ‘wieś’ (por. REW II, 606). Por. zapożyczone lit. *selà* (LZŽ). — Drw. *salinis žmogùs* ‘wieśniak’. Vb. denom. *salelióti* ‘biegać po wsi w poszukiwaniu czegoś’ (← *salėlė*). — N.m. *Pasaliaĩ*, *Pāsālis*, *Užūsaliai*, cps. *Salagalys*, *Didžiāsalis* 3x, *Naujāsalis* (por. *Naujāsodis*), *Juodasalės*, *Sēnasalis*, *Varnasalis*, *Vilkasalė* (część tych toponimów może mieć sb. *salà* II za podstawę).

salà II 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘wyspa (na rzece, jeziorze, morzu)’, SD «ostrow, kępa na rzece», 2. ‘suche wzniesienie na bagnie’, 3. ‘błotnisty brzeg rzeki’, 4. ‘działka ziemi, zagon’ (*Da divi sālos rugių liko kirst* ‘Zostały jeszcze dwa zagony żyta do żęcia’), 5. ‘kawałek ziemi ornej wśród łąk’, 6. ‘polana w lesie’ (*Visa salėlė eglynė išknista šernų* ‘Cała polanka w jedlinie [została] rozryta przez dziki’). Odpowiednik łot. *sala* ‘wyspa; wzniesienie na bagnie’, *bērsu sala* ‘lasek brzozowy w wielkim lesie’, drw. *salīņa* ‘lasek świerkowy a. sosnowy’.⁵⁷⁴ W tym związku wymienia się również stpr. hapaks *salus* EV ‘potok deszczowy, Reynflis [Regenbach]’ wraz z n.m. *Rangesalus*, *Wuskewisalus* (AON 138, 211). Por. LEW 758. Niezupełnie jasne. Wychodząc od takiego derywatu jak *ātsala*, można dopatrywać się w *salà* formacji deprefigowanej, kiedyś należącej do czasownika złożonego **at-selti* ‘odpływać’ lub **ap-selti* ‘opływać’. Paralele: *taikā* ← *sāntaika*; *šlāīmas* ← *atšlāīmas*. Gdy chodzi o pwk. **sel-*, to w SE jest on zaświadczony ze znac. ‘podchodzić chyłkiem, skradać się’, zob. *selėti*. Natomiast przy SO *sal-* ukazuje się znac. ‘ciec, rozlewać się’, por. *Vanduo atsālo iki vartų* ‘Woda podeszła aż do wrót’ (*sālti, sālā, sālo*). W tym kontekście wydaje się możliwe powiązanie *salà* z jednej strony z gr. ἔλος, -εος n. ‘błonie, wilgotna łąka; błota, trzęsawisko; łąka na rzece’, z drugiej strony ze sti. *sāras-* n. ‘staw’, < pie. **selos-*. Por. Beekes 2010, 415, ale bez wzmianki o lit. *salà*. — Drw. *ātsala* ‘miejsce, gdzie rzeka wrzyna się w łąd, zatoka rzeczna, бухта; płycizna, mielizna w rzece’, *pasalys* ‘brzeg rzeki przeciwległy do wyspy’, *salavà* ‘piaszczysta łąka lub wyspa na rzece’, *salijà* ‘łąka nadrzeczna’ (znac. etym. ‘łąka zalewowa’), *salōtė* ‘mała wyspa na bagnie, mielizna w rzece’. Czy tu należy *salātis*, -čio ‘ryba boleń, *Aspius aspius*’ i łot. *salata*, *salate* ‘ryba stynka, *Osmerus eperlanus*; ryba morska szprot, *Clupea sprattus*’? — Zapoż. litewskie w błr. *salà* ‘wyspa na rzece a. jeziorze; skalisty próg w nurcie rzeki; suche wzniesienie na bagnie’ (Laučjute 72, ĖSBM 11, 297). — N.jez. *Salà* 2x (⇒ n.m. *Sālos*, rej. *Rōkiškis*, pol. *Soły*), *Salāičiai*, *Sālakas* a. *Salakaĩ*, *Sālantas*, *Salinis* 9x, *Salinėlis*, cps. *Salapėraugis*. N.rz. *Salà*, *Saliētis*, *Salinė*, cps. *Ūpsala* (dosł. ‘wyspa na rzece’, war. *Ūpstala*), *Sālupis*, *Salūpis* oraz *Salipys* (ze zmiany **Sali.upys* > **Sal’upys*; por. *žiūpsnis* > *žipsnis*), n. wyspy na jeziorze: *Pirčiāsalis* (por. *pirtis*). N.m. *Salāmiestis* (por. *miestas*).

saladynai 2 p.a., *saladynai*, -ų 1 p.a. m.pl. gw. 1. ‘słodziny, pozostałość ze słodu, z którego wydobyto wszystkie części potrzebne do wyrobu piwa’, 2. ‘męty w naczyniu z piwem, kwasem do picia’ — zapoż. ze stbłr. *solodiny*, por. błr. *saladziny*, -dzin f.pl. (Brückner 1877, 129, SLA 193, LEW 758, ALEW 886). — War. *saladynos* f.pl. ‘słodziny’ (m.in. BRB, DP, SD).

sálaja 1 p.a. przest. ‘zlanie się w jedno, spłynięcie dwu rzek’ — z **san-laj-ā*, dewerbalne abstractum na SO *laj-V* ← *lej-V* od vb. cps. *su-si-lie-ti* ‘zlać się, spłynąć w jedno’, prs. gw. *susileju* ‘spływam, zlewam się’. Zob. *lieti*, *sán-*. Paralele: *atlajà*, *išlajà*, *užlaja*, *užuolaja*; *ātlajas*. — W słowiańskim stoi do porównania psł. **sū-loja* w polskiej n.rz. *Sloja* (prawy dopływ Supraśli, zob. NMP IX, 118), jak też psł. **sū-loj-ī* ‘coś, co zlanie w

⁵⁷⁴ LEW 758 wskazuje na letonizm fiń. *salo* ‘waldiger Ort, Einöde’, est. *salu* ‘Morastinsel, Hügel im Morast’ i liw. *sala* ‘Insel’.

jedno' $\Leftarrow$ *sũ-li-ti, por. słn. *sløj* 'kałuża', sch. *slôj* 'warstwa, ławica', ros. *sloj* 'słój, warstwa, pokład', pol. *słój* 'słój w poprzecznym przekroju drzewa, pierścień rocznego przyrostu drewna; cylindryczne naczynie szklane, przeznaczone do przechowywania płynnych produktów spożywczych'.

salamākas 2 p.a. gw. 1. 'niewyrośnięte, zakalcowate ciasto, chleb z zakalcem', 2. 'słodka kasza' — ze zmianą rodzaju zapożyczone z błr. gw. *salamáxa*, -i 'potrawa w postaci gęstego kisielu; zacierka; rzadkie ciasto', por. ros. gw. *solomáxa* m.in. 'nalewka ze słodu, miodu a. wódki' (SRNG). War. *salamēkas*, *salamēkas*, *salamōkas*, z metatezą: *samalākas*. Por. LEW 758n. (s.v. *salamackas*), ĖSBM 11, 299. Wyraz podejrzany o pochodzenie orientalne, zob. Stachowski 491n.

salanka b.z.a. przest. 'solniczka' (SD *salunka* «solnica»), war. *selénka* a. *selénkė* 'solniczka; beczka po śledziach' — zapoż. z błr. gw. *salánka*, -i (ĖSBM 11, 301). Por. błr. liter. *saljánka*, -i, ros. *solónka*. Lit. a za słow. a też w *baránka*, *slūžánka*. Zob. SLA 193, LEW 759 (brak w ALEW). — Drw. *salañkinė* 'solniczka'. Zob. też *zalcierkà*.

salaujys, -o 4 p.a. wsch.-lit. 'słowik, Luscinia philomela' (*Salaujaĩ giema* 'Słowiki śpiewają'), forma kontrahowana z *salavėjus*, -aus 2 p.a. ts. (*Salavėjus gražiai giema* 'Słowik pięknie śpiewa') — obie formy zostały przekazane w LzŽ (brak w LKŽ); w ZtŽ są jeszcze war. *salaujūkas* i *salaveičikas*. Chodzi o zapoż. ze stbłr. *solovej*, błr. *salavėj* 'słowik' (por. ros. *solovėj*, strus. *solovii*, < psł. *solvjji). — Fakt powyższy może mieć pewne znaczenie dla przewijającej się w prutenistyce hipotezy, że stpr. hapaks *salowis* EV 'słowik, Nachtgal [Nachtigall]' jest sławizmem, takim mianowicie, który dostał się do Prus przy pośrednictwie jęz. litewskiego, zob. Berneker 1896, 137, Trautmann 1910, 417 (bez wskazania formy lit.). Levin 1974, 104 zaliczył *salowis* do grupy spornych sławizmów jęz. staropruskiego. AON 149 widział *salowis* w osnowie toponimów stpr. *Saloweiten*, war. *Soloweiten*, *Solowiten*, *Salweygeyten* i *Salwitten*. — Inne hipotezy na temat *salowis* wysunęli: Būga, RR II, 585 (prapokrewne z lit. gw. *šalvas* a. *šalvis* 'ryba *Salmo thymallus*'; wspólnym mianownikiem ma być barwa upierzenia względnie skóry), Endzelīns 1943, 241 (*salowis* ma być prapokrewne z ros. *solovėj*) oraz Mažiulis, PKEŽ 4, 47n. (rekonstrukcja *šalav(i)a- 'ptak o szaro-żółtawym upierzeniu' $\Rightarrow$ 'słowik'; ma to być spokrewnione z *šalvas*, *šalvis*).

saldōtas 2 p.a. 'żołnierz w armii rosyjskiej' — zapoż. ze stbłr. *saldatʹ* 'żołnierz moskiewski', ros. *soldát* 'żołnierz' ($\Leftarrow$ nwn. *Soldat* m.), por. Zs 49, LEW 759. Z wymianą sufiksu: *saldōkas*. Zob. też *žalniērius*. — Drw. *saldotystà* a. *saldokystà* 'żołnierka, służba wojskowa' (*Berniokai bėgdavo Amerikon nuo saldokystos* 'Chłopaki uciekały do Ameryki przed służbą wojskową'), *saldokjstė* ts.

saldūs, -i 3, 4 p.a. 'słodki' : łot. *salds* ts., < pbsł. *sald-u-. War. akc. *sáldus*, -i 1 p.a. W słowiańskim temat na -u- został przesłonięty na skutek sufigowania *-ko-, por. scs. *sladūkū* 'ἀλικός, słodki', słn. *sládek*, -dka, sch. *slādak*, ukr. *solódkyj* (ros. *sládkij* jest pożyczką cerkiewną), czes. *sladký*, pol. *słodki*. Lit. paralela: *saldūkai obuoliaĩ* m.pl. 'słodkie jabłka'. — Od osnowy pie. acc. sg. *sh₂-él-, *sal- 'sól' (o tym zob. s.v. *sólymas*) utworzono w jęz. łacińskim vb. denom. *sallō*, -ere 'solić, konserwować w roztworze soli' < *sal-de/o- wraz z ptc. pf. *salsus* 'posolony' < *sald-to- (por. de Vaan 535). W germańskim taki sam formant dentalny utworzył vb. denom. *sal-ta- 'solić (goc. *saltan*, stang. *sealten*, stwn. *salzan*). Od niego urobiono następnie sb. postvb. *salta- n. 'sól' (goc. stisl. *salt*, as. *salt*, stwn. *salz*), które wyparło odziedziczoną nazwę soli, por. Kluge-Seebold 616, EWD 1162. Odpowiednie vb. denominativum na *-de/o- musiało być znane również bałto-słowiańskiemu. Przemawiają za tym w pierwszym rzędzie dwa derywaty od osnowy werbalnej na -d-: 1° adi. *sald-u-, znac. etym. 'posolony, przyprawiony', 2° factitivum *sald-ī-, znac. etym. 'przyprawiać do

smaku'. Specyfika rozwoju biał. przymiotnika polegała na przesuwce znaczeniowej od 'przyprawiony solą' via 'smaczny' do 'słodki'. Inne objaśnienia dają NIL 586, ALEW 887: *saldūs* < pie. *sal-dh₃-u- (złożenie członów *sal- 'sól' i SZ *dh₃- ⇐ *deh₃- 'dać, dawać') i Kroonen 425 (rekonstrukcja pie. *sh₂el-d-u-, gdzie suf. *-d- jest paralelny do tego, który występuje w *sueh₂d-u- 'słodki'). — Vb. denom. 1. *sałsti*, *sałsta* (*sald-sta), *pasalđo* (war. *sālo*) 'stawać się słodkim', SD *salstu* «słodnę» (⇒ neoosn. *sals*:- *saļšvas* 'słodkawy – o piwie, jabłku'), 2. *saldēti*, -ja, -jo 'stawać się słodkim', 3. *sāldinti*, *saļdinti* a. *sāldyti* 'słodzić, osładzać' (por. łot. *saldināt* obok cs. *sladiti*, ros. *soloditʹ* 'słodzić'). Prs. cs. *slaždō* ma odpowiednik w lit. gw. *sāldžiu* do *sāldyti*. — Drw. nominalne: *saldaĩnis* 'cukierek', *saļde* 'słód' i 'chleb razowy', *saldēsis* 'słodycz', *saldienē aptiekinē* SD «marcepan, marcipanis, panis sa[c]charites», zapewne neologizm (SD¹ ma na to obce *marcipanās*, zob.), *saldīniai obuoliaĩ* m.pl. 'słodkie jabłka', *saļdytelys*, -ē 'bardzo słodki', *saldōkas* 'słodkawy', SD *saldokus* «przysłodczy», *saldumynai* m.pl. 'słodycze' (por. *gardumynai*), *saldūniniai obuoliaĩ* m.pl. 'słodkie jabłka', z dysymilacją n-n > d-n: *saldūdiniai obuoliaĩ* ts. (na temat neosufiksów -ūnin- i -ūdin- zob. *pietūninis*). Cps. *saldāturgis* 'targ poprzedzający większe święta, zwł. Boże Narodzenie' (por. *tuŗgus*), *saldymēsēs* f.pl. b.z.a 'mięso nie nadające się do solenia, np. serce, wątroba, płuca' (dosł. 'słodkie mięso', por. *mēsā*; war. żm. *saļdmeisēs*, *saļdmeisiai*), *saļdmēsēs* pl.t.f. 'trzustka, pancreas'. Zob. jeszcze *sałti*.

sałyga 1 p.a. 'warunek, zastrzeżenie', pl. *sałygos* 'warunki, okoliczności czemuś towarzyszące'. Analiza: *sq-lyg-a*, neologizm stworzony na podstawie vb. cps. *su-lyg-ti* 'zgodzić się co do pewnych składników umowy, uzgodnić cenę, zapłatę'. Zob. s.vv. *lygtis*, *sān*-. — Drw. *sałyginis* a. *sałyginis* 'warunkowy', *sałygiškas* 'umowny, symboliczny, nierealistyczny'. Vb. denom. *sałygoti* 'uzależniać od warunku, uwarunkowywać'.

sałyklas 1 p.a. 'słód, wysuszone skiełkowane ziarno zboża, zwł. jęczmienia, stosowane przy wyrobie piwa'. War. *sałykla*; z dysymilacją l-l > n-l: *sanýklas*; z zanikiem l: *sayklas* (LD § 217); z wtórnym e: *selyklas*, *selykla*, SD *džiavinu selyklų* «ożdżę słód» ['suszyć kiełkujące ziarna w słodowni; sporządzać słód', SPXVI]. W sprawie a > e por. *serbentā*, *servalai* i *sejōnas*. Formacja jest dewerbalna, ale dwuznaczna: 1° utworzona sufiksem -kl- od neoosn. *saly*-, wyodrębnionej z *salyti 'sporządzać słód' (por. *valgyklā* ⇐ *vālyti*), 2° utworzona neosufiksem -ykl- od osnowy *sal*- jak w *sałti* 'stawać się słodkim', *saļinti* 'słodzić'. Z jęz. łotewskiego por. *iesals* 'słód' (wsch.-lit. *īšalas* ts.), vb. denom. *iesalināt* 'mieszać słód'.

sałytis, -čio 1 p.a. 'styczność z czym, kontakt' (*Mes turime sueiti į salytį su priešu* 'Musimy wejść w styczność z nieprzyjacielem') — neologizm stworzony na podstawie vb. cps. *su-si-lyt-ėti* 'stykać się z czym'. Por. *susiliēsti* s.v. *liēsti*.

salōšius, -iaus 2 p.a. gw. 'tymczasowe schronienie przed deszczem, zimnem, szalas, rodzaj małej szopy' — zapoż. z biał. *saláš*, *šaláš* ⇐ ukr. *šaláš* (tu z węgierskiego, zob. ĘSBM 11, 302).

salotà 2 p.a., gen.sg. *salōtos*, zwykle pl.t. *salōtos* bot. 'sałata, Lactuca' (m.in. BRB, SD) — zapoż. ze stbłr. *salata*, biał. *saláta*, -y ⇐ pol. *sałata*, -y (LEW 760, ZS 49, ĘSBM 11, 301). War. *salóta*, *salótē*, *salōtē*, *salōtēs*, też m. *salōtas*, *salōtai*, *salōtis*, *salōčiai*. — Drw. *salōtos* f.pl. 'sałatka, każda inna surówka z warzyw przyrządzona jak sałata'.

saļpas 4 p.a. 1. 'mała zatoka, бухта na rzece lub jeziorze', 2. gw. 'mielizna otaczająca wyspę', 3. gw. 'kępa na rzece lub jeziorze'. N.rz. *Sālpas* a. *Saļpas*, n. łąki *Salpaĩ* (por. łot. *Salpene*). Nawiązanie słowiańskie: psł. *solpŭ, por. res. *slapŭ* 'fala, wir wodny', słń. sch. *slâp* 'wodospad' (przest., gw. 'fala'), czes. *slap* 'skalny próg na rzece' (por. IEW 899, Snoj 667). Z innym tematem: *salpà* 'teren zalewowy rzeki; zatoka rzeczna; melizna otaczająca wyspę', n.rz. *Salpà*. Formacje na SO *salp*- od niezachowanego w bałtyckim pwk. *selp-

‘ciec, tryskać; być w ruchu’. Por. res. *vūslēpati* ‘wyciekać – o strumieniu’, SZ *slīpati* ‘bić – o źródle’. Tu może też ros. *Solpa* (nazwa progu skalnego na rzece Msta; też nazwa kilku rzek), zob. REW II, 693. Pwk. *selp- uchodzi za rozszerzenie przez -p- takiego pierwiastka prymarnego, który tkwi w formach lit. *selėti* ‘skradać się’, *salti* ‘płynąć’ oraz *salà* ‘wyspa’ (pie. *sel-), zob. IEW 899, Būga, RR I, 333; II, 305, 584, LEW 760. W LIV² brak jest lemmatu *selp-.

sal̃pti, *salpstū*, *salpaũ* gw. 1. ‘słabnąć, mdleć, tracić przytomność’, DP *salpt* ‘omdlewać’, 2. ‘ulatniać się, wietrzeć, np. o wódce’ (*Alutis karsta, brangvynas salpsta* ‘Piwo gorzknije, wódka wietrzeje’) — wariant do *al̃pti* (zob.), który pojawił się w następstwie metanalizy formy *apsal̃pti*. Ta ostatnia powstała przez elidowanie przedakcentowego *i* w formie zwrotnej *ap-si-al̃pti ‘osłabnąć’. Paralele: *silgti*, *silsėti* oraz *skautis*, *stverti*, *zgribti*. Zob. Fraenkel, *Studi baltici* 3, 1933, 115, LEW 760. — War. z wtórną samogłoską *e*: *sel̃pti*, -*stū*, -*aũ* ‘słabnąć’, *sel̃pti*, -*ia*, -*ė* ‘boleć, pobolewać, np. o zębie; pragnąć; syczeć z bólu’, też *sel̃bti*, -*iũ*, -*iaũ* ‘smucić się, martwić się; czuć się słabym’. — Drw. *sálpėti*, -*ju*, -*jau* ‘omdlewać, mdleć’, *sélpėti*, -*ju*, -*jau* ‘opadać z sił, słabnąć’, *selpėti* ‘pobolewać (o sercu, zębie); bardzo chcieć, pragnąć’, *sel̃pinėti* ‘chodzić głodnym, przymierać głodem’, *sel̃pinti* ‘iść powoli’. Sb. *sel̃pis*, -*ė* ‘człowiek niechlujny, niedbały; niedołęga, niezdara’.

salti, *sāla* (*sa-n-la; war. *sālsta*), *sālo* 1. ‘słodzieć, stawać się słodkim a. słodszy’ (SD *salstu* «słodnę»), 2. ‘bardzo chcieć, pragnąć’, 3. ‘przygasać – o ogniu’, 4. ‘poczuć się sennym, osłabionym, mdleć’. Chodzi tu o neopwk. *sal-*, który wyabstrahowano z prs. *sal-sta*, czyli formacji denominatywnej od przym. *saldūs* ‘słodki’. Warianty prs. *sāla*, *salna* i *sāla* są z pewnością młodsze od *sālsta* (akut uwarunkowany sufigowaniem -*sta-*, por. typ *gimstu* s.v. *gimti*). — Drw. *salėti* ‘stawać się słodkim; bardzo chcieć; źle się palić’, *sālinti* ‘słodzić, zwł. o słodzie’ (*Susālina, supliko tą salyklą ir supila į kubilą*). Nomina: *salià* ‘słodkość’, *salýklas* (zob.), *sālymas* ‘rozczyn z mąki i wody, aby coś zakisić; napój z wody i miodu, podsyta’, pl. *salymaĩ* DŪNŽ ‘słodczyce dla dzieci’, *sālkanas* a. *saĩkanas* ‘słodkawy’ (por. *sārkanas*). — Gdy *sālsta* uległo metanalizie *sāls-* + *-ta*, pojawiły się drw. *sālstelėti* a. *sālstelti* ‘nabrać słodkawego smaku’, *saĩzganas* ‘słodkawy, ledwo słodki, za mało słodki’ (o neosuf. -*ganas* zob. s.v. *baĩzganas*).

salvēti, *salva*, *salvéjo* ‘powoli ciec, cieknąć, spływać małą strugą, sączyć się’ (*Iš beržo pavasariį salva sula* ‘Wiosną z [naciętej] brzozy wycieka oskoła’. *Iš kopūstų bačkos salva* ‘Cieknie z beczki z kapustą’), też o smarkach (*Šalta, net iš nosies salva* ‘Zimno, nawet z nosa się sączy’) — prawdopodobnie durativum stanu na -*ė-* od zanikłego nomen na -*v-*, *salvas lub *salva ‘płyn, ciecz’. Dalej do *salti*, *sāla*, *sālo* ‘ciec’ (s.v. *salà* II), por. n.rz. *Sálva*, *Salvukas*. Podobne denominativa: *varvēti* ⇐ *var̃vas*; *šalvēti* ⇐ *šalvas.

samagõnas 2 p.a., *samagõnas* 2 p.a. gw. ‘bimber, wódka pędzona domowym sposobem, nielegalnie’ — zapoż. z ros. *samogón*, -*a*.

sāmalas 1 p.a. gw. 1. ‘mąka grubo zmielona’, 2. ‘zapas mąki mający wystarczyć do przyszłorocznych żniw’ — deverbativum od vb. cps. *su-māl-ti* ‘zemleć, umleć’, *su-si-māl-ti* ‘zemleć sobie, dla siebie’ (por. niżej *sānkalas*). War. pl.t.f. *sāmalos*; z nieorganicznym *m*: *sāmalmas*. Por. *mālti*, *sān-*. — Drw. *sāmalinis* sb. 1. ‘zapas mąki mielonej zimą’ (do tego *sāumalinis*, gdzie *sau*^o przypomina pary *saunar̃ys* : *sānar̃ys* i *sāunešos* : *sānašos*), 2. ‘to, co zmielono za jednym razem, mlewo’, *sāmalinis* adi. ‘grubo zmielony’ (*miltai sāmaliniai*, t.y. *nepitliavoti* ‘mąka niepytlowana, tj. nieprzesiewana na pytlu’), *sāmaliñys* ‘zimowy zapas mąki’.

sāmanos, -*ų/-ũ* 1, 3 p.a. f.pl. 1. bot. ‘mszaki, Bryophyta’, 2. bot. ‘porosty, Lichenes, krótki mech na korze drzew, na kamieniach’, 3. ‘cienka skórka okrywająca jądro dojrzałego

orzecha'. SD: *samanos* «meh drzewny», *samanas aprauju* «meh obrywam z drzewa», *samanos*, *žolė marių* «porost wodny, morski», *samanomis apaugis*, *samanuotas* «mchem obrosły, mszysty». Analiza: *sam-anā-*. Budowa jak w *gárbanos*, *plāskanos*, *strāždanos*. Etymologia nieustalona, zob. przegląd hipotez w LEW 761 (pominięte w ALEW). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *sámany* (⇒ *samaníca*) 'mchy, miejsca porosłe mchami' (PZB 4, 360, ĖSBM 11, 308). — Drw. *samānē* 1. 'dzika pszczoła a. trzmiel, Bombus', 2. bot. 'meh torfowiec, Sphagnum', 3. 'bimber, samogon', *samanýnas* a. *samanýnē* 'miejsce podmokłe, porośnięte mchem, z krzakami borówek i siedliskami węży' (war. sufiksalne: *samanýčia* a. *samanýčia*; *samanýkščia*, *samanýkščius*, *samanýkštē*), *samaninēs* f.pl. 'torf', *samānius* 'kto zbiera mech; kto chodzi zaniedbany, kudłaty, rozczochrany' (por. sufiks w *skarmālius*, *skrañdžius*), *samanójai* m.pl. 'kłaki mchu służące do uszczelniania drewnianych ścian domu', *samanōkai* m.pl. 'kępki mchu na dachu, strzesze'. Vb. denom. *samanóti* intr. 'pokrywać się mchem', przen. 'zaniedbywać się, opuszczać się', tr. 'wtykać mech między belki ściany' (war. *samanúoti*). — N.m. *Samanaĩ*, *Samānē*, *Samāniai*, *Samanýnē* 2x, *Pasamānē* 2x.

samaritōnas 2 p.a. stlit. 'samaritanin', f. *samaritonkà* (samaritanka) 2 p.a. 'samaritanka' — zapoż. z pol. *samaritanin*, *samaritanka* (SLA 194, LEW 761).

samatà 3 p.a. przest., gw. 1. 'aksamit', 2. 'wyprawiona w pewien sposób koźla skóra' — zapoż. z prus.-niem. *sa-met* 'aksamit' (GL 115). War. m. *sūmatas* (GL 121). Por. nwn. *Samt* m., wcznwn. *Sammet*, śrwn. *sa-mīt*, *sa-māt* ts. ⇐ stfr. *sa-mit* ⇐ śrgr. ἐξάμιτον 'z sześciu nici [utkany]' (EWD 1163). — Stlit. *somitas* 'aksamit' ⇐ pol. przest. *sa-mit*, -u (ze śrwn. *sa-mīt*). Por. SLA 203 (brak w ALEW). Zob. też *aksómas* i *māšastas*.

sāmātas 1 p.a. wsch.-lit. 'rzemień lub sznur służący do mocowania chomąta' (war. *sāmata*), np. *Sāmātas yrà apatīnis ir viršutinis* '«Sāmātas» jest spodni i wierzchni' — deverbativum na SO i z suf. -a-, **sa-mata-* < **sa-n-mata-*, urobione od vb. cps. *su-met-*, *sumēsti* 'o sznurze, rzemieniu: ściągnąć, ciasno opasać, mocno związać', *susimēsti* 'ściągnąć sobie'. Paralela: *pāmātas* ⇐ *pamēsti*. Por. użycie czas. *sumēsti* w zdaniach: *Kiečiau sumesk sāmātą* 'Mocniej ściągnij rzemień chomątowy'. *Palaidai sumetei sāmātą – išsikinkis* 'Luźno opasałeś rzemień – [koń] się rozprzęgnie'. *Atleisk sāmātą, kad arklys atsigertų* 'Poluzuj rzemień chomąta tak, aby koń mógł się napić'. — Tu także: *sāmata* 'kosztorys', *sāmātos* f.pl. 'kupa śmieci' ⇐ *sumēsti* 'rzucić na kupę, złożyć do kupy'. Paralele: *sāmālas*, *sāmālos* ⇐ *su(si)mālti*; *sānašos* ⇐ *sunēsti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *skumāt* 'sznurek' ⇐ wsch.-lit. *sūmātas* (k wtórne, PZB 4, 469).

samavōras 2 p.a. gw. 'samowar, metalowy grzejnik na węgiel drzewny, służący do gotowania wody na herbatę' — zapoż. z błr. *sa-mavār*, -a (⇐ ros. *sa-movār*, -a, zob. REW II, 574). War. *sa-movāras* 2 p.a. Por. ZS 49, LEW 761. — NdŽ II, 676 dał wzmiankę o lituanizacji tego słowizmu w dwóch formach: 1. *pātverdis*, -*džio* (przest.), co jest kalką ruskiego złożenia, z członami *pat-* 'sam' i *véřda* prs. 'wrze, gotuje się', 2. *virtūvas*, co jest neologizmem, opartym na *virti* 'gotować (się)'. Obecnie DLKŽ zaleca użycie *virduľys* w znaczu. 'samowar' (zob. s.v. *verd-*).

sámbaris, -io 1 p.a. gw. 1. 'zebranie ze składkowym przyjęciem, zwł. po zakończeniu siewów lub żniw', 2. 'poczęstunek z zebranych u gospodarzy darów, urządzany przez pasterzy na Zielone Świątki (w Auksztocie) lub na Boże Ciało (na Żmudzi)' — konkretyzowane nomen actionis z suf. -*ja-* i SO *bar-* ⇐ *ber-* od vb. cps. *su-beřti* 'zsypać razem, nasypać'. Znacz. etym. 'składka'. — Z innymi tematami: *sa-mbaras* stlit. 'danina, podatek' (por. zapoż. *pābaras*), *sa-mbarēs* DP f.pl. 'składy', *sámbarios* f.pl.: SD¹ <sumbarias> «skład», SD <subarios pinigu> «skład, składane pieniądze». Odpowiedniki łot. *suōbara*

‘danina kościelna’, *suõbari* m.pl. ‘odpadki wełny’, *suobars*, *suobaris* ‘chłop sprzedający na targu w miasteczku’. Pod względem formalnym nasuwa się paralela w postaci scs. *sũborũ* ‘zebranie, zgromadzenie, rada; święto’, pol. *zbór*, *zboru* ‘protestancka społeczność religijna’. Zob. też ALEW 888.

sámbeġis, -io 1 p.a. ‘zbiegowisko, zgromadzenie’, 2. ‘zbieg dwu dróg, dwu torów kolejowych’, 3. ‘zbieg okoliczności’ — nomen actionis na -ġa- od vb. cps. *su-si-bēġ-ti* ‘zbiegać się, zlewać się’. War. *sánbēġis* (por. *sánbrolis* ob. *sámbrolis*). Zob. *bēġti*, *san-*. — Z innym sufiksem: gw. *sábēġos* f.pl. ‘przybysze; uchodźcy’ (*Dabar mūsų Ignalina iš sábeġų* ‘Teraz nasze Ignalino jest pełne przybyszów’). Por. *sámūrīs* ← *susibūrti*.

samdā 4 p.a. 1. ‘najem, wynajem’ (*samdōs sutartis* ‘umowa najmu’), 2. hist. ‘dzierżawa, pacht’, 3. coll. ‘ogół pracowników najemnych’ (*Jo samda didelė: trys vyrai, keturios mergos ir piemuo* ‘Wielka jest jego «samda»: trzech mężczyzn, cztery dziewczyny i pastuch’), war. m. *saĩdas* — postwerbalne nomina na -a, -as od neoosn. *samd-* ← *samdýti* ‘najmować kogoś do pracy’ (iter. na -dy- do *sėmti* ‘czerpać, zaczerpywać’). Paralele: *skald-à* ← *skáldyti* (*skėlti*), *nárd-a* ← *nárdyti* (*nértis*), *stuĩd-as* ← *stumdyti* (*stũmti*). Nie liczą się z neoosnową na -d- interpretacje porównawcze figurujące w NIL 100 oraz ALEW 182 i 889: *saĩdas* ma być starym wyrazem złożonym typu wed. *samdhā-* f. ‘Übereinkunft, Vertrag’, przy czym człon *ōdas* ma reflektować pie. temat *-d^hh₁-ó- (pwk. na SZ do pie. *d^heh₁- ‘kłaść’). Podobnie już wcześniej BSW 47, ŽD 100, LEW 761, jak i Vaillant IV, 765. W następstwie takiego tłumaczenia lit. *samdýti* przestaje być apofonicznym caus.-iter. od *sėmti*, a staje się denominativum od *samdā* (co od razu popada w sprzeczność ze sposobem odmiany, por. *samdaũ*, nie †*samdiju*). Krytyka zastanego stanowiska w SBS II, 147n. Ambrazas 1993 nie dyskutuje wyrazów *samdā*, *saĩdas*. — Drw. *samdiniĩkas* a. *samdiĩnykas* ‘parobek’, SD¹ *sumdinykas* «naymit, naiemnik» (⇒ *samdininkāuti* ‘być parobkiem’), *samdiĩys* ‘najmita, parobek, wyrobnik’, SD *sumdinyys* «naiemnik» (⇒ *samdiniāuti* ‘być parobkiem’).

samdikāuti, *samdikāju*, *samdikavaũ* gw. ‘godzić się, umawiać się o pracę’ — nomen agentis †*samdikas* nie jest zaświadczone, wobec czego trzeba uznać, że mamy tu wyraz z neosuf. -*ikau-*, dołączonym do neoosn. *samd-* ← *samdýti* ‘najmować do pracy’. Neosufiks został wyodrębniony w grupie denominatywów typu *kūlikāuti* ‘najmować się do młócenia’ ← *kūlikas* ‘młocarz’. Inne neologizmy z -*ikau-* to *mainikāuti* i *pelnikāuti*.

samdýti, *samdaũ*, *samdžiaũ* 1. ‘najmować kogoś do pracy’, 2. ‘werbować najemników do wojska’, 3. ‘wynajmować u kogoś pokój, mieszkanie’ — iterativum z suf. -dy- i SO *sam-* ← *sem-*, por. *sėmti* ‘czerpać, nabierać’. Budowa i apofonia jak w *trámdyti* ← *trėmti*; *tvárdyti* ← *tvėrti* i *rámdyti* ← *rĩmti*. Zatrata intonacji (†*sámdyti*) niewyjaśniona. Z wtórnym e: *sėmdyti*, *seĩdyti*, *semdýti* (wyrównanie do *sėmti*). Cps. *pasumdau* SD «naymuię czego u kogo; przenaymuię kogo na co», *pasumdyti namai* SD «komora naiemna», *melúoja kaip pasamdýtas* ‘kłamię jak najęty’. Refl. *pasisamdýti* ‘najać sobie’, *lója kaip pasisaĩdēs* ‘niejasno się wyraża’ (dosł. ‘szczeka jak najęty’), *parsisamdýti* ‘najmować się do roboty’. — Ptc. prs. pass. *saĩdomas* ‘najemny’: *saĩdomas darbiniĩkas* ‘robotnik najemny’, *laisvaĩ saĩdomas dárbas* ‘praca na akord’, *saĩdomoji kariúomenė* ‘wojsko najemne, najemnicy’. — Neoosn. *samd-* (← *samd-ýti*): *samdinėti* ‘najmować’, nomina: *pasumdytas* SD¹ «naiemny; jurgieltnik», *samdā* (zob.). — Neoosn. *samdy-* (← *samdý-ti*): *pasamdýtojas*: SD *pasumdytojas* «arendarz» (syn. *ažupirkėjas*), «naymacz» (syn. *ažuduotojas*), *samdytinis*: SD *samdytiniai* [m.pl.] «jurgieltnik» (syn. *alginykai*), SD *sumdytinis* «naiemnik» (syn. *sumdinyys*), *samdýtojas* ‘kto najmuje kogoś do pracy; kto wynajmuje coś komu’, SD¹ *sumdytojas* «naymacz».

sámyšis, -io 1 p.a. 1. 'zamieszanie, zamęt, popłoch', 2. 'pomieszanie materii' (war. *sámyšys*) — nomen actionis z suf. -ia- i st. wzdłużonym *myš-* ⇐ *miš-* od vb. cps. *su-si-miš-ti* 'zmieszać się', zob. *mišti* i *sán-*. Znacz. etym. 'zmieszanie, zamieszanie'. Paralele: *sálytis*, *sájūkis*. WSZ *myš-* ma nawiązanie w łot. *mīstīt* 'mieszać' < pb. **mīš-stī-*, *mīstelēt* 'mieszać'.

sámojis, -jo 1 p.a. 1. 'polot w sposobie rozumowania, wyrażania się, dowcip', 2. 'dowcip, powiedzenie pobudzające do śmiechu, żart' (*sámojus krēsti* 'stroić żarty', *sámojus kiřsti* ts.) — nomen actionis z suf. -ia- od vb. cps. *su-mó-ju*, -mójau 'odzyskuję orientację, pojmuję' (NDŽ IV, 286), zob. *móti*, *sán-*. Znacz. etym. 'rozumienie, orientacja'. — Drw. *sámojingas* 'dowcipny; zmyślny'. Vb. denom. *sámojáuti* 'zdradzać polot; opowiadać dowcipy'.

sámonē 1 p.a. 'świadomość; przytomność, pełnia władz psychicznych i fizycznych', *nesámonē* 'niedorzeczność, absurd' — nomen actionis z suf. -ē- i WSO **mān-* od *man-*, por. vb. cps. *sumanyti* m.in. 'zorientować się, zrozumieć, pojąć'. Por. *manýti*, *sán-*. Inne podobnie zbudowane rzeczowniki wymieniono s.v. *prīemonē*. — Z innym sufiksem: *sámonia* bibl. 'rozum, roztropność; to, co się doradza, rada'. — Drw. *sámoningas* 'świadomy, rozmyślny, uświadomiony'. Vb. denom. *įsámonėti* 'przekonywać się; odzyskiwać przytomność', *įsámoninti* 'uświadamiać kogo'.

sámpilas 1, 3 p.a. 1. 'zapas mąki lub zboża zsypany do beczek, przeznaczony na zimę i przednówek', 2. hist. 'danina w zbożu', 3. 'kopiec, kupa kamieni'. War. *sánpilas* 'zapas ziarna; miejsce na ziarno; plewnik'. Rekonstrukcja: **san-pil-as* ⇐ vb. cps. *su-pil-ti* 'zsypać w jedno miejsce'. Co do asymilacji **np* > *mp* por. s.vv. *ĩmpilas* i *sán-*. — Drw. *sámpilinis* 'dotyczący zapasu zimowego', np. *sámpilinis pienas* 'zapas kwaszonego mleka przeznaczony na dni postne'.

sámplaika 1 p.a. 'coś zespolonego w całość, połączenie, powiązanie, zespół' (*žōdžių sámplaika* gram. 'połączenie wyrazowe') — sb. postverbale od neoosn. °*plaik-*, wyabstrahowanej z czas. sekundarnego typu *suplaikstyti* 'splatać'. Por. SE w *pliēkti* 'łączyć (pasma, włókna, nici) przy splataniu'.

samplatà 3 p.a. 'nagromadzenie czego; płaszczyzna, powierzchnia'. Adverbia: *vienojē samplatojē* 'na całej powierzchni', *sámplata*, *samplatà* 1. 'po/na całej powierzchni, szerokości', 2. 'równo z brzegiem rzeki' (*Upē samplatà eina* 'Rzeka płynie równo z brzegiem'. *Sámplata sužēlę javai* 'Zboże zazieleniło się na całej powierzchni'), *samplatōs*, *samplatō*, *samplāt* ts. Odpowiednik staropruski w n.jez. *Samplat*, *Samplot* (AON 150), spolszczone: jez. *Sqplat*, wieś *Sqplaty* (NMP XIII, 72). Niejasny jest war. *tamplatōs* (*Par tvanā vanduo bēga tamplatōs* 'Podczas powodzi woda płynie równo z brzegiem [rzeki]'). Brak vb. cps. †*su-plet-* (inf. †*suplēsti*, zob. *plēsti*) skłania do przypuszczenia, że *sámplata* zostało utworzone przez analogię, mianowicie drogą prefigowania *san-/sam-* przy osnowie nominalnej *plat-* jak w *platūs* 'szeroki'. Paralele: *sántaupos* (s.v. *taupyti*), *sántausa* (s.v. *tausoti*).

sámplovos, -ų 1 p.a. f.pl. 1. 'pomyje, woda po myciu naczyń, zwykle z resztkami jedzenia', 2. 'namuł, osad naniesiony przez wodę powodziową' — konkretyzowane abstractum z suf. -ā- i WSO *plov-* (**pļāv-V*), utworzone od vb. cps. *su-plōv-ē*, prt. do *suplāuti* 1. 'zmyć naczynia', 2. 'o prądzie rzeki: znieść, nanieść czego'. War. *sánplovos* 'pomyje'. Sg. *sámplova* 'namulisko, obszar pokryty namulem' (syn. *sánašos*), por. pol. n.m. *Samplawa* w Olsztyńskim (NMP XIII, 42). Paralele dla st. wzdłużonego: *sánkrova* ⇐ *sukráuti*; *sánpjova* ⇐ *supjáuti*; *sárova* ⇐ *suráuti*. — Oprócz tego jest syn. *sùplavos* 'pomyje' (*Sùplavos tokios tinka kiaulėms* 'Takie pomyje to dla świń'), poświadczający SP niewzdłużony *plav-V*. — Z innym prefiksem: *įšplovos* 'wypluczyny, pomyje' ⇐ *įsplāuti*

‘wyplukać’.

sámstyti, *sámstau*, *sámsčiau* ‘czerpać, nabierać; wyczerpywać (wodę z dna łodzi); zbierać szumowiny z rosołu’ — frequentativum z suf. *-sty-* i SO *sam-* ⇐ *sem-*, por. *sémti* ‘czerpać’. Paralele apofoniczne: *lámstyti* ⇐ *limti/lémti*; *vángstyti* ⇐ *véngti*; *tvárstyti* ⇐ *tvirti/tvérti*. War. akc. *samstýti*; war. analogiczny: *sémstyti* (jak *sémti*). — Neoosn. *sams-* lub *samsč-* (⇐ *sámsčiau*): *sámsčioti* ‘czerpać jedno po drugim’ (wtórnie *sémsčioti*). Por. *nársčioti* ob. *nárstyti* i *ramsčióti* ob. *ramstýti*. — Neoosn. *samst-*: *sámsterti* ‘nieco zaczerpnąć z garnka’. Sb. postvb. *sámstis* ‘warząchew, chochla; sak na ryby’ (por. *rañstis* ⇐ *ramstýti*; *sprąstis* ⇐ *sprąstýti*). War. **sanstis* (asymilacja), zmieniony insercją *k* w *sánkstis* ‘sak na ryby’; od tego *sánkstis* ts. (wymiana zakończenia jak w *rañstis* ⇒ *rañtis*). Vb. denom. *sámsčiauti* a. *sámsčiuoti* ‘łowić ryby za pomocą «samstis»’, *samstinėti* ‘zbierać szumowiny przy pomocy «samstis»’. — Neoosn. *samsty-*: *sámstymas* ‘czerpanie, sámstytojas’ ‘kto czerpie wodę’.

sámstis, *-čio* 1 p.a. 1. ‘czerpak do cieczy lub ciał sypkich, warząchew, chochla, łyżka wazowa’, SD¹ <sumtis> «warząchew», SD «warzecha», 2. SD <sumtis muroriu> «kielnia murarska», 3. ‘łopata do wsuwania pieczywa do pieca’, 4. ‘sieć na ryby lub raki w kształcie worka rozpiętego na kabłakach, sak’, SD <sumtis> «sak, sieć», 5. SD <sumtis megztas del žuwu> «kaszerz» [‘sieć workowata na drobne ryby’, SPXVI]. Sb. *sañtis* jest młodszym wariantem w stosunku do *sañstis* (zob. *sámstyti*), które uległo metanalizie na *sam-* + *-stis*, w następstwie czego doszło do wymiany neosuf. *-stis* na *-tis*. Paralele: *ramstýti* ⇒ *rañstis* ⇒ *rañtis*; *kvapstýti* ⇒ *kvapstis* ⇒ *kvaptis*. Opaczna jest analiza **sam-tja-* w ŽD 328 i ALEW 889 («o-stufige Ableitung von *sémti*»), ponieważ założony formant nie pociąga za sobą apofonii. — War. *sámtē*, *samtēlē* (*Kuo ilgesnis samtēlēs, tuo geriau* ‘Im dłuższy [jest] trzonek chochli, tym lepiej’) – z uwagi na brak war. **samstē* (⇐ *samstýti*) trzeba uznać derywację *sámtis* ⇒ *sámtē*. — Drw. *sámtinis* sb. ‘sieć w formie «samstis»’, *sámtinis* adi. ‘o drzewie: nadające się do wyrobu chochli’, *sámtinė sauja* ‘garść o objętości warząchwi’. — N.jez. *Samtēlis*, n.rz. *Samtūkē*.

sán-. Praeverbium *su-* złożień werbalnych ma odpowiednik w prefiksach *sán-*, *sám-* i *są-* nominów, które zostały od tych złożów utworzone. Zmienna forma prefiksu pochodzi stąd, że on dostosowuje się do początkowej spółgłoski (samogłoski) leksemu, mianowicie w następujący sposób: 1. war. **sám-** staje przed zwartą wargową *p*, *b*, 2. war. **sán-** przed zwartą zębową i tylnojęzykową, 3. war. **są-** (a) przed szczelinowymi *s*, *š*, *ž*, (b) przed resonantami *r*, *l*, *m*, *n*, *j*, *v* oraz (c) przed samogłoskami. Przykłady: 1. *sám-plaika* ‘skojarzenie, połączenie’, *sám-pūva* ‘zgnilizna, próchno’, *sám-brėškis* ‘zmrok’, *sám-bėgis* ‘zbiegowisko’, 2. *sán-taka* ‘ściek, spływ, zbieg (dwu rzek)’, *sán-dūra* ‘zetknięcie się, styk’, *sán-kalba* ‘zmowa, spisek’, *sán-grūdis* ‘ścisk, ciżba’, 3 a. *są-spara* ‘węgiel domu’, *są-šlavos* f.pl. ‘śmiec’, *są-žinė* ‘sumienie’, 3 b. *są-raizga* ‘splot’, *są-lyga* ‘warunek, okoliczność’, *są-malas* ‘zapas mąki na lato’, *są-našos* f.pl. ‘osad naniesiony przez wodę, namulisko’, *są-jūdis* ‘ruch społeczny’, *są-voka* ‘pojęcie’ oraz 3 c. *są-auga* ‘zrost, zrośnięcie się (kości)’. — Słowiański odpowiednik lit. prefiksu również ukazuje się w trzech allomorfach, por. 1. scs. *są-* przed spółgłoską zwartą lub szczelinową, 2. scs. *sūn-* przed samogłoską i 3. scs. *sū-* przed spółgłoską nosową (co tłumaczy się asymilacją i degeminacją w pierwotnych sekwencjach **sūm-n.*, **sūn-n.*). Przykłady: 1. *sąpīrī* ‘przeciwnik’ (stpol. *sąpierz*, gen.sg. *sąprza* ‘pozwany a. powód w procesie sądowym; przeciwnik’) ⇐ *sūpīrėti* ‘sprzeczać się’; *sąprgū* ‘zaprząg’ ⇐ **sūpręsti* ‘sprząć, złączyć’ (w jednym jarzmie, w jednym zaprzęgu); *sąsėdū* ‘sąsiad’, dosł. ‘razem, obok siedzący’ ⇐ *sūsėsti* ‘siaść razem’, 2. *sūn-ėsti* ‘zjeść, spożyć’, *sūn-ėti* ‘zdjąć’, *sūn-ėti sę* ‘zgromadzić się’, *sūn-iti sę* ‘zejść się, spotkać się’ oraz 3. *sū-mėšiti* ‘zmieszać’, *sū-nesti* ‘odnieść’. — Praep. **san-*, SZ **sun* wywodzi się od liczebnika ‘jeden’, pie. **sem*/**som*/**sm*

(IEW 902; inaczej Beekes 1995, 221: od adv. ‘razem’). Rekonstrukcja: 1° pbsł. SP *san < *sam < pie. SO *som adv. ‘razem, wspólnie’ (zob. BSW 249n., GJL III, § 756, LEW 935). Por. wed. *sām* prvb. i praep. ‘razem, z, jednocześnie’, w złożeniach *sa*-V obok *sa*-C, np. *sāmiti*-f. ‘zejdźcie się, spotkanie’, *sapātnī*-f. ‘współżona, Mitfrau’, staw. *hām* ‘razem’, mław. *hqm* ts. — 2° pbsł. SZ *sun < *sum < pie. SZ *sm̥ (zob. *sū*). Paralele: gr. ἀδελφός m. ‘rodzony brat’, starsze ἀδελφεός ts. z *hadelp^heios < pie. *sm̥-g^helb^h-eios ‘pochodzący z jednego (*sem-) łona’, sti. *ságarbhyaḥ* ‘eodem utero natus’ (*gárbha*- m. ‘łono’ < pie. *g^holb^h-o-). Osobno zob. *súo*-.

sānar̥ys, -io 3 p.a. 1. ‘połączenie kości, staw, przegub’, 2. ‘członek ciała, część ciała, organ’, 3. przen. ‘członek organizacji’, 4. przen. ‘paragraf w książce; artykuł wiary, dogmat’, 5. gram. ‘rodzajnik’ — pierwotnie zapewne abstractum z suf. -ia- i SO *nar*- od vb. cps. *su-nér-ti* ‘spleść, szczepić, złączyć’, *su-si-nér-ti* ‘spleść się, złączyć się’ (zob. *nér-ti* II, *sán*-). Znacz. etym. ‘złączenie, powiązanie’. Paralele: *sājūdis* ⇌ *sujudaū*; *sāngulis* ⇌ *sugūlti*; *sārēmiai* ⇌ *susireñti*. W kwestii st. o por. *sāljaja*, *sāmatas*, *sāspara*, *sāvarta*. Zob. też LEW 762, ALEW 889. — Z innymi tematami: *sānara* ‘zbieg, styk’, *kampū sānara* ‘styk kątów w budowli’ (por. *sāspara*, *sāvarta*), *sānaras*: SD <sunaras> «staw w ciebie», *sānaris* 1 p.a., gw. *sāinaris* (por. wtórne *ai* w *sāispara*, *šāinošai*, zob. LD § 151), *sānariūs*, acc.pl. *sānarius* 3 p.a. DP ‘członek’, SD <sunarius> «członek», SD¹ <sunariu sopulis> «scyatyka» [‘rwa kulszowa’]. — War. z prefiksem *sau*-: *saunar̥ys* ‘staw’, co przypomina *sāumalinis* ob. *sāmalinis*.

sānašos, -u 1 p.a. f.pl. ‘materiał naniesiony przez wodę, wiatr, zwł. namul i gałęzie naniesione przez wodę powodziową’ (*Sānašos rodo, kolek upis buvo užtvinęs* ‘S. pokazują jak wysoko podniosła się woda’) — konkretyzowane nomen actionis z suf. -ā- i SO *naš*- ⇌ *neš*- od vb. cps. *su-neš-ti* ‘zniesić w jedno miejsce’. Znacz. etym. ‘zniesienie’ ⇒ ‘to, co zniesiono’. Por. LEW 762. Rzadsze war. *sānašys*, *sānašūs*; z nieorganicznym *r*: *šarnāšius* (por. *šatānas* > *šatrānas*). Odpowiednik łot. *našs* ‘namul’ jest zapewne derywatem wstecznym. — Drw. *sānašliūs* ‘namul powodziowy’ (por. *skaitliūs* ⇌ *skait-*). Vanagas 224 włącza tu n.jez. *Našys* (⇒ n.m. *Antānašē*), jak i łotewskie n.rz. *Naša*, *Našas-straits*. — Godny uwagi jest refleks *noš*- < WSO *nāš- w gwarowych war. *sānošos* lub *sānošai* m.pl. (*šānošos*, *šānošai* i – ze zmianą *šā* w *šāi* – *šāinošai*, por. LD § 151).

sandalipa CGL ‘nosze do przenoszenia trumny, Bahr [Bahre]’ (PAŽ 405). Niejasne. LKŽ wymienia również war. *sandapila* (Nesselmann). Por. *mōrai*.

sāndara 1 p.a. 1. ‘budowla, struktura’, 2. ‘pokój’, 3. stlit. ‘przymierze w sensie religijnym’ — dwuznaczne: 1° sb. postverbale na -ā- od iteratywu *sudaryti* (zob. *daryti*), por. *sāntvarda* ⇌ *sutvārdyti* ⇌ *tvėrti*; *sāntaika* ⇌ *susitāikyti* ⇌ *suteikti*, 2° prymarne abstractum z suf. -ā- i SO *dar*- od vb. cps. *su-der-ėti* ‘zgodzić się, ułożyć się, zawrzeć umowę’ (zob. *derėti*, *sán*-). — Forma zaprzeczona *nesāndara*: SD *nesundara* «niesnaska; niezgoda», *nesundarus* SD¹ «niestworny»; *nesūdara*: SD *nesudara* «rozroznienie, rozerwanie», *nesudary darau* SD «rozrażniam drugich» (syn. *perskiri*; por. pol. przest. *rozróżnić* ‘rozdzielić, rozbracić, rozerwać przyjaźń, rozłączyć’, L). — Stlit. też *sandaria* ‘zgoda, przymierze’, np. *kad juos vedu sandarion, kalavijus siekia* PK 90²³ ‘gdy zgodę wspomionę, mieczow pomykają’ [‘gdy wiodę ich do zgody, sięgają po miecze’]. *kaip ypačia pečetis sandarios Dieva su mumus* PK 197²⁵ ‘jako osobliwa pieczęć przymierza Boskiego z nami’. — Drw. *sandarūs* 1. ‘ściśle przylegający, bez szczelin, szczelny’ (⇒ *sandariai* adv. ‘szczelnie’, *sandārinti* ‘uszczelniać’), 2. ‘przylegający, lepki’, 3. ‘zgodny’ (m.in. DP), SD «jednomyślny» (syn. *vienaširdis*), 4. ‘oszczędny’. — WSO *dor*- < *dār-: *sāndora* 1. ‘pokój, brak wojny’, 2. stlit. ‘zgoda’ (*koki sāndora yra Christaus su velinu?* DP 70⁵¹ ‘coż za zgoda jest Chrystusa z czartem?’), 3. ‘traktat pokojowy’, 4. ‘rokowania’, 5. ‘Testament jako część

Pisma św.’

sándēlis, -io 1 p.a. 1. ‘skład, magazyn’, 2. gw. ‘złożony na zimę zapas serów i masła’ — dewerbalne nomen loci na -lis od neoosn. *sudē-* ⇐ vb. cps. *su-dē-ti* ‘złożyć w jedno miejsce’, *su-si-dēti* ‘złożyć sobie jako zapas’. Paralelne deverbativa to *indēlis*, *išdēlis*, *priedēlis* i *ūždēlis*. — Drw. wsteczny: *sañdas* ‘składnik, część czego’ (por. *priedas* ⇐ *priedēlis*), zob. SBS II, 147.

sandētkas 2 p.a. gw. ‘mleko lub masło od krów trzymany na obcym pastwisku’ — analiza: *sandēt-kas*, dewerbalny rzeczownik na -k- od neoosn. *san-dēt-* ⇐ ptc. prt. pass. *sudētas* od vb. cps. *su-dē-ti* ‘złożyć w jedno miejsce’. Por. żm. *sándētas* ‘to, co złożono na zapas’ (GJL II, § 455). Paralele słowotwórcze: *praduōtkas* ⇐ *pradiotas*; *pridētkas* ⇐ *pridētas*; *pavýtkas* ⇐ *pavýtas*. Zob. też *sándēlis*.

sánggrūda 1 p.a. 1. ‘to, co się nagromadziło w jednym miejscu i stanowi przeszkodę’, zwł. *ledū sāngrūda* ‘zator lodowy’, 2. ‘tłok, ścisk’ (*Ant tiltų buvo neapsakoma sangrūda* ‘Na moście panował nieopisany ścisk’). Z innym sufiksem: *sāngrūdis*, -džio 1. *ledū sāngrūdis* ‘zator lodowy’, 2. ‘tłok, ścisk’ (*Žmonių sāngrūdis salėje* ‘Tłok ludzi w sali’). Konkretyzowane nomen actionis na -ā-, -ja- od vb. cps. *su-si-grūd-u*, -grūsti ‘stłoczyć się’ (zob. *grūsti* I). Paralela: *sānašos* ⇐ *sunēšti*. — N.m. *Sangrūdà* (por. *Santakà*).

sángulas, -ė 1 p.a. gw. ‘kochanek, -nka’ — nomen agentis z suf. -a- od vb. cps. *su-gul̃-ti* ‘położyć się razem z kimś innym’. Z innym tematem: *sángulis* (zob.). — Drw. *sángulovas* ‘kto sypia z kimś na jednym posłaniu’ (por. *sugulōvas* ‘kochanek’). Vb. denom. *sanguliāuti* ‘mieć kochanka lub kochankę, cudzołożyć, oddawać się rozpuszcie’, ⇒ *sanguliāvimas* ‘cudzołóstwo’.

sángulis, -io 1 p.a. 1. ‘pora, gdy wszyscy idą spać lub poszli spać’, 2. ‘akt spółkowania’ — nomen actionis z suf. -ja- od vb. cps. *su-gul̃-ti* ‘położyć się (spać), położyć się razem’. Por. *gul̃ti*, jak też porównywalny drw. *sánkirdis* ‘pora, gdy wszyscy się budzą, wstają z łóżek’ (s.v. *kird-*). — War. na SW *gūl-*: *sángūlis* 1. ‘ogólne kładzenie się spać’ (paralele: *sájūkis* ⇐ *sujūkti*; *sásūka* ⇐ *susūkti*), 2. ‘akt płciowy, spółkowanie’ (*Giminių sangūlis yra laikomas kraujomaiša* ‘Stosunek płciowy osób spokrewnionych uchodzi za kazirodztwo’).

sánkaba, *sákaba* 1 p.a. ‘złącze, klamra, skobel u drzwi’, SD *sūkaba* «ankra» [‘klamra żelazna do spajania, wiązania ze sobą części budowli, belek lub muru’, SW] (syn. *sųvara mūro*) — konkretyzowane nomen actionis na -ā- od vb. cps. *su-kab-inti* ‘szczepić, złączyć’ (zob. *kabėti*, *sán-*). Znacz. etym. ‘szczepienie, złączenie’. Paralele: *sájunga*, *sáspara*. Człon °kaba ukazuje się też w stlit. *ažukaba* ‘zawiasa’, *užkaba* ‘zasłona’.

sánkalias 1, 3 p.a. żm. 1. ‘poprzeczka łącząca boczne drewna krosien’, 2. ‘śnica, złożona z dwu drążków osada dyszla’ — konkretyzowane nomen actionis na -a- od vb. cps. *su-kál-ti* ‘zbić razem’. Zob. *kálti*, *sán-*. Paralela: *sámalas*.

sánklomas 1 p.a. gw. ‘rodzaj szwu: mocny szew z nawrótką, używany np. przy szyciu worków’, *sánklomu siūti* adv. ‘szyć z nawrótką’. Czy chodzi tu o nomen na -m-, *san-klo-m-, pochodzące od vb. cps. *su-kló-ti* ‘złożyć razem’? Por. *sánklotinai*: *Siūk sánklotinai!* ‘Szyj z nawrótką!’ — Z powodu wokalizmu -u- zamiast -o- niejasne są warianty 1° *sánklumu* adv.: *Maišus siuвам sánklumu*, *kad stipriau būty* ‘Worki szyjemy sanklumu, aby były mocniejsze’ i 2° *sánklum* a. *sañklum* adv. ‘z rzędu, po kolei’ (*Tris dienas sánklum miškan važinėjau* ‘Przez trzy dni z rzędu jeździłem do lasu’).

sant-, stlit. osnowa participium prs. act. ‘będący’. Pdg. męski: nom.sg. *sās < pb. *sants < pie. *h₁s-ónt-s (por. wed. *sán* ‘będący’). Dziś nieużywane, zastąpione przez *esās*, formę analogiczną do prs. *esù* ‘jestem’. Formy starolitewskie: sg. acc. *sañtj*, gen. *sañčio*, dat.

sañčiam a. *sañčiui*, instr. *sañčiù*, loc. *sañčiam* (pl. nom. *sañtys*, zam. *są). Pdg. żeński: sg. nom. *santi*, acc. *sañčią*, gen. *sañčios*, dat. *sañčiai*, instr. *sañčià*, loc. *sañčioje*, pl. nom. *sañčios*. Zob. GJL III, § 552, Zinkevičius 1981, § 615. Odpowiedniki ie.: scs. *sqt-*, nom.sg. sy ‘będący’, gen.sg. *sqšta*, łac. *sons*, *sontis* ‘winien, zasługujący na karę’, wed. *sán*, *satáh* ‘będący’, < pie. *h₁s-ont-, gen.sg. *h₁s-nt-és. Zob. NIL 235, LIV² 241, de Vaan 574. — Forma nom.sg.f. *santi* ‘będąca’, dostosowana do osnowy *sant-* przypadków zależnych, weszła pewnie na miejsce pb. *sintī a. *suntī jako refleksu pie. *h₁s-nt-ih₂, por. wed. *sañtī* ‘będąca’. — Odnowiona forma participii prs. act. ma postać *es-ant-* (zob. *esù*). Jest to formacja na st. pełnym pwk. *h₁es-, porównywalna z takim refleksem, jak np. gr. joń. ἐόν, ἐόντ-ος ‘będący’ < *h₁es-ont- (gr. att. ὄν, ὄντος w następstwie kontrakcji). Osobno zob. *esǵ*. — Drw. *sančius*, -iaus: SD <sunčius> 1. «bytność rzeczy» (syn. *buitis*, *būtybė*, *esybė*, *būklė*), 2. «jestestwo» (syn. *esybė*, *buitis*), *vieno sunčiaus* «jednoistny» (syn. *vienos esybės*) – prawdopodobnie neologizmy Szyrwida. Jak neologizmy wyglądają też złożenia *viensantis* 1. ‘żyjący w samotności’, 2. ‘leżący na uboczu, ustronny, odosobniony’ (por. *vienas*), *viensanti* f. ‘samotna kobieta’.

sántaika 1 p.a. ‘zgoda, pokój’ — sb. postvb. na -ā- od vb. cps. *sutáikyti* m.in. ‘pogodzić jedno z drugim; pojednać zwaśnione strony’, refl. *susitáikyti* (*Kap nori sustáikyt, perka arielką ir gadijasi* ‘Jak chcą się pogodzić, kupują wódkę i godzą się’). Por. prymarne *su-teik-ti* ‘zgadzać się ze sobą; żyć w zgodzie’ (⇒ *nesùteika* ‘niezgoda’, SD¹ «niezgoda»). Co do prefiksu *sán-* por. syn. *sántara* ⇐ *sutařti*. — Drw. *nesántaika* ‘niezgoda, wrogość’, pl. ‘niesnaski’ (war. gw. *nesùtaika*, *nesùtaika*), *santaikùs* ‘zgodny, niekłótlivy’ (⇒ *santaikingas* ts.). Drw. wsteczny deprefigowany: *taikà* (zob.).

sántaka 1 p.a., *santakà* 3 p.a. ‘miejsce spłynięcia dwu rzek; delta rzeki’ — rzeczownik dewerbalny z suf. -ā- i SO *tak-* ⇐ *tek-* od vb. cps. *su-tek-ėti* ‘zbiegać się, zlewać się’ (zob. *tekėti*). Nomen loci wywodzi się z nomen actionis ‘zbieganie się, spływanie w jedno’ (paralela: *sǵlaja* ‘zlanie się w jedno, spłynięcie dwu rzek’ ⇐ *susilietti* ‘zlać się, spłynąć w jedno’). Z innymi tematami: *santakys*, *sántakis*, *sántakas*. Odpowiedniki łotewskie: *satakas* f.pl. ‘miejsce, gdzie się schodzą dwie drogi, rozdroże, rozstaj’ ⇐ *satecēt* ‘spłynąć w jedno’; bez apofonii: łot. *satēka* ‘zbieg dwu rzek; rozdroże; miejsce spotkania’, *satēkas* pl. ‘dopływy, źródła’. — Nawiązanie słowiańskie: strus. *sutokū* ‘zbieg dwu strumieni’ < psł. *sǵtokū ‘ścieknięcie w jedno’ (por. REW III, 52). Inne podobnie zbudowane rzeczowniki zebrano s.v. *tākas*. — N.rz. *Santakà* 2x, *Sántakas*, *Sañtakis*, *Santakys*. N.m. *Sántaka* 2x, *Santakà* 7x, *Santakaĩ* 3x, *Sántakis* (por. pol. n.m. *Santok*, *Sǵtok*, wieś przy ujściu Noteci do Warty, NMP XIII, 48n.). — War. bez apofonii: *sántekis*, *sánteklis*; zob. też *sutekmē* s.v. *tek-*. — War. ze WSE *tēk-*: *sántēkis*, *sántēklius* ‘miejsce spłynięcia dwu rzek’.

sántara 1 p.a., *santarà* 3 p.a. ‘zgoda, zgodność, harmonia’ — abstractum z suf. -ā- od vb. cps. *su-tař-ti* ‘zgadzać się ze sobą, żyć w zgodzie’ (zob. *tařti*). Pl.t. *santaraĩ* ‘umawianie się co do wesela (między kawalerem i rodzicami panny młodej)’. — Neoosn. *santar-*: *sántaryba* neol. ‘sobór (powszechny, ekumeniczny)’, *sántarios* a. *sántaros* f.pl. ‘umawianie się co do wesela’, *sántaris* ‘umowa, transakcja (pieniężna)’, *sántarmė* ‘zgoda; umowa, porozumienie’, *sántartis* f. ‘zgoda; umowa’, *santarūs* ‘zgodny’, *sántarvė* ‘zgoda, zgodność, jedność; porozumienie, umowa’ (war. *sántervė*). Por. łot. *tervelēt*, -ēju ‘mówić dużo i szybko, mówić niezrozumiale’⁵⁷⁵.

sánytkis, -io 1 p.a. ‘stosunek, związek, zależność; odnoszenie się do kogo a. czego’, pl. *sánytkiai* ‘stosunki (społeczne, gospodarcze, dyplomatyczne)’ — rzeczownik dewerbalny z suf. -ja- i SW *tyk-* ⇐ *tik-*, urobiony od vb. cps. *su-tik-ti* ‘spotkać się; zgodzić się’ lub refl. *su-*

⁵⁷⁵ Chodzi tu o sufigowanie -vė, a nie rozszerzenie pierwiastkowe (*tar-v-*), jak utrzymywał LEW 1064.

si-tikti ‘spotkać się’. Podobny SW widać w *núotykis* (zob.). — Drw. *sántykinis* ‘względny, wyrażający stosunek’, vb. denom. *sántykiauti* ‘współżyć, być w kontakcie, utrzymywać stosunki’, też ‘współżyć seksualnie’ (war. *sántykiuoti*).

sántuoka 1 p.a. ‘małżeństwo, związek małżeński’ — deverbativum z suf. *-ā-* od vb. cps. *su-si-tuōk-ti* ‘pobrać się, zawrzeć małżeństwo’, zob. *tuōkti* I. Leksem *tuok-* nie został dotąd wyjaśniony. Nawiązanie do *tekėti, tãkas* (LEW 1141) nie wydaje się prawdopodobne. Warto zauważyć, że obok *sutuōkti* ‘połączyć węzłem małżeńskim’ istnieje bliskoznaczny czas. *sutógti, -stu, -au* ‘zawrzeć znajomość, koleżeństwo, przyjaźń, zaprzyjaźnić się; spowinowacić się’ – związany z łac. *tāg-* < pie. **teh₂g-* w *contāgēs, -is* f. ‘zetknięcie się’ (zob. *tógti*) – i że ten występuje również w wariancie z *-k-*: prt. *sutókau* do *sutókstu, sutókti* (LKŽ XVI, 482). Z tego spostrzeżenia wynika pytanie, czy *tuok-* w *sántuoka* nie ustaliło się na miejscu starszego **tuog-*? Nomina deverbativa z prefiksem *sán-* pokazują nieraz st. o jako nacechowanie apofoniczne względem osnowy, por. np. *sántaka* ← *sùteku, sámatas* ← *sùmetu*. Następnie trzeba zapytać, czy *sántuoka* nie zluzowało takiego **sántuoga*, gdzie leksem miał postać SO, *tuog-* < pb. **tōg-* < pie. **toh₂g-*, w stosunku do osnowy werbalnej na SE, mianowicie *tog-* < pb. **tāg-* < pie. **teh₂g-* (‘dotknąć, ująć’, zob. *tógti*). Stosunek apofoniczny SE o ⇒ SO *uo* znajduje paralelę w *klóti* ⇒ *klúonas*. W konsekwencji tego należałoby podaną na wstępie formułę derywacyjną zmodyfikować następująco: *sántuoka* – deverbativum na SO od vb. cps. *sutókti*. To zam. starszego **sántuoga* ← *sutógti*. Prajęzykowe **san-tōg-ā* ← **su-tāg-ti*. Wynikałoby z tego, że *tuok-* nie jest leksemem prymarnym, lecz neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z drw. nominalnego *sántuoka*. — Drw. *sántuokinis* a. *santuokinis* ‘małżeński’. Vb. denom. *sántokauti* gw. ‘przyjaźnić się, kochać się’, gdzie *-tok-* różni się apofonią od *-tuok-* (por. *sutókti* ob. *sutuōkti*). Zob. też *sutuoktùvės*.

sāpalas 3 p.a. pot. 1. ‘bzdury, brednie’, 2. c. ‘gadula, papla’ (⇒ *sāpalis, sapālius* ts.). Analiza: *sap-al-*, twór dewerbalny. Pochodzenia dokładnie nie wyjaśniono. Przyjęte w LEW 762 powiązanie z rzecz. *sāpnas* ‘marzenie senne’ jest mało pociągające z uwagi na to, że jego budowa nie znajduje motywacji na gruncie litewskim. Otrębski (GJL II, & 175) zauważa: «Pewna grupa wyrazów na *-alas* to rzeczowniki pochodzące od czasowników o znaczeniu onomatopeicznym. Wyrazy te oznaczają, ogólnie biorąc, puste gadanie, paplaninę oraz sprawcę tej ujemnej czynności», por. *čiauškalas* ‘puste gadanie; paplanina; papla’ ← *čiauškėti, čiaušku*, wykrz. *čiaukšt*; *mařmalas* ‘kto szybko i niewyraźnie mówi; papla, gadula’ ← *marmėti*, wykrz. *mař-marř*; *plēpalas* ‘paplanina; bzdury, brednie; głupstwa; papla’ ← *plepėti (plepsėti, plēptelėti, wykrz. plē-plē, plēpt)*; *tauškalas* ‘paplanina; papla’ ← *tauškėti*, wykrz. *taukšt, tauškšt*. Może wobec powyższego należałoby spojrzeć na *sap-* jak na wariant onomatopeicznego pierwiastka *šap-* (oboczność *s-/š-*)? Por. wykrz. *šap-šap* m.in. o mamrotaniu, o szeptaniu (*Prilenda prie jo: šap šap į ausį*), ⇒ *šapsėti, -iù* (suf. *-sė-*) ‘mówić niewyraźnie, niezrozumiale, mamrotać; seplenić’, też ‘szepcząc odprawiać czary, zwł. zamawiać chorobę’; drw. *šapšėti, -iù* (suf. *-ė-*) ‘mówić szeptem; szeptać pacierze’ ← *šap-š-* (zob. *šapėnti* I). — Vb. denom. *sāpalioti, sāpalioti (sapālioti)* ‘pleść głupstwa’ ← *sāpalius* (por. *marmaliuoti* ← *marmālius*; *plēpaluoti* ← *plēpalas*; *tauškaliuoti* ← *tauškālius*). Wydaje się prawdopodobne, że znac. ‘bzdury, brednie’ (zob. wyżej) wywodzi się – jako despektywne – ze znac. ‘formuła magiczna’ (którą wyszeptują w trakcie zamawiania).

sāparas 1 p.a. 1. ‘sok tytoniowy, oleista ciecz zbierająca się w cybuchu fajki’ (syn. *sývai*), 2. ‘gnojówka’, 3. ‘postna potrawa’ — zapoż. z pol. przest. *sapor*, *-u* ‘sos, podlewa, przyprawa, smak do czego przyrządzony’ (SW VI, 32; brak w LEW i POLŽ). War. *sapórkai* m.pl.: *Pilnas cibukas saporkų, reikia išvalyti* ‘Cybuch jest pełen «saporkai», trzeba [go] wyczyścić’. *Pypkos sapórkais patepk gyvatės įkandimą, ir atsileis* ‘Sokiem z fajki posmaruj miejsce ukąszenia żmii i [ból] przejdzie’.

sapelkà 2 p.a., gen.sg. *sapēlkos* przest., gw. ‘piszczalka, fujarka’. War. *sapēlka* 1 p.a. SD *sapelka* «piszczalka» [‘instrument dęty’] (syn. *pypynē*), «surma» [‘rodzaj puzonu, trąba metalowa obszyta w skórę’], *sapelka ilga* «pomort» [‘instrument dęty wydający bas’], *sapelka raginė* «kornet» — zapoż. ze stblr. *sopelka*, por. bhr. *sapēlka*, -i, ros. *sopēlb*, -i ‘piszczalka, fujarka’ (zob. SLA 194, ĖSBM 11, 313). — Drw. *sapelkinykas* SD «piszczyk» [‘grający na instrumentach dętych’], *sapelnykas* SD «surmacz» [‘grający na trąbach’].

sapiòras 2 p.a. przest. ‘saper’ (Ryteris) — zapoż. z ros. *sapēr*, -a (← fr. *sapeur*, od *sap(p)e* ‘okop strzelecki, transzeja’, REW II, 578).

saplỹs, -io 4 p.a. gw. 1. ‘sopel wiszący u nosa; śluz z nosa, smark, glut’, 2. przen. ‘sopel lodu u dachu’ — forma singularis utworzona do *sapliaĩ*, -iũ m.pl., co zapożyczone z bhr. *sópli*, pol. *sople* (por. ros. *sópli* ‘smarki’ : ros. *sopéty* ‘sapać’). LKŽ nie zaznacza obcości wyrazu.

sāpnas 4 p.a. 1. ‘widzenie senne, majaczenie’, 2. przen. ‘marzenie, przedmiot pragnień i dążeń’. War. *sapnỹs*, *sāpnis*, f. *sapnīs*. SD: *sapnas* «spanie, sen, to co się śni», *sapnas išsireiškia* «wyjawia się komu sen». Odpowiednik łot. *sapnis* ‘sen’ (war. *sapns*, *sapenis*, *sapans*, *sapins*), *sapni redzēt* ‘mieć sen, śnić’. Pochodzi z pb. *sūapna- ‘spanie, sen’ przez uproszczenie zbitki nagłosowej *sū-, podobnie jak w *sakaĩ* i *sesuō*, *siŗgti*, *šēšuras* (pytanie, dlaczego w innych wyrazach, np. *svāras*, *švaistỹti*, zbitka sv-/šv- się utrzymuje, pozostaje na razie bez odpowiedzi). Por. LEW 762, ALEW 890. Formacja dewerbalna na SO, pie. *sūóp-no- ‘sen’, wywodząca się ze starszego tematu na *-n- (*sūep-n-), por. stir. *súan*, walij. *hun*, orm. *k’un* ‘sen’. Brak odpowiednika słow. †s(v)onũ. War. apofoniczne: 1. pie. *sūép-no- ‘sen’: stisl. *svefn*, toch. A *špām*, toch. B *špane*, 2. pie. *sup-nó-: gr. ὕπνος ‘sen, drzemka’, alb. *gjumë* ‘sen’, scs. *sūnũ* ‘sen’ (*sūpnũ). Natomiast refleksy wed. *svāpna-*, aw. *xvafna-* oraz łac. *somnus* ‘sen; senność, lenistwo’ są pod względem fonetycznym dwuznaczne: mogą odzwierciedlać zarówno pie. *sūepno-, jak i pie. *sūopno-. Zob. NIL 676, de Vaan 573, Beekes 2010, 1535. Ostateczną podstawą formacji tematycznej na *-n(o)- była osnowa *supn- heteroklitycznego gen.sg. *sup-n-ós, stojącego przy nom.sg. *sūóp-r, por. Klockhorst 789. — Pwk. pie. *sūep-/sup- ‘usnąć’ (LIV² 612), por. wed. *svapánt-* ‘który usnął’, *svāpa* ipv. ‘śpij! zaśnij!’, *svāptu* ipv. 3 os. ‘niech śpi’. Werbalny SO: wed. *svāpáyati* caus. ‘usypia kogoś’, *sušvāpa* pf. ‘śpi’, stisl. *svaf* ‘usnął’; WSO łac. *sōpiō*, -īre ‘uśpić kogo; uspokoić, ukoić; ogłuszyć’, przen. ‘zabić’, stisl. *sōfa* ‘zabijać’ (*sūōp-je-). — Słowiański pokazuje uogólniony st. zanikowy typu sampras. *sup-, por. scs. *usūpe* aor., *sūpati* inf. ‘spać’ (prs. *sūpitũ* wtórne, analogiczne do *ležitũ* ‘leży’, *būditũ* ‘czuwa, nie śpi’, por. ESJS 930), inchoat. *usūnōti* ‘usnąć; umrzeć’, caus. *usūpiti* ‘uśpić’ (⇒ WSZ *usypati* ‘usypiać’). Osnowa *sūp-* może pochodzić z przekształcenia słabego tematu perfecti *su-sup- drogą dereduplikacji (zob. Villanueva Svensson, *Balt* XLIII:2, 2008, 190). W jęz. litewskim treść ‘spać’ wyraża się neologizmem *miegóti* (zob.). — Drw. *sapniniňkas* 1. ‘kto objaśnia sny’ (BRB *sapninykas* ‘Traumdeuter’), 2. ‘marzyciel’, 3. ‘sennik’, *sapnỹs*, -ē ‘ktoś senny, ospały, niewyspany’, *sāpnius* ‘kto śni, marzy; marzyciel; człowiek roztargniony’, *sapnōrius* ‘marzyciel’ (m.in. BRB; por. sufiks w *klastōrius*, *viedmōrius*). Vb. denom. *sapnūoti* (zob.).

sapnūoti, *sapnūoju*, *sapnavaũ* 1. ‘śnić, mieć widzenie senne’, 2. ‘marzyć, roić o czym’, *sapnavaũ sāpną* ‘miałem sen, śnił mi się sen’, SD: *sapnuoju* «plotę; sni mi się», *sapnavau* «przyśniło mi się co» — vb. denominativum na -uo- od *sāpnas* ‘marzenie senne’ (zob.). Odpowiednik łot. *sapnuôt*, *sapņuôt*. — Neoosn. *sapnuo-*: *sapnuōklis* ‘ten, komu się coś przywiduje; kto przez sen mówi lub we śnie chodzi; kto mówi głupstwa’, *sapnūotojas* ‘kto śni; marzyciel, fantasta’, przest. ‘jasnowidz, prorok’ (por. *apmeluotojas*), cps. *sapnūomirša* c. ‘ktoś roztargniony’ (por. *miŗšti*, *užūomarša*). Na skutek wtórnego odniesienia wyrazu *sapnuōklis* do *sāpnas* ustaliła się nowa segmentacja *sapn-uoklis* (por. neosuf. -uokl- w

vaiduoklis ‘widmo, zjawa’).

sarašnià 4, 2 p.a. wsch.-lit. ‘czterdzieści sztuk – o snopach zboża’ (*Pripjoviau sarāšniq pėdų* ‘Nażałem 40 snopów’) — zapoż. z błr. gw. *sarašnjá*, -í ‘czterdzieści snopów’ (PzB 4, 367). Por. błr. liter. *saračnjá* ‘czterdzieści sztuk czegośkolwiek’ ⇐ *sórak* ‘czterdzieści’, zob. ĖSBM 11, 318.

sarbavóti, *sarbavóju*, *sarbavójau* gw. ‘doglądać, opiekować się starcem, chorym’, por. *Reikia sarbavóti: kai aš pasensiu, tai muni kitas sarbavós* ‘Trzeba opiekować się: jak ja się zestarzeję, to ktoś inny będzie mnie doglądać’. War. *serbavóti: Senj, ligonj serbavoti*, t.y. *topoti, kavoti* JU ‘Starca, chorego pielęgnować’. Jasny jest tylko suf. -avo- (słów. pochodzenia). Pewne widoki na objaśnienie osnowy otwiera przypuszczenie o wtórności zbitki *rb*. Jeśli powstała ona z *rp*, to dla *sarp-avoti nasuwa się porównanie z *sarp-inti* ‘doprowadzać do dojrzałości, czekać, nim (owoc) dojrzeje’, czyli caus. do *siřpti*. Może należy tu wyjść od znacz. etym. ‘doglądać młodego zwierzęcia hodowlanego’ > ‘czekać, nim dojrzeje’?

sářėmiai, -ių 1 p.a. m.pl. ‘skurcze, kurczenie się mięśni, zwł. macicy’ (neol.), *giṃdymo sářėmiai* ‘bóle porodowe’ — dewerbalny rzeczownik ze WSE *rėm-* ⇐ *rem-* od vb. cps. *su-si-rėm-ti* ‘zewrzeć się’, prs. 3 os. *susiremia*, prt. *susirėmė* (zob. *reṃti*, *sán-*). Znacz. etym. ‘o mięśniach: zwieranie się, zaciskanie się’. Paralele dla st. wzdłużonego: *sánkrėkos*, *sántėkis*, *sávēla*. — Drw. *sářėminis* ‘kurczowy, konwulsyjny, spazmatyczny’.

sargālius, -iaus 2 p.a. gw. ‘kto stale niedomaga, ktoś chorowity, cherlak’ (war. *sargālis*) — pejoratywna nazwa osoby na -ius (-is), utworzona od neoosn. *sargal-* ⇐ *sařgalas* ‘choroba, niedomaganie’ (analiza etymologiczna: *sarg-al-* ⇐ *siřgti* ‘być chorym’). Prawdopodobna jest tu derywacja przez analogię, oparta np. na proporcji *spjaũdalis* ‘plwocina’: *spjaũdālius* ‘kto ma zwyczaj pluć, plwacz’ = *sařgalas* : *x* (*x* = *sargālius*). Co do ujemnie nacechowanych nazw osób na -(al)ius zob. GJL II, § 180. — Vb. denom. *sárgalioti* a. *sařgalioti* ‘zapadać na zdrowiu, niedomagać’. W tymże znaczeniu używa się vb. *sárgaloti*, utworzonego wprost od *sařgalas*. — Z resegmentacji *sárg-alio-* pochodzi neosufiks takich czasowników, jak *gỹvalioti*, *kaĩpalioti* i *vartalioti*.

sárgas 3 p.a. ‘stróż, dozorca’⁵⁷⁶, SD «stroż», *anielas sargas* SD «anyoł stroż» (syn. *priveizdėtojas*, *apginėjas žmogaus*), *namykštis sargas* SD «parobek, stróż domowy» — dwuznaczne: 1° drw. sekundarny, mianowicie sb. postverbale od *sargyti, tj. iteratywu na SO od *sėrgiu*, *sėrgėti* ‘strzec, pilnować’ (paralele: *gānas*, *nāras*, *vādas*), 2° drw. prymarny, n.agt. na SO *sarg-* ⇐ *sėrgiu* (takie jest tradycyjne ujęcie). Śladem po iteratywie jest neoosn. *sargy-*, zob. niżej. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *sařgs* ‘stróż’ (pl. *sargi* ‘klocki drewnianego zamka’), stpr. *but-sargs* ‘gospodarz’ (kalka nwn. *Haushalter* m.), por. lit. *nāmsargas* ‘kto pilnuje domu pod nieobecność domowników’ (por. *namaĩ*). — Inne postverbalia: *pasarga* SD «ostrożność» (syn. *apỹdaira*), *prasargà* a. *prasárga* ‘przestroga’ (por. *prasergu*, SD <prasiargu> «przestrzegam kogo»), *sargà* ‘straż, straż przyboczna; strzeżenie kogoś lub czegoś, wartowanie’, też ‘pańszczyzna’ (war. *sařgos* f.pl.), *sárgė* przest. ‘służąca we dworze’, *sařgis* ‘pies podwórzowy’ (⇒ *sargūtis* ts.). — Drw. *be sargo* adv. SD «samopas», *sárgaitis* ‘dziecko stróża’, *sarginė* ‘stróżówka’, *sarginykas* SD «strażnik», *sárgtė* ‘straż, strzeżenie, warta’ (⇒ *sargtvyras* b.z.a. przest. ‘wartownik’, kalka z nwn. *Wachtmann* m.), *sárgtis* f. ts., przen. ‘skrzydło tratwy, kłoda odbojowa’. Cps. *kiėmsargis* ‘dozorca’ (por. *kiėmas*), *nāmsargas* (zob. *namaĩ*), *sárgšulis* ‘słupek przydrożny’ (por. *šũlas*). — Neoosn.

⁵⁷⁶ W użyciu przenośnym *sárgas* oznacza m.in. ‘celownik karabinu’, ‘pióro klucza’ (*Nulaužiau rakto sárgą* ‘Złamałem pióro klucza’) oraz ‘izbicę, konstrukcję zabezpieczającą filar mostu od uderzeń kry’ (*Kad nebūt sargu, būt tiltą išnešę* ‘Gdyby nie było izbic, zniosłoby most’).

sargy-: *sargýba* ‘straż, warta, strzeżenie, wartowanie; czaty; areszt, więzienie’, LzŽ ‘pańszczyzna’ (war. z e: *sergýba*), SD «straż, strzeżenie, wachta», *sargýbė* ‘straż’ (⇒ *sargýbinis* ‘wartownik, strażnik, stróż’), *sargyklà* ‘strażnica, punkt obserwacyjny; stróżówka’, *sargyklė* SD «strażnica». — Vb. denom. 1. *sargáuti* ‘być stróżem, stróżować, strzec’ (*Angelams savo liepė tavę lankaut, kur tiktai žengsi, įsakė jiems sargaut* KN 80 ‘Aniołom swoim kazał cię odwiedzać, gdzie tylko pójdziesz, przykazał im czuwać’), 2. *sárgoti*, -ju, -jau ‘strzec, pilnować’ (war. *sárgioti*) : łot. *saŕgāt*, -u a. -āju, -āju (⇒ *sargōvas* ‘stróż’, por. budowę *žinōvas*). — N.m. *Laūksargis* 2x, *Laūksargiai*. N.rz. *Sargūtė*, *Saŕgupė*, n. gór *Sárgiškis*, *Sárgakalnis*, *Sargėkalnis*, *Sargūkalnis*.

Sárgautas 1 p.a. gw. ‘święto Matki Boskiej Anielskiej, 2.X.’ — drw. utworzony neosufiksem -aut- od sb. *sárgas* ‘stróż’. Inna nazwa tego święta to *Angelaĩ Sargaĩ*, co odpowiada nwn. *Schutzengelfest* n. (zob. *ángelas*). Paralela słotwórcza: *gurbautas* (por. dewerbalne drw. na -ta-: *móliautas*, *našláutas* i *panáutas*).

sárginti, *sárginu*, *sárginau* ‘doglądać chorego, pielęgnować w chorobie’ (war. *sarginti*). Akut skłania do przypuszczenia, że chodzi tu o vb. denominativum od *sárgas* ‘stróż’ (por. *sárgoti* ‘strzec’ ⇐ *sárgas*). NB. Czym innym jest *sarginti* jako causativum do *siŕgti* (zob.). — Neoosn. *sargin-*: *sárgintojas* ‘kto dogląda chorego’.

sarginti, *sarginù*, *sarginaũ* ‘doprowadzać do choroby; zarażać chorobą; sprowadzać na kogo chorobę przy użyciu czarów’ (war. *sárginti*) — causativum z suf. -in- i SO *sarg-* ⇐ *serg-/sirg-*, por. *sergù*, *siŕgti* ‘być chorym, chorować’. Paralele apofoniczne: *kankinti* ‘męczyć’ ⇐ *keñkti*; *marinti* ‘morzyć’ ⇐ *miŕti*; *nartinti* ‘doprowadzać do gniewu’ ⇐ *niŕsti*. Z innym sufiksem: *sargdinti* (*Peršalimai sargdina žmogų* ‘Przebiegienia doprowadzają człowieka do choroby’). — Refl. *apsisarginti* ‘udawać chorego, stwarzać pozory choroby’, ⇒ *sargintojas* ‘kto udaje chorego, symulant’.

sárkanas, -à 3 p.a. gw. 1. ‘różowy, rumiany, o zdrowym wyglądzie’ (*Ana nesarkanà, ligos pagulta, nesveika* ‘Ona nie wygląda zdrowo, złożona chorobą, niezdrowa’), 2. ‘przezroczysty, wyraźny’. N.rz. *Sárkainis* (może zam. *Sarkanis, zob. Vanagas 291). Odpowiednik łot. *saŕkans* ‘czerwony, rumiany’ jest motywowany przez *sarks* ‘czerwonawy, etwas rötlich’ (war. *saŕkš*² ma -š na wzór *zaļš*). Por. jeszcze *sarkans alus* ‘ciemne piwo’, *saŕķe* ‘czerwona krowa’, *saŕķis* a. *sarkanis* ‘jasnobrązowy koń lub lis’, n.rz. *Sarkanā upe*, *Sarkane*, *Sarkan-valks*; *nav ne sarkana graša* ‘kein roter Heller’. Denominalna formacja na -ana- od adi. *sar-kas ‘czerwony’ lub abstr. ‘czerwien’. Sufiks jak w *dárganas* ‘słotny’ ⇐ *dargà*; *rūkanas* ‘mglisty’ ⇐ *rūkas*; *ūkanas* ‘mglisty, pochmurny’ ⇐ *ūkas*. Pwk. *ser-/sor- ‘czerwony’ ukazuje się w alternancie *saŕtas* (zob.). Por. Būga, RR I, 342, ME III, 721, LEW 763. — Od neoosn. *sark-* pochodzi również vb. denom. *nusarkti*, -*sarksta*, -*sarko* b.z.a. ‘poczerwienieć’, łot. *saŕkt*, -*kstu*, -*ku* ‘czerwienieć’. Gdy na wzór *sar-tas* dokonano resegmentacji *sar-kanas*, pojawił się neosuf. -*kanas*. Widać go np. w *sáľkanas*, zob. *sáľti*.

sarmatà 2 p.a., gen.sg. *sarmātos* ‘wstyd’, SD¹ «sromota» (syn. *gēda*), por. *Sarmatà be darbo dēdēt kaip šuniui. Kaip tau nesarmata meluot! Kokia čia sarmatà, kad ima akvatà*. Nagłos zmieniony z *šarmata pod wpływem odpowiednika słowiańskiego, por. stbłr. *soromota*, ukr. *soromotà*, pol. *sromota* < psł. *sormota. War. *sermatà*, *sarmotà*. Sufiks jak w *gyvatà*, *sveikatà*, *váľkata*. Drw. na -ata ma za podstawę nomen *šarmas lub *šarma ‘wstyd’, < pie. *kór-mo-, *kór-mā- ⇐ SE *ker- (IEW 615). Por. refleks WSE *kēr- w łot. *sērmelis* ‘dreszcz, przerażenie, odraza’. Kontynuanty pie. *kór-mo-: psł. *sormū, scs. *sramū* ‘αἰσχύνη, ἐντροπή, wstyd, hańba’ (war. *stramū*), sch., słh. *srām*, *srāma*, ros. gw. *sórom*, -a, stbłr. *soromъ*, stpol. *srom* ‘wstyd, gorszące postępowanie’ (dziś: ‘zewnątrzna część narządów płciowych u kobiet i samic ssaków’). W germańskim: stisl. *harmr* ‘smutek, zmartwienie,

troska', śrdn. *har(a)m* 'zmartwienie; wstyd, hańba', nwn. *Harm* m. 'zmartwienie; ciężka obraza' (por. EWD 509n., Heidermanns 1993, 282)⁵⁷⁷. — Z intralitewskiego punktu widzenia za rekonstrukcją *šarma(s), *sarma(s) przemawia vb. denom. *sarmóti*, -óju, -ójau 'wstydzić się', refl. *sarmótis* ts. (*Drąsi su juo buvau, nesisarmójau* 'Śmiała z nim byłam, nie wstydziłam się'). — Młodszym denominativum jest tu *sarmātytis*, -juos, -jaus 'wstydzić się', *sarmātyti* tr. 'zawstydząć, wywoływać w kim uczucie wstydu' (*Nereikia sarmātytis, jei niekas nesarmātija* 'Nie trzeba się wstydzić, gdy nikt [cię] nie zawstydzą'). Por. stbłr. *soromotiti*, *soromotitisja*. SD *sarmatiju* występuje s.v. «łdżę kogo, łaję sromotnie, szkaluję» w jednej grupie z czas. *kolioju*, *ižgėdinu*, *gėdų darau kam*, *lojoju*, *sarmatiju*, *peikiu*. Do tego n.agt. *sarmatytojas* SD «łżyciel» (syn. *koliotojas*, por. typ *rašytojas*). — Inne drw.: *besarmātis* 'bezwstydnik' (⇒ *besarmāčius* ts.), *sarmačiaũ* adv. 'większy wstyd', *sarmačiausia* adv. 'największy wstyd' (*Kad ir sarmačiausia būtu, eik, prašyk, – o ką daugiau darysi!* 'Choćbyś najbardziej się wstydzil, idź, prosz, bo coś możesz więcej zrobić!'), *sarmatingas* 'wstydlivy', *sarmatlỹvas* 'nieśmiały'.

sařpti, *sarpiũ*, *sarpiaũ* gw. 'dmuchając rozniecać przygasający żar, rozdmuchiwać ogień', np. *Ką čia sarpi – nosį nusvils!* 'Co tu dmuchasz, nos sobie osmalisz!'. Niejasne. Może należy do rodziny *siřpti* m.in. 'poczerwienieć podczas dojrzewania (o jagodzie)', *seřpti* 'poczerwienieć od wódki' (zob.). Wtedy można by odtworzyć znacz. etym. 'powodować żarzenie się węgla, tj. świecenie czerwonym blaskiem'.

sařtas, -à 4 p.a. 'jasnogniady, czerwonożółty, płowy, żółtawy, bułany (koń, łos)', SD «cisawy». Odpowiednik łot. *sārts* '(o człowieku) czerwony na twarzy, rumiany, zarumieniony, zdrowo wyglądający'. Analiza: *sar-tas*. Pb. *ser-/sar- 'czerwony, czerwony' (zob. LEW 764, ALEW 891). Por. pwk. *sar-* 1. w czas. *sārti*, *sāra* (*sa-n-ra, war. *sārsta*), *sāro*, zwykle z prvb. *ī-*, *nu-* 'stawać się brązowym, ciemnym, brudnym', *īsārti* 'poczerwieć (o skórze rąk)', *prisārti* 'nabrać nieprzyjemnego smaku (o wodzie w drewnianym wiadrze)', 2. w sb. *sarūlis* 'kto się czerwieni, rumieni'. — Drw. *sartelē* 'czerwono-ruda mrówka, boleśnie gryząca, żyjąca najczęściej na łakach, Formica rufa' (⇒ pol. gw. *sertel* m. ts., Zdancewicz 348), *sařtis* 'bułany koń'. Cps. *sařtamyžē* a. *sařtmyžē* 'ruda mrówka, Formica rufa' (por. *mỹžti*), niejasny war. *šařtmyžē*; *sařširvis* 'koń mieszanej maści' (por. *širvas*). Vb. denom. *pasařsti*, -*sařsta*, -*sařto* 'pożółknąć – o dojrzałym zbożu' (*Jau vasarojus pasařtēs – galima pjauti* 'Zboże już požółkło, można żąć/kosić'). Osobno zob. *sārkanas*. — N.jez. *Sartaĩ*, n.rz. *Sartà*, *Sařtē*, *Sartālē*, cps. *Sařtupis* 8x ob. *Seřtupis*, *Sartvalkỹs*, *Siesartis* 3x (por. I człon w n.jez. *Siesikas*, n.rz. *Siēsrautas*, *Siēstruvas*), war. *Sesertis*. N.m. *Pasarčiaĩ*, *Pasartē*, *Sařtininkai*, *Sařtupis*.

sarvalaiĩ, -ũ 3 p.a. m.pl. 1. 'zanieczyszczona, brudna cieć', 2. 'ropna wydzielina z rany', 3. 'ciekły osad w fajce' — pochodzi ze *sra-valai przez metatezę *r*, to od *sravēti* 'cieć, płynąć' (zob.). Suf. -*al-* jak w innych nazwach wydzielin z żywego organizmu, por. *bezcalaĩ*, *myžalaĩ*, *vėmalaĩ* (GJL II, § 176). LEW 764 metatezy *sra-* > *sar-* nie bierze pod uwagę i widzi tu raczej pwk. *ser-, *sreu- 'herumstreifen, eilen' jak w *sarióti* 'pustoszyć, plądrować'. — Drw. *sarvaliaĩ* m.pl. 'ropa z rany'. Tu też n.rz. *Sārva* (obok *Sraũtas*, *Straũtas*). — War. ze zmianą *a* > *e*: *sarvalaĩ* 'ciekły osad w fajce'. Przypomina to czas. *servėnti* gw. 'cieć, powoli płynąć' < *sarventi jako metatetyczny wariant do *sravēnti* 'płynąć'. Wtórne *serv-* widać również w n.jez. *Seřvas* (por. n.rz. *Sārva*), war. *Steřvas*. Inaczej Vanagas 314, który przyjmuje *serv-* jako najstarszą podstawę.

⁵⁷⁷ Formy irańskie, aw. *fšarəma* 'wstyd, uczucie wstydu', pers. *šarm* ts., oset. *fšarm* 'wstyd, wstydlivość', dotąd związane z bsł., mają inną filiację. Z uwagi na to, że aw. *fš-* pochodzi z *ps-, szuka się tu raczej związku z gr. *πτόρομαι* 'być przestraszonym, spłoszyć się'.

sásédos, -y 1 p.a. f.pl. gw. 'ostatnia przed ślubem narada rodziców nowożeńców' (war. *sásédžiai* m.pl.) — dewerbalny rzeczownik od vb. cps. *su-séd-*, *susésti* 'razem usiąść, np. na naradę' (zob. *sésti*). Budowa przypomina psł. *sǫ-sěd-ŭ m. 'razem z kimś siedzący' ⇒ 'sąsiad', por. scs. *spsédŭ* 'sąsiad' (*sūsēsti sę* 'razem usiąść'), sch. *sús(j)ed*, słh. *sósed*, ros. *soséd*, ukr. *susíd*, czes. *soused*, pol. *sąsiad*. Por. Bsw 249n. — Drw. *sásédais* adv.: *sásédais sédėti* 'siedzieć jeden obok drugiego', *sásėdybos* f.pl. 'posiedzenie, sesja'.

Sasnà 4 p.a. — nazwa rzeki w rej. Marijampolė. Drw. *Sasnavà* – nazwa miasteczka w tymże rejonie. Dwie te nazwy zawierają temat *sasn-*, który może być spokrewniony ze staropruską nazwą 'zająca', mianowicie *sasins* EV 'Hase' (Trautmann 1910, 420; PKEŽ 4, 67 czyta [sasnis]), cps. *sasin-tinklo* EV 'sieć do łowienia zajęcy, Hasengarn'. Do pie. **kas-* 'szary; szarak, zając', por. wed. *śaśá-* m. 'zając' < pie. **kas-ó-*, stwn. ags. *haso* 'zając' < pgerm. **hazan-*, łac. *cānus* 'szary, popielaty' < pie. **kas-no-*, stisl. *hōss*, stang. *hasu* 'szary' < pgerm. **haswa-* < pie. **kas-uo-* (NIL 410). Nazwa *Sasnà* była wiązana z substratem pruskim (Būga, RR III, 118) względnie jaćwieskim (Vanagas 291) na obszarze płd. Litwy. Por. stpr. n.m. *Sassen-pile* (II człon do lit. *pilis*), ziemczone na *Hasenberg* (AON 152, 233). Replika polska brzmi *Zajączkowo*. Tu może też stpr. n.jez. *Sassyn*, n.m. *Sasne*, *Sassenen* oraz *Sasniten* < **Sasiniten* (AON 152).

sąspara 1 p.a., *sąsparà* 3 p.a. 1. 'węgiel domu, krawędź pionowa zrębu, róg, narożnik' (*sąsparos akmuō* 'kamień węgielny', zob. LEEŽ 247), 2. 'zamek na węgle zrębu; sprzężenie, złącze', 3. 'kąt w pomieszczeniu'. Por. *Kur susispiria sienos, ten bus sąsparà* 'Tam, gdzie schodzą się ściany, jest węgiel'. *Iš lauko sąsparà, pirkioj tai kampas* 'Z zewnątrz to jest węgiel, od wewnątrz to jest kąt [w izbie]'. SD¹ <suspara> «grań» (syn. *skumpas*), «węgiel», SD <suspara> «węgiel w budowaniu». War. *sąsparas* 'węgiel; krokiew'. Rzeczowniki prymarne z sufiksami -ā/-a- i SO *spar-* ⇐ *spīr-/sper-*, por. vb. cps. *su-spīr-ti* m.in. 'zetknąć ze sobą, złączyć' (por. *Nė vienas dailidė nemokės be manęs sparų suspiert* 'Żaden cieśla bez mojej pomocy nie będzie umiał złączyć krokwi'), *susispierti* m.in. 'zetknąć się, złączyć się' (zob. *spirti*). Paralele apofoniczne: *atsparà* i *pasparà*. Zob. syn. *nartas*. — War. ze zmianą *ánS* > *ájS*: *sáispara* gw. 'węgiel' (por. *sáišlavos*). Zob. LD § 151, który wymienia m.in. *káisti*, *sláistai*, *áizuols* (z nietrafnym objaśnieniem dyftongu *ai* za pomocą epentezy samogłoskowej). — Drw. *sąsparinis* 'narożny, węgielny' (SD <susparinis>), stlit. *sąsparnykas* 'kamień węgielny' (BRB, por. sufiks w *pagalbnykas*). — N.m. *Besąspāriai*.

sąsūka 1 p.a. 1. '(nagły) skręt, zakręt drogi, rzeki', 2. 'papieros skręcony w palcach, skręt', 3. 'płatanina', 4. 'zwyrodnienie stawów', 5. pl. 'wykręty': SD <sukimas, susukos> «wykręcanie, wykręty» ['s sofistyczne rozumowanie, mędrkowanie'] — dewerbalna formacja z suf. -ā- i st. wzdłużonym *sūk-* ⇐ *suk-*, por. vb. cps. *su-sūk-ti* 'skręcić, skręcać', war. *sąsuka* 'zakręt drogi, rzeki'. Znac. etym. nomen actionis 'kręcenie, skręcanie' ⇒ nomen concretum 'skręt, zakręt'. Zob. *sán-*, *sūkti*. Paralele: *sájūkis* ⇐ *sujūkti*; *sángūlis* ⇐ *sugūlti*.

satanas stlit. 'szatan, diabeł' (m.in. u Mażwida, Bretkuna i Willenta) — zapoż. z nwn. *Satan* m., śrwn. i śrdn. *Satān* (⇐ śrlac. *Satan*, *Satanās*), por. GL 115. Brak w LEW i ALEW. Osobno zob. *šatōnas* i *šėtōnas*.

sáugoti, *sáugau*, *sáugojau* 1. 'chronić przed niebezpieczeństwem, ochraniać, zabezpieczać, zachowywać', 2. 'strzec, dozorować, pilnować czego; warować (o psie)', 3. 'czekać na kogoś w ukryciu, czyhać, np. na złodzieja', 4. 'utrzymywać kierunek drogi; dochowywać, przestrzegać (tajemnicy)', *apsáugoti* DP 'uchować, zachować, wyzwolić'. War. *sáugoti*, -ju, -jau; *saugóti*. SD: <Diebesaugay> «Boże uchowaj» = *Die*, *besaugai* (por. *die*); *apsaugau* «obwarować co» (syn. *apginu*). Refl. *sáugotis* 'wysstrzegać się, chronić się przed kim/czym', *saugausi* SD¹ «ostrzegam się; wiaruję się; wysstrzegam się», *apsisáugoti* DP

‘być wolnym’, *nepasaugomas* SD «niepostrzegły, niepostrzeżony». W gramatyce Kleina ukazuje się pdg. atematyczny *sáugmi* obok tematycznego *sáugoju*. Czasownik ma wygląd formacji duratywnej z suf. *-ā-* i SO *saug-* od pb. **siaug-* < ie. **seug-* (transponat). Łotewski odpowiednik pokazuje oboczny suf. *-ē-*: *saūdžēt, sąudzēt, -u (-ēju), -ēju* ‘zauważać; szanować, zachowywać, przechowywać’. Brak refleksów na SZ *†sug-*, *†sūg-* (jeśli abstrahować od odległego pod względem znaczeniowym czas. *sūgti, -ia, -ē* ‘wyć’, zob. *svagēti*). Bez etymologii, zob. LEW 764, ALEW 891n., Karulis II, 159. — Drw. *pasauginēti: pasauginēju* SD¹ «podstrzegawam», *sáugstyti* ‘wystrzegać się czego, unikać czego’. Nomina: *saūgas* neol. ‘piłkarz grający w pomocy, pomocnik’, *saugyklā* ‘przechowalnia (bagażu); magazyn (książek); skarbiec w banku’, *saugūs* 1. ‘bezpieczny’, 2. ‘czujny – o psie’, *nesaugūs* ‘niebezpieczny’ (⇒ *saugā: saugōs jaūsmas* ‘poczucie bezpieczeństwa’, *saugūmas: dārbo saugūmas* ‘bezpieczeństwo pracy’. — Neoosn. *saugo-*: *sáugotojas* a. *saugótojas* ‘stróż, obrońca’. Neoosn. *saugoj-*: *pasáugojimas* DP ‘pilność’, *sáugojimas* a. *saugójimas* ‘zachowanie, dochowanie, utrzymanie czego’ (w DP o przykazaniu boskim).

sáuja 1 p.a. 1. ‘garść, tj. dłoń zwarta, złożona w sposób umożliwiający uchwycenie, objęcie, utrzymanie czegoś’, 2. ‘tyle, ile garścią objąć można’ (*Visa sáuja peša plaukus* ‘Całą garścią rwie wełnę (sierść)’), *sáuja miltu* ‘garść mąki’), 3. ‘pęk, wiązka; tyle zboża (lno), ile się chwyta garścią do zżęcia, dla podcięcia sierpem’, 4. ‘garstka, niewielka ilość’ (m.in. DP), 5. ‘miara długości’ (*Nusipirkau dalgį devynių sáujų* ‘Kupiłem sobie kosę długą na dziewięć garści’). Odpowiednik łot. *saūja* 1. ‘otwarta dłoń, dłoń wyciągnięta do pozdrowienia’, 2. ‘zwinęta dłoń, garść’, 3. ‘zawartość garści, tyle, ile się mieści w garści’, *sauja miltu, zirņu* ‘garść mąki, grochu’, *rīkšči sauja* ‘pęk różeg’. Obecność intonacji zachęca do powiązania tego wyrazu z pierwiastkiem sełowym. Po pierwsze por. rekonstrukcję **soũh₃-jēh₂-* – abstractum ‘napełnienie’ od pie. **seũh₃-* ‘napełniać się’ (LIV² 539, por. het. *suu-* ‘pełny’, *sunnai* ‘napełnia’)⁵⁷⁸. Zob. też *sūdrus*. Po drugie, gdybyznacz. ‘garść’ wywodziło się z ‘pięść, kułak (dłoń mocno zaciśnięta)’, to można by rozważyć związek *sáuja* z pwk. **seũh₁-* ‘pchać, trącać, popędzać’ (LIV² 538), por. het. *suęezzi* ‘pcha’, wed. *suvāti* ‘popędza, pogania’. Zob. też ALEW 892. Wcześniejsze hipotezy referuje LEW 765. Zob. też *žūksmas*. — Drw. *saujaitē* ‘garstka’, *saujyka* ts., *sáujinis* ‘mieszczący się w garści, np. kamień’. Vb. denom. *saujuoti* ‘brać, czerpać garściami’.

sauklēti, sauklēju, sauklējau gw. ‘owijać (onucami) golenie nóg’ — wariant do *auklēti* ⇐ *aūklē* (zob.). Powstał on na skutek metanalizy formy złożonej z prvb.: **ap-sauklēti*. Ta z kolei pojawiła się drogą synkopowania i w formacji zwrotnej **ap-si-auklēti* ‘owinać sobie (golenie nóg)’. Paralele s.v. *stvērti*.

sáulē 1 p.a., *saulē* 3 p.a. 1. ‘słońce’, 2. ‘światło, blask, ciepło wysyłane przez słońce’ (*Ant saulēs atsisēsk, sušils* ‘Usiądź w słońcu, zagrzejesz się’). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *saūle*, str. *saule* EV ‘Sunne [Sonne]’. Wyraz *sáulē* jest – podobnie jak *žēme* ‘ziemia’ – substantywizowanym przymiotnikiem o suf. *-ijā-*. Ze względu na akut odtwarza się osnowę z dyftongiem długim: pb. **sāul-*, **sāuliā*, por. LEW 765, Petit 2010, 109. Dalsza analiza jest sporna, ponieważ jedynymi językami – poza bałtyckimi – które dopuszczają rekonstrukcję osnowy z długością, są gocki (*sauil*) i grecki, por. kret. ἄβέλιος, dor. eol. ἀέλιος, ep.

⁵⁷⁸ W związku z obecnością form litewskich, które świadczą o dysymilatywnym zaniku pierwiastkowego *j* w pozycji przed segmentem *i* sylaby sufiksальной, np. *naūjas* ‘nowy’ < **niaūjas*, *kraūjas* ‘krew’ < **kriaūjas*, a także *šauju* ‘sunę’ < **šiaūju* (łot. *šāju*) < pie. **keuH-je-*, można dla *sáuja* wysunąć alternatywne tłumaczenie: formacja na st. e, **siaūja* < pie. **seũh₃-jēh₂-*, która przybrała postać *sáuja* na skutek dysymilacji. — Nieco inaczej Kabašinskaitė i Klingenschmitt (2006, 178, przyp. 29): wywód *sáuja* z pie. **seũh₁-jah₂*, z przywołaniem het. *šuu-* ‘pełny’ < **suh₁-u-* oraz goc. *swinþs*, stang. *swīð* ‘mocny’ < **suiþa-* < pie. **seũh₁-nto-* (to z zastrzeżeniem «galimai»).

ἡέλιος m., < pgr. *hāuel-iio-. To wywodzi się z pie. *seh₂-uel- (por. goc. *sauil*), mianowicie przy założeniu, 1° że osnowa taka została przekształcona z pie. formy nominatiwu sg. *seh₂-ul (obl. *sh₂-uen-) i 2° że zanik spółgłoski laryngalnej pociągnął za sobą wydłużenie zastępcze *ah₂ > *ā*. Problem litewskiego dyftongu akutowanego ma rzekomo rozwiązać rekonstrukcja *seh₂-ul (por. *seh₂u-l-i-i- u Petita, l.c.). Skoro zanik spółgłosek laryngalnych datuje się po wokalizacji sonantów sylabicznych, to trzeba powiedzieć, że z praformy *seh₂-ul(s) oczekiwano by się jakiegoś plit. †sāuil (lit. †sóvil), nie zaś *sāul. W tej sytuacji są dla *sāul*- dwie możliwości: albo trzymać się rekonstrukcji sugerowanej przez rozwój grecki, albo przyjąć, że rozwój bałtycki był od greckiego niezależny. W pierwszym wypadku przejście od †sāuil do *sāul*- dałoby się usprawiedliwić tylko synkopą *i* w segmencie należącym do pierwotnego sufiksu *-uil- < *-ul-. Jako paralełę można tu wykorzystać akutowane *āu* w wyrazie lit. *šidūras* (zob.). Por. rekonstrukcję *sāh₂ul-ijah₂- w NIL 606. Zob. też ALEW 892. — Gdy chodzi o refleks scs. *slūnice*, -a n., to formacja ta ma budowę *sulni-kā- (por. psł. *sirdice ‘serce’ < *širdi-kā- s.v. *širdis*). Osnową tego derywatu było *sulni- = *sul-ni-. Suf. -ni- wzoruje się może na wyrazie *ogni* ‘ogień’. Pwk. *sul- jest refleksem pie. *sh₂-ul-, słabego alternantu do *seh₂-ul-. Strukturalnie najbliższe stoi wed. *sūr*-(i)ya- m. ‘słońce’ < *sūl-, bo gdy się uwzględni, że długość *sūl- została spowodowana metatezą spółgłoski laryngalnej (*sh₂-ul- > *suh₂l-; por. wed. *svar*- z *suel- < *sh₂-uel-), to punkt wyjścia będzie tu identyczny z prasłowiańskim. Inaczej NIL 606: *suh₂l-n- (ze znakiem zapytania). Alternant *suu(en)-, pochodzący z pie. formy genetiwu sg. *suh₂ens < *sh₂-uen-s (por. aw. x^wāng z *huwanh), nie pozostawił śladów w językach bałto-słowiańskich. — Drw. *pasāulis* (zob.), *pasaūliui* adv. ‘w kierunku, jak się słońce posuwa po niebie’, *saulēka* ‘słońce; południe jako strona świata’, *saulēlē* m.in. bot. ‘sasanka, Pulsatilla’, *sāulyka* a. *saulūyka* ‘słoneczko’ i ‘miejsce słoneczne, na słońcu’, *saulingas* ‘obfitujący w słońce, słoneczny (dzień, jesień)’, *saulinē žolē* SD «słonecznik ziele», *adynykas saulinis nešiojamas* SD «kompas», *vėjas saulinis* SD¹ «wiatr wschodny albo od wschodu» (por. SD *vėjas rytinis* ts.), *sāuliškas* ‘słoneczny; jasny, wspaniały (we wspomnieniu)’, *saulūtē* bot. ‘stokrotka, Bellis’, *ūžsaulis* ‘miejsce zacienione’. W złożeniach ukazuje się przeważnie osnowa na -ē-, por. *saulēgrāža* ‘przesilenie dnia z nocą’ i ‘słonecznik, Helianthus’ (por. *grėžti*), *saulēkaita* ‘spiekota, skwar; miejsce nasłonecznione’ (por. *kaisti*), *saulēleidis* SD «zachód słońca, miejsce gdzie słońce zapada», *saulēlydis* ‘zachód słońca’ (por. *nusilėisti*), *saulėsėdis* ‘zachód słońca’ (por. *sėsti*), *saulėtekis* ‘wschód słońca’, też pl.t. *saulėtekiai*, m.in. DP (por. *užtekėti*). Poza tym ukazują się cztery inne osnowy, por. 1° -a-: *saulābrolis* lub *sāulabrolis* ‘księżyc’ (przen. ‘niepoważny, lekkomyślny człowiek’), *sāulažolē* bot. ‘słonecznik’, n.m. *Sāulažoliai*, 2° -ja-: *sauliābrolis* ‘księżyc’, *sāuliažolis* bot. ‘słonecznik’, 3° -o-: *saulólaidis* lub *saulólydis* ‘zachód słońca’, *saulopuolis* SD «podwieczor», *saulótekis* ‘wschód słońca’, też pl.t. *saulótekiai* m.in. DP (jeden raz ukazuje się gen.sg. na -os: SD *ažusileidimas saulos* «zachód słońca»), 4° -y-: *saulýleidis* ‘zachód słońca’. Brak jest samogłoski łącznikowej w war. *sāulleidis*, *sāultekis* i *sāulžolē*; przed samogłoską: *sāulašarē* bot. ‘rosiczka, Drosera’ (por. *āšara*).

saūpti, *saupiū*, *saupiaū* gw., zwykle z prvb. *ap*- ‘okryć, owinąć, otulić (dziecko, chorego)’ — quasiprymaryny czasownik na SO *saup*- od *sup*- (zob. *sūpti*). Paradygmat powstał wokół formy prs. *saupiū*, kiedyś należącej do iteratywu *saupyti. (podobnie *laupiū* od *laupyti*; *rausiū* od *rausyti* itp.). Obok tego frq. *saupstyti* ‘okrywać, otulać’. — Odpowiednik psł. *sup-, por. cs. *suti*, *sūpo* ‘sypać’, strus. *suti*, *sūpu*, stczes. *sūti*, *spu* ‘sypać’, stpol. *suć*, *suje*, *sul* ‘tworzyć, wznosić, formować coś przez narzucenie ziemi’. Nomen psł. *sutū ‘(na)sypany’ < pbsł. *saup-ta-, por. ukr. *sutyj* ‘bogaty, obfity’, czes. *sutý* ‘pełny, sowity; o ziarnie: zsypany’, pol. *suty* ‘obfity, hojny, obszerny’, przest. ‘obsypany, usypany’, adv. *suto* ‘w dużej ilości, obficie’ (por. Bsw 293, Boryś 588). — W gwarach ukazuje się war. *siaup*-, który na pierwszy rzut oka wygląda jak refleks SE pie. *seup- ‘rzucać, sypać’ (zob.

LIV² 540), ale równie dobrze może być wariantem z wtórną palatalizacją nagłosu, por. *apsiaupīu*, *-siaupiau*, *-siaūpti* 1. ‘owinać się chustą, otulić się’, 2. ‘otoczyć, oblec, oblegać (o wojsku); otaczać (murem, drzewami)’, refl. *apsisiaūpti* ‘okryć się, owinać się’, frq. *siaupstīti*. Paralele na palatalizację: *kiāunē*, *kriāušē*, *kriañtas*, rutenizm *kriaūčius*. — War. z dźwięcznym wygłosem pierwiastka: *siaubiūos*, *siaubiaūs* (zob. *siaūbtis*). Por. LEW 779.

saūsas, *-ā* 4 p.a. ‘suchy; bezdeszczowy; uschły (o drzewie); nieokraszony (o zupie, kaszy); pusty, próżny, daremny, bezowocny’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *sāuss* ‘suchy’, stpr. *sausai* a. *sausā* adv. ‘sucho’ (grafem <-ā> o wartości [-ai]): *sausai bhe senpackai polaikūts* ENCH ‘sucho i bezpiecznie utrzymać, trucken vind sicher behalten’, *kas assai... twaian amsin Israel sausā prastan prawedduns* ‘któryś ... twój lud Izrael suchą stopą przez to przeprowadził, der du hast... dein Volck Israel trucken hindurch gefuert’ (zob. niżej staropruskie toponimy). Razem z scs. *suchū* oraz zach.-germ. *sauza- (stang. *sēar*, śrdn. *sōr*, nwn. *sohr* ‘wysuszony’, norw. *søyr* ‘suchy, spróchniały’) kontynuują ie. *sauso- < pie. *h₂sous-o-, por. NIL 345, Heidermanns 1993, 471, Derksen 2015, 390. Wywód gr. αῦος a. αῦος ‘suchy’ z pwk. na SO pozostaje sporny, zob. NIL 346, przyp. 2. — SZ *sus-* < *h₂sus-: *sūsti* (zob.). — Drw. *pósausis* ‘suchawy’, *sausaiñis* ‘sucharek’ (por. *sukōrius*, a co do sufiksu *saldaiñis*), *sausatis*, *-iēs* f. ‘posucha’ (por. *bjauratis* ⇐ *bjaūras*), *sausiēnē* ‘potrawa z gotowanych i odparowanych kartofli zaprawionych omastą’ (⇒ zapoż. litewskie w błr. gw. *saūsénja* ‘potrawa z kartofli tłuczonych z surową cebulą i podlanych olejem’, PzB 4, 374), *saūsis* ‘miesiąc styczeń’ (dawniej też ‘grudzień’), *sausitelys* a. *sausytelis* ‘suchutki, suchuteńki’ (neosuf. *-itel/-ytel-*), *sausiukas* bot. ‘suchokwiat, Xeranthemum’ (⇒ błr. gw. *sošjuki* pl., PzB 4, 524), *saūskē* (zob.), *saūskis* (zob.), *sausos dienos* SD «suche dni, quat[t]uor tempora» [‘cztery kroć do roku, post trzydzienny w tydzień kościelny’, L.]. Cps. *saūsakimšas* (zob. *kiñšti*), *sausausytelis* (zob.), *saūsgēla* (zob. *gēlā*), *saūsgyslē* ‘ścięgno’ (por. *gysla*), *saūskarvē* ‘krowa nie dająca mleka’ (por. *kārvē*), *saūskulas* (zob. *kūlti*), *saūsledis* ‘cienki lód’ (dosł. ‘suchy lód’, por. *lēdas* i syn. *traškūtis*, dosł. ‘to, co trzeszczy’), *saūsligē* (zob. *ligā*), *saūsmēdis* ‘suche drzewo’ (por. *mēdis*), *saūsmetis* ‘susza, posucha’ (por. *mētas*), *saūsupē* ‘wysychająca rzeczka, ponikwoda; suche koryto rzeki’ (por. *ūpē* i *vādē*). — Vb. denom. 1. *sausēti*, *-ja*, *-jo* ‘schnąć, wysychać’ (łot. *sāusēt*, *-ēju*), 2. *saūsti*, *saūsta*, *saūso* ‘schnąć, wysychać’ (łot. *sāust*, *sāustu*, *sāusu*). Neopwk. *saus-* ⇐ *saūs(ti)*: *sausrā* (zob.), *sausta Dvasios* DP 607₂₄ ‘suchość ducha’ (hapaks; czy to błąd zam. *sausrā*?), *sausumā* 1. ‘posucha’ (*Dabaŕgi patī sausumā* ‘Przecież teraz największa posucha’), 2. ‘miejsce suche, łąd’. Zob. też *suōsti*. — Dwuznaczne jest vb. *saūsinti* ‘osuszać, wysuszać’. Po pierwsze może to być vb. denominativum od *saūsas* (por. *āukštinti* ⇐ *āukštas*; *atnaūjinti* ⇐ *naūjas*). Po drugie może to być vb. causativum o znac. ‘sprawiać, żeby schło, wysychało’; w takim razie trzeba by założyć, że *saūsinti* rozpowszechniło się kosztem *saūsyti* (gw.), formacji na SO pochodzącej od *sus-* (*sūsti* ‘schnąć’), a będącej genetycznym odpowiednikiem scs. *sušiti*, *sušq* ‘suszyć’, ros. *sušítb*, czes. *sušit* ts., < pie. *h₂sous-éje-, por. wed. *śoṣáyati* ‘suszy’ (LIV² 285). — N.m. *Saūsalaukē*, *Saūsaraistis*, *Sausāraistis*, *Sausdravāi* (por. *drevē*), *Sausgiriāi*, *Saūslaukis*, *Saūšilis* (*Saus-šilis, por. *šilas*). N.rz. *Saūsupis*. Por. stpr. n.m. *Sawseyne*, *Sausekert*, *Sausilas* < *Saus-silas (AON 153).

sausausytelis, *-io* 1 p.a. wsch.-lit. ‘suchuteńki, suchutki’ — przez degeminację z *saus.sausytelis; złożenie tautologiczne członów przymiotnikowych *saūsas* ‘suchy’ i *sausytelis* ‘całkiem suchy – o sianie, gruncie’ (neosuf. *-ytelis*). Paralela: *pilpilnýtēlis* ‘pełniuteńki, pełnusięńki’ < *piln-pilnytēlis (do *pilnas*). ŽD 23 nazywał te formacje reduplikacyjnymi. Podobnie GJL II, § 3, z uwagą: «swoistego rodzaju deminutiva».

saūskē 2 p.a. gw. 1. ‘bezdzienna kobieta’, 2. ‘jałowa krowa, owca’, 3. ‘kobieta krótko piersią karmiąca’ – denominalny rzeczownik na *-kē*, utworzony od przymiotnika *saūsas*

‘suchy’ (zob.). Paralele: *tálžkē* ⇐ *talžūs* (s.v. *tálžyti*), *dvėskà* ⇐ *dvėsà* (s.v. *dvėsti*). Cps. *saūskekšis* wulg. ‘osoba bezdzietna’ < *saus-k-kekšē (por. *kėkšė*).

saūskis, -io 2 p.a. 1. ‘chudzielec, chuderlak’, 2. ‘suchy wiatr’, 3. ‘sucharek’ – denominalny rzeczownik na -kis, utworzony od przymiotnika *saūsas* ‘suchy’ (zob.). Por. *drūčkis* ⇐ *drūtas*. — Neosn. *saus-*: *saūskarda* c. ‘ktoś bardzo chudy; ktoś bezdzietny’, *saūskardas* ‘całkiem suche drzewo’, *sauskaŗdis* ‘ktoś bardzo chudy; ktoś bezdzietny’ – formacje ekspresywne z rzadkim neosuf. -ard-, por. *kabārda* ‘niezdara’ ⇐ *kabėti*; obok tego -erd-, por. *skabērda* ‘drzazga’ ⇐ *skabėti* (GJL II, §§ 450n.).

sausrà 4 p.a. 1. ‘długotrwały brak deszczu, susza, posucha’ (*Žiemą šalčia, vasarą saūsros žmogų vargina* ‘Zimą mrozy, latem susze dokuczają człowiekowi’), 2. ‘wyjątkowo suchy rok’ — dewerbalne abstractum na -rā- od neopwk. *saus-* jak w *saūsti*, -sta, -o ‘schnąć, wysychać’ (por. *šutrà*, *dušrà*). War. z insercją t: *saustrà* (por. *auštrà*, *gaštras*). — Do neopwk. *saus-* należą również syn. *sausà* i *sausmė*. — Neosn. *sausr-*: *sáusras* ‘uschłe drzewo, *sausrỹs* ts., też ‘chuda istota’, *saūsrava* ‘susza’ (*Baisi saūsrava, i niekas neauga*).

sávada 1 p.a. c. gw. 1. ‘oszczerca, intrygant’, 2. ‘stręczyciel’ — nomen agentis pochodzące z konkretyzacji nomen actionis o suf. -ā- i SO *vad-*, utworzonego od vb. cps. *su-ved-*, *suvėsti* ‘sprowadzić w jedno miejsce’. Znacz. etym. ‘skojarzenie, złączenie’. — Vb. denom. *sávadauti* a. *sávadāuti* ‘stręczyć, nakłaniać do nierządu’, ⇒ *sávadautojas* a. *sávadāutojas* ‘stręczyciel, sutener’.

saváime adv. ‘samo przez się; samorzutnie, samodzielnie, dobrowolnie’, np. *Pelūnas auga saváime: nei sodinam, nei niek* ‘Piolun sam rośnie, my go ani nie sadzimy, ani nic’. *Aš visa ką saváime išmokau, niekas manęs nemokė* ‘Ja się sam wszystkiego nauczyłem, nikt mnie nie uczył’. Słowotwórczo nieprzejrzysty drw. od adi. *sāvas* ‘swoj’ (zob.). Brak w ŽD. Por. *savaĩp* adv. ‘swoiście’. War. *saváimais*, *saváimi*, *saváimiais*, *savaimù*. — Drw. *saváimis* ‘samorzutny, spontaniczny’, *savaimingas* ‘samoistny; swoisty, jedyny w swoim rodzaju; samodzielny, niezależny’, *savaiminis* ‘samoistny, samorzutny’ (*savaiminė valstybė* ‘niepodległe państwo’).

saváitė 1 p.a., *savaĩtė* 2 p.a. ‘tydzień’ — prawdopodobnie zapożyczenie ze stpr. *sawayte* EV ‘Woche’, które w dialekcie zachodnio-auksztajckim wyparło sławizm *nedėlia* (por. LEW 767). Forma staropruska kontynuuje ze zmianą *b > v* starsze *[sabaitē], to z *[sabatē], co było zapożyczeniem polskiego *sobota* ‘Sonnabend’. Dyftong *ai* jest objawem antycypowania miękkości w spółgłosce *t*. Trautmann 1910, 420 ujmował rzecz zbyt ogólnikowo: «umgebildet aus p. *sobota* ‘Samstag’». — Drw. *pasavaičiũ* adv. ‘co drugi tydzień’, *saváitinis* ‘tygodniowy’, cps. *saváitgalis* ‘koniec tygodnia, weekend’ (por. *gālas*), *saváitraštis* ‘tygodnik’ (por. *rāštas*). — Drw. wsteczny *vaitė* ‘tydzień’ (*Vos prašoka kelios vaitės, ir jau visa užmiršta* ‘Ledwo przeleci parę tygodni i już wszystko zapomniane’). Świadczy on o tym, że segment *sa-* został utożsamiony z rodzimym prefiksem *są-* (zob. hasło *sán-*). Paralela: *sántaika* ⇒ *taikà*.

saváitis, -čio 1 p.a. gw. ‘krewny’ (*Anys turi daug saváičių* ‘Tamci mają dużo krewnych’) — drw. na -aitis od posesywnego zaimka a. przymiotnika *savo*, *sāvas* ‘swoj’. Por. *Man tį sáva* ‘Mnie tam swojo / Mam tam krewnych’ (Otrębski 1934, 180). Znacz. etym. ‘ktoś ze swoich’ (por. pol. *swojak* ‘człowiek pochodzący z tej samej miejscowości, swój człowiek’ ⇐ *swój*). Paralele słowotwórcze: *gimináitis* ‘krewny’ ⇐ *giminė*; *sūnáitis* ‘wnuk’ ⇐ *sūnūs* (zob. GJL II, § 437, LEW 767). — Drw. *saváitinis* ‘krewny (bliższy, dalszy), swojak’: *Anas gi mum saváitinis* ‘Onże jest naszym krewnym’).

sávarta 1 p.a. 1. ‘rzeczy zrzucone, zwalone na kupę; stos, kupa’, 2. ‘nieporządek, bałagan’ — derywat z prefiksem *są-* (zob. *sán-*) i SO *vart-* ⇐ *vert-* od vb. cps. *suveŗsti*

‘(bezdłanie) zwalić na kupę’, zob. *veřsti*. Z innym tematem: *sąvartas* ‘grzęda, zagon’ (*Tėvas padalijo arimą į penkis sąvartus* ‘Ojciec podzielił rolę na pięć grząd’) $\Leftarrow$ *suveřsti* ‘zaorać’, SD <suwartas> «nagroda; oddanie czegokolwiek; wracanie, wrocenie czego» $\Leftarrow$ *suverčiu* SD «nagradzam co komu; przywracam». — Pl. *sąvartaĩ* ‘odmiany księżycy’ $\Leftarrow$ *susiveřčia* ‘obraca się’; war. *sąvarta* ‘faza księżycy’.

sāvas, gen.sg. *sāvo* — przymiotnik dzierżawczy ‘swój’ (łot. *savs*), sb. ‘krewny’. Por. *mānas, tāvas*. To samo *sav-* w zaimku dzierżawczym *sāvo* ‘swój’ (war. *sāvo*) i w zaimku zwrotnym, por. sg. gen. *savēš* ‘siebie’, dat. *sāu* ‘sobie’ (stlit. *sāvi*), acc. *savē* ‘się’, instr. *savimī* ‘sobą’ (> *saimī* LZŽ), loc. *savyjē* ‘w sobie’. Praforma **seu-* < pie. **seu-o-*, drw. od formy gen.sg. pie. **seuē* $\Leftarrow$ **se* ‘sam dla siebie, się’. Zmiana **seu-* na **sou-*, pb. **sau-* ma paralelę z jednej strony w łac. *suus* ‘swój’ < *souos* (inskr.) < **seu-o-s* (por. gr. *ἑός*), z drugiej strony w refleksie lit. *tāvas* ‘twój’ < **teu-o-*. — Adv. *savaiņ* ‘swoiście, na swój sposób; dziwnie’. — W złożeniach w roli I członu ukazuje się częścią *sava-* (zob. *savadarbis, savanōris, savamōkslis*) lub *savi-* (zob. *savivalē, savišalpa, savižudis*), a częścią *sau-* (zob. *sāugira, saunorā, sāuskira*). — Drw. 1. *nesāvas* ‘nieswój’, *nesavōji* f. ‘nagła śmierć’ (w złożeniu *Kad tai nesavojā!*), *nesavāja* adv. ‘nieludzkim głosem (ryczy, wrzeszczy); przedwcześnie (umarł)’ — skostniała forma instr.sg. do *nesavōji*; *nūsavas* ‘własny’, *pasaviaĩ* adv. ‘każdy sobie, z osobna, oddzielnie od innych’, *savāsis* ‘ukochany; mąż’, *savēkas* ‘krewny’ (dosł. ‘swojak’; co do sufiksu zob. GJL II, § 459), *savōji* f. ‘ukochana; żona’, *savieji* m.pl. ‘krewni, swoi’ (*Mes su juom savieji* ‘My z nim jesteśmy krewnymi’). Por. łot. *savāds* ‘swoisty, osobliwy’, z suf. **-ād-* jak w lit. *vienōdas*. — 2. *sāviškas, -a* ‘swój, swojski, własny; swoisty, osobliwy, oryginalny’. — 3. *saviškis* m. ‘swój człowiek’, *saviškiai* m.pl. ‘swoi, krewni’. — 4. *savāitis* ‘krewny’ (zob.). — 5. *savýbē* ‘właściwość, cecha; pokrewieństwo’ ($\Rightarrow$ *savybingas* ‘swoisty, specyficzny’, *savýbinis* ‘(zaimek) dzierżawczy’). — 6. *savýbē* coll. ‘krewni, ogół krewnych’ (*Vienas iš mūsų savýbės mokosi Vilniuj* ‘Jeden z naszych krewnych uczy się w Wilnie’). — 7. *savýbē* ‘krewny’ (*Tavo tėvas man savýbē* ‘Twój ojciec jest moim krewnym’). — 8. *sāvitas* (zob.). — 9. *savūmas* ‘właściwość, to, co jest charakterystyczne dla danej osoby lub rzeczy’ (*Klysti yra žmogaus savūmas* ‘Błądzić jest rzeczą ludzką’), ‘charakter swojski’ (*Žodžio savumą ar svetimumą rodo garsai* ‘Rodzimość lub obcość wyrazu zdradza jego skład dźwiękowy’). — 10. *atsavōn* (zob.). — Vb. denom. 1. *sāvinti* ‘czynić swoim, przywłaszczać sobie’, DP ‘przeczytać sobie’, *nusāvinti* ‘wywłaszczyć’, *pasāvinti* ‘przywłaszczać; przejmować od innych, zapożyczać; przysposobić, uznać cudzego syna za swego; zaręczyć, przyrzec małżeństwo’, refl. *sāvintis* ‘pryswajając sobie, uznać za swoje; rozpoznać, np. po głosie’ ($\Rightarrow$ *saviniņkas* ‘właściciel’), *apsisāvinti* ‘oswoić się z czym’, 2. *savótis*: *apsisavóti* gw. ‘oswajając się (o zwierzęciu), uważać za swoje, (o młodzieńcu) wybierać sobie dziewczynę na żonę’, 3. *savúotis* gw. ‘spokrewniać się’ ($\Rightarrow$ *savúotē* coll. ‘krewni, ród’, $\Rightarrow$ *savúotinis* ‘krewniak’, drw. singulatywny). Osobno zob. *pasāvintinē*.

sāvēla 1 p.a. 1. ‘kłąb zbitej wełny lub pakuł’, 2. gw. ‘kołtun na głowie’, 3. gw. ‘odcisk na nodze, nagniotek’. Z innym sufiksem: *sāvēlē* a. *sāvēlē* ‘płat brudu, który po odmoczeniu odstaje od skóry; odcisk, nagniotek’. Analiza: *sā-vēl-a*, n.act. na *-ā-* od vb. cps. *su-si-vēl-ti*, *-vēlē* ‘rozczochrać się, splątać się; zgnieść się, spiliśnić się’. Paralele dla st. wzdłużonego: *sārēmiai, sāmprovos*. Zob. *sān-*, *vēlti* II.

sāvitas I, -ā 3 p.a. 1. ‘swoisty, osobliwy, oryginalny’, 2. gw. ‘samodzielny’ — przymiotnik na *-it-* utworzony od osnowy zaimkowej *sav-*, por. *savē* acc.sg. ‘siebie’, *sāvas* ‘swój’. Rzadkie paralele: *mažītīs, dabītā* (por. GJL II, § 429). — Drw. *savitaĩ* adv. ‘na swój sposób’, *atsavitai* b.z.a. adv. ‘oddzielnie, osobno’ (syn. *atsavōn*).

sāvitas II, -ā 3 p.a. gw. 1. ‘dwa razy większy, dwa razy tyle wynoszący, podwójny’, 2.

‘o oknie: dubeltowe’ (*Istatyk langus savitus*, t.y. *dvejus* JU ‘Wstaw dubeltowe okna’), 3. ‘wystarczający, dostateczny’ — zapoż. ze stbłr. *sovityj* ‘podwójny; bogaty, szczodry’, por. błr. *savítý* ‘podwójny; dwa razy droższy’ ⇐ pol. przest. *sowity* ‘podwójny, dwa razy większy’ (ĖSBM 11, 285). War. *zāvitas* (por. *sagōnas* > *zagōnas*). NB. LKŽ XII, 261 nie dostrzegł tego sławizmu, w następstwie tego złączył go w jednym lemmacie z *sāvitas* I ‘swoisty’. — Drw. *savitaĩ* adv. ‘dwa razy tyle, dwa razy więcej, w dwójnasób, podwójnie’ (war. *zavitaĩ*), por. *Savitaĩ didesnis i drūktesnis* ‘Dwa razy większy i silniejszy’. *Ans savitaĩ daugiau už mune suvalgo* ‘On dużo więcej ode mnie zjadł’. *Pažyčiuok javų, aš rudenį savitaĩ atduosiu* ‘Pożycz [mi] zboża, jesienią zwrócę ci w dwójnasób’; *zavitinis lāngas* ‘dubeltowe okno, okno z podwójną szybą’.

savivalė 1 p.a. ‘samowola, nieliczenie się z nikim i niczym’, przest. *savāvalia* (m.in. DP), *savavalià* 2 p.a. ‘samowola, swawola’ — prawdopodobnie kalka słowotwórcza z błr. *svavólle* n. lub pol. *swawola* f., z zastąpieniem członu *sva-* litewskim *sava-*, obecnie lit. liter. *savi-* (por. *savìgarba*, *savijauta*, *savivalda*). Człon II *valià* ‘wola’ (zob.). Osobno zob. *svavālė*. — Drw. *savavālis* ‘samowolny’, DP ‘swawolny, wszeteczny’. Obok tego jest przest. *savavalnas*, z II członem *-valnas* naśladowującym *svavāl̃nas* ⇐ pol. *swawolny*. — Vb. denom. *savavaliāuti* a. *savivaliāuti* ‘postępować samowolnie, swawolić, o dzieciach: dokazywać’. War. *savalioti*, *savālyti*, *savaliūoti*. — Jak decompositum wygląda czas. *vōliuotis* a. *vóliuotis* 1. ‘swawolić, dokazywać, szaleć (np. o dzieciach)’, 2. ‘o bólu: dokuczać’. Apofonia *val-* ⇒ SW **vāl-*/*vol-* jak w *privalėti* ⇒ *prievolė*.

savizdrolas 1 p.a. gw. ‘człowiek lekkomyślny, narwany, niepoważny’ — zapoż. z pol. *sowizdrzał* przy białoruskim pośrednictwie, por. błr. gw. *savizdrāl* ‘samochwał, pyszałek’ (PzB 4, 341). War. *savizdralas*, ze zmianą nagłosu: *zavizdrolas*, ze zmianą *l* > *v*: *savizdrovas*.

sāvoka 1 p.a. ‘pojęcie, Begriff’ (neol.) — drw. postwerbalny od vb. cps. *su-vók-ti* ‘pojąć, zrozumieć’, refl. *su-si-vókti* ‘pojąć, połapać się, zorientować się’, por. LEW 1272. Paralela: *núovoka* ⇐ *nuvókti*. Zob. *sán-*, *vókti*. — Drw. *sāvokinis* ‘pojęciowy, dotyczący pojęć’, *sāvokùs* ‘pojętny; rozumiały; chłonny’. Vb. denom. *sāvokoti*, *-ju*, *-jau* ‘definiować, określać pod względem pojęciowym’.

savótiškas, *-a* 1 p.a. 1. ‘osobliwy, swoisty, oryginalny’, 2. ‘dziwny, dziwaczny’ — przymiotnik na *-išk-* od neoosn. *savot-*, wyabstrahowanej drogą metanalizy z ptc. *necessitatis savótinās* ‘taki, którego trzeba sobie oswoić’ (etymologicznie: *savó-tinas*). Por. *apsisavóti* s.v. *sāvas*.

sāžinė 1 p.a. 1. ‘sumienie’ (*švarì sājzinė* ‘czyste sumienie’) — złożenie członów *są-* i *žinià*, *žinė* (zob.), będące kalką łac. *cōnscientia* (⇐ gr. συνείδησις ‘świadomość, sumienie’), 2. ‘zmowa’: *vagių sājzinė* ‘zmowa między złodziejami’. Por. LEW 768. NB. W DK ukazują się syn. *priežinė* 125₁₂ ‘sumnienie’ i *priejauta* 100₈ ts.

sēbinti, *sēbinu*, *sēbinau* gw. ‘oszczędnie używać, oszczędzać; skąpić’, np. *Iš rudenio Jonas sēbindavo šiaudus* ‘Od jesieni Jan oszczędzał słomę’. *Mes šerdami paršą sēbinam* ‘My oszczędnie tuczemy prosię’. *Sēbina, sēbina lašinius ir barščių nebeužtrina* ‘Oszczędza słoninę i barszczu już nie zaprawia’. Czasownik ten stoi w zupełnej izolacji, ponieważ brak jest lit. osnów **seb-* lub **sab-* o odpowiednim znaczeniu. Z powodów tak formalnych, jak i znaczeniowych bardzo prawdopodobne wydaje się zapożyczenie z ros. gw. *sóbit̃* m.in. ‘zbierać sobie, gromadzić na zapas, gromadzić dla dzieci’ (SRNG). Jest to vb. denom. od *sob̃*, *-i* f. ‘to, co się ma, posiada, własność’. Por. pol. przest. *sobić się* ‘zaopatrywać się w co, przyswajać sobie co’. Początkową transpozycją litewską mogło być **sābyti*. To zmieniło się

najpierw w *sābinti⁵⁷⁹ — na skutek odnowienia sufiksu (-y- ⇒ -in-), a potem w *sēbinti*, mianowicie na tle nierzadkiego wahania wokalizmów *a* i *e* w pozycji po spółgłosce (por. *krāsē* > *krēsē*; *sāgē* > *sēgē*). — Rusycyzmem jest też łot. gw. *sobiņas* f.pl. ‘coś, co ma się na własność’ ⇔ ros. gw. *sóbina* ‘mienie, własność, dobytek’ (por. ME III, 593). Por. jeszcze war. z łotewską samogłoską *a*: *sabiņas* f.pl. ‘dochód z własnej pracy, der Ertrag der eigener Arbeit’, *sabiņu lini* ‘len wysiany i zebrany na własnym polu’, *sabiņas ēdējs* ‘ten, kto sam zapewnia sobie wyżywienie’. — Dotąd przewijała się w literaturze hipoteza o *sēbinti* jako denominativum od zanikłej osnowy zaimkowej *seb- ‘swoj’ (por. stpr. *sebbei* dat.sg. ‘sobie’; słow. *sebě* ob. *sobě* ‘sobie’), < pie. *seb^h-/*sob^h-. Znacz. etym. ‘robić coś dla siebie, w swoim interesie’. Zob. Būga, RR II, 305n., 582, za nim BSW 251, ŽD 545 i LEW 768.

sēbiržē 1 p.a. žm. ‘zagon zasiewany za jednym zachodem siewcy’ — ze zmiany *sēja-biržē, cps. o I członie *sējā* ‘siew, siejba’ i II członie *biržē* ‘wiecha oznaczająca granicę zasiewu’. Zanik nieakcentowanej sylaby -ja- jak w *vēpūtē* < *vēja-pūtē*. Inne paralele w GJL I, § 561.

sēbras, -ē 2 p.a. 1. ‘ten, kto z innym trzyma wspólne pszczoły’ (*Mes sēbrai – bites pusiau laikom*), por. *bičiūlis*, 2. ‘dobry kolega’ (syn. *draūgas*), stlit. SD «towarzysz» (syn. *drauginykas*), 3. ‘uczestnik transakcji handlowej’ (*Jei perka kas ar maino, tai sako – sēbrai busim* ‘Jeśli kto kupuje lub zamienia, to się mówi – bądźmy siabrami’), 4. ‘wspólnik złodzieja’ — zapoż. ze stbłr. *sjabrъ* ‘krewny, brat; towarzysz’, por. błr. *sjabar*, -bra. War. akc. *sēbras* 1 p.a., *sēbras* 2 p.a. Inne: *cēbras* (LD § 242). Pl. *sebry* stbłr. ‘ludzie w Wielkim Księstwie Litewskim, którzy wspólnie korzystali z ziemi’, por. błr. *sjabrý*, -óŭ. Zob. SLA 195, ZS 53, LEW 768n., ALEW 895. Por. strus. *sębrū* ‘sąsiad, członek wspólnoty’, ros. *sjabēr*, -brā ‘sąsiad, towarzysz, wspólnik, uczestnik’ (REW III, 61n., Vaillant IV, 638). — Drw. *sēbrā* ‘grupa przestępców; szajka złodziei’, *sēbras* 1. ‘osoby zebrane w pewnym miejscu’ (*Nu, jau sēbras susirinko* ‘No, już się zeszli’), 2. ‘tajemnica, sekret’ (*Kokį te sēbrą turi su juo?* ‘Jaki tam sekret masz z nim?’), *sēbravimas* SD¹ «obec, obcowanie» (syn. *apsiejimas*), «pospolitowanie; spółkowanie», *sēbrinas* ‘wspólny, własny w połowie’, ⇒ *sēbrinaĩ* adv. ‘wspólnie hodować’ (*Laiko bites sēbrinaĩ*); *sēbrystē* ‘bycie towarzyszem, współnikiem’, SD «towarzystwo» (war. *draugystē*), też ‘złe towarzystwo, zwł. o kłusownikach, pijakach’, *sēbriškas* ‘koleżeński’, SD «towarzyski» (syn. *drauginas*). — Wykolejony jest war. *sebarstvā* (zam. *sebrastvā*), por. *Paēmiai bites an sebařstvos* ‘Wziąłem pszczoły na wspólną hodowlę’. — Vb. denom. *sēbrauti* ‘mieć coś do spółki z kimś; zadawać się z kimś’, *sēbrauju* SD «spółkuję z kim; towarzyszę s kim» (syn. *draugį turiu su kuo*), SD¹ «obcuię» (syn. *apsieimi, su kitu gyvenu*), «pospolituię» [‘obcować z kim, utrzymywać stosunki, przestawać’], *susēbrinu* SD¹ «stowarzyszam» (⇒ *susēbrinimas* «stowarzyszenie»).

sēd-, derywaty nominalne od czas. *sēdu*, *sēsti* ‘siaść, usiąść’: *apsēdai* (zob.), *apisēdos* f.pl. ‘rama, ramy’, *apsēstas* SD «opętał go czart» (por. *pristótas*), *ātsēda* a. *ātsēdis* ‘miejsce zalewowe w zakolu rzeki’ (*Upēs ātsēdžiūose neršt žuvys* ‘Ryby trą się w zakolach rzeki’), *nenūosēda* c. ‘kto nie może usiedzieć na jednym miejscu’, *nepasēda* c. ts., *nūosēdos* f.pl. ‘osad na dnie naczynia’ (war. *nūosēdai*, žm. *nūsēdai*), *pasēdā* ‘goście siedzący przy stole, biesiada; czyhanie na zwierza’ (por. ŽD 449), *pasēdas* a. *pasēdai* pl. ‘worek nabity słomą a. sianem, służący do siedzenia na wozie’ (syn. *pasēstai*, por. Būga, RR II, 557), *persēda* (zob.), *pērsēdis* ‘przesiadka’ (*Važiuoja be pērsēdžio* ‘Jedzie bez przesiadki’), war. *pērsēdimas*, *pōsēdis* ‘posiedzenie’, *sāsēdos* (zob.), *sēdā*: *Parėjo namo saulės sēdōj* ‘Wrócił do domu o zachodzie słońca’ (syn. *saulės sēdimas*), *sēdāklē* ‘przegroda w poprzek rzeki, jaz’ (syn.

⁵⁷⁹ Būga, RR II, 305 notował wymowę *sābinu* (wsch.-lit. z Liñkmenys), ale uważał ją za zmienioną z *sēbinu*, ponieważ był przekonany, że lit. czasownik jest spokrewniony z zaimkiem stpr. *sebbei* dat.sg. ‘sobie’.

perséda), też ‘siedzenie na wozie; część kołowrotka’ (rzadki sufiks n.instr. *-aklë*), *sédala* LzŽ ‘grzęda dla kur’, też żartobl. ‘więzienie’, *sèdeika* a. *sédéika* ‘dziecko, które długo siedzi, nie zaczyna chodzić; domator’, *sédēklë* ‘siedzenie przy warsztacie tkackim’, *sēdelēs* f.pl. SD «kurnik, szopa abo sadz szeroki na kury» (syn. *vištynyčia*, *vištų grėda*), *sēdēlis* ‘mendel złożony z dziesięciu snopów’, *sēdēnē* ‘miejsce do siedzenia na wozie lub saniach; krzesło; tyłek; siedziba, np. biskupia’ (por. *gulēnē*, *perēnē*), *sēdyklà* ‘areszt’ (neosufiks wyabstrahowany w typie *skaityklà*), *sēdymas* ‘wąskie pole oddalone od obejścia’, *sēdomis* adv. ‘na siedząco, np. spać’, *sēdžia* a. *sēdžia* ‘siedzenie, pośladek; jaz na rzece’, *sēdžia tiñklo* ‘matnia niewodu’ (SD «matnia»). — Cps. *dvisėda* a. *dvisėdà*, *dvisėda* adv. ‘we dwóch, we dwoje, np. jechać na koniu’ (por. *dvi°*), ⇒ *dvisėdais* a. *dvisėdomis*, *dvisėdoms* ts.; *dvisėdžiai* m.pl. ‘dwaj gospodarze sąsiadujący ze sobą, zwykle w lesie’, *mėdsėdžiai* m.pl. ‘oderwane od wsi osiedle pod lasem’ (por. *mėdžias*), *namisėda* c. ‘ten, kto dużo przebywa w domu, domator’ (por. *namaĩ*), *naujasėdys* ‘nowy osadnik/mieszkaniec’ (por. *naũjas*), *saulėsėdis* ‘zachód słońca’ (por. *saulė*), *senasėdis* ‘zasiedziały/stary mieszkaniec’ (por. *sėnas*), *šalisėdom* (zob. *šalis*), *trisėda* (*jóti*) adv. ‘we trójkę – o jechaniu na jednym koniu’ (por. *tri°*; drw. *trisėdais* ts.), *vienasėdis* ‘zaścianek, kolonia’ (por. *vienas*). — N.m. *Mėdsėdžiai*, *Naujāsėdis*, *Naujāsėdžiai*, *Traksėdis*, *Traksėdžiai*, *Vienasėdžiai*.

sėdėti, prs. *sėdžiu* (3 os. *sėdi*, war. *sėdžia*), prt. *sėdėjau* 1. ‘siedzieć (na krześle, za stołem, okrakiem)’, 2. ‘siedzieć w domu, być bezczynnym, nie pracować’, 3. ‘stale gdzieś mieszkać’, 4. ‘o samicy ptaka: ogrzewając sobą jaja wysiadywać pisklęta’ (*Višta sėdi viščiukus mažus* ‘Kwoka wysiadyuje pisklęta’. *Žąses pačios sėdi kiaušinius* ‘Gęsi same wysiadują jaja’), 5. ‘być aresztowanym, być pozbawionym wolności’. SD: *sėdžiu ažu stalo* «siedzę u stołu», *sėdžiu pas ką* «siedzę podle kogo», *pirm ko sėdžiu* «posiadam kogo». Jest to durativum stanu z suf. *-ė/-i-* do *sėd-*, por. *sėsti* ‘usiąść’. Paralele: *mėrdėti* ⇐ *miřti*; *sėrgėti* ⇐ *siřgti*. Odpowiednik łot. *sėdu*, *sėdēju*, *sėdēt* ‘siedzieć’ ⇐ *sėžu*, *sėdu*, *sėst* ‘siaść’. Odpowiednik scs. *sěždō*, *sėdėti* ‘siedzieć’ ⇐ *sėdō*, *sėsti* ‘siaść’, ros. *sižú*, *sidětъ* ⇐ *sjádu*, *séstъ*. Por. LIV² 513n., Derksen 2015, 391 (pie. **sed-eh₁-*; pierwiastkową długość tłumaczy tzw. prawem Wintera). — Drw. nominalne: *apsėdimas* stlit. ‘opętanie’ (*reikia sergėtis apsėdimo nuog velino* SP II, 51₁₂ ‘trzeba strzec się opętania od czarta’), *sėdimà* a. *sėdimóji* ‘siedzenie, tyłek’ (eufemizm zam. *šiknà* ‘dupa’; z substantywizacji ptc. prs. pass., por. *srebiamóji*, *šikamóji*, *verdamóji*), *sėdmenys* m.pl. ‘siedzenie tyłek, pośladki’ (war. *sėdmens*). — Neopwk. *sėdė-*: *sėdėsenà* ‘sposób siedzenia; długie siedzenie’ (por. *stovėsenà*), *sėdėtuvai* pot. ‘tyłek’, *sėdėtuvės* f.pl. ‘długie siedzenie; siedzenie razem; rekolekcje; areszt’, bibl. ‘siedziba, domostwo’. — Neoosn. *sėdėj-*: *sėdėjimas* ‘siedzenie’, *pasėdėjimas* SD¹ «posiedzenie» (kalka z pol. *po-siedz-enie*), *prisėdėjas*, *-a* ‘ten, kto się do kogoś przysiadà’.

sedlius, *-iaus* przest. ‘stołek, krzesło’ (Dowkont), war. *sedlis*, *-io* — zapoż. z pol. *zedel*, *-dla*, wariant do *zydel*, *-dla* (⇐ śrwn. *sidel(e)* ‘sprzęt do siedzenia’ z śrlac. *sedīle*). Por. LEW 769, Boryś 748.

sedulà 3 p.a. (war. *sedulė*, *sėdulė*, *sadulà*) bot. ‘krzew dereń świdwa, *Cornus sanguinea*’, obok łot. *sėduols*, *sėduole* ‘krzew trzmielina pospolita, *Euonymus europaeus*’ — zdaniem Būgi (RR II, 306, LEW 770) ma formację taką jak psł. **sed-ūlo* (ros. *sedló*, pol. *siodło*), nazwa narzędzia od pie. **sed-* ‘siaść, siedzieć’. Użycie słowiańskie zdaje się wskazywać na stosowanie odpowiedniego drewna do wyrobu siodeł.

sėdūnas 2 p.a., *sedūnas* 2 p.a. gw. 1. ‘ten, kto dużo siedzi, nie rusza się’, 2. ‘dziecko, które długo siedzi, tj. nie zaczyna wstawać, chodzić’ (GJL II, § 340), 3. ‘dziecko dotknięte krzywicą’ — zapoż. z błr. gw. *sjadún*, *-unà* ‘dziecko, które długo nie staje na nogi’ (PZB 5, 67). Zastępstwo *ė* za błr. *ja* też w *sėbras* ⇐ *sjabrъ*, *sjabar*; *desėtkas* ⇐ *desjátok*; *šlėktūnas* ⇐ *šljaxtún*. NB. Zgodność segmentu *sėd-* z litewskim pwk. *sėd-* w *sėdėti* sprawiła, że LKŽ

uznał *sédūnas* za wyraz rodzimy. — Pod względem semantycznym należy tu *sėdur̃kis*, -io ‘krzeselko dla dzieci uczących się stać i chodzić’. Analiza: *sėd-* plus neosuf. -urk- (por. *vijur̃kas* : *vijaũ*).

sėgti, *segu*, *segiũ* ‘zapinać, zaszpilać, przypinać, rozpinąć, przyczepiać, nakładać’, *apsegu* SD «opinam co, ociagam», *nusėgti* ‘odpiąć i zdjąć’, *pasėgti* ‘podszpilić, podpiąć; podkuć (kopyto)’, *persegu* SD¹ «przenikam» (syn. *persėdu*), *prisėgti* DP ‘przebość; przybić’, *užsėgti* ‘zapiąć’. Refl. *atsisėgti* ‘rozpiąć się’, *įsisėgti* ‘wpiąć sobie’, *nusisėgti* ‘zdjąć z siebie (spódnice)’, *užsisėgti* ‘zapiąć się, zapiąć sobie’. Odpowiednik łot. *segt*, *sėdzu* a. *sėgu*, *sedzu* 1. ‘przykryć, pokryć, zakryć’, 2. ‘zaszpilić, zapiąć (na guzik)’. — Drw. *segėti*, *segiũ* (war. *segėju*), *segėjau* ‘nosić ubranie, być w co ubranym; nosić coś przypiętego lub przypasanego’, *segióti* ‘zapinać, przypinać’ (por. *sagióti* s.v. *sagýti*). Nomina: *apsegimas*, *apsega* SD «obciąganie», *sėgė* ‘spinka, agrafka, klamra; broszka’, *segtukas* ‘spinka do włosów; szpilka’, *segtė* ‘siermięga’ (syn. *rudinė*), *segtūvas* ‘spinacz do papierów’, *segtūčiai* m.pl. ‘spinki do mankietów’, *užsegtūvė* (zob. *užsegtas*). Cps. *vainiksege* ‘starsza druhna’, dosł. ‘ta, co przypina wianek’ (por. *vainikas*). — Pie. *seg-, por. wed. *sájati* ‘przylega, przywiera’, *āsájati* ‘przypina’ (LIV² 516, NIL 604). — W słowiańskim widać neopwk. *sėg-*: scs. *dosėgnōti* ‘wyciągnąć rękę, aby się dostać do czego’, pol. *dosięgnąć czego*, ros. *sjagnútʹ*; scs. *prisėgo*, -*sėšti* ‘przysiąc, przysięgnąć, zaręczyć co pod przysięgą’. Pierwotnie był to temat prs. infigowanego: albo *sī-n-g- od SZ *sīg-, albo *se-n-g- od SE *seg-. — SZ *sig-* ← *seg-* (typ *TiT* ← *TeT*): *sigà* gw. ‘zapinka, spinka’ (por. *dignà*, vb. *gīsti*, *kīsti*). Brak refleksów na SO †saig- ← *sig-*. — SO *sag-*: *sagýti* (zob., tam też nomina z *sag-*).

seikėti, *seikiũ* (3 os. *seiki*, war. *seikia*, *seika*, *seikėja*), *seikėjau* ‘mierzyć objętość (np. zboża), odmierzać co’. SD: *seiku* «mierzę co; mierzę albo miarkuję co czym» (syn. *mestuoju*, *mieruoju*) obok *atseikiu* «odmierzam» — nacechowany neoapofonią *ie* ⇒ *ei* drw. od osnowy *siek-* jak w *siekiu*, *siekti* ‘sięgać, wyciągać rękę, aby dostać się do czego’. Znac. ‘mierzyć pewną miarą’ jest pewną specjalizacją znac. ‘sięgać’. War. *seikėti* (akut jak w *siekti*). Paralele apofoniczne: *pliekti* ⇒ *plėikti*; *mielas* ⇒ *meilūs* (*mėilus*), łot. *viestiēs* : lit. *veĩstis*. — Drw. *seikybe* SD «mierność w życiu, skromność, obeszłość» (syn. *mestybė*), *seikiklis* ‘miara, skala, podziałka, dozownik’ (war. *saiikiklis*), *seikus* SD «mierny, wczesny, skromny» (syn. *mesčias*). — Neoosn. *seikė-*: *seikėti*, -*ėju*, -*ėjau* ‘mierzyć’. Neoosn. *seikė-*: *seikėsena* ‘sposób mierzenia’ (por. *kalbėsena* ← *kalbėti*).

sėilės, -*iy* 1, 3 p.a., *seilės* 4 p.a. f.pl. ‘ślina’, por. łot. *seilas* f.pl. ts. LEW 771 wskazywał na pwk. pie. *sē(i)- ‘ciec, płynąć’. Niejasne. Na tle zjawiska tzw. ‘Schwebeablautu’ (por. Anttila 1969) można ująć lit. *seil-* jako alternant pie. *slei- > wsch.-bałt. *slie-*, por. łot. *sliēnas* f.pl. ‘ślina, lepki śluz’ (obok *sliēkas* ts., o czym s.v. *sliekas*), psł. *slina, ros. *slina* a. *sliná* przest. ‘ślina’ (dziś *sljuná*), scs. *slina*, pl. *sliny* ts. Por. REW II, 661n. ALEW 897 dopuszcza drw. na -l- od pwk. *sejH-, ale nie precyzuje jego znaczenia (w LIV² nie ma takiego pierwiastka). BSW 269 rekonstruuje pbsł. *slēinās f.pl. ‘ślina’ i dopuszcza wywód lit. *sėilės* wraz z łot. *seilas* z *slēilās, mianowicie przez dysymilacyjny zanik pierwszego l. Derksen 2015, 550 wywodzi łot. *sliēnas* z pie. *sleh₁i-n-eh₂, ale o *sėilės* nie wspomina. Można zaryzykować przypuszczenie, że kiedyś istniały obok siebie pb. *slie-l- i *slie-n- (różnica sufiksu), i że dopiero drogą neoapofonii *ie* ⇒ *ei* powstały formy *slei-l-, *slei-n-. Por. łot. *gliēme* ‘ślimak’ wobec lit. *glėimos* ‘śluz’; *mielas* ob. *meilūs*; *siekti* ob. *seikėti*. — Drw. *seiliūgas* ‘kto się ślini, kto bywa zaśliniony’ (por. sufiks w *smaliūgas*), *smaliūgė* to nazwa dwóch pluskwiaaków: 1. ‘pień ślinianka, Philaenus spumarius’, 2. ‘pień olchowiec, Aphrophora alni’ (nazwa ‘pień’ bierze się stąd, że te owady kryją się w piennej wydzielinie, którą same wytwarzają, niejako śliniąc się), *seilōčius* a. *seilūnas* ‘dziecko, które się ślini’. Cps. *seilėtakis* ‘ślinotok’, war. *seilėtekis* (por. *tākas*), *sėilžolė* bot. 1. ‘mydlnica

lekarska' (roślina o wielu zastosowaniach leczniczych; w połączeniu z wodą kłącze mydlnicy dobrze się pieni, niejako ślini się), 2. 'starzec zwyczajny, *Senecio vulgaris*' (por. *žolė*). Vb. denom. *seilėti* a. *seilėtis* 1. 'ślinić się', 2. 'zwilżać nić śliną', 3. 'całować', 4. 'cienko praść', 5. 'mówić głupstwa' (war. *sėilioti*, *seiliuoti*, *sėiloti*), *sėilinti* 'ślinić (palec, nić)', ⇒ *seilinukas* 'śliniak'.

seīmas 4, 2 p.a. 1. hist. 'sejm, najwyższy organ ustawodawczy w Rzeczypospolitej, składający się z króla, senatu i izby poselskiej' (od czasów Unii Lubelskiej), 2. dziś 'najwyższy organ władzy państwowej w Litwie' — zapoż. ze stbłr. *sejm̃*, *sėj̃m̃* ⇐ pol. *sejm*, zaświadczone od DP (por. LEW 755, Zinkevičius 2003, 633n.). Polski pdg. *sejm*, *sejmu* stoi na miejscu stpol. *sjem*, *sejmu* < ppol. **sniem*, **señmu*, por. stczes. *snem*, *senma* 'sejm; związek', scs. *sūnīmū* 'zgromadzenie', < psł. **sūnīmū* ⇐ **sūn-ę-ti sę*, **sūn-īm-q sę* 'zebrać się' (por. lit. *iñti*), zob. Boryś 541. — War. *saīmas* 4 p.a. opiera się na temacie stbłr. *soj̃m-* od *sjom̃* < *s̃jem̃* (por. *na soj̃me*, *s̃s soj̃mu*, *do soj̃mu*), zob. Būga, RR III, 770. — Drw. *seimēlis* 'sejmik', *seīmininkas* 'poseł na sejm, członek sejmu'. Vb. denom. *seimavóti* 1. 'obradować, radzić', 2. 'liczyć' (*Išseimavok, kiek išeina už kiaušinius* 'Policz, ile wychodzi za jajka'), *seimúoti* 'obradować – o sejmie; zebrałszy się, radzić, naradzać się'. — NB. Na gruncie etymologii ludowej próbowano zastąpić sławizm *seīmas* swojską formą *su.eimas* (por. LKŽ XIV, 47). Ta ostatnia przedstawia sobą wykolejenie wyrazu *suējimas* 'zejście się' (od *suėjo* 'zeszli się' ⇐ *su-eĩ-ti*, *su-si-eĩ-ti*). Do tego war. *sueimė* przest. 'sejm'. — Porównywalną formacją jest łotewski neologizm *saeima* (rzadziej *saeja*) 'zgromadzenie, kongres, sejm łotewski', utworzony od vb. cps. *sa-ie-tiēs* 'zejść się, zgromadzić się' (ME III, 623, LEW 755).

seīnyti, *seīnija*, *seīnijo* gw. 'dorównywać komu/czemu; mieć podobną wartość', zwykle z negacją, np. *Avižos miežiāms neseīnyja* 'Owies nie może się równać [co do ceny, wartości] z jęczmieniem'; *atseīnyti* 'oddać (pożyczone), odpłacić'. Wygląda jak vb. denominativum od *seinà* a. *seinià* 4 p.a. 'potrzebna, odpowiednia ilość/miara, dostateczna ilość/miara' (*lig seinōs/seiniōs* 'do woli, ile chcieć'). Nie do końca jasne, por. rozważania Otrębskiego, *Balt V*:1, 1969, 77 oraz LEW 771. Ewentualnie może należeć do czas. *siñti* 'wiązać, łączyć' (zob.), mianowicie na mocy neoapofonii SZ *sin-* ⇒ SP *sein-* (por. *gliñti* ⇒ *glėinia*; *dilti* ⇒ *dėilėti*; *visti* ⇒ *veĩstis*).

sėj-, neopierwiastek pochodzący z metanalizy *sėj-u* ⇐ *sēju* w formie prs. do *sėti* 'siać' (zob.). Paralele: *dėj-*, *spėj-*. Drw. *sėjinėti* iter.-demin. 'siać po trochu', *sėjinti* 'hodować, doprowadzać do dojrzałości' (⇒ *sėjinukas* 'rozsada, sadzonka, młode drzewko przeznaczone do przesadzenia'), *sėjóti* 'siać po trochu', *sėjótis* 'o roślinach: wysypywać, rozsiewać nasiona'. Nomina: *atāsėja* 'odsiew' (por. *atasėti* 'odsiać, odsiewać'), *insėjūs* 'o ziarnie: takie, którym można sporo zasiać', *pėrsėja* 'zagon pominięty podczas siania' (por. *pėrsėti* 'na nowo zasiać'), *sējà* a. *sējē/sējē* 'siew; czas siewu zboża' (por. *užiovėja*, *klojà*), *sējėjas* a. *sėjikas* 'siewca' (por. *klojikas*), *sėjena* 'to, co zostało zasiane, zasiew', *sėjimas* 'sianie', *Sėjinė* (zob.), *sėjynià* 'zasiane pole, zasiew' (neosufiks wyodrębniono w typie *kasýnia* ⇐ *kasýti*), *sėjūs* 'o ziarnie: takie, którym można sporo zasiać'. — W słowiańskim odpowiednim neopierwiastkiem jest *sěj-* (⇐ *sějō*), mianowicie w osnowie *sěj-a-* iter. 'siać', por. scs. *sėjati*, ros. *sėjatʹ*, *sēju*, sch. *sījati*, *sijem*, pol. *siać*, *sieję* (gw. *siejać*, *sieję*), czes. *sít*, *seji*. Suf. iteratywny *-ā- też w lit. *sėjóti* (zob. wyżej).

sejà 4 p.a. 'siostra': wyraz ukazujący się tylko w dajnach, używany zwykle w formach zdrobniałych: *sejėlė* a. *sejūlė* 'siostrzyczka', np. *O, tu sejėlė, mūsų lelijėlė, mes supinsim tau, sejėlė, šilkelių kaseles* 'O ty siostrzyczko, nasza lilijko, spleciemy tobie, siostrzyczko, jedwabne warkocze'. Analiza: *se-ja*, drw. od pwk. hipokorystycznego *se-*, uzyskanego ze skrócenia wyrazu *sēsė* 'siostra' (zob.). Przybliżona paralela: **brāter-* ⇒ lit. *bró* voc.sg.

‘bracie!’ ⇒ *bró-lis* ‘brat’.

Sėjinė 2 p.a. gw. ‘święto Narodzenia Panny Marii, święto Matki Boskiej Siewnej, 8.IX.’ — substantywizacja adi. *sėjinė* ‘siewna’, utworzonego od neopwk. *sėj-* ⇐ *sēju* ‘sieję’ (zob. *sėti*). Por. Sw, s.v. *siewny*: ‘Od wigilji Panny Marji Narodzenia ozimy siew poczynają, a dlatego tę uroczystość mianują dniem siewnym’. Inne nazwy tego święta: *Sēmēnē* a. *Sēmenē* (zob. *sēmenys*), *Šilinė*, *Špažiukė*, *Trākinė*.

sek-, wybór nominów należących do czas. *sekù*, *sèkti* ‘iść w ślad za kimś’: *apsekųs* SD «okrażający» (syn. *apėjųs*), *nenusekamas* SD «niepoślakowany» (syn. *nenutiktinas*), *neprisekamas* SD 1. «nieczuły, co go nie czuć» (syn. *nepamatamas*, *nepajaučiamas*, *nesusekamas*), 2. «niedowodny» (por. *priseka*), *nesusekamas* SD «nieczuły, co go nie czuć» (por. *neprisekamas*), *pasekėjas* ‘naśladowca, zwolennik, stronnik, następca; sługa’, *pasekmė* ‘skutek, wynik, rezultat, następstwo czego’, *pasekomis* adv. ‘w ślad’ (por. *pasalomis*, *apgrai bomis*), *priekis* SD¹ «dowód» (syn. *parodymas*), ⇒ adi. *priekingas* SD¹ «dowodny»; *priseka* SD «dowód» (syn. *parodymas*), ⇒ adi. *prisekimas* SD «dowodny» (syn. *davedamas daiktas*); *sėkantis* ‘następny, który przyjdzie’, *sėkėjas* ‘idący w ślad, tropiciel, wywiadowca; naśladowca’, *sekyklà* ‘punkt obserwacyjny’, *seklỹs* ‘tropiciel, wywiadowca, detektyw, tajniak, szpicel’, *seklūs* ‘o psie: umiejący iść śladami, o koniu: taki, co nie błądzi w drodze do domu’, *sekmė* (zob.), *sekmuõ*, *-eĩs* neol. ‘wniosek, wynik rozumowania, to, co z czegoś wynika’ (por. nwn. *Folgerung*), *sėktinas* ‘godny naśladowania’. Cps. *pėdsekỹs* ‘tropiciel; pies tropowiec’ (por. *pėdà*).

sėkla 1 p.a. 1. ‘nasienie, siemień’, 2. ‘nasienie samca, sperma’, 3. ‘odmiana (roślin, zwierząt)’. War. *sėklà* 3 p.a. DP ‘nasienie, siemień’, przen. ‘potomek, potomstwo; pokolenie’, SD «nasienie, siemień». Odpowiednik łot. *sēkla* ‘nasienie’. Pb. *sētlā-, drw. kolektywny *seh₁tl-eh₂- od pie. *seh₁-tlo- ‘nasienie’ (zob. *sėti*). Znacz. etym. ‘to, czym się zasiewa rolę’. Paralele: *būkla* ⇐ *būti*; *pjūklas* ⇐ *pjūti*. Z innym sufiksem: *sēmenys* (zob.). — Drw. *seklidē* ‘męski gruczoł płciowy, jądro’ (neol.), *sėklỹnas* ‘uprawa nasienna’, *sėklinis* ‘nasienny’.

seklỹčia 2 p.a., gen.sg. *seklỹčios* gw. ‘główna, paradna izba w chacie chłopskiej, izba dla gości’ (*Seklỹčià dar vadina šviesoji trioba, svečių trioba, svečių suėjimas* ‘S. nazywa się jasna izba, izba do przyjmowania gości’) — przekształcenie formy stlit. *sveklỹčia*, zapożyczanej z błr. gw. *svjaklica* (*svjatlica*) ‘jasna izba, świetlica’, war. *svetlica*. Por. ros. *svetlica*, pol. *świetlica*. War. *saklỹčia*, *seklỹčia*, *sėklỹčia*. Zob. Būga, RR I, 104, przyp. 1, SLA 211, LEW 772, 951, 952 (brak w ALEW), ĖSBM 12, 42, Borys 621 (s.v. *šviaty*). — War. *sietlỹčia* CHB (por. PAŽ 415) ⇐ pol. *świetlica* został zmieniony przez uproszczenie zbitki [śf-]. Wokalizm *ie* alternuje z *e* (*ė*) również w *apieka/apėka*, *cukierka/cukėrka* i *pierỹnai* ob. *pėrynà*, *pėrynà*.

seklūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘płytki, niegłęboki’ (łot. *sēkls*), SD «miałki, nie głęboki» (syn. *negilus*), 2. ‘o gruncie: położony w dole, bardziej wilgotny’, 3. ‘o talerzu: płaski’, 4. ‘suchy, bezdeszczowy’, 5. przen. ‘powierzchnowy, niewnikliwy’ — dewerbalne adi. na *-lus* od *sėkti*, *señka* ‘o wodzie: opadać, ubywać’. Paralele: *kuklūs* ⇐ *kùkti*; *patrauklūs* ⇐ *tráukti*; *veržlūs* ⇐ *veržtis*. — Neoosn. *sekl-*: *seklė* ‘płycizna, mielizna’, *sekliaavà* a. *seklumà* ts. N.jez. *Sėklė*, *Seklỹs*, *Sėklinas*. Vb. denom. *seklėti*, *-ja*, *-jo* ‘stawać się płytkim – o rzece, jeziorze’. — WSE *sėk-*: *sėklis* ‘mielizna’: łot. *sēklis* (por. *gēris* ⇐ *gēras*; *rētis* ⇐ *rētas*), *sėklius* ‘mielizna’, SD «miałkość» (⇒ błr. gw. *sjaklja* f. ‘pleciony płot zastawiany na rzece dla połowu ryb; przerębel’, PZB 5, 68). Zob. też *cėkis*.

sėkmas, *-à* 4 p.a. stlit. ‘siódmy’: *Sekmas straiptis vieras* MŽK 22₂ ‘Siódmy członek wiary’. *Sekma diena subatoje ateises* DP 199₂₄ ‘Siódmy dzień w sobotę się odprawia’. Liczebnik porządkowy do *septyni* ‘siedem’. Jest kontynuacją jednej z dwu praform:

*setmas⁵⁸⁰ lub *sepmas. Poprzedzające fazy rozwojowe: 1. plit. *septmas; na zbitkę *pt.m* wskazuje stpr. *septmas* ob. *sepmas* ‘siódmy’, 2. pbsł. *septimas < pie. *septm-h₂ó- (sekwencja *imC jako refleks pie. *mC). Zob. SBS I, 77n. Z tego samego prototypu pie. wywodzą się formy łac. *septimus* (płac. *septemo-), sti. *saptamáh*, jak również gr. ἑβδομος (zam. *heptamos, z pgr. *septamo-). Por. Meiser 1998, 175. Tymczasem Weiss 2009, 273 rekonstruuje pie. *septmm-os. Osobno zob. *septiñtas*. — Odpowiednik słowiański brzmi *sedmŭ* scs. ‘siódmy’ i ma formę zmienioną z *setmŭ na skutek antycypacyjnej sonoryzacji *tm* > *dm*. Praforma *septmas, to z synkopowania formy pbsł. *septimas (zob. wyżej). Do *sedmŭ* dotworzono nowe cardinale o postaci scs. *sedmŭ*. Zastąpiło ono psł. *setŭ lub *setę z pbsł. *septin (SBS I, 83). — Drw. *Sekminēs* (zob.), cps. *sekmādienis* ‘niedziela’ (dosł. ‘siódmy dzień’, por. *dienā*).

sekmē 4 p.a. 1. ‘powodzenie’, 2. ‘następstwo, konsekwencja czego’, 3. gw. ‘opowieść, bajka’ (DP ‘baśń, plotka’) — dewerbalny rzeczownik na -mē od *sek-* jak w *sekŭ*, *sēkti* ‘iść, postępować za kimś; naśladować’, *sēkmę sēkti* ‘ciągnąć opowieść’ (zob. *sēkti* I). Por. SD *sekmŭ seku*, *sekmŭ sakau* «baię, bayki powiadam» (syn. *niekus kalbu*). Alternanty apofoniczne: *sēkmē* (WSE), *sakmē* (SO; por. też *pāsaka*). — Drw. *sekmēs* f.pl. SD «baśń, bajka» (war. *sakmē*), *sekmius* a. *sekminykas* SD «baia» [‘bajacz, bajkarz, plotkarz’]. — War. z neosuf. -sm-: *seksmē* ‘bajka’ LZŽ; ze zmianą *ks* > *kš*: *seksmē* LZŽ.

Sekminēs, -iŭ 2 p.a. pl.t.f. ‘Zielone Świątki’, przypadające na siódmą niedzielę (czterdziestego i czterdziestego pierwszego dnia) po Wielkanocy (*Sekminēs švenčia* DP 244₃₃ ‘Świątki święcą’), stlit. też sg. *Sekminē* SD «Świątki» — formacja z suf. -in- od liczebnika *sēkmas* ‘siódmy’. Podobne nazwy świąt to *Deviñtinēs*, *Šeštinēs* i *Žolinēs*. Zob. LEW 772, ALEW 897n. — Drw. *ātsekmīnis* ‘pierwsza niedziela po Zielonych Świątkach’, war. *ātsekmīnēs* (por. *ātkalēdis*, *ātvelykis*, Būga, RR II, 132), *sekmīnāitis* ‘upominek wręczany pastuchowi na Zielone Świątki’, cps. *sekmīnpinigiai* m.pl. ‘pieniądze wręczane pastuchowi na Zielone Świątki’ (por. *pinigai*).

sekrētas 2 p.a. 1. ‘tajemnica’, 2. ‘w wojsku: oddział wysłany celem zasięgnięcia informacji, czujka’ — w obu użyciach jest zapożyczeniem z ros. *sekrét*, -a (stąd też błr. *sakrēt* ts.). — War. *sēkretas*, *sēkretas* (1 p.a.): ich akcentuacja wskazuje na pol. *sekrét* ‘tajemnica’ jako źródło. — Wsch.-lit. *sakrētas* Zs 48 ⇐ błr. *sakrēt*. — Drw. *sekrētnas*, -à ‘sekretny; dotrzymujący tajemnicy’ ⇐ ros. *sekrētnyj* ‘poufny, tajny’, błr. *sakrētny*. Lepiej zlitewszczone: *sekrečius*, -i NDŽ, ⇒ *sekrečiaŭ* adv. ‘w sekrecie, poufnie’. Zob. też LEW 772.

sēkti I, *sekŭ* (war. *senkŭ*), *sekiāŭ* ‘iść w ślad za kimś, obserwować, naśladować’, *seku* SD «następuię» (syn. *įstojū*, *paskui eimi*), *nusēkti* 1. ‘udać się w ślad za kimś, pójść, dojść; wysledzić, wytropić (złodzieja), znaleźć’, 2. ‘pojąć, zrozumieć’, 3. ‘udać się’, 4. ‘być do kogo podobnym’, *nuseku* SD¹ «nazdybam» (syn. *suselu*), *nuseku* SD «poślakować; schodzić kogo na czym złym; zastać co», *nusekmi* SD «łacno mi» (*nenusekamas* SD «niepoślakowany»), *susēkti* ‘wytropić, np. złodzieja’, *nesusekamas* SD «nieczuły, co go nie czuć» (syn. *neprisekamas*, *nepajaučiamas*, *nepamatamas*), *nēseka* adv. ‘nie wypada, nie można’ (skostniała forma 3 os. prs.). — Refl. *sēktis* ‘powodzić się’, *sekuosi* SD «płużę» [‘dobrze się mieć, mieć powodzenie’], gw. *senkūs(i)* ‘rozumiem; przypominam sobie’, *nusisēkti* ‘udać się, poszczęścić się, powodzić się’, *pasisēkti* ts. (⇒ *pasisekimas* ‘powodzenie,

⁵⁸⁰ Grupa *t.m*, stanowiąca zbieg dwu morfemów, zmieniła się przez asymilację w *k.m* (‘jasna – ciemna’ > ‘ciemna – ciemna’) w takich wyrazach gwarowych, jak *rykmetŭs* ‘ranek’ < *ryt-metŭs* i *šalkmētēs* f.pl. ‘mięta pieprzowa’ < *šālt-mētēs* (LD § 197), a także w *ūkmonas* ‘naczelnik’ < *autmonas ‘Hauptmann’ (GJL I, § 505). Zob. też LEW 772: «*sēkmas* beruht auf Kontaktassimilation aus *sep(t)mas». ALEW 898: «Dabei ist -k- anscheinend dissimilatorisch entstanden».

sukces'). — Pwk. pie. *sek^u- 'przyłączyć się, towarzyszyć' (LIV² 525), por. gr. ἑπομαι, łac. sequor, SZ wed. sāscati 3 pl. 'towarzyszą' (zam. *saskati < pie. *se-sk^u-nti). — Użycie przenośne: sēkti pāsakā (sekū, sekiaū) 'ciągnąć opowieść, opowiadać', zob. sekmē. Do pie. *sek^u- 'powiedzieć, mówić' (LIV² 526, ALEW 900), por. stłac. īnseque 'opowiedz!', gr. ἐννέπω 'opowiadam' (*en-sep-), stwn. sagēn, nwn. sagen 'powiedzieć'. Osobno zob. sakýti. — Drw. na SE: pérsekidinēti przest. 'prześladować', sekinēti 'chodzić za kimś i szpiegować, ścigać, tropić', sekióti 'iść czymś śladem, śledzić', SD «naśladowię kogo» (⇒ neoosn. sekio-: sekionē «naśladowanie», sekiotojas «naśladowca», SD¹ persekiotojas «prześladowca»). Por. łot. sēkuōt 'iść w ślad'. Nomina zebrano s.v. sek-. — WSE sēk-: pasēkēti 'pójść nieco w ślad za kim' (por. paējēti, pavēdēti, pavēžēti), sēkčioti lub sēkčióti 'podpowiadać' (por. sakýti), nomina: pasēkui adv. 'po kolei, kolejno' (por. pakeliuī 'po drodze'), sēkmē 'powodzenie, sukces, pomyślność' (⇒ sēkmīngas 'pomyślny, udany'). — SO sak-: sakióti (zob., tam też nomina z sak-). — Bałtyckim st. zanikowym do sek- jest sik-, derywowane według reguły TeT ⇒ TiT, por. łot. sikāt, -āju 'poruszać się z trudem, iść drobnym krokiem', war. sigūt 'iść szybko drobnym krokiem' (ME III, 836n.). Por. SZ sik- ⇐ sek- s.v. sēkti II.

sēkti II, *señka* (war. sēka), *sēko* (war. sēkē) 1. 'o wodzie: ubywać, opadać, wsiąkać', 2. 'stawać się płytkim, miałkim', 3. 'schnąć, wysychać, np. o sianie', 4. 'o człowieku: opadać z sił, słabnąć, niknąć, marnieć', apsekti 'obsięknąć, opaść, obniżyć się – o lustrze wody' (Apsēkus upei, žuvį galima gaudyti rankoms 'Po opadnięciu wody w rzece można ryby łapać rękoma'), 'zostać oblanym wodą powodzi (o domu, wsi)', 'wpaść na mieliznę', też 'obsychać – o kaszy wstawionej do pieca', išsēkti 'wysychać – o rzece, jeziorze, błocie; wyparować (o zupie)', išseku SD¹ «osycham» (syn. apdžiūstu), nusēkus vandenims 'gdy opadły wody'. Prs. infigowane señka ma odpowiednik w stłot. issiek 'opada' (Manzel, zob. LEGR 575). Refleks pie. *sek- 'opadać, wysychać' (LIV² 523n., ALEW 899n.), por. wed. ásaścant- 'niewysychający'. — Caus. išsēkinti 'wysuszyć', por. net drėgnumų nusidėjimų savo per karštą gailystę išsekins ir išdegins SP I, 144₁₂ 'aż wilgotność grzechów swoich przez gorącą pokutę wysuszy i wypali'. Postverbalia: apsekà 'woda stojąca po powodzi', apsekys 'płytsze miejsce w rzece' (Čia apsekys, t.y. negilu, čia gali perbristi JU 'Tu jest a, tj. płytko, tu można przejść w bród'), seklūs (zob.). — WSE sēk-: sēkis 'płycizna, mielizna' (syn. sēklis), sēklūs 'płytki, niegłęboki' (war. do seklūs). Por. sch. òsjeka 'odpływ morza', sch. gw. sika 'płycizna' < psł. *sēka. — SO sak-: apsakà (zob.). — SZ sik- (typ TiT ⇐ TeT): łot. sikt, prs. siēku (*senkō), siku (*sinkō) a. sīkstu (*sinkstō), prt. siku 'o wodzie – opadać, ubywać', izsikt 'opaść – o wodzie, wyschnąć – o źródle, strumieniu', nomen: siklis 'małe bagno w lesie; kałuża na wyschłym bagnie'. W jęz. litewskim ukazuje się tylko neopwk. sink-, wyabstrahowany z prs. *si-n-ka 'sączy się' do *sikti (por. łot. siku): išsiñkti tr. 'wysączyć, odsączyć', intr. nusiñkti (Nusinkė vandenys 'Wody opadły'). — Tu pewnie też sik- jako człon złożenia Siē-sik-as n.jez. (⇒ n.m. Siesikai). Paraleli dla I członu dostarczają n.rz. Siē-sartis 3x, Siē-srautas i Siē-struvas. Dalsze szczegóły s.v. sietuvà. — Łot. prs. siku < *sinkō wskazuje na to, że oparta na SP sek- forma lit. señka może być nowotworem, który wyparł *sinka (por. breñda zam. briñda s.v. bristi). Innego zdania jest Endzelin (LEGR 575n.), suponujący skrzyżowanie pwk. pie. *sek- i *seik-. — Cs. sēk-, cs. isēknōti 'wysączyć się', isēčēt 'wysycha (o źródle)' jest dwuznaczne: albo z *sink- (jak w łot. siku) albo z *senk- (jak w lit. señka). — SO *sank- (⇐ *sink-): psł. *sōk-, por. scs. isōčiti, isōčq caus. 'wysuszyć, usunąć wilgoć' (znacz. etym. 'sprawić, żeby wyciekło', por. wyżej lit. išsēkinti), prēsōčiti 'dać wyschnąć, wysuszyć', cs. sōčiti 'suszyć', pol. nasączyć, przesączyć, wysączyć. Zob. Boryś 539 (s.v. sączyć), 544 (s.v. siąkać).

°sekti, °sēkti: įsekti 'naciąć, wciąć'. — WSE sēk-: stlit. įsekti 'wyrznąć' (w sensie 'wpisać co w metalu'): padarė... karūną iš čysčiausio aukso ir įskapė [glosa: įsēkē] raštą BRB 'wykonali... koronę z najczystszejgo złota i wryli napis', išsēkti 'wyrznąć,

wygrawerować' (pominięte w ALEW). Odpowiednik słow.: scs. *sěko, sěšti* 'siec, ciąć na kawałki', sch. *siječem, sjěči* 'siec, siekać, rąbać, krajać, wyrzynać; przecinać', ros. *seku, sečb* 'siekać, bić, smagać różgami', stczes. *sěku, sieci* 'siec, kosić', pol. *siekę, siec* 'kosić trawę, zboże', stpol. też 'rąbać na części, ciąć, niszczyć' (por. BSW 255, LEW 544, Boryś 545). Paradygmat pbsł. *sěk-/sěk- opiera się na prs. akrodynamicznym *sěkH-, zob. LIV² 524. Nomina: łot. *sēks* 'sierp, piła' (bez otoczenia werbalnego) i scs. *sēcīvo* 'πέλεκυς, siekiera', sch. *sjēcīvo* 'rodzaj młota'. — Pie. *sekH-/skH- 'ciąć: oddzielać, odróżniać' (LIV² 524), por. łac. *secō, -āre* 'ciąć, odcinać', *secula* 'sierp', *secūris, -is* f. 'topór, siekiera; cios; rana'. Zob. LEW 773. Dalej por. scs. *sekyra* 'siekiera', ros. *sekira* przest. 'topór' < *sekūrā, które może być pożyczką, zob. ESJS 798 (tu przemilczano lit. refleksy). — W formie SZ oczekujemy refleksu *sik-* ← *sek-* (typ *TiT* ← *TeT*), por. *sig-* ← *seg-* (*sēgti*), *šip-* ← *šep-* (*šēpti*). Taką apofonię poświadcza adi. *sinkūs* (zob.), od neoosn. *sink-* jak w pdg. *sinku, *sikau, *sikti. — Wzdłużony SZ *syk-* widać w *sỹkis* 'cięcie, raz' (zob.); do tego jest wariant ze zmianą *s'ĩ > s'ũ*: *siũkis* 'cięcie kosą, uderzenie, raz'.

selà 4 p.a. wsch.-lit. 'wieś' (LZŻ) — zapoż. ze stbłr. *selo*, por. błr. gw. *seló, séló* n. 'wieś, duża wieś', błr. liter. *sjaló, -á* n. (por. ukr., ros. *seló*, ÉSBM 13, 146n.). Zob. też *salà* I. — Drw. *paselūnas* LZŻ 'kto lubi chodzić po wsi i przesiadywać wśród ludzi', *selinis* LZŻ 'wiejski' (syn. *veskāvas*), *selōsis* 'wiejski' (*Selōsiai výrai jaũ susringdžinėja šienāuc* LZŻ 'Wieśniacy już zabierają się do sianokosów'), decasuativum złożone z formy gen.sg. *selōs* + *jis* (paralela: *bočiōsis* s.v. *bočiā*).

sélenos, -u/-ũ 1, 3 p.a. f.pl. 'otręby, łuski ziaren zboża pozostałe po zmieleniu' (*Su visoms sélenōms [kisieliu] išvirsma ir ėsma* DŪŽ 'Ze wszystkimi łuskami ugotujemy [kisiel] i zjemy'). Z innym sufiksem: *sélenys* f.pl., *sélynos*, m.in. SD «otręby od mąki». Są to derywaty na -en- względnie -yn- od niezachowanej osnowy prymarnej na -l-, np. *sē-la- 'wysiany, odsiany' < *seh₁-lo-, od pwk. *seh₁- (zob. *sėti*). Paralela słowotwórcza: *mélenas* (żm.) obok *mélynas* 'siny, niebieski, modry' od osnowy *mélas*. Zob. też *klýnēs*. — Odpowiednik łot. *sēnalas* f.pl. 'łuski ziaren, otręby' zawdzięcza swą postać metatezie *l-n > n-l* w praformie *sēlanas (por. *īlans > īnals* 'szydło'). Oboczność sufiksalnego wokalizmu powtarza się w *dovenā/dovanā* i *gálvena/galvanā* (zob. Skardžius, RR 4, 382). — Użycia przenośne: 1. *sélena* c. 'coś bezwartościowego', 2. 'dziewczyna z [nieślubnym] dzieckiem' (*Merga su vaiku vadinas sélena* JU).

selėti, *selù* (war. *seliù, selēju*), *selėjau* 'czyhać, dybać, skradać się, zbliżać się do czego chyłkiem, po cichu; czołgać się', *selu* SD «czyham; dybię, dybką idę» (syn. *selomis eimi*), *įselėti* 'wkraść się, zakraść się', *nuselu* SD¹ «zdybiam» (syn. *nuseku, sutikau*), *paselėti* 'czyhać, skradać się', *priselėti* 'dostosować się do czego; przymilać się', *suselu* SD¹ «nazdybam», syn. *nuseku* ['niespodziewanie kogoś lub coś spotykać, znajdować', SPXVI]. Z innymi sufiksami: *selinti* a. *selėnti* 'podkradać się, iść wolno'. — Neoosn. *selė-*: *selėjas* BRB 'ten, kto czyha w zasadzce, Hinterhalt' (por. PAŽ 412). Neoosn. *selėj-*: *selėjimas* 'czyhanie w zasadzce' (ALEW 900). — Pwk. *sel-* reflektuje pie. *sel- 'pełzać', por. wed. *tsárati* 'pełźnie (do)' < *Hd-sar-, aor. *atsār*, stir. *selige* m. 'żółw; ślimak' (LIV² 528, przyp. 1, ALEW, l.c.)⁵⁸¹. — WSE *sėl-*: *sēlinti* 'skradać się, podkradać się', *nusėlinti* 'pójść chyłkiem, ukradkiem', *prisėlinti*: *nematant, slapta prisėlinus* 'chyłkiem, przyczaiwszy się'. — SO *sal-*: *pāsalos* (zob.). Zob. też *slātyti*.

⁵⁸¹ Uważany czasem za spokrewniony z *selėti* czasownik psł. *sūlati, scs. *isūlati* 'wysłać', *posūlati* 'posłać', iter. *posylati* 'posyłać' (zob. referat dawnych objaśnień w ESJS 924), lepiej jest zaliczyć do pwk. pie. 1. *sel- 'szybko wyruszyć, skoczyć' (por. LIV² 527, zresztą bez wzmianki o scs. -sūlati). Analiza: *sul-ā- ← pie. *sl-h₂-eh₂-. Refleks st. zanikowego jak w strus. *mūlzu, mūlsti* 'ubijać śmietanę na masło', rcs. *mūlzu, mlēsti* 'doić' wobec SE lit. *mėlžiu* 'doję'.

selezēnius, *seleziānius*, *-iaus* 2 p.a. stlit., gw. 'kaczor', SD <selezianius> «kaczor» — zapoż. ze stblr. *selezenʼ*, por. bhr. gw. *seljazēnʼ*, *selezēnʼ* (PzB 4, 410), ros. *сѣлеzenʼ*, *-znja*, zob. ĖSBM 12, 52, SLA 195, LEW 774 (brak w ALEW). — War. z wtórnym *a*-wokalizmem: *salazānius*. Kontrahowane warianty *zelzinas*, *zalzinas* wymagają, by założyć obocznik *zelezinas, powstały z *selezinas przez asymilację *s-z > z-z*. Obce zakończenie *-enius* zastąpiono sufiksem *-inas* drogą wyrównania do rodzimego syn. *añtinās*. — War. *salazānius* zmienił się w *lazanius przez ucięcie początkowej sylaby *sa-* (por. *saváitē* ⇒ *vaítē*); dowodzi tego refleks *zalānius*, zmieniony przez metatezę *l-z* w *z-l*; do tego war. *zalānis*.

seliavā 3 p.a. 'ryba sielawa, Coregonus albula', z *sialiava — zapoż. z bhr. *sjaljáva*, *-y*. War. *sēliava*, *sēliavā*, też SD <selowa> «sielawa». Por. SLA 195, LEW 774.

sēmenys, *-y/-ỹ* 1, 3 p.a. m./f.pl. 'nasiona lnu, siemię lniane; nasiona, ziarno siewne'. War. *sēmenes* f. (końcówka atematyczna), *sēmens* f. m., *sēmenaĩ*, *sēminiaĩ*, *sēmenēs*. SD¹ *sēmenes* «siemię», *sēmenis* «siemienie», SD *sēmenes* «sianie, siew». O singulativum *sēmuõ* zob. niżej. Odpowiednik stpr. *semen* EV 'nasiona, Somen [Samen]' (forma bez końcówki, być może naśladowująca formę niemieckiego odpowiednika na *-en*), *gnabsem* GRG 66 «hanfsaet» 'siemię konopne' (złożenie z *gnab°* 'konopie'), war. *gnabsen* GRH. Zapoż. bałtyckie w fiń. *siemen* 'nasienie' (LEW 774, Stang 1966, 46). Z innym sufiksem: *sēkla* (zob.). — Wraz z psł. *sēmen- 'nasienie, siemię' (scs. *sēmę*, *-mene*, ros. *sēmja*, *-meni*, stczes. *siemě*, *sēmene*, pol. *siemię*, *-mienia*) odzwierciedla znaczeniową konkretyzację abstractum pbsł. *sē-m(e)n- < pie. *seh₁-m(e)n- 'sianie, siew', które należy do pwk. pie. *seh₁- 'siać' (zob. *sēti*). Por. łac. *sēmen*, *-inis* n. 'nasienie, sadzonka; pień, ród', stwn. *sāmo*, śrwn. *sām(e)* 'nasienie, nasiono, nasienie męskie', nwn. *Samen* m. ts. (pgerm. *sēman-). Z inną budową: goc. *mana-sēps* 'ludzkość, świat' (dosł. 'ludzkie nasienie'). Por. IEW 890, BSW 253n., LEW 774, WH II, 512, EWD 1162. — Na podstawie dawnej formy nom.sg. *sēmuõ* < *sē-mō(n) ustalił się pdg. rodzaju męskiego: *sēmuõ* (3 p.a.), acc.sg. *sēmenĩ*, gen.sg. *sēmenio* 1. 'siemię lniane', 2. 'ziarno siewne', 3. 'siew, czas siewu', 4. przest. 'potomek', 5. 'nasienie męskie, sperma'. — Drw. od *sēmen-*: *sēmenā* 'ptak kulik, Numenius', *Sēmēnē* a. *Sēmenē* 'święto Matki Boskiej Siewnej, 8.IX.' (por. syn. *Sējīnē*, *Šilīnē*), *sēmenija* 'pora dogodna do siewu; miesiąc czerwiec; czas wzrastania grzybów' (war. *sēmenijā*), *sēmenis* 'miesiąc maj; miesiąc czerwiec; czas siewu', *sēmenójai* m.pl. 'wylócone główki lnu' (por. sufiks w *aguonójai*, *avižójai*).

sēmti, *semiù* (war. *semù*), *sēmiau* 1. 'czerpać, wydobywać płyn a. ciało sypkie, czerpać wodę ze studni albo ziarno z worka' (SD «czerpam»), 2. 'o wodzie: zalewać, zatapiać (łakę, okolicę, most)', 3. gw. 'bić, uderzać', 4. gw. 'krajać, odcinać' (*Mano peilis gerai duoną sēmia* 'Mój nóż dobrze kraje chleb'). Cps. *apsēmti* 'objąć, zalać – o wodzie powodziowej', *atsēmti* 'odlać, odsypać pewną część', *išsēmti* 'wyczerpać; wykorzystać, zużyć', *susēmti* 'otoczywszy ująć wszystkich (o obławie na ludzi)', *užsēmti* 'popić trochę płynu po posiłku'. Pie. *semH- 'czerpać, zaczerpywać' (LIV² 531, ALEW 901), por. gr. ἄμῃ a. ἄμῃ 'wiadro' (*samā < *sam.HaH < pie. *smH-eh₂-), łac. *sentīna* 'dno łodzi; woda i nieczystości, które spływają na dno łodzi'. Zob. też LEW 774, de Vaan 554, 565, Matasović 330. — Drw. *semióti* iter. 'czerpać', *semlióti* a. *sēmlioti* ts. (z insercją *b*: *sēmblioti*, *semblióti*; z dysymilacją *mb > mg*: *sēmglioti*). Nomina: *apsemā* 'obszar obejmowany i zamulany przez wylew rzeki' (*Upalio apsemōj du kartus didesnē žolē auga kaip kalvoj* 'W «apsema» trawa jest dwa razy wyższa niż na wzgórzu'), *neišsemamas* SD «nieprzebrany», *semtūvas* a. *semtuvē* 'czerpak', cps. *sēmkaušis* 'czerpak' (por. *káušas*). — WSE *sēm-*: *sēmiau* (prt.), drw. *sēminēti* iter. 'czerpać', nomina: *išsēmos* (war. *išsemos*) 'resztki żarcia pozostałe w korycie świń', *pa(si)sēmimas* 'zaczerpnięcie (sobie)', *sēmėjas* 'kto czerpie ziarno, wodę', *sēmyklē* 'miejsce nad rzeką, gdzie czerpie się wodę, poi się bydło', *sēmys* BRB 'kto czerpie wodę', ⇒

sèmeikos CHB f.pl. 'niewiasty', znac. etym. 'czerpiące, noszące wodę' (inaczej SLA 195, LEW 774: suponowany rutenizm; brak w ALEW). — SZ-V *sim-*: *išsimóti* 'wyczerpywać wodę' < pie. *smH-eh₂- (por. *ištviróti* ⇐ *tvérti*, GJL II, § 565). Brak refleksu SZ *sim*-C. — SO *sam-*: *samdýti* (zob.), *sámčioti* 'czerpać' (war. *sámsčioti*), *sámstyti* (zob.). Nomina: *atsamaĩ* m.pl. 'szumowiny, to, co się odczerpuje z garnka podczas gotowania mięsa', *išsamùs* 'wyczerpujący, dogłębny, szczegółowy', *nuosamaĩ* m.pl. 'szumowiny', *núosamos* f.pl. ts. (⇐ *nusémti* 'odczerpnąć'), *pasamà* a. *pāsama* 'zaczerpnięcie', *pasámtē* 'miejsce nad rzeką, gdzie czerpie się wodę, gdzie poi się zwierzęta', *sámtis* (zob.), *samùs* 'o wiadrze: pojemne, takie, którym się wygodnie czerpie'. Vb. denom. *samáuti* 'czerpać wodę ze studni; łowić ryby sakiem' ⇐ **samas*, **sama* (por. *lankáuti* ⇐ *lañkas*; *žvalgáuti* ⇐ *žvālgai* itp.; zob. też uwagi w przypisie do *maldā*).

sēnas, -à 4 p.a. 1. 'stary, niemłody', 2. 'nienowy, podniszczony, przestarzały', 3. 'dawny, miniony; były (np. dyrektor)', 4. 'nieświeży, zepsuty, zjełczały'. SD¹ «podstarzały», SD «dawny; letny, podeszły w lecach» (syn. *vetušas*), m.pl. *senieji mūsū* m.pl. «przodkowie». Odpowiednik łot. *sēns* 'dawny, starożytny'. Pb. **sen*-a-. Wraz z wed. *sánaḥ*, aw. *hana-*, gr. *ēvoç*, orm. *hin*, stir. *sen*, śrwalij. stbret. *hen* kontynuuje pie. **sén*-o- 'stary'. Tu też derywaty: łac. *senex* (**sen*-ek-), gen.sg. *senis* 'stary, podeszły' (**sen*-i-), m.f. 'starzec, staruszka', goc. *sineigs* m. 'starzec' (**sen*-iHko-), *sinista* m. 'najstarszy' (**sen*-isth₂o-). Zob. LEW 775, EIEC 409, NIL 613, de Vaan 553n. — W słowiańskim przym. **senŭ* został wyparty przez neologizm *starŭ*, zob. s.v. *stóras*. — Lit. comparativus *senėnis* 'starszy' < **sen-ies-ñio*- jest przekształceniem praformy widocznej w wed. *sányas-*, łac. *senior*, stir. *siniu*, < pie. **sen-ies-*. — Drw. *apýsenis* 'podstarzały', *prósenis*, -ė: *sēnas prósenis* 'bardzo stary, prastary', *prósenis* sb. 'pradziad' (⇒ *prósenelis* 'przodek', *senėliai próseneliai* lub *senėliu próseneliai* pl.m. 'przodkowie, pradiadowie'), *senatà* 'starość' (⇒ *sēnatos* coll. 'starzy ludzie, starcy'), *senatis* neol. 'przedawnienie w sensie prawnym', ⇒ neoosn. *senat-*: *senātvė* 'starość', *sulāukti senātvės* 'doczekać starości', war. *senatvā*, ⇒ *senatvijā*, *senatviā* (ŽD 378 analizuje *sen-ātvė* itp., co jest ujęciem synchronicznym), *senėkas* LzŽ 'dość stary' (syn. *senókas*), *senėlis* 1. 'dziadek' (por. pol. gw. *starzyk* ⇐ *stary*), 2. 'staruszek', też *senėlius* (LzŽ), *senetva* BRB 'wiek, lata życia', *senýbė* (zob.), *seniena* 'starożytność, zabytek muzealny', *senýkščias*: *Senýkščia gyvėntuvė būvo kitokiā* LzŽ 'Dawne życie było inne', *senimas* coll. 'starzy ludzie' (por. *jaunimas*), *sēnimas*, -à 'dosyć stary, w podeszłym wieku', *seninā* a. *sēnina* 'starość', *sēnis*, -ė 'starzec' (war. *sēnius* LzŽ), *seniūnas* a. *seniūnas* 'starosta, sołtys' (⇒ *seniūnijā* 'starostwo', *seniūnystė* ts.), war. zdysymilowane: *seliūnas* (n'-n > l'-n), *sejūnas* (n'-n > j-n); *senývas* a. *senýbas* 'w podeszłym wieku, podstarzały' (⇒ *nuog senývo* adv. 'od dawien dawna'), *senoji* 'akuszerka, położna' (w BRB jest synonimem *boba*), *senoklė* a. *senoklis* bot. 'starzec zwyczajny, Senecio vulgaris', *senōlis* 'ojciec ojca a. matki', *senōliai* m.pl. 'przodkowie, pradiadowie', *senové* 'dawne czasy; zamierzchłe czasy, starożytność' (war. *senóbė*). — Cps. *senaamžis*, -ė 'starodawny, odwieczny; długowieczny' (por. *ámžius*; kalka ze stbłr. *starovečnyj*), *senagalys* a. *sėngalis* 1. 'księżyc w ostatniej kwadrze' (war. *senūgalis*, por. *galūlaukė*, *galūgalvis*), 2. 'grubszy koniec drzewa' (por. *gālas*), *senāmiestis* 'stara dzielnica miasta, stare miasto' (neol., por. *miēstas* i nwn. *Altstadt* f.), *senapiēnė* (zob. *pīenas*), *sėnbernis* (zob.), *sėnbuvis* 'stary, dawny mieszkaniec' (por. *buv-*; syn. *senaesiaĩ*), *sėngūžis* 'starzec' (por. *gužėti*), *sėnkaršis* 'bardzo stary, zgrzybiały' (por. *kāršti*), *sėnmergė* 'stara panna' (por. *mergā*), *sėntėviai* m.pl. 'przodkowie': łot. *sēntēvi* (por. *tēvaĩ*), *sėntikis* 'starowiec' (kalka błr. *stara-vér*, por. *tikėti*), *sėnupė* 'dawne koryto rzeki' (por. *ūpė*), *sėnvaikis* (zob. *vaĩkas*), *sėnvaitis* (zob. *vaĩtas*). Akutowa charakterystyka członu *sen°* przemawia na rzecz wzdlużenia w następstwie synkopowania samogłoski łącznikowej -a- (*senāC°* > **sēnC*, *sénC*). — Złożenie tautologiczne: *sėnsenis* 'bardzo stary, prastary' (por. *skánskanis*), *sėnsenovė* 'zamierzchła przeszłość' (por. *senové*). Odpowiednik łot. *sēņēcs*

‘prastary’, por. lit. *vėčas*, *vėtušas*. — Vb. denom. *sėnti* (zob.). — N.m. *Senābūdis*, *Senādvāris* 4x, *Senālaukis*, *Senāmiestis* 2x, *Sēnasalis*, *Senāūtis* (por. *ūtis* s.v. *aūti*), *Sendvariaĩ*, *Sėndvaris* 2x, *Sėnkaimis*, *Sėnlaukis*, *Sėnmiestė*. — N.rz. *Senā ūpė*, *Senā.upis* 4x, *Senó.upis*, *Sėnupis*, *Sėnupė*⁵⁸² (por. *Vōrupė* s.v. *vōras*), *Sėnakmenis*, *Sėn.namunė*, n.jez. *Sėnprūdis*.

sėnbernis, -io 1 p.a. ‘nieżonaty mężczyzna, stary kawaler’ (war. *sėmbernis*) — złożenie członów *sėnas* ‘stary’ i *bėrnas* ‘młodzieniec, kawaler’. Akutowa intonacja tego złożenia przemawia za rekonstrukcją czterozgłoskowej praformy **sėnabernis*, która zmieniła się w trójzgłoskowe **sėnbernis* na skutek synkopowania samogłoski łącznikowej w praformie **sėna-bernis*. Założenie alternatywnej praformy **senā-bernis* (por. *senāvaitis*) wymagałoby uwzględnienia, że synkopę poprzedziła przesuwka akcentu z samogłoski łącznikowej na sylabę początkową (albo: na pierwszy człon złożenia). Paralele: *dvārbernis* (ob. *dvārabernis*) ‘parobek we dworze’ i *srāužolė* (ob. *srāvažolė*) ‘krwawnik’; *sėnvaikis* ‘stary kawaler’ < **sėnavaikis* lub **senāvaikis*. — W przenośnym użyciu *sėnbernis* oznacza cztery rośliny ozdobne: 1. ‘goździk brodaty, *Dianthus barbatus*’, 2. ‘ostróżka wyniosła, *Delphinium elatum*’, 3. ‘serduszką okazałą, *Dicentra spectabilis*’, 4. ‘hortensja doniczkowa’.

senýbė 1 p.a., *senýbė* 2 p.a. (war. *senýba*) 1. ‘odległa przeszłość, dawne czasy’ (*Tai buvo senų senų senýbė[je]* ‘To było w zamierzchłej przeszłości’), 2. ‘zabytek’ (*romėnų senýbės* ‘zabytki rzymskie’), 3. gram. ‘archaizm, przeżytek językowy’ — abstractum na -yb- od przym. *sėnas* ‘stary’ (zob.). Por. *aukštýbė*, *didýbė*, *tamsýbė*. — Adv.: *senýbei* ‘w przeszłości, dawniej, kiedyś’, *iš senýbių* ‘od dawna’, *nuog senýbės* ts., *po senýbės* ts., *viskas po senýbei* ‘wszystko po staremu’. — Obecność przymiotników na -ba-: *laibas/liebas*, *raibas*, *šlūbas* przemawia za tym, że -yb- jest neosufiksem. — War. -y-ba (*ganýba*, *derýbos*) jest porównywalny z psł. *-ĭ-ba (cs. *borĭba* ‘certamen’ ⇐ *borĭ* ‘walka, bój’; strus. *želėdība* ‘strata, szkoda’ ⇐ *želedĭ* ‘mulcta’), aczkolwiek różni się iloczasetem samogłoski *i* (por. GJL II, § 385).

sėnys, -ių 1 p.a. f.pl. stlit.: SD <senis> 1. «dwor» (syn. *didžianamė*, *gyvenimas didžiūnų*), 2. «gmach» (syn. *palocius*), 3. «pałac» (syn. *palocius*). Dalej por. takie formy, jak 1° nom.pl. *sėnys* ‘pałace’: *ne intilpsta aukšti namai, sėnys, plačios žemės, valsčius, dvarai, turmės ir kiti tos žemės niekai* SP I, 301²⁰⁻²⁴ ‘nie mieszczą się domy, pałace, szerokie ziemie, włości, dwory, majątności, i inne tego świata marności’, 2° loc.pl. *sėnyse* ‘w pałacach’: *ypačiai sėnyse didžiūnų to svieto* SP II, 16¹⁴ ‘osobliwie w pałacach Książąt tego świata’, 3° gen.pl. *sėnių*: *maršalka sėnių karaliaus* SD «marszałek nadworny», *ažuveizdėtojas namadarystės pilies, sėnių, miesto, bažnyčios* SD «budowniczy». Najprawdopodobniej jest to zapożyczenie ze strus. *sėni* f.pl. ‘przejście wewnątrz domu, prowadzące ze dworu do mieszkań, zewnętrzne schody’. Znaczenia ‘gmach, pałac’ ustaliły się widocznie na gruncie litewskim (paralela: *rūmai*). Osobno zob. *priesėnis* oraz *siėnis*. Inaczej LEW 775, s.v. *senis* 2 (nie odróżnia *sėnys* od polonizmu *siėnis*) i Balčikonis, *Balt* II:2, 1966, 192 (zapoż. z pol. *sień*). LKŽ nie zaznaczył obcości tego wyrazu. Brak w ALEW.

sėnkietis, -ė 1 p.a. gw. ‘stary i twardy’ — złożenie synonimiczne, por. adi. *sėnas* i *kietas*. Paralele: *akližabis*, *pliknuogis*. Praforma **senākietis* zmieniła się w **sėnkietis* na skutek przesunięcia akcentu z samogłoski łącznikowej na pierwszy człon złożenia, synkopowania łącznikowego -a- i spowodowanego tym wzdłużenia zastępczego **senā*^o >

⁵⁸² Gw. forma **San-upė* ‘Stara Rzeka’ uległa synkopie w **Sanpė*, skąd po asymilacji *Sam̃pė*, n.jez. w Girkalnis (rej. Rasėiniai). Objasnienie *Sam̃pė* dane u Vanagasa 1981, 290 w paraleli do typu *San-takà* nie jest przekonujące. — N.rz. *Santakà* pochodzi od apelatywu *santakà* ‘zbieg dwu rzek’, derywowanego od czasownika złożonego z praeverbium, por. *suteku*, *sutekėti* ‘zbiegać się, zlewać się’. Nominalny charakter członu *up-* wyklucza derywację †*San-up-* ⇐ vb. cps. †*su-up-*.

*sēn°. Por. *senādvāris* > *sēndvāris*; *senākapiai* > *sēnkapiai* oraz *linamarka* > *linmarka*.

senotas SD «senat» — zapoż. z pol. *senat* (SLA 196, LEW 776). — *senotaras* SD «senator» ← pol. *senator*.

sénti, *sénstu* (*sęstu*, *senù*), *senāũ* ‘starzec się; psuć się, jęlczyć; wychodzić z użycia’, *pasenstu* SD «wietszeię — vb. denominativum (factitivum) na -sta od *sēnas* ‘stary’ (zob.). Znacz. etym. ‘robić się, stawać się starym’. Z innymi sufiksami: 1. *sēdinti* caus. ‘postarzać, nadawać pozory starości’, *sēdinti dūkerj* ‘nie pozwalać córce wyjść za mąż’ (‘robić z córki starą pannę’), refl. *sēdintis* ‘dodawać sobie lat, wieku’ (*Sēdintis mažai kas sēdinas, dažniau jaunimas* ‘Mało kto dodaje sobie lat, częściej młodzież’), *susēdinti* ‘o żywności: nie zużyć na czas i doprowadzić do zepsucia (np. ser, jaja), do zeschnięcia się (chleb)’, 2. *sēninti* ‘o brodzie: dodawać starości’ (*Barzdà sēnina* ‘Broda postarza’), ‘o żywności: doprowadzić do stanu nieświeżości’, 3. *senėti*, -ju (war. *senù*, *seniù*), -jau ‘starzec się; (o chorobie) wzmacniać się, nasilać się; tracić świeżość, jęlczyć (o maśle), czerstwieć (o chlebie)’, *įsenėti* a. *pasenėti* SD «zastarzec się», *susenēt* SD «zstarzec się na czym» (syn. *iškaršt*), por. łac. *seneō* ‘być starym, być niedołężnym’ < pie. *sen-eh₁-je- (EIEC 409), 4. *senáuti* ‘mówić jak stary (o dziecku); mówić powoli’.

septyni, f. *septýnios* 3 p.a. ‘siedem’ z odpowiednikiem łot. *septiņi*, f. *septīnas*. Przekształcone z *septinī ← *septin + *-ī, drw. od pb. *septin < pie. *septm. War. łot. *septiņi* oddaje stan dawniejszy niż lit. *septyni*, ponieważ długość -yn- (i łot. -iņ-) jest objawem analogii do segmentu -uon- w sąsiednim liczebniku *aštuoni*, łot. *astuôņi* ‘osiem’ (zob. SBS I, 79n.; tam też o genezie zakończenia -ni). Refleksy ie.: łac. *septem* ‘siedem’, gr. ἑπτά, wed. *saptá*, aw. *hapta-* ts., drw. het. *šiptimija-* n. ‘napój sporządzony z siedmiu substancji’ < *septm-jo-. Zob. też IEW 909, EIEC 402, BSW 257, LEW 776, ALEW 903. — Drw. *septyneli* a. *septyneri*, f. *septýnerios* a. *septýnelios* ‘siedmioro’ (⇒ *septynérgis*, -ė ‘siedmioletni – o zwierzęciu domowym’; war. o osnowie *sept-*: *septergis* BRB ‘siedmioletni – o wołu’, por. *triergis*), *septyneli rātai* ‘siedem wozów’, *septyneri marškiniai* ‘siedem koszul’, *septyniese* adv. ‘w siedmioro’ (por. *šešiese*, *aštuoniese*). Cps. *septyndangis*, -ė, ironicznie o bardzo pobożnym człowieku’ (por. *dangūs*, dosł. ‘człowiek dążący do siódmego nieba’ [które w teologii żydowskiej jest niebem najwyższym i najświętszym], *septýndienis* ‘okres siedmiodniowy, tydzień’ (*Mėnuo tur keturis septýndienius* ‘Miesiąc składa się z czterech «septýndieniai»’), *septyniaaũkštis* ‘siedmiopiętrowy’, *septyniagaľvis* ‘o siedmiu głowach, siedmiogłowy (o smoku)’, *septyniólika* ‘siedemnaście’ (por. °lika). Osobno zob. *sėkmas*, *septiñtas*.

septiñtas, -à 4 p.a. — liczebnik porządkowy do card. *septyni* ‘siedem’. Forma innowacyjna na miejscu stlit. *sėkmas* (zob.). Powstała na mocy proporcji analogicznej *devyni* ‘dziewięć’ : *deviñtas* ‘dziewiąty’ = *septyni* : x (x = *septiñtas*), por. SBS I, 91 (LEW 776 nie zajmuje stanowiska). Sąsiedni liczebnik *aštuoni* ‘osiem’ (ord. *aštuñtas* ‘ósmy’) nie mógł stać się osnową proporcji analogicznej z powodu dyftongu *uo* poprzedzającego zakończenie -ni (wspólne dla szeregu *septyni*, *aštuoni* i *devyni*).

sėrai, -ũ 4 p.a. m.pl. przest. ‘jedwab’ (*Šilkų senesnysis vardas sėrai*). Bez etymologii.

serbentà 2 p.a., *serbeñtas* 2 p.a. bot. ‘porzeczka, Ribes’. War. *sarbentà* a. *sárbentas*, nom.pl. *sarbentaĩ* 3 p.a. ‘porzeczki’; z wtórnym z- w nagłosie: *zerbentà* (por. *sāvitas* > *zāvitas*). War. z *serp-*: *serpentà* lub *serpeñtas*, nasuwają przypuszczenie o związku nazwy ‘Ribes’ z czas. *siŗpti* m.in. ‘poczerwienieć; dojrzewać – o jagodzie, śliwce’. Analiza *serp-*, deverbativum na st. pełnym *serp-* ← *sirp-*. Znacz. etym. ‘czerwieniejący owoc’. Por. *įserŗpti* ‘poczerwienieć – o pijącym wódkę’. War. z -b-: *serb-*, *sarb-* tłumaczą się perseweracyjnym udźwięcznieniem *rp* > *rb*. LEW 776 odsyła do *siŗbti*, utrzymując że

ostateczną podstawą jest pwk. pie. *ser-/sor-/sr- ‘czerwony, czerwony’; wskazuje przy tym na lit. *sařtas*, gdzie -t- ma być rozszerzeniem pierwiastka. — War. metatetyczne i akcentowe: *semeřtas*, *sėmbertas*, *seřbertas*, z *senbert- < serbent- (por. *simřlas* < *siřpnas*). — N.rz. *Serbentà* a. *Serbeřtas*, *Sėrbentas*, *Serbentinė*, *Serbentėjus*, *Serbeřtupė*, *Serbeřtupis* 4x.

serdėčnykas 1 p.a. stlit., gw. ‘sworzeń w wozie’, m.in. SD «sworzeń»⁵⁸³ — zapoż. ze stbłr. *serdečnikъ*, por. błr. *sardėčnik*, -a, pol. gw. *serdecznik* ‘sworzeń w wozie’ (SLA 196, LEW 776). War. *serdėšnykas* (*třn* > *řn*). Drw. wsteczny: *serdėčas* (por. *remėšnykas* ⇒ *remėsas*). — Na skutek adideacji do wyrazu *řerdis* ‘rdzeń w drzewie; serce dzwonu’ (rzadziej do *řirdis* ‘serce’) pojawiły się warianty z nagłosem ř-: *řerdėšnykas*, *řirdėšnykas* (por. LEW 973, Kabařinskaitė 28). Drw. wsteczne: *řerdėřas*, *řerdėřius*. Warianty przekształcone insercją k: *řerdėkřnykas*, *řirdėkřnykas*⁵⁸⁴ (*Veřimo pirmagalį su pasturgaliu jungia řerdėkřnykas* ‘Przód i tył wozu łączy sworzeń’). Po tych zmianach doszło do resegmentacji *řerdeksn-ykas*, *řirdekřn-ykas*, czego oznaką są drw. *řerdėkřnis*, *řirdėkřnis* oraz *řerdėksnis*, *řirdėksnis* (-s- po k dowodzi włączenia pożyczki do grupy drw. na -snis). Por. odpowiednik łot. *serdeksnis* ‘sworzeń’. — W niektórych gwarach zaszła reanaliza *řerdėkřnis*, *řirdėkřnis*, indukowana skojarzeniem z *řerdis* lub *řirdis* (zob. wyżej), stąd drw. wsteczne *řerdėřas* a. *řirdėřas* ‘sworzeń’ (sufiks jak w *žalesas*). Inne war.: *řerdāsas*, *řerdāřas*, *řerdāřis*. Niejasny jest war. *stadarėčnykas* (Būga, RR III, 773). — Na skutek adideacji do wyrazu *seredà/saradà* ‘środa’ pojawiły się war. *saradāčninkas* i *saradėčninkas*. Zob. jeszcze *řvōranas*.

serdōkas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘wierzchnie ubranie bez rękawów, serdak’, 2. SD «kabat, kaftan» (syn. *jupa berunkovinė*), «serdak», 3. *serdoka* *gelažinis*, *srieguotas* SD «karacena; pancerz» [‘zbroja, pancerz z łusek stalowych’], *ūsos serdoko* «kolca abo ogniwa w pancerzu, *serdoku gelažiniu apvilktas* SD «pancerznik» (war. *řerdōkas geležinis* ‘pancerz’) — zapoż. ze stbłr. XVI w. *serdakъ*, *sardakъ* ‘krótki kaftan’ ⇐ pol. przest. *serdak* ‘kaftan wkładany pod pancerz; ciasny kaftan nakładany na kolczugę; pancerz, kirys, zbroja’ (L., SW). Por. SLA 196, LEW 776; brak w ALEW. NB. Pol. *serdak* jest prawdopodobnie pożyczką ze śrdn. *sar-dōk* ‘kaftan wkładany pod pancerz’ (por. *sar*, *sarwes* n. ‘zbroja’, *dōk* n. ‘sukno, okrycie’). Inaczej Brückner 485, s.v. *serdak*: «Łączą dowolnie z *sercem*; jest chyba ruskie». Nie można wykluczyć mieszania się polskiego germanizmu z pożyczką orientálną *serdak* ⇐ osm.-tur. *sirtak* ‘odzież z ubitego płótna sukienego; okrycie’ *vel sim.*, zob. Stachowski 510n. Wyraz pominięty w słowniku Borysia 2005. — Lit. gw. *sardōkas* ‘wierzchnie ubranie bez rękawów; koszulka niemowlęcia; znoszona sukienka’ jest raczej zapożyczeniem z błr. gw. *sardāk* (por. ĖSBM 11, 318n.) niż z pol. gw. *sardak* (jak to za SGP V, 113n. podaje POLŹ 753).

seredà 3 p.a., acc.sg. *sėredą* przest., gw. ‘środa’ (*Kas sėredą būna Klaipėdoj turgus* ‘W każdą środę jest targ w Kłajpedzie’), DP *sereda* ‘śrzoda’, SD «srzoda» — zapoż. ze stbłr. *sereda*, por. ros., ukr. *seredá*, błr. *seradà*, -ý. SD *ažugavėtinė sereda* «wstępna środa» [‘pierwszy dzień wielkiego postu’], *pelenių sereda* ‘środa popielcowa’. Sekwencja lit. -ere- jak w *čerėslas*, *terėbyti* i *žėreba* (por. Būga, RR III, 758n.). Zob. też SLA 196, Zs 49, LEW 776, ALEW 904. War. *seradà*, *saradà*. — N.m. *Serėdžius* (*sered-ju-) – jest derywatem od nazwy dnia, w którym odbywał się targ (por. pol. n.m. *Środa*). Podobnie umotywowane nazwy miejscowe to *Ketvergiai*, *Pandėlys* i *Subāčius*. — NB. Polskim odpowiednikiem

⁵⁸³ Por. definicję w SW VI, 530: *sworzeń*, *rznia* a. *rnia* «długi, gruby gwóźdź żelazny, który przechodzi przez obartel, nasad, koniec rozwory i oś, łącząc w ten sposób przodek wozu z jego tyłem i służąc za oś przy skręcaniu wozem».

⁵⁸⁴ Insercję k w pozycji przed grupą řn pokazują zapoż. *čerėkřnė* ob. *čerėřnė*; *kaniūkřnė* ob. *kaniūřnė*; *makřnà* ob. *mařnà*, jak też wyrazy rodzime *řerkřnà* ob. *řerřnà*; *kalkřnóti* ob. *kalsnóti*.

nazwy miasteczka *Serēdžius* są *Šredniki*. Nazwa ta oddaje lit. *Serednykai, tj. formację na -nyk-, oznaczającą mieszkańców miejsca zwanego *Sereda 'Środa'. Podobną dwoistość ilustruje nazwa wsi *Kaṛklė* ob. *Karkliniņkai*. Por. Otrębski 1961, 53.

serednykas SD¹ «cienkusz, ceruisia secundaria» ['słaby trunek'] — zapoż. ze stbłr. *serednīk, por. ros. gw. *serédnik* 'przedmiot lub towar średniej jakości' (ALEW 904).

sérgēti, prs. *sérgiu* (3 os. *sérgi*, war. *sérgia*, *sérgēja*, *sérgsta*, *sérgti*, *sergēja*), prt. *sérgėjau* 1. 'strzec, pilnować, doglądać dzieci, chorego, dozorować' (SD *sergiu* «straż trzymam; strzegę czego»), 2. 'strzec przed czym' (por. *Teikis mane sergēt nuog smūtka* PK 57₁₈ 'Raczej mnie strzec od zasmucenia'), 3. 'starać się coś utrzymać, zachować', 4. 'czyhać, czekać na kogo w ukryciu z zamiarem napaści', 5. stlit. 'przestrzegać, np. słowa Bożego, przykazań, prawa', *pérsergēti* DP 'przestrzegać'. Refl. *sergētis* 'wystrzegać się, mieć się na baczności, unikać kogo, czego', *serg[i]uosi* SD «chronię się» (syn. *linkiuosi*, *saugausi*) — durativum stanu na -ē- do *sergū*, *siṛgti* 'chorować, być chorym' (zob.). Znacz. etym. 'doglądać kogo w chorobie' (por. syn. *sárginti*). Paralele: *mérdēti* : *miṛti*; *sédēti* : *sésti*. War. akc. *sergēti*. War. z wokalizmem a: *sárgēti* (a według sb. *sárgas*). Nawiązanie stpr. *absergīsnan* acc.sg. 'opieka, ochrona, Schutz' ← *sergīt 'strzec' (ze zmiany *sergēti). — Stlit. praesens miało pdg. atematyczny: *sergmi*, *sergsi*, *sergti* (*Pons... serkti ir keleivius* PK 101₁₁ «Pan... strzeże też pielgrzymów»). Na podstawie neoosn. *sergs-* (← *sergsi*) powstała nowa forma 3 os. *sérgs-ti* 'strzeże, pilnuje' (Kazlauskas 1968, 113n.; inaczej LD § 636). Od niej pochodzi neoosn. *sergst-* w *prisérgstēti*, 3 os. prs. -*sergsti* 'pilnować, strzec' (*Kol buvom turgun, tai aš vežimą prisérgstėjau* 'Dopóki byliśmy na targu, to ja pilnowałem wozu')⁵⁸⁵. — SZ *sirg-*: *pasirgēti* DP 'pilnować się', *pasirgėjimas* DP 'pilność, przestroga'. — SO *sarg-*: *sarginti* (zob.), *sargyti* 'czuwać przy kim' (rzadkie), *sárgstyti* 'strzec, pilnować'. Nomina: *atsargà* 1. 'zapas czego', 2. 'ostrożność, przezorność' (⇒ *atsarginis* 'zapasowy', sb. m. 'żołnierz należący do rezerwy, rezerwista'), *atsargūs* 'ostrożny, przezorny', *sárgas* (zob.), *sargūs* 'czujny, np. pies', SD «ostrożny» (syn. *apvaizdus*, *apydairus*). — Neoosn. *sargst-* (← *sárgstyti*): *sárgsta* 'straż': *Pastatyk sargą ant sárgstos pievų, miškų, jagu nori sugauti vagį* JU 'Postaw stróża na straży łąk, lasów, jeśli chcesz złapać złodzieja' (por. *pakūrstas* ← *kūrstyti*), *sárgstis* f. 'straż, warta' (por. *apvārstis* ← *vārstyti*; *grastis* ← *atsigrastyti*; *kvapstis* ← *kvapstyti*).

sermėgà 2 p.a., gen.sg. *sermėgos* stlit., gw. 'siermięga, długie wierzchnie okrycie z grubego samodziału' (SD «siermięga») — zapoż. ze stbłr. *sermjaga*, *sermaga*, por. ros. *sermjága*, błr. *sjarmjáha*, -i, (SLA 196, ZS 49, LEW 777). War. *sarmėgà*, też m. *sermėgas* 2 p.a. Co do lit. *ė* za błr. *á* por. *dēdė*, *lėlė*, *klėštariūs*. Pochodzenie wyrazu słowiańskiego pozostaje nieustalone. Brückner 489 przypuszczał, że nazwa odzieży poszła od koloru sukna, z którego ją wykonano, i zakładał osnowę w postaci pol. *sierm 'siwy, szary' jako odpowiednika do lit. *širmas* 'siwy'. Inne próby referuje REW II, 615) i ĖSBM 13, 153. — Drw. *sermėginė* 'siermięga', *sermėgyna* 'licha siermięga' (*Vyrai pakulinėm kelnėm, apdriskė, sermėgynom [vaikščiojo]* 'Mężczyźni [chodzili] w spodniach z pakuł, obszarpani, w lichych siermięgach'), *sermėginis* adi. 'o samodziale: przeznaczony na siermięgę', 2. sb. 'kto nosi siermięgę', *sermėgiotė* 'wytarta, poszarpana, licha siermięga', *sermėgius* 'ten, co chodzi w siermiędze', przen. 'wieśniak, prostak', cps. *pilkasermėgis* (zob. *pilkas*). — War. *sermengà* 2 p.a. oddaje pol. *siermięga*, -i, por. *Šiandien šaltas oras, apsivilk sermeņgą* 'Dziś zimno, włóż siermięgę'.

seṛpė 2 p.a. gw. bot. 1. 'sierpik barwierski, *Serratula tinctoria*' (war. *seṛpas*), 2. bot. 'dąbrowka rozłogowa, *Ajuga*' — drw. wsteczny od *serpikas, co zapożyczone z pol. *sierpik*

⁵⁸⁵ Pakerys, *Balt XLII*:3, 2007, 393 utrzymuje, że *prisérgstēti* bazuje na prs. na -i-, *prisérgst-i*.

(ten botaniczny termin przekłada łac. *serrātula*, por. *serrātus* ‘ząbkowany, strzępiasty’ od *serra* ‘piła’). Podobnie jak *serpē* urobiono *kāšius* od *kāšikas*.

ser̥pti, *serpiũ*, *serpiaũ* gw., zwykle z prvb. *įser̥pti* ‘poczerwienieć – o pijących wódkę’ (O, *jau jūs inse̥pę!* ‘O, już poczerwienieliście!’), *pērserpti* ‘przepić się, przekroczyć zwykłą miarę wypitej wódki’ — czasownik o pwk. *serp-*, alternującym ze SZ *sirp-*. por. *si̥rpti* m.in. ‘zarumienić się, poczerwienieć – o policzkach, o nosie’. Zob. też *serpentà* ‘porzeczką’ jako wariant do *serbentà*.

seržántas 1 p.a. ‘sierżant, wyższy stopień podoficerski’ — zapoż. z ros. *seržánt*, -a (od XVII w., tu przez nwn. *Sergeant* m. z fr. *sergent*, REW II, 615). Por. stbłr. *seržantъ*, *saržantъ*. War. gw. *seržentas*, DVŽ *seržontas*.

sēs-, neopierwiastek wyabstrahowany z formy inf. *sēsti* do *sēdu*, *sēdau* ‘siaść, usiąść’ (zob.). Drw. werbalne: *sēsčioti* iter. ‘przesiadywać, posiadać gdzie’, *sēsdinētis* ‘sadowić się (za stołem)’, *susēsdyti* ts., *sēstelēti* a. -*terēti* ‘usiąść/przysiąść na chwilę; o wodzie: nieco opaść’, *sēstelti* a. -*terti* ‘siaść, usiąść’. — Jest też alternant krótkowokaliczny *ses-*: *sēstelti* a. *sēsterti* ‘usiąść’. Można go objaśniać dwojako: 1° neoapofonią ilościową *sēs-* (SP) ⇒ *ses-* (SZ), por. *kēsnoti* ⇒ *kesnoti*; *krēsčioti* ⇒ *kresčioti*; *žlēgti* ⇒ *žlęgterēti*, 2° wyrównaniem formy *sēs-* do wykrz. *sēst* (por. *Tik sēst ir atsisēdo* ‘Nagle «sēst» i usiadł’). — Drw. nominalne: *pasēstai* m.pl. ‘nabite słomą a. sianem worki, służące do siedzenia w wozie’ (syn. *pasēdai*, por. Būga, RR II, 557), *sēslys* ‘człowiek osiadły’, *sēslys* ‘(od dawna, stale) osiadły w jakimś miejscu; osiadły – o trybie życia ludzi i zwierząt; endemiczny, np. gatunek ptaków’ (por. *ēslys*, *goslys*, *rālys*; inaczej ŽD 166: **sēd-slys*), *sēsna* a. *sēsna* c. ‘człowiek osiadły’, *susēsstivēs* f.pl. ‘panieński wieczór’ (⇐ vb. cps. *susēsti* ‘usiąść razem’).

sēsē 2 p.a. ‘siostra’ — z pochodzenia jest to forma voc.sg. ‘siostró!’ do *sesuō*. Utworzono ją przez analogię do rzecz. ‘córka’, mianowicie według proporcji: acc.sg. *dūktēri* : *sēsēri* = nom.sg. *dūktē* : *sesuō* = voc.sg. *dūktē* : X (X = *sēsē*). Następnie na mocy proporcji *dūktē* (voc.sg.) : *dūktē* (nom.sg.) = *sēsē* : X pojawiła się innowacyjna forma nom.sg. *sesē* (4 p.a.). Por. Petit 2004, 81, przyp. 129. Mniej prawdopodobna wydaje się hipoteza Otrębskiego o skrócie haplologicznym **seserelē* > *sesēlē* i o dotworzeniu *sēsē* drogą derywacji wstecznej (zob. GJL III, § 151). — Neoosn. *ses-*: *sesēlē* ‘siostrzyczka; siostra zakonna, zakonnica; siostra szpitalna, pielęgniarka’, *sesuvā* 1. ‘siostra’ (war. *sesvā*⁵⁸⁶), 2. coll. ‘wszystkie dzieci sióstr’ (*Seserū tai mes buvom keturios, o sesuvōs jau visas pulkas* ‘Siostry to my byliśmy cztery, a [wszystkie] dzieci sióstr tworzyły już całą gromadę’), *sesiuvā* coll. ‘wszystkie siostry razem’ (*Susrinko visa sesiuvā* ‘Zeszły się wszystkie siostry razem’), por. syn. *seserijā*. — Zdrobnienia o znac. ‘siostrzyczka’: *sesāitē*, *sesýka*, *sesikē*, *sesýtē*, *sesiulē*, *sesūika* (zob.), *sesukē*, *sesulē* (⇒ *sesulāitē*), *sesūtē* (⇒ *sesutēlē*), *sesūžē*. — Neoosn. *sesyt-*: *sesytēlē*, *sesýtēlē*, *sesytūžē*, *sesyčiukē*, *sesyčiūtē*. — Cps. *pirmāsesē* ‘kuzynka w pierwszym pokoleniu’ (syn. *sesuō pirmakartē*), *sesēbrolē* bot. ‘fiołek trójbarwny, *Viola tricolor*; sporek, *Spergula*’ (por. *brōlis*), war. m. *sēsiabrolis* (osnowa *sesia*^o nie jest poza tym poświadczona; por. *sauliābrolis* ob. *saulētekis*).

seserēčia 1 p.a. 1. ‘córka siostry, siostrzenica’, 2. ‘siostra cioteczna’, SD¹ «siostrzanka» — 1° synchronicznie: drw. z neosuf. -*ēčia* od *seser-*, zob. *sesuō* ‘siostra’, acc.sg. *sēsēri* (por. *brolēčia*, *dukterēčia*), 2° diachronicznie: drw. na -*ĩā-* od neoosn. *seserēt-* jak w *seserētis* ‘siostrzeniec’, *seserētē* ‘córka ciotki, siostra cioteczna’. Odpowiednio do tego syn. *seserýčia* ‘córka siostry’ (m.in. LEX) zakłada **seserýt-ē* jako bezpośrednią osnowę (por. *seserīūtē* ‘siostrzyczka’). Z kolei *seserýčiai* m.pl. ‘dzieci siostry’ (m.in. LEX) ma za podstawę **seserýt-*

⁵⁸⁶ Mniej jest prawdopodobne, żeby *sesvā* powstało z **sesuā* przez spirantyzację ślizgu (*u* > *v*), por. GJL I, §§ 247 i 546.

is ‘siostrzeniec’, por. *brolyčios* f.pl. ‘córci brata’ : *brolytis* ‘braciszek’. Tym szczegółom LEW 777 ani ALEW 905n. (s.v. *sesuō*) nie udzielają uwagi.

s eserēnas 1, 3 p.a. ‘syn siostry, siostrzeniec’ (SD «siostrzanek, siostrzeniec») — drw. na *-ēnas* od osnowy *s eser-* ‘siostra’, zob. *sesuō*, acc.sg. *sēserj*. Por. *brolēnas* i gwarowe zdrobnienia jak *paukštēnas*, *varlēnas* i *varnēnas*. Z innym sufiksem: *seserjnas* ‘siostrzeniec’ (por. *avjnas*, *brolynas*).

s eser̃kopiai, *-iū* 1 p.a. m.pl. gw. ‘szwagrowie, którzy mają za żony dwie siostry’. Starsza postać cps.: *s eserkuopiai* 3 p.a. Bez jasnej etymologii, Człon I do *sesuō* ‘siostra’. Człon II do *kiupa* ‘kupa, gromada’? Postać *°kop-* jest dwuznaczna: 1° może zawierać hiperpoprawne o zam. *uo* (por. *mōlis* zam. **muolis*; *sōdžius* zam. **suodžius*; *skroblūs* ob. *skrūoblas*), 2° może być objawem przygodnej monoftongizacji *uo* > *o* w sylabie nieakcentowanej.

sēsti, prs. *sēdu* (war. *sēdžiu*, *sēstu*), prt. *sēdau* (war. *sēdžiau*) 1. ‘przybrać pozycję siedzącą, usiąść – o ludziach, ptakach i owadach’, 2. ‘wleźć na konia i usiąść’, 3. ‘wsiąść do wozu, sań, łodzi’, 4. ‘osiedlić się, zamieszkać gdzie’ (*Po vainai sedomēs gyvent lygian laukan* ‘Po wojnie osiedliliśmy się na równym (gołym) polu’), 5. ‘o słońcu: zachodzić, zapadać’ (*sēdanti saulē* ‘zachodzące słońce’), 6. ‘pograżać się, iść na dno; grzęznąć w piasku – o wozie’, 7. ‘opadać – o wodzie; osiadać – o gruncie’, 8. ‘osadzać się – o sadzy, parze, kurzu, osadzie dennym; wsiąkać – o wodzie deszczowej; przenikać ciało – o wilgoci, mrozie’, 9. ‘o rzece: wpływać gdzie’ (*Troškupis sēsta į Lyksūdės prūdą*). W gwarze Zietela zanotowano atematyczną formę 3 os. prs. *°sēsti* (**sēd-ti*, zob. ZTŽ 586). Żmudzkim jej odpowiednikiem jest *nusēst* ‘o wodzie: opada’ (Būga, RR II, 239). Refl. *sēstis*, *sēduos*, *sēdaus* ‘usiąść, usadowić się’ (*Sėskis!* ‘Usiądź! *Prašau sėstis!* ‘Proszę usiąść!’ *Kad tu sėstais akmeniui!* ‘Obyś zamienił się w kamień!’), *atsisēsti* ‘usiąść, usiąść sobie’. Cps. *apsēsti* ‘obsiąść, siąść dookoła, gromadnie; zasiedlić; uspokoić się, przestać; otaczać, oblegać, nie dawać spokoju; opętać – o diable’ (por. *apsēstas*); stracić siły, osłabnąć’, *nusēsti* ‘gromadnie zając miejsca siedzące’ (*Viena šikna visų suolų nenusėsi* ‘Jednym tyłkiem wszystkich stołków nie obsiądziesz’), *nusēdu* SD¹ «siadam», *nusēdu išg arklis* SD «zsiadam z konia», *pėrsēsti* ‘przesiąść się; wsiąkając przedostać się przez co, przesiąkać; obsunąć się w dół, zapaść się (o grobie)’, też ‘przesiadać się (do innego pociągu)’, *prisēsti* 1. ‘usiąść obok siedzącego, przysiąść się’, 2. ‘o krześle: być zajęty przez siedzącego’ (*Krėslai visi prisėdę, dar ir pasieniais eilės stačiuju* ‘Krzesła wszystkie zajęte, nawet pod ścianami ludzie stoją w rzędach’), 3. ‘zostać opętany, ovladnięty czym’ (*Prisėstas svetimōs dvāsios* ‘Opętany przez złego ducha’), *susēsti* ‘usiąść razem, zasiąść do stołu; razem dosiąść (konie); zając miejsce siedzące, usadowić się (na wozie, łodzi, w autobusie)’, *užsēsti* ‘dosiąść (konie), wsiąść (na rower); zając miejsce siedzące; usiąść, przykucnąć (o ptaku); osiąść na mieliźnie (o statku)’. — Odpowiednik łot. *sēst*, *sēžu*, *sēdu* ‘siąść’, *atsēstiēs* ‘usiąść’; stpr. *sīdons* ‘siedzący, sitzend’ (zmiana *ē* > *ī*). Odpowiednik scs. *sēsti* ‘siąść’. — Prs. infigowane scs. *sēdō* (por. ros. *sjadu* do *sēstb*, stczes. *sadu* do *siesti*, stpol. *siędę* do *sieść*) jest prawdopodobnie refleksem pbsł. **si-n-d-e/a-* (Machek 539), formacji zbudowanej na SZ **sid-* ← **sed-* (neoapofonia *TiT* ← *TeT*), por. stprus. *syndens*, *sindats* ptc. prs. act. ‘siedzący, sitzend’ < **sinda-nt-s*. Refleks starego SE widać w stczes. *sezi* ‘siedzi’, *sedėti*. Zob. Stang 1942, 53, Smoczyński 2001, 392⁵⁸⁷. — Pbsł. **sēd-* jest formą na st. wzdłużonym w stosunku do pie. **sēd-* ‘usiąść’ (Liv² 513), por. wed. *āsadat* ‘usiadł’, SO *sasāda* ‘siedzi’, łac. *sedeō*, *-ēre*

⁵⁸⁷ Nieprawdopodobna jest praforma **sēnde-* u Vaillant III, § 446 (infiks wsunięty do osnowy na WSE **sēd-*). — Trudno też zgodzić się z Klingenschmittem 1982, 129n., który rekonstruuje pbsł. **sīnde/o-* i twierdzi, że taka forma powstała z przekształcenia prs. reduplikowanego **sīde/o-* < pie. **si-sd-e/o-*, mianowicie drogą analogii do prezentiów infigowanych.

‘siedzieć; usiąść’ (*sed-eh₁-). — Drw. werbalne: *sédėti* (zob.), *sedinėti* iter. ‘siadać, siadywać’, *sedinėju* SD «siadam», *prisėdinėju* SD¹ «przysiadam», *pėrsėdinėti* ‘przesiadać się’, *sėdinti* ‘posadzić (gości), pozwolić komu siedzieć (bezczyinnie); posadzić (kwokę na jajach)’. Hybrydą jest *sėdāvytis* ZTŽ ‘siadać, sadowić się, np. na wozie’, oddające pol. *sadowić się* albo błr. gw. *sadavícça* (PZB 4, 342n.); niejasne jest -n- w war. *sėdnāvytis* LZŽ. Derywaty nominalne zebrano s.v. *sėd-*. — SO *suod-* < *sōd-: formacja plit. causativum *suodyti ‘sadzać, sadzić rośliny’ ⇐ pbsł. *sōd-ėje- (scs. *saditi*, *saždō* ‘sadzić’) została odnowiona pod względem apofonicznym, co widać w *sodinti* (zob.) ⇐ *sād-ī-. Spodziewany refleks *suod-* widać w sb. *súodžiai* (zob.).

sesũika 1 p.a. gw. ‘siostrzyczka’ (ZTŽ) — zdrobnienie na -k-, utworzone od *sesũj, co jest gwarową wersją formy *sesuõj* ‘siostra’ (zob. *sesuõ*). Co do monoftongizacji *uo* > *ũ* zob. ZTŽ 28, LD § 85. Na skutek resegmentacji *ses-ũika* (zob. *sēsē*, *sesuõ*) rozpowszechnił się we wschodnio-litewskim neosuf. -ũika jako wykładnik zdrobnień, najpierw od rzeczowników osobowych (np. *duktũika*), później też od nieosobowych (np. *avũika*, *akmũikas*, *skylũika*). Pogląd, jakoby -ũika(s) było produktem kontaminacji suf. -uk- i -yk- (tak Skardžius, RR 4, 402, za nim Kabašinskaitė 89) wydaje się trudniejszy do zaakceptowania. GJL II, § 474 poprzestaje na stwierdzeniu, że deminutiva na -ũika(s) «są jakby wariantami deminutiwów na -ukas». Por. zdrobnienia *sesỹka* od *sēsē* oraz *sestrỹka* od *sestrā* (sławizm) w ZTŽ 585 i 587. Zob. jeszcze *paukštũika* s.v. *paũkštis*.

sesuõ 3 p.a. f. ‘siostra’, gen.sg. *ses-er̃-s*, acc.sg. *sēs-er-j*. W jęz. łotewskim *seser- ustąpiło przed neologizmem *māsa*. Pdg. pb.: nom.sg. *sesō, acc.sg. *ses-er-in, to z pie. *sues-ōr, acc.sg. *sues-er-m, gen.sg. *sues-r-ōs. Odpowiedniki ie.: wed. *svásar-*: voc. *svásah*, sg.nom. *svásā*, acc. *svásāram* ⇐ *svásaram, loc. *svásari*, dat. *svásre*, instr. *svásrā*, abl.-gen. *svásuh* (*sues-r-s); pl.nom. *svásarah*, du.nom. *svásārau*; aw. *xʷanhar-*, orm. *kʰoyr*, łac. *soror*, stir. *siur*, por. NIL 680n. — Resztki form atematycznych w odmianie litewskiej: gen.sg. *seseřs* < przest., gw. *seseřs*, dat.sg. *sēserie* (końcówka *-ej, por. wed. *svásre*, scs. *materi*), instr.sg. *sesermi*; nom.pl. *sēsers* < przest., gw. *sēseres* (liter. *sēserys*). — War. gwarowe: 1. *sesuõj* (zob. też *sesũika*) 2. *sesuõn* (por. *piemuõn*), 3. *sēsere* (por. *dukterē* ob. *dukterē*), 4. *seseris* (por. *dukteris*), 5. *seserā*. — Odmienność formy słowiańskiej, scs. nom.sg. *sestra*, gen.sg. *sestry* (ros. *sestrá*, -ý, pol. *siostra*, -y) polega na dwóch szczegółach: 1° sufiks jest w SZ -r-, stąd zmiana *sues-r- w *sestr-* w przypadkach zależnych (epenteza *t* do grupy *s-r*), 2° osnowa atematyczna (por. stlit. gen.sg. *seseres*, nom.pl. *seseres*, gen.pl. *sesery*) została przekształcona przez sufigowanie -ā-, por. lit. gw. *seserā*, psł. *mater-a ‘matka; samica zwierząt’ (stczes. *matera*, pol. *maciora*). Dalsze zmiany to zastąpienie pary nom.sg. *sesa : gen.sg. *sesry najpierw przez *sesa : *sestry (insercja *t*), potem przez parę *sestra* : *sestry* (uogólnienie neotematu *sestr-* na cały pdg.). Uproszczenie pie. *su- > s- jest tak słowiańskie jak litewskie, por. *sakaĩ*, *sāpnas*, *šēšuras*. — Obecność tematu słabego *sues-r- i jego zmiana przez insercję *t* ma paralelę w germańskim, z tym tylko zastrzeżeniem, że tutaj *suestr- pod wpływem wyrazów ‘brat’, ‘matka’ i ‘ojciec’ zmieniło zakończenie na *-ter-, stąd goc. *swistar*, gen.sg. *swistrs* ‘siostra’, śrwn. *swester*, śrdn. *sūster*, stisl. *systir* ts. (stąd zapożyczone stang. *swyster*, ang. *sister* ‘siostra’). — Drw. od *seser-*: *seserēcīa* (zob.), *seserēnas* a. *seserýnas* (zob.), *seserētē* ‘siostra cioteczna’, *seseriā* ‘siostra’ (por. *sēsē*), *seseriētē* ‘siostrzenica’, *seserijā* coll. ‘wszystkie siostry razem’ (*Mes buvom keturios, taip ir vadindavo – seserijā* ‘My byliśmy cztery [siostry], więc nazywano nas «seserija»’), por. syn. *sesiuvā*; *seserýčia* 1. ‘siostrzenica’, 2. ‘siostra cioteczna’ (syn. *seserēcīa*), *seserýnas* ‘sytuacja, gdy w rodzinie jest wiele sióstr’, *sēseriškas* ‘siostrzany’. Cps. *seser̃kopiai* (zob.), *sesersūnis* ‘siostrzeniec’ (por. *sūnūs*), *sesērvaikiai* m.pl. ‘dzieci dwu sióstr’ (por. *vaikas*). Vb. denom. *seseriāuti* 1. ‘uważać (ją) za siostrę, nazywać siostrą’, 2. ‘pracować jako siostra szpitalna’.

sèta b.z.a. przest. 'płot; zagroda chłopska; podwórze' (Miežinis) — zapoż. z łot. *sēta*, zob. ME III, 833, LEW 778, Urbutis 2009, 285.

sėti, sēju (war. *sejū*), *sėjau* 'siać, rzucać ziarna w ziemię'. Odpowiada łot. *sēt, sēju* 'siać' i scs. *sėti, sējō* ts. < pbsł. *sē-je-. Praesens na -je/o- zostało zapewne utworzone do aorystu *sē-, por. scs. *vūsē* 'zasiał'. Pwk. *seh₁- 'siać, sadzić', por. łac. pf. *sēvī* obok prs. *serō* < *sisō- < *si-sh₁-e/o- (LIV² 517n., Stang 1966, 357, LEW 778). — Drw. *sédinti* 'siać (zboże), sadzić (rośliny)', war. *sédyti*. Nomina: *sékla* (zob.), przest. *sémuo* 'siew, siejba' < *sēmō < *sē-mōn-ø (por. łac. *Sēmō, -mōn-is* 'bóg siewu'); *sémenys* (zob.), *sēmēnē* a. *sémenē* 1. 'siew', SD *sēmenēs metas* «siew» (dosł. 'czas siewu'), 2. 'ziarno siewne', 3. 'święto Matki Boskiej Siewnej, 8.IX.', *sésena* 'siew, sianie' (neosuf. -sen-, por. ŽD 234). Cps. *sėbiržė* (zob.). — Neoosnowy: 1. *atsė-: ātsėlis* a. *atsėlys* 'powtórny posiew, sianie ziarna na gruncie, gdzie był siew jesienny' ⇐ *atsėti* 'siać powtórnie', 2. *pasė-: pasėlys* 'posiew, zasiew', war. *pósėlis* ⇐ *pasėti* 'posiać' (por. *padėlys* ⇐ *padėti*), 3. *prisė-: priėsėlis* 'ziarno siewne mieszane z innym' ⇐ *prisėti* m.in. 'dużo wysiać, zasiać', 4. *sėj-* (zob.), 5. *sėt-* (⇐ *sėtas*): *sėtinys* bot. 'brukiew, Brassica napus rapifera', *sėtuvė* a. *sėtuvė* 'kosz ze słomy, z którego sieje się żyto'.

siaubà 4 p.a. wsch.-lit. 'siew, sianie' (*Pòsle siaubòs láukia šienāvimas* LZŽ 'Po siewie czekają (przychodzą) sianokosy') — zapoż. z błr. *sjaubá, -ý*. Brak w LKŽ.

siaūbtis, siaubiūos, siaubiaūs, siaūbtis gw. 'okrywać się, otulać się' — war. z wygłosem -b- do *siaup-*, zob. *saūpti*. — Tr. *siaūbti, siaubiū, siaubiaū* 1. 'pustoszyć, niszczyć, rujnować', 2. 'o dzieciach – hałasować, swawolić'. Dalsze szczegóły s.v. *sūpti*. — Drw. *siaūbas* 'przerażenie, groza, strach' (⇒ *siaubingas* 'przerażający, straszny'), *siaubikas* 'awanturnik, zawadiaka', *siaubūnas* 'istota budząca grozę; smok'.

siaūras, -à 4 p.a. 'wąski, ciasny, obcisły', war. *siaurūs, -i* 4 p.a. SD¹ *siauras* «ściśły» (syn. *šykštus*), *siaurus* «wąski» (syn. *unkštus*). SD *siauras* «wąski» (syn. *unkštus*). Por. *siaurà kišėnė/kišenià* 'bieda', dosł. 'ciasna kieszeń': *Siaurà kišenià, kai vienas dirba, o šeši valgo* 'S. k. [jest wtedy,] gdy jeden pracuje, a sześcioro zjada'. Odpowiednik łot. *šauris* 'wąski'. Pb. *siaū-ra- < pie. *seu-ro-, znacz. etym. 'ściśnięty, ściśniony' (paralele: *añkštas, pañskas*). Pwk. *seu- 'ściskać, wyrzucić ucisk' (IEW 914), który w indo-irańskim wyspecjalizował się w znac. 'zgnieść, wycisnąć sok z roślin, wytłoczyć'. Por. wed. *sunóti* 'wyciska (somę)', aw. *hunaoiti* ts. < *su-né-ū-ti (por. LIV² 537). St. zanikowy od *seu- tkwi prawdopodobnie w lit. *sulà* (zob.). — Drw. *siaurimà* 'wąskość, zwężenie' (por. *plonimà, storimà*), *siaurókas* 'nieco za wąski', *siaurumà* 'wąskość, zwężenie'. Cps. *siaurakāktis* 'o wąskim czole', przen. 'tępy, ograniczony' (por. *kaktà*), *siauraprōtis* 'tępy, ograniczony' (por. *prōtas*). Vb. denom. *siaurėti, -ja, -jo* 'zwężać się', *siaūrinti* 'zwężać' (⇒ *sąsiauris* 'cieśnina'). — Nazw. *Siaurys, Siāuris, Siaurūkas, Siaurūtis*. N.m. *Siauriai* 2x, *Siaurūkai, Siaūrkampis*. — Neopofonia SP au ⇒ SZ u wytworzyła z neopwk. *siaur-* alternant *siur-*, por. *susiūrti, -siūra, -siūro* vb. denom. 'zwęzić co'. Paralele: *kiūrti, prakiūro* ob. *kiāuras; bjūrti* ob. *bjaurūs; įgūsti, -gudaū* ob. *gāudyti*.

siaūsti I, siaučiu, siaučiaū 1. 'okrywać, chować (dziecko) pod przykryciem, owijać czym, otulać', 2. 'narzucać lub zdejmować komuś okrycie z pleców' (*siaūsti pečiūs skarà* 'narzucać chustę na ramiona', *nusiaūsti skārą nuō pečiū* 'zdjąć chustę z ramion'), 3. 'obstępować ze wszystkich stron, okrążyć' (*kariūomenė priešą siaučia* 'wojsko okrąża wroga'), 4. 'przesiewać ziarno na sicie, wiać ziarno na wietrze', 5. 'rzucać, ciskać', 6. 'związać się w główkę (o kapuście)', 7. 'gromadzić się, garnać się do czego, ruszać w pewnym kierunku' (*Kur pasogą jaučia, ant tų ir siaučia* 'Gdzie przeczuwają [dobry, spory] posag, tam też ciągną/zmierzają'), 8. 'o dzieciach: dokazywać, swawolić; o burzy: szaleć' (*audrà*

siaučia ‘burza szaleje’), SD: *siaučia marios* «burzy się morze», *nakty siaučiu, daužausi* «gachuię po nocy, chodzę szalejąc»). Cps. *apsiaūsti* DP ‘ogarnąć, otoczyć, odziać’, refl. *nusisiaūsti* ‘zdjąć, zrzucić z siebie okrycie’, *pasisiaūsti* ‘przykryć się, schować się pod osłoną’. Odpowiednik łot. *šāust, šāušu, šāutu* ‘sieć różgami, chłostać, biczować’ (por. *siūtis*), refl. *āizšaūstiēs* ‘zasłonić się, okryć się’. — Lit. *siaut-* wraz z łot. *šaut-* jest refleksem pb. **siaut-* < pie. **h₂seut-* ‘burzyć się, kipieć’ (Liv² 285), por. stang. *sēoðan*, stwn. *siodan*, nwn. *sieden* ‘wrzeć, kipieć, gotować się’ (pgerm. **seuþa-*), SO goc. *saups* ‘ofiarowanie’. Co do **h₂-* por. gr. ἀϋτή ‘dech, oddech (pl. o płomieniach, o miechach); powiew; woń, zapach’ < **ahutmā* < **h₂^asutmah₂* < pie. **h₂sut-meh₂-* (Liv², Beekes 2010, 172). — Deverbativa: *siāučioti* ‘szaleć; o nieprzyjacielu: panoszyć się, grasować’: *siāutėti*, -ju (gw. *siāutu*), -jau ‘hałasować, dokazywać, swarzyć się’ (DP ‘szaleć’), łot. *šāustīt* frq. ‘chłostać, sieć różgami, biczować’. Nomina od *siaut-*: *ātsiauta* (zob.), *ātsiautos* f.pl. ‘drobne i nieoczyszczone ziarno (dla konia)’, *nūosiautos* f.pl. ‘gorsze ziarno’ (por. syn. *ātbaros, pābiros*), *pasiautā* ‘pochyłość, spadziłość oblodzonej drogi’, *sāsiautos* f.pl. ‘odsiewki, osłony ziarn’, *siautimas marių* SD «burzenie morza, nawałność». — Neopwk. *siaus-* (← *siaūsti*): *siaustyti* (**siaus-sty-*) frq. ‘okrywać czym, otulać; rzucać, miotać’, refl. *siaustytis* ‘rzucać się, wściekać się, kłócić się’, nomina: *siaūstalas* ‘okrycie, odzienie’, *siaustuvė* 1. ‘powijak, pielucha’, 2. ‘cepisko, dzierżak u cepów’, *siaūsmas* ‘szał, huk wiatru, *siaūstas* ‘swawolny, porywczy, narwany; nieposłuszny, narowisty (o koniu)’, *siaūstė* ‘wielka chusta na plecy’ (⇒ błr. gw. *sjátka* ts., tak Grinaveckienė, Mackevič 1989, 75). — SZ *siut-* (zam. **sut-*): *siūsti* (zob.). — WSZ *siūt-*: *siūtis* (zob.).

siaūsti II, *siaūdžia, siaūdė* wsch.-lit. 1. ‘szumieć, szeleścić’ (*miškas siaūdžia* ‘las szumi’), 2. ‘brzęczeć’ (*bītės siaūdžia* ‘pszczoły brzęczą’) — prawdopodobnie wariant do *siaūsti, siaučiu* (zob.), z perseweracyjnym udźwięcznieniem wygłosu pierwiastkowego *ūt* > *ud* (por. *siaupiūos* > *siaubiūos*; *pliauskā* > *pliauzgā*).

sidābras 2 p.a. ‘srebro’ — pochodzi z dysymilacji brzmienia **sirābras* (*r-r* > *d-r*), to zaś z jeszcze starszego **sirebras*. Jest to zapożyczenie ze strus. *sirebro* ‘srebro’. Słowiańską pożyczką jest również łot. *sidrabs* ts.; brzmienie to pochodzi z metatezy w formie **sidabrs* (por. ME III, 835n.). Podobną zmianę widać w stlit. *sidrabas* BRB. Inaczej LEW 780n., który mówi o wspólnym bałto-słowiańskim i germańskim (goc. *silubr*, stisl. *silfr*, stwn. *silabar* n.) zapożyczeniu z jakiegoś języka nieindoeuropejskiego; w tym zapożyczeniu miałby też udział celtyberyjski, por. *silapur* (Matasović 41). Przyjmowany niekiedy związek między gr. σίδηρος, dor. σίδᾱρος m. ‘żelazo, stal’ a lit. *sidābras* jest nieprawdopodobny; pochodzenie wyrazu greckiego pozostaje zresztą nieustalone, zob. Beekes 2010, 1329. Zwraca uwagę fakt, że ‘złoto’ ma nazwę rodzimą, odziedziczoną z pie., zob. *áuksas*. — War. z substytucją *t̥* za *s*: *cidābras* (też *čidābras*), por. gw. *Cibiras* zam. *Sibiras* ‘Sybir’ (LvŽ II, 13). War. *sidebras* b.z.a.; *sudābras, sudēbras* mają odpowiednik w łot. *sudrabs, sudabrs*. Oboczność *i/u* jest zdaniem Urbutisa 1981, 126, przyp. 8 niejasna. Būga, RR II, 563n. wskazał w tym kontekście na dwoistość form scs. *sirebro* i *sūrebro* i wyraził pogląd, że oboczność *i/u* była właściwością fonetyczną nieznanego języka substratowego, z którego Bałtowie wraz ze Słowianami mieli zapożyczyć nazwę ‘srebra’. — Dysymilację *r-r* > *r-l* widać w stpr. *sirāplis* EV ‘srebro, Silber’, acc.sg. *sirāblan* ts. < **sirabra-*. Wyraz ten został prawdopodobnie przejęty ze stpol. *śrzebro* ‘srebro’. Inaczej PKEŽ 4, 112n., który rozważa równoległe zapożyczenie do bałtyckiego, słowiańskiego i germańskiego z jakiegoś języka kaukaskiego. Zob. też ALEW 908. — Drw. *sidabrinās* stlit. ‘srebrny’, *sidabrīnis* (war. *sudabrīnis*) ts., *sidabrinykas* stlit. ‘srebrnik, Silberling’. Vb. denom. *sidabrūoti* ‘posrebrzać’, ⇒ *sidabrūotas šaukštas* ‘posrebrzana łyżka’ (por. łot. *sidrabuôt* ‘posrebrzać, ozdabiać srebrem’). — N.rz. *Sidabrā, Sidābrinē, Sidabrinis*, cps. *Sidābrupis*, n.jez. *Sidabrināitis*. N.m. *Sidābriaī, Sidābrinē* 4x, *Sidabrīnē* 2x, *Sidābrīškiai*.

sidaras b.z.a. gw. 'ten, kto przewodzi zabawom przebierańców, gospodarz takiej zabawy': *Vyresnysis vaidintojas biržėnuose vadinas «sidaras», vabalnykėnuose... «senis»* — uchodzi za brzmienie wtórne, zmienione z *sudas, co ma być zapożyczeniem z ros. *súdarb*, gw. *sudár* 'pan, car' (zob. LEW 781). Por. zastępstwo u przez i w *sidōklis*.

siečkà 2, 4 p.a. gw. 1. 'sieczka, drobno siekana słoma jako dodatek do paszy', 2. 'narzędzie do sieczenia, do obcinania liści warzyw, do wycinania kapusty' — zapoż. z błr. *séčka*, -i 'sieczka' (por. *sjačý*, *sjakú* 'siec, siekać'; stbłr. *sěčka* tylko o kaszy). Zob. syn. *ākselis*. — War. z asymilacją s-č > š-č: *šiečkà*, gen.sg. *šiečkos* 2 p.a. 1. 'narzędzie w kształcie litery S do kopania kartofli i jarzyn', 2. 'nóż do ścinania liści warzyw', 3. 'szatkownica do kapusty', 4. 'przrząd do obcięcia kopyta końskiego przed kuciem', 5. 'sieczka'. War. z asymilacją š-č > č-č: *čiečkà* (por. *šiškà* > *čičkà*). War. z dysymilacją č-č > č-š: *češka* b.z.a. DVŽ. Zob. też LEW 72 (s.v. *čekoti*) i 979n. — Vb. denom. *šiečkavoti* 'siec sieczkę'.

siekas 1 p.a., *siēkas* 2 p.a. przest. 1. 'miara zboża; naczynie o objętości sześciu garncy', syn. *saikas* (łot. *sieks* 'miara zboża, Külmit, Getreidemaß'), 2. 'naczynie, z którego wysiewa się ziarno', 3. 'sznurkowa siatka do przenoszenia siana', 4. 'miara' (*valgo be sieko* 'je bez miary, za dużo'; *su sieku* SD adv. «pomieranie, w miarę») — postwerbalny derywat od *siekti* m.in. 'ogarniać, obejmować' (por. LEW 781, ALEW 909). Znacz. etym. 'to, co się obejmuje' ⇒ 'objęcie czego, objętość'. Paralela: *sieksnis* (zob.). Inaczej Būga, RR II, 561, który wiąże *siek- z pwk. pie. *sejk^u- 'wylewać; urynować, szczać', por. sti. *siñcāti*, cs. *sičp*, *sīcati*, ros. *scu*, *scatb* (iter. *sikatb*). — SZ syk-: *sýkas* 4, 2 p.a. 'miara zboża; siatka na siano', drw. *sykēlis* 'miara ziarna równa sześciu garncom'. Niewykluczone, że chodzi tu o neoapofonię SP ie ⇒ SZ ī (por. *sýtas* ob. *sietas*; *mýgti* ob. *miēgti*). Por. neoapofonię siek- ⇒ seik-: *seikėti*.

sieksnis, -io 1 p.a., *sieksniys* 3 p.a. hist. 1. 'sążen, zasięg rozpostartych rąk, liczony od końca palców jednej dłoni do końca palców drugiej' (*Mano sieksniys pusanthro metro* 'Mój sążen to półtora metra'. *Kartis nuo penkių sieksnių ilgumo* 'Żerdź długa na ponad pięć sążni'), SD «sążen», 2. 'sąg drewna', 3. 'wielki liniał stolarski', 4. 'cyrkiel do pomiaru długości gruntu' — dewerbalny drw. z neosuf. -sni- od *siekti* m.in. 'mierzyć rozpiętością ramion' (zob.). Znacz. etym. 'rozpostarcie ramion'⁵⁸⁸. Paralele sufiksalne: *laipsnis*, *dýgsnis*, *žiņgsnis*. — Drw. *sieksnininkas* 'przedmiot o długości lub grubości sążnia'. Vb. denom. *sieksniuoti* 1. 'mierzyć sążniami', 2. 'układać drewno w sągi', 3. 'iść wielkimi krokami'.

siekti, *siekiu*, *siekiau* 1. 'sięgać, wyciągać rękę, aby dostać się do czego, aby wziąć co, aby dotknąć czego' (SD *siekiu*, *pasiekiu* «sięgam czego»), 2. 'dążyć do osiągnięcia czego', 3. 'ogarniać, obejmować', 4. 'mierzyć rozpiętością ramion, sążniem', 5. 'dorównywać komu, czemu' (*Kaunas tolie nesiekia Vilniaus* 'Kowno nie dorównuje Wilnu'), 6. stlit. 'dobywać miecza' (*Kad juos vedu sandarion, kalavijus siekia* PK 90²³⁻²⁴ 'A gdy zgodę wspomnionę, [zbojcy] mieczow pomykają'). Refl. *susisiekti* 'stykać się, graniczyć; skomunikować się'. War. *siēkti*, *siekiu*, *siekiau*. Osobno zob. *prisiekti* 'przysiąc, przysięgać'. Dwuznaczne. Jeśli akut lit. jest wtórny, to do pwk. pie. *sejk-/sik-, por. gr. *ἵκω* < *si-sik- '(o osobach) przyjsć, przybyć, (o rzeczach) dojść, zbliżyć się, nastać; dosięgnąć czegoś; ogarniać, nawiedzać', *ἵκνέομαι* 'przychodzić; dosięgnąć, osiągnąć' (*sik-neu-), *ἵκavός* m.in. 'wystarczający, odpowiedni'. LIV² 522 uzasadnia akut st. wzdlużonym (*sejk-) jako charakterystyką pewnych formacji praesentis. Z drugiej strony, jeśli akut lit. jest odziedziczony, to daje

⁵⁸⁸ Słowiański odpowiednik znaczeniowy, *sež-īnī, stoi w związku z lit. *segi*, *sēgti* (zob.). Por. cs. *sežīnī* m.f. 'sążen', slh. *sēženj*, sch. gw. *sēžanj*, ros. *sáženb* ts. < psł. *sēg-īnī, drw. od czasownika *sēgti 'sięgać po co', scs. *prisēšti*, -sēgo 'dotknąć, pochwycić', strus. *sēšti*, *sēgu* 'wyciągać rękę po coś, dotknąć, pochwycić', stpol. *siq* ts., gdzie psł. *sēg- z pbsł. *sing- < *sng-. Por. BSW 252, Vaillant III, 166. Podobnie gr. *ᾠπνία* 'sążen' należy do *ᾠπέειν* 'wyciągać rękę, sięgać', zaś niem. *Klafter* m.n. 'sążen' do stang. *clýppan* (ang. *to clip*), stfryz. *kleppa* 'obejmować ramionami, brać w ramiona'.

powód do założenia laryngalizowanego wariantu, mianowicie *sejHk-/ *siHk-, zob. Beekes 2010, 1236, s.v. πρῶϊζ. Zob. jeszcze ALEW 910. — Nomina: *nesiekas* ‘miejsce w tkaninie, gdzie nie przybito wątku’, *siekas* (zob.), *siekėjas* SD «przysięgacz, przysiężnik», *siėkis* a. *siekis* ‘dążenie, sięganie, cel, rozpiętość, zasięg’ (por. *pliėkis*), też nazwa miesiąca ‘grudnia’ a. ‘stycznia’ (to bez dobrej etymologii, zob. LEW 781), *sieksnis* (zob.). — SO *saik-*: *sáikyti* (zob.). — WSZ *syk-*: *sỹkas* ‘miara objętości ziarna’ (zob. s.v. *siekas*). — Neoapofonia *siek-* ⇒ *seik-*: *seikėti* (zob.).

siela 1 p.a., *sielà* 4 p.a. 1. ‘władze duchowe człowieka, świadomość, psychika’ (DP ‘sumienie’), 2. ‘w znac. religijnym: dusza, niematerialny pierwiastek w człowieku, ożywiający ciało’, 3. ‘istota czego’ (*Muzika yra šokio siela* ‘Muzyka jest istotą tańca’). Wyraz bałto-słowiański, por. z jednej strony stpr. *naseilis*, *nosėilis*, *noseilis* ‘duch, Geist’ (*seilins* acc.pl. ‘zmysły, Sinn’, *sen seilin* obl.sg. ‘z pilnością, pilnie, mit fleiß’), z drugiej strony psł. *sila ‘zdolność do wysiłku, do działania, energia’, por. scs. *sila* ‘moc, potęga’ (pl. *sily* ‘gromady’), ros. *sila* ‘moc, potęga, energia; mnóstwo, wielka ilość’, czes. *sila* ts., pol. *sila* ‘zdolność do wysiłku, możność podołania czemu, energia, moc’, stpol. m.in. ‘gwałt, przemoc; mnóstwo’. Por. BSW 252 n.: pbsł. *sēilā- (z uwagą, że dalsze związki wyrazu pozostają niejasne). Vaillant IV, 214: «Non analysable». LEW 782 (porównania z łac. *sileō*, *-ēre* ‘być cicho, milczeć’ i goc. *anasilan* ‘ucichać – o wietrze; ustać, przestać’)⁵⁸⁹. Tytułem próby wysuniemy przypuszczenie o formalnym związku *siela* z pwk. pie. *seh₁-i- ‘wypuścić, wysłać, rzucić’ (por. LIV² 518). SZ *sh₁i-C, zmieniony przez metatezę spółgłoski laryngalnej w *sih₁-C > *sī-C (por. syl^o w cps. *sylvartas*, s.v. *sielvartas*). Lit. *siela* i stpr. *seil*-V byłyby derywatami typu vřddhi od SZ *sih₁- (por. *sietas* ← *sih₁-). Rekonstrukcja: *sēi-lā- < *seh₁-leh₂-. Co do sufiksacji por. *aslà*, *miglà*, *sulà*. Kwestią do zbadania pozostanie rozwój znaczeniowy. Zob. też ALEW 911. — Psł. *sila jest z powodu *i* dwuznaczne. Może być refleksem zarówno SE pbsł. *sēi-lā-, jak i SZ pbsł. *sī-lā- < *sih₁-leh₂-. — Cps. *sielvartas* (zob.). Vb. denom. *sielótis* DP ‘dbać, pieczołować się, frasować się, starać się, troszczyć się’, refl. *susisieloti* ‘zmartwić się, zatroskać się’; *sieliūtis*: *liūdžiu*, *sieluosi* SD «smęczę się, smucę się», ⇒ neoosn. *sieloj-*: *sielójimas* DP ‘staranie, pieczołowanie, troska, piecza, frasunek’.

sielis, -io 1 p.a. ‘tratwa’, war. *siėlis* 2 p.a. (SD *sielis* «trafta»): *Sielius kitą kartą Nemunu plukdydavo link Karaliaučiaus* ‘Tratwy kiedyś spławiano Niemnem aż do Królewca’. War. *siėlis*, *siela*, *sielė*, *sielius*. Ponieważ chodzi o kłody drzew powiązane powrozami w jedną taflę (platformę), nasuwa się przypuszczenie o związku osnowy *siē*-C z pwk. sełowym *sý*-C jak w czas. *susýti* ‘związać’, *užsýti* ‘zawiązać, np. bat na biczysku’. Praforma *siē-lja-. Byłaby to formacja vřddhi, *sēi-ljo-, utworzona od pb. SZ *sī- < pie. *sih₂-C, pwk. *sh₂ei- ‘pętać, wiązać’ (zob. *sýti*). Potwierdza to (aniłowy) odpowiednik łot. *sielājs*, *sielējs*, który oznacza ‘taflę powiązanych ze sobą pni’, por. *sielejus laist* ‘spławiać tratwy’. Por. jeszcze łot. *sielains* ‘mała tratwa; drewniany pomost do prania’ oraz *siēl(īt)is* ‘mały prom’. Trochę inaczej LEW 782 (s.v. *siela* 2), który jako etymon wskazał lit. *siėti* ‘wiązać’. Zob. też *tróptas*. — Drw. *sielininkas* ‘człowiek trudniący się spławianiem drzewa, flisak’, SD *sielinykas* «traftarz».

sielvartas 1, 3 p.a. ‘zmartwienie, strapienie, zgryzota, moralne cierpienie’, DP ‘kłopot, frasunek, rozpacz, troska’, SD «frasunek» (syn. *apmauda*, *nerimastis*, *tūžba*, *rūpestis širdes*).

⁵⁸⁹ LEW 889 umieścił lit. *siela* przy pwk. *sē(i)- : *sai- : *sī- «entsenden, werfen, fallen lassen, säen..., andererseits ‘die Hand wonach ausstrecken, Anspannung, Kraft’». Zakłada się tu rozwój znaczeniowy w kierunku ‘wyciągać rękę’, skąd dalej ‘natężyć się, wysilać się’. Znacz. ‘siła, Kraft’ «vermutlich aus der Anschauung der kraftvoll zum Wurf gereckten Hand». — Dla porządku trzeba odnotować, że Būga, RR I, 107 rozważał pokrewieństwo *siela* z niem. *Seele* ‘dusza’. Dziś jednak uważa się *Seele* za wyraz nieznanego pochodzenia. Ani Kluge-Seebold 663, ani EWD 1268 nie wspominają o związku *Seele* z litewskim wyrazem.

War. *sielavartas*, *sielvartà*. Złożenie członów *siela* ‘dusza’ (zob.) i *-vartas* od *veriù*, *vérti* ‘kłuć, przeszywać’, por. Būga, RR I, 218. Dosłowne znac. ‘przekłucie/przeszycie duszy’. LEW 782: «Hin- und Herwenden, Umstürzen, außer Fassung bringen der Seele». — War. ze SZ syl^o: stlit. *sýlvartas* PK ‘kłopot, trudność, smutek, frasunek, teskliwość’, *sylvartuose* PK ‘w teskliwości’, *sylvartūsu* MŽ 70₁ ‘w smutkach’. Por. ALEW 1196. — Drw. *sielvartingas* ‘smutny, żałosny’ (SD *sielavartingas* «frasobliwy»), *sylvartingas* PK ‘smutny, troskliwy’. Vb. denom. *sielvartauti* ‘martwić się, smucić się, rozpaczać’, *sylvartuoti* PK ‘frasować się’.

siēna 1 p.a. 1. ‘ściana, mur’, 2. ‘miedza, granica’, 3. gw. ‘oznaczona na ścianie domu miara długości dla snutej przędzy albo dla tkaniny’ (kalka znaczeniowa z pol. gw. *ściana* ‘długość 5 łokci’? Por. SGP V, 337). SD¹ «granica» (syn. *rubežius*), «kopiec; pogranicze; ściana» — najprawdopodobniej formacja utworzona sufiksem *-ā-* od neopwk. *sien-*, który wyabstrahowano z prs. *sienù* gw. ‘wiązę, łączę’ (zob. *siēti*). Por. *grien-* ⇐ *grienù* s.v. *griēti*. Odpowiednik łot. *siēna* obok prs. *sienu*. Inaczej LEW 782n. i Urbutis 1981, 13: drw. na *-nā- od *siēti* ‘wiązać’. Znac. etym. ‘coś powiązanego razem, coś splecionego’. Paralela: nwn. *Wand* f. ‘ściana’, pierwotnie ‘ściana spleciona z gałęzi (por. czas. *winden*) i obrzucona gliną’, zob. EWD 1536n. — Zapożyczenie balt. **seinā* w fiń. *seina*, est. *sein* i liw. *sàina* ‘ściana’ (LEW 783n.). — Drw. *sienēlē* ‘przypiecek, dostawiona do pieca murowana ścianka grzewcza, Wärmmauer; piec grzewczy wraz z taką ścianką’, *sienójas* (zob.), *ūžsienis* ‘zagranica’ (odpowiada strukturze wyrazu błr., ros. *zagranica*, pol. *zagranica*, por. *ūž* ‘za’, *siēna* ‘granica’), ⇒ *ūžsienīētis* ‘cudzoziemiec’. Cps. *sienmūris* ‘murowana ścianka grzewcza’ (por. *mūras*, zob. wyżej *sienēlē*), *sienpečis*, *-pečius*, *-petis* ts. (por. *pēčius*). — N.m. *Siēna*, *Ažūsieniai* 2x, *Ažūsienis* 5x, *Pasieniai* 2x, *Ūžsieniai* 6x, *Užūsieniai* 2x, *Užūsienis* 6x. N.jez. *Siēnis*, n.rz. *Siēnyčia*, *Siēn-grabis*. Obok tego *sein-*: n.rz. *Seinā*, ⇒ n.m. *Seinaĩ* (pol. *Sejny* w Suwalskiem), którą niektórzy – ze względu na dyftong *ei* – uważają za relikw jęćwięski, zob. Vanagas 293n.

siēnykas 1 p.a., *siēnikas* 1 p.a., *sienikas* 1 p.a. gw. 1. ‘siennik do spania’ (por. *čiužinỹs*), 2. ‘wypchany słomą worek służący za siedzenie na wozie’ — zapoż. z błr. *sjannik*, *senniká* (por. ukr. *sinnik*) ‘siennik; szopa na siano’, ale miejsce akcentu takie jak w polskim odpowiedniku *siennik*. Podobny wypadek przedstawia *liēsnykas* ‘leśniczy’ ⇐ pol. *leśnik* jako wariant częstszego *liesnỹkas* ⇐ błr. *ljasnik*, *lesniká*. Zob. też ZS 53 (brak w LEW) i ĖSBM 13, 151n.

siēnis, *-io* 2 p.a. gw. 1. ‘sień, pomieszczenie przylegające do wyjścia z domu’, 2. ‘przedsionek łaźni, rozbieralnia’ — zapoż. z pol. *sień*, *-i* f. (por. LKŽ XII, 527). NB. LEW 775, s.v. *senis* 2 nie odróżnia *sēnys* (zob.) od *siēnis*. Z innym tematem: *siēnius*, *-iaus* 1. ‘sień’ (*I gerąją trobą yra du įėjimai: iš gerosios priemenės, vadinamojo sieniaus, ir iš virtuvės* ‘Są dwa wejścia do lepszej izby: [jedno] z sieni i [drugie] z kuchni’), 2. ‘przybudówka przed wejściem do domu, ganek’. — War. z nieorganicznym *d*: *siēdnis* a. *siēdnis* 1. ‘sień’ (*Įėjau į siēdnią i iš siēdniaus į trobą* ‘Wszedłem do sieni i z sieni do izby’). 2. ‘ganek’ (*Ir pas mus dabar trobos statomos su siēdniais* ‘Także u nas buduje się teraz domy z gankami’).

sienójas 1 p.a. ‘półokrągłak w ścianie drewnianego domu, bierwiono, belka’. SD¹ «tram», SD «balka, tram» (syn. *sija*) — formacja denominalna ma *-oj-* od *siēna* ‘ściana’; znac. etym. ‘należący do ściany, tworzący ścianę, ścienny’. Paralela: *šilójas* ‘wrzos’ ⇐ *šilas* ‘las iglasty, bór’ (por. GJL II, § 95). Z innymi tematami: *sienójus* 1 p.a., *sienōjus* 2 p.a., *sienójis* 1 p.a., przy czym *sienójus* oznacza nie tylko ‘belkę’, lecz również ‘zrąb, szkielec, ścianę drewnianego budynku’, np. *Per vieną dieną vyrai ligi langų sienojų išvarė* ‘Przez jeden dzień cieśle podciągnęli zrąb [aż] do okien’. War. *sienójis* ma alternant sufiksalny *sienólis* a. *sienōlis* ‘bierwiono, belka’ (LzŽ), przy czym stosunek *-oj-* : *-ol-* pozostaje niewyjaśniony (zob. GJL II, § 208). Czy chodzi tu o fonetyczną oboczność *j* : *l* jak np. między

karavõjus i *karavõlius*; *tājyti* i *tālinti*? — Drw. *sienójinis* ‘belkowy, z belek zbudowany’, SD «balkowy».

sierà I 4 p.a. gw. 1. ‘proso’, 2. ‘ziarno chmielu’. Niejasne.

sierà II 4 p.a. 1. ‘siarka, sulphur’, 2. *ausiēs sierà* ‘woskowina, żółta wydzielina zbierająca się w uchu’ — zapoż. ze stbłr. *sěra*, *sera*, por. błr. *séra*, -y, ros. *séra* ‘siarka’. War. m. *sieras* WP; z nagłosowym *t̥*:- *cierà* (por. *cagōnas*, *cēbras* i *cukōrius*); z obocznym wokalizmem *é*: *serà* 4 p.a.: *smalá ir será* DP 527₁₃ instr.sg. ‘smołą i siarką’, *ugnim su siera* SD ‘ogniem siarczystym’ (por. dwoistość *striekà/strèkà* i *strielà/strèlà*). Zob. też SLA 196, LEW 783, ALEW 903. Osobno zob. *sierkà*. — Drw. *sieringas* ‘zawierający dużo siarki’, *séringas* SD¹ «siarczysty & siarczany», *sierinis* ‘siarkowy; z siarki zrobiony; mający kolor siarki’, *sérotas* SD «siarczysty», cps. *sierārūgštē* ‘kwas siarkowy’ (syn. *sierōs rūgštis*, por. *rūgštis*).

siēras, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘szary – o kamieniu, tkaninie, upierzeniu’, też o maści konia: *turiu sierą žirgą* (w dajnie). SD¹ «szary». *sierose drapanose* MOP ‘w szarych szatach’ — zapoż. ze stbłr. *sěryj*, *seryj* por. błr. *séry* (SLA 196, LEW 783, ALEW 911). LEW zauważa, że w dajnach zwrot litewski *sieróji žēmē* nie znaczy ‘szara ziemia’, lecz ‘wilgotna ziemia’, a to dlatego, że jest on tłumaczeniem ruskiego zwrotu *syrája zemljá* (pomieszanie *sier-* z *syr-*). Por. *Vai žeme, žeme, žeme sieroji, atėmei tėvą ir motinėlę* ‘Oj ziemio, ziemio, ziemio wilgotna, zabrałaś [mi] ojca i mamusię’.

siērcikas 1 p.a. gw. ‘zapalka’ — zapoż. z błr. gw. *sérčyk*, -a ‘zapalka’, pl. *sérčyki* (PzB 4, 416). War. *siērcikas*; *šiērcikas* i *čiērcikas*; z obocznym sufiksem: *siērciukas* (*Ibrėžk siērciuką ir uždėk žvakę* ‘Potrzyj zapalkę i zapal świecę’). Zob. też *sierkà* i *siērnykas*.

sieris, -io stlit. ‘plaster (miodu)’: *A jie atnešė jam dalį žuvies keptos ir sierį* [głosa: *korį*] *medaus* BRB ‘A oni mu dali sztukę ryby pieczonej i plastr miodu’. Niejasne. Brak w LEW i ALEW.

sierkà 2 p.a., gen.sg. *siērkos* stlit., gw. 1. ‘siarka jako substancja chemiczna, sulphur’ (BRB ‘Schwefel’), 2. ‘siarka na łebku zapalki’ (*Nubraukei siērką, kuo dar uždegisi?! ‘Starleš siarkę [z zapalki], czym teraz zapalisz?!’*) — zapoż. ze stbłr. *sérka*, *serka*, por. błr. *sérka*, -i ‘siarka’, *sérka na sérnikax* ‘siarka na zapalkach’ (PzB 4, 415). Zob. też *sierà*. — Drw. *sierkēlis* ‘zapalka’, *sierkūtis*, -čio ts. Zob. też *sierà* II, *siērcikas* i *siērnykas*.

siērnykas 1 p.a. ZTŽ, *seŋnikas* LZŽ 1 p.a. ‘zapalka’ — zapoż. z błr. *sérnik*, -a ‘zapalka’, por. ros. gw. *sérnik* a. *serník* ts. (SRNG). Oboczność *ie* : *e* też w *piēlčiai* ob. *peļčiai*; *vežā* ob. *vežā*. Zob. też *siērcikas*.

siēsti, *siečiū*, *siečiaiū* gw. ‘wiązać’, *pasiēsti* ‘zawiazać na czym, zawiesić na czym’ (*Reik pasiēsti ant šniūruko tą maišą* ‘Trzeba zawiesić ten worek na sznurku’) — pdg. oparty na neopwk. *siet-*, pochodzącym z metanalizy ptc. prt. pass. *siētas* ‘wiązany’ (zob. *siēti*). — Neoosn. *seit-*: *seīsti*, -čiū, -čiaiū gw. ‘wiązać’, *suseīsti* ‘spętać, nałożyć kajdany’ (Dowkont). Por. SO *sait-* w *saīsti* (zob.) i *saītai* ‘troki, więzy’. NB. Brak refleksu SZ *sit- przemawia za tym, że *seit-* raczej nie jest neoapofonią *i* ⇒ *ei* (por. *spīsti* ⇒ *speīsti*, starsze *spiēsti*), lecz wytworem analogii. Por. *driēkti* ob. *dreīkti*; *kriēkti* ob. *kreīkti* oraz *striēgti* ob. *streīgti*.

sietas 1 p.a., *siētas* 2 p.a. ‘sito, drobne sito’, *sijóti miltus sietu* ‘przesiewać mąkę przez sito’, *riētas kaip sietas* ‘rzadki jak sito’. SD *sietas* «sito, rzeszoto; pytel» (w SD₁ odpowiada temu *sytas*), *sietas mielo* «krata mularska, drociana», *sietas drobinis smulkų miltų* «pytel», *tunkus sietas* «sito gęste». Odpowiednik łot. *siēts* ‘sito; grzebień tkacki’. Dwuznaczne. Z jednej strony może być refleksem pb. *sēj̥-ta- < pie. *sej̥h₁-to-, czyli może odzwierciedlać formację vřddhi utworzoną od SZ *sih₁- (zob. *sijóti*), wywodzącego się z pie. *sh₁i- ⇐

*seh₁i- przez metatezę spółgłoski laryngalnej. Por. wtórny dyftong w *diēvas*, *dienà*, *ziemà*. Inaczej LIV² 519, przyp. 1, gdzie lit. *sietas* sprowadzono wraz z sch. *sīto* ‘sito’ do pie. *seh₁i-to-. Podobnie Derksen 2008, 451: praforma *seh₁i-tó(d). Z drugiej strony wchodzi w grę intralitewska derywacja od czas. *sýti* ‘wiązać, łączyć’ (zob.) przy udziale neoapofonii SZ sy ⇒ SP/SE sie- (por. *mýgti* ⇒ *miega*; *mýlas* ⇒ *mielas*; *výti* ⇒ *vielà*). — Drw. *siēčius* ‘ten, kto robi sita lub nimi handluje, sitarz’, *sietēlis* ‘siatka, którą pszczelarz osłania głowę’ (syn. *sýtas*), *sietininkas* ‘sitarz’, SD *sietinykas* ts. (por. łot. *siētniēks*). Cps. *pelūsietis* (zob. *pēlūs*); *sietrētis* ‘gęste sito’ – złożenie tautologiczne (por. *rētis* ‘sito, przetak’ i typ *raīstpelkē*). — Gdy chodzi o psł. *sito ‘narzędzie do przesiewania’ (sch. *sīto*, ros. *síto*, czes. *síto*, pol. *síto*), to nie sposób zdecydować, czy jest to refleks pie. *sih₁-to-, czy raczej młodszej formacji na SE *seih₁-to-. Trzecią możliwość, mianowicie pie. *seh₁i-to-, rozważa LIV², l.c. Zob. też ALEW 911.

siēti, prs. *sejū* (war. *sienū*, *sejū*, *sinū*), prt. *sejaū* (war. *siniaū*) 1. ‘wiązać, wiązać snopy’, 2. ‘łączyć końce ze sobą’, 3. ‘mocować, zawiązywać’. Odpowiednik łot. *siet*, *sienu*, *sēju* ‘wiązać, robić węzły’, *sluotas siet* ‘robić miotły’, *sieru siet* ‘robić ser’ (dosł. ‘zawiazywać w worku’), sb. *sienamais* ‘powróśło, sznur’. Cps. *atsiēti* ‘odwiązać, oddzielić’, *nusiēti* ‘odwiązać, przywiązać, powiesić u góry’, przen. ‘odzwyczaić kogo (od alkoholu, tytoniu)’, *pasiēti* 1. ‘powiesić, zawiesić coś, np. na pasie, sznurze’, 2. ‘nadażać z wiązaniem zboża w snopy’ (*Siena*, *siena sienējeliai*, *nepasiēna* ‘Wiążą, wiążą wiązaczce, nie nadażają z wiązaniem’), *prisiēti* ‘przywiązać (konie, krowę)’, *susiēti* ‘związać, powiązać, połączyć’, refl. *susisiēti*, *susisienū*, *susisiniau* ‘połączyć się, związać się’ (Šlapelis 489). Drw. *siēdinti* ‘wiązać, mocować; ustanawiać, stwierdzać związek’ (por. *siūdintis* ‘szyć sobie u kogoś ubranie’ ⇐ *siūti*). Nomina: *neatsiejamaī* ‘nierozzerwalnie (związany)’, *prisetis* (zob.), *siētas* ‘wiązadło, postronek do uwiązywania krowy w oborze’. Osobno zob. *siēsti*. — Neoosn. *sied-* (⇐ *siēdinti*): *siedinēti* iter. ‘wiązać’, nomen *siedas* ‘pozioma belka wiążąca konstrukcję’ (syn. *sijà*; zob. LEEŽ 252); akut niewyjaśniony. — Gwarowe pdg.: 1. *siēti*, *sejū*, *sejaū* (por. prs. *lejū* do *lieti*; *grejū* do *griēti*; *vejū* do *výti*; zob. Stang 1966, 357), 2. *siēti*, *sienū*, *siniaū*. Literacki pdg. *siēti*, odznaczający się uogólnieniem wokalizmu *ie* (z inf.), jest stosunkowo młody. Odziedziczone stosunki odzwierciedlają, jak się zdaje, trzy formacje gwarowe na SZ, por. 1. inf. *sýti* ‘wiązać, łączyć’ < pie. *sih₂-C (zob.), 2. prt. *sijaū* ⇐ pie. *sih₂-C (zob. *sýti* i *sijà*), 3. prs. *sinū* < pie. *si-n-h₂-e/o- (zob. *siñti*). — Na podstawie SZ *sih₂- (z metatezy *sh₂i- ⇐ SE *sh₂eĭ-, por. LIV² 544) bałtycki wytworzył nowy SE *seih₂- (vrddhi). Świadectwem tego jest gwarowe prs. *sejū* ‘wiązę’ < *seih₂-e- (pierwotne *sh₂eĭ-e- wydałoby lit. †sajū). Mniej prawdopodobny jest wywód *siē(ti)* wprost z pie. *sh₂-oi- u Kloekhorsta 393. — Neopwk. *sej-* (⇐ *sejū*): 1. prt. *sejaū* (WSE), drw. *atāsēja* (zob. *ātsija*), 2. inf. *siēti* (alternacja *eĭV/ieC*), 3. prs. *sienū* gw. ‘wiązę’, łot. *sienu* ts. (por. *lienū* ob. *lejū*; *glienū* ob. *glejū*). — Neopwk. *sien-*: *sienējas* ‘ten, kto wiąże żłtę zboże w snopy’ (por. syn. *sinējas* s.v. *siñti*); osobno zob. *siena*, *sienójas*. — Neoapofonia SZ *sij-V* (SE *sej-V*) ⇒ SP/SO *saj-V*: *atsajóti* ‘rozwiązać pęta, (owcę) rozpętać’ (por. *skrajóti*, *vajóti*). SO *sai-C*: *saistýti* (zob.), *saiļas* (zob.). Sb. postvb.: *atsajà* (zob.), *atsainūs* ‘beztroski, niedbały’, *sāsaja* neol. ‘powiązanie (myślowe, logiczne), współzależność’ (teoretycznie do *susieti* ‘powiązać’), drw. *sāsaiika* neol. ‘połączenie komunikacyjne, ruch, np. tramwajów’ (według NDŽ przestarzałe).

sietýnas 1 p.a. 1. ‘Plejady, skupisko gwiazd w gwiazdozbiórze Byka’ SD «baby gwiazdy, Pleiades, Vergiliæ» (*Advente sietynas eina dangumi tuo keliu, kuriuo vidurvasary saulē* ‘W adwencie Plejady przechodzą po nieboskłonie tą drogą, którą w środku lata pokonuje słońce’), 2. przen. ‘kilkuramienny świecznik z drewna, wieszany u powały; żyrandol’, 3. nazwa pewnej rośliny nadrzecznej — denominativum na -yn- od *sietas* ‘sito’ (zob.). Z inną budową: *sytēlis* ‘Plejady’ ⇐ *sýtas* ‘wielkie sito’ (zob.), por. *Nakčia regēt terpu žvaigždžių ir sytēlis* ‘Nocą widać wśród gwiazd również Plejady’. Zob. też ALEW 911.

sietuvà 3 p.a., acc.sg. *sietuvą* ‘szerokie i głębokie miejsce w rzece, głębia na jeziorze, odmęt, topielisko’, gw. *siētuva* 1 p.a., *siėtuvas* 1 p.a. — dewerbalna formacja z neosuf. *-tuv-* od pwk. *sie-* o etymologii wciąż niesprecyzowanej, < pb. **sej-*, **saj-* (zob. LEW 783n.). N.rz. *Sietuvà* 2x, *Siėtuvos*, *Sietuvėlės*, n.jez. *Sietuviškis*. — Z obocznymi formantami: łot. *sietava* ‘głębina’, lit. *sietvą* ts. (neosuf. *-tva*). Por. oboczność lit. *keltuvà* : *kėltava*. W jęz. łotewskim ukazuje się poza tym *siets*, *sietus* ‘głębina’ (**sie-tū-s*). Do tego zdaje się nawiązywać stpr. n.rz. *Seyte* (por. AON 154, 233). Pwk. *sie-* powraca w hydronimii, por. n.jez. *Sie-sikas* (s.v. *sėkti* II), n.rz. *Sie-sartīs* 3x (s.v. *sařtas*), *Siė-srautas*, *Siė-struvas* (por. *sravēti*, *sruvūs*). — SZ *sī-*: łot. *sītava* ‘głębsze miejsce w zakolu potoku’.

signavóti, *signavóju*, *signavójau* gw. ‘dzwonić dzwonkiem w kościele’ ⇐ pol. przest. *sygnować*, *zygnować* ‘dzwonić w sygnaturkę’ (SGP V, 274, Sw VI, 534). War. *cignavóti*. Zob. *signōrius*.

signėtas 2 p.a. ‘sygnet’ — zapoż. z błr. *sygnėt*, *-a*, stbłr. *sykgnėtъ* (⇐ pol. *sygnet* ‘pierścień z wrytym w kamieniu herbem lub monogramem, których odcisk w laku używany był dawniej zamiast pieczęci’). — Gw. *signietas* (*Jo signietas gryno aukso* ‘Jego sygnet [jest] z czystego złota’), LKŽ akcentuje *signietas* 1 p.a. — Stlit.: SD¹ <*signietas*> «*signet*» (brak w SLA i ALEW).

signōrius, *-iaus* 2 p.a. gw. ‘sygnaturka, mały dzwonek kościelny, dający znać o rozpoczynającym się nabożeństwie’, war. *cignōrius* (*Su cignōrium skambina*) — z odrzuceniem zakończenia *-ek* zapożyczone z pol. przest. i gw. *sygnarek*, *-rka* ‘sygnaturka, mały dzwonek na wieży kościelnej’ (SGP V, 274, Sw VI, 534). Na gruncie polskim starszy jest war. f. *sygnarka* ‘dzwonek mały na kościele; wieżyczka z dzwonkiem’, poświadczony już od r. 1522 (R. Szeptyński, *p.l.*; brak w SPXVI). Wypada więc przypuszczać, że do *sygnarka* dotworzono m. *sygnarek*, wzorując się co do rodzaju na wyrazie *dzwonek*. — War. *cignatūras* 2 p.a. ‘mały dzwonek kościelny’ jest przejęciem pol. *sygnaturka* z odrzuceniem zakończenia *-ka* i zmianą rodzaju na męski. Od neoosn. *cignat-* urobiono n.instr. *cignātorius* ts. Modyfikacja nagłosu *s-* > *t̪-* może na wzór wykrz. *cin-cin* o dzwonieniu. Por. jednak *cignālas* ‘sygnał’ oraz *cagōnas* i *cierā*. Zob. też *signavóti*.

sijà 4 p.a. ‘pozioma belka wiążąca konstrukcję, tzw. więź’ (syn. *siedas*, por. LEEŽ 252). SD «*balka, tram*» — rzecz. postwerbalny od **sijoti*, iteratywu do *sýti*, *sijaũ* ‘wiązać, łączyć’. Paralele: *atāsijos* ‘odsiewki’ ⇐ *sijóti* ‘przesiewać ziarno’; *krijà* ‘obręcz sita’ ⇐ **krijoti* ‘zdzierać łyko’ (łot. *krijāt*). Odpowiednik łot. *sija* ‘belka nośna w moście lub w powale; belka poprzeczna’ (war. *sijis*), *sijas* f.pl. ‘Oberlage’. — Inne: *atāsija* ‘pręt lub sznur łączący osie przednich kół z hołoblą’, liter. *ātsija* (war. na SO *atsajā*), *sāsija* ‘związek, powiązanie’ (war. *sāsijis*), *skēršsijē* ‘belka poprzeczna, poprzecznicą’ (syn. *skēršbalkis*, por. *skēršas*).

sijōnas 2 p.a. ‘spódnica’ — zmienione ze stlit. *sejōnas* SD «*letnik*» [‘letnia szata, przeważnie kobieca’, SPXVI] < *sajōnas* gw. ‘spódnica’ ⇐ stbłr. *sajanъ*, *sojanъ*, por. błr. gw. *saján*, *-a* ‘spódnica; ciepła spódnica wełniana, sukienna; lniana spódnica’ ⇐ pol. XVI w. *sajan* ‘krótka suknia żołnierska, przewiązywana w pasie’ (tu z włos. *saione* ‘płaszcz, kabat żołnierski’, Brückner 479). Zob. też SLA 195, LEW 756, ĖSBM 11, 332 (brak w ALEW). Zmiana *a.j* > *e.j* też w *dvejì* (zob.). Por. syn. *andarōkas* i *spadnyčià*. — Drw. *sijonúotis* ‘wkładać spódnicę’, ⇒ *sijonúota* f. ‘mająca na sobie spódnicę, w spódnicy’.

sijóti, *sijóju*, *sijójau* 1. ‘przesiewać ziarno; przesiewać mąkę na sicie a. przez pytel’ (SD¹ *sijaju* «pytluię», SD *smulkiai sijoju* «przesiewam; pytluię»), 2. ‘o wietrze: rozwiewać, roznosić, np. liście’, *atsijóti* ‘odsiewać’, *persijotas* SD «przesiewany». Odpowiednik łot. *sijāt*, *-āju* ‘przesiewać, pytlować’. Iterativum pb. **sij-ā-* < pie. **sih₁-eh₂-*. Por. SZ-C sy- s.vv. *sýti* i *sýtas*). Czasownik należy do klasy *kilóti* (zob. GJL II, § 565n.), mianowicie razem z

pijóti od *pyti* i *vijóti* od *výtis*. Inaczej ALEW 911n., który – ignorując zjawisko hiatu laryngalnego – opisuje *sijóti* jako denominativum utworzone od niejasnej osnowy. Postwerbalne nomina: *atāsijos*, *ātsijos* a. *īšsijos* f.pl. ‘wysiewki, odsiewki; otręby, łuski ziarn pozostałe po zmieleniu ziarna’, war. *nūsijos* i *pāsijos* (zob.). Por. łot. *izsijas* a. *sijas* f.pl. ‘wysiewki, otręby’, *pasijas* ‘to, co odsiano’. — Neopapofonia SZ *sij-V* ⇒ SP/SO *saj-V*: *ātsajos* f.pl. ‘łuski pozostałe na sicie po przesianiu mąki’, *atsajūs* ‘o ziarnie: takie, którym można obsiać dużo pola’ (*Sēmenys labai atsājūs*), *pāsajos* f.pl. ‘łuski ziarn, otręby’ (syn. *pāsijos*). Od tego pochodne adi. *sajūs* (zob.). — Allomorf *sij-V* opiera się na metatetycznym st. zanikowym *sih₁- < *sh_{1j}-, należącym do pwk. *seh_{1j}- ‘przesiewać’, zob. HL 38n. Formę SE wyabstrahowano prawdopodobnie z prs. na *-je/o-, pie. *seh₁-je/o- (por. scs. *sějō*, *sējati* ‘przesiewać’), które miało za podstawę pwk. aorystyczny pie. *seh₁- ‘wysiać, zasiać’ (zob. LIV² 517, 519, BSW 253n., LEW 784).

sýkas 4, 2 p.a. ‘ryba sieja, Coregonus lavaretus’ (*Ežere sykaĩ kaip silkės* JU), war. *sýkis*, *sýkē* — prawdopodobnie zapożyczone z ros. gw. *sik* ‘sieja’, też ‘śliz’ i «ščipovka» (SRNG). Łot. *sīga* ob. *sīka* ‘Schnäpel’ oddaje ros gw. *sigā* ‘sieja’. NB. ME III, 851 z uwagi na wahanie g i k dopuszcza też źródło fińskie. Zob. również Brückner 1877, 131, 183, LEW 784.

sýkis, -io 2 p.a. ‘raz, Mal’ (syn. *kaĩtas*) — użycie przenośne w stosunku do prymarnego znac. ‘cios, cięcie, uderzenie’ (*Su keturiais sykiais visas jo dvyliką galvų nukirto* ‘Czterema cięciami uciął wszystkie dwanaście jego głów’). Pwk. syk- przedstawia wzdłużenie st. zanikowego sik-, należącego do sek- ‘ciąć, ucinąć’, zob. °sekti. Paralela semazjologiczna: słow. *razŭ* ‘uderzenie, cios, cięcie’ ⇐ *rězati* ‘ciąć, rżnąć’. Inaczej Leskien 1884, 341: syk- ma apofonicznie należeć do st. pełnego siek- jak w *siekti* ‘sięgać po co, dążyć do czego’ (za nim LEW 784 i ALEW 912). — W funkcji przysłówka ukazuje się 1° skostniała forma acc.sg. *sýkĩ*: *ĩ pātĩ sýkĩ* ‘w sam raz’, *kītā sýkĩ* ‘innym razem, kiedy indziej’, *pĩrmā sýkĩ* ‘po raz pierwszy’⁵⁹⁰; też jako spójnik ‘jeśli’: *Sýkĩ tėvai tokie yr, tai i vaikai tokie* ‘Jeśli tacy są rodzice, to i dzieci takie’ (por. spójnik ros., błr. *raz* m.in. ‘skoro, jeśli’), 2° skostniała forma instr.sg. *sykiũ* ‘razem, za jednym razem, jednocześnie’, też ‘nagle, niespodzianie’, *anuõsyk* ‘tamtego razu’ < *anuo sykiu, *susýk* ‘od razu’ < *su sykiũ*. — Gwarowa zmiana s’y > s’ũ wydaje war. *siũkis* 1. ‘cięcie kosą, uderzenie, raz’, 2. ‘tyle trawy, ile się obejmuje jednym zamachem kosy’, *prāsiũkis* a. *prāsiũkē* ‘nieskoszone pasmo trawy’ (*Pusē pradalgio prasiũkais išeina. Pjauk žmoniškai, o ne su prāsiũkais!*). Paralele dla wtórnego C’u: *šiusaĩ* < *šisaĩ*; *pāšliukas* < *pāšlikas*; *liudakaĩtis* < *lydakaĩtis* (zob. też LD § 66).

syklis, *siklis*, -io stlit. ‘sykiel, żydowska moneta srebrna’, DP ‘sykl’ — zapoż. ze stbłr. *sikl̥b* (*sikl̥b*), *sikel̥b* ‘starożytna żydowska jednostka wagi i moneta, srebrnik’ ⇐ pol. *sykiel*, -kla, też *sykl*. Z innymi tematami: *syklius* CHB, *syklas* BRB. Brak w SLA, LEW i ALEW.

sylā 4, 2 p.a. stlit., gw. ‘siła, moc’, DP ‘siła, mocność, męstwo’ (później m.in. u Donełajtisa) — zapoż. ze stbłr. *sila*, por. błr. *sila*, -y, pol. *siła* (SLA 197, ZS 53, LEW 785, ALEW 912). — Drw. *besylis* LEX ‘bezsilny, krafftloß’, *persyliai* SD adv. «mocą, gwałtem», *sylingas* ‘silny, mocny’, DP ‘mocny, męzny, możny, mocarz, potężny’, SD «gwałtowny» (syn. *užpuolys*), *nesylingas* LEX ‘bezsilny, krafftloß’. Vb. denom. *syluoti* MT ‘mieć moc; rozwijać się pomyślnie, kwitnąć’. Zob. też *sýlyti*.

silē 2 p.a. žm 1. ‘dzieża na ciasto’, 2. ‘jasła, żłób’, 3. ‘koryto do solenia mięsa’ (war. *silis*) — zapoż. z łot. *sile* ‘żłób; kołyska’. Inaczej LEW 785, który uważa wyrazy lit. i łot. za odziedziczone i za Perssonem odnosi je do pie. *sl̥-jo-, *sl̥-jē-.

⁵⁹⁰ Z apokopą -j: *anāsyk* ‘tamty razem, wtedy’ (war. *anaĩsyk*, *anāisyk*, por. *kāisnis*, *žāislas* w LD § 151), *aĩtrāsyk* ‘po raz drugi, powtórnie’, *šĩsyk* ‘tym razem’, *tāsyk* ‘wtedy, tamtego razu’, *vĩenāsyk* ‘pewnego razu’.

silgis, -io 1 p.a. gw. 'zasuwa u drzwi', np. *Silgis išlenda iš jutrynos durų darant* '«Silgis» wychodzi z futryny, gdy się zamyka drzwi'. War. *silkis: Uždaryk duris ir silkį užstumk!* 'Zamknij drzwi i zasun zasuwę!'. Niejasne.

silgti, *silgsta*, *silgo* gw. 'tęsknić za czym, odczuwać tęsknotę' (*Ji jo ilgisi ir silgsta*) — z dekompozycji czas. *pasilgti* 'tęsknić', to przez elidowanie formy zwrotnej *pa-si-ilgti* (zob. *ilgti*). Nowe reflexivum brzmi *pasisilgti*. Podobne decomposita to *salpti*, *seiti* i *silsėti*.

silyti, *syliju*, *syljiau* przest., gw. 'siłą zmuszać do czego' (*Nevieną... neverčiu nei syliju* MOP 'Nikogo... nie zmuszam'), war. *sylinti* — zapoż. ze stbłr. *siliti* 'siłą zmuszać', por. błr. *silicb*, -lju 'zmuszać', *silicb*, -ljú 'mocnieć, nabierać sił'. W części użyć może być oryginalnym vb. denominativum od *sylà* (zob.). Por. SLA 158, 180, 197, ALEW 912. — Refl. *silytis* 'silić się, wyteżać siły' (*Kamgi tau silyties?* 'Czemu się tak wysilasz?') ⇐ stbłr. *silitisja*, por. błr. *silicca*, -ljúsja. — Cps. *pasilyti* 1. 'użyć przemocy, zgwałcić', *pasyliju* SD «gwałcę» (syn. *gadinu*, *ižbjaurinu*), *nepasylytas* SD «niezgwałcony», 2. DP 'posilić' ['wzmocnić, dodać sił, pokrzepić', SPXVI], *prisilyti* 'przymusić'. — Neoosn. *syljij-*: *pasylijimas* SD «gwałt» (por. stbłr. *posilovati* 'zgwałcić').

silkė 2 p.a. 'śledź, ryba morska *Clupea harengus*' (war. *silkis*, -io). SD *silkė* «śledź, chalcis». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *silķe* 'śledź; wszelka ryba solona' (lituanizm?, zob. Būga, RR I, 482), stpr. *sylecke* EV 'śledź, Hering'. Prawdopodobnie pożyczka germańska z rodziny stisl. *sild* a. *sild*, stszw. *sildi* 'śledź', szw. *sill*, ze zmianą grupy *lt na lk. Por. LEW 785, REW II, 606n., ALEW 912n. — PKEŻ 4, 107 wywodzi stpr. *sylecke* = *silikē z *sildikē, tj. od derywatu, któremu osnowę miało dać germańskie zapoż. *sildi. — Z tego samego skandynawskiego źródła miał zostać zapożyczony pñn.-słowiański wyraz *seldī, por. śrrus. *selǫdb*, ros. *selǫdb*, -i f., zdrob. *selǫdka*, ukr. gw. (o) *selǫdecb*, błr. *seljadzǫc*, -dcǫ, pol. *śledź*, -ia, czes. ślc. *sled'* (por. REW II, 606n., Boryś 615). Būga, RR I, 482, II, 562 był zdania, że Bałtowie i Słowianie zapożycczyli nazwę śledzia z języków zachodnio-fińskich, por. fiń. *salakka* 'Weissfisch', *silakka* 'Strömling'. — Drw. *silkaitė* 'ryba z rodziny śledziowatych, Melotta vulgaris' (war. *silkėlė*, *silkėlis*), *silkėnis* 'śledziowy, na śledzie': *silkėnė bačkà* 'beczka na śledzie', *silkėnė statinė* ts.), *silkėnė* sb. 'beczka na śledzie; półmisek na śledzie' (por. łot. *silķene* 'beczka po śledziach'). Cps. *silkbačkė* 'beczka na śledzie' (por. *bačkà*), *silkbosis* ts. (por. *bōsas* II), *silkšultė* 'sos spod śledzi, rosół śledziowy' (por. *sultys*). Vb. denom. *silkėuoti* 'brudzić (nóż, talerz, palce) przez zetknięcie ze śledziem'.

silpnas, -à 4 p.a. 'słaby, bez siły'. DP 'słaby, krewki, mdły, wąły, ułomny'. SD¹ «krewki, mdły, mgły» (syn. *lėtas*, *negalīs*), «słaby» (syn. *alsus*). Możliwe, że starszy jest tu (gwarowy) wariant akutowany *silpnas* 3, 1 p.a. W świetle analizy czas. *slópti* m.in. 'słabnąć' (zob.) w kontekście pie. *sleh₁b- (Liv² 565) spodziewamy się w formie st. zanikowego refleksu *sīlb-na- < pie. *slh₁b-nó- (por. budowę *pīlnas* < pie. *plh₁-nó-, jak też syn. *ālpnas* 'łatwo omdlewający', *drūžnas* 'niedowidzący'). Postać z p zam. b mogła się ustalić pod wpływem vb. *silpstū*, *silpti* < *silbstu, *silbti (zob. niżej). — Gwarowe warianty: 1. *simplas* 4 p.a., *simplas* 3 p.a. 'słaby', najpierw metateza na odległość: *silpnas* > *sinplas, następnie asymilacja np > mp (podobnie *serbeñtas* > *senbertas > *semeñtas*), por. GJL I, § 536, LD § 202, 2. wsch.-lit. *sumplas* 'chudy, wąły' (Ašmenà), ze zmianą samogłoski, która (w otoczeniu niepalatalnym) nie jest jasna. — Drw. *silpnýbė* 'słabość; niedostatek, brak, wada', *silpnókas* 'za słaby, zbyt słaby' (*Tokiam darbui jis silpnókas* 'On jest za słaby do takiej roboty'), SD «przysłabszy»; *silpnūmas* 'słabość'. — Vb. denom. 1. *silpnėti* a. *silpnėti* 'słabnąć, wątleć', 2. *silpninti* a. *silpninti* 'osłabiać' (SD *pasilpninu* «osłabiam co, kogo», *pasilpnintas* «naruszony», *pasilpninimas* «zwałenie»), 3. *silpnuoti* 'nie mieć sił, nie domagać' (⇒ *silpnuōlis* 'ktoś słabowity, chorowity, wąły; słabeusz'). — Neoosn. *silp-*: *silpdinti* 'osłabiać', *silpėnti* ts., *silpėti* 'słabnąć', *silpinti* 'osłabiać', nomen: *susilpėlis* a.

susilpēlis ‘ktoś bardzo słaby, cherlak’. Vb. denom. z funkcją ingressivum: *sil̃pti*, *silpstū*, *silpaũ*, *sil̃pti* ‘robić się słabym, słabieć, słabnąć; wątleć, maleć; pogarszać się’ (war. *sil̃pti*, *silpstu*, *silpaũ*). Stlit. *pasilpti* DP ‘zachwiać się’, *silpstu* SD¹ «słabieję; wątleję», SD «gnuśnieję» (syn. *tingstu*). Zob. też LEW 785, ALEW 913.

silsėti, *silsiu* (3 os. *silsi* (war. *silsia*, *sil̃si*) gw. ‘znużyć się i zaprzestać wysiłku, odpoczywać’ — z dekompozycji złożenia **atsilsėti* lub **pasilsėti*, które pochodziło z elidowania czasownika zwrotnego *at-si-ilsėti*, *pa-si-ilsėti* (zob. *ilsėtis*). Wtórny nagłos *s-* ukazuje się również w czas. *sãlpti*, *sẽiti* i *silgti*. Zob. Fraenkel, *Studi baltici* 3, 1933, 115. — Neoosn. *sils-*: *atsiilsėti*, *pasiilsėti* ‘odpocząć sobie’, *sil̃sinti* cur. ‘dać, pozwolić komu odpocząć’, *silstelėti* ‘nieco odpocząć, odetchnąć’, sb. *pósilsis* (*Prie upelės daro pósilsį* ‘Nad rzeczką robią odpoczynek’). — Neoapofonia *iR* (SZ) ⇒ *eR* (SP) wytwarza war. *sėlsėti* (prs. *sėlsiu*, *sėlstu*, *sėlsėju*) ‘odpoczywać’. Refl. *pasisėlsėti* ‘odpocząć sobie’ (*Nepulk tei, pasisėlsėk!* ‘Nie miotaj się tak, odpocznij!’). Paralele: *dirgti* ⇒ *dėrgti*; *nĩr̃šti* ⇒ *nẽr̃šti*; *irti* ⇒ *ėrdėti*.

sinėkas 2 p.a. LZŽ ‘siniak, siniec, sine zabarwienie skóry spowodowane uderzeniem’ — zapoż. z błr. *sinják*, -á. Por. *mėlynė*.

sinkinė 2 p.a. przest., gw. ‘niewielka sieć rybacka o małych okach’ (*Mūs sinkinė labai reta, tik didelės žuvys laikos* ‘Nasza «sinkinė» jest bardzo rzadka, tylko duże ryby się w niej zatrzymują’) — zapoż. z prus.-niem. *senke(r)* ‘Senknetz, Senkhamen’, z substytucją zakończenia *-er* przez lit. *-inė* i zastępstwem *senk-* ⇒ *sink-* w nawiązaniu do przym. *sinkus*, *sinkūs* ‘drobny’, m.in. o sieci, sicie. Por. GL 115, LEW 786.

sinkus, *-i* 1 p.a., *sinkūs*, *-i* 3 p.a. wsch.-lit. 1. ‘złożony z licznych małych cząstek, drobno mielony (o mące), drobny (o ziarnach kaszy, cukru)’, *sinkūs miltai* ‘mąka drobno zmielona’, *sinki duona* ‘chleb z takiej mąki’, 2. ‘o małych okach, gęsty (o sicie, sieci)’, 3. ‘drobny, delikatny, wąty (o starcu)’, 4. ‘mało znaczący’. Odpowiednik łot. *sīks* ‘drobny, mały, cienki, delikatny, wysoki – o głosie’ (zob. Būga, RR II, 339). LEW 786 nie podał etymologii. Jest prawdopodobne, że osnowa *sink-* pochodzi z prs. infigowanego **sinku* do **sikau*, **sikti*. Pwk. **sik-* można ująć jako refleks SZ od **sek-* ‘ciąć, ucinać’ < pie. **sekH-*, zob. *°sekti*. Por. typ apofoniczny *TiT* ⇌ *TeT* w *šikti* (pie. **kek^u-*), *tikti* (pie. **tek^u-*). — Drw. *sinkiai* adv. ‘drobno (mleć, siekać); wyczerpująco, dokładnie’, *sinkliai* m.pl. ‘paprochy siana, słomy’, też ‘ziołka lecznicze’ (*Gėrė gėrė ituos sinkliūs i sugijo* ‘Pił, pił te ziołka i wyzdrowiał’), *sinkumà* ‘drobiazg’, *sinkumos* f.pl. ‘drobiny (mąki, cukru, tytoniu); drobne resztki’, cps. *sinkamilčiai* m.pl. ‘mąka drobno zmielona’ (por. *miltai*). Vb. denom. *sinkinti* ‘dzielić na mniejsze kawałki, szczepać (drewno)’. Tu pewnie też *atsisinkėti* ‘wrócić do zdrowia, odzyskać siły, poprawić się (po chorobie)’. — Od *sinkumos* urobiono vb. denom. *susisinkumoti* ‘rozkruszyć się, pokruszyć się – o przesuszonych liściach tytoniu’ (*Taboka perdžiuvo, labai susisinkumójo* ‘Tytoń zbytnio wysechł, bardzo się kruszy’).

siñti (*sỹti*), *sinù*, *siniaũ* gw. ‘wiązać, łączyć’, *atsiñti* ‘odwiązać’, *pasiñti* ‘zawiazać, uwiązać, zawiesić (kołyskę, rękę na temblaku); nawlec nitkę na igłę’. Refl. *įsisiñti* ‘urządzić się, ustalić się’ (*Sinės sinės, bet ir insisinė slūžyt už berną* ‘Starał się, starał, w końcu dostał się na służbę jako parobek’), *pasisiñti* ‘powiesić się’, *susisiñti* ‘zejść się z kim, zwąchać się z kim’ (*Su koku sūssinsi, tokiu pats tapsi*). Rzadki war. *sinti*, *sinù*, *sýniau* pokazuje akut pochodzenia analogicznego, wzorowany pewnie na bliskoznacznym *pinti* ‘pleść, splatać, wiłkć’. Czasownik wygląda jak prymarny, ale takim nie jest. Jego osnową jest neopwk. *sin-*, który wyabstrahowano z formy prs. *sinù*. Jest to prawdopodobnie refleks pie. formacji infigowanej **si-n-h₂-e/o-* ⇌ pie. **sih₂-*; to z kolei z metatezy spółgłoski laryngalnej w formie SZ **sh₂i-* od **sh₂ej-* (por. LIV² 544, EWAIA II, 720n.). Rekonstrukcja: **sinù*, **sijaũ*, inf. **sỹti*

(zob. *syti*). Infiksacja według odziedziczonego modelu dla pie. form non-singularis. Tak jak *sinu* są zbudowane formy *glinu* (s.v. *gliñti*), *grinu* (s.v. *grinti*) oraz *trinu* (s.v. *trinti*). Por. też łot. *vinu* s.v. *vyniōti*. — Drw. *sinéjas* ‘ten, kto wiąże zżęte zboże w snopy’ (syn. *sienéjas* i *rišéjas*), *pasinā* a. *pāsinas* ‘rzemień lub sznurek, którym przywiązuje się bicz do bata, bijak do cepów’ (war. *pāšinas*; w LKŽ IX, 565 został niesłusznie włączony do lemmatu *pāšinas* ‘drzazga’). Zob. też *seīnyi*.

sintis, *-iēs* f. 4 p.a., też m. *siñtis*, *-čio* 2 p.a. żm. ‘dychawica oskrzelowa, astma’. W LEW 786 figuruje mało przekonujący wywód od przym. *sēnas* ‘stary’ przy założeniu praformy **sn-ti-*, gdzie *sin-* miałoby być st. zanikowym do *sen-*. Pie. **sen-o-*, zaświadczone w wielu językach ie., nigdzie nie pokazuje alternantu na SZ **sn-* (ani na SO **son-*), dlaczegóż więc litewski jako jedyny z tych języków miałby taki alternant poświadczać? Mniej ryzykowne wydaje się skojarzenie *sintis* z czas. *sinu*, *siñti* ‘wiązać’ (zob.). Tytułem próby przyjmujemy, że utworzone od *siñti* abstractum **sin-ti-* ‘wiązanie, krępowanie (sznurem)’ uległo konkretyzacji w ‘ucisk’, co z kolei stało się określeniem objawu chorobowego dychawicy: uczucia duszności, uczucia ucisku w klatce piersiowej. Także syn. *dusulys* ma podstawę werbalną, por. *dusti* ‘tracić oddech’, *dusinti* ‘ściskać za gardło, tłumić oddech; dusić – o kaszlu’. — Drw. *sintulys* żm. ‘astma’ i ‘astmatyk’ (sufiks jak w *dusulys*, *troškulys*), *sintiniñkas* ‘astmatyk’. Vb. denom. *sintėti*, *-ju* (war. *sintu*), *-jau* żm. ‘ciężko oddychać, dyszeć’, *įsintėti* żm. ‘o chorobie: wzmóc się, nasilić się’⁵⁹¹, też ‘dawać się komu we znaki, sprawiać komu kłopot’, *siñtyti* a. *sintyti* ‘niedomagać, chorować’ (*Anas metus sintijo ir numirė*), *sintuoti* ‘ciężko oddychać – o astmatyku’.

sýpa 1 p.a. przest., gw. ‘mydło, zwł. zielone mydło’, war. *zýpa* (*zýpas*) — zapoż. z prus.-niem. *sīp* f. (GL 115, 149), por. śrdn. *sēpe*, śrwn. *seife*, nwn. *Seife* f. Por. akut w zapoż. *ýpas*, *pýpkė*, *týnė*. Łot. *ziēpes*, *ziēpe* ‘mydło’ ⇐ śrdn. *sēpe* (Jordan 111). Osobno zob. *žēpė*.

sirā 2 p.a. gw. ‘narośl na drzewie brzozy’: *Sirā nukerta*, *džiovina*, *salietrija ir daro dagus*. Niejasne.

siratā 2 p.a., gen.sg. *sirātos*; *sirata* 1 p.a. stlit., gw. ‘sierota’ — zapoż. ze stbłr. *sirota*, por. ros. *sirotá*, błr. *siratá*, *-ý* (SLA 197, ZS 53, LEW 786, ALEW 914). War. ze zmianą *s-* > *tʰ-*: *ciratā* (por. *sidābras* > *cidābras*). — Zdrob. *sirāčius* (⇒ *siračiūke*), *siratēlis* (⇒ *siratėlytis*), *siratūtis* (> *siratuītis*), *siratužėlis*. Inne drw.: *siratėlės* f.pl. bot. ‘fiołek trójbarwny, Viola tricolor’, *siratystė* ‘sieroctwo’; war. *siractva* MOP ⇐ stpol. *sieroctwo* (PAŽ 416 pisze *siratsva*). Cps. *sirātkapiai* m.pl. ‘niepoświęcona część cmentarza, gdzie chowano martwe płody’ (*I sirātkapius laidodavo katras negyvas gimdavo*), por. *kapaĩ*. Vb. denom. *apsirātinti* a. *apsirātyti* ‘osierocić’, *nusirātyti* ts.

sirėnti, *sirėna*, *sirėno* gw. 1. ‘ciec, powoli płynąć’ (*Pamažiuku upelis sirėna* ‘Powoli płynie strumyk’), 2. ‘kapać, np. z dachu’ (*Sirėna vanduo nuo stogo* ‘Woda kapie z dachu’), 3. ‘powoli się gotować, bulgotać, parkotać’ (*Puodas jau sirėna, tuoj užvirs* ‘W garnku już bulgocze, zaraz się zagotuje’)⁵⁹². Wydaje się możliwe, że *sir-* stanowi refleks SZ **sṛ-* od pie. **ser-* ‘płynąć strumieniem; szybko się poruszać’ (IEW 909; inaczej EWAIA II, 705n. i LIV² 527: **sel-*). Por. sti. *sísarti* ‘zmusza do biegu, prześladuje’, *sásri-* ‘biegnący, spieszący się’, łac. *serum* ‘serwatka’ < **ser-o-* (de Vaan 558), SO sti. *sárma-* m. ‘płynięcie, bieg, Fließen, Loslaufen’, gr. ὀρός m. ‘serwatka; surowica krwi; wodnista część smoły’ (**sor-o-*). Zwykle

⁵⁹¹ Por. stlit. ‘zamóc się’: *ir kad jau liga taip įsintės, kad jau ne vieno vaisto neprilaidžia* DP 80₄₁ ‘i kiedy się już choroba tak zamoże, że już żadnego lekarstwa nie dopuszcza’.

⁵⁹² Od tego należy oddzielić homofoniczne czasowniki 1. *sirėnti* ‘biec drobnym krokiem – o koniu’ (od wykrz. *sir* nazywającej taki ruch) i 2. ‘wydawać słaby głos’ (od inter. *sir* oddającej cykanie świerszcza). W LKŽ XII, 571 niesłusznie połączono te czasowniki w jednym lemmacie z *sirėnti* ‘ciec, powoli płynąć’.

tu zestawiane gr. ὀρμή ‘szybki ruch, poruszenie; napaść, atak’ może mieć inne objaśnienie, zob. Beekes 2010, 1104n. (praformy ie. *sor-meh₂- lub *h₃(o)r-sm-). — Z litewskiej onomastyki wypada tu włączyć nazwy wodne (i pochodne n.m.) z alternującymi osnowami Sir- oraz Ser- (SE) i Sar- (SO). Por. 1° n.rz. *Sirijà*, *Sirujus*, n. pola *Sirapė* b.z.a., 2° n.rz. *Serė*, *Serentà/Šerentà*; może też n.rz. *Seirà*, o ile ze zmiany *Seria (od tego n.jez. *Seirijis*, ⇒ n.m. *Seirijai*), 3° n.rz. *Sarià*, n.m. *Sariaĩ* (⇒ *Sariũ* *ėžeras*), n. łąki *Saraĩ* (por. łot. n.rz. *Sarija*, n.m. *Sarupe*). Zob. Vanagas 1981, 291, 296, 299 (z innymi objaśnieniami, bez związku z czas. *sirėnti*). Osnowy Ser- i Sar- mają odpowiedniki w staropruskich hydronimach, por. 1° n.rz. *Seria*, *Passeria* «adir» *Seria*, n.jez. *Seringe/Serenge*, war. *Serung*, w XX w. *Sarong-See* (AON 155n., który wskazuje jako etymon łot. *sēra* ‘szlam’), 2° n.rz. *Passaria* [nazwa oboczna do *Seria*], war. *Posary*, *Posarye*, *Passerge*; n. rz. *Sarape* [pol. *Szarupa*], cps. z *ape* Ev ‘Vlys, rzeczka’ (AON 116, 152; opaczne objaśnienie w NMP VIII, 323, s.v. *Pasaria*).

siŕgti, *sergù* (war. *sirgù*, *sirgstù*, *sergstù*), *sirgaũ* ‘chorować, być chorym’, *apsiŕgti* a. *susiŕgti* ‘zachorować’, *atsiŕgti* ‘przez pewien czas być chorym’ i ‘przestać chorować’, *ažusirgt* SD «zachorzyć», *įsiŕgti* ‘zachorować na ciężką chorobę’, SD *įsirgt* «rozchorzyć się», *išsiŕgti* m.in. ‘powrócić do zdrowia, wyzdrowieć’, też ‘poronić’, *prasiŕgti* m.in. ‘przewyciężyć chorobę, wracać do zdrowia’. Refl. *įsisiŕgti* ‘poważnie się rozchorować’, por. *Taip įsisiŕgęs negreit atsigaus* ‘Skoro tak się rozchorował, to nieprędko wyzdrowieje’. Pdg. apofoniczny z praesens na SE i non-praesens na SZ. Paralele: *kerpù*, *kiŕpti*; *kertù*, *kiŕsti*; *telpù*, *tiŕpti* (Stang 1942, 105, GJL II, § 524). Zanik apofonii w pdg. łotewskim: *sirgt*, prs. *sirgstu* (war. *sęrgu*), prt. *sirgu*. Do pie. *sŕerg^h- albo *serg^h- ‘martwić się czym, być chorym’, por. sti. *sŕrkšati* ‘troszczy się o co’, toch. A *särk* ‘choroba’, goc. *saŕrga* ‘troska, zmartwienie’, stwn. *sorga*, nwn. *Sorge* f. ts., stir. *serg* f. ‘wyniszczająca choroba’ (ir. *sergaim* ‘usycham’). Uproszczenie nagłosu *sŕ- jak w *sakaĩ*, *sāpnas* i *sesuõ*. Zob. BSW 258, IEW 1051, LIV² 613, ALEW 914. — Niewykluczone, że należy tu jeszcze *suŕgti* ‘utyskiwać, narzekać’ (zob.), ponieważ w *surg-* można widzieć refleks st. zanikowego typu sampras. od *sŕerg-. — Drw. na SZ: *sirgėti*, zwykle *pasirgėti* ‘przechorować się – krótko, przez parę dni’ (*Ans, trumpai pasirgėjęs, mirė*), *sirginėti* ‘często zapadać na zdrowiu, często niedomagać’, nomina: *sirgālius* ‘człowiek chorowity, słabowity’, **sirgulys* ts. (por. *sirguliūoti* ‘czuć się chorym, niedomagać’), *sirguõlis* ‘kto często choruje’ (war. *sargulys*). — Drw. na SE: *sėrgėti* (zob.), nomina: *sergās*, -anti ‘chory, -a’. — WSE *sėrg-*: łot. *sērga* ‘choroba, choroba zakaźna’. — SO *sarg-*: *sārginti* (zob.), *sarginti* (zob.). Nomina: *pāsarga* ‘choroba, grypa’, *pėrsargos* f.pl. ‘lekka choroba, katar’, *pósargos* f.pl. ‘niedomaganie, lekka choroba, grypa’, *saŕgalas* ‘choroba, niedomaganie’ (⇒ *sargālius*, zob.), *saŕganas* ‘niedomagający, chory’ (por. *ālkanas*), *sargulys* ‘człowiek chorowity’ (⇒ *saŕgulioti* lub *sarguliūoti* ‘niedomagać, chorować’), war. suf. *sarguolys* ts. (neoapofonia -ul- ⇒ -uol-, por. *branduolys*, *bičiuõlis*). — Sporne jest comparandum słowiańskie w postaci psł. *sorgŭ, cs. *sragŭ* ‘straszny’, ros. *strógij* ‘srogi, surowy, ostry, ścisły’, ros. gw. *soróga* ‘człowiek mrukliwy, nieprzystępny’, pol. *srogi* ‘surowy, okrutny, budzący postrach’ (gw. ‘olbrzymi, wielki’). Zob. BSW 258, LEW 787, Boryś 573, Derksen 2015, 399, ALEW 914.

sirmėtė 1 p.a., *siŕmėtė* 1 p.a., *sirmėtis* f. 1 p.a., też m. *sirmetys* 3 p.a. gw. 1. ‘skóra surowa, niewyprawiona’, 2. ‘skóra w mocnym gatunku, nadająca się do szycia uprząży’ — zapoż. ze stblr. *syromjatb*, por. błr. *syramjacb*, -i f. ‘skóra surowa, niegarbowana’, ros. *sýromjatb* (Zs 53, ĖSBM 13, 121; brak w LEW i ALEW). Względ na akcentuację ruskiego odpowiednika prowadzi do założenia pośredniej formy lit. *siramėtė. Akcent spoczywający na I członie złożeniowym umożliwił synkopowanie samogłoski łącznikowej -a-. To doprowadziło do wydłużenia zastępczego (*sirmėtė), czego objawem jest intonacja akutowa. Paralele: *linmarka* z *linamarka*; *pāmšalas* z *pāmušalas*. Osobno zob. *sirmėtnykas*. — Obok sb. f. *sirmėtis* ustaliło się sb. m. *sŕrmėtis*, -čio ‘skóra wyprawiona domowym sposobem,

przeznaczona na pasy uprząży’, z war. *sūrmietis*, -čio. Postać tych ostatnich objaśnia się tym, że zapoż. *sirmētis* zostało zinterpretowane jako litewskie złożenie o strukturze *sir-* + *-mētis*. W następstwie tego *sir-* zostało zastąpione przez *sūr-* (ponieważ lit. *sūras*, *sūrūs* odpowiada rus. *syr* ‘surowy’). Poza tym obok *-mēt-* pojawił się war. *-miet-* (oboczność *ē/ie* powraca np. w *pōmētis/pōmietis* ‘pamięć’). — Jest możliwe, że błr. gw. *sýrmecь* f. ‘wyprawiona skóra’ (PZB 5, 55), z *°mecь* zam. *°mjacь* jest lituanizmem oddającym lit. *sirmētis*.

sirmėtnykas SD «białoskornik» [‘garbarz wyprawiający jasne skóry na kozuszki i rękawiczki’] — z synkopowania formy **siramėtnykas*, która oddawała zapożyczone stbłr. *syromjātnikъ* ‘garbarz’, por. błr. *syramjātnik*, ros. *syromjātnik* (SLA 197; pominięte w LEW i ALEW). War. z nagłosowym *š-*: *širmėtninkas*. Zob. *sirmėtė* oraz *baltūšnykas* i *kažemėkas*.

siŕpti, *siŕpsta*, *siŕpo* 1. ‘nabierając koloru dojrzewać (o jagodzie, śliwce)’, 2. ‘zarumienić się, poczerwieniec (o policzkach, nosie)’, *įsiŕpti* a. *išsiŕpti* ‘dojrzeć; poczerwieniec, zarumienić się’. War. z wygłosem *-rb-*: *siŕbo* (*siŕbti*, *-sta*); ze zmianą *s’i > s’u*: *siuŕpti*, *siuŕbti* (por. *šiltas > šiułtas*, LD § 66). Bez dobrej etymologii. LEW 787 wiązał z rodziną *saŕtas* (zob.) i przyjmował znac. etym. ‘zaczerwienić się’ (por. *seŕpti*). Inna ewentualność to zbliżenie z pie. **serp-/sŕp-* ‘pełzać, wlec się’, por. sti. *sárpai* ‘pełźnie’, gr. ἔρπω ‘pełzać; iść, chodzić, przychodzić’. Por. stosunek znaczeń lit. *nókti* ‘dojrzewać’: łot. *nākt* ‘przyjść, dojść’. ALEW 914 wychodzi od *sirb-* i zestawia z *serbentā* (zob.). — Drw. *sirpinti* caus. ‘doprowadzać (jagody, pomidory) do dojrzałości’, war. *siurpinti*; *sirpsóti* ‘być dojrzałym, uwydatniać swoją dojrzałość (o jagodzie, śliwce)’, *sirpūs* ‘dojrzały’. — SE *serb-*: *serbentā* (zob.). — SO *sarb-/sarp-*: *sarpinti* caus. ‘czekać nim dojrzej (jagoda, śliwka); suszyć (siano), zostawić do schnięcia’, *prasarpinti* ‘przesuszyć (siano)’, *prasisarpinti* ‘wychodować sobie (prosię)’, *sárpė* ‘rumiana dziewczynka’, *sarpūs* ‘w pełni dojrzały’. Osobno zob. *saŕpti* i *sarbavóti*.

sirti, *sýra* (**sira < *si-n-ra*), *apsiro* gw., zwykle z prvb.: *apsirti* DP ‘ogarnąć (o ciemnościach); obstąpić, otoczyć, okrążyć’. Nomina: łot. *sīri* m.pl. lub *sīras* f.pl. ‘obce, wrogie wojsko’, *sīra* c. ‘włóczęga, wędrowny żebrak’ (⇒ vb. denom. *apsiruôt* ‘przemierzać okolicę jako żebrak’). — SE-V *ser-*: znany tylko z hapaksu *serojimas* SD «czata»; drw. od czas. **seróti*, -ju, -jau. Formy bałtyckie stoją prawdopodobnie w związku z pie. pwk. **serh3-* ‘nachodzić we wrogich zamiarach’, por. za LIV² 535 het. *sarhieddu* ‘winien napaść’, gr. ῥόομαι ‘ruszać się szybko a. gwałtownie, uwijać się, krzątać się, tańczyć’, SO ῥομή f. ‘szybki ruch, napaść, atak; zapal, żądza’ (**sorh3-meh2-*). Pb. SZ **sīr-C < pie. *srh3-C*, por. łac. *sariō*, -īre ‘okopywać, plewić’. Inaczej IEW 909n., LEW 787: *sirti* ma należeć do pie. **ser-* jak w sti. *sísarti* ‘fließt, eilt, jagt wornach, verfolgt’. — W jęz. łotewskim rozpowszechniła się w pozycji przed spółgłoską anitowa postać pierwiastka, por. *sirt* (prs. *sīru*, prt. *sīru*) ‘urządzać grabieżcze wypad, płądrować, pustoszyć (o napadach wojska lub rabusiów); polować; odwiedzać; żyć cudzym kosztem’. — WSZ **sīr-*: łot. *sīrāt* a. *sīrēt* ‘ciągnąć (o nieprzyjacielu, o maruderach), płądrować’, *sīrāji* m.pl. ‘maruderzy, włóczący się żołnierze nieprzyjaciela’. — SO *sar-*: lit. *sarióti* 1. ‘pustoszyć, grabić, płądrować’, też ‘panoszyć się’ (*Vilkai sario[ja] po girę* ‘Wilki panoszą się w lesie’), 2. ‘włóczyć się’ (*Ko sarióji visą dieną, ar numų nežinai?* ‘Czemu wałęsasz się cały dzień, czy nie wiesz, gdzie twój dom?’), *nusarióti* ‘spustoszyć, ograbić’ (*Visus pašalius nusariojusys ir visokių gėrybių prisilupusys, su daugybe imtinių numon pargrįžo* ‘Spustoszywszy wszystkie okolice i nagrabiwszy wszelkich dóbr, wrócili z wieloma jeńcami do domu’). Oboczności jak *lasióti* ob. *lasyti* lub *sagióti* ob. *sagyti* przemawiają za tym, aby założyć starsze iter. **saryti* z neoosn. **sar-* (⇐ prt. **sariau*) i skonstatować, że związek sufiksu *-(i)oti* ze SO nie jest zjawiskiem starym. Zanik starszej formacji na *-y-* zakładamy także przy *dagióti*, *sakióti* i *važióti* (por. scs. *voziti*). Inaczej Kloekhorst 738, który nie dostrzegając wtórności struktury

sarióti, uznaje ją za denominatywną i wciąga w porównanie genetyczne z hetyckim sb. *šāru-n*. ‘grabież, rabunek, łup’, co ma reflektować pie. *sór-u-, por. SE w śrir. *serb* ‘kradzież’ i walij. *herw* (z *ser-uā) ‘plądrowanie’.

Sirvidas, *Siřvidas*, też z zakończeniami *°vydas* i *°vỹdis*, nazwisko — pochodzi z metatezy w *Sviridas* b.z.a. (war. *Sviridà* ob. *Spiridà*), co jako zapożyczenie oddawało błr. *Svirỹd*, skróconą postać imienia cerkiewnego *Spiridón* (zob. Biryła 1966, 154, LPŽ II, 869). Por. ros. *Sviríd* jako wariant do *Spiríd* $\Leftarrow$ *Spiridón*, *Spiridónij* (Petrovskij 1966, 204). — War. z początkowym *Š*:- *Širvidas* b.z.a., *Širvydas*, *Šiřvydas* (m.in. nazwisko pierwszego litewskiego słownikarza, Konstantego Szyrwida) – tłumaczy się bądź substytucją lit. *š*- za polskie *ś*- (w potencjalnej pożyczce *Sirwid), bądź adideacją, na gruncie etymologii ludowej, do apelatywu lit. *širvas* m.in. ‘szpakowaty’. Inaczej LPŽ II, 724, 938, gdzie nazw. *Sirvidas*, *Sirvydas* zostało zinterpretowane jako kontynuacja dawnego imienia dwuczłonowego *Sir-* (por. nazw. *Sirgedas*) + *-vid/-vyd-* (por. nazw. *Vidmantas*). Trudność polega tu na tym, że zakładana forma dwuczłonowa nie ma dokumentowego potwierdzenia jako imię własne, pojawia się wyłącznie jako nazwisko.

systýti, *systaũ*, *sysčiaũ*: *nusystýti* a. *pasystýti* gw. ‘pomóc dziecku załatwić się, wysadzić dziecko’ (*Pasystýk vaiką, matai, kad lauku prašos* ‘Wysadź dziecko, widać, że mu się chce’) — analiza: *sy-sty-*, frq. do *sýti*, *syjũ* ‘wiązać’ (zob.). Znacz. etym. ‘rozwiązywać becik dziecinny, rozdziwiać dziecko’. Potwierdza to drw. apofoniczny *nusaistýti*, którego używa się w dwóch znaczeniach: 1. ‘(o niemowlęciu lub małym dziecku) rozwinąć, rozebrać, rozpiąć (ubranie)’, 2. ‘pomóc dziecku załatwić się’, *pasaistýti* ‘wysadzić dziecko’. — Neoosn. *systy-*: *systýdinti* ‘wysadzić dziecko’. — Neoosn. *sys-*: *sýsti*, *sýsia* (war. *sińsa*), *sýsė* intr. ‘sikać, szczać’, tr. *įsýsti* ‘nalać, np. mleka’, *nusýsti* ‘pomóc dziecku wysikać się’.

sýtas 1 p.a., *sýtas* 2 p.a. gw. 1. ‘wielkie sito do przesiewania ziarna, przetak’ (war. SD *sietas*), 2. SD¹ ‘pytel’ (war. SD *sietas*), 3. ‘siatka pszczelarza’ (syn. *sietēlis*) < pb. *sī-ta-. Pwk. *sý-* przedstawia antekonsonantyczny SZ *sih₁-C, komplementarny z *sih₁-V, o czym mowa s.v. *sijóti*. Forma *sih₁-C pochodzi z metatezy spółgłoski laryngalnej w SZ *sh₁-C od pwk. *seh_{1j}- ‘przesiewać’. Por. LIV² 519, gdzie nie uwzględniono metatezy i przemilczano lit. refleks *sýtas*. Osobno zob. *sietas*.

sýti, *syjũ* (*sijũ z *si-n-ju, por. *sinũ* s.v. *siñti*) *sijaũ* gw. ‘wiązać, łączyć’, *atsýti* ‘odwiązać, uwolnić’, intr. ‘oderwać się od czego’, *susýti* ‘związać z czym’, *užsýti* ‘zawiazać, np. bat na biczysku’, refl. *pasisýti* ‘zawiazać sobie, przywiązać uchwyt’ — inf. *sýti* kontynuuje alternant na SZ, pie. *sih₂-C, pochodzący ze zmiany *sh₂-C drogą metatezy spółgłoski laryngalnej: *h₂iC > *ih₂C (por. *rýtas*, *rýti*, *kũjis*, *pjũ-*), zob. HL 40n. Pwk. pie. *sh₂ej- ‘pętać nogi, wiązać’, por. wed. *sévate* ‘bawi, zatrzymuje się gdzie’ (znacz. etym. ‘jest przywiązany do jakiegoś miejsca’), SO *ā sišāya* pf. ‘trzyma spętane zwierzęta’ < pie. *se-sh₂ó₁-e, SZ het. *išhiyanzi* ‘wiążą, pętają’. Zob. LIV² 544 (brak wzmianki o lit. *sýti*). Metatetyczny SZ: wed. *sināti* ‘nakłada pęta na przednie nogi’ < pie. *si-né-h₂-ti $\Leftarrow$ *sih₂- (LIV² 544, przyp. 3). — Do lit. *sý-C* nawiązuje słow. *si-C* 1° w psł. *sidlo, n.instr. o znacz. ‘zawiazana pętla’, por. pol. *sidło* ‘pętla z włosia końskiego, sznura lub drutu do chwytania zwierzyny’, czes. *sidlo* ‘sidło’, scs. *silo* a. *osilo* ts. (drw. ros. *silók* ‘sidło’), 2° w psł. *sitũ lub *sita bot. ‘roślina błotna Scirpus a. Juncus’, por. stczes. *sít* ‘Juncus’, pol. przest. *sit* ts., drw. *sitowie* ‘Scirpus’, śłń. *sítovje*, ros. gw. *sitovbė* ts. – znacz. etym. ‘roślina, której wąskich liści używano do wiązania, wyplatania różnych przedmiotów’ (por. Boryś 549; bez wzmianki o lit. *sýti*, *sýtas*). — Drw. od *sy-C*: *sýdinti*: *susýdinti* ‘połączyć, pogodzić jedno z drugim’ (por. sufiks w *siēdinti* ‘wiązać, mocować’), *sýstyti* (zob.). Nomina: *atsýté* ‘pewna część krosien tkackich, do której przywiązuje się nici’ ($\Rightarrow$ *atsytũvė* ts.), *pāsylas* ‘zrobiony ze sznura uchwyt drewnianego wiadra’ (*Nutrũko viedro pāsylas*); do tego war. z neoapofonią SP *y* $\Rightarrow$ SZ *i*:

pāsilas ts. (por. *dvīlkšis* ob. *dvīlas*; *nēbilis* ob. *nebylšs* oraz *vitis* ob. *vytis*). — SZ *sij*-V: *sijaũ* prt. < pie. **sih*₂-V, por. *išgijaũ* : *gýti*; *įsilijo* : *lýti*; *rijaũ* : *rýti* (HL 40). Drw. *ātsija* (zob.), *sija* (zob.), *atsijusi sāvoka* ‘pojęcie oderwane’, *atsijusiai* adv. ‘w sposób oderwany, abstrakcyjnie’. — Prs. *syjũ* ‘wiąże’, w pisowni zastępczej za **siju*, jest zdenalizowanym refleksem prs. infig. **si*-n-ju, utworzonego od neopwk. *sij*- (≡ *sijaũ*). Paralele: *gyjũ* < **giju* (prt. *gijaũ*), *ryjũ* < **riju* (prt. *rijaũ*). — Z metanalizy *syj*-ũ pochodzi neopierwiastek tkwiący w *syjėti*, *sýji*, *-ėjo* ‘trwać w stanie związanym’ (paralele: *pagynėti*, *palyjėti*, *pavyjėti*), ⇒ *sąsyjis* ‘związek, powiązanie’. — Neoapofonia SZ *sij*-V ⇒ SP/SO *saj*-V: *sajóti* (zob. *siėti*, *atsajà*), *sajũs* ‘leicht verbindbar, leicht zusammenzubringen’ (tak LEW 756, ale brak tego w LKŻ).

siūbúoti, *siūbúoju*, *siūbúojau* 1. ‘kołysać się (o zbożu, drzewach, o łódce na wodzie), falować (o morzu), chybotać się (na wietrze), huścić się’, 2. ‘o człowieku: tracić równowagę, słaniać się, chwiać się’, *siūbúoju* SD¹ «chwieię się», *siūbúoju runkomis* SD «kiwam ręką chodząc, cholebię rękoma idąc, abo nogami siedząc» — czasownik onomatopeiczny na -uo- od wykrz. *siūbt* (o nagłym uderzeniu wiatru, deszczu, fali). Paralele: *aukioti* ‘kołysać, huścić dziecko na rękę’ ≡ **auk*-*auk* (war. *ūkioti* ≡ **ūk*-*ūk*-); pol. *huścić* ‘kołysać, kolebać’ ≡ *huś*-*huś* (Boryś 196n.). Ze względów znaczeniowych mniej jest prawdopodobne powiązanie *siūb*- z *siaub*- u Būgi, RR I, 317n.; powtórzone w LEW 779 (s.v. *siaūbti* ‘okrywać się, otulać się’). — W materiale łotewskim znajdujemy z jednej strony *šūpāt* ‘kołysać, huścić’, frq. *šūpināt*, nomen *šūpulis* ‘kołyska’, z drugiej strony *šaubīt* ‘chwiać, kołysać’, *šaubītiēs* ‘wahać się, mieć wątpliwość’ (tutaj *šaub*-, **šaup*- może pochodzić z neoapofonii *ū* ⇒ *au*, por. *zūdu* ‘ginę’ ⇒ *zāudēt* ‘stracić’). — Z innymi sufiksami: *siūbčioti* ‘kołysać się, falować’, *siūbteletī* ‘o krwi: uderzyć do głowy’, też o deszczu, fali. Postverbalia: *atsiūbā* ‘poryw, gwałtowny prąd wiatru’, *atsiūbaīs* adv. ‘w porywach’, *siūbūtē* ‘choroba koni polegająca na utracie równowagi’. — Neoosn. *siūbuo*:- *siūbuōklē* ‘huśtawka; wahadło’.

siūlas 1 p.a. 1. ‘nić kręcona’ (w odróżnieniu od *gija*), 2. ‘nić, nitka’ (*įveriu siūly* SD «przetykam nić, igłę»). Odpowiednik łot. *šūla*² a. *šūle* m.in. ‘nić, pasmo’ — z substantywizacji adi. vb. **siū*-la- ‘do szycia służący’ < pie. **siu*H-lo- (zob. *siūti* ‘szyć’). Paralele słowotwórcze: *tūlas*, *pūliai*. Poza tym por. wed. *śūla*- ‘dzida, włócznia; rozeń’ < pie. **ku*H-ló- (SE **keu*H- ‘ciskać, miotać’, por. łot. *šaut* s.v. *šauti*), gr. στῦλος m. ‘słup, filar, pal’ < pie. **stuh*₂-ló-. — Drw. *siūlē* ‘szew w tkaninie, na skórze; spaw na rurze’, *siūlinis* ‘niciansy’. Cps. *dervāsiūlis* neol. ‘dratwa szewska’, tj. nić konopna naszycona smołą (por. *dervā*; zob. też *šerýs*). Vb. denom. *siūlėti* ‘obrębiać, obszywać, np. chustkę’, *siūloti* ‘nieudolnie zszywać, cerować’ (por. *seilē* ⇒ *seilėti*). — Z innymi sufiksami: 1° stpr. *schumeno* Ev ‘dratwa szewska, Drot [Schusterdraht]’ < **siū*-men- < pie. **siu*H-men- (por. sti. *syūman*- ‘szew, nić’); niemiecka pisownia <schu> może oddawać [šu] jako substytucję za palatalne stpr. [s’u], por. stpr. *schuwikis* s.v. *siuvikas*; 2° psł. **šidlo* ‘narzędzie do szycia, szydło’ < pbsł. **siū*-dla- n. < pie. **siu*H-d^hlo-m, por. sch. *šilo* ‘gruba igła z trzonkiem służąca do przekłuwania skóry przy jej zszywaniu’, słh. *šilo* ‘szydło, igła drzewa’, ros. *šilo*, czes. *šídlo*, pol. *szydło* (REW III, 398). Budowa odpowiada łac. *sūbula* f. ‘igła’ < płac. **siūd*^hlā- < pie. **siu*H-d^hl-eh₂-, por. Olsen 1988, 16.

siūlyti, *siūlau*, *siūliau* ‘proponować, nakłaniać kogo do wzięcia, kupienia, spożycia, do skorzystania z czego’, DP ‘ofiarować, udawać, podawać’; cps. *pėrsiūlyti* ‘proponować więcej, dawać lepszą cenę’, refl. *siūlytis* ‘polecać się, zalecać się, umizgać się’ (*Mergos kytrios*, *siūlos*, *kad tik žanytuos su jomis* ‘Dziewczęta są przebiegłe, zalecają się, abyś się tylko z nimi ożenił’), *įsisiūlyti* DP ‘udawać się’ — nagłos s’u- wskazuje na zapożyczenie gwarowej formy błr. *sjulicъ* ‘proponować’ (PZB 5, 16), która jest wariantem do *sulicъ*, por. stbłr. *sulitъ*, ros. *sulitъ* (zob. ĖSBM 13, 36; co do wtórnej palatalizacji zob. Grinaveckienė,

Mackevič 1989, 71). Tym szczegółem slawizm litewski różni się od łotewskiego, por. *sùlīt* ⇐ stbłr. *sulitb*, strus. *suliti*. Miejsce akcentu w lit. paradygmacie jest takie jak w białoruskiej formie 3 sg. prs. *s(j)úlicb*. Natomiast akut *siúlyti* jest na tle *blūdyti*, *liūbyti* i *slūžyti* czymś wyjątkowym i niewyjaśnionym. — Oboczne pdg.: 1. *siúlyti*, -iju, -ijau, 2. *siūlinti*, -inu, -inau, 3. *siūl(i)oti*, -(i)oju, -(i)ojau. Gdy chodzi o stlit. i gw. pdg. *siūliu*, *siūliau*, to dla wytłumaczenia zakończeń -C'u, -C'au najprościej jest przyjąć kontrakcję z -Ciju, -Cijau w następstwie synkopowania i w nieakcentowanej sylabie. Paralele: *liūndra* < *lijūndra*; *žairià* < *žairijà*; *žiotis* < **žijótis*. Zob. też SLA 197, Zs 54 i LEW 788 (brak w ALEW). Laučjute 59 przyjmuje odwrotny kierunek zapożyczenia, z litewskiego do wschodnio-słowiańskiego. — Drw. *siūlinėti* iter. 'nakłaniać do kupna (konia, krowy)' (*Ans siūlinėjo arklių, kad aš pirkčiau*), *pasiūla* 'propozycja; oferowanie towarów na sprzedaż, podaż', *pasiūlymas* 'propozycja, oferta'.

siūlkinti, *siūlkinu*, *siūlkinau* gw. 1. 'przesiewać mąkę', 2. 'sypać się', 3. 'powoli sypać, nalewać', 4. 'ściskać dójki, doić', 5. 'popadywać, kropić – o deszczu'. Odosobniony i niejasny leksem *siulk-*.

siūlpti, *siulpiù*, *siulpiaũ* gw. 1. 'jedząc płynną potrawę głośno wciągać ją ustami, siorbać', 2. 'wciągać powietrze przez zaciśnięte zęby, syczeć z bólu'. SD *siulpiu* «sarkam gębą» (syn. *čiulpiu*). — Drw. *siulpėti*, -ju, -jau 'ssać', *siulpstyti* 'powoli pić, wysysać (o krowie); wysysać szpik z kości; syczeć; syczeć z bólu'. Neoosn. *siulpst-*: *siulpstauti* 'siorbać, wysysać; przetykać ślinę (na widok czegoś smacznego); posykiwać z bólu; płakać, biadolić nad utratą czego' (por. *kūrstauti* ⇐ *kūrstyti*). — Prawdopodobnie *siulpti* przedstawia dyferencjację formalną czasownika *čiulpti* (zob.) i jest, jak tamten, pochodzenia dźwiękonaśladowczego. Zob. też *siur̃bti*. — War. z niepalatalnym nagłosem: *sul̃pti* 'siorbać; wysysać (szpik z kości, miód z plastra)', SD¹ «sarkam» ['chrapliwie nosem lub gębą wciągać', L.] (syn. *čiulpiu*), ⇒ *sulpimas* SD «sarkanie», n.rz. *Sulpỹs* (por. stpr. nazwę wodną Czulpe 1345, Zcölpe 1474 (AON 190, bez objaśnienia). — Drw. werbalne: *sulpėti* (prs. *sulpù*, -iù, -éju) a. *sùlpėti* 'ssać, siorbać, smoktać, cmoktać', *sùlpyti*, -au, -iau ts. (por. łot. *sul̃pīt̃*², *šul̃pīt̃*² 'wysysać płyn'), *sulpsėti* 'wysysać płyn, siorbać', ⇒ neoosn. *sulps-*: *sulpsčioti* 'pociągając z kieliszka, wypijać wolno, po trochu', *sulpsnōti* 'siorbać'; *sùlpstyti* 'siorbać', ⇒ neoosn. *sulpst-*: *sùlpstauti* 'siorbać gorącą zupę; posykiwać z bólu' (por. *kūrstauti* ob. *kūrstyti*).

siūndyti, *siūndau* (war. *siūndžiu*), *siūndžiau* 'szczuć psa, szczuć psem', przen. 'podjudzać, podżegać'. SD¹ *siundau*, *pasiundau* «podszechuam», SD *išsiundyti* «wyszczuwać kogo» ['poszczuć psami'] — ze zmiany *siund-dy- < *siunt-dy- przez degeminację i asymilację na szwie morfemowym (por. *ridinti*, *skliaudyti*, *tvādinti*); intensivum na -dy- od pwk. *siunt-*, por. *siūsti* 'słać, posyłać'. Znacz. etym. 'posyłać, nasylać na kogo (psa)'. Podobna budowa: *grūmdyti* ⇐ *grūmti* i *stūmdyti* ⇐ *stūmti*. Starsza formacja prs.: *siundžiu* SD «szczuię kogo», *pasiundžiu* SD¹ «podburzam» (syn. *kibinu*), SD «namawiam kogo na co» (syn. *perkalbu*, *privedu*), «napomykam kogo, powod daię» (syn. *parodžiu būdu*), «poduszczam do czego». Refl. *pasisiundžiu unt ko* SD «kuszę się o co» (syn. *gundži[u]osi ape ky*). — Neoosn. *siundy-*: *pasiundymas* SD «napomknienie; pobudka, podnieta», *siundymas* SD «szczwanie» ['szczucie psami'] (syn. *pjudymas*), por. *pūdymas* ⇐ *pūdyti*. — Dysymilacja *nd* > *md* wytworzyła war. *siūmdyti*, SD *pasiumdžiu* «podszechuam» (syn. *papešiu*), por. *grāmdyti* z *grāndyti* i *krimtū* z *krintū*. — Neoosn. *siumdy-*: *pasiumdytojai* DP m.pl. 'podszechuacze' (por. *žudyti* ⇒ *žudytojas*). ALEW 915 uznaje rzadki war. *sium-* za genetycznie starszy i sprowadza go do praformy *s̥im(H)-; z tego wywodzi pwk. pie. *s̥iem(H)-, dla którego jednak nie ma refleksów w materiale ie. Również LEW 788 był przekonany, że *siūndyti* jest młodsze od *siūmdyti*.

siur̃bti, *siurbtiù*, *siurbiaũ* 'ssać, wysysać; sączyć, popijać; pompować', refl. 'wpijać się,

wsysać sobie', *įsisiur̃bti* 'wpić się – o kleszczu', *prisisiur̃bti* ts., też 'upić się'. Leksem *siurb-* stanowi jeden z czterech kontynuantów st. zanikowego od pwk. *sreb-/srab-* < pie. **sreb^h-* /**srob^h-* (LIV² 587), zob. *srēbti*. Cechą wyróżniającą danego wariantu jest palatalizacja nagłosu w porównaniu z *surb-* (zob. niżej), co było regularną kontynuacją pie. SZ **srb^h-*. Por. *siuļpti* ob. *sul̃pti* 'siorbać'. — Drw. *siur̃bčioti* 'powoli popijać', *siurbsėti* 'pić małymi łykami'. Nomina: *siur̃balas* 'napój' (⇒ *siurbalioti* 'popijać'), *siurbėlẽ* 'pijawka, Hirudo', przen. 'wyzyskiwacz', *siurblys* 'kto pije siorbiąc; pijak', też 'pompa', *dūlkių siurblys* 'odkurzacz', *siurbsnis* 'łyk, łyzeczek' (⇒ *siurbsnoti* 'popijać'), cps. *kraūsiurba* a. *krausiurbys*, *kraujasiurbys* 'krwiopijca, wyzyskiwacz' (por. *kraūjas*). — SZ **surb-** (refleks fonetyczny pie. **srb^h-*, por. łac. *sorbeō*, *-ēre*): gw. *sur̃bti*, *-iū*, *-iaū* 'siorbać', *apsur̃bti* 'nieco siorbnać; obięknąć wodą, błotem', *išsur̃bti* 'wyssać'. Por. odpowiednik łot. *surbt*, *surbjū*, *surbu* 'siorbać'. Nomina: *surbelẽ* 'pijawka, Hirudo', cps. *kraūsurba* a. *krausurbys* 'krwiopijca, wampir' (por. *kraūjas*). Tu też psł. **sūrb-/sīrb-*, por. cs. *srūbati* 'siorbać' (scs. *srūbanije* 'polewka, zupa'), śłh. *sr̃bati* 'chleptać, siorbać', ros. gw. *serbat̃*, *-aju* 'siorbać' (war. *sērbat̃*, *sterbat̃*), ukr. *serbáty* ts., pol. przest. *sarbać* 'siorbać; cedzić przez zęby', później *sorbać*, *siorbać*. — SZ **srub-**, kontynuacja zakłócona przez analogię, dostosowanie odziedziczonej sekwencji *ur* (zob. *surb-*) do *re* w st. pełnym *sreb-* < **sreb^h-*⁵⁹³. Por. *srubà* 'polewka, zupa': łot. *struba* 'potrawa, którą się siorbie' (**sruba*). Vb. denom. *srubyti*: *srubyti vaiką* 'dać dziecku (jedzenie) do siorbania, dać żeby siorbało'. — SZ **sriub-**, z palatalizacją nagłosu według SE *sriaūbti*. Por. *sriubčioti* 'siorbać powoli', *sriubsnoti* 'popijać, np. piwo', *sriubà* 'zupa' (war. *srubà*, *struba*, *striubà*), *sriubsnis* 'łyk'; n.rz. *Sriubà*, *Sriubupis*. Ze zmianą *r'u > ri*: *sriubsnoti* 'popijać, siorbać', n.rz. *Sriubulis*. — SO *sriaub-* ⇐ *sriub-*: *sriaūbti* (zob.). — WSZ *srūb-* ob. *sriūb-*: *sr(i)ūbčioti*, *striūbčioti* a. *sriūbsėti* 'powoli siorbać zupe, po trosze łykać zupe', *sriūbauti* a. *striūbauti* 'szlochać połykając łyzy; siorbać gorącą zupe', *sriūbteleiti* ts. Ze zmianą *r'ū > rī*: *sriūbteleiti* 'siorbać po trosze'.

siūr̃ti, prs. *siūra* (**siura* < **siu-n-ra*; war. *siūrsta*), prt. *siūro* gw. 'ciec, płynąć', zwykle z prvb. *ap-*, *pa-*, *už-* 'wyciec, rozlać się (o wodzie powodziowej, o krwi); zalać się (łzami)', drw. *siurēnti* intr. 'powoli ciec; przenikać – o chłodzie', tr. 'wypuszczać cieką strugę (mleka z dójki), sikać'. Dotąd bez etymologii (brak w LEW). Niewykluczone, że *siūr̃ti* pochodzi ze zmiany **sirti* (*s'i > s'u*), podobnie jak *siūr̃pti* z *siṛ̃pti* albo *siunkus* z *sunkūs* (dalsze paralele w LD § 66). Chodziłoby więc o czasownik spokrewniony z *sirēnti* 'ciec, powoli płynąć' (zob.), którego pierwiastek kontynuuje pie. **ser-* 'płynąć strumieniem; szybko się poruszać' (por. łac. *serum* 'serwatka', de Vaan 558).

siusióti, *siusioju*, *siusiojau* gw. 'oddawać mocz, sikać' wraz z wykrz. *siusiuĩ*, *siūsiau* skierowaną do dziecka (*Siūsiau siūsiau, myžk gi!*) — zapoż. z pol. *siusiać* ⇐ wykrz. *siusiu* (*Dziecko chce/woła siusiu*). Z innym sufiksem: *siūsinti*. — Drw. *siūsis* 'mocz, uryna' (por. pol. *siuski* pl.t. ts.).

siūsti, *siuntū*, *siutaū* 1. 'wpaść w szal, rozszaleć się, wściec się; o psie: zachorować na wściekliznę', 2. 'ulegać popędowi płciowemu', 3. 'mocno rozboleć', 4. 'wpaść w złość', 5. 'zabierać się do czego', *nusiūsti* 'zdechnąć', tr. '(pieniądze) rozszastać, przehulać', *pasiūsti* m.in. 'wściec się, rozszaleć się – o wietrze, burzy', *užsiūsti* 'rozgniewać się, wybuchnąć gniewem' — inchoativum z infiksem nosowym i SZ *siut-* ⇐ *siaut-*, por. *siaūsti* 'szaleć'. Odpowiednik łot. *šust*, *šutu* (**sīuntu*), *šutu* 'rozzłościć się, wybuchnąć gniewem'. Caus. *siūtinti* 'doprowadzić do gniewu, wściekłości'. SZ *siut-* nie jest refleksem fonetycznym, lecz kontynuantem zakłóconym przez analogię: pochodzi z wyrównania plit. **sut-* (< pie. **h₂sut-*)

⁵⁹³ Odwrotne zjawisko – wyrównanie formy SP typu *Re* do formy SZ typu *iR* – widać w formach prs. *perku* zam. **prekū* (inf. *piṛ̃kti*) i *peršū* zam. **prešū* (inf. *piṛ̃sti*).

do st. pełnego plit. *sjaūt- < pie. *h₂seūt- ‘burzyć się, kipieć’ (por. LIV² 285), z charakterystyczną dla niego spółgłoską palatalną w nagłosie. Podobne wypadki to *siur̃bti* zam. *sur̃bti* i *siũsti* zam. *sũsti. Zob. też LEW 789. — Drw. *pasiūtēlis* ‘wściekły, szalony’ ⇐ *pasiūtēs* (por. *pavaṛgēlis*, *suirēlis*), *pasiūtusiai* adv. ‘wściekle’, DP ‘upornie’, *siūtas* ‘szał, wściekłość, napad złości, furia; wścieklizna’, też ‘ten, kto szybko wpada we wściekłość’, *siutilmē* (zob.), *siutinykas* DP ‘wartogłowa’ [‘człowiek szalony’], *siutinys* ‘wściekłość, furia; szał, szaleństwo’, *siutulys* ‘wściekanie się, szał’. — Neopwk. *sius-* (⇐ *siūsti*): *siūsena* ‘szaleństwo’ (por. *keišena* ⇐ *keišti*; *meļsena* ⇐ *meļsti*), *siūsmas* ‘szał, wielka radość’, DP ‘szaleństwo’ (por. *gysmas* ⇐ *gysti*; *skaūsmas* ⇐ *skaūsti*; inaczej ŽD 204: suf. -sm-), *siusnà* ‘szaleniec’ (por. *dulksnà*, *skursnà*), *siustà* ‘wścieklizna’, *siūstas* 1. ‘napad złości, wściekłości’, 2. ‘atak choroby’, 3. ‘wielki pociąg do czego’, 4. ‘szaleniec’. Neoosn. *siust-*: *siūstras* ‘pożądanie; wściekłość, gniew; burza’ (por. *mintrūs*, *spītras*). — WSZ *siūt-*: *siūtis* (zob.).

siũsti, *siunčiù*, *siunčiaũ*⁵⁹⁴ ‘słać, posyłać, wyprawiać dokądś’, *nusiunčiu* SD «zasyłam co precz», *parsiũsti* ‘posłać, posyłać do domu’. Dane porównawcze wskazują na to, że nagłos palatalny [s’unt-] ustalił się w jęz. litewskim wtórnie, mianowicie jako kompromis między formami *sint-* i *sunt-*. Takie właśnie były oboczne refleksy st. zanikowego *snt- od pwk. *sent-. Por. 1° *sintēti*, *sinčiù*, *sintėjau* żm. ‘myśleć, sądzić’ (*Ką jie buvo sintėję, tą ir apreiškė* ‘To, co sądzili, to też oznajmili’, Dowkont), 2° *sūndyti* ‘szczuć psa’ (LKŽ XIV, 151) < *sunt-dy- jako wariant do *siūndyti* ‘szczuć psa; podjudzać, podżegać’ (zob.). Z tym por. *sunt- w łot. *sūt-*: *sūtīt*, *sūtu*, *sūtīju* ‘słać, posyłać’⁵⁹⁵, *izsūtīt* ‘wysłać, wywieźć kogo (np. na Syberię)’. Pwk. pie. *sent- ‘iść, podążać dokądś’ (LIV² 533) ukazuje się m.in. w goc. *sandjan* ‘posyłać’ (caus. do *senþnan, por. stwn. stang. *sinnan* ‘iść, wędrować’), stir. *sét* m. ‘ścieżka, droga’, toch. A *šont* m. ‘ulica’, poza tym w użyciu przenośnym: łac. *sentio*, -ire ‘widzieć, słyszeć, czuć, spostrzegać coś; odczuwać, doznawać, doświadczać; uświadamiać sobie, pojmować, myśleć, sądzić’ (por. de Vaan 554⁵⁹⁶). Zob. też BSW 292, LEW 786. — Drw. *siuntinēti* iter. ‘posyłać, wysyłać, przysyłać’, SD «syłam», *siunčiōti* ts. Nomina: *nusiuntinys* SD «poseł; posłaniec», *pasiuntēlis* ‘chłopiec na posyłki’, *pasiuntinys* ‘wysłannik, poseł, ambasador’, DP też ‘posłaniec, goniec’ i ‘zwolennik’ (por. łot. *sūtnis* ‘der Gesandte’), SD «apostoł» (syn. *apaštalas*), *pasiuntinys graitas* SD «goniec», *pasiuntinys apie sundarų kalbų* SD «herold» [‘wysłannik, pełnomocnik, poseł, parlamentariusz’, SPXVI]. — Neopwk. *siūs-*: *siūsdinēti* iter. ‘posyłać, wysyłać’, *siūsdinti* cur. ‘troszczyć się, aby coś lub kogoś wysłano’, *siūsdyti* iter. ‘posyłać’, *siūstyti* ts. (*siūs-sty-), nomina: *atsiūstojas* ‘ten, kto coś przysyła’, *siūslīs* ‘posłaniec’, *užsiūstas* SD «naprawiony na kogo» [‘namówiony, nakłoniony, poduszczony’, SPXVI]. — Neoosn. *siūst-* (⇐ *siūstyti*): *siūstinēti* ‘posyłać’, *siūstinis* ‘posłaniec, poseł’, *siūstūvas* ‘nadajnik radiowy’ (neol.).

siūti, *siuvù* (war. *siūnù*), *siuvaũ* (war. *siuviaũ*) 1. ‘szyć, przeszywać’, 2. ‘być krawcem, szwaczką’, 3. ‘wyszywać ozdoby’, 4. ‘o pszczołach: lepić plastry’ (*Bitės korius siūva* ‘Pszczoły lepią plastry’), 5. ‘chodzić tu i tam, łązić bez celu’. Odpowiednik łot. *šūt*, *šuju* (war. *šuvu*, *šūnu*), *šuvu*, zob. LEGR § 608. W zakresie infinitiwu jest dokładne nawiązanie słowiańskie: scs. *šiti* ‘szyć, przeszywać’, sch. *šiti*, ros. *šitb*, ukr. *šyty*, czes. *šít*, pol. *zyć*, < psł. *sji-ti < pbsł. *sji-tej. Na podstawie inf. *šiti* (*sjiiti) stworzono nową formę praesentis: psł.

⁵⁹⁴ Praesens łot. *sūtu* zaleca rekonstrukcję odpowiednika litewskiego w postaci *suntu; brzmienie *siunčiu* pochodzi z wyrównania do prt. *siunčiaũ*.

⁵⁹⁵ ME III, 1135 wskazał dla *sūtīt* odpowiednik lit. *suñtinti*, jednakże LKŽ nie potwierdza takiej formacji.

⁵⁹⁶ NB. Cytowany w tym związku przymiotnik scs. *sęštī* ‘wrażliwy, mądry’ jest *ghost-word*; dowodzi tego H. Bichlmeier w Proceedings of the international conference of the Society for Indo-European Studies..., Ljubljana 4–7 June 2019, Hamburg: Baar, 2020, 67–81.

*šijō < *sji-īō < pbsł. *siū-je/a- (transponat). Por. scs. *šijō*, czes. *šiji*, pol. *szyję*, błr. ukr. *šýju* (wtórne jest ros. *šbju*, zam. *šiju). Prs. *šijō* wyparło formację psł. *šivō < pbsł. *siuu-ō, która była odpowiednikiem lit. *siuvù*. Ślad po *šivō został utrwalony w drw. cs. *šivčī* ‘szewc’ (zob. *siuvikas*). Na gruncie bałtyckim innowację podobną do słowiańskiej dokumentują formy prs. lit. *siūnū* i łot. *šūnu* ⇐ *siū-. Zob. BSW 261, LEW 789, REW III, 402. — NB. W BSW niepotrzebnie postuluje się prs. *siū-īō już dla epoki prabałtosłowiańskiej. Rekonstrukcja psł. *šijō, podana przez Borysia 610, jest nieporozumieniem; nigdy nie było pierwiastka †šb-, ani †šbj-. — Alternacja pbsł. *siuu-V : *siū-C jest następstwem traktowania spółgłoski laryngalnej w formach st. zanikowego, mianowicie pie. *siuH-V : *siuH-C (segment wtórny -u- pełni rolę wypełniacza hiatu, wywołanego zanikiem laryngalnej, zob. HL 9ln.). SE pie. *siuH- albo *sieHu- nie zostawił śladów, zob. LIV² 545, ALEW 918. Refleksy w innych językach ie.: goc. *siujan* ‘szyć’ < *siuH-jé-; z uproszczeniem *si- > *s- w nagłosie: łac. *suō*, -ere ‘łączyć, zszywać’ < *siuuō < *siuH-e/o- (inaczej de Vaan 600: *siuH-je/o-). Zanik *i zaświadcza też drw. het. *šūil*- n. ‘nić, nitka’ < pie. *s(i)euH₁-el-, zob. Kloekhorst 777. Gdy chodzi o niezwykłą sekwencję ī(v) w odpowiedniku wed. *šīvyati* ‘szyje’, to tłumaczy się ona metatezą spółgłoski laryngalnej w pozycji przed sufiksem prezentalnym: *siuH-jé-ti > *siHu-jé-ti. Por. Eichner 1988, 135, Rasmussen 1989, 118, 309, EWAIA II, 734, LIV² 545, przyp. 3. Błędna jest rekonstrukcja wed. *šiv*- < pie. *siəu- u Babika 2009, 19. — Drw. od SZ *siū-C*: *siūdinēti* iter. ‘szyć’ (ZTŽ), *siūdyti* a. *siūdinti* cur. ‘dać uszyć, dać do uszycia’ (por. łot. *šūdīt* a. *šūdināt* ts.), refl. *siūdintis* cur. ‘szyć sobie u kogoś ubranie’. Nomina: *siūlas* (zob.), *siūtas* coll. ‘ubrania, odzież’ (*Jau ziema artinas, o neturiu siūto* ‘Już zima się zbliża, a ja nie mam ubrania’), ⇒ vb. denom. *siūtėti*, *siūti*, -ėjo ‘mieć na sobie ubranie; być opasanym’. — Neoosn. *siūd*:- *išsiūdinēti* ‘wyszywać’. — Neopwk. *siuv*:- *siuvinēti* iter. ‘haftować, wyszywać ozdoby w tkaninie’, przen. ‘biegać z jednego miejsca w drugie’. Nomina: *sąsiuua* ‘szew, miejsce szycia dwu kawałków’, *sąsiuvinis* ‘zeszyt’ (⇒ drw. wsteczny: *sąsiuvas*, por. *kobinys* ⇒ *kóbis*, z synkopą: *sánsvinē*), *siuvėjas* (zob.), *siūvelas* ‘szycie, przedmiot szycia’ (*Kokia siuvėja, tokis ir siūvelas* ‘Jaka szwaczka, takie szycie’), *siuvelė* ‘miejsce szycia dwu części tkaniny, szew’, *siūvena* 1. ‘wesz bydlęca’ (war. *siūvana*), 2. ‘człowiek niespokojny, wiercipięta’, *siuvikas* (zob.), *maišų siuvinimas* SD «miechownictwo», *siuvinys* ‘szycie, przedmiot szycia’, cps. *maišāsiuvis* ‘ten, kto szyje worki’ (por. *maišas*), *rūbasiuvys* SD «krawiec» (por. *rūbas*). — WSZ-V *siūv*- ⇐ *siuv*:- *pasiūvēti* ‘zajmować się szyciem przez jakiś czas lub od czasu do czasu’, np. *Aš vo itą nedėlią pasiūvējau* ‘Ja ot przez ten tydzień poszyłam’ (Otrębski 1934, 296; paralele: *papjūvēti*, *patrūkėti*), nomen: *siūvis* ‘szycie; ucho igielne’.

siutilmė 3 p.a. stlit. Wyraz znany tylko z DP, por. nom.sg. <siutilmė> 1. ‘szaleństwo’: *o galigu būt didesnė siutilmė, kuryji ant tos* DP 101₁₆ ‘A może być ktore szaleństwo większe nad to’, 2. ‘chluba’: *Palaimintas vyras, kurio vardas Viešpaties padūksis jo, ir ne veizdėjo ant niekaniekių ir ant siutilmių falšyvy* DP 81₅₀ ‘Błogosławiony mąż, którego imię Pańskie nadzieja jego, a nie pojrział na marności, i na prożne chluby’, 3. ‘szaleniec’: *Kas, tieg, tarys artimam savam siutilme* [voc.sg.], *kaltas bus ugnies pragaro* DP 295₁ ‘Kto, prawi, rzecze bliźniemu swemu Szaleńcze, będzie winien ognia piekielnego’ — formacja utworzona sufiksem -mė od neoosn. *siutil-, wyabstrahowanej z rzecz. *siutila ‘szał’ lub *siutyla ‘szaleniec’ (por. GJL II, §§ 202n., 272; dla kombinacji sufiksów -il- + -m- nie widać paraleli). Pwk. werbalny *siut*- (por. *siūsti* ‘wpaść w szał’) to st. zanikowy do *siaut*- jak w *siaučiū*, *siaūsti* ‘szaleć’. Pominięte w ALEW.

siūtis, -čio 2 p.a., *siūtis*, -iēs 4 p.a. f./m. gw. 1. ‘jedno uderzenie, cięcie (kosą, sierpem, siekierą)’, 2. ‘pasma pola, łąki zajmowane przez jednego żniwiarza, kosiarza’, 3. ‘pasma pola zasiewane za jednym zamachem’, 4. ‘garść ziarna wsypywana do żaren’, 5. ‘jedenrazowe wyciągnięcie sieci’ (*Vienu siūčiū ištraukė tris šėpelius žuvių* ‘Za jednym razem

wyciągnęli trzy korce ryb'), 6. 'zamachnięcie się, uderzenie, raz' (*vienu siūčiū* adv. 'jednym zamachem'), 7. 'śląd na skórze po uderzeniu, cięciu', 8. 'ostrze kosy' (syn. *áudeklas*). War. *siūtis*, -čio. Różne konkretyzacje znaczeniowe pierwotnego n.act. z suf. -ja- i WSZ *siūt-* ⇌ *siut-/siaut-*, por. *siūsti* 'wpaść w szal', *siaūsti* 'szaleć', por. LEW 790. Paralele: *dūžis*, *lūžis*, *trūkis*. Gw. femininum na -i-, *siūtis* 'cięcie', jest porównywalne ze *snūdis*, -iēs 'senność' i *pjūvis*, -ies 'żęcie'.

siuvėjas 1, 3 p.a. 'krawiec', f. *siuvėja* 'krawcowa' (SD «szwaczka») — n.agt. na -ėjas od neopwk. *siuv-*, wyabstrahowanego z prs. *siuvù* 'szyję' (zob. *siūti*); znac. etym. 'ten, kto szyje'. War. *siuvėjas*, -à 4 p.a. (Kurschat), *siuvėjys*, -ė 3 p.a. Odpowiedniki bśl.: łot. *šuvējs* 'krawiec' oraz psł. *šiv-čjī < *sjuu-ēja-, strus. *švejī* 'szwacz', nazw. pol. Szwiej. Paralele: *buvėjas*, *davėjas* (GJL II, § 97). Zob. też *siuvikas*. — Neoosn. *siuvėj-*: *siuvėjauti* 'trudnić się szyciem, być krawcem', *siuvėjinis* 'związany z krawiectwem', *siuvėjinis* a. *siuvėjiškas* 'krawiecki', *siuvėjpalakis* 'lichy krawiec'.

siuvikas 2, 4 p.a. stlit. 'krawiec' — n.agt. na -ikas od neopwk. *siuv-*, wyabstrahowego z prs. *siuvù* 'szyję', zob. *siūti*. Sufiks jak w *plėšikas*, *lopikas*, *romikas* (GJL II, § 462). War. *siuvikis* 2 p.a., *siūvikis* 1 p.a. (*O kiti vėl kokius norint lėtus, ir čebatorius ir siuvikiūs, budelius ant galo... daro ministras* DP 378₂₁ 'A drudzy lepak leda prostaki i szewce i krawce, i katy na koniec... czynią Ministrami'). Zob. LEW 789, ALEW 917n. Odpowiedniki z jednej strony w stpr. *schuwikis* EV 'szewc, Schuwert [Schuhmacher]', z drugiej strony w psł. *šivčī < *sjuu-ika- 'ten, kto szyje', por. cs. *šivčī*, *šivča* 'szewc', sch. *šāvac*, *šāvca* 'krawiec', ros. przest. *švec*, *švecá* 'krawiec', czes. *švec*, *ševce* 'szewc', stpol. *szwiec*, *szewca* 'krawiec, szewc' (⇒ pol. *szewc*, *szewca*). Rekonstrukcja pbsł. *sjuu-ika- (BSW 261). Przesufiksalny segment *u* jest uwarunkowany hiatem laryngalnym, zob. HL 91. — Osnowa psł. *šiv- < *sjuu- < *sjuu-V ukazuje się poza tym w wyrazach *šivū 'szew, ścieg' (sch. *šāv*, ros. *šov*, czes. *šev*, pol. *szew*), *podū-šiva 'podeszwa' (strus. *podūšiva*, ros. *podóšva*, pol. *podeszwa*) oraz *šivačī 'krawiec' (pol. gw. *szwacz*) i *pošiva 'poszwa, poszewka; futerał' (czes. słc. *pošva*, pol. *poszwa*). Dwie ostatnie formacje pochodzą od zanikłego iteratywu psł. *šivati 'szyć, zszywać' (por. lit. *siuvinėti*). NB. Wadliwe wydaje się objaśnienie formy *szewc* u Borysia 2005, 603: «z pierwotnego *sju-iko- z regularnym rozwojem w *sjuūiko- (rozłożenie *ū > *ūū przed samogłoską)».

sývai 1 p.a., *sývai*, -u 2 p.a. m.pl., też sg. *sývas* 1. 'sok roślinny, żywica', 2. 'syrop, młody miód, lekki miód', gw. 3. 'sok tytoniowy; oleista ciecz, osad w fajce' (syn. *sāparas*), 4. gw. 'soki trawienne', 5. gw. 'cuchnąca wydzielina z ust trupa' (por. *pýkčiai*). SD *syvas* «miod wyborny, treść miodu, patoka». War. z wtórnym š-: *šývas* 2 p.a. 'kwas chlebowy domowego wyrobu; słabe piwo, cienkusz' (por. LEW 996). Odpowiednik łot. *sīvs* 'gnojówka; olej konopny; garbnik'. Z pb. *sī-ua- < ie. *sih₁-uó- (transponat), zob. HL 39. Substantywi-zacja adi. vb. na -uo-, por. typ *gývas* ⇌ *gýti*, *gijaū*. Pierwiastek taki jak w *sijóti* 'przesiewać' (zob.). Znac. etym. 'to, co się wysączyło lub przecedziło'. To objaśnienie bierze za punkt wyjścia przypuszczenie, że znac. 'cedzić' i 'przesiewać' wywodzą się z ogólniejszego znac. 'oczyszczać z niepożądanych domieszek, z osadu'. Inaczej LEW 791: do pie. *sēi-, jak w *séilē* (zob.). — Drw. *syvėlis* 1. 'zacier z lepszej maki', 2. 'płyn wyciśnięty ze świeżo ugotowanych, nieodparowanych kartofli', 3. 'sos' (zdrob. *syvelukas*).

sýveida 1 p.a. gw. 'lis', m.in. u Donełajtisa, por. *Sýveida kytra*, *nuklenkus uodegą*, *bėgo*. Niejasne. Może złożenie z *vėidas* 'twarz' w II członie. I człon zagadkowy (LEW 790 łączy z *sývas* 'sok').

skabà 4 p.a. przest., gw. 1. 'skobel, złącze', 2. 'druciane okucie buta z drewnianą podeszwą' (war. *skābė*), 3. 'metalowa haftka, zapinka', 4. SD «podkowa» — zapoż. ze stbłr.

skoba, skaba, por. błr. *skabá*, -ý, ros. *skobá*, -ý ‘skobel, rygiel, zasuw, klamra’ (SLA 197, Zs 49, LEW 790, ĖSBM 12, 97).

skabýti, *skabaũ*, *skabiaũ* 1. ‘skubać, lekko pociągać, szarpać, szczypać, zrywać (owoce, strąki, liście), obrywać, zrywać po trochu (np. o zającu), 2. ‘zdzierać korę, łupinę’, 3. ‘targać tkaninę, rozrywać na kawałki, na strzępy’. Refl. *skabýtis* przen. ‘rwać się do czego, mocno czegoś pragnąć’ (*Akliai skābos ant avižų* ‘Konie rwą się do owsa’). Odpowiednik łot. *skabīt* ‘obcinać gałęzie’. Iterativum na -y- od pwk. *skab-* < pie. **skab^h*- ‘drapać, skrobać, kratzen, schaben’ (LIV² 549, de Vaan 541), por. łac. *scabō*, -ere ‘drapać, skrobać’ (*scabiēs*, -ēi f. ‘chropowatość, szorstki osad, brud, wysypka, świąd’), goc. *skaban* ‘skubać wełnę’, stwn. *scaban* ‘skrobać, zeskrobywać’ (stwn. *schaba*, stang. *scafa* ‘skrobak’), gr. σκάπτω ‘kopać, podkopywać, okopywać’ (zam. *σκάπτω), σκάφη ‘koryto, dzieża; wanna; miska’, σκαφετός ‘dół, jama, rów’. Zdaniem Beekesa 2010, 1343 pwk. **skab^h*- genetycznie nie jest ie. («a loan from a European substrate language»). — Z innymi sufiksami: *skabēnti* ‘skubać, szczypać’, *skabēti* (zob. *skōbti*), *skabōti* ‘zrywać liście, ociosywać drzewo z gałęzi, krzesać’, *skabstýti* ‘skubać, zrywać’. — Quasiprymary ma pdg. *skābti*, -iũ, -iaũ ‘skubać trawę, zrywać liście’ – od prs. *skabiũ*, które pierwotnie należało do iteratywu *skabýti*⁵⁹⁷. — WSO *skob-* < **skāb-*: *skōbti*, -iũ, -iaũ 1. ‘żłobić, drażyć rylcem’ (war. *skōpti*), 2. ‘zrywać owoce, kwiaty, liście’ (zob.). — Drw. *apskabarũs* JU ‘rzeźki, wesoły’, *išskaptē* ‘mała kosa do siana’, *skabērda* a. *skabērla* ‘drzazga’, *skabinai* m.pl. CGL ‘miesiączka, menstruum’, *skablỹs* ‘hak do wyciągania siana’, *skabrũs* 1. ‘prędko, żwawo, zwinny, obrotowy, zaradny, chętny do roboty’ (war. *skābras*, *skebrũs*), 2. ‘ostro – o kosie, sierp, pile’, *skabtũvas* ‘dłuto’, *skabũklas* ‘poręba, miejsce wytrzebione’, *skābtas* a. *skāptas* ‘dłuto snycerskie, rylec’, zdrob. *skaptũkas* (⇒ pol. gw. *skaptũk* ‘nóż do wyrobu łyżek drewnianych’, Zdancewicz 348); ⇒ vb. denom. *skaptũoti* ‘wydłubować z drewna (łyżki, drewniaki), dłutować, drażyć; gryźć coś twardego, co powoduje charakterystyczny odgłos, chrupać’.

skādaini, -u 2 p.a., *skadaĩ*, -ũ 4 p.a. m.pl. ‘schody’ (*Nukrito nuo skādu* ‘Spadł ze schodów’) — zapoż. z pol. *schody*, -ów (⇐ *schodzić w dół*). Zob. też *trēpai*.

skaičius, -iaus 2 p.a. (m.in. DP), *skaičiũs* 4 p.a. (m.in. DP) 1. ‘liczba’, 2. ‘ilość; poczet’, 3. ‘cyfra’ (*Skaičių rašyti nemokėjau* ‘Nie umiałem pisać cyfr’), *bē skaičiaus* adv. ‘bez miary, bez liku’ — dewerbalne nomen na -us od neoosn. *skaič-* jak w *skaičiaũ*, prt. do *skaityti* ‘czytać’ i ‘rachować, liczyć’ (zob.). Znacz. etym. ‘liczenie, zliczanie’. Paralele: *dāigyti* ⇒ *dāigius*; *vaisyti* ⇒ *vaisius* i *valkyti* ⇒ *valkius*. SD *skaičius* «liczba; rachunek», *skaičius nelygus* «licho», *skaičių darau* «rachuję co», *skaičiaus atdavimas* «rachunkow oddawanie», *be skaičiaus* «bez liczby, niezlicznie» (syn. *nepaskaitinai*). Z innym tematem: *skaičiai* (*An skaičios daug, bet naudos mažai*). — Drw. *skaičiausias*, -ia ‘największy’. Vb. denom. *skaičiuoti* ‘liczyć, wyliczać, podliczać’, refl. *skaičiuotis* ‘rozliczać się z pieniędzy’, ⇒ *skaičiuoklės* f.pl. ‘liczydła’, *skaičiuotė* ‘dziecięca wyliczanka’.

skaidyti, *skaidau*, *skaidžiau* ‘dzielić na części, grupy, odłączać, rozpraszać (o wietrze i chmurach); drobić; analizować’, refl. *skaidytis* ‘rozdzielać się, rozłączać się, rozchodzić się’. Odpowiednik łot. *skaidīt* ‘rozcieńczać, osłabiać’ — formacja kauzatywna z suf. -y- i neoapofonicznym SP/SO *skaid-* ⇐ *skid-*, por. *skindũ*, *skisti* m.in. ‘rzednąć, rozpraszać się’, *skiesti* ‘rozrzedzać, rozcieńczać’ (pwk. pie. **sk^heid-/sk^hid-*, zob. LIV² 547n.). Przy założeniu s-mobile można *skaid-y-* powiązać z pbsł. *(s)kaid-ĩ- w psł. **cēd-i-ti* ‘cedzić, oddzielać części stałe od płynu’, por. rcs. *cēditi* ‘δωλίζειν’, slń. *cediti*, *cedim*, ros. *ceditb*, *cežũ*, ukr. *cidýty*, *cidžũ*, błr. *cadzićb*, *cadžũ*, czes. *cedit*, *cedim*, pol. *cedzić*, -dżę (stpol. też *cadzić*), z pbsł. *(s)kaid-ĩ-, znacz. etym. caus. ‘sprawić, że coś się od czegoś oddziela,

⁵⁹⁷ N.B. Przytoczony w LIV² 548 pdg. *skabũ*, *skābti* ‘abpflücken’ nie jest notowany w LKŻ.

odłącza'. Zob. BSW 263n., REW III, 286n., Vaillant III, 418. — Nomina: *atóskaida* 'drzazga; pęknięcie w kłodzie drzewa', *išskaida* 'rozłąka, rozwód', *skaidrūs* (zob.). Osobno zob. *skaistūs*.

skaidrūs, -i 4 p.a. 1. 'jasny, jaskrawy (o blasku), pogodny (o niebie, dniu), słoneczny', 2. 'przezroczysty, niezmacony', 3. 'dźwięczny, czysto brzmiący', 4. przen. 'wesoły, miły, o pogodnym usposobieniu'. Gw. *saidrūs*. Obecność war. *skaidras*, *skaidras* sugeruje wtórność tematu na -u-, podobnie jak w *skaistūs* ob. *skaistas*, *skáistas*. Praforma *skaid-ra-, drw. dewerbalny od *skáidyti* (zob.). Znacz. etym. 'o niebie: takie, na którym chmury uległy rozproszeniu'. — Drw. *skaidriai* adv. 'jasno, klarownie', *skaidrióji* sb. f. 'wódka czysta'. — N.m. *Skaidriai*.

skáinioti, *skáinioju*, *skáiniojau* 1. 'zrywać (kwiaty, liście buraków, wiśnie)', 2. 'o koniu, owcy: chwytając pyskiem zrywać i żreć, szczypać, skubać', 3. 'wyrąbywać, trzebić, np. krzaki na łące' (war. s-mobile: *káinioti*) — iterativum z suf. -o- i neoapofonicznym SP/SO *skain'*- od neopwk. *skyn'*- jak w *skýniau*, prt. do *skinti* 'zrywać'. Paralele: *páinioti* ⇐ *pýniau*; *tráinioti* ⇐ *trýniau* (por. też *páisioti* ⇐ *paisiaũ* ⇐ *pisti*). Neopwk. *skyn'*- tkwi również w osnowie nieapofonicznego iter. *skýnioti* (war. *skýnioti*, *skyniotti*). Por. *pýnioti* i *trýnioti*. NB. Starsza postać SO *(s)kan- nie zachowała się (Būga, RR II, 476 mówi o nowotworze zam. *skaniotti).

skairūs, -i 4 p.a. gw. 'hojny, szczodry' (*Skairus, kol patsai skatiko neturi*), ⇒ *skairiaĩ* adv. 'hojnie'. Osnowa *skair-* przedstawia alternant na SP/SO, który utworzono od SZ *skir-* jak w *skirti* m.in. 'przeznaczyć na co, przekazać na czyją korzyść' (zob.). Neoapofonia *skir-* ⇒ *skair-* ma oparcie w *kirti* ⇒ *káirinti*; *tirti* ⇒ *tairáutis* i *žirti* ⇒ *žairà*. Mniej jest prawdopodobna przyjęta w LEW 791 więź apofoniczna z goc. *skeirs* 'jasny, wyraźny' i psł. *ščirũ 'czysty' (ros. gw. *ščiryj*), < pie. *skej-r- 'ciąć, krajać'.

skaistyklà 2 p.a. 'u katolików: czyścić, miejsce, gdzie dusze zmarłych oczyszczają się z grzechów, miejsce okresowej kary pozagrobowej' — zaświadczony od XIX w. neologizm, który zastąpił polonizm *čyščius*. Por. pol. *czyścić*, to ze stczes. *čistec*, czes. *očistec* ⇐ *očistiť*, kalka ze śląc. *pūrgātōrium* ⇐ *pūrgāre* 'czyścić, oczyszczać', zob. Sławski I, 132, Machek 104, LEW 792, Bańkowski I, 242. Nomen loci *skaistyklà* stoi obok *tvarstyklà* od *tvarstyti* i *valstyklà* od *válstyti*, a więc zakłada zanikłe vb. *skaistyti 'oczyszczać' jako osnowę (formacja pominięta w ŽD; LEW 792 niesłusznie bierze *skaistūs* za osnowę). Towarzyszący derywatom na -y- (-sty-) stopień o skłania do rekonstrukcji czas. *skaist-y-, gdzie *skaist- jest drw. apofonicznym od neopwk. *skyst-*, wywodzącego się z prs. *skýsta* 'rzednie, oddziela się, rozłącza się' (*skýdo*, *skýsti*). Paralele: *dáigstyti* ⇐ *dýgst(a)*; *páikstyti* ⇐ *pýkst(a)*; *švaistyti* ⇐ *švýst(a)*. Znacz. etym. 'oddzielenie, oczyszczenie (z grzechów)' vel sim.

skaistūs, -i 4 p.a. 1. 'jasny, czysty, przejrzysty, przezroczysty, klarowny', 2. przen. 'niewinny, niepokalany', 3. 'ładny, piękny, śliczny'. DP 'gładki, świetny, śliczny'. Temat na -u- wszedł w miejsce starszego tematu na -o-, por. *skaistas* 4 p.a., *skáistas* 1 p.a. MŻ *skaistas* ob. *skaistus* (Urbas 336). SD *skaistas* «błyszczący się; lśnący się, lśniący się; oświecony; świetny; zacny». Przymiotnik postwerbalny *skaist-a-/u- od neoosn. *skaist- ⇐ *skaistyti, która jest drw. apofonicznym od neopwk. *skyst-* ⇐ prs. *skýsta* 'rzednie, oddziela się, rozłącza się' (prt. *skýdo*, inf. *skýsti*). Znacz. etym. 'przezroczysty, klarowny'. Mniej prawdopodobna wydaje się analiza *skaist-as ⇐ *skaistyti, to ze *skaid-sty- (por. *skáidyti* 'dzielić, drobić, rozpraszać', które było kauzatywem do *skýsti* (zob.). Akut uogólniony z osnowy (prs. *skýsta*). Inaczej ŽD 325, który umieszcza *skaistas* wśród drw. na -sta- pochodzących rzekomo ze zmiany *-d-ta- (*skaid-tas). LEW 792 odtwarza osnowę *skaid-s-, ale swej rekonstrukcji nie uzasadnia. — Drw. *skaisčias* b.z.a. żm. 'piękny' (por. typ *pėsčias*),

skaistēnis bot. 'bertram, pierściennik, Pyrethrum' (roślina ozdobna i lecznicza), *skaistybē* SD «świećność» (syn. *svidybē*), «zaczność» (syn. *aiškybē*), *skaistyklā* (zob.), *skaistrūs* 'skaistus' (w dajnach). *skaistumas* DP 'krasa, śliczność, gładkość, świećność', *skaistuōlis* 'dorodny, piękny, śliczny'. Cps. *skaistāturgis* 'ostatni targ przed Bożym Narodzeniem, większy od innych' (*Skaistaturgin suvažiūodavo visi bernai ir mergos* 'Na s. zjeżdżali się wszyscy kawalerowie i panny [parobkowie i służące]'). Por. *šeškāturgis* 'pierwszy targ po Bożym Narodzeniu' (s.v. *šėškas*). — N.rz. *Skáisté* (n.jez. 2x), *Skáistis*, *Skáistupis* 7x (por. pol. *Skazdubica* 1569, n.rz. w Suwalskiem, *Ska(i)stup-ica). N.m. *Skáisciai*, *Skaistākaimis*, *Skaistgiriai* 2x (⇒ pol. *Skajsgiry*, *Skajzgiry* w Suwalskiem, NMP XIV, 5n.), *Skaistūpis*. — Vb. denom. 1. *skaistėti*, -ja, -jo 'przejaśniać się, rozjaśniać się (o niebie), wypięknąć (o twarzy)', 2. *skaistinti* 'rozjaśniać, klarować; zrobić czerwonym, zarumienić', *atskaistinti* 'odnowić (obraz), odświeżyć kolory', refl. *skaistinuosi* SD «lsknę się». — NB. Formy *įskaistėti* 'zaczzerwienić się' oraz *skaistinti* w znac. 'robić czerwonym, rumienić', *paskaistinti* 'zarumienić, opalić, (twarz) oblać rumieńcem, zaczzerwienić' należą jako warianty s-mobile do czas. *kaičiū*, *kaisti* 'ogrzać, zagrząć'.

skaityti, *skaitai*, *skaičiai* 1. 'czytać książkę', 2. 'odmawiać modlitwy', 3. 'wykładać, być wykładowcą' (*skaityti paskaitą* 'mieć wykład'), 4. 'liczyć, rachować; określać cenę sprzedaży', 5. 'mierzyć' (BRB 'messen'). SD¹ *skaitau* «czytam; liczę; obrachuię» (syn. *skaičių darau*), *įskaityti* 'móc przeczytać; wliczyć do rachunku', *paskaityti* m.in. 'być w stanie czytać' (*Be akinių nebepaskaitai* 'Bez okularów już nie przeczytam'), 'wykładać słowami', *priskaitau* SD «przeczytam» ['policzyć komu, przyznać komu coś'], kalka z pol. przest. *przy-czytam*. Refl. *skaitytis* 'liczyć się z czym; rozliczać się' (m.in. DP), *prisiskaityti* 'naczytać się'. Odpowiednik łot. *skaitīt* 'liczyć; odmawiać (modlitwy, różaniec); czytać', *apskaitīt* 'ogłądać'. Formacja iteratywno-kauzatywna na SO *skait-ī- od *skeit-/skiet-, por. łot. prs. *šķietu* do *šķist*, *šķitu* 'sądzić, uważać, mniemać, przypuszczać', bezosobowo: 'zdawać się, wydawać się', *šķietams* 'pozorny' (w jęz. litewskim nie ma refleksów SE *skeit-, ani SZ *skit-). Pb. *skeit-/skit- łączy się przez s-mobile z pie. *k^uejt- 'zauważać, poznawać' (LIV² 382n., BSW 135, LEW 792, ALEW 920), SO wed. *cetáyati* 'pokazuje, ukazuje co komu' (zam. *ketáyati < pie. *k^uojt-éje-), pf. *cikéta* 'zauważa, zna, rozumie' (zam. *cakéta < *k^ue-k^uojt-e). — Postverbalia: *paskaità* 'wykład, odczyt', *prisiskaitėlis* 'pożeracz książek' (por. *prisiskaityti*), *sąskaita* 'rachunek, konto w banku; koszt, koszty' ⇐ *suskaityti* 'zliczyć, policzyć' (*suvėsti sąskaitas* 'załatwić porachunki, odpłacić komu za wyrządzoną krzywdę'), *skaičius* (zob.), *skaitalas* 'czytadło', *skaitiklis* 'licznik', *skaitikliai* SD pl. «liczmany» ['żetony'], *skaitinė* 'liczydła' (SD «rachownicza tablica»), *skaitingas* 1. 'lubiący czytać', 2. 'dający się czytać' (SD¹ «czytelny», syn. *skaitytinas*), *skaitiniai* m.pl. 'czytanka, tekst szkolny przeznaczony do czytania, wybór tekstów', *skaitlius* 'liczba, ilość' (⇒ *neskaitingas* 'nieliczny'; vb. denom. *skaitliuoti* 'liczyć; wyliczać po kolei', refl. 'rozliczać się'), gram. 'liczba gramatyczna', *be skaitliaus* adv. 'bez liku'; *skaitlūs* 'czytelny, łatwy do odczytania' (⇒ *skaitlingas* 'łatwy do czytania, czytelny'), *skaitmė* 'tarcza zegara, cyferblat', *skaitmuo* 'cyfra' (neol., por. *dalmuō*, *daugmuō*, *skersmuō*), ⇒ *skaitmeninis* 'cyfrowy, z cyframi'; *skaitovas* 'recytator, deklamator; rachmistrz'. Cps. *skaitvardis* gram. 'liczebnik' (neol., por. *vardas*). — Neoosn. *skaity-*: *skaityklā* 'czytelnia', *skaitykliai* m.pl. SD «liczmany», *skaitymas* 'czytanie', *skaitysena* 'sposób czytania; czytanka, lektura' (por. *rašysena*), *skaitytiniai* SD «czytelno», *skaitytinė* przest. 'litera', SD «czytanie» (*skaitytinė giedamoji* przest. 'nuta'), *skaitytojas* 'czytelnik', SD też «rachmistrz» (*suskaitytojas* SD «rachownik»), *skaitytuvai* a. *skaitytuvai* m.pl. 'liczydła'. — SZ *skit-: łot. *šķitu* prt. 'sądziłem, myślałem', *šķitums* 'pozór, przypuszczenie'. Przez s-mobile ma nawiązanie w psł. *kīt-, por. scs. *čítō*, *čisti* 'liczyć, czytać, czcić, szanować', ros. *sočtú*, *sčestb* 'uznać za', przest. 'policzyć', *počtú*, *počestb* przest. 'uznać za', *pročtú*, *pročestb* 'przeczytać' (ob.

pročitátb), stpol. *czte, cziesz, czyść* ‘czytać, rozumieć’, czes. *čtu, čisti* ‘czytać, liczyć’ (BSW 135, Boryś 105). Nomen: scs. *čísti* ‘cześć, szacunek; stopień, godność; uroczystość, święto’, ros. *čestb* ‘szacunek, poważanie, zaszczyt’ < psł. *kīt-ti- < pie. *(s)k^hit-ti- (por. sti. *cítti*- f. ‘zamiar, rozsądek’). — WSZ *(s)kīt-: scs. *počitati* ‘czytać’, sch. *čitati*, ros. *čitátb* ts., czes. *počitati* ‘liczyć, uważać za’, ros. *počitátb* ‘uważać za’, < pbsł. *(s)kīt-ā-.

skalà 4 p.a. 1. ‘odłupany kawałek drewna, szczapa, drzazga smolna, łuczywo’ (łot. *skals* a. *skala* ‘drzazga; łuczywo’), 2. ‘gont’, 3. ‘odłupany kawałek kamienia’, 4. ‘glinka, skała zawierająca materiały ilaste’, 5. ‘wapień, kamień wapienny’ (syn. *klintis*) — struktura dwuznaczna: 1° sb. postverbale na -ā- od *skalyti, co było iteratywem na SO do *skeliù, skélti* ‘rozszczepiać, łupać’, 2° nomen prymarne, apofoniczne, *skal-ā- ← *skel-*; znac. etym. n.act. ‘szczepanie, łupanie’, konkretyzowane w znac. wyniku czynności (por. pol. gw. *dranka, dranica* ‘szczepka, łuczywo’ ← *drzeć blonki* ‘łupać łuczywa’, SGP I, 366, 381). Paralele: *skarà* ← *skérti*; *sagà* ← *sègti*; *lakà* ← *lèkti*. Należy uwzględnić możliwość derywacji deprefiksальной typu *atòskala, atskalà* ⇒ *skalà*. Możliwe, że pierwiastek na SO tkwi również w łac. *culter*, -*trī* m. ‘nóż, nożyczki’ < pie. *(s)kolh_{2/3}-tro- (por. de Vaan 151). — Wzdłużony SO *skōl-ā- widać w słowiańskim, por. ros. *skalá* ‘skała’ (gw. ‘kamień’), śln. *skála* ‘skała’ (gw. ‘drzazga, łuczywo’), pol. *skala* ‘wysoka góra kamienna, wielki głaz’, stpol. m.in. ‘szczelina, szpara w ziemi lub skale’. Nie wiadomo tylko, jaką przyjąć tu osnowę: *skaliti czy *skoliti? — Drw. *skalánda* ‘drzazga, szczapa’ (war. *skilánda, skeléndà*), *skalínè* a. *skalýnè* ‘kosz wypleciony z drzazg’, *skalūnas* ‘łupek, skała dzieląca się łatwo na cienkie płytki’ (war. *skalýnas*, zob. też *atskalūnas*), *skalūs* ‘dający się łatwo łupać, szczepać’, *skali malka, skaliōji klintis* (SD «łupny, szczepny»). Cps. *skalāmedis* a. *skálmedis* ‘bierwiono, z którego łupie się szczapy’ (por. *mēdis*, syn. *šakaļmedis*), *skálskelis* ‘nóż do łupania szczapek na łuczywa’ (por. *skélti*). Por. łot. drw. *skaliņš* ‘szczapka, zapalka’, cps. *skalġans*² a. *skāngals* ‘szczapa, gont’ < *skal-gals* (l-n lub n-l z dysymilacji l-l). Osobno zob. *prāskalas*.

skālas 4 p.a., **skalà** 4 p.a. przest. ‘ptak z bajki, gryf’. Niejasne, por. LEW 793.

skalāuti, skalāju, skalavaū 1. ‘o rzece, fali: uderzać o brzeg, o burtę łodzi, pluskać; o wodzie: wypłukiwać grunt z brzegu’ (*Upio vanduo skalājuja krantus*), 2. ‘obmywać przez zanurzenie w cieczy, płukać, płukać bieliznę; płukać gardło poruszając płynem, gulgocząc’, 3. gw. ‘bić, prać kogo; mieć rozwolnienie; plotkować, obmawiać’, 4. gw. ‘burczeć w brzuchu’, *paskalāuti* ‘obmyć, opłukać’, *praskalāuti* ‘przepłukać’. SD *skalāju* «płoczę co» (syn. *skalbiu, plaudžiu*) — suf. -au- wskazuje na vb. denominativum od *skala lub *skalas (por. *išskalos* f.pl. ‘woda, którą wypłukano jakieś naczynie, popłuczyny’). Dalszy wywód niepewny, zob. LEW 793. Mniej prawdopodobny byłby wywód bezpośrednio z czas. *skeliù, skélti* m.in. ‘łupać, rąbać’ (por. typ *žvalgāuti* ← *žvelgti*). — Z innym sufiksem: *skalūoti* ‘płukać’, co ma nawiązanie w łot. *skaluôt* tr. ‘płukać’, intr. ‘chlupotać (o wodzie uderzającej o burtę łodzi)’, ⇒ iter. *skalināt* ‘płukać’ (ME III, 869 zestawiał to ze stisl. *skola* ‘obmywać, płukać’, norw. *skvala* ‘pluskać’). — Drw. *skalāutoja* ‘pracza’, *skalāvimas* ‘przybój, głośnie uderzanie fal o brzeg (morza); płukanie (bielizny, gardła)’. — Tu też *skalandà* ‘miejsce wypłukiwane przez wodę’ (w LkŽ XII, 689 cytowane z jednego tylko źródła). Od tego pochodzi szerzej znane vb. denom. *skalandūoti* tr. ‘poruszać cieczą w naczyniu, w wiadrze, wzburzać ciecz, bełtać; obmywać naczynie wprawiając w ruch zawartą w nim wodę, byle jak myć’, intr. ‘o cieczy’: chlupać, chlupotać, przelewać się wydając charakterystyczny odgłos, np. o wiezionej na wozie niepełnej beczce piwa; burczeć w brzuchu’. Z innym sufiksem: *skalañdinti* ‘poruszać cieczą w naczyniu, w wiadrze’. *suskalañdinti* ‘kołyszając naczyniem zbełtać mleko ze śmietaną’.

skālbtī, skalbiū, skalbiaū 1. ‘prać bieliznę przy pomocy kijanki’ (*žlūgtą skālbtī*), 2. ‘mocno uderzać, bić, tłuc’, 3. przen. ‘zachłannie jeść; szybko iść, bieć’ — wokalizm st. o

wskazuje na czas. quasiprymary, zbudowany na podstawie prs. iter. *skalbiu* do **skalbyti* (por. niżej neoosn. *skalby-*). Por. *ángti* ob. *ángyti* (≡ *éngti*), *rángti* ob. *rangýti* (≡ *reñgti*). Prymary czas. **skelbti* nie zachował się. Jest za to ślad po st. zanikowym **skulb-*, por. sb. *priskulbtas* ‘deska lub ławeczka, na której pierze się przy użyciu kijanki’, war. *prýskulbtas* (*priskulbtas*) i bez apofonii: *priskalbtas* b.z.a. Brak etymologii. LEW 793 odsyła do *skel-* jak w *skélti*, co niewiele wyjaśnia. — Drw. *skálbinti* 1. ‘pracć bieliznę, uderzając ją kijanką’, 2. ‘malować, bielić’, *skalbyti*, -iju, -ijau b.z.a. przest., gw. ‘bielić’ (SD *skalbiju veidy* «bielę twarz», syn. *baltinu veidy*). Nomina: *skalbéjas*, -éja ‘pracć, pracćka’, *skalběnē* ‘pranie bielizny; rzeczy przeznaczone do prania’, *skalbiniaĩ* m.pl. 1. ‘odzież spodnia, bielizna; prześcieradła, ręczniki’, 2. ‘bielizna przeznaczona do prania, gotowania’, 3. ‘ślady miesiączki na bieliźnie’ (por. *skalbiākaĩ*), *lōvos skalbiniaĩ* ‘bielizna pościelowa’, *Skálbistas* n.rz. (zakłada zanikłe frq. **skalbstyti*; por. *plāustas*, *skirpstas* i *raistas*), *Skalb-upis* n.rz., *skalbtuvē* ‘kijanka pracćki’. — Neoosn. *skalby-*: *skalbyklā* ‘pralnia’ (por. n.rz. *Skalbyklā*, *Skalbỹklos*), *skalbỹnē* ‘pomost nad wodą, służący do prania, płukania’.

skáldyti, *skáldau* (war. *skáldiju*), *skáldžiau* (war. *skáldijau*) 1. ‘szczepać, łupać, rozłupywać, rąbać (drewno)’, SD¹ «szczepam», 2. ‘rozbijać na kawałki, łupać (kamień, orzechy), szczepać (drzazgi na łuczywa)’, 3. ‘obić, tłuc, kruszyć (kamień)’, 4. ‘kroić na kawałki’, 5. ‘rozkrawać warstwami, płatać’, 6. ‘silnie uderzać, walić’, 7. ‘rozdrabniać grunt orny’, 8. ‘pocierać zapalę’, 9. przen. ‘mocno kaszleć’. Wtórny war. *skéldyti*. Odpowiednik łot. *skaldīt*. Analiza synchroniczna: *skál-dy-*, iter. na SO i z suf. -dy- od neoosn. *skeld-*, wyabstrahowanej z intr. *skélda*, por. *skéldēti*, tr. *skélti* ‘szczepać, łupać’. Analiza diachroniczna: *skáld-y-*, caus. na SO i z suf. -y- do intr. *skilti* ‘rozszczepiać się, pękać’. — Postverbalia: *skaldā* ‘tłuczeń, drobno tłuczony kamień; szczapa, łuczywo’, *skaldē* ‘łuczywo’, *skaldinys* ‘pokruszone kamienie, gruby żwir’. — Neoosn. *skaldy-*: *skaldyklā* ‘kamieniołom; tartak’ (por. *daryklā* ≡ *darýti*), *skaldytūvas* ‘młot kamieniarski’. Zob. też *skildyti*.

skālyti, *skālija*, *skālijo* ‘przeciągle czekać; czekając gonić zająca; skomleć, skowytąć’, *skaliju* SD «skomleć, skomli pies» (syn. *unkščiū*) — zapoż. ze stpol. *skolić* ‘ujadać – o psie’, później ‘wydawać głos taki jak pies łaszący się, albo rozchciwiony’ (*Pies skoli, skuli, skomli, gdy się łasi*, L.). Por. LEW 794. Brak w SLA, ALEW i POLŻ. Na gruncie litewskim rozwinęły się dodatkowe znaczenia: ‘dokuczać nieustannym mówieniem, paplaniem’ i ‘wrzeszczeć, drzeć się podczas kłótni’, *apskālyti* ‘obmawiać kogo, opowiadać o kimś coś złego’. — Neoosn. *skal-*: *skālinti* ‘czekać, skomleć; kwilić (o dziecku)’, *skalioti*, -ju, -jau ‘obmawiać kogo, szerzyć plotki’, nomina: *skalikas* ‘pies gończy, myśliwski; ogar, zwł. używany do polowania na zające’⁵⁹⁸, przen. *skalikas* ‘gadula, papla’, *skališius* ‘pies gończy’ (por. ŽD 317).

skalpti: *išskalpti*, *išskalpiu*, *išskalpiau* stlit. ‘wyrycć, wyrznać, wyrzeźbić – o snycerzu, grawerze’ (BRB), drw. *skalpējas* BRB ‘snycerz, Steinschneider’ — pwk. *skalp-* alternuje ze SZ *skilp-* (gw.), por. *skilpa* ‘odłupany kawałek drewna, szczapa’, *skilpēlis* ‘drzazga na podpałkę’ oraz *skilpstas* a. *skilpstas* ‘rosocha, rozwidłona gałąź służąca do suszenia przyrządu rybackiego «ūdos»’ (co jest sb. postvb. od **skilpstyti*, por. *skirpstas*, *kulstas*, *plāustas*). Bez etymologii.

⁵⁹⁸ Wbrew LEW 794 (s.v. *skālyti*) nie należy tu zapis stpr. *scalenix* EV ‘legawiec, Vorlauf’ [‘Vorstehhund’]. Ten hapaks zawiera błędną literę <c> zam. <t>. Gdy się przyjmie lekcję [staleniks], stanie się jasne, że chodzi tu o drw. na -enik- od czas. *stallit* ‘stać’. Znacz. etym. ‘taki, co stoi, stacz’. Niem. *Vorstehhund*, pol. *legawiec* (pies legawy) oznaczają psa, który zwiertżywszy zwierzynę nie goni jej, lecz kładzie się i czeka na przybycie myśliwego. Por. przytoczenie z J.K. Haura w słowniku Lindego: ‘[Legawiec] ułożony jest na to, aby blisko już mając przed sobą kuropatwy, abo inne ptastwo, położył się na ziemi, abo warował, z miejsca tego dalej nie postępując dla spłoszenia, a na swego pana się oglądając, ogonem mardując, pana ostrzegał’ (L. II, 611).

skalsà 4 p.a. 1. 'dostatek, obfitość', SD «obfitość» (syn. *gausybė*), «przybywanie; przymnożenie», 2. gw. 'wielka ilość, zapas' (war. *atskalsa* b.z.a. 'zapas'), 3. gw. 'bogactwo, majątek', 4. gw. 'powodzenie', 5. gw. 'zrosnięte ze sobą dwa owoce' — rzeczownik postwerbalny z suf. *-ā-* od neosn. *skals-* ← *skalsėti* 'wystarczać na długo' (war. *skelsėti*), zob. *skelsti* 'być pod dostatkiem' (por. LEW 794). — Drw. *skalsūs*, *-i* 'obfity, sowity, dostateczny, długo trwający, sytny (o pożywieniu), na długo wystarczający, ekonomiczny', *skalsūs dárbas* 'pracochłonna robota, której nie można szybko wykonać', *skalsus* DP 'spory, długo trwający', SD «dostatni; obfity; sowity» (syn. *gausus*), *nemiskalsu* SD «niesporo mi» (syn. *nemiskelsa*), ⇒ *skalsiai* adv. 'oszczędnie, wydajnie; obficie, hojnie', SD «obficie» (syn. *gausiai*), «sowicie, sowito»; *skalsybė* a. *skalsybė* 'dostatek, dostateczna ilość'. Osobno zob. *skalsė*. Cps. *skalsadařbis* 'kto pracując oszczędnie używa materiału' (por. *dárbas*).

skalsà! wykrz. gw. Gdy spotyka się jedzących, mówi się *Skalsà!* War. *Skalsq! Skalsq valgant! Duok dieve skalsos!* W roli wykrzyknika występuje tu rzecz. *skalsà* 'dostatek, obfitość' (zob.). — *Skalsù!* lub *Skalsu!* mówi się, gdy w domu, do którego się wchodzi, ludzie siedzą przy jedzeniu albo pieką chleb; wyraża się przez to życzenie, aby jedzenia/chleba było sporo, aby go prędko nie ubywało'. Por. Otrębski 1934, 426.

skalsė 2 p.a., *skalsė* 1 p.a. bot. 'sporysz, grzyb pasożytujący na kłosach żyta, *Claviceps purpurea*', też 'pewien środek leczniczy' (*Seniau skalses moterys rinkdavos vaistam* 'Dawniej kobiety zbierały sobie sporysz na lekarstwo'). War. *skalsà: Juodas didelės grūdas yra skalsà* 'Czarne wielkie ziarno to «skalsa»'. *Kulė nuo kviečių, o skalsà nuo rugių* 'Grzyb w pszenicy to «kulė», a w życie to «skalsa»'. Zdaniem LEW 794 *skalsė* należy do *skalsà* 'dostatek, obfitość' (zob.). Por. Brückner 510 (s.v. *spory*), który objaśnił pol. *sporysz* 'Claviceps' jako 'roślinę sporo (rychło) rosnącą', por. pol. przest. *sporzyć się* 'przyrastać, przybywać, mnożyć się'. Cps. *skalsagrūdis* a. *skalsgrūdis* 'sporysz' (por. *grūdas*), *skalsrugiai* m.pl. 'żyto zagrzybione sporyszem' (por. *rugys*).

skálti, *skāla*, *skālo* gw. 'o roślinie: kielkować, wydobywać się z ziemi, wschodzić' (*Žolė truputį skāla* 'Trawa trochę [już] kielkuje') — neosimplex pochodzące z metanalizy formy *praskálti*. Ta ostatnia powstała drogą synkopowania formacji zwrotnej *pra-si-kálti* m.in. 'wzejść, wykiełkować', dosł. 'przebić się', zob. *kálti*. Paralelne neosimplicia to *skáutis*, *stvérti* i *zgribti*. — Drw. *praskálti* 'przetrzeć się' (*Megztinio rankovės praskālo* 'Rękawy swetra przetarły się').

skalūnas 2 p.a. gw. 'siekiera o wielkim ostrzu' (*Paskolink skalūnq, malkas skaldysiu* 'Pożycz [mi] siekiery, będę łupał drewno') — zapoż. z błr. *kalún*, *-á* 'ciężka siekiera o klinowatym ostrzu, służąca do łupania drewna' (por. ĖSBM 4, 201). Zmiana nagłosu została spowodowana adideacją do czas. *skáldyti* 'łupać na szczapy' i do rzecz. *skalà* 'szczapa'.

skamarākas 2 p.a. stlit., gw. 'grajek, dudarz, skrzypek, wędrowny muzykant', war. *skamarokas* CHB — zapoż. ze stbłr. *skomoroxъ*, por. błr. *skamaróx*, *-a*, ros. *skomoróx*. Zob. SLA 197, LEW 794n., ĖSBM 12, 108n. (brak w ALEW). Nazw. *Skamarākas*, *Skamerakas* b.z.a., *Skamarakà*, *Skamarokas* b.z.a. — War. synkopowany: *skamrākas*, *skamrōkas* (por. *karvōjus*, *sirmėtnykas*). — War. *skámbrakas* 'grajek' (nazw. *Skambrakas* b.z.a.) pokazuje insercję *b* do wtórnej grupy *m-r* (por. *kumbrotas* s.v. *kamarótas*) oraz akut, który wymaga rekonstrukcji **skámrakas* < **skāmarakas*, czyli założenia obocznej akcentuacji na pierwiastku. Por. *pámšalas* < *pāmušalas* i *támsta* < *tāmista*.

skambėti, *skam̃ba* (war. *skámba*), *skambėjo* 'wydawać dźwięk, brzmienie, dźwięczeć, brzęczeć'. DP 'brzmieć'. SD *skumba/atsiliepia balsas* «rozlega się głos», *skumbu* «brzmieć». Odpowiednik łot. *skāmbēt* 'dźwięczeć'. Pochodzi od wykrz. *skam̃bt*, *skámbt*, oznaczającego m.in. dzwonięcie, granie na instrumencie smyczkowym. Por. syn. *skim̃telėti* od wykrz.

skimbt. Inaczej LEW 795, który suponuje zmianę pierwotnego pwk. *skan- (por. łot. *skanēt* ‘brzmieć, dźwięczeć’, *skaņa* ‘dźwięk, ton’) na *skan-b- i *skam-b-. Problem stanowi -b-, którego nie można uznać za formant tematu werbalnego (por. ALEW 922). — Drw. *skam̃binti* caus. ‘wywoływać dźwięk, brzęk, dzwonić, dawać znak dzwonkiem, brząkać, grać na fortepianie, kanklach, gitarze; telefonować’ (SD *skumbinu* «brząkam we dzwonek», *skumbinu unt striūnų* «brząkam na stronach»). Postverbalia: *paskambaĩ* m.pl. ‘podzwonne, dzwonięcie po umarłym’ (syn. *varpaĩ, pazvanaĩ*), *skam̃balas* ‘coś, co wydaje dźwięk, dzwoneczek; dzwon; dzwonięcie dzwonem lub dzwonkiem; członek męski’ (por. łot. *skambulis* ‘mały dzwon’), *skambūs* ‘dźwięczny, głośny, donośny’, *skambūtis* ‘dzwonek’. — Odmienność rozwój znaczeniowy zachodzi przy łot. *skamb-*, por. *skam̃bāt, skam̃bāt²* ‘rozszczeplać się, łupać się na drobne kawałki’. Nomina: *skam̃ba, skam̃ba²* ‘(większa) szczapa drzewa; ułamana część czego, odłamek’, *skambala* ‘szczapa’.

skandinti, *skandinù, skandinaũ* 1. ‘topić, zanurzać, pogrążyć’ (*Pàts skēsta iŗ kītq skandina* ‘Sam tonie i [jeszcze] drugiego pogrąża’), 2. ‘krzywdzić kogo, szkodzić komu’ (*Skandint žmogaus aš nenoriu* ‘Nie chcę krzywdzić człowieka’), 3. bibl. ‘piętnować, potępiać, skazywać na piekło’, war. *skandýti, skandéti* — causativum z suf. -in-/y- lub -en- i SO *skand-* ⇐ *skend-*, por. *skéndėti* ‘tonać’. Paralele: *brandinti* ⇐ *brėsti*; *gramzdinti* ⇐ *grim̃zti*; *gadinti* ⇐ *gėsti*. Cps. *nuskandinti* ‘utopić, pogrążyć’ (SD *nuskundinu* «pogrążam»), *paskandinti* ‘utopić, zatopić’, DP ‘potępić, potopić, zatopić’ (SD *paskundinu* «posądzam kogo, potępiam»), ⇒ *paskandinimas* DP ‘potępienie, potop, zatracenie’, SD «potępienie». Refl. *nusiskandinti* ‘utopić się’. — Odpowiednik str. °*skandin-* występuje w peryfrazie z imiesłowem: *assai... auskandinons* ENCH ‘pogrążyłeś, utopiłeś, du hast erseufft’. — Drw. *paskandà* 1. ‘wezbranie rzeki; potop, zagłada świata’ (SD¹ *paskunda* «potop»), 2. ‘potępienie, utrata zbawienia’, 3. ‘piekło’ (syn. *prāgaras*); *skandēnē* ‘grząskie bagno, topiel’, *skandorius* CGL ‘topielec’, *skandukas* a. *skandiklis* ‘ciężarek u wędki, u sieci’, *skanduōlis* a. *skanduonis* ‘topielec’ (war. do *skenduōlis, skenduonis*), *skanduolỹs*, zwykle pl. *skanduoliaĩ* ‘głębina wody, głębina’.

skánskonis, -io 1 p.a. ‘coś bardzo smacznego do jedzenia a. picia, smakołyk’, war. *skanskonas, skánskonē* (m.in. CGL) — złożenie tautologiczne, które łączy w sobie alternanty *skan-* (SO) i *skon-* (WSO) przymiotnika ‘smaczny’, zob. *skanūs*. Paralele: *māžmožis, gėrgėris*. Por. LEW 795, ALEW 922.

skanūs, -i 4 p.a. 1. ‘smaczny, mający dobry smak (o potrawach, napojach)’, 2. przen. ‘sprawiający przyjemność, przyjemny (zapach, sen)’, 3. przen. ‘miły, pociągający, sympatyczny’, 4. przen. ‘chętny, skłonny do czego’, 5. przen. ‘o głosie: dźwięczny, donośny, głośny’ (por. łot. *skanēt* ‘brzmieć, dźwięczeć’, *skaņa* ‘dźwięk’), 6. przen. ‘mocny, silny’. Leskien 1884, 373, za nim ME III, 879 i LEW 795 zestawiali lit. *skan-* ze st. wzdłużonym **skān-* jak w odpowiedniku łot. *skāns (skāņš)* ‘nienaturalnie kwaśny, kwaskowaty, słodkokwaśny’ (⇒ *skānēt* ‘kwaśnieć’). Brak refleksów SE †*skēn-*. Dalsza etymologizacja niepewna, zob. LEW, ALEW 922. — Drw. *skanēsis* ‘smakołyk’, *skanulỹs* ‘smaczny kasek’, *skanumýnai* m.pl. ‘smaczne rzeczy, potrawy’. Cps. *skanēstas* ‘przysmak, smakołyk’ (por. *ėsti*), *skánliža* c. ‘smakosz’ (por. *ližti*), do tego złożenie tautologiczne: *skánskanis* ‘bardzo smaczny’ jako wariant do *skánskonis* (zob.), por. *sėnsenis*. — Vb. denom. *skanáuti* ‘smakować, próbować smaku (potrawy, napoju), kosztować’, *skanavóti* ‘kosztować’, *skāninti* ‘poprawiać smak, zaprawiać jedzenie okrasą; słodzić herbatę’, *skānintis* 1. ‘chwalić smak jedzenia, rozkoszować się smakiem’ (3 os. *skāninas* ‘mówi, że mu smakuje’), 2. ‘zachwycać się, np. końmi’, 3. ‘cieszyć się z cudzego nieszczęścia’ (*Skāninas, bjaurybė, iš kito bėdos* ‘Cieszy się, paskudnik, z cudzego nieszczęścia’). — WSO *skon-* < **skān-*: *skánskonis* (zob.), *skōnis* (zob.), vb. denom. *skonėti* ‘mieć jakiś smak, smakować, kosztować’.

skāpas 4, 2 p.a. gw. 1. 'kastrowane zwierzę, zwykle baran' (*Skapą pjauk, ne baroną – bus riebesnis* 'Zarżnij skopa, nie barana, będzie tłusciejszy'), 2. 'eunuch' — zapoż. ze stbłr. *skopъ* 'kastrowany samiec', błr. *skop* a. *skapéc* (zob. LEW 795, ĖSBM 12, 145). War. *skābas*, *škāpas*. — Drw. *skāpčius* 'kastrowany baran' ⇐ stbłr. *skopecъ*, -pca ts., por. błr. *skapéc*, -pcá 'kastrat, eunuch'. Vb. denom. *skāpinti* a. *skāpyti* 'trzebić, kastrować' ⇐ stbłr. *skopiti* (⇒ *skāpintojas* 'kastrator'). — N.m. *Skāpiškiai* 3x, *Skāpiškis* 4x.

skāpē 2 p.a. gw. 'szafa dwudrzwiowa na ubrania lub na naczynia', war. m. *skāpas*, *skāpis* — zapoż. ze śrdn. *skap* n. 'szafa; naczynie', por. niderl. gw. *schap* 'półka w szafie naściennej' (nwn. gw. *Schaff* n. 'szafa'). Tu też łot. *skapis*, *skaps* ⇐ śrdn. *schap*. Por. LEW 795, Jordan 87. Zob. też *šēpā* i *spīnta*.

skarā 4 p.a. 1. 'szeroka chusta wełniana zarzucana na plecy a. głowę', 2. 'cienka chustka na głowę', 3. 'strzęp, frędzla, gałgan', 4. 'włókno lnu, konopi'. Pl. *skāros* 1. 'pieluchy', 2. 'odzież, suknia, bielizna', 3. SD¹ *skaras* f.pl. «kudła» ['kosmyk włosów, kłak; sierść ze skóry zwierzęcej', SPXVI], *skaros šaknių* SD «kosmaciny, włochaciny». Odpowiednik łot. *skara* 'kędzierzawa wełna, kudły, sukno, oderwany kawałek, strzęp'. Pb. *skar-ā-, dewerbalne abstractum typu *toμῆ* od pwk. *skér-C*, stojącego w alternacji ze SZ *skîr-C/skûr-C* < pie. *(s)kerH-/*(s)krH- 'oddzielać, odrywać' (Liv² 558). Znacz. etym. 'to, co oderwano, urwano' ⇒ 'urwany kawałek', zob. *skérti*, *skîrti* i *skûrti*. Por. Būga, RR III, 950, LEW 796, ALEW 923. Odpowiedniki ie.: psł. *skora ob. *kora, por. ros. przest. *skóra* 'skóra na ciele' ob. *korá* 'kora, skorupa', pol. *skóra* ob. *kora*, czes. przest. *skora* 'kora drzew' ob. *kůra* 'kora, skórka, skorupa'; stwn. *scara* 'oddział wojska', nwn. *Schar* f. 'gromada, tłum; zastęp, hufiec', ang. *share* 'udział w czymś' (znaczn. etym. 'to, co komuś wydzielono'). Por. jeszcze stwn. *scaro*, nwn. *Schar* f./n. 'lemiesz, krój pługa', ang. *share* ts. — Drw. *ātskaras* 'strzęp wiszący, frędzla', *beskāris* 'o lnie: bez dobrych włókien', *beskāres āvižos* f.pl. 'owies z małą ilością ziarna', *paskarjys* 'podstrzesze, miejsce pod częścią strzechy wystającą poza ściany budynku', *skarañis* 'o psie: kędzierzawy', *skaranda*: SD <skarundos> «łachmany» (por. *skalānda* ⇐ *skalā*), *skarēlē* 1. 'chustka na głowę a. na szyję', 2. 'chustka do nosa', 3. 'pielucha', *skarelē nosiesp* SD «chustka do nosa», *skarēlis* 'strzęp, szmatka', *skarīnēs* f.pl. 'miesiączka' (znaczn. etym. 'to, co plami bieliznę', por. *añdrapanēs*), *skarīnis* 'ręcznik', *skarōčius* 'obrus; ręcznik, serweta do ust' (⇒ błr. gw. *skarác* 'ręcznik, ścierka do naczyń', Laučjute 38; z aferezą s-: błr. gw. *karác* 'brudny ręcznik, ścierka; ręcznik z frędzlami', PzB 2, 416; białorutenizmem jest pol. gw. *skaracz* 'ręcznik z wyszyciem na końcach lub z frędzlami', SGP V, 140), *skaruljys* 'ścierka, strzęp, szmata'. — Cps. *skaradriskis* 'oberwanie' (por. *drikti*), *skarāmedis* bot. 'krzew trzmielina, Evonymus' (por. *mēdis*), *skārgaliai* m.pl. 'łachmany, szmaty' (por. *gālas*), *skārmalas* (zob.), *skārmatas* (zob.). Por. łot. *skarums* 'przyprawa' (znaczn. etym. 'coś ostrego, tnącego'). — Vb. denom. *skarōtis* 'obrasać włosami, stawać się kosmatym', SD *skarotu tumpu* «kosmacieię»), *skarotas* SD «kosmaty, włochaty; kudłaty, kudła», *šuo skarotas* SD «kudła, pies kudłaty», ⇒ *skaročius* SD «[ktoś] kosmaty, włochaty». Inchoat. *skārti*, *skārsta* a. *skāra*, *atskāro* 'drzeć się, obrywać się, strzępić się (o dolnej części odzieży)'. — *apskarlōti* 'ubrać kogo w łachmany; nieładnie ubrać' – od zanikłego nomen *skar-la, *skar-lys. Neoosn. *skarl-*: *skarliūtas* 'łachman, stare, nędzne, podarte ubranie, strzęp tkaniny', *skarliūtas* 1. 'łachman', 2. 'łachmaniarz; człowiek nie budzący zaufania' (por. pol. *łachmyta*, *łachudra*). — War. z nagłosem *skv-* (v-mobile): *skvarliūtas*, *skvarlūtas*, *skvarlīs* 'strzęp; postrzępione ubranie' (por. oboczność *skveŗbti* : *skeŗbti*).

skarābnaš, -ā 4 p.a. gw. 'niepostny, zawierający tłuszcz, okrasę': *skarābnaš šāukštās* 'łyżka, której używano do mleka albo do mięsnej potrawy' — ze zmiany *skaramnas, co zapożyczone ze stbłr. *skoromnyj*, błr. *skarómny* 'niepostny', por. błr. *skarómicъ* 'zaprawiać

tłuszczem, krasić' (Zs 49, 93 i 108, ĖSBM 12, 120). Zmiana *mn* > *bn* polega na dysymilacji, mającej paralele w *Gramnỹčios* > *Grabnỹčios* oraz *skomnia > *skobnià* (s.v. *skomià*). Zob. też *skrumnūs*.

skárbas 1, 3 p.a. stlit., gw. 1. 'bogactwo' (*Jis gyvendamas didelius skárbus susikrovė* 'On w ciągu życia zgromadził (sobie) wielkie bogactwa'), 2. 'zbiór pieniędzy schowany w kryjówce' (*O po tuom akmeniui buvęs skarbas pakastas* 'A pod tym kamieniem był zakopany skarb'), 3. 'skarb, kasa państwowa', war. *skorbas* (*Mokėjo į skarbą pinigų* 'Płacili pieniądze [podatki] do skarbu'). SD¹: *skarbas* «skarby, thesaurus» (syn. *iždas, lobis*), *iždo, skarbo ažuveizdėtojas* «podskarbi», *vyresnybė skarbų priveizdėjimo* «podskarbstwo» — zapoż. ze stbłr. *skarbs* ← pol. *skarby* (tu z niemieckiego, por. stwn. *scerf* n. nazwa monety, nwn. *Scherf* lub *Scherpf* m.; stwn. *scarbōn* 'narzynać, karbować'). Zob. SLA 198n., ALEW 923, ĖSBM 12, 118. W starszej literaturze pol. *skarby* uchodziło za wyraz prasłowiański, por. np. Brückner 493. — Drw. *skarbinỹkas* 'skarbnik' albo *skarbininkas* LEX 'Scharzmeister' ← pol. *skarby-nik* (SLA 198). Zob. *patskarbinỹkas* s.v. *patskarbis*.

skarbylas 2 p.a. stlit., gw. 'krochmal' — zapoż. z ros. *skorbilo* n. (SLA 198 n., Zs 49, LEW 796 (brak w ALEW)). War. *skorbỹlas*, z metatezą r: *skróbỹlas*. Czas. *skõrbyti, -iju, -ijau* 'krochmalić' wygląda jak pożyczka z ros. *skorbít* 'usztyniać, czynić sztywnym za pomocą krochmalu' (Zs 49). — Vb. denom. *skarbylinti* 'krochmalić, usztyniać'. — Nie wiadomo, co począć ze stlit. <*skarubas*> SD 1. «krochmal», 2. «bielidło» (syn. *baltis, -ies*). SLA 198 czyta *skarũbas* i uznaje ten wyraz za sławizm, ale jego źródła nie wymienia. LEW 796, s.v. *skarbylas* nie daje objaśnienia. LkŽ XII, 762 podał dwie lekcje: *skarũbas* i *skarũbas* b.z.a. Zob. też *krakmõlas*.

skarbinỹčia 2 p.a., gen.sg. *skarbinỹčios* stlit., gw. 'skarbiec, skarbnica'. Lituanizacja przy użyciu neosuf. *-inyčia* starszej formy *skarbnỹčia*, *-ỹčios* 2 p.a. ← stbłr. *skarbnica* ← pol. *skarbnica* 'miejsce przechowywania rzeczy drogocennych'. Paralele: *medinỹčia* ← *mednỹčia* (pol. *miednica*); *teminỹčia* ← *temnỹčia*, *temnỹčia* (błr. *čjamnica*). Zob. SLA 198, LEW 796, ALEW 923n. — Również war. *skarbyčia* BRB 'skarbiec, Schatzkammer' wygląda jak neologizm, mianowicie utworzony sufiksem *-yčia* od *skarbas* (por. *kõzonis* ⇒ *kozonyčia*; *motnià* ⇒ *motnỹčia*). Osobno zob. *patskarbis*.

skarbyti, -iju, -ijau stlit., gw. 'zbierać, gromadzić cenne rzeczy, gromadzić majątek' — zapoż. ze stpol. *skarbić* (SLA 198, ALEW 923n.). War. gw. *skárbinti* ts., *apsiskárbinti* 'wzbogacić się'.

skárda 1 p.a., *skardà* 4 p.a. 1. 'blacha, blacha miedziana', 2. 'blacha do pieczenia mięs, ciast' (war. m. *skárdas*) — wyraz z pochodzenia żmudzki, prawdopodobnie zapoż. z łot. *skārds* 'blacha', war. *skārda*², *skārde* (← liw. *karda*, zob. ME III, 880, LEW 797). — Drw. *skardinė* 'pudełko z blachy, puszka, blaszane naczynie', *skárdininkas* a. *skardžius* 'blacharz', cps. *skardagalys* 'kawałek blachy' (por. *gālas*). — Nazw. *Skaŗdis*, *Skardēnis*, *Skaŗdzius*, *Skardžiukas*.

skaŗdas 4 p.a. 1. 'echo, odgłos', 2. 'brzmienie, dźwięk (trąbki)', 3. gw. 'słuch, pogłoska' — war. s-mobile do *kaŗdas* 'echo, odgłos', wspomnianego s.v. *kird-* 'budzić się'. Powodem pojawienia się tego oboczniaka mogło być skojarzenie *kaŗdas* z przym. *skardūs*, który obok prymarnego znac. 'stromy, urwisty' (zob. *skardỹti*) ma sekundarne znac. 'głośno brzmiały, donośny, dźwięczny; o dźwięcznym tonie (dzwon, organy)', gram. 'o spółgłosce: dźwięczny'. Por. łot. *skārdīt*² 'głośno mówić, dużo mówić'. — Vb. denom. *skardēti, skaŗdi* (war. *skaŗda, skaŗdzia*), *-ėjo* 'brzmieć, rozbrzmiewać, dźwięczeć; być pełnym dźwięków', *atskardēti* 'odbić się echem', *skardēti* 'napełniać co dźwiękiem' (*Vaikai skardeno plačius laukus linksmais savo balsais* 'Dzieci napełniły szerokie pola

swymi radosnymi głosami’).

skařdis, -*džio* 2 p.a. 1. ‘stromy, urwisty brzeg rzeki’, 2. ‘stromie, urwiste zbocze góry’, 3. ‘przylądek, cypel’. War. *skardÿs*, f. *skardis*. Z innym tematem: *skařdžius* 1. ‘stromy, urwisty brzeg a. zbocze’, 2. ‘zagłębienie, zapadlisko’ — rzeczownik utworzony od przym. *skardÿs* ‘spadzisty, stromy, urwisty’, który jest drw. na SO od pwk. *skerd-/skird-* jak w czas. *skėřsti*, *skiřsti* (zob.). Znac. etym. ‘taki, co został rozerwany, co się oderwał, oddzielił’ *vel sim.* — NB. Būga, RR I, 492 wyraził przypuszczenie, że suf. -*ius* mógł pierwotnie być wykładnikiem collectivum, więc przypisał *skařdžius* znac. ‘oba strome brzegi rzeki’ w opozycji do sg. *skardÿs* ‘jeden stromy brzeg rzeki’. Jako paralełę wskazał *maĩlius* ‘narybek’ (zob.). Na korzyść tej hipotezy przemawia użycie kolektywnego pluralis w *skařdžiai* 2 p.a. lub *skardžiaĩ* 4 p.a., por. *Pri upės kokie skařdžiai bus* ‘Nad rzeką dopiero będą stromizny’. *Upės skařdžiais eiti* ‘Iść urwistym brzegiem rzeki’. *Tokie skařdžiai, kad nė su vežimu negali įvažiuoti* ‘Takie stromizny, że nawet wozem nie można wjechać’. Por. też formę pl.t. *kraĩtos* w znac. ‘brzeg rzeki’ (ŽD 323: ‘upės krantas’). — Drw. *skardingà upė* ‘rzeka o urwistych brzegach’. — N.rz. *Skařdis* 2x, *Skařdžius* 24 x (z anaptyksą a: *Skarādžius*, Vanagas 301); *Skardėnis*, *Skařdupis*, *Skařdžiupė*. N.m. *Skařdžiai* 2x, *Skařdupiai* 6x, z wtórnym e: *Skeřdupis*.

skardÿti, *skardaĩ*, *skardžiaĩ* (war. *skardyti*) iter. 1. ‘zarzynać (prosię), zakłuwać (świnie)’, 2. ‘rozszarpywać zębami (o psie)’, 3. ‘depcząc niszczyć, gnieść, tratować kopytami’, 4. ‘ziarno mleć grubo na żarnach, np. na kaszę’, 5. ‘rozgryzać w zębach, drobić, kruszyć’ (*Kąsnį pirm paskardÿk burno[je], pasku kramtyk ir pagaliom ryk* ‘Najpierw pogryź, potem przeżuj i w końcu połknij’), 6. ‘rozdzierać drzewo (o piorunie)’, 7. ‘krajać na kawałki, szatkować’ — iterativum z suf. -y- i SO *skard-* $\Leftarrow$ *skerd-/skird-*, zob. *skėřsti*, *skiřsti*. Paralele: *karpÿti* $\Leftarrow$ *kerpũ*; *varžÿti* $\Leftarrow$ *veržiu*. Odpowiednik łot. *skārdīt*, -u, -īju ‘rozdrabniać, rozbijać, rozdzielać’; użycie przenośne: *skārdīt*² ‘głośno mówić, dużo mówić’; z tym łączy się lit. *skařdas* ‘echo’ (zob.). Nawiązanie w psł. **skorditi*, por. ros. *skorožú*, *skorodít* ‘bronować, spulchniać rolę’ ($\Rightarrow$ *skorodá* ‘brona’). — Postverbalia: *āpskarda*, *āpskardas*, *āpskardis* ‘żłódź, pora, gdy deszcz pada i zamarza, gołoledź’ (por. *apskiřsti* ‘o ziemi: obmarznąć po deszczu i pokryć się lodem’), *pusiáuskarda* (*sumálti*) adv. ‘połowicznie, grubo, przy nieco uniesionym kamieniu żaren (zemleć ziarno)’, *skardaĩlis* ‘szmata, ścierka’ (znac. etym. ‘kawałek oddarty, z poszarpanymi brzegami, strzęp’), *skařdis* (zob.), *skardÿtas* $\Rightarrow$ *skardÿtinis* ‘grubo mielony’, *skardÿs*: *skardĩ žėmė* ‘ziemia, która się łatwo kruszy (z powodu suszy)’.

skařmalas 3 p.a. 1. ‘strzęp tkaniny, szmata, ścierka, gałgan’, 2. ‘łach, podarte ubranie’. Pl. *skarmalaĩ* ‘stare podarte ubranie, łachmany’ — złożenie członów *skar-* jak w *skarà* m.in. ‘strzęp; odzienie’ (zob.) i *mala-* ‘skraj, brzeg’ (zob. *lŷgmalas*). Znac. etym. ‘kawał odzieży, tkaniny o wystrzępionych brzegach’. War. *škařmalas* oraz *skuřmalas* (s.v. *skũrti*). Por. *skārgaliai* ‘łachmany, szmaty’ (II człon do *gālas* ‘skraj’). Zob. też *skařmatas*. — Drw. *skarmālius* ‘obszarpaniec, obdartus’, też ‘człowiek trudniący się zbieraniem szmat, szmaciarz’. Vb. denom. *skarmaliáuti* ‘zbierać szmaty’ (war. *skarmaláuti*), *skarmālinti*: *apsiskarmālinti* refl. 1. ‘ubrać się w łachmany (o żebraku)’, 2. ‘obmawiać, opowiadać o kimś coś złego’ (*Jy mėgsta apskarmālyt kožną*), *skarmaliúoti* ‘chodzić w podartym ubraniu, nosić łachmany’.

skařmatas 3 p.a. gw. ‘onuca’, pl. *skarmataĩ* (*Skarmataĩs kojas austo* ‘Owija nogi onucami’). Wyraz ten należy do serii rzeczowników na -*atas* o znac. ‘łachman, szmata’, np. *lākatas*, *lāskatas*, *lūskatas*, *maskātas*, *skēpatas* (zob. GJL II, § 410). Budowa: *skarm-atas* — drw. od neoosnowy, którą wyabstrahowano z cps. *skařmalas* ‘strzęp’ (zob.) drogą metanalizy *skarm-alas*. Paralela: cps. *lŷg-malas* $\Rightarrow$ neoosn. *lŷgm-* $\Rightarrow$ drw. *lŷgmenas*.

skàsti, *skantù*, *skataũ* ‘zabrać się do czego z ochotą; rzucić się, poruszyć się, zacząć się ruszać’, *iskàsti* ‘wziąć się z ochotą, żarliwie (do pracy)’, *suskàsti*: *Visi vyrai suskàto dirbti* ‘Wszyscy mężczyźni zabrali się ochoczo do roboty’. *Kai karvė paspringo, visi suskàto gelbėti* ‘Jak krowa się zadławiła, wszyscy rzucili się [ją] ratować’. Oboczny pdg. gwarowy pokazuje prs. *skastù* < *skas.stu < *skat-stu. Brak pokrewnych form na SE, podobnie jak w wypadku vb. *kàkti*, *pràsti*, *ràsti*, *tàpti*. Etymologia pierwiastkowa zestawia lit. *skat-* z łac. *scat-* w *scatō*, *-ere* ‘wytryskać’, drw. *scateō*, *-ēre* ‘wytryskać, tryskać czymś; roić się, być pełnym czegoś’, por. BSW 262, LEW 798, teraz też LIV² 551 (pie. *skeHt-/ *skHt- ‘hervorspringen’, ze znakiem zapytania) i de Vaan 543⁵⁹⁹. Alternatywnym ujęciem będzie postulat odrębnego od *skeHt- pierwiastka pie. *sket-/ *skot-. Por. orm. *c’aytem* ‘to sprinkle, spray, strew, splash, splash on’ (Martirosyan 623). — Mało prawdopodobny wydaje się związek lit. *skat-* z psł. *skok-, *skaçiti* ‘skoczyć’ (pie. *skek-), przyjmowany na podstawie hipotezy Otrębskiego o paralelnych rozszerzeniach *-t-* i *-k-*, zob. przegląd dotychczasowej literatury w ESJS 822. — Drw. *skatėti*, *skāta* (war. *skāti*), *-ėjo* impers. ‘obchodzić, korcić’ (*Durniaus neima miegas, jam skāti valgyt* ‘Durnego sen nie bierze, jego korci, żeby zjeść’), *skatėntis* ‘odczuwać wielką chęć’, *skātinti* ‘zachęcać, pobudzać; ponaglać, popędzać’, *skātytis* a. *skatytis*, *-osi*, *-ėsi* ‘szukać czego wzrokiem’, np. o głodnych prosiętach (por. łot. *skātīt*, *-u*, *-īju* ‘uważnie spoglądać, rozglądać się’), *skastytis* ‘niespokojnie rozglądać się za czym’ (*skat-sty-). Nomina: *paskatà* ‘bodziec, zachęta, podnieta’, *skatulys* ts. — Możliwy refleks SW *skāt- w *skótotis*, *-ojuos*, *-ojaus* żm. ‘troszczyć się, dbać, starać się, doglądać czego’, też ‘rozglądać się’ (zob. LEW 798, 812n.).

skatikas 2 p.a. 1. ‘grosz; drobny pieniądź’ (*Jis liko be skatiko* ‘Został bez grosza’; *nė už skatiką* ‘ani za grosz, ani trochę’; *savo skatiką kišti* ‘wtykać swoje trzy grosze’), 2. coll. ‘fundusz’ (*Prtruکو skatiko* ‘Zabrakło funduszy’), 3. hist. SD «osmak litewski» — zapoż. ze stbłr. *skotecь*, *-tca* ‘dawna polska moneta o wartości dwu groszy’ (HSBM) ⇐ stpol. *skocieć*, *-ćca* (war. *skojec*, *-jca*) ‘jednostka pieniężna o wartości 1/24 grzywny; jednostka wagi’. Prawdopodobnie drw. od *skot ⇐ śrdn. *schat* m.in. ‘moneta, pieniądź’, zob. Brückner 494, s.v. *skojec*. Litewski sufix *-ikas* (ŽD 127) zastępuje tu błr. *-ecь*, pol. *-iec*, więc jest to formacja hybrydalna. Niedokładnie SLA 198. LEW 798 mówił o zapożyczeniu germańskim przy słowiańskim pośrednictwie. Zob. też *skatynà*. NB. Pol. *skojec* zapożyczono do czeskiego jako *škeják* (*škej*) gw. ‘drobna moneta’ (zob. Machek 611). — Drw. *beskatikis* ‘ten, kto nie ma pieniędzy, biedny’ (dosł. ‘nie mający ani grosza’, por. *bepinìgis*), *galvòs skatikai* m.pl. ‘podatek kościelny’ (dosł. ‘pogłówny’), *šilingė skatikūnė* bot. ‘pieniążek, tojeść rozesłana, Lysimachia nummularia’ (roślina o owalnych, pieniążkowatych liściach), por. *šilingas* ts.

skatynà 2 p.a., gen.sg. *skatyňnos* wsch.-lit. ‘bydlę, zwierzę domowe’ (LZŽ, z uwagą ‘nowe’), coll. ‘bydło’ (ZTŽ) — zapoż. z ros. *skotína*, *-y* (por. błr. *skacína*). Zob. też *skatikas*.

skatùlė 2 p.a. przest. ‘skrzyneczka do przechowywania cennych przedmiotów, pieniędzy i kosztowności, szkatułka’ — zapoż. z nwn. *Schatulle* f. ‘szkatuła’ (⇐ śrlac. *scatula* ‘puszka, skarbonka’, zob. GL 115, EWD 1174). Zob. też *skutùlė*.

skaudėti, *skaũda* (war. *skaũdi*, *skaũdzia*, *skaũsta*, *skaũsti*), *skaudėjo* ‘boleć, doznawać bólu’ (*piľvą skaũda* ‘boli brzuch’, żm. *gálvą skaũda-m* ‘boli mnie głowa’, żm. *ar piľvą skaũda-t?* ‘czy boli cię brzuch?’) — durativum stanu na *-ė-* do *skaũsti*, *-džiù*, *-džiaũ*

⁵⁹⁹ Autor uważa, że pie. *skHt- wydało nie tylko łac. *skat-*, lecz również lit. *skat-*. Z tym ostatnim nie można się zgodzić, por. np. traktowanie *dūkterį*, nie *†dukaterį* < pie. *dukHter- < *d^hugh₂-ter- ‘cóрка’. W przeciwieństwie do łaciny i innych języków ie. bałto-słowiański nie zna zjawiska anaptyksy samogłoskowej do grup spółgłoskowych z laryngalną. Regułą jest tu uproszczenie grupy przez zanik spółgłoski laryngalnej.

‘zadawać, sprawiać ból; krzywdzić, obrażać’, refl. *skaudžiuosi* SD «skarżę się na kogo». Samo *skaūsti* ma pdg. quasiprymarny, rozwinęty wokół prs. *skaudžiù*, pierwotnie należącego do caus.-iter. **skaudyti* (por. łot. *skāudīt*², zob. niżej *skaūdinti*). Paralele: *maūsti*, -*džiū*; *plāusti*, -*džiū*. — Drw. *skaūsta* (**skaud-sta*), *skaūdo*, *skaūsti* inchoat. 1. ‘zacząć boleć; znosić ból’, 2. ‘przypiekać się, przypalać się’, *skaūdinti* a. *skaudinti* caus. ‘sprawiać ból; obrażać; drażnić (nos, ucho); martwić, przysparzać kłopotów; krzywdzić’. Nieco odmienny rozwój semantyczny zaświadcza łot. *skāust* (*skāust*², *skaūst*²), -*žu*, -*du* ‘zazdrościć, szkodzić z zazdrości, być wrogo usposobionym’, *skāudēt*² a. *skāudīt*² ‘zazdrościć; nienawidzieć’. Lit.-łot. czasownik pokazuje uogólniony st. o (brak st. e **skiaud-*). Bez jasnych nawiązań, zob. LEW 798. Formalnie podpada – w formie SO *(s)kouđ- – pod pwk. pie. *(s)keud- ‘popędzać, poganiać’, por. wed. *codāmi* ‘pędzę’, stisl. *skjóta* ‘wystrzelić, posunąć’ (LIV² 560; tu brak wzmianki o lit.-łot. *skaud-*). — Drw. *skaudà* ‘ból, cierpienie; krzywda’ (*nūskauda* ‘krzywda, obraza; żal’) ⇒ *skaudūs* (zob.); *skaūdančiai* adv. ‘boleśnie’ (od ptc. prs. act. *skaudant-*, por. *įsākančiai*, *priderančiai*), *skaudulys* ‘ból; wrzód’, cps. *pilvāskaudė* ‘ból brzucha’ (por. *piļvas*). — Neosn. *skaudėj-*: *skaudėjimas* ‘ból’ (por. *stenėjimas* ⇐ *stenėti*). — Neopwk. *skaus-* (⇐ *skaūsti*): *skaūsmas* ‘ból’, por. *jaūsmas* ⇐ *jaūsti*; *siūsmas* ⇐ *siūsti* (inaczej ŽD 204 i LEW 798: **skaud-smas*). Od tego neosn. *skausm-*: *skausmingas* ‘bolesny’. — SZ *skud-*: *suskūsti*, -*skuñda*, -*skūdo* ‘zacząć boleć, zboleć, ścisnąć (o sercu)’, *skūdinti* a. *skūdyti* caus. ‘powodować ból; męczyć; niepokoić’, *neskudink savą galvelę* CGL ‘nie zwracaj sobie głowy’, *skudrūs* (zob.). Neopwk. *skund-*: *skundžiuos* (zob. *skūstis*). — War. z palatalizowanym nagłosem: *skiūsti*, *skiūsta* (*skiuñda*), *skiūdo* ‘marnieć, niszczyć, marnować się (o roślinach, o pszczołach)’, *nuskiūdę stógai* ‘strzechy z wykruszoną słomą’. Czym jest ta palatalizacja? Czy wolno wiązać *skiud-* z zanikłym SE **skiaud-* (**skeud-*)?

skaudūs, -i 4 p.a. 1. ‘bolący, bolesny’ (por. *skaudėti*), 2. ‘silny, mocny (o wietrze), rześisty (o deszczu), gwałtowny, przenikliwy, przejmujący zimnem’, 3. ‘skory, szybki, prędkie, energiczny, gwałtowny, okrutny, niehumaniczny’ (SD *skaudus* «niełagodny»), 4. ‘bystry, wartki (o nurcie)’, 5. ‘stromy (o zboczu)’, 6. ‘mający ostry smak lub zapach’, 7. ‘gorący, rozgrzany (o piecu)’, 8. ‘kruchy, łamliwy (o drzewie)’, war. *skaldūs* (alC < auC) — przymiotnik na -u- od dewerbalnego abstr. *skaudà* ‘ból, cierpienie; krzywda’ ⇐ *skaudžiù*, *skaūsti* ‘zadawać ból, krzywdzić’ (zob. *skaudėti*). Por. *graudūs* ⇐ *graudà* ⇐ *graūsti*. — Drw. *skaudrūs* a. *skaūdrus* ‘bystry, wartki (o wodzie), gwałtowny (deszcz, wiatr), stromy (o wznesieniu), ostry (o kosie), surowy (charakter), zapalczywy, krewki; prędkie, szybkie; głośny, donośny; podpieczony, chrupki (o placku, blinie)’. Por. *skabrūs* ob. *skabūs*; *skubrūs* ob. *skubūs* (GJL II, § 74). — Odpowiednik łot. *skaūds* ‘o wietrze: ostry, zimny, przenikliwy’, ⇒ drw. *skaudrs* ‘ostry, nieprzyjemny’. — W trzecim z wymienionych wyżej znaczeń do *skaudūs* nawiązuje alternant lit. *skuod-*, por. *skūosti*, *skuódžiu*, *skūodžiau* ‘szybko iść, biec, mknąć, pędzić’ (war. *skuōsti*), *nuskuōsti* ‘popędzić, pomknąć, pospieszyć’ (*Nūskuodė kaip kiškis išbadytas* ‘Pomknął jak spłoszony zając’). W kwestii alternacji au : uo por. pary *kaup-/kuop-*; *raup-/ruop-*; *saup-/suop-*. — SZ *skud-*: *skudrūs* (zob.).

skāugē 1 p.a., *skaugē* 3 p.a. žm. 1. ‘zazdrość, zawiść’, 2. ‘chciwość, żądza czego’, 3. c. ‘skąpiec, sknera’. Nawiązanie łot. *skāugis* ‘zazdrośnik, ktoś nieżyczliwy, wrogo nastawiony; kto szkodzi za pomocą czarów’, *skāugu kukulis* ‘skąpiec, sknera’. Brak alternantów †*skiaug-*, †*skug-*. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 799. ME III, 876 nawiązywał do *skaud-* w łot. *skāust*, -*žu*, -*du* ‘zazdrościć; być wrogo usposobionym, szkodzić’. — Drw. *skaugūs* ‘zazdrośny; skąpy’ (*skāugis* žm. ‘skąpiec, sknera’), cps. *skaugāširdis* ‘zazdrośnik; skąpiec’ (por. *širdis*). Vb. denom. *skāugēti*, -u, -*ējau* ‘zazdrościć; skąpić’, war. *skaugēti*, *skāugiu* (3 os. *skāugi*), -*ējau*.

skāuja 1 p.a. gw. c. ‘skąpiec, sknera’. Izolowane, niejasne. Por. osnowę *skaug-* w

skáuge.

skáuka 1 p.a. gw. 1. 'krzemień', 2. 'iskra' — zapoż. z błr. gw. *skaũka*, pol. *skałka* 'odłupek krzemienia, służący do krzesania ognia' (dawniej używany przy broni palnej). War. z s-mobile: *káuka*. — Cps. *skáuka-spenis* 'strzałka piorunowa, pręt kwarcowy utworzony z piasku stopionego przez piorun; skamieniała skorupa mięczaka, belemnit'. Dosłowne tłumaczenie tego złożenia to 'krzemienisty cycek', por. *spenỹs* 'cycek, sutek', jak również użycie wyrazu *milžỹs* 'dójka' w znac. 'krzemień'. — Synonimiczne wyrażenie *laũmės pãpas* 'strzałka piorunowa' lub *laumė-papis* ts. znaczy dosłownie 'cycek istoty mitycznej, zwanej «laumė»' (por. *laũmė, pãpas*). War. kontrahowane: *skaũspenas, skaũspenis*. Jeszcze bardziej przekształcone: *skaũspinis, skaũsmenis*. — Forma literacka *kaũka-spenis* pokazuje dysymilatywny zanik s- w I członie. Por. *Kaũkaspeniai randami dirvoje, jie yra geltonos spalvos, panašūs į karvės spenį* 'Strzałki piorunowe znajduje się w roli, są one żółtej barwy, podobne do krowiego cycka'. Bez samogłoski łącznikowej: *kaũkspenis*. Zob. też *tĩtnagas*.

skauradà 2, 3 p.a. stlit., gw. 1. 'patelnia', 2. 'gliniana misa w kształcie patelni' — zapoż. ze stbłr. *skovrada, skavrada*, błr. *skav(a)radà* (por. scs. *skovrada* 'εσχάρα, τήγανον', ros. *skovorodà*, stbłr. *skovoroda*). Por. SLA 199, LEW 796 (brak w ALEW). War. s-mobile: *kaurada* BRB; z -g- zam. -d-: *skaurãgas, skauragė* b.z.a. (por. *gomėtis, grobỹnos*). NB. Cytowany w LEW war. *skaradà* nie został potwierdzony w LKŽ. — War. *skauradka* stlit. 'gliniana patelnia' (*Liepė skauradkoj kepinti* 'Kazał piec na patelni' (SLA 199) ← stbłr. *skovradka, skavradka* (por. ros. *skovorodka*). N.m. *Skaurãdai*. — War. metatetyczne: 1. *skarvadà* 'patelnia, gliniana patelnia', SD «brytfanna; rynka, tygiel» (SLA 198 uważał za zapoż. z pol. *skowroda*, co mniej prawdopodobne), n.m. *Skarvãdiškės*, 2. *skavardà* 'gliniana patelnia' (por. ZS 49, LD § 200). Zob. też *patelnià*.

skáutis, skáunasi, skóvėsi gw. 'bić się': *Regėjau du bernu skáunančiuos* 'Widziałem dwu bijących się chłopaków'. *Testa skáunas, ką tu lendi!* 'Niech się biją, gdzie ty leżysz!' — jest to wariant do *káutis* (zob. *káuti*), który pojawił się w wyniku metanalizy formy *suskáutis*. Ta z kolei wywodzi się przez synkopę z *su-si-káuti-s* 'pobić się – ze sobą, między sobą' (wypadek podwójnie wyrażonego zaimka zwrotnego). Paralele: *stvérti, zgribti*. Nowa formacja zwrotna brzmi *su-si-skáuti* (*Kad susiskóvė, tai kruvini parėj namo* 'Jak się pobili, to zakrwawieni wrócili do domu').

skavitóti, skavitóju, skavitóju ZTŽ 'o psie: skomleć, cicho skowyczeć' — zapoż. z błr. *skavytácь, -vyčú*, por. pol. *skowyczeć, -am*. — War. z wtórnym -k-: *skavýkoti, -ju, užskavýkoti* 'zaskowyczeć' można tłumaczyć adideacją do rodzimego *kavykoti* b.z.a. 'krzyczeć' (osnowa *kavy-k-* od wykrz. **kavy-kavy*, por. *kavau-kavau* o skomleniu psa).

skedérva 1 p.a., *skedervà* 3 p.a. gw. 1. 'drzazga, zadra; szczapka na podpałkę', 2. 'strzęp', 3. 'łuska, łupina' (war. *skedervė* oraz *skedérła* a. *skederlà*) — formacje dewerbalne z neosuf. -erv- i -erl- od pwk. (s)ked-, zob. *kedėti* 'rwać się, pękać', *kėsti, keĩda, kėdo* 'o tkaninie: cienieć, rozłazić się'. Alternanty apofoniczne: 1° SO (s)kad-: *kãdaras* 'strzęp, łachman, szmata', łot. *skadrs* 'łatwy do rozłupania', 2° SZ w podwójnym refleksie: 1. (s)kid-: *kiĩda* 'rwie się, odpada, odrywa się, strzępi się' (zob. *kisti* III), *skidérva* 'kawałek (słoniny); drzazga', *skidina* 'strzęp; oddarty, urwany kawałek (tkaniny, papieru)', *skidũkai* m.pl. 'znoszone, zdarte odzienie (koszula, kożuch)', 2. (s)kud-: *skuĩda, skũdo, skũsti* 'strzępić się', *skũduras* 'strzęp, ścierka', *kũdrė* II (zob.). Do pie. *(s)kedh₂- 'druzgotać, rozpraszać' (por. LIV² 550; wymienia tylko lit. *ked-*, pomijając *sked-* oraz *skid-/skud-*). Zob. też LEW 233 (s.v. *kedė*) i 799 (s.v. *skederlà*). — Z innymi sufiksami: *skėderis* 'łachman, szmata'; łot. *šķēdērs* 'część oddzielona od całości, kawałek; szczapka drewna', *šķēdēns* 'trzecia lub czwarta część z rozłupanego klocka drewna, maizes šķēdēns' (wielka) pajda chleba'.

skélbti, *skélbiu*, *skélbiau* (war. *skel̃bti*) ‘głosić, ogłaszać, rozpowszechniać; szerzyć plotki; wypowiadać (wojnę)’, DP ‘wysławiać, osławiać, rozślawiać, sławić, chwalić, objaśniać, przepowiadać’, *išskélbti* ‘rozgłosić’, *paskélbti* DP ‘rozślawić, wsławić, roznieść’. Refl. *skelbtis* stlit. ‘sławić się’ (⇒ *skelbimas* DP ‘sława’). Przez s-mobile łączy się z *kalbù*, *kalbėti* ‘mówić’ (zob.). Akut niejasny. Brak nawiązań zewnętrznych. Geneza zapewne onomatopeiczna (zob. LEW 799). Paralela: *dudénti* wsch.-lit. ‘mówić’ ⇐ ‘grzmieć, dudnić’. — Drw. *skelbáuti* żm. ‘rozповідаć, rozgłaszać (nowiny, plotki)’, *skélbčioti* ‘puszczać plotki’, *skelbėnti* ts., *skélbdinti* cur. ‘sprawić, żeby głosił’, *paskélbdinti* ‘ogłosić, powiadomić o czym’, nomen: *skelbimas* ‘ogłoszenie’, DP ‘sława’, *skelbinys* ‘wywieszone ogłoszenie urzędowe, afisz; coś wydrukowanego, publikacja’. — Podwójny refleks SZ *skilb-/skulb-*. 1. SZ *skilb-*: *paskilbti*, *-skilbsta*, *-skilbo* ‘rozejść się – o pogłosce’, *skilbčioti* ‘stopniowo, po trochu rozgłaszać’ (war. *skilbsčioti*), *skilbterėti* ‘wygadać się, zdradzić się z czym przez gadulstwo’ (por. Leskien 1884, 383), 2. SZ *skulb-*: łot. *skulbēt*, *-ēju* ‘brzmieć, dźwięczeć’, *skuļbināt* ts., *skuļbenis* ‘dzwon’ (por. Būga, RR II, 261, z paralelami na dwoistość iR/uR). — SO *skalb-*: *skalbinti* a. *skálbinti* ‘rozgłaszać’. Nomina: *apskálba* ‘obmowa, plotka, pomówienie’ (war. *apskélba*), *paskálba*, *pāskalba* ‘pogłoska, wieść, plotka’ (war. *paskélba*), też ‘czyjeś dobre imię, reputacja; tradycja’, *skalba* b.z.a. ‘obmowa’ (Nesselmann). Odpowiednik łot. *skalbs* m.in. ‘głośny, donośny – o głosie’, *skalbi* adv. ‘głośno i wyraźnie’. Por. nomina z *kalb-* s.v. *kalbėti*.

skéldėti, *skéldėja* (war. *skél̃da*, *skéldi*), *skéldėjo* ‘pękać, łupać się, rozpadać się – o kamieniu, ziemi, drzewie, skórze’, DP ‘padać się’. Analiza synchroniczna: *skél-dėti*, durativum do *skilti* intr. ‘pękać, łupać się’ (por. tr. *skél̃ti* ‘szczepać, łupać’). Analiza diachroniczna: durativum na *-ė-* od neopwk. *skeld-*, który został wyabstrahowany z prs. **skél̃da* ‘pęka, łupie się’ < ie. **skelH-d^he-* (transponat, pie. **skelH-* ‘aufschlitzen, spalten’, LIV² 553), kiedyś należącego do inf. *skilti* I (zob.). Por. prs. *véřda* ‘wrze, gotuje się’ do *virti*. Paralele: *ėrdėti* : *irti*; *mėrdėti* : *miřti*; *svėrdėti* : *svirti*. Nomen: łot. *šķelda* ‘szczapa drewna’. — SZ *skild-*: *skildyti* (zob.). — SO *skald-*: *skáldyti* (zob.).

skelėti, *skeliù* (3 os. *skēli*, war. *skēlia*, *skēla*), *skelėjau* 1. ‘być dłużnym komu za co’, 2. ‘być winnym czego’. Dawniej praesens miało formację z suf. *-a-*, por. DP *skēla*, *skēlame*, participium prs. act. *skelāqs*, f. *skelanti*. Z tym stanem rzeczy zgadza się imiesłów stpr. *skellānts* ENCH 1. ‘winien, taki, który zawinił, schuldig’, 2. ‘powinien, jest obowiązany, schuldig’, czyt. [skelānts], < pb. **skela-nt-*. Do pie. *(s)kel-, por. goc., stnord. *skal* ‘jest winien, jest dłużny’, stang. *sceal*, stwn. *scal* ts. (por. LIV² 552). — SZ *skil-*: przest. *skilti*, *skylù* (zam. **skjlu* < **ski-n-lu*), *skilaũ* DP ‘wpaść w dług, zadłużyć się; być winnym czego’, *apskilti* stlit. ‘być zobowiązany do czego’, *praskilti* ‘zadłużyć się’. Por. nwn. *Schuld* f., stnord. *skyld* < **skuldi-* f. ‘dług’. — SO *skal-*: *skálnas* ‘dłużny, winien pieniądze’ (sufiks jak w *dāžnas*, *trāknas*). Z s-mobile i suf. *-tas* należy tu również *kálnas* ‘winien, dłużny’ (zob.). — W jęz. staropruskim hapaks *skallīsnan* (*ains antersmu laikūt*) ENCH acc.sg. ‘zobowiązanie (okazywać sobie nawzajem), Pflicht (einander leisten)’ może być oparciem dla rekonstrukcji czas. **skalīt*, mianowicie intensivum o suf. *-ī-* i SO *skal-*. Ze zmianą *ka* > *ku*: stpr. *paskuliton*, *poskulīt* ‘napominać, ermanen’. Zob. Endzelīns 1943, 232. Inaczej PKEŽ 4, 328: **skālētvei*, WSO typu litewskiego *skol-*. — WSO *skol-* < **skāl-*: *skolā* ‘dług, pożyczka’ (*atsėdžiu skolų kalinėj* SD «odsiedzieć w wieży dług»), ⇒ vb. denom. *skōlinti* ‘pożyczać komu’, *skōlintis* ‘zadłużać się’, *apsiskolinu* SD «dłużyć się», *skolingas* ‘dłużny’, SD «dłużeń, dłużnik, dłużny».

skel̃sti, prs. *skel̃sia* (war. *skel̃sa*, *skel̃si*, *skel̃sta*), prt. *skel̃sė* (war. *skel̃so*) 1. intr. ‘nie brakować, być pod dostatkiem, wystarczać na długo’ (*Jam niekas neskel̃sia* ‘Jemu niczego nie brakuje’), 2. tr. ‘oszczędzać’ (*Pašaro mažai, reik skel̃sti* ‘Paszy mało, trzeba

oszczędzać'), 3. tr. 'mieć pod dostatkiem', 4. tr. 'hojnie dawać, udzielać', 5. 'zakorzeniać się, utrwalać się (np. o niegodziwościach, oszustwach, o wierze)'. SD: *skelsiu* «obfituję», *nemiskelsa* a. *nemiskelsia* «niesporo mi» (syn. *nemiskalsu*). Cps. *paskelsti* intr. 'wystarczyć na dłużej', tr. 'zaoszczędzić' (*Šiaudų daug turėjau, tai šieną paskelsiau* 'Słomy dużo miałem, to siana zaoszczędziłem'), *praskelsti* 'być w obfitości' i 'wystarczać na długo', *užskelsti* ts. (*Duona užskelsė*), SD *apstas* / *praskelsia* «zbywa, na zbyt iest». — Dur. na -ė: *skelsėti*, *skelsi*, -ėjo 'starczać, wystarczać', war. *skėlsėti*, *skėlsi* a. *skėlsa*, *skėlsėjo* (*Skėlsi jam šienas, kad moka gerai šerti*, t.y. *yra skalsus* JU 'Starcza mu siana, bo umie dobrze karmić, tj. jest oszczędny'). — SO *skals-*: *skalsėti*, prs. *skāl̃si* (war. *skāl̃sia*, *skalsėja*), prt. *skalsėjo* 'być sporym, starczać na długo', *nemiskalsu* SD «niesporo mi» (syn. *nemiskelsa*), *skālsinti* caus. 'przydawać czego, pomnażać, przysparzać; oszczędzać' (DP *paskālsinti* 'przysporzyć'), *skalsinu* SD «obfito czynię» (syn. *gausinu*). Postverbalia: *skalsà* i *skalsùs* (zob.), *skālsintojas* 'ten, kto przysparza, Bóg'. Uderza brak refleksów na SZ †*skils-*, †*skuls-*. Na razie bez dobrej etymologii. Proponowane połączenie *skels-/skals-* z czas. *skalāuti* 'płukać' (zob. LEW 794) nie jest atrakcyjne pod względem semantycznym.

skēlti, *skeliu*, *skėliau* 1. '(drewno) szczepać, łupać na szczapy, rozłupywać', 2. stlit. 'krajać': *skeliu* SD «kraie» (syn. *riekiū*), 3. 'rąbać; rąbnać, uderzyć kogo (*skēlti peř aũsį* 'rąbnać w ucho')', 4. 'krzesać ogień'. Cps. *atskēlti* 'odłupać szczapę, drzazgę', *atskeliu* SD «odszczepiam», *įskeliu* SD «naszczepiam drewna» (syn. *įkalinėju*), *ižskeliu ugnį* SD «krzeszę ogień», *perskeliu* SD «rozłupuję», *praskēlti* 'rozszczepić drewno'. Refl. *atsiskēlti* 'odłupać sobie, np. szczapkę', *atsiskēlti nuo bažnyčios* 'wystąpić z kościoła'. Odpowiednik łot. *šķēlt*, *šķēļu*, *šķēlu* 1. 'szczepać drewno dzieląc je wzdłuż', 2. 'krzesać ogień'. Do pie. **skelH-*/**skl̥H-* (Liv² 553, de Vaan 151), por. orm. *ec'el* 'rozłupał', stisl. *skilja* 'oddzielić, odróżnić', SO het. *iskallari* 'rozrywa, pruje, łupie, płata', łac. *culter*, -*trī* m. 'nóż, nożyczki' (**s*)*kolH-*tro-), SZ gr. σκόλλω 'kopać, dłubać; szukać, badać' (**skl̥H-*je-, por. lit. *skiliu*, *skilti* 'krzesać ogień'). — Drw. na SE: *skēldėti* (zob.), nomina: *atskeltas* – z emendacji SD <*atikiaľtas*> «odszczepienie od kościoła» ['schizmatyk'], ⇒ *atskeltinis* SD¹ ts. (syn. *atskaluo*, *atsiskel̃is*), *skelēnda* 'drzazga, szczapa' (ob. *skalānda*), *skeliāuda* 'drzazga, odłamek; wszelki mały kawałek' (⇒ *skeliāudra* 'drzazga', zob. ŽD 100), *skeltinė* a. *skēltinė* 'drzazga; (trójkątna) chustka na głowę', *skeltinis* 'szczepany, łupany', *skēltuvas* 'krzesiwo'. Cps. *skālskelis* 'nóż służący do łupania szczapek na łuczywa' (por. *skalà*), *šakaľskelis* 'nóż do szczepiania drewna' (*Jau ir šakaľskelis sudilo šakalius beskaldant* 'Już i nóż się stępił od łupania szczapek', por. *šakalyš*). — Ze słowiańskiego, gdzie prymarny czas. **ščelti* nie zachował się, por. nomen **ščelī* 'szczelina, szpara': ros. *ščelb* 'szczelina, rozpadlina, szpara', błr. gw. *ščelb* 'szczelina', drw. pol. *szczelina* 'wąski, długi otwór, rysa, rozpadlina', pol. przest. 'kawałek odszczepiony od czegoś', *szczelny* 'bez szczelin, szpar' (⇒ vb. denom. *uszczelnić*), ukr. *ščilьnyj* 'ściśle przylegający'; vb. denom. **ščeliti*: pol. *uszczelka* (por. Boryś 596). — WSE *skel-*: *skėliau* (prt.), drw. *atsiskēlimas* SD «odszczepieństwo» ['schizma'], *išsiskelē vištelis* SD «wykluło się kurczę» (syn. *išsikalo*), *skēlioti* 'rozszczepiać, dzielić (zapałkę na części)', *skēlis* b.z.a. 'pęknięcie w drzewie', *skēlimas* 'rozszczepienie (drzewa), rozszczep' (SD «łupanie»), też 'gra w karty', *praskēlimas* 'rozcięcie, miejsce rozcięte; wycięcie w ubraniu', cps. *uōlaskelē* bot. 'skalnica, Saxifraga' (por. *uolà*). Ze słowiańskiego por. słń. gw. *ščālja* 'drzazga, odłamek' ⇐ psł. **ščālī* < **skēl-i-*. — SO *skal-*: *skalà* (zob.). — Podwójny refleks SZ *skil-/skul-*, zob. *skilti* I i *skūlti*.

skēndėti, *skēndžiu* (3 os. *skēndi*, *skēndėja*), *skēndėjau* 'topić się, pogrążyć się w czym'. Prs. ingressivum: *skęsti*, *skęstū* (**skend-stu*), *skendaũ* 'tonać', SD *skįstu* «grążę się; potonę» (syn. *grimstu*). — SO *skand-*: *skandinti* (zob.). — Dawniej łączono bałtyckie *skend-* z gr. σκινθός m. 'nurek; rozbitek na morzu' (por. BSW 265, LEW 803), jednakże Grecyści uważają ten wyraz za niejasny, zob. Beekes 2010, 1354. Może byłoby lepiej wyjść od pie. **skend-*

‘skoczyć, wyskoczyć’ (LIV² 554, por. wed. *skándati* ‘skacze’, zam. †*ścándati* < **skénd-e-*, śrir. *scendid*, *scennid* ‘skacze’, łac. *scandere* ‘wejść na co, wstąpić na co’) i przyjąć zwężenie znac. etym.: ‘skoczyć do wody’ > ‘pograć się w wodzie’ (?). — Postverbalia: *paskindimas* SD «potop», *skendēnis* ‘topielec’ (por. sufiks w *girdēnis*), *skendēnis*, zwykle pl. *skendēniai* ‘roślina owadożerna pływacz, Utricularia’ (war. *skendēnēs*, *skendirē*, *skendura*), *skenduonis*, *-iēs* ‘topielec’, *skenduōlis* ts., *skēstantysis* ‘tonący’. — N.rz. *Skeñdē*, *Skendinỹs*, *Skindinỹs*.

skēpetā 1 p.a., *skepetā* 3 p.a. ‘chusta zarzucana przez kobiety na plecy; chustka, ścierka; kawałek płótna; kawałek ziemi’ (por. sufiks w *šērpeta*). War. m. *skēpetas*. War. synkopowany: *skēpta* (LD § 146). Pl.t. *skēpetos* ‘płatki śniegu’: *Jau kelintą dieną skēpetom sniega* ‘Już któryś dzień [z rzędu] pada śnieg’ (dosł. ‘śnieży płatkami’). — Z innymi sufiksami: *skēpatas* ‘chustka, ścierka’ (por. *skēvatas* ob. *skēvetas*), *skēpsnē* ‘cienki kawałek (mięsa, słoniny), skrawek (tkaniny, skóry), strzęp; drzazga’, *skēpšē* ‘ścierka’ (por. *gēršē* ob. *gērvē*). Odpowiednik łot. *šķeps* ‘dzida, oszczep’, *šķepsne* ‘garść czego’, *šķepste* ‘szczypta’. Refleks pie. *(s)kep- ‘rąbać, łupać, ryc ziemię’ (LIV² 555, LEW 240, Urbutis 2009, 122), por. z jednej strony gr. κόπτω ‘bić, uderzyć, odciąć, odrąbać, rozbić’, z drugiej strony gr. σκέπαρνος, -ov m.n. ‘dwusieczny topór, siekiera’. Na gruncie bałto-słowiańskim werbalny SE *skep- utrzymał się w psł. *ščepati (iter. na -ā-, *skep-ā-), por. ros. *ščepátb* ‘rozszczepiać, łupać’ (⇒ *ščepá* ‘odłupany z kłoca kawałek drewna, szczapa’, pl. ‘wióry, dranice’), pol. *szczepać* ‘rozłupywać drewno’ (obok *szczepić* drzewko przez rozszczepienie i włożenie zaszczepek). Por. homofoniczny pwk. pie. *(s)kep- ‘okrywać, przykrywać, zasłaniać’ (LIV² 555) w refleksie lit. *kepūrē* ‘czapka’ (zob.). — Być może należy tu zaliczyć jako warianty s-mobile następujące formacje z suf. -ers-: *kepērsa*, *kepērsas* a. *kepērsē* ‘kawałek, kawał’, *kepērsis* ‘kawał (mięsa, słoniny, ziemi), pajda (chleba)’, *kepērza* ‘ktoś małego wzrostu, przy tym niezdarny, nieruchawy’ (war. *kepērsa*, *kepeizā*). Są też wykrz. *kepērs*, *kepērst*, *keperkst* i *kepērkšt* o podsłaskiwaniu i upadaniu. — WSE *skēp-: łot. *šķēpele* ‘odłupany kawałek, szczapa’. Nawiązanie psł. *ščapū, *ščapa, por. serbsko-cs. *štapū* ‘baculum’, sch. *štāp*, *štāpa* ‘pałka, kij’, śh. *ščāp* ‘pałka, kij, laska’, ros. *ščap* ‘nacięcie, karb’, dłuż. *ščap* ‘kij pastucha’, ślc. gw. *ščap*, *štap* ‘pręt, różga’, pol. *szczapa* ‘kawałek odłupany z kłoca drewna’, por. Boryś 594. — SO *skap-: scs. *skopiti*, *skopljō* ‘kastrować’ (pierwotnie przez zbijanie jąder umieszczonych między dwiema deszczułkami), ⇒ sb. *skopū* ‘wykastrowany baran’, *skopīci* ‘eunuch’. Lit. *skāpas* jest slawizmem (zob.). Bałto-słowiański wariant bez s- ukazuje się w czas. *kāpti*, *kapóti* (zob.), słow. *kopati* ‘kopać’. — Tu może jeszcze lit. *skap-* w *išskāpti* a. *nuskāpti* ‘wydrążyć, wyrznąć z drewna (łyżkę, warząchew)’, *skapóti*, *-ju*, *-jau* ‘skrobać, wyskrobywać, drażyć’, łot. *skapsna*, *-e* ‘garstka czego; szczypta’ (por. Urbutis 2009, 122) – o ile to *skap-* nie należy do pwk. *skab-* < pie. **skab^h*- (zob. *skabýti*).

skeřbti I, *skeřbsta*, *skeřbo* gw. ‘kurczyć się’. *Kadugys skerbst*, t.y. *neaug i aukštumą, aug i drūktumą* JU ‘Jałowiec nie rośnie wzwyż, rośnie w grubość’. Do pie. *(s)kerb- ‘kurczyć się’ (LIV² 557), por. stwn. *rimpfan* ‘skurczyć się, zmarszczyć się’, śrwn. *schrumpfen* ‘kurczyć się’, stisl. *skreppa* ‘wyśliznąć się, usunąć się’. — SZ *skirb-* < **skřb-*: *apskiřbti* ‘zmarnieć, wychudnąć (o prosięciu)’, *suskiřbusi žievė* ‘kora, która wysychając skurczyła się’.

skeřbti II, *skeřbiū*, *skeřbiaū* gw. ‘głęboko nacinać, wrzynać, robić karby’, *pėrskerbti* ‘przeniknąć’ — prawdopodobnie kontynuuje st. pełny pie. *(s)kerb^h- ‘robić ostrym narzędziem; być ostrym’ (LIV² 557), por. stang. *sceorfan* ‘obgryzać, kąsać’, stir. *cerb* ‘ostrzy’. Z germańskiego por. stwn. *scirbī(n)* f. ‘czerep, skorupa’, nwn. *Scherbe* f. ‘skorupa, ułamek stłuczonego naczynia z gliny’ < **skerp-*. Zob. BSW 266, LEW 801. Na gruncie bałtyckim mieszają się refleksy pie. *(s)kerb^h- i *(s)kerb-, zob. *skeřbti* I. Osobno zob. war. v-mobile:

skveřbti. W jęz. łotewskim nawiązuje do tego *šķerp-*, stojące na miejscu pierwotnego *šķerb-*: *šķērpēt* ‘wykrawać darń’, *šķērpele* ‘drzazga’ (*Kur malku skalda, tur atlēc šķērpeles* ‘Gdzie drwa rąbią, tam drzazgi lecą’). Zmiana *rb* na *rp* dokonała się pod wpływem czas. *šķērpēt* ‘ostrzyć ostrze’, zapożyczonego z dn. *scherpen* (por. ME IV, 35, Jordan 101). — Podwójny refleks SZ *skirb-/skurb-* (zob. s.v. *kiřpti*): 1° *skirb-*: *skiřbti* (zob.), 2° *skurb-*: *skuřbti* (zob.). — SO *skarb-*: łot. *skarbīt* ‘rozłupywać (drewno); szorstko komuś odpowiadać’, nomina: łot. *skarība* ‘drzazga’, *skarbala* ‘coś odłupanego, drzazga; strzęp’, *skārbalas* ‘strzępy, łachman’, *skarībs* ‘ostry’, przen. ‘przykry, dokuczliwy, kłótlivy, nieznośny’, *skarībans* ‘skwaśniały, kwaśny’.

skérdēti, skérdēju (war. *skérdziū, skėrdu*), *skėrdėjau* ‘pękać, rozdzielać się – o pniu stojącego drzewa, o ziemi podczas suszy; o skórze na rękach a. nogach’, cps. *atskėrdēti* ‘porwać się, wystrzepić się – o odzieży, *suskėrdēti* ‘o chlebie: popękać, spękać’ (*Duona ištraukė iš pečiaus, tokia suskėrdėjus*); ‘o ustach, nogach: spierzchnąć, stać się szorstkim na skutek działania wiatru, słońca, powietrza’ (por. łot. *šķērdēt, -u/-ēju* ‘trwonić, marnować’). Analiza synchroniczna: *skėr-dė-*, durativum stanu na SP/SE i z suf. *-dė-* do *skirti(s)* ‘dzielić (się), rozdzielać (się)’. Analiza diachroniczna: **skerd-ē-*, durativum stanu na *-ē-* od neopwk. *skerd-*, który wyabstrahowano z prs. na *-d-*, *skėrda* ‘pęka’ (zob. wyżej). Por. opis bliskoznacznego czas. *skėldēti*. Stosunek apofoniczny *skėrdu* : *skirti(s)* jest taki sam jak *vėrdu* : *virti*; *mėrdu* : *miřti* i *skėldu* : *skilti*. Ulega on pewnemu zaciemnieniu na skutek odnawiania prs. na *-da-* przez nowotwory na *-i-* (*-di-*) *skėrdziū* i na *-ė-* (*-dė-*) *skėrdēju*. — Transponat ie. *(s)ker-d^he/o-, derywat od pwk. pie. *(s)ker- ‘ucinać, strzyc’ jak w gr. κείρω ‘obciąć, ostrzyć; ścinać, wycinać’, aor. ἔκερσε. LIV² 556n. zaopatrzył pwk. *(s)ker- w znaczenia ‘strzyc; drapać, skrobać; ucinać, odkrawać’. W tym słowniku nie mówi się o suf. *-d^he/o-*, lecz o spółgłoskowym rozszerzeniu pierwiastka *(s)ker-, przy czym *(s)kerd^h- stawia się obok *(s)kerp-, *(s)kert- i *(s)kerH-. — Postverbalia z osnownym *skerd-*: *skėrda* ‘ostroga u koguta, tylny szpon’ (syn. *skernāgis*), *skerdenā* ‘zwierzę świeżo ubite; bydło bite wypatroszone’, *skėrdiena* ‘świeże mięso z uboju’, *skėrdikai* pl.t. ‘szpony u ptaka’, *skėrdikas* I ‘rzeźnik; zabójca, kat’ (por. n.m. *Skerdikai*), *skėrdikas* II to nazwa dwóch mięsożernych ptaków-zabójców: ‘dzierzba srokosz, Lanius excubitor’ i ‘dzierzba rudogłowa, Lanius senator’; *skėrdyklā* a. *skėrdyklė* ‘rzeźnia’ (z uwagi na nieobecność vb. **skėrdyti* trzeba tu uznać neosuf. *-ykl-*, por. *kepyklā*), *skėrdiklis* ‘nóż do zarzynania świni’ (por. n.instr. *adiklis*, *kasiklis*), *skėrdimas* 1. ‘rzeź, ubój bydła’, 2. ‘polana wykarczowana w lesie’ (por. n.m. *Skerdimai* 5x), *skėrdynė* f.pl. ‘rzeź, pogrom, morderstwo’ (neosuf. *-yn-*, por. n.m. *Skerdynai*), *skėrdinys* ‘zwierzę przeznaczone na rzeź; zarżnięte zwierzę’, *skėrdžioklis* ‘nóż do zarzynania’, *skėrdžius* 1. ‘rzeźnik’, 2. ‘starszy pasterz’ (war. *keřdžius*). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *skierdź, skierć* ‘pasterz wiejski, starszy pasterz’ (Zdancewicz 348), ros. gw. *skerdzъ, skerdъ* ‘starszy pasterz’ (Laučjute 33); błr. gw. *skjardzi* pl. w zwrocie *na skjardzi traficъ* ‘trafić w serce (zakłuwanego prosięcia)’, PzB 4, 474 dokładne źródło lit. nierozpoznane. — N.rz. *Meškerdys* < **Mešk-skerdys* (I człon *meškā* ‘niedźwiedź’), dosł. ‘ten, kto patroszy niedźwiedzia’ (Vanagas 212), *Skeřd-upis* (por. *upė* ‘rzeka’). Z łotewskiego por. *šķērdele* ‘szmata, strzęp, łachman; szczapa drewna’. — SZ ukazuje się w dwojakiej postaci: 1° *skird-*: *skiřsti* (zob.), 2° *skurd-*: *skurdus* (zob.). — SO *skard-*: *skardyti* (zob.).

skeryčiōti, skeryčiōju, skeryčiōjo gw. ‘machać, wymachiwać rękami; iść machając rękami; szaleć, hałasować, sprzeciwiać się’. War. *skėryčiōti, skėrečiōti, skėrečiōti*. LEW 802 sądził, że to vb. denominativum od *skerys, skėrys* ‘szarańcza’ (neosuf. *-yčio-*?). Słuszniej jednak jest analizować *skeryč-* + *-oti* — vb. denom. od *skeryčia* c. ‘przedmiot niezgrabny, rozłożysty, zajmujący dużo miejsca’, to ostatnie utworzone neosuf. *-yčią-* od **skėrėti*, por. *skėrėti* b.z.a. ‘rosnąć wszcz, rozgałęziać się’ (*Matė qžuolą šimtametį plačiomis šakomis beskėrint*; war. s-mobile do *kerėti* I).

skēr̥ys, -io 4 p.a., rzadziej *skērē* 4 p.a. 1. 'szarańcza, owad podobny do konika polnego, *Schistocerca gregaria*, *Locusta migratoria*' (war. *skēr̥is*), 2. 'ważka, żagnica', 3. stlit. 'baran'. Odpowiednik łot. *šķēris* 'baran'. Obok tego są refleksy z krótką samogłoską w pierwiastku: *sker̥ys*, *skeris* b.z.a. SD <skieriey> m.pl. «szarancza». Formacja dewerbalna, odpowiednio na WSE i na SE, od pwk. pie. *(s)ker- 'skakać, szybko się poruszać', por. gr. σκαίρω 'skakać, tańczyć, brykać (o cielętach); drgać, podrygiwać', stisl. *skāri* 'młoda mewa', stang. *secge-scēre* 'szarańcza', śrdn. *holt-schere* 'ptak sójka'. Zob. IEW 933n., LIV² 556, LEW 801n., ALEW 926. Znac. etym. 'istota szybko się poruszająca'. Por. syn. *žegr̥is*. — SO *skar- < pie. *(s)kor-, por. scs. *skorū* 'szybki, prędkie; łatwy', sch. *skōrī* 'niedawny', ros. *skóryj* 'szybki, prędkie; rychły; wykonany bez zwłoki', czes. gw. *skorý* 'wczesny, szybki', pol. *skory* 'szybki, rychły; chętny do czego, ochoczy' (zob. BSW 263, REW II, 648, ESJS 823, Borys 553). — SZ *skir-: tu ewentualnie I człon złożenia łot. *šķirgaīlis*, *šķirgalis* 'jaszczurka', por. ME IV, 43n.

skernāgis, -io 2 p.a. 'ostroga u koguta, mały pazur z tyłu u nogi ptaka' (war. *skařnagas*) — ze zmiany *skers-nagis. Złożenie członów *skeřsas* 'poprzeczny, krzywy' i *nāgas* 'pazur, szpon'. Por. syn. *skērda* s.v. *skeřsti*. — Obok tego *skersnāgis* 'zwierzę drapieżne, drapieżnik', znac. etym. 'zwierzę z zagiętymi pazurami, ze szponami'.

skersaī 1. adv. 'w poprzek, poprzecznie', *skersaī ir išilgaī* 'wzdłuż i wszerz; na oścież, na całą szerokość', 2. praep. z gen. i acc., np. *Gūli skersaī lōvos* 'Leży w poprzek łóżka'. *Skersaī kēliq kiškis pērbēgo* 'Drogę przebiegł zając' (GJL III, § 787). Pochodzi od adi. *skeřsas* (zob.).

skeřsas, -ā 4 p.a. 1. 'poprzeczny, idący w poprzek; w pozycji bocznej, bokiem; krzywy', 2. 'obżarty; upity, zataczający się, na chwiejnych nogach', 3. 'sprzeciwiający się, krnąbrny', 4. 'pyszny, nadęty'. War. s-mobile: *keřsas*, -ā 'poprzeczny' (*kersi plyšēliai* m.pl. 'poprzeczne szczeliny'). Spokrewnione z łot. *šķērs* 'poprzeczny, opaczny, zły' i przez s-mobile ze stpr. *kērschan*, *kerscha*, *kirscha(n)* praep. 'nad, ponad, vber'. Nawiazanie w psł. *kersū: cs. *črēsū*, *črēzū* praep. 'przez, na wskroś', bg. *črez*, sch. *črēs*, strus. *čeres*, ros. *čerez* ts. Dalej pewnie do *kertū*, *kiřsti* 'ciąć, rąbać', cs. *črēsti* 'ciąć' < pie. *(s)kert-. Por. BSW 129n., REW III, 320, LEW 802n., LIV² 559n. Osobno zob. *prākeršas*. — Drw. *skersaī* (zob.), *skersinis* 'poprzeczny', *skersmuō* 'średnica' (neol.), *skersomīs* adv. 'w poprzek, krzywo (patrząc)'. Cps. *skernāgis* (zob.), *skersākis* 'zezowaty' (por. *akis*), *skersāplautis* 'poprzeczka w wozie' (por. *plaūtas*), *skersarāgis* 'z krzywo rosnącymi rogami' (por. *rāgas*), *skeřsgatvis* 'zaulek' (dosł. 'krzywa ulica', por. *gātve*), *skeřskelē* a. -*kelis* 'rozdroże' (por. *kēlias*), *skeřskryžiais* (zob. *krýžius*), *skersnāgis* (zob. *nagā*, *skeřnagis*), *skeřslatvis* 'mieszkaniec pogranicza łotewskiego, złotewszczyzny Litwin' (por. *lātvis* 'Łotysz'), *skeřsvagē* 'poprzeczna bruzda u końca roli do odprowadzania wody' (por. *vagā*), *skeřsvējis* 'przeciąg' (por. *vējas*). — N.m. *Skeřsabaliai* 3x, *Skeřsviečiai*, *Skerpieviai* (*Skers-pieviai). N.rz. *Skeřsē* 2x, *Skersinē*, *Skersūtis*, *Skeřsravis*, n.jez. *Skersābalis*.

skeřsti, *skerdžiū* (war. *skerstiū*), *skerdžiaū* (war. *skerdaū*) 1. 'kłuć, zakłuwać, zarzynać (świnie, owcę), szlachtować', 2. 'o psie: rozszarpywać zębami', też 3. 'ziarno mleć grubo na żarnach (jak na kaszę, na posypkę dla świń)'. Odpowiednik łot. *šķērst*, *šķēržu*, *šķērdū* 'płatać zabite zwierzę, rozcinać na kawałki; robić sekcję zwłok' (por. lit. *skrōsti*). Osnowa *skerd-* jest dwuznaczna. Po pierwsze może być refleksem pie. *skerd^h- 'uciąć, zakłuć, schneiden, stechen', jak w stir. *sceirtid* 'skrobie, zdrapuje', wed. *krdhū-* 'okaleczony, mały' (tak LIV² 558). Po drugie może to być neoosnowa na -d-, którą wyabstrahowano z prabaltyckiego prs. intr. *sker-de/a-, por. lit. *skērda* (s.v. *skērdėti*). Paralele w rodzaju *skēldėti*, *veldėti* i łot. *vērdēt* przemawiają za drugą z tych ewentualności. — Neopwk. *skers-* ← *skeřs(ti)*: *skerstojas* 'rzeźnik', *skerstivēs* f.pl. 'zakłucie wieprza; poczęstunek ze świeżego mięsa dla rzeźnika i

sąsiadów⁶⁰⁰. Por. *sker̃džius* ‘rzeźnik’ s.v. *skerdėti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *skvirstuný*, *skarstúli*, *skertuli* ‘poczęstunek ze świeżego mięsa’, war. sg. *skvjarstúlja*, ⇒ *skvjarstá*, *skjarstá*, *skjarsnája* (Laučjute 84, PzB 4, 445n. i 474, ĖSBM 12, 130). NB. Pol. gw. *skierstuny*, *kierstuny* jest raczej białorutenizmem niż lituanizmem, por. sufiks w błr. *skvirstuný*.

skérti I, *skēra*, *skēro* gw. ‘drzeć się, rozdzierać się, strzępić się (o ubraniu)’, *apskérti* ‘wystrzępić się’ (*Jo apsiaustas suplyšęs, o ir drabužiai yra apskērę* ‘Jego płaszcz podarty, a i ubranie wystrzępione’), *atskérti* ‘rozerwać się (o ubraniu), otworzyć się (o ranie)’. War. s-mobile: *apkérti*, *atkérti* (zob. *kérti*). Te czasowniki stanowią zapewne kontynuację pie. **(s)kerH-* ‘oddzielać, dzielić, trennen, teilen’ (Liv² 558), tj. pwk. setowego, różnego od **(s)ker-*, który wymieniono s.v. *kiřvis*. Nawiązanie w psł. **čerti*, **čirq* ‘ciąć, nacinać’, ukr. gw. *čru*, *čerty* (*čersty*) ‘zdzierać korę drzew’, jak też w stwn. *skerran* ‘skrobać’ < **skerH-* (rr z **rH*). Ewentualny wariant v-mobile: *skveřnas* (zob.). — SZ-C *skir-*: *skirti* (zob.). — SO *skar-*: *skarà* (zob.). — SO *kar-* (war. s-mobile): *ātkaras* ‘odchylony, odgięty’ (zob.), *karnà* ‘kora, łyko’ (zob.).

skérti II, *skēra*, *skēro* gw.: *apskérti* ‘być czym oblepionym’, por. *Koriai bičių apskērę* ‘Plastry miodu oblepione pszczołami’. *Šimet visi medžiai apskērę obuoliais* ‘W tym roku wszystkie drzewa obsypane jabłkami’, *nuskérti* ‘pokryć się (owocami), pochylić się, zwisnąć pod ciężarem czego’ (*Serbentai uogom nuskērę* ‘Porzeczeki uginają się pod ciężarem jagód’. *Avižos nuskērę* ‘Owies się pochylił’). Nomen **skerna* – jest reprezentowane przez war. s-mobile *kernà* ‘kiść, grono’. Paralela: *kérbinė* a. *kirbinė* ‘kiść owoców’ ⇐ *apkiřbti* ‘obrosnąć owocami’. Pdg. *skérti* II nie różni się od *skérti* I. Chodzi zapewne o dyferencjację znaczeniową, której punktem wyjścia było *skérti* I ‘rozdziierać się’. Ogniwa pośrednie: ‘zwisnąć po rozdarciu’ ⇒ ‘opadać pod własnym ciężarem ku ziemi’. LkŽ XII, 840n. umieścić te dwa czasowniki w osobnych lemmatach.

skēstis, *skečiũs*, *skēčiaũs* refl. ‘rozwierać się, rozkraczać się’, tr. *skēsti* ‘rozpościerać (gałęzie, skrzydła), stawiać żagiel, otwierać parasol, rozkładać ręce’, cps. *apskēsti* ‘objąć, ogarnąć’, *išķēsti* ‘rozpostrzec, rozewrzeć (ręce, parasol), rozstawiać, rozczapierzyć palce, rozkraczyć nogi, szeroko otworzyć (oczy)’, *ušķēsti* ‘zasłonić, zagłuszyć roślinę’, *ušķēsti* ‘zamierzyć się, podnieść rękę na kogo, chcieć uderzyć’. War. s-mobile *kēstis*. Pwk. lit. *(s)ket-*. Bez dobrego objaśnienia. LEW 246 przyjmował kontaminację pwk. **ked-* (*kedėti* ‘rwać się’, *kėdėti* ‘rozrzucać, machać’) i **plet-* (*plėsti* ‘rozszerzać’), ale to nie jest przekonujące. Drw. *sketerà* ‘włosie na grzbiecie, grzywa; szczecina’ ma nawiązanie w psł. **ščeti* ‘stercząca sierść, sztywne, sterczące włosy zwierzęcia’. To skłania do przyjęcia dla **(s)ket-* znac. etym. ‘powiększać swą objętość (przez rozwarcie ramion, nóg), podnosić się (jeżyć się)’. — Drw. z pwk. *sket-*: *sketėnti* ‘o dziecku: machać rączkami’, *sketóti* ‘machać, wymachiwać rękoma’. Nomen: *sketerà* (zob.). N.rz. *Skētupis*, *Sketupys*. — WSE *skēt-*: *skētótis* ‘(nieprzyzwyczajony) rozkraczać się’, *išķēstótis*: *Sėdi išķēstótėjusi kai perekšlė* ‘Siedzi rozsiadłszy się jak kwoka’ (dosł. ‘siedzi rozkraczona’); *paskētras* ‘o koniu: narowisty, trudny do opanowania’, *skētė* ‘ważka, Libellula’, *skētis* ‘parasol; baldachim’ (war. s-mobile: *kētis*), *skētrūs* (zob.). — Neopwk. *skēs-*: *skēsčioti* ‘rozwierać i zamykać, rozkładać ręce, wymachiwać rękami’, *skēsnoti* ts., *skēstelėti* a. *-terėti* ‘nieco rozewrzeć, rozłożyć (ręce)’, *skēstūvas* ‘przyrząd do rozwierania’. — Po zmianie formy *išķēsti* na *išķēsti* (perseweracja) i reanalizie *išķēsti* ustalili się neopwk. *kēs-*, por. pdg. *kėsiũ*, *kėsiaũ*, *kėseti* ‘zamierzać się na kogo, podnosząc rękę’, z **kēs-sėti* (por. *versėti* < **vers-sē-*, drw. od *veřsti*).

sketerà 3 p.a., *skētera* 1 p.a. 1. ‘u zwierząt: szyja, kark, grzbiety’, 2. ‘włosie na

⁶⁰⁰ Por. *kiřs(ti)* ⇒ *kirstójas*, *kirstūvas*; *veřs(ti)* ⇒ *veřslas*, *veřsmas*.

grzbiecie, grzywa', 3. 'szczecina u świni', 4. 'u ryb: pletwa grzbietowa', 5. przen. 'grzbiet dachu dwuspadowego, kalenica', 6. przen. 'wąskie pasmo zboża'; *skēterq statyti* 'najeżać się, stroszyć się', przen. 'stawać okoniem, sprzeciwiać się'. War. *sketerē*, *skēteras*, *sketarà/skētera*, *sketaras*; s-mobile: *keterà*, *keteria*. Jest to dewerbalny drw. na -er- od pwk. *sket-* jak w *skečiù*, *skēsti* 'rozwierać się, rozkraczać się' (zob.). Znacz. etym. 'to, co się najeża, unosi się do góry' *vel sim.* Vb. denom. *sketerauti* 'puszyć się, pysznić się', *sketeriauti* 'rzucać się, szumieć, hałasować', *sketeriōti* a. *skēteriōti* 'wymachiwać rękoma, rozkraczać się'. Por. LEW 803n. W takim samym kontekście etymologizuje się prasłowiańskie wyrazy *ščeti, *četi 'stercząca sierść, sztywne włosy zwierzęcia, szczecina', drw. *ščetina 'twarde, sztywne włosy' (zob. Boryś 595, s.v. *szczęć*).

skētrūs, -i 4 p.a. 1. 'łatwo rozszerzający się; szeroko coś obejmujący; rozciągliwy', 2. 'wyniosły, butny', 3. 'lubieżny, jurny', przest. *skētrus* 'złośliwy, zły', DP 'zuchwały' ['zarozumiały, arogancki, bezczelny'], *skētriai* DP adv. 'hardzie' — przymiotnik na -u- od abstr. *skēt-rā- 'rozwarcie, rozpostarcie' ⇐ *skēstis* 'rozwierać się' (zob.). Brak w ŽD. Paralele: *plētrūs* ⇐ *plētrā*; *tamprūs* ⇐ *tamprā*. Z innym tematem: *skēstras* 'arogancki; zły, gniewny, skory do bójk', *paskētras* 'o koniu: narowisty'. — Formacja na -rā- ukazuje się w dwojakim użyciu: 1° *šakū skētrā* 'rozpostarcie gałęzi', *skētrā* bot. 'szakłak pospolity, Rhamnus cathartica', 2° *skētra* c. 'ten, kto wszędzie chodzi, którego wszędzie pełno, wszędobylski; osoba zuchwała, bezczelna'. — Vb. denom. *skētrauti*, *skētrauti* 'złościć się, gniewać się' (DP 'brykać', tj. 'przekraczać nakazy, ograniczenia, buntować się'⁶⁰¹), *skētriāuti* 'wymachiwać rękoma', *skētriōti* 'wymachiwać rękoma, iść wymachując rękoma; szukać zaczepki', *skētrōtis* 'rozkładać ręce, wymachiwać rękoma; gestykulować', *išsiskētrōti* 'rozszerzyć się, rozprzestrzenić się'. LEW 804, s.v. *skētrioti* odsyła od razu do czas. *skēsti*, a o *skētrūs* nie wspomina.

skēvetas 3 p.a. gw. 'łupina, skorupa' = *skiavetas, zob. war. *skiāutas*. Pisownia <ev> oddaje antewokaliczną sekwencję [ʼav], podobnie jak w zapisach *kēvalas* wobec SD <kiawałay>; *ševēlys* = *šiavelys (zob. *šiavà*) oraz *blevyzgà* = *bliavyzga (od *bliāuti*). War. s-mobile: *kēvetas* 'skorupa, łupina' = *kiavetas. — Z innymi sufiksami: *skēvalas* = *skiavalas (zob. *kēvalas*), *skēvatas* = *skiavatas (por. *skēpatas* ob. *skēpeta*, GJL II, § 410), *skeveina* 'drzazga, trzaska' = *skiaveina, *skevēlda* 'szczapa, drzazga; odłamek kamienia, szkła' = *skavialda (⇒ *skevēld-ra* ts.), war. *skevērda* 'drzazga'. — Niepewna jest ocena formy *skiuvelis* b.z.a. 'skrawek', *skiautelē* 'strzęp'. Czy jest to wypadek neoapofonii *skiau-C* (SP) ⇒ *skiu-v* (SZ)?

skiaūbras, -à 4 p.a. gw. 'o wąskim grzbiecie (koń, świnia). Niejasne. Odpowiednikiem na st. zanikowym może być *skub-*, zob. *skubėti*. Por. bliskoznaczne *skiaūbsčias* i *skiaūsčias*. — Drw. *skiauberis* f. 'pierwsza kromka odcięta z bochenka, piętka, przylepka', *skiauburyš* ts., *skiaubrumà* 'szczyt, wierzch'. Cps. *skiaubrabuŕnis* 'o pociągłej twarzy' (por. *burnà*), *skiaubranugāris* '(zwierzę) o wąskim grzbiecie' (por. *nūgara*).

skiaūbsčias, -ià 4 p.a. gw. 'skierowany wąskim końcem w dół albo w górę' — równoznaczny war. *skiaūsčias* (zob.) wskazuje na wtórność -b-, wsuniętego na skutek adideacji do *skiaūbras* (zob.) albo do przymiotników typu *klūpsčias*, *kniūpsčias*.

skiaūrē 2 p.a., *skiaurē* 4 p.a. 'sadz, skrzynia z przedziurawionymi bokami, z przodu węższa, z tyłu szersza, służąca do przechowywania żywych ryb w wodzie' — przedstawia obocznik z s-mobile, związany etymologicznie z przym. *kiāuras* 'dziurawy' (por. LEW 249). Ponieważ ten ostatni ma strukturę *(s)kiāu-ra- < pie. *(s)keuh₂-ro-, wskazującą na

⁶⁰¹ Por. *idant geidulei kūno ne skētrautų* DP 239₅ 'aby żądze cielesne nie brykały'.

odziedziczony charakter akutu, wypada formę *skiaũrė* traktować jako drw. z metatonią cyrkumfleksową. Znacz. etym. ‘przedmiot z dziurami’. — Drw. *skiauriniňkas* ‘kto sprzedaje ryby (wprost) z sadza’.

skiaũščias, -ià 4 p.a. 1. ‘skierowany wąskim końcem (lub ostrzem) w dół albo w górę, pochyły’, 2. ‘kosisty, sierpowaty’, 3. ‘cienki, wąski’. 4. ‘chudy, wychudzony, mizerny (np. o świni)’ < *skiaust-ja-. Drw. od neoosn. *skiaust-* ⇐ *skiaustyti, co było frq. do *skiaũsti*, *skiaučiu*, *skiaučiau* ‘zetknąć ze sobą bokami’, *paskiaũsti* ‘położyć na boku’, *suskaũsti* ‘zewrzeć bokami’ (*Suskaustom rankom kūjagalvius gaudėm* ‘Łapaliśmy kijanki zetkniętymi ze sobą dłońmi’). Dalej niejasne. Inaczej LEW 804: do *skiautė*, *skūsti*. Zob. też *skiaũbsčias*. — Drw. *skiausčiomis* a. *skiausčiōm* adv. ‘węższą stroną, węższym bokiem’, *skiaustumà* ‘ostra krawędź, np. kamienia’ (*Kaip lėkiau nugara ant pačios akmenio skiaustumōs* ‘Jak leciałem, to plecami wprost na ostrą krawędź kamienia’).

skiausti, *skiaučiu*, *skiaučiau* ‘łupać, rąbać’ (*Jis malkas skiaučia* ‘Rąbie drzewo’). Niejasne. Czy jest to vb. denominativum od *skiautas* albo *skiautė*?

skiautas 3 p.a. gw. ‘skorupa jaja, łuska ziarna, strzęp, szmata’ (war. s-mobile: *kiāutas*, zob.). Z innym tematem: *skiautė* 1 p.a. ‘skrawek, odkrawek, obcinek tkaniny; część ucięta, ułamana; skrawek pola’ : łot. *šķaute*² ‘kant, ostry skraj’. Jeśli akut jest następstwem wzdłużenia wynikłego z zaniku spółgłoski laryngalnej, to *skiautas* stoi w związku z pwk. pie. *(s)keu_h2- ‘robić ostrym narzędziem, dziurawić’ (zob. LIV² 561). Por. *skiaũrė* obok *kiāuras*. — Refleks SZ *(s)ku_h2- widać w łot. *skūt*, prs. *skuju* (war. *skuvu*, *skūnu*), prt. *skuvu* ‘golić’, por. HL 93n. NB. Forma SZ *skiuv-V* w *skiuvelis* ‘skrawek’ polega raczej na neoapofonii, zob. s.v. *skēvetas*. — SO *(s)kou_h2- może być kontynuowany w łot. *skaūt*, prs. *skauju/skaunu*, prt. *skāvu/skavu* ‘obejmować, brać w objęcia, umarmen’ (ALEW 487, 927). Inaczej IEW 954, gdzie *skiautas* wyprowadzono z pie. *skēu-t- ‘ucinać, oddzielać’. LEW 804 analizuje *skeu-t- i łączy z czas. *skūsti*. Tutaj pewnie też *paskiaunė* ‘kryjówka’ (por. Būga, RR I, 364). — Drw. *skiauteris* a. *skiauterė* ‘grzebień u koguta’ (war. *skiautarė*, *skiauterė* oraz *skelturė*), ⇒ n.m. *Skiauteriškis* (przekręcone w *Tauterīškis*, Vanagas 342). Por. łot. *šķauteris* ‘ostra krawędź kamienia’.

skibà 4 p.a., *skybà* 2 p.a. (gen.sg. *skỹbos*) gw. 1. ‘niewielka, cienka kromka chleba, kawałek (chleba, sera, słoniny); plasterek kielbasy’, 2. przen. ‘kawałek gruntu w kształcie klina’, 3. przen. ‘drzazga smolna, łuczywo’, ukazuje się zwykle w formie zdrobnienia ‘skibka’ (*skibėlė*, *skybėlė* (⇒ *skibelýtė*), *skibýtė*, *skibūkė*, *skybulỹs*) — zapoż. ze stblr. *skiba*, *skibka* (⇐ pol. *skiba*, *skibka* ⇐ stwn. *scība* ‘kromka’, por. nwn. *Scheibe* f. ‘krążek; szyba; skibka chleba’). Zob. ĖSBM 12, 132, Boryś 551. Inaczej LEW 804, który proponuje wywód indoeuropeistyczny, włączający gr. σκίπων, σκιμβός, łac. *scīpiō* itp.

skỹdas 2 p.a. 1. ‘tarcza’, 2. ‘pancerz żółwia’. Stlit. *skydà* 4 p.a., m.in. SD «pawęza; puklerz; tarcza». Zdaniem GL 116 i LEW 804n. jest to zapożyczenie germańskie z bliżej nieustalonego źródła, por. stwn. *scīt* (nwn. *Scheit* m.), fryz. *skīd*, stisl. *skið* ‘polano, drewno’. Od strony semazjologicznej por. stosunek lit. *skiētas* : scs. *štitū*⁶⁰². — Drw. *skỹdinis* ‘podobny do tarczy, tarczowy’, *skỹdinė liaukà* lub *skỹdliaukė* ‘tarczyca’ (kalka pol. *tarczycza* ⇐ *tarcza*). Cps. *skydadaris* SD «pawężnik» (por. *daryti* oraz *šarvadaris* s.v. *šárvas*), *skydanešys* SD «giermek», dziś *skydnešys* hist. ‘giermek, noszący tarczę za rycerzem’ (por. *nėšti*, *nešiōti* oraz *šarvanešys* s.v. *šárvas*).

⁶⁰² Z uwagi na sb. *skied-rà* ‘odłupany kawałek drewna’, które należy do czas. *skiedžiū*, *skiesti*, chciałoby się sądzić, że *skyd-* to alternant w SZ do *skied-/skaid-* (znaczn. etym. ‘odłupywać, drzeć z pnia’). Paralele apofoniczne: *lyti* ob. *lieti*; *rýdyti* ob. *rieti*; łot. *smīdīt* ‘rozśmieszać’ ob. *smiētiēs* ‘śmiać się’. Niestety, sprzeciwia się temu etymologia czas. *skiesti* (zob.).

skiedrà 3 p.a. 1. 'odłupany kawałek drewna, szczapa, drzazga' (*Kur medį kerta, ten ir skiedros lekia* 'Gdzie drwa rąbią, tam drzazgi lecą'), 2. 'wiór, cienkie pasemko drewna powstające przy heblowaniu', 3. 'gont, cienka deseczka do pokrycia dachu' — rzeczownik na -r- o dwuznacznej osnowie: 1° dewerbalna jak w *skiedźiu, skiesti* (zob.), znac. etym. 'to, co rozszczepiono, odłupano', por. *kaitrà* $\Leftarrow$ *kaĩsti*, *sausrà* $\Leftarrow$ *saũsti*, 2° denominalna jak w *skiedà* 'szczapa, drzazga', por. *šutrà* $\Leftarrow$ *šutas*; *žagrà* $\Leftarrow$ *žãgas*. Taka sama dwuznaczność dotyczy *dubrà* i *kauprà*. — War. sufiksalny z -ar-: *skiedarà* 3 p.a. 'drzazga, trzaska, wiór; gont' (por. *žagãrè* ob. *žagrà*; *kaũparas* ob. *kauprà*). — Drw. *skiedrýnas* 'drewutnia; kupa wiórów', *skiedrínis stógas* 'dach gontowy'. — Cps. *skiedranta* (zob.), *skiedravinė* 'gwóźdź do przybijania gontów' (por. *vinis*), war. *skiedvinė* (*skiedr-vinė). Vb. denom. *skiedrinti* 'zaśmieczać drzazgami, wiórami', *skiedrúoti* 'robić gonty; śmiecić drzazgami, wiórami; kryć dach gontem'. — N.m. *Skiedrýnė*. — War. metatetyczny: *skiedà* ($\Rightarrow$ *skriedlà* a. *skriedla* 'drzazga, wiór'). Niejasny jest war. *švédra* 'drzazga'.

skiedranta 1 p.a. gw. 'drzazga powstająca przy rąbaniu pnia w poprzek', war. m. *skiedrantas*. Por. *Skersai medį renčiant, pasidaro skiedrantos, išilgai – skiedros* 'Gdy się drzewo rąbie w poprzek, robią się «skiedrantos», [gdy się ciosa wzdłuż, robią się] szczapy'. *Skiedra – kur tašo, o skiedranta – kur ranto medžius* 'Szczapa (*skiedra*) jest tam, gdzie ociosują drzewo, a drzazga (*skiedranta*) tam, gdzie rąbią drzewo'. Chodzi tu o złożenie członów *skiedà* 'szczapa, drzazga' (zob. *skiesti*) i -ranta (por. *rántas* 'wcięcie, nacięcie' s.v. *rantýti*). War. *skiedrañtė, skiėdrantė, skiedrantė, skiedreñtė* (wtórne *rent-* jak w war. *rentyti : *renčiù, rėsti*) oraz *skiedrintė* (por. SZ *riñtė* s.v. *rantýti*).

skiemuõ 3 p.a., acc.sg. *skiemenį* m. 1. 'otwór pomiędzy dwoma pasmami osnowy, przez który przechodzi czółenko z wątkiem', 2. gram. 'zgłoska, sylaba' (neol.) — ze *skiedmen-, drw. dewerbalny od *skiedźiu, skiesti* (zob.). Zmiana *d-m > m-m > m* na granicy morfemowej (paralela: *raumuõ*). — Neoosn. *skiemen-*: *skiemenys* m.pl. 'skiemuo' (por. łot. *šķiemele* ts.); war. z restytuowaną spółgłoską -d-: *skiedmuõ, skiedmenys* b.z.a.

skiepti, skiepiù, skiepiaũ 1. 'pruć, rozszczepiać, rozrywać', 2. 'robić otwór, dziurę, dziurawić', 3. 'szczepić drzewa'. Szerzej jest znany war. *skieb-*: *skiebtĩ* 'cienko kroić; kroić w poprzek', *atskiebtĩ* 'oddzielić coś, co się zlepilo, np. nici; odkroić kromkę' (*Duonos skybutį atskiebk manei*, t.y. *atriek JU* 'Kromeczkę chleba mi odkrój'), *praskiebtĩ* 'rozszczepić drewno'. Pwk. *skiep-* wywodzi się z pbsł. *skeip- (LEW 805, Urbutis 2009, 122, 126). Odpowiednik psł. *ščip- ukazuje się w iter. *ščipati, ros. *ščipátъ*, pol. *szczypać* 'boleśnie ścisnąć, skubać, zrywać coś' (pol. *szczypior* 'zielone pędy rosnącej cebuli', dawniej 'łodyga, żdźbło', Boryś 600). Refleksem SO *(s)kaip- jest w słowiańskim prawdopodobnie *čěpũ 'pałka do młócenia zboża, cep'. W litewskim nie widać kontynuacji SO. — Drw. *prãskiepas* 'szpara, szczelina, otwór w płocie; rozcięcie w odzieży, rozporek' (war. *praskiebas*), *skiepas* 'jednoroczny pęd rośliny drzewiastej używanej do szczepienia, tzw. zraz, zaszczepka', $\Rightarrow$ vb. denom. *skiepyti, -iju, -ijau* 'szczepić rośliny; szczepić ludzi' (war. *skiepinti*), znac. etym. 'wkładać zaszczepkę w rozszczepione drzewko'. War. *skiebas* 'szczelina' odpowiada łot. *šķiēba*² 'szczelina, szpara' (por. niżej *šķipsts*). — SZ *skip-*: *skipstýti* 'dzielić na części, np. jabłko', *apskipstýti*: *Nepilstyk be reikalo smetonos – visus puodelio kraštus apskipstýsi* 'Nie lej śmietany bez potrzeby, oblepisz (wszystkie) brzegi garnka'. Z innymi sufiksami: łot. *šķibīt* a. *šķibēt* 'obcinać gałęzie na zrąbanym pniu, krzesać' (por. Urbutis 2009, 124). Nomina: *skiparas* 'strzęp, skrawek' : łot. *šķipsna, -is* 'kosmyk, pasmo, włókno; kłak', *šķipsta* 'kosmyk; szczypa'. Do tego *šķibene* 'grubsza różga, koniec gałęzi'. — WSZ *skyp-*: *skýpas* 'skrawek materiału', *skýpata* a. *skýpata* 'skrawek, strzęp, szmata; odłamek, ułomek, kawałek rozbitego naczynia, skorupa'. Por. łot. *šķipsts* 'szczelina, szpara'. Czy należy tutaj *skýpas* 'ukośny, skośny'? Por. *ĩkypas*.

skiesti, *skiedžiu* (war. *skiedu*), *skiedžiau* (war. *skiedau*) ‘rozcieńczać, rozprawdzać, rozrzedzać; rozmiękczać (drogę, o deszczu)’, przen. ‘mówić głupstwa’, *skystai praskiest* SD «rzadko rozczynić», *nepraskiestas medus, alus* SD «nieprzebrany miód, piwo» [‘niezbyt rozcieńczony wodą’]. Refl. *atsiskiesti* ‘oddzielić się, odosobnić się’. Odpowiednik łot. *šķiēst, šķiēžu, šķiēdu* ‘rozsytać, rozproszyc, roztrwonić’. SP *skied-* jest pewnie młodym drw. od SZ *skid-* (zob. *skisti*), który odnowił *skeid- < pie. *skeid-. Dalsze szczegóły s.v. *skisti*. Zob. też LEW 805. Paralele apofoniczne: *riēsti* ⇐ *rit-*; *skriēsti* ⇐ *skrid-*. Intonacja wtórna, podobnie jak w prs. *skýsta* do *skýsti*. — Nomina od *skied-*: *skiedà* ‘szczapa, drzazga’, DP ‘trzaszczka, paździoro’, SD «traska, wior», *skiedas* SD¹ «ścios» (syn. *pašinas*), ⇒ vb. denom. *skiedoti* ‘zaśmieczać drzazgami, szczapkami’; *skiēdālas* a. *skiedinys* ‘roztwór’, *skiedarà* ‘drzazga, traska, wior; gont’, *skiedelē* SD¹ «drewienko» (syn. *rakštis*), *skiedrā* (zob.), *skiemuō* (zob.), cps. *skiedranta* (zob.). — SO *skaid-*: *skāidyti* (zob., tam też nomina).

skiētas 2, 4 p.a. 1. ‘w krosnach: ruchoma deseczka do przybijania wátku, tzw. płocha’, 2. ‘poprzecznik w wozie lub saniach, na którym zawiesza się orczyki’, 3. gw. ‘poprzecznik w bronie’. War. *skietas* 1 p.a. (akut nieobjaśniony; brak u Derksena 1996). Nie ma alternantów †skit-, ani †skait-. Wraz z łot. *šķiets* ‘płocha tkacka; trzepaczka do czyszczenia lnu’ było wyprowadzane z pbsł. *skeita- i zestawiane z psł. *ščitū ‘tarcza, osłona’, por. scs. *štītū* ‘ὄπλον, θυρεός’, sch. *štīt, štīta*, ros. *ščit, ščitá*, czes. *štít* ‘tarcza, ochrona, osłona’, pol. szczyt ‘punkt najwyższy, wierzchołek’, stpol. ‘tarcza, puklerz, herb’ (zob. BSW 264, Boryś 600). — Jeśli stpr. <staytan> EV ‘tarcza, Schilt [Schild]’ jest błędem odpisu zam. *<scaytan>, czyt. [skaitən], to wyraz ten odzwierciedla pb. alternant na SO, podobny do łac. *scūtum* n. ‘podłużna tarcza’. Por. PKEŻ 4, 148. — Odpowiedniki ie.: stir. *sciath*, gen.sg. *scēith* ‘tarcza’, łac. *scūtum*. Refleksy słowiański i celtycki wskazują na praformę pie. *skeito-, natomiast refleksy stpr. i łac. na pie. *skoito-. Lit.-łot. *ie* jest dwuznaczne, ponieważ może kontynuować zarówno pb. *eī (pie. *eī), jak i pb. *aī (pie. *oī). Pie. *sk(H)e/oī-to- ma wygląd drw. dewerbalnego, od osnowy *skHeī-e-, pochodzącej z metanalizy iter. *skH-eīe- ‘odcinać, oddzielać’⁶⁰³. Pwk. *sekH- ‘oddzielać: ciąć, odcinać; rozróżniać’, zob. LIV² 524. Znacz. etym. ‘to, co odcięto (np. deska)’ lub ‘to, co odkrojono (np. płat skóry)’. — Drw. *skiēčius* ‘rzemieślnik wyrabiający płochy tkackie’ (⇒ *skiēčiuvienē* ‘jego żona’), *skiētininkas* ts., *skietūkas* ‘mała płocha’.

skilāndis, -*džio* 1 p.a. nazwa wędliny, salcesonu: ‘wędzony żołądek wieprzowy a. barani nadziany tłuszczem i krajany mięsem’, por. *Skrandis arba drūktas grobas, prikimštas mėsos ant vasaros, vadinās skilāndis* ‘Żołądek lub gruba kiszka, napchany mięsem, przygotowany na lato [na czas pilnych prac polowych] nazywa się szkilądz’. Formacja dewerbalna z neosuf. -*and-* od *skilti* I m.in. ‘łupać się, pękać’. Co do formantu por. *skilānda* ‘drzazga, szczapka’, *skalānda* ‘drzazga’ (od SO *skal-*, por. *skalà* ‘szczapka, łuczywo’), *skelēnda* ‘drzazga’ (od *skēlti* ‘szczepać’). Znacz. etym. ‘potrawa z rozdrobnionego mięsa’ vel sim. Zob. też LEW 806. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *škilōndzja* a. *škilēndzja*, *škilēndzja* f. ‘tłusta kielbasa z wątroby, mięsa, krwi i dodatków’ (PzB 5, 479); *škilēndzja* ‘jelito grube u świni, wnętrzności’, *skilūndzi* a. *skilundzja* ‘żołądek napchany siekanym mięsem’ (por. wsch.-lit. *skilūndis* ‘skilandis’), też *klundzjūk* (PzB 2, 480); stbłr. *skilondb*, *skilondzb* ‘wędzony żołądek wieprzowy’, stąd przejęte pol. gw. *skilądz*, *skilądz*, *szkilądz* ‘wędzony żołądek wieprzowy; jelito grube u świni’ (por. Urbutis, *Balt V:2*, 1969, 156 = Urbutis 2009, 392, Laučjute 34n., PzB 4, 448). — Nazw. *Skilāndis* (⇒ pol. *Szkilądz*, *Szkiłądz*), patron. *Skilandaitis*, *Skilandžiūnas* b.z.a. Zob. też *kindžiukas*.

⁶⁰³ Inaczej de Vaan 549: pwk. *ski- jest nierozszerzonym wariantem pwk. *ski-d- ‘oddzielać’, który ukazuje się w łac. *scindō* ‘rozciąć, rozzerznąć, rozłamać, oddzielić’. Podobnie LEW 806: lit. *skiētas* należy do rodziny czas. *skiesti* ‘rozcieńczać, rozrzedzać’, intr. *skisti* m.in. ‘oddzielać się’.

skildyti, *skildau*, *skildžiau* gw. ‘szczepać, rozłupywać, np. drzewo, bierwiono’ (*Kam skildai tuos rąstus, ant saulės paguldęs*), *skildinti*, zwykle *įskildinti ugnį* ‘wykrzesywać ogień’ — formacje na -y-, -in- ufundowane na neosnowie *skild-*, wytworzonej neoapofonią SP *skeld-* (prs. *skėlda*) ⇒ SZ *skild-*. Podobne derywacje to *sverd-* ⇒ *svird-*; *veld-* ⇒ *vild-* i *verd-* ⇒ *vird-*. Zob. też SE *skėldėti* i SO *skaldyti*.

skylė 4 p.a. 1. ‘dziura, otwór’, 2. ‘rana w ciele’, 3. *skylė adatas* SD¹ «igielne ucho», *ādatos skylūtė* ts., 3. ‘wylot ula’, 4. stlit. ‘jaskinia, pieczara’, 5. przen. ‘schronienie’ (*Neranda skylės, kur pasidėti* ‘Nie ma się gdzie podziąć’), 6. ‘liche pomieszczenie do życia lub pracy’, 7. ‘niedostatek, niedola, nieszczęście’, 8. ‘więzienie’ (*Ir anys jį skubiai išleido iš skylės* BRB ‘I oni szybko wypuścili go z więzienia’). SD: *iškalt skylę* «wykować mur», *skylės plaučiuose* «oskrzele, skrzele». Konkretyzowane nomen actionis ze wzdłużoną samogłoską pwk. od *skilti* I m.in. ‘łupać się, pękać’. Znacz. etym. ‘pęknięcie, rozpadlina’ ⇒ ‘szczelina’ ⇒ ‘dziura’. Por. *pynė* ‘plecionka’ ⇐ *pinti*; *trynė* ‘odcisk’ ⇐ *trinti* (GJL II, § 54). — Cps. *girnāskylė* ‘otwór w dolnym kamieniu żaren’ (por. *girnós*), *skỹlmuša* ‘dziurkacz biurowy’, *skỹlmušys* ‘przebijak kowalski’ (por. *mūšti*). Vb. denom. *skylėti*, -ja, -jo ‘dziurawić, przedziurawiać’, intr. ‘dziurawić, robić się dziurawym’, ⇒ *skylėtas* ‘dziurawy (worek, dach); dziurkowaty, porowaty; poraniony – o ciele’.

skilti I, prs. *skỹla* (**skĩla* < **ski-n-la*, war. *skĩlna*, *skỹlna*⁶⁰⁴, *skilsta*), prt. *skilo* 1. ‘o drewnie: pękać, łupać się; rozszczepiać się, rozpadać się’ (por. łot. *šķīlt, šķīļu, šķīlu* ts.), 2. ‘o pisklętach: wykluwać się, przebijać się przez skorupę jaja’ (*Skilsta kiaušis, ir išrieta vištītis* ‘Pęka jajo i wydobywa się pisklę’), 3. ‘o iskrach: przy krzesaniu wyskakiwać’. Cps. *atskilti* ‘odłupać się, oddzielić się’, *išskilti* ‘wypaść – o zębach; wykluć się z jaja’, *suskilti* ‘popękać w wielu miejscach, rozpaść się na części, podzielić się; stłuc się’. Allomorf *skil-* to forma SZ do *skel-*, por. *skėlti* ‘szczepać drewno, rąbać’ < pie. **skelH-*. Zob. też alternant *skul-*: *skulti*. Por. LEW 806, LIV² 553. — Postverbalia: *ātskilas* ‘oddzielny, osobny’ (⇒ *atskilėlis* ‘odstępca’), *prāskilas* a. *praskilā* ‘kij z rozszczepionym końcem, służący do łapania żmij’ (por. *prāskalās*), *skilā* ‘szczapa, polano; drzazga, szczapka, łuczywo; odłamek kamienia; ząbek czosnku’, *skilānda* ‘szczapka’, *skilāndis* (zob.), *skiliāuda* ‘drzazga, odłamek’ (war. do *skeliāuda*), *skilmā* 4 p.a. ‘szczelina, szpara’ (por. sufiks w *sukmā, šeimā, tarmā*, GJL II, § 271), *skiltas perėtas* ‘ktokolwiek, każdy, wszyscy’ (*Skiltas perėtas moksluose, o kiauilių jau nēr kam ganyt* ‘Każdy się [dziś] uczy, a paść świń to już nie ma komu’),znacz. etym. ‘o pisklęciu: które przebiło skorupę jaja, które się wykluło’; *skiltis* (zob.), *skiltuvas* SD «kolce w łańcuchu; ogniwo łańcuchow, kolce» (por. n.m. *Skiltuvaĩ*), *skilvỹs* (zob.), cps. *trupāskiltė* (zob. *trūpti*). — WSZ *skyl-*: *skỹliau* (prt.), drw. *skylė* (zob.). — SO *skal-*: *skaldyti* (zob.), *skalā* (zob.). — Nowy SO *skail-* ⇐ *skil-*: *kāilis* (zob.).

skilti II, *skiliù*, *skỹliau* 1. ‘krzesać ogień, wydobywać iskry przez uderzanie stalowym narzędziem o krzemień’ (*ižskilt ugnį* SD «wykrzesać ogień z kamienia»), 2. ‘uderzać, bić’, 3. ‘szybko iść, biec, jechać; mówić prosto w oczy’ — transitivum na -ja- dotworzone do *skilti* I (zob.). Por. łot. *šķīlt, šķīļu, šķīlu* ‘krzesać ogień’. — Drw. *skiltuvas* ‘krzesiwo, narzędzie do krzesania ognia; mechanizm kurkowy w broni palnej dawnego typu’, SD *skiltuvas* 1. «krzesiwo», 2. «musat» [‘stalka do ostrzenia u rzeźnika’].

skiltis, -ies 1 p.a., *skiltis* 3 p.a. f. 1. ‘część naturalnie się wydzielająca, np. ząbek czosnku, cząstka pomarańczy, płat płuc, płat wątroby’, SD «głowka czosnku, cebule» (syn. *galvelė*), 2. ‘część składowa czegoś’, 3. ‘odkrojona część (jabłka, buraka); działka, pasmo;

⁶⁰⁴ Postać *skĩlna* wynikła z metatezy *nl > ln* w **skinla*. Z kolei *skỹlna* powstało ze skrzyżowania *skĩlna* ze starszym *skỹla*. Paralele: *svĩlna* i *svỹlna* ob. *svỹla* < **svi-n-la* (inf. *svilti*); *svĩrna* i *svỹrna* ob. *svỹra* < **svi-n-ra* (inf. *svirti*); *šĩlna* i *šỹlna* obok *šỹla* < **ši-n-la* (*šilti*).

szpalta, kolumna w druku', 4. 'sałatka z pokrojonych jarzyn', 5. 'przedziałek we włosach', 6. 'gatunek (np. kartofli), rodzaj', 7. 'ród' — dewerbalne abstractum na *-ti-* od *skilti* intr. 'rozszczeniać się, oddzielać się', gdzie *skil-* jest st. zanikowym do *skel-*, por. *skēlti* 'rozdzielać, szczepać, rozłupywać'. Paralele: *pirtis* ⇐ *peṛti*; *šlitis* ⇐ *šliētis*; *mirtis* ⇐ *miṛti* (SP *mérdēti*).

skilvỹs 4 p.a., *skil̃vis* 2 p.a. 1. 'żołądek u ptaka' (por. łot. *šķilva* 'żołądek kury'), 2. 'wole u ptaka', 3. gw. 'żołądek u ludzi' — drw. od sb. **skil-va* lub **skil-vas*. Razem ze *skiltis* (zob.) należy do czas. *skel-/skil-*, zob. *skilti* I 'łupać się, rozdzielać się'. Zob. też *skrañdis* ⇐ *skrend-*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *skilwis* 'żołądek u ptaka' (Zdancewicz 348). — Drw. *skilvēlis* 'komora w sercu'.

skimbteletī, *skimbteleja* (war. *skimbteli*), *skimbtelejo* 'upaść z dźwiękiem, krótko zadzwonić, np. o łyżce padającej na podłogę', *skimbterēti* o odgłosie pękającego szkła, *skimbčioti* o odgłosie potrąconego wiadra, szklanego naczynia — czasowniki od wykrz. *skimbt*, *skiṁbt* (o krótkotrwałym dźwięku), por. *Skimbt ir sprogo butelis nuo karšto vandens* '«Skimbt» i pękła butelka od gorącej wody'. *Rytą anksteinyčiais skiṁbt skiṁbt kala gelį kalvis* 'Wczesnym rankiem «skimbt, skimbt» kuje kowal żelazo'. Tu też *skimbēti*, *skimba*, -*ėjo* 'o dźwiękach, śpiewie: odbijać się echem' (syn. *skambēti*). Inaczej LEW 795, 807, który mówi o pwk. *skimb-* w alternacji ze *skamb-* (zob. *skambēti*).

skiñdelis, -*io* 1, 3 p.a. gw. 'gont, cienka deseczka do pokrywania dachu' — zapoż. ze śrdn. *schindele* (⇐ śrlac. *scindula*, por. EWD 1201), stąd też łot. *šķindele* ts. Por. GL 116, LEW 807, Čepienė 110. Z innym tematem: *skindeliūs* SD «gont» (brak w ALEW). — Młodszym germanizmem jest *šiñdelis* 'gont' ⇐ prus.-niem. *šindel*, por. nwn. *Schindel* f., *Dachschindel* f. (GL 125, LEW 985). Zob. też *gōntas* i *skiedrā*.

skiñkis, -*io* 2 p.a. gw. 1. 'słabe i kwaśne piwo, cienkusz' (m.in. u Donełajtisa), 2. 'licha, wodnista zupa; rzadka potrawa', 3. 'ocet' (*Rūgštas kaip skiñkis* 'Kwas jak ocet') — wyraz z Małej Litwy, który może być zapożyczeniem z jęz. staropruskiego, mianowicie z uwagi na charakterystyczną dla tego języka zmianę **enC* > *inC* (DLA 15n.). Por. stpr. *scinkis* EV 'słabe piwo, cienkusz, Schenkbir [Schenkbier]', co pochodzi ze zmiany **skenk-is* ⇐ śrdn. *schenke-bēr* (II człon złożenia został zastąpiony sufiksem stpr. *-is*; paralele na to podano w DLA 16). Zob. Trautmann 1910, 429, Endzelīns 1943, 249 i PKEŽ 4, 121, którzy zresztą nie zajmują się kwestią sekwencji *inC* na miejscu śrdn. *enC*. NB. LKŽ nie zaznacza obcości formy *skiñkis*. Jest war. *skinskis* b.z.a. (adideacja do przym. *skinstas* 'rzadki, np. o zupie?'). — Drw. *skiñkalas* 'cienkusz'. Vb. denom. *įskiniūoti* 'wlać, wmieszać (trochę mleka zamiast śmietany)': *Nė tę smetonos dėta, biskį tik pieno įskiniūota į tuos barščius, i gana* 'Ani tam śmietany nie było, tylko trochę mleka wmieszano do tego barszczu, i tyle'; *skinkioti* 'przelewać z jednego naczynia w drugie (o bawiących się dzieciach)'.

skinti, *skinū*⁶⁰⁵, *skýniau* 1. 'zrywać (owoce, gałązki, kwiaty, liście, korę)', też o pasących się zwierzętach, 2. 'rąbać trzebić, karczować las', 3. 'torować sobie drogę' (*skinti kėlią* 'dążyć do celu'), 4. 'krzesać ogień' (*Seniau ugnį skýnė iš kremenio* 'Dawniej ogień krzesali z krzemienia'), 5. zabijać wroga'. Cps. *nuskinti* 'zerwać liść, wyrąbać las', *perskinu* SD «przerzedzam sad, las», *praskinti* 'przerzedzić las, wycinając niektóre drzewa; utorować drogę', *praskinu* SD «przerębuję las». — Tylko w gwarach pojawia się praesens na SE *skenū*, por. *Medžius skēna* 'Wycina drzewa'. *Skenu mišką* 'Wycinam las'. *Du bėga, du gena, du kelią skēna* 'Dwaj biegną, dwaj gonią, dwaj drogę torują'. Nomen: *nuoskena* b.z.a. 'poręba' (*Ganydavo nuoskenose, ataugose krūmokšniuos*, LEW 800; brak w LKŽ). — Odpowiednik

⁶⁰⁵ Niejasny jest war. *skimū*. Por. *skōmas* ob. *skōnis* s.v. *skanūs*.

łot. *šķīt*, *šķinu*, prt. *šķinu* a. *šķīnu* ‘zrywać liście, korę; karczować krzaki’, *mežu šķīt* ‘karczować las’. Transponat ie. *sken(H)- ‘oderwać, zedrzeć’. Zwraca uwagę rozpowszechnienie się w bałtyckim alternantu sełowego na SZ *skīn-C < *skñH-C. Brak refleksów SO *skon(H)-. Por. formy germańskie z rozszerzeniem dentalnym w pierwiastku: stwn. *skinten*, śrwn. *schinden* ‘zdzierać skórę a. korę, skorupę, obierać ze skóry, ogołocić; znęcać się, maltretować’, nwn. *Schind* m., *Schinde* f. ‘skórka owocu’, śrdn. *schinne* ‘łupież’, stisl. *skinn* ‘zdarta skóra’, szw. *skinn* ‘skóra, futro’ < *sken-t-, w apofonii stisl. *skān* ‘kora’, szw. *skān* ‘strup’. Zob. IEW 929n., s.v. *(s)ken(d)-; autor z niewiadomego powodu pominął formy bałtyckie. — Drw. *skināuti* ‘zrywać po trochu (liście)’, *apskināuti* ‘oczyszczać (łąkę) z zarośli, z suchych gałęzi’, *skindinēti* ‘obrywać liście’, *skindyti* ‘zrywać’, nomen *nuoskinā*, *nūsokina* ‘wyrąb lasu, miejsce wykarczowane’. Tu może też *kīnis* (zob.) jako war. s-mobile. — WSZ *skyn-*: *skýnē* (prt.), drw. *próskyna* ‘przesieka w lesie’ (por. *praskinti*), *skynimas* ‘zrywanie owoców; torowanie, trzebież leśna’, *skýnimas* ‘miejsce w lesie oczyszczone z krzaków, wytrzebione; ziemia uprawna po wykarczowanym lesie’ (war. *skýnymas*, *skynýmas*), SD «nowina, rola albo pole nowo kopane» (syn. *lýdimas*), do tego drw. wsteczny: *skýnē* 4 p.a. ‘nowina, nowizna’ (por. *lýdimas* ⇒ *lyda*). — Neoosn. *skyn-* (⇐ *skýniau*): *skýnioti* iter. ‘zrywać liście, kwiaty’ (por. *pýnioti*, *trýnioti*). — N.m. *Pāskynai*, *Paskynaĩ*, *Skýnimai*, *Skynimaĩ* 9x, *Skynimiēčiai*, *Skynimiškiai*. N. łąki *Nauskyniaĩ*. — Neoapofonia *skain-* ⇐ *skin-/skyn-*: *skāinioti* (zob.).

skiřbti, *skiřbsta*, *skiřbo* żm. ‘kwaśnieć, kisnąć – o mleku, piwie’ (znacz. etym. ‘robić się ostrym w smaku’, zob. niżej). War. s-mobile: *kiřbti*, zwykle z prvb. *ap-*, *su-* ‘o mleku: zacząć kisnąć, zsiadać się’ (*Kiřbti pradedā. Sukiřbo pienas*). — Drw. *skiřbis* ‘szpara w ścianie stodoły’, por. łot. *šķiřba* ‘szpara, rysa, szczelina’ (SO *skarbīt* a. *skārbīt* s.v. *skerbtis* II). Odpowiednik nominalny w psł. *ščiřba ‘szczerba, miejsce wyszczerbione’, słń. *ščiřba* ‘szczelina, szpara, szpara między zębami; czerep, skorupa’, ros. gw. *ščerbá* ‘puste miejsce po zębie, ubytek’, czes. *štěřba* ‘szczelina, szpara’, pol. *szczerba* ‘miejsce powstałe po odpadnięciu, wyłamaniu, wyrwaniu czego, wylom, wyrwa, luka’, przest. ‘ślad po cięciu szablą, mieczem, blizna, szrama’ (stpol. *szczyrbina* ‘szczerba w ostrzu miecza; uszczerbek, uszczuplenie, strata’). Zob. BSW 266, LEW 807, Boryś 596 n., Vaillant III, 387. Pbsł. SZ *skirb-/*skurb- ⇐ *skerb-, pie. *(s)křb^h- ⇐ *(s)kerb^h- ‘robić ostrym narzędziem; być ostrym’ (IEW 943). Osobno zob. *skuřbti* i *skeřbti*.

skýrius, *-iaus* 2 p.a. 1. ‘dział, wydział, oddział’, 2. ‘oddział żołnierzy’, 3. ‘klasa szkolna’, 4. ‘rozdział w książce’, 5. ‘rozdzielność, różnica’, 6. ‘niezgoda, rozbrat’, 7. ‘rozwód’. War. *skyriūs* 4 p.a. SD *skyrius* «rožność, różnica» (syn. *kitokybė*, *nelygybė*), *skyrius gimimo* «rodzaj, różnica, jednego albo różnego rodzaju rzeczy» (syn. *gimimas*) — konkretyzowane nomen actionis z suf. *-ius* i WSZ *skyr-* ⇐ *skir-* od *skirti* m.in. ‘oddzielać, rozłączać’ (por. *daĩgius*, *lākius*, *raĩkius*, GJL II, § 108). — Odosobnione jest użycie *skyrius* w znac. ‘rozsądek’ w DP 560₃₃, por. *O iž gero skyriaus, gera vėl gyvata išeis* ‘a z dobrego rozsądku, dobry też żywot pochodzić będzie’.

skiřpstas 2, 4 p.a. 1. bot. ‘wiąz, Ulmus’, 2. bot. ‘krzew kruszyna, Frangula’, 3. bot. ‘grab, Carpinus’, 4. bot. ‘wiciokrzew, Lonicera’, 5. bot. ‘buk, Fagus’. Z innymi tematami: *skirpstā* 4, 2 p.a. bot. ‘krzew kruszyna, Frangula; szakłak pospolity, Rhamnus cathartica’, *skirpstis*, *-iēs* f. bot. ‘buk, Fagus’, *skirpstūs* bot. ‘buk zwyczajny, Fagus silvatica’. Nawiązanie w stpr. *skerptus* Ev ‘wiąz polny, Rustere [Rüster, Ulmus campestris]’. Powtarzający się segment *-st-* (*-stas*, *-sta*, *-stis*, *-stus*) nasuwa przypuszczenie, że chodzi tu o sb. postverbale z neoosn. *skirpst-*, wywodzącą się przez reanalizę ze *skirp-sty-, frequentativum od pwk.

*(s)kirp- albo *(s)kirb-⁶⁰⁶. Formalnie nasuwa się porównanie z czas. *skir̃bti*. Jego prymarne użycie w znac. ‘kwaśnieć, kisnąć’ niewiele pomaga do wyjaśnienia, za to postwerbalny rzecz. *skir̃bis* o znac. ‘szpara, szczelina’ może już być oparciem dla rekonstrukcji motywu nazewniczego ‘wiązu’, bowiem kora tego drzewa odznacza się długimi, dość głębokimi pęknięciami, jak gdyby bruzdami. LEW 807 widział w *skir̃pstas* pie. pwk. *(s)ker- ‘ciąć, ścinać’ z labialnym rozszerzeniem -p- i odsyłał do lit. *kir̃pti*.

skir̃pstis, -sčio 2 p.a. gw. ‘krokiew’, *skirpsčiai* SD pl. «krokwy, kozły» — drw. od pwk. *skirp-*, będącego wariantem s-mobile do *kirp-*, por. *kir̃pti* ‘strzyć, obcinać, kroić’. Neosuf. -stis jak np. w *svirstis* ‘żuraw u studni’, *šūstis* ‘kupa, stos’ (GJL II, § 405). Jest jeszcze war. sufiksalny *skir̃pčius*. — Drw. *tarpe skirpsčių, terpuskirpstis* SD «międzybale» [‘miejsce między belkami’]. Neoosn. *skirpst-*: *skir̃pstas* ‘grzbiet dachu, kalenica’, *skir̃pščius* ts. (por. *pūsčius* : *pūstis*, -sčio).

skir̃sti, *skir̃sta* (*skird-sta), *skir̃do* 1. ‘pęknąć, przestać być całym wskutek pojawienia się rysy, szczeliny, np. o gruncie, chlebie, skórze rąk, nóg’, 2. ‘o skórze: pierzchnąć, stawać się szorstką, chropowatą’. Cps. *apskir̃sti* ‘o gruncie: obmarznąć po deszczu, pokryć się lodem’, *iskir̃sti* m.in. ‘popękać i poczerwieć – o skórze rąk, nóg; pokryć się brudem’ (*jiskir̃dusi žemė* ‘ziemia stwardniała, dawno nie uprawiana’), *pienas suskir̃dęs* ‘mocno zsiadłe mleko, które oddziela się bryłami’. Allomorf *skird-* stanowi formę SZ od pwk. *skerd-*, zob. *skerdžiū, skērsti*. Por. oboczny refleks SZ *skurd-* s.v. *skurdūs*. — Drw. od *skird-*: *skirdikės* f.pl. ‘pewna odmiana kartofli’, *skirdėlikės* f.pl. 1. ‘odmiana gruszy, której owoce szybko pękają’ (war. *skirdėnikės*), 2. ‘pewna odmiana kartofli’, cps. *skir̃dbulvės* f.pl. ‘odmiana kartofli o spękanej skórze’ (por. *būlvės*).

skirti, *skiriū, skýriau* ‘dzielić, rozdzielać, rozłączać; odróżniać; przydzielać, przeznaczać, wyznaczać, mianować’. Cps. *atskirti* ‘oddzielić, odłączyć, odróżnić’, DP też ‘odłożyć; oddalić, odwieść’, *išskirti* ‘udzielić komu rozwodu’, *paskirti* ‘naznaczyć, przeznaczyć, mianować, zlecić, przydzielić, przyznać (nagrodę), poświęcać (siły)’, *perskiriū* SD¹ «rozwodzę». Refl. *skirtis* 1. ‘różnić się, odróżniać się, wyróżniać się’, 2. ‘rozstawać się, żegnać się z kim’ (SD: *sveikinu skirdamas* «żegnam kogo, żegnam się z kim», *sveikinimas skiriuntis su kuo* «żegnanie kogo odchodząc»), 3. ‘rozwódzić się’ (*žmonà su výru skiriasi* ‘żona i mąż rozchodzą się’), *atsiskirti* ‘oddzielić się, odłączyć się, rozstać się’, *pėrsiskirti* ‘rozłączyć się; rozwieść się’. Odpowiednik łot. *šķirt, šķiru, šķīru* ‘ucinać, oddzielać, rozdzielać, kawałkować’. Formacja na SZ *skīr-C < pie. *(s)kr̥H- do *skēr-C* < pie. *(s)kerH- ‘dzielić, oddzielać’ (LIV² 558). Osobno zob. SZ *skūr-C*: *skūrti* i SE *skėrti* I. — Drw. *skirdyti* ‘oddzielać’ (nie †skardyti; co do braku apofonii por. *pildyti, stūmdyti*), *skirstyti* ‘dzielić, rozdzielać, przeznaczać, wyznaczać’ : łot. *šķirstīt* ‘rozdzielać, wertować (książkę)’, *skirstau* SD¹ «rozwarzam» (syn. *suderinu*), *paskirstau* SD¹ «rozprawuję» (syn. *parskirdinēju*), «rozrządzam», refl. *skirstytis* ‘oddzielać się, rozpraszać się, rozchodzić się’. Brak apofonii (†skarstyti) też w *kūrstyti, pīlstyti, rīmstyti*. — Neoosn. *skird-*: *skirdinėti*: *atskirdinėti* DP ‘oddalać’, *parskirdinėju* SD¹ «rozprawuję» (syn. *paskirstau*), *skirdinti*: *išskirdinti* cur. ‘kazać wydzielić’. — Nomina: *ātskiras* ‘oddzielny, osobny; pojedynczy; odmienny, różny’, *atskirtinis* ‘odróżniający, diakrytyczny (znak)’, *išskiriant* a. *išskýrus* adv. ‘wyjąwszy, z wyjątkiem, oprócz’ – skostniała forma ptc. prs. act. względnie ptc. prt. act. do *išskirti* ‘wydzielić’; *pāskiras* ‘osobny, pojedynczy, poszczególny’, *paskirmaiš* adv. ‘według wyboru, do wyboru’ (por. *pakrikmaiš*), *pėrskirimas* DP ‘rozdzielenie; rozwód; odszczepieństwo’, SD «rozwód małżeństwa», *perskirklē* SD «przedzielnica» [‘to, co rozdziela, linia rozdzielająca’],

⁶⁰⁶ Por. *dāigstas* ‘kielek’ ⇐ *dāigstyti*; *pakāustas* ‘okucie; podkowa’ ⇐ *kāustyti*; *dangstis* ‘pokrywa’ ⇐ *dangstyti*; *vāistas* ‘lek’ ⇐ **vaistyti*.

skirmaĩ a. *skirmuĩ* adv. ‘oddzielnie, osobno’, *skirtingas* ‘odmienny, różny’, *skirtumas* ‘różnica’. — War. s-mobile: *kirna*, pl. *kirnos* ‘zwalone drzewa, pnie w bagnie; ostry karcz pozostały po zrąbaniu łoży, wierzby’ (zob. *kēras*). — Cps. *sáuskira* adv. ‘oddzielnie, osobno’ (dosł. ‘biorąc każdy składnik sam dla siebie’), *sáuskiras*, -à ‘oddzielny; osamotniony’, ⇒ *sauskyřis* a. -*skyřius* ‘odludek’. Na SZ też umbr. *karu* ‘część’, łac. *carō*, *carnis* f. ‘mięso’ (znac. etym. ‘kawałek mięsa’ ⇐ ‘kawałek oddzielony, wycięty z tuszy’). — WSZ *skyr-*: *skýriau* (prt.), drw. *atsiskýrēlis* ‘człowiek stroniący od ludzi, odludek, samotnik; pustelnik’, *atskyrimas* ‘oddzielenie’, *iškyros* f.pl. 1. ‘wydzielina’, 2. gw. ‘wybierki, to, co pozostało po wybraniu czegoś lepszego’ (*Jis sau išsirinko gerėmenas, o man paliko išskyras* ‘Wybrał sobie najlepsze, a mnie pozostawił wybierki’), *pėrsiskyrēlis* ‘rozwodnik’, *skyrýbos* f.pl. ‘rozwód’, *skyrimas* ‘dzielenie, rozróżnianie, przydzielanie’, *skýrimas* ‘przedziałek we włosach’, *skyřius* (zob.), *skyrūs* ‘żyjący w samotności; samolubny’, cps. *sáuskyra* adv. ‘oddzielnie, osobno’ (zob. wyżej *sáuskira*). — Neoapofonia *skir-* ⇒ *skair-*: *skairūs* (zob.).

skýstas, -à 3 p.a., *skyřtas* 4 p.a. 1. ‘rzadki (o płynie, potrawie)’, 2. ‘rzadko rosnący (o zbożu, włosach)’, 3. ‘płynny, ciekły, lekki, wodnisty (miód, piwo, mleko), przeźroczysty’, 4. ‘cienki, niedonośny (głos)’, 5. ‘lekki, słaby (wiatr)’, 6. ‘miękki, łatwy do piłowania’, 7. ‘słaby, nie wytrzymały’, 8. ‘młody, niedojrzały; lekkomyślny, niemądry’. War. *skinstas*. SD: *skystas* «rzadki, o miękkich abo mokrych rzeczach», *sakai skysti* m.pl. «kley ognisty, mokry, rzadki» [‘ropa naftowa’]. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *šķīsts* ‘rzadki (o kaszy, zupie), cienki (o tkaninie), przejrzysty, klarowny; czysty, nieskalany, obyczajny’, stpr. *skijstan* acc.sg. ‘czysty, nieskalany, niewinny, rein, keusch’, adv. *skīstai* ‘skromnie, niewinnie, zuechtig’. Dwuznaczne, por. 1° analizę *skýst-a-s*, postwerbalny przymiotnik od neopwk. *skyst-*, który wyabstrahowano z prs. *skýsta* do *skīsti*, *skido* ‘rzednąć’ (zob.), 2° analizę **skyd-ta-s*, drw. od neosn. *skyd-* jak w *skýsti*, *skýdau* (tak ŽD 319). W konsekwencji tego identyfikowanie *skýstas* z psł. **kīstū* ‘czysty’ jak w scs. *čistū* ‘καθαρός’, sch. *čīst*, ros. *čist*, pol. *czysty* (zob. Leskien 1884, 282, BSW 263 n., REW III, 342 n., LEW 808, PKEŽ 4, 122, Boryś 105) nie jest wcale pewne. — Drw. *skyřščius*, f. *skyřštē* ‘niepoważny człowiek; człowiek krewki, popędliwy’, *skystaĩ* adv. ‘rzadko’ (*skystai praskiest* SD «rzadko rozczynić», *skýstainis* ‘rzadki (o kaszy), wodnisty (o śmietanie)’, *skyřstis* ‘płyn; sok, syrop; płynne jado’ (war. *skýstis*, *skiņstis*), *skystoji žarnà* ‘jelito cienkie’, *skystókas* ‘dość rzadki, niezbyt gęsty’. Cps. *skystapiēnē* – o krowie, której mleko nie jest tłuste (por. *pienas*), *skystaprōtis* ‘niespełna rozumu’ (por. *prōtas*), *skystgrōbis* ‘jelito cienkie; nieoczyszczona kiszka’, przen. ‘głupiec’ (por. *grōbas*). Por. stpr. *en skīstieskan* obl.sg. ‘w czystości (żyć), in reynigkeyt (leben)’. — Vb. denom. *skystėti* ‘rzednąć, robić się lejkim; przeświecać na skutek wytarcia się (o tkaninie, spodniach)’, *skýstinti* ‘zrobić płynnym, lejkim, rozcieńczyć’ (⇒ *skystimas* ‘sok, np. owoców, buraków, cebuli; płynny składnik potrawy; płynna gnojówka’). Por. stpr. *ast tennan skijstinnons* ‘oczyścił go [Kościół]. hat sie [die Gemeinde] gereinigt’ od **skīstint* ‘czyścić, oczyścić’.

skīsti, *skindū*, *skidaũ* 1. ‘rzednąć, zdzierać się, strzępić się, rozłazić się (o odzieży)’, 2. ‘rozchodzić się (po lesie), oddzielać się (od grupy), rozłączać się, zrywać związek’ — pwk. *skid-* przedstawia st. zanikowy do **skeid-*, które przybrało odnowioną postać *skied-*, zob. *skīesti* m.in. ‘rozrzedzać’. Do pie. **skeid-/skid-*, por. łac. *scindō*, *scicidī*, *scissum* ‘rozciąć, rozerwać, rozdzielić, rozłamać’, wed. *chinātti* ‘odcina, rozbija, tłucze’, gr. *σχίζω* ‘rozszczepić, rozłupać, rozedrzeć; rozdzielać, rozłączać’ < **skid-je-* (zdaniem Beekesa 2010, 1437 pochodzenie aspiraty *k^h* (χ) pozostaje niewyjaśnione). Inaczej LIV² 547 i NIL 619: **sk^heid-/sk^hid-*; Villanueva Svensson, *Balt XLIV*:1, 2009, 7: **skéid-*. — Drw. *skidėti*, *skida*, -*ėjo* gw. ‘o głosie: rozbrzmiewać’ (znac. etym. ‘rozchodzić się’). Nomina: *ātskidas*, *atskidūs* ‘oddzielny, osobny’, ⇒ *atskidaĩ* adv. ‘oddzielnie, osobno (siedzieć, mieszkać)’, *atskidū* a. *ātskidu* ts. (też ‘na uboczu, z dala od innych’), *pāskidas* ‘rozproszony, osobny, pojedynczy’,

adv. *paskidaĩ* *gyvénti* ‘mieszkać osobno’ (war. *paskidaĩs*, *paskidù*, *paskiduĩ*), ⇒ *paskidriaĩ* ts.; sb. *skidaĩlis* lub *skidiĩlis*, *skiduĩlis* ‘oderwany strzep, gałgan, szmata’ (alternacja neosufiksów -arl-, -irl- i -url-, zob. ŽD 192), *skidulỹs* lub *skydulỹs* (zob. niżej). — Neopwk. *skind-*: *skiñdeliai* m.pl. ‘postrzępione ubranie, łachmany’, *skiñdelis* ‘urwany kawałek tkaniny, strzep’. Neoapofonia SZ *skind-* ⇒ SP *skand-*: *skanduolỹs* ‘znoszone ubranie’⁶⁰⁷ (por. *krintù* ⇒ *kraĩntas*; *mintù* ⇒ *mantà*). — Po odnowieniu formacji infigowanej *ski-n-d- przez -sta- pojawiło się prs. *skįsta > *skýsta* (paralele s.v. *blįsti*). Akut jest tu analogiczny, wzorowany na odpowiednich prezenciach utworzonych od pierwiastków sełowych. — Z chwilą, gdy *skýsta* uległo reanalizie na *skyd-sta, pojawił się pdg. *skýsti*, *skýsta*, *skýdo* ‘stać się miękkim, grząskim (o gruncie), rzadkim (o płynie), cienkim lub przezroczystym (o płótnie); oddzielić się (od stada, gromady), rozejść się (o małżonkach, o kolegach); stracić panowanie nad sobą’. Odpowiednik łot. *šķīst*, *šķīstu*, *šķīdu* ‘rozpaść się, rozejść się, rozproszyć się na wszystkie strony’. — Drw. od *skyd-*: *atskyduōlis* ‘odludek, samotnik’ (war. *ātskydūlis*, *atskydūlis*), *skydulỹs* ‘znoszone ubranie, łachman; cienka, rzadka materia’, *skýstas* (zob.), cps. *výrskydē* bot. ‘naradka, Androsace’ (por. *výras*). — SO *skaid-*: *skáidyti* (zob.).

skývis 2 p.a., *skývé* 1 p.a. ‘płaski talerz’ — zapoż. z śrdn. *schīve* (GL 116), skąd też łot. *šķīvis*, -e ‘talerz; krążek’ (Jordan 102). Por. śrwn. *schībe*, nwn. *Scheibe* f. ‘talerz; szyba’. Zob. też LEW 996. Co do akutu por. zapoż. *šývé*.

sklandýti, *sklandaũ*, *sklandžiaũ* 1. ‘szybować w powietrzu – o ptakach’, 2. ‘pływać w wodzie’, 3. ‘o saniach: ślizgać się, zsuwać się, zjeżdżać na bok’, 4. ‘zasuwać i odsuwać zasuwę drzwi’ (⇒ ‘otwierać drzwi’) — iterativum z suf. -y- i SO *skland-* ⇐ *sklend-*, por. *sklendžiaũ*, *sklęsti* ‘szybować; ślizgać się’. War. akc. *sklándyti*. — Neoosn. *sklandž-* (⇐ *sklandžiaũ*): *sklándžioti* iter. ‘o saniach: ślizgać się’ (*Nesegtos ragės sklándžio[ja] i vieną ar į antrą pusę* ‘Sanie o niepodkutych płozach ślizgają się to w jedną, to w drugą stronę’). Por. *slánkioti* ob. *slankýti* i *žangiōti* ob. *žangýti*. — Postverbalia: *atsklandà* ‘wybój na drodze; zasuwa’, *pasklándà* a. *pāsklándà* ‘wyślizgana po jednej stronie droga zimowa, pochyłość obmarzłej drogi’ (syn. z grupą -mb-: *pasklámba*; war. ze SZ *skl(i)und-*: *pasklūnda*, *paskliūnda* a. *paskliūndē*, drw. *paskliūndra*), *sklandà* a. *sklándà* ‘zasuwa’ (syn. *sklāstà*), ‘żerdź w płocie’ i ‘śliska pochyłość drogi zimowej’, pl.t. *sklañdos* a. *sklándos* ‘ogrodzenie z żerdzi’ i ‘miejsce tak ogrodzone’ (*Suvaryk karves į sklándas*), *sklandūs* ‘gładki, śliski – o lodzie; płynny – o mowie; zgodny, harmonijny’ (por. typ *slapūs* ⇐ *slapýti*). Osobno zob. *sklāstis*. — Neoosn. *sklandy-*: *sklandytiūvas* ‘szybowiec’.

sklāstis 2 p.a., *sklāstis*, -sčio 1 p.a. ‘zamknięcie zasuwane, drewniana lub żelazna zasuwa u drzwi, bramy; rygiel, zawór’; z innymi tematami: *sklāsta*, *sklāstas* a. *sklāstas* ‘zasuwa, rygiel’, *sklāstai* m.pl. ‘sidła’ — rzeczowniki postwerbalne od neoosn. *sklāst-*, wyabstrahowanej z frq. na SO *sklāstyti < *sklās-sty-, por. SE w *sklęsti* m.in. ‘sunąć zasuwę u drzwi’. Podobna budowa w *sprāstis* a. *sprāstas* (SE *sprēsti*); *spāstai* ⇐ *spāstyti* (SE *spēsti*); *lāstà* a. *lāstas* ⇐ *lās-sty- (SZ *lįsti*). Inaczej ŽD 330: *skland-stis lub *skland-tis. — Drw. *sklāstēlis* ‘kij do obracania kamienia žaren, mlon’.

sklēisti, *skleidžiaũ*, *skleidžiaũ* 1. ‘rozpościerać cienką warstwą (np. len do bielenia), rozgarniać rękoma’, 2. ‘szerzyć, rozpowszechniać; rozpraszać’, 3. przen. ‘trwonić pieniądze, majątek; marnować’. War. akc. *sklēisti*. Cps. *atskleĩsti* ‘oddzielić, rozdzielić (np. włosy na głowie); otworzyć (książkę); ujawnić (podstęp)’, *išsklēisti skētį* ‘rozpiąć parasol’. Refl. *sklēistis* ‘rozpościerać się, krzewić się; rozwijać się (o liściach)’, *atsisklēisti* ‘roztworzyć się, rozkryć się – o odzieniu’. Nomen: *lāpskleidis* ‘pora rozwijania się liści’ (por. *lāpas*). — War. s-mobile: *klēisti*, *klēidžiaũ*, *klēidžiaũ* ‘zużywać bez potrzeby, trwonić, marnować; tracić’

⁶⁰⁷ W LKŽ XII, 734 niesłusznie zespolone w jednym lemmacie ze *skanduolỹs* ‘głębia wodna’ (zob. *skandinti*).

(*Nekleisk*, *nes pats pritrūksi* ‘Nie trwoń, bo samemu ci zabraknie’), *išklēisti* ‘o liściach: rozwijać się’, *pérkleisti* ‘rozdzielić’, refl. *išsikleisti* MT ‘o świetle, jasności: rozejść się, rozszerzyć się’. NB. W ALEW 505 figuruje mylny wywód *kleid-* z *kliedēti*. — Obecność obocznego st. *e* z dyftongiem *ie* w war. *sklēisti* ‘słać, rozpościerać’ (por. *griēbti* ob. *greībti*; *spiēstis* ob. *speīsti*) nasuwa przypuszczenie, że *skleid-* jest młodszą formą SP, utworzoną na podstawie SZ *sklid-* (zob. *sklisti* I). Neoapofonię SZ *i* ⇒ SP *ei* poświadczają *klipti* ⇒ *kleīpti*; *krikti* ⇒ *kreīkti* i *plisti* ⇒ *pleīsti*. — Neopwk. *skleis-*: *sklēisčioti* ‘rozpościerać’, (*pra*)*skleisdinēti* ts., *sklēistas* ‘przedziałek we włosach’, *skleistinis* ‘o lninie: ścielony, rozpostarty’, *skleistinys* ‘strzecha ze słomy ułożonej kłosami w dół’ (antonim: *muštinys*). — SO *sklais-* ⇐ neopwk. *skleis-*: *sklaistyti* ‘rozpościerać, rozgarniać; przewracać siano’, *išsisklaistyti* ‘rozproszyc się, rozbiec się w różne strony’ (**sklais-sty-*). — Neoosn. *sklaist-* ⇐ *sklaistyti*: *sklaistas* a. *sklaistis* ‘przedziałek we włosach’ (por. *sklāstas* ob. *sklāstē* s.v. *sklēisti*). — SZ *sklid-*: *sklisti* I (zob.). — SO *sklaid-* ⇐ *sklid-*: *sklaidyti* ‘rozdzielać, rozrzucać, rozpraszać’, *pasklaidyti* ‘(książkę) przekartkować, przewertować’, nomen: *ātsklaidas* ‘otworzenie książki’. — Pwk. *skleid-* nie ma nawiązań zewnętrznych. Z uwagi na obecność vb. *sklēti* o bliskim znaczeniu ‘słać, rozściełać, np. słomę’ (zob.) można sądzić, że obok prs. **sklejū* do **sklieti* (por. *skrejū*, *skriēti*) pojawiła się formacja prezentalna z suf. *-d-*: **skleīde-*. Prs. intr. **skleīda* ‘rozprasza się’ mogło następnie ulec tranzytywizacji przez sufigowanie *-ja-*: *sklēīdžia*, *sklēīdžia* (por. *lēīdžia*, *mērdžia*, *žeīdžia*). Przy takim ujęciu *sklaidyti* można interpretować jako drw. na SO od neopwk. **skleid-*.

sklēmbti, *sklēmbiū* (war. *sklēmbstū*), *sklēmbiaū* (war. *sklēmbaū*) 1. ‘ukośnie rąbać, ciosać, kroić, piłować, kopać (np. rów o skośnych ścianach), strzyc na ukos’, 2. żm. *nusklēmbti* ‘ześlizgnąć się z drogi (o saniach, wozie)’, 3. gw. ‘nie dać dość, oddawać ująwszy część, skrzywdzić kogo’. War. *sklēmbti*. Formalnie: uogólniony temat prs. infigowanego **skle-m-bu* od pwk. **skleb-/sklab-* (por. *klembū*, *išklēbti* ‘rozchwiać się’; *stembū*, *nustēbti* ‘wpaść w podziw’). Dalszy wywód niejasny. LEW 811 uważał *sklēmb-* za rozszerzenie pwk. *(s)kel- jak w *skēlti* ‘rozłupywać’. IEW 926 umieścił *sklēmb-* w rubryce ‘Wurzelerweiterung’ **skel(e)-p-*, razem z łac. *scalpō*, *-ere* ‘drapać, skubać; ryc, wycinać, zwł. w kamieniu’ i lit. *kālpa* ‘poprzeczna belka w saniach’ (zob. *kilpa*). Do zestawienia *scalpō* ze *sklēmbti* powrócił teraz de Vaan 542 (pie. **sk(e)lp-* ‘odłupać’?). — SO *sklamb-*: *sklambyti* ‘ociosywać drewno’, *apsklambyti* ‘ociosać, (drewniaki) z grubsza obrobić; nadać czemu zamierzony kształt’. — SZ *sklimb-* (czasem *skliumb-*): *sklēmbti*, *-iū*, *-iaū* ‘ścinać się, zsiadać się, krzepnąć’ (zob. też *sklimstē*), *išsklēmbti* ‘o rzece: wylać’. Nomina: *sklēmbē* ‘pajda, duża kromka odkrojona z całego bochenka; kawałek gruntu, pola’ (war. *sklēmbas*, też *sklēumbas*, *sklēumbē*), *sklēmbis* a. *sklēmbys* ‘oddzielony kawałek (chleba, mięsa, słoniny, sera); dachówka z płytki kamiennej’ (war. *sklēmpis* ‘kawałek gruntu’). Zob. też *sklimstē*.

sklēnyčia 2 p.a., gen.sg. *sklēnyčios* stlit., gw. ‘szklanica, szklanka’ (*Nedrišo prašyt sklēnyčios vandenės* DP 271⁴⁷ ‘Nie śmiał prosić o sklenicę wody’. *Mano gryčia kap sklēnyčia* ‘Moja chata [jest] jak szklanka (tj. lśni czystością)’ — zapoż. ze stbłr. *sklenica*, por. błr. *skljanica*, *škljanica* ⇐ pol. przest. *sklenica*, *sklanica* (SLA 199, LEW 810). — War. akc. *sklēnyčia* 1 p.a., *sklēnyčia* 1 p.a. War. z krótkim *e*: *sklēnyčia* 2 p.a., *sklēnyčia* 1 p.a. — War. *sklēinyčia* pokazuje dyftong *ei* powstały na skutek antycypowania miękkości spółgłoski *n*: *en*’ > *eīn* lub *ēn*’ > *eīn* (paralele: *vesēilia*, *lāšleidis*). War. *sklēinyčia*; z perseweracyjnym *n*: *sklēininčia* (por. *bažninčia*, *mėlninčia*, LD § 250).

sklēpas 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘piwnica do przechowywania żywności’ (*Šalta kaip sklēpē* ‘Zimno jak w piwnicy’), 2. BRB ‘ciemnica, loch więzienny’ — zapoż. ze stbłr. *sklepъ*, błr. *sklep*, *-a* ‘piwnica, ziemianka’ (ZS 49), por. stpol. *sklep* ‘sklepienie; kazamata, loch, piwnica’. Zob. też SLA 199, LEW 810.

sklēsti, *sklendžiù*, *sklendžiaũ* 1. ‘szybować, lecieć nie poruszając skrzydłami, np. o bocianie’ (*atsklēsti* ‘przyfrunąć – o ptaku’), 2. ‘lecieć w powietrzu – o kamieniu’, 3. ‘o saniach: ślizgać się, suwać się na strony’, 4. ‘sunąć zasuwę u drzwi, zasuwać, odsuwać’ (*atsklēsti* ‘otworzyć drzwi odsuwając zasuwę’), 5. pot. ‘szybko iść, bieć, jechać’ (por. pol. pot. *zasuwać* ts.), 6. gw. ‘stawiać sidła’. Refl. *užsisklēsti* ‘zamknąć sobie drzwi na zasuwę’. Odpowiednik łot. *sklēst*, *sklenžu*, *sklendu* ‘sunąć się w bok’. Nie do końca jasne, zob. LEW 810. Niewykluczone, że *sklend-* zostało dotworzone na gruncie neoapofonii do neopwk. *sklind-* jak w prs. *sklindù* do *sklidaũ*, *sklisti* I ‘rozchodzić się, rozpływać się, rozpraszać się; oddzielać się od kupy, gromady’. Paralele: *stingù* ⇒ *stengù*; *stimpù* ⇒ *stempù*. — Podwójny refleks SZ: *sklind-* i *sklund-*, zwykle *skliund-*, por. 1° *skliñdas* ‘zasuwa’, 2° *skliund-/sklund-*: *skliundra* ‘gołoledź’, *skliundūs* ‘o drodze: nierówny, pochyły’, *paskliunda* a. *pasklunda* ‘pochyłość oblodzonej drogi zimowej’ (war. do *pasklānda* a. *pāsklanda*), *paskliundra* ‘gołoledź, oblodzona droga’. Vb. denom. *skliūsti*, *skliundžiù*, *skliundžiaũ* ‘ślizgać się na oblodzonej drodze’, *skliūduoti* ts. — Neoapofonia *sklend-* ⇒ *skland-*: *sklandyti* (zob.).

sklēsti, *sklēčiù*, *sklēčiaũ* gw. ‘krzewić, rozpościerać, rozkładać’, intr. ‘rozrastać się wszecz’ — dublet s-mobile do czas. *klēsti* I (zob.). War. *sklēd-*: *sklēsti*, *sklēdžiù*, *sklēdžiaũ*. — SO *sklat-*: *sklastyti* 1. ‘robić przedziałek’, 2. ‘rozwierać, otwierać na oścież’, 3. ‘machać skrzydłami, wymachiwać rękoma’, 4. ‘rozrzucać, targać (o wietrze)’ – praforma **sklas.sty-* < **sklat-sty-* (por. *klastyti*). Refl. *atsisklastyti* ‘rozpiąć sobie guziki (na piersiach), rozchełstać się’, ⇒ *atsisklāstēs* ‘rozpięty, rozchełstany’. — Neoosn. *sklast-*: *ātsklastas* ‘rozchełstany, w rozpiętej na piersiach odzieży’ (*Ar nešalta tau, kad tokiamė šaltyje ātsklasta krūtine vaikščioji?* ‘Czy nie jest ci zimno, gdy na takim mrozie chodzisz rozchełstany?’), *sklāstas* a. *sklāstē* ‘przedziałek we włosach’ (por. *klāstas* s.v. *klastyti* oraz *sklaīstas* s.v. *sklēisti*). — Neoosn. *sklasty-*: *sklāstymas* ‘przedziałek’ (war. *klāstymas* ⇐ *klastyti*).

skliaūsti, *skliaučiu*, *skliaučiaũ* 1. ‘zewrzeć, stulić; stulać uszy a. strzyc uszami (o zaniepokojonym psie, koniu, świni)’, 2. ‘wykonać sklepienie, np. w piwnicy’, 3. przen. ‘pisząc wziąć co w nawiasy’, *apskliaūsti* ‘nieco ociosać, wyrównać; wziąć w nawiasy’, *nuskliaūsti* ‘zasklepić, zaokrąglić, zrobić skośnym’, *priskliaūsti ausis* ‘stulić uszy’, *priskliaūsti duris* ‘przymknąć, domknąć drzwi’. War. *skliaud-*: *skliaūsti*, *-džiù*, *-džiaũ*. Por. łot. *sklaūst²*, *-žu*, *-du* ‘ukośnie ciąć, rąbać’. Niejasne, zob. LEW 810 n. Transponat ie. **skleut-/skleud-*. — Drw. *skliaūtas* ‘sklepienie nad pomieszczeniem’, przen. ‘sklepienie niebieskie, firmament’ – znacz. etym. ‘to, co zetknięto ze sobą’ (*rūšio skliaūtas* ‘sklepienie piwniczne’), ⇒ *skliaūtinis* a. *skliautotas* ‘sklepiony’; vb. denom. *skliautioti* ‘sklepić, przykryć sklepieniem’ (por. *velbūoti*, *velvūoti*). — Iter. *skliautyti* ‘strzyc uszami (o koniu, psie)’, *skliaustyti* ts. < **skliaus-sty-* (w tym samym znaczeniu spotyka się też *skliaudyti* z **skliautdy-* lub **skliaud-dy-*, por. *ridinti* < **rit-din-*; nazw. *Skridāila* < **Skrid-daila*). — Neopwk. *skliaus-*: *skliaūsmas* ‘sklepienie’, przen. ‘widnokrąg, horyzont, firmament nieba’, *skliaūstas* ‘nawias; sklepienie’, adi. *skliaūstas* ‘sklepiony, pochyły, ukośny’.

sklidinas, *-à 3 p.a.* ‘o naczyniu: napełnione do pełna, po brzegi, pełniuteńkie’ (*Sklidinaĩ nepilk, par kraštus bėgs* ‘Nie lej do pełna, [bo] się przeleje’) — dewerbalny przymiotnik na *-in-* od SZ *sklid-* jak w *sklindù*, *sklisti* m.in. ‘rozlewać się, rozpływać się’ (SP *skliēsti* ‘ślać, rozpościerać’). War. *skliūdinās* (*l'i* > *l'u*, LD § 66). — Neoapofonia *sklid-* (SZ) ⇒ *skled-* (SP): *sklēdinās* ‘pełny po brzegi’, ⇒ vb. denom. *prisklēdinti* ‘napełnić po brzegi’. Por. *RiT* ⇒ *ReT* w *skrindù* ⇒ *skrendù*; *limpù* ⇒ *lempù*; *mįžù* ⇒ *męžù*.

skliėti, *skliejù*, *skliejaũ* gw. ‘ślać, rozścielać, np. słomę’, refl. *skliētis* ‘rozwijać się – o liściach’. Fakt, że dawny pdg. *skrejù*, *skrējaũ* przy inf. *skriėti* (zob.) zmienił się z czasem w *skriejù*, *skriejaũ* stanowi zachętę do rekonstrukcji starszych form prs. **sklejù* i prt. **sklējaũ* przy inf. *skliėti*. Postulowany SE **sklej-V* znajduje oparcie w derywatach ze SO *sklaj-V*, por.

pāsklajas ‘rozścielony, rozrzucony do suszenia – o sianie’, *pasklajūs* ts. (por. *āpskrajus* ⇐ *skrejū*), *pasklajū* a. *pāsklaju* adv. ‘w stanie rozrzuconym, rozproszonym; oddzielnie, osobno’, *sklajūs* ‘o słomie, lnie, mierzwie – taki, którym można pokryć sporą powierzchnię’ (*Sklājūs šiaudai. Linai yra sklaji. Nesklaji mēšlai, tokie kaip dumbļas*). Szerzej rozpowszechniona jest formacja z suf. -d-, zob. *sklēisti*.

sklimstē hapaks stlit. ‘szkarada’ – jako synonim wyrazu *pūliai* ‘ropa’, por. *O misernoji kirmele, o kuo putiesi? O bjaurieji pūliai ir sklimste, o kuo putiesi?* DP 501₄₋₅ ‘O mizerny robaku, a coż się odymasz? O szkarada ropo, a co się nadymasz?’ — prawdopodobnie ze zmiany *sklimpstē, co było wariantem do *sklimbstis*, -sčio ‘skrzep – o stężalej, zakrzepłej cieczy; bryłka zsiadłego mleka; bryłka ziemi, grudka’, *sklimstis* f. ‘skrzep’ (*Skrimstimis kraujis krinta, nuo širdies eita*, t.y. *kad suklekęs, sukepęs kraujis šmotais eita* JU) i *sklimstai* m.pl. ‘skrzepy krwi’. Wymienione słowa mają postwerbalną osnovę *sklim(b)st-*, z reanalizy formacji *sklim(b)styti, co było frequentativum do *sklimbiū*, *sklimbti* ‘ścinać się (o mleku), krzepnąć (o krwi), gęstnieć’. Paralele: *duostē* ⇐ *dūostyti*; *klōstē* ⇐ *klōstyti*; *skraistē*, *skraistis* ⇐ *skraistytis*. Por. SP/SE w *sklēm̃bti* ‘ukośnie rąbać’ i SO w *sklambyti* ‘ociosywać drzewo’. Brak w LEW i ALEW.

sklŷpas 2, 4 p.a. 1. ‘kawał pola, szmat ziemi’ (*Buvom gavę sklŷpą, reikėjo arklio* ‘Dostaliśmy kawałek ziemi, potrzebny był koń’), 2. gw. ‘odcięty kawałek, skrawek (tkaniny, skóry, papieru)’, 3. gw. ‘ułamek, kawałek (szkła, żelaza)’, 4. gw. ‘kromka, plasterek’. Būga, RR I, 366 stwierdził krótko, że *sklŷpas* jest etymologicznie związane ze *sklīmpas* ‘kawałek gruntu’ i *sklīmbē* ts. (powtórzył to LEW 811). Z tego wypada wnosić, że autor uważał *sklŷp-* za zdenazalizowaną wersję formy *sklŷp-, rozwiniętej fonetycznie ze *sklimp-. Sekwencja *im(p)* zmieniła się w samogłoskę nosową *i(p)*, następnie w *y(p)* również w takich formach, jak *gybstū*, *klypstū*, *krypstū* (zob. *gŷbti*, *klŷpti*, *krŷpti*). Dalej por. *įbuvys* ob. *imbuvys*; *įbristi* ob. *iṃbradas*. Wyraz *sklŷpas* (*sklimpas) ma więc formację dewerbalną, umotywowaną czas. *sklēm̃pti*, zob. *sklēm̃bti* m.in. ‘ukośnie rąbać, ciosać, kroić’. Znacz. etym. ‘to, co zostało ucięte ukośnie, na ukos’.

sklisti I, *skliṇda*, *sklido* intr. ‘rozchodzić się, rozpraszać się; rozplywać się, rozlewać się; posuwać się powoli; oddzielać się od gromady; szerzyć się, rozpowszechniać się (np. o wynalazku, o piosence, o plotce)’, *iṣsklisti* ‘rozrosnąć się, rozgałęzić się, rozejść się, rozpierzchnąć się, rozproszyc się, rozsypać się (o czymś luźno powiązanym); wziąć rozwód’, *nusklīsti* ‘wylać się, wypłynąć; ześlizgnąć się z drogi (o saniach); pojechać saniami’. Formacja intranzytywna z infiksem nosowym i SZ *sklid-* od *sklied-/skleid-*, por. *sklēisti* ‘śłać, rozpościerać’, *sklēisti* ‘rozpościerać, rozgarniać’. — Drw. *sklidinas* (zob.). — Gdy prs. *skliṇda* zostało odnowione suf. -sta-, powstało *sklŷsta* (*sklind-sta). W wyniku reinterpretacji *sklyd-sta pojawiła się neoosn. *sklyd-*, stąd prt. *sklŷdo* (zam. *sklido*) i inf. *sklŷsti* (zam. *sklisti*). Nomen: *sklŷdis* ‘przedział’. Paralele s.v. *blīsti*.

sklisti II, *skliṇta*, *sklito* gw. tr. ‘rozpościerać, rozgarniać; pchać, garnać do kupy; roztrącać na boki’, *atsklīsti* ‘odwrócić, przewrócić (kartę książki)’, refl. *atsisklīsti* ‘odgarnąć sobie, np. włosy z czoła, z oczu’, *nusklīsti* ‘odgarnąć, np. śmietanę’, *pasklīsti* ‘rozzrucić, rozsypać, rozproszyc’, *susklīsti* ‘zgarnąć do kupy’. Z uwagi na pokrewieństwo znaczeniowe można *sklit-*, *skliṇta* uznać za wariant do *sklid-*, *skliṇda* (zob. *sklisti* I).

sklisti III, *skliṇta*, *sklito* gw. intr. ‘kłać, przeklinać’, *iṣsklisti* tr. ‘zwyzywać kogo’ — chyba przenośne użycie czas. *sklisti* I, ale szczegóły wymagają badania. Por. dwoistość znaczeniową czas. *plūsti*: ‘ciec, wyciekać’ i ‘kłać, miotać przekleństwa’.

skliūtas 2, 4 p.a. ‘topór z szerokim ostrzem, siekiera ciesielska, tzw. sklut’ (Šlapelis 445: ‘cioska’). SD *skliutas* «topor». War. *skliutà*, *škliūtas*. War. s-mobile: žm. *kliūtas*, wsch.-

lit. *kliūčiai* (Urbutis, *Balt* XXXI:1, 1996, 88n.). War. sufiksalny: *skliūstas*. Łotewskie formy gw. *skļuts*, *šķļuts* z Łatgalii są prawdopodobnie lituanizmami, zob. Urbutis, o.c., 87. Z formalnego punktu widzenia *skliut-* może być formą SZ do *skliaut-* jak w czas. *skliaūsti*, *-čiū*, *-čiaū* ‘zewrzeć, stulić’, *apskliaūsti* ‘nieco ociosać’ (por. LEW 811n.). Ale pozostają trudności w zakresie znaczeniowym. — Urbutis l.c. zwrócił uwagę na obecność równoznacznej formy lit. z dyftongiem *au*: *skliaūtas*, *skliaūstas*, choć jej nie objaśnił. Wydaje się, że można tu przyjąć derywację z udziałem neoapofonii SZ *u* ⇒ SP *au* (paralele: *blūdyti* : *blāudžioti*; *mūlti* : *maulioti* i *sriubčioti* : *sriaūbti*). Urbutis oddzielił od *skliūstas* łotewskie formy *slute*, *šļute* ‘siekiera ciesielska’ i powiązał je z czas. *šļaut*² ‘uderzyć, zdzielić kogo’. Jako odpowiednik łot. *slute* wskazał lit. gw. *šliūtas* ‘siekiera ciesielska’, rzeczownik urobiony od czas. *šliauti*, *-na*, *šliovė* ‘uderzyć, zdzielić kogo’ (zob. też s.v. *šlioti*). — Drw. *skliutelis* SD «toporek». Vb. denom. *skliutioti* ‘robić siekierą’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *skljud* a. *šķljud*; *skljut* a. *šķljut* ‘topór z szerokim ostrzem do ścinania drzewa’, ⇒ *skljutavacь*, *skljudavacь* ‘robić sklutem’ (PZB 4, 453; 5, 480); pol. gw. *sklut*, *-a* ‘topór obcios’, war. *sklud*, *schlud* ‘topór z szerokim ostrzem, z toporzyskiem małym, na jedną stronę odgiętym’ (Sw VI, 146). Por. Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 153n. = Urbutis 2009, 387, Laučjute 22n.

sknāras 4 p.a. gw. ‘człowiek skąpy, chciwy na pieniądze, skąpiec’ (*Tēvas buvo baisus sknāras*), war. s-mobile: *knāras*, *knēras* (*Šitas vyrukas yr toks knāras. Tas Jonas tikras knēras*) — zapoż. z błr. *sknāra*, *-y* c. (war. *sknēra*, *sknýra*), tu z kolei z pol. *sknera*, *-y* c. (sb. postvb. od *sknerać* ‘narzekać, biadolić, popłakiwać’, *sknerzyć* ‘naprzykrzać się’), por. ĖSBM 12, 142, Borys 551. — Drw. *sknarūs*, *-i* ‘skąpy’. Vb. denom. *sknārinti* a. *knāryti*, *-iju* ‘być sknerą, sknerzyć’, też ‘robić co powoli’ (por. błr. *sknārycь*, *sknórycь*).

skobā 4, 2 p.a. gw. 1. ‘zebro’, 2. ‘mięso wieprzowe przy żebrach; żeberka’, 3. przen. ‘chude zwierzę domowe’ — zapoż. z błr. *skāba*, *-y* ‘zebro’. — War. *skōbas* ‘zebro’ ⇐ pol. *schab*, *-u*.

skóbas, *-ā* 3 p.a. zm. ‘kwaśny’. War. *skobūs* 4 p.a. Odpowiednik łot. *skābs* ts. Niejasne. LEW 812 łączył z czas. *skōbti* m.in. ‘wyrzynać’ przy założeniu dlań znacz. etym. ‘robić ostrym narzędziem’ (LEW 812). Zmiana znac. ‘ostry’ ⇒ ‘kwaśny’ jak np. w łot. *skarbs*, *skarbands*, zob. *skeṛbti* II. — Vb. denom. *skóbti*, *-sta*, *-o* ‘kwaśnieć’ : łot. *skābt*, *skābstu*, *skābu* ts.

skōbti, prs. *skobiū* (war. *skabiū*, *skabū*⁶⁰⁸), prt. *skobiaū* 1. ‘żłobić, drażyć rylcem, wyrzynać dłutem (łyżki, niecki, trepy), rzeźbić w drewnie’, 2. gw. ‘zrywać owoce, kwiaty, liście’. Morfem *skob-* < **skāb-* przedstawia wydłużenie st. pełnego *skab-* < pie. **skab^h-* ‘drapać, skrobać, kratzen, schaben’ (por. LIV² 549, LEW 812). Zob. *skabýti*. — Drw. *skobiklis* ‘narzędzie do robienia wcięć w drewnie’, *skobinýs* ‘rzeźba w drewnie’, *skobtiūvas* ‘narzędzie do żłobienia, dłuto’. — Od osnowy *skab-* pochodzą czas. sekundarne *skabēti*, *-ū*, *-ėjau* ‘rznąć, ucinać’ oraz *skabstýti* ‘żłobić, wyrzynać dłutem’. — War. z wtórnym *-p-*: *skōpti*, *skopiū* (war. *skapiū*), *skopiaū* ‘żłobić, drażyć rylcem’, *skoptinē* ‘drewniane naczynie na masło’.

skomiā, *-ōs* 4, 2 p.a. stlit., gw. ‘stół’ (*iž trupučīu, kurie byrėjo nuog skomios* DP 269⁸ ‘z drobin padających z stołu bogatego’), DP też ‘bank’ — z kontrakcji w trójzgłoskowej formie **skomija*, oddającej zapoż. stbłr. *skamьja* XVI w. ‘ława, ławka’, por. rcs. *skamija*, ros. *skamьjá*. SD <*skomia*>, czyt. [*skomija*]: *skomia prekijo pinigais prekaunjūcio* «bankierski kram, stół», *sūdai skomiosp priderū* «służba stołowa», *ažuveizdėtojas sūdu sidabrinių skomios* «kredencierz srebrowy» [‘krajczy, podczaszy’, SPXVI]. W kwestii kontrakcji por. *niókoti*, *žióti* i *liūndra*. Wtórne tematy: *skomē* i *skomā*. Por. SLA 199, LEW 812 (brak w

⁶⁰⁸ Por. alternację *a* : *o* (**ā*) w paradygmatach *blašk-/blošk-*, *kar-/kor-*, *smag-/smog-*, *vag-/vog-*.

ALEW). — Dziś gw. *skõmija* ‘blat stołu’: *Išneškim stalq laukan: tu imk kojas, o aš skõmijq* ‘Wynieśmy stół na dwór: ty weź nogi, a ja [wezmę] blat’. — Neoapofonia *o* ⇒ *uo*: *skuomia* b.z.a. (por. *stomuõ* ⇒ *stuomuõ*; *nõglas* ⇒ *nuõglas*). Drw. wsteczne: *skõmas* (por. *atāsija* ⇒ *atāsas*), war. *skuomia*, *skuoma*, *skuomē*, m. *skuomas*. — Pochodząca z kontrakcji forma *skomiā* zmienia się dalej w **skomniā* (*m’a* > *m’n’a*), skąd przez dysymilację *mn* > *bn* war. *skobniā*, *skõbnē* (por. *pritaĩnas* > *pritaĩpnas*). Z kolei *skobniā* zostaje skojarzone z czas. *skõbti* ‘żłobić, rzeźbić’, w następstwie czego pojawiają się war. *skobnis*, *-iēs* f. 4, 3 p.a. ‘stół’, *skõbnis* m. ‘stół, zwykle większy, długi’ (*Mėsininkų skobniai* ‘Stoły rzeźników’) oraz pl.t.f. *skõbnys*; drw. *skõbnius* ‘stolarz’, *skobniniĩkas* ts.

skõnis, *-io* 2 p.a. 1. ‘smak, właściwość rzeczy jadalnej’, 2. przen. ‘gust, poczucie piękna, elegancji; upodobanie’. War. f. *skonis*, *-iēs* 4 p.a. Abstractum utworzone od *skan-* jak w *skanūs* ‘smaczny’ (zob.) z udziałem st. wzdłużonego. Paralele: *grõžis*, *lõbis*, *plõtis*. Por. LEW 795, który wymienia odpowiednik apofoniczny w postaci łot. *skāns* ‘nienaturalnie kwaśny; kwaskowaty; słodko-kwaśny’. — Drw. *prieskonis* ‘przyprawa; posmak’, *skoniingas* ‘gustowny’ (z dysymilacją *n-n* > *m-n*: *skomingas* ‘smaczny’). Vb. denom. *skonēti*, *skõni* (war. *-ėja*), *-ėjo* ‘mieć jakiś smak, smakować; kosztować, dochodzić smaku czego; być do smaku, być w smak; podobać się’. Do tego jest war. żm. *skomēti*, *skõmi*, *-ėjo* (por. *-m-* w *skomingas*) wraz ze *skõmas* a. *skõmas* ‘smak, woń; barwa’.

skõrdytis, *skõrdinuos*, *skõrdinaus* ZTŽ ‘skarżyć się, żalić się’ (*Ana skõrdinosi, kad ana negali dirbt, chvara*) — zapoż. z błr. *skårdzicca*, *-džusja*, 3 sg. *-dzicca*, co uchodzi za wariant polonizmu *skāržycca* ⇐ *skarżyć się* (zob. ĖSBM 12, 119).

skõtertē 1 p.a., *skõtertis*, *-ies* 1 p.a. f. stlit., gw. ‘obrus, serweta na stół’ (*Stalq apsidengsim skotertēms, po tos skotertēs pasidēsīm šieno* ‘Stół nakryjemy sobie obrusem, a pod ten obrus położymy sobie siana’), war. *skõterta*; SD *skotertis* «obrus» — zapoż. ze stbłr. *skatertē*, por. ros. *skátertē*, *-i*, błr. gw. *skácercē* (ĖSBM 12, 124). — War. *skõterkē* ⇐ ros. *skatērka*, gw. *skáterka* (błr. gw. *skácerka*). Por. SD *skotertelē* «serweta». Zob. SLA 199, ZS 49 i LEW 812 (brak w ALEW).

skrabēti, *skrāba*, *skrabėjo* gw. ‘chrobotać, chrzęścić, skrzypieć’ (war. *škrabēti*) — formacja intensywno-duratywna na SO *skrab-* ⇐ *skreb-*, por. z jednej strony *skrebēti* ‘wydawać chrobot, chrzęst, chrupot’, z drugiej strony *skrēbti* m.in. ‘chrobotać, chrzęścić’. Odpowiednik łot. *skrabēt*, *-ēju* tr. ‘skrobać, drapać’, frq. *skrabstīt*. Nawiązanie słowiańskie z suf. **-ā-*: psł. **skrobati* ‘zdrapywać, zdierać wierzchnią warstwę’, slń. *škróbat* ‘drapać; chrupać’, błr. *skróbac* ‘drapać, szurać’, czes. gw. *škrobat* ‘strugać, obierać kartofle’, pol. *oskrobać*, *wyskrobać*, *zeskrobać* (por. BSW 267, LEW 815n.). IEW 943, LIV² 562 i de Vaan 547 łączyli tu stang. *screpan* ‘drapać, skrobać’, nwn. *schröpfen* ‘stawiać cięte bańki’ oraz łac. *scrobis*, *-is* m.f. ‘dół, jama w ziemi, zwł. grób’ (pie. **skrob^h-i-*). — Inchoat. *skrābti*, *skrāmba*, *skrābo* (war. *škrābti*) ‘schnąć, wysychać, obsychać (o bagnie, drodze); sztywnieć na mrozie (o bieliźnie, kożuchu); podmarzać (o gruncie)’. Nomina: *āpskraba* a. *āpskrabas* ‘żłódź, czas kiedy pada deszcz ze śniegiem i zamarza na drzewach, na drodze; gołoledź; ziemia a. błoto pokryte skorupą lodową’, *atskrabaĩ* m.pl. ‘strzępy odzieży; zaschłe resztki jedzenia’ (syn. *atskrebaĩ*), *skraba* ‘skorupa lodowa, śniegowa; skórka chleba’ (por. *apskrebēti* ‘pokryć się lodową skorupą, zamarznąć’), *skrābalas* ‘brzękadło, klekotka na szyi krowy’, *skrābis* ‘wycieńczony człowiek, zdechłak; nędzny, stary koń’, *skrabūčiai* m.pl. ‘stary i znoszony kożuch’. Cps. *kailinskrabiai* m.pl. ‘znoszony kożuch’ (por. *kailiniai*). — WSO **skrāb-*: *skrōbti* (zob.).

skradžiōti, *skradžiōju*, *skradžiōjau* stlit., gw. ‘latać, fruwać’. Skoro *bradžiōti* i *badžiōti* to formy odnawiające starsze iteratywy na *-y-*: *bradyti*, *-iaũ* i *badyti*, *-iaũ* (zob.), to jest

prawdopodobne, że *skradžióti* weszło na miejsce zanikłego **skradyti*, prt. **skradžiau*. Śladem po tym jest formacja z obocznym suf. -in-: *skradinti* ‘pędzać konia w koło’ w roli causativum do **skradyti* ‘pędzić’. Pwk. *skrad-* jest formą SO od *skred-*, tj. od SP/SE pochodzącego z neoapofonii *skrid-* ⇒ *skred-* (por. *skrindù*, *skrìsti*). Nowy SP/SE widać również w *išrèsti* (-rēdo), *mėžù* i *švèsti* (*nušvėto*). SE *skred-* ukazuje się w prs. infigowanym *skrendù* do *skrìsti* (zob.). Natomiast *skredžióti* ‘latać’, SD *skredžioju* «latam», SD¹ *perskredžioju* «przelatam» ma wtórne *e* (typ *nešióti*). — Drw. *skradžià* ‘otchłań’, w złożeńiach, np. *Tave perkūnas į skradžią, į dugnus įmuštų už tai* JU dosł. ‘Oby cię piorun w otchłań za to wtrącił!’, *Eik skrādžion!* (przekleństwo), *skrādžiai* adv. ‘na wskroś, na wylot’ (war. *skradžià*, *skrādžiais*, *skrādžiomis*). — WSO *skrod-* < **skrād-*: *skródžiai* adv. ‘na wskroś, na wylot’ (war. *skródžiais*, *skródžium*). — Neoapofonia *skrid-* ⇒ *skraid-*: *skraidyti* (zob.).

skraidyti, *skraidaũ*, *skraidžiaũ* 1. iter. ‘latać, fruwać, szybować, zataczać koła w powietrzu (o jastrzębiu)’, 2. ‘biegać w koło, np. z koniem’ (syn. *skrajóti*), 3. ‘o dzieciach: biegać, ganiać’, 4. caus. ‘zmuszać kogo do ruchu, biegu’, 5. caus. ‘odpędzać od koryta’ — iterativum-causativum z suf. -y- i neoapofonicznym SP/SO *skraid-* od SZ *skrid-*, por. *skrìsti* ‘lecieć’. Odpowiednik łot. *skrāidīt* ‘biegać, latać’. Alternatywna analiza w GJL II, § 644: *skrai-dyti*, intensivum na -dy- od neopwk. na SO *skrai-/skraj-* ⇐ SE *skrejù* (*skriēti*; por. *skrajóti*). Sb. postvb. *skraidē* ‘jaskółka’. — Refl. *apsiskraidyti* ‘o pszczołach: wylecieć z ula po przerwie zimowej’ (dosł. ‘obłatać się’), *nusiskraidyti* ‘o dzieciach: nabiegać się do woli, wybiegać się’. — Z innymi sufiksami: *skraidinėti* iter. ‘latać, fruwać’, *skraidinti* caus. ‘popędzać, naglić, przynaglać’ (war. *skreidinti*), też ‘wozić samolotem’. — Neoosn. *skraidž’* (⇐ *skraidžiaũ*): *skrāidžioti* a. *skraidžióti* iter. ‘latać, fruwać’. Paralele: *brāidžioti* ob. *braidyti* i *māižioti* ob. *māižyti*. Wtórna osnowa *skraižd’* (metateza składników afrykaty): *skraiždē* ZtŽ ‘jaskółka’, por. wyżej *skraidē*. LEW 813 niesłusznie uznał *skraidžióti* za wynik skrzyżowania form *skradžióti* i *skraidyti*. Już Būga, RR II, 476 zauważył, że *skrāidžioti* jest innowacją na miejscu *skradžióti*.

skraistė 2 p.a. 1. ‘wielka chusta narzucana na plecy’, 2. stlit. *skraistė kunigų, bažnytinė* SD «kapa kościelna, kapłańska» — analiza: *skraist-ē*, dewerbalny rzeczownik od neoosn. *skraist-*, którą wyabstrahowano z frq. *skraistytis* m.in. ‘okrywać się chustą, płaszczem’ (zob.). Paralele: *smaigstė* ⇐ *smaigstyti*; *saistas* ⇐ *saistyti* i *kaustė* ⇐ *kāustyti*. Nie dość ściśle LEW 814: «zur Familie von lit. *skriēsti*, *skrìsti*». — War. z wtórnym *ei*: *skreistė* m.in. DP ‘płaszcz; szata’, zdrob. *skreistėlė* DP ‘płaszczyk’. Niejasna jest zatrata -s- w war. *skreitė* SD¹ «płaszcz» (syn. *plōščius*). Vb. denom. *skraistuoti* ‘chodzić a. biegać zawiniętym w chustę’, *apsiskraistuoti* ‘owinać się chustą; ubrać się byle jak’, *nuskraistuoti* ‘biegać gdzie bez potrzeby; latać po wieczorkach (o dziewczętach)’.

skraistytis, *skraistosi*, *skraistėsi* gw. 1. ‘powiewać, rozwiewać się (o niezapiętej części ubrania)’, 2. ‘okrywać się chustą, płaszczem’, 3. ‘latać, biegać’ (*Tiktai per kuokinėm skraistos* ‘Tylko po zabawach biega/lata’). Forma niezwrotna nie jest zaświadczona. Osnowa *skraisty-* dopuszcza dwie interpretacje: 1° *skrai-sty-*, frq. na SO *skrai-C* od neopwk. *skrej-V*, por. prs. *skrejù* do *skriēti* ‘krążyć, szybować w powietrzu, wykonywać ruch kołowy’, por. SO *skrajóti* (paralele: *glaistyti* ⇐ *glejù*; *saistyti* ⇐ *sejù*), 2° **skrais-sty-*, frq. na SP/SO *skrais-* od neopwk. *skris-*, który wyabstrahowano z inf. *skrìsti* ‘lecieć’, por. *raistytis* m.in. ‘płatać się pod nogami’ < **rais-sty-* ⇐ *risti*; *spaistytis* ‘rozpraszać się’ < **spais-sty-* ⇐ *spìsti*. — Neoosn. *skraist-*: *skraistas* I ‘płachta do przenoszenia zielska, ziarna itp.’, *skraistas* II bibl. ‘ptak’, gw. ‘wiercipięta’, *skraistė* (zob.).

skraitas 2, 4 p.a., *skreitas* 2 p.a. 1. ‘podołek, wgłębienie tworzące się w sukni a. fartuchu przy unoszeniu brzegów albo siadaniu’, 2. ‘miejsce na przyjęcie ciężaru w

podniesionym fartuchu' (*Pakišk skraĩtą, ėpilsiu* 'Nastaw podolek, nasypię [ci]'), 3. 'to, co się mieści w podółku' (*Kiaušinių atnešė visą skraĩtą* 'Przyniosła cały podolek jaj'), 4. 'miejsce na nogach siedzącego' (*Vienas vaikas nuo skraĩto, kitas ant skraĩto* 'Jedno dziecko z podółka, drugie na podółku' – mówi się o kobiecie, która często rodzi). Formacja dewerbalna z suf. *-ta-* i SO *skrai-* $\Leftarrow$ *skie-* (*skie-), por. *suskrieti* 'uniesć dolną część sukni lub fartucha celem zrobienia podółka, miejsca na przyjęcie ciężaru' (*Drabužį suskrieja, ir pasidaro skraitas* 'Unosi spódnicę i robi się podolek'). Z innym tematem: *skreite* SD¹ «płaszcz» (syn. *plōščius*), ze zmiany *skraitē. Zob. *skrieti*.

skrajóti, *skrajóju*, *skrajójau* 1. 'bując w powietrzu, latać, fruwać', 2. 'unosić się w powietrzu (o kurzu, liściach)', 3. 'szybko biec, jechać, wieźć się' — intensivum z suf. *-o-* i SO *skraj-V* od neopwk. *skrej-V*, por. prs. *skrejù* s.v. *skriėti* 'szybować, krążyć, latać' (SZ *skrij-*). Paralele: *grajóti* $\Leftarrow$ *grejù*; *vajóti* $\Leftarrow$ *vejù*. Znacz. etym. 'wykonywać ruch kołowy, krążyć, zataczać kręgi'. Niedokładna jest analiza *skrai- + -joti w GJL II, § 587. — Nomina postverbalia: *āpskrajus* 'okolica, okręg administracyjny' (por. *apskraitas žemės* BRB 'ziemski glob'), *skrajà* 'krążenie; krąg zatoczony', *skrajūnas* 'latacz – o jastrzębiu, orle; latawiec; ten, kto często zmienia pracę', *skrajūs* 'lotny, lekko, szybko latający', przen. 'dalekosiężny', cps. *pīrmskrajai* m.pl. 'ziarno przednie, najlepszy gatunek ziarna' (por. *pīrmas*, syn. *pīrmlakai*).

skraliai m.pl. stlit. hapaks 'skrzydła', por. *nešioja j(u)os ant sava skralių* [glosa: *sparnų*] BRB '[orzeł] nosił ich na skrzydłach swoich' (por. ALEW 933). Z uwagi na czas. *skrajóti* 'latać' ($\Leftarrow$ *skrejù*, *skriėti*), można sobie łatwo wyobrazić dewerbalny drw. o postaci *skrai-liai 'skrzydła', jak też to, że zmienia się on w *skraliai* na skutek dysymilatywnego zaniku *i* w pierwiastku (por. *plaučiai* < *pliaučiai : scs. *pljušta*; *šauju* < *šiauju : łot. *šaiju*). W kwestii formacji por. 1° z uwagi na wokalizm: *saĩlas* 'powerek; kabłak wiadra' : *atsajóti* 'rozwiązać pęta' (*sejù*, *siėti* 'wiązać'), 2° ze względu na suf. *-l-* nomina instrumenti.: *gnýbliai* 'szczypce', *grėbliai* 'grabie'. Pod względem formalnym można *skrai-liai zestawić z psł. *skrē-li 'płetwy; pokrywy skrzelowe ryb', por. pol. *skrzele* a. *skrzela*, pol. gw. 'płetwy', sch. *krelje* 'skrzela' (zob. Boryś 555; autor nie zna stlit. *skraliai*). Nie ma rekonstrukcji *skrai-l- w BSW. — Gdy chodzi o synonim z dyftongiem *ie*: *skrieliai* 1. 'skrzydła' w BRB, 2. 'płetwy' w CHB⁶⁰⁹, to można go określić jako wariant z neoapofonią *ai* $\Rightarrow$ *ie*, por. *laibas* $\Rightarrow$ *liebas*; *stráipsnis* $\Rightarrow$ *striėpsnis*.

skrañdis, -*džio* 2 p.a. 'żołądek ludzki lub zwierzęcy'. War. *skrandỹs* 4 p.a., f. *skrandis* 4 p.a. Kierując się faktem, że synonimiczny wyraz *skilỹs* 'żołądek' stoi w związku z czas. *skilti* 'rozszczepiać się, rozpadać się, rozdzielać się', można *skrañdis* zestawić z derywatami od pwk. *skrend-*, mianowicie *skrañdas* 'bierwiono, z którego łupie się szczapy' oraz *skrañdas* 'poła płaszcza'. Pierwotnie mogło chodzić o żołądek krowy, wołu, składający się z fałdów błony śluzowej, przypominających karty księgi (por. nwn. *Blättermagen*). — Inne formacje ze *skrand-*: *skránda* 1 p.a. lub *skrandà* 3 p.a. 'kożuch' (SD *skrundos* «dachmany», syn. *skepetos*), *skrándas* 'futro, kożuch stary, kożuch bez pokrycia; stary, znoszony kożuch', *skrándai* m.pl. 'kożuch, znoszony kożuch' ($\Rightarrow$ *skrañdzius* 'kto nosi stary kożuch') oraz łot. *skrandas* f.pl. 'stare ubrania, łachy, szmaty' (kuronizm, por. rodzime *nūoskrendis* 'obdarty, postrzępiony'). Por. lit. *skrēsti*, *skrēsta* a. *skreñdžia*, *skreñdo* w znac. 'znosić się, zużyć się przez używanie'. Czasownik ten przeważnie jednak oznacza 'brudzić się, pokrywać się brudem, błotem; przylepiać się, przywierać (do dna garnka); sztywnieć pod warstwą, skorupą

⁶⁰⁹ Do tego: *skrielas* przest. 'miotłka, zwykle z gęsiego skrzydła', gw. *skriėliais*: *Višta sukvaksėjo – viščiukai skriėliais subėgo* 'Kwoka zagadkała – piskłeta zbiegły się trzepocząc skrzydełkami'. Tu może też gw. *skriėlės* f.pl. 'iskry': *Ir skraido skriėlės, kap tik pučia tuom maišu* 'I lecą iskry jak tylko [kował] dyma tym miechem'.

brudu – o odzieży i butach’. Zob. też *skrèsti*. — N.m. *Skrandžiaĩ*, *Skrandinė*.

skrėboti, *skrėboju*, *skrėbojau* ZTŽ ‘skrobać, drapać’ — zapoż. z błr. *skrėbacь*, -aju (war. *skrābacь*).

skrėbti, *skrem̃ba*, *skrėbo* 1. ‘zastygać, tężeć na mrozie, twardnieć, kostnieć’, 2. ‘schnąć, obsychać, wysychać, twardnieć’ (*Atriekta duona skremba*, t.y. *džiūsta* JU ‘Odkrojona kromka chleba wysycha’), przen. o człowieku: ‘wysychać starzejąc się’, 3. ‘opiekać się, przypalać się na patelni’, 4. ‘chrupieć, chrzęścić, chrobotać’ (SD *skrebiu* «chrobocę»), *apskrėbti* ‘pokryć się brudem, skorupą, strupem’ (syn. *apskrėsti*), *priskrėbti* ‘przywierać do dna naczynia, np. o gotującej się kaszy’ (syn. *priskrėsti*). Dotąd sprowadzane do pie. *(s)kreb- lub *(s)kreb^h- ‘zdrapywać, zdzierać’, por. ros. *skrebú*, *skrestí* ‘drapać, zdrapywać’ (Būga, RR II, 568n., BSW 267) oraz stang. *screpan* ‘skrobać, drapać’ (LIV² 562; zam. *skrėbti* przytoczono tu sekundarne *skrebėti*, mianowicie ze znakiem zapytania). Ostatecznie chyba dźwiękonaśladowcze, por. LEW 815n. — Durativum na -ė-: *skrebėti*, *skrėba* (war. *skrėbi*), -ėjo ‘wydawać chrobot, chrzęst, chrupot, chrobotać (o myszach), chrzęścić (o śniegu pod nogami), szeleścić’, przen. ‘z trudem, ledwo się poruszać’ (war. *skrebsėti*), *skrėbinti* ‘przypiekać na patelni tak, aby było chrupkie (o plackach, kartoflach); skrobać, obierać kartofle; trącać garnkiem o garnek powodując szcęk/brzęk’. Nomina: *atskrebaĩ* m.pl. ‘zaschłe resztki jedzenia na dnie garnka’ (syn. *pāskrebos* f.pl.), *skrybėlės atskrebaĩ* ‘rondo kapelusza’, *skrėbai* a. *skrebaĩ* m.pl. ‘stary, znoszony kozuch; łachmany’ (por. łot. *skreblis* ‘starzec odziany w łachmany’), też ‘rondo kapelusza; otok czapki’ (⇒ *skrebėliai* m.pl. ‘kożuszek, futerko’, *skrebūčiai* m.pl. ‘kożuszek; grzanki’), *skreblỹs* ‘filc, pilśń; kapelusz’. Por. wyk rz. *skrėbt* o nagłym odgłosie czyjegoś ruchu (*Skrėbt kas, i nubudau* ‘Coś/ktoś «skrebt», i obudziłem się’). — SO *skrab-*: *skrabėti* (zob.), *atskrabà* a. *ātskrabas* ‘odkrawek, skrawek; szczapa drewna, drzazga; kawałek (chleba)’, *skrybėlės atskrabaĩ* m.pl. ‘rondo kapelusza’. — SO *skramb-* od neopwk. *skremb-*: *skrām̃ba* c. ‘stare zwierzę, stary człowiek’ (⇒ *skrām̃bla* c. ‘stary koń’), *skram̃bas* ‘kawałek suchego drzewa; drzazga; rana na ciele’. Tu pewnie też *skrambyti* ‘rąbać drewno tępą siekierą; rąbać na małe kawałki’ (war. *skramdyti*, *skrandyti*). — SZ *skrib-* (typ RiT ⇐ ReT-): *suskrĩbti* ‘o naczyniu: rozbić się, stłuc się’ (por. łot. *skriba* ‘skorupa po stłuczonym garnku’). Por. łot. *skribīt* ‘zeskrobywać, wycierać’, *skribināt* ‘gryźć, obgryzać’. Nomina: *skribėlē* ‘kawałeczek czego’ (por. wyżej *ātskrabas*), *skriblis* ‘skrobaczka do kartofli’ (⇒ *nuskrĩblyti bulves* ‘oskrobać kartofle’), *skribūčiai* ‘krótki niepodbity kożuszek; znoszone ubranie’, *skribulė* b.z.a. ‘warstewka złuszczonej kory brzozy’ (*Kai vėjas pučia, tai beržo skribulės plevėna* ‘Jak wieje wiatr, to szeleszczą łuski na konarach brzozy’), *skribelis* (zob. *skrybėlė*). NB. Formy *skribti* ‘zdechnąć’ oraz *skriblā* c. ‘zdechłak’ mogą należeć – przez udźwięcznienie *bl* < *pl* – do czas. *skripti* ‘umierać’ (zob.). — WSZ *skryb-*: *skrybėlė* ‘słomiany kapelusz’ (zob.). — Neopafonia *skrib-* ⇒ *skrieb-* (zob. *skriėbti*).

skrepliaĩ, -iũ 4 p.a. m.pl. 1. ‘flegma, charkociny’, DP ‘plwocina’, 2. ‘smarki’. War. f. *skrėplės*. Przez s-mobile łączy się z *krėplės* f.pl. ‘flegma’ oraz łot. *krepas* a. *krepučas* f.pl., *krepeči* a. *krepuči* m.pl. ‘flegma, wypluta flegma’. Sporne. LEW 294, s.v. (s)krėplės sugerował związek etymologiczny via SO *krap- ze scs. *kropļõ*, *kropiti* ‘pryskać, polewać kroplami, skrapiać’ (lit. *krāpyti* ‘kropić’ jest polonizmem). Pierwiastek może być onomatopeiczny, podobnie jak np. w scs. *kapļõ*, *kapati* ‘padać kroplami, kapać’. Por. też lit. wyk rz. *krėp* o głosie kaczki, drw. *krepēšius* ‘jakała’. — Vb. denom. *skrepliōti* ‘odpluwać flegmę’, *krepliōtis* ts. (por. łot. *krepučāt* ts.).

skrėsti, *skrentũ*, *skretaũ* (war. *skrečiaũ*) ‘brudzić się, pokrywać się brudem; zasychać – o błocie, łąjnie, resztkach; sztywnieć z wierzchu, skorupieć – o zabłoconym ubraniu lub butach podczas schnięcia’. Cps. *apskrėsti* 1. ‘pokryć się brudem; zanieczyścić się kałem’, 2. ‘o kromce chleba: obeschnąć i stwardnieć; o kaszy: pokryć się stężalą warstwą, skorupą’, 3.

‘obsypać się owocami’ (*Obelė obuoliais apskrėtus*), *įskrėsti* ‘mocno się zabrudzić’, *nuskrėsti* ‘pokryć się wysypką; obsypać się kwiatami (np. o wiśni)’, *priskrėsti* ‘o błocie: przyschnąć do czego; o kaszy: przywrzeć do dna podczas gotowania’ (syn. *priskrėbti*), przen. ‘przystać do kogo; przywyknąć’. Paralele na infigowanie pierwiastka w SE: *breñda*, *geñda*, *señka*. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 816. Może via s-mobile do kret-: *krečiù*, *krėsti* m.in. ‘obrzucać mokrą glinę; nawozić ziemię gnojem’. — Drw. *skrėtena* c. ‘brudas, flejtuch’, *skrėtenos* pl.t. ‘kał, nieczystości, zwł. zaschłe na skórze zwierzęcia’ (*Karvės skrėtenomis aplipusios*), *skretalaĩ* m.pl. ts., *skretnà* c. ‘brudas’, też ‘ktoś zawzięty, zatwardziały’, *suskrėtėlis* ‘brudas’. — Temat infigowany skrent- ma sonoryzowany war. skrend- (nt > nd jak w *rándas* i *plùnda*). Na nim opiera się pdg. *skrėsti*, *skrėstù* (war. *skrendžiù*), *skrendaũ* (war. *skrendžiaũ*) ‘o ubraniu: pokrywać się brudem; o garnku: pokrywać się przywarą, przypaloną częścią jadła’ (*Skrėsta dugnas katilo, kad, košę virdama, nemaišo* ‘Jak się nie miesza kaszy podczas gotowania, to przywiera ona do dna kotła’), nomina: *skrėnda* c. ‘brudas, flejtuch’ (⇒ *skrėndla* ts.), war. *skrándà*. LEW 816 łączył skrend- z czas. *skerdžiù*, *skeřsti* ‘kłuć, zakłuwać’, ale nie wyjaśnił, na jakiej zasadzie miałyby tu alternować formy pierwiastkowe skred- i skerd-. Zob. też *paskramdžiai*.

skriaũsti, *skriaudžiù*, *skriaudžiaũ* ‘krzywdzić’, *nuskrĩaũsti* ‘skrzywdzić’, refl. *nusiskrĩaũsti* ‘zrobić sobie krzywdę’. War. *skrĩaũsti* (Karaliūnas 1987, 21). Alternant na SZ *skrud-* (*skrũsti* ‘palić się bez płomienia, tlić się’) sugeruje znacz. etym. ‘przypalać, poddawać próbie ognia’. — Nomina: *skriaudà* 4 p.a. ‘krzywda, szkoda (moralna, fizyczna, materialna)’, *skriaudėjas* a. *skriaudikas* ‘krzywdziciel’, *skriaudūs* 1. ‘krzywdzący, przykry’, 2. ‘kruchy, łamliwy’, 3. ‘stromy (brzeg), rwący (potok)’, 4. ‘przejmujący (o zimnie, wietrze), srogi’, SD¹ «kruchy» (syn. *minkštas*, *trupus*), SD «chropawy» (syn. *rupus*, *kraupus*). — Neopwk. *skriaus-*: *skriaũsmas* ‘krzywda’, *skriaustis*, -iēs ts., *skriaustójas* ‘krzywdziciel’. Formy z antycypacyjną sonoryzacją 1. sl > zl: *skriaũzlas* ‘wysoki i chudy’ (*skriaus-las), *skriauzlà* c. ‘chudzielec’ (*skriaus-la, por. *kremzlẽ* ob. *kremslẽ*), 2. sn > zn: *skriaũzinas* ‘chudy, wątlý, cherlawy, marnego zdrowia’ < *skriaũsnas* (por. *graũzmas* ob. *graũsmas*). — SO *skraud-*: *skraudà* ‘krzywda’, *skraudūs* 1. ‘bolesny, bolący; przejmujący (ziąb), srogi (los)’, 2. ‘chropowaty’, SD *skraudu*, *rupu tampu* «chropowacieię». Por. łot. *skrāustētē*², -u, -ēju ‘zgrzytać, skrzypieć, szczekać, trzaskać’. — Alternacja *skriaud-* : *skraud-* może być odzwierciedleniem apofonii pie. *skreud^(h)- : *skroud^(h)- (transponat), jednakże brak nawiązań zewnętrznych stawia to pod znakiem zapytania. — SZ ukazuje się w dwu postaciach, starszej *skrud-* i młodszej *skriud-* (zob. *skrũsti*); ta druga została dostosowana do SE *skriaud-*.

skrybėlė 3 p.a. ‘kapelusz słomiany, filcowy’ (też *skrybelė*). W gwarach zachodzi oboczność SZ *skrib-* i WSZ *skryb-*, por. *skribelis* ob. *skrybelis*, *skrybelys* ‘kapelusz’; *skriblius* ob. *skryblius* ts. Alternant *skrib-* stoi w apofonii do SE *skreb-*: *skrėbai* m.in. ‘brzeg kapelusza okalający jego główkę, rondo’ (*skrybėlės atskrebaĩ* a. *atskrabaĩ* m.pl. ‘rondo kapelusza’), *skreblỹs* ‘filc, pilśń; kapelusz’. Ostatecznie chyba do czas. *skrėbti* (zob.), por. *apskrėbti* ‘pokryć się skorupą, strupem’. Znacz. etym. ‘skorupa’ vel *sim*. LEW 816 odnosi *skrybėlė* do *skribti* ‘umierać, zdychać’, co jest o tyle wątpliwe, że *skribti* przedstawia sekundarny wariant do *skripti* ‘mrzeć, umierać’. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *skryblis*, *skryblus*, *skryblusz* ‘kapelusz’ (Zdancewicz 348).

skrybėlė 1 p.a. przest., gw. ‘pisarz’ — zapoż. ze śrwn. *schrībære*, śrdn. *schrīver* (GL 116, Čepienė 135), por. nwn. *Schreiber* m.

skriėbti, *skriebiù*, *skriebiaũ* gw. 1. ‘robić krąg, obwodzić kołem, zakreślać okrąg’, 2. ‘ciąć, kroić (chleb)’, *apskriėbti* ‘trąc w koło oczyścić brzegi naczynia’ i ‘obgryźć drzewo – o zającu’ (por. łot. *skribināt* ‘gryźć, obgryzać’), *atskriėbti* ‘odkroić cienki kawałek, np. chleba’

(⇒ *atskriēbas* ‘ukrojony kawałek, np. mięsa’), *išskriēbti* ‘wyrzynać/wycinać w koło, ciąć tkaninę zaokrąglając’ (syn. *išskriēsti*), *nuskriēbti* ‘zedrzeć, zdrapać (strup)’, *praskriēbti* ‘rozedrzeć co pazurami (o kocie); napocząć bochenek chleba’. Z powodów formalnych – mimo pewnych różnic w znaczeniu – należy *skrieb-* powiązać ze *skreb-/skrib-*, zob. *skrēbti*, gdzie też o *skribti*. Uzasadnienie: 1° *skrib-* jest neoapofonicznym SZ od *skreb-*, podobnie jak *grib-* od *greb-* (*drib-* od *dreb-* itp.), 2° *skrieb-* jest nowym SP/SE utworzonym od SZ *skrib-* tak jak *grieb-* od *grib-*. — SO *sakraib-*: *sakraibyti* ‘drażyć, dłutować’, *sakraibstyti* ‘o wietrze: wichrzyć, mierzwić, targać (suszącą się bieliznę)’, refl. *sakraibstyti* 1. ‘gmerać, szperać w cudzych rzeczach’, 2. ‘o dziewczynie: wykrzywiać się, mizdrzyć się’ (syn. *kraipyti*). Sb. postvb. *ātskraiba* ‘kawałek łyka’ (por. *atskriēbas*). — Neoapofonia *ie* : *ei*: *skreībti* NDŽ ‘skriehti’ (por. *greībti* ob. *griēbti*; *sklēisti* ob. *skliēsti*).

skriēsti, *skriedžiū*, *skriedžiaū* gw. 1. ‘obwodzić kołem, wykonywać ruch kolisty; kręcić się koło kobiet’, 2. ‘lecieć – o ptaku, o kamieniu’, 3. ‘o chmurach: przesuwać się, rozchodzić się, rozpraszać się; o kurzu: opadać’, *atskriēsti* ‘przylecieć – o bocianie’, przen. ‘okrasić, dodać tłuszczu lub mleka’ (dosł. ‘kolistymi ruchami wmieszać tłuszcz do potrawy’), *išskriēsti* ‘wyrznąć, wykroić coś okrągłego, owalnego’, *perskriesti* ‘rozproszyc’ — czasownik zbudowany na neopwk. *skried-*, który przedstawia innowacyjny SP/SE do *skrid-* jak w *skristi*, *skridaū* ‘lecieć, latać’ (por. starszy SE w *skrendū*). Paralele na derywację *i* ⇒ *ie*: *kib-* ⇒ *kieb-* (*kiēbti*); *rit-* ⇒ *riet-* (*riēsti*); *stib-* ⇒ *stieb-* (*stiēbti*). — W zakresie neoapofonii alternatywnym SP/SE do *skrid-* jest *skreid-*, por. *skreidžiū*, *skreīsti* ‘owinać się chustą, okryć się, otulić się’ (*Su skreiste skreisk*, *su apsiaustu siausk*). — Neopwk. *skries-*: *skriestūvas* neol. ‘cyrkiel’. — War. *skriet-*: *skriečiū*, *-iaū*, *-sti*, *apskriēsti* ‘obwieść kołem, okrążyć; określić, zdefiniować’, *apiskriestinas* SD «okreśny» [‘mogący być określonym, dający się ograniczyć’, Sw]. NB. LIV² 563 wymienił s.v. *skrejt- «im Kreis gehen» nie istniejące lit. *skriečiu*, *skriesti* (z uwagą «Akutierung unklar»), zestawiając je ze stang. *scrīðan* ‘kroczyć, ślizgać się’.

skriėti, *skrieju*, *skriejau* 1. ‘krążyć, szybować zataczając kręgi (np. o orle), wykonywać ruch kołowy; kręcić się, obracać się w koło’, 2. ‘lecieć, latać (o pszczołach, ptakach)’, 3. ‘prędko iść, biec, jechać’, 4. tr. *apskriėti* ‘obwodzić kołem, wyrzynać w koło, rznąć zaokrąglając’, 5. *įskriėti* tr. ‘wstawić coś, co wypadło, zwł. coś okrągłego, np. dno w drewnianym wiadrze’, 6. *suskriėti* intr. ‘pokryć się cienkim lodem; słabo stężeć (o jajku na miękko)’, tr. ‘unieść dolną część sukni lub fartucha dla zrobienia miejsca (podółka) na przyjęcie ciężaru’ (por. *sakraitas*). Akut *skriėti* nie jest spodziewany (analogiczny do *skryti* ‘lecieć, latać’?). — Starszy jest paradygmat gw. *skrejū*, *skrejaū*, *skriėti*, ponieważ ma on dokładny odpowiednik w łot. *skreju*, *skrēju*, *skriet* ‘biec, lecieć’ (por. *grejū*, *lejū*, *vejū*, Stang 1966, 357). W st. pełnym zachodzi alternacja między *skrej-V* (*skrejū* ⇒ *skrejaū*) i *skie-C* (*skriėti* < *skreī-C). — Czasownik specyficznie bałtycki. Transponat *ie*. *(s)krej-. LIV² 562: *(s)k^(u)rej- ‘zataczać krąg, krążyć’ (ze znakiem zapytania i uwagą «Vebal nur balt[isch]»). — Warianty s-mobile: 1° lit. *kreivas* ‘krzywy, zatoczyty’ z odpowiednikiem psł. *krivū ‘krzywy’ (Bsw 140n.) – drw. od osnowy *krej-V* (por. *šleivas* ⇐ *šlejū*), 2° psł. *(s)kri-dlo ‘skrzydło’ (pol. *skrzydło*, stpol. i gw. *krzydło*, czes. *křidlo*, scs. *krilo*, ros. *kryló*) – od czas. *(s)kriti ‘lecieć, latać’ (Boryś 555). — Na podstawie inf. *skie-* obok *skrieju* powstało kolejne praesens, z formantem *-nu*: *apiskrienu* SD¹ «okrążam», *apskrienu* SD¹ «okrężam, okrysam», SD «okrągło co czynię» (syn. *apvalinu*), «okreszam co» (syn. *aprašau*), *apskrienamas* SD «okreśny» [‘mogący być określonym, dający się ograniczyć’, Sw]. — W sprawie praesens na *-d-*, *skrej-de-, które dało początek neopierwiastkowi *skreid-/skrid-*, zob. *skristi*. — Drw. od *skie-*: *skriēdinti* caus. ‘zmuszać do lotu’, *skriēlē* ‘iskra’, *skrieliai* m.pl. BRB ‘skrzydła’ (zob. s.v. *skraliai* oraz Žulys, *Balt* I:2, 1965, 157n., ALEW 933). — SZ *skri-C*: *āpskritas* (zob.), *skritas* ‘dzwono, człon drewnianego obwodu koła’, war. *skrità*, *skritē* (syn. *stūkas*). —

Neoosn. *skrit-*: *apskritaĩnis* ‘owalny’, sb. m. ‘owal; kluska’, *skritẽ* (zob.), *skritỹnẽ* ‘dysk’, *skritinỹs* ‘krąg, krążek; plasterek; wałek do ciasta’, *skritis*, *-iẽs* f. ‘koło garncarskie’, *skritũlis* a. *skritulỹs* ‘krąg, krążek’, SD¹ «krąg, krąglica», SD: 1. «kołko bez szpic, całkowate» (syn. *ratas be stipinỹ*), 2. *skritulys viduj tuščias* «koło, figura okrągła», 3. «krąg» (syn. *apskritumas*), 4. «okrąg» (syn. *apvala*), 5. *skritulys žaislinis* «warcab» [‘figura do grania na warcabnicy’], *žaislas skritulių* «warcabow gra» [‘gra w warcaby’]. Vb. denom. *skritinti* ‘robić okrągłym’. — Cps. **skrita-dáila* ‘rzemieślnik wyrabiający dzwona’ po synkopowaniu (**skrit-dáila* > **skrid-daila*) i degeminacji przybiera brzmienie *Skridáila* (nazw., paralele s.v. *dáilinti*). SZ *skri-C* tak się ma do SE *skrej-V* jak *šli-C* (*pāšlitas*) do *šlej-V* (*šlejũos*), zob. *šliẽtis*. — SZ *skri-V*: *skrijà* lub *skrijos* pl.t. ‘zrobiony z łyka obwód sita’, *skrijà* ‘koło; sklepienie mostu’ (por. *krijà* s.v. *krytis*). — WSZ *skry-C*: *skryti* (zob.). — SO *skraj-V* ⇐ *skrej-V*: *skrajoti* (zob.). — SO *skrai-C*: *skraidyti* (zob.). Nomina: *āpskraitas* (zob. *āpskritas*), *skraitas* (zob.), *skraliai* (zob.). Tu też łot. *skrajš* ‘gorliwy, prędki, zwinny’.

skrynià 2 p.a., gen.sg. *skryĩnios* stlit., gw. 1. ‘drewniana skrzynia z wiekiem do przechowywania odzieży, posagu’, SD «skrzynia», 2. ‘skrzynka na narzędzia rzemieślnika; skrzynka na prowiant zabierana w podróż’, 3. ‘skarbona w kościele’ (*skorbo skrynia* CHB), 4. ‘arka Noego’: SD *skrynia Noẽs* «korab» (syn. *eldija pridengta*), 5. ‘trumna’, 6. ‘drewniana cembrowina studni’, 7. ‘kawałek gruntu w formie kwadratu’ — zapoż. ze stbłr. *skrynja*, *skrinja*, błr. *skryĩnja*, *-ni* ‘skrzynia’ (SLA 199, ZS 49, LEW 818; brak w ALEW). War. *skrynẽ* 4 p.a., *skryĩnẽ* 2 p.a. Błr. wyraz jest polonizmem (ĖSBM 12, 157), por. pol. *skrzynia* ⇐ stczes. *skryĩnẽ* (⇐ stwn. *scrĩni* ⇐ łac. *scrinium* ‘puszka, pudełko’, por. nwn. *Schrein* m. ‘skrzynia, lada, szafa’). — Łot. *skryĩnẽ*², *skryĩnis*² ‘skrzynia na ubrania’ może oddawać śrdn. *schrĩn*, por. Jordan 87. — Drw. *skrynẽlẽ* ‘skrzynka, skrzyneczka; ul w formie skrzyni; tornister; miara dla masła; skrzynka u żaren, do której sypie się mąka’, SD «szkatuła; szuflada», *skrynelẽ balbieriaus skutiklinẽ* «barwierska szkatuła do brzytew», *skryĩninykas* ‘ten, kto robi skrzynie lub je sprzedaje’, SD¹ <*skrininikas*> «skrzynnik» ⇐ stbłr. *skrynnik*; *skryĩnikẽ* a. *skryĩnũtẽ* ‘skrzynka’ ⇐ stbłr. *skryĩnka*, *skryĩnka*.

skripyčia 2 p.a., gen.sg. *skripyĩcios* stlit., gw. 1. ‘skrzypce’, SD¹, SD «skrzypice» (*trintuvas skripyĩcios* SD «smyczek»), 2. gw. ‘trzeszczące drzewo’ — zapoż. ze stbłr. *skripica*, *skrypica* ‘skrzypce’ (*gusli – arfa, ljutnja, skripica*, HSBM 1, 379), pol. przest. *skrzypica*, zwykle pl. *skrzypice* ‘skrzypce’ (por. SW VI, 192, SLA 199, LEW 818; brak w ALEW). — Drw. *skripyĩnykas* SD¹ «skrzypek». Dziwi brak nazwisk od tego apelatywu (inaczej w wypadku *skripkà* i *smuĩkas*).

skripkà 2 p.a., gen.sg. *skripkos* stlit., gw. 1. ‘skrzypce’ (*At[ej]o gudas su skripkà* ‘Przyszedł Białorusin ze skrzypcami’), też pl.t. *skripkos*, 2. ‘część sochy’, 3. ‘wychudłe zwierzę’ — zapoż. z błr. *skryĩpka*, *-i* ‘skrzypce’ (SLA 200, ZS 49, LEW 818; brak w ALEW). Zob. też *skripyčia* i *smuĩkas*. — Drw. *skripkenykai* BRB ‘skrzypkowie’ (jako glosa do *smuĩkenykai*), *skripkõrius* ‘skrzypek’ (por. *smuĩkõrius*)⁶¹⁰. Vb. denom. *skripkioti* 1. ‘grać na skrzypcach’ (*Dũdos, dũduokit, skripkos, skripkuokit*), 2. ‘grać na jakimkolwiek instrumencie’. — Nazw. *Skripkà*, *Skripkus*, *Skripkãitis*, *Skripk(i)ũnas*, *Skripkãuskas*.

skripõcis, *-io* 2 p.a. ZTŽ ‘muzykant grający na skrzypcach, skrzypek’ — zapoż. z błr. *skrypác*, *-á*. Zob. też *skripka*.

skripti, *skrimpũ*, *skripaũ* gw. ‘umierać’, *nuskrĩpti* ‘umrzeć’ (*Seniui nuskrĩpus, vaikai turtà išsidalijo* ‘Gdy dziadek umarł, dzieci podzieliły się majątkiem’). Vb. simplex wynikłe z reanalizy formacji **nu-skip-ti*. To z synkopowania *i* w formie zwrotnej **nu-si-kripti*, znaczą.

⁶¹⁰ Wbrew POLŽ 152 *skripkorius* nie może być polonizmem. Pol. przest. *skrzypkarz* to nie ‘grający na skrzypcach’, lecz ‘rzemieślnik wyrabiający skrzypce’, zob. SW VI, 192.

etym. ‘pochylić się ku ziemi, zachwiać się’. Por. z jednej strony osnowę infigowaną *krĩmpa* ‘krzywi się, przechyla się’ (s.v. *krĩpti*), z drugiej strony młodsze prs. *kr̃ypsta* (*krimp-sta) o znaczeniu przenośnym ‘psuje się, zapada na zdrowiu’, *nukr̃ypsta* ‘umiera’ (s.v. *kr̃ypti*). Paralele: *sal̃pti*, *skáutis*, *stvérti*. — Przez perseweracyjną sonoryzację *mp* > *mb* powstał war. *skrimbù* ‘umieram, zdycham’. Do tego dotworzono prt. *skribaũ* i inf. *skribti*, por. *Boba nuskrībo*, *ir senis jau skrimba* ‘Baba (żona) umarła, a i starzec już dogorywa’. *Skrimba arkliai nu blogo pašaro* ‘Padają konie od złej karmy’. — Drw. *pāskripas* ‘nieprosty, chylący się, pochyły (o płocie)’, *skriblā* c. ‘zdechłak, cherlak, ktoś bliski śmierci’ (ze zmiany *skripla).

skristi, prs. *skrendù* (war. *skrindù*, *skridù*, *skrýstu*), prt. *skridaũ* (war. *skrydaũ*) 1. ‘o ptaku: latać uderzając skrzydłami’, też o samolocie, 2. przen. ‘szybko biec, lecieć’. SD *skrindu* «leceć» (syn. *puolu*), «latać» (syn. *skredžioju*), *nuskrindu* SD «ulatam», *perskrindu* SD¹ «przelatam» (syn. *perskredžioju*), *užskrindu* SD «wzlatam, podlatam». Infigowana osnowa prs. *skri-n-d-* została odnowiona pod formą **skrin-stu*, skąd **skristu*, po denazalizacji *skrýstu* (por. *skýstu* z **skind-stu*, *výžtu* z **vinž-stu*). Morfem *skrid-* wygląda jak alternant w st. zanikowym od neopwk. *skreid-*. Ten ostatni może stać w związku z prs. na *-d-*, plit. **skrej-da* ‘buja w powietrzu’, ufundowanym na prezentalnej osnowie *skrej-V-*, por. pdg. *skrejù*, *skriēti* s.v. *skrieti*. — Prs. *skrendù* zakłada infigowanie pwk. *skred-*. Forma pierwiastkowa tego rodzaju dowodzi pojawienia się nowego st. pełnego na bazie st. zanikowego *skrid-* (typ *TRiT* ⇒ *TReT*). Neoapofoniczny SP *skred-* w *skrendù* staje w jednym szeregu z *lep-* w *lempù* (por. *lipti* I), *red-* w *rendù* (por. *rēsti*, *ridinti*) oraz *švet-* w *šventù* (por. *švēsti*, *švisti*). — Drw. ze *skrid-*: *skridinēti* iter. ‘latać, przelatywać, biegać’. Nomina: *āpskrīdas* ‘okolica’ (syn. *āpskrajus*), *skridėjas* ‘kto lata’, *skridimas* ‘latanie, lot; szybki ruch’ (SD «lot, lecenie»), *skridinė* ‘rzepka kolanowa’, *skridinys* ‘krążek’, *i skridinį* adv. ‘w koło, wokół’, *skridulas* ‘koło garncarskie’ (syn. *skritis*), *skridulys* ‘krąg, okrąg, tarcza, krążek’ (war. *skrydūlis*). — Neopwk. *skris-* ⇐ *skris(ti)*: *skrisdinēti* ‘latać, -latywać’, *skristelēti* ‘o ptaku: ulecieć, polecieć nieco’. NB. Podobnie brzmiący czas. *skrýstelēti* ‘nagle się poruszyć, podskoczyć’ pochodzi od wykrz. *skrýst* o nagłym wzbiciu do lotu. — Neoapofonia *skris-* ⇒ *skrais-*: *skaistytis* (zob.). — Neopwk. *skrind-*: *skrindyti* b.z.a. ‘latać, szybować’ (syn. *skraidyti*), nomina: *skrindimas* ‘latanie, lot’ (syn. *skridimas*), *skrindus* ‘lotny, zdolny do szybkiego lotu’. — Neoapofonia *skrend-* ⇒ *skrand-*: *skrandnūs* ‘lotny, dobrze latający’, syn. *skrajūs* (por. neosufiks w *prantnūs*). — WSZ *skryd-* ⇐ *skrid-*: *paskrydēti* ‘pofrunąć nieco dalej’ (por. *pabrydēti* ⇐ *brid-*; *pakrypēti* ⇐ *krip-*). Od tego drogą deprewerbacji urobiono *skrydēti* ‘bujać w powietrzu, latać, szybko biegać’ (por. *svyrēti* ⇐ *pasvyrēti*). Z wymianą sufiksu *-ē-* na *-au-*: *skrýdauti* ‘szybko się poruszać, np. o żarnach’. Nomen: *skrýdis* ‘lot, przelot; rejs samolotu’. — Neoapofonia *skrid-* ⇒ *skraid-*: *skraidyti* (zob.). Starszy SO *skrad-* tkwi w *skradžiōti* (zob.). — Neoapofonia *skrid-* ⇒ *skried-*: *skriēsti* (zob.).

skritė 4 p.a., *skritė* 2 p.a. wsch.-lit. ‘ucięty w formie krążka kawałek drewna; kółko drewniane do zabawy’ (*Atpjaudavom šykštesnio beržo skritėlę ir eidavom an kelio ritės mušt* ‘Odcinaliśmy krążek z twardszej brzozy i szliśmy na drogę [by go toczyć] uderzeniami kija’) — rzeczownik na *-ė-* utworzony od neosn. *skrit-* (⇐ *skritas*, *āpskritas*), omówionej s.v. *skrieti*. — Do tego współrdenne formy *skratė* a. *skratė* ‘drewniany krążek; odcięty plasterek’, też ‘ważka, Aeschna’. Są one o tyle interesujące, że mogą dowodzić neoapofonicznej derywacji SZ *skrit-* ⇒ SP *skrat-*. Por. jako paralele *bristi* ⇒ *brastà*; *krimt-* (*krimsti*) ⇒ *kramtyti*.

skryti, *skrejù*, *skrijaũ* gw. 1. ‘lecieć, latać’ (*Ore kasžin kokia paukštė su paskubiu nuskrījo* ‘W powietrzu jakiś ptak w pośpiechu przeleciał’. *Parskrījo iš tolimų kraštų kregždelė* ‘Przyleciała jaskółka z dalekich krajów’), 2. ‘rozchodzić się, rozlegać się, np. o

krzykach' (*Nuskrijo linksmi šūksmai* 'Rozległy się wesołe okrzyki'). Jest to nowy paradygmat, który ukształtował się wokół prs. *skrejù* (zob. *skriēti*) z udziałem innowacyjnych form infinitiwu i praeteritum, takich mianowicie, które wzorowały się na typie *set*, por. np. *výti* : *vijaũ* : *vejũ*. — Drw. *skrytīs*, -iēs 4 p.a. f. 'dzwono, człon drewnianego obwodu koła; obręcz koła; bochenek chleba', war. *skrytis*, -ies f. Tu pewnie też *skrỹliai* m.pl. 'łazanki, pokrajane w kwadraciki a. romby cienkie ciasto na kluski' oraz *skrỹlius* 'łazanek' i 'mały okrągły serek'.

skrōbti, *skrobstũ*, *skrobaũ* gw. 'schnąć, wysychać; spadać z ciała, chudnąć' (*Ans skrōbsta*, t.y. *liesyn eina* JU) — drw. apofoniczny na WSO *skrāb- od *skrab-* jak w *skrambũ*, *skrābti* 'schnąć, wysychać' i *skrabēti* (zob.).

skrōblas 2, 4 p.a., też f. *skroblā* 4 p.a. bot. 'grab, *Carpinus betulus*'. Warianty z 3 p.a.: *skróblas*, *škróblas*, *skriuoblas*, *skroblũs* i *skroblē*. Od tego odchylają się odpowiedniki łot. *skābardis*, *skabarda* 'buk czerwony' oraz stpr. **scoberwis*, pis. <stoberwis> EV 'grab, Haynbuche [Hainbuche]'. Trudne, zob. LEW 818. PKEŽ 4, 158 analizuje *skāb-erv-īs; pwk. jak w lit. *skōbti* 'żłobić, wyrzynać', suf. jak w lit. *skedėrva* 'szczapka, drzazga'. Trautmann 1910, 439 wychodził od praformy pb. *skrābar-. — Drw. *skroblýnas* 'las grabowy', cps. *skroblariētis*, -ē 'mający cienkie nogi' (por. *rietas* m.in. 'noga'), *skroblaveidis*, -ē 'mający wychudłą twarz' (por. *vėidas*). Zob. też *skiřpstas* s.v. *kiřpti*. — Nazw. *Skróblas*, *Skroblā*, *Skroblis* b.z.a., *Skroblýs*. N.m. *Skróblai*, *Skroblũs* 2x, *Skroblýnai* 2x, *Skróblis*. N.rz. *Skrōblē*, *Skrōblis*, *Skroblũs*, *Skrōblupis* 2x, *Skrōblupalis*. — Zagadkowa jest słowiańska nazwa 'grabu': psł. *grab-rũ, por. slń. *grāber*, *gāber*, sch. *grābar*, *gābar*, bg. *gābьr*, stczes. *hrabr*, czes. *habr*, pol. *grab* (Boryś 176).

skrōsti, *skrōdziu* (war. *skrōdu*), *skrōdžiau* 1. 'ciąć, przecinać', 2. 'płatać zabite zwierzę a. rybę, wyjmować wnętrzności, patroszyć', 3. 'robić sekcję zwłok', 4. 'czyścić, skrobać rybę, jelita', przen. 'krzywdzić, zadawać ból'. Cps. *išskrōsti* 'wypatroszyć; wyczyścić jelita' (*išskrodžiu žuvį* SD «płatam rybę»), też 'wygnieść (wozem) głębokie koleiny; (ul) wydrążyć z pnia; stratować (o bydle)', *pėrskrosti* 'przeciąć, przebić', *perskrodžiu* SD¹ «przeakałam; rozpłatam», *išsiskrōsti* 'zbiednieć, zubożeć'. Czas. quasiprymarny. Jego paradygmat został zbudowany wokół iteratywnego prs. *skrōdziu* do *skrōdyti* 'płatać, sprawiać wieprze, ryby; rozrywać na kawałki; ranić rogami', < pb. *skrād-ī-. Dalszy wywód niepewny. LEW 810 zaliczył *skrōsti* do rodziny czas. *skeřsti*, ale nie wyjaśnił, jak się do siebie mają osnowy *skrād- i *skerd- (iteratyw do *skerdžiu* brzmi *skardýti*, nie †*skrādyti*). Zob. też ALEW 935. — Drw. *įskroda* a. *skrodā* 'rowek wydrążony, wyżłobienie, żłobek', *skrōdas* 'szpara w desce, szczelina w piecu, *skrodē* a. *skrōdē* 'rów wypłukany przez wodę; głęboka koleina', *skrodėjas* 'kto sprawia zwierzę, rybę, ptaka; kto kraje zwłoki', *skrodimas* 'sekcja zwłok', *skrodinėti* 'patroszyć ryby', *skrodinỹs* 'przecięta, otwarta rana', *skrōdis* 'nacięcie, cięcie chirurgiczne', cps. *varlāskrodis* 'o nożu: tępy lub za mały' (dosł. '[nadający się] do płatania żaby', por. *varlē*, *varlas*). — Neopwk. *skros-* (≡ *skrōsti*): *skrōsdinti* 'rozcinać, robić sekcję zwłok', *skrostinis* 'z wyżłobieniami, żłobkami (o cierlicy do lnu)', *skrostojas* 'kto żłobi rowki, rzeźbiarz', *skrostūvas* 'dłuto do rowków; mizdrownik garbarza; strug, rodzaj hebla' (por. *skustojas*, *skustūvas*).

skrumnũs, -i 4 p.a., *skrum̃nas*, -ā 4 p.a. gw. 1. 'oszczędny', 2. 'niewielki, niepokazny', 3. 'ciasny, za mały (o bucie, ubraniu)', 4. 'chudy, słaby (o dziecku)' — zapoż. z pol. *skromny* m.in. 'odznaczający się prostotą; niewyszukany, nieozdobny, zwykły, prosty; niepokazny, niewielki, mały' (co do dyferencjacji znaczeniowej zob. Boryś 554). Bliższe oryginału są war. *skram̃nas*, *skramnũs* i one zalecają przyjęcie dla *skrum-C* wsch.-lit. mutacji fonetycznej *amC* > *umC*. Paralele: *karũnka*, *kumpānija* (por. Zs 79). Zob. też *skarābnas*.

skruostas 3, 1 p.a., zwykle pl. *skruostai*, *skruostaĩ* 1. ‘policzki’, 2. ‘brwi’, 3. ‘powieki’. War. s-mobile: *kruostas* 1, 3 p.a., *kruostas* 2 p.a. ‘powieka; rzęsa; brew’ i ‘policzek’. Odpowiednik łot. *skruõste* ‘łuk brwiowy’. Z innym sufiksem: *skruoslaĩ*, s-mobile: *kruoslaĩ*, *kruõslai* ‘rzęsy’. Stlit. <kroostas> BRB ‘powieki, Augenlider’ jest wprawdzie interpretowane jako *kruostas* (zob. ALEW 529), ale nie można tu wykluczać lekcji *kroostas*, ponieważ taka mieściłaby się w ramach alternacji *uo* z *o*, udokumentowanej niejednym przykładem, por. *drũožlēs* ob. *drõžti*, *gluodūs* ob. *glodūs* albo łot. *kluostīt* wobec lit. *klõstyti*. Zestawiano z jednej strony z łot. *skruõstīt*, -u, -ĩju ‘nacinać, np. karby; zginać, załamywać’, z drugiej strony z lit. *skrõdžiu*, *skrõsti* ‘rozcinać, płatać’, ale definitywnej etymologii nie osiągnięto, zob. LEW 302, 819.

skrupsėti, *skrupsiù*, *skrupsėjau* 1. ‘chrupać, chrzęścić, wydawać charakterystyczny odgłos przy gryzieniu, kruszeniu czegoś twardego’, 2. ‘gryźć (orzech), jeść coś twardego (kapustę, buraki, owies) — drw. na -(s)ė- od wykrz. *skrup* a. *skrups* o chrupaniu. Por. syn. *grikšėti* ← *grikšt*.

skrūsti, *skruñda* (war. *skrūsta* < *skrund-sta), *skrūdo* ‘palić się bez płomienia, tlić się, opiekąć się nad żarem’, *apskrūsti* ‘podpiec się, zarumienić się’ — formacja na SZ *skrud-* do *skriaud-* (zob. *skriaūsti*). Jest też refleks SZ *skriud-*, gdzie sekwencja *riu* pochodzi z wyrównania *ru* do sekwencji *riau* st. pełnego, por. *paskriūsti*, -*skriuñda*, -*skriūdo* ‘przypiec się, przypalić się’, drw. *skriūdesai* m.pl. ‘przypalone resztki jedzenia, które przywarły do dna naczynia’. — WSZ *skriūd-* ← *skriud-*: *skriūdėti*, *skriūdi*, -*ėjo* ‘przypalać się; prażyć się; przywierać do dna’. — WSZ *skrūd-*: pdg. o znac. przenośnym: *skrūsti*, *skrūsta*, *skrūdo* ‘smuć się, martwić się, żałować’. Właściwie jest to neopierwiastek, wyodrębniony z formy prs. *skrūsta* (zob. wyżej), zreinterpretowanej na **skrūd-sta*. Por. *sklyd-* ← **sklyd-sta* s.v. *sklisti*.

skruzdėlė 3 p.a. ‘mrówka, Formica’. Drw. wsteczne: *skruzdė*, *skruzdīs* (war. *skruzīs*). Odpowiednik łot. *skruzda*, *skruzde* ‘mrówka czerwona’. Niejasne. Grupa -*zd-* może być wtórna, ponieważ w starszych zaświadczeniach ukazuje się *skrud-*, nie *skruzd-*, por. SD¹ *skrudėlė* «mrowka», gen.pl. *skrudėlių*, SD¹ «mrowczany» (pominięte w ALEW!). Poza tym por. wsch.-lit. *skrudėlė* (*skrūdė*, *skrudė*), jak i świadectwa onomastyczne: n.rz. *Skrūdupis* ob. *Skrūdupis* b.z.a. Przyjawszy *skrud-* za punkt wyjścia, możemy wciągnąć do rozważań werbalną ośnowę na SZ *skrud-* od *skr(i)aud-*, por. *skrundū*, *skrudaũ*, *skrūsti* ‘palić się bez płomienia, tlić się’. Trudno w tej chwili powiedzieć, jaką drogą można by przejść od ‘tlić się’ do treści ‘mrówka’. Że nie jest to nieprawdopodobne, dowodzi pewien fakt kaszubski: forma *marvic sq* ‘o mrówkach: mrowić się, roić się’ oznacza jednocześnie ‘tlić się’ (zob. Boryś 340, s.v. *mrowić się*). — Drw. *skruzdėlynas* ‘mrowisko’ (ob. *skrudėlynas*, m.in. SD¹ «mrowisko»), *skruzdėlynas* ts. — N.m. *Skrūdėlės*, *Skrūdėlynė* 3x, *Skrūdėnė*, *Skrūdėnė*, *Skrūdėžiai*. N.rz. *Skrūdėpys* (n. łąk *Skrūdės*, *Skrūdėnė*), *Skrūdėbalė* (też n. błota) < **Skrūd-balė*.

skubėti, *skubù*, *skubėjau* ‘śpieszyć się’ — durativum z suf. -*ė-* i SZ *skub-* (por. typ *judėti*, *krutėti*). Inchoat. *skubti*, *skumbù*, *skubaũ*, z prvb. *pa-*, *su-* ‘zdażyć na czas, nadażyć (za kimś), pośpieszyć się, przyspieszyć’. SZ *skub-* należało kiedyś do SE **skaub-* < pie. *(s)kub^h-/*(s)keub^h- ‘pchać, sunąć’ (LIV² 560), por. goc. *afskiuban* ‘odepchnąć’, stwn. *scioban* ‘posuwać, popychać’ (nwn. *schieben*). Co do ewentualnego refleksu st. *e* zob. *skaubbras*. — Drw. *skubinti* caus. ‘naglić, nakłaniać do pośpiechu’, refl. *skubinuosi* SD «skwapiam się» [‘pospieszyć się’]. Nomina: *skubinas* ‘pilny’ (*Bék skubinas* ‘Biegnij szybko’, por. GJL II, § 316), *skubomis* adv. ‘w pośpiechu’, *skubūčiai* m.pl. ‘szybko rosnący groch’ (por. *pilkūčiai* ‘szary groch’), *skubrūs* ‘zręczny, zwinny’, *skubūs* ‘spieszny, prędki, pilny’, SD «skwapliwy; spieszny». — SO **skaub-* jest kontynuowany w słowiańskim *skub-*,

por. sch. *skúbem*, *skúpsti* ‘wyskubywać’, ukr. *skubiú*, *skúbty* (*skúbsty*) ‘odrywać, wyrywać; szarpać, targać’, pol. przest. *skubę*, *skuść* ‘wyrywać, wyskubywać’, < psł. *skubō, *skubti, iter. *skubati ‘wyrywać, skubać (sierść, pióra, trawę)’, por. ukr. *skubáty*, pol. *skubać*, czes. *škubat*. Zob. BSW 263, REW II, 653, LEW 820, Boryś 555n.

skudrùs, -i 4 p.a., *skùdras*, -à gw. 1. ‘obrotny, energiczny, skory, żwawy, prędki i wydajny w robocie’, 2. ‘szybko, dobrze rosnący (o drzewie, prosięciu)’, 3. ‘bardzo ostry, dobrze tnący (nóż, sierp)’, SD *skudrus* «ostry» (syn. *aštras*), 4. ‘szorstki, dokuczliwy’ — adiectivum verbale na -ra-, *skud-ra-, od niepewnej osnowy. Według LEW 820, 823 (s.v. *skùsti* 2) chodzi tu o pwk. *skud-* jak w *suskùsti*, -*skuñda*, -*skùdo* ‘zacząć boleć, zaboлеć’ (s.v. *skaudéti*). Znacz. etym. ‘o bólu: ostry’ (?). Paralele apofoniczne: *sùkras* (*sukrùs*) ⇌ *sùkti*; *gùdras* (*gudrùs*) ⇌ *gùsti*; *stìpras* (*stiprùs*) ⇌ *stipti*. — Vb. denom. *skùdrinti* ‘naglić, pobudzać do pośpiechu, popędzać; zachęcać; ostrzyć’. — Tu też łot. *skudra*, *skudre* ‘mrówka czerwona’, ME III, 901n. Znacz. etym. ‘istota szybko się poruszająca’ (Fraenkel, *Studi baltici* 6, 1936-1937, 104n., 107).

skùduras 3 p.a. ‘ścierka, szmatka, szmata, łachman, gałgan’, pl. *skuduraĩ* ‘znoszone, wystrzępione odzienie’ (war. *škuduraĩ*) — dewerbalny rzeczownik z suf. -ur- i SZ *skud-* jak w *skuñda*, *skùdo*, *skùsti* ‘o tkaninie: drzeć się, strzępić się’. SE (s)ked-, zob. *kedéti* ‘rwać się, strzępić się’. Budowa jak w *mùturas*, *gùburas*. War. sufiksalne: *skudiraĩ* 3 p.a., *skudrà* 2 p.a. (⇒ pol. gw. *skudry* pl. ‘podarte ubranie, pooddzierane strzępy wiszące przy ubraniu’, Zdancewicz 348). — Drw. *skuduriniñkas* ‘szmaciarz’, *skudùrius* a. *skùdrius* ‘oberwaniec, obdartus’, *skudrỹs* ‘nicpoń, leń, gałgan; złodziejasek’ (por. pol. *gałgan* ‘łachman, szmata’, przen. ‘nicpoń, hultaj’). Drw. wsteczny: *skùdas* ‘strzęp’: *Iš patilų bus skudaĩ vienys* ‘Z pościeli będą tylko strzępy’, *i skùdą* adv. ‘do szczętu, do cna, zupełnie’. Paralela: *prādaras* ⇒ *prādas*.

skuja 2 p.a. 1. ‘igła, szpilka na drzewie iglastym’, 2. ‘szyszka na drzewie żywicznym’ (SD «Byłka, conus»), 3. ‘gałąź sosnowa’ (war. *skijē*), 4. przen. ‘rybia łuska’ (łuski na nierozwiniętej szyszce sosnowej lub jodłowej przypominają rybie łuski). War. m. *skujas*, *skujis*, *skujỹs*. Odpowiednik łot. *skuja* ‘igła jodłowa’, zwykle pl. *skujas* ‘igliwie jodłowe, szpilki jodły’. Prawdopodobnie chodzi tu o rzeczownik postwerbalny od neoosn. *skuj-* wyabstrahowanej z formy prs. *skuju do *skūti, znacz. etym. ‘kłuć, przekłuwać’ (zob. s.v. *kiáuras*). Taki czasownik mógł być krewniakiem łotewskiego *skūt* ‘golić, usuwać włosy, zarost’, gdzie prs. *skuju* współlistnieje z prt. *skuvu* ⇌ pie. *skuh₂-V (SZ od pwk. *skeu_{h2}- ‘robić ostrym narzędziem’). Przy tym sełowym pierwiastku postać st. zanikowego *skuv*-V objaśnia się bez trudu hiatem laryngalnym (zob. HL 93n.). Tymczasem prs. *skuju* – z nieoczekiwaną krótkością przed sufiksem spółgłoskowym – stanowi trudność. Wydaje się, że powiązanie *skuju* ze *skuvu* będzie możliwe przy uwzględnieniu pewnej innowacji morfologicznej, mianowicie metanalizy *sku-* + *-vu*. Ona to wytworzyła krótkowokaliczną osnowę *skū-* i otworzyła drogę dla derywacji nowej formy praesentis, z formantem -ju jako swego rodzaju zamiennikiem preterytalnego -vu. Paralela: łot. *šuju* na miejscu *šuvu* ‘szyję’ przy inf. *šūt* (zob. HL 91). — Paralele dla sb. *skuja* stanowią *sruja* ‘pęd wody’ (zob. *srūti*) oraz *struja* ‘obrzędzanie zwierząt’ (zob. *srūti*), *pluja* ‘włóczęga’ (por. *plūti*)⁶¹¹. — Drw. od neoosnowy *skuj-*: *skūjenos* f.pl. ‘igliwie; rybia łuska’, *skujinē* ‘pomiotło sosnowe do pieca chlebowego’, n.m. *Skujinē* (war. synkopowany, ze wzdłużeniem zastępczym: *skūinē*, ⇒ drw. *skuiniā*; por. *tūinos*); *skujynas* ‘sośniak’, *skujotas* a. *skujúotas* ‘iglasty (drzewo, las, miotła)’⁶¹², *skujuōtis* ‘drzewo iglaste’. Vb. denom. *skujoti* ‘wypuszczać igły’ (por. *plujoti* ⇌

⁶¹¹ Pomija się tu rzeczowniki na °uja od osnów prezentalnych pochodzenia onomatopeicznego, np. *duja* ‘drobny deszcz’ (*dūjos* ‘gaz’) od *dujū*, *dūiti* ⇌ wykrz. *dūi*.

⁶¹² Por. jeszcze zapożyczenie litewskie w pol. gw. *skujowy*, *schujowy* ‘sosnowy’: *skujowa miotła do pieca*

plujà). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *skuinà*, -y ‘igliwie; gałązka sosnowa; pomiotło z takich gałązek’ (PZB 4, 468), pol. gw. *skujowy*, *schujowy* ‘sosnowy’ (Zdancewicz 348, Laučjute 84). — Łotewskie drw. od *skuj-*: *skujainis* ‘drzewo iglaste’, *skujai̯ns* adi. ‘z igłami, iglasty’, też ‘jodłowy’, *skujājs* a. *skujiens* ‘las iglasty’, *skujas* f.pl. ‘jodełka, wzór, w jaki układają się nitki tkaniny’, *skuje* bot. ‘jodła, Abies’, *skujene* bot. ‘przęstka pospolita, Hippuris vulgaris – bylina wodna zakorzeniona w podłożu, wyglądem przypominająca małą choinkę’, *skujenes* f.pl. ‘jodełka’ (por. *skujas*), *skujinas* f.pl. ‘zielone łodygi szparaga’, cps. *skujkùoks* ‘drzewo iglaste’. — Resegmentacja sb. *sku-* + *-ja* wydała łotewską neoosn. *skū-*, por. drw. *skuta* ‘młody, gęsty las jodłowy’, *skuts* ‘gąszcz leśny’ (⇒ *skutiņš* ‘zarost łonowy’) oraz *skutājs* ‘gąszcz młodych sosen lub jodeł’ (por. ME III, 907). Brak tu odpowiedników litewskich, które by należały do pola znaczeniowego *skujà*. — Neoosn. *skui-C*: *skuīstas* 1. ‘krzak, krzew’ (*Kadugiai auga skuīstais* ‘Jałowce rosną krzakami’), 2. ‘las sosnowy’ (*Skuīste labai gražios kvajelės auga: tankios, aukštos, lygios kaip žvakės* ‘W sośniaku rosną bardzo ładne sosenki, tęgie, wysokie, proste jak świece’), *skuīstis* ‘gęsty las, zwł. świerkowy’. N.jez. *Skūistas*, n.rz. *Skūistupis*. Neosuf. *-st-* może wskazywać na zanikłe frq. **skui-sty-ti*. — Neoosn. *skui-C* ma wariant s-mobile *kui-C*: *kuītas* ‘młody las, gaj’, *kuītis* 1. ‘młody, gęsty las szpilkowy’, 2. ‘gęste krzaki’, 3. ‘pastwisko otoczone jałowcami i niskimi krzakami’. Drw. *kūitva* 1 p.a.: *Važiavau par kūitvas* ‘Jechałem przez zagajniki szpilkowe’ (por. sufiks w *širtva*). — Dotychczasowe zestawienie genetyczne *skujà* z psł. **xvoja*, ros. *xvója* a. *xvojá* ‘gałęzie drzew iglastych’ itp. (por. Būga, RR I, 297, ME III, 902, BSW 268: pbsł. **kšuaia-* «Nadel der Nadelhölzer»; LEW 821, REW III, 238, Sławski I, 74, Boryś 64, ALEW 936, jak też Illič-Svityč, *Voprosy jazykoznanija* 1964, nr 4, 93) nie da się utrzymać z dwóch powodów. 1° Lit.-łot. samogłoska pierwiastkowa *u* nie daje się uzgodnić ze słowiańskim *o* (pbsł. **a*). 2° Nagłosowe słow. *x-* w zasadzie nie bywa odpowiednikiem grupy lit. *sk-*. Nagłosowej grupie lit. *sk-* odpowiada z reguły słowiańska grupa *sk-*, nie zaś spirant *x-*, por. np. *skabiū* : ros. *skóbelb* ‘ośnik’; lit. *skēpeta* : ros. *ščepá* ‘szczapa’; lit. *skiētās* : psł. **ščitū*, scs. *štitū*; lit. *skrebū* : ros. *skrebú*, pol. *skrobieć*. Wynika z tego, że w odpowiedniości do lit. *skujà* spodziewalibyśmy się raczej psł. †*skūja* niż **xvoja*.

skūkis 2 p.a., *skūkis*, -io 2 p.a. gw. 1. ‘wystająca kość, zwykle w końskim zadzie, Steißbein’, 2. ‘pagórek’, 3. ‘wierzchołek’, 4. ‘czub we włosach, kok’. Niejasne.

skūla 4 p.a. wsch.-lit. ‘wrzód, czyrak’, war. *skūlē* ZTŽ — zapoż. z błr. *skūla*, -y ‘wrzód’ (ĖSBM 12, 164: bez dobrej etymologii). Por. pol. przest. *skula* ‘wrzód, wrzodzianka; choroba gardłana’ (Sw VI, 796). — Drw. *skūlétas* ‘owrzodziły’. Zdrob. *skūlēlē*, *skūlyka* ‘wrzodziak’.

skultas a. *škultas* hist. ‘dawna łódź wiosłowa, służąca do transportu towarów Niemnem’. W źródłach ruskich XV–XVI w. nagłos wyrazu waha się między *sk-* i *šk-*, zob. Zinkevičius, *Balt* XXIX:2, 1988, 184. Pochodzenie niejasne. — Cps. *skultadailyda* cps. ‘budowniczy łodzi zwanej «skultas»’ (por. *dailidė*).

skūlti, *skūla* (**skūla* < **skunla*), *skūlo* gw. ‘o odzieniu: zacząć się strzępić, rozłazić’ — pwk. *skūl-C* stanowi wraz ze *skil-C* dwoisty refleks st. zanikowego do *skél-C* (zob. *skélti*) Por. *skilti* I m.in. ‘pękać, rozpadać się, rozdzielać się’. Czy tu jeszcze drw. *skūlinti* JU ‘skrobać’?

skūnė 2 p.a. gw. 1. ‘stodoła’, 2. ‘szopa na wóz, wozownia’ (war. *skūnià*) — zapoż. ze śrdn. *schūne* (GL 116, Čepienė 106, LEW 821), por. nwn. *Scheune* f. Odpowiedniki łot. *škūnis*, *škūna*, *škūne*, *skūnis*, *skūna* ‘stodoła’ ⇐ śrdn. *schūne* (Jordan 102).

skūpas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘skąpy, nadmiernie oszczędny, żałujący wszystkiego sobie

‘pomiotło do pieca z zielonych gałęzi sosnowych’ (Zdancewicz 348).

lub innym', war. *skūpus*, *skūpūs* — zapoż. ze stbłr. *skupyj*, por. błr. *skupy*, por. ros. *skupój* (SLA 200, ZS 49, LEW 822, ALEW 936). — Drw. *skūpaĩ* a. *skūpiaĩ* adv. 'skąpo', *skūpuōlis* 'skąpiec, sknera'. Vb. denom. *skūpėti* 'być skąpym', *skūpuoti* 'oszczędzać, skąpić' (war. *skūpauti*).

skūpstyti b.z.a. przest. 'całować' (Miežinis) — zapoż. z łot. *skūpstīt*, -u, -īju 'całować' (*skupstīt* 'oblizywać co wtykając do ust, np. o palcu'), zob. Urbutis 2009, 278.

skūra 4, 2 p.a. stlit., gw. 1. 'skóra na ciele', 2. 'zdarta a. wyprawiona skóra; kozuch, baranica', 3. 'kora drzew, łyko', 4. przen. 'marny koń', 5. 'skąpy człowiek, sknera' — zapoż. ze stbłr. *skura*, por. błr. *skūra*, -y (≠ pol. *skóra*). Stąd też łot. *skura* 'łuska, łupina, powłoka, muszla'. Por. SLA 200, ZS 50, LEW 822, ĘSBM 12, 167. — Drw. *skūrēlē* 'skóra z cielęcia' (por. stbłr. *skurka*), *skūrīnē* 'skórzana pochwa, np. na nóż', *skūrīnē išmūšti* a. *išpīlti* 'złać, złoić komu skórę', *skūrīnis* a. *skūrīnis* 'lichy, słaby koń', cps. *skūrpešis* żm. 'garbarz' (por. *pēšti*), *storskūris* 'gruboskórny; nieczuły, zawzięty, bezlitosny' (por. *stóras*). Vb. denom. *skūryti*, -iju, -ijau 'zdzierać skórę, skórować zwierzę; łoć komu skórę; natrętnie o co prosić'.

skuŗbti, *skuŗbsta*, *skuŗbo* gw. 1. 'ulatniać się, wietrzeć' (*nuskuŗbęs alūs* 'zwietrzałe piwo'), 2. 'o drzewie i człowieku: rosnać powoli, nie rosnać' (*Nuskuŗbusi puŗēlē*), war. *skiurŗbti*: *Ana skiurbte apskiurbusi*, t.y. *neauga greitai, neveŗli* JU 'Ona jest zapózniona we wzroście'), 3. 'biednieć, popadać w chorobę' (*Apskurbtas vaikas: nuŗaŗęs, aprŗūkęs* 'Chorowite dziecko, ostrupiałe, podrapane'), 4. 'martwić się, smucić się'. Odpowiednik łot. (*ap*)*skūrbt*, -*skurbstu*, -*skurbu* 'dostać zawrotu głowy, zamroczyć się, zemdleć'. Nawiązanie w psł. **skūrbēti*, por. scs. *skrūbēti*, *skrūbljō*, 3 sg. *skrūbitū* 'martwić się, trapić się', ros. *skorbēt* 'opłakiwać kogoś, ubolewać, boleć; martwić się, smucić się', gw. 'chorować' (*skorbē* f. 'ból, strapienie, zgryzota'). Zob. BSW 266, REW II, 645, LEW 807 i 822, Vaillant III, 387, ESJS 828. — Pwk. na st. zanikowym *skurb-* stanowi obocznik do *skirb-*, por. *skiŗbti* 'kwaśnieć, kisać'. Pie. *(s)krb^h- ≡ *(s)kerb^h- 'robić ostrym narzędziem; być ostrym'. Co do SE zob. *skeŗbti* II 'głęboko nacinać'. Znacz. etym. *skuŗbti* można odtworzyć jako 'doznawać przykrych (ostrych) wrażeń'.

skurdūs, -i 4 p.a. 'biedny, nędzny, marny, żałosny' — przymiotnik na -u- od abstr. *skurdà* a. *skuŗdas* 'bieda, nędza; wycieńczenie, vegetacja' (por. *bruzdūs* ≡ *bruzdà*; *brazdūs* ≡ *brazdai*). Leksem *skurd-* jest prawdopodobnie dubletem do *skird-* (por. *skiŗsti* 'pękać' itp.) w roli st. zanikowego do *skerd-*, zob. *skeŗsti* 'zakłuwać, zarzynać świnię, owcę' (BSW 265). Formalny odpowiednik w psł. *o(b)skūrdū 'narzędzie do łupania', por. scs. *oskūrdū* 'narzędzie do ciosania kamienia, dłuto', ros. *oskórd* 'narzędzie do nacinania kamienia młyńskiego, siekiera, topór', pol. *oskard* 'rodzaj kilofa z jednym ostrzem spiczastym i ostrym, drugim spłaszczonym' (BSW 265n., Boryś 399). — Nie jest pewne, czy można tu dołączyć hapaks stpr. *sturdīs* EV 'Bicke', co zwykle emenduje się na <*scurdis*>, por. Trautmann 1910, 440, Endzelīns 1943, 250, LEW 803. PKEŻ 4, 163 kwestionuje definicję znaczeniową daną przez Trautmanna, l.c. ('urządzenie, które wprawia w ruch górny kamień młyński'), i twierdzi, że <*scurdis*> to było 'dłuto do wykuwania żaren' («*girnakaltis, káltas*»)). Podstawą tej hipotezy jest podobieństwo <*scurdis*> do wymienionych wyżej wyrazów słowiańskich. Ale materiał lit.-łot. nie pozwala na jej weryfikację, bo nie ma tu pasującej nazwy narzędzia rzemieślniczego. — Nawiązania ie.: sti. *kŗdhu-* 'krótki, kusy, mały', śrir. *credb(a)* 'kurczenie się', śrwalijsk. *cryddu* 'skurczony', śrbret. *crezz* 'skąpy' (por. Matasović 223). — Drw. *skurdà* a. *skūrda* c. 'biedak, nędzacz', *skurdēiva* c. ts., *skuŗdzius*, -*dē* 'biedak; słabe, wynędzniałe zwierzę', *skuŗdena* 'bieda, nędza'. — Vb. denom. 1. *skuŗsti*, *skurstū*, *skurdaũ* 'klepać biedę, żyć w nędzy, cherlać; marnieć (o roślinach)', 'o odzieniu: wycierać się, strzępić się', war. palatalizowany: *skiurŗsti* (por. *skiurŗsti* ob. *skūsti*), 2. *skuŗdinti* caus. 'doprowadzać do nędzy', *nuskurdinu* SD¹ «udręczam». — Neopwk. *skurs-* (≡ *skurstū*):

skursnà ‘bieda, nędza; biedak, nędzarz’ (inaczej GJL II, § 290 i LEW 823: *skurd-snā-), ⇒ adi. *skuřsnas* a. *skursniūs* ‘nędzny’.

skūrlotas 1 p.a., *skūrlōtas* 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘okrawek, kawałek skóry’, 2. ‘nietoperz, Chiroptera’ — zapoż. z błr. *skurlāt* ts. (ĖSBM 12, 168) ⇐ pol. przest. *skórlat* ‘stara skóra do łatania’, cps. z I członem *skóra* i II członem *lata* ‘kawałek tkaniny a. skóry zasłaniający miejsce zniszczone, dziurawe’ (por. Sw VI, 171). War. *skurniōtas* (LzŽ). Zob. też *skūrōtas*.

skūrōtas 2 p.a. gw. ‘nietoperz, Chiroptera’ (*Nakčiu, kaip sutema, skraido skūrōtas* LzŽ ‘Nocą, jak robi się ciemno, lata nietoperz’) — zapoż. z błr. gw. *skurāt* ‘okrawek skóry do użycia na chodaki; nietoperz’ (PzB 4, 472). Zob. też *skūrlotas*.

skūrti, prs. *skūra* (*skūra < *sku-n-ra; war. *skuřra*, *skuřna*⁶¹³, *skūrsta*), prt. *skūro* ‘drzeć się, rwać się, obdzierać się, łachmanić się’, *nuskūrti* ‘oberwać się, osunąć się, odpaść; zmarnieć (o roślinie, zwierzęciu)’, też ‘zbiednieć, popaść w nędzę’ (*Mirė visų pamirštas ir nuskuręs* ‘Umarł w nędzy i przez wszystkich zapomniany’). War. *skiūrti*, *skiūra* a. *skiūrsta*, por. *Nuskiūręs sijonas*, *nuskrendęs*, *nudriskęs* ‘Znoszona spódnica, podarta, postrzępiona’. *Visi paraliai namų buvo skiurte apskiūrę*, t.y. *apleisti* JU ‘Wszystkie kąty domu były bardzo zaniedbane’. Formacja inchoatywna z infiksem -n- względnie suf. -sta- i SZ *skūr-C* ⇐ *skér-C* < pie. *(s)kerH-, por. *skėrti* m.in. ‘oddzielić się częściowo od całości, odstać’. Por. oboczny SZ *skir-C* w *skiriū*, *skirti* m.in. ‘rozdzielać, rozłączać’. — Drw. *skuřlis* ‘kawał tkaniny, szmata, strzęp; znoszone ubranie, łachmany’, *skuřlius* ‘oberwaniec, łachmaniarz’, cps. *skuřmalas* ‘strzęp, podarte odzienie’ (por. *skařmalas*).

skustà 2 p.a., gen.sg. *skustos* gw. 1. ‘chustka na głowę’, chustka do nosa’ — przekształcone *kustà* (*kūstà*) ‘chusta; chustka’, co zapożyczone z błr. *xusta*, -y, pol. *chusta*. Zmiana nagłosu k- > sk- polega na upodobnieniu pożyczki do rodzimych syn. *skarà* i *skēpeta* (por. war. *skuskà* s.v. *kuskà*).

skūsti, *skutū*, *skutaũ* (war. *skučiaũ*) 1. ‘golić brodę, głowę’, 2. ‘drzeć, obierać, skrobać (kartofle, ryby z łuski), obłupiać z kory’, 3. ‘ścierać gumką coś napisanego’, 4. ‘płytko orać, podorywać’, 5. gw. ‘kosić trawę’, 6. przen. ‘zdzierać, brać więcej pieniędzy niż się należy’. SD *skutu* «gole; skrobię ryby, czeszę». Refl. *apsiskusti* ‘ogolić się’. Odpowiednik łot. *skust*, prs. *skutu* a. *skušu*, prt. *skutu* ‘skrobać, golić, strzyc krótko włosy; łupać’. Formacja na SZ *skut-* do pb. *skjaut- < pie. *skeut- (por. LIV² 561: tylko bałtyckie i śrir. *scothaid* ‘ucina’). Trafny wydaje się pogląd ALEW 937, że *skeu-t-/sku-t- jest neopierwiastkiem wywodzącym się z anitowego wariantu *(s)keu- do pie. *(s)keu_h2- ‘robić ostrym narzędziem’, por. łot. *skūt* ‘golić, usuwać włosy, zarost’, prt. *skuvu* (prs. *skuju* i *skūnu*), drw. *skūstītīēs* ‘golić się; myć się’ (ME III, 908). Mniej jest prawdopodobne, żeby *skeu(t)- było metatetycznym refleksem pie. *kseu- (BSw 268, Stang 1966, 14, LEW 823n.) jak w gr. ξύω ‘skrobać, krajać, wyrzynać, strzyc’, ξυρόν ‘brzytwa’ i wed. *kṣurá-* ts. (por. LIV² 372). — Drw. od osnowy *skut-*: *apyskutos* SD f.pl. «oskrobiny» [‘to, co schodzi przy oskrobywaniu’], *pāskutos* f.pl. ‘obierki, obierzyny z kartofli’, *praskutà* ‘wygolone kółko na głowie katolickiego duchownego, tonsura’ (por. *skutnà*), *skutà* ‘skóra cienko wyprawiona, pergamin; strzęp’, *skutaĩ* m.pl. ‘podarte ubranie; kłaki; wyskrobki’ (war. *skūtaĩ*), *skūtas* ‘skrawek, kawałek, strzęp; obierzyna, resztką’, *skutėjas* ‘golibroda’, *skūtena* a. *skutenà* ‘łupina, obierzyna, łuska, strzęp’, c. ‘niezdara, niedołęga’, *skutmenà* ts., *skutiklis peilis* SD «brzytwa», *skutnà* ‘tonsura’, też ‘łysy człowiek’, *sūskutos* f.pl. ‘łupiny, obierzyny’, SD *suskutos iž drobēs* «fleytuch» [‘zwitek szarpi, służący do opatrywania ran, tampon’, SPXVI]. Czy tu też łot. *skutele* a. *skutul(i)s* ‘wesz bydlęca, owcza’? Cps. *bařzdiskutis* a. *barzdiskutys* ‘brzytwa’ (por. *barzdà*).

⁶¹³ To z metatezy w grupie n-r, por. *šiuřna* < *šiu_nra (*šiuřti*); *šliuřna* < *šli_nra (*šliuřti*); *sviřna* < *svi_nra (*sviřti*).

Vb. denom. *skutóti* a. *skūtóti*, -ja, -jo ‘obrywać się, strzępić się’, *skūtýti*, -ija, -ijo ts. — War. z palatalizowanym nagłosem *skiut-*: *skiùtena* c. ‘niedolega, niezguła’, *skiùtrius* ‘obdartus, oberwaniec’. Cps. *skiùtrakis*, -ē ‘o złym spojrzeniu’ (por. *akis*). — Neopwk. *skus-*: *nuskùsdinti* ‘oskrobać, ogolić’. — Neosn. *skust-* (≡ *skùstas*): *skustójas* ‘golarz’, *skustùkas* ‘obierak do ziemniaków’, *skustùvas* ‘brzytwa; przyrząd do zdzierania kory; rodzaj dłuta’, cps. *praskustgalvis* pogardl. ‘ksiądz katolicki, papista’, dosł. ‘mający wygoloną głowę’ (por. *galvā*), *praskustpleišis* MT ‘mający tonsurę’ (por. *plėišė*). — WSZ *skūt-*: *skūtóti*, *skūtýti* (zob. wyżej), nomina: *skūtai* ‘strzępy’, war. *skiūtai*. — SO *skaut-*: psł. **skutū*, por. scs. *skutū* m. ‘wierzchnie okrycie’, rcs. *skutū* ts. (war. *skudū* ts.), też ‘kawał materiału; rąbek, skraj szaty’, bg. *skut* ‘skraj szaty; podolek’, ros. gw. *skúty* m.pl. ‘onuce’, błr. gw. *skut* ‘wielki kawał płótna’. Por. ESJS 829, gdzie też dyskusja hipotezy o zapożyczeniu germańskim do słowiańskiego. Brak odpowiednika lit. †*skautas*.

skūstis, *skūndžiuosi*, *skūndžiausi* ‘skarżyć się na co, uzalać się’ (SD «uskarżam się»), *apsiskūsti* ‘poskarżyć się’, *nusiskūsti* ‘uskarżać się, narzekać’. Niezwrotne: *skūsti*, *skūndžiu*, *skūndžiau* ‘oskarżać; okazywać ból; skąpić, oszczędzać’, *apskūsti* a. *įskūsti* ‘donieść na kogo, zadenuncjować’. Osnowa *skund-* jest neopierwiastkiem, który wyodrębniono z prs. infig. *suskuñda* do *skud-*, por. *suskūsti*, -*skūdo* ‘zacząć boleć, zboleć’ ≡ SP *skaud-*, por. *skaudėti* ‘boleć’, *skaudžiuosi* SD «skarżę się na kogo». Por. *bund-* ≡ *bud-*; *jund-* ≡ *jud-*. — Drw. *skundėti*, *skundžiū* a. *skundėju*, -*ėjau* ‘skarżyć się’ ma odpowiednik w łot. kuroń. *skundēt*, -u a. -*ēju* ‘sarkać, szemrać, narzekać; zazdrościć; dąsać się, gniewać się’, też ‘oszczędzać’ i ‘o psie: skamleć, skowyczeć’. Zdaniem Būgi, RR II, 568 *skūndžiu* tak się ma do *skaud-* jak *jūngiu* do *jaūgti*. Nie można jednak wykluczyć pochodzenia denominatywnego. Nomina: *skuñdas* ‘skarga’, *skundėiva* c. a. *skundikas* ‘zausznik, donosiciel, skarżypyta’, *skundėlėjimai* DP ‘uskarżenia’ (brak czas. **skundėlėti*), *skundimasis* SD «uskarżanie się». — Neopwk. *skūs-*: *apskūsdinti* ‘oskarżyć’, *skūsmas* b.z.a. ‘skarga’ (por. *grįsmas* ≡ *grįsti*; *kęsmas* ≡ *kęsti*), *skūstis* ‘skarga’, *skūstojas* ‘oskarżyciel’ (por. *žaisojas* ≡ *žaišti*).

skutulė 2 p.a. gw. 1. ‘okrągłe naczynie drewniane z pokrywką, służące do przechowywania sera, masła, śmietany; podobne naczynie do noszenia jedzenia na pastwisko’, 2. ‘drewniane naczynie na pieprz a. na sól’ — zapoż. ze śrdn. *schuttel* (stąd też łot. *skutuls* ‘misa’). War. *skutulā*, *skūtulas*; z palatalizowaną osnową: *skučiūlė*. Por. Prellwitz 20n., GL 117, ME III, 908, LEW 824. Zob. też *skatulė*. — Od war. *skučiūlė* pochodzą drw. wsteczne *skučiā* a. *skūčė* 1. ‘gliniana donica, makutra’, 2. ‘podłużne naczynie gliniane do pieczenia’ (por. *krivė* ≡ *krivūlė*; *bėdžius* ≡ *bėdžiulis*).

skverbtis, *skverbiū*, *skverbiaū* 1. ‘drażyc, wiercić, wpijać się, wnikać, przenikać’, 2. ‘wykrawać, np. darń; ciąć’, 3. ‘rznąć coś twardego, zeschłego’, 4. ‘robić karby’, 5. przen. ‘żądać, domagać się, przynaglać, popędzać do roboty’. Cps. *pėrskverbti* ‘przeszyć ciało (o kuli), przebóść, przebić, np. widłami, przepołowić, np. szpadlem’, *priskverbti* ‘przebóść; przycisnąć, przymusić’. Refl. *skverbti* ‘cisnąć się, wciskać się gdzie, przedostawać się; rwać się do czego’, *įsiskverbti* ‘przeniknąć, przedostać się’, *prasiskverbti* ‘przecisnąć się’. Czas. *skverb-* stanowi dublet z *v-mobile* do *skerb-* < pie. *(s)kerb^h ‘robić ostrym narzędziem; być ostrym’, zob. *skerbti* II ‘głęboko nacinać, wrzynać, robić karby’. Paralele dla *v-mobile*: *sk(v)arliūtas*, *skveñnas* (**skernas*), *sk(v)ideñlis*, *sk(v)ūkis*. NB. Z powodu *v-mobile* pod znakiem zapytania stoi zbliżenie *skverbti* z psł. **svīrbēti* ‘świerzbic, wywoływać swędzenie’ (por. np. ESJS 915). — SZ *skvirb-*: *skvirbti*, -*sta*, -*o* b.z.a. ‘leżać, przenikać; cisnąć się (o myślach)’, *skvirbinti* ‘drażyc, wydrążać, świdrować, wiercić; wsuwać klucz do dziurki; rznąć twarde ser’, przen. ‘mieć, odczuwać ból (zęba, serca); nalegać (na dłużnika)’, *skvirbsóti* ‘być gdzieś w stanie ukrytym’, DP ‘być pograżonym, tkwić (w biedzie)’. Por. *skirb-* s.v. *skerbti* II. — SO *skvarb-*: *skvarbyti* ‘świdrować, wyrzynać, dziurawić’ (*Genys*

medį skvařbo ‘Dzięcioł dziurawi drzewo’), też ‘spulchniać ziemię (szpadlem, widłami)’, *paskvarbyti* ‘naszpikować mięso kawałeczkami słoniny’ (dosł. ‘ponacinać i nawtykać’), *suskvarbyti*: *Vištos su snapais agurkus suskvařbė* ‘Kury dziobami podziurawiły (zdziobały) ogórki’, też ‘naszpikować’. Nomina: *skvarbà* ‘przenikanie, przenikliwość’, *skvařbas* ‘dziura wywiercona, wyświdrowana’, *skvarbùs* ‘przenikający, przenikliwy (wiatr, wzrok)’. Por. war. *skarb-* s.v. *skerbti* II.

skveřnas 4 p.a. 1. ‘poła, jedna z dwóch przednich części zapinanego ubioru’, zwykle pl. *skvernaĩ* (por. *šėskiai*), 2. gw. ‘strzęp, kawałek’, 3. gw. ‘szmata’, 4. gw. ‘płat (tkaniny, płuca), skrawek, połać (łąki)’, 5. gw. ‘klin w koszuli’. War. *skvernà*, *skvařnas*; z obocznym sufiksem: *skveřmas*, *skvařmas*. Odpowiednik łot. *skveřna* ‘strzęp tkaniny’. Prawdopodobnie jeden z wypadków alternującego nagłosu *sk-* : *skv-* (v-mobile), zob. paralele s.v. *skveřbti*. Rekonstrukcja: *sker-nas, *skar-nas, drw. od czas. *skėrti* ‘odstawać; odrywać się, strzępić się’. Znacz. etym. ‘odstająca część ubioru’ ⇒ ‘oderwana część ubioru’. — Drw. *skverneliaĩ* m.pl. ‘podarte ubrania, łachmany’, *skvernīs* ‘czyje odzienie odznacza się długimi połami’. Od war. *skveřmas* pochodzi drw. *skvermolas* ‘strzęp, szmata’. Cps. *ilgaskveřnis* ‘ktoś z długimi połami’ (por. *ilgas*; nazwisko ros. *Dolgopólov* ⇐ *dólgaja polá* ‘długa poła’, zob. Unbegaun 1995, 134), przen. ‘duchowny, klecha’, *skvernāgalis* ‘skraj poły’ (por. *gālas*), *skvernāpusė* ‘jedna z pół’ (por. *pūsė*). Vb. denom. *skvernióti* ‘ić rozpiętym, rozpuściwszy poły’, war. *skvernóti*, *skvernúoti*.

skvētas 4, 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘płat, kawał materiału’, 2. ‘strzęp, łata (przyszyta, oderwana), szmata’, 3. ‘podarte odzienie, łachman’, 4. ‘szmatka do zawinięcia krwawiącego palca’. SD 1. «łata w sukni», 2. «płat, płatek sukna», *skvetas mostimis inteptas* «plastr lekarski». Jest to synkopowany wariant formy *skiavētas (zob. *skēvetas*), spokrewnionej ze *skiāutas* (zob.). Nieco inaczej LEW 825 i ALEW 938: do rodziny *skut-*, *skūtas*, *skūsti*. — Drw. *skvetiūotas* ‘z niezalatanymi dziurami w ubraniu’, cps. *skvetabařzdis* ‘ktoś ze zmierzwioną brodą’ (por. *barzdà*). Vb. denom. *skvēsti*, *skvēnta*, *skvēto*, zwykle z prvb. *ap-* ‘obedrzeć się, wystrzępić się, zedrzeć się (o odzieniu); zaniedbać się, opuścić się’, *apskvētės* ‘obdarty’, *priskvēsti* ‘przyczepić się, przylgnąć narzucając się komu’: *Pristojo, priskvēto kaip erkė* ‘Przyczepił się jak rzep [tu: kleszcz] do psiego ogona’.

skvōryti, *skvōrijau*, *skvōrijau* (war. *skvōrinti*) wsch.-lit. 1. ‘skwarzyć, wytapiać słoninę’, 2. ‘zaprawiać potrawę topioną słoniną ze skwarkami’ (*Virdavo bulbas tenai, kopūstus – praskvōris, prabalīs*) — zapoż. z błr. *skváryць, -ru, -ryць*.

slabadà 4 p.a. LzŻ ‘wolność, swoboda’ (*Tadu išajo jau tokia slabadà, kad ponščinos nėra* ‘Wtedy zapanowała już taka wolność, że nie ma pańszczyzny’) — zapoż. z błr. *slabóda, -y* (por. ĖSBM 12, 171). — Vb. denom. *apslabādyti* ‘uwolnić’ (*Apslabādyti sūnų (nuo rekrutijos)*, t.y. *išpirkti* JU ‘Wykupić syna od służby wojskowej’).

slābnas, -à 4 p.a., *slabnūs*, -i 4 p.a. gw. 1. ‘słaby, niemocny, wycieńczony (o chorym)’, 2. ‘małej wartości, lichy, marny’ (war. do *slābas* ZTŻ) — zapoż. ze stbłr. *slabyj*, błr. *sláby* (por. ros. *slábyj*), które zostało włączone do klasy przymiotników na -nas (*smertnas*, *smūtnas*), podobnie jak np. *blāgnas*, *trāpnas* i *zgrābnas*. — Starsze zapożyczenie z błr. *sláby* brzmi *slōbas* (zob.), war. *slobūs*, drw. *slōbnas*, przy czym pokazuje regularne *o* < *ā jako substytucję za błr. *a*. Wobec tego podakcentowe *a* w *slābas*, *slābnas* itp. wypada tłumaczyć neoapofonią, mianowicie derywacją SZ *ā* od *ā interpretowanego jako SP (paralela: *blōgas* ⇒ *blāgnas*)⁶¹⁴. Przyjęta w LEW 825 hipoteza pokrewieństwa *slābnas* i scs. strus. *slabŭ* nie

⁶¹⁴ Mniej prawdopodobna ewentualność to nieregularna substytucja błr. *a* przez lit. *a*. Są na to pewne paralele we wsch.-lit. sławizmach, por. *kābrus*, *pābrikas*, *rābinas* w ZS 72. W każdym jednak razie przykłady typu *slābnas*, *blāgnas* są dowodem na to, że neoapofonia działa wśród zapożyczeń równie dobrze jak wśród

wyduje się prawdopodobna. Zob. jeszcze war. *slēbnas* s.v. *slōbas*. — Drw. *slābastis* ‘słabość, niedomaganie’, *slabnà* ‘ciężarna kobieta’ (*Ana slabnà*, t.y. *nēšlē* ‘Ona jest w ciąży’), *slabūnas* ‘słabeusz’. Vb. denom. *slābti*, *slambù* (war. *slambstù*), *slabaũ* ‘słabnąć, tracić siły; mdleć, tracić przytomność’, *slabėti*: *čỹsta saslabėjau, nedūžas* ZTŽ ‘Całkiem osłabłem, nie mam siły’ (obok tego *slobėti*); *slabnėti*: *Ligonis pradedą slabnėti* ‘Chory zaczyna słabnąć’, *slabnavoti* ‘niedomagać’.

sladaũnė 2 p.a. ‘miejsce do suszenia zboża, ziarna’ (*An pirties viršaus sladaũnė y[ra]*) — zapoż. ze stbłr. *slodovnja* ‘pomieszczenie, gdzie się przerabia ziarno jęczmienia na słód’ ⇐ pol. *słodownia* ‘pomieszczenie w browarze, w którym się słód wyrabia’ (⇐ *słodować* ‘ziarno w masie doprowadzać sztucznie do kiełkowania, wyrabiać słód’, Sw VI, 211). Por. błr. *saladzil’nja* ‘słodownia’. Inne sławizmy na *-aun-* to *ledaũnė* ob. *ledaunià* i *vazaũnė* ob. *vazaunià*.

slagai, *-ũ* 4 p.a. m.pl. gw. ‘przrząd, forma do wyciskania serów’ (syn. *slėgai*), por. *Sūrius visus išslėgiau*, t.y. *iš slagũ išėmiau* JU ‘Wszystkie sery wycisnąłem, tj. wyjąłem ze «slagai»’. Rzeczownik z rodziny czas. *slėgti* m.in. ‘ściskając formować’, SO *slógti* ‘przyciskać, przygniatać ciężarem, wyciskać ser’ (pb. **slāg-* ⇐ **slēg-*). Zaskakujący wokalizm *ā* świadczy o nowej apofonii ilościowej, mianowicie o utworzeniu od pwk. **slāg-* (*slog-*) – z racji długości rozumianego jako st. pełny – formy st. zanikowego z odpowiednią krótkością: *slāg-*. Podobne wypadki to *bodėti* ⇒ *bādas*; *lōti* ⇒ *lajūs* i *dróbė* ⇒ *drabūzis*. Neoapofonia *ā* ⇒ *ā* ma analogon w stosunkach *ē* ⇒ *ē* oraz *ī* ⇒ *ī* i *ū* ⇒ *ū*. Trzeba jeszcze dodać, że samo **slāg-* jest formą innowacyjną, która wyparła starszy SO **sluog-* < **slōg-*; dowodzi tego odpowiednik łot. *sluódzīt* (zob. s.v. *slūogas*).

sláikus, *-i* 3 p.a., *slaiķūs* 4 p.a. gw. ‘smukły, prosto wyrośnięty, szczupły, cienki’, łot. *slaīks* ‘wyprostowany, smukły; zgrabny, ładny; wystarczający; prędkie’ — formacje postwerbalne od czasowników sekundarnych z nowym SP/SO *slaiķ-* od SZ *slik-* (*pāslīkas* ‘leżący jak długi’), por. np. łot. *slāicīt²*, *-ku*, *-cīju* ‘roz-, wyciągać’, refl. *-tiēs* ‘przeciągać się, wyprężać się’, *slaiķātiēs* = *slaicītiēs* ‘wyciągać się w górę’, *slaiķāt(iēs)* ‘szwendać się’, *slaiķtītiēs* ‘ledwo chodzić po przebytej chorobie; objąć się bez roboty, leniuchować’, ⇒ *slaiķstuoņa* c. ‘leń, wałkoń’ (ME III, 912, 913). — SP/SE *sliēk-* w *sliēkas* ‘dżdżownica’, przen. ‘chudy człowiek, chudzielec’ (zob. Leskien 1891, 188, LEW 826). — Drw. *slāikanas* ‘szczupły, smukły’.

slājikas 1, 3 p.a. NDŽ ‘słoić’ — zapoż. ze stbłr. *sloikъ*, błr. *slóik* (⇐ pol. *słoić*, ĘSBM 12, 191), gdzie *-j-* jest wypełniaczem hiatu. Jest też war. z *v* w hiacie: *slōvikas* (zob.). — War. z *n* na miejscu *j*: *slānikas*.

slanas CGL, LEX ‘słoń’, war. *slanis*, *slānius*, *slōnius* (Zs 50) — zapoż. z błr. *slonъ*, pol. *słoń*. Por. LEW 826.

slañcius, *-iaus* 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘len nie moczony, lecz rozścielany na ziemi, na trawie, dojrzewający na słońcu’ (*Linaĩ mirkỹci daũg brungesni kaip slañcius* LZŽ ‘Len moczony jest dużo droższy niż «slancus»’), 2. ‘tkanina z takiego lnu’ — zapoż. z błr. gw. *slanéc*, *-ncá* (PZB 4, 476n.) ‘len rozścielany’, ros. gw. *slānec* a. *slanéc* ts. (SRNG).

slánčius, *-iaus* 1 p.a. gw. 1. ‘ławka’, 2. ‘kozył, imadło, w którym się mocuje do obróbki przedmiot z drewna’ — zapoż. z ros. gw. *slānec* ‘ławka zbita z desek’ (SRNG).

slánka 1 p.a. ‘ptak łowny słonka, *Scolopax rusticola*’ (war. *slankà* 4 p.a., *slañkė* 2 p.a.) — refleks wyrazu bsł. Por. z jednej strony łot. *slūoka* ‘Waldschnepfe’, stpr. *slanke* EV ‘słonka

swojskich wyrazów, por. *atsikōlēš* ⇒ *ātkalas*; *plókščias* ⇒ *plākanas*; *spógti* ⇒ *spāgti*.

wielka, Grose[s]neppe [große Schnepfe]’, z drugiej strony psł. *slōka ‘słonka, bekas’, sch. *slūka*, słh. *slōka*, ros. *slūka* (ukr. *slūkva*), pol. *slonka* (war. *sląka*, *słomka*). Dewerbalna formacja na SO *slank- ⇐ *slenk-, prawdopodobnie do lit. *slenkù*, *slīnkti* ‘sunąć się, pełznąć’, łot. *slikstu*, *slikt* m.in. ‘zapadać się, pogrążyć się’. Według Brücknera 500 «ptak przezwany od ‘ślęczenia’, ‘skrzypienia’». Zob. BSW 268, REW II, 666, LEW 826, Derksen 2008, 454 (s.v. *slōka).

slánkioti, *slánkioju*, *slánkiojau* ‘suwać się, ślizgać się (o zasuwie); chodzić bez celu, bez zajęcia, wałęsać się; snuć się, kręcić się koło dziewczyny; pełznąć, sunąć – o chmurze, dymie; zachodzić w odwiedzinie’, *nuslánkioti* ‘zadeptać trawę, zboże’, *paslánkioti* ‘pochodzić – nieco, z wolna’, tr. ‘popychać coś, by ruszyło z miejsca’ — iterativum na -o- od neoosn. *slank’*- jak w *slankiaũ*, prt. do starszego iter. *slankýti* ‘łazić, wałęsać się’ (prs. SD¹ *slunkau* «łazę», syn. *lindu*), por. prymarne *slenk-/slink-* s.v. *slīnkti* ‘sunąć się’. Akut metatoniczny. Paralele słowotwórcze i akcentowe: *lándźioti* ⇐ *landžiaũ*, -ýti; *ránkioti* ⇐ *rankiaũ*, -ýti; *kramčioti* ⇐ *kramčiaũ*, -ýti. Odmienny wywód *slánkioti* wprost od *slīnkti* w ŽD 467, 517, GJL II, § 586 i ALEW 938. — Frq. na -sty-: *slankstýtis* ‘chodzić bez celu’ (⇒ neoosn. *slankst-*: *slankstinėti* ‘włóczyć się’, *slan̄kstis* ‘próg’). — Nomina ze *slank-*: *paslankūs* ‘żwawy, ruchliwy; ruchomy’, *nepaslankà* 1. ‘nieruchawość’, 2. c. ‘osoba nieruchawa’, *slankà* (zob.), *slan̄kius* a. *slankiūs* ‘osuwający się brzeg rzeki, obryw ziemi, urwisko’, *slankūs* ‘ruchomy, ruchliwy’. Cps. *žemaslanka* ‘płaz’: SD *žemaslunka* «gadzina», syn. *y dai* (por. *žēmē*, *žēmas*). — Nawiązanie słowiańskie: scs. *slōkũ* ‘zgięty, krzywy’, sch. przest. *sluk* a. *slūkav* ‘krzywy, zgięty, garbaty’, słh. *slōk* ts., por. ESJS 841. Inaczej LEW 832: forma prefigowana *sũ-lōkũ (brak wzmianki o *slōkũ* w BSW 269).

slapyti, *slapaũ*, *slapiaũ* gw. ‘chować, ukrywać, taić’ — iterativum z suf. -y- i SO *slap-* ⇐ *slep-*, zob. *slēpti*. Paralele: *kratýti* ⇐ *krēsti*; *šlakýti* ⇐ *šlēkti*. Refl. *slapytis* ‘ukrywać się’ (*Brolis užmušo brolių, slaposi, bėga toli* ‘Brat zabił brata, ukrywa się, ucieka daleko’), DP «taić się, tułać się», *slapausi* SD «kryję się, nie ukazuję się na świat», SD¹ «kryję się» i «lasuję» [‘chowam się do lasu’]. Z innymi sufiksami: *slapintis*; *slapstýti* (zob.). — Postverbalia: *slaptà* (zob.), *slapūkas* ‘pisklę, które się wykluło po kryjomu; nieślubne dziecko’, też ‘samotnik, odludek; konspirator, zbieg, uciekinier; zwiadowca w wojsku; kłusownik’, *slapūkas* ‘człowiek, który lubi się chować’, *slapūs* ‘skryty, zamknięty w sobie’, DP ‘potajemny’, SD «taiemny» (syn. *paslėptas*), cps. *slapyvardis* ‘pseudonim’ (por. *var̄das*).

slapstýti, *slapstaũ*, *slapsčiaũ* ‘chować, ukrywać, taić; wychowywać dzieci’, refl. *slapstýtis* ‘chować się, ukrywać się’ — frequentativum z suf. -sty- i SO *slap-* ⇐ *slep-*, zob. *slēpti*, *slapyti*. — Neoosn. *slapst-*: *slapstinėti* ‘chować, ukrywać’, *išsislapstinėti* ‘przechować się, przetrwać w ukryciu’, *slapsčiaũm* adv. ‘ukradkiem’. — Neoosn. *slapsty-*: *slapstýdinti* ‘ukrywać’, *slāpstymas* ‘ukrywanie’, *slapstýnės* f.pl. ‘zabawa w chowanego’. — Neoosn. *slapstyt-* (⇐ *slapstýtas*): *slapstytýnės* f.pl. ‘zabawa w chowanego’ (por. *badytýnės* ⇐ *badytas*), *slapstýtojas* ‘ten, kto ukrywa kogoś lub coś’.

slaptà 4 p.a. 1. ‘tajemnica, tajnik’, SD «taiemnica» (*slāptą laikyti* ‘trzymać w tajemnicy’), 2. ‘kryjówka, skrytka’, 3. bot. ‘gniazdko nasienne’ — formacja z suf. -tā- od dwuznacznej osnowy *slap-*: 1° wyodrębnionej ze *slapyti* ‘ukrywać’, iter. na SO do *slēpti*, 2° należącej do prymarne nomen *slap-tā- ⇐ *slepiũ*, *slēpti* ‘ukrywać, chować’. Podobnie dwuznaczna jest ocena wyrazu *gamtā* (zob.). — Skostniałe formy przypadkowe: *slaptà* adv. ‘po kryjomu, potajemnie’ (instr.sg.), *slaptomis* ts. (instr.pl.). Z innymi sufiksami: *paslaptis* (zob.), *slapčia* a. *slapčiomis* adv. ‘potajemnie, po kryjomu, ukradkiem’, *slāptas* ‘tajny, potajemny, skryty, poufny’ (⇒ *slāpčias* ts.), *slaptė* SD «potaiemność, skrytość; skrytość, skryte miejsce», *slaptėmis* adv. SD «kryjomo; potajemnie, skrycie», cps. *slaptāžodis* ‘hasło, umówiony wyraz lub wyrażenie, używane przez strażę’ (por. *žōdis*).

slāstai, -ų 2 p.a., *slastaĩ*, -ũ 4 p.a. m.pl. stlit., gw. 1. 'pułapka, łapka na myszy, szczury' (SD¹ «łapka, łapica»), 2. 'przrząd do wyciskania serów', 3. 'prasa do tłoczenia oleju' — analiza: *slast-ai*, drw. od neoosn. *slast-*, wyodrębnionej ze **slastyti* frq. 'ściskać, dusić, dławić w pułapce' (por. *lakstà* ⇐ *lakstýti*; *saĩstas* ⇐ *saistýti*; *spástai* ⇐ *spástyti*). Odpowiednik łot. *slasts* lub *slasti* 'łapka na myszy, sidła na ptaki'. Z powodu zaniku spółgłoski przed suf. -sty- (**slas-?* **slat-?* **slad-?*) dalsze związki pozostają niejasne. Zob. ME III, 917 (zestawienie ze stir. *slat* 'rózga, pręt') i LEW 827. — Warianty: z insercją *k*: *slakstaĩ* (ZTŽ); *zlāstai* (por. *zlistis* < *slistis*), łot. *slazds*, *slazdi*; z innym sufiksem: *slāsnos* f.pl. Niewyjaśniona jest nazalizacja w *slāstai* 1 p.a., *slāstaĩ* 3 p.a. (*slanstai* BRB), też f. *slāstos*, *slāsnos*; analogia do syn. *spástai* (tak ME)? Por. nieorganiczne *n* w *agraĩstas* 'agrest'. War. ze zmianą *ánS* > *ájS*: *slāistai*, *slāistos* (por. LD § 151). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *słosta* 'łapka na szczury i myszy' (Zdancewicz 348). — Drw. *sūrsłasčiai* m.pl. 'przrząd do wyciskania serów' (syn. *sūrliečiai*, *sūrslēgis*, *sūrspaudis*). N.m. *Vilkaslastis* (dosł. 'pułapka na wilka', por. *vīlķas*).

slātyti, *slātiju*, *slātijau* stlit., gw. 'być gnuśnym, niedbałym', obok *slatýti*, *slataũ*, *slačiaiũ* gw. 'wymigiwać się, wykręcać się od czego'. Drw. *slātijimas* DP 'gnuśność, niedbalstwo', *slačiũkas* DP 'gnuśny, leniwiec' (brak w ALEW). Mamy tu czasownik o osnowie *slat-*, która pochodzi z resegmentacji abstr. **slatā-* 'niedbalstwo' *vel sim.* Odwołując się do historii derywacyjnej czas. *statýti* ⇐ *stata-* < pie. **sth₂-etó-*, przyjmujemy dla *slatýti* wywód od *slat-*, co było neopierwiastkiem wyabstrahowanym z adi. vb. **slātas* 'powolny w ruchach' *vel sim.* < pie. **slh₂-ató-* < **slh₂-etó-*. Pierwiastek na SP, pie. **slh₂-*, jest poświadczony w refleksach łotewskich, por. *slāt*, *slāju* 'pełzać, wlec się, iść powoli', drw. *slāna* c. 'obibok'. Jego litewskim odpowiednikiem byłoby †*slóti*, †*slóju*, por. Skardžius, RR 4, 382. Z etymologicznego punktu widzenia chodzi tu o pwk. sekundarny **sl-eh₂-*, który powstał drogą sufigowania elementarnego pwk. **sel-/*sl-* 'pełzać' (LIV² 528), por. lit. *selėti* 'skradać się, czołgać się'. Sufiks pie. *-eh₂- tkwi również w litewskich neopierwiastkach *jo-* (*jóti*) i *ro-* (*róti*).

slaugýti, *slaugaũ*, *slaugiaũ* 1. 'otaczać opieką chorego, doglądać, pielęgnować (ojca, matkę)', 2. gw. 'być pomocnikiem, służyć pomocą, pomagać', 3. gw. 'zastępować kogo w robocie'. War. *slaugiñti*. Refl. *slaugýtis* 'ukrywać się', też 'kręcić się gdzie; objąć się bez zajęcia' (por. *slaugstýtis*) — kiedyś było to intensivum z suf. -y- i SO *slaug-* do SE *sliaug-*, por. *sliaũgti* 'piąć się w górę; pełzać'. Nieco inaczej LEW 827n. — Pdg. *sliaũgti*, -iũ, -iaũ 'doglądać chorego; chować, ukrywać', *užsliaũgti* 'zastępować w robocie' jest quasiprymarny, zbudowany wokół prs. *slaugiũ*, kiedyś należącego do *slaugýti*. Por. *laupiũ* (*laũpti*) ⇐ *laupýti*; *rausiũ* (*raũsti*) ⇐ *rausýti*; *smāugiu* (*smāugti*) ⇐ *smāugyti*. — Drw. *paslaugà* (zob.). — Neoosn. *slaugy-*: *sliaũgymas* a. *paslaũgymas* 'pielęgnowanie chorego, usługiwanie'.

slaugstýtis, *slaugstaũs*, *slaugščiaũs* 1. 'chować się, ukrywać się przed kim', 2. 'wykręcać się od roboty', 3. 'być pomocnikiem', *pasislaugstýti* 'pokręcić się gdzie, popracować' — frequentativum na -sty- do *slaugýti* (zob.). — Neoosn. *slaugšč-*: *slaugščióti* 'usługiwać, doglądać, troszczyć się' (*Vaikai neslaugščioja manęs, eina pro šalį*).

slēgti, *slegiũ*, *slėgiaũ*, war. *slėgti*, *slėgiu*, *slėgiau* 1. 'przygniatać ciężarem od góry (o bronie, lnie w moczydle, serze)', 2. 'ściskając formować, np. ser', 3. 'dusić; o uczuciu duszności w piersiach; ciążyć komu (np. o myślach)'. SD *slėgiu* «tłumię co; uciskam kogo» (syn. *sloginu*, *prispaudžiu*). Cps. *apslėgti* 'przycisnąć kamieniami (len w moczydle, poszatowaną kapustę); zmorzyć (o śnie)', *atslėgti* 'ująć ciężaru, ulżyć' (*atsislėgti* 'oprzeć się o co'), *prislėgti* 'przygnieść, przywalić (nogę); włożyć komu ciężar na barki, obarczyć, przytłoczyć czym, przygnębić', *suslėgti* 'ścisnąć, stłoczyć' (SD *suslėgt* «zadłabić kogo»,

nesuslėgtas «nie zsiadły»), *užslėgti* ‘zamknąć’⁶¹⁵. Odpowiednik łot. *slēgt, slēdzu, slēdzu* ‘zamknąć, zamykać’ (por. wyżej *užslėgti*), przen. ‘wyciągnąć wniosek’. Czasownik specyficznie bałtycki. Bez ustalonej etymologii, zob. LEW 828. Transponat ie. **sleh*₁*g*^u- (lit. *slėg*-), SO **sloh*₁*g*^u- (lit. *sluog*-). IEW 960: rekonstruuje na podstawie bałtyckiej pwk. pie. **slēg*^u- ‘drücken, bedrücken, mißhandeln’ i jako jedyne comparandum wskazuje gr. homer. *λώβη* ‘hańba, zniewaga’, później też ‘okaleczenie’. Z formalnego punktu widzenia może to pochodzić z pgr. **slōbā* < pie. **sloh*₁*g*^u-*eh*₂- (zob. *sluogas*). Ponieważ jednak poza bałtyckim brak jest oparcia dla takiej formacji, Beekes 2010, 882 jest skłonny ująć *λώβη* za Ragotem, *Revue de philologie, de litterature et d’histoire anciennes* 76, 2002, jako refleks pie. **sloh*₂*g*^u-*eh*₂- i powiązać je z rodziną czas. *λάζομαι* ‘wziąć, ująć, schwycić’. — Drw. *slėgėti, -ju, -jau* ‘być ściskany, ulegać ścieśnieniu pod ciężarem (o łnie, serze)’, *slėgyti* a. *slėgyti* ‘przyciskać kamieniami – len w moczydle, pokrywę garnka’ (odpowiednik łot. *sluodzīt* ‘przyciskać’ sugeruje zaturę lit. **sluogyti*, zob. s.v. *sluogas*). Nomina: *prieslēga* a. *prieslēgis* ‘przygnębienie’, *slėgà* a. *slėgos* ‘ciężar do przyciskania zamoczonego lnu (gałęzie, żerdzie, deski, kamienie)’, *slėgiai* pl.m. ts., *slėgis* ‘ciśnienie’, *slėgtis* przest. ‘prasa do winogron’ (pis. <*sliektis*> BRB, LEX, zob. PAŽ 423), *slėgtūvas* ‘prasa’. Por. łot. *slēga, slēgs* ‘bieda, cierpienie, ciężar’, *slėgtuve* ‘zamek do zamykania’. — Stary SO **slōg*- (← **slēg*-): *sluogas* (zob.). — Neoapofonia **slēg*- ⇒ **slāg*:- *slōgti* (zob.).

slėnys, -io 4 p.a. ‘wąwóz, parów, jar’. War. *slėnis, slėnis*; f. *slėnē, slėnis, slėnià, slėna*. Odpowiednik łot. *slēne* ‘trawiaste pasmo między lasami; dolina, miejsce nisko położone’, *slēns* ‘nisko położone podmokłe pole’. — Adi. *slėnūs* a. *slėnas* ‘pochyły, niski; położony nisko, w dole’. N.rz. *Slėnē*. — Brak nawiązań poza bałtyckim, por. LEW 828. Do rozważenia jest związek z bliskoznacznymi przymiotnikami *slėdnas* a. *slėdnūs* ‘nisko położony; spadzisty, pochyły’ (z insercją k: *sklėdnas*), *slėdnus laukas* ‘ein abträgiger Acker’. Segment -d- może być sekundarny, por. dysymilację *pavỹd.nas* < *pavỹnas* ← pol. *powin.ny*. LEW wstawił *slėd*- w związek apofoniczny z norw. *slad(e)* ‘sanft geneigt, Tal’, dn. *slade, sledde* ‘Tal, Schlucht’), jak też z litewskim syn. *slėsnas* 1. ‘pochyły, nisko położony’, 2. ‘niegłęboki, płytki (np. talerz)’, 3. ‘łagodnie opadający (o zboczu góry)’. Też z krótkością: *slėsnas, slėsnūs*. Oboczność -dn-/-sn- niejasna. Zob. jeszcze Būga, RR II, 555.

slėnkstis, -sčio 2 p.a. 1. ‘próg, poprzeczna dolna część futryny drzwiowej’, SD <*slinkstis wiršutinis*> «nadprożek» [‘nadedrzwie, spojenie w górze odrzwi’, Sw], 2. ‘stopień skalny w nurcie rzeki; rodzaj przegrody skalnej’. Obok tego war. *slańkstis* ‘próg; stopień’, m.in. w DP: <*słąkstis*>, acc.pl. <*słąkszczius*>. Zakończenie -stis jest neosufiksem, wobec czego lepiej nie mówić tu o ‘wariantach apofonicznych’ (jak ŽD 330). Starsze musi być *slańkstis*, bo postwerbalna neoosn. *slankst*- daje się bez trudu powiązać ze *slankstytis* ‘pełzać, suwać się; chodzić powoli’, frq. na SO do *slenk*-, por. *slenkiuos, slińktis* ‘sunąć się, pełznąć’ (por. *Aš slenku par sleńkstį* ‘Przekraczam próg’). Paralele: *sprangst-is* ‘kołeczek do zapinania odzieży’ ← *sprangstyti* m.in. ‘ciasno zapiąć na sobie ubranie’; *lańkst-as* ‘zboczenie z drogi’ ← *lankstytis* ‘wymijać, uchylać się’; *pląust-as* ‘służący do prania pomost nad wodą’ ← *pląustyti* ‘płukać, prać’. — Gdy chodzi o war. *slėnkstis*, to powstał on dopiero na skutek wyrównania *slankst*- do prymarnego prs. *slenkiuos*. Co więcej, gdy *slėnkstis* zanalizowano na *slėnk*- + -stis, to drogą wymiany (neo)sufiksów pojawił się drw. na -snis: *slėnksnis*, SD <*slynksnis*> «prog» (paralela: *kvapsnis* ← *kvapstis* ← *kvapstyti*). War. na -snis ma odpowiednik w łot. *slieksnis* ‘próg’. Por. jeszcze niezbyt spójne wywody w LEW 829. — Drw. *slenkstėta upė* ‘rzeka z licznymi skalnymi progami’, n.rz. *Sleńkstupis*.

⁶¹⁵ Por. stlit. *užuslėgti* ‘przesłonić, stłumić’: *To idant mūsų neviešas daiktas neužuslėktų večerios Pona mūsų Jėzusa Chrystusa* PK 2133 ‘Tego, aby w nas żadna rzecz nie zatłumiła Wieczery Pana naszego Jezusa Chrystusa’.

slépsna 1 p.a., zwykle pl.t. *slépsnos*, -u 1. 'pachwina, zagłębienie między dolną częścią brzucha i nasadą nogi (u człowieka i czworonożnych)', 2. 'łędźwie, część pleców po obu stronach kręgosłupa między żebrami a miednicą' (syn. *strénos*), 3. 'gorszy kawałek mięsa, ze ścięgnami, błonami' (*Davė tokių slépsnų, kad ir valgyt negalėjau* 'Dała takie «slépsnos», że nie mogłem tego zjeść'), 4. 'pewna część sieci'. SD *slépsna* «słabizna, hypochondrion» ['ściany boczne brzucha między żebrami i biodrem', Sw]. Konkretyzowane abstractum dewerbalne na -snā- od WSE *slép-* jak w prt. *pàslépiu* 'schowałem, ukryłem' (zob. *slépti*). Por. *rėksnà* 'krzyk; płacz', *vàlkšna* 'zarzucenie sieci', *žirgsnà* 'szybkie chodzenie drobnymi krokami' (GJL II, § 290; *slépsna* tu pominięto, podobnie w ŽD). Akut metatoniczny, podobnie jak np. w *vàlkšna* (zob. *valk-*). Znacz. etym. 'schowanie' lub 'schówek', od tego 'schowana, zasłonięta część ciała w okolicy części rodnych'. War. *slépsnià*, *slépsnas*, *slépsnis*, ze zmianą *ps* > *ks*: *sléksna*. Zob. też LEW 829. Por. syn. *tuštimai*. — Drw. *paslėpsnis* 1. 'podbrzusze, okolica pachwin u zwierzęcia' (war. *paslėpsna*, *paslėpsnė*), 2. przen. 'rola odległa od domu', 3. przen. 'górna część stajni, chlewu, gdzie składa się siano'. Por. łot. *slēpenes* f.pl. 'pachwiny u konia', *slépsna* 'kawałek, który zawiera więcej ścięgien niż mięsa', *paslėpene(s)* 'pachwiny'. Cps. *baltaslėpsnis*, -ė 'biały na łędźwiach (o koniu, krowie)'. — N.m. *Slėpsniai* 2x.

slēpti, *slepiu*, *slėpiaũ* 'chować, ukrywać, taić, trzymać w tajemnicy', SD *slepiu* «taię czego», cps. *apslėpti* 'zataić', *ažuslepiu* SD «kryię co», *nuslepiu* SD «kryię», *paslėpti* 'schować, ukryć' (*Ylos maišė nepaslėpsi* 'Szydła w worku nie ukryjesz'). Refl. *slepiuosi* SD «kryię się, wchodzę w kąt; taię się», *nusislėpti* 'ukryć się', *nusislepiu* SD¹ «schraniam się; ukradam się», *pasislėpti* DP 'zataić się, skryć się, zakryć się'. Odpowiednik łot. *slēpt*, *slēpju* (*slepju*), *slēpu* 'chować, ukrywać', intr. 'skradać się'. Z powodu swego nagłosu lit.-łot. *slep-* przeciwstawia się pie. **klep-* 'brać ukradkiem, kraść; chować, ukrywać', por. gr. κλέπτω (**klepō*), łac. *clepō*, -ere, goc. *hlifan* (LIV² 363, LEW 829). Dla uzgodnienia *slep-* z **klep-* trzeba chyba wyjść od wariantu s-mobile, **sklep-* (por. LIV² 363, przyp. 4) i założyć dysymilatywny zanik *k*, np. w formie lit. imperatiwu **nu-si-sklėp-ki* > *nusislėpk* 'schowaj się! ukryj się!'. — Zwraca uwagę niemal zupełny brak derywatów od SE *slep-*. LKŽ wymienił tylko dwa pochodniki, oba o charakterze terminów botanicznych: *slepišerė* 'roślina wodna Isoetes', *slepišeriniai* 'rodzina poryblinowatych, Isoëtaceae' (por. *šerti* II), *slepkūtė* 'niezapominajka, Myosotis'. Za to z jęz. łotewskiego można przytoczyć *slepēt*, -u, -ēju 'chować w tajemnicy, zatajać', refl. *slepētiēs* 'ukrywać się', *slepināt* 'tuszować, zacierać jakąś sprawę, aby o niej zapomniano' oraz nomina: *slėps* a. *slėpens* 'potajemny, ukryty', *slėpstu* adv. 'po kryjomu, w tajemnicy' (war. *slėpsu* a. *slėpu*), *slėpuks* 'kryjówka', cps. *slėpkava*, przest. *slėpkavs* 'skrytobójca, morderca, bandyta' (por. *kauti*), ⇒ *slėpkavīgs* 'morderczy', vb. denom. *slėpkavuôt* 'mordować'. — WSE *slép-*: *slėpiaũ* (prt.), drw. *slėpyklà* a. *slėpynė* 'kryjówka', *slėpynės* a. *slėptynės* f.pl. 'dziecięca zabawa w chowanego', *slėpinė mėlė* 'ślepa miłość', *slėpinys* 'tajemnica; rzecz ukryta', *slėpsna* (zob.), *slėptūvė* 'schron', *slėpūnas* 'człowiek stroniący od ludzi, mizantrop'. — SZ *slip-*: *slipti* (zob.). — SO *slap-*: *slapyti* (zob.), *slapstyti* (zob.), *slaptà* (zob., tam też inne nomina ze *slap-*).

slėсна 1 p.a. 'górna część stopy między palcami a kostką, podbicie'. Z innym tematem: *slėснаs* 1 p.a. 'kostka u nogi' (syn. *kulkšnis*). Analiza: *slė-sna(s)*. Trudno oddzielać od adj. *slėснаs* a. *slėснаs* 4 p.a. m.in. 'nisko położony, niestromy, łagodnie opadający – o zboczu góry, rowu', por. *Šitas kalnas iš antros pusės ne status, kaip čia, bet slėснаs* 'Ta góra z drugiej strony nie jest stroma jak tutaj, lecz łagodna'. Znacz. etym. 'łagodny stok, zbocze' ⇒ 'podbicie stopy'? Jest też war. *slesnà* 4 p.a.: *slesnōs kaulai* 'ossa metatarsi'; z udźwięcznieniem: *sleznà*. Dalsze związki niejasne, zob. *slėnyš*. Nieco inaczej LEW 829n.: **slėd-sna(s)*, drw. od *slėdnas* 'nisko położony; spadzisty, pochyły'.

sliaũgti, *sliaugiù*, *sliaugiaũ* gw. 1. ‘piąć się w górę, wspinać się na drzewo’, 2. ‘pełzać’, 3. ‘chodzić, spacerować’. War. *sliauk-*: *sliaũkti*, *-iù*, *-iaũ*, drw. *pāsliaukas* ‘leżący jak długi, wyciągnięty’ (syn. *pāslikas*). Ma wygląd formacji prymarnej na SE. Być może reflektuje pie. **sleug-* ‘ślizgać się, pełzać’ (zob. IEW 962; brak w LIV²). Būga, RR II, 309 pisał **sleug(h)-*, jakkolwiek dla założenia aspiracji nie ma podstaw; za nim LEW 830. — SO *slaug-*: *slaugýtis* ‘kryć się, chować się, aby nie być widzianym; objąć się bez zajęcia’, *slaugstýtis* ‘wymigiwać się od roboty, kryć się’ (zob. Būga, RR II, 358). Nomina: *slaugũnas* ‘zbieg, uciekinier’, *slaugùs* ‘skryty’. Osobno zob. *slaugýti*, *paslaugà*. — WSZ *slũg-*: *slũgti* (zob.). — Neoapofonia *au* ⇒ *uo*: *sliuõgti* (zob.).

slibinas 3 p.a. ‘smok, istota mityczna pod postacią latającego gada’, DP ‘smok’, *tulžis smakų aba slibinų vynas jų* SP I, 321²² ‘Żółć smoków wino ich’. N.m. *Slibinaĩ*. Izolowane. Zdaniem Būgi, RR II, 309 *slib-* można ująć jako refleks st. zanikowego do pie. *(s)lejb- ‘pełzać, ślizgać się; gładzić, ścierać’ (por. IEW 663, 960, LIV² 566), stwn. *slīfan* ‘ścierać się, ustępować, przechodzić’, śrdn. *slīpen* ‘szlifować; pełznąć’, *slibber* ‘śliski’, stisl. *slēipr* ‘śliski, gładki’. Znacz. etym. ‘istota pełzająca’? LEW 831 łączył *slibinas* ze żm. *slykũnas* ‘smok’ na podstawie hipotezy o paralelnych rozszerzeniach *-b- i *-k- przy pwk. pie. **sleĩ-/sli-*. Zob. też *smākas*.

slidūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘śliski, o gładkiej powierzchni (lód, posadzka)’, 2. ‘o rybie: wyslizgujący się z rąk, z sieci’. War. *sklidūs* (LD § 245), *slydūs* (samogłoska *y* jak w *slýsti*). Odpowiednik łot. *slids* ‘śłoski; ukośny, pochyły’. Lit.-łot. *slid-* to refleks st. zanikowego do **sleĩd-* < pie. **h₃sleĩd^h*- (por. LIV² 307, ALEW 942). — SO **slaid-*: łot. *slīde* ‘odcisk kół a. płoż sań; ślad wygnieciony w zbożu a. trawie; *slīdes*, *slīedes*² f.pl. ‘tory kolejowe, szyny’ (ME III 937n.); *slīedne* ‘ślad, koleina’, ⇒ vb. denom. *slīdēt* a. *slīdāt* ‘depcząc niszczyć zasiew, trawę, tratować’, *slīednēt* ts. Nie ma pewności, czy należy tu również wsch.-lit. *slīēdas* ‘ślad, odcisk stopy’ (war. *slīēdas*), zob. LEW 1003. Būga, RR II, 161 widział tu raczej zapożyczenie z błr. *sled*. — Odpowiednik psł. **slēdũ* ‘odcisk stóp, nóg, kół; trop’, por. scs. *slēdũ* ‘троп’, sch. *slījed*, ros. *sled*, *-a*, ukr. *slid*, czes. przest. *sled*, pol. *ślad*, < pbsł. **slaid-a-* < pie. **h₃sloĩd^h-o-*. W kwestii *ē* < **aĩ* por. scs. *snēgũ*, lit. *sniēgas* ‘śnieg’ < pbsł. **snaĩg-a-* (pie. **snoĩg^{uh}-o-*). Dalej por. wed. *srédhati* ‘ślizga się, ześlizguje się, błąka się’ (**slaid^h*-), stang. *slīdan* ‘ślizgać się’, śrwn. *slīten* ts. (SZ nwn. *Schlitten* m. ‘sanie’ < **slidōn*; vb. denom. *schlittern* ‘pośliznąć się na lodzie’), SZ gr. ὀλισθαίνω ‘pośliznąć się, upaść na śliskiej drodze; zwichnąć kończynę przez poślizgnięcie się’. Zob. IEW 960. — Drw. *slidžiaĩ* adv. ‘ślisko’, *slīdēs* f.pl. ‘narty’ (zapoż. litewskie w błr. gw. *złydki* pl. ‘niewygodne sanie’, Laučjute 111, ĖSBM 3, 336), *slīdumā* ‘czas, kiedy jest ślisko, ślizgawica’ (por. *sausumā*, *tamsumā*). Vb. denom. *slīdinēti* ‘ślizgać się, jeździć na nartach’, *slīdinti*, *ap-*, *iš-*, *nu-* ‘wyslizgać (drogę), wygładzić, wypolerować’. Por. łot. *slīdēt*, *slīdu* ‘ślizgać się na lodzie’, *slīdināt* ‘jeździć na łyżwach’, nomina: *slīdas* f.pl. ‘łyżwy’ (war. *slīdas*), *slīdēns* ‘gładki jak lód, śliski’ (war. *slīdaĩns*, *slīdāns*). — WSZ *slyd-* ⇐ *slid-* charakteryzuje abstractum *slýdis*, *-džio* ‘śliskość’ (por. *dýdis* ⇐ *dīdis*, *žýlis* ⇐ *žīlas*), *slydà* ‘czas, kiedy jest ślisko, ślizgawica’. Iter. *slydailiōti* a. *slýdailiōti* ‘ślizgać się na gołoledzi, na ślizgawce’ (por. *vartailiōti*), *paslydēti* ‘pośliznąć się’. Por. łot. *slīdēt* ‘ślizgać się’, *slīdens* ‘gładki, śliski’. NB. Od WSZ *slyd-* trzeba odróżnić neopwk. *slyd-*, który się ustalił w pdg. denominatywnym *slýstu* (**slyd-stu*), *slýdau*, *slýsti* ‘pośliznąć się’, *nuslýsti* ‘ześliznąć się’. Pierwotny pdg. opierał się na SZ *slid-* i brzmiał **slind-stu* (starsze **sli-n-du*), **slīdau*, **slisti*. — Neopwk. *slys-*: *slýsčioti* intens. ‘ślizgać się’. PKEŽ 4, 131 objaśnił stpr. *slidenikis* EV ‘tropiący pies myśliwski, Leethund [Leithund]’, czyt. [slīdenik¹is], jako drw. od pwk. **slīd-* ‘ślizgać się’; pod względem semazjologicznym jest to mało przekonujące. W klasycznym ujęciu *slidenikis* jest zapożyczeniem z pol. *ślednik* ‘tropowiec’ (od adi. *śledny* ‘do śledzenia używany, tropiący, gończy’), por. Trautmann 1910, 431. — Neoapofonia *slid-* ⇒ *slaid-*: **slaidyti*, **slaidžiau*, od tego *sláidžiotis* ‘ślizgać się’, por.

bráidžioti ob. *braidýti* i *skráidžioti* ob. *skraidýti*. Łot. *slaīds* m.in. ‘skośny, ukośny, stromy, spadzisty; gładki, ładny’.

sliekas 3 p.a., *sliēkas* 4 p.a. 1. ‘dżdżownica, glista ziemna, *Lumbricus terrestris*’, 2. CGL ‘ślimak, Schneke’, 3. ‘człowiek chudy, chudzina, chudzielec’, 4. ‘człowiek podły, nikczemny’, 5. ‘podłużny kłęb czesanej wełny’, 6. ‘owad czerwiec kaktusowy, *Dactylopius coccus*’. Z innym tematem: *sliēka* LEX ‘dżdżownica, Regen Wurm’, co ma odpowiednik w łot. *sliēka* ts. (por. Urbutis 2009, 328). Refleks stpr. *slayx* Ev ‘dżdżownica, Regenwurm [Regenwurm]’ wskazuje na praformę z dyftongiem *ai̯, pb. *slai̯ka-. Podobne wypadki to lit. *sniēgas*, łot. *snīegs* ‘śnieg’ wobec stpr. *snaygis*, scs. *snēgū*; lit. *dieveris* ‘dziewierz’ wobec rcs. *dēverī* < pbsł. *dāi-uer- (gr. δαίηρ), zob. Stang 1966, 53n. — SP *sliēk-* stoi w apofonii do SZ *slik-*, por. *pāslīkas* ‘leżący jak długi’. Od *slik-* urobiono nowy SP *slai̯k-*: *slai̯kus* (zob.). Znaczn. etym. ‘dżdżownica jako istota pełzająca, posuwająca się po śliskiej powierzchni’ *vel sim*. Gdy chodzi o związki zewnętrzne, to ze względu na łot. *sliēkas* f.pl. ‘ślina, lepki śluz’ i *sliēnas* f.pl. ts. łączono *sliēkas* z jednej strony z psł. *slina ‘ślina’, z drugiej strony z psł. *slimakū ‘Cochlea’ (ros. *slimák*, czes. *slimák*), gr. λείμαξ, -ακος f. ‘ślimak bez skorupy’, jak też ze śrwn. *slīm* ‘śluz, Schleim’, łac. *līmus* m. ‘muł, szlam; kał’ < *(s)le/oī-mo-. Zob. BSW 269, LEW 830n., EWD 1211, de Vaan 342. — Drw. *sliēkē* (zob. *sliēkti*), *sliēkinis*, *sliekinis* ‘cienki, wydłużony, przypominający glistę’, cps. *sliēkpaūtis* ‘coś bardzo cienkiego’ (por. *paūtas*). — Tu też *sliēkalas, zaświadczone pośrednio przez zdysymilowaną formę *siēkalas* ‘ktoś zaśliniony’ (*Siēkale, neapseiliok munēs!*). Nawiązanie w łot. *siēkalas* f.pl. ‘ślina, piana na ustach’. Por. LEW 831, ME III, 857. Paralele na dysymilacyjny zanik l: *kāklas* < *kalklas; *sēilē* < *sleilē oraz *žābalas* < *žlabalas. — Vb. denom. *sliēkāuti* ‘zbierać dżdżownice (o ptaku, o rybaku)’, *sliēkinēti* ts.

sliekti, *sliēkiu*, *sliēkiau* (war. *sliēkti*) gw. ‘cienko prząść, tj. snuć włókno na nici’, *pērsliēkti* ‘zrobić przerwę’. Przymiotnik *sliēkinis*, *sliekinis* ‘cienki, podłużny, przypominający glistę’ wskazuje na związek *sliēkti* ze *sliēkas*. — Drw. *sliēkē* ‘nić bardzo cienko wysnuta’ (*Verpia tokias sliēkēs* ‘Ona przedzie takie «sliēkēs»’), *pērsliēkē* a. *pērsliēkas* 1. ‘nadmierzają zcieńczone miejsce nici w przędzy’ (Šlapelis 341), 2. ‘zwężenie na łące; cieśnina na jeziorze’, 3. ‘przerwa’.

sliēpas, -ā 4 p.a. wsch.-lit. ‘ślepy, niewidomy’ (LzŽ, ZTŽ; brak w LKŽ) — ‘dyftong graficzny’ <ie> sprawia, że ten białorutenizm może być wywodzony tak z błr. *sljapý* (przez fazy *sljapas > *sljepas), jak i ze stbłr. *slēpyj* (por. *kliēpas* ⇐ stbłr. *xlēbъ*). — Drw. *sliēpōkas* (zob.). Vb. denom. *sliēpti*, -stū, *apsliēpaū* ‘(o)ślepnąć, (s)tracić wzrok’.

sliēpōkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘owad ślepak, pasożytujący na bydle’ (LzŽ; brak w LKŽ) — ‘dyftong graficzny’ <ie> oznacza tu sekwencję [C’e] ze zmiany [C’a], *sliapokas, to zaś zapożyczone z błr. gw. *sljapák* (war. *slepák*, PzB 4, 494). Syn. *sliēpčius*. Por. budowę *biedniōkas*. Zob. też *sliēpas*.

sliēpti, *sliēpstū*, *sliēpaū* gw. ‘zdrowieć, wracać do zdrowia’, *prasliēpti* ‘wyzdrowieć’ (*Bene biškēļ prasliēps, dabar taip bloga* ‘Czyż mu się trochę polepszy, teraz jest tak źle’). Niejasne. Jeśli ‘zdrowieć’ rozumieć jako ‘wejść w stan po ustaniu choroby’, to nasuwa się powiązanie *sliēp-* ze SZ *slip-* w *sliptelēti* ‘ustać (o deszczu), przestać (boleć, o zębie); stanąć na krótko, zrobić przerwę w pracy’. Por. neoapofonię SP *ie* ⇐ SZ *i* w *kniēsti* ⇐ *knit-* (*knitēti*), *pakiēbti* ⇐ *kib-* (*kibtī*) i *riēsti* ⇐ *rit-* (*ristī*). Dalszy wywód problematyczny, bo przejście do *slimpū*, *slipti* ‘znikać z oczu, przepadać’ nie jest semantycznie oczywiste.

sliešorius, -iaus 1 p.a. stlit., gw. ‘ślusarz’ (SD «słosarz», *piela sliesorių* «piła śłosarska»), war. *šliešorius* — zapoż. ze stbłr. *slēsarъ*, *slesarъ*, por. błr. *slēsar*, -a, war. *slēsar*, *slōsar*, -a (⇐ stpol. *śłosarz*, *śłosar* ⇐ śrwn. *slozzer*, nwn. *Schlosser* m.). Zob. SLA

200, Zs 54, LEW 831, ĖSBM 12, 181; brak w ALEW. Lit. ‘dyftong graficzny’ <ie> na miejscu słow. *eļ* również w *ciēsorius*, *dziēgorius* i *kumiētis*. Nazw. *Sliesorāitis*. Zob. też *šlēsorius*. — War. *Sles-*: *Slesarāvičius*, *Slesariūnas*; tu sekwencja *e-a* pochodzi z wyrównania do apelatywu błr. *slésar*. War. *Šlēsēris* oddaje niem. *Schlessen*, *Schlössen* (LPŽ).

slykūnas 2 p.a. žm. ‘smok, istota mityczna pod postacią latającego gada’ (Dowkont) — dewerbalne n.agt. na *-ūnas* od *slyk-*. Osnowę tę można ująć jako alternant na WSZ od **slik-*, por. *pāslīkas* ‘leżący jak długi’. Pwk. pb. **slejk-*, zob. *sliekas*. LEW 831 analizował *slyk-*, mianowicie na podstawie hipotezy o rozszerzeniu przez **-k-* pwk. pie. **slei-/sli-*; paralelne rozszerzenie **-b-* ma zawierać pwk. *sli-b-* wyrazu *slibinas* (zob.). Zob. też *smākas*.

sliminys, *-io* 3 p.a., *slimenys* 3 p.a. LzŽ ‘padalec, Anguis fragilis’. Analiza *slim-in-*, *slim-en-* pozostawia nas z leksemem, po którym nie ma innych śladów. Brak alternantów *†slem-*, *†slam-*. War. neoapofoniczny z *i* ⇒ *ie* (?): *šliemenys* LzŽ ‘zmija jadowna’ (*Šliemenys kap unkus, niekas neatliečia*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *slimėnė*, *slimjanė* ‘zmija’ (PzB 4, 484, bez wskazania na źródło lit.), *slimenė*, *slimėnė* ‘padalec’ (ĖSBM 12, 188 uważa wyraz za rodzimy i postuluje psł. **slimenė*). — Jeśli segment *-m-* pochodzi z nieregularnego uproszczenia *-mp-*, to można założyć praformę **slimp-inys*, utworzoną od czas. *slimpinti* ‘sunąć, iść powoli, po cichu’ *įslimpinti* ‘wśliznąć się’, *išslimpinti* ‘wyśliznąć się, wymknąć się’ (← *slimpù*, *slipti* ‘znikać z oczu, przepadać’). Znacz. etym. ‘stworzenie sunące po ziemi’ vel *sim*. Paralela: śrw. *slange* m./f., nwn. *Schlange* f. ‘wąż’, które jest motywowane czasownikiem śrwn. *slingen*, nwn. *schlingen* ‘wić się; pełzać, czołgać się’; etymologicznie: ‘wijące się stworzenie’. Por. EWD 1207; co do pwk. **slenk-* zob. *slīnkti*. Inne nazwy ‘padalca’ to *gelēžē*, *gyvatē* SD, *gluōdenas* i *žilvitinė*.

slimōkas 2 p.a. gw. ‘ślimak bez skorupy; ślimak w skorupie’ — zapoż. ze stbłr. *slimak*, błr. *slimák*, *-á* ‘ślimak; mięczak’. War. akc. *slimokas* 1 p.a. ← pol. *ślimak*. Inne war.: z nagłosem *śl-*: *šlimōkas*, *šlemōkas*; ze zmianą *l̥i* > *lu*: *šliumōkas*.

slimpinti, *slimpinu*, *slimpinau* pot. ‘sunąć, iść powoli, po cichu, ze spuszczonym nosem’, *įslimpinti* ‘wśliznąć się, wsunąć się’, *išslimpinti* ‘wyśliznąć się, wymknąć się’ — czas. sekundarny na *-in-* od neopwk. *slimp-*, wyodrębnionego z prs. infigowanego *slimpù* ‘znikać z oczu, przepadam’, *nuslīmpù* ‘oddalam się chyłkiem, ulatniam się’, zob. *slipti*. — Z innymi sufiksami: *slimpinėti* ‘chodzić bez zajęcia, szwendać się’, *slimpsoti* ‘stać w ukryciu’. Zob. też *sliminys*. — Trudno powiedzieć, w jaki sposób ukształtowały się quasiprymarne paradygmaty *slīmpiti*, *slimpù* (war. *slēmpù*), *slīmpaũ* ‘chodzić bez celu, włóczyć się; wolno jechać’ (⇒ sb. postvb. *slīmpa* c. ‘obibok, leń’) oraz *slīmpiti*, *slīmpstù*, *slīmpaũ* ‘smutnieć, pośpieć, stawać się ponurym’. Odpowiednik łot. *slīpt*, *slīpstu*, *slīpu* ‘ślizgać się, krzywić się, opuszczać się’. Zob. LEW 826, 831n. — Neoapofonia SZ *slimp-* ⇒ SP/SO *slamp-*: *slāmpinėti* ‘chodzić z kąta w kąt, objąć się bez zajęcia, włóczyć się, szwendać się’, *slāmpinti* ‘iść powoli, wlec się’, ⇒ sb. postvb. *slāmpa*, *slāmpà* 1. c. ‘kto się szwenda uchylając się od roboty’ (*Ir ko čia valkiojies kaip slāmpa?!*), 2. f. nazwa ptaka ‘słonka, Scolopax rusticola’ (syn. *slānka*, *slānkà*)⁶¹⁶. War. sonoryzowany z *mp* > *mb*: *slāmbinti* ‘slāmpinti’, *slāmbýtis* ‘wałęsać się bez zajęcia’. Paralele apofoniczne: *klāmpinti* ← *klīmpù*; *grāmbyti* ← *grīmbù*.

slīnkis, *-io* 2 p.a. 1. ‘osuwisko, urwisko’, 2. ‘stwardnienie wymion u krów’, 3. ‘lenistwo, niechęć do pracy, gnuśność’ (*Muni slīnkis apniko: nieko nebepaslenku dirbti* ‘Ogarnęła mnie gnuśność, nic nie chce mi się robić’), 4. žm. ‘ślimak’ (*Kartu ir slīnkį išvirė su grybais* ‘Razem z grzybami ślimaka ugotowała’), 5. ‘poprzeczka w krosnach’, 6. ‘przrząd służący do ściągania butów z cholewami’, 7. ‘leń’ (*Slīnkis nepaslenka dirbti*, t.y.

⁶¹⁶ NB. W LEW 826 *slāmpà* figuruje z innym znaczeniem: ‘Perdix cinerea’, tj. ‘kuropatwa szara czyli zwyczajna’.

nenusiveža, nenora, tingi JU 'Leń nie garnie się do roboty, tj. nie zabiera się, nie chce, leni się'). Są to drw. postwerbalne od *sliñkti* (zob.).

sliñkti, prs. *slenkù* (war. *slinkù, slinkstù, slenkiu*), prt. *slinkaũ* (war. *slenkiaũ*) 1. 'sunąć się, posuwać się powoli (też o chmurach, słońcu, księżycu)', DP 'pomykać', 2. 'pełzać, posuwać się na brzuchu', 3. 'wolno iść, jechać, płynąć, ciec', 4. 'osunąć się (o ziemi, o brzegu), przesuwać się w dół, opadać' 5. 'przybliżać się, przysuwać się, podchodzić (bliżej stołu)', 6. 'z wolna upływać, przemijać (o czasie)', 7. 'wypadać (o włosach)', 8. 'mieć ochotę na coś'. Cps. *apsliñkti* 'ogarnąć, otoczyć; osunąć się (o zboczu)', też 'rozleniwzić się' (*Apslinkaũ ir aš į senatvę* 'I ja się na starość rozleniwziłem'), *nusliñkti* 'wypełznąć, popęznąć, spełznąć, osunąć się, przejść', *prasliñkti* 'przesunąć się; o czasie: upłynąć'. Refl. *sliñktis* 'sunąć się, pełznąć, zbliżać się, ruszać się powoli, upływać', *pasisliñkti* 'posunąć się, przesunąć się (ze swego miejsca)', *pasislinkiu* SD «podmykam się». Odpowiednik łot. *slikt, sliktstu, sliku* 'zginać się, chylić się, zapadać się, ginać, pogrążyć się, tonąć'. Do pie. **slenk^u*/**slñk^u* 'ślizgać się, gleiten', por. stisl. *slyngva* 'wymachiwać, ciskać', śrwn. *slingen* 'wić się; pełzać, czołgać się', SO stwn. *slango*, nwn. *Schlange* f. 'wąż, żmija' (znacz. etym. 'wijące się stworzenie'). Por. LIV² 567, LEW 832, EWD 1207, 1214, ALEW 941n. — Machek 671 nawiązał stczes. *uslēci* 'umrzeć, zdechnąć' (psł. **slēkti*) do łot. *slikt* m.in. 'pogrążyć się'. Tenże autor na s. 551, s.v. *-sl'āknūt* powiązał czes. gw. *osl'āknūt* 'rozleniwzić się, opuścić się' z lit. *apsliñkti*. Obecnie Boryś 615 odtwarza psł. **slēkō*, **slēkti* jako odpowiednik lit. *slenkù, sliñkti*, por. pol. *ślęczyć* 'oddawać się przez dłuższy czas jakiemuś mozolnemu zajęciu', słn. *slēčati* 'siedzieć bez ruchu, leniuchować', dłuż. *slēku, slēč* 'zdychać', głuż. *slakaš* 'zdychać; być żadnym czego, dążyć do czego'. Uderza fakt pominięcia pbsł. czasownika w BSW 269, s.v. **slenkō* 'schleiche, pełzną, czołgam się'. — Drw. na SE *slenk-*: łot. *sliece* 'płozą się' < **slenkē*, znacz. etym. 'to, co pełźnie, suwa się' (por. ros. *póloz* ⇐ *polzú*). — Drw. na SZ *slink-*: *sliñkčioti* 'pełzać', DP 'pomykać się' (por. *liñkčioti, tvīñkčioti*), *sliñkinēti* 'wałęsać się, błakać się bez zajęcia', *sliñksóti* 'leżeć, wylegiwać się, lenić się, próżnować' (por. łot. *sliñkūot* 'lenić się, próżnować'). Nomina: *pāslinkas* I 'leżący jak długi' (por. bliskoznaczne *pāslīkas*), *pasliñkas* II 'unikający roboty, leniwy' (⇒ *pasliñkys* 'leń, nierób'), *paslinkimas* SD «pomknienie, pomykanie», *nepasliñkšis* żm. 'ktoś nieruchawy, leniwy, leniuch' (por. sufiks w *nēkakšis*), *póslinkis* 'zmiana, postęp, skok rozwojowy', *sliñka* c. 'włóczęga, wałęsa' (łot. *sliñka*²), *sliñkāitis* 'leń, obibok', *sliñkas*, -ā 'leniwy, opieszale, gnuśny' (por. łot. *sliñks* 'leniwy'), ⇒ żm. *sliñkainis* 'próżniak'; *sliñkis* (zob.), *sliñkius* 'włóczęga, obibok, hultaj', ⇒ *sliñkauti* 'lenić się, ociągać się, próżnować'. — Oboczny refleks SZ *slunk-*: *sluñkinti* 'wlec się', nomina: *sluñkis*, -ē 'wszędobylski, który wszędzie zajdzie i zajrzy', *sluñkius* 'kto chodzi powoli, wlecze się; kto się leni'. Por. oboczności *ingis/ūnginas*; *sink-/sunk-*. — SO *slank-*: *slankyti* (zob. *slānkioti*).

slīpti, *slimpù, slipaũ* gw. 'przepadać, znikać z oczu', *atslīpti* 'powrócić (do pracy na chwilę porzuconej)', *nuslīpti* 'oddalić się chyłkiem, niepostrzeżenie, nikomu nic nie mówiąc, ulotnić się' (*Slipte nuslipo vyrai į karčemą*, t.y. *nuėjo slapta* JU 'Mężczyźni chyłkiem wymknęli się do karczmy'), *paslīpti* DP 'zataić', *praslīpti* 'przepaść, zniknąć' (*Jis man iš akių praslipo* 'Zniknął mi z oczu') — inchoatywne prs. infigowane na SZ *slip-* do *slep-*, por. *slēpiù, slēpti* 'chować, ukrywać'. ALEW 942 nazywa *slīpti* «anticausativum» w stosunku do *slēpti*. Osnowę *slip-* utworzono według reguły RiT ⇐ ReT, por. *plit-* (*plīsti*), *gliž-* (*gližti*), *grib-* (*gribti*), *trik-* (*trikti*). — Z lit. formacją infigowaną *slimpù* < **sli-n-pō* koresponduje w słowiańskim formacja sufigowana **slīp-nō-ti*, por. cs. *oslīnōti* 'oślepnąć' (z restytucją *p*: *oslīpnōti*), stczes. *oslnūti*, czes. *oslnouti*, stpol. *oślnąć* (war. *olsnąć*). — Neopwk. *slimp-*: *slīmpinti* (zob.). — WSZ *slyp-*: *slypėti, slypiù* (3 os. *slỹpi*), -ėjau dur. 1. 'być gdzieś schowanym, ukrytym', 2. 'kryć się w czym, być w czym zawartym, znajdować się', *praslypėti* 'przebyć czas jakiś w ukryciu'; *atslypinti* 'o lisie: nadejść skradając się'. Od

wymienionego *slyp(ėti)* trzeba ze stanowiska etymologicznego oddzielić *slyp-* tkwiące w *slỹpti* (zob.). — Silnie reprezentowany typ iteratywno-kauzatywny na SO z dyftongiem *ai* (por. *braidỹti*, *laipĩnti*) pozwalałby spodziewać się †*slaipyti* od *slĩpti*. Jęz. litewski przypadkiem nie zna takiej formacji, ma ją za to słowiański, por. cs. *za-slěp-iti* ‘zamknąć otwór, czymś go zaślepić’ < pbsł. *°*slaip-ī-*. Podobny wypadek to lit. *lāipioti* zam. **laipyti* ⇐ *lĩpti*, *limpũ* wobec scs. *pri-lěp-iti* ‘przylepić’ ⇐ **pri-lĩp-nō-*, scs. *prilĩnōti* ‘przylgnąć’.

slỹpti, *slỹpsta*, *nuslỹpo* gw. ‘ustawać (o pogłoskach), cichnąć (o rozmowie)’ — paradygmat zbudowany na neopwk. *slyp-*, wyodrębnionym z formy prs. *slỹpsta*. Ta ostatnia była kontynuacją praformy **slĩpsta* < **slĩmp-sta*, czyli prs. infigowanego *slĩmpa*, które zostało odnowione za pomocą suf. *-sta-* (zob. *slĩpti*). Neopierwiastki z wtórną samogłoską *y* < **ĩ* tkwią również w czas. *klỹpti*, *nỹkti*, *slỹsti*. — Drw. *sliptelėti* 1. ‘stanać na krótko, zrobić przerwę (w pracy, chodzie), odpocząć’, 2. ‘ustać, przestać, np. o deszczu’ (*Lietus sliptelia ir vėl ima lyt* ‘Deszcz to ustaje to znów pada’). Nie ma pewności, czy krótkość w *slip-* jest uwarunkowana znaczeniem (momentivum), czy też jest objawem neoapofonii ilościowej *i* ⇐ *y*, por. *digtelėti* ⇐ *dỹgti* (i podobnie *snũsterėti* ⇐ *snũsti*; *sėstelti* ⇐ *sėsti*).

slistis, *-ies* 2 p.a., *slistis*, *-iēs* 4 p.a. ‘pozór, zewnętrzny, łudzący wygląd czegoś’, war. *šlistis*, *-iēs* — rzeczownik używany w zwrocie *dėl slisties* a. *dėl šlisties* adv. ‘(robić coś) na pozór, na zewnątrz, na pokaz, żeby się zdawało’. War. sonoryzowany: *zlistis* (*Paliko tik dėl zlisties*, t.y. *dėl znoko* JU), por. *slāstai* > *zlāstai*. Trudne. Na razie da się powiedzieć tylko tyle, że mogą to być formacje postwerbalne odpowiednio od **slistyti* i **šlistyti*. Paralele: *likštis/likštis* ⇐ **likstyti* (od *likti*); *dėstis* ⇐ *dėstyti*; *sámstis* ⇐ *sámstyti*. Būga, RR III, 280, 576 przyjmował, że *slistis*, znane z pñ.-wschodniej Litwy, jest wariantem ‘selońskim’ w stosunku do *šlistis*. Natomiast LEW 1005, s.v. *šlistis* starał się powiązać *slistis* z czas. *šlyti* ‘chylić się w dół, osuwać się’ i *šliētis* ‘opierać się’ (paralela semazjologiczna: pol. *wykręć* ‘Ausrede, Ausflucht’ ⇐ *wykręcać się* ‘sich herausreden’).

sliuōgti, *sliuogiũ*, *sliuogiaũ* 1. ‘piąć się w górę, wspinać się, leżeć (na drzewo bez gałęzi, na dach), 2. gw. ‘pełzać (o wężu), czołgać się’, 3. gw. ‘ślizgać się’, 4. gw. ‘wolno iść, wlec się’, 5. gw. ‘ciec, wyciekać’ (war. akc. *sliuogti*) — jest to obocznik równoznacznej formy *sliaũgti* (zob.). Wytworzono go neoapofonią *au* ⇒ *uo*, por. *kaũpti* ⇒ *kuōpti*; *sriaũbti* ⇒ *sriuōbti*; *šliaũžti* ⇒ *šliuōžti*. Zob. też Būga, RR II, 358. — Drw. *sliuogas* ‘osuwisko ziemne; żwirowisko’ (war. *sluogas*), *sliuogikas* ‘pewien ptak’.

slyvā 2, 4 p.a., gen.sg. *slỹvos* bot. 1. ‘drzewo śliwa, Prunus’, SD *slyva medžias* «śliwa drzewo, prunus», 2. ‘owoc tego drzewa’, SD *slyva* «śliwa owoc, prunum» (*Slyvos kvepia medu* ‘Śliwki pachną miodem’) — zapoż. ze stbłr. *sliva*, błr. *slíva*, *-y* (SLA 200, ZS 54, LEW 833). War. m. *slỹvas*. — Drw. *slyvaĩnis* ‘potrawa ze śliwkami, placek ze śliwkami’, *slyvelės sausos* SD «śliwki suche», *slyvỹnas* ‘sad śliwkowy’, *slỹvinis* a. *slyvinis* ‘śliwkowy’, *slyvũkės* f.pl. ‘wzór na wełnie robionej na drutach’, *sunka tiršta slyvų, vyšnių* SD «powidła». Zdrobnienia: *slyvėlė*, *slyvikė*, *slyvaitė*. Nazw. *Slyvā*, *Slivāuskas*, *Slivikas*. Cps. *slyvanōsis* a. *slỹvanosis* ‘czyj nos jest koloru śliwkowego – o pijaku’ (por. *nōsis*), *slỹvplaukis* ‘o koniu: ciemnogniady’ (por. *plaukaĩ*). Vb. denom. *slyvāuti* ‘zbierać śliwki’. Zob. też zapoż. *čerēšnė*, *grūšiā*, *trēšnės*, *vyšniā*.

slīžikai, *-ų* 2 p.a., *slīžikai* 1 p.a. m.pl. gw. ‘kluski z mlekiem makowym spożywane podczas Wigilii’ (*Slīžikūs valgo per kučias su aguonų pienu*), war. *slīžikai* — zapoż. z błr. *slīżyki* (ĖSBM 12, 183). Stąd też pol. gw. *slīżyki* ‘kluski krajane z makiem i miodem na Litwie’ (SGP V, 347).

slỹžys 4 p.a., *slỹžis* 2 p.a. gw. ‘ryba śliz pospolity, Noemacheilus barbatulus’ (*Slyžio niekap rankom nepagausi, bo anas išsliduoja iš rankų* ‘Śliza nie złapiesz rękoma, bo on

wyślizguje się z rąk'), SD *slizis* «sliz» — zapoż. z pol. *śliz*, -u, gw. *śliż*. Z innymi tematami: *sljžiūs* oraz *slizis*, *sljžiys*. Por. SL^ha 200, LEW 833 (brak w ALEW i POLŽ). — Zapoz. litewskie w błr. gw. *śliż*, *śliš*, *slis* (PzB 4, 482; brak u Laučjute).

slōbas, -à 4 p.a. gw. 1. 'słaby, niezdrów', 2. 'lichy, marny, niewielki, niedostateczny' — zapoż. ze stbłr. *slabyj*, por. błr. *sláby*, -aja, pol. *slaby*, -a. Z obocznym tematem: *slobùs*, -i 4 p.a. — War. *slōbñas* pokazuje dostosowanie zakończenia do przymiotników na -n-, podobnie jak w *smiēlnas* i *trivaīlnas*. Zob. Zs 50, 108. Vb. denom. *slōbti*, *slobstù*, *apslobaũ* 'słabnąć'. — Wokalizm pierwiastkowy o (← błr. a) ma dwa alternanty: 1° *ā* ← *ā* w war. *slābñas* (zob.), 2° *ē* w war. *slēbas*, *slēbñas*, przy czym allomorf *slēb-* pojawia się obok *slob-* (*slāb-) na zasadzie analogii do par apofonicznych typu *boginti* i *bēgti*; *sodinti* i *sēsti* oraz *slōgti*, *sloginti* i *slēgti*. Paralele: *zgrēbñas* ob. *zgrōbñas* (*zgrābñas*) oraz *jēvytis* jako dublet do *jōvytis* (← błr. *javicca*). Vb. denom. *slēbti*, *slēbstù*, *apslēbaũ* 'słabnąć' (*Un senystos žmuoj slēpsta* LzŽ 'Na starość człowiek słabnie').

slōgti, *slōgiu*, *slōgiau* gw. 'przyciskać, przygniatać, np. len w moczydło' (*Linus slōgia*); obciążać bronią kamieniem; wyciskać ser'. Wydaje się, że ten czasownik jest produktem dyferencjacji formalnej względem synonimu *slēgti* 'przygniatać, cisnąć' (zob.). Osiągnięto to przy pomocy neoapofonii *slēg- ⇒ *slāg-, zob. Kazlauskas 1968, 114n., ALEW 943. Paralele: *brēžti* ⇒ *brōžti*; *glēbti* ⇒ *glōbti*; *rēpti* ⇒ *rōpti*. — Drw. *sloginti* 'uciskać, naciskać, trapić, męczyć – o koszmarze sennym', SD *sloginu kū* «ciemieję; dolegam» (syn. *sunkinu*), «gnąbię» (syn. *sunkinu*, *spaudžiu*), «obciążam kogo (syn. *apsunkinu kū*), «przebarszczam, przewodzę na kiem» ['przesadzać, pozwalając sobie na wiele', SPXVI] (syn. *abydiju*), «uciskam kogo» (syn. *slegiu*, *prispaudžiu*), *apsloginti* 'obciążyć', *slōgyti* 'kłaść ciężary', *apslōgstyti* 'przyciskać ciężarem, przygniatać zamoczony len'. — Nomina: *slogà* 1. 'ciśnienie, nacisk', 2. 'katar' (⇒ *sloguoti* 'mieć katar'), SD «doległość; klęska» (syn. *vargas*), «przeciwność» (syn. *vargas*), *slōgas* 'ciężar' (zob. też *sluogas*), *slōgtis* f. lub *slogtis* f. 'ciężki przedmiot służący do przygniatacia czego; głębia, odmęt; odcinek rzeki ograniczony dwoma zakolami' (por. *klōtis* i *klotis*, *lotis*), *slōgtys* f.pl. 'przyrząd do wyciskania sera', *slogūs* 'ciężki, duszny, przynębiający', ⇒ *slogūtis* 'koszmarny, ciężki sen; męka, udręka'. — Neoosn. *slogst-* (← *slōgstyti*): *slōgstis* m. lub *slogstis* f. 'jeden z krzyżaków dociskających słomę na grzbiecie strzechy, tzw. lemiąż; ciężar do przygnięcia czego' (por. *sámstis* ← *sámstyti*; *svarštis* ← *svarstyti*). Z jęz. łotewskiego por. *slāga* a. *slāgs* 'szkoda, dolegliwość, choroba, plaga'. Wątpliwe jest zrównanie *slogà* (*slāgā) z gr. λώβη 'hańba, zniewaga' u Beekesa 2010, 882 (autor nie wspomina o lit. *sluogas*). — Neoapofonia *slāg- ⇒ *slāg-*: *slagaĩ* (zob.).

slōpti, *slōpstu*, *slōpo* 1. 'słabnąć, mdleć, dusić się', 2. 'gasnąć, wygasać', 3. 'cichnąć, ucichać', *užslōpti* 'udusić się, o rybach: zatchnąć się' (war. *šlōpti*). Caus. *slopinti* 'dusić' (*Manė dusuljys slopina* 'Dusi mnie astma'), 'tłumić ogień, dźwięk, zagłuszać' (*slopintūvas* 'tłumik'), *nuslopinti* 'stłumić, zdławić, zniweczyć, zniszczyć'. Nomina: *slopuljys* 'ból, ciężar, mdłości', *slopūs* 'mdły, duszny, ciężki, przygniatający; przytłumiony'. Odpowiednik łot. *slābt*, *slābstu*, *slābu* 'słabnąć, dusić się' obok *slāpt*, *slāpstu*, *slāpu* 'mieć pragnienie, dusić się, być bliskim omdlenia; zmięknąć – o obrzęku; słabnąć, ustawać – o bólu', *slāpes* f.pl. 'pragnienie, uczucie suchości w ustach'. Czasownik litewsko-łotewski ma wtórną postać *slāp-, zamiast *slāb-, na skutek ubezdźwięcznienia przed sufiksami -*stu*, -*ti*. Por. łot. *slābs* 'słabowity, osłabiony, znużony, wątpliwy; mały, niewielki' (ME III, 921, za nim BSW 270 niesłusznie dopatrywali się tu słowiańskiego zapożyczenia), ⇒ vb. denom. *slābēt* intr. 'słabnąć', tr. 'osłabiać'; *slābans* 'zmęczony, znużony'. Od dawna się przyjmuje, że lit.-łot. *slāb- ma związek z czasownikami goc. *slēpan*, stwn. *slāfan* 'spać' oraz z przymiotnikiem nwn. *schlaff* 'obwisły, wiotki, słaby' i scs. *slabũ* 'słaby', por. IEW 656, LEW 834. Dzisiaj

rekonstruuje się pierwiastek w postaci pie. *sleh₁b- ‘luźno zwisać, stawać się zwioteczalym’, por. LIV² 565 (z uwagą: tylko germańskie i bałto-słowiańskie). Dla pogodzenia samogłosek form germańskich i bałtyckich przyjmujemy, że w bałtyckim czasownik prymarny typu lit. *slēbti ustąpił miejsca derywatowi wytworzonemu neoapofonią *slēb- ⇒ *slāb-. Paralele dla takiego procesu wymieniono s.v. *slógti* (por. też objaśnienie łot. *snāt* s.v. *nýtys*). — Gdy chodzi o słow. *slabŭ* ‘słaby, niemocny, bez sił’ (scs. *slabŭ* ‘słaby’, sch. *slāb*, ros. *slábyj*, czes. *slabý*, pol. *slaby*, stpol. też ‘nieskory do wysiłku, opieszaly’), to wzięwszy pod uwagę brak w słowiańskim apofonii typu *ē ⇒ *ā, wypada w tej formie upatrywać rozwój niezależny od bałtyckiego, mianowicie odziedziczoną apofonię *eh₁C ⇒ *oh₁C, wydającą psł. *ēC : *aC (tego nie uwzględniają Snoj 665n., Boryś 557, ani ESJS 833). Praforma ie. *sloh₁b-o-s, por. LIV² 565, przyp. 1. Odpowiedni refleks litewski brzmiałby †slúobas. Osobno zob. *siļpnas*, jak również *slōbas* i *slābnas*.

slovà 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘sława, rozgłos’ (*Kurie viernai o teisiai platina šventą slovą jo* MOP ‘ktorzy wiernie a prawdziwie rozszyszraią świętą sławę iego’), 2. ‘dobra opinia, reputacja’ (*Neturi slovōs* ‘Nie ma dobrej opinii’, ZS 50) — zapoż. ze stbłr. *slava*, por. błr. *sláva*, -y. Por. SLA 85, 200, ALEW 943. — War. *slavà* 2, 4 p.a. (*Žmogus slaunas, kurs tur gerą slavą* JU). Zob. też *slovýti* i *slovnas*.

slōvikas 1 p.a. wsch.-lit. ‘słoik szklany lub gliniany’ — zapoż. z błr. gw. *slóvik*, -a (PZB 4, 486), z -v- dla wypełnienia hiatu o.i, por. błr. *slóik*, stbłr. *sloik* (← pol. *słoik*, ĘSBM 12, 191). War. suf. *slojūkas* ZTŽ. Zob. też *slājikas*. — War. dwuzgłoskowy: *slōikas* (*Prilaja slōikus scikliniūs pieno* LZŽ ‘Nalewa mleka do szklanych słoików’) ← błr. *slóik*, -a.

slovýti, *sloviju*, *slovijau* stlit., gw. ‘sławić, wysławiać, czynić sławnym’, *įsislovýti* ‘wsławić się’, *išslovýti* ‘rozśławić’ — zapoż. ze stbłr. *slaviti*, por. błr. *slávicь*, *sláũlju*, 3 sg. *slávicь*. Por. SLA 85, 200, ALEW 943. Zob. też *slovà* i *slovnas*.

slovnas, -a stlit. ‘sławny’ (*ing miestą slovną ir didį* MOP ‘do miasta sławnego a wielkiego’) — ze stbłr. *slavnyj* ‘szeroko znany, poważany, czcigodny’, por. błr. *sláũny*. War. *šlovnas* (m.in. BRR), z š- jak w *šlově*. Por. SLA 200, 216, ALEW 943. Zob. też *slovà* i *slovýti*. — Młodszy war. *slaũnas*, *slaunūs*, -i 4 p.a., *sláunas* 3 p.a. gw. 1. ‘szeroko znany, o którym głośno’, 2. ‘cieszący się dobrą opinią, reputacją’ (*Žmogus slaunūs, kurs tur gerą slavą. Neslauni dukrelė be rūtų kvietkelės*), 3. ‘pełen zalet, wartościowy, bardzo dobry’, 4. ‘przyjemny, np. wieczór’ — zapoż. z błr. *sláũny*. Por. ZS 50.

slūgà 2 p.a., gen.sg. *slūgos* stlit., gw. 1. ‘kto służy, posługuje za wynagrodzeniem, sługa, służący’ (*Kas slūžija, tas slūga: vyriškas, motriška* ‘Kto służy, to sługa: mężczyzna, kobieta’), 2. ‘posługiwanie, służba’ — zapoż. ze stbłr. *sluga* ‘sługa; poddany, służący; sługa boży, duchowny’, por. błr. *sluhá*, -i. War. m. *slūgas* CGL ‘Diener’. Zob. też SLA 201, ZS 50, LEW 834, ALEW 943. — Drw. *slūginis*, -ė ‘służący, służąca’ (formacja przypomina adi. stbłr. *sluginь*, *sluzinь*), np. *Merga yra gaspadoriaus duktė, o slūginė – pasamdyta pas svetimą* ‘Dziewczyna («merga») to córka gospodarza, a służąca to najęta u kogoś obcego’. *Tarnaitės tai mieste, o šiaip slūginė* ‘Służące to [są] w mieście, a tak [na wsi] to sługi’; *slūginaitis*, -ė ‘młody służący, młoda służąca’. — Vb. denom. *slūgavóti* stlit. ‘służyć, usługiwać’ jest dwuznaczne: może być rodzimym drw. na -avo-, ale też może być zapożyczone, por. strus. *slugovati*, -uju, błr. *sluhavácь*, -úju (stbłr. *slugovanье* ‘posługiwanie’). — N.agt. *paslūgorius* CHB ‘sługa, parobek’ jest kalką hybrydalną z pol. *posługacz* (← *posługiwać*, -ować).

slūgti, *slūgsta* (*slūgsta < *slung-sta, war. *sluŋga*), *nuslūgo* 1. ‘opadać (o rzece, o cieście)’, 2. ‘ubyc, zmniejszyć się (o zapasie)’, 3. ‘łagodnieć, ustępować (o mrozie, bólu)’, 4. ‘tęchnąć, zmniejszać się (o obrzęku)’, *atslūgstu* SD «tęchnę», *atslūgo* SD «utęchło», *įslūgti* ‘wpaść, zapaść, wklęsnać’ (*žėmė įslūgo* ‘ziemia zapadła’), *nuslūgti* ‘opaść’ (*Nuslūgo vanduo*

upio ‘Opadła woda w rzece’), *suslūgti* ‘opadać (o wodzie), tajać (o śniegu), zapadać się w wielu miejscach (o ziemi), osuwać się; schudnąć, zmizernieć’. — War. *sluk-*: *suslūkti*, *-sluñka*, *-slūko* ‘(o obrzęku) zmniejszyć się, stęchnąć’. — Gw. prs. *sluñga* ‘opada, ubywa’ pozwala odtworzyć pierwotny pdg. aniłowy, oparty na SZ **slug-* do **sliaug-* (zob. *sliāūgti*): **slunga*, **slugo*, **slugti*. Dopiero odnowienie praesens przy użyciu suf. *-sta-* (**slung-sta* > **slūksta* > **slūksta*) pociągnęło za sobą długowokaliczny neopwk. *slūg-/slūk-* oraz innowację akcentową w postaci akutu. Wzoruje się ona na prezentiach o suf. *-sta-*, które urabiano od pwk. sełowych. Pwk. pie. **sleug-* ‘ślizgać się, pełzać’ (IEW 962, LEW 835), zob. *sliāūgti*. Dla *slūgti* odtworzymy znac. etym. ‘ześlizgiwać się, spadać’, por. Būga, RR II, 578. — Z wyrównania SZ *slūg-* do SE *sliaug-* pochodzi war. *sliūg-*: *sliūgti*, *-sta*, *nusliūgo* (por. *sriūbčioti* ob. *srūbčioti*). — Drw. *slūgsōti* ‘stać (o wodzie powodziowej), zalegać (o pokładach kopalin)’, *slūgtelēti* ‘opaść nieco; ustąpić nieco (o bólu)’. — Neopwk. *slūgst-*: *slūgstyti* ‘sprawiać, żeby zmniejszył się obrzęk, opuchlizna’ (*Ana slūgstē, kol atslūgino spauga, votj* JU ‘Ona okładała wrzód [kompresami] aż stęchl’), por. Pakerys, Balt XLII:3, 2007, 396. — Nomina: *atōslūgis* ‘odpływ morza’ (*pōtvynis ir atōslūgis* ‘przyptyw i odpływ’), *atslūgimas* SD «utęchnienie», *nūsōslūgis* ‘opadanie (rzeki, wody powodziowej)’, *slūgynas* ‘grząskie miejsce na łące’, *slūgis* ‘spadek (wody)’.

slūkaĩ, *-ĩ* 4 p.a. m.pl. ZTŽ ‘pogłoski, słuchy’ — zapoż. z błr. gw. *slūxi* (PZB 4, 491).

slūogas 3 p.a., *sluōgas* 4 p.a. 1. ‘ciężar do przygnięcia czego, np. kiszoney w beczce kapusty; żerdź, drąg do przyciskania, przygniatacia, np. lnu w moczydle’, 2. gw. ‘duży ładunek na łodzi’, 3. gw. ‘osuwisko ziemne’ (war. *sliūogas*), 4. gw. ‘koszmar senny, zmora’. War. f. *slūoga*. Na pierwszy rzut oka *slūogas* wygląda jak prymarny drw. apofoniczny na SO: **slōg-a-* ← **slēg-*, por. *slēgti* ‘przygniatać, przyciskać, cisnąć’, zob. Būga, RR II, 342, LEW 835 (jako paralełę wymieniono stosunek *rūožas* : *rēžti*; podobnie Stang 1966, 40). To wrażenie zakłóca jednak fakt, że odpowiedni rzeczownik łotewski *sluōgs* (war. *sluōga*) ‘ciężar służący do przyciśnięcia lub obciążenia czego’ ma obok siebie vb. *sluōdzīt* (war. *sluōdzēt*) ‘obciążyć, przygnieść ciężarem’. Budowa tego czasownika, pb. **slōg-ī-*, odpowiada modelowi apofonicznego iteratywu z suf. *-ī-*, a to każe przypuszczać, że *sluōgs* jest raczej rzeczownikiem postwerbalnym niż prymarnym nomen od *slēgti*. Odpowiednio do tego wypada przyjąć, że lit. *slūogas* należy raczej do iter. **sluogyti* niż do prymarnego *slēgti*. Plit. **sluogyti* zostało z czasem wyparte przez neologizmy *slēgyti* i *slēgstyti*, a dokonało się to równolegle z takim zastępstwem jak np. **pluošyti* (= łot. *pluōsīt*) ⇒ *plēšyti* (zob.). Takie ujęcie znajdziemy już w ŽD 534. Paralele: *brūožas*, *lūomas*, *rūožas*, może też *duōlas*. NB. Wokalizm *slōgas* wynika z derywacji od *slōgti* (zob.). — Z innymi sufiksami: *slūogtis*: *Slūogčiais linus, kanapes mirkydami prislēgia* ‘«Sluogčiai» służą do przygniatacia zamoczonego lnu [lub] konopi’, *slūogsna* a. *slūoksna* ts., *slūoksnis* (zob.). Vb. denom. *sluoguoti* ‘przygniatać ciężarem; kłaść jedno na drugim’.

slūoksnis, *-io* 1 p.a., też f. *slūoksnis*, *-ies* 1 p.a. 1. ‘warstwa, pasmo, włókno, słój w drzewie, żyła’ (war. *slūogsnis*), 2. przen. ‘warstwa społeczna’, 3. gw. ‘cienkie włókno (lipowe, wierzbowe) do wyplatania łapci, koszyków itp.’, 4. gw. ‘kosmyk włosów’ — niejasne. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *slōksnja*, *slōkšnja*, *slōkšyna*, *slōkšynja* ‘łub lipowy do przeplatania ze słomą w koszyku’ (PZB 4, 487; 5, 483n.), *slōksny* pl. (Laučjute 50), pol. gw. *szłokszni* pl. ‘długie paski z różgi wierzbowej do wyplatania kobiałek ze słomy’, *jedna szłoksznia* (Zdancewicz 349). — Z innymi tematami: *slūoksna*, *slūogsna* ‘włókno (lnu, konopi), pasmo łyka, pasmo (w biczu, sznurze)’, łot. *sluōksne* a. *sluogsne* ‘wąskie pasmo’. — Vb. denom. *sluoksnīoti* ‘nawarstwiać, układać warstwami’.

slūpas 4 p.a. ZTŽ ‘słup’ — zapoż. z błr. *slup*, *-a* (← pol. *slup*, ĘSBM 12, 196). — Neopapofonia SZ *u* ⇒ SP *au*: *slāūpas* ZTŽ ts., zdrob. *slaupeļis* ‘słupek’ (por. sławizmy

skliūtas ⇒ *skliaūtas*; *blūdyti* ⇒ *blaudžioti*).

slūšnas, -à 4 p.a., *slušnūs*, -i 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘posłuszny, uczynny’, 2. ‘odpowiedni, stosowny’, *slušniai* CGL ‘pokornie, usłużnie, unterdienstlich’ (war. *šlušniai* LEX) — zapoż. z pol. *sluszny* ‘zawierający rację, mający sens; usprawiedliwiony, sprawiedliwy, odpowiedni’. Por. SLA 201, 217, ALEW 944, PAŽ 424.

slūžánka 1 p.a. wsch.-lit. ‘służąca’ NDŽ (*Ne tik slūžankos, bet ir pačios ponios seilę rijo* ‘Nie tylko służącym, ale też samym paniom ślinka ciekła’) — zapoż. z błr. *služánka*, -i (brak w LEW, ALEW). W kwestii akutu por. zapoż. *balánka*, *kerdžiánka*, *varánka*. Por. syn. *slūžāuninkė*, *slūžāuniñkė*.

slūžāūnas, -à 2 p.a., *slūžāunas*, -à 1 p.a. stlit., gw. ‘będący na służbie, pełniący służbę’ (LEX ‘diensthaftig, dienstwillig’, CGL ‘ehrerbietig’), war. *šlūžaunas* — jest pewną transpozycją brzmienia *slūžabnas, oddającego zapożyczone stbłr. *služobnyj* (war. do *služebnyj*). Por. drw. *slūžabnykė* gw. ‘służąca’ (*Ne mano dukrelė, slūžabnykė mergelė*). SLA 201 niepotrzebnie zakładał błr. †*služovnyj* jako źródło. W ALEW 944 bez komentarza. — Drw. *slūžāunykas* stlit. ‘sługa, służący’, gw. ‘robotnik najemny, parobek’, war. *slūžāuninkas*; analiza: *slūžāun-yk/ink*-⁶¹⁷ (inaczej SLA 201: zapoż. z błr. †*služovnik*, za nim LEW 836; błędnie LKŽ: z pol. *służebnik*).

slūžbà 2 p.a., gen.sg. *slūžbos* stlit., gw. ‘usługiwanie, słuzenie, praca, posada’ — zapoż. ze stbłr. *služba*, błr. *služba*, -y, pol. *služba* (SLA 201, LEW 836, ALEW 944n.). War. *šlūžbà*, m. *slūžbas*, *šlūžbas*. Zwrot *diėvo slūžbà* ‘nabożeństwo, msza św.’ (m.in. u Mażwida) kalkuluje pol. przest. *služba boża*. — War. z substytucją sufiksalną -ma/-mas: *slūžmà/šlūžmà*, *slūžmas/šlūžmas*, por. rodzime typy *gaišmà*, *skaūsmas*. War. *šlūžmà* zanotowano też w znaczu. ‘zapłata za służbę, zarobek’: *Kitą kartą vadino šlūžmà, dabar vadina alga*. — Od neoosn. *slūžm-* utworzono na wzór *slūžėlninkas* (zob. *slūžyti*) gwarowy neol. *slūžėlninkas* ‘sługa, służący’, gdzie -*elnink-* jest neosufiksem (por. Kabašinskaitė 48).

slūžebnykė CHB ‘ta co służy, wykonuje prace najemne’ (*Daviau slūžebnykė mano prieglaubstin tavo*) — zapoż. ze stpol. *služebnica* ‘famula, ancilla’ (SSTP VIII, 306). SLA 201 uważa to za żeński derywat od niepoświadczonego **slūžebnykas*. W ALEW 944 bez objaśnienia.

slūžyti, *slūžiju* (-yju), *slūžijau* (-yjau) stlit., gw. 1. ‘służyć, usługiwać; być czyims sługą’ (SD¹ *slūžiju* «służyć», syn. *tarnauju*), 2. ‘pełnić służbę, np. wojskową’, 3. ‘odprawiać nabożeństwo’ (*Bei Aaronas tur tą apsilvilti slūžydamas* BRB ‘I Aaron ma się w to oblec, gdy odprawia nabożeństwo’), *užslūžyti* BRB ‘zasłużyć, verdienen’ — zapoż. ze stbłr. *služiti*, por. błr. *slużyć*, *služú*, 3 sg. *služycь*. Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. (i odpowiada pol. *slużyć*), por. *sūdyti*, *tāčyti* i *ūčyti*. War. z asymilacją s-ž > š-ž: *šlūžyti*; z obocznym sufiksem: *slūžinti*. Zob. też SLA 201, LEW 836 i ALEW 944. — Drw. *slūžėlninkas* gw. ‘sługa, służący’ (por. *mūčėlninkas* ← *mūčyti*), *slūžijimas* SD¹ «służba». — NB. Pol. *slużyć* przejęto do jęz. staropruskiego w postaci *schlūsitwei* ‘służyć, dienen’, czyt. [šlūžīt-], zob. Endzelin 1943, 244, PKEŽ 4, 86 (tylko Trautmann 1910, 422 przyjmował pożyczkę z lit.).

smagūs, -i 4 p.a. 1. ‘przytulny (o miejscu, pomieszczeniu), sprawiający przyjemne wrażenie’ 2. ‘w dobrym nastroju, wesoły, miły’, 3. ‘żwawy, szybko idący a. biegnący, rący – o koniu’ (por. łot. *smags* ‘szybki’), 4. ‘silny, krzepki’, 5. ‘rzutki, obrotny, zaradny, energiczny, zręczny, zdolny’, 6. ‘silny, gwałtowny (deszcz, wiatr)’, 7. ‘silnie działający,

⁶¹⁷ Z uwagi na znaczenie nie wchodzi w grę przejęcie stpol. *služownik* ‘woźny sądowy’, co jest wariantem do *služewnik*, zob. SSTP VIII, 309.

intensywny, mocny (o trunku, zapachu); smaczny', 8. 'głośny, donośny (o śpiewie, huku)', 9. 'niebiedny, zamożny', 10. 'poręczny (o narzędziu), wygodny (o obuwiu)', 11. 'ciężki, o dużej wadze' (por. łot. *smags* ts.), 12. 'trudny, niełatwy, uciążliwy', 13. 'nędzny, marny (żywoł, los)'. Wtórny nagłos *šm-*: *šmagùs* DVŽ, por. *šmalkštùs* ob. *smalkštùs*. Osnowa *smag-* jak w prs. *smagiù* do *smōgti* 'uderzyć, zadać cios' (LEW 837 zwraca uwagę na zwrot *arklį smagiaĩ smōgti, sukirsti, drožti* 'Konia mocno zaciąć, smagnąć'). Stosunek apofoniczny SZ *ā* : SP o (*ā) powtarza się w *lajùs* : *lōti, šakùs* (*ātšakas*) : *šōkti* i *spragùs* : *sprōgti*. — Drw. *smagiaĩ* adv. 'miło, przyjemnie, wesoło, sympatycznie; szybko, silnie, mocno, gwałtownie; wygodnie; bardzo; ciężko, z trudem', *smagiāja* adv. 'naprędce, na poczekaniu' (*Smagiāja negaliu nieko sugalvot* 'Na poczekaniu nie mogę niczego wymyślić'), war. *smagāja*; cps. *smāgratis* 'koło zamachowe' (por. *rātas*), *smagù* adv. 'przyjemnie, wesoło'. — Vb. denom. *smagāuti*: *pasmagāuti* 'wypróbować, np. kosę, czy dobrze tnie', *smagēti* 'mocnieć, nabierać mocy, prędkości, humoru', *įsmagēti* 'poweseleć; zrobić się ciężkim, ocieźiałym', *smāgintis* 'weselić się; wzmacniać się', *įsismāginti*: *kaip įsismāgino* 'jak się nie zawziął...' (Otrębski 1934, 332), *pasismāginti* 'zabawić się, rozerwać się'.

smaiğyti, smaigaũ, smaigiaũ 1. 'wtykać (żerdzie, tyczki), wbijać (pale, koły), wsadzać', 2. 'kłuć ościeniem, nakłuwać, przekłuwać', 3. 'nadziewać, np. pieczeń kawałkami słoniny', cps. *apsmaigyti* 'obtykać tyczkami, np. fasolę, chmiel, pomidory', *nusmaigyti* m.in. 'zabić przeszywając, np. widłami', *prismaigyti* m.in. 'szpilką przypiąć (kosmyk włosów, warkocz, wianek)', refl. *apsismaigyti* 'pokaleczyć się (w bójce na noże)' — causativum z suf. -y- i innowacyjnym SP/SO *smag-* $\leftarrow$ *smig-*, por. *įsmigti* 'utkwic; wpić się w ciało' (s.vv. *smigti, smēgti*). Paralele: *braidyti* $\leftarrow$ *brid-*; *draiskyti* $\leftarrow$ *drisk-*; *gnaibyti* $\leftarrow$ *gnib-*. War. ze zmianą *ai* > *ei*: *smeigyti*. — Z innymi sufiksami: *smaigstyti* 'wtykać, wbijać, nakłuwać' (wtórny wokalizm: *smeigstyti*), *apsmaigstyti* 'obtykać głowę kwiatami, rutą', *prismaigstyti* 'uwiązać krowę na pastwisku', refl. *smaigstyti* 'wciskać się, wlażyć' i 'łasować, wyjadać ukradkiem, przez łakomstwo'; *smāigčioti* 'wtykać, wbijać'. — Drw. *pasmaiga* 'wybijała łodyga (np. u ziemniaka)', *smaigas* a. *smaigà* 'pręt, żerdź, tyka, drąg', *smaigas* też 'cierń; ząb ościenia do klucia ryb; bagnet', *smaigus* 'spiczasty, dobrze zaostrzony (kół); przenikliwy (wzrok); łasy, łakomy'. Cps. *smaigalis* a. *smaigalys* 'ostry, spiczasty koniec' – ze *smaigagalis* dosł. 'koniec żerdzi' (por. *gālas*) przez skrót haplologiczny. — Neoosn. *smaigst-* ($\leftarrow$ *smaigstyti*): *smaigstas* a. *smaigstė* 'tyka, żerdź', *smaigstis* 'pręt, tyka, żerdź, drąg, dzida; kołek do uwiązania krowy'; ze zmianą *ks* > *kš*: *smaigštis* 'tyka, żerdź; rozeń'; wtórny nagłos *šm-*: *šmaigštis, šmaikštis* 'różga, witka' (por. *šmagùs* i *šmalkštùs*).

smailùs, -i 4 p.a. 1. 'ostro zakończony, spiczasty, kłujący', 2. 'ostry, przenikliwy (o wzroku); dowcipny', 3. 'złośliwy, zjadliwy', 4. 'wysoki, cienki (o głosie)', 5. 'łakomy, łasy na przysmaki', 6. 'przymilny, schlebiający', 7. 'pociągający, kuszący, wabiący (o wzroku, o spojrzeniu)', 8. 'pożądliwy, lubieżny, pełen chuci' (*Siutęs vyras – an bobų smailùs* 'Jurny mężczyzna, napalony na kobiety'), 9. 'wścibski'. War. *smaĩlas, -à* 'spiczasty', SD¹ «kończasty, kończysty», SD «kończaty», *smailas tuinas* SD «koł ostry, zaciosany abo żelazem nasadzony». Odpowiednik łot. *smails* 'spiczasty' (natomiast *smails* 'pożądliwy, lubieżny' jest lituanizmem, ME III, 950). Dwuznaczne. Po pierwsze litewsko-łotewska formacja na st. o może należeć do pwk. pie. **smei-*/**smi-* 'obrabiać drewno lub metal' (IEW 968), por. stwn. *smid* 'kowal', śrdn. *smīt, smet*, ang. *smith* ts. (pgerm. **smi-þa*- m. 'kowal, cieśla'). Z suf. -l- por. gr. σμίλη f. 'nóż, dłuto rzeźbiarza, lancet chirurga, nóż szewski, scyzoryk' (-l- analogiczne) < **smi-lā-*, por. σμιλίον n. 'lancet, skalpel' (GEW II, 750; z rezerwą Beekes 2010, 1368, który nie wyklucza pregreckiego pochodzenia wyrazu). Po drugie *smailùs* może być postwerbalnym przymiotnikiem od **smailyti* (por. *dāilyti/dāilinti* $\Rightarrow$ *dailùs*), co powstało jako neoapofoniczny derywat od pwk. *smil-* jak w *smilti* 'nabrać chęci, apetytu, rozsmakować się'. Ta alternatywa wydaje się bardziej prawdopodobna. Por.

dilti ⇒ *dáilyti*; *smìgti* ⇒ *smaigýti*. — Drw. *smailē* ‘wierzchołek, ostrze’ (łot. *smaille* ts.), *smailius* ‘zalotnik, amator dziewcząt’, *smailižis* a. *smailižius* ‘łakomczuch, łasuch’. Vb. denom. *smailáuti* ‘dowcipkować’, *smailėti* ‘zaostrzać się’, *smailinti* ‘ociosywać, ostrzyć, robić spiczastym’.

smākas 4, 2 p.a. stlit. 1. ‘smok, istotna mityczna’ (syn. *drākas*), gw. ‘w wierzeniach ludowych: groźny potwór o wielu głowach (czasem rogaty), ze skrzydłami, pazurami, z ogonem węża’, 2. przen. ‘człowiek, zły, srogi’, 3. przen. ‘zachłanny człowiek, chciwiec’ (drw. *smakōlas* ts.), 4. przen. ‘obżartuch, łasuch’, 5. przen. ‘tęcza na niebie’ (*Antai smākas traukia vandenį iš Gervinuko [ežero]* ‘Oto «smakas» wypija wodę z jeziora G.’) — zapoż. ze stbłr. *smokъ* ⇐ pol. *smok*, por. błr. *smok* (*cmok*), -a ‘smok’ (por. SLA 201, LEW 839). Zob. też *slibinas*. — Drw. *smakiukas* bot. ‘lwia paszcza, wyżlin większy, Antirrhinum maius’ (dosł. ‘mały smok’). Cps. *smakrija* coll. ‘ludzie żarłoczni’ (por. *ryti*, *rijaũ* ‘żreć, pożerać’), *smakžioplė* b.z.a. bot. ‘pszczelnik, Dracocephalum’, *smākžuvė* ‘rekin’, dosł. ‘ryba-smok’ (por. *žuvis*).

smākras 4 p.a. 1. ‘broda jako dolna część twarzy’ (SD «broda, mentum»), 2. ‘podbródek, mięsista część twarzy pod szczęką dolną, podgardle’. War. *smakra* 4 p.a. Odpowiedniki łot.: *smaks*, *smakris* ‘podbródek’; *smakurs* ‘szczęka, zwł. dolna’, pl. *smakri* ‘szczęki’. Z opisowego punktu widzenia *smākras* wygląda jak formacja z suf. -r-, por. *gauraĩ*, *nasraĩ* oraz przymiotniki w rodzaju *stóras*, *súras*. Etymologizację wyrazu *smākras* komplikuje sekwencja s...k, nie znana w innych językach. Z jednej strony może ona pochodzić z dysymilacji plit. s...š w praformie *smašra- < pie. *smók- (zob. niżej). Z drugiej strony nasuwa się przypuszczenie, że *kr* może być wynikiem uproszczenia grupy *kšr* w formie pośredniej *smakšras, powstałej przez insercję *k* do pb. *smašra- (paralele: *mikšras* < *mišras*; *dekšrà* < *dešrà*)⁶¹⁸. Inaczej Matasović 2005, 372, który zakłada bsl. depalatalizację pie. *k > *k* w pozycji przed *r*. Tak czy inaczej postać *smakra-* musi pochodzić z przekształcenia tematu na -u-, pb. *smakru-/smašru-, jak to zaświadcza sti. *šmášru* n. ‘broda jako zarost’ – przez asymilację ze *smašru < pie. *smók-ru- (Mayrhofer 1986, 162). Por. stir. *smech* m. ‘podbródek’, orm. *mawrow-k* ‘broda’, alb. *mjekër*, -ra f. ‘podbródek, broda jako część twarzy’. Zob. IEW 968, EWAIA II, 660, NIL 673, ALEW 945. Temat na -u- nie jest pierwotny, lecz jest pochodną metatezy spółgłoski *r* w sufiksie *-ur-, por. het. *zama(n)kur* n. ‘broda’ < pie. *smók-ur (suf. apofoniczny -uer-/ur-), por. Mayrhofer, l.c., Kloekhorst 1029. Podobną dysymilację spirantów oraz metatezę spotyka się w wyrazie scs. *svekry* f. ‘świekra, teściowa’ (zam. *svesry < *suekru-h₂ ⇐ pie. *suekūr), por. sti. *švašrū* ‘świekra’ (*svašrū-), łac. *socrūs*, -ūs f. ts. — Osobno stoi łac. *māla*, pl. *malae* ‘szczęka, żuchwa, paszcza (zwierząt); policzki, twarz’ < *smaksla- < pie. *smk-sleh₂- (por. de Vaan 359). — Drw. *pāsmakris* a. *pasmakrīs* ‘podbródek, mięsista część twarzy pod szczęką dolną; rzemień ogłowi końskiej’, *smakrōnė* ‘szpicbródka’, cps. *tarpūsmakrė* ‘wglębie na brodzie, dołek’ (por. *tarpū*^o, syn. *duobėlė smakrė*). Vb. denom. *smakruoti* ‘zawiazywać pod brodą (chustkę, tasiemkę, rzemień)’.

smākrēs, -iū (p.a. nieoznaczony) f.pl. gw. ‘szpik kostny’. Obok łot. *smecele* ‘mózg’ (war. do *smedzene*). Zob. *smēgenys*. Stosunek *smākrēs* do *smākras* ‘dolna część twarzy, broda’ pozostaje niejasny. Zob. też *špỹkas*.

smaksóti, *smākso*, *smaksójo* 1. ‘przyglądać się czemu bezmyślnie, gapić się’, 2. ‘patrzyć z pożądaniem na jedzenie, przysmaki’. Po oddzieleniu suf. -so- jako cechy duratiwów stanu pozostaje pwk. *smak-*. Prawdopodobnie jest on identyczny z tym, który

⁶¹⁸ NB. Łot. *smek- w *smecere* a. *smecele* ‘ryj świński’ nie jest alternantem na SE do pwk. *smók-, lecz pochodzi ze zmiany pierwotnej formy *smak- pod wpływem czas. *smecēt* ‘ryć ryjem’.

ukazuje się w czas. *smaksėti, smàksi, -ėjo* ‘jeść lub pić szybko, chciwie, łapczywie’ oraz *smàkti, smańka, smāko* ‘jeść lub żreć szybko, chciwie’ (*Nu, paršai galų gale jau, matyt, bus pasmākę, ka nebegirdėt žveigiant* ‘No widać, że prosiaki w końcu się nażarły, bo nie słysząc już kwiczenia’). Podstawa onomatopeiczna, por. wykrz. *smàkt* o szybkim pożarciu, polknięciu, por. *Šuva nutverė duonos šmotą, tik smàkt ir nebėr* ‘Pies pochwycił kawałek chleba, tylko chap! i już nie ma’. Paralele: *spaksėti* ← *spàkt*; *straksėti* ← *stràkt*.

smalà 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘smoła, oleista czarna ciecz, dziegieć’, 2. ‘żywica’, 3. ‘asfalt’ — zapoż. ze stbłr. *smola*, por. błr. *smalà*, -ý, ros. *smolá* (SLA 201, ZS 50, LEW 839). Stąd też wsch.-łot. *smala* ‘smoła, żywica’ (ME III, 951). Wariant wsch.-lit. *smelà* (zob.). — Drw. *prāsmalēs* f.pl. ‘stężała a. wyschła smoła; maść na skórę’ (*Čia kažin kokios prāsmalēs, o ne pikis!* ‘To jakaś stężała smoła, a nie smoła jak się należy!’); *smalēkas* ‘smolny pień; smolne polano, łuczywo’ ← błr. *smalják*. Cps. *smaldegys* a. *smaldagys* ‘smolarz, dziegciarz’ (por. *dėgti, dagiōti, degūtas*), *smāldegis* a. *smāldegė* ‘piec do wypalania smoły’. Zob. też *smaliōrius, smalkà*.

smālčius, -iaus 2 p.a. gw. ‘smalec, tłuszcz wytopiony z sadła lub słoniny wieprza’ (*Indėk smālčiaus, bus gardesni kopūstai* ‘Dodaj smalcu, kapusta będzie smaczniejsza’) — zapoż. ze stbłr. *smalec* (← pol. *smalec*, -luc, gw. *szmalec*, -luc ← nwn. *Schmalz* n.). War. *šmalčius*. Por. POLŽ 585. Zob. też germanizm *šmultė*.

smaliōrius, -iaus 1 p.a. 1. ‘ten, kto wypraża smołę, smolarz’, 2. przen. ‘żuk krowieńczak’ — zapoż. ze stbłr. *smoljar*, por. błr. gw. *smaljár* (PzB 4, 500; por. błr. liter. *smalakūr*). War. *smalinỹkas, smaliniņkas* pokazują substytucję sufiksu na wzór syn. *sakinỹkas* (m.in. SD «smolarz, picis coctor»). Zob. też *smalà*.

smalkà I 4 p.a. 1. żm. ‘miejsce, do którego nie dochodzi słońce, cień; gąszcz leśny, w którym drzewa nawzajem się zagłuszają’, 2. przen. ‘tłok, ścisk, np. na weselu’ — rzeczownik postwerbalny na -ā- od *smalkinti* ‘zabierać światło słońca, zagłuszać rośliny’, co jest iteratywem do *smelkti, nusmelkti* ‘zagłuszyć roślinę’. — Drw. *smalktas* ‘młody, gęsty las’. Nawiązanie łot. *smālce* ‘młody las’, *smāksne* ‘młody, gęsty las’. LEW 839n. niesłusznie sprowadzał *smalkà* do przym. *smulkūs* ‘drobny’.

smalkà II 4 p.a. 1. ‘smółka, czarny wosk służący dawniej do zalepiania korków butelek, do lakowania korków’, 2. bot. ‘lak, Cheiranthus’ — zapoż. ze stbłr. *smolka* ‘(czerwona) smółka do pieczętowania listów’, por. błr. *smółka*, -i, pol. *smółka*, później *smółka* (drw. od *smoła*). NB. LkŽ XIII, 106, s.v. *smalkà* 3 nie zaznaczył obcości tego wyrazu.

smālkēs, -ių 2 p.a. f.pl. ‘czad; woń spalenizny, swąd’ (war. *smālkēs* 1 p.a.) — rzeczownik postwerbalny na -ē- od *smalkyti* ‘puszczać dym, czad; kadzić; wędzić’. Pwk. *smalk-* to alternant na SO do *smelk-* (zob. *smelktis*) i *smilk-* (zob. *smilkti*). — Z innymi sufiksami: *smālkiai* m.pl. ‘czad’, *smālktis* ts.

smalsūs, -i 4 p.a. 1. ‘ciekawý, ciekawski, dociekliwy’, 2. ‘łakomy, łasy na przysmaki, słodycze’ — dewerbalny przymiotnik na -u-, urobiony od neopwk. *smals-*, który wyabstrahowano z prs. *smālstu* do *įsmālti* ‘rozłakomić się’, zob. *smālti*. Z obocznym sufiksem: *smalsnūs* (na temat *smalsnūs* zob. s.v. *smalti*). NB. LEW 839 i 840 niesłusznie interpretował *smalsūs* jako ‘wykolejenie apofoniczne’ w stosunku do *smailūs*. — Drw. *smalsuōlis* ‘ktoś ciekawski; łakomczuch’, *smalsybė* ‘ciekawość, zaciekawienie’, vb. denom. *pasmalsauti* ‘zaciekawić się, zainteresować się’, *susmalsėti* ‘bardzo się zaciekawić’, *smalstyti* ‘budzić chęć, kusić, wabić’ (**smals-sty*).

smālti, *smqlù* (**sma-n-lu*, war. *smālstu*), *smalaũ* (war. *smalstaũ*) gw., zwykle z prvb. *į-*,

pa- ‘rozłakomić się, nie móc się powstrzymać (przed jedzeniem, przed piciem wódki)’, *prismālti* ‘przyzwyczaić się, np. do palenia tytoniu; przywiązać się do kogoś’ — vb. denominativum od adi. *smālūs* ‘łakomy’ (zob. *smilti*), z praesens urabianym infiksem lub suf. *-sta-*. Caus. *pasmālinti* ‘przyzwyczajając kogo do jedzenia przysmaków’. — Drw. *smaližiūs* ‘łakomczuch, łasuch’ (⇒ *smaližiāuti* ‘delektować się, raczyć się’). — Neopwk. *smals-* (⇒ *smāls-tu*): *smalsūs* (zob.), *smālsčius* ‘łakomczuch, łasuch’, SD «łakotliwy, łakotka, łakotnik». — Neopwk. *smalst-* (⇒ *smalst-u*): neoprt. *smalstaũ*, drw. *smalstūs* ‘ciekawy, łasy’ (por. *birstūs* ⇐ *birsta*), z insercją *k*: *smalkstūs* ‘kto lubi dobrze i smacznie zjeść; wścibski, ciekawski’ i jeszcze ze zmianą *sm-* na *šm-*: *šmalkštūs* (por. *šmagūs* ob. *smagūs*). Dalej por. *smālstas* stlit. ‘skąpiec, chciwiec’ (PK, MOP), *smalstjñe* ‘ciekawka, wścibka dziewczynka’, vb. denom. *smalstāuti* ‘łasować, być łakomczuchem’.

smāradas 1 p.a., *smarādas* 2 p.a. wsch.-lit. ‘woń, odór, smród’ (*Gryčia nečysta, baisus smāradas* ‘Izba niesprzątnięta, straszny smród’) — zapoż. ze stbłr. *smorodъ*, por. błr. gw. *smórad* ‘smród’ (*smoród* bot. ‘czarna porzeczka, *Ribes nigrum*’), ros. gw. *smórod*, ukr. *smórid*. Sekwencja lit. *-ara-* jak w *nāravas*, *pāraķas* i *karālius* (Būga, RR III, 758n.). Zob. też *smárdas* (s.v. *smardinti*) i *smurādas*.

smardinti, *smardinù*, *smardinaũ* 1. ‘smrodzić, napełniać smrodem, przykrym zapachem (np. o dymie machorkowym)’, 2. ‘trzymać tak długo, aż zacznie śmierdzieć, doprowadzić do zaśmierdnięcia’ (war. *smárdinti*) — causativum z suf. *-in-* i SO *smard-* ⇐ *smird-*, por. *smirdėti* ‘śmierdzieć’, *smirsti* ‘zacząć śmierdzieć’. Podobna budowa w *sarginti* ⇐ *siŗgti*, *starinti* ⇐ *sterti* i *tarpinti* ⇐ *tirŗpti*. War. bez apofonii: *smirdinti*. Z etymologicznego punktu widzenia jest to zastępstwo za *smardyti* gw. ‘smrodzić’, por. odpowiednik słowiański *smorditi ‘powodować, że coś śmierdzi, napełniać smrodem’, por. słh. *smrāditi*, sch. *smrāditi*, czes. *smradit*, pol. *smrodzić*, ⇐ psł. *smrǫdėti ‘śmierdzieć’. — Postverbalia: *smárdas* ‘smród, zły zapach’ (por. łot. *smarāds*), *smardà* 1. f. ‘cunnus’, 2. c. ‘ten, kto smrodzi puszczając wiatry’ (por. łot. *smarža* ‘smród, fetor’), *smardūs* ‘śmierdzący, np. o gnoju, kischkach’, DP ‘smrodliwy (o chałupie)’. Słowiańskim odpowiednikiem jest tu *smordũ ‘smród’, por. scs. *smradũ*, sch. *smrād*, ros. gw. *smórod*, błr. gw. *smórad* (liter. *smuród*), czes. *smrad*, pol. *smród*, *smródu*, por. Boryś 563. Zob. też *smāradas*, *smārsas* i *smurādas*.

smarkūs, *-i* 4 p.a., *smarķus* 2, 4 p.a. 1. ‘prędkie, porywczyste, gwałtowne; srogi’, 2. ‘tęgi (o mrozie), ulewny (deszcz), silny (wiatr)’, 3. ‘mocny (o alkoholu)’. DP ‘srogi, okrutny, mocny, groźny, przykry, dotkliwy, straszny, straszliwy’. SD *smarkus* «okrutny, haniebny» (syn. *gailas*, *baisus*), «surowy w obyczaiach», *smarki valdžia* «okrutne panowanie» (syn. *tiranystė*) — przymiotnik na *-u-* od abstr. *smarka, war. s-mobile do *markà* ‘impet, rozmach; zgiełk, wrzawa’, ⇐ *smerk-* (por. *smeŗkti* ‘osądzać, potępiać’). Odpowiednik łot. *smārks* ‘dzielny, porządny, należyty’ odchyła się pod względem znaczenia. Paralele: *našūs* ⇐ *naša*; *sajūs* ⇐ °*saja* i *spartūs* ⇐ *spartà*. — Inne nomina ze SO *smark-*: *smarķiai* adv. ‘mocno, silnie’, *smarkybė* ‘prędkość, szybkość; pośpiech; okrucieństwo’ (neosuf. *-tybė*: *smarktybė* ‘okrucieństwo’ Sp I, 135), *smarkinỹkas* stlit. ‘okrutnik, tyran’, *smarķštas* ‘mocny/ostry w smaku, np. o chrzanie’ (neosuf. *-št-*), *smarkštūs* ‘dobrze smagający – o bacie; łatwy do zrobienia’ (neosuf. *-št-*), *smarkumà* ‘pasja, porywczność, popędliwość’, *smarkumas* DP ‘srogość, okrucieństwo’, *smarkuõlis* ‘człowiek energiczny, porywczyste, srogi’. Vb. denom. 1. *smārķauti* ‘być prędkim; gorączkować się, złościć się, wpadać w szal, furję, srożyć się, dopuszczać się gwałtów’ (war. *smarķyti*), 2. *smarķėti* ‘wzmagać się, nasilać się (o wietrze, chorobie, dźwięku)’, 3. *smarķinti*, *smārķinti* ‘wzmagać (tempo), przyspieszać, powiększać, wzmacniać, zaostczać (smak)’, refl. *smarkinuosi* SD¹ «grozę się» [‘zapo-wiadam, że wyrządę komuś coś złego’].

smārsas 1 p.a., *smaršas* 2 p.a. 1. gw. ‘tłuszcz jako okrasa, omasta, np. do kaszy,

kapusty', 2. 'swąd przypalonego mięsa lub słoniny', 3. 'przykry zapach, smród', 4. 'cuchnąca przynęta do łowienia raków, też na wilki' (por. *smérdē, smérsē*) — formacja na SP/SO *smars-* od neopwk. *smirs-*, który wyodrębniono z inf. *smirsti* 'zacząć śmierdzieć' (zob. *smirdėti*). Z innymi sufiksami: *smarsa* stlit. 'tłuszcz', *smarsē* stlit. 'smród' (por. łot. *smarša* 'zapach, smród'), *smárstas* m.in. 'zły zapach'. Paralele apofoniczne: *gařsas* $\Leftarrow$ *girs-* (*giřsti*); *nařsas, narsà* $\Leftarrow$ *nirs-* (*ñiřsti*); *lañksmas* $\Leftarrow$ *links-* (*liñksta*). Inaczej ŽD 310, LEW 841 i GJL I, § 524: praforma **smard-sas*. — Drw. *smársinas* 'zatłuszczony, tłusty', *smárstvas* 'słonina, która zaśmierdła' (paralele s.v. *brastà*), cps. *smarsākotis* 'żerdka do zawieszenia cuchnącej przynęty na raki' (por. *kótas*). Vb. denom. *smarsinēti* 'wachać tłuszcz', por. *Nenoriu smarsinēti posninke*, t.y. uostyti *taukus* JU 'Nie chcę wachać tłuszczu w poście'; *smársinti* 'walać tłuszczem'. — Neoosn. *smar-* ($\Leftarrow$ *smár-sas*): *māras* 'smród' (por. *šnāpsas* $\Rightarrow$ *šnābis*; *makšnà* $\Rightarrow$ *mākas*), $\Rightarrow$ *smárvē* a. *smarvē* 'smród; rzecz cuchnąca; gnój, gnojówka; wódka', por. łot. *smarve* 'smród' (inaczej ŽD 379: praforma **smard-vē*, por. *smárdas* 'smród'). Z czasem *smárvē* zmieniło się w *smárdvē* w następstwie restytucji segmentu *d* na wzór synonimu *smárdas* 'smród'. Hipoteza starszeństwa *smárdvē* (tak ŽD 379 i GJL I, § 524) jest mniej prawdopodobna, brakuje bowiem dobrych paralel na przejście *rdv* w *rv*.

smáuhti, smáuhtiu, smáuhtiau 1. 'dławić, dusić; ścisnąć, gnieść', SD¹ *smaugiu* «dawię; dłabię, dławię» (syn. *spaudžiu*), «duszę» (syn. *troškinu*), SD *smaugiu* «dawię kogo, zadawiam» (syn. *nudžiovinu*), 2. przen. 'męczyć, dręczyć, domagać się czego'. Refl. *smáuhtis* 'ciężko pracować, harować', też 'kłócić się, wadzić się; bić się', *smaugiuosi* SD¹ «dawię się» (syn. *paspringstu*). Cps. *nusmáuhti* 'udusić' (*nusmaugiu* SD¹ «udawiam»), *pérsmaugti* 'ścisnąć w pasie', refl. *susismáuhti* 'ściskać się pasem'. Prs. *smáuhtiu* należało kiedyś do inf. *smáuhtyti* 'dławić, dusić, ścisnąć' (war. *smauhtyti*) i miało charakter iteratywny ($\Leftarrow$ pie. **smouġ^(h)-eġe-*). Do niego dotworzono quasiprymary inf. *smáuhti*, podobnie jak do *láužiu, láužyti* dotworzono *láužti*, zaś do *pláudžiu, pláudyti* – *pláuisti*. Geneza intonacji pozostaje niejasna. — SZ *smūg-*: *smūgis* (zob.). — Brak form ze SE **smiaug-* < pie. **smeuġ^(h)-* (por. IEW 971). Odpowiedniki w pgerm. **smeukan-* 'dymić się, kurzyć się, kopcić' (stang. *smēocan*, śrniderl. *smieken, smuken*), orm. *mux*, gen.sg. *mxoy* 'dym', stir. *múch* f. 'ogień' oraz w gr. *σμόςω* 'spalać na wolnym ogniu, prażyć; tlić się, palić się' (Beekes 2010, 1371; Kroonen 458 postuluje pierwiastek ze spółgłoską laryngalną: **smeuHg^h-*; podobnie ALEW 947, ale w LIV² nie ma takiej rekonstrukcji). LEW 841 zestawiał *smáuhti* z czas. stang. *smúgan* 'tulić się' i śrwn. *sich smougen* 'cisnąć się, ścieśniać się'. Wspomniał też o «kontaminacji» czasowników *smáuhti* i *smōgti* ('uderzyć'). Por. synonimie *smūgis* i *smōgis* 'uderzenie, cios'. — Ze słowiańskiego przychodzi tu nominalna formacja na SO: psł. **smuga* (pbsł. **smaug-ā-*), por. ros. *smúga* 'pręga, pasmo', ukr. *smúha* ts., pol. *smuga* 'wąski pas czegoś', stpol. 'dolina, podłużne obniżenie terenu; wąski pas pola, łąki; kotlinka między polami lub wzniesieniami' (por. *sąsmauga*), słh. *smúga* 'smuga, pasmo', czes. *šmouha* 'smuga, pas brudu', gw. *smuha* 'suche pastwisko'. Są również refleksy masculinum psł. **smugū*, por. stpol. *smug* 'obniżenie terenu', pol. gw. *smug* 'pas twardej ziemi nad wodą', czes. gw. *smuh* 'pasma, pręga'. Por. REW II, 677, Boryś 563. — Drw. *įsmauga* 'zwężenie, miejsce zwężone (w ubraniu)', *sąsmauga* 'przesmyk, cieśnina, wąski pas wody między dwoma obszarami łądu; wąski pas lasu, łąki; część pola ściśnięta przez rzekę' ($\Leftarrow$ *susmáuhti* 'ścisnąć, zwęzić'), *smaugaĩ* m.pl. 'ostra choroba zakaźna, w której występuje duszność z powodu zwężenia głośni, błonica, dyfteryt' (por. pol. *dławiec* 'błonica' $\Leftarrow$ *dławić* 'powodować zatamowanie oddechu'), *smaugėjas* 'ciemieżca', SD «dawiciel, dusiciel» (syn. *smaugtojas*), *smaugikas* 'dusiciel', *smaugulys* 'uczucie duszności; błonica, dyfteryt', *smaugūs* 'duszny – o powietrzu' (war. *smaukūs*), też 'zduszony, stłumiony – o głosie', cps. *smáugvirvė* 'sznur z pętlą na końcu do zaciągania, stryczek' (por. *viřvė*), *žqsūsmaugis*: SD¹ <*žususmaugis*> «dławigąska» ['złodziej gęsi', dosł. 'dusiciel gęsi'] (brak w LkŽ). Tu też łot.

smaugs ‘smukły, szczupły’.

smaũkti, *smaukiũ* (war. *smaukũ*), *smaukiaũ* 1. ‘zrywać całą garścią (liście, jagody, orzechy)’, 2. ‘nasuwać a. zsuwać (piersień z palca); zawijać a. odwijając (rękawy); zdejmować (czapkę)’, 3. ‘wtykać, pchać (do dziury)’, 4. przen. ‘oszukiwać, wyzyskiwać’. Cps. *apsmaũkti* ‘zmieść z grubsza, powierzchownie; oszukać kogoś’, *atsmaũkti* ‘zakasać sobie rękawy’, *nusmaũkti* ‘ściągnąć, zsunąć, zdjąć; zedrzeć (skórę, korę); pojechać gdzieś’, *pasmaũkti* ‘zerwać nieco (liści, owoców), szarpnąć, podciągnąć (spodnie)’, *užsmaũkti* ‘zsunąć (czapkę na oczy)’. Refl. *prasismaũkti* ‘przeleźć, precisnąć się’. — Drw. *smáukčioti* 1. ‘(o kurze) nieść się z przerwami’, 2. ‘chodzić pojedynczo, dawać po trochu’, *smaukénti* ‘gładzić, wyrównywać’. Nomen: *sąsmauka* ‘przesmyk’. — Z s-mobile dołącza tu alternant *maũkti* (zob.). NB. Czasowniki łot. *šmaũkšēt* lub *šmaukstēt* ‘trzaskać z bicia’, do których LEW 849 nawiązywał lit. *smaũkti*, są raczej pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *šmauks* o odgłosie uderzenia dłonią (ME IV, 82). — Formacja na SO *smauk-* < pie. *(s)mouk- do *(s)muk-, por. *smũkti* ob. *mũkti*. Brak refleksów SE *smiaũk- < pie. *smeũk- (LIV² 571). Pdg. *smaukiũ*, *-iaũ*, *smaũkti* ma charakter quasiprymarny. Formacja praesentis jest z pochodzenia iteratywna, kiedyś należała do inf. *smaukyti (por. *smáugiu* przy *smáugyti*). Taki infinitivus jest zresztą utrzymany, a to dzięki dyferencjacji znaczeniowej względem *smaũkti*, por. *smaukýti*, *-aũ*, *-iaũ* 1. ‘pocierać, masować, wyciskać (wymię)’, 2. ‘zbierać porzeczki całą dłonią/garścią’ (ze zmianą *uk* > *ug*: *smaugýti* ‘wodząc ręką strząsać ziarnka ze szczawiu końskiego’, Otrębski 1934, 290), 3. ‘zdejmować pajęczynę’, refl. ‘preciskać się, ocierać się (o ikrzących się rybach)’. War. s-mobile: *maukýti*. Może być refleksem pie. *(s)mouk-éje-, por. stisl. *smeygja* ‘tulić się, przytulać się’ (LIV² 571). Dalej por. *apsmaukýti* ‘wymasować wymię; zetrzeć (podłogę szmatą), obetrzeć, wyrównać (grządkę); zapłodnić’, *susmaukýti* ‘masować (szyję), zrywać (pokrzywy)’, *užsmaukýti* ‘zaciągać zasłony w oknie’. — Nawiązanie słowiańskie: psł. *smuk-ĩ- < pbsł. *smaũk-ĩ-, por. rcs. *smuču*, *smučiti* ‘pełzać’. Z innym sufiksem: słh. *smúkati* ‘skubać, obrywać, zrywać’, *smúkati se* ‘przemykać się; łązić’, błr. *smúkać* ‘skubać, wrywać; narywać, o wrzodzie: przechodzić w ropienie; szybko ciec’, pol. przest. *smukać* ‘gładzić dłonią, muskać; wciągać nosem (tabakę)’, gw. ‘pocierając między palcami wykruszać nasiona, ziarna’, *smuknąć* ‘pogładzić, musnąć’ (tu też *smukły* ‘wysoki i szczupły’, przest. ‘wymuskany, gładki’), por. Boryś 563n. — Na temat WSZ *smũk- (scs. *smykati sę*) zob. *smũkti*.

smēgenys, *-ũ* 3 p.a., *smēgens* 3 p.a. f.pl. 1. ‘mózg’, 2. ‘rozum’, 3. *kaulų smēgenys* ‘szpik w kościach’, 4. *stuburo smēgenys* ‘rdzeń pacierzowy’, 5. *dantų smēgenys* ‘dziąsła’. War. *smēgenos*, *smegenai̯*, *smegeniaĩ*. Starsza jest osnowa *smagen-*: *smāgenys*, *smāgenes*; *smagenys kauluosa* SD «špik w kościach» (por. *buvau spaustas taip, kad seko smagenes kaulų* PK 56₁₉₋₂₀ ‘byłem strapion tak, iż też we mnie schnęły kości’), *smāgenos* f.pl. ‘mózg’, SD «ciemie; dziąsła; mózg». Inne war.: *smagenai̯*, *smāgenēs*, *smaginaĩ*, *smāginēs*, *smaginaĩ*, *smāginys*. Wokalizm *smag-* potwierdza łot. *smadzenes* ‘mózg’ (war. *smedzene*), też *smadzeņi*, *smadziņi*. Zmiana lit. *a* > *e* jak np. w *sejōnas*, *selyklas* i *serbentā*. Postać lit.-łot. *smagen-* wywodzi się prawdopodobnie przez metatezę z pb. *mazg-en-, co utrzymane w stpr. *musgeno* EV ‘szpik kostny, Marg [Mark]’, z labializacją (*m*)*a* > (*m*)*u*. To spokrewnione ze cs. *mozgũ* ‘mózg’ (zob. *māzgas*) i nwn. *Mark* n. ‘szpik’, < pie. *mosg^h-en-, *mosg^h-o-. Zob. LEW 837, ME III, 947. Būga, RR I, 103 tłumaczył zmianę *smagen-* w *smegen-* adideacją do czas. *smēgti* ‘zapadać się, wklęsać’. — Drw. *besmagēnis* ‘półgłówek, głupiec’, *sēnis besmagēnis* ‘bałwan ze śniegu’, *smagenius* SD «mozgowiec, szumiłeb» [pol. *mozgowiec* ‘człowiek, który uparcie i głupio trzyma się tego, co sam wymyślił, szaleniec’, SPXVI]. Zob. jeszcze *smākrēs*.

smēgti, *smeñga* (war. *smēgsta*), *smēgo* 1. ‘zapadać się pod własnym ciężarem,

zagłębiać się w czymś grząskim, grzęznąć, pograżać się', 2. 'wkłęsać, zsiadać się; stawać się zakalcowatym, niewyrośniętym (o chlebie, cieście)', 3. 'wbijać się w ciało (o drzazdze, igle, gwoździu), wnikać (o ostrzu)', 4. 'zapodziać się, przepaść, zginąć'. War. *zmèkti*, *zmègti* oraz *žmèkti*, *žmègti*. Cps. *įsmègti* 'utkwic w czym, ugrzęznąć', *nusmègti* 'zaginać, przepaść, zawieruszyć się', *prasmègti* 'przepaść, zapaść się' (*kiauraĩ žēmę prasmègti* 'zapaść się pod ziemię'; przekleństwo: *Kad tu prasmègtum!* 'Żebyś się zapadł!'). Utworzona od SE *smeg-* formacja infigowana ma paralele w *breñda*, *deñga*, *geñda*. Poza tym jest pdg. tranzytywny *smègti*, -iù, -iaũ 1. 'kłuć, przeszywać', 2. 'ciskać, rzucać kamieniem', *įsmegiu* SD «utykam nożem, włócznią w co» (syn. *įduriu*), *šaudyklė įsmegta* SD «postrzał», *persmegiu* SD «przebiłam co, kogo» (syn. *perduriu*), «przerażam», *persmegiūs* SD «przeraźliwy», *persmegtinai* «przeraźliwie». Bez nawiązań zewnętrznych i bez jasnej etymologii (zob. LEW 836n., 842, ALEW 947). — Drw. *smegdyti* 'ciskać, rzucać, np. kamieniem', *smègterti*, o zarzynaniu świni: 'mocno przebić nożem' (*Kai smègterėjau gerai peiliu, tai kiaulė tuoj ir pasibaigė* 'Jak dobrze dźgnąłem nożem, to świnia od razu zginęła'). Nomina: *smegčiai* adv. 1. 'o spadającym nożu: ostrzem w dół; głową w dół, prosto w dół', 2. 'na łeb na szyję' (war. *smegčiōm*) – skostniała forma instrumentalu sg. do abstr. **smegtis* f 'wniknięcie, przeszywanie' (por. *slapčiai*, *bėgčiai*, GJL III, § 631), *smėgčiai* m.pl. 'zabawa z nożem, polegająca na takim wypuszczeniu go z ręki, by wbił się ostrzem w ziemię' (syn. *smegtyniai* b.z.a., *smigė*), por. *Ką jie dabos karves, jie tik smėgčiai eina* 'Co oni będą pilnować krów, im tylko «smėgčiai» w głowie'; *smegūs* 'o nożu, który lekko, szybko w coś wchodzi, zatapia się'. Inne: *zmėkas* a. *zmekinys* (*žmekinys*) 'zakalcowate ciasto, chleb'. — SZ *smig-*: *smigti* (zob.). — SO *smag-*: *smaginti* ob. *smagyti* 'wbijać, wkłuwać; pograżać, zatapiać', *smagyti* 'bić, chłostać, uderzać'. Neosn. *smag'-*: *smagiōti* 'kłuć, nakłuwać', *prismagiōjau rankàs* 'pokłułem sobie ręce' (por. *sagiōti* ob. *sagyti* i *dagiōti* ob. **dagyti*). Nomina: *pasmagà* 'wierzchołek drzewa; koniec kija; cienki, spiczasty koniec', *smaguriai* «papinki» ['łakome kąski, frykasy, delikatesy'], *smagiūris* 'palec wskazujący', SD «palec wtory u ręki» (znacz. etym. 'palec, który zagłębia się w czym dla skosztowania smaku'). Por. łot. *smadze* 'kleszcz, Ixodes; robak', też 'pewien chwast', *smadzis* a. *smadzītis* 'kleszcz', *smadži* m.pl. 'drobne owady różnego rodzaju'. — Neopapofonia *smig-* ⇒ *smaig-*: *smaigyti* (zob.). Po stabilizacji pary *smig-/smaig-* pojawiła się innowacyjna formacja na SE *smeig-*: *smeigti* (zob.).

smeigti, *smeigiù*, *smeigiaũ* 1. 'wetknąć ostrym końcem, wpić, wrazić, wbić (zaostrzony kół, pal w ziemię), wkłuć (igłę do kłębka)', 2. 'bóść, przeszywać (szydłem)', 3. 'wlepić, wbić wzrok'. Cps. *įsmeigti* 'wetknąć, wbić', SD *įsmefi/giu* «utykam nożem, włócznią» (syn. *įduriu*), *nusmeigti* 'pchnąć, dźgnąć kogo nożem', *prismeigti* 'przywiązać (krowę) do białego kołka', *susmeigti* 'spiąć włosy szpilką'. Refl. *smeigtis* 'wdzierać się w szkodę (o bydło); wtykać się, przenikać do wnętrza czego; sięgać po co; starać się, dążyć do czego', *įsismeigti* 'utkwic, wbić się; wryć się (w pamięć)', *stovėti kaip įsmeigtas* 'stać jak wryty, bez ruchu'. Formacja na SP/SE *smeig-*, która została dotworzona – jako prs. transitivum o suf. -*ia* – do SZ *smig-*, por. *smigti* 'zatapiać się, wpijać się w ciało'. Historycznie *smig-* należało do SE *smeg-*, por. *smègti*, *smeñga* m.in. 'wnikać (o ostrzu), zagłębiać się w czym'. Stosunek apofoniczny *smeig-* ⇐ *smig-/smeg-* ma paralele w *kreik-* ⇐ *krik-* (dawny SE *kek-*), *pleit-* ⇐ *plit-* (d. SE *plet-*) i *skreib-* ⇐ *skrib-* (d. SE *skreb-*). Inaczej LEW 842, który odsyła aż do pie. **smē(i)g-* — Drw. *smėiginti* 'wtykać, wbijać (kół)', nomina: *smeigà* 'tyka, tyczka', *smeigė* 'szpilka', *smeigenà* 'oszczep', *smeigtas* 'szpilka jako ozdoba (kapelusza, ubrania); długa tyka; pręt, np. ze stali', *smeigtukas* 'pinezka'. — Neopapofonia *smig-* ⇒ *smaig-*: *smaigyti* (zob.).

smelà 4 p.a. wsch.-lit. 'smoła, dziegieć', tylko w złożeniu: *Kad tu smėlą rytum!* 'Obyś smołę łykał! Vb. denom. *smėlsta*, *smėlti* 'brudzić się'. Odpowiednik łot. *smēli* m.pl. 'smolne szczapy; łuczywo; żywica'. Inaczej Būga, RR II, 309n., 579 i ME III, 957: uważali

smelà za spokrewnione apofonicznie ze słow. *smola* (zob. wyżej *smalà* jako zapoż. słowiańskie). Tymczasem ani BSW, ani Derksen 2015 nie wspominają w tym wypadku o pokrewieństwie bałtycko-słowiańskim. LEW 843n. zestawiał *smelà* z czasownikami dn. *smelen* ‘palić się powoli i z dymem’, niderl. *smeulen* ‘tlić się, żarzyć się’ (šrang. *smolder* ‘dym’). Būga, RR II, 579 wiązał *smelà* z czas. *smēlti*, *smēlsta*, *pasmēlo* 1. ‘o twarzy: zsinieć, poszarzyć, szernieć’, też ‘zblednąć’, 2. ‘o oczach: stracić blask, zmętnieć’ (*Pasmēlusios akys – miego nor*), 3. ‘o niebie: pociemnieć’ (*pasmēļs dangus*), 4. ‘niknąć, marnieć (o zagłuszanych roślinach)’, *smēlūs* ‘smagły, śniady, opalony’, stlit. ‘popielaty’, *smēlēti*, *smēla*, *-ējo* 1. ‘majaczyć, ukazywać się niewyraźnie, mgliście’, 2. ‘palić się słabym ogniem’. Wydaje się jednak, że *smēlti* może mieć jakiś inny etymon.

smēlis 2 p.a., *smēlys*, *-io* 4 p.a. ‘piasek’ (łot. *smēlis* ‘drobny piasek’) — pierwiastkowa długość *(s)mēl-V jest zapewne wtórna i tłumaczy się derywacją formy antewokalicznej od antekonsonantycznej *(s)mēl-C, jaką widać w syn. *smēltis* 1 p.a., war. *smeltis* 4 p.a. Z kolei *smēltis*, *smeltis* może być derywatem apofonicznym od starszej formacji na SZ *smiltis* 1 p.a., *smiltis* 4 p.a. (zob. s.v. *smiltis*). Stosunek SZ *iR* ⇒ SP *ēR* widać m.in. w *biržis* ⇒ *bērzas*; *vīlgti* ⇒ *vēlgti* i *pažinti* ⇒ *žēnklas*. — Drw. *apysmēlis* ‘rola przy piasku’, *priesmēlis* ‘gliniasty piasek’, *smēlētas* ‘piaszczysty’, *smēlynas* ‘piaski, miejsce piaszczyste, piaszczysta rola’. Cps. *dribsmēlis* ‘lotny piasek’ (por. *dribzantas*), *smēliakalnis* ‘wydma piaszczysta, góra piasku’ (por. *kālnas*). Vb. denom. *smēliuoti* ‘posypywać piaskiem’. — N.m. *Smēliai* 3x, *Smēlynē* 4x. — SP-C: *smēlta* 1 p.a. ‘piaszczysta gleba, czarnoziem zmieszany z piaskiem’ (war. *smēltas*, *smēltē*, *smēltis* f.), *smēltys* 4 p.a. f.pl. ‘drobny piasek’.

smēlkti, *smēlķia*, *smēlķē* (war. *smēlkti*), zwykle impers. *smēlķia* ‘boli (ucho, ząb, głowa), kłuje (w boku), łamie (w kościach, w łokciu)’, *nusmēlkti* ‘silnie zabołec; przeniknąć, ogarnąć, tknąć (o wrażeniu, uczuciu, myśli), por. *Nērimas manē nūsmelķē* ‘Ogarnął mnie niepokój’. *Baisi mintis jī nūsmelķē* ‘Straszna myśl przeszła jej przez głowę’; *pērsmelkti* ‘przeniknąć, przeszyć – o ostrym, kłującym bólu’. Wygląda na dyferencjację znaczeniową względem *smēlktis* ‘cisnąć się’ (zob.), ale kwestia ta wymaga jeszcze badania. Ze zmianą *lk* > *lg*: *smēlgti*, *smēlgia*. — SZ *smilk-*: *smiļkti*, *smiļksta*, *smiļko* ‘zaczynać boleć, łamać w kościach; cierpnąć – o ręce, nodze’ (war. *smiļgti*), *smiļksēti*, *smiļksi*, *smiļksējo* ‘kłuć z wolna, często, dolegać częstym kłuciem’, *smiļkterēti* ‘kolnąć, ukłuć’. Por. wykrz. *smiļkt* o wrażeniu ukłucia, o pojawieniu się bólu’, *smiļkt* o silnym ukłuciu.

smēlktis, *smēlķiasi*, *smēlķesi* refl. 1. ‘cisnąć się, leżąc przeciskając się, wtłaczać się’, 2. ‘o dymie, czadzie: przenikać’, *prasismēlkti* ‘przecisnąć się (w tłumie)’. — Tr. *smēlkti*, *-ia*, *-ē* 1. ‘o gęsto rosnących roślinach, drzewach: zagłuszać, zasłaniać, zabierać światło słońca’ (*Žolē žolēs, medj medžiai smelķia, kad tankiai auga* ‘Jak gęsto rosną, to ziele zagłusza ziele, a drzewa drzewo’), 2. ‘cisnąć, dręczyć, ciemiężyć’, 3. ‘puszczać dym, kadzić’, 4. ‘palić tytoń’, *nusmēlkti* ‘zagłuszyć roślinę’, też intr. ‘zwiędnąć’ (*Šienai padžiūsta ir žolēs nusmelk* ‘Siano schnie a trawy więdną’), DP ‘zagłuszyć, zadusić’. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 843. — SZ *smilk-*: *smiļkti* m.in. ‘kopcić się, dymić się’ (zob.). — SO *smalk-*: *smalkinti* 1. ‘zagłuszać rośliny’, 2. ‘puszczać dym, kadzić; zac zadzać; palić tytoń; palić mokrym drewnem’, *smalkyti* ‘puszczać dym, zadymiać; wędzić’, też ‘palić tytoń’. Postverbalia: *smalkà* (zob. *smalkà* I), *smalkēs* (zob.), *smalkūmas* ‘czad, zac zadzenie’, *smalkūs* ‘zakopcony, zac zadzony’.

smērdē 1 p.a. gw. ‘odarta ze skóry żaba używana jako przynęta przez łowiących raki’: *Su smērdē vēžius gaudo* ‘Łapią raki na «smerdē»’. *Pula kaip vēžiai ant smērdēs* ‘Leżą jak raki na «smerdē»’. War. *smērdis* m. NDŽ; zmienione zakończenia: *smērlē*, *smērsē*. Izolowana w jęz. litewskim formacja na SP/SE *smerd-* od SZ *smird-*, por. *smirdėti* ‘śmierdzieć’, *smirstu*, *smirsti* ‘zacząć śmierdzieć’. Objaśnienie wyrazu umożliwia

odpowiednik łot. *smeŕde* 1. ‘smród, feter’, 2. ‘cuchnące mięso’, 3. ‘przynęta na raki’, ponieważ jest on przejrzystym drw. postwerbalnym od *smeŕdēt*, *smerdēt* ‘napęlniać smrodem’, *smerdināt* ts.⁶¹⁹ Stosunek łot. *smeŕde* : *smeŕdēt* przemawia za wywodem *smērdē* od zanikłego czas. **smērdēti* ‘śmierdzieć’. Ten ostatni należał wraz z lit. *mērdēti* i *ērdēti* do typu wytworzonego neoapofoniczną regułą SZ *iRT* ⇒ SP *ēRT*, por. *smīr(stu)* ⇒ **smēr(dēti)* jak *mīr(štu)* ⇒ *mēr(dēti)* i *īr(stu)* ⇒ *ēr(dēti)*. Etymologicznym znaczeniem *smērdē* byłoby ‘coś śmierdzącego, cuchnącego’, podobnie jak w wypadku *smārsas* ‘cuchnąca przynęta na wilki, raki’, gdzie *smārs-* jest SP/SO od neopwk. *smīrs-* jak w *smīrstu*. — Vb. denom. *smērdēti* ‘łowić raki na «smerdē»’ (*Skūrā numoviau varlei, eidamas smērdēti* JU ‘Idąc na raki odarłem żabę ze skóry’).

smeŕkti, *smerkiū*, *smerkiaū* ‘osądzać, potępiać, piętnować’, *pasmeŕkti* ‘potępić (postępek), skazać (na karę, na nędzę)’, drw. *pasmerkimas* DP ‘potępienie, sąd, zatracenie’, refl. *smeŕktis* ‘wciskać się, wtłaczać się’, *īsismeŕkti* ‘wedrzyć się, wtargnąć gdzie’. SO *smark-* : *smarkūs* stlit. ‘srogi, okrutny, haniebny’ (zob.). Brak refleksów na SZ †*smirk-*, †*smurk-*. Problematiczne. Wskazano tylko na związek z dn. gw. *schmorgen* ‘głodować, biedować, klepać biedę’ (LEW 845). Być może, że istnieje połączenie via s-mobile z czas. *merkiū*, *meŕkti* ‘zamaczać, moczyć’ (zob.). Ogniwem pośrednim w rozwoju znaczeniowym mogło być ‘plamić’, przen. ‘okrywać hańbą’.

smertēlnas 4 p.a., *smertēlnas* 1 p.a. stlit., gw. ‘śmiertelny, podlegający śmierci; powodujący śmierć, zabójczy; o grzechu: zagrożony utratą zbawienia’ — zapoż. ze stblr. *smertelnyj*, por. bhr. *smjartēlny* (← pol. *śmiertelny*). SLA 202, LEW 844: wprost z pol. Zob. też *smeŕtnas*. — Drw. *smertelnastis* DP ← pol. *śmiertelność*; *smertelnybē* ‘śmiertelność’, *smertelningas* KN ‘śmiertelny’, *smertelnystē* a. *smertelnumas* ‘śmiertelność’.

smeŕtis, -ies 2 p.a. f., *smertis* 4 p.a. f., *smeŕtis*, -čio 2 p.a. m. stlit., gw. ‘śmierć’ — zapoż. ze stblr. *smertb*, -i, por. bhr. *smercb*, -i f. (SLA 202, ZS 50, Borowska 360, LEW 844, ALEW 947n.). Por. *Vagj galējo ir smerčióp sūdyti* ‘Złodzieja mogli nawet na śmierć osądzić (skazać)’. *Ne savo smeŕtim mirē* ‘Nie umarł swoją śmiercią’ [został zabity, zginął]. *Smeŕtin prilupē ponq* ‘Zbili pana na śmierć’. Adv. *smeŕčium* ‘na śmierć, śmiertelnie’ (*Krito ir užsimušē smeŕčium*), *ī smeŕtj* ‘wcale, całkiem, zupełnie, kompletnie’ (por. pol. *na śmierć* zapomniałem), *smeŕtin sopa* ‘bardzo boli’, *pasigērē smeŕtin* ‘bardzo się upił’ (por. pol. *pić na umór* ‘bez umiaru, bez opamiętania’). — Adi. *smertiškas* BRP, MT ‘śmiertelny’, *smeŕtinis*, *smertinis* ‘śmiertelny; przeznaczony dla nieboszczyka, do trumny’. Zob. też *smertēlnas* i *smeŕtnas*.

smeŕtnas, -ā 4 p.a. gw. ‘będący w obliczu śmierci, ledwo żywy’ — zapoż. ze stblr. *smertnyj* ‘podlegający śmierci, powodujący śmierć, znamionujący śmierć, śmiertelny’, por. bhr. *smērtny*, -aja. — Drw. *smertnaī sergqs* ‘śmiertelnie chory’.

smetonā 2 p.a., gen.sg. *smetōnos* stlit., gw. ‘śmietana, tłuszcz zbierający się na powierzchni mleka’, SD «śmiotana» — zapoż. ze stblr. *smetana*, por. bhr. *smjatāna*, -y, pol. *śmietana* (SLA 202, LEW 845; brak w ALEW). War. *smetōnē* (por. *grietinē*); m. *smetōnas* (ZS 50), też pl.t.: *Smetonūs parduoda motriškelēs* ‘Kobiety sprzedają śmietanę’. — Drw. *smetonēlē* ‘śmietanka’, *smetōninas* ‘powalany śmietaną’, *smetoninga* – mówi się o krowie, dającej tłuste mleko’, *smetonuotas* ‘powalany śmietaną; siwowłosy’. Cps. *smetongaļvē* bot.

⁶¹⁹ Inne postverbalia od łot. *smeŕdēt*, *smerdēt* to *smerdakli* m.pl. ‘ludzkie odchody’, *smeŕdekliis* ‘śmierdziel, Stānkerer’, *smeŕdekli* ‘cuchnące odchody’, *smeŕdele* ‘niechlujna, brudna kobieta’ (też jako obelga), *smeŕdelis* ‘ktoś brudny, cuchnący, śmierdziel; krzew bzu’, *smeŕža* ‘śmierdziel’, por. ME III, 959n. — Z litewskiego można dorzucić *smerdulaī* m.pl. ‘smród’ (*Kaip tu išbūni tuosa smerduluosa?!* ‘Jak ty wytrzymujesz w tym smrodzie?!’) i *smerdžiūnas* ‘czarne porzeczeki’ (kalka z ros. *smoródina*).

‘pełnik, Trollius’, *smetongaļvis*, -ē ‘jasnowłosy’ (dosł. ‘śmietanogłowy’, por. *galvā*), *smetõnzolē* bot. ‘pełnik, Trollius’ (por. *žolē*). — Nazw. *Smetonā*. N.m. *Smetõniņkēs*, n.rz. *Smetõnupis*, n. góry *Smetõnakalnis*.

smičius, -aus 2 p.a. NDŽ ‘smyczek do skrzypiec’ — drw. wsteczny od *smičkas a. *smičkus, co zapożyczone z pol. *smyczek*, -czka lub ros. *smyczók*, -čká. Paralela: *kaņčius* ⇐ *kaņčiukas* (z błr. *kańcúk*). Por. Brückner 1877, 135, LEW 845. DLKŽ zaleca zastąpienie *smičius* przez *strīkas* (jest też neol. *griežiklis*). — Drw. *smičēlas* ‘smyczek’ (war. *smičēlas*, *smičēlius* LEX), *smičēlē* i *smičiōlas* ts. Vb. denom. *smičiūoti* ‘grać na skrzypcach’ (dosł. ‘smyczkować’).

smīdras 2 p.a., *smỹdras* 2 p.a. bot. 1. ‘roślina ozdobna Asparagus’, 2. ‘jadalna łądyga tej rośliny’ — stoi w związku z przymiotnikiem łot. *smīdrs*, *smīdrs* (*smuīdrs*) ‘smukły, strzelisty (o drzewie), szczupły; giętki, gibki’. Formacja na -ra- od osnowy *smīd-/smīd-*, która pozostaje niejasna. Por. LEW 845 (pie. *smēī-, *smī / *smi-, formant -d-), ME III, 967. — Cps. gw. *smīdramedis* ‘modrzew, Larix’ (por. *mēdis*), *smīdraeglē* ts. (por. *ēglē*). Zob. też *šparāgas*.

smiēlnas, -ā 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘śmiały, odważny’ (*Nebūk tokis smiēlnas!*), 2. ‘o koniu: chyży, szparki’ — zapoż. z błr. gw. *smēlny* ‘śmiały, odważny’ (war. do *smēly*, por. stbłr. *smēlyj*, ros. *smēlyj*). Należy do typu *smērtinas*, *stōlnas*. Z obocznym tematem: *smiēlnūs*, -ī 4 p.a. Drw. *smiēlniai* adv. ‘śmiało; mocno, silnie’ (por. błr. gw. *smēlna*, *smēlna* ‘śmiało’, PzB 4, 503). — War. z samogłoską e: *smēlnas*, -ā ‘śmiały’, częściej *smelnūs*, -ī – z rozwiniętą paletą znaczeń: 1. ‘umiejący wszędzie wleźć, wścibski’ (syn. *landūs*), 2. ‘o koniu: chyży’, 3. ‘o wodzie: wartki’, 4. ‘o spojrzeniu: przenikliwy’, 5. ‘o kamieniu: poręczny do rzucania’. Oboczność *smiēlnas/smēlnas* staje w jednym rzędzie z *piēlčiai/pēlčiai* oraz z *arielkà/arelkà* i *karietà/karetà*. LKŽ zaznacza słowiańskie pochodzenie przy *smiēlnas*, ale nie przy *smēlnas*, *smelnūs*.

smīgti, *smingù*, *smigaũ* 1. ‘zagłębiać się, wpijać się, zatapiać się (o zaostrozonym, spiczastym przedmiocie)’, 2. gw. ‘pograżać się w bagnie, zapadać się w głąb, wklęsać’, 3. gw. ‘o wietrze: przenikać przez odzienie’, *įsmigti* ‘wbić się w co, utkwić w czym; wpić się w ciało’, przen. ‘wryć się w pamięć’ — inchoativum z prs. infigowanym od SZ *smig-* ⇐ SP *smeg-* jak w *smēgti* ‘zapadać się, wklęsać; o ostrzu: wnikać’. Innowacyjny SZ typu *ReT* ⇒ *RiT* ma paralele w *bred-* ⇒ *brid-* (*brīstī*), *plet-* ⇒ *plit-* (*plīstī*) i *trek-* ⇒ *trik-* (*trīkti*). — Drw. *smīgē* ‘lanca; zabawa polegająca na rzucaniu noża skierowanego ostrzem w ziemię’ (*Smīgē eiti*), *smīgūs* ‘przenikliwy, przeszywający (o wzroku, spojrzeniu)’, war. *smīglūs*. — WSZ *smyg-*: *smygsōti* ‘być utkwionym, tkwić; zapaść w pamięci i trwać; mieć wzrok w czym utkwiony’. — Neoapofonia *smig-* ⇒ *smaig-*: *smaigyti* (zob.).

smīlga 1 p.a. 1. bot. ‘mietlica, roślina z rodziny traw, Agrostis’, 2. przen. ‘ktoś chudy i wysoki’. War. *smilgā* 4, 3 p.a., też m. *smīlgas* 1 p.a. Odpowiada łot. *smīlga*, *smīlga* ‘mietlica’. Nie ma pewnej etymologii, zob. LEW 846. Jeśli *smīlga* pochodzi z sonoryzacji *smilka⁶²⁰, to jest to drw. dewerbalny od *smelkiũ*, *smēlkti* m.in. ‘zagłuszać rośliny’ (zob.). Akut niejasny. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *smilbhā*, *smilhá*, drw. *smilbgiñki* (PzB 4, 504, Laučjute 72). — Drw. *smilgāitē* bot. ‘brodobrzanka, Catabrosa’, *smīlgē* ‘miotła z mietlicy’, *smilgēnē* bot. ‘śmiałka, Aira’ lub ‘śmiałek, Deschampsia’, *smilgynas* ‘miejsce zarośnięte mietlicą’, *smilginē* 1. ‘miotła z mietlicy’, 2. ‘wódka pędzona z żyta zmieszanego z mietlicą’. Vb. denom. *nusmilgēti* ‘pokryć się, zarosnąć mietlicą’ (⇒ *smilgētas* ‘zarośnięty, zachwaszczony mietlicą’), *nusmilgti*, -*smīlgsta*, -*smīlgo* ‘zarosnąć mietlicą’. — N.m. *Smīlgiai*

⁶²⁰ Por. *smilginys* < *smilkinys*; *spilgā* < *spilkā*. Ponadto: *gulbē* z *kulpē; *velbēsas* ‘kto szepleni’ ob. *švelpēsas*; *vertēlga* ob. *vertēlka* ‘handlarz’ (s.v. *vērsti*). Z jęz. łotewskiego por. np. *smulgans* < *smulkins* ‘szczupły’.

17x (z metatezą l: *Smigliaĩ*), *Smilgėliai* 4x, *Smilgynai*, *Smilgynė* ($\Rightarrow$ *Smilginiškė* 4x), *Smilgiškis*.

smilkinys, -io 3 p.a. 'skroń, boczna część czoła'. War. ze zmianą lk > lg: gw. *smilginys*. Może do czas. *smilkti* m.in. 'zaczynać boleć; cierpieć' (zob. *smelkti*), znac. etym. 'ból w skroniach'. Por. *smilkinį skaūda* 'czuję ból w skroniach', *smilkulys* 'uciskający, przenikliwy ból' (*Šone mano dieglys diegia, smilkulys smelkia, verulys veria* 'Kłuje mnie w boku, czuję przenikliwy ból').

smilkti, *smilksa*, *smilko* 1. 'palić się bez płomienia, tlić się' (SD <smilgstu> «tłam, tła»), 2. 'kopcić się, dymić się; wędzić się', 3. 'parować – o ziemi', 4. 'kurzyć się – o drodze', 5. 'o deszczu: mżyć, kropić', *nusmilkti* 'okadzić się, zakopcić się', *prismilkti* 'napelnić się dymem, czadem' — intransitivum na -sta- ze SZ *smilk-* $\Leftarrow$ *smelk-*, por. *smelktis* 'cisnąć się, wtłaczać się'. Neopwk. *smilkst-*: *smilkstėti* 'tlić się' (por. *rūkstėti* $\Leftarrow$ *rūksa*). — Caus.-iter. *smilkyti* a. *smilkinti* 'kadzić, okadzać; palić (tani) tytoń'. Neoosn. *smilky-*: *smilkỹklė* 'kadzielnica', *smilkýtuvas* ts. Neoosn. *smilkin-*: *smilkinýčia* 'podkurzacz pszczelarza'. — Nomina: *smilkalaĩ* m.pl. 'aromatyczne zioła do spalania w kadzidle; dym, woń z kadzidla', *smilkalas* 'kadzidło'.

smilti, *smylù* (war. *smilstù*), *smilaũ*, z prvb. *į-*, *pa-*, *pra-* 'po skosztowaniu czego nabrać chęci, apetytu, rozsmakować się, rozłakomić się' (*Gavęs medaus ragauti, pasmilsta medų valgyti ir smailauja prie medaus* 'Gdy dostał miodu do skosztowania, rozłakomił się na niego'), *įsmilti* 'polubić smak czego, rozsmakować się, zasmakować w czym' (*Vyras įsmilo į arielką* 'Mąż zasmakował w gorzałce'. *Įsmilo kaip kiaulė į bulves* 'Rozsmakował się jak świnia w kartoflach') — vb. denominativum do przym. *smilūs* 'łasy, łakomy; ciekawski, wścibski; palący się do czego'. Drw. *nesmilis* 'ktoś wybredny', *smilius* 'palec wskazujący' (znac. etym. 'służący do kosztowania', por. syn. *laižius* właśc. 'palec, który się oblizuje'). — SO *smal-*: *smalūs* 'ciekawski, łakomy', $\Rightarrow$ *smaliūgas* 'łakomy, łasy, ciekawski' (co do sufiksu zob. GJL II, § 501). Częściej niż *smalūs* używa się form *smalsūs* lub *smalstūs* (zob. *smalsūs*, *smalti*). — WSO *smol-* (*smāl-): *smōlis* 'smakołyk', *smolys* a. *smōlius* 'smakosz, łakomczuch', $\Rightarrow$ vb. denom. *smoliāuti* 'szukać smacznych kąsków, smakołyków, wyjadać ukradkiem, łasować', *smoliavóti* ts. — SE: *smelnūs* 'ten co wszędzie wlezie, zajrzy, wścibski; szybki (koń), bystry (strumień), silny (wiatr), celnie rzucający; (kamień) wygodny do rzucania', war. *smelñas*. — Na gruncie derywacji apofonicznej CiC $\Rightarrow$ CaiC (por. *mil-* $\Rightarrow$ *maĩlius*) pojawił się w tej rodzinie st. pełny o postaci dyftongicznej *smail-*, por. *smailūs* m.in. 'łakomy na przysmaki, pożądlivy' (inaczej LEW 839). — Etymologia opisanej grupy form nie jest zdecydowana. Może do SE *smel-* jak w łot. *smēlt*, *smēlu*, *smēlu* 'czerpać, zaczerpywać (płyn); uderzać, ciąć (ostrym nożem)', iter. *smalstīt* 'czerpać; chłostać'.

smiltis 4, 3 p.a., acc.sg. *smiltį* a. *smiltj*; *smiltis* 1 p.a. f. 'piasek' i 'piaszczysta ziemia, gleba'. Z innymi tematami: *smilta*, *smiltė*, *smiltē*, pl.t. *smiltai*, *smiltys* a. *smiltys*. Dewerbalna formacja z suf. -ti- typu *skiltis/skiltis* (*sklH-). Odpowiednik łot. *smilts* 'piasek', war. z insercją k: *smil̃kts*², *smil̃kts*² (może na skutek adideacji do adi. *smal̃ks* 'drobny, mialki', por. LEW 847). Gdy się zestawia obok siebie formy *smiltai* 'piasek' i *mil̃tai* 'mąka, roztarte ziarna zboża', to nasunie się przypuszczenie, że nazwa 'piasku' może stać w związku z nazwą 'mąki'; wspólny mianownik: 'coś rozkruszonego, roztartego, mialkiego'. Różnica formalna sprowadza się do s-mobile⁶²¹. To prowadzi do pwk. pie. *melh₂-/*mlh₂- 'kruszyć, rozcierać, mleć' (LIV² 432n.), do którego zalicza się m.in. scs. *meljō*, *mlēti* 'mleć' i na SO lit. *malù*,

⁶²¹ Por. *smal̃gostas* ob. *mal̃kostas*; *smil̃kti* ob. *mil̃kti* oraz słów. *mil̃knoti*; *smil̃ėgas* : łac. *nix*, *nivem*. LEW 947 zestawiał *smiltis/smiltis* raczej z norw. *smola* 'miażdżyć, kruszyć, mleć' i goc. *smals* 'drobny, niewielki', ir. *smal* 'pył, kurz'.

málti (zob.). W st. zanikowym jest obocznik *(s)mul-, por. stlit. *sumuldyti* ‘skruszyć, zmiążdżyć’. Porównywalne refleksy na SZ są w germańskim, por. goc. *mulda* ‘pył, kurz’, stang. *molde* ‘sypka ziemia; rola’, stisl. *mold* i stwn. *molta* ‘ziemia’, nwn. *Mulm* m. ‘pył ziemny; próchno’. Alternant psł. **měľũ* ‘substancja drobno roztarta, pokruszona’ Por. SP s.v. *směľis*. — Drw. *smiltaĩnis* ‘kamień piaskowiec’, *smiltėtas* ‘piaszczysty, zapiaszczony’, *smiltýnas* ‘piaski, ziemia piaszczysta, grunty nieurodzajne’, *smiltininkas* ‘piaskarz, kto kopie lub wozi piasek’, *smiltys* f.pl. ‘drobnoziarnisty piasek’ (*smilčiũ laĩkrodīs* ‘zegar piaskowy, klepsydra’), też ‘piasek nerkowy, pęcherzowy; płatki popiołu’. Cps. *dỹksmiltė* ‘piaszczysta gleba’ (por. *dỹkas*), *smiltkálnis* ‘piaskowa góra’ (por. *kálnas*), *trỹdismiltė* (por. *trydà* s.v. *triesti*). — Nazw. *Smiltinis*, *Smiltininkas* (*Smiltniekas* ⇐ łot. *Smiltnieks*). N.m. *Smiltýnai*, *Smiltinė* 3x, *Smiltýnė* 6x, *Smiltiniai*.

smiřdas 2 p.a. 1. stlit. ‘chłop pańszczyźniany’ (SLA 202), 2. przen. ‘niegodziwiec, łajdak, szelma, gałgan, hultaj’ (BRB ‘Bube, Schalk, Bösewicht’) — zapoż. ze strus. *smiřdũ* ‘chłop poddany’ (por. ros. *smerd* ‘wieśniak’, stbłr. *smerď*, błr. *smerd*, pol. przest. *smard*). Stąd też łot. *smiřds* ‘chłop poddany’. Znacz. etym. ‘ktoś cuchnący, śmierdziel’. Zob. Būga, RR II, 578n., który używa w definicji znaczeniowej wyrazów ros. *smerdjuk*, *vonjučka* i porównuje je z lit. gw. *smiřda* c. ‘śmierdziel’. — Jako feudalny termin społeczny *smiřdas* stało w opozycji do *bajōras* ‘szlachcic’. Por. wzmiankę z 1362 r.: *Algard similiter cum suis bayoribus et smyrdens* (Būga, RR II, 191). — Młodszy jest war. *smeřdas* ‘chłop pańszczyźniany’ ⇐ ros., błr. *smerd*. Zob. też LEW 847, REW II, 671, ĖSBM 12, 213n.

smiřdėti, prs. *smiřdziũ* (3 os. *smiřdi*, war. *smiřda*, *smiřdžia*, *smiřsti*), prt. *smiřdėjau* ‘wydzielać przykrą woń, śmierdzieć, cuchnąć’. SD *smiřdu*: «cuchnę; śmierdzę» (syn. *kvepiu piktai*), *smiřdu kaip ožys* «parkotem śmierdzę». Odpowiedniki bsł.: łot. *smiřdēt*, -u, -ēju ts. oraz psł. **smiřdėti*, **smiřdō* ‘śmierdzieć’, por. scs. *smrūdėti*, *smrūdō* ‘ощεiv’, ros. *smerdět*, -žũ, czes. *smrdět*, -im, pol. *śmierdzieć*, -dżę (BSW 271, LEW 847n., Derksen 2008, 457). Zwraca uwagę fakt, że pierwiastkowi bsł. **smiřd-* nie towarzyszy werbalna forma na SE **smerd-* (nomen *smėrdė* jest neologizmem, zob. s.v.). Nawiązanie zewnętrzne stanowi łac. *merda* f. ‘odchody, kał, nieczystości’ < *(s)merd-eh₂-, znacz. etym. ‘to, co śmierdzi, cuchnie’, por. de Vaan 374. Prowadzi to do rekonstrukcji praformy z s-mobile od pie. *(s)merd- ‘śmierdzieć, (übel) riechen’, por. IEW 970, LIV² 570. — Inchoativum na -sta-: *smiřsti*, *smiřsta* (**smiřd-sta*), *susmiřdo* ‘zacząć śmierdzieć, zaśmierdzieć się’, *pasmiřstu* SD «wśmiardnąć się» (*pasmiřdīs* SD «wśmiardły, stęchły»). Odpowiednik łot. *smiřst*, *smiřstu*, *smiřdu* ts. Reanaliza formy infinitiwu jako *smiřs-ti* prowadzi do neopwk. *smiřs-*, por. *smiřsdinti* ‘doprowadzić do zaśmierdnięcia’, *smiřsnóti* ‘stęchnąć, zacząć śmierdzieć – o mięsie’, *smiřskus* ‘śmierdziel – o kimś brudnym, cuchnącym’: *Smiřskus bezda*, o *piřskus perdžia* (por. *piřskus*, *trėskus*, *tuřskus*). Do *smiřs-* jest alternant na SO: *smársas* (zob.). — Causativum na -in- (ale bez apofonii, w przeciwieństwie do *smardinti*, zob.): *smiřdinti* ‘smrodzić, wydawać smród, napełniać smrodem (np. o palącym tytoń)’. War. przest. *smiřdyti*. Neoosn. *smiřdin-*: *smiřdinėti* ‘chodzić po miejscach, gdzie cuchnie, np. o moczynie lnu’, *smiřdinỹs* ‘marne zajęcie’. — Nomina od *smiřd-*: *smiřdà* ‘smród’, *smiřda* c. ‘śmierdziel’, *smiřdalas* ‘smród, fetor; rzecz cuchnąca’ (⇒ *smiřdālis* ‘śmierdziel’, *smiřdālius* ts.), *smiřdas* ‘smród; coś cuchnącego’, przen. ‘śmierdziel, brudas; gamoń’, *smiřdėlė* a. *smiřdėlė* bot. ‘bez hebd, dziki bez, Sambucus ebulus’, 2. ‘pluskwa, Cimex’, 3. ‘ktoś brudny, cuchnący’, *smiřdėlis* bot. ‘świerżabek, Chaerophyllum’, *smiřdulys* a. *smiřdulis* ‘smród’ (SD «smrod»), *smiřduōklė* bot. ‘krwawnik, Achillea millefolium’ (neosuf. -uokl-, por. *girtuōklės*), *smiřduōlė* bot. ‘czarna porzeczka, Ribes nigrum’ (por. *spaņguolė*; co do znaczenia por. ros. *smoródina*, nwn. *Stinkbaum* ts.). — SO *smard-*: *smardinti* (zob., tam też nomina z osnową *smard-*).

smōgos 4 p.a., *smōgos*, -ų 1 p.a. f.pl. gw. 1. 'suchość w ustach, gardle, na języku; pierzchnięcie warg wskutek upału, gorączki, pragnienia', 2. 'przykry smak w ustach, gęsta ślina' — pluralizacja form *smogà*, *smōga*, oddających zapożyczone błr. *smáha* 'pragnienie, uczucie suchości w ustach, przełyku' (*smáhnucь* 'wysychać – o wargach, ustach, gardle', ĘSBM 12, 204), pol. *smaga* 'suchość w ustach, pragnienie'. LEW 848 niesłusznie suponował związek z rodzimym czas. *smōgti* 'uderzyć, zdzielić'. — Vb. denom. *smogóti* a. *smógoti* 'pierzchnąć – o wargach', *smogéti* ts.

smōgti, *smogiù* (war. *smagiù*), *smogiaũ* 1. 'niespodziewanie a mocno uderzyć, zadać cios', 2. 'zaatakować', 3. 'cisnąć, rzucić (o ziemię, w twarz)', *atsmōgti* 'odeprzeć atak', *įsmōgti* 'chlasnąć, smagnąć czym; upić się', tr. 'porazić; wtrącić do więzienia', *nusmōgti* 'zabić', *susmōgti* 'zdzielić, wymierzyć cios'. Dewerbalne nomina: *smōgis* 'cios, raz, silne uderzenie', *sùsmoga laukũ* 'zbieg dwu pól, granica między polami'. Dawny paradygmat łączył w sobie temat prs. na SO *smag-* i temat non-prs. o formie WSO **smāg-*, podobnie jak np. w wypadku *vagiù*, *vōgti*. Z synchronicznego punktu widzenia *smāg-* jest derywatem na SZ od SP **smāg-* (por. *āšakas* : *šōkti*; *spragūs* : *sprōgti*). Osobno zob. *smagūs*. — WSO *smog-* ma odpowiednik w słowiańskim *smag-* < pbsł. **smāg-*, por. ros. gw. *smagátb* 'bić, uderzać, chłostać', ukr. *smaháty* ts. (ros. *smága* 'żar, płomień; uczucie suchości w ustach, pragnienie'), pol. *smagać* 'uderzać biczem, rzemieniem', gw. '(o wietrze, deszczu) wiać z siłą, mocno padać, zacinać'. Dalsze związki niepewne, por. LEW 848, Boryś 561. Leskien 1884, 366 sugerował związek apofoniczny ze *smengũ*, *smègti* 'zapadać się, wklęsać'.

smōkas 2 p.a. 1. stlit., gw. 'smak' (m.in. BRB), 2. 'zapach, smród' (*Toks bjaurus smokas puola į nosį* 'Taki przykry zapach bije w nos') — zapoż. ze stbłr. *smakъ*, błr. *smak*, -u ⇐ pol. *smak*, -u (⇐ śrwn. *smak*, *smacke*, por. nwn. *Geschmack* m.). Łot. *smaka* 'zapach, smród' ⇐ śrdn. *smak*; łot. *smaka* 'smak' ⇐ dn. *smack* (Jordan 91). Zob. SLA 202, Zs 50, LEW 848, ALEW 949. War. z nagłosem *šm-*: *šmōkas* (Litwa pruska). Zob. też *šmekiūoti*. — Drw. *besmōkis* 'niesmaczny; bez gustu' (syn. *beskōnis*) i 'nieokrzesany' (*Jis tai jau tikras besmōkis*), *smokaũnas* 'smaczny; pachnący', też 'pociągający, ponętny'. Zapoż. *smōčnas* a. *smočnūs* 'smaczny' ⇐ stbłr. *smáčnyj*, błr. *smáčny*, pol. *smaczny* (war. *šmōčnas*, *šmočnūs*). — Vb. denom. *smokavóti* 'być smacznym, przypadać komu do smaku, smakować; pachnieć' i 'kosztować' ⇐ stbłr. *smakovati*, błr. *smakavácь*, pol. *smakować* (war. *smakuoti*, m.in. stlit.). Rodzimy denominatywem jest *pasmōkelėti* 'spróbować, jak smakuje, skosztować potrawy, napoju'.

smōrinos 1 p.a. LZŽ f.pl. 'główki lnu przeznaczone do suszenia'. Niejasne.

smōžyti, *smōžiju*, *smōžijau* stlit., gw. 1. 'smażyć, opiekać na tłuszczu (mięso, rybę, ziemniaki)', 2. 'dusić z przyprawami' — zapoż. z błr. *smážycь*, -žu, -žycь, pol. *smażyć*. War. *šmōžyti*. Por. SLA 202, Zs 50, LEW 849 (brak w ALEW).

smūgis, -io 2 p.a., *smūgỹs* 4 p.a. 1. 'nagłe i mocne uderzenie, cios komuś zadany, raz', 2. 'uderzenie, podmuch wiatru, uderzenie pioruna', 3. 'nagły napad, atak', 4. 'udar mózgu, apopleksja', *baudōs smūgis* 'w piłce nożnej: rzut karny' — konkretyzowane nomen actionis z suf. -ja- i WSZ *smūg-* ⇐ **smug-*, por. *smáuhti* 'dławić, dusić'. Podobna budowa w *ūgis* ⇐ *augti*; *šūvis* ⇐ *šauti*. Por. łot. *smūgis* 'kielec do zaciśnięcia pyska zarzynanej świni' (por. lit. *smáuhti* 'ściskać', *susmáuhti* 'ścisnąć, zewrzeć'). Łotewski wyraz uchodzi za lituanizm (ME III, 970n.), trzeba tylko odnotować, że jego znaczenie wyraźnie różni się od litewskiego. — Vb. denom. *smūgiūoti* 'zadawać ciosy, uderzać'.

smuikas 2 p.a. 1. 'skrzypce', 2. 'zrobiona z gałęzi prymitywna brona' — zapoż. ze stbłr. *smykъ* (w obu znaczeniach). War. *smuikas*, f. *smuika* (pl. *smuikos*), *smuikė*, *smuikė*. Lit. *ui* za rus. *y* też w *muilas*, *tuinas*. Por. SLA 203, LEW 849. Zob. też *skripyčią* i *skripkà*. —

Drw. *smuik̃ininkas* ‘skrzypek’, *smuik̃ius* ts., gw. *smuik̃ōrius* ts. Nazw. *Smuikas*, *Smuikas*, *Smuika*, *Smuikis* b.z.a., *Smuik̃ys*, patron. *Smuik̃aitis*, *Smuik̃ēvičius*. Vb. denom. *smuik̃yti*, -iju, -ijau ‘grać na skrzypcach’, *smuik̃uoti* ts.

smūklē 2 p.a., *smuklē* 4 p.a. 1. ‘grząskie miejsce, grzęzawisko’ (*Nejleiskiat gyvolių į smūklę* ‘Nie wpuszczajcie bydła na grzęzawisko’. *Nevažiuk par pievą – didelė ten smūklė* ‘Nie jedź przez łąkę, tam bardzo grząsko’), 2. ‘zapadnia na wilki’ (*Darė žmonės smuklės – vilkus gaudė, prigaudinėjo* ‘Robili ludzie zapadnie, [w ten sposób] wilki łapali’)⁶²², 3. ‘pętla, stryczek’ (drw. *smūklinė* ts.), 4. bot. ‘sitowie, *Scirpus*’, 5. bot. ‘sitowie igłowate, *Eleocharis*’, 6. bot. ‘trzcina pospolita, *Phragmites communis*’ — formacja denominalna, oparta na przym. *smuklūs* ‘o gruncie: grząski, taki, w którym łatwo ugrzęznąć lub zapaść się’ (*smukli vietà* ‘grząskie miejsce’). Ten ostatni pochodzi od czas. *smūkti* m.in. ‘zapadać się, grzęznąć’ (por. *smukli vietà* grząskie miejsce’). Paralele: *kiblūs* ⇐ *kibti*; *putlūs* ⇐ *pūsti* (GJL II, § 166n.). Drw. *smukl̃ynas* a. *smukl̃ynė* ‘grzęzawisko’. — W przenośnym użyciu *smūklē* to ‘szynk na wsi, karczma’ (przest.), por. *Vyrai ir vėl į smuklę sulindo (susmuko)* ‘Mężczyźni znów zeszli się (zapadli) w karczmie’. Przesuwka znaczeniowa od ‘grząskie miejsce’ do ‘szynk, karczma’ wyraża aluzję do upijających się tam ludzi. Paralela semajologiczna: łac. *lustrum* n. 1. ‘kałuża, moczar’, 2. ‘nora, legowisko dzikich zwierząt’ i przenośnie 3. ‘dom nierządu, rozpusty’. Lit. *pragarėlė*, formalnie zdrobnienie od *prāgaras* ‘otchłań’, oznacza ‘miejsce grząskie, przez które trudno przejechać’, a przenośnie ‘karczmę’ (⇒ *pragorė* ‘otchłań’ ⇒ *gōrė*, *gorė* ‘karczma’). Zob. też LEW 849.

smūkti, *smunkù* (war. *smūkstu*, *smunkstu*, *smukstu*), *smukaũ* 1. ‘spełzać, spadać, zsuwać się, złazić, obłazić (o skórze), wypadać (o włosach)’, 2. ‘opadać, zapadać się (np. o chacie), grzęznąć (w błocie)’, 3. ‘blaknąć (o kolorach)’, 4. ‘słabnąć (o mrozie)’, 5. ‘tracić na wartości (o pieniądzu)’, 6. ‘biednieć, ubożeć, mizernieć’, 7. ‘psuć się, pogarszać się’, 8. ‘tracić dobre imię, reputację’, 9. ‘biec prędko, umykać’, 10. ‘podziać się, znaleźć sobie miejsce’ (*Nė kur smūkti senam* ‘Stary nie ma się gdzie podziać’). Cps. *įsmūkti* ‘wsunąć się, osunąć się, zapaść się, uwięznąć’, *išsmūkti* m.in. ‘wygłodnieć; wychudnąć, zmarnieć; o lodzie, śniegu: stopnieć’, *nusmūkti* ‘zsunąć się; wypadać (o włosach); zbiednieć, zubożeć’, *pasmūkti* ‘uciec, podbiec i podleżeć pod coś; (w zimie) wpaść do wody i znaleźć się pod lodem’, *prasmūkti* ‘prześlizgnąć się, przekraść się niepostrzeżenie’, też ‘wygłodnieć’ (*Šuo prasmūkės piktas*, t.y. *išalkęs* JU ‘Wygłodniały pies jest zły’), *susmūkti* ‘zsunąć się w dół (o pończosze, spodniach); zanurzyć się, pograżyć się; zapaść się, zawalić się (o chałupie); rozmięknąć i rozleżeć się, rozpaść się (o grzybie, gruszcze, plastrze miodu)’. Odpowiednik łot. *šmukt*, *šmūku*, *šmuku* ‘spełznąć, wymknąć się’ (š- wtórne, por. rzadki war. *smukt*). Nagłosowe s- alternuje z ø- (s-mobile), zob. osobno *mūkti*. Oboczna forma prs. *smūkstu* (= *smūkstu) polega na dołączeniu suf. -sta- do osnowy pierwotnie infigowanej, *smunk-stu (por. *dūstū* ⇐ *dūsti*). Brak lit.-łot. refleksów SE *smiāuk- < pie. *smeuk-, por. stang. *smūgan* ‘pełzać, tulić się’, stisl. *smiūga* ‘wcisnąć się, wśliznąć się’, *smuga* ‘ciasny otwór’ (BSW 271, LEW 418, 849, LIV² 571). — Drw. *smukčiōti* ‘nie przylegać ściśle, zsuwać się, ześlizgiwać się, spadać (np. o butach)’, *smukdyti* caus. ‘doprowadzać do upadku, rujnować, niszczyć’, *smukinėti* ‘spadać, opadać’, *smūkinti* m.in. ‘wiał – o zimnym wietrze; bić, chłostać, smagać konia’, *apsmūkinti* ‘oblać, sparzyć wrzątkiem, np. kurę po oskubaniu’, *užsmūkinti* ‘(ziola) zalewać wrzątkiem, zaparzać’. Nomina: *smukynė* ‘grząska łąka’, *smūklē* (zob.), *smuklūs* ‘grząski; szybko miękący – o gotowanym mięsie’ (war. *muklūs*), *smukūs* ‘grząski’ (war. *mukūs*). — Nawiązanie psl. *smūk-: *smūknoti > ppol. *smknąć > *msknąć (metateza), por. pol. *omsknąć się* ‘ześlizgnąć się’, *wysknąć się* ‘wyślizgnąć się’ (Boryś 390). — SO *smauk-*:

⁶²² Tu też stlit. *smuklas* ‘łapaczka’, por. *tarp žmonių daug yra smuklų ir žabungų, kuriais vieni kitus įkliudžia ir paspindžia* SP I, 270⁷ ‘między ludźmi wiele jest łapaczek i sideł, którymi jedni drugich wchłają, łowią’.

smaukýti (zob. *smaũkti*). — WSZ *smūk-: scs. *smykati sę* ‘σύρεσθαι’, strus. *smykati sja* ‘pełzać, sunąć po ziemi’, ros. *presmykáťsja* ‘przemykać się’, *smýkatb* ‘targać, szarpać, pociągać’, czes. *smýkat* ‘wlec, ciągnąć’, pol. przest. *smykać się* ‘wyslizgiwać się, wymykać się; ciągnąć sanki; pociągać smyczkiem po strunach’, pol. *przesmyknąć się* ‘przedostać się gdzie szybko, zwinnie, ukradkiem, prześliznąć się’ (por. *umykać, przemykać, zamykać*).

smũlkus, -i 3 p.a. 1. ‘drobny, szczupły, miałki’ (SD «drobny, miałki, drobniuchny»), 2. przen. ‘dokładny, drobiazgowy’. War. *smulkùs* 3 p.a. Adv. *smũlkiai* a. *smũlku* ‘drobno (mleć, przesiewać)’. Por. łot. *smũlki maļt* ‘drobno mleć’. Z innymi sufiksami: łot. *smũlkans* ‘szczupły; cienki – o drzewie’ (war. *smulgans* ‘chudy, wąły, chuderlawy’), łot. kuroń. *smilks* ‘piasek’ (Būga, RR II, 261). Formy te stoją obok SO *smāļks* ‘drobny, rozdrobniony, delikatny, subtelny’, adv. *smāļci*, wtórnice *smāļki* ‘drobno’ (ME III, 952), z czego wniosek, że *smulk-/smilk-* są refleksami SZ *smļk- ← *smelk-. Dalszy wywód niepewny. Por. może *smelktis* ‘cisnąć się, leżąc przeciskając się; przenikać, np. o dymie’. — Vb. denom. 1. *smulkēti* ‘drobnieć, maleć’, 2. *smũlkinti* ‘drobić, rozdrabiać, kruszyć’, *išsmũlkinti* ‘rozmieniać pieniądze na drobne’, *susmulkinu* SD¹ «pokruszam» (syn. *sutrupinu, sugurinu*), refl. *smũlkintis* ‘przejawiać małostkowość’, gw. ‘rodzić’, 3. *smũlkti, -sta, -o* ‘drobnieć, maleć’, *susmulkti* ‘schudnąć, zmizernieć’. — Nomina: *smũlkmēna* ‘drobiazg, drobnostka’ (⇒ *smũlkmēniškas* ‘drobiazgowy’), *smũlkūs, -iũ* m.pl. ‘drobne (pieniądze)’. Od *smũlkmēna* pochodzi neoosn. *smulkm-*, por. *smulkmē* coll. ‘małe dzieci; małe zwierzęta domowe; małe przedmioty; drobne pieniądze’ (por. typ *germē* ← *geřmēna; retmē* ← *retmenā*). Cps. *smulkiagrũdis* ‘drobnoziarnisty’ (por. *grũdas*), *smũlkbajoris* ‘drobny, zubożały szlachcic’ (por. *bajōras*).

smurādas 2 p.a. wsch.-lit. ‘nieprzyjemny zapach, smród’ (LzŽ, ZTŽ) — zapoż. z błr. *smuród, smurót* (PzB 4, 506, z problematycznym -u- w pierwiastku, por. ĖSBM 12, 223). — Drw. *smurādnykas* bot. ‘czarna porzeczka, *Ribes nigrum*’ (ZTŽ), *smurodnỹkas* ts. (LzŽ). Zob. też *smārdas* (s.v. *smardinti*) i *smarādas*.

smũrgas 3 p.a. žm. 1. ‘śluz z nosa, smark, sopol u nosa’, pl. *smurgaĩ* ‘smarki’, 2. ‘sopol lodu’, 3. ‘pysk owcy’. Odpowiednik łot. *smuřga* ‘brudas, niechluj’. Pochodzenie prawdopodobnie onomatopeiczne, podobnie jak w wypadku psł. *smřkati ‘pociągać nosem, czyścić nos, smarkać’, por. strus. *smřrkati*, ros. *smorkátb* (gw. *smorgátb*), ukr. *smorkáty*, słń. *smřrkati*, sch. *šmřrkati*, czes. *smrkat*, pol. *smarkać*. Zob. BSW 272, REW II, 676, LEW 850. NB. Ani IEW, ani LIV² nie notują pwk. pie. *smerk-/smerg- ‘smarkać’, na który powołuje się Boryś 562. Por. syn. *snarglỹs*. — Drw. *smurgāinis, -ies* m. ‘twarz, usta’, *smuřgius* a. *smũrgius* ‘kto chodzi zasmarkany’, przen. ‘niedojrzały człowiek, smarkacz’, *smũrgla* ts., *smũrglēs* f.pl. ‘nozdrza końskie’ (syn. *sneřglēs* a. *snērglēs*), peior. ‘nos, usta’, *smũrgliai* m.pl. ‘smarki’, ⇒ *smurglỹs* a. *smũrglis* ‘smarkacz’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *smurglĩ* pl. ‘smarki’ (war. *smérgi* ‘smarki’, *smérglja* ‘smarkacz’, PzB 4, 507, 509), pol. gw. *smurgiel, -gla* ‘smarki’ i ‘mały chłopak, smarkacz’ (Zdancewicz 349).

smũrgti, smũrgstu, smũrgau gw., zwykle z prvb. *ap-, nu-* 1. ‘o roślinach: zatrzymać się we wzroście, usychać, marnować się’, 2. ‘posmutnieć’, 3. ‘źle, mizernie wyglądać’, 4. ‘popadać w biedę, ubożać’, poza tym 5. ‘gnuśnieć, niedołążnieć’ (Šlapelis 455). Drw. *smuřgaloti* ‘drzemać, przysypiać’, *smurgsōti* ‘bezczyinnie stać, siedzieć, tkwić, sterczeć; o niebie: być zachmurzonym. Brak alternantów †smirg-, †smerg-, †smarg-. Bez ustalonej etymologii. Ewentualnie można *smurg-* zbliżyć do lit.-łot. *mirg-* (*mĩrgti, mirgēti*, łot. *miřdzēt*) oraz do łot. *mũrgt*² (zob. *mirgēti*), mianowicie przyjmując dwa założenia: 1° że *smurg-* to wariant s-mobile do *murg-* i 2° że wymienione formy łączy nierzadko spotykana alternacja *ur : ir*. LEW 850 kojarzył *smũrgti* raczej z onomatopeicznym *muřkti* m.in. ‘prząść, mruczeć (o kocie), furczeć (o kołowrotku)’; to powiązanie wydaje się trudniejsze do

uzasadnienia pod względem semantycznym.

smuřsti, *smuřsta*, *smuřdo* gw. ‘być zrozpaczonym, zasmuconym’, *nusmuřsti* 1. ‘wpaść w rozpacz’, 2. ‘zmarnieć, zatrzymać się w rozwoju, uschnąć (o drzewie)’. Drw. *smurdulioti* ‘poruszać się apatycznie, ospale; pracować pomалу’. Izolowana i niejasna osnowa werbalna *smurd-*. Por. bliskoznaczne *smurg-*: *smurgti* (zob.), *smūr-*: *smūrinėti* ‘chodzić markotnym, osowiałym’.

smūrtas 1 p.a., *smuřtas* 2 p.a. 1. ‘przemoc, gwałt’ (*smūrto mirtis* ‘gwałtowna śmierć’), 2. ‘ucisk’, 3. ‘niebezpieczeństwo’ (w DP *smuřtas* ukazuje się jako syn. *pavõjus*). War. *smurta* b.z.a.: *Anys buvo smerties smurtoje* ‘Oni byli w śmiertelnym niebezpieczeństwie’. Z jęz. łotewskiego wymieniano tu vb. denominativum *apsmuřst*, *-smuřstu*, *-smuřtu* ‘być wycieńczonym, wyczerpanym’ (por. ME I, 124). Wyraz *smūrtas* był dotąd łączony z rodziną *smerkù*, *smeřkti*, zob. LEW 851. Jest to wątpliwe już choćby ze względu na segment *-k-*, rozszerzający osnowę, jak też z uwagi na aniłowaty charakter pwk. *smerk-*. — Przy założeniu prąjęzykowego *s-mobile* można tu wychodzić od pb. **smūr-ta-* < pie. **smřh₂-tō-*, adi. verbale na *-to-* od pwk. *(s)*merh₂-* ‘gwałtownie chwytać, cisnąć, gnieść’ i przypuścić, że na gruncie litewskim uległo ono substantywizacji w znac. ‘przemoc, gwałt’ *vel sim.* Por. wed. *mřnāti* ‘chwytą; gniecie, miazdży’, gr. *μαρναμαι* ‘walczyć z kimś, kłócić się, ubiegać się o coś’, *μαραινω* ‘gasić, wycieńczać, stępieć, łagodzić’. Por. LIV² 440, s.v. **merh₂-*. Brak śladu SE **smēr-C*. Refleks *ūrC* < **rHC* też w *būrtai*, *dūrti*, *gūrklij*. — Drw. *smurtingas* ‘gwałtowny, niebezpieczny’, *smūrtininkas* ‘ciemieżca, gwałciciel’, *smuřtnas* ‘śmiertelny, grożący śmiercią; okrutny, bezlitosny, gniewny; dojmująco zimny (wiatr, dzień)’, *smurtūs* ‘gwałtowny, waleczny, dzielny, odważny; energiczny’, DP *smuřtus* 4 p.a. ‘niebezpieczny’. — Vb. denom. 1. *smurtāuti* ‘dopuszczać się przemocy, dokonywać gwałtów, ciemiężyć’ (⇒ *smurtāvimas* ‘przemoc’, DP ‘niebezpieczeństwo’), 2. *smurtiūti* ‘ryzykować’, DP ‘ważyć [wystawiać na niebezpieczeństwo]’, np. *todrin žalnierius sveikata sava smurtuoja* DP 211₂₀ ‘dlatego żołnierz zdrowie swoje waży’.

smūtytis, *smūtijuos*, *smūtijaus* stlit., gw. ‘smucić się, martwić się’ (*Tu, žmogau, nesismūtyki* MŽ 416₁ ‘Ty, człowiecze, nie frasuj się!’) — zapoż. ze stbłr. *smutitisja*, por. błr. *smucicca*, *smučūsja*, 3 sg. *smucicca* (SLA 203, LEW 851). Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *nūdytis*, *sūdyti*). — Neoosn. *smūt-*: *nusmūsti*, *-smūstù*, *-smūtaũ* ‘posmutnieć’, *smūtėti* ‘być pogrążonym w smutku’.

smūtkas 2 p.a. stlit., gw. ‘smutek, przygnębienie’ — zapoż. ze stbłr. *smutokъ*, *smutekъ*, por. błr. *smútak*, *-tku* (⇐ pol. *smutek* ⇐ czes. *smutek*). War. f. *smūtkà*, *-õs* 4 p.a. (MŽ, BRB, DP). Por. SLA 203, LEW 851. — Drw. *smūtkēlis* ‘krucyfiks’ i ‘wyrzeźbiona w drzewie figura Chrystusa frasobliwego’ (syn. *rūpintojēlis*). — Drw. wsteczny: *smūta* WP ‘smutek’ ⇐ *smūtkà* (por. *ūtura* ⇐ *ūturka*; *pečiūrà* ⇐ *pečiūrka*). ALEW 949n. uważa formę *smūta* za zapożyczenie ruskie («altostslavisches») i nie czuje się skrzepowany różnicą znaczeniową, jaką dzieli stlit. ‘smutek’ od strus. *smuta* ‘niepokój, bunt, rozruchy, zamieszki; spór, kłótnia’ (i od błr. *smúta* ‘zamęt, zamieszki, powstanie’, < psł. **sū-mqta*, zob. ĖSBM 12, 223n.).

smūtnas, *-à* 4 p.a. stlit., gw. ‘smutny, przybity’ — zapoż. ze stbłr. *smutnyj*, por. błr. *smútny* (⇐ pol. *smutny*, to z czes. *smutný*). Por. LEW 851, ALEW 950. — Drw. *smūtnybē* CGL ‘smutek, zmartwienie, Betruebnis’, *smūtningas* CGL ‘smutny, traurig’. Vb. denom. *smūtnytis*, *-ijuos*, *-ijaus* ‘smucić się’⁶²³. — Łot. *smūkls* EH ‘zmartwiony, apatyczny’ pochodzi ze zmiany **smūtlis*, przy czym grupa *-tl-* każe przypuścić jakieś zmieszanie przymiotników stbłr. *smutny* i *smutlivyj* ‘smutny’.

⁶²³ SLA 203 niesłusznie uważał za przekształcone ze *smūtytis* albo przejęte wprost z pol. *smutnieć*. Sprostował to Urbutis 2009, 192.

snaigýti, *snaigo*, *snaigē* ‘o śniegu: padać, padać po trosze’ — iteratyw s. suf. -y- i SP/SO *snaig-* od SZ *snig-*, zob. *snigti*. Por. *maigýtis* ⇐ *mig-* (*užmigtī*); *pāistyti* ⇐ *pis-* (*pīstī*); *spaitýti* ⇐ *spit-* (*spīstī*). — Neosn. *snaig’-* (⇐ *snaigiau*): *snāigioti* a. *snaīgioti* ts. — Postverbalia: *įsnaigas* ‘śnieg spoczywający na gałęziach drzew, tzw. nawis’, *įsnaigos* f.pl. ts., *snaigē* 2 p.a., *snaigē* 4 p.a. ‘płatek śniegu, śnieżynka’ (por. typ *rāškės* ⇐ *raškýti*; całkiem inaczej NIL 623, gdzie *snaigē* uznano za refleks pie. **snoig^{uh}*-). Inne: *snaīgala* a. *snaigalà* ‘śnieżynka’ (⇒ vb. denom. *snaīgalioti* a. *snaigalióti* ‘o śniegu: padać po trosze’, też *snaigalióti*), war. *snaīgolē*, *snaīgulē/snaīgūlē* a. *snaigulē/snaigūlē*; *snaīguolē*. Oboczności -*al-/ol-*, -*ul-/ūl-* i -*ul-/uol-* są objawem neoapofonii sufiksalnej *a* ⇒ *ā*, *u* ⇒ *ū* i *u* ⇒ *uo*.

snākē gw. ‘ślimak’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *šnāk* (*šnek*), por. nwn. *Schnecke* f. (GL 117, LEW 851).

snāpas 4 p.a. 1. ‘dziób, szczęki ptaka’ (łot. *snaps* ts.), 2. ‘pysk (konie, krowy, psa); ryj świni’, 3. ‘dzióbek dzbanka’, 4. ‘wydłużone a. spiczaste zakończenie pewnych przedmiotów’, 5. ‘daszek u czapki’, 6. gw. ‘mlon, drążek w żarnach’, 7. bot. ‘ciemieżyk, Vincetoxicum hirundinaria’. Wygląda jak dewerbalne nomen instrumenti z suf. -a- i SO od **snep-/snip-*. Paralele: *svāras* ⇐ *sveriū*; *spāras* ⇐ *spiriū*; *vālas* ⇐ *veliū*. Wskazano na pokrewieństwo z wyrazem germańskim: stwn. *snabul*, śrwn. *snabel*, nwn. *Schnabel* m. ‘dziób’, por. ME III, 974, s.v. *snāpis*; zwraca jednak uwagę brak wzmianki o *snāpas* w IEW, jak też w EWD 1226, s.v. *Schnabel*. Dalszy wywód, zwł. z praformy bałt. **sknap-* (por. LEW 852, za Būgą), nie jest pewny. — Drw. *snāpkis*, -*kē* ‘gapa’ (*Ji tik nosj pakabinus, snāpkē tokia* ‘Ona tylko nos zwiesiła, taka «snapkē»’), por. sufiks w *saūs-kē*, *vēps-kē*; *snapiotas* ‘z dziobem; zakończony szpicem’. Do tego *snaplīs* ‘dziób’ – odnowienie formy *snāpas* sufiksem instrumentalnym -*lys* (por. *kablīs* ‘hak’ ⇐ *kabys*; *dyglīs* ‘kolec, cierań’ ⇐ *dýgis*). — Vb. denom. *snapinēti* ‘o ptaku: chodzić w poszukiwaniu pożywienia, dziobać’, ‘o człowieku: poszukiwać, myszkować’, *snapsóti*, *snāpso*, -*ójo* ‘stać ze zwieszonym dziobem lub pyskiem’ (*Arklys, kalakutas, gaidys snapso*, t.y. *stovi snapq nuleidēs* JU ‘Koń, indor, kogut stoi w ten sposób’), ‘o człowieku: stać z nosem na kwintę; siedzieć lub stać jakby drzemając’ – czas. na -*so-*, który nawiązuje do idiomu *snāpq nulēisti* ‘posmutnieć, stać się osowiałym’ (dosł. ‘opuścić, zwiesić dziób’); *snāptelēti* ‘zdrzemnąć się’. — WSO *snop-* < **snāp-*: *snopsóti* ‘stać jakby drzemając’ (zob.). Tu też łot. *snāpis* ‘nos’ (ME III, 974 tłumaczył długość *ā* raczej upodobnieniem do syn. *knābis*, *knāpis* ‘dziób’). Por. oboczność apofoniczną *knabsóti* : *knopsóti* s.v. *knēbti*.

snarglīs, -*io* 3 p.a., pl.t. *snargliaĩ*, -*iũ* ‘smark, sopel u nosa; smarki, wydzielina śluzowa z nosa’. War. *snerg-* w SD: *snerglys* «smark», *snerglius* «smarkacz». Formacja na -*lys* od osnowy onomatopeicznej **snark-/snerk-*, oddającej odgłos smarkania. Grupa *rg* z udźwięcznienia *rk*. Por. LEW 852. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *snargljà*, *smargljàk* ‘smarkacz’ (PzB 4, 500, 513; nagłos *sm-* z wyrównania do błr. *smurglì* pl. ‘smarki’). Zob. też *smurgas*. — Drw. *snarglā* ‘nosaczna’, *snarglinē* ‘katar’, *snārglius* ‘kto chodzi zasmarkany’, przen. ‘młody niedojrzały człowiek, smarkacz’. Vb. denom. *snargliuoti* ‘smarakać, oczyszczać nos z wydzieliny śluzowej’, war. *snarglėti*, *snarglióti* (SD <*snergloiu*> «smarkam»). — Od *snerg-* pochodzą gw. *sneřglēs* a. *snėřglēs* f.pl. 1. ‘nozdrza końskie’ (syn. *smūřglēs*, *šnerplēs*, *šnervēs*), 2. wulg. ‘nos’ oraz *snėřglos* ts. Do tego dołączają się łot. *snergliš* ‘ślina’, *snerdze* ‘smark’ (*šnarglī* ‘smarki’). — Alternant w st. zanikowym *snurg-* ukazuje się w *snūřglas* a. *snurglīs* ‘smark’, *snūřglaiža* c. ‘smarkacz’ (dosł. ‘kto zlizuje swoje smarki’, por. *laižyti*). War. z wtórną palatalizacją: *snūřglīs* a. *snūřglis* ‘sopel u nosa’, też ‘dzwonki u indyka’. Paralela apofoniczna: *smūřgas* (zob.) wraz ze słow. **smřkati*.

snastis f. SD¹ «rupieci» [‘sprzęty domowe’] — zapoż. ze stbłr. *snastь*, por. błr. *snascь*, -*i* ‘narzędzia, przybory’. Brak w SLA, LEW i ALEW. Zob. ĖSBM 12, 233. Por. *ruklėdis* s.v.

rùklédžiai.

snatlybas, -à 4 p.a. stlit. ‘cnotliwy’: *snatlybas vyras* BRB ‘pocziwy mąż’ — ze zmiany **snatlyvas* < *cnatlyvas* (zob.), co zapożyczone ze stpol. *cnotliwy* ‘pełen cnót, pocziwy, prawy’ (drw. od *cnota*, zob. *cnatà*). Zastępstwo *tʰn-* przez *sn-* jest regulacją fonotaktyczną (por. też *sibulis*, *sukérka*, *iš nenóska*). Zmiana *v* > *b* jak np. w *senývas* > *senýbas* (s.v. *sēnas*). Por. SLA 203, POLŽ 262; brak w LEW i LKŽ. — Adv. *snatlyvai gyventi* BRB ‘żyć cnotliwie’.

snáusti, *snáudžiu*, *snáudžiau* 1. ‘drzemać, być w półśnie, zasypiać’ (SD *snaudžiu* «drzemie, napadł mię sen»), 2. przen. ‘zwlekać, marudzić’. Odpowiednik łot. *snaūst*, *snaūžu*, *snaūdu* ‘drzemać, zasypiać’, war. s-mobile: *naūst*. Drw. *snaūdelēti* ‘drzemać’ (por. łot. *snaūdelēt* ‘chwilami wpadać w drzemkę’), *snaudēti* ts., *snaudinti* caus. ‘wprawiać kogo w drzemkę’, *snáudžioti* ‘o krowach: snuć się przysypiając’ (możliwy lituanizm w błr. gw. *snóūdacʰ* ‘snuć się bez zajęcia’, por. PzB 4, 515). Por. drw. łot. *snaūdēt*, *snaūdu*, *snaūdēju* dur. ‘drzemać, zasypiać’. — Neopwk. *snaus-*: *snausdinēti* ‘drzemać’, *ap-* ‘wpadać w drzemkę’. — Nomina: *snaūčas* c. ‘kogo senność ogarnia; ktoś powolny, nieudolny’ < **snaud-šas* (por. *snūčas*, *gūčas*, *krūčas*), *snaudà* c. ‘drzemała, śpioch’, ⇒ *snaudūs* ‘skłonny do snu, ospały’; *snaudālē* bot. ‘czarcikęs łakowy, *Succisa pratensis*’, *snaudālius* ‘ospalec’ (łot. *naūdaļa*), *snauduōlis* ts., *snaudulys* ‘drzemka; ospałość’ (war. *nudulys*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *snaūdāli*, *snaūdēli*, *snaudulī* pl. bot. ‘czarcikęs łakowy’ (PzB 4, 514). — SZ *snūd-*: *snūsti* (zob.). — Czas. *snaud-/snūd-* jest zapewne innowacją bałtycką. Z powodu akutowanej długości (*snūd-*) problematyczne jest zbliżenie z czasownikiem gr. *νυστάζω* ‘drzemać, zasypiać; zwiesić głowę’ (ten drw. może zresztą należeć do vb. *νεύω* ‘skinąć, kiwnąć; pochylać się, upadać, obniżać się’), zob. LEW 853, Beekes 2010, 1028n., ALEW 950n. Karaliūnas 1987, 124, wychodząc od ruchomości *s* w nagłosie form łot. *snaūst/naūst*, szukał powiązania *snáudžiu* z czas. *niausiū*, *niaūsti* ‘zwiesić głowę’ (zob.), mianowicie na gruncie hipotezy o rozszerzeniu pierwiastkowym *-d-.

sniēdoti, *sniēdoju*, *sniēdojau* gw. ‘jeść śniadanie, śniadać’ — zapoż. ze stbłr. *snēdati*, *snedati*, por. błr. *snédacʰ*, -aju, 3 sg. *snédaje* (ZS 54; brak w LEW). — Sb. *sniēdonē* gw. ‘śniadanie’ (*Nunešė rugių pjovėjam sniēdonės pilną puodynę rūgusio pieno* ‘Żnącym żyto przynieśli na śniadanie cały garnek kwaśnego mleka’) ⇐ stbłr. *snedanʰe*, *snedanie*, por. błr. *snédanne*, -ja. War. *sniēdonia* (*Mes po sniēdoniai*), też m. *sniēdonis* (*Ko šeimynai duosma sniēdonio?*).

sniēgas 4, 2 p.a. ‘śnieg’. War. *sniēgūs* 4 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *sniēgs*, pl. *sniēgi*, stpr. *snaygis* EV ‘Sne [Schnee]’ (zapisy Grunaua, *schneko*, *sneko*, mogą natomiast oddawać pol. *śnieg*). Rekonstrukcja pbsł. **snaig-a-*. Prajęzykowy dyftong **ai* znajduje potwierdzenie w psł. refleksie **ě* w scs. *sněgŭ* (sch. *snĭjeg*, *snĕg*, ros. *sneg*, czes. *snĭh*, pol. *śnieg*), por. BSW 273. Twierdzenie (np. LEW 853), jakoby dyftong lit.-łot. *ie* wywodził się jedynie z pbsł. **ei* i jakoby *sniēgas* kontynuowało formację na SE **sneig*^{uh}, nie da się utrzymać. Por. takie zrównania, jak lit. *brīedis* : stpr. *braydis*; lit. *iēšmas* : stpr. *aysmis* (gr. αἰχμή); lit. *sliekas*, łot. *sliēka* : stpr. *slayx*; lit. *dīeveris*, łot. *diēveris* : rcs. *dēverī*, ros. *dēverʹ* (gr. δαίρη). NB. Litewski dyftong *ai* w *snaig-* (zob. *snaigyti*) nie jest kontynuacją z prajęzyka, lecz przedstawia neoapofonię bazującą na odziedziczonym SZ *snig-*, zob. *snigti*. — Pbsł. formacja tematyczna na SO pochodzi z przekształcenia pie. osnowy atematycznej z apofonią: pie. **snoig*^{uh}/**snig*^{uh} ‘śnieg’, wywodzącej się od pwk. pie. **sneig*^{uh} ‘lepnać, lgnąć do czego’ (zob. LIV² 573, IEW 974, de Vaan 409n.). Odpowiedniki ie.: goc. *snaiws* ‘śnieg’, stisl. *snjár*, *snjór*, stang. *snāw*, stwn. *snē(o)* ts. (pgerm. **snaiwa-* < **snaigwa-*), wed. *snēha-* m. ‘śluz, lepkość’, aw. *snaēža-* ‘padać – o śniegu’; SZ: wed. *snīhyati* ‘lgnie, lepi się, robi się wilgotny’, przen. ‘odczuwa pociąg do kogo, czego’, *snīhán-* m. ‘smark’, z s-mobile: łac. *nix*

(*sniks), gen.sg. *nivis* (*snix^hes) f. ‘śnieg’, gr. τήν νίφα acc.sg. do *νίψ ‘padający śnieg’ (drw. νιφάς, -άδος f. ‘płatek śnieżny; śnieżyca, ulewa, grad’, νιφετός m. ‘śnieżyca, deszcz’), νιφόβολος ‘pokryty śniegiem, ośnieżony’. Znacz. etym. ‘substancja lepka, lgnąca do czego’. — Drw. *sniēgala* ‘płatek śniegu, śnieżynka’, *sniēgana* ts., też ‘głęboki śnieg’, *sniēgena* a. *sniēgenā* ‘ptak gil, *Carpodacus erythrinus*’ i bot. ‘śnieżyczka przebiśnieg, *Galanthus nivalis*’, *sniēgulē* ‘śnieżynka’ (war. *sniēgulē*, *sniēgulē*, m. *sniēgulis*; z neoapofonią *ũ* ⇒ *ū* w sufiksie: *sniēgulē*, *sniēgūlis*), *sniēguōlē* a. *sniēguolē* ‘śnieżynka’, też bot. ‘śnieżyczka przebiśnieg’ i ‘kalina, *Viburnum*’. Cps. *sniēgdra* ‘deszcz ze śniegiem, plucha’ (por. *drabā*), *sniēgdriba* ts. (por. *dribti*), *sniēglaša* a. *sniēglašas* ts., por. *lašēti* (*Nei lyja, nei sniegti, tik snieglāša drimba* ‘Ani pada, ani śnieży, tylko plucha’), *sniēgvartos* (zob. *vart-*). — Obok sb. *sniēgas* jest tematyczne prs. *sniēga* ‘pada śnieg’ (inf. *sniēgti*). Wprawdzie budowę przypomina ono gr. νείφει ts. (pie. *sneig^{uh}-e-ti? por. GEW II, 298), ale równie dobrze może być młodym vb. denominativum od *sniēgas*, por. *miēgas* ⇒ *miegti*. Prs. z atematyczną końcówką *-ti figuruje w SD: <sniekt> «śnieg pada». — SZ *snig-*: *snigti* (zob., tam też o *snēigēti*). Na tym tle warta jest odnotowania izolacja apofoniczna formy *snēgū* w materiale słowiańskim.

sniegiris, -io 1 p.a. wsch.-lit. ‘ptak gil, *Pyrrhula pyrrhula*’ (ZTŽ) — zapoż. ze stbr. *snēgīr, por. błr. *snjahír*, *snehirá* (gw. *snehúr*), por. ros. *snegírʹ* (ĖSBM 12, 240). — War. *sniegōris* ZTŽ ⇐ błr. gw. *snihár*, -ará. — Młodszy war. *snyr̥ys* ZTŽ, LZŽ wywodzi się przez kontrakcję z praformy *snihir̥ys, która oddawała błr. gw. *snihír*, -irá. Por. zanik interwokalicznego γ w *čiūnas*, *bostva* i *padā*. Wtórny nagłos *šn-*: *šnyr̥ys* LZŽ. Zdrob. *snyrukas*, *šnyráitē*.

snigti, *sniŋga*, *snigo* ‘o śniegu: padać’ (*Sninga, drimba, rasa krimta ant muno žirgelio* ‘Pada, pada mokry śnieg, rosa spada na mego konika’. *Rytą atsikėlę pamatėme nusnigtus laukus* ‘Wstawszy rano, zobaczyliśmy pola zasypane śniegiem’. *Kelius sniŋga* ‘Śnieg zasypuje drogi’) — czasownik denominatywny z infiksem, oparty na słabym alternancie rzeczownika apofonicznego pb. *snaig-/*snig- ‘śnieg’, zob. *sniēgas*. Odpowiednik łot. *snigt*, prs. *snieg* (war. *snig*, *snigst*), prt. *sniga* ts. Por. stir. *snigid* ‘kapie, pada deszcz’. Formacja infigowana ma paralelę w łac. *ninguit* ‘pada śnieg’ < pie. *(s)ni-n-g^{uh}-é-ti (por. *nix*, *nivis* f. ‘śnieg’). — Gwarowe formy prs.: *sneŋga* LZŽ (neopwk. *sneg-*?), *sniēga*, *sniēgsta* (ie jak w *sniēgas*), *sniga* (⇐ prt. *snigo*). Na infigowaniu osnowy *snieg-* polega żm. *sniēnga* ‘pada śnieg’ (por. *miēnga* przy inf. *miegóti*); sb. postverbale żm. *sniēngas* ‘śnieg’ (*Pryverta sniēngo sulig torums* DŪNŽ ‘Śniegu nasypało aż do [wysokości] płotów’), żm. *sniēnglaša* cps. ‘deszcz ze śniegiem, plucha’ (por. *lašas*). — Drw. *snigčioti* ‘o rzadkim śniegu: padać od czasu do czasu, po trochu, popadywać’, *snigdýti* ‘zostawiać lub trzymać coś na śniegu’ (*Geras ūkininkas padargų nesnigdo, nelydo lauke* ‘Dobry gospodarz nie zostawia swych narzędzi w polu na łasce śniegu lub deszczu’), *snigėnti* ‘śnieżyć po trochu’, *sniginėti* ts. (*Šiandie visą dieną sniginėja* ‘Dzisiaj cały dzień po trochu śnieżyło’), *sniginti*: *prisiniginti* ‘czekać (z kopaniem kartofli), aż spadnie śnieg’, *snignóti* ‘o śniegu: padać po trosze’ (⇒ *snignėnti* ts.). Nomen: *snigsena* ‘śnieżyca’ (por. *pilsena*). — Neoapofonia SZ *snig-* ⇒ SP *snyg-*: *snýgulti* a. *snýgurti* ‘o śniegu: padać drobno, po trochu, powoli’, ⇒ *snýguliuoti* a. *snýguriuoti* ts.; postverbalia: *snýgis* ‘śnieżyca’, *snýgėlė* ‘pierwszy niewielki opad śniegu’. Paralele: *glisti* ⇒ *glyscióti*; *likti* ⇒ *lykinti*; *gimti* ⇒ *pagýmis*. — Neoapofonia *snig-* ⇒ *snaig-*: *snaigýti* (zob.). — Neoapofonia SZ *snig-* ⇒ SP/SE *sneig-*: *snėigėti*, *snėigi*, -ėjo ‘prószyć śniegiem, śnieżyć’. Paralele: *įžti* ⇒ *ėižėti*; *gižti* ⇒ *gėižėti*; *trikti* ⇒ *trėikėti*.

snipsėti, *snipsiū*, *snipsėjau* stlit., gw. ‘łkać, wydawać z siebie krótkie, urywane dźwięki’, SD *snipsiu* «łkam» (syn. *sniūbuoju*) — czasownik na -ė- od osnowy *snip-s powstałej z powtórzonego wykrz. *snip-snip. Dowodzi tego paralelne *šnipšėti*, -iū ‘popłakiwać, płakać z cicha’ ⇐ *šnip-š-* ⇐ *šnip-snip*. War. *šnipsėti* ‘płakać pociągając nosem’

(*šnipš-sě-?), por. *šniuksėti* jako wariant do *šniukšėti* (wykrz. *šniukš*). — Drw. *snipsėjimas* SD «łkanie».

snóba 2 p.a. c. gw. peior. 'gapa, człowiek nierozgarnięty, tępo się czemu przyglądający', *snópa* 'gapa; ktoś zaspany'. Osnowa *snob-/snop-* jak w czas. *snopsóti* (zob.). — Drw. *snóbelis* 'gapa', *snópelis* 'zaspaniec', *snóbis* 'gapa', *snōpšas* ts., *snópšis* ts., *snopulys* 'ktoś ospały, gnuśny'. Vb. denom. *snobinėti* a. *snóbinėti* 'gapić się', *snōpinėti* 'chodzić jak nieprzytomny, zaspany', *snóblinti* 'chodzić sennym a. zaspanym'.

snopsóti, *snōpso*, *-ójo* 'stać jakby drzemiąc; gapić się bezmyślnie, jakby drzemiąc' (war. *snobsóti*), *pasnopsóti* 'posiedzieć nic nie robiąc'. Pwk. *snop-* można ująć jako wzdłużony SO *snāp- od *snap-*, zob. *snāpas*, *snapsóti*. Por. oboczność *knopsóti/knabsóti* s.v. *knēbti*. Dalszy wywód niepewny, zob. LEW 854. Neosn. *snops-*: *snópsa* c. 'gapa'. — War. *snob-*: *snōbti*, *snobstū*, *snobaũ*, zwykle z prvb. *nu-* 'posmutnieć; zdrzemnąć się'; *snōburti* 'drzemać, ociągać się, zwlekać z robotą', *snōburiuoti* ts.

snūkis, *-io* 2 p.a., *snukys* 4 p.a. 'pysk, morda', też wulg. o twarzy ludzkiej. SD *snukis* «dziubas; nos u zwierząt; pysk», *snukis paukščių* SD «nos ptaszy». War. gw. *sniukis* (ekspresywna palatalizacja?). Por. łot. *snucis*, *snūkis* 'pysk' ob. *šnucis*, *šņucis* (nagłos *sn-* mógł zostać zmieniony na *šn-* pod wpływem odpowiednika nwn. *Schnauze*). Bez etymologii, por. LEW 854. — Drw. *añtsnukis* a. *āntsnukis* 'namordnik zakładany żrebakowi a. cielęciu, uniemożliwiający mu ssanie matki; kaganiec' (war. *añsnukis*), *apysnukis* a. *apìsnukis* 'uzda na pysk zwierzęcia', *apsnukys* 'rzemień poprzeczny u uzdy', *snukinis* ts., *snukelis* SD «pyszczek». Vb. denom. *snukiuoti* wulg. 'walić po pysku'.

snūsti, *snūstu*, *snūdau* 'zapadać w drzemkę, zaczynać drzemać', *apsnūsti* 'zadrzemać', SD *apsnūstu* «mży mi się», *nusnūsti* a. *susnūsti* 'zdrzemnąć się', *užsnūsti* 'zasnąć, zasypiać' — prs. ingressivum z suf. *-sta-* i SZ *snūd-* ⇐ *snāud-*, por. *snāusti* 'drzemać'. — Drw. *snūdurti*, *-u*, *-au* 'być w sennym stanie, zapadać w drzemkę' (formant *-ur-* jak w *kỹburti*, *lūkurti*). Nomina: *snūdas* a. *snūdas* 'senność', *snūdis* 'senność, apatia', *snūdulys* a. *snūdurys* 'napad senności, drzemka' (⇒ *snūduriuoti* 'drzemać, być w półśnie'), war. s-mobile: *nūdulys* 'smutek, przygnębienie'; *snūdus* 'senny – o nastroju', *užsnūdēlis* 'śpioch'. Formy infinitivi i/lub praesentis stały się źródłem dwu neopierwiastków. Por. 1° *snūs-*: *snūščioti* 'co chwila zasypiać' (⇒ *snūščī-us* b.z.a. 'ospalec'), *snūskis* 'senność, drzemka' (por. *džiūškis* ⇐ *džiūsta*), 2° *snūst-*: *snūstinėti* 'chodzić zaspanym' (por. *kilstinėti* ⇐ *kilst-*, *kilsta*). — Na gruncie neoapofonii ilościowej SP *ū* ⇒ SZ *ũ* pojawił się cały szereg dewerbalnych nominów z krótkim *u*, por. *snūdas* a. *snudà* 'senność', *snūdas* 'ospalec', *snūdis* 'senność; śpioch', *snūdžius* 'ospalec, człowiek gnuśny, apatyczny', *snūčas* 'kto łatwo, szybko zasypia; zaspaniec' < **snut.šas* < **snud-šas* (por. *gūčas*, *krūčas*), od tego *snūčius* 'ospalec'; *snūščius* 'ktoś senny, ospały' (por. *snūščioti*, *snūščius*), *snūskis* ts. (por. *snūškis*), a także *snūstelėti* a. *snūsterėti* 'zdrzemnąć się na krótko' ob. *snūstelėti*, *snūsterėti* (zob. wyżej neopwk. *snūst-*). Warianty s-mobile: *nudulys* 'senność' (por. syn. *nūdulys/snūdulys* i *snaudulys*), *nūdžius* c. 'ktoś ospały, leniwy' (*Nūdžius tai toks snaudalius, tinginys. Tai tokia nūdžius*).

snūti, *snujū*, *snujaũ* gw. 'biegać w poszukiwaniu czegoś, kogoś'. Drw. *snujóti* 'łazić rozglądając się', *snujinėti* 'wszędzie włączyć'. M. Osłon (p.l.) zasugerował mi zapoż. z pol. *snuć się*. To wydaje się prawdopodobne. Por. za MSJP 760: pol. *snuć się* 'poruszać się w różnych kierunkach, zwykle wolno; chodzić bez celu w zamkniętej przestrzeni (przeważnie w zdenerwowaniu, niepokoju)', np. *Snuli się z miejsca na miejsce*. Też gdy mowa o dymie, zapachu: 'przesuwać się z miejsca na miejsce, ciągnąć się pasmami, smugami'. Natomiast prymarne użycie czas. *snuć się* łączy się z przedzeniem: 'wyciągać się z czegoś w kształcie nici, być przedzionym': *Nić snuje się z kądzieli* (ibid.). — Założywszy sonoryzację *sn-* > *zn-*,

dodamy tu *znuīti*, *znujū*, *znujaū* ‘łazić tu i tam, szukać czegoś po kątach’ (*Kiaulė znūja apie kampus* ‘Świnia łązi po kątach’).

sōdas 2, 4 p.a. 1. ‘sad, ogród owocowy’, 2. ‘park, ogród botaniczny’ — zapoż. ze stbłr. *sad̥*, por. błr. *sad*, -a/-u, pol. *sad*, -u (Brückner 1877, 135, Zs 49, LEW 854). Stąd też łot. *sāds*² ‘sad’. — Drw. *sōdininkas* ‘ogrodnik, sadownik’, *sōdinis* ‘ogrodowy’, *sōdnas*, -ā ‘w sadzie rosnący, hodowany’, cps. *sōdpalaikis* ‘marny sad’ (por. *pālaikas*), *sōdviduris* ‘środek sadu’ (por. *vidurys*). — Derywatem od *sōdas* jest też sb. *sōdnas* ‘sad owocowy’ (*Tas didelīs sōdnas pavaserī kad žyda, yra kaip ī rojū* ‘Ten wielki sad jak wiosną zakwita, [to] jest jak w raju’). Drw. *sodnystē* ‘sadownictwo’, cps. *sodnāvagis* ‘złodziej okradający sady’ (por. *vagis*).

sodyba 1 p.a., *sodybā* 2 p.a. 1. ‘zagroda, obejście, dom wiejski z podwórzem i zabudowaniami gospodarskimi’, *valstiēcīo sodyba* ‘zagroda chłopska’, SD¹ *sodyba* «siedlisko» (syn. *apidamē*), 2. ‘opuszczone obejście’, SD «plac próżny». Sporne. Teoretycznie może to być denominativum z neosuf. -yba od rzecz. *sōdžius*, *sodžia* ‘wieś’, por. Ambrazas 2000, 15. Paralele: *tarnyba* ⇐ *tařnas*; *piršlybos* ⇐ *piršlys*. Brak wyrazu w ŻD i GJL II nasuwa przypuszczenie, że podejrzewano w nim sławizm, por. błr. *sadziba*, -y ‘działka ziemi wraz z domem wiejskim i zabudowaniami gospodarskimi’, ukr. *sadyba* ‘siedlisko, siedziba’. — N.m. *Sodyba*, *Sodybos* 3x.

sodinti, *sodinū*, *sodinaū* 1. ‘sadzać, sadowić, usadzać’, 2. ‘sadzić rośliny, drzewa’, 3. ‘wsuwać chleb do pieca’, 4. ‘sadzać kwokę’ (tj. wkładać jaja pod kwokę), 5. ‘ozdabiać’ (*sodintas* SD «sadzony, sadzoną robotą robiony»). SD¹ *sodinu* «sadge, sadzam», SD «sadge płonki, kapustę etc., flancuię». Cps. *apsodinu pilį* SD «osadzam zamek» [‘umieszczam garnizon na zamku’], *apsodinu žemį, šalį žmonėmis* SD «osadzam pusty kraj» [‘zaludniam’], *apsodinu žimčiūgais* SD «osadzam co perłami», *nusodinu* SD «zsadzam kogo» [‘pozbawiam urzędu, godności’], *pasodinti* ‘posadzić; pomóc komu usiąść; wsadzić, wsadzić do więzienia’, *pasodinu* SD «posadzam kogo». Dawny akcent na pierwiastku poświadcza DP *sōdint* ‘sadzać’ (por. Skardžius 1935, 234, 237). Chodzi tu o formację kauzatywną do *sēd*-, *sēsti(s)* ‘usiąść’, *sēdēti* ‘siedzieć’, którą charakteryzuje neoapofonia *ē* ⇒ *ā*, **sēd*- ⇒ **sād*-⁶²⁴. Odziedziczona apofonia jakościowa miała postać *ē* ⇒ *ō*, **sēd*- ⇒ **sōd*-, skąd lit.-łot. **suodīti*. Pozostał po niej ślad z jednej strony w żm. *svadinti* ‘sadzać, sadzić’, gdzie *svad*- pochodzi ze zmiany **suod*-⁶²⁵, z drugiej strony w sb. *súodžiai* ‘sadze’ (zob.). Zob. GJL I, §§ 247 i 546. — Innowacyjny wokalizm o (pbsł. **ā*) zam. *uo* (pbsł. **ō*) pokazują również takie wyrazy, jak *įsōdas* (zob.), *sōstas* (zob.) i *sōdžius* (zob.). Paralele apofoniczne: *bog*- zam. *buog*- (s.v. *bēgti*), *brož*- zam. *bruož*- (s.v. *brēžti*), *rop*- ob. *ruop*- (s.v. *rópti*, *rúoptis*), *slog*- zam. *sluog*- (s.v. *slēgti*). — Suf. -in- nierzadko alternuje z -y-, por. gw. *sodyti* ‘sadzić itd.’, prs. *sodaū* a. *sodžiū*, prt. *sodžiaū*. W świetle odpowiednika słowiańskiego, scs. *saditi* ‘φυτεύειν, sadzić rośliny’, ros. *sadít*, czes. *sadit*, pol. *sadzić*, sufiksalne lit. -y- jest starsze od -in- (por. też lit. *jaukinti*, *marinti* wobec słow. *učiti*, *moriti*, GJL II, § 685). Jeszcze inny jest sufix w łot. *sādināt* ‘sadzić’. — Litewskie prs. gw. *sodžiū* ‘sadge’ ma nawiązanie w psl. **sōd*-je- (scs. *saždō*, ros. *sažú*, pol. *sadzę*), może więc być formacją starszą od *sodaū*. — Drw. *ažusodinēti*: SD¹ *ažusodinēju* «zasadzam» [‘urządzam zasadzkę’] (⇒ *ažusodinėjimas* SD¹ «zasadзка»). Neoosn. *sody*-, *sodydinēti* ZTŽ ‘sadzić rośliny; osiedlać kogo’.

sodna CGL ‘oparzelina’, war. *sadna* LEX ‘Brandfleck’ (PAŽ 403) — zapoż. z pol.

⁶²⁴ Jęz. staropruski poświadcza odpowiednie causativum w postaci *saddinna* ‘stawia’ (*sien priki saddinna* ‘sprzeciwia się, przeciwstawia się’). Z uwagi na to, że w niemieckiej pisowni geminacja spółgłoskowa wskazuje na krótkość samogłoski stojącej przed geminatą (<add>), należy *saddinna* interpretować jako [sādinā]) i wnioskować, że stpr. causativum zostało utworzone bez wydłużenia samogłoski pierwiastkowej.

⁶²⁵ Paralele: n.rz. *Vaks-ūpē* z **Uoks-upē*; n.jez. *Vastalis* b.z.a. z **Uostalis*, zob. s.v. *uoksas*.

sadno, wtórnie *sedno* n. ‘rana z obtarcia skóry, obrażenie..., miejsce starte, otręt, odparzenie’ (Sw VI, 55), por. ros. gw. *sadno* m.in. ‘rana od natarcia skóry przez chomąto a. siodło’ (SRNG). Pominięte w ALEW. Zob. też *sōdnyti*.

sōdnyti, *sōdniju*, *sōdnijau* gw. ‘o siodle: obcierać skórę konia’: *Vailoką, mituką padėk po balnu, kad balnas nesōdnytų arklio pečius, nepasidarytų moliūgas ant nugaros* ‘Włóż pod siodło wojłok, potnik, żeby siodło nie ocierało/odparzało pleców konia, żeby nie zrobiło się *sadno* (*moliūgas*) na grzbiecie’, *prasōdnyti* ‘przetrzeć skórę’, *užsōdnyti* ‘zetrzeć do krwi’ (*Užsōdnytas arklys*) — zapoż. z pol. przest. *sadnić* (*sednić*) ‘nabawiać *sedna*, odparzać, przecierać skórę; obcierać, ścierać do krwi, obrażać, uwierać’ (Sw VI, 55; vb. denom. od *sadno*, *sedno* ‘rana z obtarcia skóry’). Pominięte w LEW i POLŽ. Zob. też *sodna*. — Refl. *nusisōdnyti* ‘obetrzeć sobie dłonie’ (*Nusisōdnijau rankas, kol iškroviau vežimą šakų* ‘Obtarłem sobie ręce, nim rozładowałem wóz pełen gałęzi’). Por. pol. przest. *sadnić się* ‘o koniach: nabawiać się *sedna*, odparzać się, obcierać się do krwi’ (Sw VI, 55). Por. rodzimy syn. *moliūguoti* s.v. *moliūgas*.

sōdoti, *sódau*, *sódojau* gw. ‘o chorym: być w stanie stabilnym, ani lepszym, ani gorszym’: *Ligonis sodo, sodo*, t.y. *neina nė labyn, nė blogyn* JU. Niejasne. Może należy *sod-* powiązać z *suod-* i rozpatrywać *sōdoti* łącznie z czas. *súodauti* a. *súodoti* ‘narzekać, żalić się, biadolić’ (por. *sodinti* ob. *súodžiai*).

sōdrus, -i 3, 1 p.a., *sodrùs* 4 p.a. 1. ‘bujny, szybko rozrastający się, dorodny’, 2. gw. ‘dobrze zbudowany, tęgi, przy kości, krępy, krzepki’, 3. ‘obfity, rześisty (deszcz)’, 4. gw. ‘pożywny, sycący (o posiłku), syty’ (*Sodrūs pietūs. Sódriai privalgęs*), 5. ‘dźwięczny, donośny (głos)’, 6. ‘jaskrawy (kolor)’. Osnowa *sod-* jest całkiem izolowana, więc i trudna do oceny. Budowa bliskoznacznego przymiotnika *sūdrus*, *sūdras* (zob.) podsuwa analizę **sād-ru-*, starsze **sād-ra-*. Byłby to drw. dewerbalny na *-r-* od neoosn. **sād-*, którą wyabstrahowano z prs. intransitivum **sāda* ‘syci się, karmi się, je’ < pie. **seh₂-d^he/o-* (transponat). To prs. tematyczne na **-d^he/o-* utworzono od osnowy aorystycznej pie. **seh₂-/*sh₂-* ‘sycić (się), być nasyconym’ (por. LIV² 520; lit. comparandum zostało tu przeoczone). Por. SE gr. ἔσται ‘żywi się, karmi się’ < **seh₂-je/o-*, lit. *sótis* f. ‘sytość, uczucie sytości’ < **sāti-* < **seh₂-ti-*, SZ goc. *saps* ‘syty’, stisl. *saðr* ts. < **sh₂-tó-*. Przy sufigowaniu *-r-* do osnowy intransytywnej przymiotnik mógł przybrać znac. etym. bądź pasywne: ‘sytny, taki którym się łatwo zaspokaja głód’, bądź aktywne: ‘sycący się, karmiący się’. Trudno to rozstrzygnąć. Inny wywód w LEW 855: w *sōdrus* ma tkwić pwk. *sēd-/sod-* jak w *sēsti* ‘usiąść’, *sodinti* ‘sadzać, sadzić’. NB. Z uwagi na fakt, że *sodrùs* w znac. ‘pożywny, sycący’ (zob. wyżej) jest wariantem do *sotrùs* (*Mėsa yr didžiai sotrùs valgis* ‘Mięso jest sytnym posiłkiem’), należy wziąć pod uwagę ewentualność udźwięcznienia *sot-rùs* w *sodrùs* (por. *šatrùs* > *šadrùs*. s.v. *šatrà*). W takim razie zob. s.v. *sótus* ‘syty’. — Drw. *sódrėti*, -ja, -jo 1. ‘udawać się, dobrze wyrastać (o zbożu)’, 2. ‘obficie padać’.

sōdžius, -iaus 2 p.a. ‘wieś, osada’. War. *sodžius* 4 p.a., f. *sodžia* 4 p.a. SD *naujas sodžius* «osada nowa pustego kraiu» [‘zasiedlenie, zaludnienie’] — dewerbalne nomen actionis na *-ius*, pod względem znaczeniowym przechodzące w nomen concretum. Paralele: *gỹrius* ‘chwalba’, *myrius* ‘śmierć’, SO *rañkius* ‘zbiórka’, *vaļkius* ‘zaćma’, *vaĩsius/vaisiūs* ‘owoc’ (por. GJL III, § 108). Niezaprzeczalny związek zachodzący między osadzaniem (zasiedlaniem) pustego kraju, sadowaniem ludzi i sadzeniem roślin prowadzi nas do *sodinti* ‘sadzić, sadzać’ jako czas. motywującego dla *sōdžius/sodžius* (por. *vaĩsius/vaisiūs* : *vaisinti*). Z uwagi na comparandum psł. **saditi* uważa się *sodinti* za odnowienie odziedziczonej formacji na SO, **suodyti* ‘sadzać, sadzić’ ⇐ *sēd-* ‘usiąść’ (zob.). W związku z tym przyjmujemy, że *sodžius* wyparło z użycia **suodžius*, formację urobioną od **suodž-*, neoosnowy zawartej w **suodžiau*, prt. do **suodyti*. (NB. Dalej idąca rekonstrukcja mogłaby

prorowadzić do prt. *suodijau ⇐ prs. *suodiju, por. hipotezy wysunięte s.v. *kláusti*). ŽD 76n. odnosi *sodžius* wprost do czas. *sédu*, *sédėti*, co nie wydaje się trafne. — Wyrazy łotewskie *sādzā*, *sādzā*² ‘wieś, osada’, też m. *sādzus*, pl. *sādži* ts. są lituanizmami (ME III, 801). — Drw. *sodā* 4 p.a. ‘wieś’ (⇒ *sodiētis* ‘mieszkaniec wsi, wieśniak, chłop’ ⇒ *sodiētiškas* ‘wieśniaczy, np. o jadle’), *sodýba* (zob.), *sodžionis* a. *sodžionis* ts. (por. *kiemionis*), *sodžionkā* ‘wieśniaczka’ (*Miesčionkas*, *ne sodžionkas mangink* JU). — N.m. *Sōdai*, *Sodālē* 9x, *Sodēliai* 4x, *Sodēnai* 3x, *Sodýnē*, *Sodžiaĩ*, *Sodžiūnai*, *Pasóda* 2x, cps. *Mēdsodžiai* (por. *Medsēdžiai*, znaczn. etym. ‘osada leśna’), *Šīlsodis*.

sōkai 2 p.a. m.pl. gw. ‘podwójny worek przewieszany na piersi i przez plecy’ (syn. *besogai*) — zapoż. ze stbłr. *sakъ* ‘worek, torba (podróżna)’, pl. *saki*, -ovъ ⇐ pol. *sak*, pl. *saki* (tu z nwn. *Sack* m. ‘wór, worek, miech’). Zob. też LEW 855.

sōkas 2 p.a., *sōkas* 2 p.a. gw. 1. ‘sok; sok wyciśnięty z jagód’, 2. ‘płynny gnój’ (syn. *srūtos*) — zapoż. z błr. *sok*, -u, ros. *sok*, pol. *sok*. NB. Lit. *õ* zastępuje *ò* ⇐ słow. *o* (brak substytutu lit. *a*). Zob. też *sakaĩ*.

sokēlis, -io 2 p.a. LZŽ ‘krótkie (kuse) odzienie kobiece’. Niejasne.

soklīs, -io 4 p.a. gw. 1. ‘smolny wierzchołek sosny’ (*Soklīs vadinas pušies smaluota viršūnē* JU), 2. ‘szczapa smolna; szczapa nadająca się do wypalania smoły’ (*Iš sokliū smalq dega* JU) — analiza *sāk-līa-, gdzie *sāk- jest st. wzdłużonym do *sak-* jak w *sakaĩ* m.pl. m.in. ‘sok drzew iglastych, żywica’. Pod względem formantu przypomina *šoklīs* ⇐ *šókti*. Apofonia wymaga zbadania. Brak w LEW, ŽD i Ambrazas 2000, 169n. — Neoosn. *sokl-*: *soklinis* a. *sōklinis* ‘nasycony żywicą (o sośnie, drwach)’, war. *soklingas*.

sokoras stlit. ‘cukier’. DP <sókoras>, acc.sg. <sókorą>, instr.sg. <sókoru>, gen.pl. <sókorų> — zapoż. ze stbłr. *saxarъ* (*saxurъ*) ‘cukier’, por. ros. *sáxar*, -a. Por. SLA 203, ALEW 952, Skardžius 1935, 48, 51 i ĖSBM 11, 328. Zob. też *cùkrus*.

sólymas 1 p.a. gw. ‘roztwór soli do konserwowania artykułów spożywczych’ (*Žuvis į sólymą įdėti* ‘Włożyć ryby do solanki’), war. *sōlymis* 1 p.a. — dewerbalny rzeczownik na -ma- od neoosn. *soly- ⇐ *solyti ‘solić, posypywać solą, zalewać roztworem soli’⁶²⁶ (por. *sūdyti* s.v. *sūras*). Taką analizę dyktuje odpowiednik łot. *sālīms* ‘rozczyń soli’ (war. *sālims*) <*sālijums* ts. ⇐ *sālīt*, -u (-īju), -īju ‘solić mięso, rybę, nacierać solą’⁶²⁷ (por. też *sālijs* ‘solny, słony’, *sālīgs* ‘słony’, *sālīts* ‘solony, słony, przyprawiony; drogi’). Łot. *sālīt* jest denominatiwem od *sāls*, -s f.m. ‘sól’, pl. *sāli* ‘sole, np. chemiczne’ (w jęz. litewskim odpowiedni rzeczownik został zastąpiony przez neol. *druskà*). Pdg. pbsł. nom.sg. *sāls ‘sól’: acc.sg. *salin przedstawia redukcję trójdzielnego pdg. apofonicznego, por. pie. nom.sg. *séh₂-l-s: acc.sg. *sh₂-él-m: gen.sg. *sh₂-l-ós. Odpowiedniki ie.: łac. *sāl*, *sālis* n., gr. ὄλς, ὄλός m., umbr. *śālu* acc.sg. ‘sól’. Słowiański nom.sg. scs. *solī* f. jest z pochodzenia formą acc.sg.; jego struktura to s-ol-ī < pbsł. *s-al-in. Stosunek łot. *sāls*: scs. *solī* jest paralelny do łac. *sāl*: *sālis*. Zob. Kortlandt 1985, 119, de Vaan 535, Derksen 2008, 461. Osobno zob. *saldūs*. — Liukkonen 1999, 133n. przypuszcza, że fiń. *suola* ‘sól’ zostało zapożyczone z bałtyckiej formacji kolektywnej *sālā. Por. fiń. *terva* ‘smoła, dziegieć’: lit. *dervà*.

sóma I 1 p.a., zwykle pl.t. *sómos* gw. ‘jakiś instrument dęty’ (*Bus dūdos, sómos*,

⁶²⁶ Paralele słowotwórcze: *pūdymas* ‘gnojenie; ugor’ ⇐ *pūdyti* ‘doprowadzać do gnicia’; *kiñkymai* m. pl. ‘uprzęż’ ⇐ *kinkýti* ‘zaprzęgać’; *maišymas* ‘zakwaszone, lecz jeszcze nie wyrobione ciasto’ ⇐ *maišýti* ‘mieszać’. — Z suf. -ma- wymienionych formacji nie należy mieszać neosuf. -yma-, który ukazuje się w takich derywatach, jak *pýlymas*, *pylýmas* ‘nasyp, grobla’ ⇐ *pilti* albo *báltymas* ‘białko; biel drzewa’ ⇐ *báltas*.

⁶²⁷ Būga, RR II, 584 nie wykluczał zapożyczenia *sólymas* z łot. *sālims*.

ožragiai, dambros, kanklės jaunems broleliams ‘Będą dudy, s., o., d., kankle dla młodszych braciszków’). Bez dobrej etymologii. LEW 856 zestawia *sóma* I z *sóma* II (zob.) oraz z przym. *sōminis* (zob.).

sóma II 1 p.a. gw. c. 1. ‘kto chodzi jak otumaniony, oglupiały; kto włóczy się bez zajęcia, bez celu’, 2. ‘gapa, gamoń’ (war. *besómis*). Niejasne z powodu braku alternantów. Jeśli **sā-mā* jest odziedziczone, to dopuszcza rekonstrukcję pie. **seh₂-meh₂-*. Por. może het. *šāizi* ‘staje się ponurym, gniewnym’ < pie. **seh₂-ti* (Kloekhorst 692n.). LIV² 521 rekonstruuje pie. **seh₂(i)-* ‘gniewać się, wściekać się’ jako pwk. sekundarny, wyabstrahowany z formacji **seh₂-je-*. Jeśli *sóma* II łączy się z nazwą instrumentu *soma* I, to pod względem semazjologicznym można porównać stosunek pol. *fujara* 1. ‘duża fujarka’ i 2. ‘człowiek niezaradny, gapowaty’. — Vb. denom. *sominėti* a. *sōminėti* ‘zachowywać się jak «soma II», błąkać się unikając roboty’, *sōminti* a. *sōmyti* ‘biciem opanować szalejącego’, *sōmti*, -stu, -au ‘tracić rozsądek, tracić głowę, głupieć’ (*Ans pasomsta*, t.y. *protas pasimaišo, blūdijs* JU. *Vaikšto kaip pasōmēs*).

sōminis 1 p.a., *sóminis*, -io 1 p.a. ‘wiatr z północnego zachodu’. War. *sómenis*. Odpowiednik łot. *sāmenis* ts. Bez dobrej etymologii, może być zapożyczeniem fińskim, zob. LEW 856. ME III, 803: ‘Eigentlich: der Wind aus *sāmu zeme*’ [‘wiatr z Finlandii’]. Por. łot. *sāms* ‘Fin’.

sopāgas 2 p.a. przest., gw. ‘but z cholewą; but do jazdy konnej’, pl. *sopāgai* — zapoż. ze stbłr. *sapog*, pl. *sapagí*, por. błr. gw. *sapóh*, -á, ros. *sapóg*, -á (LEW 856, REW II, 578). War. *šopāgas* i *zopāgas* (zob.). — Drw. *sopagāitis* bot. ‘tojad, Aconitum’ (roślina silnie trująca), cps. *sopāgbernis* ‘lichy parobek’ (por. *bėrnas*). Vb. denom. *sopagūoti* ‘obuwać cholewy’.

sopėti, *sópa* (war. *sōpi*, *sópti*), *sopėjo* ‘boleć’. Zwykle bezosobowo: *Sópa galva, rankos sópa nuo darbo* ‘Boli głowa, ręce bolą od roboty’. *Manę visą sópa* ‘Mnie całego boli, tj. wszystko mię boli’. Obok tego: *Aš visas sópu* ‘Mnie całego boli’. SD *atmisopėjo kas* «odbolełem, oboleło mi co». War. *sópėti*, -ėja, -ėjo. Odpowiednik łot. *sāpēt*, -u, -ēju 1. ‘boleć’, 2. ‘zadawać ból’, *apsāpēt* a. *apsāpt* 1. ‘rozchorować się’, 2. (z zależnym inf.) ‘przerwać, przestać coś robić’, *atsāpēt* a. *atsāpt* ‘stracić zdatność z powodu bólu’. Nie widać nawiązań ie. Transponat ie. **seh₂p-*. — Drw. nominalne: *sópē* a. *sópa* ‘ból; bolący wrzód, czyrak’ (łot. *sāpes* a. *sāpas*² f.pl. ‘ból’), *sopulys* ‘ból, bolenie; miejsce, gdzie boli’, DP ‘boleść, ból, męka, utrapienie, żalność, smutek, kłopot’, SD *apima mani sopulys* «zezyumię mię boleść» (⇒ *sopulingas* ‘bolesny’), *sunarių sopulys* SD¹ «scyatyka, ischias» [‘rwa kulszowa’]. Rzadsze synonimy: *sōpēius* a. *sopēius* ‘ból’. Cps. *akisopas* ‘ból oczu, zapalenie spojówek’ (por. *akis*; war. *akisopis*), *pilvāsopis* ‘ból brzucha’ (por. *piļvas*). Osobno zob. *opā*. — Inchoat. *sōpti*, *sōpsta*, *sōpo* ‘zaczynać boleć’ (war. *sópti*), *isōpti* ‘rozboleć’, caus. *sópinti* a. *sōpinti* ‘powodować ból, krzywdzić, dręczyć’ (łot. *sāpināt*). — Neoosn. *sops(t)-* (← prs. *sōpsta* lub frq. **sopstyti*): *sōpstas* ‘ból’, *sōpstē*, *sōpstis*, *sōpsčius* ts. Vb. denom. *sopsčiōti* ‘boleć’, *sopsnōti* ts.

sopisas BRB ‘rękopis, Handschrift’ (PAŽ 431) — zapoż. z pol. *zapis*. Pisownia <s> dla z- jak w *sobajus*, *sopostas* i *sorakas*. Pominie w SLA, LEW i ALEW.

sóra 1 p.a., *sorà* 3 p.a., zwykle pl.t. *sóros*, -ų bot. ‘proso, Panicum miliaceum’, SD *soros* «jagły, milium», *soros neižsišakojį* «ber, panicum» [‘roślina zbożowa w rodzaju prosa, Lithospermum officinale’, SPXVI]. Poboczne użycia w terminologii botanicznej: 1. ‘palusznik, Digitaria’, 2. ‘chwastnica, Echinochloa’, 3. ‘gorczyca, Sinapis’, 4. ‘wiechlina roczna, Poa’, 5. ‘manna jadalna, Glyceria fluitans’. Z obocznym tematem: *sorės* LEX f.pl ‘hirszen’. Odpowiednik stłot. *sāre* ‘proso, jagły’ (Elger); war. z niejasnym ū: gw. *sūra*² ts. Bez

dobrej etymologii, por. przegląd literatury w LEW 857. Może z pb. *sār-ā- jako derywat z pochodzenia abstrakcyjny (znacz. etym. 'sytość' ⇒ 'to, co syci, daje uczucie sytości') od przymiotnika dewerbalnego na -ro-: *sā-ro- < *séh₂-ro- 'sytny, sycący'. Wtedy pierwiastek byłby wspólny z lit. só- w *sótis* (zob.). Co do strony znaczeniowej por. pol. syta 'woda miodowa, wywar miodowy': syty 'satiatus, saturatus'. Inaczej Witczak 2003, 80n. oraz NIL 45n., gdzie wskazano dwie możliwości: 1° *sóra* z pb. *psā-rā- < pie. *b^hsáh₂-rah₂- (nawiązanie do neopwk. *psā- < pie. *b^hs-eh₂- 'żuć, rozdrabniać przez ścieranie' ⇐ *b^hes- 'ścierać, zmiatać' (LIV² 82), por. sti. *psātá-* 'przeżuty, połknięty', gr. ψηνός 'łyśy'), 2° *sóra* [zam. *suora] z pie. *sóh₁-reh₂- (od *seh₁- 'wtykać, sadzić, siać', LIV² 517). Zob. też ALEW 952n. NB. Starą nazwę 'prosa' kontynuuje w jęz. litewskim wyraz *málnos* (zob.). — Drw. *sórinis* a. *sorínis* 'jagłany', *sorōkē* a. *sorókē* bot. 1. 'prosak, Miliun', 2. 'prosownica rozpierzchła, Miliun effusum'.

sorakas CGL 'Bescheid, orzeczenie sędziego, wyrok' — ortografia niemiecka; należy czytać *zorakas*⁶²⁸, ściślej *zorākas* 2 p.a., bo jest to zapożyczenie błr. *zarók*, -u 'obietnica, przyrzeczenie nierobienia czego, przysięga'. Por. ros. *zarók* 'obietnica, przyrzeczenie', scs. *zarokū* 'ustanowienie, przykazanie' (⇐ *zarekō*, -*rešti* 'nakazać', por. pol. przest. *zarzec się* 'zakląć się, przysiąc się'). LKŽ XIII, 299 daje błędną lekcję *sorākas* 'paaiškinimas, atsakymas (?)', mianowicie z powołaniem się na rzekomo źródłowe strus. *súrokū* 'nakaz, termin'; to za SLA 203, który z kolei idzie za Brücknerem 1877, 136 (jest jednak jasne, że *sū*^o sprzeczka się z lit. <so^o>). Wyraz pominięty w LEW i ALEW.

sóstas 1 p.a. 1. 'krzesło władcy, tron, stolec', 2. 'siedzenie na wozie, w saniach; ławka w łodzi' (SD «zedel»), 3. 'port'. War. *sōstas* 2 p.a., też f. *sósta*. Odpowiednik stpr. *sosto* EV 'ławka, Bank'. Morfem sos- jest alternantem na SO *sās- od neopwk. *sēs-*, por. *sésti(s)* 'usiąść, siadać'. W kwestii neoapofonii *ē ⇒ *ā por. *sodinti*. Inaczej PKEŽ 4, 140 i ALEW 953: *sād-ta-, *sād-tā-. Starszy wokalizm uo może tkwić w n.m. *Súostas* (miasteczko na płn. od Biržiai), mianowicie przy założeniu derywacji *sēs-* ⇒ *sōs-. — Drw. *pasōstē* a. *pāsostē* 'siedzenie na wozie, koziół; ławeczka do siedzenia; tyłek', *sostelis* SD «zedelek na iednego», *sóstinē* 'stolica, główne miasto w państwie, miasto stołeczne' (neol., kalka z pol. *stolica* ⇐ *stolec* 'krzesło władcy, tron'). NB. Neologizmy: *sostāpilis* a. *sostāpilē* 'stolica' (por. *pilis*), *sostāmiestis* (por. *miēstas*), *sostāvietē* ts. (por. *vieta*) nie przyjęły się. W SD s.v. *stoleczne miasto* figuruje wyrażenie *miestas pirmiausias*, dosł. 'miasto najpierwsze (główne)'. — Ukazujący się w DP *sóstinykas* 'naczelnik, Oberhaupt' (*su sóstinyka[i]s ir Viešpatystėmis* DP 542₁₄ 'z Stołecznikami y z Państwami') jest derywatem na -ykas od adi. *sostinis* 'stołeczny' (lub od sb. *sóstinē* 'stolica') i przedstawia kalkę z pol. przest. *stołecznik* 'naczelnik, na czele stojący' (L.) ⇐ *stołeczny* 'o mieście: główny'.

sótinti, *sótinu*, *sótinau* 'sycić, nasycać', *sotinu* SD «pasę się, pasę oczy», *Sótink Diēve!* 'Smacznego!' (dosł. 'Syć Boże!'), refl. *sotinuosi* SD «nasycam się», *prisísotinu* SD ts. — vb. denominativum na -in- od przymiotnika *sótus* 'syty' (zob.). Odpowiedniki bałtyckie: stłot. *sātināt* 'żywić, sycić', łot. *sātināt* 'zapewnić pomyślność, błogosławić, żegnać krzyżem', refl. *sātinātiēs* 'zadowalać się czym', stpr. **sātinnei*, pis. <sātuinei> 2 sg. prs. 'sycisz, nasycasz, settigest' od inf. *[sa:tina:t]. — Drw. *nepasótinamas* 'nienasycony' (participium prs. pass.), *pasótinimas* DP 'nasycenie, posilenie, nakarmienie', *nepasotintas* SD¹ «nienasycony» (syn. *be saties*). — NB. Dwa zakończone na -ymas abstracta, *sotymas* PK 'żywienie' i *pasotymas* PK 'posilenie'⁶²⁹, mogą świadczyć o zanikłym vb. denominativum

⁶²⁸ Por. pisownię *sopisas* BRB dla *zopisas* 'Handschrift'; *sopostas* BRB dla *zopostas* 'zapas'; *sogoti* LEX dla *zogoti* 'piłować'.

⁶²⁹ Por. *o kaip davei duoną kūnui penu ant sotyma, taip pastiprink žodžiū...* PK 35₁₆ 'a jakoś dał powszedni chleb ciała ku żywności, tak posilaj słowem...' — *ant pasotyma kūnų duok duonos visų dienų* PK 116₁₄

*sotyti, -iju, -ijau.

sótis, -ies 1 p.a. f. 'sytość, uczucie sytości'. SD *sotis* «nasycenie» (syn. *pasotinimas*), *be saties* SD¹ «nienasycony» (syn. *nepasotintas*), *miegmi, valgau, geriu iki soti* SD «dosypiam, doiadam, dopijam». Dewerbalne abstractum pb. *sā-ti- < pie. *séh₂-ti- (por. sufiks w scs. *syti* 'sytość' ⇐ *syti*). Podobna budowa w rzeczownikach *klotis/klótis*, *stotis/stótis* i *votis/vótis*. Z innymi tematami: *sótē, sotà, sotas*. Odpowiedniki łot. *sāta, sāte* 'uczucie sytości; umiar w jedzeniu'; *Dievs, duod sātu!* — formułka wypowiedziana przy napoczynaniu bochenka chleba. Pie. *seh₂-/*sh₂- ob. *seh₂i-/*sh₂i- 'sycić' (LIV² 520n.), por. gr. ἄμεναι 'nasycić się czym', wed. *ásinvant-* 'nienasycony', stir. *sáth, sáith* f. 'dostateczna ilość', goc. *saps* 'syty', stisl. *saðr* ts. (*sh₂-tó-), łac. *satis* adv. 'dosyć, dostatecznie' (od sb. *sa-ti- < *sh₂-ti- 'sytość'), gr. hom. ἄατος 'nienasycony' (*ahato- < *a-s-ato- < *ḡ-sh₂-etó-, zob. Vine 1998, 25). Odpowiednik het. *šāh*ⁱ < pie. *sóh₂-ei zaświadcza starsze znaczn. 'napchać, zapchać, zatkać', zob. Klokhorst 9, 690n. — Drw. *besótis* a. *besōtis*, -čio 'nienasyceniec'. Osobno zob. *sódrus, sótus*.

sótus, -i 3, 1 p.a., *sotūs*, -i 4 p.a. 'syty' (*Sótus álkanu neužjaũčia* 'Syty nie współczuje głodnemu'). War. *sotas*, -à 3 p.a. (*Alkanas sotam ne draugas* 'Głód nie jest przyjacielem sytego'). SD *sotus* «nasycony» (syn. *prisotintas*). Odpowiednik łot. *sāts, -a* 'syty, wystarczający, umiarkowany' (⇒ *sātns* 'o pożywieniu: pożywny, sytny'). Praforma bałtycka *sā-ta- 'syty' < pie. *séh₂-to-, drw. od pwk. *seh₂-, *seh₂i- 'być nasyconym; sycić kogo' (LIV² 520n., ALEW 953n.). Osobno zob. *sótis, sódrus*. — Drw. *nēsotas* c. 'nienasyceniec', *sótinas* 'syty', *sotrūs* 'pożywny, sytny' (war. *sodrūs*), por. neosuf. -rus w *mitrūs* i *kantrūs*. Vb. denom. *pasósti, -sóstu* (*sot-stu), -sótai 'nasycić się', caus. *sótinti* (zob.). — NB. Wbrew BSW 250 lit. *sótus* nie jest spokrewnione ze scs. *syti* 'satiatus, saturatus', ros. *сытый*, czes. *syť*, pol. *syty* 'taki, który zaspokoił swój głód' (tak już LEW 857). Wyraz słowiański jest refleksem adi. vb. *sū-ta- < pie. *suH-tó- 'pełny, napełniony'. Taka analiza jest uzasadniona porównaniem z czasownikiem het. *šunna*ⁱ 'napęlnia' < pie. *su-nó-H-ei (prs. infigowane), urobionym od pwk. pie. *seu_h1/3- 'apełniać' (por. Klokhorst 785, 794). Zob. też LIV² 539 (rekonstrukcja *seu_h3-; brak wzmianki o scs. *syti*). — Ostatnio Bichlmeier, *Kratylos* 56, 2011, 125 próbował pogodzić słow. *syti* z lit. *sótus* za pomocą formy pierwiastkowej *seh₂-u- 'być nasyconym, sycić', SZ *sh₂u-tó-. Ta rekonstrukcja w braku oparcia porównawczego zawisa w próżni. — Neoapofonia *sāt- (SP) ⇒ *sāt*- (SZ): *satnus* BRB 'syty (życia), nasycony (życiem)': *Ir nukaršęs numirė pakajingame gyvenime, pasenęs ir satnus gyvenimo* 'I zniedołączniały umarł spokojnie, sędziwy i syty życia' (tak LKŽ; pominęte w LEW i ALEW). Paralele apofoniczne: *atlašūs (atlōšti)*, *stātas (stōti)*, *slagāi (slōgti)*. Por. neosufiks w łot. *sātns* 'sytny'.

sōželka 1 p.a. przest., gw. 'sadzawka, staw rybny' — zapoż. ze stbłr. *sažavka, saževka* (*sažalka, sažolka*) ⇐ *sažati* 'sadzać', por. błr. gw. *sáželka, -i*, błr. liter. *sážalka* (SLA 203n., LEW 855, ĖSBM 11, 291). — War. 1. *sōžiauka* DP, SD, 2. *šiōželka* (palatalizacja nagłosu), 3. *žiōželka* (asymilacja *ž-ž* < *š-ž*), 4. *šēžauka, šēžiauka* (asymilacja *š-ž* < *s-ž*, Zs 56, 95) ⇐ błr. gw. *sážauka* (ĖSBM); 5. *sōdželka, sōdžialka*, 6. *sōdžiauka*, SD¹ <*sažiauka*> «sadzawka» ⇐ błr. gw. *sádzalka* (PzB 4, 343). Alternowanie *el/al* z *au* widać też w *kélmās* = /k'almas/ : *kiáumas*, jak też w zapoż. *kélnorė* = /k'alnorė/ : *kiáunorė*; *kozálnyčia* : *kozáunychia*. — Inne: *sōdzauka* ⇐ pol. *sadzawka*. War. *kōželka* pochodzi z kontaminacji *sōželka* i rodzimego *kūdra* (LEW 286, Kabašinskaitė 74). Zob. też *prūdas*.

spācieras 1 p.a. przest. 'spacer, przechadzka' ⇐ pol. *spacer, -u* (starsze *szpacer, szpacyjer, szpacjer* ⇐ nwn. *Spaziergang* m. 'przechadzka dla odpoczynku', od *spazieren* ⇐

'Ciałom zaś k posileniu nasz ten [chleb daj] powszedni ziemski'

włos. *spaziare*, zob. EWD 1317). Pisownia litewska z <ie> imituje niemiecki digraf <ie>, który ma wartość /i:/, por. *ma(r)šierúoti* ⇐ *marschieren* (war. *marširúoti*) i *pasierúoti* ⇐ *passieren*. — Vb. denom. *spacieravóti*, przest. *spacierúoti* przest. ‘przechadzać się, spacerować’ (NDŽ), por. pol. *spacerować*, -uję. — War. o nagłosie *šp-*: *špācieras* ⇐ prus.-niem. *špatzēre* ‘Spazieren’, vb. denom. *špacierúoti* (zob. GL 132, LEW 1023). — War. *spaciravóti* ‘spacerować’ ⇐ błr. gw. *spacyraváčb*, -úju (PZB 4, 535), por. błr. liter. *špacyraváčb*, -úju (⇐ *špácyr*, -u).

spadnyčią 2 p.a., gen.sg. *spadnyčios* gw. 1. ‘spodnia suknia kobieca kładziona pod wierzchnią; halka’, 2. ‘wierzchnia spódnica’ — zapoż. ze stbłr. *spodnica*, por. błr. *spadnica*, -y (⇐ pol. przest. *spodnica*), por. ĖSBM 12, 258. Por. *Andarokas buvo namie austas, é spadnyčią krominė* ‘«Andarokas» był w domu utkany, zaś «spadnyčia» kupna’. *Ašiai neisiu par seklyčią be trijų spadnyčių, aš nesėsiu užu stalo be trijų sklenyčių* ‘Nie pójdę do świetlicy bez trzech spódnic, nie siądę za stołem bez trzech szklanec’. Zob. też syn. *andarōkas* i *sijōnas*. — War. 1. *sparnyčią* (dysymilacja *dn* > *rn*, por. *parnāčkos*), 2. *spadninčią* (por. *bažninčią*), 3. *spanyčią* ⇐ błr. gw. *spanica*, -y, pol. gw. *sponica*.

spagėti, *spagù*, *spagėjau* gw. ‘płakać, szlochać’, *spagčioti* a. *spakčioti* ‘kropić kroplami – o deszczu’ (*Biškį pradėjo spagčioti ir nustojo* ‘Zaczęło trochę padać i przestało’), *spaknóti* a. *spagnóti* ‘kropić’, *spaksėti*, *spaksi*, -sėjo ‘łać się – o łzach’ (*Ašaros spaksi* ‘Łzy się leją’). Nomina: *spāgas* żm. ‘kropla’, przen. ‘mała ilość, odrobina’, *spākas* ‘kropla’, *spāksnis* ts. (stlit. *spaksnelis* ‘kropeczka’). Podstawą tej grupy form jest wykrz. *spakt* m.in. o spadającej kropli, por. *Spakt spakt ir lyn* ‘«Spakt spakt» i leje’. *Aplei pietus spakt spakt pradėjo lyti* ‘Koło południa «spakt spakt» zaczęło padać’. Paralele: *smaksėti* ⇐ *smakt*; *straksėti* ⇐ *strakt*; *kriuksėti* ⇐ *kriukt*. Formy z pierwiastkowym -g- są wobec tego wtórne; to -g- pochodzi z udźwięcznienia -k- bądź przed resonantem (por. *ruknoti* > *rugnóti*), bądź między samogłoskami (por. *špōkas* > *špōgas*). Wobec onomatopeicznej genezy pierwiastka lit. *spak-* powiązanie *spākas* ‘kropla’ z gr. *ψακάς*, -άδος f. ‘kropla deszczu’ (zob. Beekes 2010, 1658) nie jest chyba prawdopodobne. Zob. też *spakti*.

spáinė 1 p.a. gw. ‘piana na spienionej wodzie, na fali’⁶³⁰ (brak w zabytkach), *su spáine bėgti* NDŽ ‘płynąć żagłówką, mit dem Winde fahren, dahingleiten (von einem Boot)’. Odpowiedniki bsl.: stpr. *spoayno* EV ‘piana na fermentującym, warzonym piwie, Gest’ («Schaum des gährenden Bieres», Trautmann 1910, 434; por. pisownię *doalgis* EV ‘kosa, Senze’ : lit. *daľgis*, PKEŽ 4, 146) oraz psł. *pēna ‘piana’, por. scs. *pēna*, *pēny* (pl.t.), sch. *pjēna*, ros. *pēna*, ukr. *pína*, pol. *piana*. Praforma bsl. *(s)pāinā- (por. BSW 227: *pōinā-; REW II, 334, LEW 858; Vaillant IV, §§ 708 i 1075: formacja vrddhi). Rekonstrukcje pie.: *(s)poġHnah₂- < *(s)poHi-neh₂- (por. Derksen 2008, 397) albo też *(s)peh₃i-mn- (*(s)poHi-mn-?), por. Derksen 2015, 418. Założenia metatezy *oHi > *oġH wymaga obecność długiego (akutowanego) dyftongu w refleksie lit. (por. Derksen 1996, 208). Różnicę s-mobile *spáinė* : *pēna* można porównać do łac. *spūma* : *pūmex* (zob. niżej). Uderza brak derywatów od *spáinė*. — Poza bałto-słowiańskim suf. -n- ukazuje się jeszcze w wed. *phēna-* m.n. ‘piana’. Tymczasem formy łacińska i germańska mają suf. -m-, por. łac. *spūma* < pital. *spoġmā- (obok *pūmex*, -icis m. ‘pumeks, piankowo-gąbczasta skała wulkaniczna’) oraz stang. *fām* n., stwn. *feim* m. ‘piana’ < pgerm. *faġma-, < pie. *poHi-meh₂-/*-mo-. Zob. Schrijver 1991, 270, de Vaan 583.

spairinti, *spairinù*, *spairinaũ akis* gw. ‘wytrzeszczać oczy, wybałuszać oczy’ (*Kam akis spairini veizdėdamas* ‘Czemu wytrzeszczasz oczy?’) — pwk. *spair-* przedstawia

⁶³⁰ NB. Ukazująca się w pracach językoznawczych forma cyrkumfletowana *spaĩnė* (por. np. LEW 858, Boryś 425) nie znajduje potwierdzenia w LKŽ.

innowacyjny alternant na SP/SO do *spir-* jak w *spirti* m.in. ‘popychać, sunąć’. SE *sper-*: łot. *sperties* ‘zapierać się nogami, kopytami; wierzgać’, lit. *suspėrti* ‘zetknąć ze sobą krokiew i je złączyć’. Neoapofonię SZ iR ⇒ SP aiR widać również w *kir-* ⇒ *káirinti*; *dyr-* ⇒ *dairýtis* oraz *dil-* ⇒ *dáilyti*; *pin-* ⇒ *páinioti*. Starym SO było *spar-*, por. *sparinti* ‘cisnąć, przyciskać’. — Drw. *spairākis*, *-ē* ‘człowiek o wylupiastych oczach’ < cps. **spaira-akis* (por. *išplėštākis*, *išsprōgtakis*). Vb. denom. *spairakiūoti* ‘patrzeć wytrzeszczonymi oczyma’.

spakaĩnas, *-ā* 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘spokojny, nie związany z kłopotami, troskami’ (*Nėra čia buities spakainos* KN ‘Nie ma tu spokojnego życia’), 2. ‘nieruchomy, cichy’, 3. ‘mający łagodne usposobienie, zrównoważony (o człowieku, koniu)’, war. akc. *spakáinas* DVŽ, ZTŽ — zapoż. ze stbłr. *spokojnyj*, por. błr. *spakójny*, ros. *spokójnyj*, pol. *spokojny* (Zs 50, ALEW 731; zdaniem SLA 204 i LEW 858 z pol.). — War. *spakainūs*; *supakaĩnas* ⇐ błr. *supakójny* (*nesupakáinas* LZŽ ‘niespokojny’). Zob. też *spakājus*.

spakājus, *-aus* 2 p.a. stlit., gw. ‘spokój’ — zapoż. ze stbłr. *spokoj*, por. błr. *spakój*, *-u*. War. *supakājus* LZŽ ⇐ błr. *supakój*, *-u*. Z innym tematem: *spakājis* (DVŽ, ZTŽ). Por. LEW 858, ALEW 731n. Zob. też *pakājus* I. — Drw. *spakailyvas* MŽ 34₂₂ ‘spokojny, friedlich’ (por. neosufiks w *bėdlỹvas* ⇐ *bėdā* i *godlỹvas* ⇐ *godūs*), *spakajingas* ‘spokojny’ (⇒ *spakajingysta* BRB ‘bezpieczeństwo, Sicherheit’). Vb. denom. *apspakājyti* a. *apspakājinti* ‘uspokoić’. Zob. też *spakaĩnas*.

spākti, *spankū*, *spakaũ* gw. ‘wierzgać, brykać’ (Šlapelis 457), *spākterėti* ‘wierzgnąć’ — czasowniki utworzone od wykrz. *spākt* m.in. o silnym kopnięciu, uderzeniu kopytem. — Poza tym *spākti*, zwykle z prvb. *iš-*, ukazuje się ze znac. ‘wytrzeszczyć, wybałuszyć oczy’. Wtedy jest wariantem do częstszego *spāgti*, *spangū* (zob. s.v. *spaĩngas*).

spāliai, *-ių* 2 p.a. m.pl. 1. ‘paździerze, wewnętrzne części łodygi lnu a. konopi odpadające przy międleniu, kostra ze lnu’, SD «paklepie» [‘zgrzebie lniane albo konopne’, SPXVI], «paździor» [‘sucha cząsteczka rośliny, źdźbło’, SPXVI], 2. gw. ‘drobne ości rybnie’ (*Juo senesnė lydeka, juo spālių pilna toki, tų ašakelių taip kaip spālių* ‘Im szczupak starszy, tym więcej ma ości, tych drobnych, tak jak paździerzy’). Odpowiednik łot. *spaļi* m.pl. ‘paździerze’. Oboczne formy sg.: *spālis*, *spāl̥ys*, też *spālius*. Dwuznaczne. Z jednej strony może to być denominativum na *-ja-* od adi. **spalas*, por. drw. *žālias* ⇐ *žālas*. Z drugiej strony może to być rzeczownik postwerbalny od zanikłego iterativum na SO **spalyti* ⇐ **spēlti* ‘rozszczeplać, rozłączać, oddzielać’⁶³¹. Pod względem pierwiastka należy do pie. *(s)pelH- ‘odłupywać, oddzielać’ (LIV² 577, ze znakiem zapytania), por. wed. *phalati* ‘pęka, rozdwaja się’ (?), scs. *plēti*, *plēvo* ‘pleć, wykorzeniać, wyrwać chwasty’ (*pelH-/pelH-u-), SO łac. *spolium* ‘zdarta skóra zwierzęca’, *spolia* n.pl. ‘zbroja zdarta z nieprzyjaciela; łup, zdobycz’, gr. σπολάς, -άδος f. ‘odzienie ze skóry’, σπόλια Hes. ‘wełna z nóg owcy’. Zob. IEW 986, LEW 859, de Vaan 582, Beekes 2010, 1386. Przez s-mobile *spāliai* może być spokrewnione z pbsł. **peluā-* ‘plewa’ (zob. *pēlūs*). — Drw. *spālinas* ‘pokryty paździerzami (worek, ubranie)’, *spalýnas* ‘kupa paździerzy’, *spālis* ‘miesiąc październik’.

spalvā 4 p.a. ‘barwa, kolor’. Odpowiednik łot. *spalva* ‘pióro, barwa upierzenia u ptaków; sierść zwierząt, barwa sierści, maść’. Trudne. LEW 859 nie zajął jasnego stanowiska. Zdaniem Urbutisa, *Balt XXXIII*:1, 1998, 114 *spalvā* należy do *spāliai* ‘paździerze’. Autor podnosi fakt, że znac. ‘barwa’ łączy się z wyrazami opisującymi powierzchnię skóry, włosy, sierść itp., następnie wskazuje na to, że łotewski odpowiednik wyrazu *plaukaĩ* ‘włosy, sierść’, mianowicie *plauķas* f.pl., oznacza z jednej strony ‘włókna, kłaki, kosmyki (wełny), łuski, łupież’, z drugiej zaś ‘barwę, kolor’ (por. *uolas dažādās plaukāš*, ME III, 324).

⁶³¹ W kwestii SO, który towarzyszy sufigowaniu *-ja-* por. formy *kārias* ‘wojsko; wojna’, *vārias* ‘miedź’ i *šlāpias* ‘mokry’.

Ambrasas, *Balt XXXI*:1, 1996, 8 wystąpił z hipotezą o formie przymiotnikowej z s-mobile, *(s)palvas, z której drogą substantywizacji miało powstać z jednej strony łot. *spalva* ‘pióro’, z drugiej zaś strony lit. *spalvą* ‘barwa’ (ob. adi. *palvas*). — Drw. *spalvotas* ‘barwny, kolorowy’. Vb. denom. *spalvinti* ‘barwić, malować’. — N.rz. *Spālvē* a. *Spālvē*, łot. *Spalvene* (por. n.rz. o nazwie *Krosā*).

spaminóti, *spaminóju*, *spaminójau* ZTŽ ‘wspominać kogo, co’ — zapoż. z błr. *spamináčь*, -ájū. War. z nieorganicznym t: *spamintóti* ZTŽ.

spancérka 1 p.a. (war. *špancerka*), *spancerkā* 2 p.a. gw. ‘męska kamizelka; marynarka’. War. bez s-: *pancerka*, np. *Vyriškieji kamzoles liuob vadinti pancerkoms* ‘Męskie kamizelki zwykło się nazywać «pancerkos»’. Ze zmiany *spencérka, co zapożyczono z pol. przest. *spencerka* 1. ‘kurtka, kaftan (jakby frak po odjęciu pól)’, 2. ‘surdut’ (por. Sw VI, 288, nazwa ubioru pochodzi od nazwiska lorda Spencera). Dalsze warianty to *spancierkā* (‘damski kaftan’), *pancierka* i *pancierius* b.z.a. (*Tēvo pancierius jau nuplyšo* ‘Marynarka ojca jest już znoszona’ (LKŽ IX, 328 mylnie umieścił to użycie s.v. *panciērius* ‘pancerz’). Zob. też *speñceris*.

spandis przest. 1. ‘wiadro na wodę’, 2. ‘płaskie naczynie drewniane’, 3. ‘garnek do gotowania’ — zapoż. ze śrdn. *span*, wschśrn. *spanj* ‘drewniane naczynie, ceber, kadź’ (por. LEW 859, Prellwitz 48). Stąd też łot. *spannis* ‘wiadro; naczynie z drewna’ (Jordan 92). — War. ze zmianą *nd > ng*: *spaņgis*, *spangē* (Prellwitz 58, 63), łot. *spanģis*.

spándyti, *spándau*, *spándžiau* 1. ‘zastawiać sidła, oka, wnyki, łapać w sidła’, 2. gw. ‘podpierać co’, 3. gw. ‘napychać, ścisnąć, zgniatać’ (*suspándyti* ‘mocno zewrzeć, ścisnąć w celu zmniejszenia objętości’), 4. przest. ‘napinać cięciwę łuku’ — iterativum z suf. -y- i SO *spand-* ⇐ *spend-*, por. *spéndžiu*, *spęsti* ‘zastawiać sidła’. Znacz. etym. ‘napinać, naprężać’. Paralele: *grándyti* ⇐ *gręsti*; *tampýti* ⇐ *teĩpti*. Nie można wykluczać kontynuacji pie. SO *(s)pond-eje-, por. scs. *põždõ* ‘pędzę’ (zob. LIV² 578.) — Postverbalia: *paspánda* ‘podpora’, *paspandā* ‘sidła’, *spandā* ‘podpora ściany, płotu’ (war. *spaĩdas*), ‘rozdwojona podpora dla gałęzi jabłoni’ (war. *spaĩdas*), ‘rosocha u studni; sidła’ (por. łot. kuroń. *spanda* ‘postronek przy pługu’). — Neoosn. *spandž-* (⇐ *spándžiau*): *spaĩdžiai* m.pl. ‘rodzaj plecionego płotu, który się wpuszcza pod łód przy połowie ryb’, n.m. *Spandžiaĩ* (por. *spāšćiai* ⇐ *spāšćiau*; *stābdžiai* ⇐ *stabdžiaĩ*). — Neoosn. *span-* z reanalizy *spándyti*: *spaĩškas* (zob.). — Z bałtyckim SO *spand-* łączy się przez s-mobile cs. *põditi*, *põždõ* ‘pędzę, pędzić’, sch. *pũditi* ‘gnać, wypędzać, płoszyć’, ros. *pũditi*, *pũžu* lub *puditi*, *pužu* ‘płoszyć, straszyć, wypędzać’, czes. *pudit* ‘pobudzać, skłaniać do czego’, pol. *pędzić*, *pędzę* ‘pobudzać do biegu, ponaglać, wyganiać, wypędzać’. Znacz. etym. ‘ściągać wodze, naprężać wodze’ ⇒ ‘pobudzać do biegu’, por. LIV² 578. NB. Według NIL 628 i ALEW 954 ma tu również należeć nomen scs. *spõdũ* ‘μóδιος, miara zboża, korzec; naczynie’, rcs. *spudũ*, ros. *pod spũdom* adv. ‘w ukryciu, pod korcem’, pol. przest. *spqđ* ‘miara zboża’, < pie. *(s)pond-o-.

spaņgas, -ā 4 p.a. gw. ‘niedowidzący, ślepy’, *spaņgēs* f.pl. ‘ślepie zwierzęcia’. Dwuznaczne. Z jednej strony mogą to być drw. postverbalne od *spaņginti* ‘oślepić, razić oczy’ ⇐ *sping-* (zob. *spingēti*). Z drugiej strony mogą zawierać w sobie neopwk. *spang-*, wyabstrahowany z prs. infigowanego *spangũ* do *spagaĩ*, *spāgti* ‘wytrzeszczać oczy’, gdzie *spag-* stoi jako SZ w apofonii do SP *spōgti* (zob.). — Drw. *spaņgis* a. *spangỹs* ‘człowiek niedowidzący’. Może też *spaņguolē* ‘żurawina’ (zob.). Vb. denom. *spanginēti* ‘chodzić po ciemku’, *spangiōti* ‘niedowidzieć’, *spaņgti*, -stũ, -aũ ‘niedowidzieć, widzieć źle, ślepnąć’ (*Apspangaĩ*, *nē grybo neĩžiũriu* ‘Niedowidzę, nawet grzyba nie mogę dojrzeć’. *Vaikštai kaip apspaņgēs* ‘Chodzisz jak otumaniony’).

spaņguolē 1 p.a., *spanguolē* 3 p.a. bot. ‘żurawina, Oxycoccus’ i ‘owoc żurawiny’

(*Spanguolės, raudonos uogos, auga tyruose ant kiminių*) — prawdopodobnie stoi w związku z adi. *spaňgas* ‘niedowidzący, ślepy’ (zob.). Sufiks jak w *smirduõlė*. Znacz. etym. ‘krzew zagłuszony (oślepiiony?) przez drzewa’ (por. syn. *spaľgena* ⇐ *speľgti*). Nawiązanie łot. kuroń. *spėnguole* ‘żurawina’, *spangāli* m.pl. ‘Steinmoos-Beeren’ (ME III, 985). — Drw. wsteczny: *spaňgė* ‘żurawina’. Cps. *spaňg-uogė* ts. (por. *uoga*). War. stlit. *span-uogės* CGL ‘Mooßbeeren’, gdzie człon I utracił -g- przez dysymilację.

spánka 1 p.a. gw. ‘spinka, haftka; guzik’ — zapoż. z pol. przest. *sponka* (Sw VI, 317; zdrob. od *spona* ⇐ *spiać*, *spinać*, psł. *pĩnŃ, *pęti). Wsch.-lit. *spũnka*. Co do akutu por. zapoż. *drángos*, *kliámka*, *balánka*. W danym polu znaczeniowym zapożyczeniami są jeszcze *gũzikas* i *knýpkis*, zob. LEEŽ 245. LEW 860, 885 uznał formy *spánka* i *spũnka* za rodzime alternanty apofoniczne (SO -anC- : SZ -unC-), nie wymienił jednakże pierwiastka, w którym taka apofonia miałaby funkcjonować.

spaňskas, -à 4 p.a. gw. ‘wąski, ciasny’ (*Trinyčiai spanski*, t.y. *ankšti* JU), 2. ‘cienki (o trzonku), lichesy, słaby (o koniu)’. Analiza: *spaň-skas*. Paralela w postaci *pa-giř-skas* ‘samochwał’ od *pasigirti* ‘pochwalić się’ wskazuje na deverbativum. Osnową jest *span-* – produkt metanalizy czas. *spándyti* m.in. ‘ściśkać w celu zmniejszenia objętości, krępować’ (zob.), dokonanej na wzór czasowników na -dy-, np. *rámdyti* (*rimti*), *spárdyti* (*spirti*), *tvárdyti* (*tvėrti*). Formant -sk- jest neosufiksem, który został wyabstrahowany w typie *smiřskus* (od *smiřsti*), *sũskis* (od *sũsas*), *ėškà* (od *ėsti*). Znacz. etym. ‘ściśnięty, ściśniony’ (por. *siaũras*). Oboczny temat: *spanskũs*, -i 4 p.a. (*Spanskũs čeverykai* ‘Ciasne trzewiki’). Brak w ŽD, LEW, GJL II, jak też w monografii Ambrazasa 1993. — Vb. denom. *spaňskintis* refl. ‘ściśkać się, krępować ciało (sznurówką, gorsetem)’: *Mergos spaňskinas, kad laibos būty* ‘Dziewczyny wyszczuplają się gorsetami’.

spāras 4, 2 p.a. gw. ‘krokiew, belka w wiązaniu dachowym podtrzymująca pokrycie dachu’ — zapoż. z prus.-niem. *spār*, *spar* (GL 117, LEW 860). Zapożyczeniami niemieckimi są też łot. *spāre* ‘krokiew’ ⇐ śrdn. *spāre* (Jordan 92) i stpr. *sparis* Ev ‘krokiew, Sparre’ ⇐ śrwn. *sparre* (Trautmann 1910, 433). — NB. Podobieństwo *spāras* do rodzimych wyrazów *pasparà* ‘podpora’ i *sąspara* ‘węgiel’ (zob.) jest przypadkowe. Inaczej GJL II, § 37: *spāras* ma być apofonicznie umotywowane przez łot. *spert(ies)* ‘opierać się, sprzeciwiać się; wierzgac’ (zob. *spirti*).

spárdyti, *spárdau*, *spárdžiau* ‘wierzgać, kopać (nogami, kopytami), brykać, podrygiwać’. SD *spardau* «biję nogą; brykam» (syn. *murmu*, *vumburoju*), «wierzgam», cps. *apspárdyti* ‘o psie: zagrzebać tylnymi łapami’, *atspardau* SD «odwierzgam», *nusspárdyti* ‘o koniu: zrzucić z siebie brykając, wierzgając’, *nusispárdyti* ‘wyciągnąć nogi’ — intensivum z suf. -dy- i SO *spar-* do *spir-/sper-*, por. *spirti* m.in. ‘kopać nogą, kopytem’. Odpowiednik łot. *spārdīt* ‘wierzgać’. Paralele: *tárdyti* ⇐ *tirti*; *tvárdyti* ⇐ *tvėrti*. Zob. LEW 860n., ALEW 955. Por. jeszcze SO w *spartà*. — Drw. <arklis spardus> SD «koń bijący nogami», *spardymas* SD «wierzganie». — Neoapofonia *spir-* ⇒ *spair-*: *spairinti* (zob.).

sparỹšius, -iaus 2 p.a. wsch.-lit. ‘dwa zrośnięte ze sobą owoce lub dwie rośliny, dwa kłosy’ (LZŽ; war. *sparỹšis* ZTŽ) — zapoż. z błr. *sparỹš*, -à ts. (TSBM, PzB 4, 532). Por. ros. *sporyš* bot. ‘rdest ptasi, Polygonum aviculare’, pol. *sporysz* bot. ‘buławinka czerwona, Claviceps purpurea’ (grzyb pasożytny na kłosach żyta).

sparlėkas 2 p.a. gw. ‘płetwa’: *Žuvė turia parlėkũs, tokius kaip plaktuvikes – ko ji neplauks gerai* ‘Ryba ma płetwy, takie podobne do «plaktuvikės», to jak miałyby źle pływać’ — prawdopodobnie ze zmiany **sparnėkas* (r-l z asymilacji w r-n), co utworzone deminutywnym suf. -ėkas od *spařnas* m.in. ‘płetwa’ (zob.). Co do sufiksu, znanego głównie z Litwy pld.-wschodniej, zob. ŽD 126.

spařnas 4 p.a., pl. *sparnaĩ* 1. ‘skrzydło ptaka a. owada’, przen. ‘skrzydło wiatraka’, 2. ‘pletwa’: *Sparnai žuvies vadinas peleikai* JU ‘Skrzydła ryby zwą się pletwy’ (*sparnas žuvies* SD «pletwa, u ryby pioro»), 3. ‘boczna, zwykle też szersza część przedmiotu; boczna część budowli’, 4. ‘bok sieci rybackiej’, 5. ‘błotnik nad kołem’, 6. ‘stopień u sań’. Odpowiednik łot. *spārns* ‘skrzydło’. Refleks pie. *(s)por-no-. Przez s-mobile łączy się z wed. *parnā-* n. ‘pióro; liść’, aw. *parəna-* n. ‘pióro; skrzydło’, ags. stwn. *farn* ‘paproć’. Por. EWAIA II, 97. Pwk. pie. *(s)per- ‘lecieć, latać’ (LIV² 579n., przyp. 1) albo też *per- ‘bić, uderzać’ (LIV² 473), znacz. etym. ‘to, czym uderza się (powietrze, wodę)’. Suf. *-no- w połączeniu ze st. o ukazuje się też w *sāpnas* i *klūonas*. Nieco inaczej LEW 861: hipoteza o zmieszaniu pierwiastków *per- i *sp^(h)er-. Dyskusyjne jest połączenie *spařnas* z setowym czas. *spirti* ‘kopać, wierzczyć’ u Rasmussena 1989, 182. — Z inną budową: scs. *pero* ‘pióro, składnik upierzenia’, por. czas. *perotĩ* 3 pl. ‘uderzają, biją’ (BSW 215n., REW II, 343) oraz het. *partāuar*, *partaun-* n. ‘skrzydło, pióro’ (*prT-ó-ur, *prT-ó-un-), por. Kloekhorst 646n., ALEW 955n. — Drw. *sparlēkas* (zob.), *sparnuotas* ‘skrzydlaty’ (łot. *spārnuōts* ts.), *sparnuōčiai* m.pl./coll. 1. ‘ptaki, ptactwo’, 2. ‘hodowane ptactwo domowe, drób’ (por. *plunksnuōčiai*), cps. *šikšnosparnis* ‘nietoperz’ (zob.). Vb. denom. łot. *spārnuôt* ‘latać’ ⇐ *spārns*.

spartā 4 p.a. ‘prędkość, zwawość, bystrość, zwł. prędkość ruchów przy pracy; prędkość ruchu konia’ (*Dirbu jau, bet nēr spartōs, rankos neklauso* ‘Pracuję, ale brak już werwy, ręce nie słuchają’. *Spartōs neturi senas žmogus* ‘Stary człowiek pozbawiony jest wigoru’. *Tas arklys be spartōs* ‘Temu koniowi brak jest szybkości’). Otrębski (GJL II, § 393) wyraził pogląd, że część litewskich wyrazów z formantem -t- i apofonią mogła powstać wtórnie, mianowicie przez przekształcenie dawniejszych osnów apofonicznych z suf. *-o- drogą derywacji wymiennej. Jako przykłady wskazał on m.in. *rúožtas* ob. *rúožas* (pwk. *rėžti*) oraz *brúožtas* ob. *brúožas* (pwk. *brėžti*). Nawiązanie do tej hipotezy umożliwia okoliczność, że łotewskim odpowiednikiem do *spartā* jest *spars* ‘energia, rozmach, impet’, wyraz prymarny na SO i z suf. *-o-, pb. *sparas < pie. *sp^horH-o- (por. *spirti* m.in. ‘naciskać, zmuszać, naglić’). Z tego wypływa przypuszczenie o derywacji *sparas ⇒ *spartā*, czyli o wymianie suf. -a- na (neo)suf. -tā-. Wydaje się, że w podobny sposób powiązane są formy *gamtā* (młodsza) i *gāmas* (starsza) albo *laktā/lāktas* (młodsze) i *lakā/lākas* (starsze), przy czym charakterystyka apofoniczna (SO) przysługuje tylko starszym wariantom sufiksalnemu, por. *gemū*, *gimti* i *lekiū*, *lėkti*. W świetle powyższego trudno przystać na wywód *spartā* wprost z pie. *sp^horH-teh₂- (zob. Yamazaki, JIES 37, 2009, 435), jak i na wytłumaczenie braku intonacji (*spārta) tzw. efektem de Saussure’a.

spartūs, -i 4 p.a., *spartūs*, -i 4 p.a. 1. ‘prędkie, zwawy, szybkie, zwł. o robocie’, 2. ‘o narzędziu: takie, którym się szybko i wygodnie robi (kosa, pług, kołowrotek)’, 3. ‘o chlebie: wystarczający na długo, oszczędny’ (*Iškepiu spařčią duoną: jau valgom antarą nedėlią, o vis dar toj pati* ‘Upiekłam s. chleb, jemy [go] już drugi tydzień, a on wciąż taki sam’ — przymiotnik na -u- od abstr. *spartā* (zob.), por. *našūs* ⇐ *naša*; *smarkūs* ⇐ *smarkā*. Nawiązanie stpr. *sparts* 1. adi. ‘mocny, potężny, mechtig’, 2. adv. ‘bardzo, sehr’. — Drw. *spartuōlis* ‘przodownik pracy’. Por. drw. stpr. *spartisku* ‘moc, siła, stercke’ < *spartiska (typ *labbisku* ‘dobro, Guete’ ⇐ *labs* ‘dobry’, por. PKEŽ 4, 143). Vb. denom. 1. *spartėti* ‘stawać się szybszym, przyspieszać’, 2. *spartinti* ‘przyspieszać, wzmacniać tempo; popędzać (konie)’ – odpowiednik stpr. *spartint* ‘wzmocnić, umocnić, stercken’.

sparūs I, -i 4 p.a. gw. 1. ‘o robocie: taka, którą wykonuje się szybko i sprawnie’ (*Sparūs darbas, kur veikiai gal nudirbti*), 2. ‘o narzędziu: poręczne, takie, którym się szybko i wygodnie pracuje’, 3. ‘o chlebie: wystarczający na długo’. Ten gwarowy przymiotnik we wszystkich trzech użyciach odpowiada literackiemu *spartūs* (zob.). Różnica formy, tj. brak

segmentu *-t-*, tłumaczy się – zdaniem M. Osłona (p.l.) – zapożyczeniem formy *sparùs* ze wschodniosłowiańskiego, por. za SRNG ros. gw. *spóryj* m.in. ‘o pracy wykonywanej szybko i sprawnie’, też ‘o narzędziu: poręczne, wygodne’, ‘o jadłe: pożywne, sycące’, ‘o chlebie: taki, którego się mniej zjada’ (*Vot xleb belyj i orżanoj xleb, sporyj, ego menše sʹedaešʹ*). — Drw. *spariaĩ* adv. ‘szybko i sprawnie’: *Kai dirba, tai spariaĩ jis dirba, bet kai nustoja, tai keliom savaitėm* ‘Jak pracuje, to pracuje szybko, ale jak przestaje, to na kilka tygodni’. — Wsch.-lit. war. sufiksalny *sparnùs* 4 p.a. ‘o chlebie: taki, którego nie zjada się szybko, którego starcza na długo’ oddaje – jako zapożyczenie – wyraz ros. gw. *spórnyj*, por. *Spornyj xleb, edim, edim, i konca emu net* (SRNG). Drw. *spařniai* adv. ‘dużo, wiele’: *Gervėčiuose tai sparniaũ penkiasdešims kiemy lietuvių* ‘W Gierwiatach jest więcej niż pięćdziesiąt litewskich zagród’.

sparùs II, *-i* 4 p.a. ‘niegiętki, sztywny, np. o drucie’ — forma powstała prawdopodobnie przez deprefigowanie jednego z przymiotników typu *atsparùs* ‘odporny, wytrzymały’ (od *atsparà, ātsparas*), *pasparùs* ‘pomocny, popierający’ (od *pasparà* a. *pāsparas*). Osnowne abstracta na SO °*spara*, °*sparas* są motywowane czasownikiem *spirti* m.in. ‘uderzać; cisnąć, naciskać, naglić’. Paralela: *našùs* ⇐ *našà* (⇐ *nėšti*).

sparvā 4 p.a., *spārva* 1 p.a. 1. ‘bąk bydlęcy, Tabanus bovinus’ (SD *sparva* «bąk robak»), 2. ‘giez bydlęcy, koński, Oestrus’ (SD *sparva* «gzik», syn. *gylys; įkundimas sparvų* «gżenie się»). War. m. *sparvas* LEX ‘Bremsen’, CGL ‘Bremse’ [‘Viehbremse’]. Odpowiednik łot. *sparvs, spārs* ‘bąk, Bremse’, *spārve, spāre* ‘ważka’. Analiza: *spar-vā* (ŽD 377, LEW 862) — dewerbalna formacja na SO *spar-* ⇐ *spir-*, por. *įspirti* ‘wkłuć się, użądlić’. Z uwagi na apofonię por. *kalvā* ⇐ *kēlti*; *narvā* ⇐ *nērti* I, *panirti*. ALEW 956 dopuszcza alternatywny wywód od pwk. pie. **sper-* ‘lecieć, latać’ (por. LIV² 579), z wokalizmem **spor-* jak w *spařnas* ‘skrzydło’; znacz. etym. ‘latacz’. — N.m. *Sparviniai* (⇒ n.rz. *Sparvinupis*) ma nawiązanie w stpr. *Sparwynen* (AON 170, 233). — War. *spāvinta* ‘giez koński, Gastrophilus equi’ zdaje się zakładać **sparvinta*.

spāsabas 1 p.a. gw. ‘sposób, to, co umożliwia wykonanie czego, środek do czego, narzędzie’, 2. ‘majątek, oszczędności’, 3. ‘pomoc, wsparcie; wyjście z trudnej sytuacji, z niedoli’ (*Yr patapas, yr i spāsabas* dosł. ‘Jest potop, jest też na to sposób’) — zapoż. ze stbłr. *sposobъ*, por. błr. *spósab*, -u, ros. *spósob*, pol. *sposób, sposobu*. War. s-mobile: *pāsabas*, też f. *pāsaba*. — Drw. *spasabingas* ‘zamożny, bogaty’. Do tego *spasābnas, pasabnūs* ‘odpowiedni do czego, dogodny, dobry’ (*Čia spasabni vieta medžiams svadinti* ‘Tu jest dobre miejsce do posadzenia drzew’), też ‘wygodny’ (*pasabnūs paiṃti* ‘wygodny do uchwycenia’) ⇐ błr. gw. *spasóbny* (PZB 4, 533), por. pol. przest. *sposobny*.

spāstai, *-u* 1 p.a. m.pl. 1. ‘potrzask, sidła, pułapka’ (łot. *spuōsts* ts.), 2. gw. ‘przyrząd do wyciskania serów’. War. sg. *spāstas* ‘pułapka’, SD <*spustas*> «łapaczka, samolówka» (syn. *gaudyklē*), «sidło na ptaki» (syn. *žabangai*) — postwerbalny rzeczownik na *-a-* od neoosn. *spqst-*, wyabstrahowanej ze *spāstyti*, frq. do *spēsti* ‘stawiać sidła’. Paralele: *lqstā, lāstas* ⇐ **lqstyti* (por. *līsti*); *sprāstas* ⇐ **sprāstyti* (por. *sprēsti*). Całkiem inaczej ŽD 325: **spand-stai*; za nim bezkrytycznie LEW 862. Ambrazas 1993, 187: *spqs-tai* (suf. *-ta-*; czym ma być *spqs-*, autor nie mówi). — Drw. *spqstuviai* b.z.a. ‘sidła’. — NB. Niepewna jest przynależność stpr. *spanstan* Ev ‘Molspille [Mühlenspindel]’, zob. dopisek s.v. *spāusti*.

spāstyti, *spāstau, spāsciau* gw. ‘stawiać, rozpinąć sidła’ — frequentativum **spas-sty-ti*, gdzie *spqs-* jest alternantem na SO od neopwk. *spēs-*, por. *spēsti* ‘stawiać sidła’. Powiązanie sufigowania *-sty-* z apofonią neopierwiastków zachodzi również w wypadku *māstyti, kramstyti* i *lāistyti*. — Neoosn. *spqs-*: *spāslai* m.pl. ‘sidła’ (inaczej ŽD 164 i GJL II, § 173: **spand-slai*), *spāsnos* f.pl. ts. — Neoosn. *spqst-* ⇐ *spāstyti*: *spāstai* (zob.). N.m.

Pāspqstis. — Neoosn. *spasčʼ* ← *spāščiau*: *spāščiai* m.pl. ‘potrzask, sidła’ (por. *spañdziai* ← *spāndžiau*).

spātas 2 p.a. gw. ‘szpadel, łopata’ (m.in. u Donełajtisa) — zapoż. z nwn. *Spaten* m. (GL 117). — Drw. *spatūkas* ‘motyka do kopania kartofli’.

spāudyti, *spāudžiu*, *spāudžiau* ‘cisnąć, gnieść, tłoczyć’. SD: *įspaudžiu* «wtłaczam co» (syn. *įkumšau*), *išspaudžiu raštų, knygas* «drukuję», *prispaudžiu* «dogrzewam komu» (syn. *prispiriu*, *primugu*), *suspaudžiu* «sciskam, stłaczam», *suspaudžiu nastrus* «stulam gębę» — iteratyw z suf. -y- i SO do prs. *spjau du < pie. *spēud-e/o- (por. pie. *speud- ‘spieszyć się’, LIV² 581). To ostatnie jest dane w sposób pośredni w formacji inf. <spiausti> ‘drücken’, <išpiausti> ‘drucken’, którą zaświadcza jedynie LEX (s. 25, lekcja *spjau sti). Odpowiednik gr. σπεύδω ‘przyspieszać coś, ponaglać; załatwiać, spełniać natychmiast’, intr. ‘spieszyć się, pędzić co tchu; starać się usilnie’. Akut lit. nie ma oparcia porównawczego. Zob. LEW 862 (s.v. *spaudà*), Beekes 2010, 1381n. Osobno zob. quasiprymarne *spāusti*. — Postverbalia zestawiono s.v. *spāusti*. — SZ *spud-*: *spudėnti* ‘lekko, trochę przycisnąć’. — WSZ *spūd-*: *spūdėti*, *spūdžiù* (3 os. *spūdi*), -ėjau ‘być ściśniętym, przyciśniętym’, impers. ‘trochę boleć, pobolewać (o zębie); kłuć w boku’. LIV² 581 tłumaczy tę długość nie apofonią, lecz fonetyką: obecnością spółgłoski laryngalnej w praformie *spud-h₁ie-. Jest to wątpliwe, jeśli się weźmie pod uwagę pozostałe derywaty ze *spūd-*, por. *spūdinti* ‘wlec się, iść powoli (w zamyśleniu, w zawstydzeniu)’, *spūdoti*, -ju, -jau ‘mieszkać w ciasnocie; czuć się skrzepowanym, czuć się nieswojo’. Nomina: *įspūdis* (zob.), *spūdà* ‘nacisk; ścisk, tłok’, *spūdis* ‘ciśnienie’, gram. ‘przycisk wyrazowy’.

spāusti, *spāudžiu*, *spāudžiau* 1. ‘gnieść, cisnąć’, 2. ‘ściskać w dłoni, w garści’, 3. ‘drukować’, 4. ‘wyciskać (sok, ropę z wrzodu)’, 5. ‘uciskać kogo, gnębić, ciemnić’. Cps. *apspāusti* ‘obcisnąć; wyżyć nieco bieliznę’, *įspāusti* ‘wcisnąć, wycisnąć piętno na skórze’, *pėrspāusti* ‘gniotać zmiążdżyć (orzech w dłoniach); wygiąć drewno’, *prispausti* ‘przycisnąć, przygniść; zmusić do czego; chwycić – o mrozie’, *suspausti* ‘ścisnąć’, *užspāusti* ‘zacisnąć’, refl. *dasispaust* SD «docisnąć się», *įsispaust* SD «wtłoczyć się», *prasispausti* ‘przecisnąć się (w tłoku)’ — pdg. quasiprymarne, zbudowany wokół formy prs. *spāudžiu*, pierwotnie należącej do iteratywnego inf. *spāudyti* (zob.). Akut niejasny. Paralele: *plaukti* ← prs. *plaukiù* : *plaukyti*; *traukti* ← prs. *traukiù* : *traukyti*. — Postverbalia: *įspaudas* ‘piętno, znak wyciśnięty na skórze zwierzęcia’ (← *įspāusti* ‘wcisnąć; oznaczyć piętmem’), *išspaudos* f.pl. ‘wytloki, np. z siemienia; wysłodki buraczane’ (← *išspāusti* ‘wycisnąć, wytłoczyć’), *núospauda* ‘odcisk, nagniotek’ (← *nuspausti* ‘odcisnąć’), *priespauda* ‘ucisk, gnębienie przez ograniczanie wolności’ (← *prispausti* ‘przycisnąć’), *spaūdas* ‘odcisk, np. w glinie, skórze; pieczęć, stempel’, *spaudinys* ‘rzecz wydrukowana, druk’. Cps. *súrspaudis* ‘przrząd do wyciskania serów’ (por. *súris*), *vyņspauda* LEX ‘prasa do winogron’. NB. Sb. *spaudà* ‘nacisk, ciśnienie (wody, krwi); drukowanie (książek); ogół rzeczy drukowanych, prasa’ może być neologizmem, powstałym przez deprefigowanie formacji typu *núospauda*, *priespauda* (zob. wyżej). Z tego względu nie jest wskazane utożsamiać *spaudà* z gr. σπουδή ‘pośpiech, szybkość; gorliwość; wysiłek, trud, praca, ważne zajęcie’ pod względem genetycznym (jak to robi Beekes 2010, 1382). — Neopwk. *spaus-* (← *spāusti*): *spāusdinti* ‘drukować – książki, tkaniny’ (*spāusdintos raidės* ‘drukowane litery’), *spausdinėti* przest. ‘drukować’, *spāustyti* frq. ‘ściskać, np. czyjeś ręce’ < *spaus-sty- (por. *glóstyti*, *júostyti*, *úostyti*). — Neoosn. *spaušt-*: *išspauštuvė rašto, literų* SD «drukarnia», *spāustai* a. *spaūstai* m.pl. ‘przrząd do wyciskania sera’, też ‘sidła; pułapka na myszy’ (*Užspėsk spāustus pelėm gaudyt* ‘Napnij pułapkę na myszy’), *spaūstė* ‘pieczęć, stempel’, *spāustojas* przest. ‘drukarz’, *spauštukai* m.pl. ‘przrząd do łupania orzechów; przrząd do wyciskania sera’, *spauštuvai* m.pl. ‘przrząd do wyciskania sera lub soku, do wydobywania miodu z plastrów’ (por. *mastuvai* ←

mastyti), *spaustuvaĩ* m.pl. ‘imadło’, *spaustuvas* SD¹ «prasa», *spaustuvė* a. *spaustuvė* ‘tłocznia; drukarnia’, *spaustuvė vyničios* SD «prasa winnicza». Cps. *sūrspaustis* ‘przrząd do wyciskania serów’ (por. *sūris*). Neoapofonia *spaus-* ⇒ *spūs-*: *spūsčioti* (zob.). — NB. Tu może też staropruska osnowa *spau-* w hapaksie <spanstan> EV, mianowicie o ile się uzna emendację tego zapisu na <spaustan> (przypuszczenie o pomyleniu *u* z *n* w odpisie EV). Por. definicję znaczenia: ‘Molspille [Mülenspindel], w młynie: pewna część mechanizmu [wrzeciono? trzpień?], który wprawia w ruch wierzchni kamień młyński’, zob. Endzelīns 1943, 253. Znacz. etym. ‘pewna (ruchoma) część, która ciśnie, coś ścisza’ *vel sim.* Inaczej Mažiulis (PKEŽ 4, 142): <spans°> należy do lit. *spėndziu*, *spėsti* ‘rozpinąć sidła’ ⇒ frq. *spąstyti*; od tego istotnie jest możliwa neosn. *spans-, por. *spąstai* ‘sidła’.

spāviedis 1 p.a., *spaviēdis*, -ies 1 p.a. f. stlit., gw. ‘spowiedź, wyznanie grzechu przed kapłanem’ (*Per pasisakymq, arba spāviedį ir tikrą gailėjimą* DP 4₄₈ ‘przez spowiedź i prawą pokutę’. *Momutė vesdė vaikų spaviedin* ‘Mamusia prowadziła dzieci do spowiedzi’) — zapoż. ze stbłr. *spovėd̃b*, -i, por. błr. *spóvedz̃b*, -i ⇐ pol. *spowiedź*, -dzi f. (SLA 204, Zs 50, LEW 863, ALEW 957n., POLŽ 588). War. *spāvēdis*, *spāviedē*; z innym sufiksem: *spāviednis*, *spāviednė* (> *spāvienė*). — Vb. denom. *spaviedótis* ‘spowiadać się’ ⇐ stbłr. *spovėdatisja*, pol. *spowiadać się* (war. akc. *spāviedotis*, *spaviēdotis*, por. *Gana krikščioni kartą metuose spaviēdotis* DP 570₁₅ ‘Dosyć chrześcijanowi raz w rok się spowiadać’). — Nomen agentis *spaviednykas* ‘spowiednik’ ⇐ stbłr. *spovėd̃nik̃s*, pol. *spowiednik* (war. *spaviedniņkas*). — Nomen loci *spaviednyčia* 2 p.a., *spaviednỹčia* 1 p.a. ‘konfesjonał’ ⇐ pol., przest *spowiednica*.

spėdėnti, *spėdenù*, *spėdenaũ* gw. ‘o roślinach: dawać dojrzeć, pobudzać do dojrzewania; nie zrywać, nie kosić’, np. *Spėdenù dóbilus* ‘Pozwalam wyrosnąć koniczyńie, nie koszę jej’. *Spėdenù jurginiùs* ‘Nie zrywam georginii’. Z uwagi na brak formacji pośredniej †spė-dy- trzeba analizować *spė-* + *-den-* i oznaczyć jako causativum do *spėti* ‘dojrzewać’ (zob.). W roli formantu pojawia się tu neosuf. *-den-*, który mógł zostać wyabstrahowany np. w typie *ry-dėnti*, to zamiast *ryd-ėnti* ‘karmić, dawać jeść, żreć’, gdzie neosn. *ryd-* z metanalizy formy *rỹdyti* ts. (suf. *-dy-*) ⇐ *rỹti* ‘łykać, żreć’. Paralełą dla *spėdėnti* jest (*su*)*dėdėnti* ‘sprawić, żeby kura się niosła w pewnym miejscu’ ⇐ *dėtis*. — Analogia do czasowników klasy *-en-* spowodowała wyodrębnienie ze *spėdėnti* neosnowy *spėd-*. Dowodzą tego następujące drw.: *atspėdinėti* ‘odgadywać, domyslać się’, *pėrspėdinėti* ‘przestrzegać, ostrzegać’ oraz *spėdlioti*: *pėrspėdlioti* ‘ostrzegać, robić wymówki’ (por. neosuf. *-lio-* w *dėdlioti*, *dúodlioti* i *gaudlioti*).

spėigas 1 p.a., pl. *spėigai*, też *speĩgas* 4 p.a. ‘tęgi mróz, trzaskający mróz’ (*Po pūgos užstojo baisus speigas* ‘Po zawiei nastał straszny mróz’. *Ištiko didi speigai* ‘Nastaly wielkie mrozy’). Rzadszy war. *spėlegas* 1 p.a., pl. *spėigai* (*Vėjas pučia: šalti spėigai* ‘Wiele wiatr, jest silny mróz’). Formacja na SP/SE w stosunku do SZ *spig-* w *spiginti* m.in. ‘chwycić – o mrozie’ (zob.). Oboczność *ei/ie* przypomina takie wypadki, jak *peĩlis* ob. *pielà*; *reivė* ob. *rievė* i *sveĩkas/svėikas* ob. *sviėkas*. Wolno tu suponować neoapofonię *i* ⇒ *ei* (por. *ižti* ⇒ *eĩžti*; *smigti* ⇒ *smeĩgti*; *snigti* ⇒ *snėigėti*). — Drw. *speiguotas* ‘mroźny’ (*Vasara kaitrota, žiema speiguota* ‘Lato jest upalne, zima mroźna’), cps. *speigiratis* ‘koło podbiegunowe’ (neol., por. *rātas*). Vb. denom. *spėigėti*, -ja, -jo ‘trzymać – o mrozie, mrozić’.

speĩsti, *speičiù*, *speičiaũ* 1. ‘obstępować, otaczać ze wszystkich stron; zapędzać kogoś w kąt, napierać, przyciskać do muru’ (*Jį speičia kampe* ‘Przypierają go do kąta’), 2. ‘zmuszać do czego, domagać się’, *prispeĩsti* ‘zapędzić w kąt, przyprzeć do ściany, płotu’ (*Prispeĩsk į kertę, kad negautum išeiti* ‘Zapędź [go] w kąt, żeby nie mógł wyjść’). Paradygmat zbudowany na podstawie innowacyjnego SP/SE *speit-*, utworzonego od SZ *spit-*, por. *spintù*, *spisti* ‘otaczać, oblegać’ (starszy SP *spiet-*: *spiēstis* ‘roić się’). Paralele:

pleišti ⇐ *plisti*; *šveišti* ⇐ *švisti*.

spėj-, neopierwiastek pochodzący z metanalizy formy prs. *spēju* od *spėti* (zob.; paralele: *dėj-*, *kloj-*, *stoj-*). Verba: *spėjenti* caus. ‘sprzyjać dojrzewaniu (zboża, owoców)’ (*Saulė ir saulė – kaip bematant javus prispejėno* ‘Słońce i słońce [dłuższy okres słonecznej pogody] – jak szybko doprowadziło zboże do dojrzałości’), *spėjinti* caus. ‘sprzyjać dojrzewaniu (zboża, owoców)’⁶³², *spėjóti*, -ju, -jau ‘domyślać się, przypuszczać, zgadywać’ (por. *jaujóti*, *sėjóti*). — Nomina: *atspėjamas* ‘o czasie: wolny, nie zajęty, stojący do dyspozycji’, *atspėjis* *žodžiais* SD «odpor słowny» [‘odpowiedź, replika’], *ispėjamas* SD «domyślny» (syn. *dasigodojamas*), *ispėjėjas* SD¹ «praktykarz» [‘wróźbita, przepowiadacz przyszłości, prorok’, SPXVI] (por. *padėjėjas*), *ispėjimas* ‘ostrzeżenie, przestroga’, *perspėjimas* ts., *spējà* ‘czas dojrzewania zbóż lub owoców’ (por. łot. *spēja* ‘siła, moc, zdolność’), *spējēnsis* ‘bardziej dojrzały – o owocach’, *spējikas* ‘człowiek umiejący odgadywać’ (por. *sējikas*), *spējimas* ‘zgadywanie’, *spėjīnys* ‘domysł, przypuszczenie, hipoteza’ (⇒ vb. denom. *atspėjīnėti* ‘odgadywać zagadkę, czyjeś życzenie’, *perspējīnėti* ‘ostrzegać, przestrzegać’), *spējūkai* m.pl. ‘gatunek wczesnej koniczyny’. — Tutaj też *nespēja* ‘brak czasu’ (neologizm A. Baranauskasa) – z suf. -gā- dodanym do neopwk. *spėj-* jak w *nespēju* ‘nie zdążam’ (por. *ne-spė-gà* ‘brak czasu’ s.v. *spėkà*). Łotewski odpowiednik to *nespējnieks* ‘człowiek bezsilny’.

spėkà 4, 2 p.a. ‘siła, moc, krzepa’ (*Pasenau, spēkos nebeturiu* ‘Postarzałem się, nie mam już siły’). War. *spėkė*, też m. *spėkas*. Odpowiednik łot. *spēks* ‘siła, moc; wielka ilość, mnóstwo, moc’ (LEW 864). War. sonoryzowany: *nespėgà* ‘brak czasu’ < **nespėka*⁶³³. Z uwagi na to, że motywującym czasownikiem jest tu złożenie *su-spėti* m.in. ‘zdołać, podołać’ (zob. *spėti*), trzeba się liczyć z pierwotnym rzeczownikiem przedrostkowym (**suspėka*, **suospėka*), który z czasem uległ deprefiksacji. Por. formacje *spēmē*, *spētas* s.v. *spėti*. — Rzadki wypadek użycia sufiksu -kā- (-ka-) w derywacji odpierwiastkowej, z towarzyszeniem metatonii cyrkumfleksowej. Paralele: *stokà* ⇐ *stóti*; *pristoka* ⇐ *pristoti*; *trinka* ⇐ *trinti*. Co do sufiksu por. w słowiańskim *rėka* ‘rzeka’ ⇐ *rējō*, *rėjati* ‘szybko się poruszać’ (znaczn. etym. ‘rwący nurt wody’) oraz *znakū* ‘oznaka’ ⇐ *znajō*, *znati* ‘znać, wiedzieć’. — Inaczej BSW 274 i ALEW 959, gdzie pbsł. **spėka-* m. ‘Kraft’ uznano za formację odziedziczoną z pie., mianowicie na mocy zestawienia ze sti. *pīvaḥ-sphāka-* ‘tryskający tłuszczem, von Fett strotzend’. — Drw. *devynspėkė* bot. ‘dziewanna, Verbascum’ (por. łot. *devīnvīru spēks* ‘Neumannskraft’). Vb. denom. *spėkāuti*, *spėkauti* ‘domyślać się, zgadywać, spekulować’.

spektyvā 2 p.a., gen.sg. *spektīvos* przest. ‘lornetka’ — z deprefiksacji w **perspektyva*, co zapożyczone z pol. *perspektywa* (LEW 858). War. z zastępstwem v przez l: *spektylā* (paralele: *kreklaĩ* ⇐ *krekvai*; *skederlā* ⇐ *skedervā*); z zastępstwem e przez a: *spaktyvā*, *spaktylā*.

spėlgti, *spėlgia* (war. *spėlga*), *spėlgė* gw. 1. ‘o roślinach: tłumić, hamować wzrost, cieniem zagłuszać inne rośliny’ (*Medis diegus spėlgia*, t.y. *užgožia*, *smelkia* JU ‘Drzewo zagłusza kielkujące rośliny’), 2. ‘marnieć w cieniu, usychać’, 3. ‘o kolce: kłuć w boku’ (*Dieglys šone spėlgia*, t.y. *duria*). — SZ *spilg-*: *spilgti*, -sta, -o ‘o roślinach: niknąć, marnieć – z braku światła, w cieniu wyższych roślin’. — SO *spalg-*: *spalginti* ‘o drzewach: zaciemniać, zasłaniać’. Nomen: *spalgena* bot. ‘żurawina, Oxycoccus’, war. *spalgenas*, *spalginas* (znaczn. etym. ‘krzew rosnący w cieniu drzew’, zob. syn. *spaṅguolė*). Drw. wsteczny: *spalģė* ‘żurawina’ (por. *širšė* ⇐ *širšen-*). Bez dobrej etymologii. LEW 870 (s.v.

⁶³² Por. cztery synonimiczne czasowniki, ukazujące się w zdaniu *Spėjīnu vasarojī, nokinu varpas, brandīnu grūdus, sirpinu uogas* ‘Doprowadzam do dojrzałości oziminy, kłosy, ziarno, jagody’.

⁶³³ Por. *niūstogė* ob. *stokā*; *lenciūgas* z **lenciūkas*. Z drugiej strony por. fakt, że zapożyczenie ros. *nebrėga* przybrało litewską postać z -k-: *nebrėka* c. ‘niedołęga’.

spiļgti) wychodził od przypuszczenia, że *spelg-* kontynuuje pwk. pie. **(s)p^(h)el-* ‘rozszczeplać’ (por. *spāliai*), rozszerzony przez **-g-*.

spēlioti, *spēliotu*, *spēliotau* (war. *spēlioti*) ‘zgadywać, domyslać się, przypuszczać’ (*Spēlio[ja] bobos, kieno tas vaikas DŪNŽ* ‘Zgadują baby, czyje to dziecko’. *Apie tai galima tik spēlioti* ‘Na ten temat można tylko snuć przypuszczenia’) — iterativum utworzone neosufiksem *-lio-* od *spēti* m.in. ‘zgadywać’, por. LEW 864. Cps. *īspēlioti* ‘ostrzegać; podejrzewać’ (*Pristavas liepē īspēliojamajā pristatyti* ‘Policjant kazał przyprowadzić podejrzanego’), *pērspēlioti* ‘ostrzegać’. Paralele: *dēlioti* ⇐ *dēti*; *raulioti* ⇐ *rāuti*. — Neoosn. *spēlio-*: *spēliōnē* ‘domysł’, *spēliōtinis* ‘przypuszczalny’. Neoosn. *spēlioj-*: *spēliojimas* ‘przypuszczenie; przewidywanie’.

spelys, *-io* 4 p.a. LzŽ ‘dzika pszczoła’ (*Speliaĩ – dzỹkosios bitēs*; brak w LKŽ). Bez etymologii. Por. *kamānē*.

spēltē 2 p.a. 1. ‘dymnik, otwór do wypuszczania dymu i pary w dawnym piecu chlebowym’ (*Kiaurymē kaktō[je] pečiaus vadinas spēltē*), 2. ‘blaszana zasuwka w kanale kominowym, szyber’ (*Kad spēltēs nebūs, netrauks ugnies* ‘Jak nie będzie szybra, to nie będzie cugu’), 3. przen. ‘nieobyczajna kobieta’, 4. przen. c. ‘człowiek ubrudzony, brudny’. War. *špeltē*, *spāltē*. Wraz z łot. *spelte* ‘szyber’ zapożyczone z nwn. gw. *Spelt(e)* ‘eine Offenklappe; Offentür’, por. GL 117, LEW 864. Zob. też syn. *juškā*, *liūktas* i *šyberis*. — Drw. *speltis*, *-iēs* f. 4 p.a. ‘dymnik’ (por. oboczność w *sūltis/sūltē* i *paslaptis/paslaptē*). Cps. *spēltīlaižis*, *-ē* ‘kto wszędzie wlezie, zajrzy, człowiek wścibski, wszędobylski’, dosł. ‘ten, co polizuje dymniki’ (por. *bliūdīlaižis* s.v. *laižyti*).

speñceris, *-io* 1 p.a. gw. ‘wełniany kaftan, wełniany sweter, zwykle bez rękawów’ — zapoż. z pol. przest. *spencer*, *spancer* (por. Sw VI, 288, od nazwiska lorda Spencera). War. *spāncēris*. Zob. też *spancērka*.

speñgti, *speñgia* (war. *speñga*), *speñgē* 1. intr. ‘dzwonić w uszach’ (*Man ausyse speñgia*), ‘huczeć w głowie’ (*Galvā man speñgia*), 2. tr. ‘pischceć, wydawać ostry, cienki, przenikliwy głos’, 3. ‘bzyceć – o owadach, pszczołach’. Drw. *Spenglā* n.jez. i n.rz. (Vanagas 311), od tego n.m. *Speñglininkai*. Odpowiednik łot. *spiegt*, *spiegt²*, *spiedzu* ‘pischceć jak mysz’ (też o głosie sikorki), war. gw. *spengt*, *spēdzu* (ME III, 1005n.). Pochodzenie prawdopodobnie onomatopeiczne, por. bliskoznaczne *spiēgti* ‘pischceć, kwilić’ (LEW 864n.). Ze względów znaczeniowych nie przekonuje zestawienie *speñgia* z gr. φέγγω ‘świecić, błyszczeć’ w LIV² 512 (pie. **(s)b^heng-*). — SZ *sping-*: *spiñgti*, *-ia*, *-ē* ‘spengti’, *spingsēti*, *spingsi* (war. *spiñgsi*), *-ējo* ‘chwilami (słabo) dzwonić w uszach; pobołować – o bólu głowy’.

spenys, *-io* 4 p.a., *spēnis*, *-io* 2 p.a. 1. ‘cycek, sutek u samicy zwierzęcej’, SD «cyc u zwierząt», 2. gw. ‘smoczek’, 3. ‘wyrostek na szyi świni, kozy’, 4. gw. ‘języczek, uvula’, 5. gw. ‘lejkowate zakończenie dzbanka, dzióbek’. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *spenis* EV ‘sutek, Cიტყყყ [Zitze]’, łot. *spenis* ‘pypec na języku’. Pb. **spen-ja-* jest odziedziczoną nazwą ‘sutka, brodawki, w której znajdują się ujścia przewodów mlecznych’, por. stir. *sine* (**spenjo-*), stisl. *speni* (**spenan-*), SO ags. *spanu* (⇒ *spanan* ‘odstawić od piersi’), SZ stwn. *spunne*. Zob. IEW 990 (oboczność pie. **speno-*, **steno-* oraz **psten-*, por. aw. *fštāna-*), BSW 275, LEW 865. Brak w ALEW. — Drw. *spenēlis* ‘cycuszek; wszelki wyrostek; smoczek’, *spenūčiai* m.pl. bot. ‘storczyk, lipiennik Loesela, Liparis Loeselii’. Zob. też *penēti*.

sperlēkas 2 p.a., *sperlēkis* 2 p.a., też *sperlēkas* b.z.a. gw. 1. ‘zwisający, dyndający strzęp tkaniny; łachman’, 2. ‘ogon u raka’ — zapoż. z prus.-niem. *sperlācken* ‘rozpostarty obrus, serweta, kapa’, co jest formą pluralis do śrdn. *sperlaken* (por. Prellwitz 23, GL 117). Niemiecką formę pluralis odzwierciedlają również *bilderis*, *negelys* i *rēmai*.

spésti, *spéndziu* (war. *spéndu*), *spéndziau* (war. *spéndau*) ‘zastawiać sidła, sieci, oka, wnyki’, SD: *paspindziu* «sidłę», *paspindziu tinklų* «zastawiam sieć», *spįstas* a. *paspįstas* «usidlony». War. gw. *spéisti* ‘sidlić’ (zmiana *énS* > *éiS*, zob. LD § 151). Odpowiednik łot. *spiēst*, *spiēžu*, *spiēdu* ‘cisnąć, uciskać, zmuszać; łowić, polować’. Drw. *spendā* a. *spendinys* ‘oko, sidła’, *spēndalas* ‘zasuwa, rygiel u drzwi’. — Lit-łot. *spend- jest kontynuantem pierwiastka *pie*. *(s)pen-d- ‘napinać, naprężać’, który jest spokrewniony ze *(s)pen-h₁- ‘ciągnąć, napinać, rozpiąć’ jak w *pinù*, *pinti* (zob. LIV² 578, LEW 865, ALEW 958). Por. łac. *pendō*, -ere ‘ważyć, odważać; płacić, wypłacać (właśc. odważać pieniądze)’, psł. *pēdī, -i f. ‘piędź, miara długości równa odległości od końca kciuka do końca środkowego palca rozpostartej dłoni’ (scs. *pēdī*, sch. *pēd*, ros. *пядь*, czes. *píd*, stpol. *piądz*, *piędzi*, pol. *piędź*, -i); znaczn. etym. n.act. ‘rozciągnięcie, rozpięcie, rozwarcie’ (por. lit. *sprindis* m. ‘piędź’ ← *sprēndziu*, *sprēsti* m.in. ‘rozewrzeć palce dłoni’; nwn. *Spanne* f. ← *spannen* ‘rozpinać’). Akut lit. wtórny, chyba dostosowany do bliskoznacznego czas. *pinti* ‘pleść, wiązać’ (*pie*. *spenh₁-C). — SO *spand-* ← *spend-*: *spāndyti* (zob., tam też o psł. *pōditi ‘pędzić’, *spąstyti*. — W jęz. łotewskim do SE *spied-* dotworzono neoapofoniczny SO w postaci *spaid-*, por. *spaidīt* ‘gnieść, uciskać, dręczyć, gnębić’. Postverbalia: *spāids* ‘ucisk, przymus; prasa, tłocznia’, *spaidi* m.pl. ‘tortury, katusze’ (w tym wypadku pierwotnie: polegające na rozciąganiu, rozpinaniu ciała, por. idiom nwn. *auf die Folter spannen* ‘brać na tortury’, tj. ‘trzymać kogoś w napięciu’). — SZ *spind-*: *spiñdis*, -*džio* ‘prześwit; przesieka leśna; rewir leśny zastrzeżony do polowań a. połowu ryb; sieć z dwoma wężyczkami stawiana na rzece’.

spēšóti, *spēšóju*, *spēšójau* LzŻ ‘spieszyć się’ — zapoż. z błr. *spěšvacь*, -aju.

spéti, *spéju*, *spéjau* 1. ‘zgadywać, domyslać się; przypuszczać’, 2. ‘przepowiadać przyszłość’, 3. ‘mniemać, myśleć, sądzić’, 4. ‘zdażyć, wykonać coś na czas, mieć dość czasu, nie spóźnić się’, 5. ‘być niezajętym, mieć wolny czas’, 6. ‘dojrzewać (o zbożu, o owocach)’, 7. ‘udawać się’. Cps. *apspéti* ‘zdażyć na czas’, *atspéti* ‘odgadnąć zagadkę; wrodzić się, wdać się w kogo; mieć wolny czas’, *įspéti* ‘zgadnąć, odgadnąć; uprzedzić, ostrzec przed czym; wspomnieć, napomknąć, nazwać po imieniu; upomnieć kogo’, SD *įspéju* «domyslać się czego» (syn. *dasigodau*, *numanau*, *supruntu*), *vardù įspéti* DP ‘imieniem nazwać’ (⇒ *ispétinai* adv. ‘mianowicie’), *nuspéti* ‘przewidzieć, odgadnąć, np. przyszłość’, *paspéti* ‘zdażyć, np. na pociąg’, *pėrspéti* ‘ostrzec, przestrzec kogo przed czym; stać się zbyt dojrzałym, przejrzeć’, *suspéti* ‘zdażyć na czas, nadażyć za kim (idącym, coś robiącym), zdołać, podołać’, *užspéti* ‘zastać, zaskoczyć, przyłapać na gorącym uczynku’. Odpowiedniki bsl.: łot. *spēt*, *spēju* ‘zdołać’, *izspēt* ‘móc, być w stanie’, *pīespēt* ‘złapać na gorącym uczynku’ oraz psł. *spéti, scs. *spéti*, *spějō* ‘zdażyć, mieć powodzenie’, *spéti sę* ‘udawać się’, *prispéti* ‘przyjść, przychodzić’, ros. *spetь*, *spēju* ‘dojrzewać’, czes. *spēt*, *spěji* ‘pośpieszać, zdążyć; mijać – o czasie’, < pbsł. prs. *spē-je/o- (por. BSW 274, LEW 866). Pwk. *pie*. *speh₁- ‘powodzić się’. Odpowiedniki ie.: het. *išpai-/išpi-* ‘najeść się, nasycić się’ wraz z wed. *sphāvate* ‘przybiera na ciele’ (z *pie*. *sph₁-ói-, por. Kloekhorst 403n.), łac. *spēs*, *spēi*, *spērem* f. ‘nadzieja, oczekiwanie’ (*pie*. *speh₁-s), SZ wed. *sphirá-* ‘tłusty; żwawy’, łac. *prosperus* ‘pomyślny, szczęśliwy’ < *pro-sparo- (*pie*. *sph₁-ro-). Zob. IEW 983, de Vaan 580 (LIV² 584 odtwarza *sp^(h)eh₁-), ALEW 958n. Bsl. czasownik jest apofonicznie sztywny, podobnie jak *dėti*, *sėti*, *vėti*. — Drw. *spédenti* (zob.), *spélióti* (zob.). — Nomina od *spē-*: *spėkà* (zob.), *spēmē* ‘pośpiech’, ⇒ *nespēmē* ‘brak czasu’; *spėmuō* ‘hipoteza’, *spėrus* a. *spėrūs* ‘szybki, prędko, (o robocie) pilny, niezwłoczny; szybko pracujący, szybko biegnący (koń)’, *spėta* a. *spėtas* ‘wolny czas’ (*Aš spėto neturiu* ‘Nie mam wolnego czasu’), ⇒ *nespėta* ‘brak czasu’. W słowiańskim por. scs. *spěxŭ* ‘pośpiech, pilność’ (pbsł. *spē-sa-), też *pospěxŭ* ‘spieszenie się’, ros. *pospěx* ts. (*uspěx* ‘sukces, powodzenie; osiągnięcie’), pol. *pośpiech* ‘szybkie działanie’ (stpol. ‘pomyślność, powodzenie’). Osobno zob. *spēj-*.

spiečius, *-iaus* 2 p.a. 1. 'rój pszczół, oddzielna rodzina pszczela', SD «roy pszczół», 2. przen. 'gromada, chmara (owadów, ptaków, dzieci)' — drw. dewerbalny na *-ius* od *spieštis* 'roić się', *įsispiešti* 'wejść, zamieszkać – o pszczołach' (LEW 868). War. *spiečiūs* 4 p.a. Znacz. 'rój' wywodzi się z konkretyzacji nomen actionis 'rojenie się, poruszanie się'. Por. abstracta *gỹrius* 'chwalba' ⇐ *girti*; *pỹlius* 'sypanie zboża' ⇐ *pilti* obok konkretów jak *skaičius* 'liczba, ilość', *vaĩsius* 'owoc' (GJL II, § 108). Osobno zob. SZ *spisti*. — Z innymi sufiksami: *atāspietis* 'drugi rój umieszczony w tym samym ulu', *spietikė* 'brzęcząca pszczola', *spietinė* 'skrzynka lub sito, służące do zebrania roju' (⇒ *spietinỹčia* ts.), też 'skrzynka do wabienia roju', *spietis* a. *spietỹs* 'rój', *spietlỹs*, *spietlius* a. *spietlius* ts. Por. łot. *spietis*² 'rój', *spietls*², *spietls* ts. — Vb. denom. *spiečiūotis* 'roić się' (*Bitēs kap spiečiūojasi, tai išeido ir sėdasi in medžiagos* 'Pszczoly jak się roją, to wylegają i osiadają na drzewach').

spiegti, *spiegiū*, *spiegiaũ* 'wydawać wysoki, przenikliwy głos, przeraźliwie pisać; odzywać się piskliwym głosem; kwilić (o niemowlęciu, o prosięciu); krzyczeć, wrzeszczeć', *ausyse spiegia* 'dzwoni w uszach, huczy w uszach' (por. *speñgti*). Odpowiednik łot. *spiegt*, *spiedzu* 'gwizdać; pisać, kwilić' (*spiedze* 'fujarka'). Prawdopodobnie czasownik pochodzenia onomatopeicznego (paralele cytuję LEW 867). Drw. *spiegesỹs* 'pisk, skowyt'. — SO *spaig-*: *spaiglėti*, *-ju*, *-jau* 'dokuczać odzywając się piskliwym głosem' (*Nespaiglėk in visos gryčios – teip sopa galvą* 'Nie piszcz tak, głowa boli!') – vb. denom. od zanikłego n.agt. **spaig-lys*. — SZ *spig-*: *suspigti*, *-spingũ*, *-spigaũ* 'wydać przeraźliwy pisk; zagwizdać'. — WSZ *spyg-*: *spýgauti* 'pisać, wrzeszczeć (o pastuchach), gwizdać, jazgotać', *spýgčioti* 'popiskiwać; głośno trzeszczeć'.

spieštis, *spiečiasi*, *spietėsi* 1. o pszczołach: 'roić się, porzucać stare gniazdo celem założenia nowego' (*spiečiasi bitēs* SD «roią się pszczoly»), 2. przen. o ludziach: 'skupiać się, schodzić się, gromadzić się, zrzeszać się', cps. *įsispiešti* 'wejść, zamieszkać – o pszczołach', *susispiešti* 'skupić się w jednym miejscu, zebrać się', *suspiešti* 'zebrać w jedno miejsce, skupić, zgromadzić, skoncentrować'. Odpowiednik łot. *spiešt*, *spiešu*, *spietu* 'roić się – o pszczołach'. Czasownik specyficznie bałtycki **spejt-/spit-*, bez jasnych związków zewnętrznych, zob. ALEW 959. Inaczej LEW 868 (do gr. *σπιδών* Hes. 'długi, odległy' i łac. *spissus* 'gęsty, wypełniony, szczelny' < **spid-to-*). Podobnie de Vaan 580. Osobno zob. *spisti*. — Drw. *spiečius* (zob.). Czy tutaj *spietà* gw. 'upał' (*Buvo pati saulės spietà* 'Był największy upał')? — SZ *spit-*: *spisti* (zob., tam też o *spaistỹti*).

spievokas stlit. 'śpiewak, kantor w kościele' (m.in. BRB), war. *spievokà* ZTŽ — zapoż. ze stbłr. *spěvakъ*, *spevakъ*, por. błr. *spjavák*, *spevakà* : *spjavácъ*, *-áju* 'śpiewać'; pol. *śpiewak* (SLA 204; brak w ALEW). Drw. *spievokienė* BRB 'śpiewaczka'. Por. *kañtorius*.

spiginti, *spigina*, *spigino* 1. 'o mrozie: chwytać, szczypać' (*Žvirbliui bėda tik tuomet, kada ima baisiai šalti, kada speigai spigina* 'Wróbel jest w biedzie tylko wtedy, gdy zaczyna być bardzo zimno, gdy chwyta silny mróz'), 2. 'o słońcu: dokuczać gorącem, piec; o upale: doskwierać' (*Žiemą speigas, o vasarą saulė spigina* 'W zimie doskwiera mróz, a latem słońcu/upał'), 3. przen. 'mówić prosto w oczy'. Znacz. etym. 'sprawiać wrażenie czegoś kłującego (o mrozie) lub czegoś piekącego (o upale)'. — Z innym sufiksem: *spigėti*, *spiga*, *-ėjo* 1. 'świecić (o gwiazdach)', 2. 'przygrzewać, piec (o słońcu)', 3. 'silnie mrozić' (*Mėnesiena spiganti šią naktį*, t.y. *šqlanti* JU 'Jest mroźna noc księżycowa'. *Šiandien spigėjo labai*, t.y. *šalo* JU 'Dzisiaj był silny mróz'). Brak refleksów pwk. **spieg-* uniemożliwia postawienie hipotezy o innowacyjnym SZ *spig-* ⇐ **spieg-* (podobnym do *stip-* ⇐ *step-* albo *smig-* ⇐ *smeg-*), do którego dotworzono by następnie formy SP/SE *speig-* i *spieg-*, zob. *spėigas* ob. *spėigas* 'tęgi mróz'. LEW 869 (s.v. *spigti*) zwraca uwagę na styczność znaczeń 'mrozić, frieren' i 'palić, brennen', a to prowadzi go do przekonującego połączenia w jednym etymologicznym gnieździe form *spiginti* i *spigti* 'o słońcu: osłepiać, razić oczy'

(zob.). — SO *spaig-*: *spaigl̥ys* 1. ‘igła, liść drzewa iglastego’ (war. *speigl̥ys*), 2. ‘kolec, np. u jeża’, 3. ‘formująca się stosina, trzon ptasiego pióra’ (*Vieni spaigliaĩ tēr, plūksnū da nēr* ‘Tylko stosina, piór na razie nie ma’), 4. ‘część dęta pióra, dutka’, 5. ‘ość rybia’ (*Lydako mėsa spaigliū pilna* ‘Mięso szczupaka jest pełne ości’), 6. przen. ‘młokos, wyrostek’. Vb. denom. *spaigliūoti* ‘porastać pierzem, opierać się; pokrywać się zarostem (o brodzie chłopca)’. De Vaan 580 łączy lit. *speigliaĩ* ‘igły na gałęzi’ z łac. *spīca* ‘kłos; pęd rośliny’. — WSZ *spyg-*: *spygl̥ys* 4 p.a. lub *sp̥yglis* 2 p.a. ‘szpilka na drzewie iglastym, igła świerku, sosny’ (syn. *skujà*), też ‘kolec (jeża, róży), cierz’, ⇒ *spygliūotas* ‘iglasty; kolczasty’, *spygliūotis* ‘drzewo iglaste’ (syn. *skujuōtis*). Cps. *d̥ygl̥e trisp̥ygl̥e* ‘ryba ciernik’ (zob. *d̥ygl̥e, tri°*).

spynà 4 p.a. ‘kłódka, zamek; futryna. SD «kłotka żelazna; zamek u drzwi», *atmušu spynū* «odbijam zamek». Odpowiada łot. *spīne* ‘skobel do zawieszania łańcucha’. Trudne. LEW 870 połączył z łot. *spīna* ‘długa, cienka różga’ (ME III, 1004) i łac. *spīna* ‘kłos; pęd rośliny’. Rekonstrukcja pie. *spiH-n-? Por. de Vaan 580.

spindēti, prs. *spiñdi* (war. *spīndi, spīndžia, spīnda*), prt. *spindējo* (war. *spīndē*) ‘łsnić, promienieć, błyszczeć, iskrzyć się, świecić, jasno świecić’. Odpowiednik łot. *spīdēt a. spīdēt, -u, -ēju* ‘łsnić, błyszczeć, świecić’, refl. *spīdētiēs* ts. Inchoat. *spīsti* (zob.), caus. *spiñdinti* ‘doprowadzać do połysku, glansować’. Obecność czas. *spiēsti, spiēdžia, spiēdē* ‘świecić – o słońcu’ (*Saulē isīspiedē*) pozwala odtworzyć alternację pb. *speid-/*spid- i zakwalifikować *spind-* jako neopierwiastek wyabstrahowany z prs. infig. *spi-n-d- (por. *spīnda* gw. ‘łśni’). Bez jasnych nawiązań zewnętrznych, por. BSW 275, LEW 870n. O trudnościach związanych z dołączeniem tu gr. *σπινθήρ* ‘iskra’ zob. Beekes 2010, 1383n. Por. bliskoznaczny czas. *spingēti*. — Postverbalia: *ispindimas* DP ‘promień’, *prōspindis* ‘prześwit’, *spīndà* ‘blask, jasność’ (⇒ *spīndūs* ‘błyszczący’, war. *spīdūs*), *spīndal̥ys* ‘blask świecy’, *spīndes̥ys* ‘blask (słońca, oczu)’, *spiñdis* ‘prześwit, odbłask, światło; dukt, droga leśna powstała przez wyrąbanie drzew’, *spīndulinē ligà* ‘choroba popromienna’, *spīndul̥ys* ‘promień światła’ (⇒ vb. denom. *spīnduliūoti* ‘promieniować, świecić się, błyszczeć’), *spiñdžius* ‘dukt leśny’ (znacz. etym. ‘prześwit w lesie’), przest. ‘stanowisko myśliwskie’, CGL ‘Stelle der Jäger’ (por. n.jez. *Spīndžiūs*). Cps. *spīndākis* ‘mający błyszczące oczy’, por. *akis* (⇒ vb. denom. *spīndakiūoti* ‘patrzeć błyszczącymi oczyma’). — Neoosn. *spīndēj-*: *spīndējimas* ‘łśnienie, blask’. — SO *spand-* (← *spīnd-*): *atspandà* ‘odbicie (w szybie)’. Por. łot. *spuōds* ‘błyszczący, świecący, jasny’, *spuōžs* ts. (*spand-ja-), *spuōdrs* ‘błyszczący, przezroczysty, blady, jasny’ (*spand-ra-).

spingēti, prs. *spiñgi* (war. *spīngi, spīnga*), prt. *spingējo* ‘łsnić, błyszczeć, świecić słabym światłem’. Drw. *spīngčioti* ‘pobłyskiwać’, *spīngsēti a. spīngsōti* ‘wydawać słaby blask, słabo świecić’, *spīngul̥ys* ‘iskra, słabe światło’. Por. łot. *spīgana, spīgana*² 1. ‘błędny ogień na bagnie’, 2. ‘przywidzenie, miraż’, *spīgulis* ‘coś, co się świeci, błyszczy’. — Neoosn. *spīngs-*: *spīngsūlē* ‘lampa słabo świecąca’ (war. *spīngsūkē, spīngsūtē*, też *spīngsà, spīngsē*). — Lit.-łot. *spīng-* było wcześniej zaliczane do pwk. pie. *sp^(h)eng-, por. stang. *spīncan* ‘iskrzyć, wydawać z siebie iskry’, ang. *spunk* ‘iskra; huba, żagiew’ (IEW 989n., LEW 871). LIV² 512 wymienił *spīng-* s.v. *(s)b^(h)eng- ‘leuchten, glänzen’ wraz z comparandum gr. *φέγγω* ‘świecić, błyszczeć’ (przytoczone tam lit. *speñgti* jest odmiennego pochodzenia, zob. s.v.). W świetle pdg. *spīgti, spiñga, ispiño* ‘oślepić, razić oczy (o słońcu)’ osnowa *spīng-* wygląda jak neopierwiastek wyodrębniony – na gruncie rozwoju litewskiego – z formy prs. infigowanego. Por. też pwk. *spīg-* w *spīginti* m.in. ‘o słońcu: dokuczać gorącem, piec; o upale: doskwierać’. Paralele: *klimp-* ← *kli-*; *krint-* ← *krit-*; *slimp-* ← *slip-*. Podobny rozwój morfologiczny zaszedł w syn. *spīndēti* (zob.). — SO *spang-*: *spañginti* caus. ‘oślepić (o silnym świetle); starać się dojrzeć, zaglądać w karty; iść jak ślepy’, *spangsōti* ‘(pilnie,

natrętnie) wpatrywać się, wytrzeszczać oczy, wybałuszać oczy; połyskiwać – o żarze’, por. łot. *spuogāt* a. *spuoguôt* ‘lśnić, błyszczeć’. Nomina: *spaņgas*, *spaņgēs* (zob.). Osobno zob. *spaņgas*. — Z prs. na -sta-, *spygsta (*sping-sta, por. war. *spiņga*) ‘rozbłyskuje’, wyabstrahowano neoosn. *spygs-* (*spyks-*), por. drw. *spygsēti* a. *spygsōti* ‘słabo się świecić, połyskiwać’, *spỹgsē* ‘mała lampka naftowa’, *spygsỹnē* a. *spygsōtē* ts., *spygsulỹs* ‘słabe światło widoczne w oddali’, *spygsūtis* ‘świecidełko’. Gdy formacje *spygsēti* i *spygsōti* uległy resegmentacji na *spyg-sēti* i *spyg-sōti*, pojawiła się neoosn. *spyg-*, por. drw. *spỹgtelēti* a. *spỹgterēti* ‘o słońcu – wyrzeć spoza chmur, zaświecić’, *spygulỹs* ‘promień światła, słabe światło, ognik’, *spygūtē* bot. ‘fiołek; niezapominajka’.

spīnta 1 p.a., *spintā* 4 p.a. ‘szafa na ubrania, na książki’ — szerzej rozpowszechniona odmianka wyrazu *spīnda*, zapożyczonego z prus.-niem. *spind*, por. śrwn. *spint*, -des n. ‘szafa’. War. *spintas* b.z.a. Por. GL 118, LEW 870, Čepienē 75. Zob. też *skāpē*. — Drw. *spīntinis laīkrodis* ‘zegar stojący’, *spīntpalaikē* ‘stara, spróchniała szafa’ (por. *palaikis*).

spīrdyti, *spīrdau*, *spīrdžiau* (war. *spīrdyti*) — iterativum-causativum na -dy- od *spīrti* ‘kopać, wierzcąć, popychać’ (zob.), cps. *ispīrdyti* ‘napierać, naciskać’, *nuspidyti* DP ‘o roślinach: wkorzenieć, zasadzić’ (por. PAŽ 283), *paspīrdyti* ‘podeprzeć (ścianę, wrota, chatę)’, DP ‘podeprzeć’, *prispīrdyti* ‘przyprzeć, zmusić do czego’, *užspīrdyti* ‘zaprzeć (drzwi)’. Z innym sufiksem: *atspīrdinēti* ‘otwierać, odmykać (drzwi)’, *atsispīrdinēti* ‘podpierać się, wspierać się na kiju’; *paspīrdinēti* ‘podpierać gałęzie drzew owocowych’. Obok tego jest apofoniczna formacja na -dy-: *spārdyti* (zob.).

spīrgēti, *spīrga*, *spīrgējo* ‘smażyć się, skwarzyć się, piec się’ (*Lašīniai jau suspīrgējo* ‘Słonina już się wysmażyła’), przen. ‘denerwować się’. Inchoat. *spīrgti*, *spīrgsta*, *spīrgo* ‘smażyć się, prażyć się’, przen. ‘unosić się zapalem, gorączkować się’, *nuspidgti* ‘uprażyć się, spalić się’ (por. odległe znaczeniowo łot. *spīrgt*, -stu, -u ‘stać się rzeźkim, żwawym, okrzepnąć, wyzdrowieć’). Z etymologicznego punktu widzenia jest *spīrg-* refleksem **spīrHg-* < pie. **sp^(h)rh₂g-* (transponat) i przedstawia st. zanikowy do *sprog-* < **spīrāg-* < **spraHg-* < pie. **sp^hreh₂g-*, por. *sprōgti* ‘pękać, rozrywać się (z hukiem), wybuchać; rozwijać się z pęków’. Por. LIV² 586, de Vaan 578 (s.v. *spargō*), LEW 873, ALEW 960. Stosunek morfemów *spīrg-* : *sprōg-*, nieregularny z opisowego punktu widzenia, znajduje wytłumaczenie w kontekście oddziaływania antekonsonantycznej spółgłoski laryngalnej w zróżnicowanych apofonicznie warunkach: z jednej strony w st. zanikowym, z drugiej strony w st. pełnym tego samego pierwiastka. Zanik laryngalnej w pozycji po **ir* < **ṛ* pociągnął za sobą wydłużenie **ir(H)* w **īr*, czego objawem jest litewski akut. Zanik laryngalnej w pozycji po *a* (**aHC* < **eh₂C*) został skompensowany wydłużeniem poprzedzającej samogłoski, stąd **ā*, lit. *o*. — Drw. *spīrgyti* caus. ‘smażyć, prażyć’ (m.in. DP), dawne prs. *spīrgiu* SD¹ «prażyć; skwarzę, smażyć», *prispīrgiu* SD «przysmażam» (co do SZ por. *mirkýti*, *vīlgyti*, *žindyti*), dziś *spīrginti* (zob.). Nomina: *ižspīrgos* f.pl. SD «skwarki» (przejęte do łotewskiego słownika Kurmina [1858] jako *izspīrgas*, por. Urbutis 2009, 318), *spīrgā* ‘upał, skwar’ (syn. *kepuoniā*), *spīrgas* ‘skwarek’, *spīrgūtis* ‘skwarek’. Cps. *žiemōspīrgis* 1. ‘trzaskający, tęgi mróz; mroźny okres zimy’ (por. *žiemā*), 2. ‘spowodowane przez mróz pęknięcie w drzewie’, 3. ‘choroba skóry u koni’. — Obocznym do *spīrg-* st. zanikowym jest *spurg-* (por. *dūrti* ob. *dirti*): zob. *spūrgas*. — SO *sparg-*: *spargyti* ‘oparzać wrzątkiem’, *sparginti* ‘piec, prażyć, smażyć’ (zwraca uwagę brak akutu, por. *spīrginti*).

spīrginti, *spīrginu*, *spīrginau* 1. ‘skwarzyć, wytapiać słoninę’, 2. ‘przypiekać (o słońcu)’, 3. przen. ‘doskwierać (o mrozie)’, 4. przen. ‘przeszywać wzrokiem’, 5. przen. ‘zdzielić batem, zbić’, 6. przen. ‘naglić, ponaglać kogo’ — causativum na -in- do intr. *spīrgēti* (zob., tam też o starszym *spīrgyti*). Refl. *spīrgintis* ‘skwarzyć się, smażyć się, piec się; doskwierać (o słońcu, mrozie)’. — Drw. *spīrginiaĩ* m.pl. wsch.-lit. ‘skwarki’ (⇒ łot. gw.

spirgiņi, spirgeņi ts., por. Urbutis 2009, 318), *spirgintūvē* ‘patelnia’ (SD «tygiel»).

spīritas 1 p.a. ‘spirytus, roztwór alkoholu etylowego’ — zapoż. z nwn. *Spiritus*. — Gw. *spirtas* ts. ← ros., błr. *spirt*. Zob. też *špīrytus*.

spīros, -ũ 4 p.a. f.pl. ‘odchody owiec, kóz, zwierzyny płowej i myszy, bobki’ (*Avis šika spiroms* ‘Owca wydała bobki’), SD *spira* «bobek kozi, owczy» (syn. *spirelē*), *spiros* «owcze bobki» — zapewne z deprefiksacji starszej formy *iš-spiros (por. *dukrā* ← *išdukra*; *šīauža* ← *atšīauža*). Odpowiednik łot. *spiras* f.pl. ‘odchody owiec, kóz, zajęcy’. Konkretyzowane nomen actionis na -ā- od *spir-* jak w *išspirti* ‘wyprzeć, wypędzić’ (zob. *spirti*), por. Leskien 1884, 345n. Znacz. etym. ‘wypieranie z siebie’ ⇒ concr. ‘to, co wyparto, wydalone’ (scil. na zewnątrz ciała). Paralele semajologiczne: *išmatos* ‘odchody’ ← *išsimēsti* ‘wyrzucić z siebie; poronić’; ros. *pomēt* ‘kał, łajno, nawóz’ ← *metát* ‘rzucić, miotać’; ang. *droppings* ‘odchody małych zwierząt, łajno’ ← *to drop* m.in. ‘nalać, nakapać’. Wbrew LEW 872 i ALEW 959 lit. *spīros* nie jest spokrewnione z gr. *σπυράς, σπύραθοι* m.pl. ‘bobki owcze, kozie’, zob. Beekes 2010, 1386n. W ALEW zasugerowano alternatywne powiązanie *spīros* z pwk. *sper- ‘rozrzucać, rozsiewać, ausstreuen’ (LIV² 580), nie podając jednak bliższego uzasadnienia. — Drw. *spirelē* SD «bobek kozi, owczy», *spirelē iž aptiekos* SD «kołaczek aptekarski, pigułka», *spirelē vaistytiņē* SD «pigułka», *spiruōklē avīs, ožkā* ‘owca, koza, której odchody mają postać bobków’. Cps. *avīspira* a. -*spiris* ‘owczy bobek’ (por. *avīs*), *žiōgspiros* f.pl. ‘trociny, wióry’ (syn. *žiōgpjaujai*, por. *žiōgē*).

spirti, *spiriū* (zam. *spīru), *spīriau* 1. ‘kopać nogą, wierzgać kopytem’, 2. ‘popychać, sunać nogą’, 3. ‘wsuwać nogę (do buta, do strzemienia)’, 4. ‘o lodzie: napierać’ (*Ledai tiltā spīria*), 5. ‘podpierać czym’, 6. ‘wywierać wrażenie ostrego bólu, kłuć w boku’ (*Jau degļiai spīria pašoniais*), 7. ‘uderzyć – o piorunie’, 8. ‘żądlić, kłuć’, 9. ‘szybko iść, bieć’, 10. ‘cisnąć, naciskać; zmuszać, naglić’, 11. ‘gnać, pędzić’. Cps. *atspirti* ‘odkopywać, odbijać nogą; podeprzeć; zatrzymać, spiętrzyć (wodę), odsunąć (zasuwę), otworzyć (drzwi); odeprzeć wroga’, *īspirti* ‘kopnąć, (nogę) wsunąć do buta, w strzemię; utkwieć wzrok, spojrzenie; użądlić, ukąsić, ugryźć’, *išspirti* ‘wykopać nogą; wyprzeć, wypędzić’, *nuspiri* ‘kopiąc, brykając zrzucić, odrzucić; zabić (o piorunie)’, *paspirti* ‘kopnąć, odrzucić nogą; podeprzeć co’, *paspīriu* SD «podpieram czego, kogo», *perspīriu* SD «przepieram», *prispiriu* SD «dogrzewam komu» (syn. *primygu, prispaudžiu, īveikiu*), «nacieram na kogo» (syn. *užpuolu, užgriuvu*), «popieram czego» (syn. *primygu*), «przypieram co, kogo», *suspiri* ‘ścisnąć (boki konia) nogami; ścisnąć ze wszystkich stron; obstąpić; podeprzeć (płot, gałąź jabłoni)’, *užspirti* ‘zamknąć, zasunąć (drzwi); zastawić czym’ (*ažuspiriu* SD «tarasuję», syn. *ažumetu*). Refl. *spirtis* ‘upierać się, sprzeciwiać się, przymuszać się; starać się, usiłować’, *atsispiriu* SD «opieram się komu», *atsispiriu kieno žodžiamus* SD «zbiiam czyy dowod, mowę, odpor daię słowy», *īsispiri* 1. ‘zaprzeć się nogami’, 2. ‘wsunąć nogi (w drewniaki, chodaki)’, *pasispiriu unt to* SD «funduję się na czym» (syn. *guldžiuosi*), «wspieram się na czym», *pasispiriu* SD «podpieram się» (syn. *pasiremiu, užsilošiu*), *susispiri* ‘zetknąć się ze sobą, złączyć się; zgromadzić się, spiętrzyć się (o lodzie, o pracach)’, *užsispiri* ‘uprzeć się’. — Drw. werbalne: *spirdyti* (zob.), łot. *spirāt* ‘wyrzucać’, *spirātiēs* ‘trzepotać się, ciskać się’, *spirinātiēs* ‘trzepotać się, miotać się, mieć drgawki’. — Nomina: *atāspiras* ‘nogi łóżka; podpora, wsparcie’, *atspirtis*, -iēs f. ‘oparcie, opora’, *paspīrkas* ‘podpora, podpórka; pomoc’ (por. *pridurkas* ← *pridūrti*⁶³⁴), *paspirtis*, -iēs f. ‘podpora’, *paspirtukas* ‘hulajnoga’, *spīrkas* ‘podpora; żerdź, drąg do popychania tratwy’, *spīros* (zob.), *spirtuvē* ‘zasuwa u drzwi’. Cps. *avīspira* a. -*spiris* ‘owczy bobek’ (por. *spīros*), *bāsspiras* (zob. *bāsas*). — SE *sper-*: łot.

⁶³⁴ Nie ma potrzeby odtwarzania *paspirt-kas (GJL II, § 455), bo w *paspīr-kas* i *pridur-kas* – inaczej niż w wypadku *pridētkas, sandētkas* – osnowa była równa pierwiastkowi.

spērt, spēru, spēru ‘(o koniu) bić kopytami, wierzgać, zrzucać z grzbietu; uderzać nogą, kopać; o błyskawicy: uderzać’, *sperties* ‘opierać się, zapierać się (nogami); wierzgać’, *sperināt* iter. ‘wierzgać’. Zob. Leskien 1884, 345, ME III, 990, LEW 874. Tymczasem lit. refleks *spēr-C* jest słabo poświadczony, por. gw. *suspērti* ‘złączyć, powiązać krokwie’ (*Sparus jau suspēriau – galit jau statyt*). Tu też scs. *oprēti sę, opīretū sę* ‘oprzeć się o co’, pol. *oprzeć się, uprzeć się, zaprzeć się* (nogami, kopytami). Pwk. pie. **(s)p^herH-/*(s)p^hrH-* ‘uderzać nogą, bić kopytem, wierzgać’ (LIV² 585), por. stisl. *sperna* ts., stwn. *spornōn* ‘uderzać piętą, ostrogą’, het. *isparranzi* ‘depczą, rozdeptują’ (**sprHēnti*), łac. *spernō, sprēvī, sprētum* ‘oddalić, oddzielić; odrzucać, lekceważyć, gardzić’ (ze zmiany płac. **spera-/sprā-*). Lit. praesens *spiriū* stoi na miejscu **spiru*, jak na to wskazuje zgodne świadectwo wed. *sphurāti* ‘kopie nogą’ i cs. *°přo* ‘prę, przeć’, ros. *pru* (*perěť*) < pie. **(s)p^hrH-e/o-*. Por. paralele w Stang 1942, 31, 34. — Podwójny refleks SZ: *spir-/spur-*, por. 1° *spir-* jak wyżej, 2° *spur-*: *spurdėti* ‘miotąć się, trzepotać się’ (zob.), *spūrti* ‘strzępić się’ (zob.). — WSZ *spyr-*: *paspyrėti* ‘posunąć, trąceniem nieco przesunąć’, *pasispyrėti* ‘podpierać się kijem, laską’. Neoosn. *spyr-* (≡ *spýriau*): *spýriotis* ‘opierać się, sprzeciwiać się’ (typ *mýnīoti, trýnīoti*), *spyriuoti(s)* DP ‘wierzgać’ (por. dwoistość sufiksów w *dýroti* : *dyrúoti* i *klejóti* : *klejuoti*). Nomina: *ātspyris* a. *atspyr̥s* ‘podpora, filar; poręcz mostu; wspornik dla nóg wioślarza’, *paspyris* SD «wsparcie, wspieranie», *sąspsyris* ‘sprzeczka; zderzenie się, starcie się’ (por. *sąsyjis, sąmyšis*), *spýris* ‘kopnięcie’, *spyr̥s* ‘podpórka’, SD «szczebel u drabiny», *spyruōklē* (zob.). — SO *spar-*: *atsparinti* ‘podeprzeć, dać podporę’, *sparinti* ‘cisnąć, przyciskać’, *spárdyti* (zob.), nomen: *atsparà* (zob.). — WSO *spor-* < **spār-*: *ātsporas* ‘filar ganku’ (*Jau jo namai su atsporaĩs*). Paralele: *pérkolas, išmota* i *vōras* (*virti*). — Neoapofonia *spir-* ⇒ *spair-*: *spairinti* (zob.).

spyruōklē 2 p.a. ‘sprężyna’ — dwuznaczne: 1° nomen instrumenti na *-kl-* od *spýruotis* ‘opierać się, sprzeciwiać się’, co jest derywatem na st. wzdłużenia od *spirti* m.in. ‘cisnąć, naciskać’ (paralela: *sūpuōklēs* ≡ *sūpūoti* ≡ *sūpti*), 2° nomen instrumenti z neosufiksem *-uokl-* od WSZ *spyr-* ≡ *spirti* (tak LEW 874). — Vb. denom. *spyruokliūoti* ‘prężyć się, poruszać się sprężyscie’. Zob. też *spranžinà*.

spīsti, spintū, spitaũ ‘otaczać ze wszystkich stron, okrążać, osaczać’, *apspīsti* ‘obstąpić, oblec, otoczyć ze wszystkich stron, zgromadzić się wokół’ (*Visi spiste apspito manę* ‘Wszyscy mnie obstąpili’. *Visur mi vilkai apspitā sutukę* KN 17₂ ‘Zewsząd mię wilcy zawarli otyli’), *atspīsti* ‘rozlewać się (o rzece, o rosnącym cieście); o pszczołach: roić się, rojem wylecieć lub przylecieć; przyjść, przyjechać’, *paspīsti* ‘o bydle na pastwisku: rozproszyć się, porozłazić się’, *prispiesti* ‘o pszczołach: zlecieć się; o ludziach: zejść się, zgromadzić się’, *suspiesti* ‘zbić się w rój; zgromadzić się; ochoczo zabrać się do czego; zerwać się do bójki’ — inchoativum z prs. infigowanym od SZ *spit-* ≡ **speit-*, por. *spiēstis* ‘roić się’ (LEW 874n., ALEW 50, 959). — Nomina: *spitas* ‘rój’, *spitē* (zob.), *spitras* a. *spitrūs* ‘niedowidzący’ (⇒ *spitrius* ‘krótkowidz, człowiek niedowidzący’, ⇒ vb. denom. *spitrėti, -ju, -jau* ‘wyteżać wzrok, śledzić’, *spitrioti* ‘chodzić po omacku’, refl. *pasispitrėti* ‘sobie wypatrzeć, upatrzeć’). Cps. *spitrakis* ‘krótkowidz’ – ze **spitra-akis* przez elizję (por. *akis*). Neopwk. *spint-* (≡ *spintū*): *spintris* Sd «ślepy, male oculatus, lusciosus». — WSZ *spīt-*: łot. gw. *spītenis* ‘rój’, *spītls* ts. (syn. *spīets², spīētl², spīētl²*). — Neoapofonia: 1. SZ *spit-* ⇒ SP/SE *speit-*: *speīsti* (zob.), 2. SZ *spit-* ⇒ SP/SO *spait-*: *spaityti, spaitaũ* ‘rozpędzać, rozpraszać’, refl. *spaitytis* ‘rozglądać się po domu’, *išsispaityti* ‘rozproszyć się, rozbiec się na strony’, 3. SZ *spis-* ⇒ SP/SO *spais-*: *išspaityti* ‘rozpraszać, rozrzucać, rozpędzać, płoszyć; trwonić’ < **spais-sty-*, refl. *spaitytis* ‘o pszczołach: roić się’. Por. *raistyti* < **rais-sty-* (od *risti*), *švaistyti* < **švais-sty-* (od *švisti*).

spīsti, spīsta (**spind-sta*), *spīndo*, zwykle z prvb. *ī-*, *pa-* ‘rozbłysnąć, zacząć świecić – o

słońcu, księżycu, gwiazdach', *suspīsti* 'zaśnić, zabłysnąć', war. *spīsti*, *spīsta*, *spīndo* — inchoativum z prs. na -sta- do dur. *spindēti* 'błyszcząć, lśnić, promienieć' (zob.). Odpowiednik łot. *spīst*, *spīstu*, *spīdu* 'lśnić, błyszcząć'. — Neopwk. *spīs-*: *spīstelēti* a. *spīsterēti* 'o słońcu: zaświecić nieco, na krótko'.

spītē 2 p.a., *spītē* 4 p.a. 1. pot. 'znaczek przypinany do czapki, gwiazdka', 2. stlit. i gw. 'sprzączka, klamra u pasa' (war. *spitā*), 3. 'szpilka, spinka, broszka', 4. gw. 'dziurka od klucza', 5. gw. 'rzadka broda', 6. gw. 'cunnus'. Prawdopodobnie chodzi tu o drw. wsteczny od stlit. *spitula* BRB 'złoty znaczek u czapki; złota lub srebrna cętka nabita jako ozdoba na pas; kolczyk; ozdobna opaska na głowę'. Paralele derywacyjne: *gyvuliaĩ* ⇒ *gývis* 'bydło, stado bydła'; *tūmulas* ⇒ *tūmas* 'rój, chmara'. Dalsze związki obejmują 1° *spitulỹs* 'jasna plama na łbie zwierzęcia', też 'iskra' 2° lit. *spitulas* a. *pitulas* 'czerwona plama na twarzy; pieg; iskra' (zob. *spitulaĩ*). Punktem wyjścia rozwoju semantycznego było pewnie 'znamię na skórze człowieka lub na sierści zwierzęcia', stąd 'jaśniejące znamię' ⇒ 'błyszcząca ozdoba (szyi, głowy, pasa)'. Formalnie **spit-ul-* może być sb. deverbativum od *spīsti*, *spitauĩ*, por. zwł. *apspīsti* 'oblec, obstać, otoczyć ze wszystkich stron'. W odniesieniu do 'znamion skórnych' można pewnie przejść od 'oblec' do 'obsypać się (wysypką, wypryskami, piegami itp.)'. To wymaga zbadania. LEW 875 analizuje **spi-t-* i mówi o rozszerzeniu -t- przy pwk. **spei-/spēi-* 'błyszcząć'. IEW 981n. zestawia *spītē* ze stang. *spitu* f. 'rożeń', stwn. *spizza* f. 'szpic, kolec'. ALEW 961 stwierdza, że nie można wykluczyć zapożyczenia germańskiego, ale dokładnego źródła nie wskazuje.

spitulaĩ, -ũ 3 p.a. m.pl. 1. 'czerwone plamy na twarzy, rumień', 2. 'piegi na skórze' (syn. *strāzdanos*), 3. 'odchody owcze, bobki' (syn. *spīros*), 4. 'iskry', 5. stlit. 'łańcuszek jako ozdoba szyi' (BRB). War. s-mobile: *pitulaĩ*, -ũ 3 p.a. 1. 'plamy a. wypukłości na skórze, znamiona wrodzone lub nabyte' (*Burna pitulaĩs aptekusi* 'Twarz pokryta plamami'. *Pituluotas arklys – nevienoki plaukai, kaip nudėliuotas, obuluotas* 'Koń o plamistej sierści, niejednolitej maści, jakby nakrapiany, jabłkowity'), 2. 'piegi na skórze'. Z innym sufiksem: *spitulỹs* 'jasna plama na łbie zwierzęcia; iskra'. Być może stoi w związku z czas. *spintū*, *spīsti*, zob. s.v. *spītē*.

spjaūdalas 3 p.a., *spjáudalas* 3 p.a., pl. *spjaudalaĩ*, -ũ 'ślina splunięta, wypluta, plwocina, flegma' — dewerbalny rzeczownik na -al- od neoosn. *spjaud-*, którą wyabstrahowano ze *spjáudyti* (zob.). Suf. -al- jest formantem całej grupy wyrazów oznaczających wydzieliny z żywego organizmu, por. *bezdalaĩ*, *kosalaĩ*, *vemalaĩ* (GJL II, § 176). — Drw. *spjaudalis* SD «plwacz», *spjaudālius* 'kto ma zwyczaj pluć, spluwać' (por. *bezdālius*), *spjaudēlis* SD «spluwacz».

spjáudyti, *spjáudau* (war. *spjáudžiu*), *spjáudžiau* 'pluć, spluwać', DP *nuspjaudyti* 'upłwać' (por. łot. *spļāudīt*, -u, -īju ts.) — iterativum na -dy- od *spjáuti* 'plunąć, pluć' (zob.). Paralele: *pláudyti* ⇐ *pláuti*; *šáudyti* ⇐ *šáuti*. — Neoosn. *spjaud-*: *spjaudinēti* iter. 'pluć, -pluwać', *spjaūdalas* (zob.). Neoosn. *spjaudy-*: *spjaudyklė* a. *spjaudyklà* 'naczynie przeznaczone do spluwania, spluwaczka', *spjáudymas* DP 'plwanie', *spjaudinýčia* 'spluwaczka'. — Neoapofonia SP *spjaud-* ⇒ SZ *spjūd-*. Prawdopodobna jest rekonstrukcja iteratywu o formie **spjūdyti*, a to dlatego, że rozmaite derywaty poświadczają pochodzącą odeń neoosn. *spjūd-*, por. 1° *spjūdauti* 'spluwać; wymiotować' (deverbativum porównywalne z *vėdauti* od *vėd-* ⇐ *vė-dyti* oraz *gerdauti* od *gerd-* ⇐ *ger-dinēti*) i 2° sb. postvb. *spjūdas* 'splunięcie' (por. *klōdas*, *paklōdas* od *klod-* ⇐ *klo-dyti*, *klō-dinti*). NB. Wywód *spjáuti* ⇒ *spjū-dau-ti* u Pakerysa, Balt LII:2, 2017, 307, 310 wydaje się wątpliwy z powodu hipotezy neosuf. -dau- i sprzecznej z nią apofonii *au* ⇒ *ū*; neosufiksy z zasady nie pociągają za sobą alternacji wokalicznej w pierwiastku. — Neoapofonia *spjūd-* (SP) ⇒ *spjūd-* (SZ): *spjudóti*, -ju, -jau 'spluwać', ⇒ sb. postvb. *spjudà* a. *spjūdas* 'ten, kto pluje, plwacz', *spjūdelis* ts.,

spjudōnas ts. Paralele: *pjudyti* ob. *pjudyti*; *kliudyti* ob. łot. *kļūdīt*; *ugdyti* ob. *ūgdyti*. Zob. też *spjuksėti*.

spjáuti, *spjáunu* (war. *spjáuju*), *spjóviau* 1. ‘pluć, wyrzucać z ust ślinę, flegmę, krew’ (*krauju spjáuju* SD «krwią pluię»), 2. przen. ‘lekceważyć kogo/co, nie liczyć się z kim/czym, nie dbać o kogo/co; gardzić kim/czym’, 3. ‘bić, uderzać’. Cps. *paspjáuti* ‘splunąć w dłonie; spluwając okazać pogardę’, *nuspjáuti* ‘doplunąć, dosięgnąć śliną’, Refl. *nusispjáuti* ‘wypluć, splunąć sobie’ (*Kad tau negardu, tai nusispjáuk* ‘Jak ci nie smakuje, to wypłuj’). Iter. *spjáudyti* (zob.). Odpowiednik łot. *splāūt, splāūju, splāvu* ‘pluć’. W słowiańskim do lit. prs. *spjáuju* nawiązuje scs. *pljujo*, czes. *pliji* (gw. *pluju*), pol. *pluję* < *piuje/o-, < pbsł. *(s)piāu-je/o- (por. BSW 276, Vaillant III, 294). Odpowiedniki ie.: łac. *spuō, -ere* ‘pluć, wypłuć’ < *spiū-je/o- (por. de Vaan 583), goc. *speiwan* ‘speien’ obok gr. πτύω ‘pluć’, wed. *nī śthīvati* ‘pluje, wypłuka’. Pwk. pochodzenia onomatopeicznego, pie. *spieṃH- ob. *ptieṃH- ‘pluć’ (LIV² 583). Por. też ALEW 961: *sptieṃH-; Derksen 2008, 402: *(s)pieHu-. — SZ-V: scs. *pljīvati* ‘pluć, spluwać’ z psł. *pljūvati < *piu.ūā- < pie. *(s)piuH-eh₂-, por. stpol. *plwać* (prs. *pluję*), stczes. *plvāti* (*pluju*, czes. *pliji*), ros. *plevátʹ* (*pljujʹ*). Segment *u* jest z pochodzenia wypełniaczem hiatu laryngalnego, zob. HL 95n. Podobną budowę mają infinitiwy scs. *bljīvati* ‘wymiotować’, zam. *blūvati, to z *blu.ūā- < pie. *b^hluH-eh₂-, scs. *žīvati* ‘żuć’ < *zjīvati < *zjūvati < pbsł. *žju.ūā- < pie. *ǵjuH-eh₂-. — SZ-C: scs. *plinoti* ‘plunąć’ < *piū-ne-. — WSZ-V *spjūv-*: *spjūvis* ‘splunięcie’ (por. *pjūvis* ⇐ *pjáuti*). W słowiańskim por. scs. *oplivati* iter. ‘opluwać’ < *pljiva- < pbsł. *piū-ā-. — WSP *spjov-* < *spiāu- (albo też neoosn. *spjov-*, wyabstrahowana z prt. *spjóviau*): drw. *spjovimas* a. *spjóvimas* ‘plucie, spluwanie’ (por. *pjovimas* s.v. *pjáuti*), *kraujo spjavimas* SD «krwią plwanie», *nusispjovimas* ‘splunięcie’, *spjóva* c. ‘kto często spluwa’, *spjovéjas* ts. — Neoapofonię *spjau-* (SP) ⇒ *spju-* (SZ) poświadczają *spjūterėti* ‘splunąć nieco’ (*Paragavus tq, ana spjūterėjo* ‘Skosztowawszy to, splunęła’) i może *spju-kl̥s* ‘plwacz’ (choć tutaj nie można wykluczyć alternatywnej analizy *spjuk-l̥s*, od wykrz. *spjūkt* o lekkim splunięciu, por. *spjuk-sėti* ‘spluwać po trochu’). Paralele: *liāutis* ⇒ *liūterėti*; *āugti* ⇒ *ūgdyti*; *lāukti* ⇒ *lūktelti, lūktelėti*.

spjuksėti, *spjuksi*, *spjuksėjo* ‘spluwać po trochu, od czasu do czasu’ — czasownik na -sė- od wykrz. *spjūkt* o lekkim splunięciu (*Senis spjūkt nusispjovė ir išėjo* ‘Starzec splunął spjūkt i wyszedł’). Por. *straksėti* od *strāk/stràkt*. Z inną budową: *spjuk-telėti* ‘splunąć’ (por. syn. *spjáutelėti*) i *spjuk-l̥s* ‘plwacz’ (*Tai spjukl̥s, pilna gryčia prispjau dyta jo vieno* ‘To plwacz, cały dom zapluty przez niego samego’; możliwa jest też analiza *spju-kl̥s*, zob. s.v. *pjáuti*). — Od obocznej wykrz. *spjūkt* (o silnym/obfitym splunięciu) utworzono *spjūktelėti* ‘silnie splunąć’.

spōdkai, -u 2 p.a. gw. 1. ‘spadek, mnienie zmarłego przechodzące na uprawnioną osobę’, 2. ‘posag, wiano’, 3. ‘liche ubranie’ — formacja pl.t.m. dla oddania zapożyczenia pol. *spadek*, -dka (⇐ *spaść, spada* ‘dostać się komu’).

spodkēlis, -io 2 p.a. gw. ‘spodek, talerzyk pod szklanę, kubek; zawartość takiego talerzyka’ — zdrobnienie na -el- od osnowy wyodrębnionej z zapożyczenia pol. *spodek*, -dka (⇐ *spód, spodu* ‘dolna część, dolna strona’).

spógti, *spógstu*, *spógau* gw. ‘wytrzeszczyć oczy, wlepić wzrok’, *paspógti* 1. ‘zapaść się, wklęsnąć (o oczach)’, 2. ‘posinić (od zimna, mrozu)’, 3. ‘być wycieńczonym przez chorobę’ (*paspógēs vaikas*). Warianty ze zmianą *sp-* na *šp-*: *špógti*, *sušpógti* ‘zmarnieć, zmizernieć w chorobie’ (por. *sm-* > *šm-*; *sn-* > *šn-*). Bez dobrej etymologii. LEW 876 przyjmuje apofonię *spāg-* ⇒ *spāg-, ze *spagėti* ‘płakać, szlochać’ w punkcie wyjścia (czasownik o podstawie onomatopeicznej, zob. s.v.). — Drw. *spógčioti* ‘piszcząć zduszonym

głosem; mówić niewyraźnie, szeptać', *nuspógčioti* 'paść przez udławienie się – o ptaku, zwierzęciu', *ispoginti* 'wbić, wlepić wzrok', *spogsoti* 1. 'wytrzeszczać oczy, gapić się', war. *spoksoti* (⇒ *spoksà* 'ten, kto uporczywie się wpatruje, gapi się'), 2. 'sterczeć', *ispoksoti* 'niedowidzieć'. — Neoapofonia *spāg- (SP) ⇒ *spāg* (SZ): *spāgti*, *spangū*, *spagaũ* 'wytrzeszczyć oczy' (*Akys iš kaktos spaŋga*). Podobnie w *ātšakas* : *šōkti*; *spragūs* : *sprōgti* i *vagiũ* : *vōgti*. Osobno zob. *spaŋgas*.

spōnas 2 p.a. gw. 'polano smolnego drzewa, z którego łupie się szczapki na łuczywa' (*Iš pliauskų spōnai, o iš spōnų balanas arba skalas skaldo* JU 'Z bierwion polana, a z polan szczapki łupią') — zapoż. z nwn. *Span* m. 'drzazga' (brak w GL i LEW). War. *spōmas*: *Priskaldyk balanų, spōmą paēmęs* 'Weź «spomas» i nałup drzazg na łuczywa'.

spōryti, *spōrijau*, *spōrijau* wsch.-lit. 'zaprzeczać czemu', refl. *spōrytis* 'sprzeczać się' — zapoż. z ros. *spōritʹ*, -ju. War. *spōryti*, *spōrinti*. — Sb. *spōras*, *spōras* 'spór, sprzeczką' ⇐ ros. *spor*, -u. Por. *spračiótis*.

spračiótis, *spračiójuos*, *spračiójaus* ZTŽ 'sprzeczać się' — zapoż. z błr. *spraćacca*, -ájusja. Por. *spōryti*.

spragà 4 p.a. 1. 'otwór, dziura w płocie, szczelina, przerwa (między zębami)', 2. 'rozporek w ubiorze', 3. przen. 'brak, niedostatek, strata' — sb. postverbale od *spragėti* m.in. 'pękać' (zob.). Znacz. etym. 'pęknięcie', stąd 'szczelina' *vel sim.* War. *spragē* a. *sprāgē*; war. s-mobile: *pragà*. Odpowiednik łot. *spraga* 'dziura w płocie; odstęp między domami'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *spragà* 'przejście w ogrodzeniu; żerdź zagrządzająca przejście' (PzB 4, 546, Laučjute 50).

spragėti, *sprāga*, *spragėjo* 1. 'trzeszczeć, trzaskać, pękać (pod wpływem gorąca lub mrozu)', 2. 'grzać się na słońcu; prażyć się, piec się', 3. 'błyszcząć, świecić się', 4. przen. 'palić się do czego, niecierpliwieć się'. Z innymi sufiksami: *spragčioti* 'trzaskać', *spragioti* 'spadać powodując odgłos; pokapywać; lśnić, błyszcząć', *spragsėti*, *sprāgsi* 'trzeszczeć' (war. *spraksėti*, *sprāksi* a. *sprāksia*). Caus. *sprāginti* 'prażyć, podpiekać; (o mrozie) doskwierać'. Por. bliskoznaczne *sprāigyti* (s.v. *spriegti*). — Pwk. *sprāg-* prawdopodobnie przedstawia sobą alternant na SZ, który utworzono do SP **sprāg-* (zob. *sprōgti*). Paralele: **plāk-* ⇒ *plāk-* (*plok-* : *plākti*); **slāg-* ⇒ *slāg-* (*slōgti* : *slagai*); **spāg-* ⇒ *spāg-* (*spōgti* : *spāgti*). Inaczej BSW 276: *spragėti* ⇒ WSO *sprōgti*. Jeszcze inaczej LEW 877: *spragėti* to vb. denom. od *spragà*, *sprāgē*. — Drw. *spragà* (zob.), *spragatis*, -iēs f. 'tęgi mróz, trzaskający mróz; upał letni' (por. *peršatis* ⇐ *peršėti*, *degatis* ⇐ *dēgti*), *sprāgē* 'mszyca, pchła ziemna' (szkodnik roślin), *sprāgēs* f.pl. 'truskawki, Fragaria' : łot. *sprādzene* 'pewien gatunek truskawki' (por. *brāškēs* ⇐ *braškėti*), *sprāgilas* (zob.), *sprāgtas* a. *sprāktas* 'szczutek', *spragulys* SD¹ «szczudłek» ['prztyczek, szczutek'], *spragumà* 'tęgi mróz', *spragūs* 'o drewnie: trzaskający z gorąca; głośny', ⇒ *sprāgti* (zob.); *spragūtė* bot. 'rojnik pospolity, Sempervivum soboliferum'. — Są w tej rodzinie również dublety z s-mobile, por. *pragà* 'otwór, dziura' (*Kieno praga, to ir iškada* 'Czyja dziura, tego szkoda'), *pragumà* 'przerwa, rozstęp', *pragumaĩ* m.pl. 'podstawy czego, początki', *prāgumas* a. *pragumas* 'okazja, sposobna chwila, sposobność, możliwość', też 'sposób postępowania, podstawa'. Osobno zob. *prōga*.

sprāgilas 3 p.a. 1. 'cep do młócenia', zwykle pl. *spragilaĩ* 'cepy', 2. gw. 'bijak w cepach' — dewerbalny rzeczownik na -ilas od osnowy *sprag-*, por. *spragėti* m.in. 'trzeszczeć', *spragčioti* 'trzaskać' (por. LEW 877). Znacz. etym. 'narzędzie, którym się trzaska; to, czym uderza się z mocą, powodując powstanie silnego odgłosu, trzasku'. Por. formant w *brizgilas*, *stibilas*. War. *sprōgilas* ma o z wyrównania do *sprōgti* m.in. 'pękać z trzaskiem'. Z innymi sufiksami: *sprāgelas* 'cep', pl. *spragelaĩ* 'cepy', *spragelē* 'bijak,

krótszy kij u cepa'. — Drw. *spragilinē* 'trzonek cepa, cepisko', SD «bijak u cep» (syn. *rykštē kultuvē*). — N.m. *Spragilaĩ*, *Spragiliniai*.

sprāgti, *sprañga*, *sprāgo* gw.: *apsprāgti* 'nieco zaczerwienić się pod wpływem gorąca', *nusprāgti* 'opalić się na słońcu', *pasprāgti* 'prażyć się, przypiekać się (o ziarnie, kartoflach)'. kartoflach)' — infigowane prs. denominativum od adi. *spragūs* 'trzaskający pod wpływem ciepła, gorąca' (zob. *spragēti*). Do tego gwarowe prs. tr. *spragiū* 'prażę na patelni' (*spragiaū*, *sprāgti*).

sprāndas 3 p.a. 1. 'kark, tylna część szyi granicząca z grzbietem' (*Jaučiai stiprūs, jie sprāndu i traukia* 'Woły [są] silne, one właśnie karkiem ciągną'. *Avies visa syła sprānde* 'Cała siła owcy w karku'), SD *sprundas* «kark, krczyca», 2. przen. 'ciągło, żelazna część pługa łącząca go z orczykiem', 3. przen. 'wygięta część kosy' — sb. postverbale od *sprāndyti*, co jest iter. do *sprēndžiu*, *sprēsti* m.in. 'napinać, naprężać'. Znacz. etym. 'napięcie, naprężenie' ⇒ 'kark jako mięśnie, które się napręża przy wysiłku (przy ciągnięciu, przy oraniu)'. Paralele: *rāntas* ⇐ *rantyti*; *ražgaĩ* ⇐ *ražgyti*; *laĩdas* ⇐ *laidyti*; *smaĩgas* ⇐ *smaigyti*. Por. jeszcze SO w *sprāstis*. Por. BSW 278, LEW 877n. — Drw. *sprandinē* 'karkówka', cps. *sprandagaĩvis* 'człowiek o krótkim a grubym karku' (por. *galvā*), *sprandikaulis* 'krąg szyjny' (por. *kāulas*).

spranginti, *spranginū*, *spranginaū* 1. 'jeść suche jedzenie (chleb, kartofle, ser) dławiąc się przy tym', 2. 'napychać kogo dając mu dużo jeść', 3. 'dusić – o kaszlu', *užspranginti* 'zatkać dziurę', DP 110⁴⁴ 'rozsadzić kogo (o jedzeniu)' — causativum z suf. -in- i SO *sprang-* ⇐ *spring-/spreng-*, por. *sprīngti* 'nie móc przełknąć, dławić się', *spreñgti* m.in. 'utkwic, uwięznąć' (zob. LEW 878). Starsza formacja na -y-: *sprangyti* (rzadka). — Z innymi sufiksami: *sprāngčioti* 'dławiąc się kaszleć; niewyraźnie mówić', *sprānglioti* a. *spranglioti* 'pożerać, chciwie jeść, opychać się, jeść krztusząc się', *sprangstyti* 'wtykając zaplatać, pleść; ciasno zapinać ubranie na sobie' (⇒ neoosn. *sprangst-*: *sprangstis*, -iēs f. 'kołeczek do zapinania odzieży'). Odpowiednik łot. *sprañgāt* 'ściągnąć sznurem, skrępować'. — Nomina: *priespranga* 'ciasne miejsce do zatknięcia siekiery' (*Užkišk kirvį už priesprangos*), *sprangūs* 'trudny do przełknięcia, nie dający się połknąć', ⇒ *sprangókus*, por. *trūpucį sprungóku* 'zanadto dławiący' (Otrębski 1934, 169), *sprangulys* 'duszenie się przy przełykaniu'. Por. łot. kuroń. *sprānga* a. *sprañgas*, *sprāngas*² 'zakłopotanie, kłopot, tarapaty', *saspranga* 'rzemień u chomąta'. — Ze słowiańskiego por. odpowiednik bez s-mobile, psł. *prōžiti 'czynić napiętym, naprężonym' (pbsł. *(s)prang-ĩ-): cs. *prōžiti*, sch. *prūžiti*, ros. *prūžiti*, pol. *prężyć* 'napinać, wyprężać (piers, mięśnie, grzbiet)', *naprężyć* 'napiąć, natężyć' – caus. do *pręgo, *pręgti, scs. *pręgo*, *pręsti* 'napiąć, naprężyć' (zob. *spreñgti*). Nomina: scs. *prōgū* 'skoczek, konik polny', pol. *poprąg*, *-pręgu* 'pas, rzemień przytrzymujący siodło a. kulbakę'; scs. *sōprōgū* 'ζεῦχος', rcs. *suprugū* 'para małżeńska; małżonek', f. *supruga* 'małżonka'; *prōga, sch. *prūga* 'pasma', pol. *pręga* 'krwawa smuga na skórze od smagnięcia różgą, biczem; pasmo odmiennej barwy na sierści zwierząt', *sprężyna* 'pręt, pasek ze sprężystego materiału': ros. *pružina* 'sprężyna; paważ, drąg do przyciskania siana a. snopów na wozie'. Por. REW II, 454 i III, 47, Boryś 482n.

spranžinà 2 p.a., gen.sg. *spranžinos* LZŽ 'sprężyna' — zapoż. z błr. *spranžyná* (z pol.). — War. *spreñžinà* ⇐ pol. *sprężyna* (ZS 51, LEW 880). War. ze zmianą nž > ndž: *sprandžinà*, *sprendžinà*. Por. *spyruōklē*.

sprāskilai, -u m.pl., *sprāskilos* f.p. 3 p.a. 'cienkie deszczułki do unieruchomienia złamanej kości u ręki a. nogi, tzw. łubki, leszczoty' — zagadkowe złożenie z II członem °skil° jak w *skilā* 'szczapa, trzaska' (por. *skilti* 'rozszczepiać się'). Człon I *spra*° może od *spraūsti* 'wtykać, wciskać, wsuwać'. To prowadzi do praformy *spraus-skil, zmieniającej się

1° przez monoftongizację *au > a* (por. *mākas, pastānija*), 2° przez degeminację na szwie morfologicznym. Znacz. etym. ‘deszczulki między które coś wetknięto, wsunięto’. LEW 878 przytacza za Spechtem inną analizę: *sprag-skila, z I członem do *spragā* ‘otwór’, *sprógti* ‘pękać, rozrywać się’ i członem II do *skylē* ‘dziura, otwór’. Kwestię znaczenia pozostawiono bez komentarza.

sprāstis, -sčio 1 p.a. 1. ‘kołeczek do zapinania odzieży’ (syn. *sprangstis, sprāustis*), 2. ‘kołek do rozwierania, do podnoszenia kamienia żaren’, 3. ‘wieszak (na ubranie)’, 4. gw. ‘poprzecznie położony drąg do zawieszenia sprawianej świni lub owcy’, 5. gw. ‘deseczka do naciągania płótna’, 6. gw. ‘rozwidlone drewno do suszenia skóry’, *atōsprāstis* ‘naciąg w warsztacie tkackim’ — sb. postverbale na -ja- od neoosn. *sprāst-*, którą wyabstrahowano ze *sprāstyti, etymologicznie: frq. *sprās-sty-, gdzie *sprās-* to SO od neopwk. *sprēs-* jak w *sprēsti* m.in. ‘napinać, rozwierać’ (por. łot. *spruostīt* ‘zamykać – w klatce, w więzieniu’ < *spranstīt, ⇐ *sprend-). Porównywalne postverbalia to *sāmstis* ⇐ *sāmstyti*; *sklaīstis* ⇐ *sklaīstyti* i *vařstis* ⇐ *vārstyti*. Inaczej ŽD 330 i GJL § 405 (suf. *-stja-). — Vb. denom. *susprāstīti* ‘zapiąć na kołek zwany «sprāstis»’ (*Kailiniai su sprāščiu susprāstyti* ‘Kozuch zapinany na «sprāstis»’).

spraučius, -iaus BRB ‘pełnomocnik władcy, zarządca, Regent’ (zob. PAŽ 434) — zapoż. ze stbłr. *spravca*, -y m.in. ‘zarządca, kierownik’, pol. przest. *sprawca* m.in. ‘pełnomocnik, wykonawca, zarządca’ (SW VI, 344n.). SLA 204 i LEW 878 przyjmowali przekształcenie polskiej pożyczki (brak w ALEW). Por. *kraučius, udaučius*.

spraūnas, -ā 4 p.a., *spraunūs*, -ī 4 p.a. gw. 1. ‘energiczny, obrotny, sprawny, dobrze radzący sobie z robotą’ (*Pakol tingiasis pasijudins, sprauniasis nudirbs* ‘Nim leniwy się ruszy, sprawny [już to] robi’), 2. ‘śmiały, wytrwały; zapamiętały’, 3. ‘o rzece: wartki’ — zapoż. z błr. *sprāūny*; stąd też łot. *spraūns* ‘dobrze rozwinięty, zdrowy, dziarski; zamożny’. War. z palatalizowanym nagłosem: *sprīaūnas* (por. *sprīaūsti* ob. *spraūsti*).

sprāunykas 1 p.a. hist. ‘w Rosji carskiej: naczelnik policji powiatowej’ (*Buvo net sprāunykas atvažiavęs* ZS 51 ‘Mówią, że nawet sprawnik przyjeżdżał’) — z aferezą i-zapozyczone z ros. *isprávnik*, -a. Por. *nākšas* LzŽ < *inākšas*; imię *Zīdorius* < *Izīdorius*.

sprāusti, *sprāudžiu, sprāudžiau* ‘wtykać, wpychać, wciskać, wtłaczać w głąb czego, wbijać (klin)’, *įsprāusti į raňką, į dēlną* ‘wciskać do ręki, w rękę, tj. wmuszać, dawać co komu mimo czyjegós oporu’, *pasprāusti* ‘podwinać, wtulić ogon; wsadzić pod pachę’, *užsprāusti* ‘zatknąć (za uchem)’, refl. *įsisprāusti* ‘wcisnąć się, wtłoczyć się’, *pasisprāusti* ‘utknąć gdzie, w czym’. Odpowiednik łot. *spraūst* a. *spraust²*, -žu, -du tr. ‘wtykać, wsadzać’, intr. ‘być wetkniętym, tkwić’. Osnowa *spraud-* jest quasiprymarna, podobnie jak np. *smaug-* (*smāugti* ob. *smāugyti*), *spaud-* (*spāusti* ob. *spāudyti*) i *raus-* (*raūsti* ob. *rausyti*). Prs. *sprāudžiu* należało kiedyś do inf. *sprāudyti* (dziś prs. *sprāudau*) ‘wtykać, wciskać, wplatać; rozpierać, rozwierać; szczepić rośliny’, refl. ‘tłoczyć się; żyć w ciasnocie’, który był iteratywem na SO *spraud-* do SE *sprīaud-, por. gw. pdg. *spriāusti, -džiu, -džiau* ‘wtykać, wpychać’ (od tego nowe iter. *spriāudyti* w znac. ‘spraudyti’). Transponat ie. *spreud-, *sproud- ‘spritzen, schnell hervorkommen, sprießen’, por. IEW 994n., LEW 879 (tu rekonstrukcje pie. *sprēu(d)-, *sprōu(d)-). — Drw. *spraudiklis* ‘drewno służące do rozparcia nóg zwierzęcia podczas zdzierania zeń skóry’. — Neoosn. *spraudy-*: *spraudyklē* ‘proca’ (por. *vėtyklē* ⇐ *vėtyti*). — Neopwk. *spraus-*: *sprāustas* ‘drewniany przedmiot służący do rozpierania’, *sprāustis* ‘kołeczek do zapinania odzieży’, *sprāustukas* ‘drewniany guzik, klin, zatyczka’, *sprāustūvai* m.pl. ‘kleszcze’. Por. łot. *spraūstīt* frq. ‘wtykać, zatykać’ (*spraus-stī-), *spraūslis* ‘klin; przedmiot do rozpierania; otwór, szpara do zatknięcia płonącego łuczywa’. Zob. też *sprāskilai*. — SZ *sprud-*: *sprudūklas* ‘drewno, pręt do rozpierania płótna przy

tkaniu' (o neosuf. -uklas jest mowa s.v. *kabùklas*), *sprudùklis* 'zasuwka', *sprùdulas* 'drewniana zatyczka'. — WSZ *sprūd-*: *sprūsti* (zob.).

sprēčytis, *sprēčijuos*, *sprēčijaus* gw. 'sprzeczać się, spierać się, sprzeciwiać się' — samogłoska pierwiastkowa *e*, substytucyjny suf. -y- i miejsce akcentu przemawiają za polską pożyczką, w której zmieszały się dwie formy, mianowicie *sprzeczać się* i *(za)przeczyć*. Por. też błr. *spračacca*, -*ąjusja* 'sprzeczać się' i gw. *sprēcacca*, które są polonizmami. War. suf. *sprēčintis*. — War. z pełnogłosem -pere-: *sperēčytis* ⇐ stbłr. *perečitisja*. Zob. też *sprečkà* i *sprēčnas*.

sprečkà, -à 4 p.a. gw. 'spór, zatarg, kłótnia' — zapoż. z błr. *sprěčka*, -i (⇐ pol. *sprzeczka*, ĘSBM 12, 275). Zob. też *sprēčnas*.

sprēčnas, -à 4 p.a., *sprečnùs*, -i 4 p.a. gw. 'sprzeciwiający się, nieposłuszny, uparty, skłonny do kłótni' (*Tai sprēčnas: jis niekad nepaklausys, visada priešingas*) — zapoż. z błr. *sprěčny*.

sprédika 1 p.a. 1. 'kazanie w kościele protestanckim', 2. przen. 'strofowanie, perora moralizatorska, ostre napomnienie, bura' — zapoż. ze śrdn. *predikie* (GL 118, LEW 879), por. stwn. *prediga*, nwn. *Predigt* f. Stąd też łot. *(s)predikis* 'kazanie' (Jordan 83). War. m. *sprédikis*, *spridikis* (*Jo spridikiai jau mums nusibodo* 'Jego kazania już nam się znudziły'; *spridikį duoti* 'dać komu burę', *spridikį gauti* 'dostać burę') — nagłos *sp-* z wyrównania do syn. *spāviedis*, *spāviedē*.

spreņgti, *sprengiù*, *sprengiaũ* 1. tr. 'pchać, wpychać w ciasne miejsce', 2. 'rozpinać żagiel', 3. intr. 'utkwąć w gardle' (też o wozie we wrotach). Cps. *įspreņgti* 'wetknąć, wepchnąć; zaprząć konia do wozu', *paspreņgti* 'coś czymś podeprzeć, rozpiąć (żagiel, sidła), zaprząć konie', intr. 'utkwąć, uwięznąć w czym' (*Pasprengė paršas į tvorą* 'Prosię utkwilo w płocie'). Refl. *spreņgtis* 'wpychać się, wciskać się; kłócić się', *įsispreņgti* 'utkwąć, utknąć (o ości w gardle, o wozie w zbyt wąskich wrotach)', *rankàs įsispreņgus stovėti* a. *įsispreņgęs stovėti* 'stać trzymając się za boki, wzięwszy się za boki'. Drw. *sprėngsėti*, *sprėngsiu* (3 os. *sprėngsi*), *sprėngsėjau* 'krztusić się przy zadławieniu, kasłać, kaszleć' (akut wtórny). — Odpowiednik łot. *spreņgt*, *spreņdzu* 'mocno zawiązać, zasnurować; wcisnąć, wsadzić'. Z *s-mobile* do pie. *(s)preng^h- 'naprężyć się; skoczyć' (LIV² 583 rekonstruuje znac. 'skakać, springen', zaś BSW 278, s.v. *sprengō 'napręzać, spannen'). Zob. też LEW 879n., ALEW 962n. Z germańskiego por. stisl. *springa* 'pęknąć, zerspringen', stang. *springan* 'pękać'. Odpowiednik psł. na SE *pręgō, *pręgti, por. scs. *pręgō*, 3 os. *pręžetū*, *pręšti* 'napiąć, naprężyć', *pripręšti* 'przyłączyć, złączyć' (*sūpreņgti sę* 'ożenić się'), ros. *sprjagú*, *sprjačb* 'sprzęgnąć', sch. *sprēgnēm*, *sprēci* 'sprzęgnąć, zaprzęgnąć', czes. *spřáhnout* ts., stpol. *sprzegę*, 3 os. *sprzėje*, *sprzac* (do-, prze-, s-, w-, wy-, za-, dziś *zaprzęgnę*, *zaprzac* 'nałożyć koniowi, wołowi uprzęż i połączyć ją z pługiem lub wozem'; iter. *pręgati, pol. *sprzęgać*, *zaprzęgać*, *wyprzęgać*. Zob. REW II, 454, Boryś 571n. — SZ *spring-*: *sprīngti* (zob.). — SO *sprang-*: *spranginti* (zob.).

sprēsti, *sprėndžiu* (zam. *sprendu?), *sprėndžiau* 1. 'cisnąć, rozpierać, pchać', 2. 'napinać, rozciągać tkaninę', 3. 'rozwierać palce dłoni, mierzyć piędzią', 4. 'zaprzęgać konie', 5. 'utkwąć wzrok', 6. przen. 'rozpatrywać, rozważać, osądzać, rozwiązywać zadanie, wnioskować, decydować', *nusprēsti* 'postanowić, zawyrokować, uchwalić', *susprēsti* 'ściągnąć, ścisnąć czym, mocno opasać'. Refl. *sprēstis* 'wciskać się', *įsisprēsti* 'wziąć się pod boki' (syn. *įsiremti*). War. nieakutowy *sprēsti*. Odpowiednik łot. *spriēst*, *spriēžu*, *spriēdu* 'rozewrzeć, rozciągnąć; mierzyć, oceniać, rozważać'. Pbsł. *(s)prend- < pie. *(s)prend- 'napinać, napręzać' (LIV² 582, BSW 278, LEW 880). Lit. akut niejasny. — Drw. *sprendimas* 'decyzja, stwierdzenie, rozwiązanie', *sprendinys* 'uchwała, decyzja', *sprendžiamasis balsas*

‘decydujący głos’. — Neopwk. *spręs-*: *sprėsdinti* ‘mierzyć piędzią’, nomina: *pasprėstė* ‘popręg siodła; strzemień’, *sprėsena* ‘sposób wnioskowania’, *sprėšmas* ‘wniosek, rozstrzygnięcie w rozumowaniu’ (por. *kėšmas* $\Leftarrow$ *kėsti*; *gėšmas* $\Leftarrow$ *geĩsti*), *sprėstũvai* m.pl. ‘rama do rozpięcia tkaniny przy szyciu’, *sprėstũvas* ‘część krosien’, *sprėzlis* (*Sprėzlis, kad netrauktũs audeklas*) – ze *sprėslis przez udźwięcznienie *sl* > *zl* (por. *mėšliava* > *mėzliava* s.v. *mėsti*). — SZ *sprind-*: *sprĩndis* (zob.). — SO *sprand-*: *sprĩndyti* ‘koziołkować, skakać’, nomina: *sprĩndas* (zob.), *sprĩstis* (zob.). — Lit. gniazdo *sprend-*, *sprind-*, *sprand-* via s-mobile znajduje nawiązanie w słowiańskim. Por. SE *pręd-* < *(s)prend- lub *(s)prind- (Stang 1942, 34): scs. *prėdõ, prėsti* ‘νήθω, prząć’, ros. *prjadũ, prjastũ*, czes. *předu, přisti*, pol. *przędę, prząć* ‘wysnuwać i skręcać nitkę z przędzy, przerabiać włókno na nici’ (znac. etym. ‘zwierać, ścieśniać pasmo włókien w celu skręcenia go w nić’), ros. *prjadatũ, prjanutũ* ‘skakać, podskakiwać’. Nomen: *prėdĩa, cs. *prěžda*, ros. *prjáža*, pol. *przędza* ($\Rightarrow$ *przędziwo* ‘materiał, z którego wyrabia się przędzę’). — SO *prød- < *(s)prand-: psł. *prødũ-kũ, por. słh. *pródek* ‘gorliwy, odważny’, ukr. *prudkỳj* ‘szybki, porywczy, gwałtowny’, czes. *prudký* ‘szybki, silny; ostry, nagły, porywczy’, pol. *prędkı* ‘odbywający się w krótkim czasie, w szybkim tempie, szybki, zwinny’; nierozszerzone *prødũ ukazuje się m.in. w bg. gw. *prəd* ‘szybki, niecierpliwy, porywczy’, sch. gw. *prūd* ‘zaniepokojony, niespokojny; gniewny, dziki’, zob. Borys 482.

sprĩčkà, gen.sg. *sprĩčkos* 2 p.a., też m. *sprĩčkas* wsch.-lit. ‘prztyk, prztyczek’ (*Gausi par nosį sprĩčkà, tai žinosi, ką kalbėt!* ‘Jak dostaniesz prztyczka w nos, to będziesz wiedział, co mówić’) — zapoż. z błr. *pstryčka*, -i, też m. *pstryčók* ($\Leftarrow$ pol. *pstryczek*, war. do *prztyczek*), przy czym nagłos został przekształcony odpowiednio do rodzimych syn. *sprĩgtas* i *sprĩtkà* (*sprĩgta, zob. *sprĩegti*). Por. ĖSBM 10, 189, Bańkowski II, 959.

sprĩegti, *sprĩegiu*, *sprĩegiau* 1. ‘prztyknąć, dać prztyka’, 2. ‘zepchnąć’, 3. ‘odskoczyć, odprężyć się (o czymś wcześniej przygniecionym)’, 4. ‘skoczyć, wyskoczyć (o świerszczu, rybie)’. Drw. *sprĩgura* ‘szumowina zbierająca się na powierzchni zupy podczas gotowania; kożuch na mleku’ (z rzadkim suf. -ura, zob. GJL II, § 263). — SO *spraig-*: *sprĩgtyti* ‘podskakiwać, brykać (o cielętach, kozach, prosiętach); pękać z gorąca, trzaskać (o szczapie w ognisku); prztykać’ (por. łot. *spraĩgāt* ‘pękać, trzaskać, trzeszczeć’, $\Rightarrow$ *spraĩga* ‘szczelina, szpara, luka’), *pasprĩgtyti* ‘szybko skądś wrócić’, *spraigstỹti* ‘prztykając usuwać, np. okruchy ze stołu’. — SZ *sprig-*: *sprĩgti*, *sprĩgũ*, *sprĩgũ* ‘dać prztyka, prztyknąć, lekko trącić, uderzyć; odskoczyć po przyciśnięciu; trysnąć (o krwi); energicznie rzucić’, *sprĩgčiõti*, -ju, -jau ‘skakać, podskakiwać’. Odpowiednik łot. *sprĩdzēt*, -u, -ẽju ‘tryskać, bryzgać’. Jest prawdopodobne, że rodzina apofoniczna *sprĩeg-/spraig-/sprig-* ukształtowała się na podstawie wykrz. *sprĩgt* np. o ruchu konika polnego, *sprĩgt* o skoku, nagłym upadku, wypadnięciu skądś. Bez etymologizacji w LEW 881 i 877 (s.v. *sprĩgtyti*). — Drw. *sprĩginti* ‘prztyknąć w butelkę (dla sprawdzenia oddźwięku szkła)’, *nusprĩginti* ‘pobiec, polecieć’, *sprĩgsas* a. *sprĩgtas* ‘prztyk, szczonek’ (syn. *sprĩdikis*), z metatezą *kt* > *tk*: *sprĩtkà* ts.); drw. wsteczny: *sprĩgis* ts.

sprĩndis, -džio 1 p.a. 1. ‘piędź, dawna miara długości równa odległości od końca kciuka do końca środkowego palca rozpostartej dłoni’ (war. *sprĩndỹs* 3 p.a.), SD¹ «piędź», 2. ‘krótki odcinek czasu’, 3. ‘krok’ (*Jis išlipo, tokiais sprĩndžiũkais i nusprĩndžiavo* ‘On wyszedł takimi małymi kroczkami’), 4. ‘motyl witalnik naostrzak, Semiothisa clathrata’, też ‘Hipparchus papilionaria’ i ‘poproch cetyniak, Bupalus piniarius’ (odpowiednik łot. *sprĩdis* ‘piędź’) — prawdopodobnie rzeczownik postwerbalny na -ja-od zanikłego *sprĩndyti, iteratywu na SZ *sprind-* $\Leftarrow$ *sprend-* do *sprĩndziũ*, *sprĩsti* m.in. ‘napinać, rozciągać, zwł. rozwierać palce dłoni’. Znac. etym. n.act. ‘rozwarcie palców’, konkretyzowane jako ‘piędź’. Pokrewny drw. na SO: *sprĩndas* $\Leftarrow$ *sprĩndyti*. Spoza bałtyckiego por. psł. *pėdĩ ‘piędź’ s.v.

spęsti. Paralela: *vingis* ‘skręt, zakręt’ : *véngti*. Zob. GJL II, § 83, LEW 881, Karulis II, 274, ALEW 963. — Drw. *sprindinis* adi. ‘o szerokości piędź’, *sprindiniai lašiniai* m.pl. ‘słonina na piędź szeroka’. Por. łot. *sprīdītis* ‘paluch w rękawicy’.

sprīngti, *springstū*, *springaũ* 1. ‘nie móc przełknąć, dławić się; więznąć w gardle’, 2. ‘krztusić się, kaszlać uporeczywie’, 3. ‘chciwie jeść, pochłaniać’, 4. ‘bez umiaru pić wódkę, chlać’, *įsprīngti* ‘uwięznąć, utkwąć, stanąć w gardle’ (syn. *įsmigti*, *įsrigti*, *įstrigti*), *nusprīngti* ‘zadławić się, udławić się’ (*Jis nusprīngo*, t.y. *numirė* JU ‘Udławił się, tj. umarł’), *pasprīngti* ‘udławić się czym’ (*paspringo nuog tų ašakų* SP II, 851 ‘udawili się temi ościami’), *pasprink* SD «zachłystnąć się», *paspringstu* SD¹ «dawię się» (syn. *smaugiuosi*) — formacja inchoatywna z suf. -sta- i SZ *spring-* ← *spreng-*, *sprang-*, por. *sprengti* m.in. ‘utkwąć, uwięznąć gdzie, w czym’, SO *spranginti* m.in. ‘dławić się przy przełykaniu’. Odpowiednik łot. kuroń. *springt*, *springstu*, *springu* ‘wypreżać się; wystawać, sterczeć’, *sprīngt* ‘cisnąć się, tłoczyć się; jeść po kryjomu; napychać się, obżerać się’. Por. LEW 881. — Drw. *springčioti* ‘dławiąc się kaszleć, krztusić się’ (*Kad į gerklę šapas, ašakas įspringsta, tada springčio[ja]* ‘Jeśli do gardła dostanie się żdźbło, ość, to człowiek krztusi się’), *springėti* a. *springėti* ‘krztusić się; kasłać, pokasływać’, *springsėti* a. *springsėti* ‘chrząkać; dławić się’, *springsóti* ‘być utkwionym, wystawać, sterczeć’. Nomina: *springinỹs* ‘zator, przeszkoda (z lodu, drzew)’, *springla* c. peior. ‘chciwiec’, *springùs* ‘nie dający się połknąć, dławiący’ (syn. *sprangùs*), *sprinklė* peior. ‘żarłok, nienasyceniec’ (*spring-klė).

sprītnas, -à 4 p.a., *sprītnūs*, -i 4 p.a. gw. ‘ruchliwy, żwawy, dziarski (o staruszkach), zwinny, bystry, zdolny (o dziecku)’ — zapoż. z błr. *sprýtny* (← pol. *sprytny* ‘umiejący sobie radzić, zręczny, pomysłowy’, drw. od *spryt*, co przejęte z fr. *esprit* m.in. ‘rozum, zmysł, zdolność, talent’, zob. ĖSBM 12, 274, Borys 571). War. metatetyczny *spītras*: *Kai prie mergų, tai tavo Petrelis labai spītras, o kai prie darbo, tai ne labai*).

sprógti, *sprógsta*, *sprógo* 1. ‘pękać, rozrywać się, wybuchać’, 2. ‘wypuszczać pączki’, 3. wulg. ‘zdychać’, 4. wulg. ‘żreć, chlać’, *įsprógti* ‘nadpęknąć (o drzewie, kości, naczyniu), oderwawszy się wpaść gdzie (o częścach żaru)’, *išsprógti* ‘wystąpić na wierzch, wyłupić się; pęknąć, rozwinąć się (o pączkach, liściach)’, *nusprógti* ‘rozpęknąć się; zdechnąć’, *prīsprógti* ‘nażreć się, nażłopać się’, *sprógsta mēdžias* SD «pąkowicie puszcza drzewo». Odpowiednik łot. *sprāgt*, *sprāgstu*, *sprāgu* ‘trzeszczeć, pękać, rozrywać się; rozwijać się – o pąkach; wypalić – o strzelbie’. Pb. *sprāg- przedstawia intensivum od *sprēg- (transponat ie. *spreh₁g-?), utworzone z udziałem neoapofonii *ē ⇒ *ā. Paralele: *glóbtī* ← *glébtī*; *gróbtī* ← *grébtī* (zob. Kuryłowicz 1956a, 210). Nie ma śladu po starym SO *spruog- < *sprōg- < *sproh₁g-. Formy na SE *sprēg- przetrwały w jęz. łotewskim, por. *sprēgt* ‘trzeszczeć, pękać’, iter. *sprēgāt* ‘pękać, trzaskać (o drzewie w ognisku); kropić wielkimi kroplami, pryskać, tryskać’, *sprēdzināt* ‘mżyć’ (*sprēdzināma viela* ‘materiał wybuchowy’), nomina: *sprēga* ‘iskra; kropla; rysa, pęknięcie’, *sprēgains* ‘popękany, z rysami; tęgi – o mrozie’, *sprēgaini laiki* m.pl. ‘przejmujące zimno’, *sprēgans* ‘kruchy, łomki; bardzo zimny; tryskający’, *sprēguonis* a. *sprēguona laiks* ‘tęgi mróz’. NB. W ALEW 964 figuruje rekonstrukcja pie. *(s)p^hreh₂g- ‘rozerwać się (z hukiem)’. Z powodu *h₂ stoi ona w jawnej sprzeczności z łotewskimi refleksami *sprēg-*. — Pb. *sprāg- łączy się via s-mobile z psł. *prag-, por. pol. *pragnąć* ‘chcieć pić; usilnie chcieć czego’, sch. *zāpragnēm*, *zaprāci* ‘o krowie: przestać dawać mleko’. Causativum cs. *pražiti*, sch. *pražiti* ‘smażyć, piec’ (też intr. ‘pękać, trzaskać, wybuchać’, por. lit. *sprógti*), ukr. *pražyti* ‘smażyć’, czes. *pražit* ‘wysuszać przez przypiekanie, wypalać; piec – o słońcu; szybko strzelać’, pol. *prażyć* ‘oddziaływać gorącem, piec, przypiekać; strzelać, razić pociskami’. Zob. BSW 276n., LEW 882, Borys 481. — Drw. *sproginėti* iter. ‘pękać, wybuchać, eksplodować’, *sproginti* a. *sprogdinti* caus. ‘wysadzać w powietrze, rozsadzać wybuchem; powodować pękanie pąków’, stlit. ‘prażyć’, SD *sproginu*

«prażę» (*sproginti žirniai* m.pl. SD¹ «groch prażony»). Nomina: *núosproga* c. 'zdechlak, cherlak', *sprogà* 'szczelina, szpara, wyrwa, otwór; pączek, pęd, latorośl; iskra' (osobno zob. *próga*), *spróga* przest. 'sposobność, okazja do czego', *sprogéjas* peior. 'pijak', *sprogèlà* a. *sprōgela* 'pęknięcie, szczelina w drzewie; rozcięcie w ubraniu; iskra', też 'pęk' (*Jau sprogèlà leidžia lapus* 'Już z pąka rozwijają się liście'), SD¹ *sprogèlė* «pęk», *sprogèlė* 'szczapka, która odskoczyła od palącego się polana', *sprōgena* a. *sprōgena* 'padlina, ścierwo; wychudłe zwierzę, zdechlak' (por. *nusprōgti*), też 'iskra' (*Sprōgenos sproginėja*), *sprogilà* 'skacząca iskra' (por. sufiks w *augilà*), *sprogimas* 'wybuch, eksplozja', SD «pąkowania puszczanie», *sprōgymė* 'szczelina, szpara', *sproklė* (zob.). Cps. *išsprōgtakis* 'mający wylupiające oczy' – przez elizję z **išsprogta-akis*. — Neopwk. *sprogs-* (≡ *sprōgsta*): *sprōgsmas* a. *sprōgsmas* 'wybuch' (por. *rūksmas* ≡ *rūksta*; *vỹksmas* ≡ *vỹksta*), *sprōgsena* 'padnięcie zwierzęcia' (*Jau pri pat sprōgsenos buvo tas paršelis* 'To prosię było już bliskie padnięcia'), war. *sprōgsena* (zmiana ks > kš jak np. w *bėgsena*); ⇒ *sproksnelė* b.z.a. 'pęd, latorośl'. Por. łot. *sprāgstināt* caus. 'sprawiać, że pęka, rozrywa się'. — Podwójny refleks SZ *spirg-/spurg-* (por. *spirti/spūrti*, *skiŗbti/skuŗbti*): 1° *nuspirgti*, *-spirgsta*, *-spirgo* 'uprzytyć się, spalić się', *spirgėti* 'smażyć się, skwarzyć się' (zob.), 2° *spūrgas* 'pączek, szyszka chmielu' (zob.). Nawiązanie sti. *sphūrjati* 'pęka, rozrywa się; pojawia się'. — Na gruncie intrabałtyckiej apofonii SP *ā* ⇒ SZ *ā* powstał neopwk. *sprag-*, zob. *spragėti*.

sproklė 4 p.a., *sprōklė* 2 p.a.⁶³⁵ 1. 'podłużna rysa, podłużny wąski otwór, szpara, szczelina, rozpadlina', 2. 'odstęp między zębami', 3. peior. 'paszcza, pysk', 4. gw. 'tyłek' (war. *sprōkla*), 5. gw. 'części płciowe kobiety' (por. łot. *sprākle* 'tyłek; narządy płciowe'). Sb. c. 'żarłok'. Przez degeminację z **srok-klė*, to z **sprog-klė* — nomen deverbativum od *sprōgti* 'pękać, rozrywać się' (zob.). Znacz. etym. n. act. 'pęknięcie', ⇒ 'szczelina, szpara'. Por. *būklė* ≡ *būti*; *gerklė* ≡ *gėrti*. Paralele na degeminację: *auklė*, *kar̃klas*, *žirklės*. — Cps. *sprokladañtis* 'czyje zęby są rzadko rozstawione' (por. *dantis*). — Neoosn. *sprokl-*: *sprōklėna* c. 'chudzielec, mizerak', *sproklỹs* 'nienasyceniec', *sproklūs* 'żarłoczny – o zwierzęciu'.

sprovà, -ōs 4 p.a. stlit., gw. 1. 'sprawa, kwestia; zajęcie, obowiązek', 2. gw. 'spór, sprawa sądowa' — zapoż. ze stblr. *sprava*, por. blr. *správa*, -y (≡ pol. *sprawa*, sb. postvb. od *sprawić* 'spowodować'). — Vb. denom. *sprovavóti*, -ju, -jau stlit. 'czynić, robić, skuteczniać, wykonywać, postępować, zajmować się czym' ≡ stblr. *spravovati* (≡ pol. przest. *sprawować*). Por. SLA 205, LEW 883 (brak w ALEW), POLŽ 592n.

sprūkti, *sprunkù* (war. *sprūkstu* < **sprunk-stu*), *sprukaũ* 'uciekać, umykać', *įsprūkti* 'wbiec, wleźć gdzie', *išsprūkti* 'wybiec, wyrwać się, wydostać się, uciec, umknąć', *pasprūkti* 'ujść, uciec, zbiec, umknąć'. Starszy war.: *sprūgti*, *sprungù*, *sprugaũ*. Odpowiedniki łot.: *sprukt*, *sprūku*, *spruku* 'uwolnić się, uciec' obok *sprudzinātiēs* 'przepychać się, przeciskać się'. Via s-mobile nasuwa się porównanie z psł. **prūg-*: serbsko-cs. *isprūgnōti* 'wystąpić, wyskoczyć'. Zob. LEW 883 (w BSW brak jest odpowiedniego hasła). — Drw. *sprukčiōti* 'ślizgać się', *spruklūs* 'prędko, żwawo'. — SO **spraug-*: łot. *spraũgt* 'grubo mleć, mleć na śrutę', *spraũga* 'szczelina, szpara, rysa; dziura w płocie'. — WSZ **(s)prūg-* zostawił ślad w słowiańskim, por. ros. *prýgatb*, -aju 'skakać', *prýgnutb* 'skoczyć', *prýžók* 'skok, podskok' (REW II, 452; IEW 846: pie. **preu-g-*). W litewskim stoi do porównania tylko wykrz. *sprūkt* (war. do *sprūkt*) o kimś kto umknął, uciekł, ⇒ *sprūkteletī* 'nagle uciec'.

sprūsti, *sprūsta* (**sprund-sta*), *sprūdo* 1. 'ześlizgiwać się, spadać z trzonka' (*Kirvis sprūsta nuo koto* 'Siekiera spada z trzonka'), 2. 'wymykać się z rąk (o ojcowiznie)', 3.

⁶³⁵ Wymieniony przez Būgę, RR II, 409 i cytowany w LEW 883 typ akcentowy *sprōklė* nie został przez LKŽ potwierdzony.

‘poślizgnąć się, np. na mokrej glinie’, 4. ‘cisnąć się, tłoczyć się (w wąskim, ciasnym, miejscu)’, *įsprūsti* ‘wpaść (w ciasne miejsce), wcisnąć się; wbiec, wskoczyć’, *išsprūsti* ‘wypaść, wysunąć się (z rąk); usunąć się spod nóg (o ziemi, lodzie); wypaść (z zawiasów), wyrwać się (z rąk), wydostać się, wydobyć się, wymknąć się, wyskoczyć, wybiec’, *nusprūsti* ‘ześlizgnąć się (i upaść); umrzeć’, *pasprūsti* ‘wymknąć się, uciec’ — formacja inchoatywna z suf. -sta- i WSZ *sprūd-* ⇐ *spraud-*, por. *sprāusti* ‘wtykać, wciskać’. War. z palatalizowanym nagłosem: *spriūsti*, *spriūdo*. Odpowiednik łot. *sprūst*, *sprūstu* (war. *sprūžu*), *sprūdu* tr. ‘wciskać, wsadzać’, intr. ‘być wciśniętym, tkwić w czym’. — Drw. *sprūdinēti* ‘osuwać się, ześlizgiwać się’, *sprūdoti* a. *sprūdoti* ‘być, trwać w ścisku’ (*Isispraudēs ī tā sprūstī žmoniū sprūdau*, t.y. *kenčiu suspaustas, stoviu JU*). Nomina: *sprūdā* ‘urwisko; ślizg’, *sprūdis* ‘uskok w zboczu’. — Neopwk. *sprūs-*: *sprūsčioti* ‘ześlizgiwać się, ślizgać się’, *sprūstelėti* ‘pośliznąć się mocniej’. Nomina: *sprūstis*, acc. *sprūstį* ‘mnóstwo stłoczonych ludzi, tłok, ścisk, tłum’ (war. *sprūstas*, *sprūstė*), *sprūstojas* ‘kto umyka, zbieg’, *sprūstūvas* ‘część krosien tkackich’. Tu też wykrz. *sprūst* o poślizgnięciu się, o wymknięciu się skądś (war. *sprūst*). — Neoapofonia *ū* (SP) ⇒ *ũ* (SZ) wytwarza krótkowokaliczny war. *sprud-*: *sprūsti*, *sprūnda*, *sprūdo* ‘ześlizgiwać się, spadać z trzonka’; neopwk. *sprus-*: *sprusčioti* ‘iść ślizgając się – o kurach na lodzie’. Por. *grūsti* (*grūdo*) ob. *grūsti*; *sursnóti* ob. *sūrsta* oraz *bugštūs* ob. *būgštūs*.

spūgti, *spungù*, *spugaũ* gw. ‘pryszczyć się, pokrywać się pryszczami’ (war. s-mobile: *pūgti*, *pungù*, *pugaũ*) — inchoativum z prs. infigowanym na SZ *spug-* od *spaug-* (zob. niżej). Por. LEW 863: bez jasnej etymologii. — Neoowk. *spung-*: *spungē* ‘ropny wykwit na skórze, pryszcz, krosta’. LEW 884 (s.v. *spungē*) za Būgą postulował pwk. pb. **speng-*, ze SO w postaci łot. kuroń. *spanga* ‘pęcherz na ręce, nodze; oparzelina’. Przywoływał dawne nawiązanie do gr. σπόγγος ‘gąbka; migdały w gardle’ i łac. *fungus* ‘grzyb’. Oba te wyrazy – wraz z orm. *sownk*, *sowng* ‘grzyb; drzewo korkowe’ – uważa się dziś za zapożyczone ze źródła nieindoeuropejskiego, zob. Beekes 2010, 1385, de Vaan 250 (**sp^hong-* vel *sim.*). — SO *spaug-*: *spaugas* ‘pryszcz, krosta’, ⇒ vb. denom. *spaugiوتي* ‘pokrywać się krostami’. — Neoapofonia *spaug-* ⇒ *spuog-* (por. LEW 863): *spuogas* a. *spuogas* ‘pryszcz, krosta; plamka, kropka, pieg; bąbel na powierzchni wody’ (war. *špuogas*), ⇒ *spuogiotas* ‘pryszczaty, krostowaty; nakrapiany, plamisty’, vb. denom. *spuogiوتي* ‘pokrywać się krostami’. Por. oboczności *daub-/duob-* i *kaup-/kuop-*. Natomiast war. *spogas* ma hiperpoprawne o zam. *uo*, podobnie jak *glodinē*, *skroblūs* i *sōdžius*. — Nie wiadomo, czy można tu dołączyć wyraz *spuigē* ‘zalewana na wiosnę nadrzeczna łąka’, n.rz. *Spuigē* (Vanagas 312; brak w LKŽ; zmiana **spung-* > *spuig-*?).

spulėti, *spuliù* (war. *spulù*, *spulėju*), *spulėjau* gw. 1. ‘bardzo oszczędnie używać, żałować czego sobie lub innym, skąpić’ (*Tu tai jau par daug puolėji: nei pavalgai, nei apsivelki kaip žmogus* ‘Ty to już za bardzo oszczędzasz: ani sobie nie zjesz, ani się ubierzesz jak człowiek’), 2. ‘robić zapasy. Z innymi sufiksami: *spulinti* a. *spūlyti* ts. (*Spulyk, spūlyk: gal, misliji, kapuosna nusineši viską?* ‘Oszczędzaj, oszczędzaj: może myślisz, że wszystko zabierzesz ze sobą do grobu [dosł. na cmentarz]?’). LEW 884 podawał za Zupitą zestawienie lit. *spul-* ze stwn. śrwn. *spulgen* ‘pielęgnować, pflegen’, ale jak widać nie jest ono dokładne. Obecność synonimu *peldėti* ‘oszczędnie używać’, którego budowę można ująć jako *pel-* + *-dē-* (por. *ėrdėti*, *mėrdėti*, *sverdėti*), nasuwa hipotezę s-mobile i apofonii SP *pel-*: SZ *pul-*. Paralele: *steļgti*: *stulgūs*; *telpù* (*tilpti*): *tūlpinti*; *teļžti* (*tiļžti*): *tuļžti*. SZ *pul-* jest alternantem do *pil-* jak w *pildyti* ‘sypać, nalewać, napełniać’ (zob. *peldėti* I). — Drw. *spulūs* ‘nadmierne oszczędny, skąpy’, *spulūtis*, *-ė* ‘skąpiec, sknera’.

spuntlūpis, -io 2 p.a. przest. ‘człowiek z zajęczą wargą, tj. z rozszczepioną górną wargą’ (Litwa pruska) — złożenie członów *spunt-* (por. *špūnta lūpų* ‘zajęcza wargą’) i *lūpa* ‘wargą’ (GL 118, 134). Por. cps. *veršialūpis* ‘kto ma grube wargi’. Zob. też *špuñtas*.

spurdėti, spūrdū, spurdėjau 1. 'miotać się, szamotać się, trzepotać się, wyrwać się (o schwytanym ptaku, rybie w sieci, prosięciu w worku)', 2. 'ruszać się, być w ruchu', 3. 'poruszać (skrzydłami, liśćmi na drzewie)', 4. 'szybko iść, spieszyć', 5. 'sprzeciwiać się, okazywać niezadowolenie, kaprysić' — formacja duratywna na -ė- od neopwk. *spurd-*, który został wyodrębniony z formacji prs. intr. *spūr-da 'miotać się'. Ta ostatnia mogła być refleksem pie. *(s)p^hrH-d^he- (transponat). Por. oboczny refleks SZ w postaci *spīr-*: *spīrti* (zob.). Formant -d- powraca w dwu innych formacjach: *spīrdyti* (zob.) i *spārdyti* (zob.). — Na podstawie prs. inchoativum *spurd-stu, które zmieniło się fonetycznie w *spūrstu*, powstał pdg. *spūrstu*, *spūrsti* (*spūrdau*) 'bić skrzydłami, trzepotać się', przen. 'sprzeciwiać się, buntować się'; wyabstrahowany zeń neopwk. *spurst-* stał się podstawą pdg. duratywnego na -ė-: *spurstėti*, *spūrstu*, *spūrstėjau* 'szamotać się, wyrwać się z rąk, wymykać się', przen. 'grymasić, kaprysić, okazywać niezadowolenie' (por. *rūkstėti*, *smilkstėti*). — Udźwięcznienie *r-st > r-zd* zamieniło formę *spūrstu* w *spūrzdu*. Ta ostatnia uległa resegmentacji w *spūrzdu* (neopwk. *spurzd-*, paralelny do *spurst-*), a objawem tego jest pdg. *spūrzdu*, *spūrzdau*, inf. *spūrsti*. Zob. *spurzdėti* jako formację odnawiającą dur. *spurdėti*. — Z drugiej strony, gdy prs. *spūrstu* zostało zreinterpretowane jako *spurt-stu (por. *kurstū* 'głuchnę' < *kurs.stu < *kurt-stu, prt. *kurtaũ*), to pojawił się neopwk. *spurt-*, por. formę prt. *spūrtaũ/spurtaũ* do *spūrsti* (*Nuspurto paukštis iš rankų*, t.y. *palėkė* JU 'Wymknął się ptak z rąk, tj. poleciał'), równoznaczną ze *spūrdau* do *spūrsti* (*Suspūrdo paukštis*) i *spūrzdau* do *spūrsti* (*Paukštis aukštyn paspūrzdo*).

spūrgas I 3 p.a., pl. *spurgaĩ*, -ũ 1. 'szyszka chmielu', 2. 'pączek liściowy rośliny', 3. 'pączek kwiatowy', 4. 'bazia, kotka wierzyby, olchy, brzozy – o kwiatach nie okrytych płatkami', 5. 'frędzla' (SD¹ *spurgai* «frędzla»), 6. 'owalny, okrągły wisiorek', 7. 'wyprysk na skórze, pryszcz', 8. 'garstka włosów, wełny, kłak', 9. 'płetwa', 10. 'pióro klucza'. War. *spūrga*, *spurgà*. Nawiązania łotewskie: *spuīrga* 'włókno, strzęp', *spurgas* f.pl. 'szyszki chmielu', *spurdze* 'szyszka chmielu; bazia, kotka', *spurguls* 'małe żywe dziecko'. Akutowany morfem lit.-łot. *spurg-* może być refleksem pie. *sp^(h)r^hg- jako SZ do pie. *sp^hreh₂g- (transponat), por. *sprógti* 'pękać, rozrywać się; wypuszczać pączki, liście' (*Jau išsprogo spurgaĩ* 'Już pękły pąki'). Zob. też LEW 886. Oboczny SZ *spīrg-*: *spīrgti* (zob. *spīrgėti*). Por. *spūrti* ob. *spīrti*; *skuīrti* ob. *skiīrti*. — Drw. *spūrganos* f.pl. 1. 'szyszki chmielowe', 2. 'bazie, kotki na gałęzi brzozy, wierzyby', 3. 'kłaki', też o zmierzwionej, zlepionej wełnie na owcy, ⇒ *spūrganelis*, -ė: *Spūrganele mano!* 'Pączusku ty mój!' (w zwrocie do dziecka). — Vb. denom. 1. *spurgáuti* 'zbierać szyszki chmielowe', 2. *spurgúoti* 'wypuszczać pąki; obszywać chustę frędzlami', *apspurgúoti* 'obedrzeć się, wystrzępić się' (por. *apspūrgėlis* 'obszarpaniec, obdartus'), 3. *spuīgti*, *spuīgsta*, *spuīgo*: *apspuīgti* 'pokryć się pączkami', *atspuīgti* 'wystrzępić się', *suspuīgti* 'zmizernieć, zmarnieć'. — Wciąż słabo ugruntowane jest nawiązanie do tej rodziny stpr. wyrazu *spurglis* EV 'wróbel, Sperling', zob. Būga, RR II, 129, PKEŽ 4, 146. Beekes 2010, 1386 wymienił *spurglis* wraz ze stwn. *sperke* w kontekście gr. σπορυ-ίλος m. 'jakiś ptak' (prawdopodobnie 'wróbel') i wyraził przypuszczenie, że jest to wyraz substratowy lub wędrowna nazwa ptaka.

spūrgas II 3 p.a. gw. 'żerdź z grubszym końcem do płoszenia ryb i pędzenia ich do sieci' (syn. *bužys*, *dūpinas*). War. w pisowni *spurk-*: *spurkstà* 'żerdź do płoszenia ryb', *spuīktas* 'siatka na kiju do podchwytywania ryby wiszącej na wędce, tzw. kasar', *spurktus* b.z.a. 'sieć na ryby w kształcie worka rozpiętego na kabłakach' (por. LEW 886). Niejasne. Związek ze *spūrgas* I nie jest łatwy do uzasadnienia. Por. bliskoznaczne wyrazy *bužys*, *dūpinas*, *pavarikas*. — Vb. denom. *spūrginti* 'napędzać ryby do sieci przy pomocy «spurgas»'.

spūrti, spūra (war. *spuīra*, *spūrsta*), **spūro** 'strzępić się – o brzegach tkaniny'. Pwk.

spur- może być obocznym do *spir-* refleksem pie. SZ **(s)p^hrH-* : **(s)p^herH-* (zob. *spirti*, *spurdėti*). Paralele: *dùrti* ob. *dirti*; *tułžti* ob. *tiłžti*. Odpowiednik łot. *spurt*, *spurstu*, *spuru* ‘rozłazić się, strzępić się’. — Drw. *spuraĩ* 4 p.a. m.pl. ‘strzępy odzieży; frędzle’. Tu pewnie też WSZ **spūr-* w wariancie z początkowym *šp-*: *špūras* 2 p.a. coll. ‘żdźbła, drobne gałązki; drobne bezwartościowe rzeczy; drobne rybki; małe dzieci’ (stąd zapożyczone pol. gw. *szpur* ‘rzeczy drobne; małe dzieci’, drw. *szpuruk* ‘małe dziecko’, Zdancewicz 350).

spurzdėti, *spùrzdu*, *spurzdėjau* ‘wyrywać się, machać, bić skrzydłami, trzepotać się (o schwytanym ptaku, rybce, o kurze trzymanej pod pachą)’ — durativum na *-ė-* od neopwk. *spurzd-*, wyabstrahowanego z prs. *spùrzdu*, to ostatnie z sonoryzacji w *spùrstu*, zob. *spurdėti*. War. *spurzėti* (por. *veizėti* < *veizdėti*).

spūsčioti, *spūsčioju*, *spūsčiojau* ‘ściskać’ (*Arklių kulnais spūsčioja jodamas* ‘Jadąc wierzchem ściska konia piętami’) — iteratyw na *-čio-* od osnowy *spūs-*, będącej alternantem na SZ od *spaus-* (neopwk.) jak w *spáusti*, *spáudžiu* ‘gnieść, ściskać’. Neoapofonię *au* (*áu*) ⇒ *ū* (*ũ*) potwierdzają *pláudyti* ⇒ *plūsti*, *plūdo* oraz *spjáudyti* ⇒ *spjūdauti*. Nomina: *spūšnis* a. *spūšnis* ‘nacisk, naciśnięcie; odcisk’, *spūstis*, *-iēs* a. *spūstis*, *-ies* f. ‘ścisk, tłok’ (syn. *grūstis*, *sprūstis*). Tu też dewerbalny wykrz. *spūst*, *spūst* o nagłym ściśnięciu, przyciśnięciu; drw. *spūst-elė-ti* ‘nacisnąć, uścisnąć (rękę), ścisnąć nogami (boki konia)’. — Neoapofonia *ū* ⇒ *ũ*: *spūstelėti* ‘lekko, trochę przycisnąć’ (por. *sprūstelėti*, *snūsterėti*, *žiūrtelėti*).

sragùs, *-i* 4 p.a. gw. 1. ‘gniewny, wybuchowy’ (*Ans y[ra] sragùs, greitai supyksta* ‘On jest s., szybko unosi się gniewem’), 2. ‘srogi, nie mający wyrozumiałości, litości, okrutny, surowy’, 3. ‘szorstki, przykry (o słowach)’, 4. ‘energiczny, prędkie (w robocie)’. Dwuznaczne. Z jednej strony może oddawać zapoż. pol. *srogi* (tak Brückner 1877, 136, za nim LEW 886), z drugiej strony może być fonetycznym wariantem do bliskoznacznego *stragùs* (zob.), pod warunkiem, że się założy zanik *t* w zbitce *str-* (tak LD § 210). — Vb. denom. *sragavótis* ‘srożyć się’ (*Nesragavók, būk pakarnus* JU; ze ściągnięcia formy zwrotnej **ne-si-sragavók*).

sraigė 1p.a., *sraigė* 2 p.a. 1. ‘ślimak, Gastropoda; ślimak winniczek, *Helix pomatia*’, 2. bot. ‘lucerna siewna, *Medicago sativa*; lucerna nerkowata, *Medicago lupulina*’ — jedno z postverbaliów od *sraigyti* (zob.). — War. z insercją *t*: *straigė*. N.rz. *Sraigė* a. *Straigė* (Vanagas 313, LD § 242), n.m. *Stráigiai* 2x.

sraigyti, *sraigaũ*, *sraigiaũ* (war. *sraigyti*, *straigyti*, *straigyti*) 1. ‘wtykać, zwł. zielonymi gałązkami, brzoškami obtykać dla ozdoby ściany domu, ganek, wrota’, 2. ‘ciskać, rzucać’, 3. ‘narzynać śrubę, gwintować’, *apstraigyti* ‘poobtykać gałązkami; obrzucać kamieniami’, *nusraigyti* ‘naciąć, narznąć (gwinty); poutykać, zatknietymi gałęzmi pooznaczać miejsca zasiewu’, refl. *pasisraigyti* ‘uchylić (sukni), podkasać się’ — iterativum z suf. *-y-* i SO *sraig-* albo od SE *srieg-* (pb. **sreig-*), albo od SZ *srig-* (neoapofonia *ai* ⇐ *i*), zob. *sriegti*, *srigti*. — Drw. *sraigas* a. *sraigtis* ‘wiecha zatknęta jako znak granicy lub zakazu’, *sraigė* (zob.), *straigstė* ‘wiecha jako zakaz wstępu’, *sraigtas* ‘śruba, gwint’ (⇒ *sraigtinis* ‘kręty, kręcony’, *sraigtiniai láiptai* m.pl. ‘kręte schody’), cps. *sraigtāsparnis* neol. ‘śmigłowiec, helikopter’ (dosł. ‘śruboskrzydły, co ma śrubę zamiast skrzydeł’, por. *spařnas*).

sraujà 4 p.a. 1. ‘prąd w rzece, nurt wody’, 2. przen. ‘powiew wiatru’ — dewerbalna formacja na *-iã-* od *srau-* jak w *sravėti* ‘ciec, płynąć’ (zob.). Odpowiedniki bśl. pokazują wstawne *t*: łot. *strāuja* ‘silny prąd wody’, scs. *struja* ‘prąd wody, strumień’, ros. *strujá* ‘struga, nurt; powiew (powietrza)’, biał. *strujə* ‘tryskać’, biał. *strujá* ‘strumień’ (biał. gw. *struj* m. ‘koryto rzeki’). Por. BSW 279, REW III, 32n., LEW 887, ĖSBM 12, 335. — Od tego sb. urobiono adi. *sraũjas* (m.in. SD) lub *sraujūs* ‘szybki – o prądzie wody; silny – o wietrze’, *sraujà ùpė* ‘bystra rzeka’ (m.in. SD), war. *straũjas* (*Nemunas vietom straũjas* ‘Niemen

miejskami szybko płynie / jest wartki'). Odpowiednik łot. *strāujš*, f. *strāuja* 'wartko płynący, prędko, szybki, spieszny; o koniu: porywczy; o wietrze: przenikliwy; o zboczu: strome'. — N.rz. *Straujā*, *Pastraujā*, n. łąki *Straūjos*. — N.rz. *Srūoja* 3x jest dwuznaczna: może polegać na neoapofonii *au* ⇒ *uo* (por. oboczność w n.rz. *Duobē* i *Daubā*; zob. Vanagas 312n.), a może też być przekształceniem ze **Srūvoja*, por. *sruvūs* 'wartki, bystry' (**Srūvoja* > **Srūvoja*, w końcu skonstrahowane w *Srūoja*).

sraumuō 3 p.a., acc.sg. *sraūmenī* m. 'prąd rzeki, nurt' (gw. *straumuō*, por. LD § 242) — kontynuacja formacji pbsł. **srau-men-* < pie. **srou-men-* (por. stir. *sruaim* n. 'prąd wody' < **srouman-*, Matasović 353). Odpowiednik na SE: gr. *ῥέμα* n. 'prąd, strumień; nurt rzeki, wody; potok lawy; zalew, powódź' < pie. **sreu-mn̥*. Zob. BSW 280, LEW 888n., Beekes 2010, 1281n. W kwestii pierwiastka zob. *sravēti*. Z innymi sufiksami: *sraṽā*, *sraujā* (zob.). — Z przekształcenia **srau-men-* pochodzą: lit. *sraumẽ* 'prąd rzeki', łot. *strāume* 'prąd', a także prasłowiańskie **strumy*, acc.sg. **strumenī*, por. słh. *strūmen* 'prąd wody, ramię rzeki', pol. *strumień* 'potok, struga', ukr. *strūminь*, *-enja* ts.), jak też stisl. *straumr* m. 'prąd, strumień' (**sroumo-*). — War. z palatalizowanym nagłosem: *sriaumuō*, *sriaumẽ*, vb. denom. *sriaumēti* 'płynąć – o rzece'. Formalnie można *sriaui-C* sprowadzać do pie. **sreu-C*, ale trzeba też brać pod uwagę możliwość sekundarnego pojawienia się *sriaui-C*, mianowicie jako ekspresywnego wariantu do *srau-C* (co do tego zob. GJL I, § 437). — Z innymi sufiksami: *sraūnas* ob. *sriaūnas* 'wartki, szybki – o prądzie wody' (war. *straūnas*), *sraunūs* a. *sriaunūs* ts. (war. *straunūs*, *striaunūs*). Chodzi tu o formację z neosuf. *-nus* odnawiającym *-us* jak w *sraṽūs* (zob.), por. też war. *sruvūs*. — Inne: *sraūtas* 'strumień górski; nurt rzeki' (war. *straūtas*), przen. 'potok słów, ludzi' – odpowiada łot. *straūts* 'nurt w strumieniu; deszczowy potok'. Por. jeszcze lit. n.rz. *Sraūtas*, *Sriaūtas* 3x, *Straūtas*, *Striaūnē*, *Striautā*, *Striaūtas* (Vanagas 312, 315n.).

sraṽā 4 p.a. 1. 'pęd wody' (por. łot. *strava* 'prąd wody'), 2. przest. 'miesiączka' — z pb. **srau-ā-*, prymarne abstractum z suf. *-ā-* i SO *srau-* od pie. **sreu-* 'ciec, płynąć' (LEW 888, LIV² 588). Odpowiednik gr. *ῥοή* f. 'ciek, tok' < **srouā-* < pie. **srou-eh₂-*. Paralelne abstracta na SO: *našā* ⇐ *nēšti*; *dangā* ⇐ *deŋgti*; *tvankā* ⇐ *tveŋkti*. Dalsze szczegóły s.v. *sravēti*. — Podobnie zbudowane: *prasraṽā* a. *prāsravas* 'przerębel; źródło wody'; war. z insercją *t*: *prōstravas* 'niezamierzające zimą miejsce na rzece a. jeziorze, tzw. płoń'. Osobno zob. *nōsrava*, *srāvažolē* i *sraṽūs*. Młodszą formacją na st. wzdłużenia jest *srovē* (zob.). — Nawiązanie słowiańskie: scs. *ostrovŭ* 'wyspa; strumień', sch. *östrvo* 'wyspa', ros. *óstrv*, *-a* 'wyspa, miejsce różniące się od otoczenia' (gw. 'suche wzniesienie na bagnie; niewielki las, kępa drzew'), ukr. *óstriv* 'wyspa', stpol. *ostrów* 'wyspa na rzece lub jeziorze; kawałek pola między łąkami a. rowami', zdrob. *ostrowiec* 'wysepka', *ostrowek* ts. (n.m. *Ostrów*, *Ostrówek*), < psł. **ostrovŭ*, z insercją *t* z **op-srovŭ* < pbsł. **ap-srau-a-*, znacz. etym. 'to, co jest oblane wodą, miejsce otoczone wodą'. Zob. REW II, 287, Bańkowski II, 452, Boryś 401n. Paralela: gr. *ῥοός*, cypr. *ῥóFoς* m. 'prąd, nurt, fale, strumień; upływ, wyciek (o miesiączce)' < pie. **srouo-* (Beekes 2010, 1281n.).

srāvažolē 1 p.a. bot. 'krwawnik, Achillea millefolium', war. *sraṽāžolē* 1 p.a. — złożenie członów *sraṽ-V* 'tok' (zob. *sraṽā*, *sravēti*) i *žolē* 'ziele'. Znacz. etym. 'ziele na krwotok, ziele powstrzymujące wypływ krwi'. Por. syn. *kraujāžolē* s.v. *kraūjas* i *sraṽanōsis* s.v. *nōsis*. War. synkopowany: *sraūžolē* a. *srāužolē* (akut ze wzdłużenia zastępczego); z palatalnym nagłosem: *sriaūžolē* a. *sriaūžolē*. — Drw. wstecznym o charakterze decompositum jest *sraṽā* m.pl. 'krwawnik, Achillea' (por. *krikštālangis* ⇒ *krikštas*).

sravēti, prs. *srāvi* (war. *srāva*, *sravēja*), prt. *sravējo* (war. *srāvo*) 'saczyć się, wyciekać, ciec; płynąć (o rzece); upływać (o czasie)', *apsravēti* 'opłynąć, spłynąć (krwią)', *susravēti* 'spłynąć, zbiec się (w jednym punkcie)'. Odziedziczone prs. z osnową *-a-* zaświadcza stlit.

participium prs. act. *srava-nt-* ‘ciekący’, por. *Ir tapęs est prakaitas jo kaip šlakai kraujo sravančio žemen* DP 149¹³⁻¹⁴ ‘I sstał się pot jego jako kropie krwi ciekącej na ziemię’. War. ze zmianą *a > e*: *srevėti*. War. z insercją *t*: *stravėti*, ze zmianą *a > e*: *strevėti*. War. z niejasnym wzdlużeniem: *strėvėti*. Z innym sufiksem: *sravėnti* ‘płynąć, ciec’, war. *srevėnti*, z metatezą *r*: *servėnti*. — Do pie. **sreu-*/**sru-* (LIV² 588, LEW 888, ALEW 965), por. wed. *srāvati* ‘płyń, ciecze’, gr. *ῥέω* ‘spływać, ściekać, płynąć, tryskać; być ciągle płynnym’. Z uwagi na brak refleksu SE **sriava* wypada pwk. lit. *srav-* uznać za wieloznaczny: 1° może on być refleksem SO pie. **srou-*, 2° może on być refleksem SE pie. **sreu-*, który zmienił się w **srou-* przez asymilację antycypacyjną (por. scs. *novŭ* ‘nowy’, łac. *novus* ts. wobec gr. *véoc* < pie. **neu-ó-*), 3° może on być osnową nominalną (jak np. w *sravà*, *prasravà*), zaś formacja na *-ė-* denominatywną (por. *varvéti* $\Leftarrow$ *vařvas*; *drevėti* $\Leftarrow$ *drevė*). — Nominalne *srav-V-*: *sravà* (zob.), *sravùs* (zob.). Nominalne *srau-C-*: *sraujà* (zob.), *sraumuõ* (zob.). — SZ *sruv-V/srũ-C*: zob. *srúti*. — WSO *srov-* < **srāv-*: *srovė* (zob.).

sravùs, -i 4 p.a. ‘wartki, bystry, rwący – o nurcie płynącej wody’ — przymiotnik na *-u* od osnowy *srav-*, która sama w sobie jest dwuznaczna, bo może należeć bądź do sb. *sravà* ‘pęd/prąd wody’ (por. *alsùs* $\Leftarrow$ *alsà*; *drq̃sùs* $\Leftarrow$ *drq̃sà*), bądź do vb. *sravėti* ‘ciec, płynąć’. Podobna dwuznaczność wiąże się z przymiotnikami *kalbùs* ($\Leftarrow$ *kalbà* a. *kalbėti*) i *žadùs* ($\Leftarrow$ *žādas* a. *žadėti*), zob. GJL II, § 73. — War. z insercją *t*: *stravùs* ‘wartki’. — Z wtórną samogłoską *e*: *srevùs* i z insercją *t*: *strevùs*, *strėvas*. Osobliwy jest dalszy war. *strėvùs* ponieważ pokazuje wzdlużenie wtórnie powstałej samogłoski *e*. Co więcej, wzdlużone *ė* widać też w *prostrėvys* ‘niezamarzające miejsce na środku rzeki’ (war. do *próstravas* i *prasravà*). Por. *strėvéti* ob. *strevėti*. Z onomastyki por. n.rz. *Strėvà* (pol. Strawa, prawy dopływ Niemna), n.jez. *Strėvys* (stpr. n.jez. *Strewe*, AON 174), od tego n.m. *Strėviniñkai*, stbłr. *Strjavini* 1387 (Būga, RR I, 227). Wydaje się, że stosunek *strev-* : *strėv-* można ująć jako neoapofonię SE *ė* $\Rightarrow$ WSE *ė* albo też SZ *ė* $\Rightarrow$ SP *ė*. Paralela: *zgrābnas* > *zgrėbnas*, od tego drw. apofoniczny *zgrėbnas*. Dalej por. *nėšti* $\Rightarrow$ *nėščioti*; *blėstelėti* $\Rightarrow$ *blėščioti* i *mer-* $\Rightarrow$ cps. *mùsmėrė*.

srėbti, *srebiũ*, *srėbiaũ* 1. ‘siorbać, pić płyn lub spożywać płynną potrawę, głośno wciągając ją ustami’, 2. ‘bez umiaru pić wódkę, upijać się’. War. *srėbti* (LD § 242). Odpowiednik łot. *strėbt*, prs. *strebju* a. *strėbju*, prt. *strėbu* ‘siorbać’. — Drw. *sreboti* iter. ‘przez pewien czas głośno jeść zupę’ (por. *šlejóti* $\Leftarrow$ *šlejũ*, *vejóti* $\Leftarrow$ *vejũ*), *srėbalas* ‘polewka, zupa’ (war. *sreba*), *srebiámóji* f. pot. ‘usta, gęba’ (*srėbiámąjā áušyti* ‘paplać’, dosł. ‘studzić gębę’)⁶³⁶. — Pwk. pochodzenia dźwiękonaśladowczego, pie. **sreb^h-*/**srb^h-* (IEW 1001), por. SZ łac. *sorbeō*, *-ēre* ‘połykać, chleptać, wysysać, wciągać w siebie, wchłaniać’ (**srb^h-*), SO gr. *ῥοφέω* ‘chleptać, siorbać, łykać, żłopać; żywić się zupami, papką’ (**hrop^h-éje-* < pie. **srob^h-*), het. *šarāpi* ‘popija małymi łykami’, 3 pl. *šaripanzi* (pie. **srób^hei*, **srb^henti*). Zob. LIV² 587, Kloekhorst 731, Beekes 2010, 1291n. — Słowiański pokazuje w SE pierwiastek o postaci **serb^h-*, por. strus. *sereblju* ‘siorbię’, słn. *srėbljem*; jest to innowacja oparta na st. zanikowym **srb^h-*. Por. Vaillant III, 312. Podobne zjawisko w alb. *gjerb* ‘siorbie’ < **gjarb-i-* < **sorb^h-éje-* (por. LIV² 587, przyp. 5). — WSE *srėb-*: *srėbiaũ* (prt.), drw. *srėbčioti* ‘siorbać’, Nomina: *srėbalas* ‘polewka, lichy, rzadka zupa; rzadka zupa na śledziu; płynne jadło, żarcie’ (por. *bėralas*), *srėbikas* ‘kto siorbie; kto nadużywa alkoholu’, *srėbtinā* ‘polewka, kasza’ (substancywizacja ptc. necessitatis z suf. *-tinā*). Tu też łot. *strėba* ‘kasza’ (insercja *t*). — SO *srab-*: *srabùs* – o jedzeniu, które jest sytne, które jest smaczne (*srabùs valgis*, *srabi strova*, *srābūs barščiai*. *Pereitā sykį tai žuvys buvo srabios* ‘Poprzednim razem to ryby były smaczne’). Por. wyżej refleksy pie. SO. — St. zanikowy reprezentują cztery kontynuanty o zróżnicowanej chronologii: *surb-*, *siurb-* oraz *srub-* i *sriub-* (nie uwzględnia tego BSW 294).

⁶³⁶ Z substancywizacji ptc. prs. pass. Paralele: *sėdimóji*, *šikamóji*, *verdamóji*.

Szczegóły s.v. *siuřbti*.

sriaũbti, *sriaubiũ*, *sriaubiaũ* pot. ‘wsysać płynne jadlo, wciągać ustami, głośno pić’, *sriaubiu* SD «połykam co rzadkiego», *apsriaũbti* ‘o wodzie: podchodzić pod stopy (na bagnie); ociekać’, *iřsurbt*, *iřsriaubt* SD «wyłknąć» [‘wymoktać, wypić do kropli’, L.], refl. *sriaũbtis* ‘wpijać się’. Dwuznaczne: 1° teoretycznie *sriaub-* mogłoby być refleksem pie. **sreub^h*- jako wariantu do pie. **sreb^h*- (zob. *srēbti*), 2° faktycznie zaś trzeba się liczyć z innowacją apofoniczną, polegającą na wytworzeniu SP *sriaub-* na podstawie SZ *sriub-* (*sriubčióti* ‘siorbać powoli’, zob. *siuřbti*). Paralele: *mũlti* ⇒ *maulióti*; *skliũtas* ⇒ *skliaũtas*. — War. z insercją *t* do grupy *sr-*: *striaũbti* ‘głośno pić, pić cmoktając; połykać coś rzadkiego’, *striaublys* ‘trąba słonia’ i ‘tęcza na niebie’. — Drw. *sriaubimas* SD «połykanie», *sriaublẽ* ‘trąba u słonia; pysk, pyszczek’. — Jak *sriub-* alternuje ze *srub-* (por. *srubà*, *srubyti* s.v. *srēbti*), tak też *sriaub-* jest alternantem *sraub-*, por. *sraũbti* ‘pić wsysając, cmoktając; wysysać – o pijawce’, *apsraubti* DP ‘ogarnąć’. Nomina: *sraublẽ* 1. ‘tęcza’ (*Graži sraublẽ iš marių tėsia vandenį* ‘Piękna tęcza wysysa wodę z morza’), 2. ‘gęba, pysk’, *sraubulẽ* gw. ‘tęcza’ (*Sraubulẽ semia vandenį iš marių* ‘Tęcza czerpie wodę z morza’). War. z insercją *t*: *straũbti* (ob. *striaũbti*, zob. wyżej), *straublẽ* ‘tęcza’ (*Žmonės sako, kad toj straublẽ vandenį traukia iš marių ir iš Nemuno* ‘Ludzie mówią, że ta tęcza wyciąga wodę z morza i z Niemna’), *straublys* ‘trąba słonia; pysk zwierzęcia; przyssawka u owadów; tęcza’. — Neoapofonia *au* ⇒ *uo* wytworzyła war. *sriuõbti* ‘głośno wsysać płynne jadlo, siorbać’ (por. *kaũpti* ⇒ *kuõpti*; *sliaũgti* ⇒ *sliuõgti*). Drw. *sriuõbstyti* ‘siorbać’, *sriuõbsnis* a. *sriuõbsnis* ‘łyk, haust’.

sriėgas 3 p.a., *sriėgas* 4 p.a. 1. ‘łuska u ryb’ (*Lyno smulkūs sriėgaĩ ir labai sunkiai skutas* ‘Lin ma drobną łuskę i bardzo trudno się [go] skrobie’), 2. ‘śluz na skórze ryby’, 3. ‘lenowisko, skórka, którą przy lenieniu porzucił wąż, żmija, rak’ (syn. *iřnara*), 4. ‘warstewka tłuszczu na powierzchni zupy, kożuch’. War. *sriėga* CHB ‘łuska rybia’ (*Vis tai, kas turi vandeniuose, mariose ir upėse skrieliūs ir sriėgas, valgysit juos*); z insercją *t*: *striėgas* ‘łuska rybia; płetwa grzbietowa’; z *-k-* zam. *-g-*: *sriėkaĩ* m.pl. ‘łuski rybie’. Osnowę *sriėg-* zestawia się z czas. *sriėgti* m.in. ‘wetknąć, wtykać’ (zob. LEW 889), ale semantyka wymienionych nominów nie jest jasna. Tylko ‘łuska’ da się wywieść ze znac. ‘to, co wetknięte, co tkwi (w skórze)’. — Vb. denom. *sriėgiotis* ‘powalać się rybim śluzem’, *sriėgiotas* 1. ‘z łuskami’, *sriėguotas* SD «łuskowaty, łuskawy», 2. ‘oblepiony rybią łuską’: *Skučiau žuvis – rankos sriėguotos* ‘Skrobałem ryby, mam [całe] ręce w łusce’; *be sriėgy, nesriėguotos žuvis* SD «bez łuski ryby».

sriėgti, *sriėgiu*, *sriėgiau* (war. *sriėgti*) 1. ‘wkręcać a. wykręcać śrubę’, 2. ‘nacinąć gwint na śrubie’, 3. ‘wtykać (igłę), wbijać (kół w ziemię)’, 4. impers. ‘męczyć, dręczyć – o głodzie’. Refl. *sriėgtis* ‘schylać się, np. przy żęciu; nisko się pochylać, np. dla zaczerpnięcia wody; przyssać się’. — War. wokaliczny *sreig-* (nieakutowany), por. *įsreĩgti* ‘wetknąć (igłę), wbić (kół); nabić, osadzić (kosę, siekierę) na trzonku’, *uřsreĩgti* ‘zatknąć (tyczkę)’, refl. *pasisreĩgti* ‘podkasać sobie spódnice’. War. *sreig-* jest neoapofoniczną formą SP/SE dotworzoną do SZ *srig-* (zob. *sriĩgti*), podobnie jak np. *eĩžti* ⇐ *ĩžti*; *kreĩkti* ⇐ *krikti*; *smeĩgti* ⇐ *smĩgti*. — Pwk. *sriėg-* jest z pochodzenia pozbawionym *t* wariantem od *striėg-/streig-* (pie. **streĩg-*), por. *striėgti* m.in. ‘nadziewać przynętę na haczyk’, *streĩgti* m.in. ‘przeszyć, wbić, wetknąć’. Postać *sriėg-* mogła się ustalić – jako forma hiperpoprawna – na gruncie dialektu stosującego epentezę *t* do zbitki *sr-*, por. *srēbti* > *strēbti*; *sraĩvėti* > *stravėti* (LD § 241). Zob. też LEW 889. — Drw. *sriėgas* (zob.), *sriėgis* ‘gwint, nacięcie’, *sriėgtuvas* ‘gwintownica’. — SZ *srig-*: *sriĩgti* (zob.). — SO *sraig-*: *sraigĩti* (zob.).

sriĩgti, *sringũ*, *srigaũ*, zwykle z prvb. *į-*: *įsriĩgti* ‘wbić się (w ziemię), utkwić’, przen. ‘wpaść w nałóg, np. karciany’, refl. *įsistrĩgti* ‘przyssać się, wpić się w co’, przen. ‘uprzeć się,

zawziąć się' — intransitivum z infiksem nosowym i SZ *srig-* ⇐ *srieg-*, por. *sriēgti* m.in. 'wtykać, wbijać'. — Drw. *sriginti* caus. 'zmuszać kogo do schylenia się' (por. *sriēgtis* 'schylać się'). — Neoapofonia SZ ⇒ SP/SE: *sreīgti* (zob. *sriēgti*). — Neoapofonia SZ ⇒ SP/SO: *sraigyti* (zob.).

srija 2 p.a. žm. 'obszar, okolica, kraj'. — **sritis**, *-iēs* 4, 2 p.a. f. 'pas ziemi; obszar, kraj; dziedzina, sfera; pasmo, pas (zboża); miara tkaniny; stos drew'. War. *sritē*. Takie paralele dla SZ-V, jak formy *skrijà*, *šlijas*, które alternują ze SZ-C *skritas*, *pāšlitas* przy st. *e* o formie *skrej-V*, *šlej-V* (zob. *skriti*, *šliētis*) nasuwają wniosek, że *srij-V* i *sri-C* są formami st. zanikowego do SE **srej-V*. To prowadzi do hipotezy o prs. **srejū*, które było refleksem formacji pie. **sr-ėje-* (typ scs. *stojō* < **staje-* < pie. **sth₂-ėje-*). Por. SE pie. **ser-* 'nanizować, związywać' (LIV² 534) w łac. *serō*, *-ere*, *sertum* 'spajać (z drobnych części), splatać; tworzyć coś, sprawiać, że trwa', gr. εἶρω 'związywać, łączyć kolejno, nanizować' (zam. **heirō* < **her-iō*, to z **ser-je/o-*).

srovē 4 p.a. 1. 'pęd płynącej wody, prąd, nurt; prąd elektryczny', 2. przest. 'rzeczka', 3. przen. 'strumień powietrza, światła', 4. przen. 'potok idących ludzi', 5. przen. 'nurt polityczny, kierunek'. SD: *srovē* «nurt», *srovē upēs* «bystrość rzeki». War. *srōvē* 1 p.a. (Šlapelis 462); z epentezą *t*: *strovē* (m.in. BRB); z palatalizowanym nagłosem: *sriovē* (por. *sriūtos* ob. *srūtos*). Praforma **srāvē* — dewerbalne abstractum z suf. *-ē-* i WSO **srāv-* ⇐ *srav-*, por. *sravėti* m.in. 'płynąć – o rzece' (abstractum bez wzdłużenia: *sravā*). Nawiazanie łot. *strāva* 'prąd' < **srāvā* (*t* wstawne). Paralele apofoniczne: *mōlē* ⇐ *mālti*; *orē* ⇐ *ārti*. — Drw. *priešsrove* adv. SD «wzwođe» ['pod prąd, w górę rzeki'], por. *priešvañdeniui* ts., *pasroviuī* adv. 'z prądem', *srovingas* 'o nurcie: wartki, bystry, rwący', *srovūs* 'wartki, bystry' (⇒ *srōvnas*, *srovnūs* ts.). Vb. denom. *srovėnti* 'ciec, płynąć' (syn. *sruvėnti*), *srovėti*, *srōvi*, *-ėjo* 'ciec, łąć się struga; toczyć się', war. *strovėti* (por. łot. *strāvēt* 'ciec, płynąć', war. *strāvuōt*).

srūdinti, *srūdinu*, *srūdinau* gw. 1. 'sprawiać, że się leje, że płynie', 2. przen. stlit. 'rozzrówniać' (PK 59₂₀), tj. 'wzruszać do łez' (war. *sriūdinti*) — 1° synchronicznie: caus. na *-din-* do *srūti* 'ciec, łąć się, płynąć' (zob.), 2° diachronicznie: odnowienie za pomocą suf. *-in-* starszej formacji na *-dy-*, por. stlit. *įsrūdyti*: SD *įsrūdžiu* «rozkrwawić», stlit. *prasrūdyti*: DP *prasrūdytą širdį* acc.sg. 'zakrwawione serce' (znacz. etym. 'sprawić, że leje się krew'). Paralele: *plūdyti* ob. *plūdinti* ⇐ *plūti*; *pūdyti* ob. *pūdinti* ⇐ *pūti*. Nieściśle brzmi stwierdzenie ALEW 966, że *srūdyti* jest kauzatywem dla rodziny *sravėti*.

srūklīs, *-io* 4 p.a. 'struga, strumień' — dewerbalne nomen z suf. *-kl-* od *srūti* 'ciec, łąć się, płynąć' (zob.). Por. sufiks w *būklas/būkla*, *plūklas*, *žūklē* i *žūklīs*. Odpowiednik łot. *strūkla* 'struga wody, żyła wodonośna', też 'sopel lodowy' i 'promień światła'. — War. 1. udźwięczniony: *srūglīs* (por. *eiklūs* > *eiglūs*), 2. z insercją *t*: *strūklīs*, *strūklē* (*lyja strūklėmis* 'leje się strumieniami'), 3. z palatalizacją nagłosu: *striūklīs*, *striūklē*. — Reanaliza *srūglīs* ⇒ *srūg-* + *-lys* dała początek neoosnowie, którą widać w vb. denominativum *srūgti*, *-stu*, *-au* 'moknąć, moczyć się', *nusrūgti* 'przemoknąć'; war. ze wstawnym *t*: *nustrūgti* ts.; war. palatalizowany: *nusriūgti* 'tarzać się w gnoju (o świniach)'.

srūoga 1 p.a., *sruoga* 4 p.a. 1. 'pasmo włosów, wełny; kłak, zwł. zlepiony; kosmyk', 2. 'pęk, garstka zmiedlonego lnu', 3. 'motek nici', 4. 'w lesie: pas wyciętych drzew; na niebie: pasmo deszczu', 5. 'mała rzeczka, potoczek'. Stlit. *sruoga* 1. DP 'runo', 2. SD «kosm, kosmek wełny» (syn. *varsa*), 3. SD *sruoga suriesta* «kutner na szacie» ['kosmatość na suknie, szacie']. War. ze wstawnym *t*: *striūoga* (LD § 242). War. z miękkim *r*: *sriūoga*, *striūoga* (zob. GJL I, § 437). Zestawia się z łot. *strūoga*² 'wąski przesmyk między dwoma domami; przecinka między dwoma lasami'. Dla osnowy plit.-łot. **srōg-* nie znaleziono na

razie dobrego nawiązania (por. LEW 890, 928). Synonimami *srúoga* są sławizmy *maknà* i *varsà*. — Drw. *jupa sruoginè, pilna sruogu, sruoguota* SD «barwista, kosmata suknia», *apavis sruogotas* SD dosł. ‘kosmate, pilśniowe obuwie’ – ukazuje się jako synonim do *blauzdinès veltos* SD «suleiaty» [‘pilśniowe buty okrywające łydkę’, SW].

sruogliāi, *-iũ* 4 p.a. m.pl. ‘strój bobrowy, tj. mazista wydzielina gruczołów przyodbytowych bobra, *castoreum*’ (dawniej uważana za uniwersalny środek leczniczy), por. LKŽ oraz Šlapelis 462: ‘strój bobrowy’ i NDŽ: ‘Bibergeil’. Ma wygląd derywatu na *-l-* od osnowy *sruog-* jak w *srúoga* (zob.), ale semantyka tego terminu dopiero wymaga zbadania. Zob. też syn. *strajis* s.v. *strājus*.

srùsti, *sruñta, srùto* ‘nabierać rudego odcienia pod wpływem słońca, rudzieć, płowieć’, *apsrùsti* a. *nusrùsti* ‘podniszczyć się, znosić się – o odzieży’ (*Apsrùtusi jupa, nudėvėta* ‘Podniszczona suknia, znoszona’) — infigowane prs. ingressivum utworzone od neopwk. *srut-*, który wyabstrahowano z formy praesentis **nusrusta*. Ta ostatnia wynika z synkopowania formy zwrotnej **nu-si-rusta* ‘robi się rudy, rudzieje’, por. *stirpti* ⇐ *atstirpti* < **at-si-tirpti* (inne paralele s.v. *stvérti*). Rekonstrukcja **nu-si-rud-sta*, por. *rùsti* I ‘żółknąć, rudzieć’. — Drw. *srustas* BRB ‘rosinroth, pąsowy, jasnoczerwony’ (PAŽ 435). Por. *rùstas* s.v. *rùsti* I.

srúti ‘ciec, lać się, płynąć’, prs. *srūva* (war. *srústa, srūja, srūna*), prt. *srùvo* (war. *srùjo*). Cps. *išsrúti* ‘wyciec strugą, wypłynąć’, *pasrúti* ‘o łące, polu: zostać zalany wodą; wezbrać (o rzece); nabiegnąć (o krwi, łzach)’. War. z insercją *t*: *pastrúti; prastrúti* ‘pociec, zacząć płynąć’ (*Prastrùvo man nosis* ‘Krew puściła mi się z nosa’). War. z palatalizowanym nagłosem: *sriúti, sriūva (sriūna), sriūvo*. Odziedziczony pierwiastek miał tu postać anitową: pie. **sreũ/*sru-* ‘ciec, płynąć’ (LIV² 588), zob. też *sравéti*. Z tego wynika, że komplementarne formy pwk. *srū-C* (prs., inf.) ob. *sruv-V* (prt.), które skądinąd są charakterystyczne dla pwk. sełowych (zob. HL 119), w danym paradygmacie nie mogą być odziedziczone. Punktem wyjścia innowacji była prawdopodobnie forma praeteriti. Segment *v* formy *srùvo*, którego nie można wytłumaczyć hiatem laryngalnym, pojawił się na mocy proporcji analogicznej *plúti* ‘rozlać się’ : *plūvo* = *srúti* : *x* (*x* = *srùvo*). Następnie do formy prt. *srùvo* dotworzono 1° prs. o postaci **sru-n-va*, skąd **srūva* > *srūva*, 2° inf. *srúti*, zam. †*srūti* (z akutem na wzór pierwiastków sełowych). Paralela: *būva* ‘zwykle jest’ (**būva* < **bu-n-va*) przy prt. *būvo* i inf. *búti* ‘być’. — Na osobną uwagę zasługuje gwarowy pdg. *srūja, srùjo (srúti, zam. *sruiti)*. Jego cechą wyróżniającą jest segment *j*, porównywalny z segmentem *v* w częstszym war. *srūva, srùvo (srúti)*. Dla wytłumaczenia tego *j* trzeba założyć starszy pdg. anitowy, gdzie SZ **sru-* od pwk. **sreũ-* przybiera formant prezentalny **-j-*, wydając **sruja*. Następnie metanaliza **sruj-a* prowadzi do neoosnowy na *-j-*, od której tworzy się formy prt. **srujo* i inf. **sruiti*. Opisany scenariusz potwierdza obecność paradygmatu o formach *strūja, strujaĩ, struĩti* ‘krzątać się w gospodarstwie’. To, że prs. **sruja* jest faktycznie reprezentowane przez *srūja*, pochodzi z przekształceń, jakie dotknęły pierwotną formację praesentis: 1° odnowienie **sruja* przez infiksację: **sru-n-ja* > **sruja*, 2° denazalizacja **sruja* > *srūja*. W następstwie opisanego powstała iloczynowa opozycja neopierwiastków **srūj-* i **srūj-*, por. prs. *srūja* wobec prt. *srùjo*. Neopwk. **srūj-* ukazuje się również w derywacji, por. *sruja* 4 p.a. jako innowacyjny synonim do *srovē* ‘bieg, pęd wody’ (por. sb. *struja* s.v. *struĩti*). Od tego *srujūs, -i* ‘wartki, bystry’ (o wodzie). — Neopwk. *sruv-* (⇐ *srùvo*): *sruvénti* ‘ciec małym strumieniem’, przen. ‘rozchodzić się – o głosie, świetle’ (por. *plazdénti, šalénti*), *sruvéti, srūva, -éjo* ‘ciec, lać się strugą, strumieniem’, *nusruvéti* ‘wsiąknąć w ziemię’, *sruvūs* ‘wartko płynący (potok)’, *sruvinti* stlit. ‘broczyć krwią, krwawić’, np. *veidas... kumsčiomis subukintas ir susruvintas* SP II 199₂₄ ‘twarz... pięściami potłuczona i zekrwawiona’. Por. n.rz. *Siẽ-struvas* < **Sie-sruvas* (I człon jak w n.m. *Sie-sikas*, n.rz. *Sie-sartis, Siẽ-srautas*). — War.

z palatalizowanym nagłosem: *sriuvénti* ‘ciec małym strumieniem’, *sriuvéti* a. *striuvéti* ts., *sriuvinéti* ts., *prasriuvà* ‘przerębel, dziura w łodzi’, *sriuvùs* ‘wartko pływacy’, war. *striùvas* (zob. GJL I, § 437). Formalnie biorąc, nagłos *sr’-* może polegać na uogólnieniu palatalności z formy SE **sriau*-C < **sreū*-C (lit. **sriauti*, por. *bliūti* jak *bliāuti*; *džiūti* jak *džiāuti*). — WSZ *srūv-*: *pasrūvys* ‘miejsce stale wilgotne’, *srūvis* ‘struga, strumień; powiew wiatru’. — Drw. od SZ *srū*-C: *srūdinti* (zob.), *srūklīs* (zob.).

srūtos, -*ū* 2 p.a., -*ũ* 4 p.a. f.pl. 1. ‘ścieki z nawozu, płynne odchody zwierzęce, gnojówka’, 2. ‘mocz, uryna’, 3. ‘ciecz niejasnej barwy, mętna ciecz’, 4. gw. ‘nieczystości, pomyje’. War. z insercją *t*: *strūtos* (LD § 242). Sg. *srutà* 2, 4 p.a. ‘gnojówka; mocz; ropa z wrzodu; wywar z ziół’. Odpowiednik łot. *strutas* f.pl. 1. ‘ropa z rany’, 2. ‘szumowiny powstające przy gotowaniu mięsa’, 3. ‘gnojówka’ (por. lit. *strūtos*). Rzeczownik *srūtos* pochodzi z substantywizacji adi. vb. **sru*-tā-, należącego do pwk. pie. **sreū*/**sru*- ‘ciec, płynąć’, zob. BSW 280, LEW 890, LIV² 588. Paralele słowotwórcze: sti. *srutà*- ‘płynący, ciekły’, gr. *ῥυτός* ‘płynący’, *ῥυτόν* n. ‘ryton, róg do picia’, stir. *sruth* ‘rzeka’, stbret. *frut*. Z innymi sufiksami: gr. *ῥύσις* f. ‘płynienie, przypływ, upływ; bieg rzeki, prąd’: wed. *srutí*- f. ‘droga, ulica’; gr. *ῥυθμός* ‘regularnie powtarzający się ruch, rytm, takt’ (**sru*-d^hmo-). Dalsze szczegóły s.v. *sravéti*. — Nagłos wtórnie palatalizowany: *sriūtos* (por. *sriuvénti* ob. *sruvéti*, GJL I, § 437). — War. metatetyczny: *sūtros* ‘gnojówka’ (por. *šatraĩ* < *šrataĩ*), drw. *sutrà* LzŽ ‘niechlujna kobieta’ (też obelga), *sutrūs* ‘zanieczyszczony gnojówką, brudny; niechlujny’. — Drw. *srūčius*, -*tē* ‘brudas, niechluj’ (⇒ *srūčiuvienē* ‘niechlujna kobieta’, por. *mēšliuvienē*), *srūtē* ‘mocz, uryna’, *srūtkis*, -*ē* ‘byle co’ (por. pol. *gówno* w podobnym użyciu). Vb. denom. 1. *susisrūtinti* ‘powalać się gnojem, gnojówką’, 2. *srūsti*, *sruntū*, *srutaũ*, z prvb. *-j-*, *nu-* ts. (*Nusrūtēs žiurstas, visas šlapias* ‘Fartuch powalany gnojówką, cały mokry’), 3. *prisrūtėti*, -*ja*, -*jo* ‘mocno się zabrudzić, poczernieć od brudu’ (*Kaip tą delnų išplaut negali – kaip jie prisrūtėję* ‘Tych rąk nigdy nie domyje, tak poczerniały od brudu’), 4. *strūtōti*, -*ja*, -*jo* ‘powoli sączyć się, broczyć’ (*Žaizda krauju strutoja* ‘Rana broczy krwią’). — Nazw. *Srutys*, *Srūtis*. N.rz. *Kiemsrūtas* (⇒ n.m. *Kemstrotinė*, por. *priengys* > *prengys*), *Srūtupė*, *Sriūtupis* (war. *Striūtupis*). Osnowa metatetyczna *sutr-*: n.rz. *Sūtrė*, n.jez. *Sutrīnis*, *Sutrūkas*, n.m. *Sūtrė* 3x, *Sutrėnai*, *Sutrūkas*.

stābaras 3 p.a. ‘sucha łodyga, badył’ (war. *štābaras*) — derywat z suf. -*r-* od osnowy, która jest dwuznaczna, bo można ją uważać za werbalną: *stab-* ⇐ *steb-* (por. *stabýti*, *stabčióti*) lub – co mniej prawdopodobne – za nominalną, jak w *stābas* (zob.), por. *žābaras* ob. *žābas*, *žāgaras* ob. *žāgas*. Dewerbalne są również *stēmbas* ‘łodyga’ ⇐ *stēmbti* i *stīmbras* ts. ⇐ *stimbti*. Zob. też Būga, RR II, 311 i LEW 890n. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *stabarók* ‘łodyżka’, drw. *stabaróćak* ts. (PzB 4, 559). — War. z *e*: *stēbaras*, por. łot. *stebere* ‘ogon, ogon krowy; zużyta miotła’, *steberes* f.pl. ‘szytywne nogi’; ze zmianą *b* > *v*: *stavarys* (zob.). — Pokrewny suf. -*ir-* pojawia się w synonimach na SZ *stib-/stub-*: *stibiras* ‘łodyga’ i *stūburas* m.in. ‘łodyga’. — Lit. *stābaras* przypomina cs. *stoborŭ* ‘kolumna’ (⇒ rcs., strus. *stoborije* n. ‘rząd kolumn, sala kolumnowa’), sch. *stōbōr* ‘podwórze’ (zob. BSW 280, REW III, 16).

stābas 4 p.a. 1. ‘bałwan, posąg bożka pogańskiego’ (*akmeninis stābas* ‘kamienny posąg’, *stabūs gárbinti* DP 89₃₉ ‘bałwany chwalić’), 2. ‘statua’, 3. ‘słup’, 4. ‘porażenie, paraliż’ (*stabu ištiktas* SD «paraliżem zarażony», *stābo remtas* ‘dotknięty paraliżem’), 5. ‘podagra’, 6. ‘tężec – choroba zakaźna’, 7. ‘przerwa’ (*Lietus lijo visą dieną be stabo* ‘Deszcz padał cały dzień bez przerwy’, dosł. ‘bez zatrzymania’), 8. przen. ‘człowiek nieruchawy’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *stabs* ‘słup, pal, przegierz’ (obok *stebe* ‘maszt’), str. *stabis* Ev ‘kamień, Steyn [Stein]’ (rozwój znaczeniowy od ‘szywnieć, drewnieć’ do ‘kamienieć’), drw. *stabni* Ev ‘piec, Ouen [Ofen]’, błąd odpisu zam. *<stabin>, forma bez końcówki; znac.

etym. 'to, co zbudowano z kamienia', por. n.m. *Stabyno-tilte*, z glosą «lapideus pons», tj. 'kamienny most' (Trautmann 1910, 435, AON 172). Sb. *stābas* jest drw. postverbalnym od *stabýti* 'wstrzymywać, hamować', które zostało wyparte przez *stabdýti* (zob.). Por. SE *steb-* w *stebétis* 'zdumiewać się' (*'nieruchomieć, zamierać w bezruchu'). Pwk. pie. **steb^h-* 'erstarren, drewnieć, kostnieć, sztywnieć', por. stisl. *stafr* 'pręt, kij, pałka', stwn. *stab* ts., też 'znak pisma, litera' (LIV² 588, LEW 891, Casaretto 2004, 189) oraz na SZ: łot. *stiba* 'kij, pałka, pręt', lit. *stibis* 'goleń' (zob. s.v. *stib-*). Zob. też LEW 891, ALEW 967, PKEŽ 4, 146n. — Inne postverbalia o osnowie *stab-*: *stābaras* (zob.), *stabienas* 'kość ręki a. nogi' (por. niżej *stabýkaulis*), *stabrūs* (zob.), *stabulē* 'piasta w kole' (war. *stebulē*). Cps. *stabýkaulis* 'kość goleniowa; kość, która przebiła skórę', por. *káulas* (war. *stibikaulis*), *stābligē* 'tężec' (por. *ligā*), *stabmeldýs* 'bałwochwalca, poganin', DP 'bałwochwalca, bałwochwał' (por. *meļstis*). — Tu też stpr. *stab-* 'kamień' w cps. *malunastabis* EV 'kamień młyński, Moelsteyn [Mühlstein]' (por. *malūnas*), n.m. *Sarguttinstabs*, *Stabelauken* (dosł. 'Kamieniste Pole', por. n. łaki lit. *Stābo laūkas*), *Stabobrast* (dosł. 'Kamienny Bród', por. *brastā*), zob. AON 171n. — Z onomastyki litewskiej por. n. kamienia *Stābo kūlis*, n.rz. *Stābē* ob. *Stēbē*, n.jez. *Stabingis* (por. stpr. n.jez. *Stabynk*, n.m. *Stabingen* ob. *Stabynden*, AON 172), nazwy łąk *Stabinė*, *Stābiškė*, *Stabaviskas*, cps. *Stābalkis* (por. *alkā* 'bagienko, mokradło'). N.m. *Stabinė*, cps. *Stabulañkiai*. Por. stpr. n.m. *Stabayen* a. *Stobayn*, cps. *Gildestabs* a. *Gildistabe* (AON 41, 171).

stabdýti, *stabdaũ* (war. *stabdžiũ*), *stabdžiaũ* 'zmuszać do stanięcia w miejscu, wstrzymywać, zatrzymywać, hamować' — causativum z suf. *-dy-* i SO *stab-* ← *steb-* (pwk. pie. **steb^h-*), por. *stebétis* 'dziwić się, zdumiewać się' ← *'nieruchomieć'. SD¹ *nustabdau* «uskramniam» ['powściągam, powstrzymuję'], *sustabdýti* 'zatrzymać (idącego, maszynę), wstrzymać (oddech, śledztwo), zahamować'. Suf. *-dy-* jest w gruncie rzeczy neosufiksem, który szerzy się w causatiwach kosztem odziedziczonego suf. *-y-*. Przekonują nas o tym pewne kontrasty litewsko-słowiańskie, np. *lámdyti* : psł. **lomiti* 'łamać' lub *nárdyti* : psł. **noriti* 'zanurzać, pogrążyć'. Na tym tle *stabdýti* wygląda na odnowienie równoznacznej formacji *stabýti*, *-aũ*, *-iaũ* 'zatrzymywać, np. wóz; powstrzymywać przed czym', znanej m.in. ze starolitewskiego, por. DP 'hamować kogo lub co' (wtórny wokalizm w *stebýti*: *vežimą stebýti* 'zatrzymywać wóz'). Znacz. etym. 'sprawić, żeby coś znieruchomiało'. Zob. też *stapinti*. — Inne czasowniki sekundarne ze *stab-*: *stabčioti* 'idąc zatrzymywać się od czasu do czasu; robić co z przerwami', stlit. 'stawać na ulicy' (*Mokykitės čia mergos..., ne stapčiot ūlyčiose* DP 472₄₇ 'Uczcie się tu panny... nie stawać na ulicach'). Tu też wykrz. *stābt* a. *stāpt* o nagłym stanięciu, zatrzymaniu się, ⇒ *stābteleiti* a. *stāpteleiti* 'przystanąć na chwilę'. — Neoosn. *stabdy-*: *ažustabdymas* SD «hamowanie», *nežustabdytinai* adv. SD «nieuhamowanie», *stābdymas* 'hamowanie'. — Neoosn. *stabd-*: *stabdinti* 'hamować', nomina: *stabdiklis* 'hamulec', *stabdýs* a. *stābdis* (⇒ *stābdžiai* ts. ⇒ *stabdžiūoti* 'hamować, użyć hamulca'). — Neoosn. *stabdž-* (← *stabdžiaũ*): *stābdžius* 'zaprzeszanie, przestój, przerwa w pracy' (*Be jokio stabdžiaus visus rugius nupjoviau* 'Bez żadnego przestoju całe żyto skosiłem'). — WSO *stob-* < **stāb-*: *stobūotis* (zob.).

stabrūs, *-i* 4 p.a. gw. 'wysoki, mocnej budowy, silny' — przymiotnik na *-rus*, prawdopodobnie denominalny, por. *stābas* w kontekście odpowiednika stpr. *stabis* EV 'kamień, Steyn [Stein]'. — Drw. *stābris*, *-ē* 'człowiek postawny'. Por. nazw. *Stabrāuskas* (⇒ pol. *Stabrowski*).

stācija 1 p.a. stlit. 1. SD <stacia> «stacya żołnierska» ['powinność żywienia żołnierzy w podróży'], 2. 'stacja męki Pańskiej', SD *stacija bažnyčios* «stacya kościelna, statio Ecclesiae», pl. *stācijos*: *Krįžiaus kėlio stācijos* 'droga krzyżowa na Kalwarię, przedstawiona w czternastu obrazach lub rzeźbach' (LEEŽ 140), por. zwrot *vaiškčioti stācijas* 'odbywać

drogę krzyżową', 3. gw. 'stacja kolejowa' — zapoż. ze stblr. *stacyja* (*staceja*) 'miejsce postoj, odpoczynku; powinność włości, dawania podwoły i utrzymania' (por. syn. *kresà, pãstotė, stũika*) ⇐ pol. XVI w. *stacyja* (por. pol. *stacyjka, stacyjny budynek*). Paralele: *stãncija* ⇐ stblr. *stancija*; *lėkcija* ⇐ stblr. *lekcija*. Zob. POLŹ 593 (brak w ALEW), ĖSBM 12, 299. NB. SLA 205, LEW 891 i LKŹ XIII, 614 cytują wtórną formę pol. *stacja* jako źródło.

stãcias, -ã 4 p.a. 1. 'stojący prosto, wyprostowany', SD «nastorzony» ['wynoszący się, chełpliwy', SPXVI], 2. 'pionowy', 3. 'prosty, niekrzywy', 4. gw. 'rosnący, nie ścięty (o zbożu, trawie, drzewie)', 5. gw. 'szybny, nie wiotki (o tkaninie)', 6. gw. 'gotowany w łupinach (o kartoflach)'. Formacja dwuznaczna: 1° może to być drw. od neoosn. *stač-*, wyodrębnionej z formy prt. *stačiaũ* do *statyti* 'stawiam, ustawiam pionowo', 2° może to być drw. na -*ia*, **stat-ias*, od neoosn. *stat-*, wyodrębnionej z nominów *statũs, stãtas* (zob.), por. *kuřcias* ⇐ *kuřtas*; *prãscias* ⇐ *prãstas*. Trudna do przyjęcia jest rekonstrukcja «**sta-tjas* : *stãtas, stóti*» w ŹD 331, ponieważ segment **sta-* nie ma statusu odziedziczonego morfemu w jęz. litewskim (por. analizę **st-ata-* < **sth₂-atò-* < pie. **sth₂-etò-* s.v. *stãtas*). — Drw. *stačia gálva* adv. 'na łeb na szyję', *stačiaĩ* adv. 'wprost, na wprost', *stačiõkas* 'prostak, grubianin, cham' (⇒ *stačiõkiškai* adv. 'po chamsku'), *stačiõkė* 'jajka sadzone' (dosł. 'stojące, nierozlane'; z substantywizacji wyrażenia *stačiõkė pautiẽnė*), *stačiõmĩs* (*važiũoja*) adv. 'na stojąco, nie siadając (jedzie wozem)'. Cps. *stačiabuřnis* a. *stačiakaĩbis* 'niewybredny w mowie, pyskacz, grubianin' (por. *burnà, kalbà*), *stačiapãpė* a. *stãtpapė* '(dziewczyzna) ze sterzącymi piersiami' (por. *pãpai*), *stačiašikė* a. *stãtšika* żartobl. 'natłok pilnych prac polowych' (dosł. 'wypróżnianie się na stojąco', por. *šikti*), *stačiãtikis* a. *stačiatikis* 'wyznawca prawosławia' (por. *tikėti*). — Przysłówek lit. *stačiai* przeziera w transponowanych formach białoruskich (gw.) *stac'kóm* 'na stojąco, na chybcika (zjeść)', *stac'má* 'pionowo (stawiać)', *stácjaka* ts., *stóci* a. *stóć* adv. 'stromo, spadziście, pionowo w dół (spaść); nieruchomym wzrokiem (patrzyć)', *stócy* adv. 'prosto (stać), na wprost', wszystko za PZB 4, 584n., 591n.

stadalà, gen.sg. *stadãlos* 2 p.a. 1. stlit. DP, SD¹ «gościniec» ['zajazd, karczma', SPXVI], 2. gw. 'stajnia i wozownia przy karczmie', 3. SD¹ «stodoła» (syn. *kluonas*), 4. gw. 'chlew' — zapoż. ze stblr. *stodola* 'zajazd z karczmą; stajnia; spichrz, świron', por. błr. *stadòla*, -y 'stajnia przy karczmie', gw. 'wielki chlew; stodoła' (⇐ pol. *stodoła* ⇐ stwn. *stadal* 'chlew, stajnia', śrwn. *stadel* 'stodoła', por. nwn. *Stadel* m. 'stodoła, szopa', Boryś 578). Zob. też SLA 205, LEW 891 i ĖSBM 12, 280. Inaczej Čepienė 106: z prus.-niem. *stadall* 'stajnia przy karczmie'. Brak w ALEW.

stadantas b.z.a. gw. 'rzeźnik', wsch.-lit. *staduntas* b.z.a. (*Staduntai peilius jau galanda* 'Rzeźnicy ostrzą już noże') — prawdopodobnie formacja z neosuf. -*ant-* od *stadas* 'stado' (zob.). Znacz. etym. 'pastuch stada', wtórnice 'rzeźnik'. Por. współwystępowanie wyrazów *keřdzius* 'starszy pastuch' i *skeřdzius* 'rzeźnik' (zob. *skeřsti*). Dla -*ant-* w roli wykładnika nomen agentis (zob. ŹD 374, GJL II, § 446) nie widać na razie dobrej paraleli. Tymczasem por. *gramañtas* 'człowiek wielki, niezgrabny', *stamañtas* 'ktoś nieruchawy, ociężały'. LEW 891, s.v. *staduntas* stwierdza brak etymologii.

stadas stlit. 'stado' (*Nesa ponas Zebaot savo guotą* [głosa: *stadą*] *atlankys* BRB) — zapoż. z błr. *stada*, -a n. (por. ĖSBM 12, 279). Brak w LEW i ALEW.

stãgaras 3 p.a. 1. 'łodyga, zwł. sucha łodyga' (war. *štãgaras*), 2. 'gałąź bez liści, zwykle sucha', 3. 'dudka pióra ptasiego', 4. gw. 'nasada ogona', war. *stėgeras*, łot. *stęga* 'penis' (drw. wsteczny?). Odpowiada z jednej strony łot. *stagars* 'długi pręt, żerdź, kij', z drugiej strony psł. **stožerũ*, bg. *stóžer, stóžar* 'słup w stodole', sch. *stõžêr* ts., też 'zawias drzwiowy', ros. *stožár* 'słup w stogu, ogrodzenie wokół stogu' (BSW 285, LEW 891n., ESJS

879). — Sufiks jak w *stābaras*, *žāgaras*. — Temat *stag-ar-* ma obocznik na SE *steg-er-*, por. *stegerỹs* ‘wyschnięta łodyga, sucha bezlistna gałąź, chrust; dutka; nasada ogona’, war. *stēgeras*, łot. *stēga* ‘penis’ (drw. wsteczny?). Z tym koresponduje scs. *stežerŭ* ‘pal, słup’, bg. *stēžer* ‘słup w stajni do uwiązania konia; drag w stogu’ (BSW 285). Brak refleksów SZ **stig-*, **stug-*. — Osnowa *stag-* powraca w *staginē* ‘tylna część więcierza, matnia’, *stagūtē* ‘socha, radło’ (zob.), jak również w łot. *stagi* m.pl. ‘trawa o jadalnych łodygach’ (ME III, 1038, Būga, RR II, 599). — Lit. *stag-* ma nawiązanie w psł. **stogŭ*, scs. *stogŭ* ‘θημὸν, stóg’, ros. *stog*, *stóga*, pol. *stóg*, *stogu* ‘ułożona w kształcie stożka większa ilość zboża, siana, słomy’. Znacz. etym. 1° ‘słup, wokół którego układa się stóg siana, zboża, słomy’, o ile stoi w związku ze stisl. *stakkr* ‘stóg siana’, *staki* ‘drag, żerdź; kopia jako broń kłująca’, śrdn. *stak* ‘jaz na rzece’ (por. Kroonen 472), 2° ‘daszek przykrywający stóg’, o ile łączy się z łac. *toga* ‘okrycie’ < **(s)tog-eh₂-*, stir. *étach* n. ‘ubranie’, stwn. *dah* ‘dach’ (pgerm. **paka-*), pwk. pie. **(s)teg-* ‘przykryć, okryć’. Beekes 2010, 1410 wciągnął do porównania jeszcze gr. *στόχος* m. ‘erected pillar, post, mark, fixed target’ i odtworzył nomen pie. **stog^h-o-*, należące do pwk. **steg^h-* ‘kłuć, przekłuwać’. — WSO **stāg-* tkwi być może w lit. *stógas* (zob.).

stagūtē 2 p.a. gw. ‘socha, radło; radełko, rodzaj małego pługa’ (war. *stagūtas*, *stagūtis*) — denominalny rzecz. na *-ut-* od neoosn. *stag-*, widocznie wyodrębnionej ze *stāgaras* m.in. ‘gałąź bez liści, zwykle sucha’ (por. Būga, RR I, 133, przyp. 1). Chodzi tu o przyrząd do orania, wykonany z rozwidlonego drzewa, gałęzi. Podobna motywacja przy syn. *žāgrē* (zob. *žāgaras*).

staibčioti, *-ju*, *-jau* b.z.a. gw. ‘o bocianie: stapać podnosząc wysoko nogi’ (*Pievoše ramiai staibčiojo busilai* ‘Po łąkach spokojnie kroczyły bociany’), *staibinėti* b.z.a. ‘o kogucie: stapać’ (*Šiukšlyne staibinėja gaidys raudonskiauteris* ‘Po śmietniku stapa kogut z czerwonym grzebieniem’) — prawdopodobnie vb. denominativum na *-čio-* od sb. *stáibis* ‘goleń, piszczel; łydka’ (zob.), które pod względem znaczeniowym nawiązuje do czas. *stýpčioti* ‘chodzić wielkimi krokami, stapać jak bocian’ (zob.).

stáibis, *-io* 1. ‘goleń, piszczel; łydka’, 2. ‘przedramię, kość przedramienia’⁶³⁷ — prawdopodobnie rzeczownik postwerbalny od **staibyti*, co było formacją z neoapofonicznym SO, utworzonym od SZ *stib-* ← *steb-*, zob. *stib-*, SE *stebėti*, stary SO *stabdyti*. — Drw. *staibūklis* ‘nadgarstek’, *stáibulas* ‘przedramię, antebrachium’ (syn. *dilbis*), *staibūs* ‘wybuchały – o roślinach; silny, odważny’, cps. *staibikaulis* a. *staibūkaulis*, *staibūkaulis* ‘kość goleniowa, tibia’ (war. *stabykaulis*, *stabikaulis*; por. *káulas*). — Vb. denom. *staibčioti* (zob.).

staigà 4 p.a. ‘wysiłek, staranie się, dążenie do czego’, *pastaigà* ‘gorliwość, zapał, Eifer’ (neol.) — postwerbalne abstractum na *-ā-* od **staigyti* ‘starać się, dążyć’, iteratywu na SO do *steigtis* m.in. ‘starać się’ (zob.). Paralele: *klampà* ← *klampýti*; *paĩšos* ← *paĩšýti*; *sántvarda* ← *sutvárdyti*. — Drw. *staigà* adv. ‘nagle, raptem, niespodziewanie; prędko, mocno’ (skostniała forma instr.sg.), ⇒ *staigmenà* neol. ‘niespodzianka’, *staigūs* ‘nagły, niespodziany, zapalczywy, gwałtowny; stromy’, DP ‘prędko, nagły’. — Drw. od *staigūs*: *staigiai* ts., DP *staigiai* adv. ‘sprędko, z prędkością, z kwapieniem, spieszno’, *staigiosios* f.pl. ‘pośpiech’, vb. denom. *staiginti* ‘ponaglać, przyspieszać’.

staigyti, *staigaũ*, *staigiaũ* gw. 1. ‘być trwałym (o odzieży); być oszczędnym (o człowieku)’, 2. ‘trzymać się pewnego miejsca, nie oddalać się (o zwierzętach)’, *nustaigyti* ‘uspokajać się’ — intensivum z suf. *-y-* i SO *staig-* ← *stig-*, zob. *stigti*. — Z innymi sufiksami: łot. *staīgāt*, *-āju* ‘iść, chodzić, spacerować’, refl. *staīgātiēs* ‘odwiedzać się

⁶³⁷ Z uwagi na wtórny charakter litewskiej apofonii *i* ⇒ *ai* łączenie *stáibis* z gr. *στοιβή* f. m.in. ‘snop zboża’ i czas. *στειβω* ‘deptać (o koniach); iść, kroczyć’ (zob. Beekes 2010, 1393 n.) nie wydaje się prawdopodobne.

nawzajem'; lit. *stáikstyti* 'kręcić się gdzie dla zwrócenia na siebie uwagi' < *staig-sty- (por. *steĩgtis* 'starać się'). — Postverbalia: łot. *staiga* 'chód, spacer; grzęzawisko, błoto', *stàigs* 'błotnisty, grząski'. Podobnie wyglądają refleksy st. o w gr. *στοῖχος* 'rząd, warstwa (kamieni), szereg (żołnierzy, okrętów), rząd tyczek do rozpinania sieci' oraz goc. *staiga* 'ścieżka, droga' (por. s.v. *stìgti* nazwę 'ścieżki' w słow. i germ.).

staĩnē 2 p.a. gw. 'pomieszczenie dla koni, stajnia' — zapoż. ze stbłr. *stajnja*, por. błr. *stájnja*, -i. War. *stainē* a. *stainià* 4 p.a., *stáinē* a. *stáinia* 1 p.a.; z zastępstwem *aj* przez *ay*: *staunià* (por. *mautà* ob. *maità*; *ledaĩnē* ob. *ledaĩnē*). Por. ĖSBM 12, 281n. LEW 918 wychodzi wprost od pol. *stajnia*. Osobno zob. polonizm *stonià*. — Drw. *staininis* a. *staĩninis* 'o koniu: wyjazdowy, cugowy, nieroboczy', dosł. 'stajenny' (*Dviem staĩniniais arkliais važinédavo* 'Wozili się dwoma końmi stajennymi'), przenośnie też o zdrowym, silnym parobku.

staipýtis, *staipaiš*, *staipiaĩš* 1. 'przeciągać się, wyprężać się (po śnie, po zasiedzeniu), rozprostowywać się', 2. 'stawać na palcach nóg chcąc czegoś dosięgnąć; chodzić cicho na palcach', 3. 'o chorym: wyprężać się i znów się kulic', 4. 'o dziewczynie: kręcić tyłkiem; kręcić się przed lustrem', 5. 'objąć się bez zajęcia', 6. 'być złożonym chorobą', *išsistaipýti* 'o kobiecie: wystroić się kokieteryjnie, wysztafirować się', *nusistaipýti* 'przeciągnąć się po śnie' i 'zdechnąć (wulg. też o człowieku)', *pasistaipau* SD¹ «wspinam się». Odpowiednik łot. *stāipīt*, -u, -īju 'prostować, wyciągać, wyprężać'. Iterativum z suf. -y- i SO *staip-* ⇐ *stiep-* od *stiēptis* m.in. 'piąć się w górę, wyprężać się' (zob.), jakkolwiek nie można tu wykluczyć neoapofonii *stip-* ⇒ *staip-* (por. łot. *stipt* 'wyciągać się, prostować się'). Podobne formacje to *graibýti* ⇐ *griēbti* i *sáikyti* ⇐ *siekti*. — Drw. *staipulýš* 'ochota na przeciągnięcie się' (por. łot. *staipeklis* 'przeciąganie się, prostowanie członków').

stāklēs, -iū 2 p.a. f.pl. 1. 'warsztat tkacki, krosna', SD <staklēs> «krosna» (war. s-mobile: *tāklēs*), 2. 'warsztat do wykonywania różnego rodzaju prac', 3. 'obrabiarka, tokarka'. Z innymi tematami: *stāklos* f.pl. 'stojak, kojec dla małych dzieci', *staklā* 'stojak, kojec', przen. 'spelunka, melina pijacka'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *stakle* a. *staklis* 'rozwidlona gałąź', *stakles* f.pl. 'rusztowanie, podpory; warsztat tkacki', *stakli* m.pl. 'poziomo ułożone gałęzie płotu'; stpr. *stacle* EV 'podpora domu, Stucze [Stütze, beim Hause]'. Wszystko to są derywaty z suf. -kl- od neoosn. *sta-*, którą wyodrębniono z nomen *stātas* (zob.). Zob. LEW 893. Inaczej PKEŽ 4, 149, który zakłada neoosn. *stat- (⇐ *statýti*), następnie sufigowanie *-l-: *stat-l- i zmianę *tl w kl. Jeszcze inaczej NIL 642: rekonstrukcja praformy ie. *sth₂-tlah₂- (ALEW 968: *sth₂-tlo-), oparta na wątpliwym założeniu, że pie. *sth₂-C wydaje lit.-łot. *stā-C (zob. w tej kwestii s.v. *stātas*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *stākla* jeden ze stojaków w krosnach' (PzB 4, 565). — Sb. *stāklēs*, *stāklos* uległo metanalizie na *stak-* + *-l-*, a świadczy o tym wymiana sufiksu przy neoosn. *stak-*: *staktà*, zwykle pl. *stāktos* 'ościeżnica, futryna drzwi a. okna; kół, drąg w płocie'. Paralela: *dó-klas* ⇒ *dók-las* ⇒ *dók-šē*.

stakmetis: niejasny hapaks z CGL 'Scherge', co można rozumieć jako 'woźny sądowy' lub 'siepacz, kat' (por. Dw *Scherge* m. 'Gerichtsdienner, Häscher, Büttel').

stālas 4, 2 p.a. 'stół' (*Pusrytis ant stālo, valgyk!* 'Śniadanie na stole, jedz!') *Aikit stalóp, valgymas padėtas* 'Chodźcie do stołu, jedzenie podane'). Fakt, że wyraz ten oznacza wyłącznie 'mensa', nigdy zaś 'sprzęt do siedzenia, sella' – jak to jest w starszych fazach słowiańskiego – skłania do przypuszczenia, że mamy tu do czynienia z zapożyczeniem ze stbłr. *stolb*, błr. *stol*, *stalá* 'sprzęt domowy, służący do spożywania na nim posiłków'. Por. scs. *stolū* 'θρόνος, καθέδρα', bg. *stol* 'krzesło, krzesło władcy, tron', stpol. *stol* 'tron królewski' (⇒ *stolec* 'krzesło, stołek, krzesło władcy a. sędziego', *stolica* 'krzesło, stołek, krzesło władcy'); później *stol* używa się też w znaczeniu 'mensa'. Psł. *stolū odzwierciedla strukturę *st-ala- z pie. *sth₂-eló-, drw. od pwk. *steh₂- jak w *stóti* 'stanać' (por. paralełę

słowotwórczą w postaci lit. *stātas*). Z inną apofonią i pgerm. *stō-la- ‘sprzęt do siedzenia’ < pie. *stōh₂-lo-, por. goc. *stōls* ‘krzesło, tron’, stwn. *stuol* ‘krzesło’, nwn. *Stuhl* m. ts., stang. *stōl*, ang. *stool* ‘stołek, taboret’. Mniej prawdopodobne wydaje się nawiązanie do pwk. pie. *stel- ‘stawiać, urządzać’, por. scs. *steljō*, *stīlati* ‘ścielić, słać’, gr. στέλλω — ‘przygotować’. Por. Vaillant III, 311, NIL 662 (lit. *stālas*, scs. *stolū* z pie. *stol-o-), ALEW 969. — Drw. *stalavimai* m.pl. SD¹ «stypa, exequiae...», *stālčius* I (zob.), *stalinỹkas* ‘stolarz; cieśla’ (m.in. BRB), *staliōrius* (zob.), *stālius* ‘stolarz’, *užustalė* a. *užstalė* ‘miejsce za stołem’. Cps. *antrāstalis* a. *añtrastalis* ‘drugi komplet gości zasiadający do stołu, np. na weselu’, *añtrastaliai* m.pl. hist. ‘pracownicy dworscy: kowal, młynarz, stolarz, którzy jedzą lepiej niż parobcy i inni robotnicy’, *pirmāstaliai* m.pl. ‘ci, którzy pierwsi zasiadają do stołu’ (goście lub ci, co ciężko pracowali), por. *pirmas*; *stāladengė*, *stāldengtė* ‘serweta, obrus’ (por. *deñgti*), *stālatiesė*, *stāltiesė* ts. (por. *tiēsti* i cps. nwn. *Tischtuch*), *staludailis* SD «stolarz» (por. *dailė*).

stālčius I, -iaus 1 p.a. ‘szuflada w stole lub w szafie’ — formacja powstała drogą deprefiksacji z *pastālčius* ‘szuflada’ (war. *pastālčius* 2 p.a.). To ostatnie jako drw. na -čius od zwrotu przyimkowego *po stalū* ‘pod stołem’ miało przypuszczalnie znacz. etym. ‘ruchoma skrzynka umocowana pod stołem’. Paralele: *pāstapas* ⇒ *stāpas*; *paspandà* ⇒ *spandà*. Brak w ŽD i Ambrazas 2000. Zob. też *šuplėdà*.

stālčius II, -iaus 1 p.a. stlit. 1. ‘krzesło sędziego’, 2. ‘krzesło władcy’ — zapoż. ze stbłr. *stolecь*, -lca ‘krzesło władcy, tron; stolica’ (⇐ stpol. *stolec*, -lca, por. ĖSBM 12, 306). War. *stolčius* b.z.a., *stalčias* MOP. Por. SLA 205, LEW 894 i POLŽ 154, gdzie zakłada się zapoż. wprost ze stpol. *stolec*. Brak w ALEW. Co do akutu por. zapoż. *válnas*, *maršálka*. Zob. też *stalyčià*.

stāldas 2 p.a., *stāldas* 1 p.a. przest., gw. ‘obora, stajnia’ — zapoż. z nwn. gw. *stall*, *staldes* m. (LEW 894, Čepienė 106). Z tegoż źródła stpr. *staldis* EV ‘stajnia, Stal [Stall]’ (Trautmann 1910, 435); łot. *stālis*, *stalis* ‘obora, zwł. stajnia’ ⇐ śrdn. *stal* (Jordan 94). War. *stāldis*, *stāldis*, też f. *staldà*, *stālda*, *stāldė*; *stālnas*. — Drw. *staldālis* ‘obórka’, *staldikas* ts., *stāldininkas* ‘parobek zatrudniony w oborze’.

stāldrimba 1 p.a. przest. ‘obrus, serweta na stół’, CGL ‘Tischtuch’ — złożenie członu *stal°* jak *stālas* ‘stół’ z niejasnym °*drimba*. War. *staldrimbė* b.z.a. Czy do *dribti*? Por. syn. *stālatiesė*, *stāltiesė* s.v. *stālas*.

stalérka 1 p.a. gw. gw. ‘stolarz, ogół drewnianych elementów wykończenia domu wykonany przez stolarzy’, ze *staliárka — zapoż. błr. *staljárka*, ros. *stoljárka*. Por. *staleřně*, *staliōrius*.

staleřně, *stalernià* 2 p.a. gw. ‘stolarnia, warsztat stolarski’, ze *staliar- zapoż. z błr. *staljárnja*, ros. *stoljárnja*. Por. *stalérka*, *staliōrius*.

stalgùs, -i 4 p.a. 1. ‘łasy, łakomy’, 2. ‘łapczywy, zachłanny, chciwy, żądny’, 3. ‘uparty, zawzięty’ (syn. *stangùs*), 4. stlit. ‘krnąbrny, zuchwały; surowy; mocny, potężny’ (BRB, BRP, zob. PAŽ 436; pominięte w ALEW). Z uwagi na to, że wokalizm *a* przymiotnika na -u- z reguły odzwierciedla wokalizm osnownego abstractum na -ā- (typ *našùs* ⇐ *našà*), wypada sądzić, że *stalgùs* derywowano od *stalga, co było postverbale od *stalgyti – iterativum na SO do *stelgti* ‘starać się, dążyć do czego’. Paralele: *maldùs* ⇐ *maldà* ⇐ *maldýti*; *talpùs* ⇐ *talpà* ⇐ *talpyti*. — SZ *stulg-*: *stulgùs* (zob.). — Drw. *stālgius* ‘łasuch, łakomczuch’, *stalgùs*, -iēs f. ‘ochota, chęć’, *stalgūnas* ‘łasuch’. Vb. denom. *stālgiti*, -sta, -o, zwykle z prvb. *pa-* ‘rozłakomić się, rozsmakować się, polubić co’, *įstālgiti* ‘zacząć lubić smak czego, zasmakować w czym’ (*Įstālgō gyvulys javuosna* ‘Zasmakowało bydłę w życie’), caus. *stalginti* ‘rozłakomić krowę/konia, dając jej/mu lepsze żarcie’ (*Nestalgink karvės šienų, ba*

paskui šiaudų nebeės ‘Nie rozłakamiaj krowy sianem, bo później nie zechce żreć słomy’), *sustalginti* ‘wzbudzić w kimś ochotę, apetyt na co’.

stalyčią, gen.sg. *stalyčios* 2 p.a.; *stalyčia* 1 p.a. przest., gw. 1. ‘krzesło sędziego’ (*Tada Pilotas sėdos ant stalyčios*), 2. ‘krzesło władcy’ (syn. *sostas*), 3. ‘stolica państwa’ (syn. *sostinė*) — zapoż. ze stbłr. *stolica* ‘stolica państwa; władza monarsza; krzesło władcy, tron; wysokie stanowisko, urząd’ (HSBM), błr. *stolica*, -y ‘główne miasto’, to z kolei ze stpol. *stolica* 1. ‘sprzęt do siedzenia, stołek’, 2. ‘krzesło władcy’ (SSTP VIII, 450). Znacz. ‘stolica, główne miasto’ wywodzi się z ‘miasto, w którym stoi krzesło władcy’ (por. *stalyčios miestas* CHB ‘miasto stołeczne’).

stalinỹkas 2 p.a., *staliniņkas* 2 p.a., *stālininkas* 1 p.a. hist. ‘stolnik, dygnitarz dworski usługujący panującemu przy stole podczas uczty’, SD «stolnik krolewski» — zapoż. ze stbłr. *stolʹnikъ*, *stolnikъ* ⇐ pol. *stolnik* (brak w ĘSBM). Por. SLA 205, Brückner 517, ALEW 969 (brak w POLŻ).

staliōrius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. ‘stolarz’ — miejsce akcentu wskazuje na zapoż. z błr. *staljár*, -á, por. stbłr. *stoljarъ*, *stoliarъ*, ros. *stoljár* (⇐ pol. *stolarz*). Inaczej SLA 205 i LEW 894: wprost z pol. — War. z ‘dyftongiem graficznym’ <ie>: *staliērius* LZŽ, zam. **staliārius* (por. *apierà*, *miēstas*, *pōmietis*); z <Cè> za [Cja]: *stalērius* (Zs 51). — War. akc. *stāliorius* ⇐ błr. gw. *stóljar*, pol. *stolarz*. — Drw. *staliorijà* ‘warsztat stolarski, stolarnia’, *staliorystė* ‘zajęcie stolarza, stolarstwo’. Vb. denom. *stalioriāuti* ‘trudnić się stolarstwem’, wsch.-lit. *stalioriūiti*. Nazw. *Staliōrius*, patron. *Staliorāitis*.

stamañtas 2 p.a. c. gw. ‘ktoś nieruchawy, ociężały, niezgrabny’, war. *stamantùs* 4 p.a. — dewerbalny rzeczownik na -ant- od *staméntis* ‘cisnąć się, pchać się’ (zob.). Por. sufiks w *gramañtas* m.in. ‘człowiek wielki, niezgrabny’, *lamañtas* ‘ułamek, kawałek’, *lapañtas* ‘kawałek chleba’ (ŽD 374, GJL II, § 446). Sb. *stūmà* c. ‘człowiek ociężały, leniwy’ przemawia za powiązaniem osnowy *stam-* ze *stūm-C*, *stūmti* ‘pchać, sunąć, trącać’, mianowicie na mocy neoapofonii SZ *stum-/stūm-* ⇒ SP *stam-*. Do porównania stoi SO **mark-*: łot. *mařga*, *māřga* ‘drobny deszcz, mżawka’ wobec SZ **murk-/mirk-* w lit. *murglà* ‘mgła, która przeszła w mżawkę’ < **murk-lā-* ob. *mirklà* ‘deszczowy dzień’ (*miřkti* ‘moknąć’), *murknà* ‘odwilż’. Inaczej LEW 894, gdzie rozważa się raczej związek z nwn. *stammeln* ‘jąkać się’ i *stemmen* ‘opierać się, sprzeciwiać się’. Tam też o próbie połączenia lit. *stam-* ze słow. *tom-* jak w scs. *tomiti* ‘męczyć’. NB. Būga, RR II, 311 operował rekonstrukcją pie. **st^(h)em-*, **st^(h)om-*. — Drw. *stamantrūs* ‘sprężysty, giętki, elastyczny; masywny, o mocnej budowie; dobrze zbudowany, postawny, krzepki; odporny, nieugięty, nieustępliwy’. Vb. denom. *stamančiōti* ‘być upartym, zawziętym, nieustępliwym’, *sustamantėti* ‘stężeć, zeszytnieć; ściąć się (o kisielu); skamienieć (o sercu)’.

stámbas 3 p.a., *staĩbas* 4 p.a. 1. ‘łodyga’, 2. ‘różga, kij’, 3. ‘ogonek liścia’, 4. ‘ogon’. SD *stumbas* 1. «głąb» (syn. *kotas*), 2. «łodyga, kłacz, na którym liście, iagody, strące roście» — zapewne sb. postverbale od **stambyti*, iteratiwu na SO do *stembiù*, *stembti* m.in. ‘drewnieć, wyrastać w łodygę’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *stambý* pl. ‘łodyga, kłacz cebuli’ (PzB 4, 568). — Drw. *stambenà* ‘grubszy kawałek’, *staĩbinas* ‘złamane drzewo bez gałęzi, pień; łodyga’, *stambinė* ‘gruba łodyga; długa, gruba różga, kij; giętka wić’, *stamblys* ‘łodyga’ (⇒ błr. gw. *stumbėlb*, PzB 4, 613), *stámbras* ‘łodyga; ogonek jabłka’, stlit. *stambrai* b.z.a. ‘ściernisko, rzysko’ (por. łot. *stūobrs* ‘żdźbło, trzcina’). Vb. denom. *stambėti* ‘wyrastać w łodygę, drewnieć’.

stambùs, -i 4 p.a. ‘duży, tęgi, gruby, wielki, okazały, potężny’, SD *stumbus* «leniwy» (syn. *tingus*, *rumbus*, *tinginys*) — denominalny przymiotnik na -u- od abstr. **stamba* ‘tęgość’, por. *drąsùs* ⇐ *drąsà*; *smarkùs* ⇐ *smarkà*; *svarùs* ⇐ *svāras*. Dalej do *stembti* m.in.

‘rozrastać się, mocnieć, grubieć’ (zob. *stemb-*). — Drw. *stambókas* ‘dość duży’, cps. *stambiagrūdis* ‘gruboziarnisty’ (por. *grūdas*). Vb. denom. *stambėti*, -ja, -jo ‘rosnąć, mocnieć, grubieć, tłuscieć; zwiększać się, rozszerzać się’, *staĩbinti* caus. ‘zwiększać, powiększać; umacniać’.

stamėnti, *stamenù*, *stamenaũ* gw.: *užstamėnti duris* ‘zapierać drzwi, zamykać drzwi na zasuwę’, *atstamėnti* ‘otwierać drzwi, okna’, refl. *stamėntis* ‘cisnąć się, pchać się’ (*Kogi anys šičia stamėnas?* ‘Po co oni tu się pchają?’). Z innym sufiksem: *užstaminti* ‘zgasić, zdusić’. Są to formacje na SO *stam-V* < pie. **stomH-V* od **stemH-* ‘pchać, sunąć, trącać, przesuwac’ (transponat). Spokrewnione z czas. *stūmti* ‘pchać, sunąć, trącać’, *užstūmti duris* ‘zamknąć drzwi’, gdzie *stūm-C* jest refleksem SZ pie. **stmH-C*. Brak form na SE †*stem-*. Zob. też *stamaĩntas*.

stampõlis, -io 2 p.a. NDŽ ‘filar mostu’ — złożenie z *põlis* ‘słup, filar’ i niejasnym członem *stam-*. LEW 895 łączy *stam-* ze *staĩbas*, co nie przekonuje.

stanaũnas, -à 4 p.a., *stanaunùs*, -i 4 p.a. przest. ‘stały (o miejscu pobytu), należyty, porządný, solidny; poważny’ — zapoż. z pol. przest. *stanowny* ‘stateczny, stały, umiarkowany, porządný, solidny’ (por. Sw VI, 393). Zob. też *stanāvyti*, *staunùs* i *stavičnas*. — Drw. *stanaunà* ‘zajazd, gospoda’, *stanaũniai* adv. ‘stale, często’.

stanāvyti, *stanāvijū* (-yju), *stanāvijau* (-yjau) stlit., gw. 1. ‘kłaść, stawiać na miejsce’, 2. ‘powściągać, powstrzymywać, hamować’, 3. ‘ustanowić kim, przeznaczyć na co’, *pastanāvyti* ‘postanowić, zdecydować’, refl. *nusistanāvyti* ‘o pogodzie: ustalić się; o wietrze: ustać’ — zapoż. ze stblr. *stanoviti*, *stanovity* ‘ustanawiać, postanawiać; mianować na stanowisko; rozmieszczać, budować, wznosić’ (← pol. *stanowić*, *postanowić*), por. Sw VI, 391, SLA 205, LEW 895.

stāncija 1 p.a., *staĩcija* 2 p.a. przest. 1. ‘stacja poczty i telegrafu’ (por. *pāstotė*), 2. ‘lepsza część mieszkania, tzw. świetlica’, 3. ‘pokój wynajmowany na nocleg’ ← zapoż. ze stblr. *stancija*, *stancyja* ‘miejsce postoju, stacja’ ← pol. przest. *stancyja*. Por. ĖSBM 12, 289. Zob. też *stācija*.

stānčka 1 p.a. gw. ‘wstążka, utkany pasek materii używany do wiązania włosów i jako ozdoba ubrania’, war. *štānčka* — zapoż. z pol. gw. *stążka* = [stonška] (por. pol. liter. *wstążka*, od *wstęga*). Por. POLŽ 154. Zmiana *šk* > *tʃk* jak w *drõnčkos* i *šičkà*. Co do akutu por. zapoż. *spánka*, *dránga*, *varánka*. Zob. też *stangà* oraz *stūčkà*.

stangrùs, -i 4 p.a. 1. ‘nie ulegający deformacji, sprężysty, prężny, elastyczny’, 2. ‘mocnej budowy ciała’, 3. ‘mocno ściśnięty, gęsty; ściśle przylegający, nie dający się poruszyć’ — dwuznaczne: 1° drw. na -ru- od adi. *stangùs* (por. *standrùs* ← *standùs*), 2° drw. na -us od abstr. **stangra* (por. *tamprùs* ← *tamprà*). — Vb. denom. *stangrėti* ‘twardnieć, mocnieć, sztywnieć’.

stangùs, -i 4 p.a., *stāngus* 3 p.a. gw. 1. ‘niegiętki, twardy, sztywny’, 2. ‘gęsto utkany a spleciony, zbity; ściśle związany, przylegający do czego’, 3. ‘gęsto rosnący (o włosach, wełnie)’, 4. ‘zacięty w uporze, nieustępliwy, nieugięty’, 5. ‘wytrwały, gorliwy, pilny, staranny, troskliwy’ — denominalny przymiotnik na -u- od abstractum *stangà*, *stānga* ‘naprężenie, wysiłek, usiłowanie’, które ze swej strony może pochodzić od iterativum **stangyti*, urobionego bądź od *stėngtis* ‘starać się, wyteżać się’, bądź od *stėngti* ‘krzepnąć, zastygać, sztywnieć’. LEW 895n. nie rozstrzyga tej dwuznaczności. ŽD 57 wywodzi *stangùs* wprost od *stėngti*, co jest nie do przyjęcia. — War. z nagłosem *št-*: *štangùs*. War. s-mobile: *tangùs* ‘twardy (o drewnie, filcu), mocnej budowy, tęgi’, ⇒ *taĩgiai* adv. ‘mocno, ściśle, ciasno (zewrzeć, zwinąć, przywiązać)’. — Drw. *stangrùs* (zob.).

stāpas 4 p.a. ‘podpora pękającej belki; podpora mostu, filar’ (*tilto stapaĩ*). Starszy i lepiej udokumentowany war. *pāstapas* ‘słup do podparcia, wspornik, podpora, filar’, DP ‘podpora’ zaleca, by ująć *stāpas* jako drw. wsteczny deprefigowany (por. *pāšaras* ⇒ *šāras*; *pažastis* ⇒ *žāstas*). Samo *pāstapas* jest sb. postverbale od *pastapinti ‘uczynić sztywnym, nieruchomym’, zob. *stapinti*. W kwestii semazjologii por. gr. στῦλος ‘kolumna, podpora, słup drewniany’ ⇐ στύω ‘robić sztywnym, wyprostowanym’. — Drw. *stapūkas* ‘dźwignia do podnoszenia wozu’. — LEW 896 sądził, że *stāpas* jest spokrewnione ze scs. *stopa* ‘śląd, trop; krok’, ros. *stopá* ‘stopa nogi, śląd stopy’, czes. *stopa* ‘śląd, trop; miara długości’, stpol. *stopa* ‘dolna część czegoś’. Teraz podobnie ESJS 884. Por. SE *step-* w scs. *stepenĩ* ‘βαθμός, stopień, schód’, ros. *stépenʹ* ‘stopień’, pol. *stopień* ‘schód; stan natężenia’ (zam. †ściepień). Tak dla *stepenĩ*, jak dla *stopa* przyjmuje się derywację dewerbalną od psł. *stepti ‘stąpnąć, stanąć’, zob. Boryś 578.

stapinti, *stapinù*, *stapinaũ* 1. ‘głodzić; wykańczać, doprowadzać do śmierci’ (*badù stapinti* ‘morzyć głodem’), 2. gw. ‘powodować krzepnięcie, marznięcie’ 3. gw. ‘doprowadzać do usztywnienia, np. męski członek’ (*bỹbĩ stapinti* ‘penem erigere’, syn. *starinti*, por. Būga, RR II, 311, 598), 4. gw. ‘powodować odrętwienie’, 5. gw. ‘chwycić – o skurczach’, *sustapinti* ‘uczynić sztywnym, nieruchomym’. Refl. *pasistapinti* ‘rozciągnąć się w pozycji leżącej’ — causativum z suf. *-in-* i SO *stap-* ⇐ *step-*. Zob. *stēpinti* oraz SZ *stip-* w *stipti* m.in. ‘kostnieć, sztywnieć’. Paralele apofoniczne: *marinti* ⇐ *miřti*; *nartinti* ⇐ *niřsti*. — Z innym sufiksem: *stapýti* ‘zatrzymywać’, refl. *stapýtis*: SD *stapausi* «krzepię się» (syn. *drūtinuosi*). — Iter. *stapinėti* ‘chodzić powłócząc nogami’ (*Seni žmonės ne vaikščioja, bet stapinėja* ‘Starzy ludzie nie chodzą, lecz powłóczą nogami’), war. *štapinėti*. — Nomen: *stāpas* (zob.). Por. łot. *stapars* ‘zamarzłe łajno zwierząt’. Vb. *stapỹkoti*, *-ju*, *-jau* ‘oczekiwać, wystawać gdzie; włączyć się’ zakłada – jako denominativum – zanikłe sb. *stapykas ‘ten, kto znieruchomiał, stanął w miejscu’ ⇐ *stapýtis* (por. *stovikiūoti* s.v. *stōvis*).

stāras 4 p.a. ‘suseł, *Spermophilus citellus*’. Bez ustalonej etymologii. Od czasów Bernekera (I, 395) porównywano *stāras* z II członem złożenia strus. *xomē-storʹ* (war. *xomē-starʹ*) ‘suseł’, por. ros. *xomjāk* ts. Z chwilą, kiedy REW III, 259n. uznał wyraz staroruski za iranizm (por. aw. *hamaēstar* ‘Feind, der zu Boden wirft’), kombinacja Bernekera doznała falsyfikacji. LEW 896 i ALEW 970 przypominają pomysł J. Zubatego (*Studie a články*, 1945, 157), by *stāras* powiązać na gruncie apofonii z czas. *stirti* m.in. ‘stawać się sztywnym; drętwieć, martwieć (na zimnie)’. Motywem tej nazwy byłaby obserwacja, że suseł staje słupka (drętwieje, pręży się) w sytuacji zagrożenia. Por. *starýs* ‘kto się pręży’ s.v. *starinti*; SE *pastérti* ‘zesztywnieć, zdrętwieć, znieruchomieć’.

starinti, *starinù*, *starinaũ* gw. 1. ‘wlec, ciągnąć z trudem, taszczyć’, 2. ‘napinać, naprężać, usztywniać kark, wyprężyć ciało, robić sztywnym’ (m.in. o wzwodzie członka, por. Būga, RR II, 598), 3. ‘wytrzeszczać oczy’. War. *sterinti*. Cps. *parstarinti* ‘przytaszczyć’, *sustarinti* ‘wyprężyć ciało’, refl. *įsistarinti* ‘wyprężyć się, natężyć – siły, kark’ (*Jautis, įsistarinęs galvą, eina, traukdamas jungą* ‘Wół, naprężywszy kark, idzie ciągnąc [swe] jarzmo’. *Eina įsistarinęs kaip mietą prarijęs* ‘Idzie wyprężony jakby kij połknął’). Causativum z suf. *-in-* i SO *star-* ⇐ *ster-/stir-*, zob. *stėrti*, *stirti*. Z uwagi na to, że formacja na *-in-* stoi zwykle na miejscu starszej z suf. *-y-* (por. gw. *starýti* ‘naprężać’), trzeba tu wymienić odpowiednik prasłowiański *storiti ‘naprężać, prostować’. Por. pol. gw. *storzyć* m.in. ‘storczyć, sztorcem stawić, żeby sterczało’ (SGP V, 239), pol. przest. *storzyć się* ‘wynosić się, chełpić się’, drw. *storzywās* ‘ten, co nastrosza wāsą, kręciwās’, *storzyszek* bot. ‘ziele *Clinopodium*’ [«od storzenia męskiego członka nam rzeczzone» L.], bot. *storzysz*, *storczyk* «(także *stojak*, i *wstawacz* albo *wzwód*, ‘orchis’), od skutku mniemanego» (Brückner 517); nazwa osobowa *Storzy-pyje* 1494 (stpol. *pyje* ‘penis’, Bańkowski II, 969). — Sb. postvb.

starýs, -ē 'taki, co się wypręża, napręża, np. o orzącym wole' (*Jautis starýs vis įsistarinęs eina ardamas*, t.y. *galvą užvertęs* JU 'Wół kroczy wyprężony orząc'), war. *starinýs*.

stařkas 4, 2 p.a., *starkas* 1 p.a. gw. 'bocian, Ciconia' — prawdopodobnie zapożyczone z łot. *stārķis*, gw. *stārks* (← śrdn. *stork(e)*, Jordan 94), zob. Urbutis 2009, 329. War. *stařkus* 2 p.a. (m.in. SD «bocian»). — Drw. *starkaitis* 'bocianie' (m.in. SD), też *starkiukas*, *starkūitis* ts. Cps. *starkakōjis* bot. 'bodziszek błotny, Geranium palustre; bodziszek łąkowy, Geranium pratense; ostróżka polna, Delphinium consolida' (dosł. 'bociania noga', por. *kōja*), *stařkalizdis* 'bocianie gniazdo' (por. *lizdas*), *starkasnāpis* bot. 'iglica pospolita, Erodium cicutarium; bodziszek, Geranium' (właśc. 'bociani dziób', por. *snāpas*). — N.rz. *Stařkē*, *Stařkalizdis*, *Stařkupis*, n. łąki *Stařkē*, *Stařklizdis*. N.m. *Starkaĩ* 3x, *Stařkiškē*, *Stařkakampis*, *Stařklizdis*. — Wsch.-lit. *sterkus* i łot. *stērks* 'bocian' jest natomiast rusycyzmem, ← ros. *sterk* 'biały żuraw' (strus. *stīrkū* 'bocian'), zob. LEW 902, REW III, 13. Do tego n.m. *Stērkiškis*, *Stērkonys*.

stārķis, -io 1 p.a., *starkas* 1 p.a. (NDŽ), *sterkas* 2 p.a. (DLKŽ) 'ryba sandacz, Sander lucioperca'. Ma odpowiedniki w łot. *starks* i stpr. *starkis* EV. Bez etymologii (por. LEW 902). — War. *stērkas*, *stērkas* (por. łot. *stērks*), też f. *stērka*.

stārta 1 p.a. 'ptak trznadel, Emberiza', SD «trznadl, passer flauescens» (war. *stērtā*). Przypomina łot. *stārsta* ob. *stērste* 'trznadel'. Etymologia niepewna, zob. LEW 897. Z czysto formalnego punktu widzenia możliwa jest analiza: *stār-ta*, formacja na SO do *stēr-C*, por. *stērti* m.in. 'nieruchomieć' (paralela: *stāras* 'suseł').

stat-, neoosnowa wyabstrahowana z formy *stātas* i/lub *statyti* (zob.). Drw.: *nēpastatis*, -ies c. 'ktoś ruchliwy, kto nigdzie nie zagrzewa miejsca', *stāčias* (zob.), *stātas* (zob.), *statikas* 'kto ustawia snopki zboża na polu' (⇒ *statikuoti* 'iść i zatrzymywać się; wystawać w miejscu'), *stātinās* 'pionowy', *statinē* 'beczka' (⇒ *statinius* 'bednarz'), *statinēti* (zob.), *statiniaĩ* m.pl. 'płot z gałęzi jodłowych', *statiniai* m.pl. 'słupki na zrębie domu, na których spoczywa belka zwana «ilginis»' (por. łot. *statīni* m.pl. 'żerdzie a. sztachety w płocie; rząd snopów na polu, sterta snopów'), *statinis* 'pionowy', *statinýs* 'częstokół, palisada; budowla', *statmuō*, -meñs 1. 'prostopadła', 2. 'zenit' (⇒ *stātmen-as*, war. *stātm-as* 'pionowy', *statmeninis* 'pionowy'), *statukas* 1. 'stojak dla dziecka', 2. 'ktoś wyprostowany, niepochyłony; ktoś impertynencki', *statūs* (zob.). — Cps. *statakýs* 'ktoś z wytrzeszczonymi oczyma' (por. *akis*), *statmalā* (zob.), *stātmerge* (zob. *merge*), *statpāpē* 'dziewczyna o sterczących piersiach' (por. *pāpai*), *stātšika* żartobl. 'natłok pilnych prac polowych' (por. *šikti*). — N.rz. *Stātasis*, *Statūpis*, *Stātupelis*, n.jez. *Statikaitis*, n.m. *Stātikai*, *Stātiškē*.

stātas 4 p.a. gw. 1. 'rząd ustawionych w mendle snopów' (*Dešims dvylika gubų sudarydavo stātą* 'Rząd tworzyło dziesięć, dwanaście mendli'. *Statyk gubas į statūs* 'Stawiaj mendle w rzędy'), 2. 'mendel' (*Stataĩ buvo par dvi eilias* '«Statai» to były dwa rzędy'), 3. 'kół w płocie; żerdź' (*Pritašyk statų tvorom* 'Naciosaj żerdzi na płot'), 4. 'część ubrania okrywająca tułów, kibić', 5. *raĩdžią stātas* 'skład drukarski' (kalka z nwn. *Satz* m.). War. f. *statā* 'rząd mendli na polu' (*Tris statās miežią pati viena sustačiau* 'Trzy rzędy jęczmienia sama jedna ustawiłam'). Vb. denom. *statinēti* (zob.) i *statyti* (zob.). Odpowiednik łot. *stats* 'pal, słup'. Nasuwają się dwa sposoby objaśnienia rzeczownika *stātas*. Po pierwsze może to być produkt substantywizacji przymiotnika *stata- 'postawiony, stojący' (adi.vb.). Analiza: *st-ata- < *sth₂-atō- < pie. *sth₂-etō-; pwk. *steh₂- jak w *stóti* 'stanać'⁶³⁸. Por. wywody

⁶³⁸ W kwestii sufiksu *-eto- łączącego się z pierwiastkiem na SZ por. z jednej strony gr. *āatoç* 'nienasycony' z *ahatos < *asatos < *ash₂atos z pie. *n-sh₂-eto- (wobec goc. *saps* 'syty', stisl. *saōr* ts. z pie. *sh₂-tō-, łac. *satis* 'dosyć, dostatecznie' < pie. *sh₂-tí-), gr. hom. *āσπετοç* 'niewypowiedziany, nie dający się wypowiedzieć' < pie. *n-sk^u-eto- (Vine 1998, 25, 43). Z drugiej strony por. lit. formacje typu *grētas*, *mētas*.

*slatas z pie. *slh₂-etó- (s.v. *slātyti*), *tvatas z pie. *tuh₂-eto- (s.v. *tvóti*), jak również rekonstrukcję *h₂gr-etó- s.v. *gretà*. Po drugie może to być formacja na -ta- od lit.-łot. neopwk. *stā-, wyprowadzonego z odziedziczonego pwk. *stā- (*steh₂-) na mocy neoapofonii *stā- (SP) ⇒ *stā- (SZ). Ten scenariusz wspierają takie paralele, jak *bādas* ⇌ *bodēti*; *šakūs* ⇌ *šókti*; *atlašūs* ⇌ *atlōšti* i *satnus* ⇌ *sótus*. — W każdym razie lit. *stātas*, łot. *stats* nie może być uważane za odpowiednik form gr. *στατός* ‘stojący, ustawiony’, łac. *status* ‘postawiony’ i wed. *sthitáh* ‘stojący’, jak to podają np. BSW 282n. i LEW 897. W świetle teorii laryngalnych wymienione formy wed., gr. i łac. są refleksami pie. *sth₂-tó-, czyli praformy z sufiksem innym niż *-etó-. Dołączenie sufiksu o nagłosie spółgłoskowym pociąga za sobą sekwencję *Ch₂C, która w kontynuacji greckiej i łacińskiej jest rozbijana samogłoską anaptyktyczną *a*, zaś w wedyckim *i*. Takiego rozwoju na gruncie bałtyckim nigdzie się nie spotyka. Grupa typu *Ch₂C upraszcza się tu drogą zaniku spółgłoski laryngalnej, zob. Smoczyński 2006, 187n. Ten fakt ignorują m.in. LEW 897, Stang 1966, 22 oraz NIL 641 i ALEW 972, przy czym wszyscy forsują wywód *stātas* z praformy ie. *sth₂-tó-. Zob. jeszcze *stāklēs* i *stat-*.

stateras stlit. ‘stater’ (BRB, CHB, zob. PAŽ 437) — zapoż. z pol. *stater*, -a ‘moneta starożytna u Greków, u Żydów’ (Sw VI, 405). Por. gr. *στατήρ*, -ῆρος 1. ‘waga’, 2. ‘moneta srebrna a. złota’, 3. ‘hebrajski szekel, sykiel’.

statinėti, *statinėju*, *statinėjau* 1. ‘stawiać, ustawiać np. snopy w mendle’, 2. stlit. ‘budować’ (DP ‘stanowić’), *atstatinėti* ‘odbudowywać (miasto)’, *įstatinėti* DP ‘ustawować’ [‘ustanawiać’], SD¹ «postanawiam; ustawuję, ustawiam», *išstatinėti* DP ‘wystawować’ [‘wystawiać, ukazywać’], *nósj statinėti* ‘zadzierać nosa’ — vb. denominativum na -inē- oparte na neoosn. *stat-*, wyabstrahowanej ze *stātas* (zob.). Por. stpr. vb. *statint ‘vorstellen’: (*kai mes stan*) *Deiwas prosnan preistattinnimai* ENCH ‘stawiamy przed obliczem Boga, (das wir es) Gottes Angesicht fuerstellen’. — Drw. *statinėtojas* 1. ‘kto ustawia snopy’ (*Vienas statinėtojas negali spėti palei tris dalgius statinėti* ‘Jeden człowiek nie może nadążyć ze stawianiem snopów po trzech kosiarzach’), 2. *tinklų statinėtojai* ‘naprawiacze sieci’, 3. ‘zecer w drukarni’.

statyti, *stataũ* (war. *stačiũ*), *stačiaũ* 1. ‘stawiać pionowo, stawiać (dom, stodołę), wznosić, budować’, 2. ‘stawiać, umieszczać (jedno na drugim, na stole), ustawiać w rzędy’, 3. ‘dostarczać (mleko, mięso dla miasta)’. SD *statau* «buduję; nastawiam; stawiam co; ustawiam», *tiesiogiai statyt pūčkų* SD «narychtować działo». Odpowiednik łot. *statīt*, -u, -īju ‘stawiać, ustawiać (snopki), sadzić’, *atstatīt* ‘odstawić, np. krzesło’. Jest to vb. denominativum na -y- od neoosn. *stat-* ⇌ *stātas* lub *statūs* (zob.)⁶³⁹. Podobny model derywacyjny widać w *slātyti* ⇌ *slatas. — Stpr. *preistattinnimai* 1 pl. prs. ‘przedstawiamy, wir... fuerstellen’ wskazuje na paralelne denominativum z suf. -in-, *statint ‘stawiać’. Osobno zob. *statinėti*. — Cps. *atstatyti* ‘odbudować’, *atstatyti krūtine* ‘wypiąć pierś’, *atstatau kū* SD «odsadzam kogo od czego», *ažustatyti* SD «arendować komu; zastawiać», *pastatyti* ‘postawić, wzniesć budowlę’, SD *pastatyt ausis* «nastorzyć» [‘nastawić uszu’], *pastatau* «odważam sobie szkodę», *četrų ištiesiu*, *pastatau* «rozbijam namiot wojenny», *pastatau tavorų* «zakładam warsztat»; *pristatyti* ‘przystawić, dobudować, wybudować; dostarczyć; przedstawić kogo komu’, *pristatyt kū namump* SD «przybudować co», *sustatyti* ‘ustawić, poustawiać’. Refl. *nusistatyti* ‘zdecydować się, być zdecydowanym na co’, *prisistatyti* ‘przedstawić się komu; pojawić się, przybyć’, *statausi* SD¹ «stawiam się» (syn. *pasirodžiū*), *statausi pokim* SD «występuję na widok». — Drw. *ažustata* SD «stawidło u

⁶³⁹ Paralela grecka: *στατίζω* ‘umieścić, postawić’ ⇌ *στατός* ‘stojący, ustawiony’. — Mało prawdopodobna jest wysunięta przez Kortlandta (*Balt XXV:2*, 1989, 104-112) hipoteza, w myśl której prs. *stāto* polegałoby na przekształceniu pb. prs. reduplikowanego *stastāti (zam. pie. *sti-steh₂-ti).

młyna», *pāstatas* ‘budowla, gmach’, *sąstata* ‘system’, *sąstatas* ‘zestaw, skład (np. pociągu)’ $\Leftarrow$ *sustatýti*. — Neoosn. *staty-*: *statýdinėti* iter.-dur. ‘stawiać’, *statýdinti* cur. ‘kazać zbudować; troszczyć się, aby zbudowano’ (por. *rašýdinti* $\Leftarrow$ *rašýti*). Nomina: *atstatymas tarno* SD «odprawa sługi», *įstātymas* ‘prawo, ustawa, przepis’, SD «stanowienie czego», *įstatytojas* SD «stanowiciel» ($\Leftarrow$ *įstatýti* ‘wstawić; stanowić co’, sb. postvb. *įstatai* m.pl. ‘statut, regulamin’), *pastatýtojas* ‘budowniczy’, SD¹ «ustawca» [‘ten, co ustanawia, ustawodawca’], *statýba* ‘budowa, budownictwo’, *statyklà* ‘stocznia’, *statýsena* ‘sposób budowania’ (por. *laikýsena*, *rašýsena*), *statýtinės* f.pl. ‘wzajemne częstowanie się piwem lub wódką’ ($\Leftarrow$ *pastatýti* m.in. ‘postawić do picia piwo lub wódkę’), *statýtinis* ‘protegowany; figurant’, *statýtojas* ‘kto ustawia snopy w mendlę; budowniczy; rolnik, który dostarcza mleko a. żywcą na podstawie kontraktu’.

statmalà 3 p.a., *stātmala* 1 p.a. gw. ‘grubo zmielona mąka’ (*O kas pusę miltų supitliavos, su stātmala sumaišo, tai tas jau bagotas* ‘A kto połowę mąki spytluje i zmiesza ze «statmalą», ten się wzbogaci’) — złożenie członów *stat-* (zob. *stātas*, *statūs*) i *mal-* (por. *mālti* ‘mleć’). Znacz. etym. ‘(ziarno) z grubsza zmielone’. — Drw. *stātmala* adv. ‘grubo mleć’, por. *Vieną maišą supitliavok i tris stātmala sumalk* ‘Jeden worek spytluj a trzy zmiel grubo’; *stātmalas*, *-à* ‘grubo zmielony, gruboziarnisty’ ($\Rightarrow$ *statmalaĩ* adv., *statmalinis* ‘grubo mielony’).

statulà 3 p.a. 1. ‘posąg, rzeźba w kamieniu lub drewnie przedstawiająca postać ludzką a. zwierzęcą’, 2. ‘posąg bożka pogańskiego, bałwan’ (Būga, RR II, 196), 3. stlit. ‘zarządzenie, rozporządzenie zwierzchności’ (BRB) — brzmienie zmienione ze *statuja, co zapożyczone z ros. *statuja*, przest. *statūja* $\Leftarrow$ nwn. *Statue* f. (łac. *statua*). Substytucja *-uja* $\Rightarrow$ *-ula* uwarunkowana lit. słowotwórstwem, por. suf. *-ul-* w *gamulà*, *žiezūla* oraz *geidulas*, *viesulas*. Por. też *j > l* w *sienōjis > sienōlis*. — War. m. *stātulas* przest. ‘figura w ołtarzu’ i ‘statyw na łuczywo’ – pokazuje zmianę rodzaju przez analogię do rodzimych syn. *stābas* i *klāpčius* (por. ros. *statuj* jak *bolván*, REW III, 5). War. z ros. zakończeniem: *statuja* przest. (b.z.a.). Dotąd niesłusznie uważane za wyraz rodzimy, rzekomo drw. na *-ula* od neoosn. *stat-* jak w *stātas*, *statýti*, zob. Būga, RR I, 147, za nim BSW 283, LEW 898 (i LKŽ, który nie zaznacza obcości wyrazu). — Drw. *statulēlė* ‘posązek’, *statuetka*, *statūlius* neol. ‘rzeźbiarz’ (purystyczna próba zastąpienia wyrazu *skulptorius* $\Leftarrow$ ros. *skūľptor*).

statūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘wznoszący się prawie pionowo, stromy – o zboczu, brzegu’, 2. ‘wyprostowany’, 3. ‘pionowy’, 4. ‘prosty’ (*statūs kēlias*), 5. ‘szywny’, 6. ‘sterczący’, 7. przen. ‘szorstki, surowy’, 8. ‘uparty’, 9. ‘pyszny, dumny’ — przymiotnik utworzony od neoosn. *stat-*, wyodrębnionej ze *stātas* (zob.) albo ze *statýti* (zob.). — Drw. *stačiaĩ* adv. ‘stromo; wprost, na wprost; bezczelnie’.

stāugti, *stāugiu*, *stāugiau* ‘o psie: wyc, skowyczeć, wydawać urywane, żalosne dźwięki’, też o głośnym płaczu, o wietrze, refl. *įsistāugti* ‘rozwyć się’, *nusistāugti* ‘zawyc’. War. *staũgti*. SD *staugiu* «krzyczę żałosnie, z płaczem» (syn. *stūgauju*, *raumi*, *raumu*), «skowyczę, skowyczy pies». Brak alternantów †sčiaug-, †ščiaug- (< *steug-). Chyba dźwiękonaśladowcze, por. wykrz. *stūgt*, *stūgt*: *Stūgt sustaugė vilkas* ‘«Stūgt» zawył wilk’. Inaczej LEW 898, gdzie wymieniono pewne porównania germańskie. — Drw. *staugesys* a. *staugliavà* ‘wycie’, *staugūnas* ‘wrzaskliwie płaczący, wyjący’. — SZ *stug-*: *sustungù*, *-stugaũ*, *-stūgti* ‘zawyc’, młodsze *sustūgstu*, *-stūgau*, *-stūgti* ts. — WSZ *stūg-*: *stūgauti* intens. ‘wyc – o wilkach’ (*Susibėgo vilkų ruja ir stūgauja* ‘Zbiegła się zgraja wilków i wyje’), SD *stūgauju* «krzyczę żałosnie z płaczem» (por. typ *dūsauti*, *šūkauti*), *stūgsėti* ‘wyc – o wietrze’, nomen: *pastūgos* f.pl. ‘wycie psa na wilka’.

staunià 4 p.a. gw. ‘wielka beczka do kiszenia warzyw, do przechowywania ziarna lub

mąki' (war. *staūnē, staunē*) — zapoż. z błr. *staūnjá* ts. (PzB 4, 581), por. pol. przest. *stawnia*, -i 'beczka, fasa, służąca do składania warzywa na zimę' (Sw VI, 410), zdrob. *stawienka*, -i 'niewielka beczka lub kubeł do trzymania w nich wody na użytek podręczny' (*ibid.*). LEW 898 zakłada raczej rusycyzm: z ros. gw. *stavenʹ* 'naczynie z drewna' albo drw. wsteczny od ros. gw. *stavnica*. Osobno zob. *staunyčią* i *stovinyčia*.

staunyčią I 2 p.a., *staunyčia* 1 p.a. gw. 'beczka do kiszenia kapusty a. buraków' — zapoż. z błr. gw. *staūnica* 'wielka beczka do przechowywania ziarna' (PzB 4, 581), por. pol. przest. *stawnica* 'beczka spora, stojąca bez dna górnego, do kwaszenia w niej kapusty lub buraków' (Sw VI, 410). Zob. też *stovinyčia*.

staunyčia II b.z.a. gw. 1. 'świecznik' (*Žvakių staunyčios buvo medinės* 'Świeczniki były [kiedyś] drewniane'), 2. 'wielka świeca woskowa' — analiza: *staun-nyčia, drw. od neosn. *staun-* ⇐ *stauninis* 'o świecy: zrobiona przez pionowe zanurzenie w wosku' (*Iš vaško dirba staunines žvakes* 'Z wosku robią świece «stauninės»'). War. *stauninčia* b.z.a. 'wielka świeca' < *staun-ninčia (por. neosufiks w *spadninčia* ob. *spadnyčia*). Ostateczną podstawą było tu zapożyczone adi. *staunūs* (zob.). NB. LkŽ XIII, 724 przez niedopatrzanie włączył *staunyčia* II do lemmatu *staunyčia* I.

staunūs, -i 4 p.a. gw. 1. 'stały, niezmienny, ustawiczny', 2. 'poważny' — zapoż. z pol. przest. *ustawny* 'ustawiczny, powtarzający się, ciągły'. Pominiecie pol. prefiksu *u-* ma paralełę w *stavičnas* (zob.). Zob. też *stanaūnas* i *stolas*. — Drw. *stauniaĩ* adv. 'stale, ustawicznie, często' (por. pol. przest. *ustawnie*).

stavarỹs, -io 3 p.a., *stavāris*, -io 2 p.a. wsch.-lit. 1. 'sęk, dolna część uschniętej gałęzi wrosniętej w pień drzewa' (m.in. SD; war. *stāvaras*), 2. 'pozostałość po odciętej gałęzi na powierzchni deski', 3. 'otwór w desce po wypadłym sęku', 4. 'gruba zdrewniała łodyga' (war. *stāvaras*), 5. 'odgałęzienie rogu'; drw. *stavariotas* 'z sękami, sękaty', *stavariuotas* SD «sękowaty». War. z samogłoską *e*: *steverỹs* 'sęk; stosina pióra', *stēveras* 'sucha bezlistna gałąź, badył'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *stavarūk* 'sucha gałąź' (Laučjute 73, PzB 4, 559, ĖSBM 12, 278). — Temat *stavar-* jest wtórny, pochodzi ze *stabar-* przez zmianę *b > v* (zob. *ankstývas*), por. *stābaras* 'sucha łodyga, badył' (war. *stēbaras*). Wobec tego nieprawdopodobna staje się hipoteza LEW 898: «Vermutlich *u*-Erweiterung der Tiefstufe von *sthā [recte: *stā-], Hochstufe in *stovėti*». Struktura w rodzaju *sta-v-* nie ma oparcia w materiale apofonicznym (*stavóti* jest slawizmem), z kolei *stovėti* nie jest czas. prymarnym, lecz denominatywem, przy czym jego segment składowy *-v-* jest formantem osnowy nominalnej (zob.), nie zaś rozszerzeniem prajęzykowego pierwiastka.

stavičnas, -à 4 p.a. przest. 'stały, pozostający niezmiennie w jednym miejscu' (*Vaiskas nestavičnas, ne vienoj vietoj stovįs, šen ir ten traukiąsis* 'Wojsko jest w stałym ruchu, nie stoi w jednym miejscu, ciągnie to tu, to tam'), war. *ustavičnas* — zapoż. z pol. *ustawiczny*, z pominięciem prefiksu *u-*, na co są paralele w postaci *staunūs* ⇐ *ustaunūs* i *žỹčkas* ⇐ *užỹčkas*. Zakończenie *-ičnas* powraca w *akičnas*, *didičnas* i *kadičnas*. Zob. też *stanaūnas*.

stavóti, *stavóju*, *stavójau* gw. 1. 'wytrzymać, wycierpieć, znieść' (*Arkliai tokiam kelė[je] be avių nestavós* 'Konie w takiej podróży bez owsa nie wytrzymają'), 2. 'mieć dość sił, by podołać czemu' (*A stāvosi nueiti?* 'Czy zdołasz pójść?'), 3. 'mieć czego dosyć, starczać'. W znaczeniach 2 i 3 *stavóti* koresponduje z błr. *staváčb*, *stajé* (por. TSBM), może więc być uznane za zapożyczenie tego ostatniego. Użycie w znac. 'wytrzymać, znieść' może stać w związku z formacją prewerbialną *iš-stavóti*, mianowicie o ile ta jest kalką z błr. *vý-stajacb* 'wytrzymać, nie poddać się'. NB. LKŽ nie zaznaczył obcości formy *stavóti*.

stebeĩlyti, *stebeĩliju*, *stebeĩljau* pot. 'wpatrywać się, wbić wzrok, wlepić oczy w kogo, w co' — vb. denominativum od zanikłego sb. *stebeila c. 'ten, co się uporczywie wpatruje,

kto się gapi', co było n.agt. na *-eil-* od *stebėti* (zob.). Paralele: *gudréila* 'mądrała', *mainéila* 'kto trudni się handlem wymiennym', *mandréila* 'strojniś'. Por. GJL II, § 222, gdzie uwaga, że gwarowy suf. *-eil-*, charakteryzujący pejoratywne nazwy osób, ma w jęz. literackim odpowiednik *-eiv-*, por. *gudréiva*, *mainéiva*.

stebėti, *stebiù* (3 os. *stēbi*, war. *stēbia*), *stebėjau* 'wpatrywać się, spostrzegać, obserwować, śledzić wzrokiem (lot ptaków); okazywać zdziwienie', *įstebėti* 'dostrzec, zaobserwować'. Refl. *stebėtis* 'dziwić się, zdumiewać się', DP 'dziwować się', *stebiuosi* SD «dziwuję się, dziwno mi; zdumiewam się» (łot. *stebētiēs* 'być zdumionym, dziwić się'), *atsistebėti* 'nacieszyć się widokiem', *išsistebēt ne galiu* SD «wydziwić się nie mogę», *nusistebėti* 'zdumieć się, zdziwić się', *užsistebėti* MOP 'zadziwować się'. Jest to durativum stanu na *-ē-* do inchoat. *stēbti* 'wpaść w podziw' (zob.), SZ *stib-* (zob.). Lit.-łot. pwk. *steb-/stib-* jest kontynuacją pie. **steb*^h- 'drętwieć, kostnieć, sztywnieć, drewnieć (o roślinach)', co trudno odgraniczyć od pie. **stemb*^hH- 'opierać się, stawiać opór', por. wed. *stabhnāti* 'podpiera, umacnia' (zob. LIV² 588, 594, LEW 891, 899, ALEW 973). — Drw. *stēbinti* caus. 'wprawiać w zdumienie, zdumiewać, zadziwiać', *nustebinu* SD «zdumiałym czynię». Nomina: *nuosteba* SD «zdumiewanie się, zdumienie się» (por. niżej *nūostaba*), *stēbaras* gw. 'sucha łodyga, badył' (war. *stābaras*, *stūburas*), *stebyklà* 'obserwatorium' (neol.), *stebūklas* (zob.), *stēbulas* m.in. BRB 'dziwny, osobliwy, niezwykły' (por. sufiks w *gēdulas*, *tōbulas*), *stebulē* 'piasta w kole', SD¹ «piasta», war. *stabulē* (por. łot. *stēbule*, *stabule* 'fujarka, flet'), *stebūs* 'cudowny, zadziwiający' (syn. *stebuklingas*). — Neoosn. *steb-*: *stebėtinai* 'godny podziwu', *stebėtinai* adv. SD «zdumiale», *stebėtojas* 'obserwator' (por. *kalbėtojas*). — SO *stab-*: *stabčiōti* 'idąc zatrzymywać się, stawać' (DP 'ustawać, stawać'), war. *stapčiōti*; *stabdýti* (zob.), *stabýti* 'zatrzymywać, powstrzymywać, hamować; zadziwiać', refl. *stabytis* DP 'karać się, zatrzymać się', *stābteleiti* 'zatrzymać się nagle', *stābterėti* 'przystanąć'. Nomina: *įstabūs* 'zwracający na siebie uwagę, zadziwiający, niezwykły' (war. gw. *izdabūs*, pewnie zam. **yzdabus* < **insdabus* < **in-stab-*), *nūostaba* 'zdziwienie, zdumienie, podziw' (⇒ *nuostabūs* 'zdumiewający, zadziwiający, wspaniały'), *pastabà* 'uwaga, spostrzeżenie' (⇒ *pastabūs* 'spozostawczy'), *stābaras* (zob.), *stābas* (zob.), *stabýs* 'hamulec'. Cps. *savistaba* neol. 'samoobserwacja, introspekcja' (por. *sāvas*). — WSO *stob-* < **stāb-*: *stobūotis* (zob.). — Neoapofonia *steb-* ⇒ *stib-*: *stibilas*, *stibiras* (zob. s.v. *stib-*). Alternatywnym do *stib-* st. zanikowym jest *stub-*, zob. *stūburas*.

stēbti, *stembū*, *nustebaū* 'wpaść w podziw, zacząć się dziwić, zdumieć się', *nustēbti* 'zdumieć się' (*Žiūri į visus nustebęs* 'Patrzy na wszystkich zdumiony'), DP 'zadziwić się, zdumieć się' (*nustēbęs*: *nustebįs* SD «zdumiały, zdrętwiały») — formacja inchoatywna z infiksem nosowym od pwk. *steb-*, por. *stebėti* m.in. 'wpatrywać się, spostrzegać'. Paralele na infigowanie SE: *gendū* (*gēsti*), *senkū* (*sēkti*), *tenkū* (*tēkti*). Zob. też neopwk. *stemb-*. — WSE *stēb-* widać w obocznej formacji praesentis z suf. *-sta-*: *stēbti*, *stēbstū*, *stēbaū* (z prvb. *ap-*, *nu-*, *už-*) 'znieruchomieć, zastygnąć w bezruchu, osłupieć, zdrętwieć', np. *Pamatęs namus degant, iš karto tik apstēbaū, negaliu nė pakrutēt* 'Zobaczywszy, że dom w płomieniach, od razu zdrętwiałem, nie mogę się nawet poruszyć'. *Nustēbaū išsigandęs, sustojau kap negyvas, nagalėdamas pakrutint nei rankų, nei kojų* 'Zmarłem z przestachu, stanąłem jak nieżywy, nie mogąc poruszyć ani ręką, ani nogą'. Stosunek *steb-* : *stēb-* (*stēbsta*) przypomina *kež-* : *kēž-* (*kēžta*) i *lep-* : *lēp-* (*lēpsta*). Funkcja wydłużenia w tego rodzaju paradygmatach nie została dotąd sprecyzowana. — Neoapofonia SP *steb-* ⇒ SZ *stib-/stub-*, wzorująca się na pierwiastkach rezonantowych typu *ReT* ⇒ *RiT/RuT*, por. *stibiras* 'sucha gałąź, pręt; łodyga' obok *stūburas* (zob.).

stebūklas 2 p.a. 'cud w sensie religijnym', DP 'dziw, dziwowisko, podziwienie', SD «dziw, mirum» (syn. *žinklas*, *prajėvos*) — synchronicznie: *steb-ūklas*, dewerbalne sb. od

stebétis ‘dziwić się’ z neosufiksem *-ukl-*; natomiast diachronicznie: **stebùk-las*, denominalne abstractum na *-l-* (‘dziwowisko’), utworzone od n.agt. **steb-ùkas* ‘ten, co się dziwi, dziwak’. Zanik **stebùkas* spowodował odniesienie *stebùklas* wprost do *stebétis*, a to skutkowało emancypacją neosufiksu o postaci *-ukl-*, por. GJL II, § 224 (brak analizy w ŻD 194, jak też w LEW 899). Paralela: *kabùklas* ‘rodzaj haka’ jako odnowienie *kabùkas* ts. (zob. *kabéti*). Nieco inną budowę ma odpowiednik łot. *stebeklis* ‘dziw, cud’. — War. *stebùklas* 1 p.a. i *stebùklas* 2 p.a. są przykładami sufiksальной neoapofonii *ũ* ⇒ *ū*. Por. *girtùklis* ob. *girt-uk-ēlis*; *sniēgūlē* ⇐ *sniēg-ul-ē*. — Drw. *stebuklingas* ‘cudowny, zadziwiający, niezwykły’ (DP *stebùklingas* ‘dziwny, cudowny’), SD «cudowny» (syn. *prajēvingas*, *žinklingas*), «dziwny», *stebuklynē* SD «dziwowisko, theatrum». Wariant z obciętą sylabą początkową: *buklingas* (*regēja ženklā buklingā* PK 1378 ‘widział znak niepospolity’). Cps. *stebùkladaris* ‘cudotwórca’ (por. *daryti*, syn. SD *žinkladaris*), *stebùklavaikis* ‘cudowne dziecko’ (kalka z nwn. *Wunderkind* n., por. *vaikas*).

steĩgti, *steigiũ*, *steigiaũ* 1. ‘urządzać, tworzyć, zakładać, organizować’, 2. ‘dostarczać czego’, 3. intr. ‘starać się o co, troszczyć się, dążyć do czego’, 4. żm. ‘chcieć, pragnąć’, 5. żm. ‘spieszyć się’, też stlit. (MŽ, BRB). Cps. *įsteĩgti* ‘założyć, powołać do istnienia’ (znac. etym. ‘wprawić w ruch?’), ‘ufundować (stypendium); nabyć co; sprawić sobie (np. ubranie)’, *įsteĩgti vaiką merginai* ‘zrobić dziecko pannie’, *pérsteĩgti* ‘wyprzedzić, ubiec’, *susteĩgti* ‘zdziałać, zrobić; zdążyć, zdołać; postarać się o co’. Refl. *steĩgtis*, *steigiũos*, *steigiaũs* ‘spieszyć się, dążyć do czego, starać się, wysilać się, usiłować’, *įsisteĩgti* ‘sporządzić sobie, sprawić sobie, np. ubranie’, *pasisteĩgti* DP ‘pokwapić się’. Odpowiednik łot. *stēigt*, *stēidzu* intr. ‘spieszyć się’, tr. ‘ponaglać, przyspieszać’, refl. *stēigtiēs* ‘spieszyć się’. Lit.-łot. czasownik należy – wraz ze słow. *stig-* – do pwk. pbsł. **steig-* < pie. **steig^h-/*stig^h-* ‘stapać, kroczyć’ (LIV² 593), więc spodziewalibyśmy się tu **stieg-* jako regularnej kontynuacji fonetycznej (por. np. *stiegti* ‘kryć dach’ < **(s)teig-*). Jeśli tak nie jest, należy przypuszczać, że odziedziczone **stieg-* zostało zluźnione przez *steig-* na mocy neoapofonii SZ *stig-* ⇒ SP *steig-*, będącej odwróceniem prajęzykowego stosunku SP **steig-* ⇒ SZ **stig-*. Potwierdza to niejedna paralela, por. np. *miēšti/mišti* i wtórne *meišti*; *sniēgas/snigti* i wtórne *snēigēti*; *viēkas/vykti* i wtórne *veikti*. — Odpowiedniki ie.: gr. *στείχω* ‘kroczyć, przychodzić, udawać się dokądś, zbliżać się dokądś, przychodzić skądś’ (aor. *ἔστικον*), stir. *tiagu* ‘krocze, idę’, goc. *steigan* ‘stapać’, stisl. *stiga* ts., stwn. *stīgan*, nwn. *steigen* ‘iść pod górę, wspinać się’. Odpowiedniki słow.: scs. *postignō*, *postignōti* ‘dokądś dotrzeć, coś osiągnąć, osiągnąć czego’, cs. *stignōti* ‘φθάειν, prześcignąć, wyprzedzić’ i ‘ὀποφθάειν, wyprzedzić, uprzedzić’, sch. *stignēm*, *stīci* ‘przyjść, zdążyć’, ros. *dostīgnu*, *dostīčb* a. *dostīgnutb* ‘dotrzeć do jakiegoś miejsca, dopiąć (celu), osiągnąć, doczekać (dożyć, dojść do) sędziwego wieku’, *postīčb* ‘pojąć, zrozumieć; spotkać’ (*postižimyj* ‘zrozumiały, poznawalny’), czes. *stihat* ‘ścigać, gonić, śledzić’, *stihnout* ‘złapać, schwycić, zdążyć; dotknąć (o nieszczęściu)’, stpol. *ścignąć* ‘nadażyć za czyimś krokiem, dotrzymywać kroku’ (caus.-iter. *ścigać*), *poścignąć* ‘dopędzić, dogonić; osiągnąć, otrzymać, uzyskać co’, *uścignąć* ‘dopędzić, dogonić’, pol. *doścignąć* ‘dogonić’, *prześcignąć* ‘wyprzedzić w ruchu’. Por. BSW 285n., LEW 899, ESJS 687. — SZ *stig-*: *stigti* (zob. *stigti* I). — WSZ *styg-*: *stýgti* (zob.). — Neoapofonia *stig-* ⇒ *staig-*: *staigyti* (zob.).

stēkis 2 p.a., *stēkys*, *-io* 4 p.a. żm. ‘ryba ciernik, Gasterosteus aculeatus’ — drw. wsteczny od **stēkelis*, co zapożyczone ze śrdn. *stekele* ‘mała ciernista ryba, Stichling’. War. *stēgis*, *stēgys* i *stēgē*. Również łot. *stēkis* ts. zakłada **stēkelis* (od czego war. *stērķelis*), zob. ME III, 1063; brak u Jordan 1995. War. *stēgis* i *stērķis*. Paralele: *gizēlis* ⇒ *gizas*; *pundēlis* ⇒ *pūndas*. Zob. też syn. *dýglē* i *rāgē*. Por. LEW 900. — Inaczej Urbutis 1981, 151n.: *stēkis* ma być letonizmem, pożyczką z łot. kuroń. *stēķis*.

stel̃bti, *stel̃bia*, *stel̃bė*, zwykle z prvb. *nu-*, *už-* ‘o roślinach, chwastach: zagłuszać, tłumić wzrost’ (*Piktžolės stel̃bia daržovės* ‘Chwasty zagłuszają warzywa’). Intr. *stel̃bti*, *stel̃bsta*, *stel̃bo* ‘o trunkach: wietrzeć, ułatwiać się’, *nustel̃bęs alius* ‘zwietrzałe piwo’. Bez dobrej etymologii. Próbowano łączyć ze *stul̃bas* ‘słup’, zob. LEW 900. — SO *stalb-*: quasiprymary pdg. *stal̃bti*, *stal̃bia*, *stal̃bė* ‘o trunkach: wietrzeć, ułatwiać się, tracić moc’, *apstal̃bti* ‘o człowieku: opaść z sił, osłabnąć’ – bazuje na *stal̃bia* jako prs. iterativum do **stalbyti*. Oboczny pdg. *stal̃bti*, *-sta*, *-o*. Por. łot. *stalbācis* cps. ‘niewidomy, ślepiec’. — SZ *stilb-*: *stil̃bti*, *stil̃bsta*, *stil̃bo* intr. 1. ‘o roślinie: być zagłuszana, nie rosnać’ (*Stil̃bsta žolė ir neauga*), 2. ‘wietrzeć’; *nustil̃bti* ‘o roślinie: zmarnieć, uschnąć (z braku deszczu a. nawozu); o piwie: wywietrzeć’, *stil̃binti* ‘zwlekać, ociągać się; żałować czego, dawać mało’, *stil̃būs* ‘o drzewie: rosące w cieniu, wysokie i cienkie’. — War. *stil̃p-*: *išstil̃pti* ‘wyrosnąć wysokim i chudym’, *užstil̃pti* ‘być zagłuszonym’ (*Užstil̃psta daržai po medžiais* ‘Warzywa marnie rosną pod drzewami’). — SZ *stulb-*: łot. *stul̃bs* ‘ślepy; ogłuszony; zaskoczony’ (por. wyżej *stalbācis*).

stel̃gti, *stelgiū*, *stelgiaũ* gw. 1. ‘starać się, wysilać się, troszczyć się o co’, 2. ‘dążyć do czego’ (*Muno vaikiai stelgia į mokslą* ‘Moje dzieci chcą się uczyć’), 3. ‘patrzeć z uwagą, wpatrywać się’, 4. ‘chępić się’, *įstel̃gti* ‘zauważyć, zobaczyć’, *pastel̃gti* ‘postarać się; spostrzec, zauważyć’. Prawdopodobnie neologizm bałtycki. Inaczej LEW 900; NIL 666: pie. **stelg-* ‘hervorstehen(d), starr (aufragen)’, łączy ze stang. *stealc* ‘sterczący, stromy’. LIV² 595 odtwarza tylko pie. **stelg-/stalg-* ‘wygładzać, glattstreichen’, z refleksami ograniczonymi do jęz. hetyckiego. — SO *stalg-*: *stalgūs* (zob.). — Podwójny refleks SZ: *stilg-/stulg-*: 1. SZ *stilg-*: *stil̃gētis*, *stil̃gisi* (war. *stil̃giasi*), *-ėjosi* refl. ‘mieć ochotę, starać się, usiłować, wysilać się’. Por. n.m. *Silgiōnys* w rej. Alytūs < **Stilgionys* (odpowiednik pol. *Stylgiany* XVII w.) – od n. os. **Stilgys* (zob. Palionis, *Balt* XLIII:2, 2008, 291n.). 2. SZ *stulg-*: *stulgūs* (zob.).

stēlingis 1 p.a. gw. ‘boks dla konia w stajni’ (*Kožnam arkliuo savo stelingis buvo* ‘Każdy koń miał swój boks’) — zapoż. z prus.-niem. *štālling* ‘stajnia’ (GL 119), por. nwn. *Stallung* f. War. *stēlingis* 1 p.a., *stelingys* 3 p.a.

stel̃mokas 1 p.a. gw. ‘stelmach, rzemieślnik wykonujący pudła wozów, a także ich koła’ — zapoż. ze stbłr. *stelmaxь* (war. do *stel̃maxь* i *stolmaxь*), por. błr. *stēl̃max*, *-a*, *stal̃máxь*, *-á* (← pol. *stelmach*, *stalmach*, zapoż. ze śrwn. *stellemacher* m. ‘Wagenbauer’, WDLP).

stelvoga, *štelvoga* 2 p.a., *stelvoga* 1 p.a. gw. ‘stelwaga’ — zapoż. z pol. *stelwaga* (XVIII w.) ‘nieruchoma belka z hakami do umocowania orczyków w wozie dwukonnym, tzw. orczyca’, war. *sztelwaga*, *sztylwaga*. Według WDLP, s.v. *stelwaga* wyraz polski polega na przekształceniu nwn. *Wage* f. ‘die Wage an der Deichsel’ przez dodanie członu *stel-/sztel-*, por. «nhd. **Stellwage* ‘zum nhd. *Wage* = das an der Deichsel angebrachte bewegliche Holz, an dessen Ende die Ortscheite angebracht sind’». Słownik ten zauważa, że dodanie *stel-/sztel-* mogło oddawać różnicę między belką ruchomą i nieruchomą. War. m. *stelvōgas* a. *štelvōgas*. Por. polonizm białoruski *stēlváha*, *stal̃váha* (ĖSBM 12, 284). Zob. też GL 119, POLŽ 597. — Por. jeszcze bliskoznaczne stpol. *sztynwaga* ‘przednia część wozu, do której zaprzęga się konie i mocuje orczyki’ (od XV w.) ← śrwn. *stein-wagen* ‘eine Art Wagen’ (WDLP).

stemb-: neopierwiastek wyabstrahowany z prs. infig. *stembū* do *stēbti* ‘wpaść w podziw’ (zob.). Dał on osnowę trzem czasownikom, por. 1. *stēmbti*, *-iu*, *-iau* ‘sprzeciwiać się’, DP też ‘być przeciwnym, spierać się’⁶⁴⁰ (znaczn. etym. ‘nieruchomieć wobec

⁶⁴⁰ Por. *Nes kiekvienas, kuris daros Karaliumi, stambia prieš Ciesorių* DP 167⁹ ‘Bo każdy który się krolem czyni, sprzeciwia się Cesarzowi’. *Stėmbkite prieš veliną, ir pabėgs nuog jūsu* DP 110¹⁶ ‘Sprzeciwcie się

współrozmówcy?'), 2. *steĩbti*, -iũ, -iaũ 'ociągać się, zwlekać, zmuszać do czekania' (rozwój znac.: 'nie zgadzać się' ⇒ 'opierać się' ⇒ 'ociągać się, zwlekać'), 3. *steĩbti*, -ia, -ė 'drewnieć, wyrastać w łodygę; nabierać ciała, grubieć', *išsteĩbti* 'przerosnąć i stwardnieć – o trawie' (*Pjauk žolė pakol neišstembė, ir karvė geriaus ės* 'Koś trawę zanim nie stwardnieje, to krowa chętniej zeżre'), *susteĩbti* 'zrobić się nieruchawym; dorosnąć, dojrzeć'; do tego dur. *stembėti*, -ja, -jo 'drewnieć, mocnieć, grubieć'. — Nomina od *stemb-*: *stėmbas* 'łodyga', *stėmbras* a. *steĩmbras* 'nasada ogona; łodyga' (por. łot. *stiebris* 'łodyga', *steĩbrs* ts.), *stembimas* DP 'upor'. — SO *stamb-*: **stambyti*, od czego postvb. *stāmbas* (zob.), *stambūs* (zob.). — Podwójny refleks SZ: 1° *stimb-*: *stiĩbti* (zob.), 2° *stumb-*: *stuĩmbras* I 'nasada ogona' (zob.).

stemplė 4 p.a. 1. 'przewód pokarmowy', 2. 'przełyk', 3. przen. 'krater wulkanu', 4. przen. 'chudy człowiek a. zwierzę'. SD <stimplė> «krtąń, gardziel, rura do płuc oddechowa, głosowa» (syn. *gerklė*). Odpowiednik łot. *stemple* 'tchawica, Luftröhre'. War. sufiksalny *steĩpelis* stlit. 'przełyk'. Rzeczowniki dewerbalne z suf. -l- i znaczeniem n.instr. 'część ciała służąca przełykaniu lub oddychaniu'. Paralele: *templė* ⇐ *teĩpti*; *dūmplės* ⇐ *dūmti*; *rėplės* ⇐ **rep-*. Osnowa *stemp-* została wyodrębniona z prs. infigowanego do **step-* 'łykać, przełykać' (por. *glemž-* ⇐ *glėžti*; *kemp-* ⇐ *kėpti*; *klemb-* ⇐ *klėbti*). Pwk. **step-* nie pozostawił po sobie innych śladów. Por. LEW 901, gdzie wzmianka o propozycji Zubatego powiązania *stemplė* z wyrazem *staĩmbas* 'łodyga'. Por. jeszcze *stėmpėti*, *stėmpi*, -ėjo 'leżeć plackiem, leżeć bezczynnie, wylegiwać się'. — Neoapofonia *stemp-* ⇒ *stamp-*: *stampinti* 'nakarmić kogo do syta' (*Bent sykį tą besotį pristampinaũ* 'Przynajmniej raz nakarmiłam do syta tego żarłoka'). Paralele: *glamž-* ⇐ *glemž-* (*glėž-*), *kamš-* ⇐ *kemš-* (*keš-*), *stamb-* ⇐ *stemb-* (*steb-*). — Neoosn. *stempl-*: *stempliena* 'marne, żylaste mięso'. Vb. denom. *stemplėti* a. *stempliotti* 'z dużym wysiłkiem nieść, podnosić, ciągnąć', *steĩplinti* 'napychać do pełna; karmić' (por. wyżej *stampinti*).

stenėti, *stenu* (war. *steniũ*), *stenėjau* 1. 'stękać, jęczeć, wydawać przeciągłe żalosne dźwięki; z trudem chodzić, iść stękając', 2. 'mówić nieudolnie, niewyraźnie, dukać'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *stenēt*, *stenu*, *stenu* (war. *stenėju*) 'stękać', stpr. *stenuns* a. *stīnons* ptc. prt. act. 'który wycierpiał, gelitten' (w kwestii wtórnego wokalizmu <ɪ>, zob. LAV 354n.). Rzuca się w oczy sztywność apofoniczna: brak SO †*stan-*, SZ †*stin-*, †*stun-*. Należy do pwk. pie. **sten-* (LIV² 596, LEW 901, ALEW 975), por. scs. *stenjo*, *stenati* 'stękać, στένειν, στενάζειν', ros. *stenāju*, *stenátb* ts., gr. στένω intr. 'jęczeć, wzdychać', tr. 'opłakiwać', στείνω 'ściskać, otoczyć tłumnie' (podobna budowa w lit. gw. *steniũ*, scs. *stenjo*), pass. 'stać się ciasnym, wąskim; napełnić się, być obciążonym', sti. *stanant-* 'stękający', stang. *stengan*, śrdn. *stենen* 'stękać', nwn. *stöhnen* ts., SO gr. στόνος m. 'jęczenie, jęk, wzdychanie', SZ stang. *stunian*, stisl. *stynja* 'jęczeć'. — Drw. *stenėklis* 'kto stęka; kto jąka się, jąkała', SD «szepluń; zaiąkliwy, zaiąkaiaący» (łot. odpowiednik funkcjonuje tylko jako obelga: *Tu vēcās mātes steneklis!*), ⇒ vb. denom. *stenėkliju*, -ijau, -yti 'jąkać się', SD «zaiąkam się; blekocę; szeplunię», *stenekloju* SD «zacinam się w mowie». Neoosn. *stenėj-*: *stenėjimas* 'stękanie, jęczenie, jęk' (por. *drebejimas* ⇐ *drebejau*; *gedėjimas* ⇐ *gedėjau*). — WSE *stėn-*: *stėna* c. 'kto opowiada wolno i nudno, kto ględzi', ⇒ vb. denom. *stėnauti* 'ględzić, opowiadać jak starzec'. — SO **stan-*: strus. *stonati*, *stonju*, czes. *stonati*, *stũnu* 'jęczeć, wzdychać' – vb. denom. od rzeczownika typu ros. *ston* 'jęk' (por. np. ESJS 878). Inaczej Stang 1942, 41 (*stonati* ma być iteratywem od *stenati*).

stėngtis, *stėngiuos*, *stėngiaus* 'starać się, wysilać się, wyteżać się; usiłować coś zrobić, wkładając w to pewien wysiłek; podołać, zdołać, potrafić; sprzeciwiać się, spierać się;

diabłu, a uciecze od was'.

mocować się', DP 'usiłować, kwapić się', *įsistėngti* 'sporządzić sobie, sprawić sobie, np. ubranie', stlit. *pasistėngti* BRB 'sprzeciwić się (diabłu)'; niezwrotne *įstėngti* a. *išstėngti* 'potrafić, móc, być w stanie, mieć dość siły, by coś zrobić' (*Jis dirba kiek įstėngia* 'Pracuje, ile [tylko] może'), *pėrsistėngti* 'przesadzić'. Pokrewne nomina łot. *stėngs* a. *stėngrs* 'mocny, silny, napięty, surowy, krnąbrny, uparty' (⇒ błr. gw. *adscira* 'krnąbrny człowiek', drw. *adscirlivy*, Laučjute 61). Etymologia niezdecydowana: *steng-* można łączyć z aż trzema pierwiastkami: pie. **steng^u*- 'uderzać, trącać', pie. **steng^h*- 'kłuć, wtykać' oraz (s)*teng^h*- 'ciągnąć, naprężać'. Por. 1° refleksy **steng^u*- w goc. *stigqan* 'zderzać, uderzać, potrącać', łac. *distinguō*, -ere 'rozróżnić, wyłączyć, wydzielić', *extinguō* 'zgasić, zgładzić', *restinguō* 'przytłumić, uśmierzyć, stłumić' (por. LIV² 596, bez form bałtyckich). Por. 2° refleksy **steng^h*- w ags. *stingan* 'wetknąć, wtykać', stisl. *stinga* ts., stwn. *stungen* 'ukłuć, żgnąć' i gr. *σταχύς* m. 'kłos' (IEW 1014 n.). Por. 3° *(s)*teng^h*- 'ciągnąć, naprężać': scs. *tėgnq*, *tėgnqti* 'ciągnąć', toch. B *taŋkšām* 'hamuje, powściąga', SO aw. -*θaŋjaiieiti* 'ciągnie' (zob. LIV² 657, bez wzmianki o *stėngtis*). Anitowy charakter wymienionych pierwiastków pie. nasuwa przypuszczenie, że lit. akut pojawił się wtórnie. ALEW 975 tłumaczy to tzw. prawem Wintera. — Podwójny refleks SZ *sting-/stung-*, zob. *stingti*. — SO *stang-*: *stangintis* 'napinać mięśnie brzucha', *pasistanginti* 'napiąć mięśnie (przy porodzie)', por. łot. *stāngāt²* 'miesić glinę'. Nomina: *įstanga* 'wytężenie sił, wysiłek', *pāstangos* f.pl. 'wysiłki', *stangà* a. *stānga* 'natężenie, usiłowanie, wysiłek; zaparcie stolca, zatwardzenie', *stangūs* (zob.).

stėpinti, *stėpinu*, *stėpinau* stlit., gw. 'twierdzić, utrzymywać' (syn. *teįgti*), DP 'chwalić, wysławiać', *išstėpinti* DP 'wysławić', *nustėpinti* 'zdumiewać się' (gw. *nustėpo* 'wpadł w zdumienie', dosł. 'znieruchomiał, wyprostował się ze zdumienia', por. GJL II, § 679) — pwk. *step-* przedstawia oddźwięczniony wariant do *steb-* jak w *stembù*, *stėbti* 'wpaść w podziw' (*stėbstù*, *nustėbaũ*, *stėbti* 'osłupieć, znieruchomieć'), dur. *stebėtis* 'dziwić się' (zob.). Do pie. **steb^h*- 'drętwić, kostnieć, sztywnieć', zob. IEW 1013, LEW 902, ALEW 973. — SO *stap-*: *stapinti* (zob.), *stabdyti* (zob.). — Podwójny refleks SZ *stip-/stup-* (typ *Ti/uT* ⇌ *TeT*), por. 1° SZ *stip-*: *stipti* m.in. 'marznąć, sztywnieć' (zob.), 2° SZ *stup-*: *stùplas* gw. 'zdrętwiały, sztywny', ⇒ vb. denom. *stuplėnti* 'ledwie suwać się, ślaniać się'; łot. *stupe* m.in. 'różga z ułamanym końcem, zużyta miotła'. — Tworzony od st. zanikowego innowacyjny st. pełny przybiera postać dyftongiczną, mianowicie dwojaką, por. 1° *stip-* ⇒ *stiep-*: *stieptis* 'piąć się w górę, wspinać się' (zob.), 2° *stip-* ⇒ *steip-*: *stėipėti*, prs. -*ėja* (war. -i, -a), prt. -*ėjo* 'czuć się niezdrowym, niedomagać, odczuwać dolegliwości; uskarżać się na co, utyskiwać, kwękać; chodzić na czubkach palców; zdychać', *išsistėipėti* 'przyjść do zdrowia, wydobrzeć', ⇒ *stėipa* c. 'ten, kto często niedomaga'; *steipalėti* b.z.a. 'niedomagać' (to vb. denom. zakłada sb. †*steipala*). — Neoapofonia *stip-* ⇒ *staip-*: *staipytis* (zob.).

sterblė 4 p.a., *steřblė* 2 p.a. 1. 'podołek, wklęsłość, wgłębienie tworzące się w sukni lub fartuchu przy unoszeniu brzegów lub siadaniu', 2. 'poła, połowa dolnej części ubrania rozpinającego się z przodu', 3. 'miejsce na nogach siedzącego' (*Vienas vaikas ant rankų, kitas sterblėj* 'Jedno dziecko na rękę, drugie w podołku'). SD «kray szaty, brzeg szaty» (syn. *kraštas rūbo*), «łono u szaty, podołek» (⇒ *sterblėtas* «łonisty»). War. z samogłoską -a-: *starblė*. Odpowiednik łot. *stėrbele²* 'podołek; dolny brzeg sukni', war. *starbele* (anaptyksa e do grupy b-l). Bez jasnej etymologii. Būga, RR II, 312 nawiązywał do ros. przest. *stėrbnutb* 'twardnieć, kostnieć, drętwić' i to powtórzył LEW 902. Z uwagi na to, że grupa lit. -rbl- czasem pochodzi z sonoryzacji -rpl- (por. *šverblė*), warto wziąć pod uwagę porównanie z czas. *stiřpti* i rzecz. *stūrplis*. Synonimami *sterblė* są *paduřkas*, *skraiřtas* oraz sławizmy *palà* i *pripālas*.

stėrti, *stėrstu*, *steraũ* (z prvb. nu-, pa-) gw. 'zesztywnieć, zdrętwieć, osłupieć (ze zdumienia, strachu, przerażenia), znieruchomieć, przerazić się; zgrabieć z zimna i wilgoci'.

Odpowiednik gr. στερεός ‘twardy, hartowny, solidny; mocny, silny; okrutny’ od pie. *ster- (por. Beekes 2010, 1400n.) wskazuje na to, że pierwiastkowa długość i akut są objawami specyficznym litewskiego rozwoju. Punktem wyjścia było infigowanie pierwiastka w formacji praesentis: *ste-n-r- (por. *stērũ* przy prt. *steraũ*, NDŽ), następnie dodanie suf. -sta- wraz z towarzyszącą temu metatonią akutową: *stērstu > *stērstu > *stērstu*. Syn. *stērti*, *stērstũ*, *stēraũ* ‘zdrętwieć z zimna, ze strachu’ charakteryzuje się uogólnieniem długości poza praesens i brakiem akutu. — SZ *stir-*: *stirti* (zob.). — SO *star-*: *starinti* (zob.).

stérva 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘padlina, ścierwo’, 2. ‘leniwe zwierzę domowe’, 3. ‘podły człowiek’ (też jako obelga) — zapoż. ze stblr. *stervo* n. ‘padlina’, por. bhr. *scérva*, -y (SLA 206, LEW 903, PZB 5, 38). War. m. *stérvas* (m.in. CHB). Akut może być przypadkowy (jak w *čvėrtis* lub *kačėrga*), ale też może być skutkiem semantycznej adideacji do czas. *pastėrti*, nu- ‘zdrętwieć, zesztywnieć, znieruchomieć’. — Drw. *stervenà* ‘padlina’, war. *stervinà*, *sterviena*; *stervinyčia* CGL, LEX ‘dół na padlinę’ (por. neosufiks w *medinỹčia*, *vilkinỹčia*). Vb. denom. *stervėti* lub *stėrvėti* wulg. ‘długo, bezczynnie leżeć, wylegiwać się’, 2. ‘starzeć się’ (*Merga neištekejusi stėrvė[ja]*, t.y. *sensta* JU ‘Niezameżna dziewczyna starzeje się’. *Seni bernai, jau sustervėję* ‘Starzy kawalerowie, już skapcaniali’), *stervinėti* ‘uprzętać padlinę’.

stib- gw.: *stibilas* ‘łodyga, sucha łodyga, pręt’, *stibýna* ‘kość goleniowa, piszczel; łydka’, *stibýnos* f.pl. ‘nogi, łydki’ (*stibýnas pakratýti* ‘wyciągnąć nogi, umrzeć’), ⇒ vb. denom. *stibýnoti* ‘chodzić z gołymi łydkami’; *stibiras* ‘sucha gałąź, pręt, łodyga’, *stibis* ‘goleń’, żartobl. ‘penis’ (por. pol. *prącie* n. ts. ⇐ *pręt*). Cps. *stibikaulis* ‘kość goleniowa; kość pacierzowa’ (war. *stabikaulis*; por. *káulas*). — Osnowa *stib-* przedstawia SZ typu *TiT* ⇐ *TeT* od pwk. *steb-* (pie. *steb^h-), zob. *stēbti*, *stebėti*, SO *stabdýti*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *stiba* ‘kij, pałka, pręt, różga, wędzisko’ (⇒ *stibāt* ‘bić, chłostać, sprawiać lanie), *stibis* ‘mały, suchy pręt’ oraz stpr. *stibinis, pis. <scibinis> EV ‘Sletebeyn’, prawdopodobnie ‘belka łącząca płozy sań z siedziskiem’ (Trautmann 1910, 429; PKEŽ 4, 121: *stibinas). Por. intralitewski alternant *stip-* s.v. *stipinas*, *stipti*. — Alternatywnym do *stib-* (*TiT*) st. zanikowym jest *stub-* (*TuT*), zob. *stūburas*. Inaczej LIV² 592, gdzie przy uwzględnieniu gr. στειβω ‘deptać (o koniach), iść, kroczyć’ postuluje się wywód z pwk. pie. *steib- ‘steif machen, fest machen’ (ze znakiem zapytania). — Z bałtyckim pwk. *stib-* są spokrewnione: 1° scs. *stīblo* ‘łodyga’ ob. *stīblī*, -i m. ts. (*stīblīje* ‘żdźbła słomy, słoma’), stpol. *ścibło*, *ściebła*, pol. *żdźbło*, *żdźbła* ‘ucięta część łodygi’, ros. *stebłó*, 2° łac. *tibia*, -ae ‘goleń; flet, piszczalka’ (s-mobile). — Neoapofonia *steb-* ⇒ *stib-* ⇒ *stieb-*: *stiēbti*, -iū, -iaũ ‘piąć się w górę, rosnać’, *stiēbtis* (*stiēptis*) ‘wyciągać się ku górze, rosnać (o dzieciach)’, *pasistiēbti* ‘stając na palcach wyprostować się, unieść się do góry’, nomen: *stiebas* (zob.). Paralele: *kēbti* ⇒ *kibti* ⇒ *pakiēbti*; *vepũ* ⇒ *atvīpti* ⇒ *atviēpti*. — Neoapofonia *stib-* ⇒ *staib-*: *staibčioti* (zob.).

stybl̥ys 4 p.a. gw. 1. ‘łodyga’ (*Arkliai nuėdė avižas, liko tik stybliai* ‘Konie zżarły owies, zostały same łodygi’), 2. ‘ogonek liścia’, 3. ‘trzonek ptasiego pióra, stosina’, 4. ‘gałąź bez liści’. Analiza: *styb-lys*, gdzie *styb-* jest osnową werbalną jak w *stýbti*, *stýpti* ‘piąć się w górę’ (zob.), zaś -lys jest podobne do tego w *dygl̥ys* ‘kolec, cierń’ (⇐ *dýgti*). Por. krótkowokaliczne *stib-* w nazwach ‘łodygi’: *stibilas* oraz ‘suchej łodygi czyli pręta’: *stibiras*. — Vb. denom. *stýblinti* ‘o bocianie: stąpać z wolna wielkimi krokami’ (syn. *stýpčioti*, *stýpinti*).

stýbti, *stýbsta* (*stįbsta), *stýbo* ‘o roślinie: piąć się w górę, rosnać wzwyz, rozwijać się, wzrastać’, *išstýbti* ‘wyrosnąć chudym i wysokim’, *nustýbti* ‘o dziecku: zmarnieć, schudnąć; o roślinie: przestać rosnać’, *prastýbti* ‘przewyższyć wzrostem, przerosnąć’ (*Vaikas mano jau prastýbo* ‘Dziecko już mnie przerosło’). War. pisowniany *styp-*: *stýpti*, *stýpsta*, *stýpo*; drw. *stypsóti* ‘wystawać, sterczeć, np. o roślinie w wodzie’. Z opisowego punktu widzenia *styb-/styp-* stanowi alternant na st. wzdłużonym w opozycji do SZ *stib-* (zob.). Natomiast z

historycznego punktu widzenia *styb-/styp-* jest dwojaką pisownią dla zdenazalizowanego kontynuanta plit. *stīp-, który został odnowiony sufiksem *-sta-*: *stīpsta : prt. *stibo, inf. *stipti. Rekonstrukcja: *stimbsta ⇐ *stimba, prt. *stibo, inf. *stibtī. Śladem po infigowanym temacie jest pdg. *stīm̃bti* (zob.) i drw. *stimpsóti* ⇐ *stimpù* (zob.). — Drw. *stybl̃ys* (zob.), *stýbra* pot. c. ‘ktoś chudy i długonogi’, *stýbrai* m.pl. a. *stýbroš* f.pl. ‘łydki, gołe łydki’, cps. *stybakōjis* a. *styblakōjis* ‘kto ma długie i cienkie nogi’, też o bocianie (por. *kója*), *stybrakōjis* pot. ‘długonogi (bocian, kogut, pies)’. Vb. denom. *stýbinti* ‘iść wielkimi krokami’, *stýbrinti* ‘o bocianie: stapać; chodzić jak bocian’. — War. *styp-*: *stýpčioti* ‘iść na palcach nóg; wspinać się na palcach nóg; starać się podnieść ciężar; kręcić się koło dziewcząt’, *stýpinti* ‘iść powoli, wielkimi krokami; iść na palcach nóg, iść po błocie a. rosie stąpając jak bocian’, *stýptelėti* ‘stanać na palcach’. Nomen: *stypỹnė* ‘szczudło’.

stičas 2 p.a. žm. 1. c. ‘człowiek uparty, uparciuch’ (*Koksai stičas gimė, toks i dvės – a nepardirbsi* ‘Takie uparte się urodziło [zwierzę], i takim też zdechnie, nie przerobisz [go]’), 2. ‘upór; sprzeczka’ (*Tik ginčas, tik stičas dėl to rublelio* ‘Wciąż tylko sprzeczki o tego rubla [dosł. rubelka]’) — nie jest nieprawdopodobne, że *stičas* powstało na skutek pewnej zmiany w *stikšas. Budowa: *stig-ša-, umotywowana czas. *įstìgti* ‘zawziąć się, uprzeć się’ (zob. *stìgti* III). Taką samą budowę mają *mìgšas* ‘spioch’ ⇐ *užmìgti* ‘zasypiać’ i *var̃gšas* ‘biedak’ ⇐ *var̃gti* ‘cierpieć biedę’ (pisownia <gš>, <gt> jest etymologiczna). Zmiana *stikšas/*stigšas 1° mogła być fonetyczna: [stìt̪ʰas] < [stik̪ʰas] – drogą nieregularnej wymiany zwartego składnika afrykaty (na to nie mam na razie przykładu kontrolnego); 2° mogła być analogiczna: *stikšas/*stigšas ⇒ *stičas* – przez uogólnienie zakończenia *-čas*, które w części form tworzących daną grupę derywatów na *-š-* powstało fonetycznie przez kontrakcję spółgłosek *t-š* na granicy morfemów, por. *giñčas*, *gũčas*, *krùčas* i *snùčas* (zob. ŽD 315, GJL II, § 369). Dotychczasowe tłumaczenia w ogóle nie brały pod uwagę ewentualnego związku z czas. *įstìgti* i były inaczej ukierunkowane. LEW 903, 1087 szukał nawiązania – via *s-mobile* – do adv. *týčia* ‘naumyślnie’. ŽD 315 wywodził «*stičas* iś *stìt-šas : *statūs*, *stāčias*» (hipoteza SZ *stìt-, który miałby pochodzić od SP *stat-?*). Alminauskis (GL 119) utrzymywał, że *stičas* jest germanizmem, pożyczką z prus.-niem. *stietš* «eigensinniger Mensch» (ale wtedy byśmy się spodziewali nie *i*, lecz akutowanej długości: *stýčas, por. *šlýpos*, *špýkis*, *zýpa*). Niewykluczone, że jest na odwrót, że to *stietš* jest lituanizmem przejętym do gwary prusko-niemieckiej. — Drw. *stičininkas* ‘człowiek uparty’. Vb. denom. *stičyti*, *-iju*, *-ijau* ‘z uporem zaprzeczać czemu, z uporem co twierdzić, zaciąć się w uporze’, *užsisitičyti* ‘upierać się, obstawać przy swoim’, *stičiuotis* ‘upierać się’.

stidėnti, *stidenù*, *stidenau* gw. ‘trząść się z zimna, drzeć’ (*Stidena kaip drugio krečiamas* ‘Trzęsie się jak w gorączce’. *Stidėna senis mėlynas, susitraukęs, susirietęs* ‘Trzęsie się siny z zimna starzec, skulony w sobie’), SD *stidenu* «drgam». Wykrz. *stidy*: *Visa mėlyna kaip geivaras ir stidy stidy stidėna* ‘Cała sina jak trup i dygocze «stidy stidy»’. Brak alternantów †stied-, †staid-. Niejasne. — WSZ *stydinėti* ‘chodzić, objąć się bez zajęcia’.

stiebas 3 p.a. 1. ‘łodyga’ (*ing stieby išaugu* SD «chwaścieię», syn. *stimbiuosi*), 2. ‘pień drzewa’, 3. ‘wysoki słup, maszt’ (DP ‘filar, słup’, SD «słup wspierający budowanie», syn. *stułpas*), 4. ‘drzewce sztandaru’. Formacja postwerbalna do *stiēbtis* ‘wyciągać się ku górze, rosnać’, zob. *stib-* (tam też o SO *staib-*). Akut metatoniczny? — Drw. *stiebēlis* ‘grdyka’, *stiebỹnė* ‘zupa z łodyg buraczanych’, *stiebl̃ys* ‘łodyga’, *stiebras* ts. Cps. *stiebāgumbis* ‘bulwa, zgrubiała podziemna część łodygi’ (por. *guñbas*), *stiebālūžė* ‘choroba dotykająca łodygi lnu’ (por. *lūžti*), *stiebnaris* ‘międzywęźle, odcinek łodygi między dwoma kolankami’ (por. *narỹs*).

stiegarà 3 p.a., *stiėgara* 1 p.a. 1. ‘formujące się z puszek pióro ptasie’, 2. ‘twarda część pióra ptasiego, dudka ze stosińą’, 3. ‘główna żyła w liściu’ — dyftongiczna odmianka wyrazu *stėgeras*, *stegerỹs* m.in. ‘dudka pióra ptasiego’ (SO *stāgaras*). Zob. też *stygà*. Por.

sufiks w *kaukarà*, *skiedarà* i *nugarà*. Zastąpienie pwk. *steg-* przez *stieg-* można łączyć z neoapofoniczną regułą $e \Rightarrow ie$, por. *jēzas*, *jēzdas* $\Rightarrow$ *jiēzas*, *jiēzdas*.

stiegti, *stiegiu*, *stiegiu* ‘kryć dach luźną, niewiązaną słomą; kłaść strzechę’, *įstiegti* ‘zużyć na pokrycie dachu (o dużych snopach słomy)’, *pérstiegti* ‘pokryć dach na nowo’. Nawiązanie łot. *stiedzēt* ‘kiełkować, puszczać pędy, piąć się – o chmielu, dzikim winie’. Pwk. pb. **steig-* < pie. **(s)teig-/*(s)tig-* ‘kłuć, przekłuwać; być spiczastym’ (LIV² 592), por. wed. *téjate* ‘jest ostry, przeszywa’. Jako znac. etym. trzeba chyba przyjąć dla *stiegti* ‘wtykać słomę’. Pochodzenie intonacji nieznane. Inaczej LEW 904, gdzie postuluje się powiązanie *stiegti* ze *steigtis* m.in. ‘spieszyć się, starać się’. — SZ **stig-*: ślad w formach na st. wzdlużonym, por. łot. *stīdzēt*, *-ēju* ‘(o roślinach) piąć się, kiełkować; wyciągać się na długość’, *stīga* ‘pęd czepny u chmielu’, *stīga* ‘ozdoby wyszywane’ (dosł. wykluwane igłą). Por. gr. *στίζω* < **stig-iō* ‘nakłuwać, tatuować, piętnować, wypalać znak na czole; powodować kłujące bóle’, *στίγμα* n. ‘wytatuowany na skórze znak, piętno; cętka, plama na skórze’, *στίγμός* m. ‘ukłucie, żgnięcie’, *στικτόπους* ‘o cętkowanych nogach’, goc. *stiks*, stwn. *stih* ‘ukłucie, sztych’, łac. *īnstīgō*, *-āre* ‘podżegać, podniecać, poduszczać’, *īnstinguō*, *-ere* ‘podniecać, pobudzać’, *distinguō* *-ere* ‘barwić, malować; rozróżniać, wyłączać’. — Co do znac. ‘kryć dach’ por. scs. *strēxa*, ros. *strexá* ‘strzecha, dach słomiany’ wobec czasownika lit. *streigti* ‘wetknać, wsadzić’. — Drw. *stiege* ‘dachówka; gont’ (war. *stiegele*, *stiegle*), *stiegius* a. *stiegiukas* ‘kto się zajmuje kryciem dachów, strzecharz’, *stiegtas* $\Rightarrow$ *stiegtinis stogas* ‘dach kryty strzechą’.

stieptis, *stiepiuos*, *stiepiaūs* ‘wyciągać się, piąć się w górę (o gałęzi), wypręzać się, prostować się, stawać na palcach nóg’, DP ‘wynosić się, wspinać się; przeciwieć się’, SD «pnę się; sadzę się; wsadzam się na co; kaszę się na co», *atsistiēpti* ‘wspinać się na palcach nóg’. Niezwrotne *atstiēpti* ‘wyprostować (nogi), postawić pionowo; zadrzeć (ogon)’. Por. łot. *stiept*, *-ju*, *-u* ‘rozciągać, wydłużać; z trudem nieść, taszczyć’. Dwuznaczne. Po pierwsze *stiep-* może być war. do *stieb-* jak w *stiebtis* ‘piąć się ku górze, rosnać’ (zob. *stib-*, *stiebas*). Po drugie można widzieć w *stiep-* innowacyjną formę SP/SE, którą dotworzono do SZ *stip-* (zob. *stipti*), pochodzącego z redukcji pwk. *step-* (zob. *stēpinti*). Ciąg derywacyjny *stiep-* $\Leftarrow$ *stip-* $\Leftarrow$ *step-* ma paralelę w formach *liegti*, *viēpti*. Osobno zob. *tiēpti*. LIV² 594 i ALEW 976 rekonstruują pie. **steip-*, mianowicie przy uwzględnieniu łac. *stīpes*, *-itis* m. ‘kół, pień drzewa; kłoc’ jako comparandum. LEW 904n. bez jasnego stanowiska. — SO *staip-*: *staiptytis* (zob.).

stygà 2, 4 p.a. ‘struna’ : łot. *stīga* ‘łodyga, pęd czepny chmielu; drut metalowy, struna’. Podejrzewano zapożyczenie z ukr. *styh* ‘struna’ (Brückner 1877, 137, 185, LEW 905), ale to może być *ghost-word*. ME III, 1075 dopuszczał apofoniczne pokrewieństwo ze *stieg-* jak w *stiegarà* m.in. ‘twarda część ptasiego pióra’, łot. *stiegra* ‘ścięgno, cięciwa’ (por. *yla* : *ietis*; *plýsti* : *pliešas*). Zob. też Būga, RR II, 395. — Vb. denom. *stygóti* ‘grać na instrumencie strunowym’, *stygúoti* ‘stroić skrzypce’.

stigti I, *stingu*, *stigaũ* gw. ‘spokojnie pozostawać w pewnym miejscu’ (*Jis nei stinga nei rimsta. Nustik, pasėdėk ramiai! Tu nepastingi nė kiek*), już stlit. (BRP) — ingressivum z prs. infigowanym od SZ *stig-* do **steig-*, por. pie. **steig^h-/*stig^h-* ‘stapać, kroczyć’ (LIV² 593), zob. s.v. *steigti*. Odpowiednik łot. *stigt*, *stiegu*, *stigu* ‘grzęznąć, zapadać się w bagno, błocie’, iter. *stigāt*, *-āju* ‘iść na przełaj, brnąć przez zboże a. wysoką trawę’ (war. *stiguôt*); nomina: *stiga* ‘ścieżka; przesieka w lesie’, *stignis* ‘grząskie miejsce na łące lub na bagnie’, *stigums* ‘kałuża’. — Litewskie znaczenie pwk. *stig-*: ‘spokojnie pozostawać w pewnym miejscu’ jest prawdopodobnie innowacją, która ma swe źródło w złożeniu z negacją: **nestigti* ‘nie ruszać się, pozostawać nieruchomym’. — Do łot. *stiga* ‘ścieżka’ nawiązuje w germańskim stwn. *steg*, nwn. *Steg* m. ‘kładka, wąska ścieżka’ (pgerm. **stigaz*), zaś w

słowiańskim *stīga, por. scs. *stīdza* ‘τρίβους, τροχιά’, sch. *stāza*, slń. *stežà*, stczes. *stěž*, stpol. *stdza* a. *sdza*, gen.sg. *stdze* ‘ścieżka’ (zdrob. *stedzka*, *stecka*). Zob. BSW 285n., REW III, 8n., ESJS 898, LEW 905, EWD 1350, 1353. — Drw. strus. *stīzja*, ros. *stezjá* ‘ścieżka, dróżka’, czes. *stezka*, stpol. *stedzka*, *stecka*. — Psł. *stīgna: scs. *stīgna* ‘ulica’ (pl. ‘rynek’), strus. *stīgna*, ros. *stógna* ‘plac, ulica’, slń. *stegnè*, -gèn f.pl. ‘ogrodzony wygon dla bydła’, stchorw. *stagna* ‘ścieżka’, stpol. *ściegna* a. *stegna* ‘ścieżka, zwł. droga do wypędzania bydła na pastwisko’. War. scs. *stīgda* ‘ulica’ jest kontynuowany w bg. przest. *stūgdá* ‘rynek, plac targowy’, zob. ESJS 898 (tam też o psł. *stīga: ros. gw. *stegá*, ros. pot. *stěžka*, pol. *ścieżka*). Por. jeszcze SZ gr. στίχος m. ‘rząd, szereg żołnierzy’, SP goc. *staiga* ‘ścieżka, droga’. — WSZ styg-: *stýgti* (zob.).

stīgti II, *stīngù* (war. *stengù*, *stīgstù*), *stīgaũ* ‘brakować, nie wystarczać’, prs. impers. *stīnga* ‘jest brak, brakuje, nie starcza’, cps. *nustīgti* ‘ustać, przestać’, *pastīgti* ‘nieco zabraknąć; stracić (kogoś bliskiego)’, *pristīgti* ‘zabraknąć, nie wystarczyć’, syn. *pristókti* (*Pristigom grūdū duonai. Man pristigo pinigū*) — ingressivum z prs. infigowanym od SZ stig- ⇐ *steig-*, por. *steīgtis* ‘starać się’. Nomina: *stīglius* ‘brak czego’ zam. *stīgius (tak GJL II, § 172, por. neosuf. -lius w *išteklis*, *spiētlis*), *stīgù* ‘jest brak, brakuje’ (*Jam visko stīgù: ir duonos, ir pinigū, ir proto* ‘Jemu wszystkiego brakuje: i chleba, i pieniędzy i rozumu’). — WSZ styg-: *stygáuti* ‘nie mieć czego, odczuwać brak, niedostatek’, *stýgoti*, -ju, -jau ‘brakować czego’, nomen: *prīestygis* ‘brak czego, niedostatek’ (⇐ *pristīgti*), *stýgius* ts. — Neopapofonia SZ *stīngù* ⇒ SP/SE *stengù*: *Pavasari, būdavo, vis prīsteĩgam visū galū* ‘Wiosną, bywało, brak nam wszystkiego’. *Aš tai greit prīstengù kantrybės su vaikais* ‘Ja to szybko tracę cierpliwość do dzieci’. Paralele: *stimpù* ⇒ *stempù* i *sklindù* ⇒ *sklendžiũ*.

stīgti III, *stīngù*, *stīgaũ*, zwykle *īstīgti* ‘zawziąć się, uprzeć się coś zrobić’ (*Aš īstīgaũ padaryti pagal savo norą* ‘Uparłem się, żeby [to] zrobić po swojemu’). Od tego drw. *stīdas* (zob.). Refl. *īstīgti* 1. ‘wpatrywać się’ (*Tik sėdi nejudėdama, īstīgusi į Adomą* ‘Tylko siedzi nieruchomo, zapatrzona w Adama’), 2. ‘uparcie coś twierdzić’. Niejasne. Drogi, którymi poszło semantyczne zróżnicowanie czasowników *stīgti* I, II i III, nie zostały jeszcze szczegółowo przebadane.

stýgti, *stýgstu*, *stýgau* ‘stać, siedzieć w jakimś miejscu, spokojnie zachowywać się’, *apstýgti* ‘ucichać – o wietrze’, *nustýgti* ‘uspokoić się, opanować się; powstrzymać się’, *pastýgti* ‘pobyć w stanie spokoju’ — pdg. zbudowany na neopwk. styg-, wyabstrahowanym z formy prs. *stýgstu*. Ta ostatnia powstała ze *stīgstu < *stīng-stu, czyli z nawarstwienia się suf. -sta- na temat infigowany, por. prs. *stīngù* do *stīgti* I ‘cierpnąć z zimna, drętwieć, sztywnieć’ (zob.). Paralele: *drīkti* ob. *drikti*; *nīkti* ob. *nikti*; *slīpti* ob. *slīpti*. — Drw. *stýgoti*, -ju, -jau ‘trwać w pewnym miejscu, znosić co, wytrzymywać’ (*Toks šaltis, kad lauke negali stýgoti* ‘Taki mróz, że nie można na dworze wytrzymać’), *īstýgoti* ‘wytrwać jakiś czas bez ruchu’ (por. łot. *stigt* ‘utkwic, ugrzęznąć, np. w błocie’), *stýgsóti* ‘wystawać ponad jakąś płaszczyznę, sterczeć; widnieć’ (*Kas ten netoli miško stygsó? ‘Co tam pod lasem sterczy?’*).

stīklas 4, 2 p.a. 1. ‘szkło’ (SD «skło»), 2. ‘szyba’, 3. ‘klosz w lampie naftowej’ — zapoż. ze strus. *stiklo* n. ‘szkło’, por. ros. *stekló*, -á (blr. *šklo*, -a jest polonizmem). Łot. *stikls* ‘szkło’ ⇐ strus. *stiklo* (war. *stikla*, *stiklis*). Stpr. *sticlo* EV może być sławizmem albo lituanizmem. Zob. Būga, RR III, 765, SLA 206, ZS 53, LEW 905n., ALEW 976. Por. stpol. *śckło*, *škło*, *skło*, czes. *sklo*, dłuż. *škla*, < psł. *stīklo, zapożyczone z goc. *stikls* m. ‘puchar, kielich’. BSW 286 cofa czas zapożyczenia aż do epoki pbsł., czemu sprzeciwia się m.in. REW III, 9. Zob. też Pronk-Tiethoff 2013, 146n. — Drw. *stīklaĩnis* ‘słoik’, *stīklēlis* ‘kieliszek’, *stīklinē* ‘szklanka’ (SD «sklenica»), *stīklinyčia* 1. ‘duża szklanka’, 2. ‘półka na szkła’, 3. ‘huta szkła’, SD «huta sklana», *stīklinyčia didė* SD «kurowa sklenica» [‘duże naczynie szklane’] (syn. *stīklinē didė*), *stīklinykas* SD¹ «śklarz», *stīkliōrius* a. *stīklōrius* ‘szklarz’ (por.

sufiks w błr. *škljar*, -á), *stikliukas* 1. 'kieliszek', 2. 'słój, słoik, np. na ogórki', 3. *stikliukai* m.pl. 'kraciasty wzór na tkaninie', *stiklius* 'szklarz', cps. *nosstikliai* m.pl. CGL 'okulary, Brille' (dosł. 'szkła na nos', por. *nósis*). Vb. denom. *stiklinti* 'wprawiać szyby, szklić', *stiklúoti* 'szklić; poprawiać w szkło'.

stiĩbti, *stiĩbsta*, *stiĩbo* 'drewnieć, wyrastać w łodygę', *stimbstu* SD «kołowacieię, w koł rosteę, głabieię», refl. *stimbiuosi* SD «chwaścieceię» (syn. *ing stiebu išaugu*). Osnowa *stimb-* jest prawdopodobnie formą SZ, którą dotworzono do neopwk. *stemb-* (neoapofonia *im* ⇒ *em*), por. *steĩbti* 'drewnieć, wyrastać w łodygę; nabierać ciała, grubieć' (zob.). Gdyby osnową czasownika był pwk. *stib-*, to pdg. brzmiałby **stibtĩ*, **stiĩmba*, **stĩbo*. Drw. *stĩmbas* 'łodyga' (por. syn. *stėmbas*, *staĩbas*), *stimburỹs* 'ogon bez włosów, nasada ogona'. Zob. też *stĩmti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *scimbúr*, *scimbjúr*, *cymbúr* 'łodyga, stwardniała łodyga, badył' (ĖSBM 13, 99), też 'trzon ptasiego pióra; ogonek liścia' (PzB 5, 40), pol. gw. *stymbun*, *strymbun* 'twarda, nadmiernie wyrośnięta łodyga, np. u kwitnącej cebuli' (Zdancewicz 349), war. *stymbuł*, *stybun*. — Oboczną formą st. zanikowego jest tu *stumb-*, por. *stuĩbras* I 'nasada ogona', łot. *stuĩburs* 'pniak; głąb w kapuście'. — Z uwagi na możliwość fonetycznego rozwoju *stiĩbsta* > **stĩpsta* > *stĩpsta* (pisane też *stĩbsta*) trzeba tu dołączyć paradygmat oparty na neopwk. *styp-/styb-*: *stĩpti*, *stĩpsta*, *stĩpo* 'rosnąć, piąć się w górę', *nustĩbti* 'rosnąć cienko, marnie', *stypsóti* 'wystawać, sterczeć, np. o roślinie w wodzie'; *stĩbti*, *stĩbsta*, *stĩbo* 'piąć się w górę, rozwijać się', *išstĩbti* 'wyrosnąć cienkim i wysokim', *nustĩbti* 'zmarnieć, schudnąć; przestać rosnać (o zagłuszanej roślinie)'. NB. Z opisowego punktu widzenia można morfem *styb-* traktować jak WSZ do *stib-* (zob.). Nomen: *styblỹs* m.in. 'łodyga, gałąź bez liści' (zob.).

stĩmpsóti, *stĩmpso*, *stĩmpsójo* gw. 'sterczeć, wystawać; tkwić; leżeć; siedzieć a. stać bez zajęcia' — durativum na -so- od neopwk. *stimp-*, wyodrębnionego z prs. *stĩpũ* do *stĩpti* (zob.). — Z innymi sufiksami: *stĩmpinti* 'odchodzić po zganieniu, odchodzić zawstydzonym', *nustĩmpinti* 'odejść powoli, leniwie', *stĩmpinėti* 'chodzić bez celu', *stĩmplioti* a. *stĩmplióti* 'z trudem unosić, dźwigać; iść wolno, wlec się'.

stĩmti, *stĩmstu*, *stĩmau* gw. 'rosnąć, dorastać' (*Merga trisdešimties metų jau yra sustimusi*, t.y. *sumitusi*, *suaugusi* JU 'Trzydziestoletnia dziewczyna jest już dorosła'). Drw. *sustimėti*, -ju, -jau 'wzmocnić się (o kimś powracającym do zdrowia)', *perstiminėti* 'bezczyinnie spędzić czas, przeleniuchować'. Niejasne. Przy założeniu, że *stimb-* jest obocznym do *stum-* refleksem SZ (SP **stem-*), możliwe byłoby zbliżenie ze *stumiũ*, *stĩmti* 'pchać, trącać' (zob.), ale na przeszkodzie stoi rozbieżność znaczeń obu czasowników. Bardziej prawdopodobne wydaje się przypuszczenie, że *stĩmti* jest fonetycznie uproszczonym wariantem do **stĩmpti*, zob. *stiĩbti* 'drewnieć, wyrastać w łodygę' (akut bez objaśnienia).

stĩngti, *stĩngstu*, *stĩngau* 1. 'krzepnąć, zastygać (o wosku, tłuszczu)', 2. 'tracić czucie, drętwieć, cierpnąć z zimna', łot. *stiĩngt*, *stĩngstu*, *stĩngu* 'krzepnąć, sztywnieć' — inchoativum z prs. na -sta- od SZ *sting-* ⇐ *steng-*, por. *stėngtis* m.in. 'wysilać się, wyteęzać się'. Cps. *nustĩngti* 'ustać, przestać', SD <*sustinksta*> = *sustĩngsta* «zsiada się mleko», *sustĩngĩs pienas* SD «zsiadłe mleko». — Drw. *stĩngĩnti* caus. 'doprowadzać do krzepnięcia', łot. *stiĩndzināt* 'robić sztywnym'. Nomina: *ĩstĩnga* 'natężenie, naprężenie sił', *stĩngĩmas* 'drętwienie, twardnienie', *sustĩngĩmas* SD «zsiadanie mleka», łot. *stĩngs* 'sztywny'; lit. *stĩngrũs* 'prężny, sprężysty' : łot. *stiĩngrs* 'naprężony, wyprężony, sztywny, surowy; srogi (o mrozie)'; *stĩngulỹs* 'odrętwienie, apatia', łot. *stiĩndzenis* 'wielkie zimno'. — Obocznym do *sting-* refleksem SZ było tu *stung-*, por. *stungỹs* 'nieudolny człowiek', *stũngis* 'stary, tępy nóż; nóż szewski; ostrze noża', SD «kozik» ['składany nożyk o śpiczastym ostrzu']. Zob. Būga, RR II, 261 (z paralelami na dwoistość *in/un* < **n*), LEW 932, ALEW 984. Ze słowiańskiego por.

*tōgŭ ‘naprężony, sztywny’ (⇒ ‘twardy, tęgi, otyły’): pol. *tęgi*, czes. *tuhý*, ros. *tugój*, śl. *tôg* (zob. Boryś 631, bez form bałt.; brak w BSw).

stinta 1 p.a. ‘stynka, ryba jeziorno-rzeczna, *Osmerus eperlanus*’, 2. ‘wszelka mała ryba’ (war. *stintė*) — ze zmianą rodzaju zapożyczone z nwn. *Stint* m. (GL 119). N. rz. *Stiñčius*, n.jez. *Stintinė*. — War. *stinka* 1 p.a. ts. (*Lydekių, ešerių yra, stinkų tai mažai* ‘Są szczupaki, okonie, ale stynek [jest] mało’) — zapoż. z pol. *stynka*.

stýpčioti, *stýpčioju*, *stýpčiojau* (war. *stypčioti*) 1. ‘chodzić wielkimi krokami; chodzić podnosząc wysoko nogi, stąpać jak bocian’, 2. ‘chodzić na palcach; wspinać się na palcach nóg’, 3. ‘usiłować podnieść coś ciężkiego’, 4. ‘kręcić się koło kogo albo koło czego’ — czasownik na -čio- od wykrz. *stýp*, *stýp* o chodzeniu wielkimi krokami; o wspinaniu się na palcach. — Od pokrewnego wykrz. *stip* o chodzeniu drobnymi kroczkami (*Senutė stip stip su lazdių pasiremsčiuodama atskubėjo*) pochodzi czas. *stipėnti*.

stipinas 3 p.a. 1. ‘szprycha w kole wozowym, pręt łączący piastę z dzwonem, z obręczą koła’, 2. gw. ‘poprzeczny drążek, szczebel w drabinie’. SD «szpica u koła», *ratas be stipinų* SD «kołko bez szpic, całkowate, iako v skrzinių, v taczek» [‘koło bez szprych’]. Pl. *stipinaĩ* ‘słupki wpuszczone w płozy sań, tzw. słupice, stramy’ (war. *stibinaĩ*). Analiza: *stip-ina-*, substantywizowany przymiotnik, urobiony od czas. *stipti* m.in. ‘kostnieć, sztywnieć’ (por. BSw 287). Paralele: *kūpinas*, *mišinas*, *sklidinas*. Z innym sufiksem: łot. *stipēns* ‘palik, słupek wpuszczony w płozę sań, tzw. stram’ (LEW 907). Por. bliskoznaczne *stibilas* s.v. *stib-*. — Lit. wyrazowi odpowiada w słowiańskim derywat od pwk. *stīp-*, por. strus. *stīpica* ‘drewniana szprycha’ (war. *stūpica*), ros. *spīca* ‘szprycha w kole’, gw. ‘pręt do robót ręcznych, drzazga’, ukr. *spýcja*, błr. *spīca* ‘szprycha’, sch. *spīca*, stczes. *stpicē* (⇒ czes. *špice*), głuź. *stpica* a. *stvica*, pol. przest. *śpica* ts. Por. REW II, 708, ALEW 976. — Morfem *stip-* stanowi st. zanikowy typu *TiT* ⇌ *TeT* od pwk. *step-/steb-*, zob. *stib-*, *stēpinti*. — Obocznym refleksem SZ typu *TuT* jest *stup-/stub-*, por. *stūburas* (zob.), *stūplas* ‘zdrętwiały, sztywny’, łot. *stupe* m.in. ‘różga z ułamanym końcem; zużyta miotła’, *stupurs* ‘mały kawałek drewna; zużyta miotła’. Tu też ros. *stópka* ‘drewniany gwóźdź’, gw. ‘szprycha; drzazga’ < psł. *stūpūka (zob. REW III, 19)⁶⁴¹.

stīpkis, -io 2 p.a. gw. ‘nicpoń, ladaco, Nichtsnutz’ (Litwa pruska) — zapoż. ze śrdn. *stippeken*, *stipken* ‘plamka, cętka’ (Prellwitz 23; brak w GL i LKŽ).

stiprūs, -i 4 p.a. 1. ‘mocny, silny’, 2. ‘zdrowy, wydolny (o sercu), odporny (organizm), 3. ‘twardy, sztywny, trwały, należyty, pożądanej jakości’, 4. ‘silnie się objawiający, mocny (w smaku), duży (mróz)’, 5. gw. ‘majętny, bogaty’, 6. gw. ‘dobrze ubity (o drodze)’, 7. gw. ‘ciężki (o glebie), gliniasty’. Z odnowienia starszej formy *stipras* SD «krzepki», przen. «mężny, męski»: łot. *stiprs* ‘krzepki’. Prymarne adi. vb. **stip-ra-* od SZ *stip-*, por. *stipti* m.in. ‘tężeć, sztywnieć’. Paralele: *tīkras* ⇌ *tīkti*; *mišras* ⇌ *mišti*. Znac. etym. ‘zakrzeplę’, stąd ‘zwarty, sztywny’ ⇒ ‘twardy’ ⇒ ‘mocny’. — Z innym sufiksem: str. *postippin* ‘cały, ganz’, *postippan* adv. ‘całkiem, gar’ (por. Trautmann 1910, 406, PKEŽ 3, 332n., LAV 287n.). — Drw. *stipréiva* c. ‘siłacz’, *stiprybė* ‘moc, siła, potęga’, SD «męstwo» (syn. *vyriškystė*). Vb. denom. *stiprėti*, -ju, -jau ‘wzmacniać się nasilać się’, *stiprinti* ‘karmić, wzmacniać (ciało, zdrowie), nasilać, potęgować’.

stipti, prs. *stimpù* (war. *stempù*, *stimpstù*, *stypstu* < **stīpstu*), prt. *stipaũ* 1. ‘zdychać (o

⁶⁴¹ NB. 1. Gr. *στόπος*, -εος n. ‘pień, łodyga’ nie powinno być w tym związku wspominane, ponieważ ze stanowiska greckiej apofonii *stup-* nie może być st. zanikowym do pwk. **step-* (zob. *stēpinti*). — NB. 2. Z uwagi na to, że formuła *step-* ⇒ *stip-* opisuje specyficznie bałtycką innowację apofoniczną, nie można *stipinas* wstawiać w porównanie z łacińskimi formami *stipula* ‘żdźbło, słoma’, ani *stīpes*, -itis m. ‘kół, pień drzewa, kłoc’.

psie, kurze, świni)', 2. 'o człowieku: *Stiŋpa nevalgēs* 'Cierpi głód', 3. przen. 'cierpieć zimno, marznąć', 4. 'tężeć, kostnieć, sztywnieć' (SD *stimpu*, *kietu tumpu* «drętwieję, twardnieję»), *ištīpti* 'skostnieć z zimna, stężeć, zeszywnieć', *išštīpti* 'zdechnąć, wyzdychać', też 'zgłodnieć' (*Išstīpau kaip šuo valgyti* 'Zgłodniałem jak pies'), *pastimpu* SD «martwieję, nie czuję się» (syn. *apmirštu*, *nesijaučiu*). Odpowiednik łot. *stipt*, *stipstu* (war. *stīpu*), *stipu* 'sztywnieć, wyciągać się, prostować się'. — Neopwk. *stimp-*: *stimpsóti* (zob.). — Morfem *stip-* to refleks st. zanikowego typu *TiT* $\Leftarrow$ *TeT* do pwk. *step-*, zob. *stēpinti*, *stapinti*. Również w słowiańskim widać infigowanie pwk. **stip-* lub **step-*, por. osnowę prs. **stēp-* do inf. **stepti* (znaczn. etym. jest trudne do sprecyzowania). Ta osnowa leży u podstawy derywatu na SO **stōp-i-*, por. scs. *stōpiti*, *stōpljo* 'iść, kroczyć' ($\Rightarrow$ *stōpati*), ros. *stupítʹ*, *stupljú* 'stąpnąć', *stupitʹ čerez poróg* 'przestąpić próg' ($\Rightarrow$ *stupátʹ*), czes. przest. *stoupit* 'wstąpić', stpol. *stępić* 'wejść, postawić nogę', pol. *nastąpić*, *postąpić* ($\Rightarrow$ *stąpać*). Nieco inaczej BSW 287 (**stimpō*). Zob. też Boryś 577, s.v. *stąpić*. Dalsze nawiązanie w łac. *stīpō*, *-āre* 'składać razem; napchać, stłoczyć; otoczyć gromadnie', *stīpes*, *-itis* m. 'kół, pień drzewa, kłoc' (< **steip-*, por. de Vaan 588) oraz w śrwn. *stīf* 'sztywny, wyprostowany'. Zdaniem Borysia 106n. i Mańczaka 34 ma tu jeszcze należeć pol. *ćpać* 'jeść żarłocznie', czes. *cpát* 'pchać' < psł. **čipati* ob. **stīpati* (Rejzek 108: raczej onomatopeiczne). — Postverbalia: *stīpena* a. *stīpnā* 'padlina', *stīpimas* 'drętwienie z zimna, zdychanie', *stīpinas* (zob.), *stīpkus*, *-kē* 'zdechłak', *stīprūs* (zob.), *sūstīpa* a. *sūstīpa* 'ktoś zmarznięty; leń', *sustīpēlis* 'zmarzłuch; gamoń, niedołęga', cps. *musiāstīplis* bot. 'muchomor, Amanita' (por. *musē*, *mūs-mirē*). — WSZ *styp-/styb-*: *stīybti*, *stīybsta* (**stībsta* < **stimbsta*), *stīybo* 'marznąć, drętwieć, twardnieć; zamarzać – o wodzie'. Obok tego *stīypti*, *stīypsta*, *stīypo* 'rosnąć, wyciągać się ku górze' jako wariant do *stīybti* (zob.). Nomina: *stypynēs* f.pl. 'szczudła', *stīpla* c. 'osobnik wyrośnięty, wysoki, długonogi' ($\Rightarrow$ *stīplynēs* f.pl. 'szczudła'), cps. *vienstīypis* (zob.).

stīyras 2 p.a. stlit., gw. 'ster łodzi, statku, ster u tratwy' — zapoż. ze stblr. *styr̃s*, por. bhr. gw. *styr*, *štyr* (PZB 5, 7 i 503) $\Leftarrow$ stpol. *styr* ($\Leftarrow$ śrwn. *stiure*, por. nwn. *Steuer* n.). War. *styrius* (m.in. w CHB). Zob. też SLA 206, POLŽ 597. Jako drugie źródło trzeba uwzględnić prus.-niem. *štīār*, por. śrdn. *sture*, *stur* n. (GL 120, LEW 908, Čepienė 135). — Drw. *styrnykas* PK, SD 'sternik' $\Leftarrow$ stblr. *styrnik̃s* $\Leftarrow$ stpol. *styrnik* (war. *stīrinykas*, *stīrininkas*, *štīrininkas*). — War. *sturenykas* BRB 'szyper, Schiffsherr' (PAŽ 444; brak w LKŽ i ALEW), gdzie *stur-* jak w śrdn. *sture* 'sternik' (dn. *sturmann* 'Steuermann'); suf. *-enyk-* alternuje z *-inyk-*. — Cps. *štīyrūdelis* 'uchwyt steru' < **štīyr.rūderis* $\Leftarrow$ prus.-niem. *štīr.ruder*, por. nwn. *Steuerruder* n. Vb. denom. *stīyryti*, *-iju*, *-ijau* 'sterować łodzią, statkiem' ($\Rightarrow$ *stīyrytojas* 'sternik'), war. *štīyryti*, *stīyrinti*, *styriūoti*. — War. *stuirē* BRB 'ster' ($\Rightarrow$ *stuiryti* 'sterować'; PAŽ 473n. czyta *štuirē*): z uwagi na ui wypada przyjąć niemiecki war. gw. *stūr* jako źródło. Zob. też *rūdelis*.

stīrksóti, *stīrkso*, *stīrksójo* gw. 1. 'sterczeć, wystawać ponad jakąś powierzchnię (o drzewie, kołku, uciętych łodygach na rżysku)', 2. 'stać długo i beczynn timer; stać na zimnie (np. o pastuchu)' — czasownik na *-so-* od wykrz. *stīrk̃s*, por. *Katinas*, *uodegą kai kartelę pastatęs*, *stīrk̃s stīrk̃s stīrk̃s keliu* 'Kot, podniósłszy [swoj] ogon jak tyczkę, kroczy drogą s. s.'. Nie ma bezpośredniego związku ze *stīyroti* 'sterczeć'.

stīrna 1 p.a. 'sarna, *Cervus capreolus*'. SD 1. «koza dzika, skalna», 2. «sarna». Z obocznym tematem: *stīrnia* BRP. Odpowiednik łot. *stīrna* 'sarna'. Obok tego stłot. **sirna* (ME III, 1074), co zgadza się z psł. **sīrna*, strus. *sīrna* 'dopkác', sch. *sīrna*, ros. *sérna*, ukr. *serná*, czes. *srna*, głuż. *sorna*, pol. *sarna*, gw. *siarna*, < pbsł. **šīrnā*. Akut w lit. *stīrna* wskazuje na formację *vřddhi*, **šīrn-ā*, dla której punktem wyjścia mogła być osnowa masculini **šīrna-* < pie. **kr̥-no-* (por. stosunek *vīlkē* 'wilczyca' $\Leftarrow$ *vīl̥kas* 'wilk'), zob. Vaillant IV, 22. Pierwiastkowa spółgłoska **h₂* w rekonstrukcji **kr̥h₂-neh₂-* (por. Derksen

2008, 485: *šir?na?) nie ma dobrego oparcia w materiale porównawczym. BSW 260 wahał się między rekonstrukcją pbsł. *sirnā- i *širnā-. Zmiana nagłosu *š- na st- stanowi niewyjaśnioną kwestię. Werner, *Balt XXVI*:1, 1990, 54n. rekonstruował *sr-nó- jako drw. od pwk. *ser- ‘czerwony’. Por. przegląd literatury w ESJS 872, LEW 909 i ALEW 977. Czy wyraz ten był związany z tabu myśliwych (por. *lūšis* wobec słów. *rysī* ‘ryś’)? Praforma ie. *kṛn-o-, a to z uwagi na pwk. *kṛ- : *ker- (IEW 574n.), który jest dobrze poświadczony w nazwach ‘rogu’ i – przez metonimię – w nazwach zwierząt rogatych. Z suf. -n- mamy tu germ. *hurna- ‘róg’ (goc. *hurn*, stang. *horn*, nwn. *Horn*), łac. *cornū*, -ūs n. ‘róg’ (starsza osnowa na *-o-, zob. de Vaan 136.), gr. *κάρνος* < *kṛno- w glosie *κάρνος* βόσκημα πρόβατον Hes., *κραιγών* n. ‘krewetka’ (znaczn. etym. ‘istota rogata’?). Z innymi sufiksami: łac. *cervus*, -ī ‘jeleń’ (*kṛ-uo-), stpr. *sirwis* EV ‘sarna, Ree [Reh]’ (*kṛu-io-), sti. *šrnga*- m. ‘róg’ < *kṛn-go-. Dla pbsł. *širnā- odtwarza się znaczn. etym. ‘zwierzę rogate’, z substantywizacji adi. ‘rogaty, z rogami’. Paralele: *ragingis* ‘renifer; zwierzę rogate’ ⇔ *rāgas* ‘róg’ : stpr. *ragingis* EV ‘jeleń, Hircz [Hirsch]’. — Drw. *stirnaitē* ‘sarenka’, *stirnelē* SD¹ «sarnka», *stirnūtis* ‘sarenka’, *stirniēnē* ‘łania’, *stirnikēs* f.pl. ‘podlotki, dziewczęta w wieku 13-14 lat’, *stirninās* ‘samiec sarny, kozioł’, *stirniōtē* ‘sarna średniej wielkości’, *stirñius* ‘kłusownik’, *stirnočiā* ‘łania’. Cps. *stirnakojs* ‘bat z trzonkiem zrobionym z sarniej nogi’ (por. *kója*), *stirnakōjis*, -ē ‘który ma cienkie i długie nogi; szybko nogi’, *stirntekis* ‘samiec sarny, kozioł’ (por. *tēkis*). — Nazw. *Stirna*, *Stirñius* (*Stirnauskas* b.z.a., *Stirnāvičius*). N. rz. *Stirna* 2x, *Stirnē*, n.jez. *Stirnāvas*. N.m. *Stirniai* 2x, *Stirniaĩ*, *Stirniñē* 2x, *Stirniškiai* 4x.

stýroti, *stýro*, *stýrojo* ‘sterceć, wystawać ponad jakąś powierzchnię; być w stanie wyschniętym, zeszytniałym, skostniałym’. War. akc. *stýróti*, *stýro*, -ójo. Oboczny pdg. z suf. -ē/-i-: *stýréti*, *stýri* (war. *stýréja*), *stýréjo* ts., stlit. ‘tkwić w czym’ (*Tavimp nodieja*, *tavimp dūmos mano styri visos* PK 103₂₅ ‘W tobie nadzieja, w tobie myśli moje tkwią wszystkie’). W innym znaczeniu SD *styri* «ochapia mi się kto abo co» [‘wydaje mi się podobnym do czegoś już widzianego, znanego’, SPXVI]. Może to być vb. denominativum od zanikłego adi. vb. *stýras < *stiH-ró- ‘zakrzepły’. Pwk. *stjeH- ‘tężeć, sztywnieć’ (LIV² 602): wed. *styáýate* ‘krzepnie, zastyga’, gr. *σῶμα* n. ‘ciało’ (*stiōma; znaczn. etym. ‘ciało stężałe, martwe’). Rasmussen 1989, 167 odtwarzał pwk. pie. *stejh₃-. Paralela formalna: *dýróti* ob. *dýréti*. — Alternatywne objaśnienie: *styr-* to wydłużony SZ do *stir-*, por. *stirti* ‘sztywnieć, skorupieć’. Paralela: *tvýroti* ⇔ *tvirti*.

stīrpti, *stīrpstū*, *stīrpaũ* gw. 1. ‘rosnąć, wzrastać, nabierać ciała, mocnieć’ (*Tavo sūnus stīrpstā greitai* ‘Twój syn szybko nabiera ciała’), 2. ‘zdrowieć, odzyskiwać siły życiowe’ (*Ans stīrpstā jau iš po ligos*, t.y. *gyja*, *pratinka* JU ‘On już wraca do sił po chorobie’), 3. ‘wzbogacać się’, cps. *atstīrpti* ‘podnieść się z choroby, wyzdrowieć’, *pastīrpti* ‘podrosnąć – o dziecku; umocnić się (w przekonaniach, w wierze)’, *prastīrpti* ‘podrosnąć’ (*Nepaskubo prastīrpti kūdikis, tuo prie darbo varo* ‘Dziecko nie zdążyło jeszcze podrosnąć, a już [je] pędzą do roboty’), ‘ozdrowieć; wzbogacić się’, *sustīrpti* ‘dojrzeć, wzmocnić się’. Simplex *stīrpti* pochodzi z resegmentacji form *at-stīrpti*, *pa-stīrpti* itd. Te ostatnie były synkopowanymi wariantami złożzeń preverbialnych z udziałem pwk. *tirpti* i partykuły zwrotnej, mianowicie *at-si-tirpti, *pa-si-tirpti itd. Zob. paralele s.v. *stvérti*. Zjawisko to opisał Fraenkel, *Studi baltici* 3, 1933, 115n. — Do neologizmu *stīrþ-* dotworzono SE w postaci *sterp-*: *sterptis už savo teisybę* przest. ‘obstawać przy swoim prawie’, *susisterpti* ‘pokłócić się z kim’ (por. Leskien 1884, 347: «Unsichere Zusammenstellung»; LEW 897, s.v. *starpti*). Moim zdaniem trzeba to zakwalifikować jako neoapofonię iR ⇒ eR, podobnie jak w *dirgti* ⇒ *dérgti*; *vilgti* ⇒ *vélgti* i *miṛti* ⇒ *mérdėti*. — Niezłożone vb. *tirpti wyszło z użycia. Jest tylko alternant na SO: *tarpti* (zob.). Alternujące pwk. *tirp-/tarp-* są kontynuacjami pwk. pie. *terp-/*trp- ‘sycić się’, por. LIV² 636 (tu brak wzmianki o lit. formach *sterp-*, *stīrp-*, *starp-*). LEW 897: możliwe, że w st. zanikowym trzeba liczyć się z obecnością alternantu

sturp- do *stirp-*, zob. *stūrplis*. WH II, 595 i de Vaan 589 utrzymują, że *stīr̃pti* ma krewniaka w izolowanym łacińskim *stirps*, *-pis* f./m. ‘korzeń, odziomek, pień z korzeniami’, przen. ‘źródło, początek; ród, rodzina’ (⇒ *stirpēscō* ‘o szparagach: wypuszczać grubą łodygę’). Sekundarny charakter nagłosu litewskiego falsyfikuje to porównanie. — SO *starp-* ⇐ *stirp-*: *stār̃pti*, *starpstū*, *starpaũ* 1. ‘zdrowieć, wracać do sił’ (*Starpte pastarpo ligonis*, t.y. *pagijo* JU ‘Chory wyzdrowiał’), 2. ‘bujnie rosnać, rozrastać się’ (syn. *taĩr̃pti*, *vešėĩti*), *pastār̃pti* 1. ‘wyzdrowieć’ (*Pastarpaũ ben kiek* ‘Trochę lepiej z moim zdrowiem’), 2. ‘podrosnąć – o prosiętach’, 3. ‘wzmóc się – o ciepłe słońca’. Drw. *starpinti* ‘pomagać do wzrostu’.

stirta 1 p.a. 1. ‘stóg, stos ułożony z siana, snopów zboża, słomy’, 2. ‘złożony z trzech żerdzi stojak do suszenia słomy, siana, koniczyny’, 3. gw. ‘rząd snopów na polu, mendel’, 4. gw. ‘stos drewna ułożony na podwórzu albo wzdłuż ściany domu’ (syn. *stirpa*). DP *stirtose arba špykleriuose* ‘w brogach abo szpiklerzach’, SD *stirta* «brog» (syn. *kūgis*). Odpowiednik łot. *stīrta* ‘kupa siana a. słomy’ (war. m. *stirts*); ME III, 1072 odsyła do czas. *stirināt* ‘bewegen, schütteln; zucken, zappeln machen’. Substantywizowana formacja bałtycka na *-tā-* koresponduje z refleksami pie. adiectivum verbale na *-to-*, por. scs. *prostrītŭ* ‘rozpostarty’ (do *prostīrō*), gr. στρωτός ‘rozesłany, rozpostarty’ (do στρόνυμι), łac. *strātus* ‘rozesłany, wygładzony’ (do *sternō*), zob. Būga, RR II, 312, LEW 909n., ALEW 977n. Rekonstrukcja: pb. *stīrtā- < pie. *stirh₃-tah₂, od pie. *strh₃-tó- ‘rozpostarty’ ⇐ *sterh₃- ‘rozpościerać, rozścielać’ (LIV² 599; pomija bałt. nomina). Etymologicznym znaczeniem *stīrtā- było ‘rozpostarcie, rozłożenie’, stąd ‘rozłożone do suszenia siano, zboże’ i ‘stos ułożony z siana, zboża’. — Tylko z Litwy pruskiej przekazane jest m. *stirtas* LEX ‘wsparty na czterech słupkach dach nad stogiem zboża, Dach übers Getreyde’ (zob. ALEW 977, który za LKŽ dodaje znak akutu: *stirtas*). — Drw. *stirtāvietē* ‘miejsce, gdzie się stawia stertę’. Vb. denom. *stīrtyti*, *-iju*, *-ijau* ‘składać w stertę’, *stīrtiūoti* ts. — Nazwy łąk: *Stirtēlė*, *Stirtēlės*, *Stirtakalnis*, *Stirtapievė*, *Stirtāvietē*, *Stīrvietē* (*Stīrt-vietē), n. bagna *Stīrtaraistis*. N.rz. *Stīrta*, *Stīrtupė* b.z.a., *Stīrtupis*, n.jez. *Stīrtos* (Vanagas 315), por. stpr. jez. *Stirtazire* (AON 174). — Możliwe, że w nazwach terenowych i wodnych *Stirt-* miało dublet o postaci *Sturt-*, por. n. lasu *Sturtavietē* b.z.a., n.rz. *Stūrtupis* a. *Sturtupys*, łot. n. góry *Stūrti* (inaczej Vanagas 318). Tu może też stpr. n.m. *Sturlauken* (AON 173, bez objaśnienia dla *Stur*^o). — Zapoż. litewskie w błr. *scīrta*, *-y* ‘stóg, sterta, stos’ (ze wsch.-lit. *scīrta*), gwarowe war. *scīrda*, *scīrdá*; [*skīrta* a. *skirtá*, *skīrda* a. *skirdá* PzB 4, 449n.; 5, 41], war. m. *skirt*, *skird*; stbłr. *styrta* (1450), ukr. *stýrta*, war. *skīrta*. Por. Būga, RR II, 312, REW II, 638 (s.v. *skird*), Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 153 = Urbutis 2009, 388, Laučjute 23, Bednarczuk 1999, 155. NB. Pol. *sterta* ‘stos ułożony ze słomy, ze snopów zboża, z siana’ pochodzi ze zmiany *styrta* (1547), co zapożyczone z błr. przest. *stýrta* albo z ukr. *stýrta*. Tymczasem Boryś 577 uważa polski wyraz nie za rutenizm, lecz za lituanizm. Brückner 1877, 137 błędnie wyprowadzał lit. *stirta* z pol. *styrta*. — W odróżnieniu od bałtyckiego stopień *e*, *stēr-C, ma w słowiańskim reprezentację werbalną, por. psł. *sterti ‘rozpościerać, rozścielać’, scs. *prostrēti*, *-stīrō*, ros. *prosterētŭ*, *prostrŭ*, czes. *rozpostrīt*, pol. *rozpostrzeć* (zob. BSW 287n.). Por. SE w gr. στέρννν n. ‘pierś męska’, znac. etym. ‘miejsce płaskie’ (w przeciwieństwie do szyi), stwn. *stirna* ‘czoło’. — SO pbsł. *star-V, por. z jednej strony łot. *stara* ‘pas, odcinek lasu; strzęp, gałgan; konar, gałąź’ i *stars* ‘pasma, pasemko; promień słońca’ (ME III, 1045 n.), z drugiej strony psł. *prostorŭ, ros. *prostór* ‘przestrzeń, przestwór’, bg. *prostór* ts. — SO *star-C: psł. *stor-nā- ‘strona, przestrzeń przylegająca do czegoś, co dzieli’, por. scs. *strana* ‘strona, kraj, obca okolica; obce kraje’, sch. *strána*, acc.sg. *strānu*, ros. *storoná*, acc.sg. *stóronu* ‘strona, bok, okolica, kraj’ (obok tego strus. *vŭ storonŭ* ‘na bok, na stronę’, od psł. *storni), czes. *strana* ‘strona, bok; stronica w książce’, pol. *strona* ts. (REW III, 20, Boryś 581).

stīrti, *stýrŭ* (*stīrŭ < *sti-n-ru; war. *stīrstu*), *stiraũ* 1. ‘cierpieć, drętwieć, ziębnąć, kostnieć, martwieć na zimnie, tracić czucie’, 2. ‘stawać się sztywnym, niegiętkim, skorupieć,

skoruznać; twardnieć na kość', 3. 'o powierzchniach: pokrywać się warstwą brudu' — formacja na SZ *stīrC od *stērC, por. *stērti* 'drętwieć, sztywnieć, nieruchomieć'. — Oboczny pdg. *stȳrti*, *stȳrstū* (war. *stȳrnū*), *styraũ* został zbudowany na innowacyjnej formie prs. *stȳrū*. — Drw. *stirēnti* 'drzeć z zimna, bólu, podrygiwać'. Nomina: *ātstiras* 'szywny, niewiotki (o liściu kapusty)', przen. 'przekorny, krnąbrny, uparty' (⇒ błr. gw. *adscíra* 'krnąbrny człowiek', drw. *adscírlivy*, Laučjute 61), *pāstiras* 'zesztywniały, nieruchomy; leżący jak długi; rozciągnięty' (*linaĩ pastirĩ* m.pl. 'źle wymiędlony len'), też 'nieprzygotowany, niegotowy', *stirnūs* 'twardy, sztywny, odporny; mocnej budowy, tęgi' (*stirniaĩ* adv. 'ściśle, ciasno obok siebie – ułożyć'), ⇒ *stirnóti* 'z trudem nieść, taszczyć'. Z jęz. łotewskiego por.: *stirināt* 'poruszać czym, potrząsać; wiercić się, podrygiwać', *stirājs* 'stercząca łodyga' (por. lit. *stābaras*, *stēbaras*, *stibiras* 'sucha łodyga' : *stēbti*, *stebėti*), *stirāji* m.pl. 'ściernisko, sterczące części źdźbeł po zżęciu zboża'. — Neoosn. *styr-*: *styrūs* 'szorstki; sztywny; zgrabiały', *sustȳrēs* a. *sustȳrēs* 'zdrętwiały, sztywny', ⇒ *sustȳrēlis* 'ktoś zdrętwiały, skostniały, zmarznięty' (war. *sustirēlis*), vb. denom. *stȳrinti* 'wlec się; z trudem coś nieść', też 'usztywniać, krochmalić' (⇒ *styruolē* b.z.a. 'klejonka krawiecka', por. syn. *klijuōtē*), *pastȳrinti* 'ledwo się ruszać, ledwo iść', *sustȳrinti* 'o mrozie: ściąć ziemię'. — SO *star-*: *starinti* (zob.).

sto-, dewerbalne nomina od pwk. *sto-* jak w *stóju*, *stóti* 'stanąć, stawać': *pastōklē* 'przecznica do opierania nóg przy stole; niższa półka w łaźni' (⇐ *pasistóti*), *stalo pastōkliai* m.pl. 'przecznice między nogami stołu', *pastōlis* 'podstawa czego; podpora; szczebel w drabinie; przecznica łącząca nogi stołu; oparcie dla nóg, podnózek', *pastōliai* m.pl. 'rusztowanie', *stógas* II (zob.), *stokà* (zob.), *stokas* (zob.), *stomuō* (zob. *stuomuō*), *stóras* (zob.), *stótas* (ptc. prt. pass.): *stotà dienà* 'dzień stawienia się do wojska', ⇒ neoosn. *stot-*: *stōtas* 'postawa, wzrost, budowa ciała (człowieka, konia), figura', też 'ogrodzenie, zagroda', *stotūs*, -i DRUŽ 'o ładnym wyglądzie, przystojny' (*Dukařt stotēsnis výras* 'Dwa razy przystojniejszy mężczyzna'), *pāstotē* (zob.) od *pastótas*; *užstotojis* CGL 'przełożony, zwierzchnik, Vorsteher'; *stotīs* (zob.), *užstolis* (zob.), *užstōvas* 1. 'orędownik, obrońca; starszy pastuch, opłacany przez całą wieś' (por. *atstōvas* ⇐ *atstóti*). — Ze słowiańskiego por. scs. *stado* 'gromada zwierząt', pokrewne germ. *stōda- n. 'stado koni; 'stadnina' (stisl. *stōđ*, stang. *stōd*, stwn. *stuot*), < pie. *steh₂-d^h₁o- (NIL 637, Kroonen 481). Por. *stōdas*. — Osobno zob. derywaty zawierające neoosn. *antsto-*, *atasto-*, *atosto-*, *atsto-*, *nuosto-*, *prasto-*, *priesto-*, *pristo-*.

stobúotis, *stobúojuos*, *stobavaũs* stlit., gw. 'przestawać, ustawać (o deszczu, wietrze), kończyć się; powstrzymywać się, pozostawać na miejscu, nie wyjeżdżać', *nusistobúoti* 'o płynach: ustać się, sklarować się przez odstanie; o gruncie, fundamencie: osiąść'. War. *nusistobóti* 'ustać, skończyć się'. — Formy niezwrótne: DP *stobuoti* 'miarkować; ułożyć' (*meilq... teip testobuoja* DP 512₃₀ 'miłość... niechaj tak miarkuje'), *nustobuoti* 'ukoić (ból, serce); ułożyć' (*Nesq kas tur širdj gerai nustobuotq ir nuramintq, tasai tur pakajų su visais* DP 239₉ 'Bo kto ma myśl dobrze ułożoną i spokojną, ten ma pokój ze wszystkimi'). — Pomimo suf. -uo- denominatywne pochodzenie czas. *stobúotis* stoi pod znakiem zapytania, zob. GJL II, § 667, gdzie też inne podobne wypadki. Por. sb. *stobas* b.z.a. 'moc, przemoc' (tylko w słownikach). Pod względem apofonicznym *stob-* przedstawia refleks WSO *stāb- ⇐ *stāb-*, por. *stabýtis* 'zatrzymywać się'. Paralele: *ródyti* ⇐ *rāsti*; *korėti* ⇐ *kārti*; *možėti* ⇐ *mōžis* a. *māžas*. ALEW 978 mówi o «Bildung mit geneuerter Dehnstufe o zur Sippe von *stabýti*». Brak w ŽD i LEW. — Rzadka neoapofonia o ⇒ au (typ *glóbtī* ⇒ *glau̯btī*): *staubúoti* 'często przystawać, zatrzymywać się', *nusistaubúoti* 'o wietrze: osłabnąć, ucichnąć', *užsistaubúoti* 'o wodzie powodziowej: zatrzymać się i stać w postaci rozlewiska' (*Bégantis vanduo staubúojas ir ižsistaubavęs ty̯valiuoja*). Czy tu też *staubūnas* 'smok'?

stōdas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘stado koni, bydła, świń, owiec’ (war. *stodà* 4 p.a.), SD *stodas* *arklių* «końskie stado» (*pravīs ir nuplas stodai ir kaimenės tavos* DP 290₄₀ ‘rozmnożają się stada i trzody twoje’), 2. ‘zgraja wilków’ (war. *stodà* 4 p.a.), 3. ‘obora’ (*Prisistovėjo mėšlo pilnas stodas, nei gyvuliai nelenda* ‘Obora pełna gnoju, tak że nawet zwierzęta nie włożą’) — zapoż. ze stbłr. *stado* n. ‘stado koni’ (SLA 205, LEW 910), por. błr. *stáda*, -a n., pol. *stado* n. Zob. syn. *bandà*, *guōtas*, *kaīmenė*, *pėkus*. NB. Kroonen 481 przytoczył litewski wyraz z fikcyjnym akcentem akutowym (†stōdas) i niesłusznie uznał go za prapokrewny z pragermańskim *stōda- n. ‘flock’ < pie. *steh₂-d^hh₁-o.

stōdyti, zwykle w 3 os. *stōdo*, prt. *stōdē* gw. 1. ‘sprawiać, że coś stoi’, 2. ‘zostawiać coś płynnego, aby się ustało, np. miód’, cps. *atstōdyti* ‘odstępować, cofać się’, *nustōdyti* a. *sustōdyti* ‘przestawać, ustawać – o deszczu’, *užstōdyti* ‘ujmować się za kimś, stawać w czyjejs obronie’ — causativum z suf. -dy- do *stōti* ‘stać’ (zob.). Oboczny pdg.: *stodýti*, *stōdo*, *stōdē*. Odpowiednik łot. *stādīt*, -u, -īju ‘stawiać; sadzić rośliny; zatrzymywać w miejscu; zatrudniać, wyznaczać robotę; dostarczać konie’. Paralele: *jōdyti* ⇐ *jōti*; *lōdyti* ⇐ *lōti*; *lýdyti* ⇐ *lýti* (GJL II, § 641). Z historycznego punktu widzenia formacja *stōdyti* może być interpretowana jako causativum-iterativum na -y- do zanikłego prs. intr. *sto-da ‘stoi’, por. *jōdyti* ⇐ *joda (scs. *jadō* ‘jadę’). Z innym sufiksem: łot. *stāstīt* ‘opowiadać’ (znacz. etym. ‘przystawać’ ⇒ ‘zacinać się, jąkać się’, por. ME III, 1051). — Neoosn. *stod-*: *atstodinēti* DP ‘odstępować, ustępować’, *pastodinēti* ‘zastępować komuś drogę’, *pērstodinēti* ‘przestawać – o deszczu’, *stodinēti* ‘stawać, zatrzymywać się gdzie; najmować się na parobka’, refl. *įsistodinēti* DP ‘przyczyniać się’, tj. ‘wstawiać się za kimś’ (GJL II, § 691 mówi raczej o suf. -dinē-, derywującym od *stōti*; zob. jeszcze s.v. *imdinēti*); *pastōdinti* ‘postawić prosto, postawić, żeby stało’. Nomina: łot. *stāds* ‘roślina’ (znacz. etym. ‘sadzonka’, por. zapożyczone do litewskiego *stōdai* m.pl. ‘sadzonki’), lit. *stōdainis* a. *stodainys* 1. ‘pionowa deska parkanu’, 2. ‘ogrodzenie z pionowo umocowanych desek, parkan’ (por. łot. *stādags* a. *stādaīņi* ts.).

stógas I 3, 1 p.a. ‘dach, nakrycie chaty, budynku’, SD «dach, przykrycie» (syn. *dungtis*), *skiedrīnis stógas* ‘dach gontowy’, *stiegtīnis stógas* ‘dach kryty strzechą’, *apikalu stogu* SD «pobijam dach». War. *stogūs* 3 p.a. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *stāgs*² (rzadkie), stpr. *stogis* Ev ‘Dach’. Wyraz izolowany i pod względem etymologicznym sporny. Są tu dwie możliwości. Po pierwsze: pb. *stāg-a- to drw. typu vřddhi, na wzdłużonym st. o w stosunku do pbsł. *stāg- (por. NIL 636, przyp. 12), por. psł. *stogŭ, ros. *stog*, *stóga*, pol. *stóg*, *stogu* ‘ułożona w kształcie stożka większa ilość zboża, siana, słomy’ (por. *stāgaras*), to od pie. *(s)teg- ‘okryć, przykryć’ (LIV² 589, ALEW 978; w językach bsł. czas. prymarny nie zachował się). Por. gr. στέγω ‘zatrzymywać, nie przepuszczać; zasłaniać przed czym, ochraniać; zataić, ukryć’, drw. στέγος n. ‘dach, dom, grób’, στέγη ‘dach, strop, piętro’ oraz łac. *tegō*, -ere ‘kryć, pokrywać, ubierać’, stir. *teg*, *tige* n. ‘dom’ (*teg-os-), SO łac. *toga* ‘okrycie, szata wierzchnia’, stwn. *dah*, stisl. *hak* n. ‘dach’. Po drugie: pb. *stāga- to refleks pie. *stéh₂g-o-, znacz. etym. ‘okap służący do odprowadzania wody deszczowej’. Por. z jednej strony gr. σταῖω, aor. ἔσταξα ‘spadać kroplami, ściekać, sączyć się, kapać, ciec’ < *sth₂g-ǵé-, z drugiej strony nomen łac. *stāgnum* ‘woda stojąca, staw, kałuża, bagno’ < *stéh₂g-no- (rekonstrukcje według LIV² 592). Figura *pars pro toto*: ‘okap’ ⇒ ‘dach’. Zob. jeszcze LEW 911. — Drw. *pastógē* ‘poddasze; szopa’, *pastoginė* LEX ‘szopa’, *pastogis* SD «strzecha», *stogēlinis krýžius* ‘krzyż przydrożny z daszkiem’, *stóginė* a. *stoginė* ‘daszek na czterech słupach chroniący od deszczu złożone pod nim siano lub zboże; szopa na siano, odryna; drewutnia; okap’ (por. łot. *stāgene* ‘mała szopa’), *stōgius* ‘dekarz’. Cps. *stogādengis* a. *stog(a)dengys* ‘dekarz’ (por. *deñgti*), *stogāklojis* ts. (por. *klōti*), *stogāstulpis* ‘osłonięty daszkiem słup ze światkiem’ (por. *stūlpas*), *stogdažē* ‘sopel lodu zwisający z dachu’ (zob. *dažyti*), *stogklojys* ‘dekarz’ (por. *kloj-*), *stōglazdē* ‘żerdź a. listwa przytwierdzona na

grzbiecie strzechy, tzw. lemiąż' (por. *lazdà*), *stógžvakè* 'sopel' (por. *žvākè*).

stógas II 1 p.a., *stōgas* 2 p.a. 1. 'wzrost, postawa, postura' (*Žmogus mažo stogo* 'Człowiek niskiego wzrostu'. *Jis vyras aukšto stogo* 'On jest wysokim mężczyzną'), 2. 'łodyga zbożowa' (war. *stōgas*) — dewerbalne abstractum na -g-/k- od *stóti* 'stanać' (syn. *stōtas* 'wzrost, figura'). Paralele: *īšeiga*, *prīimga*, *nespēgà* (GJL II, § 498). War. z wtórnym *uo*: *stuogas* (zob.). War. z formantem -k-: *stokas* (zob.).

stoj-, neopierwiastek pochodzący z metanalizy formy prs. *stój-u-* ⇐ *stó-ju* do *stóti* 'stanać' (zob.). Paralele: *kloj-*, *dēj-*, *spēj-*. Drw. werbalne: *stojinēti* iter. 'brać w obronę, stawiać po czyjejs stronie', *apstojinēti* 'obstępować, oblegać, opadać – o owadach', *nustojinēti* 1. 'tracić' (*Aš atminties nustojinėjū* 'Tracę pamięć'), 2. 'o pociągu: zwalniać przed stacją', *užstojinēti* 'zastępować komu drogę (z zamiarem ograbienia)'. Nomina: *atstojėjas* SD¹ «odstępca, apostata», *atstojimas* DP 'odeszcie, odstąpienie', *įstojėjas* DP 'przyczynca', SD «następca», *įstojimas* DP 'przyczynienie się, przyczyna; następowanie', *ažstojėjas* SD¹ «zastępca» (syn. *ažutarytojas*), SD «iściec» ['poręczyciel'], *pérstojas* 'przerwa, odpoczynek', war. *pérstojas*, *pérstojis* (*be pérstojas* adv. 'bez przerwy'), *prastojėjas* SD¹ «grzesznik», SP «przestępca» (brak w LKŽ), *užstojėjas* DP 'obrońca; zastępca', *užstojis* 1. 'osłona od wiatru, 2. 'obrońca, kto się za kims ujmuje' (por. *užstolis*). Tu też *stojaunyčė* (zob.).

stojaunyčė BRB 'obóz, Lager': *Debasis apglobė guolį* [glosa: *Stoiawniczę*] 'Chmura zasłoniła obóz' — formacja utworzona neosufiksem -aunyč- od neopwk. *stoj-* jak w *stóju* 'staje', *stójau* 'stanałem' od *stóti* (zob.). Neosufiks został wyabstrahowany z takich sławizmów, jak *parakaunyčia*, *turgáunyčia* (por. *turgáuti*) i *vynaunyčia*. SLA 207 niesłusznie czytał *stojavnyčė* i wywodził z błr. †*stojavnica*. Brak w ALEW.

stojōkas, *stajōkas* 2 p.a. gw. 1. 'stojak dla dziecka uczącego się stać, chodzić', 2. 'stojak do trzepania, międlenia lnu' — zapoż. z błr. gw. *staják* (od czas. *stajác* 'stać'), por. PzB 4, 585, LEW 892n. War. suf. *stajánka* (*stajolkà*), *stajūnas*. Por. rodzime *staklā* s.v. *stāklēs*.

stojus, -aus stlit. 'staje, dawna miara odległości' (*Pažygėjo jisai devynis stojus* (glosa: *varsnus*) *kelio toliaus* BRB 'Podążył on dziewięć stai (glosa: wiorst) drogi dalej' — zapoż. ze stpol. *staje* n., pol. *staja* f. War. *stojas*. Zob. SLA 206, LEW 911, POLŽ 155 (brak w ALEW).

stokà 4 p.a. 'brak, niedostatek' (*stokà pinigų* 'brak pieniędzy') — dewerbalne abstractum na -k- (transponat *stā-kā-). Jego znaczenie wskazuje na motywację słowotwórczą ze strony vb. cps. *nustóti* m.in. 'stracić, utracić' (*Nustóti didelės dalies savo turto* 'Utracić wielką część swego majątku'). Z tego względu wypada założyć, że *stokà* nie jest formacją prymarną, lecz sekundarną, deprefigowaną z *nuo-stoka 'strata, uszczerbek'. Ta ostatnia tak się miała do osnowy *nu-sto-* jak np. *núostolis* 'strata, szkoda' do *nu-sto*⁶⁴². Por. deprefiksaty *baudà* ⇐ *núobauda* ⇐ *nu-baud-* i *dēmē* ⇐ *núodēmē* ⇐ *nu-si-dē-*. Użycie suf. -k- w derywacji odpierwiastkowej jest raczej rzadkie, por. *spėkà* (*nespėgà*) ⇐ *suspėti* (*nespėti*). — War. *stog-*, pochodzący z sonoryzacji -VkV- > -VgV, ukazuje się w dwóch rzeczownikach, które zgodnie z oczekiwaniem pokazują prefiksy na miejscu prewerbiów. Są to: 1. *núostoga* a. *núostogė* 'zaprzestanie, przerwa' (*Be núostogės negali gi žmogus dirbt* 'Bez przerwy człowiek nie może pracować') < *nuostoka, *nuostokė ⇐ *nusto-* od vb. cps. *nustóti* 'przestać, przerwać jakąś czynność' i 2. *pérstogė* 'przerwa; nieobsiane miejsce na polu' (*Žmonės be pérstogės kruta* 'Ludzie bez ustanku się krzątają'. *Be pérstogės lijo dieną ir naktį* 'Bez przerwy lało dzień i noc') < *perstokė ⇐ *persto-* od vb. cps. *pérstoti* 'przestać,

⁶⁴² Por. jeszcze *pristoka* przest. 'brak, niedostatek' ⇐ *pri-sto-*, gdzie prepozycja również została utrzymana.

przerwać jakąś czynność'. — Vb. denom. *stokáuti* 'odczuwać brak czego' (m.in. BRP), *stokóti*, -ju, -jau 1. 'brakować komu czego' (war. metatetyczny *skotóti*), 2. 'odczuwać brak; cierpieć głód, biedę', DP 'zejść, schodzić na czym, ustawać' ['braknąć'], inchoat. *stōkti*, *stokstū*, *stokaũ* 'zaczynać odczuwać brak czegoś; tracić; ustawać', war. *stókti* (*Jie maisto nustōkę* 'Zabrakło im jedzenia'. *Jie javų pristōkę* 'Zabrakło im zboża'), *nustōkti* 'stracić' (*Aš visko nustokau, čia turiu vargti*), DP 'ustać'. Paralela: *lōbti* (*lóbti*) ⇐ *lōbis*. — Pod względem słowotwórczym można pociągnąć paralełę między czasownikami lit. *stokóti* z jednej i cs. *čakati* 'czekać', bg. *čakam*, stsch. rzadkie *čakati*, stczes. *čakati*, stpol. *czakać* z drugiej strony. Jak *stokóti* opiera się na sb. *stokà*, tak też *čakati* zakłada sb. *čakũ a. *čaka 'czekanie, czyhanie w zasadzce' jako osnowę; rzeczownik ten utworzono sufiksem -k- od *čajō*, *čajati* scs. 'oczekiwać, spodziewać się'.

stokas CGL, LEX 'stan, Zustand, warunki, w jakich ktoś lub coś się znajduje' (syn. *stónas* I) — dewerbalne abstractum na -k- od *stóti* 'stanać'. Z innym tematem: *stokà* (zob.). Co do formantu por. *spėkà*, jak też *stogas* II.

stōlas, -à 4 p.a. wsch.-lit. 'dojrzały, dorosły, w pełni lat' (*Stōlas, mano vieko žmogus* 'Dorosły, w moim wieku człowiek') — zapoż. z bhr. *stály* 'dojrzały, dorosły; gruntowny, solidny', stbhr. *stalyj* 'stały, nie ulegający zmianom, trwały' (zob. ĖSBM 12, 284). Por. nazw. *Stolys*, *Stolynas*. — War. *stōlnas* (*Stōlnas bėrnas* DVŽ 'Dorosły chłopak'. *Jaũ stōlnas arklys* Zs 51 'Koń już w pełni sił' [pięcio- lub sześciolatek]) oddaje gwarowy war. bhr. *stálny* 'dojrzały, dorosły' (PZB 4, 566). Por. typ *smiėlnas*, *smeřtnas*. — Neoapofonia *ā* ⇒ *ă* wydaje war. *stālas* ob. *stalnas* 'dorosły' (*Arklys šešėlius kaip turi, tai stalnas* DVŽ 'Jak koń ma sześć lat, to jest «stalnas»'). Podobne pary (dublety) apofoniczne to *blōgas* : *blāgnas*; *slōbas*, *slōbnas* : *slābnas* i *zgrōbnas* : *zgrābnas*. — Nazw. 1° **Stalas* ⇒ *Staliōnis*, *Staliūnas*, *Stalėvičius*; **Staliulis* ⇒ *Staliuliōnis*, 2° **Stalnas* ⇒ *Stalniōnis* (war. *Stalnianis* b.z.a.).

stōlius, -iaus 2 p.a. wsch.-lit. 'stal' — zapoż. z bhr., ros. *stalb*, -i f. (⇐ pol. *stal* f., nwn. *Stahl* m.). Por. Zs 51, LEW 912; pominięte w LKŽ.

stónas I 1 p.a., *stōnas* 2 p.a. stlit., gw. 1. 'stan, warunki, w jakich ktoś a. coś się znajduje; okoliczności, położenie', 2. 'stan rodzinny (stan małżeński, stan odmienny, stan sieroctwa)', 3. 'warstwa społeczna (stan szlachecki, stan duchowny, stan niski, wysoki)', 4. 'miara długości lnianej tkaniny' (*Aš apieravojau stōną drobės, o sūnus davė pinigais* 'Ja ofiarowałam postaw lnianej tkaniny, a syn dał pieniądze'), 5. 'wcięcie w pasie, talia, pas; część tułowia od ramion po biodra, kibić', 6. 'część sukni od ramion do pasa; część sukni przypadająca na okolicę talii', 7. 'cztery koła wozu, komplet kół, tzw. stan' — zapoż. ze stbhr. *stanb*, pol. *stan*, -u (zob. ewidencję polskich znaczeń w Sw VI, 387n.). Por. SLA 207, LEW 912; brak w ALEW. W kwestii akutu por. zapoż. *stōnia*, *stōrasta*, *špōkas*. Zob. też *stónas* II.

stonas II stlit. 'mieszkanie', por. *Kaip gražus yra... tavo gyvenimas* BRB 'Jakie piękne jest... twoje domostwo' (glosa nadpisana: *troba*, glosa podpisana: *stonas*) — zapoż. ze stbhr. *stanb* 'postój w podróży; obóz; tymczasowe zamieszkanie' lub stpol. *stan* m.in. 'naturalne lub sztuczne pomieszczenie służące za mieszkanie, tymczasowe miejsce schronienia, najczęściej będące namiotem; szałas myśliwski' (SSTP VIII, 411n.). Pominięte w SLA, ALEW i POLŽ; bez objaśnienia w LEW 912. Zob. też *stónas* I.

stonavyčia stlit. 'namiot; obóz', por. *Padarykim tris šėtrus* (glosa: *stonavyčias*) BRB 'Rozbijmy trzy namioty'. *Liepė jį nuvesti ing stonavyčią* BRB 'Kazał wprowadzić go do namiotu'. SLA 207 domyślał się tu zapożyczenia z nieistniejącego bhr. †*stanovica* (ze znakiem zapytania). Powtórzył to bez komentarza LEW 912, s.v. *stónas* (ALEW pominął *stonavyčia*). Podczas gdy *šėtrus* 'namiot' jest łatwym do objaśnienia rutenizmem (zob.), to

stonavyčia nasuwa trudności z powodu dziwacznej budowy. Analiza: *ston-avyčia*. Można wysunąć dwa tłumaczenia. Po pierwsze może to być wyraz pochodny od zapożyczonego **stonas* ⇐ stpol. *stan* ‘namiot’ (zob. *stónas* II, jak też hasło *stonià*). Zakończenie *-avyčia* wygląda jak neosufiks. Takie zakończenie można było wyabstrahować ze sławizmów typu *turgavyčia* ⇐ **targavyčia* ⇐ pol. przest. *targowica* (m.in. u Bretkuna); *mokavyčia* ⇐ pol. przest. *makowica* (u Bretkuna pojawia się war. *mokavyčė*, zob. s.v.). — Po drugie: fakt, że teksty staroliteńskie nie przekazały nam polonizmu **stonas* ‘namiot’, pochodzi najwidoczniej stąd, że ich autorzy dawali pierwszeństwo rutenizmom (por. *čētras*, *šētras*, *šētrà*, *šātras*). Nie znajdziemy tu też śladu po innych staropolskich nazwach ‘namiotu’, takich jak *stanek*, *stanowiszcze* czy *stanowisko* (zob. SSTP VIII, 413n.). Choć z pewnym ograniczeniem, ponieważ jest pewna poszlaka wskazująca na możliwość zlitewszczenia wyrazu stpol. *stanowisko*. Otóż w SD s.v. «targowisko» figuruje odpowiednik litewski o formie *turgavyčios* pl.t., a nie **turgaviškas*. Ów fakt wskazuje na to, że polski wyraz na *-owisko* można było zastąpić litewskim na *-avyčia*.

stonāvytis, *stonāvijasi*, *stonāvijosi* LzŽ lub *stonāvinasi*, *stonāvinosi* ZtŽ 1. ‘wstawać, stawać na (równe) nogi’, 2. ‘zatrzymywać się’, 3. ‘stawać się kim, czym’, *apsistonāvyti* ‘ustać, przestać’ — zapoż. z błr. *stanavicca*, *-naŭljúsja*, *-nóvicca* (por. ros. *stanovítsja*). Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *narāvytis*, *dōvytis*).

stonià 2 p.a., gen.sg. *stōnios* gw. ‘pomieszczenie dla zwierząt domowych, stajnia’: *Dviem arkliais dirba, o trečią laiko ant stoniōs* ‘Dwoma końmi pracuje, a trzeciego trzyma w stajni’ — zapoż. ze stpol. *stanie*, *-ia* n. m.in. ‘trwanie w pozycji stojącej; miejsce postoju, schronienia (zwłaszcza dla zwierząt)’, por. SSTP VIII, 413 (tam też wymieniono *stanica* ‘pomieszczenie dla zwierząt domowych’). War. *stōnia* 1 p.a.; z innymi tematami: *stōnē* 2 p.a., *stōnē* 1 p.a., *stona* b.z.a. W kwestii akutu por. zapoż. *stónas*, *stórasta*. Por. Zs 51. LEW 912 znał tylko *stōnē* ‘miejsce w stajni’ i niesłusznie umieścił je s.v. *stónas* ⇐ pol., błr. *stan*. Kroonen 481 (s.v. **stōda-*) niepotrzebnie sprowadza lit. *stōnē* aż do pie. **steh₂-no/eh₂-*. Zob. też rutenizm *staiñē*. — Drw. *stōninis* a. *stōninis* ‘o koniu: stajenny, nie roboczy, używany do wyjazdów i do jazdy wierzchem’, por. *Turiu vieną stōninį, o du dirbamus arklius* ‘Mam jednego stajennego i dwa robocze konie’. *Ana atvažiuoja stōniniais arkliais* ‘Ona przyjeżdża stajennymi końmi’.

stópa 1 p.a., *stúopa* 1 p.a. gw. 1. ‘miara objętości cieczy, równa mniej więcej jednemu litrowi’ (war. *stúopis*), 2. ‘kielich, kufel’, 3. ‘naczynie do mierzenia objętości ziarna’ — zapoż. z prus.-niem. *stōp* (GL 121, LEW 913, Čepienė 173; zob. też LEEŽ 272). Por. łot. *stuops* ‘Stof, halbe Kanne’ ⇐ śrdn. *stōp* (Jordan 98). Co do akutu por. zapoż. *cólis*, *zōga* i *liúosas*. Oboczność *o : uo* przypomina dwoistość form zapożyczonych *šriōpa* ob. *šriūopa*, jak też rodzimych *stomuō* ob. *stuomuō* i *stogas* ob. *stuogas*. — Drw. *stúopka* 1. ‘naczynie do picia’, 2. ‘wydrążone z drzewa naczynie na masło, mąkę’. SD¹: *stuopka* «konew», *stuopkelė* «konewka, koneweczka».

stópti: *nustópti*, *-stóptiu*, *-stóptiau* przest. ‘schwycić, złapać’. Niejasne.

stóras, *-à* 3 p.a. 1. ‘gruby, niecienki (o desce, powrozie, lodzie, słoninie, papierze, książce)’, 2. ‘tęgi, o dużych rozmiarach (pień, belka, człowiek)’, 3. ‘mający dobrą tuszę, otyły, gruby’, 4. ‘mocny, silny (o wietrze)’, 5. ‘niski (o dźwięku, głosie)’. SD: «miąwszy, gruby», *storu tumpu*, *storn eyimi* «grubieię». War. *storūs* 4 p.a. Wraz ze scs. *starŭ* ‘γέρον, πρεσβύτερος’, sch. *stār*, *stāra*, ros. *stáryj*, pol. *stary* kontynuuje pbsł. **stā-ra-* ‘mający wiele lat’ z pie. **steh₂-ro-*. Por. stisl. *stórr*, stang. *stōr* ‘wielki’. Z pochodzenia jest to adi. vb. od pwk. **stā-* ‘stanąć, zatrzymać się’, zob. *stóti*. SE przy suf. *-ro-* pokazują również przymiotniki *āštras* i *kiáuras*. Poza tym por. łot. *kārs* ‘żądny, ciekawy’ : łac. *cārus* ‘drogi,

miły, cenny' < pie. *kéh₂-ro- oraz scs. *sěřŭ* 'szary' < pie. *kĭéh₁-ro-. Zob. Stang 1972, 55, NIL 641, LEW 913, ALEW 979. — Drw. *storimà* 1. 'grubsza warstwa, np. siana' (*Išvartyk gerai stórimas, kad lig vakaro išdziūtų šienas* 'Przewróć grubsze warstwy, żeby siano do wieczora wyszło'), 2. 'grubszy koniec, np. bierwiona' (por. *plonimà, siaurimà*), *stórymė* 'grubość', *stōris* ts., *storiūkas* a. *storiūgas* 'tęgi, gruby człowiek', *stōrkus* 'grubas' (f. *stōrkuvienė*), *storūlis* 'grubas', *storumà* 'grubość, tęgość; nierówność, zgrubienie', też 'ciąża' (*Jau mano moteriškė storumōj* 'Moja kobieta jest już w ciąży'). Cps. *storagālis* a. *stóragalis* 'grubszy, mocniejszy koniec' (por. *gālas*), *storageŕklis* peior. 'bogacz' (por. *gerklė*), *storaŕkklis* 'ktoś o grubej szyi', sb. m. 'bogacz' (por. *kāklas*), *storapilvis* 'brzuchaty' (por. *pilvas*), *storgŕōbis* 'chudy koń, który mimo dobrego karmienia nie przybiera na ciele' (dosł. 'istota o tęgim żołądku', por. *grōbas*; syn. *kiāurgrobis* oraz *kiāurbira, kiaurėdà*), *storkōtis* a. *stōrkotis* bot. 'borowik, *Boletus edulis*' (znaczn. etym. 'grzyb o grubym/tęgim trzonie', por. *kōtas*), *storšikis* wulg. obelga (por. *šikti*), *storšūdis* wulg. 'osoba o wielkim brzuchu' (por. *šūdas*), *storžiēvis* a. *stōržiēvis* 'grubianin' (dosł. 'mający grubą korę, gruboskórny', por. *žievė*, syn. *storskūris*), ⇒ *storžiēviškas* 'grubiański'. Vb. denom. *storėti*, -ja, -jo 'grubieć, tyć', *stórinti* 'pogrubiać', refl. *storinuosi* SD «grubieję».

stóраста 1 p.a., *stōраста* 1 p.a., *storastà* 3 p.a. stlit., gw. 1. 'starosta wiejski; sołtys wybierany przez mieszkańców wsi' (por. nazw. *Stóраста*), 2. hist. 'wybierany przez bojarów naczelnik powiatu', 3. bibl. 'starosta, namiestnik królewski', np. DP 164₃ — zapoż. ze stbłr. *starosta*, błr. *stáраста*, -y, ros. *stáроста*, pol. *starosta* (SLA 207, LEW 913, ALEW 979, ĘSBM 12, 291). Co do akutu por. zapoż. *pópiežius, jómárkas, jóvaras*. War. *stāраста* 'sołtys' (ZS 51), *stórosta* DP 'starosta', też *stóраstas*. — W SD¹ s.v. *starosta* stoi wprowadzić *ažuveizdėtojas*, ale zaraz potem następuje lemma *starostvo* z odpowiednikiem lit. *storastystė*. Obok tego *stóраstysta* DP 'starostwo' (por. stbłr. *starostvo*). Vb. denom. *stóраstauti* DP 'być starostą' (⇐ pol. *starostować*, por. stbłr. *starostiti*).

storaulỹvas, -à 4 p.a. gw. 'troskliwy, dbały; pracowity' — zapoż. z błr. gw. *staraũlĩvy* (zob. PzB 4, 573; pominięte w ĘSBM 12, 291, s.v. *starácca*). Por. LEW 913. Zob. też *storaũnas* i *storótis*.

storaũnas, -à 4 p.a., *storáunas* 1 p.a. gw. 'troskliwy, dbający o co; pracowity' — zapoż. z pol. przest. *starowny* 'troskliwy, staranny' (Sw VI, 399). Por. LEW 913, POLŽ 155. War. sufiksalny *storaunũs*. Zob. też *storaulỹvas* i *storótis*.

stóраuti, *stóраuju* (war. *stóраunu*), *stóраvau* gw. 'gadać, gawędzić, bajać; o dziecku: mądrzyć się' — prawdopodobnie zapoż. z ros. gw. *starovátʹ* 'rozmawiać, gawędzić; wspominać w rozmowie dawne czasy' (SRNG). War. *štóраuti* ts., też 'żartować', DP 'staczać mowy, rozmawiać' (⇒ *štóravimas* DP 'rozmowa'). Zob. też LEW 913 i 1029 (brak w ALEW). — Tu prawdopodobnie jeszcze *rōštauti* 'opowiadać' (*Atsisėdęs už stalo ir roštauna istorijas*), z osobliwą metatezą *štór-* w *rošt-*.

storótis, *storójuos*, *storójaus* wsch.-lit. 'starać się, zabiegać o co, dążyć do otrzymania czego; troszczyć się o co' — zapoż. ze stbłr. *staratisja* (*starjatisja*), por. błr. *starácca*, -ájusja, 3 sg. -ájecca (ZS 51, LEW 913). Np. *Pasistorok ir padirbsi gerai* 'Postaraj się a zrobisz dobrze'. *Tas tai vis už kitus storójasi* 'Ten to zawsze troszczy się o innych'. *Sustorójo pinigų* 'Wystarał się o pieniądze'. *Peržiem storójos arklio* ZS 'Przez całą zimę starał się o konia' (własc. 'zarabiał na kupno konia'). Z obocznym sufiksem: *storavótis* 'starać się', *pasistoravótis* 'postarać się'. Zob. też *storaulỹvas* i *storaũnas*.

stóti, *stóju*, *stójau* 1. 'wstać, dźwignąć się na nogi, stanąć, przybrać pozycję pionową; stanąć na palcach', 2. 'stanąć, przestać iść, bieć, jechać', 3. 'wsunąć stopy w obuwie, w strzemiona', 4. 'o deszczu, mrozie: ustać, skończyć się' (*Lietai stójo, galės žmonės bulbes*

nusikast ‘Deszcze ustały, ludzie będą mogli wykopać (sobie) kartofle’), 5. ‘o mechanizmie: przestać działać’, 6. ‘stać do pracy, podjąć jakieś obowiązki’, 7. ‘stać po czyjejś stronie, ująć się za kimś’. Refl. *stótis* 1. ‘wstać, stanąć na nogi; zatrzymać się, przestać kroczyć, poruszać się’ (*Aš stojaũs ir nesrušinu, kaip stulpas pasdariau* ‘Stałem i nie ruszam się, stoję jak słup’), 2. ‘o rzece: pokryć się lodem’, 3. ‘o płynach: ustać się, sklarować się’, 4. ‘nastać, pojawić się, rozpocząć się’ (*Kaip Lietuva stójos, ans gavo darbo pri gelžies kelio* ‘Jak nastąpiła [niepodległa] Litwa, [to] on dostał robotę na kolei’), 5. stlit. kalka z pol. *stać się* ‘spełnić się, ziścić się’, np. *Eik ir kaip intikėjai, tegul stojas tau* SP I, 235 ‘Idź, a jakoś uwierzył, niech ci się sstanie’. — Cps. *antstóti* m.in. ‘nastawać, domagać się czego usilnie’ (por. *añstolis*), *apstóti* ‘otoczyć, obleźć, obsiać kogo/co, stanąć dokoła, oblegać (miasto); przestać, ustać (np. o bólu)’, *atstóti* ‘stać, postawić nogę; odstawać, oddzielić się częściowo od całości, odłączyć się; oddalić się, odejść, odczepić się (od kogoś), porzucić (robotę); zastąpić, zastępować kogo’⁶⁴³ (por. łot. *atstāt* ‘odstąpić, oddalić się, oddzielić się; zdechnąć; zostawić, pozostawić’), *ažustojū* SD¹ «zastępuję» (syn. *āžutariu*), *įstóti* ‘wstąpić; podjąć (pracę, obowiązki), nastać (o porze roku, o pogodzie)’, *įstoją kas* SD «nastaje co, nastawa», *nustóti* ‘źle stąpnąć; przestać (iść, biec, jechać) i stanąć; ustać, przestać (o deszczu, śniegu, wietrze, bólu); ustalić się (o pogodzie)’, też ‘stracić, utracić’ (zob. *nūstolis*), *pastóti* 1. ‘stać na drodze, zagrozić komu drogę’, 2. ‘zacząć się, nastać’ (*Pastójo pīlnatis* ‘Nastąpiła pełnia’), 3. ‘zajść w ciążę’ (*pastójusi* ‘ciążarna’), *pērstóti* (zob.), *prastóti* ‘nie trafić stopą na kładkę (i wpaść do wody); odejść, odstępować, porzucić/opuścić kogo (w potrzebie), zaniedbać, zgubić, stracić (konie)’, przest. ‘odrzuć, nie uznawać; zgrzeszyć’, *prastojū* SD «grzeszę» (syn. *nusidemi*, *pražingiu*), *pristóti* (zob.), *užstóti* ‘zasłonić, osłonić’, przen. ‘ująć się za kim, wziąć kogo w obronę’. Refl. *apsistóti* ‘zatrzymać się na nocleg; zastanowić się’, *atsistóti* ‘powstać, wstać (z miejsca, z łóżka); przyjść i stanąć; stąpnąć, nastąpić na co; utkwąć, stanąć w gardle’, *atsistojū* SD «ustępuję komu, daję miejsce», *įsistóti* DP ‘przyczynić się, wszczynać się’, *nusistóti* ‘o cieczach: odstać się, ustać się, oczyścić się z domieszek’, *pasistóti* ‘stać na czymś, by czegoś dosięgnąć’, *užsistóti* ‘ująć się za kim, wziąć kogo w obronę’. — Odpowiedniki bałtyckie: łot. *stāt*, *stāju* ‘stać, zatrzymać się; ustać, przestać’, refl. *stātiēs* ‘ustać, przestać, uspokoić się’, stpr. *postāt* ‘stać się, zostać kim, werden’, *postātwei* ts. Prs. *stóju* należy do całej serii formacji z suf. *-je/o-*, które utworzono od pierwiastków zakończonych na **-eh₂-* (zob. s.v. *lōti*). Paradygmat bałtycki opiera się na osnowie **stā-* < pie. **steh₂-*, która pierwotnie charakteryzowała temat aoristi, por. wed. *ásthāt* ‘stał’ (zam. **á-stā-t*), gr. *ἔστην* ‘wstąpiłem, stanąłem’. Podobnie w słowiańskim: scs. *stati*, prs. *stanō*, aor. *sta* ‘stać, wstać, powstać, podnieść się, ukazać się’ (*sūstati sę* ‘zejść się, zgromadzić się; wystarczyć’), sch. *stāti*, *stānem*, ros. *stānu*, *stātъ*, stczes. *stāti*, *stanu*. Por. LEW 914n., ALEW 981, REW III, 5n. — Słowiańskie imperfectivum *stojati* ‘stać, trwać, znajdować się, być, istnieć’ = *stoj-a-* jest zbudowane na neopwk. *stoj-*, wyabstrahowanym z formy prs. *stojō* < **st-āje-* < pie. **sth₂-éje-*. Inaczej Vaillant III, 392, który wiązał pojawienie się osnowy *sto-* z oddziaływaniem pwk. *stol-* (**stel-*) jak w sb. *stolŭ* ‘stół’. — Ostatnio ESJS 883 powraca do tradycyjnej rekonstrukcji pie. **sth₂-je/o-* (por. też IEW 1005: *stojati* < pie. **stājēti*). Oparciem dla niej jest hipoteza o tzw. ‘wokalizacji spółgłoski laryngalnej’: pie. **Ch₂C* > pbsł. **CaC*. — W słowiańskim st. wzdłużonym do *stoj-* jest *staj-*, por. scs. *pristajati* ‘przystawać na coś, godzić się; obstawać przy czymś’, *vŭstajati na kogo* ‘powstawać przeciw komuś’. Analiza: **stāj-ā-*. — Drw. od *sto-*: *stódyti* (zob.). Nomina zebrano s.v. *sto-*. Zob. też neopwk. *stoj-*. W kwestii st. zanikowego do *sto-*

⁶⁴³ Ipv. *atstók* zmienia się w gwarach dzujskich w *atsók* ‘odejdz! odczep się!’ przez dysymilatywny zanik drugiego z dwu *t* (*Atsók nuo manęs, ko lendi!* ‘Odczep się ode mnie, czemu tu leziesz!’). LKŽ I, 431 odtwarza na podstawie tego rozkaznika pdg. †*atsóti*, *-ja*, *-jo*, ale nie przytacza zdań, które by go ilustrowały. Zob. jeszcze *atstā*, *atsistā*.

zob. hasła *stātas*, *statyti*. — Segmenty *-sta-* i *-stu-*, które w dotychczasowej literaturze były uważane za składniki wyrazów *āpstas* i *atstūs*, w gruncie rzeczy nie są członami złożzeń nominalnych, ani nie mają nic wspólnego z rzekomo ‘słabą’ formą pierwiastkową *-st-* od pie. **sth₂-V* ‘stać’. Są to produkty resegmentacji czasowników złożonych, odpowiednio *apstōti* i *atstōti* (zob.).

stotīs, *-iēs* f. 4 p.a. 1. ‘miejsce postoju podczas podróży, przystanek (autobusu), stacja (kolejowa)’, 2. gw. ‘w kościele: stacja męki Pańskiej’, 3. hist. ‘stacja, tj. obowiązek włościń żywienia i utrzymywania dworu książęcego w dobrach, przez które książę przejeżdżał’. War. akc. *stōtis* 1 p.a. Odpowiedniki formalne: łot. *stātis* pl. ‘punkt zwrotny’, por. *Saule stāv stātīs* (lub *uz stātīm*) ‘Słońce stoi w zenicie’ oraz psł. **sta-tī* w strus. *postatī* f. ‘strona, część’, ukr. *póstatb* ‘figura’, błr. *póstacb* ‘figura, postawa, postać; twarz’, stpol. *postać* ‘wygląd zewnętrzny człowieka, sylwetka; forma istnienia’, pol. gw. *postać* ‘rząd żniwiarzy, kosiarzy na polu’. Należy do rodziny czas. *stōti* ‘stać’. Odzwierciedla pbsł. **stā-ti-* < pie. **steh₂-ti-*, tj. abstractum o znac. etym. ‘zatrzymanie się, stanie’. Powiązany z suf. *-ti-* stopień apofoniczny *e* widać też w wyrazach *lotis/lōtis*, *sōtis* oraz *votis/vōtis*. — W innych językach widać refleksy ze st. zanikowym **sth₂-tī-*, por. gr. *στάσις* f. ‘ustawianie, słup, filar; stanie, nieruchomość; miejsce postoju, stanowisko; stan, sytuacja’, łac. *statiō*, *stati-ōn-* f. ‘stanie, zatrzymanie się; miejsce zatrzymania się; kwatery, przystań, port’ (*statim* adv. ‘silnie stojąc; natychmiast, wnet, zaraz’), wed. *ūpasti-* m. ‘sługa’ (ze zmiany **upa-st-ti-*), stwn. *stat* f. ‘miejsce’.

stōtkas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘naczynie kuchenne (drewniane, gliniane)’, 2. ‘sprzęt domowy, wyposażenie mieszkania’, 3. coll. ‘bydło domowe, żywy inwentarz’, 4. ‘sztuka bydła’ — zapoż. z pol. *statek*, *-tku* (SLA 207, LEW 915). Pl.t. *stōtkai* 2 p.a. lub *stotkaī* 4 p.a. ‘bydło rogate; naczynia kuchenne’. Zob. też *sūdas* II.

stotlīvas, *-ā* 4 p.a. gw. 1. ‘dobrze wychowany, grzeczny, uprzejmy’, 2. ‘czysty, niewinny’. Analiza: *stot-lyv-*. Neoosnowę *stot-* wyabstrahowano ze *stōtas* ‘taki, który stanął, który postawiono’ (ptc. prt. pass. do *stōti* ‘stać’; paralele s.v. *sto-*). Wzorem dla tego neologizmu mógł być polski przym. *stateczny* ‘odznaczający się rozsądkiem, rozwagą, zrównoważony’ (MSJP), analizowany przez Litwinów jako *stat-* + *-eczny*. Inne neologizmy na *-lyv-* to *bēdlīvas* ⇐ *bēdā* i *godlīvas* ‘chciwy’ ⇐ *godūs*. LEW 915 podaje błędny wywód z pol. †statliwy.

stovēti, prs. *stōviu* (3 os. *stōvi*, war. *stōvia*, *stōvna*, *stāuna*, *stovēja*), prt. *stovējau* 1. ‘być wyprostowanym, stać, utrzymywać się na nogach, nie ruszać się z miejsca’, 2. ‘stać w pozycji pionowej’, 3. ‘być postawionym – o budynku, o przedmiocie, np. o miotle’, 4. ‘przebywać w jakimś pomieszczeniu – o zwierzętach domowych, ptactwie, pszczołach’, 5. ‘być niezebrany (o zbożu); leżeć odłogiem’, 6. ‘o krowie: nie dawać mleka’. Cps. *pristovēti* ‘nastać się (do woli); (o zwierzętach) udeptywać gnój w stajni, oborze’, *sustovēti* ‘(o zwierzętach) udeptywać gnój’. Refl. *nusistovī alus* SD «dostaie się piwo» [‘klaruje się’] (syn. *nugula mielēs alaus*), *susistovēti* ‘ustać się, odleżeć się, stwardnieć’, *užsistovēti* ‘o koniu: zastać się, znieruchomieć na skutek dłuższego stania’. Odpowiednik łot. *stāvēt*, *-u*, *-ēju* ‘stać; pozostawać, być, istnieć; przebywać, mieszkać’, *atstāvēt* ‘bronić, np. zamku; wypełnić, zakończyć’, *atstāvētiēs* ‘zmęczyć się stanieniem’. Pod względem znaczeniowym *stovēti* funkcjonuje jako durativum stanu na *-ē-* (pie. **-eh₁-*) do *stōti* ‘stać’. Forma pierwiastkowa *stov-* jest dwuznaczna. Z jednej strony *stovēti* może być vb. denom. od nomen z suf. *-va-*, **stōvas* ‘stojący’ < pie. **steh₂-uo-*. Por. łot. *stāvs* ‘stojący, wyprostowany, stromy; krnąbrny’, *stāvu* adv. ‘na stojąco’, bądź rzeczownikiem o znac. ‘stanie’, por. 1. łot. *stāvs* ‘wzrost, postawa, postura; dom bez dachu; piętro w budowlu; cholewa’, 2. lit. *stōvas* ‘stojak, statyw’, 3. psł. **stavū*: (a) pol. *staw* ‘przegub’, czes. *stav* ts., bg. *stava* ts., (b) pol. *staw* ‘woda

stojąca', znaczn. etym. 'zastawienie wody, tama', (c) stpol. *staw małżeński* 'stan małżeński'. Por. objaśnienie takich czasowników na *-(v)ėti*, jak *děvēti*, *drovētis*, *šalvēti*, *varvēti*. — Z drugiej strony można dopatrywać się w *stov-V* < **stāu-V* refleksu pie. osnowy werbalnej na *-u-*, **steh₂-u-V*, por. (z suf. spółgłoskowym) gr. *σταυρός* m. 'słup, pal, kół' = stisl. *staurr* m. 'słup' < pie. **steh₂u-ro-* i gr. *στυλός* m. 'kolumna, podpora, słup drewniany' < pie. **stuh₂-lo-* < **sth₂u-lo-* (Beekes 2010, 1391, 1417). Ten sam dylemat dotyczy słowiańskiej osnowy *stav-V*, por. scs. *staviti*, *stavljō* 'zatrzymać, powstrzymać, zabronić', sch. *stāviti* 'postawić, położyć', ros. *stávitʹ* 'stawiać, ustawiać', pol. *stawić* 'umieścić, położyć; budować, stawiać'⁶⁴⁴. Jeszcze inny pogląd wyraził Kortlandt, *Balt XXV:2*, 1989, 111, wywodząc *stovėti* od formy 3 sg. perfecti **stāu* < pie. **sth₂-ēu* (fonetyczna trudność tej rekonstrukcji polega na rzekomym przebarwieniu **ēu* ze strony **h₂*). Powtórzył to Derksen 2008, 466. Zob. teraz NIL 639 i ALEW 982. — Z pdg. *stovėti* wyabstrahowano trzy neosnowy: *stov-*, *stovē-* i *stovēj-*. Por. 1. *stov-*: *stovinėti* 'stawać, zatrzymywać się; stawać na nogi (o chorym), być w pozycji stojącej; zachodzić, zastępować komu drogę' (*Stovinėjo an kelio, pinigus atiminėjo* 'Zastępowali drogę, zabierali pieniądze [rabowali]'), *pastovinėti* 'iść lub jechać przystając', SD «postawam idąc» (neosn. *stovinėj-*: *įsistovinėjimai* DP 'przyczyny' ['wstawiennictwo'], *pastovinėjimas* SD «postawanie w drodze»), *stoviniuoti* 'stać gdzie długo, wystawać gdzie, spędzać czas na staniu', *stóvinti* (war. *stōvinti*, *stovinti*) 'trzymać (bydło) na stojąco, zmuszać do stania w miejscu; pozostawić coś w pozycji stojącej; trzymać, żeby się odstało (o lnie, mleku, ługu), trzymać, żeby dojrzało (o zbożu, owocach); zastawić, przegrodzić (rzekę)'. Nomina od *stov-*: zob. *stōvis*. — 2. *stovē-*: *stovésena* 'sposób stania; długie stanie w miejscu' (por. *sédésena*). — 3. *stovēj-*: *įsistovėjas* DP 'przyczynca' ['ten, co się za kim wstawia'], *nenusistovėjimas* 'zmęczenie, znużenie, zaniepokojenie' (por. *nustovėti* 'ustać w jednym miejscu', *kójas nustovėti* 'zmęczyć nogi staniem'), *stovėjėlis* '(na pastwisku) miejsce wyższe i suche, w którym odpoczywa bydło; stojak dla dzieci; stacz, długo w miejscu stojący', *stovėjimas* 'stanie (w rzędzie, na jednej nodze)', *mokestis nuog stovėjimo padvarių* SD «gościnne» ['opłata za stanie w gospodzie'], *užstovėjas* 'kto się za kimś wstawia, kogoś chroni, broni'.

stovyklà 2 p.a. 1. 'obóz wojskowy', 2. 'tymczasowe miejsce pobytu, zamieszkania', 3. 'miejsce postoju, wypoczynku bydła na pastwisku', 4. 'kojec dla dzieci ułatwiający im stanie i chodzenie', 4. 'miejsce przymusowej izolacji (obóz pracy, obóz jeniecki)'. War. *stovỹklē* 'miejsce postoju bydła a. koni na pastwisku' (*Karvės stovi i stovi stovỹklēj dien diena* 'Krowy wciąż stoją na «stovyklē», dzień w dzień'), *stovỹklē kareivių* SD «stanowisko żołnierskie». Nomen loci utworzone neosuf. *-ykl-* od czas. *stovėti* 'stać'. Paralela: *tupỹklā* 'miejsce, gdzie siedzi ptactwo' ⇐ *tupėti*. Neosufiks wyodrębniono w formacjach typu *ganyklā* 'pastwisko' ⇐ *ganyti*, *maudyklā* 'miejsce do kąpania się' ⇐ *māudytis* (por. GJL II, § 225). — Drw. *stovỹklāvietē* 'miejsce stałego pobytu wojska, garnizon (w czasach carskich); obozowisko, miejsce na obóz, pole namiotowe' (por. *vieta*); skrót haplologiczny: *stoklāvietē*. Vb. denom. *stovỹklāuti* 'stać obozem, obozować'.

stovinyčia SD «fasa» ['naczynie drewniane, najczęściej w kształcie beczki, służące do przechowywania artykułów spożywczych', SPXVI], *indemi*, *inkrauju kū stovinyčion* SD «fasuję» ['napełniam fasę']. Gw. *stovinyčia* 1 p.a., *stovinyčia* 2 p.a. 'beczka' — dewerbalny rzeczownik z neosuf. *-inyčia* od osnowy *stov-* (por. *stovėti*, *stōvis*), utworzony celem

⁶⁴⁴ Prócz tego jest neologizm psł. **stavati*, powstały obok *-stajati* (*pri-*, *vū-*) ⇐ *stoju*. Por. cs. *stavati* 'stawiać, ustawiać się', ukr. *stavaty* 'stawiać się, robić się; wystarczać', stpol. *stawać*, *-am* 'bywać, przebywać', *ustawać* 'tracić siły, tracić moc'). Segment *-v-* nie stoi tu w związku z formantem wyrazu **stavū*, lecz należy do neosufiksu *-vati*. Por. resegmentację *by-vati* w miejsce *byv-ati* (gdzie *byv-* jest st. wzdłużenia od **būv-*, por. **būvati*), pwk. **bū-C*/**buu-V*, zob. *būti*.

zlitewszczenia pol. *stawnica*, analizowanego jako *staw-* + *-nica* (zob. *staunyčią*). Paralele wymieniono s.v. *medinyčia*. Według SGP V, 230 *stawnica* to ‘beczka spora, stojąca bez dna górnego, do kwaszenia w niej kapusty lub buraków’ (zdrob. *stawienka* ‘niewielka beczka lub kubek do trzymania wody na użytek podręczny’). Jest to derywat od pol. *stawnia* przest. ‘beczka, fasa, służąca do składania warzywa na zimę’ (zob. *staunià*). Brak w SLA i LEW. W ALEW 982, s.v. *stovėti* pozostawiono *stovinyčia* bez komentarza.

stōvis, -io 2 p.a. 1. ‘stan rzeczy, położenie, sytuacja’, 2. przest. ‘stan społeczny’ (m.in. SD), 3. hist. ‘stacja a. stacyjne, obowiązek włościń do żywienia i utrzymywania dworu książęcego we wszystkich dobrach ziemiańskich, przez które książę przejeżdżał’ (łac. *hospitatio principum*), *kāro stōvis* ‘stan wojenny’, *pōstovis* ‘postój, popas’ — jeden z derywatów postwerbalnych od neoosn. *stov-* ⇐ *stovėti* (zob.). Z innymi sufiksami: *pastovà* ‘schodek przy wozie, wagonie; podnózek’, *pastōvai* m.pl. ‘krokwie; budynki gospodarskie; krosna tkackie; rusztowanie’ (war. *pastōlai* ‘rusztowanie’, por. *atvašà* > *atlašà*), *pastōvas* ‘schodek u wozu, stopień; podwyższenie, postument; boczna deska krosien; stojak, statyw’, *pastovūs* ‘stały, niezmienny, trwały’, *stovà* ‘miejsce zatrzymania się, miejsce postoju’, *stōvai* m.pl. ‘krosna’ : łot. *stāvi* ts. (zapoż. z błr. *stavy?*), *stovē* ‘stójka, dolna część kołnierzyka, stojąca, przylegająca do szyi’, *stovėika* a. *stovūkas* ‘pewna zabawa z figurką, która nie może się przewrócić’, *stovyklà* (zob.), *stovyñė* ‘miejsce, zwykle wyżej położone, gdzie stoi bydło na pastwisku; stojak dla dzieci, kojec’, *stovyñės* f.pl. ‘poczęstunek z tańcami, urządzany po weselu przez swatkę’, *stovinyčia* (zob.). — Z vb. denom. *stovikiūoti* ‘wystawać gdzie, spędzać czas na staniu’ można wyprowadzić zanikłe n.agt. **stovikas* lub **stovikis* ‘ten, co stoi, stacz’. Por. *stapỹkoti* s.v. *stēpinti*.

stragūs, -i 4 p.a. gw. 1. ‘żywy, żwawy, energiczny’ (war. *straigūs*), 2. ‘nie panujący nad sobą, porywczy, wybuchowy, gwałtowny’, 3. ‘srogi, surowy’, 4. ‘ostry – o rogu’ (DRUŽ), 5. ‘stromy – o dachu; zadarty – o rogu’, 6. ‘wartki – o nurcie’ (war. *straigūs*), 7. ‘szorstki, przykry w obejściu’ — zapoż. ze stbłr. *strogij* (*srokgij*), por. błr. *stróhi*, ros. *strógij* ‘srogi, surowy; wymagający, dokładny, ścisły’ — War. *straigūs* został dotworzony do formy żeńskiej *straigì*, która z kolei powstała ze *stragì* przez antycypacyjne wyodrębnienie palatalności w spółgłosce [g], por. paralele s.v. *aitvaras*. Osobno zob. *sragūs*.

straiksėti, *stráiksiu* (3 os. *stráiksi*), *straiksėjau* gw. ‘grzmieć, trzaskać – o uderzeniu pioruna’ — czasownik na -sė- od wykrz. *stráikt* (*Kur tiktai stráikt – ir dega* ‘Gdzie tylko uderzy, zaraz się pali’). Por. *staksėti* ⇐ *stàkt*; *kiauksėti* ⇐ *kiáukt*. — Drw. *straikūs* ‘prędko, szybki’, *straikiai* adv. ‘szybko’ (por. pol. *piorunem* ‘bardzo szybko, błyskawicznie’).

strainūs, -i 4 p.a., *straīnas*, -à 4 p.a. gw. 1. ‘dobrze, ładnie zbudowany, zgrabny (o koniu, o kobiecie)’, 2. ‘energiczny, dziarski, szybki’ — zapoż. ze stbłr. *strojnyj*, por. błr. *strójny*, ros. *strójnyj* (por. SLA 207, LEW 916). War. *streīnas* ‘ładnie zbudowany – o koniu’ (ZS 51). — Vb. denom. *stráinytis* a. *straīnytis* ‘stroić się, ubierać się ładnie; upiększać się’, przen. ‘upierać się’. Zob. też *strājyti*, *strājus*.

stráipnis, -io 1 p.a. (war. *stréipnis*), *strāipnis* 2 p.a. gw. 1. ‘stopień schodów (m.in. DP); szczebel w drabinie’, 2. ‘część płotu między dwoma słupami, przęsło; odstęp’, 3. ‘pasma drzew (w lesie)’, 4. ‘przedział w stodole, sąsiek’, 5. ‘odcinek; artykuł’, 6. przest. ‘członek ciała’ (odpowiednik stpr. *wissans streipstans* acc.pl. ‘wszystkie członki, alle Glieder’), 7. przest. ‘pokolenie’; war. sufiksalny: *stráipstis* — rzeczowniki dewerbalne na -snis, -stis. Tu też *pastráipa* ‘ustęp, akapit w tekście’. Pwk. *straip-* jest neoapofoniczną formą SP/SO, utworzonego od SZ (*s*)trip- ⇐ (*s*)trep-, por. *stripėnti* ‘o koniu: biec drobnym krokiem’, *stripinėti* ‘dreptać, chodzić w koło drobnym krokiem’. — Stary SE (*s*)trep-: *strepėnti* ‘tupać na mrozie’, *strēpsniai* m.pl. ‘schody’, zob. też *trepėnti*. WSE *strēp-*: *strēpoti*,

-ju 'krzątać się przy dzieciach; powoli pracować, wykonywać drobne prace', nomina: *strépsnis* a. *strépsnys* 'szczebel; działka; część w pokryciu dachu'. — Stary SO *strap-* ← *strep-*: *strapinėti* 'chwiać się, zataczać się; deptać, tupać', *strapáila* (zob.). Zob. też LEW 917. — Formy z wokalizmem *ie*: *striépsnė* bot. 'perlówka, Melica; perlówka zwisła, Melica nutans' (war. *striépsnis*), *striépsnis* 'szczebel w drabinie; pasmo, odcinek' – dopuszczają wywód zarówno od *strip-* (neoapofonia *i* ⇒ *ie*, np. *skrid-* ⇒ *skriēsti*), jak i od *straip-* (rzadka neoapofonia *ai* ⇒ *ie*, por. *laibas* ⇒ *liebas*).

stráista 1 p.a. gw. 1. 'worek, woreczek', 2. 'płócienna torba na obrok koński' (*Inpillk stráiston avižų arkliu* 'Nasyp koniowi owsa do torby'), 3. 'torba żebraka' (*Ubagas atėj[o] su stráistai*. Nueiti su *stráistai* ZTŽ 'Zostać żebrakiem', dosł. 'Pójść z torbą')⁶⁴⁵ — z przekształcenia drogą metatezy *r* zapożyczenia stbłr. *stajstra* 'torba', co było wariantem do *tajstra* (HSBM 33, 177) ← pol. przest. *tajstra* 'torba, sakwa podróżna na żywność; tajstra myśliwska', zdrob. *tajsterka* (por. SW VII, 8, LKŽ XIII, 928), gw. *tajstra* 'worek z drążkami poprzecznymi do karmienia koni; wiąże się do dyszla', war. *kajstra* 'kieszeń' (SGP V, 378), por. błr. *kájstra* (TSBM), gw. *kajstrá* 'torba podróżna; worek noszony na plecach, torba z płótna, ze skóry' (ĖSBM 4, 101). Brak w LEW i POLŽ. Pochodzenie polskiego wyrazu nie jest jasne. Brückner 564 zapytuje: «czy nie ches[kie] *tanistra* 'tornister',?».

strajā 2 p.a., gen.sg. *strājos* gw. 1. 'stajnia', 2. 'słoma, którą się ścięle koniowi w stajni' (Litwa pruska), war. *strejā* NDŽ — zapoż. z prus.-niem. *štrei*, *štraie* 'ściółka, słoma na ściółkę do obory', por. nwn. *Streu* f. (GL 137n., LEW 917). War. *štraja* b.z.a., też m. *štrājus*, *štrējis*, *štrējus*. — Łot. *streīja*, pl. *streījas* 'ściółka dla koni lub bydła' ← dn. *streu*, *strei* 'odpadki różnego rodzaju'. Zob. też Sabaliauskas, LKK XII, 1970, 51n., który omawia również szereg synonimów omawianego wyrazu.

strājyti, *strājija*, *strājijo* stlit., gw. 'upiększać, przystrajać, zdobić; szykować; stroić (skrzypce)' — zapoż. z pol. *stroić*, *stroję* (SLA 207, LEW 917n.; brak w ALEW i POLŽ). Por. *strājus* i *strainūs*.

strājus, -aus 2 p.a. stlit., gw. 1. 'upiększenie; ubiór bogaty, elegancki', 2. 'części płciowe koguta' — zapoż. ze stbłr. *stroj* (← pol. *strój*, *stroju* 'ubiór, strój'). Por. SLA 207, LEW 918 (brak w ALEW i POLŽ). — Z innym tematem: *pastrajaĩ* a. *pāstrajai* m.pl. 'odświętny ubiór'. Tu też *strajis* b.z.a. m. 'strój bobrowy, mazista wydzielina gruczołów przyodbytowych bobra, castoreum; części płciowe bobra' (dawniej uważane za środek leczniczy) ← pol. *strój bobrowy* (por. SW VI, 462, LEW 918; brak w POLŽ). Zob. też *sruogliaĩ*.

straka b.z.a. przest. 1. 'porządek, kolejność', 2. 'umiar, powściągliwość' (*Be strakōs valgo* 'Je bez umiaru'), stlit. *nestraka* SD «nierząd» ['nieład, nieporządek, anarchia'] (syn. *beeilē*). Niejasne. LEW 918 przypomina, że Brückner 1877, 138 opowiedział się za pożyczką z ros. *stroká* 'linia, wiersz'. Pominęte w ALEW.

straksėti, *straksi*, *straksėjo* 'podskakiwać, skakać – o wróblu, zającu, koniku polnym, pchle' — czasownik na -sē- od wykrz. *strāk*, częściej *strākt* o nagłym, szybkim skoku, susie, o wyskoczeniu z łóżka (*Strakt iš lovos pašoko*), też o nagłym zatrzymaniu się (*Tai išgirdęs, jis strākt ir atsistojo* 'To usłyszawszy, «strakt» i stanął'), *strykt strakt* o skoku, o wyskoku. Paralele: *striksėti* ← *strikt*; *smaksėti* ← *smākt*; *spaksėti* ← *spākt*. Z innymi sufiksami: *strakčiōti* 'skakać, podskakiwać; iść podskakując', *strakinėti* ts., *strākotis* 'spieszyć się'. LEW 918, 920, 923 sugeruje apofonię SO *strak-* : SE *strek-* (*streksėti* 'skakać') : SZ *strik-* (zob. *striksėti*). — Drw. *strākalas*, *strākalas* 'kto nie może ustać w miejscu, wierzci się', ⇒ vb.

⁶⁴⁵ Por. łot. *zebenieks* 1. 'torba na obrok' i 'torba żebraka'.

denom. *stràkalioti* ‘podskakiwać, wiercić się’ (war. *stràkaliuoti*), też ‘gorączkować się, postępować lekkomyślnie’; *straklÿs* ‘konik polny’, *strakšas* b.z.a. ‘człowiek zapalczywy, popędliwy, gorączka’, *strakùs* ‘skoczny, żywy, żwawy, ruchliwy’.

strāmyti, *strāmiju*, *strāmijau* gw. ‘besztać, strofować; ponaglać, pędzić do roboty’ — zapoż. z błr. gw. *stramícь*, *-mljú*, 3 sg. *strámicь* ‘hańbić, znieważać, oczerniać’, *stramícça* ‘wstydzic się’ (PzB 4, 595). Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu. Zob. też *stramùžyti*.

straĩpas 2 p.a. 1. ‘gruby kij, pałka’ (syn. *strÿpas*), 2. ‘część odcięta z pnia, kłoc drzewa’ (*I strampùs sukapoti medžiai* ‘Drzewa pocięte na kłocce’), 3. ‘pień ściętego drzewa, karpa’, 4. ‘duży kawał drzewa, kłoda’ (*Ligonis guli kai straĩpas* ‘Chory leży jak kłoda’), 5. ‘klocek zawieszony na szyi świni’, 6. ‘kikut ręki lub nogi’. Drw. *straĩpalas* ‘kocie łajno’. Cps. *strampagalÿs* (> *stramgalÿs*) ‘kawał drewna, polano, drzazga’ (por. *gālas*), *strampakōjis* ‘kto ma nogi jak kłocce (grube); kto ma drewnianą nogę’ (por. *kója*). Wyraz litewski ma dwojakie nawiązanie w jęz. łotewskim, por. 1° *strampul(i)s* ‘kawałek drzewa, pień’, *strēĩpulis* ‘końskie łajno’, *straĩpals* ‘harter Pferdekot’, 2° *struops* ‘ul zrobiony z pnia drzewnego; pusta wewnątrz łodyga’ – refleks płot. wariantu *stranp-, który wynikł z dysymilacji *mp > *np (por. ME III, 1081, 1086, 1098, LEW 919). Dalsza analiza niepewna. ŽD 468 i GJL II, § 37 wywodzili *stramp-* na gruncie apofonii [via iter. *strampyti?] ze *strimp-*, por. *striĩpti*, *-iũ*, *-iaũ* 1. ‘o starcu: posuwać się, dreptać o kiju’, 2. ‘trzymać się jako tako; być w stanie jeszcze się poruszać’ (*Prastai jau bestriĩpiũ, tik apie namus* ‘Z trudem już się poruszam, tylko przy domu’. *Striĩpēm iki šiol, striĩpsma ir toliau, jegu sveiki busma* ‘Trzymaliśmy się dotąd, będziemy się trzymać dalej, o ile będziemy zdrowi’), *pastriĩpti* ‘zachowywać resztki sił życiowych’. Zob. jednak *triĩpti* ‘posuwać się o kiju’, wymienione s.v. *treĩpti*. — Warianty z dzwiczną grupą *-mb-*: *strimb-*, *stramb-*, por. *striĩbilas* ‘kawał drewna, kłoc; gęsie odchody’, *strimbōkas* ‘podłużny kawałek czegoś’ oraz *stramblÿs* ‘łodyga’ (*Vieni strambliaĩ ant lauko bestypso* ‘Tylko łodygi sterczą jeszcze na polu’), *strambagalÿs* (zob. wyżej *strampa*°). Tu też stpr. *strambo* Ev ‘Stuppel, rżysko, ściernisko’ wraz z łot. *strũobs* ‘żdźbło, trzcina’. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *strambēlb*, *strambjāk* ‘łodyga’ (PzB 4, 595), war. *strāmbēlb* (Laučjute 73).

stramùs, *-i* 4 p.a. gw. ‘stromy, urwisty – o brzegu; spadzisty – o dachu’ — zapoż. z błr. *strómy* ‘spadzisty, urwisty, stromy’ (por. strus. *stromyi*, ukr. dawne i gw. *strómyj*). NB. LEW 919 podawał za polonizm, tymczasem pol. *stromy* jest świeżym rutenizmem, dopiero w XIX w. rozpowszechnionym przez pisarzy kresowych, zob. Boryś 580. — Drw. *stramiaĩ* adv. ‘nagle, niespodziewanie’.

stramùžyti, *stramùžiju*, *stramùžijau* gw. ‘besztać, fukać, łajać, strofować kogo’, *pristramùžyti* ‘grożąc zastraszyć’, *sustramùžyti* ‘sfukać, zbesztać; przynaglić konia’ — zapoż. z ros. gw. *stramotítъ* ‘hańbić, ganić, strofować; zawstydząć, upokarzać’ (SRNG), co jest denominativum od *stramotá* ‘hańba, wstyd’ (por. pol. *sromocić* ⇐ *sromota*). Adaptacja słowotwórcza polega na zastępstwie segmentu *-oti-* litewskim neosufiksem *-užy-*, wyabstrahowanym z takich czasowników, jak *apkantùžyti* ‘ogłuszyć, zamroczyć’ i *apsikumùžyti* ‘odziać się grubo, opatulić się’. NB. LEW 919 wskazywał na rzekome ros. †s(t)ramočitъ kogo ‘jmd. Schimpf antun,...’ jako źródło. — Z innymi zakończeniami: *stramāšyti*, *stramāžyti*.

straĩgas I 4 p.a. gw. 1. ‘postronek, jeden z dwóch powrozów używanych do zaprzęgania konia a łączących chomąto z orczykiem’, 2. ‘gruby powróż, np. u dzwonu; stryczek na szubienicy’ — zapoż. ze śrwn. *strank*, *strange* (GL 120, LEW 919), nwn. *Strang* m. ‘powróż, postronek, stryczek’. Zob. też *pastrāngas* s.v. *pastarānka*.

straĩgas II 4 p.a. gw. ‘pstrąg, *Salmo fario*’ — zapoż. z błr. gw. *strong*, *stronk* (PzB 4,

602) ⇐ pol. *pstrąg* (uproszczenie *pstr-* > *str-*). Z innym tematem: *strangỹs* 4 p.a. (*Strangiaĩ panašũs į lydekas* ‘Pstrągi są podobne do szczupaków’). — War. *pstrõngas* 2 p.a.: *Pstrõngas mąrgas, plēmēliai raudóni* DVŽ ‘Pstrąg jest pstry, [ma] czerwone plamki/cętki’ ⇐ pol. *pstrąg* (POLŻ 543).

strapáila 1 p.a. c. pot. ‘kto idąc ślania się, upada; kto niezgrabnie się porusza; kto nie może ustać na miejscu, wiercipięta’ — rzeczownik na *-aila*, utworzony od wykrz. *stràp* m.in. o zachwianiu się (*Stovi ir stràp stràp strapalioja* ‘Stoi i chwieje się’), *stràpt* o nagłym przystąpieniu ⇐ *strapinėti* ‘chwiać się, zataczać się; deptać, tupać’. Por. SZ *strip-* w *stripinėti* ‘dreptać’ oraz nowy SP/SO *straip-* w *stráipsnis*. — Vb. denom. *strapailiotti* ‘iść chwiejnym krokiem, zataczać się, ślaniać się, np. o pijanym; podskakiwać; tupać’. War. *stràpalioti* ‘chodzić kiwając się’, *strāpalioti* ‘podskakiwać’ (Šlapelis 468).

strapēkas 2 p.a. gw. 1. ‘kawalek drewna, patyk, polano’ (*Sukrauk strapēkūs, tegul išdziūsta* ‘Złóż polana [w stos], niech schną’), 2. ‘kij, pałka’ (*Strapēkų paėmęs, kad duos!* ‘Schwyciwszy kij, jak uderzy!’) — rzeczownik na *-ėkas* od osnowy *strap-* niejasnego pochodzenia (por. sufiks w *merlėkas*, *šlapėkas* i *smalėkas*). Od tejże osnowy utworzono trzy inne jeszcze bliskoznaczne wyrazy o znac. ‘kawalek drewna, patyk, kij’, por. *strapānas*, *strapaņkas* (war. *strapaņgas*) i *strapōkas*. Warianty ze zmiennym wokalizmem: *strep-*, *strip-/stryp-* i *striep-*, por. *strepėkas*, *strepōkas*, *stripinis*, też *striepėsas* [‘pewna roślina nadrzeczna’, por. DRUŽ 352]. Osobno zob. *strýpas*. Niewykluczona jest derywacja od wykrzykników. — Būga, RR II, 222, za nim ŽD 126 i LEW 920 identyfikowali lit. *strap-* z psł. **s(t)ropũ* ‘dach, poddasze’. Tego nie da się utrzymać z uwagi na fakt, że psł. **s(t)ropũ* wywodzi się z praformy **šrapa-*, nie zaś *†srapa-*, < pie. **krop-o-* lub **krap-o-* (zob. IEW 616, BSW 309, REW III, 30). Na st. wzdłużonym należą tutaj stisl. *hrōf* n. ‘dach; szopa’, stang. *hrōf* ‘dach; górny pokład statku’ (ang. *roof* ‘dach’) i śrdn. *rōf* ‘daszek; pokrywa, wieko’ (IEW 616).

stràptelėti, *stràptelėja* (war. *stràpteli*, *stràptelia*), *stràptelėjo* gw. ‘nagle stanąć, zatrzymać się; na krótko przerwać jakąś czynność’ — drw. na *-telė-* od wykrz. *stràpt* o nagłym przystąpieniu, zatrzymaniu się’. Paralele: *straksėti* ⇐ *stràkt*; *spaksėti* ⇐ *spàkt*. — Z innymi sufiksami: *strapčiotti* ‘idąc zataczać się; podskakiwać; tupać’, *strapinėti* ‘zataczać się; deptać, tupać; krzątać się w kuchni’, *strapsėti* ‘skakać, podskakiwać; tupać, przytupywać; tańczyć przytupując’ (⇒ *straps-nó-ti* ‘iść podskakując’). — Drw. *strapūtis* ‘kto drepcze, chodzi małymi krokami’. Zob. też *strapáila* i *strepetyš*.

straūsas 2 p.a., *stráusas* 1 p.a. gw. ‘struś, duży ptak biegający, *Struthio camelus*’ — zapoż. z błr. *stráus*, -a ⇐ ros. *stráus* (⇐ nwn. *Strauß* m.). Zob. też *strūsas*.

strāzdas 4 p.a. ‘ptak drozd, *Turdus*’. SD *strazdas* «jemiołucha ptak». War. *strāzas*, *zdrāzdas* ob. *drāzdas* (LzŽ), też f. *strazdà*, *strazà* (niejasne jest *strolia*, zob.). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *strazds* ‘drozd’ (zdysymilowane: *strads*), stpr. *tresde* EV ‘Drosele [Drossel]’. Pb. **strazda-* łączy się przez *s-mobile* z prasłowiańskim **trozdũ*, gdzie z czasem zaszła sonoryzacja *tr-* > *dr-*⁶⁴⁶, por. sch. *drôzd*, *dròzda*, ros. *drozd*, *drozdá*, czes. *drozd*, pol. *drozd*, < pbsł. **trazda-*. Zob. BSW 327, LEW 920, Specht 1944, 229, 245. Do tego nawiązują germańskie nazwy ‘drozda’ w stisl. *brōstr*, szw. *trast* (**trozd^h-*), stang. *ðrostle*, śrwn. *drostel* (**prustlō-*). Por. też łac. *turdus*, -ī m. ‘kwiczoł, *Turdus pilaris*’ lub ‘paszkot, *Turdus viscivorus*’, < **torzdo-* < **trždo-*; de Vaan 634 odtwarza praformę **(s)tr(o)sd^ho-*. Pożyczką bałtycką jest fiń. *rastas* i est. *rāstas* ‘drozd’. Wyraz pochodzenia dźwiękonaśladowczego, por. np. Boryś 127. — Drw. *strāzdana*, zwykle pl. *strāzdanos* ‘brunatne plamki na skórze,

⁶⁴⁶ Por. scs. *nozdrī* m. pl. ‘nozdrze’ < psł. **nostri*, co odpowiada wsch.-litewskiemu *nastrai* (zob. *nasrai*). Z litewskiego materiału por. np. sonoryzację w *dribnóti* < *tripnóti* ‘biec drobnym truchtem’.

piegi', war. *strāzdenos* (analogia do nakrapianych jaj drozda), *strazdinis* b.z.a. przest. nazwa miesiąca 'września', *strazduotas véidas* 'piegowata twarz', cps. *strazdāpilvis* 'człowiek mały i brzuchaty' (por. *piļvas*). 'Małe drozda': *strazdēlis*, *strazdýnas*, *strazdūkas*, *strazdūtis*, *strazdziukas*. Vb. denom. *strazdinēti* 'łapać drozdy'. — Nazw. *Strāzdas*, *Strāzas*, drw. *Strāzinas*, *Strāzdis* (por. łot. *Strazdiņš*), *Strazdāuskas* (hybryda, oddająca polskie *Drozdowski* ⇐ *Drozd*), *Strazdēvičius*. N.m. *Strazdaĩ* 6x, *Strazdēliai* 2x, *Strāzdēs*, *Strazdýnē*, *Strazdiškiai* 2x, *Strazdziaĩ*, cps. *Strāzdakalnis*. N.rz. cps. *Strāzdupis*, *Strazdūpis*, *Strāzravis* (*Strazd-ravis).

strēčnas, -à 4 p.a. wsch.-lit. 'przyrodni, nie rodzony (brat, siostra), mający z kim wspólną matkę, lecz innego ojca, lub odwrotnie' (*Strēčnà sesuõ, ne rodnà* ZTŽ. *Strēčnój sesūtē al'bo broliukas strēčnasai* LZŽ) — zapoż. z błr. *strēčny*, co jest kontrahowanym wariantem do *stryjēcny* 'stryjeczny, cioteczny' (TSBM), od *stryj* 'brat ojca'. — Drw. *strēčià* 2 p.a., *strēčē* 4 p.a. 'stopień pokrewieństwa, pokolenie' (*Mēs pirmōj strēčoj* ZTŽ 'My [jesteśmy krewnymi] w pierwszym pokoleniu') ⇐ błr. *strēča*, -y w zwrotach *u peršaj strēčy* 'w pierwszym pokoleniu', *u druhoj strēčy* 'w drugim pokoleniu' itd.

streīgti, *streigiũ*, *streigiaũ* gw. 1. 'wetknąć, wsadzić, wbić, przeszyć' (war. *straīgti* LZŽ), 2. 'cisnąć, rzucić (kamień)', 3. 'przestać coś robić, porzucić co', 4. 'machnąć na co ręką, zrezygnować z czego; nie zwracać na co uwagi', *pastreīgti* 'pokryć dach cienką warstwą słomy'. Jeśli założymy, że wokalizm *ie* bliskoznacznych czasowników *striēgti* i *sriēgti* (zob.) jest starszy od *ei*, to wypadnie uznać *streig-* za refleks nowego SP, utworzonego od SZ *strig-*, por. *įstrigti* 'utkwąć, uwięznąć'. Neoapofonią *i* ⇒ *ei* tłumaczą się również takie oboczności, jak *dreik-/driek-*, *greib-/grieb-* i *žleib-/žlieb-*. — Pie. **streig-* 'wetknąć, utkwąć, eindringen, stecken bleiben' (LIV² 604), por. scs. *strigō*, *strišti* 'καίρειν, strzyc, obcinać włosy' (ros. *strigú*, *stričb*, pol. *strzygę*, *strzyc*, iter. -*strzygać*, czes. *rozstříhat* 'rozciąć'), stwn. *strihhan* 'pocierać, ukłuć' (nwn. *streichen*). W kwestii refleksu psł. **strēgti* < pbsł. **stri-n-g-* zob. s.v. *strigti*. — SO *straig-*: *straigyti* a. *stráigyti* iter. 'wtykać (tyczki); rzucać, ciskać (kamieniami); chodzić, łązić bez celu', *straigdyti* 'rzucać (kamieniami)', nomina: *straīgas* a. *stráigas* 'tyczka, gruby kij, kół, pręt jodłowy w płocie, słupek w płocie', z neosuf. -*stē*: *straīgstē* LZŽ 'tyczka, kół' (por. syn. *smaīgstē* ⇐ *smaigstyti*)⁶⁴⁷. Są tu dwa nawiązania słowiańskie: 1° rcs. *strēgũ* 'koupá, strzyżenie', ⇒ rcs. *strēžičĩ* 'ten, kto strzyże', 2° scs. *strēxa* 'dach', ros. *strexá* ts., pol. *strzecha* 'strzecha, dach słomiany; trzcinowe pokrycie dachu', stpol. też 'buda, szałas', < psł. **strēxa* < pbsł. **straiksā-* < **straig-sā-* < pie. **stroig-seh₂-*. Por. Būga, RR II, 222, 604, Borys 583. Niewykluczone jednak, że tak lit. *straig-*, jak i psł. **strēg-* przedstawiają równoległą innowację apofoniczną, mianowicie utworzenie nowego SP/SO na podstawie SZ *strig-*: *straigyti* tak się ma do *strigti* jak *braidyti* do *bristi* (por. słow. *brēditi* 'bredzić, paplać w gorączce').

strēkà 4 p.a. wsch.-lit. 'dach', właściwie 'słomiany dach, strzecha' (*Kap skrāgždē lizdų po strēkū sulibdo, ciej namaĩ nesudēks* LZŽ 'Jak jaskółka lepi pod strzechą [swe] gniazdo, [to] ten dom nie spłonie') — zapoż. ze stbłr. *strexá*, *strēxa*, por. błr. gw. *strēxá*, -*í*, *strēxa*, -*i* 'strzecha', ros. gw. *strexá*, błr. liter. *straxá*, pol. *strzecha* (ĖSBM 12, 320, PzB 4, 596n.). Z obocznym wokalizmem: *striekà* 2 p.a. — War. m. *striēkas* 4 p.a. (rodzaj zgodny z rodzimym *stógas* 'dach'), por. *Nēr geresnio strieko kap šiaudinis: drūtas, pigus, žiemą šiltas, o vasarą vėsus* 'Nie ma lepszego dachu niż słomiany: mocny, tani, ciepły w zimie, chłodny w lecie'. Dwojaka substytucja dla ruskiego *ě* też w *strélà/strielà* i *sérà/sierà*. — Drw. *pastrēka* b.z.a. bot. 'lepiężnik biały, Tussilago petasites', *pastriekas* albo *pastriekē* (*pastrēkē*), war. *pastriege*

⁶⁴⁷ Nie należą tu pewne gwarowe formy ze *straig-* fonetycznie rozwiniętym ze *streig-*, por. *straīgti*, -*iũ*, -*aiũ* LZŽ 'wbić, wetknąć' < *streīgti*; *straigdinēti* LZŽ 'wtykać, wbijać w ziemię' < *streig-*. Por. *segdinēti* LZŽ, nie **sagdinēti*, do *segũ*, *sēgti*.

‘podstrzesze, miejsce pod tą częścią strzechy, która wystaje poza ściany budynku’ (*Kap tik šalta, tai žvirbliai ir suka apie pastriekę* ‘Jak tylko [robi się] zimno, to wróble kręcą się w podstrzeszu’), por. pol. *podstrzesze* ‘miejsce pod strzechą’ ⇐ *strzecha*. Inne war.: *pastrėkys, pastrykė* a. *pastrygė* ‘podstrzesze’ (*Kregždės susikrovė lizdą pačioje pastrykėje* ‘Jaskółki ulepiły sobie gniazdo w samym podstrzeszu’), *pastrikys* ‘szopa’.

strėkis, -io 1 p.a., *strėkis* 2 p.a. gw. ‘przedział, sąsiedź w stodole do składania zboża a. siana’ (*Dideli strėkiai pridėti, daug javų* ‘Pełne całe sąsiedzi, jest dużo zboża’), 2. ‘stos drewna; stos naczyń do zmywania’, 3. ‘pewien odcinek drogi’ (*Ligi ten bus geras strėkis* ‘Do tam będzie spory kawałek’) — zapoż. z prus.-niem. *strēk* (GL 138), por. śrdn. *strēke*, śrwn. *strich*, nwn. *Strich* m. War. *štrėkis* ‘kawałek/pas gruntu; pewien odcinek drogi’ (por. LEW 1029). Łot. *strēkis* ‘rząd, warstwa, odcinek drogi/czasu’ ⇐ śrdn. *strēke*, dn. *strēk* (Jordan 96).

strėlā 4, 2 p.a.⁶⁴⁸ stlit., gw. 1. ‘strzała, pocisk do łuku’ (m.in. MŽ, DP, CHB), 2. ‘młody pęd, odrośl’ (*Gluosnius kai nukerta, išželia daug strėlių* ‘Jak obcinają wierzby, [to one] wypuszczają dużo pędów’), 3. ‘ważka, żagnica, Odonata’, 4. ‘strzałka wskazująca kierunek’. SD¹ *strēla* «strzała» (syn. *vylyčia*) — zapoż. ze stbłr. *strela*, *strēla* ‘strzała’, por. ros. *стрéла*, -ý, błr. *stralá*, ukr. *strilá*. Z tegoż źródła pochodzi łot. *strēla* ‘strzała, pocisk, smuga, pręga; uderzenie/poryw wiatru’. Oboczny temat na -ē-: *strēlē* 4 p.a. (*strēliū déklas* ‘pochwa na strzały łucznicze, kołczan’). — Obok *strėlā* jest równoznaczny war. z dyftongiem *ie*, *strielā* 4 p.a., znany m.in. z CHB. Pierwiastkowe lit. *ē* obok *ie*, czyli dwójaka substytucja dla ruskiego *ě* też w *strēkà* ob. *striekà*, *strēlbà* ob. *strielbà*, *strēlčius* ob. *strielčius* i *strēlioti* ob. *strielioti*. Wobec tych faktów nie ma powodu, by podtrzymywać przyjęte w literaturze rozdzielne traktowanie z jednej strony *strėlā* – jako formy odziedziczonej (rzekomo prapokrewnej ze scs., strus. *strēla* ‘βέλος, sagitta’ i stwn. *strāla* ‘strzała; błyskawica’) i z drugiej strony *strielā* – jako formy zapożyczonej ze słowiańskiego, zob. Būga, RR II, 494, ME III, 1088, SLA 18, REW III, 25 i LEW 920, 922. Nie liczą się z pożyczką słowiańską w litewsko-łotewskim Machek 586 (‘wspólny wyraz germańsko-bałtosłowiański, może praeuropejski’), ani Borys 583 (mówi o pie. dialektyzmie o zasięgu słow.-bałt.-germ.). Z drugiej strony godne uwagi jest stanowisko BSW 289, który s.v. **strēlā*- nie wymienił żadnego bałtyckiego refleksu. Trzeba też przypomnieć, że jęz. litewski rozporządza jeszcze jedną nazwą ‘strzały’, a jest nią *vỹlyčia* (zob.), i że ona również została zapożyczona u Słowian. SD w swoim purystycznym nastawieniu zastąpił rutenizmy *strēla* i *vylyčia* neologizmem *šaudyklė* «strzała» (por. *šaudau* SD «strzelam z łuku»). — Drw. *strėlinė* ‘pochwa na strzały’, *strėlūkė* ‘szczapka drewna’.

strėnos, -ų 1 p.a. f.pl. 1. ‘krzyż, lędźwie, okolica lędźwiowa grzbietu’ (*skausmai strėnose* ‘ból w krzyżu’). *Sųjema strėnas, linus beraunant* ‘Gdy się rwie len, to chwyta ból w krzyżach’), 2. SD «biodra» [dziś *klùbai*], 3. gw. ‘kość krzyżowa’, 4. gw. ‘grzbiet ryby, płetwa grzbietowa ryby’ (NDŽ). War. gw. *srėnos* (*Munie, linus raunant, dikčiai srėnas pjauna* ‘Mnie, jak rwę len, często chwyta ból w krzyżu’). Odpowiednik stpr. *strannay* lub *straynay* Ev ‘lędźwie, Lenden’ – z emendacji zapisu <straunay>, por. PKEŽ 4, 159. Łot. *striena*, pl. *striėnas* ‘krzyż, lędźwie’ nie jest oryginalne, lecz zapożyczone ze źm. *strienos* (zob. ME III, 1093). Zdaniem LEW 921 etymologia *strėnos* nie jest pewna. IEW 1002 uznał starszeństwo formy gw. *srėnos* (zob. wyżej) i zestawił ją z aw. *rāna*- m. ‘zewnątrzna część uda’, śrpers. *rān* ‘udo’; rekonstrukcja pie. **srēn-o*-. Według LD § 210 *srėnos* jest młodsze od *strėnos*, podobnie jak *ašrūs* < *aštrūs*). Mastrelli, *Incontri linguistici* 5, 1979, 37–42 powiązał lit. *strėnos* nie tylko z aw. *rāna*-, lecz również z łac. *rēnēs*, -ium m.pl. ‘nerki; lędźwie’, o czym

⁶⁴⁸ LKŽ XIII, 949 cytuje poza tym akutowane *strēla* 1 p.a. Jest ono poświadczone z jednej jedynej gwary Liñkmenys (za LD § 346), a to każe się liczyć z innowacją.

teraz pisze de Vaan 519 (dla *rēnēs* przyjmuje de Vaan alternatywny wywód z pie. **h₂r-ēn-* ‘nerka’). — Drw. *bestrēnis* ‘mający wąskie łędwie (koń, krowa); ktoś powolny, ociężały’, cps. *nuleistastrēnis* SD «koń na poślednie wpadaiaący, włogawy» [‘koń kulejący, upadający na tylne nogi’], por. *nulēisti*; *strēngalis* ‘pośladek, tyłek’ (por. *gālas*), *strēnkaulis* ‘kość krzyżowa’ (por. *kāulas*), *šeškastrēnis* ‘istota o wąskich biodrach’ (por. *šēškas*), *varlastrēnis* ‘mający wąskie łędwie – o koniu’ (por. *varlē*, *varlas*).

strepētas 2 p.a., *strepētas* 2 p.a. ‘strepet, ptak z rodziny dropi, Otis tetrax’ — zapoż. z pol. *strepet* ts. LEW 921 wiąże przez apofonię z rodziną *strapčiōti* m.in. ‘podskakiwać, tupać’ (zob. *strāptelēti*).

strepētys 3 p.a. 1. ‘ryba jelec, *Leuciscus leuciscus*’ (*Strepečiai mėgsta tekantį švarų ir šaltą upių bei upelių vandenį, kur dugnas yra žvirgždėtas ir smėlėtas* ‘Jelce lubią czystą i zimną wodę bieżącą rzek i rzeczek o dnie żwirowatym a. piaszczystym’), 2. ‘ryba lipień, *Thymallus thymallus*’. Prawdopodobnie ze zmiany **strapetys* (por. *strapānas* ‘jelec’ oraz *strāpas*), formacja dewerbalna na -et-, utworzona od jednego z czasowników o osnowie onomatopeicznej, por. wykrz. *strāpt* m.in. o nagłym przystąpieniu, zatrzymaniu się, zob. s.v. *strāptelēti* (wykrz. **strept* nie jest poświadczony). Motywem nazwy mógł być sposób poruszania się tej ryby. Jest i war. *strēpetys* (możliwa neoapofonia *ē* ⇒ *ē*, por. *strēvūs* ob. *srevūs*; *zgrēbnas* ob. *zgrēbnas*). — Drw. wsteczny: *strāpas* ‘jelec’ (por. *aketē* ⇒ *ākas* a. *akā*).

strēplē 1 p.a., *strēplē* 2 p.a., też *štrēplē* gw. ‘pończocha; krótka pończocha, skarpetka’ — zapoż. z prus.-niem. formy gwarowej do nwn. *Strumpf* m.; tak GL 120, 138 i LEW 1029 (który przytacza też kaszubski germanizm *strefla* ‘pończocha’). Por. akut w zapoż. *fēlē*, *kédē* i *šēpis*. Osobno zob. *štriūmpa*.

striēgti, *striegiū*, *striegiaū* gw. 1. ‘nabijać, nasadzać przynętę na haczyk wędki’, 2. ‘kryć dach luźną słomą’ (war. *striēgti*), 3. przen. ‘szybko iść’, refl. *striēgtis* ‘rwać się do czego, dążyć’, *prasistriēgti* ‘przecisnąć się (np. przez wąskie drzwi)’. Odpowiednik łot. *striegt*, *striedzu* ‘nabijać przynętę na haczyk’. Jest to wariant bliskoznacznego czas. *streīgti* ‘wetknąć, wsadzić’ (zob.). Zob. Būga, RR II, 604, który postuluje znac. etym. ‘obrzucać, [ros. *obmetaty*]’ (scil. słomą). — Drw. *striēgē* ‘krycie dachu słomą luźno układaną (nie w snopkach)’, *striēgalas* ‘przynęta na ryby’, *striēgtas* ‘strzecha, której słoma jest ułożona kłosami w dół’ (⇒ *striēgtinis stōgas*), cps. *striēglazdē* ‘żerdź umacniająca grzbiet strzechy, tzw. lemiąż’ (por. *lazdā*, syn. *stōglazdē*). — SZ *strig-*: *strigti* (zob.).

strielbā 2 p.a., gen.sg. *striēlbos* 1. gw. ‘strzelba’, 2. stlit. ‘działo, armata’ (BRB) — zapoż. ze stbłr. *strelba*, *strelba*, por. błr. *strēlba*, -y (ZS 51, SLA 207, LEW 922, s.v. *strielā*, ĖSBM 12, 346; brak w ALEW). War. *strēlbā*, *strelbā*.

striēlčius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘strzelec’, 2. ‘myśliwy’, 3. ‘leśniczy’, 4. ‘żagnica, ważka, *Libellula*’, 5. ‘ryba jelec, *Leuciscus leuciscus*’ — zapoż. ze stbłr. *strēlecъ*, *strelecъ*, por. błr. *straléc*, -lčá (SLA 207, LEW 922, ĖSBM 12, 315; brak w ALEW). — War. bez dyftongu: *strēlčius* (ZS 52) ⇐ ros. przest. *streléc*, -lčá. — Vb. denom. *strielčiāuti* ‘polować’ (war. *strielčiūoti*), też ‘strzelać’.

strieliōti, -iōju, -iōjau stlit., gw. 1. ‘strzelać z łuku’ (*Intempė kilpinj... idant strieliaty* MŻ 526₁₄ ‘Napiął cięciwę..., aby strzelać’), 2. ‘strzelać ze strzelby’, 3. ‘polować’ — zapoż. ze stbłr. *strēljati*, por. ros. *streljátъ*, ukr. *striljáty*, błr. *straljácъ* ‘strzelać’. War. *strieliōti* LzŻ, por. *strēkā* ob. *striekā*. Z obocznymi sufiksami: *strieliāuti*, *strieliūoti* i *strēlyti* (*Perkūnas strēlijo* LzŻ ‘Piorun uderzył’). Zob. Urbutis 1981, 200. Brak w SLA, LEW i ALEW.

strigtas 2 p.a. 1. ‘ścierwo, padlina’, 2. ‘przynęta na ryby, raki’ (war. *striktas*), 3. przen. ‘stara szkapa’, 4. przen. ‘nicpoń, ktoś nieudolny’ — zleksykalizowane ptc. prt. pass. od

strìgti, *įstrìgti* ‘wbić się, utkwąć’ (por. ŽD 321, LEW 922). Znacz. etym. ‘to, co w jakimś miejscu zatknięto na kiju, drucie, haczyku’. Por. łot. *strigts* ‘padlina; przynęta na ryby’. — Neosn. *strigt-*: *strigtenà* a. *strigtena* ‘padlina’, *strigtinis* (zob.). Niejasna jest semantyka drw. *strigtà* ‘mała ruchliwa dziewczynka’ (*Tikra strigtà ta muno mergelė*).

strìgti, *striŋga* (war. *streŋga*), *strìgo* ‘wtykać się, wbijać się tak, aby coś utkwilo w czymś’, *įstrìgti* ‘wbić się, utkwąć – o ości w gardle, o kuli; zapaść w pamięć; uwięznąć, utknąć, nie móc ruszyć z miejsca – o wozie, który utknął we wrotach’ (war. *įsrìgti* ‘wbić się, utkwąć’), *sustrìgti* ‘uwięznąć, ugrzęznąć (w błocie, w rowie); splątać się (o niciach); zepsuć się’. Odpowiada łot. *strigt*, *striēgu*², *strigu* ‘zapaść się, ugrzęznąć (w błocie)’. Allomorf *strig-* reprezentuje st. zanikowy do *streig-/strieg-*, *straig-*, zob. *sriēgti*, *streīgti*, *straigyti*. — Nawiązania dla prs. infigowanego: *stringū*: 1. łac. *stringō*, *-ere*, *strictum* ‘ściągnąć, ścisnąć, związać, zasznurować; dotknąć, ściąć, skrócić; drasnąć, musnąć’, 2. psł. **strēgti*, por. pol. *zastrząc gdzieś*, *ustrząc* ‘utkwąć, uwięznąć’ (Brückner 522), *zastrzęgnąć* ‘uwięznąć’ (SGP VI, 323), ros. *zastřjátb*, *zastřjánutb* ‘ugręznąć, utkwąć (np. o kuli w ciele)’, ukr. *zastřjátý*, błr. *zastřjátčb*; iter. ros. *zastrevátb* ‘grzęznąć, brnąć, zostawać (w tyle), przepadać’. Zob. też BSW 290, REW I, 444, LEW 922. — Dalsze powiązanie z jednej strony ze stpr. *strigeno* EV ‘szpik kostny, Gehirne’, z drugiej strony z psł. **striženī*, **strižinī* (ros. *stérženb* ‘sworzeń, trzon, rdzeń’, ukr. *stryžen* ‘miąższ między korą a drewnem drzewa’, stpol. *zdrzeń*, pol. *rdzeń* ‘środek pnia’) pozostaje niepewne, zob. REW III, 12n. — Drw. *įstrigdyti* caus. ‘wetknąć, wrazić, wbić’ (por. łot. *stridzināt* ‘pograżać, zanurzać’), *sustriginėti* ‘zacząć kielkować’. Nomina: *įstrigas* ‘ukośny, skośny’, *įstrigaĩ* adv. ‘na ukos’ (por. *įstrižas*), *strigtas* (zob.), *strigtinis* ‘rodzaj sieci’ (dosł. ‘taka sieć, w której ryby więzną’). Por. łot. *strigals* a. *strigulis* ‘drzazga’. — WSZ *stryg-*: *strygsóti* ‘być utkwionym, tkwić; sterczeć (o nieskoszonym zbożu)’, przen. ‘tkwić w pamięci’ (war. *strygóti*).

strigtinis 2 p.a., *strigtinis* 1 p.a. gw. ‘trójwarstwowy zestaw sieci’ (syn. *gántas*, *triūbnyčia*), por. *Buvo strigtiniai* – *ilgi tinklai*, *tie buvo trilinki*, *ilgi*, *prie galų kartys* ‘Były «strigtiniai», długie sieci, były one potrójne, długie, na końcach [miały] żerdzie’. *Su strigtiniū eini į gelmę*, *o žuvys kai bėga*, *i įstringa į jį* ‘Ze s. idziesz na głębiny, to ryby jak pędzą, to więzną w nim’. Dwuznaczne: 1° drw. z neosuf. *-tinis*, utworzony od pwk. *strig-* jak w *įstrìgti* ‘utkwąć, uwięznąć, utknąć’ (zob. *strìgti*), 2° drw. z suf. *-inis* od neosn. *strigt-* jak w *strigtas* ‘taki, który utkwiał’ (zob. ŽD 258), por. *lenktinis* ← *leñktas*; *palikinis* ← *pàliktas*.

strỹkas 2 p.a., *strỹkas* 1 p.a. gw. 1. ‘deszczulka do wyrównywania rzeczy sypkich równo z brzegiem miary, tzw. strychulec’ (*Pardaviau rugius po strykū* ‘Sprzedałem żyto pod strychem, tj. bez wierzchu’), 2. ‘deseczka służąca do wygładzania gliny nabitej do skrzynki ceglarskiej’, 3. ‘forma na cegłę torfową’, 4. ‘deska z nacięciami, służąca do równania słomy na strzesze’ (syn. *dengtuvė*, *stógdengtė*, por. LEEŽ 271), 5. ‘smyczek do skrzypiec’ — zapoż. z prus.-niem. *strīk*, por. nwn. *Streichholz* m. ‘strychulec; zapalka’ (GL 120). W znaczu. ‘deszczulka lub wałek do wyrównywania miary ciał sypkich’ *strỹkas* może też być zapożyczeniem ze stbłr. XVI w. *stryxъ* (*štrixъ*) ← pol. przest. *strych*, *sztrych* (← śrwn. *strich* m., zob. WDLP, s.v. *strych*. War. *strỹkis*, *-io* ‘strychulec’, [też ‘cegielnia’ i ‘szopa, drewutnia’]. — Vb. denom. *strykiuoti*, *-ju*, *-avaũ* 1. ‘miarę zboża wyrównywać strychulcem’, 2. ‘formować cegły, torf’, 3. ‘o koniu: kaleczyć sobie pęciny zadnich nóg podczas biegu’ (war. *strykiuoti*, *nusistrykiuoti*) ← prus.-niem. *strīken* (GL 120, LEW 923), por. nwn. *streichen*. Z obocznym sufiksem: *strỹkyti*, *-iju*, *-ijau* ts. W znaczeniach 1 i 2 może to być rodzime vb. denominativum od *strỹkas*. Nie można wykluczyć, że drugą formą źródłową był tu polski czas. *strychować* przest. (← śrwn. *strīchen*); jest on zaświadczony we wszystkich trzech wymienionych wyżej znaczeniach, zob. Sw VI, 469.

striksėti, *striksi*, *striksėjo* ‘podskakiwać, skakać (o wróblu, zającą, koniku polnym,

pehle'), biec w podskokach' — czasownik na -sė-, utworzony od wykrz. *striĳk* o nagłym i zgrabnym skoku (zwierzęcia lub człowieka), *striĳk stryĳk* – o kocie wyskakującym przez okno, *striĳk strikt* o podskakującym wróblu, *strikt* o nagłym zatrzymaniu się (*Arklys tik strikt ir sustojo* 'Koń tylko «strikt» i stanął'). Por. *straksėti* $\Leftarrow$ *strāk*. Punctivum: *striķterėti* 'podskoczyć, szusnąć'. — Z długą samogłoską: *stryksėti*, *stryķterėti* od wykrz. *stryĳkt*, *stryĳkst* o skoku szybszym i dłuższym, wykonywanym z większą energią, prędkością (por. Šlapelis 469). Por. synonim *straksėti*. — Z innymi sufiksami: *striķėnti* 'skoczyć, skakać', *striķinėti* 'skakać, podskakiwać', *stryķinėti* ts. — Nomina: *striķinas*, -à 3 p.a.: *striķinas iššóko* 'jednym susem wyskoczył', scil. z sadu przez płot (por. Šlapelis 469), też 'poruszający się na złamanie karku; niechętnie się ruszający, ociężały', *striķšas*, -ė 'ktoś prędko, energiczny' (por. typ *migšas*, *jūkšas*). — Neoosn. *striks-* ($\Leftarrow$ *striks-ėti*): *striksčióti* 'o wiewiórce: skakać po drzewach', *striksėnti* 'iść podskakując', nomen: *striksà* c. peior. o kimś bardziej skłonnym do tańca niż do pracy (*Gera striksà vakaruškose, bet nekokia prie darbo*).

strimagalviais, *strimagaľviais* adv. 'na łeb na szyję, na złamanie karku, głową w dół' — połowiczny przekład zwrotu błr. *strymjá halavú* 'głową w dół, na łeb na szyję' (por. ĖSBM 12, 342), z zastępstwem błr. *strymjá* przez *strima-* i błr. *halavú* przez *-galviais* (por. *galvà* 'głowa'). — War. gw. *strim-galviais*, *strim-gaľviais* przypomina war. błr. *strym-halóũ*. War. *stringalvas* i *stringalvom* pokazują dwuznaczną grupę *-ŋg-*. Można tu widzieć bądź fonetyczną asymilację *-mg-* > *-ŋg-*, bądź adideację, mianowicie skojarzenie członu złożeniowego *strim-* z osnową czasownikową *string-* jak w *stringù*, *strigti* m.in. 'wbijać się w coś'; rekonstrukcja: **string-galvas*, dosł. 'z głową w coś się wbijającą'. Od *stringalvas* urobiono *strinagalviais*. Bardzo zmieniony jest war. *strigaliais*. Zob. też LEW 923, gdzie niesłusznie wychodzi się od ros. *stremgláv*, które jest zresztą cerkiewizmem (zob. REW III, 25).

striōkas, *strōkas* 2, 4 p.a. stlit., gw. 1. 'strach' (*Net strōkas žiūrėt, kap jie mušasi* 'Aż strach patrzeć, jak oni się biją'), 2. 'bieda, niedola' (*Jis tai iš to striōko neišeina* 'Nie może wydobyć się z tej biedy'), 3. 'pośpiech' (*Su pietais ne striōkas* 'Z obiadem nie ma pośpiechu'), 4. 'straszydło' — zapoż. ze stbłr. *straxъ*, błr. *strax*, -u, z wtórną palatalizacją nagłosu jak w *striūgas* i *striūnà*. War. stlit. *strachas*, *strochas*. Zob. też SLA 207, Zs 51, 91n. (brak w ALEW). — Drw. *striokaũnas*, *strokaũnas* 'spieszny, szybki', *striokù*, *strokù* adv. 'straszenie, mocno, bardzo'. Vb. denom. *striokavóti*, *strokavóti* 'z obawą troszczyć się o co; spieszyć się'.

strýpas 2 p.a., *strýpas* 1 p.a. gw. 1. 'kawałek drewna poręczny do ciskania; szczebel drabiny', 2. 'kij, pałka dla obrony przed psami' (*Pasiimk strýpą nũ šunų apsiginti*), war. *strýptas*, 3. 'broń wyrzucana ręką, oszczep, dzida', 4. 'kij o zaostrozonym końcu, pika', 5. 'metalowy sworzeń' (neol.), 6. 'podłużny płat/pas materii' (*Atrėžiau strýpą drobės* 'Odkroiłem «strypas» płótna'). War. sufiksalne: *strypinỹs* ob. *stripinỹs*, *stripinis* 'kij, pałka' (neoapofonia $\bar{i} \Rightarrow i?$). Niezupełnie przejrzyste. Leskien 1884, 285, który wymienił tylko war. *stripinis* 'Wurfknittel, Leitersprosse', łączył to apofonicznie z czas. *strýpti* 'deptać, tupać, dreptać', jak też z rzecz. *streĩpsnis*, *straĩpsnis* 'szczebel drabiny' (za nim LEW 924). Do tego dochodzi war. s-mobile *trýpti* (zob.). Trzeba dodać, że LkŽ XIII, 978 notuje też *strýpti*, -iũ, -iaũ o znac. 'ciskać, rzucać, miotać', por. *Dastrýpiau aną su strypimũ*, t.y. *dàmėčiau* JU 'Dosięgnąłem go rzucając polanem'. Jest on o tyle istotny, że stanowi motywację dla użycia *strýpas* ze znac. 'broń wyrzucana ręką, oszczep, dzida'. Jak ma się *strýpas* do synonimów *strapėkas* i *straĩpas*?

stripulis, -io b.z.a. 'taki, co chwieje się na nogach, staje i upada' — derywat na -ul- od wykrz. *stript-stript*, por. *Veršis stript, stript streipiniu[ja]*, *kad slabnas, gležnos kojós, nepastovi* JU 'Słabe ciele «stript, stript», porusza się na chwiejnych nogach, nie mogąc

ustać'. — Vb. denom. *stri̇puliuoti* a. *-iūoti* 'chodzić chwiejnym krokiem (o dziecku, cielęciu), zataczać się (o pijanym)', war. udźwięczniony *stri̇b-*: *stri̇buliuoti* a. *-iūoti* 'podskakiwać; chwiać się, zataczać się' (war. s-mobile: *tribuliuoti*, *-iūoti*), wykrz. *stri̇bulai* o skakaniu.

stri̇ubas, *stṙubas*, -à 4 p.a. gw. 1. 'krótki – o przedmiocie, o ogonie, o części ciała', 2. 'małego wzrostu' (⇒ *stṙubis*, *stṙubkis* 'człowiek niski, mały, kurdupel'), 3. 'tępy, nieostry – o igle, szpicu', 4. 'krótko trwający'. Por. łot. *strube* 'żużyta miotła', *strubikis* 'duża różga; gruba pałka; obcięty ogon'. Bez dobrej etymologii. Zob. LEW 925 n., gdzie wciąga się do rozważań syn. *stri̇ukas* (zob.) i ujmuje oboczność *stri̇ubas* : *stri̇ukas* w terminach zróżnicowanych rozszerzeń pwk. **streu-* («Labial-, Gutturalerweiterung»). Alternacja -r' / -r- powraca w synonimach *stri̇ukas* ob. *stṙukas*; *stri̇ugas* ob. *stṙugas*. — Cps. *stri̇ubnosà* c. 'o krótkim nosie, (świnia) o krótkim ryju' (por. *nosis*), *stri̇ubragēs* 'sanki, na których spoczywają cieńsze końce wywożonych z lasu kłód', syn. *kalaītēs* (por. *rāgēs*, *rōgēs*), *stri̇ubuodēgis* 'mający krótki ogon – o wilku' (por. *uodegā*).

stri̇ūgas 2 p.a. gw. 1. 'strug, narzędzie stolarskie o dwóch rączkach, służące do wyrównywania i wygładzania powierzchni drewna' (*Kol abliaus neturėjom, su strugū viską nudailindavom* 'Póki nie mieliśmy hebla, wszystko obrabialiśmy strugiem'), 2. 'zakrzywiony nóż do obrzynania końskiego kopyta', 3. 'skórzany pas na pieniądze, trzos' (syn. *čerēsłas*) — zapoż. ze stbłr. *strugъ* (por. błr. *struh*, -a, pol. *strug*), z wtórną palatalizacją nagłosu jak w *stri̇ōkas*. War. *stṙūgas*. Młodszy war. *stri̇ūvas* ⇐ błr. *struh* ma -v- jak w *plūvas* i *bērevas* (LD § 171). Zob. też SLA 208, Zs 52, 91n., LEW 926. Por. też *stṙugas*.

stri̇ukas, -à 4 p.a. 1. 'krótki, kusi (o rzeczy, o części ciała)', SD¹ «kęsy», 2. 'małego wzrostu', 3. 'krótko trwający (o dniu, o nocy)', 4. 'łatwo ulegający kruszeniu (o chlebie)', 5. 'marny, lichy, słaby, niedostateczny'. War. *stṙukas*, z dźwięcznym g: *stri̇ugas*, rzadziej *stṙugas* i *strungas*. Niejasne. Może być w związku z wykrz. *stri̇ukt* a. *stri̇ūkt* o nagłym skoku, *stri̇uku* a. *stri̇uku-tri̇uku* o biegu zająca. Por. syn. *stri̇ubas*. — Drw. *stri̇ukē* 1. 'kurтка; bluza', 2. 'wierzchnie okrycie kobiece przypominające kamizelkę', 3. 'mlon w żarnach', 4. przen. 'sytuacja bez wyjścia', *stri̇ukis* 'diabeł' (por. *biznius* 'diabeł' ⇐ *biznas* 'krótki, kusi', Urbutis 1981, 96, 104n.). Vb. denom. 1. *stri̇ukėti* 'ubywać, skracać się (o dniu)', war. *stri̇ugėti*, 2. *stri̇ukinti* 'zrobić krótszym, skrócić', war. *stri̇uginti*.

stri̇ūkas 2 p.a. stlit., gw. 1. 'duży kawał drzewa, kłoda, kloc', 2. 'dzwono, część drewnianego obwodu koła umocowana na szprysze' (syn. *skritas*, *stukas*), SD <*striukas*> «dzwono v koła», 3. 'zagon, pasmo do zżęcia'. War. *stri̇ūkis* 2 p.a., *stri̇ūkis* 'kłoda drzewa; dzwono u koła' (*Pušis pjaustom į tris stri̇ūkiūs, o egles į du stri̇ūkiū* 'Sosny tniemy na trzy «stri̇ūkiai», a świerki na dwa'). Niejasne. Założywszy, że palatalizacja nagłosu jest wtórna, można zbliżyć *stri̇ūkas* via s-mobile do czas. *trūkti* m.in. 'pękać, rozrywać się'. — Drw. *ratas stri̇ūkinis* SD «dzwono koła» (dosł. 'koło złożone z dzwon').

stri̇ūnà 2 p.a., gen.sg. *stri̇ūnos* stlit., gw. 1. 'struna w skrzypcach, w lutni' (SD *stri̇ūna* «strona do lutniey»; *sutraukē stri̇ūnàs* 'zerwał struny'; *įtemptas kaip stri̇ūna* 'wypreżony jak struna'), 2. 'cięciwa łuku' (rzadszy war. *stṙūnà*) — zapoż. ze stbłr. *struna*, błr. *struná*, -ý, por. SLA 208, Zs 52, 91n., LEW 927 (brak w ALEW). Palatalizacja nagłosu wtórna, por. *stri̇ōkas* ob. *stṙōkas* i *stri̇ūgas* ob. *stṙūgas*. — Drw. *stri̇ūnos* f.pl. 'instrument strunowy, skrzypce': *ant stri̇ūnų žaisti* 'grać na skrzypcach', *žaidėjas stri̇ūnomis* SD «skrzypek», *skumbinu unt stri̇ūnų* SD «brząkam na stronach». Cps. *stri̇ūnžaislis* NDŽ przest. 'instrument strunowy' (por. *žaišlas*; kalka z nwn. *Saiteninstrument* n.). — Jest jeszcze trzecie użycie wyrazu *stri̇ūna*, mianowicie 'powróż łączący sanie z małymi sankami (tzw. *karūkai*), na których spoczywa cieńszy koniec wywożonej z lasu kłody', por. *Bevežant rąstus, nutrūko stri̇ūna* 'Gdy

wywożono kłody, pękła «striūna». *Gal katroj striūnà atsleidė, kad karukai šonan eina* ‘Chyba któraś «striūna» się poluzowała, bo sanki zjeżdżają na bok’. Jest bardzo prawdopodobne, że to użycie odzwierciedla wzór białoruski, por. błr. gw. *strúny* pl.t. ‘długie powrozy, którymi mocuje się kłodę na saniach i sankach’, zob. ĘSBM 12, 332. Złożenie synonimiczne: *striūn-virvės* b.z.a. f.pl. ‘postronki służące do uwiązania «karukai»’ (por. *virvė*; paralele: *raĩstpelkė, sietrėtis*). Zob. też *stygà*.

striuoksėti, *striuoksiu, striuoksėjau* 1. ‘skakać, podskakiwać (jak zając, wróbel, żaba)’, 2. ‘wzdrygać się’ — czasownik oparty na wykrz. *striuokt* (war. *striuokst*) o skoku, wyskoku zwierzęcia a. ptaka. Z innymi sufiksami: *striuokčioti* ts., *striuoksėnti* ts., *striuoktelėti* ‘nagle wyskoczyć’. W znac. ‘skakać, podskakiwać’ pojawiają się też wykrzykniki z innymi wokalizmami niż *uo*, por. *a*: *strāk, strākt, elė: strekt, strėkt, i: strik, strikt; strik strikum, y: strýk, strýkt; strik strýk; strykt strākt* oraz *ū*: *strúkt*. One również dały osnowę pewnym czasownikom, np. *straksėti, strėksėti, strikčioti i strýkčioti, strikėnti, striksėti* (⇒ *striksinėti*).

striūti, *striūvù, striuvaũ* (zwykle z prvb. *į-*) gw. ‘przywyknąć, przyzwyczaić się’ (*Katras jau instriūvęs rūkyt, tai tam jau sunku mest* ‘Jak już ktoś przyzwyczaił się do palenia [tytoniu], to trudno mu rzucić/przestać’). Paradygmat podobny do *būvù, buvaũ, būti*. Niejasne. Brak alternantów apofonicznych. Brak war. †*striū-* o odpowiednim znaczeniu raczej wyklucza przypuszczenie o wstawnym *-t-*.

strižānis, *-io* 2 p.a. wsch.-lit. ‘rdzeń czyraka’ (*Kol strižānis neišspaustas, tol votis negyja* ‘Dopóki rdzeń nie zostanie wyciśnięty, czyrak nie zniknie’) — zapoż. z błr. *strýžanь, -žnja* m. ‘rdzeń drzewa’, *strýžanь skūly* ‘twardy ośrodek czyraka’ (TSBM), por. stbłr. *striženь* ‘rdzeń’. por. ros. *stérženь* ‘sworzeń, trzon; rdzeń’.

strižas 4 p.a. gw. ‘kloc drewna, polano, z którego łupie się szczapy, drzazgi na łuczywa’ (syn. *skalāmedis*). Brak alternantów †*striež-*, †*straiž-*. Nie jest nieprawdopodobne, że *strižas* pochodzi ze zmiany **striužas*, podobnie jak *šipėti* z *šiupėti* czy *žipsnis* z *žiupsnis* (por. LD § 65 i Urbutis 1981, 125). Odpowiedni pwk. *striuž-* widać w *striūžti, striūžta, apstriūžo* ‘kruszyć się, wykruszać się’ (*apstriūžus šliota* ‘miotła, której różgi się wykruszyły’), ‘strzępić się – o spódnicy’, *nustriūžti* ‘wylinieć’. Sb. *striūžis* ‘rzecz krótka lub przykrótka, kusa, np. palto, nóz’ (por. *striūkas, striūkė*). Dalsze tłumaczenie niepewne. — Drw. *strižynė* ‘miejsce na piecu, gdzie suszy się bierwiona przeznaczone do rozłupania na szczapki’, cps. *strižagalys*: *Jau iš jo gaspadorius – strižagalys in pečiaus nepasmaišo* ‘Taki z niego gospodarz, że nawet kawałka drewna do pieca nie wsunie’. — Neoapofonia SZ *striž-* ⇒ SP *straž-* wydaje war. *strāžas* ‘kloc drewna, polano’ (*Paėmęs strāžą, balanų priskaldytum* ‘Wziąwszy kloc drewna, nałupałbyś drzazg na łuczywa’). Paralele: *apskritas* ⇒ *skratė* (typ RaT), *krintù* ⇒ *krañtas* (typ RaR).

strolia 4 p.a. gw. ‘ptak drozd, Turdus’ (*Stroliaũ būna mūsum* DvŽ ‘Drozdy są u nas’). Niejasny wariant do *strāzdas* (zob.). — Vb. denom. *nusistroliauti* ‘nachodzić się (w obejściu, gospodarstwie), nabiegać się (przy pędzeniu bydła)’.

stropùs, *-i* 4 p.a. ‘pilny, gorliwie się czymś zajmujący, pracowity’. War. *strōpus* (p.a. niewiadomy). Zwraca uwagę różnica znaczenia względem użycia stlit., por. SD *stropus* 1. «porywczy» (syn. *sunkus*), 2. «prętki» (syn. *graitas, veikus, ūmas*), *nestropus* «nieprętki», 3. «rzeski, rzeźwy» (syn. *sukrus*); *stropyn eimi* «czerstwieię» (syn. *gaivinuosi, drūtinuosi*). DP *stropus* ‘roztropny, czerstwy’. Odpowiednik łot. *strāps²* ‘prędkie, pilne’, ⇒ vb. denom. *strāpāt²* ‘spieszyć się’. — Drw. *stropā* ‘pilność, gorliwość’ (*Jam stropōs netrūksta* ‘Jemu pilności nie brakuje’), *stropybė* ‘pilna krzątanina’, SD «porywczność», *nestropybė* SD «nieręczność» [‘nieskwapliwość’], *stropnūs* gw. ‘dobrze wyrosły, dorodny’, *stropūmas* ‘pilność, gorliwość’, DP ‘rozum; roztropność; ochota’ (Kudzinowski II, 247). — Vb. denom.

1. *strōpti*, *stropstū*, *stropaũ* ‘mocnieć, wracać do sił, poprawiać się po chorobie’, SD «czerstwieię» (syn. *stropyn eimi*, *drūtinuosī*), 2. *stropėti* ‘stać się pilnym, pracowitym’, 3. *stropiūoti* ‘ochoczo zabierać się do roboty, pracować szybko i pilnie’ (⇒ *stropuōlis* ‘ktoś pilny, pracowity’). — Bez dobrej etymologii. Próbowano powiązać z ros. *toropítb* ‘przynaglać, popędzać’ i stisl. *sterf* ‘ciężka robota’. Zob. LEW 925, REW III, 126 (brak w ALEW). Nasuwają się następujące przypuszczenia: 1° że *strop-* jest wzdłużonym SO **strāp-* ⇐ **strāp-*, 2° że *strap-* stoi w związku ze SZ *strip-* jak w czas. *stripinėti* ‘dreptać, chodzić w koło małymi krokami’ (też ‘iść chwiejnym krokiem, tańczyć’), *stripėnti* ‘biec drobnym krokiem (o koniu), utykać, kusztykać’, 3° że użycia DP *stropus* m.in. ‘roztropny’ i *stropumas* m.in. ‘rozum; roztropność’ mogą być pochodną reanalizy polskiego odpowiednika *roztropny* jako *ro(s)-stropny*. W kwestii sufiksu por. *strabnūs* ‘pilny, pracowity, energiczny’ (war. sonoryzowany do **strapnus*; por. *dribnōti* < *tripnōti*). — Alternanty *strap-/strip-* dadzą się zakwalifikować jako warianty s-mobile do pwk. pie. **trep-/trp-* ‘stąpać, deptać’ (LIV² 650), zob. *trepėnti*, war. *strepėnti*. Wynika z tego, że znac. ‘pilny, zajmujący się czymś gorliwie’ może pochodzić ze ‘żwawo poruszający się przy wykonywaniu jakiejś pracy, krzątający się’. Por. polskie przymiotniki: 1° *zabiegany* ‘pochłonięty czymś, co wymaga biegania’ (od *biegać*), 2° *zalatany* ts. (od *latać*).

strōšyti, *strōšiju*, *strōšijau* gw. 1. ‘straszyć, wzbudzać w kim strach’ (*įstrōšyti* ‘nastraszyć’, *pastrōšyti* ‘postraszyć kim, czym’), 2. ‘ganić, łajać kogo’, 3. impers. ‘straszy, ukazuje się komu (zjawia)’, por. *Kai perstatė namus, nustojo strōšyt* ‘Jak przebudowali dom, przestało straszyć’. Refl. *strōšytis* 1. ‘bać się (np. śmierci)’, 2. ‘spieszyć się’ (*Nesistrošyk, dar nevėlu, pareisi* ‘Nie spiesz się, nie jest jeszcze późno, zdążysz wrócić’), 3. ‘ponaglać, pobudzać do pośpiechu’ (*Kai sustrošijau, tai tuojau padarė* ‘Jak ponagliłem, to zaraz zrobił’). Zapożyczenie ze stbłr. *strašiti*, por. błr. *strášycь*, *strášu*, 3 sg. *strášycь*, refl. *strašýcca*, *strašúsja*, 3 sg. *strašýcca*. Zob. LEW 925 (brak w ALEW). War. z palatalizacją nagłosu: *striōšyti(s)*, por. *striōšnas* ob. *strōšnas*.

strōšnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘straszny, wzbudzający strach, grozę’, 2. przen. ‘wielki, mocny, intensywny’, 3. przen. ‘pilny, energiczny’ (war. *strošnūs*) — zapoż. ze stbłr. *strašnyj*, błr. *strášny* (SLA 208; brak w ALEW). War. *striōšnas*. Impers. *strōšna*: *Strōšna dabot, kas daros* ‘Straszno patrzeć, co się dzieje’ ⇐ stbłr. *strašna*, błr. *strášna* (ZS 51). — Vb. denom. *strošnėti*, -ja, -jo ‘robić się strasznym’, *sustrošnėti*: *Labai sustrošnėjęs: anas atvažiavo ir susirgo labai* ‘Bardzo się zmienił na gorsze: przyjechał i ciężko zachorował’, refl. *pasistrošnėti*: *Jam jau ir pasistrošnėjo: nu kap vienam eit [pinigų kasti]* ‘Zrobiło mu się straszno [Obleciał go strach]: jak tu iść samemu [wykopywać pieniądze]’.

strovà, -òs 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘pożywienie, pokarm, jedzenie’, 2. ‘danie, potrawa podana na stół’ (*Kad priviešėjom, ta priviešėjom: vieni pietai iš penkių strovų* ‘Nagościliśmy się [byliśmy w gościach] do woli: same obiady składały się z pięciu dań’), 3. gw. ‘płynny pokarm, zupa’ (*Srėbkit šiltos strovòs, sušilste* ‘Zjedźcie gorącej zupy, zagrzejecie się’) — zapoż. ze stbłr. *strava*, por. błr. *stráva*, -y, pol. przest. *strawa* (SLA 208, LEW 925, ALEW 1128). War. *stróva*, *striovà*, też m. *strovās* BRB. Zob. też *strōvyti*. — Drw. *pristrova* stlit. ‘jarzyna’: *duodink mumus pristrovos valgyti* BRB ‘daj nam warzywa do jedzenia, las uns geben Zugemuesse zu essen’; formacja ta kalkuje nwn. *Zugemüse* n. ‘jarzyna jako dodatek’ (SLA 180 niepotrzebnie zakładał tu stpol. †przystrawa jako źródło). Osobno zob. *išstrova*, *patrovà*, *strōvyti*.

strōvyti, *strōvijau*, *strōvijau* stlit., gw. ‘jeść, spożywać’ (war. *strōvyti*) — zapoż. ze stbłr. *straviti*, por. błr. *stravícь*, *straũljú*, 3 sg. *strávicь*, pol. *strawić* (SLA 208, LEW 925, ALEW 1128n.). Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *krōsyti* i *prōsyti*). Zob. też *trōvyti* i *strovà*. — Refl. *strovytis* ‘żywić się’: *Jozefas su Marija... neturėja kuo strovyties*

BRP 'Józef z Marią nie mieli co jeść', drw. *išsistrovijimas* BRB 'wyżywienie się, utrzymanie'.

strūgas 4 p.a. 'łódź, barka towarowa używana na Niemnie' — zapoż. ze stbłr. XVI w. *strugъ* (*struxъ*) 'statek rzeczny do przewozu towarów'. Odpowiednik łot. *strūga* 'duża płaskodenna barka używana na Dźwinie' ⇐ stbłr. *struga*, ros. *strúga*. Zob. LEW 926, ME III, 1097, ĖSBM 12, 329. Wyraz należy do czasownika stbłr. *strugati*, błr. *struhácъ*, ros. *strogátъ*, *stružú* 'strugać, ścinać podłużne wióry'. — Od formy loc.sg. strus. *na stružē* pochodzi zapożyczenie niem. gw. *Struse* 'statek rzeczny, Flußfahrzeug' (REW III, 30).

strūika 2 p.a. ZTŽ 'budowanie, budowa' (*An strūikos sausiēm maža iždirbdinėja* 'Na budowie zarabia całkiem mało') — z zastępstwem *ui* dla *oi* (war. *stroikā* 2 p.a.) zapożyczone z ros. *strójka*, -i. Paralela: *stūika* ⇐ ros. *stójka*.

strūiti, *strujū*, *strujaũ* gw. 1. 'krzątać się, kręcić się gdzie', 2. 'obrzadzać, wykonywać codzienne prace w gospodarstwie; energicznie coś robić', *apstrūiti*: *Antanas šį rytą jau visus laukus apstrūjo* 'Antoni tego ranka już wszystkie pola obszedł', *sustrūiti* 'zdażyć' — paradygmat zbudowany na neoosn. *struj-*, pochodzącej z metanalizy formy prs. *strujū*; to z insercją *t* ze **sruju* 'ciec, płynąć powoli', formacji opartej na SZ **sru-* do pie. **sreū-* 'ciec, płynąć, sączyć się' (lit. **sru-*, **sriau-*). Zob. *sravéti* i *srúti*. Budowa *strūiti* przypomina *znuiti* 'łazić tu i tam' oraz *zūiti* 'latać, biegać w koło'. — Drw. *strujā* (**struj-ā-*) 4 p.a. 'obrzadzanie zwierząt domowych' (*Gaspadinei daugiausia strujōs apstruit* 'Gospodyni ma najwięcej obowiązków do wykonania', dosł. 'do obrzadzenia'). Por. osnowy na -j- w *srujā*, *dujā* i *skujā*.

strūjus, -aus 2 p.a. 1. stlit. 'ojciec ojca, ojciec matki, dziadek', 2. gw. 'stary człowiek'. Pl. *strūjai* gw. 'przodkowie', por. *Ka dabar tie mūsū strūjai atsikeltų, jie mirt turetų* 'Gdyby teraz ci nasi przodkowie zmartwychwstali, to musieliby [znowu] poumierać'. Buivydienė, *Balt* XXII:2, 1986, 13 podaje, że wyraz ten jest używany w gwarach południowo-żmudzkich oraz w okolicach Šilalė i Jurbarkas, wszędzie z krótką samogłoską pierwiastkową *u* i ze znaczn. 'ojciec ojca, dziadek'. W SD¹ s.v. «dziad, avus, patris pater» wymieniono *diedas* i *struius* jako synonimy. W SD s.v. «dziad» ukazuje się tylko rutenizm *diedas*. CGL <Strujus, aus> m. «Greiß». — Niepewna jest interpretacja samogłoski <û> w hapaksie DK 82₁₃ <strūius> nom.pl. 'dziadowie', por. *Kelerōpi tēwai rādaš? Ketwerōpī. Pirmiēus prigimtiēi, kurie mus pagimde, tēpaiēg ir strūius* DK 82₉ 'A iako różni oycowie się náyduiā? Czworacy. Naprzod oycowie przyrodzeni, ktorzy nas zrodžili, takież y dziadowie'. Būga, RR I, 486 czytał <strūius> z długością jako *strūjus*, ale przemilczał przy tym fakt, że w DK znak akcentowy <^> ukazuje się nie tylko nad samogłoskami długimi, lecz również nad samogłoskami krótkimi. Por. krótkości w takich zapisach DK, jak *kūnigiszko* 147₆, *apsūnkintas* 149₁₂, *iaunūmo* 610-11, *ne būwo* 166₁₁, *pagūndos* 169₁₅₋₁₆ oraz *sugrīzo* 121₁₀, *pastīprink* 136₂, *ėssme* 50₈, *ėst* 69₂₀, *szirdiē* 85₁. Fakt, że nie ma drugiego rzeczownika, który by miał zakończenie -ujus, jak też okoliczność, że wyrazy zakończone na -Vjus są w jęz. litewskim przeważnie zapożyczeniami (por. *aliējus*, *gēnijus*, *gōjus*, *rōjus*, *licējus*, *obōjus*, *strājus*, *tramvājus*), zalecają sceptycyzm wobec przyjętego dotąd zrównania etymologicznego lit. *strūjus* 'dziadek' = psł. *stryjǫ 'brat ojca' (cs. *stryjǫ*, ros. pol. *stryj*, itd.), zob. BSW 290, Būga, l.c., Specht 1944, 190, REW III, 29, LEW 926. Zob. teraz ALEW 982 z lekcją *strūjus*. — Zdaniem Otrębskiego (*Lingua Posnaniensis* VIII, 1960, 187, przyp. 3) z uwagi na odpowiedniość lit. *uj* : słow. *y* w wyrazach zapożyczonych typu *muīlas* 'mydło', *muītas* 'myto' nie można wykluczyć, że *strūjus* polega na transpozycji formy błr., pol. *stryj* 'brat ojca'. Ale jest i druga ewentualność. Otóż z uwagi na wariant strus. *strūjǫ* 'brat ojca' i jego kontynuację w ros. gw. *stroj* 'stryj' oraz 'kaleka, żebrak' (zob. REW III, 29), jak też w strus. nazwie osobowej *Strojā*, nazw. ros. *Strójev* (*ibid.*, zob. też Unbegaun 1995, 147), nie można wykluczyć przejścia wprost z jęz. staroruskiego: *strūjǫ* ⇒ lit. *strūjus*. — Trzeba jeszcze

podnieść dwa fakty: 1° to, że inne języki słowiańskie nie znają wariantu krótkowokalicznego typu *strǔjī i 2° to, że pozostałe języki bałtyckie nie pokazują form porównywalnych ze *strūjus*. Inaczej LEW 926 i Buivydienė, o.c., s. 16, którzy mówią o prapokrewieństwie *strūjus* i *strǔjī*. Dla Buivydienė ważnym argumentem przeciw pożyczce ma być fakt arealny, mianowicie ograniczenie *strūjus* do obszaru południowo-żmudzkiego. Nie można jednak zapominać, że taka sytuacja powstała dopiero w XX w. W wiekach XVI i XVII wyraz *strujus* był znany na dużo szerszym obszarze, o czym świadczą DK i SD. Widać z powyższego, że drogę dla obu wysuniętych tu hipotez utorowała interpretacja grafemu DK <û> jako /ũ/, a nie /ū/. W przyszłości pozostanie jeszcze wyjaśnić, jak powstała rozbieżność znaczeniowa między wyrazem litewskim ('dziadek') i słowiańskim ('stryj'). Por. fakt, że stblr. *stryj* ma odpowiednik w błr. *dzjádzьka* (HSBM 33, 8). NB. Przypisywane *strūjus* znaczenia 'wuj, Gatte der Mutterschwester' (zob. LEW 926, NDŽ IV, 121) i 'brat ojca, stryj; mąż ciotki' (zob. Boryś 583) nie mają pokrycia w materiale, por. Buivydienė, o.c., s. 14, 17.

strulinėti, strulinėju, strulinėjau gw. 'stawiać drobne kroki, dreptać' — czasownik na -inė- od wykrz. *struli* o powolnym chodzeniu, drobieniu (*Struli, struli vienur, kitur vaikščio[ja]*). Z samogłoską *ū* i innym sufiksem: *strūliuoti* 'krzątać się przy czym; powoli chodzić'. Nomen: *strūlis* jako przezwisko wołu.

strūmentas 1 p.a. wsch.-lit. 'narzędzia' (coll.), por. *Atvaži[av]o su visu strūmentu* 'Przyjechał ze wszystkimi narzędziami' (ZS 52), *strūmantas* ZTŽ 'uprzęż' — zapoż. z błr. gw. *strumént, strūmant* (PZB 4, 603) ← pol. *instrument*. Obcięcie początkowej sylaby jak np. w *vaĩtė, zalānius*. — Akcent wariantów *strameñtas, stremeñtas* wskazuje na źródło rosyjskie (*instrumént*).

strūnà 4, 2 p.a., *striūnà* 4, 2 p.a. 'narzędzie do obróbki drewna, tzw. ośnik, Schnitzmesser', por. *Ir taip jų grąžtai, kaltai, strūnos, skaptai, skrytulės, kirviai, skliutai yra pačių dirbti* 'I tak ich [narzędzia:] świdry, dłuta, ośniki, rylce, krążki garncarskie, siekiery, skluty są przez nich samych zrobione' (Dowkont). *Klumpių išorinė forma nutašius buvo nudailinama pailgu peiliu – striūna* 'Po wystruganiu zewnętrznej formy drewniaków wykańczano je podługnym nożem zwanym «striūna»'. Prawdopodobnie rozszerzenie zakresu znaczeniowego wyrazu *striūnà/strūnà* 'struna' (zob.), ale wymaga to zbadania (w jęz. białoruskim nie widać wzoru dla takiego użycia). — Vb. denom. *str(i)ũnyti, -iju, -ijau* żm. 'budować, wznosić budynek', *strūnioti kařstą* 'robić trumnę'. Inaczej LEW 927, który widzi tu krewniaka dla łac. *struō, -ere* 'łączyć, składać; stawiać, budować'.

strungas, -a b.z.a. 'mający krótki ogon a. ucięty ogon' (SD «kęsy, kusy») — ma za podstawę infigowany temat praesentis *strung-, utworzony od zanikłego czas. *strugti lub *strukti. War. z palatalizowanym nagłosem: *striūgas* ob. *striūkās* 'krótki, kusy', SD¹ *striukas* «kęsy». Zob. LEW 927 (brak w ALEW).

strūngas 1 p.a. 'głęb, zwł. w białej kapuście', 2. 'nasada ogona, Schwanzrube des Pferdes' (syn. *stimburys*), war. *striūngas* — zapoż. z prus.-niem. *strung* (GL 120), por. nwn. *Strunk m.*

strūsas 2 p.a., *strūšas* 2 p.a. stlit. 'struś, duży ptak biegający, Struthio camelus', m.in. BRB (SD *strusai* [pl.] «strus naski») — zapoż. ze stblr. *strusъ* (← stpol. *strus* ← śrdn. *strūs, strūse*). Por. ĖSBM 12, 318, 334, EWD 1376. — War. *strūsis, strūšis, -io* (CHB) ← pol. *struś, -ia* (por. SLA 208, POLŽ 598); s-mobile: *trūšas*. — Lit. liter. *strūtis* m. polega na ucieczce od sławizmu ku łacińskiemu *strūthio*. Osobno zob. *straūšas*.

strūstas 4 p.a. gw. 'królik' — od *strūst* jako zawołania na króliki, war. *strū-strū-strū* (Otrębski 1934, 463).

strustis, -iēs 4 p.a. f. gw. 'jeden z drewnianych słupków/zębów, które tworzą płochę w krosnach'. War. *skrustis*; t-mobile: *srustis*, *srūstis*; s-mobile: *trustis* (LzŽ); z innym tematem: *strustas* 4 p.a. 'trzcina pospolita, *Phragmites communis*; łyko z leszczyny' (por. oboczność -tas/-tis w *smiltas/smiltis*). Wziąwszy pod uwagę to, że polski odpowiednik gwarowy danego wyrazu brzmi *treść* (por. SGP V, 419n.) i że pol. *treść* oznacza prymarnie 'trzcinę pospolitą, *Phragmites communis*', jak też przedmiot zrobiony z jej łodygi (por. Boryś 641), kuszące jest powiązanie (s)*trustis* z lit. *trušis* 'trzcina, *Phragmites communis*'. Pol. *treść*, stpol. *trześć* wywodzi się wraz ze stczes. *trest'*, ros. *trostb* i scs. *trūstī* z psł. *trūs-tī. Abstrahując od s-mobile, zachodzi zgodność słowotwórcza między (s)*trus-tis* i *trūs-tī. Lit. *trušis* pochodzi z *trus-i-, więc różni się sufiksem. Zob. Būga, RR I, 489: rekonstrukcja pie. *(s)tru-s- (podtrzymana w LEW 928). — Vb. denom. *strūsti skiētą*, *strusčiū*, *strusčiaū* NdŽ 'wstawiać słupki/zęby w grzebieniu tkackim'. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *truść* 'jedno drewnienko w grzebieniu tkackim (w płosze); przestrzeń między dwoma takimi drewnienkami' (Zdancewicz 350). — Łot. *strastis* 'zęby grzebienia tkackiego' ma być pożyczką z ros. *trostb* 'trzcina', zmienioną na wzór lit. *strustis* (ME III, 1081, ze znakiem zapytania).

stružėti, *stružū*, *stružėjau* gw. 'trząść się z zimna', war. *striužėti*. Brak alternantu †str(i)auž-. Niejasne. Jest bliskoznaczny pwk. *struzd-*: *struzdėti*, -ū, -ėjau 'drzeć z zimna; ledwo żyć, cherlać'.

stubà 4 p.a. gw. 1. 'chałupa chłopska', 2. 'jednoizbowa chata', 3. 'pomieszczenie w chałupie, izba', 4. 'pokój, pokój w mieszkaniu', 5. *stūbos* pl.t. 'okazały dom mieszkalny' — zapoż. ze śrwn. *stube* (GL 121, Čepienė 110, LEW 928), por. wcznwn. *Stube* f. 'pomieszczenie mieszkalne, izba'. Śrwn. *stube* oznaczało m.in. 'ogrzewane pomieszczenie, łaźnię, jadalnię i mały domek' (EWD 1384). Z tegoż źródła zapożyczono stpr. *stubo* Ev 'izba, Stobe [Stube]', od czego drw. *stubonikis* Ev 'łaziebnik, Bader' (por. śrniderl. *stōve* 'gorąca kąpiel; piec do suszenia', stang. *stofa* 'łaźnia'). — War. *istuba* przest. 'chałupa' (por. łot. *istaba*, *istuba* 'izba, pokój'). — Drw. *stubēlė* 'lepsz izba w chacie chłopskiej, tzw. świetlica, w której przyjmowano gości, obchodzono święta' (syn. *seklyčià*, *mėnė*), *stubėlka* 'lica chata' (neosuf. -elka), *stubėlninkas* 'chłop bezrolny, komornik' (syn. *trobėlninkas*). Cps. *šeimýnstubė* 'główna izba w chacie chłopskiej, z oknami wychodzącymi na wschód i południe; stał w niej stół, ławy pod ścianami, krzesła' (por. *šeimýna*), *stūbšikis*, -ė: *Kas šika stubo[je]*, *vađinas stūbšikis* JU 'Kto wypróżnia się w izbie, nazywa się s.' (por. *šikti*).

stūburas 3 p.a. 1. 'kręgosłup, grzbiet' (war. *stūbaras*), 2. 'pień drzewa bez gałęzi, kłoda' (syn. *stuobrỹs*), 3. 'łodyga rośliny' (war. *stūbiras*), 4. 'pień tkwiący w ziemi, karcz' (syn. *kėlmas*), 5. 'słup umieszczony przy piecu dymnej chaty', 6. 'górna powierzchnia pieca', 7. 'ul kłodny'. Odpowiednik łot. *stuburs* 'wysoki pień; słup; zużyta miotła' (⇒ drw. wsteczny: *stubs* 'koniec złamanego przedmiotu, kikut; zużyta miotła') — dewerbalny rzeczownik na -ur- od *stub-*, co jest neoapofonicznym st. zanikowym od pwk. *steb-*, por. *stēbti* 'znieruchomieć, zdrętwieć, osłupieć', *nustēbti* 'zdumieć się'. Chodzi tu o model apofoniczny pierwiastków obstruentowych *TeT* ⇒ *TuT*/*TiT*, który wzoruje się na modelu rezonantowym, por. *ReT* ⇒ *RuT*/*RiT* lub *eRT* ⇒ *uRT*/*iRT*. W kwestii st. zanikowego typu *TiT*- por. *stibilas*, *stibiras*, *stibýna* s.v. *stib-*. Paralela: *stup*-/stip-, por. *stūplas* 'zdrętwiały, sztywny' ob. *stipti* 'zdychać; drętwieć'. — Prapokrewne psł. *stūbūrū, por. słń. *stebēr* 'słup', chorw. *stābar* 'pień drzewa'. Z inną budową: lit. *stūbras* 'łodyga; słup przy piecu; wierzch pieca'; stisl. *stubbi* 'pień', śrdn. *stubbe* ts. Zob. BSW 290, LEW 928, Snoj 696. — Drw. *stuburinis* 'grzbietowy', *stuburiniai* m.pl. 'kręgowce, Vertebrata' (neol.), cps. *stubūrgalis* 'kość ogonowa', też 'tyłek, zad; dolna część pnia, odziomek', war. *stupūrgalis*, *stubārgalis*, *stubėrgalis* a. *stupėrgalis* (por. *gālas*, LEW 934); *stubūrkaulis* 'kość grzbietowa, pacierzowa', war. *stubarākaulis*, *stubīrkaulis* (por. *kāulas*), *stubūrnaris* 'kość grzbietowa' (por. *naryš*). —

Drw. wsteczny: *āststubas* ‘odwrócony tyłem’ (zob.). N.m. *Stuburaĩ, Stubriaĩ*. — WSZ *stūb-: stūbrỹs* ‘tyłek, zad’, ⇒ *stūbrinti* ‘iść pochyłonym wypinając tyłek’. — Neoapofonia SZ *u* ⇒ SP *au*: *staubūnas* ‘tyka (trzon) kwiatu cebuli; łodyga’. Zapoż. litewskie w błr. gw. *staūbūn, stoūbūn* ‘łodyga; głąb’ (PZB 4, 579; brak u Laučjute). — Neoapofonia SZ *u* ⇒ SP *uo*: *stuobrỹs* (zob.).

stūčkà 2 p.a., gen.sg. *stūčkos* (war. *stučkà, stuškà*) gw. ‘wstążka, utkany pasek materii używany do wiązania włosów i jako ozdoba ubrania’ (*Mano kaselės gražios geltonos, šilky stūčkoms pinamos* ‘Moje piękne, żółte warkocze, z wplecionymi wstążkami z jedwabiu’). *Apsisiuvo stūčką apie padalkas* ‘Obszyła sobie podółki wstążką’) — ze zmiany **stūška* < **stūžka*, co zapożyczone z błr. gw. *stūžka, -i* (por. błr. liter. *istūžka*, TSBM). Por. strus. *sūtuga* ‘zacisk, klamra’, pol. *wstęga* ‘pas materiału, służący m.in. do wiązania’. Zob. ZS 52, 92, LEW 895, 928. Por. też *stūgà, išstūgos*, jak też *stánčka*.

stūgà 2 p.a., gen.sg. *stūgos* ‘wstęga, utkany pas ozdobny’ — zapoż. z błr. gw. *stūha*. War. *istūga* b.z.a. Zob. też *išstūgos, stangà* i *stūčkà*.

stūgti, stungù, stugaĩ gw., zwykle z prvb. *pa-, su-* ‘zesztywnieć, stwardnieć, stężyć (m.in. o nieboszczyku), zdrętwieć (o nodze)’. Formalnie *stug-* przedstawia refleks SZ do *pie*. *(s)teug- ‘poruszać się gwałtownie’, por. IEW 1032n., LEW 928n., LIV² 602 (bez wzmianki o lit. czasowniku). Odpowiedniki ie.: wed. *tuñjanti* prs. 3 pl. ‘uderzają, napierają’ (**tu-n-g-énti*), *tujáyant-* ‘pędzący’, gr. ἔστυγον ‘znienawidziłem’, στύγέω ‘nienawidzieć, mieć wstręt, brzydzić się czym’, śrniderl. *stūken* ‘trącać, uderzać’. Tu też śrwn. *stoc* ‘pień, kłoc, kij’, ang. *stock*, stisl. *stokkr* (pgerm. **stukka-*), por. EWD 1366n. — Drw. *stūguras* ‘pień’, *stugurỹs* ‘pień; łodyga; laska’, *stugūtis* ‘radło, socha’, drw. wsteczne *stūgė, stūgis* (por. *gužūtis* ⇒ *gūžas*). Por. stosunek form *stagūtė* ‘radełko’ : *stāgaras* ‘łodyga, sucha gałąź’. — WSZ *stūg-: stūgti, -sta, -o* ‘wystawać, sterczeć’. Od tego durativum na *-so-*: *stūgsóti, stūksóti* ‘wystawać, wznosić się ponad co (o drzewach, budynku, górze), widnieć z dala, być niewyraźnie widocznym’, też ‘stać a. siedzieć beczynn timer, bez ruchu; stać gdy inni się krzątają, pracują’. Zob. też *stūōgti*.

stūika 1 p.a. przest. ‘powinność włóścian dostarczania podwód do prac publicznych lub dla wojska’ — z zastępstwem *ui* dla *oi* (por. *strūika*) zapożyczone z ros. przest. *stójka, -i* ‘czasowe przebywanie chłopów z podwodami przy zarządzie włości lub na stacji pocztowej’ (SRNG), pol. przest. *stójka* ‘wybrany przez sołtysa we wsi dla wykonywania darmo jakiej roboty publicznej’ (SW VI, 440). War. z asymilacją *jk* > *jg*: *stūiga* (por. *kraĩgas* < *kraĩkas*; *tváigas* < *tváikas*). Co do akutu por. zapoż. *kūila, liūika, šiūilė*. Por. LEW 929. Zob. też *kresà, pāstotė* i *stācija*.

stūiti, stūistu, stujaĩ gw. ‘opanowywać się, robić się poważnym’: *Ans jau stūista nuo uparos, nuo liežuvio, nuo šelmystos*, t.y. *prisilaiko, nusivaldo* JU ‘On już nie jest taki uparty, gadatliwy i łobuzerski’ — czasownik utworzony od wykrz. *stūi* ‘przestań! milcz!’, por. *Stūi, tarė Pričkus, jau bent sykį paliaukite zaunyt* (Doneļajtis) ‘Przestańcie, rzekł Pričkus, choć raz przestańcie gadać/paplać’. Jeśli *stūi* jest zapożyczeniem z pol. *stój* ‘halt!’ (tak Brückner 1877, 138, za nim LEW 929), to jako znaczenie etymologiczne trzeba przyjąć ‘przestań, opanuj się!’.

stūkas 4, 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘sztuka czego, sztuka tkaniny, kawałek (chleba, mięsa, słoniny), kawał’, 2. ‘kłoda drzewa, kłoc drzewa’, 3. c. ‘tęgi człowiek, grubas’ (*Tokiam stūkui sunku ant kalno užlipti* ‘Takiemu grubasowi trudno jest wejść na górę’), 4. ‘pewna część kołowrotka’, 5. ‘zab w wale do spulchniania ziemi’, 6. ‘wiązka lnu, licząca sto garści’ (*Iš šimto saujų stūkas buvo*), 7. ‘kłębek przędzy’, 8. ‘dzwono, część drewnianego obwodu koła’ (*Šeši stukaĩ, užmauti ant dvylikos stipinų, sudaro vieną ratą* ‘Sześć dzwon, umocowanych na

dwunastu szprychach, tworzy jedno koło'), 9. 'przesło w stodole', 10. 'sterta', 11. 'w hazardowej grze karcianej: suma stawek graczy, pula', 12. 'kawałek ziemi' (m.in. CHB), 13. 'odcinek drogi' (*Šiuo stuku eik, čia sausiau* 'Tędy idź, tu suszej'). Zapożyczenie z prus.-niem. *stuk* (GL 121, LEW 930; brak w ALEW), por. nwn. *Stück* n. Z innym tematem: *stùkis*, -io. War. f. *stukẽ* (m.in. 'pniak, kłoc do rąbania gałęzi; dupka, otwór do sypania ziarna w kamieniu młyńskim, w żarnach'). Oboczny nagłos *št-*: *štukas*, *štùkis* (por. *špykis* ob. *spykis*). Osobno zob. *štukà*.

stuksėti, stuksiù, stuksėjau 'stukać, stukać w szybę, pukać do drzwi, stukać butem w podłogę' — czasownik na -sė- od pwk. *stuk-*, który widać również w łot. *stukāt*, -āju 'iść drobnym krokiem (też o dziecku), dreptać'. Via s-mobile można go nawiązywać z jednej strony do łot. *tukstēt* 'bić, uderzać; głośno dyszeć, sapać', *tucināt* 'huczeć – o burzy' (war. *ducināt* 'grzmieć, uderzać z hukiem – o piorunie'), z drugiej strony do scs. *tūkō, tūkatī* 1. 'dotykać, popychać, stukać', 2. 'sporządzać tkaninę z przędzy na krosnach, tkać' (znacząc etym. 'przetykać nici wątku między niemi osnowy; uderzać grzebieniem tkackim'), *tūknōti* 'dotknąć, popchnąć, stuknąć' (por. pol. *wetknąć, zatknąć, zetknąć*). — Pbsł. *(s)tuk- należy prawdopodobnie do pie. *(s)teu-k- ← *(s)teu- 'uderzać, pchać' (IEW 1032), por. gr. *ἐτευξα* aor. 'zrobiłem, przygotowałem', SZ *τύκος* m. 'młot kamieniarski, kilof, topór wojenny' (⇒ *τυκίζω* 'obrabiać, ociosywać'). BSW 331 nie uwzględnia s-mobile. LEW 930 był zdania, że formy litewsko-łotewskie są z pochodzenia onomatopeiczne. — WSZ *tūk-*: łot. *tūcīt*, -u, -īju 'gnieść, ścisnąć, wyżywać, pchać, wypychać, napychać', *tūkāt*, -āju 'gnieść, zagniatać (ciasto), napychać, nabijać (fajkę)'. Odpowiada słowiańskiemu iteratywowi *tyk-a-* ← *tūk-*, por. ros. *тыкать* 'wtykać, wsuwać', czes. *tykat se* 'dotyczyć, odnosić się', pol. *dotykać, stykać, wtykać, spotykać*. — SO *tauk-*: łot. *taucēt*, -ēju 'tłuc w stępie, móżdżerzu'.

stulà 2 p.a., gen.sg. *stulos* 'stula, część stroju liturgicznego katolickich duchownych, długa szarfa zakładana na szyję', SD «stula kościelna, kapłańska» (zm. *stulà*) — zapoż. ze stbłr. *stula* ← pol. *stula*. — War. *stolà*, gen.sg. *stōlos* (*Stolà ženklinā virvē, kuriā ūzmetē ant io S. kaklo* DP 167₃₀ 'Stoła znaczy powroz, który wrzucili na jego S. szyję') ← stbłr. *stola* (← stpol. *stola* ← śrlac. *stola*). Por. SLA 208, LEW 930, POLŽ 599 (brak w ALEW). — War. zm. *štuōlas* (Būga, RR III, 764 podawał jako germanizm).

stulbas 2 p.a. gw. 'słup, belka wkopana w ziemię' (syn. *stul̃pas*, zob.). Zwykle jednak ten wyraz jest używany przenośnie, por. następujące zwroty z *ākys* 'oczy': *ākys stulbē* 'oczy w słup', *ākys stulbū atsistōjo* 'oczy stanęły w słup', *ākys pašōko i stulbā* ts. – o nieruchomym, utkwionym wzroku człowieka przerażonego a. umierającego, który tak obrócił gałki oczne, że widać tylko białka. Dwojaki refleks st. zanikowego *ul/il* w jęz. łotewskim, por. 1° *stulbs* 'słup; goleń, łydka; cholewa'⁶⁴⁹, drw. *stulbis* 'stary dom bez dachu', 2° *stilbs* 'przedramię; goleń, kość strzałkowa; część nogi zwierzęcej; cholewa buta' (war. *stilbs*², *stilps*², *stilbs*, też f. *stilba*)⁶⁵⁰. Nawiązanie w psł. **stūlbū*, por. ros. *stolb*, *stolbá* 'pal, słup', bg. *stolb* ts. Rekonstrukcja pbsł. **stulb-a-* (por. BSW 290). Należy do pie. **stelb-/stl̃b-* 'słup, pal', por. stisl. *stolpi* m., śrang. *stulpe* 'belka, słup' < pgerm. **stulpan-* (IEW 1020, NIL 665). Osobno zob. *stul̃pas*. — Vb. denom. od *stul̃bas*: *apstul̃bti*, -*stul̃bsta*, -*stul̃bo* 'osłupieć, zostać oszołomionym, zdrętwieć, struchleć (ze strachu, przerażenia)', *sustul̃bēti* 'osłupieć', *stul̃binti* caus. 'oszałamiać, zadziwiać'. — Adi. postvb. *stul̃būs* 'zdzumiony, osłupiały'. Ma nawiązanie w łot. *stul̃bs* 'ślepy, ogłuszony, zaskoczony, zdumiony', ⇒ *stul̃bt*, *stul̃bstu*, *stul̃bu* 'ślepnąć; zostać ogłuszonym, zaskoczonym'.

stulgūs, -ī 4 p.a. 1. 'podłużny i zaokrąglony, owalny, jajowaty' (war. *stul̃gas*), 2. stlit.

⁶⁴⁹ Zdaniem ME III, 1103 *stulbs* w znaczn. 'pal' może być pożyczką ze strus. *stūlbū*.

⁶⁵⁰ Lit. *stilba* 'goleń, podudzie', pl. *stilbos* 'golenie; nogi' jest pożyczką łotewską, zob. Urbutis 2009, 295.

‘dumny, wyniosły’, SD¹ *stulgus* «hardy». Formacja na SZ *stulg-* ⇐ *stelg-*, por. *stelgti(s)* ‘starać się, wysilać się’ i oboczny SZ *stilg-* w *stilgétis* ‘mieć ochotę, starać się, wysilać się’. Zdaniem Urbutisa 1981, 117 *stulgùs* w znac. ‘dumny, wyniosły’ stoi w związku z syn. *stalguš* m.in. ‘uparty, zawzięty’ (zob.). Znac. etym. ‘wyprężony, napięty’. — Drw. *stulgyn eiti* ‘rosnąć wzwyż’, *stulgìnīs* ‘owalny – o jabłkach, gruszkach’, *stulgẽ* ‘rzecz cienka z grubszym zakończeniem’, też ‘gruby nos’, *stulgỹš* ‘kół, tyczka’ (Urbutis, l.c.), *stulgis* a. *stulgis* przest. ‘szytlet, kindżał’. Vb. denom. *apstulgti* ‘zdumieć się, osłupieć’ (Urbutis, l.c.).

stułpas 4, 2 p.a. ‘słup, kolumna’. DP ‘słup, wieża’. SD *stulpas* «filar», *stulpas akmeninis* SD «słup kamienny w budowaniu», *stulpas pagoniško Dievo* SD «bałwan, obraz rzezany pogański» (syn. *veidas, žinklas pagonų Dievo*), *stulpas aplinkui turinčios viškos* SD «filary w koło mający ganek», *pamatas stulpų* SD «podstawek abo stolec słupow», *tarpe stulpų* SD «miedzyfilarze» [‘przestrzeń między kolumnami’], *aguona unt stulpų* SD «kapitela, słupow śnicerskich nagłówek» [‘głowica kolumny, makowica’, SPXVI]. Też f. *stulpà* ‘słup’. War. *štułpas* (*st-* > *št-*); ze zmianą *ulC* > *uuC* > *ūC*: *stūpas*, nazwa lasu *Ažustūpẽ* (LvŽ I, 277). Odpowiednik łot. *stūlps* 1. ‘słup, kolumna’, 2. ‘kość goleniowa, łydka’. Trudno rozstrzygnąć, czy jest to wyraz prapokrewny z psł. **stūlpū*, por. strus. *stūlpū* ‘słup, pal’, scs. *stlūpū* ‘słup, kolumna; wieża’, sch. *stūp*, *stūpa*, ros. *stolp*, *stolpá*, czes. *sloup* ‘słup’ (por. pbsł. **stulba-*, **stulpa-* w BSW 290, REW III, 18), czy raczej jest to litewsko-łotewskie zapożyczenie ze strus. *stūlpū*, stbłr. *stolpъ* ‘słup, filar’ (zob. SLA 208, ALEW 983). Por. przegląd literatury w LEW 931. — Drw. *stulpinykas* SD «słupnik» [‘na słupie mieszkający’], cps. *koplytstulpis* ‘kapliczka umieszczona na słupie’ (zob. *koplyčiai*), *stogāstulpis* (zob. *stogas*). Vb. denom. *stulpuoti* ‘stawiać słupy; słupami oznaczać granicę; stawiać dęba, sprzeciwiać się’, ponadto ‘układać materiał w fałdy’; refl. ‘stać jak słup, nic nie robiąc’. Nazwy terenowe: *Antstulpis* b.z.a., *Āstulpas* (z **Až-stulp-* < **Ažu-stulp-*), por. LvŽ I, 135, 194. — Obok tego jest war. z dźwięcznym wygłosem pierwiastka: *stułbas* – najprawdopodobniej wyraz odziedziczony (zob.).

stuṁbras I 2 p.a. gw. ‘nasada ogona, ogon bez włosów’. Z pokrewnym suf. -ur-: *stuṁburas* ‘kwiatostan’, *stumburỹš* ‘nasada ogona’ (syn. *stimburỹš*). Odpowiednik łot. gw. *stuṁburs* ‘część drzewa pozostała po ścięciu pnia, pniak; głąb w kapuscie’, *sluotas stuṁburs* ‘zużyta miotła’. Alternant *stumb-* jest oboczną do *stimb-* (zob. *stiṁbti*) formą st. zanikowego, wytworzoną z neopwk. *stemb-* ⇐ *stembū* (zob. *stēbti*). Por. oboczności typu *riṁbas/ruṁbas*; *rīmtas/rūmtas*. NB. LEW 931 mylnie zestawiał łot. *stuṁburs* z gwarowym wyrazem lit. *stūmbas* ‘łodyga; głąb w kapuscie’; w tym ostatnim sekwencja *umC* nie jest pierwotna, lecz pochodzi ze zmiany **amC*, charakterystycznej dla wsch.-litewskiego dialektu (zob. *stāmbas*).

stuṁbras II 2, 4 p.a. 1. ‘żubr, Bison bonasus’, 2. SD «bawół, bubalus, syluestris bos» (wymienione wraz z syn. *medinis jaučias*, dosł. ‘leśny, dziki wół’). War. *stumbris* SD «tur, urus» (tu brak synonimu). Odpowiedniki łotewskie: *stumbrs*, dawniej *sumbrs*, też *subrs*, *sūbrs*. Niejasne. Segment *t* uchodzi za wtórny, wprowadzony pod wpływem bliskoźnacznego wyrazu *taĩras* ‘tur’ albo też takich czasowników, jak *stūmti* ‘pchać, popychać’ lub *stēmbti* m.in. ‘sprzeciwiać się’, zob. LEW 932, Kabašinskaitė 85. — Nie do końca jasny jest też przypuszczalny odpowiednik prasłowiański **zōbrī*/**zōbrū*, por. pol. przest. *zqbrz* ‘Bison bonasus’ (wtórnie pol. *żubr*, -a), strus. *zubrū*, ros. *zubr*, *zúbra* (por. Vaillant IV, 638, REW II, 463, Boryś 757)⁶⁵¹. Derksen 2008, 549 nie wyklucza związku **zōbrī* z pwk. **gomb^h*- jak w

⁶⁵¹ NB. Nie należy tu hapaks *stpr. wissambs* Ev ‘żubr, Wesant’. Zapis z <s> ma charakter abrewiacyjny i oddaje prawdopodobnie brzmienie [wizamp(ti)s]. Rozwinęło się ono z **vizantis* < **vizantis*, mianowicie przez typowo pruskie zmiany konsonantyzmu: 1. *nt* > *mt* (dysymilacja, por. *tūsint-* [zapoż. ze śrwn. *tūsent* ‘tysiąc’] oraz paralele litewskie s.v. *kristi*) i 2. *mt* > *mpt* (epenteza *p*). Wyraz pruski jest zapożyczeniem ze śrwn. *wisant* ‘Wisent, Bisonochse’. Por. DLA 106 n. Inaczej PKEŻ 4, 250.

zqbū ‘zab’, choć ostatecznie skłania się do przypuszczenia, że może tu chodzić o wędrowną nazwę zwierzęcia («a migratory term»). Zob. jeszcze Young w *Colloquium Pruthenicum secundum*, Kraków 1998, 201n. i ALEW 983. Zob. też *žióbris* II. — Nazw. *Stuṁbras*, *Stūmbra*, *Stumbrà*, *Stuṁbris*, -*ṃs*, *Stuṁbrus*, *Stumbráitis*, -*áuskas*, -*ēvičius*. N.m. *Stumbraĩ*, *Stumbrẽ*, *Stuṁbrės*, *Stumbriaĩ*, *Stuṁbrinė*, *Stuṁbriškė*, *Stuṁbriškis* 3x, cps. *Naūstumbriai* (*Naustumbriai < *Nauja-stumbriai), *Stumbrāgiriei*. N.jez. *Stumbrỹs*, *Stuṁbrinė*, n.rz. *Struṁbagalvės upėlis* (forma metatetyczna od cps. *Stumbra-galvė, dosł. ‘łeb żubra’, por. strp. n.m. *Taurusgalwo* s.v. *taūras*).

stūmdyti, *stūmdau*, *stūmdžiau* ‘pchać, popychać, szturchać’, *stūmdau* SD «popycham, potrącam, trącam» (war. akc. *stumdýti*) — intensivum z suf. -dy- od *stūmti* ‘pchać, trącać’ (zob. GJL II, § 643). Paralela: *grūmdyti* ⇔ *grūmti*. Odpowiednik łot. *stuṁdīt* ‘pchać’ (do tego war. *stūmstīt*²). — Neoosn. *stumd-*: *stumdinēti* iter. ‘popychać, trącać’, *stūmdlioti* ts. (typ *dēdlioti*), *pastūmdēlis* 1. stlit. ‘sierota’ (*Te est motē našlystoj, vaikāi pastūmdēleis* PK 87¹⁵ ‘Niech żona wdową będzie, dziatki śirotami’), 2. gw. ‘popychadło’, *stūmdā* ‘zasuwa u drzwi; żerdź do popychania łodzi’, *stūmdālis* ‘nieruchawy, leniwy człowiek’, *stūmdēklis* ‘małe narzędzie do popychania; sprężynka’. — Neoosn. *stumdy-*: *stūmdỹklė* ‘zasuwa; narzędzie do zgarniania gnoju’. — Neoosn. *stūmdž-* (⇔ *stūmdžiau*): *stūmdžioti* ‘popychać kogo; przesuwac (krzesła)’, *stuṁdžius* ‘ten, co się rozpycha’; z asymilacją *md* > *nd*: nazw. *Stūndžia*, *Stuṁdžius*.

stūmplis, -io 1 p.a. 1. stlit., gw. ‘narzędzie z drewna służące do wpychania naboju w lufę, a także do czyszczenia lufy’, SD <stūmplis> «stępel do muszkietu», 2. *šautuvo stūmplis* ‘wycior do lufy’ — zapoż. z pol. *stempel*, *stepel* (⇔ śrdn., śrwn. *stempel*, por. WDLP, s.v. *stempel*). Zmiana samogłoski, *i(m)* na *u(m)*, nastąpiła wskutek ludowo-etymologicznego nawiązania do czas. *stūmti* ‘pchać, popychać’ (brak tego przykładu u Kabašinskaitė 1998). DLKŽ zaleca zastąpienie *stūmplis* przez *grūstūvas* (zob. *grūsti* I). Brak w LEW, SLA i POLŽ. NB. ALEW 984 nie odróżnia Szyrwidowego <stūmplis> od rodzimego *stūmplỹs* 4 p.a. [‘kość ogonowa’]. PAŽ 437 niesłusznie sprowadza <stūmplis> do *stamplys.

stūmplỹs, -io 4 p.a. gw. 1. ‘kość ogonowa’, 2. ‘kuper, dolna część tułowia u ptaka, z której wyrastają pióra ogonowe’. Z innym tematem: *stūmplė* ‘kura bez piór ogonowych’. Niejasne. Jeśli -p- jest spółgłoską epentetyczną (zob. LD § 240), to por. stlit. *nustumpt* ‘strącić’ (s.v. *stūmti*). Por. syn. *stūrplis*, *stūplỹs*.

stūmti, *stumiū* (war. *stumu*), *stūmiau* 1. ‘pchać, popychać, trącać, szturchać’, 2. ‘sunąć, suwać, zwł. o zasuwie u drzwi’, 3. ‘właczać, wpychać’, 4. ‘naglić, napierać, nacierać’, *atstumiū* SD «odmykam czego; odpycham kogo; odrącam», *įstumiū* SD «napędzam» (syn. *užvarau*, *įvarau*), «wtrącam», *užstumiū* SD «natrącam kogo na co». War. z epentezą *p* do zbitki *mt*: *nustumpt* DP ‘strącić’, *nustumptas* DP ‘strącony’ (por. *tūmptas* < *tūmtas*). Odpowiednik łot. *stūmt*, *stumju* (war. *stumu*), *stūmu* ‘pchać, sunąć’ (LEGR 593). Jeśli *um* jest refleksem prajęzykowego sonantu nosowego, to wolno postulować pie. *stṁH- jako formę SZ od pie. *stemH- ‘pchać, sunąć, tłoczyć’ (transponat). Brak w LIV². Zob. IEW 1021, gdzie zrekonstruowano aniłowcy pwk. *stem-. Podobne do *stemH- są pierwiastki pie. *temH- ‘słabnąć, męczyć się’, *temh₁- ‘ciąć, ucinąć’ i *stenh₂- ‘grzmieć’. Stanowisko LEW 932 nie jest jasne. ALEW 984 wskazuje jako możliwy związek z czasownikiem stisl. *stemma* ‘sprzeciwiać się, hamować, przeszkadzać’. — Brak form bałtyckich ze SE †stem-. — SO: *stam-V-*: *stamañtas* (zob.), *stamėnti* (zob.). — Czy gwarowe prs. *stumu* może uchodzić za ślad po pie. *stṁH-é/ó-? Por. typ wed. *tudāti* ‘bije, uderza’. — Drw. *stūmčioti* ‘popychać’, *stūmdyti* (zob.), *stūmlioti* ‘popychać’ (war. z epentezą obstruentu *b* do zbitki *m-l*: *stūmblioti*, por. *iṁblioti* z *iṁlioti*, LD § 240). Nomina: *stumikas* ‘drewniana zasuwka u drzwi’; *stuṁkis* ‘leniwy, nieudolny człowiek’ (por. *srūtakis* ⇔ *srūtos*; *vėpskis* ⇔ *vepsà*), *stumuõ*, -*meñs* ‘łopata

do śniegu' (*stum-men-), *stumtūvas* a. *stumtuvē* 'suwak do suwania, zgarniania ziarna, śmieci, gnoju, śniegu'. Tu też łot. *stumdekļis* 'kolba, rękojeść; koło zamachowe'. — WSZ-V: *stūmēti*, *stūmiū*, -*ējau* 'nieco posunąć naprzód', *pastūmēti* 'odsunąć nieco', przen. 'popchnąć do czego, skłonić do czego'. Nomina: *stūmā* 'zasuwa; deseczka na trzonku, służąca do zgarniania ziarna; drąg do popychania łodzi' (budowa jak *pynā* ⇐ *pinū*), też c. 'powolny koń; nieruchawy, leniwy człowiek; popychadło', *stūmas*, *stūmas* m.in. 'zasuwa; pogrzebacz', też 'przrząd do napychania kielbas', *stūmikas* 'ten, kto pcha, popycha', *stūmīklis* ts., *stūmōklis* 'zasuwa u drzwi'. Por. łot. *stūmiēns* 'pchnięcie'.

stūnda 1 p.a. stlit., gw. 'godzina' (*Penkias stūndas miegojo* 'Spał pięć godzin'), też m. *stūndas* 3 p.a. (*poteraus stundas* LEX 'godzina modłów, Bethstunde') — zapoż. z prus.-niem. *stund* (GL 121, LEW 932, Čepienė 174, ALEW 984), por. nwn. *Stunde* f. War. z dysymilacją *nd* > *md*: *stumda* b.z.a., też m. *stūmdas* (por. *grēndymas* > *grėmdymas*; **šintas* > *šiņtas*). — Łot. *stuņda*, *stunde*, *stunds*, z dysymilacją *stumda* ⇐ śrdn. *stunde* (Jordan 98). Zob. też *adynā*. — Drw. *stundēlis* a. *stundūzis* 'godzinka', *stūndininkas* CGL 'klepsydra, Sanduhr; zegar, Uhrwerck' (łot. *stundenis* 'klepsydra').

stuobrỹs 4 p.a., *stūobris* 1 p.a., też *stuōbras* 2 p.a. 1. 'pień, nadziemna pozbawiona gałęzi lub czubka część drzewa', 2. 'drzewo suche, spróchniałe', 3. 'wyróchniały otwór w pniu drzewa, dziupla', 4. 'tułów człowieka lub zwierzęcia', 5. 'uł umieszczany na drzewie w celu zwabienia roju', 6. 'naczynie wydłubane z drewna' — rzeczownik z suf. -r- od osnowy *stuob-*. Odpowiednik łot. *stūobrs* ob. *stūobris* 'rurkowata łodyga, trzcina', przenośnie 'lufa strzelby' i obelżywe określenie starego człowieka. Osnowę *stuob-* można oznaczyć jako drw. neoapofoniczny od *stub-*, **stubti*, uprawdopodobnionego tylko przez postverbalia typu *stūburas* (zob.). Derywację SZ *u* ⇒ SP *uo* widać też w *bluōzganos*, *guōlis* i *spūogas*. Por. paralelny stosunek *u* ⇒ *au* w *staubūnas* 'tyka kwiatu cebuli; łodyga'. Pierwiastek o formie *stub-* przedstawia SZ do *steb-*, por. *stēbti* 'znieruchomieć, zdrętwieć, osłupieć', *nustēbti* 'zdumieć się'. — U Zinkevičiausa 1980, 91 dyftong *uo* formy *stuobrỹs* figuruje jako przykład wzdłużonego SO od *ā* (*stābas*). Z tym nie można się zgodzić, ponieważ wzdłużenie *ā* daje **ā* (lit. *o*), nie zaś **ō* (lit. *uo*). Źródłem nieporozumienia jest wadliwe zestawienie etymologiczne *stuob-* ze *stab-*. — Drw. *stuobrīnē* 'wyżłobiony w drewnie kubek do picia', *stuobrīnis* 'zrobiony z pnia (o ulu)'. — Drw. wsteczny: *stūobas* a. *stuōbas* 'tułów człowieka, talia; pień drzewa; szkielet łodzi' (por. *smākras* ⇒ *smākas*; *mīšras* ⇒ *mīšas*; łot. *stuburs* ⇒ *stubs*). Inaczej ŽD 298, 302, 308, GJL II, § 40 oraz LEW 933, gdzie *stūobas* podaje się za wyraz prymarny. — Ze skrzyżowania form *stuobrỹs* i *stūburas* wywodzą się war. *stūoburas* i *stuoburỹs* 'suche, spróchniałe drzewo'. — Neoapofonię *uo* ⇒ *au* ilustruje para *stuobrỹs* m.in. 'człowiek nieokrzesany, gbur, prostak' ⇒ *staubrỹs* ts. (*Eina teip pat, ir gana, – kaip staubriā*). Wariant z *au* ukazuje się jedynie w użyciu przenośnym, jednakże pożyczka błr. *staubūr* 'pień, ułamane drzewo, bez czubka' (PzB 4, 580) ⇐ lit. *stauburỹs* poświadcza znaczenie pokrewne ze *stuobrỹs*.

stuogas SD¹ «stan, status, sors, conditio, ordo, vocatio» ['stan społeczny, pozycja społeczna'] (syn. *stonas*). Wyraz nieznan z innych źródeł; w SD został wymieniony na *stovis* «stan, ordo, conditio, constitutum vitæ». Z uwagi na przykłady neoapofonii *o* ⇒ *uo* (por. *stomuō* i *stuomuō*) wolno dopuścić starszeństwo formy **stogas*. Z kolei **stogas* można ująć jako udźwięczniony refleks praformy **sto-kas* (por. *stokas* LEX, CGL 'stan, Zustand'), drw. na -*k-* od *stōti* 'stanąć'. Takie samo udźwięcznienie *VkV* > *VgV* w *stōgas/stōgas* 'wzrost, postawa, postura'; *nūostoga* ob. *stokā*; *nespēgā* ob. *spēkas*. Na temat neosuf. -*ga*, -*gas* zob. GJL II, § 498.

stuōgti, *stuogiū*, *stuogiaū* 'zastawiać, zasłaniać', zwykle z prvb.: *nustuōgti* 'zagłuszać rośliny utrudniając ich wzrost' (*Medžiai nustuōgia javus*), *pastuōgti* 'pogorszyć się – o

samopoczuciu’, *užstuõgti* ‘o drzewach: zasłaniać od wiatru’ (*Geriau, kai medžių yra, užstuõgia nuo vėjo*). Bez etymologii. Jeśli założymy neoapofonię SP *stuog-* $\Leftarrow$ SZ *stug-/stũg-*, to utworzy się droga do powiązania z czas. *stũgti* ‘szywnieć, drętwieć, twardnieć’ i zwłaszcza *stũgsõti* a. *stũksõti* ‘wystawać, wznosić się ponad co (o drzewach, budynku, górze), widnieć z dala, być niewyraźnie widocznym’, przen. ‘stać a. siedzieć bezczynnie, bez ruchu; stać gdy inni się krzątają, pracują’ (zob.) – durativum na -so- od *stũgti*, -sta, -o ‘wystawać, sterczeć’ (wykrz. *stũgt* o nagłym przystąpieniu, zatrzymaniu się). Paralele: *guõlis* $\Leftarrow$ *guõlti*; *druożlẽ* $\Leftarrow$ *drũžlẽ*; *nuõiuõžti* $\Leftarrow$ *nuõiuõžti*.

stuomuõ 3 p.a., acc.sg. *stũomenĩ* m. 1. ‘postawa, wzrost’, 2. ‘część tułowia od ramion po biodra, stan, kibić’, 3. ‘kawał płótna’, 4. gw. ‘sążen jako miara głębokości’ (*Atkasẽ kokĩ stuomens gilumq ir rado didelĩ katilq* ‘Wykopali ziemi na sążen i znaleźli wielki kocioł’), 5. ‘pień drzewa’, 6. ‘nadziemna część rośliny’, 7. gw. ‘pomnik nagrobny’. War. *stuomuõj*, *stuomuõn*. Uznana dziś za standardową forma *stuomuõ* jest innowacją. Zajęła ona miejsce starszego *stomuõ*, acc.sg. *stõmenĩ* (stlit., m.in. DP, też gwarowe), < plit. *stā-men- (zob. GJL I, § 246; II, § 302). Wokalizm formy *stomuõ* jest zgodny z refleksami w językach pokrewnych, por. z jednej strony łot. *stāmen* ‘tułów’ (*krẽkla stāmen* ‘koszula bez rękawów’), z drugiej strony łac. *stāmen*, -inis n. ‘osnowa, nici na krosnach tkackich; tkanina, przepaska’, gr. στῆμων, -μνος, dor. στάμων m. ‘osnowa tkacka’, goc. *stoma* ‘podstawa, materiał’ (*stō-man-), sti. *sthāman-* n. ‘miejsce stania, postoju’ (zam. *stāman-), $\Leftarrow$ pie. *stāmen- < *steh₂-men- (por. Casaretto 2004, 274, de Vaan 589 n., Beekes 2010, 1404, Derksen 2015, 433). Innowacyjny dyftong *uo* może mieć dwa źródła: 1° hiperpoprawna substytucja monoftongu *o* stojąca w związku z procesem usuwania odziedziczonej apofonii $\bar{e} \Rightarrow \bar{o}$ (lit. $\acute{e} \Rightarrow uo$) na korzyść $\bar{e} \Rightarrow \bar{a}$ (lit. $\acute{e} \Rightarrow o$), 2° neoapofonia $o \Rightarrow uo$ (por. *glodũs* $\Rightarrow$ *gluodũs*; *drõžti* $\Rightarrow$ *druõžti*). Wtórne *uo* ukazuje się również gdzie indziej, por. *bũõžẽ*, *kuõlas* i *stuogas*. Nie widać wiarygodnego oparcia porównawczego dla twierdzenia Petita (2010, 105, przyp. 45) o starszeństwie formy *stuomuõ*, ani tym bardziej dla wyvodu takiej formy z pie. *stoh₂-men-. Nie można ignorować ważnego faktu morfologicznego, mianowicie że pie. suf. *-men- z reguły łączy się z pierwiastkiem na st. *e* lub st. zanikowym, nie zaś na st. *o*. Zob. też LAV 363, przyp. 823, NIL 640, 654, przyp. 101. — Neoosn. *stuomen-* ($\Leftarrow$ acc.sg. *stũomenĩ*): *stũomenis*, -io ‘wzrost, postawa; tułów, talia w figurze; kadłub kołowrotka’ (war. *stũomenas*). — Drw. wsteczne: *stũomas* ‘wzrost, postawa’ (m.in. DP; ALEW 985 mylnie sprowadza to do pie. *stoh₂-mó-), gw. ‘pień’ (DRUŽ 354), *stuomỹs* gw. ‘dłoń pozbawiona palców, kikut’ (syn. *bĩgẽ*). Por. *rẽmen-* $\Rightarrow$ *rẽmas*; *tešmen-* $\Rightarrow$ *tẽšmas*. — Neoosn. *stomen-* ($\Leftarrow$ *stõmenĩ*): *stomenis*, *stõmenis* ‘tułów, stan, wzrost’ (m.in. BRB, CHB), SD <stamenis> «wzrost» (syn. *užaugimas*), *stõmenys* m.pl. ‘płat płótna na koszule’.

stũopta 1 p.a. gw. 1. ‘pieniek do rąbania drzewa’, 2. ‘kloc drewna jako podstawa kowadła’ (war. *stũoptẽ*, *stũoptas*) — właśc. *stũobta*, denominalny drw. na -tā- od osnowy *stuob-*, widocznej w *stuõbras* ($\Rightarrow$ *stuobrỹs*) m.in. ‘pień drzewa’. Osnowa *stuob-* jest apofonicznym alternantem do *stub-* jak w *stũburas* m.in. ‘pień drzewa’. Por. stosunek form *dũbti* $\Rightarrow$ *duobẽ*, który wzoruje się na *dũbti* (SZ) $\Rightarrow$ *daubā* (SP).

stupà 2, 4 p.a., gen.sg. *stũpos*, *stupõs* gw. 1. ‘stępa, drewniany przyrząd do tłuczenia ziarna, zwł. jęczmienia na pęczak’ (war. *stulpà*, *stuopà* ZTŽ), 2. pl. *stũpos* ‘przyrząd do parzenia i ubijania sukna’ (*Gurina stũpom* [milus], *karštu vandeniu appildo* ‘Ubijają sukno za pomocą «stupos», polewają wrzątkiem’) — zapoż. ze stbłr. *stupa*, por. błr. *stũpa*, -y (ĖSBM 12, 358), por. cs. *stõpa*, ros. *stũpa*, pol. *stępa*, czes. *stoupa*. Brak w LEW. — Drw. *stũopka* ‘stępa’ $\Leftarrow$ błr. gw. *stũpka*. — War. *staupà* ZTŽ może pochodzić z neoapofonii *u* $\Rightarrow$ *au* (por. *skliaũtas*, *slaũpas*).

stũpyti, *stũpiju*, *stũpijau* stlit., gw. ‘stąpać, iść, kroczyć; ustąpić; wyrzec się,

zrezygnować z czego; zgodzić się na cenę', refl. *stūpytis* 'wybaczyć komu, darować winę' — zapoż. ze stblr. *stupiti*, bhr. *stupićь*, *stupljú*, 3 sg. *stūpicь* 'postawić nogę, zrobić krok, wkroczyć, wejść'. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *šmūtyti*, *trūčyti*, *tūlytis*).

stūpuruoti, *stūpuruoju*, *stūpuravau* gw. 'czekać, oczekiwać' (*Aš jau seniai čia stūpuruoju*) — vb. denominativum od zanikłego abstractum na -ur-, **stūpurys* 'stanie; czekanie', ⇐ wykrz. *stūpt* m.in. o zatrzymanie się, przystąpieniu (*Stūpt ir apsistoję*). Paralele: *snūdur(i)uoti* 'drzemać' ⇐ *snūdurys* 'drzemka, sen'; *smaguriuoti* 'łasować' ⇐ *smaguriai* 'smakołyki, łakocie'.

sturys, -io 4 p.a., *stūrys* 4 p.a. 'jesiotr, Acipenser sturio' — zapoż. z dn. *stur*. War. *stóras*, *stuóras*, *stuorys*, jak też f. *stuōrē* oddają prus.-niem. *stor* (GL 120, LEW 934), por. nwn. *Stör* m.

stūrys, -io 4 p.a., *stūris* 2 p.a., *stūris* 1 p.a. (ZTŽ), *stūris* 2 p.a. NDŽ 1. 'kąt w izbie' (*Stūrys stovi lova* 'W kącie stoi łóżko'), 2. 'węgiel, róg domu' (*Užkliuvo ratai už namo stūrio* 'Wóz zawadził o róg domu'), 3. 'zakręt drogi' (*Ona gyvena prie pat stūrio* 'Anna mieszka przy samym zakręcie'). Odpowiednik łot. *stūris* 'kąt, róg (ulicy); okolica'. Niejasne. Wśród rzeczowników na -r- nie widać paraleli o strukturze -ū-r-ys. Suf. -r- jest zwykle poprzedzony spółgłoską, por. *kaubrīs*, *kembrīs*, *stuobrīs*, *žabrīs*, *žúobris* (zob. GJL II, § 247). LEW 934n. nawiązywał *stūrys* do wed. *sthūrā*- 'wielki, mocny, potężny' < pie. **stuh₂-ró-* (pwk. **sth₂-u-*) i do nazw 'słupa, pala': wed. *sthūnā*-, aw. *stūna*-, gr. στύλος. Przy takiej interpretacji dziwiłby nas brak akutu w formie lit. (w odróżnieniu od LKŽ XIII, 1060 ZTŽ podaje jednak war. *stūris* 1 p.a. 'kąt'). Można dorzucić, że EWAIA II, 768, s.v. *sthūrā*- nie wymienił lit. *stūrys* w roli comparandum.

sturlūkas 2 p.a. gw. 'zając' (m.in. u Donełajtisa). Niejasne.

stūrnis, -io 2 p.a. przest. 'dzwonnica' (Kurschat) — przekształcenie z **turnis* lub **turmis*, co zapożyczone ze śrwn. *turn*, por. nwn.. *Turm* m. 'wieża'. Zob. też *tuřmas*. — Drw. *sturnyčia* 'dzwonnica' (w BRB jest glosą zam. skreślonego *varpnyčia*, por. PAŽ 445). Brak w LEW i ALEW.

stūrplis 1 p.a., *sturplys*, -io 3 p.a. žm. 1. 'zad koński' (*Šitas arklys plačio stūrplio*), 2. 'tyłek, pośladki' (*Dailiaus stūrplio motriška rust rust eina*), 3. 'kuper, tylna część tułowia u ptaka, z której wyrastają pióra ogonowe'. War. *stūrplas*, pl.f. *stūrplės*. Prawdopodobne wydaje się wysunięte w LEW 897, 935 przypuszczenie, że pwk. *sturp-* jest oboczną do *stirp-* formą st. zanikowego (por. SP *starp-/tarp-*). Paralele: *spūrti* ob. *spirti*; *tuřsti* ob. *tiřsti*; *tūlpinti* ob. *tūłpti*. To prowadzi do ujęcia *stūrplis* jako derywatu na -lis od czas. *stiřpti* 'rosnąć, powiększać się' (zob.). Znac. 'zad, kuper' można rozumieć jako wywodzące się ze znac. etym. 'wydatna część ciała'. Por. słow. *tylū* 'tył ciała, tyłek', motywowane czas. *tyti* 'tyć, stawać się tęgim, grubym' (s.v. *tūlas*). W kwestii formantu por. *auglys* 'pęd, latorośl; nowotwór' ⇐ *augti* 'rosnąć'. — Trudno powiedzieć, jak doszło do powstania wariantu bez r, *stūplys* a. *stūplis* 'kość ogonowa; zad, tyłek'. Odpowiednik łot. *stuplis* a. *stūplis* 'kuper'. Jest też war. nazalizowany *stumplys* (zob.).

stūtē 2 p.a. przest., gw. 'draż do podnoszenia; wspornik wstawiany na wozie służącym do przewozu zboża, siana; szczudło; hak do zawieszenia wrót' — zapoż. z prus.-niem. *stötte* (GL 121, LEW 935), por. śrdn. *stütte*, nwn. *Stütze* f. 'wspornik, słup'.

stvérti, *stveriu*, *stvériau* 1. 'chwycić, uchwycić, ująć; aresztować', 2. 'odczuć: o nagle pojawiającym się bólu, chorobie', refl. *stvértis giňklo* 'chwycić za broń, tj. rozpocząć walkę' (syn. *imtis*) — war. do *tvérti* (zob.), który powstał na skutek metanalizy formy zwrotnej

złożonej z prvb.: *nustvérti* ⇐ *nu-s-tvérti*, to z synkopowania partykuły *-si-* w refl. *nu-si-tvérti* ‘chwycić się, chwycić sobie’. Paralele: *skálti*, *skáutis*, *skripti*, *smagztýti*, *stir̥pti*, *zgèsti*, *zgrĩbti*, *zgu̯r̥sti*. Zob. Fraenkel, *Studi baltici* 3, 1933, 116. Inaczej GJL III, § 523: praforma **nu-s(i)-tverti-s(i)*. — Drw. na SO: *stvárstyti* frq. ‘chwycić’ i ‘rozchwytować, tj. chętnie co kupować’ (zob. Otrębski 1934, 344), *stvárstyti* ‘chwycić się czego’, *prisistvárstyti* ‘nagrabić sobie, przywłaszczyć sobie’. Neoosn. *stvarsč-* (⇐ *stvársčiau*): *stvársčiotis* ‘chwycić się czego’. Neoosn. *stvarst-*: *stvar̥kstis* ‘żerdź do zawieszania wiadra przy żurawiu studziennym’ < **stvarstis* (insercja *k*).

sū praep. z instr. ‘z’, np. *Tévas su sūnumi* ‘Ojciec z synem’. *Su sáule atsikėliau* ‘Wstałem ze słońcem/o brzasku’. *Válgyk su šaukštu!* ‘Jedź łyżką!’ *Su kailiniais šilta* ‘W kozuchu [jest] ciepło’. Brzmienie *su* tłumaczy się skróceniem w warunkach proklizy formy **sū*, która pochodziła z denazalizacji **sų*. Forma **sų* była realizacją morfemu **sun* (pie. **sm* ‘razem, wraz z’) w pozycji przed spółgłoską szczelinową i płynną. Słowiańskim odpowiednikiem jest tu przyimek scs. *sŭ* obok *sŭn* ‘z’. Zob. BSW 249n., GJL III, § 756, LEW 935. Dalsze objaśnienie s.v. *sán-*.

subatà 3, 4 p.a. stlit., gw. ‘sobota’ (DP też ‘sabbath’) — zapoż. ze stblr. *subota* (*subbota*), por. bhr. *subóta*, -y (SLA 208, ZS 52, LEW 754; brak w ALEW). War. akc. *sùbata* 1 p.a.; ze zmianą *u > i*: *sibatà* ZTŻ. Osobno zob. *sabatà*. — Drw. *subatėlė* ‘taniec ludowy’, *subatinė* ‘Wielka Sobota’, cps. *sùbatvakaris* ‘sobotni wieczór; sobotnia zabawa’ (por. *vākaras*). — N.m. *Subāčiai*, *Sùbačiai*, *Subāčius* 3x – derywaty od wyrazu nazywającego dzień, w którym odbywał się targ w danej miejscowości (paralele: *Ketvergiai*, *Pandėlys* i *Seredžius*), por. Otrębski 1961, 56n. Inne n.m.: *Subāčiškės*, *Subatiškė*, *Subātiškės*, *Subatiškis*, *Pāsubatė*, *Pasubatė*.

subinė 1 p.a. gw. 1. ‘tyłek, zadek’, wulg. ‘dupa’, 2. ‘spód czego’, 3. ‘ucho igielne’. War. akc. *subinė* 3 p.a., *subinė* 2 p.a. Łot. *subene* ob. *subine* ‘tyłek, zadek’ jest lituanizmem (por. ME III, 1113). Prawdopodobnie z substantywizacji przymiotnika na *-in-*, który został utworzony od zanikłego wyrazu **subas* ‘tyłek, garb’. Ten ostatni uchodził do niedawna za odpowiednik greckiego ὄψος m. ‘garb wielbłąda’, ὄβός ‘garbaty’ (por. Petersson 1918, 74, za nim LEW 936, także GEW II, 953), tymczasem już Chantraine 1150 zbliżenia grecko-litewskiego nie podtrzymuje («Pas d’étymologie»). Z kolei Beekes 2010, 1524 podejrzewa pregrecki charakter ὄψος. Wysunięta przez Karaliūnasa analiza **su-* ‘z’ + **binė* ‘jeden z pośladków’ (*Balt XXXIV*:1, 1999, 81n.) nie wzbudza zaufania; czym miałoby tu być **binė*? — Drw. *pasubinys* BRB ‘krocze’ (zob. PAŽ 317), *subinius* ‘osoba z wielkim tyłkiem’. Cps. *atubiniui* BRB adv. ‘w tył, z powrotem’, *pliksubinis* ‘z gołym tyłkiem – o dziecku’ (por. *plikas*), *subinakis* ‘bezwstydnik’ (por. *akis*), *subindėšrė* ‘odbytnica świni lub innego zwierzęcia’ (por. *dešrā* w znaczn. ‘kiszka’), *subingrobis* ‘odbytnica, jelito proste’ (por. *gróbas*), *subiňkaulis* ‘kość ogonowa’ (por. *káulas*), *subinlaiža* c. ‘lizus, pochlebca’, *subinlaižis* ts. (dosł. ‘kto czyjś tyłek liże’, por. *laižyti*), *subintauza* ‘papla, gaduła’ (por. *taūžyti*), *subinvaža* adv. ‘na tyłku’ (np. zjeżdżać z góry), por. *vāžas*; *subinvežis* ‘marny, lichy – o wozie’ (por. *vėžti*). Vb. denom. 1. *subinėti* ‘macać kurę dla sprawdzenia, czy będzie się niosła’, 2. *subinúoti* ‘macać kury; chodzić za czym, doglądać czego’, też ‘spółkować’ (por. pol. *dupczyć* ‘coire’ ⇐ *dupka*, zdrob. do *dupa* ‘anus; pudendum muliebre’), refl. *subinúotis* ‘leniuchować; przyjaźnić się; kłócić się, lżyć się wulgarnymi słowy’.

sūdanyčia stlit. ‘kosz’ — zamiast **sūdnyčia*, co zapożyczone z bhr. **sudnica*, por. ros. gw. *súdnica*, *sudníca* ‘naczynie kuchenne; naścienna półka na naczynia; skrzynia lub szafka na naczynia’, też ‘drewniana balia do mycia naczyń’ (SRNG) : *súdnik*, *sudník* m.in. ‘skrzynia na naczynia’ (SRNG). Neosuf. *-anyčia* zastępuje *-nyčia* (jego źródłem jest typ *samanýčia* ⇐ *sāmanos*). Inaczej SLA 209 i LEW 936: *-a-* ma być insercją do zbitki *-dn-*.

sūdarētis, -čio SD¹ «kosz» (syn. *pintinis, kraitis*) — złożenie hybrydalne z *sūdas* ‘naczynie’ i *rētis* ‘kosz’ (*rētelis* SD¹ «koszyk, koszyczek»), znac. etym. ‘kosz na naczynia kuchenne’. Brak w LEW i ALEW. — Neoosn. *sūdar-*: *sūdaryčia* ‘kosz’ (PAŽ 446).

sudarūs, -i 4 p.a. gw. 1. ‘dobrze zbudowany, postawny, tęgi’, o kobiecie: ‘zgrabna, mająca ładną figurę’ (*Ta žmona labai sudari motriška*), 2. ‘gospodarny, skrzętny, oszczędny’, 3. ‘dobry, posłuszny, miły’ — postwerbalny przymiotnik na -u- od vb. cps. *sudaryti* ‘stworzyć, dokonać, zorganizować’.

sūdas I 2 p.a. stlit., gw. ‘sąd; wyrok’, *bajorinis raštinykas sūdas* SD «[sąd] grodzki» — zapoż. ze stbłr. *sud*, por. błr. *sud*, -á (SLA 209, ZS 53, LEW 936, ALEW 986n.). Stąd też łot. *sūods* ‘kara’ (⇒ vb. denom. *sūodīt* ‘karać’). Por. *sūdnā dienā*. — Stpr. *sūndan*, *sūndin* acc.sg. ‘kara, Strafe’ < *sandān ⇐ pol. *sąd*. Vb. denom. *sūndintwei* ‘karać, strafen’ (por. pol. *sądzić*). Osobno zob. *sūdyti*, *sūdžia*.

sūdas II 2 p.a. przest., gw. 1. ‘naczynie kuchenne, statek’, 2. ‘beczka’ (SD¹ «fasa»), pl. *sūdai* ‘naczynia kuchenne’ — zapoż. ze stbłr. *sud* ‘naczynie, statek rzeczny’ (SLA 209, LEW 936n., ALEW 987). Por. *stōtkas*. — SD: *sūdas vyno* «kufa» [‘beczka wina’], *uksusinis sūdas* «octowy statek» [‘naczynie na ocet’], *pabaltintas sūdas* «pobielany statek», *perdžiuvo sūdas* «rozsycha się, rozsechł się statek», pl. *sūdai* «naczynie» (syn. *rūžios, indai*), *sūdai skomiosp priderų* «służba stołowa» [‘zastawa stołowa’]. — Drw. *sūdēlis* ‘naczynie, garnczek’ (ZS 53 porównywał to z błr. *sudziná*). SD: *sūdelis iš kurio vynų ir vundenį kielikan pila prieg mišiai* «ampulka». Cps. *palaikas sūdžiai* m.pl. SD «materklasy» [‘haraburdy, stare graty, rupieci, zbiór różnych rzeczy starych, połamanych’, L.] (por. *pālaikas*, *sūdarētis* (zob.)).

sudiē, starsze *sudiēu* (ZTŽ *sadiēu*) — formuła pożegnania ‘z Bogiem! do widzenia!’. Z przekształcenia często używanego zwrotu *su dievū* ‘z Bogiem’ przez nieregularne cofnięcie akcentu, apokopowanie -u i zmianę *ev* > *eū* (LEW 94, LD § 222, Mańczak 1977, 55). Por. *diēvas, diē, dieduok, žegnodie*, jak też *atsisudievoti* (s.v. *dievotis*).

sūdyna stlit. ‘łódź’ (hapaks), por. *idant jis patis potam vaikščiodamas ant marių, ir įėjęs jū sūdynon, nuramintų audrą* DP 79₁₇ ‘aby on sam potym chodząc po morzu, i wszedszy do ich łodzi, uśmierzył niepogodę’ — zapoż. ze stbłr. *sudina*, por. błr. *sudzina*, -y ‘niewielka łódź rzeczna lub morska’ (SLA 209, LEW 937, ALEW 987).

sūdynė SD «olstro, puzdro» (syn. *indėtuvė*), gw. *sūdyñė* 2 p.a. ‘naczynie kuchenne’, pl. ‘narzędzia gospodarskie, do uprawy ziemi’ — rzeczownik utworzony od *sūdas* ‘naczynie’ (zob. *sūdas* II) sufiksem instrumentalnym -ynė. Por. GJL II, § 334, LEW 936n., ALEW 987. — Inne zaświadczenia w SD: *sūdynė gydytojų* «klistera, naczynie lekarskie» [‘naczynie do lewatywy’], *sūdynė išdrožta iš medžio vieno* «kadłub», *sūdynė iš molio unt pinigų laikymo* «puszka pieniężna», *sūdynė marinykų, žvaizdės rodytinė* «kompas morski» (syn. *adata marinykų*), *sūdynė rašymo* «kałamarz» (syn. *juodilinyčia*), *sūdynė rašytojų* «pisarska szkatułka», *sūdynė unt mosties* «słoiek» [‘słoik na masę’]. — Z obocznym tematem: *sūdyñas* 1. ‘naczynie, garnek (np. na mleko)’, 2. przest. ‘naczynie krwionośne, żyła’.

sūdyti, *sūdau, sūdžiau* 1. ‘solić, posypywać solą, konserwować za pomocą soli, przyprawiać do smaku’, 2. ‘maczać w sosie, tłuszczu (podczas jedzenia)’, 3. gw. ‘rozzucać gnój na polu’. War. *sūdinti*. Dawne prs. *sūdžiu*, por. SD *sūdžiu* «solę co, salio», *persūdžiu* SD «przesalam co», *prisūdžiu* SD «nasalam co». — W gwarach *sūdyti* ukazuje się również jako czas. nieprzechodni o znac. ‘padać przeciągle – o drobnym deszczu, siąpić’ (*Pradėjo sūdyti nū pat ryto ir lys per kiaurą dieną* ‘Zaczęło siąpić od samego rana i będzie padać przez cały dzień’), *pėrsūdyti* ‘przełać – o deszczu’, *užsūdyti* ‘obficie popadać’. Prawdopodobnie jest to formacja kauzatywno-intensywna na -y-, urobiona od prs. intransitivum na -d-, *sū-da- (inf. *sūti) 1. ‘sypie się, leje się’, 2. ‘nabiera smaku dzięki przyprawie’ < pie. *suh₂-d^he/o-

(transponat), por. drw. *sūrūs*. Allomorf *suh₂-C objaśnia się metatezą spółgłoski laryngalnej w formie SZ *sh₂u-C. Pie. SE *sh₂eu- ‘sypać, lać; padać – o deszczu’, por. het. *suḥḥai* ‘sypie, wysypuje; leje’ (*šēḥur* ‘mocz’), gr. ὕει ‘deszcz pada’, toch. B *suwaṃ* ts. (por. LIV² 545, Nikolaev 2010, 54, ALEW 987n.). Paralele: *pūdyti* ⇐ *pūti*; *plūdyti* ⇐ *plūti*; *žūdyti* ⇐ *žūti*. Inaczej LIV² 606: *sūdyti* ⇐ pie. *suh₂d-ēje- (pwk. *sueh₂d- ‘stawać się smacznym, schmackhaft werden’). LEW 944: analiza *sū-dy-*, pwk. jak w *sūras/sūrūs* ‘słony’. — Drw. *sūdikai* a. *sūdūikai* m.pl. ‘grzyby mleczaje, Lactaria’ (dosł. ‘nadające się do solenia’), *sūdiniaĩ* m.pl. ‘solone produkty spożywcze’. — Neoosn. *sūdy-*: *sūdymas* ‘solenie; to, w czym się soli, solanka’, SD *sūdymas* «solenie», *sūdytas* «solony».

sūdyti, *sūdiju*, *sūdijau* przest., gw. ‘sądzić, rozpoznawać czyjaś sprawę celem wydania wyroku; potępiać’, DP *sūdyti* ‘sądzić’ (*jog kuriuo sūdu sūdysite, tuo vėl būsite sūdyti* DP 285₃₈ ‘iż którym sądem będziecie sądzić, tym też będziecie sądeni’), też ‘szacować, osądzić, posadzać, pobudzać’, *sūdiju* SD¹ «sądzę», SD «sądzę urzędownie»; refl. *sūdytis* ‘prawować się’ — zapoż. ze stbłr. *suditi*, por. błr. *sudzićь*, *sudžú*, 3 sg. *súdzicь*, refl. *sudzićca*, *sudžúsja*, 3 sg. *súdzicca*. Miejsce lit. akcentu stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (podobnie w *mōnyti*, *slūžyti* i *ūčyti*). Por. SLA 209, Zs 53, LEW 936, ALEW 986. Zob. też *sūdas*, *sūdzià*. — Drw. *sūdos* f.pl. ‘miejsce chłosty, kaźni, egzekucji’ (*Alsédžiu sūdose pliekdavo ir kardavo* ‘Na miejscu kaźni w Olsiadach chłostali i wieszali’).

sūdnà dienà a. *sūdnōji dienà* stlit., gw. ‘sądny dzień, dzień sądu ostatecznego mający nastąpić po końcu świata’ — zapoż. ze stbłr. *sudnyj denʹ*, por. błr. *súdny dzenʹ* (por. LEW 936, ALEW 987). Pochodne użycia: 1. ‘nieszczęście’, 2. ‘niepogoda (burza, zamieć śnieżna)’, 3. ‘nieporządek, bałagan’, 4. ‘wielka ilość’. Por. *sūdas* I.

sūdōklis, -io 2 p.a., *sūdōklis* 2 p.a. 1. ‘gips’ (*Molio, sūdoklio, kalkių dirbiniai*), 2. ‘podłużna wąska ośelka do kosy’ (znac. etym. ‘ośelka z gipsu’). Odpowiednik łot. *sudeksis* ‘gips; wierzchnia warstwa gipsu’ (ME III, 1114). Bez etymologii, zob. LEW 781. — War. ze zmianą *u > i*: *sidōklis* (por. *sibatà*, *sidaras*). War. z nieorganicznym *k*: *skudōklis* (tymczasem LEW 820: do *skundū*, *suskūsti* ‘zaboleć’).

sūdrus, -i 3, 1 p.a. 1. ‘gęsty, obficie rozrastający się, bujny’, 2. ‘dorodny – o zbożu, obfity’ (*Javai yra šimet tanki, tiršti ir sūdri*), 3. ‘soczysty’, 4. ‘tęgi, gruby’, 5. ‘gęsty, ścisły (np. o tkaninie)’. War. akc. *sūdrūs*, -i 3 p.a. Z obocznym tematem: *sūdras*. Analiza etym.: *sūdr-u-* ⇐ *sūdr-a-* < *sūd-ro-, dewerbalny przymiotnik od osnowy prs. intr. *sūda ‘napęlnia się’ < *suh_{1/3}-d^he/o- (transponat). Do pie. *seuh_{1/3}-/*suh_{1/3}- ‘napęlniać’, por. het. *šunna-i* ‘napęlnia’ < pie. *su-nó-H-ei (zob. Kloekhorst 785 i LIV² 539, gdzie zresztą brak wzmianki o lit. wyrazie). Znac. etym. ‘napęlniony, pełny’. Podobny typ słowotwórczy ilustruje adi. *sódrus* (zob.). Inaczej LEW 937: analiza *sūdrūs* i zbliżenie ze scs. *sūdravū* ‘zdrowy’ < psł. *sūdorvū. Należy zauważyć, że długa samogłoska lit. *sū-* stoi w sprzeczności z krótkością członu słow. *sū-* (pie. *h₁su-d^hor-uo-). NB. Cytowana przez ESJS 920 forma *sudrūs* nie pojawia się w LKŽ. — Drw. *sūdrėti*, -ja, -jo ‘gęstnieć’, *pasūdrinti* ‘zgęścić, stłoczyć’, *pósūdrus* ‘dość gęsty utkany (o płótnie)’, *sūdrūmas* ‘obfitość (np. jagód)’.

sūdzià 2 p.a., gen.sg. *sūdzios* m. stlit., gw. ‘sędzia’, SD¹ «sędzia» — zapoż. ze stbłr. *sudʹja* (*sudija*, *sudja*), por. błr. *suddzjá*, -i, ros. *sudʹjá* (SLA 209, Zs 53, LEW 936, ALEW 987). Osobno zob. *sūdas*, *sūdyti*. — Drw. *pasūdzia* SD «podsędek» [‘zastępca sędziego ziemskiego’, SPXVI] (syn. *vietinykas sūdzios*), *sūdzia mažesnis* SD¹ «podsędek» (dosł. ‘sędzia mniejszy’) – kalka hybrydalna ze stbłr. *podsudokʹ* ⇐ pol. *podsędek*, z lit. *pa-* za słow. *pod-* (por. *pačiešasis*).

sūeiga 1 p.a., *sueigà* 3 p.a. 1. ‘niewielkie zebranie, spotkanie w nielicznym gronie’ (*Kaimo sūeiga* ‘Zebranie wiejskie’), 2. ‘bycie ze znajomymi, bycie w gościach, gościna’ (*Jis*

mėgsta sùeigas ‘On lubi być w gościach’) — dewerbalne abstractum z neosuf. *-gā-* od vb. cps. *su-si-eĩti* ‘zejść się, schodzić się’. Zob. *eigà, eĩti*. — SD¹ *sueiga* «seym», SD *sueiga*: 1. «bractwo» (syn. *brolystė, draugė*), 2. «bunt, spiknienie» (syn. *maištas piktųjų*), 3. «cech» (syn. *draugė*), 4. «schadzka»; *sueiga, visotinė Totorių* «horda Tatarska», *sueiga kanonykų* «kapituła, kanoników zgromadzenie», *sueiga minykų* «kapituła mniska», *mužikų sueiga* «chłopstwo» (syn. *mužikystė*).

sufragonas SD «sufragan» (SLA 209), dziś *sufragānas* 2 p.a. ‘zastępca biskupa’ — zapoż. z pol. *sufragan* ‘biskup tytularny, pomocnik ordynariusza diecezji’ (≡ śrlac. *suffrāgānus*, od *suffrāgor*, *-āri* ‘głosować za kimś; popierać, wspomagać’).

suikšti, *suyškù* (war. *suinškù, suykštù*), *suiškaũ* wsch.-lit. ‘zakłopotać się, zacząć szukać’ (por. *Dabar visi suiško, pirma niekas neieškėjo* ‘Teraz wszyscy rzucili się szukać, wcześniej/przedtem nikt nie szukał’. *Iš pradžios buvo suiškę, dabar nebeieško* ‘Z początku szukali, teraz już nie szukają’). Oboczne praesens *°inškù* (Šlapelis 476) przemawia za tym, żeby osnowę *-yšk-* w *suyškù* wywodzić przez denazalizację z *-įšk-*, to zaś ze starszej sekwencji *-i-n-šk-*. Drugim wariantem w praesens jest *suykštù* (Šlapelis, *ibid.*). Wywodzi się z **su-yšk-stu* i przedstawia typowe odnowienie starszej formacji infigowanej za pomocą izofunkcyjnego suf. *-sta-* (w LEW 937 figuruje niezupełnie ścisła rekonstrukcja **su-įšk-stu*). Pwk. *išk-* stanowi SZ do *iešk-* jak w *ieškoti* ‘szukać’ (zob.). Z uwagi na denominatywny charakter pwk. *iešk-* trzeba tu założyć neoapofonię SP *ie* ⇒ SZ *i*, dla której wzorem była apofonia właściwa czasownikowi prymarnemu, np. *liekù* ⇒ *likaũ*. Paralele: *trīesti* ⇒ **trisna* > *triznà*; *žiezdrà* ⇒ *žizdrà*.

suirėlis, *-io* 1 p.a. przest., gw. 1. ‘człowiek nieporadny, pozbawiony energii, stanowczości, ciamajda’, 2. ‘głupiec’, 3. ‘rzecz rozklekotana, rozchwiana (np. wóz, most)’. SD <*suirelis*> «ciastoch» [‘prawdopodobnie człowiek zniewieściały, miękki, nie mający swego zdania; może też głupiec, błazen’, SPXVI; ALEW 400 tłumaczy ‘Weichling’]. Dewerbalny rzecz. na *-ėlis* od vb. cps. *suirti* m.in. ‘runąć, rozpaść się, rozsypać się, zepsuć się’, zob. *irti*. Podobna budowa w *sudribėlis, numirėlis, pasiūtėlis*. — Z innymi sufiksami: *suiros* f.pl. ‘ruiny, gruzy’ (syn. *iros*), *suirūtė* ‘nieporządek, nieład, bałagan, anarchia; niepokoje, zamieszki’.

suitus, *-i* b.z.a. żm. ‘obfity’ (Dowkont). War. *suitis*, *-ė* b.z.a. Drw. *suičiai* adv. ‘obficie’. LKŽ XI, 54 oznaczył ten wyraz jako pożyczkę łotewską, ≡ łot. *suits* ‘zbędny, zbyteczny’. Natomiast LEW 937n. uważał wyraz żmudzki za sławizm, transpozycję z *sytù* ‘taki, który zaspokoił głód, najadł się’, ze zwykłym zastępstwem słow. *y* przez dyftong lit. *ui* (por. *muilas, smuikas, tuinas*). Refleks łotewski *suits*, jak też stpr. *zuit* ‘dość, genug’ byłyby – zdaniem LEW – niezależnymi od żmudzkiego zapożyczeniami ze słowiańskiego.

sūkata 1 p.a., *sukatà* 2 p.a. gw. 1. ‘kołowacizna, choroba owiec objawiająca się kręceniem się chorego zwierzęcia w koło’, 2. ‘pewna choroba koni’, 3. ‘rozwołnienie’, 4. ‘zabawka dziecinna wprawiana w ruch wirowy, bąk’, 5. ‘krętacz, oszust’ — dewerbalne abstractum na *-atā-* od *sūkti* ‘obrać, skręcać’. Por. *pliauškatà* ≡ *pliaūkšti* obok *sveikata* ≡ *sveikas* w GJL II, § 411.

sūkatnykas 1 p.a., *sukātnykas* 1 p.a. gw. ‘gruźlik’ — zapoż. z błr. *suxótnik*, *-a*, pol. *suchotnik*. War. *sūkatninkas, sukātninkas*. Por. *sūkatos*.

sūkatos, *-ų* 1 p.a., *sukātos*, *-ų* 2 p.a. pl.t.f. gw. ‘gruźlica’ (*Jo tėvas turėjo sukatàs* ‘Jego ojciec miał gruźlicę’. *Visa jų pamilija sūkatom išmirė* ‘Cała ich rodzina wymarła na gruźlicę’) — zapoż. z błr. *suxóty*, *-aũ*, pol. *suchoty* ‘gruźlica’. War. *sūkata, sukatà*. Por. LEW 936, s.v. *suchatos*. — Drw. *sūkatinis* a. *sukātinis*, *-ė* 1. ‘chory na gruźlicę, gruźlik’, 2. ‘jabłko białawej barwy’ (*Sukatiniai man gardesni už alyvinis* ‘Białawe jabłka wydają mi się

smaczniejsze niż oliwkowe'), ⇒ *sùkatininkas* 'chory na gruźlicę'.

sukaviēlas 2 p.a., *sukaviēlas* 1 p.a. gw. 1. 'wałek obrotowy u drzwi, biegun', 2. 'zaszczepka, kawałek drewna do zapierania drzwi' (syn. *sukūtis*), 3. 'przrząd do skręcania powrozów'. Złożenie synonimicznych członów pochodzenia czasownikowego. Por. -*suka-* w *sąsuka* 'zakręt drogi', *išsukos* f.pl. 'smar spływający z osi koła' (od vb. *sùkti* 'kręcić, skręcać') oraz -*viela-* w *viēla* 'pojedyncze włókno do skręcenia z innymi' (syn. *vijà*), 'sznureczek skręconego włókna, nić' (od vb. *vejù*, *výti* 'zwijać, skręcać'). War. *sukavýlas* m.in. 'wirówka do miodu' (por. *výti* II). Paralele: *plepe(t)táuza*, *siétrētis*.

sùkčius, -*iaus* 2 p.a. 1. 'krętacz, oszust', SD «kłamca, łgarz, matacz» (syn. *malagis*), 2. gw. 'rodzaj kręconego tańca ludowego'. War. *sukčias* SD «wykrętacz» ['człowiek używający wykrętów, nie mówiący prawdy']. Dwuznaczne: 1° n.agt. utworzone neosuf. -*čius/-čias* od pwk. *suk-*, por. *sùkti* 'kręcić', *nusùkti* 'oszukać' (paralele: *iščius*, *tùpčius*). 2° n.agt. utworzone suf. -*ius/-ias* od neoosn. *sukt-* jak w *sùktas* 'kręcony' (por. ŽD 334, GJL II, § 108). Paralele: *kiřpčius* ⇐ *kiřptas*; *pikčius* ⇐ *piktas*. — Drw. *sukčiaus* [gen.sg.] SD «szalbierski», *sùkčiuvienė* 'oszustka'. War. z neosuf. -*ščius*: SD <sukščius> «szalbierz» (syn. *vilaklis*). Vb. denom. *sukčiauti* 'oszukiwać'.

suklomis, *suklōm* adv. gw. 1. 'jeden po drugim, bez przerw między nimi, z rzędu, po kolei' (*Tris dienas suklōm lijo* 'Padało trzy dni z rzędu'), 2. adv. 'ciągle, wciąż' (war. *sùklom*, *sùklam*, *suklañ*) — skostniała forma instrumentalis pl. od zanikłego rzeczownika **suk-la* lub **suk-kla*, urobionego od *sùkti* 'obracać, kręcić' (por. LEW 938, s.v. *suklañ*). Znacz. etym. 'koło, obrót, zwrot' vel sim. (por. *apsukuĩ* 'wokół, dookoła'). Paralele: *rėplomis*, *rėplōm* 'na czworakach, raczkami' ⇐ *rėp-la* ⇐ *rėpti* (GJL III, § 635), *kárklės* <**karg-klės* (GJL II, § 232).

sukništi, *sukniñda*, *sukniđo* gw. 'poruszyć się, zabrać się do czego, wziąć się do roboty, zacząć coś robić', por. *Jie sukrito, sukniđo rugių pjauti* 'Zabrali się do żęcia żyta'. *Sukniđo į darbą* 'Zabrali się do roboty'. Synonimy: *sujūsti*, -*juñda*; *sukrūsti*, -*kruñta*. Vb. simplex nie zostało poświadczane. Izolowane, brak alternantów †*knied-*, †*knaid-*. Ma odpowiednik w łot. *knidēt* 'pełzać, poruszać się' (ME II, 246, Skardžius, RR 4, 337). Pominięte w LEW.

sukōrius, -*iaus* 2 p.a. gw. 'suchar, sucharek' (*Pridžiovinai sukōrių* 'Nasuszyłam sucharów' [z chleba]) — palatalny temat fleksyjny wskazuje na zapożyczenie ze stbłr. *suxarь*, por. ros. *suxárь*, -*rjá*, błr. *suxár*, -*á* 'suchar' (zob. też ZS 52). War. *sukōris*, *sūkoris* b.z.a.; *cukōrius* pokazuje zmianę s- w t^s- w nagłosie (paralele: *cagōnas*, *cēbras* i *cierà*). LEW 70 zamiast zmiany fonetycznej przyjął dla *cukōrius* adideację do wyrazu *cūkras* 'cukier'. Czy słusznie? — Zamiennikiem sławizmu *sukōrius* jest neologizm *sausaiñis* (od *saūsas* 'suchy'), kalka słowotwórcza z ros. *suxárь*, błr. *suxár*.

sūkravyčios, -*iy* 1 p.a. pl.t.f. gw. 'część wodna krwi', por. *Pūliai neina* [iš voties], *tik kokios sūkravyčios* 'Ropa nie wychodzi [z wrzodu], tylko jakieś s.'. *Nieko, sūkravyčios išspausiu, ir užgis* 'Nic takiego, s. wycisnę i [rana] się zagoi' — zapoż. z błr. *sūkravica*, -*y* 'sącząca się z rany żółtawa ciecz z domieszką krwi' (TSBM). Por. ros. *sūkrovica*, -*y* 'surowica'. Brak w LEW.

sukrūs, -*i* 4 p.a. 'mocno skręcony (o nici, przędzy), kręty; taki co się skręcił', przen. 'żwawy, obrotny, pracowity; bystry, sprytny'. SD¹ «wartki». SD: «chybki, obrotny; obrotny wzad; pochopny; wartki», *sukrus aplinkomis* «obrotny w koło». Z innym tematem: *sūkras*. Por. łot. *sukrs* 'mocny, energiczny, prędkie' (syn. *sukls*). Pb. **suk-ra-*, adi. vb. od SZ *suk-*, st. zanikowego do **siauk-* < **pie. seuk-*. Por. *sùkti* m.in. 'kręcić, skręcać'. Paralele: *budrūs/būdras*; *gudrūs/gūdras* (GJL II, § 237). — Zapoż. litewskie w derywacie błr. *sukrýsty* 'mocno skręcony', też 'o włosach: skręcony, tworzący kędziory' (PZB 5, 16). — Wsch.-lit.

sūsūrķē ‘nierówno skręcone miejsce w niciach, nić z węzłkami powstałymi od gwałtownego kręcenia kołowrotka’ – przez metatezę *r* z °*sukrē*, to od vb. cps. *susūkti* ‘skręcić razem’ (zob. Otrębski 1934, 201), war. *susūrķē* (LD § 201).

sūkti, *sukū*, *sukaū* 1. ‘obrać coś wokół własnej osi, kręcić’, 2. ‘skręcać nici, powróż’, 3. ‘zbaczać z drogi’, 4. ‘wić gniazdo’, 5. ‘ubijać śmietanę na masło’⁶⁵², 6. przen. ‘kręcić, nie mówić prawdy, oszukiwać’ (SD¹ «machluię», SD *suku* «kłamam, łgę, matam, szalbieruję»). Odpowiednik łot. *sukt* ‘kręcić, skręcać’, *sukt*, *sūku*, *suku* ‘umknąć, uciec’ (znacz. etym. ‘wykręcić się, wywinąć się’). Pb. praesens **suk-e/a-* ma dokładny odpowiednik w psł. **sūko* (wtórny inf. **sūkati*), por. strus. *sūku*, *sūkati* ‘skręcać’, ros. gw. *sku*, *skatb* ‘skręcać nić; wałkować ciasto’, czes. *skám*, *skáti* ‘skręcać razem kilka nitek’. Temat inf. **sūk-a-* < pbsł. **suk-ā-* ma odpowiednik w praeteritum lit. *sūk-o* ‘obrać, kręcić’. Zob. BSW 291, REW II, 634, Vaillant III, 315, ALEW 988n. Pie. **seuk-/suk-* ‘kręcić, skręcać’ (LIV² 540, z uwagą ‘Tylko bsł.’). Brak litewskich refleksów st. pełnego **siauk-*, **sauk-*. — Cps. *apsūkti* ‘obrócić; obwiązać, owinać; oszukać’ (*gálvq kám apsūkti* ‘zawrócić komu głowę’), *apsuku aplinkui* SD «okrącam co około czego», *atsūkti* ‘odkręcić (śrubę), włączyć (aparat)’, *atsūkti nūgarq* ‘odwrócić się od kogoś plecami’, *išsūkti* ‘wykręcić, skręcić (rękę), zboczyć (z drogi), wypłatać’, *nusūkti* ‘skręcić’ i ‘oszukać’, *susūkti* ‘skręcić, skręcić jedno z drugim, skręcić (powróż, pęto); zbić (śmietanę na masło); wykrzywić (o członkach); narwać (o wrzodzie); zawinać w co; uwić gniazdo; zmarszczyć czoło’. Refl. *sukuosi* SD «uwijam się, obracam się», *sukasi kas* SD «nawija się co», *apsisūkti* ‘obrócić się, okręcić się’ (*galvā mán apsisūko* ‘zakręciło mi się w głowie’), *nusisūkti* ‘odwrócić się od kogoś’, *nusisūkti sprāndq* ‘skręcić sobie kark’, *susisūkti* ‘wykręcić się, wykrzywić się; opaść z ciała, schudnąć’. — Drw. *sukinēti* iter. ‘kręcić, obracać, wiercić’, *sūkinti* ts., *sukýti* ‘bronować w koło’ (⇒ neoosn. *sūk-*: *sukióti* ‘kręcić, obracać’), *sūkteletēti* ‘pokręcić nieco’. Nomina: *apsūk* a. *apsukuī* (zob.), *apsukalas* SD «kołowrót, na którym się co obraca», *āpsukmu* (*siūvamas*) adv. ‘szyty na okrętkę’, *apsukmaī* ts. (GJL II, § 271), *apsukō* adv. ‘(szyć) na okrętkę’, *apsukrūs* ‘zręczny, zgrabny, zwinny’ (SD «obrotny dobrze, prędko»), *apsukus* SD «okolny» (syn. *apiskritas*), *išsukos* f.pl. 1. ‘smar spływający z osi koła wozowego’, 2. ‘piasek spadający z koła szlifierskiego’, 3. SD «maślanka» (ALEW 988), *pasukō* adv. ‘bardzo często, wciąż; jeden po drugim’, *pāsukos* f.pl. ‘maślanka’ (syn. *išsukos*), LEX ‘Buttermilch’, *sāsuka* ‘zakręt drogi, zakole rzeki’ (war. *sāsūka*), <*susukos*> SD «wykręcanie, wykręty», *sūkalas* ‘zasuwa u drzwi’ (⇒ vb. denom. *sūkalioti* ‘kręcić, przekręcać (kran), wykręcać (śrubę)’, refl. ‘kręcić się’), *sūkančioji* f. ‘reumatyzm’, *sukaŕnis* ‘wir wodny’ (por. sufiks w *šakaŕnis*, GJL II, § 352), *sūkata* (zob.), *sūkčius* I ‘krętacz’, *sūkčius* II ‘ludowy taniec litewski’, *sukētē* a. *suketē* 1. ‘zatknięty na kiju pęk skręconej słomy a. gałęzi, oznaczający granicę gruntu lub zakaz wjazdu’ (syn. *sukēlē*), 2. ‘pasma lnu uczesanego do przędzenia’ (por. sufiks w *eketē*, *lankētas*), *sukytā* c. ‘ktoś skurczony, niezgrabny, pokurcz’ (por. sufiks w *klibytā*), *suklomis* (zob.), *sukmā* a. *suknā* c. ‘krętacz, oszust’ (por. *garmā*, *šleimā*), *sukrūs* (zob.), *suktinai* adv. SD «wykrętnie», *suktiniai siūlai* pl. ‘nici kręcone’, *suktinis* ‘pewien taniec ludowy’ (⇒ bhr. gw. *suptýnja*, PZB 5, 62, Grinaveckienė, Mackevič 1989, 71), *sukūtis* ‘zaszczepka do zaparcia drzwi; mlon w żarnach’, *susisūkēlis* ‘ktoś bardzo chudy; drzewo krzywo rosnące; ktoś wiecznie naburmuszony’ (por. *susisūkti* ‘skręcić się’). Od *sūkinti* pochodzi *sukintuvē* SD «klubą, abo kloba budownicza» [‘krążek z wyżłobionym na obwodzie rowkiem na sznur, blok służący do podnoszenia w górę ciężarów’, SPXVI]. Cps. *mēdsukis* ‘wirówka do miodu’ (por. *medūs*), n.m. *Bliūdsukiaī* 3x (por. *bliūdas*). Osobno zob. *sukaviēlas*. — WSZ *sūk-*: *sūkyti* gw. iter. ‘kręcić’ (⇒ neoosn. *sūk-*: *pasūkioti* ‘mocno skręcać’). Nomina: *nūsūkis*

⁶⁵² Por. zwrot łot. *sviestu nīt* ‘ubijać masło’. Prymarnym znaczeniem czas. *nīt*, *niju* jest ‘krążyć, zataczać kręgi’ (brak odpowiednika lit.).

‘skręt, zakręt’, *pósūkis* ‘zakręt, skręt’, przen. ‘zwrot, przełom, istotna zmiana’, *prasūkas* ‘głęboka koleina; wyżłobienie w kamieniu’, *prasūkuotas kēlias* ‘droga pełna kolein, wybojów’, *sąsūka* (zob.), *sūkis* ‘obróć’, *sūkōklis* ‘motowidło’ (*Siūlus sūka matkuōs sūkokliū* LzŽ ‘Nici zwijają w motki za pomocą «sūkoklis»’; osnowa może być pamiątką po zanikłym iter. *sūkoti), *sūkurys* ‘wir w wodzie, w powietrzu, zawirowanie; kłęb kurzu, dymu, śniegu’ (n.m. *Sūkuriaĩ* 2x), cps. *galvósūkis* ‘łamiągówka’ (por. *galvā*). — SO pbsł. *saṭk- jest zaświadczony tylko w słowiańskim, por. 1° *saṭk-ā-: cs. *sukati* ‘skręcać’, ros. *sukátb* ‘skręcać, zwijać’, czes. *soukati* ‘nawijać na cewkę, szpulę; zajądać’, stpol. *sukać* ‘skręcać razem kilka nitki’, pol. gw. *sukać* ‘skręcać nici w dłoniach, nawijać na cewki’ – iterativum do *sūkō (zob. wyżej), 2° *saṭk-ī-: ros. *sučítb* ‘skręcać nić’, *zasučítb* ‘zawinać, zakasać (rękawy)’. Tu też nomen psł. *sukūno ‘sukno, tkanina ze zgrzebnej wełny’, por. scs. *sukno*, sch. *súkno*, strus. *sukūno*, ros. *suknó*, pol. *sukno*. Por. BSW 291, REW III, 42n., 54, Boryś 586.

sulà 4, 2 p.a. ‘oskoła, słodkawy sok drzewny wydzielający się wiosną po nacięciu kory brzozy lub klonu’. SD «miazga, oskoła». Z palatalizowanym nagłosem: *siulà*, *siulē*. War. pl.t. *sūlos*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *sula* ‘sok drzew, zwł. brzozy’, stpr. *sulo* Ev ‘zsiadłe mleko, Matte [die Matte, d.i. geronnene Milch]’ (Trautmann 1910, 441). Praforma *su-lā- (sufiks jak w *miglā*) — drw. na SZ od pwk. pie. *seṭ- ‘tłoczyć, wyciskać sok’ (Liv² 537). Por. wed. *sunóti* ‘tłoczy, wyciska somę’, aw. *hunaoti* ts. < *su-neu-; SO *soṭo-: sti. *savá-* ‘sok’, stang. *sēaw*, stwn. *sou* ts. Brak jest werbalnych refleksów pb. *siaṭ-/ *saṭ-/ *su-, można jedynie wymienić nominalne *siau-* w *siaūras* ‘ciasny, wąski’, jak też *siu-* w *siulà* i *siulē* ‘oskoła’ (palatalny nagłos wskutek wyrównania do SP *siau-*; por. *siut-* zam. *sut-* s.v. *siūsti*). Zob. osobno *sūltys*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *sulā* ‘sok brzozowy’ (PzB 5, 16). — Drw. *suliēnē* ‘zupa z oskoły’, *sulingas* 1. ‘zawierający dużo oskoły’ (*Beržas sulingas, bet klevo sula saldesnē*), 2. ‘soczysty – o trawie, sianie’. Cps. *sūlašikis* wulg. ‘człowiek przesadnie oszczędny, sknera, kutwa’ (por. *šikti*), *sūtekis* 1. ‘czas, kiedy wydziela się oskoła’ (por. *tek-*), 2. ‘miesiąc kwiecień; miesiąc maj’ (zob. Skardžius, RR 4, 35), 3. ‘drewniana rynienka do spuszczenia oskoły’, ⇒ adi. *sūtekis*, -ē ‘(o brzozie, klonie) taki, z którego toczy się oskoła’. Vb. denom. *sulóti* ‘spuszczać sok z brzozy’ (war. *sūloti*, *sulúoti*). Por. łot. *sulāt* intr. ‘wydzielać sok, sączyć się, spadać kroplami’, *sulāt* m.in. ‘o wrzodzie: ropieć, obierać’.

sulig praep. z instr. 1° ‘równy z’ – w odniesieniu do wysokości, np. *Vandeņš ūpēje sulig krantaīs* ‘Wody jest w rzece równy z brzegiem’, 2° ‘równy z’ – w wyrażeniach temporalnych, np. *Atsikēlē sulig sāulēs tekėjimu* ‘Wstał o wschodzie słońca’, 3° przybliżone określenie wielkości, np. *Žolē sulig rugiaīs* ‘Trawa tak wysoka jak żyto’. Praep. *sulig* jest niekiedy wzmacniana pleonastycznym *sū*, np. *Sulig su sūtemomis būšime namiē* ‘O zmroku będziemy w domu’. Zob. GJL III, §§ 762n. Starszą postacią prepozycji było *sulýg* (gw.). Zdaniem GJL forma *sulýg* powstała w wyniku kontaminacji zwrotów z przymkiem *sū* i zwrotów z przysłówkiem *lýg* ‘jakby, jak gdyby’ (zob. *lýgus*).

suliūbyti, *suliūbiju*, *suliūbijau* stlit., gw. ‘ślubować, składać uroczyste przyrzeczenie’, DP ‘ślubować, ślubować’ (*suliūbiju, jog tave paimsiu, ir aš tave* DP 69₂₁ ‘ślubuję, że cię pojmem, i ja ciebie’) — zapoż. z pol. przest. *ślubić* m.in. ‘ślubować, ślub brać, ślubem małżeńskim się związać, żenić się, iść za mąż’ (L.). Obecność starszego zapożyczenia *liūbyti* ‘lubić’ (zob.), jak też złożenia *pa-liūbyti* ‘polubić’ zdecydowała o tym, że polska forma *ślubić* (psł. *sūljubiti) została transponowana na litewskie złożenie z prvb. *su-*: *su-liūbyti*. Od tego derywowano następnie sb. postvb. *suliūbas* DP ‘ślub’, *sulaužimai suliūby* DP ‘złomiśluby’ [‘złamanie ślubu, wiarołomstwo’]. Por. SLA 210, ALEW 597. — Neosn. *suliūbij-*: *suliūbijimas* DP ‘ślub’. — Na gruncie litewskiej derywacji dewerbalnej od *suliūbyti* utworzono nomen actionis (acti) z prefiksem *są-*: *sąliūbas* stlit. ‘ślub, przyrzeczenie małżeńskie, zawarcie związku małżeńskiego’, też ‘stan małżeński, małżeństwo’. Por. model

susiliēti ⇒ *sq̄laja*; *sumanyti* ⇒ *sq̄monē*. Tej okoliczności nie bierze pod uwagę LEW 760, który wychodząc od wariantu *saliūbas* BRB [prefiks *sa-* zastępuje tu *sq̄-*], uważa to za zapożyczenie ze stpr. *salūban*, *sallūban* ‘ślub, małżeństwo, Ehe, Gemahl’. To nie wydaje się prawdopodobne. — Vb. denom. od *sqliūbas* brzmi *sqliūbyti*, *-iju*, *-ijau* ‘ślubować’. Osobno zob. *šliūbas*.

sultys, *-čiu* 1 p.a. f.pl. 1. ‘sok roślin i drzew, sok owoców; płyn otrzymywany z owoców i warzyw, sok pitny’, 2. ‘wydzielina gruczołów trawiennych’, 3. ‘oleista ciecz w fajce’ (syn. *sývai*). War. sg. *sultis*, *-ies* 1 p.a. 1. ‘sok’ (*Tas obalys be sulties* JU ‘To jabłko nie jest soczyste’ (dosł. ‘jest bez soku’); *kuri Dvasia yra kaip’ sultis gyvatos* DP 606₄₂ ‘który Duch jest iako sok żywotny’), 2. ‘solanka, sok spod ogórków, kapusty, śledzi’. War. *sultė* 1 p.a. Przyjmuje się derywację sufiksem *-ti-* od sb. *sulà* ‘sok drzewa’, zob. LEW 940 (brak w ŻD i Ambrazas 2000). Trzeba jednak zauważyć, że formant *-ti-* jest rzadko spotykany w derywacji denominalnej, por. np. traktowanie zapożyczeń *maktis* i *speltis*. Akut nie ma historycznego uzasadnienia. ALEW 990 twierdzi, że *sultis* wymaga rekonstrukcji pwk. pie. **suelH-*, SZ **sulH-*, ale nie wymienia żadnych komparandów; *sulà* ma być refleksem praformy **sulH-eh₂-*. — Neoosn. *sult-*: *sułčius*, *-tė* ‘sknera, skąpiec’, *sultinys* ‘rosół, bulion’.

sumà I 4 p.a. ‘w kościele katolickim: suma, uroczysta msza św. z kazaniem, odprawiana w niedziele i święta’ — zapoż. z pol. *suma* (← śrlac. *summa* ‘wielka, główna msza św.’), zob. SLA 210, ZS 52, LEW 941, POLŻ 156.

sumà II 4 p.a. 1. ‘wynik dodawania, suma’, 2. ‘pewna ilość pieniędzy, kwota’ — zapoż. z ros. *súmma*, pol. *suma*. — War. *zumà* ← nwn. *Summe* f. (GL 150; por. *zumpa*). — War. z samogłoską *-a-* na miejscu niem. *u*: *zamà* 2 p.a. ‘suma; gromada, kupa’ (*Suvaryk gyvulus į zāmą* ‘Spędź bydło do kupy’), też m. *zāmas* 2 p.a. ‘wynik dodawania, suma; kupa, np. kartofli; zebranie, skoncentrowanie czego’. Lit. *a* oddaje w tym wypadku wschśrn. *a* jako odpowiednik ogólnoniemieckiego *u* (zob. Prellwitz 20). Paralele: *karieras* ‘kurier’, *štadeñtas* ‘student’, *štadieruoti* ‘studiować’.

sumlenià 2 p.a. gw. ‘sumienie’ — zapoż. ze stbłr. *sumlenʹe*, błr. *sumlénne*, *-nja* n. (ZS 52, LEW 941). War. sufiksalny: *sumlėnija* 1 p.a. — Ze zmianą *-eñà* w *-eiñà*: *sumléinia* (war. *sumėnia* > *suméinia*). Paralele: *pakalėinia*, *vesėilia*, *večėiria*. Zob. też *sumnėnė*.

sumnėnė 2 p.a. stlit., gw. ‘sumienie’, *sumnėnija* 1 p.a. ts. — zapoż. ze stbłr. *sumnenʹe*, *sumnenie*, błr. *sumnénne*, *-nja* n. (por. stpol. *sumnienie*, *-ia* n.). — Warianty *sumėnė*, *sumėnia* (> *suméinia*) oraz *sumėnija* oddają pewnie pol. *sumienie*, to z *sumnienie* ← *sąmnienie* (Boryś 587). Zob. też *sumlenià*. — Rzadki wariant stlit. *samnenė* (*su čysta samnene* MŽ 30₆ ‘z czystym sumieniem’) stoi być może na miejscu **sąmnnenė*, oddającego stpol. *sąmnienie* od XIV w. (← *sąmnąć się* ‘mieć wątpliwości; lękać się, obawiać się’) na podobieństwo rodzimego wyrazu *sąmonė* ‘świadomość’.

sundukas 2 p.a. gw. ‘kufer, skrzynia do podróży, skrzynia żołnierza w wojsku’ — zapoż. ze stbłr. *sundukʹ* ‘kufer’, por. błr. *sundúk*, *-á* ‘kufer, torba podróżna’, ros. *sundúk*, *-á* ‘wielki kufer’. Zob. ZS 52 (brak w LEW). Wyraz ten jest pożyczką orientalną, por. kipcz. *sunduk*, *synduk* (REW III, 46; Stachowski 541 dodaje odpowiednik pol. XVI w. *sundak* ‘pojemnik na płyny, skórzany worek’).

suniėké 1 p.a. gw. 1. ‘brak jedzenia; liche jedzenie; postne jedzenie’, 2. ‘bieda, nędza’ (war. *súniėké* 1 p.a., *suniėké* 2 p.a.) — prawdopodobnie derywat na *-ė-* od zwrotu przyimkowego *su niėkù* ‘z niczym’. Por. *niėkas* ‘nikt, nic’.

sunkà 4 p.a. 1. ‘płyn, ciecz’, 2. ‘sok, syrop’ (*výšnių sunkà* ‘sok wiśniowy’), 3. *žuvų sunkà* gw. ‘zupa rybna’ — sb. postvb. do *suñktis* ‘saczyć się, ciec, wyciekać’ (zob.), *suñkti*

m.in. ‘wyciskać sok’. SD: *sunka medelio syrios* «galbanowy sok» [‘żywica z rośliny galbanum, używana w medycynie i obrzędach sakralnych’, SPXVI], *sunka mirtinē* «mirtowy olejek», *sunka myros* «mirowy olejek», *sunka tekunti iš medelio balsamo* «balsam olejek, sok balsamowy», *sunka tiršta slyvų, vyšnių* «powidła» [‘gęsty, zwykle słodki przetwór owocowy’, SPXVI], *sunka unt vaisto* «drying, sok przyprawny», *sunka iš rūdų juoda, raudona, žalia* «koperwas» [‘siarczan żelaza’, SPXVI], *alyva sunka* «oliwa sok», *iš yzapo sunka, yzapinis vynas* «izopek wino» [‘wino zrobione z izopku’, SPXVI]. — Drw. *suñkalas* ‘płyn zlany do naczynia; wódka’, *sunkiēnē* ‘gęsty syrop owocowy; kisiel’, *sunkótas* ‘soczysty’ (*sunkótas obuolys*).

sunkēmē 2 p.a., *sunkemē* 3 p.a. gw. 1. ‘ciężar, brzemię’, 2. ‘ciąża, okres ciąży’ (*Moteriškė devynis mėnus būsta sunkēmėj* ‘Kobieta bywa w ciąży przez dziewięć miesięcy’) — denominalne abstractum od przymiotnika *sunkūs* ‘ciężki’ z osobliwym zakończeniem -emē. Sufiksy na -m- występują z poprzedzającymi samogłoskami -a-, -i-/y- i -u-, ale war. -em- nie jest znany. Por. brak wzmianki o *sunkēmē* i w ogóle o suf. -em- w ŽD i GJL II. Wolno wobec tego przypuszczać, że *sunkēmē* jest fonetycznym wariantem synonimicznego *sunkēnē* ‘ciąża’, powstałym drogą dysymilacji *n-n > n-m* (jest jeszcze war. akc. *sunkenià* 2 p.a.). Abstracta na -enē, -enia, tak denominalne jak i dewerbalne, są dobrze znane, por. np. *karēnē* ‘wojna’ ⇐ *kāras, kārias*; *kepēnē/kepenià* ‘pieczenie; żar słoneczny’ ⇐ *kēpti* (GJL II, § 309). Inaczej Ambrazas 2000, § 42, który uznał oboczność *sunkēmē/sunkēnē* za paralelną do *ráimas/ráinas, kurmyš/kurnys*, czyli za związaną z alternowaniem sonantów *m* i *n* w składzie sufiksów. — Taką samą budowę ma adi. *sunkēmē* ‘o kobiecie: ciężarna, w ciąży’ (*Kaip moteris sunkēmē, jos svočiosen neima* ‘Jak kobieta [jest] ciężarna, to w swaty jej nie biorą’).

sunki, -iōs 4 p.a. sb. f. stlit. ‘kobieta brzemienna, ciężarna’, np. *Sunki tu pastosi, sūny pagimdysi* MŽ 165₉ ‘Brzemienną będziesz, urodzisz syna’. Z substantywizacji zwrotu *sunki moteriškė* (zob. *sunkūs*; por. *nėščia*). Osobno zob. *sunkēmē*. — Też o zwierzętach, np. *Mano kumelė jau sunki – greitai turės kumeliuką* ‘Moja kobyła już żrebna, wkrótce będzie miała żrebaka’. — Drw. *sunkinga* MŽ ‘brzemienna, ciężarna’ (*Motriškes vaisiu su[n]kingas, saugak ir vaikų žindančias* MŽ 572₁ ‘Chroń kobiety płodem brzemiennie i dzieci karmiące’), cps. *sunkianešis, -ė* SD «ciężarowy» (por. *nėšti*).

suñktis, *suñkiasi*, *suñkėsi* refl. 1. ‘śaczyć się, wyciekać powoli (o żywicy, serwatce, pocie, krwi, łzach)’, 2. ‘wyciekać małym strumieniem (o wypływającej z bagna rzeczulce)’, 3. ‘przesiąkać, przeciekać gdzie, wsączać się’. Transitivum *suñkti*, -iù, -iaù ‘śaczyć, cedzić; wyciskać sok’, *išsuñkti* ‘wysączyć, wycisnąć sok’, *nusuñkti* ‘odsączyć, odcedzić, odlać wodę (po ugotowaniu czego)’, *prasuñkti* ‘przesączyć’. Paradigmat zbudowany na neopwk. *sunk-*, wyabstrahowanym z prs. infigowanego **su-n-ka* ‘śaczy się’ (do zanikłego czas. **sukti*). Paralelne neopierwiastki z -n- to *jūngti* (zam. **jugti*) i *jūnkti* (zam. **jukti*). Odpowiednik łot. *sūkt, sūcu* 1. ‘ssać – o pijawce’, 2. ‘odsączać, przesączać, cedzić’. Neopwk. *sūk-*: *sūkāt* ‘ssać, wysysać, oblizywać palce; żuć tytoń’, *sūkstīt* ‘ssać’. Neopwk. *sūc-*: *sūcināt* ‘odsączać, odcedzać, np. kartofle’. Języki pokrewne wskazują na pwk. pie. **seuk-/suk-* ‘ssać; wyciskać sok, śaczyć’ (LIV² 539), por. scs. *sūsō, sūsati* ‘ssać’, łac. *sūgō, -ere* ts., *sūcus* ‘sok’ (**soūko-*). To, że zamiast spodziewanego refleksu †*suš-* mamy lit.-łot. *suk-*, można tłumaczyć dwoma czynnikami. Po pierwsze dysymilacją spirantów: *s-š > s-k*. Po drugie – zmieszaniem pwk. **suš-* z bliskoznacznym **suk-* (SZ od *sėkti* m.in. ‘wsiąkać, opadać – o wodzie’, zob. *sėkti* II). — Drw. *sunkstytis* frq. ‘śaczyć się’ (⇒ *suñkstymas* ‘przesączenie, odsączenie’). Nomen: *sunkà* (zob.), *varškėsunktė* (zob. *varškė*).

sunkūs, -i 4 p.a. 1. ‘dużo ważący, ciężki’, 2. ‘niełatwy, trudny do wykonania, skutecznienia’, 3. ‘nieprzyjemny, nieznośny, uciążliwy, dolegliwy, bolesny’, 4. ‘surowy, srogi, straszliwy’, 5. ‘niebezpieczny, zagrażający życiu’. SD «obciążliwy, ociężały,

porywczy», *sunku mi daryt* SD «lenię się, ciężko mi co czynić». Stlit. wariant z nagłosem *siu-*: *siunkus* WP 201²⁴, adv. *siunkei* WP 199¹⁸ (por. *sulà* ⇒ *siulà*). ALEW 991 rekonstruuje za IEW 1048 pwk. **sūenk-/sunk-* ‘ociężały, powolny, schwerfällig’ i widzi – wraz ze Stangiem 1972, 56 – powiązanie z przymiotnikiem stang. *swangor* ‘ociężały, leniwy’, stwn. *swangar* ‘ciężarna’. Inaczej LEW 941, który łączył z czas. *suñktis* ‘saczyć się’, gdzie *suk-* ma być SZ od **sek-*. — Drw. *sunkēmē* (zob.), *sunkēnē* a. *sunkeniā* ‘ciąża’, ⇒ neoosn. *sunken-*: *sunkenybē* ‘ciężar, trudność; dychawica, astma’ (inaczej Ambrazas 2000, 14: neosuf. *-enybē*), *sunki* (zob.), *suñkiai* adv. ‘ciężko; bardzo, mocno, strasznie’, *sunkybē* ‘wielki ciężar; ciężki przedmiot; trudność; ciężki los, nędza, ucisk’, *sunkimai* m.pl. ‘balast, ciężary’, *sunkūlis*, *-ē* ‘coś ciężkiego’, *sunkulys* ‘ciężar, brzemie; dychawica; ciężar na duszy, utrapienie’ (por. *kartulys* ⇐ *kartūs*), *sunkumā* ‘ciężar, trudność; ciąża’, *sunkūmas* ‘ciężar, trudność’. Cps. *suñkmetis* ‘ciężkie czasy, kryzys’ (por. *mētas*), *suñkvežimis* ‘samochód ciężarowy’ (por. *vežimas*). — Vb. denom. 1. *sunkėti*, *-ju*, *-jau* ‘stawać się ciężkim’, 2. *suñkinti* ‘obciążać, utrudniać’, SD *sunkinu* «ciężę; dolegam» (syn. *sloginu*), 3. *suñkti*, *sunkstū*, *sunkaũ* ‘robić się ciężkim, ociężałym, znużonym, zmęczonym’, SD: *sunkstu* «ciężkim się staję», *apsunkstu* «ociężeć» (por. *miñkšti* ⇐ *minkštūs*; *šiuŗpti* ⇐ *šiuŗpūs*).

sūnūs 3 p.a. ‘syn’, voc.sg. *sūnaũ*, gen.sg. *sūnaũs*, acc.sg. *sūnu*, nom.pl. *sūnūs* (gw. *sūnai*). War. akc. *sūnus* 1 p.a. (m.in. DP). Odpowiednik stpr. *soūns* ‘syn, Sohn’, gen.sg. *soūnas*, *saūnas*, *sunos*, acc.sg. *soūnan*, *saūnan*, *sunun* (dyftongizacja **ū* w *ou/au*). W jęz. łotewskim odpowiedni wyraz został zastąpiony neologizmem *dēls* (Fraenkel 1950, 45, zob. też s.v. *dēlē*). — Zaświadczona jest również litewska forma nom. du. *dū sūnu* ‘dwaj synowie’ < pbsł. **sūnū*, por. scs. *syny*, wed. *sūnū* < pie. *-u-h₁. Zob. GJL III, § 214, Zinkevičius 1980, § 382, Kazlauskas 1968, 132. — Lit. *sūnu-* to refleks pb. formacji dewerbalnej **sū-nu-*, oddającej pie. **suH-nu-* m., drw. od pwk. pie. **seuH-/suH-* ‘rodzić, wydawać na świat’ (LIV² 538, NIL 686n.). Znacz. etym. ‘zrodzony, wydany na świat’, por. wed. *sūte* ‘rodzi’ (*sūtu-* m. ‘ciąża’), aw. *hunāmi* ‘rodzę’ (**su-né-H-mi*). Odpowiedniki ie.: wed. *sūnūh* ‘syn, potomek’ (gen. *sūnōh*, dat. *sūnāve*, loc. *sūnāvi*, nom. du. *sūnū*, nom.pl. *sūnāvas*), aw. *hunu-ts.*, goc. *sunus*, *-aus* ‘syn’, scs. *synū* ts. (voc.sg. *synu*, gen. *synu*, dat. *synovi*, nom. du. *syny*, nom.pl. *synove*, sch. *sîn*, pl. *sînovi*. Zob. BSW 292, LEW 941n. — Z innymi sufiksami: gr. *ύίός* ‘syn’; gr. gw. *ύύός* ‘syn’ oraz toch. A *se*, *seyo*, toch. B *soy*, *seyi* ts. (z **sojūs* < **sujūs*) < pie. **suH-iu-* (NIL 686, 690, przyp. 23). — Drw. *išsūnis* ‘przybrany syn’ (syn. *įsūnis*), *ižsūnis* SD «przysposobiony», *pósūnis* ‘pasierb, syn męża lub żony z poprzedniego małżeństwa’ (odpowiednik stpr. *passons* EV ‘pasierb, Stifson [Stiefsohn]’) różni się krótką samogłoską prefiksu, por. typ lit. *pāmotē* ‘macocha’, *sūnāitis* ‘wnuk’ (dosł. ‘syn syna’, por. *gimināitis*), *sūnēlis* ‘synus’ (SD «synaczek»), *sūnēnas* ‘syn brata a. siostry’ (war. *sūnaũčius*, z neosufiksem wyodrębnionym ze sławizmów typu *vendraučius*, *udaũčius*), *sūnienē* ‘żona syna, synowa’, *sūniškas* ‘synowski’, *sūniūkštis* ‘syn w wieku wyrostka’. — Hapaks stpr. *sunaybis* EV ‘bratanek, Brud’kint [Bruderkind]’ < **sūnaiiv*’is < **sūnav*’is jest – w ujęciu klasycznym – zapożyczeniem staropolskiego wyrazu *synowiec* ‘syn brata’ (por. Trautmann 1910, 441, LEW, l.c., DLA 202). Zgłoszono jednak hipotezę o pokrewieństwie *sunaybis* ze scs. *synovū* ‘syn brata a. siostry’ (por. Endzelin 1943, 258, PKEŽ 4, 167). — Vb. denom. *įsūnyti*, *-iju*, *-ijau* ‘usynowić’ (por. *įsūnis*), SD *ažusūnij[u]* «przysposabiam kogo, za syna przywłaszczam».

súo-: prefiks gwarowych nominów dewerbalnych, pozostających w związku etymologicznym z czasownikami złożonymi z prvb. *su-*. Jest wytworem proporcji analogicznej *nu-* : *nuo-* = *su-* : *x* (*x* = *suo-*). Pod względem funkcjonalnym *súo-* jest dubletem prefiksów *sán-* (zob.) oraz *su-/sū-* (zob. *sù*). Oboczność *súo-/sán-*: *súokalbis* ‘zmowa’ ob. *sánkalba* ts. ⇐ *susikalbėti* ‘zmówić się, dogadać się’; *súorašas* ob. *sárašas* ‘spis’ ⇐ *surašyti* ‘spisać’. W pewnych wypadkach formacja ze *súo-* nie ma odpowiednika z prefiksem *sán-*,

np. *súožeida* c. ‘kaleka’ $\Leftarrow$ *sužeĩsti* ‘zranić, okaleczyć’. — Oboczność *súo-/su-*, *sũ-*: *súotema* a. *súotēmis* ‘zmierzch, zmrok’ ob. *sutemà*, *sũtema* ts. $\Leftarrow$ *sutēmti* ‘zmierzchnąć się’; *súovaros* f.pl. ‘piana na powierzchni gotującej się zupy, szumowiny’ ob. *sũviros* ts. $\Leftarrow$ *suvĩrti* ‘przegotować się’.

súodžiai, *-iũ* 1 p.a. m.pl. 1. ‘sadze, sadza, kopeć, osad z dymu’ (*súodžiai séda* ‘sadze osiadają’), 2. bot. ‘głownia, grzyb pasożytny w zbożu’ — sb. postverbale od zanikłego czas. **suodyti*. Z innymi tematami: *súodys*, *-džiu* (SD¹ «sadza; zakał») ⁶⁵³, *súodēs* (zm. *sũdēs*), *súodžios*. Paralele: *sluogas* $\Leftarrow$ **sluogyti* (por. łot. *sluodžīt*); *paišai* a. *paišos* $\Leftarrow$ *paišyti*. Inna budowa w łot. *suodēji* m.pl. ‘ciekły osad tytoniowy w fajce’, jak też w stisl. *sót*, śrwn. *sōt*, ang. *soot* ‘sadza’ < pgerm. **sōta-* < pie. **sōd-o-* (zob. NIL 592, LEW 942, ALEW 992). Wariant lit. *súodžios* f.pl. ma odpowiednik w scs. *sažda* ‘ᾰσβολος, sadza’, ros. błr. ukr. *sáza*, słh. *sája*, stczes. *sázě*, czes. *saze*, pol. *sadza*, < psł. **sadja* $\Leftarrow$ **saditi*. Lit. **suodyti* jest pod względem fonetycznym tożsamy z psł. **saditi* ‘sadzić, sadzać, sadowić’, < pbsł. **sōd-ĩ*; formacja iteratywno-kausatywna na SO od **sēd-* ‘usiąść; siedzieć’ (zob. *sėsti*). Dla sb. ‘sadza’ odtwarza się znacz. etym. ‘to, co osiadło, osadziło się (w kominie, w piecu podczas spalania)’. Por. ang. *soot* ‘sadza’ (WSO **sōd-*) $\Leftarrow$ *sat* ‘usiadł’ (SO **sod-*). — Drw. *súodena* c. ‘ktoś ubrudzony sadzą’, *súodinas* ‘ubrudzony sadzą, cały w sadzy’, *suōdskus* ‘człowiek brudny, ubrudzony sadzą’ (neosufiks jak w *giřskus*) ⁶⁵⁴, *suōdžius* ‘ubrudzony sadzą, umorusany’. Cps. *súodligė* bot. ‘rdza, grzyb wywołujący plamy na liściach i łodygach roślin’ (por. *ligà*), *súodpela* c. ‘brudas’ (por. *pelė*), *súodžemė* ‘sypki czarnoziem na miejscu wypalonego lasu’ (por. *žėmė*), *súodžialaižis* ‘brudas’ (dosł. ‘kto liże sadzę’, por. *laižyti*). — Vb. denom. *súodėti*, *pri-* ‘pokrywać się sadzą; o kominie: nabierać sadzy’, *súodinti* ‘brudzić sadzą, smarować sadzą’ (zob. też *sodinti*).

súokti, *šuoikiũ*, *suokiaũ* (war. akc. *súokti*) 1. ‘śpiewać, szczebiotać, hukać (o sowie)’, 2. ‘śpiewać wysokim przeciągłym głosem; śpiewać półgłosem’, 3. ‘mówić, opowiadać’, 4. *nusuōkti* ‘wymawiać wyrazy’ (*Kiekvieno krašto lietuvis vis kitaip nusuōkia žodį, kitaip jį ištaria*, por. *suokà* ‘gwara; melodia’), 5. *prisuōkti* ‘skłaniać kogo do czego, namawiać, zmuszać (do pracy)’ — bez dobrej etymologii. Dotąd postulowano zbliżenie z *sũkti* ‘kręcić, skręcać; wić (gniazdo)’, mianowicie z uwzględnieniem neoapofonii SZ *u* $\Rightarrow$ SP *uo* (zob. LEW 939, 942). Por. *šuoķterėti* DP ‘krzyknąć’: *prašũkti* DP ‘zawołać’. Powiązanie z *sũkti* nie jest jednak wolne od zastrzeżeń semantycznych. — War. *saũkti* ‘wołać przeciągłym głosem; przeciągać w śpiewie’ (*Gražiai gieda, tik per daug nusaũkia*). NB. War. *sōkti* ‘śpiewać’, wymieniony w LEW 855, nie został zaakceptowany w LKŽ.

súolas 3, 1 p.a. ‘ława do siedzenia’ (rzadko *suōlas* 4 p.a.): łot. *suōls* ts. Z pb. **suōla-*, z zanikiem *u* jak w wypadku *šuo* ‘pies’ < **šũō(n)*. Cps. *vidũsuolė* ‘środek ławy’ (por. *vidũs*). Akut niejasnego pochodzenia. Temat **suōl-a-* zawiera wzdłużony SO, drw. apofoniczny od pwk. **suēl-*, który ukazuje się w germańskiej nazwie ‘belki, kłody’, por. stwn. *swelli*, śrwn. *swelle* n. ‘belka, belka nośna; próg’ < **suālja-*. Dalsze nawiązanie do gr. *σέλμα*, *-ατος* n. ‘górný pokład statku, pomost; ławki, rzędy wioślarzy; siedzenie, tron; rusztowanie; kłoda, belka’ (por. LEW 942) pozostaje niepewne, ponieważ gr. *σελ-* może pochodzić również z pie. **tuel-*, zob. GEW II, 691n. NB. Hipotezę wzdłużonego SO osłabia fakt, że w bałtyckim nie ma refleksów odpowiedniego SO (ani też SE). — Būga, RR I, 602; II, 363, za nim LEW 942 porównywali *súolas* z łac. *solium* ‘siedzenie na podwyższeniu, tron; krzesło urzędników; wanna kąpielowa; sarkofag’. Tego nie da się utrzymać, ponieważ obecnie *solium*

⁶⁵³ Por. *numazgoja suodis* [*dũšios*] SP I, 265 ‘omywa plugastwa [duszy]’.

⁶⁵⁴ Zwraca uwagę fakt, że LKŽ nie zanotował brzmienia **suōckus*, które by odzwierciedlało naturalną kontrakcję grupy *ts* > *c* przed spółgłoską. Por. z jednej strony *giřckus* ob. *giřskus*; *meičkus* zam. **meickus* < **meit.skus*, z drugiej strony *giņčas* < **gint.šas*, *gučas* < **gut.šas*.

wyprowadza się z *sod-jo- przez zmianę *d > l między samogłoskami (por. stir. *suide* n. 'siedzenie'), zob. de Vaan 571.

súopis, -io 1 p.a. 1. 'myszołów, Buteo buteo, 2. 'kania, Milvus'. Jeśli akut jest pochodzenia metatonicznego, to możliwy jest związek z wykrz. *suop i czas. *suõpti* m.in. 'hukać, pohukiwać – o głosie sowy'. Por. fakt, że syn. *klýkis* 'kania, Milvus' wiąże się z czas. *klýkti*, pochodzącym od wykrz. *klýkt*. Mniej prawdopodobne jest wiązanie *súopis* z czas. *suopúoti* 'kołysać kołyską' i – przez apofonię – z czas. *sùpti* 'owijać, otulać; kołysać' (zob. BSW 293, LEW 943).

suõpti, *suopiù*, *suopiaũ* 1. 'gawędzić, pleść głupstwa; śnić', 2. 'hukać – o głosie sowy' (syn. *ũkti*), 3. 'skarżyć się, biadolić, jęczeć', 4. 'majaczyć w gorączce'. Drw. *suopáuti* 'majaczyć w gorączce', *súopèti* 'jęczeć z bólu', *súopa* c. a. *suopáila* c. 'kto mówi głupstwa; głuptas', *suopas* b.z.a. 'lunatyk'. Jeśli *suõpti* pierwotnie nazywało hukanie sowy (por. *Suõpia kaip pelèda* 'Jęczy jak sowa'), to prawdopodobna staje się podstawa onomatopeiczna (wykrz. *suop, *suopt). LEW 943 nieprzekonująco łączył *suõpti* z rodziną *sùpti* 'owijać, otulać'.

suõsti, *suosiù*, *suosiaũ* pot. 'naprzykrzać się, niepokoić kogoś, dokuczać (prośbami, gadaniem), męczyć', refl. *suõstis*, *suosiúos*, *suosiaũs* 'martwić się, trapić się, gryźć się czym', *įsisuõsti* 'nakłopotać się, nafrasować się'. Pwk. *suos-* może polegać na dyferencjacji apofonicznej względem *saus-* jak w *saũsas* 'suchy'. Por. polski zwrot *suszyć komu głowę* 'naprzykrzać się, natrętnie przypominać komu o tym samym'. Zob. GJL I, § 246, LEW 943. W kwestii apofonii *au* ⇒ *uo* por. *čiaũžti/čiuõžti*, *saũkti/suõkti*. Zob. też uwagi s.v. *duobẽ*. — Ostatnio NIL 347 postuluje związek *suos-* z pwk. pie. *ses- 'spać' (por. LIV² 536). Pod względem apofonicznym jest to mało prawdopodobne. — Drw. *suosà* a. *suõsas* 'przykra sytuacja, nieprzyjemności, kłopot, zmartwienie', *suõsis* ts., *suoslà* a. *suoslỹs* 'natręt, dokuczliwa osoba'. Vb. denom. *suõsinti* a. *suõsyti* 'sprawiać kłopot, kłopotać'. Por. n.m. *Pasuõsiai*, *Pasuõsis*.

súova 1 p.a. c. gw. 'ktoś chorowity', też 'taki, co jeszcze nie wyzdrowiał' (*Kurs dar neišsisuovėjęs, tas súova*). Bez etymologii. Analiza: *suo-va*? — Vb. denom. *išsisuovėti*, *išsisuovi*, -ėjo 'o chorobie: ustać, skończyć się' (*Išsisuovėjo liga*, t.y. *išsibengė* JU).

supajyti, *supajiju*, *supajijau* DP 'spoić': *Kaip gelažis ir šukė sulipintis ne gal', teip tasai dvejetas sujungtis ne gal', jei jų ne supajijo klijas* [pis. <supaiiio kliies> *Dvasios* S. 406⁴⁹ 'Jako żelazo i skorupa spoić się nie mogą, tak to dwoje złączyć się nie może, jeśliby ich nie spoił klij Duchy świętego' (por. PAŽ 485) — zapoż. z pol. *spoić*, prs. *spoję*, prt. *spoilem* 'złączyć poszczególne części w jakąś całość, zlepić, szczepić'. Lit. *su-* jako zastępstwem za praeverbium pol. *s-*, podobnie jak w *sutrõvyti* 'strawić', *sujednõti* 'zjednać' i *suliũbyti* 'ślubić'. Brak w SLA i ALEW. LKŽ IX, 132 zna *pājyti, *supājyti* tylko ze słownika ks. Sutkiewicza (1848). — Neoosn. *supajy-*: *supājymas* 'spojenie' DP 406^{36, 44} pis. <supaiimas>, por. *Antras supājymas yr' Merga ir motina* 'Wtore spojenie jest Panna i matka'. NB. Zwrot 'pierwsze spojenie' oddany jest w DP rodzimym abstr. *sulipimas* (zob. *lipti* I), por. *Tataig yra pirmas ir augščiausias sulipimas, ir tai pirmas tarp trejeto* 406³³ 'Toć jest pierwsze i przenawyższe spojenie, i to pierwsze między trojgiem'.

supràsti, *suprantù*, *suprataũ* 'zrozumieć, pojąć', DP też 'domyślić się', *supruntu* SD¹ «domyślać się» (syn. *nugodau*), «poymuię» (syn. *permanau*), «porozumiewam; rozumiem» (syn. *manau*), refl. *susipruntu* SD «obaczam się» ['zrozumieć, zorientować się'] — jedna z form prewerbialnych czas. *pràsti* (zob.). Odpowiednik łot. *saprast*, *sapràotu*, *sapratu* 'pojąć, zrozumieć'. — Drw. *nesupratimas* 'nieporozumienie', *sámprata* 'rozumowanie, koncepcja' (por. łot. *saprata* 'zrozumienie', *sapraša* 'rozum, rozsądek'), *supratybė* SD «pojętność rozumu» (syn. *pagaulybė*), *supratingas* 'w lot rozumiejący, pojętny, rozumny' (syn.

supratlingas), SD¹ «dowcipny» (syn. *išmintingas*), *supratūs* a. *supratnūs* ‘pojętny, bystry’. — Neopwk. *prast-*: *nesuprastinas* SD «niepojętny, niepojęty» (syn. *neapimamas*), *nesuprastinai* adv. SD «bez porady» [‘nie poradziwszy się’] (*be nuomonios, nemūstytinai, nesugodytinai kū daryti*), *suprastinas* CGL ‘baczny, merklich’, *suprastinai* SD¹ «bacznie». — Neoosn. *suprant-*: *suprañtamas* ‘rozumiały’, *suprantingas*: *būkite supruntingais kaip žalčiai* SP I, 1629 ‘Bądźcie rostopnemi jako węzowie’.

sùpti, *supù*, *supaũ* 1. ‘okrążyć, owijać, otulać okryciem, opatulać’, 2. ‘kołysać (łodzią, wozem), kolebać dziecko w kołysce’, 3. ‘huścić na huśtawce’, *apsùpti* ‘owijać, otulać’ oraz ‘okrążyć idąc ze wszystkich stron, otaczać; obstępować’ (syn. *apnikti, apspìsti*), *nusùpti* ‘odkryć, zdjąć okrycie ciała; poruszyć kołyską’, *susùpti* ‘zawinać, spowić (np. niemowlę w pieluchę)’. Refl. *apsisupu* SD «ocisnąć się suknią», *įsisùpti* a. *susisùpti* ‘owinać się, otulić się, okutać się’. Pbsł. *sup-/sjaup- ← pie. *sup-/seup- ‘rzucać, sypać’ (Liv² 540). Odpowiednik psł. *sūpō, *suti ‘sypać’: cs. *sūpō*, *suti*, strus. *sūpu*, *suti*, stczes. *spu*, *súti*. Nomen scs. *isūpū* ‘wyspa’, stpol. *isep*, stczes. *jesepe* ts. Spoza bałto-słowiańskiego por. stłac. *supāre* ‘rzucać’, łac. *dissipāre* ‘rozrzucać, rozpraszać, rozsiewać; zniszczyć, zmarnować’, *īnsipiō*, -ere ‘wrzucać, wsypywać’, *obsipō*, -āre ‘prysnąć’. Por. BSW 293, LEW 943n., ALEW 993, de Vaan 601. Zob. też *sveĩbti*. — Drw. *supstýti* frq. ‘owijać, kutać’, nomina: *apsuptis*, -iēs f. ‘oblężenie’, *pasupō* adv. ‘jeden po drugim z rzędu’, *supēja* a. *supikē* ‘nastoletnia dziewczynka pilnująca niemowlęcia’ (dosł. ‘kołysząca niemowlę’), *suptinė* ‘kołyska, kolebka’. Tu też stpr. *suppis* Ev ‘tama na młynówce, Tham [Damm am Mühlenteich]’, znac. etym. ‘usypany wał, nasyp’ (por. Trautmann 1910, 441, PKEŽ 4, 168). — SE *siaup-*: *apsisiaũpti* ‘okryć się, owinać się okryciem’ (zob. *saũpti*), war. *siaũbtis* ‘okrywać się, otulać się’ (zob.). — SO *saup-*: *saũpti* (zob.). — WSZ *sūp-*: *pasūpėti* ‘pokołysać trochę’ (por. GJL II, § 616, Stang 1966, 322), *sūpauti* ‘kołysać, huścić’, ⇒ *sūpauklės* f.pl. ‘huśtawka’ (war. metatetyczny: *sūplauklės*), *sūpoti* a. *sūpuoti* ‘kołysać’, ⇒ *sūpuōklės* a. *sūpuoklės* f.pl. ‘kołyska; huśtawka’, *sūpeklės* ‘huśtawka’, *sūpŷnė* a. *sūpŷnės* ‘huśtawka’. Z nagłosem wtórnie palatalizowanym: *siũbčioti* (zob. *siaũbtis*). W słowiańskim do porównania z *sūp-* stoi WSZ *syp-a-* (pbsł. *sūp-ā-) w scs. *sypati* ‘sypać, rzucać czymś sypkim’, ros. *sýplju*, *sýpatʹ* (por. lit. *sūp-o-ti*). — Niejasny jest dyftong *uo* w war. *suopuoti* ‘kołysać’. Niewykluczona neoapofonia *sūp-* ⇒ *suop-*, por. *čiũžti* ⇒ *čiuožti*; *rũkti* ⇒ *ruōkti*; *lũgas* ⇒ *luognas*.

sūrdyti, *sūrdau*, *sūrdžiau* ‘solić, konserwować przez przesypywanie solą a. zalewanie roztworem soli’, por. *Aš mėsą sūrdau su druska* ‘Posypuję mięso solą’. *Sūrdau, kad sūrėtų mėsa* ‘Solę, aby mięso się zasoliło/zakonserwowało’. *Aš pasūrdžiau mėsas, grybus* ‘Zasoliłam [różne] mięsa, grzyby’. *Prisūrdė ana mėsos daug puodų* ‘Nasoliła wiele garnków mięsa’. Rzadszy war. *sūrdinti* (*Mėsą tris dienas pasūrdinau, ir jau kitokia* ‘Mięso przez trzy dni solila, i już jest inne [lepsze]’. Analiza: *sūr-dy-*, caus. od *sūr-* jak w *sūrti*, -sta, -o ‘stawać się słonym’ albo w *sūrėti*, -i, -ėjo ‘wchłaniać sól, robić się słonym’ (oba te czasowniki są denominatywami do *sūrus* ‘słony’, zob. s.v.). Paralele: *pýkdyti* ‘doprowadzać do złości’ ← *pýksta*, *pýkti* ‘złościć się’; *báldyti* ‘bielić’ ← *bāla*, *bálti* ‘bieleć’.

suřgti, *surguĩ* (war. *surgũ*), *surgiaũ* (war. *surgaũ*) przest., gw. 1. ‘utyskiwać, biadolić, narzekać, żalić się’, 2. ‘skomleć, skowyczeć’. SD¹ *surgu* «skwierczę». Bliskoźnaczne czas. *zuřgti*, *ziřzti* i *zyřzti* sugerują pochodzenie onomatopeiczne. Nie można jednakże wykluczyć apofonicznego pokrewieństwa pwk. *surg-* z *sirg-* jak w *sirgti* ‘być chorym, chorować’ (zob.). Skoro *sergũ* pochodzi z pie. *surg^hō, to *surg-* może być dawną formą SZ typu *sampras.*, por. *uřkti* : *veřkti*; *uřpti* : *veřpti*; *turėti* : *tvėrti*. Postać *sirg-* wygląda jak forma nowego SZ, utworzonego do SP *serg-* < *sverg-. Przesunięcie znaczenia od ‘być chorym’ do ‘utyskiwać, biadolić’ nie nasuwa trudności. — Drw. *sūrginti* 1. ‘nucić, śpiewać półgłosem, bez słów’, 2. ‘natrętnie prosić (o dziecku); popłakiwać, pochlipywać’, 3. ‘skomleć, kwilić,

beczeć'. Nomina: *surgà* 'uporczywe biadolenie; nucenie', *sùrgata* c. 'kto nuci; kto natrętnie prosi' (por. sufiks w *blàzgata*, *barškata*), *surgùlis* 'kto biadoli, popłakuje', SD¹ «skwierczek» ['człowiek ciągle utyskujący, żalący się'], *surgulỹstė* 'narzekanie, biadolenie', SD¹ «skwierk», *surgùtis* 'dziecko wciąż popłakujące, czegoś uporczywie się domagające'. Por. nazw. *Surgỹs*, *Sùrgutas*.

sũris, -io 1 p.a. 'ser' — rzeczownik na -ja-, utworzony od przymiotnika *sũrũs* 'słony' (zob.). Paralele: *drũtis* 'grubość' $\Leftarrow$ *drũtas*; *sõtis* 'sytość' $\Leftarrow$ *sõtũs* (ŽD 66). Odpowiednik stpr. *suris* EV 'ser, kese [Käse]', *Sur* GRG 60 «kese», GRF 17 «Caseus». O słowiańskim *syrũ* zob. s.v. *sũrũs*. Znacz. etym.: abstr. 'słoność' $\Rightarrow$ konkretyzacja: 'słone pożywienie'. Synchroniczne abstractum ma formę *sũris*, -io 'słony smak, słoność', por. *Kas to sũrio sũris!* 'Co za słoność w tym serze!'. Zob. LEW 944, ALEW 994. — Drw. *sũrelis apvalus* SD «gomółka» ['serek w kształcie kulistej bryłki'], *sũrelis riebus*, *avininis* SD «małdrzyk» ['serek twarogowy z mleka słodkiego', SPXVI], *sũrinė* 'serownia, przechowalnia serów; worek do wyciskania sera', *sũrinyčia* SD «sernik» ['koszyk do suszenia serów'], *sũrininkas* 'kto wyrabia sery albo je sprzedaje'. Por. jeszcze SD *sũris sudėtas* «podpuszczany ser». — Cps. *sũragrõbis* 'podpuszczka do sera, serzysko', war. *sũrgrobis*, -grõbis (por. *grõbai*), *sũrdėtė* a. -dėtis 'przyrząd do wyciskania serów; klinowaty worek do wyciskania sera' (por. *dėtas* od *dėti*), *sũrdžiautė* 'kosz do suszenia serów' (por. *džiauti*), *sũrėda* a. -ėda 'roztocz a. rozkruszek, molik serowy, Tyroglyphus siro' (por. *ėsti*), *sũriaraugė* 'worek do wyciskania serów' (por. *raugti*), *sũrlejis* 'worek, do którego się wlewa ścięte mleko przy wyrobie sera' (por. *lejũ* s.v. *lieti*), *sũrliečiai* (zob. *lietuvė*), *sũramaišis* a. *sũrmaišis* 'worek do wyciskania serów', war. *sũria-*, *sũriõ-* oraz *sũrmaišė* b.z.a. (por. *maišas*), *sũrsenis*, -ė 'bardzo stary, zgrzybiały' (dosł. 'jak ser stary', por. *sėnas*), $\Rightarrow$ sb. *sũrsenis* 'stary kawaler'; *sũrsłasčiai* (zob. *slāstai*), *sũrslēgis* a. *sũrslēgtis* 'przyrząd do wyciskania sera' (por. *slėgti*), *sũrspaudis*, *sũrspaudos* f.pl. ts., *sũrspaustė* a. -spauštis, *sũrspausčiai* m.pl. ts. (neosn. *spaust-* pochodzi od frq. *spāustyti*), *sũržakis* 'worek do wyciskania sera' (por. *žakas*).

sũrũs, -i 3 p.a. przest. *sũras*, -à 3 p.a. 1. 'słony, mający smak soli' (*sũrũs skõnis* 'słony smak', *sũrũ* n. 'słono'), 2. 'posolony', 3. 'trudny, ciężki' (*Visiems būtũ sũrũ* 'Wszystkim byłoby ciężko'), 4. 'szorstki; o słowach: wulgarny' (*Pats sũriai kalbi* 'Sam mówisz wulgarnie'), 5. 'surowy, wymagający, bezwzględny' (*Sũrũs žmogus iš tamstos* 'Surowy z Pana człowiek'), 6. 'drogi' (por. pol. *słone ceny*). SD¹ *sũras* «słony», SD *sũrus* «rosołowy, nasolony; słony». Odpowiednik łot. *sũrs* 'słony, gorzki, cierpki'. Pbsł. *sũ-ra- < pie. *suh₂-ró-. Bałtycki przymiotnik ma odpowiedniki z jednej strony w scs. *syrũ* 'wypóć', strus. *syrũ* 'wilgotny, surowy, niegotowany', z drugiej strony w stwn. *sũr* 'kwaśny', stisl. *sũrr* 'ociekający, mokry; kwaśny'. Zob. BSW 293, LEW 944n., ALEW 994, REW III, 49, 58. — Substantywizacja: scs. *syrũ* 'ropóć, ser, twaróg', sch. *sĩr*, *sĩra*, ros. *syr*, *sýra*, czes. *sýr*, stpol. *syr*, pol. *ser* 'ser' (por. Vaillant IV, 637). Pwk. werbalny *sũ-* widać w czas. *sũdyti* 'posypywać solą, solić, przyprawiać' (zob.). — Vb. denom. 1. *sũrti*, *sũrsta*, *sũro* 'stawać się słonym' (war. *sũrti*), zwykle z prvb. *ap-*, *ĩ-*, *su-* (*Per ilgai sũro mėsa, teip įsũro, kad valgyt negalima* 'Mięso za długo było w solance, tak się nasoliło, że nie da się [go] jeść'. *Man net liežuvis apsũro nuo tų barščių* 'U mnie nawet język nabrał słoności od tego barszczu'), 2. *sũrėti*, *sũri* (war. *sũrėja*), -ėjo 'wchłaniać sól, robić się słonym – o mięsie, słoninie lub rybie w roztworze solnym; kwaśnieć – o barszczu; być słonym' ($\Rightarrow$ *sũrinti* caus. 'solić'), 3. z neoapofonią *ũ* $\Rightarrow$ *ũ*: *apsurnóti* 'nieco osolić, posolić' (por. niżej *sursnóti*). Osobno zob. *sũrdyti*. — Nomina od *sũr-*: *sũrėliai* a. *sũrũčiai* m.pl. bot. 'ślaz, Malva', *sũrėnis* 'kto lubi słone jadalno', *sũrybė* SD «rosoł warzonych rzeczy», *sũrýmas* 'woda osolona, rosół', *sũrinas* 'słony, posolony', *sũrinė* 'niecka do solenia mięsa, słoniny'. — Neopwk. *sũrs-* ($\Leftarrow$ *sũrs-ta* albo **surs-sta*): *sũrsvas* 'słonawy' (por. *juõšvas* $\Leftarrow$ *juõsta*; *raũšvas* $\Leftarrow$ *raũsta*). Neopwk. *sũrst-* ($\Leftarrow$ *sũrst-a*): *sũrstelėti* a. *sũrsterėti* 'być nieco za słonym, słonawym', *sũrsterti* 'o mleku:

kisnąć, zsiadać się'. Oba te neopierwiastki podlegają innowacyjnej apofonii SP *ū* ⇒ SZ *ǔ*, stąd neologizmy z *sŭrs-* i *sŭrst-*, por. *sursnóti* 'nieco posolić': *Su druska sursnók biškŭ mėsą* 'Nieco posól mięso solą' (por. wyżej syn. *ap-sur-nóti*) oraz *sŭrstelēti* a. *sŭrsterēti* 'być trochę/odrobinę za słonym' (*Sriuba biškŭ sŭrstelėjus* 'Zupa jest trochę za słona'). Paralele apofoniczne: *spŭščioti*, *spŭstelēti* ⇒ *spūstelēti* (pwk. *spáušti*); *sprŭšti* ⇒ *sprūšti*, *sprūstelēti* (pwk. *spráušti*).

sūsas 4 p.a. 1. 'parch, świerz, choroba skóry u zwierząt i ludzi', 2. 'choroba roślin' — rzeczownik postwerbalny od *sŭsti* 'schnąć' (por. LEW 945). Mniej prawdopodobny wydaje się wywód wprost z nomen pie. **h₂sus-o-* w NIL 345. — Drw. *sŭskis* 1. 'parch', 2. 'ktoś zarażony parchem', 3. 'mizerak, chudzielec; niedołęga' (por. *snāpkis* ⇐ *snāpas*; *srŭtkis* ⇐ *srŭtos*; *vēpskis* ⇐ *vepsā*), ⇒ neoosn. *susk-*: *sŭskius* 'zarażony parchem, oparszywiały'; *susnā* 'parch', pl.t. *sŭsnos* ts., ⇒ neoosn. *susn-*: *sŭsnius* 'ktoś oparszywiały'. Vb. denom. *sŭsti*, *sŭstŭ* (= *sŭstŭ* < **suns-stu*, gw. *sunsŭ*), *susaŭ* 'pokrywać się parchami, krostami, parszywieć', *jsŭsti* 'pokryć się krostami': *jsŭsu* SD «parszywieję» ['dostawać parchu, być zarażonym parchem', SPXVI].

susiēdas 2 p.a. przest., gw. 1. 'sąsiad' (m.in. SD¹), 2. 'bezrolny chłop, komornik' (*Susiēdais vadindavo tokius, katrie neturėjo žemės, glausdavos prie valakinykų* 'Sąsiadami nazywano takich, którzy nie mieli ziemi i siedzieli na komornem u «valakinykai»'. *Aš pas jį tris metus susiedŭ gyvenau* 'Ja sam trzy lata byłem komornikiem') — zapoż. ze stblr. *susēdŭ*, *susedŭ*, por. błr. *suséd*, -a (SLA 210, ZS 52, LEW 945; brak w ALEW). Zob. też *susiedkà*. — Drw. *susiēdē* 'sąsiadka' (m.in. DP), *susiedēsnis* '(o sąsiedzie) bliższy, bliżej mieszkający': *Tas mano susiedas susiedēsnis*, t.y. *artimesnis* JU 'Ten mój sąsiad, który bliżej mieszka' (suf. comparatiwu przy osnowie rzeczownikowej, jak gdyby †sąsiadszy), *susiedijà* 'sąsiedztwo', *susiedjŭstē* 'sąsiedztwo', SD¹ «sąsiectwo», war. *susiedystà*; *susiēdiškas* 'sąsiedzki, gotów do pomocy' (SD¹ «sąšiecki»). Vb. denom. *susiedauti* 1. 'być sąsiadem, sąsiadować', 2. 'odnajmować część mieszkania od kogoś, być u kogoś lokatorem' (*Neturi savo stubos, tai susiedauja pas giminę* 'Nie ma swej chaty, to jest na komornem u krewnego'). — Nazw. *Susiedelis* b.z.a. N.jez. *Susiēdas*, nazwa pola *Susiēdiškis*.

susiedkà 2 p.a., gen.sg. *susiēdkos* przest., gw. 'sąsiadka' — zapoż. ze stblr. *susēdka*, *susedka* (*susetka*), por. błr. *susédka*, -i (SLA 211, LEW 945). Zob. *susiēdas*.

susimētēliai, -iŭ 1 p.a. m.pl. gw. 'mężczyzna i kobieta żyjący w konkubinacie' — drw. na -ēlja- od neoos. *susimēt-* ⇐ vb. cps. *susimēsti* 1. 'zbić się w gromadę, chmarę, rój', 2. 'zejść się, zgromadzić się', 3. 'rozpocząć pożycie w konkubinacie' (*Susimeta neženoti i gyvena* 'Łączą się w parę bez ślubu i żyją'). *Bobą pametė, su merga susimetė* 'Porzucił żonę, zszedł się z [młodą] dziewczyną'). Paralela: *pėrsimetėlis* 'zdrajca' ⇐ *pėrsimesti* (zob. *met-*).

suslā 2 p.a., gen.sg. *sŭslos* wsch.-lit. 'kawałek chleba z cukrem zawiązany w gałganku dla dziecka do ssania, smoczek' (*Duo vaiku sŭslŭ, tai aŭmigs* LzŽ 'Daj dziecku «susla», to zaśnie') — zapoż. z błr. *sūsła*, -y (⇐ *ssacŭ*, *ssu* 'ssać').

sŭslikas 1 p.a. NDŽ 'suseł, *Spermophilus citellus*' — zapoż. z błr., ros. *sŭslik*, -a. Zob. też *stāras*.

sŭsti, prs. *sŭstŭ* (**sŭstŭ* < **suns-stu*, war. *sunstŭ*, *sunsŭ*, *sŭsŭ*⁶⁵⁵), prt. *susaŭ* 1. 'schnąć, usychać (o roślinach), obumierać, marnieć, ubożeć, nędznieć', 2. 'tracić wilgoć, wysychać, np. o błocie', 3. 'płowieć, blaknąć – o tkaninie, czapce', 4. *apsŭsti* 'zbiednieć, zubożeć; obeschnąć, wyschnąć'. Odpowiednik łot. *sust*, *susu* (zam. **sŭsu* < **sunsō*), *susu* 'schnąć,

⁶⁵⁵ Niejasna pozostaje gwarowa forma prs. *suntu* b.z.a.; ze zmiany *sunstŭ*? Brak komentarza w rozprawie Pakalniškienė 2018, 71.

wysychać'. Pb. formacja infigowana *suns-e/a-, z pie. *h₂su-n-s-e/o-, opiera się na st. zanikowym *h₂sus- do pwk. *h₂seus-/ *h₂sous- (Liv² 285), por. st. pełny w *saūsas*. — W słowiańskim odpowiednia formacja nie jest infigowana, lecz jest sufigowana, por. scs. *sūchno*, *sūchnoti* 'ξηραίνεσθαι, stawać się suchym, schnąć', sch. *sāhnuti*, ros. *sóxnuty*, czes. *schnout*, pol. *schnąć* ts., psł. *sūsnoti z psł. *sus-ne/a-. Por. Vaillant III, 238, wraz z paralelami. — Postverbalia: *nuosusa* c. 'mizerne, wychudłe zwierzę; ubogi człowiek', *sūsas* (zob.). Por. łot. *susenīš* 'suchy wiatr z południowego wschodu'. Vb. denom. *išsūsinti* 'doprowadzić do uschnięcia (roślinę, drzewo)', *nusūsinti* 'zagłodzić (psa)', *sūsinti* 'doprowadzać do zubożenia, zubażać' (*Ta svetimybīų baimė susina ir nuogina mūsų kalbą* 'Ten lęk przed obcymi wyrazami zubaża i ogałaca nasz język', Būga, RR I, 97). Por. łot. *susēt*, *susu*, *susēju* 'schnąć', *susināt* 'suszyć'.

sušyti, *sušiju*, *sušijau* stlit. 'pościć, głodzić się', np. *kaip pasnykaut, sušyt, tvardytis nuog mėsos arba nuog vyno* DP 564₄₆ 'jako pościć, suszyć, wstrzymawać się od mięsa albo od wina' — zapoż. z pol. przest. *suszyć* m.in. 'pościć o chlebie i wodzie, o suchej strawie' (*Cały tydzień suszył o chlebie i wodzie*, zob. SW VI, 521). Por. SLA 211, LEW 946, POLŽ 156n., brak w ALEW.

sutanà 2 p.a., gen.sg. *sutānos* 'sutanna, wierzchni ubiór katolickiego duchownego' — zapoż. ze stbłr. *sutana*, por. błr. *sutāna*, -y ← pol. *sutanna*, -y (← franc. *soutane*, włos. *sotanna* 'spódnica; księża sutanna', por. Brückner 526n.). POLŽ 603: wprost z pol. — War. m. *sutōnas* (*Kokie ponai, tokie ir sutonai* 'Jacy panowie, takie też sutanny'). Z kontaminacji wyrazów *sutanà* 'sutanna' i *kaptōnas* 'kaftan' miało powstać *suptōnas*: *Šit ir kunigas ilgu suptonu vaikščioja* (zob. Zinkevičius 1980, 166, Kabašinskaitė 85).

sutaŕti, *sùtariu*, *sùtariau* 1. 'umówić się, uzgodnić co', 2. 'dopasować się (w grze a. śpiewie), śpiewać zgodnie, harmonijnie', 3. 'żyć w zgodzie' — jedna z formacji prewerbialnych czasownika *taŕti* (zob.). Refl. *susitaŕti* 'umówić się, uzgodnić co', SD «spiknąć się» (syn. *susikalbėti*). — Drw. *sutarmė* SD «kontraktowy sposób, zmowa» (*sutarmį darau* «kontraktuuję, kontrakt czynię»), *sùtartas* 'uzgodniony, umówiony (np. znak)', *sutartinaĩ* adv. 'zgodnie', *sutartinė* 'litewska pieśń zespołowa', *sutartis*, -tiēs f. 'umowa, zgoda', *sutartùvės* f.pl. 1. 'zaręczyny' (syn. *sužadėtuvės*), 2. 'uczta dla uczczenia zawartej umowy'.

sutemà 3 p.a. 'zmierzch, zmrok' (war. *sùtema*, *sùtema*, *sùtemà*), *lig sutemōs* 'do zmierzchu, do wieczora', *lig sùtemai* lub *ik sùtemai* ts.; pl.t.f. *sùtemos*, war. *sùtemos* — rzeczownik postwerbalny od vb. cps. *sutėmti* 'zmierzchnąć się' (zob. *tėmti*).

sutikti, *sutinku* (war. *sutenkù*), *sutikaũ* 1. 'spotkać, natknąć się na kogo lub co; wychodzić na spotkanie', *sutinku unt kelio* SD «potykam się z kiem» [na drodze], 2. 'być zgodnym, zgadzać się, zbiegać się (o poglądach)', 3. 'żyć w zgodzie, zgodnie współżyć' (*Iš karto gerai gyvenom, labai sutikom* 'Z początku żyliśmy dobrze, bardzo zgodnie'). Jedna z formacji prewerbialnych rodziny *tikti* (zob.). — Refl. *susitikti* 1. 'spotykać się', SD *susitinku* «nagadzam się» (syn. *prisitinku*), 2. 'ścierać się w boju, potykać się', *susitinku su neprieteliu* SD «potykam się z nieprzyjacielem». — Drw. *susitikinėti* iter. 'spotykać się', nomina: *susitikėlis* 'człowiek spotkany na drodze', *susitiktùvės* f.pl. 'uroczyste spotkanie', *sutikėjas* 'kto wychodzi komu naprzeciw, ten co kogoś spotyka' (*Neturiu aš nei laukėjų, nei sutikėjų* 'Nie mam ja nikogo, kto by na mnie czekał albo wychodził mi naprzeciw'), *sutiktė* SD «potkanie się z kiem; potyczka, bitwa».

sutuoktùvės, -ių 2 p.a. pl.t.f. 1. 'ceremonia ślubna, ślub', 2. 'wesele' — rzeczownik na -uvės od neoosn. *sutuokt-* ← *sùtuoktas* 'połączony węzłem małżeńskim', por. *susituōkti* 'pobrać się, zawrzeć małżeństwo'. Paralele słowotwórcze: *vestùvės* ← *vėstas*; *priimtùvės* ←

prīmtas. Osobno zob. *sántuoka*. — Od *sutuokt-* pochodzą również *sutuoktinis*, *-ė* ‘małżonek, -nka’ oraz *sutuoktiniai* m.pl. ‘mąż i żona, małżonkowie’.

sutvāryti, *sutvārijū*, *sutvārijau* stlit., gw. ‘o Bogu: stworzyć, powołać do istnienia’ (*Dievas padarė žmogų, sutvarijo žmogų an savo padabijos* ‘Bóg stworzył człowieka, stworzył człowieka na swe podobieństwo’) — z substytucyjnym prvb. *su-* zapożyczone ze stbłr. *stvoriti*, *stvoryti*, błr. *stvarýць*, *stvarú*, 3 sg. *stvóryць*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *garādyti*, *varāžyti*, *zvānyti*). Mylnie SLA 211: z pol. *tworzyć*. Brak w LEW i ALEW. — War. sufiksalny *sutvarėti*, *-ju*, *-jau* (*Iš pačėtko Dievas sutvarėjo dangų ir žemę* LzŽ ‘Na początku Bóg stworzył niebo i ziemię’). NB. LKŽ nie zaznacza obcości omawianych czasowników i sugeruje ich prapokrewieństwo z *sutvérti* ‘stworzyć’ (m.in. DP). — Drw. *sutvārijimas* DP ‘stworzenie’, *sutvārytoja* DP ‘stworzycielka’ (ob. *sutvėrėjas* DP ‘stworzyciel, twórca’, war. *sutvertojas* SD).

svagėti, *svagiù*, *svagėjau* przest., gw. ‘wydawać dźwięk, dźwięczeć, brzmieć’ (Litwa pruska). Endzelins (ME III, 1140) cytuje to jako odpowiednik dla łot. *svadzēt*, *-u*, *-ēju* ‘pobrzękiwać, klekotać (o kawałku żelaza na wozie)’, ale odsyła od razu do pospolitszego wariantu o nagłosie *zv-*: *zvadzēt*, *-u*, *-ēju* ‘grzechotać, klekotać (o kawałku żelaza na wozie), pobrzękiwać (o monetach w sakiewce)’. W tomie IV, 763 wskazuje dla tego *zvadzēt* całkiem inne comparandum litewskie, mianowicie *žvagėti*, *-a*, *-ėjo* ‘wydawać dźwięk, dźwięczeć, brzmieć’. Chodzi o czasownik onomatopeiczny, utworzony od wykrz. *žvagt* (zob. s.v.). Formę *svagėti* trzeba oznaczyć jako sekundarny wariant do *zvagėti* ⇐ *žvagėti*⁶⁵⁶. W związku z tym tracą na wiarygodności spotykane u etymologów zestawienia lit. *svag-* (przy braku **svog-*!) z gr. ἤχη f. ‘dźwięk, gwar, hałas, wrzawa’ lament; pogłoski’ (pgr. **uāk^h-ā-*) i łac. *vāgiō* ‘kwilić, płakać, beczeć’, zob. GEW I, 646n., Chantraine 418, Beekes 2010, 528.

sváidyti, *sváidau*, *sváidžiau* ‘miotąć, ciskać, rzucać’ (war. *svaidyti*), *įsváidyti* ‘powrzucać’. Odpowiednik łot. *svaīdīt* 1. ‘miotąć, rzucać, rozrzucać’, 2. ‘smarować’ (por. lit. *sviēsti ratūs* ‘smarować dziegciem osie kół’)⁶⁵⁷ — iterativum z suf. *-y-* i SO *svaid-* ⇐ **suej-*-, zob. *sviedžiu*, *sviēsti*. Paralele apofoniczne: *dāigyti* ⇐ *diegti*; *gráizyti* ⇐ *griežti*; *laižyti* ⇐ *ližti*. — Drw. *svaidrūs* ‘szybki, rzutki, bystry’, *svaidūnas* ‘kto szasta pieniędzmi’. — Neoosn. *svaidž-* (⇐ *sváidžiau*): *sváidžioti* ‘rzucać’: *Ji svaidžiojo žvilgsnius* ‘Rzucała spojrzenia’ (por. *laidžioti* ⇐ *laidžiau*, *-yti*), nomen *svaidžienė* b.z.a. bot. ‘niezapominajka skąpokwiatowa, Myosotis sparsiflora’. — Neoosn. *svaidy-*: *svaidyklė* ‘rozszczepiony patyk służący do miotania kamieni’. — Takie derywaty, jak *svaisčioti* b.z.a. ‘rzucać’ ⇐ **svaisčiau* z jednej strony oraz sb. *svaistyklė* ‘proca’ (syn. *švaistyklė*) i *svaistýtojas* ‘miotacz’ ⇐ *svaisty-* z drugiej strony wskazują na zanikłe frequentativum na *-sty-*: **svaistyti* ‘miotąć’ < **svais-sty-* < **svaid-sty-* (por. frq. *švaistýti* II, *skaistýti*).

svaigūs, *-i* 4 p.a. ‘odurzający (zapach, napój), upajający, zwałający z nóg’. zwałający z nóg’ — prawdopodobnie ze **svai-*kus przez perseweracyjną zmianę *ik* > *ig* (paralele: *kraīgas*, *tvāigas*, *vertėiga*). Osnowa werbalna *svai-* jak w *svajóti* m.in. ‘roić sobie, bredzić; błąkać się’; sufiks jak w *plėpkus*, *tūpkus*. Inaczej LEW 947: drw. apofoniczny od czas. *sviegti* ‘rzucać’. — Vb. denom. *svaigti*, *svaigstū* (war. *svaikstū*), *svaigaũ* ‘odurzać się, upajać się, tracić przytomność’, *galvą svaigsta* ‘kręci się w głowie’, *svaigstu* SD «zapamiętywam się, odchodzę od rozumu», *pasvaigstu* SD «głupieję» (syn. *padūkstu*), *pasvaigis* SD «głupi» (syn. *durnas*, *padūkis*). Od tego caus. *svaiginti* ‘powodować chwilową utratę świadomości,

⁶⁵⁶ LEW 946n. łączył *svagėti* z jednej strony z *saūgti/saūkti* ‘śpiewać przeciągle wysokim głosem’ (hipoteza v-mobile?), z drugiej strony ze *suōkti* ‘śpiewać, szczebiotać – o słowiku; kłaskać’ (apofonia *au* ⇒ *uo*).

⁶⁵⁷ W kwestii stosunku znaczeń ‘bić, uderzać’ i ‘smarować’ por. paralełę w postaci *tēpti* 1. ‘smarować’, 2. ‘bić, uderzać’, odpowiadającego scs. *teti* ‘bić, tłuc’.

odurzać, zamraczać', *pasvaiginu kū* SD «głupiem czynię» (syn. *padūksinu*). Nomina postvb.: *pasvaigēlis* SD «głupiec», *pasvaigimas* SD 1. «zapamiętywanie się», 2. «głupstwo» (syn. *durnybė*, *padūkimas*), *svaigalaĩ* m.pl. 'napoje wyskokowe, alkoholowe', *svaigesỹs* 'odurzenie, upojenie', *svaigulỹs* 'odurzenie, zamroczenie'.

sváinis, -io 1 p.a. 1. 'brat żony a. męża', 2. 'mąż siostry żony, szwagier'. War. akc. *svainỹs* 3 p.a., *svaĩnis* 2 p.a. Odpowiednik łot. *svaĩnis* a. *svains* 'brat żony; mąż siostry'. Forma żeńska *sváinė* 'siostra żony, szwagierka', łot. *svaĩne* (zob. Buivydienė 1997, 129, 178n.). Możliwe, że *sváinis* nie jest tu formą pierwotną, lecz wtórną, zmienioną z trójzgłoskowego **savaĩnis* przez synkopowanie przedakcentowego -a-. Co do sufiksu por. *gentaĩnis* ← *gēntis* a. *gentis*; *tėvainis* a. *tėvaĩnis* ← *tėvas*. Akut byłby więc objawem kompensacyjnego wydłużenia po zmianie sekwencji **savai* w **svai-*. Por. *priētelius* 'przyjaciół' z **prijētelius*; dla sylaby posttonicznej por. np. gw. *páima* 'zabiera, bierze z sobą' z **pājima*. Mamy tu więc derywat od zaimka dzierżawczego *sāvas*, *sāvo* 'swój' (zob.). Jego etymologicznym znaczeniem było 'swojak, der Eigene, należący do rodziny'. Būga, RR III, 318 wychodzi od adi. **sváinas* 'swój' jako rzekomego refleksu pie. **suoĩ-no-* ← **seu-*, **se-* (por., stwn. *swein* 'sługa, pastuch' oraz stpr. *swais* 'swój, der Seine', scs. *svojb* ts.), ale pozostawia lit. akut bez wyjaśnienia. Podobnie LEW 947n., który za Būgą poprawia zapis Kurschata †*svaĩnis* na *sváinis* i który wychodzi od praformy **suoĩ-ni-*. BSW 294n. daje rekonstrukcję **suaĩnia-* i akutu nie komentuje; do stwn. *swein* dołącza paralełę nordycką: stisl. *sveinn* 'chłopiec, sługa' (zob. też Falk-Torp 1911, 1213n., Bjorvand-Lindeman 2007, 1095n.). Do lit. akutu odniósł się teraz ALEW 995n., pisząc że można ten szczegół objaśnić dwoma czynnikami: po pierwsze obecnością spółgłoski laryngalnej w strukturze derywatu (praforma **suoĩ-h3n-iēh2-*), po drugie intrabałtycką derywacją typu *vřddhi* od osnowy, którą należy dopiero rozpoznać. Dla sufiksu o formie **-h3n-* wskazano paralełę w postaci orm. *k'eni* 'siostra męża'. Te hipotezy wydają się trudniejsze do uzasadnienia.

sváitēti, *sváičiu* (war. *sváiteju*), *sváitējau* 'majaczyć w gorączce, bredzić, mówić głupstwa; błąkać się' — vb. denominativum do zanikłego sb. **svaita* = *svaij-ta* 'marzenie, majak'. Jego osnową był ten sam pierwiastek, co w *svajóti* (zob.). Inaczej LEW 947: rekonstrukcja pie. **suoĩ-t-* (ŽD 523 przemilcza kwestię segmentu -t-). — Neoosn. *svaič'-*: *sváičioti* 'majaczyć, fantazjować, bredzić' (por. *kaičiotis* ← *kaičiaũ* s.v. *keĩsti*). War. v-mobile: *sáičioti* (por. *sōtas* ob. *svōtas*).

svajóti, *svajóju*, *svajójau* 1. 'marzyć, roić sobie; mówić głupstwa', 2. 'błąkać się'. Odpowiednik łot. *svajāt* 'mówić głupstwa, pleść, zmyślać'. Niejasne. Teoretycznie *svaj-V* może być alternantem na SO do prymarnego **svej-V*, por. pdg. **sueĩ-V* (prs. **svejũ*), **suij-V* (prt. **svijaũ*), **sui-C* (inf. **svýti*), oparty być może na pie. **sueĩH-/suiH-* (transponat wzorowany na typie lit. *grajóti* ← *grejũ*, *skrajóti* ← *skrejũ*). LEW 948 na podstawie paraleli *grajóti* ← *griēti* postuluje raczej derywację od zanikłego czas. **svietĩ*. Wątpliwa jest rekonstrukcja **svai-* + *joti* w GJL II, § 587. — Drw. *svajā* 'marzenie', też c. 'ten, kto mówi jak rozmarzony, nieprzytomny, jak przez sen' (⇒ *svajingas* 'rozmierzony'). — Neoosn. *svajo-*: *svajōkas* 'włóczęga, obibok, leń', *svajōklis* 'marzyciel; kto mówi głupstwa' (por. *klajóti* ⇒ *klajōklis*), *svajōnē* 'marzenie' (por. *vajóti* ⇒ *vajōnē*), *svajótojas* 'marzyciel' (por. *galvóti* ⇒ *galvótojas*). Osobno zob. *svaigũs* i *sváitēti*.

svarbā 4 p.a. 1. 'ważność, waga, znaczenie, doniosłość czego' (*didelēs svarbōs reikalas* 'sprawa wielkiej wagi'), 2. gw. 'ciężar; przedmiot ciężki' (*Medis savo svarbā linksta* 'Drzewo ugina się pod własnym ciężarem'). Przykład wyjątkowego użycia suf. -ba w derywacji dewerbalnej, mianowicie dla wytworzenia abstractum od prymarnego czas. *sveĩti* intr., tr. 'ważyć'. Znacz. etym. 'ważenie' lub 'bycie ważkim, ciężkim'. Paralela: *paliāuba* ← *paliāuti*. Zob. GJL II, § 380. — Drw. *svarbũs*, -i (war. *svárbus*, -i) 1. 'ważny, ważki', np.

svarbīos žinios ‘ważne wiadomości’, 2. gw. ‘ciężki’ (*Rugių varpos svarbīos* ‘Ciężkie są kłosa żyta’). Od *svarbūs* pochodzi vb. denominativum *svarbėti* ‘stawać się ważnym, zyskiwać na znaczeniu; robić się cięższym’, *svārbinti* 1. ‘ważyć w rękę, sprawdzać, czy coś jest ciężkie’, 2. ‘uważać za ważne’.

svarstýti, *svarstaũ*, *svarsčiaũ* 1. ‘ważyć na wadze’, 2. przen. ‘zastanawiać się, rozważać, rozpatrywać (prośbę), omawiać, oceniać (rozprawę)’, SD *išmoniu kū svarstau* «dyszkuruję» [‘rozprawiam’], *svarstau širdij* «rozważam», 3. ‘coś ciężkiego podważać dźwignią, podważywszy wyrwać, ruszyć z miejsca coś ciężkiego’, 4. ‘karczować’, 5. ‘rozwieszać, np. pranie na płocie’, 6. ‘huścić, kołysać czymś’; refl. *svarstýtis* DP ‘wieszać się’ — 1° analiza synchroniczna: *svar-stý-ti*, frq. z suf. *-sty-* i SO *svar-* ⇐ *sver-*, por. *sveřti* ‘ważyć ciężar’, 2° analiza diachroniczna: *svarst-y-ti*, caus. z suf. *-y-* i neopierwiastkiem na SP/SO *svarst-* ⇐ *svirst-*, por. *svirsta* ‘zawisa, zwisa, scil. na wadze’. Por. SP/SE: *svėrdėti* ‘chwiać się, kołysać się’. Znacz. etym. ‘zawieszać celem zważenia czego’. Paralele s.vv. *barstýti*, *tvārstyti*, *žarstýti*. Refl. *svarstýtis* ‘chwiać się, kiwać się; być w chwiejnym położeniu, stanie (o pogodzie, zdrowiu)’. Odpowiednik łot. *svārstīt* ‘ważyć w ręce; podważać dźwignią’; z innym sufiksem: *svārtiēs* ‘wahać się, schwanken’ (por. Derksen 1996, 313). — Neoosn. *svarst-*: *svarstausi* SD¹ «zawieszam się» (syn. *karstausi*), SD «uważam się» [‘przechylić się, stracić równowagę’] (syn. *nusisveriu*). Nomina postverbalia: *svarštis*, *-ščio* m. ‘odważnik na wadze; ciężarek u sieci, grąż; obciążnik w zegarze stojącym lub wiszącym’, *svarštis* a. *svarštis*, *-ies* f. ‘żuraw studzienny’ (syn. *svirtis*, *-ies*), *svarštys* f.pl. ‘szale wagi, waga’. NB. Drogą wymiany neosuf. *-stis* na *-tis* powstał war. *svarštis* ‘odważnik’ (inaczej ŽD 328: suf. **-tja-*). Paralele: *raĩštis* ⇒ *raĩtis*; *sámstis* ⇒ *sámtis*. — Neoosn. *svarsty-*: *svarstyklė* SD «waga, naczynie do ważenia» (syn. *svaras*), *svarstyklės* f.pl. ts., *svarštymas* ‘omawianie, rozpatrywanie (sprawy)’, *svarstytiuvai* m.pl. ‘bezmian, waga bez szal’. Por. łot. *svārstība* ‘chwiejność, niestałość, zmienność’.

svavālē 2 p.a. gw. ‘swawola’ — zapoż. z błr. *svavólle*, *-ja* n. War. *svavalià* 2 p.a. (m.in. CHB) ⇐ stbłr. *svavolja*, *svovolja*, pol. *swawola* (por. SLA 211, LEW 950, POLŽ 603; brak w ALEW). Osobno zob. *savivalē* i *svavālnas*. — Vb. denom. *svavaliàuti* ‘swawolić’, war. *svavalióti*. Obok tego *svavālyti*, *-iju* ts. ⇐ błr. *svavólicь*. *-lju*.

svavālnas, *-à* 4 p.a. gw. ‘swawolny’ — zapoż. ze stbłr. *svavol̃nyj* (błr. *svavól̃ny*), pol. *swawolny* (POLŽ 603n.). Zob. też *svavālē*. — Drw. *svavālnykas* (*svavālninkas*) ‘swawolnik, człowiek uparty, nieposłuszny, lekkomyślny’ ⇐ stbłr. *svovol̃nikь*, błr. *svavól̃nik*, pol. *swawolnik* (POLŽ 604).

svēčias, *-ià* 4 p.a. adi. ‘cudzy, obcy’. Sb. m. *svēčias*, *-io* 4 p.a. 1. ‘gość, osoba przybyła w gościnę, w odwiedzinę’, 2. ‘człowiek obcy, postronny’, 3. przen. ‘pierwszy lub ostatni snop skoszonego żyta’ — drw. na *-ia-* od osnowy *svet-* jak w *svetỹs* ‘gość’ 4 p.a., gen.sg. *svēčio*, voc.sg. *svetỹ* (gw. *svetē* < **svetjē*), nom.pl. *svečīāi*. Fem. *svečīà* 4 p.a. gw. ‘gość-kobieta, gościa’. Odpowiednik łot. *svešs* adi. ‘obcy’, sb. m. ‘gość’. Dotąd było analizowane jako **sue-t-jo-*, czyli jako drw. od osnowy zaimkowej **sue-* ‘swój’, znacz. etym. ‘osobliwy, szczególny’. Por. gr. ἑτης m. ‘krewniak, powinowaty, swojak’ (**sue-tās*), WSO scs. *svatũ* ‘pośrednik przy zawieraniu małżeństwa’ (**sũō-to-*). Zob. LEW 950, 952 (znacz. etym. ‘będący sam dla siebie, für sich seiend’), ALEW 999. Dla wyvodu lit. *sve-* z pie. **sue-* brak jest jednak oparcia, ponieważ odpowiednia osnowa nie ma kontynuacji w bałtyckim zaimku, zob. *sāvas*. Punktem wyjścia dla nowego tłumaczenia niech będzie założenie, że *svetỹs* pochodzi ze zmiany **svatỹs*, czyli że ma takie *-e-* z *-a-* jak *dvejĩ*, *kremzlē*, *želektỹs*. Osnowę pb. **sũat-* można objaśnić jako refleks cps. **su-at-* (usunięcie hiatu przez konsonantyzację *u* > *ũ*), to z ie. **su.at-* < pie. **h₁su.át-* < (zanik laryngalnej w II członie złożenia) **h₁su-h₂át-* < **h₁su-h₂ét-*, znacz. etym. ‘ten, kto przychodzi w dobrych zamiarach’ (w odróżnieniu np. od

wroga), por. wed. *su-kṛt-* ‘dobrze czyniący’, *su-mānas-* ‘mający dobre zamiary’. Człon werbalny do pwk. pie. **h₂et(H)-* ‘iść, podążać’, por. wed. *atasi* ‘wędrujesz’ (LIV² 273), łac. *annus* m. ‘okres roczny’ < **at-no-* (oskij. umbr. *akno-*), goc. *apnam* dat.pl. ‘annis’. Jako tertium comparationis nasuwa się tu wed. *ātithi-* m. ‘gość’ = aw. *asti-* m. ts., drw. na *-i-* od **atitā-* f. < pie. **h₂eth₁-teh₂-* ‘wstąpienie, wejście, wstąpienie do środka, das Hineingehen’ (EWAIA I, 58). — Drw. *svetaññē* ‘pokój gościnny, salon’, *svētimas* (zob.), *svetīngas* ‘gościnny, lubiący gości’ (⇒ *svetingūmas* ‘gościnność’), *svetystā* gw. ‘pokrewieństwo’, *svetuṛ* adv. ‘poza domem, wśród obcych, na obczyźnie, za granicą’ (por. adv. *kuṛ* oraz formant *-ur* w *kituṛ*). Cps. *svetnaudā* c. ‘egoista’ (por. *naudā*), *svetnorā* ‘chciwiec’ (dosł. ‘pożądający cudzego’, por. *norēti*, syn. *svetimnōris*). — Vb. denom. 1. *svečiāuti* ‘przyjmować gości; być gościem, być w gościnie’, 2. *svečiūoti* a. *svečiūotis* ‘być gościem u kogoś, gościć’, 3. *pasisvetinēti* ‘pobyć czas jakiś w gościach’.

sveīkas I, -ā 4 p.a. 1. ‘zdrowy, odznaczający się zdrowiem’, 2. ‘korzystny dla zdrowia’, 3. ‘cały, wszystek, zupełny, w całości, niepokawalkowany’, 4. ‘nietknięty, ocalały’, 5. ‘nie zepsuty, nie spróchniały, nie pijany’, 6. ‘rozsądny, trzeźwy, rozumny’, 7. SD m.in. «zbawienny» (syn. *ižganus*); *geras*, *sveikas kūnas iš prigimimo* «kompleksia». Frazeologizmy: *Sveīkas gyvas!* ‘zwrot powitalny, dosł. ‘Żywy zdrowy!’, *sveikū sveīkas* ‘bardzo zdrowy, całkiem zdrowy’. Odpowiednik łot. *svēiks*, *sveīks* ‘zdrowy; nietknięty’. Oboczny dyftong *ie* ukazuje się w war. *sviēkas*, -ā ZTŽ, a ten ma odpowiednik w łot. *sviēks*. Wydaje się, że *sviēkas* jest tu starsze niżeli *sveīkas*, gdzie wokalizm zdradza neoapofonię *ei* ⇐ *ie* (por. *klēidēti* ⇐ *kliedēti*; *spēigas* ⇐ *spīegas*; *šēivā* ⇐ *šievā*; *snēigēti* ⇐ *sniēgas*). — Brak jest alternantów apofonicznych †*svik-*, †*svaik-*. W ujęciu LEW 950 *sveīkas* jest refleksem złożenia **su-* + **eikas*, dosł. ‘taki, któremu dobrze idzie, dobrze się wiedzie’ (por. *eīti*). Rekonstrukcja laryngalistyczna: **h₁su.ejko-* z **h₁su-h₁ejko-* (por. NIL 222 i 241, przyp. 11, ALEW 997). Petit 2010, 16 dopuszcza rekonstrukcję **h₁su-uejko-*, czyli z **uejko-* ‘siła, moc, Stärke’ (por. *veikti*) w II członie. Brak refleksu †*su.vei.kas* (por. -v- uwarunkowane hiatem laryngalnym w formie *būvo*) można wytłumaczyć zanikiem spółgłoski laryngalnej w kompozycji (II człon złożenia). Co do tego szczegółu zob. *svēčias*. — Również scs. *sūdravū* ‘zdrów’ < psł. **sū-dorvū* uchodzi za złożenie z pie. członem **h₁su-* ‘dobry, dobrze’ (etymologia Baudouina de Courtenay, zob. REW I, 450). — Drw. *bēsveikas* (zob.), *nesveīkas* ‘niezdrów’ (DP ‘szkodliwy’), *sūsveikas* gw. ‘całkiem zdrów’, *sveikatā* (zob.), *sveikitelys*, -ē ‘całkiem zdrów’ (⇒ *sveikitelāitis*, -ē ts.). Cps. *sveikamārija* ‘zdrowaśka, modlitwa zaczynająca się od słów «Zdrowaś Maria»’ (*Visa bažnyčia giedoja sveikamariją* ‘Cały kościół śpiewał «Zdrowaś Maria»’), ze zrostu *sveika, Marija!* (por. Urbutis 1978, 295). — Vb. denom. 1. *sveikėti*, -ėju (war. -iū; 3 os. *sveiki* a. *sveikia*), -ėjau ‘zdrowieć, być zdrowym’, refl. *nesisveikėti* ‘nie czuć się zdrowym, nie czuć się dobrze’ (*Atsikėliau, ale nesisveikia: galva sopa* ‘Wstałem, ale nie czuję się dobrze, głowa boli’), 2. *sveikinti*, -inu, -inau stlit., gw. ‘leczyć, uzdrowiać’ (*išsveikinti* DP ‘uzdrowić’, *pasveikinti* DP ‘uzdrowić; oczyścić; ozdobić’), 3. *sveikinoti*: *pasveikinoti* stlit. ‘uzdrowić, uleczyć’, 4. *sveikti*, -stū, -aũ inchoat. ‘zdrowieć, wracać do zdrowia’ (SD *sveikstu* a. *pasveikstu* «wzmagam»), 5. *sveikti*, -iū, -iaũ ‘dawać, podarować’ (*prasveikti* ‘zaopatrzyć, wyposażyć’), 6. *sveikūoti*, -uōju, -avaũ ‘być zdrowym, czuć się zdrowym’ (*Kaip besveikūoji?*), *nesveikūoti*, przest. *nesveikoti* ‘czuć się niezdrowym, niedomagać’ (war. *nesveikuliūoti*: *Nesveikuliūoju jau visą pavasarį*, ⇐ **nesveikulis*), refl. *sveikūotis* ‘służyć zdrowiu, wychodzić na zdrowie, np. o spożywanych potrawach’ (*Gal tau bulbės ir svaikāvos, kad tep pariebėjai*). Por. jeszcze ZTŽ *pasviēkti*, -stū, -aũ ‘wyzdrowieć’.

sveīkas II, -ā ‘Witaj! Bądź zdrów! Bywaj zdrow!’ — pozdrowienie wypowiedziane przy powitaniu i przy pożegnaniu, por. *Sveikas atėjęs/atvykęs!* ‘Witaj!’ *Sveikas drūtas, brolau!* ‘Witaj bracie! Cześć bracie!’ *Sveiki!* ‘Witajcie!’ *Lik/pasilik sveikas!* ‘Bądź/zostań zdrów!’.

Zob. etymologię s.v. *sveikas* I. — Vb. denom. *svėikinti*, -inu, -inau ‘pozdrawiać, witać; winszować, gratulować’ (war. stlit. *sveikindinti*), refl. *svėikintis* ‘witać się’ (*atsisvėikinti* ‘pożegnać się’, *pasisvėikinti* ‘przywitać się’), war. stlit. *sveikindintis*; od neoosn. *sveikut-* urobiono *sveikučiūotis* ‘pijąc wódkę: przepijając do siebie ze słowami «na zdrowie» a. «za zdrowie»’. — Neoosn. *sveikin-*: stlit. *sveikinoti*, -ju, -jau ‘pozdrawiać’ (*Jobą gentys sveikinoja, avis ir auksą jam dovanoja* MŽ 439₉ ‘Joba wracającego do zdrowia krewni pozdrawiali, owce i złoto przynosili mu w darze’). Paralele: *dairinoti*, *mėginoti*. Nomen: *svėikinimai* m.pl. ‘pozdrowienia, gratulacje’.

svėikas III, -à 4 p.a. zaimek 2 os. ‘ty’, por. wsch.-lit.: *O sveikas kur važiuosi?* ‘A ty dokąd jedziesz?’. *Ką dabar sveikas bedarysi?* ‘Co teraz zrobisz?’. *Kas sveikas per vienas, kad taip kalbi?* ‘Kim ty jesteś, że tak [takie rzeczy] mówisz?’ (dosł. ‘Ktoś ty za jeden...’). *Aš sveiką pirmą sykį matau* ‘Ja cię widzę po raz pierwszy’. Por. Būga, RR I, 124. Zob. etymologię s.v. *sveikas* I.

sveikatà 2 p.a. ‘zdrowie’, DP ‘zdrowie; miłość; łaska’ — abstractum na -atā- od przym. *sveikas* ‘zdrowy’ (por. *gyvatà* ⇐ *gývas*). SD *Jo mylista, jo sveikata* «mościwy». War. *sviekatà* ⇐ *sviėkas* (ZTŽ). Z obocznym tematem: *sveikātė* (*Toks ne prie sveikātei, nelabai i nori dirbt*). — Neoosn. *sveikat-*: *sveikatingas* ‘zdrowy, odznaczający się dobrym zdrowiem’, *sveikātnamis* neol. ‘sanatorium’ (dosł. ‘dom zdrowia’, por. *namaĩ*). Od zwrotu *be sveikātos* ‘bez zdrowia’ pochodzi sb. *besveikātis*, -čio ‘człowiek wątły, chorowity’ (⇒ *besveikātė* ‘brak zdrowia, niedomaganie’). — Vb. denom. 1. *sveikāntintis* ‘podreperować swoje (sobie) zdrowie, np. w sanatorium’, 2. *sveikātytis* ‘zdrowieć; czuć się zdrowym’ (*Ar jau sveikātijies?*), *išsisveikātyti* ‘wyzdrowieć’, *prisisveikātyti* ‘zrównoważyć sobie zdrowie, stracić zdrowie’, 3. *sveikātuoti* ‘zdrowieć’, refl. *sveikātuotis* ‘mieć się, czuć się’ (*Kaip gerai sveikātuojies?*), ‘pracować ze wszystkich sił, wysilać się; wymiotować; psuć powietrze’.

svėkras 2 p.a. ZTŽ ‘świekie, ojciec męża, teść’, ze *sviākras — zapoż. z błr. *svėkar*, -kra (gw. *svjakór*), por. ros. *svėkor*, -kra. Młodsze war. *sviōkras* a. *sviōkris* ZTŽ. Brak w LKŽ. Zob. też *svekraukà*.

svekraukà 2 p.a., gen.sg. *svekraũkos* LZŽ ‘świekra, matka męża, teściowa’, ze *sviakraukà — zapoż. z błr. *svjakróũka*, -i (drw. na -ka od *svjakróũ*, gen.sg. *svekryvi*). — War. *svekrũkà*, -ũkos ZTŽ, ze *sviakrũkà ⇐ błr. *svjakrũxa*, -i. Brak w LKŽ. Por. *svėkras*.

svėlti, *svelù*, *sviliaũ* gw. 1. intr. ‘palić się bez płomienia, tlić się’, 2. tr. ‘opalać, osmalać (ubitą świnie nad ogniem)’. Odpowiada łot. *svēlt²*, *svēlu*, *svēlu* tr. ‘opalać, osmalać’, intr. ‘żarzyć się’. Do pie. *suelH-/sūlH- ‘tlić się, palić się’, por. stang. *swelan* ‘ropieć, obierać’, SO stwn. *swellen* intens. ‘palić się, płonąć’ (*sūol-éje-), gr. εἶλη obok εἶλη ‘ciepło słoneczne’ (*sūel-ā-). Zob. LEW 951, IEW 1045, Stang 1972, 57, LIV² 609 (pie. *sūel-), GEW I, 458n., Beekes 2010, 385 (pie. *suel(H)-). — Zwraca uwagę brak lit. nominów o osnowie *svel-*. Za to por. łot. *svēlme* ‘żar węgla; para; spaleniźna’ (zapoż. łotewskie w lit. *svēlmė* b.z.a. ‘gorąco, upał’), ⇒ *svēlmaĩns* ‘żarzający się, rozżarzony; siarczysty – o mrozie’, *svēļš* ‘gorący, palący’, *svēlu gais* ‘siarczysty mróz’, *svēluoņa* ‘gorąco, żar; wielki upał; silny mróz; wielki pośpiech; gwałtowny wybuch żywiołowych uczuć’, *svēluōšs* ‘gorący, kipiący; ostry, przenikliwy’ (*svēluošī* adv. ‘mocno, silnie’), *svēluōts* ‘gorący; żarliwy; nagły’ (*svēluōt(i)* adv. ‘gorąco; nagle, prędko; bardzo, silnie’). — WSE *svēl-: łot. *svēl²* ‘żar, ciepło’ (*saules svēle*, *krāsns svēle*), war. *svēls*, ⇒ *svēluōt* ‘żarzyć się’; *svēlāĩns* ‘rozżarzony, gorący’. — SZ *svil-*: *svilti* (zob.). — SO *sval-*: brak refleksów werbalnych. Nomina: lit. *įsvala* ‘stan zapiecenia się paździerzny lnu’ (*Kai linai turi įsvalą, gali pašelti, čystai neišbrauksi*), poza tym tylko łot. *svala* a. *svals* ‘para, dym’, *svaluots* ‘gorący, wrzący’, *svaluoti* a. *svaluošī* adv. ‘nagle, prędko; bardzo’. Możliwe, że należą tu jeszcze litewskie nazwy rzeczne o osnowie *Sval-*: *Svalė*,

Svalià (por. Vanagas 323), ⇒ n.m. *Pasvalỹs* (pol. *Poswol*), por. Būga, RR III, 929.

sveĩmbti, sveĩmbia (war. *sveĩmba*), *sveĩmbē* žm. 1. 'boleć ciągle, w tym samym natężeniu – o zębach, stawach' (*Daĩtį sveĩmbia* 'Boli [mnie] ząb'), war. *sveĩpti* (*Sq̃narius sveĩpa – bus oro atmaina* 'Łamie w kościach, będzie zmiana pogody'), 2. 'natrętnie prosić, pochlipując'. Osnowa *svemb-* wygląda jak neopierwiastek wyodrębniony z prs. infigowanego **sve-m-ba* od **svebti*, por. *gleĩmbti, keĩmbti, steĩmbti*. — Drw. *sveĩmbē* 1. 'długotrwały dokuczliwy ból (zwykle zębów)', war. *sveĩmpē*, 2. 'pleśniawka, choroba błony śluzowej w jamie ustnej oseska'. — SO *svamb-*: *svaĩmbalas* 'pion, ciężarek zawieszony na sznurku, służący do ustalania kierunku prostopadłego; ciężarek u sieci, grąż', ⇒ vb. denom. *svambaliũoti* 'kołysać się, powiewać; merdać ogonem'; *svambũs* 'ciężki' (*Ažuolas svambēs̃nis už uosį, o skroblas iš visų svambiaũsias* 'Dąb jest cięższy od jesionu, a grab ze wszystkich jest najcięższy'), cps. *svambabaĩmbis* peior. 'kto ma wielki brzuch' (por. *bámba*). — SZ *svimb-*: *svimbũoti* 'rozkołysać (np. kamień w ręku); zataczać się – o pijanym', *sviĩmburti* 'kołysać się, kiwać czym, zwisać, dyndać, machać (ręką)'. Nomina: *svimba* 'pewna roślina', *sviĩmbalas* żartobl. 'penis', ⇒ *sviĩmbaliũoti* «*svambaliũoti*» (zob. wyżej). Ze względu na brak alternantów †*sveb-*, †*svab-* dalsze objaśnienie pozostaje niepewne. Wziąwszy pod uwagę składnik znaczeniowy 'rzucać, machać, kołysać', widoczny przy formach na SO, można szukać powiązania z pwk. pie. **sũep-/sup-* 'rzucać, miotać' (zob. IEW 1049. Zob. hasło *sũpti*. Inaczej LEW 948 (s.v. *svambũs*), który – za ME III, 1150 – zestawiał lit. *svemb-/svemp-* z łot. *svempt-, -pju, -pu* 'iść ociężale, nieporadnie, z trudem się poruszać; nieporadnie uderzać', *svẽmpis* 'człowiek krępy i tęgi' i dalej, przy założeniu rozszerzenia **-p-*, z pie. **sũem-* 'poruszać się'. Por. IEW 1046: **sũem-* 'sich bewegen' (z uwagą: w germańskim przeważnie 'pływać', por. stwn. ags. *swimman*).

svėpũoti, svėpũoju, svėpavaũ gw. 'ciężko, głęboko oddychać, dyszeć'. War. v-mobile: *sėpũoti* (por. *sáičiōti* ob. *sváičiōti*), np. *Sėpāvo, sėpāvo, žiũriu – jau ir nesėpũoja* 'Dyszał, dyszał, patrzę [a on] już nie dyszy'. Za Būgą, RR II, 467 uważa się za spokrewnione z łot. *svėpēt* 'okadzać, wędzić', *svėpināt* 'dezynfekować przez okadzanie' (*svėpji* 'sadze w kominie', *svėplis* 'kawałek smolnego drewna'), por. LEW 951. Dalszy wywód niepewny. Mało przekonujące jest nawiązanie *svėpũoti* do psł. **sopēti* 'głośno oddychać' i **sapati* 'ciężko oddychać' (słń. *sápati*, pol. *sapać*) u Borysia 538. Zob. REW II, 695, s.v. *sopēty*. — Zagadkowy jest war. z dyftongiem: *svėipelēti* 'o umierającym: ciężko oddychać, rzązić'.

svėrdėti, svėrdžiu (war. *svėrdu, svėrdėju*), *svėrdėjau* 'chwiać się, poruszać się w różne strony, kiwać się, tracić równowagę, słać się, kołysać się chodząc'. War. nieakutowany: *sverdėti, sverdžiu* (war. *sverdũ, sverdėju*). SD *sverdu* «chwicie się» (syn. *siũruoju*), «potaczam się» (syn. *sverdinėju*). Analiza: *sver-du*, prs. na *-d-* do *sveĩti* 'ważyć ciężar'; transponat ie. **(s)ũer-d^he/o-* 'być zawieszonym' *vel sim.* Inf. na *-ėti* utworzono od neopwk. *sverd-*, wyabstrahowanego z formy praesentis. Paralele: *ėrdėti, mėrdėti, skėldėti*. — Drw. *sverdėnti* intr. 'iść kołyszając się na boki', tr. 'unosić co celem oceny ciężaru', *sverdinėti* 'iść zataczając się, słać się (o chorym, pijanym)', *sverdinėju* SD¹ «chlustam się» ['biczować się, chlostać się'] (⇒ *sverdinėjimas* SD¹ «zachwienie»), SD «potaczam się» (syn. *sverdu*), *sveĩrdinti* 'iść zataczając się, svėrdyti, sverdyti (prs. *svėrdau/sveĩrdau* a. *svėrdžiu*) 'poruszać czym dla rozchwiania; podważać, np. kamień', refl. *išsisvėrdyti* 'wychylić się z okna'. Do tego dewerbalne wykrzykniki *sverdỹ* i *sverdũ*. — Neoapofonia SP *sverd-* ⇒ SZ *svird-*: *svirdėnti* 'słać się, kołysać się, chybotać się' (Šlapelis 501), *svirdėti* 'kołysać się wisząc, dyndać – o strzemionach u siodła' (z dajny), *svirdinėti* 'chodzić zataczając się', *sviĩrdinti* 'iść kołyszając się na boki'. Tu jeszcze nomen **svirdulys*, które dało osnowę vb. denom. *svirduliũoti* 'iść kołyszając się na boki, słać się' (*Svirduliũoja čia į kairę, čia į dešinę*), por. *virduiliũoti* od *virduỹs*. Paralele apofoniczne: *verd-* ⇒ *vird-* (*vėrda, virduỹs*); *merd-* ⇒ *mird-*

(*mérda, mirdinėti, mirdýti*).

svērē 4 p.a. gw. bot. 'rzodkiew świrzepa, *Raphanus raphanistrum*' (chwasz o żółtych kwiatach, rosnący w jęczmieniu, owsie, lníe). W gwarach *svērē* oznacza też inne zewnętrznie podobne rośliny, por. za LKŽ: 1. 'gorczyca polna, ognícha, *Sinapis arvensis*', 2. 'lniczník, *Camelina*', 3. 'pszonak drobnokwiatowy, *Erysimum cheiranthoides*', 4. 'gorczycznik, *Barbarea*', 5. 'kapusta rzepak, *Brassica napus*', 6. 'rzepík, *Agrimonia*'. Odpowiednik łot. *svēres* f.pl. 'stulisz lekarski, *Erysimum officinale*'. Całkiem odosobnione (ŽD 74). Bez objaśnienia tak w LEW 951, jak i w ME III, 1153. Z uwagi na obecność pewnych wyrazów z formantem -p- (zob. ŽD 297) można suponować skrót morfologiczny ze *svērepa, *svērepē, co było zapożyczeniem ze stbłr. *sverepa* 'kobyła, klacz', przen. 'rzodkiew świrzepa'. Zob. też *sviriēpē* 'rzodkiew świrzepa'.

svērti, sveriù, svēriaũ 1. tr. 'ważyć ciężar' (SD «ważyć co wagą»), 2. tr. 'wieszać na żerdzi do schnięcia', 3. tr. 'podwagać dźwignią, wywagać co' (*Svērti ākmenī*), 4. intr. 'ważyć, mieć ciężar, mieć wagę', 5. przen. 'być ważnym, istotnym, coś znaczyć'. War. akc. *svērti, sveriù, svēriau*. Cps. *nusvērti* 'przeważać (na wadze)', przen. 'zdecydować', *pasvērti* 'zważyć, ustalić wagę; podwagać (dźwignią), podnieść i osadzić (np. na belkach); powiesić (na płocie, kołku)', *pērsvērti* 'przeważać', *persveriu kitu* SD «przeważam co, kogo», *užsvērti* 'zawiesić przerzuciwszy (ubranie na żerdź), przewiesić (płaszcz, tłumok, torbę) przez ramię, plecy'. Refl. *nusisvērti* 'przechylić się, wychylić się, schylić się', *pērsisvērti* 'przewiesić się, przenieść ciężar ciała na drugą stronę' (*Pērsisvērē vandenio ir īlēkē šulnin* 'Przewiesił się, żeby zaczerpnąć wody i wpadł do studni')⁶⁵⁸, *užsisvērti* 'zawiesić coś sobie przerzuciwszy (przez ramię, przez plecy); wesprzeć się na czym, oprzeć się o co', *užsisveriu unt ko* SD «polegam na kiem». Odpowiednik łot. *svērt, sveru, svēru* 'unosić za pomocą dźwigni, podwagać, ważyć', też intr. 'mieć wagę, ważyć'. Do pie. *(s)uer- m.in. 'zawieszać do zważenia' (IEW 1150, s.v. 1 *uer-*) lub *h₂uer- intr. 'wisieć, zwisać' (LIV², 290), por. goc. *swers* 'poważany', stwn. *swār* 'wazki, ciężki' (? łac. *sērius* 'poważny, surowy'). Zob. też LEW 949, 951, ALEW 998, de Vaan 556. — Formacja praesentis z suf. -d-: *svērdū*, zob. *svērdēti*. — WSE *svēr-*: *svēriaũ* (prt.), drw. łot. *svēre* 'żuraw studzienny', *svēriēns* 'cios, raz'. — SZ *svir-*: *svirti* (zob.). — SO *svar-*: *svarstýti* (zob.). Postverbalia: *svarà* a. *svāras* 'ciężar, odważnik kładziony na szalę wagi' (⇒ błr. gw. *svor* 'waga u żurawia studziennego', PzB 4, 400), SD *svaras* «waga, naczynie do ważenia» (syn. *svarstykļē*), SD «gwicht, waga szalna», *piŗkti po svārą* a. *piŗkti svārais* 'kupować co na wagę', *svarbà* (zob.), *svaŗčiai* m.pl. 1. 'ramiona u wagi', 2. 'ciężarki obciążające sieć rybacką, tzw. grąży', *svarliaĩ* m.pl. 'grąży', *svaŗtis* 'draż do podważania, dźwignia; żuraw studzienny; grąż u sieci; jednostka wagi', *svarūs* (⇐ *svarà, svāras*) 'ciężki; ważny, znaczący, doniosły', SD «ważny, wagę dobrą mający» (⇒ *svariaĩ* adv. 'znacznie, znacząco'). — WSO *svor-* < *sūār-: *svōris* 'waga' (war. v-mobile: *sōris*, por. *svōtas* > *sōtas*), *svoraĩ* m.pl. 'ciężarki u wagi'.

svē̃tastis, -ies 1 p.a. f. przest. 1. 'sakrament', 2. 'rzecz święta, świętość' — zapoż. ze stbłr. *svjatosť* (*svetostb*), por. błr. *svjātascb, -i* (SLA 211, LEW 951). W tym samym znaczeniu

⁶⁵⁸ Ten czasownik przejęto do białoruskiego jako gw. *perasvėrycca* ts., por. *Perasvėrylasja praz zrup, vadu dastavala i ūpala ū studnju* (PzB 3, 500). Tam derywowano od niego sb. postverbale o postaci *perasver, war. *perasvīr* PzB 'dźwignia żurawia studziennego' (por. w tymże znaczeniu lit. *pėrmėtė, svirtis*). Później nastąpiła resegmentacja *per-* + *-asver*, *per-* + *-asvir*, przynosząc rozpowszechnienie w gwarach białoruskich (i sąsiednich rosyjskich) całej grupy wariantów 'dźwigni studzienniej', por. *asvēr* a. *asvėra, asvėr* a. *asvėra, acvēr, ac(b)svēr, asvėrx* a. *as(b)vėrh; asvīr* a. *asvīr, svīra, svīrā, svīrėcb*. Niesłuszne jest twierdzenie, jakoby wymienione wyrazy były wprost spokrewnione z litewską rodziną *svērti, svirtis* (zob. ĖSBM 1, 163, z liter. oraz Laučjute 52). Ten związek jest tylko pośredni, a jego przyczyną zapożyczenie czasownika lit. *pērsisvērti*.

używa się polonizmu *šveñtastis* (zob.).

svētimas, -à 3 p.a. ‘cudzy, obcy, postronny’, SD¹ «cudzy; nieznajomy; obcy», *su svetimu nusidemi* SD¹ «cudzołożę», *su svetimu nusidėjimas* SD¹ «cudzołóstwo» — przymiotnik utworzony neosuf. -ima- od *svet-* jak w *svēčias* (zob.). W kwestii neosufiksu por. z jednej strony *ařtimas* ‘bliski’ ⇐ adv. *artì*, z drugiej strony typ *tikimas* ⇐ prs. *tiki* s.v. *iřtikimas*. — Sb. m. *svētimas* 1. ‘człowiek obcy, nieznajomy, nie swój’ (syn. *svetimàsis*, -óji), 2. ‘cudze, rzecz należąca do kogo innego’ — z substantywizacji przymiotnika (zob. wyżej). — Drw. *svetimýbė* gram. ‘wyraz zapożyczony, pożyczka’. Cps. *svetìmkūnis* ‘ciało obce’ (por. *kūnas*), *svetimotėris* ‘cudzołożnik’ < *svetim.motėris* (taka pisownia m.in. w DP, por. *móteris*), ⇒ vb. denom. *svetimoteriáuti* ‘(o mężczyźnie) zdradzać żonę, cudzołożyć’; *svetimnaūdis* ‘kto żyje na cudzy koszt, darmożjad, pasożyt’ (por. *naudà*), *svetimnōris* ‘pożądający cudzego dobra’ (por. *norėti*), *svetimpatālis* (zob. *pātalas*), *svetimšālis* ‘cudzoziemiec’, SD «barbarzynec, różnego y grubego ięzyka», syn. *svetimos žemės žmogus* (por. *šālis*), *svetimtaūtis* ‘cudzoziemiec’ (dosł. ‘obcego narodu’, por. *tautà*), *svetimvyrė* DP ‘cudzołożnica, nierządnicą’ (por. *vyras*), ⇒ *svetimvyrāuti* ‘(o kobiecie) cudzołożyć, zdradzać męża’ (⇒ *svetimvyrāvimas* DP ‘cudzołóstwo’), *svetimžemis* DP ‘cudzoziemiec’ (por. *žėmė*; kalka z pol., por. *cudza ziemia*), *svetimžodis* gram. ‘wyraz obcy, zapożyczenie’ (por. *žōdis*, kalka z nwn. *Fremdwort* n.). Vb. denom. *svetimāuti* ‘cudzołożyć, zdradzać męża, żonę’, *svetimėti*, -ju, -jau ‘stawać się obcym’.

svidėti, *svida*, *svidėjo* ‘błyszczeć, lśnić, świecić się’. SD *svidu* «jaśnieję» (syn. *žibu*, *šviečiuosi*, *tvasku*), «lśknę się» (syn. *skaistinuosi*), *svida* «połyskuje się, błyska się» (syn. *žiba*). Do tego inchoativum z infiksem nosowym: *svīsti*, *sviñda* (war. *svýsta* < *svind-sta), *svīdo* ‘zacząć świecić, błyszczeć’, *nusvīsti* ‘rozbłysnąć, rozświecić się’. Caus. *svidinti* ‘doprowadzać do połysku, polerować’, SD *svidunti darau*, *svidinu* «glancuję; lśknąco co czynię». Nomen *svidūs* ‘błyszczący, lśniący’, SD «glancowny; lśnący się; świetny». Odpowiednik łot. *svīst*, *svīstu*, *svīdu* 1. ‘rozwidniać się, świtać, dzień’, 2. ‘potnieć (o szybie)’, 3. ‘pocić się’ — pdg. został zbudowany na neopwk. *svīd-*, wyabstrahowanym z prs. *svīdu < *svindu. Caus. *svidēt*, -ēju ‘doprowadzić do potnienia, zgonić, spocić konia’, refl. *svidētiēs* ‘oblewać się potem’. Nomina: *svīdums* 1. ‘brzask’, 2. ‘pocenie się, pot’ (*rīta pirmais svīdums* ‘brzask dnia’), *svīšana* ‘brzask, świt’ (*gaismas svīšana*), *luogu svīšana* ‘potnienie szyby’. — Lit.-łot. morfem *svid-* < *suid- przedstawia st. zanikowy do pie. *suejd- ‘spocić się, lśnić od potu’ (LIV² 607n.), por. wed. *svedate* ‘pocić się’ (*svēda-* m. ‘pot’), aw. *xʷīsaŋ* ‘oblewa się potem’, stwn. *swizzen* ‘pocić się’, stang. *switol* ‘jasny, widniejący’. Zob. też LEW 952n., ALEW 1002. — SE *svied-* < *suejd-: łot. *sviedēt* a. *sviedināt* caus. ‘doprowadzać do potnienia’, *sviedināt* ‘spawać, lutować’ (kalka znaczeniowa z nwn. *schweißen*). NB. Z uwagi na kauzatywne znaczenie nie można wykluczyć, że *svied-* jest refleksem praformy na SO, *svaidēt, *svaidināt. — WSZ *svyd-* ⇐ *svid-*: *svýsti*, *svýsta*, *prasvýdo* ‘świtać, dzień’. — SO *svaid-* < *suojd-: łot. *svaidīt*, *svaidu* (a. -īju), -īju ‘smarować maścią, namaszczać’ (znaczn. etym. ‘nadać połysk, sprawiać, że lśni’). Por. stwn. *sweizzan* ‘prażyć’ < pie. *suojd-éje- jako caus. do *swizzen* ‘pocić się’. — Nomen *sviēdri* m.pl. ‘pot; zapotnienie szyby’, *ausu sviēdri* ‘woskowina, woszczek’⁶⁵⁹ zawiera dwuznaczny dyftong *ie*: praforma *suejd-r- lub *suajd-r-. Na rzecz st. o przemawia odpowiednik łac. *sūdor*, -ōris m. ‘pot; wszelka ciecz spływająca kroplami; trud, znój, móżól’ < pie. *suojd-ōs-. Suf. -r- ukazuje się również w orm. *k’irtn* ‘pot’ (*suid-r-) i gr. ἰδρώς, -ῶτος m.f. ‘pot; wydzielina drzew, żywica’. Zob. de Vaan 596.

⁶⁵⁹ Drw. *sviēdrāins* ‘przeпоcony, który na wskroś przeszedł potem’, *sviēdrīgs* ‘potliwy, łatwo się pocący’, vb. denom. *sviēdrēt*, -ēju ‘doprowadzać do potnienia’ (war. *sviedruōt*, *sviedrāt*, *sviedrināt*), *sviedruot* euf. ‘broczyć krwią, farbować – o zwierzyńie’ (kalka z niem. *schweißen*).

sviēčyti, *sviēčiju*, *sviēčijau* stlit., gw. ‘być świadkiem, świadczyć, zeznawać’ — zapoż. ze stblr. *svjatčiti* (*svedčiti*), por. błr. *svédčycь*, *svédču*, 3 sg. *svédčycь* (SLA 212, ZS 54, LEW 953; brak w ALEW). Neoosn. *sviečij-*: *sviečijimas* ‘świadeństwo’ (DK, SP, CHB), war. *sviečymas*. — Z innym sufiksem: *sviēčioti*, *pasviēčioti* ‘po-, zaświadczyć’; tu też Dp *apsviēčioti* zam. **asviēčioti* ⇐ pol. *oświadczać* (por. *aprašnykas*). Osobno zob. *sviētkas*. NB. Również literacki odpowiednik *liūdyti* ‘świadczyć’ jest sławizmem (zob.).

sviēgti, *sviēgiu*, *sviēgiau* žm. 1. ‘rzucać, ciskać, miotać’, 2. ‘bić, uderzać’, *nusviēgti* ‘odrzucić (daleko); zabić (prosię) uderzeniem pałki’. Lit. *svieg-* < pb. **sueig-* może być spokrewnione z psł. **svig-*, por. pol. gw. *świgać* ‘rzucać, ciskać, śmigać’ (do tego ze zmianą *sv-* > *sm-*: pol. *śmigać* ‘wykonywać szybki ruch czymś trzymanym w ręce; ciąć, uderzać z rozmachem, smagać, machać; posuwać się szybko, przelatywać, pędzić’, zob. Boryś 618), słc. *švihat* ‘smagać, śmigać, machać’, słn. *švīgati* ‘szybko się poruszać, śmigać, umykać’. Pod względem znaczeniowym odchyła się ros. przest., gw. *svigátb* ‘włóczyć się, błąkać się; uciekać, niepostrzeżenie umykać, czmychać’. Zob. Boryś, l.c., REW II, 591. Natomiast LEW 953 łączył nieprzekonująco z lit. *svaigti* ‘odurzać się, upajać się’; nie jest to deverbativum, lecz denominativum od *svaigùs* (zob.). Dalszy wywód niepewny. IEW 1042 s.v. **sueig-* połączył ros. *svigátb* i lit. *svaigti* z szeregiem refleksów germańskich o znac. ‘machać, błądzić’ i ‘oszukiwać’. Z kolei LIV² 608 odtworzył ze znakiem zapytania pie. **sueig^u*- ‘ausweichen; im Stich lassen, wymijać, unikać; zostać z niczym’ na podstawie stnord. *sýkva*, *svikja* ‘täuschen, betrügen’ i stang. *swīcan* ‘entgleiten; im Stich lassen’ oraz dodał uwagę, że przynależność lit. *svaigti* nie jest w tym kontekście pewna. (Zwraca uwagę to, że ani IEW, ani LIV² nie znają formy lit. *sviēgti*). — SZ *svig-*: *svigti*, *svingù*, *svigaũ*, tylko z prvb.: gw. *įsvigti* ‘nabrać chęci, ochoty na co’ (*Isvigo žydas į karves, nora būtinai pirkkti*). — NB. Lit. gw. *sviēgas/sveigas* ‘świeży – o powietrzu’ jest prawdopodobnie letonizmem, por. łot. *svaigs* ‘świeży’.

sviēstas 1, 3 p.a. ‘masło’ (por. łot. *sviēsts*, *sviēsts*²). SD¹ *pienas*, *sūris*, *sviestas* «mleczno, lactarium». Gw. pl.t. *sviestai* a. *sviestai* — analiza *svies-tas*, dewerbalna formacja z suf. *-ta-* od neopwk. *svies-* jak w *sviesti*, inf. do *sviedžiu* ‘rzucać, ciskać, bić’. Łotewski zwrot *sviestu kult* ‘ubijać masło’ (por. lit. *kūlti*) podsuwa rekonstrukcję znac. etymologicznego: ‘to, co zostało ubite’ ⇒ ‘śmietana ubita na masło’. Skardžius, RR 4, 849 podnosi raczej związek znaczeniowy ze *sviesti* ‘smarować’, por. *sviesti ratūs* ‘smarować dziegiem osie kół’. W ŽD 325 widnieje analiza **sveid-stas*, co świadczy o założeniu neosuf. *-sta-*. Zob. także Petit, *Balt* XLV:2, 2010, 178n. (porównuje suf. *-ta-* w stpr. *anctan* Ev ‘masło’) i ALEW 1000. — Drw. *sviestaiņis* ‘kromka chleba a. bułka posmarowana masłem, z dodatkiem kiełbasy, sera itp., kanapka’ (por. łot. *sviēstaiņš* ‘taki jak masło; posmarowany masłem’), *sviēstinē* ‘maślnica do bicia masła’ (por. łot. *sviēstene* ‘maślnica; grzyb maślak’), *sviestinýčia* gw., przest. ‘maślnica’ (por. sufiks w odpowiedniku pol. *maślnica*). Cps. *didžiasviestis* ‘zarobione masło’ (dosł. ‘wielkie masło’, por. *didis*), *sviestmušas*, *sviestmušē* ‘maślnica’ (por. *mušti*), *sviestpuodis* ‘garnek do przechowywania masła’ (por. *pūodas*), *sviestvarškē* ‘twaróg z masłem’ (por. *varškē*). Por. też zwroty *kaīp per sviestą* adv. ‘jak po maśle’, tj. ‘bez zakłóceń, pomyślnie’, *lāšinius tēpti sviestu* ‘przesadzać’ (dosł. ‘słoninę masłem smarować’). — Vb. denom. 1. *sviestāuti* ‘szukać masła, prosić o masło’ (*Vokiečiai vaikščioja po sodžius sviestāudami, lašiniaudami, sūriaudami* ‘Niemcy chodzą po wsiach, szukając masła, słoniny, sera’), 2. *sviestinti* ‘tłuszczyć, walać masłem’, 3. *sviestuoti* ‘tłuszczyć masłem, mazać masłem; smażyć na maśle’.

sviēsti, *sviedžiu*, *sviedžiau* 1. ‘rzucać, ciskać, np. kamieniem’, 2. ‘bić, uderzać batem’, 3. *sviesti ratūs* ‘smarować dziegiem osie kół’ (znac. etym. ‘obrzucanie dziegiem’). SD: *sviedžiu ing veidū* «biję kogo [w twarz]» (syn. *mušu*, *ištinku*), *šok unt jo*, *sviesk jī* «nuż go,

nuż weń». Cps. *įsviesti* ‘wrzucić; zamknąć w więzieniu’, *išsviesti* ‘wyrzucić; wykopać (piwnicę)’, *nusviesti* ‘rzucić na pożarcie, zadać pokarm’. Refl. *nusisviesti* ‘zadziać się, przepaść’, *susisviesti* ‘wykrzywić się, np. o wozie’. Drw. *sviedėti*, *sviedžiù*, *-ėjau: pasviedėti* ‘rzucić na niedaleką odległość, rzucić nieco, podrzucić; rzucając trafić w coś’, *atsviedinėti* ‘odrzucać (dalej od siebie)’. Nomina na SE: *atsviedimas* SD «odmach» (syn. *atmojimas*), *sviedimas* ‘rzucenie, miotanie, rzut’, *sviedinys* ‘piłka; pocisk’. Odpowiednik łot. *sviēst*, *sviēžu* (3 os. *pasvied*), *sviēdu* ‘rzucać, miotać’. — NB. Z obecności prymarnego czas. *sviēti*, *-ju*, *-jau*: *nusvieti* ‘zarzucić, zapodziać’, *pasvieti* ‘podrzucić’ (LkŽ XIV, 349) można by wyprowadzić hipotezę, że *sviedžiù* jest formacją urobioną sufiksem *-je/-jo-* od tematu prezentального na *-d-*, **svie-du* < **suei-dō* < *ie*. **sueiH-d^he-* (transponat). Trudność stanowi jednak fakt, że forma pierwiastkowa **sueiH-/*suiH-* nie jest poza bałtyckim zaświadczona. Inaczej LEW 953: «Mit Dentalformans von der Wz. **s(e)uei-* abgeleitet». LIV² 608 odtwarza anitowy pwk. **sueid-* ‘werfen’, z uwagą ‘Tylko bałtyckie’. Przy takim ujęciu lit. akut musiałby mieć metatoniczny charakter, zob. Derksen 1996, 319. Porównywalne przekształcenia dawnego praesens na *-d-* zaszły w wypadku czasowników *žėldžia* (zob. *žėlti*) i *žiedi* (zob. *žiedėti*). — Neopwk. *svies-* (← *sviesti*): *sviesdyti* ‘rzucić, cisnąć’, *sviestelėti* ‘rzucić nieco’, *sviestas* (zob.). — SZ *svid-*: *svidinys* ‘pocisk’. — WSZ *svyd-*: *svýsti*, *svýsta*, *svýdo* ‘lecieć – o rzuconym przedmiocie’, wykrz. *svýst* o rzuceniu, o smagnięciu różgą; *svýdis* ‘rzut, strzał’, *vienu svydžiù* adv. ‘za jednym zamachem, jednym machnięciem’. Z etymologicznego punktu widzenia *svyd-* jest neopierwiastkiem, wyodrębnionym z formy prt. *svýdo*, którą dotworzono do prs. *svýsta* < **svýsta* < **svind-sta* (odnowienie prs. **svi-n-da*). Porównywalne neosnowy z wtórnym *y* to *dýgti*, *trýksti* i *slýpti*. — SO *svid-*: *sváidyti* (zob.).

svietas 1 p.a., *sviētas* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘świat, ziemia jako miejsce bytowania człowieka; wszyscy ludzie, lud Boży’, 2. coll. ‘ludzie’ (*Pono žemę dalino svietai* ‘Pańską ziemię dzielili między ludzi’. *Vaikštau po svieta su siuvimu* ‘Chodzę po ludziach i szyję’), 3. ‘moc ludzi’ (*Šiandien Alytuje macis svieto buvo* ‘Dzisiaj w Olicie było mnóstwo ludzi’). SD *svietas* «świat» (syn. *pasaulis*), *sutvėrimas svieta* «stworzenie świata». War. *sviētas* 2 p.a., *švietas* 1 p.a. Zapożyczenie ze stbłr. *svjats* (světъ. svetsъ) ‘świat, ludzkość; ludzie’, por. błr. *svet*, *-u* (SLA 212, ZS 54, Borowska 360, LEW 953, ALEW 1000, POLŽ 170). Akut widać też w zapoż. *biesas*, *plienas* i *prietelius*. — Ze słowiańskiego pochodzi również stpr. *swetan* EV ‘świat, Werld [Welt]’, obl. *switai*, *swītan* ts., ale tu szczegóły transpozycji pozostają niejasne, zob. PKEŽ 4, 173n. Jeśli miałyby to być polonizmy, to punktem wyjścia winna być forma locatiwu sg. w *świecie*, na *świecie*. Zob. też *pasaulis*. — Drw. *svietinis* DP ‘świecki’, *svietiškas* ‘świecki, laicki, nie związany z religią’, DP ‘świecki, doczesny, pospolity’ (por. stbłr. *svjatskij*, *svetskij*), *nesvietinykas* KN ‘diabeł’, *nesvietiškas* ‘niesamowity, nieludzki, niezwykle’ (por. *nesviētmas*), cps. *svietkaris* ‘wojna światowa’ (por. *kāras*). — NB. Hapaks SD <swieškas> «świecki» nie musi być błędem druku. Może on odzwierciedlać formę **swieškas*, zmienioną ze **svietškas*, **swiečkas* (por. *dičkas*, *drūčkis*), to z kolei na skutek synkopowania sufiksального *i* w formie wyjściowej *svietiškas*. Paralela: *sviečkas* ‘świecki’ < **svietškas* obok zapoż. *svietškas* ← stbłr. *svetskas*, pol. *świecki*, por. *Urėdai sviečkieji* MŽ 31¹⁵ ‘Urzędy świeckie’; *Tarp smutka ir džiauksma svietska* MŽ 259⁶ ‘Między smutkiem i świecką radością’ (zob. ALEW 1000).

sviētkas, *sviēdkas* 2 p.a. przest., gw. ‘świadek’ — zapoż. ze stbłr. *svjatokъ*, *svjadokъ*, por. błr. *svėdka*, *-i m.*, pol. *świadek*, *-dka*. Zob. SLA 212, ZS 54, LEW 953, POLŽ 756. Por. *svičęyti*. NB. Również literacki odpowiednik *liūdytojas* ‘świadek’ ma podstawę słowiańską (zob. s.v. *liūdininkas*).

svygnā 4 p.a. c. gw. ‘kto natrętnie o coś prosi, zwł. o dzieciach’ (NDŽ), ‘kto się skarży,

popłakuje, pochlipuje' (LKŽ). Formant *-na* jak w dewerbalnych nazwach osób *laknà*, *purkšnà*, *siusnà*. Osnowa niejasna. Por. może *įsvìgti* 'nabrać chęci na co' s.v. *svìegti*. — Vb. denom. *svygnóti*, *-ju*, *-jau* 'popłakiwać, skarżyć się', war. *svigznóti* ts. (brak sb. †*svìgzna*).

svìklas 2 p.a. przest., gw. 1. 'ćwikła, gatunek buraka, Beta cicla' (SD «ćwikła»), 2. 'burak czerwony, Beta vulgaris' — zapoż. z pol. *ćwikła*, ze zmianą *t^sv-* w *sv-* (zob. *cvìklas*). Por. łot. *svìkls* 'ćwikła'. Zob. LEW 954, POLŽ 47.

svìkstyti, *svìkstau*, *svìkščiau* gw. 'rzucić, miotać' — najprawdopodobniej war. s-mobile do *vìkstyti*, frq. od *vìkti* 'wlec, ciągnąć' (LEW 954, s.v. *svìkšnē*). Akut niejasny. — Neoosn. *svìkst-*: *svìkstinis* 'proca' (por. *vìkstyñē* 'proca' ⇐ *vìkstyti*). — Neoosn. *svìk-*: *svìkšnē* 'proca', war. *svìkšna*, *svìkšnis*.

svìlti, prs. *svýla* (**svýla* < **svi-n-la*; war. *sviľna*, *svýľna*⁶⁶⁰, *svìlsta*, *svìla*), prt. *svìlo* 'palić się bez płomienia, tlić się'. Jest też pdg. gw. *sviľti*, *svēla*, *svìlo*. Cps. *apsvìlti* 'osmalić się nad ogniem, opiec się', *įsvìlti* 'przysmalić się', *nusvìlti* 'spalić się, spłonąć; nadpalić, opalić sobie (włosy, wąsy)', *prisvìlti* 'przysmalić się; o potrawie: przypalić się, przywrzeć do dna garnka; o płozach sań: przywrzeć; o łodzi: wpaść na mieliznę', przen. 'zasiedzieć się gdzie'. Por. łot. *sviľt*, prs. *svìlstu* (war. *sviľu*, *svēl*), prt. *svìlu* 'żarzyć się, palić się jasnym płomieniem'. Refleks st. zanikowego do lit.-łot. **svēl-C* ⇐ pie. **suelH*/**sułH*- 'tlić się, palić się'. LIV² 609 odtwarzał raczej pwk. aniłowy **suel-*. Można się zgodzić z ALEW 1001, że formy akutowane dadzą się wyjaśnić przy założeniu metatonii jako charakterystyki prs. na *-sta-* (por. *svìlsta*), z kolei formy cyrkumfektowane – przez uogólnienie antewokalicznej postaci pwk. (**su(e)lH-V*). Zob. *svēlti*, tam też o SO *sval-*. — Drw. *svìldyti* a. *svìldyti* caus. 'osmalać, przypalać' (brak SO †*svìldyti* przywodzi na myśl takie wypadki, jak *gìrdyti*, *šìldyti* i *tìldyti* obok gw. *tàldyti*); w tymże znaczeniu *apsvìlinti* 'osmalić, opalić co nad ogniem', *išsvìlinti* DP 'wyżegać' ['wypalać'], *prisvìlint valgyklas* SD «przyswędzić potrawę». Nomina: *įsvìla*: *Linai gavo šalčio*, *gaus ir įsvìlos* 'Len zaznał mrozu, dozna też «įsvìlos»', tj. skórka pokrywająca włókno lnu nie odpadnie przy międleniu, bo uległa 'przypaleniu' (war. apofoniczny *įsvala*); *prisvìlos* f.pl. SD «przywara» ['resztki jadła, które przywarły do garnka'], *priesvìlis* SD «przyswędzina», *priesvìlos* f.pl. DP 'przywary', *svìlas* 'o koniu: podpalany, mający barwę ciemnożółtą, brązową', *svìlė* 'bimber, samogon' (por. *ugnìnė*), też 'grzyb zbożowy, głownia', *svìlēšiai* a. *svìlēšai* m.pl. 'coś, co się przypaliło, przysmaliło' (por. *degēšiai*, *pelēšiai*), ⇒ drw. wsteczny *svìlaĩ* m.pl. 'prażone ziarno; wypalone drzewa w lesie'; *svìlius* 'ten, kto pali dużo tytoniu'; *svìltai* m.pl. 'smalenizna, spalenizna; swąd, zapach spalenizny', *svìltos* f.pl. ts., *svìltenos* f.pl. ts. Cps. *svìlarožė* bot. 'prawoślaz, Altea; malwa, Alcea' (por. *rōžė*). Por. łot. *svìlta*² 'wypalone miejsce w lesie', *svìltene*² 'sucha łąka z twardą trawą', *svìlis* 'źle palące się drewno'. — N.rz. *svìlė*, też n. góry, lasu, łąki, bagna (Vanagas 322, s.v. *Svalė*). N.m. *Ožkasvìliaĩ* 2x. — WSZ *svyl-*: *svylà* I bot. 'grzyb pasożytniczy zbóż: rdza brunatna, Puccinia recondita; głownia, Ustilago' (por. syn. *kūlės*), *svylà* II '(mocny, nagły) podmuch wiatru', *svyliaĩ* m.pl. bot. 'głownia', *svylỹs* 'ziarno dojrzewające w kłosie' (war. *svỹlis*). N.rz. *Svylà*. Cps. *svylāgrybis* bot. 'grzyb Gloeosporium fructigenum, powodujący gnicie owoców' (por. *grỹbas*), *svylārūdė* bot. 'grzyb Melampsora' (por. *rūdīs*).

svìncatkà 2 p.a., gen.sg. *svìncātkos* LzŽ 'broń ręczna własnej roboty: sprężysty pręt zakończony ołowianą kulą' — zapoż. z błr. *svìncátka*, *-i*.

svìriēpė 2 p.a. LzŽ bot. 'rzodkiew świrzepa, Raphanus raphanistrum' (chwast o żółtych kwiatach, rosnący w jęczmieniu, owsie, lnie) — zapoż. z błr. *svìrėpa*, *-y* ts. Roślina nosi

⁶⁶⁰ Postać *sviľna* pochodzi z metatezy *n* w **svinla*, z kolei *svýľna* ze skrzyżowania form *sviľna* i *svýľa*. Paralele: *skìľna* i *skýľna* obok *skýla* < **ski-n-la* (zob. *skìlti*); *sviľna* i *svýľna* obok *svýra* < **svi-n-ra* (zob. *svìrti*). A może należy liczyć się tu z oddziaływaniem wzoru praesentiów z suf. *-na-* (typ *gàuna*)?

nazwę przeniesioną z nazwy zwierzęcia, por. stbr. *svirepa*, **svirēpa* ‘kobyła, klacz’ (war. *sveripa*, *sviripa*, *sverepa/sverēpa*). — Drw. *sviriepkà* DvŽ ‘rzodkiew świrzepa’. Zob. też *svērē*.

sviřnas 4, 2 p.a. 1. ‘spichlerz, budynek do składania i przechowywania zapasów ziarna, a także odzieży i niektórych narzędzi, zwł. metalowych’ (*Svirne sudėti javai, drabužiai, gelžis*), 2. ‘miejsce do spania’ — dewerbalna formacja z suf. *-na-* i pwk. na SZ *svir-* od *sver-*, por. *sveriù*, *sveřti* m.in. ‘wieszać na żerdzi do suszenia; ważyć, mieć ciężar’ (rozwój znaczeniowy zagadkowy). Budowa porównywalna z *siřpnas*, *pilnas* i *kirna*. War. *svir̃nus*, też f. *svir̃na*, *svir̃nà*, *svir̃nē*. Pod względem etymologicznym zestawiano ze sti. *svāru-* m. ‘słup ofiarny; pal’ < pie. **suer-u-*, śrwn. *swir* m. ‘pal, pal umacniający brzeg’, śrwn. *schwir(r)en* m.f. ‘pal’, stang. *sweor* m. ‘słup’, łac. *sūrus*, *-ī* m. ‘gałąź, drąg’ (por. LEW 955; GJL II, § 288:znacz. etym. ‘miejsce ogrodzone’). Z drugiej strony nasuwa się przypuszczenie, że kiedyś *sviřnas* mógł oznaczać konstrukcję wznoszoną na palach na bagnie, a służąca głównie do przechowywania zebranego tam siana’. Por. następujące cytaty z XVI-wiecznych inwentarzy: ‘Swiren na słupach niskich, gdzie urzędnik swoje rzeczy chowa, dranicami nakryty’ (1554 r.), ‘sviron odin na stolpax, dranicami pokrytyj’ (1584); przytacza je Skardžius, RR 4, 693. — Zapoż. litewskie w stbłr. XVI w. *svireñs*, *svereñs*, *sviroñs*, błr. *sviran*, *-rna* ‘spichlerz’ (zdrob. *svirónak*), błr. gw. *sTviran*, *sTvirañ*, *svirén*, *svireñ*, *svéran*, *svérañ*, *svýron* (m.in. PZB 4, 395), poza tym: ros. gw. *sviren*, *svirén*, *svirna*, ukr. gw. *sviron*, pol. gw. *świron* (*świronek*, *świeronek*), *świren*, *świreń*. Zob. REW II, 593n., Urbutis, Balt V:2, 1969, 152 = Urbutis 2009, 386n., Zdancewicz 348, Laučjute 22, Bednarczuk 1999, 154. — Drw. *svir̃nēlis* ‘mały spichlerz’, *svir̃nynas* ‘stary, lichy spichlerz’, *svir̃niniņkas* ‘kto dogląda spichrzów dworskich’, cps. *svir̃nāvietē* ‘miejsce, gdzie kiedyś stał spichlerz’ (por. *vietā*). — N.m. *Svirniaĩ*, *Svir̃nēliai*, *Svir̃niškės*, cps. *Svir̃naviēčiai*. N.rz. *Svir̃nupis*, n.jez. *Svir̃nēlis*.

sviřpti, *sviřpia*, *sviřpē* ‘cykać, grać – o świerszczu’ — czasownik utworzony od wykrz. *sviřpt* o dźwięku wydawanym przez świerszcza’. War. v-mobile: *siřpti*: *Ar čia paukštelis, ar svirplys siřpia?* ‘Czy to ptaszek [śpiewa], czy świerszcz cyka?’. — Drw. *svirpl̃ys* ‘świerszcz, Gryllus’ (por. *cypl̃ys* od *c̃ypti*, *kurkl̃ys* od *kuřkti*), ⇒ vb. denom. *sviřplinti* ‘nieudolnie grać na skrzypcach, rzępolić’, *svirpliūoti* ‘grać – o świerszczu’. — N.m. *Svirpliaĩ* 2x, *Svirpl̃iskiai*.

sviřti, prs. *svyr̃u* (właśc. **sṽjru* < **svi-n-ru*; war. *svir̃nū*, *svyr̃nū*, *sviřstu*⁶⁶¹), prt. *sviraĩ* ‘nachylać się, zwisać; pochylać się, przechylać się na bok’, przen. ‘chylić się ku końcowi’, cps. *įsvirti* ‘obwisnąć, zwisnąć, opaść’, *nusvirti* ‘zwisnąć, przechylić się’, *pasvirti* ‘zachwiać się, pochylić się, przechylić się’, *užsvirti* ‘zawisnąć’. Pwk. *svir-* to alternant w st. zanikowym do *sver-*, por. *sveřti* ‘ważyć ciężar, mieć wagę’ < pie. **suer-* m.in. ‘zawieszać do zważenia’ (zob. IEW 1150, s.v. 1 *uer-*; brak w LIV²). Akut został uogólniony z formacji praesens na *-sta-* (*sviřstu*). — Caus. *sviřinti* ‘ważyć’. Por. łot. *svirāt* ‘podnosić za pomocą dźwigni, spuszczać i wyciągać (wiadro studienne)’. — Postverbalia: *pāsviras* ‘pochyły, pochylony’, *svirtēs* f.pl. SD «szale», *svirtis* (zob.), *svir̃is* ‘chwiejny’. Por. łot. *svira* ‘dźwignia, drąg do podważania; żuraw u studni’ (war. *svīra*). — Neopwk. *svirs-* (← prs. *sviřstu*): *svir̃snis* f. a. *sviřsnis* ‘żuraw studzienny’, z insercją *k*: *svir̃ksnis* f., *svir̃ksñys* ts. (por. *ṽyks-nis* ← *ṽyksta*); *sviřstis* f. lub *sviřstis* f. ‘żuraw u studni’ (war. *sviřstē*), z insercją *k*: *svir̃kstis* f., ze zmianą *ks* > *kš*: *svir̃kštis* f. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *sviřsnjá*, *svjar̃snjá*, *svir̃snjá* ‘żuraw studzienny’ (PZB 4, 396). — WSZ *svyr-*: *pasvyřėti* ‘pochylić się nieco’ (typ *pakylėti*, *paskrydėti*); od tego drogą deprewerbacji: *svyřėti*, *sṽyři*, *-ėjo* ‘o gałęziach: zwisać, pochylać

⁶⁶¹ Prs. *svyr̃u* tworzy grupę wraz z *byr̃u* (*birti*) i *yřu* (*irti*). — *svir̃nū* pochodzi z metatezy grupy *n-r* w **svinru*, zaś *svyr̃nū* ze skrzyżowania *svir̃nū* ze *svyr̃u*. — *sviřsta* dotworzono do inf. *sviřti*. Por. przypisy do form *skilti* i *svilti*.

się, uginać się (pod ciężarem owoców)'. Z innymi sufiksami: *svyrinėti* 'chodzić słaniając się, zataczać się; iść jak kaczka', przen. 'wahać się, mieć wątpliwości', *svýroti*, -o lub -oja 'zwisnąć, zwieszać się w dół', *svyrúoti* 'chwiać się, kołysać się, zataczać się; wahać się', *svyruoju* SD «taczam się» (⇒ *svyrūōklē* 'wahadło', *svyravimas* SD «taczanie się»), cps. *pusiāusvyra* 'równowaga' (por. *pusiāu*). Por. łot. *svīrāt*, -āju, *svīrēt*, -ēju 'podważać coś ciężkiego dźwignią', *svīra* 'dźwignia' (war. *svira*). — NB. St. zanikowy *svir-*, *svyr-* mógł mieć wariant typu sampras. **sur-*, **sūr-* (por. *tur-/tūr-* ob. *tvir-*; *žul-/žūl-* ob. *žvil-*). W tym kierunku wskazują bliskoznaczne refleksy o pierwiastku *siūr-*, które prawdopodobnie wtórnie doznały palatalizacji w nagłosie (por. *skliund-* ob. *sklund-* s.v. *sklēsti*). Są to *siūrinti* 'iść powoli, z trudem, iść powłócząc nogami', *siūrinėti* 'iść kołysząc się; chodzić z kąta w kąt, bez zajęcia', *siūrúoti* 'kołysać się na wietrze (o drzewach, zbożu), na falach; chwiać się', *nusiūrúoti* 'umrzeć z osłabienia' (*Siūravo*, *siūravo ir nusiūrāvo šį pavasarį* 'Cherłał, cherłał i umarł tej wiosny'), *siūrinti* 'iść kołysząc się, słaniać się, zataczać się'. Nie przekonuje analiza *siūr-r-úoti* u Būgi (RR I, 317n., za nim LEW 789), ani hipoteza o pwk. *siūr-*, rzekomo alternującym z *siau-* w *siaū-b-ti* i *siaū-č-ia*. Segmentacje morfemowe, na których się to opiera, wydają się wątpliwe. — Sporna jest lekcja dwóch zapisów z SD: 1. <siurwoju> intr. «chwieję się» (syn. *sverdu*), 2. <siurwoju> tr. «chełbam» ['kołysać naczyniem z płynem'] (syn. *supu*). Wydawca SD odczytał to jako *siūruoju*, natomiast LKŽ XII, 618 jako *siurvoju* (to zakłada konsonantyzację *uo* w *vo*).

svirtis, -ies f. 1 p.a., *svirtis*, -iēs f. 4 p.a. 1. 'żuraw u studni, dźwignia żurawia', SD «żoraw u studzień», 2. 'dźwig, żuraw, dźwignia; w fabryce: suwnica do podnoszenia ciężarów', 3. SD «szala» ['część wagi'] — konkretyzowane nomen actionis na -ti- od *svirti* 'nachylać się, zwisać'. Odpowiednik łot. *svirts* 'żuraw u studni'. Por. LEW 955, ALEW 1001. — Z innymi tematami: *svirtē* a. *svirtē* 'żuraw u studni; szala wagi' (SD *svirtēs* f.pl. «szale»), *svīrtis*, -čio ts. — Z innymi sufiksami: *svirsnis* f., *svīršnis* m., *svirsnys*, *svīrstē*. Inne: *svīrpstis* m. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *svirsnjá*, *svīršnjá*, *svjaršnjá* (PZB 4, 396), pol. gw. *świrśnia*, *swirśznia* (Laučjute 50).

svočià 4, 2 p.a. przest., gw. 'swatka' — zapoż. z błr. *sváccja*, -i, por. stbłr. *svatǫja*, ros. *svátǫja*. Stąd też łot. *svāča*. Por. SLA 212, LEW 956, Zs 53. Zob. też *svōtas*. — War. v-mobile: *sočià* (por. *sōtas* ob. *svōtas*; *šypsóti* ob. *švypsóti*). — Drw. *svočēlas* 'swat', *svočiōlas* 'mąż swatki', *svočiūkštas* a. *svočiūkštis* 'syn swatki'. Vb. denom. *svočiáuti* a. *svočióti* 'być swatką, swatać'. — War. *svokà* 4 p.a. 'swatka' i 'drużka towarzysząca pannie młodej do ślubu' ⇐ stbłr. *svaxa*, błr. *sváxa* (ĖSBM 12, 12).

svodbà 2 p.a., gen.sg. *svōdbos* przest., gw. 'wesele' — zapoż. ze stbłr. *svadǫba*, por. błr. *svádzǫba*, -y, ros. *svádǫba* (rcs. *svatǫba*) 'wesele'. Zob. SLA 212, Zs 53, LEW 956, ALEW 1002. War. *svotbà* (m.in. u Donełajtisa); *svodvà* i *sodvà* pokazują zmianę *b > v* (por. *výskupas*). Tylko w CHB ukazuje się war. *svodzba* ⇐ stpol. *swadźba* (brak w LKŽ). — SD: *svodba* «gody», *svodboj esmi* «na weselu iestem» (SD¹ *svodbaj esmi* «goduję», syn. *linksminuosi*), *svodbų rėdau* «goduję, gody sprawuję». — Drw. *ātsvodbis* 'przyjęcie wydawane przez rodziców panny młodej w tydzień po weselu', war. *ātsvodbē* (por. Būga, RR II, 132), *svōdbinykas* (m.in. BRB) lub *svōdbininkas* 'uczestnik wesela, weselnik', *svodbinis* 'weselny' (SD «godowy, swadziebny»), *svōdbiškas* 'weselny, godowy (o szacie)'. Vb. denom. *svodbauti*: *svodbauju* SD «goduję, na weselu iestem», *svodbavoti* BRB 'brać udział w weselu'.

svogūnas 2 p.a. bot. 1. 'cebula, *Allium cepa*', 2. gw. 'czosnek, *Allium sativum*'. SD *laiškas svāgunų* «pioro abo pierze u cybule». War. *zvogūnas*, *svagūnas* i *sogūnas* [1. 'cebula', 2. bot. 'cebula morska, urginia, *Urginea maritima*']. War. f. *svogūnos*. LEW 956: bez etymologii. Zjawisko v-mobile (por. *sōtas* ob. *svōtas*, *šypsóti* ob. *švypsóti*) pozwala

przypuszczać, że chodzi tu o zapożyczenie karaimskiego wyrazu *sugan*, *suγan* ‘cebula’ (por. LKŽ XIX, 381). To zapożyczenie zostało zasymilowane początkowo w formie lit. *sugūnas* [‘główka cebuli’], następnie *sogūnas*, wreszcie z dodaniem *v*: *svogūnas*. — Drw. *svogūnāitis* bot. ‘por, *Allium schoenoprasum*’, cps. *svogūnlaiškis* ‘szczypior’ (por. *laiškas*).

svōlačis, -io 2 p.a. ZTŽ ‘podlec’ (jako obelga: *Och tu, sako, svōlačis!*) — ze zmianą rodzaju zapożyczone z błr. *svōlač*, -y f., ros. *svōločb*, -i ‘podły człowiek, łajdak, kanalia’.

svōtas 2 p.a. stlit., gw. ‘pośrednik w zawieraniu małżeństwa, swat’, SD¹ «godownik; swat» (brak w SD) — zapoż. ze stbłr. *svatb*, błr. *svat*, -a. Stąd też łot. *svāts*. War. *v-mobile*: *sōtas* (por. *svōris* > *sōris*). Zob. SLA 212, ZS 53, LEW 956; brak w ALEW. Por. *svočīā*. — Drw. *svōtai* m.pl. ‘swaty, kojarzenie czyjegoś małżeństwa’, *svotīenē* ‘żona swata; swatka’, *svotijā* 1. ‘orszak weselny’, 2. ‘swaty’, 3. ‘dom rodzinny panny młodej lub pana młodego’. Vb. denom. *svotāuti* ‘swatać, rać kogo na współmałżonka’. Osobno zob. *svočīā* i *svōtoti*.

svōti, *svōju*, *svōjau* gw. 1. ‘pchać, wpychać, wsadzać’ (*Nesvók po tiek daug, greit neteksi* ‘Nie pchaj tak dużo, [bo] szybko ci zabraknie’), 2. *įsvōti* ‘wcisnąć komu coś (wbrew jego woli), wmusić’ (*Įsvōjo man arklių žvairą* ‘Wcisnął mi zezowatego konia’). Ma wygląd prymarnego czasownika, ale jego pochodzenie pozostaje zagadką. Może z synkopowania formy trójzgłoskowej **suvōti*, zapoż. z błr. *suváčb*, por. ros. *sováčb*, gw. *suváčb* (uwaga M. Osłona). Por. synkopę w *žvynē* ‘łuska rybia’ < **žuvynē*.

svōtoti, *svōtoju*, *svōtoju* gw. ‘swatać, rać kogo na współmałżonka’, refl. *svōtotis* ‘starać się o względy panny; brać ślub’ — zapoż. z błr. *svátacb*, -aju, refl. *svátacca*, -ajusja (ZS 53). Por. *svotāuti* s.v. *svōtas*.

šabakštaĩ 3 p.a. m.pl. gw. ‘krzaki, zarośla porastające opuszczoną łąkę’, *šābakštas* 1 p.a. ‘spróchniałe drzewo’ — rzeczowniki utworzone od wykrz. *šabākšt* o wejściu w gąszcz, z którego trudno się wydostać, por. *Šabākšt čia, šabākšt čia, o pro kur išeiti, ir neranda* ‘«Šabakšt» tu, «šabakšt» tam, a wyjścia nie znajduje’. — Drw. *šabakštýnas* 1 p.a. ‘miejsce (łąka) otoczone gęstymi krzakami; gęste krzaki, zarośla’, też ‘wybujale chwasty’ (*Daržas mano su šabakštýnais apejės* ‘Ogród mój zarósł chwastami’). War. z wymianą neosuf. -tyn- ma -lyn-: *šabakšlýnas* 3 p.a. (*šabakšlis nie jest poświadczony); z nieorganicznym l lub r: *šabalkštýnas, šabarkštýnas* (por. LD § 248); z perseweracyjną zmianą -rkšt- > -rgžd-: *šabargždýnė* ‘zwalone na kupę gałęzie’. Drw. wsteczny: *šabaraĩ* m.pl. ‘niskie krzaki’ (por. *čiuprynà* ⇒ *čiuprà*).

šabalbōnai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. bot. ‘fasola, *Phaseolus coccineus*, *Phaseolus vulgaris*; jej strąki i nasiona (ziarna)’ — zapoż. z prus.-niem. *šabalbōne* ‘młoda zielona fasola’ (GL 121, LEW 956). War. *šebelbōnai, šabalbōnės*; war. akc. *šābalbonas* a. *šēbalbonas* 1 p.a., *šābalbonas* 1 p.a. Jako drugie źródło pożyczki trzeba uwzględnić pol. przest. *szabalbony* a. *szabelbony* (Sw VI, 547n.). — Drw. wsteczne: *šēbelė* 1 p.a. (drw. *šēbėlkė, šebeliūkai*); *šabūkai* m.pl. – od uciętej podstawy *šab-*.

šābas 2 p.a. ‘żydowski dzień świąteczny, szabas, sabat’ — drw. wsteczny od *šābasas* (zob.). Por. *pāstas* ⇐ *pāstaras*; *drāpas* ⇐ *drāpanas*. — Drw. *šabìnė* 1. ‘wódka używana przez Żydów podczas szabasu, szabasówka’, 2. ‘świeca szabasowa’. Vb. denom. *šabóti* a. *šabúoti* ‘obchodzić szabas, szabasować’, *šabavóti* ‘być bez pracy, próżnować’, też ‘spać’ (*Vaikai jau šabavót nuėjo* ‘Dzieci poszły już spać’). — War. *šēbas* DRUŽ jest drw. wstecznym od *šēbosas* b.z.a. (*Žydam šēbosas užstojo, tanciun eitie negalėjo* ‘Żydom szabas zabraniał, nie mogli iść na tańce’). Taka forma zakłada *šebas (*šėbasas) jako obocznic od *šābas* (*šābasas*), i przedstawia wypadek neoapofonii *ě* ⇒ *ē*. Por. *sravūs* > *s(t)revūs* ⇒ *strėvūs*; *zgrābnaš* > *zgrėbnaš* ⇒ *zgrēbnaš*.

šabàs, *šabāš* gw. ‘koniec! basta!’ – wykrz. kładący kres jakiejś czynności (*Priėjo, tik kilst kilst vieną, kitą galą – ir šabàs, nė iš vietos nejuda* ‘Podszedł, próbuje podnieść jeden, drugi koniec – i «šabàs», nawet z miejsca nie rusza’) — zapoż. z ros., błr. *šabáš!* ‘koniec! basta!’ Stąd też pol. przest. *szabas!*, *szabasz!* (Sw VI, 548). — War. *šabàst*, od tego vb. denom. *šabōstyti*, -iju, -ijau ‘rąbać, ciąć’, przen. ‘chciwie zjadać, pożerać’ (por. pol. *wcinać* ts.).

šābasas 1 p.a., *šābasas* 1 p.a. ‘żydowski dzień świąteczny, szabas, sabat’ (*Nieko negalėjau nupirkti – žydams šābasas* ‘Niczego nie mogłem kupić, Żydzi mają szabas’) — zapoż. ze stbłr. *šabasъ* (*A subotu subotoju ili šabasom zvali*, HSBM), por. pol. *szabas* ⇐ jid. *šabas*, *šabes*. War. *šōbasas*. — Drw. *šabasāvas* ‘szabasowy’ ⇐ stbłr. *šabasovyj*, pol. *szabasowy*; *šabasìnis*, -ė: *šabasìnė žvākė* ‘świeca szabasowa’, *šabasìnė degtinė* ‘wódka używana podczas szabasu, szabasówka’. Drw. wsteczny: *šābas* (zob.). Vb. denom. *šabasúoti* ‘obchodzić szabas, szabasować’. — War. *šābatas* 1 p.a. ⇐ stbłr. *šabatъ*; vb. denom. *šabatáuti* ⇐ stbłr. *šabatovatъ*. War. *sabatas* DP.

šabrākas 2 p.a., *šebrākas* 2 p.a. ‘nakrycie na konia, derka’ — zapoż. z nwn. *Schabrücke* f. ‘długie ozdobne nakrycie na konia pod siodło, czaprak’ (⇐ węg. *csábrák* ‘czaprak’ ⇐ osm.-tur. *çaprak* ‘jedwabne przykrycie na konia, naszywane złotem lub drogimi

kamieniami'); stąd też pol. *czaprak*, zob. Stachowski 119. Inaczej LEW 956: z pol. *szabrak* (≡ nwn. *Schabracke* f.). — Germanizmem jest też łot. *šabraka* 'die Schabrake' (ME IV, 1). Łot. gw. *šabraki* m.pl. 'odpadki; męty społeczne, motłoch' ≡ nwn. *Schabracke* f. pot., pejor. 'zniszczony, nic nie warty przedmiot, rupieć, grat' (też 'stara kobyła; stara kobieta').

šacavóti, *šacavóju*, *šacavójau* stlit., gw. 'szanować, wysoko cenić, poważać; sądzić, oceniać; oceniać wartość materialną, szacować, wyznaczać cenę' — zapoż. ze stblr. *šacovati* (≡ pol. *szacować*, *-uję* ≡ wcznwn. *schatzen*, por. nwn. *schätzen*). War. *šacevóti* (m.in. DP), *šecavóti* oraz *šacióti*, *šecióti* (por. prus.-niem. *šazen*, *šezen*, GL 121). Zob. SLA 213, LEW 957, ALEW 1003. Zob. też *šacunkas* i *šenavóti*.

šacunkas stlit. 'szacunek, oszacowanie (długu); cześć' (m.in. DP, MOP) — zapoż. ze stblr. *šacunokš*, *šecunokš* 'oszacowanie, określenie wartości materialnej' (≡ pol. *szacunek* ≡ śrwn. *schatzung*, *schezunge* 'oszacowanie; poważanie, cześć', por. nwn. *Schätzung* f.). Zob. SLA 213, LEW 957, ALEW 1003.

šáika 1 p.a. gw. 'szajka, grupa przestępcza, banda' (*vagiũ šáika* 'szajka złodziejska') — zapoż. z blr. *šáika*, *-i* 'grupa przestępcza, banda' (TSBM) albo pol. *szajka* ts. — Na gruncie litewskim rozwinęły się trzy dodatkowe znaczenia: 1. 'kupa, gromada, grupa' (*Visi ejome šáika* 'Szliśmy wszyscy kupą/gromadnie'), 2. pl.t. *šáikos* 'na Żmudzi: antyrosyjskie powstanie 1863 r.', *šáikų mėtai* adv. 'w czasie powstania 1863 r.' (*Šáikų metais esu gimęs* 'Urodziłem się w roku (w czasie) powstania'), 3. 'zgraja psów'.

šaipýtis, *šaipauš*, *šaipiaũs* 'wyszczerzać zęby, śmiać się ironicznie, szydzić z kogo, drwić' (*šaipausi* SD «oszczerzam się») — iterativum z suf. *-y-* i SO *šaip-* do *šiẽptis* II 'szczyrzyć zęby; pokazywać zęby w uśmiechu; śmiać się z kogo, szydzić' (zob.). War. v-mobile: *švaipýtis*. Forma niezwrótka: *šaipýti* 'krzywić, wykrzywiać usta, twarz'. Por. bliskoznaczne *zaibýtis*. Lituanizmem jest łot. *šāipīt zūobus* 'drwiąco szczyrzyć zęby' (por. LEW 957). — Możliwe użycie przenośne: *šaipýtis* 'o desce: pękać; o ziemniakach: rozpadać się podczas gotowania' (LKŽ XIV, 394), ⇒ pol. gw. *szejpać się* 'strzępić się', *szejpać* 'pruć, rozskubywać tkaninę, strzępić' (Zdancewicz 349, ale z mylnymi formami źródłowymi: *šeĩpti*, *šiẽpti*). — Postverbalia: *pašaipà* 'urąganie, szyderstwo, drwiny' (⇒ *šaipūs* 'szyderczy, ironiczny'), *pašaipūnas* 'szyderca, kpiarz', *pašaipuõlis* ts., *šáipa* c. ts., *šaipõkas* 'uśmiech', *šaipõkai* m.pl. 'żarty', *šaipūnas* ts. War. v-mobile: *šváipa* c. 'kto nieustannie się śmieje', *šváipata* c. 'człowiek łatwo zapominający', *šváipos* f.pl. 'niestosowne, niewybredne żarty'.

šakà 4 p.a. 1. 'gałąź, konar; odrośl, pęd' (DP też 'gałązka, różga'), 2. 'sęk', 3. 'odnoga rzeki' (por. n.rz. *Šakà* 11x). Z innym tematem: *šākē* 'rozwidlona gałąź służąca do suszenia skóry owczej' (por. n.rz. *Šākē* 5x), pl. *šākės* (zob.). Odpowiednik łot. *saka* 'rozgałęzienie (drzewa, strumienia, rzeki)', *sakas* f.pl. 'dwa kawałki drewna tworzące chomąto'. Etymologia nieustalona. Wysuwane dotąd powiązanie wyrazu *šakà* z psł. *soxa 'socha, prymitywne narzędzie orne', por. rcs. *soxa*, ros. *soxá*, pol. *socha* (BSW 297, LEW 957n., REW II, 703) wydaje się niemożliwe z powodów fonetycznych: antewokaliczne słow. x koresponduje z pb. *š* lub *s*, nie zaś z pb. *k* (zob. s.vv. *ašis*, *saūsas*). Derksen 2008, 458 za Lubotskym daje praformę pie. *kók-(e)h₂- i utrzymuje, że *šakà* to refleks *kók-eh₂, tymczasem *soxa* zawiera x wywodzące się z grupy spółgłoskowej pie. *kh₂, która ukazywała się w formach przypadkowych z sufiksem na SZ, np. gen.sg. *kók-h₂-os. Jest to możliwe, ale niesprawdzalne. Zob. też ALEW 1004n. Celtycki zaświadcza nazalizowaną osnowę: stir. *géc* f., śrwalijs. *ceinc* 'gałąź' < *kankā, od pie. *konkH- (Matasović 187). — Drw. *āpšakis* 'miejsce, łąka w zakolu rzeki', *atōšaka* 'odgałęzienie', *atšakà* a. *ātšaka* 'wielka gałąź wyrastająca z pnia, konar; zatoka; ustronie', *šakaĩnis* a. *šākainis* 'drzewo bardzo rozgałęzione', *šakalyš* (zob.), *šakaráinis* 'drzewo gałęziaste' – drw. na *-ain-* od nomen *šak-

ar- (por. *šakāras* 'jakikolwiek narzędzie', *šakaŕgalis* 'szczapka, drzazga'); *šakaŕnis* 'rozgałęziony', sb. m. 'rozgałęzione drzewo; karpa, karcz' (n.rz. *Šakārnē, Šakarnis*, też *Šakarvā*, n.m. *Šakaŕniai* 2x, *Pāšakarnis* 2x, *Pāšakarniai*) – z odpowiednikiem łot. *sakārnis* 'obalony pień drzewa wraz z korzeniami' (war. *sakārnis*, *sakarns*), por. GJL II, § 352; *šakenius* SD¹ «gałęźnik» ['zasługujący na śmierć przez powieszenie, łotr', SPXVI], «obieś» ['ten, kto został powieszony, wisielec', SPXVI], *šakīniai* m.pl. 'długa słoma', *šakīnis* 'pleciony z gałęzi (plot)', *šakinys* 'słup w płocie', *šakys* bot. 'jałowiec sabiński, Juniperus sabina' (przest. *šākē* ts.), *šaknis* (zob.), *šākumas* 1. 'rozwidlone drzewo, rosocha', 2. 'miejsce między dolnymi kończynami, krocze; krok w spodniach' (*Tavo šākumas per siauras arklīuo apžerģti*), też 'rozporek' (por. łot. *sakums* 'odgałęzienie, rozwidlenie', *sakumi* m.pl. 'rozwidlone drzewo; widły do gnoju'). — Cps. *dvišaka* 'krocze' (*iki pat dvišakos* 'aż po pas'), *dvišakas* 'widlasty, rozdwojony, rozgałęziony', przen. 'dwulicowy, obłudny', *dvišakē* 'widły do słomy', też 'widelki do łowienia ryb' (syn. *žuvērklas*), *dvišākymas* 'krocze; miejsce, gdzie zbiegają się dwie drogi lub rzeki', *dvišākis* 'rozgałęziony, o dwóch gałęziach' (war. *dvižāgis*), *šakintarpis* 'krocze' (por. *iņtarpas*, *tārpas*), *šāktarpis* 1. 'rosocha; krocze; rozwidlenie dróg', 2. 'czas wiosną a. jesienią, gdy drogi są nieprzejezdne', *tarpšakis* a. *tarpušakis* 'miejsce wśród gałęzi; krocze; krok w spodniach' (por. *tarpu*°), *trišakas* 'roztrojony, z trzech części złożony, o trzech odgałęzieniach' (por. *tri*°). — Vb. denom. *šakōtis*, -jasi, -josi 'rozgałęziać się, rozwidlać się, krzewić się; rozchodzić się; sprzeciwiać się'. Neoosn. *šako-*: *šakōnē* 'rozgałęzienie', *šakōtas* 'rozgałęziony, gałęziasty', SD¹ «gaisty; gałęzisty» (⇒ *šakōtis* 'sękacz'), *šakota tvora*, *aštra* SD «ostrożenie, ostrog» ['ogrodzenie z ostrokołu, tj. z zaostrzonych pali', SPXVI]. — N.m. *Šakiai* 8x, *Šākiai* 2x, *Pašakiai* 2x, cps. *Šakaraistis*, *Šakmušis*, *Šākupis*, *Šākvietis*. N.rz. *Šāktiltis*.

šakalys, -io 3 p.a. 1. 'patyk, niewielka szczapa drewna, drzazga; kawałek drobno szczepanego polana na podpałkę', 2. 'szczapa smolna służąca za łuczywo', 3. gw. 'mlon w żarnach', 4. gw. nazwa pewnego skoczego tańca ludowego. Pl. *šakaliai* 'patyki, drzazgi, szczapki', SD¹ <šakaliei>, SD <šakaley> «łuczywo». Odpowiednik łot. *sakāli* m.pl. 'łuczywa; żywiczne polana sosnowe przeznaczone do wypalania smoły'. Sporne. Zdaniem LEW 958 miałby to być derywat od *šakā* 'gałąź', z rzadkim w derywatach denominalnych sufiksem -al-. Ale związek semantyczny między 'szczapą drewna' i 'gałęzią' nie wydaje się oczywisty. Alternatywnie można zaproponować analizę *šakal-ys*, mianowicie przyjąwszy, że mamy tu do czynienia z postwerbalnym rzeczownikiem na -ys od *šakālti*, *šakalu*, *šakaliai* gw. 'rąbać drzewo' (SD *šakalu* «rąbam, rąbię»), por. *kaulys* ⇐ *kāuti(s)*. Czas. *šakālti* może pochodzić przez degeminację k-k ze zrostu *šak-kālti, to z kolei z uniwerbizacji zwrotu *šakās kālti 'rąbać gałęzie' (por. *šakās kapōti* ts.). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *šakālb*, *šakāl* m., zwykle pl. *šakali* 'szczapki drewna, drzazgi na podpałkę' (PZB 5, 451n., Laučjute 34), pol. gw. *szakal*, *szakalik* 'szczapa niewielka, kawałek poszczepanego na drobno polana' (SGP V, 280n.), 'polanko, sucha drzazga, suche drewnienko na rozpałkę' (Zdancewicz 349). — Drw. *šakāltuvė* 'pień do rąbania drewna; drwalnia'. Cps. *šakālmedis* żm. 'polano, z którego odłupuje się szczapy na podpałkę, na łuczywa' (por. *mėdis*, *skalāmedis*), *šakalrỹkštės* f.pl. 'sanki do wyciągania siana z podmokłej łąki lub bagna' (złożenie synonimiczne? por. *rỹkštė* m.in. 'rózga, witka'). N.m. *Šakaliai* 4x, *Šakalinė*, *Šakalynė*, *Šakališkiai* 3x. Vb. denom. *šakaliāuti* 'zbierać kawałki drewna, szukać drzewa na opał'.

šakės, -ių 2, 4 p.a. f.pl. 1. 'widły o dwóch lub więcej zębach' (SD «widły oracze, furca, furcilla»), 2. *púodakilės šakės* 'widły do wydostawania garnków z pieca' (zob. *kilti*, *púodas*). Nazwa 'widel' pochodzi od rozdwojonej gałęzi i polega na pluralizacji formy *šākē*, por. *šākē* 'rozwidlona gałąź służąca do suszenia skóry owczej', *šakā* 'gałąź'. Podobnie w jęz. łotewskim: *sakumi* m.pl. 'widły do gnoju' : *sakums* 'rozgałęzienie, rozwidlenie'. Būga, RR II, 241 zwraca uwagę na alternant apofoniczny *šek- w łot. *sekumi*. — Drw. *šakelės* f.pl. SD¹

«widelki», SD «widelca widelki», *šakūtės* f.pl. ‘widelce stołowe; widelce w rowerze’, cps. *púodšakės* f.pl. ‘widły do garnków’ (por. *púodas*), *šākiakotis*, *šakiā-* ‘stylisko u widel’ (por. *kótas*), war. *šakikotis*, *šakýkotis*, *šākkotis*, po degeminacji: *šākotis*; *šākē trišaka* ‘widły o trzech zębach’ (por. *tri°*).

šaknis, *-iēs* 4 p.a., *šāknis* 2 p.a. f. 1. ‘korzeń rośliny, drzewa’, 2. ‘korzeń zęba’, 3. ‘dolna część jakiegoś narządu, części ciała, nasada’, 4. ‘narząd kopulacyjny, penis’, 5. przen. ‘pokolenie, ród, początek rodu’, 6. przen. ‘sam początek czego, pierwociny, źródło czego’ (*blōgio šāknys* ‘korzenie zła’), 7. gram. ‘rdzeń wyrazu, pierwiastek’. SD «korzeń; macica winna». War. *šaknē*. DP *šāknis* 2 p.a., gen.sg. *šāknies* ob. *šakniēs*, gen.pl. *šāknių* (por. Skardžius 1935, 117). Odosobnione formy odmiany atematycznej: gen.sg. *šaknēs*, gen.pl. *šaknų*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *sakne* a. *saknis* ‘korzeń, głąb w kapuście’, *saknes* f.pl. ‘warzywa’, stpr. *sagnis* Ev ‘korzeń, Wurczele [Wurzel]’ < **saknis*. Prawdopodobnie jest to rzeczownik sekundarny, urobiony suf. *-ni-* od *šakā* ‘gałąź, pęd’ (zob.). Por. zakończone na *-nis* feminina *ugnīs*, *ašnīs*, *usnīs*, *šlaunīs* (GJL II, § 291). Paralela apofoniczna: *veš-* ⇒ *uš-* jak *vešū*, *-ėti* i *atušā*. Podobnie BSW 297 (s.v. **šakā-*). Inaczej Specht 1944, 55, LEW 958 i ostatnio PKEŽ 4, 36n., którzy odtwarzają pdg. heteroklityczny pb. **šaker-/šakn-*, na wzór np. pb. **ueser-/uesn-* ‘wiosna’. — Drw. *šaknēlē* ‘korzonek’, *šakningas* ‘mający dużo korzeni’, SD «korzenisty; korzenny», *šakninis krepšys* ‘koszyk spleciony z korzeni’. Cps. *būtšaknis* ‘syn dziedziczący gospodarstwo po ojcu’ (por. *būtas*; zaskakująca jest semantyka tego złożenia), *šakniāgumbis* ‘bulwa, kłaczce’ (por. *gūmbas*), *šakniāstiebis* ‘kłaczce’ (por. *stiebas*), *šakniāvaisis* ‘łodyga a. liść rośliny okopowej, np. buraka, ziemniaka’ (por. *vaišius*). Vb. denom. 1. *šakniāuti* ‘zbierać korzenie (ziół leczniczych)’, 2. *šaknyti*, *-ija*, *-ijo* ‘puszczać korzenie, zakorzeniać się’.

šalavijas 2 p.a., też pl.t. *šalavijai* 1. bot. ‘szałwia, *Salvia pratensis*’, 2. ‘napar z liści szalwi lekarskiej’, 3. bot. ‘kosaciec, irys, *Iris*’. War. f. *šalavijà* (SD <szalawia> «saluia»), pl. *šalavijos*. Zapoż. z pol. przest. *szalwija* ‘*Salvia*’, por. ALEW 1005. Forma transpozycyjna **šalvija* została przekształcona w *šalavijà* na gruncie etymologii ludowej. LEW 959 przyjmował dostosowanie fonetyczne do wyrazu *kalavijà* bot. ‘kosaciec, *Iris*’, *kalavijēlis* bot. ‘mieczyk, *Gladiolus*’; tak samo Kabašinskaitė 70. Rodzaj męski wyrazu *šalavijas* polega na upodobnieniu do wyrazu *kalavijas* ‘miecz’ (zob.). — W Litwie Pruskiej używało się germanizmu *zalbija* b.z.a., *salvijà* a. *zalvijà*, *zalavijà* ‘szałwia’ (też pl. *salvijos*, *zalvijos*), ⇐ prus.-niem. *salwī* a. *zalwī* (GL 149, LEW 959), por. nwn. *Salbei* m./f. ALEW 1275 notuje jeszcze m. *zalvijas*.

šalbiērius, *-aus* 2 p.a. stlit., gw. ‘oszust, krętacz’ — zapoż. ze stbłr. *šalber̃s*, por. błr. przest. *šalbér* ⇐ pol. *szalbierz* (⇐ stczes. *šalbīř*, od *šalba* ‘oszustwo’, słc. *šalb’a* ‘omamienie, oszustwo’ ⇐ czes. *šalit* ‘łudzić, mamić, oszukiwać’, zob. Machek 601, Boryś 591). Por. SLA 213, LEW 959. W ALEW 1005 jako podstawę staroczeskiej formy wskazano zapożyczenie ze stwn. *salbāri* ‘Salber, Arzt’. — Drw. *šalbierkā* oznacza zarówno ‘oszustkę’ (por. pol. *szalbierka* ‘oszustka’, POLŽ 159), jak i ‘rodzaj damskiej kamizelki’ (w tym użyciu jest też war. metatetyczny: *šarbielka*, *šerbielka*, LD § 202).

šālčias, *-čio* 2 p.a. gw. ‘chomik, *Cricetus cricetus*’. Niejasne. Od *šalt-* jak w *šaltas* ‘zimny’, *šālčiai* m.pl. ‘mrozy’ (n.rz. *Šālčiai*)? ALEW 1005 jest zdania, że pierwotnie była to nazwa pewnego zwierzątka (*Waldlemming*), które – w przeciwieństwie do chomika – nie zapada w sen zimowy’. Por. syn. *balėsas*, *žiurkėnas*.

šaldyti, *šaldau* (war. *šaldžiu*), *šaldžiau* 1. ‘studzić, ziębić’, 2. ‘mrozić, zamrażać’, 3. ‘o mrozie: warzyć rośliny’ (*Per dvi žiemas šaldė sodus* ‘Mróz warzył sady przez dwie zimy’), *išaldyti* ‘zamrozić’, *sušaldyti* ‘oziębic, zamrozić, np. mięso’, *užšaldyti* ‘zamrozić’ —

causativum na *-dy-* od *šalti* ‘marznąć’ (zob.); akut przeniesiony z osnowy. War. suf. *šaldinti*. NB. Podobieństwo do *skaldyti* ($\Leftarrow$ *skilti*) lub *taldyti* ($\Leftarrow$ *tilti*) jest złudne, ponieważ *šaldyti* jest motywowane denominatywem *šalti* ($\Leftarrow$ **šālas* ‘mróz’, formacja na SO), podczas gdy zestawione dwa czasowniki na *-dy-* mają motywację werbalną z towarzyszeniem apofonii SZ $\Rightarrow$ SO. — Dawne prs. na *-ia-*: *atšaldžiu* SD «odziebić ręce» [‘odmrozić’], *ažušaldžiu* SD «zamrażam co», *nušaldžiu* SD¹ «oziębiam; uziębiam», *sušaldžiu* SD «ziębię». — Neoosn. *šaldy-*: *šaldyklà* ‘zamrażalnia’, *šaldymas* ‘chłodzenie’, *šaldytūvas* ‘lodówka’. — Neoosn. *šald-*: *šaldėnti* ‘mrozić’, *šaldinėti* ‘lekko mrozić przez pewien czas’.

šaldrà 4 p.a., *šaldra* 1 p.a. c. 1. ‘człowiek lekkomyślny, nicpoń, gałgan’, 2. ‘włóczęga’, 3. ‘marnotrawca, trwoniciel’ — zapoż. z pol. przest. *szoldra* m.in. ‘gałgan, strzęp’, przen. ‘nicpoń, hultaj; złodziej’ (por. Sw VI, 645). War. *šoldra* b.z.a., też *šaldras* 2 p.a. — Drw. *šaldrākas*, *šaldrōkas* ts. Vb. denom. *šaldravoti* ‘zachowywać się lekkomyślnie’, *šaldruoti* ‘być «šaldra», włóczyć się’.

šalgūnas 2 p.a. gw. ‘tobół, tobolek’ (*Su šalgūnais išejom* [!] *tą rytą, kai atejo* [!] *vokiečiai* ‘Z tobołkami wyszliśmy tego ranka, kiedy przyszli Niemcy’) — zapoż. z ros. gw. *šalgūn*, *šelgun* ‘tobolek, worek’ (war. do *šalgáč*, zob. Dał’).

šalià 1. adv. ‘obok, koło, przy’, 2. praep. z gen. ‘koło, przy’ (*Sėsk šalià manęs* ‘Usiądź przy mnie’. *Mūsų mokyklà yrà šalià plėnto* ‘Nasza szkoła jest przy szosie’) — skostniała forma instr.sg. do *šalis* ‘strona’ (zob.). Por. GJL III, §§ 775, 788.

šaliáuka 1 p.a. gw. ‘deska do szalowania ścian domu’ (m.in. DRUŽ) — zapoż. z pol. *szalówka*, *-i*. Zakończenie *-auka* też w *coliauka*, *paliauka* i *paniauka*. Vb. denom. *šaliuoti* (zob.).

šalikas 3 p.a. ‘szalik’ — zapoż. z błr. *šalik*, pol. *szalik*. War. synkopowane: *šāl’kas*, *šálkas*, też f. *šāl’ka*; akut umotywowany wzdłużeniem zastępczym, por. *pālitās* > *pāltas*; *žūlikas* > *žūl’kas* (LD § 146). Zob. też POLŽ 606.

šalinė 2 p.a. 1. ‘sąsiek, boczna część stodoły, gdzie składa się zboże, siano, słomę, plewy’ (por. *šóninė* $\Leftarrow$ *šónas*), 2. ‘poręcz mostu’, 3. ‘boczna deska w wozie’, 4. ‘boczna część krosien’, 5. ‘połowa ubitego i rozkrojonego wzdłuż wieprza, poлец’, 6. gw. ‘boczna izdebka w chacie wiejskiej, tzw. bokówka’ — formacja z suf. *-inė* oznaczającym miejsce, gdzie się coś znajduje, przechowuje, składa’, por. *pašarinė*, *pelūdinė*, *šóninė* (GJL II, § 324). Z substantywizacji adi. *šalinis*, *-ė* ‘boczny, znajdujący się na boku’, zob. *šalis*. — Zapoż. litewskie w łot. gw. *pašaline*, *pašelina* ‘plewnik’ oraz *pašale*, *pašele* ts. (Urbutis 2009, 321n.).

šalis, *-iēs* 4 p.a. f. 1. ‘bok ciała’, 2. ‘bok, prawa a. lewa strona określonej przestrzeni’ (*padėti į šālį* ‘odłożyć na bok’, *žiūrint per šālį/iš šaliės* ‘patrzac z boku’, *pro šālį* ‘obok, mimo, bokiem, z boku’), 3. ‘kraj, terytorium’, 4. ‘państwo’ (*neutraliosios šalys* ‘państwa neutralne’), 5. ‘strona w sądzie’. DP ‘strona, kraina, częśćka’. SD: 1. «dziedzina; kraina, kray» (*šalis tunki žmonėmis* «niasiadły kray», *negyvenama vieta, šalis* «nieosadzony, gdzie osady nie masz», *šalis nesuderunti, perskirta* «seкта, strona rozrozniona»), 2. «powiat» (*šalis nuo vyskupo valdžiama, priveizdžiama* «biskupstwo, powiat duchowny, diecezja»), 3. «strona iakiey rzeczy» (*šalis lovos, patalo* «krawędź łoszka»), 4. «strona, pagina» (*viena šalis kortos rašytos* «karty pisaney iedna strona»). Odpowiednik łot. *sals*, *salis* a. *sallis* ‘poлец słoniny’, *sala* ts., też ‘tusza świńska’. Nie dość jasne. Jako ie. **kol-i-* (transponat) było zestawiane z pwk. pie. **kel-* ‘pochyłać się, przechylać się na bok’ (zob. IEW 552, LEW 959 n.). Por. pgerm. **halpa-*: stisl. *hallr* ‘słaniać się, opierać się, pochyły, ukośny; uprzedzony, stronniczy’, stang. *heald* ‘skłonny’, stwn. *hald* ‘pochyły, spadzisty’, < pie. **kol-ti-* (Kroonen 205). Natomiast Kluge-Seebold 288 ostrożnie postulował jako odpowiednik stwn. *halb*,

śrwn. *halp*, ags. *half* ‘pół’ < pgerm. **halba-* < pie. **kol-b^ho-*. Zob. też ALEW 1007. — Drw. *atšalūs* ‘oddalony, ustronny; stroniący od ludzi’ (⇒ *atšaliaĩ* adv. ‘na uboczu’), *bešālis* ‘bezstronny’ (*Būvo keli ir bešāliai žmónės* ‘Było też paru bezstronnych ludzi’), *nūošalis* ‘ustronie, ubocze, zakątek’ (*laikýtis nūošalyje* ‘trzymać się na uboczu’, ⇒ *nūošalūs* ‘ustronny, zaciszny; stroniący od ludzi, nietowarzystki’), *pašalỹs* (zob.), *šalỹ* adv. ‘obok, koło’ – z apokopowania formy loc.sg. *šalyjė* ‘na stronie’; *šalidė* ‘sąsiedź w stodole; plewnik; szopa na narzędzia przy stodole’ (por. *avidė, veršidė*), *šālimas* ‘sąsiedni, znajdujący się obok’, *šaliñ* adv. ‘precz, na bok’ (*eik šalin* SD «precz z tąd», *šālina* ob. *šālin* DP ‘na stronę’) – skostniała forma ill.sg., *šalinė* (zob.), *šalinis* ‘boczny’: *šālinis arklỹs* ‘koń zaprzęgany z boku’, *šalip* 1. adv. ‘obok, z boku, koło’ (*Aš aiškiai mačiau, šalip stovėjau* ‘Ja dobrze widziałem, stałem z boku’), 2. praep. z gen. ‘obok’ (*Šalip kėlio pėrkasai* ‘Obok drogi [są] rowy’), *šalutinis* ‘boczny, poboczny, podrzędny; postronny’ (⇒ *šalutinė* ‘boczna izdebka w chacie wiejskiej, tzw. bokówka; bariera mostu, poręcz mostu’, *šalutaĩnis* ‘osoba postronna; nieproszony gość na weselu’). Idiom: *savo šalis* ‘miesiączka’ (*Ana jauna ištekejo, da savo šaliės neturėjo* ‘Ona bardzo młodo wyszła za mąż, nim jeszcze zaczęła miesiączkować’). — Cps. *abišalė, aby°* ‘duża kromka chleba okrojona naokoło bochenka’, *abišālis, aby°* ‘obustronny, obopólny, wzajemny’ (por. *abū, abi*), *šalibraukas* (zob. *braũkti*), *šaligatvis* ‘chodnik dla pieszych’ (por. *gātvė*), *šalipantis* ‘długi powróż, którym pęta się nogi dwu koni’ (por. *pāntis*), *šalipūnis* ‘miejsce zadaszone obok stodoły, szopa do przechowywania plew, sań’ (por. *pūnė* I), *šalisėdom* adv. ‘(wieżć) mając kogoś na siedzeniu obok woźnicy’ (por. *sėd-*), *šalitakis* ‘boczna ścieżka’ (por. *tākas*), *šalitempė* ‘(w saniach) część łącząca nos płozy z nasadą’ (por. *tempti*), *šalitvorė* ‘miejsce koło płotu, parkanu’ (por. *tvorā*), *šalivagė* (zob. *vagā*), *vienašālis* ‘jednostronny’, por. *vīenas* (⇒ *vienašāliškas* ts.). — Złożenie synonimiczne: *šali-grečiai* adv. ‘obok, koło, jeden obok drugiego, rzędem’ (por. *šaliā, gretā* oraz typ *pliknuogis*). — Złożenie tautologiczne: *šališalės* f.pl. ‘osoby postronne; dalecy krewni’ (por. *niėkniekis, sėnsenis*). — Vb. denom. *šālinti* ‘usuwać’, *šālintis* ‘usuwać się, unikać’ (por. ros. *ustranjátb* ‘usuwać, oddalać’, *ustranjátbsja* ‘usuwać się’ : *stranā* ‘strona’). — N.rz. *Ūpiašalis*.

šaliuoti, *šaliuotu*, *šaliavaũ*, zwykle z prvb. *ap-*, gw. ‘objąć ściany budynku deskami szalówkami’ — zapoż. z pol. *szalować, -uję* (← nwn. *schalen, verschalen*, od XVII w., zob. EWD 1178). War. sufiksalny: *šaliavóti*. — Wsch.-lit. *šaliuoti* ‘szalować’ opiera się na formie prs. *šaliuju*, oddajęcej błr. *šaljju* do *šaljávacb*. Zob. też *šaliáuka*.

šalkis, -io 1 p.a. przest. bot. ‘kapusta warzywna, nie zwijająca się w główki, Brassica oleracea’ (m.in. u Donełajtisa) — zapoż. z prus.-niem. *šalk* ‘krzyżówka różnych gatunków kapusty, licha kapusta’ (GL 122), por. nwn. *Schalk* m. ‘biała kapusta, Weißkohl’. War. f. *šālkė* (por. *bālkė* ob. *bālkis*). Co do akutu por. zapoż. *bālkis, gālgės* i *kālkės*.

šalma b.z.a. przest., gw. ‘długa belka’ — zapoż. z prus.-niem. *šalm* ‘Schalmbaum, Grenzzeichen’ (GL 122, LEW 961).

šalmas 3 p.a., *šālmas* 4 p.a. 1. ‘hełm, ochronne nakrycie głowy zrobione z metalu a. skóry; kask’, 2. hist. ‘hełm z przyłbicą’ DP, SD «przyłbica» [‘hełm, szyszak; blaszana lub stalowa osłona głowy’]. Trudne. Nasuwają się dwie możliwości. Po pierwsze może to być sławizm, mianowicie forma przekształcona synkopą i zmianą *še* > *ša* z pierwotnego **šelamas* ← strus. *šelumũ* ‘hełm’. Por. ros. *šelóm*, ukr. *šolóm*, błr. *šalóm*. Lit. akut niejasnego pochodzenia. Odpowiedni wyraz stpr. *salmis* Ev ‘hełm, Helm’ mógł zostać przekształcony metatezą *l* w formie pierwotnej *[slamis], która była spruszczeniem wyrazu stpol. *szłom* ‘hełm’. Inaczej PKEŻ 4, 46n., który przyjął, że stpr. *salmis* jest zapożyczeniem z psł. zach. **šolmũ*, z kolei lit. *šālmas* – ‘dość starym’ zapożyczeniem z jęz. staropruskiego. — Druga ewentualność to ujęcie wyrazów *šalmas* i *salmis* jako refleksów pie. **kol-mo-* ‘okrycie,

pokrywa' $\Leftarrow$ pie. *kel- 'ukryć, zasłonić' (zob. LIV² 322). Por. wed. *šárman-* m. 'obrona, ochrona; strop'. Akut lit. niejasny. Inaczej LEW 960 i ALEW 1008: *šálmās* to pożyczka ze słow. *šolmъ < *šelmъ. Podobnie REW III, 388: zapoż. z psł. *šelmъ. — Drw. *pašálmē* 'czapeczka noszona pod hełmem'.

šalmuō 3 p.a., acc.sg. *šálmenį* m. gw. 'nie zamarzające zimą miejsce na rzece lub jeziorze, tzw. płoń' (*Tęnai nevažiuokit: yra šalmeniū, galit inlėkt* 'Tamtędy nie jedźcie, [tam] są płonie, można wpaść [do wody]') — dewerbalny drw. na -men- od *šálti* m.in. 'zamarzać' (por. *želmuō* $\Leftarrow$ *žėlti*; *tešmuō* $\Leftarrow$ *tėšti*). — Neoosn. *šalmen-*: *šálmenys* 3 p.a. m.pl. 'przymrozek, przymrozki'.

šalnà 4 p.a. 'nocny przymrozek wiosną lub jesienią', też pl.t. *šálnos* 4 p.a., drw. *pašalnà* 3 p.a. 'przymrozek nocny, ranny'. Odpowiednik łot. *salna* 'mróz, przymrozek'. Wyraz bałto-słowiański, por. psł. *sāl-nā, scs. *slana* 'przymrozek', sch. *slána*, acc.sg. *slānu*, słh. *slána*, czes. *slána* ts. Pbsł. *šāl-nā < pie. *kolH-neh₂- (por. Endzelin 1911, 194, BSW 297n., LEW 960, NIL 416, ALEW 1008n.). Pwk. *kelH- 'marznąć, mrozić' (LIV² 323), zob. *šálti*, *šáltas*. Formacja na SO, porównywalna z *žárna*, *žarnà* < pie. *ǵ^horH-neh₂-. — Zapoż. bałtyckie w fiń. *halla* 'nocny przymrozek' (LEW, l.c., Stang 1966, 23). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *šalnà* 'szron na trawie, drzewach' (PZB 5, 454). — Vb. denom. *šalnóti*, -ja, -jo 'z lekka mrozić (o nocnym przymrozku), pokrywać się szronem'. — N.m. *Šalnà*, *Šálnos*, *Šalnakañdžiai*. N.rz. *Šalnà*, *Šálnaitė*, n.jez. *Šálnaitis*.

šaltanōšiai 2 p.a., *šaltanōšiai* 1 p.a. 1. 'pierożki z mąki gryczanej, nadziewane twarogiem, grzybami lub jagodami', 2. 'pierożki z mąki gryczanej lub tartych kartofli, nadziewane makiem lub konopiami. War. *šaltanōšai*. Nazwa postnej potrawy. Stanowi złożenie członów *šáltas* 'zimny' i *nōsis*, -ies 'nos', dosł. 'zimne nosy'. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *szaltanosi* pl.t. 'łazanki' (Zdancewicz 349), *szaltonosy*, *szaltanosy*, ros. gw. *šaltanōsy* 'pierożki nadziewane gotowanymi kartoflami i mięsem' (por. Laučjute 34).

šáltas, -à 3 p.a. 'zimny, chłodny, mroźny'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *salts* 'zimny', przen. 'goły, nagi, czysty' (*salti mēli* m.pl. 'wierutne kłamstwa'), str. *salta* GRG 47 'zimny, kalt' (obok *passalis* EV 'mróz, Vrost [Frost]', zob. *pāšalas*). Z pochodzenia jest to adi. verbałe z suf. -to- i pierwiastkiem na SO: *sāl-ta- < pie. *kolH-to- (por. NIL 416, gdzie też o problemie aw. *sarāta-*). Paralele: *báltas*, *kārštas*. Z innymi sufiksami: *šālas (zob. *šálti*) i *šálvas (zob. *šalvétī*). — Drw. *šālčias* (zob.), *šaltēkšnis* bot. 'krzew kruszyna, Frangula', war. *šaldēkšnis* (por. ld w *badgāldis* oraz neosufiks w *ožēkšnis*), *šaltēšiai* m.pl. 'zimne potrawy', *šaltyn* adv.: *šaltyn eina* 'robi się (coraz) zimniej', *šaltinis* (zob.), *šaltóji*, -ōšios f. 'zimna, nie opalana izba', pot. 'areszt, paka, ciupa' (uniwerbizacja zwrotu *šaltóji stubà*). — Cps. *šaltagariai* m.pl. 'czad', dosł. 'zimna para' (por. *gāras*), *šaltanōšiai* (zob.), *šaltapinigis* 'skąpiec, sknera' (por. *pinigai*), *šaltārūsis* 'chłodna piwnica, lodownia' (por. *rūsīs*), *šaltāžemis* 'gleba z przewagą piasku lub gliny' (por. *žēmė*), *šaltibarščiai* (zob.), *šaltýmetis* 'zimna pora roku; zima' (por. *mėtas*), *šaltýžius* 'zmarzłak' – z degeminacji *šalt.tyžius (por. *tįžti*), *šáltkalvis* (zob.), *šáltligė* 'grypa' (por. *ligà*), *šálmėtės* (zob. *mėtà*), *šáltmetis* 'pora chłódów; zimny rok' (por. *mėtas*), *šaltmirys* 'zmarzłak', war. *šaltmerys* (por. *mirti*), *šáltrūgis pienas* 'mleko, które zsiadało się w chłodzie' (por. *rūgti*), *šáltupis* 'wyływająca ze źródła rzeczka z bardzo zimną wodą' (por. *upė*, n.rz. *Šáltupis* 11x, *Šaltupys* 10x, *Šáltupis* 8x), *šálvėjai* a. *šalvéjai* m.pl. 'zimny wiatr; chłodna wilgoć wychodząca ze ścian' < *šalt-vėj- (por. *vėjas*). — Vb. denom. *šaltėti*: *įšaltėti* 'wyziębić się (o izbie)', *pašaltėti* 'oziębnić się', *šáltinti* 'studzić, chłodzić'. — N.rz. *Šálčia* (formacja na -iā- typu *Bálčia* $\Leftarrow$ *báltas*; *kalčia* $\Leftarrow$ *kalťas*, zob. GJL II, § 88), *Šáltója* 3x, *Šaltuonà*, *Pāšaltuonė*. N.m. *Šalpiřčiai* (*Šalt-pirčiai), *Šaltabarščiai*, *Šaltakynė*, *Šaltamaikiai* 2x, *Šaltmiriai*, *Šaltrópiei* 2x.

šálti, prs. *šāla* (war. *šaňla*, *šalna*, *šāla*, *šálsta*), prt. *šālo* (war. *šālē*) 1. ‘robić się zimno; marznąć, ziębnać, ostygać, zamarzać’, SD *šulu* «marzną; ziębnę, zimno mi», 2. tr. ‘doprowadzać do zamarznięcia’; *pradėjo šálti* ‘nastał mróz’ (dosł. ‘zaczęło ziębnać’), *apšálti* ‘zamarznąć’, *atšálti* ‘ostygnąć; odmrozić’, *pašálti* ‘o mrozie: pojawić się, nastać’ — czasownik denominatywny z prs. infigowanym od rzecz. *šalas ‘mróz’ (por. *pāšalas*). Odpowiednik łot. *sal̃t*, *sal̃stu* (gw. *saļu*), *salu* ‘marznąć’ ⇐ *sals* ‘mróz’. — Drw. werbalne: *šáldyti* (zob.), *šalėti*, *šāli*, *-ėjo* ‘mrozić, chwycić – o mrozie’ (*Šiņnakt truputį pašalėjo* ‘Tej nocy był lekki mróz’), *šalēti* ‘chwycić – o mrozie’ (por. *šilēti*, *sruvēti*), *šālurti* ‘z lekka mrozić’ (por. formant w ŽD 551). — Od prs. *šāla* pochodzi neopwk. *šql-* w drw. *šālauti* ‘z lekka mrozić’, *šqlioti* lub *šqliuoti* ts. — Od prs. *šálsta* pochodzi neopwk. *šals-* albo *šalst-*, por. *šálstelēti* ‘oziębnić się nieco; chwycić – o mrozie’, *šálsterti*: *Kai kada rytais dar šálsterna* ‘Rankiem niekiedy jeszcze chwytą przymrozek’. — Drw. nominalne: *āpšalas* ‘żłódź, gołoledź’, *atašalaĩ* m.pl. ‘mróz przychodzący po odwilży’ (⇐ *ata-šalti ‘na nowo zamarznąć’), *atāšalas* ‘oziębienie przychodzące wiosną po kilku ciepłych dniach’, *atšālēlis* ‘ktoś wrażliwy na zimno, zmarzłak’, *pāšalas* (zob.), *sušālēlis* ‘zmarzłak’, *šqlqs*: SD *šūlys* «mroźny», *šalēsis* ‘rzecz zamrożona’, *šalimas* ‘marznięcie’, *šalmuō* (zob.), *šalnā* (zob.), *šáltas* (zob.). — Cps. *grynašalaĩ* m.pl. ‘gołoledź’, *grynašaliaĩ* m.pl. ‘mróz, któremu nie towarzyszy opad śniegu’ (por. *grýnas*), *grúodšala* (zob. *grúodas*), *pirmašalaĩ* m.pl. ‘pierwsze przymrozki’ (por. *pirmas*), *plikšala* ‘mróz bez śniegu’, *plikšalai* m.pl. ‘gołoledź’ (por. *plikas*), *rýtšaliai* m.pl. ‘przymrozki’ (dosł. ‘ranne przymrozki’, por. *rýtas*). — Litewskie allomorfy *šal-V* i *šál-C* są refleksami SO pie. *kolH- od pwk. *kelH- ‘marznąć, mrozić’, por. aw. *sarata-* ‘chłodny, zimny’, wed. *śísira-* ts., oset. *sælin* ‘marznąć’, stisl. *hēla* ‘przymrozek’ (LIV² 323). Usztywnienie apofoniczne jest w bałto-słowiańskim wtórne. Nieobecność form na SZ (†šil-C < pie. *kļH-C) może stać w związku z groźbą konfliktu homonimicznego z czas. *šilti* ‘ciepleć, nagrzewać się’. — WSO *šāl-: *šol-* (zob.).

šaltibarščiai, *-ių* 1 p.a. m.pl. ‘chłodnik’ — zrost syntagmy złożonej z *šaltì* (nom.pl.m. do *šáltas* ‘zimny’) i *barščiai* m.pl. ‘barszcz’. Dosł. ‘zimny barszcz, barszcz na zimno’. I człon przybiera również formy *šaltỹ-*, *šaltā-*, *šált-*. — War. kontrahowany: *šalbarščiai*; z insercją k: *šalbarķščiai*, *šalbarkščiai* (por. *ātvirščias* > *ātvirkščias*).

šaltiena 1 p.a., *šaltienā* 3 p.a. 1. ‘nóżki w galarecie’ (war. *šaltiēnē* 2 p.a.), 2. ‘potrawa z gotowanego mięsa zwiniętego w rulon, rolada’ — rzeczownik utworzony suf. *-ien-* od *šáltis* sb. ‘zimno, chłód’ lub od *šáltas* adi. ‘zimny, chłodny’. Por. *aviena* ‘baranina’, *bulviēnē* ‘kartoflanka’. Motywem nazwy było studzenie galarety powstałej z rozgotowanych nóg cielęcych, wieprzowych lub wołowych. Por. pol. *zimne nogi* a. *zimne nóżki* ‘nóżki w galarecie’ ⇐ adi. *zimny*.

šaltinis, *-io* 2 p.a., *šaltinỹs* 3 p.a. ‘źródło, wypływ wody podziemnej’, 2. ‘dreszcze, febra, gorączka’ (por. *šáltis*), 3. przen. ‘punkt wyjścia, miejsce z którego coś pochodzi’, 4. przen. ‘dokument, np. historyczny’ — z substantywizacji pochodzącego od *šáltas* ‘zimny’ przymiotnika na *-inis*, który był określnikiem do *vanduō* ‘woda’: *šaltinis vanduo ‘zimna woda’. Por. *aukštinis* ‘dziura w dachu kurnej chaty’ ⇐ *aukštinē anga ‘górný otwór’ ⇐ adi. *áuķstas* ‘wysoki’ (dalsze paralele w GJL II, § 324). — Z innymi sufiksami: *šaltēnis* ‘źródło’ (por. *verdēnē*), *šaltinē* 1. ‘źródło’, 2. ‘febra’ (SD¹ *šaltinį turiu* «febrę mam»). — Nawiązanie semazjologiczne: scs. *studeničĩ* ‘źródło’, słu. *studēnec* (war. *zdēnec*), sch. *studēnac*, ros. *studenec* ts. — drw. od adi. *studenũ* ‘chłodny, zimny’, ⇐ *studiti* ‘studzić, chłodzić, oziębiać’. — Drw. *pāšaltinis* ‘miejsce przy źródle; miejsce grząskie’, *šaltiniuotos piėvos* f.pl. ‘łąki, na których znajdują się liczne źródła’. — N.rz. *Pāšaltenis* 2x, *Pašaltenys*, *Pāšaltinis*, *Šaltiniai* 3x, *Šaltinis* 20x.

šáltis -čio 2 p.a., *šaltỹs* 4 p.a. 1. ‘mróz’, 2. ‘zimno, chłód, ziąb’, 3. ‘dreszcze, uczucie

gwałtownego zimna, przy którym występuje wstrząsanie całego ciała i szczekanie zębów’, 4. przen. ‘chłód, brak życzliwości, sztywność w obejściu’ — abstractum przymiotne na *-ja-* od *šáltas* ‘zimny’ (zob.). Metatonia jak np. w *karštis* ‘gorąco’ $\Leftarrow$ *kárštas*; *aũkštis* ‘wysokość’ $\Leftarrow$ *aukštas*. — Drw. *šaltiena* (zob.), cps. *júodšaltis* ‘silny mróz bez śniegu’ (por. *júodas*), *plikšaltis* ts. (por. *plikas*), *saũššaltis* ts. (por. *saũsas*), *šalčmirỹs* ‘zmarzłak’ (por. *mir̃ti*). Vb. denom. *šalčiūoti* a. *šálčiūoti* 1. ‘chwytać – o mrozie’, 2. ‘mieć dreszcze w gorączce, dygotać, być wstrząsanym’.

šaltỹšius, *-iaus* 2 p.a., *šaltišius* 2 p.a. hist. ‘sołtys, zwierzchnik administracji wiejskiej, mianowany przez pana wsi’ (*Mūsų ponai su šaltišiais slapčia susitarė* ‘Nasi panowie z sołtysami po cichu się porozumieli’. *Aš nemoku nei rašyt, nei skaityt, o turiu šaltỹšium stoti* ‘Nie umiem ani pisać, ani czytać, a mam zostać sołtysem’) — zapoż. ze stbłr. *šoltysъ* $\Leftarrow$ stpol. *szoltysz*, *szoltys* ($\Leftarrow$ śrwn. *schultheize* (por. nwn. *Schultheiß* m., *Schulze*, dn. *Schulte* m.). Zob. Brückner 507, EWD 1248. War. z udźwięcznieniem *š* > *ž*: *šaltỹžius* (por. *lėmežis*, *rąžė*). Por. LEW 961, POLŽ 159. Zob. też *šulcas*. — Drw. *šaltyšaitis* ‘dziecko sołtysa’, *šaltyšysta* b.z.a. ‘obszar zarządzany przez sołtysa, sołectwo’, *šaltyšiūtė* b.z.a. ‘cóрка sołtysa’. Nazw. *Šaltišius*, *Šaltỹs* (drw. wsteczny, por. *Atkōčius* $\Rightarrow$ *Atkōčas*). Vb. denom. *šaltyšiāuti* ‘pełnić urząd sołtysa’ (*Prie vokiečių jis ilgai šaltyšiavo* ‘Podczas niemieckiej okupacji on długo był sołtysem’).

šaltkalvis, *-io* 1 p.a. ‘ślusarz’ — kalka złożenia nwn. *Kaltschmied* m., dosł. ‘kowal pracujący na zimno, bez ognia’ (por. *šáltas* ‘zimny’, *kálvis* ‘kowal’). — War. *šaltkálvis*, *šaltkalvỹs*. Z uproszczeniem zbitki lt.k: *šálkalvis* (LD § 210).

šalvéti, *šalvi* (war. *šálva*, *šalvéja*), *šalvéjo* 1. ‘z lekka mrozić’, 2. ‘o praniu: schnąć na mrozie’, *įšalvéti* ‘wyziębć się (o pomieszczeniu); ostygnąć (o piecu); stwardnieć od mrozów (o gruncie)’ — vb. denominativum na *-é-* od nomen prymarnego **šálvas* ‘słaby mróz’ < pie. **kolH-uo-* (por. *šáltas* ‘zimny’ < pie. **kolH-to-*). Derywat charakteryzuje m.in. metatonia cyrkumfleksowa, podobnie jak np. w *šáltis* ‘mróz’ $\Leftarrow$ *šáltas* ‘zimny’. Porównywalne denominativa to *gyvéti* $\Leftarrow$ *gývas*; *varvéti* $\Leftarrow$ *varvas*; *velvéti* $\Leftarrow$ *valvē*. — Z innymi sufiksami: *šalvénti* ‘z lekka mrozić’ (por. syn. *šalénti* $\Leftarrow$ **šālas* ‘mróz’), *šalvúoti* ‘z lekka mrozić’, war. *šalviūoti* (por. *-i-* w prs. *šálvi* ‘mrozi’) – jest to właściwie dublet do *šaliūoti* ($\Leftarrow$ prs. *šāla* od *šálti*); w tym samym znaczeniu ukazuje się *šqliūoti* $\Leftarrow$ prs. *šq̃la* od *šálti*⁶⁶². — Postverbalia: *apšalviai* m.pl. ‘wiosenne przymrozki’, *apšalvỹs* ‘złódź, gołoledź’.

šalvis, *-iēs* 4 p.a. f. Wyraz ten oznacza cztery gatunki ryb: 1. ‘pstrąg potokowy, *Salmo trutta fario*’, 2. ‘pstrąg źródłany, *Salvelinus fontinalis*’, 3. ‘sieja, sielawa, *Coregonus*’, 4. ‘li-pień pospolity, *Thymallus thymallus*’. War. m. *šálvas*, *šalvỹs*. Było zestawiane z psł. **solvũ*, ros. *solovój* ‘o maści konia: bułany, płowy, żółtawy’, ros. *solovėj* ‘słowik’ oraz niem.-szwajc. *helw* ‘pochmurny – o niebie’ (zob. BSW 249, Specht 1944, 122, LEW 961, REW II, 690 n., ALEW 1009), z czego można wysnuć przypuszczenie, że nazwy wymienionych ryb nawiązują do ubarwienia ich łusek. Transponat ie. **kol-uo-*. Zob. też *šlakỹs*.

šāmas 4, 2 p.a. ‘sum, *Silurus glanis*’, łot. *sams* ts. Wraz z psł. **somũ* (slń. *sòm*, ros. *som*, stczes. *som*, czes. *sumec*, *sumík*, stpol. *som*, pol. *sum*) kontynuuje pbsł. **šama-* (BSW 298). Możliwe jest nawiązanie do pie. **kamo-*, mianowicie przy uwzględnieniu wyrazów gr.

⁶⁶² Ignorowanie osnowy nominalnej scharakteryzowanej formantem *-v-* przywiodło ostatnio J. Pakerysa (w BALTPLAT, 2022, 268) do segmentacji *šal-vén-ti*, *šal-vúo-ti*, *pašal-viūo-ti*. Autor postuluje neosufiksy *-ven-*, *-vuo-* na niekorzyść sufiksów *-en-*, *-uo-*, jednakże nie precyzuje, z jakiego to ogniska miałyby się te neosufiksy rozprzestrzenić. Takie postępowanie można porównać do sytuacji, kiedy to ktoś w miejsce analizy *gyv-én-ti* (por. *gýv-a-s*) zażądałby segmentacji *†gy-ven-ti*, mianowicie powołując się na *gíti* jako (rzekomą) osnowę tego derywatu.

καμασίν, -ήνος m. ‘gatunek ryby; ryba w ogóle’ i κάμαξ, -ακος f. ‘tyka, żerdź, kołek, pal, drzewce włóczni, trzon wiosła’. Znacz. etym. ‘ryba długa jak tyka’? Wokalizm *a* przemawia za pożyczką z jakiegoś substratu przedindoeuropejskiego. Por. LEW 962, ALEW 1009, REW II, 694, GEW I, 771. — Drw. *šamýnas* ‘niewielki sum’, cps. *šamaūsis* ‘z sumiastymi wąsami’, war. *šamūsis* (por. *ūšai*), *šamauōstis* ts. (por. *uōstai*).

šampiniōnas 2 p.a., *šampinjōnas* 1 p.a. bot. ‘pieczarka łąkowa, *Agaricus campestris* a. *Psalliota campestris*’ — zapoż. z ros. *šampinʹón* (≡ fr. *champignon* ≡ śrlac. **campaniolus*, zob. REW III, 371). War. *šampinjōnas*, *šampinjōnas* oraz *šampiljōnas* a. *šampaljōnas* (*šambalionas* b.z.a.); *šampijōnas*, *šampionas*. DLKŽ zaleca zastąpienie tego rusycyzmu rodzimym neol. *pievāgrybis*, dosł. ‘grzyb łąkowy’ (por. *pieva*).

šampūnas 2 p.a. ‘szampon, płynne mydło do mycia włosów’, zapewne zam. *šampūnis, -io — zapoż. z ros. *šampúnʹ* ≡ nwn. *Schampún*, *Shampoo(n)* n. ≡ fr. *shampooing* [ʃāpwē] ≡ ang. *shampoo* (+ -ing na gruncie francuskim) ≡ hindi *cāpo*, ipv. od *cāpnā* ‘naciskać, masować’. Por. Kluge-Seebold 670, EWD 1180 oraz J.-P. Kurtz, *Dictionnaire Etymologique des Anglicismes et des Américanismes*, vol. 3, 1133.

šańčius, -iaus 2 p.a. przest., gw. 1. ‘nasyp, wał ziemny’, 2. ‘wał graniczny na polu lub w lesie’, 3. pl. ‘okopy’, 4. ‘dół wyryty przez świnię’, 5. ‘więzienie’ — zapoż. ze stblr. *šanec*, por. błr. *šanec*, -nca ≡ pol. przest. *szańc*, -ńca ‘rów mający przed sobą wał, za którym oblężeni bronią się, a oblegający podsuwają się pod mury’, przen. ‘więzienie kryminalne’ (Sw VI, 562n.). Z pochodzenia germanizm, por. wcznwn. *Schanze* f. ‘umocnienie utworzone z koszy wypełnionych ziemią’. War. *šańcas*. Zob. LEW 962, Brückner 540, EWD 1180n. (brak w POLŽ). — Vb. denom. *apšančiūoti* a. *apšancūoti* ‘otoczyć nasypami, okopami’ (por. pol. *szańcować* ‘sypać szańce’).

šańdyti, *šandyti*, -iju, -ijau ‘lżyć, wymyślać komu, łajać, besztać’ — zapoż. z prus.-niem. *šēnde*, *šandire* (GL 122, LEW 962), por. nwn. *schānden*. Oboczny pdg. *šandýti*, -aũ, -iaũ. War. sufiksalne: *šańdinti* oraz *šandavóti*, *šandúoti*.

šańdrai, -u 2 p.a. m.pl. żm. ‘materiał naniesiony przez wodę powodziową, wyrzucony na brzeg: gałęzie, krzaki, trawa, słoma, badziewie; śmiecie’ (syn. *šāpai*). War. f. *šandros* b.z.a. ‘gałązki znoszone przez bociana budującego gniazdo’. Inne war.: *šeńdrai*, *šéndros*; *šundrai* (un z an). Niejasne. Zdaniem Leskiena 1891, 436 ma to być zniekształcenie («eine Entstellung») wyrazu *šveńdrai* ‘trzcina; sitowie’. To ujęcie podtrzymał LEW 962. Różnica š-/šv- może podpadać pod v-mobile, por. *š(v)ankūs*, *š(v)ārvas*.

šánkeris, -io 1 p.a. ‘wywołany chorobą weneryczną wrzód na narządach płciowych, szankier’ — zapoż. z pol. *szankier*, -kra (≡ nwn. *Schanker* m., fr. *chancre* ≡ łac. *cancer*).

šankūs, -i 4 p.a. 1. ‘taki, co może skoczyć wysoko i daleko, skoczny’ (*Šankūs kaip stirna* ‘Skoczny jak sarna’), o koniu: skoczny, np. *Bēris – šankus arklys: tvora ne tvora, eina kaip vėsulas* ‘Gniady to skoczny koń: płot nie płot, pędzi jak wicher’, 2. ‘dobrze, chętnie tańczący’ (*Aš ne teif[p] šanki buvau, ale seserys tai šokdavo gerai* ‘Ja nie byłem taka «šanki», ale [moje] siostry to [dopiero] dobrze tańczyły’), 3. ‘szybki, żwawy’, 4. ‘porywczy, śmiały, zuchwały’. War. *šánkus*, -i 1 p.a. SD <šunkus> «chybki» (syn. *sukrus*, *ilunkus*), «porywczy», sb. <šunkus> «śmiałość». Z prefiksem *pa-*: *pašankūs* ‘skoczny, dobrze skaczący (o koniu); dobrze tańczący; zręczny, zwinny’. Chodzi tu o przymiotnik dewerbalny, utworzony od neopwk. *šank-*. Ten ostatni został wyodrębniony z prs. infigowanego *ša-n-kū, opartego na *šāk-, czyli na pierwiastku w st. zanikowym do *šāk-, zob. *šókti* (tam też *ātšakas*, *atšakūs* i *pirmāšakos*). Paralełą słowotwórczą dla *šankūs* będzie *prantūs* ‘pojętny’ (≡ *suprantūs* ≡ *suprantū* ≡ *prat-* (*pràsti*)). Dalej por. *pakankūs* przest. ‘poprzestający na małym, umiarkowany’ ≡ *kankū* ≡ *kak-* (*kàkti*). Dla prs. *šankū można przyjąć znacz. etym.

‘wyskakuję’ lub ‘szykuję się do skoku’. ALEW 1009 nie dostrzega apofonicznego alternantu *šak-* i powraca – za LEW 962n. – do starego porównania ze stwn. *hengist* ‘ogier’ itp. (nowa jest tylko rekonstrukcja pie. **kéh₂nk-isth₂o-* ‘besonders gut springend, wyróżniający się skocznością’). — Inne nomina od neopwk. *šank-*: *atšankē* a. *ātšankē* 1. ‘hak’ (znaczn. etym. ‘to, co wystaje, sterczy poza obręb czego’), 2. ‘bosak do wciągania sieci’⁶⁶³, *atšanklēs* b.z.a. f.pl. ‘sznurki, za pomocą których zwiera się workowatą sieć z rybami’, *pašānkinē* ‘pułapka, potrzask, sidła; rozpięty na tyczkach sznurek, służący do przeskakiwania, do skoku wwyż’, *pašānklē* ‘pewien błąd w tkaniu, skaza w tkaninie’ (dosł. ‘przeskok’), *šankybē*, *šankumas*: SD <Bunkibe> «śmiałość zła», syn. <Bunkumas>, *šankyklē* ‘przeszkoda do przeskakiwania, np. przez konie’, *šankynē* ts., też ‘trampolina’ (syn. *tramplinas*). — Vb. denom. *šankinti* a. *šaňkinti*, zwykle z prvb. *pa-* 1. ‘zmuszać konia do skoku, do szybszego biegu’, 2. ‘brać do tańca’, 3. ‘(ogiera) dopuścić do klaczy’, 4. ‘szybko nieść, wieźć; przyprowadzić pomoc’, 5. ‘(dziecko) kołysać na ręku, podzucać na kolanie’, *išankinti* ‘zmusić konia do skoku; pozwolić koniowi rozskakać się’. War. *šankdinti* ‘zmuszać (konie) do skoku; brać do tańca, obtańcowywać’. Wywód *šankinti* od prs. **šaňka* figuruje już u Kazlauskasa 1968, 326.

šántos, -ų 1 p.a. f.pl., *šantai*, -ų 1 p.a. m.pl. bot. ‘kocimiętka, kocia mięta, Nepeta cataria’ (*Šántų arbatos duoda gerti motriškai prieš gimdymą, skausmus sumažina* ‘Wywar z szanty dają pić położnicy przed rodzeniem, łagodzi bóle’. *Su šántais mažus vaikų prausia nuo džiovos* ‘Myją małe dzieci w szancie, aby zapobiec suchotom’) — zapoż. z pol. *szanta* bot. ‘Marrubium vulgare, roślina lecznicza’ (tu ma być zapożyczeniem z czeskiego, por. Brückner 540). Zob. też SSTEP VIII, 533, gdzie dopuszcza się oboczną lekcję *šanta*. Co do akutu por. zapoż. *spánka*, *stánčka*. — Cps. *šántamētē*, niby ‘szantomięta’, zawiera II człon °*mētē*, które naśladuje pol. *mięta*, °*miętką* (zob. s.v. *mētā*). — Na wzór wyrazu *mētrā* ‘mięta’ (z nieorganicznym *r*, zob. LD § 248) pojawił się war. *šantra* ‘Marrubium’. Niejasny jest war. *šanka*, pl. *šankos* ‘kocimiętka właściwa, Nepeta cataria’ (*Šanka kaip mētra, žmonoms liekarsta nuo motriškų ligų* ‘«Šanka» jak mięta jest lekarstwem na kobiece choroby’).

šāpalas 3 p.a. 1. ‘ryba kleń, Leuciscus cephalus’, 2. ‘ryba jaź, Leuciscus idus’ (SD «jaź, rubellio, erythrinus»), 3. ‘ryba płóc, płotka, Rutilus rutilus’. Odpowiednik łot. *sapal(i)s* ‘Dünakarpfen, Alant, Alantsbleyer’. Suf. -*al-* jak w *māšalas*, *vābalas* (GJL II, § 178). Bez pewnej etymologii. Może do *šāpai* ‘ości rybie’, zob. s.v. *šāpas*. NB. BSW 299, IEW 614, ŽD 173, LEW 963 i ALEW 1010 przytaczali zestawienie ze sti. *šāphara-* m. ‘gatunek karpia, Cyprinus sophore’. Jest ono przypadkowe, bo wyraz sti. nie jest odziedziczony (brak w EWAIA). To samo odnosi się do gr. *κυπρίνοσ* m. ‘karp’, zob. GEW II, 51 (Beekes 2010, 805 z uwagi na suf. -*īn-* uważa wyraz za pregrecki). Niepewne pozostaje również porównanie z ros. *sāpa* ‘sapa, klepiec, Cyprinus ballerus’, o czym REW II, 578. — N.rz. *Šāpalas*. N.m. *Šapalai* 4x.

šāpas 2 p.a. ‘trawka, źdźbło, słomka, gałązka; drobinka, kruszynka’ — dewerbalny rzeczownik z suf. -*a-* i SO *šap-* ← *šep-*, por. *šēpti* m.in. ‘rosnąć w nieładzie – o włosach, brodzie’. Znaczn. etym. ‘włos, klaczek’. Paralele apofoniczne: *šlākas* ← *šlēkti*; *vālas* ← *vēlti*. Por. ALEW 1010. — Pl.t. *šāpai* 1. ‘gałęzie i trawy, które naniosła na pola woda powodziowa’ (syn. *šaňdrai*), 2. ‘podściółka dla zwierząt w oborze’, 3. ‘ości rybie’. — Drw. *šāpalas* ‘źdźbło, gałązka’, *šāparas* ‘źdźbło, gałązka’ (war. udźwięczniony *žābaras*), ‘trzon pióra ptaka, stosina’, *šapēka* ‘żyjątko, pasożyt, pchła’, też o wychudłym, nędznym zwierzęciu’ (por. sufiks w *paršēkas*, *bernēkas*), *šapinė* ‘siennik’. — Vb. denom. *šāpti*, *šāmpa*, *apšāpo* ‘o ubraniu: pokrywać się źdźbłami’.

⁶⁶³ Mniej prawdopodobny wydaje się wywód °*šank*° z odziedziczonej osnowy pbsł. **šank*-V- < pie. **kōnk*-V-, mianowicie w nawiązaniu do psł. **sōkū* ‘sęk’ i sti. *šaňkū-* ‘spiczasty kolek, klin’, zob. BSW 298 n., LEW 962, Boryś 542, Derksen 2008, 463 n.

šapénti I, *šapenù, šapenaũ* ‘mówić po cichu, szeptać do ucha’, *sušapénti* ‘wyszeptać bezzębny ustami’ — czasownik na -en- od wykrz. *šàp-šàp* (*Prilenda prie jo: šàp šàp i ausį* ‘Podchodzi do niego i «šap šap» do ucha’). Z innymi sufiksami: *šapėti* ‘szeptać’, *šapsėti* ‘mówić niewyraźnie, seplenić; krakać; głośno gryźć’, też ‘zamawiać chorobę’. Paralele: *šipénti* ⇐ *šip-šip*; *švepėti, švepsėti* ⇐ *švèpt*. — Drw. *šāpana* c. ‘nie mający zębów; ktoś nadąsany, wiecznie niezadowolony’, *šaplỹs, -ẽ* ‘ktoś bezzębny, ktoś sepleniący; niedojda’, ⇒ vb. denom. *šaplénti* m.in. ‘seplenić; mamrotać pod nosem, szeptać modlitwy’. — War. *šapšėti* ‘szeptać’, od osnowy *šap-š-* z powtórnego wykrz. *šàp-šàp* (por. *švakšėti* ‘wydawać stłumiony głos’ ⇐ *švāk-švāk*).

šapénti II, *šapenù, šapenaũ* ‘skubać i żuć trawę (o owcy, kozie, koniu)’, *sušapénti* ‘zjeść, zeżreć bez reszty’ — czasownik na -en- od wykrz. *šàp-šàp* (o skubaniu trawy, por. *Avels teip gardžiai žolę šapena šap šap šap* ‘Owieczki z apetytem skubią trawę «šap šap šap»’). — Drw. *šaptelėti* ‘zjeść, zeżreć mały kawałek’, *šapúoti* ‘żreć głośno, w pośpiechu’, *prišapúoti* ‘najeść się do syta’.

šapti gw.: *nušàpti, -šam̃pa, -šāpo* ‘oddalić się, usunąć się, zniknąć z oczu, przepaść’, *apšàpti* a. *nušàpti* ‘popaść w biedę, zbiednieć’, *prašàpti* ‘oddalić się, zniknąć na jakiś czas; zaginać bez wieści’, *prišàpti* ‘odczuwać brak czego, nie mieć czego; zbiednieć’ (*Prišapaũ duonos* ‘Zabrakło mi chleba’. *Teip buvau miego prišāpęs, kad įkritau į lovą i tujau kaip negyvas*) ‘Tak brakowało mi snu, że upadłem na łóżko i od razu jak zabity [zasnąłem]’). Niejasne.

šaptūnas 2 p.a. gw. ‘zamawiacz, znachor leczący choroby zamawianiem’ (*Gydė jį ir šaptūnai, užkalbinėdami nuo visokių kerėjimų* ‘Leczyli go i znachorzy, zamawiający od wszelkich uroków’) — zapoż. z błr. *šaptún, -á*, co jest nomen agentis na -un- od *šaptács*, *šapčú* ‘szeptać’, dosł. ‘szepacz-zażegnawacz’. War. suf. *šaptōrius*.

šarāgai, šerāgai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘dwa drewna prostopadłe z poprzecznym w górze, służące do wieszania odzieży, czapek’ (*Pakabink kailinius ant šerāgų* ‘Powieś kozuch na š.’), 2. ‘rosochaty słup do suszenia garnków’ (*Užmauk puodynes ant šarāgų* ‘Zawieś garnki na š.’) — zapoż. z błr. gw. *šarahí* pl. (PzB 5, 461) ⇐ pol. przest. *szaragi, -ów* (⇐ nwn. *Schrāgen* m. ‘kobylica, kozioł’, Sw, POLŻ 607). War. *šarāgas* ‘kołek do wieszania; rosocha do suszenia garnków’. — Z uwagi na nierzadkie wahanie nagłosowych spółgłosek š-/č- może tu należeć również wyraz *čerāgis, šerāgis*, nazwa pewnej zabawy dziecięcej, podczas której wylicza się rozmaite słowa, a pierwszym z nich jest *čeragi*.

šarañčius, šerañčius, -iaus 2 p.a. ‘szarańcza, Locusta migratoria’ — zapoż. z błr. gw. *šéranč* f. (⇐ pol. *szarańcza, -y* (mylnie odmazurzone z *sarańcza*, co było zapożyczeniem ruskim, to z kolei turkijskim, zob. Brückner 683, Boryś 592, Stachowski 549n.). War. *šarañtis, šerañtis*, żm. *žarañčius* KRŽ (brak w LKŽ). — Wsch.-lit. *sarančią* 4 p.a. ⇐ błr., ros. *sarančá, -y*. Tu też DP *sarančia*. Zob. też *skėrys*.

šárgoti, šárgoju, šárgojau gw. 1. ‘psuć komu opinię, przynosić ujmę; krzywdzić’ (*Gana jau bus piemenį šárgot*), 2. ‘szargać odzienie, nie dbać o nie, niszczyć je’, 3. ‘nieoszczędnie używać, np. o zapasie’ — zapoż. z pol. *szargać* m.in. ‘obchodzić się z czym niedbale, poniewierać, niszczyć (zwykle o ubraniu); wyrażać się o kim ujemnie’ (*Szargać czyjeś dobre imię*).

šárka 1 p.a. ‘sroka, Pica pica’, przen. ‘gadatliwa kobieta’. Wraz ze stpr. *sarke* Ev ‘Alester [Elster]’ < pb. *šārkā- i psł. *sārkā (sch. *srāka* ob. *svrāka*, ros. *soróka*, czes. *straka*, pol. *sroka*) kontynuuje wyraz pbsł. *šārk-ā- (BSW 299, LEW 964). Drw. od pwk. pie. *kōrh₂-k-. Z inną sufiksacją: łac. *corvus, -ī* m. ‘kruk’ (*kōr(h₂)uō-), *cornīx, -is* f. ‘wrona’ (*kōr-n-), gr. *kópαξ, -ακος* m. ‘kruk’ (*kōr-ŋ-k-). Por. Beekes 1969, 196, Schrijver 1991, 149, de Vaan

136, 139. ALEW 1010 dodaje do tego porównanie z wed. *śāri-* f. 'nazwa pewnego ptaka, być może *Predigerkrähe*'. PKEŽ 4, 63n. przyjmował derywację od wykrzyknika pie. **kār̥k*. — Drw. *šařkinas* 'samiec sroki', cps. *mēdšarkē* (zob.), *šarakōjis* bot. 'ostróżeczka polna, *Delphinium consolida*', 'widłak goździsty, *Lycopodium clavatum*' (por. *kōja*), war. haplologiczny: *šarkōjē*; *šārkamuiliai* m.pl. bot. 'krzyżownica, *Polygala*' (naparu z tej rośliny używano do mycia nóg, por. *muīlas*). Zob. też syn. *žagatā*. — N.m. *Šārkē*, *Šārkiškēs* 7x, *Šārkiškiai* 4x, cps. *Žaliašarkiaĩ*. N.jez. *Šařkis*, n.rz. *Šarkýčia*, *Šarkýté*, cps. *Šārkravis*, *Šārkupē*, *Šārkupis* 6x (por. *Gařnupis*, *Vārnupis*), *Šařkvedis*.

šařkas 2 p.a. gw. 1. 'sztuka ubioru', 2. 'okrycie wierzchnie, siermięga, surdut', 3. 'kapota na deszcz' (też pl.t. *šařkai*, *šarkaĩ*) — ma odpowiednik w psł. **sorka* 'koszula', sch. *srāka*, cs. *sraka* a. *sraky*, -*ūve*, drw. scs. *sračica* 'χιτών', strus. *soróčika*, ros. *soróčka* 'koszula chłopska' (REW II, 700). Bśł. innowacja leksykalna. BSW 299: pbsł. **šarka-* m. 'Rock'. Związki zewnętrzne niezupełnie jasne, por. LEW 964, REW, l.c. — Drw. *dróbšarkis* 'rodzaj lnianej tkaniny z dodatkiem wełny' (por. *dróbē*). — War. z nagłosem lit. *šv-*, słow. *sv-* (v-mobile?): lit. *švařkas*, łot. *svārks*, zwykle pl. *svārki* 'okrycie wierzchnie, ubranie w ogóle', War. f. *švārka* 'krótkie, ciepłe palto' (Otrębski 1934, 34), por. sch. sch. *svrāka*, bg. *svráka* 'koszula'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *švārka* 'palto samodzielne do kolan, z podbiciem' (PZB 5, 474).

šārlakas 1 p.a. przest., gw. 'płonica, szkarlatyna, choroba zakaźna z czerwonałą wysypką, febris scarlatina' — zapoż. z prus.-niem. *šarlak* (GL 122; pominięte w LKŽ). Przenośne użycie wyrazu oznaczającego 'szkarłat', por. śrdn. *scharlāken*, nwn. *Scharlach* m. Co do akutu por. zapoż. *pārkimas* i *vārkštotas*.

šarlōtas 2 p.a. stlit. 'szkarłat, barwa krwistoczerwona; tkanina takiej barwy' — zapoż. ze stbłr. *šarlatb* ⇐ pol. *szarłat*, -u (⇐ śrwn. *scharlāt* ⇐ śrlac. *scarlata*). War. *šerlotas* MOP, *šarlōkas* CHB. Por. SLA 213, LEW 964, POLŽ 608 (brak w ALEW). War. *šarlatas* BRB może być germanizmem. Zob. też *šārlakas* i *škařlotas*.

šarmā 4 p.a. 'szron, szadź; przymrozek nocny, poranny' (war. *šařmas*). Odpowiednik łot. *sařma*, gw. *sārms* 'szron'. Pb. **šarmā* < pie. **kor-m-* (IEW 574, BSW 303, LEW 965, ALEW 1010n.). Zapoż. bałtyckie w fiń. *hārmä* 'szron' (Stang 1966, 31). Z innym sufiksem i apofonią: *šeřkšnas* (zob.). — Od tejże osnowy *šarmuō* 'gronostaj' (zob. *šermuō*). — Vb. denom. *šarmóti* 'pokrywać się szadzią, szronem', *šarmúoti* ts. (⇒ *šarmótas* a. *šarmúotas* 'osزونiony'). — Podwójny refleks SZ (pie. **kř-*), por. 1° *šir-*: *širmas*, *šiřmas* (zob.), 2° *šur-*: *šurmaĩ* m.pl. 'szadź, szron', *šuřmas* 'o wietrze: przenikliwy, zimny'.

šārmās 3, 1 p.a. 'ług, roztwór sodowy a. potasowy, używany do prania jako środek bielący'. SD *šarmas muilinykū* «kałkusz, ług mocny, ostry». Odpowiednik łot. *sārms* 'ług'. Akut lit. niejasny. Do pie. **kor-mo-* 'żrący płyn'. Podobna formacja w stwn. *harm* m. 'mocz' (wtórnice *harn* m., śrwn. *harn*), vb. denom. śrwn. *hurmen* 'pole gnoić, nawozić'. Zob. IEW 615, Stang 1972, 57, LEW 965. To pokrewieństwo leksykalne jest świadectwem stosowania moczu zwierząt domowych jako środka piorącego (ALEW 1011). Por. też stosunek wed. *mūtra-* n. 'mocz, uryna', staw. *mūθra-* n. 'biegunka' i psł. **mydlo* 'środek piorący' (ros. *mýlo*, czes. *mýdlo*, pol. *mydło*), od (scs.) *myti*, *myjō* 'myć', pwk. **muh₁-C* < **m₁uh₁-C*, zob. Rasmussen 1989, 117, Liv² 445n., przyp. 1. War. s-mobile: stnord. *skarn* 'gnój, nawóz', stang. *scearn*, śrdn. śrnid. *scharn* ts. (EWD 510 łączy to z pwk. pie. *(s)kerə- 'ciąć, krajać, schneiden'). — Gdy chodzi o stpr. *sirmes* EV 'ług, Louge [Lauge]', to trzeba uwzględnić, że w braku kontrolnych zapisów nie ma pewności, czy wokalizm *sir-C* jest autentyczny i odzwierciedla pb. SZ **šir-C*. BSW 300 i LEW 965 przyjmują różnicę apofoniczną **šarma-* : *sirmes* (LEW wskazał jako paralełę stosunek lit. *kālnas* : *kilnūs*).

Nieco inaczej PKEŻ 4, 114n., który odtwarzał dwie praformy: wsch.-pb. *šarmas i zach.-pb. *širmas; stosunek wzajemny tych praform jest – zdaniem autora – porównywalny z parą lit. *vardas* ‘imię’ i stpr. *wīrds* ‘słowo, Wort’. — Drw. *pāšarmēs* a. *pašarmēs* f.pl. ‘zużyta woda ługowa; popiół pozostały po zlanii ługu’, *pašarmiaĩ* m.pl. ts., *šarminis* ‘ługowy, zasadowy’, *koštuvis šarminis* SD «łuznik» [‘cedzidło, kosz do cedzenia ługu’, L.], *šarmuõ* ‘ług’. Vb. denom. *šarmuoti* ‘ługować, tj. gotować w wodzie zaprawionej ługiem; zanieczyszczać ługiem’.

šarpūs, -i 4 p.a., *šārpūs*, -i 1 p.a. gw. 1. ‘ostry – o kosie, nożycach’ (*šar̥pios žirklēš*), 2. ‘pilny, pracowity; szybki, energiczny w robocie’, 3. ‘szybki koń’: *šarpūs arklỹš*, *šarpi kumėlė*, 4. ‘gwałtowny; szorstki, przykry w obejściu, swarliwy, niezgodny’, 5. ‘o wietrze: ostry, przenikliwy’ (syn. *žvarbūs*). Zapoż. z prus.-niem. *šarp* (GL 123, LEW 965), por. nwn. *scharf*. — Drw. *šar̥piai* ‘szybko, prędko’ (*Juk tik suskubsi, nereik teip šar̥piai bėgti* ‘Przecież zdążysz, nie trzeba tak szybko biec’). Vb. denom. *šarpuoti* 1. ‘szybko, pilnie pracować; szybko iść; szybko jeść’, 2. ‘ostrzyć, np. siekierę’.

šarvai, -ũ 3 p.a., *šārvai*, -ũ 1 p.a. m.pl. gw. 1. ‘łożysko płodu’, 2. ‘krwawienie macicy, miesiączka’, 3. ‘wydzielina z ust i nosa nieboszczyka’ (syn. *almė, pykčiai, sývai, tănės*), *šārvas* ‘śmiertelny strój’ (syn. *įkapės*), ⇒ *šarvoti* (zob.) — Odpowiedniki o odmiennej budowie: łot. *sārņi* m.pl. 1. ‘szlaka, żużel’, 2. ‘osad denný’, 3. *auss sārņi* ‘woskowina uszna’, 4. ‘miesiączka’, 5. ‘kał’, ros. *sór*, -a ‘śmieć, śmieci’ (loc.sg. v *sorú*). — Prawdopodobnie refleks SO pie. *kor(H)- od pwk. *ker(H)- ‘wydalać kał, scheissen’ (LIV² 327). Por. pbsł. *šir-/šer- ‘wydalać kał’, psł. *širati, *serq, sch. *srāti, sērēm*, ros. *sratʹ, sru* (gw. *serú, serjú*), czes. *srát, seru*, stpol. *srać, siore, sierzesz*. Por. BSW 303, ME III, 806n., LEW 966, REW II, 696n., 711, ALEW 1011.

šārvas 3 p.a., też pl.t. *šarvai*, -ũ 1. ‘pancerz, uzbrojenie’ (DP ‘zbroja, oręż’, SD *šarvas* a. *šarvai* «broń, oręż; rynsztunek wojenny; zbroia»), war. v-mobile: *švarvas* BRB, 2. ‘posag, majątek wnoszony mężowi przez żonę’ (SD *šarvas mergos nutekunčios* «posag», *duomi šarvų* «wyposażam») — zapoż. ze śrwn. *sar, sarwes* n. ‘rynsztunek wojenny, Kriegsrüstung’. Stąd też stpr. *sarwis* EV ‘broń, Wofen [Waffen]’. Inaczej GL 20 i LEW 965: z goc. *sarwa* ‘Waffen’. Jeszcze inaczej PKEŻ 4, 65n., który uznał wyrazy lit. i stpr. za rodzime, kontynuujące pb. *šarvas ‘okrycie ciała’ itp. (ostatecznie pokrewne – zdaniem autora – lit. *šerti* w znac. ‘uderzyć, zdzielić’). — Drw. *šarvingai* adv. SD «zbrojno», *šarvinykas* DP ‘uzbrojony, zbrojny żołnierz’, *šarvinis* SD «posagowy, posażny», cps. *šarvadarys* SD «płatnerz» (por. *daryti*), *šarvanešys* SD «giermek» (por. *nėšti* oraz *skydanešys* s.v. *skỹdas*). Vb. denom. *šarvoti*: *šarvoju kų* SD «zbroję kogo, vbieram we zbroję» obok *įšarvuoti*: *įšarvuojų* SD¹ «vzbraiam», *šarvūoti* ‘pokrywać pancierzem, opancerzać’, ⇒ *šarvūotas* ‘opancerzony (samochód, pociąg)’, *šarvūotlaivis* neol. ‘pancernik’ (por. *laĩvas*).

šarvoti, *šarvoju, šarvojau* ‘myć i ubierać nieboszczyka do pogrzebu’ — vb. denominativum od *šārvas* m.in. ‘śmiertelny strój’ (zob. *šarvai*). — Neoosn. *šarvo-*: *šarvõnė* 1. ‘katafalk, mary’, 2. ‘obicie, narzuta na katafalku’ (*Nupirko audeklo ir pasiuvõ šarvõnė* ‘Kupili materiału i uszyli «šarvonė»’), *šarvotinė* ‘katafalk’, *šarvotinė drobūlė* ‘obicie katafalku’. — Neoosn. *šarvoj-*: *šarvojimas* ‘wystawienie zwłok’, *šarvojimo lentà* ‘katafalk’, *šarvojimo paklõdė* a. *skõtertis* ‘narzuta na katafalku’. Zob. też LEEŻ 279.

šasė 4 p.a. gw. ‘droga o twardej nawierzchni, szosa’ — zapoż. z błr. *šasé* indecl. (PzB 5, 468, tu z ros. *šossé* (⇐ nwn. *Chaussée* f. lub wprost z fr. *chaussée*, REW III, 422). — Warianty: *šašà* ZTŽ ⇐ błr. *šašá, -ý* (PzB 5, 472); *sašà* a. *sošà* ZTŽ ⇐ błr. gw. *sašá, sošá* (PzB 4, 379); *šašiėjus* ⇐ błr. gw. *šašėj*; war. suf. *šašijà, šasijà, šasijė* i *šacijà*.

šāstyti, *šāstiju* (war. *šāstau*), *šāstijau* (war. *šāščiaũ*) gw. ‘rąbać mięso; kroić na

kawałki', *sušāstyti* 'skroić, pokawałkować', przen. 'łapczywie, szybko zjeść, spałaszować', refl. *nusišāstyti* 'zbiednieć' — czasownik, który wygląda jak frequentativum na SO i z suf. -sty- od pwk. *šas-, jest w gruncie rzeczy derywatem od wykrz. *šast-šast* m.in. o cięciu, siekaniu, krojeniu na kawałki. — Użycie *šāstyti* w znac. 'nieogłędnie wydawać, przepuszczać, trwonić' (*Ans moka tik pinigus šāstyti*, zob. LkŽ XIV, 535) polega na synonimii sufiksalnej względem war. *šāstoti*, -ju, -jau, będącego zapożyczeniem z pol. *szastać pieniędzmi* 'rzucić pieniędzmi, być rozrzutnym' (od wykrz. *szast*, pod względem brzmieniowym zgodnego z lit. *šast*).

šāšas 4 p.a. 1. 'strup na ranie lub owrzodzeniu', 2. 'wykwit na skórze zawierający ropę, krostą, pryszcz' (SD «krosta, parch, strup»). Pl. *šašai* 4 p.a. 1. 'świerzb, zakaźna choroba skórna zwierząt i ludzi', SD «parch», 2. 'krosty', SD *šašai* «strupy ciekące w głowie», 3. SD *šašai* «liszaj» (syn. *niežai*), 4. 'niedojrzałe, wcześniej spadające owoce, zrobaczywiałe owoce'. Odpowiednik łot. *sasi* m.pl. 'małe wrzody, zwł. na karku; ropiejące gruczoly'. Obok tego *sass* adi. 'niedojrzały'; sb. 'niedojrzały a. karłowaty owoc, jagoda; łądoga bez kłosa', też 'żółtodziób', por. ME III, 744. SZ *šiš-*: *šišti* 'pokrywać się krostami' (zob.). — Bez dobrej etymologii. Próbowano łączyć ze słow. *sosna* 'drzewo *Pinus silvestris*', co jednak nie zyskało uznania, zob. LEW 966. Por. wywód *sosna* z pie. **kas-no-* 'szary' (REW II, 701n., Boryś 567, ALEW 1013). — 'Osoba mająca skórę pokrytą strupami' jest nazywana *šāšius*, *šašnā*, *šašnys*, *šašūika*, *nušāšēlis*. Inne drw. *šašūika* bot. 'rumian żółty a. barwierski, *Anthemis tinctoria*', *šašūikos* f.pl. 'owoce (jabłka) pokryte liszajem'. — Cps. *bāltšašiai*, *bālšašiai* m.pl. 'choroba skóry *Tinea maligna*' (por. *bāltas*), *piktāšašiai* m.pl. 'strupy trudne do wyleczenia' (dosł. 'złe strupy', por. *piktas*), *šāšdanga* 'jarmułka' (dosł. 'przykrycie strupów, parchów', por. *deņgti*), ⇒ decompositum *šašōkas* ts. Niejasne jest *šašbauda* 'jarmułka' (II człon do *bauda* 'kara'?). — Vb. denom. 1. *šāšti*, prs. *šqštū* < **šanš-stu* (war. *šqštū*, *šanštū*, *šanštū*, *šanstū*), prt. *šašai* 'krostawieć, pokrywać się krostami', SD <szuβu> «krostawieć» (por. *akti* ⇐ *akis*; *dvakti* ⇐ *dvākas*), 2. *šašūoti* 'pokrywać się strupami', *šašūotas* SD «krostawy; liszayowaty; parchaty».

šātas 4 p.a. 1. stlit. 'Szkot', SD: *šatas* «Szot, Scotus», *šatų žemė* «szocka ziemia, Scotia», 2. gw. 'Szkot handlujący', stąd 'przekupień, handlarz' (Litwa pruska) — zapoż. z pol. przest. *Szot* 'Szkot' (⇐ nwn. *Schotte* m.), nazwa etniczna używana również jako apelatyw: *szot* 'przekupień' (por. *Szotowie, którzy na sobie noszą swoje rzeczy ku przedaniu, płacą po złotemu*, L.). Por. stbłr. *šotʼ* 'przekupień' (z pol.). GL 123 i LEW 967 utrzymują, że *šātas* w znac. 'przekupień' nie jest polonizmem, lecz germanizmem, por. prus.-niem. *schotte* 'ein hausierender Krämer' (nwn. *Schotte* m.). Czy należy tutaj *šātija* 'grupa (łobuzów, przestępców), szajka, gang'?

šatkavóti, *šatkavóju*, *šatkavójau* gw. 'szatkować, drobno krajać, np. kapustę' — zapoż. z błr. *šatkaváč*, -*kiju* (⇐ pol. *szatkować*, -*uję*). War. *šetkavóti*, *šetkúoti*.

šatōnas 2 p.a. stlit. 'szatan' (*Taip vėl tikrai šatōnas, kurį vieną kartą pavilsta, to jau nepaleidžia* DP 1215 'Tak też prawie szatan kogo raz opanuje, tego już nie puści') — zapoż. z pol. *szatan*, które zostało pod względem akcentowym dostosowane do błr. odpowiednika *šetōnas* (zob.). Por. SLA 213, LEW 967 (brak w ALEW).

šatrà 4 p.a. 1. 'długa cienka żerdź, tyczka', 2. 'łata do przyciskania słomy przy kryciu dachu strzechą', 3. gw. 'rozwora, drąg łączący przednią i tylną część wozu' (syn. *įšautis*, *pértraukas*), 4. gw. 'zawieszony pod powalą drążek służący do suszenia odzieży', 5. gw. 'sucha gałąź' (z innym tematem: *šātras* 'sucha gałąź, patyk', *šatrai* m.pl. 'chrust') — wygląda jak derywat na SO *šat-* od pwk. **šet-* (por. *žabrà*, *žābras* ⇐ *žeb-*). Odpowiedni czasownik nie został jednak poświadczony. Būga, RR I, 599 napomknął o związku *šat-* z pie.

*kset- (zob. też LEW 967), ale IEW takiego pierwiastka nie notuje. — Drw. *šatrijā* žm. ‘kobieta rozniewana, wściekła, nieznosna, zła’, *šatrīnē* ‘dłuższy kij, tyczka, różga; szopa na drewno’, *šatrūs* ‘żywy, zwawy, energiczny’ (war. *šadrūs* m.in. ‘uparty, zawzięty’). Cps. *šatrakōjis* ‘ktoś o długich i cienkich nogach’ (por. *kōja*), *šatravarjys* (zob. *varjyti*), *šātraviržē* ‘pawęż, drąg przyciskający wiezione na wozie zboże lub siano’ (por. *viržti* I). Vb. denom. *šatrāuti* ‘zbierać chrust w lesie’. — N.rz. *Šatrijā* 2x, *Šatraslýnas* (war. *Šatralýnas*).

šaudiklis, -io 2 p.a. gw. ‘strzelec’ — drw. denominalny na -lis od neoosn. *šaudik-*, pochodzącej z metanalizy wyrazu *šaudikas* ‘strzelec’ (n.agt. na -ik- od *šáudyti* ‘strzelać’, por. war. *šaudykliis* 2 p.a. ‘strzelec’). Paralela: *kabiklis* ⇐ *kabikas*. Na skutek wtórnego odniesienia *šaudiklis* do czas. *šáudau* ‘strzelam’ doszło do emancypacji -ikl- jako neosufiksu. W podobny sposób, odkąd *kirtiklis* ‘kilof, oskard’ (etymologicznie: *kirtik-lis*) zaczęło być kojarzone z czas. *kiršti* ‘ciąć, rąbać’, rozluźniła się jego więź z pierwotną osnową na -ik-, por. n.instr. *kirtikas* ‘kilof, piesznia do lodu’ i n.agt. *kirtikas* ‘rębacz, kosiarz’. — Neosuf. -ikl- znajdujemy w roli formantu nomina instrumenti (por. *badiklis*, *kasiklis*, *pjaustiklis*), czasem też w nazwach osób (por. *jauniklis*, *kamšiklis*)⁶⁶⁴. Synonimicznym formantem jest tu -ukl-, pochodzący z fuzji -uk- + -l-, zob. *kabùklas*.

šáudyti, *šáudau* (war. *šáudžiu*), *šáudžiau* 1. ‘strzelać z łuku, karabinu; bić z działa; razić, uderzać – o piorunie’ (por. łot. *saūdīt*, *saudīt* lub *šaūdīt* ‘strzelać’), 2. ‘zabijać strzałami’, 3. ‘pękać wydając odgłos, trzaskać – o drewnie w ogniu’, 4. ‘sunąć na łopacie (chleb do pieca)’, *várnas šáudyti* ‘gapić się’ (dosł. ‘strzelać do wron’). SD: *šáudau* «strzelam z łuku», *šáudau pūčkomis ing miestų* «biję z dział do miasta», *sušáudyt* «rozstrzelać kogo» — intensivum z suf. -dy- od SO *šáu-C* ⇐ SE *šiau-C, por. *šáuti* m.in. ‘wypuszczać pociski’. Paralele: *gáudyti* ⇐ *gáuti*; *pláudyti* ⇐ *pláuti*; *spjáudyti* ⇐ *spjáuti*. — Neoosn. *šaud-* (⇐ *šáudyti*): *šaudalaĩ* m.pl. ‘amunicja’, *šáudalas* ‘nabój, pocisk’, *šaudikas* ‘strzelec’ (⇒ *šaudiklis* zob.), *šaudmuõ*, -*meĩs* m. ‘pocisk’, *šáudmenys* m.pl. ‘amunicja’ (neologizm; gdyby formacja była stara, to brzmiałaby dziś †šauimuõ a. †šáumenys, por. *raumuõ*, *raĩmenys* lub *skiemuõ*, *skĩemenys*), *šaudomieji daiktai*, *šáudymop priderų* m.pl. SD «ładunek do strzelby». Cps. *pūčkašaudis* SD «puszkarz, co rychtuie strzelbę» (por. *pūčkà*), *vėjašaudis* (zob. *vėjas*). — Neoosn. *šaudy-*: *šaudyba* ‘nauka strzelania, strzelectwo’ (por. typ *tapyba*), *šaudyklà* ‘strzelnica’ (por. typ *skaldyklà*), *šaudyklė* a. *šaudyklė* 1. ‘strzelba, fuzja’, 2. ‘strzała’, SD «bełt» [‘strzała do kuszy ręcznej’], «strzała», 3. ‘czołenko tkackie’, SD «czołnek tkacki» (por. łot. *saudīkla*, *sāudekle* ‘czołenko tkackie’), *šaudykliis* ‘strzelec’ (war. *šaudiklis*, zob.), *šáudytojas* przest. ‘strzelec, łucznik’, SD «strzelec kulny», *šáudytojai* m.pl. SD «kuszni strzelcy» (por. typ *daužytojas*).

šaũksmas 4 p.a. ‘krzyk, wrzask, wołanie’, DP też ‘zawołanie, zgiełk’ — rzeczownik dewerbalny z neosuf. -smas od *šaũkti* ‘wołać, krzyczeć’ (zob.). Paralele: *kaũksmas* ⇐ *kaũkti*; *klỹksmas* ⇐ *klỹkti*; *veĩksmas* ⇐ *veĩkti*. SD: *pagiriu kų su šauksmu* «krzykam pochwalając», *peikiu su šauksmu* «krzykam przeciw komu, ganię», *šauksmas kareivių* «krzyk żołnierski», *linksmas šauksmas klausytojų* «krzyk słuchaczów przyjazny», *šauksmas priešinigas* «krzyk słuchaczów przeciwny». — Drw. *šauksminiĩkas* gram. ‘wołacz, vocativus’.

šáukštas 1, 3 p.a. 1. ‘łyżka drewniana, łyżka’ (*šáukštai po pietų* ‘musztarda po obiedzie’, *šáukštą padėti* ‘umrzeć’, *nuo šáukšto atsisakýti* ts.), 2. przest. ‘kielnia murarska’, 3. pl.t. *šáukštai* a. *šaukštaĩ* ‘naczynia stołowe, statki’. War. *šáuštas* ‘łyżka’ (Zietela; tu też

⁶⁶⁴ Ambrazas 2000, § 419 (‘Vediniai su *-tlo-’) sugeruje wywód -iklis wprost z prajęzykowego suf. *-itlis. Autor nie liczy się zupełnie z fuzją formantów -ik- i -lis na gruncie litewskim, czyli z odnowieniem suf. -ik- za pomocą izofunkcyjnego suf. -lis. Pary typu *kabiklis* : *kabikas*; *kirtiklis* : *kirtikas*; *šaudiklis* : *šaudikas* nie pojawiają się w jego monografii.

minkštas > *mīnštas*). Prawdopodobnie wywodzi się z praformy *šauštas przez dwie zmiany fonetyczne: insercję *k* oraz perseweracyjną asymilację *ks* > *kš* (paralele: *paūkštis*, *pėkščias*, *svirkštis*). To *šauš-as jest nomen postverbale od neoosn. *šauš-*, wyodrębnionej z *šauš-yti (reanaliza) ⇐ *šau-sty-ti, frq. do *šauti* (zob.) o znac. ‘sunąć, wsuwać (chleb do pieca) przy użyciu łopaty’. Paralele słowotwórcze: *stvarškstis* < *stvarst-is ⇐ *stvárstyti* (frq. do *stvérti*); *lākštas* ⇐ *lakštýti*, *lakstýti* (frq. do *lėkti*). Etymologicznym znaczeniem wyrazu *šaukštas* było ‘przedmiot służący do sunięcia, wsuwania czegoś’ ⇒ ‘łopata chlebową’. Niniejsze objaśnienie nawiązuje do etymologii Jablonskisa, którą następnie rozwinęli Sabaliauskas, *Balt* I:1, 1965, 83n. i Hamp, *Balt* III:2, 1967, 107n. Różnica polega na tym, że tutaj unika się hipotezy sufiksu *-sta-* (praforma *šau-stas), ten bowiem jest w derywacji prymarnej wykluczony. Sabaliauskas przypomniał użyty przez Jablonskisa argument semantyczny w postaci zwrotów: *šaukštu dievo dovanas į burną šaujam* ‘łyżką dary Boże do ust suniemy/wsuwamy’ i *ližė kepalus į krosnį šaujam* ‘na łopacie pieczywo do pieca wsuwamy’. Zob. też Skardžius, RR 4, 804 i ALEW 1013. — Inaczej Karaliūnas, *Balt* XXX:1, 1995, 34n., który nawiązując do Leskiena, wychodzi od segmentacji *šauk-štas* i postuluje związek apofoniczny między *šauk-* i *šuk-* jak w *šukė* ‘odłamek, skorupa; szczerba’, *šūkos* ‘grzebień’; to pociąga za sobą pewne trudności semantyczne. Būga, RR I, 275 (za nim LEW 968) podtrzymał apofoniczne zestawienie Bezenbergera: *šaukštas* < pie. *kouk-o-, z pwk. na SO *šauk-*, kontrastującym ze SZ *kuḱ- w gr. κωκάω ‘zmieszać, zamieszać, zamącić’ i κύκηθρον ‘warząchew’. IEW 597, s.v. *keuk-/ *kuk- oznaczył to zestawienie jako ‘bardzo niepewne’, z kolei Beekes 2010, 798 opisał κωκάω jako intensivum na -άω, nie mające etymologii. — Drw. *šaukščiūs* ‘kto wyrabia łyżki’ (por. *šikšnius* ⇐ *šikšnà*), *šaukštėlis* ‘łyżeczka (do cukru, herbaty)’, *šaukštinė* ‘łyżnik na ścianie’ (por. *kiřvinė* ⇐ *kiřvis*), *šaukštukas* ts., *šaukštininkas* ‘kto wyrabia łyżki’, cps. *šaukštdėtė* (zob. *dė-*). — N.jez. *Pėršaukštis*, *Šaukščiuškas*, n. bagna *Šaukštas*, *Šaukštinis*, n. lasu *Šaukštelkė*.

šaũkti, *šaukiù*, *šaukiaũ* ‘wołać, wzywać, krzyczeć, wrzeszczeć (o dziecku)’. SD: *šaukiu* «kraczę na kogo; krzyczę, wykrzykam» (syn. *šūkauju*, *klykauju*), «wołam; wrzeszczę» (syn. *rėkiu*), *šaukiu mūšiop*, *karionėsp* «krzykam do potrzeby» [‘wzywam do bitwy, do walki’], *iššaukiu* «wyganiam, na wygnanie posyłam» (⇒ *iššaukimas iš tėvykščios* «wygnanie z oyczyzny», *iššauktas* «wygnaniec»). Odpowiednik łot. *saukt*, -cu ‘wołać, wzywać; ogłosić (w kościele); wybrać kogo (np. na sędziego); głośno śpiewać’, *palīgā saukt* ‘wzywać pomocy’, *vārdā saukt* ‘wołać kogo po imieniu’. Sporne. Postać pwk. *šauk-* mogła zostać uogólniona z formy prs. *šaukiù*, powstałej przez dysymilację z *šiaukiù < *keuk- (LIV² 331 zestawia lit. *šauk-* jedynie z toch. B *šaušām* ‘woła, ruft’, tak samo ALEW 1014). Bardziej jest jednak prawdopodobne, że *šaukiù* jest z pochodzenia prs. iteratywnym do inf. *šaukyti < pie. *kouk-ėje-, i że dało ono początek quasiprymarnemu pdg. *šaũkti*. Paralele: *braũkti*, *laũpti*, *raũkti*. ALEW odnotowuje podobieństwo formalne i znaczeniowe *šaũkti*, łot. *saukt* do *kaũkti* ‘wyć’ (nie †*kaukti*!), łot. *kaukt* ‘wyć, beczeć’ i nie wyklucza tu ‘dubletu kentumowego’. — Drw. *šaukauti* BRB ‘wykrzykiwać z radości’, gw. ‘wołać, wzywać’ (por. *šūkauti*), *šaukdinti* ‘rozgłaszać wiadomość, ogłaszać z ambony, zwoływać zebranie’ (war. *šaukdýti*), też ‘parzyć ptaki, łączyć do parzenia’ (*Vištą su gaidžiu sušaukdinti*); neoosn. *šaukd-*: *prišaukdinėti* ‘przywoływać, wzywać’, *iššaukdinojo* BRB ‘wywoływał’; *šaukinti* ‘wołać, aby ktoś odpowiedział, odezwał się (w lesie), aby przyszedł’, też ‘na targu rozgłaszać wiadomość (o zgubie, o kradzieży)’, *šaukoti*, *šaukoti*, *šaukoti* ‘pokrzykiwać, wrzeszczeć; głośno śpiewać’ (łot. *saũkāt*); możliwe zapoż. litewskie w błr. gw. *šėukacь* ‘mówić niewyraźnie’ (PZB 5, 539) — Nomina: *sąšauka* ‘krótka narada’, *šaukailius* ‘krzykacz’, *šaukėjas* SD «wołacz» obok *apšaukėjas* «obwoływacz» i *iššaukėjas* «wywoływacz», *šaukimas* ‘wołanie’, *šauklỹs* przest. ‘herold, woźny rozgłaszający wiadomości urzędowe’ (por. n.m. *Šaukliaĩ* 5x), dziś przen. ‘głosiciel (prawdy)’, *šauksmas* (zob.), *šaukūnas* DP ‘woźny’ (por. *šauklỹs*). Cps. n.rz.

Šaukupis, n. bagna *Šaukbalė*. NB. *šauktukas* gram. ‘wykrzyknik’ zawiera – patrząc opisowo – neosuf. -*tuk-*, zaś historycznie – suf. -*uk-* przy neoosn. *šauk-t-* (por. syn. *ištiktukas* ← *ištiktas*). — Neoosn. *šauko-*: *šaukolas kario* SD «woyski», *šaukolas miesto* SD «woźny mieyski, woytowski sługa, podwoyski»; *šaukōnas* ‘krzykacz’. Prócz tego *šaukuolas*: *šaukuolas kario* SD «woźny woienny», *šaukuolas bajorų* SD «woźny ziemski», gdzie postać sufiksu pochodzi z neoapofonii -*uol-* ← -*ol-* (por. *vābuolas* ← *vābolas*; *ieškuōnės* ← *ieškonės*). — SZ *šuk-*: *šukti*, *šunkù*, *šukaũ*, *prašukti* DP ‘zawołać’, *sušukti* ‘zakrzyknąć, zawołać’ (*Tad’ prašuko visà minià* DP 168¹⁴ ‘Tedy zawołała wespółek wszytka tłuszcza’), *sušukt* SD «okrzyk uczynić» (⇒ *sušukimas* SD «okrzyk»). — WSZ *šūk-*: *šūkauti* (zob., tam też nomina z *šūk-*). — Neoapofonia SZ *šuk-* ⇒ SP *šuok-*: *šuokterėti* (zob.).

šaunūs, -i 4 p.a. ‘dzielny, dobry, pocziwy, wyborny’ (war. *šaūnas*, -à), drw. *šaūniai* adv. ‘wspaniale, świetnie’ — dewerbalny przymiotnik od *šauti* m.in. ‘sunąć, suwać; miotać, strzelać’, *šautis* ‘miotać się, zrywać się’. Ale budowa nie jest jednoznaczna: 1° suf. -*us* przy neopwk. *šaun-* ← prs. *šāuna* (por. *užkaūnas* ← *kāutis*), 2° neosuf. -*nus* na miejscu starszego -*us* w **šav-ūs* (neopwk. *šav-* jak w prt. *šavaũ/šaviaũ*), por. *kritūs* ⇒ *kritnūs*; *lipūs* ⇒ *lipnūs*. Znacz. etym. trudne do sprecyzowania, por. 1° ‘celny, trafny’ (najpierw o miotaniu, strzelaniu?), 2° ‘energiczny, szybko ruszający z miejsca, zrywny’? Zob. też LEW 968.

šaūtas gw. 1. ‘zupa z warzyw liściastych; kapuśniak’, 2. ‘woń wilgoci, stęchlizny, potu; zaduch’ (syn. *šūtas*) — sb. postverbale od **šaut-y-ti*. Pwk. *šaut-*, łot. *saut-* to alternant na SO do *šut-* jak *šūsti*, *šuñta*, *šūto* ‘przeć, ulegać rozkładowi na skutek działania ciepła i wilgoci’. Odpowiedniki łot. *saute* ‘pewna potrawa wiosenna z pokrzywy’ i *saūtēlis* ‘nagrzane, duszne powietrze, zaduch’, *sautēt*, -*ēju* m.in. ‘trzymać w cieple; dusić potrawę w naczyniu’. Zob. też LEW 968n.

šauti, *šāunu* (war. *šāju*), *šóviau* (war. *šavaũ*, *šaviaũ*) 1. ‘sunąć, np. chleb do pieca; suwać jak czółenko przy tkaniu’, 2. ‘zasuwać rygiel’, 3. ‘trzasnąć, uderzać – o piorunie’, 4. ‘ciskać, miotać’, 5. ‘strzelać, wypuszczać pociski, strzały’. Cps. *apšauti* ‘zwilżyć, oblać (potem); oszukać; prześcignąć’, *atšauti* ‘odryglować drzwi’, przen. ‘odciąć się komu’, *išauti* ‘strzelając trafić w coś, trafić do wewnątrz; uderzyć w co – o piorunie; wsunąć do pieca; szybko wbiec, wjechać’, *nušauti* ‘zastrzelić, zabić; wystrzelić (strzałę, pocisk); wsunąć chleb do pieca; wyrównać, wygładzić; pójść, oddalić się, dojść’, *paršauti* ‘przybiec, przylecieć do domu (jak strzała)’, *prašauti* ‘chybić strzelając’, *sušauti* ‘wsuwając bochny chleba do pieca zetknąć je ze sobą; ściągnąć, zepchnąć, zewrzeć’, *prišauti* ‘ustrzelić zwierzę, zabić’ (*batūs prišauti* ‘do starych cholew doszyć nowe stopy/spody’), *užšauti* ‘zastrzelić; trzasnąć, uderzyć (o piorunie); zamknąć w środku; wsunąć do pieca; wypalić prosto w oczy’. Refl. *šautis* ‘zamykać [sobie] drzwi na zasuwę’, *išišauti* ‘upić się’, *nusišauti* ‘zastrzelić się; udać się (np. o cieście)’, *pasišauti* ‘udać się’. Brak odpowiednika łotewskiego †*saūt*. — Drw. *išautis* (zob.), *šaulỹs* 4 p.a. ‘strzelec, myśliwy’, n.jez. *Šaulỹs*. — W odróżnieniu od lit. *šauti* odpowiednik łot. *šaūt*, *šaūju* (war. *šaūnu*), *šāvu* ‘wykonać szybki ruch w pewnym kierunku, posunąć, pchnąć, wymierzyć cios, zadać cios, rzucić się na co, pobiec’ pokazuje formację na SE: płot. **šjau*-C < pb. **šjāu*-C < pie. **ķeu*H-C. Do pwk. pie. **ķeu*H-/**ku*H- ‘sunąć, pchać’ (por. LIV² 330, tylko bsł.). Inaczej IEW 954: **skeu*-, **skēu*-. Obecność refleksu łot. *šaūt* skłania nas do odtworzenia litewskiego pendant w postaci **šiāuti*, prs. **šiāju* i do wysunięcia przypuszczenia, że forma praesentis doznała depalatalizacji nagłosu. Nastąpiło to drogą dysymilatywnego zaniku segmentu **i* w pozycji przed **i* należącym do formantu *-*ie/a-*: pb. **šjāu*-*iō* > plit. **šāu*-*iō* > lit. *šāju*. Por. typ *gāju* s.v. *gauti* (tam też inne paralele). Trudno powiedzieć, czy zachodziło przy tym jakieś oddziaływanie ze strony iteratywu na SO *šaudyti*. — Ślady po palatalizowanym nagłosie *š*- utrzymały się w jęz. litewskim wyłącznie w nominach (Būga, RR II, 588), por. 1. *šiaudyklė* ‘czółenko tkackie’, 2. *šiautuvės* ts., 3.

šiaulỹs ‘strzelec, myśliwy’, n.m. *Šiauliaĩ* 6x (por. pol. n.m. *Strzelce* ⇐ *strzelec*), *Šiaulėnai*, *Šiauliškės*, *Šiauliškiai*, 4. *šiaūža*, zwykle *atšiaūža* ‘drzazga’ (zob.). — Poszlaką prs. infigowanego **šunù* < pie. **ku-n-H-e* może być zakończenie -nu, które ukazuje się w formie prs. *šáunu* (por. niżej scs. *isunqti*). — SO-V: *šav-V*: wsch.-lit. *šavaũ* prt. ‘sunąłem’ zawiera allomorf pozbawiony wzdłużenia (por. *gavaũ* do *gauti*; *kavaũ* do *kauti*). Neoosn. *šav-* w derywatach: *pašavà* ‘część bochenka zanieczyszczona popiołem; spód bochenka’ (por. *pašauti* ‘wsunąć chleb do pieca’), *priešavos* (zob.), *sąšava* ‘dwa bochenki, które się zlepiły ze sobą po wsunięciu do pieca’ (zob. wyżej *sušauti*), *šavėjas* ‘strzelec’ (m.in. CHB), *šavỹklė* ‘łopata do pieca chlebowego’, od tego drw. wsteczny: *šavà* ts. (por. *vėtỹklė* ⇒ *vėtė*). Neoosn. *šav-* może również tkwić w kilku wykrzyknicach, por. *šavi* o uderzeniu, zdzieleniu (*Šavi per galvą*), *šavaĩ* o rzuceniu czegoś, *šavali* o szybkim zjedzeniu czegoś, o spałaszowaniu (por. pol. pot. *wsunąć* ‘zjeść’). — Dla słowiańskiego wolno odtworzyć prymarny czasownik psł. **sovq* (**šau-e/a-* < pie. **keuH-e/o-*, inf. **suti*⁶⁶⁵), mianowicie w oparciu o drw. iteratywny z suf. -ā-: strus. *sovati* ‘miotac (dzidę)’, ros. *sovátb*, *sujú* ‘suwać, wtrącać’; do tego nomina: scs. *zasovũ* ‘zasuwa, rygiel’, pol. *sowity* ‘obfity, suty’, stpol. ‘podwójny, szeroki’ (znaczn. etym. ‘skupiony przez zsunięcie razem’). Por. prymarny czas. scs. *isunqti* ‘wysunąć, obnażyć (miecz)’, ros. *súnutb* ‘wsunąć, wepchnąć’, *súnutbsja* ‘wtrącić się’. — WSO *šov-* < **šau-*: *šóviau* (prt.), drw. *šovà* (zob.), *priešovos* (zob. *priešavos*). — SZ *šū-C* < pie. **kuH-C*: *šūtis* (zob.). — SZ *šuv-V* < pie. **kuH-V* (v wsunięte hiacie laryngalnym): *šuvùs* ‘zręczny, zwinny, szybki w robocie’ (⇒ *šūviai* adv. ‘celnie, trafnie’). — WSZ *šūv-V*: *šūvà* ‘warstwa nierówno położonego zboża do młócenia’, *šūvinė* b.z.a. ‘ładownica, pas do noszenia ładunków broni ręcznej’, *šūvis* ‘strzał, wystrzał; nabój; błyskawica; uderzenie, raz’, *tuo šūviù* adv. ‘od razu’, *šūvùs* (war. do *šuvùs*, zob. wyżej). War. z nagłosowym *š’*: *šiūvis* b.z.a. ‘strzał, wystrzał’. — Tu może też *šyvuỹs* ‘ułamek, odłamek, drzazga’ – ze zmiany **šiūvuỹs* (por. *šiveris* jako wariant do *šiūverỹs* ‘lewy uchwyt kosy’). Zob. HL 99.

šažėti, *šāža*, *šažėjo* ‘cicho trzeszczeć, szeleścić, np. o rakach poruszających się w worku’ (*Vėžiaĩ šāža maiše*), o szeleszczących śmieciach (*Šāža kiemas nuo sąšlavų*, t.y. *šnerkšta* JU), też o szumie deszczu (*Buvo girdėti lietaus šažėjimas*) — czasownik onomatopeiczny na -ė-. Por. syn. *čežėti* i *šežėti* ‘skrzypieć, trzeszczeć’. — Alternantem *šaž-* jest SE *šež-* jak w *šėžti*, *šėža* (**šenža*, war. *šėža*), *šėžo*, zwykle *apšėžti* ‘stawać się zaśmieconym, zanieczyszczać się (o podwórzu)’.

ščėslỹvas, -à 4 p.a. stlit., gw. ‘szczęśliwy’ (war. *čėslỹvas*), *neščėslỹvas* gw. ‘nieszczęśliwy’, ze **ščiaslỹvas* — zapoż. ze stblr. *ščaslivij* (*ščastlivij*), por. błr. *ščaslĩvy*, *neščaslĩvy*. Por. ZS 36, SLA 213, ALEW 159n.

ščėstis, -ies 2 p.a. f. gw. ‘pomyślny los, szczęście; powodzenie’, ze **ščiaštis* — zapoż. ze stblr. *ščastbe*, por. błr. *ščásce*, -scja n., ros. *ščástbe*, -stja (strus. *sūčastbe*). Zob. ZS 55, LEW 73, 188, 969, SLA 214, ALEW 160n. War. *ščėstia*, *ščėščis* (ZTŽ). Obca grupa nagłosowa *šč-* jest usuwana albo drogą uproszczenia: *čėstis* (zob.), albo przez dołączenie samogłoski protetycznej, co skutkuje zmianą sylabacji: *iš.čėstis* (tu jednak nie można wykluczyć przejścia formy stblr. *iščastbe*). Por. GJL I, § 340. Zob. też *neščėstis*.

ščilina 1 p.a. LZŽ ‘szczelina, szpara’ — zapoż. z błr. *ščýlina*, -y (por. ukr. *ščýlina*). — War. *ščelynà*, -jnos 2 p.a. ZTŽ ⇐ błr. gw. *ščėlina*, -y (PZB 5, 526), pol. *szczelina*, ros. *ščelb*.

ščilnùs, -i 4 p.a., *ščilĩnas*, -à 4 p.a. gw. ‘szczelny, bez szczelin, szpar, nie przepuszczający powietrza’ — zapoż. z błr. *ščýlbny* (LKŽ XIV, 598 podaje błędny wywód z pol.

⁶⁶⁵ Por. *plovq* : *pluti*; *slovq* : *sluti*; *trovq* : *truti*.

szczelny). Zob. też *ščilina*. — War. ze zmianą *č'i* > *č'u*: *ščiulnūs* (*Jagu avilys ščiulnūs, parziem gali ore stovēt – bitēs nesušals* 'Jeśli ul jest szczelny, może stać przez zimę na dworze, pszczoły nie zamarzną'), por. *čyštiti* > *čiūštiti*. Z uproszczeniem *šč-* > *č-*: *čiulnūs* (por. *čiūplas, čiēpas*). — Drw. *ščilniai, čiulniai* adv. 'szczelnie' (*Ščilniai ašsidaro durys* 'Drzwi zamknęły się szczelnie').

ščyras, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. 'prawdziwy (o grzybie jadalnym)', 2. 'pracowity, pilny', 3. 'serdeczny, życzliwy', 4. 'przyzwoity, uczciwy' — zapoż. ze stbłr. *ščiryj, ščyryj*, por. błr. *ščyry* (← stpol. *szczyry*). Zob. SLA 214, ZS 55, LEW 75. Obca grupa nagłosowa *šč-* jest usuwana albo drogą uproszczenia: *čyras, čyras* albo przez dołączenie samogłoski protetycznej, czyli zmianę sylabacji: *iš.čyras*. Paralela: *ščēstis* obok *čēstis* lub *iščēstis* (zob. GJL I, § 340).

ščyrtas 4, 2 p.a., *ščirtas* 2 p.a. gw. 'szczyt dachu, górna płaszczyzna frontowych ścian budynku, podtrzymująca dach' — zapoż. z pol. *szczyt*, -u. Z uproszczonym nagłosem: *čyrtas* (por. *čiūplas* ob. *ščiūplas*). — Zdrob. *ščitēlis* 'mały piec, dołączony do pieca ruskiego typu a służący do ogrzewania izby' (ZS 55).

ščiūplas 4 p.a. c. gw. 1. 'szczupły, chudy', 2. 'wąski, ciasny' — zapoż. z błr. *ščūply*, pol. *szczupły*, -ego 'niegruby, chudy, wysmukły'. Z uproszczonym nagłosem: *čiūplas* (por. *čiēpas, čiulnūs, čiūntai*). — Vb. denom. *ap-, sučiuplėti* 'schudnąć – o koniu', *nučiūplinti* 'zmniejszyć, zwęzić', refl. 'zbiednieć, zubożeć' (*Jau tu visai nusičiūplinau* 'Ty już całkiem zubożałeś').

ščiupōkas 2 p.a. gw. 'szczupak, *Esox lucius*' — zapoż. z błr. *ščupák*, -á (ZS 55; ← pol. *szczupak*), z upodobnieniem nagłosu do czas. *ščiūpoti* 'macać' lub do wykrz. *čiūpt* 'cap, chap'. — War. ze zmianą *č'u* > *č'i*: *ščipōkas* 1. 'szczupak', 2. przen. 'niezorzany kawałek ziemi' (syn. *vōgis*). Paralele: *čiprynà* ob. *čiuprynà*; *žipōnas* ob. *žiupōnas*.

ščiūpoti, ščiūpoju, ščiūpojau stlit., gw. 'dotykać palcami, wyczuwać za pomocą dotyku, macać' (m.in. CHB) — zapoż. ze stbłr. *ščupati*, por. błr. *ščúpacь, ščúpaju*, 3 sg. *ščúpaje* (por. SLA 214). NDŽ, za nim LKŽ przyjmuje akcentuację *ščiūpoti*. — Szerzej rozpowszechniony jest war. *čiūpoti* (też *čiūpoti* i *čiūpōti*), ze zmianą nagłosu spowodowaną nawiązaniem pożyczki do rodzimych czas. *čiūopti* 'chwycić; macać' i *čiūpinėti* 'macać, obmacywać' (zob. s.v. *čiūpti*). Stlit. *čiūpoti* 'dotykać, macać', m.in. DP, BRB (zob. SLA 59). SD *čiūpoju* «dotykam się czego» (syn. *pasilyčiu*), ⇒ *pačiūpojimas* SD «dotknięcie, dotykanie» (syn. *palytėjimas*). Gw. *Čiūpoja kai žydas karvę* 'Maca, jak Żyd krowę' (ZS 15). *Ji vištas čiūpoja* 'Ona maca kury'.

ščiūti, prs. *ščiūvù* (*ščiūvu < *ščiu-n-vu; war. *ščiūjù, ščiūnù*), prt. *ščiuvaũ* (war. *ščiujaũ*), zwykle z prvb. *nu-* 1. 'przestać, ustać (o bólu); o wietrze: ucichnąć', 2. 'przestać być słyszalnym, ucichnąć (o gwarze, krzyku, jęku, śpiewie)', 3. 'o płomieniu: przygasnąć'. Warianty: *ščiūti, ščiūiti* (co do dyftongu zob. s.v. *buitis*), *ščiūlti* (por. *šūltis* z *šūitis); s-mobile: *čiūti, čiūvù* a. *čiūnù, čiūvaũ*. Struktura wymienionych form wskazuje na pwk. pb. *stjāu-C, SZ *stjū-C. Może to być kontynuacja laryngalizowanego pwk. *stjēuH-, SZ *stjūH- (transponat). Brak odpowiedników ie. Do porównania stoją takie pie. pierwiastki, jak *gjeuH- 'zuć', *mjeuH- 'poruszać', *sp(t)jeuH- 'pluć' i *sjeuH- 'szyć'. — Drw. *ščiunklas* a. *ščiūnklas* 'ręka bez dłoni, kikut; kikut palca' (SD *ščiunklas* «kikut»), też 'człowiek z kikutem' – drw. na -kl- od neopwk. *ščiūn-*, wyodrębnionego z prs. *ščiūnù* (znaczn. etym. 'ucinam'?). Mało prawdopodobne wydaje się przypuszczenie o zapożyczeniu pol. *szczałek* '(Über)rest', zob. LEW 969, LKŽ XIV, 599. — Różniące się nagłosem st- warianty *stūnkla* a. *stūnklas* gw. 'ręka lub noga bez palców, kikut' pozostają niejasne. — Z prt. *čiūvaũ* pochodzi osnowa *čiuv-* w drw. *nučiuvėti* 'ustać, przeminąć' (*Ta liga kol tik nučiuvēs, turi gulėti* 'Dopóki ta choroba nie minie, musisz leżeć'), *čiuvótis* refl. 'powstrzymywać się; przestać

(pić wódkę); wystrzegać się; SW *čiūv-*: *čiūvōšius* ‘powolny, nieudolny człowiek’. — Nie można wykluczyć, że do pwk. *ščiū-* należy jeszcze *sčiūrỹs* a. *ščiūrỹs* 1. ‘węgiel, tj. słup narożny w drewnianej chacie’, 2. ‘półwysep na rzece lub jeziorze, cypel’ i *pasčiūrỹs* ‘miejsce, gdzie rzeka schodzi się ze skrajem lasu’ – drw. od adi. vb. **sčiū-ra-*. Rozwój znaczeniowy tego wyrazu czeka na zbadanie.

šè, šē ptk. ‘na, bierz, masz’, np. *Šè tau tuos pinigūs!* ‘Na tobie te pieniądze!’. *Šè, imk, kad duodu!* ‘Na, bierz, kiedy daję!’. Wsch.-lit. *ši* ‘daj tu!’, pl. *šite* ‘dajcie tu!’ przemawia za związkiem partykuły *šè* z przysłówkiem *šē/šeñ* ‘tu, do tego miejsca’. Por. syn. *tè < teñ*. — Z sufiksem imperatiwu i końcówką 2 os.pl. *šè-ki-t*: *Šèkit, vaikai, po obuolį!* ‘Bierzcie, dzieci, po jabłku!’.

šebaldošius, -iaus b.z.a. gw. ‘woreczek, mieszek, kapciuch’ — ze zmianą znac. zapożyczone z pol. *szabeltas* (*szabaltas*) przest. ‘płaska torba husarska, wisząca na trzech rzemieniach u pendentu szabli’ ⇐ nwn. *Säbeltasche* f. (Sw VI, 548). Praforma lit. **šabeltošius* lub **šabeltosius* zmienia się fonetycznie w kilku punktach: **š-s > š-š; el > al; lt > ld*. — Derywacja wsteczna wydaje neosn. *šebel°*: *šebélka, šèbelka* ‘woreczek, kapciuch’, przen. ‘stara, licha kobyła’ (LEW 969: «Undurchsichtig»).

šecavóti, šecavóju, šecavójau przest. ‘oceniać, określać wartość materialną, szacować’ — zapoż. ze stbłr. *šacovati* ⇐ pol. *szacować* (⇐ śrwn. *schatzen*, por. nwn. *schätzen*). War. *šecavóti* oraz *šacúoti, šecúoti*.

šedēvras 2 p.a., *šedēvras* 2 p.a. ‘arcydzieło, dzieło wyróżniające się doskonałością, zwykle literackie’ — zapoż. z ros. *šedēvr, -a* (⇐ fr. *chef-d’œuvre*, por. REW III, 386).

šėfavóti, šėfavóju, šėfavójau (war. *šef°*, *šep°*) stlit. ‘rozdawać, wydzielać co komu’ — zapoż. ze stbłr. *šafovati* ⇐ pol. *szafować, -użę* (⇐ śrwn. *schaffen*). Por. SLA 214, LEW 970, ALEW 1015n. — Drw. *šėfavójimas* ‘szafowanie’, *šėfavonė* CHB ts. ⇐ stbłr. *šefovanʹe*.

šėforius, -iaus 1 p.a. stlit. ‘szafarz, zarządca, gospodarz’ 1. ‘dozorca; służa’, 2. ‘człowiek rozrzutny’ — zapoż. ze stbłr. *šafarʹ, šefarʹ* (⇐ pol. *szafarz* ‘ten, kto szafuje, coś rozdziela, rozdaje’). War. *šėporius, šėpōrius, šėporius* i *šāporius*. Por. SLA 214, LEW 970, ALEW 1016. — Fem. *šėporka, šeporka* b.z.a., *šapōrka* ‘szafarka; osoba rozrzutna’ ⇐ stbłr. *šafarka* (war. *šėperka* LEX ‘Schäfferin’; *šėperka*). Zob. też *šėfavóti* i *šėpárnė*.

šeimà 4 p.a. 1. ‘rodzina’, 2. ‘dzieci, potomstwo’ (*Šeimōs užauginau keturis sūnus* ‘Wychowałam czterech synów’. *Šeimōs susilaukti* ‘Doczekać się potomstwa’), 3. przen. ‘pszczoły zamieszkujące jeden ul’. Odpowiedniki bśł.: łot. *sàime* ‘czeladź domowa, rodzina w szerokim znaczeniu (swoi i obcy)’, rcs. strus. *sēmija* ‘rodzina, czeladź, niewolnicy’ (słow. *ě* implikuje pbsł. dyftong **aṡ*, nie **eṡ*), ros. *semʹja* ‘rodzina’, ukr. *simʹja* ts. (por. REW II, 609, Specht 1944, 182). Przemawiają one za rekonstrukcją formacji na SO, pbsł. **šaiṡ-mā* < pie. **koṡ-meh₂-*. Z innymi sufiksami: łac. *cūnae* f.pl. ‘kołyska’ (płac. **koṡnā-* < pie. **koṡ-neh₂-*), gr. *κοῖτος* m. ‘miejsce odpoczynku, łóżce; chlew, stajnia; sen, spoczynek’ (pie. **koṡ-to-*), zob. de Vaan 153. Pwk. pie. **keṡ-/ki-* ‘leżeć’, por. gr. *κεῖμαι* ‘leżę’, wed. *śáye, sére* ‘leży, leżą’, aw. *saēte, sōire* ts. (LIV² 320). — Zgodność łotewsko-słowiańska co do pierwotnego dyftongu **aṡ* skłania do tego, by podejrzewać wtórność refleksu lit. *ei* (tak też Derksen 2015, 441). Wtórne *ei* zaświadcza takie przykłady, jak *šeivà < šaivà; neivà < naivà; kreĩtis < kraĩtis*. To samo odnosi się do bałtyckiej pożyczki w fiń. *heimo* ‘ród, pokrewieństwo, rodzina’. Inaczej BSW 300n., gdzie bez słowa uzasadnienia postuluje się dwie praformy bśł.: **šeṡmā-* i **šaiṡmā-* (**šaiṡmā-*). Również LEW 970 nie zajmuje stanowiska wobec rozbieżności form lit. *šeimà* i łot. *sàime*. — Z inną budową: łot. *siēva* ‘kobieta, żona’ (pb. **šeṡi-uā-* lub **šaiṡ-uā-*) oraz łac. *cīvis, -is* m.f. ‘obywatel’, zwł. ‘obywatel rzymski; współobywatel, rodak; poddany’ (pie. **keṡ-uō-*), goc. *heiwa-frauja* ‘οικοδεσπότης,

gospodarz', stwn. *hīwo* 'mąż', *hīwa* 'żona', *hīwiski* 'wielka rodzina, Hausgemeinschaft'. — Drw. *šeimatis*, *-iēs* 1. stlit. coll. 'powinowaci' (m.in. DP, BRB), 2. gw. 'wieś zamieszkała przez szlachtę' (rzadki wypadek użycia suf. *-atis* w derywacji odrzeczownikowej, por. GJL II, § 412), *šeimyna* (zob.), *šeiminis* 'rodzinny', sb. m. SD «czeladnik». Zdrob. *šeimėlė*, *šeimikė*, *šeimukė*. — N.m. *Šeimatis*.

šeimyna 1 p.a. 1. 'rodzina wraz z domownikami, czeladzią: swoi i obcy mieszkający pod jednym dachem', SD «czeladź», 2. hist. 'parobki, najęci robotnicy', 3. gw. 'rodzina' (*Šeimyna tai visi: tėvas su motina, vaikai* 'Rodzina to wszyscy [razem wzięci]: ojciec z matką, dzieci'); war. stlit. *šaimyna* WP — formacja z suf. *-yn-* od *šeimà* 'rodzina' < *šaima (zob.). Pokrewny sufiks w stpr. *seimīns*, acc.sg. *seimīnan*, *seimijnan* 'czeladź, Gesinde' < *saimīns, jak i w rcs. *sēminū* m. 'jeniec wojenny zamieniony w niewolnika' (por. REW II, 609). Praforma bśł. *šajm-īn-. — Drw. *šeimynėlė* PK 'czeladka' (coll. 'czeladź'; kalka z pol.), *šeiminỹkas*, *šeiminiņkas* 'głowa rodziny, gospodarz' (⇒ *šeimininkáuti* 'gospodarować'; por. łot. *sàimniēks*, gw. *saimenieks* 'gospodarz'), *šeimyninis* 'rodzinny', SD «czeladny», *darbinykas iš šeimynos*, *šeiminis* SD «czeladnik», *šeimyniškiei* m.pl. 'czeladź, domownicy', *šeimynystis* 'ktoś z czeladzi', war. z insercją k: *šeimynykštis* 'członek wielkiej rodziny; ktoś z czeladzi, parobek' (por. *naminykštis*), *šeimyniškas* 'rodzinny, silnie z rodziną związany, dbający o rodzinę', *šeimyniškis* 'ktoś z czeladzi, parobek', *šeimynójas* 'domownik', cps. *šeimynstubė* (zob. *stubà*). — N.m. *Šeimyniškiei* 7x (⇒ *Šeimyniškeliai*), cps. *Šeimylaukis* (z *Šeimylaukis < *Šeimyn-laukis).

šeinis, *-io* 2 p.a. gw. 'szybki taniec litewski, wykonywany przez cztery pary'. War. *šeinis*, *šeinas*, *šeinius*. Niejasne. Formalnym comparandum może tu być *šainytis*, *-aūs*, *-iaūs* 'zagłębiać się w czym, być czym pochłoniętym' (zob. s.v. *šiėti*).

šeirys, *-io* 4 p.a., *šeiris*, *-io* 2 p.a. gw. 'wdowiec' (⇒ f. *šeirė*, *šeirė* 'wdowa') — być może ze zmiany *šierys (neapofonia *ie* ⇒ *ei*?, por. *pleiškas* ob. *pliškās*; *spėigas* ob. *spiegās*; *sveikas* ob. *sviēkas*). Cps. *gývšeiris* 'rozwodnik' (dosł. 'żywy wdowiec', por. *gývas* i syn. *gývnašlis*). Rzeczownik na *-ja-, utworzony od przymiotnika pb. *šeįra- 'osierocony, pozbawiony rodziców, rodziny', który był odpowiednikiem psł. *si-rũ, por. scs. *sirũ* 'osierocony, ὀρφανός', też 'opuszczony, porzucony, pusty, próżny', ⇐ pie. *keį- 'opuścić, pozostawić kogo?' (brak w LIV²). Vb. denominativum scs. *osirėti* 'zostać osieroconym', czes. *osiřeti*), ros. *sírýj* 'osierociały, osierocony', stczes. *sirý* 'osierocony, opuszczony', czes. *sirý* 'opuszczony, samotny, bezdzietny'. Por. BSW 301, REW II, 628n., LEW 970. — Drw. denominalem na *-ota* jest scs. *sirota* c. 'ὀρφανός', bg. *sírota*, sch. *siròta*, slh. *siròta*, ros. *sírotá*, pol. *sierota*, czes. *sirota* ts. Znacz. etym.: abstr. 'osierocenie, stan sieroctwa', potem konkretyzacja: 'człowiek osierocony', por. Boryś 546n. — Paralela wed. *śayú-* m. 'sierota; pozbawiony ojca', mław. *saē* ts. z pie. *keį-ú- (EWAIA II, 615, ALEW 1017) wskazuje na to, że pbsł. *šeįra- może kontynuować strukturę pie. *keį-ro-. Werbalnych refleksów pwk. *keį- nie widać. NB. Litewską nazwą 'sieroty' jest *našlaitis* (zob.). — N.m. *Šeiriaĩ*, *Šeiriškės*.

šeivà 4 p.a. 1. 'cewka 'cewka tkacka, rodzaj szpuli do nawijania nici', SD «cewka nici», 2. gw. 'wątek tkacki', SD «wątek u tkaczow», 3. gw. 'czółenko służące do wiązania sieci', 4. gw. 'podudzie, goleń; kość goleniowa', 5. gw. 'przedramię', 6. gw. peior. 'cienka noga', 7. gw. 'cybuch fajki', 8. gw. 'rynienka do spuszczenia żywicy z drzew'. Ze zmiany *šaiivà* (gw.). O starszeństwie formy z dyftongiem *ai* przesądzają odpowiedniki łot. *saiva* 'czółenko tkackie; cewka tkacka' oraz psł. *cěva (*ě z pbsł. *ai, *kaįuā). Paralelne jest zróżnicowanie między *šeimà* i łot. *sàime*, rcs. *sēmija*. W kwestii *ei* z *ai* por. jeszcze *neivà* < *naivà*; *seĩtas* < *saĩtas*. — Wtórne jest *ie* w *sievà* ZTŽ 'cewka' (por. *sviēkas* 'sveikas'). Wtórne są też monoftongi *ė*, *e* w war. *šėvà*, *ševà*. — Przynależność etymologiczna wyrazu *šeivà*/*šaiivà* pozostaje sporna, zob. LEW 957, 970, BSW 301 (tu hipoteza o alternacji apofonicznej *šeĩ-/šai-*

). Zestawienie z psł. *cěva/*cěvī (stczes. *cěva*, stpol. *cew* ‘rurka’, pol. *cewa* ts.), *cěvūka ‘rurka, szpulka’ (stł. *cěvka*, ros. *cěvka*, czes. *cívka*, pol. *cewka*) jest obciążone różnicą nagłosowej spółgłoski: bałtyckie *š-* < **k-*, ale słowiańskie *c-* < **k-*. BSW 301 przyjmuje pierwotną dwoistość: pbsł. *šejuā- obok *kajuā- f. ‘Spule’. Beekes 2010, 707 (s.v. kíov) widzi tu wyraz, którym pierwotnie nazywano ‘kość goleniową’, na co przytacza świadectwo z jednej strony indoeuropejskie, z drugiej strony germańskie, por. wed. *aštvánt-* m. ‘goleń’, mław. *ascuua-* m. ts., ze złożenia *ast-(s)čiHu- < pie. *h₃est-(s)kiHu- ‘shin-bone’ oraz stang. *scia* m. ‘goleń; noga’, *scinu* f. ‘goleń’, stwn. *skena*, *skina* ‘słup’, < pgerm. *skīnō, *skinaz. Rozwój znaczeniowy w kierunku ‘słup, kolumna’ zaszedł też w gr. kíov, -ovoç m.f. ‘kolumna, słup do chłosty’ i orm. *siwn* ‘kolumna’ < pie. *kīuōn-. Wymienionym refleksom na SZ pie. *(s)kīH-u- bałto-słowiański ma przeciwstawiać formację na st. o, *šaūu- < pie. *(s)koīH-u-, tematyzowaną sufiksem (> pb. *šaiū-ā-). Beekes, l.c. tłumaczy odchylenie refleksu słowiańskiego (*cěva < *kēuā < *kajuā-) depalatalizacją **k-* > **k-* w pozycji po s-mobile. Podobnie ALEW 1017. — W kwestii znac. ‘kość goleniowa’, poświadczonych w gwarach litewskich, należy dodać, że ros. *cěvka* ma poboczne znaczenia ‘kość w nodze ptaka między golenią a palcami’, ‘pęcina’ i ‘kość promieniowa’. W polskich gwarach *cewka* to m.in. ‘noga zwierzęcia’ i ‘łydka’, zob. Boryś 54n. — Cps. *šeivakōjis* 1. ‘kto ma długie, cienkie nogi, laskonogi’ (*Kas iš tų šeivakōjų mergų – visai į gaspadinės netinka* ‘Co z tych cienkonogich dziewczyn, zupełnie nie nadają się na gospodynię’), 2. ‘kto ma krzywe nogi’, *šeivāmedis* bot. 1. ‘czarny bez, Sambucus’, 2. ‘lilak pospolity, Syringa vulgaris’ (war. kontrahowany: *šeīmedis*).

šėkaī, -ī 4 p.a. m.pl. gw. ‘licha, ostra trawa (mietlica, turzyca)’, drw. *šėkynas* 1. ‘łaka porośnięta taką trawą’, 2. ‘porośnięty trzcina brzeg jeziora’. Pewna specjalizacja leksykalna w stosunku do *šėkas* ‘trawa świeżo skoszona’ (zob.). Niejasny jest dyftong *ei* w war. *šeikas* b.z.a. ‘liche siano’ (Gervėčiai). Zob. też *šėkštė*.

šėkas 1, 3 p.a. 1. ‘trawa świeżo skoszona (dla krowy, konia); niezwiędłe, zielone siano’ (war. *šėka*, *šėkas* 4 p.a.), 2. gw. bot. ‘roślina bagienna wełnianka, Eriophorum’. Odpowiednik łot. *sēks* a. *sēka*² ‘świeżo skoszona trawa, koniczyna, wyka na karmę dla zwierząt’. Hapaks str. *schokis* EV ‘trawa, Gras’ pozostaje formą niejasną z powodu pisowni <sch> zam. <s> oraz wokalizmu <o>. Mimo tego PKEŽ 4, 87 rekonstruuje praformę *šākas i dopuszcza zróżnicowanie apofoniczne pb. *šēk- ⇒ *šāk- (por. lit. *sostas* ob. *sėdu*; *brōžti* ob. *brėžti*). Dalszy wywód niepewny. Transponat ie. *keH-ko-, *kē-ko- (IEW 544), *kēh₁k^(u)o- (ALEW 1017). Por. sti. *šākam* n. ‘trawa jadalna, warzywo’, goc. *hawi* n. ‘siano’, stfryz. *hā*, *hē* ‘potraw, otawa’, stwn. *hewi*, *hou(wi)* ‘siano’, het. *kikla-* ‘ziele, warzywo’ (EWAIA II, 628; het. *kikla-* nie ukazuje się u Kloekhorsta 2008). Zob. też BSW 301, LEW 970n. Casaretto 2004, 124 łączy wyrazy germańskie z czas. *hawwa- ‘rąbać, kosić’ ⇐ pie. *keh₂u- ‘schlagen, spalten’. — Drw. *šėkinis* ‘jajko zabarwione w wywarze ze świeżej trawy’, cps. *šilašėkis* ‘gatunek leśnej trawy’ (por. *šilas*). Vb. denom. *šėkāuti* a. *šėkauti* ‘kosić i grabić świeżą trawę’. N.jez. *Šėkinis*, n.rz. *Šėkynė*.

šėkštarnė 2 p.a. gw. ‘koło zębate (we młynie, w kieracie)’ — zmienione z *šeštarnė*, *šestarnė*, to zaś z insercją *k* i zmianą *ks* > *kš* z *šesternė — zapoż. z ros. *šesternjá*, błr. *šascjarnjá* (por. ŽD 291, LEW 977). War. *šeštėrna*, *šeštėrnià*, *šeštėrnis*. Paralelny rozwój fonetyczny zaszedł w wyrazie *šėkštis*. Por. rodzimy syn. *dañtratis*.

šėkštė 2 p.a. gw. 1. ‘licha, marna trawa’, 2. ‘chleb z grubo zmielonej mąki’. Niejasne. Por. *šėkaī* ‘licha, ostra trawa’.

šėkšti, *šėkšta* (war. *šeñkšta*), *šėkšto* gw. ‘z lekka mrozić, chwycić – o mrozie; pokrywać się cienkim lodem – o bagnie, błocie na drodze’ — pdg. oparty na neopwk. *šėkšt-*, który

wyabstrahowano z prs. *šēkšta*. Jeśli *k* pochodzi z insercji welarnej przed grupą **-št-*, to można przyjąć praformę **še-k-šta*, to z **šešta* < **šeš-sta*. Pwk. o postaci **šeš-* może pochodzić z perseweracyjnej asymilacji na odległość: **šes-* > **šeš-*, samo zaś **šes-* z pie. **kes-* ‘ciąć, ucinać’ (por. IEW 586, LIV² 329). Por. sti. *śásati* ‘tnie’, wed. *śástra-* n. ‘nóż’. Możliwe, że alternant na st. zanikowym, pb. **šis-* ← **šes-*, tkwi w wyrazie *šikšnà* (zob.). Brak refleksu SO **šas-*.

šēkštis, -čio 2 p.a. gw. 1. ‘drewniane widły do plew’, 2. ‘rozwidlony drąg do podparcia czego’, 3. ‘sękaty kij’. War. *šekštis*, -iēs f., *šēkštē*. Pl. *šēkščiai* ‘żerdzie umocowane pionowo w boku wozu lub sań, a umożliwiające powiększenie przewożonego ładunku (siana, słomy)’. Ze zmiany **šē-k-stis*. To przekształcone insercją *k* z **šēstis*, co zapożyczone z ros. *šest*, -á m. ‘drąg’ lub błr. *šost*, *šastá* ts. Podobne zmiany fonetyczne zaszły w zapoż. *šekštařnē* (zob.). — Całkiem inaczej Būga, RR I, 599, który łączył *šēkštis* ze stpr. *saxto* EV ‘ociosana kłoda, Rone [abgehauener Baumstamm, Knüttel]’ i postulował praformy ie. **ksek-sti-* i **ksek-stā-*. Za nim LEW 971. Również PKEŽ 4, 40n. widzi w stpr. *saxto* (praforma **sakstā*) krewniaka wyrazu *šekštis*. Wychodzi on od pwk. pie. **sek-* ‘ciąć, ucinać’ (por. rekonstrukcję pie. **sekH-/*skH-* ‘abtrennen: 1. ‘schneiden’, 2. ‘unterscheiden’ w LIV² 524), nie tłumaczy jednak w sposób przekonujący, jak można by pogodzić pie. **sek-* z lit. *šek-*. — War. sonoryzowane: *šegždis* ‘tyczka do rozwieszenia sieci rybackiej’, *šegždē* ‘łata do przyciskania słomy na strzesze’; z samogłoską długą: *šēgždē* ob. *šēkštē* ‘drąg do przyciskania siana na wozie’. Paralele: *kregždē* ob. *krykštē* ‘jaskółka’; *kiāugždas* ob. *kiāukštē* ‘łuska, łupina’; *kugždēti* ob. *kukštēti* i *kuštēti* ‘szepać’. — N.jez. *Šēkštis*, n.rz. *Šēkštys* a. *Šēkštis*, n. łąki *Šēkštijos*. N.m. *Pašēkštis* 2x.

šēliōnas 2 p.a. m. gw. 1. ‘ten, kto szaleje, szaleniec’, 2. ‘ktoś wzburzony, rozgniewany’ — zapoż. ze stbłr. *šalionyj*, *šalenyj*, por. błr. *šalēny*, -aja ‘szaleniec, wariat’. — Urbutis 1981, 200 cytuje z Mażwida adi. *šelenas*, -a ‘szalony’ (ze znakiem zapytania), por. *Tarē Jobas motēsp rūstei Kaip motriškē šelena* (pis. <schelena>) *kalbėjei* MŽ 436¹⁵ ‘Rzekł Job gniewnie do kobiety: Mówiłaś jak kobieta szalona’. Zob. też *šēliōti*. Brak w SLA, LEW, LKŽ i ALEW.

šēliōti, *šēliōju*, *šēliōjau* 1. ‘dokazywać, wyżywać się, bawić się (o dzieciach, młodzieży, o zwierzętach)’, 2. ‘szaleć, przejawiać uczucia w nieopanowany sposób, wściekać się; rzucać się na kogo; zamierzać się na kogo’, 3. ‘spędzać czas na zabawach, hulankach’, 4. impers. ‘o wietrze, burzy, sztormie, pożarze: szaleć, przejawiać się z dużą siłą, intensywnością’ (też refl. *šēliōtis*, -juos, -jaus). War. akc. *šēlioti*. Chodzi tu o sufiksalne przekształcenie slawizmu *šēlytis*, -i juos, -i jaus ‘szaleć’ ← stbłr. *šaleti*, błr. *šalécь*, -ēju. Formę praesentis 3 sg. błr. *šal-ėje* przetransponowano na lit. *šēl-ija(s)*, po czym do sekwencji -ij-V dotworzono alternant -y-C dla infinitiwu. Zastępstwo lit. *šē* za błr. *ša* też w *šēpà*, *šēprōnas* i *šētōnas*. Por. LEW 971, Zs 55. Zob. też *šēlti*. — Nomina: *pašēlėlis* ‘szaleniec’, *pašēliškas* ‘szalony; niesłychany, wielki’, *pašēlusiai* adv. ‘szalenie, niezmiernie, bardzo’ (*Pašēlusiai turtingas žmogus* ‘Szalenie bogaty człowiek’), *šēlas* ‘szał, szaleństwo’. Osobno zob. *šēliōnas*.

šēl̃mis, -ė 2 p.a., *šēl̃mis* 1 p.a., *šēl̃mis* 2 p.a. ‘hultaj, nicpoń, łobuz; kłamca, oszust’ — derywat od *šēlma* (*šēlmà*, *šēlma*) c. ts., co zapożyczone z błr. *šēl̃ma*, -y ← pol. *szelma* ‘człowiek przebiegły, sprytny; hultaj, urwis’ (← nwn. *Schelm* m. ‘Bösewicht, Schurke, Betrüger, Dieb’, EWD 1191). GL 123 i LEW 971 przyjmują prymarny germanizm. — Drw. *šēlm̃ystē*, *šēlm̃ystà* ‘niegodziwy postępek, oszustwo’ (por. pol. *szelmstwo*), *šēl̃miškas*, *šēl̃miškas* ‘szelmowski’, vb. denom. *šēlmavóti* ‘być szelmą; oszukiwać, okradać, krzywdzić’, *sušēlmavóti* ‘zepsuć, zniszczyć; źle, brzydko ostrzyć’.

šēlmuō 3 p.a., acc.sg. *šēlmenį* ‘grzbiet dwuspadowego dachu, kalenica’ (*Šēlmenį stogo spaliais užpila* ‘Grzbiet dachu wypełniają plewami’). Też pl.t. *šēlmenys* lub *šēlmenaĩ* ts. War.

z udźwięcznionym nagłosem: *želmuõ*. Wyraz spokrewniony z psł. *selmę, *-mene, rcs. *slēmę*, -mene n. 'belka', ros. *slemja* 'belka, belka poprzecznie umocowana' (drw. *solomina* XVI w.), sch. *šljēme* 'belka stropowa', sšn. *slēme*, -mena ts., czes. *slémě* 'poprzeczna belka; kalenica', pol. gw. *ślemię* a. *szlemię* 'tramik poziomy na grzbiecie dachu położony, który służy za osadę wierzchołkom krokwi; belka łącząca jarzmo mostu, na którą kładą deski' (Sw). Rekonstrukcja pbsł. *šēl-men- (BSw 301n.). Dalszy wywód niepewny, zob. LEW 971. Może do pie. *kel- 'schować, ukryć', por. łac. *celō* 'kryć, taić', *occulō*, -ere 'zakryć, zasłonić, schować; zataić', goc. *huljan* 'okrywać całunem'. Zob. REW II, 659, LIV² 322, de Vaan 423n. Pod względem budowy *šelmuõ* odpowiada wed. *śárman-* n. 'osłona, przykrycie', < pie. *kel-men-. — Drw. *šēlmenas* 'grzbiet dachu', *šelmanys* a. *šēlmenis* ts. (*Visi šiaudinių stogų šēlmeniai mūsų kieme būdavo spaliais apipilti* 'Wszystkie grzbiety słomianych dachów w naszej wsi były obsypane paździerzami'). Zapożyczone do jęz. łotewskiego jako *šalmene* 'łata przyciskająca strzechę' oraz *zelminis* 'der Giebel, die spitze Giebelwand am Hausboden' (ME IV, 704). — N.jez. *Šēlmentas*, n.rz. *Šelmuõ*, *Šelmentā*.

šēlpti, *šelpiũ* (3 os. *šēlpia*, war. *šēlpi*), *šelpiaũ* 'wspierać materialnie, okazywać pomoc', *pašelpiti* DP 'wspomagać, dopomagać, podpomagać, poratować', *sušēlpti*: *sušēlpti kq pinigais, javais, maistu* 'wesprzeć kogo pieniędzmi, zbożem, pożywieniem' — pwk. *šelp-* to refleks pie. *kelb-, por. goc. *hilpan*, stwn. *helfan*, stisl. *hjalpa* 'pomagać, ratować' (IEW 554, BSw 302, EWD 528n., ALEW 1018; brak w LIV²). Niejasny jest stosunek wzajemny form werbalnych *šelp-* i *gelb-* (zob. *gelbėti*). — Drw. *šelpē* stlit. 'pomoc', *šelpėjas* 'kto wspiera, pomaga', bibl. 'wspomożyciel', *šelpimas* 'wspomaganie', *šelpťinis* 'potrzebujący pomocy'. — SO *šalp-*: *šalpyti, iteratyw typu *maldyti* (*málzyti*, *žvalgýti*), o którym świadczą nomina postverbalia, por. *pašalpa* 'zapomoga, datek, wsparcie', DP m.in. 'pomoc, założenie, wspomóżenie, poratowanie', SD «pomoc, ratunek; posiłek wojenny», *šalpa* 'pomoc, zapomoga' (może deprefigowane, por. *gálba* ← *pagálba*), *šalpē* KN, PK 'pomoc', cps. *savišalpa* 'samopomoc' (por. *sāvas*). — Nie widać jasnych refleksów SZ †šilp- lub †šulp-. Dla *šulp- ewentualnym świadectwem byłoby <šulpē> KN 34b₂₃ acc.sg. 'pomoc' (dotąd uważane za błąd druku, por. *šalpē*). Poza tym godne uwagi jest *pa-šulp-nē, mianowicie jako możliwa prapostać dla stlit. *pašunē* 'pomoc, siła', ukazującego się w zabytkach XVII w., por. *Dievas tėvo mano buvo pašunē mano ir išliuosavo mane nuog kalavijo faraono CHB* 'Bóg ojca mego był mi pomocą i wybawił mnie od miecza Faraonowego'. *Šaukia, meldžia... o pagialbos ir pašunės nuog Dieva nesulaukia* KN 'Woła, błaga... a pomocy od Boga nie dostaje'. Przejście od *pa-šulp-nē do *pašunē* zakłada uproszczenie zbitki -lpn- z ewentualnym wzdłużeniem zastępczym, co by prowadziło do *pašunē. Inaczej, ale nieprzekonująco ALEW 740, gdzie zbliżenie *pašunē* do *pašunōkas* gw. 'pochlebca, lizus' i w końcu do *šuõ* 'pies'.

šēlti, *šēlstũ* (war. *šēlnũ*), *šēlaũ*, zwykle z prvb., np. *pašēlti* gw. 'oszaleć, zwariować; wpaść w złość; o psie: dostać wścieklizny; o dzieciach: rozdokazywać się, rozszać się, wyżywać się', też przenośnie 'o burzy, sztormie, zamieci, pożarze: rozszać się' — inchoativum na -st-, które dotworzono do czas. *šēlytis*, -*ijuos*, -*ijaus* 'szaleć' ← błr. *šalécь*, -*ēju* (zob. *šēlióti*). — Z prs. *šēlstũ* wyodrębniono przez metanalizę neopwk. *šēlst-*; widać go w deverbatiwach z suf. -a- i -ā-, por. *šēlsta* m. 'niepohamowane swawole (o dzieciach pozostawionych bez nadzoru)', *šēlstā* 4 p.a. 'rozszały żywioł: burza, sztorm, zamieć śnieżna'. Paralele słowotwórcze: *būst-as* m. 'miejsce przebywania, mieszkanie' ← *būsta* 'mieszka, bywa'; *témst-a* f. 'zmierzch' ← *témsta* 'zapada mrok'; *būgšt-à* f. 'strach' ← *būgšta* 'lęka się'. NB. Ambrasas 1993, 67 analizuje *šēl-stā*, *sutem-stos*, czyli widzi tu suf. -st-. Nie jest to trafne. Pojęcie nominalnego formantu -st- (wtórnie -št-) nie może być stosowane do deverbatiwów, które mają za podstawę bądź praesens o cesze -st- (zob. wyżej), bądź frequentativum o cesze -st- (np. *pašvāista* 'łuna' ← *švaistýti*). Pojęcie to ma natomiast

zastosowanie tam, gdzie wymienione kategorie osnów w grę nie wchodzi, por. np. *siustà* ‘wścieklizna’ $\Leftarrow$ *siuntù*, *siutaũ*; *bėgštà* a. *bėgštē* ‘bieg konia’ $\Leftarrow$ *bėgti*. W takich wypadkach nie mówimy o sufiksie, lecz o neosuf. -st/-št-, ponieważ źródłem tego formantu były takie resegmentacje, jak *búst-as* $\Rightarrow$ *bú-stas* (według inf. *búti*) albo *būgšt-à* $\Rightarrow$ *būg-štà* (według inf. *būgti*).

šėmas, -à 3 p.a., *šėmas* 4 p.a. 1. ‘popielaty, szary; niebieskawy’, 2. ‘mysiej maści (o koniu, krowie)’. Odpowiednik łot. gw. *sāms²* ‘pstry’, drw. *sēmala* a. *sēmālis* ‘ptak czajka, Vanellus cristatus’. Wywodzi się z pb. *šjēma- (zanik *j* przed przednią samogłoską), to z pie. *k_jeh₁-mo-. Odpowiedniki: wed. *śyāmā-* ‘czarny, ciemnej barwy’, aw. *sāma-* ‘czarny’. Por. Specht 1944, 120, 179, 248, LEW 972, EWAIA II, 661, ALEW 1018. — Z innym sufiksem: scs. *sērū* ‘szary’, ros. *séryj*, stcz. *šerý*, pol. *szary*, < pbsł. *šjē-ra- < pie. *k_jeh₁-ro-. — SZ typu sampras., *k_jih₁-, tkwi w łac. *cīmex*, -icis m. ‘pluskwa’, co jest drw. *kīm-iko- od adi. *cīmus ‘ciemnej barwy’ < pie. *k_jih₁-mó-. Na gruncie bałto-słowiańskim refleksem SZ *k_jih₁-C jest lit. *šyvas* (zob.). — Drw. *šémis* a. *šēmýs*, f. *šēmē* ‘wół, krowa mysiej maści’. Cps. *šėmargas* ‘szaro-pstry’ – przez haplogię z *šjēma-margas ($\Rightarrow$ *šėmargis* ‘szaro-pstry wół, krowa’). Vb. denom. *šėmti*, -stu, *nušėmau* ‘szarzyć, siwieć’. — N.rz. *Šémė* a. *Šémis*, n.jez. *Šemukas* (skrótowanie *ė*), n. bagna *Šémó-raistis*.

šėmšys, -io 4 p.a. gw. ‘owłosienie łonowe’ (syn. *kūšys*). War. f. *šémšė* 1 p.a. Bez etymologii. Por. syn. *šėpšė*. — Drw. *šėmškus* ‘zarost łonowy’ (por. typ *šāškus* $\Leftarrow$ *šāšius*).

šėmšti, *šėmšiũ*, *šėmšiaũ* gw., zwykle z prvb. *nušėmšti* ‘ukraść’ (*Nušėmšė gabalą audeklo, ir gana* ‘Ukradł kawał tkaniny i tyle’). Bez etymologii. — Neoosn. *šėmš*’-: *šėmšióti* ‘gryźć, jeść’ (*Šėmšiók greičiau!* ‘Gryź szybciej!’).

šeñ, *šė* adv. ‘tu, do tego miejsca’, np. *Eik šeñ!* / *Eik šė!* ‘Chodź tu!’ *Šeñ atvažiuok!* ‘Przyjedź do tego miejsca!’. *Dieną šen padirbėja, dieną ten* ‘Dzień tu popracuje, dzień tam’. *Aš da išeinu ir tē, ir šė, kitiem da blogiau yra* ‘Ja jeszcze wychodzę, to tu to tam, inni mają się jeszcze gorzej’ — formacja związana z osnową zaimka wskazującego *šis* ‘ten tu, ten przy mnie’ (pie. *k_i-). Szczegóły derywacji nie zostały sprecyzowane. War. *šenaĩ*, *šenái*, *šėnai* oraz *šėnaĩ*, *šėnái*. — Drw. *neĩ iš šeñ*, *neĩ iš teñ* adv. ‘ni stąd, ni zowąd (nieoczekiwanie, nagle), *šeñ-link* ‘dotąd, do tego miejsca’ (*iš ten šenlink* ‘stamtąd dotąd’, *šenlinkiaũ* ‘bardziej w tę stronę’), *šeñlink bei teñlink* adv. ‘na wszystkie strony, we wszystkich kierunkach’. Zob. też *teñ*.

šėnavóti, *šėnavóju*, *šėnavójau* stlit., gw. 1. ‘szanować, okazywać szacunek, cześć’, 2. ‘doglądać, troszczyć się, mieć staranie o kogo (o gościach, o koniu), 3. ‘chronić przed zniszczeniem a. utratą; oszczędnie używać’ — zapoż. ze stbłr. *šanovati*, por. błr. *šanavácь*, *šanúje* ($\Leftarrow$ pol. *szanować*, -uje), z substytucją lit. -avóti za błr. -ovati (por. SLA 214, GJL II, § 601, LEW 972). Por. *andliavóti*, *žėlavóti*. War. z *tš-* < *š-*: *čėnavóti*, *čenavóti*. Zob. też *šacavóti*. — Wsch.-lit. *šenùiti* bazuje na formie 3 os. prs. *šenija* ‘oszczędza (konie)’, która oddaje błr. *šanúje* (por. ZS 55, 114 n.). Paralele: *dėkùiti*, *kitrùiti*, *pielùiti*.

šėnis, -ies 1 p.a. f. gw. 1. ‘obręcz żelazna na koło’, 2. ‘żelazne okucie płozy u sań’ (*Prie pavažų šėnis kalasi* ‘Do płóz przybija się okucia’) — zapoż. z prus.-niem. *šēn(e)* (GL 124, LEW 973), por. śrdn. *schēne* (nwn. *Schiene* f.). War. m. *šėniai* LEX ‘Radschiene’, *šėnis* a. *šienis*, -io CGL ‘Schien’. Zob. też *šynà*. — Vb. denom. *šėnyti*, -iju, -ijau ‘nabijać obręcze, podkuwać płozy sań’, por. *Pasišėnyk sau važį šėnėmis* JU (por. prus.-niem., śrdn. *schēnen*).

šėpà 2 p.a., gen.sg. *šėpos*; *šėpa* 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘szafa, skrzynia na ubrania’, SD <šiepa> «szafa», 2. ‘młockarnia’ — zapoż. ze stbłr. *šafa* ($\Leftarrow$ pol. *szafa* $\Leftarrow$ nwn. *Schaff* n., WDLP). Por. błr. *šápa*, -y. Zob. też SLA 214, ZS 56, LEW 972 (brak w ALEW). — War. m. *šėpas* 2 p.a. $\Leftarrow$ stbłr. *šafь* (XVII w., HSBM). — Wsch.-lit. *šafà* ZTŽ $\Leftarrow$ stbłr. *šafa*, pol. *szafa*.

Zob. też *skāpē* i *spīnta*. — Drw. *šēpēlē* 1. ‘szafka; kredens kuchenny’ (por. stblr. *šafka*), 2. ‘ul ramowy’, 3. ‘młockarnia’, *šēpēlis* ‘skrzynia na naczynia kuchenne’.

šēpárnē, *šēpárnē* (LEEŽ 115, brak w LKŽ) gw. 1. ‘spizarnia’, 2. ‘skrzynia z drzwiczkami lub szufladami do przechowywania żywności’ (syn. *kānikas*) — zapoż. z pol. przest. *szafarnia* ‘spizarnia; spodnia część szafy; skrzynia z drzwiczkami do przechowywania zapasów żywności’ (Sw VI, 553). Zob. też *šefavóti* i *šēforius*.

šēpavalas SD¹ «gręplownik» [‘rzemieślnik zajmujący się czesaniem i drapaniem wełny’, SPXVI] — zapoż. ze stblr. *šapovalъ*, por. błr. *šapavál*, -a. Brak w SLA, LEW i ALEW. Lit. *šē* za błr. *ša* też w *šēpà*, *šētōnas* i *šētras*. Por. rodzime *tūbavēlys*.

šēpelis, -io 1 p.a., *šēpelis* 1 p.a. gw. ‘drewniane naczynie do mierzenia objętości ziarna, mąki; korzec’ (*Mieruodavom teip: šēpelis – aštuoniolika gorčių, bačkelė – šešiasdešimt gorčių; gorčius – keturios kvortos* ‘Mierzyliśmy tak: korzec – 18 garnców, beczułka – 60 garnców; garniec – 4 kwarty’. *Rugių šēpelis buvo šešiolika gorčių* ‘Korzec żyta [to było] 16 garnców’) — zapoż. z prus.-niem. *šēpel*, *šepel* (GL 124, LEW 973), por. nwn. *Scheffel* m. ‘korzec’. Łot. *šēpelis* ⇐ dn. *schepel*.

šepetys, -čio 3 p.a. 1. ‘szczotka do ubrania, do butów’ (m.in. SD¹), 2. ‘umocowana na trzonku szczotka do zmiatania, miotła’ (*Šēpečiu šluoti* ‘Zamiatać miotłą’), 3. ‘pędzel do malowania’, 4. ‘szczotka do włosów’, 5. ‘metalowe lub drewniane zgrzebło do rozczesywania lnu i wełny’, 6. ‘metalowe zgrzebło do czyszczenia koni i bydła’ — denominativum na -ia- od zanikłego rzecz. *šepetas a. *šepeta, pochodzącego od czas. *šēpti* ‘obraszać włosami’. Paralela: *kupetys* ‘kopa siana’ ⇐ *kupetà* ts. ⇐ *kūpti* ‘składać na kupę’. Znacz. etym. ‘szczecina’. Por. pol. szczotka ‘peniculus’ ⇐ *szczęć* ‘szczecina’. Derywację dewerbalną wprost od *šep-* przyjmują ŽD 341 (suf. *-etja-) i ALEW 1018. Zob. też LEW 963 (s.v. *šāpas*). — Z obocznym sufiksem: *šēpatas* ‘zgrzebło końskie’. Niejasne jest użycie *šepetà* 3 p.a. wznacz. ‘bagno, błoto’. — Drw. *šepetēlis* 1. ‘szczoteczka (do zębów); pędzel malarza’ (*šepetēlis tēplėtojų* SD «pędzel malarski»), 2. ‘włoski na odnóżach pszczoły’, 3. bot. ‘pięciornik kurze ziele, *Potentilla erecta*’. Cps. *šepetkōjis* euf. ‘diabeł’, dosł. ‘kto ma nogi jak szczotki’ (por. *kója*). Vb. denom. *šepetáuti* ‘szczotkować’, *šepetioti(s)* ‘szczotkować (się, sobie)’. — N.rz. *Šepetà* 2x, *Šepetys* (też n.jez.). N.m. *Šepečiaiā*.

šēpis, -io 1 p.a., *šēpis*, -ies 1 p.a. m./f. przest. ‘statek morski’ — zapoż. z prus.-niem. *šēp* (GL 124, LEW 973), por. śrdn. *schep*, nwn. *Schiff* n. Ze względu na akut por. zapoż. *fēlė*, *kēžas* i *rēpa*. Łot. *šēpis* ⇐ śrdn. *schep* (Jordan 99). Zob. też *šīpas*. — Drw. *šēpkartē* a. *šēpkartis* b.z.a. ‘bilet na statek [do Ameryki]’ (*Jau ir pinigus šēpkarčiui nupirkti išsiuñčiau* ‘Już nawet wysłałem pieniądze na bilet na statek’) — kalka z nwn. *Schiffkarte* f. ‘bilet na statek’.

šēprōnas, *šēprōnas* 2 p.a. gw. 1. bot. ‘szafran, *Crocus*’, 2. ‘nasturcja, *Tropaeolum*’, pl.t. *šēprōnai*: SD <šiepronay> «szafran» — zapoż. ze stblr. *šāfranъ*, *šēfranъ*, por. błr. *šāfrán*, -u ⇐ pol. *szafran*, -u. Zob. SLA 215, LEW 72, 973, POLŽ 610n. (brak w ALEW). Lit. *šē* oddaje błr. *ša* również w zapoż. *šēpà*, *šētōnas* i *šēnavóti*. — War. ze zmianą *š* > *t̃*: *čēprōnas* (por. *šiškà* > *šičkà* > *čičkà*). — Vb. denom. *šēprōnyti*, -iju, -ijau ‘zapraviać szafranem’ (SD <šieproniju> «szafranię co») jest kalką z pol. przest. *szafranić*, -ię ‘przyprawiać co szafranem’.

šēpsėti, *šēpsi*, *šēpsėjo* gw. ‘mówić na ucho, szeptać’ — czasownik na -sė-, utworzony od wykrz. *šēp šēp* o szeptaniu (*Mergaitės jau šēp šēp ir kuždasi* ‘Dziewczęta już «šēp šēp» i szepczą sobie na ucho’), też o seplenieniu (*Bedantė ana – šēp šēp šēp* ‘Ta bezzębna «šēp šēp šēp»’). War. z asymilacją *š-s* > *š-š*: *šēpsėti*. Por. syn. *kuždėti*, *šnibždėti*.

šēpšē 2 p.a. 1. bot. 'mech szurpek, *Orthotrichum*' (porasta korę drzew, dachy, kamienie), 2. bot. 'mech bagienny, *Leskea*', 3. 'zarost łonowy' (syn. *šēmšē*, *šēmšyš*), *šēpšē* c. 'ktoś zarośnięty, nieostrzyżony' — dewerbalny rzeczownik na -šē od *šep-* jak w *apšēpti* 'obrasnąć włosami'. — Neoosn. *šēpš-*: *pōšēpšē* 'gatunek mchu: brodek bezłodygowy, *Phascum*', *šēpšelis* 1. 'ktoś zarośnięty', 2. 'zaniedbana broda', 3. 'zmierzwiłone, rozczochrane włosy, kudły', 4. 'zaniedbane, marne zwierzę', 5. 'penis', *šēpšinis*, -ē 'o dziecku: nieślubne' (syn. *šēpšgaudas*), *šēpšis* 'cunnus', *šēpškis* 'kłak włosów, sierści', też o marnej trawie na łące (por. sufiks w *lopškis* ⇐ *lopšis* i *sùskis* ⇐ *sùsas*).

šēpti, *šēmpù*, *šēpaũ* 'o włosach, brodzie: rosnać nierówno, w nieładzie', *apšēpti* 1. 'obrasnąć włosami, zwł. brodą, nie golić się', 2. 'pokryć się czym, np. pajęczyną, paprochami', 3. 'zaniedbać się', 4. 'posunąć się w lata, zniedołężnieć, skapcanieć', *prišēpti* 'zanieczyścić się sierścią, włosami'. Bez wyraźnych nawiązań ie., zob. LEW 963, s.v. *šāpas*. Transponat ie. **kep-*. W IEW brak pwk. **kep-*. LIV² 327 wymienia **kep-* tylko w znaczu. 'kłać, przeklinać' (por. wed. *śāpati* 'klnie', *śāpate* 'przysięga'). — Drw. *šepà* 'broda', *šēpelis* a. *šepetà* c. 'ktoś zarośnięty, zaniedbany', *šepetà* f. 'miejsce podmokłe, bagno' (*Šepetōj niekas dorai neauga, kēra ant vietos* 'Na podmokłym gruncie nic porządnie nie rośnie, od razu usycha'), *šepetys* (zob.), *šēpšē* (zob.). Cps. *šēpšgaudas* żartobl. 'nieślubne dziecko' (por. *gāudyti*), war. *šēpšgaudis*), ⇒ *šēpšgaudalē* b.z.a. 'dziewczyna mająca nieślubne dziecko'; *šēpšgaudys* 'oszust, szalbierz' (por. *āpšgaudas* 'oszustwo'). — N.m. *Šepetà*, *Šepētiškis*, *Pašēpetis*. — WSE *šēp-*: *šēpsōti*, *šēpsō*, -ōjo 'o trawie, zbożu: sterczeć podczas suszy, w stanie usychania' (por. WSE w *krēšēti*, *nērēti*), nomen: *šēpšas* b.z.a. 'ucięta, stercząca łodyga', zwykle pl. 'przyziemne części źdźbeł zboża, pozostałe po zżęciu, ścierń' (*Nupjovus rugius*, *šēpšai stovi* 'Po zżęciu żyta sterczy ścierń'). — SO *šap-*: *šāpas* (zob.).

šēras sb. 4 p.a. gw. 1. 'szereg, rząd' (*Du šērai baltų dantukų* 'Dwa rzędy białych ząbków'), 2. 'rząd snopów na polu', 3. 'sznur/pas ziemi' (*Visa jų žemė pamušta in šērų* 'Cała ich ziemia jest podzielona na sznury') — drw. wsteczny od **šēregas*, co zapożyczone z pol. *szereg* 'rząd' (⇐ węg. *sereg* 'wojsko', por. Boryś 601). Paralele: *ušēkas* ⇒ *ūšē*; *tauragē* ⇒ *taurē*. Por. POLŽ 611 (nie uwzględnia derywacji wstecznej; brak w LEW). Zob. też *šerengà*.

šēras adi. 4 p.a. gw. 'szary' (*Vilkas atrodo šēras* 'Wilk wydaje się szary') — zapoż. ze stblr. *šaryj*, *šeryj* (⇐ pol. *szary*), por. błr. *šéry*, ale ros. *séryj*.

šēravóti, *šēravóju*, *šēravójau* gw. 'szorować, trzeć (szczotką, piaskiem) w celu umycia' — zapoż. z błr. *šaravácь*, -úju, 3 sg. -úje (⇐ pol. *szorować*, -uję ⇐ srwn. *schūren*, zob. Boryś 605). Z obocznym suf.: *šēruoti* i *šēruoti* (DRUŽ). Brak w LEW i POLŽ.

šērbukas 1 p.a. przest. 'szkorbut, choroba jamy ustnej spowodowana brakiem witaminy C' — zapoż. z prus.-niem. *šerbock* m. (GL 124). War. *šiurbukas* (o.c. 127). Co do akutu por. zapoż. *bērštas*, *vėrdelis* i *žiūrstas*. Zakończenie -ukas pojawia się również przy transpozycji *išbock* ⇒ *ýzbukas* (zob.).

šerdis, -iēs 4, 3 p.a. f. 1. 'rdzeń w drzewie, roślinie, piórze' (SD¹ «drzeń, medulla arborum»), 2. 'środek mendla, tj. trzy lub cztery związane ze sobą snopy', 3. 'wrzeczono w żarnach', 4. 'serce dzwonu, ruchomy metalowy drążek, który uderza w kielich dzwonu', 5. przen. 'czerwień w kartach, kier', 6. przen. 'podstawa czego, rdzeń, ośrodek, centrum'. Gen.sg. *šerdiēs*, acc.sg. *šėrdj*, gen.pl. *šėrdjū* a. *šėrdžiū*. Ten paradygmat z pierwiastkiem w SE pochodzi z rozszczepienia pbsł. paradygmatu apofonicznego **šērd-/šērd-/šird-* < pie. **kērd-/kērd-/krd-e/os* (dalsze szczegóły s.v. *širdis*). Odpowiedniki ie.: scs. *srēda* 1. 'środek', *srēdē* 'w środku', 2. 'środa' (dosł. 'środkowy dzień tygodnia', kalka śrlac. *media hebdomas* lub stwn. *mitta-wecha*) < **serdā*, cs. *srēdi* 'w środku, wśród' < **serdi*; ags. *herta*, stang. *heorte*, stwn. *herza*, goc. *hairto*, stisl. *hjata* z pgerm. **hertōn* n. 'serce'. Akut lit. *šėrdj*

można objaśnić jako uogólnienie formy i akcentuacji starego nominatiwu sg. *šērd-ø < pie. *kērd-ø. WSE towarzyszy końcówce *-ø. Podobne zjawisko w gr. hom. κῆρ (κῆρος, κῆρι) 'serce', het. *kēr* (gen.sg. *kardijas*), orm. *sirt*, wed. *hārdi* (segment *d pochodzi z restytucji na podstawie przypadków zależnych). Zob. BSW 302, LEW 986n., ALEW 1019, REW II, 614. — Drw. *šerdē* (4, 3 p.a.), acc.sg. *šerdę* 'rdzeń w drzewie' : łot. *serde* 'rdzeń w drzewie, roślinie, pestka owocu', przen. 'środek, wnętrze, najważniejszy punkt, centrum czego'; *šerdēlē* neol. 'grafit w ołówku', *šerdingas* SD¹ «drzenisty» ['zawierający dużą ilość tkanki wypełniającej łądygę lub pień', SPXVI]. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *sardzisty* 'odznaczający się sporym rdzeniem, np. o marchwi' (PzB 4, 368n.; brak u Laučjute).

šerengà 2 p.a., gen.sg. *šereņgos* gw. 1. 'szereg, rząd ludzi', 2. 'dwa rzędy ludzi (pastuchów), między którymi biciem przepędza się krowę lub świnię dla jej ukarania' (*Išvarykit per šerengā, ir nebelis ant javus* 'Przepędźcie przez «šerenga», to nie będzie już laźla w zboże') — zapoż. z ros. *šerenga* 'szereg, rząd' (← pol. przest. *szereg*, zob. REW III, 392), błr. *šarénha*, -i. Por. POLŽ 611, przyp. 229. War. *šerénga*, *šērenga*, *šereņgē*, *šeréngē*; *šarangà*, *šarānga*, *šāraŋga*. Zob. też *šēras*.

šéringē 1 p.a. przest. 1. 'jedzenie brane na drogę, prowiant', 2. 'pieniądze dawane na wyżywienie się, strawne, dieta' (*Še penkis rublius ant šéringēs* 'Masz tu pięć rubli na jedzenie'), 3. 'napiwek' (NDŽ) — przekształcenie w nagłosie formy *čéringē/céringē*, zapożyczonej z prus.-niem. *zērunga* f. 'die Zehrung, Zehrgeld', z ludowo-etymologicznym nawiązaniem do czas. *šerti* 'karmić'. Zob. GL 40, 42 i 124, Kabašinskaitė 82.

šerŷs, -io 4 p.a. 1. 'szczecina, tj. sztywne włosy świni lub dzika' (m.in. SD; por. łot. gw. *seris* ts.), 2. 'dratwa, nić konopna naszycona smołą, używana przez szewców i rymarzy' (SD¹ «dratwa»). Pl.t. *šeriaĩ* 'szczecina; sierść'. Zdaniem LEW 973 należy do vb. *šertis* m.in. 'zrzucić sierść, pióra, pancerz chitynowy' (zob.). Pwk. pie. *ker- lub *kers-, por. stwn. śrdn. *hār* (nwn. *Haar*), ang. *hair* 'włos' < pgerm. *hēra-. Zob. IEW 583, EIEC 252, EWD 490, Stang 1972, 58, ALEW 1021 (powód germańskiego wzdłużenia nie jest znany). — Drw. *iššeros* f.pl. 'zrzucone pióra, zrzucona sierść' (por. syn. *išnara*), *šeriklis* 'taki, co zrzuci sierść w porze linienia', *šeringas* 'z cienką, dużą szczecina', *šeruotas* SD «szczecisty», cps. *šeriavišnė* 'wełna szorstka jak sierść' (por. *vīlnos*). N.m. *Šeriaĩ*, *Šeriaĩ*. N.rz. *Šērinė*, *Šērūnà*, *Šērupis*, n.jez. *Šerinis*. — W językach bałto-słowiańskich są poświadczone jeszcze dwa inne alternanty apofoniczne, mianowicie *šir- i *šar-. SZ *šir-: stlit. *širys* 'włos' (por. LEW 973). Do tego nawiązuje drw. prasłowiański *širs-tī, por. cs. *širsti* f. 'sierść, owłosienie ciała zwierząt; wełna', ros. *šerstb*, -sti, czes. *srtst*, -sti, pol. *sierść*, *sierści* (zob. lit. *šeřstis*). Germański SZ *hur- tkwi w stwn. *hursti* acc.pl. 'czub włosów, czupryna' < *krsti- (IEW 583, EIEC 252). — SO *šar-: łot. *sari* a. *sari* m.pl. 1. 'szczecina', 2. 'włosie, tj. sztywne włosy z końskiego ogona lub grzywy', 3. 'gatunek twardej, sztywnej trawy', *pasari* m.pl. 'rzadka, drobna szczecina' (z *pasari). W słowiańskim por. kontynuację pbsł. tematu *šar-s- w czasowniku strus. *vūšorošiti* 'uczynić sterczącym, nastroszyć (o włosach)', cs. *vūšrašiti* 'podnieść, wyprostować', < psł. *vūž-soršiti (por. BSW 305, Boryś 581). — Pb. *šarja 'szczecina' zostało odzwierciedlone w zapożyczeniu fiń. *harja* 'szczotka' i est. *hari* ts., por. Būga, RR III, 494, LEW 973.

šerķšnas 4 p.a. 1. 'szron', SD «srzon» (*Šerķšno pritraukti mūrai* 'Pokryte szronem mury'), 2. 'przymrozek; szadź, osad lodowy; warstwa zlodowaciałego śniegu', 3. przen. 'dreszcz' (*Net man šerķšnas per skūrą eina* 'Aż dreszcz przechodzi mi po skórze', por. *šeršas* i *šaltinis*). War. f. *šerķšnà*, *šérķšnis*. War. ze zmianą š- > t̃^š-: *čerķšnas* (por. *čēkas*, *čētras*), *čerķšnà* 'zmarzła skorupa na powierzchni śniegu' (Šlapelis 38). Praforma bałtycka *šer-sna-. Została ona zmieniona przez insercję k i wywołaną tym asymilację ks > kš (por. *kirkšnis*, *kulkšnis*). Odpowiedniki łotewskie: *sērsns*, pl. *sērsni* 'szadź, szron'; z obocznym

tematem: *sērsna* ‘szron, szreń na powierzchni śniegu, nocny przymrozek na wiosnę’; z insercją *k*: *sērksna* ‘twarda skorupa na powierzchni śniegu po krótkotrwałej odwilży’. — Drw. *šerķšnas*, -ā ‘szarawy, siwawy, w barwie szronu, m.in. o maści wołu, konia, kozła’, *šerķšningas* ‘oszroniony’ (SD «szronisty»). N.rz. *Šerķšnà*, *Šerķšnē*, *Šerķšnys*, *Šerķšnià*, cps. *Šerķšnupis*. Vb. denom. *šerķšnyti*, -ija, -ijo ‘pokryć się szronem; o śniegu: pokryć się lodową skorupą’ (war. *šerķšnóti*). — Transponat ie. **ker-sno-*. Odpowiednik psł. **sernū* ‘szron, szadź’ < pbsł. **šer-na-(?)*: rcs. *srēnū* ‘*ποικίλος*’, strus. *serenyj* ‘o koniu: białawy’, ros. gw. *séren*, *serēn* ‘zamarznięta, twarda skorupa na powierzchni śniegu’, słń. *srēn*, *srēnj* ‘szron, skorupa na śniegu’, czes. *střín*, *střín* ‘pierwszy lód, cienki lód’, stpol. *šrzon* a. *šron* ‘szron’ (< **srzon* < **srenū*), pol. *szron* ‘gelicidium’, gw. ‘zamarznięta skorupa śniegu; przymrozek’, kasz. *šron* ‘rdza; przedmiot pokryty rdzą’. Zob. BSW 303, REW II, 614n., LEW 973n., Borys 607, Derksen 2008, 444n., ALEW 1019. Dalej por. orm. *sarn* ‘lód’, stisl. *hjern* ‘zmarzły śnieg’ (IEW 574). Zob. też *širmas* ‘siwy, szpakowaty’. — SZ w dwojakim refleksie: 1° *šir-*: *šiřķšnis* ‘szron’ (por. łot. *siřķs* ‘siwowłosy’), *širkšnyti*, -ija, -ijo ‘pokrywać się szadzią, szronem’, 2° *šur-*: *šurmaĩ* m.pl. ‘osad lodowy, szadź, szron’, *šurmas* ‘o wietrze – przenikliwy, zimny’. — SO *šar-* < **kor-*: *šarmà* (zob.).

šermenys, -ũ 3 p.a. f.pl. 1. ‘przedpogrzebowe czuwanie przy nieboszczyku’, 2. gw. ‘pogrzeb’, 3. ‘stypa, uczta pogrzebowa’ (SD «stypa»), 4. gw. ‘dzień Zaduszny’ — drw. na -ia- od osnowy spółgłoskowej **šer-men-*, należącej do zanikłego nomen actionis **šermuo* ← *šerti* ‘żywić, karmić’, pwk. pie. **kerh3-* ‘karmić’. Znacz. etym. ‘karmienie, żywienie’ (por. *šermēnē* gw. ‘pożywienie, żarcie dla świń’). Znacz. ‘stypa’ jest prawdopodobnie starsze od pozostałych. Paralele: *ármenys* ← *armuō*; *āšmenys* ← *ašmuō*; *tēšmenys* ← *tešmuō*. War. *šermenēs*, *šerminēs* b.z.a., *šerminys* m.pl., też *šermens* f., *šermenēs* f.pl. Por. LEW 974, ALEW 1021 oraz Gliwa, ALL 53, 2005, 10-16. — Drw. *šermenāitēs* f.pl. ‘przedpogrzebowe czuwanie przy zmarłym dziecku’. Vb. denom. *šermenóti* ‘być na stypie’.

šermūkšnis, -io 2 p.a. bot. ‘jarzębina, Sorbus aucuparia’ (m.in. SD¹). War. zm. *šermūkšlis*, *šermūkšlē*. Odpowiedniki łot. *sērmūkšs*, *sērmūkša*, *sērmaūksis*, *sērmūkslis*. Z insercją *k* z **šermušnis* ← **šerm-us-*. Niewykluczone, że stoi w związku z *kermušē* ‘dziki czosnek’ (zob.) i stanowi jeden z wypadków wahania spółgłosek *š/k*, por. *šlūbas* ‘kulawy’: *klūpti* ‘padać na kolana’; *šum̃pis* (zm.) : *kũmpis* ‘szynka’; *šleivas* : *kleivas* ‘o krzywych nogach’. Zob. GJL I, § 467, LEW 243, Urbutis 2009, 328, ALEW 1020 (rozpatruje także ros. *čeremśá*, pol. *trzemucha* ‘dziki czosnek’ oraz ros. *čerēmuxa* ‘czeremcha’). Zdaniem Matasovicia 2005, 369 chodzi raczej o dwa różne wyrazy pbsł., jeden nazywający ‘drzewo jarzębiny’ (**kermus-*), drugi nazywający ‘czosnek’ (**kermusjo-*). — Drw. *šermukšnynas* ‘zarośla jarzębiny’, *šermukšnīnē* ‘jarzębiak (nalewka)’. — N.jez. *Šermukšnynas*.

šermuō 3 p.a., gen.sg. *šermeñs* (war. *šermuoniēs*) m. 1. stlit., gw. ‘gronostaj, Mustela erminea’, 2. gw. ‘żbik, Felis silvestris’. Obok tego *šarmuō*, -meñs ‘gronostaj’ (m.in. Bretkun), przy czym wokalizm *o* może być starszy od *e*⁶⁶⁶. Por. odpowiedniki łot. *sařmulis* ‘gronostaj’ (war. *sēřmulis*, *šēřmulis*) i stwn. *harmo* ‘gronostaj; łasica’, zdrob. *harmilo*, nwn. *Hermelin* n. Zob. BSW 300, Specht 1944, 119, 179, LEW 965, Stang 1972, 57, ALEW 1020 (zauważa, że paralela słowotwórcza z germańskim nie musi wynikać z dziedzictwa, ponieważ w germańskim wiele nazw zwierząt przybiera wtórny temat na -n-). Rekonstrukcja: pb. **šar-men-* < pie. **kor-men-*. Paralele na SO: *aumuō*, *piemuō*. Z uwagi na utworzone od pwk. **kor-* nazwy ‘szronu, szadzi’ (zob. *šarmà*) jest prawdopodobne, że nazwa drapieżnika stoi w związku z określeniem jego futra (ogona) jako ‘popielatego, przypominającego szadź’. Por. war. *širmuonēlis* ‘gronostaj’ s.v. *širmas* ‘siwy, popielaty’. —

⁶⁶⁶ Wtórne *e* w sylabie nieakcentowanej ukazuje się też w *serbentà*, *servalai*, *terpū*.

Nom.sg. *šarmuõ* odzwieciedla pb. *šar-mōn < pie. *kor-mōn-ø. Taki wariant jak *šarmuonīs* 3 p.a. (obok *šarmuõnis* 2 p.a.), świadczy o tym, że na podstawie starej formy nominatiwu *šar-muon – nim ten stracił wygłosowe -n – powstał temat samogłoskowy na -i-: *šarmuon-i-*s, gen.sg. *šarmuon-iẽ-s*. War. *šarmuonỹs* 3 p.a. mówi z kolei o tym, że temat na -i- został odnowiony jako temat na -ja-. Paralela: *múomuonis* ⇐ *muomuõ* ‘ciemie’. — Lit. liter. *šermuonẽlis* 1. ‘gronostaj’, 2. ‘łasica, *Mustela nivalis*’ jest z pochodzenia zdrobnieniem, utworzonym od neoosn. *šermuon-*. War. *šermunẽlis*, *šermũnẽlis* ‘gronostaj’ pokazują wtórne samogłoski *u*, *ũ* na miejscu dyftongu *uo*. — N.rz. *Šármaupelis*, *Šermuõkẽ*, *Šermùtas*, n.jez. *Šẽrmis*, *Šermùkas* (są to derywaty od neoosn. *šerm-*, powstałej ze skrócenia *šermen-* lub *šermuon-*, por. *réma* a. *rémas* od podstawy *rémen-*).

šernas 3 p.a. ‘dzik, *Sus scrofa*’, SD <šiarnas> «wieprz dziki, aper», *šernas* (pis. <šiarnas>) *su didẽmis iltimis* PK 72₁₈ ‘wieprz leśny z wielkimi kłami’) — powstało z *šērinas na skutek synkopowania *i* w nieakcentowanym sufiksie. Następstwem synkopy było wydłużenie zastępcze (*šērinas > *šēr.nas), objawiające się w akutowej intonacji (podobnie w *kėlnės* i *vėlnas*). War.: bez wydłużenia *šerñas* 4 p.a.; ze zmianą š- na č-: *černas*; f. *šerna* ‘dzik’, *šernė* ‘maciora dzika’. Z pochodzenia jest to formacja przymiotnikowa na -in- od sb. *šerỹs* ‘szczecina’ (zob.). Znacz. etym. ‘szczeciniasty’, po substantywizacji: ‘zwierzę pokryte szczecina’. Paralele: węg. *sértés* ‘świnia’ ⇐ *serte* ‘szczecina’; śl. *ošipiná* ‘świnia’ : *šip* ‘szywny włos, kolec’. Por. *Sabaliauskas*, *Balt* 1:2, 1966, 162n., który przypomina, że powiązanie z *šerỹs* pochodzi od Ficka (*Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen*, Bd. II, 1876, 695); ALEW 1020. Inaczej LEW 974: *šernas* ma być wyrazem spokrewnionym z *šeřkšnas* i *šařmas*. — Drw. *šernenà* a. *šėrnena* ‘skóra z dzika’, *šerniena* a. *šernėna* ‘mięso z dzika’, *šernienė* ‘maciora dzika, locha’. — Nazw. *Šernas*, *Šerna*, *Šernaitis* b.z.a., *Šerņius*, *Šernauskas* b.z.a. N.rz. *Šėrnupis* 5x. N.m. *Šernaĩ* 3x, *Šernũ Būdà*, *Šerninė*, *Šėrniškiai*, *Šėrnupė*, *Šėrnupỹs*.

šėrpė 1 p.a. 1. ‘pęknięcie skóry przy paznokciu’, 2. ‘płatek łuszczonego się naskórka’, 3. ‘strzęp’, 4. ‘wiór, drzazga, odstający od całości kawałek drewna’. Bez dobrej etymologii. Būga, RR I, 599 uważał š- za refleks pie. *ks- i wychodził od pie. *kser-p-, zakładając rozszerzenie pierwiastkowe -p- przy pwk. pie. *(s)ker- ‘strzyc, drapać, ucinąć’. Akut nie wyjaśniony. Zob. też LEW 974. — Drw. *šėrpės*, -iũ f.pl. ‘pleśniawki, choroba błony śluzowej jamy ustnej, objawiająca się białoszarymi nalotami’ (ten wyraz ma dwa warianty: *čėrpės* i *kėrpės*, przy czym przyczyna zróżnicowania nagłosu pozostaje niejasna), *šėrpeta* 1. ‘zadra, naderwana skórka koło paznokcia’, 2. ‘strzęp; wiór, drzazga’, 3. ‘szczzerba’ (por. sufiks w *skėpetà*, *vàlketa*), ⇒ *šėrpetena* ‘drzazga’; *šėrpetos* f.pl. bot. 1. ‘chaber łąkowy, *Centaurea iacea*’, 2. ‘mech porastający dachy’ (por. *šiũrė* i *velýkinė šiurkštà*), *šerplà* ‘zadra przy paznokciu’ (ŽD 165, GJL II, § 168). — Vb. denom. *šėrpėti* 1. ‘pękać – o skórze palców, o skórze przy paznokciach’, 2. ‘łuszczyć się – o skórze na twarzy, na ciele’, 3. ‘o skórze: stawać się szorstką, chropowatą, pierzchnąć’ (syn. *šiũrti*), 4. ‘strzępić się – o odzieniu’, *šėrpetoti*, -ja, -jo ‘łuszczyć się, strzępić się’ (⇒ *šėrpetotas* ‘o drewnie: pokryty zadrami, niegładki’). — Możliwe zapoż. litewskie w błr. gw. *pašórpacь* ‘popękać’ (PZB 3, 475).

šėrpti, *šėrptia*, *šėrptė* gw.: *atšėrpti* ‘o ostrzu: wyszczerbić się, stępić się’, *nušėrpti* ‘poobrywać się, wystrzępić się (o strzesze)’, *pašėrpti*: *Stogas vėjo pašerptas* ‘Dach potargany przez wiatr’. Transponat ie. *kerp-/ *křp-. Inaczej LEW 974, który za Būgą, RR I, 599 wychodził od pie. *(s)ker- i zakładał rozszerzenie pierwiastka o -p-. — Nomina: *šėrpė* (zob.). — SO *šarp-*: iter. *šarpyti, por. postvb. *šárpos* f.pl. ‘strzępy rwane z lnianej tkaniny’, drw. *šárpanos* ts. (por. sufiks w *drāpanos*). — SZ *šurp-*: *šurpūs* ‘szorstki, ostry’ (zob. *šiurpūs*).

šėrštis, -ies 2 p.a. f. 1. ‘sierść’, 2. ‘barwa sierści u zwierząt, maść’ (*Karves vadinom*

pagal šerštį ‘Krowy nazywamy podług maści’), 3. ‘kolor, barwa’, 4. ‘kolor w kartach’ — zapoż. ze stbłr. *šerstb*, *šerstb* ‘sierść; maść’, por. błr. *šérsčb*, -i (ZS 55, LEW 974n.). War. *šerstis* 4 p.a., *šerstis* 1 p.a.; z insercją k i zmianą ks > kš: *šerškštis*, *šerkštis*; z obocznym tematem: *šerštė*. Sławizmem jest również syn. *paustis* (zob.). — Drw. *prieššerščiū* adv. ‘pod włos (głaskać kota)’.

šeršas 4 p.a. gw. ‘dreszcz, ciarki’ (*Šeršas mane ima. Šeršas krečia*) — z uwagi na syn. *šerškšnas* ‘dreszcz’ (przenośne użycie wyrazu na ‘szron’, zob.), co zmienione przez insercję k z *šerš-na- (łot. *sēršni* ‘szron’), można zinterpretować *šerš-a-* jako drw. wsteczny.

šerštukas b.z.a. gw. ‘fartuch, zapaska’, w dajnach zdrob. *šerštūkelis* ‘fartuszek’ — zapoż. z prus.-niem. *šerš-tuch* n. ‘fartuch’, por. nwn. *Schürztuch* n. (GL 127). Zob. też *šiurštōkas* s.v. *šiūrštas*. Zapożyczenie niezależne od pol. przest. *szorstuch* (szorc) ‘fartuch’ i stbłr. *šerstux* ‘Iniana chustka’.

šerti I, *šeriū*, *šériau* 1. ‘bić, uderzać, tłuc, walić’, 2. przeni. ‘szybko iść, jechać’, *nušerti* ‘zdzielić kijem, batem; zatłuc, zabić’, *sušerti* ‘uderzyć, zaciąć, smagnąć, chłosnąć; zacinać – o deszczu, tłuc – o gradzie’. Do pie. **kerh₂-* ‘złamać się, pęknać; stłuc się’ (LIV² 327), por. gr. κερα-: ἀκέρατος ‘nietknięty, nienaruszony, niespustoszony’, wed. *šīryate* ‘pęka, roztrzaskuje się’, *šaśré* ‘jest pęknięty’. W następstwie zaniku spółgłoski laryngalnej w wygłosie pierwiastka dany czasownik nie różni się od *šerti* ‘dawać żreć, karmić’, który kontynuuje pie. **kerh₃-* (zob. *šerti* II). — Drw. *šertis* CGL ‘żądło’. — SO *šar-* < **korh₂-V*: *šarà* ‘pośpiech; uderzenie wiatru, deszczu; bieda, nieszczęście’ < pie. **korh₂-eh₂*, *šāras* ‘pośpiech, szybki ruch’ (*šaraiš eiti* ‘o dzieciach: dokazywać, szaleć’) < pie. **korh₂-o-*; drw. *šarūs* ‘prędko, szybki’, *šariai* adv. ‘prędko, szybko’. — Neoapofonia *é* ⇒ *ō*: *šūoras* (zob.). Stosunek morfologiczny **šēr-* ⇒ **šōr-* odnawia się w bałtyckim pod formą **šēr-* ⇒ **šār-* (*ē* ⇒ *ā* jak *ě* ⇒ *ǣ*), co też tłumaczy pojawienie się alternantu *šōras* (zob.).

šerti II, *šeriū*, *šériau* ‘zadać karmę zwierzęciu, dawać żreć, żywić, karmić’, też o ludziach: ‘karmić kogo’ (*Ligonis neima valgyt, tai aš turiu jį šert, penēt* ‘Chory nie ma ochoty jeść, to ja muszę go karmić, żywić’), *išerti* ‘dobrze odkarmić, odpaść, utuczyć’, *nušerti* ‘odkarmić, utuczyć’, *pašerti* 1. ‘nakarmić zwierzęta’, 2. ‘pokarmić przez jakiś czas, podtuczyć’ (*Ligi rudens pašersiu karvę ir parduosiu* ‘Do jesieni podtuczę krowę i sprzedam’), 3. ‘nakarmić (dzieci, gości)’, 4. ‘wysuszyć zboże na żerdziach w *jauja*’. Odpowiednik łot. *sērt*, *seru*, *sēru* ‘karmić; dogłądać, dbać’. Do pie. **kerh₃-* ‘karmić, sycić’, por. orm. *serem* ‘karmię, żywzię’, gr. ἐκτρέφω(σ)α aor. ‘nakarmiłem’ (zam. **e-kero-s-a*) do prs. kopévvoμi (LIV² 329, Beekes 2010, 751n.). Tu też łac. *Cerēs* f. ‘bogini zboża i owoców’ < **kerh₃-ēs* ‘with nourishment’ i stwn. *hirso*, nwn. *Hirse* f. ‘proso’ z pgerm. **χersja-* < **pie. kerh₃-s-jo-*. Zob. BSW 303, LEW 975, Kluge-Seebold 311, EWD 546, de Vaan 109n. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *szarzyć* ‘karmić bydło przez zimę’, ros. gw. *šarīt* b.z.a. ‘jeść’ (Laučjute 59). — Drw. *šerdinti* a. *šerdyti* ‘karmić, żywić (bydło, dzieci)’. Nomina: *šēras* ‘karma dla bydła, jadło’ (⇒ vb. denom. *šērinti* ‘zadawać karmę, dawać żreć’), *šerēnė* ‘karmienie bydła’, *šerýba* ts., *šer̃menys* (zob.), cps. *arklāšeris* ‘ten, kto karmi konie’ (por. *arkl̃ys*). — WSE *šēr-*: *šériau* (prt.), drw. *pašerėti*, -*šeriū* (3 os. -*šeri*), -*šerėjau* ‘pokarmić przez jakiś czas; podtuczyć przez zimę’, por. typ *panėšėti*, *pavėžėti*. Nomina: *pēršera* ‘odkarmianie cudzego cielaka’, *šeralai* m.pl. ‘karma, pasza’, *šerē* a. *šērē* ‘karmienie bydła, czas karmienia bydła’, *šerýbos* f.pl. ts., też ‘chowanie cudzego zwierzęcia, oddanego na wykarmienie’, *šerikas* ‘karmiciel bydła, skotarz’ (por. n.m. *Šerikai*), *šerimas* ‘karmienie zwierząt domowych; karma’, *šerýnė* ‘miejsce karmienia zwierząt’, przeni. ‘nieład, bałagan w mieszkaniu’. Por. łot. *sērs* ‘zapas siana i słomy na zimę’. — Neoosn. *šērē-*: *šerėjas* ‘kto karmi bydło’. — SZ-C *šir-*: *širtas* (zob.), stlit. *širdyti* caus. ‘poić’: *pienu jus širdžiau* [glosa: *girdžiau*] BRB ‘mlekiem was poilem, Milch habe ich euch zu trincken gegeben’ (ALEW

1034), gw. *atsiširdyti* b.z.a. ‘odkarmić się, odżywić się’. St. zanikowy przy kauzatywnym suf. *-dy-* ma paralele w *girdyti* (por. *gérti*), *kildyti* (por. *kélti*) oraz *vimdyti* (por. *vémti*), zob. ŽD 536n. — SO *šar-*: brak refleksów w verbum; zob. sb. *pāšaras*.

šértis, *šėriasi*, *šėresi* refl. 1. ‘linieć, zrzucić włosy, pióra, skórę (o wężu), pancerz chitynowy’, 2. ‘zmieniać barwę, maść; tracić barwę, płowieć, blaknąć’, *nusišėrti* ‘zrzucić z siebie sierść; zmienić swoją barwę, maść’. SD *šeriuosi*, *nusišėriu* «linieć». Odpowiednik łot. *sērtiēs*, *sejruōs*, *sēruōs*. Nie całkiem jasne, zob. LEW 973, ALEW 1021. Może do *šėrti* I ‘bić, uderzać, tłuc, walić’? — Drw. *šerjŝ* ‘szczecina’ (zob.).

šeržinis, *-ė* 2 p.a. gw. ‘część odzieży uszyta z barwnej a. kraciatej tkaniny’ — jeśli ze zmiany **saržinis* < **saržinis*, to może od sb. **sarža*, oddającego zapożyczone ros. gw. *sárža* ‘tkanina domowej roboty z nici wełnianych i lnianych’ (SRNG).

šėskiai, *-ių* 1 p.a. m.pl. przest., gw. ‘poły (kaftana, surduta, marynarki)’ — zapoż. z prus.-niem. *šėske* ‘poła surduta’ (GL 125). Por. nwn. *Schoß* m. ‘poła’, pl. *Schöffe*. Co do akutu por. zapoż. *répa* i *šėpis*. Rodzimy odpowiednik to *skvernaĩ*.

šėstra 1 p.a. ZTŽ ‘sześcioro’ (*Šėstra jai vaikų* ‘Ona ma sześcioro dzieci’) — w wyniku synkopowania formy **šesterā*, oddającej stbłr. *šestero* ‘sześcioro’, por. błr. gw. *šescėra* (PzB 5, 539), błr. liter. *šascėra*.

šėšė, *šėšė* 4 p.a. gw. ‘ptak kos, *Turdus merula*’. Oboczna osnowa z sekwencją *š-ž*: *šėžė*, oraz z samogłoską długą: *šėžė* a. *šėžė* (*šėžis*). Wyraz znany głównie ze słowników powstałych w Litwie pruskiej. Odpowiednik stpr. *seese* Ev ‘kos, Amsele [‘Amsel’]’. Digraf <ee>, który oznacza samogłoskę [ē] (por. z Ev jeszcze *steegē* ‘szopa’ i *peempe* ‘ptak czajka’), prowadzi do lekcji **sēse* (tak Urbutis, *Balt* 2, 1966, 78, Urbutis 1981, 46) lub **sēze* (tak Endzelīns 1943, 245, PKEŽ 4, 90). Zdaniem Urbutisa, l.c. wymienione lit. warianty są derywatami od wykrzykników imitujących głos kosa. Są to formy dwuzgłoskowe, różniące się zarówno samogłoską, jak i spółgłoską, por. *še-še*, *šė-še*, *še-žė*, *šė-žė*. Jako paralele autor wymienił *lėlė*, *lėlis* ‘lelek’ (zob. s.v. *lėlŝs*), *čyčŝs* ‘świerszcz’, *ciūcius* ‘pies’ i *mėmė* ‘małomówny człowiek; głupek’. Dawne próby etymologiczne referuje LEW 977 (powiązanie z ros. *sízyj* ‘szaroniebieski’ albo z rodziną lit. *šėmas* ‘popielaty, niebieskawy’). Zob. też ALEW 1021n. — Drw. SD¹ <šėšiete> «kos» (co można czytać *šėšietė*, *šėšėtė* i *šėšetė*, por. *vieversŝs* ob. *vėversŝs* i *veversŝs*). N.m. *Šėšėliai*, n.rz. *Šėšupis* b.z.a. (por. nazwy rzeczne zawierające nazwę ptaka w I członie: *Gařnupis*, *Kėkštupis*, *Strāzdupis*, *Šārkupis*).

šėšėlis, *-io* 1 p.a., *šėšėlis* 2 p.a. 1. ‘cień padający od drzewa a. człowieka’, SD <šėšielis> «cień» (syn. *unksna*); *be šėšėlio* ‘bez cienia, bez najmniejszego śladu’, 2. ‘przestrzeń zasłonięta od światła, zwłaszcza od słońca; półmrok’, DP ‘ciemność’, 3. *mirtiēs šėšėlis* ‘widmo śmierci’, DP ‘cień śmierci’. War. *šėšėlius* oraz *šašėlis*. Z innymi sufiksami: *šėšuolė*, *šėšuolis* stlit. ‘cień’ (Bretkun, Mařwid, Wilent). Bez nawiązań zewnętrznych i bez etymologii. Twierdzenie LEW 976, że *-šėl-*, *-šuol-* są pierwiastkami (jakoby spokrewnionymi z *šālti* ‘marznąć, zamarzać’), zaś *še-* jest sylabą reduplikacyjną, wydaje się bezpodstawne, ponieważ materiał onomastyczny zaleca raczej analizę *šėš-ėl-*, *šėš-uol-*, czyli z *-ėl-* i *-uol-* jako sufiksami. Por. n.rz. *Šėšėvē*, *Šėšėvis*, *Šėšuvā*, *Šėšuvīs*, ze zmianą *še* > *ša*: *Šašulŝs*, *Šašuolā* (n. łąki *Šašėja*), cps. *Šėšupė* 2x. *Šėšupŝs*, zob. Vanagas 329, 326. N.m. *Šėšuōliai* 3x, *Šėšuolėliai* 2x, *Šėšuvā*⁶⁶⁷. Hipotezę LEW powtarza teraz – z pewnymi zastrzeżeniami – NIL 417, przyp. 10 (rekonstrukcja: pie. **ke-kē/ōlH-*). Zob. też ALEW 1022. — Drw. *šėšėlaitis* stlit. ‘widmo, zjawia, upiór’, *šėšuolėtis* ‘cień’, war. *šašūolėtis*. Vb. denom. *šėšėliuoti* ‘rzucić cień,

⁶⁶⁷ Inne tłumaczenie stosuje się do n.m. *Šėšėliai* i n.rz. *Šėš-upis* (b.z.a.). Długowokaliczna osnowa *šėš-* związana jest z apelatywem *šėšė* ‘kos’ (zob.).

cieniem coś zasłaniać; cieniować (w malarstwie, grafice)’.

šešerì, f. *šēšerios* 3 p.a. ‘sześcioro’ — liczebnik zbiorowy, utworzony suf. -er- od liczebnika głównego *šeši* ‘sześć’. — War. sufiksalny: *šešeli*, f. *šēšelios* ‘sześcioro’, *šešeli arkliai* SD «poszostne konie, seiuges equi». — Drw. *šešérgis* a. *šešélgis* ‘sześciolatek – o koniu, wołu’ (por. *vienérgis*), *šešélgė* 1. ‘szósta część kopy’, 2. ‘szóstka w kartach’; *šēšeria* adv. ‘sześć razy’ (*Šēšeria tīek* ‘Sześć razy tyle’), *šešeriópas* ‘sześcioraki’, war.: *šešeliópas* SD, *šereriókas* m.in. DP i *šešerókas* (por. zakończenie -ak- w pol. *sześcioraki*).

šeši, f. *šēšios* 4 p.a. ‘sześć’ : łot. *seši*, f. *sešas*. Forma pwk. *šeš-* pochodzi z asymilacji *seš-, to zaś ze zmiany pbsł. *s(u)eš < pie. *sueks (IEW 1044, LEW 976)⁶⁶⁸. Por. gr. *ἑξ*, dor. *ἑξ*, łac. *sex* (*sueks), goc. *saihs*, stwn. *sehs*, orm. *vec*, aw. *xšuuas* (wed. *ṣaṣ-*, *ṣaṭ* zostało wyrównane do ord. *ṣaṣṭhá-*), toch. A *šāk*, toch. B *škas*. Zob. też SBS I, 73n., EIEC 402. Lit. *š* z pie. *kš ukazuje się również w *ašis*, *iēšmas*, *lašišā*. Co do uproszczenia grupy nagłosowej i asymilacji s-š > š-š por. *šēšuras*. — Drw. *šešiese*, adv. ‘w grupie sześciu osób’, war. *šešiesu*, *šešiuosė*, *šešiuōs* (skostniałe formy locatiwu pl.), *šešiesna* ‘w sześciu’, *šešerì* (zob.), *šēšetas* ‘szóstka, grupa złożona z sześciu’ (war. *šēšeta*), ‘zaprząg z sześciu koni’ (war. *šešėtas*), *šēšios* (zob.). Cps. *šēšakė*, *šešākė* a. *šešiākė* ‘karta do gry o sześciu oczkach’ (por. *akis*), *šešiadiēnis*, -ė ‘chłop pańszczyźniany, zobowiązany do sześciodniowej pracy’, war. *šešdiēnis* (por. *dienā*), przen. ‘człowiek guzdrzący się’, *šēšiasdešimt* (zob. *dešimtis*), *šešiólka* ‘szesnastcie’, gw. *šešióleka*, *šešiólka* (por. *ólka*), *šešiskart* a. *šešissyk* adv. ‘sześciokrotnie’ (por. *kařtas*, *sỹkis*).

šēšios, -iũ 4 p.a. f.pl. gw. ‘trwający sześć tygodni okres połogu’ (*Šēšiosė da gulia* ‘Jeszcze leży w połogu’. *Sergalinga buvo iš šešių* ‘Nawet po połogu była słabowita’), *i šešiās pareiti* ‘urodzić’ (*Ji i šešiās parėjusi mirė* ‘Ona umarła w połogu’) — substantywizacja żeńskiej formy liczebnika ‘sześć’, występującego w zwrocie *šēšios savaitės* ‘sześć tygodni’ (zob. *šeši*). Odpowiednik łot. *sešas*. Zob. również *ušios*. — Drw. *šešiāunykė* ob. *šešāunykė* ‘kobieta w okresie połogu, położnica’ (m.in. BRB, BRP), war. *šeš(i)āuninkė*. Analiza *šešiāu-nyk-*, drw. od zanikłego vb. denom. *šeš(i)auti ‘leżeć w sześciotygodniowym połogu’ ⇐ *šēšios* f. ‘sześć’. Por. pol. przest. *sześci niedziel* ‘sześć tygodni’ (Sw) ⇐ *sześć niedziel* ‘sześć tygodni’.

šeškas 4 p.a. 1. ‘tchórz, Mustela putorius’, 2. gw. ‘zły, złośliwy człowiek’, 3. gw. ‘rzecz ukradzioną rodzicom’, 4. gw. ‘cunnus’. War. *šeškūs*, *šēškus*, SD <šiaßkus>, też f. *šeškā*. Odpowiednik łot. *sēšks* ‘tchórz’ (war. *sēškus*, *seska*). Bez etymologii, zob. LEW 976n. (tu m.in. o próbie Būgi zbliżenia z *šikti* ‘cacare’). Obecnie ALEW 1023 przyjmuje zapożyczenie z prauralskiego *šāškā ‘wydra’, por. czerem. *šaške* ‘norka; wydra’, fiń. gw. *häähkä* ts., wepskie *hähk* ‘wydra’. — Zapoż. litewskie w błr. *šašók*, -šká ‘tchórz’ (gw. *sašók*, *šašúk*), ros. gw. *šešók*, *šašók*, pol. gw. *szeszek*, *szaszek*, war. f. *szeszka* (Urbutis, Balt V:2, 1969, 155n. = Urbutis 2009, 391n., Zdancewicz 349, Laučjute 25). — Drw. *šeškenā* ‘skórka z tchórza’, *šeškinė* ts., *šēškenos* f.pl. ‘futro z tchórzy’. Cps. *šeškastrėnis* ‘ktoś o wąskich biodrach’ (por. *strėnos*), *šeškāurgis* ‘pierwszy targ po Bożym Narodzeniu’, war. *šašturgis* (*šašk-turgis): *Šašturgy samdydavo pusbernus* ‘Podczas «šašturgis» najmowano parobków’ (por. *tuřgus*, *skaistāurgis*). — Reanaliza *šeš-kas* wydała ośnowę widoczną w drw. *šešiūra* ‘wielki szcur’. — N.rz. *Šeškinė*, *Šeškynė*, *Šeškabrastis*, *Šeškupė*, *Šeškupis*.

šeštas, -ā 4 p.a. ‘szósty’ — liczebnik porządkowy do *šeši* ‘sześć’. Odpowiada z jednej strony łot. *sestašs*, scs. *šestū* ‘szósty’, z drugiej strony gr. *ἕκτος* (kret. *ἑκτος*), łac. *sextus*, goc. *saihsta* ‘szósty’ < pie. *s(u)eks-to- (wed. *ṣaṣṭhá-* zostało przekształcone z *s(u)ṣṭhá-

⁶⁶⁸ BSW 144 rekonstruował pbsł. *kšeš ‘sześć’. — Praformę bsl. *sekš, z *-kš jako rzekomym refleksem pie. *-kš, postuluje Weiss 2009, 370, przyp. 29.

według *pakthá-* ‘piąty’). — W słowiańskim do ord. *šestŭ* dotworzono nowe card. *šestŭ*. Zastąpiło ono psł. *ses z pbsł. *sueš, zob. SBS I, 73n. (tam też o problemie stpr. *usts*, *uschts* ‘szósty, sechster’). — Drw. *pašeštinis* SD «poszostny woz» [‘wóz zaprzężony w sześć koni’], *Šeštinės* (zob.), *šeštinis traukinys* ‘pociąg odchodzący lub przyjeżdżający o szóstej godzinie’ (war. *šeštukas*), *šeštōkas*, -ė ‘uczeń szóstej klasy’, *šeštukas* ‘autobus oznaczony numerem 6’.

Šeštinės, -ių 2 p.a. f.pl. ‘święto Wniebowstąpienia Pańskiego’ — pluralizacja formy *šeštinis*, -ė gw. ‘szósty czwartek po Wielkanocy’, por. LEEŽ 282. W formie sg.: SD *Šeštinis* «Wniebowstąpienie Pańskie». Drw. z pochodzenia przymiotny od ordinales *šēštas* ‘szósty’. Por. nazwy świąt *Deviņtinės* ← *deviņtas*; *Sekminės* ← *sēkmas*, a także *Joninės*, *Žolinės*.

šeštōkas 2 p.a. 1. hist. ‘pieniądz złożony z sześciu jednostek; nazwa monety obejmującej 6 groszy srebrnych lub 12 groszy miedzianych’, 2. gw. ‘szósta część włóki jako miara powierzchni’ (*Ne an daug žemės išėjau, an šeštōko* ‘Niewiele ziemi mi [w spadku] przypadło: *šeštōkas*’), 3. gw. ‘szóstka, grupa sześciu’ (*Kiek šimet žasų augini? Tik šeštōką* ‘Ile gęsi hodujesz w tym roku? Tylko szóstkę’) — forma transpozycyjna zapożyczenia stbłr. *šostakъ*, war. *šestakъ*, por. błr. *šasták*, -á (← pol. *szostak*, -a), którą prawdopodobnie dostosowano do lit. liczebnika porządkowego *šēštas* ‘szósty’. Zob. też LEW 976. — Drw. *šeštōkinis* ‘rolnik, który uprawia szóstą część włóki’ (DRUŽ). Nazw. *Šeštōkas*, *Šeštōkaitis*, *Šeštōkauskas*. N.m. *Šeštokaĩ*, *Šeštōkai* (pol. *Szostaków*).

šešūras 3 p.a., *šešūras* 2 p.a. 1. ‘ojciec męża, świekier’ (m.in. SD¹), 2. ‘ojciec żony, teść’ (*Māno duktēs šešuraĩ už Nėmno* ‘Teściowie mojej córki [mieszkają] za Niemnem’), 3. stlit. ‘szwagier’ (por. *ir antra kekšė Rahab; trečia, kuri nusidėjo su šešuru savuoju Tamara* DP 505₄₅ ‘druga nierządnicą Rachaba (trzecia, która zgrzeszyła z szwagrem swym, Tamara’ (to użycie zostało w LKŽ XIV, 699 błędnie zaliczone do znacz. 1. ‘ojciec męża, świekier’). Warianty: *šešūris*, *šešūris* (to też jako nazwa pewnego tańca); z wtórną palatalnością: *šešiūras*, *šešiūras*, *šešiūras*; z innymi sufiksami: *šešeras* (*šāšeras*, *šešaras*, *šāšaras*), *šešioras* ZTŽ, *šeš(i)orius* CGL, *šešūoras*, *šešūras*. Por. Buivydienė 1997, 90n., ALEW 1024. Brzmienie *šešūras* powstało z plit. *sešūras przez asymilację na odległość: s...š > š...š (podobne wypadki: *šeši*, *šėšlavos*, *šliaužti*). Z kolei *sešūras wynikało z uproszczenia nagłosu *sū- w pb. *suešura- (por. *sesuō* z pie. *suesōr, *sāpnas* z pie. *sūopno-). Zob. BSW 295, LEW 977, GJL I, § 538. Pb. *suešura- było kontynuacją pie. *suekuro- ‘świekier’, por. wed. *śvāsura-* (*svāsura-), aw. x^hasura-, gr. ἐκρός, stłac. *socerus* (*sūokuro-), łac. *socer*, -erī, stwn. *swehur* (*swehura-). Por. NIL 672, Kluge-Seebold 657, de Vaan 569, ALEW 1024. — W słowiańskim zamiast †svesūrŭ mamy cs. *svekŭrŭ* ‘świekier’ (sch. *svēkar*, -kra, ros. *svēkor*, -kra, pol. *świekier*, -kra). REW II, 588: «Befremdend ist das slav. k, da idg. *svekuros anzusetzen ist. Eine Entlehnung aus dem Germ. ist aus lautlichen Gründen abzulehnen». Najprostszym wytłumaczeniem tej różnicy wydaje się dysymilacja na odległość s...s > s...k po stronie słowiańskiego, por. w tej kwestii literaturę zreferowaną w ESJS 906n. (tam też o ewentualnościach innych niż dysymilacja). Inaczej Derksen 2008, 475: *swešur- miało zostać zastąpione przez *swekr- drogą analogii do fem. *svekry ‘świekra’ (pochodzenia *k w tym wyrazie autor nie tłumaczy). Matasović 2005, 372 dopuszcza dwie możliwości: 1° depalatalizację *k > k w pozycji przed r, 2° dysymilację na odległość jako ewentualność bardziej prawdopodobną niż zapożyczenie z nieznanego źródła. — NB. W bałtyckim brak jest żeńskiego derywatu typu wed. *śvāsūrŭš*, łac. *socrus*, -ūs, goc. *swaihro*, stwn. *swigar*, scs. *svekry*, -ūve, ros. *svekróvŭ*, -óvi, gw. *svekry* ‘świekra, matka męża’ (BSW 296), < pie. *suekru-h₂ < *suek-ur-h₂ (metateza *ur* > *ru*, por. Mayrhofer 1986, 162). W jęz. litewskim *sešrŭ zostało zastąpione neologizmem *anýta* (zob.). — Drw. *šešuraĩ* m.pl. ‘rodzice męża’ (por. łac. *socerī* ‘świekrowie’), *šešurŭnė* ‘dom świekrów’.

šētōnas 2 p.a., *šetōnas* 2 p.a. 1. ‘zły duch, szatan, diabeł’, 2. przen. ‘zły człowiek’, z

*šiātānas — zapoż. ze stblr. *šatanъ*, por. bhr. *šatān*, -a (SLA 213, ZS 56, LEW 967; brak w ALEW). Podobna transpozycja: *šēprōnas* ⇌ stblr. *šafranъ*, bhr. *šafrān*. War. z krótkim e: *šetōnas*. — War *šeitānas*, *šeitōnas* ⇌ pol. XVI w. *szejtan* ‘szatan, diabeł, czart’ (por. bhr. *šaitān*, -a) ⇌ osm.-tur. *şeytan*, *şaytan*, zob. Stachowski 554. — War. z wtórnym r: *šetrānas*, *šatrānas* (por. *šarnāšius* ob. *sānašos*). — Z war. *šetōnas* wyodrębniła się drogą derywacji wstecznej neosn. *šet-* (por. *drakōnas* ⇒ *drākas*), po czym drogą derywacji wymiennej dołączono do niej neosuf. -okl-, stąd *šetōklis* ‘diabeł; nicpoń, szaleniec’ i przekleństwo *šetōklē*. Osobno zob. *satanas* i *šatōnas*.

šētrā 2 p.a. stlit., gw. ‘namiot’, też m. *šētras* (m.in. SD¹ <šietras>) — zapoż. ze stblr. *šaterъ*, -tru, por. bhr. *šacēr*, -trā (SLA 213, LEW 977, ALEW 1024, POLŽ 160). War. *šatrā*, m. *šātras*. Osobno zob. *čētras*. — Drw. *šētrinės* b.z.a. f.pl. ‘żydowskie Święto Namiotów (Szałasów)’, *šētros* f.pl. lub *šētrai* b.z.a. m.pl. ‘płótno rozpięte na skrzydłach wiatraka’, *pašētra* CGL ‘namiot, Hütte’, *pašētra* ‘szopa zbita z desek; prowizoryczne zadaszenie dla bydła; buda jarmarczna’, *pašētrė* a. *pašētrė* ‘szopa; namiot cyrkowy; namiot cygański’. Osnowę *šētr-* widać też w nazwach kilku roślin, por. *šētriuotė* ‘chaber łąkowy, Centaurea jacea’, *šētruōtis* ‘chaber wiechowy, Carex paniculata’, *šētrūtė* ‘chaber bławatek, Centaurea cyanus’.

šēžėti, *šēža*, *šēžėjo* gw. ‘skrzypiec, trzeszczeć — o lodzie pod nogami’. Dźwiękonaśladowcze. Por. *čēžėti* ‘szeleścić, szemrać; ćwierkać’.

šēžti, *šēža* (war. *šēža*), *šēžo* gw. ‘zanieczyszczać się, stawać się zaśmieconym — o podwórzu’ (*Apšēžęs kiemas*, t.y. *apšnerkštas* JU ‘Zaśmieczone podwórko’) — onomatopeiczne, por. *šēžėti* oraz *čēžti*, *čēžėti*. — WSE *šēž-*: *šēgžmas* coll. ‘śmiecie; żdźbła, paprochy; drobny chrust’ — ze zmiany *šēž-mas. Insercja *g* przed sekwencją *ž-m* ma paralele np. w *pašlēgžnas* < *pašlēžnas i łot. *slāugzna* < pb. *slauž-nā-. — War. z uzwarciem *š* > *ʃ*: *čēgžmas* ‘śmiecie’. Vb. denom. *šēgžmyti*, *čēgžmyti*, -iju ‘śmiecić, rozrzucać śmiecie’. — Alternant na SO (?): *šažėti* (zob.). — Osobliwy jest war. *šeikšti*, -čia, -tė gw. ‘śmiecić, zaśmiecać izbę’, por. *Tik iššlaviau, o tu ir vėl šeikšti* ‘Dopiero co zamiotłam, a ty znów śmiesz’. *Užšeikštà visa troba* ‘Cały dom [jest] zaśmiecony’. Formę tę ukształtowały dwie zmiany fonetyczne: 1. insercja *k* przed zbitką *št*: *šeikšti* < *šeišti (por. *perkštėti* < *perštėti*), 2. *šeišti < *šēšti < *šeňšti, czyli przejście dyftongu nosowego *enS* w dyftong glajdowy *ejS* (paralele z dialektu zach.-żmudzkiego: *lēšis* ‘soczewica’ : liter. *lēšis*; *sklejšk* ‘zasuń zasuwę’ : liter. *sklēšk*, zob. LD § 151). Pod względem morfologicznym *šeňšti reprezentuje *šeňž-ti, tj. formę infinitiwu, zbudowaną na temacie prs. infig. *še-n-ža, które jest poświadczane jako *šēža* w oboczności do *šēža* (inf. *šēžti*). Tematy infigowane na st. *e* wymieniono s.v. *bristi*.

šia adv. stlit. ‘tu, tutaj’, SD «owdzie» (syn. *šionai*), por. *Šia nu jisai gul ēdziosu* MŽ 195₄ ‘Tu on teraz w jasłach leży’. *Piktuju pulks šia randase* MŽ 351₂ ‘Bezbożnych zastęp się tu znajduje’ — formacja pb. *šiā ‘tu, teraz’, urobiona od zaimka wskazującego *šis* ‘ten tu, przy mnie’. Też w złożeniach, por. 1. *šišia* (zob.), 2. *štai šia* SD «owędy, ow tędy». — Złożenie z ptk. -jau: *šiajau*, SD¹ <šieiau> «onędy» (syn. *šina*). Por. *taipjaũ*, *tuojau* i *tačiaũ* (zob. *jaũ* II). — Złożenie z ptk. °nai: *šionaĩ* ‘tu’, DP ‘dziś’, SD¹ <šianai> «owdzie» (por. *čionaĩ* : *čia* ‘tu’), np. *Tas kūdikis, kursai mumus šionai est atneštas* MŽ 120₉ ‘To dziecię, które nam tu przyniesiono’. Por. Būga, RR I, 354. Urbas 78 niesłusznie wciągnął przysłówek *šia* do hasła *čia*.

šiaĩsmet adv. gw. ‘w tym roku’ — ze ściągnięcia, następnie apokopowania, zwrotu *šiaĩs mētais*, instr.pl. do *šiē mētai* ‘ten rok’. Por. *šjmet*.

šiaĩmet adv. gw. ‘w tym roku’ — z denazalizacji *šiāmet*, to ze ściągnięcia zwrotu *šiā mēta, acc.sg. do *šis mētas* gw. ‘ten rok’. Por. *šjmet*.

šiānakt adv. 'tej nocy (która była lub będzie), dziś w nocy' — z apokopowania zwrotu *šiā nāktj*, acc. temporis do *ši naktis* 'ta noc'. War. *šiānākt*, *šiānakt*. Odpowiednik łot. *šūonakt*. Por. *šiañdien* < *šiandiēnq*. Zob. też *tānakt*.

šiañdien, *šiandiēn* adv. 'dziś, dzisiaj' — z apokopowania form *šiañdienq*, *šiandiēnq*, które powstały przez ściągnięcie zwrotu **šian dienan*, acc. temporis do *ši diēnā* 'ten dzień'. Por. DP *šiā diēnq* 'dziś'. Odpowiednik wsch.-lit.: SD <šīudienu> «dziś» = *šiūdienų*. Odpowiednik łot. *šūodien* 'dziś'. Dalsze redukcje: *šiāñdien*, *šiañdie*, *šiañde*, *šiañd*, *šiāna*, *šiañ*. Tryftong *ieį* w gwarowej formie *šiañdiej* pochodzi ze zmiany *-ien* (por. *sāispara*, *sāišlavos*). Paralele formalne: z jednej strony ros. *segódnja* adv. 'dziś' wobec strus. *sego dñe* 'tego dnia', gen. temporis do **sī dñī* 'ten dzień', ros. *sej denʹ* (REW II, 601), z drugiej strony stwn. *hiutu* adv. 'dziś' < **hiu tagu* instr.sg. 'tego oto dnia', por. nwn. *heute* (EWD 538), łac. *hodiē* 'dziś' < loc.sg. **hō diēd* 'w tym dniu' (de Vaan 287). — Drw. *šiandieninis* a. *šiandienykštis* 'dzisiejszy' (> gw. *šiandykštis*).

šiaūčius, *-iaus* 2 p.a. przest., gw. 'szewc' (*Šiaūčius be batų, kriaūčius be kaptono* 'Szewc bez butów, krawiec bez kaftana [chodzi]') — zapoż. z błr. *šavéc*, *šaūcá* (Zs 55; brak w LEW). War. *šaūčis* (ZTŽ), *šaūčius*; z asymilacją *š-č* > *č-č*: *čiaūčius* (por. *čiečkā*, *čičkā*). Inaczej POLŽ 160n., który zakłada pol. szewc lub stpol. szwiec, szewca jako formę źródłową. Zob. też *kraūčius*, *čebatōrius* i *šiūsteris*.

šiaudas 3 p.a. 'żdźbło słomy', SD «zdziebłko suche, knowie» (syn. *ražas sausas*). Pl. *šiaudaĩ* 3 p.a. 'słoma', SD¹ «gardlina; słoma», SD «słoma; wiecheć», *šiaudai sukapoti* SD «siecarka; wiecheć», *ilginiai šiaudaĩ* 'długa słoma', *stogo šiaudaĩ* 'strzecha', *stogas apdengtas šiaudaĩs* 'dach kryty słomą', *šiaudų dungtis* SD «poszycie na domie», *padingiu šiaudais* SD «poszywam chałupę» ['kryję słomą, strzechą']. Innowacja litewska w stosunku do łot. *salmi* i stpr. *salme* 'słoma', które wraz z psł. **solma* (sch. *slāma*, ros. *solóma*, czes. *slāma*, pol. *słoma*) kontynuują dziedzictwo ie., zob. BSW 298, s.v. **šālma*. — Forma *šiaud-* jest problematyczna, por. przegląd literatury w LEW 978 (tam też mało przekonujące zbliżenie z czas. *šiauštis* 'podnosić się – o włosach, piórach, stroszyć się, jeżyć się'). Tytułem próby można rozważyć udźwięcznienie *ut* > *ud* w **šiautas*; to z synkopowania praformy **šēv-etās* (por. wtórny akut w *skiāutas* < *skēvetas*). Pwk. *šēv-* jest widoczny w *šēvelis*, *šēvulys* 'drzazga, ułamek' (zob. s.v. *šiavā*). — Drw. *šiaudijā* coll. 'ilość słomy uzyskana ze zżętego zboża, słomiany plon' (por. *grūdijā* 'plon w ziarnie'), np. *Rugių ant šiaudijos daug, ant grūdijos maž šimet* 'W tym roku żyta na słomę jest dość, [ale] ziarna mało'; *šiaudynas* a. *šiaudynė* 'stos słomy', *šiaudinė* sb. 1. 'spleciony ze słomy pojemnik na mąkę', 2. 'siennik', 3. 'strzechą kryta chata', *šiaudinis stogas, aulys* 'słomiany dach, ul', cps. *šiaudadvāsis* a. *šiaudadūšis*, *-ė* adi. 'słabego ducha, słabego charakteru' (por. *dvasiā, dūšiā*), *šiaudagalys* 'słomka, żdźbło słomy; licha słoma' (por. *gālas*). — N.rz. *Šiaūdė, Šiaūdūpis, Šiaūdūpys*. N.m. *Šiaudiškiai, Pāšiaudis, Šiaudinė* 12x, *Šiaudiniai* 4x, *Šiaudiniškiai, Šiaudadūšė*.

šiaurūs, *-i* 4 p.a. 1. 'o wietrze: zimny, przenikliwy' (*Šiaurūs vėjis pučia*, t.y. *šaltas* JU 'Zimny wiatr wieje'. *Vėjis šiaurūs šiurena, kad pučia smarkiai, gausiai* JU 'Zimny wiatr powiewa, gdy wieje mocno'), 2. przen. 'o człowieku: srogi, surowy, szorstki'). War. *šiaūras*, *šiaūras*, *žiaurūs* (zob. też *švėras*). Drw. *šiaurys*, acc.sg. *šiaurj* 'wiatr północny', *šiaurė* 'północ jako strona świata' (war. *šiaūra, šiaurė*). Z uwagi na trójzgłoskową postać odpowiednika słowiańskiego **sēverŭ* (por. scs. *sēverŭ* 'wiatr z północy; północ', sch. *sjěvēr*, ros. *séver, sévera*, stczes. *sěver*, pol. n.m. Siewierz) wypada przypuszczać, że pbsł. **šē.ue.ras* (tak w BSW 303) uległo na gruncie pralitewskim synkopie w **šēu.ras*, skąd następnie **šjāu.ras*. Przy tym założeniu forma akutowana *šiaūras* byłaby starsza od nieakutowanych (BSW nie zajmuje stanowiska w kwestii różnicy dzielącej formę słowiańską od litewskiej).

— Pbsł. *šēuera- wskazuje na pie. *kē-uer-o-, gdzie wzdłużona samogłoska tłumaczy się bądź formacją vřddhi (SW), bądź obecnością spółgłoski laryngalnej w składzie pierwiastka. Transponat ie. *keH-uer-o-. Derksen 2008, 449: pbsł. *še?wer-, *šjó?ur-, pie. *ke₁uer-o-. ALEW 1025: pie. *kēh₁-ur-/ *kh₁-uer- ‘północ; wiatr z północy’. Por. łac. *caurus* ‘wiatr z północnego zachodu’ < *kauro- < pie. *kh₁-uer-o-, znacz. etym. ‘wiatr północny’ (de Vaan 100). — Forma nieakutowana typu *šiaūras* może pochodzić z pie. *keH-ur-o- (zanik spółgłoski laryngalnej przed samogłoską). Dalsza analiza niepewna. LEW 978 operował transponatami pie. z segmentem s-mobile: *(s)kēu-, *(s)kēu-. — SZ *šiur-*: *šiurūs* ‘srogi’ (zam. *šiuras < pie. *kH-ur-o-?). — WSZ *šiūr-*: *šiūrūs* a. *šiūras* ‘o wietrze: ostry, zimny, przenikliwy; o zapachu: ostry, przykry’.

šiaūštis, *šiaūšias*, *šiaūšės* ‘podnosić się (o włosach, piórach), stroszyć się, jeżyć się, jeżyć się’, przen. ‘sprzeciwiać się komu’, *pasišiaūsti* ‘okazywać niezadowolenie, zły humor; nadymać się, pysznić się; o pogodzie: zepsuć się’ (*pasišiaūšiu* SD¹ «iezę się, naieżam się, wziezam się»). Niezwrotne: *šiaūšti* ‘stroszyć pióra, najeżać; tapirować włosy’, *sušiaūsti* ‘rozczocharać włosy; zrobić niegładkim, szorstkim’. Odpowiednik łot. *šaustiēs* ‘stroszyć się’. Formacja na SO *šiauš-* ← *šiuš-*, zob. *šiūšti* m.in. ‘stroszyć się, jeżyć się’ (tam też dalsze objaśnienie). — Drw. *šiaušinti plūksnas* ‘stroszyć pióra’. Nomina: *pašiaūšē* ‘łuska rybia’ (motywacja tego znaczenia wymaga zbadania), *pašiaūšēlē* bot. ‘mech szurpek, Orthotrichum, porastający drzewa, dachy, kamienie’, *pašiaūšēlis* bot. ‘wyczyniec, Alopecurus’, *pašiaušomīs* adv. ‘dreszczem (przeniknąć); stanąć dęba (o włosach)’, *šiaūšālas* a. *šiaušālas* ‘dreszcz, drżenie mięśni’ (war. *šiaušulys*), *šiaūšē* c. ‘ktoś z rozczochranymi włosami; złośnik’, *šiaušūs*, -i 1. ‘niegładki, szorstki – o powierzchni drewna, sukna, chleba’, 2. przen. ‘robiący na przekór, sprzeciwiający się’ (*šiaūšiai atsākē* ‘szorstko odpowiedział’). Por. łot. *šaūšmas* pl.t. ‘dreszcz, ciarki, mrowie’, *šaūšālas* pl.t. ‘ciarki; przerażenie, groza’. — N.m. *Pašiaūšē*, *Pašiaušūkas*.

šiavà 4 p.a. gw. ‘pęknięcie w drewnie, szczelina’ (*Šiava dūryje pasiliektā* ‘Szczelina w drzwiach pozostaje’, por. Būga, RR II, 588). Odpowiednik łot. *piēšava* ‘miejsce zetknięcia się dwu bochenków w piecu’. Analiza: pb. *šjau-ā-, formacja na SO *šjau-V ← *šjūu-V (zob. HL 100). Alternant *šjūu- przedstawia st. zanikowy do *šjāu-C ‘sunąć, trącać, uderzać’, por. łot. *šāūt* s.v. *šāuti*; drw. *at-šiaū-ža* ‘odłupany kawałek drewna, drzazga’. — Z *šiavà* łączą się wyrazy o pisowni <ev> dla [’av], mianowicie *šēvelys* a. *šēvelis* ‘odłamek, drzazga; skrawek, strzęp’ < *šiav-el-. Paralele: *blevyzgā* : *bliāuti*; *skēvetas* : *skiāutas*. — Zmiany *šev-* na *šeb-* można dopatrywać się w drw. *šēberkštis* a. *šeberkštis* f. ‘drzazga, szczapka ostro zakończona, zadra’, war. *šeberkštā* (inaczej LEW 970). — War. ze wzdłużonym ē: *šēvelis*, *šēvelys*; *šēvulis*, *šēvulys*. Būga, RR II, 589 był zdania, że prymarne było tu *šēv-*, mianowicie jako neoosnowa wyabstrahowana z *šēvē, formy praeteriti do *šiaūja ‘sunie, trąca’ (zob. *šāuti*). — WSO *šāu-: *šovā* m.in. ‘pęknięcie w pniu drzewa’.

šibà, -ōs 4 p.a. gw. ‘szyba w oknie; jedna z szybek w kwaterze okiennej’ — zapoż. ze stbłr. *šiba*, *šyba*, por. błr. *šýba*, -y (← pol. *szyba* ← śrwn. *schībe*, por. nwn. *Scheibe* f. m.in. ‘szyba’). War. *šybà*, też m. *šibas*; ze zmianą *š’i* > *š’u*: *šiubà* (por. *šīs* > *šiūs*; *šimtas* > *šiūmtas*, LD § 66).

šyberis, -io 1 p.a., *šiberis* 1 p.a. gw. ‘żeliwna a. blaszana zasuwą w przewodzie kominowym’ (*Užkišk šyberį, kad neišeitų šilima* ‘Zasuń szyber, żeby nie uciekało ciepło’) — zapoż. z błr. *šýber*, -a, gw. *šýbēr*, *šýbar* (← pol. *szyber*, -bra ← nwn. *Schieber* m.). Čepienė 119 niesłusznie zakłada pożyczkę wprost z niemieckiego. War. *šýperis*, *šýbaris*, *šibaras*; ze zmianą *b* > *v*: *šýveris*; ze zmianą *š’ī* > *š’ū*: *šiūveris*. Zob. też *juškà*, *liūktas*, *speltē* i *zōsauka*.

šičia adv. 1. ‘tu, tutaj, w tym miejscu’, 2. ‘oto – pokazując na co’ — złożenie osnowy

zaimkowej *ši-* ‘ten tu’ (zob. *šis*) z adv. *čią* ‘tu’ (zob.). War. *šišia* (zob.); z asymilacją *š-č > č-č*: *čičia*, z dysymilatywnym zanikiem *č-*: *ičia* (*ič*). War. *šikčia* BRB ‘tutaj’ pochodzi z synkopowania formy **ši-gi-čia*, z *gi* jako ptk. wzmacniającą (por. DP *čiāgi*). — Drw. *šičionai* ‘tu, tutaj’ (m.in. MŽ), war. *šičion*, *šičionais*.

šydas 2 p.a. 1. ‘woal, tiul, rodzaj miękkiej, przezroczystej tkaniny’, 2. ‘woalka, używana przez kobiety przezroczysta tkanina, wiązana na kapeluszu i okrywająca twarz’, 3. gw. ‘cienka tkanina lniana’, 4. gw. ‘zasłona w oknie, firanka’ — zapoż. z dn. *sīde* (LEW 979), por. nwn. *Seide* f. ‘jedwab’. Łot. *zīds, zīde, zīdis* ts. ← śrdn. *sīde* (Jordan 111). Zob. też *šyras*. — We wszystkich wymienionych wyżej znaczeniach używa się również war. *šydras* (*čydras*). Ten ostatni pochodzi, zdaniem LEW 979, ze zmieszania z syn. *šyras* (zob.). Tymczasem LKŽ XIV, 734 oznacza *šydras* jako zapoż. z pol. *szyderz*, -u. U L. *szyderz* jest opisany jako ‘materya, ein Zeug’ (Towary cudzoziemskie, *muchajery, czamlety, szyderze*). Jego pochodzenie nie zostało dotąd wyjaśnione. U Brücknera 560 jest hasło *szyderz* następującej treści: «‘sukno pospolite’, w 16. i 17. wieku; por. czes. *szída*, ‘siwula’, o krowie (?)». Tego wyrazu Boryś 2005 nie uwzględnił.

šidyti, šidiju, šidijau gw. 1. ‘drażnić, boleśnie żartować’, 2. ‘szydzić, wyśmiewać się, natrząsać się z kogo’ (zwykle refl. *pasišidyti*), 3. ‘przezywać kogo’, 4. ‘mamić, oszukiwać’ (*Sušidijo mergiotę ir paliko* ‘Omamił dziewczynę i porzucił’) — zapoż. ze stbłr. *šiditi, šyditī* ‘naśmiewać się z kogo’ (← pol. *szydzić*). Zob. SLA 215, Zs 56 i LEW 979 (wprost z pol.). War. sufiksalne: *šidinti, pasišidinti* oraz *šidavóti, pasišidavóti*. — Sb. *šidas* ‘szydzenie, naśmiewanie się’ ← pol. przest. *szyd*, -u (POLŽ 162), por. *ant šido statyti* ‘wystawiać na pośmiewisko’.

šiekštas 1 p.a., war. f. *šiekšta* 1 p.a. lub *šiekštà* 4 p.a. 1. ‘drzewo wyrócone wraz z korzeniem, leżące od dawna w bagnie, wodzie lub ziemi’, por. *Ne suvisu supuvęs pavirtęs medis bus šiekšta, o kad jau supuvęs, tai šlėma* ‘Nie całkiem zgniłe przewrócone drzewo to będzie «šiekšta», a kiedy jest już zgniłe, to [nazywa się] «šlėma»’, 2. ‘złamane drzewo bez gałęzi’, 3. hist. ‘dyby’ (SD «kłoda do sadzania ludzi»), gw. ‘więzienie’, 4. stlit. ‘posąg bożka pogańskiego, bałwan’ (*šiekšta arba stulpas* MT «truncus aut statua»), 5. gw. ‘cienka żerdź’ (war. *šiekštė*) ‘długa żerdź do przycięcia strzechy’, 6. gw. ‘osada zębów w drewnianych grabiach’. Odpowiednik łot. *siēksta* a. *siēksts* ‘pień wyróconego drzewa; kłoc, kłoda; dyby’ (*siēkstā likt* ‘zamknąć w dybach’). Na podstawie porównania z *šeikštis* gw. ‘cienka tyczka’ (*Iškirsk šeikštį, tai aš tau nudursiu obuolį* ‘Wytnij tyczkę, to ja ci strącę jabłko’) wolno analizować *šiekš-tas, šiekš-tis*. Jeśli spółgłoska -k- przed grupą -št- pochodzi z sekundarnej insercji, to można mówić o **šieš-* i **šeiš-* jako dwu alternujących formach st. pełnego. Dalszą analizę uniemożliwia brak zaświadczeń dla serii **šieš-/*šeiš-*, **šiš-*, **šaiš-* w znaczeniach porównywalnych z *šiekštas*. Wcześniej próbowano powiązać *šiekštas* z ros. *šest-*, -á m. ‘drąg, żerdź, tyka’ (zam. **šěst*, por. ros. gw. *šost*, błr. *šost*) < psł. **šistũ*, a to przy założeniu różnicy apofonicznej i lit. insercji k przed grupę *st/št* (†*šiestas*). Por. REW III, 394, LEW 980. Do porównania wciągano nawet hapaks strp. *saxto* EV ‘ociosana kłoda, Rone [abgehauener Baumstamm, Knüttel]’, postulując emendację <*saixto*> (Trautmann 1910, 420), zob. przegląd literatury w PKEŽ 4, 40n. Karulis II, 176n. wywodził *siēksta* via pb. **šeistā-* (potem insercja k) z pie. **kei-stā-*, czyli od pwk. **kei-* ‘leżeć’, ale nie uzasadnił pochodzenia (dziwnego) formantu **-stā-*. Hipoteza pwk. **kei-* powraca u Apanavičiуса, ALL XLIX, 2003, 2. — Drw. *šiekštėlė* ‘obuszek do klepania kosy’, *šiekštėnas* b.z.a. ‘grubszy koniec powalonego drzewa’, *šiekštras* ‘przewrócone drzewo wraz z korzeniem’ (por. *siūstras* ← *siustas*), *šiekštynė* ‘miejsce w wodzie, gdzie spoczywają zatopione kłody; miejsce, gdzie jest wiele przewróconych drzew’. Nazw. *Šiekštas, Šiekšta, Šiekštelė* b.z.a. N.jez. *Šiekštas, Šiekštys* 3x, *Šiekštėlis*, n.rz. *Šiekštė*. N.m. *Šiekštėliai, Šiekštėnės, Ažūšiekštis, Pašiekštabalis*,

Pašiekštupis.

šiēmet adv. ‘w tym roku’. Z apokopowania formy *šiēmetai (por. adv. *šiemētai*: *Šiemētai gēryba brangi* ‘W tym roku zboże drogie’), to zaś z uniwerbizacji grupy *šiē mētai* nom.pl. m. ‘ten rok’, użytej w roli przysłówka. War. *šiemēt*, *šiemēt*. W tym samym znaczeniu *šiaīšmet* (zob.), *šiāmet* (zob.), *šjmet* (zob.).

šiēnas 4 p.a. ‘siano’ (*Prieš šventą Joną reikia šiēnas imt. Reik eit šiēnas vartyt*), SD *glėbys šieno* «wiecieć siana». Pl. *šienai* ‘siano; okres koszenia traw na siano, sianokosy’. Odpowiednik łot. *siens*. Odpowiednik scs. *sėno* n. ‘χόρτος, trawa, siano’, sch. *sijeno*, ros. *sėno*, pol. *siano* < psł. *sėno wymaga zrekonstruowania praformy bałto-słowiańskiej w st. o, czyli *šaina- (por. scs. *snėgū* : lit. *sniėgas* < pbsł. *snaiga-). Zob. BSW 297, REW II, 609. Do porównania ie. stoi jedynie glosa gr. κοινά·χόρτος Hes. Transponat ie. *koj-no-. — Zapoż. bałtyckie w fiń. *heinä* ‘siano, trawa, ziele’, wepskie *hein* ts. — pochodzi z takiego dialektu pb., w którym *šaina- zmieniło się w *šeina- przez antycypacyjną asymilację (por. lit. *šeimà* z *šaima; zapoż. fiń. *heimo*). Zob. Būga, RR III, 494, LEW 980, Stang 1966, 54, Petit 2010, 196. — Drw. *šienaiñis* neol. ‘kiszzone siano, kiszanka’, *šienātvė* ‘sianokosy’, gw. *šienatvià* (neosuf. -atv- jak w typie *mėžātvė* ⇐ *mėžātė*), *šiēninė* ‘szopa na siano’ (syn. *daržinė, skūnė*), *šiēnuolės* f.pl. ‘żdźbła siana’, *šienuoliai* m.pl. ts., *šieniotas* ‘pokryty sianem, żdźbłami siana’. Zdrob. *šienėlis, šienukas, šienužis* (*šienužėlis*). Cps. *bešiēnė* ‘czas, kiedy brakuje siana na karmę’ (⇒ *bešiēnis* ‘ten, któremu zabrakło siana’), *šiēn(a)kartė* ‘pawęż, drąg do przyciskania siana lub snopów na wozie’ (por. *kārtis*), *šiēngrėblis* ‘grabie do siana’ (por. *grėblīs*), *šienapjūtė* ‘czas koszenia siana’ (por. *pjū-C*), *šiēnpjūvis* ts., też ‘miesiąc lipiec’ (syn. *šiēnpjūtis*) i ‘najjaśniejsza gwiazda na nieboskłonie, Syriusz’ (war. *šienpjūvis, šienpjūvys*), *šienpjūvys* a. -*pjovys* ‘kosiarz siana’ (por. *pjov-*), *šiēnveržė* a. -*viržis* ‘pawęż’ (por. *viržti* I), *šiēnvežimis* ‘wóz do zwożenia siana’ (por. *vežimas*), *vovėrsienis* ‘marne siano z przegniłymi pasmami brązowej barwy’ (dosł. ‘wiewiórcze siano’, por. *voverė*). Vb. denom. *šienauti* ‘siano kosić, grabić, zbierać’ (*Pieva buvo dukart per metus šienaujama* ‘Łąkę koszono dwa razy w roku’), ⇒ gw. *šienauja* ‘sianokosy’, *šienautė* ts. — N.m. *Šiēnlaukis* 2x, *Šiēnraistis*.

šiēptis I, *šiēpiasi, šiēpėsi* gw. ‘pękać – o pękach drzew; rozwijać się – o liściach, kwiatach’ (syn. *skleīstis, sprógti*). Por. *Kad medis sprogsta, šiēpiasi lapai* ‘Jak drzewo puszcza pęki [dosł. ‘pęka’], rozwijają się liście’. *Tuoj pradės šiēptis obelės* ‘Zaraz zaczną się zielenić jabłunki’. *Iš dirvos diegelis šiepiasi* ‘Na roli rozwija się kielek’. Cps. *iššiēpti* 1. ‘rozwinąć pąki – o drzewach’ (*Sušilo, medžiai iššiēpė*), 2. ‘rozpęknąć się, pojawić się – o szczelinie w drewnie’ (*Da anądien keli loveliai padirbt, ale iššiēpė* ‘Korytka dopiero co zrobione, a już popękały’), *prasiēpti* ‘rozkwitnąć’ (*Du žiedai jau buvo prasiēpė* ‘Dwa kwiaty już się rozwinęły’). — SZ *šip-*: *šipėti, šipa, -ėjo* ‘kruszyć się; pękać, łuszczyć się – o skórze na dłoniach’ (ze zmianą *š’i-* w *š’u-*: *šiupėti, šiupa, -ėjo, apšiupėti* ‘ukruszyć się; zedrzeć się – o ubraniu’), *šipinti* ‘szczepać drewno na drobne szczapki’, refl. *nusišipinti* ‘odłupać sobie szczapkę’. Nomen: *šipulys* ‘szczapa, drzazga’ (zob.). — SO *šaip-*: *šaipytis, šaipasi, šaiposi* ‘pękać, rozszczepiać się – o desce’ (*Prastos lentos – šaipos, šonai kliūva* ‘Liche deski, pękają, boki się zadzierają’). — Neoapofonia SZ *šip-* ⇒ SP/SE *šeip-*: *šeipti* ‘drzeć’ (por. zapoż. litewskie w pol. gw. *szejpać* ‘pruć, rozskubywać tkaninę, strzępić’, *szejpać się* ‘strzępić się’, Zdancewicz 349). — Pwk. *šiep-* jest kontynuantem pb. *šeip- < pie. *keip- ‘rozszczepiać się – o drewnie’ (transponat). IEW 543 wymienił pie. *keip-o-, *koip-o- ‘pal, zaostrome drewno albo kamień’, odzwierciedlone w takich refleksach, jak sti. *šėpa-* a. *šėpha-* ‘ogon’, przen. ‘penis’, łac. *cippus*, -ī ‘szpiczasto zakończony słup z kamienia lub drzewa’ (*keipo-), alb. *thep* m. ‘ostry wierzchołek skalny, turnia’. — SO pbsł. *šaip- (pie. *koip-) jest kontynuowane w psł. *sėpati, por. bg. *sepna* ‘obudzić ze snu; oprzytomnieć’, ros. gw. *sípatb* ‘szarpać, targać; ciągnąć, wlec’, ukr. *sípaty* ts., czes. przest. *sepati* ‘trząść’, dłuż.

sepaš ‘stukać, pukać, bić – o pulsie’, przest. ‘dziobać ziarno’, pol. *siepać*, *siepam* (dziś *siepię*) ‘szarpać, targać; narywać (o wrzodzie)’, *siepać się* ‘strzępić się, rozciągać się (o tkaninie)’. Zob. Boryś 546, Urbutis 2009, 125. Brak jest wzmianki o *šaipýtis* w REW II, 627, s.v. *sípatš* (odesłanie do sti. *kšipáti* ‘miota’). W BSW nie ma rekonstrukcji pbsł. **šaip-ā-/*šaip-ī-*.

šięptis II, *šiepiuos*, *šiepiaūs* 1. ‘szczyrzyć zęby, tj. pokazywać zęby, odsłaniać zęby przez odchylenie warg; pokazywać zęby w uśmiechu; rozdziawiać się’, 2. ‘śmiać się z kogo, wyśmiewać, szydzić’, cps. *nusišiępti* ‘wykrzywieniem twarzy okazywać niezadowolenie, stroić fochy’ (war. v-mobile: *nusišviēpti*), *prasišiępti* ‘uśmiechnąć się, wyszczerzyć zęby’ (war. *prasišviēpti*). Odpowiednik łot. *atsiept²* *zuobus* ‘wyszczerzyć zęby’. Obok tego jest lituanizm *šiept*, -ju, -u ‘szczyrzyć się; wyśmiewać kogo’. Pod względem semajologicznym chodzi tu o specjalizację znaczeniową formy *šięptis* I ‘pękać – o paku liścia; rozszczeplać się – o drewnie’. ALEW 404, s.v. *iššišiępti* daje rekonstrukt pie. **keip-* ‘zischen’. — Drw. *iššieptadañtis* (zob.). — SZ *šip-*: *iššipas* ‘wyszczerzony, zawzięty’, *šipata* c. ‘kto się wciąż śmieje; kto się z kogoś naśmiewa’ (⇒ vb. denom. *šipatauti* ‘naśmiewać się’), *šipyta* c. ‘kto szczyrzy zęby, śmieje się’ (⇒ *šipitauti* ‘naśmiewać się’; dlaczego nie **šipyt^o*?). Osobno zob. *šipti* ‘tępieć’, co Būga, RR I, 600 łączył z *šięptis* I. — Neoapofonia SZ *šip-* ⇒ SP/SE *šēip-*: *šēipuoti* CGL ‘szczyrzyć zęby’. — WSZ *šyp-*: *šýpa* c. ‘ktoś skłonny do kpin, żartów’ (⇒ vb. denom. *šýpauti*), *šýpla* a. *šýpla* 1. ‘śmiech’, 2. c. ‘ktoś skłonny do śmiechu, do żartów’, 3. c. ‘kto się z kogoś naśmiewa’ (por. sufiks w *rékla*, *vépla*), war. v-mobile: *švýpla* ‘szczyrba w zębach’, *šypsóti* ob. *švypsóti* (zob.). — SO *šaip-*: *šaipýtis* ob. *švaipýtis* (zob.).

šiēti, *šiejù*, *šiejaũ* gw., zwykle z prvb. *pa-*, *nu-*, *už-* ‘wbić, wpędzić sobie drzazgę’. Oboczny pdg.: *šiēti*, *šienù*, *šieniaũ*. Etymologia nieustalona, por. LEW 981. Wydaje się, że jako pierwotny należałoby przyjąć pdg. z alternacją **eį-V* : **iį-V* : **ī-C*, por. **šējù*, **šijaũ*, **šyti*. Wokalizm *ie-C* (**eį-C*) w inf. wywodzi się morfologicznie z praesens na SE **šeį-V*, podobnie jak w wypadku *šlejù* ⇒ *šliēti* albo *grejù* ⇒ *griēti*. — Obok prs. **šējù* istniała kiedyś formacja inchoatywna z infiksem lub sufiksem nosowym, mianowicie **šinù*, zbudowane tak jak *šlinù* (ob. *šlejù*, *šliēti*) i jak *glinù* (ob. *glejù*, *gliēti*). Resegmentacja **ši-n-u* ⇒ **šin-u* wytworzyła neopwk. *šin-* i otworzyła drogę dla pdg. *šinù*, *šiniaũ*, *šiñti* gw. ‘wbić sobie drzazgę’ (*Pāšiniau pirštą, šakalį pavariau po piršto nagu* ‘Wbiłem sobie drzazgę w palec, pod paznokcie palca’. *Ažūšiniau koją* ‘Wbiłem sobie drzazgę w nogę’). Osobno zob. *pāšinas*. — Jest też gwarowy pdg. z odmiennym ukształtowaniem form non-prs.: *šinù* : *šýniau*, *šinti*. Tłumaczy go analogia do typu sełowego *minù* : *mýniau*, *minti* ‘gnieść, deptać’. — Nie poruszano dotąd kwestii, skąd obok pary *šinù* – *šiñti* wzięła się para *šenù* – *šiñti*, z praesens nacechowanym wokalizmem *e*. Aby to wyjaśnić, trzeba znów sięgnąć do typu sełowego, gdzie znajdujemy np. *skenù* ob. *skinù*, *skinti*; *trenù* ob. *trinù*, *trinti* oraz *pelù* ob. *pilù*, *pilti*. Innowacja polega tu na wprowadzeniu apofonii do paradygmatu, który wcześniej jej nie znał. Tą innowacją jest SP/SE typu *eR* wytworzony na podstawie SZ typu *iR*. — SO *šai-* ⇐ *šie-*: *pašaiža* (zob.). — Neoapofonia *šin-* ⇒ *šain-*: *įšišainýti* przen. ‘zagłębić się, pogрузь się, np. w pracy’. Paralele w typie seł: *tvinti* ⇒ *tvaĩnyti*; *trintis* ⇒ *tráiniotis*.

šigi adv. gw. ‘do siebie, na lewo’: *Šigi kuř sukì!?* ‘K sobie, gdzie kręcisz!?’ — tak woła się na konia podczas orki (Otrębski 1934, 428). *ši*, wariant przysłówka *šià* (zob.), ukazuje się tu w zroście z ptk. -gi. Z inną partykułą: *ši-ga* adv. ‘teraz, dopiero co’ (*Trys kunigai šiga mirė* ‘Trzej księża teraz oto umarli’).

šikart adv. ‘tym razem’ — z apokopowania formy **šikartą* ⇐ *šī kartą* ‘tego razu’, acc. temporis do *šis kartas* ‘ten raz’. Por. *kařtas*, *tāsyk*.

šiknà 4 p.a. 1. wulg. ‘tyłek, zad, dupa’ (syn. *šikinė*), 2. gw. ‘spód, dno garnka’, 3. gw.

‘dolna część snopa’ — dewerbalny drw. z suf. *-nā-* od *šikti* ‘wypróżniać się’ (zob.). Zapoż. litewskie w pol. gw. *szykna* ‘tyłek, dupa’ (Zdancewicz 350). — Drw. *šiknius* ‘kto często się wypróżnia’ (syn. *šikūs*), ‘kto często psuje powietrze; ktoś nieudolnie pracujący; smarkacz, gówniarz’. Cps. *šiknalaižis* ‘lizus, pochlebca’ (por. *laižyti*), *šiknapenys* ‘skąpiec’ (por. *penėti*), *šiknasubinis* wulgarne wyzwisko (NDŽ: ‘Arschloch’), II człon do *subinė* (zob.); jest to złożenie synonimiczne typu *pliknuogis*, *sénkaršis*. Vb. denom. *šiknioti* ‘robić co niestaranie, w pośpiechu; chodzić bez zajęcia, objąć się’.

šikšnà 4 p.a. 1. ‘skóra garbowana, bez włosów’, 2. ‘wąski pasek skóry, rzemień’, 3. ‘pas z grubo wyprawionej skóry’. SD: *šikšna* «rzemień», *kaklinė šikšna* «naszelnik» [‘część uprzęży końskiej zakładana na szyję’]. Odpowiada łot. *siksna* a. *siksns* ‘rzemień’. Bez dobrego objaśnienia, zob. LEW 981. Nasuwa się analiza **ši-k-snā* ← **šis-nā-/šis-snā-*. Konkretyzowane abstractum z suf. **(s)nā-* i SZ **šis-* ← **šes-*, tj. od refleksu pwk. pie. **kes-* ‘ciąć, ucinąć, odcinać’ (IEW 586, LIV² 329), por. sti. *śásati* ‘tnie’, wed. *śastra-* n. ‘nóż’. Znacz. etym. ‘cięcie, wycinek’ ⇒ ‘pasma wycięte ze skóry’. St. zanikowy typu *TiT* ← *TeT* jak np. w *sigà* ← *segù*, *pišà* ← *pešù*. Insercja *k*, pociągająca za sobą zmianę **ks* > *kš*, jak np. w *girkšnoti* < **girsnoti*. Zob. Smoczyński 2001, 381. — Zapożyczenie z bałtyckiego do fiń. *hihna* ‘rzemień, pas’, est. *ihn* ‘rzemień, pas ze skóry’ (LEW 981). — Drw. *šikšnēlē* ‘rzemieńskie wiązanie w cepach, tzw. gązwa’, SD «rzemyk, rzemyczek», *šikšnelė raištinė* SD «wstęga, wstążka», *šikšninykas* SD «rymarz», później *šikšniniškis* ‘garbarz, rymarz’ (łot. *siksnenieks* ‘rymarz’), *šikšnius* ‘garbarz, rymarz’ (por. *šaũkščius* ← *šaukštas*), przen. ‘skąpiec, sknera’ (por. *šykštūs*), *šikšnótas*: *šikšnóti arkliai* ‘konie w rzemieńnej uprzęży’. Cps. *šikšnógalis* ‘kawalek, skrawek rzemienia’ (por. *gālas*), *šikšnósparnis* (zob.). Vb. denom. *šikšninti* ‘garbować skóry’ (łot. *siksnāt* ‘łoić skórę pasem, spuszczać lanie’). — N.m. *Šikšniai* 8x, *Šikšnėliškiai*, *Šikšniškės*, *Pašikšniai*, cps. *Šikšnalaukys*.

šikšnósparnis, -io 1 p.a., *šikšnospārnis* 2 p.a. ‘nietoperz, Chiroptera’ — złożenie członów *šikšnà* ‘skóra garbowana’ i *spārnas* ‘skrzydło’, znacz. etym. ‘istota o skrzydłach ze skóry’. Por. ros. *kóžanaja ptička* ‘nietoperz’ (dosł. ‘skórzany ptaszek’), przest., gw. *kóžanik*, *kóžanica* ts., od *kóžanyj* ‘skórzany’ (zob. SRNG 14, 50n.). Odpowiednik łot. *sikspārnis*. War. zdysymilowany: *šiknósparnis*. Inne war. *šikšnyšparnis* (stlit. *šikšnisparnis*), *šikšnótsparnis*. Zob. LEW 981, GJL II, § 26, REW I, 589, ĖSBM 4, 36.

šykštūs, -i 4 p.a. 1. ‘przesadnie oszczędny, skąpy’, 2. ‘o glebie: nieżyźna, nieurodzajna’, 3. gw. ‘o drewnie: z trudem dające się łupać’, 4. gw. ‘twardy (o lodzie jesiennym, o mięsie, o grzybach)’. War. *šykštas* (m.in. DP, WP). SD¹ *šykštus* 1. «ścisty» (syn. *siauras*), 2. «skąpy». Odpowiednik łot. *siksts* ‘twardy, wytrzymały, giętki, niełatwy do złamania’, przen. ‘skąpy’. Prawdopodobnie trzeba łączyć z sb. *šikšnà* m.in. ‘rzemień’ (zob.), por. *šikšnius* ‘rymarz’, przen. ‘skąpiec, sknera’. Zob. LEW 981n., ALEW 1027. — Drw. *šykščius* SD «oszczędny», *šykštēnis* ‘skąpiec, sknera’, *šykštýbė* a. *šykštýbė* ‘skąpstwo’ (SD¹ «skąpość, skępstwo»), *šykštumas* SD «zminda» [‘sknerstwo, skąpstwo’], *šykštūnas* ‘skąpiec’. Vb. denom. 1. *šykštáuti* ‘skąpić’, SD «oszczędzam czego; skępo się obchodzę», 2. *šykštėti*, *šykšti*, -ėjo ‘żałować, skąpić’, 3. *šykšti*, *šykštù*, *šykščiaũ* inch. ‘skąpić’ (*Ana pradėjo šykšti*, t.y. *nieko nebduoda kitam* JU ‘Zaczęła skąpić, tj. niczego już nikomu nie daje’), 3. *šykštuoti* ‘skąpić’. Od tego neoosn. *šykštuo-*: *šykštuõlis* ‘skąpiec, zminda’, *šykštuõklis* ts., war. z neoapofonią w sufiksie: *šykštũklis* (uo ⇒ ū), *šykštũklis* (ũ ⇒ ū). Por. *girtuoti* ⇒ *girtuõklis* ⇒ *girtũklis* ⇒ *girtũklis*. — Neoapofonia y ⇒ ie: *šiekštus* stlit. ‘skąpy’, por. *kad’ tikėtu, niekad užtiesą ant’ meilaširdų darbų teip’ šiekštūs* [nom.pl.] *ne būtu* DP 286₂₄ ‘gdyby wierzyli, nigdyby zaprawdę na miłosierne uczynki tak skąpi nie byli’. Poza tym jest zm. *šiekštas*, -à 4 p.a. ‘mocny’. Stosunek *šykš-* ⇒ *šiekš-* stoi na równi z *mýlas* ⇒ *mielas*; *sýtas* ⇒ *sietas*; *mýgti* ⇒ *mięgti* oraz *gýdyti* : łot. *dziēdināt*. ALEW 1027 nazywa dyftong ie w *šiekštus*

‘niespodziewanym’.

šikti, *šikù* (war. *šinkù*), *šikaũ* (war. *šikiaũ*) wulg. ‘wypróżniać się, fajdać, srać’ — paradygmat opiera się na st. zanikowym typu *TiT* $\Leftarrow$ *TeT* od pwk. *šek-. Paralele: *stipti* ob. *stēpinti*; *tižti* ob. *tēžti*; *žibikas* ob. *žēbti*. (Łot. *šikt*, *šikāt* są lituanizmami, por. ME IV, 18). Pwk. pie. rekonstruuje się w postaci *kēk^u- (zob. IEW 544, ALEW 1028; brak w LIV²), jakkolwiek jego ślady znajduje się – poza jęz. litewskim – tylko w refleksach nominalnych. Por. gr. κόπρος f. ‘gnój, łajno, mierzwa’ < *kōk^u-ro- (GEW I, 914), wed. *śákar-* n. ‘łajno, ekskrementy’, nom. *śákr̥t*, gen. *śáknāḥ*; śrir. *cechor* f. ‘bagno’, $\Leftarrow$ pie. *kōk^u-r/n-. Zob. LEW 982, EWAIA II 602, NIL 413 n. (tu trudne do przyjęcia objaśnienie wokalizmu *i* w lit. *šik-*). — W lit. pdg. werbalnym uogólniono SZ *šik-* kosztem alternantów *šek- i *šak-. Śladem po SE pb. *šek- może być sb. łot. *sekša* c. ‘brudas, niechluj’ (drw. *sekš̥kis* ts.), $\Rightarrow$ vb. denom. *sekšēt*, -ēju tr. ‘brudzić, zanieczyszczać’, intr. ‘brudzić się, być niechlujnym’ (*sekš̥kēt*, -ēju ts.). — Drw. *šikčiōti* ‘o dziecku: wypróżniać się po trochu’ (*Šikčiō[ja] kūdikis, eidamas par aslq*), *šikdinti* a. *šikdyti* ‘wysadzić dziecko, pomóc mu wypróżnić się’, *šikinėti* ‘srać, -srywać; rozrzucać, rzucać bezładnie’, *šikinti* ‘wysadzać dziecko’, *iššikinti* ‘przetrzymać (zwierzę) długo bez pokarmu’. — Neopwk. *šik’-* ($\Leftarrow$ *šikiaũ*): iter. *šikiōti*, *apsišikiōti* ‘sfajdać się’, *prišikiōti* ‘o gołębiach: zafajdać miejsce’ (por. *sekiōti* $\Leftarrow$ *sekiaũ*). — Nomina: *išiktūvēs* f.pl. żartobl. ‘pierwsze zanieczyszczenie nowego ustępu’ (osnowa *išikt-* pochodzi z ptc. prt. pass. *išiktas*; por. *ikurtūvēs*), *iššika* wulg. 1. ‘łajno, nawóz’, 2. ‘potomek’ ($\Leftarrow$ *iššišikti* ‘wypróżnić się’), *pašikinys* ‘kto sprząta wychodki; pielucha’, *susišikėlis* wulg. ‘zasraniec; tchórz; marny robotnik’, *šikalas* wulg. 1. ‘odchody, gówno’ (też pl.t. *šikalaĩ*), 2. ‘tyłek’, 3. ‘gówniarz’ ($\Rightarrow$ *šikalioti* ‘wypróżniać się’, *šikaliuoti* ‘nieudolnie pracować’), *šikamōji* ‘odbytnica, rectum’ – z elipsy rzeczownika w zwrocie *žarnà šikamōji* ‘jelito proste’ (osnowa *šikam-* pochodzi z ptc. prs. pass., por. *sėdimōji*), $\Rightarrow$ drw. *šikamōja* ‘odbytnica’ a. *šikaminė* ts.; *šikatas* a. *šiketa* ‘srajda, gówniarz; ktoś nieudolny, niezguła, niedołęga’ (por. ros. *zasérja* ‘niezguła’), *šikinė* ‘pośladek, tyłek; otwór odbytnicy, anus’, też ‘dno garnka; ucho igielne’, *šikinyčią* a. *šikinyčia* ‘ustęp, wychodek’, *šikiniņkas* ts., *šikytà* ‘tyłek’, *šiklė* wulg. ‘otwór odbytnicy, anus, podex’, *šiklis*, -ė ‘człowiek lub zwierzę, co dużo je, lecz nie przybiera na ciele’ (syn. *kiáuršikis*, *kiaušykà*, *kiáurbira*), *šiknà* (zob.), *šikornia* wulg. ‘ustęp’, *šikùs* ‘o koniu lub wieprzu: który często się wypróżnia’. — Cps. *apšiktkulnis* wulg. ‘zasraniec’ (dosł. ‘kto ma zafajdane pięty’, por. *kuľnas*), *kiáuršikis* (zob. wyżej, por. *kiáuras*), *pašiktanōsis* ‘taki, któremu smarki zaschły pod nosem’ (por. *nōsis*, war. *pašiknosà*), *pašiksubinis* ‘taki, którego tyłek jest zanieczyszczony zaschłymi odchodami’ (por. *sūbinė*), *prišiktakėlnis* a. *°kėlnis* wulg. ‘kto wypróżnia się w portki, Hosenscheißer’ (por. *kėlnės*; war. *prišikbukšvis*), *šikibizda* c. wulg. ‘srajda’ (dosł. ‘kto sra i zarazem pierdzi’, por. *bezdėti*, *subizti*), *tróbšikis* 1. ‘kto zanieczyszcza mieszkanie (np. pies, kot, dziecko)’, 2. ‘kto stale siedzi w domu, nie wychodzi z domu’ (por. *trobà*). — Neoapofonia SZ *šik-* $\Rightarrow$ SP/SO *šaik-*: *šaikyti* iter. ‘wypróżniać się, zanieczyszczać odchodami (podwórze, ścieżkę); rozrzucać, rozsiewać, szastać (pieniędzmi)’, $\Rightarrow$ neoosn. *šaik’-*: *šaikioti* ts. Paralele: *paišioti* ob. *paišyti*; *kaišioti* ob. *kaišyti*. W sprawie akutu zob. Būga, RR II, 475n.

šilagà 3 p.a. gw. bot. ‘sasanka, Pulsatilla’ — drw. wsteczny od złożenia *šilagėlė* ts. (dosł. ‘roślina borowa, rosnąca w borze’, por. *šilas*, *gėlė* I), które zostało zinterpretowane jako zdrobnienie o suf. -ėlė. Wzorem dla segmentacji *šilag-ėlė* były pewne nazwy roślin z zakończeniem -ėlė, przede wszystkim synonim *saulėlė* ‘Pulsatilla’; poza tym por. *dilgėlė* ‘pokrzywa’ i *smirdėlė* ‘bez hebd’. Paralela strukturalna: *kumėl-dėlė* cps. $\Rightarrow$ simplex *kumėld-ėlė* $\Rightarrow$ neoosn. *kumeld-* $\Rightarrow$ drw. *kumėld-ena* (zob.). Gdy z czasem wyraz *šilagà* został odniesiony do *šilas* ‘bór’ jako bezpośredniej podstawy, to pojawiła się segmentacja *šil-agà*, co też dało początek neosufiksowi -aga. ŽD 103 zakwalifikował *šilagà* do serii wyrazów na -aga, takich jak *pilagà*, *medžiagà*, *vydraga*. Jest to słuszne tylko z synchronicznego punktu

widzenia. W ujęciu Otrębskiego: «Wyraz *šilagà*... wygląda na skrót złożenia *šila-gėlė*» (GJL II, § 500).

šilas 4 p.a. 1. 'bór, las iglasty rosnący na piaskach' (m.in. SD, z syn. *pušynas*), 2. bot. 'wrzos, *Calluna vulgaris*, *Erica vulgaris*'. War. *šilė*, *šilià*. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *sylo* Ev 'Heyde [Heide]', tj. 'miejsce nieuprawne na suchym, piaszczystym gruncie, wrzosowisko', łot. *sils* 'las iglasty; wielki las', *sils* a. *sila* 'wrzosowisko', *sila zeme* 'piaszczysty grunt' (drw. *siliņas* f.pl. bot. 'wrzos', *siliņi* a. *Māras sils* bot. 'macierzanka piaszkowa, *Thymus serpyllum*', *zemes siliņš* bot. 'światlik łąkowy, *Euphrasia officinalis*'). Tylko bałtyckie. Objaśnienie sporne, zob. ALEW 1028. Spośród różnych wersji etymologicznych, które zreferował LEW 982n.⁶⁶⁹, atrakcyjna wydaje się ta, która zakłada związek *šilas* 'bór' z pwk. pie. *kel- 'ukryć, zasłonić' (por. LIV² 322), znac. etym. 'osłona, schronienie' itp. Por. wed. *šárman-* m. 'obrona, ochrona; strop', szwajcarsko-niem. *helw* 'pokryty chmurami, zachmurzony', bawarskie *gehilb* 'chmura' (IEW 547, LEW 961n.). Zob. też *šálmās*. — Drw. *šilaĩnė* 'wrzosowisko, grunt piaszczysty, czarny piasek' (≡ *šilỹnė*, neoapofonia *ai* ≡ *y*, por. *tėvainė*), *šilià* 'martwy las iglasty na podmokłym gruncie', *šilỹnas* 'las iglasty; wrzosowisko', *Šilinė* (zob.), *šilingė skatikūnė* (zob. *skatikas*), *šilinis mėnuo* 'miesiąc wrzesień' (łot. *silu mēnesis* ts.), *šilnykas* a. *šilninkas* 'igliwie', *šilójas* bot. 'wrzos' (por. łot. *silājs* 'wrzosowisko; las świerkowy a. sosnowy'), *šilójai* m.pl. 'licha, lekka gleba', *šilójis* bot. 'wrzosiec bagienny, *Erica tetralix*', *šilóvė* 'pewna roślina leśna' (por. *daržovė* ≡ *daržas*), *užūšilė* 'miejsce za lasem sosnowym'. Por. łot. *silava* 'las świerkowy a. sosnowy; młody las; mały las; łąka leśna; wrzosowisko'. — Cps. *šilabudė* bot. 'borowik, grzyb biały, *Boletus edulis*' (por. *budė*), *šilagėlė* bot. 'sasanka, *Pulsatilla*', war. *šilgėlė* (por. *gėlė*; osobno zob. *šilagà*), *šilagrybis* bot. 'grzyb kozłarz, kozłak, *Suillus granulatus*' (por. *grỹbas*), *šilašėkis* (zob. *šėkas*). — N.m. *Šilà*, *Šilaĩ* 19x⁶⁷⁰, *Šiliaĩ*, *Šilėliai* 9x, *Šilėlis* 8x, *Šilėnai* 18x, *Šilinė* 13x, *Šiliniai* 5x, *Ažūšiliai* 3x, *Pašilė* lub *Pašiliaĩ* (obie częste), *Užūšiliai* 3x, cps. *Šilagala* (por. *Lieknagala*), *Šilagalỹs* 5x, *Šilgaliaĩ* 7x (por. *gālas*), *Šilkalnis* (por. *kālnas*), *Šilsodis* (por. *sōdas*, *sōdžius*), *Šilvietė* (por. *vietà*); *Didžiāšilis* (por. *didis*), *Ilgašilis* (por. *ilgas*), *Saūšilis* (*Saus-šilis, por. *saūsas*), *Šlāpiašilis*, *Šlāpšilė* (por. *šlāpias*), *Uogšilỹs* (por. *uoga*), *Vārnašilis* (por. *vārna*), *Žaliāšilis*, *Žāliašilis* 2x (por. *žālias*). — N.rz. *Šilià* 2x, *Šiliņgė*, cps. *Šilialieknis* (por. *lieknas*), *Šilvadà* (por. *vadà*, *vādė*), *Šilupė*, *Šilūpė* (por. *ūpė*). Do tego *Šilaūpė* z kontrakcji *Šila.upė oraz *Šilaūpis* z *Šila.upis. — Z onomastyki staropruskiej por. n.m. *Sillen*, *Siellen*, *Siln*, *Silleniken*, cps. *Ilgasil* (por. lit. *Ilgašilis*), *Sansillen*, *Sanselin* (*Sans-sil-, por. *sansy* 'gęś' + *sylo* 'wrzosowisko'), *Silinkaym* (*Siling-kaim), *Sillikaym* oraz *Sausilas* (*Saus-silas, por. lit. *Saūšilis*), n.m. *Schilen*, *Schilien*, *Schyligen*, n.rz. *Schilling* (AON 153, 156, 161, 232).

šildyti, *šildau* (war. *šildžiu*), *šildžiau* 1. 'grzać, podgrzewać', 2. 'o słońcu: grzać, przygrzewać' — causativum na -dy-, apofonicznie sztywne, od *šil-*, por. *šilti* 'ciepleć'. Paralele: *kildyti* ≡ *kilti*; *tildyti* ≡ *tilti*. War. na -din-: *šildinti* (por. łot. *sildināt*). Refl. *šildytis* 'grzać się (przy piecu, ognisku)'. Akut pochodzi z osnowy, nie jest więc charakterystyką derywatu. — Dawne prs. *šildžiu* 'grzeję', SD «zagrzewam», *sušildžiu* SD¹ ts., *truputį sušildžiu* SD «przygrzewam czego», refl. *šildžiuosi* SD «zagrzewam się». — Neoosn. *šildy-*: *šildyklė* 'grzałka', *šildymas* 'ogrzewanie domu', *šildytūvas* 'grzejnik'. — Neoosn. *šild-*:

⁶⁶⁹ LEW, l.c. opowiadał się za powiązaniem *šilas* z czasownikiem gr. σκέλλω 'wysuszyć' [gr. att. σκέλλομαι 'wyschnąć'], mianowicie na podstawie hipotezy, że lit. š- z jednej strony, a gr. σκ- z drugiej strony wywodzą się z pie. *ks-. Późniejsze badania podważyły tę hipotezę. Obecnie gr. σκέλλο jest wywodzone z pie. *(s)kelh₁-, zob. LIV² 553.

⁶⁷⁰ Mieszkaniec miasteczka *Šilaĩ* (rej. Panevėžys) nazywa się *šilaivis* lub *šilaibis* (v > b). Bardzo rzadki neosuf. -aiv- nawiązuje do -eiv- w typie pejoratywów *gudrėiva* 'mądrala', *nevalėiva* 'brudas', zob. GJL II, § 161.

pāšildas ‘cieple przykrycie dla nocującego w spichrzu’ (syn. *pāšilas*), por. *Žiemą, klėtin gultų eidamas, aš vis nešuos pāšildą, kad ne taip šalta būtų iš karto* ‘Zimą, jak idę spać do spichrza, to zabieram ze sobą p., aby mi na początku nie było tak zimno’. Por. *paklōdas* ⇐ *paklōdyti*; *pastum̃das* ⇐ *pastumd̃yti*.

Šilinė 2 p.a. ‘święto Narodzenia Panny Marii, święto Matki Boskiej Siewnej, przypadające 8.IX.’ — z substantywizacji adi. f. *šilinė* m.in. ‘wrzosowa’, drw. na *-inė* od *šilas* (zob.). Syn. *Sėjinė*, *Špažiūkė*, *Trākinė*.

šilingas 1, 3 p.a. 1. ‘w dawnej Litwie: moneta srebrna lub miedziana’, DP ‘szeląg’, 2. ‘w niektórych krajach: jednostka pieniężna zwana szylingiem’, 3. bot. ‘pieniązek, tojeść rozesłana, Lysimachia nummularia’ (war. *šilingė skatikūnė*) — zapoż. z błr. *šýling*, -a, pol. *szyling* (⇐ nwn. *Schilling* m., zob. GL 125, Čepienė 186). War. f. *šilinga*. War. f. *šilinga*. — W SD¹ i SD ukazuje się *šelinga* «szeląg», którego *šel°* zostało widocznie upodobnione do stbłr. odpowiednika *šeleg̃*, *šeljag̃*, por. pol. *szeląg* (adi. *szelężny*) ‘w dawnej Polsce: drobna moneta miedziana, pieniądz o najmniejszej wartości, pieniążek’. Brak w SLA i ALEW. — Wsch.-lit. *šėlėga* 1 p.a.: *Paėmiau aš vištelę penketą šėlėgų* ‘Wzięłam za kurkę pięć «šelėgos»’ (Tverėčius). Ta forma oddaje – ze zmianą rodzaju – war. stbłr. *šeljag̃* ‘szeląg’, por. ros. przest. *šéljag* ob. *šéleg*, ukr. *šéljah*, błr. *šéleh*, -a ‘dawna moneta miedziana’. Zdaniem Vasmera (REW III, 390) zapożyczone ze śrwn. *schillinc* przy pośrednictwie pol. *szeląg* [właściwie *szelęg].

šilkas 4 p.a., też pl.t. *šilkaĩ* ‘jedwab’ (*audaklas iš šilkų* SD «aksamit», dosł. ‘tkanina z jedwabiu’), 2. ‘najcieńsza struna skrzypiec’ — zapoż. ze strus. *šilkū* (zob. SLA 215, ZS 56, LEW 983, Būga, RR III, 765, ALEW 1029), por. ros. *šėlk*, błr. *šoũk*, -u. — Sławizmem jest też stpr. *silk-*, ukazujące się w cps. *silkasdrūb* Ev ‘jedwabne okrycie, Sydenslewir [Seidenschleier]’, emendacja: *silkasdrīb* (zapis z dwiema abrewiaturami), czyt. [silkas-dri(m)b(is)]. I człon *silkas°* ma formę gen.sg. na -as (por. Trautmann 1910, 426 i 323, SBS II, 22, Larsson 2010, 68 n.), II człon = *drimbis* Ev ‘szata, Slower [Schleier]’. — War. żm. *siłkas*, pl. *silkaĩ* ‘jedwab; bawełna’ (ta forma z s- może być, zdaniem Būgi, RR II, 652, pochodzenia kurońskiego). — War. ze zmianą *š’i* > *š’u*: *šiulkaĩ* (por. *šiūntas* > *šiuūntas*, LD § 66). — War. metatetyczny: *šiklas jest kontynuowany w brzmieniu *šiñklas*, z *n* wtórnice wsuniętym (por. *kenturi*, *štañkietas*, GJL I, § 536, LD § 201). — Drw. *šilkinis* ‘jedwabny’: *austuvas šilkinis plonas* SD «kitayka» [‘lekka, gładka tkanina jedwabna o splocie płóciennym’, SPXVI], *kirmelės šilkinės aba kurios šilkus iš savo vidurio išvija* SD «robaczkowie iedwabni abo ktorzy iedwab z swych wnętrzości wywiaiają». Cps. *šilkāverpis* zool. ‘jedwabnik, Bombyx mori’ (por. *ver̃pti*), *šilkmedis* bot. ‘morwa, Morus, drzewo, którego liście są karmą dla jedwabników’ (por. *mėdis*), *šilkšydis* ‘cienka przeźroczysta tkanina jedwabna’ (por. *šydis*).

šiltas, -à 4 p.a. ‘ciepły’ : łot. *silts* ts. — dewerbalny przymiotnik z suf. -ta- od *šilti* ‘ciepleć, ocieplać się’ (zob.). SD¹ *šilta mi* «ciepło mi». Podobnie zbudowane: *kiltas*, *rimtas*. Por. śrwalijs. *clýd* ‘ciepły; osłonięty (od wiatru, deszczu)’. Inaczej NIL 414, który widzi w lit. wyrazie refleks pie. formacji *k̥l-tó-, rzekomo odpowiadający do wed. *šrtá-* ‘ugotowany’. Ze zmianą *š’i* > *š’u*: gw. *šiūltas* ‘ciepły’ (por. *šiupul̃ys* ob. *šipul̃ys*). — Drw. *pašiltas* ‘dość ciepły (o wodzie, o pogodzie)’, przen. ‘dość zamożny’, *šiltimas* ‘ciepły posiłek’ (por. typ *plonimas*), *šiltinė* ‘tyfus, dur’ (war. *šiūltinė*), *šiltinės* f.pl. SD «cieplice» [‘ciepłe źródła lecznicze’, SPXVI], *šiltinyčios*: <šiltiničias> f.pl. SD¹ «cieplice», *šiltókas* ‘ciepławy’, cps. *šiltysvė* ‘inspekt’ (por. *lysėvė*), *šiltnamis* ‘cieplarnia’ (por. *namaĩ*), *vasarašiltis* (zob. *vāsara*). Vb. denom. *šiltėti*, -ja, -jo ‘stawać się ciepłym, ogrzewać się’.

šilti I, prs. *šýla* (*šila < *ši-n-la; war. *šinla*, *šilna*, *šýlna*, *šilsta* < *šįlsta), prt. *šilo* 1.

‘ciepleć, ocieplać się, ogrzewać się’ (SD *šilstu* «ciepło mi»), *atšilti* ‘ocieplić się, zwł. o odwilży’ (SD *atšilo* «rozmarznąć, rozmarzło co»), 2. ‘grzać się (przy piecu, ognisku)’, 3. ‘pocić się (z wysiłku, z gorączki)’, 4. ‘o śniegu: topnieć, roztopiać się’, 5. ‘być, przebywać, mieszkać’ (*Aš tenai neilgai šilaĩ, mane išprašė* ‘Ja tam niedługo zabawiłem, wyprosił mnie’); odpowiednik łot. *siļt, siļstu, silu* ‘ocieplać się’ — pwk. *šil-C* < **kļ-C* to kontynuant st. zanikowego od pie. **kel-* ‘stawać się gorącym’, por. łac. *caleō, -ēre* ‘być zagrzanym, gorącym’, stwn. *lāo* ‘letni, niegorący’. Zob. LIV² 323, BSW 304n., LEW 984, ALEW 1029. Akut *šil-C* może być analogiczny, wzorowany na intonacji antonimicznego czas. *šalti* ‘marznąć’. — Drw. *šildyti* (zob.), *atšildinėti* iter. ‘ocieplać się’, *šilėnti* ‘dawać ciepło; palić się powoli; lśnić się, połyskiwać’, tr. ‘podtrzymywać słaby ogień’. — Neopwk. *šilst-* (← *šilsta*): *šilstelėti* ‘ogrzzać się nieco’. — Nomina: *atāšilas* ‘odwilż, ocieplenie’ (war. *atāšila*; *atāšilis, atšiliaĩ*), *šilimà* ‘ciepło’ (m.in. DP), SD¹ «ciepłość» (syn. *šiltis*), *šiltas* (zob.), *šilšvas* ‘ciepławy’ (por. neosufiks w *žišvas*), *šilumà* ‘ciepło; ciepłota, temperatura czego’, też ‘skwar, upał’ (*Mojuj pati šilmà*), *šilumos* pl.t. ‘upały’. Synkopowanie formy acc.sg. *šilumq* (*šilumà*) pociągnęło za sobą wzdłużenie, czego objawem jest akut w *šilmq* (**šilmā*). Od tego utworzono następnie formę nom.sg. *šilma* 1 p.a. lub *šilmà* 3 p.a. (wreszcie ze zmianą *š’i* > *š’u*: *šiumà*). — SO *šal-*: *šalimà* ‘ciepło’. — WSZ *šyl-*: *šylautis* ‘wygrzewać się, np. na piecu’, *šylavotis* ts., *šylėnti* ‘grzać się, ogrzewać się’ (*Pavalgęs ir šylėna apie piečių* ‘Zjadłszy, wygrzewa się przy piecu’), *šylėti: sušylėti* ‘nieco ociepleć, zagrzać się’, *šylėti, šylau, -ójau* ‘grzać się (pod pierzyną)’. Nomina: *atšylis* ‘odwilż’, *išylis* ‘pora dnia, kiedy jest najcieplej, skwar’.

šilti II, prs. *šiliù* (war. *šilù, šelù*), prt. *šýliau* zm. 1. ‘dać, zapłacić (należności, podatki)’, 2. ‘zadać komu cios, uderzyć, zdzielić’. Refl. *šiltis, šiliuos* (war. *šeliuos*), *šýliaus* 1. ‘troszczyć się o co, starać się’, 2. ‘zadowalać się czym’ (*Aš šeliuos tais pačiais daiktais, kurius radau, t.y. tęsiu, neperku* JU ‘Ja zadowalam się rzeczami, które znalazłem, tj. noszę dalej, nie kupuję’), *išsišilti* 1. ‘uiścić się, wywiązać się z zobowiązania płatniczego’, 2. ‘roztrwonić (pieniądze, majątek)’, 3. ‘wycieńczyć się, osłabnąć’. Niejasne. LEW 984 identyfikuje *šilti* II z *šilti* I. — Jako drw. kauzatywny na *-in-* może tu należeć *šiulinti* (zob.).

šimet adv. ‘w tym roku’, to ze zwrotu *šį mėtą* — acc.sg. w funkcji przysłówka (por. *šiėmet*). Por. łot. *šūogad* ts. — Drw. *šimėtis* ‘tegoroczny’ (*Šimėtis teliukas daug geresnis ažu pernykštį* ‘Tegoroczny cielak [jest] dużo lepszy od zeszłorocznego’), ⇒ *šimetukas* ‘tegoroczniak’, por. *Šimetuką kaimynų veršį vilkai papjovė* ‘U sąsiadów wilki rozszarpały cielaka w tym roku urodzonego’.

šimtas 4 p.a. ‘sto’, łot. *simts* < pb. **šinta-* < pie. **kmtóm*, to z pie. **dkmtóm*. Por. Mayrhofer 1986, 117, de Vaan 108 (ALEW 1030: pie. **h₁kmtó-*; zob. też EIEC 405, Blažek 1999, 305n.). War. ze zmianą *š’i* > *š’u*: *šiumtas* (zob. LD § 66). Lit.-łot. grupa *-mt-* nie jest archaizmem fonetycznym, jak się to czasem podaje, lecz pochodzi z okazjonalnej dysymilacji starszej grupy *-nt-. Paralele: *krimtù* < *krintù*; *lemtà* < *lentà*; *grámdyti* < *grándyti*; *ramtyti* < *rantyti*; *siùmdyti* < *siúndyti*; zapożyczenia: *gruñtas* < *gruñtas*; *stùmdas* < *stùndas*. Odpowiedniki ie.: gr. *ἐκατόν* ‘sto’, wed. *śatám*, łac. *centum* (**kemtom*), stir. *cét* (**kent*), śrwalij. *cant*, goc. *hund*, toch. A *känt*, toch. B *kante*⁶⁷¹. — Drw. *núošimtis* ‘odsetek, procent’, *šimtai* a. *šimtai* m.pl. ‘duże pieniądze, majątek’, *šimtainis* ‘setny’ (*šimtainė dalis* ‘setna

⁶⁷¹ Scs. *sūto*, pol. *sto* itd. stoi na miejscu psł. **sęto* < pbsł. **šinta-*. Historyczna forma słowiańska jest według jednych zapożyczeniem z jakiegoś języka zach.-irańskiego (por. Shevelov 1964, 90, który zauważa, że wyprowadzana ze *sūto* forma irańska **šutəm* nie jest nigdzie zaświadczona; ostatnio Fortson 2005, 368: *sūto* ← irańskie **sata(m)*). Według innych *sūto* stoi na miejscu **šito* (por. Vaillant I, 136). Z kolei Mańczak 1977, 119n. sądzi, że *sūto* ma *ū* zamiast *ę* i że jest to następstwem nieregularnej redukcji wokalizmu w często używanym wyrazie.

część'), *šimtėkas* a. *šimtōkas* gw. 'sto (rubli, litów), setka, stówka', **šimтелиokai*⁶⁷² SD «stokrotnie», *šimtergis* 'stuletni' (Dowkont), *šimteria* (zob.), *šimteriōkas* 'stokrotny' (m.in. DP), *šimteriōpas* ts. (neosuf. -erip-, por. *penkeriōpas* s.v. *penkeri*), *šimtinė* 'setka (banknot, grupa, setna część hektara)', *šimtinės* f.pl. hist. 'obowiązek odpracowania stu dni w roku na rzecz dworu' (*Buvau dvare šimtinėse, sau dirbti neturėjau nė valandelės laiko* 'Byłem we dworze na «šimtinės», dla swoich zajęć nie miałem ani chwili czasu'), *šimtynykas* (zob.). — Cps. *šimtadařbis* 'kto się ima kilku prac na raz i mało co robi' (por. *dárbas*), *šimťąkart* adv. 'sto razy, stokrotnie' (por. *kařtas*), *šimtakōjė* 'wesz łonowa, Phthirus pubis', SD «stonog robak» (por. *kója*), *šimtakōjis* 'stonoga, krocionóg', *šimtamėtis* 'stuletni' (por. *mėtai*), *šimťąsyk* adv. 'sto razy, stokrotnie' (por. *sỹkis*), *šimťmetis* 'stulecie' (por. *mėtai*). — Liczebniki oznaczające setki mają postać grup składniowych złożonych z liczebnika jednostkowego i formy pl. *šimtai*, por. *dù šimtai* 'dwieście', *trỹs šimtai* 'trzysta', *keturi šimtai* 'czterysta' itd.

šimteria gw.: *šimteria tiek* adv. 'sto razy tyle' — formacja analogiczna do *peňkeria tiek* 'pięć razy tyle' ← *penkeri*, f. *peňkerios* 'pięcioro'. — Neoosn. *šimter-*: *šimteriōkas* przest., gw. 'stokrotny' (m.in. DP), *šimterōkas* ts., *šimterūnis* bot. 'chaber, Centaurea' (kalka nazwy łac.).

šimtininkas 1 p.a., *šimtiniňkas* 2 p.a. hist. 'setnik, dowódca setki żołnierzy', stlit. *šimtinykas* SD «rotmistrz, setnik» (syn. *pulkinykas*), też *šimtenykas* WP. Analiza: *šimt-*inykas — kalka ze stbłr. *sotnikъ*, por. błr. *sótnik*, -a, pol. *setnik*. Stąd też łot. *šimtņiēks*. — Drw. *vietinykas šimtinyko* SD «porucznik» (dosł. 'zastępca setnika'). Neoosn. *šimtin-*: *šimtinystė* SD «setnictwo» ['zawód setnika'] — kalka ze stbłr. *sotnictvo*, pol. *setnictwo*.

šynà, -òs 4 p.a., *šýna* 1 p.a. gw. 1. 'obrzęcz żelazna na koło wozu', 2. 'żelazne okucie płozy u sań', 3. 'szyna kolejowa' — zapoż. ze stbłr. *šina*, *šyna*, por. błr. *šýna*, -y ← pol. *szyna* ← śrwn. *schine* 'wąski pas metalu', nwn. *Schiene* f. 'sztaba żelaza; stalowa belka toru kolejowego' (ZS 56, LEW 985, WDLP, s.v. *szyna*). Zob. też *šėnis*.

šinėlis, -io 2 p.a. gw. 'szynel' — zapoż. z błr. *šynėlb*, -*njaljá* 'szynel wojskowy' (← pol. *szynel* 'paltot żołnierski, mundurowy, spinany z tyłu na patkę', Sw VI, 704). War. *šinėlis*, *šinėlius* (ZS 56), *šinelis*, *šiniėlis*, *šiniėlius* (ZTŽ). Zob. też LEW 985.

šinka 1 p.a., *šinkà* 2 p.a. przest. 'szynka, mięso z przedniej nogi wieprza' (*Šinka iš pirmutinės kojos meitelio*) — zapoż. z błr. *šýnka*, -i, pol. *szynka* (← śrdn. *schenke*, *schinke* f. 'tylna część półtuszy wieprzowej', WDLP). Por. LEW 985.

šiňkas 2 p.a. przest., gw. 'szynk, gospoda, karczma' — zapoż. ze stbłr. *šinkъ*, *šynkъ*, por. błr. *šynók*, -*nká* (← pol. *szynk*, -u, to 1° ze śrwn. *schenk*, *schenke* m. 'prowadzący wyszynk wina i piwa', 2° ze śrwn. *schenk*, *schenke* f. 'gospoda; uczta' (WDLP, s.v. *szynk*). Z innym tematem: *šiňkius* 2 p.a., SD¹ «szynk, szynkarstwo». War. f. *šinkà* 4 p.a. (por. łot. gw. *šinka*). War. z dysymilacją *ŋk* > *mk*: *šimkà* (por. *šinkōrius* > *šimkōrius*). Por. LEW 985, ALEW 1031. — Drw. *šinkius* SD¹ «karczmarz» (syn. *karčiamnykas*); alternatywą jest tu drw. wsteczny na -ius od *šiňkōrius* (zob.). Por. *bliužnius* ← *bliužniėrius*; *žalnius* ← *žalnieriai*. — Vb. denom. *šinkáuti* a. *šinkuoti*, *šimkuoti* 'sprzedawać trunki w szynku' (por. stbłr. *šinkovati*, pol. *szynkować*). Z innym sufiksem: łot. gw. *šinkât*, *šiňkât*. Zob. też *šinkavóti*. — N.m. *Šiňkalaukis* (por. *Vaiťakarčmis*, *Naujášinkis*).

šinkaunà 2 p.a., gen.sg. *šinkaũnos* przest. 'szynk, karczma' (Litwa pruska) — zapoż. z

⁶⁷² Jest to emendacja hapaksu SD <*šimteluokai*>. Przypuszczenie o błędzie druku, <uo> zam. <io>, nasuwa okoliczność, że w drw. odliczebnikowych nie spotyka się suf. -iuok-. Sufiks taki ukazuje się natomiast w expressivach, por. np. *veliũoka* s.v. *velė*.

pol. przest. szynkownia (por. stbłr. *šinkovnyj domъ* ts.). NB. Brak *šinkaunia, jakkolwiek mamy *ledaunià, valaunià*.

šinkavóti, *šinkavóju, šinkavójau* gw. 'sprzedawać trunki w szynku, nalewać trunki; handlować', SD *šinkavoju* «szynkuię» — zapoż. z błr. gw. *šynkavácъ, -úju* ⇐ pol. *szynkować* (LEW 985). Por. *šinkáuti* s.v. *šiňkas*. — Wsch.-lit. *šinkùju* (⇐ błr. *šynkùju*) z inf. *šinkùiti*, zob. Zs 56, 114.

šiňkorius, *-iaus* 1 p.a. gw. 'szynkarz', f. *šiňkorka* 1 p.a. 'szynkarka' (war. *šinkorkà, šiňkarka, šinkárka*) — zapoż. ze stbłr. *šinkarъ*, f. *šinkarka* ⇐ pol. *szynkarz, szynkarka* 'ten, co utrzymuje szynk'. War. akc. *šinkōrius* 2 p.a. ⇐ błr. *šynkár, -á* — War. z dysymilacją *nk [ŋk] > mk*: *šimkōrius, šiňkorka, šimkorkà, šimkarkà, šimkárka* (por. *firánka > firámka*), nazw. *Šimkoraitis*. — Drw. wsteczny: *šiňkius* (o ile nie jest to drw. od *šiňkas* zob.). Cps. *vynšinkoris* b.z.a. przest. 'karczmarz' (por. *výnas*). Nazw. *Šinkoris* b.z.a., *Šinkarukas* b.z.a., *Šimkoraitis* b.z.a. (⇒ nwn. *Schinkoreit*). N.m. *Šiňkariškė*. Zob. też *šiňkas* i *šinkavóti*.

šintis, *šinúosi* (war. *šēnúosi*), *šýniausi* gw. (žm.) 1. 'drapać się, skrobać się; o świni: oczyszczać skórę przez ocieranie się o co' (syn. *zūlzintis*), 2. 'garnąć się, tulić się (do matki)', 3. 'objąć się, płatać się pod nogami'. — SW *šyn-*: *šýniausi* (prt.), neoosn. *šyn'-*: *šýniotis* iter. 'ocierać się, np. o ścianę, o płot', *pasišýnioti*: *Pasišýniojo į torą kiaulė, i sugruvo [tvora]* 'Poocierała się świnia o płot i [ten] się zwalił'. Por. iter. *spýriotis* (*spýrius, spirtis*) i *trýniotis* (*trýniaus, trintis*). Nie ma ustalonej etymologii. — Formalnie *šintis* jest bliskie *šiňti* 'wbić drzazgę' ⇐ prs. *ši-nù* (zob. *šiēti*), ale to zestawienie nasuwa trudności semantyczne. Do porównania stoją pdg. *sinti, sinù, sýniau* 'wiązać' obok *šiňti, -ù, -iaũ* ts., oparte na neopwk. *sin-*, który wyabstrahowano z prs. infig. do *šiēti* (zob.). Brak w LEW. — Tu może też stlit. *šintys* f.pl. 'sidła', por. *Ir padest šintis* [glosa: *spqstus*] *ant kelio* BRB 'I stawia sidła na drodze'.

šiòks 3 p.a., f. *šiokià* 1. 'taki oto (z gestem wskazującym), taki jak widać', 2. 'taki sobie; o dniu: powszedni, nieświęteczny' (*Ateik ne šventą, bet šiokią dieną pas manęs* JU 'Przyjdź do mnie w dzień powszedni, nieświęteczny'). War. *šiòks, -ia* 1 p.a., *šiòks, -ià* 4 p.a. Pb. *šī-āk-, zaimek jakościowy należący do demonstrativum *šīa-* 'ten tu' (zob. *šīs, šīà*). Por. *tòks* ⇐ *tàs, anòks* ⇐ *anàs, kòks* ⇐ *kàs*. — Drw. *šiòks tòks* 'taki sobie, dość marny, nienadzwyczajny', *šiokiądien* adv. 'w dzień powszedni' – ze ściągnięcia zwrotu *šiokią dieną* (acc. temporis), ⇒ *šiokiādiēnis* 'dzień powszedni' (⇒ adi. *šiokiadiēnis* 'powszedni, używany na codzień, np. o ubiorze'); *šišiòks, -ia* 1 p.a. 'taki oto'.

šiòlė I 2 p.a. przest. 1. 'czarka, filiżanka', 2. 'szalka u wagi' — zapoż. z pol. *szala* a. nwn. *Schale* f. Zob. też *šolkos*.

šiòlė II 2 p.a. przest. 'szal, szalik' — ze zmianą rodzaju zapożyczone z pol. *szal* a. nwn. *Schal* m. War. *šiòlė, šiòlė*.

šiòptis gw.: *nusišiòpti, -ia, -ė* 'zasmucić się, zmartwić się'. Jeśli *šiòp-* weszło na miejsce akutowanego *šiòp- < *kīāp-, to nasuwa się porównanie z czasownikiem gr. σήπεται 'psuje się, gnije (o drzewie), rozkłada się (o żywym ciele)' < pgr. *kīāp-e- (pf. σέσηπα), adi. σηπτικός 'wywołujący gnienie; rozkładający, trawiący'), od pwk. pie. *kīeh₂p- 'psuć się, gnić' (por. LIV² 361; bez wzmianki o lit. *šiop-*).

šiòšė 1 p.a. wsch.-lit. 1. 'skorupa, łupina orzecha', 2. 'łuska ziarna, cebuli', 3. bot. 'goździk brodaty *Dianthus barbatus*', 4. przen. 'człowiek słaby, wycieńczony chorobą' i 'przedmiot nietrwały, nie nadający się do użycia'. Z innymi sufiksami: *šiòšis, -ies* f. 'spękana, odstająca kora drzewa' (*Nulupk nuo beržo šiòšies pakurui* 'Zedrzyj z brzozy trochę kory na podpałkę'), *šiòškė* 'marna kobyła'. Z uwagi na akutowaną długość *šīāš- można

rozważyć ie. transponat o formie *k¹ieh₂-k- (por. pie. *k¹ieh₂-p- s.v. *šiōptis*). Ewentualnym alternantem na SO byłoby *šiuoš-* w czas. *šiuōšti*, -u, -iau ‘ganić, mieć za złe, potępiać’ < pb. *šiōš-. Por. jeszcze *šiuš-* w *šiūšiametis* ‘skorupa, łupina’, przen. ‘marne zwierzę, marny owoc’. — Drw. *šiuošl̥ys* ‘ten, kto wszystko gani, krytykuje’.

šipas, *šifas* 2 p.a. przest. ‘statek morski’ — zapoż. z nwn. *Schiff* n. (GL 125). Zob. też *šėpis* i *šiporius*. — Drw. *šipkarta* a. *šipkartē* ‘bilet na statek [do Ameryki]’ (*Brolis, išvažiuodamas į Amerikę, prižadėjo šipkartę atsiųsti* ‘Brat, wyjeżdżając do Ameryki, obiecał przysłać [mi] bilet na statek’) — kalka z nwn. *Schiffkarte* f. War. *šifkartē*, *šifkortē*; ze zmianą *š’i* > *š’u*: *šiupkarta* ZTŽ.

šipėnti, *šipenù*, *šipenaũ* gw. 1. ‘mamrotać sobie pod nosem’, 2. ‘złościć się na kogo’ — podstawą czasownika na -en- jest wykrz. *šip-šip* m.in. o szeptaniu (*Bobos šip šip šnabždasi* ‘Baby «šip-šip» szepczą między sobą’). Paralela: *šapėnti* I ⇐ *šap-šap*.

šipkùs, -i 2 p.a. gw. ‘szybki, prędko, m.in. o koniu’ (ZTŽ) — zapoż. z pol. *szybki*. — Drw. *šipkiai* adv. ‘szybko, prędko’, *šipkèst* compar. ‘szybciej’. LKŽ notuje tylko drw. wsteczny: *šipas*, -à ‘szybki w robocie’ (*Jis prie darbo šipas*, t.y. *greitas* JU).

šiporius, -iaus 1 p.a. przest. ‘szyper, dowódca statku, właściciel statku rybackiego’ (m.in. BRP, CGL), war. *šeporius* (m.in. BRP) — zapoż. ze stbłr. *šiparъ*, *šiporъ* ⇐ pol. *szyper* (tu ze śrdn. *schipper*, por. nwn. *Schiffer* m., GL 126, EWD 1198n.; brak w ALEW). Zob. też *šipas*.

šypsóti, *šypsaũ*, *šypsójau* ‘uśmiechać się’, też refl. *šypsótis* ts. — formacja duratywna z suf. -so- i WSZ *šyp-* ⇐ *šip-*, por. *šiēptis* II ‘szczyrzyć zęby’. Paralele: *stypsóti* ⇐ *stipti*; *drybsóti* ⇐ *dribti*. — Dewerbalne wykrzykniki: *šýp*, *šýpt* o uśmiechnięciu się, ⇒ *šýptelėti* a. *šýptelti* ‘uśmiechnąć się (lekko, krótko)’. Por. *Merga tik šýp kryp i nusišypso[jo]*. *Šýpt šýpt tik susišaipė jiedu*. — War. v-mobile: *švypsóti* ‘uśmiechać się’ (por. *svočià* ob. *sočià*; *skveřbti* ob. *skerbti*). — Neoosn. *šyps-*: *šypsà* 1. ‘uśmiech’, 2. ‘kto stale się śmieje’, 3. ‘szyderca, kpiarz’, *šypsena* ‘uśmiechnięcie się, uśmiech’, *šypsnỹs* ts., *šypsulỹs* ts.

šipti, *šim̃pa*, *atšipo* 1. ‘o ostrzu: tracić ostrość, tępieć’: *Ašmenys peilio buñka, kirvis šim̃pa* ‘Ostrze noża tępieje, [zaś] siekiera «šim̃pa»’; SD *šimpu* «tępieć», 2. ‘o zębach: cierpnąć, doznawać oskomy’ (*dantes šim̃pa* DP 303₄₄ ‘zęby cierpną’), 3. ‘słabnąć – o wzroku, o pamięci’. Czas. *šipti* jest najprawdopodobniej fonetycznym wariantem równoznacznego czas. *čipti* (zob.), który pochodzi od wykrz. *čipt*, por. *Kaip patraukiau an geležį, peilis tik čipt čipt ir atčipo* ‘Jak pociągnąłem po żelazie, to nóż tylko «čipt čipt» i stracił ostrość’. Inaczej Būga, RR I, 600, który łączył *šipti* z *šiēptis* ‘szczyrzyć zęby’; za nim LEW 986. Związek znaczeń ‘tępieć’ i ‘szczyrzyć zęby’ nie został jeszcze uzasadniony. ALEW 1032 podkreśla brak nawiązań w językach pokrewnych. — Do *šip-* jest alternant *šiup-*, pochodzący ze zmiany *š’i* > *š’u*, por. *šiùpti* m.in. ‘o zębach: cierpnąć’ (syn. *čiùpti* i *čipti*). — Drw. *šipinti* ‘tępieć, czynić tępym, nieostrym’ (war. *šiupinti*), SD *šipinu* «tępieć», *atšipinu* «stępiam».

šipulỹs, -io 3 p.a. 1. ‘odłupany kawałek drewna, szczapa, szczapka, drzazga na podpałkę’ (*Sudraskė tą kelmą į šipulius* ‘Rozerwał ten pień na szczapy’), 2. ‘drewienko do dłubania w zębach, wykałaczką’, 3. ‘drzazga w ciele’. Pl. *šipuliaĩ* ‘drzazgi, odłamki, szczątki jako skutek roztrzaskania, rozbicia czegoś’ (*Kad pasibaidė arklys, tai visą vežimą į šipulius sukūlė* ‘Jak konie się spłoszyły, to roztrzaskały wóz do szczętu’) — rzeczownik postwerbalny od *šipinti* caus. ‘łupać, odłupywać od pnia, rąbać drewno na drobne szczapki’, por. *nušipinau šipulėlį* ‘odłupałem drzazgę’ (Būga, RR I, 600, Urbutis 2009, 115). Podstawą *šipinti* było zanikłe vb. intransitivum *šipti ‘odłupywać się, rozszczepiać się’. SZ *šip-* alternuje ze SP *šiep-*, por. *šiēptis* I ‘pękać, rozwijać się – o pąkach liści’. Wyrazowi *šipulỹs*

poświęcił osobny artykuł Urbutis 2009, 113n. — Z innym sufiksem: *šiparas* ‘sucha gałązka, chrust’ (por. *skīparas* ‘skrawek’). Ze zmianą *š’i* > *š’u*: *šiupulỹs* ‘drzazga’ (por. *šilkaĩ* > *šiulkaĩ*; *šipti* > *šiùpti*, LD § 66). War. *šup-*: *šupulỹs* ‘szczapka, drzazga; wykałaczką’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *šypulb*, *ščypulb* ‘szczapka, drzazga’, *šipulĩ* pl. ‘igliwie; drobne gałązki’ (PzB 5, 532n.), pol. gw. szypul ‘podłużny kawałek odszczępionego drewna, drzazga, patyk’ (Zdancewicz 350). — Drw. *šipulũkai* m.pl. ‘zapałki’. Vb. denom. *šipuliãuti* ‘zbierać drzazgi, chrust w lesie’, *šipuliũoti* ‘rąbać na szczapy, szczapki’. Nawiązanie w łot. *sipsna* ‘grubsza różga’ (zob. Endzelĩns, DI II, 390). Bez ugruntowanej etymologii. Būga, RR I, 599n. postulował praformę ie. *ksejp-, zakładając rozwój pie. *ks- w lit. *š-*. Por. gr. σκίπων ‘kij, laska’, łac. *cippus*, -ī ‘szpiczasto zakończony czworograniasty słup z kamienia lub drzewa’. Zob. też LEW 986, Urbutis 2009, 120n. NB. De Vaan 115 wywodzi *cippus* nie z pie. *ksejp-o-, lecz z pie. *(s)kejp-o-, a o lit. *šiep-/šip-* nie wspomina. Również Beekes 2010, 1354, który określa σκίπων, -ωνος ‘kij, laska’ jako joński wyraz poetycki, nie napomyka o ewentualnych litewskich krewniakach.

šyras 2 p.a. przest. 1. ‘woalka, tiulowa tkanina okrywająca twarz kobiety’, 2. ‘tiul, rodzaj przezroczystej tkaniny’ — zapoż. z prus.-niem. *schīr* ‘cienka tkanina lniana’ (GL 126, LEW 986). Zob. też *šydas*.

širãuti, *širãuju*, *širavaũ*, zwykle *užširãuti* ‘zaprzągać konie’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *šere*, por. nwn. *schirren*, *anschirren* (GL 126, LEW 973).

širdis 3 p.a., acc.sg. *širdĩ* f. ‘serce’. Z innymi tematami: *širdē* i *širdē* (m.in. BRB). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *sīrds*, stpr. *sīr-* ENCH: *iousai sīras* ‘waszego serca’ (gen.sg. do *sīrs < *sirts < *sirds < *sirdis), acc.sg. *sīran*, *sijran*; hapaks *seyr* EV ‘serce, Hercze [Herz]’ pozostaje niejasny pod względem paleograficznym (*sēr? *sīr? *sejr?). Droga rozszczepienia pdg. atematycznego z apofonią *šerd-/ *šerd-/ *šird- < pie. *kērd/*krd-o/es ‘serce’ ustaliły się w jęz. litewskim dwa wyrazy o zróżnicowanych samogłoskach pierwiastka. Wokalizm SE został uogólniony w *šerdis*, *šerdĩ* ‘serce dzwonu’ (zob.). Wokalizm SZ jest właściwy dla pdg. ‘serce’, por. nom.sg. *širdis*, gen.sg. *širdiēs* (przest. *širdēs*), acc.sg. *širdĩ*. Akut w formie *širdĩ* jest pochodzenia analogicznego, por. proporcję nom.sg. *šerdis* : *širdis* = acc.sg. *šerdĩ* : x. — Również w słowiańskim mamy z jednej strony refleksy SE *šerdā, por. scs. *srēda* ‘μέσων, środkowy dzień tygodnia; środek’, sch. *srijēda*, acc.sg. *srījedu*, ros. *seredá*, acc.sg. *séredu*, stpol. *šrzoda*, pol. *środa*, z drugiej strony refleksy SZ *šird-, por. psł. *širdice ‘serce’⁶⁷³, strus. *širdice*, scs. *srūdice* ‘καρδία’, sch. *sřce*, ros. *sěrdce* (nom.pl. *serdcá*), czes. *srdce*, stpol. *sierce* (pol. *serce*). — SZ *šird-* < pie. *krd- ma odpowiedniki w gr. ep. καρδίη, att. καρδία ‘serce’ (gr. hom. κῆρ), łac. *cor*, *cordis* n., sti. *hřd-* n. ‘serce’ (*suhřrd-* ‘o dobrym sercu’, por. nom.sg. *hřrdi*), het. *ker* (*kēr), gen.sg. *kardias*, palaj. *kārt-*, luw. *zārt(i)-*. Inne formy pokrewne wymieniono s.v. *šerdis*. Zob. BSW 302, LEW 986n., ALEW 1034, REW II, 614, Kloekhorst 469 n. — Drw. *beširdis*, -*širdis* ‘bezduszny’, *nuoširdžiaĩ* adv. ‘serdecznie’, SD «chętnie, dusznie, serdecznie, uprzejmie» (≡ *nuo širdiēs* ‘od serca’), *paširdē* (zob.), *širdininkas* ‘sercowiec, człowiek chory na serce’, *širdiškas* ‘w kształcie serca, sercowaty’. Cps. *mielaširdis* DP ‘miłościwy’ (por. *mielas*), *mylaširdis* KN ‘miłosierdzie’ (por. *mýlas*), *piktaširdis* DP ‘złościwy’ (por. *piktas*), *širdālašiai* m.pl. ‘krople nasercowe’ (por. *lāšas*), *širdāžolē* bot. ‘roślina łąkowa tysiącznik, Centaurium’ (por. *žolē*), *širdgēla* ‘ból serca, żal, zmartwienie’, por. *gēlti* (*išlieti širdgēlą* ‘wylać żal’), *vienaširdis* SD «iednomyślny, unanymus», *vienširdis* ts. (por. *vienas*), ⇒ *vienaširdžiai* DP ‘jednomyślnie’. Vb. denom. *širšti* (zob.).

⁶⁷³ Psł. *širdice n. pochodzi z pbsł. *širdika- i polega na rozszerzeniu pbsł. tematu na -i- (psł. *širdĩ, gen. sg. *širdi) formantem *-kā-. Paralela: scs. *slūnice*, -a n. ‘słońce’ < *sulni-kā- ≡ *sul-ni- (zob. *saulē*).

širikas 2 p.a. przest. ‘gruby drąg służący do hamowania i zatrzymywania tratwy’ — bez etymologii. War. sonoryzowany *širigas* (por. *liūpcigas*); war. synkopowany: *šir̥kas*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *šyr̥ga* f. ‘wiosło sterowe na tratwie’, *šyr̥ka* f. ‘drąg do zatrzymywania tratwy’ (PZB 5, 533n., Laučjute 150).

širinka, *širenka* b.z.a. przest. 1. ‘chustka na szyję’, 2. ‘ścierka, gałgan, szmatka’ (war. *širenka*) — zapoż. ze stbłr. *širinka* ‘ręcznik, ścierka’ (*širina*, *šerina* ‘szerokość’), stpol. *szyrzynka* ‘kwadratowy kawałek płótna, chustka do wycierania twarzy; płat ozdoby tkaniny przykrywającej kielich maszalny wraz z jego przyborami’ (SSTP VIII, 552n., por. *szyrza* ‘szerokość’, *szerzyna* ‘płaszczyzna szeroka’), pol. gw. *szerzynka* ‘kwadratowy kawałek płótna, ścierka; szerokość jakiejś materii’ (SGP V, 297, SW VI, 609, 706, war. *szyrzynka*). Por. błr. *šyr̥nka*, -i ‘rozcięcie w przedniej części spodni, rozporek’. Zob. też SLA 216, LEW 987.

širma 1 p.a. ‘parawan’ (*Ligonio lova atskirta širma* ‘Łóżko chorego [jest] oddzielone parawanem’) — zapoż. z błr. *šyr̥ma*, -y, ros. *širma* (← nwn. *Schirm* m. ‘zasłona, osłona’; w kwestii rodzaju REW III, 401 wskazuje na to, że śrwn. *schirme* było femininum). — War. m. *širmas* ‘parawan, baldachim nad łóżkiem’ (*lōvos širmas*), 2. ‘abażur lampy’ (*šviesōs širmas*), 3. ‘parasol’, 4. ‘daszek u czapki’ (*Neimk brylę, imk kepurę su širmu* ‘Nie bierz kapelusza, weź czapkę z daszkiem’) ← nwn. *Schirm* m. (por. GL 126, LEW 987). DLKŽ nie uznaje *širmas* za wyraz literacki. Co do akutu por. zapoż. *fir̥štas*, *kirkē* i *virtelis*.

širmas, -à 3 p.a. 1. ‘o maści konia: siwy, dereszowaty’, 2. ‘o człowieku: szpakowaty, siwiejący’ (łot. *siřms* ‘siwy, szary, srebrzysty’) — przymiotnik z suf. -ma- i SZ *šir-* ← *šer-/šar-*, co ma reflektować pie. **ker-/kor-* ‘szary’ (zob. IEW 573n., LEW 989, ALEW 1035). War. *šir̥mas*, -à 4 p.a. (por. *šir̥vas* ob. *širvas*). W apofonii do *šir-* pozostają SE *šeřkšnas* ‘szron’ (zob.) oraz SO *šarmà* ‘szron, szadz’ (zob.). Z obocznym sufiksem: *širvas* ‘siwy, szary’ (zob.). Akut może przez wyrównanie do formy prs. *širmsta* (zob. niżej). — Drw. *širmis*, -ē lub *širmāsis*, -ōji ‘siwek – o koniu, kobyłę, wołu a. krowie’ (łot. *siřmis*), *širmūnē* (zob.), cps. *raudonšir̥mis* ‘o koniu: dereszowato-gniady’. Vb. denom. *širmi*, *širmsta*, *širmo* ‘o drzewach: pokrywać się szadzią’, *paširmi* ‘posiwieć, osiwieć’. — Z formy nominatiwu sg. **širm-uon*, z reinterpretacji **širm-mōn-ø* wywodzi się dekaduatywny drw. *širmuonēlis* ‘gronostaj, Mustela erminea’ (war. *šermuonēlis*). Znacz. etym. ‘istota mająca futro popielatej maści’. Por. *šir̥suolas*, *šir̥suonas* itp. s.v. *šir̥suō*. Drw. wstecznym of *širmuonēlis* było **širmuon-as*, por. *širmonas* CHB ‘gronostaj’ (ALEW 1035). — War. *širmūnēlis* i *širmunēlis* pokazują wahanie samogłosek *ū/u* przy suf. -n-; prawdopodobnie jest to objaw neoapofonii sufiksальной: *uo* ⇒ *ū* (por. *girtuōklis* ⇒ *girtūklis*) oraz *ū* ⇒ *ū̃* (por. *girtūklis* ⇒ *girtū̃klis*). — N.rz. *Širnupis*, *Širnupys* (n-p z dysymilacji m-p, **Širm-upis*).

širmavóti, *širmavóju*, *širmavójau* 1. stlit. ‘władać białą bronią; walczyć, wojować’ (m.in. WP), 2. gw. ‘wymachiwać rękami’, 3. gw. ‘szaleć, hałasować po pijanemu’ — zapoż. ze stbłr. *širmovati*, *šyrmovati* ‘walczyć, pojedynkować się, fechtować’ ← pol. przest. *szirmować* ‘władać białą bronią’. Por. SLA 215, LEW 988, ALEW 1035, POLŽ 616. — Neoosn. *širmavo-*: *širmavótojas* ‘szermierz’, przest. *širmavōrius* ts. Tu też *širmavonyčia* CGL ‘szkoła fechtunku, Fecht=Schuel’, z neosuf. -nyčia jak np. w *turgaunyčia* ← *turgauti* (ALEW niepotrzebnie zakłada stpol. †szirmownica jako źródło).

širmūnē 2 p.a. bot. ‘mech skalniczek siwy, Rhacomitrium’ — odprzymiotnikowy rzeczownik na -ūn- od *širmas* ‘siwy, popielaty’. — Jest prawdopodobne, że nazwa mchu skalniczka dała początek nazwie rzeki **Širmūna* lub **Širmūnē*, i że następnie ta zmieniła się fonetycznie w *Žirmūnà* a. *Žirmūnē*. Od nazwy rzeki pochodzi nazwa miasteczka *Žirmūnai* (błr. *Žyrmúny*, pol. *Żyrmuny*) w rej. Werenowa, dziś na terytorium Białorusi. Tu też *Žirmūnai*

jako nazwa dzielnicy Wilna. W kwestii sonoryzacji na odległość por. takie przykłady, jak *š-r* > *ž-r*: *šiuŗpis* > *žiuŗpis*; *šarańčius* > *žarańčius* oraz *š-gžd* > *ž-gžd*: *šiuŗgždėti* > *žiuŗgždėti*.

širnyčia b.z.a. przest. ‘pomieszczenie do przechowywania uprzęży’ — transpozycja złożenia nwn. *Schirrhaus* n., wydająca formację hydrydalną z *šir-* $\Leftarrow$ *Schirr*^o i neosuf. *-nyčia* na miejscu ^o*haus*. Paralele w zakresie nomina loci: *plỹtnyčia* ‘cegielnia’ $\Leftarrow$ *plytā* ‘cegła’, *vaŗpnyčia* ‘dzwonnica’ $\Leftarrow$ *vaŗpas* ‘dzwon’ i *turgāunyčia* ‘targ, targowisko’ $\Leftarrow$ *turgāuti* ‘handlować’.

širšti, *širstũ* (*šird-stu), *širdaũ* ‘złościć się, gniewać się’, *iširšti* ‘wybuchnąć gniewem’ — vb. denominativum na *-sta-* od *širdis* ‘serce’ (zob.). War. *širšti*, *-tũ*, *-aũ*. Paralele: ros. *serdit’sja* ‘gniewać się, złościć się’ (por. *sérdce*), pol. *sierdzić się* ‘wybuchać gniewem, gniewać się, złościć się’ (por. *serce*), orm. *srtnim* ‘rozgniewać się’ (por. *sirt*). — Caus. *iširdinti* ‘rozczłodzić’, SD *iširdinu* «roziątrzam» (syn. *įnartinu*), *iširdyti*, *-iju*, *-ijau* ‘rozsierdzić, rozgniewać kogo’ ($\Rightarrow$ *iširdijimas* SD¹ «roziątrzenie»). Iter. *širdoti*, *širdoti*, *širstauti* b.z.a. ‘złościć się’. — Sb. postvb. *širdaũ* m.pl. ‘kłótnia, niesnaski’ (*Anas be širdũ su kaimynais neapseina* ‘U niego nie obejdzie się bez kłótni z sąsiadami’. *Pas mus nēr nei širdũ, nei pletkũ* ‘U nas nie ma ni kłótni, ni plotek’). NB. Otrębski uważa *širdaũ* nie za deverbativum, lecz za decasutivum od formy gen.pl. *širdũ* od *širdis* ‘serce’, zob. GJL III, § 109.

širšuõ 3 p.a., acc.sg. *širšenį* stlit. m. ‘szerszeń, Vespa crabro’, SD «osa; sierszeń». Odpowiednik łot. *sirsenis*. Dziś w użyciu jest forma liter. *širšė* (gw. *širšė*) 1. ‘szerszeń, Vespa crabro’, 2. ‘osa, Vespa vulgaris’, 3. przen. ‘ktoś rozgniewany, zły’ (por. łot. *sirsis* ‘szerszeń; gniewny człowiek’) – drw. wsteczny od *širšen-* (por. *pjūmenē* $\Rightarrow$ *pjūmē*; *tešmuõ*, *-menį* $\Rightarrow$ *tēšmas*). Inne drw. wsteczne to gw. *širša*, *širšas*, *širšis* i *širšys*. Samogłoska pwk. *e* w stlit. *šeršuonis* BRB ‘szerszeń’ (drw. wsteczny: *šaršas* BRB < *šeršas) mogła się pojawić pod wpływem odpowiednika pol. *szerszeń*, zob. ALEW 1020. — Pb. *širš-en- odzwierciedla osnovę pie. *krh₂s-(e)n- (transponat). Odpowiednik prasłowiański brzmiał *sřšen-, por. sch. *střšljen*, gw. *sřšljen*, *sřšēn*, rcs. *širšenį*, czes. *sřšēn*, pol. *szerszeń*, przest. *sirszeń*, *sierszeń*). Por. BSW 305n., LEW 988, ALEW 1035, Derksen 2008, 485, de Vaan 140. — Z innymi sufiksami: *širšalas* szerszeń; osa’, *širšilas* a. *širšilas* ts. (odpowiednik stpr. *sirsilis* Ev ‘szerszeń, Horlitz [Hornisse]’), *širšinas* ‘wielki szerszeń’, *širšlys* ‘szerszeń’, *širšonas* ts., *širšūnas* ts. — Pochodniki *širšuolas*, gw. *širšuolis* ‘szerszeń’ i *širšuonas* a. *širšuonē* ts., przest. *širšuonis* ts. pokazują nawarstwienie się sufiksów *-las* (*-lis*) i *-nas* (*-nis*) na formę nominatiwu sg. *širšuõ*. Są to więc formacje dekasutatywne, por. *širmuonēlis* s.v. *širmas* oraz *mēnuõlis* $\Leftarrow$ *mēnuo* i *momuõlis* $\Leftarrow$ *momuõ*. Nawiązanie łot. *siršuonis* ‘szerszeń’. — Samogłoska pwk. *u* w war. *šuršulys* tłumaczy się chyba antycypowaniem samogłoski sufiksu. — Vb. denom. *širšėti*, *širša*, *-ėjo* ‘brzęczeć, bzyczeć’, *širšinti* ‘złościć, gniewać’, *širšti*, *-ia*, *-ė* ‘brzęczeć, brzmieć’. — Formacja pbsł. *širšen- jest pokrewna z jednej strony łac. *crābrō*, *-ōnis* m. ‘szerszeń’, < *krās-rōn- < *krh₂s-r-ōn-, z drugiej strony stwn. *hornuz*, nwn. *Hornisse* f., ang. *hornet*, < *krh₂s-n-. Nazwa owada została prawdopodobnie przeniesiona z nazwy rogatego zwierzęcia. Paralela: łot. *tāurs* ‘motyl’, zdrob. *tāuriņš* ts., właśc. ‘turek’ – obok lit. *taūras* ‘tur’. Zdaniem de Vaana 140 formacja pie. *krh₂s-ró- oznaczała pierwotnie ‘to, co znajduje się na głowie’; stąd ‘czułki owada’ albo ‘rogi zwierzęcia’. Temat pie. *krh₂s- pojawia się w nazwie ‘głowy, łba’ z jednej strony i w nazwie ‘rogu’ z drugiej. Por. 1. wed. *śiras-* n. ‘głowa’, aw. *sarah-* ts. < *k(e)rh₂-es- (gen.sg. wed. *śirš-ṇ-āh* < *krh₂s-ṇ-ós), gr. *kāpa* [-ā] n. ‘głowa, szczyt’, z *kārasa < *krh₂s-ṇ, 2. gr. *képac*, *-aoç* n. ‘róg’ < *krh₂s-. Zob. Peters 1980, 234n., Kluge-Seebold 316n. (s.v. *Hornisse*), EWAIA II, 638n. Inaczej Boryś 602: od pie. *(s)ker- ‘ciąć, kłuć, żgać’; znac. etym. ‘kłujący, żądający owad’.

širtas 1 p.a., pl.t. *širtai* gw. 1. 'leże dzikiego zwierzęcia, barłóg, gawra' (*Išlindo kaip meška iš širto* 'Wylazł jak niedźwiedź z gawry'), 2. 'gniazdo lęgowe ptaków', 3. 'gromada (dzieci, żebraków)'; z obocznym tematem: *širta* (*Širtol[je] gulia ežis, barsiukas, meška* 'W «širta» leży jeź, borsuk, niedźwiedź') — z substantywizacji adi. vb. *šīr-ta- 'roszczony, karmiony', transponat ie. *k̑ȓh₃-to-. SE pie. *k̑erh₃- 'karmić, sycić' jest kontynuowany w lit. *šerti* 'karmić, żywić zwierzę domowe' (zob.), SZ *šīr-C w stlit. *širdyti* m.in. BRB 'poić mlekiem', por. łac. *crēscō*, -ere 'rósć, wyrastać; przybierać, wzrastać' < *krāske- < pie. *k̑ȓh₃-ske- (LIV² 329, przyp. 3). Chodzi tu o gniazdo lub leże jako to miejsce, w którym rości się potomstwo, dostarczając mu pożywienie. LEW 988n. łączył *širtas* raczej z wyrazami nazywającymi 'brud, kał, błoto'. — Od neoosn. *širt-* urobiono sufiksem -v- drw. *širtva* 1. 'zimowe legowisko niedźwiedzia, gawra', 2. 'mały domek, chatka' (por. *brastà* ⇒ *brastvā*; *lqstà* ⇒ *lqstvā*). Metatetycznym wariantem do *širtva* jest *irštva* (zob.).

širvas, -à 3 p.a. 'siwy, szary', *širvas* arklys SD «szpakowaty koń» (war. *šiřvas* 4 p.a., *šarvas* 3 p.a.) — formacja z suf. -va- i SZ *šir-* do *šer-/šar-* < pie. *k̑er-/k̑or- 'szary' (IEW 573n.). Por. *širmas* ob. *šiřmas*. — Drw. *širvis*, *šiřvis*, *širvys* 1. 'koń siwek', 2. stlit. 'zając' (ChB, znacz. etym. 'zwierzę o szarej sierści', por. pol. *szarak* 'zając' ⇐ *szary*; zob. też *pilkis* ⇐ *pilkas*). Za LEW 989 można tu dołączyć stpr. *sirwis* EV 'sarna, Ree [Reh]', co wcześniej łączono raczej z adi. pie. *k̑(e)rh₂-uo- 'mający rogi, rogaty', zob. IEW 576, Beekes 2010, 676, s.v. *κεραός*. Zapoż. bałtyckie w fiń. *hirwi* 'łoś; jelen' (LEW, l.c.). Zob. też ALEW 1036. — Vb. denom. *prašiřviti*, -*šiřvsta*, -*šiřvo* 'osiwieć'. — N.jez. *Širva*, *Širvys*, *Širvinà*, n.rz. *Širvintà*, *Širvintója* (⇒ n.m. *Širvintos*), n.m. *Širviaĩ*, *Šiřviškiai*, *Širvūčiai*. Z onomastyki staropruskiej: n.rz. *Sirwis*, n.jez. *Syrwentin* a. *Syrwynten*, n.m. *Sirweniken* (AON 158).

šis, *šið*, f. *ši*, *šiðs* — zaimek wskazujący 'ten przy mnie, ten tu i teraz' (*Šis kelias, kur stovi, o tas, kur toliau yra* 'Ta droga [jest tu], gdzie ty stoisz, zaś tamta gdzieś dalej'). War. ze zmianą *š'i* > *š'u*: *šiūs* (LD § 66). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *šis*, f. *ši* (zam. *sis, gen. *šā*, f. *sī, gen. *šās*), stpr. *schis*, *sis* 'dieser', obl.sg. *schien*, *sien*, obl.pl. *schins*, *schiens* ob. *schans* (adv. *schai* 'tutaj'). Wraz ze scs. *sī*, f. *si*, n. *se* 'οὗτος, αὐτός, ὅδε', ros. *sej*, *sijá*, *sijé* kontynuuje podstawę zaimkową pie. *ki-/k̑e- 'ten tu'. Por. het. *kā-/kū-/ki-* 'ten, ten tu' (pie. *ko-, *ki-), łac. *cis* adv. 'z tej strony, z mojej strony', *citrā* adv. 'bliżej, z tej strony', *citrō* adv. 'w tę stronę', gr. *ἐκεῖ* 'tam' (*h₁e-kēi), goc. *himma* dat. 'temu', *hidrē* 'dotąd', stwn. *hiutu* 'dziś' (z *hiu-tagu 'tego oto dnia'). Zob. LEW 990, ALEW 1037, de Vaan 115 (s.v. *cis*), Kloekhorst 425n. — Formy złożone: *šisai*, *šisaĩ* (war. *šiusaĩ*), f. *šióji*. War. DP <szii> = *šýji*; długość samogłoski w I członie tego złożenia może świadczyć o tym, że nom.sg.f. *ši* pochodzi ze skrócenia pb. *šī (GJL III, § 364), por. rekonstrukcję pie. *ki-h₂. Również zaimek *jì* podlega kompozycji, por. *jýji* (GJL III, § 329). — *šit* 'oto' (*Šit kur jìs* 'Oto gdzie on jest'), z apokopy w formie *šitai. — *štaĩ* 'oto, ot, ach' (*Štaĩ kaip!* 'Ach tak!'), SD «owo, ecce» — z synkopowania formy *ši-taĩ*, por. SD¹ *šitai* «owo». — *šiaĩp* adv. 'tak, tak oto, w taki sposób; inaczej; w ogóle' (por. *taĩp* ⇐ *tàs*; *kaĩp* ⇐ *kàs*). Osobno zob. *šià*, *šitas*. — Proporcja analogiczna *kàs* : *kuř* = *šis* : *x* wytworzyła adv. *šiuř* 'tu, do tego miejsca', por. za NDŽ: *nuo šiuř* 'stąd, odtąd', *Eĩk šiuř!* 'Chodź tu! Przyjdź tu!' (por. *Eik šeņ!* 'Chodź tu!' s.v. *šeņ*), *šiuř tur* 'to tu, to tam; tu i ówdzie'. Por. łot. *šūr* 'dotąd', *šur (un) tur* 'tu i tam; tu i ówdzie'.

šiskat stlit. ptk. 'oto' (war. *šiska*, *šiskate*) — z uniwerbizacji zwrotu *šis-ka t(i) 'ten tu ci (ten tu dla ciebie)', zawierającego enklityczną formę dat.sg. *ti* 'ci'. Paralele: *aĩškat*, *tàškat*. — War. z ptk. -ga-: gw. *šisga* 'oto', *šisgatēs*, *šisgatis*, *šisgatis* ts.

šyša 4 p.a. gw. 1. 'gromada dzieci', 2. 'wielka rodzina', 3. 'gęstwina, mnogość gałęzi'. — Drw. *šyšýnas* 'gromada ludzi' (*Tę jū visas šyšýnas gyvena: i marčios, i žentai, i abudu seniai, o vaikų da pulkas* 'Tam ich cała gromada mieszka: i synowie, i zięciowie, i oboje staruszków, a dzieci jeszcze [cały] zastęp'). — War. z krótkim i: *šišas* 1. 'szał; natchnienie

twórcze', 2. 'rozpuszczone dziecko, łobuz', *šišýnas* 'gęste zarośla złożone z karłowatych krzaków i drzewek', też o małych dzieciach: *Vaikū kaip šišýno* (Otrębski 1934, 143), *šišavà* 'gromadka małych dzieci'; niejasny jest wokalizm *a* w war. *šašavà* ts. Czy należy tu *šišelė* 'kobieta-gość'? Z onomastyki por. n.rz. *Šyšà, Šyšālė*, n.jez. *Šišinis*. — Niejasne. Spotykana czasem alternacja *š'i/š'u* otwiera możliwość powiązania *šiš-/šyš-* z *šiuš-* czas. *šiūšti* (zob.). Por. zwłaszcza sb. *šiūšiametis* 'gromada wyrostków, zgraja; motłoch'. — LEW 990n. rozważał zapożyczenie wyrazu ros. *šiš* 'włóczęga, rabuś' (⇒ pol. przest. szysz ts.), podobnie jak to jest w wypadku łot. *sisis* 1. 'morderca, bandyta, rabuś', 2. 'małe dziecko'. Temu sprzeciwił się Karaliūnas, LKK XII, 1970, 186, który ukazał związek tej grupy wyrazów z jednej strony z gwarowym czas. *šišti, šįšta/šįša, šišo* b.z.a. 'wpadać w złość, wpadać w szal', *šešti* b.z.a. 'złościć się bez powodu, szukać zaczepki', z drugiej strony z *šišti, šįšta, šišo* 'pokrywać się krostami'. Poszukiwania w tym kierunku poparł Urbutis 2010, 175. NB. *šišti* 'wpadać w złość' jest tylko pisownianym wariantem do *šižti* (zob.).

šišia adv. stlit., gw. 'tu, tutaj, w tym miejscu' — wariant przysłówków *šià* i *šičia* (zob.). Por. *Atneštas est šišia mumus vaikelis* MŽ 95₅₋₆ 'Przyniesiono nam tu dziecko'. Gw. *Tenai ir šišia* 'Tam i tu'. *Prašom šišia sėsti* 'Proszę tu usiąść'. War. *šišiai, šišio, šišios*. — Drw. *antšiš* KRŽ 'tu, w tę stronę', *šišen* 'tu, tędy' (*Šišen jie neeina* 'Tędy oni nie chodzą'), *šišion* 'do tego miejsca, tędy' (*Šišion suvežė visą naudą* 'Tu zwieźli cały dobytek'. *Eik šišion tu, teeit tičion ana* 'Ty idź tędy, tamtędy niech idzie ona'), ⇒ *šišioniškis* b.z.a. 'tu mieszkający, tutejszy'; *šišiuo* b.z.a. 'tędy' (*Eik šišiuo, ten juo yra šlapi eiti* 'Idź tędy, tam jest już mokro'), *šišiur* 'w tym miejscu, tędy' (*Šišiur eik, ten neišeisi* 'Tędy idź, tam nie przejdiesz'). War. *šišenais, šišionais, šišiontai, šišiontais* (*šýšiontais*), *šišiontės*.

šiškà 2 p.a., gen.sg. *šiškos* gw. 1. 'szyszka świerkowa, sosnowa', 2. 'igła sosnowa' (war. *šyškà*) — zapoż. z błr. *šýška, -i* (pol. szyszka). War. ze zmianą *š > t̃*: *čiškà, čyškà* (por. *šėtras > čėtras*); z asymilacją *š-č > č-č*: *čičkà, čyčkà, čėčkà* (por. *šiečkà > čiečkà*). Zob. też LEW 72, s.v. *čėčkà*.

šišti, šyštù (*šįštu < *šinš-stu ⇐ *ši-n-šu), *nušišaiū* gw. 'pokrywać się krostami', *nušišęs* 'krostowaty, parszywy'. Pwk. *šiš-* przedstawia st. zanikowy typu *TiT ⇐ TeT* od *šeš-/*šaš-, zob. *šašas*. Paralele apofoniczne: *pišà : pešù; sigà : segù*. — Nomen: *šišas* 'jarmułka' (*Žydo šišas*), por. syn. *šašbaudà, šašdanga*.

šiſtas, f. *šita* 1 p.a. — zaimek wskazujący 'ten oto' (DP 'ten, ów; tenże, isty'), złożenie form zaimkowych *šis* i *tàs* (zob.). Paralele: pol. *ten* < psł. *tū-nū (por. *on*); strus. *totū*, ros. *tot* 'tamten' < psł. *tū-tū. — Drw. *šitaĩ* DP 'oto, otoż, otożci; ano; jako; aliści' (*tassai šitaĩ nužengė tavęsp* DP 2₅₂ 'ten oto sstąpił do ciebie'), *šitaip* 'tak oto, takim sposobem' (por. *kaip*), *šitiek* 'tyle, tak dużo' (por. *tiék*), *šitoks, -ia* 'taki jak ten oto' (tzw. zaimek jakościowy, por. *šiòks ⇐ šis, tóks ⇐ tàs*).

šiūbà 2 p.a., gen.sg. *šiūbos* gw. 1. 'długie wierzchnie okrycie z sukna podbitego futrem, szuba', SD «szuba» (war. *šūbà; šiūbas, šūbas*), 2. 'kożuch, wielki kożuch', 3. 'suknia kobiecea z drogiego materiału, np. z jedwabiu; futro kobiece' (war. *šiūbai*) — zapoż. z błr. *šūba, -y* (⇐ pol. *szuba* ⇐ śrwn. *schūbe* ⇐ stfr. *juba*, zob. Boryś 608). Por. Zs 57, SLA 216. Łot. *šūba* 'futro' ⇐ ros. *šūba* (LEW 991). — Vb. denom. *šiūbėti* 'wdziewać szubę, chodzić w szubie' (war. *šiūbyti* b.z.a., *šiūbuoti* b.z.a.).

šiūbė 2 p.a. 'ptak zięba, Fringilla coelebs'. Odpowiedniki w łot. *šube* i stpr. *swibe* Ev 'Fink'. Bez etymologii (LEW 991).

šiugždėti, šiugžda, šiugždėjo 1. 'cicho trzeszczeć, szeleścić, m.in. o słomie, o suchych liściach pod stopami' (*Šiugžda lapai po einančio kojom* 'Szeleszczą liście pod nogami idącego'), 2. 'szumieć – o gałęziach drzew, o zbożu' (*Vėjelis javą šiuruoja, o javas šu šu šu*

šiugžda ‘Wiaterek porusza zbożem, a zboże wydaje odgłos «šu šu šu»’), 3. o odgłosie myszy, owadów poruszających się w słomie a. sianie (*Šiauduos pelės tik šiugžda*) — analiza: *šiugždē-*, przez antycypacyjne udźwięcznienie w **šiukš-dē-*, derywacie od wykrz. *šiūkš*, *šiūkšt* o czymś ruchu rozpoznawanym po szeleście⁶⁷⁴. Paralele: *kiugždėti* od *kiūkš*; *kegždėti* od *kėkšt* i *kregždėti* od *krėkšt*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *šuždžecb* ‘szeleścić, szumieć, huczeć’ (PzB 5, 504, war. *žuždžecb*, Laučjute 74), *suždžecb* ‘o chmurze burzowej: zbliżać się z wiatrem i szumem’ (PzB 5, 12). — Neoosn. *šiugžd-*: *šiugždėti* ‘o wietrze: wprawic liście/gałęzie drzew w drganie, spowodować szelest, szum’, *šiugždinti* ts., nomen *šiugždesys* ‘szelest; szuranie nogami’. LEW 991 niepotrzebnie dopuszczał apofonię *šiugžd-* : *švagžd-* (zob. *švagždėti*). — Dalsza sonoryzacja dotyka nagłosu, stąd war. *žiugždėti* ‘cicho trzeszczeć, szeleścić’ (*Medžiai sugirgždėjo, lapai sužiugždėjo, o kiškelis nabagėlis in girią nurūko* ‘Drzewa zaskrzypiały, liście zaszeleściły, a zając biedaczek pomknął do lasu’). Paralele: *švakštėti* (*švākšt*) > *švagždėti* > *žvagždėti*; *kvakštėti* (*kvākšt*) > *kvagždėti* > *gvagždėti*. — Nazw. *Šiugždà*, *Žiugždà*, *Žiugždà*, *Žugždà* (por. pol. *Szelest*).

šiūkšlės, *-ių* 2p.a. f.pl. 1. ‘śmieci, drobne odpadki, pozostałości po czymś zużytych’, 2. ‘plewy’. Sporne. Według Spechta (apud LEW 991n.) ze zmiany *šliūkšlės* wsch.-lit. ‘śmieci’, mianowicie drogą dysymilatywnego zaniku pierwszego z dwóch *l* (paralele: *kāklas*, *žābalas*). War. *čiūkšlės*, *šiūkšlės*. Możliwe, że dysymilacja była następstwem nawiązania związku motywacyjnego między sb. *šliūkšlės* i vb. *šiugždėti* ‘cicho trzeszczeć, szeleścić, m.in. o słomie, suchych liściach’. — Analiza *šliuk-šlės* wyodrębnia pwk. *šliuk-* jako postać st. zanikowego do *šliauk-*, z nagłosem *šl’-* dostosowanym do st. pełnego, por. *šliaukti* ‘zmiatać’. Spodziewany refleks SZ *šluk-* poświadcza gw. *šlukšlė* b.z.a. ‘śmieci’. Znacz. etym. ‘to, co zmieciono, zmiotki’. Por. łot. *saslaukas* ‘zmiotki, śmieci’ ⇐ *slaūcīt* ‘mieść, zmiatać’ (pwk. w st. o: pb. **slauk-*). Zob. ALEW 1038. Inaczej LEW 991n. (operuje pierwiastkiem *šiuk-*). — Drw. *šiūkšlė* 1. ‘śmieć, słomka, gałązka’, 2. bibl. ‘żdźbło’, 3. ‘schorowany człowiek’, 4. ‘człowiek bezwartościowy’, *šiukšlynas* (ob. *šliukšlynas*) ‘miejsce do gromadzenia śmieci, śmietnik; kupa śmieci; drobne zarośla; nieurodzajna ziemia’. — Neoosn. *šiukš-*: *šiukšmės* f.pl. ‘śmieci, drobne odpadki’, *šiukšmė* coll. 1. ‘małe dzieci’ (*Iš kur ta visa šiukšmė pas jus?* ‘Skąd [się wzięła] ta cała «šiukšmė» u was?’), 2. ‘gromada (ludzi, bydła)’, 3. ‘zgraja, szajka’. War. udźwięczniony *šiugž-/šiūgž-*: *šiūgžmės* a. *šiūgžmos* f.pl. ‘marne ziarno, marna mąka; zmiotki, śmieci’, *šiugžmà* ‘liche, nędzne zwierzę; człowiek nic niewarty, nicpoń’, *šiūgžmas* ‘żdźbła, słomki, gałązki, np. na klepisku, podłodze’ (⇒ *šiūgžmėlė* ‘niewielka ilość czego, garstka’). Do tego *žiūgžmas* ‘żdźbła, słomki; pęk, kłak czego’. — Drw. wsteczny: *šiūkaĩ* a. *šiūkai* m.pl. ‘zanieczyszczone ziarno; żdźbła, słomki, paprochy; cienkie gałązki, chrust’ (por. długość w war. *šiūkšlės*). Paralele: *makšnà* ⇒ *mākas*; *smařsas* ⇒ *smāras*.

šiūlė 1 p.a., *šiūlė* 2 p.a. przest., gw. 1. ‘szkoła’, 2. ‘synagoga’ — zapoż. z prus.-niem. *schūl* (GL 126, LEW 992, Čepienė 110), por. nwn. *Schule* f. — War. *šiūilė* i *šuilė* LEX; *šuōlė*, *šólė* ⇐ prus.-niem. *šōl* (GL 132). Z uwagi na akut por. zapoż. *šiūrė*, *liūdė* i *žiógė*. Zob. też *škalà*. — Cps. *šiūlmistras* przest. ‘nauczyciel’, war. *šiūilmistras* ⇐ nwn. *Schulmeister* m., z dostosowaniem II członu do lit. *mistras* ‘mistrz’ (⇐ pol. *mistrz*).

šiūlinti, *šiūlinu*, *šiūlinau* gw. ‘o hodowanym zwierzęciu: otaczać szczególną opieką, lepiej karmić; tuczyć’, *atšiūlinti* ‘odkarmić chude, słabe zwierzę’ (też o człowieku), *nušiūlinti* ‘utuczyć, np. prosię’. Por. *čiūlinti* ‘pieścić dziecko, tuląc je i całując’ ⇐ wykrz. *čiūl*. Zdaniem LEW 992 może pochodzić z **šilinti* (*š’u* z *ši*) i stać w związku etymologicznym z *šiltis* ‘troszczyć się o co, starać się’ (zob. *šilti* II). Paralele na zmianę *ši* >

⁶⁷⁴ Por. *Klausaus ir girdu, kaip kažkas šiūkš šiūkš šiūkš bėga par medžių viršūnes* ‘Nasłuchuję i słyszę jak coś «šiūkš šiūkš šiūkš» biega w koronach drzew’. *Aplink ramu, niekur nė šiūkšt* ‘W koło cicho, [nie słysząc] najmniejszego szelestu’.

š'u: *šiūltas*, *šiūpti*, *šiupulys* (por. Urbutis 1981, 126, przyp. 8, LD § 66). War. *šiulėnti*, *šiūlvinti* obok *šiūrvinti* (neosuf. -vinti).

šiūloti, *šiūloju*, *šiūlojau* gw. 1. 'pocierać dłonią, gładzić, głaskać' (war. *šiūlioti*), 2. 'oczyszczać przez tarcie, szorować', 3. 'pociągać, sunąć piłą, nożem', refl. *šiūlotis* 'ocierać się o co; o odzieży: wycierać się, niszczyć', przen. 'objąć się bez zajęcia'. Osnowa onomatopeiczna *šiūl, por. *čiūloti* 'pocierać, wygładzać; ciężko pracować' ← wykrz. *čiūl*. — Drw. *siūlterėti* 'szybko pociągnąć nożem', obok tego *atšiūlti*, -sta, -o 'o ostrzu: zetrzeć się, stępieć' (por. *atšiūpti*).

šiūmėtis, -ė 2 p.a. 'tegoroczny'. W gwarach określa się tym przymiotnikiem zwierzę domowe, które jeszcze nie przezimowało żadnej zimy, np. *Ar šiūmėtis telukas, ar pernykščias* 'Czy [ten] cielak tegoroczny, czy zeszłoroczny?'. Zob. Otrębski 1934, 278. Drw. na -is, -ė od zwrotu *šiū mėtų* gen.pl. 'tego roku'. Por. *šimėtis*.

šiūōlaik adv. 'teraz, współcześnie' — ze ściągnięcia wyrażenia *šiūō laiku < *šiūō laikù*, instr.sg., dosł. 'tym czasem, w tym czasie' (por. *laikas*). — Drw. *šiuolaikinis* 'współczesny'.

šiūōmet, *šiuomėt* adv. 'teraz, obecnie' — ze ściągnięcia *šiūō metu < *šiūō metù* instr.sg., dosł. 'tym czasem, w tym czasie' (por. *mėtas*). Drw. *šiuometinis* 'teraźniejszy, obecny, współczesny', *šiuomėtis* ts. — Gw. *šiuōsmet* gw. adv. 'w tym roku' — z uniwerbizacji zwrotu *šiuōse mėtuose* loc.pl. Drw. *šiuōsmetinis* 'teraźniejszy, obecny'.

šiūpas 1 p.a., *šiūpas* 2 p.a. gw. 'przenośny daszek nad kopką siana; szopa' — zapoż. z prus.-niem. *šope šope* (GL 127, LEW 992), por. nwn. *Heuschoppen* m. Tu pewnie też *aname schupe angu stalde* WP 'w tej szopie albo stajni' (pominięte w ALEW). — Drw. *šiūpandas* 'sznurkowa siatka do przenoszenia siana' (por. sufiks w *rakandà*, *rakañdai*).

šiūpelė 1 p.a., *šiūpelė* 3 p.a. gw. 1. 'szufla do wiania zboża', 2. 'szufla do przesypywania ziarna' (*Paimk šiūpelę ir pilk rugius į maišą* 'Weź szuflę i syp zboże do worka'), 3. 'wkłęśła łopata do przerzucania ziemi, gnoju, węgla', 4. 'czerpak do wylewania wody z łodzi', 5. 'rogi' (*Elnio šiūpelė septynragė* 'Rogi jelenia mają siedem gałęzi'). Zapoż. z prus.-niem. *šufel*, *šūfel* (GL 127, LEW 992n.), por. nwn. *Schaufel* f. War. m. *šiūpelis* 1 p.a. Osobno zob. *šiūplius*.

šiūpsėti, *šiūpsiù* (3 os. *šiūpsi*), *šiūpsėjau* (war. *siūpsėti*) 'sypać po trochu, po garstce, nie na raz (o ziarnie, mące); szeleścić' — czasownik na -sė- od wykrz. *šiūp* o odgłosie sypania, rozsypywania, rozlewania, war. *šiūpt* o posypyaniu czegoś szczyptą soli. — *šiūpsėti*, *šiūpsiù* (3 os. *šiūpsi*), -ėjau 'sypać, rozsypywać co obficie, energicznie; szastać pieniędzmi' — czasownik na -sė- od wykrz. *šiūp* o zbiorowym sypaniu, np. ziemi na trumnę, war. *šiūpt* o obfitym wysypie, o sypaniu pełną garścią, szuflą, o chluśnięciu wodą przez drzwi, o chwilowym pojawieniu się płomienia. Z innym sufiksem: *šiūpčioti* 'sypać po trochu, np. ziarno dla kur'.

šiūpti, *šiūmpa* (war. *šiūpa*), *šiūpo* 1. '(o włosach, o słomie w strzesze) kruszyć się, wypadać, rzednąć', 2. gw. 'o skórze: łuszczyć się; o rękawie: strzępić się', 3. gw. 'o drzewie: próchnieć, butwieć, gnić', 4. gw. 'o zębach: cierpnąć, np. po zjedzeniu kwaśnego jabłka'. Pwk. *šiup-* jest fonetycznym alternantem do *šip-* (zob. *šipti*), pochodzącym ze zmiany *ši* > *š'u*, zob. LD § 66. Podobne przykłady wymienił Urbutis 1981, 126, przyp. 8. Zob. też LEW 993. — Drw. *šiūpėti*, -a, -ėjo 'kruszyć się, drobić się, łuszczyć się (o skórze), przecierać się, strzępić się (o skraju tkaniny)', *nušiūpėti* 'wytrzeć się (o ubraniu, o polowie naczynia), przerzedzić się (o brodzie)', *šiūpinti* 'rozdrabniać, dzielić (drewno, mięso), kruszyć (chleb)'. Nomina: *pāšiupos* f.pl. 'przegniły spód w kopce siana', *šiūpinys* 'potrawa z kaszy jęczmiennej z dodatkiem grochu, kartofli i mięsa wieprzowego; zupa grochowa z dodatkiem

kapusty i kartofli, zaprawiona skwarkami’, przen. ‘mieszanina; bezładne nagromadzenie różnych rzeczy, bałagan’, por. LEW 993. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *szupienia* a. *szupienie* ‘potrawa z pęczaku, grochu i ogonków świńskich’ (SGP V, 327n.).

šiūrē 2 p.a. 1. bot. ‘gatunek porostu chrobotek, *Cladonia*’, zwł. ‘*Cladonia rangiferina*’, ‘*Cladonia crispata*’, 2. bot. ‘skrzyp zimowy, *Equisetum hiemale*’. Drw. *šiurēnē* bot. ‘grzybinka, *Baeomyces*’. Nawiązanie w łot. *šuriens* ‘krzaki, zarośla’. Etymologia niezdecydowana, zob. przegląd literatury w LEW 993. Najprawdopodobniej od czas. *šiūrti* m.in. ‘o skórze: stawać się szorstką, chropowatą, pierzchnąć’. Por. *velykinē šiurkštā* ‘gatunek mchu’ obok przym. *šiurkštūs* ‘szorstki, chropowaty’ (gdzie *k* jest wtrącone). Zob. też *šerpētos* ‘mech porastający dachy’.

šiūrē 2 p.a., *šiūrē* 1 p.a. gw. 1. ‘zbita z desek szopa, służąca do rąbania i składania drewna, drwalnia’, 2. ‘pomieszczenie na wóz, na narzędzia gospodarskie’ — zapoż. z prus.-niem. *šūr*, *šūer* (GL 127, LEW 993, Čepienė 117), por. nwn. *Schauer* m. ‘szopa’. — Cps. *dūrpšiūrē* ‘szopa do składania i przechowywania torfu’ (por. *dūrpēs*). Osobno zob. *pašiūrē*.

šiurkštūs, -i 4 p.a. 1. ‘niegładki, chropowaty, szorstki, spierzchnięty (o skórze)’, 2. ‘zimny, przenikliwy (o wietrze), surowy (o klimacie)’, 3. ‘ostry, chrypliwy (o głosie); oschły’, 4. ‘przykry w obejściu, opryskliwy, grubiański, ordynarny’ (*šiurkštūs žōdis* ‘ordynarne słowo’). SD «ostry» (syn. *dygus*), *duona šiu[r]kšti, beralienē* SD «chleb gruby» [‘z mąki grubo mielonej’] (syn. *beralienē*). DP *aštras arba šiurkštūs apvalkalas* ‘ostre odzienie’. War. *šiurkštas*. Rekonstrukcja: *šiurštus, *šiurštas, dewerbalne derywaty z neosufiksami -štus, -štas, utworzone od *šiūrti*, *šiūra* m.in. ‘o skórze: stawać się szorstką, chropowatą’ (zob.) i zmienione przez insercję *k*. Por. *deṛgštas* ⇐ *dērgti* (GJL II, § 398). Inna ewentualność: *šiurkštūs*, *šiurkštas* to postwerbalny przymiotnik od *šiurkštyti, to z kolei z insercją *k* z *šiur-sty-ti (frq. do *šiūrti*, albo do prs. gw. *šiūrsta*). ALEW 1039 wychodzi od prs. *šiūrsta*, które otrzymało wstawne *k*. Inaczej BSW 305: do rcs. *srīxūkū* ‘szorstki’, czes. *srhky* ‘szorstki, surowy’. Būga, RR II, 612 postulował pwk. plit. *šiurk- i neosuf. -stus: *šiurk-stus. LEW 994 wychodził od pb. *širs-, gdzie segment -s- miał być rozszerzeniem pwk. pie. *ker-/ *kr- (por. *šeṛkšnas*). Mało jest prawdopodobne powiązanie *šiurkštūs* z sb. *šerjys* ‘szczecina’ (IEW 583), co bezkrytycznie powtórzono w Boryś 547 (s.v. *sierść*) i ESJS 873. — War. z perseweracyjną sonoryzacją przez *r*: *šiurgždūs* ‘szorstki’ (por. *bargždauti*, *gaṛgždas*, *urgždynē*). — Drw. *šiuṛkščiai* adv. ‘oschle’ (syn. *sausai*), *šiurkštybē* stlit. ‘ostrość’: *Ta duona yra gailė ažu nusidėjimus, pasnikas, kūno plaktė... ilgos maldos ir kitos šiurkštybės* PS II, 1072 ‘Ten chleb iest żal za grzechy, post, ciała biczowanie... długie modlitwy y inne ostrości’, *šiurkštókas* ‘dość szorstki, twardy; dość zimny, ostry (o powietrzu)’, sb. *austuvas šilkinis tunkiai austas ir šiurkštokas* SD «kanawac» [‘bliżej nieokreślona tkanina jedwabna w typie tafty’, SPXVI], *velykinē šiurkštā* bot. ‘gatunek mchu’ (zob. s.v. *Velykos*; por. *šiūrē* i *šerpētos*). Vb. denom. *šiurkštėti* ‘stawać się szorstkim’, *šiurkštinti* ‘czynić szorstkim, niegładkim’.

šiurpūs, -i 4 p.a. 1. 1. ‘szorstki, chropowaty’, 2. przen. ‘wstrząsający, straszny, np. wypadek’ (war. *šurpūs*). Sb. *šiuṛpas* ‘dreszcz, ciarki’, ze zmianą *š’u* > *š’i*: *šiuṛpas* (⇒ *šiurpulys* a. *žiurpulys* ts., też *šurpulys*, war. z *š’i*: *širpulys*, też *švirpulys*). Jeśli uznamy, że *šurp-* jest starsze od *šiurp-* (ekspresywna palatalizacja?, por. *šupulys* i *šiupulys*), to otworzy się droga do powiązania *šurp-* jako st. zanikowego (pie. *kṛp-) ze st. pełnym *šerp-* (pie. *kerp-), który ukazuje się w czas. *šerpti* ‘wyszczerebić się’ (zob.). Inaczej LEW 994: segment -p- ma być rozszerzeniem pwk. *šiur-* jak w *šiūrti* (zob.). — Vb. denom. *šiuṛpti*, *šiuṛpsta*, *šiuṛpo* ‘stawać się szorstkim; stawać się najeżonym, nastrzępionym’ (Šlapelis 512), ‘dostawać gęsiej skórki’ (war. *širpti* b.z.a., też *žiurpti*), *šiuṛpinti* 1. caus. ‘wywoływać dreszcze’, 2. ‘rozwiewać włosy, jeżyć, stroszyć pióra’, *šiurpsoti* ‘strzępić się; być/stać najeżonym’ (war. *širpsoti*). Sb. postvb.

šiūrpa ‘kura lub gęś o nastroszonych piórach’, *šiūrpa* c. lub *šiūrpis* ‘rozczocharniec’ (Šlapelis 511). — Zapoż. litewskie w błr. *šurpáty* ‘szorstki, chropawy; nastroszony, najeżony’ (Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 156n. = Urbutis 2009, 393), błr. gw. *šūrpa* ‘kędzierzawa głowa; rozczocharna dziewczyna; nastroszona kura’, ros. gw. *šūrpa* ‘nastroszona kura, kogut’ (Laučjute 25, PzB 5, 508), pol. gw. *szurpate* ‘kostropate, chropawe’ (SGP 5, 328), pol. przest. *szurpaty* ‘nastrzępiony, kostropaty, strzępiasty, chropowaty, chropawy’, *szurpa* ‘gęś, kura, która z natury ma pierze nastrzępione, niegładko leżące’, przen. ‘kobieta nieporządna, niechlujna, flondra, plucha...’ (Sw VI, 688). Tu też pol. *szurpek*, *-pka* jako naukowa nazwa gatunku mchu *Orthotrichum*’ (odpowiada lit. *šėpšė, pašiaušėlė*).

šiūrštas 1 p.a. gw. ‘fartuch, fartuch skórzany’ — uchodzi za transpozycję wyrazu prus.-niem. *šoršt*, zob. GL 127, LEW 995. Por. stlit. *šiurčtukas* ‘fartuch’ (BRB), co oddaje złożenie nwn. *Schürz-tuch* n.; sekwencja *-t^št-* ze zmiany *-št-*. War. *šiurštōkas, žiurštōkas*, też *šerštūkas* (zob.). — Krótsza forma *šiurčas* ‘fartuch’ (BRB) jest innowacją morfologiczną, polegającą na zastąpieniu II członu złożenia litewskim sufiksem: *šiurč-* + *-as*. W konsekwencji ujęcia *šiurčas* jako decompositum wypada przypuszczać, że również *šiūrštas* nie jest formą pierwotną, lecz drw. wstecznym. Punktem wyjścia mogło tu być cps. **šiurš-tukas* ← prus.-niem. *šorš-tuch* (GL 127), które zostało zinterpretowane na simplex: **šiuršt-ukas*. Do formacji rozumianej jako zdrobienie dotworzono neoosnowę *šiuršt-* przez odrzucenie suf. *-uk-*. Paralela: *šila-gėlė* ⇒ *šilag-ėlė* ⇒ *šilag-à*. — Mniej prawdopodobny jest wywód form *žiūrštas, žiūrstas* wprost z oryginału prus.-niem. *šoršt* (zob. GL 150, Čepienė 65, LEW 1316; brak w ALEW). Raczej chodzi tu o litewską zmianę fonetyczną, mianowicie udźwięcznienie nagłosowej spółgłoski: *šiūrštas* > *žiūrštas* jak np. *šiuŗpti* > *žiūrpti*; *šiaurūs* > *žiaurūs*; **šiupsnis* > *žiupsnis* (por. ALEW 1318, s.v. *žiūrķė*). War. z insercją *k*: *šiūrķštas* ‘fartuch’; z udźwięcznieniem nagłosu: *žiūrķštas*. Por. insercję *k* w zapoż. *buŗķštinās, krikštolās* i *šiūrķštainīs*.

šiūršti, šiūršiū, šiūršiaũ gw. 1. ‘o dzieciach: szaleć, swawolić, dokazywać’ (syn. *šiūr̃ti*), 2. ‘ruszać się, biegać, krzątać się w podnieceniu, ekscytacji’ (syn. *šiūr̃ti*), 3. ‘szeleścić; szeptać’, 4. ‘jeżyć się, być nieprzystępnym, nieufnym’, *šiūršėti, šiūrši, -ėjo* ‘szeleścić, poruszać się w słomie, sianie (o owadach)’, *šiūršėnti* ‘szeleścić, cicho szumieć, wydawać szmer (o wodzie)’ i *šiūršauti* ‘o kobietach: bez końca ze sobą rozmawiać, paplać’ — onomatopeiczna osnowa *šiur-š-* pochodzi od powtórnego wykrz. *šiuŗ-šiuŗ*. Por. *šiuŗ* o odgłosie sypiącego się piasku, o szeleście, ⇒ *šiūr̃ti*.

šiūrštynas 1 p.a. gw. ‘komin’ — zapoż. z prus.-niem. *šorštēn* (GL 127, LEW 995, Čepienė 117). Zakończenie *-ynas* wskazuje na oddziaływanie polskiego germanizmu *szorsztyn* ‘komin, dymnik’ ← śrwn. *schornstein, schürstein* (WDLP). — War. *šiurstinis* WP (PAŽ 468); z insercją *k*: *šiūrķštyne* ‘komin’ (por. *buŗķštinās, krikštolās* i *šiūrķštas*). — War. *šiūrķštainīs* a. *šiūrķštainys* ‘komin’ ← prus.-niem. *šorštain* GL, por. nwn. *Schornstein* m.

šiūr̃ti, prs. *šiūr̃ra* (**šiūra* < **šiu-n-ra*; war. *šiuŗna*⁶⁷⁵, *šiūrsta*), prt. *šiūro* 1. ‘o włosach, piórach: kruszyć się, wypadać, rzednąć; łysieć’, 2. ‘zmieniać upierzenie, sierść, linieć’, 3. ‘strzępić się’, 4. ‘o skórze: stawać się szorstką, chropowatą, pierzchnąć’, 5. ‘pękać – o skórze palców’, 6. przen. ‘marnieć, nędznieć’. Bez związków zewnętrznych. Prawdopodobnie onomatopeicznego pochodzenia, por. wykrz. *šiuŗ* o odgłosie rozsypywania się drobnych, małych rzeczy (*Iš po karklo smiltys šiur šiur šiur byra* ‘Spod wierzby sypie się piasek’), o szeleście (*Šiur šiur šiur – šnabžda kažkas šiauduose* ‘Szeleści coś w słomie’), zob. *šiūr̃šti*. Inaczej LEW 995, który wstawił *šiur-* w alternację apofoniczną z *šer-* (por. *šerys* ‘szczecina’)

⁶⁷⁵ Z metatezy *nr* > *rn*. Podobnymi wariantami są *skuŗna* < **skunra* (*skūŗa*, zob. *skūrti*); *šliūr̃na* < **šliunra* (*šliūr̃ra*, zob. *šliūr̃ti*). Zob. też przypisy do *skilti* I, *skyla* oraz *svilti, svyla*.

i *šir-* (por. stlit. *širys* ‘włos’). — Drw. *šiurénti* 1. ‘(o wietrze) lekko wiać, powiewać, poruszać czubkami drzew; rozwiewać włosy’ (war. *šiurvénti*, *širvénti*), 2. ‘szeleścić’, 3. ‘palić się słabym ogniem’, 4. ‘ciec, ciurkać, wyciekać, wypływać z jeziora – o rzeczce’ (por. *siurénti* s.v. *siurti*), 5. ‘kropić, padać – o deszczu’, 6. ‘chwycić, przenikać – o dreszczu’ (*Šiurēna jam po visą kūną toks drebulys* ‘Taki dreszcz przenika całe jego ciało’), *šiurinti* ‘czochrać, mierzwić; o wietrze: rozwiewać włosy’. Nomina: *gaidys šiūris* ‘nastroszony kogut’, syn. *gaidys šiūrpis* (Būga, RR II, 612), *šiurkštūs* (zob.), *šiur̃lēs* a. *šiur̃l(i)ai* ‘ziarno gorszego gatunku, poślad’⁶⁷⁶, *šiur̃mos* a. *šiūrmos* f.pl. ‘żdźbła, paprochy słomy; szczapki, drzazgi, chrust; odwievky zbożowe’, *šiurnūs* ‘nadęty, pyszniący się; czupurny, skory do zaczepki’, cps. *gaidašiūris* ‘gapa, gamoń’ (por. *gaidys*). — WSZ *šiūr-*: *šiūrėti*, *šiūri*, *-ėjo* ‘być rozczochranym’, *šiūrauti* ‘powiewać’ (*Jis plikis, jo tik keli žili plaukeliai ant galvos šiūrauna* ‘On [jest] łysy, tylko parę siwych włosków na jego głowie powiewa’), *pašiūręs* ‘nastroszony, zjeżony’.

šiūrúoti, *šiūrúoju*, *šiūravaũ* 1. ‘czyścić przez pocieranie, szorować (wiadro, podłogę)’, 2. gw. ‘trzeć ostrze pilnikiem’, 3. gw. ‘szurać nogami’, 4. gw. ‘niespiesznie pracować’ — zapoż. z prus.-niem. *šūre* ‘scheuern, ocierać, szorować’ (GL 128) albo z pol. przest. *szurować* (Brückner 1877, 143; brak w POLŻ). Refl. *šiūrúotis* ‘wałęsać się, włóczyć się’, *apsišiūrúoti* ‘obrządzić się, obrobić się, zrobić wszystko, co było do zrobienia (w gospodarstwie)’: *Aš jau apsišiūravaũ* ‘Ja już się obrobiłem’. — Drw. *šiūruōklē* ‘pęk słomy do szorowania stołu, ławy; ścierka; szczotka do łaźni; szczotka z twardą szczecina do szorowania podłogi’.

šiūsteris, *-io* 1 p.a. gw. ‘szewc’ (*Šiūsteris vis batus siūs, taisys* ‘Szewc zawsze będzie szył i naprawiał buty’) — zapoż. z nwn. *Schuster* m. Por. palatalny nagłos w zapoż. *šiūpelē*, *šiūlē* i *šiūrē*. Syn. *čebatōrius*, *kriaūčius* i *šiaūčius*.

šiūšai 2 p.a. m.pl. gw. ‘para lichych butów, para kapci’ (*Nuplyšo šiūšai, nelaiko padai* ‘Zdarły się «šiūšai», odpadają podeszwy’). Niejasne. Tu może i *šiūšelis* ‘lica czapka’.

šiušėnti, *šiušėna*, *šiušėno* 1. ‘cicho szumieć, szeleścić, wydawać szmer’ (*Teip ramu, tik lapai šušėna*), 2. ‘szeptać do ucha, rozmawiać szeptem’, *šiušėti*, *šiūša* ts. (war. *šušėti*) — formacje na *-en-*, *-ė-* od onomatopeicznej osnowy *šiu-š-* z powtórzonego wykrz. *šiū-šiū*. Paralele: *žiu-ž-ėnti*, *žiau-ž-ėnti*; *čiu-č-ėnti*, *čiau-č-ėnti*, *če-č-ėnti*. — Od obocznego wykrz. *šū-šū* pochodzą czas. *šušėnti*, *šušėti* i *šušuoti* (b.z.a.) ‘szumieć, szemrać, szeleścić’.

šiūšiametis a. *šiūšiamėtis* 1 p.a. gw. 1. ‘skorupa, łupina’, 2. ‘marne zwierzę, marny owoc’, 3. ‘łobuz’, 4. ‘gromada wyrostków, zgraja’. War. z samogłoską łącznikową *-ė-*: *šiušėmetis*, *šiūšėmetis* ‘ludzie z nizin społecznych, motłoch’. Tu też SD <šiušiametis> «chałastra» [‘pospółstwo, motłoch, hołota’, SPXVI], <šiušiametis> «motłoch». SD¹ «chałastra; hultajstwo; motłoch». Złożenie z II członem *-metis*, *-mėtis* od *metù*, *mèsti* ‘rzucić’. I człon niejasny, por. może vb. *šiūšti* (ALEW 1039). Z uwagi na alternowanie *š’u* z *š’i* (por. *šiūpti/šipti*, *šiūs/šis*, LD § 66) można próbować powiązania *šiuš-* z *šyšā* ‘gromada dzieci’ (zob.).

šiūšti, *šiūšta* (*šiušta < *šiunš-sta), *šiūšo* gw. 1. ‘o włosach: jeżyć się’, 2. ‘wzdrygać się; chwycić, przenikać (o dreszczu, ciarkach)’, np. *Man kūnas šiūšta, kai pamatau kraują* ‘Ciarki przechodzą mi po ciele, kiedy widzę krew’, 3. ‘pękać (o skórze na dłoniach)’, 4. ‘strzępić się (o odzieży)’, 5. ‘sprzeciwiać się’, *sušiūsti* ‘nachmurzyć się, okazać niezadowolenie, rozżłościć się’. Z inną budową: *šiušėti*, *šiūša*, *-ėjo*, np. *Kai pagalvoji, tai net plaukai šiūša* ‘Jak pomyślisz, to aż włosy się jeżą na głowie’. Czasowniki utworzone od wykrz. *šiūš*, *šiūšt* (*šiūst*), *šiūšt* (*šiūst*), opisujących doznanie zimna, mrowienia, ciarek,

⁶⁷⁶ Por. syn. *atalakaĩ*, *ātbaros*, *nūsiautos*, *pābiros* i *šiūšvalai*.

dreszczy. Por. *Šaltis par kailį šiuš, šiuš, šiuš. Šiušt par kūną lyg šaltis. Šaltis per nugarą šiūšt, šiūšt!* — Caus. *šiūšinti* ‘(włosy) wichrzyć, burzyć, doprowadzać do nieładu; stroszyć’, np. *Vėjas plaukus šiūšina, taršo* ‘Wiatr wichrzy włosy’. — Nomina: *šiūšas* a. *šiušà* ‘lekki dreszcz, ciarki; strach’ (war. *šiūšas, šiūšà*), *šiušėlė* bot. ‘przymiotno, Erigeron; przymiotno ostre, Erigeron acris’ (war. *šiuišėlė*), *šiūšelis* ‘licha czapka’, *šiūšeros* f.pl. ‘bezwartościowe resztki (łupiny, łuski, odpadki)’, *šiušūs* ‘powodujący wzdrygnięcie (o zimnie), budzący strach, straszny; wielki’ (*šiušū* adv. ‘strasznie’), cps. *šiūšvalai* m.pl. ‘poślad, gorsze ziarno’ (por. *valyti*; zob. *šiuřlės* s.v. *šiurti*). — SO *šiauš-* $\Leftarrow$ *šiuš-*: *šiauštis* (zob.). — WSZ *šiūš-*: *šiūšćioti* ‘wzdrygać się, drzeć ze strachu; jeżyć się – o włosach’⁶⁷⁷, *šiūšelėti* ‘drzeć, dygotać z zimna’, *šiūštelėti* ‘(o nagłym dreszczu) przeniknąć, przeszyć’, też o mocniejszym powiewie wiatru, *šiūšterėti* ts. Tu pewnie też *šiūšelis* ‘mężczyzna o niechlujnym wyglądzie, brudny, nieogolony’. — W wypadku wyrazu *šiūstis* ‘dreszcz’ (*Šiūstis pareina per kūną* ‘Dreszcz przenika ciało’) punktem wyjścia derywacji nie był pwk. *šiūš-*, lecz wykrz. *šiūšt, šiūšt* o uczuciu silnego dreszczu, o jeżących się włosach, o nagłym podmuchu (zimnego) wiatru.

šyvas, -à 3 p.a., *šyvas* 4 p.a. 1. ‘o maści końskiej: siwy, białoszary’ (*Turėjo vieną šyvą arklių, o kitą sartą* ‘Miał jednego konia siwego, a drugiego bułanego’), 2. gw. ‘o człowieku: siwowłosy’ (syn. *žilas*), 3. gw. ‘o zając, rybnie, wełnie: szary’. Wraz ze stpr. *sywan* Ev ‘szary, grow [grau]’ oraz strus. *sivū* ‘siwy, białoszary’, ros. *сiвyyj*, sch. *sîv*, slń. *siv*, czes. *sivý*, pol. *siwy* kontynuuje pbsł. **šī-ua-*. Por. BSW 306, LEW 996, ALEW 1039, PKEŽ 4, 117. Rekonstrukcja pie. **kih₁-uó-* (IEW 541: **kīuo-*). Alternant **kih₁-* to forma st. zanikowego typu sampras. od pie. pwk. **kīeh₁-* (paralela: *gývas* < pie. **g^uih₃-uó-*). St. pełny jest poświadczony z jednej strony przez wed. *śyāvā-* ‘ciemnobrązowy, gniady’, aw. *syāva-* ‘czarny’ < pie. **kīeh₁-uó-* (por. EWAIA II, 661, Derksen 2008, 452), z drugiej strony przez lit. *šėmas* (zob.) < pbsł. **šjē-ma-*. — Drw. *šyvis* a. *šyvis* ‘siwy koń’, *šyvōji* ‘siwa kobyła’. — N.rz. *Šyvinis* a. *Šyvinė*, n. *łaki Šyvē* ($\Rightarrow$ n.rz. *Pašyvis*).

šyvé 1 p.a. przest., gw. ‘płaski talerz’ — zapoż. z prus.-niem. *štv* (GL 128, LEW 996). Por. śrdn. *schīve*, śrwn. *schībe*, por. nwn. *Scheibe* f. ‘talerz; szyba’. W kwestii akutu por. zapoż. *čýžė, skývé* i *týnė*. Zob. też *skývis*.

šižti, prs. *šyžtū* (**šjžtū* < **šinž-stu*, war. *šinžū, šyžū*), prt. *šižaũ* zm. ‘rozdrażnić się, zirytować się, wpaść w złość’, zwykle z prvb. *į-*, *su-*; *užšižti* ‘rozszałeć się – o wezbranej rzece, która występuje z brzegów i znosi mosty’. Caus. *šižinti* ‘drażnić (osy, pszczoły, dzieci), pobudzać do gniewu, wprawiać w złość’ (war. *šyžinti*). Nomen *šižė* ‘bicie, lanie’ (*Gausi šižės* ‘Dostaniesz lanie’). Brak refleksów SE †*šež-*, †*šiež-*. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 957, s.v. *saižūs*. Może onomatopeiczne, por. wykrz. *šiž*, używaną przy poganianiu koni (*Šiž tu, kumeliukai, aš tau dukart tesakysiu* ‘«Šiž» ty, kobyłko, ja tobie dwa razy nie będę powtarzał’). — Neopwk. *šyž-* ($\Leftarrow$ *šyžtū*): inf. *šyžti* a. *šyžti* ‘rozdrażnić się’, *šyžinti* ‘siżinti’, *šyždūs* ‘którego łatwo rozdrażnić’ (zakończenie *-dus* wymaga, by jako podstawę postulować zanikłe causativum na *-din-*, **sušyždinti* ‘rozdrażnić’). — SP/SO *šaiž-* $\Leftarrow$ *šiž-*: *šaižyti* ‘chłostać, smagać batem’ (por. syn. *čaižyti*). Nomen: *šaižūs* ‘zimny, ostry, przenikliwy, dojmujący, dokuczliwy, przykry (np. o wietrze, deszczu), chropawy, szorstki; przykry w obejściu, opryskliwy’. — Tu prawdopodobnie też *pašaiža* 1 p.a., *pāšaiža* 1 p.a. gw. ‘odłupany kawałek drewna, drzazga, zadra’ (*Isivariau pašaižą į ranką* ‘Wbiłem sobie drzazgę w rękę’). Z innym prefiksem: *atšaiža* ts., por. Urbutis 2009, 239n. War. *saižė* ‘zadra, drzazga’ (*Ilindo saižė rankon* ‘Drzazga wbiła się w rękę’): przez dysymilację z **šaižė*, to zaś z deprefigowania formy **pašaižė*. Vb. denom. *šaižoti, -ju, -jau* ‘o drewnie: tracić gładkość,

⁶⁷⁷ W świetle przytoczonego materiału nieuzasadniona wydaje się pisownia z *s*, *šiūsćioti*, stanowiona przez LKŽ XIV, 972.

łupać się' (*Medis pradedā šaižoti, kur pranaruota, abliuojant* JU 'Podczas heblowania drewno zaczyna łupać się tam, gdzie są sękowate nierówności'). — Wariantem do °*šaiža* (*atšaiža, pašaiža*) jest nazalizowana forma *šqža*, por. *Bus šqža, kad medis šqžo[ja]* JU 'Będzie drzazga, gdy drzewo się łupie'. Dla objaśnienia *šqža* przyjmujemy praformę **šanž-ā*, powstałą na gruncie neoapofonii SZ *šinž-* ⇒ SP/SO **šanž-*, przekształcającej osnowę wyodrębnioną z prs. infigowanego (por. wyżej *šinžù*). Paralele: *kamšà* (*kamšyti*) ⇐ *kemšù, kimšti*; *mantà* ⇐ *mintù, mīsti*; *žándai* ⇐ *zindu, žįsti*. Vb. denom. *šqžoti* 'o drzazgach: odłupywać się podczas heblowania'.

škadà 2, 4 p.a. stlit., gw. 'szkoda' — zapoż. ze stbłr. *škoda*, por. błr. *škoda*, -y (⇐ pol. *szkoda* ⇐ stczes. *škoda* ⇐ stwn. *scado* f.), por. SLA 216, Zs 20, LEW 996, ALEW 1039n. — War. *iškadà* ts. zawiera protetyczne *i-* dla rozwiązania zbitki nagłosowej *šk-* (por. *iškalà, iščēstis*, GJL I, § 340). Zob. też *škadyti, škadlīvas* i *škādnikas*. — Ze śrdn. *schade* ze zmianą **ka* > *ku* pochodzi stpr. *schkūdan, skūdan* 'szkoda, Schaden', por. nwn. *Schaden* m. (zob. PKEŽ 4, 126). Inaczej Trautmann 1910, 421: z pol. *szkoda*. Łot. *skāde* 'szkoda' ⇐ śrdn. *schade* (Jordan 87). — Vb. denom. *škadavoti* 'żałować czego/kogo' (*Tokio nēr ko škadavot* 'Takiego nie ma co żałować') ⇐ błr. *škadavácь, -ųju*. Wsch.-lit. *škadūiti, -ųju, -ųjau* ts. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. *škādūje* 'żałuje'.

škādyti, škādiju, škādijau stlit., gw. 'szkodzić' — zapoż. ze stbłr. *škoditi*, por. błr. *škódzicь, -džu*, ukr. *škodyty, -džu* (⇐ pol. *szkodzić, -ę*, vb. denom. od *szkoda*). — War. *iškādyti* (m.in. MŽ, WP), *užiškadyti* MOP 'zaszkodzić'. Zob. PAŽ 508, ALEW 1039n. Zob. też *škadà*.

škadlīvas, -à 4 p.a. stlit., gw. 'szkodliwy, przynoszący szkodę' — zapoż. ze stbłr. *škodliviyy*, por. błr. *škodlīvy* (SLA 216, Zs 54, LEW 996, ALEW 1039n.). Zob. też *škadà*.

škādnikas 1 p.a., *škādninkas* 1 p.a. stlit., gw. 'kto powoduje, przynosi szkodę, szkodnik', war. *iškādnikas* (m.in. MŽ) — zapoż. ze stbłr. *škodnikъ* 'szkodnik; wróg', por. błr. *škodnik, -a* (LEW 996, ALEW 1039n.). Zob. też *škadà*.

škalà 2 p.a., gen.sg. *škālos* stlit., gw. 1. 'szkoła', 2. 'synagoga' — zapoż. z błr. *škola*, pol. *szkoła* (SLA 216, Zs 21, ALEW 1040; LEW 996: z pol.). SD *paliekmi škalų* «wystaię ze szkoły» ['porzucam naukę szkolną']. Por. łot. *skuola, škuola* 'szkoła' ⇐ śrdn. *schōle* (Jordan 88). — War. *iškalà, iškala* (m.in. DP, BRB) albo *uškalà, ūškala* 1. 'szkoła; szkołka żydowska', 2. 'dom modlitwy, bożnica'⁶⁷⁸ — z protetycznym *i-* lub *u-* (zob. *iškadà*); z obocznym tematem: *iškalia* WP. Zob. też *šiūlė*. — Drw. *škalinis* SD «zak» ['uczeń'], *škalinis maistras* SD «mistrz szkolny» (syn. *mokytojas*).

škaliavoti, škaliavóju, šlaliavójau gw. 'mówić o kim/czym coś złego a nieprawdziwego, oczerniać, szkalować' — zapoż. ze stbłr. *škalevati* ⇐ pol. *szkalować*. — Stlit. *škaliavoti* (*škalojoja, apsūdija ir žudžia kitus* DP 478₈ 'szkalują, posądzają i potępiają drugie') ⇐ stbr. *škalovati* (ten błr. wariant nie ma odpowiednika w polskim materiale XVI-XVII w.). Por. SLA 216, Zs 21, ALEW 1041. — Z innymi sufiksami: *škalioti* b.z.a., *škalyti* b.z.a.

škapa 4 p.a., gen.sg. *škāpos* gw. c. 'lichy, chudy koń a. kobyła, chabeta' — zapoż. z błr. gw. *škapa, -y*, pol. *szkapa* (por. Boryś 603; brak w POLŽ). War. *škabà* c. (*Karvė kap škabà* 'Krowa jak szkapa'), m. *škāpas, škābas*. — Drw. *škāpana* c. 'liche zwierzę, zwł. koń; człowiek stary, wychudły, zgrzybiały', *seneliai škapēliai* m.pl. 'zgrzybiali staruszkowie', *škāpatas* 'lichy koń; zużyty przedmiot', *škāpkė* c. 'lichy koń, kobyła'. Vb. denom. *pérškabti*,

⁶⁷⁸ Por. *Jesus makina juosu Synagogosu* [glosa: *Iškalosu, Bažnyčiosu*] BRB 'Jezus nauczał w waszych synagogach [szkołach, bożnicach]' (ALEW 1040).

-*škambu*, -*škabau* 'schudnąć, wychudnąć – o koniu i człowieku'.

škāplieriai 1 p.a. m.pl. 'szakplerz, dwa kawałki poświęconego sukna z wyszytym wizerunkiem Matki Boskiej, połączone ze sobą tasiemkami i noszone przez niektórych katolików na szyi' (war. *škōplieriai*) — forma *plurale tantum* przemawia za błr. *škáplery* jako źródłem zapożyczenia. Por. *pōteriai* ⇐ błr. *pácery* (⇐ pol. *pacierz*). — Sg. *škāplierius* 'pas płócienny wkładany przez głowę, noszony przez zakonników na habicie' ⇐ pol. *szakplerz* (starsze *skaplerz* ⇐ śrlac. *scapularium* 'część habitu zakonnego okrywająca piersi i plecy'). Por. LEW 996n., ZS 106, POLŽ 619n. — Drw. *Škaplierinē* gw. 'katolickie święto Najświętszej Panny Szakplerznej, przypadające 16.VII.', war. *Škapliernà* (zob. też LEEŽ 283).

škaplỹs 4 p.a. gw. 'przedni ząb, siekacz'. Jest to wariant wyrazu *kaplỹs* (zob.), jedno ze znaczeń którego zostało przyporządkowane innowacyjnej formie z *š*-mobile. Por. *škárka* ob. *kárka*; *škēblas* ob. *kēblas*. — Drw. *škāplas*, -à 'kto stracił ząb', *škaplỹs*, -ē 'osoba z zębami wielkimi, krzywymi lub rzadkimi; ktoś, kto ma już mało zębów', *škāplius*, -ē 'ktoś, kto ma szparę między zębami'. Cps. *škapl(i)adañtis* 'człowiek, który już mało posiada zębów lub u którego bardzo wystają przednie zęby' (por. *dantīs*). — Neoosn. *škap*:- *škāpkē* 'bezzębna staruszka', *škāpkis* 'ząb', cps. *škapadañtis*, -ē 'bezzębny człowiek' (por. *dantīs*). Por. drw. wsteczny *stūobas* ⇐ *stuobrỹs*.

škařlotas stlit. 'szkarłat, barwa krwistoczerwona; tkanina szkarłatna' — zapoż. z pol. *szkarłat* (⇐ śrwn. *scharlāt* ⇐ śrlac. *scarlata*). Por. POLŽ 164 (brak w LEW, ALEW). Zob. też *šarlōtas*.

škiūdē 2 p.a. 'w języku dzieci: owca', war. *škūdē* — od zawołania na owce *škiūd-škiūd*, *škūd-škūd*, *škūde-škūde*, *škudē-škudē*. Paralele: *ciūcē*, *kūzē*, *žiūtē*.

šklābai, -u 2 p.a. m.pl. gw. 'rzeczy zużyte, niepotrzebne; graty, rupiecie' — war. *š*-mobile do **klabai*; rzeczownik postwerbalny od *klabēti* m.in. 'chwiać się, chwiejąc się klekotać (o zużytej części przedmiotu zrobionego z drewna)'; por. *klabūkas* a. *klabūkas* 'zużyty, bezużyteczny przedmiot, gruchot, rupieć'. Paralele: *šklīmpti* ob. *kliūpti*; *šklūmpēs* ob. *klūmpēs*. Dalsze objaśnienie s.v. *klēbti*.

šklénka 1 p.a., *šklenkà* 2, 4 p.a. ZTŽ, DVŽ 'szklanka', ze **škliánka* — zapoż. z błr. *škljanka*, -i (⇐ pol. *szklanka*). War. *šklénka* ZTŽ.

škūbti, *škumbù*, *škumbaũ* 'chudnąć, mizernieć ze starości' (*Škubtē suškubaĩ tu*, t.y. *pasenai JU*). Niejasne.

škūlas, -à 4 p.a. žm. 1. 'bez rogów, bezrogi (wół, krowa, baran, koza)', 2. 'bardzo krótko ostrzyżony', 3. 'gładki (o włosach)', 4. 'o równych brzegach, bez zdobienia (o tkaninie, sukni)'. Niejasne. Nie przekonuje zbliżenie z syn. *šmūlas* w LEW 997. Może raczej do czas. *škūlti*, *škūla* (war. *škuļna*), *škūlo* 'źle, zbyt wolno rosnąć, marnieć'. — Drw. *škulinis* 'bez rogów; bez palców – o rękawicy', *škulinēs piŗštinēs* f.pl. 'rękawice bez palców'.

šlainūs, -i 4 p.a. gw. 'pochyły, spadzisty', drw. *atšlaiñē* 'zbocze góry', *atšlaiñis* 'przybudówka; boczny pokój'. Odpowiednik łot. *slains* 'chwiejny, ruchomy', (*slāins purvs* 'trzęsawisko'). Pb. **šlai-n-*, drw. na SO *šlai-* ⇐ **šlei-*, zob. *šlejūos*, *šliētis* m.in. 'przechylać się'. Transponat ie. **kloj-n-*, por. stir. *clóin*, *clóen* 'ukośny, krzywy, zezowaty', stisl. *hleinn* 'turnia skalna'. Osobno zob. *šlaiņas*.

šlaistýtis, *šlaistaũs*, *šlaisčiaũs* 1. 'ślaniać się ze zmęczenia, zataczać się', 2. 'objąć się bez zajęcia, wałęsać się', 3. 'tulić się, łąsić się (o kocie)', 4. 'zalecać się do dziewcząt' — frequentativum z suf. -sty- i SO *šlai-* ⇐ **šlei-*, por. *šlejūos*, *šliētis* m.in. 'przechylać się'.

War. z insercją *k*: *šlaikstýtis*. Odpowiednik łot. *slāistīt*, *-u*, *-īju* ‘podnosić do góry, rozciągać, wyciągać’, refl. ‘lenić się, objąć się bez zajęcia’, z insercją *k*: *slaikstītiēs* ‘powoli sunąć, z trudem się poruszać po przebytej chorobie’. — Neosn. *šlaist-*: *šlaistūnas* ‘obibok, włóczęga’ (por. *bastýtis* ⇒ *bastūnas*), por. łot. *slāists* ‘obibok, bumelant’.

šlaītas 2, 4 p.a. 1. ‘zbocze góry, stok, pochyłość’, 2. ‘brzeg rzeki, urwisty brzeg’ (*Statūs Armenos šlaītai* ‘Brzegi [rzeki] Armena są urwiste’), 3. ‘stok porośnięty lasem’ (*Kožna atkalnė su mišku vadinas šlaītas* JU ‘Każde zalesione zbocze nazywa się «šlaītas»’), 4. ‘kawałek ziemi na równinie’, *šlaītė* ‘dolina, kotlina’ — dewerbalne rzeczowniki z suf. *-t-* i SO *šlai-* ⇐ **šlei-*, por. *šlejūos*, *šliētis* m.in. ‘przechylać się’. Nie można wykluczyć derywacji postwerbalnej od zanikłego iter. **šlajyti* (por. typ *maištas* ⇐ *maišyti*; *rāštas* ⇐ *rašyti*) albo **šlajoti* (por. *ātvajas* ⇐ *vajóti*). Z nieco inną budową: *ātšlaitė* a. *atšlaitė* ‘zbocze, stok; stromy brzeg w wodzie’ (war. *atšleītė*), *atšlaitys* ‘równina pod górą, zarosła lasem’, *iššlaitė* a. *ýššlaitė* ‘przełęcz’, *pašlaitė* ‘miejsce spadziste’, *šlaītė* ‘wąwóz, jar’. Osobno zob. *šlainūs*. — Tu też *šlaītė* zool. ‘płaszczka, Raja L.’ – neologizm kalkujący 1. ros. *skat*, *-a* ‘pochyłość, spad dachu, stok, zbocze; pochylnia statku’, 2. ros. *skat*, *-a* zool. ‘płaszczka’ (zapoż. z norw. *skata*, gw. *skat*), zob. Urbutis, *Balt* XXXIII:1, 1998, 80. — Drw. *šlaitinis* ‘rosnący na stokach’, cps. *ūbašlaitė* (zob. *ūblas*). — N.m. *Šlaītai* 4x, *Šlaītkalnis*, n.rz. *Šlaītas* 2x, *Šlaīto ūpė*, n.jez. *Šlaītežeris*, *Ežerėšlaitis* (zam. **Ežer-atšlaitis*, por. wyżej *ātšlaitė*). — War. z *ui*: *šluītas* ‘udo, biodro; goleń’ (por. *luītas* ob. *laītas*; *puīšos* ob. *paīšos*; *ruīšis* ob. *ráišis*). Būga, RR II, 263 uważał *ui* za refleks SZ do *ai* (pie. **oi*); tego nie da się utrzymać. Zdaniem Stanga, *Studi baltici* 3, 1933, 167n. dyftong *ui* jest nacechowaniem wyrazów oznaczających pewien defekt fizyczny lub moralny. LEW 1010 powiązał *šluītas* z łot. *sluīnas* f.pl. ‘nogi ludzi a. zwierząt’ (*shuināt* ‘iść powłócząc nogami’, *sluīnāt* ‘chodzić niezgrabnie’).

šlājos, *-u* 2 p.a. f.pl. 1. ‘duże, zwykle dwudyszlowe sanie robocze, używane do wywozu drzewa z lasu’ (*Sutaisyk šlājās, reiks rąstus vežti* ‘Przygotuj «šlājos», trzeba będzie wozić kłody’), 2. ‘małe sanie do przewożenia brony’. War. *šlājai*, *šlājės*, rzadko sg. *šlājā* 2 p.a. ‘sanie’. Są to formacje dewerbalne na SO *šlaj-* od *šlej-* jak w prs. *šlejūos* ‘opieram się; pochylać się’, zob. *šliētis*. Znac. etym. ‘płózy’ ⇐ ‘to, na czym wspiera się ciężar, ładunek’. — Zapoż. litewskie w pol. przest. *szlāje*, *-ów* ‘sanie parokonne z dyszlem, o bardzo grubych płozach kutych’ (Sw VI, 636). Zob. też LEW 998, ALEW 1041. — Odpowiednik stpr. *slayo* EV ‘sanie, Slete [Schlitten]’, obok *slayan* EV ‘płóza u sań, Sletekuffe [Schlittenkufe]’ (Trautmann 1910, 431). Endzelīns 1943, 250 oznaczył *slayo* jako formę nom.pl. rodzaju nijakiego (ze znakiem zapytania). PKEŽ 4, 126 zinterpretował *slayo* jako collectivum **slajā* o znac. ‘płózy’. NB. Wbrew PKEŽ nie należy tu lit. *šlājai* ‘szleje’, bo jest to gw. wariant zapożyczenia *šlejai* ‘szleje, uprząż’ (zob. *šlejā*). — Zdrob. *šlājēlės*, *šlājikės*, *šlājūkai*, *šlājūkės* ‘sanki’. Zapoż. litewskie w pol. przest. *szlājki*, *-ów* ‘małe sanki do lekkiej jazdy’ (Sw VI, 636). — Niejasny pozostaje war. *šlāžos* ‘sanie robocze’ (nasuwa się porównanie ze *šlėžti* ‘moknać, błocić się’ jako ewentualną formą na SE).

šlājus, *-aus* 2 p.a. ‘słoń’ — neologizm utworzony od osnowy czasownikowej *šlai-* jak w *šlaistýtis* m.in. ‘słaniać się ze zmęczenia’ ⇐ *šliētis* ‘przechylać się, chylić się na stronę’, prawdopodobnie nie bez wpływu wyrazów pol. *słoń* i ros. *slon*, które były na gruncie etymologii ludowej kojarzone z czas. pol. *slaniać się* ‘iść krokiem niepewnym, chwiejnym’ i ros. *slonjábtsja* ‘słaniać się’, *prislónítbsja* ‘przystawić się’, *zaslónítb* ‘osłonić’. Etymologicznym znaczeniem *šlājus* byłoby ‘zwierzę słaniające się, poruszające się chwiejnym krokiem’ (Skardžius, RR 4, 691). Por. *šlajūs arklys* ‘koń trudny do prowadzenia, narowisty’. Zob. Būga, RR II, 317 i 574, LEW 998. — Neologizmem jest też *dramblýs* (zob. *dramb-*). NB. W SD s.v. *słoń*, *elephas*, *elephantus* figuruje jako odpowiednik lit. *elefantas*.

šlākas 4 p.a. 1. ‘kropla, spora kropla’, 2. ‘cętka, plama w sierści zwierzęcia, cętka na

rybiej skórze', 3. 'pieg na skórze człowieka', 4. przen. 'trochę, nieco, odrobinę' (*nė šlāko* 'ani trochę'). SD: *šlakas* «kapka, kropla», pl. *šlakai* «piega» (syn. *margai*), *šlakai puola iš dungčio* «kapie z dachu». Z innym sufiksem: łot. *slaka* 'kropla'. Dwuznaczne: albo nomen prymarne na SO *šlak-* ⇐ *šlek-* (por. *šlėkti* 'polewać, kropić') albo sb. postvb. do *šlakyti* 'kropić, skrapiać' (zob.). Podobna niejasność dotyczy syn. *tāškas*. Zob. też ALEW 1042. — Vb. denom.: *šlakūoti* 'robić plamy, kropki, nakrapiać; skrapiać tkaninę podczas tkania', ⇒ *šlakūotas* 'pokryty piegami, piegowaty; czętkowany' (DP 'kropisty'), ⇒ *šlakūota vištà* 'kura o nakrapianych piórach', skąd przez substantywizację i metatonię *šlakuôtė* (zob. GJL II, § 428), war. *šlakūtė*.

šlakys 4 p.a., *šlākis* 2 p.a. 'troć wędrowna, *Salmo trutta*' (*Šlakis labai panašus į paprastą lašišą* 'Troć jest bardzo podobna do łososia') — dwuznaczne: albo drw. postwerbalny od *šlakyti* (zob.), albo drw. denominalny od *šlākas* 'czętka na rybiej skórze'; znac. etym. 'ryba ubarwiona, czętkowana, nakrapiana, pstra'. Paralela: psł. *pīstrōgŭ 'pstrąg' ⇐ psł. *pīstrŭ 'pstry' (por. Borys 501, s.v. *pstrag*). Zob. też *šalvis*.

šlakyti, *šlakai*, *šlakiai* przest. 'kropić, skrapiać, pryskać', *apšlakyti* DP 'pokropić' — iterativum z suf. -y- i SO *šlak-* ⇐ *šlek-*, por. *šlėkti* 'polewać wodą, kropić'. Odpowiednik łot. *slacīt*, -ku, -cīju ts., też 'drobno padać – o mżawce'. Paralele apofoniczne: *slapyti* ⇐ *slėpti*; *raškyti* ⇐ *rėkšti*; *taškyti* ⇐ *tėkšti*. Drw. *šlakytas* 'nakrapiany, czętkowany', *taškais margais pašlakytas, pažymėtas* SD «nakrapiany farbą». — Z innymi sufiksami: *šlakėti*, *šlāka*, -ėjo 'ciec ciurkiem, kapać', *šlākinti* 'kropić, skrapiać', *šlaknėti* 'siąpić, mżyć' (syn. *šlapnėti, lynėti*), *šlakstyti* 'kropić, zwilżać; lać po trochu, rozlewać', war. *šlakštyti*, refl. *šlakštytis* 'przelewać się poza brzegi naczynia' (por. łot. *slakstīt* 'kropić'). — Neoosn. *šlaksč-* (⇐ *šlaksčiaũ*): *šlaksčioti* 'lać po trochu, lać po kropli', war. *šlakščioti* 'kropić – o deszczu'. Neoosn. *šlakst-*: *šlakstinėti* 'skrapiać, zwilżać, polewać wodą'. — Neoosn. *šlaksty-*: *šlakstyklà* 'naczynie do wody święconej, kropielnica', *šlakstyklė* 'kropidło' (por. *pustyklė, šaudyklė*), *šlakstytuvas* ts. — Postverbalia: *šlākas* (zob.), *šlakys* (zob.).

šlāmas 2 p.a. 'szlam, rzadki muł na dnie wód' — zapoż. z prus.-niem. *šlam* (GL 128, LEW 998), por. nwn. *Schlamm* m. 'szlam, muł, błoto'. — War. *šliāmas/šlėmas* to nie oboczniak *šlāmas* (jak chciał Prellwitz 22 i LEW, l.c.), lecz zapoż. z polskiego, por. *szlam, ślam* od XVI w. ⇐ nwn. *Schlamm* (WDLP, s.v. *szlam*; pominięte w POLŻ). Vb. denom. *šlemuoti* = /šl'amuoti/ 'szlamować (staw, sadzawkę, rów), oczyszczać z mułu, ze szlamu' ⇐ pol. *szlamować*.

šlamėti, *šlamù*, *šlamėjau* 'szeleścić, cicho trzeszczeć, szumieć', *šlāminti* 'o wietrze: powodować szelest', *šlamoti*, -ju 'iść dając o tym słyszeć, człapać, brnąć po błocie', *prišlamoti* 'najeść się do woli', *prišlāmoti* 'zejść się, zebrać się gdzie', *šlamsėti* 'o świni: żreć niechętnie' — czasowniki utworzone od dźwiękonaśladowczej osnowy *šlam-*, por. wykrz. *šlām-šlām*, *šlām-šlām*, ⇒ *šlāmš(t)*, *šlāmš(t)* oraz *šlami-šlami*, *šlāmu-šlāmu* lub *šlamù-šlamù*. Zob. też *šlāmšti*. — Postverbalia: *šlāmas* 'śmieć; rzecz niepotrzebna, zużyta, rupieć, grat', *šlāmai* m.pl. lub *šlāmos* f.pl. 1. 'resztki siana lub słomy, źdźbła, paprochy, gałązki, chrust; śmieci' (war. *žlāmai*), 2. 'ziarno zanieczyszczone, gorszego gatunku, poślad', *šlamesys* 'szelest, cichy szmer', *šlāmkus*, -ė 'niechluj, brudas', *šlāmōkas*, -ė ts. Tu też *pašlamai, pašlemai* m.pl. 'śmieci', ⇒ *pašlemėkas* a. *pašlāmėkas* 'bezwartościowy człowiek, hultaj, wyrzutek', *pašlāmantas* ts. (znac. etym. 'śmiecie ludzkie').

šlāmšti, *šlāmščiù*, *šlāmščiaũ* 1. 'szumieć – o drzewach, liściach, zbożu, wietrze' (war. *šlēmšti*), 2. 'być zajęтым, pogrążonym w pracy', 3. 'iść z trudem, wlec nogi za sobą', 4. 'gryźć pokarm szczękami, żreć (trawę, siano) chciwie, pełną gębą; jeść chciwie, wcinać, wtrajac' (war. *šlēmšti*, *šlēmžti*), 5. 'zagarniać, zabierać, chapać', *sušlāmšti* 'znosić (ubranie);

złożyć byle jak; zagarnąć czyjąś własność' — od wykrz. *šlámš(t)*, *šlamš(t)* ⇐ *šlam-šlam*, opisującego 1. szelest spowodowany przez wiatr albo ruch człowieka, 2. upadek z wysokości, 3. szuranie łapciami, 4. człapanie po rozmokłej drodze, po mokrym śniegu. Z innymi sufiksami: *šlámščioti* 'stąpać ciężko szurając a. człapiąc', *šlamšnóti*, -ju 'o świni: chciwie żreć'. — Postverbalia: *šlamštai* m.pl. 'śmieci, żdźbła, słomki, paprochy, odpadki; plewy; gorsze ziarno, poślad', *šlamštas* 'rupieć, grat' (syn. *šlāmas*), 'bezwartościowy człowiek' (*Toks šlamštas – nieko gero nepadaro*), war. š-mobile: *lamštas* ts. Zob. też *šlamėti*. — Z obocznym wokalizmem: *šlūmščioti* 'brnąć zapadając się; iść ciężko, z hałasem; człapać w za dużym obuwiu', *šlūmšėti* ts. ⇐ *šlūmšt*, *šlūmšt* o zapadaniu się, wpadaniu gdzie, o upadku; o wszczynaniu hałasu.

šlañkas ob. *šluñkas* 2 p.a., *šlānkas* ob. *šlūnkas* 1 p.a. gw. 1. 'część ciała, członek ciała, zwykle kończyna', 2. 'część krosien', 3. 'ogniwo łańcucha', 4. 'kawałek czego', 5. 'członek organizacji' — ze zmiany *člañkas*, *čluñkas*, co zapożyczone ze stbłr. *člonokъ*, *člunokъ* ⇐ pol. *członek*, -nka. Zastępstwo obcej grupy nagłosowej *tʃl-* przez lit. *šl-* ma paralełę w *šmūtas* 'błazen' < *čmutas. Zob. też LEW 999.

šlapà adv. gw. 'o chodzie konia: szybkim stępem' (*Arklys eina šlapà*, t.y. *ne riščia, ale greita žingine* JU). Zleksykalizowana forma instr.sg. od sb. *šlapā 'stęp, najpowolniejszy, miarowy chód konia'. Pwk. *šlap-* jest alternantem na SO do *šlep-* jak w czas. *šlepsėti* 'człapać, iść powolnym krokiem, iść z trudem wlokąc nogi' (zob.). — Niejasny jest wokalizm w war. *šlopù*: *Arklys šlopù eina* 'Koń idzie półkłusem'. — Drw. *šlapōkas* 'koń biegnący szybkim stępem' (*Arklys, kuris šlapà bēga, bus šlapōkas* JU). Por. pol. gw. *szlapak* 'koń powolny' jako wariant do *człapak* ⇐ *człapać* 'powoli się wlec, iść', wykrz. *człap* o ciężkim, powolnym chodzie (SGP I, 284; V, 307).

šlāpias, -ià 4 p.a. 'mokry, zmoczony, namoknięty'. SD¹ «mokry» (syn. *sumirkj̃s*), SD «iłowaty» ['mający konsystencję iłu, błotnisty'] (syn. *drėgnus*), «mokry». Z innym tematem: *šlapūs*, -i 4 p.a. Odpowiednik łot. *slapjš* 'mokry'. Do porównania ie. wciąga się z jednej strony gr. κλεπ- w głosie κλέπας; νοτερόν Hes. ['mokraść'] (por. BSW 306, LEW 999n., ALEW 1042), z drugiej strony stir. *chlúain* m. 'łaka', stwalij. *clun* ts., galij. n.m. *Clunia*, < pcelt. *kloūni- < pie. *klop-ni- (Matasović 209), ale to bardzo wątpliwe świadectwo. Języki bałtyckie nie pokazują refleksów apofonicznych, które by alternowały z *šlap-*. Niewykluczone, że mamy tu do czynienia z osnową onomatopeiczną *šlap*, *šlep*, por. pochodne czas. *šlapóti* 'brnąć po błocie, bagnie', *šlapšnóti* 'człapać w błocie', *šlepóti* 'brnąć z trudem (o koniu na błotnistym szlaku)'. Dalej por. wykrzykniki *šlāpt* i *šlēpt*, *šlāpš*, *šlāpšt* i jako paralele – pol. *chlapać* 'moczyć' ⇐ *chlup*; *chlupać* 'przelewać się z charakterystycznym odgłosem' ⇐ *chlup* i *chlustać* 'gwałtownie lać, wylewać coś' ⇐ *chlust* (zob. Boryś 59, 61). — Vb. denom. *šlāpti* (zob.), *šlapėti*, -ja, -jo 'moknąć (np. o sianie na łące); być mokrym', *išlapėti* nasiąkać wilgocią – o ubraniu' (por. łot. *slapēt* 'moczyć'), *šlāpinti* (zob.), *šlapiūoti* 'nabierać wilgoci, nasiąkać wilgocią (o ścianie, murze, łące); potnieć (o ścianach kuchni, o nodze w bucie); ciec, ściekać (o żywicy)', *šlapnóti* 'mżyć, siąpić' (syn. *šlaknóti*), *šlapóti* 'chodzić po błocie, mokradle'. Na frq. *šlapstyti 'zalewać wodą' wskazuje postwerbalny drw. *pašlapstē* b.z.a. 'powódź' (*Didelės šiuosmet pas mus buvo pašlapstės* 'Wielkie podtopienia były u nas w tym roku'), por. *pašliuostē* ⇐ *šliuostyti* oraz *klōstē* ⇐ *klōstyti* i *smaĩgstē* ⇐ *smaĩgstyti*. — Drw. nominalne: *šlapà* 'deszczowa pogoda, słota', *šlāpalas* 'ciecz, mocz, uryna', *šlāpē* 'podmokła łąka, podmokła rola', *šlāpie* žm. adv. '(w czasie) gdy jest mokro, gdy pada deszcz', *šlapimas* SD «mokraść», *šlapēkas* 'mokre, zawilgłe polano' (por. *smalēkas*), *šlāpkus* 'ktoś na wskroś przemoknięty', *šlapnà* 'pijak', *šlapókas* 'dość mokry, mokrawy, np. o drodze, lesie', *šlapókšnis* 'mokra łąka', *šlapūkas* 'mokre drewno na opał', *šlapūkšnis* 'miejsce podmokłe', *šlapuma* SD «mokrzyzny, mokre miejsca» (por. łot. *slapjums* 'wilgoć'). Cps. *šlāpdra*

‘plucha, deszcz ze śniegiem’ : łot. *sla(p)drabs* (por. *drabà*), *šlāpdriba* ts. (por. *dribti*), *šlāpgaris* ‘gęsta para, np. w łaźni’ (por. *gāras*), *šlapiagaļvis* ‘człowiek tępy, ciężko myślący, matoł’, *šlapýmetis* ‘pora dżdżysta, słota’, por. *mētas* (*Šlapýmetis suēda visā darbýmetī* ‘Dżdżysta pogoda niweczy [dosł. ‘zżera’] całą robotę’), *šlapjūrgis*, rzadziej *šlapūs Jūrgis* ‘deszcz i zimno w dzień św. Jerzego, 23.IV.’, dosł. ‘mokry Jerzy’ (por. imię *Jūrgis* ‘Jerzy’), przenośnie też ‘pijak’ oraz ‘niezdara, niedołęga’; *šlap.pjūtē* ‘żniwa w deszczu’ (por. *pjū-C*), *šlaptrydā* 1. ‘rozwołnienie, biegunka’ (por. *triesti*), 2. ‘kto użala się, biadoli’, 3. ‘człowiek roztargniony, roztrzepany’. — Do *šlāpdriba* nawiązuje pod względem znaczeniowym psł. *slota < pbsł. *šlap-tā- (?) ‘niepogoda, pora dżdżysta, słota’. Por. sch. *slōta* ‘mżawka ze śniegiem’, rcs. *slota* ‘plucha, niepogoda’, ros. gw. *slotá* ‘deszcz ze śniegiem’, czes. *slota* ‘niepogoda, gradobicie’, pol. *slota* ‘niepogoda, długotrwały deszcz, szaruga’. Zob. np. Borys 559, który zestawia psł. *slota z lit. *šlapà* ‘deszczowa pogoda’. — N.m. *Šlāpēs* 4x, *Šlapiaĩ*, *Šlāpios* 2x, *Šlapēliai*, cps. *Šlapābalē*, *Šlapāberžē*, *Šlāpgirē*, *Šlāpiašilis*, *Šlāpšilē* (por. *Saūšilis* s.v. *šilas*). — WSO *šlop-* < *šlāp-: *šlopmē* ‘mokry grunt, miejsce mokre na łące, mokość’ (por. *plotmē* ← *platūs*), rzadziej *šlōpē* ts.

šlāpinti, *šlāpinu*, *šlāpinau* 1. ‘moczyć, wilżyć, czynić mokrym, polewać wodą; zalewać (pola, łąki) – o deszczu’ (por. łot. *slapināt*), 2. ‘zamaczać, np. tkaninę’, 3. ‘oddawać mocz’, 4. ‘dawać pić, poić’, *pašlāpinti* ‘zmoczyć; okrasić jedzenie’, intr. ‘popadać – o przelotnym deszczu’, SD *pašlapinu* «namaczam co» (syn. *pamirkstu*) — dwuznaczne: 1° vb. denominativum na -in- od adi. *šlāpias* ‘mokry’ (zob.), 2° vb. causativum na -in- od intr. *šlāpti* ‘moknąć’ (zob.). Refl. *šlāpintis* ‘moczyć się, mimowolnie oddawać mocz’, *iššišlāpinti* ‘oddać mocz, wysikać się’, *nusi-*, *susi-* ‘zsikać się, zmoczyć się’. — Drw. *šlapinimas* ‘oddawanie moczu, urynowanie’, SD «vryna, mocz».

šlāpti, *šlampū*, *šlapaũ* ‘stawać się mokrym, moknąć, moczyć się (stojąc na deszczu); pocić się, oblewać się potem’. SD <szlumpu> «moczę się» (syn. *žlungu*), «moknę na deszczu» (syn. *sumirkstu*), *sušlumpu* SD¹ «moknę»⁶⁷⁹ — prs. denominativum urobione infiksem nosowym od osnowy *šlap-* pochodzenia onomatopeicznego (zob. *šlāpias*). Odpowiednik łot. *slapt*, *sluopu* (*šlampō), *slapu* ‘stawać się mokrym’. Cps. *išlāpti* ‘namoknąć, nabrać wody, wilgoci’ (*Žemē išlapo, prisigēre vandens*), przen. ‘upić się’ (por. *aptuīsti* s.v. *tuīsti*), *pēršlāpti* ‘przemoknąć’, tr. ‘przepuszczać wodę, wilgoć’ (*Oda prasta, pēršlampa* ‘Licha skóra, przepuszcza wodę’), *sušlāpti* ‘przemoknąć na deszczu, zmoknąć do nitki; rozmoknąć (o drodze)’, tr. ‘przemoczyć sobie buty/nogi’. Caus. *pašlapdyti* ‘namoczyć, zamoczyć coś; skropić wodą’, refl. *šlapdytis* ‘moczyć się w nocy (o dziecku)’. — War. udźwięczniony *šlambū, *šlabaũ pozostawił ślad w gw. *apšlèbti*, *apšlembu*, *apšlebau* ‘upić się’ (*šlapnā* c. ‘pijak’). Por. *klumbū*, *klubaũ* obok *klumpū*, *klupaũ*. Zob. LEW 1000, s.v. *šlāpias*.

šlapuksnē (-ū-?) b.z.a. przest. ‘rodzaj gleby: bielica, glina z piaskiem’ (Miežinis) — zapoż. z łot. *slapuksnis*, *slapūksnis*, zob. Urbutis 2009, 288.

šlaunīs, -iēs 4 p.a. f., pl. *šlaūnys* 1. ‘górna część nogi, udo’, SD «ud, udziec», 2. ‘zewnątrzna strona uda’ (*Nuo kelių ligi kirkšnių iš oro šlaūnys, o iš vidaus rietai vadinās* JU ‘Od kolan do pachwin [patrząc] z zewnątrz [są] uda, a od wewnątrz – rietai’), 3. przen. ‘gniazdo dyszla’ (*Dyselis įsideda į šlaunīs*), 4. przen. ‘rozwora, drąg łączący przednią i tylną część podwozia w wozie konnym’, 5. przen. ‘boczna strona krosien’. Pl. *šlaūnys* 1. ‘uda’, 2. ‘łędzwie, krzyż’, 3. ‘pas, talia’. Z obocznym tematem: *šlaunē* 4 p.a. Formant -ni- jak w *kulnīs* ‘pięta’, *šaknīs* ‘korzeń’ (zob. GJL II, § 291). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *slaūna*, *slaūne*²

⁶⁷⁹ LEW 1007 niesłusznie zaliczył SD <szlumpu> do czas. *šliūpti*, *šliumpū* ‘upijać się’. Ten ostatni jest derywatem od wykrzyknika (zob.) i prawdopodobnie nie jest spokrewniony ze *šlāpias*.

‘biodro’ lub *slauns* ts., stpr. *slaunis* Ev ‘udo, Dy [Oberschenkel]’. Pb. *šlau-ni-. Ma dokładny odpowiednik słowotwórczy w pie. nazwie ‘łędzwi, pośladek’, por. stisl. *hlaun* n. ‘pośladek’, sti. *śróni-* f. ts. (⇒ *śroná-*, *ślóná-* ‘kulawy’), aw. *sraoni-* f. ‘pośladek’, łac. *clūnis*, -is f. ‘zad u zwierząt; pośladek, udziec’, śrwalijs. *clun* f. ‘udo’, bret. *klun* f. ‘pośladek’, < pie. *kloṽ-ni-. Zob. IEW 607n., Mayrhofer 1986, 173, BSW 306, Specht 1944, 162, LEW 1000, de Vaan 123, ALEW 1042n. (pominięte w NIL). Refleksy SE *kleṽ- (lit. *šliau-), ani SZ *klu- (lit. *šliu-) nie zostały poświadczone. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *šlúnne* a. *šlúnja* ‘wnętrzości’, *šlunnja*, *šlunja* ‘tyłek, zad’, ros. smol. *šlúnja* ‘wnętrzości’ (Dobrovolskij 1004), ukr. przest. *šlunki* pl. ‘wnętrzości zabitego zwierzęcia’, gw. ‘żołądek’ (Laučjute 41). Zob. też Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 156 = Urbutis 2009, 392. — Drw. *šlaunēle* a. *šlaunikē* ‘rozwoła’, *šlauningas* ‘mający grube uda’, cps. *šlaunikaulis* ‘kość udowa’ (por. *káulas*). — N.m. *Šlauniaĩ*, *Pāšlaunis*. N.rz. *Šlaunīs* 2x.

šlav-: neopierwiastek wyodrębniony ze *šlaviaũ*, formy prt. do *šluoti* ‘zamiatać’ (zob.). Paralele: *av-* ⇐ *aviaũ*; *dav-* ⇐ *daviaũ*. Drw. *šlavinēti* ‘zmiatać po trosze’, *šlavioti* ‘zamiatać’ (por. *davioti*). Nomina: *atāšlavos* f.pl. ‘resztki, zmiotki po wianiu zboża, zwł. gorsze ziarno, plewy’ (znacz. etym. ‘to, co odmieciono’), *atšlavimas* ‘podwórze, dziedziniec’ (znacz. etym. ‘miejsce, gdzie się wieje zboże’), *atšlavos* f.pl. stlit. ‘zmiotki’, *iššlavos* f.pl. ‘śmiecie’, SD <ižBlawas> «śmiecie», *niošlavos* f.pl. ‘zmiaciny, śmiecie; odwieńki zboża’, *sąšlavos* f.pl. ts. (m.in. BRB), war. *šąšlavos* ‘zmiaciny, śmiecie’⁶⁸⁰ (⇒ *sąšlavýnas* a. *šąšlavýnas* ‘śmietnik; kupa śmieci’⁶⁸¹), war. *saišlavos* f.pl. ‘zmiotki’ (por. wtórny dyftong w *saispara* < *sąspara*), *šlavėjas* a. *šlavikas* ‘zamiatacz’, *šlavimas* ‘zamiatanie, podmiatanie’, *šlavýnas* ‘śmietnik’, *šlaviniaĩ* m.pl. ‘zmiaciny, śmiecie’. Cps. *klaĩmašlavė* ‘miotła do zamiatania klepiska’ (por. *klojimas*). Por. łot. *slāumi* a. *slaĩmi* m.pl. ‘zmiaciny, śmiecie’ – ze *slavumi przez kontrakcję. — N.rz. *Šlavē*, *Šlavantā* (por. *Alantā*), n.jez. *Šlavan̄tas* (por. *Ālantas*), *Šlavinas*, *Āpšlavas*, cps. *Šlavināgalis*.

šlavē 4 p.a., *šlāvē* 2 p.a. gw. ‘cześć, chwała; dobre imię, reputacja’. Synonim szerzej rozpowszechnionego sb. *šlovē* (zob.). Odpowiednik łot. *slava* a. *slave* ‘pogłoska, plotka; reputacja, dobra opinia, sława, chwała’. — Vb. denom. *šlāvinti* stlit. ‘sławić (imię Boże), błogosławić’. Por. łot. *slavināt* ‘chwalić, wychwalać’, *slavēt*, -*ēju* ‘chwalić’. — Sekwencja -*av-* wywodzi się z pbsł. -*au-* < *-*ou-*, to zaś ze zmiany pie. *-*eu-* przez asymilację antycypacyjną. Por. formę praesentis scs. *slovō* (*sluti*) ‘być znanym, uchodzić za, nazywać się’, strus. *slovu* ts., czes. *slovu* (*slouti*) ‘nazywać się’, stpol. 3 sg. *słowie*, 3 pl. *słowā* (inf. *sluć*) ‘zwać się, nazywać się, być nazywanym’, też tr. ‘nazywać’, < pbsł. *šlauō < pie. *kleṽ-e/o- (BSW 307, LIV² 334). Do niej nawiązuje – jak się zdaje – łot. *slavēt*, -*u*, -*ēju* ‘(o plotce) rozchodzić się, szerzyć się; słynąć, stawać się znanym’, drw. na -*ē-* od neopwk. *slav-* ⇐ *slavu* (brak wzmianki o formie łot. w LIV² 334). — Rzeczowniki litewsko-łotewskie mimo wtórnego sufiksu samogłoskowego korespondują ze scs. *slovo*, *slov-es-e* n. ‘λογος, słowo, mowa, wypowiedź’ < pbsł. *šlau-as- n. (czes. *dobré slovo* ‘dobre imię’, *zlé slovo* ‘wstyd, hańba’). Odpowiednik ie. w postaci osnowy na SE i z suf. -*es-/os-*: gr. hom. κλέος, gen.sg. κλέους n. ‘pogłoska, wieść; rozgłos, sława, dobre imię’, wed. *śrávas-* n. ‘rozgłos, sława, poważanie’, aw. *srauuō* ‘słowo, wyraz’ < pie. *kleṽ-os-/*kleṽ-es- (BSW 308, IEW 606). — Verba denominativa lit. *šlāvinti* i łot. *slavināt* można zestawiać ze scs. °*sloviti* ⇐ *slovo*: *blagosloviti* ‘błogosławić’, *bogosloviti* ‘mówić o Bogu, chwalić Boga’, *zūlosloviti* ‘kłać, przeklinać’. — Tylko w jęz. łotewskim utrzymały się refleksy SZ pb. *šlu- < pie. *klu-, por.

⁶⁸⁰ Co do asymilacji *s-š* > *š-š* por. z jednej strony *šušalti* < *su-šalti* ‘zmarznąć’; *šūšolis* ‘zmarznęte łajno końskie’ < **sū-šolis*; *pašišildyti* < *pa-si-šildyti* ‘ogrzać się; odgrzać sobie (jedzenie)’, z drugiej strony — izolowane wyrazy *šeši*, *šėšuras*.

⁶⁸¹ Przez metatezę powstał z *šąšlavos* war. *šlāšavos*, z kolei ze skrzyżowania dwu ostatnich war. *šlāšlavos*.

sludēt, slud, sludēja ‘(o pogłosce) szerzyć się, rozchodzić się’, caus. *sludināt* ‘ogłaszać, zawiadamiać’ (Karulis II, 232n.). Por. gr. κλυτός ‘słynny’, łac. *includus* ‘sławny, znany’, sti. *śrutáh* ‘słyszany, o którym słyszano’. — WSZ *šlū-C: łot. *slūt* ‘(o pogłosce) szerzyć się, stawać się wiadomym’. Przez analogię do pwk. sełowych na mocy proporcji *bū-C : buv-V = slū-C : x* ustalił się allomorf antewokaliczny *sluv-*, widoczny w formie 3 os. prt. *sluva*. Dalej por. drw. *sluvēt, sluv, sluvēja* ‘szerzyć się – o pogłosce’⁶⁸². WSZ *šlū- jest poświadczony również w słowiańskim, por. ros. *slytʹb, slyvú* ‘słynąć (jako ktoś), uchodzić (za kogoś)’ obok pol. *zasłynać* ‘dać się słyszeć, zyskać rozgłos’ < *sly-nq-ti. Por. ros. *plytʹb, plyvú* ‘płynąć’ obok pol. *popłynąć* < *ply-nq-ti ‘zacząć płynąć’. — Reanaliza łot. praeteritum jako *slu-* + *-va* utworowała drogę nowemu praesens na *-ja-*, por. gw. *sluju* (podobnie *skuju* przy *skuvu, skūt* ‘golić’; *šuju* przy *šuvu, šūt* ‘szyć’).

šlechetnas, -a stlit. ‘szlachetnego rodu, szlachetny’ (DP), z *šliachetnas — zapoż. ze stbłr. *šljaxetnyj, šljaxětnyj* (≡ pol. *szlachetny*). Inaczej SLA 216: wprost z pol. — Wsch.-lit. *šlekėtnas* ‘szlachecki, pański’ ≡ pol. *szlachetny* (Zs 56).

šlehtičius, -iaus stlit. ‘pan, szlachcic, bojar’ (BRB), *šlekčičius* ‘szlachcic’ (DP, tu pisane też <szlacht°>), z *šliachtičius — zapoż. ze stbłr. *šljactičʹb, šljacticʹb (šljaxcicʹb)*, por. błr. *šljāxcic*, -a hist. ‘polski szlachcic’ (≡ pol. *szlachcic*). Por. SLA 216, TSBM. Akcent padał zapewne na sylabę początkową: *šlēch-*, *šlēk-*, fonologizacja: /šʹax-/ , /šʹak-/ . NB. W odróżnieniu od LKŽ XIV, 1032, dającego zapisy z *-e-*, w LEW 1000 (s.v. *šlēchetnas*) figurują formy z *é*: *šlēhtičius, šlēkčičius* (tak już w SLA 216). Osobno zob. *šlēkčiankā, šlēktā, šlēktūnas*.

šlėdēs 2 p.a. f.pl. gw. ‘sanie’ (*Atvažiavo tėvas su šlėdėms, su poru arklių* ‘Przyjechał ojciec sańmi, parą koni’), war. *slėdēs* — zapoż. z prus.-niem. *šlēde* (GL 128, LEW 1001), por. nwn. *Schlitten* m. Łot. *slėdes* f.pl. ‘sanie dwukonne, zwł. do wywożenia drewna z lasu’ ≡ śrdn. *slēde* (Jordan 89). Jest też łot. lituanizm z nagłosem *šl-*: *šlėdes* ‘pewien rodzaj sań’ (ME IV, 59). Zob. też *šlypos*. — Drw. *šlėdikės* f.pl. ‘sanki dziecinne’.

šlėgà 4, 2 p.a. gw. ‘szłaga, drewniany młot do wbijania pali lub klinów, do ubijania gliny na klepisku’ (*Su šlėga mušk baslį į žemę, klynus į medį, kad parsfeltum* JU ‘Szlagą wbijaj kół w ziemię, kliny w drzewo, aby je rozłupać’) — zapoż. z pol. *szłaga* (≡ nwn. *Schlage* f. ‘Werkzeug zum Schlagen’, zob. Brückner 550, DW; brak w WDLP). War. m. *šlėgas* 2 p.a.

šlėikos 1 p.a. f.pl. gw. 1. ‘szelki podtrzymujące spodnie’⁶⁸³, 2. ‘szleje, rodzaj uprzęży’ — zapoż. z pol. przest. *szlejki* f.pl. (zdrob. od *szleje*, Sw VI, 634). Zob. też *šlejà*. — Drw. *pašlėikos* f.pl. ‘rzemień uprzęży łączący chomąto z orczykiem’ (*Pašlėikų vienas galas pritaisytas pri kamantų, o antrą užner ant vorčikų*).

šleikšti, *šleikštū, šleikštaũ* ‘mdlić, nudzić’, *apšleikšti* ‘dostać mdłości, nudności’, *atšleikšti* ‘sprzykrzyć się, obrzydnąć’. Deverbative: *šleikštūs* ‘niesmaczny, bez smaku, mdły, wywołujący mdłości, budzący obrzydzenie’ (war. *šlaikštūs*), *šleikštulys* ‘mdłości, nudności, torsje’. Etymologia nieustalona. Wcześniej wskazano na możliwy związek z czas. *šleikti, -iũ, -iaũ* ‘ostrzyć kosę, nóż za pomocą osełki’ (LEW 1001, za Leskienem 1891, 559), ale bez sprecyzowania szczegółów. Ten trop wydaje się obiecujący. Jeśli rozpatrywać *šleikšt-* jako ewentualny derywat w stosunku do *šleik-*, to dla wytłumaczenia grupy *-št-* trzeba by 1°

⁶⁸² Nieuzasadniona wydaje się hipoteza ME III, 921 (s.v. *slavēt*) i 943 (s.v. *slūt*), jakoby zanikłą formą praesentis do *slūt* było *slav. Związana z inf. *slavēt* forma prs. *slav* należy najprawdopodobniej do odziedziczonej formacji na SP, pbsł. *šlauō < pie. *kļu-e- (zob. wyżej).

⁶⁸³ Inne nazwy dla ‘szelek’ to *pėtnešos, kėl(n)nešos, pāpetės* i *dróbantos*, zob. LEEŽ 211.

założyć ogniwo pośrednie w postaci prs. na *-sta-*, **šleiksta*, 2° uznać, że **šleiksta* zmieniło się w *šleikšta* przez nierzadką persewerację *ks > kš*, 3° uznać, że reanaliza *šleikšt-a* wydała neopwk. *šleikšt-*, por. prt. *šleikšt-o*, drw. *šleikšt-ūs*. Paralela: nowy pdg. *rūgšti* a. *rūgšti* ⇐ *rūgšt-*, oparty na neopierwiastku z prs. *rūgšt-a*, etymologicznie *rūg-sta*. To, co pozostaje do pokonania, to pewne trudności znaczeniowe. W zakresie apofonii zwraca uwagę brak w SP/SE alternantów z prymarnym dyftongiem *ie* (**šliekšt-*). Brak refleksów SZ **šlikšt-* nie stanowi – w obecności formy WSZ o postaci *šlykšt-* (zob.) – większego problemu. — WSZ *šlykšt-*: *šlykštỹnė* ‘podłość, niegodziwość’, *šlykštulỹs* ‘uczucie obrzydzenia’, *šlykštuōlis* ‘człowiek odpychający, odrażający’, *šlykštūs* ‘niesmaczny, mdły, wywołujący mdłości; budzący wstręt, obrzydzenie’. Vb. denom. *šlykštėti* ‘stawać się wstrętnym’, refl. *šlykštėtis* ‘brzydzić się, czuć wstręt, odrazę’ (*Šlykščiūos į burną dėti varlę* ‘Brzydząc się wziąć do ust żabę’), *pasišlykštėti* (3 os. *pasišlykšti*) ‘brzydzić się czym’.

šleikti, *šleikiū*, *šleikiaũ* ‘ostrzyć (kosę, nóż) przy pomocy osekli’. Jeśli się założy, że znaczenie ‘ostrzyć’ wywodzi się ze znacz. etym. ‘zamaczać, zwilżać osekłą wodą’, to będzie można objaśnić *šleik-* jako innowacyjną formę SP/SE, utworzoną od SZ *šlik-* jak w *šlikti*, *šliška*, *šliko* ‘o wrzasku: pryskać, rozpryskiwać się i parzyć; bryzgać, kropić’, *šliknóti* ‘kropić’. Pierwotnie *šlik-* należało do monoftongicznego pwk. *šlek-*, por. *šleikiū*, *šlėkti* ‘kropić, skrapiać’. Paralele apofoniczne dla *šlek-* ⇒ *šlik-* ⇒ *šleik-* to m.in. *plet-* ⇒ *plit-* ⇒ *pleišti*; *dresk-* ⇒ *drisk-* ⇒ *drėiskėti*; *dves-* ⇒ *dvis-* ⇒ *dveišti*.

šleivas, -à 4 p.a. 1. ‘krzywy, wygięty do środka – o nogach dziecka, zwierzęcia’, 2. ‘krzywonogi’ (*Kokios čia kiaulės: kreivos, šleivos, nudribę pilvai* ‘Cóż to za świnię, krzywonogie, z obwisłymi brzuchami’). Drw. *šleivaĩ* ‘krzywo’ (*Šleivaĩ kojas stato* ‘Krzywo stawia nogi’), *šleivỹs*, -ė ‘krzywonogi, o kołyszącym chodzie, chodzący jak kaczka; kulawy’, *šleivakōjis* ‘krzywonogi’ (por. *kója*). Vb. denom. *šleivóti* ‘iść krzywo stawiając nogi, zataczać się, kiwać się; wykrzywiać obuwie’ (war. *kleivóti*). — Alternanty apofoniczne z samogłoskami *i*, *y* w pierwiastku: 1° *šlivas* ‘o krzywych nogach’, *pāšlivas* ‘ukośny’, drw. *šlīvis* a. *šlīvỹs* ‘ktoś krzywonogi, kulawiec’, vb. denom. *šlīvioti* ‘iść z trudem na krzywych nogach; zapadać na zdrowiu’, 2° *šlỹvas* ‘o krzywych nogach’, ⇒ vb. denom. *šlyvéti*, -i, -ėjo ‘stać na niepewnych nogach, opierając się o coś’, *šlỹvinti* ‘iść niesporym krokiem, kołysząc się’ (refl. *pasišlỹvinti* ‘położyć się dla wypoczynku’), *šlỹvoti* ‘leżeć wyciągniętym; stać oparłszy się o coś’. — Adi. *šleivas* wygląda na pierwszy rzut oka jak przymiotnik na *-va-*, utworzony od osnowy werbalnej *šleĩ-*, por. prs. *šleijuos* do *šliētis* ‘opierać się o coś’ (zob.). LEW 1002 wyjaśnił: «Im Ablaut mit *šliēti*», czyli założył apofonię *ie* ⇒ *ei*. Z drugiej strony obecność równoznacznej formy *kleivas* ‘krzywonogi’ (por. *kreivas* ‘krzywy’) stawia nas przed pytaniem, czy *šleivas* nie zostało dotworzone do *kleivas* na tle widocznej w jęz. litewskim alternacji spółgłoskowej *š/k*, por. *šlūbas* ‘kulawy’ : *klūpti* ‘padać na kolana’; *šum̃pis* ‘szynka’ : *kũmpis* ts.; *šermūkšnis* ‘jarzębina’ : *kermušė* ‘dziki czosnek’. Por. GJL I, § 467, Fraenkel 1950, 15 n. Trudno powiedzieć, któremu z alternantów przysługuje tu starszeństwo. Niedawno de Vaan 122 użył formy *šleivas* – wraz ze stisl. *hlaiva* ‘kopiec grobowy, mogiła’ – jako argumentu na rzecz wyvodu łac. *clīvus*, -ī ‘pochyłość, stok’ z pie. **kloj-uo-* lub **klej-uo-*. Być może jest to słuszne, ale trzeba zauważyć, że przy tego rodzaju *ie*. filiacji spodziewalibyśmy się raczej lit. refleksu w postaci **šlievas*, nie *šleivas* (por. uwagę apofoniczną s.v. *šliētis*). Zresztą coś innego wydaje się w tym punkcie istotniejsze. Jest to fakt, że drw. na *-va-*, *šleivas*, nie jest izolowany, jak to się zwykle dzieje przy reliktach *ie.*, lecz – przeciwnie – współistnieje z alternantem *šlīvas*, mającym to samo znaczenie, ale odmienną apofonię, kwalifikującą się na st. zanikowy. Otóż obecność alternantu *šliv-* otwiera drogę dla hipotezy o neoapofonii *šliv-* ⇒ *šleiv-*, która towarzyszy derywacji od neoosnów (tu *šli-v-*). W kwestii *i* ⇒ *ei* por. takie paralele, jak *glīmti* ⇒ *glėimos*; *gliñti* ⇒ *glėinia*. Podobnie przy derywatach od pierwiastków, np. *spīsti* ⇒ *speišti*; *švīsti* ⇒

šveišti; snigti ⇒ *snėigėti*. Wynika z tego, że dyftong *ei* w *šleīvas* wcale nie musi być kojarzony z prąjęzykowym **ei* w pie. **klei-uo-*.

šleja 4 p.a. gw. 'szleja, jeden z pasów uprzęży końskiej', war. *šlajà* — zapoż. z pol. *szleja*. Drw. *šlejys* 1. 'szleja', 2. przen. 'wąski pas ziemi' (por. *diržas* i *šniūras* w ts. znaczeniu). — Pl. *šlejaĩ, šlajaĩ* 4 p.a. gw. 'szleje, uprzęż złożona z dwóch pasów parcianych lub rzemiennych z postronkami, zakładana na kark i pierś konia' — zapoż. z pol. *szleje* f.pl.t. (lit. zmiana rodzaju na męski). Tu też SD <szlaiey> «szla». War. *šlėjos* f.pl. 'szleje'. Por. LEW 997n. (s.v. *šlajai*). Zob. też *šlėikos*. — Cps. *šlejāraikštė* a. *šlajāraikštė* 'postronek łączący chomąto z orczykiem' (por. *raikštis*). Vb. denom. *šlejuoti* 'zaprzęgać w szleje' (nie zaś w chomąto).

šlėkčianka 2 p.a., gen.sg. *šlėkčiaĩkos* gw. 'kobieta należąca do stanu szlacheckiego' — zapoż. z błr. *šljaxcjanka*, -i (⇐ pol. *szlachcianka*). Por. ZS 56. War. *šlėkčianka, šlėkčionka*; z wyrównaniem do *šlėkt(à)*: *šlėktonka, šlektonka* (por. stbłr. *šljaxtjanka*). Zob. też *šlėktaitė* s.v. *šlėktà*.

šlėktà 2 p.a. coll. f. hist. 'szlachta' — zapoż. ze stbłr. *šljaxta* XVI w., por. błr. *šljáxta*, -y (⇐ pol. *szlachta*, tu ze śrwn. *slahte* 'ród, plemię' ⇐ *geslahte* m.in. 'szlachetne pochodzenie', zob. Boryś 604). Por. ZS 56, LEW 1000 (brak w ALEW). — Pl. kolektywne: *šlėktos* hist. 'szlachta'. — Drw. singulatywny: *šlėktà*, gen.sg. *šlėktos* m. gw. 'szlachcic; spolszczony Litwin', por. *Nusigando kaip šlėkta kiškio* 'Wystraszył się jak szlachcic zająca'. *Pasipūtęs kaip šlėkta, rugius nupjovęs* 'Nadęty jak szlachcic, co żyto zżął'. *Apie Pābradę šlėktos, te nemoka lietuviškai* 'Koło Podbrodzia [mieszkają] spolszczeni Litwini, tam nie umieją [mówić] po litewsku'. — Inne drw.: *šlėktaitė* b.z.a. neol. 'szlachcianka' (*Malvina taip pat ne valščionė, o šlėktaitė* 'Malwina też nie jest chłopską córką, lecz szlachcianką'), *šlėktinaĩ gimęs* 'szlachetnie urodzony', *šlėktiškas* 'szlachecki', *šlėktiškai* adv. 'po szlachecku, jak u szlachty'. Vb. denom. *šlėktėti* 'nabierać manier szlacheckich', *šlėktelėti* 'chcieć uchodzić za szlachcica, objawiać pewne szlacheckie maniery'. Osobno zob. *šlechtičius, šlėkčianka, šlėktūnas*.

šlėktas, šlėktas, -à 4 p.a. gw. 'zły, niekorzystny, lichy, marny, wadliwy; pozbawiony dobroci; gniewny' — zapoż. z nwn. *schlecht* (GL 128). — Vb. denom. *šlektuoti* 'o Żydach: uważać za nieczyste, niekoszerne', *pašlektuoti* 'zepsuć się, popsuć się'.

šlėkti, šlekiù (war. *šlekù*), *šlėkiaũ* 1. 'polewać wodą, skrapiać; o księdzu: kropić wodą święconą', 2. 'zmywać naczynia', 3. intr. 'pływać' (Dowkont), cps. *apšlėkti* 'oblać, pokropić' (*Apšliek mus, Dieve, Izapu* MŽ 66₁₁ 'Pokrop nas, Boże, izopem'. *Apšlėski mane Izapu* PK 63₅ 'Pokropisz mnie Izopem', **apšlėksi*), *išlėkti* 'nieco wlać, kapnąć czym, nalać, polać tłuszczem', *prišlėkti* 'zaprawić potrawę, np. mlekiem', *užšlėkti* 'obryzgać, np. gnojówką'. Brak odpowiednika łot. †*slek-*. Pochodzenie onomatopeiczne? Por. dźwięczny war. *žlėg-* w *žlėgti, žlegiù, žlėgiaũ* m.in. 'rzucać coś mokrego'. Por. wykrz. *šlėk*: *Šlėk šlėk kojos šlėkši, einant par sniegą putrinį* '«Šlėk šlėk» – wydają odgłos nogi brnące po mokrym śniegu'. Zob. LEW 1002, gdzie rozważa się inne możliwości. ALEW 1043 podaje za IEW 957 rekonstrukcję pie. **sklek-* 'tryskać, kapać'. — Drw. *šlekėti, šlėka, -ėjo* dur. 'cieć, sączyć się, płynąć stróżką', przen. 'mówić niewyraźnie, seplenić', *apšlėkinti* 'sparzyć kaszę wrzątkiem', *sušlėkinti* m.in. 'zbić jajko', *šlėkinti* 'obficie padać – o deszczu; zacinać – o zimnym wietrze'. Nomina: *šlekėtas* 'struga, strumyk', *šleketys* bot. 'macierzanka piaskowa, Thymus serpyllum', *šlėkis* 'zbite jajko', *šlėkis* 'te, kto sepleni', *šlekūtė* 'kura o nakrapianych piórach' (syn. *šlakūtė*). — WSE *šlėk-*: *šlėkiaũ* (prt.), drw. *šlėktūvas* 'kropidło' (*Su šlėktuvu kunigas bažnyčio[je] šleka žmonis*). — SO *šlak-*: *šlakyti* (zob.), *šlākas* (zob.). — Neoapofonia: *šlik* ⇒ SP/SE *šleik-*: *šleikti* (zob.); *šlik* ⇒ SP/SO *šlaik-*: *šlaikštyti*.

šlėktūnas 2 p.a. gw. ‘szlachcic’ — zapoż. z błr. *šljaxtin*, -á pogardl. ‘szlachcic’ (TSBM).

šlėma 1 p.a., *šlėmà* 3 p.a. gw. 1. ‘kłoda leżąca w wodzie’, 2. ‘drzewo wywrócone i zgniłe’ (*Ne suvisu supuvęs pavirtęs medis bus šiekšta, o kad jau supuvęs, tai šlėma* ‘Przewrócone drzewo nie całkiem zgniłe to będzie «šiekšta», a kiedy jest już zgniłe, to [się nazywa] «šlėma»’), 3. przen. ‘człowiek nieudolny, niezdatny do niczego’. War. *šlėmė*. Bez etymologii. — Drw. *šlėmėkas* ‘kłoda leżąca w wodzie’ (por. bliskoznaczne *merlėkas* i *šlapėkas*).

šlėmti, *šlėmstu*, *šlėmau*, zwykle z prvb. *ap-* ‘stać się bezwładnym, sflaczeć, wpaść w drzemkę’, por. *Vaikas ant rankų apšlėma, reikia jau lopšin guldyt* ‘Dziecko zasypia na rękę, trzeba je już położyć do kołyski’. Bez etymologii. Brak alternantów †šlámC, †šlímC, †šlùmC.

šlėpà 2 p.a., gen.sg. *šlėpos* gw. ‘kapelusz niesłomiany’ — zapoż. z ros. *šljápa*, -y (ZS 56, LEW 1002). Samogłoska lit. *ė* jest substytucją za rus. *’a* również w *lėlė, mėsa, mėtà*.

šlėpsėti, *šlėpsiù* (3 os. *šlėpsi* a. *šlėpsia*), *šlėpsėjau* 1. ‘człapać, iść powolnym krokiem (boso lub w miękkim obuwiu), iść ciężko, powłócząc nogami’, 2. ‘jeść, żreć głośno, mlaszcząc’ (war. *žlėbsėti*), 3. ‘wydawać głuchy odgłos’, 4. ‘szeptać’ (*Poterius, išgirsi, šlėp šlėp lenkiškai* ‘Pacierz, słyszysz, szepcze po polsku’. *Močia, būdavo, atvažiuoja, tai abudu ir šlėpsi lenkiškai* ‘Jak przyjeżdża matka, to oboje szepczą po polsku’) — czasownik na -sė- od wykrz. *šlėp, šlėpt* o krokach idącego po błocie, idącego w kaloszach lub chodakach; też o szepcaniu. Por. *šliuksėti* ← *šliūk*; *čiuksėti* ← *čiūk*. Zob. LEW 1002. — Z innymi sufiksami: *šlėpėnti* ‘brnąć przez błoto; iść powoli’, *šlėpėti* ‘człapać; tupać; seplenić’, *šlėpinėti* ‘iść kłapiąc obuwiem’, *sušlėpinėti* ‘znosić, zedrzyć obuwie’, *šlėpóti* ‘o koniu: brnąć po błocie’, *šlėptelėti* ‘opaść, osunąć się na krzesło, ławę’. NB. Nie należy tu *šlėpti, šlėmpù, apšlėpti* ‘opaść z sił, osłabnąć, zwiędnąć; upić się’, bo to war. *š-mobile* do *lėpti* (zob.). — Postverbalia: *šlėpės* a. *šlėpėtės* f.pl. ‘miękkie pantofle domowe, papucie’, też ‘drewniaki’. Osobno zob. *šlapà*.

šlėrpti, *šlerpiù*, *šlerpiaũ* gw. 1. ‘siorbać, głośno wciągać ustami płynną potrawę’, war. *šlėrbti* (syn. *srėbti, siur̃bti*), 2. ‘chciwie pić, żłopać, chlać wódkę’, 3. ‘wciągać w nos tabakę’, 4. ‘ciężko przez nos oddychać, chrapać’, 5. ‘chlipać, popłakiwać’, *prišlėrpti* ‘naśmiecić, zaśmiecić podwórze’ — czasownik onomatopeiczny, oparty na wykrz. *šlerp (por. SZ *šliurp* w *šliur̃pti*). Paralela: *pliũrpti* ‘mlaskać, siorbać, chlać; chlupotać’ ← *pliũr-pliũr*. Zob. LEW 1002. — Drw. *šlėrpalas* pot. ‘polewka, marna zupa’ (syn. *srėbalas*).

šlėrti, *šlėrstu*, *šleraũ* gw. ‘moknąć na deszczu, taplać się w błocie’. Pochodzenie niejasne. Brak SO †šlar-. Jest alternant na SZ *šliur-*: *šliur̃ti* ‘moknąć’ (zob.), o podstawie prawdopodobnie onomatopeicznej. War. †šlur- nie został poświadczony. — Drw. *šlerinėti* ‘ledwo chodzić (o starcu); wałęsać się, szwendać się’, *sušleróti* ‘zabrudzić, ubłocić’, *šlerótis* ‘być obszarpanym’, *nusišleróti* ‘przemoknąć’. Nomina: *šlėrka* obelżywe określenie osoby (*Aš tau parodysiu, tu šlėrka!* ‘Ja ci pokażę, ty «šlerka»!’), por. bliskoznaczne *šlėrva*), *šlėrkos* f.pl. ‘obuwie liche, znoszone, wykrzywione’, ⇒ *šlerkinėti* ‘chodzić wolno, powłóczyć nogami; objąć się bez zajęcia’, *šlerkuóti* ‘idąc kłapać obuwiem spadającym z nóg, człapać’; *šlėrva* (zob.).

šlėrva 1 p.a., *šlervà* 4 p.a. 1. c. peior. ‘ktoś niepoważny, niegodziwy, nieuczciwy; nicpoń’ (war. *š-mobile*: *lėrva*), 2. *šlėrva* f. ‘nierządnica, dziwka’, 3. *šlėrvos* a. *šlėrvos* f.pl. ‘liche, znoszone obuwie’ (*š-mobile*: *lėrvos*: *Tie čebatai toki lervos*) — dewerbalne rzeczowniki z suf. -vā- od *šlėrti* (zob.). Por. bliskoznaczne *šlėrka* s.v. *šlėrti*. — Vb. denom. *šlėrvinti* ‘iść leniwie, ciężko, wlec się’ (war. *š-mobile*: *lėrvinti* ts., też ‘pełznąć’), *šlervinėti*

‘wałęsać się’, *šlervóti* ‘wałęsać się’, *nušlervóti* ‘znosić, zniszczyć obuwie’. War. *š-mobile*: *leřvóti* ‘pełzać; iść ciężko, niezgrabnie; deptać grządki, trutować zboże’; do tego wykrz. *leřvi* *leřvi* o ociężałym chodzie przypominającym krowę, *lervì lervì* – o chodzie niedźwiedzia.

šlesōrius, *slēsorius*, *-iaus* przest. ‘ślusarz’ (Litwa pruska) — zapoż. z nwn. gw. *Schlessler* (Prellwitz 21). Zob. też *sliēsorius*.

šlēžas, *šliāzas* 4 p.a. bot. ‘roślina lecznicza, prawoślaz lekarski, *Althaea officinalis*’ — oboczne pisownie litewskie (por. *klémka* ob. *kliámka*) dla oddania polskiego zapoż. *ślaz*, *-u* ts. Rodzime odpowiedniki to *svilarožė* a. *piliarožė*.

šlēžti, prs. *šlēža* (zam. *šlēžta < *šlenž-sta, co z odnowienia *šle-n-ža), prt. *šlēžo* gw. ‘moknąć; błocić się, szargać się (o ubraniu)’, *sušlēžti* ‘zmoknąć’, refl. *apsišlēžti* ‘powalać się błotem’. Brak alternantów †šlaž-, †šliš-, †šluž-. Akut uwarunkowany przez prs. na *-sta-*. Pominie w LEW. — Drw. *šležėti*, *šlēža*, *-ėjo* ‘lać się, ciec, tryskać – o krwi’ (*Dryksterėjau šaka kojón, dabojú – tik šlēža kraujas* ‘Łupnąłem gałęzią w nogę, patrzę – już tryska krew’), *šlēžinti* ‘moczyć, np. ubranie’, *šležióti*, *-ju*, *-jau* ‘wałęsać się, chodzić bez zajęcia’. Nomina: *pašlēža* I ‘zagłębienie w ziemi, dołek’ (*Nū pašlēžos bevažiuojant ir apvirtom* ‘Wpadłszy w dołek, wywróciliśmy się’), *pašlēža* II ‘włóczęga’, *pašlēžnas* 1. ‘pochyły, spadzisty (o dachu)’, 2. ‘śliski’ (*Čia labai pašlēžna, baisu eit, galima pargriūt* ‘Tu jest bardzo ślisko, strach iść, można się przewrócić’), *pašlēžūs* ‘z wybojami, z koleinami (o nierównej drodze)’, *pašlēžotas* ts. — WSE *šlež-*: *šlēžas* ‘człowiek nie dbający o swój wygląd; próżniak, wałęsa, włóczęga’ (por. *pašlēža* c. ‘włóczęga’). Niejasne. Założenie *š-mobile* (por. (*š*)*lėrva*, (*š*)*kárka*, (*š*)*kėblas*) pozwala wydobyć pwk. *šlež-* z izolacji. Możliwe, że *šlež-* jest spokrewnione z bliskoźnacznym pwk. *lēž-* w vb. cps. *išlēžti* (*-ia*, *-o/-ė*) ‘zlać, zmoczyć – o deszczu’. Zdaje się, że dwuznaczność segmentu *š* na granicy praeverbium i leksemu czasownikowego otwierała drogę dla hiperpoprawnej restytucji granicy morfemowej: *iš-šlēžti ⇐ *iš-lēžti*, i co za tym idzie, dla wyodrębnienia *šlež-* (*šlež-*) jako neopierwiastka. Dalej por. *atlēžti* ‘zmiękczyć przez zmoczenie’ (*Lietus molį atlēžė*, t.y. *atminkštino, kasti minkšta* JU ‘Deszcz zmiękczył glinę, łatwo się [ją] kopie’). To porównanie prowadzi do powiązania *šlež-* z czas. *lēžti*, *lēžta* m.in. ‘zelżeć – o mrozie, ustąpić – o gniewie’ (zob.). Zob. jeszcze *šlāžos* ‘sanie robocze’ s.v. *šlājos*.

šliándra 1 p.a. bot. ‘nieszpułka, *Mespilus germanica*’ (*Baltažiedė šliandra*) obok *šliáudra* 1 p.a. 1. ‘nieszpułka’, 2. ‘głóg, *Crataegus*’. Oboczność *an/au* (por. *kampōnas* > *kaupōnas*). Bez etymologii.

šliaukšti, *šliauškiu*, *šliauškiu* ‘podeptać, stratować (zasiew, uprawę)’ — od wykrz. *šliaũkš* o ześlizgnięciu się, *šliaũkšt* o mocnym uderzeniu, zdzieleniu. Drw. *šliáuškstelėti* ‘o zasuwie u drzwi: odsunąć się ze szczękiem’.

šliaũkti, *šliaukiù*, *šliaukiaũ* 1. ‘zmiatać, np. plewy, zamiatać’, 2. ‘bić, uderzać mocno, walić’ (war. *šliáuti*), 3. ‘chciwie pić’, 4. ‘lać – o obfitym, długotrwałym deszczu’, *apšliaũkti* ‘obić (batem)’, iter. *šliaukýti* ‘zmiatać’. Transponat ie. *kleuk-⁶⁸⁴. — SO *šlauk-*: lit. *šlaukýti* ‘zmiatać na kupę (plewy przy wianiu zboża)’, *pašlaukýti* ‘odmieść (kłosy od ziarna), zamieść; ręką pogłodzić po głowie, pogłaskać’. — Odpowiednik łot. *slaũcīt* a. *slāucīt*, *-ku*, *-cīju* ‘trzeć, ścierać, wycierać, ocierać (łzy); zamiatać’. Do prs. łot. *slāucu*, z pochodzenia iteratywnego (por. *šlauk-*jō*), dotworzono quasiprymary inf. *slāukt* o znac. specjalnym ‘doić’, tj. ‘ściskać i pocierać dojki’. Nowe iterativum brzmi *slaũcināt* ‘doić’. Nomina łot.: *saslaukas* f. pl. ‘zmiotki’, *slaucama guovs* ‘dojna krowa’, *slaũcene* ‘naczynie, do którego doi się mleko, dojnica, szkopek’, *slāucības* f. pl. ‘dojenie, udój’, *slāuciēns* ‘jednokrotny udój’,

⁶⁸⁴ Por. dwa bliskoźnaczne pierwiastki pie., różniące się tylko wygłosową spółgłoską: *kleu-H-, lit. *šlavù*, *šlioti* ‘zamiatać’ i *kleu-d-, gr. κλύζω ‘opłukać, obryzgać, zmyć, oczyścić’.

*šlaũktava*² ‘dojnica’. — Drw. na SO: *šlaukstýti* ‘zmiatać plewy przy wianiu zboża’, refl. *šlaukstýtis* ‘(o kocie, psie) ocierać się pieszczotliwie, łąsić się’ < *šlauk-sty-. Neoosn. *šlaukst-/šlaukšt-*: *šlaũkštės* f.pl. ‘pokarm świni; marna polewka’ (por. *kš* z *ks* w *šáuškstas*). — SZ *šliuk-* (zam. *šluk-*, por. SE *šliauk-*): *šliũkšlės* s.v. *šiũkšlės*.

šliaũžti, *šliaužiũ*, *šliaužiaũ* 1. ‘suwać się, pełzać, pełznąć; leżeć na czworakach’, 2. ‘ślizgać się na lodzie, śniegu’, 3. ‘brnąć, powoli posuwać się do przodu’, *šliaužiu* SD «czołgam się; pnę się po ziemi», *keliãklupsčiais šliaũžti* ‘czołgać się na kolanach’, *šliauždamas rinku uogas, etc.* SD «ciułam» [dosł. ‘czołgając się zbieram jagody’], *prišliaužiu* SD «przyłazę». Brzmienie *šliaũžti* pochodzi ze *šliaũžti* (gw.), gdzie *šliauž- było refleksem pie. *sleuǵ- ‘ślizgać się’⁶⁸⁵, por. niem.-szwajcar. *slũche* ‘iść powłócząc nogami’, niderl. *sluiken* ‘skradać się’, śrwn. *slũch* ‘wylinka, zrzucona skóra węża, żmii; rękaw’ (BSW 306n., IEW 964, LEW 1003). Synonimem pie. *sleuǵ- było *sleu-b^h- ‘ślizgać się, wymykać się, wyslizgiwać się’, por. stang. *slũpan*, goc. *sliupan* ts. (IEW 963). — Iterativa: *šliaužýti*, *šliaužinėti* (*šliauždinėti*), *šliaužioti*. Nomina: *šliaužikai* m.pl. ‘płozy do wleczenia brony’, *šliaužikas* ‘płaz’, *šliaužkės* f.pl. ‘płozy do wleczenia brony, pługa’ (por. sufiks w *tãlžkės*), *šliaužtukai* ts., *šliaužūs* ‘lekki, prędkie’. Cps. *pamãtšliaužis* ‘raczkujące dziecko’ (por. *pãmatas*). — SO *slauž-: spodziewane *šlaužyti zostało zastąpione przez *šliaužýti* (wyrównanie do czas. prymarnego). Nomen łot. *slãugzna*² ‘lodowa skorupa na powierzchni śniegu’, z insercją *g* z *pb*. *slauž-nã- < pie. *sloũǵ-neh₂-; budowa jak w *kainã*, *šalnã*; co do insercji por. *blegždinga* < *bleždingã*. — Pb. *slauž- ma nawiązanie w psł. *sluzũ, por. ros. *sluz* ‘cienka warstewka lodu; śnieg z wierzchu zamarznięty; woda na lodzie’, *naslũz* ts., strus. *sluzũ* ‘wydzielina gruczołów śluzowych’, scs. *sluzũ* ‘χυμός, sok roślinny, ciecz ustrojowa’, sch. słh. *sluz* ‘śluz’, pol. *śluz*⁶⁸⁶ Zob. BSW 306n., REW II, 665. — Neoapofonia *au* ⇒ *uo*: *šliuõžti* (zob.). — SZ *šluž- (pb. *služ-): łot. *služãt*, -*ãju* ‘ślizgać się; wlec się po ziemi’ (war. *služãt*), nomina: *služens* ‘stromy, spadzisty’, *sluzns* ‘nisko położony’ (⇒ *sluzniski* adv. ‘włokąc po ziemi’). — SZ *šliuž-* zam. *šluž- (*l* uogólnione z formy na SE): *šliužėnti* ‘iść powłócząc nogami’ (war. *šliũžėnti*). Nomina: *šliužãĩ* m.pl. ‘łyżwy, płozy’, *šliužas* ‘ślimak, płaz’ (znaczn. etym. ‘istota, która pełźnie, sunie’), *šliužė* ‘ślad wydeptany w zbożu’ (war. *šliužė*), ‘płoza hamulcowa u wozu; deska do stabilizowania łodzi na wodzie’, *šliužės* f.pl. ‘płozy, sanki do wożenia pługa, brony’ (war. *šliužės*, *šliužės*), *šliužūs* ‘powłóczący nogami; o rybce: oślizgły’. — WSZ *šliuž-*: *šliužti* (zob.).

šlidinti, *šlidinu*, *šlidinau* wsch.-lit. ‘głaszczyć uspokajając, koić’, refl. *šlidintis* ‘Ignąć do kogo, zalecać się, łąsić się’ (syn. *šliẽdintis*), *prisišlidinti* ‘przypodobać się komu’ — causativum z suf. -*din-* i SZ *šli-* ⇐ *šlie-*, por. *šliẽtis* ‘opierać się o co’. Paralele: *misdinti* ⇐ *misti*; *mũsdinti* ⇐ *mũsti*; *vĩrdinti* ⇐ *vĩrti*.

šliẽtis, gw. *šlejuos*, *šlejaũs* 1. ‘opierać się o co’ (*Remkis stalo, šliẽkis sienos* ‘Oprzyj [ręce] o stół, oprzyj się o ścianę’), 2. ‘przechylać się, chylić się na stronę’. W jęz. literackim bez apofonii: *šliẽtis*, *šlejuos*, *šlejaũs*. Odpowiednik łot. *sliet*, *slĩenu* a. *sleju*, prt. *slẽju* ‘oprzeć, postawić kierując jeden z końców ku górze’, refl. ‘opierać się, stawiać dęba’. Cps. *sušliẽti* ‘zetknąć razem, postawić coś naprędcie, byle jak’, też intr. ‘o kobiecie: puszczać się, wdawać się w stosunki płciowe’. Refl. *prisišliẽti* ‘oprzeć się; przyłgnąć, przywrzeć’, SD *prisišleju* «przytulam się do czego». — SE *šlej-V*: *šlejuos* ‘opieram się o coś’, *šlejũ* ‘opieram coś o coś’ < *šlej-e/a- należy do pwk. pie. *klej-/kli- ‘oprzeć się’ (LIV² 332n., LEW 1004),

⁶⁸⁵ Asymilacja *s-š* > *š-š* ma paralele w *šãšlavos*, *šeši*, *šešuras*. Nietrafna jest rekonstrukcja pbsł. *šlauža- w BSW 306.

⁶⁸⁶ Zam. *sluz. Polski nagłos *śl-* ukształtował się pod wpływem syn. *śliz* przest. ‘śluz’, por. czes. *sliz* ‘śluz, szlam’, ros. *slizb* f. ‘śluz, śliski nalot’, ukr. *slyz* < psł. *sliz- < pie. *sleǵ- (Boryś 617). Por. stisl. *slĩkr* ‘gładki’, stwn. *slĩh* ‘muł’.

por. wed. *śráyate* ‘opiera się’ < *kléj-e-, aor. *ásret* ‘oparł o co’, łac. *cliēns*, -entis m. ‘poddany, wasal; klient’ (znaczn. etym. ‘ten, kto ma w kimś oparcie’, por. de Vaan 120), SZ gr. κλίνω, lezb. κλίννω ‘skłonić, pochylić, obrócić, oprzeć o co’, intr. ‘schylać się, zniżać się; położyć się, paść’ (*klinje-, od neopwk. *klin- ← prs. *kļ-n-H-e-)⁶⁸⁷. — W gwarach znane są innowacyjne pdg. akutowane z wokalizmem *ie* lub *é*, por. *šlėti*, *šlėju*, *šlėjau* oraz *šlėti*, *šlėjù*, *šlėjau*. — Drw. typu *šlie-C*: *šliēdintis* ‘przybliżać się; łączyć się, przymilać się’, *pašliēdinti* ‘skrzywić, wypaczyć’, *pašliēdinėti* ‘pochylić do ziemi’, prs. *šlienù* gw. ‘opieram o co’, też *šlienu* (por. łot. *slienu*). — Neopwk. *šlej-* (← *šlejuos*): *šlejóti*, *prišlejóti* ‘przywiązać, przyprząć’, refl. *įsišlejóti* ‘bardzo coś polubić’. Nie sposób wykluczyć zmiany ze *šlajóti, por. *grejóti* < *grajóti*; *vejóti* < *vajóti*. — Neopwk. *šliej-* (← *šliejuos*): *šliejėjas* a. *šliejikas* ‘ten, co opiera, wspiera’, *šliejimas* gram. ‘związek przynależności’ (por. neopwk. *liej-*, *riej-* s.vv. *lieti*, *rieti*). — SZ *šli-C*: *šlidinti* (zob.), nomina: *pāšlinas* ‘ukośny, ukośnie postawiony’ (por. *pāšlitas*), *pāšlivas* ‘ukośny’, *šlitis* (zob.). NB. Dyftong *ei* w *šleimà* c. ‘człowiek nie dbający o swój wygląd’ (por. sufiks w *garmà*, *sukmà*) nie ma związku z osnową *šlej-V* (zob. wyżej), lecz polega na neoapofonii *i* ⇒ *ei*: *šli-* ⇒ *šlei-* jak np. *šlivas* ⇒ *šleivas*; *plisti* ⇒ *pleišti*. Allomorf *šli-C* ukazywał się kiedyś również w prs. infig. *šli-n-u < *kli-n-e/o-. Odpowiednia formacja przetrwała w gwarach w formie rozszerzonej ptk. zwrotną -si-: *šlinuos* ‘opieram się’, 3 os. *šlinas*. Na neopwk. *šlin-* zbudowano pdg. *šliñtis*, *šlinuos* (war. *šlenuos*), *šlyniaūs* (war. *šliniaūs*, *šlinaūs*), cps. *atsišliñti* ‘oprzeć się o co’, *nusišliñti* ‘wymknąć się’, *susišliñti* ‘ulepić sobie (np. domek z gliny)’. Tu może też *pāšlinas* (zob. wyżej), o ile analizować *pašlin-as*. — SO *šlaj-V*: *šlajoti iter. (zob. wyżej *šlejóti*). Postverbalia: *ātšlaja* ‘zbocze, stok, wybój’, *ātšlajė* ‘ukos, uskok na drodze sannej’, *atšlajimas* (zob. *atšlaĩmas*), *pašlajjys* ‘zakalec’, *šlājos* (zob.), *šlajūs* ‘pochyły, ukośny; narowisty, trudny do prowadzenia (o koniu)’, *šlājus* ‘chata wieśniaka’ (*Šlajui vardas praminta nuo «šliejimo»* ‘Nazwa *šlajas* związana jest z «opieraniem się o co», por. Būga, RR II, 316n.), *šlājus* ‘słoń’ (zob.). — SO *šlaj-C*: *šlaistytis* (zob.), *šlaĩtas* (zob., tam też inne podobnie zbudowane nomina). — Odziedziczona alternacja *šlej-/šli-* uległa na gruncie litewskim rozszerzeniu o kilka członów. Są to: 1. WSE *šlēj-*: *šlėjaūs* (prt.), drw. *prisišlėjimas*: SD <prisišlėimas> «przytulenie, skłonienie» (por. *ėjimas*, *grėjimas*). 2. WSZ *šli-C*: *šlyti* (zob.). 3. WSZ *šlij-V*: *šlijaũ* (prt. do *šlyti*, zob.). 4. Neoapofonia SZ *šli-* ⇒ SP/SE *šlei-C*: *šleivas* (zob.).

šlikas 4 p.a. przest., gw. 1. ‘czapeczka futrzana noszona przez Żydów, jarmułka’ (war. *šlikė*), 2. ‘czapka męska’ (war. *šlikė*, też *šliktà*), 3. ‘czapeczka wkładana na czepiec panny młodej’ — zapoż. ze stbłr. *šlykь*, *šlikь*, por. błr. przest. *šlyk* lub pol. przest. *szłyk*⁶⁸⁸ (LEW 1004). Wyraz zaświadczony w jęz. polskim od 1574r.; w rosyjskim od 1731: *šlyk*, -á, gdzie powstał przez skrócenie *bašlyk* (XVI w.), to przejęte z krymsko-tatarskiego *bašlyk*, osm.-tur. *başlık* ‘nakrycie głowy’, por. Stachowski 556. — ZTŽ wymienia *šlukas* ‘czapka męska’ (zdrob. *šlukūtas*) jako wariant do *šlikas*, ponadto nieznanymi z innych źródeł drw. *pašllykas* ‘daszek u czapki’.

šliktas, *šlichtas* 2 p.a. gw. ‘klej tkacki zrobiony z mąki żytniej i wody (z krochmalu), służący do pocierania osnowy, do wyrównywania i wzmacniania nici oraz do wygładzania i usztywniania tkaniny’ — zapoż. z prus.-niem. *šlicht* (GL 128). Por. pol. przest. *szlichta*, *šlichta* ts. ← nwn. *Schlichte* f. ‘klejonka, tzw. szlichta’. — Vb. denom. *šliktuoti* ‘mazać

⁶⁸⁷ NB. Łac. °*clīnō*, *inclīnō* ‘zginać, skłaniać, zwracać’, pass. ‘nachylać się’, *dēclīnō* ‘odgiąć, odwrócić’ uchodzi za denominativum, por. LIV² 333, przyp. 7a.

⁶⁸⁸ L. V, 597: «†szłyk, *šlyk*, a m. ‘czapka futrzana coraz węższa ku górze, czapka okrągła w czub, z brzegami futrem obramowanymi’. Pierwej królowie sami w baranich kożuchach i szłykach baranich chadzali. Star. Ref. 40. Panowie Litewscy, w niedźwiedzie kożuchy i wilcze szłyki z sajdakami świetno, (jak w on czas strój był 1325 r.), przyjechali do Krakowa. Stryk[owski].» — Brückner 550: «szłyk, ‘kołpak’ (pod nim jarmułka, ‘czapeczka’); nazwa i strój moskiewski, u nas (na Wschodzie) dobrze znane w 16. i 17. wieku.»

osnowę płótna klejem tkackim', war. *šlichtuoti* (por. pol. *szlichtować*, *šlichtować* ts. $\Leftarrow$ nwn. *schlichten*).

šlikti, *šliška*, *šliko* gw. 'o wrzącej wodzie: rozpryskiwać się i parzyć; bryzgać, kropić' — pdg. inchoatywny z prs. infigowanym i SZ *šlik-* od *šlek-* (typ RiT $\Leftarrow$ ReT), por. *šlěkti* 'polewać wodą, skrapiać'. Do tego wykrz. *šlikt* o pierwszych kroplach deszczu; o przedmiocie wypadającym z dziurawego koszyka. — Drw. *šlikčioti* 'kropić, padać – o deszczu', *sušlikčioti* 'zlać (śmietanę)', *šliknóti* 'kropić', *šlikščioti* intr. 'kropić, padać', tr. 'nalewać czego po trochu', *šlikšterti* 'chlusnąć, wylać trochę'. Z uwagi na to, że nie ma czas. *šlikštyti, trzeba w wypadku *šlikščioti* przyjąć, że *-ščio-* jest wariantem neosuf. *-čio-*, por. np. *šliukščioti* ob. *šliukčioti*. — Neoapofonia *šlik-* $\Rightarrow$ SP/SO *šlaik-*: *šlaikštyti* 'mżyć, siąpić' < *šlaik-sty- (por. *smaigštyti* $\Leftarrow$ *smigti* $\Leftarrow$ *smegti*). Zmiana ks > kš też w syn. *šlakštyti* > *šlakštyti* (zob. *šlakyti*). — Neoosn. *šlaikš-*: *šlaikšnóti* 'mżyć, kropić'.

šlým 1 p.a., *šlimas* 4, 2 p.a. gw. 1. 'śluz' (*Kožna žuvė šlymo tura, kožna slydi* 'Każda ryba jest pokryta śluzem, każda śliska'), 2. 'nalot, osad na ostrzu kosy', 3. 'szlam, zwł. na łąkach po zejściu wody powodziowej', syn. *šlāmas* (*Pievas apnešė šlimū* 'Łąki zaniezione szlamem'), 4. 'gleba torfowa, sypka', 5. 'głina', 6. coll. 'rzeczy zużyte, niepotrzebne' (*Ką tu velki visą šlimą čia, mesk lauk* 'Czemu znosisz tu wszelkie rupiecie, wyrzuć [to]'). Prawdopodobnie zapożyczone ze śrwn. śrdn. *slīm* 'śluz, szlam' (nwn. *Schleim* m.), por. LEW 1005. Co do akutu por. zapoż. *šlypos*, *šnypkė*, *špykis*. Zob. też *šlāmas*. — Vb. denom. *šlimavóti* 'oczyszczać ze szlamu, mułu (staw, sadzawkę, rów)', *apšlimavóti* 'o ostrzu kosy: pokryć się nalotem' (*Dalgį aptrauka šlimu, apšlimavó[ja], apipikiuo[ja]* 'Kosa pokrywa się nalotem'). NB. Nieporozumieniem jest wywód *šlimavóti* z pol. *szlamować* w POLŻ 622.

šlim̃pti, *šlimpiù*, *šlimpiaũ* gw. 'wciągać w nos tabakę, niuchać; kichać'. Onomatopeiczne. Izolowane, jeśli pominąć *šliump-* w *šlium̃pa* 'upija się' (inf. *šliũpti*), co w związku z wykrz. *šliũpt* 'chlup, chlup'. Por. syn. *šmaũkšti*, *šniaũkti*.

šlýn 1 p.a., *šlyna* 1 p.a. 1. 'biała glina garncarska, kaolin', 2. 'siwa, niebieskawa glina; czarna glina', 3. 'tłusta, śliska glina', 4. 'głina w ogóle', 5. 'gleba z domieszką gliny', 6. stlit. 'muł denný' (m.in. BRB) — pod względem formalnym należy do czas. *šlyti* 'pochyłać się, osuwać się; lgnąć' (LEW 1005, ALEW 1045). Znacz. etym. 'substancja, która lgnie, przywiera, jest lepka'. — Zapoz. litewskie w btr. gw. *šlin* 'siwa, niebieskawa glina' (PzB 5, 483). — Drw. *išlynas* a. *išlyna* 'siwa glina' (*iš-šlyna-), *šlynýnas* 'miejsce, gdzie się kopie glinę, glinianka', *šlynė* 'głina; glinianka' (war. *šlymė* 'bagno'), *šlynynė* 'gliniasty grunt; glinianka', *šlyninis* 'gliniany, zrobiony z gliny; z dużą zawartością gliny', *kaip šlyninis* – mówi się o ładnym, dorodnym człowieku a. koniu. Cps. *šlynduobė* 'glinianka' (por. *duobė*), *šlynmolis* 'mieszanina białej i siwej gliny' (por. *mólis*), *šlynžemis* '(nieurodzajna) ziemia zmieszana z gliną' (por. *žėmė*). — N.m. *Šlynai*, *Šlynynė* 2x, cps. *Aukštāšlynis*, *Šlynakiemis* ($\Rightarrow$ pol. *Szlinokiemie*). N.rz. *Šlyna*, *Šlynaitė*, *Išlynas*, cps. *Šlynravis*, *Šlynupys*.

šliópti, *šlióptu*, *šliópau* gw. 1. 'opadać z sił, mdleć', 2. 'spać', 3. 'zdychać, umierać'. Prawdopodobnie onomatopeiczne (LEW 1005), por. wykrz. *šlióp(t)* – m.in. o łagodnym upadaniu, o wypadaniu czego (z kieszeni).

šlióti, *šlióju*, *šliójau* gw. 1. 'chłostać, zacinać (konie batem)', 2. 'lać, nalewać, wylewać', 3. 'lać – o długotrwałym deszczu', 4. 'moczyć się – o dziecku'. Onomatopeiczne, por. wykrz. *šliókš*, *šliókšt* o wylewaniu, o chlustaniu wodą. Por. bliskoznaczne *šnióti*.

šlióti, *šliójuos*, *šliójaus* wsch.-lit. 'włóczyć się bez zajęcia, wałęsać się, szwendać się' (*Perdien šliojos* 'Przez cały dzień się wałęsał'. *Anas šliojas su svetimom bobom* 'Ten szwenda się z cudzą kobietą') — zapoż. z ros. *šljátʲsja*, *šljájusʲ* (ZS 56; pominięte w LEW). NB. LKŻ XIV, 1078 mylnie wstawił ten rusycyzm do hasła *šlióti* «šerti, kirsti, pliekti, režti».

šlŷpos 1 p.a., *šlipos* 2 p.a. f.pl. gw. ‘niskie sanie towarowe na niepodkutych płozach’ — zapoż. z prus.-niem. *šlīpe* (GL 129, LEW 1005), por. nwn. *Schleife* f. War. sg. *šlŷpa*. Por. syn. *šlēdēs*. Co do akutu por. zapoż. *ŷpas*, *krŷgē*, *šlŷmas*. — Drw. *šlŷpkēs*, *šlipkēs* a. *šlŷpkos* ‘niskie sanie towarowe’.

šlŷpsas 2 p.a. gw. ‘krawat męski’ — zapoż. z nwn. *Schlips* m. (GL 129, EWD 1215) albo z pol. przest. *szlips*, -u ‘długi wąski krawat męski’ (← nwn. *Schlips*, por. Sw VI, 635). War. *šlŷpsis*. Por. germanizm łot. gw. *šlipsts*. Zob. też syn. *ālštukas*, *āldokas*, *naktāiza* i *kaklāraištis*.

šlŷpti, *šlŷm̃pa*, *šlipo* 1. ‘nie dawać urodzaju’ (*Bulbēs šlimpa*, t.y. *prapula*, *nuvyksta negerai* JU ‘Kartofle nie udają się, marnieją’), 2. ‘niszczyć, opuszczać się, upadać’ (*Aš šlimpu*, t.y. *einu ant mažumą, nusigyvenu* JU ‘Biednieję, popadam w nędzę’), 3. ‘zająć w ciężę’ (*Jau ta motriška šlimpa*, t.y. *įgauna pilvą, pasto[ja]* JU ‘Ta kobieta jest już w ciąży, rośnie jej brzuch’; drw. *šlipnà* ‘ciężarna’), *nušlŷpti* ‘zboczyć z drogi; popaść w biedę’, *prašlŷpti* ‘źle wyrosnąć, nie wydać owoców; wyjść (na chwilę)’. Pochodzenie nieustalone. Od wykrz. *šlip? Por. *Šlŷpu šlapu vis po šokius, vis po vakarelius* ‘«Šlŷpu šlapu» powłóczyliśmy nogami zawsze po tańcach, zawsze po zabawach’. Por. traktowanie prs. *šlŷm̃pa* w pdg. *šlŷpti*.

šlŷpti, *šlŷpsta*, *šlŷpo* gw. 1. ‘niszczyć, chylić się, upadać (o gospodarstwie)’, 2. ‘nie udawać się, nie wieść się’, *nušlŷpti* ‘o zbożu: źle wyrosnąć; wydarzyć się, stać się’ (*O kas nušlŷps, matysma* ‘A co się stanie, zobaczymy’), *pašlŷpti* ‘przechylić się na bok (o chałupie); wpłatać się w co, zadać się z kim’, *prašlŷpti* ‘przepaść, zniknąć; opuścić się, wykoleić się moralnie; zdechnąć, paść (o bydle)’. Pdg. zbudowany na neopwk. *šlŷp-*, wyabstrahowanym z formy prs. *šlŷpsta*, która jest zdenazalizowaną wersją *šlŷpsta. To ze *šlŷmpsta, formy odnawiającej *šlŷm̃pa*, prs. infig. od *šlip-*, zob. *šlŷpti*. Paralele: *klŷpsta*, *krŷpsta*, zob. *klŷpti*, *krŷpti*. — Drw. *šlŷpŷoti* ‘źle rosnać, nie dawać plonu’, zwykle z prvb. *pa-*, np. *Regis, bulbēs šjmet šlŷpuote pašlŷpuōs*, t.y. *nueis į šalį* JU ‘Zdaje się, że kartofle tego roku nie dadzą żadnego plonu’.

šlŷti, prs. *šlŷjũ* (*šlŷju, war. *šlŷnũ*, *šlŷstũ*, *šlŷvũ*), prt. *šlŷjaũ* ‘chylić się w dół, przechylać się na bok, osuwać się; opierać się o drzewo, ścianę; Ignąć do czego’. Ten pdg. stanowi pewną mutację anitowego pdg. *šlŷjuos*, *šlŷjaũs*, *šlŷtīs* < pie. *klej-/kli-. Por. akutowany pdg. *šlŷti*, -ju, -jau s.v. *šlŷtīs*. Osnowa *šlŷ-* to neopwk., który wyabstrahowano z formy prs. *šlŷjũ*, pochodzącej z denazalizacji *šlŷju. Ta ostatnia wywodzi się z *šli-n-j-u i polega na infigowaniu osnowy *šlij-. Osnowa *šlij-V, pierwotnie ograniczona do formy prt. (por. *šlŷjaũ*), nie jest odziedziczona. Nawiązuje ona do praeteritów typu sełowego, takich jak *rijaũ* ← *rŷti*; *vijaũ* ← *vŷti*. Por. proporcję *rŷti* : *rijaũ* = *šlŷti : x (x = *šlŷjaũ*). Akut inf. *šlŷti* nie ma historycznego uzasadnienia, imituje on intonację właściwą dla typu sełowego *rŷti*, *vŷti*. Cps. *atšlŷti* ‘odchylić się do tyłu, oprzeć się plecami’, *nušlŷti* ‘przechylić się, przekrzywić się, osunąć się, opaść, zwalić się (o pijanym), zwisnąć (o kłosach); opuścić się, zaniedbać się’, *pašlŷti* ‘zachwiać się, przechylić się na bok; pogorszyć się (o zdrowiu)’, *prišlŷti* ‘oprzeć się o coś, o kogoś; przytulić się, przylgnąć, przystać do kogo’, *sušlŷti* ‘pochylić się (o chacie, o zbożu); zejść się, połączyć się (np. w konkubinacie)’. — Drw. od *sly-C*: *šlŷtis* 4 p.a. ‘pochylenie, przechył; odchylenie’, *šlŷtis* 4 p.a. lub *šlŷtis* 1 p.a. ‘podłużna kopa zboża, złożona z opartych o siebie snopów’ (*Šlŷtis turia dvidešimt pėdų* ‘Na š. składa się dwadzieścia snopów’) – formacja zapewne analogiczna do *šlitis* (zob.). — Drw. od *šlij-V*: *ātšlijas* ‘ukośny, skośny’, *įšlijas* ts., adv. ‘na ukos, w poprzek’ (por. śrir. *clē*, walij. *cledd* ‘lewy’ < *klijō-, znac. etym. ‘krzywy, przechylony’), *pāšlijas* ‘pochyły’ (syn. *pāšlitas*), ⇒ *pašlijēlis*, -ė b.z.a. ‘coś pochylonego, zapadającego się, np. chałupa’; *pāšliju* adv.: *Pašliju gulėjau, bet išgijau* ‘Ledwie żywy leżałem, ale wyzdrowiałem’. — Zmiana wokaliczna *li* >

lu (por. *kliūpti* > *kliūmpt*, LD § 66) jest odpowiedzialna za war. *šliūti* ‘chylić się ku ziemi, przechylać się’, por. *Senas jau – šliūva kluonas* ‘Stodoła już stara, przechyla się’. Do *šliū-C* dotworzono – na wzór pierwiastków sełowych – *šliuv-V*: prt. *šliuvaũ* (por. *Pašliūvo jau kluonas, guli* ‘Stodoła już się przechyliła, [niemal] leży’). Z kolei neopwk. *šliuv-* doznał infigowania, stąd prs. **šliu-n-vu* > **šliūvu* > *šliūvū*.

šlitinas, -à 3 p.a. gw. ‘kto idzie chwiejnym krokiem, kto się zatacza’ — dwuznaczne: 1° drw. na -*tin-* od SZ *šli-* do **šlej-* jak w *šliētis* ‘przechylać się, opierać się o co’, 2° drw. na -*in-* od neosn. *šlit-*, wyabstrahowanej z participium prt. pass. **šlitas* od pwk. *šli-*, por. *pāšlitas*, -à ‘ukośny, ukośnie postawiony, oparty o co’ (*pāšlitaĩ* adv. ‘ukośnie, skośnie’). — Neosn. *šlit-*: *šlitiniais* a. *šlitine* żm. adv. ‘(iść) chwiejąc się, zataczając się’, vb. denom. *šlitinėti* ‘iść chwiejnym krokiem, zataczać się, kiwać się; o saniach: zarzucać, wypadać z kierunku jazdy na skutek poślizgu’, *šlitiniūoti* ‘słaniać się, zataczać się’, *šlitintis* ‘przyciskać się, opierać się’. Od tego wykrz. *šliti-šliti* o zataczaniu się (*Girtas žmogus eidamas šliti šliti šlitiniuo[ja]* ‘Pijany człowiek «šliti šliti» zatacza się’).

šlitis, -iēs 4 p.a. f. ‘podłużna kopa zboża, złożona z opartych o siebie snopów, zwykle dziesięciu’ (*Sustatyk rugius į šlitis* ‘Zestaw snopy żyta w «šlitis»’); odpowiednik łot. *slits* ‘płot spleciony z jedliny’ — dewerbalne abstractum z suf. -*ti-* i SZ *šli-* ← **šlej-*, por. *šliētis* ‘opierać się o co’, *pāšlitas* ‘oparty o co, ukośnie postawiony’. Nie sposób wykluczyć, że *šlitis* jest formacją odziedziczoną i reflektuje pie. **kli-tí-*, por. gr. κλίσις, -εως f. ‘pochylenie, schylenie, zwrot, obrót, ułożenie’, sti. *śriti-* ‘skłon’, *śritá-* ‘podparty’, stir. *clí* m. ‘słup w konstrukcji domu’. Zob. IEW 602, ŽD 328n., LEW 1006. Podobna budowa w *mirtis* ← *mer-*; *pirtis* ← *per-*; *viltis* ← *vel-*. — War. z insercją k: *šliktis* (por. *pirtis* > *pirktis*); drw. wsteczny: *šlike* ‘podłużna kopa zboża’. Por. *pirčià* ⇒ *pirkčià* ⇒ *pirkià*. — Z innymi tematami: *šlitė* 1. ‘podłużna kopa zboża’ (war. *šliūtė*), 2. ‘rząd domów po jednej stronie ulicy’ (*Nudegė visa šlitė numų* ‘Spłonęła cała pierzeja ulicy’), *šlitys* f.pl. BRB ‘drabina, Leiter’ (PAŽ 470). Por. jeszcze łot. *slita* a. *slite* ‘płot zбитy z poziomo ułożonych żerdzi, płot spleciony z jedliny’. — War. ze WSZ *šly-*: *šlytis*, *šlytis* (zob. s.v. *šlyti*).

šliūbas 2 p.a. stlit., gw. ‘przysięga małżeńska, ślub; obrządek kościelny zaślubin, zawarcie związku małżeńskiego’ (*priėmė šliūbą* ‘zawarli, przyjęli ślub’, *šliūbą duoti* ‘dać ślub’) — zapoż. ze stbłr. *šljubъ*. por. błr. *šljub*, -u ‘ślub’. Litewsko-białoruska zgodność co do początkowego *š-* wyklucza polską formę *ślub* jako źródło. Nie dostrzegają tego SLA 216, LEW 1006 i LKŽ XIV, 1086. — Drw. *šliūbáunas* ‘ślubny (o obrzędzie)’, też ‘o wieku: odpowiedni do zaślubin’ (*Jau šliūbáunas, o da nemoki kaip reikiant art* ‘Jesteś już «šliūbaunas», a wciąż nie umiesz orać jak należy’), *šliūbinis*: *šliūbiniai drabūžiai* pl. m. ‘ubranie ślubne’. Vb. denom. *pāšliūbyti* ‘poślubić’ (*Vyru, kuriam bua pāšliūbyta, paduota panna Maria* Wp, zob. PAŽ 318) ← stbłr. *pošljubiti* ‘wstąpić w związek małżeński; złożyć przysięgę małżeńską’, *šliūbavóti* ‘poślubić w kościele’ ← stbłr. *šljubovati*; *apsišliūbavóti* ‘związać się ślubem małżeńskim’, *sušliūbavóti* ‘poślubić w kościele’, *šliūbúoti* ts. Osobno zob. *suliūbyti*.

šliūžis, -io 1 p.a., *šliūžis* 2 p.a. żm. ‘wóz na dwóch kołach’ (*Pirmiejai ratai kalnėnų ir žemaičių buvo ant dum tekinių, šliūžiū vadinamys*, Dowkont) — ze zmiany **šliūžis*, z ui zam. *ū* na skutek antycypowania palatalności *ž* (por. *buitis* ob. *būtis*; stpr. *luysis* wobec lit. *lūšis*). Formacja postwerbalna od *šliūžti* ‘ślizgać się; wieźć się sańmi’. Odpowiednik z samogłoską krótką w łot. *šļužas* f.pl. ‘wóz na czterech lub dwóch (małych) kołach, służący do przewożenia kamieni’: *šļužāt*, -āju ‘ślizgać się’ (ME IV, 77, LEW 1008), por. lit. *šliūžės* f.pl. ‘łyżwy’.

šliūkarnýčia 1 p.a., *šliūkernýčia* 1 p.a. gw. ‘drewniane a. blaszane naczynie z wodą u

pasa kosiarza, które służy do zamaczania osełki'. Budowa *šliukar-*, *šliuker-* + *-nyčia*. Jest to zapożyczenie złożenia prus.-niem. *šlucker-faß* (GL 129), z neosuf. *-nyčia* jako zastępstwem dla II członu *-faß* (por. *šiuřč-tukas* ⇒ *šiuřč-as* s.v. *šiuřstas*). Wahanie akcentowe przypomina *cūkernyčia* ob. *cukernyčia*. Drw. wsteczne: *šliukern-ia* b.z.a. i *šliūker-is*. — Drugim germanizmem o tym samym znaczeniu jest *šliūternyčia* = *šliuter-* + *-nyčia* ⇐ prus.-niem. *schlotter-faß* GL. War. ze zmianą *lu* > *li*: *šlīternyčia*. Zob. jeszcze LEW 1006. Na temat neosuf. *-nyčia* zob. GJL II, § 431 i SLA 84. — Drw. wsteczny *šliūtē* (war. *šliōtē*) zakłada resegmentację *šliūt-ernyčia*. — Z kontaminacji dwu synonimów powstał war. *šliūkternyčia*, *šlikternyčia*. Od tego drw. wsteczny *šliūkē*, *šliōkē* (⇒ pol. gw. *szlocha*, Zdancewicz 349).

šliuksėti, *šliūksi*, *šliuksėjo* gw. 1. 'ciurkiem ciec', 2. 'chlustać, wylewać, chlupać, rozchlapywać (wodę, mleko)', 3. 'chlupać – o wodzie w butach', 4. 'brnąć w mokrych butach, człapać', 5. 'chlipać, cicho szlochać, popłakiwać' (syn. *kūkčioti*, *šniuřkšti*) — czasownik na *-sē-* od wykrz. *šliūk(š)* o deszczu; o rzuceniu czegoś, *šliūku-šliūku* o brnięciu przez śnieg' (por. *šliurkšėti*, *šlepsėti*). War. *šliukšėti* < **šliukš-sē-*, od *šliūkš(t)*, *šliūkšt* o wylewaniu, nalewaniu wody, płynu (por. *šmaukšėti* < **šmaukš-sē-*). — Z innymi sufiksami: *šliūkčioti* a. *šliukščioti* 'polewać', *šliūkstelėti* 'wlać nieco' ob. *šliūksteleti* 'lunać, chlusnąć' (por. *šliūkš(t)*, *šliūkš(t)*). — Nomina: *šliūkas* 'rozmokła ziemia, błocko (gęste, lepkie); płynny gnój, kałuża gnojówki przed oborą' (war. *šliukà*, *šliūkē*), *šliūkaras* 'bimber, samogon', *šliūkata* 'rozwiązła kobieta' (*Šliūkata*, *visų išvalkiota*), ⇒ vb. denom. *šliūkatoti* 'brnąć przez błoto'. — W podobnym znaczeniu LEW 1008 notuje *šlokščioti* 'schlucksen' ⇐ wykrz. *šlokš* o chlustaniu, chlupaniu (brak w LKŽ). Por. łot. *šļaks* ⇒ *šļakstēt* 'pluskać, przyskać, bryzgać'.

šliūkti, *šliunkù*, *šliunkaũ* gw. 1. 'o obrzęku: klęsnąć, tęchnąć', 2. 'cienieć, chudnąć', 3. 'mięknąć, rozmiękać', *iššliūkti* 'zgłodnieć – o świniaach', *nušliūkti* 'zbiednieć, zubożeć; zestarzeć się, zgrzybieć', *sušliūkti* 'opadać, osiadać; mięknąć, tajać – o śniegu; pokrywać się zmarszczkami' — czasownik utworzony od wykrz. **šliuk*. Por. *šliuksėti* i *šliaũkti*.

šliūndra 1 p.a. 1. c. 'człowiek niechlujny, brudny, nieporządny' (syn. *šliuñdrius*), 2. c. 'kto chodzi bez celu, wałęsa; włóczęga', 3. f. 'rozwiązła kobieta' (war. *pašliūndra*) — prawdopodobnie zapożyczone z pol. przest. *szlądra*, *-y*, czyt. [šlondra] 'kobieta włócząca się po ulicach, bezwstydnica' (SGP V, 305; brak w POLŽ). Jest to sb. postverbale od pol. przest. *szlądrać się* 'włóczyć się, szwendać się, wałęsać się' ⇐ nwn. *schlendern* 'iść spacerkiem, łązić sobie' (por. SW VI, 633; brak w WDLP). Inaczej LEW 1007, który przyjmował zapożyczenie wprost z niemieckiego. Por. łot. *slūnderēt* 'chodzić bez potrzeby, obijać się bez zajęcia' ⇐ dn. *slundern*, od czego drw. łot. *slunderis* 'ktoś nieudolny; włóczęga' i *slundurs* 'leń' (ME III, 942). — Vb. denom. *šliuñdrinti* 'chodzić brudnym, obdartym, jak włóczęga; iść powoli, chodzić bez celu', *šliūndrinėti* 'chodzić brudnym, przemoczonym; szwendać się unikając pracy; o kobiecie: prowadzić rozwiązłe życie, puszczać się'.

šliuožti, *šliuožiù*, *šliuožiaũ* 1. 'ślizgać się, ześlizgiwać się', 2. 'suwać się, czołgać się, pełznąć', 3. 'wspinać się na drzewo', 4. 'iść powłócząc nogami', 5. 'skradać się (o złodzieju)' — wariant do *šliaũžti* 'sunąć, pełznąć; ślizgać się' (zob.), wytworzony neoapofonią *au* ⇒ *uo*, która stanowi pendant do *ei* ⇒ *ie* (zob. s.v. *duobē*). Nie dostrzega tego ALEW 1045 i dlatego mówi o 'niezrozumiałej z historycznego punktu widzenia' wariacji wokalizmu *uo* : *au*, wariacji powtarzającej się w parach *čiuožti* : *čiaũžti* i *šliuožti* : *šliaũgti*. Zob. też *šliužti*. — Drw. *šliuožē* 'śląd wydeptany w zbożu lub w trawie na łące' (syn. *šliužē*, *brydē*), *šliuožlīs* 'włóczęga'.

šliūpti, *šliumpù*, *šliupaũ* gw. 1. 'upijać się' (*Šliuptē apšliupo*, t.y. *apsigērē*), 2. 'chciwie jeść, żreć', SD *šlumpu* «moknę na deszczu» (syn. *sumirkstu*), 3. *nu-* 'pośliznąć się, upaść, zwalić się' — czasownik utworzony od wykrz. *šliūp*, *šlūpt*, war. *šliūpt* 'chlup, chlup' (o

wylaniu, rozlaniu a. rozsypaniu), też o nagłym, szybkim ruchu, uderzeniu (*Pristavas šlupt jam i ausį*). Inaczej LEW 1007, gdzie *šliup-/šlup-* ujęto jako refleks st. zanikowego od *šlap-* jak w *šlāpias* ‘mokry’. — Z innymi sufiksami: *šliūpinti* a. *šlūpinti* 1. ‘chciwie jeść, żreć, pochłaniać’, intr. ‘mocno padać – o deszczu’, *šliūpterėti* 1. ‘łyknąć trochę, nieco (o wódce)’, 2. intr. ‘chlusnąć’. Nomina: *šliūpinas* a. *šlūpinas* ‘upity, pijany’, *šliūpšnas* ‘cherlawy, słabego zdrowia, chory’, *šliūpšnas* ‘słabego zdrowia, chorowity’, ⇒ cps. *šliupšnāgis* a. *šlupšnāgis* ‘niedomagający starzec, cherlak; ktoś nierozgarnięty; niechluj’ (z **šliupšn-nagis*, por. *nagà*), *šliupšnà* ‘cherlak’ (syn. *šliukšnà*), *šlupštė* c., *šlupštalė* c. ‘stary, schorowany człowiek’. — SW *šliūp-*: *šliūpčioti* 1. intr. ‘sypać się, wysypywać się (o ziarnie)’, 2. tr. ‘wsysać płyn, siorbać’, nomen: *šliūpsnis* ‘duży łyk, haust’.

šliūrės 2 p.a. f.pl. 1. ‘miękkie pantofle domowe, papucie, kapcie’, 2. ‘obuwie bez pięty, z drewnianą podeszwą, drewniaki’ — zapoż. z prus.-niem. *šlore* (LEW 1007), por. nwn. *Schlorren* f.pl. ‘pantofle; zdarte obuwie’. — Ze skrzyżowania *šliūrės* z syn. *kliūrės* (zob.) powstał neol. *škliūrai* m.pl. ‘miękkie pantofle domowe’ (por. LEW 997, Kabašinskaitė 88).

šliurkšti, *šliurkščia*, *šliurkštė* gw. 1. ‘o wodzie w butach: przelewać się, chlupotać’ (*Šliurkščia sušlapęs žmogus, kad eina*), 2. ‘pociągać nosem’, 3. ‘o deszczu: lać’, *šliurkšėti* ts. — czasownik od wykrz. *šliurkšt* ‘chlup’. Paralela: *šliurpšti* ‘ciurkać’ ⇐ *šliurpšt*.

šliurpti, *šliurpiū*, *šliurpiaū* ‘głośno wciągać ustami płynną potrawę, siorbać, chlupać’, 2. ‘wysysać szpik z kości, jajko ze skorupy’ (*Tu šliurpi smagenis iš kaulo, o aš kiaušį iš kiauto* JU), 3. ‘wciągać smarki; wciągać w nos tabakę’ — czasownik utworzony od wykrz. *šliurpt*, *šliurpt* m.in. o chlupotaniu w butach, o siorbaniu, wysysaniu, pochlipywaniu, pociąganiu nosem. Z innymi sufiksami: *šliurpčioti*, *šliurpsėti*, *šliurpsėti*, *šliurpstyti*, *šliurptelėti*. — War. sonoryzowany *šliurb-*: *šliurbti* (*Vakarienės aš šiandien prišliurbiau bulbienės*), *šliurbčioti* ‘siorbać’, *šliurbėti* ‘powoli żreć (o krowie)’. Nomina: *šliurba* b.z.a. c. ‘pijak’, *šliurbė* ‘marna polewka’. — War. sonoryzowany *žliurb-*: *žliurbti*, *žliurbčioti*, *žliurbsėti*. — Alternantem na st. pełnym jest *šleřpti* (zob.). Por. stosunek *šliurti* i *šlėrti*.

šliurti, prs. *šliūrù* (**šliūru* < **šliu-n-ru*; war. *šliurnù*⁶⁸⁹, *šliurstu*), prt. *nušliuraū* gw. 1. ‘moknąć na deszczu (np. o pastuchu)’, 2. ‘(o odzieży) tracić fason po zmoczeniu, niszczyć, dziurawieć, obedrzeć się’, 3. ‘chodzić w poszarpanej odzieży, biednie wyglądać’, 4. ‘zaniedbać się, opuścić się’, 5. ‘zmarnieć (o roślinie), wyjałowić (o ziemi)’ — czasownik utworzony od wykrz. *šliur* ‘chlup’, por. *Purvai semiasi į batus, kai eini, tuojau šliur, šliur* ‘Błoto wlewa się do butów; jak idziesz, to zaraz [słysząc] «šliur, šliur»’. Por. LEW 1007. Osobno zob. *šlėrti* i stosunek *šliurpti* : *šleřpti*. — Z innymi sufiksami: *šliurėnti* ‘iść powoli, wlec się noga za nogą’, *šliūrenti* ts. (por. wykrz. *šliūri-šliūri* o chodzeniu bez celu, *šliūri-šliūri* o powłóczeniu nogami), *šliurėti* ‘chodzić zmoczonym; człapać w butach, które nabrały wody’, (*ap*)*šliurstyti* ‘podlewać rośliny’. Nomen: *šliurinas* ‘włóczęga’. — NB. Nie należy tu czas. łot. *šlurāt* ‘powłóczyć nogami, szurać; być dziwacznie ubranym’, ponieważ jest to zapożyczenie z nwn. *schlurren* ‘geräuschvoll schleifend gehen’ albo z dn. *slurren* ‘schlorfen, den Boden streifend gehen’ (zob. LEW 1007).

šliūzas 2 p.a. ‘śluza’ — zapoż. z ros. *šljuz*, -a (⇐ niderl. *sluis* lub dn. *slūse*, tu ze śrlac. *exclūsa*, zob. REW III, 412). — War. f. *šliūžė* ⇐ prus.-niem. *šlūse*, por. nwn. *Schleuse* f. (GL 129, LEW 1006). — War. z dyftongiem *ui*: *šliūžė* (por. *šiūilė* ob. *šiūlė*; *kūikis* ob. *kūikis*; *kliūkis* ob. *kliukas*).

šliūžti, *šliūžiu*, *šliūžiaū* gw. 1. ‘ślizgać się’, 2. ‘wieźć się sańmi’ — prawdopodobnie onomatopeiczne, por. wykrz. *šliūžt*, *šliūžt* o ślizganiu się. Dotąd objaśniane jako formacja na

⁶⁸⁹ Metateza *nr* > *rn* jak w *šiuřna* < **šiuřna* (*šiuřti*); *skuřna* < **skunra* (*skūrti*).

st. wzdłużonym *šliuž-* od SZ *šliuž-* ⇐ *šliaužti* m.in. ‘suwać się, pełznąć, ślizgać się’ (zob. LEW 1007n.). — Drw. *šliūženti* a. *šliūžinti* ‘iść powoli, z trudem, powłócząc nogami’. Postverbalia: *pašliūža* ‘płoza drewnianego pług’a’ (syn. *pavažà*), ‘płoza sań; płoza hamulcowa u wozu’, *šliūžas* ‘ślimak, płaz’, *šliūžė* ‘ślad wydeptany przez zboże lub łąkę; ślad po saniach’ (war. *šliužė*, *šliūžė*), SD¹ «ślad» (syn. *šliuožė* : *šliužti*), *šliūžės* f.pl. 1. ‘sanki do wożenia pług’a, brony i wszelkich ciężarów (worków, kamieni, kłóców)’, 2. ‘sanie’ (syn. *rōgės*), 3. ‘narty, łyżwy’, 4. bot. ‘mącznica lekarska, *Arctostaphylos uva-ursi*’ (war. *šliūžės*, *šliūžai* b.z.a., też *šliūžės*), cps. *žemėšliūža* ‘włóczenie czego po ziemi nie pokrytej już śniegiem’ (por. *žemė*, syn. *žemėvilka*). — Neopofonia SP *šliūž-* ⇒ SZ *šliuž-*: zob. wyżej *šliužė*, *šliūžė*, *šliūžės*. Paralele: *bruž-* ⇒ *bruž-*; *džiūs-* ⇒ *džius-*; *gruž-* ⇒ *gruž-*. Zob. też *šliūžis*.

šlovė 3 p.a., *šlovė* 1 p.a. 1. ‘chwała, sława’, SD «sława» (*Pilnas yra dangus, žemė tavos šlovės* PK 150₁₃ ‘Pełne są niebiosa i ziemia twej sławy’), 2. ‘dobre imię, reputacja’ (*Nuplėsti kam šlovę* ‘Zniesławić kogo’. *Netekti šlovės* ‘Utracić dobre imię’). War. *šlovė* 1 p.a. (m.in. DP). Odpowiednik stłot. *slāve* ‘sława’ (Karulis II, 219). Z uwagi na długą samogłoskę *ā może być zapożyczeniem słowiańskim, por. stbłr. *slava*, błr. *slava*, -y. Lit. *š-* wobec słow. *s-* pochodzi z wyrównania do rodzimego syn. *šlavė* ‘cześć, chwała; dobre imię’ (zob.). Por. *šlōvnas* ‘sławny’ obok *slōvnas* i *slaūnas* ts. ⇐ błr. *sláŭny* (por. SLA 216n.). Inaczej BSW 307 i LEW 1008n.: *šlovė* ma być spokrewnione ze scs. *slava* ‘dóξα’, sch. *slāva*, czes. *sláva* itd. Podobnie Derksen 2008, 453 i Derksen 2015, 453 (praforma bsł. *šlōu?-). ALEW 1047 ujmuje *šlovė* jako drw. typu vřddhi w stosunku do *šlavė* (zob.). — Drw. *nešlovus* SD «niesławny», *šlovīngas* ‘sławny, godny chwały’, SD <szlawu> adv. «błogo», <szlawus> «błogosławiony» (syn. *pagirtas*). Vb. denom. *šlovinti* ‘chwalić, sławić’, *šlovinu* SD «sławię kogo, chwałę co», *šlovinu kam* SD «błogosławię komu» (syn. <szlawu kam>, *pašlovintas* SD «błogosławiony»).

šlūbas, -à 4 p.a. ‘kulawy, kulejący, chromy, utykający na nogę’. Z palatalizacją nagłosu: *šliūbas*. Niejasne. LEW 1009 rozważa – na tle wymiennosci spółgłosek *š* i *k* (zob. GJL I, § 467) – związek *šlūbas* z rodziną *klūpti* ‘padać na kolana, potykać się’⁶⁹⁰. ALEW 1047 wciąga do porównania fakty germańskie (goc. *ushlaupan*, stisl. *hlaupa* ‘poskakiwać, skakać’) i postuluje wspólny mianownik w postaci pie. *kľeub-. Przy takim ujęciu lit. *šlūbas* miałoby być kontynuacją SZ *kľub-. Niestety, w bałtyckim brak jest śladów st. pełnego †šliaub-, †šlaub-. Wobec tego trzeba uwzględnić możliwość derywacji od wykrz. *šlūbt*, war. *šliūbt*, por. *šlūbtelėti* a. *šliūbtelti*, *šliūbterti* ‘potknąć się; nieco utykać’ (*Ta kumelė kiek šlūbteleja* ‘Ta kobyła trochę utyka’), *šliubčióti* ‘utykać, kuleć’. Są inne jeszcze wykrzykniki opisujące chód utykającego, chromego, por. *šlubi*, *šlubikšt(u)*, *šlubinkš(t)* a. *šlubiņkš(t)*, *šlūbšt pašlūbšt*, *šlubù*, *šlubùkš* i *šlubùnkšt*; *šliumpuō*. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *šljúby* ‘kulawy’ (PZB 5, 484). — Drw. *šlūbės* f.pl. peior. ‘nogi’, *šlūbis* a. *šliūbis* ‘człowiek kulawy, kuternoga’, *šlubkys* ‘kulawiec’ (por. *dručis*, *stuņkis*), *šlubuōlis* ts.; *šliumba* c. ‘kto chodzi z trudem’. — Vb. denom. *šlūbti*, *šlubù*, *apšlubaũ*, war. *šliūbti* ‘okuleć, okulać’ (podobnie *šliūpti* ⇐ *šliūp* i *šliūrti* ⇐ *šliūr*). Z inną budową: 1. *šlubčióti* ‘nieco kuleć, chromać, utykać; o sercu: niedomagać’ (por. *mikčióti*, *sriubčióti*), 2. *apšlūbinti* ‘okulać, np. konia’, 3. *šlubúoti* ‘być kulawym, chromym; iść kulejąc; kuleć, źle działać, szwankować’. Z jęz. łotewskiego por. *slubīt* ‘schlaff gehen’, *sluburs* ‘kto powłóczy nogami’.

šlūika 1 p.a. gw. 1. ‘liczy, zużyty koń’ (por. *švāika* II), 2. c. ‘włóczęga’, 3. ‘bezwartościowy przedmiot’, 4. ‘niegospodarna, niechlujna kobieta’. Niejasne. Można to zestawić z *klūika* ‘chudy, marny koń’ i powiązać z alternacją spółgłosek *k/š* (uwaga M. Osłona). Obok tego *šliūika* c. 1. ‘niechlujny człowiek’, 2. ‘marne zwierzę (koń, świnia)’.

⁶⁹⁰ LEW 1009 wymienia w tym związku jeszcze *klūbas* ‘okolica stawu biodrowego’. To nie jest trafne, bo wyraz *klūbas* jest zapożyczeniem z błr. *klub* ‘kłąb u zwierzęcia’ (zob. LKŽ VI, 161).

šlūnta 1 p.a. gw. 1. 'biodro; udo' (Šlapelis 515), 2. 'kawał mięsa' (*Šeiminykė davė šlūntą avienos* 'Gospodyni dała kawał baraniny'). — Z innym tematem: *šlūntis, -ies* f. 1 p.a. 'kawał mięsa' (*Malūnan važiuodamas, brolis pasiėmė visą šlūntą mėsos* 'Jadąc do młyna, brat zabrał z sobą spory kawał mięsa'). Stosunek *šlūntis* : *šlūnta* przypomina *natis* : *natà* i *speltis* : *speltė*. — Pochodzenie niejasne, zob. LEW 1010 (s.v. *šlūina*). Por. 1° *šluŋpis* ob. *šliuŋpis, šliuŋpis* 'przednia szynka' (war. do *šum̃pis*, zob. *kuŋpis*), 2° *šluŋnas* 'o koniu: kulawy', war. *šluŋnis* ts.; *šlūina* 'wałęsa, próżniak', por. łot. *slūins* 'włóczęga, łazęga', *sluŋnis* 'kulawa istota', też 'obibok, próżniak', 3° *šluŋnė* 'biodro', 4° *šluŋtas* 'udo, biodro, goleń', 5° *šlūtas* 'kto idąc kołysze się na boki'.

šluostyti, šluostau, šluosčiau 'wycierać, ścierać, podcierać'. SD *šluostau* «ucieram co», *apšluostau* «ocieram co», *nušluostau* «ścieram», *prašluostau* *akis* «przecieram oczy» — frequentativum na -sty- od pwk. *šluo-* jak w *šlūoti* 'zamiatać' (zob.). Paralele: *dūostyti* ⇐ *dūoti*; *ūostyti* ⇐ *ūosti*; *māustyti* ⇐ *māuti*. — Neoosn. *šluosty-*: *šluostytinė skara* SD «ścierka gruba» (por. *apipjaustytinis* s.v. *pjauti*). — Neoosn. *šluost-*: *šluōstas* a. *šluōstė* 'szmata, ścierka do wycierania, mycia' (drw. z metatonią, por. *mōstyti* ⇒ *mōstas*), *pašluōstė* 'ścierka, wycieraczka' (por. *duostė, kaūstė, kraūstė*), *pašluōstos* a. *pašluōstos* f.pl. 'zmiotki w postaci ziarna lub mąki' (war. *pašluōstai*), też 'śmiecie; okruszki ze stołu', cps. *kamīnšluosta* 'miotła do komina' (por. *kāminas*), *rañkšluostis* 'ręcznik' (por. *rankà*).

šlūota 1 p.a. 1. 'miotła, pęk różeg do zamiatania', 2. gw. 'miotelka łąziebna z gałązek brzozowych', 3. gw. 'pęk, bukiet kwiatów', 4. gw. 'wiązka słomy zatknięta na kiju jako znak zakazu (wejścia, wjazdu)', 5. gw. 'ogon komety, kometa; kula ognia, kłęb' — dewerbalne nomen instrumenti z suf. -tā- od *šluo-* jak w *šlūoti* 'mieść, zamiatać' (zob.). Odpowiednik łot. *sluōta* 'miotła', *peřamā sluota* a. *pirts sluota* 'miotelka łąziebna'. Paralele: *kóptos* ⇐ *kópti*; *láiptos* ⇐ *lipti, láiptoti*. — Drw. *šluōčius* 'kto wyrabia miotły na sprzedaż' (por. *šikšnius* ⇐ *šikšnà*), *šluotėlė* 'miotelka, miotelka kąpielowa; czub ptasi', *šluotėlė rūbų* SD «miotelka do szat». Cps. *šlūotkotis* 'kij do miotły' (por. *kotas*), *šlūotražis* 'stara miotła' (por. *rāžas*), *šlūotrykštės* f.pl. 'różgi na miotły' (por. *rykštė*).

šlūoti, prs. *šlūoju* (war. *šlūonu, šluonù, šlavù*), prt. *šlaviaũ* (war. *šlavėjau*) 'mieść, zamiatać': *Šlūoti aslą, gatvę, kiemą* 'Zamiatać klepisko, ulicę, podwórze'. SD: *šlūoju* «garnę; umiatam», <i>šlūoju> «chędożę» (syn. *apkuopiu, šveičiu*), <i>šlūoju> «wymiatam». W dialekcie żmudzkiej forma praesentis ma postać *šlavù* 'zamiatam'. Można ją wyprowadzić z **kloṷ-e/o-* < pie. **kleṷH-e/o-* (zob. LIV² 335). Por. łac. *cluō, -ere* 'czyścić' < **kloṷō, cloāca* 'ściek, kanał podziemny' ⇐ **kloṷ-ā-*. Inne języki pokazują odmienny wokalizm oraz pwk. rozszerzony przez *-d-, por. gr. *κλύω* 'oblać, opłukać, zmyć, oczyścić' < **klu-d-je-*, goc. *hlutrs* 'ἀγρός', stwn. *hlūt(t)ar* 'czysty, przejrzysty' < **hlūt-ra-* < **klu-d-ro-* (por. nwn. *lauter* 'czysty, szczery – o złocie'). Zob. IEW 607, BSW 307, LEW 1010n., ALEW 1048, EWD 775. Znacz. etym. dla *šlūoti*: 'zamiatać ziarno podczas wiania zboża'. — Pierwiastek dyftongiczny rozszerzony spółgłoską laryngalną, **kleṷH-*, ma w bałtyckim alternant w postaci **kleṷ-k-*, zob. *šliaũkti*. — Setowy charakter litewskiego pierwiastka znajduje potwierdzenie w drw. *šlūvenos* f.pl. 'to co zmieciono, zmieciny, śmiecie', ponieważ jego składnik *v* mógł się pojawić jedynie w warunkach hiatu laryngalnego, por. praformę **šluṷen-* < pie. **kluH-en-* (HL 97n.). Paralele: *pūvenos* do *pūti*; *pjūvenos* do *pjauti*; *siūvena* do *siūti*. — WSZ: *šlūvis* '(wgłębiony) ślad od pociągnięcia miotłą'. — W zakresie st. *e* jest do odnotowania czas. *šliauti, šliāunu, šlióviau* 'zadać cios, zdzielić, uderzyć'. Jego znaczenie można powiązać z 'uderzać miotłą', odwołując się do takiej paraleli, jak np. pol. *zamiatać* 'verrere': przest. *mieść* 'rzucać, ciskać, zwłaszcza czymś miałym, drobnym'. Co do strony semazjologicznej por. też *šliaũkti* (pie. **kleṷk-*), używane w dwóch znaczeniach: 1. 'zmiatać,

ścierać⁶⁹¹ i 2. 'bić, silnie uderzać, walić'. Akutowany alternant *šliáu-* mógł się dostać do infinitiwu z zanikłego prs. atematycznego **šliáumi* < **kleuH-mi* (inf. **šlúti*). — Pojawienie się *šluo-* jako alternantu do *šlav-* jest innowacją morfonologiczną. Derywacja *av-V* ⇒ *uo-C* polega na odwróceniu stosunku *uo-C* ⇒ *av-V*, który się wytworzył w pdg. czas. 'dać': *dúoti* ⇒ *daviaũ*. Zob. Stang 1966, 360. Przeciwnie temu objaśnieniu, które odwołuje się do analogii, wystąpił obecnie Villanueva Svensson, *Balt XLVIII*:2, 2013, 233 f. Jego zdaniem osnowy sprzężone w lit. pdg. *šlúo-* : *šlav-* należą do dwóch genetycznie różnych baz werbalnych, w szczególności *šlúo-C* < pb. **šlō-* ma się wywodzić z pie. aorystu **kléh₃-t*, z kolei *šlav-V-* z pie. praesens na *-u-*, pie. **kleH-u-*. — Osnowę infinitiwu mają formy *šlúostyti* (zob.) i *šlúota* (zob.). — Neosn. *šluoj-* (≡ prs. *šlúoju*): *šluojéjas* 'zamiatacz', *šluojikas* ts. Z nieregularnym uproszczeniem *uo* w *o*: *iššlojimas* 'śmiecie' (dosł. 'wymiecenie'). Tu też SD¹ <βloimas> «dwor» (syn. *dvaras*), SD <atβloimas> «siedlisko, plac», z synkopowania *šlojimas* (w LKŽ XV, 18 przytoczono to ze znakiem zapytania). Wyraz ten można wyprowadzić z **(at)šluojimas*, formacji zbudowanej podobnie jak *atšlavimas* 'dziedziniec, podwórze' (por. prt. *šlaviaũ*). Zakończenie *-uojimas* było wyjątkowe, podczas gdy *-ojimas* jest pospolite, por. *jojimas*, *lojimas*, *mojimas*. — Neopwk. *šlav-* (≡ *šlaviaũ*): *šlavióti* iter. 'zamiatać' (por. *davióti* ≡ *daviaũ*). Neopwk. *šlav-* (zob.).

šmaikštyti, *šmaikštaũ*, *šmaikščiaũ* gw. 1. 'wymachiwać czymś giętkim, np. różgą, biczem', 2. 'ciąć, smagać różgą, batem', 3. 'szybko przelatywać, śmigać – o jaskółkach' (war. *šmaikštýtis*). Pochodzenie dwuznaczne. Albo od wykrz. *šmáikšt* o zacięciu batem (por. syn. *šmaukštyti* ≡ *šmaukšt*), albo od sb. *šmaikštis* 'różga, witka; bat' (zob. *šmaigyti*). Z innym sufiksem: *šmaikštúoti* 'ciąć, smagać różgą, batem'. — Drw. *šmaikštūs* 'giętki, gibki; smukły; spiczasty (o kołku)', przen. 'zręczny, zwinny; dowcipny, celny (o słowach); wygodny w użyciu'.

šmakščióti, *šmakščióju*, *šmakščiójau* 1. 'szybko przepływać, śmigać pod wodą (o rybie, wydrze, kaczce), 2. 'wbijać igłę', 3. 'brnąć w śniegu stawiać nogę za nogą' — czasownik na *-čio-* od wykrz. *šmākš* o przebicciu, przeszyciu (nożem, igłą, szydłem), o wetknięciu, wsunięciu, też o nagłym dzianiu się (*Šmākšt i jis jau čia!* '«Śmakšt» i on już tu!'). Paralele: *šmaikštýti* ≡ *šmáikšt*; *šmaukšėti* ≡ *šmaukš(t)*. Z innymi sufiksami: *šmakšėti*, *šmakšnóti*. — Od obocznego wykrz. *šmākšt* pochodzi *šmakštelėti* 'ukłuć, przeszyć, przebić; wetknąć'. — Prymarną formą wykrzyknika jest tu *šmāk*, por. *šmaksėti* 'machać kosą; brnąć w śniegu, błocie'.

šmánta 1 p.a., *šmántas* 1 p.a. przest., gw. 'śmietana' — zapoż. z prus.-niem. *šmant* (GL 130, LEW 1012), por. nwn. *Schmant* m. War. z nagłosem *s-*: *smánta*, *smántas*. Co do akutu por. zapoż. *dránka* i *gángos*. — Drw. *šmañtalas* a. *šmántalas* 'sos, zaprawa do potrawy'.

šmaukšėti, *šmaukšiu*, *šmaukšėjau* (war. akc. *šmaukšėti*) gw. 'wywijać batem, różgą; strzelać z bicia' — czasownik na *-ė-* (lub *-sė-*, **šmaukš-sė-*) od wykrz. *šmaukš(t)*, *šmaũkš(t)* m.in. o smagnięciu różgą a. biczem; cięciu (szablą, nożem). Paralela: *šmikšėti* ≡ *šmikš*. — Z innymi sufiksami: *šmaukščióti* a. *šmaukštyti* 'wymachiwać batem' (syn. *šmaikštýti*), *šmaukštelėti* 'smagnąć, zaciąć batem; powiedzieć coś przykrego'.

šmaũkšti, *šmaukščiù*, *šmaukščiaũ* obok *šmaũkšti*, *šmauškiù*, *šmauškiaũ* gw. 1. 'wymachiwać batem, różgą; strzelać z bicia', SD «smagam kogo, siekę różgą», 2. 'niedbale ścierać, zmiatać resztki', 3. 'zdzierać, niszczyć ubranie, obuwie używaniem', 4. 'wciągać w nos tabakę, niuchać' (syn. *šniaũkti*), 5. 'o ptakach: szybko przelatywać, śmigać' — czasow-

⁶⁹¹ Odpowiednik łot. *slaukt* znaczy 'doić'. Por. stosunek wed. *māršti* 'wyciera, czyści' (3 pl. *mrjánti*), aw. *marəzaiti* 'potrąca, lekko dotyka, muska' i gr. ἀμέλγω 'doję', scs. *mlěsti* 'doić', lit. *mélž(t)u*, *milžti* ts. ≡ pie. **h₂melg-* 'pocierać, ścierać'.

nik utworzony od wykrz. *šmáuķš(t)*, *šmaũķš(t)* o szybkim ruchu, działaniu; o smagnięciu. Zob. też *šmaukšėti*. Por. LEW 1012.

šmekiúoti, *šmekiúoju*, *šmekiavaũ* gw. 1. intr. 'smakować, być smacznym, przypadać komu do smaku', 2. intr. 'delektować się smakiem czego', 3. tr. 'kosztować, próbować, jak smakuje, badać smak czego' (war. *šmekóti*) — zapoż. z prus.-niem. *šmeke*, por. nwn. *schmecken* (GL 130, LEW 1012). Łot. *smēķēt* 'smakować; próbować smaku' ⇐ śrdn. *smecken* (Jordan 91). Zob. też *smōkas*.

šmėkla 1 p.a. 1. 'przywidzenie, widziadło, zmora', 2. 'w wierzeniach ludu: duch, cień zmarłego, upiór', 3. 'osoba bliska śmierci', 4. 'strach na wróble, kukła postaci ludzkiej postawiona dla odstraszenia ptaków', 5. 'ktoś dziwacznie wyglądający lub zachowujący się'. Ten literacki wariant stoi obok gw. *šmėkšla*, *šmėkšlė* i pokazuje zatrąę przed sufiksalnego segmentu -š-, por. niżej *šmėkšóti* 'widnieć z daleka'. — Vb. denom. *šmėklinėti* 'o widziadle: chodzić, przesuwać się; majaczyć przed oczyma', *šmėklotis* 'zwidywać się; wyobrażać sobie coś, roić coś sobie' (war. *šmėkliotis*).

šmėkšóti, *šmėkšo*, *šmėkšójo* 1. 'widnieć z dala, pokazywać się, zarysowywać się niewyraźnie we mgle, w ciemności, w oddali', 2. 'sterceć nieruchomo; zasłaniać komu światło, widok', 3. 'zwidywać się (też o czymś budzącym strach)' — ze zmiany *šmėkš-sóti, czasownik na -so- od wykrz. *šmėkš*, *šmėkšt* o nagłym wrażeniu wzrokowym, krótkotrwałym i niejasnym; o szybkim ruchu, skoku i o machnięciu. War. *šmėksóti* i *šmėksėti*. W kwestii neosuf. -šo- zob. *kėkšė*. — Neoosn. *šmėkš-*: *šmėkščioti* 'pokazywać się i ginąć; ukazywać się niewyraźnie, mgliscie i szybko znikać, majaczyć' (war. *šmėščioti*), *šmėkšla* 'przywidzenie, widziadło, zmora, upiór' (war. *šmėkšlė*, osobno zob. *šmėkla*), *šmėkšlas* 'ciemniejsze miejsce, cień, np. na fotografii', ⇒ vb. denom. *šmėkšlinėti* 'chodzić chyłkiem; o oczach: poruszać się niespokojnie'.

šmėras 4 p.a., *šmėras*, *šmėras* przest., gw. 'smar do wozów (do smarowania osi kół)' — zapoż. z prus.-niem. *šmēr* (GL 130, LEW 1013), por. śrdn. *smēr*, śrwn. *smēr*, nwn. *Schmiere*, *Wagenschmiere* f. War. f. *šmėrė*. Łot. *smēre*, *smērs* ⇐ śrdn. *smēr* (Jordan 91). — Drw. *šmėrinas* 'usmarowany, zabrudzony smarem', *šmėrinýčia* a. *šmėrinýčia* 'pojemnik ze smarem, smarownica' (por. neosuf. -inyčia w *cūkrinyčia* i *vilkinýčia*). Vb. denom. *šmėruoti* 'smarować smarem', przen. 'szybko iść'. — War. f. *smėra* 1 p.a. 'smar do wozów; rybi tłuszcz, tran' (GL 117).

šmiėžti, *šmiėžia*, *šmiėžė* gw. 'o kamieniu: lecieć w powietrzu' — *šmiėž-* to derywat apofoniczny na SP od *šmiž-* jak w *šmižėti* (zob.). — Neoapofonia SZ *šmiž-* ⇒ SP *šmiėž-*: *šmiėžti* 'biegać tam i z powrotem, latać; łązić bez celu, kręcić się gdzie', *pašmiėžti* 'porwać, ukraść', *pėršmiėžti* 'smagnąć różgą'. Drw. *šmėižlė* lub *šmėižmė* 'płaz, żmija' (metatonia akutowa przypomina *glėimė* i *báimė*).

šmikis, -io 2 p.a. przest., gw. 1. 'bicz, sznur lub rzemień przytwierdzony do biczyska' (m.in. CGL), 2. 'zakończona węzłem końcówka na sznurze bicza', 3. 'zatyczka w kształcie klina, czop', 4. *jaučio šmikis* 'penis byka' — ze zmianą rodzaju zapożyczone z nwn. *Schmicke* f. 'różga; bicz' (GL 130, LEW 1013). Por. nwn. *Schmickenschnur* f. 'sznur bata, Peitschenschnur' (DW). — W użyciu przenośnym *šmikis* to 'wąski pas ziemi': *Žemės buvo išdalytos int šniūrus, šmikius* 'Grunty były podzielone na sznury, «šmikiai»'. War. sonoryzowany *šmīgis* a. *šmýgis*, por. *Jų yra šmīgis, ne šniūras*, t.y. *siaurukas, tik keturias lysves tur* JU 'Oni mają «šmigis» [ziemi], nie sznur; wążutki, ledwie cztery grzedy'.

šmikšėti, *šmikšiù*, *šmikšėjau* gw. 1. 'wymachiwać batem' (*sušmikšėti* 'smagnąć, zaciąć'), 2. 'szybko latać, śmigać, np. o jaskółce', 3. 'prędko chodzić' — czasownik na -ė- (lub -sė-: *šmikš-sė-) od wykrz. *šmikš*, *šmikšt* o lekkim uderzeniu, smagnięciu; o cięciu,

żęciu, koszeniu; o nagłym, szybkim ruchu, działaniu. Paralela: *šmaukšėti* ⇌ *šmáuks(t)*. — Z innymi sufiksami: *šmikščióti* m.in. ‘o świetle: pokazywać się i znikać’ (*šmikštė* ‘zjawia, przywidzenie’), *šmikštelėti* ‘smagnąć, zaciąć konia; mignąć, zamigotać; zerknąć’, *šmikšterti* ‘zaciąć; lunąć’, *šmikštinti* ‘ścieńczać strugając, zaostrzać; kosić kosą’, *sušmikštinti* ‘zwęzić, skrócić (odzienie)’, *prišmikštyti*, *-iju* ‘zaśmiecic strużynami, wiórami’. — Osnowa *šmikšt-V* pojawia się też w sonoryzowanym wariantcie *šmigžd-V* (por. *šmugždùs* ob. *šmukštùs*): *šmigždinti* ‘strugać, zaostrzać’, *šmigždėnti* ‘nieudolnie kroić materiał do szycia’; *šmigždas* ‘rzecz zanadto zestrugana, zaostzona’, *šmigždis*, *-ė* ‘zwierzę wychudłe, nędzne’. LKŽ XV, 88 odtwarza z prt. *nušmigždo* ‘schudł, zmarniał’ formy inf. *nušmigžti* oraz prs. *nušmýgžda* (to z *šmykšta = *šmīkšta ⇌ *šminkš-sta?). Prs. *šmýkšta* ‘źle rośnie, marnieje’ notuje LKŽ XV, 92 s.v. *šmýkšti* (*Sušmykšta javai iš karščio* ‘Marnieje (usycha) zboże na skutek upału’; LEW 1014: «Ohne Etymologie»).

šmikti, *šminkù*, *šmikaũ* gw., zwykle z prvb. *pa-* ‘postradać zmysły, oszaleć, zwariować’ — czasownik utworzony od wykrz. *šmik*, *šmikt* o nagłym, szybkim ruchu, śmig, czmych (war. *šmikš*, *šmikšt*). — Postverbalia: *šmikas* ‘ochota na szaleństwa’, *šmiklùs* ‘szybki w robocie’, *šmikis*, *-ė* ‘ktoś niepoważny; niedorajda; intruz’ (Šlapelis 515: ‘chłystek, młokos’).

šmirinėti, *šmirinėjū*, *šmirinėjau* ‘biegać tu i tam (o myszach, szczurach, dzieciach); przemykać się, łązić, szwendać się’ — czasownik na *-inē-* od wykrz. *šmir-šmir*, war. *šmiri-šmiri*. Paralela: *šmižinėti* ⇌ *šmiži-šmiži*. Z innymi sufiksami: *šmirėnti* ‘chodzić bez zajęcia, pętać się’, *šmirúoti* ‘chodzić bez celu’. Nomen: *šmiri* ‘o dziewczynie: zalotna, kokietująca’ (*Merga šmiri, kuri smailauna, veizdi į vaikius* JU), *šmiris*, *-ė* ‘kto nie może usiedzieć na miejscu’.

šmiřkšti, *šmirkščiù*, *šmirkščiaũ* gw. 1. ‘łać się ciurkiem’, 2. ‘tryskać’, 3. ‘szybko biec, jechać’ — czasownik utworzony od wykrz. *šmirkšt*, *šmiřkšt*. Paralele: *šmuřkšti*, *šviřkšti*.

šmisti, *šmintù*, *šmitaũ*: gw. *sušmisti* ‘schudnąć, zmarnieć – o koniu’, *pašmisti* ‘rozswawolić się, rozszaleć się’ — prs. z infiksem nosowym od osnowy onomatopeicznej *šmit-*, por. wykrz. *šmit* o szybkim ruchu, pięciu się w górę, na drzewo. Paralele: *šmikti* i *šmižti*.

šmižėti, *šmiža*, *šmižėjo* gw. ‘roić się – o pszczołach, mrówkach, kijankach’, przenośnie też o ludziach — czasownik na *-ė-* od wykrz. *šmiži-šmiži*, *šmižì-šmižì* o lataniu, bieganiu, łożeniu albo *šmižu-šmižu* o krzątaniu się, ruszaniu się. Paralela: *braškėti* ⇌ *braški-braški*. — Z innymi sufiksami: *šmižinėti* ‘pełzać, leżać, przemykać się (o myszach); latać, łązić bez zajęcia’, *išmižiúoti* ‘wślizgnąć się, wpłynąć po kryjomu’. — Nomina: *šmižinys* BRB ‘robactwo (żerujące na drzewach)’, *šmižūnas* ‘obibok’. — WSZ *šmyž-*: *šmýžauti* ‘przechadzać się, szwendać się’. — SE *šmiež-/šmeiž-* ⇌ *šmiž-*, zob. *šmiežti*. — SO *šmaiž-*: *šmaižioti*, *-ju*, *-jau* 1. ‘chodzić bez potrzeby, szwendać się po kątach, włóczyć się’ (war. *šmaižyti*), 2. ‘ukazywać się niewyraźnie, mgliście i znikać; przemykać’, 3. ‘szybko przelatywać, śmigać, np. o jaskółkach, nietoperzach’ (syn. *šmaikštyti*), *šmaižyti* m.in. ‘chodzić tam i z powrotem, kręcić się; smagać biczem’, refl. *šmaižýtis* ‘zwidywać się’, *pasišmaižýti* ‘pokazać się gdzieś na krótko, pokręcić się gdzieś’. Nomen: *šmaižùs* ‘zimny, przenikliwy (o wietrze); odrażający, wstrętny’.

šmižti, prs. *šmýžta* (*šmižta < *šminž-sta, war. *šmýža* < *šmīža < *sminža), prt. *šmižo* (war. *šmižė*), gw. *apšmižti* ‘o roślinie: nie rosnać, uschnąć podczas suszy; o odzieży: wystrzępić się’, *péršmižti* ‘podchmielić sobie’, *sušmižti* ‘stracić swoje właściwości, zepsuć się – o piwie, mięsie, potrawie’ (syn. *nušmisti*), też ‘poczuć się sennym’ — czasownik z prs. infigowanym od wykrz. *šmiž, por. *šmiži-šmiži*, *šmižì-šmižì* m.in. o tarcu, ścieraniu się, zmniejszaniu się, *šmýžt* o błysnięciu, *šmižu* a. *šmižù* o krzątaniu się. Paralele: *šmikti*, *šminkù*

⇐ *šmik*; *šmisti*, *šmintù* ⇐ *šmīt*. — War. zmieniony insercją *k*: *šmykšti*, *šmykšta* (**šmīkšta* < **šminkšta*), *šmyško* ‘o zbożu: usychać, marnieć’ (długość po denazalizacji *i*). — Neoapofonia SZ *šmiž-* ⇒ SP/SE *šmeiž-*: *šmeižti*, *-iù*, *-iaũ* 1. ‘brudzić, zanieczyszczać, zaśmiecać’, 2. ‘oczerniać, szkalować kogo’ (*Jie mane šmeižia*). Por. *ižti* ⇒ *ežti*, *ėižėti*; *snigti* ⇒ *snėigėti*. — Drw. *šmeižà* ‘plama, zabrudzone miejsce’, *šmeižėjas* ‘oszczerca’, *šmeižikas* ts., *šmeižtas* ‘oszczerstwo, potwarz’. — SO *šmaiž-*: *šmáizioti*, *-ju*, *-jau* ‘obmawiać, oczerniać’.

šmōkšti, *šmōkščia*, *šmōkštė* przest. ‘cicho szumieć, szemrać – o płynącej wodzie’ (Litwa pruska) — od onomatopeicznej osnowy *šmokšt-*, por. wykrz. *šmókšt* o smagnięciu biczem, różgą, *šmókš* o mocnym uderzeniu. Por. bliskoznaczne *šniōkšti* ⇐ *šniōkšt*.

šmōryti, *šmōrijū*, *šmōrijau* gw. 1. ‘pić bez umiaru wódkę, chlać’, 2. intr. ‘o deszczu: obficie padać’, *sušmōryti* ‘zaciąć batem’, intr. ‘szybko gdzieś pojechać i wrócić’ — zapoż. z prus.-niem. *šmōren* ‘viel trinken’ (GL 130, LEW 1015).

šmōtas 2 p.a. gw. 1. ‘część jakiejś całości, kawał, kawałek’, 2. ‘część jakiejś powierzchni, splecieć’ (*žēmės šmōtas* ‘szmat ziemi’), 3. ‘niemala ilość, dość dużo, sporo, dużo’ (*šmōtas žmonių* ‘dużo ludzi’, *mētų šmōtas* ‘sporo lat, szmat czasu’), 4. *tinginio šmōtas* ‘kawał lenia’, tj. ‘wielki leń’ — zapoż. z pol. *szmat*, błr. *šmat* indecl. (bez przekonującej etymologii, zob. Boryś 604: ma się łączyć z błr. *šmatács* ‘mocno szarpać, trząść’). War. *š-mobile*: *mōtas* ‘kawałek czego’, *mōtais* adv. ‘miejscami (rosnąć)’. Por. łot. *šmataks* ‘duży kawałek’ ⇐ ros. *šmatók* ‘kawałek’; łot. *šmatkas* f.pl. ‘odpadki’ ⇐ ros. *šmátki* ‘ucięte, urwane kawałki’. Zob. też SLA 217, LEW 1015. Neoapofonia **šmāt-* (SP) ⇒ *šmāt-* (SZ) wytwarza drw. *prāšmatas* ‘nadmiar, obfitość’ (por. *blōgas* ⇒ *blagnas*; *slōbnas* ⇒ *slabnas*; *trōpnas* ⇒ *trapnas*). — Drw. *šmōtais* adv. ‘miejscami; czasami’.

šmūgelis, *-io* 1 p.a. 1. ‘przemyt’, 2. ‘kombinacje handlowe, spekulacja’ — zapoż. z nwn. *Schmuggel* m. (GL 130n.). Por. też polski germanizm *szmugiel*, *-glu*. DLKŽ zaleca zastąpienie *šmūgelis* rusycyzmem *kontrabānda* 1 p.a. Lepiej zlitewszczone warianty to *šmūgulis*, *šmūkulis* i *smūkulis* 1 p.a. ‘przemyt; towar przemycany’, gdzie *šmuk-/smuk-* zam. *šmug-* tłumaczy się adideacją do czas. *pra-si-smūkti* ‘prześlizgnąć się, niepostrzeżenie przedostać się’ (przez granicę), zaś suf. *-ulis* jest synonimicznym zastępstwem za *-elis*. Por. GL 131, LEW 1015, Kabašinskaitė 24. — Drw. *šmugelniškas* a. *šmūgelninkas* ‘przemysłowiec, szmugler’. Vb. denom. *šmūgeliuoti* 1. ‘żyć z przemytu’, 2. ‘dokonywać nielegalnych transakcji, oszukiwać’, war. *šmūkuliuoti*.

šmūlas, *-à* 4 p.a. žm. ‘bez rogów, bezrogi’. Trudne. Po pierwsze można założyć synkopowanie trójzgłoskowej formy plit. **šumūlas*. Pwk. **šum-* jest w st. zanikowym do pb. **šem-* < pie. **kem-* ‘pozbawiony rogów’. Suf. *-ula-* jak w *tóbulas*, *māgulas*, *stēbulas* (oraz *gamulà* ‘bydlę bez rogów’). Przyjęte dotąd korespondencje ie. to sti. *šāma-* ‘bezrogi’ (**kemos*) oraz gr. κεμάς, -άδος f. ‘cielak jelenia’, zob. IEW 556, LEW 1015. Po drugie można dla refleksów sti. *šāma-* i gr. κεμάς ⇐ pgr. **κεμ-ο-ς* przyjąć rekonstrukcję pie. **kemh₂-o-* ‘bezrogi, hornlos’ (Lubotsky apud Beekes 2010, 671). Aby umożliwić dołączenie tu lit. refleksu, przyjmujemy 1° że *šmūlas* wywodzi się z **šumlās* przez metatezę, 2° że **šumlās* jest kontynuacją formacji o pwk. na SZ: **šūm-la-s* < pie. **kṃh₂-lo-s*. Beekes niesłusznie utrzymuje, że sekwencja *-mu-* w *šmūlas* odzwierciedla pie. **mḥ₂-*. War. *š-mobile*: *mūlas* (łot. *mūls*). — Z uwagi na łot. *smāuls²* ‘bezrogi’, *smāule*, *smāule²* ‘krowa bez rogów; krowa z ułamanymi rogami’ Endzelin (ME III, 955) postuluje pb. apofonię **šmaul-* : **šmul-*. Może jednak łot. *smaul-* jest nowym alternantem, wytworzonym neoapofonią SZ *u* ⇒ SP *au*? Paralele: *bruzdēt* ⇒ *brauzdēt* ‘stuknąć, łomotać’; *zūdu* (zust) ⇒ *zāudēt* ‘stracić’; lit. *skliūtas* ⇒ *skliaūtas*. — Synonimami *šmūlas* są *baūžas* ob. *būžas*, *buluñdas*, *búolas*, *duōlas*, *glūmas*,

glum̃žas i škūlas.

šmul̃tē 2 p.a., *šmultē* 4 p.a. gw. 1. 'smalec, tłuszcz wytopiony z sadła lub słoniny, zwykle ze skwarkami' (*Žiemaī pasidarydavo šmul̃tēs* 'Na zimę robiło się [zapas] smalcu'), 2. 'gęsi smalec', 3. 'twaróg' — zapoż. z prus.-niem. *šmult* 'smalec', war. *šmalt*, *šmolt* (Prellwitz 28, GL 131, LEW 1016), por. śrdn. *smalt*, *smolt*, nwn. *Schmalz* n. (EWD 1220, od *schmelzen* 'topić, wytapiać'). War. *šmul̃teris* 1 p.a. 'smalec'. Obok tego jest polonizm *smal̃čius* (zob.).

šmūr̃kšēti, *šmūr̃kši*, *šmūr̃kšējo* gw. 1. 'biegać tam i z powrotem (o myszach); biegać, jeździć', 2. tr. 'szybko zjadać, połykać, zwł. coś oślizgłego (kluski, grzyby, śliwki)' — czasownik na -ē- od wykrz. *šmūr̃kš*, *šmũrkš* o szybkim ruchu, o nagłym zniknięciu (w norze, szczelinie, wodzie), o czmychnięciu (myszy, zająca), war. *šmūr̃kt* 'czmych' oraz *šmūr̃kšt*, *šmũrkšt* ts. (⇒ *šmūr̃kštelēti* 'czmychnąć; szybko co wsunąć, wetknąć, schować; ukraść'). Z suf. -čio-: *šmūr̃kščioti* 'łazić, chodzić, biegać' (od tego wtórny wykrz. *šmũrkšč* 'czmych').

šmūtas 2 p.a. gw. 1. 'błazen, ktoś niepoważny, figlarz', 2. 'bałamut, krętacz, oszust, kłamca' (por. *šmūtyti*) — ze zmiany *čmūtas*, co zapożyczone z błr. *čmut*, -a (LEW 1016). Zastępstwo *t̃*- przez *š*- jak w *šlañkas*. Zob. też *šūtas*. — Drw. *šmutybē*, *šmutybē* 'strojenie żartów, błaznowanie', war. *šmutystà*, *šmutyštē*.

šmūtyti, *šmūtiju*, *šmūtijau* gw. 'kręcić, oszukiwać', *apšmūtyti* 'oszukać', *nušmūtyti* 'zbiednieć, zubożeć', *prašmūtyti* 'roztrwonić', *sušmūtyti* 'pomylić' — ze zmianą *t̃m*- > *šm*- zapożyczone z błr. *čmucić*, *čmuću*, 3 sg. *čmucić*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *trūčyti*, *ūčytis*). Zob. też *šmūtas*. — Z innymi sufiksami: *šmūtinti* 'bałamucić', *šmutavóti* a. *šmūtauti* 'żartować; natrząsać się z kogo, naigrawać się'. — Stary nagłos poświadcza SD *čmutavoju* «figluie» (syn. *juokiuosi*). Por. SLA 59, LEW 1016 (pominięte w ALEW). Zob. *šūtyti* s.v. *šūtas*.

šnab̃ždēti, *šnab̃ždù*, *šnab̃ždējau* 1. 'szeleścić (o liściach na drzewie, o suchym sianie, wyschniętych roślinach)', 2. 'poruszać się powodując cichy szmer (o myszach, o rakach przenoszonych w worku)', 3. 'mówić szeptem, półgłosem' — refleks **šnaps̃dēti*, gdzie suf. -dē- dołącza się do wykrz. *šnaps̃* (por. *šnaps̃ēti* 'szeptać'), a w konsekwencji zbitka *pš-d* na granicy morfologicznej udźwięcznia się w *bž-d*. Paralele: *knab̃ždēti* < **knapš-dē*; *švab̃ždēti* < **švapš-dē* i *švag̃ždēti* < **švakš-dē*. Por. syn. *šnib̃ždēti*. LEW 1016n. nie dostrzega związku *šnab̃ždēti* z wykrz. *šnaps̃*; co więcej, dopuszcza – za Leskienem – możliwość zapożyczenia *šnaps̃*, *šnaps̃t* z nwn. *schnapp* (por. *schnappen* 'złapać, schwytąć, złowić'). — Drw. *šnab̃ždes̃ys* 'szept', *šnab̃ždomis* a. *šnab̃ždōm* adv. 'szeptem'. Deverbativami są również wtórne wykrz. *šnab̃ždi*-*šnab̃ždi* i *šnab̃ždu*-*šnab̃ždu* o cichym odgłosie, szmerze, szumie, szeleście.

šnair̃à, *šnair̃om̃is*, *šnair̃ōm* adv. '(spoglądać, patrzeć) z ukosa, ukradkiem, z niechęcią, ze złością' — skostniałe formy instr.sg., instr.pl. rzeczownika **šnair̃-ā* o nieznanym znaczeniu. Brak alternantów *†šnir*-, *†šnier*-, *†šneir*-. Pochodzenie niejasne, por. LEW 1016. — Drw. *šnaĩras*, *šnair̃us* 'skrzywiony, skierowany w bok; mający zezą, zezowaty; niechętny, niezadowolony, zły' (war. *žnaĩras*, *žnair̃us*, por. GJL I, § 454 i syn. *žvaĩras*). Vb. denom. *šnair̃uoti* 'patrzeć zezem; spoglądać z niechęcią'. Do tego *šnair̃-akiuoti* ts. – przez analogię do syn. *skersakiuoti* (⇐ *skers̃akis*, *skersa.ākis*).

šnāpsas 2 p.a., *šnāpsas* 2, 4 p.a. gw. 'wódka, bimber, samogon' — zapoż. z nwn. *Schnaps* m. (GL 131, LEW 1016). Warianty: *šnaps̃à*, *šnāpsē*, *šnāpsus*; z asymilacją *š-s* > *š-š*: *šnaps̃à*, *šnāps̃as*, *šnāps̃ē* i *šnōps̃a*. — Neoosn. *šnaps̃-*: *šnaps̃kē* b.z.a. 'wódka' (por. sufiks w *saũskē*, *vēpskē*), *šnaps̃tōkai* m.pl. 'pieniądze na zakup wódki' (*Gerčio burną – neturiu šnaps̃tōkų* 'Zwilżyłbym usta, [lecz] nie mam «šnaps̃tōkai»'); neosuf. -tok- pochodzi z metanalizy wyrazu *šeštōkas* 'dawna moneta o wartości sześciu groszy' (zob. s.v.). — Drw.

wsteczne: *šnābē, šnābis* (-b- wtórne, por. łot. *šnabis, šņabis*). Paralele: *smārsas* ⇒ *smāras*; *sprīgsas* ⇒ *sprīgis*. Neoosn. *šnab-*: *šnābaras* ‘wódka’ (suf. -ar- przypomina pejoratywne nazwy osób w rodzaju *gaīmaras, plēparas*). Vb. denom. *šnapsúoti* ‘pić wódkę’, *apsišnapsúoti* ‘upijać się’, też *šnapšiáuti* ‘pić wódkę’, *šnapšiúoti* ts.

šnarēti, šnarù, šnarējau 1. ‘szeleścić (o liściach), cicho trzeszczeć (o drewnie w ogniu), chrzęścić, cicho szumieć (o kłosach zboża), szemrać (o rzeczce)’, 2. ‘poruszać się wydając szelest’, 3. ‘rozmawiać szeptem; szepecząc odmawiać modlitwy’ — czasownik na -ē- od wykrz. *šnàr-šnàr*, war. *šnari-šnari, šnarù-šnaru*. NB. Vb. *šnariúoti, šnaroti* b.z.a. ‘brzęczeć, turkotać’ uchodzi za pożyczkę z nwn. *schnarren* ‘skrzypieć, charczeć’, zob. GL 131, LEW 1017. — Z obocznym wokalizmem: *šnerēti* ⇐ wykrz. *šner-šner*, też *šnerỹ-šnerỹ*. Por. syn. *šlamēti, šnabždēti* i *šnibždēti*. — Drw. *šnarinēti* ‘poszukiwać, myszkować; obwąchując zbierać (o świni)’. Inchoat. *sušnarti, -šnārq* (*-šna-n-ra, war. -*šnársta*), -*šnāro* ‘zaszumieć; poruszyć się (o gromadzie, tłumie); zacząć szeptać’.

šnařkšti, šnařkščiù (war. *šnarkštù*), *šnarkščiaũ* 1. ‘o koniu, wole: wydmuchiwac powietrze nozdrzami, parskać, prychać’, 2. ‘wydmuchiwac smarki z nosa’, 3. ‘chciwie zjadać, siorbiac przy tym lub mlaskajac’ — od wykrz. *šnarkš, šnařkšt*. Por. LEW 1017. Nomina: *šnarkšliaĩ* m.pl. ‘paprochy, śmieci’, *šnarkšlỹs* ‘ten, co parska, prycha’. — Z innymi sufiksami: *šnarkštýti* ‘smarkać, oczyszczac nos’ (**snarkš-sty-*), *šnárkščioti* ‘poparskiwac’. — Z obocznym wokalizmem: *šnerkšti* ⇐ *šnerkšt*; *šniuřkšti* ⇐ *šniuřkš, šniũrkšt*. Nomina: *šnerkšlēs* f.pl. ‘nozdrza’, *šnerkšlỹs* ‘kto głośno wydmuchuje nos; kto zapamiętalc pracuje; kto innych zmusza do pracy’, *šnerkštai* m.pl. ‘zgniłe jabłka’.

šnarps̥ti, šnarps̥čiù, šnarps̥čiaũ 1. ‘o koniach: chrapac, nozdrzami silnie wypuszczajac powietrze, parskać, prychać’, 2. ‘chrapac podczas snu’, 3. ‘głośno smarkać’, 4. ‘chciwie jeść’ — od wykrz. **šnarps̥(t)*. Z innymi sufiksami: *šnárpšćioti* ‘prychać’, *šnarps̥týti* ‘smarkać, oczyszczac nos’ (**šnarps̥-sty-*), *šnarps̥túoti* ‘smarkać; kichac; chrapac’; nomen *šnarps̥lỹs* ‘ten, kto zażywa tabakę; ten, kto chrapie’. — Z obocznym wokalizmem: *šnerps̥ti* ⇐ **šnerps̥(t)*; *šnerps̥lēs* f.pl. ‘nozdrza’; *šniũrps̥ti* ⇐ *šniũrps̥(t)*. Por. LEW 1017. — Z obecności syn. *šnařpti* ‘prychać’ (*šnárpłēs* ob. *šnerplēs* ‘nozdrza’) wynika przypuszczenie, że wykrzyknik miał pierwotnie postac **šnarp*, następnie uległ rozszerzeniu najpierw w **šnarp-š*, potem w **šnarpš-t* (por. *šmik* ⇒ *šmikš* ⇒ *šmikšt*; *šmòk* ⇒ *šmókš* ⇒ *šmókšt*). Por. syn. *šnařkšti, šniuũrkšti* i *pruũkšti*.

šnekēti, šnekù, šnekējau pot. ‘mówić’ (*Vaikas jau šnēka* ‘Dziecko już mówi’), ‘rozmawiac, gadać’, *atšnekēti* ‘odradzac komu co’, *prišnekēti* ‘nagadać, naopowiadać czego; namówić kogo’, refl. *šnekētis* ‘gawędzić’, *nusišnekēti* ‘pleść od rzeczy, mówić bzdury’, *pasišnekēti* ‘porozmawiac, pogadać’. Pochodzenie *šnek-* jest pewnie onomatopeiczne (por. wykrz. *šnekšt, šněkt*), podobnie jak w wypadku czasownika dn. *snaken, snakken* ‘gadać, paplać’ (⇒ nwn. *schnacken* ‘gadać, gawędzić’, *Schnickschnack* m. ‘paplanina; bzdury, banialuki’), niderl. *snacken* ts., por. LEW 1018, EWD 1227. Brak apofonii (†*šnak-*, †*šnik-*) zdaje się to potwierdzac. — Drw. *pašněkinti* ‘zagadnac kogo’, *prišněkinti* ‘namówić, namawiac kogo do czego’, *prašněkti, -šnenkù, -šnekaũ* ‘przemówić’, refl. *įsišněkti* ‘wdać się w rozmowę; zacząć mówić; wygadać się, zdradzić się przez gadulstwo’, *užsišněkti* ‘zagadać się’. Nomina: *pašnekōvas* ‘rozmówca’, *šnekà* ‘mowa, sposób mówienia; rozmowa, gawędzenie’ (*be šnekōs* ‘bez przytomności, nieprzytomny’), *šněkalas* ‘puste gadanie, niepoważna gadanina’, *šnekesỹs* a. *pašnekesỹs* ‘rozmowa, pogawędka’, *šněkos* f.pl. ‘plotki’, *šnekōvas* ‘gadula, gawędziarz’, *šněktà* ‘mowa’, gram. ‘narzecze, gwara’ (syn. *tarmē*), *šnekùs* ‘gadatliwy, rozmowny, wygadany’, ⇒ *šnekūtis* ‘gawędziarz, gadula’ (⇒ vb. denom. *šnekučiúoti* ‘gawędzić’).

šnérlplēs, -iŭ 1 p.a., *šneŕplēs* 4 p.a. f.pl. ‘nozdrza, otwory zewnętrzne nosa’ — deverbativum na -l- od osnowy *šnerp-* jak w *šneŕpti* ‘prychać, parskąć’ (zob.). Por. war. *šnárplēs* s.v. *šnaŕpšti* oraz *šnirpšlēs* s.v. *šniŕpšti*. Zob. też LEW 1018.

šnérvēs, -iŭ 1 p.a., *šneŕvēs* 4 p.a. f.pl. ‘nozdrza, otwory zewnętrzne nosa’. SP *šnerv-* alternuje ze SZ *šnirv-*: *šnirva* 1 p.a. wulg. ‘pysk, morda’ — metonimia na zasadzie *pars pro toto* (por. łot. *puŕšlas* ‘pysk, morda’ wobec lit. *puŕšlēs* f.pl. ‘nozdrza konia’). Z uwagi na syn. *šnirpšlēs* ‘nozdrza’, który stoi w związku z wykrz. *šnirpšt* (zob. *šniŕpšti*), można i w tym wypadku przyjąć podstawę onomatopeiczną. — Vb. denom. *šnérvēti* ‘chodzić szukając czego, węszyc’ (war. *š-mobile*: *neŕvinti*), *šnervēti*, -a, -éjo ‘oczyszczać nos, smarkać; mówić przez nos’, *šnervinēti* ‘wałęsać się, łażąc szukać czegoś; wypytywać, ciekawić się’ (znaczący etym. ‘węszyc’), *šnérvinti nōsī* ‘wydymać nozdrza na znak niezadowolenia’, *pašnérvinti nōsī* ‘wydmuchać nos’, *šnerviōti* ‘pykać fajkę’.

šniaūkšti, *šniaukščiū* (war. *šniauškiū*), *šniaukščiaū* (war. *šniauškiaū*) 1. ‘o zwierzętach: żreć chciwie, głośno, z mlaskaniem’, 2. ‘o ludziach: zażywać tabaki, niuchać (*pašniaūkšti*, *užšniaūkšti*); głośno pociągać nosem, szybko wciągać powietrze, posapywać’, 3. ‘przewracać, wywracać (pościel), robić nieporządek, bałaganić, zanieczyszczać’, 4. ‘o deszczu: lać, spływać strumieniami’, 5. ‘zasapywać się przy ciężkiej pracy’, 6. przen. ‘być w złym humorze’ (*Merga šiandie kažkodēl šniaūkščia, supykus vaikšto*) — onomatopeiczne, por. wykrz. *šniaūkš* o zacięciu batem, *šniaūkšt*, *šniaūkšt* o nagłym cięciu, skaleczeniu się; o ucięciu warkocza, o zakłuciu wieprza i o akcie kradzieży (*Šniaūkšt ir nušniauškē* ‘«Šniaūkšt» i ukradł’). Por. *šniukštinēti*. — Drw. *šniaūkštas* ‘niuch’. War. z udźwięcznieniem *ŭkšl* > *ugžl*: *šniaūgžlēs* f.pl. ‘poślad; plewy; drzazgi do palenia’ < *šniaukšlēs. Od war. *šniaūkšt* pochodzi *šniaūkštelēti* ‘wciągnąć nosem, zażywać tabaki; zaciągać kobyłę’. Zob. też *šniaūksti* i *šniūkis*.

šniaūksti, *šniaukiū* (war. *šniaukū*), *šniaukiaū* 1. ‘zażywać tabaki, niuchać’, 2. ‘głośno wciągać powietrze, posapywać’, *pašniaūksti* ‘wciągnąć w nos niuch tabaki; zdrzemnąć się; o deszczu: trochę popadać’ — onomatopeiczne, od wykrz. *šniauk, *šniaukt. Z obocznym wokalizmem: *šniūkt* o wciąganiu tabaki (*Šniūkt ant vieną nosī, šniūkt an kitą* ‘«Šniūkt» do jednej dziurki, «šniūkt» do drugiej’). Odpowiednik łot. *šņāukt*, -cu ‘parskać, chrapać; syczeć’. Paralela: *šniaūkšti* ⇔ *šniaūkš*, *šniaūkšt*. — Drw. *šniaukà* c. ‘ten, kto zażywa tabaki’, *šniaukaĩ* m.pl. ‘ziarno gorszego gatunku oddzielone podczas czyszczenia zboża, tzw. poślad’ (syn. *šlāmai, šiuŕlēs*), *šniaūkas* ‘szczypta tabaki do zażycia, niuch’ (syn. *šniūkis*), też ‘katar’, *šniaukinỹs* ‘niuch’, *šniaukrà* c. ‘kto mówi przez nos, gęgała; kto mówi niewyraźnie’ (war. *šniaukrà*, LEW 853; ze zmianą *kr* > *gr*: *šniaugrà*).

šnibēnti, *šnibenū*, *šnibenaū* gw. 1. intr. ‘o mokrym drewnie: ledwo, słabo się palić’, 2. tr. ‘palić mokrym drewnem’ — z udźwięcznienia w *šnipenti. Onomatopeiczne; *šnip- przypomina *šnyp(š)*- w *šnỹpšti* m.in. ‘wydawać syk, syczeć – o mokrym drewnie w ognisku’ i *šnibždēti* ‘szeleścić, szeptać’ (*šnipš-dē-).

šnibždēti, *šnibždū*, *šnibždējau* 1. ‘szeptać, modlić się półgłosem’, 2. ‘szeleścić’, 3. ‘syczeć – o wężu, mokrym drewnie w ognisku’ (syn. *šnỹpšti*) — refleks *šnipšdēti, gdzie suf. -dē- dołącza się do wykrz. *šnipš*, *šnipšt* (m.in. o szepcie, syku), i w następstwie tego zbitka *pš-d* na granicy morfemów udźwięcznia się w *bž-d*. Por. syn. *šnabždēti* ⇔ *šnāpš*. Inne paralele: *knabždēti* < *knapš-dē-; *knibždēti* < *knipš-dē-; *vibždēti* < *vipš-dē-. — Drw. *šnibždesỹs* ‘szepet’, *šnibždomis* adv. ‘szepetem’. Wtórna postać wykrzyknika: *šnibždu-šnābždu* o szepcie przy konfesjonale.

šnicaĩ, -ŭ 2 p.a., *šnicaĩ*, -ũ 4 p.a. m.pl. gw. ‘osada dyszla, tzw. śnice’ — zapoż. z pol. *śnice* f.pl. ‘osada dyszla, złożona z dwu drewien, które rosochato rozchodzą się od końca dyszla, przechodzą przez oś, mocno w niej utkwione i łączą się z końcami rozwory, tworząc

z nią razem trójkąt' (SGP V, 354). Brak w POLŻ. Pol. *śnica* ma odpowiedniki w czes. *snice*, ros. *snica* itd.; według REW II, 681 może pochodzić z przekształcenia psł. *ojesinica, derywatu od *oje, *ojese 'dyszel'.

śnicelis, -io 1 p.a. 'kotlet cielęcy lub wieprzowy' — zapoż. z pol. *sznycel*, -cla (← nwn. *Schnitzel* n.), *sznycel po wiedeńsku* (← *Wiener Schnitzel* n.). Por. syn. *pjausnys*.

śniokšti, *śniokščiu* (war. *śniokštū*), *śniokščiaũ* 1. 'huczeć – o wietrze, szumieć – o drzewach, o ulewnym deszczu', 2. 'głęboko z trudem oddychać, sapać' (syn. *švōkšti*, *švaňkšti*), SD <śniakšciu> «sapam» — czasownik utworzony od wykrz. *śniókšt* o nagłym ruchu, uderzeniu, zacięciu batem, o wylewaniu płynu. Por. syn. *šmōkšti*, *śniōti*, *śniōkti*. Zob. też LEW 1018n., ALEW 1049. — Drw. *śniokščiaivimas* SD «sapanie» (od * *śniokščiauti*), *śniokšlẽ* 'nozdrze', *śniokšlỹs* 'dychawiczne zwierzę', *śniokštulỹs* 'napady duszności, astma' (syn. *dusulỹs*, *troškulỹs*). Vb. denom. *śniokštūoti* 'sapać'. — Od podobnej wykrz. *śniōkt* (o szybkim, nagłym ruchu, uderzeniu) utworzono czas. *śniōkti*, -iũ, -iaũ 'huczeć, szumieć; bębnić – o kroplach deszczu', też 'sapać', *užsišniōkti* 'zasapać się'. Por. łot. *šņakt*, -cu 'chrapać, charczeć; huczeć, szumieć'.

śniōti, *śniōju*, *śniōjau* gw. 1. 'chłostać, ciąć batem', 2. 'żąć, kosić; ścinać drzewo', 3. 'szybko iść', 4. 'padać, lać – o długotrwałym deszczu' — onomatopeiczne, por. *šliōti*, *śniōkšti*. — Drw. *šniiovōti* 'wałęsać się' – vb. denom. od sb. *šnio-va (por. *žiov-āuti* ← *žio-va* ← *žiotis*).

šnipāuti, *šnipaiju*, *šnipavaũ* gw. 'węszyć, szpiegować' — zapoż. z nwn. *schniffeln* a. *schnüffeln* 'węszyć'. Od tego sb. postvb. *šnipas* 'szpieg, szpicel', ⇒ vb. denom. *šnipinēti* 'węszyć, śledzić, łąząc szukać czegoś, podglądać; szpiegować, zajmować się szpiegostwem'. — Jak derywat na SP/SO *šnaip-* ← SZ *šnip-* wygląda czas. *šnaipyti* 'o świni: obwąchiwać żarcie i nie żreć'. Jest to przykład na neoapofonię czynną wśród wyrazów zapożyczonych. Por. rodzime *šnaipščioti* s.v. *šņypšti*.

šnipis, -io 2 p.a. gw. 1. 'ostry kąt, róg, kant', 2. 'coś wystającego, sterczącego, kanciaste zakończenie', 3. 'wycięcie w kształcie dziobu; lejkowate zakończenie dzbanka, dzióbek', 4. 'zab piły' — zapoż. z nwn. gw. *Schnippe* m. 'szpic, czubek, Spitze' (stąd też łot. *šņipis* 'ostry kąt; nos'), zob. LEW 1019. — Być może, że od *šnipis* derywowano *šnipas* 'ryj świński, pysk, dziób', mianowicie jako formację ekspresywną względem *snūkis* 'pysk, ryj'. Od tego vb. denom. *šnipāuti* 'ryć ryjem'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *šnips* w zwrocie *Dac̃ u šnips* 'Dać w mordę' (PZB 5, 489).

šņypkē 1 p.a. gw. 'tabaka, środek pobudzający do kichania' — zapoż. z prus.-niem. *šņifke* (GL 131, LEW 1019), por. nwn. *Schnupftabak* m. Co do akutu por. zapoż. *pýpkē*, *špýkis* i *týnē*. — Vb. denom. *šņypkiūoti* 'zażywać tabakę' (por. *pypkiūoti* 'pykać fajkę').

šņypšti, *šņypščiu* (war. *šņypštū*), *šņypščiaũ* 1. 'wydawać syk, syczeć (o wężu, ropusze, gęsi, też o mokrym drewnie w ognisku)', 2. 'wydmuchiwać nos, smarkać', 3. 'sapać, chrapać, pryhać', 4. 'mówić szeptem', 5. 'z pilnością wykonywać drobne prace; krzątać się'. SD *šņypštu* «świegoce» ['paplać, pleść'] — czasownik utworzony od wykrz. *šņýpš*, *šņýpš* o pociąganiu nosem, o węszeniu, *šņýpšt*, *šņýpšt* o syczeniu, sapaniu, węszeniu. Zob. też *šnibždēti* s.v. *šnabždēti*. — Drw. *šņypšlẽ* 'nozdrze; ryj' oraz 'podmokła, bagnista łąka, grunt' (war. *šnybžlẽ* 'nieurodzajny grunt, gliniasty, żwirowaty'), *šņýpšlēs* f.pl. 'szczypce do ucinania spalonego knota', *šņypštēlẽ* 'żmija; gęś', *šņypštīmas* SD «kszyk, kszkanie węzów» ['syczenie węży'], *šņýpštynē* wulg. 'nos', też 'odbyt'. Cps. *nósšņypštis* 'chustka do nosa' (war. *nósšnipis*). — Neoapofonia SZ *šņypš-* ⇒ SP/SO *šnaipš-*: *šnaipščioti* 'od czasu do czasu pociągać nosem a. wydmuchiwać nos', *šnaipštīti* ts. (por. *kaišyti*, *máižyti*, *pláišyti*). — War. nazalizowany: wykrz. *šnimps ⇒ *šniņpšti* 'wydawać syk (o wężu, gęsi); sapać we śnie', por.

syn. *šniŗpŗti*.

ŗnypŗtũkas 2 p.a., *ŗnŗpŗstukas* a. *ŗnŗpŗstukas* 1 p.a. gw. ‘chustka do nosa’ — LEW 1020 i Kabaŗinskaitė 82 uwaŹają, Źe chodzi tu o przekształcenie germanizmu *ŗnŗpdũkas* a. *ŗnŗpŗdokas* ts. ⇐ prus.-niem. *ŗnŗp-dōk*, nwn. gw. *Schnupf-tuch* n. (GL 131) drogą adideacji do czas. *ŗnŗpŗti* ‘wydmuchiwać nos, smarkać’. — Człon *ōdũkas* formy *ŗnŗpdũkas* ma nawiązanie w *ōduko* hapaksu stpr. *siduko* EV ⇐ ŗrdn. *sie-dōk* ‘szmatka do cedzenia, Seihtuch’, zob. DLA 77n. — Odpowiedni germanizm łotewski brzmi *ŗnŗpdrāna*, *ŗnŗpdrāna* ‘chustka do nosa’ (ME IV, 89, 98) – hybryda złoŹona ze *ŗnŗpō* i *ōdrāna* ‘tkanina’ (z przekładu dn. *ōdōk*).

ŗniŗpŗti, *ŗniŗpŗŗtiũ* (war. *ŗniŗpŗtiũ*), *ŗniŗpŗŗtiũ* 1. ‘syczeć, wydawać syk (o wężu, o palącym się drewnie)’, 2. ‘pociągać nosem, wydmuchiwać nos, smarkać’, 3. ‘parskać – o koniu’, 4. ‘sapać we śnie’, 5. ‘popłakiwać, kwilić – o dziecku’, 6. ‘bzyzczeć – o muchach, owadach’ (*Musys ŗniŗpŗta*, *negal pamiegoti* ‘Muchy bzyczą, nie moŹna pospać’), 7. ‘o deszczu: mŗżyć, siąpić’, teŹ ‘pracować, robić, trudić się’ (*Parodyk, kŗ ėia dabar taip ŗniŗpŗti – ar tik ne kultŗvę droŹinŗji?* ‘PokaŹ, co teŹ ty teraz tak robisz, czy teŹ nie strugasz pralnika?’). DŹwiękonaŗladowcze, por. wykrz. *ŗniŗpŗŗ* o ŗwiŗcie, syku, *ŗniŗpŗŗ* o krótkotrwałym ŗwiŗcie, o pociąganiu nosem. Por. *ŗnaŗpŗti*, *ŗnŗpŗti*. — Drw. *ŗniŗpŗŗlŗs* a. *ŗniŗpŗŗlŗs* f.pl. ‘nozdrza, otwory zewnŗtrzne nosa’ (war. *ŗniŗpŗlŗs*), *ŗniŗpŗŗtas* ‘przelotny deszcz’. — ZapoŹ. litewskie w bŗ. gw. *ŗniŗpŗŗli* pl. ‘nozdrza u konia’ (PZB 5, 489).

ŗniũkis, -io 2 p.a. ‘szczypta tabaki do zaŹycia, niuch’ (*Vienas tabokos ŗniũkis* ‘Jeden niuch tabaki’) — analiza: *ŗniũk-is*; rzeczownik postwerbalny od *ŗniũkoti*, -ju, -jau 1. ‘o zwierzętach: wŗżyć, wciągać zapach nozdrzami, rozpoznawać, szukać wŗchem’; przenoŗnie teŹ o ludziach: ‘uparcie szukać, ŗledzić’, 2. ‘wciągać w nos tabakę’, *ŗniũk-telŗti* (⇐ *ŗniũkt-elŗti*) ‘zaŹyć tabaki, wciągnąć niucha’. Podstawę wymienionych czasowników stanowi wykrz. *ŗniũkt* 1. o wŗszaniu (*ŗniũkt ŗniũkt – tik uosto, uosto, kas teip smirdi* ‘«ŗniũkt ŗniũkt» – tylko wŗcha (szuka wŗchem), co tak ŗmierdzi’), 2. o zaŹywaniu tabaki (*ŗniũkt ant vienŗ nosŗ, ŗniũkt an kitŗ* ‘«ŗniũkt» do jednej dziurki, «ŗniũkt» do drugiej’). Paralele: *ŗniũkŗŗ-nis* ‘niuch’ ⇐ *ŗniũkŗŗtauti* ⇐ *ŗniũkŗŗ* (*ŗniũkŗŗ*); *ŗniaũkŗŗ-tas* ‘niuch’ ⇐ *ŗniaũkŗŗtelŗti* ⇐ *ŗniaũkŗŗ* (*ŗniaũkŗŗ*). Pominięte w LEW 1018. Inaczej POLŹ I, 81: *ŗniũkis* ma być rzeczownikiem postwerbalnym od *ŗniaũkŗŗti*, -ŗŗti ‘wciągać w nos tabakę’. To budzi dwa zastrzeŹenia: 1° *ŗniũk-is* nie sposób zestawiać ze *ŗniaũkŗŗti*, bo to implikuje niemoŹliwŗ segmentację *ŗniauk-* + -ŗti, 2° nie wyjaŗniono, na jakiej zasadzie przeskakuje się od *ŗniauk-* do *ŗniũk-*, jakkolwiek wiadomo, Źe apofonia (tu *au* ⇒ *ũ*) przy derywacji postwerbalnej nie ma zastosowania.

ŗniũkŗŗtinŗti, *ŗniũkŗŗtinŗju*, *ŗniũkŗŗtinŗjau* 1. ‘o zwierzętach: wŗżyć, rozpoznawać, szukać wŗchem’, 2. ‘o ludziach: uparcie szukać; ŗledzić, podsłuchiwać’, *ŗniũkŗŗtinŗti* ‘wywŗżyć, wysŗledzić; znaleŹć, dowiedzieć się’ — czasownik na -inŗ- od wykrz. *ŗniũkŗŗ* o wŗszaniu, upartym poszukiwaniu czego. Od tej samej podstawy: *ŗniũkŗŗtŗti* ‘wciągać zapach nozdrzami, wŗżyć’, *ŗniũkŗŗtas* ‘ktoŗ zbyt ciekawy, wŗcibski’, *ŗniũkŗŗtŗlŗ* ‘wŗcibska kobieta’, *ŗniũkŗŗtũs* ‘dobrze wŗszący’, teŹ ‘wŗcibski’ (*Kad jau tu labai ŗniũkŗŗtũs!*). Zob. teŹ *ŗniaũkti*.

ŗniũŗas 2, 4 p.a. przest., gw. 1. ‘gruby sznur’, SD «sznur ciesielski» [‘pion’], 2. ‘sznurek’, 3. ‘wŗski a dŗugi pas ziemi’, 4. ‘dawna miara miernicza’ [na morg ziemi przypadało 30 sznurów] — zapoŹ. z bŗ. gw. *ŗnjur*, -a (ZS 56). Por. stbr. *ŗnurŗ*, *ŗnurŗ*, bŗ. liter. *ŗnur*, -ŗ ⇐ pol. *ŗnur* ⇐ nwn. *Schnur* f. NB. LEW 1020 za SLA 217 niesłusznie wymienia pol. *ŗnur* jako ŗródło. Jeszcze inaczej Ćepienė 174: wprost z nwn. *Schnur*. — Drw. *ŗniũŗai* 2 p.a. lub *ŗniũŗai* 4 p.a. m.pl. 1. ‘szoty, liny sŗwŹące do stawiania Źagła’, 2. ‘takle, przyrŹad rybacki złoŹony z kilkunastu sznurków z haczykami na przynętę, które sŗ umocowane do liny unoszonej przez pŗywaki’ (ten termin techniczny moŹe być kalkŗ z pol.

przest. sznurki ts., zob. też *ilgeris* i *rēpa*), *šniūreliai* SD m.pl. «dyscyplina, którą się biczuią» (syn. *dirželiai, kuriais plakasi, rykštės*). Cps. *šnýrzenkelis* przest. ‘pion, ciężarek zawieszony na sznurku, służący do ustalania kierunku pionowego, prostopadłego’ (← prus.-niem. *šnērsenkel* m., GL 131; por. akut w zapoż. *prýštiekis*), *šniūrzenkelis* przest. ‘sznurowadło’ (← nwn. *Schnürsenkel* m.), *šniūrvijys* ‘powroźnik’ (por. *vijóti*). — Nazw. *Šniūras, Šniūrėvičius*. N.m. *Šniūrai* 5x, *Šniūraičiai, Šniūriškis*.

šniurkšti, *šniurkščiū, šniurkščiaū* 1. ‘głośno wydychać nos, smarkać’ (*nusišniurkšti* ‘wysmarkać się’), 2. ‘wciągać wyciekające z nosa smarki’ (*Kam tu šniurkšti, t.y. trauki smurglį į save, į nosį – iššnypšk, kad nevarvėtų*), 3. ‘cicho szlochać, chlipać, popłakiwać’, 4. ‘zrzędzić pod nosem, gderać’ — od wykrz. *šniurkšt* m.in. o wydychaniu nosa, o chlipaniu dziecka, *šniurkš* o wachaniu, obwąchiwaniu; o parszaniu koni; o zażywaniu tabaki (war. *šniūrkt*). Odpowiednik łot. *šņurgt, -stu, -gu* ‘mieć katar; o koniu: mieć nosaciznę’, war. *šņurkt, -kstu, -kau*. Por. LEW 1020. — Z innymi sufiksami: *šniurkščioti, šniurkšėti, šniurkštauti*, z udźwięcznieniem *-rkšt-* > *-rgžd-*: *šniurgždėti* BRB. Paralele: *šnar̃kšti* ← *šnar̃kšt*; *šner̃kšti* ← *šner̃kšt*. — Drw. *šniurkšlā* c. lub *šniurkšl̃ys* ‘ktoś wiecznie zasmarkany, chlipiący, popłakujący’, *šniurkšl̃s* f.pl. gw. ‘nozdrza konia, świni; pysk konia, świni; trąba słonia’, SD «nozdra».

šniūrti, *šniūrū* (*šniūru < *šniu-n-ru, war. *šniūrstu*), *šniuraū* gw., zwykle z prvb. *su-* 1. ‘robić się sennym, wpadać w drzemkę’ (syn. *šnižti*), 2. ‘być w złym nastroju, dąsać się’, 3. ‘słabnąć, podupadać na zdrowiu’ — od wykrz. *šniūri-šniūri, šniūru-šniūru* (por. LEW 1020). Paralele: *kniur̃kti, kniur̃kti* ← *kniur̃k(t)*, *šniur̃kšti* ← *šniur̃kšt*.

šnižti, *šnyžtū* (*šniž-stu), *šnižaū* gw. 1. ‘stawać się sennym, wpadać w drzemkę’ (syn. *šniūrti*), 2. ‘być niezadowolonym, złościć się’ — prawdopodobnie od wykrz. *šniž(t) < *šniuž(t). Por. *šniušt* o nagłym zamilknięciu. Drw. *šnižūoti* ‘ciężko oddychać, dyszeć’.

šnōpai 2 p.a. m.pl. gw. ‘żdźbła, chrust, drobne gałązki’, też sg. *šnōpas* 1. ‘šnopai’, 2. przen. ‘mnogość drobnych przedmiotów’, też o małych dzieciach (*Vaikų pas juos kaip šnopo*). Bez etymologii. — Drw. *šnopýnas* ‘mnóstwo drobiazgu’, *šnopšliai* m.pl. ‘chrust, drobne drewna do paleniska’.

šnōpšti, *šnopsčiū, šnopsčiaū* 1. ‘sapać, posapywać, głęboko oddychać przez nos, wydając charakterystyczny odgłos’, 2. ‘pociągać nosem, wciągać nosem powietrze, gdy ma się katar’, 3. ‘okazywać złość, złościć się’, 4. ‘chciwie jeść, żreć’ — od wykrz. *šnopšt, por. *šnapšt* m.in. o chwyceniu czegoś, o pożarciu. Zob. bliskoznaczne *šner̃kšti, šniōkšti, šnỹpšti*.

šōblē 2 p.a., *šoblē* 4 p.a. 1. stlit. ‘szabla, broń ręczna o wygiętej jednosiecznej klindze’, 2. gw. ‘wierzchnia, ruchoma część międlicy’ — zapoż. ze stbłr. *šablja*, por. błr. *šáblja, -i* (← pol. *szabla*), ros. *sáblja*, strus. *sablja* (← węg. *szablya*, Borys 590). Zob. też SLA 217 (wprost z pol.), Zs 54, LEW 985. Z innym tematem: *šobliā* 2, 4 p.a. (m.in. DP), też m. *šōblis, šobl̃ys*; z palatalnym *š-* w nagłosie: *šiōblē, šiōblis*. — Cps. *šoblariētis, -ē* ‘mający długie, cienkie nogi’ (por. *rietis*), war. *šoblintiētis* (por. *šōblinis* ‘w kształcie szabli’). Na gruncie neoapofonii SP *ā ⇒ SZ *ā* pojawił się war. *šabla°*: *šablakōjis* (por. *kōja*), *šablariētis*. Paralele wśród sławizmów: *bōgnas* ⇒ *bāgnas*; *blōgas* ⇒ *blāgnas* i *prašmotas* ⇒ *prāšmatnas*.

šókti, *šóku* (war. *šóktu*), *šókau* 1. ‘skoczyć, skakać’, 2. ‘szybko, nagle stanąć na nogi’, 3. ‘rzucić się, porwać się na kogo’, 4. ‘okazywać niezadowolenie, złość, kłócić się’, 5. ‘zacząć płynąć, polać się, puścić się – o piwie, trysnąć – o krwi’, 6. ‘buchać – o dymie, parze’, 7. ‘rzucić się (do pracy); nagle zacząć rosnąć; nagle pojawić się – o chorobie, wietrze, burzy’, 8. ‘płatać się, suplać się – o niciach’, 9. ‘rytmicznie się poruszać, poruszać się w takt muzyki, tańczyć’, 10. ‘bić, łomotać (o sercu, pulsie)’. DP *šókti* ‘porwać się’. Cps. *añtšókti* żm. ‘wskoczyć na konia; trysnąć, wytrysnąć, wylać się (o krwi, ropie z przeciętego wrzodu),

popłynąć – o łzach, pocie’, *apšókti* ‘obskoczyć, otoczyć ze wszystkich stron, pokryć się wysypką, strupami’, *atšókti* ‘odskoczyć – o skórce chleba, o korze; odchylić się; zerwać z kim; zelżeć – o mrozie, ocieplić się; odpaść, odpadać – o tynku’, SD *atšoku* «odskakuie; uskakuię», *ažušoku* SD «obskakuie kogo; zaskakuie komu», *pašókti* m.in. ‘zakrztusić się, zadławić się’, *pašoku* SD «podskakuie; naskakuie», *péršókti* m.in. ‘przekroczyć pewien wiek; minąć – o dniu’ (*šiā peršokiūsiā dienā* PK 388 ‘tego przeszłego dnia’), *prašókti* ‘przeskoczyć, prześcignąć; przetańczyć’, *sušókti* ‘o mleku: zsiąść się, skwaśnić’ (por. trzy synonimy: *Pienas sušoka, sukreka, subėga* ‘Mleko się zsiada’), ‘zbić się: w grudę, na masło (o bitej śmietanie); skrócić się, splątać się’, *užšókti* ‘po przebudzeniu szybko poderwać się’. Refl. *apsiškókti* DP ‘rozniewać się, zagniewać się’, *apsiškostu* SD «oburzam się na kogo» (syn. *apsirūstinu*), *iššiškókti* ‘wymówić się; wtrącić się; wytańczyć się’, *nusiškókti* ‘tańcząc zmęczyć się’, ‘przetańczyć swe zdrowie’ (Šlapelis 270), przen. ‘urodzić dziecko’ (*Boba nusiškóko*, t.y. *gavo vaiką* JU), *susiškókti*: *susiška* SD «zstępuje się sukno» [‘zgęszcza się w parze pod prasą, zbiega się’] (syn. *surunka*). Odpowiednik łot. *sākt, sāku* (war. *sācu*) różni się nieco uogólnionym znaczeniem: tr. i intr. ‘zacząć (się), wszcząć (się)’. Czasownik o pwk. pb. *šāk- < pie. *keh₂k- ‘skakać, podskakiwać’ (LIV² 319, ALEW 1051), por. gr. κηκίς, -ῖδος f. ‘wytrysk (krwi), posoka (zwierząt ofiarnych)’, κηκίω ‘wyciekać, sączyć się, cieć’, tr. ‘wypuszczać coś, zionąć czym’. Por. LEW 1021n. Wbrew BSW 262 i REW II, 641 lit. *šókti* nie jest spokrewnione ze scs. *skočō, skočiti* (to ostatnie jest refleksem pie. *skek-, zob. teraz LIV² 551). Osobno zob. *šuok-* jako ewentualny refleks SO pie. *koh₂k-. — Drw. *šókčioti* ‘podskakiwać, skakać’, *šokdinti* ‘brać do tańca, prowadzić do tańca; zmuszać do skoku’, *šokėnti* a. *šokinti* ‘brać do tańca’, *šokinėti* ‘skakać ze skakanką, przez sznurek’, DP ‘skakać, tańcować’ (⇒ *šokinėtojas* SD «skoczek»), *šoktelėti* ‘podskoczyć’. Nomina: *įšokiais* adv. ‘kawałkami, urywkami, czasami’, *priešokiais* adv. ‘dorywczo, chwilami’ (por. pol. z *doskoku* adv. ‘dorywczo, od czasu do czasu’), *priešokomis* adv. ‘dorywczo’, *šōkalas* ‘potańcówka na wsi’, *šokdỹnė* a. *šokỹklė* ‘skakanka’, *šokėjas* ‘tancerz’, *šokinomis* SD adv. «wskok, skokiem», *šokinomis teku* SD «bieżę wskok, lecę, pędzę» (syn. *skubiai braukiu, skubinomis braukiu, tekinomis eimi*), *šōkis* ‘taniec’, *šoklỹs* ‘skoczek’, *šokūnas*, -ė ‘skoczek, tancerz’, *šokūnė* ‘tancerka’ (DP ‘skoczka’), *šokūs* ‘skoczny’, SD «skoczny, skokliwy», *šokūtė* ‘żaba’. Cps. *pirmāšokos* f.pl. lub *pirmāšōkis* m. ‘przednie, pierwsze piwo; najmocniejsze, najlepsze piwo’ (por. *pirmas*; *šókti* ‘zacząć płynąć, puścić się’), *pirmāšokis* ‘najlepszy, najmocniejszy – o piwie’ (por. *pirmatakiā* s.v. *tākas*). — N.rz. *Šókdaubis, Šóktakis, Šókupis*. — Neoapofonia *šāk- (SP) ⇒ *šāk-* (SZ): *ātšakas* ‘krnąbrny, przekorny’ (*atšakaĩ* adv. ‘na przekór’), *atšakūs* ‘odległy, daleki; krnąbrny, przeciwny, zły; smutny, ponury’, *šakūs* ‘o koniu: skoczny; zwinny, żwawy’ (war. do *šokūs*), cps. *pirmāšakos* f.pl. ‘pierwsze, przednie piwo’ (war. do *pirmāšokos*, zob. wyżej). Paralele: *ātlašas* : *lōšti*; *slagaĩ* : *slógti* i *spragūs* : *sprógti*. Osobno zob. *šankūs*.

šol-, nomina ze WSO *šāl- od *šal-*, por. *šalti* ‘marznąć’: *atšolỹs* a. *atōšolis* ‘przymrozek’ (war. *atōšūlis* ma niejasne ū), *įšolis* ‘zamróz, mróz wychodzący z ziemi’ (⇒ vb. denom. *įšolėti* ‘przemarznąć’), *nūošolis* a. *nuošolỹs* ‘przemarznięta część ciała’, *pašolỹs* ‘przymrozek, zamróz’ (syn. *póšalis*), *péršolis* 1. ‘przeziębienie’, 2. ‘przymrozek’, *sąšolis* ‘ktoś wrażliwy na zimno, zmarzłak’, war. *šūšolis* ‘zmarznięte łajno końskie’ – z asymilacji w *sū-šolis < *są-šolis (Otrębski 1934, 201; por. *šąšlavos* s.v. *šlav-*). Cps. *naūšolis* ‘pierwszy silny mróz’ < *nauja-šolis (por. *naūjas*), *rytšolỹs* žm. ‘przymrozek’ (por. *rýtas*).

šolkos f.pl. stlit. ‘szalki, talerze wagi’ (CHB) — zapoż. ze stbłr. *šalki* f.pl. (sg. *šalka, šalbka* ‘szalka’) ⇐ pol. *szalki* f.pl., zdrob. od *szale* ‘talerze u wagi’, sg. *szala* (to ze śrwn. *schale* f. ‘owalne naczynie; talerz u wagi’, WDLP). War. m. *šólkai* 1 p.a. (m.in. Kurschat; por. akut w *štóltas*). Por. SLA 217, Brückner 1877, 142 (brak w ALEW). Zob. też *šiōlė* I.

šonas 1 p.a. 1. 'bok ciała', 2. 'strona, brzeg', 3. stlit. 'żebro' (*kai kaip Dievas padarė moterišką išg šono vyro bemiegančio* DP 502₃₈ 'Jako gdy Bog stworzył niewiastę z boku męża śpiącego'). Odpowiednik łot. *sāns* 'bok ciała; strona', *cūkas sāns* 'tusza wieprzowa', pl. *sāni* 'boki' (*sānis* adv. 'obok, z boku'). Z pbsł. *šāna-, zapewne w znac. etym. 'żebro' (LEW 1023). Łączy się z cs. *sanī* 'gad, płaz', strus., ros. *sáni* m.pl. 'sanie', ukr. *sány* ts., mianowicie przy założeniu, że dawniej na płozy sań były wykorzystywane kości żebrowe większych zwierząt. Por. łac. *costa* w znaczeniach 1. 'żebro człowieka a. zwierzęcia' i 2. 'bok ciała' (pl. *costae*). Zastrzeżenia semantycznej natury zgłosił ALEW 1052. Tylko bsl., zob. BSW 298, REW II, 576n., Boryś 538. Transponat ie. *kéh₂-no-? *skéh₂-no-? — Drw. *añtšonē* 'mięso z boku (z kością); boczek', *įšonūs* 'uboczny', *pašonē* 'bok' (*kūmštelėti į pašonę* 'szturchnąć w bok'), przen. 'sąsiedztwo', *šónan* adv. '(zejść) na bok, z drogi' (por. łot. *sāniski*) i 'niedaleko, blisko' (*Čia Punia yra šónan* 'Tu niedaleko jest P.'), *šoniēna* 'mięso z boku zwierzęcia', *šóninē* 1. 'miejsce w stodole na siano, plewy' (por. *šalīnē* ← *šalīs*), 2. SD «schab» ['mięso wieprzowe z żebrami'], 3. 'mięso z boku wieprza, razem ze słoniną, boczek', 4. *trikampio šóninē* 'bok trójkąta'. Cps. *šónkaulis* 'żebro': łot. *sānkaūls*, dosł. 'kość z boku ciała' (por. *šono kaulas* SD «żebro»), *šónkelis* 'boczna droga; pobocze drogi' (por. *kēlias*), *šónlentē* 'deska zezrznięta z boku kłody' (por. *lentā*). — N.rz. *Šonà*, n.jez. *Šonà* a. *Šoniukas*. N.m. *Šonà* 2x, *Šoniaĩ*.

šopa 1 p.a. gw. 1. 'prowizoryczny budynek drewniany albo dach na słupach, służący do przechowywania słomy, siana, lnu', 2. 'przybudówka przy stodole do postawienia wozu, przechowywania kieratu i narzędzi rolniczych' — zapoż. z pol. *szopa*, -y (← śrwn. *schopfe*, por. nwn. *Schuppen* m. 'szopa'). Lit. o (*ā) oddaje pol. o (brak substytucji, por. *šorai*). War. *šiopa*, *šiopà* (por. *šiōblē* ob. *šōblē*). W kwestii akutu por. zapoż. *šorai*, *špókas*, *tróptas*. Zob. też *šiūpas*. — Obok tego *pašopē*, używane w tych samych znaczeniach (*Pastačiau pašopę ratam instumtie* 'Postawiłem szopę dla wstawienia wozu'), o budowie wskazującej na pożyczkę z pol. przest. *podszopie* 'budynek złożony z dachu na słupach, na skład siana lub narzędzi rolniczych, szopa' (Sw IV, 426). War. *pašopa*, m. *pašópis*. z wtórnym uo: *pašúopē* (*Pastatyk vežimą pašúopēn* 'Wstaw wóz do szopy'), por. *stúopa* ob. *stópa* oraz *špúokas* ob. *špókas*. Zob. też *pašiūrē*.

šorai 1 p.a., *šōrai* 2 p.a., *šòrai* 2 p.a. m.pl. gw. 1. 'szory, uprzęż końska, idąca od chomąta wzdłuż grzbietu i po bokach konia', 2. 'klapy w uprzęży, służące do osłaniania oczu konia z boku' — zapoż. z błr. *šóry*, -aũ m.pl. (← pol. *szory*, -ów, to ze zmianą wokalizmu zapożyczone ze śrwn. *geschirre* n. 'uprzęż końska', EWD 437). Lit. o (*ā) oddaje błr. o (brak substytucji, por. *šopa*). Co do akutu por. zapoż. *póvas*, *rónas*, *šopa*. War. z palatalizowanym nagłosem: *šiōrai* 1 p.a.; z krótkością w pwk.: *šaraĩ* 4 p.a. (*Be šarų į pakalnę nenuvažiuosi* 'Bez szorów pod górkę nie pojedziesz'). Por. syn. *kamañtai*, *šlejaĩ*, *šléikos* i *žēlēs*. — Łot. *šaras* f.pl. 'niemiecki zaprząg, deutscher Anspann, Geschirr' ← ros. *šóry* (← pol. *szory*). Zob. LEW 1023, ME IV, 4, Brückner 552, REW III, 422.

šoras 2 p.a. gw. 'napad choroby, bólu'. Z innymi tematami: *šōris* a. *šorỹs* 'uderzenie ulewnego deszczu; pasmo słomy na krytym strzechą dachu', *šorà*, -ōs 'pośpiech; troska, zmartwienie' (*šōros lūžta* 'ludzie się tłoczą w wielkiej gromadzie') — prawdopodobnie sb. postverbale od *šoryti, iteratywu od *šerti*, *šériau* 'uderzać, bić', utworzonego z udziałem neoapofonii *šār- ← *šēr- (*ā* ← *ē* na wzór *ā* ← *ē*). Stan starszy pokazuje war. *šúoras* (zob.). — Drw. *šōrais*, *šōriais* adv. 'chwilami, czasami, na przemian'. Vb. denom. *šoríoti* 'bez wytchnienia pracować, krzątać się, spieszyć się'.

šorỹs 4 p.a. gw. 1. 'złość, gniew', 2. 'zachcianka, kaprys'. Może do *šōras* 'napad', mianowicie przy założeniu pośredniego znac. 'wybuch gniewu' *vel sim*.

šóta, *šótė* 1 p.a., *šotà* 2 p.a. gw. 'lina mocująca skraj żagla do burty łodzi, szot' — zapoż. z prus.-niem. *šot*, śrdn. *schōte* f., por. nwn. *Schote* f. (GL 132, LEW 1023). Warianty: z dyftongiem *uo* zam. *o*: *šuota* b.z.a. (por. *liuosas*, *stiuopa* i *šriuopa*); z miękkim *š'*- w nagłosie: *šiūota*. Co do akutu por. zapoż. *kóka*, *ókas* i *zóga*.

šovà 4 p.a. gw. 1. 'zagłębienie w drzewie, w którego podstawie jest odcięty sęk, a którego boki stanowią późniejsze zgrubienia' (Otrębski 1934, 4), 2. 'pęknięcie w pniu drzewa, szczelina', 3. 'wypróchniały otwór w pniu drzewa, dziupla' (war. *šovė*, *šóvė*), 4. 'drewniana zasuwa u drzwi, wrót', 5. 'polanka w lesie'. Odpowiednik łot. *sáva* 'podłużne pęknięcie w korze drzewa; podłużna szrama, blizna na skórze' (war. *šáva* 'pęknięcie w drzewie, szczelina; dziupla'). Formacja postwerbalna od neoosn. *šov-* jak w *šóviau*, prt. do *šauti* 'sunąć, suwać, strzelać' (por. *šōvis* 'wystrzał'). Paralele: *kovà* jak *kóviau* (*káuti*), *krovà* jak *króviau* (*kráuti*). Zob. ŽD 48, LEW 1023, HL 99n. Osobno zob. *šiavà*. — Drw. *pašovà* 'skaza w tkaninie', *šovótas* a. *šovétas* 'o drewnie: spękane, ze skazami', *šovéjas* 'strzelec' i 'ten, kto sunie na łopacie chleb do pieca' (por. *šavéjas* s.v. *šauti*), *šovikas* 'strzelec', *šovimas* 'strzelenie, wystrzał; strzelanie, strzelanina', *šovinyš* 'nabój, pocisk; strzelba', też 'rozstrzelanie ludzi'.

špadà 2 p.a., gen.sg. *špādos* przest. 'szpada, dawna broń sieczna o prostej i ostro zakończonej głowni' — zapoż. z pol. *szpada*, -y (← włos. *spada*), bez substytucji dla słów. *a*. Starsze *špodà* 2 p.a., też m. *špodas* b.z.a. Zob. też *špagà*.

špagà 2 p.a., gen.sg. *špāgos* 'szpada, dawna broń sieczna o prostej i ostro zakończonej głowni' — zapoż. z ros. *špāga*, -i (← pol. XVI w. *szpaga*, REW III, 422), bez substytucji słów. *a*. War. m. *špagas* b.z.a.; *špógas* 1 p.a. (*Eina ant špogų*). Zob. też *špadà*.

špakūkas 2 p.a. gw. 'bułka z zapiękanym mięsem lub słoniną' (*Špakūkai iš tešlos su mielėm: pakočioji, įdėdė mėsos, po pečiaus kepam* '«Špakukai» są z ciasta drożdżowego: wałkujesz, kładziesz mięso, pieczemy w piecu [po upieczeniu chleba]') — ze zmiany *špekukas, to ze *špek-kukas przez degeminację, zapożyczenie z nwn. *Speck-kuchen* m. (stąd też pol. gw. *słonino-kuch*, *słonine*, SGP V, 170). Por. *špekė* b.z.a. 'słonina; mięso' ← nwn. *Speck* m. Zob. GL 132 (pominięte w LKŽ i LEW). Zakończenie wskazuje na włączenie pożyczki do klasy nomina instrumenti na -uk-. Podobna transpozycja w *ýzbrukas* i *šėrbukas*.

špānas 4, 2 p.a. gw. 1. 'zaprząg złożony z czterech koni', 4. 'parobek zatrudniony w dworskiej stajni' — zapoż. z prus.-niem. *špan* 'zaprząg' (GL 132), por. nwn. *Gespann* n. — Drw. *španinis* 'parobek doglądający koni, stajenny' (por. LEEŽ 147).

šparāgai, -ų m.pl. 2 p.a. bot. 1. 'szparagi, bylina uprawiana dla jadalnych pędów i spożywana jako warzywo, Asparagus', 2. 'roślina ozdobna, pokojowa, Asparagus' — zapoż. z pol. *szparagi* m.pl. (por. POLŽ 628). — Reanaliza *špar-* + *-agas*, wzorowana na stosunku *mėdžiaga* : *mėdžias*, prowadzi do derywatu wstecznego *špāras* 1. 'szparag lekarski, Asparagus officinalis', 2. 'szparag leśny, Asparagus silvaticus' (*Špāras y[ra] kaip kadagys* '«Šparas» jest jak jałowiec'). Por. *rubárbaras* ⇒ *rubárbas*. Niejasny jest war. wsch.-lit. *višpārai*. Zob. też *šmīdras*.

šparkūs, -i 4 p.a. gw. 'szybki, prędkie; obfite, ulewne (deszcz), twardy, mocny (sen)', *šparškiai* adv. 'szybko' — zapoż. z błr. *špárki*, pol. *szparki* 'szybki'.

špātas 2 p.a. gw. 'u koni: schorzenie stawu skokowego spowodowane naroślami na kostkach stawowych, tzw. włogaczna, szpat' (*Arklys špatù buvo apsirgęs, apšlubęs ant abiejų kojų* 'Koń zapadł na szpat, okulał na obie [tylne] nogi') — zapoż. z błr. *špat*, -u (← pol. przest. *szpot* a. *szpat* ← nwn. *Spat* m. 'włogaczna'). — War. o nagłosie *sp-*: *spātai* m.pl. 'szpat' (*Jūsų arklius spātai apniko* 'Wasze konie zapadły na szpat') może być germanizmem,

⇐ nwn. *Spat* m. (GL 117). Por. *spātas* ‘rydel, szpadel’ ⇐ nwn. *Spaten* m.

Špažiūkė 2 p.a. wsch.-lit. ‘święto Narodzenia Najświętszej Marii Panny, przypadające 8.IX.’ (*Trys dienos prieš Špažiūkė ir keturios dienos po Špažiūkės – pati rugių sėja* ‘Trzy dni przed i cztery dni po święcie «Špažiūkė» to pora siewu [ozimego] żyta’) — derywat na -iuk- od *Špažà. To zmienione przez aferezę z *Ašpažà* < *Aspažà* ‘święto Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, 15.VIII.’⁶⁹². Wyraz litewski jest kalką białoruskiej formacji z suf. -ka: *Ašpózka* (por. ĖSBM 1, 180). Por. syn. *Ašpažlė* s.v. *Ašpažà*. *Špažiūkė* to dosłownie ‘mała Ašpažà’; ‘mała’ dlatego, że święto wrześnieowe przypada po głównym święcie sierpniowym. Inne nazwy tego święta to *Bočinė*, *Sėjinė*, *Sēmėnė*, *Šilinė*, *Trākinė* (por. LEEŽ 283). Zob. też *Žolinė*. Por. ros. *spožinki* pl. ‘dwutygodniowy post poprzedzający święto Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny, 15.VIII.’ – według REW II, 709 przekształcone z *ospožinki*, *gospožinki* (⇐ *gospožà*) pod wpływem wyrazu *spožin* ‘święto plonów, dożynki’ (psł. *sũ-po-žinũ). Por. Anikin 1, 311 i 11, 315n. Zob. też *Ašpažà*.

špėtnas, -à 4 p.a., *špėtnas* 4 p.a. gw. 1. ‘brzydki, nieładny’ (*Iš veido jis nešpėtnas, bet man nepatinka* ‘Z wyglądu nie jest on brzydki, ale mnie się nie podoba’. *Nešpėtnos buvo, kai mergom* ‘Niebrzydkie były, gdy były [jeszcze] dziewczętami’), 2. ‘bardzo brzydki, odrażający, wstrętny – o świni, o robaku’, 3. ‘zły – o pogodzie, dniu; niewygodny – o drodze’, 4. ‘zły, pozbawiony dobroci, ujemny pod względem moralnym’ (*Nu ir špėtnas tu žmogus* ‘Jesteś złym człowiekiem’). War. *špėtnūs*, *špetnūs* (*Teip moteriška nešpetni, dar ka išsitaizo, išsidažo* ‘Niebrzydka kobieta, [a] gdy się jeszcze wystroi, wymaluje’) — zapoż. ze stbłr. *špetnyj*, *špatnyj* (⇐ pol. *szpetny*, stpol. *szpatny*, por. czes. *špatný* ‘brzydki’, *špatnost* ‘brzydota’, zob. Brückner 553; Rejzek 637: niejasne). Zob. też LEW 1024. War. *špėtnūs*, *špetnūs*. — War. *špōtnas* a. *špotnūs*, znany z Litwy pruskiej (*Toks jis špōtnas, kad negal į jį veizdėti* ‘Jest tak szpetny, że nie można nań patrzeć’), oddaje natomiast pol. przest. i gw. *szpatny* (por. POLŽ 168). — Drw. *špėtniai* adv. ‘ponad miarę, dużo, strasznie dużo’ (*Jie špėtniai geria* ‘Oni strasznie piją’), *špėtnybė* ‘coś brzydkiego, odrażającego, ohyda’. Vb. denom. *prišpėtnoti* ‘zabrudzić, zaśmiecić (izbę)’, *špėtninti* a. *špėtnyti* ‘napadać słownie, łajać kogo, wymyślać’.

špicas I 2 p.a. gw. ‘ostre zakończenie, czubek (noża, igły), wierzchołek’ — zapoż. z błr. *špic*, -a (⇐ pol. *szpic*, -a, dawniej *špic* a. *špica* ⇐ śrwn. *spitze* f., WDLP). — Drw. *špicūs* ‘spiczasty, np. o pysku szczupaka’.

špicas II 2 p.a. ‘rasa psów pokojowych o spiczastym pysku i małych stojących uszach’ — zapoż. z błr. *špic*, -a (⇐ pol. *szpic*, -a, dawniej *szpyc*, -a ⇐ nwn. *Spitz* m., WDLP).

špicbukas 1 p.a., *špicbūkas* 1 p.a. przest., gw. ‘oszust, łobuz’ — zapoż. z nwn. *Spitzbube* m. ‘złodziej, łobuz, szelma’, gdzie lit. °*bukas*/°*būkas* jest zastępstwem za człon złożeniowy °*bube* (war. *špicbubas*). GL 133 mówi raczej o sufigowaniu -uk- do neoosn. *špicb-* (por. *ýzbukas*, *šėrbukas*). War. z asymilacją š-č < š-c: *špicbukas* i *špicbūkas*. — Vb. denom. *špicbukauti* ‘oszukiwać, kręcić; mówić, robić żarty; bałamucić, uwodzić dziewczętą’.

špiėgas 2, 4 p.a. stlit., gw. ‘szpieg’, war. *špiėgas* 2 p.a. — zapoż. ze stbłr. *špekğ*, *špegğ*, *špjagğ*, *šjagğ* ⇐ pol. przest. *špieg*, dziś *szpieg* (⇐ czes. *špeh*, por. nwn. *Späher* m.). War. z nagłosem sp-: *špiėgas* (por. *spilkà* ob. *špilkà*). Zob. SLA 217, LEW 1024 (brak w ALEW), POLŽ 630. — Vb. denom. *špiegavoti* a. *špiėgavoti* (⇐ stbłr. *špegovati*, *špjagovati*, pol. *špiegować*, *špiegować*), od tego *špiegavotojas* przest. ‘szpieg, szpicel’.

špieliuoti, *špieliuojų*, *špieliavaũ* przest. ‘grać na instrumencie; grać w karty; bawić się’ — zapoż. z prus.-niem. *špēle*, śrdn. *spēlen*, por. nwn. *spielen* (GL 117, 133, LEW 1024). Łot.

⁶⁹² Na temat nieregularnego rozwoju fonetycznego w wyrazie *gospodja pisał Mańczak 1977, 40.

spēlēt ⇐ śrdn. *spēlen* (Jordan 92). Por. *špielmonas* s.v. *špilmonas*. — War. *špyliūoti*, *špiliūoti* ⇐ nwn. *spielen*.

špygà 2 p.a., gen.sg. *špỹgos* 1. ‘figa, pięść z kciukiem umieszczonym między palcem wskazującym a środkowym jako gest oznaczający: «nie, nic z tego»’ (*Parodė dvi špygì i liežuvį* ‘Pokazał [nam] dwie figi i wystawił język’. *Pradėjo Ryga, pabaigė špyga* ‘Zaczęła Ryga, skończyła figa’ [mówi się o wysiłkach, które poszły na marne]), 2. ‘przegrana, fiasko’, 3. ‘prztyk, szczutek’, 4. ‘zab brony’, 5. ‘coś lichego, małego, niewyrosłego’, *špỹgą ródyti* ‘pokazywać komu figę’, *špỹgą paúostyti* ‘nic nie wskórać’ (dosł. ‘powąchać figę’), *ant špỹgų nueiti* ‘stać się przedmiotem drwin’ (dosł. ‘pójść na figach’), *špỹgomis užbadyti* ‘wytykać palcami’. War. *š*-mobile przy starszej formie *pygà* (tak m.in. w słowniku Haacka, 1730)⁶⁹³, zapożyczonej z pol. *figa*. Inne war. *špigà*, *špỹgas*, *špỹgis*. Vb. denom. *špygavóti* ‘wytykać palcami, naśmiewać się z kogo’. Por. LEW 126. Osobno zob. *fygà* i *kvygà*.

špygelỹs 3 p.a., *špỹgelis* 1 p.a., *špýgelis* 1 p.a. gw. 1. ‘lustro’, 2. ‘odkładnica pługa’ — zapoż. z nwn. *Spiegel* m. (GL 133, LEW 1024). Łot. *spiēgelis* ⇐ śrdn. *spēgel* (Jordan 92).

špỹkas 2 p.a., *špikas* 2 p.a. gw. ‘szpik w kościach’ (*Neišmesk to dičkio kaulo, aš špỹką išsiimsiu* ‘Nie wyrzucaj tej wielkiej kości, ja wyjmę sobie szpik’) — zapoż. ze stbłr. *špikъ*, por. błr. *špik*, -u, pol. *szpik*, stpol. też *špik*. — Wsch.-lit. *špiēgas* < *špiekas (*špiēgas kauli* ‘szpik w kości’, *špiēgas káuluosa* ‘szpik w kościach’, DVŽ) pokazuje dyftong *ie* pochodzący prawdopodobnie z neoapofonii *y* ⇒ *ie* (paralele wśród sławizmów: *liečýna*, *pielà*, *pierāgas*, *viēšné*). Zob. też *smākrēs*.

špýkērē 1 p.a. (też *špýkerē*), *špykērē* 3 p.a., *špýkerē* 1 p.a. gw. 1. ‘spichlerz, budynek do przechowywania zapasów zboża’, 2. war. *špýkēris*, *špýkeris* oraz *špýkierius*, *špikierius* ‘osobne pomieszczenie w spichrzu, gdzie trzymano odzież i skrzynie posażne’ — zapoż. z prus.-niem. *špīkar* m. (GL 117, 133, LEW 869, Čepienė 106), por. nwn. *Speicher* m. Co do akutu por. zapoż. *pýpkē*, *šlýmas*, *špýkis*. Łot. *spīkeris* ‘spichlerz’ ⇐ śrdn. *spīker* (Jordan 92). Osobno zob. *špýklierius*. Rodzime synonimy to *klētis* i *sviřnas*, zob. LEEŽ 130n.

špýkis, -io 1 p.a., *špỹkis* a. *špikis* 2 p.a., *špykỹs* 4 p.a., też f. *špýké* 1 p.a. gw. 1. ‘szprycha, pręt w kole wozu, łączący piastę z obręczą’ (*Špikis įremtas į štukį ir į stebulę* JU ‘Szprycha wspiera się na obręczy i piaście’), 2. ‘stram w płozie sań’, 3. ‘zab w bronie’, 4. ‘ćwiek szewski do przybicia podeszwy’ (syn. *cviēkas*, *špylỹs*), 5. ‘daszek u czapki’, 6. ‘ostrzy kąt, szpic’, 7. przen. ‘chudy człowiek’ — zapoż. z prus.-niem. *špīke* (GL 133, LEW 1024), por. śrwn. *speiche*, nwn. *Speiche* f. Oboczny nagłos *sp-*: *špýkis*, *špýké* (por. *stūkas* ob. *štūkas*). Co do akutu por. zapoż. *šnýpkē* i *špýkērē*. — Oboczny wokalizm *é*: *špėkis*: *Tekinio špėkiai kliba* ‘Szprychy koła chwieją się’ (bo się obruszyły) ⇐ prus.-niem. *špēke* (GL 133). Por. łot. *spiēķis* ‘szprycha’ ⇐ śrdn. *spēke* (Jordan 92).

špýklierius 1 p.a., *špiklierius* 1 p.a. stlit., gw. ‘spichlerz’ — zapoż. ze stbłr. *špixlerъ*, *spixlerъ* ⇐ pol. *spichlerz* (war. *špichlerz*, *špiklerz*), to ze zmiany stpol. *spichrz* (⇐ śrwn. *spīcher* ⇐ śrłac. *spīcārium*; nwn. *Speicher* m.). SLA 218 i LEW 1024 uważali za prymarny polonizm. Zob. też *špýkērē*.

špylỹs 4 p.a. przest., gw. ‘igła drzewa iglastego’, 2. ‘ćwiek szewski’ (syn. *špýkis*) — zapoż. z prus.-niem. *špīl* (GL 133, LEW 1025), por. śrdn. *spīle* f., nwn. *Speil* m. ‘drzazga, klin, zaostrozony przedmiot’ (Kluge-Seebold 684).

špilkà 4, 2 p.a. 1. gw. ‘igła z główką, szpilka do spinania, przypinania, do upinania

⁶⁹³ Por. *š*-mobile w formach *štalpà* ob. *talpà*; *štylà* ob. *tylà*; *štrākas* ob. *trākas*; *škēblas* ob. *kēblas*; *škēžti* ob. *kēžti*.

włosów', 2. 'kolec, ciern', 3. stlit. 'gwóźdź' — zapoż. ze stbłr. *špilbka*, por. błr. *špilbka*, -i (≡ pol. *szpilka*, drw. na -ka od *szpila* ≡ nwn. *Spiele* f., *Spille* f., WDLP). Zob. ZS 56, LEW 869. — Z polskim war. *špilka* ≡ *špila* (WDLP) związane są litewskie warianty o nagłosie *sp-*: *spilkà* (m.in. BRB 'rylec do pisanie', zob. PAŽ 433), sonoryzowane: *spilgà* (ob. *špilgà*). Sławizmem jest też łot. *spilka*, *spilka* (ME III, 995).

špilmonas 1 p.a., *špilmōnas* 2 p.a. przest. 'grajek, muzykant; śpiewak' — zapoż. z nwn. *Spielmann* m. Łot. *spēlmanis* 'muzykant' ≡ śrdn. *spēl(e)man*. Por. LEW 1024, Jordan 92. — Warianty: *špielmonas* (m.in. u Doneļajtisa), por. *špiele* 'gra, Spiel' ≡ prus.-niem. *špēle* 'gra, gra w karty' (GL 133); ze zmianą *m* na *v*: *špilvōnas*.

špŷrytus, -aus 1 p.a. przest. 'spirytus, wysokoprocentowy roztwór alkoholu etylowego' — zapoż. z nwn. *Spiritus* m. — War. *špŷrtus* 2 p.a. ≡ prus.-niem. *špirtus* (GL 133); ze zmianą *rt* > *rk*: *špŷrkus*. Zob. też *špirtas*.

špitōklis 1 p.a. przest., gw. 1. 'żart, dowcip; inscenizowany żart', 2. 'przywidzenie, zjawia, zmora' — zapoż. z prus.-niem. *špetōkl* (GL 133), por. nwn. *Spektakel* n. 'widowisko, przedstawienie'.

špitōlē 2 p.a. pot. 1. 'przykościelny przytułek dla starców i bezdomnych; przytułek przy plebanii dla sług kościelnych', war. *špitōlē* (m.in. ZTŽ), 2. 'zakład leczniczy, szpital' — zapoż. ze stbłr. *špitalb* (*špytalb*), por. błr. *špitālb*, -ja m. (≡ pol. *szpital*, -a, nwn. *Spital* n.). — War. f. *špitolià* 2 p.a. (m.in. DP) ≡ błr. przest. *špitālja* (por. SLA 218, ZS 56, LEW 1025; brak w ALEW). — War. m. *špitōlius* 2 p.a. (m.in. DP) ≡ błr. *špitālb*.

špižarnē 2 p.a., *špižárnē* 1 p.a. przest. 'spizarnia, pomieszczenie domowe (izba, szafa) na produkty spożywcze' — zapoż. z pol. przest. *szpiżarnia*, *špižarnia* (dziś *spizarnia*), drw. od stpol. *szpiža*, *špiža* 'pokarm, prowiant' (≡ śrwn. *spīse* 'jadło, wikt', Borys 568). War. *špižarnē* ≡ pol. *spizarnia*, *spizarnia*. Zob. też *špyžia*.

špyžia 1 p.a., *špyžià* 2 p.a., *špyžē* 1 p.a. przest. 1. 'utrzymanie kogo wraz z wyżywieniem' (*Kq i špyžiq imti* 'Wziąć kogoś na «špyžia»'), 2. 'dożywotnie utrzymanie dla starych rodziców', syn. *išimtinē* (zob. LEEŽ 99) — zapoż. z prus.-niem. *špīs*, śrwn. *spīse* 'pokarm, jadło, prowiant', por. nwn. *Speise* f. (GL 124). Zob. też *añčpyžē* i *špižarnē*.

špižius, -iaus 2 p.a. przest., gw. 1. 'żeliwo, lane żelazo', 2. 'brąz, stop miedzi z innymi metalami', 3. 'kocioł, sagan żeliwny' — zapoż. ze stbr. *spižb* ≡ pol. przest. *spiž*, -u m. 'spiż, stop miedzi, cyny i cynku' (≡ śrwn. *spīse* f. 'spiż, spiż dzwonowy', por. nwn. *Glockenspeise* f.). War. *špyžius*, *špyžius*; *špižas*, *špyžas*, *špyžas*. Por. LEW 1025. Zob. też *ketūs*. — Drw. *špižiai* a. *špyžiai* m.pl. 'żeliwna płyta z fajerkami nad kuchennym paleniskiem'. Vb. denom. *špižiūoti* 'o naczyniu, potrawie: przeniknąć smakiem żeliwa' (*Tam puode barščiai špižiūoja užtat, kad palyva ištrupėjus* 'W tym garnku barszcz dlatego «špižiūoja», że odprysnęła polewa').

špōkas 1 p.a., *špōkas* 2, 4 p.a. pot. 'szpak, *Sturnus vulgaris*' — zapoż. ze stbłr. *špakb*, błr. *špak*, -á, pol. *szpak* (LEW 1025). Co do akutu por. zapoż. *jóvaras*, *pópiežius* i *stórasta*. War. udźwięczniony: *špōgas* 3 p.a. (*Špogaĩ viešnes lesa* 'Szpaki dziobią wiśnie'). Inne war.: *špākas*, *špāgas*. — Drw. *špōkinē* 'budka dla ptaków', *špokinyčia* ts. — Neoapofonia *o* ⇒ *uo*: *špuōkas* 3 p.a. 'szpak' (por. *skomià* ⇒ *skuomia*; *stomuō* ⇒ *stuomuō*; *žóbris* ⇒ *žiuobris*).

špōrai 2 p.a., *špōrai* 2 p.a. gw. 1. 'ostrogi u butów jeźdźca' (*Kad sudrožiau špōrais arkliui per šonus* 'Jak spiąłem konia ostrogami!'), 2. 'ostrogi u koguta, tj. pazury wystające z tyłu nogi' (*Senas gaidys turia didelius šporūs* 'Stary kogut ma duże ostrogi') — zapoż. z błr., ros. *špóry* pl. 'ostrogi' (≡ nwn. *Sporen* m.pl. 'ostrogi'; śrwn. *spore*, *spor*, do stwn. *spurnan* 'deptać, kopać nogą', zob. EWD 1329). Zob. też *pentinās*.

špósas 1 p.a., *špōsas* 2 p.a. pot. ‘żart, figiel, dowcip’ — zapoż. z prus.-niem. *špōs* (GL 134, LEW 1025), por. nwn. *Spaß* m. W kwestii akutu por. zapoż. *drōtas*, *pōras* i *ōkas*. Mógł też oddziaływać tutaj wzór akcentowy synonimów *pókštas* i *júokas*. — Drw. *špōsininkas* a. *špōsininkas* ‘żartownik, żartowniś’, *špōslas* ‘żart’ (NDŽ). Vb. denom. *špōsyti* a. *špōsinti* ‘żartować’, war. *šposáuti*, *šposúoti* i *špōsinti* (por. prus.-niem. *špōse* ‘żartować, stroić żarty, spaßen’, GL).

špūkas 1 p.a. ‘upiór, widmo, zjawia’ — zapoż. z nwn. *Spuck* m. (LEW 1026). Por. akut w zapoż. *špōkas*, *krūzas* i *ūbas*. Łot. *spuōks* ⇐ śrdn. *spōk* (Jordan 94). — War. *špūka* c., *špūkis*, -ē b.z.a. ‘taki, co chodzi po nocy (i hałasuje)’. Vb. denom. *špūkioti* ‘zwidywać się komu; chodzić po ciemku, po nocy’.

špūkē 2 p.a. 1. ‘szczерba, miejsce wyszczerbione w glinianym naczyniu, w ostrzu noża, kosy’, 2. ‘przerwa między zębami’. GL 134 przyjmuje, że *špūkē* jest zapożyczeniem z nwn. *Spucke* f. ‘ślina’, i LEW 1026 to akceptuje. To zaskakujące powiązanie formy wskazującej na ‘ślinę’ i znaczącej ‘szczерba; szczерba w zębach’ można uprawdopodobnić przy pomocy hipotezy o skrzyżowaniu się zapożyczenia *špūkē* (które w znaczącej ‘ślina’ nie jest poświadczane) z ludzako do niego podobnym synonimem *šūkē* ‘szczерba; szczерba w zębach’ (zob. s.v.; wypadek nie odnotowany u Kabašinskaitė 1998). Por. powiedzenie *Šūkē iškrita, špūkē pasiliko* ‘Ułamek odpadł, pozostała szczерba’. — Drw. *špukėtas*, -a ‘wyszczerbiony’ (syn. *šukėtas*), *špukėtis*, -ē ts. (syn. *šukėtis*), *špūkis*, -ē ‘szczербaty człowiek; bezzębny starzec’, też ‘niedowidzący człowiek’ (por. *šukỹs* ‘szczербaty człowiek’), cps. *špukadañtis* a. *špūkdantis* ‘szczербaty człowiek’ (por. *dantis*). Nazwisko *Špukas* (obok czego jest *Šukỹs*, *Šūkis*).

špūlē 1 p.a., *špūlia* 1 p.a. gw. ‘szpula, drewniana cewka, na którą nawija się nici’ — zapoż. z nwn. *Spule* f. War.: *špūlē* 2 p.a., *špūlē* 4 p.a., *špuilē* CGL (PAŽ 473). — Żm. *špuolē* 4 p.a. ‘szpula w kołowrotku’ (KRŽ), *špuolià* 4 p.a. ⇐ śrdn. *spōle* (stąd też łot. *spuōle* ‘szpula’), por. GL 134, LEW 1026, Kabašinskaitė 2014, 127n. — War. z krótką samogłoską: *špulià* 4 p.a., *špūlē* 2 p.a. – oddają zapewne pol. *szpula* (⇐ nwn. *Spule*) albo ros. *špūlja*. Inaczej POLŽ 633, który uznaje wszystkie wymienione warianty za polonizmy.

špuñtas 2 p.a., *špūntas* 1 p.a. gw. 1. ‘kołek, którym zatyka się otwór w beczce, tzw. szpunt’ (*Geras alus kartais net špuñtą išmuša* ‘Dobre piwo czasem nawet szpunt wybija’), 2. ‘w kancie deski: pióro wyrobione heblem dla wejścia w fugę’ — zapoż. z pol. *szpunt* (⇐ śrwn. *spunt*), por. nwn. *Spund* m. ‘czop, zatyczka, szpunt’. Zob. LEW 885, POLŽ 633n. Co do akutu por. zapoż. *kūntas*, *klūmpē*. — War. f. *špūnta*, *spūnta* ‘szpunt’ ⇐ prus.-niem. *spunt* (GL 118). Por. synonimy rodzaju żeńskiego: *skylē*, *volē* i *žvikē*. Zob. też *spuntlūpis*. — Inne war.: *špūnka* a. *špunkà*, *špūntas*; *špūntoklis*, *špūntuōlis*. — Łot. *spuñde* ‘szpunt’ ⇐ śrdn. *spunt* (Jordan 94). — Vb. denom. *špūntavoti* ‘deski zbijać wzdłuż bokami na szpunt’ ⇐ pol. *szpuntować* (Sw VI, 661).

šrātas 4 p.a. 1. ‘śrut, kulki ołowiane używane do broni myśliwskiej’, zwykle pl. *šrataĩ* 4 p.a. (SD *šratas* «szrot do strzelby»), 2. ‘kawalek (mięsa, chleba)’ — zapoż. ze stbłr. *šrotъ*, błr. *šrot*, -u ⇐ pol. przest. *szrot*, -u ‘śrut; kawał mięsa’ (⇐ śrwn. *schrōt*, por. nwn. *Schrot* n./m. ‘śrut’), zob. SLA 218, LEW 1026. — War. z anaptyksą: *šarātas*; z metatezą: *šātras*, pl. *šatraĩ* (por. ZS 54, 96). Oba są objawami regulacji fonotaktycznej, wywołanej obcością grupy *šr-* w nagłosie. Osobno zob. *šriūtas*. — Vb. denom. *šratuoti* ‘krupić zboże, grubo je mleć’ odpowiada pol. przest. *szrotować* (⇐ nwn. *schroten* ‘przemleć na śrutę’), dziś *śrutować*. War. *šatruioti*, *šatravoti*.

šriōgos, -ų 2 p.a. f.pl. przest. ‘stojaki, kozły’ — zapoż. z prus.-niem. *šrōg* ‘Holzgestell’, por. nwn. *Schragen* m. (GL 135). Niejasny jest wokalizm *ē* w war. *šrēga* b.z.a.

šriomà (p.a. niewiadomy) gw. ‘szrama, blizna’, np. *Ant skroblo šriomos išilgai medžio* ‘Na grabie pęknięcia [kory] idą wzdłuż pnia’ — zapoż. z pol. *szrama* ‘blizna po ranie, zwł. na twarzy’ (← nwn. *Schramme* f.). Palatalizacja nagłosu jak w *šriópa* i *šriūbas*. — Wsch.-lit. *šrāmas* 4 p.a. ‘blizna’ (DVŽ) pochodzi z błr., ros. *šram*, gen.sg. *šráma* (← pol. XVI w. *szram*, por. REW III, 428). POLŽ 634 uważa *šrāmas* za prymarny polonizm, co wydaje się wątpliwe.

šriópa 1 p.a., *šriúopa* a. *šrúopa* 1 p.a. gw. ‘zgrzebło końskie’ — zapoż. z prus.-niem. *šrōp* (GL 135), por. nwn. *Schrape* f. (stąd też pol. XVI w. *szropa* ts.). Co do akutu por. zapoż. *liódė* i *liūdė* oraz *žiógė*. Oboczność o : uo też w *stópa/stúopa* ← prus.-niem. *stōp*. Palatalizacja nagłosu jak w *šriomà*, *šriūbas*. War. *šriópos* przybiera postać pl.t. na wzór rodzimego *šukos*. — Vb. denom. *šriopúoti* a. *šruopúoti* ‘czyścić zgrzebłem, szropować’.

šriūbas 2, 4 p.a., *šriūbas* 2 p.a., *šriūbas* 1 p.a. gw. 1. ‘śruba’, 2. ‘śruba w kołowrotku’, 3. ‘drażek w żarnach, tzw. mlon’, 4. ‘sworzeń, czop, kołek’ — zapoż. ze stbłr. *šrubъ*, por. błr. *šrúba*, -y (← pol. *śruba*, przest. *szruba* ← śrwn. *schrūbe* f., por. nwn. *Schraube* f.), zob. LEW 1026. Por. akut w zapoż. *plūgas* i *šriūtas*. War. *šrūbas*, *šrūbas*, też f. *šrubà*. Według POLŽ *šriūbas* itd. pochodzi z pol. gw. *szrub*. — War. z -v-, *šrūvas* a. *šriūvas*, oddaje prus.-niem. *šrūv* (GL 135), por. śrdn. *schrūve* ‘śruba’.

šriūtas 1 p.a. gw. ‘śrut, kulki ołowiane używane do broni myśliwskiej’ (war. *šriūta*) — zapoż. z pol. przest. *szrót*, *szrut* albo pol. *śrut*. War. f. *šriūta*. Por. akut w zapoż. *pūdas*, *plūgas*. LEW 1026 niesłusznie widział tu germanizm. Osobno zob. *šrātas*. — Drw. *šriūtmilčiai* m.pl. ‘mąka grubo zmielona’ (por. *milčiai*). Vb. denom. *šriūtioti* ‘śrutować, grubo mleć ziarno, mleć ziarno na śrutę’ (kalka z pol. *szrutować?*). W LkŽ XV, 288 *šriūtioti* opisano jako zapoż. z nwn. *schroten*. — War. *šrūotas*, *šriūotas* pochodzą z prus.-niem. *šrōut*, *šrōt* (GL 135), por. śrdn. *schrōt*, nwn. *Schrot* m.

štabānas 2 p.a. gw. 1. ‘stary koń, marny koń’, 2. przen. ‘leniwy, nieruchawy człowiek’. Z innym sufiksem: *štābaras* ‘marny koń’. Prawdopodobnie jest to ekspresywne wykołowanie formy *stap-anas ‘lichy koń’, por. *stapinti* ‘morzyć głodem’, *stapinėti* a. *štapinėti* ‘powłóczyć nogami (o starcu)’. Substantywizacja przymiotnika odczasownikowego. Suf. -anas jak w *ālkanas*, *dārganas*, *rūkanas* (zob. GJL II, § 299). Akcentowany suf. -anas jest odosobniony, por. *ratānas* ← *rātas*.

štakiētas 2 p.a. gw. ‘sztacheta, zaostrzony u góry pal wchodzący w skład płotu, ogrodzenia’ (war. *štakētas*, *štakėtas*) — zapoż. z prus.-niem. *stakēt* n. (GL 135, LEW 1027, Čepienė 117) albo z pol. przest. *sztakiet*, *sztokiet* (co ze śrdn. *stacket(te)* ← stfr. *estakete*, EWD 1340). — War. *štankietà*, *štankiētas* wraz z łot. *staņķets* oddają dn. *stankett*. — Drw. *štakiētai* m.pl. ‘płot sztachetowy’, *štakietinė* *tvorà* ts.

štam̃pmėlė 1 p.a. przest. ‘młyn stępowy, tłuczarka’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *stampmēl* f., por. nwn. *Stampfmühle* f. (GL 135). Drugim złożeniem z °*mėlė* ‘młyn’ (← śrdn. *mōle*) jest *rūsmėlė* (zob.).

štandāras 2 p.a. przest. ‘żandarm’ — zapoż. z prus.-niem. *standar* m. (por. GL 135, LEW 1027, 1289). Zob. też *žandāras*.

štikas 2, 4 p.a. ‘bagnet’ — zapoż. z ros. *štyk* ← pol. *sztych* ‘pchnięcie czymś ostrym, spiczastym; pchnięcie przeciwnika bronią’ (germanizm, por. śrwn. *stich* m. ‘pchnięcie oszczepem, Speerstechen’, por. nwn. *Stich* m.). Zob. REW III, 432, LEW 1027.

štikti, *štinkù*, *štikaũ* gw. ‘zgadywać’, cps. *antštikti* 1. ‘zgadnąć, odgadnąć’ (*Nebridęs neantštiksi, ar gilu* ‘Nie wszedłszy do wody, nie odgadniesz, czy [jest tam] głęboko’), 2. ‘natrafić na co, napotkać, znaleźć’ (*Aš antštikaũ ant lyčiaus prapuolusių daiktų, t.y. atradau lyčių* JU ‘Wpadłem na ślad zaginionych rzeczy, tj. znalazłem ślad [kradzieży]’), 3.

‘dowiedzieć się’, *praštikti* ‘nie zgadnąć; stracić’, *užštikti* ‘odgadnąć’. Forma *štikti* ma charakter neosimplex i wywodzi się z fałszywej interpretacji prvb. *anč-* [ant^š-] w złożeniu *ančtikti* (zob. *tikti*), mianowicie jako *ant-štikti*, zob. Fraenkel, *Studi baltici* 3, 1933, 118n., LEW 1027n. Por. -č- z kontrahowania -t-š- w *gūčas*, *krūčas* i *snūčas*.

štīlpa 1 p.a. przest. ‘wyłożona na wierzch część cholewy, tzw. sztylpa’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *stūlpe* f., por. nwn. *Stulpe*, *Stiefelstulpe* (Prellwitz 25, GL 136, LEW 1028). Stąd też pol. *sztylpa*.

štývas, -à 3 p.a., *štyvūs* 4 p.a. gw. 1. ‘szywny, zeszywniały, zdrętwiały; leniwy’, 2. ‘wypreżony, wyprostowany’, 3. ‘o koniu: silny, krzepki’ — zapoż. z prus.-niem. *stīw*, śrdn. *stīf*, por. nwn. *steif* (GL 137, LEW 1028n.). — War. z nagłosem *st-*: *štývas* 1 p.a., *štyvūs* 4 p.a. Por. łot. *stīvs* ‘szywny, zdrętwiały; pełny’ ⇐ śrdn. *stīf* (Jordan 96). Urbutis 2009, 296 uważa war. lit. *štývas* za letonizm. — Drw. *štyvaĩ* adv. ‘szywno; mocno, bardzo’, też ‘dużo’ (*Šiemet yra žolės štyvai* ‘Tego roku jest dużo trawy’), *štýviai* a. *stýviai* ‘prosto, np. stać’. Vb. denom. *sustyvėti* ‘zeszywnieć’, *išstývinti* ‘zrobić szywnym, nakrochmalic, np. kołnierzyk’, *štyvúoti* ‘iść kulejąc, wlokąc za sobą nogę’.

štóba 1 p.a., *štobà* 2 p.a. gw. 1. ‘sztaba, płaska podłużna listwa metalowa, służąca do zapierania drzwi a. okiennic’ (*Užrakyk ir štobą uždėk, kad arklių neišvestų* ‘Zamknij na klucz i załóż sztabę, żeby koni nie wyprowadzili’), 2. ‘okucie koła, obręcz’ (*Nutruko pirmutinio rato štobà* ‘Pękła obręcz na przednim kole’) — zapożyczone ze stbłr. *štaba*, por. błr. *štába*, -y (⇐ pol. *sztaba*, ze zmianą rodzaju zapożyczone z nwn. *Stab* m. m.in. ‘laska, drążek, pręt; sztaba’, WDLP, s.v. *sztaba* II).

štóltas 1 p.a., *štoltas* 2 p.a. gw. 1. ‘kamizelka, część ubrania bez rękawów’ (*Apsivilk štoltù!*), 2. ‘postawa, wzrost’ (*Jis dailaus štolto* ‘On ma ładną postawę / jest słusznego wzrostu’. *Arklys be štolto* ‘Niezgrabny koń’), war. *štáltis*, -čio 1 p.a. — zapoż. ze stbłr. *šaltb* (war. do *kšaltb*, *kšaltb*) ‘forma, postać, wygląd zewnętrzny; stanik, gorset’; przejęte z pol. przest. *ksztalt* m.in. ‘kitlik, sznurówka’ (⇐ śrwn. *gestalt*, Sw II, 611n.). Inaczej POLŽ 635: wprost z pol. Co do akutu por. zapoż. *bókštas*, *špókas* i *páltis*. Zob. też *kiklikas* i *zolaška*.

štriumpa 1 p.a., *štrùmpa*, też *štriùmpė*, *štrùmpė* gw. ‘pończocha’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone z prus.-niem. *strümp*, *strömp* (GL 138, LEW 1029), por. nwn. *Strumpf* m. Co do akutu por. zapoż. *klùmpės* i *pliùndra*. Łot. *striņpa* ‘kobieca skarpeta na łydkę (bez stopy)’ ⇐ dn. *strümp* (Jordan 98 przytacza śrdn. *strump* jako źródło). Zob. też *stréplė*.

štrópa I 1 p.a. gw. ‘kara pieniężna, grzywna’ (*Uždėjo jis jai didelę štrópą mokėti* ‘Nałożył na nią wysoką grzywnę’), war. *štriópa*, *strópa* — zapoż. z prus.-niem. *strōf*, por. śrdn., śrwn. *strāfe*, nwn. *Strafe* f. (GL 138, LEW 1029). Por. akut w zapoż. *šriópa*, *švógeris* i *zóga*. — Vb. denom. *štropuoti* ‘karać grzywną’; *apštrapuoti* ‘nałożyć grzywnę’ ⇐ błr. *aštrafávác* (ZS 6).

štrópa II 1 p.a. gw. ‘strofa, zwrotka’ — zapoż. z prus.-niem. *strof* ‘Verszeile’ (GL 138, LEW 1029). Por. nwn. *Strophe* f., lit. liter. *strofà*.

štukà, gen.sg. *štùkos* 2 p.a. gw. 1. ‘rzecz pojedynczo wzięta, jednostka, egzemplarz’, 2. ‘kawał czego, kawałek, część’, 3. ‘rzecz zadziwiająca jako dowód zręczności, siły’, 4. ‘kawał, figiel, psikus’. Zapoz. z pol. *sztuka* (⇐ śrwn. *stuck*, *stucke*, por. nwn. *Stück* n.). War. m. *štukas* i *štukis* (m.in. u Donełajtisa). Osobno zob. *štukas*. — Drw. *štukōrius* ‘człowiek lubiący żartować, żartowniś, figlarz’ (f. *štukorkà*). Vb. denom. *štukavoti* ‘stroić figle, żartować’, wsch.-lit. *štukùiti* ts.

štuřkoti, *štuřkoju*, *štuřkojau* gw. 1. intr. ‘poruszać (ręką, nogą)’, 2. tr. ‘walić, burzyć budynek’: *Lig vakaru ir pabaigsma šitą tvartą štuřkot* ‘Do wieczora skończymy burzyć ten

chlew' — zapoż. z pol. *szturchać* 'popychać, uderzać, trącać (łokciem, kułakiem, końcem czego)'. Por. LEW 1030, POLŽ 636n. — Drw. *štũrkinti* 'poszturchiwać, popędzać, ponaglać', *štũrksėti*: *Mes uturam, ė anas man štũrksi šonan, kad tylėčia* 'My rozmawiamy, a on szturcha mnie w bok, żebym milczał'.

šũdas 1 p.a. wulg. 1. 'odchody ludzkie lub zwierzęce, kał, łajno, gówno' (m.in. SD¹ «łayno»), 2. 'gnój, nawóz' (*Be šũdo nebus ir grũdo* 'Bez nawozu nie będzie ziarna'), 3. przen. 'nicpoń, człowiek bezwartościowy', 'rzecz nic nie warta' (*Šũdas, ne kermošius; dvi bobos ir Tamošius*), 'rzecz niepotrzeba, bezużyteczna'. Pl.t. *šũdai* 'nieczystości, brud', *ausių šũdai* gw. 'wosk w uszach', *kalvės šũdai* gw. 'żużel z pieca kowalskiego' (por. łac. *stercus*, -oris n. 'gnój, nawóz; szlaka, żużel'). Odpowiednik łot. *sũds* 'odchody; gnój; ropa z rany'. Wciąż bez dobrego objaśnienia, zob. referat prób etymologicznych w LEW 1030. Wydaje się, że może to być rzeczownik postwerbalny od iter.-caus. *šũd-yti, formacji pochodzącej od praesens intr. na -d-, *šũdu 'wyrzucam z siebie, wydalam' < pie. *kũH-d^he- (transponat). Znacz. etym. 'to, co wydano z ciała'. Paralele semajologiczne: 1. lit. *išmatos* f.pl. 'odchody, kał, ekskrementy' ⇐ *išmèsti* 'wyprowadzić się – o zwierzęciu', *mėšlą mėsti* ts.; *išmata* 'poronienie' ⇐ *išsimèsti* 'poronienie (o krowie, kobyle)', 2. łot. *izmētumi* m.pl. 'kał, odchody' ⇐ *izmest* 'wyrzucić', iter. *izmētāt*, 3. ros. *pomēt* 'kał, łajno, nawóz' ⇐ *metāt* 'rzucić, miotać, rozrzucać', 4. ros. *výkidyš*, gw. *výkidok* m.in. 'niedonoszony, poroniony płód' (SRNG) ⇐ *výkinut* 'wyrzucić' (imperf. *vykidyvat*), por. pol. gw. *wykidać się* 'wyprowadzić się' ob. *wykidać* 'wysypać, wylać', 5. łac. *ēiecta* n.pl. 'odchody, kał' ⇐ *ēiciō*, -ere, -iectum 'wyrzucić, wylać, wytrącić; urodzić potomstwo, poronienie', 6. ang. *droppings* 'łajno' ⇐ *to drop* m.in. 'wypuścić, uronić', 7. ang. *rejections* przest. 'odchody' ⇐ *reject* 'odrzuć, oddalić'. Paralela formalna: *grũdas*, *grũdaĩ* 'ziarno' ⇐ *grũdu* / *grũdžiu* 'tłuc, ucierać' : *griũti* 'upadać, zapadać się'. Lit.-łot. *šũ-C przedstawia st. zanikowy do pie. *kũH- / *kũH-, por. aw. *spaiieiti* 'rzucić, miotać' < *kũH-éje- (LIV² 339). ALEW 1052 odtwarza pie. *kũHd^hó- 'gnój, Mist'. — Drw. *šũdeĩkis* 'niedołęga', *šũdinas* 'powalany łajnem; nic nie warty' (por. pol. pot. *gówniany* m.in. 'małoznacny, marny' od *gówno*), *šũdýnas* 'kupa gnoju', *šũdýnė* 'miejsce, gdzie się wyrzuca obornik, odchody zwierzęce zmieszane ze ściółką', *šũdžius* 'człowiek brudny, niechlujny; powalany łajnem; o dziecku: srajda; ten, co zbiera odchody' (por. pol. *gówniarz*), 'człowiek niepoważny, bezwartościowy, nicpoń, hultaj' (⇒ *šũdžiuviene* – pogardliwie, ze złością o kobiecie; neosuf. -*iuviene* jak w *rėčiuvienė*, *sũkčiuvienė*). — Cps. *arkliāšũdis* 'odchody końskie' (por. *arklỹs*; n.jez. *Arkliāšũdis*), *kiškiasũdžiai* 'łajno zająca' (por. *kiškis*), *pėlšũdis* (zob.), *šũdagalỹs* 'kawalek łajna' (⇒ vb. denom. *šũdagaliũti*: *kiaũlės šũdagaliũna* 'świnie zbierają łajna po kątach'), *šũdėda* c. 'zżerający ludzkie łajno (o świni)', wulg. 'skąpiec, sknera' (por. *ėd-*, *ėsti*), *šũdkabė* a. -*kabis* 'drewniane narzędzie do rozrzucania gnoju' (por. *kabėti*), *šũdkapis* 'kto wybiera gnój z obory' (por. *kąpti*), *šũdlenkis* 'kto podaje się za Polaka a nim nie jest' (por. *lėnkas*), *šũdlesas* a. *šũdlesis* 'sknera' (por. *lėsti*), *šũdleiterės* (zob. *lėiterės*), *šũdnagis* 'kto kradnie drobiazgi', por. *nagà* (⇒ *šũdnagiũti* 'kraść rzeczy nic nie warte; partaczyć robotę, fuszerować'), *šũdračiai* m.pl. 'wóz do wożenia gnoju' (por. *rātai*), *šũnšũdis* a. *šũnšũdis* 'psie łajno' (por. *šũō*; niejasny jest war. *šānšũdis*), *vištašũdis* 'kurze łajno', war. *vištšũdis*, *vištšũdis* (por. *vištà*). Złożenie iteratywne: *šũd-šũdis* 1. 'nicpoń, człowiek bezwartościowy; rzecz nic nie warta', 2. 'wysiłek, który się obrócił wniwecz, poszedł na marne' (por. *šũn-šũnis* s.v. *šũō*). — Vb. denom. 1. *šũdauti* 'o świni: zbierać w zimie ludzkie łajno', 2. *šũdinėti* 'walać odchodami; rozrzucać gnój; szukać odchodów; szukać, węszyć, uparcie szukać', 3. *šũdeliũti* 'zbierać odchody (o świni, lisie); kupować mało potrzebne drobiazgi; obijać się bez zajęcia', 4. *šũdyti* a. *šũdinti* 'zanieczyszczać łajnem; rozrzucać gnój; oczerniać; poniżać kogo', ⇒ neoosn. *šũdž'-*: *šũdžióti* 'zajmować się głupstwami', *šũšũdžióti* 'zrobić coś źle, nieudolnie'. Por. łot. *sũduot* 'gnoić, nawozić'. — N.rz. *Šũdausis*, *Šũdkojis*, *Šũdupis* 5x, n.jez. *Šũdėlis*, *Šũdežeris*.

šujà, -òs 4 p.a. gw. 'zgraja psów, wilków', 2. przen. 'zgraja łobuzów; szajka' — zapoż. z pol. przest. *szuja* coll. 'motłoch, hałastrą' (Sw VI, 683, POLŽ I, 82).

šūk- w takich formach, jak 1. *šūkuoti* 'skakać – jak żaba, zając, spętany koń', 2. *šūkis* 'skok, sus' (*Voverė davė tris šūkius – ir į medį* 'Wiewiórka zrobiła trzy susy i na drzewo') nie jest – wbrew LEW 1032 – powiązane relacją apofoniczną z czasownikami *šókti* 'skakać' (*ū* : *ā*?), *šúokoti* ts. (*ū* : *uo*?), lecz pochodzi od wykrz. *šúkt* o nagłym poruszeniu się, o skoczeniu, por. *Einu – tik šúkt vilkas iš patvorio!* 'Idę a tu nagle «šúkt» wilk spod płotu'. Zob. też *šuok-*. — Drw. *šūkomis*, *šūkōm* adv. 'o biegu konia: galopem, cwałem; w pośpiechu', *šūksnis* 'skok, podskok' (⇒ *šūksniais* adv. 'szybko, prędko'), *pašūkėti* 'podskoczyć, podskakiwać'.

šūkauti, *šūkauju* (war. *šūkaunu*), *šūkavau* 'głośno krzyczeć, podnosić wrzawę, wykrzykiwać, pohukiwać w lesie, nawoływać się' (⇒ *šūkavimas* 'pokrzykiwanie, krzyk, wrzask'). SD *šūkauju* «huczę, krzyczę» (syn. *šneku*, *trinku*), «wykrzykam jako pijany» — intensivum z suf. -au- i WSZ *šūk-* ← *šuk-* od *šauk-*, por. *sušūkti* 'zakrzyknąć', *šaūkti* 'wołać, krzyczeć'. Paralele: *krūpauti* 'lękać się' ← *krūpti*; *stūgauti* 'wyć' ← *stāugti*. — Z innymi sufiksami: *šūkaloti* 'wykrzykiwać, pokrzykiwać' (*Baloj nešūkalok, o tai velnią prisišauksi* 'Będąc na bagnie nie pokrzykuj, bo jeszcze diabła przywołasz'), war. *šūkalioti* (suf. -al(i)o- wskazuje na vb. denominativum od *šūkala n.agt. 'krzykacz' vel sim., por. *vādaloti* ← *vādala*), *šūkčioti* 'pokrzykiwać z przerwami', *šūkinti* 'wywoływać', *šūkteletī* 'krzyknąć, zakrzyknąć'. — Nomina z *šūk-*: *póšūkis* 'krzyk, wezwanie, hasło', *šūkis* 'hasło, apel', *šūksmas* 'krzyk, okrzyk', *šūksnis* 'krzyk, zew'.

šūkė 2 p.a. 1. 'ułamek z rozbitego, stłuczonego naczynia, skorupa' (SD «skorupa gliniana»), 2. 'odłamek pocisku', 3. 'szczerba w ostrzu; miejsce wyszczerbione, wyłom, luka' (SD «szczerbina»), 4. 'przerwa między zębami' (syn. *špūkė*), 5. 'stary wyszczerbiony garnek', 6. 'gliniany garnek, wszelkie naczynie' (*Nusipirkau šūkę barščiam virt* 'Kupiłam sobie garnek do gotowania barszczu'. *Neturiu šūkių, srėbkit dvie iš vienos* 'Nie mam naczyń, siorbajcie obie z jednego'). Prawdopodobnie stoi w związku z *šūkos* 'grzebień' (zob. LEW 1031), ale szczegóły należy dopiero ustalić. Łot. *šūķe*, *šūķis* 'szczerba, wyłom, luka' są lituanizmami (ME IV, 105). — Drw. *šūkėtas*, -a lub *šūkėčius*, -tė 'o naczyniu: ze szczerbą, szczerbate' (*šūkėtas pūodas* 'wyszczerbiony garnek', SD «szczerbaty garniec»), od tego sb. *šūkėtis*, -čio 'szczerbate naczynie, np. garnek, dzban, talerz, kafel', *šūkys* 'szczerbaty człowiek' (m.in. SD), od tego nazwiska (przezwiseka) *Šūkys*, *Šūkis*.

šūkos, -y/-ų 2, 4 p.a. f.pl. 'grzebień'. Odpowiednik łot. *suka* 'szczotka; zgrzebło końskie', *sukas* f.pl. 'zgrzebło do czesania lnu'. Z innym tematem: *šūkė* (zob.). Niezbyt jasne, zob. LEW 1031, ALEW 1053. Według IEW 629 *šuk-* jest refleksem pie. *kuk-, st. zanikowego typu sampras. od pwk. *kūek- 'klaffen, ziać, stać otworem', por. sti. *švāncate* 'otwiera się'. Dawne porównanie *šuk-* z psł. *šūk- w *šūč-etī f. 'szceć, szczecina; szczotka', por. ros. gw. *ščetb*, pol. *szceć*, czes. *štět'*, głuż. *ščēc*, połab. *šācit* (BSW 310) zostało podważone przy pomocy argumentu, że refleksy słowiańskie słuszniej jest wyprowadzać z praformy *ščet- < *sket- (por. lit. *sketerà* m.in. 'szczecina') niż z *šūk-et- (zob. REW III, 450n., Boryś 595). — Drw. *pāšukos* f.pl. 1. 'pacześ, wyczoski lniane a. konopne (z drugiego, trzeciego czesania)', 2. 'pacześne płótno, zgrzebne płótno', ⇒ *pašukinis áudeklas* 'płótno z nici pacześnych', ⇒ *apýpašukinis* 'tkanina mocniejsza niż płótno, brana do szycia koszul, spodni', *pašukėlės* f.pl. 'pacześ, cieńsze nici pacześne'. Vb. denom. *šūkuoti* 'czesać, zgrzeblić (len)', ⇒ *nešūkuotas* 'nieczesany', *šūkuosena* 'uczesanie, fryzura' (neosuf. -sena, por. *dúosena* ← *dúoti*). Por. łot. *sukāt* 'szczotkować, czyścić zgrzebłem, czesać (włosy, len); bić, tłuc'.

šūlas 4 p.a. 1. 'gruby pień zrąbanego drzewa bez gałęzi, kłoda', 2. 'pionowa belka w

budowli, we wrotach, w moście, słup', 3. 'drewniany słup w płocie', 4. 'bał w cembrowaniu studni', 5. 'wyrobiona, wygięta deszczułka z twardego drewna, przeznaczona na ściankę wyrobu bednarskiego, klepka w beczce, w kubie', 6. przen. 'filar, podpora, ostoja, ten, co nie zawiedzie, na kim można się oprzeć, autorytet'⁶⁹⁴. *Šulas inkastas žemėn* SD «słup wkopany w ziemię», *bačkōs šulaĩ* 'klepki w beczce', *kūbilui šulas* 'klepka na kubel drewniany', *šulnio šulaĩ* 'cembrowina studni', *dantiēs šulas* 'korona zęba' (*Danties šulas da tebēr, tik vidurys kiauras* 'Ząb ma jeszcze koronę, tylko środek wypróchniał'). Prawdopodobnie wyraz odziedziczony, pokrewny gr. ξύλον n. 'drzewo; belka, kłoda, drąg; ława, stół' (Būga, RR II, 620n., zwł. 622, LEW 1032, ALEW 1054). Według GEW II, 339 zarówno gr. ξύλον, jak i lit. *šulas* są kontynuacjami praformy ie. *ksulo-. Przykład *šulas* dowodzi, że nagłosowa grupa pie. *ks była w jęz. litewskim traktowana tak samo jak śródgłosowe *ks, por. *ašis, iēšmas, lašišà, šeši*. — Drw. *pašulē* 'miejsce przy węgazarze drzwi', *šulē* 'drewniana beczka na piwo, wino' (⇒ *pašulē* 'miejsce pod beczką', *šulaitē* 'beczułka; balia do prania', *šulikē* 'beczułka'), *šulinis* 1. 'zrobiony z klepek', 2. 'uszyty z kilku kawałków' (np. o sukience: *šulinis sijōnas*), *šulinys* (zob.). Cps. *sārgšulis* 'słupek przydrożny' (por. *sārgas*). — N.m. *Šulaĩ* 2x, *Šulaičiai* 2x, *Pašuliaĩ*. — Z jęz. litewskiego zapożyczono łot. *šuls* 'belka z wrębami', *šuli* m.pl. 'słupy' (ME IV, 106). — NB. Pol. *szulo*, pl. *szula* 'słup drewniany w ścianie lub parkanie, w który z obu stron wpuszczają się końcami dyle stanowiące przęsła' (Sw) jest zapożyczeniem niemieckim, ⇐ stwn. *sūl* 'słup', por. nwn. *Säule* f., gw. *Saul* (por. Brückner 557; brak w WDLP). — Stpr. *sulis* EV 'słup, Stender [Ständer]' z uwagi na znaczenie jest raczej pożyczką niemiecką (śrwn. *sūl*, śrdn. *sūle*) niżeli wyrazem prapokrewnym z lit. *šulas*. Inaczej LEW 1032, PKEŽ 4, 167. — Błr. *šula*, -a lub *šuló*, -á (stbłr. *šulo*, *šula*) 'pionowa, gruba belka z wrębami jako część budowli' może być polonizmem lub lituanizmem. Inaczej Būga, RR II, 622: pol. *szulo* i błr. *šula* mają być lituanizmami; tak też Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 156 = Urbutis 2009, 156n. i Laučjute 25.

šulcas 1 p.a. przest. 'sołtys' (m.in. u Donełajtisa) — zapoż. z prus.-niem. *schulz* (GL 139, Čepienė 144), por. nwn. *Schulze* m., *Dorfschulze* m. Co do akutu por. zapoż. *tūlkas, tūlpė*. Zob. też *šaltỹšius*.

šuleris, -io 1 p.a., *šulierius*, -iaus 1 p.a. przest. 1. 'ten, kto oszukuje przy grze w karty' (*Šulerių, kortaunyų niekas nepažino* 'Nikt nie znał szulerów, hazardystów'), 2. 'łobuz' (*Tie vaikai tai tikri šuleriai*) — zapoż. z pol. *szuler*, -a (pochodzenie niejasne; Brückner 557 wskazuje na czes. *šulír* od *šuliti* 'oszukiwać', jednak Machek 630 s.v. *šuliti* nie napomyka o takim n.agt.). Oboczność -er- i -ier- też w *kūčėris* ob. *kūčierius*.

šulgys, -io 4 p.a. gw. 'mańkut, człowiek leworęczny' — zapoż. z ros. gw. *šulbgá* 'lewa ręka, mańka', por. ukr. *šulbhá* (drw. od *šuj* 'lewy', zob. REW III, 435). — Drw. *šulgióji rankà* 'lewa ręka' (*Kad ir iš šulgiōsios, bet toliau už tave numetė [akmenį]* 'Jakkolwiek [rzucił kamień] lewą ręką, to rzucił dalej niż ty'). — Nazw. *Šulga*, z wtórną palatalizacją: *Šiulga*.

šulinys, -io 3 p.a., *šulinis* 1 p.a. 'studnia', *kastinis šulinys* 'studnia wygrzebana, wykopana', *rėstinis šulinys* 'studnia cembrowana bierwionami'. War. *šulinė, šulinė, šulinė*, stlit. *šulinis*, -iēs 3 p.a. Z innym sufiksem: *šulenys* 3 p.a. Po synkopowaniu sufiksальной samogłoski -i/e- ukazały się dwuzgłoskowe war. *šulnys* 3 p.a., f. *šulnis* 3 lub 4 p.a. (acc.sg. *šulnį* lub *šulnį*), też *šulnė* 3 p.a. (acc.sg. *šulnė*). SD *šulnys vandenio iš lytaus, iš rūros* «krynica, cisterna» ['zlewisko wodne, zbiornik na wodę deszczową']. Akut *šul-C* jest objawem wzdłużenia zastępczego po synkopie, por. GJL I, § 172. Porównywalne wypadki to

⁶⁹⁴ Por. *Mūsų jaunam universitetui Būga buvo didžiausias šulas* 'Dla naszego młodego uniwersytetu [w Kownie] [Kazimieras] Būga był największym oparciem'. *Kuršaitis ir Šleicheris mūsų rašomosios kalbos šulai* 'Kurschat i Schleicher [stanowią] fundament naszego języka literackiego' (LKŽ XV, 343).

kėlnės, šėrnas i vėlnas. Analiza: *šul-in-/en-*, drw. z pochodzenia przymiotny od *šūlas* m.in. 'słup drewniany' (zob.). Znacz. etym. 'to, co składa się z «šulai» (właśc. z czterech słupów), to, co stanowi drewnianą obudowę dołu, cembrowinę', stąd następnie 'cembrowane źródło' ⇒ 'cembrowany szyb studzienny, studnia'⁶⁹⁵. — Drw. *pašulinỹs* 'miejsce przy studni', *šuliniņkas* 'człowiek kopiący studnie, studniarz', *šuliniukas* 'stos w kształcie czworoboku studziennego', dosł. 'studzienka' (*Durpes kraudavo į šulinikius* 'Torf układano w tzw. studzienki'), *šulnėlis* 'studzienka'. Cps. *šulinduobė* 'szyb studzienny' (por. *duobė*), *šulinkasỹs* a. *šulenkasỹs* 'studniarz' (por. *kàsti*), *šulniakasỹs* ts., *šulnialovis* 'koryto przy studni' (por. *lōva*), *šulniāmedis* 'drewno w obudowie, w cembrowinie studni' (por. *mėdis*). — N.m. *Šuliniņkai, Šulnėliai* 2x, *Pašulniškės, Pašulniškiai*. N.jez. *Šulnỹs*, n.rz. *Šulnėldaubis* (akut sugeruje tu wydłużenie po ściągnięciu zwrotu *šulnėlio daubis, por. *daubà*).

šūltis, -ies 1 p.a. f. gw. 'kupa (ubrań), stos (chrustu, torfu)' — połączenie suf. -ti- z pwk. na SZ *šul-C* sugeruje możliwość odziedziczonej formacji, jednakże dla pwk. *šul-* w odpowiednim znaczeniu nie widać wiarygodnych nawiązań, ani wewnętrznych, ani zewnętrznych. Obecność synonimu *šūtis* (zob.) nasuwa myśl o następującym rozwoju fonetycznym *šūtis* > 1. *šūt'is > *šūtis > 2. *šūltis*. Faza 1. polega na wyodrębnieniu się miękkości spółgłoski *t'* w postaci ślizgu *ɹ* i na pojawieniu się dyftongu *ui* na miejscu *ū* (paralela: *būtis* > *buitis*). Fazę 2. można nazwać konwersją dyftongu *ui* w *ul'* (por. *ščiūiti* > *ščiūlti* s.v. *ščiūtī*).

šūmyti, *šūmiju, šūmijau* gw. 1. 'hałasować, krzyczeć, głośno się zachowywać, awanturować się (o pijanym)', 2. 'łajać, wymyślać komu', 3. 'szumieć (o lesie, morzu)', 4. 'o piwie: pienić się, fermentować' (war. *šūminti*) — zapoż. ze stbłr. *šumeti, šumėti*, por. błr. *šumécь*, 3 sg. *šumícь*, ros. *šumétь*. Miejsce lit. akcentu jest motywowane jakąś analogią. War. *šūminti*.

šūm̃nas, -à 4 p.a. przest., gw. 1. 'bogaty, okazały, okazały, wystawny, wspaniały; pyszny, dumny', 2. 'piękny, urodziwy, dorodny, szykowny, zgrabny', 3. 'skoczny – o koniu' — zapoż. z pol. przest. *szumny*. Dawne polskie znaczenia, które odzwierciedliły się w lit. pożyczce, są wyszczególnione w Sw VI, 686. War. z dysymilacją *mn* > *ln*: *šūl̃nas*. Z innym tematem: *šumnūs, šulnūs*. Leskien 1891, 357 niesłusznie wskazywał ukr. *šumnyj* jako źródło: «szumnas ist klu. *šumnyj* eigentlich 'brausend', dann 'prächtig', auch 'stolz'». Zob. też LEW 1033, Skardžius, RR 4, 691n.

šūmos, -ų 2 p.a. f.pl. gw. 'szumy, szumowiny, piana zbierająca się podczas gotowania mięsa na powierzchni zupy' (*Meisa jau apvirė, gali nugraibyti šumàs* 'Mięso już się zagotowało, możesz zebrać szumy') — zapoż. z pol. *szumy* (← śrwn. *schūm, schoum* m. 'piana'), por. nwn. *Abschaum* m., zob. Sw VI, 685. — Vb. denom. *šumavóti* 'zbierać szumy' (*Su samčiu šumavók šumas iš sagono verdančio* 'Chochlę zbieraj szumy z gotującego się sagana') ← pol. *szumować* 'zgarniać szumowiny' (Sw VI, 686). Zob. też POLŽ 638.

šūnpurnis, -io b.z.a. przest. 'łotr, drań' (Miežinis) — kalka hydrydalna z łot. *šūmpuŋnis* dosł. 'psia morda, Hundsschnauze', z lit. *šun°* za łot. *sum°* (*suns* 'pies'); człon *°purnis* do *puŋna* 'pysk, morda' (por. lit. *burnà*, jak też *šūnsnukis* s.v. *šuō*). Zob. Urbutis 2009, 288.

šuō 4 p.a. m. 'pies, Canis', voc.sg. *šuniē*, gen.sg. *šuņs*, acc.sg. *šūņj*, nom.pl. *šūņys*, gen.pl. *šūņū*, acc.pl. *šūņis*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *suns* (pl. *sunis*), stpr. *sunis* Ev 'Hunt [Hund]', formacje tematyczne z suf. -ja-. Według *communis opinio* nom.sg. *šuō* wywodzi się

⁶⁹⁵ Por. fakt, że wyraz stpol. *studnia* jest zaświadczony w dwóch znaczeniach: 1° 'otwór wykopany w ziemi i zabezpieczony, służący do wydobywania wody, puteus' (młodsze) i 2° 'naturalne źródło, fons' (starsze), zob. SSTP VIII, 491.

przez zanik *v* z praformy *švuo < *šūōn < pie. *kūōn. Paradygmat pie. rekonstruuje się jak następuje: nom.sg. *kūōn lub *kūuōn (tzw. wariant Lindemana), voc.sg. *kūon, acc.sg. *kūōn-m, gen.sg. *kūn-é/ós. Por. wed. nom.sg. *śvā* ob. *śuvā*, voc.sg. *śvan*, acc.sg. *śvānam*, gen.sg. *śūnaḥ*, instr.pl. *śvābhiḥ* (*kūn-b^{hi}s). Inne refleksy: gr. κύων, voc.sg. κύον, acc.sg. κύνα, gen.sg. κυνός; orm. *šown* (š- < *kū-), het. *kuuan-/kun-* [‘hound-man’], luw.-hier. *suuan(i)-*, toch. A, B *ku*, obl. toch. A *koṃ*, toch. B *kwem*, stir. *cú*, śrwalijs. *ki*, *ci*. Zob. IEW 632n., EWAIA II, 674n., Kloekhorst 505n., Matasović 181. — Z uwagi na obecność formacji *šuvā* ‘pies’ < *kūu-ā- (zob.) nasuwa się dla *šuo* alternatywny wywód z plit. *šuvuō < pb. *šuuōn < pie. *kūuōn, mianowicie z uwzględnieniem synkopowania nieakcentowanego *u* w sylabie początkowej. — Pie. *kūōn może być przekształceniem formy nom.sg. *pku-ōn (starsze *peku-ōn?), która powstała na bazie st. zanikowego przypadków słabych, jak np. gen.sg. *pkun-és. U podstawy derywatu z suf. -on/-n- leżało prawdopodobnie nomen radicale *peku-/pku- ‘bydło’⁶⁹⁶. Wyraz ‘pies’ jako pochodnik od nazwy bydła mógł pierwotnie znaczyć ‘ten, co pilnuje stada bydła’ (por. Osthoff 1901, 230). — Litewski paradygmat jest dwutematowy: nom. *šuo*, obl. *šun-*. Dzieje się tak na wskutek zastąpienia formy accusatiwu sg. *švanį (< pie. *kūōn-m, por. wed. *śvānam*, łac. *canem* < *kūonem, het. *kuuanam*) przez *šūnį*, tj. przez formę utworzoną od tematu słabego *šun-. Forma genetiwu sg. *šūnš* pochodzi z synkopowania starszego *šunēs* (przest., gw.). Jest ona odziedziczona i odpowiada gr. κυνός, wed. *śūnaḥ* < pie. *ku-n-és/-ós. Również forma nom.pl. *šūnes* (przest., gw.) ma odpowiednik w gr. κύνες. War. *šūns* ‘psy’ jest natomiast rzadki (w przeciwieństwie do form nom.pl. *ākmens*, *sēsers*, *dūkters*). Dat.sg. *šūniui* ‘psu’ jest formą młodą, wzorowaną na tematach na -ja- (por. *svēčiui*, *vāgiui*). Starsze zaświadczenia dla datiwu sg. to 1. *šūnie* z pb. *šuneį (pie. *kūn-eį, por. wed. *śūne*) i 2. *šūni* (pochodzenie -i jest sporne), apokopowane: *šūn* ‘psu’ (por. dat.sg. *ākmen*, *sēser*, *višpat Christui*). Por. Zinkevičius 1980, § 396, z liter. — W części gwar auksztajckich nominativus sg. przybiera postać *šuoḗ* ‘pies’ (por. *akmuōḗ*, *sesuoḗ*, *žmuōḗ*). Pochodzenie epitetycznego *j* nie zostało dotąd wyjaśnione⁶⁹⁷. — Derywaty od osnowy *šun-*: *šunà* ‘suka’, *šunālis* żm. ‘piesek’, *šunaujā* ‘zgraja psów, psiarnia’, przen. ‘męty społeczne, hołota’, *šunavā*, *šuniavā* a. *šunijā* ‘zgraja psów’, *šuneikā* ‘urwis, psotnik’, *šunēkas* ‘psisko’ (od tego pewnie drw. wsteczny *šunē* ZTŽ c. ‘pies’, por. *Būsta kap šunēs be vesėilios* ‘Żyją na kocią łapę’, dosł. jak psy bez ślubu), *šunenā* ‘skóra z psa’, *šūnenos* f.pl. ‘okrycie uszyte z psich skór’, *šunýbē* a. *šunýbē* ‘podłóść, niegodziwość, nikczemność’, *šunidē* ‘psiarnia, sfera psów’, *šuniena* ‘mięso psa’, *šunikas* ‘łotr, podlec’, też wyzwisko ‘psi syn’, *šunýkštis* ‘piesek’ (na temat sufiksu zob. *bandýkštis*), *šūninas* ‘wielki pies’, *šunīs*, -io LzŽ ‘pies’, *šūniškas* ‘psi’, *šunýtis* ‘szczeniak’ (SD¹ «szczenie», SD «piesek; szczenie»), *šūniūkas* ts., *šūniūkštis* ‘młody pies, piesek; szczenie’ (por. *kiauliūkštis*), *šūnius* ‘pies’. Vb. denom. *sušunėti* ‘zejść na psy’, *šūninti* ‘lżąc nazywać kogo psem’, *šūnintis* ‘stawać się podłym’, *apsišūninti* ‘podle postąpić, ześwinić się’. Do *šun-* należy jeszcze adv. *šuniaū* ‘gorzej, podlej’ (*Šuniaū man niekas nebūtų padaręs, kap tu padarei* ‘Gorzej nikt mi by nie zrobił niż ty zrobiłeś’). — Cps. *šūnbajoris* (zob. *bajōras*), *šūndantis* (zob. *dantis*), *šūndraika* (zob. *driēkti*), *šūngalis* ‘nicpoń’ (por. *gālas*), *šūngalvis* ‘łotr, niegodziwiec’ (por. *galvā*), *šungaudys* ‘rakarz, hycel’ (por. *gāudyti*), *šūngrybis* ‘grzyb niejadalny’ (dosł. ‘psi grzyb’, por. *grýbas*), *šūnjoda* c. ‘człowiek rozwiązły, rozpustny’, syn. *šunų išjoda* (Būga, RR I, 219, zob. s.v. *jodyti*), por. *Kas kuliasi, jodosi – vaikis, motriška – vadinās šūnjoda* ‘Kto żyje rozwiązłe, mężczyzna czy kobieta, nazywa się «šūnjoda»’; *šūnkara* (zob. *kārti* I), *šūnkelis* ‘zła, zepsuta droga, boczna droga, błędna droga’ (por. *kēlias*), *šūnlupa* a. *šūnlupys* ‘kto łupi skórę z psów’

⁶⁹⁶ Por. wed. *paśu-* m. ‘bydło, zwierzę’, SZ *pśu- w *kṣonī-* f. ‘krzyk, ryk’ < *pśaunī- ‘ryk bydła’, aw. *fšaoni-* ‘stado drobnego bydła’, *fšūmant-* ‘trzymający bydło’, łac. *pecū* n., stwn. *fihu* n. ‘bydło’.

⁶⁹⁷ Por. jeszcze n.rz. *Šuoja* w rej. Panevėžys. Jest to drw. na -ā- od neoosn. *šuoja-*, a nie pożyczka ugro-fińska, jak to podawał Vanagas 336.

(por. *lūpti*), *šunobelė* ‘dzika jabłoń’ (por. *obelis*, *obelė*), *šunponis* ‘zubożały pan; kto udaje pana, kto swym ubiorem naśladuje pana’, war. *šumponis* (por. *põnas*), *šunsnukis* ‘drań, łobuz’ (por. *snūkis*), *šunšūdis* a. *šūnšūdis* ‘psie łajno’ (por. *šūdas*; niejasny jest war. *šaňšūdis*, z dysymilacji *u-u > a-u?*), *šuntakis* ‘wąska ścieżka; fałszywy trop’ (por. *tākas*), *šunuodėgis* ‘pochlebca, lizus’ (por. *uodegà*; ⇒ *šunuodegiāuti* ‘schlebiać komu, podlizywać się’, dosł. ‘jak pies merdać ogonem’), *šūnvotė* ‘wrzód’ (por. *vótis*). W funkcji I członu oprócz *šun°* ukazują się *šuna°* i *šunia°*, np. *šunagrybis* i *šūniagrybis*; *šunakarỹs* i *šūniakarỹs*; *šūnaponis* i *šūniāponis*; *šūnianardis* (zob. *nárdyti*). Wyjątkowe jest *šuni°*: *šūnimalas* ‘marny, wynędzniały pies’ (człon II chyba do *mālti* ‘mleć’, zob. *mal-*). — Złożenie iteratywne: *šūn-šūnis* ‘nicpoń, podlec’ (por. *niekaniekis*). — N.rz. *Šunijà*, *Šunyķštà*, *Šuna.ūpė*, *Šūnupė*, *Šūnupis* 4x. — N.rz. *Šūnyja* jako wariant do *Šūnija* (ŽD 83) pokazuje sufiksalną neoapofonię *ĩ* (SZ) ⇒ *ī* (SP). Podobne zjawisko w *pīlnyja* ob. *pīlnija* ‘pełnia księżycy’ oraz w prs. typu *rómyja* ⇐ *rómija* do *rómyti*.

šuk-: taki pierwiastek ukazuje się w następujących formacjach: 1. *šúokčioti*, -ja, -jo ‘skakać – o żabie, podskakiwać – o wróblu, o spętanym koniu’ (*Žvirblys ne bėga, bet šúokčioja* ‘Wróbel nie biega, lecz podskakuje’), 2. *pasišukėti* ‘podskoczyć’ (*Pasišukėjęs pasiekčia* ‘Gdybym podskoczył, to bym dosięgnął’), 3. *šúokoti*, -ja, -jo ‘posuwać się w podskokach, podskakiwać’, 4. *šúokterti* ‘skoczyć’: *Kiškis tik šúokterė[jo] per kelią ir pragaišo* ‘Zając tylko skoczył (śmignął) przez drogę i zniknął’, 5. adv. *šukiai* SD¹ «wskok», *šúokiais* ‘w podskokach’, 6. sb. *šuklỹs* ‘konik polny, Tettigonia viridissima’ (dosł. ‘skoczek’). Najprościej jest uznać, że wymienione formy są derywatami od wykrz. *šúokt* opisującego poruszanie się w podskokach (żaby, wróbla, zająca), np. *Varlė šukto šukto šúokčioja po slenkščiu* ‘Żaba kic kic skacze pod progiem’. Por. *skúokė*: *Anas skúokė iš vežimo* ‘On skok z wozu’ (Otrębski 1934, 460). Mimo formalnego podobieństwa do czas. *šókti* ‘skakać’ nie da się w sposób wiarygodny uzgodnić wokalizmów *uo* i *o*. Zob. Przeciwnego zdania byli Fraenkel (LEW 312, 1035) i Stang 1966, 43.

šukterėti stlit. hapaks ‘krzyknąć’: *Laukiau visados, tylėjau, kantrumi buvau, jaugi nū šukterėsiu kaip gimdžiantėji žmona* DP 9₁₇ ‘Czekałem, zawszem milczał, cierpliwym był: już też teraz krzyknę jako rodząca niewiasta’. Analiza: *šuk-ter-ė-*. Allomorf *šuk-* pochodzi z neoapofonicznej derywacji od *šuk-* (*prašukti* DP ‘zawołać’), co jako st. zanikowy alternuje z jednej strony ze st. pełnym *šauk-* (*šaiukti*), z drugiej strony ze st. wzdłużonym *šūk-* (*šūkauti*). Alternant *šuk-* można ująć jako nowy st. pełny (*uo* jako alternatywa *ū*) w opozycji do st. zanikowego *šuk-* (dyftong wobec monoftongu). Podobne wypadki to *duobė* ⇐ *dūbti*; *blúostas* ⇐ *blūsti*; *čiuōpti* ⇐ *čiūpti* i *guōlis* ⇐ *gułti*.

šúolis, -io 1 p.a., *šuoľis* 2 p.a., *šuoľỹs* 4 p.a. ‘skok, sus’. Adv. *šúoliais* a. *šuoľiaĩs* adv. ‘skokiem, skacząc; galopem, cwałem’, SD <szuoľeys einu> «pędem idę; kroczę, sporo idę». Etymologia tego wyrazu pozostaje zagadką. Wysunięta w LEW 1035 hipoteza rozszerzeń pwk. *šuo- za pomocą *-k- lub *-l- jest niesprawdzalna, ponieważ odnośny pierwiastek nie ma nawiązań zewnętrznych. — Drw. *pašúolis* ‘urwisty brzeg rzeki a. jeziora’ (por. pol. *uskok* od *skoczyć*), *šuoľikas* b.z.a. ‘zając’ (znaczn. etym. ‘skoczek’), cps. *trišuoľis* neol. ‘trójskok’ (por. *tri°*). Vb. denom. *šuoľiūoti* ‘galopować’.

šúoras 1 p.a. 1. ‘nagły, silny podmuch, uderzenie (o wietrze, deszczu, zamieci śnieżnej)’, 2. ‘wrażenie nagle się pojawiające i przemijające, przelotny nastrój’ (war. *šuořỹs* 3 p.a.) — przypuszczalnie sb. postverbale od zanikłego *šuořyti, iterativum do *šėrti*, *šėriau* ‘uderzać, bić’, utworzonego z udziałem apofonii *ē ⇒ *ō. Hipoteza prymarnego nomen na SO wydaje się mniej prawdopodobna. Por. objaśnienie form *brúožas*, *rúožas* i *slúogas*. Zob. też *šōras*. — Drw. *šúorais* adv. ‘chwilami, przelotnie (padać, o deszczu)’, war. *šiōrais* ‘smugami, nierówno (malować)’, *šúoru* adv. ‘w pośpiechu’. Vb. denom. *šuořiūoti* ‘uderzać,

smagać (o wietrze z deszczem)’.

šùpyti, *šùpiju*, *šùpijau* wsch.-lit. ‘rozumieć’ (LzŽ; brak w LKŽ). Niejasne.

šuplėdà 2 p.a., gen.sg. *šuplėdos* gw. 1. ‘szuflada, wysuwana część stołu, komody, szafy’, 2. ‘przegródka wewnątrz skrzyni’, 3. ‘framuga, rama okienna’, war. *šupliadà* (ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. *šufļada*, por. błr. *šufļada*, -y (≡ pol. *szuflada* ≡ nwn. *Schublade* f.). War. *šuplėdà*, *šiùpliodė*, też *šuplėtà* (LzŽ). Zob. też *stálčius* I.

šuplià 2, 4 p.a. gw. 1. ‘przerwa między zębami, szczerba w zębach’, 2. przen. ‘bezzębny człowiek’ (syn. *šuplà*, *šùplius*). Niejasne. Por. syn. *špùkė*, *šùkė*, *švėplas* i *švarplė*.

šùplius 2 p.a., *šiùplius*, -iaus 2 p.a. gw. ‘wklęsła łopata, szufla’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone z pol. przest. *szufel*, -fla ≡ śrwn. *schuf(f)el* f. — Stlit. *šuflià* (CHB) ≡ pol. *szufla*, -i ≡ śrwn. *schuf(f)el* f., por. nwn. *Schaufel* f. Por. SLA 218, LEW 992n., WDLP, s.v. *szufla*. Brak w LKŽ. Zob. też *šiùpelė*.

šurmulys, -io 3 p.a., *šurmùlis* 2 p.a. ‘zgiełk, głośny hałas, harmider’ — prawdopodobnie od pwk. onomatopeicznego *šurm-*. Inne drw.: *šurmas* ‘zgiełk’, *šurmùs* ‘kłótniwy’ (*Kurs nor vis bartis, vajavotis, tas šurmùs* JU), vb. denom. *šurmavóti* ‘zakłócać spokój, hałasować’, *šurmyti* ‘krzyczeć; czepiać się, szukać zaczepki’.

šusnià 4 p.a. gw. 1. ‘pomieszczenie przeznaczone do suszenia lnu a. zboża, czasem też do międlenia lnu’ (war. *šùsnė*), 2. ‘pomieszczenie wypełnione rozgrzanym, dusznym powietrzem’ (*Aš šitoj šùsnoj negaliu pabūt* ‘Ja w tym gorącu nie mogę wytrzymać’). Budowa: *šus-nia*, drw. od neopwk. *šus-*, por. *šùsti*, *šuñta* ‘przeć, zaparzać się’ (por. *lipnià* ‘lepianka’, *lūšnià* ‘wałąca się chałupa’; *šutnià* ‘parność, duchota’). Synonimami *šusnià* są *jáuja* i *pirtis*, por. powiedzenie *Pirtis jauja aptaria, ir abi šùsnios* ‘«Pirtis» obgaduje «jauja», a obie są «šusnios», tj. suszarnie’. Zdaniem R. Szeptyńskiego (p.l.) *šusnià* może być zapożyczeniem z pol. przest. *susznia* ‘miejsce, gdzie się coś suszy’ (por. SW VI, 520; w POLŽ nie odnotowane).

šùsti, *šuñta*, *šùto* 1. ‘przeć, ulegać rozkładowi na skutek działania ciepła i wilgoci; zaparzać się (o skórze)’, 2. ‘gnić, butwieć’, 3. ‘próchnieć’, 4. ‘blaknąć, płowieć (o barwie tkaniny)’, 5. ‘dusić się pod przykryciem (o mięsie, kartoflach)’. SD *šuntu* «pram, prę» (syn. *kaistu nuog karščio*). Odpowiednik łot. *sust*, *sùtu* (war. *sùstu*), *sutu* ‘przeć, zaparzać się; wylegiwać się w pościeli’. Wywód etymologiczny pozostaje niepewny z powodu braku comparandów dla pie. **keut-* lub **kseut-*, zob. przegląd literatury w LEW 1036n. i ALEW 1056⁶⁹⁸. Osobno zob. *tùsti*. Cps. *apšùsti* ‘sparzyć wrzątkiem; oszukać’, *atšùsti* ‘odparzyć się; stopnieć, stajać (o śniegu, lodzie); mięknać, odstawać (o korze drzew)’, *iššùsti* m.in. ‘rozgniewać się; nabrać się, zostać oszukanym’ (*insišutaũ* ‘nabrałem się’), *iššùsti* ‘zaparzyć się (o skórze między palcami, w pachwinach)’, *nušùsti* ‘zaśmierdzić się (o mięsie), zgnić (o warzywach)’, *sušùsti* ‘zgnić, spróchnieć, zmarnować się; zamienić się (np. na konie)’. — Drw. *šutinti* caus. ‘dusić, gotować na wolnym ogniu pod przykryciem; grzać, prażyć, piec (o słońcu); moczyć (np. nogi) w gorącej wodzie; parzyć wrzątkiem, oparzyć (rękę)’, *šutinu* SD «parzę», *iššutinu* SD «naparzam». Por. łot. *sutēt*, -ēju ‘prażyć, zaparzać; trzymać w gorącym popiele’, *sutināt* ts., refl. *sutinātiēs* ‘grzać się, ogrzewać się (np. przy ognisku)’. — Nomina: *atšutis* b.z.a. bot. ‘stokłosa, *Bromus secalinus*’, *núošuta*, żm. *nūšuta* c. ‘człowiek, który się niczym nie brzydzi; niedołęga’, *sánšuta* c. ‘niedołęga, gamoń’, *šùtas* ‘parność, sparek, wilgoć; pot; ciężkie, duszne powietrze, zaduch; smród stęchlizny’, *šutinis* (zob.), *šutinys*

⁶⁹⁸ Lit. *šut-* było porównywane ze stwn. *siodan*, niem. *sieden* ‘wrzeć, kipieć, gotować się’ (por. BSW 310, LEW 1037). Nie jest to słuszne. Czasownik germański zawiera pwk. pie. **seut-* ‘poruszać się gwałtownie’, a temu w jęz. litewskim odpowiada *siaut-*, zob. *siaūsti*.

‘duszone kartofle, duszone mięso’, *šutnà* ‘parność, duchota, powietrze gorące i wilgotne, np. przed burzą’ (war. *šutnià*), ⇒ *šutnas* a. *šutnūs* ‘parny, duszny – o dniu’; *šutnià* m.in. ‘trzęsawisko, bagno’ (LZŽ), *šutnius* ‘kto się zbyt ciepło ubiera’, *šutrà* (zob.), *šutulis* ‘kto się miota, komu brak stałości, wytrwałości’ (por. *mùkulis*, *murmùlis*). Cps. *atšutakis* ‘kto ma zaczerwienione oczy; płaksa’ (por. *akis*), *pašut(a)nosis* a. *pašutanosis* ‘żółtodziób, smarkacz’ (dosł. ‘z oparzeniami (od smarków) pod nosem’, por. *nosis*), *šutbulvės* f.pl. ‘potrawa z kartofli duszonych w łupinach’ (por. *būlvės*). — Neopwk. *šus-* ⇐ *šūs(ti)*: *šusnià* (zob.), *šustinas* ‘parzony, duszony’, *šustinis* ‘zrobiony z parzonego ziarna’, *šustinis* a. *šustiniai* pl. ‘tłokno, postna potrawa z mąki owsianej, na którą ziarna były zaparzane gorącą wodą i suszone przed mieleniem’ (por. *maltiniai*, *talaknà*). — SO *šaut-: łot. *sautēt*, -ēju ‘trzymać w cieple, dusić (potrawę), polewać wrzątkiem, moczyć (nogi w ciepłej wodzie)’, też ‘bić, chłostać, okładać (kijem)’, *saūtēlis* ‘nagrzane, duszne powietrze, zaduch’.

šūtas 2 p.a., *šūtas* 1 p.a., *šutas* 2 p.a. stlit., gw. ‘człowiek lubiący żartować, dowcipniś’ — zapoż. ze stbłr. *šut, co było odpowiednikiem ros. *šut*, -á ‘żartowniś’ (por. SLA 218, LEW 1037). ZS 57: z ros. *šut*. SD *šūtas* «błazen» (syn. *juokdarys*), «figlarz», «frant» (syn. *gerdinykas*, *bružas*). Zob. też *šmūtas* i *šūtkà*. — Gdy chodzi o czas. *šūtyti*, -iju, -ijau przest., gw. ‘żartować’, DP ‘błaznować’ (SD¹ *šūtijū* «kugluję, żartuję»), to wydaje się, że sposób jego akcentowania wskazuje na rodzime vb. denominativum. Inaczej SLA 219, LEW 1037 i ZS 57, którzy widzieli tu raczej zapożyczenie słowiańskie, por. ros. *šutítb*, *šučú* ‘żartować’. — Drw. *šūtijimas* SD¹ «kuglarstwo», *šūtystė* SD¹ «żart».

šutinis SD¹ «marzec, martius» — zapewne przez elipsę członu określanego w syntagmie *šutinis mėnuo (por. *gruodinis mėnuo* SD¹ «grudzień, december»). Substantywowizowany przym. na -inis, pochodzący od czas. *atšūsti* ‘topnieć, tajać – o śniegu, lodzie’ (por. Urbutis 1981, 118n.). Por. łot. gw. *sutins* ‘pora upałów’. Zob. *šūsti*.

šūtis, -ies 1 p.a. f. gw. 1. ‘kupa kamieni, śniegu’, 2. ‘stos drew, chrustu’, 3. przen. ‘kupa ludzi’. SD¹: *šūtis* «kupa», *šūtis malkų* «stos» (syn. *laužas*) — konkretyzowane abstractum na -ti- od pwk. *šū-C*, co jest SZ do *šjāu-C, por. łot. *šaūt* m.in. ‘posunąć, pchnąć’ (zob. s.v. *šāuti*). Znacz. etym. n.act. ‘rzucanie na kupę’. Paralele: *džiūtis* ⇐ *džiūti*; *pjūtis* ⇐ *pjāuti*. Zob. też *šūltis*. — War. *šiūtis*, -iēs f. ‘kupa, stos; pęk; mnóstwo’ pokazuje wtórny nagłos š-, pochodzący z wyrównania SZ *šū-* do SE *šiau-* (por. łot. *šaūt*, lit. *šidutuvās* s.v. *šāuti*). — Młodsze są formacje pokazujące neosufiksy -snis i -stis: *šūšnis*, -ies f. ‘kupa, stos drewna, chrustu’ (por. *krūšnis* ob. *krūtis*), war. *šūšnis*, *šūsne*; *šūstis*, -ies (por. ŽD 221, 330, LEW 1037, GJL II, §§ 292, 405, Ambrazas 1993, § 143). — Neoosn. *šūt-*: *šūtvė* ‘kupa, stos’ (*Aš turu anų cielą šūtvę* ‘Mam ich całą kupę’). Por. *brastvā* od neoosn. *brast-* ⇐ *brastā*.

šūtkà, gen.sg. *šūtkos* 2 p.a., też 4 p.a. przest. ‘żart, dowcip’ (m.in. CGL i Donełajis) — zapoż. z błr., ros. *šutka* (stąd też łot. *šutka* ‘żart’). Por. SLA 219 i LEW 1037, którzy piszą *šutkà*. Zob. też *šūtas* i *šmūtas*.

šutrà 4 p.a. 1. ‘parność, duszność’ (*Jei toki šutrà, būs audra* ‘Jeśli tak parno, to będzie burza’), 2. ‘gęsta para w izbie, zaduch; smród z zanieczyszczonych pieluch’ — dewerbalne abstractum z suf. -rā- od *šut-*, zob. *šūsti*. Odpowiednik łot. *sutra* ‘para, opar’. Paralele: *kaitrā* ⇐ *kaisti*; *skiedrā* ⇐ *skiesti*. Z innym sufiksem: *šutnà* ‘parność’ (por. abstr. *kilnà*, *krapnà*, ŽD 218n.). — Drw. *šutrūs* ‘gorący; o dniu: parny’. Vb. denom. *šūtryti*, -iju, -ijau ‘chciewie jeść’, *šutruoti* ‘szybko pracować’. Idiom: *šutrq varyti* ‘oddawać się rozpuście’.

šūtvė 2 p.a. pot. 1. ‘gromada, kompania’, 2. ‘zebranie z alkoholowym poczęstunkiem’, 3. ‘szajka złodziejska’ (*Tie išdykę vaikiščiai susimetė į šūtvę ir vagiliauja* ‘Te rozpuszczone wyrostki spiknęły się w szajkę i kradną’), 4. ‘konkubinaty’ (*Gyvėna šūtvėj* ‘Żyją na kocią

łapę') — zapoż. z jid. *šutef* 'towarzysz, przyjaciel', *šutvis*, *šitvis* 'spółka handlowa'⁶⁹⁹. Por. Sabaliauskas, *Balt* VI:2, 1970, 217, LKŽ XV, 425. Pobocznym znaczeniem wyrazu *šutvė* jest 'strajk'. — Drw. *šutvanas* 'oszust', *šutvės* pl.t. 'zamiana, wymiana' (*Anie padarė šutvės: arklį išmainė į karvę ir dar gavo pydų* 'Zrobili «šutvės»: konia wymienił na krowę i jeszcze dostał naddatek'), *šutvininkas* 'kompan; uczestnik strajku'. Vb. denom. *šutviąuti* 'zadawać się z kim' (*Nešutviąuk su juo, jis blogas žmogus* 'Nie zadawaj się z nim, to zły człowiek').

šuvà 4 p.a. m. 'pies, Canis' (*Nieks to nematė, kad šuva mylėtų katę* 'Nikt nie widział, żeby pies kochał kota/kotkę'). Formy przypadków zależnych są tu takie jak przy *šuō*, por. gen.sg. *šūns*, acc.sg. *šūnį* itd. Analiza **šuu-ā*. Osnowa **šuu-* pochodzi z niejasnego przekształcenia (skrócenia) praformy bałt. **šūuan-*, która była kontynuacją pie. **kuon-* 'pies'. Chodzi tu o tzw. wariant Lindemana do pie. **kuon-* 'pies', por. wed. nom.sg. *šuvā* ob. *švā* (voc.sg. *švan*), gr. κύων, voc.sg. κύον, het. *kuuan-* ['hound-man'], acc.sg. *kuuanan*. Inaczej ŽD 381n., który postawił *šuvà* w jednym szeregu z *sesuvà* 'siostra' (por. *sesuō*), *piemuva* 'chłopiec-pastuch' (por. *piemuō*), *akmuva* 'kamień' (por. *akmuō*) i wysunął przypuszczenie, że zakończenie *-uva* powstało drogą fonetyczną, przez wsunięcie samogłoski *u* przed **-ua* < *-uo*. — Drw. *šuvāvilkis* 'pies jak wilk' (por. *vilkas*). Odpowiednik literacki to *vilk-šunis*.

švagždėti, *švagždù*, *švagždėjau* 1. 'szeptać', 2. 'wydać stłumiony głos', 3. 'mówić niewyraźnie', 4. 'wydawać szelest' — z udźwięcznieniem *kš-d* > *gžd-* z **švakš-dė-ti*, tj. formacji na *-dė-* od wykrz. *švākš*, *švākšt* (zob. *švakšėti*). Paralele: *girgždėti* < **girkš-dė-*; *gvagždėti* < **kvakš-dė-*; *šnabždėti* < **šnapš-dė-*. Dalsza sonoryzacja: *žvagždėti* 'szeleścić; mówić chrypliwym głosem' (por. *žvabždėti* < *švabždėti*). — Postverbalia: *švagždà* adv. 'szepem', *švāgždalas* 'stary, sędziwy człowiek', *švagždys* 'gadula, pleciuga', *švagždutis* bot. 'tasznik pospolity, Capsella'.

švāika I 1 p.a. gw. 1. 'duża igła z szerokim uchem do szycia worków i skór; rodzaj szydła', 2. 'narzędzie do zakłuwania świń' (ZTŽ), 3. 'metalowa przetyczka do fajki', 4. 'pręt do umocowania kądzieli' — zapoż. z błr. gw. *švāika*, -i (PzB 5. 473).

švāika II 1 p.a. gw. 'wygłodniała, wychudzona krowa' — zapoż. z prus.-niem. *schweike* f. 'koń, kobyła' (GL 139, LEW 1037). War. *škāika* c. 'lichy koń, kobyła', z nagłosem upodobnionym do syn. *škapà* i *škalāmpa*. NB. LKŽ nie zaznacza różnicy między *švāika* I i *švāika* II.

švaistyti I, *švaistaũ*, *švaisčiaũ* 1. 'świecić, oświetlać pochodnią', 2. 'glansować, doprowadzać do połysku'. Refl. *švaistytis* 'rozpogadzać się' — refleks formacji **švais-sty-*, causativum-iterativum ze SO *švais-* od neopwk. *švis-* jak w inf. *švisti* 'rozjaśniać się, świecić'. Paralele apofoniczne: *raistyti* (**rais-sty-*) < *risti*; *raištyti* (**raiš-sty-*) < *rišti*; *spąstyti* (**spās-sty-*) < *spėsti*. — Neoosn. *švaist-*: *švaistintis* 'upiększać się, stroić się', *atšvaistė* 'odblask, błysk na niebie' (war. *atósšvaistė*), *pašvāista* a. *pašvāistė* 'łuna, odblask, poświata; zorza polarna', SD¹ «promień» (⇒ *pašvaistingas* «promienisty»), *prašvāistė* a. *prósšvaista* 'prześwit między chmurami' (war. z insercją *k*: *prašvāikštė*, *prašvāikštė* ts.), *švāistra* 'łuna, poświata' (por. *austrà* < *austyti*), *švaistūs* 'jasny', *švaistūnas* 'kto lubi błyszczeć, popisować się'. — Neoosn. *švaisč-* (< *švaisčiaũ*): *švaisčioti* b.z.a. 'migać (o blasku za oknem); zaświtać – o myśli'.

švaistyti II, *švaistaũ*, *švaisčiaũ* 1. 'wymachiwać rękoma, kijem, szablą; machać kosą; pędzać (owce, świnię) z różgą w rękę', 2. 'rzucać, rozrzucać, rozwiewać', 3. przen. 'trwonić,

⁶⁹⁹ Z jid. *šitvis* pochodzi pol. *sitwa* 'grupa osób popierających się nawzajem w celu osiągnięcia własnych korzyści', gwarowo też 'szajka, spółka łobuzów; zgrana paczka', por. SEPP 307.

marnotrawić', *išsvažistyti* 'wypędzić, wygnać skąd; roztrwonić'. Refl. *švažistytis* 'szybko latać, biegać; rzucać się, miotać się; o dziewczynie: kręcić tyłkiem', *švažistytis pinigais* 'szastać pieniędzmi, trwonić je' (war. v-mobile: *švažistytis* 'rzucać się, miotać się'). Homofonia ze *švažistyti* I (zob. wyżej) została prawdopodobnie spowodowana resegmentacją formy **iš.svažistyti*, pochodzącej z asymilacji w praformie **iš.svažistyti*, to z **iš-svažid-sty-*. Por. *išsvaidyti* 'rozzucić, rozrzucić', *svaidyti* 'miotać, ciskać' jako iteratyw do *sviesti*, *sviedžiu* (zob.). Znikłe frq. **svažistyti* pozostawiło ślady w takich derywatach, jak *svažičioti* b.z.a. 'rzucać' i *svažistỹklė* 'proca' (zob. *svaidyti*). — Neoosn. *švažist-*: *švažistinėti* 'machać kosą', *švažistas* 'ktoś rozrzutny, kto szasta pieniędzmi', *švažistūnas* 'utracjusz' (syn. *kleidūnas*). — Neoosn. *švažisty-*: *švažistỹdinti* 'wymachiwać', *švažistỹbė* 'rozrzutność', *švažistỹklė* 'rozszczerpiony na końcu kij do rzucania kamyków, ciskawka' (syn. *svažistỹklė*).

švažityti I, *švažitaũ*, *švažičiaũ* gw. 'świecić, oświećlać' — causativum na -y- ze SO *švažit-* ⇐ *švit-*, por. *švisti* 'rozjaśniać się, switać'. Dokładny odpowiednik w psł. **svētiti* 'świecić, dawać światło' (pbsł. **švajt-ī-tej*), co jest caus. do **svīt-nq* (por. prs. lit. *švi-ñ-ta* do *švisti*): scs. *svētiti*, *svēštq*, ros. *svetítb*, *svečũ*, czes. *svítiti*, *svítím*, pol. *świecić*, *świecę* (LIV² 340: pie. **kūojt-ėje* 'hell machen'). Inaczej Boryś 622: psł. **svētiti* miało zostać urobione od **svisti* (autor zrównuje psł. **svisti* z lit. *šviēsti* < pbsł. **švej-ī-tej*). Zob. też *švažistyti*. — Postverbalia: *apšvažitā* 'oświata' (neol.), SD «czystość» (syn. *apkuopa*), *atāšvažita* a. *ātšvažita* 'odblask, łuna na niebie' (*Jau seniai saulė nusileido, tik atāšvažitos matos ant dangaus* 'Słońce dawno już zaszło, tylko łunę widać na niebie'), *įšvažita* 'migawka w aparacie fotograficznym' (neol.). Inaczej ALEW 50: *apšvažitā* ma być prymarnym (apofonicznym) nomen od *šviēsti*. — W słowiańskim por. postwerbalny rzeczownik scs. *světũ* 'światło'; od niego pochodzi drw. **svēt-ja* 'to, co świeci': scs. *svēšta* 'świeca', ros. *svečá*, czes. *svíce*, pol. *świeca* ts. Por. BSW 310n. Nie przekonuje ujęcie REW II, 591, jakoby *svētiti* było vb. denominativum, utworzonym od sb. *světũ*.

švažityti II, *švažitaũ*, *švažičiaũ* stlit., gw. 1. 'machać, wymachiwać (rękoma, kijem)', 2. 'wymachiwać szablą, mieczem, szermować', 3. gw. 'szastać pieniędzmi', 4. gw. 'wiał zboże', 5. *nušvažityti* gw. 'o wietrze: zerwać, porwać' (*Pakilo vėjas ir nušvažitė nuo kartelės baltinius* 'Podniósł się wiatr i zerwał białiznę z żerdzi'). SD 1. *švažitau* «macham czym, szermuję» (syn. *krutinu*, *vėtau*), 2. *švažitau kuo* «szermuję czym». Najprawdopodobniej jest to formacja analogiczna, utworzona na mocy proporcji *švažistyti* I 'świecić, oświećlać' : *švažityti* I 'świecić' = *švažistyti* II 'machać, wymachiwać' : x (x = *švažityti* II). Zob. *švažistyti* II. Inaczej LEW 1038, który zaliczył *švažityti* do rodziny *šviečiũ*, *šviēsti* 'świecić'. Za nim ALEW 1057. — Drw. *švažitinimas* SD «machanie, kiwanie» (syn. *mojimas*). — Neoosn. *švažity-*: *švažitymas* SD «szermierka», *švažitytojas* SD «szermierz».

švākas, -à 4 p.a. gw. 1. 'słaby, niesilny' (*Jų tėvas jau švakas, menkos sveikatos* 'Ich ojciec [jest] już słaby, marnego zdrowia'. *Jau iš senuko švakas ėjikas, jau trumpas žingsnis* 'Słaby już piechur ze staruszka, już krótki krok'), 2. 'zły, marny, niezdatny; trudny, ciężki' — zapoż. z prus.-niem. *šwak*, por. nwn. *schwach* (GL 139; brak w LEW). War. *švakus*, -i 4 p.a. — Drw. *švakà* 'ciężarna' (*Kad tu švakà būtumei* JU 'Obyś zaszła w ciążę'), *švakaĩ* adv.: *Buvo visokių vargų, švakaĩ gyvenom* 'Była bieda, marnie żyliśmy'. Vb. denom. *švakėti*, -ju, -jau 'być słabym, niepomagać, tracić zdrowie', *švakti*, *švankũ*, *švakaũ* 'słabnąć, tracić siły; psuć się, pogarszać się'. — War. sufiksalny: *švakrũs* ⇐ *švakũs* (por. *skaistrũs* ⇐ *skaistũs*), od tego *švakriaĩ* adv. '(iść) z trudem', vb. denom. *sušvakrėti* 'o zdrowiu: pogorszyć się' (*Mano sveikata sušvakrėjo*).

švāksas, *švāksas* 2 p.a. gw. 1. 'pasta do czernienia i glansowania obuwia', 2. 'pasta do podłóg' — zapoż. z pol. przest. *szwaks*, to z *szuwaks* (Sw VI, 689; ⇐ nwn. *Schuhwachs* n.). Por. POLŽ 169. — Vb. denom. *švaksavóti* a. *švaksúoti* 'glansować buty', *švāksyti*, -iju, -ijau

ts.

švaksėti, *švaksiù, švaksėjau* gw. ‘cmokać, pykać (o odgłosie wydawanym przez palącego fajkę)’, por. *Senis pypkę švaksėjo ir visa girdėjo* ‘Starzec pykał fajkę i wszystko słyszał’ — czasownik na -ė- od wykrz. *švaks*. Synonimy: *čiulėnti, čiulpti, papsėti, švaĩpti, vampsėti*.

švakščióti, *švakščióju, švakščiójau* gw. ‘w łaźni: chłostać się miotełką kąpielową’ (*Švakščió[ja] su vanta – peras*), *švakšnóti* ts. (*iššišvakšnóti* ‘wychłostać się’, syn. *išsivan(t)óti*) — czasowniki na -čio- i -no- od wykrz. *švaks*, *švaks* m.in. o chlustaniu wody na rozpalone kamienie w łaźni, o chlóstaniu się chwostakiem. Źródłem *švak-š* jest powtórzony wykrz. **švak-švak*, por. *švakšėti*. — Od rozszerzonego wariantu *švaks-t* pochodzą czas. *švaksťelėti* ‘chlusnąć’, *švakšťuóti* ‘szeptać’, *iššišvakšťuóti* ‘zglodnieć z wysiłku’. Sb. postvb. *švaksťė* ‘niechlujna kobieta’. Zob. też *švagždėti*.

švaksėti, *švaksiù, švaksėjau* gw. 1. ‘wydawać krótki stłumiony głos’, 2. ‘stękać’ (syn. *pukšėti*), 3. ‘mówić cicho, szeptać’ — czasownik na -ė- od osnowy *švak-š-*, pochodzącej od powtózonego wykrz. *švak-švak*. War. sonoryzowany: *švagždėti* (zob.), *žvagždėti*. War. nazalizowany *švaĩkšti* (zob.). — Postverbalia: *švaksťė* a. *švakšnà* ‘paplająca kobieta’, *švakšťinas* ‘ten, kto sepleni’.

švaĩpti, *švampiù, švampiaũ* gw. 1. ‘cmokać, pykać fajkę’ (*Seniokas švaĩpia pypkę* ‘Starzec pyka fajkę’), 2. ‘mówić niewyraźnie; mówić z przysykiem’, 3. ‘szeptać; szeptać modlitwy’ — czasownik oparty na wykrz. *švaĩpt* (por. syn. *švaksėti, vampsėti*). — Drw. *švampa* ob. *švamba* ‘cybuch fajki’, *švaĩbė* ts. War. *švam-*: *švamas* ‘ustnik fajki; główka fajki’, *švāmė* ‘cybuch fajki; główka fajki’.

švaĩkšti, *švankščiu, švankščiaũ* gw. 1. ‘sapać, ciężko dyszeć’ (syn. *švōkšti*), 2. ‘mówić chrapliwym głosem’, 3. ‘o koniu: parskać, prychać’ (syn. *pruĩkšti*), 4. ‘trześć językiem, paplać’ (syn. *pliaũkšti*) — osnowa *švankš-* jest nazalizowanym wariantem do *švaks-*, co pochodzi od powtózonego wykrz. *švak-švak*⁷⁰⁰, zob. *švakšėti*. War. *šveĩkšti*. LEW 1038 za Otrębskim (GJL I, § 467) zestawia to z syn. *kvaĩkšti* i kwalifikuje jako wypadek oboczności *š* : *k* (por. *šleĩvas* ob. *kleĩvas*). Z uwagi na onomatopeiczny charakter odnośnych wyrazów nie jest to jednak pewne. — Drw. *švankšlỹs* ‘kto ma zadyszkę, astmatyk; ten, kto mówi głupstwa’ (war. *švenkšlỹs*).

švankus, -i 1 p.a., *švankùs, -i 3 p.a.* ‘przyzwoity, porządny; grzeczny, uprzejmy; zręczny’. DP ‘chędożny, świetny, nadobny, ozdobny’. War. *švankas, -à, švanka moteriškė* przest. ‘ein reines Weibstück’. Izolowane, niejasne, zob. LEW 1038n., ALEW 1058. Jest do zbadania, czy *švankùs* mogłoby być ujęte jako wariant v-mobile do *šankùs* m.in. ‘żwawy; porywczy, śmiały’ (zob.). Por. dublety *švarvas* i *šárvas*; *švanta* i *vanta*, jak też *svočia* i *sočia*. — Drw. *švankiai* adv. ‘szybko, prędko (idzie, biegnie, pracuje)’, DP ‘nadobnie, pięknie’, *švankumas* DP ‘ozdoba, uroda, śliczność’, ‘przyzwoitość’ (Šlapelis 519). Vb. denom. *švankėti* ‘stawać się przyzwoitym’, *švankinti* ‘ozdabiać, upiększać’, DP ‘okraszać’, *pašvankinti* DP ‘ozdobić, oślachcić’, *pasišvankinti* DP ‘ozdobić się’, *prišvankinti* DP ‘przyzdobić, ozdobić’.

švántüzė 1 p.a. gw. 1. ‘cybuch, część fajki łącząca główkę z ustnikiem’ (war. *švantūžas, švantožė*), 2. ‘klapka zamykająca główkę fajki’, 3. ‘fajka’, 4. peior. ‘gęba’, też jako obelga. Niejasne. Zakończenie przypomina germanizmy w rodzaju *brántüzė, cuktüzė* i *rōtüzė*. — Vb. denom. *švantūžyti* ‘karać biciem (dziecko, zwierzę)’.

⁷⁰⁰ Por. *kvaĩkšt* ob. *kvākšt*; *piĩpt*, *piĩpt* ob. *pipt* ⇐ *pi-pi*.

švapėti, *švapù*, *švapėjau* 1. 'seplenić', 2. 'szeptać; mówić niewyraźnie, mamrotać' (war. *švabėti*, *žvabėti*), 3. 'mówić głupstwa, bzdury' — czasownik na -ė- od wykrz. *švāp*, *švāpt*. Paralela: *švepėti* ⇌ *švēpt*. Z innymi sufiksami: *švapčioti* 'jeść małymi kęsami', *švapėnti* 'szeptać', *švapnėti* 'mówić niewyraźnie, niezrozumiale, mamrotać', *švapsėti* 'seplenić; mówić; mówić szeptem, odmawiać pacierze; mówić głupstwa, bzdury' (⇒ *svapsà* 'kto mówi głupstwa'). — Od powtórnego wykrz. *švāp-švāp* pochodzi osnowa *švap-š-* w wykrz. *švāpšt* i w czas. *švabždėti* 'szeptać', udźwięcznionym z **švapš-dė-* (por. *šnabždėti*, *knabždėti*). Dalsza sonoryzacja w war. *žvabždėti* 'szeptać pacierze' (podobnie *žvagždėti* < *švagždėti*).

švarcūgà 2 p.a. gw. 'skręcony z łyka powróż do wiązania pni w taflę tratwy, a także do hamowania i cumowania tratwy' — germanizm niejasnego pochodzenia (por. nwn. *Zug* m. m.in. 'pociągnięcie, ściskanie; zaprząg'). Tu też *švařcavonė* b.z.a. 'wiązanie tratwy', od zaginionego **švarcavoti* (por. błr. gw. *švarcaváč* 'hamować tratwę', PZB 5, 474). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *švarcūha*, drw. *švarcōũka* (PZB 5, 474).

švárkščioti, *švárkščioju*, *švárkščiojau* gw. 'sypać po trochu' — drw. na -čio- od wykrz. *švařkš(t)* o wylaniu, chluśnięciu, sypaniu, rzuceniu; o mocnym uderzeniu, zdzieleniu. Paralele: *girkščioti* ⇌ *girkš*; *gūrščioti* ⇌ *gūrks*; *šmūrščioti* ⇌ *šmūrks(t)*. — Z innymi sufiksami: *švarkauti* 'bić, tłuc', *švarkšnėti* 'kropić, pokrapywać'. Nomen: *švařkštis*, -*ščio* 'żuraw studzienny'.

švařkšti, *švarkščiu* (war. *švarkštù*), *švarkščiaũ* gw. 1. 'o ptakach: kwakać, gdakać, skrzeczeć', 2. 'mówić chrypiącym, charczącym głosem; chrząkać; szumieć; ciężko dyszeć', 3. 'pleść bzdury, paplać', 4. 'rozdmuchiwać żar' — czasownik utworzony od wykrz. **švarkš(t)*, por. *švárkščioti*. Paralele: *kvařkšti*, *kvaňkšti*. — Z inną budową: *švarkšėti* 'o kaczorze: kwakać', też 'pykać fajkę'. Nomina: *švarkšlỹs* 'kto mówi chrypliwym a. stłumionym głosem; kto plecie bzdury', *švarkštulỹs* 'zadyszka, astma'.

švarplė 4 p.a., *švarplà* 4 p.a. gw. 1. 'szczerba w zębach', 2. 'szczerba w ostrzu, w garnku', 3. 'szczelina, dziura (w płocie)'. War. *šverblė* 4 p.a. 'szczerba po wybitym zębie' — z udźwięcznienia **šverplė* (por. *tambrūs* < *tamprūs*; *gañdras* < *gañtras*). Osnowa pewnie onomatopeiczna, por. *sušvařpti* 'wyszeptać chrypliwym głosem'. Zob. też synonimy *šùkė*, *špùkė*.

švartė 1 p.a. gw. 'pierwsza zerznięta deska, z jednej strony płaska, z drugiej zaokrąglona i pokryta korą, tzw. okorek' — zapoż. z prus.-niem. *schwarte*, por. nwn. *Schwarte* f. (GL 139, Čepienė 113). Por. syn. *apálka*. Co do akutu por. zapoż. *árpa*, *kárdas*, *várkštotas*.

švartuoti, *švartuojau*, *švartavaũ* 'cumować, umocowywać statek, wiązać go linami do brzegu' — zapoż. z ros. *švartovátb*, co jest vb. denominativum od *švartóv*, -*a* 'cuma, lina służąca do przymocowywania statku do nabrzeża' (⇌ niderl. *zwaartouw* 'cuma', por. nwn. *Schwertau*, REW III, 383). 383). Tu też błr. gw. *švarcaváč* 'cumować tratwę' (PZB 5, 474). — Neoosn. *švartuo-*: *švartuotė* b.z.a. 'cuma'.

švarūs, -i 4 p.a. 'czysty, niezabrudzony'. Wyraz rozpowszechniony w języku literackim kosztem starego slawizmu *čỹstas* (zob.). Izolowane, brak alternantów †*šver-*, †*šur-*, †*švir-*. Próby etymologiczne zreferował LEW 1040. Dawne zestawienie *švarūs* z gr. *kopéō* 'zamiatć' zostało zarzucone; nie wspominają o nim GEW I, 919n., ani Beekes 2010, 752. — Drw. *švarà* 'czystość', *švaruõlis* 'czyścioch'. Vb. denom. *švārinti* a. *švāryti* 'czyścić, sprzątać'.

švašva b.z.a. gw. 1. 'cóрка' (Plungė), 2. 'siostra' (Dotnuvą). Niejasne. Karaliūnas, *Balt* XXXIV:1, 1999, 86n. próbuje wywodu ze **švešva* < **svešva* < **svešrva* < pie. **šuekrūā* i w

końcu połączenia z pie. *sūēkruH- ‘matka męża’. Hipoteza ta pociąga za sobą trudności tak formalne, jak i semantyczne, mimo to znalazła uznanie w oczach Derksena (2015, 455).

švātaras 3 p.a. gw. ‘liche, zwietrzałe piwo’. Niejasne.

švėbelis, -io 1 p.a. przest. ‘zapałka’, też pl.t. *švėbeliai* (*Aš tau duosiu žvakę ir švėbelių* ‘Dam ci świecę i zapałki’) — zapoż. z prus.-niem. *švebel* ‘zapałka’ (GL 139, Čepienė 83), por. nwn. gw. *Schwefelholz* n. — Drw. *švėbelnỹčia* 1. ‘pudełko zapałek’, 2. ‘miejsce, gdzie się trzyma/odkłada zapałki’.

švėdas 2 p.a. ‘Szwed’, pl. *švėdai* 2 p.a. (war. *švėdai*), *švedaĩ* 4 p.a. 1. ‘Szwedzi’, 2. hist. ‘żołnierze szwedzcy’ — zapoż. z pol. *Szwed*, pl. *Szwedzi*. — War. ze zmianą šv- > žv-: *žvėdai* (por. *švitrus* > *žvitrus*), co przypomina žv- w letonizmie *žvėdras* (s.v. *žviedras*). Cps. *žvėdkapiai* m.pl. ‘szwedzkie groby’. Etymologia ludowa przekształca *žvėdai* w *žuvėdai*, *žuvėdai* (Kabašinskaitė 2014, 138). — Przen. *švedaĩ* m.pl. ‘skwarki’ (*Valgė bulbes tik su švedaĩs* ‘Jadł kartofle tylko ze skwarkami’). — N.m. *Švėdai* 2x, *Švėdiškiai*, cps. *Švėdūkalis* (por. *Totōrkalis*), *Švėdakampis*, *Švėdlaukis*.

šveĩsti, *šveičiũ*, *šveičiaũ* 1. ‘czyścić, wycierać’, 2. ‘zdobić, ozdabiać’, 3. ‘trąc doprowadzać do połysku, polerować, pucować’, 3. ‘silnie uderzyć, zdzielić’, 4. ‘szybko iść, bieć, jechać’, 5. ‘jeść dużo, chciwie, z apetytem’, cps. *nušveĩsti* ‘wyglansować, wypolerować’, DP ‘zglądzić’, *prašveĩsti* ‘dać komu wykształcenie’ (*Žinodamas vaiką reikiant ir prašveĩsti, išvežė į mokslius* ‘Wiedząc, że trzeba dziecko wykształcić, wywiózł [je] na naukę’), refl. *prasišveĩsti* ‘nabyć ogłady’ (*Pagyveno mieste ir prasišvietė* ‘Pomieszkał [czas jakiś] w mieście i nabrał ogłady’). SD *šveičiu* «chędożę; gładzę» (syn. *ištrinu*, *gluodinu*), «poleruję co, szoruję co». Neoapofoniczna formacja na SP/SE *šveit-*, którą dotworzono – jako transitivum na -ja- – do SZ *švit-*, por. *švisti* ‘rozjaśnić się’ (zob. też LEW 1040). Paralele: *ižti* ⇒ *eĩžti*; *krikti* ⇒ *kreĩkti*; *spisti* ⇒ *speĩsti*. Starszym refleksem SP było tu zapewne *šviet-*, zob. *švieĩsti*. — Drw. *šveĩtinti* ‘doprowadzać (buty, łyżki) do połysku, glancu’, przen. ‘kraść’. Nomina: *neapšveistas* SD «niewypolerowany» (syn. *neapdarus*), *neiššveičiamas* SD «niezglądziasty» (syn. *neištrinamas*), *šveitą* 4 p.a. ‘czyszczenie, pucowanie, sprzątanie’ (*Prieš Vėlykas būna tokia didžiulė šveitą, kad moterys nei prisėst neturi kada* ‘Przed Wielkanocą odbywa się wielkie sprzątanie, tak że kobiety nie mają nawet kiedy przysiąść [sobie na chwilę]’), *šveitėjas* SD «chędożyciel» [‘ten, co czyści’], *bātų šveitėjas* ‘czyścibut, pucybut’ (kalka z nwn. *Schuhputzer* m.), *šveitimas* SD «chędożenie; polerowanie; szorowanie», *šveitrus* ‘połyskujący, lśniący – tylko o mieczu lub szabli’ (w tekstach folkloru; por. *šviedrus* s.v. *švieĩsti*), drw. wsteczny *šveitūs* ts. (typ *kantrūs* ⇒ *kantūs*). Cps. *akišveitė* (zob. °aki°). — Neopwk. *šveis-* (⇐ *šveĩs-ti*; taka metanaliza prowadzi do zawiązania się opozycji apofonicznej względem *švis-* ⇐ *švis-ti*, zob.): *šveistūvas* ‘szczotka’. — Neoosn. *šveit-* (⇐ *šveĩstas*): *šveistybė* SD «czystość» (syn. *neįžagas*, *nepateptė*), *šveistinis* SD «czyścowy» [‘odnoszący się do czyścica’], *nušveistojas* SD «oczyściciel». Tu pewnie też nazw. *Šveistỹs*.

šveliaĩ, -iũ 4 p.a., *švēliai*, -iũ 2 p.a. m.pl. gw. ‘przycieś, cztery kłody stanowiące podwaliny drewnianego domu, spoczywające na kamieniach lub podmurowaniu’ (*Padarėm pudamentą i tiesim šveliūs* ‘Zrobiliśmy fundament i będziemy ciągnąć przycieś’. *Šveliaĩ papuvo ir trioba ėmė griūt* ‘Przycieś przegniła i chałupa zaczęła się walić’) — zapoż. z prus.-niem. *švel* ‘przycieś’, por. nwn. *Schwelle* f. (GL 140; brak w LEW). War. *svėliaĩ*, -iũ 4 p.a., *švēliai*, -iũ 2 p.a. (ta forma oznacza też ‘podkłady pod szyny kolejowe’). — Sg. *švelỹs* a. *švēlỹs* 4 p.a., *švēlis* a. *švēlis* 2 p.a. 1. ‘najniższa belka drewnianej chaty’, 2. ‘gruba belka przedzielająca boisko w stodole’, *švēlius* 2 p.a. a. *šveliūs* 4 p.a. ‘przycieś’ (*Kaip vėtra pasiūbavo kluoną, tai visi švēliai išsižergė* ‘Jak wichura zakołysała stodołę, to wszystkie przyciesi się rozkraczyły’).

švelnūs, -i 4 p.a. 1. 'miękki, nieszorstki, miły w dotyku (o lninie, tkaninie, wełnie, futrze)', 2. 'mający gładką powierzchnię, niechropawy' (np. o podłużnym uchwycie narzędzia, stylisku), 3. 'łagodny (głos, charakter), niesurowy, niesrogi; niezimny (wiatr)', 4. 'delikatny (zapach), lekki, nieznaczny'. War. akc. *šveļnus* 2 p.a., *šveļnas* 4 p.a. (por. Skardžius 1935, 144). War. *švalnūs* 'miękki – o włosach'. Całkiem izolowane, niejasne, zob. LEW 1041, ALEW 1058. Lanszweert, *Linguistica Baltica* 5-6, 1996-1997, 34n. próbował powiązać *švelnūs* z nazwą roślinną *švylš* 'wełnianka, Erioforum' i dalej z pie. nazwą wełny (rekonstrukcja *šu-uīln-iia-). — Drw. *švelnūmas* 'delikatność, łagodność', cps. *švelniaraņkis* 'mający delikatne ręce' (por. *rankā*). Vb. denom. *šveļninti* 'łagodzić, umilać; polepszać (obyczaje); gładzić, robić równym', *švaļninti* 'zmiękczać – o ługu, o wodzie deszczowej'.

švélpti, *švélpiau*, *švélpiau* 1. 'seplenić, wymawiać wadliwie spółgłoski szczelinowe', 2. 'jak dziecko wymawiać pewne spółgłoski', 3. 'mówić niewyraźnie, pod nosem, mamrotać', 4. 'kłamać' — czasownik utworzony od wykrz. *šveļpt*, podobnie jak *šveļpti* 'gwizdać, świstać' (zob. *švilpti*). Przesuwka znaczeniowa od 'świstać' do 'seplenić', niejako 'wymawiać pewne spółgłoski ze świstem'. Drw. *švelpsēti*, *švélpšiu*, -*ējau* 'mamrotać' (*Senis poterius švélpši* 'Starzec mamroczać odmawia pacierze'). Nomen: *švelpēšas* 'ten, kto szepleni', do tego war. *velbēšas* z udźwięcznieniem -lp- > -lb- oraz š-mobile (por. *švānta* ob. *vānta*). Osobno zob. *švēplas*.

švéndras 1, 3 p.a., *šveñdras* 2 p.a., też pl.t. *švéndrai*, *švendrai* bot. 1. 'trzcina, Typha, Typha latifolia', 2. 'sitowie, Scirpus lacustris'. War. v-mobile: *šeñdras* (por. *š(v)ypsoti*, *š(v)ankūs*). Z innym tematem: *švéndrē*, pl. *švéndrēs* 'trzcina jeziorna, nadrzeczna, Phragmites communis' (por. *nēndrē*). Przy założeniu praformy ie. *kūend^hro- zestawiano *švéndras* z łac. *combrētum*, -ī 'trzcina o aromatycznym zapachu' < *kūombro- < pie. *kūond^hro-. Dalej por. duń. *qvander* 'dzięgiel leśny, Angelica silvestris', stisl. *huonn* ts. (*kūond^h-nā). Zob. IEW 631, LEW 1041, de Vaan 128n., Kroonen 262n., ALEW 1059. Z bałtyckiego punktu widzenia chodzi tu o drw. na -ra- od osnowy *šūend-, która może pochodzić z infigowania starszej osnowy *šūed- lub *šūēd-. Z uwagi na lit. akut warto rozważyć związek z pwk. pie. *kūeh₁- 'nabrzmiwać, pęcznieć' (LIV² 339), mianowicie przy uwzględnieniu formacji pośredniej w postaci prs. na *d^he-/o-, transponat ie. *kūeh₁-d^he-, pb. *šūēda 'nabrzmiwa, pęcznieje'. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *śwandra*, *świandra* 'mata pleciona z sitowia, rogoża' (Zdancewicz 348); błr. gw. *švandryna* 'jakaś roślina bagienna, trująca dla bydła' (PZB 5, 474), por. drw. lit. *švendrynė* 'miejsce porośnię trzciną a. sitowiem'. — N.rz. *Švéndra*, *Švendrēlis*, *Švéndris*, *Švendrīšs*, *Švendrinė*, n.jez. *Švéndežeris* (ze *Švendr-ežeris przez dysymilację r-r > ø-r, por. *kiřmgrauža* > *kiņmgrauža*). N.m. *Švéndrai*, *Švéndrē*, *Švendriai*, *Švendriškiai*.

šventablīvas, -ā 4 p.a. stlit. 'świętobliwy, pobożny' — zapoż. z pol. *świętobliwy* 'zbliżony do świętego, bogobojny, pobożny' (Sw VI, 773). Zob. też ALEW 1059n. i POLŽ 169. — Drw. *šventablīvastis* 'bogobojność' ← pol. *świętobliwość*.

šveñtas, -ā 4, 2 p.a. 'święty'. Odpowiednik stpr. *swints* 'heilig' < *sventas⁷⁰¹. Wyraz pb. *šūenta- jest spokrewniony ze scs. *svētū* 'święty, ἅγιος, ἱερός' (sch. *svēt*, ros. *svjatoj*, czes. *svatý*, pol. *święty*) oraz z aw. *spənta-* 'heilvoll'. Pie. *kūen-to-, drw. od pwk. pie. *kūen-/kūn- 'święcić, czcić' (por. IEW 630, BSW 311). Zwraca uwagę brak w jęz. litewskim

⁷⁰¹ Sekwencja stpr. *inC* pochodzi z pb. *enC (zwężenie e w i przed spółgłoską nosową). Paralele: *senrīnka* 'zbiera' z *sanrenka (por. lit. *sūrenka*, wsch.-lit. *sureñka*). Tak samo jest traktowana sekwencja *enC wyrazów zapożyczonych, por. z jednej strony *golimban* EV 'niebieski, błow [blau]' < *galemban (zapoż. ze stpol. *gołęby* 'gołębi'), z drugiej strony *tūsimtons* dat.pl. 'tysiąc' z *tūsemt- < *tūsent- (zapoż. ze srwn. *tūsent* 'tysiąc'). Zob. DLA 13n.

refleksów st. zanikowego †šun-V, †švin-C, por. goc. *hunsł* n. ‘ofiara’, stisl. *húsl*, stang. *hūsel* ts. (PGm. *hunsła- < pie. *kūn-slo-) oraz sti. *šunám* n. ‘pomyślny rozwój, dobrobyt’, het. *kunna-* ‘prawy; słuszny, pomyślny, uwieńczony powodzeniem’ (pie. *kūn-no-?), por. EWAIA II, 646, Kroonen 256. — Łot. *svinēt*, *svinu* ‘święcić święto’ pokazuje wprowadzenie allomorfu *švin- do pozycji antewokalicznej, łącznie z neoapofonią *šven- ⇒ *švin-. — Drw. *knygos švintos* f.pl. SD «biblia» (dosł. ‘księgi święte’), *šventàsis*, -*oji* ‘święty, osoba kanonizowana’, *įrašytas terp švintų* SD «kanonizowany» (dosł. ‘wpisany między świętych’), *paskaitau terp švintųjū* SD «kanonizuję», *šveñtē* (zob.), *šventėiva* c. ‘świętoszek’ (por. *piktėiva*, *rimtėiva*), *šventikas* ‘ksiądz, pop’ (paralela słowotwórcza: scs. *světici* ‘święty, der Heilige’), *šventenybė* 1. ‘przedmiot uważany za święty, świętość’, 2. ‘świętobliwość’ (w zwrocie do papieża) – z neosuf. -*enybė* (zob. *retenybė*), *šventybė*: *švintybė* SD «świętobliwość», *šventovė* ‘świątynia’, *šventukas* 1. ‘osoba pobożna, bogobojna’, 2. ‘rzeźba świętego wykonana w drewnie, świątek’, *šventuolis* ‘świętoszek, bigot’. — Cps. *šveñtraštis* ‘Pismo Święte’ (por. *rāštas*), *šveñtvagis* ‘świętokradca’ (por. *vagis*), *Višašventis* ‘dzień Wszystkich Świętych, 1.XI.’ (por. *visas*). Vb. denom. 1. *švėntinti* ‘święcić; bić, łupić’, czego odpowiednikiem jest stpr. *swintint*, *swintintwey* ‘święcić, czcić, heiligen’ (inC ze zmiany enC), 2. *švėsti* (zob.). — N.jez. *Šveñtas* 4x, *Šveñčius*, *Švenčius* 3x, *Šventišius*, cps. *Šventaduonis*, *Šveñt(a)vandenis*, *Šveñtežeris*. N.rz. *Šventė*, *Šventoji* 4x, cps. *Šveñcupis*, *Šveñtravis*, *Šveñtupė* 3x, *Šveñtupis*, *Šventupys* 4x (por. stpr. n.rz. *Swent*, n.jez. *Swentgriff*, *Swynteynen*, AON 178 n.). N.m. *Šventà*, *Šventaĩ*, *Šventākālnis* (por. stpr. *Swentegarben* : *garbis* ‘góra’, AON 178, 240), *Šventaragiaĩ*, *Šventragiaĩ*, *Šventarāgis*, *Šveñtežeris* 3x, *Šventýbrastis*, *Šveñtupiai* 3x, *Šventvakāriai*, *Šveñtvalkis*.

šveñtastis, -ies 1 p.a. f. stlit ‘sakrament’ — zapoż. z pol. *świętość*, -i. SD¹ <βwyntastis> «świętość, sacramentum» (SLA 219, ALEW 1059n., POLŽ 170). W tym samym znaczeniu występuje rutenizm *svėtastis* (zob.).

šveñtē 2 p.a., też pl.t. *šveñtēs* ‘święto, dzień uroczysty ze względów kultowych lub państwowych’ — drw. od adi. *šveñtas* ‘święty’, może wzorowany na pol. *święto* ‘festus dies’. SD: *švintē kas metai švinčiama* «święto uroczyste», *bažnyčios pašvintinimo metinė švintė* «kiermasz, rocznica poświęcenia kościoła». — Drw. *ātšventė* ‘małe święto’, przest. *ātšventis* : łot. *atsvēte* (por. Būga, RR II, 132), *pašventys* ‘dzień po święcie’ (por. Urbutis, LKG I, 424), *šveñtiškas* ‘świąteczny, odświętny’. Cps. *pūššventė* ‘małe święto’ (por. *pūšė*), *šventadarbis* ‘kto pracuje w święta’ (por. *dārbas*), *tarpūšventė* ‘dzień powszedni, przedzielający święta’ (por. *tarpu°*). Vb. denom. *švėsti* (zob.). — N.m. *Antāšventė*, *Añtšvenčiai*.

šventnyčia DP, CHB ‘świątynia’ (syn. *šventyklà*) — zapoż. z pol. przest. *świątynica*, *świętnica* ‘budynek poświęcony czci Bożej’ (Sw).

šventōrius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘cmentarz przykościelny’ (m.in. BRB; SD¹ <βwēntarius> «cmyntarz, cōmeterium»), 2. ‘dziedziniec wokół kościoła’, wsch.-lit. *švintōrius* — zamiast *svintorius, co zapożyczone z błr. gw. *svintár*, -á < *cvintár*, -á, przest. *čvintár̃* (⇐ pol. *cmentarz*). Zmiana nagłosu oraz wokalizm -en- zamiast -in- zostały spowodowane adideacją do adi. *šveñtas* ‘święty’. Por. SLA 219, Zs 57, LEW 1042n., ALEW 1060. Synonimem *šventōrius* jest *šveñtkiemis* ‘dziedziniec wokół kościoła’ (cps., por. *kiēmas*). Zob. też *cimentorius*.

švepėti, *švepù*, *švepėjau* 1. ‘seplenić, mówić niewyraźnie, m.in. o bezzębny’ (*Dantys iškrito, švepù kaip senė šimtametė*), 2. ‘szeptać pacierze’ (*Poterius švepėti apkyra* JU) — czasownik na -ė- od wykrz. *švėpt* o niewyraźnym, niegłośnym mówieniu, o szeptaniu (*Maklina pro šalį, tarsteli labą vakarą – švept švept – vos girdėti*). W tym samym użyciu

war. *švapėti* ⇐ *švapt* (zob.). — Z innymi sufiksami: *švepsėti* ‘seplenić’ (neoosn. *švēps-: švepsl̥s* ‘kto sepleni’), *švèptelti* ‘sepleniąc powiedzieć coś krótko’. — Nomina: *švèpkė* ‘gęba bezzębna’, *švèpkis*, -ė ‘kto mówi niewyraźnie, kto sepleni; gamoń’, ⇒ *švèpškis* ts. (neosuf. -*škis*); *švepl̥s* ‘człowiek sepleniący’⁷⁰², od tego vb. denom. *švepl(i)uoti* ‘seplenić; mówić niewyraźnie; dużo i bez potrzeby mówić’, war. *šveplēti*, *šveplėti*, *švēplinti*, *švepliōti*. — War. apofoniczny *švėp-: švēpti*, zwykle z prvb. *ap-* ‘obmawiać, opowiadać o kim coś złego’, *švēpterti* ‘wygadać się, zdradzić się z czym przez gadulstwo’, *švēpulti* ‘mówić półgłosem, szeptać; rozpuszczać pogłoski’ (por. *kātulti*). Nomina: *švépla* c. ‘człowiek sepleniący’, *švépla* a. *švépala* c. ‘gapa, gamoń’.

švēras, -à 4 p.a. wsch.-lit. ‘o wietrze: zimny, przenikliwie zimny’ (LzŽ) — prawdopodobnie z *šeūras* przez metatezę *eu* > *ue*, to zaś z *šiaūras* (zob. *šiaurūs*).

švergetóti, *švergetóju*, *švergetójau* ZTŽ ‘mówić głupstwa, bzdury, paplać’ — ze zmiany **švargatóti* ⇐ pol. *szwargotać* ‘mówić, rozmawiać nieprzyjemnie, niezrozumiale, paplać językiem niezrozumiałym’ (Sw VI, 693).

švérkis, -io 1 p.a. przest. ‘ciemna chmura deszczowa, burzowa’ (*Kai užeita švérkis, bematant darosi vėsiau* ‘Jak przychodzi «šverkis», wnet robi się chłodniej’) — zapoż. z prus.-niem. *schwerk* f., por. nwn. *Schwark* (GL 140). Por. akut w zapoż. *bérštas*, *čvėrtis* i *pėršas*.

švēsti, *šveñta*, *švēto* gw., zwykle z prvb.: *nušvēsti* 1. ‘o niebie: po okresie zachmurzenia, deszczu stać się na powrót pogodnym, bezchmurnym, jasnym, wypogodzić się’ (*Oras jau šveñta*, t.y. *gaidrijas, nustos lyti* JU ‘Już się wypogadza, przestanie padać’. *Lijo lijo ir nušvēto* ‘Lało lało i wypogodziło się’), 2. przen. ‘przestać być smutnym, rozchmurzyć się, rozweselić się’. Pwk. o formie *švet-* przedstawia innowacyjny SP/SE, powstały na bazie SZ *švit-* od pwk. pb. **šueit-*, por. *šviñta*, *švisti* ‘świta, dnieje; wypogadza się’. Neoapofonia *švit-* ⇒ *švet-* (*RiT* ⇒ *ReT*) polega na odwróceniu reguły apofonicznej *ReT* ⇒ *RiT*, generującej formy *bred-* ⇒ *brid-*; *plet-* ⇒ *plit-* i *tres-* ⇒ *tris-*. Podobnymi do *švet-* nowotworami są *lep-* (*lempù*, s.v. *lipti* I) i *mež-* (*mėžù*, s.v. *mỹžti*), zaś w typie *TiT* ⇒ *TeT* np. *šiš-* ⇒ *šeš-* (*šėšti*) i *žib-* ⇒ *žeb-* (*žėbras*). LEW 1043 (s.v. -*švēsti* 2) stwierdza przejście pierwiastka z szeregu *ei* do szeregu *e*, co jednakże nie oddaje istoty zmiany morfonologicznej. — Drw. *švētinti*, zwykle refl. *nusišvētinti* 1. ‘rozpogodzić się’, 2. ‘przeczekać nim przejdzie deszcz, nim się rozpogodzi’ (syn. *pasišvētinti*). — Neoapofonia *švet-* ⇒ *švét-* (WSE): *švétra* c. ‘kto chodzi rozcheltany’ (por. *švitrà* c. ‘strojnis, strojnisia’), ⇒ vb. denom. *švétroti* ‘chodzić wystrojonym [niejako: rozjaśnionym]’. Paralele: *glēmės*, *gėrėties*, *rėtauti*.

švēsti, *švenčiù*, *švenčiaũ* 1. ‘odchodzić święto, czcić jakiś dzień w sposób uroczysty, świętować’ (*Mes vėl linksmi pavasarį švenčiam* ‘Znowu weseli witamy wiosnę’), 2. ‘odprawiać nabożeństwo’, 3. ‘nadawać czemu charakter sakralny przez wykonanie czynności rytualnej’, 4. *išvēsti* ‘wyświęcić kogo na księdza’, 5. ‘poświęcać na co, składać w ofierze’, 6. ‘śpiewać pieśń kościelną’, 7. ‘nie pracować, odpoczywać’. DP ‘święcić, obchodzić, używać, sprawować’. Refl. *švēstis* ‘święcić się’, *švinčiu* SD¹ «święcę», SD «święcę święto» — vb. denominativum od adi. *šveñtas* ‘święty’ i zarazem od sb. *šveñtė* ‘święto’. — Cps. *iššvēsti* ‘wyświęcić’, *pašvēsti* ‘poświęcić’ (*pašvinčiu Dievui* SD «poświęcam co Bogu», *pašvinčiu kunigu* SD «poświęcam na kapłaństwo»). Refl. *išišvēsti* ‘zostać wyświęconym (na księdza, biskupa)’, *pasišvēsti*: *pasišvinčiu unt kunigystės* SD «święcę się na kapłaństwo». — Drw. *nešvinčiama diena* SD «powszedni dzień», *duona pašvintama* SD «opłotek», *švintimas* SD «święcenie świąt», *švintynė* SD «świątynia żydowska», *švintinis* SD «odświętny»; *švēstas*

⁷⁰² LEW 1039 wiązał *švepl-* z czas. *švėlpti* ‘seplenić’. Podobnie ALEW 1062, gdzie przyjęto wywód *švepl̥s* z **švepl-lys* przez dysymilację.

‘święcony’: *švęstas vanduo* ‘woda święcona’, *žvakė švįsta* SD¹ «gromnica», *pelenai švįsti* SD m.pl. «Popielec». — Neoosn. *švęst-* (← *švęstas*): *pašvęstojis* przest. ‘konsekrator’ ob. SD *pašvįstojus* «poświęciciel» [‘konsekrator’], *švęstinis* ‘kleryk’ (SD *švįstinis*), *švęstinis*, -io ‘potrawy wielkanocne poświęcone przez księdza w Wielką Sobotę’ (kalka z pol. *święcone*, -ego). Na neoosn. *švęsty-* (← **švęstyti* ‘święcić’) wskazuje drw. *pašvęstytinė* w hapaksie SD <pašvystitine> «plotek, oblatio» [‘opłatek’].

švičkė 2 p.a. gw. ‘dziwka, prostytutka’ (JU). Niejasne. Forma sugeruje dewerbalny derywat na -*kė* od *švičyti* ‘bić, chłostać, smagać’ (zob. *čvičyti*), jednakże dla strony znaczeniowej nie widać w tej chwili sensownego uzasadnienia. Z drugiej strony, gdyby grupa -*čk-* w *švičkė* nie była pierwotna, lecz wtórna, to warto rozważyć zestawienie z formami *švikštė* m.in. ‘leniwa kobieta’ i *švigždė* ‘tyłek’, które wymieniono s.v. *švikštà* ‘ptak Sylvia’. Metateza *švikštė* > **švitškė*? — Vb. denom. *švičkiuoti* ‘uprawiać nierząd’.

šviēsti, *šviečiù*, *šviečiaũ* 1. ‘świecić’ (*saulė šviečia*), 2. ‘być wyraźnie widocznym (z dala), widnieć, świecić się, jaśnieć’, 3. tr. ‘oświeślać, prześwieślać (ciało)’, 4. przeni. ‘uczyć, kształcić, oświecać, szerzyć oświatę’. Intr. *šviečia* 1. ‘o oczach: widzą, mają zdolność widzenia’, dosł. ‘świecą’ (*Meñka šviečia mano akės* ‘Słabo widzą oczy moje’. *I senatvę akys nešviečia* ‘Na starość wzrok słabnie’), 2. impers. ‘wydaje się’, np. *Mum regis teip, o jam gal kiteip šviečia* ‘Mnie wydaje się tak, a jemu widzi się inaczej’. Refl. *šviēstis* ‘dnieć, świtać, (o niebie) przejaśniać się, rozpogadzać się’, przeni. ‘kształcić się, oświecać się’. Morfem *šviet-* alternuje ze SZ *švit-* (zob. *švisti*). Rekonstrukcja: pb. **šuejt-/šuit-* < pie. **kuejt-/kuit-* ‘rozbłysnąć, rozjaśnić się’ (LIV² 340), por. sti. *švīndate* ‘świeci się’. Zob. też BSW 310 n., LEW 1043. Nowy SP/SE: *švit-* ⇒ *šveit-*: *šveisti* (zob.). — Apofonicznym nowotworem jest też *švēsti* (zob.). — SO *švait-*: *švaityti* (zob.). — Drw. od *šviet-*: *šviētalas* ‘ozdoba, upiększenie’, też ‘atut, kozera w kartach’ (*Nukirsti aukštesniu šviētalu*), *švietėjas* ‘krzewiciel oświaty’, *švietimas* ‘oświata’, **švietrus* > *šviedrūs* ‘błyszczący, lśniący’ (por. war. *šveitrūs*). — Neopwk. *švies-* (← *šviēsti*): *šviēsdinti* przest. ‘oświeślać’, *šviesėti* ‘świtać, jaśnieć, przejaśniać się’, *šviēsinti* ‘rozjaśniać, robić jasnym’. Nomina: *šviesà* ‘światło’, DP też ‘światłość, jaśnia’, *šviesa vakarinė* SD «zorza wieczorna», *šviesė* b.z.a. przest. ‘światłość, światło’, ⇒ *apyšviesis* ‘czas przed świtem a. przed zmierzchem’; *šviesybė* DP ‘światłość, jasność, światło, zorza’, *šviestūvas* ‘lampa’, *šviesulys* ‘światelko’, *šviesumà* ‘jasność’, DP też ‘światłość, światło’, *šviesuōlis* ‘człowiek wykształcony’, *šviesuomenė* coll. ‘warstwy wykształcone, inteligenci’ (por. *diduomenė*), *šviesūs* ‘jasny’, przeni. ‘wykształcony, światły’ (DP też *šviēsas*). Cps. *šviesiaplaukis* ‘jasnowłosy’ (por. *plaukaĩ*), *šviēsratis* ‘krąg świetlny, aureola’ (por. *rātas*).

šviežias, -ià 4 p.a., *šviežūs*, -i 4 p.a. 1. ‘świeży (o chlebie, mleku, mięsie)’, 2. ‘świeżo nabyty, nie używany lub mało używany, nowy’, 3. ‘pełen sił żywotnych, dziarski, żwawy’, 4. ‘młody’, 5. przeni. ‘nieszablonowy, oryginalny’ — z *šviežias* (gw.) na skutek asymilacji s-ž > š-ž (por. *šeši*, *šėžauka*). Jest to zapożyczenie ze stbłr. *svežij*, *svežyj*, błr. *svėžy*, por. ros. *svėžij*, ukr. *svižyj*, pol. *świeży* (SLA 212, LEW 954). — Drw. *šviežiena*, *šviežienà* a. *šviežynà* ‘mięso ze świeżego uboju’, też ‘nowe pole, nowina’, przeni. ‘nowa wiadomość, nowinka’. Cps. *šviežiakuris* a. *šviežiakurys* ‘nowy mieszkanić, osiedlenieć’ (por. *įsikūrti* s.v. *kūrti*), *šviežiapienė* adi. ‘o krowie świeżo po jej ocieleniu się: mająca takie a takie mleko’ (por. *pīenas*), *šviežiaplėšos* f.pl. ‘ziemia uprawna na miejscu świeżo wykarczowanym, nowina’ (por. *plėšti*). Vb. denom. *šviežinti* ‘robić świeżym’.

švikštà 2 p.a. nazwa czterech ptaków: 1. ‘ptak z rodziny pokrzewek, Sylvia’, 2. ‘kapturka, Sylvia atricapilla’, 3. ‘jarzębatka, Sylvia nisoria’, 4. ‘piecuszek, Phylloscopus trochilus’ — nazwa utworzona od wykrz. *švikšt* (war. *švýkšt*) m.in. o szybkim ruchu, o umykaniu, por. *Švikšta ant žemės yra nerangi, bet šakose sukas kaip žaibas – čia buvo, čia*

švikšt ir nebēra ‘«Švikšta» na ziemi zwinna nie jest, ale w gałęziach porusza się jak błyskawica – tu była, tu czmych i już jej nie ma’. — Sonoryzowanym wariantem jest *švygžda* 4 p.a., *švygžda* 1 p.a. 1. ‘ptak wodny kropiatka, Porzana porzana’, 2. *raibóji švygžda* ‘ptak z rodziny pokrzewek, Sylvia’. — Formalnie łączą się z tym: *švikštē* ‘osełka do kosy’ i ‘leniwa kobieta’, *švigždē* ‘tyłek’, ‘obibok’ i ‘słabo świecąca lampa’ (ostatnie z tych znaczeń chyba przez adideację do *švyksóti* ‘słabo świecić’). Oboczność *-kšt-* : *-gžd-* można zestawzić z *-kšl-* : *-gžl-* w *švykšlē* ob. *švygžlē* ‘nieurodzajny grunt z gliną i piaskiem’. — Vb. *švykšti*, *-čiū*, *-čiaũ* ‘wydawać głuchy dźwięk; syczeć (o mokrym drewnie w ogniu, o wrzuconym do wody rozpalonym kamieniu); ciężko oddychać, rzeźić; gwizdać’, *švykščióti* ‘wymachiwać czym’, *švigždýti*, *-au*, *-iau* ‘palić mokrym drewnem’, ⇒ neoosn. *švigžd-*: *švigždúoti* ‘pleść głupstwa, opowiadać bzdury’, *švigždinykas* BRB ‘oszczerca’ (por. PAŽ 478; brak w LKŽ); *švigždūčiai* m.pl. ‘zboże zachwaszczone stokłosą’ (por. *šūndirsēs*).

švilpti, *švilpiū*, *švilpiaũ* 1. ‘gwizdać, świstać’ (łot. *svilpt*, *-pju*, *-pu* ‘gwizdać’), 2. przen. ‘pędzić, mknąć’, *atšvilpti* ‘przylecieć ze świstem’, *prašvilpti* ‘przelecieć, przemknąć ze świstem’, przen. ‘przehulać, roztrwonić’ — od wykrz. *švilpt*, *švilpt* ‘świsł!’. Z innymi sufiksami: *švilpauti* ‘gwizdać, pogwizdywać’ (SD «krzykam; świstam»), *švilpčioti* ‘pogwizdywać, poświsływać’, *švilpsėti* ts. — Od paralelnej wykrz. *švelpt* ‘świsł!’ pochodzi czas. *švelpti* ‘gwizdać, świstać’ (łot. *svēlpt*, *-pju*, *-pu* ‘gwizdać’). Z innymi sufiksami: *švelpentī*: SD *švelpenū* «świsłam», *švelpēti* BRB ‘gwizdać, pfeifen’. — Nomina: *švilpa* ‘fujarka; gwizdek; flet’ (SD «kszyk, kszycanie ludzkie; kszycacz»), *švilpesys* ‘gwizd, świst’, *švilpikas* 1. ‘fujarka’, 2. ‘świstak – gryzoń górski, Marmota marmota’, 3. ‘szpak, Sturnus’, 4. ‘utrącajusz, hulaka’, *švilpynė* ‘fujarka; flet; gwizdek’, *švilpukas* ‘gwizdek’.

švinas 4 p.a. 1. ‘ołów, Plumbum’, 2. ‘ciężarek na sznurze pionu murarskiego’, 3. ‘kula, pocisk karabinowy’, 4. stlit. ‘przedmiot wykonany z ołowiu’; *langū švinaĩ* m.pl. ‘ołowiowa oprawa szyb’. SD: *švinas* «ołow», *švino trupiniai* «ołowny proch» (war. *švinis*), *botagas šikšninis gały švinų turis*, *kiestėnis* «basatyk» [‘bicz zakończony kulą ołowianą’, SPXVI]. Odpowiednik łot. *svins* ‘ołów’, *svini* pl.t. ‘ołowiowa oprawa szyb; ołowiany ciężarek na żyłce wędkę’. Prapokrewne ze strus. *svinčī*, ros. *svinéc*, *-ncá*, słh. *svínec*, *-nca* ‘ołów’, < psł. *švinik- (por. REW II, 592). BSW nie uwzględnił tej zbieżności bałtycko-słowiańskiej. Bez uznanej etymologii, zob. ALEW 1064. Odrzucono zbliżenie z gr. κύαυος m.f. ‘ciemnobłękitna emalia, lazuryt, koperwas’ (dziś uważane za pożyczkę z Azji Przedniej, zob. GEW II, 37; Beekes 2010, 783: z het. *kuḡanna(n)*- ‘(blue as) copper, ornamental stone’), jak też nawiązanie do czas. *švisti* ‘rozjaśniać się, świtać’ (zob. LEW 1045). — Drw. *švininis* ‘ołowiany; ciemnoszary’ (*švininēs akys* ‘wytrzeszczone oczy, osłupiały wzrok’), ‘ciężki jak ołów’ (*Kojos lyg švino pripiltos*), *švinininkas* ‘ołownik, rzemieślnik odlewający przedmioty z ołowiu’, *švinius* ts. Cps. *švinovietė* SD¹ «ołownia»; *švinpaiša* a. *švinrašis* ‘ołówek’ (por. *pašyti*, *rašyti*) – neologizmy, które miały zastąpić sławizm *alavėlis* (zob.). Vb. denom. *švinuoti* ‘pobielać cyną metalowe powierzchnie, cynkować’ (łot. *svinuoti*), ⇒ *švinuotas* ‘zawierający ołów; cynkowany’ (por. łot. *svinaĩns* ts.).

švinkti, *švinksta*, *švinko* ‘zacząć śmierdzieć, cuchnąć, apšvinkti ‘opieć się (o cieście)’, *pašvinkti* ‘zaśmierdzieć się (o mięsie, rybie, padlinie, trupie); zgnieć (o sianie)’, *prašvinkti* m.in. ‘przeschnąć (o gruncie)’, *sušvinkti* m.in. ‘zgnieć (o drzewie), spleśnieć; zmięknąć pod wpływem ciepła’, przen. ‘być nie w humorze’. Atematyczna forma 3 os. prs.: *švinkti* gw. ‘śmierdzi, cuchnie’ (LD § 642). Bez etymologii, zob. LEW 1045. Transponat ie. *kūenk-. War. sonoryzowany: *šving-*: prt. *švingo* < *švinko*. — SO *švank-*: iter. *švankyti, por. postvb. *švankūs*, *-i* gw. ‘duszny (o powietrzu), duszący (o zapachu)’, *švankulys* ‘astma’. — Gdy forma prs. *švinksta* została zinterpretowana jako zawierająca wstawne *-k-*, pojawił się pozbawiony *k* war. *švinsta*. Z niego wyabstrahowano następnie neopwk. *švin-*, o czym

świadczy nowy pdg. *švinti*, -sta, -o, *įšvinti* ‘o drewnie: namoknąć’, *pašvinti* ‘o mięsie: zatęchnąć, zepsuć się, zacząć cuchnąć’, tr. ‘o osobie: zepsuć powietrze’. — Gdy z kolei forma prs. *švinsta* została zreinterpretowana na **švins.sta* = **švind-* + -sta, ukazał się pdg. *švinsti*, *švinsta*, *švindo* (war. *šviñsti*) ‘zacząć śmierdzieć, cuchnąć; psuć się’.

švirka 1 p.a. c. gw. ‘ktoś swawolny, skłonny do zbytków’ (*O tai švirka: jai niekas nerūpi, tik vakaruškos[na] lakstyt* ‘To «švirka», ona się niczym nie przejmuję, tylko po zabawach latać’) — prawdopodobnie drw. od wykrzyknika, por. *švirks* m.in. o wydarciu komu czego, *švirks* o nagłym ruchu, działaniu.

švir̃kšti I, *švir̃kščiu*, *švir̃kščiaũ* 1. intr. ‘tryskać, bryzgać, wytryskiwać skąd (o wodzie z sikawki, o krwi z rany, o piwie z beczki, o błocie spod kół)’, 2. tr. ‘sikać wodą z sikawki’, *apšvir̃kšti* ‘opryskać, spryskać’, *įšvir̃kšti* ‘wstrzykiwać lekarstwo’ — czasownik utworzony od wykrz. *švir̃kšt*, *švir̃kšt* m.in. o tryśnięciu krwi, wody. Paralela: *šmir̃kšti*. — Neoosn. *švir̃kš-*: *švir̃kščioti* ‘tryskać’, *švir̃kšlẽ* ‘struga (krwi, cieczy); sikawka strażacka; prysznic; gwizdek’, *švir̃kšlỹs* ‘sikawka strażacka’, *švir̃kštas* a. *švir̃kštas* ‘sikawka; strzykawka’.

švir̃kšti II, *švir̃kščia*, *švir̃kštẽ* gw. 1. ‘świstać, gwizdać’, 2. ‘ćwierkać, świergotać, śpiewać – o ptakach’, 3. ‘ćwiekać, świerszczyć – o świerszczu’, 4. ‘szumieć na wietrze’, 5. przen. ‘szybko iść, bieć’ — czasownik utworzony od wykrz. *švir̃kšt*, *švir̃kšt* m.in. o szybkim ruchu, o świśnięciu, machnięciu ręką, ogonem. Pierwotny etymon był pewnie wspólny ze *švir̃kšti* I (inaczej ALEW 1064). Paralela słowiańska: psł. **svirk-*, **svrkati*, **svrčati*, por. stpol. *šwirkać* ‘śpiewać – o ptakach, ćwierkać’, czes. gw. *švrkat* ‘ćwierkać’, ros. *sverčatb* ‘świerszczyć – o świerszczu’ (*sverč*, *sverčók* ‘świerszcz’), pol. przest. *świerczeć*, *świrczeć* ‘świerszczyć; ćwierkać’, stpol. *śwircz*, *świercz* ‘świerszcz’. Zob. Boryś 622n. — Nomina: *švir̃kšlẽ* SD «świszcz» [‘strzała świszcząca’], *švir̃kštas* a. *švir̃kštas* ‘fujarka, gwizdek’, *švir̃kštimas* SD «świst», *švir̃kštis* SD¹ «proca» (syn. *vilkstynẽ*).

švisti, *šviñta* (war. *švỹsta* < **švįsta*), *nušvito* 1. ‘rozjaśnić się, zaświtać, rozednieć’, 2. ‘o niebie: stać się bezchmurnym, bezdeszczowym, wypogodzić się’ — praesens z infiksem nosowym i SZ *švit-* ← **šveit-* (zob. *šviēsti*), o funkcji ingresywno-inchoatywnej względem dur. *švitėti* (zob.). Znacz. etym. ‘robi się jasno po nocy’. (Łot. *švist* ‘świtać’ jest lituanizmem, ME IV, 117). Stosunek *švinta* : *švitėti* jest porównywalny z *kruñta* : *krutėti* i *truñpa* : *trupėti*. Prs. *švi-n-t-a* ma odpowiednik w sti. *švīndate* ‘świeci się’ < **švintate* < pie. **kūi-n-t-e-o-* (zob. LIV² 340, przyp. 2). Odnowione przez -sta- przybrało postać *švỹsta*, tj. **švįsta*, z **švinsta* < **švins.sta* < **švint-sta*. Por. *tỹžta* ob. *tiñža* oraz *vỹsta* ob. *viñsa* (GJL II, § 541). — W słowiańskim widać paralelną formację inchoatywną z sufiksem nosowym, psł. **svīt-ne/o-*, por. cs. *(o)svīnōti*, *(o)svīnuti* ‘(za)świtać, (roze)dnąć’, słh. *svenīti*, sch. *(o)svānuti* (war. *sāvnuti*, gw. *(o)samnūti*), stczes. *osvetnūti* ts. Zob. ESJS 915, Vaillant III, 238. Pwk. pbsł. **šuit-* < pie. **kuit-*, SP **kuejt-* ‘rozbłysnąć, rozjaśnić się’ (LIV² 340). — Drw. *švitėti* (zob.), *švitēnti* ‘świtać’, *švitinti* ‘świecić czym, oświećlać; palić światło, spalać świecę’, przen. ‘szybko iść, jechać; robić coś energicznie, szybko’ (refl. *švitinas dangūs* ‘rozjaśnia się niebo’). Nomina: *apỹšvitis* ‘przedświt’, *prašvità* a. *próšvita* ‘świt’, *švità* 1. ‘świt, brzask’ (war. *švitẽ*), 2. ‘luna wieczorna’ (*vākaro švità*), *švitas* 1. ‘łuczyno’, 2. ‘fosfor’, *švitelis* ‘szybki, żwawy człowiek a. zwierzę’, *švitnas* (zob.), *švitrà* c. ‘strojniś, strojnisia’, *švitras* ‘rączy, szybki – o koniu’, *švitrus* 1. ‘błyszczący, połyskujący’ (por. wed. *švitrá-* ‘biały’, śrpers. *spihr* ‘niebo’), 2. ‘żwawy, szybki, pełen werwy, rześki’ (zob. też *žvitrus*); vb. denom. *prašvitirėti* ‘przejaśnić się – o niebie’, *švitrinėti* ‘mienić się w oczach’. Cps. *švitvaris* 1. ‘brząz’ (dosł. ‘połyskująca miedź’, por. *vāris*), 2. ‘błyskotka, ozdoba’. N.rz. *Švitinỹs* a. *Švitinis* (por. n.rz. łot. *Svite*, stpr. *Swithe*). — SE *šviet-*: *šviēsti* (zob.). Neoapofonia *švit-* ⇒ *švet-*: *švēsti* (zob.). — SO *švait-*: *švaityti* (zob., tam też nomina z *švait-*). — Forma inf. *švisti* dała początek dwu neopierwiastkom, por. 1° *švis-*: *švisdinėti* ‘świtać’, *nušvisdinti* ‘rozjaśnić’;

nomina: *švìstra* ‘strojniś’ (por. neosuf. -tr- w *kaistrùs*, *maištrùs*)⁷⁰³, 2° neoapofonia SZ *švis*- ⇒ SP/SO *švais*-: *švaisýti* ‘zapalać latarnie’, *švaistýti* (zob.); postverbalia: *pašvaisà* ‘poświata’ (⇒ *pašvais-rè* CGL ‘odblask, Widerschein’; inaczej Ambrazas 1993, § 95, który mówi o suf. -srè), *prāšvaisa* ‘przebłysk słońca między chmurami’, *švaisà* ‘światło, światłość, poświata’ (inaczej ŽD 310: *švait-sa), ⇒ *švaisùs* ‘przezroczysty, klarowny’, *švaisus akmuo* SD «kamień przeyrzysty» [‘rodzaj błyszczącego kamienia, fengit’] (syn. *vaiskus akmuo*). Paralele apofoniczne: *mais*- ⇐ *mis*- (*mìsti* I), *vais*- ⇐ *vys*- (*výsti*). — Teoretycznie można by za derywat od neopwk. *švis*- uważać również *švys*- (SW) w *švýsčioti* i *švýstelèti*, zob. s.v. *švitèti*, gdzie mowa o st. wzdłużenia *švytèti*.

švitèti, *švita*, *švitèjo* ‘jasno świecić; switać, dzień’ — formacja duratywna z suf. -è- i SZ *švit*- ⇐ *šviet*- w stosunku do prs. ingress.-inchoat. *šviñta* ‘rozjaśnia się’ (zob. *švìsti*). Paralele: *krùta*, -èti : *kruñta*; *trùpa*, -èti : *truñpa*. Odpowiednik słowiański: scs. *svītèti* (*sę*), *svītītū* (*sę*) ‘φαίνειν, λάμπειν, świecić się’, stczes. *stvieti sě*, *stvie sě* (metateza v), *stkvietī sě*, *kstvietī sě*, czes. *skvīt se* ‘błyszczec, lśnić, jaśniec’. Tu brak czas. prymarnego †*svitno*, †*svisti*, por. ESJS 915. — WSZ *švyt*- ⇐ *švit*-: *švytèti*, *švỹti*, -èjo ‘świecić (o słońcu), błyszczyć, promieniować; być dobrze widocznym; przeświecać (o materiale, o dachu)’. Tu też *švyksóti* ‘tlić się; świecić się słabym światłem’, z insercją k z *švysóti < *švyt-só- (por. *žiurksóti* z *žiur-só-). War. sonoryzowany: *žvygsóti* ‘słabo świecić, lśnić, błyszczyć’. — Nomina: *švytuliaĩ* m.pl. ‘błyszczące ozdoby’, *švytulỹs* ‘łuczywo; luna na niebie’ i ‘światlik świętojański, Lampyris noctiluca’, *švyturỹs* ‘latarnia, latarnia morska’. — Prs. *švỹti* jest intensivum na st. wzdłużenia, podobnie jak np. *tỹli*, -èti ‘milczy’, *dỹsi*, -èti ‘ciężko oddycha’. Słowiański odpowiednik różni się w tym wypadku sufiksem, por. scs. *svitajetū*, *svitati* ‘swita, switać’, sch. *svītati*, ros. *svetátb* (wtórne e), czes. *svítat*, pol. *świtać* (ESJS 913), z pbsł. *šũt-ā-. — NB. Czasowniki o osnowie *švyst*-, *švýstelèti* ‘błysnąć, zaświecić się mocnym blaskiem; mignąć, świecąc ukazać się na chwilę w ruchu’ oraz *švýsčioti* ‘błyskać, pobłyskiwać, świecić’ mogą pochodzić od wykrz. *švýst* (o nagłym błysku), por. *Išejau laukan, tik švýst žaibas akỹs* ‘Wyszedłem na dwór, błyskawica tylko «švyst» w oczy’. *Švýst visas dangus vienu kartu nušvito* ‘Błysk i naraz całe niebo się rozjaśniło’. Inna opcja to neoapofonia *švys*- ⇐ *švis*-, zob. *švìsti*.

švitnas, -a stlit. ‘błyszczący, jaśniejący, świetny – o ubiorze, szacie’. Przymiotnik znany tylko z CHB, por. *Ir tapo rūbai jo švitni, labai balti kaipo sniegas. Ko išejot dabotis? Žmogausgu švitnais rūbais parėdyto?* Ta formacja z suf. -na- jest kalką z pol. przest. *świetny* (⇐ *świecić*) ‘wspaniale błyszczący, jaśniejący; uderzający bogactwem, przepychem’. Włączono ją do rodziny czas. *švìsti* (zob.).

švìtras 2 p.a. ‘szmergiel, droбноziarnista, twarda skała stosowana jako materiał ścierny; papier ścierny’ — dewerbalny rzeczownik na -ra- od osnowy *švit*- jak w *švìsti*, *švito* ‘rozjaśnić się’ (zob.). Niedokładnie LEW 1047: od *švièsti*.

švógeris, -io 1 p.a., *švōgeris* 1 p.a., *švogerỹs* 3 p.a. gw. ‘szwagier, brat żony a. męża; mąż siostry’ — zapożyczenie z dwóch źródeł: 1° ze stbłr. *švakgerb*, *švagerb* (⇐ pol. *szwagier*), 2° z prus.-niem. *švōyer*, *šwōgār*, por. nwn. *Schwager* m. Zob. GL 140, LEW 1047, Čepienė 135n. War. *švógaris*, *švógrīs*, *švōgrius*; v-mobile: *šógeris*, *šagerỹs*. Z uwagi na akut por. zapoż. *ómonas*, *stórasta*. — Drw. *švógerė* ‘szwagierka’ (rzadko *švogrė* b.z.a.), *švogerỹstė* ‘bycie w stosunku szwagierskim; krąg szwagrów’, *švógerka* a. *švógerké* ‘szwagierka’ ⇐ stbłr. *švakgerka*, war. *švegerka* LEX, *švogrinià*; *švogrijà* 1. coll. ‘bracia żony’, 2. ‘gospodarstwo szwagra’, 3. ‘bycie w stosunku szwagierskim’. Cps. *švogerbuvis*

⁷⁰³ Tymczasem czas. *švìstelèti* ‘błysnąć, zaświecić się na krótko; nagle się ukazać; machnąć’ ma za osnowę wykrz. *švìst* o nagłym, słabym błysnięciu, o szybkim ruchu.

‘były szwagier, szwagier po śmierci siostry’ (por. *buv-*).

švōkšti, *švōkščia*, *švōkštē* 1. ‘szumieć – o drzewach, lesie’ (syn. *šniōkšti*), 2. ‘bulgotać – o fermentującym płynie’ (syn. *pukšėti*), 3. ‘ciężko dyszeć, sapać’ (syn. *šniokštúoti*, *švaňkšti*), 4. ‘mówić zachrypniętym a. świszczącym głosem; mówić przez zaciśnięte zęby; cicho mówić’ (syn. *šnỹpšti*, *švaňkšti*), 5. ‘mówić gwarą’ (*Aš ne tep švokščiù kap jūs* ‘Ja nie mówię [taką gwarą, jaką] wy mówicie’), 6. ‘o drzewach: zagłuszać rośliny niżej rosnące’. Dźwiękonaśladowcze. LEW 1047 zestawiał to ze *švaňkšti* (zob.). — Drw. *švókšlas* ‘miech, miechy’ (*Kai geras švókšlas, gera ir kalvė* ‘Jak dobry miech, to i kuźnia dobra’), *švokšlỹs*, -ė ‘ten, kto ciężko oddycha/dyszy; kto mamrocze; kto papla’. — War. z udźwięcznioną grupą -*kšt-* > -*gžd-*: *švōgžti*, *švōgždžia*, *švōgždė* (por. *švygždà* ob. *švikštà*).

švōranas 1 p.a., *švòranas* 1 p.a. wsch.-lit. ‘sworzeń w wozie’ (syn. *šerdėsas*), np. *Eik, tegul kalvis padaro naują švòraną* ‘Idź, niech kowal zrobi nowy sworzeń’ — zapoż. z błr. *švóran*, -*rna*. War. *švòranis*.

švóti, *švóju*, *švójau* wsch.-lit. 1. ‘mówić głupstwa, paplać’ (*Susrinkę bobos ir švója*), 2. ‘opowiadać zmyślenia, kłamać’ (*Ana kap kiek ką ir nušvója*). Bez etymologii. — Drw. *švōlas* ‘człowiek niepoważny, nierozgarnięty’, *švolià* c. ‘gadula; kłamczuch’ (⇒ vb. denom. *švolióti* ‘być niepoważnym; pracować niestarannie, w pośpiechu; mówić głupstwa’); *švotrà* lub *švótra* c. ‘kto mówi głupstwa, kto papla’ (⇒ *švotróti* ‘mówić bzdury’).

T

tabākas 2 p.a. 1. bot. ‘tytoń, Nicotiana’, 2. ‘tytoń używany do palenia lub żucia’, 3. ‘tabaka, sproszkowany tytoń, używany jako środek pobudzający do kichania’ — zapoż. z nwn. *Tabak* m. (GL 140, LEW 1048). War. *tabōkas*. Odpowiednik łot. *tabaks*. Osobno zob. *tabokà* i *titūnas*. — Drw. *tabākinē* a. *tabakīnē* ‘woreczek a. pudełeczko na tytoń, tabakierka’ (*Pripjaustyk tabako pilnā tabakīnē* ‘Nakroj tytoniu pełną t.’), *tabakinēs* b.z.a. bot. ‘wyżpin jagodowy, *Silene baccifera*; lepnica rozdęta, *Silene cucubalus*’ (z powodu gęstego owłosienia liścia może przypominać liść tytoń), *tabākšlis* ‘palacz tytoniu’, *tabaknà* a. *tabakšnà* ts. (por. syn. *rukšnà*), *tabaknyčīà* przest. ‘tabakierka’ (m.in. CGL). Cps. *tabākmaišis* ‘woreczek na tytoń, kapciuch’ (por. *maišas*), *tabākmakis* ts. (por. *mākis* s.v. *mašnà*) *tabākmašnē* ts. (por. *mašnà*), *tabākpinigiai* m.pl. ‘napiwek, datek za usługę’ (por. *arbātpinigiai* s.v. *pīnigas*).

tabakierka 1 p.a., *tabakérka* 1 p.a. ‘woreczek lub pudełeczko na tytoń’ (*Kad ir ubagas, o tabakierka skūrinē* ‘Niby biedak, ale tabakierkę ma skórzaną’) — zapoż. z pol. *tabakierka* (błr. *tabakérka*). Dwojaka substytucja słowiańskiego *e* też w *kvatierka/kvaterkà, arielkà/arelkà* i *baliejà/balejà*. Brak w POLŽ.

tābalas 3 p.a. 1. ‘przedmiot zwisający i kołyszący się, dyndający, huśtający się, bujający się’, 2. ‘nazwa pewnego tańca’, 3. ‘potańcówka, zabawa’, 4. c. ‘człowiek niepoważny, lekkomyślny’ — drw. od wykrz. *tabalāi-tabalāi* (*tabalaĩ-tabalaĩ*) o dyndaniu; o upadaniu; o biegnącym; o przenoszeniu z miejsca na miejsce. Zob. jeszcze LEW 1047n. — Vb. denom. *tabalinēti* ‘chodzić bez potrzeby, szwendać się; męczyć konie’, *tabalūoti* ‘kołysać się, zwisać i poruszać się, dyndać – o wymionach, klekotce, dzwonku na szyi zwierzęcia (por. syn. *tavarūoti*), ‘machać rękami, nogami, cepami; bujać nogami; powiewać, łopotać; niezgrabnie chodzić, kuleć; szwendać się; mówić głupstwa; niepoważnie się zachowywać; źle, brzydko śpiewać’, refl. *nusitabalūoti* m.in. ‘umrzeć, zdechnąć’.

tabokà 2 p.a., gen.sg. *tabōkos* stlit., gw. 1. ‘tytoń w proszku, odpowiednio przyrządzony do zażywania, tabaka’, m.in. SD (war. m. *tabōkas*), 2. pl.t. *tabōkos* a. *tabōkai* ‘tytoń w liściach, niekrajany’ — zapoż. ze stbłr. *tabaka* (też m. *tabakъ*), por. błr. *tabàka*, -i, pol. *tabaka* (SLA 220, ZS 57, LEW 1048, POLŽ 640). Osobno zob. *tabākas* i *titūnas*. — Drw. *tabōkīus* ‘ten, kto zażywa tabaki’ (*Tabokius geria taboką, šniaukia, o pypkīus rūko* ‘«Tabokius» zażywa tabaki, kicha, zaś fajczarz pali’), cps. *tabōkmakis* ‘woreczek na tytoń, kapciuch’ (por. *mākas*, *mākis* s.vv. *makštis* i *mašnà*), *tabōkmalē* ‘naczynie do ucierania tabaki’ (por. *mālti*), *tabōkžinda* c. ‘osoba żująca tytoń’ (por. *žīsti*).

tāboras 1 p.a. 1. stlit. ‘obozowisko, obóz’ (CHB), 2. ‘obóz wojskowy’, 3. ‘grupa wędrujących wspólnie Cyganów; grupa Cyganów zgromadzonych na postoju, obóz cygański’. Według SLA 220, LEW 1048 i POLŽ 641 miałyby to być zapoż. z pol. *tabor* (← czes. *tabor*, zob. Machek 633), stbłr. XVII w. *taborъ* ‘obozowisko; umocniony obóz kozacki’. Ale w takim wypadku nie może nas nie dziwić brak spodziewanej lekcji *tōbaras. Litewskie zakończenie -oras przemawia na rzecz -ar w źródle słowiańskim. W tej sytuacji lepiej jest przyjąć, że źródłem pożyczki jest staroruskie XVII w. *tábar* ‘obóz turecki’. Zob. REW III, 66, gdzie objaśniono ten wyraz jako zapoż. tureckie. Gdy chodzi o ros. *tábor*, -a ‘obóz polowy, obóz cygański’, to akcent na sylabie początkowej świadczy – zdaniem REW – o pośrednictwie formy polskiej *tabor* albo węgierskiej *tábor* przy asymilowaniu tego turcyzmu. Jest jeszcze war. sufiksalny *tāborius*, -iaus 1 p.a. (Dowkont).

tabūnas 2 p.a. gw. 1. 'stado koni, bydła', 2. przen. 'gromada ludzi, dzieci', 3. 'szajka' (syn. *šūtvė*), 4. 'ogrodzone pastwisko dla bydła' — zapoż. z błr. *tabún*, -á 'stado pasących się zwierząt', ros. *tabún* 'stado zwierząt kopytnych, przede wszystkim koni', przen. 'tłum' (pożyczka z języków kipczackich, por. REW III, 66, Stachowski 562). Zob. też LEW 1048.

tačiaũ spójnik adwersatywny 'jednak, jednakże' (DP 'wszakże, przedsię'), np. *Kapaiñ vejà užaugo, tačiaũ žaizdos širdijė neužgijo* 'Groby murawą zarosły, jednak rany w sercu nie zagoiły się'. Rekonstrukcja: *tat-jau, forma złożona z przysłówka *tat* (por. *tadà*, *tàd*) i ptk. *jaũ* (zob. *jaũ* II). Por. *tat-jau-g(i)* w DP: <tatiáug> 1x, <tatiáug> 3x oraz *tas-jau*: <tasiáug> 8x, <tasiéu> 15x, *tas-jau-g(i)*: <tasiáug> 2x. Odpowiednik łot. *taču* 'jednak' <*tat-šu (Karulis II, 369: *tad-šu; *-šu z *-šau < *-tjau). Zob. Skardžius, RR 4, 339, GJL III, § 832, Ostrowski, *Lingua Posnaniensis* 52:2, 2011, 75-81. Inaczej LEW 1048: *tad-tjau (bez dobrego wyjaśnienia dla segmentu *-tjau) oraz ALEW 1065 (rozważa złożenie z *tadà* 'wtedy' i *čia* 'tutaj'). — War. gw. *tečiaũs* 'jednak, wszakże' ma zakończenie jak w formie stopnia wyższego (por. stlit. *daugiaus*, *geriaus*, *romiaus*) oraz *e* z *a* w pozycji nieakcentowej. — Segment *tau-* w *taučiaũ* stlit. 'wszakże' nawiązuje może do formy dat.sg. *táu* 'tobie, ci', używanej w zwrotach z *dativus ethicus*.

tāčyti, tāčiju, tāčijau gw. 1. 'o owadach i gryzoniach: toczyć, uszkadzać przez wygryzanie, drażnienie/wiercenie dziurek', 2. 'z apetytem, szybko, żarłocznie żreć, gryźć, dziobać (o kurach, gęsiach)', *ap-*, *ištāčyti* 'obić, zbić kogo', *nutāčyti* 'o gęsiach: wydziobać ziarno z kłosów; zdzielić batem, kijem'. Refl. *tāčytis* 'szaleć, wyżywać się – o dzieciach', *prisitāčyti* 'najeść się do woli' — zapoż. ze stbłr. *točiti*, błr. *tačycь*, *tačú*, 3 sg. *tóčycь*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. Paralele: *gādyti*, *plādyti* i *zvānyti*. Z obocznym sufiksem: *tāčinti*, -inu, -inau 'żreć, żerać (o świniach)', por. *glūminti*. Zob. też Zs 52, LEW 1049.

tačka 2 p.a., gen.sg. *tāčkos* gw. 'taczka, rodzaj ręcznego wózka na jednym kółku' — zapoż. ze stbłr. XVII w. *tačka*, błr. *táčka*, -i, pol. *taczka* (Zs 57), < psł. *tačika, deverbativum od *tačati 'posuwać naprzód coś okrągłego' (Boryś 625).

tād spójnik wprowadzający zdania skutkowe i nadający im odcień wniosku: 'więc, zatem, przeto, toteż'. np. *Jis siŕgo, tād negalėjo ateiti* 'On chorował, więc nie mógł przyjść'. Ze skrócenia przysłówka *tadà* 'wtedy'. Znacz. etym. 'stać' (⇒ 'zatem' ⇒ 'więc').

tadà adv. 'wtedy', war. apokopowany: *tād* = łot. *tad* 'wtedy'. Z uwagi na wsch.-lit. refleks *tadū* (por. SD¹ *kadug*, *tadug* «kiedyż, tedyż», SD *tadu* «tedy») wyprowadza się *tadà* z plit. *tadān, por. *tadange* BRB 'dann, alsdann', *tadāng* DP 'tedy'. Paralela: *kadà* ob. *kadāngi* (stpr. *kadan* 'kiedy'). Od osnowy zaimka wskazującego pie. *to- 'ten' (zob. *tàs*). Z innym formantem: sti. *tadā* 'wtedy' < *ta-dā. Zob. BSW 312, LEW 1049, ALEW 1065n.

tādien adv. 'tego (tamtego, owego) dnia; wówczas', np. *Tādien, kai aš atėjau, atsimenu, keptė duoną* 'Tamtego dnia, jak ja przyszedłem, przypominam sobie, piekła chleb'. Z apokopowania *tādieną ⇐ *tā diēnā* 'tego dnia, tamtego dnia', acc. temporis do *tā diēnā* 'ten/tamten dzień'. Por. *tākart*, *tāsyk*.

taigóti, taigóju, taigójau zm. 'starać się zrobić coś dobrze, starać się komuś dogodzić; dostosować coś do czego'. Na podstawie hipotezy, że *téigiu* pochodzi z udźwięcznienia *téikiu* (zob. *téigti*), wolno *taigóti* wywodzić z *taikoti. Byłby to iteratyw na -o- do *teikti* 'udzielać, użyzczać, sprawiać' (zob.). Por. zwłaszcza użycie stlit. *teikiu* SD «sprzysiam komu; stręczę co komu», *inteikiu* SD «czynię dość komu; kontentuię kogo». Inaczej LEW 1072: do *téigti* 'twierdzić, utrzymywać'. — Postverbalia: *įtaiga* 'sugestia' (por. *įtėigti*), ⇒ *įtaigūs* 'sugestywny'; *ištaiga* a. pl. *ištaigos* 'wygoda, komfort', ⇒ *ištaigūs* 'wygodny, komfortowy'.

taikà 4 p.a. 1. 'pokój, sytuacja, w której państwo nie jest w stanie wojny' (*taikōs*

sutartis ‘układ pokojowy’, *taikōs teisėjas* ‘sędzia pokoju’), 2. ‘zgodność, jednomyślność’ (Vyras su moterim taikoj gyvena ‘Mąż z żoną żyją w zgodzie’) — drw. wsteczny deprefigowany od *sántaika* ‘zgoda, pokój’ (zob.). Paralele: *sqnarỹs* ⇒ *narỹs*; *saváitė* ⇒ *vaĩtė*. — Drw. *taikūs* ‘niekłótniwy, zgodny, spokojny, dobry; dogodny, wygodny; jasny, logiczny’, *taikūs ruduō* ‘ciepła jesień’.

táikyti, *táikau*, *táikiau* 1. ‘godzić w cel, celować’, 2. ‘dostosowywać, dopasowywać (buty, okulary)’, 3. ‘stosować (wiedzę) w praktyce’, 4. ‘dostosowywać się do kogo, dogadzać komu’, 5. ‘szukać sposobności, czyhać’ — causativum z suf. -y- i SO *taik-* ⇐ *tik-/tiek-*, por. *tikti* ‘być odpowiednim, pasować do czego’, *tiēkti* ‘podawać, przygotowywać’. War. *táikinti*, *sutáikinti* ‘pogodzić’. Akut wtórny, metatoniczny jak np. w *gráizyti*, *náikyti* (Derksen 1996, 313). Co do apofonii por. *kraipýti* ⇐ *kripti*; *laikýti* ⇐ *likti*. Zob. też LEW 1050n. Z innym sufiksem: *táikstyti* (zob.). — Cps. *patáikyti* ‘trafić w cel, ugodzić’, *pritaikyti* ‘przystosować, zastosować; dopasować, dorobić, np. klucz’. Refl. *táikytis* ‘celować; przystosowywać się; trafiać się, zdarzać się’, *prisitáikyti* ‘dostosować się; wycelować’. — Dawne prs. *taikiu* ukazuje się w SD w pisowni <teik->, por. *inteikiu* «czynię dość komu; dogadzam komu, gwoli czynię; kontentuję kogo; ugadzam komu». — W jęz. staropruskim do inf. **taikauti* ‘stworzyć, schaffen’ należy forma ptc. prt. act. *taykowuns* <*[taikavəns], użyta w zwrocie *kas ast taykowuns dangon bha semmin* ENCH ‘który stworzył niebo i ziemię, Schepffer himmels vnd der erden’, zob. LAV 358, 362. — Nomina: *įtaikūs* ‘chętnie dogadzający, uczynny’, *núotaika* ‘usposobienie, nastrój, humor’, *nesutáikomas* ‘nieprzejednany, zaciekły’, *pataikà* ‘łaska, pobłażliwość, dogadzanie, pochlebstwo’, DP ‘lenistwo’, ⇒ *pataikáuti* (zob.), *pataikūnas* ‘pochlebca, lizus; leń, próżniak’ (war. *pateikūnas*), DP ‘proznujący’ (syn. *pataikąs* DP), *sántaika* (zob.), *taikiklis* ‘muszka u wylotu lufy jako część przyrządu celowniczego, celownik’ (por. *rodiklis* ⇐ *ródyti*), *taiklūs* ‘celny, trafny’, *táikomas* ‘stosowany (o nauce, sztuce), praktyczny’. — SD z pisownią <ey> dla dyftongu *ai* (Skardžius, RR 4, 375n.): <inteyka> «dogodzenie; powolność; przysługa», <inteyktinay> «gmyśli» [‘po myśli, pomyślnie’], <neinteyka> «niedogoda», <pateyka> «proźnowanie; wakacya szkolna».

táikstyti, *táikstau*, *táiksčiai* 1. ‘celować’, 2. ‘dobierać, dostosowywać co do czego tak, aby pasowało, dopasowywać’, 3. ‘dogadzać’, 4. ‘usuwać nieporozumienia’, 5. ‘powstrzymywać, zatrzymywać’. Refl. *táikstyti* refl. 1. ‘szukać sposobności, szykować się; czaić się, czyhać’, 2. ‘przystawać na co, godzić się z czymś’, 3. ‘powstrzymywać się’ — intensivum na -sty- w stosunku do *táikyti* (zob.).

táikščioti, *táikščioju*, *táikščiojau* ‘trzasnąć z bicia’ — czasownik na -čio- od wykrz. *taikšt* ‘trzask!’. Por. *girkščioti* ⇐ *girkšt*; *paukščioti* ⇐ *paukšt*.

táinykas 1 p.a. wsch.-lit. ‘agent tajnej policji’ — zapoż. z błr. *tájník* (ZS 57; brak w LkŽ).

táinioti, *táinioju*, *táiniojau* wsch.-lit. 1. ‘plątać, wikłać; motać’, 2. ‘rozwijąć nici z motka’ (*Iš matko siūlus táinioja*), 3. ‘taszczyć, wciągać ciężar na górę’, *atatáinioti* ‘odwiązać, rozwiązać (splątane lejce), *ištáinioti* ‘rozplątać; rozwinąć nici z motka; skończyć robotę’ (*Visa valanda kamuojuos i negaliu to matkelio siūly ištáiniót* ‘Całą godzinę męczę się i nie mogę tego motka nici rozplątać’), *sutáinioti* ‘splątać’. War. *tainióti*. Analiza: *tain’-o*, iterativum z neoapofonicznym SP/SO *tain’-* od neopwk. *tyn’-* jak w *týniau* (zob. *tinti* II). Paralele apofoniczne: *páinioti* ⇐ *pýniau*; *skáinioti* ⇐ *skýniau*; *tráinioti* ⇐ *trýniau*. Brak w ŽD i LEW. — Ośnówny czasownik na SZ *tin-* przybrał w jęz. litewskim nowe znac. ‘puchnąć’, zob. *tinti* II (por. też *tiñklas* ‘sieć’). Starszą semantykę utrzymuje łot. *tinu*, *tít* ‘nawijać nici na szpulkę; zawijać (niemowlę w pieluchę); skręcać papierosa’. — Stary SO *tan-*; *tanióti* (zob.).

taip jaũ adv. ‘także, tak też’ — połączenie przysłówka *taĩp* ‘tak’ (GJL III, § 665) z ptk. *jaũ* (zob. *jaũ* II).

taipsėti, *taipsėju*, *taipsėjau* b.z.a. ‘często mówić *taip*, potakiwać’ (*Igaliotinis liovėsi taipsėjęs ir prašneko*), war. *taipuoti* (*Kq tu taipuoji?*) — czasowniki na -sė- i -uo- utworzone od partykuły potwierdzenia ‘tak’. Por. pol. *po-tak-iwać* ⇐ *tak*.

taisỹklė 2 p.a. ‘prawidło, reguła’, pl. *taisỹklės* f.pl. ‘przepisy, zasady, normy, reguły (np. w grze)’. SD *taisyklė* 1. «prawidło, liniał z drewna», 2. «węgielnica» [‘liniał o dwu ramionach złączonych pod kątem prostym, służący do oznaczania pionu i prostopadłości’, Sw], *taisyklė svaru* SD «ięzyczek u szal» — nomen instrumenti na -kl- od neoosn. *taisy-* ⇐ *taisyti* (zob.). Znacz. etym. ‘to, co służy do prostowania’. Por. *baidỹklė* ⇐ *baidyti*; *rodỹklė* ⇐ *rodyti* (GJL II, § 233). — Drw. *taisyklingas* ‘prawidłowy, trafny (wyraz), regularny (np. o rysach twarzy)’.

taisyti, *taisaũ*, *taisiaũ* 1. ‘prostować, poprawiać (błędy, usterki), naprawiać, remontować’, 2. ‘gotować, szykować (posag, wesele, kolację)’, 3. ‘ubierać, stroić, zdobić’, 4. ‘bić, łupić, łoić skórę’ (war. *taisinti*). DP m.in. ‘wyprostować, rozciągnąć; sprawować, rządzić’. SD: *taisyti* «narychtować działo», *taisaũ* «prostuję co» (syn. *tiesum darau*), *taisaũ plaukus* «trafię włosy» — iterativum z suf. -y- i SO *tais-* ⇐ **tejs-*, por. *tiesiũ*, *tiēsti* ‘prostować’ (LEW 1051, ALEW 1069). Odpowiednik łot. *tāisīt* ‘robić, sporządzać, wykonywać’ (tu brak czas. prymarnego). Paralele apofoniczne: *grāĩžyti* ⇐ *grīēžti*; *lāidyti* ⇐ *lēisti*; *sāĩkyti* ⇐ *sīēkti*. Cps. *aptaisyti* ‘ubrać; oprawić (książkę)’, pot. ‘nabrać kogo, oszukać’, *ĩtaisyti* ‘urządzić, sprawić, zaprowadzić; umieścić’, *pataisyti* ‘naprawić, zreperować, poprawić usuwając usterki, polepszyć (smak, nastrój, samopoczucie, zdrowie); uleczyć, doprowadzić do zdrowia; posłać pościel’, *pritaisyti* ‘naprawić, przymocować; nałożyć, napęlić (naczynia, słoje), przygotować, naszykować, zrobić; nagotować (jedzenia); przyprawić, zaprawić (potrawę)’, *sutaisyti stógą* ‘naprawić dach’, *sutaisyti tēšlą* ‘zarobić ciasto’, *ũtaisyti* ‘poprawić, załatać; załadować, np. karabin’. Refl. *taisytis* ‘zdrowieć, wracać do zdrowia; sprawić sobie, np. nowe ubranie; zanosić się (na deszcz, na mróz)’, *nusitaisyti* ‘rozebrać się’, *pasitaisyti* ‘wyleczyć się, np. ziołami, wyzdrowieć’ (DP ‘poprawić się, naprawić się’). Por. łot. *nūotāisīt* ‘skończyć, wykonać, umocować; powalać, zabrudzić’. — Od war. *taisinti* urobiono iter. *taisinėti* ‘często poprawiać, naprawiać, remontować’, *pritaisinėti* DP ‘przyprawować’, *pritaisinėju* SD¹ «przyrządzam», refl. *taisinėtis* ‘poprawiać się – o zdrowiejącym człowieku’. Por. łot. *taisināt* ‘kazać zrobić, dać do zrobienia; zaopatrzyć w co, wyposażać’. — Nomina: *āptaisālas* ‘okrycie, odzież; oprawa, oporządzenie’, SD «kortyna», *āptaisas* ‘ubranie, ozdoba, oprawa’, *neatitaĩsomas* ‘nie do naprawienia’, *nepataĩsomas* SD «niekarny, niepoprawiony, niepoprawny», *pātaĩsas* (zob.), *prĩtaĩsas* (zob.), *ũtaĩsas* ‘ładunek, nabój’. Por. łot. *tāisns* ‘równy, gładki, prosty; słuszny’. — Neoosn. *taisy-*: *taisyklā* ‘zakład naprawczy; warsztat (szewski, krawiecki)’, *taisỹklė* (zob.), *taĩsymas* ‘poprawianie, naprawa, remont’ (SD «prostowanie»), *taisytojas* DP ‘sprawca, rządca’, *pataisytojas* DP ‘naprawca’.

taĩžkius, -i ‘okazały’: ten przymiotnik – ukazujący się w kilku XIX-wiecznych słownikach i w LEW 1051 – jest w istocie *ghost-word*. Pochodzi on z 4. wydania SD: <taĩžkius> ‘okazały». Współczesny wydawca SD poprawia to na <raĩžkus> i czyta *raĩškus*, zob. s.v. *reĩkšti*.

tajemnyčiai 2 p.a., gen.sg. *tajemnyčios* stlit., gw. ‘tajemnica, sekret’ (*Petras duotis ne norėja, nes tajemnyčios ne žinoja* PK 181₁₁ ‘Piotr mu nog swych zbrań, bo tajemnice nie wiedział’) — zapoż. ze stbłr. *taemnica* ⇐ pol. *tajemnica* (SLA 220 i LEW 1051: wprost z pol.; brak w ALEW).

tākart adv. ‘tamty m razem, wówczas, wtedy’, np. *Mes tākart išvažiavom vėluodami* ‘My tamty m razem wyjechaliśmy z opóźnieniem’. *Tākart jis dar nebuvo mano vyras* ‘Wtedy on jeszcze nie był moim mężem’. Z apokopowania formy *tākartą ⇐ *tā kar̥tą* ‘tamtego razu’, acc. temporis do *tās kar̥tas* ‘ten raz, tamten raz’. Zob. *kar̥tas, tās̥yk*.

tākas 4 p.a. 1. ‘ścieżka, dróżka, wąski pas ziemi wydeptany przez ludzi i zwierzęta’, 2. ‘chodnik do zaściełania podłogi’ — może być interpretowane dwojako: 1° jako drw. sekundarny, sb. postverbale od *takyti, tj. zanikłego iteratywu na SO od *tekū, tekėti* ‘ciec, biec’ (por. cs. *točiti* ⇐ *tekō, tešti*), 2° jako nomen prymarne na SO *tak-* ⇐ *tekū* (jest to tradycyjne ujęcie). Taka dwuznaczność dotyczy również *gānas, nāras, vādas* itp. Odpowiedniki bśł.: łot. *taks* ‘ścieżka’; psł. **tokū*: scs. *tokū krūve* ‘krwotok’, sch. *tōk, tōk* ‘bieg, przebieg; nurt, prąd’, czes. *tok* ‘płynięcie, tok, strumień; przebieg’, ros. *istók* ‘źródło’, stpol. *tok* ‘naczynie na płyny’, pol. gw. ‘koryto, żłób; klepisko w stodole’. Dotąd wywodzone z pbsł. **tak-a-* < pie. **tok^u-o-*; znac. etym. ‘ruch płynu, cieczenie’ ⇒ ‘ścieżka utworzona przez spływającą wodę’ (por. mław. *taka-* ‘bieg’). Zob. BSW 316n., LEW 1051n., ALEW 1069. — Drw. *patakiuĩ* adv. ‘w tym kierunku, w którym biegnie ścieżka’ (*Iš pradžių eik patakiuĩ, o paskui pasuksi į dešinę* ‘Najpierw idź ścieżką, a potem skręćisz w prawo’), war. *patakiuō*; *takėliai* m.pl. ‘wzory wyszywane’, *tākilas* ‘koło szlifiarskie, toczydło’, *takinās* ‘ścieżka’, *takynās* ‘ścieżenka’, *takinys* ‘krążek tłuszczu na powierzchni zupy, oko na rosole’, *takūs* ‘wartki, bystry (o potoku, rzeczce)’, *takī žievė* ‘kora, która odstaje, którą łatwo się odłupuje’. — Formacje prefigowane: *apytaka* ‘obieg, krążenie’, *aptakà* a. *āptaka* 1. ‘ropne zapalenie przypaznokciowej części palca ręki, tzw. zastrzał’ (syn. *paliepà*), 2. ‘wrzód, czyrak’, 3. ‘wylew rzeki’ (⇒ *aptakūs* ‘okrągły, korpulentny’), *āttaka* 1. ‘miejsce zalewowe w zakolu rzeki, miejsce do kąpieli, do połowu ryb’ (por. zapoż. litewskie w błr. *atōka* ‘odnoga rzeki’, Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 48 = Urbutis 2009, 354, Laučjute 137), 2. przest. ‘zatoka morska’ (n.rz. *Ātaka* a. *Atakà, Atekà*), *āttakas* ‘odnoga w rzece’, *ištaka* (zob.), *ītaka* ‘miejsce, gdzie rzeka wpływa do jeziora; dopływ rzeki’, przen. ‘wpływ na coś’ (⇒ *ītakingas* ‘mający wpływ, wpływowy’), *ītakas* ‘dopływ, rzeczulka’, SD: *ītakas upės*, etc. «vście gor, rzek, dzbana», *ištakas* (zob.), *nūotaka* (zob.), *nūotakas* ‘zlewnia, dorzecze; ściek, kanał’, *nuotakas nuog kalno* SD «zbieżenie z góry» ⇐ *nutekėti* ‘spłynąć, zbiec’ (⇒ *nuotakūs* ‘spadzisty, pochyły’), *patakà* 1. ‘plama od zaciekania, zaciek’, 2. ‘krwawa pręga pod skórą, wybroczyna, siniec’, *patakaĩ* m.pl. ‘słabe piwo z drugiego spustu’ (syn. *pātekos, pasčiũkai*), *pātakas* ‘wyciek, np. z dziurawego wiadra; kałuża; rozmokła droga; rynienka do spuszczenia płynu (oskoły, piwa)’ (por. psł. **potokū* ‘mała rzeczka, potok’, scs. *potokū*, ros. *potók*, pol. *potok*), *pértakas* ‘rzeczka płynąca przez bagno i łącząca dwa jeziora’, *sántaka* (zob.). — Cps. *lāštakas* (zob. *lāšas*), *pīrtakas* ‘poprzednik, zwiastun’ (por. *pīrm* ‘przed’; przypomina to scs. *prėdū-teča* ‘poprzednik’), *pīrtakiai* m.pl. ‘najlepsze, najmocniejsze piwo’, znac. etym. ‘to, co najpierw wypływa, wypływa jako pierwsze’ (syn. *pīrmāšakos, pīrmāšokis*), *seilėtakis* ‘ślinotok’ (por. *sėilės*), *takóskyra* a. *takóskira* ‘rozdroże; dział wodny’ (por. *skirti*), *takšikys* wulg. ‘ten, kto wypróżnia się na ścieżce; ktoś nie utrzymujący porządku, niedbały, niechlujny’ (por. *šikti*). Vb. denom. *takauti* ‘chodzić ścieżkami’, *takavoti* ‘chodzić rozglądając się, obserwując’, *takioti* ‘chodzić, zajmując się jakąś pracą, krzątać się; (o kurach, gęsiach) wygniatać ścieżki w zbożu; tropić zwierza (o myśliwym)’. — N.rz. *Intakà, Iñtakas* 7x, *Prūdintakis*. N.m. *Ažutakis, Minkštakiai* (**Minkšt-takiai*), *Ožtākiai, Paištakiai* (por. *Paiždagiai*), *Pertākas, Užtakai*.

takāuskas, takāuckas, -io 1 p.a. gw. ‘taki jak trzeba, odpowiedni, należyty, porządny’ (*Tokis takauskas vyras* ‘Taki porządny człowiek’. *Aš nerandu takaucko pagalio* ‘Nie znajduję odpowiedniego kija’) — zapoż. ze stbłr. *takovskij* ‘taki, tego rodzaju, takowy’ (por. *prodavati... sokiry, noži i inšie reči takovskie taxromъ, abo vъ tuzanъ* 1552, HSBM). Zmiana *sk* > *ťk* (*ck*) ma paralele w *padnāckos, plýckas* i *pōnckas*.

takišys, -io 3 p.a., *tākišis*, -io 1 p.a. zm. 1. 'jaz, ruchomy płot upleciony z wikliny, którym zastawia się rzekę w celu połowu ryb', 2. 'zapora spiętrzająca wodę przy młynie; młynówka' — ze złożenia *tak-kišys przez degeminację; znacz. etym. 'zatkanie toku wody; urządzenie, które temu służy'. Dla I członu por. *ištakas*, *ītaka* s.v. *tākas*; dla członu II: *kīšti* 'wpychać, wtykać'. War. *tākišas*, *takišà*, *tākišē* oraz *tākiškis*, *tākiškē*. War. *tākišē* zmienia się przez asymilację w *tāšišē* (*Tašišē idėjom į upę* 'Jaz wstawiliśmy do rzeki'). War. metatetyczny: *katišius* 'młynówka' < *takišius*. Inaczej LEW 1052 (w nawiązaniu do łot. *tacis*) oraz PKEŽ 4, 181: ze zmianą *(i)s > *(i)š z pb. *takisas; rzekomy drw. na *-isa- od sb. *takas 'płynięcie, tok' (bez wskazania paraleli). — Odpowiednik łot. *tacis* 'jaz na rzece' (war. *tace*) wywodzi się zdaniem ME IV, 121 z *taciss < *tacisis. Podobnie stpr. *takes* EV 'zapora spiętrzająca wodę przy młynie, Weer [Wehr]' jest wyprowadzane z *takiss < pb. *takisas (por. Trautmann 1910, 444n., PKEŽ, l.c.). — N.rz. *Takišius*, *Takišēlē*, n. grobli *Takišys*, n. łąki *Tākišiai*.

taknóti, *taknóju*, *taknójau* 1. 'biec szybko drobnymi krokami', 2. 'o zegarze: 'cykać, tykać' — czasownik na -no- od wykrz. *tāk-tāk* o biegnięciu, stukaniu, rytmicznym uderzaniu, np. przy młócce cepami (*Reikia sutart kuliant: tāk tāk tāk*), o nagłym działaniu. Z innymi sufiksami: *takénti* 'chodzić zajmując się pracą, krzątać się', *takinėti* ts. Zob. też *taksėti*.

taksėti, *tàksi*, *taksėjo* 1. 'bić, kołatać – o sercu, pulsie', 2. 'cykać, tykać – o zegarze', 3. 'stukać, dudnić' — dwuznaczne: 1° czas. na -sė- od wykrz. *tāk-tāk* o biciu serca (*Širdis tik-tak tak-tak duoda, tik kiloja* 'Serce tylko «tak-tak» bije, tylko coraz mocniej') albo *tākš-tākš* ts. (*takš-sė-), 2° czas. na -ė- od wykrz. *tāks-tāks* o stukaniu palcami, np. po stole. Por. równoznaczne *tiksėti*, *tvaksėti* (GJL II, § 626). Zob. też *taknóti*.

talaknà, -ōs/-os 4, 2 p.a. gw. 1. 'postna potrawa z mąki owsianej, na którą ziarna były zaparzone gorącą wodą i suszone przed mieleniem, tłokno' (war. *talāknas*), 2. 'marny, wodnisty pokarm dla prosiąt a. cieląt', 3. przen. 'rozjeżdżone rzadkie blocko na drodze, w którym pogrążają się wozy' — zapoż. ze stbłr. *tolokno*, por. błr. *talaknó*, -à n. Sekwencja lit. -ala- jak w *balanà*, *kaladà* i *saladỹnos* (zob. Būga, RR III, 758n., LEW 1053). — Vb. denom. *talaknóti* 'brnąć w błocie (o bydle)', *išsitalaknóti* 'oblepić się błotem, gliną (o wozie)'.

talalúoti, *talalúoju*, *talalavaũ* pot. 1. 'paplać, trzepać językiem, trajkotać', 2. 'śpiewać piosenkę zwaną «talalinė», 3. 'podnosić krzyk, kłócić się', *ištalalúoti* m.in. 'zbesztać, zwymyślać kogo; polecieć na pogaduszki', refl. *susitalalúoti* 'zmoczyć się, złać się (o dziecku)' — czasownik utworzony od wykrz. *talalái*, *talalai*, *talalà* o paplaniu, trajkotaniu (*Suėjo trys bobos ir talalái perdien* 'Zeszły się trzy baby i trajkoczą przez cały dzień'). — War. z wymiany l/v: *talavóti* (por. *tavaĩpyti* ob. *talaĩpyti*). — Drw. *talalinė* 'krótka piosenka ludowa o treści żartobliwej, satyrycznej lub sprośnej', war. *talaláika*, *talalainė* (-áinė), *talaluškà* (por. *dainuškà*). Zob. też LEW 1053 i Urbutis 2010, 66. — Od osnowy *talav-*: *talavõnė* 'pyskowanie, złorzeczenie, przeklinanie', *talavuškà* 'sprośna piosenka'.

talaĩpyti, *talaĩpiju*, *talaĩpijau* gw. 1. 'szczeakać, ujadać' (syn. *vampsėti*), 2. 'mówić głupstwa, gadać, paplać', 3. 'o psie: chciwie chłęptać', 4. wulg. 'chlać (wódke, piwo)', 5. 'ubijać masło' — czasownik utworzony od wykrz. *talaĩp* o uderzeniu, np. po plecach; też o ujadaniu, o paplaniu. War. bez -m-: *talāpyti* 'paplać'. — War. z -v- na miejscu -l-: *tavaĩpyti* 'mówić głupstwa, gadać, paplać' (por. GJL I, § 461; brak w LEW). — War. ze zmianą *mp* > *mb-*: *talaĩbyti*, -iju, -ijau 'o psie: chciwie chłęptać; szczeakać', *atitalaĩbyti* 'przytaszczyć, np. worek kartofli', drw. *talambūnas* 'kto dużo pije, wypija'. Z innym sufiksem: *talaĩbinti* 'bić, ubijać, zwł. śmietanę na masło; chciwie pić, chlać'.

táldyti, *táldau*, *táldžiau* gw. 'zmuszać do milczenia, uciszać, uspokajać' — causativum z suf. -dy- i SO *tal-* do *til-* jak w *tĩlti* intr. 'milknąć' (zob.). Różni się apofonią od liter. *tĩldyti*.

Por. *skáldyti* $\Leftarrow$ *skilti*; *lámdyti* $\Leftarrow$ *limti*; *tárdyti* $\Leftarrow$ *tirti*. SO pokazuje też synonim z suf. *-in-*: *tālinti* gw. ‘uspokajać’ (*prisitālinti* ‘przypodobać się’). — War. ze zmianą *l' > j*: *tājyti*, *-iju*, *-ijau* ‘uspokajać’ albo *tājinti* (*Buvo jau užpykęs, ale greitai vėl jį nutājino* ‘Już się rozgniewał, ale szybko go uspokoił’). Por. zmianę *j > l'* w *sienólis* (s.v. *sienójas*). — Również w słowiańskim widać refleks SO, por. scs. *utoliti* ‘uspokoić’, sch. *tòliti* ‘uspokajać, uciszać’, strus. *toliti* ‘zawstydzać’, ros. *utolítb* ‘zaspokoić’, gw. *tolítb*, *tólítb* ‘męczyć’, ukr. gw. *tolýty* ‘uciszać, tłumić’, stpol. *tolíc* ‘obejmować ramionami, przygarniać’ (por. BSW 321, LEW 1095, Boryś 653, s.v. *tulić*). To pozwala postulować praformę bsł. **taliti*. Tu ewentualnie też het. *talli-* ‘przyjemny, miły’ < pie. **tolH-i-* (zob. Kloekhorst 818n.).

tālentas 1 p.a. 1. ‘wrodzone, niepospolite zdolności w jakiejś dziedzinie’, 2. ‘los, dola, koleje życia’ (*Koks žmogui talentas yra paskirtas – ar geras, ar blogas*), 3. ‘powodzenie, szczęście’, 4. ‘zajęcie, rzemiosło’, 5. hist. ‘talent jako jednostka wagi w Grecji i innych krajach starożytnych’ (m.in. DP, CHB) — zapoż. ze stbłr. *talentb*, błr. *tálent*, *-a/-u* ($\Leftarrow$ pol. *talent*). War. akc. *taleñtas* 2 p.a. przypomina ros. *talánt*.

tāleris, *-io* 1 p.a. hist. ‘talar, największa moneta srebrna rozpowszechniona w Europie od XV do XIX w.’, z **tāliaris* — zapoż. ze stbłr. *taljarb* ($\Leftarrow$ pol. *talar*, *taler* $\Leftarrow$ nwn. *Taler* m.). Zob. też *tolerius*.

talkà 4 p.a. ‘wzajemna pomoc sąsiedzka w gospodarstwie, zwł. podczas pilnych prac polowych; poczęstunek dawany przy tej okazji’ — dewerbalne abstractum z suf. *-ā-* i SO *talk-* $\Leftarrow$ *telk-*, por. *telkti* m.in. ‘spraszać ludzi do wspólnej roboty’ (zob.). Odpowiednik łot. *tālka* ‘wzajemna pomoc sąsiedzka; poczęstunek wieczorny dla robotników sproszonej do pracy przy żniwach’ (war. m. *talks*). Prawdopodobnie wyraz odziedziczony wspólnie ze słowiańskim, por. BSW 322 (pbsł. **talkā-* ‘wspólna praca’), LEW 1053n., REW III, 116, Vaillant III, 164, Derksen 2008, 495 (pbsł. **tolka?*), Urbutis 2010, 289. Odpowiedniki psł. **tolka*, **tolkü*, **tolčiti* $\Leftarrow$ **telkti* ‘gnieść, tłuc’, por. bg. *tlaká* ‘wzajemna bezinteresowna pomoc w gospodarstwie’, też ‘pańszczyzna’, pol. *tłoka* ‘gromadna jednodniowa pomoc sąsiadowi przy żniwach, za poczęstunek i zabawę z muzyką i tańcami’ (Sw), też *tłuka* ‘sprzęt zboża, owoców’ (Sw), obok *tłok* ‘stłoczony tłum ludzi, ścisk, natłok, ciżba’, por. *tłoczyć się* ‘pchać się gromadnie, cisnąć się’; ros. *toloká* ‘wspólna praca z udziałem sąsiadów; klepisko; pastwisko, wygon’, obok *tólok*, *tolók* ‘tłuczek do ubijania ziemi’, por. *tolóčb*, *tolkü* ‘tłuc, rozdrabniać’, ukr. *toločýty* ‘deptać, tratować’; słń. *tlàk*, *tlàka* ‘ubita ziemia; nacisk’, czes. *tlak* ‘nacisk, ciśnienie’, por. czes. *tlačit* ‘cisnąć, naciskać, pchać, wygniatać’. Etymologicznym znaczeniem wyrazu lit. *talkà* było chyba ‘stłoczona gromada ludzi’. NB. Odpowiedniki słowiańskie były przez część badaczy traktowane jako zapożyczenia z bałtyckiego (litewskiego), zob. przegląd literatury u Laučjute 23n. — Bałtyzmami są wyrazy fiń. *tal(k)os* ‘poczęstunek dla uczestników tłoki’ i est. gw. *talos*, gen.sg. *talgo* ‘biesiada na zakończenie żniw’ (por. LEW 1053n.). — Drw. *talkēstē* ‘tłoka’, *talkēstos* f.pl. ts. (neosuf. *-ēst-*, pochodzący z deverbatiwów, por. *tekēstos*), *talkūs* ‘chętnie idący na tłokę, chętny do pomocy, pomocny’, *talkiniñkas* ‘uczestnik tłoki; współnik, pomocnik’ ($\Rightarrow$ vb. denom. *talkininkáuti* ‘pomagać, wspierać’). N.m. *Talkiniñkai* 2x. Odpowiednik stpr. *tallokinikis* Ev ‘wolny kmieć, Vrier [der Freie]’; PKEŽ 4, 182 poprawia to na <talkinikis> i wyprowadza fonetycznie z pb. **talkinikas*. — Cps. *lintalkē* ‘tłoka do rwania i międlenia lnu’ (por. *linai*). — Vb. denom. *tal̃kinti* ‘iść na tłokę; pomagać w czym, przykładać do czego rękę’, war. *tal̃kyti*, *-iju*, *-ijau*. Por. łot. *nuotalcīt* ‘obić, wychłostać’.

talōkas, *-à* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘dorosły, dojrzały’ (m.in. SD¹), 2. ‘grubiański’. War. z wtórnym *e*: *telōkas* (por. *tašlā > tešlā*). — Sb. *talōkas*, *-ē* 1. ‘dorosły młodzieniec lub dziewczyna’ (ŽD 133), SD *talokas* «dorosła córka», 2. ‘człowiek rosły, postawny’, 3. ‘ktoś bezczelny, grubianin’. — Obok tego stlit. *talokas* ‘panna’, por. *padarosi kalnas aukštas ant*

kurio yra tas švenčiausias talokas DP 505₄₀ ‘czyni się ta góra wysoka, nad którą jest ta naświętsza Panna’. *Bet tasai švenčiausias talokas arba merga, tur tokį titulą* DP 505₄₆ ‘Lecz ta naświętsza Panna ma takowy tytuł’. *Ir ji buvo labai graži merga (gražumi taloku) ant veido* BRB ‘I była ona bardzo ładną panną na twarzy’. Wyraz zupełnie izolowany. Zwraca uwagę brak śladów w antroponimii (wyjątkiem jest być może n.m. *Tāloki* w rej. Alytus ← *Talokis). Z sufiksem jak w *gerōkas* ‘dość dobry’ ← *gēras*, od niezachowanej osnowy *ta-la- ‘rosnący, dojrzewający’. Pwk. *tā-* może przedstawiać intrabałtycki st. zanikowy do *tā- (neoapofonia *ā ⇒ *ā, por. *plókščias* : *plākti*). Transponat ie. *teh₂-. Por. st. pełny *tā- w gr. τᾱλῖς, -ιδος f. ‘dojrzała do zamążpójścia dziewczyna, dorosła dziewczyna’ – zapewne drw. na -id- od adi. vb. *tā-lo- ‘dojrzały’. GEW II, 850: «Może eolski wariant do τᾱλῖς» [-εως f. bot. ‘kozieradka, Trigonella’]. Zob. też LEW 1054 (brak w ALEW). Ostatnio Kabašinskaitė i Klingenschmitt (*Balt XXXIX*:1, 2004, 94n.) opowiedzieli się za powiązaniem *talōkas* z rzeczownikiem lit. *atolas* ‘potraw, drugi pokos trawy’ oraz słow. *otava* ts., mianowicie na podstawie hipotezy o pwk. pie. *teh₂- ‘rosnąć aż do osiągnięcia dojrzałości’.

talóti, talója, talójo gw. ‘o lnie: leżeć w stanie rozesłanym’ — vb. denominativum na -o- od osnowy *tal-*, która prawdopodobnie miała znac. ‘ścielenie, sianie; posłanie’ (por. *pātalas* ‘pościel, posłanie’) i która była przybliżonym odpowiednikiem łot. *tale* ‘bielenie lnu’ (⇒ vb. denom. *talināt* ‘bieleć – o lnie rozesłanym na łące’). Bałtycki morfem *tal-* prawdopodobnie przedstawia sobą war. s-mobile do *stal-, SO od pbsł. *(s)tel- < pie. *(s)tel- ‘postawić; rozłożyć’ (IEW 1018n.). SE jest zaświadczony z jednej strony w słowiańskim, por. scs. *posteljō*, -stīlati ‘posłać, rozesłać’, słń. *stěljem*, *stlāti*, ros. *steljǔ*, *stlatʹ*, czes. *stelu*, *stlāt*, pol. *posłać*, *usłać*, *zasłać*, stpol. *stlać* ‘rozpościerać, płasko rozkładać’, z drugiej strony w gr. στέλλω ‘przygotować, zaopatrzyć; odziać, ubrać; odesłać, posłać’ oraz goc. *stilan* ‘kraść’ (por. LIV² 594; brak wzmianki o faktach bałtyckich). — SZ pbsł. *(s)til- < pie. *(s)tl-: por. wyżej scs. *postīlati*. W bałtyckim należy tu łot. *tilāt*, -āju ‘leżeć w stanie rozesłanym – o lnie przygotowanym do bielenia, o sianie do suszenia’ (por. LEGR § 649), *iztilāt* ‘rozesłać do bielenia’, *tilēt*, -u a. -ēju, -ēju ‘leżeć rozesłanym do bielenia (o lnie, konopiach)’, *tilināt* ‘rozścielać do bielenia; leżeć w stanie rozesłanym’. NB. Lit. *tilēs* należy do innego pierwiastka (zob.).

talpinti, talpinū, talpinaū (war. *tālpinti*, -inu, -inau) 1. ‘umieszczać w czym starając się, żeby się zmieściło’, 2. ‘mieć dostateczną ilość miejsca’. Cps. *ītalpinti* ‘wpychać, żeby wlało, zmieściło się; dać komu pomieszczenie, dać komu miejsce, np. w szpitalu’, *patalpinti* ‘pomieścić, zmieścić gdzie, w czym, ulokować na mieszkanie’, *sutalpinti* ‘tak włożyć, żeby się zmieściło, zmieścić (np. na jednym wozie), umieścić wszystkich; dać miejsce do zamieszkania’ — causativum z suf. -in- i SO *talp-* ← *telp-/tilp-*, por. *telpū*, *tilpti* ‘mieścić się gdzie, w czym’. Paralele: *alsinti* ← *ilsti*; *gaminti* ← *gimti*; *kankinti* ← *keñkti*. War. na -y-: *talpyti*. Por. Būga, RR II, 634, LEW 1054 (s.v. *talpā*). — Postverbalia: *ītalpa* ‘pojemność, objętość; treść czego’, *patalpa* ‘pomieszczenie’, *talpā* ‘pojemność; wolna przestrzeń’ (wtórne *telpā*; por. łot. *talpa* ‘Raum’ obok *tēlpa*, zwykle pl. *tēlpas*). — Od sb. °*talpa* pochodzą: *talpūs*, -ī ‘pojemny, mieszczący większą ilość czego (worek, wóz)’, adv. *talpiaū*: *Susispāuskite*, *būs talpiaū* ‘Ścieśnijcie się, będzie więcej miejsca (dla innych)’; *talpyklā* ‘pojemnik, zbiornik zapasowy (np. wody)’. Z neosuf. -nu- i -šnu-: *talpnūs*, *talpšnūs* ‘który daje się zmieścić; taki, w którym można sporo zmieścić, pojemny’ (por. *lipšnūs*, *vilgšnūs*, ŽD 225). — War. š-mobile: *štalpā* ‘pojemność’, ⇒ *štalpnūs* ‘pojemny’, też o rzeczy, która mieszcząc się w czym, zajmuje mało miejsca.

tālzyti, tālžau, tālžiau (war. *tālžyti*) pot. 1. ‘bić mocno, młócić, grzmocić; uderzać młotem (w kuźni)’, 2. ‘chłostać, smagać’, 3. ‘miotąć, rzucać (kamieniem)’, 4. ‘rozlewać (mleko)’, 5. ‘tłuc naczynia’, 6. ‘szastać pieniędzmi’, 7. ‘stąpać, iść powoli po rozmiękłym,

grząskim gruncie, człapać', 8. 'jeść wielkimi kęsami, zachłannie', cps. *aptálžyti* 'wybić, obić, wychłostać' (*aptálžyti ańtausius* 'spoliczkować'), *ištálžyti* 'wychłostać; wypędzić, wypchnąć za drzwi, wyrzucić; zjeść (prędko, dużo), spałaszować' — iterativum z suf. -y- i SO *talž-* ← *telž-*, *tilž-/tulž-*, zob. *telžti*, *tilžti* i *tulžti*. Odpowiednik łot. *talžīt²*, -u/-ļju, -ļju 'bić kijem, rąbać, grzmocić, trzaskać' (*talstīt* 'uderzać' < *talz-stī-). Paralele: *žvalgýti* ← *žvelgiū*; *glámžyti* ← *glemžiū*. Znacz. 'uderzać, bić' itp. jest przenośne względem pierwotnego 'gwałtownie i obficie padać (o ulewnym deszczu)'. — Drw. *talžūs* 'podmokły, grząski; rozrzutny' (⇒ *tálžké* zob.). Vb. denom. *tálžyti*, -iju, -ijau 'brnąć przez błoto', przen. 'mówić bzdury, pleść'.

tálžké 1 p.a. gw. 'podmokła, błotnista łąka' — derywat na -k- od adi. *talžūs* 'podmokły, grząski', co jest postverbale od *tálžyti* m.in. 'stapać po rozmiękłym, grząskim gruncie'. Co do sufiksu por. *šliaužkēs* ← *šliaužūs* (*šliaužti*).

tamavóti, *tamavóju*, *tamavójau* gw. 'zatykać; powściągać, powstrzymywać (konie)' — wyabstrahowane z vb. cps. *užtamavóti* 'zatomować bieg wody (rzeki); zapierać dech w piersiach' (refl. *užsitamavóti* 'zatkać się, np. o kominie; opatulać się, okrywać się dla ochrony przed zimnem; dostać zatwardzenia stolca'), co zapożyczone z pol. *zatomować* 'stać się tamą, przeszkoda, utrudnić swobodne przejście' (vb. denom. od *tama* 'grobla ubezpieczająca brzeg lub służąca do zatrzymania wody', zapoż. z śrwn. *tam* m. 'grobla, tama', por. nwn. *Damm*). Z innymi prvb.: *nutamavóti* 'wetknąć co gdzie, zapodziać', *patamavóti* 'ponieść coś ciężkiego', *sutamavóti* 'pojąć, zrozumieć' (*Aš čia nieko nesutamavóju* 'Ja tu niczego nie rozumiem').

tamōžnē 2 p.a. gw. 'komora celna' NDŽ — zapoż. z ros. *tamōžnja*, -i. War. *tamožnà*, gen. *tamōžnos*.

tampýti, *tampaĩ*, *tampiaũ* 1. 'pociągać, rozciągać, wyciągać', 2. 'pociągać za dójki, doić', 3. 'pociągać, obracać kamień w żarnach', 4. 'targać za włosy', 5. 'z trudem podnosić, dźwigać', 6. 'naprawiać buty', 7. 'powodować skurcze, konwulsje'. Refl. *tampýtis* 'przeciągać się, prostować się wyciągając ręce, nogi' (syn. *rąžytis*, *raivýtis*), też 'wdzięczyć się, mizdrzyć się; wałęsać się, objąć się bez zajęcia; zadawać się z płcią przeciwną' — iterativum z suf. -y- i SO *tamp-* ← *temp-*, por. *tem̃pti*, -iũ 'ciągnąć, naprężać'. Odpowiednik łot. *iztampītiēs* 'rozciągać się (o ubraniu)' : lit. *išsitampýti*, por. Karulis II, 398. Paralele: *kramtýti* ← *kremtũ*; *kamšýti* ← *kemšũ*. Zob. ALEW 1091. — Drw. *įtampa* 'napięcie' (por. *klampà* ← *klampýti*), od tego *tamprà* 'sprężystość, elastyczność' (⇒ *tamprē* 'sprężyna', *tamprūs* (zob.)), *tampūs* 'dający się rozciągać, rozciągliwy'. — Neoosn. *tampy-*: *tam̃pymas* 'rozciąganie; konwulsje'.

tamprūs, -i 4 p.a. 1. 'sprężysty, elastyczny, jędrny (o piersi kobiecej); niegiętki, niewiotki', 2. 'o cieście: ciągliwy', 3. 'ściśle, szczelnie przylegający, opinający co, obcisły; o bucie: za ciasny', 4. 'o drzwiach: trudno się domykający', 5. 'o koniu: twardy w pysku, narowisty', 6. 'wytrzymały, wytrwały; uparty, zawzięty; mało pojętny', 7. 'czuły, wrażliwy'. Odpowiednik łot. *tamprs* 'twardy (o drewnie, gruncie); ciasny'. Analiza: *tampr-ūs*, adi. na -u- od abstr. *tamprà* 'sprężystość, elastyczność' ← *įtampa*, zob. *tampýti*. Paralele: *plētrūs* ← *plētrà*; *skētrūs* ← *skētrà*; *tamsūs* ← *tamsà*. Segmentacja *tamp-rūs* (niby drw. dewerbalny od *tem̃pti*) w ŽD 300 i GJL II, § 74 ma tylko synchroniczne uzasadnienie. — War. ze zmianą *mpr* > *mbr*: *tambrūs* 'sprężysty; ściśle przylegający – o nożycach' (por. *kẽmbras*, *kumbrỹs*). — Drw. wsteczna albo wymiana sufiksów: *tamprūs* ⇒ *tampūs* 'dający się rozciągać, rozciągliwy' (por. *kantūs*, *mišūs*). — Odpowiednia neoosnowa **tampr-* tkwi w staropruskim adv. *per tēmprai* 'za drogo', użytym w zdaniu *as asmai... per tēmpran perdauns* ENCH 'za drogo sprzedałem, ich habe... zu thewr verkaufft'. Przypomina to stlit. <tāmprei> DP 176₁₈

‘tego’ < *tam̃priai* m.in. ‘mocno, silnie, ściśle’. Treści ‘drogi’ i ‘mocny’ dadzą się chyba pogodzić. Wahanie pisowni między *tamp-* i *temp-* ma paralełę w staropruskich nazwach osobowych *Tamperbuth* ob. *Temperbucz* oraz *Tamppryn* ob. *Temprune* (zob. Trautmann 1925, 103n.).

tamsà 4 p.a. ‘mrok, ciemność’ (*nuo tamsōs iki tamsōs* ‘od zmierzchu do zmierzchu’), *apýtamsa* ‘mrok, ciemność’ (war. *apýtamsē* m.in. SP), *patámsa* ts. (m.in. SP), war. *patámsē* — abstractum z suf. *-ā-*, utworzone od neosn. *tams-*, która jest formą SO od neopwk. *tims-* (por. *tiṃs-ras* ‘ciemnej barwy’). Źródłem neopwk. *tims-* było zanikłe prs. intr. **tim-sta* ‘robi się ciemno’ (inf. **timti*), spokrewnione z łotewskim *timst* ts. (prt. *tima*, inf. *timt*). Paralele apofoniczne: *karsà* ⇐ *kirs-* (por. *kiṛsti*); *narsà* ⇐ *nirs-* (por. *niṛsti*); *gaṛsas* ⇐ *girs-* (por. *iṣgiṛsti*)⁷⁰⁴. — Drugie źródło neosnowy *tams-* można ewentualnie upatrywać w derywacji od neopwk. *tems-*, wyabstrahowanego z prs. intr. *témsta* ‘robi się ciemno, zapada zmierzch’ (inf. *témti*). Jednakże dla takiej derywacji nie widać paraleli w grupie strukturalnie podobnych czasowników (np. *dvérti*, *gvérti*, *plérti*). — Odpowiedniki łot. *tumsa* ‘zmierzch, mrok’ i gw. *timsa* ts. (zob. Būga, RR II, 261) są abstraktami utworzonymi od neopierwiastków na SZ, odpowiednio *tums-* (prs. **tumsta*) i *tims-* (prs. **timsta*). O tym zob. s.v. *témti*. Rekonstrukcja sygmatycznego pwk. pie. **tem(H)-s-*, proponowana w ALEW 1071, wydaje się mniej prawdopodobna. — Drw. *apýtamsis* ‘zmierzch, zmrok’, *apýtamsiais* adv. ‘o zmierzchu, o zmroku’, *tam̃sis* ‘mrok, ciemność’ (por. łot. *tumsis* ‘późny wieczór, noc’), *tamsūs* (zob.).

támsta 1 p.a. — forma grzecznościowa rodzaju wspólnego ‘Pan, Pani’, używana z orzeczeniem o formie 2 os. sg., np. *Kur támsta gyveni?* ‘Gdzie Pan/Pani mieszka?’ (dosł. ‘mieszkasz’). Pl. *támstos* ‘Państwo’, np. *Kur támstos važiuojate?* ‘Gdzie Państwo jadą?’ (dosł. ‘jedziecie’). Ar skanu *támstom medus?* ‘Czy smakuje Państwu miód?’. Wywodzi się przez synkopę i ze stlit. *tāmista*, następnie przez skrócenie *ī > i* z *tāmysta* ‘twoja miłość’, to w końcu z uniwerbizacji zwrotu *tàvo mýlista*. Ten ostatni kalkował polski zwrot *twoja miłość* (GJL I, § 578, Mańczak 1977, 46n.). W paraleli do tego jęz. polski ma *twamość* z *twoja miłość* oraz *waść* z *waszeć* < *waszmość* < *wasza miłość*. Akut formy *támsta* jest uwarunkowany synkopowaniem wewnętrznej samogłoski nieakcentowanej, podobnie jak w formach *pámšalas*, *kélnēs* i *stáltiesē*. — Formy anaforyzowane: *tāmystasis* (*Buvau susitikęs su tāmystuoju* ‘Spotkałem się [już] z Panem’), *támstasis* (*Tamstasis tėvas* ‘Pański ojciec’). Zdrobnienia: *tamstēlis*, *tamstikis*.

tamsūs, -i 4, 3 p.a. 1. ‘ciemny’, 2. ‘o oczach: niedowidzące’ (*Tam̃sios akys, laikraščio nepaskaitinėju* ‘Wzrok słaby, gazety nie mogę czytać’), 3. przen. ‘o człowieku: niewykształcony, zacofany’ (*Támšus byvo kraštas, biedni žmonys* ‘Kraj był zacofany, ludzie biedni’), 4. przen. ‘smutny, ponury’, 5. ‘ciężki, biedny (o życiu)’. War. stlit., gw. *támšus* 1 p.a., m.in. w DP (zob. Skardžius 1935, 142) ma akut z wyrównania do prymarnego vb. *témti* (zob.). Analiza: *tams-* + *-us*, adi. od abstr. *tamsà* ‘mrok, ciemność’ (zob.)⁷⁰⁵. Paralele: *baisūs* ⇐ *baisa*, *baĩsas*; *drq̃sūs* ⇐ *drq̃sà*; *garsūs* ⇐ *gaṛsas*. Zob. też *tamprūs* od *tamprà*. Odmienna analiza w ŽD 311, 464: *tam-* + *-sus* ⇐ *témti*; takie ujęcie stoi w sprzeczności z naturą *-sus*

⁷⁰⁴ Wynika z tego, że lit. *tams-* nie ma – pod względem słowotwórczym – nic wspólnego z pie. tematem na **-es-* /**-s-*, ukazującym się w wed. *támas-* n. ‘zmrok, ciemność’, aw. *tamah-* ts. < pie. **témH-es-*; por. drw. łac. *temere* adv. ‘na oślep, bez namysłu, przypadkiem’ < **temesi* < **témH-es-i* (por. wed. *támasi* loc.sg. ‘w ciemności’). Innego zdania są ŽD 310 (suf. **-sā-*), BSW 322 i LEW 1080, s.v. *témti*. — Yamazaki, JIES 37, 2009, 440n. doszukała się w *tamsà* zgoła refleksu pie. **tomH-seh₂*, rzekomo zakłóconego przez tzw. efekt de Saussure’a.

⁷⁰⁵ Abstrahując od odmiennej genezy segmentu *-s-*, można derywację lit. *tamsà* ⇒ *tams-ù-* porównać do wed. *támas-* abstr. ‘ciemność’ ⇒ *tamas-á-* adi. ‘ciemny’.

jako neosufiksu, ponieważ ten nie pociąga za sobą apofonii (SO). — Inne drw. od neoosn. *tams-*: *tamsýbē* ‘ciemność’ (por. *aukštybē*, *didybē*, *senybē*), *tamsinyčia* KN ‘mroczne miejsce, piekło’, *tamsókas* ‘ciemnawy’ (SD *tumsokus* «przyciemniewy»), *tamsumà* ‘ciemność; ciemnota, nieuctwo’, *tamsumas* DP ‘ciemność’, *tamsuōlis* ‘obskurant, analfabeta’, *taĩšvas*, *tamsvūs* ‘ciemnawy’; *tamsiōji* f. ‘ciemnica, ciupa’ ⇐ *tamsì*. Vb. denom. 1. *tamsėti*, -ja, -jo ‘stawać się ciemnym, ciemnieć, mrocznieć’, 2. *tāmsinti* ‘zasłaniać światło, zaciemniać’ (war. *taĩsinti*, *tamsinti*), *ažutumsinu* SD¹ «zaciemniam», *paliauju tumsint* SD «odcimiam», *užtāmsinti* DP ‘zaciemniać, zaćmić’ (⇒ *užtāmsinimas* DP ‘zaćmienie’), *tamsúoti* ‘zaciemniać’.

tānakt adv. ‘tamtej nocy’ — z apokopowania formy **tānaktī* ⇐ *tā nāktī*, acc. temporis do *tā naktis* ‘tamta noc’. Por. *šiānakt*, *tākart*.

tānas 4 p.a. 1. ‘opuchlina, obrzęk’, 2. ‘puchlina wodna’ — sb. postverbale od zanikłego intensivum na SO **tanyti* ⇐ *ten-/tin-*, por. *tenėti* ‘ścinać się, tężeć, zastygać, krzepnąć’, *tinti* II ‘puchnąć, brzęknąć’. Znacz. etym. n.act. ‘puchnienie’. Paralele apofoniczne: *gānas*, *tvānas*. — Z innymi tematami: *tānēs* f.pl. ‘wysiłek z ust umierającego lub umarłego’, też o zwierzętach (syn. *ālmēs*, *šarvai*), *taniaĩ* a. *tāniai* m.pl. ‘ropa z rany; wysiłek z ust nieboszczyka’, *tānius* a. *tāniūs* 1. ‘obrzęk, opuchlina’, 2. ‘ropa z rany’, *tanūs* ‘łatwo ścinający się, krzepnący’. Nomina o palatalnej osnowie mogą pochodzić od *tan-* jak w **taniau*, prt. do **tanyti* (por. *rañkius* ⇐ *rankiaũ*; *vaĩkius* ⇐ *valkiaũ*). Zob. też LEW 1056, ALEW 1071.

tañcius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. ‘taniec’ — zapoż. ze stblr. *tanecъ*, -nca, bhr. *tānec*, -nca (⇐ pol. *taniec*, -ńca ⇐ śrwn. *tanz*, por. nwn. *Tanz* m.). Zob. też SLA 220, LEW 1056, POLŽ 643. — War. z -nč- na miejscu -nc-: stlit. *tančius* BRB, *tončius* CHB, wsch.-lit. *tuñčius* (ZS 59). — SD *maršalka tunciaus*, *pirm kitų tunciui eįs* «marszałek taneczny, rey wodzący» [‘mistrz ceremonii, prowadzący tańce, idący w pierwszej parze’]. — Vb. denom. *tanciavóti* a. *tancavóti* ‘tańczyć’ ⇐ pol. *tańcować*; SD *attuncawoiu* «odtańcować» (SLA 36, Urbutis 2010, 66n.). Prócz tego *tancúoti* ‘tańczyć’ (m.in. CHB). Caus. *tañcinti* ‘brać do tańca’, *ištañcinti* ‘zatańczyć z wszystkimi kobietami’, przen. ‘wywlec, wytaszczyć (pijanego); ukraść’.

tañčēs adv. gw. ‘wtedy’ (*Kaip nusuksiū kreivą sprandą, tañčēs tu tylėsi!* ‘Jak [ci] skręć [twój] krzywy kark, to wtedy będziesz milczał!’) — zapoż. z pol. *wtenczas*, czyt. [fténčas], to ze zrostu wyrażenia *w ten czas*. Pożyczka uległa trzem zmianom: uproszczenie nagłosu, *ten* > *tan* oraz substytucja -čēs za pol. -czas, mianowicie odpowiednio do brzmienia rutenizmu *čēsas* ‘czas’ (zob.). Zob. też *anañčēs*.

tandūs, -i 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘szytwny, niegiętki’, 2. ‘ściśle przylegający, obcisły, ciasny, zwarty, ściśnięty’, 3. ‘pilny; bardzo oszczędny’, 4. ‘leniwy’ (SD *tundus* «gnuśny», syn. *tingus*). War. s-mobile: *standūs* a. *stañdus* ‘szytwny, mocny, gęsty, tęgi, sprężysty’ (por. *stangūs* ob. *tangūs*) — denominalny drw. na -u- od abstr. **(s)tanda* ‘szytwność, ściśłość’ *vel sim*. Por. *bangūs* ⇐ *bangà*; *brandūs* ⇐ *brandà*. Pwk. *tand-* można ująć jako alternant na SO od neopwk. **(s)tend-*, który został wyabstrahowany z prs. na -d-, pb. **(s)ten-da* 3 os. prs. ‘napina, napręża, rozciąga’. Tego rodzaju formacja mogła być odpowiednikiem łac. *tendō*, -ere ‘napinam, naciągam, wyprężam, rozciągam; dążyć, maszeruję’. Pie. **ten-/tñ-* (Liv² 626), por. wed. *átan* aor. ‘naprężył, rozpostarł’, *tanóti* ‘rozpina, napręża’ (pie. **tñ-néu-ti*, por. gr. *τανύται* ‘napręża’), gr. *τείω* ‘mocno ciągnąć, napinać, naciągać, rozpinać’ (pie. **ten-je-*), łac. *teneō*, -ēre ‘trzymać, mocno trzymać, dzierżyć, posiadać, mieć’ (pie. **tñ-h₁jē-*). Pokrewne formy bez segmentu -d- to *tānas*, *tenėti* i *tinti* II. Inaczej LEW 895: *standūs* miałoby być wariantem sufiksalnym do *stangūs*, albo też formacją kalkującą nwn. *standhaft* m.in. ‘niewzruszony, nieugięty’. Zob. też ALEW 1134. — Drw. *tañdžiai* ‘ciasno, zwarcie, nie

lužno'. Vb. denom. *tándautis* 'sprzeciwiać się, opierać się'; war. s-mobile: *standéti* 'tężeć, sztywnieć, twardnieć, tracić giętkość'. War. *stundéti* 'o gipsie: tężeć, krzepnąć' jest chyba wschodniolitewski.

tanióti, *tanióju*, *taniójau* 'plątać, wikłać (nici, sznury, pasma)', *aptanióti* 'owinać, obwiązać szmatką (skaleczony palec)', *ištanióti* 'rozplątać nici', *sutanióti* 'splątać nici, sznury' (*Kad sutaniójai siūlus, tai pati i ištaniok!* 'Jak splątałaś nici, to sama teraz rozplącz!'). Refl. *susitanióti*: *Virvės susitaniójo* 'Sznury się splątały' — iterativum z suf. -o- i SO *tan*'- jak w **taniau*, prt. do zanikłego iter. **tanyti* ⇐ SE **ten-* 'napinać, naprężać' (zob. *tenėti* i *tinti* II). Sytuacja taka jak przy *dagióti*, *marióti* i *važióti*, gdzie palatalizowana osnowa wymaga założenia starszej formacji na -yti, prt. -iau, mianowicie **dagyti*, **maryti* (por. scs. *umoriti*) i **važyti* (por. scs. *voziti*). Brak w ŻD i LEW. — Częstszy jest war. z wtórnym e: *tenióti* (por. typ *bredžióti*, *nešióti*), *aptenióti* 'splątać (nici); obwiązać (skaleczony palec)', refl. *teniótis* 'plątać się pod nogami', *atsitenióti* 'rozwiązać się (o sznurowadle)'. — Neopapofonia *tyñ*'- ⇒ *tain*'-: *táinioti* (zob.).

tánkus, -i 1 p.a., *tankùs*, -i 3 p.a. 1. 'częsty', 2. 'zbity, ścisły', 3. 'gęsty – o trawie, lesie, zasiewie', *šalis tunki žmonėmis* SD «niasiadły kraj» ['zasiedlony, zaludniony kraj', SPXVI], *tánkūs plaukaĩ* m.pl. 'gęste włosy', *tánkios šūkios* f.pl. 'gęsty grzebień', adv. *tánkiai* 'często', *tunkiausiai* SD «naczęściej» (syn. *dažniausiai*), *tánku* 'gęsto (w lesie), ciasno (o przejściu)'. Z uwagi na to, że sufigowanie -u- nie pociąga za sobą st. o jako charakterystyki apofonicznej, wypada sądzić, że *tánkus* powtarza wokalizm osnowy. Tą osnową jest albo nomen na SO **tanka* 'gęstnienie, tężenie' (por. *tamsùs* ⇐ *tamsà*; *tandùs* ⇐ **tanda*), albo też vb. na SO **tankyti* 'gęstnieć' albo 'robić gęstym'. Z porównawczego punktu widzenia sekwencja lit. -nk- wywodzi się najprawdopodobniej z **-mk-* przez antycypacyjną asymilację **mk* > **ŋk*. Por. pwk. pie. **temk-* 'krzepnąć, twardnieć' (LIV² 625), odzwierciedlony z jednej strony w het. *tame(n)kzi* 'dołącza, przyczepia, przytula' < pie. **tm̥-Vn-k-ti* (Kloekhorst 825), z drugiej strony w sti. *tanakti* 'ściska, stłacza', *átanakti* 'sprawia, że gęstnieje, ścina się' < pie. **tm̥-ne-k-ti*. Do tego nomina: śrir. *técht* 'zakrzepły, stężały', stisl. *bétrr* 'gęsty, ścisły, zwarty', śrniderl. *dichte*, nwn. *dicht* ts. (z pgerm. **pinhtu-* < **tenk-tu-*, por. Kroonen 543). Wynika z tego rekonstrukcja nomen pb. **tank-a-* < **tamk-a-*, formacji na SO, która jest izolowana, nie mając obok siebie refleksów SE **temk-* ani SZ **timk-/tumk-*. Inaczej IEW 1068, który postulował pie. **ten-k-* jako rozszerzenie elementarnego pwk. **ten-* 'rozciągać, napinać'. LEW 1056 wahał się między przydziałem do **ten-* jak w *tinti* 'puchnąć' albo do **tek-* jak w *tèkti* 'przypaść komu, dostać się komu w udziale'. ALEW 1072 proponuje praformę **tonH-kó-*, ale zaraz zaznacza, że nie ma dla niej oparcia porównawczego. — Odpowiednik psł. **tōča* < **tank-jā-* (znaczn. etym. 'gęsta, zbita masa'), por. scs. *tōča* 'deszcz, ulewa; burza śnieżna', sch. *tūča* 'grad, gradobicie', ros. *túča* 'chmura', ukr. *túča* 'burza', głuż. *tuča* 'chmura burzowa', pol. *tęcza* 'wielobarwny łuk, ukazujący się na niebie po burzy' (BSW 313). Por. goc. *peihvo* f. 'grzmot, piorun' < **tenk-ŷeh₂-* (Kroonen, l.c.). — Drw. *tankēlis* 'gęste sito do przesiewania mąki', *tankŷnē* 'gęste skupienie czego, gąszcz', *tañkis* 'gęstość; gęste sito; matnia w sieci', *tankmē* a. *tanksmē* 'gęste skupienie drzew i krzewów, gąszcz, gęstwina' (rzadki war. *tankmenā* 3 p.a. NDŽ), neoosn. *tankm-*: *tankmýnas* a. *tankmŷnē* 'gąszcz'; *tankūmas* 'gęstość' (⇒ *tankumýnas* 'gęstwina leśna', por. *Retumynuose daugiau žolės, o tankumynuose plika žemė* 'W rzadkim lesie więcej [jest] runa leśnego, a w gęstym [tylko] goła ziemia'), cps. *tánkrētis* 'gęste sito' (por. *rētis*). Vb. denom. *tankéti*, -ja, -jo 'gęstnieć, stawać się gęstszym, częstszym', *tánkinti* 'zgęszczać, ścieśniać, przyspieszać', *patánkinti* (*miežiūs*) '(jęczmień) zasiać trochę za gęsto'. — Iter. *tánkauti* 'chodzić gdzie stale, często kogo odwiedzać, często gdzie zaglądać' może być kalką z pol. *u-częszcz-ac* 'bywać gdzie. chodzić stale, często, regularnie'; war. *tánkuoti*, *tánkinti*.

tāpalis, -io 1 p.a., *tapālis* 2 p.a. stlit., gw. ‘topola, Populus’ — zapoż. ze stbłr. *topolb*, por. błr. *tópalb*, -lja m., ros. *tópolb*. Z innymi tematami, ale z tą samą pozycją akcentu: *tāpalas* (m.in. CHB, SD), *tōpalas*, *tōpalius*, *tōpelis/tōpelis*, *tōpilis/tōpilis*, *tōpolis/tōpolis*. — War. błr. *tapólja*, -li (stbłr. *topolja*) został zlitewszczony w formach gw. *tapālis/topālis*, *topālius*, rzadkie *topelē*. Por. SLA 220, Zs 57, LEW 572 (s.v. *pēplē*). Rodzimą nazwą ‘topoli’ jest *túopa* (zob.).

tapas stlit. ‘czop, sworzeń, trzpień’ (BRB) — zapoż. ze śrdn. *tappe*, por. nwn. *Zapfen* m. (LEW 1057; brak w ALEW). Odpowiednik łot. *tapa*, *tape*, *taps* ‘czop, kolek’, *mieļu tapa* ‘pijaczyna’ (ME IV, 130n.) ← śrdn. *tappe* (Jordan 103).

tapāt stlit. ‘to samo’ — pendant rodzaju nijakiego do *tas pāts* ‘ten sam’ i *ta pati* ‘ta sama’ (dziś: *taip pāt*, *taipāt* ‘to samo, również’). Por. hasła *tās* i *pāts*. — Od *tapāt* utworzono adi. *tapātūs*, -ī ‘tożsamy, identyczny’, od tego zaś sb. *tapātýbē* ‘tożsamość’ i vb. denom. *sutapatēti* ‘utożsamić się’, *tapātinti* ‘utożsamiać, identyfikować’ (war. *tāpdinti*).

tapčānas 2 p.a., *tapčēnas* LzŽ gw. ‘ława’ — zapoż. z błr. *tapčān*, -ā ‘prycza wsparta na koźlach; szeroka ławka pokojowa z oparciem na plecy; ława do prasowania bielizny’ (ĖSBM 13, 220), ros. *topčān*, -ā ‘prycza’. War. zdysymilowany: *kapčānas*. Pożyczka orientalna, por. tatar. *tapčan* ‘ciężki, niezgrabny mebel używany do siedzenia lub jako łóżko’, karaimskie *tapčan* (Krym) ‘podłoga z ziemi lub gliny; deski położone na podłogę, prycza’. Stąd też pol. dawne *tapczan* ‘przykrycie na ziemi; miejsce podwyższone do siedzenia’ (Stachowski 567n.), później ‘deska szeroka a. ława do spania, łóżko w kordegardzie; prycza’ (Sw VII, 20).

tapelis, -io b.z.a. przest. ‘taca na ofiary pieniężne zbierane w kościele’ (Litwa pruska) — zapoż. z prus.-niem. *tōfel*, por. nwn. *Tafel* f. (GL 141; brak w LEW). Zob. też *tōbelis*, *tōpelē* i *žakēlis*.

tāpinti, *tāpinu*, *tāpinau* gw. 1. ‘deptać, miąć’, 2. ‘o kogucie: deptać zapładniając kurę’, 3. ‘brnąć przez błoto’. Z innymi sufiksami: *tapēnti* ‘wyrównywać wierzch przez uklepywanie; deptać, tratować (zboże); ugniatać, ubijać glinę na klepisku; chodzić drobnym krokiem, dreptać; pracować chodząc, krzątać się’, *tāpyti* ‘dreptać’, *tapnōti* m.in. ‘stąpać ciężko, człapać, brnąć; tupać, przytupywać’ (zob.), *tapōti* a. *tāpoti* ‘iść wielkimi krokami po błocie; o bydle: robić kopytami dziury w błocie, tratować’, *tapsēnti* ‘dreptać’. Wydaje się, że wszystkie te formacje wywodzą się od wykrzykników, por. *tāp tāp* o dreptaniu, człapaniu, *tāp tāp* o kroczeniu wielkimi krokami. Inaczej LEW 1057 (s.v. *tapýti* 2): do *tapýti* ‘mazać, malować’. Zob. też *tipēnti* ← wykrz. *tīp tīp*, *tīpu tāpu*.

tapýti, *tapaũ*, *tapiaũ* 1. ‘mazać, malować farbami; malować obrazy’, 2. ‘lepić z gliny, rzeźbić w glinie’, *aptapýti* ‘obmazać, oblepić, zalepić rozrzedzoną gliną (dziury w piecu, polepie)’, *aptapýti tēšlā* ‘dłoźni wygładzić ciasto tak, aby jego powierzchnia była gładka’, *ištapyti* ‘wymalować, pomalować (ścianę, garnek z gliny)’ — iterativum z suf. -y- i SO *tap-* ← *tep-*, por. *tepù*, *tēpti* m.in. ‘mazać, smarować’. Paralele: *sagýti* ← *segù*; *šlakýti* ← *šlekiũ*; *taškýti* ← *teškiũ*. — Postverbalia: *iñtapas* (*įtapas* a. *įtapas*) ‘znamię na ciele, plama na skórze od urodzenia, pieprzyk’ (por. *įtēpti* ‘zabrudzić w jednym miejscu’), *sántapa* c. ‘niezguła, nedorajda’ (← *sutēpti*), *tapnā* c. ‘nieudolny malarz’. — Neoosn. *tap’-* (← *tapiaũ*): *tapióti* ‘brudzić twarz; lepić w glinie, gipsie’ (por. *lasióti* ob. *lasýti*; *sagióti* ob. *sagýti*). — Neoosn. *tapy-*: *tapýba* ‘malarstwo’, *tapýtojas* ‘malarz’. — N.m. *Intapaĩ*. N.rz. *Iñtapas* (Vanagas 131: do *iñtapas* ‘głębia wodna’).

tāpyti, *tāpiju*, *tāpijau* wsch.-lit. 1. ‘zanurzać w wodzie, topić, powodować, żeby coś poszło na dno’, 2. ‘o występującej z brzegów rzece: zatapiać, zalewać łąki, pola’, 3. intr. ‘o deszczu: mocno, długo padać’ — pdg. zbudowano wokół formy 3 os. prs. *tāpija* ← błr.

tópics ‘on topi’ (*tapics*, *tapljú*, *tópiš*, stblr. *topiti*). War. *tāpinti*. Refl. *tāpytis*, *tāpintis* 1. ‘topić się, tonać’ (*Ratavokit, vaikas tāpijas* ‘Ratujcie, dziecko się topi!’). *Vis misliau, ai paskarsiu, ai pastāpysiu* ‘Wciąż myślałem, oj powieszę się, oj utopię się’), 2. ‘moczyć się w pościeli’. Por. blr. *tópica* jako war. do *tapicca* (stblr. *topitisja, topitise*).

tāpkos, -ų 2 p.a. f.pl. LzŻ ‘kapcie, pantofle domowe’ — zapoż. z ros. *táпки*, -ok.

tapnóti, *tapnóju*, *tapnójau* 1. ‘uderzać lekko dłonią, klepać, spłaszcząć bochenki chleba na łopacie; poklepywać po ramieniu, po plecach’, 2. ‘smarować, packać, gryzmolić’, 3. ‘stapać ciężko, człapać, brnąć’, 4. ‘tupać, przytupywać’. Refl. *tapnóties* ‘wykonywać coś powoli, ale drobiazgowo, cackać się’ — czasownik na -no- od wykrz. *tāpt* o uderzeniu, upadnięciu, spadnięciu, *tāp tāp* o uderzaniu cepami na przemian przez dwóch młócących, *tāp tāp* o dreptaniu, człapaniu (por. *tapóti*). Paralela: *taukšnóti* ⇌ *táukš*, *táukšt*. LEW 1057 wiąże *tapnóti* z *tapýti* ‘mazać, smarować’ (⇌ *tēpti*), co wydaje się niewiarygodne z uwagi na to, że derywaty na -no- nie uczestniczą w grze apofonii. — Z innym sufiksem: *mólį tapýti* ‘równać glinę przez jej uklepywanie, ubijanie’. Zob. też *tāpinti* i *tapšnóti*.

tapšnóti, *tapšnóju*, *tapšnójau* ‘klepać, poklepywać, spłaszcząć; wyrównywać grządki’, *tapšnóti peř pētį* ‘klepać po ramieniu, po plecach’ — czasownik na -no- od wykrz. *tāpš* o klepnięciu, *tāpš* o mocniejszym klepnięciu, o uderzeniu. Inna ewentualność: *tapšnóti* to odnowienie *tap-nó-ti* (zob.) za pomocą neosuf. -šno- (por. *bėgšnóti*, *plakšnóti*). — Drw. *tapšė* a. *tapšis* ‘deska z wcięciami lub krótkimi zębami (z drewna a. żelaza), służąca do równania słomy na strzesze’ (syn. *plaktuvė, strýkas, stogdengtė*, zob. LEEŻ 271).

tāpti, *tampù* (war. *tanpù*, *tapstù*), *tapaiũ* (war. *tapiaũ*) ‘stać się; zdarzyć się, nadejść, nastąpić; trafić dokąd’. SD *tumpa kas* «dzieie się co», *tumpu vyru* «mężnieię» (syn. *vyriškystėn eimi*), *netikėliu tumpu* «nikczemnieię» (syn. *nykstu*), SD¹ *tirštu tumpu, staiuos* «gęszczeię». Cps. *atitāpti* ‘odzyskać przytomność, przyjść do siebie’, *pietāpti* żm.: *Po karo šis kraštas pýtapė py Lietuvos* ‘Po wojnie ten obszar został przyłączony do Litwy’, *prītāpti* ‘przystosować się, przystać, dołączyć do innych’, *sutāpti* ‘zbiec się (w czasie), stać się podobnym, zgodnym’ (*mūsų pāžiūros sutaĩpa* ‘nasze poglądy są zgodne’). Odpowiednik łot. *tapt, tūopu* (*tampu), *tapu* ‘dotrzeć gdzieś; zdarzyć się, stać się’, refl. *taptiēs* ‘spotykać się’. Zwraca uwagę brak form na SE i SZ; podobna sytuacja zachodzi przy vb. *prāsti, rākti* i *rāsti*. Bez dobrej etymologii, zob. LEW 1057n., Karulis II, 375, ALEW 1072. — LIV² 630, s.v. 2. *tep- ‘schmieren; kleben bleiben’ sugeruje pokrewieństwo *tāpti* z *tēpti* ‘mazać, smarować’, mianowicie drogą przekształcenia pie. tematu perfecti *te-top-. O osnowie perfecti *tap- ‘ist kleben geblieben’ myślał już Stang 1966, 347, Stang 1970, 76 oraz 185n.; ale semantyka pozostawia tu wiele do życzenia. — Drw. *patapėti* ‘stać się, zostać kim, czym’, nomina: *prietapūs* ‘kto łatwo się przystosowuje’, *prýtapa* żm. ‘sposobność, okazja’, *tāpsmas* neol. ‘powstawanie, stawanie się’, *tapimas*: *Negirdėtas tapimas kūnu Dieva sūnaus* PK 152₁₃ ‘Niesłychane wcielenie Synaczka Bożego’.

tarabānyti, *tarabāniju* (-yju), *tarabānijau* (-yjau) 1. ‘nieść, wieźć, ciągnąć coś wielkiego, nieporęcznego, niewygodnego’, 2. ‘pędzić, wypędzać, wyganiać’, refl. ‘wynosić się’ (*Tarabānykis iš mano namų!* ‘Wynoś się z mojego domu!’) — zapoż. z blr. *tarabānic* 1. ‘nieść coś wielkiego, ciężkiego’, 2. ‘głośno stukać, powodować hałas; wieźć co z łoskotem, turkotem’ (ĖSBM 13, 222n., REW III, 76). War. nazalizowany: *tarambānyti*. Czas. *tarabānyti* to vb. denominativum do *tarabānas* ‘bęben, zwł. wielki bęben używany w dawnym wojsku’ (orientalizm). Znacz. etym. ‘bić w bęben, bębnić’ ⇒ ‘wszczynać hałas’. — Reanaliza *tarabān-y-* ⇒ *tarab-āny-* wydała neoosnowę widoczną w syn. *tarabinti, -inù, -inaũ* (zob. wyżej 1. znaczenie). War. nazalizowany: *ištarambyti* ‘wypędzić’.

taračkinti, *taračkinù*, *taračkinaũ* gw. ‘taszczyć, nieść, ciągnąć coś wielkiego,

ciężkiego, niewygodnego' (*Tq lovq čiupt, taračkì taračkì per duris* 'To łóżko chwycili i taszcza przez drzwi') — derywat werbalny na *-in-* od wykrz. *taračkì-taračkì*. Por. LEW 1058, Urbutis 2010, 67. — Synonimiczny czas. *taránčkinti* ma za podstawę nazalizowany wykrz. **tarančki*. Jest też war. *tarañčyti, -iju* ts.

tarakōnas 2 p.a., war. *tarakānas* 2 p.a. 'karaluch, Blatta; karaczan wschodni, Blatta orientalis' — zapoż. z błr., ros. *tarakán*. (NB. Pol. *tarakan* jest rusycyzmem). — Drw. wsteczny: *tārakas* 'karaluch' i przen. 'pewna choroba zwierząt domowych' (por. *drakōnas* ⇒ *drākas*). Zob. też *prūsōkas*.

tarānas hist. 'machina wojenna do burzenia murów obleganych twierdz' — zapoż. ze stbłr. *taranъ*, błr. *tarán* (por. ros. *tarán*, strus. *taranъ*), tu z pol. *taran*, co jest przekształconą postacią pożyczki śrwn. *tarant* 'taran; skorpion, smok' ⇐ włos. *taranto* (ślac. *tarantula*). Zob. REW III, 77. Inaczej LEW 1058: wprost z pol.

taránda 1 p.a. c. gw. 'kto często i dużo mówi, gaduła, papla' — ze zmiany **taranta* przez asymilację *nt > nd* (por. *kandābyti < kantāpyti; rāndas < *rantas*). Najprawdopodobniej chodzi o zapożyczenie ros. *taránta* c. 'ten, kto mówi szybko, ostro, obcesowo' (por. GJL II, § 451). Pożyczka została wciągnięta do rodziny czas. *tařti* 'powiedzieć, mówić', po czym uległa resegmentacji jako *tar-* + *-anda*. Neosuf. *-anda* widać np. w *balánda, skalánda, rakandā*. — Od *taránda* pochodzi z jednej strony vb. denom. *tarandúoti* a. *tàranduoti* 'pleść, paplać' (war. *taradiúoti*), też 'wieźć z turkotem; nieść a. ciągnąć coś ciężkiego, niewygodnego, taszczyć', z drugiej strony n.agt. *tarañdzius, -dē* 'papla' i wykrz. *tàrandu* a. *tarandù* o paplaniu, gadulstwie (*Susieis, tai tik tàrandu tàrandu ant visų* 'Jak się zejdą, to tylko «tarandu tarandu» [plotkują] o wszystkich').

tarañkis, -io 2 p.a. gw. 1. 'wielki owalny lub półowalny kosz do przenoszenia karmy dla zwierząt, siana, słomy, plew' (*Tarañkio viena pusė išlenkta kaip krepšio, o antra lygi*), war. *tarañkē*, 2. 'klatka do przewożenia prosiąt', 3. 'miska, kubek'. War. *trañkis* 'kosz'; z samogłoską *i* w pierwiastku: *tirañkis*, wsch.-lit. *tiruñkis*. (*Dvylika tirunkių trupučių duonos* SP II, 89₄ 'Dwanaście koszów ułomków chleba'). Bez dobrego objaśnienia, zob. LEW 1058. Może złożenie z II członem od *rankà* 'ręka'. Człon początkowy niejasny: **tar-?* **tir-?* Czy jest to war. *s-mobile* do **star-*, **stir-?* Por. *starinti* m.in. 'ciągnąć z trudem, taszczyć'.

taravóti, taravóju, taravójau gw. 'wtórować w śpiewie, mitsingen' (NDŽ, brak w LKŽ) — zapoż. z błr. *ūtóryць, -ru, -ryць* ts. (TSBM), z aferezą *ũ-* i zastępstwem sufiksu *-ycь* przez lit. *-avo-*, mianowicie drogą upodobnienia do syn. *tūravóti* 'wtórować w śpiewie' (zob.). Paralele: *gvoltavóti, hambavoti, kytravóti*.

tarbà 4 p.a. przest., gw. 1. 'torba', 2. 'torba na obrok', 3. 'torba dziadowska' (m.in. w SD¹ «kapsa») — zapoż. ze stbłr. *torba*, por. błr. *tórba, -y*, pol. *torba* (⇐ osman.-tur. *torba* 'worek, woreczek, sakiewka' ⇐ pers. *tobra* 'torba myśliwego; worek na obrok dla konia', zob. Stachowski 592, REW III, 123). Por. SLA 220, Zs 57, LEW 1059, ALEW 1072, POLŽ 644n. War. *terbà* i *tarbē, terbē*, m. *tarbas*. Sławizmem jest też łot. *tarba* 'torba na chleb; torba na obrok; torba myśliwska; tornister' (ME IV, 132). — Drw. *tarbinỹkas* 'żebrak', *tarbinis* 'związany z torbą żebracza; obwieszony torbami' (*tarbinis vaikas* 'dziecko żebraka'), *terbinis* 'ubogi, żyjący z jałmużny'. Vb. denom. *tarbēti* 'o klaczy: być żrebną', *parteřbinti* 'przyjść z trudem, niosąc coś ciężkiego'.

tarčē stlit. 'tarcza': *Taisykiat skydas ir tarčės* BRB 'Szykujcie tarcze. Rustet schilt vnd tartschen' — zapoż. ze stbłr. *tarča* ⇐ pol. *tarcza* (⇐ stczes. *tarče* ⇐ śrwn. *tarsche, tartsche, tarze* ⇐ stfranc. *targe* 'mała tarcza'). Por. SLA 220, ALEW 1072, POLŽ 645n., Borys 626n. Zob. też *turčia*. — Drw. *tarčnykas* BRB lub *tarčinykas* BRB 'giermek noszący broń i tarczę, Waffentreger': budową swą odwzorowuje stbłr. *tarčnik* ⇐ pol. *tarcznik*.

tárda 1 p.a. ‘ptak brodzący drop, Otis’ — przejście formy przymiotnikowej z terminu łacińskiego *Otis tarda*. Rodzima nazwa to *eĩnis* (zob.).

tárdyti, tárdau, tárdžiau 1. ‘wypytywać, badać, przesłuchiwać w śledztwie; prowadzić śledztwo’, 2. ‘stroić skrzypce’, war. akc. *tardýti* — iterativum z suf. -dy- i SO *tar-* ⇐ *tir-*, por. *tirti* m.in. ‘badać, dowiadywać się’, *taryti* ‘mawiać’ (*taĩti* ‘rzec, powiedzieć’). War. suf. *tárdinti*. Paralele: *spárdyti* ⇐ *spĩrti*; *tvardýti* ⇐ *tvėrti*, *tvĩrti*. W odpowiedniku łotewskim brak jest apofonii: *tiĩdĩt*, *tiĩrdĩt* ‘pytać, badać’ ⇐ *tirt*. — Neoosn. *tardy-*: *tárdydinti* ‘doprowadzić do przesłuchania’, *tárdymas* ‘śledztwo’, *tárdytojas* ‘sędzia śledczy’ (por. *výkdytojas* ⇐ *výkdyti*). — Neoosn. *tard-*: *tardinėti* ‘wypytywać’, *tardai* b.z.a. m.pl. ‘spytki, wymuszanie prawdy’.

targavóti, targavóju, targavójau gw. 1. ‘sprzedawać towary, handlować’, 2. ‘targować się, spierać się o cenę’ (w tym znaczeniu też refl. *targavótis*), war. *taĩgavoti* — zapoż. ze stbłr. *torgovati* (*targovati*), por. błr. *tarhavaćb*, *tarhũju* (Zs 57), por. pol. *targować, -uje*. — Wsch.-lit. *targũju*, inf. *targũiti* bazuje na białoruskiej formie prs. na -uju, zob. Zs 114n. Paralela: *andliũiti*.

taryba 1 p.a. ‘rada, komitet’⁷⁰⁶ — konkretyzowane abstractum na -ba od neoosn. *tary-* ⇐ *tarytis* ‘naradzać się’ ⇐ *taĩtis* (zob.). Paralele: *ganyba* ⇐ *ganyti*; *rašyba* ob. pl.t. *rašybos* ⇐ *rašyti* (GJL II, § 382). — Drw. *tarybinis* 1. ‘dotyczący rady’, 2. ‘radziecki, sowiecki’, *Tarybų Sąjunga* ‘Związek Radziecki, Związek Sowietów’ (por. *sąjunga*). Vb. denom. *tarybėti, -ju, -jau* ‘robić się sowieckim, nabierać cech sowieckich’.

taryti, tariũ (war. *taraũ*), *tariaũ* ‘mówić, mawiać’ (DP ‘rzec, powiedzieć, mówić’) — synchronicznie: iteratyw do *tariũ*, *taĩti* (zob.); diachronicznie: iteratyw na SO *tar-* do **ter-*, por. łot. *terēt* ‘gawędzić, paplać’. Cps. *piktaryti*: *piktaryt* DP ‘złorzeczyć’, *sutaryti* DP ‘przywzwoić’. Refl. *tarytis, -iũos, -iaũs* ‘radzić się, naradzać się’ (DP ‘mniemać, rzec się’). — Neoosn. *tary-*: *priestarystė* MOP ‘sprzeciwieństwo’, *sutarybė* ‘zgoda; jedność’, *sutarybos* b.z.a. ‘rokowania, negocjacje’, *sutarymas* DP ‘zezwoleń, przyzwolenie, zgoda’ (dziś *sutarimas*), *sutarynos* f.pl. ‘zaręczyny, umowa przedślubna’ (syn. *sutartuvės*), *sutarytinė* ‘śpiewana harmonijnie dajna wielogłosowa’ (syn. *sutartinė*), *taryba* (zob.), *ažutarytojas* SD¹ ‘orędownik’, *pritarytojas* DK ‘przeczyńca’, *tarytojas* ‘doradca’.

tárka 1 p.a. 1. ‘tarka kuchenna, płytką blaszana z dziurkami o ostrych brzegach, na której trze się na miałko np. kartofle, buraki, marchew’ (war. m. *tárkas*; war. z substytucyjnym o: *torkà* 2 p.a. LzŽ), 2. ‘blaszany przyrząd do prania bielizny’ (war. *torkà* LzŽ), 3. ‘narzędzie do łuszczenia ziarna we młynie’ — zapoż. z pol. *tarka, -i* (odpowiednik ros. *těrka*, ukr. *těrka*, błr. *cěrka*, od psł. **terti*, **tĩrũ* ‘trzeć’). Zob. LEW 1060, POLŽ 646, Boryś 627. Co do akutu por. zapoż. *bárža, kámža, skárbas*. — Drw. *tarkaĩnis* ‘placek kartoflany’, przen. ‘odzienie z grubego i brzydko utkanego materiału’, *taĩkiaĩ* a. *tarkiaĩ* m.pl. ‘tarte kartofle i potrawa z nich’, *tárkos* f.pl. ‘bura, nagana’ (*Gavau šiandie tárkos nuo direktoriaus* ‘Dostałem dziś burę od dyrektora’). Vb. denom. *tarkavóti* a. *tarkuóti* ‘ucierać na tarce’.

tarmė 4 p.a. SD 1. «język, mowa» (syn. *žodis, kalba, žadas*), 2. «powieść, dictum» [‘to, co mówiono’], *ypati tarmė* «powieść znakomita, apopht[h]egma» [‘sentencja’]. Z prefiksem: *ištarmė* SD 1. «wyrzeczenie, wymowienie» (syn. *ištartimas, ištartis, išžadas*), 2. «wyrok

⁷⁰⁶ Por. nazwy organizacji politycznych: *Lietuvių Tautės Taryba* ‘Rada Narodu Litewskiego’ – organizacja wszystkich ugrupowań litewskich, czynnych w Rosji po rewolucji lutowej 1917 r.; *Lietuvės Taryba* ‘Rada Litwy’ – wybrana przez Konferencję Litewską w Wilnie (18-22.IX.1917) – proklamowała 16.II.1918 r. niepodległe państwo litewskie.

zwierzchności» (syn. *dekretas, įsakymas vyresnybės*), *pratarmė* ‘przedmowa’ (neol.). Z innym tematem: *tarmà* ‘język, mowa’, SD «mowa» (syn. *kalba, žadas*), *pritarma* SD «poświadczenie» (syn. *pritarimas*) — dewerbalne formacje z suf. -m- od *tar-*, por. *tar̃ti* ‘rzec, mówić’. Paralele: *sakmė* a. *sekmė* ⇐ *sėkti*; *gaišmà* ⇐ *gaišti*. Trochę inaczej LEW 1060: «Mit m-Erweiterung zu der s.v.v. *taryti, tar̃ti, tirti* genannten Familie». — Od XIX w. używa się wyrazu *tarmė* w znaczeniu terminologicznym: ‘narzecze, gwara, dialekt’, por. *Kiekvienam lietuvinykui savoja tarmė labai brangi* ‘Dla każdego Litwina własna gwara jest czymś bardzo drogim’ (Baranauskas). *Pats aš esu rašomosios tarmės žmogus* ‘Sam jestem przedstawicielem gwary pisanej’ (Jablonskis; mowa tu o gwarze, która stała się podstawą jęz. literackiego, pisanego). — Drw. *tarmỹbė* a. *tarmỹbė* ‘wyraz gwarowy; osobliwość gwarowa, np. fonetyczna’ (neol.), *tarminiškas* ‘badacz gwar, dialektolog’ (neol.), cps. *tarmėtyra* ‘dialektologia’ (neol., por. *tirti*). Vb. denom. *tarmėti, tarmù, -ėjau* ‘paplać – o kobietach; mamrotać’ (war. *termėti*).

tařnas 4 p.a., *tarnas* 3 p.a. 1. ‘sługa, służący’, SD «sługa; pacholek za panem idący», 2. stlit. ‘niewolnik’, 3. stlit. ‘apostoł’. Połączenia wyrazowe w SD: *suderu tarnu kam būt* «przystaię do pana służyć», *Dievo tarnas* «zakonnik», *tarnas didžiūną* «dworzanin» (por. *didžiūnas*), *tarnas miesto* «sługa miejski», *vyresnybės tarnas* «urzędowy sługa». Poza tym: *mišių tařnas* ‘ministrant’ (por. *mišios*). Pl. *tarnaĩ* 4 p.a. coll. ‘słudzy, służący’, SD «pacholstwo» [‘gromada pacholców, orszak sług’]. Bez dobrej etymologii. Porównuje się z przymiotnikiem sti. *taruņa-* ‘młody, delikatny, wrażliwy, świeży’ < *tėru-no- (synkopowane *tarna-* ‘młode zwierząt’) oraz z gr. τέρυς ‘słaby, miękki’, τέρυν ‘miękki, delikatny, czuły’ (*tėr-en-), drw. od pwk. pie. *ter(ə)- ‘trzeć’ (IEW 1070n., ALEW 1074), *terh₁- ‘bohren, reiben’ (LIV² 632). Intonacja widoczna w war. *tarnas* zachęca do rekonstrukcji pb. *tār-na- < *tar-ina- z pie. *torh₁-ino-, gdzie akut jest objawem wzdłużenia zastępczego po synkopowaniu samogłoski -i- sufiksu. (Dla praformy z suf. spółgłoskowym, *torh₁-no-, brak oparcia porównawczego). W tej sytuacji pl. *tarnaĩ* może pochodzić z reinterpretacji 3 p.a. na 4 p.a. Podobną spekulację sformułowano wyżej w odniesieniu do *bėrnas* m.in. ‘parobek, sługa’ < pie. *b^her-ino-. Zob. też LEW 1060n., gdzie referat starszych poglądów. — Drw. *tarnaitė* ‘służąca’, PK ‘służebnica’ (war. *ternaitė*), *tarnaitis* ‘służący’, *tarnalis* ‘sługa’: *tarnaliamus* PK, *tarnýba* (zob.), *tarnikas* DP ‘służka’ (por. typ *brolikas* ‘bratanek’), *tarniukas* SD «pacholę» (syn. *vaikas*), *tarniukai kareivijų* m.pl. SD «ciurowie» [‘słudzy wojskowi’]. Cps. *dievotarnystė* SD «zakon, zakonny żywot» (por. *diėvas*) – według Borowskiej 334 ma to być przekład ruskiego wyrazu *bogo-služeniye*. Vb. denom. *tarnáuti* ‘być sługą, służyć’ (war. *ternáuti*), SD *tarnauju* «nasługuję, posługuję komu», *nusitarnáuti* ‘służąc zbiednieć’, ⇒ *tarnāvimas* ‘służenie, służba’, SD «nasługiwanie, posługa».

tarnýba 1 p.a. 1. ‘służba, praca za wynagrodzeniem na czyimś gospodarstwie’ (*stóti į tarnýbą* ‘pójść na służbę’, *eĩti tarnýbą* ‘być na służbie’, *atlėisti iš tarnýbos* ‘zwolnić ze służby’), 2. ‘służba jako praca w urzędzie państwowym’ (*diplomatinė tarnýba* ‘służba dyplomatyczna’, *slaptoji tarnýba* ‘tajna służba’), 3. ‘posada, stanowisko’, 4. ‘bycie parobkiem, najemnym robotnikiem rolnym’, 5. ‘służba wojskowa’ (*Aš caro kareivis buvau, išvažiavau į tarnýbą* ‘Byłem carskim żołnierzem, wyjechałem na służbę’) — abstractum utworzone neosufiksem -yb- od sb. *tařnas* ‘sługa’ (zob.). Paralele: *prekyba* ⇐ *prėkė*; *piršlybos* ⇐ *piršlys*. — Drw. *tarnýbinis* ‘służbowy’.

tařp praep. z gen. ‘między, wśród’ (przest., gw. *terp*), np. *Nekišk piršto tařp dūrų* ‘Nie pchaj palca między drzwí!’. *Jiė tāriasi tařp savėš* ‘Oni naradzają się między sobą’. *Jis gyvena tarp menininkų* ‘On żyje wśród artystów’. Wywodzi się przez apokopę ze stlit. *tarpu* ‘między’. Chodzi tu o skostniałą formę instr.sg. do *tarpas* stlit. ‘środek’ (zob.). Znacz. etym. przyimka ‘środkiem’ ⇒ ‘między czym’. Z gwar wsch.-lit. notuje się war. *terpù* ‘między’, z

wtórny *e* i nowym akcentem. War. stlit. *tarpa*, *tarpo* (Bretkun). Osobno zob. złożenia s.v. *tarpu*^o. — Również forma loc.sg. *tárpe* wchodzi w rolę przyimka, por. *Jis stóvi dūry tárpe* ‘On stoi między drzwiami’. Zob. GJL III, § 764, LEW 1061. — Łot. odpowiednik z s-mobile: *star̥p* praep. z acc. lub instr. ‘między, wśród’. Pochodzi z apokopowania trzech form: instr.sg. *star̥pu*, loc.sg. *star̥pa* lub stłot. ill.sg. *starpan* od *star̥pa* ‘Zwischenraum’, por. LEGR § 572, LEW 1061.

tarpà 4 p.a., **tárpa** 1 p.a. 1. ‘wzrost, rośnięcie roślin i zwierząt’ (*Be lietaus nėra tarpõs* ‘Bez deszczu nic nie rośnie’. *I tarpą neeina javas* ‘Zboże nie rośnie’), 2. ‘urodzaj, obfitość’, 3. ‘odzyskiwanie zdrowia, zdrowienie’ — rzeczownik postwerbalny od zanikłego czas. *tarpyti, por. *iškarpa* ← *karpýti*; *apývarta* ← *vartýti*; *várpa* ← *varpýti*. Czas. *tarpyti był iteratywem na SO do pb. *terp-/tirp- (por. łot. *tērpā* ‘siła, moc, zdolność’, Jēgers 1966, 58), to z pie. *terp-/tirp- ‘sycić się’ (LIV² 636). Por. wed. *átrpam* aor. ‘nasyciłem się’ (⇒ *tr̥mpāti* ‘syci się, zaspokaja się’), gr. τέρπομαι ‘nasycić się, mieć czego do syta, użyć do woli’, τέρπω act. ‘cieszyć, radować, weselić, sprawiać przyjemność’. — Drw. *netařpēlis* ‘ktoś małego wzrostu, ktoś słaby’, *tarpūs* ‘dobrze rosnący, rozwijający się’ (typ *tamsà* ⇒ *tamsūs*). Por. stpr. *enterpen*, *enterpon* adi. ‘pożyteczny, korzystny, nützlich’. Vb. denom. *tařpti*, -stū, -aũ ‘dobrze, bujnie rosnąć, rozrastać się, rozwijać się, mocnieć’, *ištařpti* ‘poprawić się, wyzdrowieć’ (war. s-mobile: *stařpti*, zob. *stiřpti*), *patarpti* DP ‘polepszyć się’ ⇒ *patarpinti* DP ‘polepszyć’. Por. stpr. *enterpo* ‘daje pożytek, nützt’. — Zagadkowe są znaczenia wyrazu stlit. *nētarpa* DP c. 1. ‘człowiek pełen złości’, por. *Tokieg buvo ižg pradžios nētarpos Žydai, kurie...* DP 285₇ ‘Tacyc byli naprzod złościwi Żydowie, którzy...’, 2. ‘człowiek niewdzięczny’, por. *Nes norint jisai yra dosnumi ir meilingu visiems žmonėms, norint piktiems ir netarpomus* DP 298₂₂ ‘Bo aczci on iest hoyny y dobrotliwy ku wszystkim ludziom, choć złym y niewdzięcznym’. Por. nomina w rodzaju *nemėigša*, *nēpena* i *nētikša*.

tárpas 1 p.a., **tařpas** 4 p.a. 1. ‘przestrzeń coś rozdzielająca, odstęp, przedział’, 2. ‘czas trwania, okres’, 3. ‘przedział, przeszło w stodole lub spichrzu, zasięg; odstęp między przeszłami’, 4. ‘szczelina, dziura, otwór’, 5. przen. ‘środowisko, grono ludzi’ (*Anie savo tárpe šneka savo kalba* ‘Oni między sobą mówią swoim językiem’), 6. stlit. ‘środek, miejsce w środku’. Adv. *tuo tárpu* ‘tymczasem’. War. s-mobile: gw. *stárpas* (por. *stařpti* ob. *tařpti*). Łot. odpowiednik z s-mobile: *star̥pa*, *star̥ps*² ‘odstęp, przedział; rozbrat, niesnaski’. Formalnie biorąc, jest to drw. apofoniczny od pwk. *terp-*, por. *teřpti* ‘wsuwać, wciskać, wstawiać’. Ale semantyczna strona tej derywacji pozostaje niewyjaśniona, więc i etymologia nie jest pewna. Zob. przegląd literatury w LEW 1061n. i ALEW 1075. Yamazaki, JIES 37, 2009, 446 uznajeznacz. ‘dziura, otwór’ za najstarsze i na tej podstawie wiąże *tárpas* < *torh₁-p- z pwk. pie. *terh₁- ‘wiercić, trzeć’ (gr. τέρω, łac. *terō*, lit. *tiriù*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *tarpá* a. *torp* ‘złożone zboże, słoma lub siano, często w formie czworoboku’, błr. liter. ‘sterta, stóg’, pol. gw. *torp*, *torpa* ‘przesło w stodole, sasek’ (zob. Rozwadowski 1961, 109, GJL I, § 92, Urbutis, *Balt V*:2, 1969, 153n. = Urbutis 2009, 388n., Laučjute 33n.). — War. *tērpē* ‘przedział, odstęp, przepust, otwór; przeszło w moście’, stlit. ‘okres wakansu, nieobsadzenia jakiegoś stanowiska’, por. *terpē vyresnybės kokios* SD «wakancja iakiego vrzędu», *terpē karalystės* SD «krolewska wakancja». — Inne drw. z formą pierwiastkową *tarp-*: *betařpis* ‘bezpośredni’ (⇒ *betařpiškas* ts.), *iñtarpas* 1. ‘wstawka, wtret’ (⇒ *įteřpti* ‘wsunąć, wtrącić’), 2. gram. ‘infiks’, *įtarpais* adv. ‘w wolnych chwilach, czasami’, *prótarpis* ‘odstęp, odległość; przerwa’ (⇒ *prótarpiais* adv. ‘czasem, od czasu do czasu’), *tárpais* adv. ‘czasami’, *tarpēklis* a. *tárpeklis* ‘wąwóz, parów, rozpadlina, cieśnina między ścianami’ (war. *tarpēkšlis*), *tárpijos* f.pl. zm. ‘okres między starym i młodym księzycem’, war. *tárpija* (por. n.rz. *Tárpija*, *Tárpijis*), *tarpikas* ‘przesło w stodole’, *tarpiklis* ‘podkładka, uszczelka’, *tarpinis* ‘pośredni, środkowy’, ⇒ *tárpininkas* I ‘skórzane wiązanie łączące bijak z dzierzakiem, tzw. gaźwa’ (syn. *jungtūvas*), *tárpininkas* II ‘ten, kto

pośredniczy, pośrednik', SD *tarpinykas* «pośrednik», *tarpintojas* «forytarz» [‘poplecznik, protektor’, SPXVI], *tarpsnis* (neol.) ‘czas trwania, okres; stopień, etap, faza’. Cps. *savitarpis* ‘wzajemność’, por. *sāvas* (*Jų savitarpio santykiai tam žmogui nerūpėjo* ‘Ich wzajemne stosunki były temu człowiekowi obojętne’), ⇒ *savitarpyj(e)* adv. ‘ze sobą, między sobą (np. rozmawiać, kłócić się)’. — Vb. denom. *įsitārpinti* ‘znaleźć dla siebie miejsce, pomieścić się’, *ištarpuoti* ‘rozmieścić co (w miejscach niezajętych)’. — N.m. *Tarpūčiai* 6x.

tarpinti, *tarpinù*, *tarpinaũ* gw. ‘topić, np. śnieg, tłuszcz, sadło na smalec’, zwykle z prvb. *nu-*, *su-* — causativum z suf. *-in-* i SO *tarp-* ⇐ *tirp-*, por. *tir̃pti* II ‘topnieć, tajać’. Paralele: *talpinti* ⇐ *til̃pti*; *nartinti* ⇐ *nĩr̃sti*. War. *tarp̃yti*. Brak apofonii w *tir̃pinti* ‘topić, rozpuszczać’. — War. *terp̃enti* < **tarpenti*, por. *serṽenti* < **sarventi*; *terñauti* < **tarñauti*. — Z jęz. łotewskiego por. *tārpenis* 1. ‘(ciepły) wiatr z południa’ (powodujący m.in. wylęganie się robactwa), 2. ‘wiatr z południowego zachodu’, *tārpeņi* m.pl. ‘południe’. — Drw. *nesutarpinamas* ‘nie dający się stopić; nie dający się rozpuścić, nierozpuszczalny’, *netarpūs* ts.

tarpu°: Jest cały szereg złożzeń nominalnych z członem początkowym *tarpu°*. Wywodzą się one ze zwrotów mających w swym składzie przyimek ‘między’, zob. *tar̃p*. Np. *tarpūakis* ‘przestrzeń między oczami’ (gw. *terpūokis*, por. *akis*), *tarpūkalēdis* (zob. *Kalēdos*), *tarpūkarris* neol. ‘okres międzywojenny’ (por. *kāras*), *tarpūkelē* ‘przestrzeń między drogami’ (por. *kēlias*), *tarpūkojis* ‘krocze’ (por. *kója*), *tarpūlangē* ‘przestrzeń między szybami’ (por. *lāngas*), *tarpūmiškē* ‘polana leśna’ (por. *miškas*), *tarpūpirštis* ‘miejsce między palcami, skóra między palcami’ (por. *pir̃štas*), *tarpūrietis* ‘międzykrocze’ (por. *rietas*, *rietai*), *tarpūšakis* (zob. *šakà*), *tarpū.ūpis*, *tarpūpis* ‘łaka w zakręcie rzeki’ (por. *ūpē*), *tarpūvaldis* neol. ‘bezkrólewie’ (por. *valdžia*), *tarpūvartē* ‘otwór we wrotach, w bramie’ (por. *var̃tai*).

tar̃si 1. adv. ‘jak gdyby’: *Jūra nejuda, tarsi kažko laukia* ‘Morze nie porusza się, jak gdyby na coś czekało’. 2. ptk. porównawcza, np. *Kaimas buvo tarsi išmiręs* ‘Wież była jak wymarła’. *Eina sau linksmai, tarsi iš naujo gimę* ‘Idą sobie wesoło jak nowo narodzeni’. Wyraz *tar̃si* jest skostniałą formą 2 os.sg. fut. *tar̃si* ‘powiesz’ do *tar̃ti* (zob.). Paralele: *r̃asi*, *tar̃tum*.

tar̃šyti, *tar̃šaũ*, *tar̃šiaũ* ‘trzepać, roztrzepywać, wstrząsać, potrząsać czym, targać, wicherzyć, czochrać (włosy, brodę); plątać; zanieczyszczać, kalać’, przen. ‘jeść łapczywie, opychać się’ (por. pol. gw. *wtrząchać* ts.), *ištar̃šyti* ‘rozrzucić na strony, np. siano z kopki’, *patar̃šyti* ‘roztrząsnąć, np. ściółkę w chlewie, oborze’, *sutar̃šyti* ‘splątać (nici), rozwichrzyć, rozczochrać, potargać; zaszkodzić, zepsuć, uszkodzić, zniszczyć; pokonać, zwyciężyć kogo’ — intensivum z suf. *-y-* i SO *tar̃š-* ⇐ *ter̃š-*, por. *ter̃šti* m.in. ‘zaśmiecać, zanieczyszczać, brudzić’ (por. LEW 1063). Paralele: *dark̃yti* ⇐ *dẽrk̃ti*; *var̃žyti* ⇐ *vẽr̃žti*. — Sb. postvb. *pratar̃ša* b.z.a. ‘płoń, miejsce, które nie pokrywa się lodem’ (por. syn. *prapar̃ša* ⇐ **prapar̃šyti*).

tar̃škėti, *tārška* (war. *tar̃ška*, *tar̃škia*), *tar̃škėjo* 1. ‘turkotać – o wozie podskakującym na wybojach, też o międlicy, kołowrotku’, 2. ‘brzęczeć, terkotać, grzechotać, kołatać’, 3. ‘szybko mówić, trajkotać, paplać’; *tar̃šk̃ti*, *-iũ*, *-iaũ* ts. — czasowniki utworzone od wykrz. *tar̃šk/tark̃š*, *tark̃št*, *tar̃šku*, *tar̃škũ* o turkocie, terkocie, war. *tāršku*, *tar̃šku*-*bar̃šku*, *tar̃šku*-*patar̃šku*. Nawiązanie w łot. *tark̃š(k)ēt* ‘turkotać, kołatać’. Por. *trãškėti* ‘trzeszczeć’ ⇐ *trak̃š*, *trak̃št*. Zdaniem LEW 1063, 1083 *tar̃šk-* miałoby stać w apofonii do *ter̃šk-*, zob. *ter̃škėti*. Por. jeszcze *dard̃ėti*, *grag̃ėti*. — Drw. *tārškinti* 1. ‘powodować brzęczenie, jazgot, furkot, turkot’, 2. ‘klekotać dziobem’, 3. ‘opukiwać (tułów chorego)’, 4. ‘coire’. Nomina: *ištar̃ška* c. ‘nieślubne dziecko, bękart; ktoś rozpieszczony, pieszczoch’, *tārška* c. ‘papla, gaduła’, *tar̃škalas* ‘drewniane a. blaszane brzękadło na szyi zwierząt domowych; kołatka nagonki

myśliwskiej', *tarškỹnė* c. 'papla' (syn. *pliaušķỹnė*, *taušķỹnė*), *tarškũs* 'brzęczący, terkoczący; hałaśliwy, gadatliwy', *tarškũtis* 'kołatka, grzechotka'. — SZ *tiršk-*: *tirškėti*, *tirška* 'grzechotać, kołatać'.

taŗti, *tariũ* (zm. *tarũ*), *tariaũ* 'rzec, powiedzieć; mówić; sądzić o czym'. Cps. *aptaŗti* 'omówić; obmówić', *aŗutariu* SD¹ «oręduję; przyczyniam się; zastępuję» (syn. *aŗustojũ*), SD «przyczyniam się za kim», *ŗtaŗti* 'rzucić na kogo podejrzenie, podejrzewać, posądzać kogo', *iŗtaŗti* 'wymówić, wymawiać', *iŗtariu* SD «wymawiam słowo», *nutaŗti* 'postanowić, zdecydować, uchwalić', DP 'urągać', *nutariu* SD «osławiam kogo» ['przynosić ujmę, zniesławiać', SPXVI], *pataŗti* 'radzić, poradzić; powiedzieć, wypowiedzieć; nazywać co; śpiewać drugim głosem, wtórować; wstawić się za kimś', *patariu* SD¹ «pobłażam» (syn. *papieŗiu*), *prataŗti* 'wymówić, wypowiedzieć', *pritaŗti* 'zgadzać się na co, popierać co; śpiewać drugim głosem' (*Vienas uŗgieda*, *kiti prŗtaria* 'Jeden zaczyna, a reszta wtóruje'), 'akompaniować'; *prŗtariu* SD «poŗwiadcza, przyrzekam, przyzwalam na co» (*neprŗtariu* «nie przyzwalam na co», syn. *nenorũ* to), *prŗŗtaŗti* (zob.), *sutaŗti* (zob.), *uŗtaŗti* 'bronić kogo, ująć się za kim' (por. *aŗutariu*). Refl. *taŗtis* 1. 'radzić się; umawiać się (np. co do warunków pracy)', 2. 'udawać', 3. 'sądzić o sobie, uważać się' (*Jis tariasi gerai darŗs* 'On uważa, że dobrze robi'), *tariuosĩ* SD¹ «domnimam się» ['domyŗlam się, przypuszczam'] (syn. *gerbiuosĩ*), «mniemam» (syn. *regimisi*, *gerbiu*), *pasitaŗti* 'poradzić się', *prasitaŗti* 'wygadać się, zdradzić się z czymś przez gadulstwo'. — Prs. *tariũ* trzeba z uwagi na SO przyporządkować do iter. *tariŗti* 'wymawiać' (zob.), czyli uznać pdg. *taŗti* za quasiprymary. Paralelne twory to *graŗbti* ob. *graŗbŗti*; *kaŗŗti* ob. **kaŗŗyti* (*kŗŗŗinti*) i *laŗŗti* ob. *laŗŗŗti*. — Etymologiczne zaszeregowanie pwk. lit. *tar-* pozostaje niepewne. Porównywano z het. *taranzi* 3 pl. 'mówią, powiadają' < pie. **tr-ŗnti* od pwk. **ter-* 'mówić' (zob. LIV² 630n., Klokhorst 870n., ALEW 1078). Tymczasem LEW 1063, 1102 wstawiał *ter-* w zwiŗzek apofoniczny ze SZ *tir-* jak w *tŗrti* 'sprawdzać, próbować'. — Drw. werbalne: *tŗrauti* 'mówić, opowiadać', *tarŗutis* 'radzić się, naradzać się', *taravŗtis* ts. (zob. teŗ *prŗŗŗtaŗŗti*), *tŗŗŗŗti* 'mówić półgłosem, szeptem', *tardinŗti*: *prŗtardinŗti* 'przytakiwać', *taŗdŗti* 'namawiać, zachęcać do czego', *ŗtaŗdŗti* 'wciŗgnąć kogo w rozmowę', *tŗrdŗti* (zob.), *tardŗti* 'wymawiać' (*Anys kitonŗŗkai iŗtaŗdo ŗodŗius* 'Oni inaczej wymawiają słowa'), *ŗtarinŗti* 'pomawiać kogo, podejrzewać kogo', *prŗtarinŗti* stlit. 'wstawiać się za kim', *taŗŗŗtis* 'radzić się, naradzać się', prt. *taŗŗŗŗŗ*, ⇒ neoosn. *taŗŗŗ*:- *tŗŗŗŗti* 'podejrzewać, przypuszczać; próbować' (por. *mŗŗŗŗŗti*, *sŗmsŗŗŗti*), *susŗtaŗŗŗŗti* 'posprzeczać się, pokłócić się' (syn. *susŗŗodŗŗŗŗti*); neoosn. *taŗŗ*:- *tŗŗŗŗŗti* 'powiedzieć co krótko; wygadać się, zdradzić się z czym'. — Drw. nominalne: *ŗptarŗ* f.pl. 'złorzeczenia, zakłŗcia sprowadzające chorobę', *iŗtarmu* adv. DP 'wyraŗnie' (por. *iŗtarma*, *iŗtarmŗ* oraz *ŗpsukmu*, *prŗdŗrmu*), *ŗtariamas* 'podejrzany', *ŗtarŗ* 'podejrzenie; potwarz, oszczerstwo', *ŗtaŗŗinas* 'podejrzany', *ŗtŗtis*, *-tiŗŗ* f. 'zarzut, skaza; okoliczność', *ŗtarŗ* 'podejrzliwy, nieufny', *netŗŗiant* adv. 'nie mówiąc (juŗ ŗe)': *prŗsakymas jo nevargus yŗa*, *netŗŗiant nepatogus* DP 302₁₁ 'przykazanie jego nie jest trudne, nierzķac niepodobne'; *nuotŗtis* (zob.), *patarŗmas* 'porada' (syn. *tŗtis*), SD¹ *patarŗmas* «poblaŗanie» (syn. *papieŗimas*), *patarŗ* 'przysłowie', *pŗtarar* 'powiedzonko, porzekadłŗ' (syn. *pŗŗodis*), *prŗŗtaŗŗ* (zob. *prŗŗtaŗti*), *prŗtarar* 'przesad, zabobon', *prŗtarŗmas*, *prŗtarma* SD «poŗwiadczaanie», *prŗtarŗ* zm. 'powiedzonko', *prŗtarma* (zob. *tarmŗ*), *sŗntara* (zob.), *susŗtarŗmas* 'uzgodnienie czego; umowa', *taŗŗnda* (zob.), *taŗŗkas* 'poŗrednik w zawieraniu małŗeństwa, swat' (⇒ *taŗŗkŗuti* 'radzić komu małŗeństwo z kim, swatać kogo', zob. Urbutis 2010, 68), *taŗŗmas* 'wymawianie', *taŗŗŗŗŗ* gram. 'orzeczenie', *tarmŗ* (zob.), *taŗŗŗna* 'sposób wymowy, dykcja' (war. *tŗŗŗna*), *tŗtis*, *-iŗŗ* f. gram. 'wymowa, wymawianie dŗwiŗkŗw mowy', teŗ 'rada, porada' (syn. *patarŗmas*), *tŗtŗŗŗŗ* f.pl. 'narady', *taŗŗŗis* 'gadula, papla'. Por. strp. *tŗŗin* = [tŗŗn] dat.sg. 'głŗ' w zdaniu *Stankŗŗman kai tou assai klausiuns stesmu tŗŗin twaiasei Gennan* ENCH 'Gdy ŗeŗ usłuchał głŗu ŗony

swojej. Dieweil du hast gehorchet der Stimme deines Weibs'. Cps. *daiktaras* stlit. 'historyk' < *daikt-taras (por. *dáiktas*), *vientara* (zob.). — WSO *tār-: *prietorj̃s* 'powiedzonko' (por. *lōbis* ⇐ *lābas*; *skōnis* ⇐ *skañs*). Nawiązanie łot. *tārlāt*² 'gawędzić; pleść brednie'. — Brak jest litewskich form na SE *ter- i SZ *tir-. Odpowiednie refleksy ukazują się za to w jęz. łotewskim, por. *terēt* 'gawędzić, paplać', *terināt* 'dużo mówić' oraz *tirāt* 'mówić dużo i głośno', *tiŗdīt* 'przesłuchiwać kogo; niepokoić, dręczyć' (znac. etym. 'zmuszać do mówienia', ME IV, 194), *tirināt* 'wypytywać', *tiŗāt* 'wypytywać, pytając wymuszać na kim wiadomości'. — NB. Forma stpr. *ettrāi* 'odpowiadają, sie antworten' (inf. *attrātwei*) prawdopodobnie wywodzi się przez metatezę *r* i apokopę *-a* z prs. *et-tra-ja < *at-tar-ja. Litewskim odpowiednikiem tej formy jest *atitaria* m.in. 'odpowiadają', inf. *atitaŗti* (zob. LAV 131). Całkiem inaczej PKEŽ 1, 108n., który odtwarza inf. *at-rā-tvei w odpowiedniości do łot. *rāt* 'ganić, strofować, besztać', *rātiēs* 'klócić się' (por. lit. *rojóti*). Por. też Trautmann 1910, 305, BSW 314, LEW 1059, Schmalstieg 1974, 208. Zob. jeszcze *teirāutis*.

tartyčĩa 2 p.a., gen.sg. *tartj̃čios* gw. 1. 'tarcica, ręcznie piłowana deska', 2. 'deska, na której kładzie się nieboszczyka, mary' — zapoż. ze stbłr. XVI w. *tartica* (*tarcica*, *tartiča*, *tertica*, *tercica*), por. błr. gw. *tarčýca*, -y 'szeroka deska; długa, szeroka i dość gruba deska' ⇐ pol. *tarcica* (od *tarty* 'piłowany'). Por. ĖSBM 13, 249, LEW 1064. Zob. też *tartōkas*.

tartōkas 2 p.a., *tartōkas* 1 p.a. gw. 'tartak, zakład do przecierania drewna na tarcicę' — zapoż. z błr. *tarták*, -á (zapoż. z pol.). — War. *taŗtokas* 3 p.a. ⇐ pol. *tartak*, -u, drw. ptc. pass. *tarty* 'o drewnie: przetarty' (psł. *tr̥tũ, por. SE *terti 'trzeć'). Por. SLA 101, LEW 1064, POLŽ 647. — War. z dysymilacją *t-t-k* > *k-t-k*: *kartōkas* (LD § 197); *kertōkas* przest. 'młyn wodny' — przez adideację do *kertũ* 'siekę, tnę, rąbię'; *tertōkas* ⇐ błr. gw. *terták*. — N.m. *Tartōkas* 6x (Vanagas 341 notuje dwie rzeczki o takiej nazwie). Zob. też *tartyčĩa*.

taŗtum, *tartum̃* 'niby, jakby, rzekomo' — partykuła osłabiająca dosłowność znaczenia wyrazu, któremu towarzyszy. Wywodzi się 1° przez zmianę miejsca akcentu i synkopę (kontrakcję?) z *tāŗytum < *tarj̃ytum*, 2° przez apokopę z formy 2 os.sg. condit. *tarj̃ytumei* 'rzekłbyś, powiedziałbyś' (starsze *tarj̃-tum-bei*) od *tarj̃ti* 'mawiać, wymawiać', iter. do *taŗti* (zob.). Paralela: *rastum̃*. Por. LEW 1064, GJL III, § 671, LD § 731.

tàs, f. *tà*, n. *taĩ* — zaimek wskazujący 'ten, ta, to' (formy emfatyczne: *tasja*, *tasja gi*, *tasjàg/tàsjağ*, *tasjan*, *tasjaũ*, *tasjaũğ*). Odpowiedniki: łot. *tas*, *tā*, scs. *tũ*, *ta*, *to* 'ten, ta, to'. Innowacjami są natomiast formy strus. *totũ*, ros. *tot* < *tũ-tũ, stczes. *tet* < *tũ-tũ, jak też pol. czes. *ten* < *tũ-nũ. Nagłos *t-* w bsl. formach nominatiwu sg. jest wtórny. Odziedziczona była dwutematowość: nom. *so- : obl. *to-. Por. nominatiwy wed. *sá* m., *sá* f., *tát* n., gr. *ó* (ós) m., *ī* f. (dor. *á*), *tó* n., goc. *sa*, *sō*, *þata*, < pie. *so m., *seh₂ f., *tod n. Morfem *se- był alternantem apofonicznym *so-. Forma żeńska *sā wywodzi się z *sah₂ < *se-h₂. — Forma nijaka *taĩ* (*Kas taĩ yrà?* 'Co to jest?') zawiera niejasny dyftong. Jej wzmocnioną postacią jest *tataĩ* (*Kas tataĩ galétũ būti?* 'Co by to mogło być?'), skrócone *tāt*. — Dla przypadków zależnych por. z masculinum formy sg. acc. *tā* < *tō-m, gen.sg. *tō* (forma ablatiwu *tād, która zastąpiła gen.sg. pie. *tō-so a. *tō-sjō), dat.sg. *tām* ze stlit. *tāmi* przez apokopę (por. pie. *tōs-smōj), instr.sg. *tuō* < *tō < pie. *tō-h₁. — Odpowiedni do *tàs* przysłówki prymarny brzmi *čĩa* 'tu, tutaj' < *tjā (por. *čionaĩ*, skrócone *čičōn* 'tu, tutaj'). — Pytajnym odpowiednikiem *tàs* jest *kàs* (zob.).

tāsyk adv. 'tamtych razem, wówczas, wtedy', np. *Tāsyk tokių norėjo, kur lietuvių kalbos mokėjo* 'Tamtych razem chcieli takich, co znają język litewski'. Z apokopowania *tāsykĩ ⇐ *tā sỹkĩ* 'tamtego razu', acc. temporis do *tàs sỹkis* 'ten raz, tamten raz'. Por. *sỹkis*, *tākart*.

tāsyti, *tąsaũ*, *tąsiaũ* 1. 'ciągnąć (za włosy, za ogon), ciągać, wyciągać (gwoździe,

garnki z pieca)', 2. 'wlec, włóczyć', 3. 'ciągnąć gwałtownie, targać, szarpać', 4. 'z trudem nieść, taszczyć', 5. 'rozpościerać (plótno do bielienia na łące, na blechu)', 6. 'ciężko pracować, mordować się' — iterativum z suf. -y- i SO *tąs-* < **tans-* od pb. **tens-/tins-* < pie. **tens-/tņs-*, zob. *tēsti*, *tīsti*. Paralele: *grąžyti* ⇐ *grēžti*; *spándyti* ⇐ *spėsti*; *tampyti* ⇐ *tempti*. Transponat ie. **tons-éje-*, por. wed. *taṁsayethe* 'ihr beide zerrt' (LIV² 629, LEW 1065, 1083, ALEW 1080). — Z innymi sufiksami: *tąslioti*, *tąsrioti*, rzadko *tąsótli/tąsoti*. Por. łot. *tuošātiēs*, -ājuoš 'zwlekać z czym, ociągać się', *tuōstītiēs* ts. — Cps. *patąsyti* 'pociągać, szarpać, tarmosić', *pértąsyti* 'przenieść z trudem z miejsca na miejsce; zedrzeć odzież', *sutąsyti* 'z trudem znieść w jedno miejsce, przytaszczyć (kamienie, drewno, worki)', *užtąsyti* '(ciężary) zawlec gdzie; włóczyć zamęczyć' (*Šuniukas vištuką užtąsė* 'Piesek zamęczył kurkę'), impers. *Užtąso rankas*, *su spragilais bekulant* 'Gdy się młóci cepami, [to] zamierają (słabną) ręce'. Refl. *tąsytis* 'włóczyć się, wałęsać się, prowadzić się (z dziewczętami); brać się za bary, mocować się, szarpać się; kłócić się; procesować się' (*Per sūdais tąsos* 'Ciągają się po sądach'), *tųsausī* SD «morduję się, pracuję się» (syn. *varginuosi*, *ilstu*), *išsitąsyti*: *išsitųsau* SD «targam się, siły rwę; wysilam się» (syn. *ižilstu*), *nusitąsyti* 'zmęczyć się noszeniem ciężarów'. — Nomina ze SO *tąs-*: *patąsà* c. 'włóczęga', *tąsà* 'ciąg dalszy (o drukowanym tekście)', *tąsiukas* 'gatunek śmietankowego cukierka o ciągliwej konsystencji', *tąsrūs* 'dający się giąć, giętki (o drzewie, gałęzi); nie kruszący się (o chlebie); uparty, zawzięty, kłótniwy', *tąsūs* 'ciągliwy, elastyczny'. — Neoosn. *tąs'-* (⇐ *tąsiaũ*): iter. *tąsioti* 'tąsyti' (por. *lasióti* ob. *lasýti*; *bradžióti* ob. *bradyti*). — Neoosn. *tąsy-*: *tąsymas* 'ciąganie', DP 'targanie, ciągnięcie, pociąganie', SD *tųsymas* «targanie», *tąsýnės* f.pl. 'zapasy, kłótnie, bójkę; ciągnięcie się po sądach'.

tąskat ptk. stlit. 'oto' (*Motrišk taskat sūnus tava* MŽ 447₄ «Kobieto, oto syn twój»), war. *taskategi* — z uniwerbizacji zwrotu **tas-ka t(i)*, dosł. 'ten tu ci (dla ciebie)'. Ptk. *ka* 'tu' nie ma etymologii. Por. użycie w *Svotukai mažasis, daug taukų gavai?* – *Nė ka daugel, nė ka per mažai*. Paralele: *ańskat*, *šiskat*. — Warianty gw. z ptk. -*ga-*: gw. *tąsga* 'oto', *tąsgat*, *tąsgatės*, *tąsgati*, *tąsgatis*.

tąšė 2 p.a. przest. 'torba, sakwa podróżna; kieszeń' — zapoż. z nwn. *Tasche* f. — Drw. *tąšiūrė* przest. 'zegarek kieszonkowy' ⇐ prus.-niem. *tašeūr* f., por. nwn. *Taschenuhr* f. (GL 141, LEW 1065).

tašyti, *tašaũ*, *tašiaũ* 'ciosać, okrzysywać, wyrównywać siekierą, ociosywać (drzewo, kamień)'. SD *tašau* «cieszę drzewo», *aptašau* «ociosuję» — iterativum z suf. -y- i SO *taš-* ⇐ **teš-*, por. łot. *test*, *tešu*, *tesu* 'ociosywać belkę, wygładzać ją'. Brak prymarnego lit. **tešti*, **tešiu*, **tešiau*. Paralele: *tapyti* ⇐ *tėpti*; *tąsyti* ⇐ *tėsti*; *taškyti* ⇐ *tėkšti*. Por. LEW 1065, Karulis II, 394n., ALEW 1080. — Łotewskie prs. na *-*ja-*, *tešu*, ma odpowiednik w słowiańskim, por. scs. *tešq* przy inf. *tesati* 'ociosywać, ścinać, rąbać', sch. *těšem*, *těsati*, ros. *tešú*, *tesátb*, czes. *tešu* a. *tesám*, *tesati*, stpol. *cieszę*, *ciesze*, *ciosać*, pol. *ciosam*, *ciosać* (Būga, RR II, 627, Bsw 319n., Boryś 83, ESJS 956). — Inf. scs. *tesati*, z wokalizmem wyrównanym do prs. *tešq*, wyparł starsze **tosati* < pbsł. **taš-ā-*, które miało wokalizm apofoniczny taki jak lit. *taš-y-*, a różniło się tylko sufiksem. Por. oboczność sufiksów *-*ā-* : *-*ī-* między czasownikami scs. *rēzati* 'rzezać' : lit. *rėžyti* 'wyrzywać'; lit. *vartóti* 'używać' : *vartýti* 'obracać'; łot. *nēsāt* 'nosić' (lit. *nešióti*) : scs. *nositi* ts. — Frq. z suf. -*stī-* i SO: łot. *tastīt*, -u, -*īju* 'ociosywać drzewo z gałęzi, ciosając obrabiać; ostrzyć kół' < pb. **taš-stī-*. — WSE **tēš-* : łot. *tēst*, *tešu* a. *tēšu*, *tėsu* 'ociosywać, wygładzać, wyrównywać'. — Pwk. pbsł. **teš-* 'obrabiać drewno a. kamień' pochodzi z uproszczenia pbsł. **tetš-* < pie. **tetk-* 'wytwarzać, wydawać, erzeugen, herstellen' (por. LIV² 638). Wcześniej rekonstruowano tu pie. **tekp-*, zob. IEW 1058. Refleksy ie.: wed. *tāṣti* 'ciosą, szykuje, tworzy', 3 pl. *tākṣati*; *tākṣan-* 'cieśla' : aw. *tašan-* 'stwórca', gr. τέκτων, -ovoς 'obrabiający drzewo, cieśla, stolarz, budowniczy'.

— Drw. słowiański na SE: psł. *tes-la, rcs. *tesla* ‘cieślica, σκέπαρνον’, ros. *teslá* ts. (*tesló* ‘toporek ciesielski’), czes. *tesla* ts., pol. gw. *ciosła* ‘żłobnia, narzędzie z zakrzywionym a. zaokrąglonym ostrzem do żłobienia drzewa’ (SGP I, 237). Od tego drw. *tesl-ja: ukr. *těslja* ‘cieśla; narzędzie do żłobienia’, błr. *cěslja* ‘cieśla’, pol. *cieśla*. Suf. -l- pojawia się również w łot. *teslis* ‘cieślica, narzędzie do żłobienia’, *tēsele* ‘rodzaj topora’. — Drw. na SO *taš-*: *tašinēti* iter. ‘ociosywać’, nomina: *neapsitāšēlis* ‘nieokrzesianiec, osoba gburowata, ordynarna’ (por. nwn. *unbehauen* ‘nieokrzesany’ ⇐ *behauen* ‘ociosać’), *tašā* pot. ‘lanie, bicie, cięgi’, *tāšas* ‘kłoda, belka ociosana lub przepiłowana, dyl’, *tašēlis* ts., *tašiklis* ‘cieślica, strug’, *tašinys* ‘rzecz ociosana; siekiera ciesielska’, *tāškas* II (zob.). Cps. *akmentašys* ‘kamieniarz’ (do *akmuō* ‘kamień’; przypomina to złożenie stpol. *cieszy-kamień* ‘kamieniarz, lapicida’, por. Bańkowski I, 187), *tiltōtašis* ‘belka mostowa’ (por. *tiltas*). — Neoosn. *tašy-*: *tašytinis* ‘ciosany (o pniu, kamieniu)’, *tašytuvas* ‘cieślica’.

tāškas I 4 p.a. 1. ‘kropka, cętka’, przen. ‘punkt (oparcia, wyjścia)’, 2. ‘kropla’, SD «kropka, kapka» (syn. *lašelīs*), 3. gw. ‘błoto, bagno’. Dwuznaczne: albo nomen prymarne na SO *tašk-* ⇐ *tešk-* (por. *teškiū*, *tēkšti* ‘bryznąć, chlapnąć’) albo sb. postvb. do *taškýti* ‘pryskać, kropić’ (tak LEW 1066). Podobna niejasność dotyczy syn. *šlākas*. — Drw. *tāškalas* ‘sos z mleka, mąki i skwarek; spadająca kropla; rzecz nakrapiana’, <taškiela> SD ‘kropidło’ <*taškēlē*, *taškēlis* SD «kropka pisarska», *taškinyčia* SD «kropidlnica» [‘naczynie do wody święconej’, SPXVI]. Vb. denom. *taškėti* ‘ściekać kropkami’, *taškioti* ‘robić kropki, oznaczać; plamić’.

tāškas II 4 p.a. gw. 1. ‘ogrodzenie ze ściętych nieokrzesianych drzew, ogrodzenie z gałęzi’, 2. hist. ‘zapora obronna ze ściętych drzew’ (por. pol. *zasięka* ⇐ *zasięc* ‘zaciąć, ścinać’) — rzeczownik postwerbalny na -kas od *tašyti* ‘ciosać, ociosywać’ (por. LEW 1065; brak w ŽD). Podobna budowa: *pleiškas* ⇐ *plėišėti*; *tālškē* ⇐ *tālžyti*. Zob. też *taškūs*. — Vb. denom. *taškioti* ‘stawiać ogrodzenie z nieokrzesianych drzew albo z żerdzi’.

taškýti, *taškaũ*, *taškiaũ* ‘pryskać, kropić, rozpryskiwać, pluskać’ (dawne prs. *taškiū*, m.in. SD «kropię, pokrapiam»), *aptaškau* SD «kropię około», *ažutaškyti* SD «zapluskać co» (syn. *ažudrabstyti*), *ištaškyti* ‘rozchłapywać, rozbryzgiwać’, refl. *apsitaškyti* ‘ochłapać się’ — iterativum z suf. -y- i SO *tašk-* ⇐ *tešk-*, por. *teškiū*, *tēkšti* ‘bryznąć, chlapnąć’. Paralele: *draskýti* ⇐ *drėksti*; *šlakýti* ⇐ *šlėkti*. — Z innym sufiksem: *taškóti* ‘brnąć przez błoto, brodzić w błocie’. Nomina: *pātaškalas* a. *patāškalas* (zob.), *taškūs* ‘rozmokły, grząski (o drodze po odwilży); nie liczący się z groszem, rozrzutny’. Cps. *myžaltāškē* pot. ‘dół z płynną gnojówką’ (por. *myžalaĩ*), *myžaltāškis*, -ė ‘ten, kto moczy się pod siebie, szczył’ (por. *myžalaĩ*). — Neoosn. *tašky-*: *pataškytas krosu* SD «nakrapiany farbą» (syn. *taškais margais pašlakytas, pažymėtas*), *taškylas* SD «kropidło» (por. *rūkylas* ⇐ *rūkyti*, *dažylai* ⇐ *dažyti*), *sutaškýdinti* ‘poplamić, np. ubranie’.

taškūs, -i 4 p.a. 1. ‘doskonały, wyborny’, 2. ‘dorodny, o zdrowym, ładnym wyglądzie’ (*taškūs výras*, *taškì mergà*). Prawdopodobne wydaje się ujęcie LEW 1066, według którego *taškūs* to derywat na -k- od *tašyti* ‘ciosać, ociosywać’, przy czym jego znaczenie miało się ukształtować w syntagmie *taškūs kiŗvis* ‘doskonała siekiera’, pierwotnie ‘siekiera dobra/wygodna do ciosania’. Por. *plėpkus* ⇐ *plėpėti*; *tuŗskus* ⇐ *tursóti*. Pokrewny suf. -k- w *tāškas* II (zob.).

tatràs, -à 4 p.a. žm., zaimek wskazujący ‘ten spośród dwóch’, np. *Katras pirmas pribėgsiva, tatrām ir teks lazda* ‘Który z dwóch przybiegnie pierwszy, temu przypadnie kij’. Forma *tatràs* stanowi pendant do zaimka pytajnego *katràs* ‘który z dwóch?’, por. *tàs* do *kàs*; *tóks* do *kóks* itp. Zob. Fraenkel, *Studi baltici* 7, 1938-1940, 27, LEW 229, DŪNŽ 393.

taubà 4 p.a. c. 1. ‘człowiek niespełna rozumu, półgłówek’, 2. ‘plaksa’. War. *taūbis*, -ė.

Niejasne. — Vb. denom. *taubóti*, -ju, -jau ‘płakać, beczeć’.

taukaĩ, -ũ 3 p.a., acc.pl. *táukus* m.pl. ‘tłuszcz zwierzęcy, sadło, łój, smalec’. SD: *taukai* «łoy; sadło; tłuste», *taukai tirpinti* «smalec», *taukais tepu* «łoię, łoiem smaruję», *taukais pateptas* «smalcony», *spirgintus taukus įlieti* «zaskwarzyć co». Odpowiedniki bśl.: łot. *tàuki* m.pl. ‘tłuszcz’, stpr. *taukis* EV ‘smalec, Smalec [Schmalz]’ oraz psł. **tukũ*, por. scs. *tukũ* ‘στέαρ’, bg. *tuk* ‘oka tłuszczu na zupie’, ros. *tuk*, -a ‘nawóz mineralny’ (przest. ‘tłuszcz’), bhr. *tuk* ‘wytopiony tłuszcz, zwł. z sadła’, czes. *tuk* ‘tłuszcz, szpik kostny’, stpol. *tuk* ‘tłuszcz zwierzęcy i roślinny, tłuszcz wytopiony’, pol. *tuk* ‘szpik z kości wołowej’. Zob. BSW 314, LEW 1066, ALEW 1081, REW III, 159, Boryś 652n. Pbsł. **tauk-* przedstawia alternant na SO do *tuk-* ← pie. **teuk-/tuek-*. — SZ *tuk-*: *tùkti* I, *tunkũ* ‘tyć, obrastać tłuszczem’ (zob.). Osobno zob. *tùkas*. — Kroonen 540 zestawia *taukaĩ* z germańską nazwą ‘uda, thigh’ (stisl. *þjó*, stang. *þēoh*, stfryz. *thiāch*, stwn. *dioh* < pgerm. **þeuha-* n. < *pie. **teuHk-o-*) i rekonstruuje praformę **touHk-o-*. Do tego refleks SZ w celtyckim: stir. *tón* f. ‘pośladek, tyłek’, śrwalijs. *tin* f.m. ‘tyłek, dupa’ < **tuHk-neh₂-*. — Drw. *āptaukiai* m.pl. ‘tłuszcz gorszej jakości’, *taūkinas* (zob.), *taukinė žvākė* ‘świeca łojowa’, *taūkius* ‘kto lubi tłusto zjeść; ktoś uwalany w tłuszczu; kto w domu rozporządza tłuszczem, wydaje tłuszcz ze spiżarni’, przen. ‘ktoś otyły’, *taukrà* ‘tłustość ziemi, żyzność’ (por. sufiks w *kauprà*, *sausrà*), *taukūs* ‘bujny, dorodny, plenny; tłusty’ (łot. *tāuks* ‘tłusty’), ⇒ *taūkiai* a. *taukiai* adv. ‘bujnie’. Cps. *žárnataukiai* m.pl. ‘tłuszcz przy kiskach’ (por. *žarnos*), *žqstaukiai* m.pl. ‘gęsi tłuszcz’ (por. *žqsis*). — Vb. denom. 1. *taūkinti* ‘smarować tłuszczem (patelnię, cholewy)’ – ma paralelę w psł. **tučiti* ‘powodować tycie, robić tłustym’, sch. *tučiti*, ukr. *túčyty*, pol. *tuczyć* (czes. *tučit* ‘stawać się tłustym’), 2. *taukiuoti* ‘smarować tłuszczem, natłuszczać, walać tłuszczem’, *taukuotas* SD «łoiowaty» (syn. *taukais inteptas*). Por. łot. *taucēt*, -ēju ‘tłuscieć’. Osobno zob. *taūkti*.

taūkinas -à 3 p.a., *taūkinas* 3 p.a. ‘uwalany w tłuszczu, zatłuszczony’ — analiza: *tauk-in-*, drw. od sb. *taukaĩ* ‘tłuszcz zwierzęcy’ (zob.). Ma odpowiednik słowotwórczy w psł. **tučīnũ* ‘tuczny, zawierający w sobie tłuszcz, tłusty’, por. sch. *tūčan*, slń. *tūčen*, ros. *túčnyj*, czes. *tučný*; stpol. *tuczny* ‘składający się z rzeczy tłustych, urodzajny; sytny, posilny’, pol. ‘obfitujący w mięso i tłuszcz’. — Drw. *taukinė* a. *taukinė* 1. ‘tłuszcz otaczający wnętrzości, sadło’, 2. ‘naczynie do przechowywania tłuszczu’.

taūkšti, *tauškiũ*, *tauškiaũ* 1. ‘stukać’, 2. ‘trzaskać batem’, 3. przen. ‘paplać, trajkotać’ — czasownik utworzony od wykrz. *táuکش*, *taūکش* a. *táuکش*, *taūکش* o odgłosie stuknięcia, uderzenia, np. młotkiem. Por. *kriaūkšti* ← *kriaūkšt*; *tēkšti* ← *tēkšt*; *triēkšti* ← *triēkš*. — Z innymi sufiksami: *táuکشčioti* ‘postukiwać, chwilami głośno coś robić’, *taukšėti*, *táuکشiu* a. *tauškiũ* (3 os. *táuکش*, *taūکش*), -ėjau ‘stukać, postukiwać’ (SD *taukšiu*, *tauškenu dantimis* «kłapam zęboma»), *taukšnóti* ‘postukiwać młotkiem, dziobem, nogami’ (ŽD 511: **taušk-no-*), *táuکشtelėti* ‘stuknąć, zdzielić; klepnąć po plecach; trzasnąć drzwiami’. — Osnowa *taušk-V*: *tauškėti* ‘stukać, postukiwać; trzaskać; paplać, trajkotać’, *táuškinti* ‘postukiwać’. Postverbalia: *patáuška* c. ‘gadula’, *taukšlỹs* ‘papla’, *taūškalas* ‘paplanina; ten, co papla’ (⇒ *tauškālius* ‘papla’ ⇒ *tauškaliuoti* ‘paplać’), *taukšesỹs* ‘postukiwanie’, *taukšỹnė* c. ‘papla’ (syn. *pleškỹnė*, *pliauškỹnė*, *tarškỹnė*), *tauskūs* ‘kto mówi wiele i bez potrzeby’ (⇒ *tauskūtis* ts.).

taūkti, *taūkia*, *taūkė* lub *taūkti*, *taūksta*, *taūko* gw. ‘dobrze rosnać, bujnie się rozwijać (o zwierzętach domowych, uprawach, drzewach)’ — vb. denominativum od przym. *taukūs* ‘bujny, dorodny, plenny; tłusty’ (znacz. etym. ‘nabierający ciała, objętości’). Zob. też *taukaĩ* i *taūkinas*.

tauli adv. gw. ‘daleko’ (ZTŽ) — wariant przysłówka *toli* (zob.), z dyftongiem *au*

niejasnego pochodzenia. Por. *Aš mečiau akmenį tauli, o anas dar taulėst* ‘Ja rzuciłem kamieniem daleko, a on jeszcze dalej’. — Drw. *taulūs* ‘daleki, odległy’ (*Yra artesnis ir taulėsnis kelias* ‘Jest krótsza i dłuższa droga’), *taulitkaĩ* adv.: *Lydōn mūmi taulitkaĩ* ‘Do Lidy [jest] nam dość daleko’.

taupýti, taupaũ, taupiaũ 1. ‘oszczędzać, zbierać, ciulać pieniądze’, 2. ‘starać się, by niewiele zużyć; używać po trochu, tak by zostało na później’, 3. ‘oszczędzać siły (o człowieku, koniu)’, 4. ‘doglądać chorego’, 5. *lūpas taupýti* ‘zaciskać usta’, 6. *sutaupýti* ‘zebrać plon, zwieźć zboże do stodoły’, refl. *susitaupýti* ‘zaoszczędzić sobie’. Odpowiednik łot. *taũpīt, -u, -īju* ‘oszczędzać, odkładać’. Jest też lit. war. z *al* na miejscu *au*: *talpýti* (*Talpė talpė tuos pinigūs* ‘Ciulał ciulał te pieniądze’), por. *āļkas/aũkas, dālba/dāuba* oraz *kalniērius/kauniērius*. Z innymi sufiksami: *taupóti* ‘oszczędzać’, *aptaupstýti* ‘owijać, opatulać (dziecko)’. Są to formacje intensywne z suf. -y-, -o-, -sty- i SO *taup-* ← *čiaup-*, por. *čiaũpti, čiaũpti* ‘zaciskać (usta, wargi), ścisnąć coś w garści’, < pb. *tjaup- < pie. *teup- ‘przykucnąć, przycupnąć, skulić się’ (LIV² 641). W tym kontekście wymieniana się germańska nazwę ‘złodzieja’, por. goc. *þiufts*, stang. *þēof*, ang. *thief*, stwn. *thiob*, nwn. *Dieb* < pgerm. *þeuba- < pie. *teup-o- (IEW 1085, LEW 74). — Drw. *sántaupos* f.pl. ‘zaoszczędzone pieniądze’ (co do budowy por. *sámplata, sántausa*), *taũpmenos* neol. ‘oszczędności’, *taupýklė* ‘skarbonka’, *taupūs* ‘oszczędny, gospodarny’ (por. łot. *taũpīgs* ts.). — Neoapofonia *taup-* ⇒ *tuop-*: *tuopýti, -aũ, -iaũ* ‘oszczędzać, gromadzić zapas’ (LEW 1141). War. *túopoti, -ju, -jau*. Drw. *tuopà* ‘oszczędność’, *tuopūs* ‘oszczędny, skrzętny’ (por. *kaũpti* ⇒ *kuõpti; sliaũgti* ⇒ *sliauõgti*). — Na SZ *tup-* rodzina *taupýti* styka się z rodziną *tupėti* ‘siedzieć (o ptakach), siedzieć przykucnąwszy, w kucki’ (zob.).

taũras, -ũ 4 p.a. 1. ‘tur, Bos primigenius’ (dziś wymarły), 2. ‘zubr, Bison bonasus’. Odpowiedniki bałtyckie: stpr. *tauris* Ev ‘tur, Ewer [Auerochs]’, łot. *tàurs* ‘motyl’ (zdrob. *tàuriņš, taũriņš, taũriņš*). Wyraz odziedziczony, spokrewniony z jednej strony z psł. *turũ ‘Bos primigenius’ (scs. *turũ*, sch. *tûr*, ros. czes. pol. *tur*), z drugiej strony z gr. ταũρος ‘byk’, łac. *taurus*, -ĩ ‘byk; gwiazdozbiór Byka’, oskij. ταυρομ ‘tur’ (z metatezą *ur* > *ry*: celt. *taruo-, galijskie *taruos*, stir. *tarb* ‘byk’, śrwalijs. *tarw* ts.). Pie. *tauro- < *teh₂u-ro- albo *th₂eu-ro-. Zob. BSW 315, LEW 1067, ALEW 1081, de Vaan 607, Young w *Colloquium Pruthenicum secundum* (Kraków 1998, 201n.) i Derksen 2015, 460. W kwestii łac. *taurus* de Vaan, l.c. dopuszcza możliwość zapożyczenia z semickiego; zdaniem Beekesa 2010, 1456 za pożyczką przemawia brak metatezy typu *nervus, parvus*. — Zapoz. bałtyckie w stfiń. *tarvas* ‘wilder Ochse’ (Būga, RR III, 495, LEW, l.c., Stang 1966, 23). Zob. też zapoz. *tũras*. — N.m. *Tauraĩ* 2x, cps. *Tauragė*, acc. *Taũragė* (przez skrót haplologiczny z *Taura-ragė, por. *Taurāvas* z *Taura-ravas; zob. Būga, RR I, 376n.), *Taurakiaĩ, Taũrakiemis, Taurālaukis* (war. *Taurlaukis* b.z.a.), *Taurāpilis, Taurupỹs*. N.m. *Taurāginai* (1387 *Thowraggen*) pochodzi od n.jez. *Tauraginas (1784 *Taurogin*), co jest drw. na -in- od cps. *taur-rag- ← *tauro ragas ‘turzy róg’ (Vanagas 342). Z onomastyki staropruskiej: n. lasu *Tauro, Taure*, n.m. *Patauris, Pertawren* (war. *Pertouwirn, Portaurn*), cps. *Taurus-galwo*, dosł. ‘Turzy Łeb’ (Būga, RR I, 376n., AON 121, 181, 243, 245).

taurė 4 p.a. 1. ‘kielich ze szkła lub blachy; ozdobne naczynie w kształcie kubka lub kielicha, puchar’, SD «kielich, rostruchan», 2. ‘bańka przystawiana choremu do ciała’, 3. ‘róg myśliwski lub pasterski’, 4. ‘krater wulkanu’. War. akc. *taũrė*. Odpowiednik łot. *tàure* ‘róg myśliwski lub pasterski’, war. *taũrė*. Wyraz ten jest najprawdopodobniej drw. wstecznym od *taũragė* a. *tauragė* ‘zrobione z turzego rogu naczynie do picia’ (Dowkont). To ostatnie jest złożeniem *taura-ragė (por. *taũro rāgas* ‘turzy róg’), przekształconym przez skrót haplologiczny, por. Būga, RR I, 375n., LEW 1067. — Drw. *taurėlė* ‘kieliszek’ (m.in. SD), *taurėlė kraujalaidžio* SD «bańka barwierska» [‘naczyńko do naciągania krwi’, SPXVI],

bikerėlis, taurelė SD «kruż, krużyk» (syn. *kaušelis*), *taūrius* 'kto wyrzyna kielichy'. Por. łot. *tauriņš* – nazwa pewnego kwiatu, kąkol.

taurūs, -ī 4 p.a. 'godny, zacny, przyzwoity, uczciwy, pełen zalet, szlachetny', war. *taūras*, -ā. Sądzi się, że ten przymiotnik wywodzi się z zestawienia *taūras vūras* 'porządny męczyzna (człowiek)', znac. etym. 'tur – męczyzna, męczyzna jak tur' (zob. *taūras*). Zob. Būga, RR II, 318, 635, LEW 1067n. — Vb. denom. *taurėti* 'nabierać zalet, szlachetnieć', *taūrinti* 'uszlachetniać, podnosić moralnie, udoskonalać, ulepszać, poprawiać właściwości', *tauríoti* 'dobrze rosnać (o zbożu, o bydle); udawać się, wieść się, powodzić się; weselić się, bawić się', *tauráuti* 1. 'powodzić się': *Jis pats tauráuja ir viskas (gyvuliai, medžiai, javai) jo tauráuja* 'Jemu się powodzi i wszystko mu się udaje (zwierzęta, drzewa, zboże)', 2. 'kolegować się, być czymś kolegą', 3. 'być przyzwoitym'.

tausýtis, *taūsos*, *taūsės* 'o wietrze: słabnąć, ucichać, ustawać' — forma zwrotna od *tausýti*, *aptausýti* 'uspokoić, uciszyć', co jest iter.-caus. ze SO *taus-* ← pb. *čiaus- (*čiauš-). Pwk. pie. *teus- 'być spokojnym, zadowolonym', por. het. *tuskezzi* 'cieszy się' < pie. *tus-ske- (LIV² 641n.). — Odpowiednik psł. *tušiti funkcjonuje jako kauzatyw do *tūxnōti 'uspokajając się, gasnąć, słabnąć', wtórnie *tuxnōti (ros. *túxnutʹ*). Por. slń. *potúšiti* 'zgasić, stłumić', sch. *túšiti* 'sparzać wrzątkiem, dusić (mięso)', ros. *tušítʹ*, *tušú* 'gasić, tłumić, dusić (mięso)', czes. *tušit* 'przeczuwać, domyślać się, pol. *tuszyć* 'spodziewać się, mieć nadzieję', przest. *otuszyć* 'pocieszyć, podnieść na duchu' (⇒ *otucha* 'dobra nadzieja, ufność'). Dalszy odpowiednik to sti. *tošayati* 'wprawia kogo w zadowolenie, koi' < pie. *toūs-ėje-, caus. do *tušyati* 'jest zadowolony, jest rad'. — SZ *tus-*: łot. *tusēt*, -u, -ēju 'sapać, dyszeć', stpr. ENCH *tussīse* 'niech milczy, schweige', lekcja [tusin-sə], 3 os. futuri od vb. *tusint 'cichnąć, milknąć'; obok tego adi. *tusnan* 'cichy, spokojny', porównywalne z norw. *tyst* 'silent', stszw. *thyster*, *tøster*, duń. *tyst* ts. (pgerm. *pusiþa- < pie. *tusito-, zob. Kroonen 554).

tausóti, *tausóju*, *tausójau* 1. 'żyć oszczędnie, oszczędzać, odkładać pieniądze; oszczędnie używać' (syn. *taupýti*), 2. 'o człowieku, koniu: pilnować, żeby nie pracował ciężko, nie przemęczał się', 3. 'dbać o kogo, chronić', *pritausóti* 'zgromadzić zapas, np. masła', *sutausóti* 'oszczędzając zebrać (pieniądze, majątek)' — formacja dwuznaczna: 1° vb. denominativum od *tau-sa 'taki, co oszczędza', co było n.agt. od niezachowanego pwk. *tau-* 'gromadzić' vel sim. (por. *murksóti* ← *murksà*; *vėpsóti* ← *vėpsà*), 2° dewerbalne intensivum na -so- od pwk. *tau*-⁷⁰⁷. Ten ostatni może być anitowym wariantem do pie. *toūh₂-C ← *teūh₂/*tuh₂- 'przybierać na ciele, mocnieć' (por. LIV² 639). Dalsze szczegóły s.v. *túlas*. Inaczej LEW 1068, który mówi o pwk. *teu-, przybierającym rozszerzenia *-s- bądź *-p- (*čidaup̃ti*, *taup̃ýti*). — Neoosn. *taus-*: *tausà* 'oszczędność', *sántausa* 'rzecz a. rzeczy zaoszczędzone'.

tautà 4 p.a. 1. 'naród' (*lietùvių tautà* 'naród litewski', *tautōs giesmē* 'hymn narodowy'), 2. stlist. 'lud, ludzie' (*anoji tauta* DP 'on lud'; *ižg' tautos Žydy* DP 'z ludu żydowskiego'; *mokykite visas tautas* DP 'nauczajcie wszystkie ludzkie'), 3. stlit. 'ziemia, kraj' (*po visas tautas* 'we wszystkich ziemiach'), 4. przest. 'kraj zamieszkały przez Niemców, niemiecka ziemia' (w słownikach Ruhiga 1747 i Mielckego 1800). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *tauta* 'rodzaj, gatunek; ród, lud, naród', *tautas* f.pl. 'ludzie obcy; żołnierze zaciężni; najmici z odległych okolic', stpr. *tauto* EV 'kraj, Lant [Land]', *en prūsiskan tautan* ENCH 'w pruskim kraju, im Land zu Preussen'. Zob. BSW 315, LEW 1069, ALEW 1082, Karulis II, 380n., PKEŽ 4, 186. Refleks na SO *taut*-V < pie. *toutā < pie. *toūh₂-teh₂. W innych językach ie. widać refleksy SE, por. wenet. *teuta* 'civitas', oskij. *touto*, τωFτο, acc.sg. *toutam*, abl.sg.

⁷⁰⁷ To wbrew Otrębskiemu, który w GJL II, § 576 utrzymywał, że [w formacjach na -so-] «nie bywają w pierwiastku nigdy dyftongi ai, ei, ie, au, uo».

toutad ‘miasto’, umbr. *tuta*, *totam* ‘społeczność miejska, gmina’ (por. Untermann 2000, 779), stir. *túath* ‘lud, plemię’, walisj. *tud* ‘ziemia’ (z **toutā* < **teutā*), pgerm. **þeudō* f. ‘lud, naród’: goc. *þiuda*, stisl. *þjóð*, stwn. *diot(a)* ‘lud’. Por. IEW 1084, Weiss 2009, 103, Casaretto 2004, 455, Kroonen 540. Na brak refleksu SE lit. *†čiauta* < pie. **teutā* zwracał już uwagę Pedersen (*Studi baltici* 4, 1935, 151), ale tłumaczył to nie apofonią, lecz asymilacją spółgłosek pb. **t̥-t* > lit. *t-t*. Wątpliwy jest jednak związek *tautā* z przymiotnikiem psł. **tjudjī* ‘obcy, cudzy’ (scs. *štuždī*, ros. *čužój*, czes. *cizí*, pol. *cudzy*), zob. ESJS 946n. Inaczej Derksen 2015, 461, który nazywa **tjudjī* «the closest cognate of *tautā*», ale też przyznaje, że segment **-d^(h)-* w praformie **teud^(h)-iō-* jest nieoczekiwany (pożyczka z germańskiego?). Teraz za pożyczką germańską opowiada się ESJS C-42n. — Sb. *tautā* jest prawdopodobnie formacją dewerbalną, utworzoną od osnowy pie. **toūh₂-* < **teūh₂-* ‘przybierać na ciele, mocnieć’ (Liv² 639). Por. SZ cs. *tyju*, *tyti* ‘tyć, tłuszczyć’, lit. *tūlas* ‘mnogi, niejedyn’ obok SP *taut-* w *aptaūtēlis* ‘karzeł’ < ‘taki, co nie urósł’ (*Aptaūtēlis*, kurs *nuskurdęs*, *neauga* JU). Znac. etym. ‘przyrost, gromada ludzka’. Paralele semajologiczne: scs. *narodū* ‘naród, ludzie, gromada’ < ‘to, co się narodziło’, błr. *pryród* ‘urodzaj; potomstwo, dzieci’, ros. gw. *priród* ts. W jęz. litewskim spodziewalibyśmy się – z uwagi na obecność spółgłoski laryngalnej – raczej akutowanego refleksu *†tāuta*, -os 1 p.a. (pie. **tōūh₂-teh₂-*). — Inne motywacje werbalne dla praitalskiej formy **teutā* referuje Untermann 2000, 780. Z uwagi na fakt ograniczenia wyrazu do italo-celtyckiego, germańskiego i bałtyckiego rozważa się zapożyczenie z substratu przedindoeuropejskiego, por. de Vaan 618n. — Drw. *tautiētis* ‘rodak’ (por. łot. *tautietis* ‘człowiek obcy, nieznany; pan młody’), *tautiniņkas* 1. ‘patriota, narodowiec w sensie politycznym’, 2. ‘wieśniak niemieckiego pochodzenia’, *taūtišķas* ‘narodowy, ludowy’. Cps. *svetimtaūtis* (zob. *svētimas*), *tautósaka* ‘folklor’ (neol., por. *sakýti*), *tautótyra* ‘ludoznawstwo, etnografia’ (neologizm, por. *tirti*). — Vb. denom. 1. *nutaūsti*, -*taūsta*, -*taūto* ‘wyobcować się, stracić przywiązanie (do rodziny, stron rodzinnych); zatracić cechy narodowe, wynarodowić się’, 2. *nutaūsti*, -*taūčia*, -*taūte* ‘tęsknić za domem rodzinnym, za ojczyzną’ (⇒ *tautā* ‘tęsknota za krajem ojczystym, nostalgia’).

taūzyti, *taūzijau*, *taūzijau* pot. 1. ‘mówić głupstwa, pleść bzdury’, 2. ‘mówić w sposób wulgarny’, 3. ‘natrętnie prosić’, 4. ‘szczeleć, ujadac’ — vb. denominativum od sb. *tauzā* 1. c. ‘papla, ten, kto papla, mówi głupstwa’, 2. ‘paplanina, mówienie głupstw’. Odpowiednik łot. *tauzēt*, -*ēju* ‘mówić głupstwa; mówić przez nos’: *taūzis* ‘kto mówi powoli i nieskładnie’. Etymon pozostaje niejasny. Analiza *tau-zā* ‘papla, gaduła’ wyodrębnia sufiks deterioratywny -*za*, a ten może być dołączany do osnów zarówno werbalnych (np. *plērza*, *pliūrza*), jak i nominalnych (np. *krevēiza*), w tym do wykrzykników (np. *kevērza* < *kevērst*). Būga, RR I, 290 nieprzekonująco zbliżał *tauz-* ze stwn. *dōsōn* ‘huczeć – o wietrze’, jak też z lit. *tvóti* ‘mocno uderzać’ (podtrzymał to LEW 1070). — Drw. *taūzalas* ‘mówienie głupstw, paplanina’, *taūzius* ‘papla’. Cps. *niēktauza* c. ‘kto plecie głupstwa’ (por. *niēkai*), *plepetāuza* < **plepet-tauza* (war. *plēptauzis*, por. *plepetys*), *subintauza* ‘papla, gaduła’ (por. *sūbinē*), *tauzgālius* ‘papla’ (por. *gālas*).

tavalióti, *tavalióju*, *tavalióju* pot. 1. ‘podnosić coś ciężkiego’, 2. ‘znaszać, zdzierać ubranie’, 3. ‘gnieść, miesić ciasto, miąć w rękach, miętosić’, *aptāvaliōti* ‘oblać, zaprawić tłuszczem’, *sutavalióti* ‘poskładać (skoszone siano); zapanować (nad koniem, bykiem)’. Taki przykład jak *tabaliōti* < *tābalas* < *tabalāi* sugeruje pochodzenie od wykrz. **taval-*. Drw. *tāvalis* c. ‘człowiek nieruchawy, wolno pracujący’. — War. *tāvaliōti*, *tāvaliōti*, *tāvaliōti*. Z wtórnym dyftongiem: *tavāliōti*, *tavāliōti*. Paralele: *gỹvailiōti* < *gỹvaliōti* ‘pędzić żałosny żywot, wegetować’, *pilstailiōti* < *pilstailiōti* ‘przesypywać, przelewać’.

tavarúoti lub *tavoriōti*, -*úoja*, -*āvo* 1. ‘mienić się komu w oczach, migotać’ (mieć złudzenie barwnego migotania), np. *Pasilenkiu*, *tai tik tavarúoja akyse*, *nieko nebematau* ‘Jak

się schylam, to tylko mieni mi się w oczach, niczego już nie widzę' (refl. *apsitavarāvo akysē* 'zamigotało [mu] w oczach'), 2. 'stawać się słabo widocznym, ćmić się komu', 3. 'ukazywać się na chwilę w ruchu, w zarysie, migać, migotać, majaczyć w oddali', 4. 'kołysać się, bujać się, dyndać – o latarni zawieszanej u boku wozu; zwisać – o oderwanej części odzienia', 5. *tavoriūoti* m.in. 'rozciągać się na dużej przestrzeni, rozpościerać się'. Bez ustalonej etymologii, por. LEW 1071. NB. W 4. znaczeniu *tavoriūoti* stoi w związku synonimicznym z czas. *tabaliūoti* m.in. 'zwisać i poruszać się, dyndać, kołysać się'; ten ostatni ma motywację w wykrz. *tabalāi/tabalaĩ* (zob. *tābalas*). O wahaniu v/b świadczy war. *tabarūotis: Vienos [vartū] pusės nėra, o kita tabaruojasi ir įkyriai girgžda* 'Nie ma jednej połowy [wrót], a druga zwisa (dynda) i dokuczliwie skrzypi'.

tāvas, -à 4 p.a. przymiotnik dzierżawczy 'twój, twoja' (łot. *tavs, tava*) — stoi obok zaimka dzierżawczego *tāvo*, war. *tāvo* 'twój, do ciebie należący'. Łotewskie formy gen.sg. od *es* 'ja': *tevis* 'ciebie', *sevis* 'siebie', które odpowiadają scs. *tebe, sebe*, wskazują na wschodniobałtycką zmianę *eṽ > *aṽ przed tylną samogłoską następującej sylaby: *teṽas > *taṽas (zob. LEGR § 344). Podobną asymilację widać też w łac. *tuus* 'twój' < *teṽ-ó-, por. gr. *τεός* ts. Formacja pochodna od zaimka 2 os. *tū* (zob., tam też o przypadkach zależnych od pwk. *teṽ-). Por. jeszcze gr. *σός* 'twój' < *tuos. — Drw. *tavāsis* 'członek twojej rodziny, zwł. twój mąż', *tavōji* f. 'twoja żona' (DP *tāvasis* 'twój': *Karālus tāwasis*), *tāviškas* 'taki jak twój', SD «twoyski» (⇒ adv. *tāviškai: Aš darysiu saviškai, ne taviškai* 'Ja zrobię po swojemu, nie po twojemu'), *taviškis* 'do ciebie należący, ktoś z twoich, zwłaszcza twój mąż, twoja żona'. Por. *mānas, sāvas*.

tavōrai, -ų 2 p.a. m.pl. stlit. 'obóz wojskowy', por. SD *tavorai kareivių* «oboz, castra», *tavorus darau* «oboz rozbijam», *tavorus atmainau* «oboz ruszam» ['zwijam obóz'], *tavoryū pastatymas* «obozu rozbicie» — zapoż. białoruskie, zob. *tavōras*. — Drw. *tavornykas* SD «obozny» [obożny, urzędnik odpowiadający za założenie obozu], SPXVI, *vyresnybė tavornyko* SD «obożnego urząd».

tavōras 2 p.a. stlit., gw. 1. 'towar, produkt mający wartość wymienną', 2. 'kram, buda z rzeczami na sprzedaż' — zapoż. ze stbłr. *tovarъ, tavarъ*, por. błr. *tavár, -u*, ros. *továr, -a* 'towar; bydło, zwł. rogate' (uchodzi za pożyczkę z ujurskiego *tavar* 'majątek, bydło', zob. REW III, 112). War. f. *tavorà* 'towar'. — SD: *tavoras* «jata» ['buda, szopa'], «kramnica, kram», *pastatau tavorų* «zakładam warstat», *tavoras knyginis* «księżnica, kramnica księżna». Zob. też SLA 220, Zs 57, LEW 1070, ALEW 1084. — Pl.t. *tavōrai* 'zielenina, warzywa' (żartobl. 'jądra męskie'). — Drw. w SD: *tavorēlis* «kuczka» ['szałas, buda z gałęzi, chrustu'], *tavorynė* «kramarstwo», *tavorinis* «kramarski», *tavoriškas* «kramarski», *tavornykas* «kramarz, kramnik», *tavornykas knygu* «księżnik, kramarz ksiąg», *tavornyké* «kramarka».

tavōriščius, -iaus 1 p.a. stlit. 'towarzysz, towarzyszący komu (np. w podróży), kolega, przyjaciel' — zapoż. ze stbłr. *tovariščь, tovaryščь*, por. ros. *továriščь*, błr. *taváryš*, ukr. *továryš*. Zob. SLA 220, Zs 58, LEW 1071, ALEW 1084. Warianty zmienione pod względem fonetycznym: 1. *tavōrščius* (synkopa i), z tego: 2. *tavōrkščius* (insercja k), 3. *tavōrčius* (synkopa i, uproszczenie zbitki -ršč-), 4. *stavōrčius* (s-mobile), 5. *tavōrišas, tavōrišius* (uproszczenie grupy -šč-; albo przejęcie błr. *taváryš*), od tego: 6. *tavōršis, tavōršius* (synkopa i). — Reanalizy: 1. *tavōrščī-us*, por. *tavorščīà* 'towarzyszka', vb. denom. *tavorščīauti* 'towarzyszyć', 2. *tavōrš-čius*, por. *tavorškà, tavorčkà, tavōrčkē* 'towarzyszka' (m. *tavōrškis*), vb. denom. *tavorškāuti* 'towarzyszyć'.

tè, tē wykrz. 'na, bierz, masz', np. *Tè sàvo knygą, pasiimk!* 'Na, bierz sobie swoją książkę!'. *Tè rublį ir eik, kuĩ nóri!* 'Na (masz tu) rubla i idź, dokąd chcesz!'. *Tē, vālgyk!* 'Bierz, jedź!'. *Tē, jei nori!* 'Masz, jeśli chcesz!'. Z sufiksem imperatiwu i końcówką 2 os.pl.:

Tè-ki-t raktùs ‘Weźcie klucze!’. War. z prepozycją: gw. *īte* ‘tak’, *vaīte* ‘tak oto’; z samogłoską długą: gw. *tē*, żm. *tiē* oraz *i-tē-nái*, *vai-tē-nái* (GJL III, § 662). Jeśli *tē* pochodzi ze skrócenia **tē*, to może stać w związku etymologicznym z greckim wykrzyknikiem *τῆ* ‘ot, tu, masz’, używanym z imperatiwem, por. homer. *τῆ, πῆ οἶνον* ‘Na, pij wino’. Zdaniem Beekesa 2010, 1476, który odtwarza pie. **teh₁*, chodzi tu o skostniałą formę instr.sg. od demonstrativum **to-*. Zob. też BSW 315, GJL III, §§ 662 (tu mowa o tym, że *tē* jest odmianką adv. *čīà* < **tīā*), 835 (tu zestawienie z gr. *τῆ*), LEW 1071.

te-, ptk. łączona z formą czasownikową, wyrażająca ograniczenie czynności lub stanu, np. *Kařtā teñ tebuvaū* ‘Raz tylko tam byłem’. *Jis tiek težino* ‘On tyle tylko wie’. *Vienā žiņgsnī tepaējaū* ‘Jeden tylko krok mogłem zrobić’. Pochodzenie nie do końca jasne. Por. GJL III, § 834, LEW 1071.

tebe połączenie partykuł *te* (zob.) i *be* (zob.). Występuje w powiązaniu z czasownikiem i służy uwydatnieniu trwania czynności lub stanu, np. *Jis ten pāt tebegyvēna* ‘On w tym samym miejscu wciąż mieszka’. *Jis dār tebesimoko* ‘On jeszcze się uczy’. *Jis čīā teberā* [**tebe-ya*], *dār neišējo* ‘On tu jeszcze jest, jeszcze nie wyszedł’. Por. GJL III, § 834.

tegū, *tegūl* ptk. ‘niech, niechaj’, używana w konstrukcji permissywnej, np. *Tegū sāu eīna* ‘Niech sobie idzie’. *Nevarinēk gyvuliū, tegūl ēda* ‘Nie pędź bydła [z miejsca na miejsce], niech się pasie’. Porównanie z paralelnymi zwrotami *tē-neša* ‘niech niesie’ lub *te-nešiē* ts. nasuwa analizę *te-gūl* < *te-gūli* (GJL I, § 532, Mańczak 1977, 132). Oznacza to, że dzisiejsza ptk. permissywna pochodzi ze zrostu starszej ptk. *te* z formą czasownikową *gūli* (3 os. prs. do *gulēti* ‘leżeć’). Jej znaczeniem etymologicznym było ‘niech leży’. Z tego rozwinęło się najpierw znac. ‘niech będzie’ (por. *Tegul vardas V. visados pagirtas* DP 336₂₂ ‘Niechaj będzie imię Pańskie zawsze błogosławione’), potem ogólniejsze znac. ‘niech, niechaj’. Podobny rozwój przeszła ptk. *testo* (zob.). Zob. GJL III, § 836. Osobno zob. *legū*.

téigti, *téigiu*, *téigiau* 1. ‘twierdzić, utrzymywać’, 2. ‘mówić, opowiadać’, 3. gw. ‘głosić kazania’ (*Apie pietus teigē sakymus lenkiškai* ‘Koło południa miał kazania po polsku’). War. *teĩgti*. Cps. *ĩtéigti* ‘podsunąć, zasugerować co, wmówić co komu’, *ĩstéigti* ‘wyznać, wyjawić co’, *nutéigti* ‘potwierdzić’, *patéigti* ‘potwierdzić; powiedzieć w sposób przekonujący; opowiedzieć, zdać sprawę’, *užtéigti* ‘wyrzucić co komu’. Refl. *ĩsitéigti* ‘wmówić coś sobie’, *ĩšsitéigti* ‘przyznać się do czego’. Odpowiada z jednej strony łot. *tēicu*, *tēikt* ‘powiedzieć, opowiedzieć; chwalić, wielbić’, z drugiej strony lit. gw. *tėikiu*, *tėikti* ‘mówić, opowiadać’, a to nasuwa przypuszczenie, że *téigiu* może być wariantem do *tėikiu*, i że pierwsza z tych form ustaliła się w następstwie perseweracyjnej sonoryzacji *ik* > *ig* Paralele: *kraĩkas* > *kraĩgas*; *tváikas* > *tváigas*. Nieco inaczej LEW 1072: źródłem udźwięcznienia miała być forma ptc. contemporane: *tėikdamas* > *tėigdamas*. Starolitewski alternant w postaci skostniałego prs. *tieg* ‘mówi, powiada, prawi’ (zob.) sugeruje, że pdg. *téigti* może być wytworem neoapofonii *ie* ⇒ *ei*. Paralele: *iēžti* ⇒ *eĩžti*; *giēžti* ⇒ *gėižti* i *žliēbti* ⇒ *žleihti*. Sekundarny akut ukazuje się również w *klėidėti* (por. *kliedėti*) i *snėigėti* (por. *sniėgas*). — Drw. *teĩgiamas* a. *tėigiamas* ‘pozytywny, zasługujący na dodatnią ocenę; dodatni (też o liczbie); pomyślny, sprzyjający’ (⇒ *teigiamybė* ‘cecha dodatnia, dobra’), *teigimas* ‘stwierdzenie, twierdzenie’, *teiginys* ‘to, co się twierdzi, twierdzenie, np. naukowe’.

teĩkti, *teikiu*, *teikiau* 1. ‘udzielać, dawać’, 2. ‘utrzymywać z kim dobre stosunki’ (*Mes su juo teĩkiamė*). DP ‘czynić, winczować, folgować, k woli, życzyć, radzić, użyczać’. SD: *teikiu* 1. «sprzyjam komu» (syn. *gero noro kam*), 2. «stręczę co komu», Cps. *ĩteĩkti*: DP ‘posłużyć, zabiegać, zasłużyć, podobać się, zalecać’, *inteikiu* «czynię dość komu», *inteikiu ku* «kontentuję kogo; ugadzam komu», *neteikia* impers. «niepotrzeba» (syn. *nėra reikalo*); *nuteĩkti* ‘nastroić, nastawić; dogodzić’, *pateĩkti* (zob.), *pėrteĩkti* ‘przekazać (doświadczenie)’.

suteĩkti ‘udzielić (pomocy, pożyczki, słowa), sprawić (radość, ból), nadać (wygląd, znaczenie), przyznać (tytuł); zgadzać się ze sobą, żyć w zgodzie’. Refl. *teĩktis* ‘raczyć, chcieć łaskawie co zrobić’ (*Kas ċia yra, teĩkis pasakyti* ‘Co to jest, racz powiedzieć’). *Jis nesiteikė atsakyti* ‘Nie raczył odpowiedzieć’, *teikiuosi* SD «raczę». W starolitewskim częsta jest zwłaszcza forma 2 os.sg. *teĩkis* ‘racz, zechciej’: *Teĩkis priiĩti* ‘Racz przyjąć’. *teiki-si-g mus... taip rėdyt* PK ‘Chciejże nas... tak sprawować’. Dalej por. *ĩsiteĩkti* ‘przypodobać się, przypochlebiać się’, *nusiteĩkęs* ‘nastawiony, usposobiony, nastrojony; udany’ (*Jis šiandien nenusiteĩkęs* ‘On dziś nie w humorze’), *pasiteĩkti* ‘nadszakiwać, pochlebiać’, *prisiteĩkti* ‘dogodzić, zdobyć zaufanie pochlebstwem’. — Leksem *teik-* alternuje z jednej strony ze SZ *tik-* (zob. *tikti*), z drugiej strony z bliskoznacznym *tiek-*, por. *tiẽkti*, *tiekiũ*, *tiekiaũ* ‘podawać, dostarczać, zaopatrywać, przygotowywać’, refl. *tiẽktis* ‘przygotowywać sobie’; *patiẽkti* ‘podać komu, przygotować, przyrządzić, zrobić (obiad, poczęstunek), dać uszyć (buty, sukienkę), złapać (złodzieja)’, ⇒ *pãtiekalas* ‘przygotowana potrawa, danie’; *prisitiẽkti* ‘przygotować sobie’; cps. *vandėntiekis* ‘wodociąg’ (por. *vanduõ*). Czy to neoapofonia *ie* ⇒ *ei*? Czy raczej wypadek zastąpienia starszego prs. iter. **taikiu* (inf. **taikyti*) innowacyjną formą *teikiũ*? Por. *kreipiũ*, *teisiũ* i *veikiũ* jako potencjalne paralele. — Drw. z *teik-*: *teikinti*: SD *teikint kam* «ziednać co komu». Nomina: *ĩteikimai* m.pl.: *inteikimai* DP ‘wczasy’, *inteiktė* SD «dogodzenie», *ĩteiklũs* ‘chcący się przypodobać’, *neteikiamas daiktas* SD «niepotrzebna rzecz», *neteiktė* SD «nieżyczliwość» (⇒ *neteiktinai* SD «nieżyczliwie»), *teikimas* SD «sprzyianie», *teikus* SD «sprzyiazny». Zob. też *taigóti*. — WSZ *tyk-*: *pãtykos* f.pl. ‘potrawy przygotowane dla gości’ (por. *pãtiekalas*). — Refleksu SO *taik-* można dopatrywać się w *táikyti* m.in. ‘dogadzać komu’, *pritàikyti* ‘przystosować, dopasować, dorobić co’.

teiráutis, *teiráujuos*, *teiravaũsi* ‘wypytywać się, dopytywać się, dowiadywać się’ (*Teiravaũsi šičia, teiravaũsi ten, visur išsiteiravaũ* ‘Pytałem tu, pytałem tam, wszędzie się wypytywałem’). *Pasiteiráuk, kiek moka už kviečius* ‘Popytaj (dowiedz się), ile płacą za pszenicę’ — forma z wtórnym *ei* < *ai* na miejscu (gw.) *tairáutis*. Por. *pateikáuti* < *pataikáuti*; *deirýtis* < *dairýtis*; *pareitóti* < *paraitóti*. War. *teiriáutis*, *teiraudinėtis*, *teiravótis* i *teirinėtis*. Leksem *tair-* przedstawia neoapofoniczną formę SP/SO, którą dotworzono do SZ *tir-/tyr-* jak w *tirti*, *týriau* ‘próbować, badać, dowiadywać się’ (stary SO: *tárdyti* ‘przesłuchiwać w śledztwie’). Paralele apofoniczne: *aĩrytis* ⇐ *irtis*; *dairýtis* ⇐ *dyrėti*; *káirinti* ⇐ *ĩkirti*, *ĩkyrėti*; *nairýtis* ⇐ *nyrėti*. Suf. *-au-* w powiązaniu ze SO pojawia się również w czas. *gáidauti* (do *geĩsti*) i *samáuti* (do *sėmti*). Z powodu dyftongu *ei* Leskien 1884, 350 oznaczył *teiráutis* jako anomalię apofoniczną («Ausser der Reihe»). NB. Wymieniony przez Fraenklą war. *teráutis* (LEW 1073, 1081) nie został potwierdzony w LKŽ.

teĩsti, *teisiũ*, *teisiaũ* 1. ‘sądzić kogo w sądzie, wymierzać mu karę’, 2. gw. ‘osądzać, ganić, potępiać’, 3. gw. ‘odrabiać pracę zgodnie z zobowiązaniem’ (*Šeimyna dvare darbus teĩsia* ‘Parobkowie odrabiają we dworze swoją robotę’), 4. gw. ‘spłacać długi’. Cps. *atateisiu* SD «odprawiam kogo», *atteisiu* SD «rospawiam co» [‘rozrządzić, rozporządzić’], *išteĩsti* ‘dotrzymać słowa; spłacić dług’, DP ‘ziścić’, *išteisiu* SD «spełniam», *neišteisiu* *žodžio* SD «zostać na słowie» [‘nie dotrzymuję słowa’], *nuteĩsti* ‘osądzić, skazać’, *teisiu ką* SD «odprawiam co». Refl. *teĩstis* ‘procesować się’, *atsiteĩsti* ‘rozliczyć się, zapłacić’, *nusiteĩsti* ‘procesując się zbiednieć’, *prasiteĩsti* ‘procesując się roztrwonić majątek’ — pwk. *teis-* pochodzi prawdopodobnie z dyferencjacji formy *ties-* (por. *tiẽsti* ‘robić prostym, prostować’) na gruncie neoapofonii *ie* ⇒ *ei*. Paralele: *teĩkti* ob. *tiẽkti*; *speĩsti* ob. *spiẽsti*; *mėilė* ob. *mielas*. — Drw. *išteisėt* SD «dochować wiary» (syn. *išpildyt žodį*), *išteisiųs žodį* SD¹ «słowny», *ĩteisėti* ‘nabrać mocy prawnej’, *pateisėti* ‘dotrzymać (słowa, obietnicy)’, *tėisinti* ‘usprawiedliwiać, uniewinniać’. Nomina: *atateisa* SD «rospawa», *atateisimas tiesų* SD «odprawianie spraw», *atateistas* SD «odprawiony», *tėisė* ‘uprawnienie, to, co komu przysługuje; norma prawna; nauka prawa, o prawie (prawo cywilne itp.)’, *teisė* SD¹

«prawda», *teisybė* SD¹ «sprawiedliwość», *teisingas* ‘uczciwy, sprawiedliwy, rzetelny; słuszny, mający sens’ (SD¹ «prawdziwy»), *teĩsmas* neol. ‘sąd – organ, zespół sędziów; rozprawa sądowa; gmach sądu’ (por. *sũdas* I), *teĩstinas* ‘podsądny, oskarżony’, *teisùs* (zob.).

teisùs, -i 4 p.a. 1. ‘słuszny, sprawiedliwy’, 2. ‘prawy, uczciwy’ (SD «prawy, sprawiedliwy»), 3. ‘mający rację’ (*Šiuo atveju jis visai teisùs* ‘W tym wypadku on ma całkowitą rację’), 4. ‘niewinny, bez winy’, 5. ‘niedłużny, taki co spłacił dług’ — dewerbalny przym. na -u- od *teĩsti* ‘sądzić, osądzać’ (zob.). Znacz. etym. ‘osądzony, oceniony (m.in. pod względem moralnym)’. Por. war. *tiesùs* ‘prawdziwy, prawy, sprawiedliwy, szczerzy’ jako derywat od abstr. *tiesà* ‘prawda’. Hipotezę etymologiczną podano s.v. *tiēsti*. — Odpowiednik w stpr. ENCH: nom.sg. *teisi* ‘cześć, Ehre’, gen.sg. *dwigubbus teisis werts* ‘godni podwójnej czci, zwifacher Ehren werdt’, drw. *teisiskan* ‘czystość, Ehrbarkeit’, *teisingi* adv. ‘skromnie, w skromności (żyć), zuechtig’, vb. denom. *teisint* ‘szanować, czcić (małżonkę swą), ehren’. — Z uwagi na wtórny charakter alternantu *teis-* (zob. *teĩsti*) i znaczną różnicę znaczeniową trudno zgodzić się na zrównanie *teisùs* ze scs. *tixù* ‘cichy’ [‘mało słyszalny, niegłośny’], co przyjęto m.in. w LEW 1074, REW III, 109, Borys 78 i ESJS 963n. Warto zaznaczyć, że w BSW nie ma lemmatu pbsł. **teis-a/u-*.

tek-, derywaty nominalne na SE *tek-* od vb. *tekù*, *tekėti* ‘ciec, płynąć’: *ištekinis* ‘wysoki i prosty (o drzewie), strzelisty, wysmukły’ (syn. *ištakùs*, por. sufiks w *išbėginis*), *išteklis* (zob.), *ištekuōlė* 1. ‘mężatka’, 2. ‘panna młoda szykująca się do zamążpójścia’, *įtekme* 1. ‘ujście rzeki’, 2. ‘część łąki wchodząca w las’, 3. przen. ‘wpływ, oddziaływanie na co’ (syn. *įtaka*), *nuoteka* SD «vcieczka, miejsce do którego vciekaia», *nuoteka* BRB ‘panna młoda, Braut’, *pātekos* f.pl.: *Pats prastasai alus – pātekos* ‘Najgorsze piwo to «patekos»’ (por. syn. *patakaĩ* oraz *papilkas*, *pasčiũkai*, *pasterimai*), *sāntekis* ‘zbieg, zlanie się dwu rzek’ (⇒ *sānteklis* ts.), *sutekmė* ‘zbieg dwu rzek, stok’ (syn. *sāntaka*), *sutekmė* SD «stek pospolicity [‘ściek, rynsztok’], *sutekmė vundenio eldijoj* SD «stek okrętowy» [‘zėza, miejsce, gdzie się zbiera ściekająca woda’], *tekyba* ‘zamążpójście’ (por. *penyba* ⇐ *penėti*), *tėkilas* a. *tėkylas*, *tekylas* ‘okrągła osełka z rękojeścią, toczydło do ostrzenia’ (⇒ *tekylinis akmuo* ‘kamień tokarski, toczydło’), *tekyne* 1. ‘bieg na wyścigi’, 2. ‘zamążpójście’, SD «bieg, bieżenie» (syn. *tekėjimas*), «igrzysko» (syn. *mintynė*), «zawod, bieganie na zawodniczym placu», *tekyne tekù* SD «biegam na zawodzie», *tekėnis* ‘koło u wozu’, *tėkis* (zob.), *tėklius*: *Sulos tėklius iš beržų* JU ‘Cieczenie oskoły z brzoź’ (por. neosufiks w *auglius* DP ‘rośnienie, wzrost’), *tekūnas* przest. ‘goniec, posłaniec, kurier; woźny sądowy; sługa, lokaj’ (por. sufiks w stpol. *biegun* ‘goniec, biegacz; zbieg’, ros. *begún* ‘biegacz’; zob. też ŽD 278, LEW 1077). Cps. *jaunātekė* ‘dziewczyna wychodząca za mąż, panna na wydaniu; panna młoda podczas ślubu’ (drw. wsteczny *tekà* a. *tekė*, por. *pūsnaga* ⇒ *snagà*), *sūltekis* ‘czas, kiedy wydziela się sok drzew, oskoła’ (por. *sulà*), *vienatekis* ‘pojedynczy – o nici; z niekręconych nici utkany lub spleciony’, też o jagnięciu: ‘jedno urodzone’, war. *vienatėkis* (por. *vienas*); *žiemtekys* ‘zwierzę pozostawione na przezimowanie’ (por. *žiemà*; syn. *žiemkentys*). — N.rz. *Tekmė*, *Tėkmė*. N.m. *Piltekai*.

tėk-, derywaty nominalne na WSE *tėk-* ⇐ *tek-*, por. *tekù*, *tekėti* ‘ciec, płynąć’: *įštėkis* ‘rzeczółka wypływająca z bagna’, *sāntėkis* ‘zbieg dwu rzek’ (war. do *sāntekis* i *sāntaka*; por. WSE w *sārėmiai*, *sāvėla*), *tėkmė* ‘nurt rzeki, prąd rzeczny; bieg (życia, czasu)’, war. *tekmė*, SD <tekmė> «struga, strumień, strumyk» (syn. *upelis*), *tėkmele* SD¹ «potoczek» (syn. *ižtakėlis*), *vienatėkis* ‘o jagnięciu: jedno urodzone’ (zob. *tek-*). Osobno zob. *tėkčioti*.

tėkčioti, *tėkčioja*, *tėkčiojo* ‘ciec po trochu, sączyć się’ — formacja duratywna z suf. -čio- i wzdłużonym SE *tėk-* ⇐ *tek-*, zob. *tekėti*. Odpowiedniki z obocznym suf. *-ā-: 1° łot. *tėkāt*, -āju ‘biegać tu i tam’, 2° psł. **tėkati*, por. scs. *istėkati*, -ajq ‘wyciekać, wypływać’, śłh. *tėkati*, ukr. *utikaty* ‘uciekać’, stpol. *ciekać* ‘biegać’, XVI w. *wyciekać* ‘wybiegać; uciekać – o

kuropatwach', pol. *ociekać, ściekać, uciekać* (refl. *ciekać się* – o samicy w cieczce). Zob. też nomina s.v. *těk-*.

tekē-, neoosnowa wyabstrahowana z inf. *tekēti* 'ciec, płynąć' (zob.). Drw. *išteketojas* SD «wyciekacz» ['posłaniec na zwiady, albo który sam wybiega, na dowiedzenie się czego', L.], *patekēlai* m.pl. 'odwiedziny u położnicy po porodzie' (por. *patekynos*), *patekēlē* 'drewniana rynienka do spuszczenia soku brzoźowego, oskoły' (syn. *pātakas*), *tēkēlas* 'toczydło, koło szlifiarskie; szlifierka do drewna' (war. *tekēlas, tēkilas*, por. stpr. *tackelis* EV 'Slifstein [Schleifstein]'), *tekēstos* f.pl. 'zamażpójście' (por. *ženystos* ⇌ *žēnytis*, Būga, RR II, 265, ŽD 367), *tekētojas* SD «biegacz; zawodnik». Zob. też ALEW 1087n. — Neoosn. *tekēj-* (⇌ *tekėjau*): *ištekejēlē* 'kobieta zamażna, mężatka' (por. *atējēlis* ⇌ *atējaũ*), *ištekejimas* SD «wycieczka» ['wycieczka na nieprzyjaciela, wybieganie wojska oblężonych z fortecy na zburzenie fortyfikacji oblężających, zagwożdżenie armat, itd.', L.], *pasitekejimas* DP 'ucieczka', *tekėjimas* 'wschód słońca, księżyc; zamażpójście', DP 'małżeństwo', *tekējā* 'zamażpójście' (por. *ekējā* ⇌ *ekēju*).

tekēti, tekū, tekėjau 1. 'ciec, płynąć, wypływać (o rzece); bieć', 2. 'wyciekać powoli, małym strumieniem, kroplami, sączyć się (o krwi, ropie, ślinie, żywicy)', 3. 'przeciekać, być nieszczelnym (o dachu, beczce, wiadrze, garnku)', 4. 'o krowie: oddawać mleko, być dojną' (*Ar da tēka jūsu karvē?*), 5. 'szybko iść, bieć, spieszyć' (*išilsau tekēdamas* SD «ubiegałem się»), 6. 'upływać (o czasie, życiu)', 7. 'wschodzić, pojawiać się na horyzoncie (o słońcu, księżycu)', 8. 'o kobiecie: wychodzić za mąż' (*už vyro tēka* DP 'za mąż idzie'), 9. przest. 'uciekać się, zwracać się do kogo o pomoc, ochronę'. SD: *teka akys* «zaciekaia oczy», *krauju teku* «krwią płynę», *tekynj teku* «zawod biegam abo na zawodzie». Cps. *atatekēti* 'rozejść się – o małżonkach', *atitekēti* 'przyplynać; o kobiecie: wyjść za mąż i przenieść się do domu męża', *ištekēti* 'wyciec, wypłynąć; wyjść za mąż', *išteku* SD «pochodzę stąd», *nutekēti* 'uciec, upłynąć; wyjść za mąż na pewną odległość od rodzinnego domu' (por. *nūotaka*), *nuteku* SD «ubiegam, zbiegam z gory», *nutekiu kur tolin* SD «zabiegam gdzie daleko», *patekēti* 'pociec, wyciec; wysączyć się; wyjść za mąż; wyjść komu naprzeciw, na spotkanie; wzejść (o słońcu, księżycu); zmarznąć aż do bólu (o opuszkach palców)', *pateka upē* SD «podlewa rzeka» ['rzeka wylewa'], *perteku* SD 'przebiegam przez co; przeciekam', *pritekēti* SD 'przybieć', *suteka* SD «ścieka co do kąda». Refl. *atsitekēti* 'przyjść do siebie, oprzytomnieć', *jsitekēti* 'spodobać się' (m.in. DP), *pasitekēti* DP 'uciekać się, zabieżeć, zająć, wychodzić', też 'zapłodnić się (o owcach i kozach)', *susitekēti* 'zbiegać się, zlewać się (o rzekach)', *tekētis* DP 'łączyć się małżeństwem' (por. z suf. *-ā-: pol. *ciekać się* 'być w okresie cieczki'). Odpowiednik łot. *tecēt, tēku, -ēju* 'płynąć, bieć, toczyć się'. Dwutematowy czas. *tek-a-/tek-ē-*; *tek-ē-* jest osnową duratywną, kontynuującą pie. *tek^u-eh₁-. Brak jest rozszerzenia -ē- w odpowiedniku słowiańskim, por. scs. *tešti* (*tek^{ti}), *tekō* 'bieć, spieszyć, tréχω', aor. *tēxū*, ros. *tečb, tekú* 'ciec, płynąć, upływać, mijać', czes. *téci, téct* 'płynąć, ciec, przeciekać', pol. *ciec, cieknie*, przest. *ciecze* ts. (BSW 316, LEW 1074n., ALEW 1087n.). — Pwk. pie. *tek^u- 'bieć, płynąć' (LIV² 620), por. wed. *tákti* 'spieszy się; wypuszcza strzałę, strzela', aw. *taciñti* 'płyną, biegną', toch. B *cake* 'rzeka' (*tek^uos), stir. *teich* 'ucieka', goc. *þius* 'sługa', stang. *þēow* 'sługa, niewolnik', pnord. *þewaR 'sługa, lennik' < pgerm. *þegwa-⁷⁰⁸. — Drw. werbalne na SE: *tēkinti* (zob.), *tekinēti* DP 'bieżeć, biegać, uciekać się', *tekinēju* SD «zabiegam koło czego», *pertekinēt* SD «schodzić pola, lasy» (syn. *pereit*), *prisitekinėjau* SD «nabiegałem się», *tekinējuosi* SD¹ «zawoduię»; *tekšóti* 'rozpościerać się – o wodzie', przen. 'wylegiwać się' (neosuf. -šo-, zob. s.v. *kēkšē*). Nomina na SE: zob. *tek-*. Pdg.

⁷⁰⁸ Paralele semajologiczne: wed. *tak-vá-* 'krzątający się, spieszący się' ⇌ *tákti*; wed. *abhicara-* m. 'towarzysz, sługa' ⇌ *cáratī* 'porusza się, podąża' oraz łac. *anculus* 'sługa' < *ambik^uolo- < pie. *h₂mb^hi-k^uolh₁-o- 'krzątający się w koło'.

tekėti stał się źródłem dwu neoosnów: *tekē-* i *tekēj-*, zob. *tekē-*. — WSE *tēk-*: *tēk-* (zob.), *tēkčioti* (zob.). — Asylabiczny SZ **tk^u-* został w pbsł. zastąpiony przez *tik-* według reguły *TeT* ⇒ *TiT*, stąd wokalizm *ĩ* w scs. *tīci* ipv. ‘cieknij, płyn’ (por. Vaillant I, § 48). W jęz. litewskim SZ *tik-* usamodzielniał się w odrębnym pdg. *tik-/tink-* (znac. etym. ‘zbiega się, zlewa się, spływa w jedno’), zob. *tikti*. — WSZ **tīk-*: cs. *sūtīcati sę*, *-tičētū sę* ‘zbiegać się, schodzić się, sch. *sītīcati se* ‘stykać się, gromadzić się’ (zob. ESJS 931). — SO *tak-*. Zwraca uwagę brak w bałtyckim tematu **tak-ī-* ‘powodować, że coś płynie’, tj. formacji kauzatywno-iteratywnej, która by odpowiadała cs. *točiti* ‘wylewać po kropli, toczyć płyn; biegać, spieszyć się’, < pie. **tok^u-ēje-*, por. aw. *tācaīieiti* ‘toczy, spuszcza płyn’ (LIV² 620). Prawdopodobnie została ona wyparta przez **takinti* ⇒ *tēkinti* (zob.). NB. Nie należą tu czasowniki *takēnti* i *takinēnti* ‘chodzić zajmując się pracą, krzątać się’, ponieważ są derywatami od wykrz. *tāk-tāk*, zob. s.v. *taknōti*. — Licznie są reprezentowane nomina z *tak-* (zob. s.v. *tākas*), choć wydaje się, że są to raczej postverbalia od iter. **takyti* niż prymarne nomina z apofonią. — WSO **tāk-*: *°tokėti* (zob.).

tekī ptk. gw. ‘a jednak’: *Tekī dasiekē* ‘A jednak dostał (do czegoś)’ — z wtórnym *e* < *a* zapożyczone z błr. *takī*, por. ros. pot. *takī* (zob. Zs 59).

tēkinas, -à 3 p.a. ‘biegnący’ — dewerbalne adi. na *-ina-* od *tekū*, *tekėti*. W połączeniu z czas. ruchu ma wartość adv. ‘szybko, pędem’ ⇐ ‘biegiem’, por. *Jis atbėgo tēkinas* ‘Przybiegł pędem’. *O aš jau tekinà pas tą tetytę lekiu* ‘A ja już pędem do tej cioci lecę’. *Žmones tekini teka, idant jį pamatyti prakarte gulintį* ‘Ludzie szybko biegą, by go zobaczyć w żłobie leżącego’. Paralelę słowotwórczą stanowi psl. **tečinŭ*, bg. *tēčen* ‘cieknący, płynący’, ros. *tēčnyj* ts., slń. *tēčen* ‘plenny, obfity’. — Drw. *tekinaiš* adv. ‘szybko, pędem’, *tekinukas* SD «zawodnik», *tekinomis* adv. ‘szybko biegnąc, w pędzie’, SD «biegiem», *tekinomis eimi* SD «bieżę wskok, lecę, pędzę» (syn. *šokinomis teku*, *skubinomis*, *skubiai braukiu*). Cps. *pūstekinis* ‘biegnący truchtem’ (por. *pūšė*).

tēkinti, *tēkinu*, *tēkinau* 1. ‘toczyć płyny, wytaczać; spuszczać sok, żywicę z drzewa; spuszczać krew z zabitego zwierzęcia’, 2. ‘cedzić, przesączać’, 3. ‘topić zamieniając w płyn (masło, воск, lód)’, 4. ‘obrabiać na kole tokarskim; ostrzyć na tocydle’, 5. ‘wydawać za mąż’ — causativum na *-in-* od *tek-*, por. *tekū*, *tekėti* ‘ciec, bieć’. Paralele *dēginti* ⇐ *degū*; *dērinti* ⇐ *derū*; *kēpinti* ⇐ *kepū*. Znac. etym. ‘sprawiać, że coś płynie, ciecze, biegnie’. Brak apofonii (**takyti*, **takinti*) oraz użycie suf. *-in-* zam. *-y-* stanowią uderzające różnice w stosunku do słowiańskiego, por. cs. *točiti* ‘toczyć płyn’, ros. *točiti* ‘ostrzyć; toczyć, wytaczać, wycować’ (zob. BSW 316). — Z innym sufiksem: *tēkdinti* ‘wydać za mąż’ (por. *Vesdink sūnų, kada nori, tekdink dukterį, kada gali* ‘Syna ożeń, kiedy chcesz; córkę wydaj, kiedy możesz [jesteś w stanie]’). — Neoosn. *tekint-*: *tekinti daiktai* m.pl. SD «toczone rzeczy», *tēkintojas* 1. ‘tokarz’ (*kaltas tekintojų* SD «tokarskie dłuto»), 2. ‘kto ostrzy noże, nożyce’, *tekintūvė* ‘tokarka’.

tēkis, -io 2 p.a., *tekyš* 4 p.a. ‘samiec rozplodowy, stadnik: knur, tryk, buhaj, ogier’ (w SD tylko «kiernoz», tj. ‘samiec świni’) — dewerbalny drw. na *-ja-* od *tek-* jak w *tēkinti* caus. ‘wylewać, toczyć płyny’, *jtēkinti* ‘wlewać do środka’; znac. etym. n. agt. ‘osobnik, który wlewa nasienie’. Inaczej ŽD 65, LEW 1076 i ALEW 1089, gdzie za podstawę przyjęto intr. *tekėti* ‘bieć, biegać’ (znac. etym. ‘bespringendes Tier’). Łot. *teķis* jest lituanizmem (ME IV, 159). — Cps. *pūstekis* ‘samiec z jednym jądrem’ (dosł. ‘półsamiec’, por. *pūšė*), *stīrntekis* ‘samiec sarny, kozioł’ (por. *stīrna*), *tēkiapaučiai* m.pl. ‘jądra knura a. buhaja’ (por. *paūtas*). Vb. denom. *tekiūotis* 1. ‘o świni, owcy, łani: szukać samca, hukać się, gonić się’ (war. *tekiāutis*, *tekiōtis*), 2. ‘o knurze, tryku: biegać od jednej samicy do drugiej’ (przen. też o mężczyźnie).

tekšėti, tèkši, tekšėjo 1. 'spadać z odgłosem (o kropli rozpryskującej się na kamieniu, na blasze)', 2. 'pluskać ogonem (o rybie)', 3. 'brnąć, brodzić z pluskiem', 4. 'uderzać kijanką mokrą bieliznę', 5. 'tykać (o zegarze)' — czasownik na -ė- od wykrz. *tėkš* o odgłosie brnącego po wodzie, błocie, *tėkšt* o bryznięciu, rozprysnięciu się wody, błota, o uderzeniu dłonią na płask, o plaśnięciu, o rozbiciu się jajka na podłodze, o nagłym uderzeniu, np. pioruna, *tėkšt* o uderzeniu, plaśnięciu, o rozprysnięciu się, o stłuczeniu się czego. Synonim: *takšėti* $\Leftarrow$ *tàkš*. Paralele: *plekšėti, pokšėti*. — Z innymi sufiksami: *tekšlėnti* 'kapać po trochu, uderzać (o szybę – o kroplach deszczu); wydawać szmer – o wodzie płynącej po kamieniach; stapać po grząskim, po błocie; rzadkie ciasto uderzać na płask; uderzać dłonią o plecy, o kolano'. Bliskoznaczne: *tekšlióti, tekšnóti, tekšóti*.

tėkšti, teškiu, tėškiau 1. 'bryznać, zacinać (o deszczu, śniegu)', 2. 'obruczać ścianę mokrą gliną', 3. 'cisnąć, rzucić', 4. 'runąć, upaść w dół', 5. 'położyć się do snu' — czasownik utworzony od wykrz. *tėkšt, tēkšt*, zob. *tekšėti*. *tešk-V* jest allomorfem wobec antekonsonantycznego *tekš-C*. Drw. *tėkšlė* 'malina, borówka, jagoda' ($\Rightarrow$ *tėkšė* 'owoc podobny do maliny'). SE-V *tešk-*: *teškėti, tēška, -ėjo* 'rozpryskiwać się, kapać, chlupać'. — WSE *tešk-*: *tėškiau* (prt.), drw. *patėškėti* 'chlapnąć, obryzgać'. — SZ *tišk-/tikš-* (formalnie wygląda jak wypadek redukcji typu *TiT* $\Leftarrow$ *TeT*, ale por. wykrz. *tikš* o spadającej kropli, o plusku, o nagłym pojawieniu się czego): *tikšėti, tikši, -ėjo* 1. 'kapać z odgłosem' (*Tikši vandens lašai nuo stogo* 'Kapią krople wody z dachu'), 2. o odgłosie monotonnego uderzania o coś. Allomorf *tišk-V*: *tiškėti, tiška, -ėjo* 'kapać, kropić; rozpryskiwać się', *sutiškėti* '(o szkle) stłuc się i rozprysnąć'. Inchoat. *ištikšti*, prs. *ištỹkšta* (*tykš-sta), war. *ištỹška* (*tinška), prt. *ištiško* 'rozbrzynać się, rozprysnąć się', *nutikšti* 'dosięgnąć (o kropli bryzniętej), kropnąć, bryznać'. Nomina: *tiškas* 'krochmal' ($\Rightarrow$ vb. denom. *tiškyti, -iju, -ijau* 'krochmalić, robić sztywnym, równym, gładkim'), *tiškutis* 'uderzenie (pięścią)'. — WSZ *tyšk-/tykš-*: *tỹskinti* 'palnąć, uderzyć; palić (o słońcu)', refl. *nusitỹskinti* 'wypogodzić się', *tỹskoti, -ju, -jau* 'leżeć rozciągniętym', *tykšóti, tỹkšo, -jo* 'stać – o kałuży' (*Klanai tỹkšo kieme* 'Na podwórzu stoją kałuże'). — SO-V *tašk-*: *taškyti* (zob.). — SO-C *takš-*: *takšėti, tàkši, -ėjo* 'padać kroplami, kapać; stukać młotkiem', też o odgłosie kroków, *takšėnti* 'powoli ciec', też o odgłosie końskich kopyt (*Arklio kanopos takšeno į kelią*), *takšnóti* 'kapać, kropić – o deszczu', *takšóti* 'stać – o wodzie, kałuży' (syn. *tykšóti*). Por. też wykrz. *tàkš, tàkšt* m.in. o kapaniu, o spadających kroplach. Zob. też LEW 1052n.

tėkti, tenkù, tekaũ 1. 'przypaść, dostać się komu w udziale' (*metė burtas, kas kam tektų* DP 172₁₄ 'puszczali losy, komuby się co dostało'. *Turtas teñka įpėdiniams* 'Majątek przypada spadkobiercom'. *Kiek tėks, tiek pakaks* 'Ile przypadnie, tyle będzie musiało wystarczyć'), 2. 'znaleźć się gdzieś, trafić, dostać się gdzieś', 3. 'popaść (w biedę), doznać (nieszczęścia)', 4. 'wychodzić za mąż', 5. *teñka* impers. 'wypada, godzi się coś zrobić', 6. *teñka* impers. 'zdarza się, trafia się' (*Mūsų girioje kiaunė teñka aptikti*), 7. 'mieć pod dostatkiem, nie odczuwać braku czego, wystarczać' (*Tenku duonos. Gaspadorius netėko pašaro. Šuliniuosa tai teñka vandens*). DP 'dostać się, sstawać się, dostać, przypaść'. SD *tinka* «dostaie, zостаie, zstaie, dostatek iest» (syn. *sutinka, pertinka*), *teko mi kas iš to* «dostało mi się» (syn. *puola ir unt manįs kasgi*). Nie ma uzgodnionej etymologii, zob. referat w LEW 1090. LIV² 618 uznał *tėkti* za refleks pwk. pie. *tek- 'wyciągnąć dłoń'. Podobnie Kroonen 536, s.v. *pegjan-. — Cps. *ištėkti* 'wystarczyć; obyć się bez czego; zmieścić się', *įtėkti* 'dostać się (do kogoś na służbę)', DP też 'być przywłaszczonym, podobać się, potkać', *netėkti* 'stracić, utracić co', *neteñka* 'nie starcza' (SD: *netinka* «ustaię co, ustawa» (syn. *nugaišta*), *netinka to arba to* «schodzi mi na tym», *netinka ko* «niespełna co», *nemitinka ko* «nie staie mi czego»), *nutėkti* 'dostać, dosięgnąć', *patėkti* 'popaść (w biedę); dostać się gdzie; wyżyć, wytrwać', DP 'potrwać, dotrwać, przetrwać, zachować się, zostać, zamieszkać; strawić', SD: *patekt* «dotrwać do końca» (syn. *iškįst*), *patinku* «trwam» (syn. *kinčiu*), *trumpai*

patinkys «krotko trwający», *pértekti* ‘mieć czego pod dostatkiem, opływać w co, żyć w dostatku, zamożnie’ (*pértekęs* ‘opływający w dostatki’), *pritèkti* ‘sięgnąć do pewnego miejsca’, DP ‘być dosyć, dostać, potkać’, *sutèkti* ‘mieć odpowiednią długość (o ubraniu, powrozie, pasie u spodni); mieć czego pod dostatkiem’, *užtèkti* ‘wystarczać’. Refl. *įsitèkti* ‘zmieścić się’, *išsitèkti* ts., też ‘znosić się, nie wadzić sobie’. — Nomina: *išteklis* (zob.), *nesutektė* SP ob. *netektė* SD¹ «niedostatek», *netektis*, -iēs f. ‘ubYTEk, strata’, *patekimas* DP ‘trwałość, wytrwanie’, *patektė* SD «dotrwanie; trwanie; trwałość» (syn. *kantrybė*), *pértekimas* ‘nadmiar, obfitość’, *sutektė* ‘dostatek’, m.in. SD (syn. *apstas*, *skalsybė*, *gausybė*). — Neopwk. *tenk-* ⇐ prs. *teñka*: *ténkinti* (zob.). — SZ *tik-*: *tikti* ‘być odpowiednim do czego, nadawać się’, *nutikti* ‘zdarzyć się’, *tiktis* ‘trafiać się, zdarzać się’. Por. łot. *tikt*, prs. *tieku* (*tenku) lub *tiku* (*tinku), prt. *tiku* ‘stać się, nastąpić; trafić, dostać się gdzie; przypaść komu w udziale; wystarczyć’.

telegà 2 p.a., gen.sg. *telēgos* gw. 1. ‘wóz, furmanka’, 2. ‘dwukołowy wóz, wózek’ (war. *teliegà* LZŽ), 3. ‘taczka’, 4. ‘sanie do wyjazdu’ — zapoż. ze stbłr. *telega*, por. ros. *telėga*, -i, błr. gw. *celėha*, *cjalėha* (PZB 5, 345). Zob. też *kalmōgai*.

telėtyna 1 p.a., *telėtina* 1 p.a. stlit., gw. ‘mięso cielęce, cielęcina’, m.in. SD «cielęcina» (por. *Par karvę teliokas, o jau apie telėtiną ūtura* ‘Cielak [wciaż jeszcze] przy matce, a oni już o cielęcinie mówią’) — zapoż. ze stbłr. *teljatina*, por. błr. *cjaljácina*, -y (SLA 221, LEW 1077). Zob. też *telyčià* i *tėlias*. — Drw. *telėtinis* SD «cielęcy». — Neoosn. *telė-*: *telėtiena* gw. ‘cielęcina’ (sufiks jak w rodzimym *veršiena*), por. *Nevalgyk kiaulienos, valgyk telėtieną, tai būsi sveikas* ‘Nie jedz wieprzowiny, jedz cielęcinę, to będziesz zdrow’.

telėtnykas 1 p.a., *telėtninkas* 1 p.a. 1. ‘zagroda dla cieląt, cielętnik’ (*Suvaryk teliukus į telėtnyką* ‘Zapędź cielęta do t.’), 2. ‘pastwisko dla cieląt, łąka przy domu’ — zapoż. ze stbłr. *teljatnikъ*, por. błr. *cjaljátnik*, -a ‘chlew dla cieląt’. War. ze zmianą *tn* > *dn*: *telėdnykas*. — N.m. *Telėtnikai*, nazwa łąki *Dvařnas telėdninkas*.

tėležioti, *tėležioju*, *tėležiojau* (war. *tėležioti*) gw. 1. ‘brnąć po błocie, po rozmięklej grudzie’, 2. ‘błocić, zanieczyszczać błotem’, 3. ‘gnieść, ugniatać’, 4. ‘jeść mlaskając’, 5. ‘robić coś byle jak, powierzchownie’, *nutėležioti* ‘zanieczyścić podłogę błotem naniesionym na butach’ — czasownik na -o- od wykrz. *tėleži* *tėleži* o człapaniu po błocie. Drw. *teležynė* ‘grzęzawisko’, *teležà* ‘brudny, niechlujny człowiek’, *teležykas* ‘rozmiękły grzyb’, *telėžis* ‘stary, marny grzyb; człowiek oklapły, apatyczny’ (war. metatetyczny: *letėžis*), *telėžius* ‘kto się często moczy, kto nie trzyma moczu’. — Z innym sufiksem: *telėžyti*, -iju, -ijau ‘bić, grzmocić; deptać, miesić błoto; brnąć po błocie; gniotać wyrabiać, zarabiać ciasto; robić co nieudolnie’, *pritelėžyti* ‘zadeptać, zabrudzić (świeżo umytą podłogę)’, refl. *telėžytis* ‘całować się’. — War. z wokalizmem *a*: *talėžyti*, -iju, -ijau 1. ‘mówić głupstwa, pleść niedorzeczności, bzdurzyć’, 2. ‘chciwie chłęptać (o kocie), chciwie jeść’, 3. ‘iść z trudem zapadając się, brnąć, człapać’ (syn. *tálžyti*), *patalėžyti* ‘pocałować’, refl. *talėžytis* ‘przymilać się, łąsić się’, *prisitalėžyti* ‘do woli najeść się, napić się’. War. z wtórnym -z-: *talėžyti* ‘paplać; brnąć po błocie’. Trudny do ujęcia jest stosunek *talėž-* i bliskoznacznego pwk. *tálž-* (zob. *tálžyti*), bo ten ostatni stoi w alternacji z *telž-* i *tilž-* (zob. *telžti*, *tilžti*). LEW 1053, 1077 mówił o apofonii *talaž-* ⇐ *telaž-*. — Niejasna jest geneza czas. *talamōžyti*, -iju, -ijau ‘mówić głupstwa, paplać; chciwie pić a. jeść; chodzić po błocie’ (war. *talamōšyti*).

tėli, f. *tėlios* 4 p.a. — gw., zaimek wskazujący liczebnikowy ‘tylu, tyle’, np. *Keli buvo, teliūs ir paėmiau* ‘Ile było, tyle wziąłem’. Forma *tėli* stanowi pendant do pytajnego *kėli* ‘ile, ilu’, podobnie jak *tàs* do *kàs*; *tóks* do *kóks* i gw. *tatràs* do *katràs*.

tėlias, -io 2 p.a. stlit., gw. ‘młode krowy: cielę, byczek’, SD¹ «cielę, vitulus». War. *tėlis*, *tėlius*. Odpowiednik łot. *teļš* ‘cielę’ (zdrob. *tėlēns*, *teļuks*). Obecność starobiałoruskiego

zapożyczenia *telyčià* (zob.) skłania do przypuszczenia, że pożyczką może być również *tēlias*. W grę wchodzi albo przejście wprost stbłr. *telja*, *celja* n. ‘cielę’ albo derywacja wsteczna *telyčià* ⇒ *tēlias* (por. *liesvyčios* ⇒ *lišvos*; *vỹlyčia* ⇒ *vylà*). Zob. też *telētyna*, *telētnykas*. Zapożyczenie dopuszczał już Brückner 1877, 144; zob. też Brückner 61, s.v. *cielę*: «Na Litwie i Łotwie może pożyczka z Rusi». Inaczej BSW 319, REW III, 90, LEW 1077n. oraz ostatnio ESJS 954 i ALEW 1090, gdzie *tēlias* opisuje się jako wyraz prapokrewny z psł. **telę*, **telete*. — Drw. *telēkas* ‘podrosłe cielę’, *telelis* SD¹ «ciołek» [‘cielę’], *teliena* ‘cielęcina’, *telikē* ‘jałówka’, *telingas*: *telinga kàrvė* ‘cielna krowa’ (m.in. w SD), *telioškas* ‘podrosłe cielę; byczek; głupiec’ (por. łot. *telāks* ‘nieudolny, opieszaly człowiek’), *telytē* ‘jałówka’, *teliukas* a. *telukas* ‘cielę’ (⇒ *teliukiena* ‘cielęcina’), przen. ‘reszta niezmielonego ziarna’. Cps. *tēliabuzė* ‘płynny pokarm dla cielaka’, por. *buzà* I (⇒ *teliābuzis* ‘plaksa, mazgaj’), *teliāvietė* ‘łożysko cielęce’ (por. *vietà*). Vb. denom. *apsitelinti*: *apsitelino* SD «ocieliła się krowa», dziś *apsiteliuoti* a. *apsitelioti* ‘ocielić się’.

telyčià 2 p.a., gen.sg. *telyčios* stlit., gw. ‘jałówka, młoda krowa, która nie miała jeszcze potomstwa’. SD <telicia> «iałowica» (syn. *berždinė*, *berždžia*) — zapoż. ze stbłr. *telica*, por. ros. przest. *telica*, błr. *cjalica*, -y. Z tegoż źródła łot. *telica*. Por. SLA 221, Zs 59, LEW 1078, ALEW 1091. Taka sama budowa w *terlyčià* i *teslyčià*. Z obocznym tematem: *telyčē* (4 p.a.). Osobno zob. *tēlias*. — Drw. *telyčaitė* ‘jałówka’, *telyčėlė* SD «krowka» (por. stbłr. *telicka*), *telyčenà* ‘skóra z jałowki’, *telyčyka* ‘mała jałówka’ (typ *karvyka*), *telyčiōtė* ‘podrosła jałówka’.

teliūskúoti, *teliūskúoja*, *teliūškāvo* 1. ‘poruszać ciecżą w naczyniu, bełtać; poruszać naczyniem z ciecżą, powodując jej wychłustanie’ (*Nešdama pieno neteliūskiuk, išpilsi* ‘Niosąc mleko, nie poruszaj naczyniem, [bo] wylejesz’), 2. ‘nieść, przenosić płyn w naczyniu’, 3. ‘plukać (bieliznę, naczynia)’, 4. intr. ‘o wodzie: uderzać o brzeg, chlupać, chlupotać, pluskać’ (*Vilnys teliūskúoja prie kranto* ‘Fale pluskają przy brzegu’), *išteliūskúoti* ‘wylewać z chlustem, wychlapywać; nie myjąc opłukać’. War. *teliuskúoti*, *teliūškúoti* — czasowniki dźwiękonaśladowcze, podobnie jak synonimiczne *talaškúoti* (⇐ *talaškù*-*talaškù*), *kliuksėti* i *pliaušėti*. Por. psł. **pljuskati* ‘przelewać ciecz z charakterystycznym odgłosem’: słh. *pljuskati*, ukr. *pljuskaty*, pol. *pluskać*, czes. *pliskat* (Borys 442).

telkšóti, *telkšo*, *telkšójo* 1. ‘o wodzie: stać rozlaną na sporej powierzchni, stać, zalegać; rozpościerać się, widnieć (o jeziorze)’, 2. ‘o polu, łące, przedmiocie: być zalanym, pogrążonym, moknąć w czym, namakać’, 3. przen. ‘o człowieku: wylegiwać się’ — durativum stanu na -o-, utworzone od wykrzyknika, por. *telkš* o odgłosie wpadającego do wody przedmiotu; o odgłosie człapania w mokrym obuwiu. — Z innymi sufiksami: *telkšnóti*: *Gatvėse telkšnójo purvas* ‘Ulice były pokryte błotem’, *telkšti* ‘padać obficie i długo, lać’, *patelkšti* ‘o drodze: rozmoknąć’. — Drw. *telkšnà* ‘deszcz ze śniegiem, plucha’.

tēlkti, *telkiù*, *telkiaũ* 1. ‘spraszać do wspólnej, zwykle jednodniowej, roboty, do tłoki’, 2. ‘zbierać do gromady; mobilizować wojsko’. Refl. *telktis* ‘zbierać się, skupiać się, gromadzić się’, *susitelkti* ‘skupić się, zebrać się, zrzeszyć się’. War. v-mobile: żm. *tvelktis* ‘zbierać się, skupiać się’, *susitvelkti* ‘schodzić się, gromadzić się’ — czasownik bsł. z apofonią **telk-* : **talk-* : **tilk-*/**tulk-*, zob. BSW 321n., LEW 1078. — Drw. *telkéjas* ‘kto zaprasza do tłoki; kto werbuje do wojska’, *telkikas* ts., *telkinys* ‘nagromadzenie ludzi lub zwierząt; złożę, np. torfu, węgla; zbiornik, np. wody’, gram. ‘zbitka spółgłoskowa, cluster’, *telkumà* ‘tłum’, cps. *telkvietė* ‘zlokalizowane złożę geologiczne’ (por. *vietà*). — SO *talk-*: *talkà* (zob.). Por. łot. *nuotalcīt* ‘obić, wychłostać’ < **talk-ī-*. — Podwójny refleks SZ *tilk-*/*tulk-*. 1. SZ *tilk-*: *aptilkęs žmogus* ‘doświadczony człowiek, otrząskany z czym’ (por. ros. *tolóchnyj párenb*). 2. SZ **tulk-*: scs. *tlūkq*, *tlēšti* (**telkti*) ‘кроуєтв, bić, uderzać, tłuc’, bg. *tlъča* ‘roztlukuję’, ros. *tolkú*, *tolóčb* ‘tłuc, rozdrabniać’ (*tolóčbsja* ‘włóczyć się, objąć się’), pol.

thukę, thuc ‘rozbijać na kawałki, miażdżyć, rozgniatać; walić o co; bić kogo’.

tel̃žti, tel̃ziù, tel̃žiaũ 1. ‘mocno padać, lać – o obfitym, długotrwałym deszczu’, 2. ‘oddawać mocz, szczać; moczyć się we śnie’, 3. gw. ‘chciwie pić’, 4. gw. ‘brnąć przez błoto’, 5. gw. ‘o człowieku: robić się nalany’. Cps. *itel̃žti* ‘dolać (wody, śmietany), zalać, namoczyć, zamoczyć’, *išel̃žti* ‘wylać; nagotować (dużo zupy)’, *pritel̃žti* ‘napadać – o wodzie deszczowej’ (*Pritel̃žtā, negal išbristi* ‘Strasznie mokro, nie da się przejść’), *sutel̃žti* ‘roztyć się, zrobić się tłustym’. Przesuwkę znaczeniową od ‘lać’ do ‘bić, uderzać’ lub ‘rzucić, ciskać’ ilustruje war. akc. *tél̃žti, -iu, -iau* (*Ka tél̃šu par snukį, i žinosi!* ‘Jak dam po gębie, to będziesz wiedział!’). *Tél̃žē pinigus ant stalo* ‘Cisnął pieniądze na stół’), *itel̃žti* ‘wrzucić do środka’, *išel̃žti* ‘wyrzucić’, *pritel̃žti* ‘zbić, pobić kogo’. O zmianie fonetycznej *el’ > ei* świadczy war. *teĩžti, -iũ, -iaũ* 1. ‘brnąć przez błoto’, 2. ‘zbytnio ścieńczyć nieć przez zwilżanie przędzy śliną’ (war. *teĩžti*). Odpowiednik łot. *telzt, -žu, -zu*, zwykle jednak *tēlst, -šu, -su* ‘pić dużo na raz, żłopać; dużo jeść’. Nawiązanie w prasłowiańskim *tūlz-tũ (zob. *tul̃žti*). Dalsze związki niejasne. Transponat ie. *telg^(h)-, por. IEW 1062, Būga, RR I, 319, LEW 1078n. ALEW 1133 odtwarza pie. *(s)telg^h- w oparciu o het. *istalk-* ‘wygładzić, glatt machen’ i wed. *tarh-* ‘skruszyć, zmiażdżyć’. — Podwójny refleks SZ *til̃ž-/tul̃ž-*, zob. *til̃žti* i *tul̃žti*. — SO *tal̃ž-*: *tál̃žyti* (zob.).

tēmyti, tēmiju, tēmijau (war. *tēmyti*) stlit., gw. 1. ‘wypatrywać, bacznie obserwować’ (*Tēmijo tēmijo ir pamatē* ‘Wypatrywał, wypatrywał i dojrzał’), 2. ‘zauważać, spostrzegać’ (*Nenutēmijau, kad jis neša vogtus linus* ‘Nie zorientowałem się, że on kradziony len niesie’), *patēmymi* ‘zwrócić na co uwagę, mieć co na oku; stwierdzić, ustalić co; powiedzieć’, refl. *tēmytis, įsitēmymi* ‘zapamiętać, zachować w pamięci’, *nusitēmymi* ‘wybrać sobie (narzeczoną)’ — zapoż. ze stbłr. *tjamit̃(sja)* (SLA 221, LEW 1079), por. błr. *cjámicb, cjámľju* ‘pojmować, rozumieć, orientować się’. Rozwój znaczeniowy czasownika na gruncie litewskim nie został jeszcze zbadany. — Drw. *tēmūs, -i* ‘spostzegawczy, baczny; taki, co potrafi wszystko zapamiętać’ (por. błr. *cjámľivy* ‘pojętny, roztropny’).

temnyčią 2 p.a., gen.sg. *temnyčios* stlit., gw. ‘więzienie’, DP ‘ciemnica, loch’ — zapoż. ze stbłr. *temnica*, por. błr. *cjamnica, -y*. Zob. SLA 221, LEW 1079, ALEW 1091. War. akc. *temnyčią* 1 p.a. Dalsza lituanizacja za pomocą neosuf. *-inyčia*: *teminyčia* (por. *mednyčia* ⇒ *medinyčia*). — Niezwykły jest war. *temčia*: *Gelbėk iš temčias* MŽ 58₃ ‘Wybaw od ciemnicy’ (por. *temnyčias* MŽ 572₁₀). Zakłada on synkopowanie nieakcentowanej samogłoski długiej, por. *temnyčia* > **temnčia* > **temčia*. — Drw. *temnyčinykas* BRB ‘dozorca więzienny, Kerkermeister’ (← strus., stbłr. *temnič̃nik̃b*), war. *temnyčnykas* BRB (por. błr. *cjamnič̃nik̃*).

templ̃ē 4 p.a. 1. ‘ciąciwa’, 2. ‘lina do umocowania czego’, 3. ‘pręt łączący w konstrukcji stalowej, sworzeń’ — nomen instrumenti z suf. *-l̃ē-* od czas. *tē̃pti* m.in. ‘napinać, naprężać’ (zob.). Podobna budowa w *dūmpl̃ēs, meksl̃ē, stempl̃ē*. Zob. też *temptyvā* s.v. *tetyvā*.

tē̃pti, temp̃iù, temp̃iaũ (intr. *temp̃i*), 1. ‘ciągnąć, naciągać, ściągać (koszulę z chorego)’, 2. ‘napinać, naprężać’, 3. ‘wlec z trudem’, 4. ‘nieść z trudem (np. kamień, wiadro wody)’, 5. ‘ciągnąć siłą, np. zwierzę na uwięzi’, 6. ‘trącać strunę’, 7. ‘zmuszać do czego’. War. sonoryzowany: *dẽmbti* (zob.). Cps. *itẽmpti* ‘napiąć (struny); wciągnąć, wtaszczyć do środka, wnieść z trudem’, *ištẽmpti* ‘rozciągnąć, rozpiąć na czym’ (*Ištẽmpk kailius ant kailmaučiu* ‘Rozepnij skórę na rozwidlonej gałęzi’ [zwanej *kailmautis*]), *partẽmpti* ‘przyciągnąć z powrotem, przytaszczyć’, *tē̃mpa* intr. ‘szybko rośnie; wlecz się, trwa długo’ (*Ko taip ilgai tē̃mpa ta liga?* ‘Czemu tak długo trwa ta choroba?’). Refl. *tē̃ptis* ‘opierać się (o prowadzonej krowie, baranie), sprzeciwiać się’, *tē̃mpas* 3 os. prs. ‘szybko rośnie, rozwija się, rozrasta się’. Odpowiednik łot. *tiept, tiepju, tiepu* ‘rozciągać, naprężać’, refl. *tieptiēs* ‘zapierać się, upierać się’. Należy do pie. **temp-* ‘napinać, naprężać’, por. stisl. *þomb*

‘skłonić, zgiąć’, toch. B *campām*, toch. A *cāmpās* ‘może, jest w stanie’ (znaczn. etym. ‘wysila się, wyteża się’). Zob. BSW 317, LEW 1079, ALEW 1091, LIV² 626. — Z pewnych innych języków przekazane są tylko nomina, por. psł. *tēt-iva ‘cięciwa, struna łuku’ – drw. od *tētū < *temp-to- lub *timp-to- (scs. *tětiva* ‘вѣрѣ’, ros. *tjativá*, czes. *tetiva*, pol. *cięciwa*, przest. też ‘sznur, nić, nić skręcona’, zob. też *tetyvā*); stisl. *homb* f. ‘cięciwa; wzdęty brzuch’ (*tomp-eh₂); łac. *tempus*, -oris n. ‘przeciąg czasu; pora roku (dnia, nocy)’, *templum*, -ī n. ‘przestrzeń zakreślona jako uświęcona przez augura na niebie i na ziemi’, *extemp(u)lō* adv. ‘natychmiast, w tej chwili’. Zob. REW III, 118 i de Vaan 610. — Drw. *ištempimas*: SD <ištempimas> «wypukłość, wydętość», *templē* (zob.), *temptūvas* ‘kto ciągnie, np. koń’, cps. *káiliatempis* ‘widły do rozpięcia skóry, żeby wyschła’, war. *káltempis* (por. *káilis*), *šalītempē* (zob. *šalis*). — Podwójny refleks SZ *timp-/tump-*. 1. SZ *timp-*: *tiñpti* (zob.), 2. SZ *tump-*: *ītumpas* ‘rozpęd, zamach’: *vienu itumpu* adv. ‘za jednym zamachem’, *ītumpu kuliū*, *neatlēidžiu* ‘młóć bez przestanku’ (Būga, RR II, 261). — SO *tamp-*: *tampýti* (zob., tam też nomina).

témti, prs. *témsta* (war. *tēma*, *tēmia*), prt. *sutēmo* (war. *sutēmē*) 1. ‘ściemniać się, zmierzchać’, 2. ‘o wzroku: pogarszać się, zaćmić się’, 3. ‘o umyśle: tracić jasność rozumowania, tępieć; o świadomości: słabnąć’ (*Sqmonē ēmē témti* ‘Zaczęłem tracić świadomość’). SD *timsta* «mierzcha się, mrok pada» (syn. *blīsta*), *aptémti*: *aptēmo* ‘zapadł zmierzch; o niebie: zaciągnęło się chmurami; o księżycu: ubyło go; o wzroku: pogorszył się, zaćmił się’ (SD *aptemti* «zamierzchnąć»), *ažutemsta*: *saulē ažutimsta* SD «zacimnia się słońce», *sutemo* SD «zmierzchnąć się». Należy do pwk. pie. *temH- 1. ‘słabnąć, mdleć’ (zob. LIV² 624, IEW 1063n.), 2. ‘zmierzchać, ściemniać się’. Por. z jednej strony wed. *tāmyati* ‘nuży się’, *tāntā-* ‘ciężko oddychający, mdlejący’, *tāmas-* n. ‘zmrok; zaślepienie, urojenie’ (EWAIA I, 626), z drugiej strony SO *tam- w rcs. *tomiti* caus. ‘męczyć, wycieńczać’, ros. *tomítʹ* ‘nużyć, dręczyć, trapić, męczyć’, *tómnostʹ* ‘osłabienie, znużenie; rozmarzenie’. Zob. BSW 313, 322n., LEW 1080, ALEW 1092, REW III, 118. — Drw. *temēti*, -ja, -jo ‘trwać w ciemności’, *sutemēti* ‘zmierzchnąć się’, *užtemējo* ‘nastąpiło coś przykrego, nieoczekiwanego’. Caus. *témdyti*, -au, -iau (prs. gw. *témđiu*) ‘zaćmić, przyćmić, zaciemnić, uczynić mrocznym, ponurym’, przen. ‘zamroczyć, przytępić’. Postać *tem-dy-*, z wokalizmem wyrównanym do *témti*, weszła na miejsce zanikłego *tām-dy- (por. SO w *lámdyti*, *rámdyti*, *šáldyti*) albo też *tīmdyti (por. SZ w *gīrdyti*, *kīldyti*, *gūndyti*). — Nomina: *aptemimas* ‘zaćmienie (słońca, oczu, rozumu)’, *ažutemimas mēnesio* SD «zaćmienie księżyca», *ažutemimas saulės* SD «zaćmienie słońca», *prietema* a. *prietēmā* ‘szarówka, zmierzch, półmrok’, *prietemē* a. *prietēmē* ts., *prietemis* a. *prietēmis* ‘zmierzch’ (SD «mierzch, mierzchanie, mrok»), *sántemis* ‘zmierzch’, *sutemā* (zob.). — Neopwk. *temst-* (← prs. *témsta*): *témsta* 1 p.a. ‘zmierzch’: *Dirba nuog auštros iki témstai* ‘Pracuje od świtu do zmierzchu’. *Anta témstos nuvažiavau Seinuosa* ‘O zmroku pojechałem do Sejn’ (por. paralele s.v. *šēlti*), *sutemstos* b.z.a. f.pl. ‘zmierzch’ (*iki gerų sutemstų*). — WSE *tēm-*: *tēmúoti* ‘majaczyć w ciemności, ukazywać się niewyraźnie, mgliście’, nomina: *sántēmis* ‘pora po zmierzchu, a przed ukazaniem się księżyca’, *sūtēma* ‘zmierzch’ (*Lig sūtēmai išbuvau Dustos* ‘Aż do zmierzchu byłem (przebywałem) w Dusiatkach’). Zob. wyżej *prietēmā*, *prietēmē*, *prietēmis*. — SZ w dwojakiej reprezentacji: *tim-* albo *tum-*, por. łot. *timt*, *timst*, *tima* ‘ściemniać się’ obok *tūmst*, *tumst*, *tuma* ts. Nomina postverbalia: *sutiņkas* ob. *sutuņkas* ZtŽ ‘zmierzch’; łot. *timss*, *tīmss*² ‘ciemny’, *tima* gw. ‘ciemność’, częściej *tīmsa*² ts. obok *tūmss*² ‘ciemny’ (war. *tūmsš*), *tūmsa* ‘ciemność’ (*patūmsa* a. *patūmsis* ‘półmrok’), *tumsums* ts., *tumsis* ‘późny wieczór’ (*līdz mēlniem tumšiem* adv. ‘do późna w noc’). Osobno zob. *tiņšras*. — W słowiańskim por. SZ scs. *tīma* a. *tūma* ‘ciemność; wielka ilość’, sch. *tāma*, slń. *temā*, ros. *tōma*, stpol. *éma* ‘ciemność, cień; wielkie mnóstwo’, pol. *éma* ‘motyl nocny’, < psł. *tīma < pie. *tmH-eh₂-. Adi. scs. *tīmīnū* ‘σκοτεινός, ζοφερός’, slń. *temēn*, ros. *tēmnyj*, pol.

ciemny < pie. *tṃH-ino- (por. stir. *teim* ‘ciemny’ z pie. *tṃH-i-). Zob. też *tamsà*.

teñ adv. ‘tam; do tamtego miejsca’ (war. *tén*, *teñgi*, *teñgu*). Odpowiednik łot. *tiē* ‘tam’, gw. *tiē* ‘patrz! oto!’ (LEGR § 474). Tu też stpr. *tēnti* ‘teraz, obecnie, jetzt, nun’ (PKEŻ 4, 191). Formacja związana z przysłówkiem lokalnym, utworzonym od zaimka wskazującego *tàs* ‘ten’ (pie. *to-/te-). Szczegóły derywacji pozostają jednak niejasne. War. *tenaĩ*, *tenái*, *tēnai* oraz *tēnaĩ*, *tēnai*, SD <śinay ir tinay> «tam i sam, huc et illuc», *tenáigi* (*tenaĩk*), *tenaĩs*, *tēnaĩs*, *tenājos*, *tēnājos*, *tēnáu*. Por. alternant deiktyczny *šeñ* ‘tu, do tego miejsca’, łot. *šiē* ts., stpr. *schien*, *schan* ‘tu, hier’. Zob. Stang 1966, 182n., ALEW 1093. — W DP okazuje się forma rozszerzona ptk. *jau*: *tę-jau*, *tę-jau-g* adv. ‘tudzież’, tj. ‘w tamtym miejscu’ i ‘zaraz, wnet, natychmiast’ (GJL III, § 813; LKŽ akcentuje *tējaũ*). Jej kontynuacją jest wsch.-lit. *tijaũ* ‘tam’ (*Kur kumelė, tijaũ ir kumeliukas* ‘Gdzie kobyła, tam i żreback’) oraz *tijaũka* a. *tijáuika* ts. (od *tijaũk < *tę-jau-gi), *tijaũkai* a. *tijáuikai* ts. (zob. LZŽ). — Drw. *tenýkštis*, -ė ‘tamtejszy, tam urodzony’ (por. neosuf. w *čionýkštis*). Cps. *teñbuvis* ‘tamtejszy mieszkaniec’ (por. *buv-*), np. *Čiabuvis, kurs čia, teñbuvis, kurs ten* ‘Tutejszy [jest ten], który tu [mieszka], tamtejszy, który tam [mieszka]’. *Negalėjo žinoti, kaip tenbuviai lietuviai tuos miestelius vadina* ‘Nie mógł wiedzieć, jak tamtejsi Litwini te miasteczka nazywają’. War. *tenbūvis* a. *tėbuvis* oraz *tebuvys* a. *tėbuvis* (z *tembuv- przez dysymilację).

tenča CHB ‘tęcza na niebie’ (PAŽ 485) — zapoż. z błr. gw. *ténča* f. (por. PZB 5, 158) ⇐ pol. *tęcza*, -y ‘wielobarwny łuk na sklepieniu niebieskim’. Brak w SLA i ALEW. Por. syn. *vaivórykštė*.

tenėti, *tēna* (war. *tēni*), *sutenėjo* ‘zsiadać się – o mleku; ścinać się, tężeć, zastygać, krzepnąć – o wywarze z kości, o tłuszczu, galarecie, kaszy’ (⇒ *tenėšiai* m.pl. ‘galareta’), *aptenėti* ‘pokrywać się śluzem’. Durativum na -ė- od pwk. na SE *ten- (por. typ *pelėti*, *merėti*). Do pwk. pie. *ten-/tṃ- ‘napinać, naprężać’ (LIV² 626, LEW 1080), por. gr. *τείνω* ‘mocno ciągnąć, naciągać, napinać; rozciągać, rozpościerać, rozpinać; rozkładać wzdłuż, kłaść’ (*ten-ḱō), SZ *τάσις* f. ‘naciąganie, rozciąganie; napięcie, rozmach’ (*tṃ-ti-); łac. *tendō*, -ere ‘wyciągać, rozciągać, rozpinać (namiot), wzdymać, wyprężać, prostować; dążyć, przeć przed siebie’ (*ten-d^he-), SZ *tentus* ‘napięty, naprężony’ (*tṃ-to-), *teneō* ‘trzymać, mieć, posiadać’ (*tṃ-h₁je-); wed. *átan* aor. ‘napiął, rozpostarł’ (*é-ten-t), SZ *tanóti* ‘napręża, wydłuża’ (*tṃ-neṃ-ti); stwn. *denen*, nwn. *dehnen* ‘rozciągać’. — SZ *tin-*: *tinti* II (zob.), *tiñklas* (zob.). — SO *tan-*: *tanióti* (zob.), *tānas* (zob.), *tandūs* (zob.). Nowy SO *tain-* ⇐ *tin-*: *táinioti* (zob.).

tenėtyti, *tenėtijau*, *tenėtijau* gw. ‘szczebrać’, *ištenėtyti* ‘zbesztać kogo’. Niejasne. Wygląda jak denominativum na -y-, ale nomen *tenet- nie zostało poświadczane.

ténkinti, *ténkinu*, *ténkinau* ‘zaspakajać; oszczędzać’, zwykle *paténkinti* ‘zadowolić, zaspokoić czyjeś wymagania, zadośćuczynić’, refl. *pasiténkinti* ‘zadowolić się czym’ — causativum na -in- od neopwk. *tenk-*, wyabstrahowanego z formy prs. infigowanego *teñka* (inf. *tėkti*) ‘wystarcza, jest dość, jest pod dostatkiem’. Znacz. etym. ‘sprawić, żeby było czegoś pod dostatkiem’. Por. *pakánkinti* ‘zadowolić, zaspokoić’ ⇐ *kañka* (inf. *kàkti*). Zob. LEW 1081.

tepėti, *tepėju* (war. *tepiù*), *tepėjau* wsch.-lit. 1. ‘jeść gęstą potrawę’, 2. ‘chciwie i dużo jeść’, 3. ‘dół kopać (z trudem, przez cały dzień)’, 4. ‘rozzucać gnój’, 5. ‘mocno uderzać’ — rzadki przykład intensivum z suf. -ė-, por. *tėpti* m.in. ‘bić, uderzać’. Brak apofonii odróżnia *tepėti* np. od *įbangėti* DP ⇐ *įbiñgti* oraz od *tyrėti* ⇐ *tirti* (por. GJL II, § 622). Zob. też *vėngėti*. Cps. *aptepėti* ‘obić, zbić kogo’, *atitepėti* ‘oddać cios, uderzeniem odeprzeć’ (refl. *atsitepėti* ‘odżywić się po chorobie’, por. pol. pot. *odbić sobie*), *pritepėti* 1. ‘najeść się do syta’, 2. ‘nałożyć z czubem na talerz; naładować wóz (gnojem)’, 3. ‘napaskudzić (o zwierzętach)’.

ištepėti 'wyryć, wykopać (rów)', *užtepėti* 1. 'uderzyć, zadać cios', 2. 'powiedzieć coś nieogłędnie, niepotrzebnie' (por. pol. pot. *chlapnąć* ts.).

tėpti, *tepiù*, *tepiaũ* 1. 'mazać, smarować, wcierać', 2. 'packać, brudzić; farbować', 3. 'bić, uderzać', 4. przen. 'rzucać na kogo oszczerstwo, potwarzać', 5. 'dać łapówkę' (por. pol. pot. *posmarować* ts.). DP 'mazać, umazać, pomazać; szacować'. SD¹ *tepu* «farbiuję» (syn. *dažau*), «mażę» (syn. *patepu*), «pomazuię», SD *taukais tepu* «łoię, łoiem smaruię» *taukais inteptas* «łoiowaty». Cps. *aptėpti* 'obmazać, nasmarować (chleb masłem)', *ažutepu* SD «przekreszam co, zamazuię», *intepu* SD «plugawię» (syn. *bjaurinu*), *ištepti* 'pobrudzić, powalać, wysmarować', bibl. 'kalać, pokalać', DP 'zmazać, opluśnić, zgładzić, namazać' (*ižtepu* SD «brudzę», syn. *apiplėkinu*; «smolę, wymazuię co z ksiąg»), *patėpti* 'posmarować; dać łapówkę', *patept truputį* SD «pomusnąć, trochę namazać», *patepu kvepalu* SD «perfumuię». Refl. *tėptis* DP 'kalać się' ['brudzić się, plamić się'], *ižteptis* SD «poszpecieć». Odpowiednik łot. *tept*, *tepu* (war. *tepu*), *tepu* (ē) 'smarować', LEGR 568. Lit.-łot. czasownik jest spokrewniony z psł. *tepti, por. scs. *tepə*, *teti* 'uderzać, klepać, chłostać', ros. *tepú*, *teptí* 'bić', *uteptí* 'zabić'; iter. *tepati: ros. *utepátb*, ukr. *tipáty*, pol. gw. *ciepać* 'rzucać, uderzać z rozmachem, międląć (len, konopie), strącać kijem, uderzać w wodę' (war. *ciapać* 'uderzać ostrym narzędziem, rąbać', war. sonoryzowany *dziabać*), czes. *tepat* 'bić, uderzać, kuć' (neopwk. *teps-*: slń. *tépsti*, sch. *tèpsti* 'bić, uderzać, chłostać'). Por. BSW 319, LEW 1081, LIV² 630 (z uwagą: 'Tylko bsł.'). Możliwe pochodzenie onomatopeiczne, mianowicie od wykrz. *tep, opisującej odgłos uderzania, rzucania, tłuczenia itp., por. Boryś 76 (s.v. *ciapać*). Zob. też ALEW 1094, gdzie za REW III, 95 zwraca się uwagę na ewentualne powiązanie ugrofińskie. — Derywaty od SE *tep-*: *tepėti* (zob.), *tepinėti* 'smarować', *teplėnti* 'malować, rysować; bazgrać', też 'deptać, zadeptywać grządki' (syn. *tāpinti*), *teplióti* 'malować ściany; malować obrazy; smarować oliwą; malować byle jak, mazać, gryzmolić' (*margai patepliotas* SD «nakrapiany farbą»), *tepóti* 'grubo smarować chleb masłem; brnąć przez błoto; wdepnąć w łajno'. Nomina: *ištepimas* PK 'zmaza', *ižteptė* SD «zmazanie», *ižteptas* SD «pomazany, poszpeczony» (*neišteptas* PK 'niepokalany'), *patepimas paskutinis* SD «pomazanie, namaszczenie ostatnie», *pateptas* SD «namazany; nieczysty» (syn. *įžagtas*), «sprofanowany», *pateptas aliejum* «oleiowany», *pateptas mostimis* «olejkowany», *kvepunčiais daiktais pateptas* «perfumowany», *taukais pateptas* «smalczony» ['posmarowany smalcem'], *pateptė* SD «plama na ciele, na szacie; poszpeczenie; zmaza», *pateptinis* 'pomazaniec' (m.in. SD), *sutepimas* DP 'zmaza', *tėpalas* 'pasta, maść, maź, smar', *tepelas raudonos dėl veido* SD «barwiczka, rumienidło» (syn. *prausylas*), *tepelas ratų* SD «maź, kołomaz», *teplikis* 'kawałek słoniny do posmarowania patelni', *tepylas kvepius* SD «olejek drogi» [dosł. 'olejek pachnący'], *tepimas* SD¹ «mazidło», *teptūvas* 'pędzel'. — Neoosn. *teplio-* (← *teplióti*): *teplionė* 'nieudolnie wykonany rysunek lub obraz, bohomaz', SD <teplone> «malarstwo, pictura, graphis, dis» i «malowanie, pictura» (to z syn. *tepliojimas*); n.agt. *tepliorius* przest. 1. 'farbiarz', 2. 'malarz – rzemieślnik lub artysta' (⇒ *tepliorystė* przest. 'malarstwo jako sztuka'); *tepliótojas* 'malarz; farbiarz', SD <teplotojas> «malarz, pictor». — WSE *tėp-*: *tėpti*, *tepiù*, *tepiaũ* stlit., gw. 'mazać, smarować; namaszczać świętymi olejami', *tėpčioti* 'przytupywać na mrozie', *tėpėti*, -ju, -jau 'bić, uderzać; kopać, ryc; wyrzucać gnój' (refl. *atsitėpėti* 'wrócić do sił, do siebie; odżywić się po chorobie'), *tėplioti*, *tėplioti*, *tėplióti*, też *tėplóti* 'walać, mazać; bazgrolić, rysować, pisać, malować', *tėpliuoju* SD «maluię co», *tėptelėti* 'maznać; mocno uderzyć dłonią w twarz', intr. 'zwalić się w dół, upaść'. NB. ALEW 1094 traktuje *tėpti* jako czasownik niezależny od *tėpti*. — SO *tap-*: *tāpinti* (zob., tam też nomina z *tap-*).

tercijōnas 2 p.a. NDŽ 'Terziar', 'terciarz, przy zakonach św. Franciszka: członek stowarzyszenia religijnego osób świeckich, tzw. trzeciego zakonu' — zapożyczenie wyrazu pol. *terciarz*, -a ts. (Sw VII, 48), ale z zastępstwem zakończenia -orius przez -onas. To

zastępstwo tłumaczy się oddziaływaniem wzoru podobnego wyrazu pol. *tercjan*, -a ‘woźny szkolny, pedel’ (przest., *Słownik wileński*; por. śl. *tertiānus* ‘należący do trzeciej grupy ludzi’). Brak w LKŽ (tu tylko gwarowy war. *tarcijōnas* DRUŽ ‘terciarz’), pominięte w POLŽ. Rodzimy odpowiednik to *trētīninkas* (zob.).

terēbyti, *terēbiju*, *terēbijau* gw. 1. ‘chciwie jeść, pożerać’, 2. ‘grzebać, gmerać (w jedzeniu, palcami); wybierać lepsze kąski’, 3. ‘roztrząsać, rozrzucać, rozsypywać’, 4. ‘deptać, rozgniatać stopami’, *nuterēbyti* ‘nieumiejętnie, źle coś zrobić, spaprać’, *užterēbyti* ‘pobić na śmierć, zabić; nabazgrolić’ — zapoż. ze stbłr. *terebiti* ‘trzebić, przerzedzać las; cesać zgrzeblę’, por. błr. *cerabícь*, -*bljú*, 3 sg. *cjarēbicь* ‘trzebić (las, chwasty); o ptakach: iskać się, wybierać robactwo z piór; przebierać w czym palcami’. Sekwencja lit. -ere- jak w *čerepōkas*, *čerēslas* i *čerevỹkai* (por. Būga, RR III, 758n.).

terėti, *terù*, *terėjau* stlit., gw. ‘trzymać’, *nuterēt* SD «utrzymać kogo» — prawdopodobnie wariant v-mobile do *tverėti*, *tveriù* ‘być trwałym, zdatnym do użytku przez długi czas’ (por. LEW 1081). Zob. *tvėrti*.

teriōti, *teriōju*, *teriōjau* stlit. 1. ‘doprowadzać do zguby, niszczyć, pustoszyć’ (war. akc. *tērioti*), DP ‘psować’, 2. ‘tępić, zabijać’, SD «gubię, szkodzię» (syn. *žudžiu*), 3. ‘dręczyć, męczyć’, 4. ‘tracić, utracać, gubić’ (*terioju* SD¹ «tracę, utracam») — zapoż. ze stbłr. *terjatь*, por. błr. gw. *cjarácь*, -*āju* (SLA 221, LEW 1081n., ALEW 1094). Cps. *išterioti* ‘zgładzić’ (*norėdami mus išteriot, ik gali išnykint* PK 141₂₁ ‘chcący nas z świata wygładzić i do końca skazić’), *nuterioju* SD¹ «stracam», SD «utracam co», *pateriōti* DP ‘stracić, utracić, potrącić; zgubić; strawić’, *užterioti* MOP ‘zatrącić’. — Neoosn. *terio-*: *nuterionė* SD «szkoda» (syn. *įžeizda*, *žala*), *nuteriotojas* SD «utratnik, marnotrawca», *teriōnas* a. *teriōnis* ‘ciemnieszka, gnębiciel’ (por. zakończenie wyrazu *tirōnas*). — Neoosn. *terioj-*: *nuteriojimas* SD¹ «utrata», SD «utracenie czego, postradanie», *pateriōjimas* DP ‘utracenie, utrata’.

tėrkšti, *tėrškia*, *aptėrškė* (war. *aptėrško*) gw. 1. ‘pokryć się cienką warstwą – o powierzchni płynu’, 2. ‘pokryć się warstwą lodu – o wodzie przy brzegu, o błocie, grudzie na polu, o szybie’. Pod względem formy jest bliskie czas. onomatopeicznemu *terškėti*, ale stosunek znaczeniowy obu tych czasowników wymaga jeszcze sprecyzowania.

terlė 4 p.a. gw. 1. ‘gliniane naczynie do ucierania maku a. soczewicy, makutra, donica’, 2. ‘naczynie do topienia tłuszczu’ — zapoż. ze stbłr. *terlo* n., por. błr. *cērļa*, -a n. War. *terlė*, *tėrlė*. Zob. LEW 1082. Zob. też *terlyčia*.

terlyčia 2 p.a., gen.sg. *terlyčios* stlit., gw. ‘makutra, donica’ — zapoż. ze stbłr. *terlica*, por. błr. gw. *cērlica*, -y (SLA 221, LEW 1082). War. akc. *tėrlyčia* 1 p.a., *terlyčia* 1 p.a.

terliōti, *terliōju*, *terliōjau* 1. ‘brudzić, brukać, walać, kalać (gniazdo)’, 2. ‘partaczyć robotę’, 3. ‘wymyślać komu, łajać’ (war. *terlōti*). Refl. *terliōtis* ‘brudzić się, peckać się; taplać się w kałuży, błocie’, *terliōtis rankàs* ‘brudzić sobie ręce’, przen. ‘pomału coś robić, guzdrać się, mitrężyć’ — vb. denominativum z neosuf. -io- od nomen typu *terlà* ‘brud; brudas’ (zob. niżej). Z innymi sufiksami: *terlėnti* ‘walać, brudzić, zanieczyszczać; niechłujnie jeść; partaczyć robotę’, *terlyti* ts., *terlyti*, -*iju*, -*ijau* ts. — Neoosn. *terlio-*: *terliōnė* ‘dłubanina, praca wymagająca zachodu a. ubrudzenia się; źle wykonana robota’, *terliōtė* ‘marna, wodnista strawa’. — Nomina o osnowie *terl-*: *terlà* ‘brud, błoto naniesione do izby’, *terlà* c. 1. ‘niechłuj, brudas’, 2. ‘kto guzdrze się z robotą, nie robi czegoś na czas’, ⇒ *terlius* ‘brudas; fuszer, partacz’ (⇒ *terliuvienė* ‘niechłujna kobieta’), *terliūgas* ‘niechłuj, brudas’, *terliūzà* a. *terliūzas* ts., też ‘kto tłusty, otyły’ (por. sufiks w *plepūzà*), *terlius* ‘grząski, błotnisty’, cps. *terlasnūkis* ‘ktoś umorusany’ (por. *snūkis*). — Analiza *ter-l-* pozostawia nas z pwk. aniłowym *ter- lub *ster-, dla którego brak bezpośredniego oparcia. LEW 1083 stawiał *ter-l-* na równi z *ter-š-* (zob. *teršti*) i *ter-m-* (zob. *termėnti*), suponując

równoległe rozszerzenia elementarnego pwk. *ter-.

terménti, *termenù*, *termenaũ* 1. 'brudzić, peckać, zanieczyszczać, robić nieporządek', 2. 'jeść w sposób niechlujny, brudząc siebie i wokół siebie', 3. gw. 'wykonywać coś byle jak, partolić', 4. gw. 'mitrzyć czas'. Analiza bliskoznacznych czas. *terlénti* i *terlióti* $\Leftarrow$ *ter-l-* (zob.) przemawia za rekonstrukcją nomen o osnowie *ter-m-* jako osnowy vb. denominativum *term-énti*. Z innym sufiksem: *termóti* 'brudzić, peckać'. Zob. uwagę etymologiczną s.v. *terlióti*. — Drw. *termà* 'brudas, niechluj', *teřmalas* 'nieapetycznie wyglądająca potrawa', *termēklis* 'brudas; partacz; kto dużo a niewyraźnie mówi, pleciuch' (por. *kemēklis*, *stenēklis*), *termēzas* 'gadula, pleciuch' (por. *vaikēzas* $\Leftarrow$ *vaikas*, GJL II, § 368).

terřpti, *terpiu*, *terpiaũ* 1. 'wsuwać, wciskać, wstawiać, np. w ramę' (war. *térpti*), 2. 'zmuszać kogo do przyjęcia czego, wtrzywać co komu'. Refl. *terřptis* 'wciskać się, wypychać się; wtrącać się, np. do rozmowy', *įterřpti* 'wcisnąć, wsunąć, wetknąć; wetknąć łapówkę; wtrącić słowo'. Bez pewnej etymologii, zob. LEW 1061n. (s.v. *tárpas*). — Drw. *įtérpiamas garsas* gram. 'dźwięk wsunięty, wstawiony (w pewnej pozycji w wyrazie)', *terpókšnis* 'wawóz'. — SO *tarp-*: *tárpypis* 'przeciskać się', *įtarpstyti* 'wsuwać, wtrącać (w mowie pewne charakterystyczne dla mówiącego wyrazy)', *tárpas* (zob.).

terškėti, *térška* (war. *terška*), *terškėjo* 'turkotać (o kołach wozu, międlicy, kołowrotku); trzeszczeć (o drzewie, płocie podczas silnego mrozu); brzęczeć (o szybie w oknie); stukać, szczekać (o podkowach końskich); huczeć (o ogniu w piecu)', też 'szybko mówić, trajkotać, paplać' (war. *terškšti*, -iũ, -iaũ w podobnym użyciu) — czasownik onomatopeiczny na -ė-, por. wykrz. *térkšt* a. *terškšt* o odgłosie łamania, o zgrzycie klucza w zamku, o skrzypieniu drzwi, o grzmocie pioruna, o trzasku palącego się drewna (paralele: *braškėti*, *krenėti*, *tratėti*). Odpowiednik łot. *terškēt* (*terkšēt*), -u, -ēju 'grzechotać, terkotać'. Zob. Karulis II, 376, ALEW 1095. Zdaniem LEW 1063, 1083 *teršk-* pozostaje w apofonii do SO *taršk-*, zob. *tarškėti*. — Drw. *aptérškinti* 'obryzgać (błotem); obić kogo', *įsitérškinti* 'rozpadać się (o deszczu)', *sutérškinti* 'stłuc (talerz); zatłuc, zabić; zjeść ze smakiem, spałaszować', *terškinu* SD «grzechocę». Nomina: *terškà* 'gadula, papla', *terškėjimas* SD «chrzęst, crepitus armorum» ['szczęk oręża'] (syn. *barškėjimas*), *terškėlė* 'kołatka myśliwska', SD «grzechotka».

terřšti, *terřiũ*, *terřiaũ* 1. 'zanieczyszczać, zapaskudzać, plugawić, brudzić', 2. 'uszkadzać, psuć, niszczyć', 3. 'zaśmieczać, natrząsać (słomę)', 4. 'obmawiać, oczerniać kogo', 5. 'chciwie, dużo jeść', 6. 'szybko iść, biec, jechać', 7. 'bić, uderzać'. Refl. *apsiterřsti* 'nie przestrzegać postu; objadać się' (*Ji apsiterřšė*, t.y. *apsiřžagė* JU 'Zwymiotowała i zanieczyściła się'), *iřsiterřsti* 'zepsuć się, pogorszyć się', *uřsiterřsti* 'zanieczyścić się, zabrudzić się'. Łączy się poprzez s-mobile z het. *iřtar(k)*^{zi} 'dolega, boli' (*sterkti) oraz łac. *stercus*, -oris n. 'gnój, nawóz; szlaka, żużel', walij. *trwnc* m. 'uryna', bret. *stroñk*, *stronk* 'odchody' < pie. *(s)terk-. Znac. etym. 'zanieczyszczać odchodami (ludzkimi lub zwierzęcymi)'. Por. LEW 1083, LIV² 600, Kloeckhorst 416n., de Vaan 585. — War. sonoryzowany: *dérřti*, -iu, -iau 'zanieczyszczać, fajdać' (war. *derřti*, -iũ, -iaũ), refl. *susidérřti* 'wypróżnić się, sfajdać się' (por. *gaktà* < *kaktà*; *řiuřpis* < *řiuřpis*). — SO *tarř-*: *tarřyti* (zob.). — Podwójny refleks SZ *tirř-/turř-* < *trk-. Por. 1° SZ *tirř-*: *tirřti*, *tirřtũ* (*tirř-stu), *tirřiaũ* 'mętnieć; gęstnieć', *sutirřtu* SD «gęścieię» (syn. *tirřtu tumpu*, *sukietu*), *tirřřtas* (zob.). Por. 2° SZ *turř-*: *turřti*, *turřiũ*, *turřiaũ* 'o kaczkach: mącić wodę, zanieczyszczać wodę', *iřturřti* 'wymyć, wypłukać (garnek)', refl. *iřsiturřti* 'o kaczkach: wypróżniać się'. War. z wstawnym k: *turřkti*, *turřkiũ*, *turřkiaũ* 'mącić wodę – o kaczkach', *iřturřkti* 'wyjeść – o kacze wyławiającej z wody cząstki jadalne'. — O współrdzennym temacie infigowanym *trinř- zob. s.v. *tręřti*.

tesėti, *tesiũ* (3 os. *tėsi*, war. *tėsia*, *tėsa*, -ėja), *tesėjau* 1. 'mieć siłę do pracy, nadążać z

robotą', 2. 'potrafić coś zrobić, podolać czemu, sprostać, być w stanie', 3. 'wystarczać, być pod dostatkiem' (*Kur čia visiems tesēsi* 'Nie wystarczy dla wszystkich'), 4. 'dotrzymywać słowa, obietnicy' (*Duotā žodī reikia tesėti* 'Danego słowa należy dotrzymać'), *atitesėti* 'wyrównać komu co, wynagrodzić szkodę', *ištesėti* 'przetrzymać chorobę; spełnić obietnicę; zdołać, móc', *pritesėti* 'nastarczać, nadążać z dostarczeniem czego'. Paralele na SE: *gedėti*, *pelėti*, *perėti*. Brak alternantów apofonicznych (zob. jednak s.v. *tiēsti*). Związki zewnętrzne pwk. *tes-* nie zostały dotąd rozpoznane. ALEW 1095: «Kein Anschluss».

teslỹčia 1 p.a., *teslỹčia* 2 p.a. stlit., gw. 1. 'cieślica, siekiera używana do wydrążania fug, dziur itp.', 2. 'siekiera o szerokim ostrzu' (syn. *skliūtas*) — zapoż. ze stbłr. *teslica*, por. błr. *ceslica*, -y (SLA 222, LEW 1084). Podobna budowa w *telyčia* i *terlyčia*. Skojarzenie pożyczki z czas. *tašyti* 'ciosać' (zob.) pociągnęło za sobą war. *tašlyčia*, wtórnie *teslỹčia* (brak u Kabašinskaitė 1998).

tēsti, *tēsũ* (war. *tēsũ*), *tēsiaũ* (war. *tēsaiũ*) 1. 'ciągnąć, rozciągać, np. skórę, sieci; wydłużać', SD *tįsiu* «ciągnę co», 2. 'przeciągać, wlec po ziemi', 3. 'o koniu: ciągnąć wóz', 4. 'dźwigać, nieść coś ciężkiego', SD *tįsiu* «dźwigam» (syn. *keliu*), 5. intr. 'żyć, trzymać się, pozostawać w jako takim zdrowiu'. Refl. *tēstis* 'rozciągać się, ciągnąć się, wlec się' (*led nusitįsēm* 'ledwieśmy dojechali', Otrębski 1934, 362), przen. 'upływać – o czasie', *užsitįsti* 'przeciągnąć się (o zebraniu)'. Odpowiednik łot. *ties-*: *atīest²* *zuobus*, *-tīesu*, *-tīesu* 'wyszczерzyć zęby'. Do pie. **tens-/tins-*, por. goc. *-binsan* 'ciągnąć, wlec', stwn. *dinsan* ts., nwn. *gedunsen* 'nadęty, wypasiony', wed. *tatasrē* 'przyciągnęli' (**te-tins-*). Prawdopodobnie chodzi tu o neopwk. na -s-, który wyabstrahowano z tematu desiderativi **ten-s-*, ⇐ pwk. **ten-* 'rozciągać, napinać, naprężać'. Zob. LIV² 629, przyp. 1, LEW 1083n., ALEW 1095, Kroonen 543n. — Postverbalia: *pratęsa*: SD *pratįsa* «przedłużenie», *tēsīmas* 'włóczenie, marudzenie', SD *tįsimas* «ciągnięcie», *ižtįsimas* «napięcie», *tēsīnys* 'ciąg dalszy, kontynuacja', *tētūvas* 'naciągacz', *užtęsas* CGL 'całun do okrycia zwłok, Laacken'. — SZ *tįs-* < **tins-*: *tįsti* (zob.). — SO *tąs-* < **tans-*: *tąsyti* (zob.).

testó ptk. 'niech, niechaj' — używana w stlit. konstrukcji permissywnej, np. *Testo mažieji vaikeliai vaikščioja manęsp* DP 'Niechajże małe dziatki do mnie chodzą'. Pochodzi ze skrócenia formy *te-stóvi* 'niech stoi' (człon *stóvi* to 3 os. prs. do *stovėti* 'stać'). Z permissywnego znac. 'niech stoi' rozwinęło się najpierw znac. 'niech będzie' (por. *Testo pagirtas vardas šventas jo* DP 'Niech będzie błogosławione imię święte jego'), potem uogólnione 'niech'. Podobny rozwój przeszła ptk. *tegũ*, *tegũl* (zob.). — W dialekcie wsch.-litewskim kontynuantem *testó* jest *tēsta*, *testà* 'niech sobie będzie' (-a ze skrócenia **-ā*, zob. Mańczak 1977, 132). W konstrukcji z 3 os. prs.: *testà aĩna* 'niech idzie'. Zob. GJL III, § 836.

tešlā 4, 2 p.a. 1. 'ciasto', *dūonos tešlā* 'ciasto chlebowe', 2. gw. 'żarcie dla świń z tłuczonych kartofli zasypanych mąką'. Ze zmiany stlit. *tašlā* (tak np. DP, SD) przez wyrównanie wokalizmu do prs. *tešiũ* (paralela: *talpā* ⇒ *telpā* przy prs. *telpũ*). Odpowiednik łot. *tasla* pewna potrawa: 'eine Art Brei (*kīšēlis*) aus Roggenmehl'. (Nie jest pewne, czy należy tu również łot. *tasla* 'krowa z wielkim brzuchem', zob. ME IV, 134). Dewerbalna formacja z suf. *-lā-* i SO *taš-* jak w zanikłym iter. **tašyti* ⇐ *teš-*, zob. *tēsti* 'o wymieniu: wzbierać mlekiem' (apofonia jak w *talpā* ⇐ *talpyti* ⇐ *telpũ*). Znacz. etym. 'wzbierająca, powiększająca się masa' ⇒ 'ciasto'. Por. *tešlā kyla* 'ciasto rośnie, tj. podnosi się skutkiem fermentacji'. War. *tāšlas/tēšlas*, *tašlys* (BRB); *tašlẽ/tešlẽ*, *tāšlẽ/tēšlẽ*. Zob. też LEW 1084, ALEW 1081. — SD: *tašla* «ciasto», *tašla aptiekinė* «masa albo massa u aptekarzy», *kųsnis iš tašlos* «klosek» ['mączna potrawa: ugotowane bryłki ciasta', SPXVI], *kųsniai iš tašlos* «klosek, którym nadziewaia gęsi, kaczki». — Neoosn. *tašl-*: *tašlyka* 'mała dzieża' (por. *karyyka* ⇐ *kārvė*). Vb. denom. *apsitašlėti* 'oblepić się ciastem'. — Neoosn. *tešl-*: *tēšlinas* 'oblepiony ciastem', *tešlus* 'tłusty, gruby, otyły' (⇒ *tēšlius* 'ktoś bardzo gruby; ktoś

niechlujny'). Vb. denom. *sutešlōti* 'powalać ciastem', *pritešlūoti* 'oblepić ciastem', *tešlēnti* 'klepnąć otwartą dłońią; dać dziecku klapsa'.

tešmuō 3 p.a., acc.sg. *tēšmenį* m. 'wymię krowie' (gw. *tešmuōj*). Nom.pl. *tēšmenys*, gw. *tēšmenes*, *tēšmens* 'wymiona'. Odpowiednik łot. *tesmens*, *tesmenis* ts. (gw. *desmens*). Pb. *teš-men-, konkretyzowane nomen actionis na -men- od pwk. *teš-*, por. *tēšti* 'o wymieniu: wzbierać mlekiem'. Suf. -men- jak w znaczeniowym odpowiedniku słowiańskim *vyme*, *vymene* 'wymię' (pie. *ūd^h-men-). Por. LEW 1084, ALEW 1095. — Neoosn. *tešmen-*: *tešmeniklis* 'smarkacz, gołowas', *tešmeniūota kārve*, *ožkā* 'krowa, koza o wielkim wymieniu'. — Neoosn. *tešm-*: *tēšmas* 'wymię' (por. drw. wsteczne *rēmen-* ⇒ *rēmas*; *stuomen-* ⇒ *stūomas*), *tešmuvā* 'wymię'.

tēšti, *tešiū*, *tēšiaū* 'o wymieniu: wzbierać mlekiem, zaokrąglać się; oddawać mleko – o krowie na krótko przed ocieleniem się', *sutēšti* 1. 'powiększyć się podczas ciąży', 2. 'zmięknąć, stracić sprężystość, zwiotczeć (o mięśniach)'. Drw. *tešlā* (zob.), *tešmuō* (zob.). — WSE *tēš-*: *tēšē* (prt.), drw. *tēšimas* gw. 'siara, pierwsze mleko krowy przed ocieleniem' (syn. *krēkenos*). — SO *taš-*: stlit. *tašla* (m.in. DP, SD), zob. s.v. *tešlā*. — Bez dobrej etymologii. Wskazywano na związek z pwk. pie. *tek-, jak w gr. ἔτεkov aor. '(o ojcu) spłodziłem, (o matce) urodziłam', por. LEW 1084 (Liv² 618, s.v. *tek- nie wspomina o lit. czasowniku). Tego rodzaju nawiązanie wymagałoby założenia dla bałtyckiego pwk. *teš-* hipotetycznego znaczenia 'zajść w ciążę'; materiał, niestety, na to nie pozwala.

tetā 4 p.a. 'ciotka' — drw. wsteczny od stlit. *tetka* BRB 'ciotka, Tante', co zapożyczone ze stbłr. *tetka*, *tetka* 'ciotka', por. błr. *cětka*, -i. Podobnie: *pahonka* ⇒ *pahona*; *smūtka* ⇒ *smūta*. Inaczej LEW 1085, który łączy *tetā* – mimo różnicy wokalizmu – z *tētis* 'tatuś'. — Drw. *tetēnas* 'mąż ciotki, wuj; teść, świekier; syn ciotki; kum, ojciec chrzestny', *tetulē* SD¹ «ciotka», SD «ciotka po matce, po oycu» (tu obok <tetule> stoi war. <cetule>, co SLA 50 – za Brücknerem 1877, 78 – niesłusznie uważał za zapożyczenie pol. *ciotula*), *tetulēnas* 'syn ciotki', SD «ciotczany».

tetervā 3 p.a., *tēterva* 1 p.a., *tetēva* 1 p.a. 'cieciorka, samica cietrzewia, Tetrao tetrix' (war. *tetirva* SD). Z innym tematem: *tetervē* 3 p.a. Odpowiedniki bsł.: łot. *teteris* 'cieciorka, samica cietrzewia', stpr. *tatarwis* EV 'cietrzew, Birghun [Birkhuhn]' (*teterv-) oraz psł. *tetervī, por. cs. *tetrěvī*, -vi 'bażant', bg. *tétrev* 'cietrzew', ros. *tétere*v 'cietrzew' (stbłr. *teterja*, błr. *cecjarúk*), czes. *tetrev* 'głuszec', pol. *cietrzew* (z metatezą: stpol. gw. *cietwierz*, *ciećwierz*). Pochodzenie prawdopodobnie dźwiękonaśladowcze. Por. Būga, RR I, 488, II, 627n., BSW 320, LEW 1084n., ALEW 1096, Boryś 82. Nieco inną ośnowę *tetr- pokazuje gr. τέτραψ, -αγος a. -ακος m. 'jakiś ptak kurowaty', zob. GEW II, 886, Beekes 2010, 1473. — Drw. *tētervinas* 3 p.a., *teteřvinas* 1 p.a. 1. 'cietrzew, Lyrurus tetrix' (war. *tētirvinas*, *tetervinis* CGL), 2. SD: *tetervinas* *didysis* «bażant», *tetirvinas* *didysis* «fazyan, bażant», 3. 'głuszec': SD *tetervinas* *kurtinys* «głuszec». Od tego drw. wsteczny: *tētervas* 1 p.a. 'cietrzew' (por. *guļbinas* ⇒ *guļbas*; *žāšinas* ⇒ *žāšas*). — N.rz. *Teteřvė* 2x oraz *Tetervinė*. N.jez. *Tetervinis* 2x. N.m. *Tētervos* oraz *Tetervinaĩ* ob. *Tetirvinaĩ*, *Tetervinė* 4x, *Teterviniai*, *Tetirvynė*.

tetyvā 2 p.a., *tėtyvā* 2 p.a. stlit., gw. 1. 'ścięgno, żyła, nerw', 2. 'cięciwa, struna łuku', 3. 'struna skrzypiec', 4. 'liść buraka' — zapoż. ze stbłr. *tjativa*, por. błr. *cecivā*, -ý (SLA 222, LEW 1080, 1085, ALEW 1096). — Pod wpływem synonimu *templē* 'cięciwa', jak też czas. *tempiū*, *tempti* 'napinać, naprężać' *tetyvā* zmieniło się w *temptyvā*, *temptyva* (por. Leskien 1891, 353, Kabašinskaitė 28).

tetradkā 2 p.a., gen.sg. *tetrādkos* wsch.-lit. 'zeszyt, zeszyt szkolny': *Vaikai nepazdalina tetrātkom* LzŽ 'Dzieci nie dzielą się zeszytami' — zapoż. z ros. *tetrādka*, -i ⇐ *tetrādā* f. 'zeszyt' (⇐ śrgr. τετράδι(ov) 'czwarta część arkusza', zob. REW III, 101n.). Od

neosn. *tetr-* utworzono *tetráitē* ‘zeszyt’ jako formację hybrydalną, por. *Reikia pirkcie naujų tetráitį* LzŽ ‘Trzeba kupić nowy zeszyt’. Zob. też *kājetas*.

tėvainis, *-io/-ies* 1 p.a. stlit., gw. ‘dziedziczący po rodzicach, po przodkach, dziedzic, spadkobierca’ (war. *tėvāinis* 1 p.a., *tėvaĩnis* 2 p.a.) — drw. od *tėvaĩ* ‘rodzice’, utworzony suf. *-ainis*, który charakteryzuje m.in. nazwy pokrewieństwa, por. *brólainis*, *gentaĩnis*, *svāinis* (GJL II, § 347). War. *teivainis* (CHB; dyftong *ei* na miejscu *ė* jest objawem antycypowania palatalności w spółgłosce *n*’, zob. GJL I, § 341). Odpowiednik łot. *tēvainis* pokazuje znaczne zróżnicowanie semantyczne: ‘stary człowiek, starzec; dziad, dziadek; świekier’. W SD *tėvainis* jest synonimem do *tėvykštaitis* i *tėvykšnykas*; *turtė be tėvainio* SD «puścizna po jakimkolwiek». Nazwiska: *Tėvaĩnis*, *Tėveĩnis* i *Tėveĩnius*. — Z innym sufiksem: *tėvuonis* DP ‘dziedzic, spółdziedzic’ (por. DP *atskaluonis*, *paklaiduonis*, GJL II, § 345). — Drw. *sántėvainis* bibl. ‘współdziedzic’ (syn. *sántėvonis*), *tėvainė* przest. ‘miejsce urodzenia, ojczyzna’, *tėvainystė* ‘dziedzictwo’ (war. *teivainiškė* CHB); *tėvāiniškas* ‘dziedziczny, dziedziczony’, *tėvainimas* a. *tėvainumas* ‘dziedzictwo’ (neologizmy DP). Cps. *bendratėvainis* SD «spółdziedzic» (por. *beñdras*). Vb. denom. *tėvainiauti* ‘dziedziczyć’ (CHB).

tėvas, *-à* żm. 1. ‘cienki’, 2. ‘o figurze: smukły, szczupły’, 3. ‘o głosie: cienki, wysoki’. Odpowiednik łot. *tiēvs* ‘cienki’. Rekonstrukcja pb. **tēnua-*. Transponat ie. **tenh₂u-o-*. Formacja typu *vřddhi*, urobiona od przymiotnika o temacie na *-u-*, pie. **tñh₂-ú-*, por. wed. *tanú-*, gr. *τανυ°*, np. *τανύ-γλωσσος* ‘mający długi język, gadatliwy’⁷⁰⁹, stisl. *þunnr* ‘cienki’ (drw. stwn. *dunni*, nwn. *dūnn* ‘cienki’ < **þunn-ja-*), scs. *tññ-kū* ‘cienki’, ros. *tónkij*, sch. *tānak* (lit. *†tinūs* nie zostało zaświadczone). Tu też łac. *tenuis* ‘cienki’ < **tenaui-* < **tñh₂-eui-*. Zob. BSW 319, LEW 1086, NIL 694, de Vaan 614, Beekes 2010, 1448. Porównywalne *vřddhi* pokazuje lit. *leñgvas* (zob.). Forma pierwiastkowa **tñ-h₂-* była pewnie derywatem od pie. **ten-* ‘napinać, naprężać’, zob. *tenėti*, *tiñklas*. — Drw. *tėvỹbė* ‘szczupłość’. Cps. *tėvakāklis* ‘o cienkiej szyjce, np. butelka’ (por. *kāklas*), *tėvakōjis* ‘o cienkich nogach’ (por. *kója*), *tėvgalis* ‘cieńszy koniec, np. kłody, belki’ (por. *gālas*). Vb. denom. *tėvēti*, *-ja*, *-jo* ‘robić się cienkim, szczupłym’.

tėvas 3 p.a. ‘ojciec’, pl. *tėvaĩ*, *-ỹ* ‘rodzice’ (por. pol. gw. *ojce* ‘rodzice’ ⇐ *ojciec* ‘pater’), stlit. ‘przodkowie’. War. gw. *tės* (LD § 223). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *tēvs* ‘ojciec, stary człowiek’, *tėvu tėvi* m.pl. ‘przodkowie’; stpr. ze zmianą *ē > ā > ō* (?): *tāws* ‘ojciec, Vater’, *towis* EV ts.; poza tym *tawe* GRF 15 «Pater», *thaus* GRG 56 «Vater». Lit. *tėvas* zestawia się z familiarnymi wyrazami *tėtė* ‘tata, tatuś, ojczulek’, *tėtis* ts. (⇒ *tėtūlis* ‘ojczulek’, *tėtūšis* ‘tata’), też *tėčiūs* ts., łot. *tēte* ‘ojciec’, stpr. *thetis* EV ‘dziadek, Altvater [Großvater]’ a także lit. gw. *tītė*, *tītis* ‘tatuś’, *titilis* ts. Por. BSW 320, LEW 1085, ALEW 1096, 1099. REW III, 168 wymienił w tym kontekście ros. *tjátja* ‘tatuś’ jako dziecięce – jego zdaniem – przekształcenie wyrazu *táta* ‘tata’. Jest to dobra paralela dla lit. *tėtė* (por. *dėdė* ⇐ *djádja*). — Drw. *betėvis* a. *betėvis* ‘nieznanego ojca; osierocony’ (SD «bėkart»), *įtėvis* ‘ojciec przybranego dziecka; przybrany ojciec’ (por. *įmotė*), *įtėviai* m.pl. ‘przybrani rodzice’, *patėvis* a. *pātėvis* ‘ojczym’ (por. stpr. *patowelis* EV ‘ojczym, Stiefater [Stiefvater]’), *prótėvis* ‘przodek, praojciec’ (*tėvaĩ prótėviai* ‘rodzice i prarodzice, przodkowie’), *sántėvonis* bibl. ‘współdziedzic, dziedzic wspólnego dziedzictwa’ (syn. *sántėvainis*), *tėvainis* (zob.), nazw. *Tėvēlis* (⇒ *Tėvēliónis*), *tėvenà* ‘podobieństwo do ojca; o dziecku: drugi ojciec, zupełnie jak ojciec’ (GJL II, § 305), *tėvenas* peior. ‘ojciec’, *tėvijà* ‘kraj ojczysty; rodzice’, *tėvỹnė* ‘miejsce urodzenia, dom rodzinny, miejsce zamieszkania rodziców; kraj ojczysty, ojczyzna’ (⇒

⁷⁰⁹ W simplex ukazuje się sufiks inny niż *-u-*, por. *ταναός* ‘długi, wysoki, smukły, śpiczasty, ostro zakończony’ < **tanauos* < **t^an.Ha.uo-* < pie. **tñh₂-éuo-* (inaczej Beekes 1969, 190 n.).

tėvainė ts., drogą neoapofonii *y* ⇒ *ai*, por. *pataĩtė*), *tėvystė* (zob.), *tėviškas* (zob.), *tėvōkas* ‘tata, tatuś; dziadek’ (*Tėvōką karan ka paėmė, i nebegrižo* ‘Tatę jak wzięli [do wojska] na wojnę, tak już nie wrócił’), *tėvōnas* ‘dziadek’ (suf. *-onas* przypomina słow. *-anŭ* w takich nazwach pokrewieństwa, jak *brat(r)anŭ* ‘syn brata’ i *sestranŭ* ‘syn siostry’), *tėvonijà* ‘ojcowizna’, *tėvonis* ‘dziadek’ (⇒ *tėvonŭstė* ‘ojcowizna, dziedzictwo’, bibl. ‘królestwo Boże’), *tėvūkas* ‘tato, tatuś, ojczulek; dziadek’. Cps. *devyniatėvis* a. *devŭntėvis* ‘bękart’ (por. *devyni*), *sėntėvis* ‘przodek’, bibl. ‘patriarcha’ (por. *sėnas*), *tėvavardis* ‘imię ojca’ (por. *vardas*), skrót haplologiczny: *tėvardis*; *tėvažudŭs* ‘ojcobójca’ (por. *žudŭti*). — NB. W językach bałto-słowiańskich brak jest śladu po leksemie pie. **ph₂ter-* ‘ojciec’, por. gr. *πατήρ*, łac. *pater*, wed. *pitár-*.

tėvykščia 1 p.a., *tėvykščia* 1 p.a. przest., gw. 1. ‘miejsce urodzenia, dom rodzinny’ (war. *tėvykštė*, *tėvikštė*), 2. ‘kraj ojczysty, ojczyzna’, 3. ‘majątek dziedziczony po ojcu, ojcowizna’, 4. bibl. ‘królestwo Boże’ (stlit. *tėvykštė*). Do tego: *atskiriū nuog tėvykščios* SD¹ «wydziedziczam», *išvarymas iš tėvykščios* SD «wygnanie z oycyzny». Chodzi tu o derywat z suf. *-jā-*, który utworzono od neoosn. *tėvyst-*, wyodrębnionej z *tėvystė* ‘ojcostwo’. Brzmiał on najpierw **tėvystja*, potem **tėvysčia*, **tėvyščia*, w końcu *tėvy-k-ščia* – w następstwie wsunięcia *k* przed grupę *šč*. Paralela: *pėkščias* < *pėščias* ⇐ *pėstas*. — Inną genezę ma zakończenie *-ikškė* w stlit. *tėvikškė* ‘ojczyzna, dziedzictwo’, zob. s.v. *tėviškas*. — Neoosn. *tėvykšt-* (⇐ *tėvykštė*): 1. *tėvykštainis* b.z.a. ‘dziedzic’, 2. stlit. *tėvykštaitis* ‘dziedzic’, *draugiatėvykštaičiai* DP m.pl. ‘społdziejce’⁷¹⁰, 3. *tėvykštystė* SD «dziedzictwo» (syn. *tėvainystė*), *atmetu nuog tėvykštystės* SD «wydziedziczam», 4. adi. *tėvykštisinis* SD¹ «ojczysty», SD «dziedziczny», 5. adi. *tėvykštis*, *-ščio* ‘dziedziczny’, war. *tėvykščis* BRB ‘dziedziczny’, 6. vb. denom. *aptėvykštauti* DP ‘odziedziczyć’ (⇒ *tėvykštavimas* DP ‘dziedzictwo’). Osobno zob. *tėvykščionis*.

tėvykščionis, *-io* (stlit. hapaks): SD¹ «oyczyc, indigena» [‘rodowity mieszkanić kraju, obywatel’, SPXVI] — jeden z derywatów rzecz. *tėvykščia* (zob.); nomen originis z suf. *-ion-*, przejętym prawdopodobnie z ruskiego typu *-janinŭ*, pl. *-jane* (por. *graždaninŭ* ‘mieszkanić grodu, miasta’). Suf. *-ion-* pokazują takie lit. sławizmy, jak *dvarionis* ‘dworzanin; pan z dworu’, *kriksčionis* ‘chrześcijanin’ i *mieščionis* ‘mieszczanin’. Por. GJL II, § 337 (tu przyjęto prapokrewieństwo sufiksów *-janinŭ* i *-ionis*), Ambrazas 2000, §§ 368, 370.

tėvykšnykas: jest to lekcja zapisu SD¹ <tėvikšnikas> «dziedzic, hæres» (syn. *tėvainis*). Wyraz ten ukazuje się również w SP, por. *Sūnūs ima turtų tėvo savo ne ažu darbus kakiuos, bet todrin jog sūnūs yra. Jei tieg sūnūs, tadu ir tėvykšnykai aba tėvainiai* SP I, 324⁴⁻⁵ ‘Synowie biorą majątność ojca swego, nie za uczynki jakie, ale przeto, że synowie są. Jeśli prawi synowie, tedyć i dziedzicy’. Wydaje się, że nie można tego wyrazu odrywać od sb. *tėvykščia* m.in. ‘ojcowizna’ (zob.). Suf. *-nyk-* został tu dołączony do neoosnowy na *-š-*, wyodrębnionej drogą metanalizy *tėvykš-* + *-čia*. Por. stlit. *pagalbnykas* ⇐ *pagálba*; *sąsparnykas* ⇐ *sąspara*. LKŽ XVI, 148 zamieścił hasło pod postacią *tėvikšninkas* – jak się wydaje z fałszywym segmentem <ik>, z fikcyjnym suf. *-nink-* oraz zrekonstruowanym akcentem (1 p.a.); do tego brak podstawy filologicznej. Z kolei Ambrazas 2000, § 273 i ALEW 1097 piszą wyraz Szyrwidowy w formie *tėvikšnykas*, zaś w kwestii osnowy nie zajmują stanowiska. — Drw. *tėvykšningas* SD¹ «dziedziczny». Analiza: *tėvykšn-ing-*. Dla wytłumaczenia tej formy nie widać innej drogi niż przez fazę metanalizy *tėvykšn-* + *-ykas*.

tėvynaitis, *-čio* 1 p.a., *tėvynaitis* 1 p.a., *tėvynaitis* 2 p.a. gw. 1. ‘syn gospodarza

⁷¹⁰ Por. *Džiaugias Kristus, jog nuopelnas kančios jo, jam tuščia nebuvo, o jog jam brolių ir draugiatėvykštaičių didinas ir skalsinas dangun* DP 282²³ ‘Raduje się Pan Chrystus, że zasługa męki jego w nim próżna nie była, a iż mu braciej i społdziejcow przybywa do nieba’.

pozostający na ojcowiznie', 2. 'potomek', 3. 'jedynak, jedyny potomek', 4. 'rodak' — denominativum z suf. *-ait-* od neoosn. *tėvyn-*, por. *tėvỹnė* 'miejsce urodzenia, ojcowizna; ojczyzna' ⇐ *tėvas*. Por. *tėvūnaitis* 'syn gospodarza'. — Z innym sufiksem: *tėvynaĩnis* 'rodak, ziomek, patriota'.

tėvỹstė 2 p.a. 1. 'bycie ojcem, ojcostwo, obowiązki ojcowskie' (m.in. SD), 2. gw. 'ród', 3. gw. 'ojczyzna' (syn. *tėvỹnė*) — abstractum na *-yst-* od sb. *tėvas* 'ojciec' (zob.). Osobno zob. *tėvykščia*.

tėviškas, *-a* 1 p.a. 'ojcowski', *tėviška turtė* SD «ojczyzna, maiętność oyczysta» ['ojcowizna'] — przymiotnik na *-išk-* od *tėvas* 'ojciec'. Substantywizacja: *tėviškė* DP 'ojczyzna, dziedzictwo', dziś 'miejsce urodzenia, dom rodzinny, strony rodzinne'. — War. z insercją *k*: *tėvikškė* DP 'ojczyzna, dziedzictwo', por. *Kiekvienas džiaugias, kad jam tėvainumas teka; o dabar labiaus džiaugias, kad toji tėvikškė yra garbi* DP 190²³ 'Każdy się weseli, kiedy mu się dziedzictwo dostanie; a jeszcze bardziej się weseli, kiedy to dziedzictwo jest chwalebne'. *o prastojusios tėvikškė* [pis. <tewikškia>] *ir gentis savas, trūko prieg jam* DP 185³⁷ 'opuściwszy ojczyznę i przyjaciół swoje, bawiły się przy nim'. Zob. też *tėvỹstė*.

tėvūnas 2 p.a. hist. 'dziedziczący po rodzicach, dziedzic' — drw. na *-ūnas* od *tėvaĩ* 'rodzice', utworzony prawdopodobnie na wzór wyrazu *karaliūnas* 'królewicz' ⇐ *karālius*. Szerzej znaną nazwą 'dziedzica' jest *tėvainis* (zob.). — Drw. *tėvūnaitis* 'syn gospodarza' (w odróżnieniu od 'parobka') stanowi pewną odmiankę wyrazu *tėvynaitis* (zob.).

tėžti, *tėžta* (*tenž-sta ⇐ *tenža), *sutėžō* 1. 'stawać się mokrym, miękkim, błotnistym, rozmakać (o drodze)', 2. 'tajać – o śniegu', 3. *ištėžti* 'rozpłynąć się – o rosnącym cieście, o maśle podczas upału', 4. przen. 'stawać się rozlazłym, opieszałym, powolnym'. Podobna struktura: *glėžti*, *glėžta*, *suglėžō*. Durativum na *-ė-*: *težėti*, *tėža*, *-ėjo* 'ciec, wyciekać, sączyć się; pocić się (o koniach)', *patežėti* 'rozmakać (o drodze podczas odwilży)', *sutežėti* 'zrobić cieńszym – o nici podczas przedzenia', *užtežėti* 'zabrudzić się'. Caus. *tėžinti* 'o deszczu: moczyć, powodować rozmakanie', *nutėžinti* 'zachlapać (podłogę), poplamieć (obrus, ubranie)'. Por. jeszcze *težėti* m.in. 'iść w deszczu, iść po błocie'. — SZ *tiž-* (typ *TiT* ⇐ *TeT*): *tižti* (zob.). — SO *taž-*: *tažėti*, *tāža*, *-ėjo* 'kapać, ciec, wyciekać, przeciekać (o naczyniu)', caus. *tāžinti* 'lać, wylewać', *aptāžinti* 'zachlapać, zamoczyć'. Neoapofonia *tiž-* ⇒ SP/SO *taiž-*: *taižytis* 'rozmiękać, np. o grzybach; rozkładać się pod wpływem wilgoci' (zob. *tižti*). — Lit. *tež-* może być refleksem pie. *teğ- 'moczyć, zwilżać'. Ten leksem jest poza bałtyckim reprezentowany przez neopwk. *teng-, war. *teng-, z pochodzenia temat prs. infigowanego *te-n-ğ-e/o-. Por. gr. τέγωω, aor. ἔτενχα 'zwilżyć, zmoczyć; zmiękczyć; ufarbować', med. τέγωμαι 'być zwilżanym; płakać; przemoknąć' (GEW II, 863; IEW 1067: pie. *teng- 'benetzen, anfeuchten'), łac. *tingō*, *-ere* 'zmoczyć, zwilżyć; farbować, barwić; wytwarzać barwy, zwł. barwne tkaniny; chrzcić; przepajać, przenikać', *attingō*, *-ere* 'zwilżyć' (por. Meiser 2003, 110, de Vaan 620: pital. *teng-e/o-, pie. *teng- 'zwilżyć, zmoczyć'), drw. *tīnctiō* 'zamaczanie, zanurzenie', *tīnctilis* 'taki, w którym można coś zanurzyć', *tīnctūra* 'farbowanie', *tīnctus*, *-ūs* 'sos', SP niem.-szwajcar. *tink* 'wilgotny', SZ stwn. *duncōn*, *thuncōn* 'zamaczać, farbować', śrwn. *tunken*, *dunken*, nwn. *tunken* 'maczać, umoczyć', *eintunken* 'umoczyć coś w czymś', *Tunke* f. 'sos' (por. EWD 1475: pie. *teng-). LIV² 628 podał rekonstrukcję pwk. pie. *teng⁽³⁾- 'moczyć, zwilżać, benetzen, anfeuchten', ni słowem nie wspominając o lit. *tėžti*, *tižti*. To przeoczenie naprawił już ALEW 1114.

týčia, *týčiomis* adv. 'umyślnie, rozmyślnie, nie przypadkowo; na przekór, na złość'. *netýčia* adv. 'nieumyślnie, niechcący, mimo woli' (war. *netýčiomis*, *netýčiom*, *iš netýčiu*). Skostniałe formy instr.sg., instr.pl. i gen.pl. od rzeczownika *týčia. Do tego *patýčios* f.pl. 'drwiny, kpiny, szyderstwa, urąganie, naigrawanie się, wyśmiewanie się z kogo' (war. sg.

patýčia a. *patýčià*). Odpowiednik łot. *tīšām* ‘pilnie, z pilnością; umyślnie, na przekór’. Niejasne, por. Būga, RR I, 219, LEW 1087, 1103. Możliwa analiza: *tyčia ← *tyt-jā-, to z przekształcenia abstractum na *-ti-, *ty-ti-, utworzonego od zanikłego vb. *tyti ‘robić coś rozmyślnie’ vel sim. Paralele: *dēčià* ← *dētis* ← *dēti*; *dilčià* ← *diltis* ← *dilti*. — Drw. *týcinis* ‘dokonany z premedytacją, np. mord’. — Vb. denom. *tyčiauti* BRB ‘szydzić’, *týčiotis*, -juos, -jaus ‘naśmiewać się, kpić, drwić’ (⇒ *týčiojimas* ‘naśmiewanie się, szydzenie’), *pasityčioti* ‘szydzić z kogo, kpić, drwić’; *týtinti*, -inu, -inau a. *týtyti*, -iju, -ijau ‘uragać, przedrzeźniać’, ⇒ *týtijimas* DP ‘uraganie’ (war. *týtinimas*). — Odpowiednik łot. *tītīt*, -īju, -īju ‘upierać się, ćwiczyć, musztrować, ganić, odgrażać się’ (*tītīgs* ‘knaźbrny, niesforny, uparty’), *tītīnāt* ‘drażnić, irtować, złościć’, *tīdīt* ‘drażnić, zaczepiać kogo, nękać’ < *tīt-dī-. — Neopwk. łot. *tīš-* (← *tīšs* ‘umyślny’): *tīšam* adv. ‘pilnie; rozmyślnie; na przekór’, *tīšums* ‘zły zamiar, umyślna złośliwość’, ⇒ vb. denom. *tīšuôt* ‘robić coś umyślnie, na przekór, sprzeciwiać się’ (por. lit. *týčiotis*).

tieg 3 os. prs. DP ‘mówi, powiada, prawi’, SD «powiada» (syn. *sako*). Czasownik wtrącony, markujący mowę niezależną, np. *Veizdēkite, tieg, kokiū meilį davė mumus tėvas, idant sūnumis Dievo vadintumės ir būtime* SP I, 150¹⁹ ‘Patrzcie, prawi, jaką miłość dał nam ociec, abyśmy się synami Bożymi zwali i byli’. Przedstawia skrócenie formy *tiegia, należącej do pdg. *tiegti (por. pol. przest. *pry* z *prawi* ‘mówi’, Mańczak 1977, 22). Czas. *tiegti został zastąpiony przez *téigti* (zob.) na mocy neoapofonii *ie* ⇒ *ei*.

tiek adv. ‘tyle, tylu’ (*Tiek užteks* ‘Tyle wystarczy’. *Kiek prašė, tiek daviau* ‘Ile prosił, tyle dałem’), przest. *ne tiek* DP ‘nie tylko’. Odpowiada przysłówkowi pytajnemu *kiek* ‘ile’ (zob.). Pochodzi przez apokopę -a z *tieka*, formy nom.-acc. n. do stlit. *tiekas*, -a 1. ‘tak wielki’ (SD¹ «tylki», SD «tyli»), 2. ‘tyle, tak wiele, tak dużo’ Por. GJL III, §§ 377, 661, Mańczak 1977, 175, ALEW 1100. Inaczej LEW 1087n.: drw. od osnowy zaimkowej *ta-*. — W DP też z ptk. *tai*: *nę tiektai* ‘nie tylko’. — W DP forma *tiekas* jest używana jak rzeczownik, por. *po tiekam tūkstančių metų* ‘po tyle tysięcy lat’. Por. dalej *añtra tiek* ‘drugie tyle’, *šitiek* ‘tyle oto’ (por. *šis*), *tiek daug* ‘tak dużo’, *tiek ir tiek* ‘bardzo dużo’, *tiek kartų* SD «tyle kroć», *tiek pāt* ‘tyleż, tyle samo’, *vis tiek* ‘wszystko jedno’. Osobno zob. *tik*. — Drw. *tiekiōs* ‘tyle = wcale’ (*Ežeran kai nueis, tai tiekiōs jas [žąsis] matysi* ‘Jak pójda do jeziora, to już ich [gęsi] nie zobaczysz’), *tiekis* ‘taka (wielka) ilość’, *tieksai* SD¹ «tylki» (syn. *tiekas*), *tiekutėlys* ‘całkiem mały, maluteńki’.

tiēpti, *tiepiū*, *tiepiaū* gw., zwykle *ištiēpti* ‘być w stanie wyśpiewać, wydobyć (wyciągnąć) wysoką nutę’. Izolowane, brak alternantów †tip-, †taip- w porównywalnym znaczeniu. Najprawdopodobniej *tiep-* jest wariantem s-mobile do *stiep-*, zob. *stiēptis* ‘wyręzać się, stawać na palcach’. Wariant ten powstał w tym momencie, gdy forma prewerbialna *iš-stiēpti* uległa perseweracyjnej asymilacji w *iš.štieti, skąd *ištiēpti*. Resegmentacja: *iš-tiepti* (por. LEW 1088)⁷¹¹. Paralele s.v. *sal̃pti*. NB. Nie należy tu łot. *tiept* ‘rozciągać’ (zob. *tem̃pti*).

tiēs praep. z instr. ‘naprzeciw, w pobliżu, koło, przy, nad’, np. *Tiēs mūsū langaīs* ‘Naprzeciw naszych okien’. *Nestovēk tiēs lāngu* ‘Nie stój przy oknie’. *Tiēs gālva bītē prāzvimbē* ‘Nad głową pszczoła brzęcząc przeleciała’. W DP *ties* rządzi również genetiwem, np. *ties anos žvakēs* ‘przed świecą oną’. Źródłem przyimka ‘na wprost’ było adv. *tiēšiai* ‘prosto’, urobione od adi. *tiesūs* ‘prosty’. Zob. GJL III, § 765. ALEW 1100 mówi ogólnikowo

⁷¹¹ Inaczej Karaliūnas 1987, 50, który widział w lit. *tiep-* nie tylko odpowiednik łot. *tiept* ‘ciągnąć, naciągać’ (to zwykle łączy się z lit. *tem̃pti*, zob. s.v.), lecz nawet dziedzictwo ie., w szczególności sugerował on związek z czas. sti. *tépati* ‘kapać, spadać kroplami’ (forma ta pozostaje jednak problematyczna pod względem filologicznym; brak wzmianki o niej w EWAIA).

o formie nominalnej od czas. *tiēsti* (zob.).

tiesà 4 p.a. 1. 'prawda, zgodność z rzeczywistością' (*negiñčijama tiesà* 'bezporna prawda', *turēti tiēsq* 'mieć rację'), 2. 'to, co komu przysługuje, prawo do czego' (*Reikalāvo sàvo tiesų* 'Domagał się swych praw'), 3. stlit. 'prawo, ogół norm prawnych', SD «zakon, norma» (syn. *įstatymas*), *tiesų įstatau* «prawo daię, stanowię», *tiesa prigimta* SP «zakon przyrodzony», 4. stlit. 'sąd' (*atidúoti tiesōn* 'oddać pod sąd', *šaukti tiesōn* 'pozywać do sądu'), SD *pavadinu tieson* «pozywam kogo» (por. łot. *tiesa* m.in. 'prawo, sąd'), 5. stlit. 'proces sądowy', SD¹ «rozprawa», SD «sprawa» (syn. *daiktas*, *byla*), 6. SD «sędzia urzędowy» — rzeczownik postwerbalny na -ā- od *tiēsti* 'robić prostym, prostować' (zob.). — Drw. *tiesybė* SD «prawość», *tiesinykas* SD «praktyk prawny, prawnik» (syn. *tiesas numanys*) i «prokurator» (syn. *prakurataras*), *tiesūs* 'prawy, sprawiedliwy; szczery, otwarty' (DP 'prawy, prawdziwy, pewny', SD «prawdziwy, istny»). Cps. *tiesāvietē* a. *tiesaviētē* 'miejsce posiedzeń sądowych' (por. *vietā*), *tiesiakālbis* 'prawdomówny' (por. *kalbēti*). Vb. denom. *tiesavotis* 'procesować się', *tiesavojusi* SD¹ «prawuję się» (suf. -avo- zdradza kalkę z pol. *praw-owa-ć się*).

tiēsti, *tiesiū*, *tiesiaū* 1. 'robić prostym, prostować', 2. 'wyciągać (szyję, ręce)', 3. 'prowadzić drogę; kłaść most', 4. 'ślać, rozścielać posłanie', 5. 'nakrywać stół', 6. pot. 'szybko iść, biec'. Cps. *aptiēsti* 'nakryć, nakrywać', *aptiesiu sienas* SD «obijam ściany», *ažutiesiu* SD «nakrywam» (syn. *apdingiu*, *ažuvožiū*), «zasłaniam co czym» (syn. *ažudingiu*), «zawiiam co», *ištiesiu* SD «ściągam rękę» ['wyciągnąć rękę, sięgnąć ręką'], *nutiēsti kēlią* 'przeprowadzić drogę', *pratiēsti* 'przeciągnąć, zrobić (drogę, tor)'. Refl. *tiēstis* 'ciągnąć się, rozciągać się (w dali), wyprostowywać się', *atsitiēsti* 'wyprostować się', *išsitiēsti* 'wyprostować się, wyciągnąć się na łóżku, rozprostować członki; umrzeć, zdechnąć', *prasitiēsti* 'utorować sobie drogę; podać sobie nawzajem rękę'. — Pwk. *ties-* nie ma dobrej etymologii, zob. LEW 1089, ALEW 1102n. Możliwe, że trzeba założyć *ties-* jako neoapofoniczny SP/SE od *tis-*, st. zanikowego typu *TiT* ⇌ *TeT*, a więc należącego pierwotnie do pwk. *tes-*, por. *tesiu*, *tesėti* 'mieć siłę do pracy, nadażać z robotą' (zob.). Paralele dla apofonii *i* ⇒ *ie*: *stib-* ⇒ *stiēbti*; *skrid-* ⇒ *skriēsti*; *žlib-* ⇒ *žliēbti*. — Drw. *āptiesalas* 'nakrycie', <aptustuwe> SD «opona», czyt. *aptiestuvė* ['tkanina służąca jako obicie ścienne', SPXVI], *aptiestuvė sienų* SD «obicie» (syn. *apredymas sienų*), *ažutiestuvė patalo* SD «namiotek nad łoszką», *prātiesas* (zob.), *tiesà* (zob.), *tiesūs* 'prosty' (zob.). Cps. *dúontiesa* a. *-tiesys* 'płótno do nakrywania dzieży z ciastem' (por. *dúona*), *stālatiesē* a. *stāltiesē* 'obrus, serweta' (por. *stālas*). — SZ *tis-*: *ištisas* (zob.), cps. *dvītisas* 'podwójny' (syn. *dvīgubas*, *dvilinkas*), *vientisas* 'niezłożony; nieustanny, ciągły, jednolity', por. *vienas* (⇒ *vientisinis sakinys* gram. 'zdanie pojedyncze'). — Neoapofonia *tis-* ⇒ *tais-*: *taisyti* (zob.).

tiesūs, -i 4 p.a. 1. 'prosty, nie odchylający się w żadną stronę, nie krzywy, nie wygięty, np. o drzewie, drodze', 2. 'o równej powierzchni, nie mający dołów i wzniesień', 3. 'bezpośredni, np. wybór', 4. 'zwykły, zwyczajny, przeciętny'; war. *tiēsas*, -à (por. łot. *tiēšs* 'prosty, bezpośredni') — dewerbalny przymiotnik na -u- od *tiēsti* 'robić prostym, prostować'. NB. Homofonem jest tu *tiesūs* o znaczeniu 'prawdziwy, prawy, sprawiedliwy itp.' – adi. denominativum od *tiesà* abstr. 'prawda; prawo' (zob.). — Adv. *tiēšiai* adv. 'prosto, wprost, bezpośrednio, w sposób naturalny' (*Tiēšiai nesako, aplinkuo suka*), *tiesiogs*, *tiesiogi* DP 'prosto', *tiesiogui* DP 'zgoła' (⇒ *tiesioginis* 'bezpośredni', *tiesioginė kalbà* gram. 'mowa niezależna', *tiesioginė nuosaka* gram. 'tryb oznajmujący'). — Inne drw.: *tiēšē* 'linia prosta', *tiesỹklė* 'sznurek ciesielski, murarski', SD «modła do ustawienia prostego muru, słupów» ['przrząd do wyznaczania linii poziomej w postaci napiętego sznura, kawałka drewna lub żelaza', SPXVI], *tiesioji* 'linia prosta'. Cps. *tiesiaieigis* 'prostoliniorny' (por. *eigā*). Vb. denom. *tiesėti*, -ju, -jau 'prostować się', *tiēsinti* 'prostować, wyrównywać'.

tiēšytis, *-ijuos*, *-ijaus* stlit., gw. 1. 'cieszyć się, doznawać radości, zadowolenia', 2. 'posilać się', 3. 'mścić się; wylewać złość' — zapoż. ze stbłr. *tēšiti sja*, *tēšytisja*, por błr. *cěšycca*, *-usja*, pol. *cieszyć się*. Cps. *apsitiēšyti* 'ucieszyć się', *atsitiēšyti* 'najeść się do syta; zemścić się', *nusitiēšyti* 'uspokoić się', *pasitiēšyti* 'najeść się'. Drw. *patiešà* stlit. 'pociecha' i 'zemsta'. — Transitivity *tiēšyti*, *patiēšyti*, *-iju*, *-ijau* 'pocieszać kogo, koić, łagodzić smutek a. zmartwienie', SD¹ *tiēšiju* «cieszę» (syn. *linksminu*). Por. SLA 161n., LEW 550 (s.v. *patiekà*), ALEW 1103. — Neoosn. *tiešy-*: *patiešytojas* przest. 'pocieszyciel', war. deprefigowany: *tiešytojis* CGL.

tignyti, *-iju*, *-ijau* gw. 1. 'prędko iść, bieć, pędzić', 2. 'siłą prowadzić, ciągnąć', 3. 'z trudem nieść, taszczyć; o koniu: z trudem ciągnąć' — czasownik na *-y/-ij-* od wykrz. *tigniti* o szybkim chodzie a. biegu. Cps. *atitignyti* 'przynieść, przytaszczyć', *nutignyti* 'szybko dokądś pójść, pobiec', *partignyti* 'szybko wrócić', *pratignyti* 'szybko przebiec mimo (o zającu)'. —

tijūnas 2 p.a., *tijūnas* 1 p.a. 1. hist. 'zarządzający dobrami ziemskimi wielkiego księcia, ciwun (trocki, wileński, żmudzki)', 2. 'zarządca', DP 'włodarz, szafarz', SD «włodarz» ['dozor folwarku mający, urzędnik, starosta, dwornik', L.], 3. 'nadzorca chłopów odrabiających pańszczyznę' (*Tijūnas mušdavo žmones, kai buvo dvarysta* 'Ciwun bijał ludzi, gdy była pańszczyzna') — zapoż. ze stbłr. *tiuñ* (*tivuñ*, *tyvuñ*) 'osoba kierująca sprawami gospodarczymi w Wielkim Księstwie Litewskim', por. błr. *civún*, *-á* (SLA 222, LEW 1086, s.v. *tėvūnas*; brak w ALEW). Por. strus. *tijunū* 'namiestnik księcia' (REW III, 108n. objaśnia staroruski wyraz jako pożyczkę ze stisl. *bjónn* 'sługa'). Co do substytucji lit. *ū* za ruskie podakcentowe *u* por. *anūkas*, *būbinas* i *kūmas*. — Drw. *tijūnystė* SD «włodarstwo». Vb. denom. *tijūnauti* DP 'władować, szafować', SD «włodzię». — Nazw. *Tijūnas*, *Tijūnaitis*, *Tijūnėlis* (kontrahowane *Tiūnėlis*), *Tijūnónis*. — Na skutek adideacji do wyrazu *tėvas* 'ojciec' u niektórych autorów (np. u Dowkonta) pojawia się war. *tėvūnas* 'starosta; ciwun' (LEW, l.c., Kabašinskaitė 56), od tego *pātėvūnis* 'podstarosta'.

tik, *tikt*, *tiktaĩ* adv. 'tylko; dopiero; ledwo,omal'. Uchodzi za skrócenie form odpowiednio *tiék*, *tiektaĩ* 'tyle' (zob.), ale szczegółowe warunki tego procesu nie zostały sformułowane. Por. łot. *tik* ob. *tiēk*, *tiēk* 'tyle, soviel'. Zob. LEW 1088, ALEW 1103, GJL III, § 661, Stang 1966, 237, Mańczak 1977, 175. — Redukcja *tikt* daje też *tīt* (⇒ *titaĩ*).

tikėti, prs. *tikiù* (3 os. *tiki*, war. *tikia*), prt. *tikėjau* 1. 'wierzyć w co' (*Tikiu ygi [igi, ingi] Dievą tėvą* MŽ 213 'Wierzę w Boga ojca'), 2. 'wierzyć komu, dowierzać, ufać, mieć zaufanie', 3. 'mieć nadzieję na co', 4. 'baczenie obserwować, śledzić, czyhać'. War. s-mobile: *stikėtis* (LzŽ). Cps. *ištikėti* 'wierzyć, ufać' (*Dievui ištikėti* 'wierzyć w Boga'), *įtikėti* 'uwierzyć', *nedatikiu* SD «niedowierzam» (kalka z pol. *nie-do-wierzam*), *patikėti* 'uwierzyć, zaufać; powierzyć kogoś, powierzyć coś komu'. Refl. *tikėtis* 'spodziewać się', *įsitikėti* 'zdać się na kogo, zaufać komu', *išisitikėti* DP 'zwierzyć się', *pasitikėti savo jėgomis* 'ufać we własne siły'. Odpowiednik łot. *ticēt*, *-u*, *-ēju* 'wierzyć, ufać'. Należy jako drw. duratywny na *-ē-* do rodziny *tikti*, zob. LEW 1090n. ALEW 1106 daje na pierwszym miejscu porównanie z *tikras* 'prawdziwy, rzeczywisty'. — Caus. *tikinti* 'zapewniać, przekonywać' (SD¹ *tikinu* «forytuię» ['popierać, sprzyjać, faworyzować']), *įtikinti* 'namówić, nakłonić, przekonać', *intikinu kų* SD «domieszczam kogo, czego» [m.in. 'przyjmuję do pewnego miejsca, obdarzam czym'], refl. *įsitikinti* 'przekonać się' (⇒ *įsitikinimas* 'przekonanie, pogląd'), *patikinti* 'zapewnić'. — Nomina: *ištikys* DP 'wierny': *įtikimas* 'prawdopodobny, możliwy', *pātikis* 'kredyt', SD: «borg» ['kredyt, pożyczka'], *įgyt sau arba kitam patikį* «kredyt sobie abo komu uczynić, zjednać», *nuteriot patikį* «kredyt stracić» ['stracić zaufanie']; *patiklūs* 'ufny, łatwowierny', *prieštikis* LEX 'zabobon, przesąd, Aberglaube', *tikalas* 'ufność, wiara', *tikýba* 'wiara, religia' (por. łot. *ticība* 'natura ludzka, charakter, zwyczaj, zaufanie; wiara,

religia'), *tikimas* SD «podobny ku wierzeniu» ['prawdopodobny, wiarygodny'], ⇒ *tikimystė* «wierność». Cps. *greitatikybė* SD «lekkowierność» ['łatwowierność'], por. *greĩtas*; *klaidātikis* 'heretyk' (por. *klaidinti*), *sėntikis* 'starowierca' (kalka błr. *staravér*, por. *sėnas*), *ūmatikis* SD «lekkowierny» ['łatwowierny'] (zob. *ūmūs* I). — Neoosn. *tikė-*: *netikėlis* a. *nėtikėlis* stlit. 'człowiek niewierzący, Ungläubiger', *tikėtinas* 'wiarygodny', SD «podobny ku wierzeniu» (syn. *tikimas*). — Neoosn. *tikėj-*: *tikėjimas* 'wiara w co, wierzenia', SD «religia». — *Adi. ištikimas, pàtikimas, tikimas*.

tiknóti, *tiknóju*, *tinóju* 1. 'o kwoce: zwoływać kurczęta', 2. 'o zegarze: tykać, wydawać miarowy, monotony odgłos' — czasownik na -no- od wykrz. *tik-tik* o zwoływaniu kurcząt i o tykaniu zegara. Por. syn. *tikčioti*, *tiksėnti*, *tiksėti*.

týkoti, *týkau*, *týkoju* 'skradać się, podkraść się w celu chwycenia i zabrania czego; czatować w zasadzce, czyhać', DP 'podstrzegać, szukać', *sutykoti* DP 'usidlić' — zapoż. z pol. *czyhać* 'czatować, czekać w ukryciu na kogo, co z zamiarem napaści'. SD *týkau* «czuham» (syn. *žioplinu*), «godzę na co» (syn. *dilbstu*, *dilbinėju*). Segment *tyk°* zamiast *čyk°* tłumaczy się adideacją do adi. *týkas*, *tykūs* 'cichy' (pominięte przez Kabašinskaitė 1998). Inaczej LEW 1090 i ALEW 1104: vb. denom. od *týkas* 'cichy'. Zob. też *lūčioti*. War. akc. *tykóti*, -ju, -jau. — Z innymi sufiksami: *týkauti* 'czyhać', *týkinti* 'skradać się, podchodzić chyłkiem, po cichu' (*Katė týkina prie pelės*), iter. *tykinėti* (*Vilkas apie trobas tykinėja*). — Neoosn. *tykoj-*: *týkojimas* 'czatowanie, zasadzka'. Cps. *lašatykys* a. *lašatýkis* 'ten, kto czyha, aby ukradkiem wypić z cudzego kieliszka' (por. *lašas*).

tikras, -à 4 p.a. 1. 'prawdziwy, rzeczywisty', 2. 'rodzony (ojciec, brat)', 3. 'pewny, niezawodny', 4. 'naturalny, stosowny'. DP też 'własny, właściwy; zupełny'. SD «pewny, nieomylny, szczery, wierutny» — dewerbalny przymiotnik na -r- od *tikti* m.in. 'zgodzić się, zdarzyć się' (paralele: *mišras*, *stipras*, *švitras*). Odpowiedniki: łot. *tikrs*, stpr. *tickars*. Por. LEW 1091, ALEW 1106. — Drw. *tikrinis*, -io bot. 'borowik, Boletus edulis', *tikróvė* 'rzeczywistość, realność' (⇒ *tikróviškas* 'prawdopodobny'), *tikrúomenė* 'najbliżsi krewni' (por. stpr. *tickrōmiskan* 'Recht, Gerechtigkeit'). Adv. *tikraĩ* 'naprawdę, rzeczywiście', *iš tikro* lub *iš tikrūjū* 'naprawdę, istotnie'. Vb. denom. *tikrinti* 'sprawdzać, potwierdzać, kontrolować' (⇒ *tikrintojas* 'kontroler').

tiksėti, *tiksi* (war. *tiksia*), *tiksėjo* 1. 'tykać – o zegarze, wydawać cichy, miarowy, monotony odgłos', 2. 'pulsować – o sercu, tętnicy' — czasownik na -ė- od wykrz. *tiks* o odgłosie mechanizmu zegarowego, o chodzeniu drobnym krokiem (*Tiks tiks tiks – ir pabėgo smulkais žingsneliais* «Tiks tiks tiks» i pobiegł drobnymi krokami'). Z innymi sufiksami: *tikčioti*, *tiksėnti*; *tiksóti* 'milczeć, w milczeniu czekać'. Obok tego są bliskoznaczne czas. *tiknóti*, *taksėti* i *tvaksėti*. Por. jeszcze *tiktėnti* 'tykać – o zegarze', od wykrz. *tik-tàk*; pol. *tykać* o pulsie, o zegarze, od wykrz. *tyk-tak* (przest., dziś *tik-tak*).

tikslas 4 p.a. 1. 'to, do czego się dąży, zmierza, cel, przeznaczenie', 2. 'cel, tarcza do której się mierzy' — dewerbalne nomen z neosuf. -sl- od *tikti* m.in. 'być odpowiednim'. Paralele: *krislas*, *giřslas*. — Drw. *apytikslis* 'przybliżony' (*apytiksliai* adv. 'w przybliżeniu'), *tikslingas* 'celowy, należyty, dokładny (zegar)', *tikslūs* 'dokładny, punktualny' (⇒ *tikslumas* 'dokładność, precyzja', *tikslinti* 'sprawdzać, uściślać').

tikti, *tinkù* (war. *tenkù*), *tikaũ* 1. 'być odpowiednim, dobrym do czego, nadawać się, pasować do czego', 2. gw. 'zgadzać się z kim, pozostawać w dobrych stosunkach' (*Su kaimynais mes tiņkame*). SD: *netinka* «nie dostaie czego; ustaie co, ustawa», *netinka ko* «niespełna co», *netinka to arba to* «schodzi mu na tym». Odpowiednik łot. *tikt*, prs. *tieku* (*tenku) lub *tiku* (*tinku), prt. *tiku* 'stać się, nastąpić; trafić, dostać się gdzie; przypaść komu w udziale; wystarczyć'. Morfem *tik-* stanowi prawdopodobnie refleks st. zanikowego typu

*Ti*T ⇌ *Te*T od pwk. *tek-*, zob. *tèkti*, *tenkù*. LEW 1092, następnie Kroonen 542 wskazywali raczej na pokrewieństwo z czas. germańskim: goc. *pei*han ‘dobrze się rozwijać’, niderl. *gedijen*, stwn. *dī*han, nwn. *gedeihen* ts., < pgerm. **pin*han < pie. **tenk*-e-. Kroonen, l.c. dodał do tego odpowiedniki nominalne z celtyckiego: stir. *tocad* m. ‘okazja, możliwość, szczęście’, śrwalijs. *tyng*het f.m. ‘przeznaczenie, los’ < **tonk*-eto-; śrwalijs. *tang*, *tanc* m. ‘pokój’ < **tnk*-o-. Zob. też ALEW 1108. — Cps. *ančtiki* ‘zgadnąć, znaleźć’ (zob. też *štiki*), *aptiki* ‘znaleźć, natknąć się, natrafić’, *atitiki* (zob.), *ištiki* ‘zdarzyć się, nastąpić, wybuchnąć; spotkać (o wypadku, nieszczęściu)’, DP ‘uderzyć; wyciąć’, *ištiŋka* ‘spotyka kogo (nieszczęście), powala kogo (choroba)’ (zob. też *ištiktukas*), *ištinku* SD¹ «chluśnie» (syn. *sviedžiu*), «pogębkuię; uderzam», SD «uderzam kogo», *pagaliu ištinku* «biję kijem» (syn. *vėzdu išmušu*), *itiki* 1. ‘dogodzić’, 2. ‘być w sam raz, dobrze wchodzić w otwór, pasować do czego’, *nutiki* ‘zdarzyć się, zająć; udać się’, *nutikt kų* SD «zdybać kogo», *nutinku* SD¹ «zastaię, zastawam» (*nenutiktinas* SD «niepoślakowany», syn. *nenusekamas*), *patiki* ‘(s)podobać się; spotykać (gościa)’, *patiŋka* ‘podoba się’, *pritiiki* ‘być odpowiednim, pasować’, *pritinku* SD¹ «dostarczam», *sutiki* (zob.), *užitiki* ‘znaleźć niechcący, natknąć się na co’, stlit. *duok javams gerai užitiki* ‘daj/pozwól zbożom dobrze wyrosnąć’ (PAŽ 515). — Refl. *tiktis*, *tiŋkasi*, *tikosi* ‘trafić się, zdarzać się’, stlit. też ‘stawać się, dziać się’, *teip tikosi* SD «zdarzyło się», *pagal noro tikos* SD «gmyśli» (syn. *inteiktinai*), *atsitiki* (zob. *atitiki*), *nemi-tinka ko* SD «nie staie mi czego», *nusitiki* ‘zdarzać się’, *pasitiki* ‘spotykać, napotykać kogo’, DP ‘przydać się’, *prisitiki* ‘przydarzyć się komu’, *pri-si-tinka* SD¹ «przygodzi się, przysgadza się», SD *prisitinku* «nagadzam się» (syn. *susitinku*, *užteku kam*), *susitiki* (zob.). — Drw. *ištiktas*: *stabu ištiktas* SD «paraliżem zarażony», *ištiktojas* SD «uderzyciel», *nesutikimas* ‘niezgoda’, *netikėlis* (zob.), *netikęs* ‘niedobry, lichy, nieudolny, głupi’ (ptc. prt. act.), DP ‘głupi; niebaczny; nietrefny; nikczemny; niedowierny’, *nutikęs*: SD¹ <nutikis> «otyły», *tiklūs* 1. ‘wierny (o psie)’, 2. ‘ufny, łatwowierny’ (war. *patiklūs*), *tikras* (zob.), *tikslas* (zob.). Cps. *pustikis* DP ‘gruby’ [‘prostacki, ordynarny’]⁷¹², *pūstikšis* ‘ktoś upośledzony umysłowo’, por. *pūšė* ‘połowa’ (pol. *półgłówek*); dalej por. *nėtikšis* ob. *nėtikša* (s.v. *netikėlis*) i *niėtikšis* (s.v. *niėkai*). — Neopwk. *tink-*: *tinkinti* a. *tiŋkinti* ‘dobierać, dopasowywać (np. klucz); dbać o co; dogadzać komu’ (łot. *tiŋcināt*), *tiŋkamas* (zob.). — WSZ *tyk-*: *atitykis* ‘odpowiedniość między dwiema rzeczami’ (por. *atitiki*), *kaktātykis* (zob. *kaktā*), *nūotykis* (zob.), *sāntykis* (zob.). — SO *taik-*: *tāikyti* (zob.).

tykūs, -i 4 p.a. ‘cichy, spokojny; milczący, nierozmowny’, stlit. *tŷkas*, -à — zapoż. ze stbłr. *tixij*, *tixyj*, por. błr. *cixi*, -aja (SLA 222, LEW 1090, ALEW 1103n.), war. *tychas* CHB. — Drw. *pótykis* ‘powolny, cichy, nierozmowny’, *tŷkà* ‘cisza, spokój’, *tykastis* WP f. ‘spokój’ (pod względem sufiksu odpowiada formie błr. *cixascb*, -i), *tykumas* SD¹ «skromność». Adv. *iš tŷko* ‘z cicha, cicho; powoli’, *paštŷkiai* (zob.), *patŷkà* a. *patŷkù* adv. ‘cicho, po cichu, z cicha; wolno, powoli’ (por. *patylà*), *patŷkaĩš* ‘po cichu’, *patŷkiai* a. *patŷkiais* ‘po cichu; chyłkiem (iść), ukradkiem, znienacka (kąsać)’, *iš patŷkių* ‘po cichu; powoli’, *patŷkomis* a. *patŷkōms* ts. (por. *patylomis*, *patylōms*), *pótykiai* ‘cicho’ (*Sėdėk pótykiai* ‘Siedź cicho’). Vb. denom. *tykauti* ‘zachowywać się cicho, spokojnie; milczeć’ (por. *tŷkauti* ‘czyhać’ s.v. *tŷkoti*), *tŷkti*, -sta, -o m.in. BRB ‘cichnąć, ucichać, uspokajać się’ (*vėjas tŷksta* ‘wiatr ucicha’).

tikūtis, -čio 2 p.a. 1. ‘ptak łączak, Tringa glareola’, 2. ‘ptak słonka, Scolopax gallinago’ — utworzone sufiksem -tis od wykrz. *tiku-tiku*, *tikù-tikù*, naśladowającego głos tego ptaka (Urbutis 1981, 46, LEW 1093). Podobnie zbudowane nazwy to *kikūtis* (zob.), *čivŷlis* (zob.) i *kikilis* (zob.).

tilės, -ių 2 p.a. f.pl. gw. ‘deski tworzące dno łodzi’, 2. ‘grube deski do wykładania

⁷¹² W ALEW 831 błędnie włączone do rodziny *pūsti* ‘wzdymać się, puchnąć’. Brak w LEW.

mostu'. Drw. *tiliaudos* 1 p.a. f.pl. 'zbite ze sobą deski kładzione na dno łodzi rybackiej i chroniące nogi przed wodą z zęzy'; odpowiednik łot. *tilaudas* f.pl. 'deski w dnie łodzi'. Obok tego *tilandos* ts.⁷¹³, co nawiązuje do łot. kuroń. *tilandes* f.pl. 'Bootsgerippe'; w innych gwarach łot. *tiluodas* f.pl. 'die Bretter, welche die Diele eines Bootes bilden' (ME IV, 186). Wyraz lit. uchodzi za spokrewniony z jednej strony z psł. *tīlo 'grunt pod stopami', por. scs. *tīla* n.pl. 'grunt, podłoga', loc.pl. *na tīlēxū* 'χάμαι, na ziemi, na twardym gruncie', sch. *tlō* 'grunt, podstawa, tło', ros. przest. *tlo* 'dno, spód, podstawa', stpol. *tlo* 'podłoga', pol. gw. 'podłoga w piecu chlebowym, dno paleniska', z drugiej strony ze stpr. *talus* EV 'podłoga w izbie, Boene [Fußboden eines Zimmers]' oraz wed. *talam* 'płaszczyzna, równia, podeszwa; ziemia', łac. *tellūs, -ūris* f. 'ziemia, ład stały; podłoga; gleba, rola'. Por. BSW 321, REW III, 110, LEW 1093 (wymienione tam wyrazy *pātalas* i *talóti* mają inny etymon niż *tīlēs*, zob. s.v.). Rekonstrukcja pie. *telh₂/*tlh₂- 'grunt pod stopami' (por. de Vaan 608). — NB. Z uwagi na przynależność wyrazu *tīlēs* do terminologii rybackiej, gdzie roi się od germanizmów, nie można wykluczyć ewentualnego przejęcia wyrazu śrdn. *dēle* f. 'dyl, deska podłogowa, podłoga z dylów' (por. Jordan 59) i przystosowania go – w nagłosie – do rodziny czasownika 'leżeć w stanie rozesłanym', por. łot. *tilāt, tilēt* s.v. *talóti*. Osobno zob. *dilē*.

tylėti, tyliù (3 os. *tỹli* a. *tỹlia*), **tylėjau** 1. 'milczeć, nie wydawać głosu', 2. 'nie zdradzić tajemnicy', 3. gw. 'spać' (*Eisim, vaikiai, tylēt* 'Chodźmy, dzieci, spać'). Cps. *ažutylėti* SD «zamilczeć czego», *ištylėti* 'wyleżeć się – o lnie rozłożonym na trawie' (syn. *atsiklojėti*), *nutylėti* 'przemilczeć', refl. *tylėtis* 'o lnie: leżeć w stanie rozłożonym przez dłuższy czas' — durativum z suf. -ė- i WSZ od *til-* jak w *tilti* 'cichnąć' (zob.). Por. st. wzdłużony w *ryšėti* ← *rišti*; *mūvēti* ← *māuti* (GJL II, § 609). — War. *š-mobile*: *štylėti* (*Štylėk, kaip aš nuštylėjau* 'Milcz, jak i ja milczałem'). Por. *štilti* ob. *tilti*; *štrākas* ob. *trākas* i *štūmulas* ob. *tūmulas*. — Nomina: *patỹliais* adv. 'po cichu' (war. *patylōm*), *tylā* 'cisza', SD «milczącość; milczenie», *tylėnis* 1. 'człowiek małomówny, milczek', 2. n.instr. 'smoczek do ssania' (dosł. 'taki, co ucisza'), *tylomis* adv. 'cicho, po cichu', SD «milczkiem» (war. *tylōm*), *tylumā* 'cisza, cichość', *tylūnas* 'człowiek małomówny, milczek', *tylūs* 'cichy, ledwo słyszalny; cichy, spokojny, małomówny, milczący', (⇒ *tylutėlis* 'cichutki', vb. denom. *tylāuti* 'cicho się zachowywać', por. *tykūs* ⇒ *tykāuti*), war. *štilūs*. — Neoosn. *tylėj-*: *tylėjimas* 'milczenie', SD «milczącość; milczenie», też 'cichość' (*visokiame tylėjime ir mieroj* PK 237₂ 'we wszelkiej cichości i trzeźwości'), *ažutylėjimas* SD «zamilczenie czego». Osobno zob. *tylėti*.

tīlkti, tīlksta, aptilko wsch.-lit. 1. 'ucichać – o wietrze, burzy, szczekaniu', 2. 'o człowieku: milknąć, uspokajać się' (war. *tīlkti*) — odnowienie starszej formy *tilti* 'milknąć, ucichać'. Punktem wyjścia zmiany była insercja *k* w formie praesens na -sta-: *tilsta* > *til-ksta*. Potem nastąpiła resegmentacja *tīlk-sta*, a w ślad za nią pojawiły się nowe formy praeteriti i infinitiwu. Paralele na insercję *k*: *balsta* > *baīksta*; *kvaīsta* > *kvaīksta*. Por. Būga, RR I, 319, LEW 1093n. ALEW 51 niepotrzebnie rozważa tu spółgłoskę -k- w funkcji formantu tworzącego osnowę werbalną. NB. Czym innym jest *tīlk-* jako st. zanikowy do *telk-*, zob. *telkti*. — Drw. *aptilkyti* CGL 'okiełznać, poskromić, bändigen', nomina: *tīlčiai* adv. 'w ciszy, cicho, po cichu', *tīlktis* f. 'cisza, spokój; bezwietrzna pogoda', *tīlkus* 'cichy', *tīlkui* adv. 'po cichu, cichaczem'.

tīlpti, telpù (war. *tilpstù, telpstù*), **tilpaũ** 'mieścić się gdzie, w czym, móc się zmieścić, się zawrzeć, mieć dostateczną ilość miejsca', *ištilpti* 'uwolnić się, oderwać się (od

⁷¹³ Por. *Palangos žvejų laiveliai yra su tiliaudomis, o Klaipėdo[je] jau yra laiveliai su blikėms* 'Łódki rybaków z Połangi mają «tiliaudos», a w Klaipiedzie są znów łódki z «blikėms»'. *Kad nešlapty kojoms nuo vidun patenkančio vandens, valtys dugne įdėdavo medinės gardeles – tiliaudas, arba tilandas, kartais dar ir paminomis vadinamas* 'Aby nogi nie moczyły się od podciekającej od spodu wody, umieszczano w dnie łodzi drewnianą kratownicę – «tiliaudos» albo «tilandos», czasem zwaną też «paminomis».

obowiązków domowych), *ĩtilpti* DP ‘wnieść, przyjść, dostać się’. Odpowiednik łot. *tĩlpt, tĩlpu* (war. *tilpstu*), *tilpu* ‘mieścić się w czym; starczać’. Pdg. apofoniczny, z praesens na SE i non-praesens na SZ. Paralele: *velkũ, vĩlkti; sergũ, siĩgti; lendũ, lĩsti* (Stang 1942, 105, GJL II, § 524). — W st. zanikowym oprócz *tilp-* ukazują się *tulp-* (Būga, RR II, 261), por. z jednej strony lit. gw. *tũlpinti* ‘umieszczać, wsadzać; gromadzić, oszczędzać’ (⇒ *tũlpinimas* ‘oszczędzanie, oszczędność’), *ištũlpinti* ‘zachować, zużywając bardzo oszczędnie’ (*tulpũs* ‘oszczędny’), łot. *tũlpĩtiēs* ‘zbierać się, gromadzić się, tłoczyć się’ (nie można wykluczyć kalki z ros. *tolpĩtĩsja* ‘tłoczyć się’ ⇐ *tolpá*), z drugiej strony dewerbalne nomen psł. **tũlpa* ‘tłum ludzi’, por. scs. *tlũpa* ‘хóпос’, bg. *tlpá*, strus. *tũlpa*, ros. *tolpá*, ukr. *tovpá*. Por. Būga, RR I, 333n., II, 261, 634, BSW 317, LEW 1094, 1138, ALEW 1108, ESJS 967. Podwójny refleks SZ *tilp-/tulp-* kontynuuje pie. SZ **tlp-* od **telp-* ‘zrobić miejsce na coś, Raum schaffen’ (LIV² 623, IEW 1062), por. wed. *tálpa-* m. ‘obóz, łożę’, stir. *-tella* ‘robi miejsce, umożliwia’, toch. B *talptsi* ‘oczyścić’ (znaczn. etym. ‘opróżnić, zrobić miejsce na co’). — SO *talp-*: *talpinti* (zob.).

tĩltas 1, 3 p.a. ‘most’. SD: *tĩltas unt kaškũ* «most na palach», *tĩltas pakeliũnas* «wzvod» [‘most zwodzony’, obecnie: *pakeliamàsis tĩltas*]. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *tĩlts* ‘most’; stpr. **tĩlt-*: nazwa mostu *Stabyno-tilte*, zapisana z glosą «lapideus pons», tj. ‘kamienisty most’ (zob. *stābas*), n.m. *Tiltenikin, Grobe-tilten* (zob. AON 172, 183, 231, 239). Wyraz bałtycki przedstawia substantywizowane adi. vb. pie. **tlh₂-tó-*, znaczn. etym. ‘wzniesiony, uniesiony do góry’. Por. łac. *(t)lātus* ‘niesiony, dźwigany’ (prs. *tollō*), gr. dor. *τλατός*, klas. *τλητός* ‘znoszący, znośny, cierpliwy, stateczny’. Pwk. **telh₂-* ‘podnieść, unieść; znieść, ścierpieć’ (zob. LIV² 622). Akceptuje to ALEW 1108n. Paralela onomazjologiczna: lit. *kĩltas* ‘prom, most’, z pochodzenia adi. vb. **klH-tó-* do *kėlti* ‘unieść, podnieść’. — Inaczej BSW 321, który łączył *tĩltas* z pwk. **tel-* [‘telH-’ ‘płaski’] jak w *tĩlēs, pātalas* (podobnie Derksen 2008, 504). Z kolei LEW 1094 zakładał prapokrewieństwo *tĩltas* z wed. *tĩrthām* n. ‘bród, zejście do wody, kąpielisko’. Dziś wyraz wedycki jest wywodzony z pie. **trh₂-th₂ó-*, od pwk. **terh₂-* ‘przekraczać, pokonywać’, zob. EWAIA I, 650, LIV² 633. — Zapoż. bałtyckie w fiń. *silta* ‘most’, wepskim i est. *sild* ts. (Būga, RR III, 495, LEW 1094, Stang 1966, 54, Petit 2010, 196). — Drw. *patĩltē* ‘miejsce pod mostem lub koło mostu’, *tĩltavà* ‘myto mostowe’, *tĩltēlis* m.in. ‘podwyższenie; otwór ula; pewna figura taneczna’ (por. łot. *tĩltnš* ‘mostek’), *tĩltinē* przest. ‘myto mostowe’, *tĩltininkas* ‘budowniczy mostów’, przest. ‘ten, kto pobiera myto za przejazd mostem’ (por. n.m. łot. *Tiltnieki*, stpr. *Tiltenikin, Partilteniken*). — Cps. *tĩltāgalis* ‘koniec mostu; mostek, kładka; belka mostu’ (por. *gālas*), *tĩltāpinigiai* m.pl. przest. ‘myto mostowe’ (por. *pinigai*), *tĩltarqstis* ‘belka mostowa’ (por. *rāstas*), *tĩltatvoris* ‘balustrada mostu’ (por. *tvorà*), *tĩltótašis* ‘belka mostowa’ (por. *tašyti*). Vb. denom. *tĩltinti* ‘stawiać most, przerzucać most’. — N.m. *Tiltai, Tiltēliai, Tiltišķes, Antātilčiai, Patilčiai* 5x, *Patiltē* 4x (por. stpr. nazwę kamienia *Preytilte*, dosł. ‘Przy Moście’, AON 134, 246), *Ūžtilčiai*, cps. *Tiltāgaliai* oraz *Akmeņtiltis* (por. wyżej stpr. *Stabynotilte*), *Bēržatiltis, Deņģiltis* (*Dengt-tiltis), *Gūptilčiai, Naūtiltē, Pūstilta*. N.rz. *Piktiltis* (*Pikt-tiltis), *Šāktiltis, Upētiltis*.

tĩlti, *tylũ* (*tĩlu, war. *tĩlstu*), *nutilaũ* ‘milknąć, uspokajać się, cichnąć (o wietrze), ustawać (o deszczu)’, *ažutylu* SD¹ «oniemiam; zamilczywam, zamilkam» (war. *ažukimstu*), *ažutilstu* SD «oniemieć», *nutylu* SD¹ «ucicham, umilkam», *tĩlstu* SD «milknę». — War. akc. *tĩlti, tylũ*. Jest też inf. gw. *tĩlti* (Kuršėnai), który ma y z wyrównania do formy prs. *tylũ* (a nie do sb. *tylā*, jak twierdził Zinkevičius, *Balt* XLV:2, 2010, 242). — War. š-mobile: *štĩlti, štỹlũ* (war. *štĩlstũ, štĩlnũ, štinlũ*), *štĩlaũ*, por. *Štilte nuštĩlo barniai* ‘Ucichły klótnie’. *I pavakarę vėjas nuštĩlo* ‘Pod wieczór wiatr ucichł’. — Akutowany alternant *til-* kontynuuje antekonsonantyczną formę SZ (*tĩH-C), zaś nieakutowany *til-* – jego formę antewokaliczną (*tĩH-V), por. SE pie. **telH-* ‘ucichać, uspokajać się’ (LIV² 621). St. pełny e nie pozostawił śladów w jęz. litewskim. — Prs. *tỹla* przedstawia modernizację pisownianą na miejscu *tĩla.

To ostatnie było refleksem lit. *tinla, formacji wynikłej z metatetycznego przekształcenia *tilna < pb. *til-n-H-a < pie. *tĭl-n-H-V (SZ pie. *tĭlH-). Paralela: *trīna* zam. *tirna, to z *tir-n-H-a < pie. *tĭr-n-H-V (zob. s.v. *trinti*). Osobno zob. *tilkti*. — Drw. *tildyti*, *tildau* (war. *tildziu*), *tildziau* caus. ‘uciszać, uspokajać; uśmierzać, koić (ból, gniew)’, *tilėnti* ‘skarżyć się na kogo, donosić’ (*Juozas mane intilėno dėdei*). Por. łot. *tilināt* ‘(dziecko) pieścić, psuć pieszczotami, narowić’; znacz. etym. ‘uspokajać’. — NB. Z powodów semazjologicznych nie ma pewności, czy można za BSW 321 dołączyć tutaj odpowiednik psł. *tĭlėti, por. scs. *tĭlējō*, *tĭlėti* ‘rozpadać się’, słh. *tlėti* ‘tleć, tlić się’, ros. *tletb* ‘rozkładać się, gnić, próchnieć’, czes. *tlít* ‘gnić, butwieć’, pol. *tleję*, *tleć* ‘palić się bez płomienia, żarzyć się’ (war. *tlić się*), gw. też ‘próchnieć; tajać – o śniegu’. — SO tal-: *táldyti* (zob.). — WSZ tyl-: *tylėti* (zob.). — NB. Zestawienie lit. *tildyti* ze stpr. *sen tuldīsnan* ‘z radością, mit freuden’ (zob. PKEŻ 4, 204; teraz znów ALEW 1109) wydaje się problematyczne. Chodzi tu o drw. na -sna- od czas. *tuld-īt ‘cieszyć się’, który zapożyczono z śrwn. *tulten*, *dulten* ‘obchodzić święto kościelne, kirchlich feiern’, zob. DLA 174n.

tilvikas 2 p.a. 1. ‘ptak brodziec piskliwy, kuliczek, *Tringa hypoleucos*’, 2. ‘brodziec samotny, samotnik, *Tringa ochropus*’, 3. ‘brodziec pławny, *Tringa stagnatilis*’, 4. ‘słonka, *Scolopax gallinula*’, 5. ‘kulik wielki, *Numenius*’. War. *titilvis* i *titilvikas* nasuwają przypuszczenie, że *titil-* wywodzi się z reduplikowanej osnowy *til-til- o charakterze dźwiękonaśladowczym (dysymilatywny zanik pierwszego z dwu l). War. *titilvis* miałby więc formację z suf. -vja-, < *tiltilvja- (por. *kir̃vis*, *skĩlvis*). War. *titilvikas* byłby zdrobnieniem na -ik-, < *tiltilvikas. Drogą skrótu hapologicznego przybrało ono w końcu postać *tilvikas*. — Nazw. *Tilvikas*. N.rz. *Tilvikas*, n.jez. *Tilvikinis*, n.m. *Tilvikai* 5x, *Tilvikaĩ*. Vb. denom. *tilvénti* – o głosie kulika, siewki, *tilvinėti* ts.

tilžti, *tilžta* (*tilž-sta), *tilžo* 1. ‘nabierać wody, nasiąkać, namakać (o gruncie)’, 2. ‘być w czymś zanurzonym, moczyć się (o śledziach, o becze)’, 3. ‘łzawić (o oczach)’, *ištilžti* ‘wymoczyć się w wodzie, zmięknąć, np. o śledziu’, też ‘wzdąć się (o cieple topielca)’, *įtilžti* ‘przemoknąć’, *patilžti* ‘podmoknąć, zwilgotnieć, podejść wodą, stopnieć’, *užtilžti* ‘o rzece: wystąpić z brzegów i zalać okolice’ — inchoativum z suf. -sta- i SZ *tilž-* ⇐ *telž-*, zob. *telžti* ‘o deszczu: mocno, obficie padać, lać’ (podobną semantykę mają czas. *tēžti*, *tižti*). Odpowiednik łot. *tilzāt* a. *tilzēt* ‘żarłocznie jeść, dużo jeść’, *tilzāt²* ‘dużo pić’. Oboczny refleks SZ *tuļž-*: *tuļžti* (zob.). — Drw. *tilžėti*, *tilži*, -ėjo ‘być podmokłym’. Nomina: *tilžė* ‘rozmiękły grunt, topniejący śnieg; kasza, gęste jado’, *tilžnius* ‘ten, co nie trzyma moczu, szczoch’ (por. sufiks w *mižnius*), *tilžūs* ‘podmokły, nasiąkły wodą, grząski’. Cps. *tilžkalas* c. ‘człowiek otyły, tłusty’ (II człon niejasny). — N.rz. *Tilžė* (lewy dopływ Niemna). Od niej pochodzi nazwa miasta *Tilžė* w Litwie pruskiej (odpowiednik pol. *Tylża*). Pochodne nazwy to *Tilžėlė*, *Tilžytė* oraz *Tilžintė* a. *Tilžinta* b.z.a. (Būga, RR III, 516, Vanagas 345). Z uwagi na alternowanie iR z uR (zob. *tuļžti*) warto tu jeszcze wymienić rosyjską n.rz. *Tolža* na Smoleńszczyźnie (por. Toporov-Trubačev 9). — Niemiecki odpowiednik *Tilsit* ‘Tylża’ oddaje staropruską nazwę o sufiksie -īt-: *Tilzītē, por. lit. n.rz. *Tilžytė* (Būga, RR III, 675). NB. Polska nazwa sera niegdyś wyrabianego w Tylży, *ser tylżycki*, zakłada podstawę *Tylżyca lub *Tylžyt (⇒ *tylžyt-ski), ze spolszczenia niemieckiego *Tilsit*.

tymaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. ‘odra, choroba zakaźna połączona z wysypką’ (*tỹmas* ‘plama wysypki’). Gw. *tỹnai*, -ũ 2 p.a. Niejasne. W LEW 1095 mało przekonujący wywód od czas. *tinti* ‘puchnąć’, z praformą *tin-mas, która miała wydać *tĩmas i potem *tỹmas*.

týmas 3, 1 p.a., *tỹmas* 2 p.a. 1. ‘cienka i miękka skóra (koźła lub barania), safian’, 2. gw. ‘safianowe siodło’. Wyraz używany przeważnie w ludowych dajnach, w stałym połączeniu z *balnas* ‘siodło’, zdrob. *balnēlis*, por. np. *Parduosiu žirgą ir tymo balną, samdysiu audėjelę* ‘Sprzedam konia i safianowe siodło, wynajmę tkaczkę’. *Ieškau žirgelio ir*

tymelio balnelio ‘Szukam konika i siodełka z safianu’. Pochodzenie niejasne. LEW 1096 nieprzekonująco łączył z *tymai* m.pl. ‘odra’, co zresztą nie ma uznanej etymologii. — Gwarowy przym. *deiminis* ‘safianowy’ implikuje obecność sonoryzowanych wariantów **dyminis* ← **dymas*, następnie ich przekształcenie na mocy neoapofonii *y* ⇒ *ei* (por. *mýlas* ⇒ *meilūs*; *plýšti* ⇒ *pléišti*).

tymijōnas 2 p.a., gw. 1. bot. ‘tymianek, Thymus’, 2. bot. ‘kminek, Carum carvi’ — zapoż. z ros. *timʹján*, -a. Inaczej LEW 1096: z pol. *tymian*; LKŽ XVI, 357: z nwn. *Thymian* m. War. *timijōnas*, *dimijōnas* oraz synkopowane *tymjōnas*, *tymiōnas*, *timjōnas*. — Drw. wsteczny: *týmas*, *týmas* ‘tymianek’ (⇒ *tym-inēlis* ts.). Paralele: *nastūrcija* ⇒ *nastūrta*; *drakōnas* ⇒ *drākas*. Osobno zob. *týmkis*.

týmkis, -io 1 p.a. gw. bot. ‘tymianek, Thymus’ — zapoż. z prus.-niem. *tīmke* (GL 142, LEW 1096), por. nwn. *Thymian* m. Zob. też *tymijōnas*. — Drw. *tymkužiai* b.z.a. m.pl. ‘tymianek’.

tìmpa 1 p.a. przest., gw. ‘tynf, dawna moneta polska o wartości 18 groszy srebrnych, bita od połowy XVII w.’ (*Už peiliuką daviau timpą* ‘Za nożyk zapłaciłem tynfa’. *Išsigėriau už visą timpą* ‘Napilem się za całego tynfa’. *Nors jaunikis be timpos, bet prie merginų limpa* ‘Choć chłopak nie ma tynfa przy duszy, to garnie się do dziewcząt’) — zapoż. z pol. przest. *tymfa*, -y, co jest wariantem do m. *tymf/tynf*, -a (Sw VII, 188n.). Całkiem rzadki jest war. m. *tìmpas* ← pol. *tymf* (por. stbłr. *tynf̃b*, *tiñf̃b*). Według Brücknera 589 nazwa monety pochodzi od nazwiska *Tümpe*, mincarza za czasów króla Jana Kazimierza. Čepienė 189 uważa *tìmpa* za zapoż. niemieckie (ona też podaje za Frischbierem nazwisko mincarza w formie *Timpf*). Zob. też POLŽ 171. — Drw. *tìmpinē* gw. ‘butelka wódki w cenie jednego tynfa’, cps. *pùstimpē* ‘moneta o wartości pół tynfa’ (por. *pùsē*).

tĩmpti, *tĩmpsta*, *tĩmpo* ‘naprężyć się, rozciągać się, wydłużać się’, *ĩtĩmpti* 1. ‘naprężyć się’, 2. ‘znużyć się (patrzeniem na co, słuchaniem czego)’, 3. ‘zapaść, zapanować (o milczeniu, ciszy)’ — inchoativum na -*sta*- od SZ *timp-* ← *temp-*, por. *tem̃pti* m.in. ‘ciągnąć, naprężyć’. Odpowiednik łot. *tĩpt*, -*pstu*, -*pu* ‘o niebie: zaciągać się chmurami’. — Z innymi sufiksami: *tĩmpčioti* ‘od czasu do czasu pociągać, napinać, ściągać, naprężyć (lejce), podciągać (zsuwające się spodnie), targać (za połę); drzeć, drgać (o wardze), pulsować (o żyłę)’, *tĩmpėti*, -*ju*, -*jau* ‘być w stanie rozpiętym (o niciach na ramionach motowidla); drzeć, trząść się; gotować się, wrzeć’, *tĩmpinėti* ‘objąć się bez zajęcia, wałęsać się’, *tĩmpinti* ‘wlec się, iść powoli, leniwie, ociężale’, *tĩmpsóti* a. *tĩmpsoti* ‘leżeć wyciągnawszy się, leżeć plackiem, wylegiwać się; sterczeć, tkwić’, *tĩmpúoti* ‘z trudem coś zwozić (przy pomocy jednego konia)’. — Postverbalia: *patĩmpa* ‘kukielka’ (lalka poruszana sznurkami), *tĩmpa* ‘wąska tasiemka z gumy, wszywana do bielizny, spodni; gumka podtrzymująca pończochy’ (war. *tĩmpē*), też ‘opaska przeciwkrwotoczna; ścięgno; cięciwa; proca’, *ĩtĩmpa* ‘naprężenie, natężenie’, *intĩmpōs* adv. ‘bez przerwy, bez ustanku, ustawicznie’ (war. *intĩmpō*, *intĩmpōj*, DP *tuo ĩtĩmpōs*), *tĩmpuliaĩ* m.pl. ‘przeciąganie się, prostowanie rąk i nóg po śnie’. — Wykrz. *tĩmpt* i *týmpt* odpowiednio o słabym i mocnym szarpnięciu. Od nich urobiono dwa czasowniki: *tĩmptelėti* ‘lekko pociągnąć, szarpnąć; wydłużyć; zdzielić kogo’ i *týmptelėti* ‘dość mocno pociągnąć, szarpnąć, np. za połę’. — Sonoryzacja *mp* > *mb* (por. *klumpù* > *klumbù*) wytworzyła oboczną ośnowę *timb-*: *tĩmbalas* ‘wysoki człowiek, drągal’ (**tĩmp-alas*), *tĩmbra* c. ts. (**tĩmp-ra*). Tu pewnie też *tĩmbryti*, -*iju*, -*ijau* ‘z trudem nosić, taszczyć’ (**tĩmpr-yti*), por. synonim o ośnowie *tim-*: *tĩmyti*, *patĩmyti*.

tĩmsras, -à 4 p.a., *tĩmsras*, -à 3 p.a. 1. ‘ciemnoczerwony, kasztanowaty, cisawy (o maści konia)’, 2. ‘bordowy’, 3. ‘siwy, popielaty’, 4. ‘ciemny’ — dewerbalny przymiotnik na -*r-*, urobiony od neopwk. *tims-* (por. *kémzras* < **kems-ra-s* ← *kėmsas*). War. *tĩmsrūs*,

timšras, *timšrūs*. Neopwk. *tims-* został wyabstrahowany z prs. **timsta* ‘ściemnia się, zmierzcha’, które było odpowiednikiem łot. *timst* ‘ściemnia się’ (prt. *tima*, inf. *timt*). W jęz. litewskim zostało ono wyparte przez nowotwór na SP/SE *témsta* (por. prt. *těmo*, inf. *témti*). W neopafonii do *tims-* stoi *tams-*, zob. *tamsà*. Inaczej ŽD 301: analiza **tim-sra-*. LEW 1097 słusznie sprzeciwił się porównywaniu lit. *timšras* ze sti. *tamisra-* ‘ciemność’ (drw. od osnowy na -s-). ALEW 1109n. wdaje się w spekulacje na temat mieszania dwóch rzekomo odziedziczonych form litewskich **timras* i **témsras* (< pie. **tmH-ró-* i **temH-s-ró-*). — Również w jęz. łotewskim został z formy prs. *timst* wyabstrahowany neopwk. *tims-*, por. drw. *timss* ‘ciemny’ i *timsa* ‘ciemność, mrok’. Na temat obocznego neopwk. *tums-* zob. s.v. *témti*. — Drw. *timšrius* ‘koń kasztan, koń cisawy’. N.m. *Timsriaĩ*.

týně 1 p.a., **týně** 2 p.a. gw. 1. ‘balia, beczka do kąpieli lub do zamaczania bielizny’, 2. ‘podłużne naczynie do kąpieli, wanna’ — zapoż. z prus.-niem. *tīn* ‘wielka wanna’ (GL 142, LEW 1097, Čepienė 76). Co do akutu por. zapoż. *čýžė*, *pýpkė*. Tu też łot. *tīna*, *tīne*, *tīnis* ‘wielkie okrągłe naczynie wydrążone z drewna, z pokrywą, służące do przechowywania odzieży, zboża, mąki, śmietany itp. ⇐ śrdn. *tīne* (ME IV, 201, Jordan 103).

tingùs, -i 4 p.a. 1. ‘leniwy, niechętnie pracujący’ (SD «leniwy, leniwiec; nieochotny, gnuśny; ospały»), 2. ‘o pogodzie: powodujący ospałość, rozleniwiający’. Oboczny temat: *tiņgas*. Pbsł. adi. **ting-u-* < pie. **tngh-ú-* ‘ciężki’ lub **thng^h-ú-*. Pwk. pie. **theng^h-* ‘ciągnąć, naprężać, rozciągać’ (IEW 1067, LIV² 657), por. psł. **tęgti*, **tęgnōti*: scs. *rastęgo*, -*tęšti* ‘rozpinać, naciągać’, ros. *tjanútʹ*, *tjanú*, pol. *ciągnąć*, *ciągnę*. Nomen psł. **tęgū* < pbsł. **ting-a/u-* ‘schwer, träge’ (BSW 318) zostawiło ślad w derywatach, por. z jednej strony vb. denom. scs. *otęžati* ‘zostać obciążonym, obciążyć się’ (**tęg-ě-ti*) oraz scs. *otęgūčiti* ‘przeważać, obciążyć, przygniść’, z drugiej strony abstractum scs. *tęgostĩ* a. *tęžestĩ* ‘ciężar, trudność’, ros. *tjágostʹ* ‘ciężar, brzemię’. Znacz. lit. ‘leniwy’ może pochodzić z ‘ociężały’, to zaś z ‘opieszawy, gnuśny’. — Scs. *tęžikū* ‘βαρύς, ciężki, niebezpieczny’ ma wtórne ž, na skutek wyrównania do formy comparativu **tęžijĩ*, zob. BSW 318 (inaczej Boryś 83 i ESJS 962: dawny temat na *-i-). Poza bałto-słowiańskim st. zanikowy **tngh-* ukazuje się w stisl. *pungr* ‘ciężki, mocny; wrogi’ (*punge* ‘ciężar’, *pyngia* ‘obciążyć’) i farerskim *tungur* ts., zob. Kroonen 551. Zob. też ALEW 1110n. — Drw. *tingiai* SD «leniwie, nieochotnie», *tinginỹs* ‘leń, nierób, próżniak’, DP ‘lenistwo, leniwiec, leniwy, gnuśny’, *tingystė* SD «niedbalstwo» (syn. *nerūpestis*, *apylaids*). — Vb. denom. 1. *tingti*, *tingstu*, *tingau* inchoat. ‘rozleniwiać się’, 2. *tingėti*, *tingiu* (3 os. *tingi*, war. *tingia*), -*ėjau* ‘lenić się, nie mieć ochoty’, 3. *tinginiáuti* ‘próżnować’. — Powiązanie etymologiczne *tingùs* przez s-mobile z rodziną *stėngtis* ‘starać się’ i *stingti* ‘drętwieć, krzepnąć’ (pie. **steng^h-*), które wysunął swego czasu Zubatý (zob. LEW 901n.), nie znalazło uznania.

tiņkamas, -à 3 p.a. ‘zdatny, odpowiedni, właściwy’ — z pochodzenia jest to forma participium prs. pass. od *tiņka*, *tikti* (zob.). Z prefiksami: *atitiņkamas* ‘odpowiedni, należyty’ (zob. *atitikti*), *patiņkamas* ‘podobający się’ (*Daryk kaiņ patiņkamas* ‘Rób jak ci się podoba’).

tinkas 1 p.a., **tiņkas** 4 p.a. ‘tynk, warstwa wapiennej zaprawy kładzona na ściany i stropy’ — zapoż. z pol. *tynk*, -u (⇐ nwn. *Tünch* m. ob. *Tünche* f. ‘zaprawa wapienna’, śrwn. *tünich* m. ‘mleko wapienne’ ⇐ śrlac. *tunica* ‘zasłona, suknia’, zob. EWD 1475). Co do akutu por. zapoż. *tinta* i *jacintas*. — Vb. denom. *tinkavóti* ‘pokrywać tynkiem, zaprawą wapienną’ (m.in. CHB), wzorowane na pol. *tynkować* ⇐ *tynk* (por. nwn. *tünchen* ‘powlekać wapnem, bielić’ ⇐ *Tünch(e)*). Ze swojskim sufiksem: *tinkuóti*: *Trobų sienas kartais tinkuodavo moliu* ‘Ściany domów tynkowano czasem gliną’; wsch.-lit. *tinkuóti*: *Geras gaspadorius tinkuja pirkia, é gera merga nosį* ‘Dobry gospodarz tynkuje dom, a dobra dziewczyna nos’ (‘pudruje sobie nos’). Por. LEW 1098 i POLŽ 648 (brak w SLA i ALEW).

tiñklas 2, 4 p.a. 1. 'sieć rybacka' (*tinklas didis* SD «niewod»), 2. 'sieć myśliwska', 3. 'siatka przedzielająca na dwie części boisko siatkarskie lub kort tenisowy', 4. 'sieć komunikacyjna, telefoniczna itp.'. War. *stiñklas*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *tīkls* 'sieć', stpr. *sasin-tinklo* EV 'sieć do łowienia zajęcy, Hasengarn' (człon *sasin*^o imituje nwn. *Hasen*^o, czyli formę słabego genetiwu na -en, czyt. [sasən]). Przez zmianę *tl > kl z pb. *tin-tla-. Budowa jak w *giñklas* < *gin-tla-, *pamiñklas* < *min-tla-. Transponat ie. *tṇ-tlō-, dewerbalne nomen instrumenti od pie. *ten- 'napinać, naprężać', por. LIV² 626n., NIL 691. Znacz. etym. 'to, co rozpięto' (scil. na drodze ryb, ptaków, zwierząt). Więcej na temat rodziny pie. *ten-s.v. *tenēti*. BSW 323 i PKEŻ 4, 69 łączyli *tiñklas*, *tīkls* z czas. łot. *tīt*, *tinu*, *tiņu* 'motać, nawijać (nici); okrywać, otulać; zawijać (w papier, w pieluchy); skręcać (papierosa)'. — W słowiańskim odpowiednie nomen instrumenti utworzono od st. pełnego *ten-, por. scs. rcs. *teneto* 'sieć, sidła', ros. gw. *tenetó*, ros. liter. *tenēta* pl.t. 'sieć, sieć myśliwska, siatka do chwytania ptaszków', czes. slc. *teneto* 'sieć myśliwska' (por. sufiks w sch. *rešeto*, ros. *rešetó*, pol. *rzeszoto* 'rzadkie sito'), drw. stpol. n.m. *Cienietniki* XIV w. (dziś *Ciemietniki*, *Cielętniki*), od *cienietnik 'człowiek służebnie obowiązany do wyrobu albo obsługi sieci łowieckich' (Bańkowski I, 184). Zob. LEW 1098n., REW III, 93, ALEW 1111. — Drw. *tinklaīnē* 'siatkówka, wewnętrzna warstwa gałki ocznej' (neol.), *tinklāitis* 'sieć złożona z trzech warstw', *tinklēlis* m.in. 'siatka na włosy; siatka na głowie pszczelarza'. Cps. *vorātinklis* 'pajęczyna' (łot. *vārtīkls*), SD¹ <worotinklas> «siatka pajęcza» (por. *vóras*), war. *vórtinklē*, z sonoryzacją *nkl* > *ngl*: *vórtingle*; lituanizmy łotewskie: *vārtiñkšļi*, *vārtīkls*. Por. jeszcze *sēdžia tinklo* ob. *kūlis tinklo* SD «matnia» ['workowate zakończenie sieci, gromadzące złowione ryby']. — SO *tan-: rcs. *tonoto* a. *tonja* 'sieć, sidła'. Por. gr. τόπος m. 'coś naciągającego a. naciągniętego; powróż, sznur, lina; ścięgno; podniesienie głosu' (*tón-o-).

tinta 1 p.a. przest. 'atrament' (*tintos klēksas* 'plama z atramentu') — zapoż. z nwn. *Tinte* f. (≡ śrwn. *tincte* ≡ śrlac. *tincta* 'płyn do pisania'). Por. GL 142, EWD 1433. Co do akutu por. zapoż. *tinkas*, *jacintas* i *tūlpē*. Zob. też *inkaustas* i *černýlas*. — Drw. *tintinýčia* 'kałamarz' (por. neosuf. w *medinýčia* i *žuvinýčia*).

tiñtaluoti, *tiñtaliuoti* žm. 'kołysać się wisząc, bujać się, dyndać; kołysać (dziecko)' — czasownik na -uo-, utworzony od wykrz. *tintal tintal* a. *tintalaĩ tintalaĩ* m.in. o dyndającym przedmiocie, o kołyszącym się dzwonie. Paralela: pol. *dyndać*, ukr. gw. *dýndaty* ≡ wykrz. *dyn(d)-*, zob. Boryś 136.

tintėti, *tintu*, *tintėjau* gw. 1. 'drzeć, trząść się (ze strachu, z zimna), dygotać', 2. 'obawiać się czegoś nieprzyjemnego', 3. 'chlupotać – o zepsutym jajku' (syn. *kliuksėti*), 4. 'dzwonić – o dzwonku, o młocie kowala' — czasownik na -ė- od osnowy *tin-t-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *tiñ-tiñ* o dzwonienu, dygotaniu ciała. Paralele: *tir-t-ėti*, *dun-d-ėti*. — Z innym sufiksem: *tintėnti* 'drzeć, dygotać' (syn. *tirtėnti*).

tinti I (war. *týti*), prs. *tinù* (war. *tenù*), prt. *týniau* (war. *tyniaũ*) 1. 'klepać kosę na obuszku czyli ostrzyć ją', 2. 'bić, uderzać, tłuc', 3. przen. 'szybko iść'. Cps. *ištinti* 'wyklepać kosę, scieńczyć ją; palnąć, uderzyć; wybiec', też 'oszukać', *patinti* 'naostrzyć (kosę, siekierę)', *pratinti* 'przeklepać, zepsuć ostrze klepaniem; roztrwonić pieniądze', *užtinti* 'zepsuć klepaniem', też 'zbić kogo, zabić' — czasownik prymarny na SZ *tin-C* od *tén-C. Fonetycznie przekształcona kontynuacja pie. *temh₁- 'ciąć, ucinać' (por. LIV² 625, LEW 1099). Lit. *tinù* jest wraz ze strus. *tīnu*, *tjati* 'bić, tłuc', pol. *tnę*, *ciqć* itd. refleksem praesens pbsł. *tine-, które wywodzi się z *tīm-ne- < pie. *tmh₁-ne- przez asymilację nosowych (*mn* > *nn*) i degeminację. Por. gr. τάμνω, gr. att. τέμνω, aor. ἔταμον 'ciąć', łac. *contemnō*, -ere 'gardzić, lekceważyć'. W jęz. litewskim brak jest refleksów SE †tem- i SO †tam-. — Drw. *tintuvai* m.pl. 'przyrządy do klepania kosy czyli obuszek wraz z młotkiem', *tintuvas*

‘obuszek’. Tu pewnie też *tininius* ‘skąpiec, sknera’. — W słowiańskim refleks st. o ukazuje się w złożeniu czes. *náton* ‘kloc do rąbania’, słh. *drvoton* ‘miejsce do rąbania drewna’. To najprawdopodobniej zamiast $^{\circ}tom < *^{\circ}tom\ddot{u} < \text{pie. } *tomh_1\text{-o-}$, por. gr. $\delta\rho\upsilon\tau\acute{o}\mu\omicron\varsigma$ ‘drwal’, dosł. ‘ścinający drzewa’ (IEW 214, BSW 60, REW III, 11). — WSZ *tyñ-*: *týniau* (prt.), drw. *tyñà* żm. ‘pobicie kogo, łanie’, *tyñimas* a. *týnimas* 1. ‘ostrzenie (kosi) przez klepanie’, 2. ‘ostrze kosi’, *týnis* ‘tnąca krawędź kosi, ostrze’, *tyñius* ts. (pierwotnie n.act. na *-ius*, por. *gýrius*, *lýkius*, *pýlius*). W słowiańskim por. scs. *tinĩ* ‘rzemień’, ros. *tinʹ* f. ‘rzemień, bicz, bat’.

tinti II (gw. *týti*), prs. *tinsta* (war. *týsta* < $*týsta$), prt. *tino* (war. *tinè*) 1. ‘o częściach ciała: puchnąć, brzęknąć, nabrzmiewać’ (SD¹ <tistu> «puchnę»), 2. ‘tężeć, ścinać się – o galarecie’ (*sutinti* ‘zgęstnieć – o kaszy’) — formacja na SZ *tin-* od niezachowanego w bałtyckim SP $*ten-$ < pie. $*ten-$ ‘napinać, naprężać’. Por. gr. $\tau\epsilon\acute{\iota}\nu\omega$ ($*ten\text{-}\acute{\iota}\omega$) ‘mocno ciągnąć, naciągać, napinać’, wed. *átan* aor. ‘rozciągnął, rozpostarł’, SZ *tanóti* ‘rozciąga’ ($*t\eta\text{-}\acute{n}\acute{e}\acute{u}\text{-}ti$). Zob. LIV² 626, LEW 1099, ALEW 1111. Osobno zob. *tenéti*. Akut wtórny, uwarunkowany sufigowaniem *-sta-* w formie prs. (por. typ *gimstu* s.v. *gimti*). Odpowiednik łot. *tīt*, prs. *tinu* a. *tiņu*, prt. *tinu* ‘nawijać (nici), owijać, zawijać, skręcać (papierosa)’, *pārtīt* ‘przewijać niemowlę’, *tiņāt* iter. ‘motać, nawijać na motowidło’ (od osnowy *tiņ-* jak w prs.-prt.), *tīstīt* frq. ‘zawijać’ (od *tī-*). W jęz. łotewskim wyodrębnił się neopwk. *tī-*, a do niego dotworzono neoapofoniczny SP/SO *taī-*, stąd *taistīt* frq. ‘owijać, zawijać, np. niemowlę w pieluchę’ (por. lit. *táinioti*). — Drw. *tindinėti* ‘nieco spuchnąć, obrzęknąć’, *tinéti* ‘zsiadać się, tężeć’ (dublet do *tenéti*). Nomina: *aptinimas* SD «spuchlina», *tinās*, *-à* ‘gęsty (o kaszy)’, *tinēšiai* m.pl. ‘obrzęk, opuchlizna’ (por. *puvēšiai*, *svilēšiai*), *tinūs* ts., *tinys* gw. ‘ciemieć’, por. łot. *tina*, *tine* ‘rodzaj sieci’. — SZ-C: *tiñklas* (zob.), *tintuvas* ‘prącie, członek męski’ — drw. na *-uv-* od $*tintas$ ‘nabrzmiały’ (por. łac. *tentus* ‘naprężony, nabrzmiały’, gr. $\tau\alpha\tau\acute{o}\varsigma$, wed. *tatāh* ts. < pie. $*t\eta\text{-}t\acute{o}\text{-}$)⁷¹⁴. — WSZ *tyñ-*: *tyñà* ‘puchnięcie, wzbieranie’, też ‘puchlina wodna’ (choroba), *týnis* ‘opuchlizna’, *týnius* a. *tyñius* ts. — SO *tan-*: *tanióti* (zob.), *tānas* (zob.). Neoapofonia SZ *tin-* ⇒ SP/SO *tain-*: *táinioti* (zob.).

tipénti, *tipenù*, *tipenaũ* 1. ‘chodzić drobnym krokiem, dreptać; chodzić powoli, z trudem’ (war. *dibénti*, syn. *stipénti*, *picénti*), 2. ‘chodzić na palcach, skradać się (np. jak złodziej)’ — od wykrzyknika *típ*, *típ-típ* o przebieraniu nogami, *tipù-tipù* o szybkim ruchu, biegu, *tipu-tàpu* m.in. o szybkim chodzie. Z innymi sufiksami: *tipinéti* ‘dreptać’, *tipnóti* ts. Odpowiednik łot. *tipāt*, *-āju* ‘niepewnie stąpać, iść wolnym krokiem, dreptać’, iter. *tipināt* ‘chodzić drobnym krokiem, dreptać’ (⇒ *tipa* c. ‘kto niepewnie stąpa’, m.in. o dziecku uczącym się chodzić, *tipulis* ts.). Zob. też *tāpinti*.

tiptikas b.z.a. przest. ‘leń; wędrowiec’ (w słownikach Jumskiego i Kosasarszewskiego) — nomen agentis na *-ik-* utworzone od wykrz. *típt* o chodzeniu, *tipù-tipù* ts., *tipu-tàpu* o szybkim chodzeniu. Zob. *tipénti*.

týras, *-à* 3 p.a. 1. ‘nieporosły drzewami, goły, pusty’, 2. ‘opustoszały, niezamieszkały, bezludny’ (syn. *plýnas*), 3. ‘czysty, przejrzysty, przezroczysty, klarowny (o wodzie, niebie)’, 4. ‘niezanieczyszczony, niezabrudzony’, 5. przen. ‘szczerzy, niewinny, przyzwoity’. War. *tyrūs*, *-ì*. Odpowiednik łot. *tīrs* ‘czysty, niezmieszany, niesfałszowany’. Rekonstrukcja: pb. $*tī\text{-}ra\text{-}$ < $*tiH\text{-}ró\text{-}$ (por. budowę *výras*). Bez dobrej etymologii. LEW 1100 przyjmuje pwk. $*tī\text{-}$ jako st. zanikowy do $*tāi\text{-}$ i powołuje się na lit. *attienis* (ten wyraz może jednak mieć inne związki etymologiczne, zob. s.v.). — Drw. *týras* (zob.), łot. *tīrīgs* ‘czysty, rein, sauber’, *tīrums* ‘rola, pole’, cps. *týrlaukis* ‘pustkowie’ (por. *laũkas*; odpowiednik łot. *tīri lauki*). Vb. denom. *tyréti*, *-ja* ‘stawać się czystym’, *týrinti* ‘oczyszczać (wodę), klarować, rafinować

⁷¹⁴ W LKŽ XVI, 393 *tintuvas* ‘penis’ przez niedopatrzenie zakwalifikowano jako poboczne użycie homofonicznego wyrazu *tintuvas* ‘obuszek do klepania kosi’ (por. *tinti* I ‘klepać kosę’).

(cukier, wosk)'. Por. łot. *tīrīt* 'czyścić, oczyszczać'.

týras sb. 1 p.a. 'grząskie bagno, porośnięte z rzadka niskimi drzewkami' (*Týras yra toks miškas, kur kerai beliko* '«Tyras» to jest taki las, po którym zostały tylko krzaki'), pl. *týrai* 'tereny niezamieszkałe, pustkowie, pustynia', też 'step; tundra'. Substantywowizowane adi. *týras* m.in. 'nieporosły drzewami; niezamieszkały' (zob.). Paralela: *lieknas* (por. LEW 1100). — Drw. *tyrùliai* m.pl. 'wielki obszar bagienny; tundra', *tyrumà* a. *týrimė* 'pustkowie, step'. — N.rz. *Týrupis, Týrupalis, Týrelis* (od n. bagna), *Tyrélupis*. N.m. *Patýris* 3x, *Týruliai*.

týrė 2 p.a., *tyrẽ* 4 p.a. 'kasza, potrawa z krup, zwł. rzadka kasza', też 'mus z tartych jabłek'. Zapożyczone do łotewskiego jako *tīra* 'Dickgrütze', *tīre* 'Brei aus Kartoffeln und Mehl' (ME IV, 202). Analiza: *tyr-ē*, postwerbalny rzeczownik od *tyr-* jak w *týriau*, prt. do *tiriū*, *tirti* 'badać, sprawdzać' (zob.), gdzie znaczenie jest wtórne wobec pierwotnego 'trzeć' (pie. **tṛH-* ← **terH-*). 'Kasza' jest czymś, 'co przetarto, zmielono na żarnach'. Tak już Jēgers 1966, 60. Inaczej Būga, RR II, 315, który łączył z *týrai* a. *týruliai* 'duże obszary błotniste, bagienne', powołując się na semazjologiczną paralełę w postaci lit. *pūtera* 'kaszka': fiń. *putero* 'kałuża, błoto'. LEW 1099n., s.v. *týras* wobec Būgi nie zajmuje jasnego stanowiska, ale odrzuca filiację z pwk. 'trzeć'. NB. Trubačev, *Slavia* 29, 1960, 280 wskazywał na *týrė* w kontekście ros. *tjūrja* 'polewka na wodzie z wkruszonym razowym chlebem i solą, często na zakwasie z czosnkiem', co podejrzewał o zapożyczenie 'z bałtyckiego'. To przypuszczenie wymagałoby jednak bliższego uzasadnienia, w szczególności jak chodzi o rozbieżność wokalizmu i niebłahą różnicę znaczenia.

tirijoka SD «tyryaka, theriace» — zapoż. z pol. przest. *tyryjaka, tyrjaka* 'lek złożony z wielu składników, dawniej używany głównie jako odtrutka' (Sw I, 550, s.v. *drjakiew*). Zob. SLA 222, LEW 1100, POLŽ 172.

tyrinėti, tyrinėju, tyrinėjau 1. 'badać sprawdzając wzrokiem, dotykiem, słuchem, badać wypytując', 2. 'badać, dociekać za pomocą analizy naukowej, prowadzić badania', 3. 'o lekarzu: chorego poddawać oględzinom' — formacja nieznana z zabytków; wygląda na neologizm dotworzony sufiksem *-inē-* do stlit. *tyrėti*, *-ju*, *-jau* DP 'wywiedzieć się; badać się; dowiadować się' (zob. *tirti*). NB. Lit. formacje z sufiksem *-inē-* w zasadzie nie pokazują wzdłużonego st. zanikowego (por. też krótkość w łot. *tirināt* 'wypytywać, badać'). Przykłady deverbatiwów na *-inē-*: *stovinėti* ← *stovėti*; *įpuldinėti* ← *pūldyti*; *kilstinėti* ← *kilstyti* (GJL II, § 690n.). — Drw. *tyrinėjas* 'kto prowadzi badania, badacz', częściej *tyrinėtojas* 'badacz; śledczy', *tyrinėjimas*: *móksliniai tyrinėjimai* m.pl. 'badania naukowe'.

tirōnas 2 p.a. 1. hist. '(w starożytnej Grecji) tyran, jedynowładca', 2. 'okrutny władca, władca stosujący samowolę i gwałt', 3. 'człowiek narzucający wszystkim swą wolę' — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z błr. *tyrán*, *-a*, stbłr. *tiranъ*, *tyranъ* (inaczej SLA 223 i LEW 1100, gdzie przyjmuje się pol. źródło). War. *tirānas* 2 p.a. NDŽ, *tirionas* b.z.a., *tirionis* 3 p.a. NDŽ, *tiriōnis* 1 p.a. JU. — SD s.v. *tyran*, *tyrannus* umieścił dwa neologizmy na *-inyk-*: *gailinykas* i *smarkinykas*. — Drw. *tiranysta* a. *tiranystė* 'tyrania, okrucieństwo' (Willent), *tirōnija* 1 p.a., *tironija* 2 p.a. (por. stbłr. *tiranija*, błr. *tyranija*), *tirōniškas* 'tyrański, despotyczny, okrutny' (por. stbłr. *tiran(ь)skij*, pol. *tyrański*). — DP *tironstva* 'tyrania' (LKŽ: *tironstvā* 2 p.a.) ← stbłr. *tiranstvo*, *tyranstvo*, pol. *tyraństwo*. SD s.vv. *okrutne panowanie* i *tyraństwo* ma <tyraniste> (LKŽ: *tironystė* 2 p.a.).

tirpinti, tirpinu, tirpinau 1. 'topić (śnieg, tłuszcz, miód, wosk)', 2. 'rozprowadzać w cieczy, rozpuszczać (sól, cukier, lekarstwo)', 3. 'wytapiać (rudę, metal)'. SD *tirpinu rūdas* «zlewam kruszce, spuszcza, topię co». *širdį tirpinti* 'rozczułać, rozrzewniać; drażnić, denerwować' — causativum na *-in-* do *tirpti* II 'topnieć, rozpuszczać się'. Por. *trūpinti* 'drobić' ← *trupėti*; *tūkinti* 'tuczyć' ← *tūkti*. War. z apofonią: *tarpinti* (zob.). Z innymi

sufiksami: *tirpénti*, *tirpýti* (*kaip' vašką ižtirpys* DP fut. 'jako воск rostopi', dawne prs. *tirpiu* SD «rostapiam; spuszczam воск»), *tirpdýti* 'topić; rozpuszczać w płynie; wytapiać; rozdrabniać', *tiřpdinti* a. *tirpdinti* m.in. 'rozmrażać, np. lodówkę'.

tiřpti I, *tiřpsta*, *tiřpo* 'o rękach, nogach) cierpnąć, drętwieć wskutek doznawanych wrażeń czuciowych'. SD *nutirpstu* «cierpnę, drętwieję, martwieję, ścierpnę, zdrętwieję». Odpowiednik łot. *tirpt*, *tirpstu* (war. *tiřpju*), *tirpu* 'cierpnąć, drętwieć'. — Paralela psł. **tirp-nq-ti* 'drętwieć, cierpnąć, tracić czucie w członkach', por. sch. *trñuti*, słc. *trñút*, czes. *trnout*, stpol. *tarnąć*, *tarnę*, *cierniesz* (neologizmy: ros. *terpnútъ*, pol. *cierpnąć*). Do tego durativum na -ě-: psł. **tirpěti*, por. scs. *trūpěti* 'cierpieć, znosić, być cierpliwym; trwać', ros. *terpěť* 'znosić, wytrzymywać, doznawać, okazywać cierpliwość, być cierpliwym', czes. *trpět* 'cierpieć; znosić co', pol. *cierpieć* 'przeżywać ból fizyczny lub moralny; znosić coś', stpol. 'być karanym, ponosić karę' (por. jeszcze cs. *utrūpěti* 'ścierpnąć, zdrętwieć'). Znacz. etym. 'być sztywnym, zdrętwiałym' (por. Boryś 81). Wszystkie wymienione czasowniki zawierają refleks st. zanikowego pbsł. **tirp-* od pwk. pie. **terp-/trp-* 'drętwieć, kostnieć' (BSW 325, LEW 1101, ALEW 1112, LIV² 636n.). Por. SZ łac. *torpeō*, *-ēre* 'sztywnieć, drętwieć, popadać w bezruch, zamierać z wrażenia, być otępiałym' (pie. **trp-h₁jé-*), *torpor*, *-ōris* m. 'odrętwienie, porażenie', *torpidus* 'zesztywniały, obojętny'. — Drw. *tiřpčioti* 'chwilami drętwieć, cierpnąć', *tiřpsėti* ts. Nomina: *nutirpimas* SD «cierpnienie», *tirpulys*, pl. *tirpuliaĩ* 'odrętwienie, drętwota; dreszcz' : łot. *tirpuļi* 'dreszcze, ciarki' (ob. *tirpuoni²*, *tirpuoņas²* pl. 'dreszcze', *tirpuonis²* 'odrętwienie'). — Starą osnowę na -u- kontynuuje też psł. **tirpūkū* 'cierpki' ⇐ pbsł. **tirp-u-* 'powodujący drętwienie', por. ros. *terpkij* 'cierpki; ostry, żrący, palący', czes. *trpký* 'cierpki, gorzki, przykry; złośliwy', pol. *cierpki* 'mający gorzkawo-kwaśny smak, mający drażniący zapach', stpol. 'ściągający, zaciskający, powodujący odrętwienie' (Boryś 81). — SO *tarp-*: *nutarpýti -aũ*, *-iaũ* 'zmęczyć (ręce) aż do utraty czucia, aż do zdrętwienia'. Odpowiednik psł. **torpiti* 'zadawać ból, cierpienie' (caus. do **tirpěti*, **tirpnqti*), por. sch. *trāpiti* 'trapić, męczyć, zamęczać', ros. *toropítъ* 'przynaglać, popędzać' (pierwotnie o bydle, znacz. etym. 'zadawać [bydlęciu] ból bodźcem'⁷¹⁵), czes. *trāpit* 'męczyć, dręczyć', stpol. *tropić* 'nękać, męczyć, dręczyć' (refl. *stropić się* 'stracić pewność siebie'), ros. *otoropěť* 'stropić się, zmieszać się, zakłopotać się'. Por. BSW 325, Boryś 640.

tiřpti II, *tiřpsta*, *tiřpo* 'rozpuszczać się, tajać, topnieć (o śniegu, lodzie, wosku)'. SD *tirpstu* «rospływam się; taię iako śnieg; topnieję», *tirpstus* «taiący; topnisty». Odpowiednik łot. *tirpt* 'tajać, topnieć'. LEW 1101 w nawiązaniu do Būgi i Endzelina identyfikuje *tiřpt* II pod względem etymologicznym z *tiřpti* I. Punktem wyjścia dla rozwoju znaczeniowego mogła być formacja z prywatywnym prvb. *ati-*, por. *atitiřpti* 1. 'rozluźnić się, rozpuścić się; o lodzie: odtajać od brzegu', 2. 'o drętwieniu: ustąpić' (*Jau atitiřpo koja* 'Noga nie jest już zdrętwiała'). Zob. też ALEW 1112. — Drw. *tirpinti* (zob.), nomina: *prótirpa* 'miejsce, gdzie stają śnieg', *tiřpalas* 'roztwór', *tirpiklis* 'rozpuszczalnik', *tirpinas*: *taukai tirpini* m.pl. SD «smalec» ['smalec'], *tirpys* 'skwarek', *tirpus* 'rozpuszczalny'. — SO *tarp-*: *tarpinti* 'topić śnieg, sadło' (zob.).

tiřštas, -à 4 p.a. 1. 'gęsty (o kaszy, śmietanie), zbity (tłum)', 2. 'bujnie rosnący (o zbożu, trawie)', 3. przen. 'rzucający się w oczy, soczysty (o barwach)'. SD: *juka tiřšta* «galareta; gąszcz», *pienas tiřštas rūgīs* «kañpust» ['kwaśne mleko', SPXVI], *tirštu tumpu*, *stajuos* SD¹ «gęszceię». Przymiotnik ten pochodzi z rozwoju znaczeniowego ptc. prt. pass. *tiřštas* 'zmętniały' od *tiřšti* 'mętnieć', zob. s.v. *teřšti* (LEW 1101n.). Co do dyferencjacji

⁷¹⁵ Nie przekonują zreferowane w REW III, 125 (s.v. *tórop*) próby powiązania czas. *toropítъ* z gr. *τρέπω* 'zwrócić, zwrócić do ucieczki, rozgromić' (por. LIV² 650 **trep-* 'wenden'), ani tym bardziej z lit. *tarpà* 'wzrost, rośnięcie, powiększanie się' (por. LIV² 636 **terp-* 'sich sättigen, sycić się').

znaczenia por. *tunus* ‘gęsty – o kaszy’ i ‘mętny – o płynie’; *blandus* ‘mętny’ i ‘zawiesisty, gęsty’ (od *blandà* ⇐ *blēsti* ‘mieszać, mącić’). Tymczasem ALEW 1112 widzi w *tirštas* zmieniony semantycznie refleks pie. **tr̥s-tó-* ‘pozbawiony wilgoci, wysuszony’, por. wed. *tr̥ṣtá-* ‘ostry, gryzący’, łac. *tostus* ‘wyschnięty’. — Wspominany w tym kontekście hapaks stpr. *sutristio* EV ‘serwatka, Molke’ (zob. LEW 1102, ALEW 1112) najprawdopodobniej nie ma nic wspólnego z *tirštas*, ani też z *sūris* ‘ser’ (zob. PKEŽ 4, 170, emendacja **suiristio*). Przyjąwszy analizę *sutr-ist-*, można to łatwo powiązać z lit. gw. *sùtros* f.pl. m.in. ‘mętna ciecz’ (zob. *srùtos*). — Drw. *tirštìmai* m.pl. ‘gęstwa, gąszcz, zawiesina w zupie’, *kavōs tirštìmai* ‘fusy kawowe’, *tirštumà* ‘gąszcz, gęstwina’. Vb. denom. *tirštėti* ‘gęstnieć’, *tirštinti* ‘robić gęstym, zagęszczać, np. zupę’, *tirštinu* SD¹ «gęszczę, gęszczam» (syn. *tirštu darau*), *tirštinu* SD «zsiadło czynię» (syn. *sustinginu*), *sutirštinu pienų* SD «podpuszczam mleko».

tirtėti, *tirta*, *tirtėjo* ‘drzeć, trząść się, dygotać’ (*Jis tirta visas nuo šalčio, iš baimės* ‘Cały drży z zimna, ze strachu’. *Sutirtėjo sienos, grindos sudrebėjo* ‘Zadrżały ściany, zatrzęsła się podłoga’) — czasownik na -ė- od osnowy *tir-t-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *tir~tir*, *tir~tir* m.in. o drzeniu członków ciała. Paralele: *gir-g-ėti*, *vir-v-ėti*, *dar-d-ėti*. — Z innymi sufiksami: *tirtėnti* ‘trząść się z zimna, dygotać’ (syn. *tintėnti*), *pratirtėnti* ‘przemówić drżącym głosem’, *tirtinti* ‘wprawiać w drzenie, powodować drganie’. Nomina: *tirtesỹs* ‘drzenie’, *tirtulỹs* ‘dreszcz’.

tirti, *tiriù* (zam. **tiru?*, war. *tirstu*), *týriau* ‘badać, sprawdzać, próbować; prowadzić badania, dowiadywać się, nabierać doświadczenia’, *ištirti* ‘zbadać, dowiedzieć się, przekonać się’, DP ‘donieść się, dowiedzieć się, wyrozumieć, wzwać’, *ištiriu* SD «wyrozumiewam co z kogo»⁷¹⁶, *įtirti* ‘nabrać doświadczenia, przekonać się’, *patirti* ‘doznać, zaznać, doświadczyć, poznać’, *prītirti* ‘doznać czego, przejść przez co, nabrać doświadczenia, nawyknać’, *sūtirti* ‘dowiedzieć się’. Refl. *dasitiriu* SD «badam się» (syn. *klausiuosi*, *dasižinau*, *ižsiklausinėju*), «doświadczam kogo» (syn. *mėginu*), «macam, zrozumieć chcę» (syn. *čiupinėju*, *dabijuosi*). Odpowiednik łot. *tirt* ‘wypytywać, dowiadywać się’. Bałtycki paradygmat jest oparty na st. zanikowym **tīr-C* od **tēr-C* ‘trzeć, pocierać’ < pie. **terh*₁-, **tṛh*₁- ‘wiercić, trzeć’ (LIV² 632). Por. gr. *τεῖρω* ‘uciskać, gnębić, nękać, trapić, dokuczać, wycieńczać, osłabiać’ (znaczn. przenośne⁷¹⁷) < **terjō*, zam. **terō* < **terh*₁-e-; nomen instrumenti *τέρετρον* n. ‘świder’ < **terh*₁-tro-; łac. *terō*, -ere ‘trzeć, wycierać, gładzić; zużywać’; psł. **terti*, **tīrō*, por. scs. *trēti*, *tīrō* ‘trzeć’ (zwykle z prvb. o-, prě-, sū-), ros. *terětʹ*, *tru*, stczes. *třieti*, *tru*, czes. *třít*, *třu*, pol. *trzeć*, *trę*. Zob. Stang 1942, 31, BSW 324, LEW 1102, ALEW 1113. Etymologicznym znaczeniem *tirti* było pewnie ‘badać przez rozcieranie w palcach, w dłoniach’ (np. celem zbadania jakości gleby, zidentyfikowania rośliny). Prymarne (i odziedziczone) znaczn. ‘trzeć’ utrzymuje się przy quasiprymarym pdg. *trinti*, powstałym wokół prs. *trinù* (**tirnu*, formacja pierwotnie infigowana, pie. **tṛ-n-h*₁-é/ó-), zob. s.v. Bałtycki z niewiadomych powodów wyzbył się refleksów na st. e, więc nie zna form typu scs. *trēti*. NB. ALEW 1113 przyjmuje przesuwkę znaczeniową od ‘wiercić, bohren’ do ‘badać, erforschen’ jako specjalny rozwój bałtycki. — Drw. *patirtas* ‘doznany, doświadczony’ (ptc. prt. pass.) – ma paralelę formalną w gr. *πρητός* ‘przewiercony, mający otwór; rzeźbiony, ażurowy’ < pie. **tṛh*₁-tó- (por. *τρημα* n. ‘przewiercenie, dziura, otwór’ < **tṛh*₁-m̃ n.act. ‘wiercenie’), *tirdinėti* ‘badać’ (rzadkie) : łot. *tirdināt* ‘wypytywać, niepokoić’; *tirdyti*, -au, -iau ‘badać’ (rzadkie) z odpowiednikiem łot. *tirdīt*, -u, -īju ‘domagać się odpowiedzi, wypytywać, przesłuchiwać w dolegliwy sposób; zaczepiać, trapić, nękać, dręczyć’. Jakkolwiek formacje na -dī-, -din- mogą być wytworami rozwoju litewsko-łotewskiego, trzeba zaznaczyć obecność pie. pierwiastka przybierającego

⁷¹⁶ W ‘Postylli’ Bretkuna ukazuje się dwa razy praeteritum z suf. -ā-: <ischtirra> *ištiro* ‘dowiedział się, usłyszał’. Formacja taka daje się pogodzić z hipotezą pralitewskiego prs. **tirù*.

⁷¹⁷ Por. stpol. *trzeć* ‘pocierać, wygładzać; kruszyć, łamać’ i przen. ‘uciskać, gnębić’.

rozszerzenie *-d- (*terd-), wymieniające się z *-h₁- (*terh₁-), por. wed. *tr̥nátiti* ‘wierci, rozszczepia, otwiera’. Poza tym: łot. *tīrāt*, -āju iter. ‘wypytywać, zmuszać do zeznań’ (gw. *tirāt*). Nomina: *pértirtojas* ‘o Bogu: który doświadcza człowieka’, *tirtojas* stlit. ‘badacz; szpieg’, *tirtukas* neol. ‘próbówka’ (syn. *mėgintuvėlis*). — WSZ tyr-: *týriau* (prt.), drw. *tyráuti* DP ‘wywiadywać się’, *išsityráuti* ‘wybadać, dowiedzieć się’ (por. *dyráuti*, *pýkauti*), *tyréti*, -ju, -jau DP ‘wywiedzieć się; badać się; dowiadować się’ z odpowiednikiem stłot. *tūrēt* ‘domyslać się, przypuszczać’; *tyrinėti* (zob.). Neoosn. *tyrē(j)*:- *tyrėjas* ‘badacz, eksplorator’ (por. *gynėjas* ⇐ *gynėjau*); *tyrinėti* (zob.). Inne: *netyręs* przest. ‘niedoświadczony’, *prītyrys* ‘doświadczenie, wprawa’, *prityręs* ‘doświadczony’ (por. *prītirti*), *prýtyros* f.pl. żm. ‘przesady, zabobony’, *týrė* (zob.), *tyrimas* ‘badanie’. Cps. *kalbótyra* ‘językoznawstwo’ (kalka z nwn. *Sprachforschung* f., por. *kalbà*). — SO tar-: *tárdyti* (zob.). — Neoapofonia *tir*- ⇒ *tair*:- *tairáutis* (zob. *teiráutis*).

tīrvinti, *tirvinù*, *tirvinaũ* pot. 1. ‘nieść lub ciągnąć coś ciężkiego (np. worek), nieść z trudem, taszczyć’ (war. s-mobile *stiřvinti*), 2. intr. ‘iść powoli, wlec się’. War. *tīrvinti*. Bez etymologii, por. LEW 1102.

týsiačis, -io 1 p.a. wsch.-lit. ‘tysiąc’ LZŽ, ZTŽ — zapoż. z ros., błr. *týsjača*, -y (warianty stbłr. *tysjašča*, *tisjašča*, *tysjaca*), z zakończeniem męskim -is dostosowanym do odpowiednika lit. *tūkstantis*. — Obocznik wsch.-lit. *týsečis*, -io LZŽ, ZTŽ pochodzi ze stbłr. *tisečʹ* m., co było wariantem do *tyseča* f. (błr. gw. *týseča*), co do formy spokrewnionym z polonizmem *tysencʹ* m. Por. HSBM 34, 96, 98, ĖSBM 14, 311.

tįsti, *tįstù* (*tins-stu, war. *tinsù*), *tįsaũ* 1. ‘ciągnąć się ku dołowi – o ślinie, smarkach’ (*Tįsta seilės*), ‘zwisnąć (o soplu, o strzępie), 2. ‘rozciągać się, wydłużać się przy napinaniu, naprężaniu’, 3. ‘być ciągliwym, lepkiem (np. o syropie)’, 4. ‘wyciągać się, rosnać (o dziecku)’, 5. ‘mieć pociąg do czego, lubieć co’ (*Ans tįsęs dainuoti* ‘On lubi śpiewać’), *ištįsti* ‘wyciągnąć się, wydłużyć się; rosnać wzwyż, nie wszcz; wybujać – o roślinie, drzewie, dziecku’, *nutįsti* ‘opaść, zwisnąć’, *pratįsti* ‘podrosnąć; przeciągnąć się, przedłużyć się; minąć (o czasie)’ — pierwotnie prs. inchoatywne z suf. -sta- i SZ *tins- od *tens-/tans-, zob. *tęsti*, *tąsyti* (LEW 1102n.). LIV² 629, w przyp. 1 zaznacza, że pie. *tens- jest osnową na -s- o funkcji desiderativum, urobioną od *ten- ‘naprężać, rozciągać’. — Drw. *tįščioti* ‘szarpać, ciągnąć i znów popuszczać – o koniu’, *tįsėti*, -iù, -ėjau ‘leżeć wyciągniętym’, *tįsioti* ‘ciągnąć’, *tįsoti*, -au, -ojau ‘leżeć plackiem, leżeć rozwalonym’, *tįsoti*, -o, -ojo ‘ciągnąć się, rozpościerać się; widnieć z daleka, stać – o czymś wysokim’ (Šlapelis 535). Nomina: *ištįsėlis* ‘wysmukły człowiek, drałgal’, *pértįsėlis* przest. ‘łobuziak’, *pratęsa*: SD *pratįsa* «przedłużenie» (syn. *prailgis*), *tįsis* m.in. BRB ‘wyciągnięcie sieci’, *tįsalas* ‘ciągliwy, lepki płyn’ i sb. ‘rzecz rozciągnięta’, *tįsla* ‘drałgal’, *tįslė* b.z.a. (*Pagadintos karvės pienas tįslėms tįsta* ‘Mleko chorej krowy jest ciągliwe jak «tįslė»’), *tįsùs* ‘ciągliwy – o miodzie, ślinie’ (⇒ *tįslùs* ts.).

tįštas przest. ‘kosz wypleciony z wikliny’ (Litwa pruska, PAŽ 491) — zapożyczenie z niejasnego źródła, zob. LEW 1103.

týtaras 3 p.a. gw. 1. ‘indyk, indor’, 2. przen. ‘obibok, wałkoń’, 3. ‘drałgal, dryblas’ — zapoż. z łot. *tītars* ‘indyk’. Por. Urbutis 2010, 69, gdzie sprostowano objaśnienie podane w LEW 1103.

titinagas 1, 3 p.a. ‘krzemień, skała osadowa zbudowana z krzemionki, silex’ (m.in. SD «krzemień»). Krzemień służył dawniej do krzesania ognia: uderzano weń za pomocą żelaznego a. stalowego narzędzia dla wydobycia iskry. Zagadkowy wyraz złożony. War. z członem *titi*°: *titinagas* 1 p.a., *titinagas* 1 p.a. (też *titilingas* z niejasnym °lingas); z synkopo-

wanym *-i-*: *titnagas*; dzukskie: *cìcnagas* DRUŽ z **ćici-nagas* (por. Būga, RR I, 219)⁷¹⁸, też *čìsnagas* (> *tìsnagas*); ze zmianą *t-n* > *k-n*: *tìknagas* (por. *sēkmas* z **setmas*; *rykmetys* z *rytmetys*, GJL I, § 508). Modyfikacje II członu *°nagas*: *tìtnagis*, *tìtnegas*, *titnakas* b.z.a. Końcowy człon *°nag-* odpowiada z jednej strony wyrazowi lit. *nagà* lub *nāgas* ‘paznokieć, pazur, szpon’, z drugiej strony stpr. *nagis* Ev ‘krzemień, Vuersteyn [Feuerstein]’ (por. Būga, RR III, 587). Co więcej, człon *°nag-* powraca w syn. *pūlianagis* gw. ‘odmiana białego krzemienia’, znac. etym. ‘krzemień o barwie ropy’ (zob. s.v. *pūliai*), jak też w nazwie innego jeszcze kamienia (skały), mianowicie ‘kwarcytu’, por. lit. przest. *putnagas* (Kossarzewski; LKŽ *pùtnagas* 1 p.a. (zdaniem ŽD 404 człon *put°* jest ciemny). Ten fakt stanowi oparcie dla hipotezy, że wyraz o znac. ‘paznokieć etc.’ mógł znaleźć metaforyczne zastosowanie w znac. ‘kamień, krzemień’, zob. Parenti 2007. — Gdy chodzi o człon *tit°*, to pozostaje on sporny. LEW 1103 zestawia *tit°* z gr. *τῆτῶ*, -οῦς f. ‘dzień’, czego jednak greckie słowniki etymologiczne nie podtrzymują; brak wzmianki o tym w GEW II, 904, s.v. *Τῆτᾶνες*, jak też u Beekesa 2010. Obecnie ALEW 1114 akceptuje dawne zbliżenie *tit°* z łac. *tītiō*, -ōnis m. ‘płonące polano lub węgle’, nie oglądając się na różnicę w iloczynie rdzennego *i*. Wyraz łaciński ma charakter setowy: **tīti-* < pie. **tīh₁-ti-* ‘grzanie, ogrzewanie’, pwk. **teih₁-* ‘ogrzewać się’ (por. LIV² 617n.); zapewne z tego powodu de Vaan 620n. uznał, że *tìtnagas* nie jest warte wzmianki przy etymologizacji *tītiō*. Przeciwnie Petit 2007, 296, który usiłuje pogodzić oba świadectwa za pomocą hipotezy o litewskim refleksie st. zanikowego **týtas* (pie. **tīh₁-to-*) w adi. verbale do inf. **týti* (łac. *tītiō*). Ten st. zanikowy miał ulec reinterpretacji na st. wzdłużony, w następstwie czego neoapofonia *ī* ⇒ *ĩ* wytworzyła krótkość w członie *tit°* złożenia *tìtnagas*. — Zapożyczone z litewskiego jest łot. łatgalskie *tytnags* w słowniku Kurmina 1858 s.v. «krzemień, silex» (syn. *kroms*). — Nazw. *Titnagas* (por. pol. *Krzemień*). N.m. *Titnagaĩ*. Zob. też syn. *kremuõj*.

tiũnas 2 p.a., *tutũnas* 2 p.a. gw. 1. ‘roślina Nicotiana, tytoń’, 2. ‘tytoń jako używka do palenia lub żucia’ — zapoż. z błr. *tytún*, -ú (gw. *tutún*), pol. przest. *tytuń* (war. *tutuń*), to z kolei przejęte z języków tureckich, por. osm.-tur. *tütün* ‘dym, opary’ i ‘szlachetny, wielkolistny tytoń’ (zob. Stachowski 604). Por. POLŽ 649. Osobno zob. *tabãkas* i *tabokà*.

týtveika 1 p.a., *týtveikas* 1 p.a. gw. ‘wielka ilość, mnóstwo, moc’ (*Týtveika svečių buvo sukviesta* ‘Zaproszono mnóstwo gości’). Złożenie członów *tyt-* (por. žm. *týt toks* ‘taki oto’) i *veik-* ‘mnóstwo’ (⇐ ‘siła’, por. *viẽkas* ‘siła, moc’). Pierwotne znaczenie: ‘taka siła’, stąd ‘takie oto mnóstwo’ i w końcu ‘mnóstwo’. Por. pol. *siła ludzi* w znac. ‘dużo ludzi’. Zob. Būga, RR I, 219n. Wykolejone war.: *týtvelka*, *týtvaikas* (Urbutis 2010, 70). — Drw. *týtveik*, *týtveik* adv. ‘bardzo’ (*tytveik didelis*, *bagótas* ‘bardzo duży, bogaty’, *týtveik daũg žmoniũ* ‘strasznie dużo ludzi’) i ‘szybko’ (*pareik tytveik* ‘wróc szybko’), *týtveikas* adi. ‘duży, wielki, silny’ (*týtveikas dárbas* ‘dużo roboty, ciężka praca’). Por. NDŽ IV, 680.

tiũkoti, *tiũkoju*, *tiũkojau* gw. 1. ‘krzyczeć, pokrzykiwać na kogo, ganić’, 2. ‘krzycząc płoszyć, odpędzać, np. wilka od owiec’ — zapoż. z ros. gw. *tjúkatb* ‘wydawać okrzyk *tju*, *tju* (*atjú*) dla odpędzenia wilka, też w czasie nagonki na polowaniu’ (SRNG).

tiũlis, -io 2 p.a. ‘tiul, lekka tkanina (bawełniana, jedwabna) o rzadkim wątku’ — zapoż. z ros. *tjulb*, pol. *tiul*.

tỹvaliai, -iũ 1 p.a. f.pl. gw. ‘łąki zalane wodą powodziową’ (*Tỹvaliai, ne pievos, šieno čia nepjausi*) — drw. na *-al-* od niejasnej osnowy *tyv-*. Z innymi sufiksami: *tỹveliai*, *tỹvuliai*. Vb. denom. *tyvuliũoti* 1. ‘stać – o wodzie szeroko rozlanej, o polach zalanych po obfitych deszczach; rozpościerać się – o jeziorze’, 2. ‘ciec, wyciekać (o ślinie, żywicy)’, 3. ‘falować’.

⁷¹⁸ War. dzukski odzwierciedlił się w białoruskim zapożyczeniu *cýgnik* ‘krzemień’ (por. Rozwadowski 1961, 109, Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 155 = Urbutis 2009, 390n.).

— War. z -ž- (-z-) zam. -v-: *tyžaraĩ* (*tyzaraĩ*) 3 p.a. pojawił się pewnie przez nawiązanie do czas. *tižti* m.in. ‘moknać, nasiąkać wodą’. Drw. *tyžarĩnis*, -ė ‘zalany wodą powodziową’ (*Pievos tyžarĩnės, tyžaruo(ja) vanduo*).

tižti, prs. *tįžta* (*tįžta < *tinž-sta; war. *tiñža, tįža*), prt. *tižo* 1. ‘moknać, przemakać, przesiąkać wodą, rozmiękać (o drodze, glinie); topić się, rozpływać się (o maśle)’, 2. ‘rozpływać się w ustach’, 3. przen. ‘gnuśnieć, rozleniwiać się’ — infigowane inchoativum na -sta- od pwk. *tiž-*, co jest st. zanikowym do *tež-*, zob. *tėžti* ‘moknać, rozmiękać, rozpływać się’. Paralele apofoniczne: *deg-* ⇒ *dig-*; *ges-* ⇒ *gis-* i *tešk-* ⇒ *tišk-*. Zob. też LEW 1104, ALEW 1114. — Niejasny jest stosunek wzajemny *tiž-* i równoznacznych pierwiastków z -l-: *tilž-* i *tulž-*, zob. *tilžti* i *tulžti*. — Cps. *aptižti* ‘rozmoknać, rozmięknąć’, przen. ‘obmierznać, stać się wstrętnym’, *širdis aptįžta* ‘robi się niedobrze, mdło’, *ištižti* ‘o śniegu: tajać, topnieć; o ziemi: rozmakać, mięknąć’, przen. ‘sflaczać, zwiotczeć, stać się rozlazłym’, *įtižti* 1. ‘namoknać’, 2. przen. ‘uwziąć się, mocno postanowić i dopiąć czego’, *sutižti* ‘rozpaść się, rozwalić się (o chacie, budynku); zedrzeć się (o ubraniu, obuwiu)’, przen. ‘zgnuśnieć, zniechęcić się, przygnębić się’, drw. *ištižinti* ‘rozczynić, rozrobić (wapno)’. Por. łot. *tizāt, -āju* ‘kuleć, utykać’. — Nomina: *ištižēlis* ‘człowiek powolny, gnuśny, leniwy; ślamazara, gamoń, ciamajda’, *ištižusiai* adv. ‘ślamazarnie’ (por. *atsijusiai, pasiūtusiai*), *santiža* c. ‘niedołęga, ciamajda’, *tižlis* a. *tižlius* ‘niedołęga’, *tižūs* ‘rozlazły, rozmiękły, pokryty czymś śliskim i lepkiem, oślizły’ (por. łot. *tizls* ‘kulawy; jākający się’ obok *tisls* ‘chromy, bezsilny’, *tiziski iet* adv. ‘iść utykając’). — WSZ *tyž-*: *įtįžti, -tįžtu* (*tyž-stu), *-tįžau* ‘uwziąć się, zawziąć się’, refl. *užsityžti* ts. (war. *stįžtis, įsištižti*). Nomina: *šaltįžius* ‘zmarzluch’ < *šalt-tyžius (por. *šāltas*), *santyža* (war. do *santiža*, zob. wyżej). — Neoapofonia SZ *tiž-* ⇒ SP/SO *taiž-*: *taižytis* refl. ‘tracić spójność, kruszyć się, ulegać zgnieceniu, rozmiękać – o grzybach’ (*Maišėlėje man labai grybai taižos* ‘W moim woreczku grzybom jest bardzo ciasno’). Paralele: *kaišyti* ⇐ *kiš-*; *paišyti* ⇐ *piš-*. Starym SO było tu *taž-*, por. *tažėti* s.v. *tėžti*. — NB. *taižyti* w znaczu ‘bić, chłostać, smagać’ jest wariantem fonetycznym do *tālžyti* (okazjonalna zmiana [a]’[S] w [a]’[S]; por. [anS] > [a]’[S] w typie gw. *kāisti* ‘kąsti’, *grēisti* ‘gręsti’). — LEW 1104 z uwagi na apofonię i : ie dołączył tu jeszcze *tiežė* b.z.a. ‘pancerz żółwia’ (semantyka pozostaje do wyjaśnienia).

tlumōčius, -iaus 2 p.a. stlit., gw. ‘tłumacz’: *Jis kalbėjo su jais per tulką* (glosa: *tlumočius*) BRB ‘Mówił z nimi przez tłumacza’, war. *tlumāčius* — zapoż. ze stbłr. *tlumačb* (*tlomačb*), błr. *tlumáč, -á*. Por. strus. *tūlmačĩ* < psł. *tūlmačĩ, stara pożyczka z jęz. tureckich, zob. REW III, 115n., Boryś 635. Zob. też SLA 223, LEW 1104, POLŽ 649. — Warianty: *klumōčius* (tl > kl); war. metatetyczny: *tulmōčius*, sekwencja *tul* zdradza wyrównanie do syn. *tūlkas, tūlkinukas* (zob.); war. *talmōčius* oddaje stbłr. *tolmačb*. — Vb. denom. *ištłumōčyti* ‘wytłumaczyć co komu’, *prītłumōčyti* ‘dużo naopowiadać’, *klumōčyti* ‘wyjaśniać co komu’, *tulmōčyti* ts., *talmōčyti* ts. (*Jis gerai talmočija, t.y. aiškina* JU). Do *talmōčyti* dotworzono n.agt. *talmōkas* ZTŽ ‘tłumacz’.

tlūstas, -à 4 p.a. ZTŽ 1. ‘tłusty’, 2. ‘o roślinach, sianie: soczysty’ (*Labai tlūstas, sultingas šienas*) — zapoż. z błr. *tlūsty*, pol. *tlusty* (por. ros. *tólstyj*). Z zastępstwem obcej zbitki tl-: *plūstas* ZTŽ.

tōbelis, -io 1 p.a., *tōbelis* 1 p.a. przest., gw. ‘woreczek na ofiary pieniężne zbierane w kościele’ (GL 142). Najprawdopodobniej jest to drw. wsteczny od *patōbelis* ‘kościelny, zakrystian’ (zob.) ⇐ prus.-niem. *potabel*. Nazwa przedmiotu pochodzi od nazwy osoby ten przedmiot noszącej, w tym wypadku: osoby zbierającej datki. Derywacja polegała na odrzuceniu segmentu *pa-*, który został zinterpretowany jako prefiks. Paralele: *dāpas* ⇐ *padapas (< *pātapas*); *šāras* ⇐ *pāšaras*; *žāstas* ⇐ *pažastis*. Zob. też synonimy *tapelis* i *žakēlis* (s.v. *žākas*). NB. LkŽ XVI, 460 błędnie objaśnia *tōbelis* jako zapożyczenie z pol. *tobol, toból*. —

Reanaliza *tōb-elis* prowadziła do powstania neologizmu *tob-nyčia* (war. *topnyčia*) b.z.a. ‘woreczek na ofiary pieniężne, Klingelsäckel’, notowanego w słownikach z Litwy pruskiej; utworzono go za pomocą neosuf. *-nyčia*, który wyabstrahowano z zapożyczeń słowiańskich typu *bažnyčia* i *lučnyčia*. SLA 223, za nim LEW 1107 niepotrzebnie postulowali pol. †*tobnica* jako wyraz źródłowy (rzekomo od *toboła* ‘torba’). Chybiony jest wywód *tobnyčia* z *tarbā* ‘torba’ w POLŽ 645. Łot. *topnici* ‘der Klingbeutel’ jest lituanizmem, zob. ME IV, 216.

tóbytis, *tóbausi*, *tóbiausi* gw. ‘hałasować, dokazywać (o dzieciach), wrzeszczeć; tłuc się po nocy; być niespokojnym, rzucać się, szaleć’ — zapoż. z prus.-niem. *tobe* (GL 142, LEW 1104), por. nwn. *toben*. W kwestii akutu por. zapoż. *ókas*, *rónas*, *žiógė*. — Drw. *tóba* c. ‘kto hałasuje po nocach’.

tobliavoti, *tobliavoju*, *tobliavojau* stlit. ‘wykładać taflami, układać w tafle’: *ištobliavoj cedrais* BRB — zapoż. z pol. *taflować* (zob. PAŽ 161, SLA 221, LEW 1071; brak w ALEW). — Drw. *tebliavonė* BRB ‘obicie deskami, boazeria’ (PAŽ 483).

toblyčia 2 p.a., gen.sg. *toblyčios* 1. stlit. ‘tablica do pisania; tablica z kamienia’, 2. stlit. ‘mapa’: BRB *tablyčia*, SD *tablyčia arba drobė vnt kurios svietais išrašytas yra* «mapa, kraiopisow tablica» (syn. *svieto parašymas*), 3. gw. ‘tablica gdzie przybita’ — zapoż. ze stbłr. *tablica* ⇐ pol. *tablica* (SLA 223, LEW 1104, POLŽ 649; brak w ALEW). Osobno zob. *tebliavonė* (s.v. *tobliavoti*) oraz *tópelė*. — Drw. *toblyčelė* SD «tabliczka», gw. *toblytėlė* ts.

tóbulas, -à 3 p.a. 1. ‘doskonały, mający wszelkie cechy dodatnie, wolny od wad, wzorowy’, 2. gw. ‘dostateczny, zupełny’, 3. gw. ‘dorosły’. War. *tóbūlas*, -a 1 p.a. – z apofonią *ũ* ⇒ *ū* w sufiksie (por. *snaigulė* ⇒ *snaigūlė*; *rupūžė* ⇒ *rupūžė*). Takie przymiotniki, jak *gėdulas* DP ‘żałosny’, *māgulas* ‘liczny’, *stėbūlas* ‘dziwny’ wskazują na derywację dewerbalną przy użyciu suf. *-ul-*. Pwk. *tob-* < **tāb-* jest odosobniony i nieobjaśniony, por. LEW 1104. Nową próbę etymologizacji podjęli Kabašinskaitė i Klingenschmitt (*Balt XXXIX*:1, 2004, 84n.), wychodząc od formy pierwiastkowej pie. **teh₂-b^h* ‘dojrzewać’; jej oparcie porównawcze wydaje się jednak zbyt słabe. — Drw. *tobulaĩ* DP ‘doskonale, zupełnie, dostatecznie, skutecznie’ (compar. *tobuliaĩš*), *tobulybė* a. *tobūlybė* ‘doskonałość, najwyższy stopień jakości’, *tobulūmas* a. *tóbūlumas* ‘doskonałość’. Vb. denom. 1. *tobulėti*, -ju, -jau ‘doskonalić się’, 2. *tóbūlinti* a. *tóbūlinti* ‘doskonalić, ulepszać’.

tógti, *tógstu* (war. *tógiu*), *tógau* gw. ‘przyjaźnić się, kolegować z kim, powinowacić się’, *nutógti* ‘odsunąć się od kogo, poróżnić się’ (war. *nutókti*), *pritógti* ‘przywiązać się do kogo’ (war. *pritókti*), *sutógti* ‘zawrzeć znajomość, koleżeństwo, przyjaźń, zaprzyjaźnić się; spowinowacić się’ (war. *sutókti*). Drw. *patogūs* (zob.). Jeśli przypuścimy, że etymologicznym znaczeniem złożenia *sutógti* było ‘zbliżyć się, zetknąć się, przylgnąć do siebie’, to otworzy się możliwość włączenia lit. *tog-* < **tāg-* do pwk. pie. **teh₂g-* ‘dotknąć, ująć’ (LIV² 616), por. łac. *contāgēs*, -is f. ‘zetknięcie się’, *contāgium*, -iī n. ‘styczność; zaraza’. Inaczej LEW 551 (s.v. *patogūs*): *tog-* ma być wariantem do *tok-*, alternującego z *tek-*, por. *tekėti* ‘ciec, biec’. LIV² nie wspomina o lit. *tógti*. Za to wymienia go Beekes 2010, 1444, mianowicie w kontekście etymologii gr. *τᾱγός* m. ‘wódz, naczelnik; dowódca Związku Tessalskiego’ oraz toch. B *tās* ‘dowódca’. — SO **tuog-* < **toh₂g-*: *santuoka* (zob.). — SZ **th₂g-*: łac. *tag-/tig-/teg-*, por. *tangō*, *te-tig-ī*, *tactum* ‘dotknąć, dotykać, ująć; naruszyć, zabrać; trafić, uderzyć’, *contingō* ‘dotykać czegoś’, *tagāx*, -ācis ‘złodziejski’, *integer* ‘nietknięty’ (gr. hom. *τεταγών* ptc. aor. ‘chwytający, taking’ < **te-th₂g-ont-*); goc. *tekan* ‘dotykać’, stisl. *taka* ‘sięgać, dotykać’, śrniderl. *taken* ‘brać, chwytac’ (pgerm. **takan-*).

tōjotis, *tōjojuos*, *tōjojaus* LZŽ ‘kryć się, ukrywać się, chować się; utrzymywać co w tajemnicy’ — zapoż. z błr. *taicca*, *tajúsja*, 3 sg. *toicca*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. Paralele: *lōjotis*, *zdōvotis*.

tokalỹs, -io 3 p.a. gw. 'krążek linowy na maszcie, służący do podnoszenia żagla' — zapoż. z nwn. *Takel* n. 'olinowanie statku, takielunek' (LEW 1105, zob. też EWD 1408). Pominięte w LKŽ. Por. łot. *tākala* 'blok, krążek linowy do podnoszenia ciężarów' ⇐ śrwn. *tākel* (ME IV, 144, Jordan 102). — *tokalōžē* gw. 'olinowanie, takielunek' ⇐ prus.-niem. *tokalōž* (GL 142, LEW 1105). Por. nwn. *Takelage* f. (stąd zapożyczono lit. liter. *takelāžas* 'takielunek').

°**tokėti**: *atsitokėti*, *atsitokėju* (war. *atsitokiu*), *atsitokėjau* gw. 1. 'oprzytomnieć, ocknąć się', 2. 'uspokoić się po silnym przeżyciu', 3. 'zdać sobie z czegoś sprawę, przypomnieć sobie', 4. 'odpocząć, odżyć, wyzdrowieć'. Z uwagi na synonimiczny czas. *at-si-tek-ėti* 'wrócić do sił, przyjść do siebie, oprzytomnieć' (odpowiednik łot. *at-tec-ēt-iēs* ts.) wypada pwk. *tok-* zakwalifikować jako wzdłużony SO do *tāk-*, czyli **tāk-*. Por. SE *tek-* w *tekėti* 'ciec, płynąć, biec'. Znacz. etym. 'wrócić do siebie, przyjść do siebie'. Por. LEW 21. — Nomina na WSO **tāk-*: *ītoka* 'miejsce, gdzie rzeka wpływa do jeziora' (war. *ītaka*), *ištoka* b.z.a. przest. 'źródło rzeki' (por. SO *ištaka*), n.rz. *Īštoka* (⇒ nazwa bagna *Āntištokiai*, z **Añta-ištok-*, przez elidowanie -a- i wzdłużenie zastępcze). Paralele apofoniczne: *išmota* ob. *išmatos* (do *mēsti*), *īvoda* ob. *īvada* (do *vēsti*). — Nawiązania słowiańskie: 1° **tāk-ā-*: scs. *rastakati* 'toczyć na różne strony', 2° **tāk-ē-*: *iztačati* 'wylewać', *zatačati* 'gnać, rozrzucać', pol. *taczać* 'posuwać naprzód coś okrągłego' (⇒ *taczki* f.pl. 'ręczny wózek na jednym kółku', *przetak* 'rodzaj sita z większymi otworami'). Zob. Boryś 636n.

tōks, -iā/-i 3 p.a., *tōks*, -ia/-i 1 p.a. 'taki, tego rodzaju' (gw. *tókias* a. *tokiās*, loc.sg. *tókime* DP, f. *toki* DP 'taka'). Por. *Tōks mào būdas* 'Taki mój charakter'. *Kōks paūkštis, tōks ir lizdas* 'Jaki ptak, takie gniazdo'. War. gw. *tokis* (loc.sg. *tokimé* DP, zob. Skardžius 1935, 189), po synkopie *tōks*. Pochodzi z **tāk-ja-*, co było drw. w stosunku do **tāka-* (por. scs. *takū* 'taki, tego rodzaju', ros. *takój*). Osnową zaimka **tā-ka-* było pie. **teh₂-*, jak w paralelnym zaimku łac. *tālis* 'taki, takiego rodzaju, tak wielki, tak znaczny' < **teh₂-li-*. Por. zaimek wskazujący pie. **to-* 'ten' s.v. *tās*. Formant -k- powraca w zaimkach *anōks*, *jōks*, *kōks*. — Drw. *tokeras*, -a CGL 'taki, takiego rodzaju, solcherley', *tōkšē* (zob.), *tokūtis* gw. 'taki mały, taki marny'. (*O tie vaikučiai visi tokūčiai – prie žemės* 'A te dzieciątka wszystkie takie marniutkie, niziutkie'. *Tokutikė va žolukė pievoj buvo* 'Trawka na łące była całkiem malutka').

tōkšē 2 p.a. — gwarowy wyraz zamykający myśl lub opowiadanie, np. *Tai yra tokia tōkšē* 'Tak się ma sprawa'. *Toki tatai tōkšē* 'Tak to jest'. *Tai tokios tōkšės, pasakiau, ką girdėjau* 'Tak stoją sprawy; powiedziałem, co słyszałem'. Jest to derywat z suf. -šē od osnowy *tok-* jak w zaimku wskazującym *tōks*, *tokiā* 'taki'. Co do sufiksu zob. ŽD 316, GJL II, § 371. — Równoznaczny z *tokiā tōkšē* jest zwrot *tokiā tokēlė* lub *tokios tokēlės*, gdzie zamiast sufiksu -šē ukazuje się -elė.

tókti gw.: *atitókti*, *atitókstu*, *atitókau* m.in. 'zelżeć (o mrozie, upale), pulchnieć, mięknąć (o ziemi po deszczu); rozgrzać się (o zmarzniętym); oddalić się, odejść; odstać, odstawać (o skórce chleba)', przen. 'ochłonać (z gniewu, strachu), otrząsnąć się (z przygnębienia); ocknąć się, oprzytomnieć, przyjść do siebie, odzyskać siły, wigor; pojąć, zrozumieć', *nutókti* 'rozejść się, poróżnić się', *sutókti* 'zejść się, zbliżyć się do siebie'. Drw. *atótokis* 'zelżenie mrozu, odwilż' ⇐ vb. cps. **ata-tokti*. Lit. *tok-* stoi w związku z pwk. **tāk-* jak w gr. *τήκομαι* 'roztopiać się, rozpływać się, tajać, topnieć', przen. 'niknąć, niszczeć, marnieć; być przejętym wzruszeniem, rozplakać się', < pie. **teh₂-k-* 'topnieć' (por. LIV² 617: pie. **teh₂k-*, bez wzmianki o refleksie lit.). Całkiem inaczej LEW 21, 1105: *tok-* < **tāk-* ma być wzdłużonym SO do *tekū*, *tekėti* 'ciec, płynąć'. — Odpowiedni pierwiastek bez rozszerzenia -k- (pie. **teh₂-*) ukazuje się w słowiańskim, por. scs. *tajati*, *tajetū* 'τήκεται, taje, topnieje', sch. *tājati* 'topnieć; kapać, przeciekać', ros. *tájaty* 'topnieć, roztopiać się', pol.

tajać ‘topnieć’. Scs. *tajetū* wraz z odpowiednikiem oset. *taj-* ‘topnieć, tajać’ kontynuuje prs. pie. **teh₂-je-*, por. LIV² 616, BSW 312n.

tolerius, *-iaus* stlit. ‘talar, największa moneta srebrna rozpowszechniona w Europie od XV do XIX w.’ — zapoż. ze stbłr. *taljar̃, taler̃* ⇐ stpol. *taler, talar* (⇐ nwn. *Taler* m. ‘taler’ ⇐ śrdn. *dāler, dalder*, por. EWD 1409). Zob. Brückner 1977, 144, SLA 220, 223, LEW 1105, ĖSBM 13, 192. Čepienė 186 forsuje wywód wprost z nwn. *Taler*. Pisownia w DP <tólerių>, <tōlerių>, <tóleriumis> świadczy o akcencie spoczywającym na sylabie początkowej, jednak w kwestii intonacji nie jest miarodajna (Skardžius 1935 tych zapisów nie komentuje). — War. *taliorius* SD «talar, nummus argenteus maximus» ⇐ pol. *talar* (to ze zmiany *taler*). Cps. *pūstolieris* DP ‘pułtalarek’ (por. *pūšė*). — W Druskininkai poświadczono formy *du toliēriai* ‘dwa talary’, *dviej toliērių* ‘dwóch talarów’, które pod względem akcentowym odpowiadają polskim *talary, talarów*; na ich podstawie ustalił się nowy nom.sg. *tolīērius* 2 p.a. (jest on też znany z Litwy pruskiej, m.in. z Kurschata). Zob. też *tāleris*.

tolūdžio adv. 1. ‘ciągle, wciąż, stale’, 2. gw. ‘od razu, zrazu’ (war. *tolūdžiau, tolūdžiui*). Zdaniem LEW 364 (s.v. *lỹdis*), 1105 jest to przekształcenie przysłowka *tulỹt, tulỹd*. LKŽ XVII, 7 wymienia *tūlỹd, tūlyd* i *tūlydžiaus* w znac. ‘tolydžio’, zaś zapis *tulỹt* prostuje na *tūlyd*. Wciąż niewyjaśnione. — Drw. *tolydūs* ‘ciągly, stały, nieprzerwany’.

tolierkā 2 p.a., gen.sg. *tolīērkos* przest., gw. ‘talerz’, SD¹ *talierka* — zapoż. ze stbłr. *talerka, telerka* (obok *taler̃, talir̃*), por. błr. *talérka, -i*. — War. metatetyczny: *torielkā, tōrelka* ‘talerz’, *tarielka* BRB ‘koło garncarskie, Scheibe’ ⇐ stbłr. *tarelka*, por. ros. *tarélka*. Z innym wokalizmem: *turielkā*. — Drw. wsteczny: *toriēlē* ‘talerz’ (*Sudaužiau toriēlē*), ⇒ *toriēlius* ts. Neoosn. *tolier-/toriel-*: *toliernyčia* a. *torielnyčia* ‘półka na talerze’. Zob. SLA 223, ZS 58, LEW 1105, ĖSBM 13, 193.

tolygus, *-i* 3 p.a., *tolygūs, -i* 3 p.a., *tolýgus, -i* 1 p.a. ‘jednakowy, równomierny, równorzędny’ — ze zrostu wyrażenia *tō* (gen.sg. m.) + *lýgus* (nom.sg.), dosł. ‘tego równy’ (zob. *lýgus*), por. LEW 1106. SD *tolygus barščiu* «barszczowy» [dosł. ‘taki jak barszcz’] (syn. *žalias*), *tolygus kam* «podobny komu». — Drw. *tolygūmas* ‘podobieństwo’, *tolygybė* SD ts.

tolkā 2 p.a., gen.sg. *tōlkos*; *tōlka* 1 p.a. ‘motek nici rozprostowanych i zwiniętych na motowidle, zawierający 40 lub 20 pasem’ (*Suverpi linus, paskui sulenki i tōlkas* ‘Sprzedziesz len, potem zwijasz w motki’. *Tolkā tur keturiasdešimtis posmų, o posmas tris dešimtis gijų* JU ‘Talka ma 40 pasem, a pasmo 30 nici’) — zapoż. z błr. gw. *tálbka* f. ‘cienka przędza; motek z dwudziestu pasem cienkich nici’, też ‘nierówno sprzedzone nici’, PZB 5, 82 (por. pol. przest. *talka* ‘motowidło do motania przędzy; motek nici zdjętych z motowidła’ (Sw VII, 14). — War. m. *tolkis* b.z.a.: *Vietom tolkis, vietom bolkis* (tak się mówi o nierówno sprzedzonych niciach) ⇐ błr. gw. *talb̃k*, pl. *tálbki* ‘nierówno sprzedzone nici’, adv. *tálbkami* ‘nierówno’ (PZB 5, 82). — Drw. *tolkinis* ‘o tkaninie: z cienkiej przędzy zrobiona’. Cps. *pūstolkė* ‘pół motka, niewielki motek’ (por. *pūšė*), *tolkalankstis* b.z.a. ‘motowidło’ (por. *laňkstas*). Zob. też *mātkas* i *sruōga*.

tōlubas a. *tōlubas* 1 p.a., *tolūbas* b.z.a. ‘długi płaszcz podbity futrem’ — zapoż. z pol. przest. *tolub, tulob* ‘kożuch, futro; kaftan lub surdut długi, futrem podbity; dostatni kożuch barani, sięgający kostek, nie pokryty suknem...’ (Sw VII, 77). War. *tolobas* b.z.a.; *tōlubai, tōlubai, tolūbaĩ; tolūbà, talūbà*, zdrob. *tolūbėlė*. Oboczna osnowa *tulub-*: *tulūbai, tulūbai* ⇐ pol. przest. *tulub* (Sw VII, 166). Zob. też LEW 1106.

tolūs, *-i* 4 p.a. ‘odległy, daleki’ (gw. *tólas, -à* 3 p.a.). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *tāls* ‘odległy’, *tālu* adv. ‘daleko’, stpr. *tālis* adv. ‘dalej, weiter’. Sporne, zob. LEW 1106. Możliwe jest powiązanie tematu przymiotnikowego **tāl-u-* z przysłówkiem *tōl* ‘dotąd, dopóty’, *tōlei* ts., przest. *tolai* SD «poty, do tego czasu; do tego miejsca», który ze swej strony bazuje na

zaimku wskazującym ie. *tā- < pie. *teh₂- (por. *tóks* ‘taki’ < *teh₂-k- obok *tàs* ‘ten’ < *to-). Por. formację na -l-, *teh₂-li-, w łac. *tālis* ‘taki, takiego rodzaju, tak wielki, tak znaczny’ < *teh₂-li- (obok *quālis* ‘co za jeden? jaki?’ < *k^heh₂-li-) oraz w gr. τηλίκος ‘będący w tym wieku, tak stary, tak młody; tak duży, tak wielki’. Znacz. etym. ‘od tego miejsca tak odległy’. Por. Schrijver 1991, 145, de Vaan 605, ALEW 1116. — Drw. *tolì* adv. ‘daleko’ (zm. *tolìē*), *tolèliaũ* adv. ‘nieco dalej’, *tolìēse* a. *tolìese* adv. ‘daleko, w oddali’, *netolì* (zob.), *netoliese* ‘niedaleko’ (por. *kadāise*). Inne drw.: *tolybè* SD «dalekość; odległość», *tólimas* 3, 1 p.a. ‘daleki, odległy’ (war. *tólymas*), *tolýmè* a. *tólymè* ‘dal, dalekość’, *tōlis* ‘odległa przestrzeń, dal’ (*tolyjè* ‘w oddali’), *tolumà* ‘dal, miejsce oddalone’, *tolùmas* ‘odległość’, SD «dalekość», cps. *toliarēgis* (zob. *regēti*). Vb. denom. *toléti* ‘oddalać się’, *tólintis* ‘oddalać się, usuwać się (z drogi)’, *tōlti*, -stù, -aũ (war. *tólti*) ‘oddalać się’, zwykle z prvb. *ati*-, *nu*-, neosn. *tolst*:- *tólsterti* ‘być dalekim, odległym’. Zob. też *taulì*.

tópelè 1 p.a. przest., gw. ‘szyld; tablica rejestracyjna na wozie konnym’ (*Kożnas vežimas tura tópelę turėti su vardu, pavarde ir kaimo vardu* ‘Každy wóz musi mieć tablicę z imieniem i nazwiskiem [właściciela] oraz nazwą wsi’) — zapoż. z prus.-niem. *tōfel* (GL 142, LEW 1107), por. nwn. *Tafel* f. War. m. *tópelis* ‘tabliczka z napisem’ (*Topelį radau ir žinojau, kur eiti* ‘Znalazłem tabliczkę i wiedziałem, dokąd iść’), *tófelis*. Co do akutu por. zapoż. *póras*, *rónas*, *zóga*. Germanizmami są również stpr. *tapali* ‘tablica’ w *Stai Buttas Tapali* ENCH ‘Tablica Domowa, Die Haußtafel’ oraz łot. *tāpele* ‘tablica’ ⇐ śrdn. *taf(e)le*, *tafel* (Jordan 103). Zob. też *tapelis* i *toblyčią*. — Drw. *topilūtē* ‘tabliczka własności na obroży psa’.

topēlēs, -iũ 2 p.a. f.pl. gw. ‘strzemiona służące jeźdźcowi do opierania stóp’. Zaświadczone tylko w dajnie: *In topeles instodamas, an žirgelio sėsdamas* ‘Wsuwając nogi w strzemiona [dosł. ‘strzemionka’], na konika siadając’. Na razie bez etymologii, zob. LEW 1107. Warto rozważyć ewentualność zapożyczenia z pol. XVIII w. *tabinki*, XIX w. *tabenki* (m.in. u Mickiewicza) ‘płaty skóry wiszące u siodła dla ochrony nóg przed tarcie o rzemienie strzemion’. Jeden z polskich turcyzmów, por. osm.-tur. *tepengi* ‘szeroki popręg; czaprak; poduszka siodłowa’ (Stachowski 573n.). Lit. *top-* oddawałoby pol. *tab-*, zaś zakończenie pol. -*inki*, -*enki* byłoby zastąpione przez lit. -*elēs* jak w *kilpelēs* zdrob. ‘strzemionka’.

tōpinti, *tōpinu*, *tōpinau* gw. ‘iść z trudem, powoli, niezgrabnie’ — czasownik na -in- od wykrz. *tóp-tóp* o chodzie powolnym, ociężałym, o dreptaniu (*Tóp tóp išilgai gryčių* ‘«Topt topt» [chodzi] wzdłuż chaty’). War. *tópt*: *Tópt tópt ir ineina mergos bažnyčion* ‘«Topt topt» i wchodzi dziewczęta do kościoła’. Nomina: *tópas* ‘chód ciężki, powolny’, *tópanas* c. ‘ktoś powoli chodzący’ (por. typ *sařganās*, GJL II, § 299). Czy tutaj *topótas gaidỹs* ‘kogut o nogach obrosłych piórami’?

tōpoti, *tōpoju*, *tōpojau* (war. *topóti*) gw. 1. ‘doglądać, pielęgnować starca, chorego’ (*Aptōpok senį, ligonį*, t.y. *apkavok* JU ‘Doglądaj starca, chorego’), 2. ‘rozpieszczać dziecko, psuć pieśczoćkami, wygodami’ (*Tie savo vaikus be galo tōpo[ja]* ‘Ci swoje dzieci bez końca rozpieszczają’), iter. *tōpstyti*, 3. ‘oszczędzać’ (*Tōpoju, ka užtektum, kad ir kitam kartuo liktum* ‘Oszczędzam, żeby starczyło i jeszcze na następny raz zostało’) — prawdopodobnie od wykrz. *tóp-tóp*, zob. *tōpinti* i *tóptelėti*. NB. W znac. ‘oszczędzać’ *tōpoti* może być wariantem od *tūopoti* (zob. s.v. *taupýti*).

topsóti, *tōpso*, *topsójau* pot. 1. ‘siedzieć beczynnie, stać lub leżeć w stanie nieruchomym’, 2. ‘o kurze: siedzieć na grzędzie’ — durativum stanu na -so- od pwk. *top-*, którego pochodzenie jest prawdopodobnie onomatopeiczne, zob. *tōpinti* i *tōpoti*. LEW 1107 zestawiał z łot. *tāpaļāt* ‘pełzać, czołgać się; siedzieć w kucki’.

tóptelėti, tóptelėja (war. *tóptelia*), *tóptelėjo: mán tóptelėjo* ‘przyszło mi nagle na myśl (do głowy), przeszło mi nagle przez myśl’ — czasownik na *-elē-* od wykrz. *tópt* o wrażeniu nagłego uświadomienia sobie, przypomnienia sobie czego (*Buvau pamiršęs, bet tik tópt ir atsiminiau* ‘Zapomniałem, ale nagle «topt» i przypomniałem sobie’). Paralela: *knyktelėti* $\leftarrow$ *knykt*. Z innymi sufiksami: *tópterėti, tóptelti, tópterti* (*Tik vėliau tópterė[jo], kad aš negerai padariau* ‘Dopiero później przyszło mi do głowy, że źle zrobiłem’). — Iter. *topstýtis* ‘namyślać się, zastanawiać się’ (*Susitopstė ir nebišejo į miestą* ‘Zastanowił się i już nie wyszedł do miasta’). — Inchoativum na *-sta-*: *tōpti, topstù, topaũ*, zwykle z prvb.: *aptōpti* a. *nutōpti* ‘zdumieć się, osłupieć, zdrętwieć’ (znacz. etym. ‘znieruchomieć’?). — Tu też *atsitōpėti* ‘oprzytomnieć, przyjść do siebie’ (*Gal pusę adynos gulė[jo] negyvas, è paskui atsitōpėjo* ‘Chyba pół godziny leżał [jak] nieżywy, a potem oprzytomniał’), też ‘wyzdrowieć (o krowie)’, *patōpėti* ‘uderzyć, dzielić’.

tōšis, -ies 1 p.a., *tošis* 3 p.a. f. ‘wierzchnia warstwa kory brzozonej’. SD *tošis* «skorka na drzewie cienka» (w odróżnieniu od *žievė* SD «skorka abo skora na drzewie gruba»). War. *tōšė* 1 p.a. Odpowiednik łot. *tāss* ‘kora brzozonej’, też ‘skóra na ciele ludzi a. zwierząt’. Zapoż. bałtyckie w fiń. *tuohi* ‘kora brzozonej’ (Stang 1966, 37). Stoi w związku z vb. łot. *tāst², tāšu², tāsu²* ‘ociosywać, wygładzać’, *aptāstīt* ‘okorować drzewo’, < płot. **tās.stī-* < pb. **tāš-stī-*. Pb. **tāš-* nie ma nawiązań zewnętrznych. Transponat ie. **teh₂k-* ‘zdzierać, odłupywać korę’. Strukturalnie podobne są pwk. *tok-* i *tog-*. Łączenie **tāš-* z rodziną *tašýti* (pie. **totk-*), o czym wspomina LEW 1107, pozostaje kwestią sporną. — Drw. *tošėlė* ‘fujarka z kory brzozonej’, *tōšinė* ‘koszyk a. pudełko uplecione z kory brzozy, króbką; tabakierka’, *tošingas* ‘(brzoza) o grubej korze’, *tōšinis* a. *tošinis* m.in. o dziegiu: ‘wypalony z kory brzozonej’. Vb. denom. *sutōšėti* ‘obłożyć, obwiązać korą brzozoną (garnek gliniany, który pękł)’, *tošiáuti* ‘zdzierać korę brzozoną’.

tot-, stlit. prepozycja pewnych form czasownikowych, np. *totvirž* DP 512₃₂ ‘niechaj udziela’ < **te-atviržia* (por. *viržti* III), *totliekt mūsimp* CHB ‘niechaj zostanie u nas’ < **te-atliekti*. Pochodzi ze zmiany **tāt-*, to z kontrakcji **ta-at-* i asymilacji antycypacyjnej w połączeniu *te-at-* = ptk. *te* + prvb. *at-*. Paralele: *not-*, *nop-*.

totōrius, -iaus 2 p.a. ‘Tatar’, stlit. *totōris, -io* (SD «Tatarzyn») — singulativa na *-ius, -is*, dotworzone do coll. *totōriai* ‘Tatarzy’, co zapożyczone ze stbłr. *tatary*, błr. *tatáry, -aũ* (SLA 223, ZS 58, LEW 1107). Niejasny jest wokalizm *u* w war. *tutōrius* (Valančius). Por. *turčià* ob. *tařčė* ‘tarcza’. — Drw. *totoriška žolė* SD «tatarskie ziele, acorus, carex», cps. *totōrkapijai* m.pl. ‘cmentarz tatarski’ (por. *kapaĩ*). Osobno zob. *totorkà*. — Niemało jest śladów tego etnonimu w nazwach wsi litewskich: *Totōriai* 2x (por. pol. *Tatary*), *Totorėnai, Totorinė, Totōriškės* 4x, *Totōriškis* 4x, *Patotorỹs*, cps. *Totōrkalnis, Totōrkiemis, Totōrviečiai*.

totorkà 2, 4 p.a., gen.sg. *totōrkos, totorkōs* 1. ‘Tatarka’, SD «Tatarka niewiasta», 2. bot. ‘tatarak, Acorus calamus’ (*Duoną kepam an totorkų* ‘Chleb pieczemy na tataraku’. *An ližės dėdavai totōrkų, kopūstų lapų – labai kvapas skanus* ‘Kładłeś na łopacie [chlebowej] liście tataraku, kapusty – zapach bardzo apetyczny’) — zapoż. ze stbłr. *tatarka* (*totarka*), błr. *tatárka, -i*. Por. ZS 58, LEW 1107. Zob. też *totōrius*.

toveris, tuoveris b.z.a. przest. ‘ceber’ (Miežinis) — zapoż. z łot. *toveris* [tuōveris] ($\leftarrow$ śrdn. *tover* m. ‘Zuber’), zob. Urbutis 2009, 280, Jordan 105.

tovėtis, tóvisi, tovejosi gw. ‘iść w niepamięć, popadać w zapomnienie’. Bez etymologii.

tóžė 1 p.a., *tóžia* 1 p.a. przest., gw. ‘piętro’ (*kelių tóžių butas* ‘kilkupiętrowy dom’) — zapoż. z prus.-niem. *tōž*, por. nwn. *Etage* f. (GL 142, LEW 1107). Z uwagi na akut por. zapoż. *liódė, žiógė* i *zoga*.

traicē 2 p.a., *traicē* 1 p.a. stlit. 1. ‘trójca, Trójca Św.’, SD *traicē švinta* «Troyca Święta, Sancta Trinitas», 2. gw. ‘trzy osoby, grupa złożona z trzech ludzi’ (*Atējo visa traicē* ‘przyszła cała trójka’) — zapoż. ze stbłr. *trojca*, błr. *trójca*, -y ‘trójca’. — Warianty: z *ai* > *ei*: *treicē* (PK, SP); z tematem na -ia-: gw. *traiciā* (*Išpažīstam trīs asabas traicioje* ‘Wyznajemy trzy osoby [boskie] w Trójcy Św.’). — Starszą transpozycję z *č* zam. *c* przedstawia stlit. *traicē* (MŽ, BRB), gw. *treič’ē* (ZS 58) < **traičiā* (por. *kōšē* < **kāšiā*, *rōžē* < **rāžiā*). Zob. też SLA 223, Borowska 362, LEW 1107n. (brak w ALEW). Obecnie *traicē* zastępuje neologizm *trejybē* (zob. *treji*). Zob. też *traičēkas*.

traičēkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘sieć ciągniona przez trzech rybaków’ (*Su traičēkū gaudydavo žuvis*) — zapoż. z błr. gw. *trajčák* (syn. do *trajník*, zob. PzB 5, 113). Ten drw. na -ak stoi w związku z błr. *trójca* ‘trzy osoby, grupa z trzech’. LKŽ nie zaznacza obcości wyrazu.

traidžioti, *traidžioju*, *traidžiojau* gw. 1. ‘cierpieć na biegunkę’, 2. ‘wypróżniać się byle gdzie (o dzieciach), zanieczyszczać odchodami ścieżkę, drogę’ (syn. *šaiķioti*), *nutraidžioti* ‘zafajdać, zapaskudzić (podwórze, podłogę)’ — iterativum na -o- od neoosn. *traidž’*- jak w *traidžiaũ*, prt. do starszego iter. **traidýti* ‘wypróżniać się’. Pwk. *traid-* to SO do *tried-/trid-* (zob. *triēsti*). W użyciu przenośnym jest poświadczony *įtraidýti* ‘zapędzać do roboty’, *ištraidýti* ‘wystraszyć kogo’. Paralele: *braidžioti* ob. *braidýti*; *laipioti* : **laipyti* (scs. *prilēpiti*). — Z innym sufiksem: *traidinti* caus. 1. ‘doprowadzać (chorego) do wypróżnienia, powodować biegunkę’, 2. przen. ‘przynaglać, zmuszać do pośpiechu; zmuszać do oddania pieniędzy’, 3. *įtraidinti* ‘nastraszyć kogo’. Nomina: *traidà* wulg. ‘sraczka’, *traĩdalas* ‘odchody, ekskrementy’, *traĩdžius* ‘kto często miewa rozstrój żołądka, kto ma biegunkę’ (syn. *tridžius*). N.n. *Traidžiaĩ*, n.rz. *Traĩd-upis*. NB. Wbrew LEW 1108 nie należy z *traidà* łączyć imienia księcia Trojdena, strus. *Troidenii*, lit. *Traidēnis* (więcej o tym s.v. *znaimē*).

trailai, -ũ 4 p.a. m.pl. gw. ‘zaprzęg złożony z trzech koni’, por. *Sukinkyk arklius į trailiūs* ‘Zaprzęgnij konie w trójkę’. Teoretycznie może pochodzić ze złożenia **tri-ailis* dosł. ‘trzy w jednym rzędzie’ (zob. *eilē*, gw. *ailē*), w którym doszło do elizji samogłoski *i* I członu. Ponieważ jednak zaświadczone cps. *tri-eĩlis* ‘złożony z trzech części’ nigdy nie oznacza końskiego zaprzęgu, bardziej jest prawdopodobne, że *trailai* powstało w inny sposób. Można sobie wyobrazić następującą proporcję analogiczną: *dvi*^o : *dvailai* = *tri*^o : *x*. Por. *dvailai* ‘para koni’ (s.v. *dvaili arkliaĩ*) oraz *trikiñkis* ‘zaprzęg złożony z trzech koni’ s.v. *tri*^o.

traĩnē 2 p.a. gw. ‘trójka, grupa z trzech’ — zapoż. z ros. *trójnja* f. ‘trojaczki’ : *trojnój* ‘potrójny, troisty’. — Drw. *trainaičiai* b.z.a. m.pl. ‘trojaczki’, war. *treinaičiai*.

trainykas stlit. ‘miód do picia’ (WP) — zapoż. z pol. przest. *trójnik* < *trojnik* ‘miód do picia, złożony z jednej części patoki i z trzech części wody’ (Sw VII, 120). Formacja podobna do *patrainykas* i *pavadnykas* (zob.). Por. SLA 223, LEW 1108, POLŽ 172. Brak w LKŽ i ALEW. Por. *trejanka*.

traĩnīoti, *traĩnioja*, *traĩniojo* (war. *trainiōti*) 1. ‘trzeć, pocierać’, 2. ‘miętosić, tłamsić, gnieść; wyciskać’, 3. ‘garbować, wyprawiać skóry’, 4. ‘ostrzyć brzytwę’, *aptraĩnīoti* ‘znosić ubranie; zabłocić, zabrudzić’. Refl. *traĩnīotis* ‘wałęsać się bez zajęcia; zadawać się z mężczyznami’ (*Merga nori su vyrais trainioties, bet nenori vaiko*), *susitraĩnīoti* ‘poobijać się – o jabłkach’ (*Obuoliai apsidaužę, susitraĩnioję, tai ir pūva* ‘Jabłka poobijały się, nic więc dziwnego, że gniją’) — iterativum z suf. -o- i neapofonią SP/SO *train’*- od neopwk. *tryn’*- jak w *trýniau* (prt. do *trinti* ‘trzeć’). Paralele: *pāinīoti* ⇐ *pýniau* i *skāinīoti* ⇐ *skýniau*. Neopwk. *tryn’*- tkwi również w osnowie nieapofonicznego iter. *trýnīoti* (por. *pýnīoti* i *skýnīoti/skýnīoti*). Inaczej Būga, RR I, 295: *trainiōti* od *trinti* jak *gainiōti* od *giñti* (podobnie GJL II, § 586). ŽD 517: nowotwór na miejscu **traniōti* ⇐ *trenēti* ‘butwieć, murszeć’ (por.

tranėti ‘starzeć się’). LEW 1108 niesłusznie kwalifikuje wokalizm *ai* jako wykolejenie («Ablautentgleisung»). — War. z *ei* < *ai*: *treinóti* ‘mówić głupstwa’ (por. *geinióti* < *gainióti*), *treĩnultis*, *-asi*, *-osi* ‘objąć się bez zajęcia’ (od **trainulis* ‘obibok’). — Sb. postvb. *trainelē* ‘czerw drzewny, kornik, *Ipidae*’ (⇒ drw. wsteczny *trainē*, por. syn. *trynē*).

tráišai, *-iŭ* 1 p.a. m.pl. gw. ‘gnój, nawóz’ — pochodzi z **trānšai* (**trāšai*) przez gw. zmianę dźwiękową **ánS* > *ájS*. Paralele fonetyczne: *žáislas* : *žáslas*; *káisti* : *kąsti*; *áizuols* : *ąžuolas* (zob. LD § 151, gdzie zresztą *tráišai* nie zostało wymienione). Chodzi tu o wariant literackiego *trąšos* (zob.); gw. masc. *trąšaĩ*. LEW 1109, 1112 niesłusznie ujmuje *traiš-* jako wykolejenie apofoniczne («Ablautentgleisung») w stosunku do **trānš-*. — Drw. *tráišus* a. *traišūs* ‘żyzny, urodzajny (o glebie); bujnie rosnący (o zbożu), dorodny (o buraku, rzepie, niemowlęciu); mocny (o trunku)’. Por. syn. *trąšūs* s.v. *trąšos*.

tráiškanos, *-ŭ* 1 p.a. f.pl. ‘ropa w oczach, ropa na powiekach’, war. *trėiškenos* — rzeczowniki postwerbalne z suf. *-anā-*, *-enā-* od *aptrėiškėti* ‘zaropieć – o oczach’. Zob. *tráiškyti* i *trikšti*. Por. war. *trāškanos* s.v. *treškėti*. — Vb. denom. *tráiškanoti* ‘ropieć – o oczach’.

tráiškyti, *tráiškau*, *tráiškiau* 1. ‘zgniatać owoce aż do wytryśnięcia soku’, 2. ‘ściskać dojkę krowy a. kozy, otrzymując małą ilość mleka’ (*Karvė trūksta, bet dar tráiškau* ‘Krowa wstrzymuje mleko, ale jeszcze trochę wycisnę’), 3. ‘polewać rośliny wodą z sikawki’, 4. ‘rozgniatać, drobić, kruszyć (np. ziarno, główki lnu)’, 5. ‘zabijać rozgniatając (robactwo, mrówki, pszczoły)’, 6. przen. ‘uciskać, gnębić, ciemiężyć’, refl. *tráiškytis* ‘tłoczyć się, pchać się gromadnie, cisnąć się’ — causativum z suf. *-y-* i innowacyjnym SP/SO *traišk-* ⇐ *trišk-*, por. *trikšti* ‘tryskać’. SZ *trišk-* należy do pwk. *trešk-*, zob. *treškėti*. Znacz. etym. ‘sprawić, żeby tryskało; sprawiać, że coś tryska’. Paralele: *draiskýti* ⇐ *drisk-* (pwk. *dresk-*); *tráiksėti* ⇐ *trik-* (pwk. *trek-*). — Nomina postvb.: *traiškaĩ* m.pl. ‘ostatnie krople wyciśnięte z wymienia’, *tráiškus* a. *traiškūs* ‘łatwy do wyciśnięcia (o jagodach, porzeczkach); donośny (głos), głośny (śmiech); mocne (piwo, wino)’. Osobno zob. *tráiškanos*.

trākas 2, 4 p.a. 1. ‘łąka wyżej położona, sucha, otoczona rzadkimi krzakami i drzewami’, 2. ‘łąka w lesie; łąka w brzezynie’, 3. ‘wykarczowane a. wypalone miejsce w lesie, nowina; trzebież leśna, polana’, 4. ‘krzaki na skraju lasu, zagajnik; poszycie leśne’, 5. ‘drobne i miękkie siano z wyżej położonej, suchej łąki’ (*Trakas – sausų vietų smulki žolė* ‘«Trakas» to drobne siano z suchej łąki’. *Šienas trāko geresnis už abraką* ‘Siano z «trakas» jest lepsze od obroku’), 6. gw. ‘leśna ścieżka; suche przejście między bagnami lub jeziorami, przesmyk’, 7. gw. ‘przedział w stodole; ilość zboża a. siana tam złożonego’. War. š-mobile: *štrākas* ‘siano dobrej jakości’ (por. *štylėti* ob. *tylėti*). Z innym tematem: *trakà* 4 p.a. m.in. ‘trzebież leśna, łąka w lesie’ (*Tas trakàs iškirto, išplėšė, pievas padarė*), ‘stromy brzeg rzeki, urwisko’ (*Miškas pasibaigė, prasidėjo trakos – skardingi Dubysos atkrančiai* ‘Las się skończył, zaczęły się «trakos» – strome brzegi Dubissy’). Problematiczne. Pod względem pierwiastka zestawiano *trākas* z czas. *trėkti* ‘psuć, marnować’ i *trikti* ‘rozstrajać się’ (zob. LEW 1109, ALEW 1116), jednak znaczna rozbieżność znaczeń uniemożliwia ustalenie etymologii. Można co najwyżej powiedzieć, że podstawą mógł tu być czasownik o formie **trek-/trik-* i znacz. ‘karczować las’ lub ‘wypalać las’. — Drw. *patrakē* ‘miejsce przy karczowisku’, *Trākinė* ‘święto Narodzenia Panny Marii, święto Matki Boskiej Siewnej, 8.IX.’ (por. syn. *Šilinė* od *šilas* ‘bór; wrzos; inne syn.: *Sėjinė*, *Špažiukė*), *trākininkas* ‘ten, kto się osiedlił na wykarczowanym miejscu’. Vb. denom. *ištrākinti* ‘oczyścić grunt z karczów, wykarczować’. — NB. Należący do pdg. *trėkti* derywat na SO *trakniaĩ* m.pl. m.in. ‘żdźbła siana’ ma styczność z 5. znaczeniem wyrazu *trākas*. Do tego *traknaĩ* LEX ‘Krummstroh’ (ALEW 1117). — Osnowa szeroko rozpowszechniona w toponimii, por. nazwę miasta *Trākai* m.pl. (pol. *Troki*) oraz nazwy wsi *Trakaĩ* 24x, *Trākas* 7x, *Trakiai* 2x, *Trakėliai*

6x, *Trakìniai* 4x, *Trākiškiiai* 2x, *Trakiškiiai* 3x (pol. *Trakiszki*), *Patrakē* 5x, *Patrakiaĩ* 3x, cps. *Pātrakiemis* (*Pa-trak-kiemis), *Trāklaukas*, *Trakógalis*, *Traksėdis* 2x, *Trāksėdžiai* 2x, *Trakšeliaĩ* (por. *šalis*), *Trākupiai* oraz *Īlgatrakis*, *Mergūtrakis*, *Viltrakiaĩ* (*Vilk-trakiai).

trākas, -à 4 p.a. żm. 'niezrównoważony, tracący panowanie nad sobą, oszalały, wściekły; chory na wściekliznę' — postwerbalny przymiotnik na -a- od *trakyti lub *trakoti, zanikłego iteratywu na SO do *trek-/trik-*, por. *trekiù*, *trēkti* 'psuć', *susitrēkti* 'zepsuć się', *trikti* 'rozstrajać się, wariować'. Odpowiednik łot. *traks* 'niepohamowany, gwałtowny, nieroztropny; szalony, obłąkany' (*traks suns* 'wściekły pies'). Taka sama budowa w sb. *trākas* 'szał, wściekłość; okres rui, cieczi'. — Vb. denom. *trākti*, *trankù* (war. *trankstù*), *trakaũ*: *įtrākti* 'wściec się, rozgniewać się, rozbestwić się', *patrākti* 'zachorować na wściekliznę; oszaleć, wściec się' (*patrākęs šuõ*), 'buntować się, wzniecać powstanie' (*patrākęs šuõ* 'wściekły pies'), *trākinti* a. *trakinti* 'doprowadzać do wściekłości, pasji, buntu', *ištrākinti* 'wzniecić bunt', *trakiūoti* 1. 'niespokojnie się zachowywać, wściekać się', 2. 'wygłupiać się'. Zob. też *drākoti*.

traldà 4 p.a. gw. 1. c. 'człowiek rozrzutny, utracjusz', 2. 'wesół a. sprośna piosenka' (syn. *traĩlė*) — formacja z suf. -da, charakterystycznym dla pejoratywnych określeń osób lub przedmiotów (np. *kabārda*, *klibindà*, *laskinda*, GJL II, § 451). Osnową może być *tral-* wyabstrahowane z wykrz. *tralalaĩ* o śpiewaniu (*Tralalaĩ tralalaĩ per kiauras dienas, dainų daug mokėjo* 'T. t. całymi dniami [śpiewała], znała dużo piosenek'). — Vb. denom. *traĩdyti*, -iju, -ijau 'śpiewać wesole piosenki; szastać pieniędzmi, trwonić je'. Por. *tralialiūoti*.

tralialiā wykrz. opisująca 1° dokuczliwą gadaninę, trajkotanie, 2° niepoważne zachowanie, 3° śpiewanie refrenu. Vb. denom. *tralialiūoti* 'śpiewać, nucić', też o ptasich trelach. — Niejasny jest dyftong *ai* w formach *trāila* c. 'gadula, papla' (war. *traĩlys*, *traĩlius*), *traĩlas*, -à 'sepleniący', *traĩlė* 'wesół a. sprośna piosenka' (syn. *traldà*), *traĩlinti*, *trailiūoti* 'mówić głupstwa, paplać'. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *trelić* 'mówić bez sensu, paplać' (*ftrelić* 'zagubić, zaprzepaścić coś'), *trajla* 'mężczyzna mówiący bez sensu, papla', *trajlocha* ts. o kobiecie, *trajly* pl.t. 'paplanina, pogaduchy' (Zdancewicz 350).

trámdyti, *trámdau* (war. *trámdžiu*), *trámdžiau* 1. 'uspokajać, koić, łagodzić (ból), uśmierzać', 2. 'tłumić (bunt), poskramiać (zwierzę); powściągać (wzburzenie), hamować (śmiech, łzy)', 3. 'zapobiegać czemu, powstrzymywać, przeszkadzać, np. w pracy (o pogodzie)', 4. gw. 'tracić czas, mitrężyć', 5. gw. 'przynosić szkodę'. War. *tramdyti*, *tramdinti* b.z.a.; bez apofonii: *trémdyti*. Cps. *nutramdyti* 'uspokoić, uśmierzyć', *sutramdyti* 'okiełznać, opanować (konie), stłumić (ogień, sprzeciw), zmusić do posłuchu', *užtrámdyti* m.in. 'gwałtownie kogo złajać' — formacja z suf. -dy- i SO *tram-* ← *trem-/trim-*. Z jednej strony pełni ona funkcję causativum, mianowicie w stosunku do intr. *trĩmstu*, -ti 'trząść się, drzeć; o bólu: ustępować, zmniejszać się; ciepłe' (por. *lámdyti* ← *limstu*), z drugiej zaś strony funkcję iterativum (intensivum), mianowicie względem tr. *tremiù*, -ti 'odpędzać, wypędzać'. Akut pewnie uogólniony z prs. *trimstu*. Odpowiednik łot. *tramdīt*, -u, -īju 'straszyć, płoszyć, pędzać, niepokoić, uderzać' ← *tremt* 'odpędzać'. Z etymologicznego punktu widzenia *trámdyti* może być drw. kauzatywnym na -y- od osnowy *tramd-*; ta ostatnia przedstawia alternant na SO od neopwk. *tremd- ← prs. intr. *trem-da- 'jest spokojny' < pie. *trem-d^he-, por. pie. *trem- 'drzeć' (LIV² 648). Paralele: *samdyti* ← *sėmti*; *nárdyti* ← *nėrtis*; *ardyti* ← *irti*. — Neoosn. *tramd-*: *tramdà* 'mitręga, strata czasu', c. 'ten, co przeszkadza' (łot. *tramda* c. 'niespokojny człowiek'), *tramdis* 'płochliwy koń'. Neoosn. *tramdy-*: *trámdymas* 'przeszkadzanie, hamowanie, zwłoka', *trámdytojas* 'poskramiacz, treser'. Zob. też *traminti*.

tramýnas 1 p.a. przest. 'wyznaczony czas rozprawy, termin sądowy' (GL 142) — ze zmiany *tarmynas (metateza r), co zapożyczone z nwn. *Termín* m. War. f. *tramýna*. Por. akut

w zapoż. *gemýnė, klýnės*. — Lit. liter. *teĩminas* 1 p.a. ⇐ pol. *termin*, ros. *términ*.

traminti, traminù, traminaũ 1. 'czynić mniej dotkliwym, łagodzić, koić, uśmierzać (ból), zmniejszać (gorączkę), powstrzymywać (chorobę), hamować (łzy)', 2. gw. 'dławić, tłumić (bunt, ogień), poskramiać, ukrócić', refl. *tramintis* 'zatrzymywać się, przestawać; powstrzymywać się od czego' (war. *tramýti*) — causativum z suf. *-in-* i SO *tram-* ⇐ *trem-/trim-*, por. *trĩmti* m.in. 'o bólu: ustawać, zmniejszać się'. — Z innymi sufiksami: *trámdyti* (zob.), *traménti* 1. 'łagodzić, uśmierzać', 2. 'niepokoić, drażnić (pszczoły)', *patraménti* 'spłoszyć (złodzieja)'. Por. SO w *laménti* ob. *laminti* ⇐ *limstu*; *tapénti* ob. *tapinti* ⇐ *tepù*.

trānas 4 p.a. 1. 'truteń, samiec pszczoły miodnej', 2. przen. 'darmozjad, pasożyt', 3. przen. 'wyzyskiwacz'. War. *tranỹs*: *Traniaĩ medaus neneša, liš medų ima* 'Trutnie miodu nie przynoszą, tylko go zjadają'. Też f. *tranė* b.z.a. Odpowiednik łot. *trans* a. *tranis* 'truteń' (war. *dranis* ma *dr-* pod wpływem śrdn. *drane* 'truteń', por. ME I, 489, LEW 1110). Pierwiastek tego wyrazu jest prawdopodobnie pochodzenia onomatopeicznego. Podobne brzmienie pojawia się np. w psł. **trõtũ* 'truteń' < **tron-to-*, por. sch. *trût, trûta*, słh. *trôt*, ukr. *trut, trûta*, drw. ros. *trútenʹ, trútnja*, pol. *truteń, trutnia* (Boryś 645). BSW 326 bez etymologicznego komentarza. Kroonen 101 forsuje porównanie z pgerm. **drenan-* m. 'truteń' (stwn. *treno*) obok **drunan-* ts. (śrdn. *drone*, ang. *drone*). Zob. też ALEW 1117, który mówi o derywacie na SO od pwk. pie. **tren(H)-*. — Vb. denom. *tranáuti* 'o trutniu: szukać miejsca dla roju', *aptranáuti* 'zapłodnić (pszczelą matkę)', przen. 'upatrzeć sobie kandydatkę na żonę'.

trandis, -iēs 4 p.a. f. 1. 'czerw drzewny, kornik, Ipidae' (war. *trandẽ, trándẽ*, też m. *traĩdis, trandỹs*), 2. 'mól, Tinea', 3. 'robak w mięsie, mące, serze', 4. 'włochata gąsienica' (syn. *triĩdẽ*), 5. 'kleszcz, Ixodes', 6. 'wrzód, czyrak na nodze lub ręce' (syn. *triĩdẽ*), 7. 'choroba zanokcica, panaritium' — rzeczowniki postwerbalne od *trandėti* 'być toczonym przez robaki', gdzie *trand-* jest SO do *trend-* w *trendėti* (zob.). Osobno zob. *triĩdẽ* i *truĩdas*. — Podobne do formy litewskiej jest psł. **trõdũ* 'choroba, zwł. skórna; trąd, lepra; grzyb rosnący na drzewie', lecz brak tu jest motywacji werbalnej (zob. Boryś 641, s.v. *trąd*). — Drw. *traĩdys* f.pl. 'próchno, proszek ze stoczonego przez korniki drzewa; pleśń na serze'. N.rz. *Trandžiũkas* (od n. pola o tej samej nazwie). Vb. denom. *trandýti, -ija, -ijo* 'być toczonym przez robaki'.

tranisteris, -io 1 p.a. przest. 'tornister, plecak' — zam. **tarnisteris* (metateza r), zapoż. z prus.-niem. *tarnister* (GL 142), por. nwn. *Tornister* m.

trankýti, trankaũ, trankiaũ 1. 'uderzać, trzaskać', 2. 'wstrząsać, obijać; wozic po wybojach, nierównościach', *aptrankýti* 'otrząść, obić', refl. *trankýtis* 'trząść się, rzucać się, tłuc się, wałęsać się' — iterativum z suf. *-y-* i SO *trank-* ⇐ *trenk-*, por. *treĩkti* 'uderzyć'. Paralele: *kramtyti* ⇐ *kremtũ*; *rankýti* ⇐ *renkũ*. Z obocznym sufiksem: *trankinti* a. *tránkinti*. — Postverbalia: *ĩtranka* 'rysa, pęknięcie', *patránka* a. *pãtranka* 'nierówność, wystający kamień na drodze; wyboista droga; miejsce na osi wozu, gdzie siedzący odczuwa wstrząsy; pieniek do rąbania gałęzi; drąg do ogłuszania ryb pod lodem', *patrankà* a. *patránka* 'robak, czerw; kornik; mól', LEX 'gąsienica, Raupe', *patránka* c. 'kto wszczyna hałas', *patránka* neol. 'działo, armata' (por. zapoż. *kanũlė* i *pũčkà*), *traĩksmas* DP 'trzask', SD *trunksmas* 1. «huk, hukanie», 2. «szelest», 3. «zgiełk», *darbinykũ trunksmas* «szarwark» ['obowiązek dostarczania sprzężaju do naprawy i budowy dróg'] (por. łot. *trũoksnis, truokšņis* 'zgiełk, hałas, wrzawa; tłum'), *trankũs*: *trankũs kēlias* 'wyboista droga'. — NB. Jeśli czasownik psł. **trõtiti* opiera się na neoosn. **trõkt-*, wyabstrahowanej z prs. **trõk-tõ*, to por. sch. *trũciti* 'rzucić'; uproszczenie **kt* > **t* zakładają refleksy ros. *trútítb* 'naciskać, popychać', czes. *troutit* 'pchnąć, trącić', pol. *trącić* 'lekko uderzyć, dotknąć' (*potrącić, strącić, utrącić*), stpol.

wstrącić ‘obalić, odepchnąć, odtrącić’, *wstrętny* ‘odpychający’. Zob. Boryś 651.

trankos f.pl. BRB ‘szarańcza, Heuschrecke’ (PAŽ 493) — prawdopodobnie należy wraz z *patrankà* a. *patránka* ‘robak, czerw, kornik, mól’ jako rzeczownik postwerbalny do *trankýti* (zob.). Brak w LKŽ i ALEW.

trántas 1 p.a. gw. 1. ‘stary, zniszczony, bezużyteczny przedmiot, grat; stare, podarte ubranie, łachman’, 2. przen. ‘stary, słaby człowiek’ (*Tai kad mes jau seni trántai*) — zapoż. z błr. *tránty* pl.t. ‘łachmany’, gw. *trándy*, *trénty* oraz *tráncy*, *tránce* n., *tráncė* n. (por. ĖSBM 13, 340n.). Rutenizmem są również pol. wileńskie *tranty* ts. — War. z dysymilacją *t-n > t-m*: błr. gw. *trámcja* ‘łachmany’ (ĖSBM 13, 338) został przejęty do litewskiego jako gw. *trámčiai* m.pl. ts. i do polskiego jako gw. *tramci*, *tramcie* pl.t. ‘ubranie zupełnie zużyte, postrzępione łachmany’ (por. Zdancewicz 350; wbrew autorowi nie jest to lituanizm i nie stoi w związku z lit. *trandė*, *trandis* ‘mól’).

trāpas I 4 p.a. gw. 1. ‘ścieżka wydeptana przez zwierzęta a. ludzi’, 2. ‘stratowane miejsce w zbożu’ — dwuznaczne: 1° sb. postvb. na *-a-* od iteratiwu na SO **trapyti* lub **trapoti* ‘stąpać, deptać’ (zob. *trapiñėti*), 2° (mniej prawdopodobne) nomen prymarne na SO *trap-* ← *trep-*, por. *trepėnti* m.in. ‘tupać, deptać’ od pie. **trep-/*trp-* ‘stąpać, deptać’ (por. LIV² 650). Paralele: *tārpas*, *tākas*, *vařpas*. — Z innym tematem: *trapà* 4 p.a. ‘wydeptane miejsce; ścieżka, koleina’. Odpowiednik łot. *trapa* ‘tłum, ciżba; wielka ilość’. Paralele: *bradā*, *kratā*. Por. jeszcze s.v. *treñpti* bliskoznaczne wyrazy *trāmpa*, *trampà* i *trañpas*. — Nawiązanie słowiańskie: strus. *tropa*, ros. *tropá* ‘wydeptana ścieżka’, gw. ‘ślad stopy zwierzęcia’ (por. BSW 329, brak wzmianki o *trāpas*, *trapà*; REW III, 140). Obok tego psł. **tropū* m.: błr. *trop* ‘ślad’, ukr. *trip* ts. (ukr. gw. *trop* ‘koński kłus z podskakiwaniem’), pol. *trop* ‘trop, odbicie stopy zwierzęcia na ziemi a. śniegu’. Por. Boryś 642n., gdzie też mowa o odmiennych pod względem znaczeniowym formach słn. *tróp* i sch. *trōp*.

trāpas II 2 p.a. gw. 1. ‘kłak pakulany lub zwitek papierowy do przybijania naboju w strzelbie, tzw. flejtuch’, 2. ‘zwitek nici służący do opatrunku, szarpie’, 3. ‘zatyczka do butelki, korek’. Do tego idiom *trāpą užmėsti* (*užmūšti*, *sugrōbti*) ‘przekąsić, zjeść trochę dla zaspokojenia głodu’. Niejasne. Przy założeniu, że pierwotnym znaczeniem wyrazu było ‘to, co skręcono, zwinięto’, można poszukiwać nawiązania do pwk. pie. **trep-* ‘obracać czymś, kręcić’, por. gr. *τρέπω* ‘zwrócić, odwrócić, przewrócić’ (zob. LIV² 650). Zob. też *pleitukas*.

trapiñėti, *trapiñėju*, *trapiñėjau* gw. ‘deptać; głośno stąpać, tupać’ — iterativum z suf. *-inē-*, które odnowiło **trapyti* lub **trapoti*, formację na SO *trap-* ← *trep-* por. *trepėnti* m.in. ‘dreptać, przytupywać’. — War. bez apofonii: *trepinėti*. War. *s-mobile*: *strap-*, por. *strapinėti* ‘tupotać, deptać’, *strapsėti* ‘skakać, tańczyć z podskokami i przytupem’, *strāptelėti* (zob.). Z udźwięcznionym nagłosem: *drapóti* (zob. *drepioti*). Na **trapoti* wskazuje również pożyczka błr. *s-trapác* ‘zdeptać, stratować’ (PzB 4, 596). — Odpowiednik słowiański: ros. gw. *tropát* ‘tupać nogami; pukać’: *trópnuť* ‘lekko uderzyć’ (por. Būga, RR I, 489). Dalej por. stang. *prabōn*, nwn. *traben* ‘biec kłusem’ (BSW 329, LEW 1111). Nomen: *trāpas* I (zob.). — NB. Gdy chodzi o czasownik stprus. *trapt* ‘przystąpić’, który ukazuje się jeden raz w zwrocie *pirschdau stan stallan trapt* ENCH ‘przystąpić do stołu, fuer den Tisch treten’, to wokalizm *a* tej formy – sprzeczny z jej prymarnym wyglądem – nasuwa podejrzenie o pożyczce z dn. *trappen* ‘stąpać, przystąpić, treten’ (zob. DLA 173, LAV 125, s.v. *ertreppa*). Por. łot. *trepes* f. pl. ‘schody’ ← śrdn. *treppe* f. (Karulis II, 425); lit. *trėpai* m. pl. ‘schody’ ← prus.-niem. *trep*.

trāpnas, *-à* przest., gw. ‘kształtny, zgrabny, ładny’, SD¹ «foremny» — zapoż. ze stbłr. *trafnyj* (*trefnyj*) ← pol. przest. *trafny* (*trefny*) ‘artystyczny, kunsztowny, elegancki, piękny’ (Sw VII, 93). Osobno zob. *trōpnas*.

trapūs, *-i* 4 p.a. 1. ‘kruchy, łatwo się łamiący (o drzewie, paznokciu), łupiący (o

krzemieniu); pękający (o szkłe)', 2. 'słaby, wąty (o niemowlęciu, ozdrowieńcu)', 3. 'delikatny, wrażliwy na co', 4. 'szybki, żwawy' — przymiotnik na -u- od zanikłego abstr. *trapa 'kruchosc' ⇐ *trapyti iter. 'kruszyć się, rozpadać się' ⇐ *trep-. Por. łot. SE *trepēt*, -u a. -ēju, -ēju 'próchnieć, butwieć, tracić spójność, sprężystość', SO *trapēt*, -u, -ēju 'zwietrzyć, spróchnieć'; postverbalia: *trapjš* a. *trapans* 'zbutwiały, spróchniały, kruchy, łomki'. Zob. też LEW 1111n. — Drw. *trapnūs* 'kruchy, łamliwy'. Vb. denom. *trapēti* 'stawać się kruchym', przen. 'stawać się wrażliwym na co'. — Zdaniem Urbutisa (*Balt* III:2, 1967, 216 = Urbutis 1981, 119) należy tu również hapaks SD¹ <trabtas>, czyt. *traptās* f.pl. 1. «rum, rudera» ['ruina, rozwalony budynek'], 2. «rum» ['miejsce wolne, niezabudowane']. Autor zwraca uwagę na to, że w SD⁵ 328 s.v. Rum, v. Gruz rozwalin i w SD⁵ 67 s.v. Gruz, Rudus (eris n.) figuruje synonimiczny wyraz <sutrupos> f.pl. ⇐ *sutrūpti* lub *sutrūptēti* 'pokruszyć się'. NB. ALEW 1116 wyprowadza z pisowni <trabtas> domysł o związku etymologicznym z *trobā* 'budynek' (zob.). Rozbieżność znaczeń raczej ten koncept osłabia.

trasióti, *trasióju*, *trasiójau* pot. 1. 'biegać w różne strony (o psie, lisie, wilku)', 2. 'chodzić bez celu, wałęsać się, szwendać się', 3. 'chodzić za dziewczyną, zalecać się', *attrasióti* 'przybiec', refl. *įsitrasióti* 'rozpedzić się i biec w różne strony, rozbiec się; zacząć chodzić za dziewczynami' (por. łot. *trašātiēs* 'wiercić się niespokojnie') — iterativum z suf. -o- od neoosn. *tras*- jak w *trasiaũ*, prt. do starszego iter. *trasýti* 'o zwierzętach: brykać, biegać wesoło podskakując', refl. 'wierzgać' (⇒ *trasáuti* 'brykać'). Wtórny wokalizm: *tresióti* (typ *nešióti*). Dwoistość *trasióti* : *trasýti* przypomina *lasióti* : *lasýti*, *badžióti* : *badýti* i *ganióti* : *ganyti*. Z innym sufiksem: *trasinéti* 'biegać, chodzić bez celu'. SO *tras*- ⇐ *tres*-, por. *tresiũ*, *trēsti* 'szybko iść, biec, pędzić'. — Nomina: *trasā* 'bieganie w koło; ruja', *trāsas*, -à: *trasā kalē* 'suka w cieczce, rui', *trasūs* 'nie mogący ustać w miejscu, skłonny do biegania (o zwierzęciu)', cps. *laptrāsē* (zob.), *šuntrasa* b.z.a. — o człowieku niepokojącym się, podnieconym (por. *šuō*), *vilķtrasa* 'wilkołak; włóczęga', *vilķtrasā* 'wilcza ścieżka' (por. *vilķas*).

trāšyti, *trāšiju*, *trāšijau* gw. 1. 'wyjmować wnętrzności ze zwierzęcia, z ptaka, ryby, patroszyć, bebeszyć', 2. 'robić sekcję zwłok' (syn. *skrósti*) — wtórne simplex, wyabstrahowane z vb. cps. *pa-trāš-yti, które oddawało zapożyczenie błr. *patrašycь*, -trašũ, 3 sg. *patróšycь* 'patroszyć'. Por. ros. *potrošítb*, ukr. *potrošýty* (ĖSBM 8, 216); pol. *patroszyć* jest pożyczką wsch.-słowiańską (Boryś 418). Koniugacja na -ija- jak w *grājyti*, *māčyti* i *žỹčyti*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. °*tróšycь* (por. *gādyti*, *tāčyti*). — Drw. *ištrāšyti* 'wypatroszyć; dokonać sekcji zwłok' (*Kavot nedavė, kol daktaras neištrāšijo* 'Chować nie pozwolili, póki doktor nie zrobił sekcji'). Refl. *atsitrāšyti* 'najeść się' (*Papjovėm jautį, tai bent atsitrāšysim mėsos* 'Ubiliśmy wołu, to przynajmniej najemy się mięsa'). Z innym sufiksem: *patrāšinti* 'jeść, żreć', z prvb. *iš*-, *su*- 'wyżreć, zeżreć'.

traškėti, *trāška*, *traškėjo* 1. 'trzeszczeć na skutek pęknięcia — o gałęziach, o lodzie', 2. 'wydawać głośny trzask — o drewnie w ogniu; o drzewach, płotach w czasie silnego mrozu', 3. 'strzelać, terkotać — o odgłosie karabinu maszynowego, o monotonnym odgłosie pracującej maszyny', 4. przen. 'mówić dużo, szybko i bez potrzeby, trajkotać', 5. przen. 'być niezupełnie zdrowym, niedomagać' (*Jau kelinti metai trāška* 'Już ileś lat jak niedomaga') — czasownik utworzony od wykrz. *trākš(t)*, *trákš(t)* o odgłosie pęknięcia, łamania, rwania się. Paralela: *trėkšti* ⇐ *trėkšt*, *trėkšt*. Zob. też *tarskėti*. — Z innym sufiksem: *trāškinti* 'chrupać (np. orzechy), chrupotać, wydawać charakterystyczny odgłos przy gryzieniu, łamaniu, kruszeniu czegoś' (syn. *trātinti*). — Drw. *trāškanos* f.pl. 'ropa oczna, ropa na powiekach' (znacz. etym. 'to, co wytrysnęło' (?), por. war. *trāiškanos*), *trāškis* bot. 'jaskier, Ranunculus', *trāškūs* 1. 'kruchy, łamliwy; wąty' (SD «domisty, łomny»), 2. 'chrupiący, trzeszczący' (⇒ *trāškūčiai* m.pl. 'suche źdźbła, chrust; faworki; sucharki; obarzanki', *trāškūtis* 'cienki lód' i

‘ptak strzyżyk’. Por. łot. *traškis* ‘huk, szum’. — Alternant *trakš-C*: *trakščiōti* ‘z lekka trzeszczeć’, *trakšlīs* ‘ptak kos, Turdus merula’, nazwany tak od trzeszczącego brzmienia głosu, por. wykrz. *trākš*, *trākšt* (zob. Urbutis 1981, 45; paralele: *čerkslē* ⇐ *čerškēti*; *čežys* ⇐ *čežēti*), *trākšmas* ‘trzask’ (SD «łomot»). — Przeniesienie *trakš-* do pozycji przewokalicznej: *trakšēti*, *trākši*, *-ējo* ‘trzeszczeć (o gałęziach), skwierczeć (o słoninie na patelni)’, *trakšai* m.pl. ‘zmieszane z plewami ziarno, wypadające spod młockarni’. — WSO *trošk-* < **trāšk-*: *troškimas* SD «gruchot», *troškis* b.z.a. ‘pęknięcie, szczelina, np. w suchym drewnie, w łodzi’ (LEW 1129 pisze *tróškis*), *troškūtis* ‘placek upieczony w popiele’. War. *triošk-*: *trioškēti*, *trioška*, *-ējo* 1. ‘trzeszczeć; mówić dużo, paplać’, 2. ‘trzaskać – o silnym mrozie’, *trioškinti* ‘łamać z trzaskiem (drzewa, gałęzie); jeść coś twardego, chrupać; druzgotać, miażdżyć, gruchotać; niszczyć’, refl. *trioškintis* ‘wałęsać się, pętać się’.

trāšos, *-ū* 4 p.a. f.pl. ‘gnój, nawóz, mierzwa; sztuczny nawóz’ (sg. *trāšā* ts.). SD <trušos> «gnoy», SD¹ «gnoiewisko» [‘dół na nawóz’], SD <truša karwiu> «krowieniec, gnoy bydlęcy» — sb. postverbale na *-ā-* od *trāšyti*, *trāšyti* ‘gnoić, nawozić’ (warianty do *trāšinti*). Formacja na SO *trāš-y/in-* jest interpretowana dwojako: 1° jako causativum względem intr. *trēštū* ‘próchnieję, gniję’ (zob. *trēšti*), 2° jako iterativum względem tr. *trēšiū* ‘gnoję, nawożę’. Znacz. ‘gnój, nawóz’ wywodzi się z n.act. ‘gnojenie, nawożenie’. Paralele: *grāžā* ⇐ *grāžinti*; *maldā* ⇐ *maldyti*. Tradycyjne objaśnienie wywodzi *trāšā*, *trāšos* wprost od *trēšti*, zob. LEW 1121, ALEW 1118. — Z innym tematem: *trāšis*, *-ies* f. 1. ‘gnój, nawóz’, 2. ‘zdechłe zwierzę, padlina’ (Varna *trāšī plēšo*). Zob. też *trāišai*. — Drw. *trāšā* c. pogardl. ‘stary człowiek’, *trāšūs* a. *trāšus* ‘dobrze nawieziony, użyźniony, urodzajny (o glebie); bujnie rosnący (o zbożu), dorodny, tłusty (o niemowlęciu), przy kości (o dziewczynie)’. Cps. *trāšāvežis* a. *trāšavežys* ‘czas wywożenia gnoju na pola’ (syn. *mēšlāvežis*), war. *trāšavežtis*, m. *trāšvežtis* — Vb. denom. *įsitrāšoti*, *-ju*, *-jau* ‘zabrudzić się gnojem; oblepić się gnojem’, *trāšioti* ‘nawozić, użyźniać’.

tratēti, *trāta*, *tratējo* 1. ‘trzeszczeć (o ścianach, łodzi, gałęziach), skrzypieć (o wrotach, łóżku), chrzęścić pod nogami’, 2. ‘pękać wydając odgłos, trzaskać (o drewnie na silnym mrozie, w ogniu)’, *trātantis spēigas* ‘trzaskający mróz’, 3. ‘grzmieć (o burzy)’, 4. ‘turkotać, dudnić (o toczącym się wozie)’, 5. ‘rozbrzmiewać (o śpiewie)’, 6. ‘cicho trzeszczeć, szeleścić’, 7. ‘dużo i szybko mówić, trąkotać, paplać’ (*tratūs* ‘gadatliwy, papla’), *įtratēti* ‘wjechać z hałasem’, *nutratēti* a. *sutratēti* ‘złamać się z trzaskiem; spłonąć z trzaskiem (o chałupie)’ — czasownik dźwiękonaśladowczy na *-ē-*, por. wykrz. *trāt* trach, o odgłosie łamania (syn. *trākšt*, *brākšt*), *tratrākš*, *trātu trātais* o wzmagającym się turkocie. Paralele: *pokšēti* i *poškēti*; *trakšēti* i *traškēti*, *treškēti*. — Z innymi sufiksami: *tratēti*, *trātinti* a. *trātyti*.

traukai b.z.a. pl.t.m. przest. ‘naczynia’ (Miežinis) — zapoż. z łot. *trauki* ‘Gefässe’, zob. Urbutis 2009, 279.

tráukyti, *tráukau*, *tráuķiau* ‘ciągnąć, ciągać, pociągać, wyciągać, wrywać; targać, rwać, rozrywać, kurczyć’, *patráukyti pečiais* ‘wzruszyć ramionami’, *traukau* SD «targam», *patraukau* SD¹ «rostargam». Refl. *tráukytis* ‘kurczyć się’. Jest to iteratyw, do którego kiedyś należało prs. *tráuķiu*. Wokół tego praesens na *-iu* ukształtował się quasiprymary pdg. *tráuķiau*, *tráuķti* ‘ciągnąć, pociągać, przedłużać; narywać (o wrzodzie)’. Paralela: *spáuisti* obok starszego *spáudyti*. Brak form na SE **triāuk-*. Akut wtórny, uogólniony z prs. na *-sta-*, *trūksta* (zob. *trūkti*). Por. łot. *trāukt*, *trāūkt* ‘uderzyć, spoliczkować; zerwać (liście, kwiat); spieszyć się’. Transponat ie. **treuk-*/**truk-*. Zestawia się ze stisl. *brūga* ‘grozić’, szw. *truga* ‘przymuszać’, stwn. *drucken* ‘naciskać’ itp., zob. IEW 1074, LEW 1130n. ALEW 1119 odtwarza pie. **treuHk-* ‘gwałtownie poruszać, gewaltsam in Bewegung setzen’ (aczkolwiek litewski akut nie wydaje się dostatecznym uzasadnieniem dla rekonstrukcji pwk. z laryngalną). —

Cps. *aptraukti* 'pokrywać, powlekać czym; okuwać (koło obręczą)', *atatraukiu* SD «odciągam co albo kogo; odrywam co; odwołuję co» (syn. *atvelku*), *ištraukiu* SD «wyciągam, wymykam co, wrywam, wyzuwam kogo z czego», *nutraukti* 'przerwać, zerwać; ściągnąć; zdjąć (część ubioru); ukradkiem zabrać, przywłaszczyć sobie; zrobić zdjęcie', *nutraukiu* SD «ubliżam, umieyszam» (syn. *numažinu*), «umykam czego; urywam co uwiązanego; wytrącam sobie», *patraukti* 'pociągnąć; udać się dokądś; przyciągnąć (uwagę)', *pértraukti* 'przerwać, przewlec' (por. stpr. *pertraũki* 'zamknął, verschloß', dosł. 'przeciagnął'), *užtraukiu* SD «winduję co». Refl. *atsitraukti* 'cofnąć się, (o wojsku) dokonać odwrotu', *traukiuosi* SD «targam się na kogo». — Postverbalia: *ãptraukas* 'pokrycie futra' (⇒ *ãptraukalas* ts.), *atòtrauka* 'abstrakcja', *núotrauka* (zob.), *núotraukos* f.pl. 'pakuły', *patraukà* 'pociąg do czegoś, skłonność; chęć' (⇒ *patrauklūs* 'pociągający, ponętny'), *patraukas* SD «pomiek» ['rodzaj sieci do łowienia ptaków', SPXVI], *pértrauka* 'przerwa', *pértraukas* 'rozwora, drąg łączący przednią i tylną część wozu', *sántrauka* 1. 'streszczenie', 2. gram. 'połączenie składniowe', 3. gram. 'kontrakcja, ściągnięcie, spłynięcie (dwa dźwięków w jeden)', *susitraukėlis* 'ktoś wychudły, wysuszony', *sūtrauka* c. 'słabeusz, chuchro; niedołęga', *traukinỹs* 'pociąg; wóz ciągniony przez konie; ryby złowione jednym zarzuceniem sieci', *traukulỹs* 'skurcz mięśni, spazm' (syn. *mėšlungis*). — Neosn. *traukt-* (≡ *trauktas*): *atitrauktinis* 1. 'abstrakcyjny', 2. gram. 'recesywny – o cofającym się akcencie' (por. *atvestinis* ≡ *atvestas*), *pértrauktas* a. *pértrauktis* 'rozwora wozu' (zob. wyżej *pértraukas*), *trauktinė* 'nalewka', *trauktuvė* SD «winda» (por. *virtuvė* ≡ *virtas*), *užtrauktukas* 'suwak, zamek błyskawiczny'. — Deverbata z innymi sufiksami: *patraukėti* 'ściągnąć nieco, zacisnąć (sznur); popracować trochę grabiami; pomleć nieco na żarnach', *traukčioti* 'ciągnąć po trochu', *traukinėti* 'ciągać' (*atsitraukinėju* SD¹ «ociągam się»), *traukinti* 'brać przemocą, wrywać; parzyć wrzątkiem (buraki, grzyby, mięso); zwarzyć mleko; oszukiwać' (*patraukinti árklį* 'zgonić, zmęczyć, konia'), *traukstyti* 'ściągnąwszy ze sznura zabierać, kraść bieliznę', *trauktelėti* 'pociągnąć; postąpić, zrobić krok; zaciągnąć się (dymem z papierosa)'. — Neoos, *trauk'-* (≡ *traukiau*): *traukioti* 'wyciągać (niti z kłębka, gwoździe)'. Por. *rausioti* ob. *rausyti*. — SZ *truk-*: *trukti* (zob.). — WSZ *trūk-*: *trūkti* (zob.).

traupūs, -i 4 p.a. gw. 'kruchy, łamliwy', drw. *traupiēnē* bot. 'wieczornik żałobny, Hesperis tristis'. Opisowo biorąc, jest to formacja na SO *traup-* ≡ *trup-*, por. *trūpti* 'kruszyć, kruszyć się' (zob. Leskien 1891, 259, LEW 1133). Jednakże pod względem historycznym rzecz ma się inaczej. Taki przymiotnik jak *lankūs* 'giętki, gibki' utworzono z pewnością od *lankýti* 'zginać, naginać', causativum na SO *lank-* ≡ *link-* od intr. *liñkti* 'giąć się, zginać się, chylić się'. Etymologicznym znaczeniem *lankūs* było pewnie 'dający się zginać'. W świetle tej paraleli *traupūs* (znaczn. etym. 'dający się kruszyć') może być postwerbalnym przymiotnikiem od **traupyti* 'kruszyć', co było causativum na SO do intr. *trūpti* 'kruszyć się'. Potwierdzeniem tego tłumaczenia jest gwarowa forma łot. *draūpīt*² 'kruszyć, drobić', ponieważ nic nie sprzeciwia się jej wywodowi z **traupīt* drogą sonoryzacji **tr-* > *dr-* (zob. paralele na łot. *dr-* s.v. *trūpti*). — Z uwagi na taki refleks jak ros. gw. *trupítb*, *trupljú* 'kruszyć, drobić' (por. Būga, RR I, 489), kusząca jest hipoteza causativum pbsł. **traup-ī-*. Derywatem od niego może być rzeczownik psł. **trupū* w znaczeniu 'to, co ulega rozpadowi, rozkładowi', < pbsł. **traup-a-*, por. rcs. *trupū* 1. 'pień drzewa, kłoda', 2. 'pobojowisko, martwe ciała', scs. *trupū* 'ciało zmarłego człowieka; ciało padłego zwierzęcia, padlina, ścierwo' (*trupije* n. 'θνησιμαῖα, trupy'), sch. *trūp* 'tułów człowieka lub zwierzęcia; pień drzewa', slń. *trūp* 'kłoda drewna, blok skalny; kadłub okrętu; tułów, ciało, zwłoki', ros. *trup* 'zwłoki; padlina', czes. *trup* 'tułów; główna część czegoś', pol. *trup* 'ciało zmarłego, zwłoki' (gw. 'trup zwierzęcy, padlina, ścierwo'), kasz. *trupa* 'kawał drewna spróchniałego; kłoda w bagnie'. Por. BSW 326n., REW III, 143n., Boryś 645. Od tego denominativa, np. pol. przest. *trupać* 'trudzić, męczyć, niepokoić, trapić' (ros. gw. *utrúpatb medvedja* 'zabić

niedźwiedzia'), pol. przest. *trupieć* 'stawać się trupem; zamierać, martwieć, drętwieć, cierpnąć, truchleć (ze strachu)'.
traũšti, *traũšta* (*trauš-sta), *traũšo* gw. 'kruszyć się, załamywać się – o wierzchołkach traw w czasie upału' (*Durstā žolē par karščiūs ant kalvų*, t.y. *traũšta, lūžta* (JU 'W czasie upałów kruszy się trawa rosnąca na pagórkach'). War. *triaũšti*: *aptriaũšti* 'osłabnąć', *nutriaũšti* 'wypadać – o włosach'. Formacja na st. pełnym *tr(i)auš-*, dotworzonym do SZ *tr(i)uš-*, jaki widać w *tr(i)ušėti* 'wypadać – o włosach; próchnieć, gnić, butwieć' i *triũšti* (zob. *trũšti*). Zob. też *tr(i)aušiai* s.v. *trũšis*. — Drw. *traušùs* 'kruchy, łamliwy', *trauškùs* ts. Por. łot. *trāuss*², *trāusls* a. *traušs* 'łamliwy, łomki, kruchy', *traušs* 'o koniu: płochliwy'. — Pokrewny materiał słowiański obejmuje z jednej strony psł. *truxŭ/*truxa, por. strus. *truxŭ* 'stary, spróchniały, zbutwiały; smutny, mroczny', czes. przest. *trouch* 'coś spróchniałego', ros. *truxá* 'okruchy, paprochy (siana, słomy); próchno; śmieci', ukr. *pótrux* 'siano, słoma', *truxá* 'okruchy, paprochy', z drugiej strony psł. *trux-lŭ, por. ros. *trúxlyj* 'zbutwiały, zmurszały, spróchniały, przegniły', stpol. *truchły* 'smutny, przygnębiony; osłabiony, bez sił', pol. przest. *truchło* 'zwłoki; próchno'. Zob. Būga, RR II, 632, REW III, 145, LEW 1114, Boryś 643 (s.v. *truchleć*).

trēčia adv. 1. 'po trzecie; trzecie, rzecz trzecia' (por. *Trečia yra didis ansai ženklas, jog...* DP 182₂ 'Trzecie jest wielkie ono cudo, że...'. *Trečia, ką skelia avys piemenimus saviemus, idant pažintų piemenį sava ir klausytų balso jo* DP 209₄₂ 'Trzecia powinność owiec jest, aby znały pasterza swojego i słuchały głosu jego'), 2. *trēčia tiek* 'trzy razy tyle'. Skostniała forma rodzaju nijakiego do ordinales m. *trēčias*, f. *trēčià*.

trēčias, -ià 4 p.a. 'trzeci' < *tretjas — liczebnik porządkowy do *trj̥s* 'trzy'. Żm. *trēts*, XVI w. *tretes straipstis* MŽ 21₈ 'trzeci artykuł (wiary)' < *tretjes ze zmiany *tretjas. Odpowiedniki bsł.: łot. *trešs* oraz scs. *tretii*, *tretjī* (sch. *trēcī*, ros. *trétij*, czes. *třetí*, pol. *trzeci*). Z pbsł. *tretja-, które powstało ze starszego *trej-ta- na skutek metatezy *j*. Chodzi tutaj o derywat na *-to- od neosn. *trej-, która została wyabstrahowana z cardinale pbsł. i pie. *trej-es 'trzy' (por. lit. *trej-V* w *trejī* 'troje, trójka' i lit. *trei-C* w *treinas* 'trzecia część czegoś'). Dotąd zamiast pbsł. *trej-ta- postulowano praformę *tret-ja-, por. BSW 328, REW III, 137, LEW 1114, Stang 1966, 282, Zinkevičius 1981, § 506, Blažek 1999, 192. Jest to o tyle niezadowolające, że ani *tret- jako osnowa, ani *-ja- jako formant nie znajdują paralel w obrębie bałtyckich lub innojęzycznych ordinaliów, zob. EIEC 400 (gdzie zresztą brak rekonstrukcji dla pbsł. ordinales). W ALEW 1120 mówi się o 'bazie *tre-', rzekomo pochodzącej z reanalizy form *trej-o- (lit. *trejī*) lub *trejes (lit. *trj̥s*). Do tego *tre- miał przystąpić suf. *-t(i)io-. — Jeszcze inne objaśnienie wysuwa Derksen 2008, 497. Zakłada on, że pbsł. formą na 'trzeci' było najpierw *tirtj̥s z pie. *tr-t-j̥os; miało ono zostać zluźnione przez neologizm *tretj̥s, który został w swej sylabie początkowej upodobniony do cardinale *trejes. Trudność stanowi przyjęty przez autora prototyp pie. *tr-t-, ponieważ wywnioskowano go z dwóch problematycznych refleksów, mianowicie wed. *tr̥tj̥a-* 'trzeci' i stpr. *tirts*, *tirts*, *tirtis* ts. Gdy chodzi o formę wedycką, to może ona mieć wtórne *tr-* na miejscu *tri-, por. aw. *θritiia-* 'trzeci' (Szemerényi 1960, 82, 92; przeciw temu nieprzekonująco EWAIA I, 680n.). Z kolei stpr. *tirts* (f. *tirti*) jest najprawdopodobniej formą wtórną na miejscu *trits, zmienionego przez metatezę *r* jak w stpr. *sen dirbinsnan* 'z drżeniem, mit zittern' < *dribin- (*drib- to SZ do *dreb-*, por. lit. *drėbėti* 'drzeć'); por. jeszcze *kragis* Ev 'wojsko, Heer' z *karjis (por. stlit. *kārias* 'wojsko')⁷¹⁹. Wolno przypuszczać, że jęz. staropruski w odróżnieniu od litewsko-łotewskiego rozporządzał ordinales *tritas < pie.

⁷¹⁹ Inna ewentualność to prutenizacja zapożyczenia śrwn. *dirte* 'trzeci', pochodzącego z metatezy w *drite* (*dritte*), por. Weinhold 1967, § 338. Jeszcze inaczej Petit 2010, 15, który wywodzi stpr. *tirts* z *tr̥t-, ale nie dostarcza uzasadnienia dla st. zanikowego postulowanej praformy.

*tri-to- ‘trzeci’; chodzi tu o formę porównywalną z gr. τρίτος, alb. *tritë*, toch. B *trite*, toch. A, B *trit* ts. i wed. *tritá-* m. imię bóstwa (znaczn. etym. ‘trzeci’, zob. EWAIA I, 681). — Forma pierwiastkowa *tri- pochodzi bądź z I członu złożenia (por. gr. τρι-έτης ‘trwający trzy lata’, τρι-ήρης ‘okręt o trzech rzędach wiosł’), bądź z przypadków słabych paradygmatu ‘trzy’, por. np. loc.pl. *tri-su ‘w trzech’ (wed. *triśú*, lit. przest. *trisù*, scs. *trīxū*, gr. τρισί). Łac. *tertius* i umbr. *tertim* (acc.sg.) kontynuują *trit-iō-, czyli derywat od neoosn. *trit-, wyabstrahowanej z ordinales *tritos (por. Weiss 2009, 374, Meiser 1998, 174). — Drw. *trečiaĩp* adv. ‘w trzeci sposób’ (*Vienur vienaip, kitur kitaip, trečiuŗ trečiaĩp kalba, dirba* ‘W jednym miejscu tak, w drugim siak, w trzecim miejscu w trzeci sposób mówią, robią’), *trečiõkas* ‘uczeń trzeciej klasy, trzecioklasista’, *trečiuŗ* adv. ‘w trzecim miejscu, w trzecie miejsce’, *trečiũjũ teĩsmas* ‘sąd rozjemczy, polubowny’. Cps. *trečiãdalis* a. *trẽcdalis* ‘trzecia część’ (por. *dalis*), *trẽciãdien* adv. ‘trzeciego dnia, na trzeci dzień’ – kontrahowana forma acc. temporis *trẽciã diẽnq*, *trẽciãdienis* ‘środa’ (dosł. ‘trzeci dzień’, por. *dienà*), *trečiaẽllis* ‘trzeci z kolei; z trzeciego pokolenia (krewny); trzeciego gatunku (kasza); trzeciorzędny, nieistotny’ (por. *eilẽ*; ciekawy jest war. *trẽčiãilis*, gdzie akutowany dyftong *ai* wskazuje na kontrahowanie *ã-ai* w *trẽčiã-ailis, to z kolei z asymilacji barw samogłoskowych *a-ei > a-ai*), *trẽčiãlakai* m.pl. ‘ziarno najgorszego gatunku’ (por. *lak-*), *trẽcialiekas* przest. ‘trzynasty’ – ze zrostu *trẽcias liẽkas* (zob. *likti*), *trẽciarũšis* ‘trzeciego gatunku, trzeciorzędny’ (por. *rũšis*), *trẽciamẽtis* ‘w wieku trzech lat, trzyletni’ (por. *mẽtai*), *trẽčiãsyk* adv. ‘po raz trzeci’ (por. *sỹkis*).

trẽčiõkas 2 p.a. przest., gw. 1. ‘dawna moneta srebrna o wartości trzech groszy’, 2. ‘trzecia część włóki’, 3. ‘trzecia część zebranego zboża’, 4. ‘zwierzę mające trzy lata’, 5. ‘trzeci koń, zaprzężony na przyprzążkę’ — zapożyczenie albo kalka z pol. przest. *trzeciak* (wszystkie wymienione tu użycia litewskie mają polskie odpowiedniki, zob. Sw VII, 145). Segment pierwiastkowy dostosowany do liczebnika *trẽcias* ‘trzeci’; akcentuacja sufiksalna jak w rodzimych wyrazach na *-õkas*. Zob. też POLŽ 172. LEW 1115 niesłusznie uznał *trẽčiõkas* za intralitewski drw. od *trẽcias*.

treigỹs, -ẽ 4 p.a., *treĩgis*, -ẽ 2 p.a. ‘trzyletnie zwierzę domowe: koń, krowa, owca’ (por. *Dveigỹs treĩgĩ móko* ‘Dwulatek poucza trzylatka’), 2. gw. ‘potrójny owoc, np. orzech’, 3. gw. ‘ktoś skazany na trzy lata katorgi’ — prawdopodobnie wywodzi się fonetycznie z *treikys, przez perseweracyjne udźwięcznienie obstruentu (*ik > ĭg*). Formacja z suf. *-kys* od osnowy *trej-* jak np. w *trejĩ mẽtai* ‘trzy lata’. Por. *vienẽrgis*, *trejẽrgis*, *ketvẽrgis* (pierwotny suf. *-kis*). Co do sonoryzacji w pozycji po *ĩ* por. *kraĩkas > kraĩgas*; **svaikus > svaigũs*. Por. też *lk > lg* w *mainẽlga*, *vertẽlga*. Inaczej BSW 328 i LEW 1115, gdzie *treigỹs* identyfikuje się z psł. *tridzĩ, zrekonstruowanym na podstawie jednostronnego świadectwa rcs. *triziĩ* ‘trzy lata mający’ (BSW: pbsł. *treĩga- ‘dreijährig’). — Por. jeszcze *treigẽ* 1. ‘trójka, cyfra 3’, 2. ‘trójka, ocena szkolna oznaczona cyfrą 3’. Osobno zob. *triẽrgis*.

treiliũoti, *treiliũoju*, *treiliavaũ*, war. *treilioti* gw. ‘ciągnąć tratwę a. łódź na linie pod prąd, holować’ — zapoż. z prus.-niem. *treilen* ‘ciągnąć statek na linie’, por. nwn. *treideln* (GL 143). Wtórny dyftong *ie* pokazuje *trieliuoti* DP (zob. PAŽ 494); *ĩel* z metatezy *ĩ* w *eĩl*. — War. *treiliũoti* (*Treiliũoti yra botq, baidokq traukti, stumti su prysais* JU) ⇐ pol. przest. *trেলować* «ciągnąć (holować) statek po *trelu*, tj. ścieżce, i *trelq*, tj. liną, z niemieckiego» (Brückner 575).

treĩnas 4 p.a. gw. ‘trzecia część czego; trzecia część włóki’ — analiza *trei-nas*, drw. od neoosn. *trej-* wyabstrahowanej z liczebnika *trejĩ*, *trẽjos* (zob.). — Drw. *treinaĩ* adv. ‘trojako’, *treinaĩs* adv. ‘we trzech’, *treineĩtis* ‘trójkąt’ (⇒ *treineĩtiškas* ‘trójkątny’), *treinỹs* 1. ‘trzy rzeczy tworzące pewną całość, trójca’, 2. bot. ‘turzyca prosowata, *Carex panicea*’, 3. bot. ‘sit ściśniony, *Juncus compressus*’, *treinũs* ‘potrójny’. Por. łot. *treinis* ‘trzecia część jako

jednostka miary, Drittel, eine Maßeinheit'. Vb. denom. *treĩnyti*, -iju, -ijau 'po raz trzeci orać lub bronować' (war. ze zmianą *ei > ai*: *traĩnyti*), por. syn. *trejóti* s.v. *trejì*.

treinijà 2 p.a., gen.sg. *treinijos* gw. 'rozwora, kawał mocnego drzewa długości ok. 2 metrów, rozpiłowany do połowy swej długości i rozchylony w kształcie wideł, łączy tylną oś wozu z osią przednią' (por. *Treinijà – ratų pasturgalis, dvišakumotai parskeltas* '«Treinija» to tylna, rozwidlona część wozu'). Zmienione z *trainijà* ts. Formacja z suf. -ija zastąpiła *trainià* 2 p.a. Była to fonetyczna transpozycja zapożyczenia stblr. *trojnja*, por. blr. *trajnjá*, -í 'rozwora' (ros. *trójnja*, pol. *trójnia*). Z obocznym sufiksem: *treinẽ*, *trainẽ*. Zmiana *trainijà > treinijà* mogła nastąpić pod wpływem rodzimego wyrazu *treĩnas* (zob.). War. m. *treinijas*, *trainijas*; z innymi sufiksami: *trainiejà*, *trainilas*, *trainỹlas*, *trainỹkas* a. *traĩnykas*. Por. LEW 1115. Zob. też germanizm *lėmbonas*. — Zapoż. litewskie w pol. gw. *trejniła* $\Leftarrow$ *trainilas* (Zdancewicz 350, ale z błędnym wskazaniem na lit. *trainỹs*; pominięte u Laučjute). — Drw. *treininis* a. *treininė* 'rozwora'. Drw. wsteczne: *treinẽ* a. *treĩnẽ*, *treinỹs* a. *trainỹs* 'rozwora', łot. *trēnis* ts. (por. *atāsija* $\Rightarrow$ *atāsas*; *skōmija* $\Rightarrow$ *skōmas*).

trēja adv. 'trzy razy': *trēja tīek* adv. 'trzy razy tyle', *trēja penkì yrà penkiólīka* 'trzy razy pięć jest piętnaście'. Opisowo: przysłówek na -a urobiony od liczebnika zbiorowego *trejì* (zob.). Historycznie: *trēja* jest formą rodzaju nijakiego, która kiedyś współistniała z m. *trejì* i f. *trējos*.

trejānka 1 p.a. gw. 'wódka wypalona z miodem i masłem, czasem zaprawiona korzeniami' — ze zmiany **trajānka*, co zapożyczone z pol. *trojanka* 'wódka wyprażona w piecu z miodem, do której dodano korzeni «z siedmiu szuflad», podawana jako lekarstwo' (por. SGP V, 421, SW VII, 113). Zmiana wokalizmu na skutek adideacji do liczebnika *trejì*, *trējos* 'troje'. War. *trejānkē*, *trejānkīnē*. Litewska nazwa odpowiedniego napoju (lekarstwa) brzmi *trējos devynėrius*, dosł. 'troje dziewięcioro', czyli $3 \times 9 = 27$ ziół. Por. POLŽ 172n. Zob. też *trainykas*.

trejì, f. *trējos* 4 p.a. 'troje, trójka' — formacja kolektywna, utworzona od osnowy *pie*. **trej-*, tkwiącej m.in. w liczebniku *trīs* 'trzy' (pbsł. **trijis*, to z *pie*. **trejes*). NB. Zaskakująca samogłoska o w odpowiedniku psł. **trojì* 'trojaki' (ros. *tróji*, *tróje*) nie polega na apofonii, lecz na analogicznym wyrównaniu do formy **dvojì* 'dwojaki, podwójny' (zob. SBS I, 63). — Drw. *trejeri*, f. *trējerios* coll. 'troje' (*Trejeriais ratais nuvažiavo* 'Pojechali w trzy wozy'), war. *trejeli*, f. *trējelios*. Zob. też *triērgis*. — Coll. *trējetas* 'troje, trzy, trójka' (*Jū būvo trējetas* 'Ich było trzech/troje') < **trej-atas* (por. suf. -at- w łot. *trijatā* 'we troje', *četratā* 'we czworo', jak również w lit. *vienatis* 'samotność'). — Kontrahowany war. żmudzki brzmi *trėitas* (*trėits*) 'troje, trójka', przy czym akut tłumaczy się wydłużeniem zastępczym po synkopowaniu sufiksальной samogłoski, podobnie jak w *dvėitas* (zob. Zinkevičius 1981, § 511). Forma gwarowa *trėtas* (*Pieno yra – trėtas karvių* 'Mleka jest [dość] – [są] trzy krowy'. *Pakinkėm trėtą arklių* 'Zaprzęgliśmy trójkę koni') oddaje brzmienie /tr'atas/, wynikłe z kontrahowania formy *trējetas*. Por. *dvėtas* 'dwoje' s.v. *dvejì*. — Od neoosn. *trejet-* urobiono *trejetukas* 'trójka (ocena szkolna)', z kolei od neoosn. *trejetuk-*: *trejetukininkas* 'uczeń trójkowy'. — Inne: *trejaip* 'na trzy sposoby', *trejybė* a. *trejybė* 'trójca, Trójca święta' (por. *traičė*), *trejopas* 'trojaki, troisty, potrójny' (w SD *trejopas* stoi obok *trejokias*, SD¹ *trejakas* $\Leftarrow$ pol. *trojaki*; por. *dvejokas*). — Vb. denom. *trejóti*, -ju, -jau 'orać lub bronować po raz trzeci', war. *trejūoti* (zob. też *treĩnyti*).

trėkšti, *trėškiu* (war. *trėškiu*), *trėškiaũ* 1. 'cisnąć, ścisnąć, zgniatać, SD «tłoczyć»', 2. 'tłoczyć tak, że tryska sok, zgniatać pod prasą, wyciskać sok', 3. 'rozgniatać stopą, np. robaka', 4. 'wytrzeszczać oczy'. War. *trėkšti*, -iu, -iau. Cps. *įtrėkšti* 'wtłoczyć do środka (np. lek do nosa, oka, ucha); dodać do potrawy (nieco mleka, śmietany)', *ižtrėškiu* SD

«wytłaczam co» (syn. *išspaudžiu*), *patrēkšti* ‘nieco ścisnąć, wysączyć; podoić (krowę, która nie daje już dość mleka)’, *sutrēkšti* ‘zmiażdżyć (rękę, nogę); rozdrobić, utrzyć w móżdżerzu’, DP ‘udławić’. Z innymi sufiksami: *trēkštelėti* ‘nieco przycisnąć, zgnieść; wypić nieco wódki’, *trēkšterti* ‘trzasnąć (drzwiami), uderzyć (o piorunie)’, też w zlorzeczeniu: *Kad tu trēkštertum!* ‘Obyś pękł!’. Antewokaliczne *trekš-*: *trekšėti*, -i, -ėjo ‘trzeszczeć – o desce podłogi, o krześle, łóżku’, *trekšėnti* ‘rozgryzać orzechy (o wiewiórce)’. Wszystko to są czasowniki utworzone od wykrz. *trēkš*, *trēkšt*, *trēkšt*, opisujących odgłosy pękania (trzeszczenie, trzask), łamania, tarcia i rozrywania się. Paralele: *treškėti* $\Leftarrow$ *trėšk*; *traškėti* $\Leftarrow$ *trākšt*, *trākšt*; *traiskėti* $\Leftarrow$ *trikšti*. ALEW 1121 ignoruje lit. derywację od wykrzyknika i odtwarza dla *trešk-V/trėšk-C* pwk. pie. *tresk- ‘wyciskać, wybijać, ausquetschen, herausschlagen’ (podobnie już LIV² 651, choć ze znakiem zapytania). Jedyne oparciem porównawczym dla tej rekonstrukcji ma być goc. *priskan* ‘młócić’, stwn. *dreskan* ‘wybijać, młócić’. ALEW idzie zresztą krok dalej i stwierdza, że *tresk- jest neopierwiastkiem, powstałym z metanalizy formy prs. o suf. *-ské/o-. Jak to prs. miałoby wyglądać, słownik nie podaje; z przytoczonego comparandum w postaci lit. *trėkti* ‘psuć; trwonić’ (prs. *trekiù*) wolno wnosić, że chodzi tu o jakieś pie. *trek-ské/o-. Wynikające z takiej struktury problemy fonetyczne pozostawiono w ALEW bez komentarza. — Drw. *trēkštas* SD «tłoczony», *trēkštuvė* ‘to, czym się tłoczy płyn, szpryca’, stlit. też ‘prasa do tłoczenia winogron’ BRB (syn. *zobajus*, zob. PAŽ 493).

trēkti, *trekiù*, *trėkiaũ* 1. ‘psuć, zużywać bez korzyści, marnować materiał (o nieumiejętnej robocie); rozchlapywać żarcie (o świni)’, 2. ‘trwonić pieniądze, majątek’, 3. ‘brudzić, zanieczyszczać, kalać gniazdo (o ptaku)’, *aptrėkti* ‘pogryźć – o psie napadającym bydło, świnię’, *ištrėkti* ‘wybić, pozabijać (żołnierzy na wojnie); roztrwonić’, DP ‘rozpraszać’, *sutrėkti* ‘zmarnować, roztrwonić’. Refl. *apsitrėkti* ‘stracić reputację (o dziewczynie)’, *nusitrėkti* ‘umrzeć, zdechnąć’, *susitrėkti* ‘zepsuć się – o pogodzie’. Pwk. *trek-* tworzy szereg apofoniczny ze SO *trak-*, SZ *trik-* oraz WSE *trėk-*, ale nie ma wyraźnych nawiązań ie., por. LEW 1116, ALEW 1121. Por. jeszcze osnowę infigowaną s.v. *treñkti*. — WSE *trėk-*: prt. *trėkiaũ*. — SZ *trik-*: *trikti* ‘rozstrajać się’ (zob. s.v.; tam też o nowym SO *traik-* i nowym SE *treik-*). — SO *trak-*: *trākas* (zob.), *traknūs* 1. ‘zmięty, starty, połamany (o słomie)’, 2. ‘wysoki; mocny, tęgi – o człowieku, o koniu’ (por. łot. *trėkns* ‘tuczny, tłusty; tęgi, mocny’), *traknaĩ* m.pl. ‘zmięta słoma na ściółkę; słoma owsiana a. jęczmienna’, *trakniaĩ* m.pl. 1. ‘nieprosta słoma’, 2. ‘prosta słoma na strzechę’ (war. *trāknēs*, *pātraknēs*), 3. ‘siano rozdrobnione przez myszy’, 3. ‘ułamki torfu’, 4. ‘barszcz’.

trėmpelis, -io 1 p.a., *trėmpelis* 1 p.a. gw. ‘półpiętro wzniesione na słupach pod dachem stodoły’ (*Ano staldas pabudavotas yr su trėmpeliu, gali prydėti daug šieno* ‘Jego stodołę zbudowano z «trepelis», więc może pomieścić dużo siana’) — zapoż. z prus.-niem. *trempele* ‘das halbe Stockwerk eines Hauses’ (zob. GL 143). Zob. też *artýkė*.

trėmpti, *trempiù*, *trempiaũ* 1. ‘deptać, tupać; uderzać kopytem o ziemię’, 2. ‘o krowach, koniach: zadeptywać, tratować zboże, łąkę’, 3. przen. ‘ciężko pracować, harować’ (*Trėmpėm kaip jaučiai* ‘Harowaliśmy jak woły’), 4. ‘depcząc zabrudzić, nanieść błota do izby’, 5. przen. ‘ciężzyć, uciskać’, 6. przen. ‘pogardzać, lekceważyć, poniżać’, *pratrempti* ‘wydeptać ścieżkę (w śniegu)’, refl. *išsitrempti* ‘wynieść się, wyprowadzić się’. Z pochodzenia jest *trempe-* neopierwiastkiem wyabstrahowanym z formy prs. infig. *trempe do *trep-*, zob. *trepėnti* ‘dreptać’. Paralele: *kemp-* (s.v. *kėpti*), *stemb-* (s.v. *stėbti*), *vemp-* (s.v. *vėpti*). Obocznikiem do *trempe-* jest *dremb-*, por. *drembti* m.in. ‘rozdeptywać, tratować’ (zob.). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *trempnąc* ‘tupnąć nogą ze złością’ (Zdancewicz 350). — Drw. *trėmplėnti* ‘deptać, tratować’, *tremplioti* ts., *trempsėti* ts. Nomina: *trėmpas* ‘łąka, pastwisko’ (znacz. etym. ‘miejsce stratowane’; n.m. *Trempiniai*), *trempimas* ‘tupot nóg’. —

SZ *trimp-*: *triṁpti*, *trimpīu*, *trimpiaũ* ‘posuwać się o kiju (o starcu), dreptać, chodzić pomалу’ (war. *striṁpti*), *trṁpti* ‘tańczyć z przytupami’, *nusitrṁpti* ‘zmęczyć się przytupywaniem’, *trṁptērēti* ‘potknąć się’; wykrz. *triṁp* o tańcu z przytupami (*Šoka tokius tancius – triṁp triṁp triṁp* ‘Tańczą takie tańce – «trimp trimp trimp»’). Podstawą pdg. *triṁpti*, *-iũ* było prs. infigowane *trimpu od *trip-* ⇐ *trep-* (paralele: *brid-* ⇐ *bred-*; *grib-* ⇐ *greb-*; *krit-* ⇐ *kret-*). — Neoapofonia SZ *trimp-* ⇒ SP/SO *tramp-*: *trampyti, iter. ‘deptać, tratować’, por. postverbalia: *trámpa*, *trampà* lub *trāmpas* ‘miejsce wydeptane, stratowane przez zwierzęta; koleina wygnieciona płozami sań’ (syn. *trāpas*, *trapà*). Vb. denom. *sutraṁpaliuoti* ‘wygnieść, zdeptać, stratować’ (syn. *drambālyti*), *sutrampāsyti* ts. (syn. *drapāsyti*).

trēṁti, *tremiũ* (zam. *tremũ, por. stłot. *tremu*), *trēmiaũ* 1. ‘odganiać od siebie, odpędzać’, 2. ‘wypędzać, wysiedlać; wysyłać w odległe strony, na zesłanie’, 3. ‘deptać, niszczyć, niweczyć’, 4. ‘nie pozwalać, zabraniać’, 5. stlit. ‘gardzić’ (*Netremkim nuog savęs tokia daikta* PK 1867 ‘Nie gardźmyż tak upominkiem zacnym’). Pdg. gw. *trēṁti*, *tremiũ*, *trēmiau*. Cps. *atatremti* DP ‘odegnać, odpędzić, odprawić, odrzucić, oddalić, odpłoszyć’, *atatremiu* SD¹ «odżeniam» (syn. *atvarinėju*), *ištreṁti* ‘wygnać, wypędzić’, SD «wyganiem» (syn. *išvarau*), *nutreṁti* ‘zesłać (do odległego kraju, na Syberię)’, DP ‘oddalić (chorobę)’, *patremti* DP ‘odpędzić’, *pritremti* DP ‘przymusić’, refl. *prasitreṁti* ‘przestraszywszy się zaniechać kradzieży, spłoszyć się’, *susitreṁti* ‘powstrzymać się (np. od picia wódki)’, stlit. ‘przestraszyć się’. Odpowiednik łot. *tremt*, *tremju* (stłot. *tremu*), *tremu* ‘tupać, odpędzać’ (LEGR 594). Znacz. etym. ‘wprawiać w drżenie, budzić strach, płoszyć (zwierzęta, ptaki)’. Należy do pie. *trem- ‘drzeć, trząść się ze strachu’ (LEW 1117, LIV² 648, ALEW 1121), gr. τρέμω ‘drzeć, trząść się, drzeć z lęku, z obawy’, łac. *tremō*, *-ere* ‘drzeć, bać się’, alb. *tremb* ‘przestrasza, wypędza’, toch. A *trāmās* ‘jest zły, podniecony, drży’, SO gr. τρομέω ‘trząść się, drzeć; bać się czegoś, drzeć przed kimś, lękać się kogoś’, τρόμος m. ‘drżenie (ze strachu, z zimna), dreszcze’, τρομός ‘drżący, chwiejny, niepewny’. — Drw. *tremdinēti*: *attremdinēti* DP ‘odganiać’, *ištremdinēti* ‘wyrzucać, wyganiać’, *tremēti* ‘niepokoić’, war. s-mobile: *stremēti* ‘budzić strach, płoszyć’. Nomina: *tremtis*, *-iēs* f. ‘wygnanie, zesłanie’, *patremtōjas* DP ‘wzgardziciel’ (por. *klaustojas* ⇐ *klāusti*). — Neoosn. *tremt-* (*ištreṁtas* ‘wypędzony’): *tremtinys* ‘wygnaniec, zesłaniec’, n.m. *Tremtiniai* 2x. — WSE *trēm-*: *ištrēmimas* DP ‘wygnanie’, SD «wygnanie skądkolwiek» (por. *iššaukimas* «wygnanie z oyczyzny»), *patrēmimas* ‘odtrącenie’, DP ‘wzgarda’. — SZ *trim-*: *trṁmti* (zob.). — SO *tram-*: *trāmdyti* (zob.), *traminti* (zob.). Nomina: *trāmas*, *-à* adi. ‘niespokojny, błakający się’ (o budowie przypominającej gr. τρομός, zob. wyżej), ⇒ vb. denom. *tramāuti* ‘wprawiać w drżenie, poruszać czym’ (*Ans su kartimis tramāuna žoles*, t.y. *baido žuvis, kad eitų į tinklą* JU ‘On żerdzią porusza zarośla, tj. płoszy ryby tak, aby weszły do sieci’); *tramūs* 1. ‘budzący strach, przejmujący lękiem’ (*tramũ* adv. ‘straszenie’), 2. ‘opanowany, kto potrafi stłumić wzburzenie, pokusę’. Tu pewnie też *ištramūs* ‘szybki, gorliwy (w pracy); wspierający ubogiego’. Por. łot. *tramīgs* a. *tramjš* ‘płochliwy, pierzchliwy, bojaźliwy’, przest. *trams zirgs* ‘płochliwy koń’, gw. *tramīķis* ts.

trendēti, *trendēju* (war. *trēndu*, *trēndžiu*), *trendėjau* 1. ‘o drzewie: być toczonym przez robaki, korniki; próchnieć, butwieć’ (*sutrendėjęs medis*), 2. ‘o serze: pleśnieć, gliwieć’ (*sutrendėjęs kėžas*). War. akc. *trēndēti*, *trēndu* (lub *trēndžiu*), *trēndėjau*. Analiza: *trend-ē*, durativum od neopwk. *trend-*, który wyabstrahowano z prs. na *-d-*, *tren-da, od bliskoznacznego *trenēti* (zob.). Pwk. *tren-* to neoapofoniczny SP/SE do *trin-*, przy czym akut *trēndu* nasuwa myśl o związku z *trintis* ‘ścierać się, wycierać się’ < *trīn-C; z tymże pierwiastkiem związane są m.in. nazwy ‘kornika’, por. *trynėlė*, *trynė* i *trainėlė*, *trainė*. Przy założeniu, że w wypadku litewskiego prs. *trēndu* mamy do czynienia z materią odziedziczoną, można sobie wyobrazić następujący ciąg przekształceń: 1° spodziewana w

pralitewskim kontynuacja formacji infigowanej ma postać *tri-n-d-ō, mianowicie z wtórną sekwencją *tri- na miejscu *tir-C < pie. *tr-C (†tirndō jest fonotaktycznie wykluczone) oraz z fleksją tematyczną zam. atematycznej (prs. 3 os. *tri-n-sti). Całkiem inaczej LIV² 631, który umieszcza *trendēti* s.v. *terd-/trd- ‘durchbohren, spalten’, razem z infigowanym prs. wed. *trñatti* ‘wierci, rozszczepia, otwiera’ < *tr-né-d-ti. Słownik nie odpowiada jednak na pytanie, jak mają się do siebie formy pierwiastkowe *tred- i *terd-. — Neoapofonia SP/SE *trend-* ⇒ SO *trand-*: *trandēti*, *trandēju* (war. *trandù*, *trandžiù*), -*jau* ‘być toczonym przez robaki, korniki, mole; próchnieć, zamieniać się w próchno; robaczywieć (o mięsie, słoninie)’, ⇒ *trandis* (zob.). — Neoapofonia SP *trend-* ⇒ SZ *trind-*: *triñdē* (zob.).

trenēti, *trenēju* (war. *trenù*, *treniù*), *trenėjau* gw. 1. ‘o drewnie: butwieć, murszeć, próchnieć’ (*Trenēte medis ištrenėjēs*), 2. ‘o tkaninie, odzieży: tracić spójność, rozłazić się, parcieć’ (*Trenēte marškiniai sutrenėję*). Odpowiednik łot. *trenēt*, *trēnu* a. *trenu*, *trenēju* ‘butwieć; o napoju: wietrzeć’. Lit.-łot. *tren- jest neoapofoniczną formą na SP/SE, powstałą na bazie neoosnowy *trin-*, pochodzącej z resegmentacji formy *trin-ù* ⇐ prs. *tri-nù* (to z kolei zam. *tir-n-u), por. *trinti* ‘trzeć, ścierać, piłować’. Paralela: *trinš- ⇒ *trenš-/*tranš- (s.v. *trēšti*). Formacja na -ē- przypomina bliskoznaczny czas. *trunēti* ⇐ *truna. Osobno zob. *trīnēti*. — SO *tran-*: *tranēti*, -*ju*, -*jau* ‘starzeć się’. — Nie jest nieprawdopodobne, że obok prs. *trēna* pojawiło się nowa formacja z sufiksem -d- jako wykładnikiem nieprzechodniości, *trenda, i że ta formacja uległa z czasem resegmentacji na *trend-a, dając początek duratywnemu pdg. *trendēti* (zob.).

treñkti, *trenkiù*, *trenkiaũ* 1. ‘wszczynać hałas (o dzieciach)’, 2. ‘silnie i głośno uderzać (o piorunie), grzmieć (o burzy)’, 3. ‘trzaskać, stukać’, 4. ‘ciskać, miotać’, 5. ‘wydzielać nieprzyjemną woń, trącić’ (*Miltai pelėšiais treñkia* ‘Mąka trąci stęchlizną’), 6. gw. ‘być podobnym do czego, przypominać co’. Cps. *aptreñkti* ‘obić; wydeptać, wyrównać drogę’, *nutreñkti* DP ‘zarazić, ruszyć (powietrzem)’, *partreñkti* ‘zbić z nóg, powalić’, *pritreñkti* ‘uderzeniem przygłuszyć, ogłuszyć (o rybach pod lodem)’. Refl. *apsitreñkti* ‘oswoić się, przywyknąć do nowego miejsca’ (por. pol. *otrząsać się z czym* ‘obeznać się z czym, oswoić się’), *atsitreñkti* ‘odbić się od czego; wpaść z hałasem’, *nusitreñkti* ‘uderzyć się, potłuc się’. Odpowiednik łot. *triēkt*, *triēcu*, *triēcu* ‘uderzać, bić, potrząsać, rozbić, potłuc, rozgnieść; przepędzić, spłoszyć; pospieszyć, ponaglić’. Do pie. *trenk-/trenk^u- ‘przeć, napierać, drängen’ (LIV² 649), por. goc. *preihan* ‘napierać, pchać’, stang. *ðringan* ‘napierać, cisnąć się’, stwn. *dringan*, nwn. *dringen* ts. (Kroonen 547). Zob. też BSW 328n., LEW 1118 i ALEW 1121n. Niezdecydowane jest pokrewieństwo ze scs. *trōtū*, *trōtī* ‘tłum, ciżba’, ros. *trut* ‘mnóstwo’ (por. REW III, 144; znacz. etym. ‘ścisk, tłok’) i łac. *truncus* ‘pozbawiony gałęzi; okaleczony’ (por. de Vaan 630n.). — Drw. *nutrenkimas* DP ‘zarażenie, zaraza’, *treñksmas* ‘trzask, huk, łomot, łoskot’ (⇒ *trenksmingai* adv. ‘z łomotem, łoskotem’). Neoosn. *trenkt-*: *trenktinis* ‘grzmot, piorun’. — SZ *trink-*: *trinkti*, *trinksta*, *trinko* ‘wydać głośny odgłos’, *sutriñkti*, -*triñka*, -*triñko* ‘podnieść hałas’ (*trinku* SD «huczę, krzyczę», syn. *šukauju*, *šneku*), *trinkčioti* ‘stukać, hałasować’, *trinkėti* a. *trinkėti* ‘trzeszczeć (o podłodze), trzaskać (o piorunie); zakłócać ciszę, spokój, hałasować, łomotać; huczeć (o wystrzałach)’, *trinksėti* ‘łomotać, stukać’. Wykrz. *trinkt*, *triñkt*, *trýnkt* ‘trach!’, ⇒ *trinkelėti* ‘uderzyć, stuknąć, trzasnąć’. Por. łot. *trīcēt* ‘trząść się, drzeć’, *trīcināt* ‘wprawiać w drżenie’. Tu też pdg. apofoniczny: *trenkù*, *trinkaũ*, *triñkti* ‘myć głowę’ i ‘kapać owce’ (por. Leskien 1884, 352), por. n.jez. *Trinktinis*. — SO *trank-*: *trankýti* (zob.).

trénta 1 p.a. gw. ‘kierunek, strona, okolica’ (*I kitą tréntą nuo Pamario yra liūnynių* ‘W drugą stronę od Pamarys są bagna’) — zapoż. z prus.-niem. *trent* ‘Gegend, Schritt, Gang, Gewohnheit’ (GL 143, LEW 1118), śrdn. *trent* ‘Umkreis’ (Prellwitz 55). Por. akut w zapoż. *šmánta* i *tinta*.

trēpai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. 1. 'stopnie, schody', 2. 'trap z desek, do których przybito poprzeczki na oparcie nóg', 3. 'galeria w kościele' — zapoż. z prus.-niem. *trep* (GL 143, LEW 1118, Čepienė 113), por. nwn. *Treppe* f. Forma pl.t. i rodzaj męski wzorują się na rodzimym *lāiptai*. Por. polonizm *skādai*. — War. *trāpai*, też sg. *trēpas* (*Trepu mes lipdavom in prėslo* 'Po «trepas» wchodziliśmy na przeszło'), f.pl. *trēpės*. Łot. *trepes* f.pl. 'schody' ← śrdn. *treppe* (Jordan 104).

trepėnti, *trepėnù*, *trepėnaũ* 1. 'przytupywać w tańcu, dreptać i deptać, tupać', 2. 'biec niejako drepcząc, skacząc', 3. 'przydeptywać (rośliny, suknię)', *ištrepėnti* 'wygnieść, stratować kielki, rośliny', *pritrėpėnti* 'nanieść do izby błota, brudu'. War. s-mobile: *strepėnti* 'tupać, przytupywać'. Por. *Su kojele pastrepėnk, su rageliu pabarškenk!* 'Nóżką tupnij, różkiem zapukaj!'. Formacja iter.-demin. na -en- (por. GJL II, § 674n.) od zanikłego czas. prymarnego **trepù*, **trėpti* (zob. infigowane *trep-* s.v. *trėmpti*). Por. typ *bildėnti*, *klegėnti*. Do pie. **trep-*/**trp-* 'stąpać, deptać' (LIV² 650), por. gr. *τρέπω* 'zwrócić, skierować; zwalić, przewrócić, pobić, rozgromić', SZ *τραπέω* 'wygniatać nogami winogrona' (**trp-ejē-*), alb. *shtyp* 'depcze, tratuje, rozgniata' (**trip-*). — W słowiańskim jest pochodny czas. **trep-ā-*, por. strus. *trepati*, *trepļu*, ros. *trėpátʹ*, *trėpljũ* 'uderzać, potrząsać, międlić (len, konopie), trzepać (wełnę)', pol. *trzepać* 'uderzać, potrząsać dla oczyszczenia' (stpol. *trzepać konie* 'czyścić konie'). Tę iteratywną formację na -ā- można zestawić z lit. *drept-* w *dreptoti*, -ju, -jau 'deptać, tratować łąkę, zasiew', < **trepoti*, jak też ze stpr. ENCH *ertreppa* 3 os. 'przekraczają', por. *wissans quai schins pallaipsans ertreppa* 'wszystkich, którzy te przykazania naruszają, alle die diese Gebot vbertretten'), co przez apokopę z **ertrepā-ja*, inf. **ertrep-ā-t*. Na temat stpr. *trapt* zob. uwagę s.v. *trapinėti*. Zob. też BSW 329 (pbsł. **trepō* 'trete'), LEW 1119, Boryś 649. — Inne drw.: *trepinėti* 'tupać, przytupywać na mrozie; rytmicznie podskakiwać, tańczyć; bić kopytami o ziemię; powoli chodzić, krzątać się', *treplėnti* 'deptać, ubijać nogami' (war. *dreplėnti*, *nudreplėnti* 'wdepnąć w błoto'), *trepsėti* 'dreptać, tupać, przytupywać; dreptać koło domu wykonując drobne prace', *nusitrepsėti* 'tupiąc otrząsnąć (śnieg, błoto z obuwia)'. — Nomina: *trepėtas* 'kto drepcze w miejscu' (por. *plepėtas*), *trėpkus* 1. 'kto drepcze w miejscu, nie posuwa się naprzód z robotą', 2. 'niespokojny, czujny człowiek a. zwierzę' (por. *plėpkus*, *tūpkus*), *trepsà* 'miejsce wydeptane, stratowane', c. 'kto drepcze w miejscu'. — Wykrz. *trėpt*, *trėpu-trėpu*. Drw. *trėpt-elėti* a. *trėpt-erti* 'tupnąć nogą' (*Tėvas koja trėpt – ir tylu visam name* 'Ojciec tupnął i [zapadła] cisza w całym domu'). Do *trėpu-trėpu* należą *trepučėnti*, *trepučiuoti*, *trepučkoti*, *trepūkoti*, *trepulėnti*, *trėpuloti*, *trėpulti*. — War. s-mobile: *strepsniai* m.pl. 'stopnie, schody'. Do *trepėtas* jest podobne scs. *trepetũ* 'τρόμος, φόκη', ros. *trėpet*, -a 'trzepot'. — SO *trap-*: *trapinėti* (zob.), *trāpas* (zob.). — SZ *trip-* ← *trep-*: *tripnóti* (zob.). — WSZ *tryp-*: *trỹpti* (zob.). War. s-mobile: *strỹpas* (zob.). — Neoapofonia SZ *trip-/tryp-* ⇒ SP/SO *traip-*: *traipoti* 'deptać rośliny, zasiew'. — War. s-mobile *straip-* ← *strip-*: *straipinėti* 'chodzić chwiejnym krokiem, zataczając się' (por. *trapinėti*), *straip̃tis* 'przytupywać w tańcu', sb. *stráipsnis* (zob.). — Neoapofonia SZ *strip-* ⇒ SP/SE *striep-*: *striėpsnis* (zob. *stráipsnis*).

trėpnas, -à 4 p.a. 'nieczysty, nie nadający się do spożycia' (*Nunešė tą vištą atiduot, ale tiem žydam jau buvo trepna..., neėmė* 'Zaniosła, żeby oddać kurę, ale dla tych Żydów [ta kura] była już trefna..., [więc jej] nie wzięli') — zapoż. z pol. *trefny* 'u Żydów: nieczysty, niekoszerny'. — Vb. denom. *užtrėpninti* lub *sutrėpninti* 'zanieczyścić, powalać'.

trėsai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. 'odsetki, procent od kapitału' (*Tie piningai tresùs neša* 'Te pieniądze dają odsetki') — zapoż. z prus.-niem. *trese*, *treß* (GL 143, LEW 1119), to ze skrócenia wcznwn. *interesse* n. 'odszkodowanie; odsetki', por. nwn. *Interesse* n. (EWD 587). War. ze zmianą *re* > *ra*: *trāsai*, też f. *trasa* b.z.a. — Vb. denom. *tresuoti* 'wyplacać odsetki'.

trėsas 2 p.a. 1. 'galon, taśma ze srebrnej a. złotej lamy, służąca do obszywania

ubiorów, mebli itp.', 2. 'ozdobny czepek kobiecy z brokatu', 3. 'długie pióro z koguciego ogona'⁷²⁰ — ze zmianą rodzaju na męski zapożyczone z pol. *tresa* przest. 'galon' (Sw VII, 108) ⇐ nwn. *Tresse* f. 'galon, bramowanie odzieży, munduru' (tu z fr. *tresse* 'warkocz, sznur, taśma, obszycie', stfr. *trece*, *tresce* 'warkocz, pukiel', por. włos. *treccia* ts., EWD 1456). Zob. też *galiōnas* i *žēsñēs*.

trēsti, *tresiù*, *trėsiaũ* 1. 'szybko iść, bieć', DP 'bieżeć w zawod', 2. 'chodzić bez celu, wałęsać się', 3. 'o dzieciach: dokazywać, szaleć'. Refl. *trēstis* žm. 'objawiać popęd płciowy (o psach, kotach)', *apsitrēsti* 'zajść w ciążę'. Odpowiednik łot. *trēšuõš*: *Puikas ar maĩtiniēm trēšās* 'Die Knaben balgen sich – scherzweise – mit den Mädchen' (por. lit. *trēsīuos*). Por. też *tresēt* 'pędzić, gonić', *tresīt*, *-īju* 'trząść się, dygotać, trwożyć się', *trēsa* c. 'pędziwiatr, lekkoduch'. Do pie. **tres-* '(ze strachu) trząść się, drzeć' (LIV² 650n., LEW 1119n., ALEW 1122), por. gr. *τρέω* intr. 'uciekać ze strachu', tr. 'drzeć przed kimś, bać się kogoś a. czegoś' (*ἄτρεστος* 'nieustraszony'), wed. *trāsati* 'drży, lęka się'. Dziwne wydaje się umieszczenie *trēsti* razem z *trīmti* w BSW 329 s.v. **trimō* 'zittere'. Por. scs. *trēsti sę* 'drzeć, trząść się' niżej s.v. *trīsti*. — Drw. od *tres-*: *tresnōti* 'bieć powoli małymi krokami', *tresiā* 'kobieta szybko chodząca', wykrz. *trēs-trēs* o kłusie końskim. — WSE *trēs-*: *trėsiaũ* (prt.), drw. *trēsiotis*, *-jasi*, *-josi* 'o suce: być w cieczce' (*Kalē trēsiojas*, *avis ir ožka burškias*, *karvė bėgas* Ju), *sutrēsoti*, *-ju*, *-jau* 'złajac, zwymyślać', nomina: *trēsena* 'bieganie drobnymi kroczkami', *trēsīmas* 'czas rui, np. u łosi'. Tu też łot. *trēst*, prs. *trēšu* a. *trēsu*, prt. *trēšu* 'poruszać; trwonić pieniądze', refl. *trēstiēs* 'biegać hałasując, dokazywać, żartować'. — SZ *tris-*: *trīsti* (zob.), wtórnie *triš-* (zob. *trišēti*). — SO *tras-*: *trasiōti* (zob.).

trēškēti, *trēška*, *trēškējo* gw. 1. 'trzeszczeć – o lodzie, gałęziach, o ścianach chaty podczas wichury, o palącym się drewnie; trzaskać – o mrozie', 2. 'chrzęścić – o sianie, liściach kapusty, o ziarnie na żarnach, o kołach wozu', 3. 'strzykać w kościach', 4. 'chrupać, chrupotać przy gryzieniu czegoś twardego, kruchego' (por. SD *trēšku* «gruchocę»), 5. 'chrobotać – o myszach', 6. 'turkotać – o wozie na drodze', 7. 'mówić dużo, szybko, bez przerwy, paplać' (por. pol. gw. *trzeszczeć* ts.), 8. 'zapadać na zdrowiu, niedomagać' — czasownik na *-ē-* od wykrz. *trēšk trēšk* o odgłosie łamania (czegoś suchego, twardego), pęknięcia, rozpadania się. Obok tego *trēški trēški*, por. *Tik trēški trēški kažin kas sutrēškējo* 'Tylko «trēški trēški» coś zatrzęszczało'. Z innym sufiksem: *trēškinti* 'powodować trzask, chrzęst; uderzać – o piorunie', *sutrēškinti* 'złamać (rękę, łóżko); rozłupać orzech'. Paralele: *tratēti*, *triaũkšti*, *trēkšti*, *triēkšti*, *traškēti*. Zbędny wydaje się wywód *trēšk-* z pie. **tresk-* w ALEW 1118, 1121. — Dźwiękonaśladowczą podstawę mają również podobnie brzmiące czas. słowiańskie, por. 1. **trēsčati* < **trēsk-ē-*, por. ros. *trēsčátb*, pol. *trzeszczeć*, czes. *třeštět*, 2. **trēskati* < **trēsk-ā-*, por. ros. *trēskatb*, *trēskatbsja*, pol. *trzaskać*. BSW 329 orzeka prapokrewieństwo tych form z lit. *trēškēti* (za nim LEW 1120, Vaillant III, 339; IV, 65n. i REW III, 136n.). — Podwójny refleks SZ *trišk-/trušk-*: 1° *triško*, *trikšti* (zob.), 2° *truškēti* (zob.).

trēsñēs, *-iū* 2 p.a. f.pl. gw. 'czereśnie, *Prunus avium*, *Cerasus avium*' — zapoż. z pol. *trześnie* (Sw VII, 148). Por. POLŽ 173. Zob. też *čerēsñē*.

trēšti, *trēšta* (**trenš-sta*, war. *trēñša*, *trēša*), *trēšo* (war. *trēšē*) 1. 'butwieć, murszeć, gnić (o mokrym drewnie, o trupie)', 2. 'mięknąć, stawac się mączystym (o jabłkach, gruszkach)', 3. przen. 'starzeć się, opadać z sił, grzybieć'. Prs. *trēšta* ma paralełę w *krēšta* (zob. *krēšti*). Cps. *aptrēšti* m.in. 'skruszeć – o mięsie zająca', *ištrēšti* m.in. 'przegnić – o liściach, wygnić – o otworze w drzewie', *sutrēšti* m.in. 'zetleć od starości, sparcieć (o tkaninie)'. — Drw. *trēsēti*, *trēša*, *-ējo* dur. 'butwieć, próchnieć' (por. łot. *tresēt*, *tresu*, *trēsēju*

⁷²⁰ W LKŽ XVI, 782 błędnie złączone w jednym lemmacie z *trēšas*, *trēsai* 'odsetki'.

ts.), *plaukaĩ nutrešėjo* ‘włosy wypadły’; *trėšinti* caus. ‘kłaść (jabłka) na przechowanie’, refl. *pasitrėšinti* ‘(po)wylegiwać się, leniuchować’; *trėšingos būlvės* f.pl. ‘kartofle, które szybko gniją’. Czasownik lit.-łot. da się powiązać via s-mobile z rodziną pie. *(s)terk- ‘brudzić, zanieczyszczać’ (IEW 1031 n.), zob. *teršti*, *trėšti*. Inne próby referuje LEW 1121. ALEW 1123 rozważa związek *trėšti* z *teršti* ‘zanieczyszczać’ na gruncie tzw. *Schwebeablaut*. — SO *traš-*: *traša* ‘próchnica’, *trašaĩ* m.pl. ‘zgniłe zboże, zgniła słoma; próchnica, pleśń’, *pātrašas* ‘spróchniałe, zbutwiałe drzewa, chrust’ (war. *pātrašos* f.pl.), ⇒ *patraškaĩ* m.pl. lub *patrāškės* f.pl. ‘suche patyki, gałązki, chrust’, *pātraškos* f.pl. ‘chrust; paprochy siana’. Por. łot. *trass* ‘kruchy, łamliwy’, *traskans* ‘zbutwiały’. War. z s na miejscu š: *trasyti* ‘butwieć, próchnieć’ (*Nieko nepadarysi iš tokių lentų, sutrasiję visai* ‘Nic nie zrobisz z takich desek, [są] całkiem zbutwiały’), *trasaĩ* m.pl. ‘próchno’, ⇒ *trasuoti* ‘próchnieć’ (por. *tušti* ob. *tužti*). — Podwójny refleks SZ *triš-/truš-*: *trišti* (zob.), *trušti* (zob.).

trėšti, *trėšiù*, *trėšiaũ* ‘nawozić, użyźniać ziemię gnojem’. SD: *trįšiu* «gnoię rolę» (SD¹ «gnoię; nagnaiam; nawożę»). — SO *trąš-*: *trąšos* (zob.). — Pwk. pie. *(s)terk- ‘zanieczyszczać’, zob. IEW 1031n., LEW 1120, LIV² 600. Pozostawił on ślad w lit. *teršiù*, *teršti* ‘zanieczyszczać, brudzić’. Alternant na SZ *tirš- ⇒ *triš-* dał ośnowę prs. infigowanemu pb. *trinšù (transponat ie. *(s)trnk-é/ó-). Pdğ. *trinšù, *trišaũ, *trišti jako taki nie utrzymał się (por. jednak *trišti*, *trištù* ‘dostawać mdłości’). Temat infigowany doznał resegmentacji *trinš- + -u, a neopwk. *trinš- legł u podstawy neoapofonicznych stopni pełnych: SE *trenš- (*trėšiù*), jak też SO *tranš- (*trąšyti*, *trąšos*). Paralela: *grįžtù* : *grėžiù* : *sánggrąža*. — Drw. w SD: *trįšimas* «gnoienie roley» (SD¹ «nawoz»), *trįštas* «magnioiony», *aptrįštas* «gnoisty, magnioiony» (syn. *mėšlingas*).

trėtininkai 1 p.a. gw. ‘ziarno a. mąka trzeciego, najgorszego gatunku’ — formacja z suf. *-inink-*, wywodząca się z uniwerbizacji zwrotu *tretieji grūdai, miltai*, por. GJL II, § 480.

trėtininkas I 1 p.a. gw., *trėtininkas* 1 p.a. ‘piwo z trzeciego spustu, najsłabsze piwo’ (*Svečiai trėtininko negeria, jiem reikia pirmšoko*). Analiza: *tret-inink-*, od neoosn. *tret-* jak w *tretieji* nom.pl.m. ‘trzecie’.

trėtininkas II 1 p.a., *tretiniňkas* 2 p.a. 1. ‘tercjarz, przy zakonach św. Franciszka: członek stowarzyszenia religijnego osób świeckich, tzw. trzeciego zakonu’ — przekład pol. *tercjarz* (← śląc. *tertiarius* ‘należący do trzeciej grupy ludzi’), por. *trėčias* ‘trzeci’; 2. przest. ‘chłop odrabiający pańszczyznę co trzeci dzień’, 3. ‘najmłodszy parobek, wykonujący lżejsze prace’, 4. ‘właściciel trzeciej części włóki, zwanej «tercinka»’. Zob. też *tercijōnas*.

trėžvas, *-à* 4 p.a. stlit., gw. ‘trzeźwy, niepijany’ — zapoż. ze stbłr. XVI w. *trezvyj* (← pol. *trzeźwy* ‘sobrius’) albo z ros. *trėzvyj* (← por. cerk.-rus. *trezvũ*, SLA 224). War. ze zmianą *zv > zb*: *trėžbas*. Por. błr. *cvjarózy* (stbłr. *cerezvyj*) ‘trzeźwy’, ukr. *tverėzyj*, ros. gw. *terėzvyj*, *tverėzvyj* ts.

trežvastis, *-ies* f. stlit. ‘trzeźwość’ — zapoż. ze stbłr. XVI w. *trezvostb* (← pol. *trzeźwość*, *-i*). Por. SLA 224. Zob. też *trėžvas*. — NB. W DP 294¹⁷ figuruje hapaks <tiežvasties>, który jest błędnym zapisem formy gen.sg., recte: <trežvasties>. Należy odnotować, że to <tiežvasties> zostało przejęte do słownika litewsko-łacińsko-polskiego, ułożonego przez ks. D. Sutkiewicza (1848). LKŽ XVI, 160 przytacza lemmat Sutkiewicza w następującej formie: *tėžvastis* (neol.) sf. Sut ‘tėvynės meilė’ [‘miłość ojczyzny’]. Ani forma, ani znaczenie wyrazu nie odpowiadają rzeczywistości. To jest *ghost-word*⁷²¹.

⁷²¹ Zresztą podobnie jak ks. Sutkiewicz postąpił niedawno LKŽ. W tomie XIX, 293 dla zilustrowania formy voc.sg. *Viešpatie* użyto następującego cytatu z DP 294¹⁶⁻¹⁷: *Saugok, Dieve Viešpatie, idant mūsų... turtai* [recte: *Turkai*] *vieros ir teisybės ir tėžvasties nemokytų* ‘Strzeż Panie Boże, aby nas ... Turcy wiary i

tri° ‘trzy-, trój-’: forma kompozycyjna, funkcjonująca w I członie wyrazów złożonych (por. simplex *trīs*) i odpowiadająca scs. *tri°* (np. *trīšvētū* ‘po trzykroć święty’, *trīžqbīčī* ‘trójzab’), gr. τρι° (np. τρίπους ‘trójnóg’), łac. *tri°* (np. *tripēs* ‘trójnóg’), sti. *tri°* (np. *tripád-* ‘trójnóg’) i mław. *θri°* (np. *θripaða-* ‘o długości trzech stóp’). Przykłady: *tridañtis* ‘trójzab’ (por. *dantis*; łac. *tridēns* ts.), *tridieviaĩ* (zob.), *trieĩlis* = [tri.eilis] ‘złożony z trzech części, rzędów’ (por. *eilē*), *trīgubas* ‘potrójny’ (por. *gūbti*), *trikampis* ‘trójkąt’ (por. *kāmpas*; n.m. *Trikāmpiai*), *trikiñkis* ‘zaprzęg złożony trzech koni, trojka’ (por. *kinkyti*), *trikójis* ‘trójnóg; kadź’ –może być kalką ze stbłr. *trinogъ* (por. *kója*; łot. *trīkōš* ma *trī-C* z neoosnowy *trij-V* jak w gen.pl. *triju* ‘trzech’, zob. LEGR § 330), *trilỹpis* ‘potrójnie złożony, trzywarstwowy, potrójny’ (por. *lipti* I), *trīmetis* ‘okres trzech lat’ (por. *mētai*), *trinýtas* ‘o trzech niciach, w trzy nici tkany; z trzech nici skręcony’ (por. *nýtys*), *trispalvis* ‘trójkolorowy’ (por. *spalvā*), drw. *trispalvē* sb. ‘flaga trójkolorowa’ (narodowa flaga litewska); *trispỹglē* ‘ryba ciernik’ (zob. s.v. *dỹglē*), *tristiēbis* ‘o trzech masztach’, por. *stiebas* (⇒ sb. *trīstiebis* a. *trīstiebis* ‘trójmasztowiec’), *tristỹgis* ‘mający trzy struny’ (por. *stygā*), *trīšakas* ‘o drzewie: rozdzielający się na trzy gałęzie (konary); roztrojony; złożony z trzech części, trojaki’, por. *šakā* (⇒ sb. *trīšakēs* f.pl. ‘widły o trzech zębach’, *trīšakis* ‘trójzab’).

triaũkšti, *triaũškia*, *triaũškē* 1. ‘chrupać marchew, jabłko; rozgryzać z trzaskiem kość, orzechy; wydawać charakterystyczny odgłos przy gryzieniu ziarna, buraka, rzepy, przy łamaniu, kruszeniu czegoś’, 2. ‘trzeszczeć’, 3. ‘dużo mówić, paplać, trajkotać’ — czasownik utworzony od wykrz. *triáuškš(t)*, *triaũškš(t)* o trzasku towarzyszącym przełamaniu, zmiażdżeniu, zgryzieniu czegoś twardego w zębach. Paralela: *kriaũkšti* ⇐ *kriaũkšt.* — Drw. od *triaukš-*: *triaukšėti*, -i, -ėjo 1. ‘rozgryzać z trzaskiem’, 2. ‘wydawać trzask – o palącym się drewnie’, *triaukšnóti* ‘chrupać marchew, jabłko’, nomen: *triaũkšledis* ‘odłamek lodu’ (por. *lēdas*). — Drw. od *triauš-*: *triauškinti* ‘głośno żreć, jeść; gryźć z chrzęstem, trzaskiem; łamać, kruszyć, rozdrabniać’.

tribũkas 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘brzuch’, 2. ‘zawartość brzucha: wnętrzności, kiszki człowieka a. zwierzęcia’, 3. ‘żołądek zabitego zwierzęcia’, 4. przen. ‘brzuchaty człowiek’ — zapoż. z błr. *trybũx*, -á ‘brzuch’ (ZS 58), pl. *trybuxi*, -óũ ‘flaki, podroby’.

tribultas, -a 1 p.a. gw. ‘potrójny, trzykrotny’ (*Tribultą kainą nuplėš šmugelninkai* ‘Potrójną cenę zedra przemysłowicy’) — analiza: *tri-* + *-bultas*, nibyzłożenie z *tri°* ‘trzy-’ i segmentem °*bultas* wyodrębnionym z *dũbultas*, *dvibultas* ‘podwójny’, zob. s.v. *dubeltāvas*. — Drw. *tribult-žiova* b.z.a. bot. ‘bezlist, gatunek mchu Buxbaumia’ (por. *žiova*).

tribũnalas stlit. ‘trybunał’ (*Dievo tribũnalas yra auksčiausias* SP I, 114 ‘Boski trybunał iest nawyższy’), SD <tribunałas>, prawdopodobnie akcentowane *tribũnalas — zapoż. z pol. *trybunał*. — Dziś *tribunõlas* a. *tribũnõlas* 2 p.a. ⇐ ros. *tribunál*.

tričas 2 p.a. gw. ‘ten, kto cierpi na biegunkę’ — z kontrakcji *trit.šas < *trid-šas (por. *tridas*), n.agt. od SZ *trid-* ⇐ *tried-*, por. *triesti* (ŽD 219, 315). Paralele: *gũčas*, *snũčas* (GJL II, § 369). — Neoosn. *trič-/trič’-*: *tričià* a. *tričē* ‘biegunka’, *tričius* ‘kto cierpi na biegunkę’, *tričkus* ts. (por. *plėpkus* ob. *plėpūs*). Vb. denom. *tričiũoti* ‘cierpieć na biegunkę’.

tridieviaĩ m.pl. stlit. ‘trójbożanie, trynitarze’ [‘heretycy, którzy utrzymywali, że istność Trójcy św. jest potrójna’, por. SW VII, 117], np. *Kiti sau tris Dievus padarė kaip tridieviaĩ* DP 254₁₂ ‘Drudzy sobie trzech Bogów uczynili, jako Troybożanie’. *Arrionai*, *Tridieviaĩ*, *Nauia krikščiai* DP 467₈ ‘Arryani, Troybożanie, Nowochrzcęncy’. Złożenie *tri-diev-iai* jest kalką z pol. *trój-boż-an-ie* (por. *tri°*, *trīs* i *diēvas*).

tridžius, -iaus 2 p.a. gw. 1. ‘kto często miewa rozstrój żołądka, kto ma biegunkę’ (syn.

sprawiedliwości i trzeźwości uczyć nie musieli’.

traĩdžius), 2. przen. ‘kto się gorączkuje, spieszy się’, 3. przen. ‘papla, gaduła’ — nomen agentis na -ius z odcieniem pejoratywnym (zob. GJL II, § 108) od SZ *trid-* ← *tried-/traid-*, por. *triesti* ‘mieć rozwolnienie’, *traidžioti* ‘zanieczyszczać odchodami’ (← *traidyti). Z innymi sufiksami: *trīdālas* ‘płynne odchody’, *trīdas* ‘kto cierpi na biegunkę’, *trīdatīs*, -iēs ‘biegunka’ (por. *kāršatis*, *maišatis*), *trīdē* ‘biegunka; krowa; bydło, stado bydła’, *trīdūlis* a. *trīdulis* ‘ten, kto nie skończywszy jednej roboty, zaczyna drugą’. N.rz. *Trīd-upis* (syn. *Traidupys*). Vb. denom. *trīdinēti* ‘często biegać za potrzebą z powodu rozwolnienia’. Osobno zob. *trīčas*. — WSZ tryd-: *pratrīsti*, -trīstu, -trīdau ‘dostać biegunki’. Długość została uogólniona z formacji prs. *trīstu < *trind-stu, to zamiast starszego prs. infigowanego *trindu, do inf. *trīsti. Paralele: *svīsti*, *rūksti*, *dýgti*. — Neoosn. *trys-* (← *pratrīsti*): *trīsčioti* ‘mieć biegunkę’ (*Trīsčioja visos karvės*), war. udźwięczniony: *drīsčioti* (LzŽ, ZTŽ); *patryslā* ob. *patrīslā* ‘biegunka’. — Nomina: *trydā* ‘rozwolnienie, biegunka; płynne odchody’, c. ‘ten, kto bez potrzeby się denerwuje’. Cps. *kraujātryda* ‘krwawa biegunka’ (por. *kraujaĩ*), *trīdmolis* ‘gleba zawierająca marną, zapiaszczoną glinę’ (por. *mōlis*), *trīdsmiltē* ts. (por. *smiltis*).

trīekšti, *trīeška*, *trīeškē* 1. ‘wyciskać sok z owoców’ (syn. *trēkšti*), 2. ‘pryskać w koło, rozpryskiwać’ — czasownik utworzony od wykrz. *trīēkš*, *trīēkšt*, *trīēkš* o odgłosie łamania, zgniatania, miażdżenia’ (syn. *trīaukšti* ← *trīaukšt*; *trīókšti* ← *trīókšt*). Por. też *triukš* s.v. *triukšēti*.

triergis, -io stlit. ‘mający trzy lata (o krowie, owcy)’, por. u Bretkuna: *Atveskiam karvę... ir aviną triergį*, przy czym nad formą *triergį* figuruje glosa korektorska *treigį* (zob. LKŽ XVI, 813, ALEW 265). W danej postaci wyraz nie poddaje się słowotwórczemu podziałowi; próba wyodrębnienia formantu -gis, jak np. w syn. *treīgis*, pozostawia nas z segmentem *trier-*, którego nie da się sensownie z niczym powiązać. Rozwiązanie podsuwa obecna u Bretkuna formacja trójzgłoskowa *trejergis* o tym samym znaczeniu (LKŽ XVI, 738 podaje to ze znakiem akcentowym: *trejėrgis*). Jeżeli założymy synkopowanie samogłoski w nieakcentowanej sylabie początkowej, to następstwem tego będzie zmiana sylabacji, mianowicie: *tre.jer.gis* > *trjer.gis*. Akut sylaby wewnętrznej (*jēr-C*) przekształcił się zapewne w akut sylaby początkowej, stąd prawdopodobna lekcja *trier.gis (por. analizę pisowni w stlit. wyrazie *prieras*). Pod względem budowy *trejėrgis* jest derywatem na *-kis od osnowy *trejer-* jak w liczebniku zbiorowym *trejeri* ‘troje’, f. *trējerios* (← *trejì*, zob. s.v.). Wziąwszy pod uwagę znaczenie derywatu, należy tu wychodzić od syntagmy mającej w swym składzie formę *genetivus qualitatis*: *trejeriũ mētų* (*kārvė*, *avis*), dosł. ‘trojga lat’ (krowa, owca). Zmiana *trejer-kis w *trejer-gis* dokonała się przez perseweracyjną sonoryzację *rk* > *rg*, podobnie jak w *ketvėrgė*, *Jūrgis* (z *Jurkis ← błr. *Jūrka* ‘Jerzy’) i *padārgas*. Inne paralele: *lk* > *lg* w *mainėlga* i *vertėlga*; *ik* > *ig* w *kraĩgas* i *tvāigas*. Na temat formantu -k- (-kas, -kis, -kus, f. -ka, -kė) zob. ŽD 121n., GJL II, § 454n. Por. starobiałoruskie określenia zwierząt domowych według ich wieku, zakończone na -akъ: *trėtjakъ*, *čėtvertakъ*, *petakъ*. Lit. nazwy istot żywych na -kis to np. *dručkis*, *nebylkis* i *vėpkis*. Obecnie ALEW 265 opisuje *triergis* jako formację utworzoną od liczebnika *trīs* ‘trzy’ przy użyciu neosuf. -ergis (forma pośrednia *trejergis* została tu przemilczana). Zob. też *dviergis*.

trīesti, *trīedžiu*, *trīedžiau* (war. *trīedau*) 1. ‘mieć ostry rozstrój żołądka, mieć rozwolnienie, biegunkę, wypróżniać się na rzadko’, 2. przen. ‘niepokoić się, niecierpliwieć się, gorączkować się’, 3. ‘pleść, bajdurzyć’. Cps. *aptrīesti* ‘zanieczyścić odchodami (podwórze, jajka)’, *nusitrīesti* a. *pasitrīesti* ‘zdechnąć na biegunkę (o prosięciu, cielęciu)’. War. *trīēsti*. Czasownik ten nie ma dobrego objaśnienia. LEW 1122 na gruncie etymologii pierwiastkowej łączył go z pwk. *ter(e)- ‘przenikać, trzeć, wiercić’. Warto przypomnieć, że pwk. pb. *treĩd- różni się jedynie nagłosową spółgłoską od pwk. pie. *d^hreĩd- ‘cacare’,

udokumentowanego takimi refleksami, jak stnord. *drīta*, ags. *drītan*, śrniderl. *driten*, stwn. *trīzan* ‘cacare’, SO stnord. *dreita* ‘facere cacare’, zob. IEW 256, LIV² 155, Kroonen 104, Orel 76. Można tu jeszcze dołączyć ros. wulg. *dristátb* ‘mieć rozwolnienie, biegunkę’, ukr. *drystáty* ts., czes. *dřístati*, *dřizdati* ts., pol. gw. *dryzdać*, *drzyzdać* i *drzystać* ‘bryzgać rzadkim kałem’ (Bańkowski I, 305), mianowicie przy założeniu vb. denominativum **dristati*, które zostało utworzone od psł. **drista* ‘biegunka’ < **drejd-tā*-. Mało prawdopodobny jest wywód **dristati* z **trid-stati* u Machka 131n. (wątpliwy formant *-sta-). — Drw. *aptriest-kulnis* wulg. ‘zasraniec’ (dosł. ‘kto ma zafajdane pięty’, por. *apšikt-kulnis*). — Neopwk. *tries-*: *triēskus* ‘kto się wciąż spieszy, gorączkuje się, niepotrzebnie się denerwuje’ (war. *triēškius*), por. sufiks w *piřskus*, *smiřskus*. — SZ *trid-*: *tričas* (zob.), *tridzius* (zob., tam też o WSZ *tryd-* i o neopwk. *trys-*). — SO *traid-*: *tráidžioti* (zob.).

trij-: neosnowa wyabstrahowana z formy gen.pl. *trijũ* ‘trzech’ do *trỹs* (por. łot. *triju*, scs. *trījī*). Drw. gw. *trijā* ‘trójka, trzech (np. synów)’, *trijatis* b.z.a. ‘Trójca Św.’ (*Mes garbiname vieną Dievą trijatyje ir trijatį vienatyje* ‘Czczimy jednego Boga w Trójcy i Tróję w jedności’), *trijēsa* adv. ‘we trzech, we troje’ (syn. *trise*), *trijosā* a. *trijōsa*, *trijosa* adv. ‘trzy, we trzy (o kobietach)’, *trijūlē* ‘trójka, grupa złożona z trzech’. — W jęz. łotewskim na *trij-* zbudowano nowe formy dat.pl. m. *trijim* ‘trzem’ oraz loc.pl. m. *trijuōs* ‘we trzech’, f. *trijās* ‘we trzy’ (LEGR § 330). Do *trij-V* dotworzono alternant *trī-C*, ukazujący się w złożeniach typu *trikōš* ‘trójnóg’: lit. *tri-kójis*; *trizaris* ‘trójzab’ (*ibid.*). — Sądzi się, że stpr. forma gen.pl. **trijun* tkwi w toponimie *Treon-kaymyn-weysigis*, *Treon-kaymin-weisgis* z r. 1331, z głosą «trium villarum pratum» ‘łąka [należąca do] trzech wsi’, gdzie *treon* to ‘trium’, *kaymyn* ‘villarum’ i *weysigis* ‘pratum’. Zob. AON 185, PKEŽ 4, 198n. Temat **veisij-* ‘łąka’ został zestawiony z lit. n.jez. *Vejsiējis*, zob. PKEŽ, l.c. (inaczej Vanagas 369 i 378n.).

Trikaralis, -io gw. ‘święto Trzech Króli, 6.I.’ — złożenie członów *tri-* (zob. *tri°*) i *karal-* (por. *karālius*), transponujące polski zwrot *Trzech Króli* (scil. *święto*), z dwoma dopełniaczami. Przekład tego ostatniego ukazuje się w SD *Švintē trijū karaliū* «Ziawienie pańskie, Epiphania, orum». Zob. też *Krikštaĩ*, *Vankrikštis*.

trikšti, *trỹška* (**trĩška*, war. *triņška*), *triško* ‘tryskać; pękać (o kości)’, *įtrikšti* ‘wtrysnąć do środka; nadpęknąć (o szkle); wpaść do oka (o drobinie), *sutrikšti* ‘pęknąć (o butelce)’. Pdg. inchoatywny z prs. infig. na SZ *trišk-* od *trešk-*, zob. *treškėti*, *traškėti*. Osobno zob. refleks SZ *trušk-*: *truškėti*. — Neopwk. *tryšk-/trykš-*: *trykšti* (zob.). — Neoapofonia SZ *trišk-* ⇒ SP/SE *treišk-*: *aptrėiškėti* ‘zaropieć – o oczach’ (por. *trėikėti* ⇐ *trikti*; *krėitėti* ⇐ *kristi*). — Neoapofonia SZ *trišk-* ⇒ SP/SO *traišk-*: *traiškėti*, *traiška*, -ėjo ‘zreszczyć – o drzewach podczas mrozów’, *tráiškyti* (zob.), *tráiskanos* (zob.).

trykšti, *trykšta* (**trĩkšta*), *tryško* ‘tryskać, wydzierać się skąd, wypływać wąskim strumieniem w sposób gwałtowny, sikać’ — pdg. zbudowany na neopwk. *trykš-*, który wyabstrahowano z formy prs. *trykšta*: metanaliza *trykš-ta*. Forma praesentis wywodzi się drogą fonetyczną z **trinkšta* < **trinšk-sta*, a więc z formacji na -sta-, która odnowiła starsze prs. infigowane **tri-n-ška* od SZ *trišk-* (zob. *trikšti*). Paralelne neopierwiastki z samogłoską y: *dỹgti*, *svỹsti* i *nỹkti*, *slỹpti*. — SP *treškiu*, *trėkšti* ‘wyciskać tak, że tryska sok’ (zob. *treškėti*). — Nowszego pochodzenia jest gwarowy pdg. z sufiksem samogłoskowym w prs.: *trykšti*, *tryška* (war. *tryškia*), *tryško*. — Drw. *tryškinti* caus. ‘sprawiać, że płyn tryska, leje się wąskim strumieniem; wstrzykiwać strzykawką’. Nomina: *trỹškas* bot. ‘ostróżka ogrodowa, Delphinium ajacis’, *tryškėlė* ts., *tryškėnis* bot. ‘tryskawiec sprężysty a. tryskacz, Ecballium elaterium’, *trỹškės* f.pl. ‘strużki, wydmuchane smarki’ (*Kitas dviem tryškėm šniurkstelėjo iš nosių, iš aukšto paspaudęs jas dviem plačiais iškeštais pirštais* ‘Drugi smarknął dwoma strumieniami z nozdrzy, od góry zacisnąwszy je szeroko rozwartymi palcami’), *tryškynė* ‘sikawka strażacka, ogrodowa; fontanna’ (war. *trỹškynė*, *trỹškynė*), SD «sikawka». Drw.

wsteczny *tryškà* ‘fontanna’ (neol.).

trikteris, -io 1 p.a. gw. ‘lejek do przelewania płynów’ — zapoż. z nwn. *Trichter* m. (GL 143, LEW 1122). Por. łot. *trekteris* ‘lejek’ ⇐ śrdn. *trechter* (Jordan 104). Zob. też *varánka*.

trikti, *trinkù*, *trikaũ* 1. ‘rozstrajać się, psuć się’, 2. ‘mylić się’, 3. ‘zbijać się z tropu, wpadać w zakłopotanie’, 4. ‘przedwcześnie urodzić, poronić’ (*Moterišké trinka*, *ištrinka*. *Moterišké triko*), 5. ‘rozżłościć się’, 6. ‘zwariować, oszaleć’ — formacja na SZ typu RiT ⇐ ReT do *trek-*, zob. *trēkti* tr. ‘psuć, marnować’. Refleks fonetyczny †tirk- < *tṛk- nie zostawił śladu. Cps. *atitrikti* ‘poprawić się, polepszyć się – o zdrowiu’, *ištrikti* tr. ‘przedwcześnie urodzić’, intr. ‘o wcześniaku: umrzeć; o psie: wściec się’, *įtrikti* ‘pograć się w pracy, wziąć się do czegoś z zapalem’, *patrikti* ‘pomylić się, poronić, oszaleć, wściec się (o psie), wpaść w gniew, szal’, *sutrikti* ‘pomylić się w liczeniu, zaciąć się przy czytaniu; zepsuć się, pogorszyć się, nie dopisywać, zawodzić (o pamięci); zmieszać się, stropić się, okazać zakłopotanie’ (war. *sutrigti*). — Drw. *trikčióti* iter. ‘potykać się, zahaczać się, mylić się co chwila, zacinać się, jąkać się’ (por. *mikčióti*, *trukčióti*), *trikdyti* a. *trikdyti* caus. ‘doprowadzać do rozstroju, burzyć, naruszać równowagę, zakłócać spokój, niepokoić’, *Niekuo netrikdoma rimtis* ‘Niczym nie zmacony spokój’ (por. *lipdyti* ‘lepić, kleić’ ⇐ *lipti*, *migdyti* ‘usypiać’ ⇐ *mìgti*), *trikinti* ‘mylić kogo, wprowadzać w błąd, zbijać z tropu; psuć, niweczyć’, stlit. *trikyti* caus. ‘kazić’, *patrikyta* DP ‘o myśli: skażona’, *patrikimas* DP ‘trwoga, przekaza’. — Neoapofonia *trik-* ⇒ *traik-*: *tráiksėti*, *tráiksi*, -ėjo ‘trzaskać, trzeszczeć’ (por. *traĩpoti* ⇐ *trip-*; *tráišėti* ⇐ *triš-*; *tráiškyti* ⇐ *trišk-*). — Neoapofonia SZ *trik-* ⇒ SP/SE *treik-*: *trėikėti*, -ja, -jo ‘złościć się, wymyślać, szaleć ze złości; grzmieć – o burzy’, *aptrėikėti* ‘złajać kogo, skrzyczeć’. Paralele: *brėizgėti* ⇐ *brizg-*; *drėiskėti* ⇐ *drisk-*; *kėraitėti* ⇐ *krit-*. Refleksu †triek- nie ma.

trimitas, *trimitas* ‘trąbka’ — zapoż. z prus.-niem. *trömmete* (GL 143, LEW 1123), por. śrwn. *trumet*, nwn. *Trompete* f. War. *trimità*, *trimiētē* i *trimiētis* (Dowkont). Osobno zob. *trumetis* i *triübà*.

trimti, *trimstu*, *trimaũ* 1. ‘trząść się, drzeć, niespokojnie się poruszać, być niespokojnym, okazywać nieśmiałość; milknąć’, 2. ‘o bólu: ustawać, zmniejszać się, przechodzić’ (*Skaudėjimas trimsta* ‘Ból ustaje’), 3. ‘stawać się cieplejszym, letnim’ (*Nekelk puodų, testa vanduo trimsta!* ‘Nie zdejmuj garnków [z paleniska], niech woda się grzeje’). Cps. *aptrimti* ‘zaprzestać, uspokajać się; ostygnać’, *nutrimti* ‘o bólu: ustać, przejść; ucichnąć, zamilknąć; opanować się; powstrzymać się od czego’ (*Jis nutrìmo nuo gėrimo arielkos*, t.y. *apsistojo* JU ‘Przestał pić wódkę’), *pratrimti* ‘przetrzymać co, przecierpieć (chorobę), przemóc (atak bólu)’, *sutrimti* ‘wpaść w przestrach, zdenerwować się, zirytować się; poczerwienić ze wstydu’. Refl. *pėrsitrimti* a. *susitrimti* ‘przestraszyć się’, DP ‘strachać się’, prs. *sustrimstas* DP 549₄₃ ‘stracha się’ (< *su-si-trimsta-s, z pleonastyczną ptk. refleksywną) — prs. inchoatywne z suf. -sta- i SZ *trim-* ⇐ *trem-*, por. *trėmti* ‘odganiać, wypędzać’. Pwk. pie. *trem-/tṛm- ‘trząść się, lękać się’, por. gr. τρέμω, łac. *tremō*, -ere (LIV² 648, LEW 1123). Podczas gdy lit. SP *trem-* jest odziedziczony, to SZ *trim-* jest formą wtórną, ponieważ *tṛm- byłoby fonetycznie kontynuowane jako †tirm- lub †turm-. Postać *trim-* musi więc być dotworzona do SE *trem-* przez analogię. Podobny wypadek to *brid-*, nie †bird-, do *bred-* (zob. s.v. *bristi*, gdzie dalsze paralele). Gdy chodzi o akut w prs. *trimstu*, to jest on analogiczny do sełowych *sta*-prezentiów typu *kilstu*, *limstu*; podobna analogia w *gimstu*, *mīrštu* i *vīrkstu* (Derksen 2015, 470 niepotrzebnie zakłada sełową praformę *trem(H)-). — SO *tram-*: *trámdyti* (zob.). — Caus. *trimdinti* BRB ‘przestraszać, budzić strach’, *trimdyti* DP ‘przestraszać’, co ma odpowiednik w łot. *trimdīt* ‘straszyć, płoszyć’ (war. *trimdāt* ‘wygnać kogoś z kraju’). Inne causativa utworzone bez udziału apofonii to *girdyti*, *kildyti*, *tildyti*, *vīrkdyti*. Zob. też *traminti*.

trynaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. 1. 'troje bliźniąt, trzech bliźniacy, trojaczki' (*Užgimė trynaĩ vaikai*), SD *trynai* «bliźniacy trzej, tergemini», 2. 'troje zwierząt urodzonych w jednym miocie' (*Geros veislės avis: kožnus metus veda trynūs* 'Owca dobrej rasy: co roku ma trojaczki'). Formacja analogiczna, wytworzona na mocy proporcji *dù* 'dwa' : *dvynaĩ* 'bliźniacy' = *trỹs* 'trzy' : *x* (*x* = *trynaĩ*). Podobnie forma *tryniaĩ* m.pl. 'trojaczki' wzoruje się na *dvyniaĩ* 'dwojaczki, bliźniacy' (zob. *dvynas*). — Zagadkowa jest forma gw. *tridaĩ* m.pl. 'trojaczki', z *d* na miejscu *n*, por. *Gimė tridaĩ*, t.y. *trinickiai* JU 'Urodziły się trojaczki'. Brak o niej wzmianki w ŽD, LEW i Ambrazas 2000. — Drw. *trynaičiai* m.pl. 'trojaczki ludzkie lub zwierzęce', *trynaitis* 'jedno z trojaczków', *trynys* ts., *trynukai* m.pl. 'trojaczki', cps. *trynabrolis* 'brat spośród trojaczków' (por. *brólis*).

triñdė 2 p.a., *trindė* 1 p.a. 1. 'włochata gąsienica', 2. 'wrzód, czyrak na nodze lub ręce' (znaczn. etym. 'otarcie skóry, odcisk' *vel sim.*) — sb. postverbale na -ė od *trindyti* 'wycierać, ścierać', *trindinėti* 'trzeć, wycierać co' (zob. *trinti*). Paralela: *trandis* ⇌ *trandėti*. — Drw. *trindžolė* bot. 'siedmiopalecznik błotny, Comarum' (por. *žolė*).

tryñėti, *tryñėja* (war. *tryñi*), *tryñėjo* 'o suknie: rozłazić się, parcieć', *ištryñėti* 'zgnieć – o kartoflach na polu', *sutryñėti* 'spróchnieć, zmurszeć, zmarnieć'. Podobieństwo do *tryñioti* przemawia za derywacją od neopwk. *tryn-* jak w *tryñiau*, prt. do *trinti* 'trzeć' (zob.).

tryñioti, *tryñioju*, *tryñiojau* (war. *tryñioti*, *tryñióti*) 1. 'trzeć, pocierać, nacierać skórę, ciało', 2. 'trzeć w dłoniach pranie; rozcierać w dłoniach kłosa', *patryñioti* m.in. 'zacierać ręce' — iterativum na -o- od neopwk. *tryn-* jak w *tryñiau*, prt. do *trinti* 'trzeć'. Odpowiednik łot. *trīnāt* 'pocierać, lekko trzeć' (war. *trīnāt*). Paralele: *gynioti* ⇌ *gyniau*; *mynioti* ⇌ *myniau*; *pynioti* ⇌ *pyniau*. Odmieniana analiza: *tryn-io-* w ŽD 518 i GJL II, § 588. Osobno zob. *trāñioti*. — Neoosn. *tryn-*: *trynià* 'mól', *tryñios* f.pl. 'trociny', SD «trocina» (LEW 1124, LKŽ XVI, 851 oraz POLŽ 173 sugerują, że *tryñios* zostało zapożyczone z pol. *trzciny* 'trociny, opiłki'). — Neoosn. *tryn-*: *trynėklė* 'karbowana deska a. blacha do prania bielizny', *trynėlė* 1. 'kornik, chrząszcz drążący chodniki pod korą lub w głębi drzewa', 2. 'odcisk na pięcie', *trynikas* 1. 'ten, kto trze' (*Kas trenas, tas trynikas, o kas kulia, tas kūlikas* 'Kto trze, to «trynikas», kto młóci, to «kulikas»'), 2. 'ten, kto szybko zdziera ubranie', *trynys* (zob.). Cps. *aguōntrynė* 'makutra' (por. *aguonà*). Od *trynėlė* jest drw. wsteczny *trynė* 1. 'kornik', 2. 'odcisk, nagniotek' (por. *kirmėlė* ⇒ *kirmė*), SD «odrętwiałość». Od niego urobiono vb. denom. *trynyti*, -ija, -ijo 'być toczonym przez korniki; próchnieć'.

trynys, -io 4 p.a., *trynis* 2 p.a. 'żółtko w jajku', SD «żółtek» — sb. postverbale od *tryñioti* 'trzeć, rozcierać', gdzie *tryn-* to st. wzdlużony do *trinti* 'trzeć'. Znaczn. etym. 'ta część jaja, którą bierze się do roztarcia'. — Cps. *dvitrynis* 'jajko z dwoma żółtkami' (por. *dvi°*), war. *dutrynis* – z rzadkim w złożeniach członem *du-* (por. *dūkart* 'dwa razy', *dūsyk* ts.).

trinītis, -čio 1. 'to, co zostało utkane w trzy nici: płótno, ręcznik, tkanina' (por. łot. *trinītis*, LEGR § 330), 2. 'tkanina w jodełkę'. Substantivum na -ja- od adi. *trinýtas* cps. 'o trzech niciach; potrójny', por. *tri°* 'trzy', *nýtis* 'pojedyncza nić nicielnicy'. — Drw. *trinỹčiai* m.pl. 1. 'płócienne ubranie wieśniaka: rodzaj obszernego, długiego do kolan surduta, sporządzonego z domowego szarego płótna, tzw. płótnianka', 2. 'długa koszula lniana', 3. 'wszelkie okrycie wierzchnie, sporządzone z szarego płótna'. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *trynica*, pol. gw. *trynica* 'opończa z grubego płótna, wkładana na wierzch siermięgi albo kożucha' Sw, *trynit* 'grube płótno domowe' Sw (por. Urbutis, *Balt V*:2, 1969, 154, Laučjute 50).

trinka 1. 'pniak, kłoc do rąbania drewna', 2. 'młot drewniany, szłaga', 3. 'dyby' (*dėti i trinką* 'zakuć w dyby') — dwuznaczne: 1° sb. postverbale od *trinkėti*, *trinka*, -ėjo m.in. 'uderzać z siłą, łomotać, stukać, trzaskać' (Leskien 1884, 352 i ALEW 1125 zakładają

apofoniczny derywat na SZ *trink-* od *treñkti* ‘trzasnąć, uderzyć’), 2° dewerbalny drw. na *-kā-* od *trin-* jak w *trinti* ‘trzeć, piłować’ (znaczn. etym. ‘to, co odpiłowano; odpiłowany kawałek drzewa’; por. sufiks w *druskà, spēkà, stokà*). — Staropruski odpowiednik **trinka* ‘kloc drewna’ można wywnioskować z vb. denom. **per-trink-ti* ‘stać się zatwardziałym, nieczułym’, por. temat stpr. *pertrinckta-* (ptc. prt. pass.), użyty w zwrocie *stan pertrincktan Pharao* ENCH ‘zatwardziałego faraona, den verstockten Pharao’ (por. nwn. *Stock* m.in. ‘pień’), zob. LAV 263 (inaczej PKEŽ 3, 274). — Vb. denom. *trinkauti* a. *trinkauti* ‘łowić ryby ogłuszając je przez lód za pomocą «trinka»’ (*Vyrai trinkauna su kūjeliais ant ežero*). Por. syn. *luōkyti* ⇐ *luōkas*.

trinti, *trinù* (war. *trenù*), *trýniau* (war. *trýnau*) 1. ‘trzeć, pocierać; trzeć na tarce; szorować (podłogę, garnek)’, 2. przen. ‘o bucie: ocierać stopę, uwierać’ (*bātai trina* ‘buty uwierają’), 3. stlit. ‘piłować’, 4. ‘nacierać maścią; smarować smarem (oś), smarować tłuszczem (patelnię)’, 5. ‘nawijać nici na cewkę’, 6. ‘kraść potrawę’, 7. ‘deptać, tratować łąkę, rośliny’, 8. ‘maglować, wygładzać na wałku wypraną bieliznę’, 9. ‘znosić, zdzierać (ubranie)’, 10. ‘trawić’. SD: *trinu* «trę co; trę, drwa piłuję», *trinu malkų* «piłuję drwa». Cps. *nutrinti* ‘utrzeć, zetrzeć’, *sutrinti* ‘zetrzeć, zetrzeć na proszek; natrzeć maścią; rozgnieść (pluskwę, robaka), przejechać; zeżreć (o robakach toczących owoce), pogryźć, pociąć (o molach); połamać, zdruzgotać (kości); zniszczyć, wytępić, unicestwić; zmiąć w dłoni’, *užtrinti* ‘zatrzeć, zacierać; okrasić, zaprawić potrawę skwarkami’. SD: *ažutrinu* «zacieram co» [‘okraszam, przyprawiam’], *ažutrinu viraly* «okrasić potrawę» (syn. *prametu*), *pipirais ažutrint* «opieprzyć», *ištrinu* «gładzę; wycieram; wyluszczać, wylupuję ziarno; upiłować», *nutrint pielu* «popiłować czego, pogładzić», *sutrinu* «rozcieram; ścieram co». Refl. *trintis* ‘ścierać się, wycierać się, ocierać się o drzewo, płot (o koniu, świni); trzeć się (o rybach: wykonywać funkcje rozrodcze); paść się’, *apsitrinti* ‘obetrzeć się’, przen. ‘nabrać ogłady, zwł. towarzyskiej’, *prasitrinti* ‘przetrzeć się/sobie; przetrzeć się w świetle, nabrać ogłady’, *susitrinti* ‘stłuc się, zbić się – o jajku; rozetrzeć sobie, np. pigułkę; pójść na marne (o czasie)’. — Nagłos sonoryzowany: *drinti*, *drinù*, *drýniau*: *išdrinti* ‘wytrzeć, wybić klepisko (podczas tańców)’, *nudrinti* ‘zedrzeć drewniaki, trzewiki’. Odpowiednik łot. *trīt*, prs. *trinu* a. *triņu*, prt. *trinu* a. *trīnu* ‘trzeć, szlifować, ostrzyć’, *zuobus trīt* ‘zgrzytać zębami’, *acis trīt* ‘trzeć powieki’, *galvu trīt* ‘myć głowę, włosy’, refl. *trītiēs* ‘ocierać się; łuszczyć się (o łupieżu)’, iter. *triņāt*, *-āju* ‘pocierać’. — Czas. *trinti* ma charakter quasiprymarny, ponieważ jego osnową jest neopwk. *trin-*, wyabstrahowany z formy prs. *trinù*. Podobne wypadki to *gliñti*, *grinti* i *siñti*. Forma prs. *trinù* ustaliła się na miejscu plit. **tirnù* w wyniku metatezy *ir* > *ri*. Rekonstrukcja prs. infigowanego: pb. **tir-n-e/a-* < pie. **tr-n-h₁-e/o-*, ⇐ **trh₁-*, SZ od pwk. **terh₁-* ‘wiercić, trzeć’ (por. LIV² 632, ALEW 1125). W kwestii metatezy por. **tinla* < **tilna* z pie. **tl-n-H-V* (s.v. *tilti*), *drįstù* ‘śmiem’ zam. **dirstu*, to zaś z **dīrs-stu* (zob. *drįsti*)⁷²². — Regularny fonetycznie refleks SZ *tir-* (pie. **trh₁-C*) widać w czas. *tirti*, prs. *tiriū*, prt. *týriau*. W epoce historycznej jego znaczenie zostało ograniczone do przenośnego: ‘próbować, badać’; rekonstrukcja: ‘próbować, sprawdzać przez pocieranie’. Mamy tu przykład rozszczepienia leksykalnego, które nastąpiło w ślad za innowacją fonetyczną (metateza *r*). — Do neopwk. *trin-* dotworzono formę st. pełnego w postaci *tren-*, stąd żm. *trenù* ‘trę’ (por. LD § 597, z paralelami *skenù*, *pelù*), jak też drw. *trenėti* ‘butwieć, murszeć’ (zob.). — Drw. od *trin-*: *trindinėti* 1. ‘trzeć, wycierać ścierką, szmatą’, 2. ‘uwierać – o butach’ (por. typ *puldinėti* ⇐ *pūlti*), *trindyti*, *-aũ*, *-iaũ* ‘wycierać, ścierać’. Nomina: *ažutrinimas* SD «okrasa» (syn. *prametalas*), *ažutrintas* SD «okraszony», *neištrinamas* SD

⁷²² Innym wytłumaczeniem formy *trinù* mogło być mieszanie się bałtyckich refleksów od pie. **terh₁-* (zob. wyżej) i pie. **trh₁-* ‘wiercić otwór, borować’ (por. LIV² 647). Co do formacji infigowanej z udziałem segmentu laryngalnego por. formy *glinù* s.v. *gliñti*; *sinù* s.v. *siñti*, jak też **vinù* s.v. *vyniōti*.

«niezładzisty» (syn. *neižšveičiamas*), *trinalas* ‘maść na skórę’, *trinimas* SD «piłowanie traczow», *trinka* (zob.), *ūžtrinas* (zob.). Cps. *pipirtrinė* ‘moździerz a. młynek do pieprzu’ (por. *pipiras*). — Od participium prs. pass. *trīnamas* urobiono: *trinamieji* m.pl. ‘maść do wcierania w skórę’, *trinamasis pōpieriūs* ‘papier ścierny’, *trinamōji gumà* ‘gumka do wycierania ołówka’. — Od participium prt. pass. *trīntas* urobiono: *sutrintas* SD¹ «skruszony», <lynta trintinė> SD «tarcica», *trintinė piela* SD «piła do tarcia drzewa», *trintojas* SD «tracz», *trintukas* ‘gumka do wycierania ołówka’, *trintūvas* ‘tarka z dziurkami o ostrych brzegach’ i ‘przrząd do nawijania nici na cewkę’, *trintuvas skripyčios* SD «smyczek», *trintuvė* ‘tarka’. — WSZ *tryn-* albo neopwk. *tryn-* (← prt. *trýnē*): *trynėti*, *trỹni*, *-ėjo* ‘o bucie: obcierać nogę, piętę; powodować powstanie pęcherza’, *trỹnėti* (zob.), *trỹnioti* (zob.). Nomina: *núotryna* ‘otarcie na skórze (konია), *prasitrynęs* ‘przetarty w świetle, otrząskany’, *sutrynimas širdies* SD «skrucha, skruszenie serca», *trynėtas* SD «odrętwiały». Od neosn. *tryn-* (← *trỹniau*) pochodzi SP/SO *train-*: *trāinioti* (zob.).

tripelikis LEX ‘moneta trzygroszowa, Dreypölchen’ — analiza: *tri-pel-ik-*, kalka hybrydalna z nwn. *Drei-pöl-cher*, z lit. *tri°* (zob.) i suf. *-ik-* zastępującym *-cher*. Por. nwn. *Polcher*, *Pölcher* DW ‘dawna moneta polska’. Zob. też *eidžiukas*.

tripnóti, *tripnóju*, *tripnójau* ‘dreptać, tupać; dreptać w miejscu; iść lub biec małymi krokami’. War. sonoryzowani: *dribnóti* ‘biec truchcikiem’. Z innymi sufiksami: *tripčioti* ‘przestępować z nogi na nogę, przytupywać (na mrozie, w tańcu)’, *tripinėti* ‘dreptać; podskakiwać’, *tripsėti* ‘dreptać, dreptać w miejscu’, *tripsnóti* ‘iść lub biec małymi krokami’. Formacje o pwk. na SZ *trip-* ← *trep-* (zob. *trepėnti*). Forma *trip-* stoi na miejscu fonetycznego refleksu **tirp-* < pie. **trp-*. Sekwencja *ri* polega na wyrównaniu do sekwencji *re* w formie SE *trep-* (paralele wskazano s.v. *brīsti*). Z drugiej strony nie można wykluczyć derywacji od wykrzyknika, por. *trīp trīp* ‘iść/chodzić małymi krokami, dreptać’, *trīpt trīpt* ts., *trīpī trīpī* ts., *trīpu trīpu* ts., *trypu trapu* b.z.a. – o ustawicznym krzątaniu się (*Motriškų darbas vis tryptinys – trypu trapu* ‘Praca kobiet to ciągła krzątania/bieganina’). — War. s-mobile *strip-*: *stripėnti* ‘biec drobnym krokiem (o koniu); utykać’, *stripinėti* ‘dreptać, chodzić w koło małymi krokami’. Por. też *striūpti* ob. *trūmpti* s.v. *treūpti*.

trỹpti, *trypiū*, *trypiaū* 1. ‘stąpać w miejscu, przestępować z nogi na nogę’, 2. ‘deptać, tratować’, *ištrỹpti* a. *nutrỹpti* ‘stratować, podeptać, zdeptać’, *užtrỹpti* ‘zadeptać, stratować’. Synchronicznie biorąc, *tryp-* ma charakter WSZ do *trip-*, por. *tripnóti* ‘dreptać, tupać’. — War. s-mobile: *strỹpti* ‘deptać, tratować’, SD *strypiu* «tępam, tąpam» [‘tupać’], co pewnie trzeba oddzielić od wykrz. *strỹpt* o skakaniu (*Strỹpt ant vienos kojos, strỹpt ant kitos* ‘Podskakuje to na jednej, to na drugiej nodze’), ⇒ *išstrỹpti*, *-stu*, *-au* ‘wyskoczyć (o zającu)’. — Drw. *trỹpčioti* ‘przestępować z nogi na nogę; dreptać w miejscu, mało co robiąc’ (por. *mýgčioti*, *výpčioti*), *trỹpoti*: *nutrỹpoti* ‘podreptać dokądś’, *trỹpsėti*, *trỹpsi* ‘dreptać’. Nomina: *núotrypa* ‘miejsce wydeptane’, *trỹpsena* ‘dreptanie w miejscu’ (por. neosufiks w *bėgsena*), *tryptinỹs* ‘dreptanina, krzątania domowa’. — SE *trep-*: *trepėnti* (zob.) i *treūpti* (zob.). — SO *trap-*: *trapinėti*.

trỹs ‘trzy’ : łot. *trīs*. Z kontrakcji formy dwuzgłoskowej pb. **tri.iis*, po uprzednim osłabieniu i zaniku interwokalicznego *i*. Ta ostatnia powstała z pie. **tre.ies* drogą zwężenia samogłoski *e(i)* > *i(i)*. Por. z jednej strony stisl. isl. *þrír* ‘trzy’ < pgerm. **þrīz*, to z kontrakcji **prijiz* (goc. *prija* nom.-acc.pl. n.) < *þrejiz* (por. Ringe 2006, 128, 131), z drugiej strony scs. *triye* m. ‘trzy’ z psł. **trije* (stczes. *třie*, czes. *tři*, stpol. *trze* ‘trzej’). Praforma ie. **trejes* nom.pl. m., por. wed. *tráyah*, gr. *τρεῖς*, czyt. [trè:s] (por. gr. lezb. dor. *τρεῖς*, kret. *τρέες*), łac. *trēs* (z **tre.es*). Zob. IEW 1090, EIEC 400n., Weiss 2009, 367, LEW 1125, Stang 1966, 277n., ALEW 1125n. — War. gw. *trīs* ‘trzy’ polega na wprowadzeniu do nominatiwu formy accusatiwu. — W jęz. łotewskim na wzór *divi* ‘dwa’ i *četri* ‘cztery’ powstał neol. *trīsi* ‘trzy’

(LEGR § 330). — Neoosn. *trij-* (zob., tam też o stpr. *Treonkaymynweysigis*). — Neutrum pb. *trī < pie. *tri-h₂ przetrwało tylko w złożeniu: *trýlika* ‘trzyście’ (zob. °lika). Por. scs. *tri* ‘trzy’, wed. *trī*, aw. *θrī*, stwn. *drī* oraz cps. łac. *trīginta* ‘trzydzieści’ < *trī-kent-ā (pie. *trih₁-kmt-h₂, por. Meiser 1998, 173). Fonem *-h₂ jest końcówką nom.-acc.pl. rodzaju nijakiego, dołączoną do leksemu *tri-, znanego z jednej strony z pdg. fleksyjnego, por. loc.pl. wed. *trišú*, stlit. *trisù* ‘we trzech’, scs. *trīxū*, dat.pl. stlit. *trīmus*, scs. *trīmū*, instr.pl. lit. *trimis* : scs. *trīmi*, z drugiej strony z kompozycji, por. np. lit. *tridañtis* ‘trójzab’ : łac. *tridens* (zob. *tri*°). Zob. też. *trēčias*.

trisè adv. ‘we trzech, w trójkę’ (*Jie buvo trisè atėję* ‘Przyszli we trzech’). Starsze zakończenie -su w gwarowych formach *trisù* i *trisù-j* (*Trisù šienavom* ‘We trzech kosiliśmy siano’. *Any trisùj būsta* LzŽ ‘Oni mieszkają we trzech’). Jest to skostniała forma loc.pl. liczebnika *trīs* m. ‘trzy’. Odpowiedniki: scs. *trīxū*, wed. *trišú*, zob. BSW 327, Zinkevičius 1981, § 487. Zastępstwo -su przez -se polega na wprowadzeniu do loc.pl. końcówki -e z form loc. singularis (podobnie w *dviese*, *keturiēse*). Lit. *tris-è* jest porównywalne z innowacyjną formą gr. τρις-í dat.pl. ‘we trzech’, zam. †τρις, por. wed. *trišú* ts. Spółgłoska w sekwencji VσV pochodzi z restytucji według τρίς ‘trzykroć, trzy razy’. — War. gw. *tryse* ob. *tryśa*, *tryśa*, *trysù* (*Tryse išvažiavo, o dviese grįžo* ‘Wyjechali we trzech, a wrócili we dwóch’) pokazują pierwiastkową samogłoskę y, którą uogólniono z formy nom. *trīs*. — War. *triese* ‘we trzech’ dowodzi analogii do *dviese* ‘we dwóch’.

trīsti, prs. *trystù* (*trīstu < *trins-stu; war. *trinsù*, *trysù*), prt. *trisaũ* ‘szaleć, być niespokojnym, ulegać popędowi’. Cps. *attrīsti* ‘przybiec, przykłusować’, *įtrīsti* 1. ‘(o samicy) poczuć silny popęd płciowy, rozbiegać się’ (*Karvė įtriso buliaus* ‘Krowa zapragnęła byka’), 2. ‘zachcieć czego, zapragnąć’ (*Sūnus įtrīsęs žanytis*, t.y. *įsmilęs* JU ‘Synowi zachciało się żenić’), *patrīsti* ‘oszaleć, doznać pomieszania zmysłów; o psie: zachorować na wściekliznę; o samicy: zapragnąć samca’ — prs. inchoatywne z suf. -sta- (wcześniej z infiksem, por. *trinsù*) i neoapofonią SP *tres-* ⇒ SZ *tris-*, por. *trēsti* m.in. ‘biegać, szaleć’, *trēstis* ‘objawiać popęd płciowy (o psach, kotach)’. Na podstawie odpowiedników łotewskich i słowiańskich (zob. niżej) można jako znacz. etym. odtworzyć ‘drzeć, trząść się z podniecenia płciowego’. — SO *tras-* ⇐ *tres-* (zob. *trasióti*). Neoapofonia ReT ⇒ RiT ma paralele w *dreb-* ⇒ *drib-* (*drebù/drebiù*, *drimbù*), *trek-* ⇒ *trik-* (*trekiù*, *trinkù*) i *smeg-* ⇒ *smig-* (*smengù*, *smingù*). — W słowiańskim uogólniono temat prezentalny *trēs-* na cały paradygmat, por. scs. *trēsti sę* ‘drzeć, dygotać’ (*trēsō sę*), pol. *trząść się*, czes. *třást* ‘trząść czym’ (*třesu*), ros. *trjastí* (*trjasú*) ts. Temat *trēs-e/o-* pochodzi prawdopodobnie z prs. infigowanego pbsł. *trins-e/a- ⇐ pie. *trns-e/o-, od SZ *trs- (zob. LIV² 651, przyp. 2). Inaczej BSW 330 i REW III, 146n.: zmieszanie pierwiastków pie. *trem- (gr. τρέμω, zob. *treñti*) i *tres- (sti. *trāsati*, zob. *trēsti*). Wywód *trēse-* z *trimse- przyjmował Vaillant III, 144n. — Drw. *trīščióti* ‘być niespokojnym, niepokoić się’ (war. *trīščióti*, od tego neoosn. *trīš-*, zob. *trīšėti*), *trīsnóti* ‘iść a. biec drobnym krokiem (też o psie, koniu)’. Nomen *triznā* c. ‘człowiek porywczy, gorączka’ (Būga, RR I, 290), war. *triznas*, też ‘człowiek niespokojny, bojaźliwy’ (LKŽ), z *tris-na przez udźwięcznienie (zob. też hasło *triznā* ‘biegunka’). Do tego nazw. *Triznā* (⇒ pol. *Tryzno*, *Tryzna*). Neoosn. *trizn-*: *trīznius* ‘człowiek gorączka’, *trīznėnti* ‘bez powodu się niepokoić’, *patriznióti* ‘przez pewien czas pozostawać czymś zdenerwowanym, rozgniewanym’. Cps. *viļktrisa* ‘wilkołak’ (por. *viļkas*; jest syn. *viļktrasa*). — Odpowiednik łotewski pokazuje wtórne c zam. s: *tricēt*, -u, -ēju ‘trząść się, dygotać’. Refleks litewsko-łotewski nie jest fonetyczny, lecz analogiczny: stoi na miejscu *tirs- < pie. *tr̥s-, por. aw. *t̥ar̥saiti* ‘boi się’, stpers. *tarsatiy* ts. (LIV² 650). Paralele zestawiono s.v. *brīsti*. — WSZ *trīs-: lot. *trīsēt*, -u, -ēju ‘drzeć, trząść się’ (war. *trīcēt*), *trīsināt* caus. ‘wprawiać w drzenie’ (war. *trīcināt*). NB. Lit. *trys-* (*trystù*) pochodzi z denazalizacji j, a nie z apofonicznego wydłużenia.

trišėti, *trišù*, *trišėjau* przest. ‘drzeć, dygotać’ (m.in. CGL) — prawdopodobnie z wtórnym -š- na miejscu -s-, zam. *trisėti ⇐ *trìsti*, SP *trēsti*, pie. *tres- ‘trząść się’. Łotewski odpowiednik *trīšēt* ‘drzeć, trząść się’ pokazuje WSZ *trīs-. Morfem *triš-* można było wyabstrahować z formacji *triščiōti* < *tris-čiōti* ‘być niespokojnym, niepokoić się’, gdzie -šč- z asymilacji -sč-. Inaczej ALEW 1126: *triš-* < *tris-* według reguły ‘ruki’. — Refleks SE *treš-*: *trešėti*, -a, -ėjo stlit. ‘o ziemi: trząść się’ (*žemē trešėjo* ‘ziemia się trzęsła’) wypada zakwalifikować jako neoapofonię SZ *triš-* ⇒ SP/SE *treš-*. Paralele: *skrid-* ⇒ *skred-* (*skredžiōti*), *rid-* ⇒ *red-* (*išrēsti*) oraz *lip-* ⇒ *lep-* (*lèpti*).

trišti, *trištù* (*triš-stu), *patrišau* ‘dostawać mdłości, nudności’ — pdg. inchoatywny z prs. na -sta- i SZ *triš-* od *treš-*, por. *trēsti* m.in. ‘próchnieć, butwieć’. SZ *triš-* jest formą analogiczną na miejscu fonetycznego refleksu *tirš- < pie. *trǫk- (paralele wymieniono s.v. *brīsti*). — Jest oboczny refleks SZ z samogłoską u, *turš- < *trǫk-: *trūšti* (zob.). — Drw. *trišinti* ‘wzbudzać wstręt, odrazę’ (*trišinas* ‘brzydzi się, czuje wstręt’), *atsitrišyti* ‘dokuczyć’. Nomina: *trišulys* ‘obrzydzenie, wstręt’, *trišus* b.z.a. ‘budzący odrazę, obrzydzenie’. — Neoapofonia SZ *triš-* ⇒ SP/SO *traiš-*: *nutraišėti* ‘wypadać – o włosach’ (por. syn. *trušėti*). Paralele: *trikti* ⇒ *traikšėti*; *gližti* ⇒ *glaižyti*.

triūbà 4, 2 p.a. przest., gw. ‘trąba’, SD <triuba> «trąba», <triuba lynktine> «puzan» — z wtórnie palatalizowanym nagłosem zastępuje *trūbà*, co zapożyczone ze stbłr. *truba*, błr. *trubá*, -ý (SLA 225, Zs 58, LEW 1126, ALEW 1129). Paralele: *triumpas* ob. *truṃpas*; *triūpas* ob. *trūpas* i *triūsas* ob. *trūsas*. Zob. też *trimitas*. — Drw. *triūbinykas* DP ‘trębacz’ (por. *vaṃzdinykas* DP ⇐ *vaṃzdis*), cps. *triūbažaidys* SD «puzanista». — War. sufiksalny: *triūbōčius* ‘trębacz’ ⇐ stbłr. *trubačъ*, błr. *trubáč*. — War. ze zmianą r’u > r’i: *tribà* m.in. CGL ‘trąba’ (por. LD § 65). Zob. też *triūbyti*.

triūbyti, *triūbiju*, *triūbijau* stlit., gw. ‘trąbić’, *patriūbyti* DP ‘zatrąbić’ — z przekształcenia starszego *trūbyti* (SD *trūbiju* «trąbię»), co zapożyczone ze stbłr. *trubiti*, *trubitъ*, por. błr. *trubicъ*, *trublju*, 3 sg. *trubicъ* (SLA 225, Zs 59, LEW 1126, ALEW 1129). Akcent lit. odpowiada białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *gūbyti*, *mūtyti* i *slūžyti*). — War. ze zmianą r’u > r’i: *tribóti* ‘trąbić’ (por. *triūbà* > *tribà*). Zob. też *triūbà*. — Neoosn. *trūby-*: *trūbytojas* SD «trębacz» (por. *daužytojas*, *rašytojas*). Neoosn. *trūbij-*: *trūbijimas* SD «trąbienie».

triūbnas, -a przest. ‘smutny, betrübt’ (LEX) — zapoż. z nwn. *trüb(e)* ‘mętny, pochmurny; ponury, posępny, smutny’, zlitewszczone za pomocą suf. -nas (por. *liūdnas*).

triūbnyčia wsch.-lit. ‘sieć potrójna⁷²³, sieć do łowienia grubszej ryby’ — zapoż. ze stbłr. *trihúbica, por. błr. *tryhúbica*, -y ‘rodzaj sieci rybackiej’ (stbłr. *trigubica*). Por. Zs 59, 91. Pierwotne brzmienie litewskie to *triūbyčia. Przejście od błr. *trihúbica polegało na zgłuchnięciu γ w sekwencji *tri.γú°* (> *tri.ú°*) i konsonantyzacji *i* > *j* w hiacie (> *triũ°*). Brzmienie [tr’ũ°] świadczy o tym, że transpozycja nastąpiła przed błr. depalatalizacją *ri* na *ry*. Forma *triūbyčia uległa następnie zmianie morfologicznej przez zastąpienie zakończenia -yčia neosufiksem -nyčia (por. neol. *plūtnyčia*, *vařpnnyčia* i *žibnyčia*). — Warianty z niepalatalnym *r*: *trūbnyčia*, *trūbnyčė* b.z.a., *trúbica* (ob. *triūbica*) oraz m. *trūbicas* tłumaczą się dostosowaniem brzmienia litewskiego do błr. *tryhúbica*. Również zakończenie -ica zam. -nyčia jest tego objawem. Zob. też Būga, RR II, 632 (który zakładał błr. *tryhubnica z *trǫgubъ-nica jako fomę źródłową) oraz LEW 1130, s.v. *trūbnyčė*. Synonimami *triūbnyčia* są *gántas* i *strigtinis*.

⁷²³ Sw VII, 135, s.v. *trygubica*: ‘sieć potrójna na ryby i ptaki, składająca się z sieci środkowej, gęstej i cienkiej, i z dwóch bocznych grubszych, z wielkimi okami’.

triukšėti, triukši (war. *triukšia*), *triukšėjo* ‘chrzęścić, zgrzytać w zębach’ (*Jegu militai žemėti, tai duona triukšia* ‘Jeśli mąka jest zanieczyszczona ziemią, to chleb chrzęści w zębach’) — czasownik na -ė- od wykrz. *triukš, triukšt* o trzasku łamanej gałęzi, suchej łodygi, też o odgłosie gryzienia, łamania w zębach czegoś twardego (*Girdžiu: triukš triukš, kremta kažin ką* ‘Słyszę «triukš triukš», gryzie coś twardego’). War. z metatezą *kš > šk*: *triušketi* ‘chrzęścić, trzeszczeć’. — Neoosn. *triukš-*: *triukšmas* ‘zgiełk, wrzawa, hałas, harmider’ (war. *trūkšmas*). Znacz. etym. ‘trzask, chrzęst’ vel *sim*. Niezadowalająca jest analiza *tr(i)uk-šmas i powiązanie wyrazu z czas. *trūkti* ‘trwać, ciągnąć się’, zob. ŻD 204, LEW 1131 i ALEW 1131. — Oboczna wykrz. *trūkš(t), trūkšt(t)* leży u podstawy czas. *trūkšti, trūška, trūškė* ‘chrzęścić, zgrzytać’. Z metatezą *kš > šk*: *trušketi, trūška, truškėjo* gw. 1. ‘trzeszczeć (o gałęziach)’, 2. ‘chrzęścić pod nogami’, 3. ‘zgrzytać w zębach’⁷²⁴. Z innym sufiksem: *trūskinti* a. *triūškinti* ‘łamać z trzaskiem, kruszyć, druzgotać’, SD *sutruškinu* «druzgoce; kruszę co» (syn. *sutrupinu, sugurinu, sukrušinu*).

triūmas 2 p.a. ‘ładownia statku’ — zapoż. z ros. *trjum*, starsze *intrjúm* (≡ niderl. *’t ruim, in ’t ruim*, dosł. ‘w pomieszczeniu’, zob. REW III, 146.). Por. śrniderl. *ruum, ruym* ‘przestrzeń, pomieszczenie’, nowoniderl. *ruim* ‘ładownia statku’.

triūsas 2 p.a. ‘codzienna krzątania w gospodarstwie wiejskim, w kuchni, przy oporządzaniu bydła’. Z innym tematem: *triūsà* ts. Starszą postacią rzeczownika było tu *trūšas, trūsà*. Zastąpienie jej wariantem palatalizowanym z *r* ma paralele np. w *triuṃpas* ob. *truṃpas*; *triunėti* ob. *trunėti*; *triūšti* ob. *trūšti*. Podobne zjawisko w ros. *drjúčib’* ‘bić, tłuc’ wobec przest. *dručib’* ‘męczyć, dręczyć’ (psł. *drōčiti). Rekonstrukcja pbsł. *trūd-sa-. Formacja od osnowy *trūd-*, będącej alternantem na WSZ do pbsł. pwk. *trīaud-/trud-. Pie. *treud-/trud- ‘uderzać, trącać’ (LIV² 651, IEW 1095n.), por. łac. *trūdō, -ere* ‘pchać, popychać, spychać’ (*treud-e-), goc. *us-priutan* ‘łżyć kogo’, stwn. *-driozan* ‘rozniewać, zirytować’, SO stwn. *drōzen* ‘skłaniać do wiarołomstwa’ (*trōud-ēje-), ang. *threat* ‘grozić’. — Odpowiedniki bsl.: łot. *traūds* ‘łamliwy, kruchy’, psł. *trudū ‘duży wysiłek, ciężka praca’, scs. *trudū* ‘wytężenie, wysiłek; dorobienie się czegoś; posiadanie, posiadłość’ (⇒ *trudinū* ‘mozolny, uciążliwy; zmęczony, znużony’), ros. *trud* ‘praca, dzieło; staranie, troska’, czes. *trud* ‘wysiłek; troska, zgryzota’, pol. *trud* ‘wielki wysiłek, ciężka praca’, stpol. też ‘męka, utrata sił’, < pbsł. *traud-a- (por. BSW 326, LEW 1126n., Boryś 644). Alternanty SE †triaud-, SO †traud- nie zostawiły śladu w jęz. litewskim. — Drw. *triūsingas* 1. ‘pracowity, pilny w pracy’, 2. ‘żmudny, mozolny, wymagający dużo wysiłku, pracochłonny’ (war. *trūsingas*), *triūslūs* ‘pilny w pracy, skrzętny; pracochłonny’. — Vb. denom. 1. *triūsėti, triūsù, triūsėjau* ‘pracować’, 2. *triūsti, triūsù, triūsiaũ* ‘pracować, krzątać się przy czym’ (war. *trūsti*), też refl. *triūstis* a. *trūstis* ts., *įsitrūsti* ‘pogrążyć się w pracy’, ⇒ iter. *triūsinėti* ‘wciąż coś robić’, 3. *triūsúoti* ‘powoli coś robić, zajmować się drobnymi pracami’, *patriūsúoti* ‘popracować nieco, krótko’, 4. *trūsauti* a. *trūsauti* ‘pracować, trudzić się’, DP ‘zabawiać się’ (*Be’ Morta trūsavo ape tūlq tarnavimq* 490₄₆ ‘Ale Marta zabawiała się około rozlicznej służby’).

triūšis, -io 2 p.a. ‘królik, *Oryctolagus cuniculus*’ (war. *trūšis*) — nazwa oparta na skierowanym do królików zawołaniu *triūš triūš* ‘truś truś’ (LEW 1127), por. łot. *trusis, truš(e)* ≡ wykrz. *truš*. Zob. też *trūšas*. — Drw. *triūšenà* ‘skórka z królika’, *triūšidė* ‘królikarnia’, *triūškis* ‘królik’ (war. *trūškis*), przen. ‘bojaźliwy człowiek’ (por. sufiks w *kūškis, stumkis, žiaūžkis*).

trivagà 2 p.a., gen.sg. *trivāgos* stlit., gw. 1. ‘tumul, zamieszanie, niepokój’ (*Paskelė*

⁷²⁴ Inaczej LEW 1133, który poszukuje – za Būgą – comparandum w słowiańskim, wskazując na strus. *truskъ* ‘trzask’, ukr. *trúskaty* ‘trzeszczeć, skrzypieć, chrzęścić’ i pol. przest. *trusk* ‘szmer, trzask’.

trivagà ‘Powstało zamieszanie’), 2. ‘niebezpieczeństwo’ (*Jeigu bus koki trivagà, jis pabudins mumis* ‘Jeśli będzie niebezpiecznie, on nas zbudzi’) — zapoż. ze stbłr. *trivoga*, *tryvoga*, por. błr. *tryvóha*, -i (SLA 224, Zs 58, LEW 1127). War. *trivoga* 1 p.a.

trivaĩnas, -à 4 p.a., *trivalnùs*, -i wsch.-lit. ‘mocny, odporny na niszczenie, trwały’, 2. ‘wytrzymały, wytrzymały, zdolny do dużego wysiłku (np. o koniu)’, 3. ‘nie ulegający zepsuciu (np. o jabłkach przechowywanych przez zimę)’, war. *trivòlnas*, *trivõlnas* — zlitewszczone przy użyciu sufiksu -n- zapożyczenie ze stbłr. *trivalyj*, *tryvalyj*, błr. *tryvály* ‘mocny, trwały, odporny’. Paralele: *slõbnas*, *stõlnas*. — War. ze zmianą *alC* > *auC*: *trivaũnas* (por. *aukũnė*, *zaũkorius*, *žauniėrius*). Zob. też *trivóti*.

trivāžyti, *trivāžinu*, *trivāžinau* wsch.-lit. ‘niepokoić’ (*Netrivāži* Zs 58 ‘Daj spokój’) — zapoż. z błr. *tryvážycь*, -žu. Zob. też *trivagà*.

trivóti, *trivóju*, *trivójau* stlit., gw. ‘cierpliwie znosić (ból, chorobę, chłód, upał), wytrzymywać’, zwykle *ištrivóti* ‘wytrzymać, wytrwać do jakiegoś kresu, okazać odporność; powstrzymać się przed czymś’, war. *ištryvóti* LzŽ — zapoż. ze stbłr. *tryvati*, *trivati*, błr. *tryvácь*, -āju (SLA 224, Zs 58, LEW 1127). Zob. też *trivaĩnas*.

triznà 2 p.a. gw. 1. ‘biegunka, rozwolnienie’ (war. *triznė*, *triznė*), 2. c. ‘osoba cierpiąca na biegunkę’ — zmienione z **trisnà* przez sonoryzację *sn* > *zn* (por. *uõsnai* > *uõznai*; *nuolaisnùs* > *nuolaisznùs*; *kepurznà*). Analiza: **tris-nā-*, drw. od neopwk. **tris-* o funkcji SZ do SP *tries-* jak w *triesti* ‘wypróżniać się na rzadko’ (por. *ikš-* < *iešk-*, *suikšti*, *ieškóti*). Sb. **trisnà* tak się ma do inf. **tristi* (por. *°trýsti* s.v. *tridžius*) jak np. *siusnà* do *siùsti* albo stlit. *duosna* do *diùsti* (prs.). Inaczej Būga, RR I, 290, ŽD 219 i LEW 1122, gdzie postuluje się praformę **trid-dnā* (sufiks o postaci **-dnā-* nie istnieje). — NB. Oprócz tego jest homofoniczne *triznà* c. ‘ten, kto ciągle czymś się niepokoi, przejmuję, czegoś się obawia’ < **tris-nā-* jako postverbale od *tristi* ‘być niespokojnym, zaniepokojonym’ (zob.). LKŽ niesłusznie traktuje te dwa użycia jak jeden wyraz. — Neoosn. *triz-*: *triznius* ‘kto cierpi na biegunkę’, war. *trizius* (por. *piřznus* < *pirs-*; suf. *-nius* jak w *miřznus*, *šiknius*), cps. *triznāžolė* bot. ‘dziurawiec czteroboczny, Hypericum quadrangulum’, dosł. ‘zioło na biegunkę’ (por. *žolė*). Vb. denom. *triznóti* a. *triznióti* ‘mieć biegunkę’.

tróbà 3 p.a., acc.sg. *tróbq* 1. ‘chata, chałupa’, 2. gw. ‘jedna z izb w chałupie’ (*alkierius arba svečio troba* ‘alkierz albo pokój gościnny’), 3. pl. *tróbos* ‘wszystkie budynki jednego gospodarza’ (*Išstačiau vaikam, žentam ir sau tróbas* ‘Postawiłem budynki dzieciom, zięciom i sobie’). War. z palatalizowanym nagłosem: *triobà* (LD § 173). SD: *troba kuriama* ‘izba» [‘izba ogrzewana’], *plati troba* ‘sala» [‘przestronna izba’], *pečius trobos* ‘piec izdebny». Odpowiednik łot. *trāba* ‘stara, waląca się chałupa; mały domek; postawiony na polu szałas z gałęzi’. Dla jęz. staropruskiego jest tylko świadectwo onomastyczne, por. n.m. *Troben*, *Barthentroben* (AON 17, 186, 231). Pb. **trāb-ā-*. W apofonii do **trāb-* stoi alternant **trēb-* w złożeniu łot. *viēntrēb²* ‘samotny’ (znaczn. etym. ‘mieszkający w osobnym miejscu?’). Wokalizm długi polega na bałtyckim st. wzdłużonym, derywowanym od pie. **treb-* ‘budować dom; mieszkać’ (zob. IEW 1090; pominięte w LIV²), albo też na wzdłużeniu fonetycznym wedle tzw. prawa Wintera (tak ALEW 1126). — Apofonia *ē* ⇒ *ā* jest innowacją na miejscu odziedziczonego stosunku *ē* ⇒ *ō* (lit.-łot. *ē* : *uo*), por. np. *sodinti*, *sōdžius*. St. wzdłużony ukazuje się również w odpowiedniku oskij. *trílbúm* f. ‘dom’. Jest to forma accatiwu sg. tematu spółgłoskowego z apofonią **trēb-/trēb-*, urobiona od pwk. **treb-* ‘mieszkać’ (umbr. *trebeit* ‘mieszka, przebywa’). Znaczn. etym. ‘pojedynczy dom, Einzelhaus’ – w przeciwieństwie do abstr. *tribarakkiuf* nom.sg. f. ‘budynek, Gebäude’, zob. Untermann 2000, 763, 765n. Zestawiane z tym wyrazy łac. *trabs*, *trabis* f. m.in. ‘belka, dyl; dach’ i *taberna* ‘buda z desek; gospoda, szynk’ (zob. np. LEW 1127) mają prawdopodobnie inne

związki etymologiczne, zob. Untermann 2000, 766. Wymienione formy bałtyckie i sabelskie mają odpowiedniki w językach celtyckich i germańskich. Por. z jednej strony śrir., walij. i bret. *treb* ‘mieszkanie, osiedle’ < *trebā- (stir. *atreba* prs. ‘mieszka’), z drugiej strony goc. *þairp* ‘pole, rola’, stwn. *dorf* ‘zagroda; wieś’, śrdn. *dorp* ‘wieś’, stisl. *þorp* ‘zagroda, chata chłopska, wieś; mogiła’ < pgerm. *þurpa- < SZ *tr̥b-o-. — Drw. *trobēlē* žm. ‘łamus, budynek do przechowywania sprzętu gospodarskiego, narzędzi, tkanin i odzieży’, *trobelē* SD «izdebka; salka», *trobelē nešiojama, kilojava* SD¹ «przybytek» [‘szafka na środku ołtarza, w której przechowuje się naczynia z hostiami’], ⇒ neoosn. *trobel-*: *trobėlka* a. *trobėlšē* ‘mała i licha chata’, *tr(i)obėlnykas* a. *trobėlninkas* ‘chłop bezrolny a. chłop małorolny’ (syn. *butėlninkas, stubėlninkas*; *kūtnykas* i *kamárnykas* I); *tr(i)obesỹs* a. *trobėsỹs* ‘budynek gospodarczy’, *trobókšlis* ‘marna chałupa’ (neosufiks jak w *dirvókšlis, krūmókšlis*, GJL II, § 235). Cps. *trobāvietē* ‘miejsce, gdzie kiedyś stała chałupa’ (por. *vieta*), *tróbšikis* (zob. *šikti*), *tróbšunis* ‘pies pilnujący domu’ (por. *šuo*). — Nazw. *Trobutis*. N.m. *Triobiškiai* 2x, *Naujātriobiai* 4x (*Trio*^o na miejscu *Tro*^o). — Neoapofonia ā ⇒ ą wytwarza oboczną osnowę *Trab-*: nazw. *Trabūtis* (> *Trebūtis*) i n.m. *Trabūčiai* (> *Trebūčiai*), z metatezą r: *Tarbūčiai, Tārbiškės*. Por. *drabā* ob. *drōblius*; *drabūzis* ob. *drōbē* oraz *abelis* ob. *obelis*.

trōgai, -ų 2 p.a. m.pl. gw. ‘zbity z desek albo żerdzi kojec, który wstawia się do sań, gdy np. przewozi się dzieci’ — zapoż. z prus.-niem. *trōy* (GL 144), por. nwn. *Trage* f. ‘nosze’.

trókšti, *trókštu* (*trokš-stu), *tróškau* 1. ‘bardzo chcieć pić, odczuwać pragnienie, żądzę’, 2. ‘tracić dech, dusić się’, 3. ‘mieć dychawicę, astmę (o koniu)’, 4. ‘dusić się (o potrawie)’, 5. ‘pragnąć, bardzo chcieć czego’, 6. ‘pożądać kogo’ (*Netrókški moteres jo* DK 75 ‘Nie pożądaj żony jego’). Cps. *ištrókšti* ‘stać się spragnionym; umrzeć z pragnienia; (o rybach) wyginać z braku powietrza’, *pritrókšti* ‘zadyszeć się, zziąść się; zostać przyduszonym (o noworodku); przygasnąć (o ogniu)’, *užtrókšti* ‘udusić się’. Trudne. LEW 1128 analizował *tros-sk-stu, przyjąwszy nawarstwienie dwu sufiksów werbalnych. Brak jest dostatecznych świadectw dla bałtyckiego suf. *-sk- z jednej strony i dla pwk. *tros- (*trās-) z drugiej strony, więc proponowana rekonstrukcja jest czysto papierowa. Czas. *trókš-ti* można, jak się zdaje, wywodzić z *trošk-ti przez metatezę *šk* > *kš* (przed suf. spółgłoskowym) i traktować jak denominativum od *troškā- ‘pragnienie’. Budowa: *trāš-kā-. Pwk. pb. *trāš- może być kontynuacją pie. *trāk- < *treh₂-k- ‘pragnąć’ (podobna budowa w pie. *treh₃-g-, por. gr. τρώω ‘gryźć, chrupać, zjadać, spożywać’). W kwestii formantu *-kā- por. *spēkā, stokā*, *ieška (s.v. *ieškoti*). Zaskakujące jest objaśnienie w ALEW 1127: formacja na wzdłużonym st. o i z metatonią akutową w prs. na -sta-, «zur Sippe von *trēkšti*» (w naszym rozumieniu podstawą *treškiu*, *trēkšti* jest wykrz. *trēkš, trēkšt, trēkšt*). — Drw. *troškinti* caus. ‘nie dawać pić; dręczyć kogo pragnieniem; dusić na parze (kartofle, mięso)’, SD *ažutroškinu* «duszę kogo, zaduszam» (syn. *smaugiu*). Nomina: *troškimas* ‘pragnienie, pożądanie’ (war. *tróškimas*), *troškingas* bibl. ‘spragniony’, *troškinys* SD «duszący» (syn. *smaugius*), *troškulys* ‘pragnienie; zadyszka, astma’ (por. *dusulys*), SD «chciwość» (syn. *geidulys*), *troškūmas* DP ‘pragnienie, pożądanie, żądza, łakomstwo, chciwość, pilność, usilność’, *troškūs* ‘duszny’. — Neopwk. *trokšt-* (≡ *trókštu*): *trókštauti* ‘pragnąć, łakomić się’ (por. *nirštauti, pykštauti*), ⇒ SD <trokštaius> «chciwy» (syn. *trokštus, geidžius*), ⇒ *lobio trokštavimas* SD «łakomstwo»; *trokštu čia* SD «duszno tu», *trokštulys turtės* SD «łakomstwo» (syn. *lobio geidulys, lobio trokštybė*).

tronas stlit. ‘tron, krzesło władcy’ — zapożyczone częścią z nwn. *Thron* m. (w BRB), częścią z pol. *tron*, -u (w DP).

tronóti, -ja, -jo gw. ‘palić się mocnym płomieniem’ (syn. *plėnóti*). War. *tronauti* b.z.a., *tronuóti*. Niejasne.

trōpyti, *trōpiju*, *trōpijau* stlit., gw. ‘trafić w co, natrafić na co; utrafić z czym, zdążyć na czas; dogodzić komu; być odpowiednim, pasować’, *patrōpyti* m.in. ‘zdolać, być w stanie, potrafić’, refl. *trōpytis* ‘zdarzyć się, przytrafić się, wypaść’, *susitrōpyti* ‘zejść się, spotkać się’ — zapoż. ze stblr. *trapiti*, por. błr. *trápicь*, -*plju* ‘trafić’, 3 sg. *trápicь*, refl. *trápicca*, -*pljusja* ‘zdarzyć się’ (⇐ pol. *trafić* ⇐ śrwn. *traffen*, *treffen* ‘dosięgnąć, trafić, spotkać’). War. *troytis* BRB ‘spotkać się’. Stąd też łot. *trāpīt*, -*u/-īju* ‘trafić’, refl. *trāpītiēs* ‘spotkać się’. Por. SLA 224, ZS 58, LEW 1128, POLŽ 652n. Z obocznym sufiksem: *trōpinti* (*Tropino kirvis ant akmenio* ‘Trafiła kosa na kamień’). — Drw. *trōpti*, -*stu*, -*au* ‘znaleźć co; trafić dokądś, nie zabłądzić’, *sutrōpti* ‘przypadkiem zejść się z kim’, refl. *trōptis* ‘zdarzyć się, przytrafić się’ (*Man do nestrōpo, kad ištraukt[u] pinigus* ‘Mnie się jeszcze nie zdarzyło, żeby [mi] wyciągnęli pieniądze’). War. s-mobile: *strōpti*: *užstrōpti* DP ‘zastać, przypaść, przyjść’, *užstrops* DP fut. ‘zastanie’, *užstropo* DP prt. ‘zastał’ — simplex wyabstrahowane ze złożenia *užstropti* < *už-si-tropti.

trōpnas, -à 4 p.a. gw. 1. ‘odpowiedni, właściwy, wygodny, dobry’, 2. ‘niezwykły, dziwny’ — zapoż. ze stblr. *trapnyj*, *trafnjy*, por. błr. *trápny* (⇐ pol. *trafny*), zob. SLA 225, LEW 1128, POLŽ 653n. Por. też *trāpnas*.

tróptas 1 p.a., *trōptas* 2 p.a., *trōptas* 2 p.a. gw. 1. ‘tratwa zaopatrzona w żagiel’, zwykle pl.t. *tróptai* (*Iš Jurbarko į Šilutę velka tuos tróptus* ‘Z Jurbarkas do Šilutę spławiają te tratwy’), 2. ‘prom’ — zapoż. ze stpol. *trafta*, *trawta* (ze zmianą *ra* < *re* przejęte ze wschśrn. *treft* f. ‘gebundenes Floß’ (WDLP, s.v. *tratwa*; por. war. stpol. *tryfta* ⇐ śrwn. *trift*, Brückner 575). War. *trōptas*, *trōptas*, f. *trópta*; z palatalnym *r*: *trióptas*, *triópta*. Zmiana rodzaju na męski nastąpiła pod wpływem rodzimych synonimów *sielis* i *pláustas*. Por. LEW 1128, LEEŽ 250. Co do akutu por. zapoż. *bókštas*, *špókas*. — Drw. *tróptininkas* a. *tróptinykas* ‘człowiek trudniący się spławianiem drzewa, flisak’. Neoosn. *troptin-*: *tróptinis* m. ‘flisak’.

trotà 4 p.a. gw. ‘strata, utrata’ (*Ten ir jums nebus trota, gausit pyrago šmotą* ‘Nie będziecie stratni, dostaniecie kawałek ciasta’) — zapoż. z błr. *tráta*, -*y* ‘strata’ (pl.t. *tráty* ‘wydatek, wydatki’). War. *trōtas*: *Trotas su pelnu gretu eina* ‘Strata w parze z zyskiem chodź’ (rodzaj męski według rodzimego syn. *núostolis*). Zob. też *trōtyti*, *trotnas* i *patrotà*.

trótinti, *trótinu*, *trótinau* 1. gw. ‘drażnić, pobudzać do gniewu, złościć; przedrzeźniać’, 2. stlit. ‘trapić, dręczyć; karać’ (DP), refl. *trótintis* ‘męczyć się’ (DP). Trudne. Ma wygląd czasownika na -*in-*, utworzonego od osnowy nominalnej *trā-t-. W dotychczasowej interpretacji lit. *trot-* było identyfikowane z psł. *trat- w *tratiti ‘zużywać, niszczyć, marnować’ (zob. LEW 1129) i z pragerm. *prōd- w goc. *propjan* ‘ćwiczyć, doświadczać’ (zob. Kroonen 547).

trōtyti, *trōtijau*, *trōtijau* stlit., gw. ‘tracić, gubić’, *ištrōtyti* a. *nutrōtyti* ‘stracić, zmarnować (młode lata); wybić, wytepić (szkodniki, pasożyty), zabić (dziecko)’. Refl. *nusitrōtyti* ‘zamęczać się (pracą ponad siły)’, *pasitrōtyti* ‘poronić’ (*Pastrōtijau, vaiką negyvą pagimdžiau* ‘Poroniłam, urodziłam nieżywe dziecko’) — zapoż. z błr. *tráćicь*, *tráču*, 3 sg. *tráćicь* (por. SLA 225, ZS 58, LEW 1129, ALEW 1127). Zob. też *trotà* i *trotnas*. — Neoosn. *trotij-*: *trotijimas* ‘stracenie, strata’, *nutrotijimas intikėjimo* DP 304₈ ‘stracenie wiary’. — Z innym sufiksem: *trōtinti*: *nutrōtinti* ‘stracić (cnotę, wiarę, nadzieję, pieniądze); zabić, utopić (szczenię); odrąbać (głowę)’, *patrōtinti* ‘pogubić (sztuki bydła)’. — Synkopowanie samogłoski sufiksalnej w *ištrōtijau*, *nutrōtijau* > **ištrōtju*, **nutrōtju*, następnie dysymilatywny zanik *t* (albo: uproszczenie zbitki **tj* w *j*): *ištróju*, *nutróju* doprowadziły do powstania quasiprymarnego pdg. *tróti* ‘tracić, gubić’ (*ištróti*, *nutróti*).

trotnas b.z.a. gw. ‘stracony’ (zob. *marnaitrotnas*) ⇐ błr. *trátny* ‘daremny, zgubny’ (Nosovič, zob. ĖSBM 14, 82). — Tu też hapaks stlit. *netradnas* BRB ‘niegodny czego’

(*Kūdas* [glosa: *netradnas*] *esmi viso susimylimo*), z udźwięcznieniem **trātnas* > **trādnas* (por. *navātnas* > *navādnas*). Brak w SLA, LEW i ALEW. Zob. też *trotà* i *trōtyti*.

trōvyti, *trōvijū*, *trōvijau* stlit., gw. 1. 'trawić', 2. 'męczyć kogo', *patrōvyti* 'wydać, roztrwonić (pieniądze)', *sutrōvyti* 'strawić, zjeść' — zapoż. z pol. *trawić*, -i (SLA 225, LEW 1129, ALEW 1128n.). Zob. też *strōvyti*.

tručyti, *tručijū*, *tručijau* przest. gw. 1. 'truć, powodować zatrutowanie', 2. 'zabijać za pomocą trucizny', refl. *apsitrūčyti* 'otrucić się, zatrucić się', *nusitrūčyti* ts. — zapoż. ze stbłr. *trutiti*, por. błr. *trućić*, *tručiu*, 3 sg. *trućić*, refl. *trućicca*, *tručiusja*. Z obocznym sufiksem: *tručinti*. Zob. też LEW 1130 (s.v. *tručiznà*). Opacznie POLŽ 174: zapoż. z pol. *truć*, †*truścić*. — Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *učyti*, *slūžyti*, *tūžyti*). Pwk. lit. *truč-* został wyabstrahowany z błr. formy 1 sg. prs. *tručiu*. Obok tego jest war. *truc-*, odpowiadający błr. *truc-* w formach inf. i 3 sg. prs. (por. *trūcyti*, *trūcinti*). Zob. też *atrūtà*.

tručyznà 2 p.a., gen.sg. *tručyznos* przest., gw. 'trucizna' (też obelga: *Eik, tu tručyzna, ko tu čia stovi!* 'Idź stąd, ty trucizno, czego tu stoisz!'), też pl.t. *tručyznos* — zapoż. z pol. *trucizna*, ale z uogólnieniem osnowy *tručy-* jak w czas. *trūcyti* 'truć', zapożyczonym z białoruskiego (zob.). Por. SLA 225, Zs 58, LEW 1130, POLŽ 173. — Obok *tručyznà* jest wariant bliższy polskiemu brzmieniu: *truciznà*, pl.t. *trucyznos*. Por. błr. gw. *trucizna* (PzB 5, 134) wobec stbłr. *trutizna*. — Starszy jest tu wariant z suf. -yn-: *tručynà* a. *tručynė* (pl.t. *tručynos*, *tručynės*), ponieważ oddaje on stpol. *trucina* XV w., z -č- wyrównanym do *trūcyti*. Por. czes. gw. *trutina*, stbłr. *trutina*, ukr. rzadkie *trutyna*. Zob. też *atrūtà*. — Drw. wsteczne: *trūčas*, pl.t. *trūcai* 1. 'trutka, np. na szczury', 2. 'lekarstwo', 3. 'sacharyna' (*Cukrus pabringo, reik gerti erbetą su truču* 'Cukier podrożał, trzeba pić herbatę z sacharyną').

trūdnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. 'trudny, niełatwy, ciężki, mozolny', 2. 'smutny, przygnębiający' — zapoż. ze stbłr. *trudnyj*, por. błr. *trūdny*, pol. *trudny* (SLA 225, Zs 58, LEW 1130). War. *trūdnūs*. Z wtórną palatalizacją: *triūdnas* (por. *triuṃpas*, *triobà*). — Neoapofonia SP ū ⇒ SZ ū: *trūdnas* (por. *blūdnas* ⇒ *blūdnas*; *mūtnūs* ⇒ *mutnūs*).

trukdyti, *trukdaū* (war. *trukdžiū*), *trukdžiaū* 'przeszkadzać, zabierać komu czas, zatrzymywać; zawracać komu głowę, trapić, niepokoić', *sutrukdyti* 'przeszkodzić, udaremnić co'. Refl. *susitrukdyti* 'zmarnować czas, przeszkodzić sobie'. SD: *trukdžiu kitų* «bawię kogo długo» (syn. *trukinu*, *patrukinimų kam darau*, *gaišinu*, *gaiščių kam ažuduomi*, *ažuturiu ilgai*, *karšinu*) — causativum na -dy- od intr. *trūkti* m.in. 'bawić gdzie, nie spieszyć się, zwlekać, marudzić'. Znacz. etym. 'sprawiać, że ktoś zwleka' (por. syn. *trūkinti*). Brak apofonii (**traukdyti*) odróżnia tę formację np. od *māudytis*.

trūkinti, *trūkinu*, *trūkinau* (war. *trukinti*) 1. 'zabierać komuś czas, zatrzymywać kogo' (*Aš pats trunku ir kitą trūkinu* 'Ja sam zwlekam i kogoś innego zatrzymuję'), 2. 'przeszkadzać, utrudniać, odciążać od roboty' (DP 'przeszkadzać'), 3. 'trapić, dokuczać, rozstrajać', refl. *trukintis* DP 'bawić się, zabawiać się; odwłaczać' — causativum na -in- od *trūkti* m.in. 'marudzić, zwlekać' (zob.), zapewne odnawiające starszą formację na -y-, **trukyti* (por. syn. *trukdyti*). Znacz. etym. 'sprawiać, że ktoś zwleka'. Paralele: *bjūrinti* ⇐ *bjūrti*; *būdinti* ⇐ *budėti*. — Por. jeszcze *trukinu* SD¹ «mudzę» (syn. *gaišinu*), «odwłaczam» (syn. *atguldinėju*), *trukinu* SD «bawię kogo długo» (syn. *trukdžiu kitų*, *gaišinu...*, *ažuturiu ilgai*, *karšinu*), *ažutrukintas esmi* SD «zabawionym» ['jestem zajęty'] (syn. *nenuliekmi*), *nemi-trukinkiat* stlit. 'nie zatrzymujcie mnie'. — Drw. *nutrukinimas* SD¹ «odwłoczenie, odwłoka» (syn. *atguldinėjimas*), *patrukinimas*: *patrukinimų kam darau* SD «bawię kogo długo» (syn. *trukinu*, *trukdžiu kitų*, *gaiščių kam ažuduomi*), *trūkimas* DP 'zabawa'. — Czy tutaj też *trūkinti* II 'zalewać wrzątkiem, oparzać (grzyby, brusznicę, flaki, mięso)'? Różnica znaczenia wymaga zbadania.

trùkti, *trunkù*, *trucaũ* 1. 'trwać, istnieć przez pewien czas, ciągnąć się', 2. 'bawić gdzie, nie spieszyć się, zwlekać, marudzić'. SD: *trunku* «mieszkam, nie spieszę się», *trunku ilgai* «bawię się długo» (syn. *gaištu*), *tami trunku* «bawię się tym» ['zajmuję się tym'] (syn. *tuo apsieimi*, *tuo verčiuosi*); cps. *ažutrunku* SD¹ «omieszkawam; zamieszkiwam» ['zaniedbać, odłożyć co'], *užtrùkti* intr. 'zatrzymać się gdzieś na dłużej', tr. 'zaniedbać coś, DP 'omieszkąć, zamieszkać; zaniedbać, strawić'. Formacja na SZ *truk- od pwk. pie. *treuk-/*truk- 'urwać, uciąć' (por. IEW 1074, LEW 1131). Zob. *tráukyti*, *trúkti*. — Drw. *trukčioti* 'pociągać do siebie (np. żyłkę na wędcę)', *trukdyti* (zob.), *trùkinti* (zob.), *trùkteleiti* 'pociągnąć nieco, lekko'. Nomina: *trùklius* 'mitręga, strata czasu', *netrùkus* (zob.), *patrukis* SD «mieszkanie, bawienie się gdzie» (syn. *trunkimas*), *trukmẽ* 'trwanie, czas trwania, przebieg'. — Neopwk. *trunk-*: *trunkimas* «mieszkanie, bawienie się gdzie» (syn. *patrukis*). — WSZ *trūk-*: *trūksmu* adv. 'gęsiego' (*Žąsys, galvijai eina trūksmu po kits kitą* 'Gęsi, bydlęta idą gęsiego, jedno za drugim'), *sviečių trūkšmas* '(cały) szereg gości', cps. *atótrūkis* 'czas wolny od pracy', *lavóntrūkis* 'kondukt pogrzebowy' (por. *lavónas*).

trúkti, *trúktu* (*trúktu < *trunk-stu), *trúkau* 1. 'rozerwać się (o czymś naprężonym), przerwać się, urwać się', 2. 'zabraknąć, brakować', 3. 'o krowie: przestawać dawać mleko' (*Karvė trūksta* 'Krowa zaczyna dawać mniej mleka'). Cps. *aptrúkti* 'pęknąć': *aptrúko bačkà* 'pękła beczka', *aptrúko aludė* SD «opukła się beczułka», *ištrúkti* 'wyrwać się, wymknąć się' (DP 'wywiązać się, wybić się; wybiegać; trawić'), *įtrúkti* 'nadpęknąć', *nutrúkti* 'przerwać się, urwać się, oderwać się', *pértrúkti* 'przerwać się', *pritrúkti* 'zabraknąć, nie starczyć; stracić' (*gálvas pritrúkti* 'zebrać się w dużej liczbie'), *užtrúkti* 'o krowie: przestać dawać mleko; ustać, ulec zatrzymaniu'. Synchronicznie biorąc, *trūk-* przedstawia st. wzdłużenia do *truk-*, zob. *trùkti*. Patrząc zaś diachronicznie, jest to neopierwiastek wyabstrahowany z prs. *trūksta*, odnowienie starszej formacji infigowanej (por. *truńka* m.in. 'trwa, ciągnie się; przebywa gdzie' do *trùkti*). Akut analogiczny, wzorowany na prezentiach od pwk. setowych. Odpowiednik łot. *trūkt*, *trūktu*, *trūku* 'połamać, stłuc, zepsuć; brakować, nie wystarczać; wystraszyć się'. — SO *tráukyti* (zob.). — Drw. *patrūkėti* 'pociągnąć trochę' (por. *paūgėti*, zob. Otrębski 1934, 295), *trūkčioti* 'targać, szarpać; wzruszać ramionami', *trūkinėti* iter. 'pękać', *trùkinti* caus. 'robić, żeby się przerwało; przerywać, np. mówiącemu', refl. *trūkintis* 'wysilać się', *trùkteleiti* 'pociągnąć silniej, mocniej'. Por. łot. *trūkāt²*, -*āju* iter. 'przestraszać się; płoszyć się (o koniach)', *trūcināt* 'szkodzić; straszyć'. Nomina: *betrūktinas* žm. 'o czymś, czego jeszcze trochę brak', *núotrūka* 'przerwa, pauza; ułamek, fragment', c. 'obdartus', *núotrūkė* 'strata czasu, mitręga; przerwa', *nutrūkėlis* 1. 'koń, który się urwał z uwięzi', 2. SD «urwaniec» ['ten, co się urwał z szubienicy, obieś', Sw], 3. 'obdartus, łachmaniarz, nędzarz', *núotrūkis* 'uszczerbek, strata', *prótrūkis* 'wybuch (radości, śmiechu)', *prótrūkiais* adv. 'z przerwami', *trūkis* 'pęknięcie, szczelina; szarpnięcie; przepuklina', *trūks plỹš* adv. 'za wszelką cenę', *trūkstamas* 'brakujący, niepełny'. Por. łot. *trūcīgs* 'z brakami, wadliwy; biedny, ubogi; płochliwy, czujny (o koniu)'. Cps. *galvótrūkčiais* adv. 'na złamanie karku, na łeb na szyję' a. *trūkčiagalviais* ts. (por. *galvā*), *nutrūktgalvis* 'urwis' (por. *galvā*).

trumetis, -čio b.z.a. gw. 'trąbka' (war. *trumetė*) — zapoż. z dn. *trummete*. Zob. GL 144, LEW 1131. War. f. *trumita* BRB (syn. *trimità*). Por. łot. *trumetis*, *trumete* ⇐ śrdn. *trumpe*, *trumpit* (Jordan 104). Zob. też *trimitas*, *triūbā*.

trūmpas 1 p.a. 'w grze w karty: atut, kolor, którego karty biją wszystkie inne kolory' — zapoż. z nwn. *Trumpf* m. ⇐ śrfr. *triumphe*. Por. akut w zapoż. *jūmprava*, *klūmpēs*, *štrūmpė*. — War. *trūpas* 2 p.a. 'atut' ⇐ prus.-niem. *truf* (GL 144, LEW 1132).

truṃpas, -à 4 p.a. 'krótki, niedługi'. SD: *durų lynciūgas* [*lenciūgas*] *trumpas* «wrzeczadź», *kalavijas trumpas platus* «tasak», *rūbas kunigų lininis trumpas* «komża kapłańska» — dewerbalny przymiotnik na -a- od neoosn. *trump-* ⇐ *truṃpa* prs. infig. do

trūpti ‘kruszyć się, rozpadać się’; znac. etym. ‘ukruszony’ ⇒ ‘drobny’ ⇒ ‘krótki’ (por. LEW 1131)⁷²⁵. War. z palatalizacją nagłosu: *truūmpas* (por. *triūšas* ob. *trūšas*); z dysymilacją *mp* > *np*: *truūpas* (por. *kaūpas* > *kaūpas*); s-mobile: *struūpas* (*Pripjovė ir strumpū ir ilgū* [vyčią] ‘Naciął i krótkich i długich [różg]’). Odpowiednik łot. gw. *trumpjš* ‘tępy, nieostry’, vb. denom. *trumpēt* ‘uciąć wierzchołek drzewa’. — Drw. *truūpē* ‘krótkie odzienie kobiece’, *trumpickas* ‘bardzo krótki, króciutki’⁷²⁶, *trumpitelis* b.z.a. ‘króciutki, malutki’ (neosuf. -itel-, zob. *mažitelys*), war. *trumpitēlis* ‘króciutki’, *trumpóji* a. *trumpója* ‘niedostatek, bieda, brak pieniędzy’ (syn. *paskutinióji*). Cps. *trumpabēgis* (zob. *bēgti*), *trumpakalbis* SD «krotkomowny» (por. *kalbėti*), *trumpakiškis* ‘krótkonogi’ (por. *kiškà*), *trumpakōjis* ‘diabeł’ (por. *kója*), *trumparēgis* ‘krótkowzroczny’, sb. m. ‘krótkowidz’ (por. *regėti*), *trumpašiknė* ‘o kobyłe: z krótkim zadem’ (por. *šiknà*), *trumpauodēgis* ‘o koniu: z krótkim ogonem’ (por. *uodegà*). Vb. denom. *trumpėti* ‘stawać się krótszym’, *truūpinti* ‘robić krótkim, skracać’ (*sántrumpa* ‘skrót’), SD¹ *trumpinu*, *nutrumpinu* «kroczę», *truūpti*, -sta, -o ‘wydawać się krótkim, skracać się’, *sutruūpsta* ‘brakuje czego, jest brak’. — Nazw. *Trūmpa*, *Trūmpis/Truūpis*, *Truūpius*, *Trumpickas*, *Trumpikas*, cps. *Trumpakōjis*. N.m. *Trumpakōjai* 2x, *Truūplaukė*, *Trumpagys*. N.rz. *Truūpē* 10x, *Trūmpē* 2x, *Truūpis*, *Trumpālė*. Nawiązanie onomastyczne w staropruskim: n.rz. *Trumpa*, n.jez. *Trumpen* (AON 187).

trūnà 4 p.a. stlit., gw. ‘trumna’ (*Dabar viską perka, ir trūnàs, o anksčiau darydavo* ‘Teraz wszystko kupują, nawet trumny, a wcześniej to [sami je] robili’), już stlit. (CHB) — zapoż. ze stbłr. *truna*, *trunna*, por. błr. *trunà*, -ý ‘trumna’ (PzB 5, 131) ⇐ stpol. *truna*. Inaczej Būga, RR II, 193 i POLŽ 654: wprost z pol. Brak w SLA i ALEW. LKŽ XVI, 1030 błędnie wskazuje pol. *trumna* jako źródło. Zob. też *grābas*. — War. s-mobile: *strūnà*; mógł on się pojawić na skutek adideacji do nazwy narzędzia stolarskiego *strūnà* ‘ośnik’ (por. LEW 927).

truūdas 2 p.a. gw. 1. coll. ‘włoski na trzeciej parze nóg pszczoły, do których przywiera nektar’, 2. ‘pszczeli pożytek’, dosł. ‘to, co przylgnęło do «trundas»’. Bez etymologii (brak w LEW). Formalnie biorąc, ma wygląd alternantu na SZ *trund-* w stosunku do SO *trand-*, ukazującego się w nazwach rozmaitych owadów, por. *trandis* ‘kornik; mól; kleszcz’ (zob.), jak również stpol. *trąd* ‘samiec pszczoły, truteń’. — Obocznym refleksem SZ jest *trind-*: *triūndė* a. *trindė* ‘włochata gąsienica’.

trunėti, prs. *trūni* (war. *trūna*, *trūna*, *trunėja*), prt. *trunėjo* gw. 1. ‘próchnieć, murszeć, butwieć (o drzewie)’, 2. ‘zatęchnąć, zaśmierdnąć w zaduchu (np. o zamkniętej w skrzyni odzieży)’, 3. ‘o żywności, tłuszczach: psuć się, rozkładać się, pleśnieć, jełczeć’, 4. przen. ‘gnuśnieć w pościeli; trwać w lenistwie’. Odpowiednik łot. *trunēt*, *trunu*, -ēju ‘wietrzeć, próchnieć, butwieć, murszeć; gnuśnieć; drzemać’. War. z palatalizowanym nagłosem *tr-*: lit. *triunėti*, *triūni* (war. *triūna*), -ėjo; z nagłosem sonoryzowanym *dr-*: lit. *drunėti*, *drūna* (war. *drūni*), -ėjo ‘gnić, butwieć; palić się bez płomienia, tlić się; gnuśnieć, spać ponad miarę’ (SD¹ *drunu*, *sudrunu* «prochnieję, putresco»); łot. *drunēt* ‘próchnieć, butwieć’. — Czas. *trunėti* to durativum na -ė-, oparte na neopwk. *trun-*, który został wyabstrahowany z prs. infig. *truna ‘gnię, próchnieję’ < pie. *tru-n-H-e/o-. Takie praesens należało do pwk. pie. *treuH-/truH- ‘ścierać, zużywać’, por. SP w scs. *trovō* (inf. *truti*) ‘zużywać, spożywać, trawić’ (zob. LIV² 652). Prs. *trūna* ma taką samą budowę jak *glīna* (zob. *gliūti*), *trīna* (zob. *trinti*), *dūna* (zob. *dunėti*) i *sīna* (zob. *siūti*). W jęz. łotewskim prs. *trunu* przybrało dodatkowy formant -stu,

⁷²⁵ Paralele na motywację werbalną: 1. łot. *strups*, *strupjš* ‘krótki; tępy’ ⇐ *nūostrupēt* ‘skrócić, uciąć’, 2. lit. *bīgas* ‘krótki’ od pwk. *b^heg- ‘łamać’, 3. alb. *škurte* ‘krótki’ obok łac. *curtus* m.in. ‘obrzezany, kastrowany’ (⇒ stwn. *kurz* ‘krótki’). Zob. Urbutis, *Kalbotyra* XIV, 1966, 131–138.

⁷²⁶ Por. *Mažicka*, *trumpickà šito(ji) giesmė del meškų* ‘Malutka, króciutka ta piosenka o niedźwiedziach’. Suf. -ickas tego ekspresywnego derywatu pochodzi prawdopodobnie z nazwisk typu *Malickas*, *Navickas* ⇐ pol. *Malicki*, *Nowicki*.

stąd *trunstu, gw. *trūstu* jako wariant do *trusu* (zob. LEGR § 615, ME IV, 249). — Formę SZ-C *trū- odzwierciedla cs. *tryti*, *tryjo* ‘trzeć, ścierać’. Temu odpowiada gr. τρώω ‘zetrzeć, zużyć, wycieńczyć, zgłębić’ (pgr. *trū-iō < pie. *truH-je-), por. BSW 330. Na gruncie bałtyckim *trū- jest poświadczane tylko w sposób pośredni, mianowicie w czasownikach łot. *trūdēt*, *trūdu* ‘butwieć, gnić, wietrzeć, próchnieć’ (dur. na -ēt) oraz *trūdināt* caus. ‘doprowadzać do butwienia, próchnienia’. Zbudowano je na neoosnowie *trūd-*, wyabstrahowanej z prs. intr. *trū-da ‘gnije, butwieje’ (transponat ie. *truH-d^he-)⁷²⁷. Zob. s.v. *pūdyti* analizę czas. lit. *pūdėti* ‘gnić’ i łot. *pūdināt* ‘doprowadzać do gnicia’. — W jęz. litewskim allomorf pb. *trū-C otrzymał suf. -na-, stąd prs. *trūna* ‘próchnieje, gnije’. Powstanie tej formacji tłumaczy się proporcją analogiczną z udziałem bliskoźnacznego czas. *pūti* ‘gnić, próchnieć’, por. *pūti* : *pūna* = *trūti : x (x = *trūna*). Następnie na skutek reanalizy *trūn-* + -a pojawił się neopierwiastek widoczny 1° w inf. *trūnėti*, prt. *trūnėjo* i w odnowionych formach prs.: *trūni* lub *trūnėja* (wtórności osnowy *trūn-* nie dostrzega Beekes 2010, 1514, s.v. τρώω), 2° w drw. *trūnyti*, -ija, -ijo ‘próchnieć, rozkładać się (o drzewach, kościach), butwieć’ (por. syn. *trynyti*), ‘rdzewieć (o ostrzu noża); długo sypiać; nigdzie nie wychodząc kisać w domu; siedzieć w więzieniu’. Zwraca uwagę obecność krótkowokalicznego war. *trūnyti*, -ija, -ijo, z pwk. *trun-* jak w prs. *trūna* (zob. wyżej). Nomen: *trūnėsiai* m.pl. ‘próchno’. — WSO *trōu- ← *trou- (por. wyżej scs. *trov*): scs. *travljō*, *traviti* ‘spożywać, niszczyć’, pol. *trawię*, *trawić* ‘przetwarzać spożyty pokarm; wytrawiać płynami gryzącymi; bajcować, robić kruchym’, stpol. *trawić* ‘niszczyć co, spalać – o ogniu; zużywać lekkomyślnie (por. *marnotrawić*)’, też ‘szczuć, pobudzać psa do ataku’ (dosł. ‘kazać jeść, kazać niszczyć’). Paralela: scs. *plaviti* ‘pławić w wodzie’ ← *plovō* ‘płynę’. Zob. Rozwadowski 1959, 293n. — W jęz. litewskim oczekuje się SE w postaci *triāu-C < pbsł. *triāu-C. W związku z tym warto odnotować akutowaną formę *nutriāunyti* intr. ‘o korze drzewa: obłupać się, odstać, odwisnąć’ (*Eglės žievė nutriāunijo* ‘Kora jodły odstała/odwisnęła’). Obok tego jest vb. tr. *trāunija*, -yti a. *triaūnija*, -yti w znac. ‘głośno, chciwie jeść a. żreć; chciwie pić; chrupać, jeść coś twardego (jabłko, orzech), kruchego, co powoduje charakterystyczny odgłos’. Te czasowniki wyglądają jak denominativa, jednakże w braku poświadczenia dla odpowiedniego nomen nie można tego udowodnić.

trúotas 1 p.a. żm. 1. ‘osełka do kosy, kamień szlifierski’, 2. ‘granit’. Odpowiednik łot. *truōts* ‘osełka’ (zdrob. *truōtiņš*). Prawdopodobnie jest to formacja typu *šlúota* (zob.). Znac. etym. ‘narzędzie, którym się trze / którym się pociera (ostrze)’. Paralela: łot. *trītava* a. *trītavs* ‘osełka’ ← *trīt* ‘trzeć’. Jak *šluo-C* jest derywatem od *šlav-V* (*šlavù*, *šlaviaũ*), umożliwionym przez odwrócenie stosunku apofonicznego *uo-C* ⇒ *av-V* (por. *dúoti* ⇒ *daviaũ*), tak też *truo-C* zdaje się zakładać osnowę o postaci *trav-V*. Gdyby ta ostatnia się zachowała, brzmiałaby po litewsku **travù* ‘trę, ścieram’, mianowicie w odpowiedniości do prs. cs. *trovō* ‘ἀναλίσκειν, wydawać, zużywać, spożywać’, *natrovō* ‘ψωμίζειν, τρέφειν, karmić, żywić’, < *trouH-e- < pie. *treuH-e- ‘ścierać, zużywać przez tarcie’ (por. LIV² 652), inf. *truti* cs. ‘zużywać, spożywać, trawić’ < pbsł. *trāuti < *trauH-C. St. wzdłużony do scs. *trov-* ma postać *trav-*: scs. *travljō*, *traviti* (zob. s.v. *trunėti*). — Neoapofonia SP *truo-* ⇒ SZ *trū-* wytwarza alternant *trūtas* 2 p.a. ‘osełka do kosy’, war. f. *trūtā* (por. *plūoštas* ⇒ *plūšaĩ*). Brak akutu (†*trūtas*) raczej wyklucza wywód z *truH-to-, od pie. *treuH- ‘ścierać, zużywać’ (por. cs. *tryjo*, *tryti* ‘trzeć, ścierać’ : gr. τρώω < *trū-iō ‘zetrzeć, zużyć’). Inaczej Rozwadowski 1959, 296 i Būga, RR II, 631. — Neoapofonia SP *trū-* ⇒ SZ *trū-*: *trūtas* 2 p.a. ‘osełka do

⁷²⁷ Por. jeszcze derywaty postwerbalne: łot. *trūda* ‘zgniłe liście, igły (w lesie); gałązki służące za ściółkę dla bydła’, pl. *trūdas* ‘próchno; torf; humus’ (cps. *trūdžeme* ‘humus’, *trūdviela* ts.), *trūdi* m. pl. ‘próchno’, *trūdājs* ‘humus’, *trūdekļis* ‘zgnilizna’. Nie przekonuje zaliczenie osnowy *trūd-* przez Endzelina (ME IV, 224, s.v. *traūds*) do anitowego pwk. pie. *treud- ‘stoßen’, jak w łac. *trūdō*, -ere ‘pchać, popychać, spychać’, stwnm. -*driozan* ‘gniewać, irytować’ (por. LIV² 651). — SO *traud-* (← *trūd-*): łot. *traūds* ‘kruchy, łamliwy’.

kosy' (por. *trūpas* ⇒ *trūpas*; *lūšnà* ⇒ *lušnà*).

trūpas 2 p.a. przest., gw. 1. 'trup', 2. przen. 'starzec, zgrzybiały starzec' (m.in. LEX) — zapoż. ze stbłr. *trupь*, por. błr. *trup*, -a (por. SLA 225 i LEW 1132; pominięte w ALEW). War. z palatalizowanym nagłosem: *triūpas* (*Senas triūpas i da tas prie mergų lenda* 'Stary grzyb i taki garnie się jeszcze do dziewcząt'). War. s-mobile: *strūpas* peior. 'zgrzybiały starzec', *striūpas* 'ciało bez głowy albo bez nóg, kadłub'. W kwestii znaczenia 'zgrzybiały starzec' por. *trupėkas* s.v. *trupėti*. — Neoapofonia SP *ū* ⇒ SZ *ũ* generuje krótkowokaliczne warianty *trūpas* i *triūpas* oraz *strūpas* i *striūpas*. Paralele: *būgštūs* ⇒ *bugštūs*; *drūčkis* ⇒ *drūčkis*.

trupėti, *trūpa*, *trupėjo* 'kruszyć się, rozpadać się' (*Molis sudžiuvęs trūpa* 'Gdy glina wyschnie, to się kruszy') — durativum stanu na -ė- w stosunku do inchoat. *trūpti* 'kruszeć, kruszyć się' (por. LEW 1132). Od tego wykrz. *trūp*, por. *Trūp trūp sutrupėjo sūris* '«Trup, trup» pokruszył się ser'. Odpowiednik łot. *trupēt*, -u (-ēju), -ēju 'gnić, murszeć, kruszyć się, wykruszać się; próżnować leżąc a. siedząc, długo spać'. War. ze zmianą *tr-* > *dr-*: *drupēt* 'butwieć, próchnieć'. NB. Lit. *drupėti* 'kruszyć się' u Miežinisa jest letonizmem, zob. Urbutis 2009, 277. — Drw. *trupėkas* 1. 'spróchniałe drzewo' (syn. *puvėkas*), 2. 'zgrzybiały starzec'. — Caus. *trūpinti* 'drobić, kruszyć, rozdrabniać, rozbijać', SD *trupinu* «drobię co, drobno dzielę abo robię» (syn. *smulkiu papjaustau, sulaužau*), «krszę chleb, drobię miękkie rzeczy». Odpowiednik łot. *trupināt* 'doprowadzać do gnicia, gnoić; (niedojrzałe jabłko) zmiekczać przez obijanie; bić, uderzać'; war. *drupināt* 'drobić, rozdrabniać'.

trūpti, *truŋpa*, *trūpo* 'kruszeć, kruszyć się, drobić się, rozpadać się', *aptrūpti* 'wykruszyć się, zmniejszyć się', *ištrūpti* 'wykruszyć się – o zębach', *sutrūpti* 'skruszeć, rozpaść się' — prs. inchoativum z infiksem nosowym do dur. *trupėti* 'kruszyć się' (zob.). Odpowiednik łot. *trup*, *trūp* gw. 'próchnieć, murszeć, butwieć', zwykle z udźwięcznieniem *tr-* > *dr-*: *drupt*, *drūpu* (*trumpu), *drupu* 'kruszeć, kruszyć się, rozpadać się'. Lit.-łot. *trup-* przedstawia refleks SZ od niezachowanego SE *trūp- < pie. *treup-/trup- 'kruszyć się, rozpadać się, zerbröckeln' (LIV² 653, LEW 1132). Por. WSZ *trūp- w gr. τρῦπάω 'wiercić, przewiercać, przebijać, dziurawić', też 'futuere', τρύπη 'dziura, otwór', τρύπημα 'otwór na wiosło, ucho igielne'. — Drw. *nuotrupos* a. *pātrupos* f.pl. 'okruszyny, ułamki', *sutrupos* f.pl. SD «gruz», *trūpė* 'surojadka, Russula' (syn. *ūmėdė*), *trupiniai* m.pl. SD «odrobiny stołowe», *trupinys* 'okruch (chleba, sera, słoniny), odrobina', SD «okruszyna, odrobina» (⇒ *trūpinį* adv. 'niedużo, trochę, nieco', syn. *trūputį*); *trupytis ariėlkos* 'odrobina wódki', *trūpkiai* m.pl. 'drobne rzeczy, drobiazgi' (por. *kūškiai*), *trūpmena* 'ułamek' (war. *trūkmena*), *trupsnūs* 'kruchy, łomki' (neosufiks jak w *laksnūs*, *rysnūs*), *trupūs* 'kruszący się, łamiący się', SD «kruchy; krupiasty», *trūputis* (zob.). Cps. *trupāskiltė* 'odłamek kamienia' (por. *skilti* I). — Por. łot. *trupe* 'próchnica, humus', *trupeknis*, *trupėksnis* 'spróchniałe drzewo, próchno, drobne cząstki, pył', przenie. 'leń', *trupėns* 'zgniły, spróchniały, pulchny'; ze zmianą *tr-* > *dr-*: *drupi* a. *drupas* pl. 'gruzy, ruiny', *drupačas*, *drupaklas*, *drupalas*, *drupatas* pl. 'drobiny, okruchy, ułamki, kawałeczki', *drupenis* 'zsiadłe mleko zakruszone chlebem razowym'. — Tu też str. *trupis* EV 'kloc drewna, Klocz [Klotz]'. Por. też rcs. *trupū* 'pień drzewa, kłoda' s.v. *traupūs*. — Neopwk. *trump-*: *truŋpas* (zob.). — SO *traup-*: *traupūs* (zob.).

trūptis, -čio 2 p.a. 'okruch (np. chleba), odrobina, kruszyna', 2. 'niewielka ilość, niedużo, trochę'. SD: *truputis* «krszyna, odrobina; szczupłość» (syn. *mažynė*), «trocha», *truputis meto* SD «punkt czasu» ['moment']. War. *trūptis* 1 p.a., *truputys* 3 p.a. Pl. *trupučiai*, *trūpučiai* 'okruchy, drobne cząstki, drobiny, drobne kawałki' (*Šienas sutrupa, pasidaro trupučiai* 'Siano się kruszy, powstają okruchy'). Dewerbalny drw. na -ut- od *trup-* jak *trūpti* 'kruszyć się'. Por. *likučiai* ⇐ *likti*; *žvangučiai* ⇐ *žvangėti* (GJL II, § 441). — Drw. *truputėlis* DP 'kąsek, kąszczek', SD¹ «odrobinka», *trūputį* adv. 'niedużo, trochę, nieco; w małej ilości, liczbie; w pewnej mierze' (SD *truputį* «bez mała, o kęs, niemal»), *truputytis*

‘drobinka’, *truputýti* adv. ‘troszeczkę’, *truputùkq* adv. ‘trochę, troszeczkę’.

trūsai, -*u* 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘długie pióra w ogonie ptaka’, 2. ‘pióro jako ozdoba kapelusza, pióropusz’. Sg. *trūsas* ‘długie pióro ogonowe; rajski ptak’. Niejasne, por. LEW 1133. Czy tu również *trūsas* ‘chrust, patyki, wióry, drzazgi’ (war. *trūsas*)?

trūsas 2, 4 p.a. wsch.-lit. ‘królik, *Oryctolagus cuniculus*’ — zapoż. z ros. gw. *trus*, gen. *trūsa* ‘królik’ (liter. tylko ‘tchórz’), błr. *trus*, -*á* ‘królik’. Zob. też *triūšis*.

trūsikai, -*u* 1 p.a. m.pl. pot. ‘kapielówki’ — zapoż. z ros. *trūsiki* (drw. od *trusy* ⇐ ang. *trousers*).

trustiēnis, -*io* 2 p.a. wsch.-lit. ‘sień w łaźni’: *Jaujon linus džiovina, o trustiēny mina* ‘W łaźni len suszą, a w «trustienis» [go] międlą’. Niejasne. LZŽ 271 oznaczył ten wyraz jako sławizm, ale źródła nie wskazał.

trūšis, -*io* 2 p.a. zwykle pl. *trūšiai*, -*iu* gw. bot. ‘trzcina, *Phragmites communis*’. War. f. *trušis*, -*iēs* 4 p.a. Postać literacka *triūšis*, pl. *triūšiai* zawiera wtórne *r* (por. *kriušà* ob. *krušà*). Odpowiednik łot. *trusis*, pl. *truši* ‘sitowie, trzcina’. Z pbsł. **trus-*, ze zmianą *(*u*)*s* > lit. (*u*)*š* jak w *apušē, jūšē, vėtušas*. — Odpowiednik słowiański pokazuje odmienny sufixs, psł. **trūs-ti*, por. scs. *strus*. *trūstī* f. ‘κόλαμος, trzcina, pręt trzcinowy; pióro do pisania’, ros. *trostb* ‘łodyga trzciny’ (loc. *v trostī*), stczes. *trest* ‘szuwar, trzcina’, stpol. *trześć* ‘trzcina’ (pol. *treść* ‘zawartość, substancja wypełniająca coś; przedmiot, temat’); drw. psł. **trūstina*: słu. gw. *trstina* ‘trzcina’, ros. *trostina* ‘łodyga trzciny’, stpol. *trzcina*, pol. *trzcina*, stczes. *trstina*, czes. *třtina* ‘trzcina’. Por. LEW 1133, REW III, 141, Boryś 641n. Osobno zob. *strustis*. — Spoza bałto-słowiańskiego por. gr. θρύον n. ‘sitowie, rogoża’ z **trusom* przez **truhom* i metatezę *h*, która wytworzyła aspiratę *θ* (GEW I, 688; LEW dodał do tego uwagę «sehr fraglich»). — SO *trauš-*: *traūšiai* m.pl. bot. ‘skrzyp, *Equisetum*’ (liter. *triaūšiai*), *traūšlis* a. *traušlšs* ‘skrzyp’ (war. *traukšlšs*), por. łot. *traušļi* m.pl. Osobno zob. *traūšti*.

trūšti, prs. *trūšta* (**trunš-sta*, por. war. *truņšta, truņša*), prt. *trūšo* gw. 1. ‘o lodzie: łamać się, dziurawieć, kruszyć się’, 2. ‘o brzegu tkaniny: strzępić się’, *aptrūšti* ‘wystrzępić się; zmarnieć, uschnąć (o kwiatach)’, *sutrūšti* ‘spróchnieć’, SD <*sutrišis*> «sprochniały» (syn. *sudrūnējis*) — formacja inchoatywna do dur. *trušėti, trūša, -ėjo* ‘wypadać (o włosach z głowy, z ogona końskiego); próchnieć, gnić, butwieć’, war. *triušėti* (por. stosunek *trūpti* : *trupėti*). Pwk. na SZ *truš-* ⇐ *treš-*, por. *trèšti* m.in. ‘próchnieć, butwieć’. Pierwotnym refleksem st. zanikowego musiało być **turš-* < pie. **trk-*. Sekwencja **urC* została zastąpiona przez *ruC* drogą wyrównania do *reC* w formie SE *treš-*. — Prócz tego był oboczny refleks SZ z samogłoską *i*, **tirš-* < **trk-*; zmienił się on drogą analogii w *triš-*, zob. *trišti*. — War. z palatalizowanym nagłosem: *triūšti, triūšta* (**triuņš-sta*), *triūšo* ‘kruszyć się, łamać się, wypadać (o włosach), strzępić się (o rękawie), próchnieć (o drzewie), butwieć (o kłodzie); marnieć, usychać (o roślinie)’. Por. *triūšis* ob. *trūšis*; *kriušà* ob. *krušà*. Osobno zob. *traūšti*.

tū zaimek 2 osoby ‘ty’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *tu*, stpr. *tu* ob. *toū, thou, tau* (ou/au z dyftongizacji **ū*). Formy emfaticzne: *tūjen* (por. *jei nor tujen dangui būti* PK 10625 ‘Chceszli byś wiecznie żył w niebie’), *dūjen* ‘ty’ (por. *āšen, āšian* ‘ja’), poza tym *tūjenai, dūjenai* ‘ty’ (por. *āšenai, āšianai* ‘ja’). Segment -*j*- ukazuje się również w vb. *tūjinti* (zob.). Lit. *tū* pochodzi ze skrócenia pbsł. **tū* < pie. **tuH* lub **tuh₂*. Por. z jednej strony scs. *ty*, łac. *tū*, gr. dor. *tū* (klas. *σύ*), *tūnē*, z drugiej strony wed. *tuvām*, stpers. *tuvam*, toch. B *tuwe* < **tuom* < pie. **tuH-óm* (v z glajdu **u*, wsuniętego w hiacie laryngalnym; ptk. *-om jak w wed. *ahām* ‘ja’ < pie. **égh₂-óm*). Według Kloekhorsta 8n., 111n. materiał anatolijski wskazuje na pdg. pie. **tiH* (nom.sg.), **tu-* (obliquus), por. het. *zik/tu-*, luw.-klin. *tī/tu-*. Nieanatolijska postać zaimka **tuH* pochodzi – jego zdaniem – ze skrzyżowania formy pie. oblikwu **tu-* z cechą **H* jako wykładnikiem nominatiwu (por. **tiH*). — Pie. gen.sg. **téue*

(wed. *táva* ‘ciebie’, gr. dor. τέο) dał osnowę derywatowi posesywnemu *teų-ó- ‘twój’, zob. *tāvas*. Lit. genetivus przybrał nową postać *tavęs*. Z kolei pochodzące z resegmentacji *tav-* stało się osnową dla pozostałych form paradygmatu, por. sg. dat. *tāvi* DP > dziś *táu* (akut jest objawem wydłużenia zastępczego po apokopie, tak jak w *mán* < *māni*), acc. *tavė*, instr. *tavimì*, loc. *tavyjė*, *tavỹj*, adess. *tavip* DP ‘w tobie’ ob. *tavimp* DP ts., allat. *tavėsp* DP ‘do ciebie, ku tobie’. Por. łotewski pdg. *tevis*, *tevi/tev*, *tevi*, *tevim* (e jest wtórne). — Vb. denom. *tūjinti* (zob.).

tūbas 1 p.a., *tūbas* 2 p.a., też pl.t. *tūbai*, *tūbai* przest. 1. ‘sprasowany materiał z wełny lub sierści, pilśń, filc, wojłok’, 2. ‘kawałek filcu umieszczany pod szlejami upręży końskiej’, 3. ‘zimowe okrycie z filcu, koc’. Z innym tematem: *tūbà* 4 p.a. ‘pilśń, filc’, SD «pilśń», pl.t. *tūbos* SD¹ <tubas> f.pl. «kosm» [‘włos, pasmo, splot włosów; strzępek wełny, przędzy’, SPXVI] (syn. <maknas> *maknos*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *tūba* ‘filc wsuwany pod chomąto; filcowy płaszcz’ (war. *tuoba*; neoapofonia *ū* ⇒ *uo*?), stpr. *tubo* EV ‘filc, Filcz [Filz]’. Bez dobrego objaśnienia, zob. LEW 1134. Trautmann 1910, 451 widział tu zapożyczenie ze stnord. *þófi* m. ‘filc’. Podobnie Būga, RR II, 320. — Drw. *tūbinis* 1. ‘zrobiony z filcu, filcowy’ (por. łot. *tūbaĩns* ts.), 2. ‘o długim włosie (wełna), o długich piórach (gęś)’, *tūbúotas* ‘obuty w walonki; o ptaku: opierzony, kosmaty’. Cps. *tūbavėlỹs* (zob.). Por. łot. *tūbene* ‘filcowy kapelusz, filcowy but’, *tūbnieks* ‘folarz, pilśniarz’. Vb. denom. *tūbinti* ‘wyrabiać filc’, refl. *įsitūbinti* ‘grubo, ciepło się odziać’. — Nazw. *Tūbà*, *Tūbis*, *Tūbỹs*, *Tūbius*, patron. *Tūbaitis*, *Tūbikas*. N.m. *Tūbinės* 2x, *Tūbiškiai*.

tūbavėlỹs 3 p.a., *tūbavėlỹs* 3 p.a. ‘gręplarz, pilśniarz’, SD¹ «gręplownik» (syn. *šėpavalas*), SD «pilśniarz» — złożenie osnów *tūba*° jak w *tūbas* ‘pilśń, filc, wojłok’ (zob.) oraz °*vėlỹs*/°*velys*, n.agt. lub n.instr. od *vėlti* II m.in. ‘zbijać namoczoną wełnę na pilśń, folować ją’. — Formacja bez samogłoski łącznikowej: *tūbvėlis* a. *tūbvelis* 1. ‘wał służący do folowania wełny’, 2. ‘gręplarz’. War. z zanikłym v: *tūbelis* a. *tūbėlis* 1. ‘wał do folowania sukna’, 2. ‘kosmata skóra’, 3. przen. ‘gamoń, niedołęga’. Por. zapoż. *šėpavalas*.

tūiksėti, *tūiksėju*, *tūiksėjau* gw. ‘straszyć, wzbudzać w kim strach wypowiedzianym słowem «tui»’ (*Vilką pamatęs žmogus sureko «tui!» ir ėmė oliodamas vyti* ‘Ujrzawszy wilka człowiek wykrzyknął «tui» i ruszył w pogoń z okrzykiem «oliui, oliui»’) — formacja na -sė-, utworzona od wykrz. *tūi* (*tui*) z użyciem konektywu -k- (por. *tū-k-sėti* ⇐ *tū*).

tūikti, *tuiktū*, *tuikaũ* gw. ‘doznawać odurzenia, zamroczenia (np. od czadu, wódki), głupiec’. Zdaniem Būgi, RR I, 303 *tuik-* należy do *tvaik-* jak w *tvaikti* ‘zacządzic, doznać zawrotu głowy’, *tvaikas* ‘czad; zaduch’ (zob.), mianowicie na mocy oboczności dyftongów *ui* : *ai* (por. *puĩšos* : *paĩšos*; *rũĩšis* : *ráĩšas*; *rũinas* : *ráinas*). Alternatywne ujęcie: *ui* (*tuik-*) to refleks st. zanikowego do SP *vei* (*tveik-*), por. łot. *tveicēt*, *tveicināt* ‘robić się dusznym, parnym’; *tveiks* ‘opar, wyziew’. Paralela: *ũiti*, *ujũ* : *vejũ*. — Drw. *tūikinti* caus. ‘odurzać, upijać kogo’ (*Arelka tūikina galvą* ‘Wódka mąci w głowie’), ⇒ refl. *tūikintis* ‘upijać się’, *uĩsitūikinti* ‘odurzać się, zamraczać się’.

tūinas 4, 2 p.a. gw. 1. ‘gałąź świerkowa do wyplatania płotu’ (*Tuĩnais pinta tvora* ‘Płot spleciony z gałęzi świekowych’), 2. ‘zaostrzony na końcu pal, kół w płocie, słupek w płocie’ (SD *baslys*, *tuinas* «koł», SD *smailas tuinas* «koł ostry, zaciosany abo żelazem nasadzony»), 3. ‘ogrodzenie z palików drewnianych u góry zaostrzonych; ozdobne ogrodzenie sztachetowe’ (war. *tuinaĩ* pl.t.) — zapoż. ze stbłr. *tyñ* ‘ogrodzenie, płot’, por. błr. *tyn*, -u ‘ogrodzenie z poziomych lub pionowych żerdzi, przeplatanych gałęźmi’ (PzB 5, 154) ⇐ stpol. *tyn* ‘płot; mur’. Zob. też SLA 225, ZS 59, LEW 1134, Brückner 589. Substytucja błr. *y* ⇒ lit. *ui* też w *muĩlas*, *muĩtas*, *smuĩkas* (zob. Būga, RR I, 293). Inaczej Čepienė 111: germanizm. Por. łot. *tūna* ‘Zaun aus schräg liegenden Holzscheiten’, war. *tūne* ⇐ śrdn. *tūn*

(ME IV, 282, Jordan 105). — Vb. denom. *tuĩnyti*, -iju, -ijau ‘grodzić, zwł. płotem z gałęzi świerkowych’, *tuĩnúoti* ts. — War. s-mobile: *stuĩnis* ‘kół w płocie; pal, słup’, por. *Ant keturių stuinių brāgas su stogu* ‘Na czterech słupach bróg z daszkiem’. *Tiltas ant stuĩniais padirbtas* ‘Most wzniesiony na palach’. War. ze zmianą *ui > ij*: *tĩjnas* (ZTŽ).

tuĩnyti, *tuĩniju*, *tuĩnijau* gw. ‘pić chciwie, dużo’, *ištuĩnyti* ‘wypić, wyssać’ — może pochodzić od wykrz. **tui*. Por. *tui*, *tuĩ*, użyte w celu spłoszenia, odpędzenia kogo. Zakończenie -nyti jak w *tvaĩnyti* ‘lać, wlewać, rozlewać’ (od *tvĩnti* ‘wzbierać, rozlewać się’). Būga, RR I, 303, za nim LEW 1134 łączyli raczej z czas. *ištvinỹti* ‘wypić szybko, dużo’, należącym do *tvĩnti*. Postvb. *tuĩnas* c. ‘kto wypija (*ištuĩnija*) całe piwo, wszystko mleko’. — A może należy tu mówić o oboczności fonetycznej *uiC : iuiC*? Por. *tuĩkti* ‘doznawać odurzenia, zamroczenia’ : łot. *tvĩkt* ‘odczuwać duszność’.

tuĩsti, *tuĩstũ* (**tuis-stu*), *tuisaũ* gw., zwykle *aptuĩsti* lub *užtuĩsti* ‘upić się, odurzyć się, zamroczyć się’ — niejasne. Odwołując się do sporadycznej oboczności spółgłosek *s/š* (por. *trasỹti* ob. *trēšinti*; *trĩsti* ob. *trišėti*), można by *tuĩsti* kojarzyć z *tuĩžti*, -ta ‘rozmaćkać, rozmiękać’ (zob.). Paralele semazjologiczne: *išlapti* ‘namoknąć, nabrać wody, wilgoci’ i przen. ‘upić się’; łac. *madeō*, -ēre ‘być mokrym, wilgotnym; ociekać, broczyć’ i przen. ‘być pijanym’ (*madidus* ‘mokry, skropiony’, przen. ‘pijany’). Por. dyftong *ui* w syn. *tuĩkti* ‘doznawać odurzenia, zamroczenia’.

tuĩžti, *tuĩžta* (**tuiž-sta*), *tuĩžo* ‘o gruncie: rozmaćkać, rozmiękać na wiosnę’ (*Kai saulė kaitina, tai tas žiemos kelias taip greit tuĩžta* ‘Gdy słońce przygrzewa, to ta zimowa droga szybko rozmarza’) — wariant fonetyczny do *tuĩžti* (zob.) ze zmianą *u/C* w *uiC*; paralele: *mũlkis > mũikis*; *liũlka > liũika*. — Drw. *prituĩžyti* ‘zbić kogo’. Nomina: *tuĩžė* ‘błoto na drodze’ (*Greičiau nepavažiوسي – tuižės lig stebulių* ‘Szybciej nie pojedziesz, błoto [sięga] do piast’), ⇒ *tuĩžinas* ‘błotnisty’.

tũjinti, *tũjinu*, *tũjinau* ‘tykać, mówić komu «ty», być z kim na «ty» — derywat na -in- od zaimka *tũ* ‘ty’ (zob.), z -j- jako spółgłoską konektywną w hiacie *u-in*. Taką samą rolę pełnią: 1° -j- w gw. *pąjemu*, *sųjemu* (zob. *iĩti*), 2° -k- w pol. *tykać* (się, sobie) ⇐ *ty* + -ać, 3° -t- w *tutūtis*, -čio ‘ten, co wszystkim mówi «ty»’ (*Sakyk «tamsta», nebūk toks tutūtis!*). — Neoosn. *tuj-*: *tujuotis* ‘tykać sobie’: *Jie visada tujuojasi* ‘Oni zawsze mówią sobie «ty»’. Por. *jūsúoti*. — Nie komentowanym dotąd wariantem do *tuj-* jest *tuoj-* w *tuojúoti* NDŽ ‘duzen’. Otóż wydaje się, że może to być produkt neoapofonii SZ *u* ⇒ SP *uo*, podobnie jak w wypadku *dúojai* ‘puch, pierze’ ⇐ *duj-* (*dujà* ‘sypka ziemia, pył’). Poza tym por. *blúostas* ⇐ *blũsti*; *guõlis* ⇐ *gułti* i *spúogas* ⇐ *spũgti*. — Niezupełnie jasne jest *tũkinti* NDŽ ‘duzen’. Można analizować *tui-k-in-*, drw. od neoosn. *tuj-* (jak wyżej). Por. segment -k- w syn. *tuksėti* II.

tũkas 4 p.a. wsch.-lit. ‘wytopiony tłuszcz, zwł. z sadła’ (*Razlaidziam zdõrų, ir itai vadzinas tũkas* LzŽ ‘Topimy [tu: rozpuszczamy] sadło, i nazywa się to «tukas»’) — zapoż. ze stbłr. *tukъ*, błr. *tuk*, -u (por. PZB 5, 145). Litewskie słowniki nie zaznaczają obcości tego wyrazu. Rodzimy odpowiednik to *taukaĩ* (zob.).

tuksėti I, *tũksi* (war. *tũksia*), *tuksėjo* 1. ‘wydawać głuchy monotony odgłos; stukać, postukiwać’, 2. ‘mocno uderzać, bić – o przyspieszonym biciu serca’ — czasownik na -ė- od wykrz. *tũks* o niegłośnym stukaniu, o biciu serca (*Tũks tũks širdis man – labai negera!* ‘Serce mi «tuks tuks», bardzo niedobrze!’), *tũks-t* o stłuczeniu (war. *stũkt*). Por. równoznaczne czas. *taksėti* i *tvaksėti*. Drw. *tũkstelėti* ‘trącić, lekko uderzyć’. — Z innym sufiksem: *tuksėnti* ‘pukać, stukać, stukotać, kołatać do drzwi’. Zob. też *tũksti*.

tuksėti II, *tuksũ* (3 os. *tũksi*, *tũksia*), *tuksėjau* ‘tykać, mówić komu «ty» w sytuacji, gdy wypada raczej zwracać się przez «wy»’ (*Ko čia tuksĩ, aš su taũ kiaulių neganiau!* ‘Czemu

[mi] tu tykasz, ja z tobą šwiń nie pasalem'. *Negražu, kai vaikai senesnį žmogų tūksia* 'Nieładnie, gdy dzieci starszemu człowiekowi tykają'). Analiza: *tu-k-sė-*, z *-k-* jako segmentem konektywnym przy osnownym *tū* 'ty'. Podobnie w pol. *ty-k-ać*. Por. konektyw *-j-* w syn. *tūjinti*.

tūkstantis, -čio 1 p.a. 'tysiąc', też f. *tūkstantis*, -iēs 3 p.a. ob. DP *tūkstantis*, -ies. Inne war. *tūkstančia* (gw. i stlit., por. DP *peñkios tūkstančios* 'pięć tysięcy'), *tūkstantė*; s-mobile: *stūkstančia*, *stūkstantis* (por. zwrot *tris.tūkstančius* 'trzy tysiące'). Rzeczownik nieodmienny: *tūkstant* (*Po tūkstant metų apie tą kalbės* 'Po tysiącu lat będą o tym mówić'). Odpowiednik łot. *tūkstuôt(i)s*, -šs, łot. kuroń. *tūkstañts*². — Gdy zaś chodzi o hapaks stpr. *tūsintons* acc.pl. 'tysiąc' (*en tūsintons streipstons* ENCH 'do tysiący pokoleń, in tausent Gelied'), to wywodzi on swój temat z **tūsemt-* < **tūsent-* i najprawdopodobniej jest zapożyczeniem ze śrwn. *tūsent* 'tysiąc'. Grupa stpr. *mt* pochodzi z dysymilacji obcej grupy *nt*, podobnie jak w łot. *stumda* 'godzina' na miejscu *stunda* ← śrdn. *stunde* (zob. DLA 125; ALEW 1132 nie widział potrzeby odnotowania tego poglądu). — Jest prawdopodobne, że lit.-łot. wyraz wywodzi się z syntagmy atrybutywnej **tūkstantis šimtas*, znac. etym. 'powiększające się sto, rosnące sto', mianowicie przez elipsę członu określanego i substantywizację pierwotnego epitetu. Temat **tūksta-nt-* wypada za Būgą (RR II, 638) ująć jako formę participium act. od prs. **tūksta* < **tuñk-sta*, to z odnowienia prs. infigowanego **tuñka* 'powiększa się'. Akut wtórny, uwarunkowany sufizowaniem *-sta-* w formie praesens. Por. łot. *tūkt*, prs. *tūkstu* a. *tūku*, prt. *tuku* 'tłuszczyć, tuczyć się', caus. *tucināt* 'tuczyć, powodować tycie', lit. *tunkù*, *tukaũ*, *tūkti* 'tłuszczyć, tuczyć się, obrastać tłuszczem', *įtūkti* 'utyć, potłuszczyć', *nutunku* SD¹ «otydam», < pie. **tuk-*, SE **teuk-* 'tłuszczyć, nabrzmiawać' (LIV² 641). Zob. też *tūmstas*. — Wbrew tradycyjnemu pogładowi (zob. BSW 332, Fraenkel 1950, 58, REW III, 161, LEW 1135n., Stang 1972, 59) lit.-łot. nazwa 'tysiąca' – rozumiana tak jak to wyżej opisano – nie da się pod względem głosowym uzgodnić ze scs. *tysęšti* f. 'tysiąc' (praforma **tūsint-*), ani z goc. *þūsundi* f. ts. (*fimf þūsundjōs* 'pięć tysięcy')⁷²⁸. Derksen 2008, 503 rekonstruuje pbsł. **tuʔsonti-* z pie. **tuH-s-ont-* ob. **tuH-s-ent-*. Odosobniona pozostaje rekonstrukcja Kroonena 554: pgerm. **þūshundī-* < pie. **tuHs-dkmt-o-*. — Zapoż. bałtyckie w fiń. *tuhansi*, *tuhāt* 'tysiąc', zob. LEW 1136, z literaturą. Por. jeszcze sławizm wsch.-lit. *tỹsiačis*, *tỹšečis* 'tysiąc' (LEW 1136, LZŽ 268). — Drw. *tūkstantas* 'tysięczny', *tūkstanteriopas* 'tysiąckrotny' – z zakończeniem lub neosufiksem *-eriop-*, wzorowanym na *tūleriopas* 'wieloraki' (zob. *tūlas*), *tūkstantinis* 'tysięczny; o wartości tysiąca; zarabiający tysiące', SD¹ *tūkstuntinis* «tysięczny». Cps. *tūkstantmetis* 'tysięclecie', por. *mėtai* (⇒ *tūkstantmėtis* 'tysięcletni'). — Drw. wsteczny: *tūkstas* 'tysięczny' ← *tūkstantas* (por. *deimas* ← *deĩmantas*; *rābos* ← *rabañtai*). Neoosn. *tūkst-*: *tūkstàsis* ts., *tūkstìnis* a. *tūkstinis* ts., SD «tysięczny w rządzie». Od tego też *tūksteriopas* stlit. 'tysięczny' (*ir ataduos tau už tą paklusnumą tūksteriopą algą, kurią duok Dieve, idant įgytumbei* DP 37₂₃ i oddać za to posłuszeństwo tysięczną zapłatę, której daj Boże byśmy dostąpili'). Neosuf. *-eriop-* powstał na mocy proporcji analogicznej *šimtas* 'sto' : *šimteriopas* 'stokrotny' = *tūkstas* : *x* (*x* = *tūksteriopas*).

tūksti, *tūskia* (war. *tūskia*), *tūskė* gw. 1. 'świstać, gwizdać (o przelatującym pocisku)', 2. 'stukać, postukiwać (o krosnach)', 3. 'bić, uderzać – o sercu'. Czasownik utworzony od wykrz. *tūks*, *tūks* o głośnym, silnym uderzeniu lub zderzeniu; o mocnym biciu serca; o odgłosie wystrzału; o odgłosie wlewania, wsypywania. War. *tūkst* ⇒ *tūkstelėti* 'mocniej stuknąć, uderzyć w co; mocniej zabić – o sercu'. Por. bliskoznaczne czas. *tuksėti* i *tvaksėti*.

⁷²⁸ Według obecnego ujęcia pgerm. **þūsundi* 'tysiąc' jest wyrazem pochodzącym od przymiotnika **tuH₂s-ont-* 'wielki, nabrzmiały', ten z kolei jest pochodnikiem rzeczownika **teuH₂-s-* 'zgrubienie, nabrzmiałość', zob. Neri, *Kratylos* 54, 2009, 8. Casaretto 2004, 441 mówi o substantywizacji ptc. praesentis **tūs-ont-/nt-*, utworzonego od pwk. **teuH₂-* 'przybierać na ciele, mocnieć'.

tùkti I, *tunkù* (war. *tùkstù* < *tunks-stu i *tukstù*), *tukaĩ* 1. ‘tyć, tłuszczyć, obrastać tłuszczem, tuczyć się’ (SD¹ *nutunku* «otywa»), 2. ‘bogacić się’, 3. ‘pokrywać się brudem, np. o naczyniach’. Odpowiedniki łot. *tùkt*, prs. *tùkstu* a. *tùku*, prt. *tuku* ‘tłuszczyć’. Prs. infigowane lit. *tunkù*, łot. *tùku*, oparte na SZ *tuk-*, miało wartość inchoatywno-ingresywną w stosunku do formacji na SE *čiauk- albo *tvek-, kontynuującej pie. *teuk- a. *tuek- (por. LIV² 641 ‘stark/fett werden, schwellen’). LIV² zwraca uwagę na bliskoznaczny pwk. pie. *teuh₂- ‘pęcznić, nabrzmiwać’, który różni się od *teuk- tylko wygłosową spółgłoską (zob. *túlas*). — Caus. *tùkinti* ‘tuczyć, powodować tycie’ (typ *bùdinti*, *mìtinti*) z odpowiednikiem łot. *tucināt*. — Postverbalia: *nutukimas* SD «otyłość», *sutukęs* ‘otyły’ (*visur mi vilkai apspita sutukę* KN ‘Zewsząd mię wilcy zawarli otyli’), *tuklūs* a. *tuknūs* ‘skłonny do tycia, otyły, tłusty, tuczny; o pożywieniu: sytny; o ziemi, gruncie: żyzny, urodzajny’, *tukrūs* ‘tłusty, utuczony; sytny; żyzny’ (⇒ *tukrūmas* ‘żyzność ziemi’). Zob. też zapoż. *tukas*. — SO *tauk-*: *taukaĩ* (zob.).

tùkti II, *tuñka* (war. *tuñkma*, *tuñksma*), *tùko* gw. ‘tracić świeżość pod wpływem ciepła i wilgoci, tęchnąć, stawać się śmierzącym, zepsutym (np. o mięsie), spleśniałym (np. o ziarnie, mące), zjełczałym (o maśle, serze), *aptùkti* ‘nadpsuć się’, *patùkti* a. *sutùkti* ‘stęchnąć, zaśmierdieć się’ — wydaje się, że lit. *tuk-* oddaje błr. *tux-*, które wyodrębniono z zapożyczonego czas. *túxnucь*, *túxnu*, 3 sg. *túxne* ‘tęchnąć’ (por. LKŽ XVI, 1085; brak w SLA i LEW). Do porównania stoją (quasi)prymarne formy *tūžti* i *tūžti* obok zapoż. *tūžyti* oraz *tróti* obok zapoż. *trótyti*. — Drw. *tùklas* ‘stęchlizna’: *Tuklū smirda pirkioj nuo šito šlapumo* ‘W chałupie zalatuje stęchlizną od tej wilgoci’ (LKŽ XVI, 1073 porównał to z przymiotnikiem błr. *túxly* ‘stęchły’). Drw. wsteczny: *tukas* ‘stęchlizna’ (*Pauostyk – tukū atsiduoda* ‘Powąchaj, traci stęchlizną’). Por. *préslas* ⇒ *présas*.

tùkti III, zwykle z prvb. *nutùkti*, *nùtuka*, *nùtukē* gw. ‘zniknąć, przepaść’ (*Nutuks gražumos pūstynės, ir kalvos apsijuos džiaugsmu* ‘Zniknie piękno pustyni, a wzgórze ogarnie radość’), refl. *nusitùkti* ts. (*Kuñ ānas nūstukē, kuñ pragaĩšo, nuzgrūdo?* LzŽ ‘Gdzie on przepadł, zapodział się?’) — w przytoczonym użyciu lit. *tuk-* oddaje błr. *tux-*, które wyabstrahowano z zapożyczonego czas. *patúxnucь*, *patúxnu*, 3 sg. *patúxne* 1. ‘zgasnąć, przestać się palić’, 2. przen. ‘zniknąć, przepaść’ (por. TSBM). Paralela: *tùkti* II. Brak w SLA i LEW.

túlas, -à 3 p.a., *túlas*, -a 1 p.a. ‘niejeden, rozliczny; sporo, wielu’, por. *Túlas taip pasako* ‘Niejeden tak mówi’. *Tūlose vietose, kampuose, šen ir ten* ‘W niejednym miejscu, kącie, i tu i tam’. SD: *túlas* «rozmaity», *žaislai tūli: tekynė, mintynė* «igrzysko». Odpowiednik str. *tūlan* ENCH adv. ‘dużo, wiele, viel’, np. *beggi mes deininisku tūlan grīkimai* ‘ponieważ my co dzień dużo grzeszymy, denn wir teglich viel suendigen’; *toūlan* adv. ‘viel’ albo acc.sg., por. *as quoi tebbe toūlan Gulsennin teickut* ‘sprawię ci dużo bólu (duży ból), ich wil dir viel Schmertzen schaffen’. Do tego niejasna forma comparatiwu na -s: *toūls* ‘więcej, mer, mehr’ (odpowiada jej stlit. *daugiaus*, *daugesni* u Willenta, zob. LAV 287, 327). Por. Trautmann 1910, 451, Fraenkel 1950, 103, PKEŽ 4, 203. Pbsł. *tū-la- < pie. *tuh₂-lo-. Adi. vb. na SZ od pie. *teuh₂- ‘nabrzmiwać, grubieć; mocnieć’ (LIV² 639, IEW 1080n.), por. wed. *út tavīti*, pf. *tūtāva* ‘jest mocny’, *tavás-* ‘mocny, silny’, *tūya-* ‘mocny’ (aw. *tuuant-* ‘zdolny, biegły w czym’). Znacz. etym. ‘gruby, otyły, o znacznej objętości’ ⇒ ‘mnogi, liczny’. Drw. bałtycki zatracił motywację werbalną, w przeciwieństwie do psł. *ty-lū, o czym niżej. Paralele sufiksalne: gr. *τύλος* m. ‘stwardnienie skóry, modzel, nagniotek; gwóźdz drewniany; guz na maczudze’, *τύλη* f. ‘nabrzmiłość, poduszka, materac’, sti. *túlam* ‘kiść, ogon; pióro, puch’. Osobno zob. *tautà*, *tausóti*, *tunus*. — Odpowiedniki słowiańskie: 1. adi. psł. *otylū ‘mający nadmierną tuszę’, pol. *otyły* ‘tęgi, gruby, tłusty’, czes. *otylý* ts. (⇐ psł. *ob-tyti), 2. sb. psł. *tylū ‘tylna część ciała, tył’: strus. *tylū* sb. ‘kark; tylna straż’, ros. *tyl*, -a ‘kark, plecy,

tył; tylna straż', bg. *til* 'kark, potylicy; tyły; obuch siekiery', czes. *týl*, -a/-u 'tył głowy, kark', pol. *tył*, -u 'strona przeciwna do przodu', *tyły* pl. 'obszar położony poza frontem wojny' (⇒ *tyłek* 'pośladki'). Znacz. etym. 'zgrubiała część ciała'. Słow. nomina są motywowane czasownikiem psł. **tyti*, **tyjō* 'stawać się grubym', por. cs., strus. *tyti*, *tyju* 'tyć, przybierać na cięć', sch. *titi*, *tijēm* 'tuczyć się, tyć', czes. *týt*, *tyji* 'tyć, wykorzystywać kogo', pol. *tyć*, *tyję* 'stawać się grubym, tłustym'. Por. rekonstrukcję znaczenia dla wyrazu *stūrplis*. Zob. BSW 331, REW III, 160, LEW 1136n., Derksen 2008, 503. — Drw. *tūlai* SD adv. «rozmaicie; różnie, różno», *tūlē* a. *tūlis* (*žmoniu*) 'mnóstwo, moc (ludzi)', *dēl tūlēš* adv. 'dla towarzystwa, dlatego, że inni' (*Taboka kosulj kela ir terūkau dēl tūlēš* 'Tytoń powoduje kaszel, więc palę [tylko] dla towarzystwa'), *tūleriópas* 'różnorodny, różnoraki, wieloraki', DP 'rozmaity, rozliczny, różny' (war. *tūleriópas*) – formacja z neosuf. -*eriop*- (por. *penkeriópas*); neoosn. *tūler*- z derywacji wstecznej: *tūlerybē* b.z.a 'mnogość, wielość'; *tūlybē* 'mnóstwo, moc, mnogość czego', SD¹ 1. *daugybē*, *tūlybē žmoniu* «gmin», 2. «mnóstwo, moc», SD *tūlybē* «rozmaitość», *tūlybē liežuvio* «mowy jednegoż narodu, abo języka różność», *tūlimas* 'niejeden, mnogi, liczny' (neosuf. -*imas*, por. *ar̃timas* ⇐ *arti*, *lỹgimas* ⇐ *lỹgus*), *tūlingas* SD¹ «rozliczny», *tūlotinė* 'mnóstwo, gromada (dzieci).

tuľcyti, **tuľciju**, **tuľcijau** LzŽ 'węszyć szukając czego, łazikować' (*Ažaj dvaran ir tuľcija pie kampus, kad kavalkelj duonos rasc suvēsc* 'Zaszedł do dworu i węszyć po kątach, żeby znaleźć [choćby] kawałek chleba i zjeść') — zapoż. z błr. gw. *tulčycь* 'tulać się unikając ludzi', co z kolei uchodzi za pożyczkę z pol. *tulczyć* 'hodować, pielęgnować, karmić, wyżywiać [zwierzęta] w biedzie' (Sw VII, 165), zob. ĖSBM 14, 224.

tulē I 4 p.a., *tulis* f. 4 p.a. gw. 1. 'tuleja nakładana na oś wozu i zapobiegająca spadaniu koła', 2. 'lejkowata rurka służąca do zamocowania trzonka wideł a. łopaty', 3. 'rynienka do spuszczenia soku z drzew', 4. 'szpunt w beczce'. Z uwagi na formę i znaczenie jest to najprawdopodobniej zapożyczenie polskiego wyrazu *tuleja*. Trzeba tylko rozstrzygnąć kwestię, czy *tulē* oddaje krótszą formę pol. *tulja*, pochodzącą z kontrakcji (zob. Sw VII, 165, s.v. *tuleja*), czy też *tulē* powstało na gruncie litewskim, mianowicie jako drw. wsteczny od **tulēja*. Paralele: *užúovėja* ⇒ *užúovė*; *atāsėja* ⇒ *atasà/atāsas*. Brak w POLŽ. LEW 1137 niesłusznie dopatrywał się w *tulē* wyrazu odziedziczonego, który miałby być spokrewniony z gr. *τύλος* m.in. 'kołek drewniany z gałką na końcu, gwóźdź drewniany' i isl. *þolur* 'dulka na wiosło', stang. *þoll*, śrdn. *dolle*, *dulle* ts. (obecnie podtrzymuje to Kroonen 550: pgerm. **pulla*- < pie. **tul-no*-).

tulē II 4 p.a. gw. 'pochwa na strzały łucznicze, kołczan' (*Už pečių turėjo pilną tulę strėlių* 'Na plecach miał pełny strzał kołczan') — zapoż. ze błr. przest. *tulja* 'kołczan' (zob. ĖSBM 14, 225), co jest wariantem do częstszego stbłr. *tulb* ts. (por. strus. *tulū*, stczes. *tul*, stpol. *tul*; pol. też f. *tulja*, *tula*). LKŽ XVI, 1087 niesłusznie złączył w jednym lemmacie *tulē* I i *tulē* II. — NB. Nazwa zawodu stpol. *tulnik* 'rzemieślnik wyrabiający tuły, tj. kołczany' została zapożyczona do jęz. staropruskiego, a świadczą o tym nazwy osobowe z XIV-XV w.: *Tulnik/Tulnyc*, *Tulniko*, *Tulnike*, *Thulnyke*; *Tulnige*, *Tulnege/Tolnege* (Trautmann 1925, 109, bez objaśnienia) oraz nazwy miejscowe z końca XIV w.: *Tulnicken*, *Tolnyken* i *Tolnix* (AON 188, bez wskazania na wyraz staropolski).

tulipōnas 2 p.a. gw. bot. 'tulipan, roślina Tulipa, jej kwiat' (war. *tulipānas*) — zapoż. z pol. *tulipan*, przy czym akcent wzoruje się na odpowiedniku błr. *cjul'pán*, -u/-a. — Polską akcentuację odzwierciedla war. gw. *tiliponas* < **tuliponas* (ob. *tilipōnas*). Inne war. *pilipōnas*, *pilypōnas*, *pelipōnas*. Zob. też *tulpē*.

tūlytis, **tūlijuos**, **tūlijaus** LzŽ 'tulić się do kogo' (*Vaikas prie momai tūlijas* 'Dziecko tuli się do matki'), *prisitūlyti* 'przytulić się' (*Nėr pas ką pristūlyt* 'Nie ma do kogo się

przytulić') — zapoż. z błr. *tulicca*, *tuljúsja*, 3 sg. *túlicca*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *ùčytis*, *stùpytis*, *tùšyti*).

tùlkas 1 p.a., *tul̃kas* 2 p.a. stlit., gw. 1. 'tłumacz' (*Per tulkus kalbėti* 'Rozmawiać przez tłumaczy'), 2. 'swat, pośrednik w zawieraniu małżeństwa' (*Buvo tulkai par Marytę* 'Byli swaci u Marysi'), 3. przen. 'ptak kawka, *Coloeus monedula*' — zapoż. ze strus. *tul̃kū* 'tłumacz; tłumaczenie' (stąd też łot. *tul̃ks* 'tłumacz'). Por. scs. *tľkũ* 'ἐρμηνεύς', ros. *tolk*, -a/-u 'sens, znaczenie, pojęcie, nauka'; stbłr. *tolk̃* 'tłumaczenie; rozmowa'. Zob. Būga, RR III, 763, SLA 225, REW III, 115, LEW 1137⁷²⁹. Co do fonetycznej transpozycji por. *pũlkas*, *kùrtas*, *tũrgus*. Ze względu na akut por. zapoż. *liùlka*, *šùlcas*, *tùlpė*. Znaczenie lit. 'swat' wywodzi się z 'pośrednik' ⇐ 'tłumacz'. Zob. też *tłumōčius*. — Drw. *tùlkinyčia* 'w kościele protestanckim: miejsce dla tłumacza pod amboną' (o neosuf. -inyčia zob. *medinỹčia*), *tùlkinykas*, *tùlkininkas* 'tłumacz; wysłannik swata', *tùlkos* f.pl. 'zwiady, by dowiedzieć się, czy rodzice panny przyjmą swata'. Vb. denom. *tulkáuti* a. *tùlkauti* 'być tłumaczem' (LEX 'dollmetschen') i 'tulać się, włóczyć się', *ištulkáuti* 'wyłudzić', *pritulkáuti* 'namówić, skłonić kogo do czego' (por. ros. *tolkovátb*, -iũ 'objasniać, tłumaczyć'), *tùlkavyti*, -iju, -ijau DP 'wykładać' ['objasniać Pismo św.'], *tulkúoti* a. *tùlkuoti* 'być tłumaczem' (CGL 'tłumaczyć, Dollmetschen, Verdollmetschen'). — Rodzimym denominatywem od *tùlkas/tul̃kas* 'swat' jest czas. *tul̃kti*, -iũ, -iaũ 'swatać' (*Jam gražią pačią tul̃kia* 'Swata mu ładną panią').

tulkus, -i b.z.a. 'liczny, mnogi'. Przymiotnik o takiej postaci został odtworzony w LKŽ ze stlit. hapaksu <tùlkiemus> w DP 31₅ dat.pl.m. 'wielom', por. *geisdami i trokšdami paties Viešpaties, o nenorėdami daugesn' tulkiemus Viešpatimus tarnaut* 'żądając i pragnąc Pana samego, a nie chcąc więcej wielom Panom służyć'. Tymczasem Kudzinowski II, 364 odtwarza oboczny temat na -a-: *tulkas*. Pominięte w Skardžius 1935, LEW i ALEW. Prawdopodobnie chodzi tu o denominalny drw. na -k- od adi. *tūlas* 'rozliczny, mnogi, rozmaity' (por. *aršūs* ⇒ *arškūs*). Ale wokalizm pierwiastka pozostaje zagadką: czy jest to *tùlkus, czy raczej *tulkus? W tym drugim wypadku trzeba by założyć neoapofonię ū (SP) ⇒ ũ (SZ), podobnie jak w *būklė/būklẽ* ⇒ *buklūs* i *drūčkis* ⇒ *drūckis*.

tūloti, *tulóju*, *tūlójau* (war. *tūloti*) pot. 'odziewać kogo grubo, ciepło', refl. *apsitūloti* 'odziewać się grubo, opatulać się' (*Apsitūloti yra apsirėdyti storai* JU) — zapoż. z pol. *o-tulać*, *otulać się*, por. LEW 1138.

tùlpė 1 p.a. bot. 'tulipan' — zapoż. z nwn. *Tulpe* f. (stąd też łot. *tul̃pe*). Por. akut w zapoż. *šùlcas*. — War. *tulponà* 2 p.a. wywodzi się z prus.-niem. *tulpōne* (por. GL 144, LEW 657, s.v. *pelipōnas* oraz 1138). Osobno zob. *tulipōnas*.

tul̃žis, -iēs 4 p.a. f., war. *tul̃žė* 4 p.a. 'żółć, płynna wydzielina wątroby o brunatnożółtej lub zielonej barwie i gorzkim smaku, Bilis' (*Tul̃žis ant kepenų yra žalia. Ir davė jam gert vyną, su mira ir su tul̃žimi sumaišytą* DP). SD *tul̃žis* «żółć, fel», «kolera» (syn. *drėgnumas vienas tarp keturių*), *tul̃žis pridegusi* «melancholia, krew abo żółć spalona, atra bilis». Brzmienie historyczne wywodzi się z plit. *žultis przez metatezę na odległość *ž-t > t-ž. Por. odpowiednik łot. *zulkts* 'żółć' < *zults (insercja k). Przypuszcza się, że lit. metateza została wywołana adideacją do czas. *tul̃žti* 'nabierać wilgoci, nasiąkać, rozmiękać' (por. LEW 1138, Kabašinskaitė 32). Inaczej Būga, RR II, 320, który wywodził *tul̃žis* wprost od czas. *tul̃žti* (zob.). Rekonstrukcja pb. *žūl-ti-, transponat ie. *ǵ^hl_{h3}-tí-, gdzie *žūl-* jest st. zanikowym do *žēl-* < pie. *ǵ^hel_{h3}- 'żółknąć, zielenić się', por. *žėlti* 'rosnąć wydając zielen', SO *žālias*

⁷²⁹ Por. jeszcze zapożyczenie słowiańskie w śrwn. *tolke* 'tłumacz'. Z jęz. niemieckiego wyraz ten został przejęty przez Prusów, a świadczą o tym nazwy osobowe *Tulke*, *Tolke*, *Tolk*, war. *Tloke* (por. Trautmann 1925, 106, 109), jak też od nich utworzone n.m. *Tolken*, *Tulkin* (AON 188, 238). Zob. też uwagi o stpr. n.o. *Tloke*, zamieszczone s.v. *lokỹs*.

‘zielony’ (zob.). Dalej por. SE w łac. *helvus* ‘płowy’, scs. *zelenŭ* ‘zielony’, SO w gr. *χολή* ‘żółć’, stwn. *galla* ts. (**g^holh₃-n-*), SZ gr. *χλωρός* ‘zielonkawożółty’ (**g^hl_{h3}-ró-*). — Słowiańskie nazwy ‘żółci’ wywodzą się z dwóch praform: 1° **zül-kī-*, por. strus. *zŭlčŭ*, 2° **zīl-kī-*, por. scs. *zīlčŭ*. Z czasem w nagłosie pod wpływem adi. **želtŭ* ‘żółty’ (zob. *žilas*) uogólniono *ž-*, stąd sch. *žuč*, ros. *žělčb*, czes. *žluc*, pol. *żółć* (Derksen 2008, 552). — Drw. *tulžinē* 1. ‘choroba cholera’, 2. ‘złość, gniew’, *tulžingas* ‘zgryźliwy, dokuczliwy’. Vb. denom. *tulžti*, *tulžta* (**tulž-sta*), *sutulžo* ‘wpadać w złość’, *patulžti* ‘rozzłościć się, rozsierdzić się’, *pritulžti* ‘zdenerwować się’ (por. GJL II, § 538). NB. LkŽ XVII, 15n. przez niedopatrzanie złączył to denominativum w jednym haśle z deverbativum *tulžti* ‘rozmać, rozmięć’, które jest synonimem *tiłžti* i należy do *telžti* ‘lać’. — Z uwagi na formę trzeba tu dodać *tulžys* ‘ptak zimorodek, Alcedo atthis, niewielki, rybożerny, gnieźdzący się w norach nad brzegami rzek i jezior – neologiczny termin naukowy. Podstawę tego określenia stanowiła najprawdopodobniej barwa upierzenia zimorodka: rdzawobrazowa na spodzie ciała i policzkach, a więc przypominająca żółto-brunatną barwę żółci.

tułžti, *tułžta* (**tulž-sta*), *tułžo* 1. ‘o gruncie: rozmać, rozmięć, przesiąkać wilgocią’ (*Tułžta žemē*, t.y. *prisigeria vandens* JU ‘Rozmięka ziemia, tj. nasiąka wodą’), 2. ‘obrzęknąć (o twarzy), nabrzmiwać, puchnąć’, *įtulžti* ‘nasiąknąć wodą’, *užtulžti* ‘ulec zatamowaniu, zatkanui; wezbrać, nabrzmić – o piersiach dziewczyny’. Odpowiednik łot. *tūltz*, -*stu*, -*zu* ‘nabrzmiwać, puchnąć’. Inchoativum z suf. -*sta-* i SZ *tulž-* ⇐ *telž-/talž-*, por. SE *telžti* ‘lać’, *sutelžti* ‘roztyć się, zrobić się tęgim’, SO *tālžyti* m.in. ‘stapać powoli po grząskim gruncie, człapać’. — War. *tužti* (zob.). — Oboczny refleks SZ *tiłž-*: *tiłžti* ‘rozmięć, nasiąkać, namakać’ (zob.). Por. Būga, RR II, 261, gdzie paralele na dwoisty refleks *uR/iR*. — Drw. *patulžys* SD «wspuchły», *patulžēlis* DP ‘opuchły’, *tulžūs* ‘który nabrał wody’ (*tulžiosios kriaušės* f.pl. ‘rozmiękle, podeszłe wodą gruszeki’). Por. łot. *tulzis* a. *tulznis* ‘pęcherz po oparzeniu’. — Ze słowiańskiego por. psł. **tūlstŭ* ‘tłusty, gruby, tęgi’ (pbsł. **tulž-ta-*) w strus. *tūlstŭ*, ros. *tólstyj*, słh. *tolst*, sch. *tūst*, czes. *tlustý*, pol. *thusty*. Znac. etym. ‘nabrzmiaty, napęczniały’ (por. wyżej lit. *sutelžti*). Zob. BSW 331, REW III, 117, LEW 1078n., 1138n., ESJS 967.

tumėti, *tūma* (war. *tumėja*), *tumėjo* gw. 1. ‘gęstnieć (o cieczy, o kaszy podczas gotowania), tężeć, krzepnąć’, 2. przen. ‘poważnieć, stawać się poważnym’, cps. *aptumėti* ‘pokryć się kozuchem, tj. stężałą warstwą jakiejś płynnej masy’, *pritumėti* ‘przywrzeć i spleść; przyschnąć (o resztkach potrawy na dnie naczynia, garnka)’, *sutumėti* ‘stężeć – o wystygłej zupie, kaszy’. Odpowiednik łot. *tumēt*, -*u* (war. -*ēju*), -*ēju* ‘tężeć, gęstnieć, pokrywać się kozuchem; mętnieć (o płynie); gromadzić się (o chmurach deszczowych); robić się dusznym, ciężkim (o zapachu, o powietrzu)’. — Inchoativum na -*sta-*: *tūmti*, *tūmsta*, *sutūmo* 1. ‘gęstnieć (o kaszy), mętnieć (o płynie)’, 2. ‘zmierzchnąć się’, 3. ‘ochrypnąć’, ⇒ *tūmstas* ‘tysiąc’ (zob.). — Morfem *tum-* można ująć jako SZ typu sampras. do pie. **tum-* ‘puchnąć, nabrzmiwać, anschwellen’, zob. LIV² 654. Por. łac. *tumēō*, -*ēre* ‘wydymać się, puchnąć; wzbierać, piętrzyć się; rosnać, stawać się większym; unosić się, być wzburzonym’, *tumōr*, -*oris* m. ‘opuchlina, obrzęk, wzdęcie, nabrzmienie; namiętność, wzburzenie, pasja; nadętość, pycha; wrzenie, ferment’, *tumulus*, -*i* m. ‘pagórek, kopiec (ziemny); kopiec nagrobny, mogiła; grobowiec murowany, mauzoleum’, śrwalijs. *tyfu* ‘rosnać’ (**tum-ī-*), sti. *tūmra-* ‘silny, gruby’, stisl. *bumal-fingr* ‘kciuk’ (dosł. ‘gruby palec’), stszw. *bumi*, stang. *būma*, stwn. *dūmo*, nwn. *Daumen* ts. (pgerm. **buman-* m. < pie. **tum-on-*, Kroonen 550). Inaczej LEW 1139: do pie. **teuā-* ‘schwellen’. De Vaan 633 zauważa, że aniłowy SZ **tu-m-* przypomina **tu-h₂-* jako formę SZ do **teuh₂-* (zob. hasła *tūlas* i *tvóti*). — Nomina z *tum-*: *tumà* ‘mętność’, *tumē* ‘coś gęstego, zawiesistego; klej, lepik’, przen. ‘rozum, rozsądek’ (*Žmogus be tumēs ne šioks, ne toks* ‘Człowiek pozbawiony rozsądku, ni to ni sio’), *tumai* b.z.a. ‘kit pszczeli’ (syn. *tunaĩ*), *tumės* f.pl. ‘męty, osad denny; śluz; najgorsze pakuły (wraz z

paździerzami), *tumingas* ‘taki, co się nie rozpuszcza w płynie, zlepia się w grudki (o mące)’, *tumulas* (zob.), *tumùs* ‘gęsty, zgęstniały, zawiesisty – o potrawie z kartofli, o zupie, kaszy; pochmurny – o dniu’. Por. nomina łotewskie: *tums* ‘gęsty (o kaszy, zupie), tłusty (o mleku); tęgi, mający dobrą tuszę’, *tumîgs* ‘gęsty, zawiesisty (o jedzeniu), tęgi, dobrze odżywiony, wilgotny, ciężki (o powietrzu, zapachu), donośny (o dźwięku)’, *tume* ‘(gęsta) zupa z mąki pszennej; śmietana na słodkim mleku’. Cps. *tūmputrē*: *Tūmputrē y[ra] patiršta, o tuštputrē y[ra] skystesnē* ‘«Tūmputrē» to gęsta kasza, a «tuštputrē» to rzadsza kasza’ (por. *putrā* i *tūščias*).

tūmstas 1 p.a. gw. ‘tysiąc’ (*Tas pōnas pražaidē tūmstą rūblių* LzŽ ‘Ten pan przegrał tysiąc rubli’). Analiza *tūmst-as*, drw. od neopwk. *tumst-* ← *tūmsta*, *tūmo*, *tūmti* ‘robić się gęstym, gęstnieć, np. o kaszy’, znacz. etym. ‘gąszcz’, stąd ‘mnogość’ ⇒ ‘wielka liczba’. Por. *tūmtas* ‘gromada, orszak’. Dalsze szczegóły s.v. *tumėti*. W podobny sposób Būga, RR II, 638 objaśnia gwarową formę *tūkstas* ‘tysiąc’, mianowicie wychodzi od formy praesentis lit. **tūkstu*, która była odpowiednikiem łot. *tūkstu* do *tūkt* ‘stawać się tłustym, tuczyć się’. Dalsze paralele słowotwórcze to *būst-as* ‘miejsce pobytu, zamieszkania’ ← *būsta*, *būti* ‘być, przebywać’ oraz *būgšt-ā* ‘lęk, strach’ ← *būgšta* (< *būg-sta*), *būgti* ‘lękać się’.

tūmulas 3 p.a. 1. ‘kłąb (pary, dymu, kurzu, chmur)’, 2. ‘gromada ludzi, rój pszczół’ — dewerbalny rzeczownik na -ul- od *tumėti* ‘gęstnieć’ (zob. LEW 1139). Paralele: *gūbūlas* ← *gūbti*; *gūrūlas* ← *gūrti* (GJL II, § 211). War. *tumulys*. War. š-mobile: *štūmulas* ‘kłąb pary, dymu’ (por. *štalpā* ob. *talpā*; *štrākas* ob. *trākas*). War. metatetyczny: *mūmulas* (zob.). — Drw. wsteczny: *tūmas* ‘rój, chmara’ (*Vienu tumu svetimos bitys užėjo ir išpjovė mūsų* ‘Obce pszczoły przyleciały całym rojem i wybiły nasze’). Por. *spitula* ⇒ *spītē*. — Vb. denom. *tumulūoti* ‘(o dymie, parze) wydobywać się kłębami’. Z tym można porównać łot. *tumulāt* ‘o niebie: powoli zasnuwać się chmurami, chmurzyć się; marudzić przy ubieraniu’.

tūmultas 1 p.a., *tumūltas* 1 p.a. 1. gw. ‘gromada ludzi, tłum’ (*Baisus tūmultas žmonių susrinko*), 2. gw. ‘zgiełk, hałas, zamieszanie’, 3. stlit. ‘tumult’ (DP) — zapoż. ze stbłr. *tumul(b)ṭ* ← pol. *tumult* ‘wrzawa, zamieszanie; rozruch przeciw władzy’ (z łac. *tumultus*, -ūs m. ‘zamieszanie, wrzawa, hałas; bunt, powstanie, zamieszki’)

tūnoti, *tūno* (war. *tūnoja*), *tūnojo* 1. ‘spokojnie i długo trwać w pewnym miejscu, przebywać, tkwić gdzie’ (*Urve tūno lapė* ‘Lis chowa się w norze’. *Tūno kaip pelė po šluota* ‘Siedzi jak mysz pod miotłą’), 2. gw. ‘być pogrążonym (w biedzie)’, 3. gw. ‘być przyczajonym’, *ištūnoti* ‘wytrwać, wytrzymać’. Z innymi sufiksami: *tūnīoti*, *tūnėti* a. *tūnėti* (*Giriose iš reto tūnėjo viensėdžiai žmonės* ‘W lasach siedzieli z rzadka rozrzućeni pojedynczy osadnicy/mieszkańcy’). Por. syn. *glūdoti*, *kiūtoti*. Właściwie bez etymologii. LEW 1140 zestawiał z łot. *taūņāt* ‘zawijać (w pieluchę), owijać’, refl. *taūņuotiēs* ‘powoli ubierać się, zwlekać, marudzić; być opieszalym, nie być na czas gotowym’. Nie bardzo to przekonujące.

tūntas 1 p.a., *tuñtas* 4 p.a. ‘duża gromada, drużyna; drużyna harcerska’ (DP ‘poczet, ufiec’) — dewerbalny rzeczownik na -ta- od neopwk. *tun-* ← prs. **tunū* (pie. **tu-n-h₂-é-*), który omówiono s.v. *tunus*. — War. z dysymilacją *nt* > *mt*: *tūmtas* ‘gromada, grupa, rój pszczół’, SD «orszak»; *tuo tūmtu* adv. ‘od razu, za jednym zamachem’. Por. *krintū* > *krimtū*; *grándyti* > *grámdyti*; **šintas* > *šiñtas*. Dalszy wariant, zmieniony przez insercję *p*: *tūmptas* ‘gromada’. Inne ujęcie w LEW 1139, s.v. *tūmtas*: *tuñtas* ma zawierać wtórną grupę *nt*, z asymilacją w *mt*, więc ma należeć do vb. *tumėti* ‘gęstnieć, tężeć’ (podobnie ALEW 1134). Również Endzelīns, DI II, 146 traktował *tūmtas* jako formę prymarną i łączył ją z łac. *tumēō*, -ēre ‘wydymać się, puchnąć, rosnąć’. — Drw. *tuntais* adv. ‘gromadnie’, SD *pulkais*, *miniomis*, *tuntais* adv. «gromadno, gromadą»; *patūnta* ‘gromadka’ (Šlapelis 330), *patūntu*

adv. 'jeden po drugim, po kolei, z rzędu', *vienu patuntu* b.z.a. adv. 'za jednym razem; jednym haustem', war. *patùmtu*: *Patùmtu boba išpardavė vištas, antis ir sviestą* 'Baba od razu sprzedawała kury, kaczkę i masło'. War. *š-mobile*: *štùntais* 'chwilami, od czasu do czasu' (*Nėščiai užėina viduriuose štùntais skausmai*, t.y. *ūpais*, JU 'Ciężarna od czasu do czasu odczuwa bóle [porodowe]'). Vb. denom. *sutuntúoti* 'zejść się, zgromadzić się'.

tuntúoti, *tuntúoju*, *tuntavaũ* gw. 1. 'chodzić bez zajęcia, wałęsać się, próżnować', 2. 'drepać, krzątać się po domu, w obejściu, wykonywać niespiesznie drobne prace w gospodarstwie' (*nutuntúoti*: *Senas, bet dar nutuntávo bažnyčion* 'Stary, ale zdołał jeszcze pójść do kościoła'), 3. 'oporządzać bydło, karmić je' — czasownik na -uo- od osnowy *tun-t-*, pochodzącej z powtórnego wykrz. *tuñ-tuñ*, por. *tuñ* o pukaniu, stukaniu do drzwi (war. *tuñk*, *tùnkst*, *tùnkš*, *tùnkt*). LEW 1140: brak etymologii. — Z innymi sufiksami: *tuntéti*, -ù, -*ėjau* 'mówić' (*pasituntéti* 'porozmawiać'), *tuntinéti* 'przechadzać się; niespiesznie pracować, krzątać się', *tuntyti*, -*iju*, -*ijau* b.z.a. 'uderzać, bić', *tuntulúotis* 'robić coś powoli, grzebać się, marudzić'.

tunus, -i b.z.a. gw. 1. 'gęsty (o kaszy)', 2. 'mętny (o płynie)'. War. *tumùs*, -i 4 p.a. — Z innymi tematami: *tunaĩ* m.pl. 'wosk pszczeli' (*Tunai yra vaškai rudi ant tikslo dėl uždamijimo plautų avilio* JU '«Tunai» to brązowy wosk, służący do zalepiania szczelin w ulu'), war. *tūnas* (*tūno žvakė* 'świeca woskowa; gromnica'), war. *tumai* m.pl. b.z.a. 'wosk pszczeli'; *tunìs*, -iēs f. 'okruch, paproch na dnie naczynia; żdźbło w oku', *tūnys* a. *tūnēs* f.pl. 'męty, osad, fusy; pokruszona słoma w sienniku'. Vb. denom. *tunéti*, *tunù* (-*ėjau*), -*ėjau* 'gęstnieć, tężeć; mętnieć' (por. typ *dunéti*, *trunéti*) — w części kontekstów wymienia się z *tuméti* (zob.); *tūninti* 'rozsypywać żdźbła, zaśmiecać'. Formy antekonsonantyczne: *patūntai* m.pl. 'graty, rzeczy stare, zniszczone' (syn. *rakañdai*), *tūntas* (zob.). Wydaje się, że wymienione wyrazy są derywatami od neopwk. *tun-*, pochodzącego z metanalizy formy prs. **tunù* ← pie. **tu-n-h₂-é-* (zob. *tūntas*). Pwk. pie. **tuh₂-* ← SE **teuh₂-* 'nabrzmiwać, grubieć, mocnieć', por. LIV² 639n. Tu też należą *tūlas* i *tūinti* (zob.). Inaczej Būga, RR II, 639n.: *tun-* ma być SZ do **tuen-* 'puchnąć, nadymać się' jak w *tvānas* i *tveñkti*. Zob. jeszcze LEW 1140. — WSZ *tūn-*: *tūnėti*, -*ja*, -*jo* 'próchnieć' (*Kryžius betūnėdamas pavirto* 'Krzyż próchniejąc przechylił się'), *tūnēs* f.pl. 'ropa z rany'.

tuojauũ, *tuōjau* adv. 1. 'zaraz, od razu', 2. 'naraz, niespodziewanie', 3. 'w tej chwili, od ręki, natychmiast', 4. 'tuż obok, blisko' — zrost formy zaimkowej *tuō* 'tym' (instr.sg. od *tās*) z ptk. *jau* (zob. *jaũ* II). War. apokopowany *tuōj*. Inne: *tuojauũs*, *tuojō*, *tuojōs* (SD¹ <tuojas> ««skoro»»), przest. *tuojš*. Por. GJL III, § 813. Zob. też *tuvi*.

tuōkti I, *tuokiũ*, *tuokiaũ* 'łączyć mężczyznę i kobietę węzłem małżeńskim, dawać ślub', *ištuōkti* 'rozwieść małżonków', *sutuōkti* 1. tr. 'połączyć węzłem małżeńskim', 2. intr. 'zetknąć się z kim, zejść się, zawrzeć znajomość, zwąchać się z kim' (*Su vagimis sutuokęs, vagiu ir liksi* 'Przystając ze złodziejami, sam zostaniesz złodziejem'. *Pati sutuōko su kitu* 'Żona zeszła się z kimś innym'). Refl. *tuōktis* 'żenić się', *susituōkti* 'pobrać się, zawrzeć małżeństwo', *ištuōkti* 'rozwieść się, zerwać małżeństwo'. Na temat etymologii zob. s.v. *sāntuoka*. LEW 1141: *tuok-* jest refleksem **tōk-* ← **tēk-*, należy więc do *tekėti*. — Nomina: *sāntuoka* 'małżeństwo', *ištuoka* 'rozwód' (⇒ *ištuoktinis* 'rozwodnik').

tuōkti II, *tuokiũ*, *tuokiaũ* 1. 'rozumieć, pojmować' (*Ar tuoki, ką pasakiau?* 'Czy rozumiesz, co powiedziałem?'), 2. 'umieć, znać, potrafić', 3. 'przeczuwać' (*Aš kaip ir tuokiaũ, kad teip bus* 'Jakbym przeczuwał, że tak się stanie'), *atituōkti* 'przypominać sobie; orientować się w położeniu, w miejscu do którego się przyszło', refl. *atsituōkti* 'oprzytomnieć; przypomnieć sobie, zdać sobie sprawę z czego', *pasituōkti* 'poradzić się kogo, zasięgnąć rady'. War. *š-mobile*: *štuōkti* 'rozumieć' (*Kaip tu teip nieko nenuštuoki!?*

‘Jakżesz to, że ty nic nie rozumiesz!?’). Nie ma ustalonej etymologii. LEW 1141 identyfikował *tuõkti* II z *tuõkti* I. — Drw. *núotuoka* 1. ‘rozum, roztropność’ (*Koks amžius, tokia ir núotuoka* ‘Jaki wiek, taki rozum’), 2. ‘przytomność umysłu’ (*Ligonis jau be núotuokos* ‘Chory jest już nieprzytomny’).

túopa 1 p.a. ‘topola, *Pōpulus*’. Bez etymologii. Būga, RR I, 604 porównał lit. *tuop-* ze słów. *top-* w *topolĩ* i zrekonstruował pwk. pie. **tōp-*, rzekomo stojący w apofonii z pie. **top-*. Dalszego wyvodu nie ma. LEW 1141 zestawiał *túopa* z *tōpolis*, *tōpilis*, sugerując apofonię **ō* : **o* (?). Trudno się z tym zgodzić z uwagi na to, że osnowa *tōp-* objaśnia się bez trudu jako zapożyczenie słowiańskie bez zastępstwa samogłoski *o*, zob. s.v. *tāpalis*. — NB. W odniesieniu do słowiańskiego Boryś 638 zauważa, że znaczna zmienność morfologii w nazwie ‘topoli’ (m. **topolĩ*, **topolũ*, f. **topola*, **topolja*) przemawia za obcym pochodzeniem wyrazu. Jako źródło pożyczki wskazuje on śrlac. **papulus* (stąd ma też pochodzić stwn. *papil*, śrwn. *papel(e)*, nwn. *Pappel f.*), zob. też EWD 968).

tūpauti, *tūpauju*, *tūpavau* stlit., gw. 1. ‘przykucać, siadać w kucki’, 2. stlit. ‘kłaniać się komu’ (*linkteriu galvų, tūpauju* SD «kłaniam się»), 3. ‘powoli pracować’, 4. ‘starać się komu dogodzić, nadskakiwać komu’ — intensivum na *-au-* od *tūp-*, będącego st. wzdłużonym do *tup-*, zob. *tupėti*. — Drw. *tūpavimas* 1. ‘powolna robota’, 2. ‘dogadzanie komu’, 3. SD «ukłon».

tupėti, *tupiù* (3 os. *tùpi*, war. *tùpia*, *tùpa*), *tupėjau* 1. ‘o ptakach: siedzieć; o ludziach: przysiądać, siedzieć przykucnąwszy, siedzieć w kucki’, 2. ‘wysiadywać jaja’, 3. ‘pelić przykucnąwszy’, 4. ‘trwać beczynnie w jakimś miejscu; żyć w spokoju’, 5. ‘siedzieć w więzieniu’, 6. *ištupėti* ‘o ptaku: strawić pokarm’ (*Višta neištupėjo gurklio ir nudvėsė* ‘Kura nie strawiła pokarmu z wola i zdechła’). Refl. *nusitupėti* ‘dożywać swoich dni, umierać; wypróżniać się’, *susitupėti* ‘wciągnąć się, przyzwyczać się’, ‘o piwie: ustać się, nabrać mocy’ — prawdopodobnie czasownik na *-ė-*, utworzony od wykrzyknika, por. *tùpt*, *tùpt* o ptaku osiadającym w gnieździe lub na gałęzi (*Tùpt, atsitupia ir tupia* ‘«Tupt» usiada i siedzi’), o człowieku kucającym lub siadającym (*Aš tùpt ir žiūriu, kas dedas* ‘Ja «tupt» [kucnąłem] i patrzę, co się dzieje’). Odpowiednik łot. *tupēt*, *-u*, *-ēju* ‘kucać; wypróżniać się’. Wcześniej było wiązane ze słabo udokumentowanym pwk. pie. **teup-* ‘kurczyć się, kucać’, por. goc. *þiufs* ‘złodziej’, nwn. *Dieb* m. (stwn. *diob*, *diub*), ang. *thief* ts.; znacz. etym. ‘ten, kto kuca, aby nie być widocznym’. Por. LIV² 641, Casaretto 2004, 56. LEW 74 uznał *tup-* za apofoniczny alternant do *taup-* w *taupyti* ‘oszczędzać’ («eig. zusammenpreßt halten») i do *čiaup-* jak w *čiaupti* ‘zaciskać wargi, zamykać usta’ (podobnie w ALEW 1134). — Drw. *tupčioti* ‘przysiądać, kucać; iść z trudem, powoli, niezgrabnie; dreptać, krzątać się, np. koło pszczoł’, *tupdyti* caus. ‘sadzać kury na jajach’, *jtupdyti* 1. ‘posadzić jak ptaka’, 2. przen. ‘wsadzić do więzienia’, *tupinėti* iter. ‘przykucać, przysiądać’, przen. ‘nadskakiwać komu, płašczyć się przed kim, dogadzać komu’, *tupinti: užtupinu vištų* SD «nasadzam kokosz» (syn. *užsodinu vištų*). Z drw. *atātupstas* (zob.) można odtworzyć zanikłe vb. frq. **tupstyti*. — Nomina: *tupčius* 1. ‘ktoś powolny, mało energiczny w robocie, leniwy’, 2. żm. ‘stojak, w którym dziecko uczy się stać’ (syn. *kadaubė, stovynė*), *tupikas* ‘kto kuca, kto jest w stanie przykucniętym’ (por. n.m. *Tupikai* 4x), *tupyklà* 1. ‘miejsce, gdzie siedzi ptactwo’ (syn. *tùptas*), 2. przen. ‘ustęp’, *tùpkus* ‘kto drepce w miejscu; kto powoli pracuje’ (⇒ f. *tùpkuvienė*), *tuptà* ‘chałupka’ (*Čia mano tuptà*, t.y. *čia aš tupiu* JU ‘Tu moja chałupka, tu mieszkam’), przen. ‘płot zastawiany w rzece dla połowu ryb, jaz’, *tuptùvai* m.pl. ‘miejsce, gdzie siedzą kury’, *užtupys* 1. ‘trzeci mąż wdowy’ (łot. *užtupis* ts.)⁷³⁰, war. *užtupas* CGL

⁷³⁰ Por. następujące określenia żonatych mężczyzn: *Pirmas* – *vyras*, *antras* – *užkurys*, *trečias* – *užtupys*, *kervirtas* – *bobkalys*, *penktas* – *bobos baigys* ‘Pierwszy [z mężczyzn to] mąż, drugi – *užkurys*, trzeci – *užtupys*, czwarty – *bobkalys*, piąty – *bobos baigys*’.

‘Wittwer’, 2. ‘mąż idący na gospodarkę żony’ (war. *ùžtupis*, *ùžtupas*, *ánčtupas*). Cps. *vištātupis* a. *vištupis* ‘pora pod wieczór’ < *višt.tupis (dosł. ‘pora, gdy kury sadowią się na grzędzie’, por. *vištà*), *žvirblātupis* ‘zmierzch wieczorny’ (por. *žvirblis*). — Neoosn. *tupč-* (≡ *tupčioti*): *tupčikas* ‘kto marudzi, ociąga się, leni się’, ⇒ vb. denom. *tupčikauti* ‘marudzić; krzątać się koło czego’ (por. *kūlikauti*, *meilikauti*).

tūpti, *tūpia* (war. *tuṃpa*, *tūpia*), *tūpē* 1. ‘(o ptaku) osiąść w gnieździe’, 2. ‘wysiadywać jaja, wylęgać’, 3. ‘(o człowieku) przykucnąć, siąść w kucki’. Ingressivum w stosunku do durativum stanu *tupėti* ‘siedzieć przykucnąwszy’ (zob.). Cps. *aptūpti* ‘osiąść, okryć skrzydłami (pisklęta)’, *atitūpti* ‘przykucnąć, ugiąć tylne nogi’, *nutūpti* ‘opuścić się do gniazda; o samolocie: wylądować’ (⇒ *nutūpimas* ‘lądowanie’), *pritūpti* ‘przysiąść, przykucnąć; obsiąść drzewo – o ptakach’, *sutūpti* ‘usiąść – o ptakach i owadach’, *užtūpti* ‘opuścić się, osiąść gdzie, osiedlić się, zamieszkać’, refl. *atsitūpti* ‘pójść siedzieć, pójść do więzienia’, *pasitūpti* ‘przykucnąć, przysiąść’. — Drw. *tūpauti* (zob.), *tūpčioti* ‘przysiąść, kucnąć; utrzymywać się w siodle; dreptać, stąpać w miejscu, przestępować z nogi na nogę; iść z trudem, powoli; krzątać się, pracować; powoli, leniwie pracować; starać się dogodzić komu, przymilać się; zajmować się kim, skakać koło kogo, nadszkiwać komu’, *tūpčioti viētoje* ‘stać w miejscu, nie posuwać się naprzód’, *tūpoti* ‘być przykucniętym, siedzieć w kucki’, *tūpstyti* ‘dogłądać, troszczyć się’ (*Tik jau tu ten vaiką gerai tūpstyk, ka anam nieko netrūktų*), refl. *susitūpstyti* ‘usadowić się (na krzesłach)’ i ‘zgodzić się, zawrzeć ugodę’ (*Be teismo susitūpstēm savo tarpe dėl tos vagystės*). Nomina: *tūplys* ‘dziecko, które nie chce wstawać, ani chodzić’, *užtūpyš* ‘mąż idący na gospodarkę żony’ (war. do *užtūpyš*).

tūrai, -ų 1 p.a. ‘bokobrody, baki’ (NDŽ) — niejasne. Zob. też *makabárdai* i *žāndenos*.

tūrantas 1 p.a. gw. ‘roślina zielna o niebieskich kwiatach’ [goryczka, gencjana, Gentiana] (*Bobutė padžiovinu tūranto nuo kosulio* ‘Babcia ususzyła gencjany na kaszel’) — zapoż. z pol. gw. *turant*, -a 1. ‘rodzaj pięknej dużej goryczki (Gentiana) fioletowej barwy, rosnącej na łąkach’, 2. ‘roślina święcona w kościele i do kadzenia’ (SGP V, 441, Sw VII, 169). LKŽ nie zaznacza obcości wyrazu.

tūras 1 p.a., *tūras* 2 p.a. gw. ‘tur leśny, Bos primigenius’ (dziś wymarły) — zapoż. z pol., błr. *tur*. Zob. też *taūras*.

tūravóti, *tūravóju*, *tūravójau* ‘wtórować, śpiewać lub grać do wtóru’ (*Motriškos vedė daing, o vyrai tūravójo* ‘Kobiety ciągnęły (prowadziły) dajnę, a mężczyźni wtórowali’) — zapoż. z błr. *turavácь*, -iju (≡ pol. wtórować, -uję). Zob. też *taravóti*. — Neoapofonia SP ū ⇒ SZ ũ wydaje war. *turavóti* (por. *trūnyti* ⇒ *trunyti*; *dūmóti* i *dumblióti*). War. akc. *tūravoti*, *tūravoti*. LEW 1142, s.v. *tūravoti* mylnie wywodził wprost z pol.

turbācija 1 p.a. gw. ‘kłopot, fatyga, zachód, strapienie’, DP ‘turbacya’ — zapoż. ze stbłr. *turbacija*, *turbacyja* ≡ pol. XVI w. *turbacyja* (SLA 226, LEW 1142; brak w ALEW). — Neoosn. *turbac-*: *turbācyti*, -iju, -ijau vb. denom. ‘trapić, niepokoić, kłopotać’ (war. *turbācyti*), refl. *turbācytis* ‘trapić się, niepokoić się, kłopotać się, trudzić się’ (Zs 59 niesłusznie uznał to za pożyczkę z błr. *turbavacca*). Zob. też *turbavóti*.

turbavóti, *turbavóju*, *turbavójau* stlit., gw. ‘niepokoić, przeszkadzać, nie dawać spokoju’, refl. *turbavótis* ‘niepokoić się, kłopotać się’ — zapoż. ze stbłr. *turbovati* (*torbovati*), por. błr. *turbavácь*, refl. *turbavacca*, *turbijusja* (≡ pol. *turbować*, *turbować się*). Por. LEW 1142. Zob. też *turbācija*.

turbūt adv. ‘chyba, być może, zapewne’ — z uniwerbizacji zwrotu *tūri būti*, dosł. ‘musi być’ (por. ros. *dolžno bytʹ*). Por. *galbūt*, *žūtbūt*.

turčią 4 p.a. przest. ‘tarcza’ (tylko u Dowkonta) — zapoż. z ros. *tarč*, *torč* ‘niewielka

owalna tarcza' (zapoż. z pol., por. REW III, 80). Zob. też *tarčē*. Różnica wokalizmu niejasna.

turēklai 2 p.a. m.pl. 'poręcze kładki, mostu, balkonu, schodów' — dewerbalne nomen instrumenti na -kl- od neoosn. *turē-*, por. *turėti* 'trzymać, dzierżyć'. Z innymi tematami: *turēklēs* SD «poręcze u wschodu», *turēklēs* a. *turēklos* f.pl. 'lejce' i 'rączki pług'. — Oboczniak *turēklēs* (*tūrēkliai*) wyróżnia krótkowokaliczny formant -ekl-, który jest mutacją neosuf. -ēkl- na gruncie neoapofonii $\bar{e} \Rightarrow \bar{e}$ (zob. s.v. *āudeklas*). Podobne wypadki to $\bar{a} \Rightarrow \bar{a}$ (*pināklis*), $\bar{u} \Rightarrow \bar{u}$ (*girtūklis*) oraz $\bar{i} \Rightarrow \bar{i}$ (*adiklis*). — War. *tūrēklai* m.pl. 'poręcze', *tūrēkliai* m.pl. 'macica u zwierząt', *tūrēklis* 'poręcz' oraz *tūrēklas* 'mlon żaren' zawierają alternant *tūr-*, pochodzący z neoapofonii SZ *tur-* $\Rightarrow$ SP *tūr-*, zob. s.v. *turėti* (paralela: *patrūkėti*).

turėti, *turiù* (3 os. *tūri*), *turėjau* 'trzymać, dzierżyć, władać, mieć, posiadać; musieć, mieć obowiązki'. SD¹ *turiu* m.in. «dziedziczyć; dzierżyć». SD *nuturēt* «utrzymać kogo», *praturėti* 1. 'przetrzymać (gdzie, coś)', 2. 'wykarmić, wychodować', 3. 'urodzić, zwł. po raz pierwszy', *suturėti* 'wstrzymać, powstrzymać, nie pozwolić, zatrzymać', *užturėti* 'zatrzymywać', SD *ažuturiu* «hamuję; zatrzymawam co». Refl. *susiturėti* 'powstrzymać się od czego'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *turēt*, *туру*, *turēju* 'trzymać, dzierżyć, obchodzić, świętować', gw. 'mieć, posiadać', *paturēt* 'potrzymać; zachować (w pamięci)', refl. *paturētiēs* 'rodzić, wydawać na świat', stpr. *turīt* 'mieć, haben, sollen', *turrimai* 'mamy, winniśmy' (z inf., kalka nwn. *wir haben* + inf.). Refleks *tur-V* z **turH-V* przedstawia SZ typu sampras. do pwk. sełowego pie. **tuerH-* (zob. *tvėrti*). Alternant ten doznał dwóch przekształceń. Po pierwsze wprowadzono go do pozycji przedspółgłoskowej: *turmē* PK 'majątek, posiadłość' (por. *tvermē*, *ištvermē* $\Leftarrow$ *tvėrti*), *tuřtas* (zob.). Po drugie krótkowokaliczne *tur-V* stało się osnową dla neoapofonii $\bar{u}$ (SZ) $\Rightarrow$ $\bar{u}$ (SP): zm *tūrėti*, *tūriù* (3 os. *tūri*), *tūrėjau* m.in. 'trzymać, dzierżyć, nie puszczać' (por. typ *patrūkėti* oraz *dukrà* $\Rightarrow$ *pódūkra*). Nieprawdopodobny jest wywód *tūrėti* z **tverėti* w LEW 1081, s.v. *terėti* (ALEW 1136 o *tūrėti* nie wspomina). Zob. też *pāturoti*. — Drw. *turinėtis*: *ažusiturinēju* SD¹ «powściągam się», *turinti*: stlit. *nuturinti* 'wzbogacić, uczynić bogatym' (MOP). Nomina: *neturtē* SD «niedostatek», *pasiturimas* 'dostatni', *pasitūrintis/pasiturintis* lub *pasiturīs* 'niebiedny, zamożny', SD <*pasituris*> «bogacz» (syn. *turtingas*, *didžiaturis*), «maiętny» (syn. *turtingas*), «zamożny, zamnożyty» (syn. *turtingas*), *jiē gyvėna pasitūrinčiai/pasitūrinčiai* 'żyją dostatnio, dobrze im się powodzi', *prātuos* f.pl. 'pierwszy poród' ($\Rightarrow$ *praturinis* 'pierworodny'), *turinys* 'treść'. — Neoosn. *turē-*: *apturėtojas* SD «nabywacz» (syn. *igytojas*, *gautojas*), *ažuturēklēs* SD f.pl. «hamulec», *neturėlis* SD¹ 1. adi. «nędzny; niedostateczny», 2. sb. «chudzina; nieborak, nieboraczek, niebożątko», *neturėliu stajuos* SD¹ «ubożeię», *nenuturėtinai* adv. SD «popędliwie», *nusitūriniai* adv. SD «powściągliwie», *nenusitūris* SD¹ «niepowściągliwy» (syn. *nesitvardys*), *turēklai* (zob.), *turėtojas* 'posiadacz, właściciel', SD «dzierzawca». — Neoosn. *turėj-*: *apturėjimas* SD «nabywanie czego» (syn. *igijimas*), *susitūrėjelis* 'kto powstrzymuje się od czego, np. od palenia' (por. *susižadėjelis*), *turėjimas* 'posiadanie', SD «maiętności cudzey trzymanie na poprawę; mienie czego», SD¹ «dzierzawa» (syn. *turtas*). — Neoosn. *turin-* ($\Leftarrow$ *turinėti*): *ištūrinđinėti* 'zniesć/przetrzymać (chorobę)', *paturinđinėti* 'popierać, podtrzymywać', *suturinđinėti* 'powstrzymać, opanować (konia)'. — Nomina z WSZ *tūr-*: *ištūra* 'wytrzymałość', *sántūra* 'opanowanie, wstrzemięźliwość, powściągliwość' ($\Rightarrow$ *santūrus* 'powściągliwy, opanowany'), *tūringas* 'obszerny, przestronny', *tūris* 'objętość czego' (neol.), cps. *rañktūris* 'rękojeść' (por. *rankà*).

turgaulià 2 p.a., gen.sg. *turgaũlios* gw. 'handel; targowanie się' — ze zmiany **targaulia*, co zapożyczone z ros. *torgóvlja*, -i 'handel'. Formacja hybrydalna z zastępstwem *torg-* przez *turg-* jak w *tuřgas* 'targ, targowisko'. Zob. też *turgavyčià*.

turgavyčià 2 p.a., gen.sg. *turgavyčios* stlit. 'plac targowy'. SD *turgavyčios* f.pl. «targowisko». Analiza: *turg-avyčia*. Przekształcenie z **targavyčia*, co było transpozycją pol.

targowica ‘plac targowy’. Leksem *targ-* zastąpiony litewskim *turg-* jak w *tuřgus* ‘targ, targowisko’. Do tego neosuf. *-avyčia*, który wyabstrahowano w typie *mokavyčia* (≡ pol. *makowica*), *stonavyčia*. Por. SLA 226, POLŽ 655n. i Kabařinskaitė 28. Zob. też *turgaulia* i *turgauunyčia* (s.v. *tuřgus*).

tuřgus, *-aus* 2 p.a. (war. *turgus* 4 p.a.) 1. ‘targ, sprzedaŹ towarów w okreřlone dni tygodnia na wydzielonym miejscu’ (*Kitasyk tuřgai buvo du sykius par nedelę, i būdavo i ko pirkt, i parduot* ‘Kiedyř targi były dwa razy na tydzień, i było zarówno co kupić, jak i co sprzedać’), 2. ‘targowisko, miejsce, gdzie odbywają się targi’ — zapoŹ. ze strus. *tūrgū* (por. Būga, RR III, 763, SLA 226, ZS 59, LEW 1143, ALEW 1136). SD *turgų darau* «cenię; szacuję co». Z tego samego Źródła pochodzi łot. *tuřgus*² ‘targ’ (gw. *tīrgus*). Por. ros. *tórg* ‘handel; targowanie się’, przest., gw. ‘targ, rynek, jarmark’, loc.sg. *na torgú*; pl. *torgi* ‘licytacja, przetarg’. Co do transpozycji fonetycznej por. *tūlkas* ≡ strus. *tūlkū*; *pūlkas* ≡ strus. *pūlkū*. — War. *tuřgas* ‘ludzie zebrani na targu’ (*Ant atlaidų visas turgas tik aplink Źydą su puodais* ‘Podczas odpustu cały targ tylko wokół Źyda z garnkami’). — Drw. *paturgė* ‘upominek przywieziony z jarmarku; miejsce na skraju targowiska’, *pāturgis* ‘dzień następujący po dniu targowym’, *tuřgavas*, *-à* ‘targowy’ (*turgavà diena* ‘dzień targowy’), *turgiētis* ‘ten, kto włařnie wrócił z targu’, *turginė* ‘łódŹ do przewoŹenia towaru’, *tuřginis* a. *turginis* ‘słuŹący do wyjazdu na targ (wóz, sanie); przeznaczony do sprzedania na targu (prosię, koń)’, *turginis dantis* ‘przedni Źąb’. Cps. *bóbturgis* 1. ‘miejsce, gdzie handlują głównie kobiety’, 2. ‘ostatni targ przed zapustami’ (por. *bóba*), *saldāturgis* (zob. *saldūs*), *skaistāturgis* ‘ostatni targ przed BoŹym Narodzeniem’ (zob. *skaistūs*), *šeřkāturgis* ‘pierwszy targ po BoŹym Narodzeniu’ (zob. *šeřkas*), *turgādienis* ‘dzień targowy’ (por. *dienà*), *turgāvietė* ‘plac targowy’, SD «rynek» (por. *vieta*). Vb. denom. *turgauti* ‘sprzedawać, handlować czym; kupować, targować (się)’, war. *turgavóti*, rzadko *turguóti*, wsch.-lit. *turgūiti*. — Neoosn. *turgau-*: *turgaūnas* ‘targowy (o dniu, o miejscu); rzecz chętnie kupowana, mająca wzięcie’, ⇒ *turgauunyčia* przest. ‘targ; plac targowy, targowisko’, m.in. BRB (por. *vynaunyčia* ≡ **vynauti* oraz neosuf. *-nyčia* w *vařpnỹcia*, *Źibnyčia*, ŹD 357), cps. *turgauvietė* ‘targowisko’ b.z.a. (por. *vieta*). Zob. też *turgaulia*. — N.m. *Turgaičiai*, *Tuřgalaukis* 2x, *Turgėliai*.

tuřkas, *-ė* 2 p.a. 1. ‘Turek, Turczynka’, SD «Turczyn», 2. stlit. ‘innowierca, nie chrześcijanin’ — zapoŹ. z bř. *turak*, *-rka*. — Drw. *tuřkai* 2 p.a., *turkaĩ* 4 p.a. ‘Turcy’ (por. bř. *Turki*, *-aũ*), *Tuřkija* 1 p.a. ‘Turcja’.

tuřkti, *tuřkia*, *tuřkė* 1. ‘wydawać głos – o Źabach, kaczkach’, 2. ‘mącić wodę – o kaczkach’, 3. ‘ryć ziemię – o świniach’, 4. ‘wydziobując wyŹerać – o gęsiach w ogrodzie warzywnym’, 5. ‘długo coś robić, guzdrać się, grzebać się’, 6. ‘nawoływać świnię’, *iřtuřkti* ‘o ptactwie: wydziobać; o kunie: wyŹreć suszone na strychu mięso; o świniach: zryć łakę, kartoflisko; o raku: wygrzebać jamę’, *uŹtuřkti* ‘w pewien sposób zwoływać świnię do chlewu’. DŹwiękonařladowcze, por. wykřz. *tūřkt*, *tūřkřt*, *tūřkřt*. Paralela: *kuřkti*. — Drw. *turksėti* ‘o Źabie: kumkać’ (*Cibulius sodina, kap Źėbos tūřksi pirmą dieną – auga gerai* ‘Cebulę sadŹą [wtedy], gdy Źaby po raz pierwszy rehtaŹą – dobrze rořnie’). Por. łot. *turksėt* a. *turškāt* ‘mruczeć; duŹo mówić, paplać’ (LEW 1144). Nomina: *turklỹs* 1. ‘turkuć podjadek, Gryllotalpa gryllotalpa’ (*Turklỹs ir savo vardą yra gavęs dėl to, kad iřturkia ir suėda augalų šaknis* ‘Turkuć zawdzięcza swą nazwę temu, Źe wygrzebuje i zŹera korzenie rořlin’), por. syn. *kurklỹs* ≡ *kuřkti*; 2. ‘świerszcz’, 3. ‘ślimak’. — Neoosn. *turkl-*: gw. *turklėlis* ‘synogarlica, ptak z rodziny gołębi, Streptopelia risoria’ (SD «sinogarlica»), por. lit. liter. *purplėlis* ts. — U Bretkuna ukazuje się war. *turtlelis*, pewno pod wpływm nwn. *Turtel* f. ‘turkawka’.

tuřlyti, *tuřlija*, *tuřlijo* 1. ‘(o kaczkach) robić dziobem w wodzie, błocie w poszukiwaniu poŹywienia’, 2. ‘pluskać się w wodzie, kapać się – o dzieciach’, 3. ‘mącić, zanieczyszczać

wodę', 4. 'nakładać jedzenie, rozlewać (piwo)', 5. 'pracę, płukać byle jak', 6. 'powoli, niespiesznie coś robić', 7. 'suwać się pomału, pełzać'. Prawdopodobnie onomatopieczne. — Drw. *pāturlēs* f.pl. 'nieczysta woda, zmacona przez kaczki', *tuřlē* 'napój dla zwierząt; lura', *tuřlius* 'kto mitręży z robotą'.

turmà 4 p.a. stlit., gw. 'więzienie': SD¹ *turma* «ciemnica, więzienie» (syn. *kalinē*). *Ažu tai kaliniu sėdėjo turmoj* SP I, 36₁₄ 'za to więźniem siedział w tarasie' — zapoż. ze stbłr. *turma* 'wieża; więzienie', błr. *turmá*, -ý (≡ pol. przest. *turma*, -y 'wieża jako więzienie', to z kolei z nwn. *Turm* m. 'wieża' ≡ śrwn. *turn*, *torn* ≡ stfr. **torn*, EWD 1476). Zob. też SLA 226, ZS 59, LEW 1144 i POLŽ 656 (pominięte w Alew). NB. Dla używanego w Litwie pruskiej *turmà* GL 144 zakłada prus.-niem. *torm* jako źródło. Zob. też *tuřmas* i *stuřnis*. — Drw. *turmēlē* a. *turmēlis* 'areszt, pomieszczenie dla aresztowanych', *tuřmininkas* 'więzień, były więzień'.

tuřmas 2 p.a. przest. 1. 'wieża, baszta', 2. 'więzienie' — zapoż. z nwn. *Turm* m. Zob. też *stuřnis*. — Drw. *turmēlis* 'cela w areszcie'.

tursóti, *tursóju*, *tursóju* (war. *tursoti*) 'iść wystawiwszy tył; być w stanie zgiętym, jak w starości; leżeć rozwalonym, wylegiwać się', refl. *tursótis* 'przewracać się z boku na bok nie mogąc zasnąć' — dewerbalne stativum na -so- od *tur-* jak w *turiù*, *tuřéti* 'trzymać'. To orzeczenie wynika z hipotezy Būgi (RR III, 834), który powiązał *tursóti* ze zwrotem *tuřéti vaiką* 'wysadzać dziecko', tj. 'podtrzymując je nad ziemią, pomagać mu załatwić się'. Zdaniem autora można *tursóti* parafrazować jako 'być w sytuacji, gdy się wypina tyłek, gdy się ma tyłek wypięty do wypróżnienia' («būti 'turimo šikti' padėjime, atplėstu pasturgaliu»). Por. *purpsóti* 'stać a. siedzieć nadawszy się', *kunksóti* 'stać ze spuszczoną głową', *timpsóti* 'leżeć wyciągnawszy się' (ŽD 513n.). Inaczej LEW 1144, s.v *tuřsti*. — Wariantem do *tursóti* jest *tvirsóti* a. *tvirsoti* 'leżeć z wypiętym tyłkiem, leżeć w nieprzyzwoitej pozie; wylegiwać się' (*Neserga, tik tingėdamas lovoj tviřso*), gdzie *tvir-* stanowi zastępstwo za *tur-*, dostosowane do SP *tver-* (por. *tvirti* ≡ *tvėrti*, drw. *tviróti*). — Neoosn. *turs-*: *tuřsti*, -iù, -iaũ 'wypinać tyłek; być przykucniętym; pracować zgiętym w pół'. Z sufiksami sekundarnymi: *tursćioti* 'pracować zgiętym w pół' i 'drzeć, obawiać się o co' (*'być skulonym?'), *tursėti* 'pracować zgiętym w pół, np. przy wiązaniu snopów, kopaniu rowów', *tuřsinti* a. *tursinti* 'iść wystawiwszy, wypiąwszy tył; iść pochyliwszy się do przodu, sunąć się (o starcu); bezustannie się krzątać' (war. *tvirsinti*), refl. *iřsituřsinti* 'być wysuniętym, wystawać, sterczeć (o żerdzi, gwoździu)', *tursnóti* 'o koniu: biec kłusem', *tursúoti* 'iść wystawiwszy tył' (*Netursúok teip eidamas, negražu!*), 'pracować zgiętym w pół' (*Moterys darže tursúoja*), też 'o zającu: skakać', *iřtursúoti* 'zdeptać, stratować'. Nomina: *tursa* a. *turslà* c. 'kto chodzi wystawiwszy tył (o małym a. tęgim człowieku); kto powoli chodzi, wolno pracuje, wyleguje się, leniuchuje' (por. *murksà*, *snópsta*), *tursà* f. 'zmierzch', *tuřsas* a. *tursas* 'tyłek' (*tuřslas* ts.), *tuřskus* 'kto lubi się wylegiwać' (por. *smiřskus*, *ėskus*). Cps. *tursařikinis* wulg. 'kto odznacza się wypiętym tyłkiem' (por. *řikinė*), *tuřsmiegis* a. *tursmiegis* 'drzemka', *tursómiegis* 'spanie na brzuchu (a nie na plecach); krótki odpoczynek (zwykle o zmierzchu); drzemka poobiednia; czujny, niespokojny sen; przeciąganie się po śnie' (por. *miėgas*), war. *tursāmiegis*, *tursiāmiegis*, war. metatetyczny: *trusāmiegis*. — Neoosn. *turs-* pojawia się również w wykrzyknikach: *turs turs* o chodzie osoby wypinającej tyłek; *turst*, *tuřst* o geście wypięcia tyłka (*Subine tuřst ir eina sau* 'Wypiął tyłek i sobie idzie'. *Nuėjo į kamputį, turst atsisėdo* 'Poszła do kącika, wypięła się i usiadła').

tuřtas 2 p.a. 'bogactwo, majątek, mienie, dobytek, nieruchomość' (war. *tuřte*). SD *turtas* «bogactwa, dobra; kaduk, obumarłe dobra; majątność, mienie czego, osiadłość, puścizna», SD¹ «dzierzawa» (syn. *tuřėjimas*) — dewerbalne nomen z suf. -ta- od pierwiastka na SZ *tur-V* do **tuēr-C*, por. *tuřéti* 'mieć' i *tvėrti* 'chwycić, ująć'. Strukturalnie należy do

typu adi.vb. na *-to-, por. *girtas, kiltas, rīmtas* i *žlūgtas* (por. GJL II, § 386n.); wyróżnia się substantywizacją. Przed sufiksem spółgłoskowym spodziewalibyśmy się raczej refleksu *tūr-*C, tj. lit. *†tūrtas* < *turH-to, por. SE *tvērti*. Krótkowokaliczne *tur-* należy więc rozumieć jako neoosnowę, którą wyodrębniono w typie antewokalicznym, por. np. *turėti*. Łotewski odpowiednik różni się rodzajem: *turta* f. 'mienie, majątek'. — Neoosn. *turt-*: *turtėti* 'bogacieć, bogacić się', *praturėti* 'wzbogacić się', do tego ingressivum na -sta-: *praturēsti*, -stu, -taū 'wzbogacić się'. Nomina: *neturtē* SD «nędza; niedostatek; ubóstwo» (⇒ *neturētēlis* 'biedak'), *neturtis* 'niedostatek, brak' (m.in. DP), *tuŗčius* 'bogacz', *trokštulys turtēs* SD «łakomstwo» [dosł. 'żądza bogactwa', *turtulē* SD «małtnostka» ['mały majątek'], *turtuōlis* 'bogacz'. Cps. *pīrmurtis* BRB 'dziecko pierworodne, Erstgeborener' (por. *pīrmās*), *vienturītis*, -ē 'jedynak, jedynaczka' (por. *vīenas*; syn. *vienžiņdis*).

tuŗzoti, *tuŗzoju*, *tuŗzjau*, war. akc. *turzōti* gw. 'trząść, potrząsać; ciągać, targać, włóczyć', *turžēti* 'trząść, potrząsać'. Z innym sufiksem: *turžēti* 'potrząsać, targać (o psie)'. Prawdopodobnie onomatopeiczne, por. wykrz. *tuŗzi-tuŗzi*, *turžỹ-turžỹ* o chodzie, biegu drobnym truchtem. Por. *tursōti*. — Kontaminacja z *tūzakoti* (zob.) prowadzi do *tuŗzakoti* 'potrząsać, targać' (neosuf. -ak-ā- w tym denominatywie implikuje zanikłe sb. *turz-ak-as).

tuskėti, *tūska*, *tuskėjo* 1. 'wydawać odgłos, stukać (np. o krosnach), dudnić, huczeć', 2. 'bić – o sercu'. SD¹ *tusku* «trzaskam», SD «tłukę co» (syn. *kuliu*) — czasownik oparty na wykrz. *tūks* o uderzeniu, podobnie jak *tuksėti* ⇐ *tūks* i *tvaksėti* ⇐ *tvāks*. War. z dźwięcznym szkieletem spółgłoskowym: *dūzgėti*, *dūzga*, -ėjo 'stukać, huczeć'. — Z innymi sufiksami: 1. *tuskēti* ob. *dūzgēti* (*dūzgēti*) 'stukać, kołatać, pukać do drzwi, łomotać, dudnić', SD *tuskenū* «kołając, biję we drzwi» (syn. *klumbenu*); war. z antycypacyjnym n: *tunskēti* 'kołatać' (m.in. u Mażwida); war. z udźwięcznieniem: *tuzgēti* 'stukać, łomotać', *dūzgēti* 'pobrzękiwać' (jest wykrz. *dūzgu* ob. *tūsku*), 2. *tūskinti* 'trzaskać, uderzać czym; targać, budzić ze snu potrząsaniem, szturchać' (war. *dūzginti* 'trząść, tarmosić'), *ištūskinti* 'zrobić coś z trzaskiem', refl. *tūskintis* 'jechać wozem; tłuc się, hałasować'. Całkiem inaczej ALEW 1138: hipoteza prs. na *-ské/o- od pwk. *teuk-, *tuk- 'uderzać' jak w scs. *tūkati* i *tūknōti*.

tūsti, *tūsta* (*tūsta < *tuns-sta-, war. *tuñsa*), *tūso* 'gruzłowacieć, skupiać się w grudki, bryłki (o mące)', *sutūsti*: *Drėgnai pabuvo ir sutūso* [miltai] 'Było przez jakiś czas wilgotno i [mąka] zgruzłowaciała'. Drw. *tūsulas* 'bryłka, grudka'. Nie ma alternantów na SP *†tves-*, *†tvas-*. Niejasne.

tūsūs, -i 4 p.a. gw. 1. 'wytrzymały (o człowieku)', 2. '(o lodzie) mocny, nie pękający pod naciskiem', 3. 'powolny, niespieszny', drw. *tūsūmas* 'wytrzymałość'. Niejasne. Czy chodzi tu o wsch.-lit. traktowanie przym. *tāsūs*? Zob. *tāsýti*.

tūščias, -à 4 p.a. 1. 'próżny, pusty', 2. 'znikomy, nieskuteczny, bezużyteczny; niepoważny', 3. 'niezamieszkały, wyludniony', 4. 'pozbawiony drzew', 5. 'nic nie mający, nic nie niosący, (przybywający) z pustymi rękami, bez podarków', 6. 'nie rodzący owoców', 7. 'bez okras, suchy (o kaszy)'. DP 'prozny, domniemany, bez pociechy'. SD «czy; dęty; nieważny; prozny», *tuščia vieta nuog vyresnybės* «wakuie iaki urząd», *netuščias* «nie na czczo». Oboczny temat: *tūštas*, -à (drw. od formy nom.pl. m. *tuštī*?). Odpowiednik łotewski z insercją k: *tukšs* 'próżny, pusty; daremny, niepotrzebny' (war. *tušks*, *tūšks*). Wraz z odpowiednikiem słowiańskim scs. *tūštī* 'кевѣс', ros. *tōščij* 'chudy, lichy, suchy, szczupły, mizerny, wychudzony; czyży, jałowcy', stpol. *tszczy* 'mający puste wnętrze (żołądek, orzech, owies, okręt bez ładunku)', pol. *czyży* 'pusty, głodny', przen. 'beztreściwy, nic nie znaczący, bezcelowy' (*na czczo* adv. 'bez jedzenia od wstania ze snu') kontynuuje formację pbsł. *tušt-ja-. Jak *stāščias* < *stat-ja- zakłada osnowę *statas (zob. *stōti*), tak też *tūščias* wymaga *tušta- jako osnowy. Inne paralele: *kuŗcias* ⇐ *kuŗtas*; *slāpčias* ⇐ *slāptas*. Ze zmianą (u)s w u(š) z

pbsł. *tus-ta- < pie. *tus-tó-, adi. vb. do pwk. *teus-/tus- ‘być pustym, stawać się pustym, próżnym’ (LIV² 642, ALEW 1138). Por. aw. *tusan* 3 pl. ‘tracą panowanie nad sobą’. Nomina: ags. *ðost* ‘odchody, nawóz’, stwn. *dost* ‘brud, nieczystości’ < pgerm. *pusta-, znac. etym. ‘wyprowadzenie’ (por. Lloyd-Lühr-Springer 1998, 739n.). Lit. *tuš-* stanowi zatem formę na SZ do zanikłego vb. *čiausti < pie. *teus-. — Por. jeszcze wed. *tucchyá-* ‘pusty’, sb. n. ‘pustka’ < *tus-sk(i)- (NIL 704), które wcześniej niesłusznie było utożsamiane z parą *tūščias* – *tūštī*, zob. dyskusję w Villanueva Svensson, *Balt* XLIV:1, 2009, 18n. (tam też krytyka rekonstrukcji pie. *tus-sk-tjo- > bsl. *tuštja-, podanej w BSW 333). LEW 1145n. nie daje rekonstrukcji. — Neoosn. *tušt-*: *ant tuščioš adv.: Visas darbas vėl ant tuščioš nuėjo* ‘Cała robota znów poszła na marne’, *tuščiomis, tuščiom adv.* ‘nic nie niosąc lub nie wioząc, z pustymi rękami’, *tūštas* (zob. wyżej), *tuštybė* SD «czczość; próżność, marność» (syn. *niekas*), *tuštimai* (zob.), *tuštumaĩ* (zob.). Cps. *pūstuštis* ‘na wpół pusty, pustawy’ (por. *pūšė*), *tuščiakalbis* ‘gadula, papla’ (por. *kalbėti*), *tuščiamalaĩ* m.pl. ‘czcza gadanina, paplanina’ (por. *malti*), *tuščiavarpis* ‘o pustych kłosach’ (por. *vārpa*), *tuščiavidūris* a. *tūštviduris* ‘pusty w środku, spróchniały, wygniły, wydrążony’ (por. *vidurys*), *tūštputrė* ‘rzadka kasza’ (por. *putrė* i *tūmputrė*). Vb. denom. 1. *tuštauti* ‘stać pustym, być niezamieszkałym’, 2. *tušteliāuti* ‘marnować czas, tracić czas’ (brak osnowy †tuštel-), 3. *tuštėti, -ja, -jo* ‘stawać się pustym, pustoszeć, wyludniać się’ (war. z dysymilacji *t-t > k-t*: *iškuštėti*), 4. *tūštinti* ‘opróżniać, wypróżniać’, *ištuštinu* SD «czczym czynię».

tūšyti, tūšiju, tūšijau wsch.-lit. ‘dusić, gotować na wolnym ogniu pod przykryciem’ — zapoż. ze stblr. *tušiti*, por. błr. *tušycь, tušú*, 3 sg. *tušycь*. War. *tūšinti* ma sufiks odpowiadający rodzimym *šūtinti* i *troškinti*. Miejsce akcentu stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *trūcyti, ūcytis*).

tūškas a. *tuškà* 2, 4 p.a. gw. ‘kawałek zwilżonej bułki a. cukru, zawinięty w szmatkę i dawany niemowlęciu do cmokania, smoczek do ssania; smoczek gumowy’. Odpowiednik łot. *tušķis, tūšķis*. War. gw. *tūkslis* (*Tūkslī ģiķi vaikuo, ir gulēs* ‘Wetkniesz dziecku smoczek i będzie [spokojnie] leżało’) wskazuje na związek nazwy ‘smoczka’ z wykrz. *tūks* m.in. ‘cmok’ o głośnym pocałunku, cmoknięciu. Paralele: pol. *smoczek* ⇐ *smokać* ‘cmokać, głośno wsysać’ (wykrz. *smok*); pol. gw. *cmoczek* ⇐ *cmokać* (wykrz. *cmok*); lit. *čiulptukas* ⇐ *čiulpti* (zob.).

tūšti, tūšta (*tūšta < *tunš-sta, war. *tuňša*), *tūšo* gw. 1. ‘przeć, zaparzać się, ulegać rozkładowi na skutek działania ciepła i wilgoci’, 2. ‘(o potrawie) dusić się pod przykryciem’ — gwarowy wariant czas. *šūsti* ‘przeć, gnić, próchnieć’ (zob.). Forma simplex *tūšti* została prawdopodobnie wyodrębniona z vb. cps. *ištušti*. To ostatnie powstało drogą fonetyczną z *ištusti (asymilacja perseweracyjna: *št-s > št-š*), z kolei *ištusti ze starszego *iššusti (*šš > št* przez dysymilację).

tuštimai, -ų 2 p.a., *tuštimaĩ, -ų* 3 p.a. m.pl. 1. ‘pachwiny, tj. dolna część podbrzusza między nasadą nogi a brzuchem’, 2. ‘wklęsłości na bokach krowy’ (Otrębski 1934, 139) — rzeczownik urobiony sufiksem *-im-* od osnowy *tušt-* jak w przym. *tūščias, tūštas* ‘próżny, pusty’ (zob.). Znac. etym. ‘miejsce puste’. Paralele: *plonimas* ⇐ *plónas*; *minkštimas* ⇐ *minkštas*; *tirštimai* ⇐ *tirštas*. — Sufiksálną neoapofonią *-im-* (SZ) ⇒ *-ym-* (SP) tłumaczy się war. *tūštymas* ‘miejsce pod piersią lub pod pachwiną; pusta przestrzeń’, *tuštymė* a. *tūštymė* ‘przebieg wolna, pusta, niewypełniona’ (syn. *tuštumà*). Por. *kiškýnas* ⇐ *kiskinas*; *kiaušýnė* ⇐ *kiaušinė*; *tėkylas* (łot. *tecils*) : *tākilas*.

tuštumaĩ, -ų 3 p.a. m.pl. ‘okres między nowymi zbiorami do pierwszych żniw, tzw. przednówek’ — denominalny rzeczownik na *-um-* od neoosn. *tušt-* ⇐ *tūščias* ‘próżny, pusty’. Znac. etym. ‘próżny czas, tj. czas, kiedy nie ma jeszcze plonu’. Por. pol. *przednówek*

⇐ *przed now-*, dosł. ‘czas przed nowym żniwem’ (Bańkowski II, 832). Do *tušt-* należą takie synonimy, jak *tuštymai*, *tūštynybē*, *tuštumà* a. *tuštūmai* i cps. *tuštýmetis*, dosł. ‘próżny czas’ (por. *mētas*). — Przednówek był często czasem głodowania, por. *Dabar tai pati tuštumà: nei pieno, nei mēsos* ‘Teraz sam przednówek: ni mleka ni mięsa’. Złowrogo brzmiące *tuštumai* zastępowano więc eufemicznym synonimem *pūpžydis*, dosł. ‘czas kwitnienia bobu’, por. *pupà*, *žydėti*, *žiedėti* (war. *pūpžystis*, *pupžystis*; *pūpažaidis*). Np. *Kap pūpžydis, tada pats badas* ‘Jak [przychodzi] *pūpžydis*, to i głód’. *Jei trumpas pūpžydis, iškentėsim, o jei ilgas, reiks kabinti pilvus ant šakos* ‘Jeśli przednówek będzie trwał krótko, to wytrzymamy, ale jeśli długo, to przyjdzie nam wieszać brzuchy na gałęzi’. *Na, jagu jau par pūpžydį išgyvensim, tai paskui badu nemirsim* ‘No, jeśli tylko przetrzymamy przednówek, to już z głodu nie umrzemy’.

tūtà 2 p.a., gen.sg. *tūtos* przest., gw. 1. ‘rura, rurka’, 2. *šautuvo tūtà* ‘lufa karabinu’ (por. *liaūpas*), 3. ‘tutka, torebka z lejkowato zwiniętego papieru; wszelka wąska torebka’, 4. *brītvos tūtà* ‘futrał na brzytwę’, 5. ‘metalowa rurka naboju, gilza’, 6. ‘fujarka pastucha’ — wraz z łot. *tūta*, *tūte* ‘tutka’ zapożyczone z dn. *tūte* (zob. ME IV, 283, LEW 1146), nwn. *Tute* f. ‘papierowa torebka’ (⇐ dn. *tūte*, zob. EWD 1478).

tutečnas, -a stlit. ‘mieszkający w tej okolicy, miejscowy, tutejszy’ (*tutečniems kromnikams didē iškādā daro* ‘tutejszym kupcom (kramarzom) wielką szkodę wyrządzają’, por. SLA 226, PAŽ 501) — zapoż. z pol. przest. *tuteczny* ‘miejscowy, swojski, nieobcy’ (L., Sw, Brückner 583). Por. polonizm błr. *tūtašny* ‘tutejszy’ (TSBM) ⇐ pol. przest. *tuteszny*. Zob. też LEW 1134 (brak w LKŽ i ALEW). — Młodszą pożyczką jest gw. *tuteišas* 2 p.a. sb. ‘ktoś stale mieszkający w tej okolicy’ (*Aš tuteišoji, aš ničniekur nebuvus* ‘Ja tutejsza, nigdzie indziej nie bywałam’) ⇐ pol. *tutejszy* ⇐ *tutaj* adv. ‘tu, w tym miejscu’.

tutėti, *tutù*, *tutėjau* gw. 1. ‘o dzieciach: biegać, latać hałasując’, 2. ‘pracować, krzątać się’, 3. ‘być przepełnionym, np. o więzieniu’ (*Prikišti kalėjimai, tūta, nebė[ra] vagių kur dėti*), cps. *atitutėti* ‘przybyć, przyjechać z hałasem (o gościach)’, *sututėti* ‘zejść się, zbiec się szybko, z hałasem’, *užtutėti* ‘pracując zarobić’ — czasownik na -ė- od onomatopeicznej osnowy *tu-t-*, z powtórnego wykrz. *tū-tū* o stukaniu, pukaniu, o odgłosie biegnących, o krzyku dzieci, o ptasich głosach (wtórne formy: *tutỹ*, *tutì* o szybkim bieganiu zwykle dzieci). Paralela: *tūtyti* ⇐ *tū-t-* ⇐ *tū-tū*. — Z innymi sufiksami: *tutėnti* ‘iść powoli, spacerować; krzątać się przy robocie’, *tutinėti* ‘powoli iść; wykonywać drobne prace’, *tūtinti* ‘szybko iść, bieć; lać, sypać; cheiwie jeść, pić’, *aptūtinti* ‘grubo odziać, opatulić’, *įtūtinti* ‘wsunąć gdzieś’, *prītūtinti* ‘dużo nałożyć, załadować, nasypać’ (⇒ *tūtinas*, -à ‘całkiem pełny, do pełna załadowany’), *tutnėti* ‘głośno stukać; o ptakach: głośno krzyczeć’.

tūtinas 3 p.a., *tūtinās* 3 p.a. gw. ‘długi nóż rzeźnika, zwł. nóż służący do zarzynania świni’ (*Tūtinu kiaulę raka* ‘T. zakłuwa świnię’). Odpowiednik łot. *tutenis* (*tutens*, *tutans*, *tutins*) ‘großes Dolchmesser’, łot. gw. *tutins* ‘stary, tępy nóż’, *tuten-pīlis* (znacz. nieznane; por. lit. *peilis* ‘nóż’). Bez etymologii, por. ME IV, 274n., LEW 1147. — Nazw. *Tūtinās*, *Tūtinās* (spolszczone *Tutinas*, *Tutynas*), z pochodzenia zapewne przezwisko rzeźnika (inaczej LPŽ II, 1090n.).

tūtyti, *tūtijū*, *tūtijau* gw. 1. ‘ssać (piers, smoczek), wysysać (kość)’, 2. ‘pić, jeść płynną potrawę’, 3. ‘układać, pakować, ładować’ — czasownik na -y/ij- od osnowy *tū-t-* z powtórnego wykrz. *tū-tū*. Z innymi sufiksami: *tūtinti* ‘dreptać, iść z wolna’. Postvb. *tūtis* ‘smoczek’.

tūtūoti, *tūtūoju*, *tūtavaū*, war. *tutūoti* 1. ‘wydawać przeciągły głos, krzyk (o łabędziu, żurawiu, gęsi)’, 2. ‘o żabach: kumkać’, 3. ‘o głosie dudka’, 4. ‘o płynie: bulgotać’, 5. ‘wydawać przeciągły melodyjny głos, śpiewać «sutartinės»’, 6. ‘hałasliwie się weselić’.

oddawać się pijaństwu’, 7. ‘o starcu: ledwie chodzić’ — czasownik na -uo- od osnowy *tū-t-* z powtórzonego wykrz. *tũ-tũ* (paralela: *tũtyti*). War. krótkowokaliczny: *tùtu* o krzyku dudka (por. *tutùtis*, *tutlỹs* ob. *tũtlỹs*), *tutũ* o głosie gęsi. Paralela: *tutėti*.

tutùtis, -čio 2 p.a. ‘dudek, Upupa epops’ — nazwa ptaka pochodzi od wykrz. *tùtu*, naśladującego głos dudka, por. *Tùtu tutùtis*, *aš pats kukutis* ‘«Tutu tututis», jestem dudek’. Por. syn. *dudùtis* oraz *kukùtis*, *lukùtis*, *lupùtis*. Z inną budową: *tutlỹs* a. *tũtlỹs* (nazw. *Tutlỹs*, *Tutlis*). Zbliżone brzmienie w łot. *tutens* ‘dudek’, *mēra tutens*, *bada tūte* ts. (ME IV, 275, LEW 1147).

tuvi adv. żm. ‘od razu, natychmiast’ — ze zmianą znaczenia zapożyczone z łot. *tuvi* (*tuvu*) ‘blisko’, przysłówek do przym. *tuvs* ‘bliski’ (**tuv-a-*). Por. stpr. *tawischas*, *tawischis*, *tauwyschies* gen.sg. ‘bliźni, Nächster’ (acc.sg. *tawischan*, *tauwyschen*, *tawisen*). Wspólnym mianownikiem form łotewskich i pruskich był prawdopodobnie przysłówek pbsł. **tau* ‘hic, hoc loco’, kontynuowany jako taki w słow. *tu* ‘ἐκεῖ’ i stpr. *taw-V* (⇒ **taṽ-is-ja-* ‘tu będący, bliźni’, por. PKEŻ 4, 187), natomiast przekształcony w niejasny sposób w *tuv-V* na gruncie łotewskim.

tùzakoti, *tùzakaju*, *tùzakojau* gw. 1. ‘ciągnąć, pociągać, targać, szarpać za kołnierz’, 2. ‘włóczyć po ziemi (np. uprząż)’, 3. *aptùzakoti* ‘popychać, szturchać, targać, tarmosić’ (*Nemušē, tik aptùzakajo*), refl. *tùzakotis* ‘włóczyć się za dziewczętami’ — vb. denominativum od wykrz. *tuzakái-tuzakái* o szarpaniu, targaniu. Por. war. *tuřzakoti* s.v. *tuřzoti*. — War. *tùzikauti* 1. ‘o psie: chwytać za połę i szarpać’, 2. ‘trześć, roztrzasać (wełnę, len); wicherzyć, czochrać, mierzwić’ (war. suf. *tùzikuoti*, *tuzikúoti*). W tym wypadku wykrzyknik **tuzik-* nie został poświadczony. Oboczność suf. -*ak-* : -*ik-*.

tūzas 2 p.a., *tūzas* 1 p.a. 1. ‘as, karta do gry najwyższej wartości w danym kolorze’ (*Kirsk su tūzū* ‘Bij asem’), 2. przen. ‘ktoś wpływowy, gruba ryba’, 3. przen. ‘ktoś otyły, tłusciuch, grubas’ — zapoż. z ros. *tuz*, -*á*, to przez pol. *tuz* ze śrwn. *tūs*, *dūs* ⇐ stfr. *do(u)s* ‘dwa’ (por. nwn. *Daus*, *Taus* n. ‘dwójka w grze w kostki’). Zob. Brückner 585, REW III, 148, LEW 1147, EWD 206. Por. łot. *tuza*, *tuze*, *tuzis*, *tūzis* ‘as’ ⇐ ros. *tuz*. — Tutaj może i *tūzioti* ‘grubo się odziewać’ (*DūnŽ*), bo wygląda jak denominativum do 3. ‘ktoś otyły’.

tūzē 2 p.a., *tūzē* 4 p.a. gw. 1. ‘skórzany woreczek na tytoń, kapciuch’, 2. ‘sakiewka na pieniądze’ — zapoż. z prus.-niem. *dūz* f. (GL 144, LEW 1147, Čepienė 178), por. nwn. *Dose* f. m.in. ‘tabakierka’. War. *dūzē*, *dūzē* oraz *tūzē*. Zob. też *kapšūkas*.

tūzinās 3 p.a. 1. ‘dwanaście sztuk, tuzin’ (*Padaryk tris tuzinus šaukštų mano vestuvėms* ‘Zrób trzy tuziny łyżek na moje wesele’. *Visą tūziną anūkėlių turu* ‘Mam cały tuzin wnucząt’), 2. ‘niemała ilość, spora ilość’ — zapoż. ze stbłr. *tuzinъ*, *tuzynъ*, błr. *tūzin*, -*a* ⇐ pol. *tuzin* (to z przekształcenia stczes. *tucen/tusen*, co było wariantem do *tucet* ⇐ śrwn. *tutzen*, *totzen* ⇐ stfr. *dozaine* ⇐ łac. *duodecim*, zob. Brückner 585, Machek 659, EWD 257, s.v. *Dutzend*). — Drw. *vėlnio tūzinās* ‘trzyście’, dosł. ‘diabelski tuzin’ (por. *vėlnias*) – ma odpowiednik w błr. *čórtaŭ tūzin*, zob. ĖSBM 14, 212. Osobno zob. *dūcas*.

tūžbà 2 p.a., gen.sg. *tūžbos* stlit., gw. ‘zmartwienie, niepokój; smutek, tęsknota’, SD «frasunek» (syn. *sielavartas*, *apmauda*, *nerimastis*) — zapoż. ze stbłr. *tužba*, por. błr. *tūžba*, -*y*, ros., ukr. *tužbá* (SLA 226, LEW 1147, ALEW 1138n., ĖSBM 14, 208). — War. sufiksalny: *tūžmà* (por. *slūžmà* ob. *slūžbà*), ⇒ *tūžmingas* ‘smutny; niespokojny’. War. m. *tūžmas* BRB ‘smutek’ przypomina *slūžmas*. Zob. też *tūžyti*.

tūžyti, *tūžiju*, *tūžijau* stlit., gw. ‘być zmartwionym, martwić się, niepokoić się, smucić się; tęsknić’, SD *tūžiju* «frasuię się» (syn. *sieluojuosi*, *apmauduoju*, *nerimstu*) — zapoż. ze stbłr. *tužiti*, *tužyti* ‘trapić się, martwić się, smucić się’, por. błr. *tužýć*, *tužú*, 3 sg. *tūžýć*, ros.

tužít, stpol. *tużyć*. Refl. *tūžytis*, -*ijuos*, -*ijaus* ‘martwić się’ (*Tūžytis yra turėti didį rūpestį* JU ‘«Tūžytis» to mieć wielkie zmartwienie’). Akcent lit. wzoruje się na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *blūdyti*, *sūdyti*). Zob. też SLA 226, LEW 1147n., ALEW 1138n. — Jak zauważył Būga, RR II, 437 z *tūžytis* na gruncie litewskim wyodrębniono pwk. *tūž-* i od niego derywowano inchoativum na *-sta-*: *įtūžti*, -*tūžtu* (**tūž-stu*), -*tūžau* ‘zdenerwować się, rozgniewać się, rozzłościć się’, też o wietrze: ‘rozszałeć się’, *nutūžti* ‘przestać się gniewać’ (*Aš jau nutūžau*). Przesunięcie znaczeniowe ‘martwić się’ ⇒ ‘złościć się’ mogło się dokonać pod wpływem podobnie brzmiącego syn. *tułżti*, *tułžtu* ‘wpadać w złość’, *patuļžti* ‘rozzłościć się, rozsierdzić się’. — Drw. od neosn. *tūž-*: *tūžinti* a. *tūždinti* caus. ‘rozzłościć, rozjuszyć (zwierzę)’, nomina: *įtūžis* ‘gniew, złość’, *tūžas* ‘tłumiona złość’, *tūžingas* ‘szybko (łatwo) wpadający w gniew’, *tūžlūs* ts., *tūžnas* BRB, WP ‘smutny, przepełniony smutkiem’ (por. pol. przest. *tużny* ‘tęskny’, SLA 227). — Neoapofonia *tūž-* (SP) ⇒ *tūž-* (SZ) wytworzyła oboczny pdg. krótkowokaliczny, por. *tūžti*, *tūžta* (**tunž-sta*, war. *tuñža*), *tūžo*, por. *Be galo žmogus įtūžęs ant manęs*, t.y. *įpykęs* ‘Człowiek bez końca na mnie zły, zagniewany’. Paralele: *grūsti* ⇒ *grūsti*; *sprūsti* ⇒ *sprūsti*. Zob. też *tūžbà*.

tūžti, *tūžta* (**tūžta* < **tunž-sta* ⇐ **tunža*), *tūžo* gw. ‘o rzece: wzbierać, wylewać; o ciele: wzdymać się, obrzmiewać, puchnąć’, *patūžti* ‘podmoknąć, podejść wodą’, *užtūžti* ‘wylać, wystąpić z brzegów; opuchnąć, zapuchnąć’. Brak alternantów †*tvež-*, †*tauž-*; etymon niejasny. — Neoapofonia *tūž-* (SP) ⇒ *tūž-* (SZ) wytworzyła oboczny pdg. *tūžti*, *tūžta*, *tūžo* (paralele s.v. *tūžyti*).

tvaikas 4 p.a., *tváikas* 1 p.a. 1. ‘czad z pieca’, 2. ‘nieprzyjemny zapach, smród, swąd spaleniowy’ (też pl.t. *tvaikaĩ/tváikai*), 3. ‘zaduch, duchota w pomieszczeniu’, 4. ‘odurzenie, zamroczenie wywołane alkoholem’. War.: *tváiga* i *dváika*; *tváigas* i *dváikas*. Odpowiednik łot. *tvāiks* ‘para, opar, wyziew; czad węglowy; duszność, duchota, parność’, vb. denom. *tvaicēt* ‘przygrzewać (o słońcu); poddawać działaniu pary’. Łotewskie *tvaik-* ma obok siebie alternanty *tvik-/tvīk-* i *tveik-*. Formacja na SP/SO *tvaik-* ⇐ **tvik-* jest izolowana i niejasna, por. LEW 1148. — Polski zwrot *woń/zapach bije w nos* ‘daje się czuć’ nasuwa myśl o możliwym związku *tvaikas*, *tváikas* z czas. ‘bić’, mianowicie na gruncie apofonii *tvaik-* : *tveik-*, por. *tviekti*, -*iu*, -*iau* ‘mocno bić, uderzać (dłonią, kijem, kopytem)’. — Drw. *tvaikūs* ‘pełen czadu, swądu; parny, duszny (o dniu)’, *tvaikulys* ‘smród, fetor’. Vb. denom. *tvaikti*, -*stū*, -*aũ* ‘zaczadzić; dostać zawrotu głowy, np. od kieliszka wódki’, *patváikti* ‘przejść smrodem, stać się śmierdzącym (np. o mięsie)’, *prítvaikti* ‘zacuchnąć, zatęchnąć (o pomieszczeniu)’, *tváikinti* caus. ‘doprowadzać coś do zaśmierdnięcia; smrodzić, napełniać smrodem’. — SZ *tvik-/tvīk-*: łot. *tvīkt*, -*stu*, -*ku* ‘odczuwać duszność, usychać z pragnienia; pragnąć czego’ (prs. **tvink-stu* ⇐ **tvi-n-ku*, prt. **tvikau*); lit. *ištvýkti*, -*sta*, -*o* ‘zmęczyć się, osłabnąć’ (w słowniku Miežinisa) może być letonizmem. Osobno zob. *tuikti*. — SP/SE *tveik-*: łot. *tveicēt* a. *tveicināt* ‘robić się dusznym, parnym (o porze południowej), wzbudzać pragnienie’, *tveicinēt* ‘ogrzewać się’, nomina: *tveicīgs* ‘duszny, parny, gorący’, *tveiks* ‘opar, wyziew’.

tváipinti, *tváipinu*, *tváipinau* gw. ‘pokazywać co z dumą, chwalić się czym; popisywać się (*štukas tváipinti*)’, refl. *tváipintis*: *Jis nesitváipina pinigais, kad turi*. Brak alternantów **tvip-*, **tvep-*. Bez etymologii, por. LEW 1148.

tvaksėti, prs. *tvāksi* (war. *tvāksa*, *tvāksia*), prt. *tvaksėjo* ‘bić – o sercu, pulsie; cykać – o zegarze’ — czasownik na -*é-* lub -*sé-* od wykrz. *tvāks* o biciu serca (*Mano širdelė tvaks tvaks tvaks!*), *tvāks* – o mocnym uderzaniu jakimś narzędziem’. Bliskoznaczny czas. *tvoksėti* (zob.) nasuwa myśl o możliwej neoapofonii SZ *tvak-* : SP *tvok-*. — Z innymi sufiksami: *tvaksčiōti* ‘bić – o przyspieszonym pulsie’, *tvaksnōti* ‘bić – o pulsie; prać uderzając kijanką; machać nogami; iść szybko przebiegając nogami’. Zob. też *tvaskėti*, *taksėti* oraz *tiksėti*, *tuksėti*.

tvaksóti, *tvākso*, *tvaksójo* 1. ‘stać, rozpościerać się (o wodzie w okresie roztopów)’, 2. ‘leżeć nieruchomo’. Niejasne. Wykrz. *tvāks* nie jest używany w znaczeniu, o które tu chodzi. LEW 1148n. łączy z *tvaksėti*, mianowicie przy założeniu zmiany znaczeniowej ‘bić, uderzać’ ⇒ ‘rozlewać się’.

tvānas 4, 2 p.a. ‘wylew wody, powódź, potop’. SD¹ *tvanas*, [pl.] *tvanaī* «potok», *tvanaī* SD¹ «powódź» (syn. *patviniai*). Dwuznaczne. Po pierwsze, może być formacją dewerbalną na SO *tvān-* ⇐ *tven-/tvīn-*, por. *tvīnti* ‘wzbierać – o rzece, wodzie’ (Leskien 1884, 353). Od tego odchyła się pod względem znaczeniowym odpowiednik łot. *tvans* ‘para, opary, wyziewy’, war. *dvans* (⇒ vb. denom. *tvānēt* ‘robić się parno, gorąco i wilgotno’). Zob. ŽD 32, 468, LEW 1149, ALEW 1139. Po drugie *tvānas* może być drw. deprefigowanym z *pātvānas* gw. ‘powódź’, stlit. bibl. ‘potop, zagłada świata przez zatopienie’ (m.in. MŽ). Podobne formacje: *atātvānas* 1. ‘obszar zalany powodzią; woda powodziowa’, 2. ‘płycizna u brzegu jeziora’, 3. ‘duży obszar czegoś’, *ītvānas* ‘mała powódź, lekkie podtopienie’, *ītvānis* žm. ‘miejsce, gdzie rzeczka wpływa do jeziora’ (syn. *ītaka*, *ītekis*). W kwestii deprefiksacji por. *pāstapas* ⇒ *stāpas*; *pāšaras* ⇒ *šāras*; *pažastis* ⇒ *žāstas*. Por. też wypadek *pātapas* > **padapas* ⇒ *dāpas* ‘potop’ (pl.t. *dapaī*). — Drw. *tvānūs* ‘rozlewny – o rzece, jeziorze, które w czasie opadów szybko wzbiera i rozlewa się’, cps. *griēktvānis* przest. ‘potop, Sintflut’ (kalka z nwn. *Sündflut* f., por. *griēkas* ‘grzech’). Vb. denom. 1. *tvānėti*, *tvāni* (war. *tvāna*), -*ėjo* ‘być zalany wodą’, *nutvānėti* tr. ‘zalać pola (o deszczu)’, intr. ‘nasiąknąć wodą, zgnieć (o zbożu)’, 2. *tvānyti*, -*ija*, -*ijo* ‘o deszczu: lać obficie; o rzece: zalewać łakę wiosną’ (*prītvānyti* ‘nalać dużo, do pełna; napełnić, np. cały worek’), 3. *tvānóti* ‘buchać – o ogniu’ oraz ‘lać się obficie (o piwie, winie)’, *sutvānóti* ‘spłonąć’, 4. *tvānuoja*, -*uoti* ‘jest szeroko rozlany’. — N.jez. *Tvānius*, n.rz. *Atātvānas*. — WSO **tvān-*: *tvōnyti* a. *tvōnyti*, -*ju*, -*jau* ‘lać obficie, nalewać dużo’ i *tvōnuoti* ‘stać – o wodzie powodziowej’ (syn. *tvānuoti*). Na zanikłe nomen lit. **tvoni-* ‘topiel’ *vel sim.* (**tvān-i-*) wskazują zapożyczenia wschodnio-słowiańskie, por. błr. *tvān* ‘grzęzawisko, topiel’, ros. gw. *tvān* (*tvānja*) ‘błotniste jezioro’, ukr. *tvān* ‘gęsty, grząski szlam w rzece’. Zob. Laučjute 40, która zresztą ujmuje rzecz trochę inaczej i przyjmuje zapożyczenie o charakterze substratowym, z jakiegoś wymarłego wschodnio-bałtyckiego dialektu. Būga, RR II, 639 sądził, że wsch.-słow. *tvān* jest spokrewnione z lit. *tvānas* na gruncie apofonii, jakkolwiek takiej tezy inne języki słowiańskie nie wspierają. Za nim poszedł Urbutis, *Balt V*:2, 1969, 154 = Urbutis 2009, 389n. Zob. też REW III, 84n. i LEW 1149.

tvankinti, *tvankinū*, *tvankinaū* 1. ‘(wodę) zatrzymywać, tamować, gromadzić’, 2. ‘(o krowie) przez niedojenie spowodować wezbranie wymienia’ (*Pritvankinta karvė – tešmuo lyg žemės* ‘Niedojona krowa, wymię [sięga] do ziemi’) — causativum z suf. *-in-* (odnawiającym *-y-*, zob. niżej) i SO *tvānk-* ⇐ *tvenk-/tvīnk-*. Por. *tveñktis* ‘zbierać się, gromadzić się’, *tveñkti* ‘tamować’ i *prītvīñkti* ‘wypełnić się’. Por. LEW 1149. — Z innymi sufiksami: *tvānkýti* (zob.), refl. *tvānkýtis* ‘o chmurach: gromadzić się’, *išsitvānkýti* ‘o chmurach: rozproszyc się, rozchmurzyć się’, *tvānkstýti* ‘zatrzymywać przepływ wody, tamować’ (etymologicznie: *tvānkst-* + *-y-*, gdzie *tvānkst-* jest SO od neopwk. *tvīnkst-* ⇐ prs. *tvīñksta*, zob. *tvīñkti*). — Postwerbalne nomina: *tvānkà* 1. ‘tama, grobla; staw’, 2. ‘gorące i wilgotne powietrze, parność, znój; skwar w południe’ (*Tvānkà, muša pri žemės* DŪNŽ ‘Duchota przyniata do ziemi’), *tvāñkas* ‘parność, duszność; skwar, upał’ (ze zmianą *tv-* > *dv-*: *dvañkas* ‘duszne, parne powietrze’, może przez adideację do *dvākas* ts., zob. *dvēktis*), *tvānkūs* ‘parny, duszny’. Vb. denom. *tvānksóti* ‘rozlewać się – o wodzie w porze roztopów’ ⇐ *tvānkà* (zob. wyżej).

tvānkýti, *tvānkaū*, *tvānkiaū* ‘owijać łydki owijaczami’ (war. *tañkyti*, *tankýti*) — formalnie jest to caus.-iter. na SO *tvānk-* do *tvīnk-*, z tym że różnica znaczeniowa w

stosunku do *tviñkti* ‘puchnąć, pęcznieć’ pozostaje na razie kwestią niezłatwioną. — Postverbalne nomina: *tvanklỹs* a. *tvañklis* ‘owijacz, onuca; bandaż’, *tvañktis* a. *tvánktis* ts. (war. *tañktis*). Neoosn. *tvank’-* (*tvankiaũ*): *aptvankióti*, -ju, -jau ‘owijać łydki owijaczami’. Neoosn. *tvankl-* (*tvanklỹs*): *aptvankliuoti* ts. — Na zanikłe frq. **tvank-sty-* wskazuje sb. postvb. *tvánkštis* a. *tvañkštis* 1. ‘owijacz, pas płótna służący (pastuchom, kosiarzom) do owijania nóg poniżej kolan’, 2. ‘pończocha bez pięty’ — ze zmiany **tvankstis*, z neoosn. **tvankst-* (por. *ánkštis* od **ankst-*, *ánkstyti*).

tvar-, nomina na SO *tvar-V* ⇐ *tver-*, por. *tvérti* ‘chwytać; grodzić’: *apítvaras* ‘ogrodzona łąka’, przen. ‘halo wokół księżycy’ (war. *apýtvaras*), *āptvaras* ‘zagroda, ogrodzone pastwisko’, *ištvara* ‘wytrzymałość’ (⇐ *ištvérti*), *ítvaras* ‘ucho (kosa), zawias (drzwi, okna), szyna ortopedyczna’, *pértvara* ‘przegroda, przepierzenie’, *prietvaras* ‘zatwardzenie; rozwolnienie, biegunka’, też ‘pewna choroba koni’ (war. *prietvariūs*, m.in. CGL ‘Verstopfung’), *sántvara* ‘miejsce, gdzie się schodzi kilka płotów’, *ūštvara* ‘płot, przeszkoda’, *ūštvaras* ‘bariera’. Osobno zob. *patvarūs*, *tvártas*. — Ze słowiańskiego por. scs. *pritvorŭ* ‘arkada, portyk’ ⇐ *pritvoriti* ‘dodać, zaopatrzyć w co’; scs. *zatvorŭ* ‘zasuwa; więzienie’ ⇐ *zatvoriti* ‘zamknąć’.

tvarāgas 2 p.a. gw. ‘twaróg’ — zapoż. ze stbłr. **tvorogъ*, por. błr. *tvaróh*, *tvarahú*, ros. *tvoróg*, -á (obok *tvórog*, -a). — War. akc. *tvāragas* ob. *ātvaragas* ZTŽ ⇐ błr. gw. *tvórah*.

tvarčia stlit. ‘zagroda, ogrodzone miejsce dla bydła’ (BRB). Takie derywaty jak *dēčiā* ⇐ *dētis*; *delčiā* ⇐ *deltis* i *kalčiā* ⇐ *kaltis* świadczą o przekształcaniu osnowy feminini na -(t)i- w osnowę na -ā-, co skutkuje powstaniem zakończenia *-tjā > -čia. Jeśli *tvarčia* ma należeć do tej serii, to trzeba odtworzyć **tvar-tis* f. jako abstractum na SO od *tvérti* ‘chwytać; grodzić, opasywać płotem’. Por. z jednej strony *tvártas* m.in. ‘zagroda dla bydła, obora; ogrodzenie, płot, bariera’, z drugiej strony *tvártis*, -čio m. ‘bandaż’ (⇒ *sutvarčioti* DK ‘obwiązać ranę, obandażować’, *sutvárčiuoti* DP ‘związać’). SO przy suf. -ti- poświadczają np. *lañktis/lanktis* i *paslaptis*.

tvárdyti, *tvárdau*, *tvárdžiau* ‘powściągać, kiełzać, opanowywać, hamować, zatrzymywać, tłumić’, *sutvárdyti* ‘powściągać, poskramiać, ujarzmiać’, refl. *tvárdytis* ‘opanowywać się’, DP ‘wstrzymawać się, hamować się’, *nesitvardys* SD¹ «niepowściągliwy» (syn. *nenusiturįs*), *nusitvárdys* DP ‘powściągliwy’ — causativum-iterativum z suf. -dy- i SO *tvar-* ⇐ *tver-*, por. *tvérti* m.in. ‘chwycić, ująć’. Znaczn. etym. ‘sprawić, żeby się opanował’. Paralele: *tárdyti* ⇐ *tirti*; *spárdyti* ⇐ *spirti*. Por. ALEW 1139n. (pominięte w LEW 1152). — Postverbalia: *sántvarda* ‘opanowanie, panowanie nad sobą’ ⇐ *sutvárdyti* (por. *sándara* ⇐ *sudarýti*; *sántaika* ⇐ *susitáikyti*), *savitvarda* cps. ‘samoopanowanie’ (por. *sāvas*). Neoosn. *tvardy-*: *tvárdymas* DP ‘wstrzemięźliwość, powściągliwość, pohamowanie’, *tvárdymasis* DP ‘wstrzymawalność’, *nesitvardymas* SD¹ «niepowściągliwość» (syn. *nenusiturėjimas*).

tvarkýti, *tvarkaũ*, *tvarkiaũ* ‘sprzątać, porządkować, doprowadzać do porządku, naprawiać, remontować; załatwiać sprawy, zarządzać czym’, *pértvarkyti* ‘przebudować, przekształcić, urządzić na nowo’. Znaczenie przemawia na rzecz vb. denominativum od sb. *tvarkà* ‘porządek, ład’. Tymczasem w literaturze *tvarkýti* uchodzi za deverbativum na SO *tvark-* ⇐ *tvirk-*. Zob. *ištvirkti* ‘rozpieścić się, rozpuścić się’ (s.v. *tvirkti*) i typ *karpýti* ⇐ *kiřpti*. Por. Leskien 1884, 353, Būga, RR II, 437, ŽD 531 (GJL II, § 635n. *tvarkýti* nie wymienił).

tvarsýtis, *tvarsiaũs*, *tvarsiaũs* gw. 1. ‘przewracać się z boku na bok (nie mogąc zasnąć)’, 2. ‘wiercić się (nie mogąc usiedzieć na miejscu)’, *pasitvarsýti* ‘o dziecku w kołysce: rozkopać się rozrzuciwszy pieluszki’. Z innym sufiksem: *tvarsýtis* (**tvars-sty-*) ‘przewracać się w łóżku’. Niezwrotne: *ištvarsýti* ‘o lekarzu: zbadać chorego’. Neopwk. *tvars-* przedstawia formę SO do *tvers-/tvirs-*. Por. z jednej strony SE w *atsitveřsti* lub

išsitveřsti ‘położyć się w niedbałej pozie, rozwalić się; nieprzyzwoicie się obnażyć pokazując tyłek’, z drugiej strony SZ w *tvirsóti*, *tvirsoti* ‘leżeć w niedbałej pozie; być zgiętym jak w starości; wylegiwać się, leniuchować’ (**tvirs-so-?*). Dalsze objaśnienie niepewne. Być może, że *tvirs-* pozostaje w alternacji ze SZ *turs-*, zob. *tuřsinti* ‘iść wypiąwszy tyłek’. LEW 1150 i 1152 nieco inaczej porządkuje wymienione tu formy.

tvárstyti, *tvárstau*, *tvársčiau* 1. ‘chwycić (rękoma, zębami), łapać (raki)’, 2. ‘stawiać płoty’, 3. ‘przegradzać zwierzęta (w oborze, stajni)’, 4. ‘opasywać ranę, owijać bandażem, zakładać opatrunka, opatrywać kogo’, 5. ‘obwiązywać, przewiązywać’. Odpowiednik łot. *tvarstīt* a. *tvārstīt* ‘chwycić, łowić, łapać; starać się o coś, pragnąć’. Analiza synchroniczna: *tvár-sty-ti*, frq. na SO *tvar-* ← *tver-*, por. *tvérti* m.in. ‘chwycić, grodzić, opasywać (płotem, bandażem)’. Paralele: *nárstyti* ← *nérti*; *várstyti* ← *vérti*. Analiza diachroniczna: **tvarst-y-ti*, caus.-iter. z suf. *-y-* i innowacyjnym SP/SO *tvarst-* od neopwk. *tvirst-* ← prs. *tvirsta* m.in. ‘mocniej – o chorym’ (zob. *tvirti*). Paralele: *svarstyti* ← *svirsta*; *kárstyti* ← *kársta*; *kūrstyti* ← *prakūrstā*. — Neoosn. *tvarsty-*: *tvarstyklā* ‘punkt opatrunkowy’ (por. *valstyklā* ← *valstyti*). — Neoosn. *tvarst-*: *tvárstas* ‘przewiązka, bandaż’, *tvárstis* ts. (por. *saīstas* ← *saistyti*). — Neoosn. *tvars-* (**tvars-sty-*): *atvarslaš* (zob.), *patvārslēš* ‘lejce’ (syn. *atvarslaš*), *tvārslaš* ‘bandaż’, *tvārslēš* f.pl. ‘wodze, lejce’ (inaczej ŽD 170: suf. *-sl-*), *tvārsliava* ‘materiał opatrunkowy’.

tvártas 1, 3 p.a. 1. ‘jeden z budynków dla zwierząt domowych i ptactwa: obora dla krów; chlew dla świń; stajnia dla koni; kurnik’, 2. ‘ogrodzone miejsce pod gołym niebem, w którym zamyka się w lecie bydło, owce, świnię; koszar’, 3. ‘zagrodzona część chlewu, obory’, 4. ‘płot, przegroda, bariera’, 5. ‘bandaż’ (*Tvartas rankoms*, *tvanklys kojoms* ‘«Tvartas» [to bandaż] na ręce, [zaś] «tvanklys» na nogi’) — dwuznaczne: 1° sb. postverbale na *-ta-* od **tvaryti*, zanikłego iteratywu do *tvérti* m.in. ‘grodzić, otaczać płotem’ (por. *tvárstyti*), 2° prymarne nomen z suf. *-ta-* i SO *tvar-* ← *tvérti*. Znacz. etym. ‘miejsce ogrodzone, opasane ogrodzeniem’. Paralele: *nártas*, *vařtai*, *šlaītas*. W nieco innym kierunku poszedł rozwój znaczeniowy odpowiednika łotewskiego: *tvarts* ‘schronienie, kryjówka; sadzawka na ryby’. Por. ŽD 321n., LEW 1151, ALEW 1140. — Drw. *añttvartis* ‘strych, piętro w stodole a. chlewie do składania siana, owsa, koniczyny’ (war. *añttvartē*), *tvartýnas* ‘licha obora’, cps. *tvártnamis* ‘obora połączona z izbą mieszkalną’ (por. *namaī*).

tvenkinys 3 p.a. ‘sadzawka, staw’ (*Užtvenk tveñkinj*, *pataisysi pievą*) — dewerbalny drw. na *-inys* od *tvenkiù*, *tveñkti* ‘zagradzać zaporą bieg rzeki, tamować’ (zob. s.v. *tviñkti*). Zob. też *kūdra*.

tvérti, *tveriù* (zam. **tverù?*), *tvéria* 1. ‘chwycić’, 2. ‘grodzić, opasywać płotem’, 3. ‘przewiązywać, obwiązywać, przytwierdzać’, 4. ‘wytrzymywać, znosić przeciwności, opierać się, trwać’. SD *tveriu* «grodzę» i «tworzę ser» (syn. *lipiu*). Cps. *aptvérti* ‘ogrodzić; obandażować’, *ištvérti* ‘wytrzymać, przetrwać’, *įtvérti* ‘osadzić na trzonku, wprawić (kość, sochę), oprawić’, *nutveriu* SD «imam kogo», *nutveriu ažu plaukus* SD «porywam za łeb», *patvérti* ‘porwać, pochwycić (rękoma, zębami, szponami); schwytać, np. złodzieja; wytrwać, wytrzymać, ostać się’, *pértverti* ‘na nowo ogrodzić; na nowo umocować; osadzić, np. kość; zmienić opatrunka’, *pertveriu* SD «przegradzam», *sutvérti* ‘przewiązać ranę; zewrzeć, zestawić (złamaną kość); wytrzymać, znieść’, stlit. też ‘stworzyć, powołać do istnienia’, *užtvérti* ‘zagrodzić’. Refl. *tvértis* ‘grodzić sobie; chwycić się’, *atsitvérti* ‘odgrodzić się’, SD *nesitveriys* «nieskromny», *susitvérti* ‘wziąć się za ręce’. Odpowiednik łot. *tvert*, *tveru*, *tvēru* ‘chwycić, ująć, złapać’. Do pie. **tuerH-* ‘ująć, ochwycić’, por. nomina gr. σείρά, joń. σείρή f. ‘lina, sznur, powróż; arkan; bandaż’, σοπός f. ‘urna na prochy ludzkie, urna popielna’ (por. LIV² 656, przyp. 1: tylko bśl. i greckie; Beekes 2010, 1316). — Drw. na SE-V: *tverėti*, *tvėri*, -*ėjo* ‘być trwałym, zdatnym do użytku przez długi czas’ (war. *terėti*, zob. s.v.), *tverinėti*:

tvoras tverinėti 'stawiać płoty', *aptverinėti* 'otaczać ogrodzeniem', *karves attverinėti* 'odgradzać od siebie krowy w oborze', *tverióti* 'zagradzać'. Nomina: *nusitverias*: SD *nusitverias* «nieskromny», *tvėralas* 'bandaż', *tverė* 'ucho kosy', *tvėrės* f.pl. 'łubki do unieruchomienia złamanej kończyny'. — SE *tver-C*: *tvėrdinti* 'umacniać', refl. *nusitvėrdinti* 'dać się złapać, zostać złapanym (na kradzieży)', *aptvėrstyti* 'otoczyć płotem, ogrodzić'. Nomina: *sutvertas* SD «stworzony», ⇒ *sutvėrtojas* 'stwórca', SD «stworzyciel»; *tvermė* 'wytrwałość, wytrzymałość', war. *ištvermė*, *ištvermė* (⇒ *tvermingas* 'wytrzymały, dobrego zdrowia'), *tvertūvė* 'ucho kosy', *ūktverys* (zob. *ūkis*). — WSE *tvėr-*: *tvėriau* (prt.), drw. *patvėrėti* 'przez czas jakiś pleść płot' (*Dar patvėrėsiu bent sieksnį ir eisiu gult* 'Splotę jeszcze jakiś sążeń i pójdę spać'). Nomina: *nesitvėrimas* SD «niepowściągliwość; nieskromność», *pertvėrimas* SD «przegroda, przegrodzenie», *sutvėrėjas* DP 'stworzyciel, twórca' ob. *sutvėrėjis* PK 'stworzyciel', *sutvėrimas svieta* SD «stworzenie świata», *tvėrė* 'ucho kosy', *tvėrėjas* 1. 'kto splata, stawia płoty', 2. 'kto nastawia kości' (war. *įtvėrėjas*), 3. SD «twórca, stworzyciel», *tvėrimas* SD «tworzenie», SD¹ «grod» (syn. *pilis*, *tvora*), *užtvėrėjas* 'ten, co zastępuje drogę weselnikom dla odebrania wykupu'. — SZ w dwojakiej postaci: 1° SZ typu sampras. **turH-V* ⇐ **tūrH-*: *turėti* (zob.), 2° SZ **tūrH-C*: *tvirti* (zob.), *tvirtas* (zob.). SZ-V **tūrH-V*: *datviróti* a. *ištviróti*, -ju, -jau 'wytrwać przez czas pewien, do jakiegoś kresu; przetrzymać, znieść co, wytrzymać'. Wygląda jak intensivum typu *išsimóti* ⇐ *sėmti* (zob. GJL II, § 565), ale z uwagi na znaczenie należy liczyć się z ewentualnością metatezy °*trivóti* (zob.) > °*tviróti*. — WSZ *tyr-*: *tyróti* a. *tyróti*, -ju, -jau 'utrzymywać się, trwać, unosić się (o mgie, o zapachu)' (paralela: *stýroti* ⇐ *stirti*). — SO *tvár-C* (**tūrH-C*): *tvárdyti* (zob.), *tvárstyti* (zob.), *tvártas* (zob.). — SO *tvar-V* (**tūrH-V*): scs. *tvoriti*, *tvorjō* 'robić, powodować', ros. *tvorítb*, *tvorjú* 'tworzyć, robić', czes. *tvorit*, -im 'stwarzać, formować', pol. *tworzyć*, *tworzę* 'kształtować, formować, układać; stanowić coś, składać się na co', < psł. **tvoriti* caus.-iter. 'nadawać czemuś kształt' ⇐ 'otaczać coś ogrodzeniem' (transponat ie. **tūrH-ėje-*, por. Liv² 656). — Nomina: zob. *tvar-*. — WSO *tvor-* < **tūr-*: *tvorà* (zob.).

tviegà 4 p.a. gw. 'wrzód na opuszce palca, ropień' (*I nykštį įsimetė tviegà, reik dėti vištšūdžio, sukąsnoto su duona ir sviestu* 'Na kciuku zrobił się ropień, trzeba przyłożyć kurze łąjno zagniecione z chlebem i masłem'. *Tvink tvink tvinkčio[ja] pirštas, tviegai įsimetus* '«Tvink tvink» narywa palec, gdy robi się ropień'). War. *tvėga* b.z.a. Innych form o pwk. *tvieg-* nie ma. Fakt nierzadkiej oboczności *ie/ei* w bliskoznacznych wyrazach nasuwa porównanie z *tveig-* w czas. *tveigti*, -iū, -iaū gw. 'cuchnąć, śmierdzieć', por. *Koks čia tvaigas tveigia*, t.y. *smirdi* JU 'Coś tu śmierdzi'. Dalszy wywód niejasny. LEW 1153 zestawiał *tviegà* raczej z *tváiga* 'smród; czad', zakładając pierwotneznacz. 'cuchnąć'. Wymieniony w LEW war. *tyyga* b.z.a. nie figuruje w LKŽ. NB. Spółgłoska -g- w *tváiga* nie jest stara, lecz pochodzi z udźwięcznienia -k-, zob. *tváikas*.

tviksėti, *tviksi*, *tviksėjo* obok *tyksėti*, *tyksi*, *tyksėjo* 'błyskać się; jasno świecić', przen. 'brzmieć, dźwięczeć' — czasowniki na -ė- od wykrz. *tviks(t)*, *tyks(t)* o nagłym rozbłysku światła, o błyskawicy, buchającym ogniu, o wystrzale, o szybkim ruchu. Z innymi sufiksami: *tviksčioti* i *tyksčioti*; *tviksóti* i *tyksóti*; *tvikstelėti* i *tykstelėti*. Nomina: *baltyvỹkslė* 'błędny ogień, płomyk ukazujący się nad bagnem a. torfowiskiem wskutek samozapalania się gazu błotnego' (por. *balà*; war. *baltyvỹkslė*), *žaltvỹkslė* ts. (por. *žalias*). — Z metatezą *ks-C* > *sk-V*: *tviskėti*, *tviska*, *tviskėjo* 'świecić (o słońcu, błyskawicy); o świetle odbitym: błyszczeć, połyskiwać', przen. 'bić, uderzać' (ze zmianą -sk- > -zg-: *tvizgėti*, por. *plizgėti*). Z innymi sufiksami: *tviskinti* i *tyvyskinti* 'mocno świecić, razić oczy; świecić lampą; o błyskawicach: ukazywać się; doprowadzać do połysku, glansować, pucować', *tviskinėti* 'biegać, latać nieoddzianym'. Nomen: *prótvyskis* 'przebłysk słońca'. LEW 1151 nie wypowiada się jasno na temat pochodzenia pwk. *tviks-/tvisk-*, w każdym razie wykrzykników nie bierze pod uwagę. — Neoapofonia *tviks-*, *tvisk-* ⇒ SP/SE *tvieks-*, *tviesk-*: *tvieksiti*, *tvieškia*, *tvieškė* 'oślepić (o

słońcu, blasku); silnie błysnąć; płonąć jasnym płomieniem; czerwienić się, przen. 'silnie uderzyć, wałnąć; szybko iść, bieć'. — Neoapofonia *tvisk-* ⇒ SP/SO *tvask-*: *tvaskėti*, *tvaska*, *tvaskėjo* 1. 'błyszcząć się, lśnić (o metalu, ostrzu), połyskiwać', SD *tvasku* «błyszcząc się, jaśniejąc, lśknąc się» (syn. *blizgu*, *žibu*), war. sonoryzowany *dvazgėti*, 2. 'buchać (o ogniu, płomieniu)'. Paralele: *pliskėti* ⇒ *plaskėti*; *tiksėti* ⇒ *taksėti*. — Neoapofonia *tvisk-* ⇒ SP/SO *tvaisk-*: *tvaĩskinti* 'bić, uderzać, młócić', *tvaĩskyti* 'rzucić na strony, rozrzucać; bić, uderzać', nomina: *patvaiskas* (zob.), *tvaiskūs* 'świecący oślepiającym blaskiem, rażący oczy', też 'gadatliwy'. Por. *drisko* (*driksti*) ⇒ *draiskyti*; *tryško* (*trykšti*) ⇒ *tráiskyti*.

tvilkkti, *tvilkstu*, *tvilkau* 1. 'parzyć się, przeć' (Šlapelis 546), 2. 'rozgrzewać się, rozpalać się (o chorym w gorączce)', 3. 'palić się bez płomienia, tlić się', 4. 'przemarzać, ulegać uszkodzeniu na skutek mrozu', *atitvilkkti* 'o zabitej kurze: zmięknąć po sparzeniu ukropem', *ištivilkkti* 'o drzewach w sadzie: wymarznąć podczas silnych mrozów', *nutvilkkti* 'sparzyć się, oparzyć sobie rękę'. Caus. *tvilktyti* a. *tvilktyti* 1. 'sparzyć ukropem zakłutego wieprza; sparzyć naczynie', 2. 'zaparzać zioła, herbatę', 3. 'o mrozie: szczypać w nos, twarz' (*Šaltis tvilkė skruostus*), *ištivilktyti* 'wyparzyć wrzątkiem (koryto, beczkę) usuwając brud, zapach', *įtvilktyti* 'mocno uderzyć, zdzielić', *nutvilktyti* 'sparzyć, oparzyć; obić, zbić kogo; o bólu: przeniknąć, przeszyć'. Z innymi sufiksami: *tvilkčioti* 'mieć wrażenie czegoś kłującego, piekącego', *tvilksėti* 'chwilami kłuć, palić, piec', też 'odczuwać puls w skroniach' (syn. *tvinksėti*), *tvilktelėti* 'z lekka uderzyć', *tvilkterėti* 'puścić bąka'. Brak alternantów *†tulk-*, *†tvelk-*, *†tvalk-*. Pochodzenie onomatopeiczne, por. wykrz. *tvilk* o lekkim uderzeniu, klepinięciu, o nagłym ruchu, *tvýlkt* o mocnym uderzeniu, kopnięciu kopytem. LEW 1153 zestawiał *tvilkkti* z *tvinti* 'rozlewać się' i ostatecznie z pie. pwk. *teuə-/tū- 'nabrzmiawać, grubieć', ale nie wytłumaczył różnic w konsonantyzmie.

tvýloti, *tvýlau* (war. *tvýloju*), *tvýlojau* 1. 'zachowywać się cicho, trwać bez ruchu, w milczeniu; milczeć, nic nie mówić', 2. 'chmurzyć się – o niebie', 3. 'leżeć wyciągniętym', 4. 'czaić się – o strachu, śmierci'. Prawdopodobnie *tvyl-* jest wariantem *v-*mobile do *tyl-*, por. *tylėti* 'milczeć' (paralele: *tverėti* ob. *terėti*; *tvelkti* ob. *telktis*). LEW 1153: «Etwā zu lit. *tylā?*». — Z innym sufiksem: *tvýlinti* 'skradać się; uciekać' (war. *tvilinti*). — Drw. *tylā* c. 'ktoś małomówny, zamknięty w sobie' (por. *tylā* 'cisza').

tvinksėti, *tvinksi* (war. *tvinksia*), *tvinksėjo* 1. 'bić – o pulsie, tętnie' (*tvinksi momuo*, *smagenos* SD «bije ciemiej»), 2. 'bić – o sercu', 3. 'boleć z przerwami, pobołować' — czasownik na *-sė-* od wykrz. *tvinkt* m.in. o biciu pulsu (*Pridėk ranką, matysi ką tvinksi – tvinkt tvinkt* 'Przyłóż dłoń, poczujesz jak bije «tvinkt tvinkt»'). Por. *tvaksėti* ⇐ *tvaks*. Inaczej ALEW 1141: *tvink-* ma być st. zanikowym do *tvenk-* jak w *tveñkti* 'zastawiać tamą bieg rzeki'. — Drw. *tvinksėjimas geras* SD «puls dobry», *tvinksėjimas piktas* SD «puls zły» (por. syn. *plastėjimas*). Neoosn. *tvinks-*: *tvinksnis* a. *tviñksnis* 'bicie serca, pulsowanie krwi w tętnicach, puls'.

tviñkti, *tviñksta*, *tviñko* 1. 'nabrzmiawać, puchnąć, pęcznieć, np. o wymieniu' (*tvinkstu pienu* SD «mlecznieję, mleka nabieram»), 2. 'o ropniu, wrzodzie: narywać' (*tvinksta mi* SD¹ «iātrzę się» ['ropieć, jadzić się']), cps. *nutvīñkti* 'o wrzodzie: przejść w ropienie', *prītvīñkti* 'wzbrać, wypełnić się (o wymieniu, piersiach, wrzodzie)' — pwk. *tvink-* wywodzi się prawdopodobnie z reanalizy formy prs. **tvinksta*, będącej insertowanym (-k-) wariantem do **tviñsta* (inf. **tviñti*, prt. **tvīno*) 'wzbierać, wypełniać się'. Por. *tvinti*, -sta, -o 'wzbierać – o rzece'. Z czasem nastąpiła dyferencjacja czasowników *tviñkti* i *tvinti*, co uwidoczniło się w sposobie akcentowania (wtórny akut w pdg. *tvinti*). Odpowiednik łot. *tvīkt*, *tvīkstu*, *tvīku* 'mieć duszności; cierpieć z powodu upału', łot. kuroń. *tvīkt*, *tvīkstu*, *tvīku* 'mocno boleć, narywać – o wzbierających wrzodach'. — Drw. *tvīñčioti* 'pulsować, bić; rwać, powodować ostry, przerywany ból', *tvīñkenti* 'narywać – o ropniu', wykrz. *tvīñkt*, *tvīñkt* oraz *tvīñkst* (zob.

tvinksėti). — SO *tvank-*: *tvankinti* (zob., tam też nomina). — Nie jest wykluczone, że do pary *tvink-/tvank-* dotworzono formę SE *tvenk-* o funkcji czas. przechodniego, por. *tveñkti*, *-iũ*, *-iaũ* ‘tamować, zastawiać tamą bieg rzeki i powodować rozlanie się wody; zalewać łąkę’, refl. *tveñktis* ‘zbierać się, gromadzić się; chmurzyć się’. Inaczej LIV² 655, który widzi tu raczej kontynuację pie. **tūenk-* ‘naciskać, wtlaczać’, por. stwn. *dwingan* ‘zmuszać, przymuszać’, SZ gr. *σάρτω* ‘naładować, napęlić, napchać’ (**tūnk-je-*); podobnie Beekes 2010, 1311 i ALEW 1140.

tvinti, *tvinsta* (war. *tvýsta*, *tvýna*), *tvino* ‘wzbierać, rozlewać się (o rzece), nawadniać się’, *tvýsta ùpė* ‘rzeka występuje z brzegów’ (SD <twista vpe> «wylewa z brzegów rzeka»), cps. *aptvinti* ‘zalać się wodą’, *ištviñti* ‘podnieść się, wylać (o wodzie, rzece)’, *prtvinti* ‘wezbrać; opuchnąć, zaropieć (o palcu)’. Caus. *tvindyti* ‘zalewać, zatapiać’, *uštviñdyti* ‘zalewać, wylewać (o rzece)’. Brak alternantu na SO (†*tvándyti*) przypomina takie wypadki, jak *mindyti*, *kildyti*, *girdyti*. Inne drw.: *ištviñyti* (zob. *tuñnyi*), *ĩtvinolis* ‘miejsce zalewane przez rzekę’, *patviniai* m.pl. «powódź». WSZ *tvyn-*: *pótvynis* ‘powódź’. — Związki zewnętrzne pwk. *tven-/tvín-* pozostają niejasne. Transponat ie. **tunH-* ← **tuH-* (zob. *tunus*). LEW 1154 przyjmował rozszerzenie przez *-en-* pwk. **tū-* ← **teuə-* ‘nabrzmiwać, grubieć’ (pie. **teuh₂-*, zob. *tūlas*). Būga, RR II, 639n. postulował pwk. pie. **tūen-/tūn-/tūn-* ‘puchnąć, nadymać się’. — Poza dwoma wyrazami poświadczonymi w Litwie pruskiej w XIX w., *aptvėnėjimas* i *nutvėnėjimas* ‘zalewanie (wezbraną wodą)’, które zakładają zanikły czas. **tvenėti*, prs. **tvena/*tveni* ‘być rozlanym – o powodzi’, brak jest form na SE *tven-* o znaczn. ‘wzbierającej wody’. Są za to takie formy, które odnoszą się do ognia, por. pld.-lit. *tvenėti*, *tvėna*, *-ėjo* ‘tlić się, żarzyć się, palić się bez płomienia’ (por. dwojakie znaczenie czas. *tvanõti* s.v. *tvānas*). — WSE *tvėn-*: *tvėnà* ‘miejsce (na łące), gdzie po powodzi pozostaje woda i ryba’, vb. denom. *tvėnuoti* ‘żarzyć się, palić się bez płomienia’ (*Liepsna užgiso, bet žairios tvėnuoja* ‘Płomień zgasł, ale żar [jeszcze] się żarzy’). — SO *tvān-*: *tvānas* (zob.). — WSO *tvon-* < **tūān-*: *ĩtvōnyti* ‘wchlusnąć, wlać za dużo’, też ‘zbić kogo’, *tvonuoja* (inf. *tvonuoti*) ‘jest wezbrany, szeroko rozlany; o ogniu: bucha’. — Neoapofonia SZ *tvín-* ⇒ SP/SO *tvain-*: *tvaĩnyi*, *-iju*, *-ijau* ‘(wodę) wlewać, nalewać, rozlewać’ (por. syn. *tvānyti* s.v. *tvānas*). Refl. *tvaĩnytis* ‘bić się z kim’ (por. pol. pot. *lać się* ‘bić się’); *tvaĩnytis* ‘kręcić się koło kogo, zalecać się, nadszakać komu; okazywać nieśmiałość, lękać się; przeciągać się po śnie’. Paralele apofoniczne: *pain-* ← *pin-*; *skain-* ← *skin-*; *train-* ← *trin-*. Leskien 1884, 353 oznaczył *tvain-* jako anomalię («Ausser der Reihe»), zaś LEW 1148 jako wykolejenie («Ablautentgleisung»). — Forma *tvaĩnyi* zmienia się fonetycznie w *tvaĩnyi* ‘(wodę) rozlewać, rozchlapywać; mówić głupstwa, paplać’, *prtvaiñnyi* ‘(wody) napić się do woli’ (por. *teĩžti* jako wariant do *teĩžti*). Czy *tvaĩnyi* ‘uderzać, bić, młócić cepami’ również wywodzi się z *tvaĩnyi*?

tvirkti: *ištvir̃kti*, *-tvirkstu*, *-tvirkau* ‘rozpieścić się, rozpuścić się; wpaść w niesubordynację, rozpasać się, zdeprawować się; oddawać się rozpucie, prowadzić rozwiązły tryb życia’. War. *tvirk̃ti*. Bez jasnej etymologii (LEW 1154 stwierdza tylko apofonię z *tvark-* jak w *tvarkà*). Może tu chodzić o neoosn. *tvirk-*, którą wyabstrahowano z nomen **ištvir̃kā-*, pochodzącego od SZ *tvirk-C* do *tvér-C* (por. *tvirtas*, *tvirti*). Znacz. etym. ‘tracić stałość, tracić siłę moralną’ (?). — Drw. *tvirkinti* a. *tvirkdyti* caus. ‘rozpuszczać kogo, psuć, demoralizować’. Nomina: *ištvir̃kēlis*, *-ė* ‘rozpustnik, rozpustnica, puszczalska’, *ištvir̃kimas* ‘wyuzdanie, rozpusta’ (⇒ vb. denom. *ištvir̃kauti* ‘oddawać się rozpucie’, pot. ‘puszczać się’), *patvir̃kēlis* ‘rozpustnik’. — SO *tvark-*: *tvarkyti* (zob.). Nomina: *tvarkà* ‘porządek, ład’ (⇒ *tvarkingas* ‘porządny’), *sántvarka* ‘ustrój’, cps. *tvarkāraštis* ‘rozkład (lekcji, jazdy), por. *rāštas*.

tvirtas, *-à* 3 p.a. 1. ‘mocny, silny, twardy, trwały’, 2. ‘gruby w odniesieniu do

przedmiotu okrągłego, np. o belce; o kobiecie: przy kości', 3. przen. 'zdrowy, odporny', 4. 'niezłomny, nieugięty, niezachwiany, niewzruszony, SD: «gruntowny, stateczny, ważny», *tvirtyn eimi* «statecznieję». Odpowiednik łot. *tvirts*. Odziedziczone adi. vb. na *-to-, pb. **tuīr-ta-* < pie. **tuīrH-tó-*, od pwk. **tuērH-* (Liv² 656), zob. *tvérti*, *tvirti*. Paralele: *girtas* (pie. **g^hrh₃-tó-*) ⇐ *gérti*; *kiltas* (pie. **klH-tó-*) ⇐ *kélti*; *miltai* (pie. **mlh₂-tó-*) ⇐ **mélti*. Substantywizacja: wsch.-lit. *tvirtà* f. 'ciężarna' (*Anà dābar neišājo až jaunīkio, o jaū cvirtā* LzŽ 'Ona jeszcze nie wyszła za męża, a [jest] już w ciąży'). — Hipoteza perseweracyjnego udźwięcznienia **rt* > *rd* (por. *rāndas* z *rāntas*; *irga* z **irka*) umożliwia powiązanie *tvirtas* z psł. **tvīrdū* 'twardy', por. scs. *tvīrdū*, ros. *tvėrdyj*, pol. *tvar*dy, czes. *tvrdý*. Zob. też ALEW 1143. Mniej jest prawdopodobne, że **tvīrdū* utworzono sufiksem pie. *-do- lub **d^ho-*, bo na to nie ma potwierdzenia porównawczego. Zob. przegląd literatury w ESJS 1001. — Drw. *tvirtýbē* 'siła, moc, hart', SD «gruntowność, stałość», SP «stateczność», *tvirtové* 'twierdza', *tvirtūmas* 'moc, siła, trwałość'. Cps. *tvirtabūdis* 'odznaczający się mocnym charakterem' (por. *būdas*), *tvirtagālis* 'o grubszym końcu', *tvirtagalys* 'grubszy koniec łodygi' (por. *gālas*). — Vb. denom. 1. *tvirtēti* 'mocnieć, wzmacniać się', *sutvirtēti* 'wzmocnić się, okrzepnąć; wzmóc się, nasilić się', 2. *tvirtinti* 'umacniać groblę, wał', przen. 'twierdzić; potwierdzać podpis, umowę', DP 'twierdzić, utwierdzać, umacniać, posilać, pozwalając, dowodzić', *tvirtinu žodžiais* SD «twierdząc co słowy», refl. *įsitvirtinti* 'wzmocnić się, umocnić się'.

tvirti, prs. *tyvrū* (**tvīru* < **vi-n-ru*; war. *tvirstu*), prt. *tviraũ* 'o chorym: mocnieć, zdrowieć', zwykle z prvb. *ap-*, *su-* (*Ligonis tvirsta*, t.y. *stipras darosi* JU 'Chory zdrowieje, wraca do sił'. *Sirgo, sirgo, o, veizėk, i sutviro* 'Chorował, chorował, a jednak wyzdrowiał'). Prs. ingresywne z infiksem nosowym względnie suf. -*sta-* od *tvīr-C*, tj. od st. zanikowego do *tvēr-C*, zob. *tvérti*, *tvirtas*.

tvokséti, *tvóksi*, *tvokséjo* gw. 'stukać, kołatać, turkotać; uderzać, bić, grzmocić; pulsować' — czasownik na -*é-* od wykrz. *tvóks* o wywróceniu czegoś, o przewróceniu się na plecy, *tvókst* o silnym uderzeniu, zdzieleniu kogo; o nagłym, szybkim ruchu, zwykle połączonym z hałasem. Zob. bliskoznaczne *tvakséti*. — Z innymi sufiksami: *tvoksóti*, *tvókso*, -*ójo* 'stać – o wodzie (po deszczu, po powodzi); leżeć wyciągniętym na plecach', refl. *įšsitvoksóti* 'zwietrzeć, stracić zapach, moc – o piwie' (⇒ neoosn. *tvoks-*: *tvōksmas* 'woń, odór, smród'), *tvókstelēti* 'uderzyć, zdzielić kogo; rzucić coś ciężkiego, np. worek; bić, rozchodzić się – o zapachu, smrodzie', *tvōksti*, *tvōškia* (war. *tvōska*, *tvāškia*), *tvōškē* 1. 'pobolewać, swędzieć, palić, piec', 2. 'bić – o smrodzie', 3. 'uderzać, zadawać razy', 4. 'rozpościerać się na dużej powierzchni (o wodzie powodziowej)', *pértvoksti* 'przejsć, przeniknąć zapachem czego', *prītvōksti* 'nalać dużo, do pełna'. — Neopwk. *tvosk-* (⇐ prs. *tvōska*, *tvōškia*): *tvoskéti* I, -*ū*, -*ėjau* 'stukać, uderzać; boleć, pobolewać', przen. 'paplać', *tvoskéti* II 'błyszczeć – o piórach ptaka' (war. do *tviskéti*). — Od obocznej wykrz. *tvóks*, *tvóks-t* pochodzą czas. *tvóksťerti* 'uderzyć kogo, zdzielić', *tvōkšti*, *tvōškia*, *tvōškē* (war. *tvōkštē*) 'uderzyć do głowy (o myśli, pomyśle)', też 'szaleć; szumieć (o lesie); sterczeć, wystawać'. — Reanaliza *tvoks-éti* ⇒ *tvok-séti* pociągnęła za sobą wyodrębnienie neoosnowy, którą widać w quasiprymarym czas. *tvōkti*, -*iū*, -*iaũ* 'mocno uderzyć, zdzielić', *nutvōkti* 'rzucić przenikliwe spojrzenie'; *prītvōkti* 'wypełnić się swądem, smrodem' (*Visa stuba tvaikais prītvōkusi*) – to użycie można tłumaczyć zmieszaniem z syn. *dvōkti* 'cuchnąć, śmierdzieć'.

tvorà 4 p.a. 'ogrodzenie, płot, parkan' (SD «grodź, ogrodzenie»). War. żm. *torà* (por. *tóti* < *tvóti*, LD § 224). Odpowiednik łot. *tvāra* 'płot zrobiony z poziomo ułożonych żerdzi'. Dwuznaczne. Z jednej strony może być refleksem SO **tuār-ā-*, utworzonego neoapofonią *ē* ⇒ *ā* od osnowy **tuēr-* jak w *tvérē* prt. 'grodził, stawiał płoty' (zob. *tvérti*), por. *Šiandie jau*

baigsiu paskutinį prėsą tvoros tvėrti ‘Dzisiaj już skończę stawiać ostatnie przeszło ogrodzenia’. Z drugiej strony może być formacją ze wzdłużonym SO, czyli *tūār-ā- ⇐ *tvar-* (por. *āptvaras* ‘zagroda, ogrodzone pastwisko’, *sāntvara* ‘miejsce, gdzie się schodzą płoty’). Paralele: *vorā* ⇐ *vėrti*; *lomā* ⇐ *lėmti*. ALEW 1143 ogólnikowo: «Bildung zu *tvėrti* mit *ō* der Wurzel». — Drw. *patvorỹs* ‘miejsce pod płotem, przy płocie’ (*pilni patvoriai* adv. ‘dużo’: *Šitokių bernų, kaip tu, tai pilni patvoriai*), *patvoriāuti* ‘włóczyć się, pętać się pod płotami’; *ūžtvoris* ‘miejsce za płotem, za ogrodzeniem’, *ūžtvoriai* m.pl. DP ‘opłotki’, n.rz. *Patvorinis*, cps. *gyvātvorė* ‘żywo płot’, war. *gyvātorė* (por. *gývas*). Vb. denom. *tvoróti* ‘głośno a bez sensu gadać’ – kalka z ros. *gorodítʹ* ‘grodzić’, przen. ‘pleść głupstwa, bzdury’ (GJL II, § 572). — WSO *tūār- w słowiańskim (por. BSW 334, LEW 1155): scs. *tvarĩ*, -i f. ‘to, co stworzone, ukształtowane; stworzenie, żywa istota’, *sūtvarĩ*, -i f. ‘budowla, budynek; rzecz, sprawa’ (⇒ vb. denom. *tvarjati*, -ajō ‘tworzyć, kształtować’), ros. *tvarʹ* f. przest. ‘żywa istota, stworzenie’, peior. ‘bydlę’ (gw. ‘twarz, gęba’), czes. *tvář*, -e f. ‘oblicze, twarz; człowiek’, *němá tvář* ‘nierozumne stworzenie, zwierzę’ (obok tego czes. *tvar*, -u ‘kształt, forma, postać’), pol. *twarz* f. ‘przednia strona głowy ludzkiej, oblicze’ (stpol. ‘to, co zostało powołane do istnienia, stworzenie, człowiek, zwierzę’). Por. SO pbsł. *tūar- w słow. *tvoriti* ‘powodować powstanie czegoś’ (s.v. *tvėrti*). Na temat zestawienia *tvorā* ze scs. *tvarʹ* zob. teraz ALEW 1143.

tvóti, *tvóju*, *tvójau* 1. ‘uderzać z mocą, bić, okładać kijem, tłuc, rąbać; młócić cepami; uderzać kilofem; smagać batem, chłostać’, 2. ‘runać, upaść (na ziemię, na lód)’, 3. ‘robić coś szybko, energicznie’, 4. przen. ‘wygarnąć, wyrąbać, wypalić (powiedzieć co dobitnie, bez ogródek)’, 5. przen. ‘jeść a. pić chciwie, łapczywie’. War. żm. *tóti* (por. *torā* < *tvorā*, LD § 224). War. s-mobile: *stvóti*. Cps. *aptvóti* ‘obić kogo’, *įtvóti* ‘wychłostać’, *ištivóti* m.in. ‘wygarnąć (prawdę w oczy)’, *nutvóti* ‘wychłostać’, *patvóti* ‘zabić’, *pértvoti* ‘chlasnąć kogo kijem’, *prativóti* ‘szastać pieniędzmi, trwonić’, *prītvóti* ‘zbić, zabić; dużo nalać, nałożyć, nasypać’, *užtvóti* ‘uderzyć, zdzielić’. Pochodzenie niejasne, zob. LEW 1155n. Transponat pb. *tūā- < pie. *tūeh₂-. Może to być nowa forma SP/SE, którą dotworzono do SZ o postaci *tuh₂- (⇐ pie. *teuh₂- ‘nabrzmiwać; mocnieć’, zob. *tūlas*, *tunūs*). Por. oboczność *bʰueh₂-/ *bʰueh₂- s.v. *būti*. Są liczne paralele pierwiastkowe dla *tvóti*, por. *góti*, *jóti*, *klóti*, *móti*, *róti*, *stóti*. — Drw. *tvódinti* ‘obić (złapanego złodzieja)’, *ištivódyti* a. *nutvódyti* ‘wymiędląć len’. Nomina: *tvoklė* ‘młotek drewniany; młotek do mięsa; pałka do ogłuszania ryb pod lodem’, *tvótas* ‘uderzany, tłuczony’, ⇒ neoosn. *tvot-*: vb. denom. *tvótinti* ‘uderzać, bijać’, *tvótyti*, -iju, -ijau ts. — SZ o postaci antewokalicznej *tv-V jest widoczny w formacji *tvatas, którą można wyprowadzić bądź z pb. *tūata- < pie. *tuh₂-ato- < *tuh₂-eto- (por. *stātas* < *sth₂-eto-), bądź z *tvā-, alternantu powstałego na mocy neoapofonii *tvā- ⇒ *tvā- (por. typ *plàkti*). Dewerbalne *tvatas uległo resegmentacji, wydając neoosn. *tvat-*, por. z jednej strony sb. *tvatā* ‘bicie, cięgi, lanie’, z drugiej strony vb. denom. *tvātyti*, -iju, -ijau ‘mocno uderzać, bić, grzmocić; mocno palić (w piecu); ciężko pracować; szybko iść, biec, jechać’, war. *tvātinti*, *tvādinti* (*tvat-din-, por. *ridinti* z *rit-din-). Tu też *tvatėti*, *tvāta*, -ėjo ‘gwałtownie się palić, buchać (o płomieniu)’, przen. ‘mówić głośno, paplać’. Już Būga, RR I, 290 łączył osnowę *tvat-* na gruncie apofonii z *tvóti*, ale operował hipotezą rozszerzenia *-t- (*tva-t-), które – jego zdaniem – jest porównywalne z *-k- w *tva-k-sėti*. LEW 1151 to akceptował. — Nie wiadomo, co począć z bliskoznaczną osnową *tvit-/tvyt-*, por. *tvityti* a. *tvītinti* ‘mocno uderzać, bić, grzmocić’ obok *tvýti*, *tvýjù*, *tvijaũ* ts. Być może, że pochodzi ona od wykrz. *tvit, *tvyt.

U Ū

ùbagas 3 p.a., f. *ùbagė* 1 p.a. (też *ubagė* 3 p.a.) 1. 'ubogi' (*O ne žinai, jog tu esi vargeta, ir mizernas, ir ubagas, ir aklas, ir nuogas* DP 579₁₂ 'A nie wiesz, iżes ty jest nędzny, i mizerny, i ubogi, i ślepy, i nagi')⁷³¹, 2. 'żebrak', 3. 'kaleka' — zapoż. ze stbłr. *ubogi* (SLA 227, ZS 59, LEW 1156, ALEW 1144), por. błr. *ubóhi*, ros. *ubógij*. W użyciu przenośnym *ùbagas* oznacza m.in. 1. 'niezorane lub niezabronowane miejsce na polu', 2. 'smark z nosa', 3. 'potrawa z soku spod kiszzonej kapusty z dodatkiem cebuli', 4. 'pewna gra w karty'. Zob. też *nabãgas* i *ubastva*. — Drw. *ubagáitis* 'żebrzące dziecko', *ubagijà* coll. 'biedota': *Ten gyvena pati ubagija*, t.y. *patys ubagai* JU 'Tam żyje (mieszka) sama biedota', *ubagýnas* a. *ubaginė* 'przytułek dla żebraków', *ubagýstė* 'ubóstwo; żebranina; kalectwo' (por. *ubastva*), *ubagiūkštis* 'biedaczyna'. Cps. *ubãgpisa* (zob. *pisti*), *ubãgžentis* 'ubogi zięć' (por. *žéntas*), *ùbagžolė* bot. 'uczep trójlistkowy, *Bidens tripartitus*' (por. *žolė*). Vb. denom. *ùbagauti* 'być żebrakiem; żebrac, chodzić po prośbie' (war. *ubagáuti*), por. *Einu ubagaudamas, ką gavęs tarbon kraudamas* 'Chodzę żebrząc, co dostanę, kładę do torby'. *Vieni turi, kiti ubagáuna* 'Jedni mają/posiadają, drudzy żebrzą'.

úbas 1 p.a. hist. 'dawna miara powierzchni gruntu ornego równa 30 morgom, włóka' (Litwa pruska, m.in. u Donełajtisa) — ze zmianą rodzaju zapożyczone z prus.-niem. *hūbe* f. (GL 144n., LEW 1156), por. śrwn. *huobe*, nwn. *Hufe* f. 'włóka'. Do tego adi. *jūbas* gw. 'o polu: szerokie, rozległe, wielkie'. Por. akut w zapoż. *brūžė, krūzas, šiūrė*. — Drw. *ūbininkas* 'posiadacz «ūbas», kto gospodaruje na 30 morgach'. Nazw. *Ūba, Ubà, Ubas, Ubis, Ubys, Ubāvičius*.

ubastva MOP 'ubóstwo' (PAŽ 502) — zapoż. ze stpol. *ubostwo* 'niedostatek, bieda, nędza' (por. SLA 227, ALEW 1144). Zob. też *ùbagas*.

ùblas 4 pa.a. przest., żm. 'piec do wypalania smoły, dziegiu'. Ze zmiany *ubnas, co było transpozycją pożyczki germańskiej *ufnaz 'piec', por. stwn. *ovan*, stang. *ofen* ts. War. f. *ubla: smaldegė arba ubla* (Dowkont). Zob. Būga, RR II, 204n., LEW 1156n. — Równoległe przejście tego germanizmu do jęz. staropruskiego zaświadcza *vumpīs* Ev 'piec do wypieku chleba, Bacofen', czyt. *vump(n)is* (*p* wstawne; abrewiatura litery *n*, por. Trautmann 1910, 466, Endzelīns 1943, 277). To ze zmiany *umnis ← *umnas < *ubnas (PKEŽ 4, 267). Por. n.m. *Umpna* a. *Umne* z glosą «id est clibanus»; *Wompnyn* (AON 190). — Drw. *ublādė* a. *ùbladė* żm. 'osobny budynek mieszczący piec chlebowy; pomieszczenie do przygotowywania pokarmu dla świń'. Identyfikacja zakończenia *-dė* z członem złożeniowym pie. *d^hē-, *d^heh₁- 'kłaść' jak w lit. *dėti* (tak LEW 1157) nie jest pewna, zob. Smoczyński 2001, 405n. — Cps. *ùbašlaitė* 'zasuwa otworu pieca chlebowego' – z *ubla-šlaitė (por. *šlaitas*) przez dysymilacyjny zanik *l* (war. *ùpašlaitė, abùšlaitė, abùšlėtė*). — Drw. wsteczny: *ùbas* 'piec' (syn. *krósnis*), por. *krėklai* ⇒ *krėkai*; *prėslas* ⇒ *prėsas*. Od neoosn. *ub-* utworzono *ùbelis* 'przenośny piecyk' oraz n.m. *Ūbiškė* 2x, *Ubiškės, Ūbiškiai*. Niejasny jest wokalizm war. *ābas: Pakurk ābq!* 'Rozpal piec!'.

ūbti, ūbiù, ūbiaũ 1. 'wołać, krzyczeć', 2. 'wydawać głos o niskim tonie – o sowie, puchaczu' (syn. *ūkti*), 3. 'brzmieć; dzwonić w uszach', 4. 'szumieć' (syn. *ōšti*).

⁷³¹ Zwraca uwagę brak poświadczenia *ùbagas* w SD. W tym zabytku s.v. *ubogi, pauper, inops, egenus* ukazują się wyrazy lit. *grynas, neturėlis* i *pavargėlis*.

Dźwiękonaśladowcze, por. wykrz. *ũ* m.in. o głosie sowy, gołębia, zająca; o wyciu lub skomleniu psa; o głośnym szlochaniu. Por. łot. *ũbuôt* ‘gruchać – o gołębiu’. — Drw. *ũbauti* ‘pokrzykiwać, nawoływać się (o grzybiarzach w lesie); ryczeć, wyć (o zbyt głośnym śpiewie); wyć – o psie; gaworzyć – o niemowlęciu’, *ũbčioti* – o głosie wydawanym przez sowę, *ũbinti* ‘besztać, łajać, krzywdzić kogo; bić’ (*prisiũbinti* ‘przepracować się, przemęczyć się’), nomen *ũbis* ‘ptak bąk’ (syn. *baublŷs*).

učkyvas, -a DP ‘uczciwy’ — zapoż. z pol. *uczciwy*, -a. War. *učkyvas*. — Drw. *učkyvastis* MOP ⇐ pol. *uczciwość*, -i (war. *učkyvastis* MOP). Por. SLA 227, ALEW 1144.

učelnykas MOP ‘zwolennik’ (zob. PAŽ 503) — z wtórną grupą -*ln-* na skutek dysymilacji w **učen.nykas*, to zapożyczone ze stbłr. *učennikъ* ‘uczeń, zwolennik’ (por. ros. *učenik*, błr. *vučanik*). Paralela: *būbelnykas* < **būben.nykas*. Refleks z grupą -*ln-* poświadcza też błr. przest. *vučalbnik* ‘uczeń’ (ĖSBM 2, 239). Mniej prawdopodobny jest wywód z pol. przest. *uczelnik* ‘uczeń’ (tak SLA 227, za nim LEW 1157); wymieniona forma jest słabo udokumentowana. — Jak przeróbka z *učel-nikas* wygląda *učel-ninkas* b.z.a., cytowane w LKŽ z pism A. Tataré (†1889): *Kokios yra pavinastės meisterių dėl jų učelninkų* ‘Jakie są powinności majstrów wobec ich uczniów (czeladników)’. Zob. też *učyti*, *učitelius* i *učnius*.

ũčioti, *ũčioju*, *ũčiojau* gw. ‘kołysać dziecko do snu; huścić’ — czasownik na -o- od wykrz. *učia*, *ũčia* o kołysaniu dziecka na ręku, war. *učia učia*, *ũčiačia ũčiačia*, *učia liulia*, *ũčia lylia*; *učiuť* o unoszeniu dziecka nad głowę. Por. łot. *učāt*, war. *učēt*, *učināt* ‘kołysać, bujać, huścić dziecko na ręku lub na nodze’. — Z innymi sufiksami: *ũčiauti*, *ũčinti* ‘kołysać’, refl. *ũčintis* ‘kołysać się, bujać się na huśtawce’, też ‘coire’. — Od krótkowokalicznego war. *ũčiačia* utworzono *ũčiačiuoti*. Wreszcie są warianty z -k-: *ũčiakoti* i *učkuoti* ‘kołysać, huścić’ (syn. *ũkuoti*). — Drw. *učŷnē* ‘huśtawka’, *ũčiũlē* ts.

učitelius, -iaus 1 p.a. gw. ‘nauczyciel’ — zapoż. ze stbłr. *učitelb*, *učytelb*, por. ros. *učitelb*, -lja, błr. *vučýcelb*. War. *učitelis*, *učitēlis*, *učitēlius*. Por. *učyti*.

ũčyti, *ũčiju*, *ũčijau* wsch.-lit. ‘uczyć kogo’, refl. *ũčytis* ‘uczyć się’ (*Aš pats išsiũčijau lietuviškai skaitytie* ‘Ja sam nauczyłem się czytać po litewsku’. *Kad Litvon gyventum, prisiũčytum* ‘Gdybyśmy mieszkali na Litwie, to byśmy się nauczyli’) — zapoż. ze stbłr. *učiti*, refl. *učitisja* (por. ros. *učítb*, *učítbjsja*, błr. *vučýcb*, *vučýcca*). Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *slŷžyti* i *žŷvytis*). Z obocznym sufiksem: *ũčinti*. Zob. też *učelnykas* i *učitelius*.

učnius, -iaus 2 p.a. gw. ‘uczeń; czeladnik’ (*Tas kavolis turi du učniūs* ‘Ten kowal ma dwóch czeladników’) — zapoż. z pol. *uczeń*, *ucznia*. Por. *učelnykas*.

ũda 1 p.a., zwykle pl. *ũdos*, -ų żm. ‘długa linka z przywieszonymi do niej haczykami na przynętę; żyłka’ — zapoż. ze stbłr. *uda*, por. błr. *vúda*, -y ‘wędka’, ros. przest. *udá*, -ý ts. Stąd też łot. *ũda* ‘wędka’ (⇒ *ũdāinis* ‘przynęta’); z wtórnym dyftongiem: *uida* ‘rodzaj wędkę’ (Būga, RR II, 512, 671), zob. też LEW 1157, ĖSBM 2, 210, REW III, 173. — War. *vudà* LZŽ ⇐ błr. *vúda*; m. *ũdas*, *ũdas*. — Cps. *lāšūdē* gw. ‘sieć do połowu łososi’ (por. *lašišà*).

udavà 2 p.a., gen.sg. *udāvōs* wsch.-lit. ‘wdowa’ — zapoż. ze stbłr. *ūdova*, błr. *udavá*, -ý. — Masc. *udaũčis* ZTŽ, *udaũčius* LZŽ ‘wdowiec’ ⇐ stbłr. *udovecъ*, błr. *ūdavéc*, -ūcá. Por. *kraũčius*, *spraučius*.

ũdŷlai, -ų 2 p.a., *ũdŷlaiŷ* 3 p.a. m.pl. stlit., gw. 1. ‘uzda z wędzidłem’, 2. ‘wędzidło, tj. metalowy pręt będący częścią upręży, wkładany koniowi do pyska i umożliwiający kierowanie nim’, 3. ‘ogłówek, tj. część upręży z wędzidłem nakładana na głowę zwierzęcia pociągowego’ (SD «monsztuk koński», syn. *žūsłai*, *kamanos plēštīnēs*) — zapoż. ze stbłr. *udilo* n. (SLA 227, LEW 1157), por. błr. gw. *udzilo* n., *udzídla* n. (PzB 5, 181, 189; z-d jak

gdyby z metatezy *d-z*), z protezą *v*: *vudzila*, *-a* n. — Wsch.-lit. *ūdzillaĩ*, acc.pl. *ūdžilus* pl.t. ‘wędzidło, uzda z wędzidłem’ (Zs 60). Formy pl.t. wzorują się na rodzimych syn. *brizgilaĩ*, *žąslai* i *žabōklēs*. Co do suf. *-yl-* por. *kodỹlas*, *krapỹlas*, *krosỹlas*. Zob. też *uzdilaĩ*.

ūdis, *-džio* 2 p.a. gw. 1. ‘tkanie’, 2. ‘pewna ilość utkanego materiału’ (*Šios dienos ūdis* ‘Tkanie z dzisiejszego dnia’) — nomen actionis z suf. *-ia-* od formy pierwiastkowej *ūd-*, co jest st. zanikowym od **āud-* jak w *āusti* ‘tkać’. Paralele: *ūgis* ⇐ *augti*; *lūžis* ⇐ *laužti*; *šūvis* ⇐ *šauti* (por. Kuryłowicz 1987, 384). Zob. też LEW 1157. — Z innym tematem *ūdē* 2 p.a. ‘tkanie, robota tkacka’ (*Šiomet bus daug ūdēs – daug linų primynēm* ‘Tego roku będzie dużo tkania, bo namiędliliśmy dużo lnu’). — Drw. *praūde* ‘rzadszy pas wzdłuż tkaniny, powstający wtedy, gdy przybijaczka przepuszcza nić’ (syn. *próreta*). Cps. *placiaūdis* ‘szeroko wytkany’ (por. *platūs*). — St. apofoniczny *ūd-* ukazuje się również w czas. *paūdėti*, *paūdziū* ‘potkać przez pewien czas’, por. *Tē paūdy!* ‘Masz, potkaj!’ (Otrębski 1934, 295). Por. *paūgėti* ‘podrosnąć nieco’ obok nomen *ūgis* ‘wzrost; latorośl’.

ūdyti, *ūdiu*, *ūdijau* (war. *ūdyti*) stlit., gw. 1. ‘ganić, strofować, złorzeczyć, wymyślać komu, besztuć, łajać’ (war. *ūdinti*), *suūdyti* ‘złajać, zwymyślać kogo’, 2. ‘krzykiem popędzać, przynaglać do pośpiechu, do zrobienia czego’, 3. ‘drażnić psa’ — zapoż. ze stbłr. *guditi* ‘hańbić, zniesławiać, oczerniać’, por. błr. gw. *hudzićb*, 3 sg. prs. *hūdzićb* ‘ganić, strofować’, ukr. *hudyty*, *-džu*, ros. gw. *gudítb*, *-žú* (REW I, 318, s.v. *gudět*). War. fleksyjny *ūdyti*, *-au*, *-iau*. Akcent lit. wzoruje się na białoruskiej formie 3 sg. prs. (podobnie w *blūdyti*, *slūžyti* i *tūžyti*). Zob. też LEW 1157, ALEW 1144. Por. *ūryti*. — War. *uīdiu*, *uīdyti* z przejściem *ūd* w *uīd* (por. *mergūitis* < *mergūtis*; inaczej Būga, RR I, 303).

ūdra 1 p.a. ‘wydra, Lutra lutra’. War. m.: *ūdras* 3 p.a., *ūdras* 2 p.a., SD¹ <udras>. Odpowiedniki bśl.: łot. *ūdrs*, *ūdris* m. ‘wydra’, stpr. *udro* EV ‘wydra, Otter’, scs. *vydra*, ros. *výdra* (psł. *ydra). Pbsł. **ūdr-ā-* pokazuje pwk. **ūd-* pochodzący ze wzdłużenia **ud-*, czyli st. zanikowego typu sampras. od pwk. pie. **ued-* ‘tryskać – o wodzie; moczyć’ (zob. *vanduō*). Por. wzdłużenie stanowiące o opozycji form scs. *čet-yr-e* i lit. *ket-ur-ì*. Apofoniczny SZ **ud-*, sprzężony z suf. **-r-*, zaświadcza też wyrazy: wed. *ánudrah* ‘bezwodny’ : gr. ἄνυδρος ts., wed. *udráh* m. ‘wydra’ : gr. ὕδρος m. ‘wąż wodny, Coluber natrix’ (obok ὕδρα, joń. ὕδρη f. ‘wąż wodny’), stisl. *otr* m. ‘wydra’, stang. *oter*, *otter*, stwn. *otter* ts. < pgerm. **utra-* (Kroonen 562), jak też łac. *lutra* – zam. **utra* < płac. **udrā* (de Vaan 355). Zdaniem Vaillanta (II:1, § 176; IV, § 1117) wzdłużenie **ud-* ⇒ **ūd-* miało być związane z substantywizacją adi. **ud-ró-* ‘związany z wodą’ przy udziale stopniowania zwanego vřddhi. Natomiast według Nussbauma 1986, 8 takie wzdłużenie charakteryzowało tworzoną od masculinum formę feminini (por. typ *vārna* ⇐ *vařnas*; ros. *vóron* ⇐ *voróna*). Przegląd nowszych stanowisk w kwestii długości **ūd-* dał ostatnio Petit 2004, 87n. Uwypuklił on pogląd Matasovicia (*Lingua Posnaniensis* 37, 1995, 62n.), że zmiana **ud.rā* > **ūd.rā* (*ūdra*, *vydra*) mogłaby podpadać pod prawo Wintera, ale pod warunkiem, że zakres tego prawa byłby ograniczony do sylaby zamkniętej. (W takim wypadku byłby zrozumiały również brak wzdłużenia w słow. *voda* ‘woda’ i lit. n.rz. *Vadà*). Zob. też BSW 334, REW I, 239, LEW 1157n., ALEW 1144, PKEŽ 4, 209. Zob. też *audenē*. — Drw. *ūdrenā* ‘skóra z wydry, futro wydry’, *ūdrėnas* ‘małe wydry’, *ūdriukas* a. *ūdriūkštis* ts. — Nazw. *Ūdra*, *Udrā*, *Ūdras*, *Ūdras*, *Ūdrėnas*, *Udrėnas*. N.jez. *Ūdrėlis*, *Ūdrinis*, *Ūdrinis*, n.rz. *Ūdrōklis*, *Ūdrupis*, *Ūdrupys*. N.m. *Ūdrai* 2x, *Ūdrāliai*, *Ūdrija*, *Ūdriškės*. — Stpr. n.m. *Uderwanghe*, *Udirwange*, później *Awderwang* (AON 190, 234; por. lit. *vangà*).

ūdróti, *ūdrója*, *ūdrójo* stlit., gw. 1. ‘grubieć, nabierać ciała w ciąży – o świni, suce, kotce’ (*Pritvinkusi karvė, priūdrojusi kiaulė* ‘Cielna krowa, prośna świnią’), 2. ‘o świni: odczuwać niepokój z powodu podniecenia płciowego; szukać knura’. *kiaulė ūdrója* ‘świnią jest prośna’, *kiaulė ūdrójanti* ‘prośna świnią’ — vb. denominativum od zanikłego sb. **ūdros*

f.pl. 'wymiona' (por. ŽD 507). Z innym sufiksem: *ūdruoti: priūdruvusi kiaulė* 'prośna świnia'. Transponat ie. *HuHd^h-r-eh₂-. Formacja wywodząca się z pdg. heteroklitycznego neutrum pie. *HóuHd^h-r-, gen.sg. *HuHd^h-n-és n. 'wymię' (alternatywna rekonstrukcja: pie. *h₃éuHd^h-or-, gen.sg. *h₃uHd^h-n-ós n., zob. ALEW 1145). Por. gr. οὔθαρ, -ατος n. 'wymię', pl. οὔθατα 'wymiona' < *HouHd^h-, łac. *ūber*, -eris n. 'wymię; pierś' < *ou̯b- < *ou̯d^h- < *Hou̯d^h- < *Hou̯Hd^h- (zanik -H- w formacji na SO, por. Schrijver 1991, 327n., de Vaan 636), stisl. *ju(g)r*, stang. *ieder* < *eud^h-; SZ sti. *ūdhar*, *udhnāh* n., stwn. *ūtar*, dat.sg. *ūtrin* (nwn. *Euter* n.). — Refleksem na SO może być prasłowiańskie *ud- w ros. *údīt* 'wzbierać, pęcznieć (o ziarnie w kłosie)', *údnoje zernó* 'pełne, dojrzałe ziarno' (Būga, RR II, 641n., REW III, 174). — Tu również drw. psł. *vymē, -mene n. 'wymię', por. sch. *vīme*, -mena, shł. *vīme*, -mena, strus. *vymja*, *vymene*, ros. *výmja*, *výmeni*, stczes. *výmě*, *výmene*, pol. *wymię*, *wymienia*, < pbsł. *ūd-men- < pie. *HuHd^h-men- (por. Būga, RR II, 274, 642, BSW 334, REW I, 240). Pwk. elementarny pie. *HeuHd^h- nie został poświadczony. — Z zanikłym sb. *ūdra wiąże się drw. *paūdrē*, *paūdrē* 'podbrzusze u świnii; błona okrywająca trzewia, otrzewna'. Nieco inaczej LEW 553, 1158, ALEW 1145.

ugadā 2 p.a. gen.sg. *ugādos* 'umowa' — zapoż. ze stpol. *ugoda*, -y (SLA 227, SLA 1158). — Wsch.-lit. *ugādos* pl.t. 'zgoda, pogodzenie się skłóconych stron': *Ugadas padarysim, daugiau nesipyksim* 'Zrobimy zgodę, nie będziemy się więcej kłócić', *Nuvė[jo] gert ugādų* 'Poszli zapijać zgodę' (Zs 59).

ugdýti, *ugdaũ*, *ugdžiaũ* 1. 'rościć, hodować, np. las' (war. *ùgdyti*), 2. 'wychowywać dzieci, młodzież', 3. 'kształtować, rozwijać, hartować (wolę)' — causativum z suf. -dy- i SZ *ug-* ← *aug-*, por. *áugti* 'rosnąć' (pie. *h₂eug-/ *h₂ug- 'mocnieć, stark werden', LIV² 274). Z uwagi na współobecność st. zanikowego o postaci *űg-C* (zob. *űgti*), co jest w zgodzie z seńowym charakterem lit. pwk. *áug-C*, należy *űg-C* określić jako młodszy, innowacyjny wariant st. zanikowego. Stosunek *ugdýti* : *áugti* jest porównywalny z *kliudýti* : *kliáutis*; *pjudýti* : *pjáuti*; *žudýti* : **žiáuti*. — Inne deverbativa: *ugdėnti* a. *ugdinti* (*ugdinti*) 'wychowywać', *ųgtelėti* a. *ųgtelti* 'podrosnąć – o dzieciach'. — Nomina: *uglūs* a. *ugūs* 'szybko rosnący, odrastający; wysokiego wzrostu' (por. *ūglūs* s.v. *űgti*). Neosn. *ugdy-*: *ugdymas* 'wychowanie, kształcenie', *ugdýtojas* 'wychowawca'.

ugnis, -iēs 4 p.a., DP *ùgnis* 2 p.a. f. 'ogień'. Znaczenia poboczne i przenośne: 1. 'pożar', 2. 'blask światła, luna', 3. 'iskra', 4. 'błędny ogień, płomyk ukazujący się nad bagnem a. torfowiskiem', 5. 'gorączka, gorączkowanie', 6. 'egzema, przewlekłe zapalenie skóry i naskórka'. SD: *ugnis* «ogień», *ažukasta ugnis* «zagrzebiony ogień», *ugnis metama* «raca», *ugnis liga* «ogień piekielny, choroba» ['nazwa różnych chorób, których wspólną cechą są zmiany występujące w tkance i na skórze: wrzód, gangrena, rak, róża, półpasiec', SPXVI], *šveičiuncių ugnis* «czyścić» (por. *šveišti*), *materia ugnies* «podnieta» ['to, co służy do podpalania lub podsycania ognia', SPXVI]. War. *ùgnė*, *ugnià*, *ùgnis* f., *ùgnis* m. Odpowiednik łot. *ugūns* 'ogień' < *ugns < *ugnis (z aferezą: *guns*). Wyraz lit.-łot. wywodzi się z pb. formacji o sufiksie -ni-, *ung-ni-s, przez dysymilatywny zanik *n* w morfemie pierwiastkowym. Podobna dysymilacja zachodzi w wyrazach *anginē > *āginē* (zob. *angis*); *griešningas* > *griešingas* oraz *launauna > *laváuna*. Praforma ie. *h₁ng^u-ni-, por. sti. *agní*-m. 'ogień', łac. *ignis*, -is m. ts. (z *egni-/ *igni-, to z dysymilacji *engni-/ *ingni-, de Vaan 297). ALEW 1146 wychodzi od pdg. *h₁óngni-, *h₁ngéi- m. 'ogień'. Inaczej BSW 334 (praforma *ugni-), GJL I, § 340 (praforma *ugunis, rzekomo ze zmiany *agunis, gdzie *u* miałoby być samogłoską wtrąconą), Stang 1966, 35 (praforma *gnis w kontekście tzw. *schwa secundum*). LEW 1158n. nie zajmuje jasnego stanowiska. Osobno zob. *anglīs*. — Założywszy praformę bsł. *ung-ni-, można scs. *ognī* 'ogień; gorączka', sch. *òganj* 'ogień', ros. *ogónb*, ukr. *vohónb*, czes. *oheň* ts. (stczes. też 'gorączka'), pol. *ogień* sprowadzić do psł.

*ogni i założyć, że w sekwencji psł. $\varphi...n$ doszło do denazalizacji $\varphi > o$ jako procesu rozpodabiającego. Por. Derksen 2008, 364 (pbsł. *ungnis). Inaczej REW II 252: scs. *ogni* z pie. *ognis; za nim np. Boryś 382 (recte: pie. *h₁ongⁿ-ni-). Referat dotychczasowych etymologii w ESJS 574n. — Mniej radykalnym rozwiązaniem byłoby przyjęcie, że w językach bsł. są kontynuowane zróżnicowane stopnie apofoniczne pie. rzeczownika 'ogień', z jednej strony *og-ni- w słow., z drugiej strony *ung-ni- w bałt. — Drw. *ugniavà* 1. 'kwota wniesiona jako ubezpieczenie od pożaru', 2. 'ubezpieczenie od pożaru', 3. 'pożar', *ugnijis* DP 'ognisty', *ugnìnè* 'samogon' (por. *svilè*), *ugningas* 'płomienny' (SD «ognisty»), *ugniom*, *ugniūm* adv. 'bardzo szybko, błyskawicznie; pilnie', syn. do *ugnià* (por. pol. *piorunem*), *ugnys* 'ognisko pod gołym niebem; palenisko obłożone kamieniami', *ugnystas* 'ognistej barwy; gorący, porywczy, gwałtowny' (kalka hybrydalna z błr. *ahnisty*, pol. *ognisty*, por. GJL II, § 433). — Cps. *klýstugnè* 'błędny ogień' (por. *klýsti*), *ugniagesys* 'strażak' (por. *gesinti*), *ugniakuras* palenisko' (łot. *ugunskurs*) i 'drewno na opał', *ugniakurys* 'kto nieci ogień, palacz' (por. *kūrti*), *ugniāpinigiai* a. *ūgniāpinigiai* m.pl. 'kwota wpłacana jako ubezpieczenie od pożaru' (por. *pinigai*), *ugniaspalvis* 'ognisty, płomienny' (dosł. 'ognistej barwy', por. *spalvā*), *ugniāvietē* 'ognisko, palenisko', SD «ognisko, fairka, piecyk ruchomy» (por. *vietē*; łot. *ugunsvieta*), *ugniāžolē* a. *ūgnia-* bot. 'glistnik jaskółcze ziele, Chelidonium' (dosł. 'ogniste ziele', por. *žolē*), *ugnikālnis* 'wulkan' (neol., dosł. 'ognista góra', por. *kālnas*). Człon złożeniowy *ugnia-* alternuje z *ugna-* (*ugnākuras*, *ugnāvietē*) oraz *ugnio-* (*ugnīovietā*, *-vietē*). Vb. denom. *ugnýtis*, *-ijasi*, *-ijosi* 'gorączkować się, robić co w pośpiechu, denerwować się', *užsiugnýti* 'rozczłoscić się, rozsierzdzić się'.

úgti, *úgstu*, *úgau* gw. 'rosnąć' — ingressivum z suf. *-sta-* i SZ *ūg-* od *áugti* (pie. *uh₂g-, co w wyniku metatezy segmentu laryngalnego w formie *h₂ug-), por. SP pie. *h₂eug- 'mocnieć' (LIV² 274n., ALEW 1145). — Drw. *úgdýti* 'hodować, zapuszczać (włosy)', *ūgėti* 'rosnąć', *paūgėti* 'podrosnąć nieco', refl. *pasiūgėti* ts., SD¹ *pasiūgiu* «podrastam» (*Māžgi dó kiek pasiūgēs* 'Może jeszcze trochę podrośnie', Otrębski 1934, 295), *ūgėti* a. *ūginti* 'wychowywać', *ūgýti*, *-aũ*, *-iaũ* 'chować dzieci, wychowywać'; *ūgtelėti* 'podrosnąć nieco, wzrosnąć; polepszyć się'. Dawne prs. na *-ja-*: *užūgiu* SD «wychowuję kogo», *užūgýti*; od niego pochodzi quasiprymary pdg. *úgti*, *úgiu*, *úgiu* gw. 'wychowywać; hodować rośliny, warzywa'. — Nomina: *išūgis* 'wzrost; wyrost', *ant išūgio* adv. 'na wyrost (np. uszyć ubranie)', *pāsiūga*: *ant pāsiūgos* ts., *ūgis* 'wzrost, miara, do której ktoś dorósł; wiek życia; rośnięcie; latorośl, jednoroczna gałązka, młoda roślina', *ūglis* a. *ūglius* 'pęd, latorośl; wzrost', *ūžūgis* a. *ūžūgis* 'czas dorastania', SD «wychowanie» (syn. *auklėjimas*). Cps. *mētūgē* 'pęd jednoroczny, latorośl' (por. *mētai*), *vasarūgis* ts., DP *vāsarūgē* ts. (por. *vāsara*). — Neoosn. *ūgē-* (*ūgėti*): *pasiūgēlis* 'podrostek, wyrostek', *ūgētinis* 'wychowanek'. Neoosn. *ūgint-* (*ūgintas*): *ūgintinis* 'wychowanek'.

ūidauti, *ūidauju* (war. *ūidaunu*), *ūidavau* 'kołysać, bujać, huścić, np. dziecko na rękę', refl. *ūidautis* 'huścić się na huśtawce' — czasownik na *-au-* od wykrz. *ūida*, *uidā*. Drw. *uidýnai* m.pl. 'chybocliwe grzęzawisko', *uidoklēs* f.pl. 'huśtawka' (war. *ūidelkos*). Z innymi sufiksami: *ūiduoti(s)*, *ūidoti(s)*, *ūdoti(s)*. — Wariant z zastępstwem *ui* przez *ū*: *ūdauti(s)* ts., widocznie przez wyrównanie wokalizmu do syn. *ūčioti(s)*.

uīsti, *uīčiū* (war. *uīsiū*), *uīčiaũ* 'pędzić, popędzać, ponaglać' (por. *ūiti*), refl. *uīstis* 'drapać się, pocierać się' — od wykrz. *ūis*, *uīs* (okrzyk pędzącego świnię: *Ūis gult į tvartą!*). — Neoosn. *uis-*: *ūisdyti*: *priūisdyti* 'obudzić', *ūisē* 'świnia w języku dzieci' (*Muno vaikas jau ūises pagano* 'Moje dziecko już świnię pędza', por. *ūkšē* ⇐ *ūkš*), *ūisna* 'obibok, leń'.

ūiti, *ujū*, *ujaũ* 1. '(wilka) krzykiem odpędzać, odganiać od stada', 2. 'napominać kogo, upominać, pokrzykiwać, łajając, karcić', DP 'strofować' (*ūiti*, *inūiti* 'dopiec, dokuczyć', *užūiti* 'zahukać, zaszczuć kogo'), 3. 'gderać, dokuczać gderaniem' — dwuznaczne: 1° Pod

względem opisowym wygląda jak czasownik oparty na wykrz. *ui, uĩ*. 2° Pod względem diachronicznym można dopatrywać się w *uj-* st. zanikowego do **ueĩ-* jak w *vejũ*, prs. do *výti* m.in. ‘pędzić, gnać’, *nuvýti* ‘odpędzić’ (zob.). Paralela: *tuĩkti* : łot. *tveicēt*. ALEW 1146 wymienia dwie inne możliwości. Būga, RR I, 303 łączył z psł. **vyti*, **vũjō*, ros. *vóju*, *vytʹb* ‘wyć’ (od onomatopei). — Drw. od osnowy *ui-C*: *ũidinti* ‘krzykiem pędzić do roboty’ (⇒ *uidinỹs* ‘obibok, leń’), *ujėti* ‘krzykiem odganiać’. Nomina: *ũikis* ‘leń’ (sufiks jak w *sũskis*), *ũikla* ‘zgiełk, hałas’ (por. *bũkla*), *ũišis* ‘niedołęga’. — Osnowa *uj-V*: *ujóti* a. *ujúoti* 1. ‘o ptakach: skupiać się dla odpędzenia jastrzębia’, 2. ‘strofować kogo’. Por. łot. *ujāt* ob. *ujināt* ‘nawoływać się (o pastuchach), krzyczeć «uja»; wyzywać się’. Nomina: *ujėjas* a. *ujikas* ‘ten, kto nagania zwierzynę na stanowiska myśliwych, kto wypłasza ptactwo w traw, krzaków’, ⇒ drw. wsteczne: *ujas*, *ujỹs*, *ujis*, *ujus*. — Neoosn. *uit-* (⇒ *uitas* ‘napominany, strofowany’): *ũitena* c. ‘ten, kogo trzeba stale napominać, ponaglać do roboty; obibok, próżniak’, war. *uĩtena*, *uitenà* (por. sufiks w *pešenà*, *stipena*, *kvaĩšena*⁷³²), *uitũvas* ‘leń, obibok’.

ujujúoti, *ujujúotu*, *ujujavaũ* ‘biadać, użalać się’ (war. *ũjujuoti*: *Ką tu teip ũjujuoji?*)) — czasownik na *-uo-* od wykrz. *ujui*, *ujuiũ*; dosł. ‘użalać się nad sobą wypowiadając słowa «ujui ujui»’. Paralele: *dejúoti* ⇐ *dejà*; *vaivóti* ⇐ *vaiv-* ⇐ *vái-vái*; *vyvéti* ⇐ *vyv-* ⇐ *vý-vý*. Wykrz. *ujuj* polega na zdwojeniu formy *ui* (*ui*, *uiũ*), która wyraża strach, ból, zdumienie, zachwyt itp. (*Ũi, ui, ui, bėda man! Ui, ka mun galva gela!*). Por. pol. *ojoj* ⇐ *oj*. Z powtórzonego wykrz. *ujuiũ* rozwinęły się war. *ujujuĩ* i *ujujujuĩ*. — War. *ujijúoti* (*Ko tu taip ujijuoji? Kas tau tikos?*) tłumaczy się zmianą *ju > ji*.

ũkis, *-io* 1 p.a. ‘gospodarstwo rolne, majątność ziemska; gospodarka’, *namũ ũkis* ‘gospodarstwo domowe’. Stlit. *hũkis* DP ‘dom; domostwo; gospodarstwo; mienie’ (pominięte w ALEW). *Ne geiski hũkia artima tava* MŽ 20₂ ‘Nie požądaj domu bliźniego swego’, *kursai sava hũkį gerai rėda* MŽ 29₁₆ ‘Który domem swoim dobrze rządzi’. War. *ũkỹs* 3 p.a., też f. *ũkis* *-ies*, *ũkė*, *ũkė*. Objaśnienie sporne. BSW 335 (s.v. **ũnkō*), za nim LEW 1160n. widzieli w *ũk-* wzdłużenie SZ **uk-* od **jaũk-* ‘nawykać’ (pie. **h₁eu̯k-*, por. LIV² 244), zob. *jũnkti*. LKŽ III, 791 oraz XVII 408 sugerował zapożyczenie z nwn. gw. *Hucke* f. Mniej prawdopodobny wywód *ũkis* z dn. *hake* ‘pewna miara powierzchni gruntu’ proponuje ostatnio Čepienė 167 n. — Jeśli jednak *ũkis* nie jest zapożyczeniem, to może warto wziąć pod rozwagę związki z czas. *vókiu*, *vókti* m.in. ‘zbierać zboże i chować je pod dachem’, łot. *vācu*, *vākt* ‘zbierać, sprzątać zboże’ < pie. **ueh₂k-*. Rekonstrukcja: **ũk-ja-* < **uh₂k-jo-*, formacja na SZ typu sampras. Znacz. etym. ‘miejsce, gdzie się składa zboże, plon’. Por. *apývoka* ‘gospodarstwo domowe i dogłądanie bydła’. — Drw. *ũkininkas* ‘gospodarz, właściciel gospodarstwa’, war. *ũkinykas*, stlit. *hũkinykas* DP, *hũkenykas* BRP (⇒ vb. denom. *ũkininkauti* ‘gospodarzyć’, *hũkinykavimas* DP ‘gospodarstwo’), *ũkiškas* ‘gospodarski’. Nie przyjęły się neologizmy Dowkonta: *ũkėjas* ‘mieszkaniec, Bewohner’ i *ũkėsas* ‘obywatel, Burger; mieszkaniec; gospodarz, właściciel; sędzia’. Cps. *kolũkis* (zob.), *ũktverỹs* a. *ũktveris* przest. ‘gospodarz, Landwirt; w dawnych majątkach ziemskich: rządca; ekonom nadzorujący robotników w polu’ (por. *tvėrti*), *ũkvaizdis* ‘rządca majątku, ekonom’ (por. *veizdėti*), *ũkvedys* a. *ũkvedis* ‘kierujący gospodarstwem; ekonom’ (por. *vėsti*). Vb. denom. *ũkiąuti* ‘gospodarzyć’. — Cps. *kolũkis* (zob.), *ũktverỹs* a. *ũktveris* przest. ‘gospodarz, Landwirt; rządca posiadłości ziemskiej, ekonom’ (por. *tvėrti*).

uknōlis, *-io* 2 p.a. gw. ‘gwóźdz do podkowy, podkowiak, hufnal’ — zapoż. ze stbłr. *uxnalb* (war. do *ufnalb*) ⇐ pol. *ufnal*, por. błr. *vuxnālb*, *-ljā* (ZS 59, LEW 1161, ĖSBM 2, 238).

⁷³² Inaczej GJL II, § 304: «**ui-t-ena* zawiera wtrącone *t*». — Z kolei Ambrazas 1993, § 209 analizuje *ui-tena*, czyli zakłada derywację neosufiksem *-tena*. Użyty w argumentacji tego autora przykład *kũl-tena* w gruncie rzeczy nie przemawia na rzecz segmentacji *ui-tena*. Poprawna może być tylko analiza *kult-* + *-ena*, bo jest to drw. od ptc. pass. *kũltas*. Por. *vėlt-ena* ⇐ *vėltas*, które stoi na równi z *vėlt-ũzas* ⇐ *vėltas*.

— War. ze zmianą *kn > gn*: *ugnōlis*, *ugnólis*; z *n-l > n-r*: *uknōris*; ze zmianą tematu: *uknōlius*, *uknōrius*. Niejasne jest *iknōlis*. — War. *upnolis* b.z.a. oddaje pol. przest. *ufnal* (por. Sławski I, 432). POLŽ 657 wywodzi *uknōlis* z pol. gw. *uchnal* < *hufnal* (SGP II, 194) ⇐ nwn. *Hufnagel* m.

ũkotis, *ũkojasi*, *ũkojosi* gw. ‘o świni: okazywać lub zaspakajać popęd płciowy’ (*Kiaũlė ũkojasi* ‘Świnia się kiernozi’) — zapoż. z pol. gw. *hukać się* m.in. ‘o świniach: szukać kiernoza, kiernozić się’ (SGP II, 195). War. niezwrotny: *ũkoti*. — Drw. *ũkas* b.z.a. ‘nietrzebiony samiec świni, kiernoz’.

ũkrapas 1 p.a. DVŽ, LZŽ ‘wrzątek, ukrop’ — zapoż. z pol. *ukrop*, -u. War. *ukrāpas* 2 p.a. DVŽ (*Ukrapū appila tas dzilgines* ‘Wrzątkiem oblewa (parzy) te pokrzywy’) – czy to akcentowe upodobnienie do błr. *ukróp* ‘koper’?

ũksusas 1 p.a. stlit., gw. ‘ocet’ (*Tas kartusis malkas uksuso bei tulžies pasmerkia visus apsirijimus* DP 178₆ ‘Ten gorzki trunek octu i żółci potępia wszystkie obżarstwa’. *Uksusą čia gėrė, tulžį čia turėjo* DP 200₄₃ ‘Ocet tu pił, żółć tu miał’) — zapoż. z błr. gw. *ũksus* (⇐ ros. *ũksus*). Por. SLA 227, ZS 59, LEW 1161, ALEW 1147. Zob. też *āctas*. — Drw. *uksusinis sūdas* SD «octowy statek» [‘naczynie na ocet’].

ũkšė 2 p.a. ‘w języku dzieci: świnią’ — drw. od wykrz. *ũkš* jako zawołania na prosięta, świnię (*Ūkš migin! Ūkš į kinį!*). War. *ukškū*, *ũkšt*, *ukšta*. Paralela: *ũisė* ⇐ *ũis*. — Drw. *ũkšlis* ‘w języku dzieci: prosię, prosiak’.

ũkštinti, *ũkštinu*, *ũkštinau* gw. ‘budzić ze snu, zmuszać do wstania z łóżka’ (z prvb. *iš-*, *pri-*), refl. *ũkštintis* ‘przeciągać się w łóżku’ — czasownik na -in- od wykrz. *ũkšt*, war. *ukšta* o odpędzaniu świń, psa: ‘precz!’ (*Ūkšt lauku, ar eisi! Ukšta šalin!*). Por. war. *ũkš*: *Ukš, parše!.. snarglį nusivalyk* ‘Precz, «parše», wytrzyj sobie nos!’ Czy tutaj *ukštis* b.z.a. ‘nocleg z końmi lub wołami na pastwisku’ jako sb. postverbale? — War. sonoryzowany: *ũgždinti*, *ugždinti* ‘zachęcać, pobudzać, przynaglać’, z prvb. *pa-* ‘poduszczać, podburzać’.

ũkti I, prs. *ũkia* (war. *ũka*, *ũksta*), prt. *ũkė* (war. *ũko*) 1. ‘o niebie: chmurzyć się, zasnuwać się chmurami’, 2. ‘o oczach: zachodzić mgłą’. Refl. *ũktis*, *ũkias*, *ũkės*, np. *Dangus apsiũkė – skubėkiat pry šieno!* ‘Niebo się zachmurzyło, spieszcie się do siana!’. Pochodzenie niejasne. Pwk. *ũk-* może pochodzić ze wzdlżenia SZ *uk- do *ũek- < pie. *ũek^(u)- jak w *vākaras* ‘wieczór’ (zob. LEW 1159, s.v. *ũkas* 4, ALEW 1149n.). Z drugiej strony można przypuszczać, że *ũk-* jest neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z prs. *ũksta*, mianowicie przy założeniu, że to ostatnie miało kiedyś postać *unksta, odnawiającą starsze prs. infigowane *unka < pie. *u-n-k^(u)-e/o-. Za tym przemawiają drw. *unsmė*, *ũksna* (zob. niżej). — Drw. *ũkauti* a. *ũkioti(s)* ‘chmurzyć się’. Nomina: *ũkas* ‘mgła, opar’ (war. *ũkas*), *ũkana* ‘mgła’ (⇒ *ũkanas* ‘mglisty, chmurny, pochmurny’), *ũkulỹs* ‘deszczowa chmura; przelotny deszcz’. Vb. denom. *ũkanóti* ‘chmurzyć się, mglić się’ (⇒ *ũkanótas* ‘chmurny, mglisty’). — Od formy prs. *ũksta*, zreinterpretowanej jako *ũkst-a*, utworzono vb. frq. *ũkstyti(s)* ‘chmurzyć się’, a także *ũkstinėtis* ts., *ũkstuotis* ts. Z kolei reanalizą *ũks-ta* tłumaczą się takie derywaty, jak *ũks-mė* a. *ũks-mė* ‘cień, miejsce ocienione’⁷³³ (⇒ *ũksmėtas* ‘cienisty’, *ũksmėotas* ‘zachmurzony’), *ũks-na* SP, *ũks-nė* a. *ũks-nė* ‘cień’ (⇒ vb. denom. *ũksniāuti* ‘leżeć w cieniu’). Paralele: *rũksta* ⇒ *rũksmas*; *liũksta* ⇒ *liũksmas*. — W znac. ‘cień’ występują jeszcze war. *unsmė*, *ũksmė* i *ũksna* (SD *unksna* «cień»), *unsnė*, *ũksnė*, *ũksnė* (SD¹). Zawierają one osnowę *unks-*, pochodzącą z metanalizy prs. infigowanego *unksta. W związku z tym wątpliwe wydaje się porównanie łac. *umbra* ‘cień’ < *unksra z lit. *ũksna*, ukazujące się u Weissa 2009, 182.

⁷³³ Inna ewentualność to analiza *ũk-smė* ⇐ *ũkti*, czyli uznanie tu neosufiksu, por. *eismė* ⇐ *eĩti*, *riesmė* ⇐ *riėti*.

ũkti II, *ũkia*, *ũkē* ‘hukać, wydawać niski głos (o sowie, puchaczu, gołębiu)’. Iter. *ũkauti* 1. ‘hukać (o sowie, puchaczu, zając)’ 2. ‘nawoływać się w lesie, pokrzykiwać’ (*Jei pasiklysi, tai ũkauk, aš atsiliepsiu* ‘Jeśli zbłądzisz, to krzyknij, ja się odezwę’), 3. ‘ryczeć (o wole), buczeć, wyć (o syrenie)’ 4. ‘szumieć, huczeć’ 5. ‘jęczeć, skomleć’ 6. ‘monotonnie śpiewać’ (z tym wiąże się chyba *ũkauti* ‘nosić dziecko na rękę kołysząc je’) — czasownik pochodzenia dźwiękonaśladowczego, por. wykrz. *ũkt* o głosie sowy, o wołaniu w lesie (paralele: *bũkt*, *gũkt*, *mũkt*). Zob. LEW 1160. Odpowiedniki łot. *ũkšēt*, *ũkšāt*, *ũkšuōt* ‘wołać, nawoływać się, krzyczeć, wykrzykiwać z radości’. — Z innymi sufiksami: *ũkčioti* ‘pohukiwać (o sowie); nawoływać się’, *ũkoti* ‘wołać, nawoływać się’, *ũksēti* ts., *ũktelēti* a. *ũkterēti* ‘odezwać się (o sowie), krzyknąć, zagwizdać’. — Postverbalia: *ũkas* 1. ‘szum, huk, hałas’, 2. ‘bąk, *Botaurus stellaris*, ptak brodący’ (wydaje głos podobny do głuchego płaczu), 3. ‘puchacz, *Bubo bubo*’, 4. ‘piszczalka w dudach a. organach’, 5. ‘języczek, mięsień zwieszający się w tyle podniebienia miękkiego nad językiem, uvula’ (⇒ *ũkēlis* ‘języczek’), *ũkimas* ‘głosy ptaków w lesie; odgłos przejeżdżającego pociągu’, *ũkỹnēs* f.pl. ‘kołyska’.

ũkunỹs, -io 3 p.a. DVŽ ‘okoń, *Perca fluviatilis*’ — ze zmiany *akunys, co zapożyczone z błr. *akúnŭ*, -já (por. ros. *ókunŭ*, -ja, pol. *okoń*, -nia).

ũkvōtai, -y 2 p.a., *ũkvātai* 2 p.a., m.pl. gw. ‘widły do wyjmowania garnków z pieca’ — zapoż. z ros. *uxvāty* m.pl. War. sg. *ũkvōtas*, *ũkvātas*. Por. ZS 59, LEW 1161.

ũlbēti, *ũlba*, *ũlbējo* 1. ‘ćwierkać, świergotać’, 2. ‘gruchać – o gołębiu, gulgotać – o indyku, cietrzewiu’, 3. ‘kwilić – o niemowlęciu’, 4. ‘zaczynać mówić, gaworzyć – o dziecku; niewyraźnie mówić; szybko mówić’, 5. ‘mówić pieszczotliwie, szczebiotać – o dzieciach, o młodych kobietach’, 6. ‘zalecać się miłymi słowami – o mężczyźnie’, 7. ‘brzmieć – o flecie’. Durativum na -ē- od *suũlbti*, -ia, -ē ‘zacząć ćwierkać, świergotać’. War. sufiksalne: *ũlbauti*, *ũlbūoti*, *ũlbēti*. Z uwagi na równoznaczne czas. *čiułbēti*, *čiułdēti*, które są umotywowane wykrzyknikami (*čiuł*, *čiuł*, *čiuł* względnie *čiułd*, *čiułd*, *čiułd*) wypada uznać, że również w *ũlbēti* tkwi pwk. dźwiękonaśladowczy. Oboczniak z -d- w wygłosie pierwiastka: *uľdēti* ‘ćwierkać; gulgotać – o indyku, cietrzewiu’, *uľduoti* a. *ũduoti* (b.z.a.) przest. ‘gruchać – o gołębiu’ (por. *čiułd*- obok *čiułb*-). LEW 1161n. mówił o dźwiękonaśladowczym pwk. *ul-, który miał przybierać rozszerzenia -b- i -d-. Por. łot. *ũluōt* ‘gruchać’, *uľināt* ‘nawoływać się’. Zob. też ALEW 1147. — Etymologiczne powiązanie *ulb*- z gr. *ὀλφ- (por. ὀλοφύρομαι ‘opłakiwać, jęczeć, narzekać’) i orm. *olb*, -oy ‘lament’, postulowane przez Beekesa 2010, 1073 (rekonstrukcja pie. *Holb^h-, ze znakiem zapytania), wydaje się mniej prawdopodobne.

ũlbyti, *ũlbiju*, *ũlbijau* gw. ‘ganić, łąać kogo, wymyślać komu, krzyczeć na kogo’, *išũlbyti* ‘wyprosić u kogo, wyzebrać’. War. *ōlbyti*, *ōlbyti*. Niejasne.

ũlbtī, *ũlbsta*, *ũlbo*, *užũlbtī* gw. ‘tępieć, stępieć się – o siekierze, kosie, brzytwie’. War. *ũlpti* (*ũlpis* ‘tępy nóż’). Niejasne. Por. syn. *ũlti*, -sta, -o ‘tępieć – o ostrzu’ (też ‘męczyć się – o koniu’).

ũlyčia 1 p.a. stlit., gw. 1. ‘droga we wsi’ (*Par tą sodą ilga ũlyčia* ‘Przez tę wieś [szła] długa droga’. *Pasišluoj ũlyčia* ‘Zamieć drogę [przy swoim obejściu]’), 2. ‘ogrodzona droga dla bydła, wygon’, 3. stlit. ‘ulica w mieście, platea’ (m.in. MŽ, DP, SD), 4. stlit. ‘brama, porta’ (*kursai iškeľi mane iš ũlyčias smertis* MŽ 521¹⁷ ‘który mnie podwyższasz od bram śmierci’), 5. stlit. ‘targ, Markt’: *ant ũlyčios* BRB (zob. PAŽ 504), 6. ‘podwórze’, 7. ‘wieś (zwł. mała, bez kościoła)’ ⇐ ‘ulicówka’ – wieś o domach zbudowanych wzdłuż drogi (*Per ũlyčia eina kelias* ‘Przez wieś idzie ulica’. *Mūs ũlyčiōj palskai nē vieno žodžio nemokėjo* ‘W naszej wsi po polsku nikt nie umiał ni słowa’), 8. przen. ‘snopy ustawione w dwa rzędy’ — zapoż. ze stbłr. *ulica*, por. błr. *vũlica*, -y, ros. *ũlica* (SLA 227, ZS 60, LEW 1162, ALEW 1148).

War. *ūlyčià, ūlyčia, ūlyčia, ulyčià*. Z tego samego źródła łot. *ulica, uolīca* ‘droga między dwoma płotami’ (ME IV, 297, 417). W jęz. literackim w znac. ‘ulica’ ustalił się germanizm *gātvē* (zob.). — Drw. *ūlyčēnas* ‘wieśniak’, *ūlyčīnis* ‘wieśniak; sąsiad z tej samej wsi’, *ūlyč(i)ninkas* ‘mieszkaniec wsi, wieśniak; ten, co się wałęsa po ulicach, ulicznik’, *ūlyčios mergelē* ‘ prostytutka’ (por. pol. przest. *ulicznica*). Cps. *ūlyčgalys* ‘koniec drogi wiejskiej, koniec ulicy; ogrodzony wygon dla bydła’ (por. *gālas*). — N.m. *Ūlyčēlē* 2x, *Ūlyčēlēš* 2x, *Ūlyčninkai* 2x, cps. *Naujāūlyčis* 2x (dosł. ‘Nowa Wieś’, por. *Naujāsodis*). Nazwy terenowe: *Āntūlyčiai* (z elizją -a- z *Añta-ūlyčiai, por. akut w n.m. *Āntupē* < *Añta-upē), *Ažūlyčēlē*, zob. LVŽ I, 136, 263.

ulfteris, -io przest. ‘olstro, skórzany futerał na pistolety, przymocowany do siodła’, LEX ‘Hollfter’ (PAŽ 503) — zapoż. z nwn. przest. *Pistolenhulfter* (-*holfter*, -*halfter*) f. ‘Behälter am Sattel für Pistolen’ (Dw).

ulióti, ulióju, uliójau gw. 1. ‘wesół spędzać czas, bawić się; spacerować’ (war. *hulija* WP), 2. ‘hulać, spędzać czas na zabawach, pijatykach’ (war. *prahuliuoti* ‘przechulać’ CHB), 3. ‘chodzić piechotą’, 4. ‘oporządzać krowy, świnie’, 5. ‘objąć się bez zajęcia, próżnować’, 6. ‘o ptaku: pokrywać samicę’ (*Gaidys vištas ūliója*) — zapoż. z błr. *huljácь, -ájju*. Por. ros. *guljátь* ‘przechadzać się; bawić się, hulać; próżniaczyć’ i polski rutenizm *hulać*. War. *ūlióti, uliavóti, ūliavóti*. Zob. też ZS 60, SLA 228, LEW 1161 i ALEW 386. Młodszym rutenizmem jest tu *gulióti* (zob.).

ūlis, -io 2 p.a., *ūlys* 4 p.a. gw. ‘ul kładowy w konarach drzew’ — zapoż. ze stbłr. *ulej* (*vulej*), por. błr. *vúlej*, -a.

ulōnas 2 p.a. hist. ‘ułan, żołnierz lekkiej kawalerii, uzbrojonej w lance i szable’ (*ulōnu puļkas* ‘pułk ułanów’) — zapoż. z ros. *ulán*, -a, pol. *ulan* ts., por. stbłr. XVI w. *ulanъ, ūlanъ* ‘książę tatarski; jeździec tatarski’ (≡ sttat. *ulan* ‘chłopiec, pacholę; syn chana tatarskiego, książę tatarski’, sttur. *oglan* ‘dziecko’, zob. ZS 59, REW III, 181, Stachowski 611). Z wtórną palatalizacją: *uliōnas* ‘ułan’ (por. *ulióti*). Ze słowiańskim a: *ulānas* ‘ułan; ‘hulaka, człowiek lubiący swawolne zabawy połączone z pijatyką’. Por. LEW 1161.

ulpteris, -io 1 p.a. gw. ‘uzda, kantar’ — zapoż. z prus.-niem. *holfter* (GL 145, Čepienė 99), por. nwn. *Halfter* m./n./f. Zanik h- jak w *ūbas*. Co do akutu por. zapoż. *šūlcas, tūlpē* i *žiūrstas*. Zob. też *apýnasris*.

ultójus 1 p.a., *ultōjus* 2 p.a. gw. ‘leń, darmozjad, próżniak, nicpoń’ — zapoż. z błr. *hultáj, hulbtáj, -já*; to ostatnie różni się sekwencją -taj od ukraińskiego -tjaj w *hulbtáj*, gw. *holtáj* ‘próżniak, włóczęga’. Por. stbłr. *gultaj, gulbtaj* ‘leń, próżniak, hulaka’ obok *golbtaj, golbtaj* ‘bezrolny chłop’, pol. XVI w. *hultaj* ob. *hultaj* i *holtaj* ‘człowiek nieosiadły, nie trudniący się żadną pracą; włóczęga, tułacz, bezdomny, obieżyświat; próżniak’ (SPXVI). Boryś 196 wskazuje język ukraiński jako źródło wyrazów błr. i pol.: *holbtáj* (wtórnice *hulbtáj*) ≡ *hólyj* ‘goły’. Zob. też LEW 1162. War. *ultójas, ultōjas; ultójis, ultojys*. Osobno zob. *gultōjas*. — Vb. denom. *ultojáuti* ‘unikać pracy, lenić się’. Obok tego: *ultavóti* 1. ‘unikać pracy, lenić się’, 2. ‘trwonić pieniądze na pijaństwo’ (war. *ultuóti, ultuóiti*). Analiza *ult-avo-* pokazuje, że chodzi tu o drw. od neosnowy pochodzącej z resegmentacji *ult-ojus* (por. typ *rytójus, šilójus*). Od *ult-* utworzono również sb. *ūltēna* c. ‘obibok, którego trzeba stale strofować i pędzić do pracy’ (por. *ūitēna*). — Fem. *ultoikā* 2 p.a., *ultōika* 1 p.a. ≡ błr. *hulbtájka*, -i.

ulžti, ulžtù (*ulž-stu; war. *ulžiù*), *ulžaũ* (war. *ulžiaũ*) gw. 1. ‘tępieć (o ostrzu)’, por. syn. *ulti, ūlpti*, 2. ‘lenić się’, 3. ‘tyć, nabierać ciała, brzucha; puchnąć, wzdymać się (o brzuchu krowy)’. Formalnie *ulž-* może być apofonicznym st. zanikowym typu sampras. do *velž-, por. *dūlkēs : dvelkti; uŕkti : veŕkti; žurbūs : sužveŕbti*. Brak alternantów †velž-, †valž-, †vilž-

uniemożliwia dalszą etymologizację.

ūmaras 1 p.a. gw. 1. 'gwałtowna burza z silnym wichrem; trąba powietrzna', 2. 'sztorm', 3. przen. 'rozpęd, impet, rozmach'. Formacja z suf. *-ar-* od adi. *ūmūs* 'nagły, porywczy, gwałtowny', por. *ūmas* m.in. 'nagle uderzenie wiatru, szkwał'. Zob. Būga, RR II, 67, LEW 1162, ALEW 1148. Ten drw. od *ūmūs* pokazuje pierwiastek na SZ *ūm-*, pochodzącym z neoapofonii SP *ū* ⇒ SZ *ū*. Paralele: *būti* ⇒ *būtas*; *trūkti* ⇒ *trūkdyti* i *drūčkis* obok *drūčkis*. — Drw. *ūmaru* adv. 'wspólnymi siłami, razem, hurmem; bardzo szybko, nagle', ⇒ *umarūs* 'prędkie, mocne, energiczne, łapczywe, żarłoczne; popędliwe, zapalczywe', *umarnūs* 'prędkie, mocne, energiczne'; vb. denom. *ūmarauti* 'szaleć – o wicherze, burzy'. Z innym sufiksem: *ūmata* w zwrocie *viena ūmata* 'w dużej grupie, tłumnie, kupą, hurmem'.

ūmas I 1 p.a. gw. 1. 'przykra, odrażająca woń, smród' (*Negeru ūmu atsiduoda viralas, mėsa* 'Nieprzyjemnie pachnie zupa, mięso'), 2. 'smak, charakterystyczny smak, aromat' (*Alus jau įgavęs savo ūmą* 'Piwo już nabrało swego smaku'), 3. 'kłąb dymu, pary, tuman'. Niezbyt jasne. Zdaniem Būgi, RR II, 321 stoi w związku z adi. *ūmas* 'surowy, niegotowany' (zob. *ūmūs* II). Podobnie LEW 1162.

ūmas II 1 p.a. przest. 'dawna miara objętości płynu a. zboża', por. *Karalius tiems lauke buvo pastatydinęs didelę bačką pyvo ir ūmą brangvyno* 'Król wystawił im na dwór wielką beczkę piwa i «ūmas» wódki' — zapoż. z prus.-niem. *ōm* (Čepienė 181), por. nwn. *Ohm* m. 'dawna miara objętości płynu wynosząca 130-160 l'.

ūmas 2 p.a. stlit., gw. 1. 'umysł, rozum', 2. 'charakter ludzki', 3. DP 'myśl, дума' (*Mylėsi Viešpatį Dievą tavo... išg visų sylų tavų, ir išg viso hūmo tavo* DP 322₅ 'Będziesz miłował Pana Boga twego... ze wszystkich sił twoich, i ze wszystkiej myśli twojej'), 4. pl. *ūmai* 'zmysły' (*Žmogus penkis ūmūs tur* 'Człowiek ma pięć zmysłów') — zapoż. ze stbłr. *umъ*, por. błr. *um*, *-a* 'rozum, zdolność myślenia, rozumienia' (SLA 228, LEW 1162, ALEW 1148). Stąd też łot. *uōma* 'rozum; zmysł; rozsądek; usposobienie; nastrój' (zdaniem ME IV, 419 ze strus. *umū*). — Vb. denom. *ūmavoti* 'przekonać, uspokoić; poradzić', *suūmavoti* 'obmyślić; policzyć, wyliczyć'.

ūmedē 3 p.a. 1. bot. 'surojadka, grzyb jadalny Russula', 2. bot. 'mleczaj, Lactarius'. SD «bedłka» — złożenie członów *ūm-* jak w *ūmas* 'zielony, surowy, niegotowany' (zob. *ūmūs* II) oraz *ēd-* jak w *ēsti* 'jeść, żreć'. War. *ūmedē*, *ūmedē*, *ūmedis*, też z samogłoskami krótkimi: *umēdē* (por. *ūmaras* ob. *ūmūs*), *ūmedē*, *ūmedis* i nawet *umedis*. Por. ros. *syrojėzka* 'surojadka', z I członem do *syrój* 'wilgotny; surowy, niegotowany' i II członem do *jestė* 'jeść, jadać'.

umisniai, *umisniaĩ* gw. adv. 'umyślnie, rozmyślnie, nieprzypadkowo' — zapoż. z błr. gw. *umýsnja* ts. (PzB 5, 209), z dodaniem lit. formantu *-ai*.

ūmūs I, *-i* 3 p.a. 1. 'nagły, raptowny, prędkie, porywczy, gwałtowny, impulsywny, wybuchowy', 2. 'energiczny, szybki w robocie', 3. 'nawalny (o deszczu)', 4. 'o koniu: narowisty' (*Ūmì arkliai*). War. *ūmus*, *ūmas*, *ūmas*. SD: *ūmas* «nagły», *ūmas tikėjimas* «lekkowierność» ['łatwowierność'], cps. *ūmatikis* «lekkowierny» ['łatwowierny, naiwny', SPXVI], syn. *graitatikis* (por. *tikėti*). Można tu widzieć refleks adi. vb. *ūma-* < pie. **h₁uh₂-mó-*. Budowa słowotwórcza jak w *dūmai* 'dym' (zob.). W kwestii pierwiastka por. *vójės*, *votis*. Porównywalnym przymiotnikiem jest tu wed. *ūná-* 'niedostateczny, niepełny, wadliwy, za mały' < pie. **h₁uh₂-nó-*. Pierwiastek ukazuje się w obu wypadkach na SZ typu sampras. do **h₁ueh₂-* 'porzucić, pozostawić, przestać, zaniechać', por. łac. *vānus* 'próżny, czczy, daremny', *vāstus* 'pusty, opuszczony' (Liv² 254). Całkiem inaczej LEW 6: do *āudra* 'wichura'; LEW na s. 1162 nie odróżnia *ūmūs* I od *ūmūs* II, ani od *ūmas* I. — Drw. *ūmas* a.

ūmas ‘gwałtowność, prędkość, porywczosć, gorączkowanie się’, *ūminis* ‘nagły, gwałtowny; wartki, rwący (o strumieniu)’, *ūmastis* a. *ūmastē* ‘gwałtowność, porywczosć’. — Adv. *ūmaĩ* ‘raptem, nagle, gwałtownie’, DP ‘wnet, prędko, z prędką, skoro, nagle, natychmiast’, *ūmaĩs* a. *ūmais* ‘raptem, nagle; czasami, od czasu do czasu’, *ūmū* ‘nagle, niespodziewanie’, *ūmūjy* ts. (*Ūmūjy ažgriuvo sviečiai* ‘Niespodziewanie zwalili się goście’). Por. łot. *ūmakām* adv. ‘silnie, mocno, gwałtem, w wielkiej liczbie; w pośpiechu; z pełną gębą’ (war. *aūmakām* ‘silnie, gwałtownie’). Vb. denom. *ūmauti* ‘robić coś w pośpiechu, gorączkować się’ (*Nēra čia ko ūmauti* ‘Nie ma się co gorączkować’), *ūméti*, -ja, -jo ‘stawać się gwałtownym, nasilać się, zaostrić się (o chorobie)’, *ūminti* ‘ponaglać, popędzać’ (war. *ūmyti*), *ūmintis* ‘działać energicznie, spieszyć się, gorączkować się’, *užsiūmyti* ‘rozsierdzić się, rozgniewać się’ (syn. *užsiugnyti*), *ūmstyti* BRB ‘okazywać gniew, złość; mścić się’, *ūmti*: *suūmti* gw. ‘złajac kogo’. — Neoapofonia SP *ūm-* ⇒ SZ *ūm-*: *ūmaras* (zob.).

ūmūs II, -i 3 p.a. gw. 1. ‘zielony, surowy’, 2. ‘wilgotny; niewysuszony w suszarni – o zbożu, lnie’, 3. ‘świeży – o mięsie z niedawnego uboju’. Zdaniem NIL 715 starszy war. *ūmas*, -à 3 p.a. wskazuje na praformę **uh₁-mo-*, urobioną od pwk. pie. **ueh₁-*. Jest on zaświadczony w derywatach o takich znaczeniach, jak ‘woda, wilgoć, deszcz, mokradło, sadzawka’. Główne miejsce przypada tu neutrum pie. **ueh₁-r-*, **uh₁-r-* ‘woda’, które rekonstruuje się na podstawie wed. *vār-* n. ‘woda’, aw. *vār-a-* m. ‘deszcz’, luw.-klin. *wār-sa* ‘woda’, stang. *wær* ‘morze’ (**uēr-o-*), stnord. *úr* ‘wilgoć, drobny deszcz’ (**ūr-o-*). — Gdy chodzi o bałtycki, to formacja z sufiksalnym -r- ukazuje się jedynie w hapaksie stpr. *wurs* EV ‘sadzawka, Tych [Teich]’, to z pb. **ūras*, z protetycznym v- jak np. w stpr. *wundan* EV ‘woda’ obok *unds* Ench., łot. *ūdēns* ts. Wraz z NIL 715n. porzucamy porównanie stpr. *wurs* z lit. *jūra* i *jūra* (zob. np. Petit 2004, 53n., z liter.). — Formacja rekonstruowana z suf. **-mo-*, pie. **uh₁-mo-*, ma mocne oparcie w materiale łacińskim, por. *ūmor*, -ōris m. ‘wilgoć, ciecz, płyn, sok; woda; łązy’ wraz z drw. *ūmeō*, -ēre ‘być mokrym, wilgotnieć’, *ūmens* ‘mokry, wilgotny’, *ūmectus* ts., *ūmidus* ts. Budowę *ūmas* można porównać do *dūmai* ‘dym’ (zob.). Znacz. etym. ‘mokry, wilgotny’, skąd z jednej strony ‘surowy’, z drugiej strony ‘świeży, tj. taki, co nie pozbył się jeszcze wilgoci’. — Drw. *ūmedē* (zob.), *ūmeniai* m.pl. 1. ‘resztki mięsa na zdartej ze zwierzęcia skórze’, 2. ‘resztki kory na ściętym drzewie’, *ūmienā* 1 p.a. lub *ūmienā* 3 p.a. ‘świeże mięso’ (syn. *šviežiena*, *šviežienā*).

ūmžti, *umzdžiū*, *umzdžiaū* ‘brzmieć (o dzwonie, gongu), dźwięczeć; o owadzie: brzęczeć; o człowieku: mruczeć pod nosem, mamrotać’. Dźwiękonaśladowcze (por. *uñgžti*, *uñkšti*, *ūžti*). — Drw. *umzdēlē* ‘fujarka (pastucha)’, syn. *vañzdis* (zob.).

ūnaras 3 p.a. gw. 1. ‘honor, przesadne poczucie własnej godności, dumy; ambicja’, 2. ‘okazałość, wystawność, przepych’ — zapoż. z błr. *hónar*, -u, por. stbłr. *gonorъ*, ros. *gónor* (⇐ pol. *honor*, -u ⇐ łac. *honor* ⇐ *honōs*, -ōris). War.: *ōnaras*, *ōnaras*, *ūnoras*. Zanik h- jak np. w *ūrmam*. Osobno zob. *vōnaras*. — Adi. *unarāvas*, *onarāvas* ‘ambitny; dumny, wynoszący się nad innych, pyszny’ ⇐ błr. *hanaróvy* (pol. *honorowy*); *onaristas*, *unaristas* ts. ⇐ błr. *hanarýsty*; *onarīngas* a. *unorīngas* ts. Vb. denom. *onarūitis* ‘wynosić się, być zarozumiałym, pysznić się’ (war. *vonarūitis*).

ūncvotas 1 p.a. gw. ‘łobuz, niepoń, szelma’ — zapoż. z pol. *huncwot* (⇐ nwn. *Hundsfoť* m. ‘łotr, łajdak’; znacz. etym. ‘Fotze der Hündin, sucza wagina’, por. śrwn. *vut* ‘wagina’), zob. LEW 1163, Kluge-Seebold 228, 321, POLŽ 176. Łot. *ūncūots*, *unsvats*, *uncvads* ⇐ dn. *hunnsfoť*. Lepiej zintegrowane warianty pokazują s(v) na miejscu t^s(v): *ūnsvotas*, *uñsvotas*, *unsvōtas*; ze zmienionym nagłosen: *iñsvotas* ZTŽ. — Użycia przenośne: 1. ‘wąż’ (*Unsvoto nebijok*, *anas nekanda* ‘Węża nie bój się, on nie kąsa’), 2. ‘pewna choroba cieląt’ (*Gal jau ūnsvotas šitam telioku įsimetė, kad teip šoka* ‘Chyba ten cielak już zapadł na «unsvota», skoro tak skacze’).

undinė 2 p.a. ‘w wierzeniach ludu: rusalka, nimfa wodna’ (*Kur upelė ar ežerėlis, ten, žiūrėk, pakraščiais undinės vakarais maudosi*) — denominatywny drw. na -in- od nazwy ‘wody’ w wersji żmudzkiej północno-zachodniej: *unduō*. Formę tę, bliską stpr. *unds* ENCH, obl.sg. *undan* ‘Wasser’ i łot. *ūdēns* ‘woda’, Būga (RR II, 663) uważał za kuronizm. Odpowiednik liter. *vandēnē* ⇐ *vanduō*. — Osnowa *und-* powraca w kilku gwarowych terminach botanicznych, por. *unda* b.z.a. ‘osoka aloesowata, Stratiotes’, *undōkē* ‘jezierza, Najas’, *undūnē* b.z.a. ‘zdrojek błyszczący, Montia’, cps. *undgrakšta* b.z.a. ‘żabiściek pływający, Hydrocharis’ (por. *grakštūs*), *undlelijā* ‘lilia wodna, Nymphacea’ (war. *vandēns lelijā*, zob. *lelijā*), *undpārtis* b.z.a. ‘długosz królewski, Osmunda’ (por. *pārtis*).

ungurai, -ų m.pl. stlit. ‘Węgrzy’. Rekonstrukcja formy nom.pl. opiera się na zaświadczeniach w DP formach gen.pl. *Ungūry*, *Unguru* i loc.pl. *Unguruosę*. Mamy tu osnowę *ungur-a-*, która oddaje cerk.-rus. *ogr-*, jednakże nie wprost (†*ungr-*), lecz ze wstawną samogłoską *u*: *ungur-*. Ta ostatnia jest chyba objawem substytucji sufiksальной (por. lit. -*ur-*). Formy dawne: cerk. *ogrīnū*, pl. *ogre* ‘Węgier, Węgrzy’, strus. *ugrinū*, pl. *ugre* (śrgr. Οὔγροι), nie pokazują samogłoski w pozycji przed *r*. Wyrównanie pierwotnego refleksu †*ungr-* do formy śrlac. *Ungurus* (por. LEW 1163) jest raczej mało prawdopodobne. NB. Būga, RR I, 340; III, 757 przyjmował zapożyczenie ze strus. **oggrin* (za nim powtórzył to REW III, 172). Trzeba jednak zauważyć, że brzmienie **oggrin* nie ma oparcia źródłowego, por. strus. *ugrin*, pl. *ugre*; serb.-cs. *ogrin*, pl. *ogre*. Osobno zob. *veñgrai*.

ungurys, -io 3 p.a., *uñguris* 1 p.a. 1. ‘węgorz rzeczny, Anguilla anguilla’, 2. ‘węgorz morski, Conger conger’. War.: *ungarys*, *ungerys* a. *uñgeris* 1 p.a. Takie stosunki derywacyjne jak słow. **qgori* ‘węgorz’ ⇐ **qži* ‘wąż’ albo łac. *anguilla* ‘węgorz’ ⇐ *anguis* ‘wąż’ zalecają powiązanie *ungurys* z wyrazem *angis* ‘wąż’ (zob.). Różnicę wokalizmu między pierwiastkami *ung-* : *ang-* można zinterpretować jako apofonię, z jednej strony SZ pie. **h₂ngʰ*- (por. stwn. *unc* ‘wąż’ s.v. *angis*), z drugiej strony SE pie. **h₂engʰ*- lub SO **h₂ongʰ*- (por. stwn. *angar* ‘corn worm’, Orel 19). Por. jeszcze oboczność *añginas* : *uñginas* ‘wielki wąż’. Osnową *ungurys*, drw. na *-ija-, była formacja **ung-ur-* o przypuszczalnym znac. ‘istota podobna do węża’. Jej apofonicznym alternantem na SP jest stpr. *angurgis* EV ‘węgorz, Oel [Aal]’, czyt. [anguris], rekonstrukcja **h₂engʰ-r-jo-*. Nieco inaczej PKEŻ I, 79n.: lekcja [angur’as]. Por. zapoż. bałtyckie w fiń. *ankerias* ‘węgorz’, est. *angerjas*, liw. *angar* ts. (por. sufiks w lit. gw. *uñgeris*). Pwk. w SP **ang-* pokazują też łotewskie świadectwa onomastyczne: n.rz. *Uogre* (*uo* < **an*), kurońska n.jez. i n.rz. *Angure* a. *Angura*, war. *Eñgure*, n.m. *Cērs-angure* (Būga, RR II, 510). Zob. też LEW 1163, ALEW 1149. NB. Kroonen 28 wywodzi bałtycki suf. -*ur-* z sekwencji *-rC- w praformie **h₂(e)ngʰ-r-jo-*. Odpowiedni sufiks na SP *-ro- widzi on w stwn. *angar* m. ‘corn weevil’, nwn. *Engerling* m. ‘pędrak’, < pgerm. **angra* < pie. **h₂engʰ-ro-*. — Gdy chodzi o prasłowiański odpowiednik **qgori* m. ‘węgorz’ (ros. *úgorb*, *ugrjá*, ukr. *vuhór*, *vuhrá*, sch. *űgor*, *űgora*, czes. *uhoř*, *uhoře*, pol. *węgorz*, -a), to jest on dwuznaczny z tego powodu, że segment *q-* może kontynuować tak **anC*, jak i **unC* (ie. **ang-* : **ng-*). Dwie bałto-słowiańskie praformy stoją więc do wyboru: **angar-* i **ungar-* (BSW 8 optował za formacją na SP). Można tu jeszcze przypomnieć pogląd Būgi (RR II, 509), który wywodził lit. *ung-* z plit. **ang-* drogą antycypacyjnej asymilacji. Niedawno przychylił się do tego PKEŻ I, 79: asymilacja na odległość **an-u* > *un-u*. — Twierdzenie Derksena 2008, 386, jakoby *ungur-* było gwarowym, wschodnio-litewskim traktowaniem pralitewskiego **angur-*, jest bezpodstawne, ponieważ alternant **angur-* w ogóle nie pojawia się na obszarze Litwy. — Nazw. *Unguráitis*, *Uñgulaitis*; *Ungeris*. N.rz. *Ungurys* 2x, n.jez. *Ungurys*, *Unguráitis*, *Ungurinis*. N.m. *Unguriaĩ* 2x, *Ungurinė*, *Ungurynė*, *Unguriškė*, *Unguriškės*, *Paunguriaĩ*. — Stpr. n.rz. *Angrapia*, później nwn. *Angerapp* (złożenie z II członem *ape* EV ‘Vlys, potok, rzeczka’, zob. AON 195). Oboczne nazwy *Wangrapia*, *Wengrapia* mają nagłos W- wzorowany na odpowiedniku polskim *Węgorapa*

(por. pol. *węgorz* ‘Aal’, gdzie w- jest spółgłoską protetyczną). — Przekształcenie *ungurys* na skutek adideacji do czas. *vingiūoti* ‘wić się, zwijać się’ widać w war. *vingurys* 3 p.a., *viņguris* 1 p.a. (por. LEW 1163; brak u Kabašinskaitė 1998). Por. *vingilis* ‘piskorz’. Wtórny wokalizm *ing-* pokazuje wsch.-lit. *ingurys* ‘węgorz’ (zob. Būga, RR II, 509n.).

universālas 2 p.a. hist. ‘rozporządzenie władcy podane do publicznej wiadomości’ — zapoż. z pol. *uniwersał* hist. ‘szczególnie ważne rozporządzenie króla; wezwanie szlachty do pospolitego ruszenia’ (≡ łac. *ūniversālis* ‘powszechny, ogólny’). Akcent na wzór białoruskiego polonizmu *universāl?* — War. *versolas* (m.in. Valančius, por. LEW 1227; LKŽ akcentuje *versōlas*). Ucięcie dwu początkowych sylab wyrazu jest wyjątkowe (por. jeszcze *vermāgas* i *versitētas*). Częściej odcina się pierwszą sylabę, zob. LD § 145.

uņķsti, *uņķšiū*, *uņķšciaū* 1. ‘skomleć, kwilić, piszczeć’, SD *uņķšciu* «skomleć, skomli pies» (syn. *skaliju*), 2. ‘o chorym: jęczeć; chrapliwie oddychać, rzezić’, 3. ‘gderać, zrzedzić’, 4. ‘zacinać się, jakać się’, 5. ‘nucić’. Obecność obocznego pdg. *uņgti*, *uņgstu*, *uņgau* ‘skomleć’ nasuwa przypuszczenie, że prs. *uņķšiū* utworzono od neopwk. *uņgst-*, wyodrębnionego z prs. *uņgstu*. Pwk. *uņg-* stanowi obocznic do *ing-* w formie st. zanikowego do *eng-*, zob. *ingti*, *ēngti*. — Drw. *uņgstyti* ‘kwilić, skomleć’. Dwuznaczna jest osnowa *uņķšć-* w *uņķšioti* a. *uņķšioti* ‘skomleć; jęczeć; biadolić; mówić niewyraźnie’ (war. *uņgsčioti* BRB ‘jęczeć’). Może ona pochodzić od prt. *uņksčiaū* albo też *uņgsčiau* (≡ *uņgstyti*). — Nomen: *uņginas* ‘wielki leń’ należy do garstki augmentatiwów na *-inas*, por. *dilbinas*, *miļžinas* i *aņginas* (GJL II, § 318). Zob. też *ingas*, *ingis* s.v. *ingti*.

uņkulis, *-io* 1 p.a. gw. ‘wuj, stryj; mąż ciotki a. stryjenki’ — zapoż. z prus.-niem. *unkel* (Čepienė 162), por. nwn. *Onkel* m.

unrēkui wsch.-lit. ptk. ‘tam oto’, np. *Unrēkui jaū daļģi kliūoksi* ‘Tam oto kosę klepie’ (Otrębski 1934, 420n.). Segment *un-* może być wsch.-lit. kontynuacją lit. **an-*, to z apokopy *anā* ‘oto’ (por. LEW 1164). Dołączony do tego segment *-rekui* może pochodzić z ptk. *varēkui* ‘tu oto’, por. jej użycie w tym samym dialekcie Twerecza: *Varēkui tāvo kepūrē* ‘Tu oto twoja czapka’ (Otrębski, l.c.). Inna interpretacja w LEW: segment *-re* ma przypominać ptk. *aurē* i *auriaū*. Zob. jeszcze *varēkur*.

unūkas 2 p.a. stlit., gw. ‘wnuk’ (*Keturi unūkai, sūnus ir martelē* LZŽ ‘Cztery wnuki, syn i synowa’. *Itai jau mani unūkaičiai* LZŽ ‘To są już moje wnuczeta’) — zapoż. ze stbłr. *unukъ, ūnukъ*, por. błr. *ūnūk, -a* (Būga, RR I, 271, SLA 228, ALEW 1150). Fem. *unūka* BRB ‘wnuczka’. Zob. też *anūkas* i *vnūkas*.

uodas 3 p.a., pl. *uodaī, -ū* ‘komar, Culex, Culex pipiens, Tipula paludosa, Cecidomyia tritici, Anopheles maculipennis’ (*Varmāi – didiejai, uodai – padidoki, kušiai – maželiučiai*). SD *uodas* «komor». War. gw. *būodas, vūodas*. Odpowiednik łot. *uōds*, pl. *uodi* ‘komar’ (war. f. *uode, uoda*). Wyraz o dwuznacznej formie. W grę wchodzi dwa tłumaczenia, jedno intrabałtyckie, drugie porównawcze. Po pierwsze może to być sb. postvb. **uod-a-* od zanikłego **uodyti* ‘kąsać’; było to iterativum **ōd-ī-* od pwk. **ēd-* jak w *ēdu, ēsti* ‘jeść, żreć’; paralele: *slūogas* ≡ **sluogyti* (iter. do *slēgti*), por. łot. *sluōgs* ≡ *sluōdzīt; plūoštā* ≡ **plūošyti* (iter. do *plēšti*). Po drugie może to być prymarne nomen pb. **ōd-a-s*, utworzone z udziałem apofonicznego st. o od pwk. **ēd-* ‘jeść, żreć’ (BSW 66), por. lit. *ēdu, ēsti*, scs. *jamī, jasti*, ≡ pie. **h₁ed-* ‘beißen, essen’ (por. LIV² 230). Znacz. etym. nomen agentis ‘ten, co kąsa, kęsający’. Zob. też ME IV, 413 i LEW 1164 (gdzie wspomniano o próbach powiązania *uodas* z jednej strony ze cs. *ovadū* ‘owad’, z drugiej strony z lit. *adýti, ādata*). Jeszcze inaczej Petit 2004, 153, 94, przyp. 150: pierwotnie II człon złożenia, **ōdas* ≡ pie. **h₁odós-*; długość samogłoski objaśnia się działaniem tzw. prawa Wintera (zob. też ALEW 1150n.). Na to samo prawo powołuje się rekonstrukcja *uodas* < pie. **h₃od-o-* u Beekesa 2010, 1049

(autor zakłada oboczny pwk. *h₃ed- ‘kąsać’, wywodząc odeń również gr. ὀδών ‘zab’ < pie. *h₃d-ont- ‘kąsający’). — Drw. *uodýnas* ‘miejsce, gdzie dużo komarów’, vb. denom. *uodinėti* ‘tępić komary’. — Nazw. *Uōdas*, *Uodāvičius*. N.rz. *Úodupis*. N.m. *Uodýnė* 2x, *Uōdiškis*.

uodegà 3 p.a., acc.sg. *úodegą* 1. ‘ogon zwierząt i ptaków; ogon ryby a. płaza’, 2. ‘korzeń rośliny’, 3. ‘zweźające się pasmo pola, łąki, lasu’, 4. ‘tyłek, dupa’, 5. przen. ‘odstająca, wystająca część przedmiotu’, 6. ‘pozostałość, resztką’. War. z protezą v-: *vuodegà* oraz *vúodžiaga*, ⇒ *vuodžiagėlė* ‘ogonek’ — prawdopodobnie drw. z suf. -eg- od *úodas* ‘komar’ (por. *biznà* ‘ogon’ ⇐ *bīzas* ‘giez’). Znacz. etym. ‘to, czym zwierzę ogania się, opędza się od gzów, komarów itp.’ (por. Vaillant, *Revue des études slaves* 21, 161, ALEW 1151). Por. budowę *mēdega* ⇐ *med-* (s.v. *mēdžias*). W kwestii semazjologii por. 1° pol. *ogon* ⇐ *ogūnati sę, por. pol. *oganiać się* ‘opędzać się, np. od owadów’ (Boryś 383n.), 2° scs. *opaši* ‘ogon’ ⇐ *opaxati*, 3° cs. *ošibī* ‘ogon’ ⇐ *ošibati* (zob. ESJS 994, s.v. *trьbь*). Inne etymologizacje referują LEW 1164 i NIL 207, przyp. 1. — Drw. *pauodegys* 1. ‘miejsce pod ogonem zwierzęcia a. ptaka’, 2. ‘podogonie, rzemień w uprzęży końskiej idący od pasa do ogona’ (war. *pauodegōnė* ma zakończenie -onė, naśladujące -onie w odpowiedniku pol. *podogonie*), *pauodegiai* m.pl. SD «nabiodrki końskie» [‘boczne rzemienie zaprzęgu końskiego’, SPXVI], *uodeginė* ‘ogonkowe, datek dawany przy sprzedaży krowy temu, który ją pasł lub na targ przypędził; wynagrodzenie dla naganiaczy zwierzyny’, *uodegótas* ‘ogoniasty, z ogonem’, cps. *šunuodėgis* ‘pochlebca, lizus’ (dosł. ‘psi ogon’, por. *šuō*), ⇒ decompositum *uodėgis* ‘pochlebca’. — Niewyjaśniony pozostaje stosunek form *uodegà* ‘ogon’ i *vedegà* ‘narzędzie do żłobienia’ (zob.).

úoga 1 p.a., zwykle pl. *úogos*, -ų ‘jagody, owoce wielu roślin, np. czarnej jagody, borówki/brusznicy, żurawiny, maliny, porzeczki, agrestu, winorośli, wiśni, jodły’. SD: *uogos erškėčio* «jeżyny owoc», *avietės, uogos* «maliny, malinowe jagody», *uogos maknotos viršuj* «kosmatki, truskawki», *uogos vyno, bitinės* «muszkatele, jagody», *uoga vyno džiovinta* «rozynka», *šliauždamas renku uogas* «ciulam». War. gw. *vúoga*, m.in. SD «jagoda», też *úogė*, m. *úogas*. Sporne. Wraz z łot. *uōga* ‘jagoda’ ma kontynuować pbsł. *ōgā- < pie. *ōg-ā-, por. IEW 773, gdzie powiązanie z pie. pwk. *ōg-/ *əg- ‘rosnąć’. Odpowiednik psł. *aga (*jaga) ⇒ drw. *ag-oda (*jagoda)⁷³⁴, por. scs. *agoda* ‘καρπός, owoc drzewa’, ros. *jágoda* ‘czarna jagoda’ (gw. ‘poziomka, borówka’), pol. *jagoda* ‘rodzaj owocu’, m.in. ‘borówka czernica, czarna jagoda’, czes. *jahoda* ‘poziomka, jagoda’. Do tego złożenie cs. *vin-jaga* ‘βότρυς, kiść winogron, winne grono’, sch. *vinjaga* ‘dzikie wino; powojnik’, śłń. *vinjaga* ‘dzika winorośl’. Dalsze związki nierozpoznane, zob. LEW 1165. Wraz z ALEW 1152 można zaryzykować hipotezę, że *uog-* jest alternantem apofonicznym do *aug-* jak w *áugti* ‘rosnąć’ (pie. *h₂eug-). Przykłady neoapofonii *au* ⇒ *uo* zebrano s.v. *duobė*. Przy takim ujęciu odpada możliwość identyfikacji *úoga* z psł. *aga. — IEW 773 łączył *úoga* z goc. *akran* n. ‘owoc’, stisl. *akarn* n. ‘żołądz’, < pgerm. *akrana- < pie. *h₂og-r-. Kroonen 2013 18 wywodzi *úoga* z pie. *h₂og-eh₂-, lecz nie tłumaczy, jak można by przejść od *h₂o- do lit. *uo-*. Matasović 28 odtwarza pie. *h₂eg- ‘owoc, jagoda’ i tłumaczy bsł. refleksy tzw. prawem Wintera. — Nawiazanie do łac. *ūva*, -ae f. ‘jagoda’ (*ūg^hā, rzekomo w apofonii do pie. *ōg^hā), wskazane m.in. w BSW 202, zostało zakwestionowane przez WH II, 849. Obecnie de Vaan 648 wywodzi *ūva* z pie. *h₁ojH-ueh₂-, co jego zdaniem ma stać w alternacji apofonicznej z lit. *ievà* ‘czeremcha’ < pie. *h₁ejH-ueh₂-. — Drw. *uogiēnė* a. *uogaĩnė* ‘konfitura; zupa z jagód’ (też *úogos* ts.), *uogienójas* ‘krzewinka jagodowa, łodyga pokryta jagodami’ (war. *uogienas*, *uogójas*), *uogýnas* ‘miejsce, gdzie rosną jagody’. — Cps. *gėrvuogė* ob. *gėrviauogė* bot. ‘jeżyna, ostrężyna, Rubus caesius’ (por. *gėrvė*), *kādaguogė* ‘jagoda jałowca’ (por. *kadagys*),

⁷³⁴ Por. rzadki suf. -oda w wyrazach psł. *elboda ‘chwast Chenopodium’ (ros. *lebedá*, pol. *lebioda*) i *svoboda ‘wolność, niepodległość’ (ros. *svobóda*, pol. *swoboda* ob. stpol. *świeboda*), zob. Boryś 203, 589.

kātuogė bot. ‘malina, *Rubus saxatilis*’ (por. *katė*), *vynuogė* (zob.), *žėmuogė* bot. ‘poziomka, *Fragaria*’, war. *žėmuogė*, *žemuogė*, *žėma.uogė*, *žema.vuogė* (por. *žėmas*, *žėmė*), *žvirbliu.uogės* f.pl. ‘porzeczeki’ (por. *žvirblis*). — Vb. denom. *uogauti* ‘zbierać jagody’ (*Pilną pintinėle prisiuogavaū* ‘Pełny koszyczek jagód sobie nazbierałam’). — Nazw. *Uoga*, *Uogėla*, *Uogius*. N.m. *Uoginiai* 2x, *Uogintaĩ*, *Uogbalė* (por. *balà*), *Uogšilys* (por. *šilas*).

uogis, -io 2 p.a., *uogis* 1 p.a. gw. 1. ‘jednoroczny pęd roślinny, latorośl’, 2. ‘powiększenie, wzrost’, 3. ‘odcinek słomy zawarty między dwoma kolankami’, 4. bot. ‘jałowiec, *Juniperus communis*’ — formacja z suf. -*ia-* i neoapofonią *aug-* ⇒ *uog-*, por. *augti* ‘rosnąć’. Paralele: *daũžti* : *duožis*; *saũsas* : *suõsti*; *spáugas* : *spíuogas*. Zob. też NIL 331, przyp. 28 i ALEW 1152⁷³⁵. — Z innymi sufiksami: *uõglis* ‘roślina; pęd, latorośl’, m.in. BRB (por. *auglys*, *ũglius*), *uõglius* LEX ‘roślina’.

uoksas 1, 3 p.a., *uõksas* 2 p.a. 1. ‘dziupla, wypróchniały otwór w pniu drzewa’, 2. ‘nisza wycięta w pniu wielkiego starego drzewa (dla celów kultu pogańskiego)’, 3. gw. ‘barć’, 4. gw. ‘budka dla ptaków’, 5. przen. ‘gniazdo zamka w karabinie’. War. *uoksas*, *uoksas* (por. *riėšvas*, *sĩrsvas*, *vapsvà*), m. *uoksas* ‘dziupla’. Pl.t. *uoksai*, -*ų* ‘zwiady wśród pszczoł; pszczoły, które w czasie wyrojenia lecą szukać nowego siedliska’ (syn. *ieškonės*). Odpowiedniki łot. *uõksts*, *uõksts*² ‘tyłek, zagłębienie między poślądkami, odbył’ (co do znaczenia por. pol. *dupa* ‘poślądki, tyłek, anus’ wobec czes. *doupa* ‘zagłębienie, jama, dół’, Boryś 132), *uoksta* ‘otwór wybity w pniu przez dzięcioła’, *uoksts* ‘pszczoła zwiadowczyni; siedlisko znalezione dla roju’ (inaczej ME IV, 415: do czas. *uokstīt* ‘wietrzyć, węszyć’). Brzmienie *uoksas* wynikło prawdopodobnie ze zmiany **uosas* przez insercję *k* w pozycji przed *s*. Paralele: *ãtdũksis* < *ãtdũsis*; *ãuksas* < **ausas*; *dekselis* : *dėselė*. Analiza **uos-as* < plit. **õs-a-*, gdzie osnowa może kontynuować temat rzeczownika pie. **h₃õh₁-s-* ‘usta’ (dalsze szczegóły s.v. *uostas*). Znacz. etym. ‘otwór w pniu przypominający otwarte usta’. — Vb. denom. *uoksauti* ‘szukać dziupli dla młodego roju (o pszczołach zwiadowczyniach, o trutniach)’, *apuoksauti* ‘dokładnie obejrzyć’. Problematyczny jest segment -*v-* w war. *uosvauti* ‘szukać miejsca dla roju’ (*Bitys uosvau[ja]*, *tranau[ja]*). Czy chodzi tu o iteratyw od neosn. *uosv-*, wyabstrahowanej z **uosvoti* < **uos-uoti*? Por. *vo* z *uo* w *nakvõti* < **naktvoti* < **nakt-uoti* oraz *eikvõti* < **eik-uoti*. — N.m. *Uoksai* 2x, *Uoksaĩ*. — N.rz. *Vaksũpė* (war. *Vaksũpis*, *Vãksũpis*), ze zmiany **Uoks-upė* (Vanagas 360; por. *dvabė*, *sesvà*).

uolà 4 p.a., *uola* 1 p.a. 1. ‘skała, gład’ (*Plikos, stačios uõlos* ‘Szare, strome skały’. *Uolĩ skeveldros* ‘Odlamki skał’), 2. ‘skała wapienna, wapień’, 3. gw. ‘osełka do kosy, siekiery’, 4. przest. ‘biała glina, porcelana’. War. *uola* 1 p.a., *uolė* 4 p.a. SD *uola* «skała; opoka» oraz «gruba, doł, loch». Odpowiednik łot. *uõla* ‘mały okrągły kamień; żwir’, pl. *uoli* ‘wielkie kamienie’ (⇒ *uõlainė* ‘wyścielone żwirem łóżysko rzeki; grunt żwirowaty’). Bez dobrej etymologii. Łączeniu z czas. *vėlti* ‘kudłać, zbijać, folować’ (zob. LEW 1166n., ALEW 1152) sprzeciwiają się względy apofoniczne. Refleks *uol-* zakłada raczej pb. **õl-* niż pb. **uõl-*. Nie wiadomo, z czego wynika podobieństwo form lit.-łot. *uola* i fiń. *ola* ‘krzemień’. — Drw. *uoliena* ‘skorupa ziemna’, *uolingas* ‘skalisty’ (SD «opoczysty»), *uolinis* ‘skalny’ (SD «opoczysty»), gw. ‘porcelanowy’ (war. ze zmianą *uo* > *va*: *valinis* ts. o naczyniu, fajce; por. *dvabė*, *vandvà*), *uolótas* ‘ze skał, skalisty, pełen skał’. Cps. *uolalipys* neol. ‘alpinista’ (por. *lipti*), *uõlaskėlė* bot. ‘skalnica, *Saxifraga*’ (por. *skėlti*). Mało jest nazw miejscowych od *uolà*, por. *Paiolia*, *Pauõlis* 2x. Za to niemało jest nazw wodnych, por. n.rz. *Uolà*, *Uõlė*, *Uolià*, *Uõlainis*, *Uõlintà*, n.jez. *Uolys*. Ze zmianą *Uol-* > *Õl-*: n.rz. *Õlà* (też n.jez.), *Õlỹškas* (por. *Uos-* > *Õs-*). Z protetycznym *v-*: n.rz. *Vuolastà*.

⁷³⁵ Por. jeszcze Stang 1966, 77: «Jedenfalls hat sich aber *uo* über seine etymologischen Grenzen verbreitet. Eine Form, wie *uogis* (Wachstum) zu *augti* kann kein altes **õu* enthalten».

úolektis, -ies f. 1 p.a., acc.sg. *úolektj*, też *uolektis* 3 p.a. ‘łokieć jako miara długości’. War. m. *úolektis*, -čio 1 p.a. SD: *uolaktis* «łokieć, miara łokciowa», drw. *uolaktinis*, *vienu uolaktį turįs* «łokciowy, łokietny», *uolakčius* «łokietnik, pigmæus» [brak w SPXVI i u Lindego] (syn. *neužauguo*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *uōlēkts* ‘łokieć’, stpr. *woaltis* EV ‘miara łokciowa, Ele [Elle]’. Rekonstrukcja: pb. *ōl-ek-, *ōl-ak-, później sufigowanie *-ti- (nieco inaczej BSW 202: pbsł. *ōlekt-, *ōlkt-). Pod względem wokalizmu pierwiastkowego wyraz bałtycki przypomina gr. ὠλένη f. ‘łokieć, przedramię’ (*ōl-en-ā-) i pgerm. *alīnō- f. (goc. *aleina*, stwn. *elena*, *elna*), < pie. *Heh₃l-en- (zob. Kroonen 22). Łac. *ulna* f. ‘łokieć, ramię; miara łokciowa’ < *olena może kontynuować pierwiastek na SZ, pie. *Hh₃-el-en- (por. de Vaan 638). Zob. też LEW 8, ALEW 1153.

uolūs, -i 4 p.a. ‘pilny, staranny; chciwy czego, łasy, łakomy; zapalony do czego’. Pb. *ōl-u-. Dalsza analiza niepewna. Wysuwane dawniej zbliżenie z łac. *ad-ol-eō* ‘spalić, przypalić’ (zob. Būga, RR II, 321), dziś rozumianym jako pie. *h₂ol-ėje- ← *h₂el- ‘żywić, karmić, chować’ (por. LIV² 262), wymaga założenia nomen na st. wzdłużonym jako kontynuacji pie. *h₂ōl-u-. Būga wskazał przekonujące pod względem semajologicznym porównanie z pol. *gorliwy* ‘wykazujący dużo zapału, wytrwałości; żarliwy, sumienny’ (ros. gw. *gorlívij* ‘dumny, pyszny, butny’), < psł. *gor(l)jivŭ ‘palący się, płomienny’, deverbativum od *gorēti ‘palić się płomieniem, płonać’. Zob. też LEW 1167. — Drw. *uolūmas* ‘pilność’, *uolūnas* ‘ktoś bardzo pilny’, *uoluōlis* ts.

úonioti, *úonioju*, *úoniojau* wsch.-lit. ‘o psie: szukać węchem, węszyć’ (*Šuva kiškio pėdus uonioja*), refl. *úoniotis* ‘o psach: obwąchiwać się’ (*Uoniojas kaip šunys*), *apsiúonioti* ‘zawrzeć znajomość, zapoznać się (z dziewczętami)’ — formalnie odpowiada stbłr. *vonjati*, -ju 1. ‘pachnieć’, 2. ‘śmierdzieć’ (por. ros. *vonjátb* ‘pachnieć’), ale rozwój znaczeniowy po stronie litewskiej wymaga uzasadnienia w przyszłości. Wydaje się, że LEW 1168 niesłusznie przyjmował pokrewieństwo *úonioti* z *úodžiu*, *úosti* ‘wąchać’. — War. z nagłosem vo^o: *vōniotis*, zwykle *pasivōnioti* ‘objawiać popęd płciowy, np. o suce’ (*Mano kalė pasivōniojo*).

úorē 1 p.a., *uōrē* 2 p.a. ‘długi, dwukonny wóz drabiniasty z wysokimi bokami do przewożenia zboża, siana i słomy, fura’ (*Su úore tai lengva šienas vežt: nei byra, nei veržt nereikia* ‘Furą to siano łatwo się wozi, ani się nie sypie, ani krępować sznurem nie trzeba’), też pl.t. *úorēs* (*Vasaroju, šieną veža su uorēm* ‘Zboże jare, siano wożą furą’) — zapoż. ze śrwn. *vuore* f. ‘fura’, por. nwn. *Fuhre* ‘przewóz, ładunek na wozie, wóz’. Łot. *uōre* ← śrdn. *vōre* (ME IV, 419); z tegoż źródła lit. przest. *vora* CGL ‘Fuhr, Fuhrwagen’ (ALEW 1273). Zob. też *karijōlas*.

úosis, -io 1 p.a., *úosis*, -ies m./f. 1 p.a., *uosys* 4 p.a. bot. ‘jesion, Fraxinus excelsior’. SD <wuosis> «ješion» pokazuje protetyczne *u-*. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *uōsis* ts., stpr. *woasis* EV ‘jesion, Esche’ (z protetycznym **u-* przed samogłoską **ō* lub **ā*, zapisaną przy użyciu digrafu <oa>, a więc podobnie jak w *moazo* : lit. *móša* i *soalis* : lit. *žólės*). Temat pb. **ōs-jo-* jest refleksem pie. *Heh₃-s-jo- (zob. Derksen 2008, 29, de Vaan 435). Słowiański odpowiednik pokazuje inny sufiks: psł. **as-en-* < *Heh₃-s-en- (Kroonen 38), por. ros. *jásenb*, sch. *jāsen*, bg. *jāsen*, stczes. *jasen*, czes. *jasan*, pol. *jesion*, pol. gw. *jasion* (suf. *-en-/*-n-, o wartości być może singulatywnej, por. słow. *abol-nŭ wobec lit. *obelis*). Zob. też BSW 203, LEW 1167. — Od tego odchyła się pod względem apofonicznym łac. *ornus*, -ī f. ‘jesion górski’ (z **orinos* < **osenos*), walij. *onn*, stir. *uinnius* ‘jesion’ < **ōs-no-*, orm. *hac’i* ts., jak też stisl. *askr*, stwn. *asc*, nwn. *Esche* f. ‘jesion’ (pgerm. **aska-*, zob. Kroonen 38). Por. hipotezę drw. *vṛddhi* **h₂ōs-jo-* u Tremblay 2005, 127.2. ALEW 1154 postuluje (za Schrijverem 1997, 77n.) apofoniczny temat na *-s- o paradygmacie pie. *Héh₃os, *Hh₃és-. — Drw. *uosýnas* ‘las jesionowy’, *uosínis* ‘jesionowy’ (SD <wosinis, iž wuosio> ts.). — N.jez. *Úosis*, *Uosys*, *Uosijus*, *Úosintas*, n.rz. *Uosijà*, *Uosintà*, *Uosýtis*, *Úosupis* 6x, *Uosùpis*.

Ze zmianą *Uos-* > *Ūs-*: n.jez. *Ūsiai*, *Ūsỹs*, n.jez. *Ūsupis*, *Ūsupỹs*, n. bagna *Ūsà* (por. *Uol-* > *Ūl-*). — N.m. *Uosà*, *Uosiaĩ*, *Uoselỹs*, *Uosinė* (⇒ *Uosiniškis*), *Ūosininkai* 4x, *Ūosupis* 2x (⇒ *Uosupēlis*), *Ūosvietis*.

uōstai, -ų 2 p.a., *uostaĩ*, -ũ 4 p.a. m.pl. żm. 1. 'wąsy u człowieka', 2. 'wąsy zwierzęcia (kota, zająca), ryby, owada, tj. wydłużone wyrostki skórne rosnące po obu stronach pyska' — rzeczownik postwerbalny na -a- od vb. frq. *uostyti* 'węszyć, poznawać węchem' (*uos-sty- ⇐ *uōsti*, zob.). Paralele z metatonią: *klōstai* ⇐ *klōstyti*; *mōstas* ⇐ *mōstyti*; *šluōstė* ⇐ *šluōstyti*; *pagrēbstai* ⇐ *grēbstyti*. Odpowiednik łot. *uoksti* m.pl. 'czułki u owada' (z insercją k z *uosti). Całkiem inaczej LEW 1167, gdzie mało przekonująca próba połączenia w jednej praformie lit. *uōstai* z psł. *(v)qsũ. Problem segmentu -t- autor załatwia przy użyciu hipotezy *ad hoc*: «Natürlich ist das t von žem. *uōstai* sekundärer Zusatz und von russ. poln. *usta* 'Mund' oder von lit. *uostas* ['Flußmündung, Hafen'] bezogen». Zob. też *ũsai*. — Drw. *uōstainis* 'wąsaty, np. mężczyzna' (też o jęczmieniu, owsie, kartoflu). Cps. *kėruostis* 'ten, kto ma krzaczaste wąsy' (por. *kėras*), *uostābradis* 'mający wielkie wąsy' (U., kurs *didelius uostus tur* JU), *vėžuostis* 'kto ma rzadkie wąsy', dosł. 'taki, co ma wąsy jak u raka', por. *vėžỹs*. Vb. denom. *uostėti* 'dostawać zarostu, wąsów'.

uōstas 1 p.a., *uōstas* 2 p.a. 1. 'przystań rzeczna a. morska, port', 2. 'ujście rzeki' (por. Būga, RR II, 362). Odpowiednik łot. *uōsta* a. *uōsts* 'ujście; port'. Litewsko-łotewski drw. *uos-ta- może być w znac. przenośnym 'ujście rzeki' kontynuacją rzeczownika pb. *ōs- 'usta', to na miejscu pdg. pie. *h₁óh₃-s-, gen.sg. *h₁h₃-és-os. Por. łac. *ōs*, *ōris* n. 'usta, gęba, paszcza, dziób; otwór, ujście, wejście, gardziel'⁷³⁶, het. *aiš* / *išs*- n. 'usta' (Kloekhorst 166 odtwarza dwa pie. paradygmaty, proterodynamiczny: *h₁éh₃-(o)s-, *h₁h₃-és-(o)s i hysterdynamiczny: *h₁éh₃-s, *h₁h₃-s-ós), wed. *ās*- n. 'usta', *āsá* instr.sg. 'ustami', też adv. 'przed obliczem, w obliczu, w widoczny sposób', cps. *anās*- 'bez ust', *svās*- 'z pięknymi ustami', stir. *ā* 'usta', stisl. *óss* m. 'ujście rzeki', stang. *ōr* 'początek, pochodzenie; czoło'. LEW 26n., 1167 nieprzekonująco wiąże *uostas* z czas. *áuščioti* 'mówić głupstwa, paplać' (zob.). — N.rz. *Uōstas*, cps. *Uōstupis*, n.jez. *Ūstas* (*ū* z *uo*, zob. s.v. *uosis*), cps. *Avinūostas*. Tu też n.jez. *Vastalis* b.z.a. z *Uostalis.

uōsti, *uodžiu*, *uodžiaũ* 1. 'wąchać, wciągać nosem jakąś woń', 2. 'rozpoznawać zapach węchem' (gw. *uōsti*, *uodžiũ*, *uodžiaũ*), *apūosti* 'obwąchać, rozpoznać węchem', *užuosti* 'węchem rozpoznać czyjś zapach, zwietrzyć' (*Šuo užuodžia, kas čia per žmogus* 'Pies węchem rozpozna, co to za człowiek'), przen. 'wywąchać, dowiedzieć się, zorientować się', refl. *susiūosti* 'zwąchać się, wejść z kim w ścisły kontakt, sprzymierzyć się, spiknąć się'. Odpowiednik łot. *uōst*, *uōžu*, *uōdu*. Lit.-łot. *uod-* jest zbudowane na bałtyckim neopwk. *ōd-, który został prawdopodobnie wyodrębniony z osnowy perfecti *Ho-Hd- < pie. *h₃e-h₃d- (pwk. *h₃ed- 'zwietrzyć, zwaćać', zob. LIV² 296). Por. pf. gr. hom. ὀδῶδεi do ὄζω 'pachnieć, wonieć; mieć posmak' oraz słow. *badati 'erforschen' jako simplex wtórne, wynikłe z resegmentacji vb. cps. *ob-ad-ati 'obwąchiwać' (por. cs. *ob-agn-iti se* 'urodzić jagnięta' ⇒ *o-bagn-iti se*). Zob. Bsw 202, Stang 1942, 119, Stang 1966, 355, LEW 1167n., Derksen 2008, 26 (długość *ōd- objaśnia on tzw. prawem Wintera). — Drw. *uodinėti* 'węszyć, śledzić węchem; szpiegować', *uostyti* (zob.). Zwraca uwagę brak formacji na -y- (†uodyti). Nomina: *uodėjas* 'szpicel', *uodikas* 'pies węszący', *uodimas* 'węch, powonienie', *uodis* 'szybko łapiący trop – o psie' (*Tas šuo uodis*, t.y. *žuodžia greitai* JU 'Ten pies ma dobry węch, tj. szybko węszy'). — Neopwk. *uos-*: *uoslė* a. *uoslė* 1. 'węch', 2. 'zmysł węchu, powonienie' (paralele: *juslė*, *pūslė*, *krimslė*), ⇒ *uoslūs* 'mający dobry węch', *uoslỹs* 'tropiciel; szpieg, szpicel'.

⁷³⁶ De Vaan 436 daje odmienną rekonstrukcję pie. *h₃eh₁-os, -es n. 'usta'.

úostyti, *úostau*, *úosčiau* 1. ‘wąchać’, 2. ‘wciągać nosem, np. tabakę’, *apúostyti* ‘obwąchiwać, węszyć, wąchaniem poznawać’, *išúostyti* ‘wywąchać, obwąchać’, *pauostau* SD¹ «powąchawam; powoniam» — analiza *uos-sty-, frequentativum od neopwk. *uos-*, zob. *úosti* (*úodžiu*). W kwestii degeminacji por. *glóstyti*, *júostyti* i *spástyti*. Odpowiednik łot. *uôstīt*, -u, -īju ‘węszyc, wąchać’; war. z insercją k: *uokstīt*, -īju ‘o pszczołach: kierować się powonieniem; szukać sobie miejsca na drzewie’. — Neoosn. *uost-*: *úostelēti* ‘przez chwilę (po)wąchać’ (⇒ *uosteliáuti* ‘węszyc za czym, szukać czego’), *uostinēti* ‘przewąchiwać, tropić, węszyc, poszukiwać czegoś’ (por. *dēstinēti*, *kaustinēti*), nomina: *uōstai* (zob.), *uōstalas* ‘lek wziewny, do wdychania’ (por. *páistalas* ⇐ *páistyti*), cps. *vēžuostis* ‘kto ma rzadkie wąsy’ (dosł. ‘taki, co ma wąsy jak u raka’, por. *vēžys*). — Neoosn. *uosty-*: *úostytojas* 1. ‘kto zażywa tabaki’, 2. ‘szpicel’, dosł. ‘ten, co węszyc’.

úošvis, -io 1 p.a. ‘teść’, DP ‘świekier’ (łot. *uôsis* ts.), f. *úošvė* ‘teściowa’, DP ‘świekra’ (łot. *uôse*² ts.). War. z insercją k: *úokšvis* (*paļšvas* > *paļkšvas*; *lāisvė* > *lāiksvė*). Nie ma uzgodnionej etymologii, zob. LEW 1168, ALEW 1154n. Ostatnio Klingenschmitt (*Balt* XLIII:3, 2008, 405n.) przedstawił obszerny, ale też zawiły, wywód *úošvis* z pie. *ōkūijo- < *oh₁-pkū-ijo-; niestety, poza bałtyckim nie widać oparcia dla takiej praformy. — Drw. *úošvienė* ‘teściowa’, *uošvijà* ‘dom, siedziba teściów’ (*Uošvijon važiujom, in svečius* ‘Do teściów jedziemy, w gości’). Vb. denom. *uošviáutis* ‘zgodnie współżyć, dobrze się rozumieć – o rodzicach żony i męża’.

upaminoti, *upaminoju*, *upaminojau* stlit. ‘upominać, ermahnen’: <vpaminaiu ius... idant ta trumpa maksla ischmaktumbet> MŽ 39₈ (Urbas 400) — zapoż. ze stbłr. *upominati* ‘pouczać, napominać; modlić się za zmarłych’ (por. błr. *upamináčь*, 3 sg. *upomináe* ‘wspominać kogo, co’). Por. SLA 228, LEW 1168 (brak w ALEW).

uparà 2 p.a., gen.sg. *upāros* stlit., gw. 1. ‘upór, nieustępliwość’, 2. ‘złość’ (war. *ùpara* 1 p.a.) — zapoż. ze stpol. *upora* ‘nieustępliwe nieposłuszeństwo, upór’, por. SLA 228, SLA 1168, ALEW 1155, POLŽ 761. — War. m. *ùparas* ‘upór’ (CHB) ⇐ stbłr. *uporъ*, pol. *upór*, *uporu*. — Drw. *uparingas* ‘postępujący według własnych zachcianek, kapryśny’ (⇒ adv. *uparingai*), *upāriškas* ‘uparty, zawzięty’ (*Ans dirba upāriškai*, t.y. *su upara* JU ‘On pracuje zawzięcie, tj. z uporem’). — Adi. *upařnas*, -à ‘uparty, nieustępliwy; nagły, gwałtowny’ ⇐ stbłr. *upornyj*, stpol. *uporny*. — Adi. *upártas*, -a lub *upařtas*, -à ‘uparty; zły’ ⇐ stbłr. *upartyj*, pol. *uparty* (por. łot. *uparts*). — Abstr. *uparnystė* przest. ‘upór’ ⇐ stbłr. *upornostь*, stpol. *uporność*. — Vb. denom. *upārytis* ‘złościć się’, *užsiupāryti* ‘uprzeć się’, *uparótis* a. *ùparotis* 1. ‘upierać się’, 2. ‘gniewać się, złościć się’ (⇒ *uparōčius* ‘uparciuch; złośnik’). Zob. też *nuōpertas*.

ūpas 2 p.a., *ūpas* 1 p.a. 1. ‘stan psychiczny, usposobienie, nastrój, humor’ (*gēro ūpo* ‘w dobrym nastroju’, *blōgas ūpas* ‘zły humor’), 2. ‘zły nawyk, narów’ (*arkl̥ys su ūpū* ‘narowisty koń’), 3. ‘chęć, ochota, kaprys’ (*ūpūs rōdyti* ‘być kapryśnym’), 4. ‘atak wściekłości, szał, furia’, 5. ‘poryw (wiatru), uderzenie (zamieci, deszczu)’. War. *ūpas*. Niejasne. Zestawiano z jednej strony z łot. *ūpis* ‘sowa puchacz, Bubo bubo’ i czas. *ūpēt*, -ēju, *ūpuôt*, też refl. *ūpētiēs* ‘krzyczeć – o sowie, o dzikim gołębiu; gaworzyć – o dzieciach’, cs. *vypŭ* ‘mewa’, ros. *vypb* ‘ptak bąk’, z drugiej strony z *ūp-* w lit. *ūpas* 1. ‘odgłos, echo, hałas’ (war. *ūpas*), 2. ‘ptak bąk, Botaurus stellaris’ oraz scs. *vūz-ūp-iti* ‘zawołać’. Zob. LEW 1168n., ALEW 1156. — Drw. *ūpais* adv. ‘od czasu do czasu, z przerwami, dorywczo’, *ūpingas* 1. ‘mający dobry humor’, 2. ‘mający zmienne usposobienie, kapryśny, narowisty (o koniu)’, *ūpūs* ‘o zmiennym usposobieniu’, *ūpuotas* ts., *vienu ūpū* adv. ‘naraz, nagle’.

ūpas stlit., gw. ‘oddział wojska, hufiec, zastęp (żołnierzy, aniołów)’ — zapoż. ze stpol. *uf*, *huf* ‘zastęp, oddział wojska odpowiednio uformowany’ (⇐ śrwn. *hūfe* ‘kupa, stos;

gromada ludzi, zwł. uzbrojonych', por. Boryś 195n.). — Drw. *ūpais* a. *ūpaīs* adv. LEX 'Stoßweiß, (całymi) stosami', *ūpu* adv. SD «hurmem» ['kupa, tłumnie, gromadnie'] (syn. *krūvu, pulku*), gw. 'nagle, niespodziewanie' (*Šis arklys ūpu šoka vežti vežimą*); por. wykryz. *ūpt* o nagłym zdarzeniu. Zob. też ALEW 1156 («Etymologisch dunkel»), LEW 1168n. (mylne zestawienie z *ūpas* 'odgłos, echo'). Brak w SLA.

ùpē 2 p.a. 'rzeka'. DP 'rzeka, rzeczka, strumień'. War.: *upē* 4 p.a., *ūpis*, -ies 2 p.a., *upis*, -iēs 4 p.a., *vūpē* DVŽ, też m. *ūpis*, -io 2 p.a. Odpowiednik łot. *upe*. Staropruski refleks *up-* jest uchwytny tylko w onomastyce, por. cps. *Gramuppen*, *Parsuppe* i *Scharup* (co jest młodszą wersją do *Sarape*). Tymczasem w EV ukazuje się *ape* 'Vlys, potok, rzeczka' (hapaks), którego wokalizm *a* z niewiadomej przyczyny różni się od lit.-łot. **upē* (apofonia *a* : *u* w pozycji przed obstruentem byłaby ryzykowną hipotezą; rozbieżne etymony? Zob. Nil 311n.). Gdy chodzi o *ùpē*, to forma ta może kontynuować pb. **up-ijā*, mianowicie jako substantywizacja przymiotnika, który pierwotnie występował w grupie atrybutywnej z nazwą 'rzeki' i nazywał 'ujście rzeki'. Dalej, z uwagi na to, że osnowa *up-* może być refleksem SZ sampras. od pwk. *vep-* (por. *išvempū*, -*vepaiū*, -*vēpti* 'rozdziawić się, stanąć z otwartą gębą', *vēpē* 'gęba, pysk'), wolno jako etymon 'ujścia' suponować 'otwarta gęba, otwór ustny'. Por. *žiōtys* m.pl., co pochodzi od *žiōtis*, *iššižiōti* 'rozdziawić się', a oznacza 1° 'paszczę zwierzęcia', 2° 'ujście rzeki' i 3° 'krater wulkanu' (tu też łot. *žākles* f.pl. 'miejsce, gdzie zlewają się ze sobą dwie rzeki'). Inne paralele: gr. στόμα, -ατος n. 1° 'usta', 2° 'ujście rzeki, ujście zatoki morskiej; wyjście, wylot ulicy', łac. *ostium*, -iī n. m.in. 'ujście rzeki' ⇐ *ōs*, *ōris* n. 'usta' (por. *Ostia*, miasto i port przy ujściu Tybru), pol. przest. *gęba rzeki* 'miejsce, gdzie jedna rzeka wpada do drugiej', rum. *gîrla* 'odnoga rzeki', co jest pożyczką ze słow. **girdlo* 'gardło, przełyk' (ros. gw. *žerló* 'źródło', pol. *źródło* ts.). — Inne poglądy: Būga, RR II, 321n. postulował związek *ùpē* z pwk. pie. **eup-* 'krzyczeć, wołać', wskazując na lit. *ūpas* (zob.). Mažiulis (PKEŽ 1, 86n.) na podstawie niczym nieumotywowanej hipotezy o redukcji apofonicznej pb. **ap-* ⇒ **up-* identyfikował *ùpē* ze str. *ape* EV 'Vlys' i powoływał się na het. *hapa-* c. 'rzeka' jako mniemany ie. odpowiednik. Trzeba tu zauważyć, że Kloekhorst 294n. wywodzi het. *hapa-* z praformy ie. **h₂eb^h-o-*, a więc takiej, która zawiera spółgłoskę aspirowaną **-b^h-*, nie zaś **-p-*. Do pie. **h₂eb^h-o-* nawiązuje temat na -*n-*, **h₂eb^h-n-*, kontynuowany z jednej strony w palaj. *hāpna-* c. 'rzeka', z drugiej w italo-celtyckim, por. łac. *amnis*, -is m. 'strumień, potok, rzeka' (**afni-*), stir. *aub* 'rzeka', śrwalijs. *afon* ts. Zob. też de Vaan 39 i Matasović 23n. W indoeuropeistyce jest rozpowszechnione zestawienie str. *ape* wraz z lit. *ùpē* z wedyckim *ap-* f. 'woda', nom.pl. *āpas* 'wody' < pie. **h₂ep-*, zob. BSW 11 (pbsł. **apiā-* ob. **upiā-*), LEW 1169, EWAIA I, 81, NIL 311. Jest ono problematyczne, ponieważ lit.-łot. *up-* w żaden sposób nie da się wywieść z praformy ie. **h₂ep-*, z kolei str. *ape* jako niejasny hapaks jest *eo ipso* pozbawione siły dowodowej. Słabo jest uzasadnione przypuszczenie Borysia 677 (s.v. *wapno*) o pokrewieństwie *ùpē* z rcs. *vapū* 'farba' itp.; rzekome derywaty od pie. **uep-* 'stojąca woda, mokradło'? Zob. jeszcze ALEW 1155n. — Drw. *paupys* 'okolica nadrzeczna', *prieupis* 'dopływ, odnoga rzeki', *upēliai* m.pl. 'kałuże', *upēšmas* 'zarośnięta rzeczulka' (n.rz. *Upēšmas* a. *Upēšmai*), *upēšnis* 'miejsce, gdzie wiosną płynęła rzeczka', *upynas* 'dorzecze', *ūžupis* 'miejsce położone za rzeką', gw. *ažūpis* (SD *ažupis* «zarzecze»). Liczne są nazwy 'małej rzeczki, strumyka': *upālis*, *upēkšlis*, *upēkšnis*, *upēlis* (i *upelýkštis* ob. *upeliūkštis* z wahaniami *līl/lū*; *upeliūtē*), *upēšnas*, *upēšnis*, *upiūkas*, *upiūkštis*, *upókšlis*, *upókšnis*, *upūkštis* (*upūkštēlis*). — Cps. *karčupis* 'rzeczka, która latem wysycha' (człon *karč°* stoi może zam. *karš°* jak w *kāršti* m.in. 'dogorywać, kończyć życie'), *sēnupē* 'dawne koryto rzeki' (por. *sēnas*), *upēmalis* (zob.), *upēplaudis* SD «podbieranie rzeki» ['podmywanie brzegu, wypłukiwanie gruntu' (por. *plāudyti*), *upētakis* (zob.), *upēvage* 'koryto rzeki' (por. *vagā*), *upiplūdis* 'wezbranie rzeki, powódź' (por. *plūsti*), *upitakis* 'potok deszczowy' (por. *tākas*). Zaskakujący jest temat na -*a-* w *upāvietē* 'wyschłe koryto rzeki'

(por. *vietà*). — N.rz. *Ūpė* 10x, *Ūpis* 24x, *Upėlis* 57x, *Upėsnis*, *Upyna* 3x, *Upità* (słowiańska replika *Opita* uległa relituanizacji w postaci wsch.-lit. *Apytà*; inaczej *Vanagas* 44), *Upytė* 9x, cps. N.rz. *Sėnupis*, *Sėnupė*, *Upėltiltis*, *Ūpiašalis*, *Ūpsala* (war. z niejasnym t: *Ūpstala*) oraz *Salipys* ob. *Salūpis* (por. *salà*). — N.m. *Upės* 2x, *Ūpiai*, *Upėlis* (⇒ *Upėliškis* 3x), *Upyna* 3x, *Upytė* 3x, cps. *Antupė* (z *Añta.upė, elizja), *Maliūpiai* 2x (por. *upėmalis*), *Obelūpiai*, *Ūosupis* 2x, *Ūžupė* 4x, *Ūžupiai* 10x, *Ūžupis* 4x (por. n.rz. *Župė*, *Župis* < *Užup-/Ažup-, afereza), *Žūpelis*.

upėmalis, -io 1 p.a. stlit., gw. 1. 'wezbranie rzeki, powódź', SD *upėmalis* «podbieranie rzeki» ['podmywanie brzegu, wypłukiwanie gruntu'] (syn. *upėplaudis*), 2. 'brzeg rzeki'. War. *upimalis*. Złożenie członów *upė* 'rzeka' i *mal-* jak w łot. *mala* m.in. 'brzeg' (por. też *lūgmalas*, *skārmalas*). Znacz. etym. 'wystąpienie rzeki z brzegów'. Odwrotny szyk członów złożeniowych widać w n.rz. *Mālupis*, *Malūpis* (⇒ n.m. *Maliūpiai* 2x).

upėtakis, -io 1 p.a. 1. 'ryba pstrąg, *Salmo trutta*' (m.in. SD), 2. gw. 'prąd rzeki, nurt rzeki' (por. *upitakis* 'potok deszczowy') — złożenie członów *upė* 'rzeka' i *tak-* 'tok, bieg, płynieć' (zob. *tākas*). Znacz. 'pstrąg' — sądząc po formie wyrazu — zakłada rozwój odznacz. etym. 'ryba żyjąca w nurcie rzeki'. Por. LEW 1169:znacz. etym. 'was im Fluß geht; Flußforelle'. Zob. też ALEW 1156.

upraūnas, -à 4 p.a. gw. 'roztropny' (*Mūsū ūlyčioj yra toks upraūnas žmogus, kad ką pasako, tai yra ką klauso* 'W naszej wsi jest taki roztropny człowiek, że jak coś powie, to jest czego słuchać') — zapoż. z błr. *uprāūny*, -aja 'szybko wykonujący swą pracę, energiczny, obrotny; o ruchach, rękach: wprawny, wyćwiczony'.

upūtis, -čio 2 p.a. gw. 'ptak dudek, *Upupa epops*' — nazwa pochodzi od wykrz. *up up*, oddającego głos dudka (*Upūtis up up up vis raukdavo*). Por. syn. *kukūtis*. — Vb. denom. *upúoti* a. *ūpúoti* o głosie dudka lub innych ptaków (*Uputis upavo, tėvelis dūsavo. Uputis ūpúoja*), też 'wołać, wzywać; jęczeć, narzekać, biadolić'. Nomina: *upuōklis* a. *ūpuōklis* 'bąk, ptak brodzący z rodziny czaple, *Botaurus cinerea*' (syn. *baublỹs*), *upuōklis* 'kto wiecznie biadoli'.

uražėjus, -aus 2 p.a. wsch.-lit. 'urodzaj' (LZŽ, ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. *urožaj*, por. ros. *urožáj*, -a, błr. gw. *uražáj*, -u (PzB 5, 223), błr. liter. *uradžáj*. Temat na -ju- też w *gōjus*, *mōjus* i *rōjus*. — War. z 'dyftongiem graficznym' <ie>: *urožiėjus* (DVŽ), por. *kūčierius* ob. *kūčėrius* i *ziēgorius* ob. *zēgorius*. Oboczny temat na -ja-: *uražėjis* a. *urožėjis* (ZTŽ).

ur̥bti, *urbiù* (war. *urbù*), *urbiaũ* 1. 'drażyć, wiercić, świdrować', *išur̥bti* 'wydrażyć, zrobić dziurę w czym, wyryć (np. o krecie)', por. łot. *urbt*, *urbju*, *urbu* 'wiercić', 2. przen. 'besztać, łajać, krzyczeć na kogo', 3. *ur̥bia* impers. 'boli' (*Man štai šičia urbia ir urbia, sopa visą laiką* 'Mnie tu boli i boli, dolega cały czas'). Brzmienie *urb-* pochodzi z perseweracyjnego udźwięcznienia w *urp-*, to zaś przedstawia st. zanikowy typu sampras. od pierwiastka pie. **urp-*/**urp-* 'kręcić, wiercić, obracać' jak w lit. *ver̥pti* 'prząść' itd. (zob. LIV² 690; tu zresztą brak wzmianki o lit. *urp-*). Młodsza realizacją st. zanikowego jest *virp-*, zob. *virpėti*. Paralele apofoniczne: *urk-* ob. *virk-* przy *ver̥kti*; *urt-* ob. *virt-* przy *ver̥sti*. Powiązanie *urp-* (*urb-*) 'drażyć' itd. z *verp-* motywują pod względem semantycznym użycia *verp-* w znaczeniach 'dziurawić, przeszywać, przeciskać się, przenikać', jak też pewne użycia z prewerbiami, por. *išver̥pti* 'wydrażyć, wykopać, wydobyć skąd', *įver̥pti* 'wbić nóż, wetknąć tyczkę', *nuver̥pti* 'uciać coś twardego; wyciąć darń i ją odwrócić', *praver̥pti* 'przeciąć coś twardego', *užver̥pti* DP 'zatykać (sobie) uszy, zatulać'. — Leksemy *urb-* i *urp-* zdystansowały się względem siebie w taki sposób, że innowacyjne *urb-* kontynuujeznacz. etymologiczne, podczas gdy użycie starego *urp-* zostało zawężone doznacz. przenośnego, por. *ur̥pti*, -iũ, -iaũ pot. 'besztać, łajać, ganić kogo' (CGL 'wysmiewać, auslachen'), *ur̥poti*

iter. ‘besztać, łajać’. Inaczej LEW 1169n. (do pwk. **uer-* jak w *viřbas* ‘rózga’) i ALEW 1156n. («Etymologisch isoliert»). — Drw. *urbinti* 1. ‘drażyć, wiercić, świdrować’, 2. ‘łajać, besztać, pokrzykiwać’, impers. ‘powodować ból’ (*Man dantį urbina* ‘Boli mnie ząb’), *pėrurbinti* ‘przewiercić, prześwidrować’, refl. *urbintis* ‘podkopywać się’. Por. łot. *urbināt* ‘wiercić, dziurawić, robić dziury’, *urbīt* ts. Nomina: *urblys* a. *urbtūvas* ‘świder’.

ūrdelis, -io 1 p.a. przest. ‘rozkaz, nakaz wykonania czego’ (m.in. u Donełajtisa) — zapoż. z prus.-niem. *ordel*, por. nwn. *Order* m. (Prellwitz 28, GL 145, LEW 1170). Np. *Sūnus gavo urdelį py žalnierių malduoties* ‘Syn dostał rozkaz stawić się w wojsku’ (dosł. ‘u żołnierzy’). War. *ūrdielius*. — Vb. denom. *ūrdeliauti* ‘wydawać rozkazy, rozkazywać’, *ūrdeliuoti* ‘żądać, pilnie potrzebować, wymagać’.

ūrdijas, -a 1 p.a. gw. ‘marchwiany, czerwono-złoty’: *Viena duktė prašė raudonos [lovatiesės], kita – ūrdijos* ‘Jedna córka prosiła o czerwoną [kapę na łóżko], druga – o marchwianą’. Niejasne.

urėdas 2 p.a. stlit., przest. 1. ‘rządca, zarządca majątku ziemskiego’, 2. ‘wyższy urzędnik zarządu lasów’, 3. ‘urząd, godność, organ władzy publicznej’ (*pakajesni ir paklusnesni vyresniam urėdui* DP 19₃₂ nom.pl.m. ‘spokojniejszy i posłuszniejszy zwierzchniemu urzędowi’), 4. ‘obowiązek, powinność (np. księdza wobec wiernych)’, 5. ‘noszona na piersiach oznaka urzędu lub godności’, 6. hist. ‘wysoki dostojnik wielkiego księcia, dostojnik kościelny’ — zapoż. ze stbłr. *urjadъ*, por. błr. *urád*, -a (SLA 229, LEW 1170, ALEW 1156). War. *ūrėdas*, *ūrėdas*, f. *urėdà*. — Drw. *urėdijà* 1. ‘nadleśnictwo jako jednostka administracyjna, Oberförsterei’, 2. przest. ‘urzędowanie’. Vb. denom. *urėdàuti* ‘być rządca; sprawować wysoki urząd’. Zob. też *urėdnykas*.

urėdnykas, NDŽ *uriādnykas* 1 p.a. stlit. ‘urzędnik, zarządca, przełożony’ — zapoż. ze stbłr. *urjadnikъ* (błr. *urádnik*) ‘urzędnik’, ukr. *urjádnyk* ts. (ros. *urjádnyk* hist. ‘podoficer kozacki; podoficer carskiej policji’). Zob. SLA 229, LEW 1170, ALEW 1156. — War. *urātnykas* ZTŽ ⇐ błr. *urádnik*. — Współistnienie zapożyczeń w rodzaju *urėdnykas* i *urėdas* doprowadziło do wyodrębnienia -nyk- jako neosufiksu. Ten posłużył do charakteryzowania nomina agentis i nomina professionis tworzonych od rzeczowników (np. *padvārīja* ⇒ *padvarnykas*; *pirtēlē* ⇒ *pirtėlnykas*) oraz przymiotników (np. *biėdnas* ⇒ *biėdnykas*), rzadziej od czasowników (np. *vynaunykas* od **vynauti*). Zlitewszoną wersją sufiksu -nyk- jest -nink-: *urėdninkas*, *uriādninkas*. — Młodsze od -nyk- są warianty -inyk-, -inink- (*urėdininkas*). Por. w DP *skolnykas* obok *skolinykas* i *skolininkas* ‘dłużnik’. Zob. też Ambrazas 2000, §§ 266n. (gdzie -inyk- uznano za wariant prymarny, bezpodstawnie).

urėnti, *urėna*, *urėno* 1. ‘niegłośno, w oddali dudnić, grzmieć’, 2. ‘huczeć, ryczeć (np. o warkocie silnika)’. 3. ‘szczuć psa’ (*Urėnk su šunimi uri uri uri* ‘Poszczuj psa [słowami] «uri uri uri»’), 4. ‘strofować, wymyślać komu’) — czasownik na -en-, urobiony od wykrz. *ur̃* m.in. o dalekim grzmocie, huku, tupocie nóg, też o burczeniu w brzuchu. Por. *čiaurėnti*, *kikėnti*. Dla *urėnti* w znac. ‘szczuć psa’ jest paralela w postaci *uzėnti* ⇐ *uzì*, *ùzia*.

urėti, *uriù*, *urėjau* 1. ‘biec dużą gromadą i z hałasem bieć, walić tłumnie, kupą’, 2. ‘huczeć (o żarnach)’, *išurėti* ‘wyjść tłumnie’, *suurėti* ‘zejść się, zgromadzić się’ — czasownik na -ė- od wykrz. *urỹ*-*urỹ* albo *uri*-*uri* m.in. o tłumnym i hałaśliwym poruszaniu się (*Pilna gryčia vaikagalių – tik urỹ urỹ!* ‘Pełna chata bachorów, tylko «ury ury»’. *Pirmąją Velykų dieną visi iš bažnyčios uri uri stengiasi ko greičiausiai išeit* ‘W pierwszy dzień Wielkanocy wszyscy starają się «uri uri» jak najprędzej wyjść z kościoła’). Paralela: *tutėti* ⇐ wykrz. *tutỹ*, *tuti*.

urģzti, *urģziù*, *urģgiaũ* 1. ‘warczeć, burczeć’, 2. ‘o silnikach: wydawać warkot, warkotać’ — dźwiękonaśladowcze, podobnie jak *urģti*, *urģsti* (ob. *urģti*), *urģsti* i *urģkti*. — Drw.

urgzl̥s ‘kto warczy’, *urgzl̥s* ‘burkliwy, gderliwy’, *urg̃éti* ‘warczyć’.

urin̥las 2 p.a. stlit., gw. ‘nocnik’, SD <urynalas> «urynał» — zapoż. z pol. przest. *urynał* [‘naczynie do którego oddaje się mocz, nocnik’]. Miejsce akcentu dostosowane do rodzimego typu *bumbōlas*.

ūryti, *ūrijū*, *ūrijau* (war. *ūryti*) gw. 1. ‘krzyczeć na kogo, wymyślać komu, gderać’ (war. *ūrinti*, *ūrioti*), 2. ‘krzykiem pędzić kogo do roboty’ (war. *ūrioti*), 3. ‘krzycząc wypędzać skąd’ (*Bobos išūrijo piemenį iš namų kaip kokį šunį* ‘Kobiety wypędziły pastucha z domu jak jakiegoś psa’), 4. ‘złościć się’ — czasowniki na -y- i -io- od wykrz. *ur̥i*, *ur̥y* m.in. o ujadaniu napadającego psa, o szczuciu psa; o kłócących się ludziach. War. *ur̥éti* m.in. ‘szczuć psa’ (zob.). Por. też *ūdyti*. — Forma *ūrioti*, -ju, -jau (war. *ūrioti*) występuje również w znac. ‘zrzucać coś z góry na dół, zwałać’, np. *Kam tu šiaudus nuo krūvos žemėn ūrioji?* ‘Po co ty zrzucasz słomę z kupy na ziemię?’ *Vaikai nuūrijo šieną nuo kupečio* ‘Dzieci zwały siano z kopki’. *Vaikai nuūrijo stirtą* ‘Dzieci zwały stertę’. Przynależność etymologiczna *ūr-* nie jest jasna. Może to być onomatopeja podobna do łot. *urrr!* ⇒ *urināt* ‘pędzić świnie z pastwiska’. Ale też może to być wzdłużenie leksemu *ur-* w roli SZ typu sampras. od *ver-*, por. łot. *veru*, *vert* ‘biec’. Wtedy *ūryti* byłoby kauzatywem o znac. etym. ‘pędzić, poganiać’.

ur̥kti, *ur̥kia*, *ur̥kē* gw. 1. ‘warczyć (o psie), wydawać niskie, gardłowe dźwięki’, 2. ‘mruć (o kocie)’, 3. o pomrukach odległej burzy. Nasuwają się dwie możliwości. Po pierwsze: czas. onomatopeiczny, taki jak *ur̥gia*, *ur̥gti* ‘warczyć’, ale różniący się odeń bezdźwięczną spółgłoską (zob. LEW 1170). Por. synonimiczne czasowniki s.v. *ur̥gzti*. Po drugie: formacja spokrewniona z czas. *ver̥kti* ‘płakać’, oparta na SZ sampras. *urk-* ← **urk-*, por. *ver̥kti*/*vi̥kti* ‘płakać’. Por. BSW 353, Kuryłowicz 1987, 369. Paralelę dla alternacji *urk-/verk-* stanowią czas. *dulk-/dvelk-* (s.v. *dulk̃éti*), *urp-/virp-* (s.v. *ur̥pti*) i *urt-/virt-* (s.v. *ur̥tinti*). — SZ sampras. *urk-* ma nawiązania w słowiańskim, por. 1. psł. *(v)ūrč-a- z pbsł. **urk-ē-*: ros. *vorčat̃b*, *vorčú* ‘warczyć’, pol. *warczyć*, *warczę*, czes. *vrčeti*, *vrčím* ‘warczyć, warkotać; mruć, szemrać’, sł. *vrčat̃* ‘warczyć’, 2. psł. *(v)ūr̥k-a- z pbsł. **urk-ā-*: slń. *vr̥kati* ‘kwakać, rechotać’, czes. *vr̥kati*, *vr̥kám* ‘gruchać’, stpol. *warkać* ‘bruździć, siać niezgodę’. — Drw. *ur̥kčioti* ‘kłócić się’, *ur̥kioti*, -ju, -jau ‘ustawicznie gderać, nie dawać spokoju, pędzić do roboty’, *ur̥kyti*, -iju, -ijau ‘wołać, wzywać krzykiem’, *ur̥ks̃éti* a. *ur̥gs̃éti* ‘o psie: z cicha warczyć, powarkivać’, *ur̥kterti* ‘bąknąć, mruknąć’. — Pdg. *ur̥kš̃čia*, *ur̥kštē* (inf. *ur̥kšt̃i*) ‘warczyć, mruć; cicho wyrażać niezadowolenie, szemrać’ sugeruje obecność neopierwiastka *ur̥kš̃(t)-*, który został wyodrębniony z prs. **ur̥kšta* < **ur̥ksta* = **urk-sta* (inf. *ur̥kti*). Drw. *ur̥kš̃l̥s* ‘kto warczy’, *ur̥kšt̃ūs* ‘burkliwy, gderliwy’, ⇒ vb. denom. *ur̥kšt̃auti* ‘warczyć’, *ur̥kšt̃otis* ‘złościć się’.

ur̥liapas 1 p.a. gw. ‘urlop’ (*Reĩkia bīt ur̥liapo pajim̃t ir atvažuot ZTŽ* ‘Trzeba było wziąć urlop i przyjechać’) — zapoż. z pol. *urlop* ‘przerwa w wykonywaniu umówionej pracy lub służby’, błr. gw. *ur̥lep* ts. (z oboczną formą *ur̥l̥ep*, zapoż. z pol., por. PZB 5, 224). Wyraz polski jest pożyczką ze śrwn. *urlop*, *urlob*, war. *urloup*, por. nwn. *Urlaub* m. — War. *ur̥liupas* ZTŽ; *ur̥lipas* może pochodzić ze zmiany *l̥i* < *l̥u* jak w *p̃slikas* i *vel̥išius*. — War. *ur̥liapas* ← prus.-niem. *urlop*, *orlop* (GL 145); *ur̥liaupas* (Kurschat) ← nwn. *Urlaub*.

ur̥mam gw. adv. ‘hurmem, w dużej grupie, kupą, tłumnie, gromadnie’ — zapoż. z błr. *h̥ur̥mam*, pol. *hurmem* (Zs 60). War. *ur̥mu*, *ur̥mais*. Osobno zob. *ur̥mas*.

ur̥mas 1, 3 p.a. 1. ‘gromada, tłum’, 2. ‘sprzedaż a. kupno dużych ilości towaru, hurt’ — zapoż. z błr. *hur̥má*, -ý (LEW 1170). — Drw. *ur̥mininkas* ‘kupiec hurtowy’, *ur̥minis* ‘całościowy, hurtowy’, *vi̥enu ur̥mu* adv. ‘hurmem, tłumnie, gromadnie – wchodzić, wychodzić’ (por. wyżej *ur̥mam*). Osobno zob. *ur̥mam*.

urõčnykas 1 p.a. LzŽ bot. «tokia žolė, pupalaiškis?», *urõčnykas* DvŽ «žolė užkalbėjimui» — białorutenizm o niesprecyzowanym znaczeniu. Na podstawie źródłowej formy błr. gw. *urõčnik* (zob. PzB 5, 225) można przyjąć znaczenie ‘dziewięciśl, *Carlina*’. Z przytoczeń w PzB wynika, że zioła tego używano m.in. do odczyniania uroku, albo spalając je, albo podając do wypicia w postaci nalewki (por. *Uročnik pjucь, jak xto ŭrače kaho*). W pewnych źródłach białoruskich *urõčnik* oznacza jednak inną roślinę, mianowicie ‘pięciornik srebrny, *Potentilla argentea*’.

urpýti, urpaũ, urpiaũ gw. ‘spulchniać, wzruszać ziemię’ — jako iteratyw na -y- należy do *ur̥pti*, które uległo sonoryzacji w *ur̥bti* ‘dążyć, m.in. w ziemi’ (zob.). Morfem *urp-* to alternant na SZ do *verp-*, zob. *ver̥pti*. Co do semantyki por. derywaty na SO *varp-*: *varpýti* ‘kopać, przekopywać ziemię’, *varpstýti* m.in. ‘spulchniać ziemię’.

ur̥sti, urs̥čiũ (war. *urstũ*), *urs̥ciaũ* (war. *urstaũ*) gw. 1. ‘warczeć, burczeć’, 2. ‘mruczeć’, SD *urs̥ciu* «mruczę» (syn. *murmu, r̥kiu*), 3. ‘hałasować’, 4. ‘wzbudzać niepokój, wicherzyć’ — dźwiękonaśladowcze, podobnie jak np. *ur̥gzti, ur̥kti*. Por. LEW 1170n., ALEW 1157. — War. *ur̥sti (urs̥čiũ), ur̥zti (urziũ)*. — Z innymi sufiksami: *urs̥čioti* ‘o burzy: pogrzmiwać w oddali’, *išurs̥čioti* ‘złajac, zwymyślać kogo’, *ur̥stauti* ‘warczeć; szemrać okazując niezadowolanie’.

ur̥škis, -io 1 p.a., też f. *ur̥škē* gw. ‘kiełbasa’ — z aferezą v- z *vur̥škis* ⇐ *vur̥štas*, co zapożyczone z nwn. *Wurst* f. Zob. też *or̥škis*.

ur̥šti, ur̥šiũ, ur̥šiaũ (war. *ur̥šti*) gw. 1. ‘śmiecić, zaśmiecać, brudzić’, 2. ‘mącić wodę’, 3. ‘przewracać, robić nieporządek’ — onomatopeiczne, wraz z homofonicznym *ur̥sti* (prs. *urs̥čiũ* albo *ur̥šiũ*) ‘o psie: groźnie warczeć; złościć się, gderać’, refl. ‘kłócić się’; drw. *ur̥štas* ‘złość, gniew’ (⇒ *ur̥štauti* ‘złościć się’). Zob. też *ur̥šti*.

ur̥tas 1 p.a., *ur̥tas* 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘wielka ilość, liczba’, 2. ‘stado bydła’ (*An ganiavos ganosi didelį ur̥tas gyvį* LzŽ ‘Na pastwisku pasie się wielkie stado bydła’) — zapoż. z błr. gw. *hurt* m.in. ‘gromada, stado’, ros. *gurt* ‘stado bydła’ ⇐ pol. przest. *hurt* ‘stado, trzoda, tabun; gromada’ (Sw, POLŽ 177), gw. ‘płot ruchomy do ogradzania na polu bydła, owiec’ (⇐ śrwn. *hurt*, por. nwn. *Hürde* f. ‘płot; ogrodzenie plecione dla owiec’, zob. Sławski I, 439). — Adv. *ur̥tom, ur̥tum, ur̥tu* ‘wspólnie razem, całą gromadą’, też ‘szybko’ (*Urtom per̥ejo vasara* ‘Szybko przeszło lato’) ⇐ błr. *húrtam*, ros. *gurtóm*.

ur̥tinti, ur̥tinũ, ur̥tinaũ gw. ‘przewracać, potrząsać, wytrząsać’, refl. *ur̥tintis: įsiur̥tinti* a. *užsiur̥tinti* ‘sprzeciwiać się, upierać się’; intens. *išur̥tinėti* ‘roztrzasać, np. siano do suszenia’. Leksem *urt-* to forma st. zanikowego typu sampras. do pie. **uert-/ur̥t-* ‘obrać (się)’ por. *ver̥sti(s)* ‘obrać (się)’. Młodsza forma st. zanikowego ma postać *virt-* (por. *urk-* ob. *virk-* przy *ver̥kti*; *urp-* ob. *virp-* przy *ver̥pti*). Pod względem gramatycznym *ur̥tinti* można zakwalifikować bądź jako causativum do *vir̥sti* ‘przewracać się’, bądź jako iterativum do *ver̥sti* ‘obrać, przewracać, obalać’. Brak w LEW.

ur̥vantas 1 p.a. gw. ‘żelazna obejma, którą przy zjeździe z pochyłości wsuwa się jako hamulec pod koło wozu lub płożę sań’ (*Nuog tokio stataus kalno be ūrvanto nenuvažiuosi* ‘Z tak stromej góry bez «urvanta» nie zjedziesz’) — zapoż. ze stbłr. *urvantb (urbantb)* ‘żelazna tuleja służąca do mocnego spojenia dwóch luźnych części’ (HSBM). Por. akut w zapoż. *kūrtas* i *kūrva*. Wyraz białoruski ma swe źródło w pol. przest. *urwant* ‘klamra spinająca pękniętą obręcz koła’ (por. *koło stare, urwantami poprawione*, Sw VII, 354). To brzmienie pochodzi z ludowo-etymologicznego przekształcenia starszego *wyrwant*, por. *Canthus – Wirwqnt*. Ferrum quo rotae extremitates vinciuntur, 1588 (Kartoteka SPXVI). Według Lindego: ‘das Ziehband an den Rädern. Żelazo to, którym się fugi okołka u koł okrywają, mianują wyrwantem albo cybantem, które na spodzie żelaznemi goździami mocno ściągają’.

SGP VI, 225: pol. gw. wyrwant ‘rodzaj knebla (z grubego sznura) używany w drodze do zakładania u woza na koło, gdy się takowe zepsuje’. Od 2 połowy XVII w. wyrwant staje się odpowiednikiem nwn. *Ziehband* m., spolszczone *cybant*, *cybunt* ‘klamra spinająca pękniętą obręcz’ (por. K. Długosz-Kurczabowa, *Poradnik Językowy* 1988, zes. 1, s. 47; WDLP, s.v. *cybant*). Zob. też *cibántas*. — Pol. wyrwant – dla którego nie widać odpowiednika w HSBM (jest tam tylko *cubant*) – zostało zlitewszczone na *virvantas* 1 p.a. ‘przrząd do hamowania sań przy zjeździe z pochyłości’ (*Be virvanto nuo tokio kalno nenusileisi*). Do tego są następujące war. 1. *virviñtas* ‘żelazne okucie koła, obręcz koła’ i ‘żelazna klamra do spojenia luźnych części’, 2. *virvuntas* ‘klamra spajająca’, 3. *verveñtas* ‘jakaś rzecz żelazna umocowana na końcu łańcucha a zapobiegająca jego skręcaniu się’ (*Kad lenciūgas nesusuktų grižtę, įdeda į lenciūgo galą verveñtą*). Z *virvuntas* łączą się war. *virvūnka* a. *virvūnga* ‘żelazna klamra u sita’, *virviūnga* ts. — Por. ros. przest. *arvant* (Anikin 1, 266, bez pewnego objaśnienia).

ūrvas 3, 1 p.a. 1. ‘podziemna kryjówka zwierzęcia, jama, nora (lisa, borsuka, myszy, raka)’, 2. ‘nora jaskółki na urwistym brzegu rzeki’, 3. bibl. ‘jaskinia (Iwa)’, 4. ‘sztolnia’, 5. ‘komin’. SD *urvas* «jama» (syn. *ola*), *urvas gyvačią* SD¹ «nora» [dosł. ‘nora wężów’]. War. *ur̃vas* (4 p.a.), też f. *ūrva*, *urvā*. Odpowiednik łot. *urva* ‘dziura, jama, nora’. Rekonstrukcja: pb. *ūr-ua- < pie. *urH-uó-. Pochodzi prawdopodobnie z substantywizacji dewerbalnego przymiotnika na SZ *ūr-C, należącego do pdg. *vér̃ti* ‘kłuć, przeszywać, otwierać’ (zob.). Znacz. etym. ‘wygrzebany, wydrążony’. Co do budowy por. sti. *pūrva-* ‘pierwszy’ z *purH-uā- < *pr̃h₂-uó- (z innym suf. lit. *pirmas* < *pr̃h₂-mó-). SZ typu sampras. porównywalny z *urul̃ys* (*vér̃da*) i *keturi* (*ketveri*). — Trochę inaczej BSW 335n. i LEW 1171, gdzie nacisk położono raczej na pokrewieństwo *ūrvas* ze sti. *ūrvā-* m. ‘pieczara, jaskinia górská’ (podobnie ALEW 1157). Tymczasem EWAIA I, 245 inaczej definiuje znaczenie *ūrvā-*: ‘pojemnik, schowek; zamknięcie, loch, więzienie; Behälter, Verschluss, Verließ, Zwinger’. W następstwie tego sprostowania odrzuca on pokrewieństwo z lit. *ūrvas* i opisuje *ūrvā-* jako drw. apofoniczny od pwk. *var-* (EWAIA I, 512), por. prs. *ṽr̃nóti* ‘obejmuje, otacza, opasuje’, to do pie. *uel-/ul-, por. gr. εἰλέω ‘zamykać; ochraniać; naciskać, właczać’, pass. ‘obracać się, kręcić się’ (zob. też LIV² 674, IEW 1138). — Drw. *urvelē*: *bičią urvelē* przest. ‘klateczka matki pszczelej’, *urvinē krēgždē* ‘jaskółka brzegówka, Riparia riparia’, SD *kregždē urvinē*, *urvosa gyvenunti* «grzebielucha» [‘ptak gnieźdzący się w norach grzebanych w urwistych brzegach’], *urvinis žmogūs* ‘człowiek jaskiniowy’. Cps. *lāpurvis* ‘lisia nora’, n.m. *Lāpurviai* (por. *lāpē*). Por. łot. *urvilka* ‘chomik’, dosł. ‘ten, co znosi zapas do nory’ (por. *viłkti*). — N.rz. *Urvenā* (por. sufiks w n.rz. *Urdenā*). Vb. denom. *urvāuti* a. *ūrvelioti* ‘łowić w norach raki, ryby’, *urvinēti* ‘wygrzebywać młode kartofle’, *ūrviñti* ‘ryć norę’.

ur̃vas 2 p.a. żm. ‘wjadło do nici, okrągłe drewno z dziurką, przez którą przewleka się nitkę dla łatwiejszego zwijania w kłębki’ (*Ur̃vas – pagaliukas su skylė, kad į ją įvėrus siūlą lengviau būtų kamūlys susukti*) — prawdopodobnie zam. akutowanego *ūrvas < *ūr-ua-, co było formacją na SZ sampras. od pie. *uerH-, por. *vér̃ti* m.in. ‘kłuć, przeszywać’. Zmianę intonacji mogła spowodować potrzeba dyferencjacji leksykalnej w stosunku do *ūrvas* ‘jama, nora’ (zob. s.v.). — Tu też *ur-nó-ti* ‘zwijać’, *apurnóti* ‘owinać’. Por. LEW 1171, s.v. *ur̃vas* 2.

ur̃žti, *ur̃žiū*, *ur̃žiaū* wsch.-lit. ‘drzeć, rwać z powierzchni, ścierać, zdzierać, drapać; ryc ziemię’, refl. *nusiur̃žti* ‘zedrzeć sobie skórę’. Pwk. *ur̃ž-* stanowi prawdopodobnie formę SZ sampras. do *uer̃ž- < pie. *uer̃g^h- ‘drzeć, szarpać, targać, reißen’, por. wed. *ṽrhāti* ‘dziera’, pf. *vavarha* (LIV² 688; bez wzmianki o lit. *ur̃žti*). Paralele dla SZ sampras.: *ur-* ⇐ *ver-* (zob. *virt̃ti*), *urk-* ⇐ *verk-* (zob. *ur̃kti*), *urp-* ⇐ *verp-* (zob. *ur̃pti*). Brak w IEW, LEW. — Możliwe, że SZ o nowszej postaci *vir̃ž-* tkwi w stlit. *atvir̃žti* DP ‘udzielić wsparcia (ubogiemu)’, zob. *vir̃žti*

III. — Drw. *uržyti* iter. ‘trzeć, pocierać, szurać szuflą; drzeć, zdzierać’, *nuuržyti* ‘rozedrzeć, rozerwać, rozorać ziemię’, refl. *ūržintis* ‘kłócić się’, *susiūržinti* ‘pokłócić się’ (por. pol. *zadrzeć z kim* ‘doprowadzić do zatargu z kim’: *drzeć się* m.in. ‘szarpać się wzajemnie, bić się, kłócić się’).

ūsai, -*ų* 2 p.a., *ūsaĩ* 4 p.a. m.pl. ‘wąsy’ — zapoż. ze stbłr. *usy*, por. błr. *vusý*, -*óŭ* (Zs 60, LEW 1171n.). SD *ūsas* «wąs». — War. *ūstai*, *ūstaĩ* ma -st- jak w rodzimym syn. *uōstai* (← *úostyti*). — Drw. *ūselis* SD¹ «wąsik», *ūsiūškšćiai* m.pl. ‘małe wąsy, wąsiki’. Cps. *baltaūsis* ‘z białymi/siwymi wąsami’ (por. *báltas*; z elizją: *baltūsis*), *didūsis* ‘ktoś z dużymi wąsami’, *didžiaūsis* ts. (por. *didis*). Nazw. *Ūsas*, *Ūsaitis*, *Ūsavičius*, *Ūsėvičius*. N.m. *Ūsaĩ*, *Ūsėliai* 2x. — Dwuznaczne jest *ūsōčius* ‘wąsal, wąsacz’: albo od *ūsotas* ‘wąsaty’ (por. błr. *vusáty*), albo transpozycja błr. *vusáč*, -*á* (tak Zs 60).

uslānas 2 p.a. gw. ‘ława do siedzenia’ — zapoż. ze stbłr. *uslonь*, *ŭslonь* ‘ława; podnózek’, por. błr. *uslón*, -*a* ‘przenośna ławka na nóżkach’. LEW 1172, 1280 błędnie oznaczył *uslānas* jako war. fonetyczny do *zoslānas* (zob.) ← błr. *zaslón*. Por. też *beñkis*.

usnis, -*iēs* 4 p.a., *ūsnis* 2 p.a. f. 1. bot. ‘ostrożeń, Cirsium’, 2. bot. ‘oset, Carduus’, 3. *žqsiēs usnis* bot. ‘mlecz zwyczajny, Sonchus oleraceus’. Warianty: z insercją *k*: *unksnis* DRUŽ (por. *varksnà* LZŽ); z innym tematem: 2 p.a., *usnē* 2 p.a. (SD *usnē* «oset», DP *usnēs* pl.t. ‘oset’), *usnià* 2 p.a., też m. *ūsnis*, -*io* 2 p.a. Odpowiednik łot. *usne*, *usna(s)* ‘ostrożeń; oset’. Analiza: *us-ni-*, drw. z suf. -*ni-* od SZ *us-* (typ sampras.) ← pbsł. **ues-* ‘kłuć, rozdzierać’. Formant jak w *ašnīs*, *šaknīs* (por. GJL II, § 291). Paralela apofoniczna: *veš-* ⇒ *uš-* jak *vešū*, -*ėti* i *atušà*. Jeśli założymy, że motywem nazwy *usnis* było to, że roślina ta pasożytuje w zbożu (por. *Javuose tik vienos usnēs* ‘W zbożu same osty’), to otworzy się możliwość dołączenia tu psł. *(v)ūšī < *ūxī < pbsł. **us-i-* ‘wesz’, por. strus. *vūšī*, ros. *voš*, *vši*, pol. *wesz*, *wszy* (por. LEW 1172). W perspektywie indoeuropejskiej wchodzi w grę związek z pwk. **ues-* ‘paść się, żywić się’ (Liv² 693), por. het. *uesijattari* ‘pasie się’, łac. *vēscor* ‘żywić się czymś, jeść, spożywać’ (długość wtórna, płac. **ues-ske/o-*), stir. *fess* ‘pożywienie, food’ (**ues-th₂-*), sti. *svāsara-* ‘pastwisko’ (**su-uas-ra-*), stisl. *vist* f. ‘żywienie, karmienie’ (**ues-ti-*), por. de Vaan 669. Zob. również *vievesà* i *vikšras*. — Drw. *usnēlē* bot. ‘farbownik polny a. krzywoszyj polny, Lycopsis arvensis’, *usnynas* ‘miejsce porośnięte ostem; wielki oset’, *usnynē* ‘potrawa z młodych liści ostu’, *usninukas* ‘gatunek motyla’. Vb. denom. *usnėti* ‘zarastać ostem’.

usōrius, -*iaus* 2 p.a. gw. ‘rycerz służący w husarii’ (w dajnie: *Pas mano tėvelį usōriai stovėjo*) — zapoż. z błr. *husár*, -*a* (stbłr. *gusarь*), por. pol. *husarz*, -*a* ‘jeździec uzbrojony w półbroję ze skrzydłami, szyszakiem i kopią’. Zob. też *husāras*.

ūstas, -*à* 4 p.a. wsch.-lit. ‘gęsty’: *Labaĩ godni rugiaĩ būs, ūstūs* LZŽ ‘Będzie bardzo dobre żyto, gęste’ — zapoż. z błr. *hústy* (por. stbłr. *gustyj*, ros. *gustój*, pol. *gęsty*). Zatrata *h-* jak w *ulióti*, *ūrmās* i *ūtaryti* (por. Zs 90).

ustova BRB ‘porządek, Ordnung’ (*laikė gerą ustovą* ‘hielten gute Ordnung’) — zapoż. z pol. *ustawa* ‘zarządzenie, przepis prawny’ (od stpol. *ustawić* ‘ustanowić, urządzić’, Borys 672). Zob. ALEW 1158 (brak w SLA).

ušėkas 2 p.a. wsch.-lit. ‘słup przy drzwiach, futryna, odrzwie’ (*Dūrysa yrà dū ušėkai* LZŽ ‘W drzwiach są dwa uszaki’) — zapoż. ze stbłr. *ušakь*, por. błr. *vušák*, -*á*, pol. *uszak* (← tatar. *ușak* ‘mały’, osm.-tur. *ușak* ‘pachole’, zob. Stachowski 613). Por. SLA 229, Zs 60, LEW 1172, ALEW 1158. War. *ušōkas* 2 p.a. *ušokas* 1 p.a. — Drw. wsteczny: *ūšē* (długość *ū* i akut niejasne), por. *biedniōkas* ⇒ *biēdnis*.

ušėtkas 2 p.a. stlit., gw. ‘cebrzyk, naczynie z klepek, zwykle z dwoma uchami’, SD

ušėtkas «ceber» — zapoż. ze stbłr. *ušatokъ*, por. błr. *ušáta*, -*tk*a (por. SLA 229, LEW 1172; ALEW 1158: ze stpol.). Młodszy wokalizm o w *ušōtkas* NDŽ. — War. *učėtkas* (*š-t > t̃-t*); *ušėčkas* (zmiana *tk > t̃k*- przypomina *patkavà > packavà*, zob. Zs 92); *užėtkas* (wtórne -ž- też w *lėmežis, šaltỹžius*); *ušėkas*; f. *ušėtkà* 2 p.a. — Drw. *ušėtkėlis* SD «szaflík» [‘okrągłe, drewniane naczynie z uchami’].

ušios, -*ių* b.z.a. f.pl. przest. ‘połóg sześciotygodniowy’ (*Ušiose guliu* ‘Leżę w połogu’). War. *ušai* b.z.a. m.pl. (*Ušuosa gulėt* ‘Leżeć w połogu’. *Ušuosa mirti* ‘Umrzeć w czasie połogu’), *ušės* b.z.a. f.pl. Drw. *ušininkė, ūšininkė* ‘kobieta w okresie połogu’, *ušaunykė* BRB, BRP ‘Kindbetterin’ (neosuf. -*aunyk-* został wyabstrahowany z syn. *šeš(i)áunykė*, zob. s.v. *šėšios*). Sporne. Dotąd *uš-* było uważane za zapożyczenie z jęz. staropruskiego (zob. LEW 1172, ALEW 1158), mianowicie z uwagi na kontrastujące z lit. *šėš(tas)* zaświadczenia ze stpr. katechizmów (I, II, III), por. trzy wersje zwrotu ‘Szóste Przykazanie’: I *Wuschts* ‘Das Sechste’, II *Vsts* ‘Das Sechste’ i III *Stas Vschts Pallaips* ‘Das Sechste Gebot’. Hamp, *Balt* 20:1, 1984, 61-63 wystąpił z hipotezą, że *šėštas* jest formacją innowacyjną, wzorowaną na *peñktas* ‘piąty’; miała ona zastąpić pb. **uš-ta-* ‘szósty’ (por. stpr. *usts* ob. *uschts* n. ‘das sechste’), urobione od **uš-a-* ts. < pie. **ksuks-o-*. Do takiej praformy sprowadzają się, zdaniem Hampa, również drw. lit. *ušės, ušios*. Naszym zdaniem, należy uwzględnić nowy fakt litewski, jakim jest SZ *uš-*, ukazujący się w żmudzkiem wyrazie *at-uš-à* ‘odrośl, kielek, pęd; gałąź’ (jest to synonim szerzej znanego war. *atvašà*, ze SO *vaš-*). To *uš-* alternuje również ze SP *veš-* w czas. *vešėti* ‘rozrastać się, bujnie rosnać’ (zob.). Te okoliczności nasuwają przypuszczenie, że wyraz *ušios* nie musi być pożyczką, przeciwnie – może być wyrazem swojskim, mianowicie o budowie **uš-iā-*. Jego znacz. etymologiczne można zrekonstruować jako ‘okres wzrostu noworodka’, stąd wtórnie ‘połóg’. Wynika z tego, że czas trwania połogu, w szczególności liczony w sześciu tygodniach, nie ma bezpośredniego związku z pierwotną semantyką interesującego nas wyrazu.

ūšmalas 3 p.a., zwykle pl. *ūšmalaĩ* (war. *ūšmalai*) gw. 1. ‘rękawica z jednym palcem lub bez palców, zrobiona ze skóry baraniej lub z wełny’, 2. przen. ‘istota tłusta, gruba, niezgrabna’, 3. ‘człowiek mało pojętny’. War. *ūšmalas*, pl. *ušmalaĩ*, też f. *ūšmala, ūšmala, ūžmala*. Wątpliwa jest analiza **už-smal-*, mianowicie w nawiązaniu do rodziny czas. *smálti* ‘rozłakomić się’, *smalius* ‘ciekawyy, łakomy’ (por. LEW 1173, przeciw temu już Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 155, przyp. 27 = Urbutis 2009, 390, przyp. 132). Raczej chodzi tu o *ūšm-alas*, tj. o derywat od neosn. *ušm-*, z sufiksem typowym dla nazw okryć i części ubrania (por. *āpavalas, āpdangalas, āpvalkalas, pāmušalas, pāsagalas*, GJL II, § 178). — Neosn. *ušm-* została wyabstrahowana z czas. *ušmáuti* ‘włożyć sobie (rękawice)’ drogą segmentacji wzorującej się na czasownikach typu *uogáuti* (denominativa). Okolicznością, która doprowadziła do tej reanalizy, było zatarcie granic międzymorfemowych w pierwotnym vb. cps. **už-si-máuti* ‘naciągać sobie, wkładać sobie (spodnie, rękawice, pierścień)’, zob. *máuti*. Stało się to na skutek 1° synkopowania sylaby przedakcentowej: **uš-s-máuti*, 2° asymilacji perseweracyjnej: **uš-š-máuti* i 3° degeminacji: *ušmáuti*. — Pod wpływem konstrukcji z niezwrotną formą czas. *užmáuti* (por. *Užmáuk ūšmalus* a. *Užmáuk ūšmalaĩs* ‘Włóż rękawice bez palców’), odżyło z czasem poczucie związku między deverbativum i verbum cps. To doprowadziło do pojawienia się dubletu *ūžmalas* (‘rękawica wsuwana na inną rękawicę’, por. *Užmalaĩ ant pirštinių užmaunami* ‘«Užmalai» wkłada się na rękawicę’), a więc z prefiksem *už-*, który jest identyczny z praeverbium *už-*. Następnie tendencja do polaryzacji deverbativum względem verbum compositum utorowała drogę rzeczownikowi ze wzdłużoną samogłoską prefiksu, stąd *ūžmalas*, por. *akinių ūžmalas* ‘futurał na okulary’. Paralele s.v. *už-*. W końcu przez analogię do *ūžmalas* pojawiła się postać literacka *ūšmalas* i tej dano pierwszeństwo przed *ušmalas*. — Wsch.-lit. *ūšmalai* zostało przejęte do jęz. białoruskiego jako *ušmaly, -aũ* ‘skórzane rękawice z jednym palcem’, zob. Urbutis, *Balt* V:2, 1969, 155 =

Urbutis 2009, 390, Laučjute 73.

utārai, -ų 2 p.a. m.pl. stlit., gw. ‘wątory, wcięcia w dolnym brzegu klepek, w które wchodzi ostry kant dna naczynia (drewnianego wiadra, beczki itp.)’, por. *Utārai subrento, ir dugnas iškrito* ‘Wątory przegniły i dno wypadło’. *Pro utarūs ušėtkas teka* ‘Cebrzyk przecieka przez wątory’. Sg. *utāras* ‘wątor’. SD *utarai* «wątory v beczki» — zapoż. z błr. *utóry* f.pl. (sg. *utóra*), przy czym rodzaj gramatyczny został dostosowany do odpowiednika pol. *wątory*. Por. SLA 229, LEW 1173; brak w ALEW.

ūtaryti, *ūtariju*, *ūtarijau* wsch.-lit. 1. ‘mówić, opowiadać’, 2. ‘mówić z pamięci (modlitwy)’ — zapoż. z błr. *hūtaryць*, -ru, 3 sg. -ycь (odpowiednik ros. *gútoritʹ*, *gutáritʹ* ‘mówić’, ukr. *hútoryty*, *hutóryty* ts.). Bez dobrej etymologii, zob. ĖSBM 3, 116. Por. LEW 181 i 642, s.v. *pōtryti*. War. akc. *ūtāryti*. War. z v- na miejscu błr. γ-: *vūtāryti*. Pożyczka została skojarzona z rodzimym czas. *taryti* ‘mówić’, iteratywem do *tar̃ti* (por. LEW 181, Kabašinskaitė 59). — Refl. *pasiūtaryti* ‘porozmawiać sobie’, *raziūtaryti* ‘rozgadać się’, *susiūtaryti* ‘dogadać się, porozumieć się; zawrzeć umowę’, *užsiūtaryti* ‘umówić się, postanowić co wspólnie’. Neoosn. *ūtary-*: *ūtarydinėti* a. *ūtarydyti* (iter.-dur.). Nomen: *ūtarlyvas* ‘rozmowny; wygadany, elokwentny’. — Duża rozmaitość derywatów sufiksalnych o znac. ‘mówić, -mawiać’, por. *ūtari(i)auti*, *ūtariėti*, *ūtarinėti*, *ūtaringti* a. *ūtaringti*, *ūtarioti*, *ūtariuoti*, *ūtarioti*, *ūtariuoti*; *ūturoti* (por. *ūturka*). — Neoosn. *ūtarin-* LZŽ: *anūtaringdinėti* ‘namawiać’, *apūtaringdinėti* ‘obmawiać’, *ūtaringdinėti* ‘gawędzić’. Osobno zob. *ūtarka*. Innowacją morfologiczną części gwar wsch.-litewskich jest czas. *ūturti* (zob.).

ūtarka 1 p.a. wsch.-lit. 1. ‘rozmowa’ (*Tep i žugiso ūtarka* ‘Tak skończyła się rozmowa’), 2. ‘sposób mówienia, mowa, gwara’ (*Ale in ką gi jau ir jo ūtarka panaši* ‘Ale do czego też jego mowa jest podobna’) — zapoż. z błr. *hūtarka*, -i (ZS 60, LEW 181). War. *ūtorka* LZŽ, *ūturka*, *ūturka* ZS. Por. *ūtaryti*, *ūtarti* ob. *ūturti*.

utárnykas 1 p.a. stlit., gw. ‘wtorek’ (*prašokusime utárnyke* DP 202₃₄ ‘w przeszły wtorek’). *Turgai Vidžiuos buvo utárnykais* ‘Targi w Vidžiai odbywały się we wtorki’) — zapoż. ze stbłr. *vtornikʹ*, por. z błr. gw. *ūtórnik* (*aūtornik* u Nosoviča). Por. błr. liter. *aūtórak*, -rka, ros. *vtórnik*, ukr. *vivtórok* (ĖSBM 1, 208, Anikin 9, 88n.). War. *utérnykas*, LEX *utarninkas*. Co do akutu por. zapoż. *kamárnykas*, *kazármė* i *zagárkas*. Zob. też SLA 229, LEW 1173, ALEW 1158 (ZS 60: z ros.).

utėlė 3 p.a. ‘wesz, Pediculus’; *kirkšninė utėlė* ‘wesz łonowa, Phthirus pubis’. Odpowiednik łot. *utele* ‘wesz’ (war. *uts*, *ute*). Co do sufiksu por. *kirmēlē* ob. *kirmis*, *skruzdēlē* ob. *skruzdē*. Trudne. Leksem *ut-* może być dewerbalny: SZ typu sampras. od pwk. pie. **uet-*. Por. ewentualnie het. *huezta* ‘idzie, wiezie, prowadzi’ < pie. **h₂uet-* (LIV² 294). LEW 1173 był przekonany, że *utē* da się powiązać z psł. **vūši* ‘wesz’ (ros. *vóš*, czes. *veš*, pol. *wesz*). — Drw. od *utel-*: *utelėtas* ‘mający wszy, zawszony’, SD «wszawy», *utėlius* ‘kto ma wszy, wszarz’ (już w SD). Cps. *utėlgriaužis*, -ė ‘wszarz’ (dosł. ‘gryzący wszy’, por. *gráužti*), *utėliakrimtis*, -ė ts. (dosł. ‘gryzący wszy [jak gryzie się orzechy], por. *krimsti*). — Drw. wsteczny: *utē* a. *utis*, -iēs ‘wesz’ (por. *dilgėlē* ⇒ *dilgė*; *sartelē* ⇒ *sařtė*). — Drw. od *ut-*: *utėža* c. ‘wszarz’ (por. sufiks w *kramėža* ‘młokos’), *utina* 1. ‘drobiazg’, 2. c. ‘wszarz’, *utinas* ‘zawszony’. Cps. *arklā.utė* ‘wesz końska’ (por. *arklīs*), *utėda* c. ‘nędzarz, biedak’, dosł. ‘zjadający wszy’ (por. *ėd-*, *pelėda*, *žuvėda*), *utkrata* c. ‘zawszony człowiek’ (*Kurs iš apkaklės utis neišsikreta, tas utkrata* ‘Kto sobie wszy z kołnierza nie strzepuje, nazywa się «utkrata», por. *kratyti*), *utpisa* (zob. *pisti*). — Vb. denom. *išutėlėti* ‘wyiskać, zebrać wszy’, *jutėdinti*, *inutėdinti* ‘napuścić komu wszy’ (*Ubagas mane jutėdino*), *utėliāuti* ‘szukać wszy’ (*Pautėliāuk man galvą*), też przen. ‘gorączkowo czegoś szukać’.

ūtis, -iēs 4 p.a. f. gw. ‘właz dla pszczoł w ulu’. Bez etymologii. Wstępnie można

zapropoować analizę *ū-ti-* ‘wsunięcie się do wnętrza’. Byłby to refleks abstractum pie. **h₂uH-ti-*, formacji na SZ od pwk. **h₂euH-* ‘wsunąć nogę do ubuwia, obuć się’ (LIV² 275). Por. drw. na SZ, **h₂uH-to-*, w łac. *indūtus* ‘odziany, ubrany’, z **ind-ū-tos* (prs. *induō* ‘wdziać, włożyć’, *exuō* ‘wyciągnąć, wyłuskać, wyzuć, zdjąć’). Do porównania stoją takie abstracta typu set, jak lit. *rūtis* i *šūtis* (zob. Smoczyński 2006, 159, 161). Gdyby ten wywód miał się okazać trafny, trzeba by uznać, że 4 p.a. jest innowacją na miejscu 1 lub 3 p.a.

ūturti, *ūturu*, *ūturu* wsch.-lit. ‘mówić, gadać’, por. *Kiti lenkiškai ūtura, kiti lietuviškai* ‘Jedni mówią po polsku, drudzy po litewsku’. *Mirs ir vis ūturs* ‘Umrze i wszystko [nam] powie’. *Praūtūrk lietuviškai* ‘Przemów po litewsku’. Refl. *prasiūturti: Saugokis, prie jo neprasiūtūrk* ‘Uważaj, nie wygadaj się przy nim’. War. *ūturti* (Zs 60). Analiza: *ūt-urti*. Należy do typu słowotwórczego na *-ur-*, np. *snūdurti* ‘zapadać w drzemkę’, *lūkturti* ‘oczekiwać’ (na temat formantu zob. *kỹburti*). Jest war. *ūtarti* ‘mówić’. Ponieważ pwk. werbalny *ūt-* w jęz. litewskim nie istnieje, należy przypuszczać, że został on wyabstrahowany ze struktury quasizłożonej **ūt-taryti*, mianowicie w procesie reinterpretacji zapożyczonego czas. *ūtartyti* ‘mówić’ (← błr. *hūtaryць, -ru*). Wydaje się, że dwa czynniki odegrały tu rolę. Z jednej strony było to przyrównanie pożyczki do rodzimego syn. *tarýti* ‘mówić’ (ludowo-etymologiczna adideacja). Z drugiej strony było to prawo degeminacji spółgłoskowej, które nasunęło hipotezę o *t < *t-t* i tym samym umożliwiło stworzenie granicy morfemowej **ūt-tar-*. Zob. też LEW 181, 1173. — Drw. sufiksalne o znac. ‘mówić’: *ūtūrēti* b.z.a., *ūtūriauti*, *ūtūrinēti*, *ūtūrioti*, *ūtūriuoti*, *ūtūroti*, *ūtūruoti*. — Nomina: *ūtūrka* ‘rozmowa, mówienie, opowiadanie’ – budowa wzorowana na syn. *ūtarka* (zob.); *ūtūrlē* ‘mowa’ (⇒ *ūtūrlēvas* ‘rozmowny’). Drw. wsteczny: *ūtūra* (*Tavo ūtūros nē pats velnias nesupras* ‘Twej mowy sam diabeł nie zrozumie’), por. *pečiūrka* ⇒ *pečiūrā*. — Neoapofonia SP *ū* ⇒ SZ *ū* wydaje war. *ūturti*, *ūtūrka* i *ūtūrauti*.

uzdenýčia 1 p.a. stlit., gw. ‘część upręży nakładana na głowę konia, ogłówek, uzda’ — zapoż. ze stbłr. XVI w. *uzdenica*, *uzdjanica* ← pol. *uździenica*. Inaczej SLA 229n., LEW 1173 i ALEW 1159: wprost z pol. Przez nawiązanie do prefiksu lit. *už-* powstał war. *uždenýčia*. Warianty przekształcone fonetycznie przez *zd > z* i zmiany wokalizmu: *ūzanyčia* m.in. LEX ‘Halfter’, *uzenýčia* (pl.t. *uzenýčiai*); *uzinyčia* a. *ūzinyčia*; <usynycze> CGL ‘Holfter, przyczepione do siodła olstro na pistolety’ (syn. *ulfteris*). — Kontaminacja *uzdenýčia* z syn. *uzdilaĩ* (zob.) wydała warianty z *-l-*: *uzdelnýčia*, *uzdelnyčia*; ze zmianą *zd > z*: *uzelnýčia*, *uzelnyčia*, z aferezą *u-*: *zelnýčia* ‘postronek do uwiązania konia a. krowy’. Niejasne pozostają war. *ūzernýčia* i *uznaryčia* b.z.a. Zob. jeszcze *ūdýlai*. — Drw. wsteczne: *uzdēnē* a. *uzdēnis*, pl.t. *uzdinēs* (por. *liesvyčios* ⇒ *liēšvos*; *telyčia* ⇒ *tēlias*).

uzdilaĩ, -ũ 4 p.a. m.pl. wsch.-lit. ‘uzda z wędzidłem’ (DvŽ) — zapoż. z błr. gw. *uzdzila* n., gdzie sekwencja *-zdi-* (zam. *-dzi-*, por. stbłr. *udilo* ‘wędzidło’) tłumaczy się kontaminacją z bliskoznacznym wyrazem błr. *vuzdá* (por. ros. *uzdá* ‘uzda’, ros. gw. *úzdilo* ‘wędzidło’, też pl. *uzdila*, *uzdilá*). Forma pl.t. na *-ai* nawiązuje do rodzimych syn. *brizgilaĩ* i *žąslai*. NB. Kalkę z pol. *wędzidło* jest błr. gw. *uzdzidla* n., pl. *uzdzidly* (por. PzB 5, 189). Zob. też *ūdýlai*, *uzdenýčia* i, w kwestii suf. *-dl-*, *vandzýdlai*. — Nazw. *Ūzdila*, *Ūdzila* (PvŽ II, 1118 uznaje pochodzenie za niejasne, por. jednak pol. *Uzdowski*). — Odnotowana w DvŽ alternacja *uzdilaĩ* : *uzdielaĩ* świadczy o neoapofonii sufiksальной *-il-* (SZ) ⇒ *-iel-* (SP). Paralele: *-in-* ⇒ *-ien-*, np. *grikinis* ⇒ *grikiēnis*; *kiaušinis* ⇒ *kiaušiēnis*; *kiškis* ⇒ *kiškienē*; w pierwiastku np. *lip-* ⇒ *liep-*: *palipaĩ* : *liepsnā*.

uzēnti, *uzenū*, *uzenaũ* gw. ‘szczuć, zachęcać psa do gonienia i atakowania zwierząt lub ludzi’, por. *Uzi, uzi, uzēnk kiaulę su šunimi!* JU «Uzi uzi», poszczuj świnię psem!» — vb. denominativum na *-en-* od okrzyku *uzi* (war. *uzỹ*, *ūzia*, *ūžia*, *užiā*) używanego przy szczuciu psami, por. *Uzi kiaulę!* ‘Bierz świnię!’. Z innymi sufiksami: *priūzyti* ‘namówić, skłonić kogo

do czego' (por. *kusyti* ob. *kusénti*), *ùzdinti* a. *ùzdyti* 'budzić ze snu; przynaglać, popędzać (konia, pracownika)'. Inne formy wspomnianego okrzyku to *uži*, *užý*, *ùžia*, *užià* i *ùžè* (*Užý, šunys, lapę!* 'Bierzcie, psy, lisa!'). *Kudliau, užiã užiã, paimk!* 'K., «užia užia», bierz!'). War. z *ũ* ukazuje się w vb. denominativum *užũžinti*: *Šunim užũžino* 'Poszczuł psem'. Wydaje się, że prymarną formą było tu *ùzia*, *ùžia*, co odpowiada – jako zapożyczenie – okrzykowi pol. *huzia!*. War. *uži*, *uži* mogą oddawać war. pol. *huź!* (zob. Sw II, 67; brak w POLŻ). Paralele: *kusi* ⇒ *kusénti*; *urì* ⇒ *urénti*. Rodzimymi czasownikami o znac. 'szczuć' są *pjudýti* i *siũndyti*.

ũž praep. z gen. i acc. 'za; z powodu'. Por. 1° *Visì susėdo už stãlo* 'Wszyscy zasiedli za stołem'. *Už gėro výro ištekéjo* 'Wyszła za dobrego człowieka', 2° *Aš padirbėsiu už jį* 'Ja popracuję za niego'. *Už ką tù manė skriaudi?* 'Za co ty mnie krzywdzisz?'. *Pėtrq visì giria už darbštũmq* 'Piotra wszyscy chwalą za pracowitość'. Przyimek *ũž* ma odpowiedniki w łot. *uz* i scs. *vũz* 'w górę, do, ku, na', sch. *uz* (prefiks *vũz-*, pol. *wez-/wz-*). Spoza bałto-słowiańskiego por. aw. *uz-/us-* 'w górę, na zewnątrz' (*uzbāzu-* 'z podniesionymi ramionami'). Dalszy wywód niepewny. Por. Fraenkel 1929, 166n., Endzelīns, DI I, 413n., GJL III, §§ 776n., LEW 1173n. NB. ALEW 1159 napomyka o tym, że PKEŽ 4, 210 objaśnił strp. praeverbium *unsai* w *unsai gūbons no Dangon ENCH* 'wstąpił do nieba, auffgefahren gen Himel' (por. stlit. *už-žengė ant dangaus* lub *dangun* ts.) jako wypadek kontaminacji dwóch bałtyckich prepozycji: *en i *uz (= lit. *ũž*). Moim zdaniem, *unsai* jest germanizmem i wywodzi się fonetycznie z *unsan, co jest transpozycją prepozycji śrwn. *unz an* 'aż do, bis zu', zob. DLA 208.

už- prvb. złożzeń czasownikowych, np. *užaugti* 'zarosnąć', *užkópti* 'wspiać się', *užgyti* 'o ranie: zagoić się', *užkópti* 'wleźć, wspiać się', *užpulti* 'napaść (wroga)'. Zob. *ũž* praep. — Gdy czasownik ma nagłos spirantyczny, pojawia się war. stlit. *užu-*, np. *užusãkė* DP 'zakazał', *užustót* DP 'zostać', *užušãls* DP 'ostygnie'. — W złożeniach imiennych odpowiedni prefiks ukazuje się w czterech wariantach: 1. **už-**, np. *užkampis* 'zakątek', *užlanda* 'nora, kryjówka', *užtvoris* 'miejsce za płotem', 2. **užu-**, np. *užugiris* 'miejsce za lasem', *užustalė* 'miejsce za stołem', 3. **užuó-**, np. *užuolaida* 'zasłona na oknie', *užuolanda* 'nora, kryjówka', *užuomarša* 'zapomnienie', c. 'człowiek łatwo zapominający', *užuó.ežeris* 'miejsce za jeziorem', z elizją: n.rz. *Užuóžeris*, 4. w gwarach też **ũž-**, war. wzdłużony, np. *ũžpalas* 'woda, która zalała lód i zamarzła', *ũžpuolis* 'napad', *ũžpūtis* 'zawianie jako choroba', *ũšmalas* ob. *ušmalas* 'rękawica z jednym palcem' (paralelami są tu prefiksy *ýš-* i *apy-*). Wsch.-lit. *až-*, *ažu-*, *ažuo-*, *ažũ-*, zestawia się z prepozycjami łot. *az*, *āz* i *āiz* (*az-iz). Por. ALEW 80n.

užačia 3 p.a., wsch.-lit. *ažaciã* 3 p.a. 1. 'tylna część czego, tył' (*atsigrižta ažaciõn* 'odwraca się do tyłu'), 2. 'tyłek, pośladki', 3. 'ustronne miejsce'. — War. *užvačia* a. *ažvačia* 1. 'tylna część wozu' (*Vežimo ažvačia ir priekis*), 2. 'zad, tył; tyłek', 3. 'miejsce z boku pod dachem' (*Sukrauk malkas ažvačiaõn, kad lietūs nesulytų* 'Złóż drewno w «ažvačia», żeby deszcz [go] nie zmoczył'). Analiza: *užati-ã-, drw. od sb. *užati- 'miejsce z tyłu', to z *už-ati-, dosł. 'bycie z tyłu', abstractum na -ati- od praep. *už-* 'za, z tyłu'. Śladem po takiej formacji jest sb. *užatis* f. 3 p.a. 'miejsce osłonięte od wiatru' (war. *žuatis*). Paralela: *apatīs*, -iēs 3 p.a. f. 'spód, dolna część czego' (zob. *apačia*). — Segment -v- w *užvačia*, *ažvačia* pochodzi z konsonantyzacji samogłoski *u*, należącej do praep. *užu*, *ažu* (*užu-ati-, *ažu-ati-). Hiat jest pokonywany w inny jeszcze sposób: przez ściągnięcie sekwencji *u.a* w dyftong *ua, skąd *uo*, por. war. *užuotis* 1 p.a. 'miejsce osłonięte od wiatru', *užuočia* 2 p.a. lub *užuóčia* 1 p.a. 'ustronie, zacisze', przen. 'tajemnica' (por. PAŽ 516), ⇒ drw. *užuotūs* 'ustronny', *užuóčias* 'tajemniczy'). Zob. też *užuot*. — Pochodne przysłówki: *ažaciã* 'na uboczu, w niewidocznym miejscu', war. *ažaciõm*, *užaciõm*, *ažaciõs*, *užaciõs* (z niejasnym -r-: *ažarčios* b.z.a., zob. LD § 248); *ažaciaĩ* a. *užaciaĩ* ts. (*Padėk ažaciaĩ, kad vaikiai nerastų* 'Połóż

«ažačiai», żeby dzieci nie znalazły»), war. *ažačiaiš*; *užačiōj* ‘na uboczu, w ustronnym miejscu’. Drw. *užačiausias* ‘najbardziej ustronny’ (o miejscu, w którym coś się zapodziało). Tu też prepozycja stlit. *užuočiai* z gen. ‘obok, przy’ (zob. PAŽ 516).

ūžantis, -čio 1 p.a., *užantis* 2 p.a. 1. ‘zanadrze, pazucha’ (*pīnigus nešiōti užantys* ‘nosić pieniądze za pazuchą’), war. *ūžantē*, 2. ‘wnęka w przedniej części pieca, do której wygarnia się popiół i węgle’, 3. ‘zapadły kąt, zakątek’. SD¹ *ažuuntis* «nadra» [‘miejsce pod ubraniem na piersi, pazucha, zanadrze’, SPXVI]. Od zwrotu przyimkowego *už antį lub *ažu antį ‘za pazuchę (włożyć rękę)’, por. *añtis* ‘pazucha, zanadrze’. Por. LEW 1174, ALEW 37n. Wsch.-lit. *ažañtis*, *ažañčius*, *ažañtē* (por. łot. *azuōts*, *azuōte* ‘pazucha’), war. z aferezą: *žañčius*, *žuāñtis*.

ūžas 4 p.a. wsch.-lit. ‘wąż’ (syn. *žaltys*) — zapoż. ze stblr. *užь* ‘wąż; żmija; diabeł wcielony w węża’, por. błr. *vuž*, *vužá* a. *vūža* ‘wąż’. Z innymi tematami: *ūžis* 2 p.a. (ZTŽ), *užys* 4 p.a. (LZŽ). Krótkowokaliczne war. *ūžas* 4 p.a. (DVŽ, NDŽ) i *užys* 4 p.a. (LZŽ) są objawem neoapofonii *ū* ⇒ *ũ*. Potwierdzają to takie sławizmy, jak *trūpas* ⇒ *trūpas*; *blūdnas* ⇒ *blūdnas* i *ūturka* ⇒ *ūturka*.

ūždaras 3 p.a., wsch.-lit. *āždaras* 3 p.a. ‘zaprawa do potraw (mleko, śmietana, tłuszcz), okrasa, omasta’ — sb. postvb. na -a- od vb. cps. *uždaryti* ‘zaprawić jedzenie, okrasić’ (zob. *daryti*). Podobne deverbativa to *pādažas* ⇐ *padažyti*; *pāvilgas* ⇐ *pavilgyti*. Dalej por. *ūžkulas* i *ūžtrinas*.

ūždarbis, -io 1 p.a., *uždarbys* 3 p.a. 1. ‘zarabianie, zarobkowanie’ (*Eidavom ant uždarbio į girią* ‘Chodziliśmy na zarobek do lasu’), war. *uždarbē*, 2. ‘zarobione pieniądze, zarobek’ (*Daugiau nuveiksi, didesnis ir uždarbis* ‘Więcej zrobisz, dostaniesz większą zapłatę’), war. *uždarbē*. Drw. apofoniczny na SO *darb-* ⇐ *dirb-* od vb. cps. *uždirtbi* ‘zarobić, zapracować’. Por. *dárbas*, *dirbti*. — Vb. denom. *uždarbiáuti* ‘pracować dla otrzymania wynagrodzenia’ (strukturalnie odpowiada pol. *zarobkować* ⇐ *zarobek*).

ūždas 2, 4 p.a. 1. stlit. ‘suma pieniędzy włożona w wykonanie jakiegoś zadania, nakład’, SD «nakład» (syn. *uždėjimas*, *inkrova*), 2. gw. ‘zastaw; podatek’, 3. gw. ‘odsetki płacone przez dłużnika, procent’ (syn. *ūždėlis*). Analiza: *užd-a-s*, drw. od neoosn. *užd-*, którą wyabstrahowano z formy *uždėti* w następstwie reanalizy vb. cps. *už-dė-ti* ‘zastawić, oddać w zastaw’ (zob. *dėti*) według klasy czasownikowej na -ė-. Podobnie objaśniają się inne, porównywalne z *ūždas* produkty resegmentacji, mianowicie *āpdas*, *iñdas*, *iždas* i *priėdas*, zob. SBS II, 140n. Nie do przyjęcia jest podana w NIL 60 i ALEW 182, 1159 analiza *už- + *-das oraz wywód -das z pie. tematu werbalnego *-dh₃-ó-, gdzie *-dh₃- ma być formą SZ od pwk. *deh₃- ‘dać’. Typ kompozycyjny postulowany w tym wypadku dla bśł. (zob. BSW 57, s.v. -da-, LEW 112) nie znajduje żadnego oparcia porównawczego. Por. alternatywną reanalizę w *ūždėlis*.

ūždėlis, -io 1 p.a., *uždėlys* 3 p.a. (wsch.-lit. *aždėlys*) 1. ‘zastaw, poręczenie pieniężne’, 2. ‘fant, przedmiot do wygrania na loterii’, 3. gw. ‘podatek’, 4. gw. ‘odsetki płacone przez dłużnika, procent’, 5. gw. ‘ostatnie dziecko w rodzinie’ (syn. *išdėlis*) — derywat na -lis od neoosn. *uždė-*, pochodzącej z reanalizy vb. cps. *už-dė-ti* ‘oddać w zastaw, zastawić’ (zob. *dėti*, *ūždas*). Podobnie zbudowane wyrazy to *iñdėlis*, *išdėlis*, *sándėlis*. Por. odmienną reanalizę w *ūždas*.

Uždušinėš, -ių 2 p.a. f.pl. gw. 1. ‘dzień modlitw za umarłych, dzień zaduszy, Zaduszki (2.XI.)’, 2. ‘nabożeństwo za zmarłego’. Analiza: *Už-duš-inėš*, kalka hybrydalna polskiego wyrazu *Za-dusz-ki* (por. *dūšià* ‘dusza’). Suf. -inėš jak w syn. *Vėlinėš* ⇐ *vėlė* (zob.). — War. *Zadūšnos*; ZTŽ: *Zōduška*, *zodušnà dienà*.

užēlis, -io 2 p.a. wsch.-lit. ‘w cepach: rzemień łączący bijak z dzierzakiem, tzw. gązwa’ (LzŽ) — z substytucyjnym -ž- za -z- zapożyczone ze stbłr. *uzelb*, *uzolb*, -zla ‘węzeł; pakunek’, por. błr. *vúzel*, gw. *húzel*, ros. *úzel*, -zlá ‘węzeł’. Z innym sufiksem: *užikas* 1 p.a. ‘gązwa’ (ZTŽ). Brak w LKŽ.

užgáuti, *užgáunu*, *užgavaũ* 1. ‘dotknąć (palcem, ręką)’, 2. ‘uderzyć, zbić’, 3. ‘zranić, boleśnie ugodzić; zranić słowem’, 4. ‘ubliżyć komu, obrazić kogo’, 5. DP ‘zachwycić, zajmować’ — jedna z formacji prewerbialnych czasownika *gáuti* ‘dostać, uzyskać’ (zob.). — Drw. *užgaulē* 1 p.a., ‘obraza słowna, obelga’ (*Užgaulē yra užgavimas blogu žodžiu* ‘U. to obrażenie [kogoś] złym słowem’), por. *apgaulē* ← *apgáuti*. War. akc. *užgaulē* 1 p.a., *užgaulē* 3 p.a. War. m. *užgaulis* 1 p.a., *užgaulys* 3 p.a. — Neosn. *užgaul-*: *užgaulis* 1. ‘stanowiący obrazę, obraźliwy, obelżywy, ubliżający komu’ (*užgaũlūs žodžiai* m.pl. ‘obraźliwe słowa’), 2. ‘skłonny do obrażania się’, 3. ‘pamiętający krzywdę – o psie’ (*Šunys yra užgauli, neužmiršta mušimo* ‘Psy są pamiętliwe, nie zapominają bicia’), vb. denom. *užgaulinėti* a. *užgaulióti* ‘lżyć, obrażać, ubliżać, krzywdzić’. — Jest bliskoznaczna formacja *užgaudlioti* b.z.a. ‘obrażać’, utworzona sufiksem -lio- od neosn. *gaud-* ← *gáudyti*; paralela: *pérspeð(lioti)* od *spéð(éti)*. Inaczej Pakerys, *Balt* LII:2, 2017, 303, gdzie analiza *užgau-* + -*dlioti*. — Inne drw.: *užgavėjas* a. *užgavikas* ‘ten, kto komuś ubliża, kogoś znieważa’, *užgavimas* ‘uderzenie kogo, ubliżenie’.

užgertas 1 p.a. gw. ‘jedna z dwóch żerdzi służących do rozpięcia sieci na rzece’ — przypuszczalnie z **užkertas* przez interwokaliczne udźwięcznienie *šk* > *žg*. Sb. postvb. od vb.cps. *užkertu*, -*kiřsti* ‘zaciąć; zagrozić komu drogę’. Por. wtórne *žd* w *kuždėti* < *kuštėti* i wtórne *zd* w *grebėzdas* < *grebėstas*. Por. sb. postvb. na SO: *užkarta* 1 p.a. m.in. ‘nacięcie, zacięcie; ogrodzenie pola a. łąki’.

užỹčkas stlit. ‘pożytek, korzyść, zysk’. Dwoistość form *pažỹčkas* : *pažỹtkas* (zob.) przemawia za tym, by *užỹčkas* zakwalifikować jako wariant do **užytkas*, mianowicie powstały przez dysymilację *tk* w *čk*. Formą źródłową było tu pol. *użytek*, -*tku*. Podobną dysymilację zwartych zaświadcza *pridėčkas* < *pridėtkas* (zob.). Por. SLA 230, LEW 1174, POLŽ 658, gdzie jednak zignorowano dysymilację jako proces transpozycyjny. (NB. Odwrotna zmiana, *čk* > *tk*, wytworzyła *pažỹtkas* ‘pożyczka’ jako war. do *pažỹčkas*). — Jest jeszcze *žỹčkas* ‘użytek, korzyść’, objaśniane dwojako: jako war. ‘wyabstrahowany z *užỹčkas*’ (tak SLA 248, LEW 1304) lub jako wariant zmieniony z *užỹčkas* drogą aferezy (tak POLŽ 659). Ale jest tu też inna ewentualność. Wziąwszy pod uwagę to, że *užỹsti* jest zwykłą wymową formacji prewerbialnej *užỹžsti* ‘zakwitnąć’, wolno przypuścić, że zapożyczenie *užỹčkas* zostało zinterpretowane jako **už-žỹčkas* (por. *pa-žỹčkas* ‘pożyczka’), i że to właśnie otworzyło drogę dla derywacji deprefiksacyjnej, czyli dla *žỹčkas*.

užkaboris, -io 1 p.a., *užkaborys* 3 p.a. 1. ‘małe, ciasne, ustronne pomieszczenie, ciasny kąt’, 2. ‘zapadły kąt, zapadła dziura’, 3. gw. ‘zapiecek’, 4. gw. ‘ustęp’. War. *užkabaris*. Ze względu na obecność bliskoznacznego wyrazu *užkamaris* 1 p.a., *užkamarys* 3 p.a. ‘małe pomieszczenie za kuchnią; składzik, spiżarnia przy komorze; ustronne miejsce, zakątek’ (war. *užkamoris*) bardzo prawdopodobne jest zapożyczenie pol. wyrazu *zakamarek*, ściślej: kalka hybrydalna formacji *za-kamar-*, z lit. *už-* za pol. *za-* i lit. *kamar-* jak w sławizmie *kamarà* (zob.). Dalsze zmiany, mianowicie zastępstwo *kamar-* przez *kabar-* i *kamor-* przez *kabor-*, pozostają na razie niewyjaśnione. Por. *užkeniaũžis*. — Na skutek adideacji *užkamaris* do *kambarys* ‘izba, pokój mieszkalny’ (zob.) pojawił się war. *užkambaris* 1 p.a. ‘małe pomieszczenie za kuchnią, składzik; zakątek, zakamarek; boczna uliczka; miejsce przy piecu, gdzie wygarnia się popiół’ (brak u Kabašinskaitė 1998).

užkeniaũžis, -io 1 p.a. gw. 1. ‘ciemny, ciasny kąt’ (*Bėk ten į užkeniaũžį, pasislėpk*,

neras ‘Biegnij tam do *užkeniaušis*, schowaj się, nie znajdą [cię]’), 2. ‘ustronne miejsce, zapadły kąt’ (*Kur tu čia gyveni tokiamė užkeniaušyje* ‘Gdzie ty tu mieszkasz w takim zapadłym kącie’). Niejasne. Por. *užkaboris*.

užkulas 1, 3 p.a. ‘tłusta omasta do potraw’ — sb. postvb. na -a- od vb. cps. *užkulti* m.in. ‘okrasić potrawę’ (zob. *kulti*). Por. syn. *užtrinas* ⇐ *užtrinti*; *uždaras* ⇐ *uždarýti*.

užkurỹs, -io 3 p.a. 1. ‘mąż idący na gospodarkę żony; zięć przyjęty do domu teściów’ (war. *ūžkurỹs*), 2. ‘drugi a. trzeci mąż na gospodarce wdowy’ (syn. *užtupỹs*), 3. gw. ‘wdowiec’ — nomen agentis na -ys od vb. cps. *užkurti* stlit. ‘wziąć za żonę; poślubić żonę zmarłego brata’ (m.in. BRB), refl. *užsikurti* ‘osiedlić się, urządzić się na nowym miejscu’. Odpowiednik łot. *uzkuris*, *ūzkurs*. Por. pol. gw. *wstępień* m.in. ‘chłop, który się przyżenił do gruntu’, nazw. *Stępień* (SGP VI, 173) ⇐ *wstąpić* (na cudze gospodarstwo). Synonimami wyrazu *užkurỹs* są *ánčtupas*, *ažýšsūnis*, *išōdas*, *preikuras*, *preikšas*, *ūžgulis* oraz zapożyczenia *priimčius*, *primōkas*. Būga, RR II, 322 zakładał znac. etym. ‘taki, co idzie na gotową, urządzoną (*užkurtas*) gospodarkę’. LEW 319: ‘Nachbauender, Anbauender’ oder ‘Nachheizer’. — Drw. *užkurė* b.z.a. ‘druga żona’ (war. *ūžkūrė*), *užkurinė* ‘panna a. wdowa, która wychodząc za mąż, chce przyjąć męża do swego domu’, *užkuriomis eiti* a. *išeiti* ‘zostać užkurem’, war. *užkuriōm*, *ūžkuriōm* (*Užkuriomis eiti gali ir už mergos, ir už našlės* ‘Jako užkur możesz iść i do panny i do wdowy’. *Išejo užkuriom ažu našlės su keturiais vaikais* ‘Został užkurem u wdowy z czworgiem dzieci’). Cps. *senakurỹs* ‘dawny, zasiedziały mieszkaniiec’ (por. *sėnas*). — N.m. *Užkuráičiai*, od patronimicznego nazw. *Užkuráitis*, *Užkuraitis* ⇐ *Užkurỹs*.

užłos, -ų 2, 4 p.a. f.pl. 1. ‘strop z niepowiązanych żerdzi w spichrzu lub w sieni’ (*Ne lubos, ale užlos an klėties*), 2. gw. ‘przestrzeń nad stropem, strych’, 3. gw. ‘sufit w izbie, zrobiony z desek leżących na poprzecznych belkach’. War. *ūžlės*, m. *užlai* i *ūžliai*, sg. *ūžlas* [‘strych’]. Obok tego: *ūžlas* ‘blaszana pokrywa komina, chroniąca strzechę przed iskrami’. Trudne. Może derywat od neoosn. *užl-*, wynikłej z resegmentacji wyrazu *ūžlanda* m.in. ‘poddasze, strych’ ⇐ *užlįsti* (zob. *lįsti*)⁷³⁷. Wzorem dla takiej segmentacji mogły być rzeczowniki na -anda (*balánda*, *rakandà*, *skalánda*). Por. derywację *rabañtai* ⇒ *rābos*. — Zdrob. *užlėliai*, *užlikės*, *užliūkės*. N.rz. *Užlà*, cps. *Užlupỹs*, nazwa łaki *Užlapievis*.

užrōžyti, *užrōžiju*, *užrōžijau* przest. ‘zakazić ranę, doprowadzić do zakażenia’, zwykle refl. *užsirōžyti* ‘zakazić sobie ranę’ (*Parsivarė su vinia koją, ir užsirōžijo* ‘Przebił sobie nogę na gwoździu, i wdało się zakażenie’) — zapoż. z pol. *zarazić*, -zę ‘wywołać chorobę zakaźną’, *zarazić się* ‘zostać zarażonym’, por. Brückner 1877, 128. Paralela: *išrōžyti* ⇐ pol. *wyrazić*, -zę. LEW 744, s.v. *rōžyti* 1 wychodzi raczej od pol. *razić*. Odpowiednik błr. *zarazībь*, -ražų z powodu akcentuacji nie wchodzi w grę jako źródło. — Przez dekompozycję powstało simplex *rōžytis* ‘o ranie: jątrzyć się, ropieć’.

užsegtas: SD¹ <vsektas> «powłoka» (syn. *apvilkis*) — sb. postvb. od vb. cps. *už-si-sėgti* ‘zapiąć się, zapiąć sobie’, zob. *sėgti*. — Inne drw.: *užsegtiuvė* ‘skórzane obszycie kołnierza’, przest. *užsegtuvės voverinės* SD «koski księże» [stpol. *kożki*, *koski*, *kóski* f.pl. ‘rodzaj futrzanej pelerynki z kapturkiem, oznaka godności duchownej’, SPXVI].

užstolis, -io 1 p.a. przest. ‘kto staje w czyjejs obronie, obrońca’ (DP *užstoliu* instr.sg. ‘zastępca’) — dewerbalny rzeczownik na -lis od neoosn. *užsto-* ⇐ vb. cps. *už-stó-ti* m.in. ‘zastąpić kogo; ująć się, wstawić się za kim, wziąć w obronę’ (zob. *stóti*). Paralele: *añtstolis*, *núostolis* i *priestolis*. Por. syn. *užstojis* ‘obrońca’ ⇐ prs. *užstóju* (DP *užstojėjas* ‘zastępca’).

⁷³⁷ Według Dowkonta źródłem *užlos* miałby być czasownik *užlėisti* ‘zawiesić’, por. cytat zamieszczony w LKŽ XVII, 654, s.v. *užlos* 2 ‘priemenės lubos, jos aukštas’.

ũžti, *ũžia*, *ũžē* ‘szumieć, wydawać szum (o wietrze, morzu, falach, o lesie), powodować hałas’, w gwarach też ‘wyć, gwizdać, dźwięczeć, świstać (o bacie)’. SD¹ *ũžiu* «chełsczę; gluczę [‘bełkotać, chłupotać’]; szumię». Dźwiękonaśladowcze, podobnie jak syn. *ōšti* i *ōžti*. — Drw. *ũžauti* ‘huczeć (o wietrze, morzu), szumieć (o lesie), hałasować’, *ũžčioti* ‘poruszać się mocno, gwałtownie (o falach), wylewać się (o wodzie z beczki), buchać (o płomieniach); bić (o pulsie); chwytać, przenikać (o dreszczach); kwiczeć (o świniach); kołysać (dziecko na ręku)’, *ũžēti*, -ja, -jo ‘szumieć, hałasować (o dzieciach)’, też o gwarze rozmów, o huku armat (SD *ižũžēt* «wyszumieć, wyszaleć»), *ũžinti* ‘robić szum, hałas; nawoływać się w lesie; zachęcać do czego’. — Nomina: *ũžesys* ‘szum, np. o wietrze w gałęziach, o leżącej się wodzie; odgłos pracującej maszyny; hałas, zgiełk’, *ũžimas* ‘niski odgłos, przeciągły szmer, hałas; brzęczenie (pszczoł)’), *ausũ* *ũžimas* ‘szum w uszach’, *galvōs* *ũžimas* ‘szum w głowie’, *apkurtinamas vētros* *ũžimas* ‘ogłuszający szum wichru’, *ũžlē* ‘zabawka, za pomocą której wywołuje się huczenie’ (Otrębski 1934, 84, 323). Cps. *ũžiā-galvis* ‘narwaniec, awanturnik’ (por. *galvā*), SD «mozgowiec, szumiłeb» (syn. *smagenius*) – kalka złożenia pol. *szumi-leb*. — Neoosn. *ũžēj-*: *ũžējimas* ‘szum’ (por. *drebéjimas* ⇐ *drebéti*).

ũžtrinas 3 p.a. ‘omasta, zaprawa do potraw’ — sb. postvb. na -a- od vb. cps. *užtrinti* ‘zatrzeć, zacierać’ oraz ‘okrasić, omaścić, zaprawić potrawę skwarkami’. Por. syn. *ũžkulas* ⇐ *užkulti*; *ũždaras* ⇐ *uždaryti*. — Z innym sufiksem: *ũžtrinalas* ‘omasta’. Por. syn. *prāmetalas* ⇐ *pramēsti*; *pavilgalas* (ob. *pāvilgas*, *pavilgā*) ⇐ *pavilgyti*.

užūomina 1 p.a. ‘niewyraźna wzmianka, danie czegoś do zrozumienia, aluzja, przytyk do kogo lub czego’ (*Neaiški užūomina* ‘Niejasna aluzja’. *Kalbėti užūominomis* ‘Mówić w sposób aluzyjny, z niedomówieniami’) — sb. postvb. na -ā- od vb. cps. *už-si-miñ-ti* ‘napomknąć, wspomnieć krótko, mimochodem, zrobić aluzję do czego’ (zob. *miñti*). Prefiks *užuo-* koresponduje z prvb. *užu-*: liter. *už-* (zob.), por. *užūolanka*, *užūomazga*.

užūot adv. ‘zamiast’, np. *Užūot dirbęs, jis kalbā* ‘Zamiast robić, gada’. *Užūot keliāvēs į miēstą, jis pasiliko namiē* ‘Zamiast jechać do miasta, został w domu’. War. wsch.-lit. *ažūot*. Pochodzenie nierozpoznane, zob. LEW 1175, ALEW 1160. Por. może *užūočia* s.v. *užačia*.

užūovėja 1 p.a., wsch.-lit. *ažūovėja* 1 p.a. 1. ‘miejsce osłonięte od wiatru; schronienie przed wiatrem’ (*Krūmuos – nors gyvuliam užūovėja, o lauke kur pasidėsi* ‘W krzakach było ma przynajmniej «užūovėja», a w polu gdzie się podziejesz’. *Einam až triobos ažūvėjon* ‘Chodźmy za chatę, gdzie nie ma wiatru’), 2. przen. ‘pociecha, ukojenie’ (*Kur rasiu užūovėją nuo visų vargų?* ‘Gdzie znaleźć schronienie przed tymi wszystkimi niedolami?’). Drw. od zwrotu przyimkowego **užu vėjo* dosł. ‘za wiatrem, z tyłu wiatru’, zob. *vėjas*. Znacz. etym. ‘miejsce zawietrzne’ (por. pol. *zawietrzna strona okrętu* ‘strona przeciwległa do tej, w którą uderza wiatr’). War. gw. *užūvėja*, *užūvėja*, *ažūvėja*, z aferezą: *žūvėja*. — Drw. wsteczny: *užūov-ė* ‘miejsce osłonięte od wiatru’. Zakłada reinterpretację złożenia z *ovėja* na drw. sufiksalny: *užuov-ėja* (por. typy *geradėja* i *audėja*). Paralela: *piēt-vėjis* ⇒ *piētv-ėjis* ⇒ *piētv-is*. — Antonimem jest tu *atāvėja* ‘miejsce na wietrze, wietrzne miejsce’ ⇐ **ata vėjo*, dosł. ‘od strony wiatru’.

užvyrgeldas b.z.a. przest. ‘odszkodowanie za zabicie człowieka’ (Dowkont) — formacja hybrydalna złożona ze zwrotu *už vyrą* ‘za mężczyznę, za człowieka’ i członu *ogeldas* ⇐ nwn. *Geld*, pl. *Gelder* n. ‘pieniądze’. Por. Čepienė 189.

V

và 1. wykrz. ‘oto, tu oto – gdy wskazuje się w pobliżu siebie: (*Và, ką aš radau* ‘Oto, co znalazłem’. *Eikš va čia!* ‘Chodź tu!’), też zdwojone *va-và* (*Atsiguliau ir vavà – greitai mano užsnausta* ‘Położyłem się i oto [wnet] szybko zasnąłem’). Formy inaczej rozszerzone: *và-gi* (*Vàgi tasai atėjo* ‘Oto ten przyszedł’), *và-kur* ‘oto gdzie’, *va-jè* ‘ojej’ (*Vajè, tu neik ten* ‘Ojej, ty nie chodź tam!’; por. *o-jè* ‘ojej’) oraz *o-và* ‘o tak, ach oczywiście’. — 2. wykrz. *vā* ‘oto tam – gdy wskazuje się dalej od siebie’ (*Vā kur buvo arklio bėgta* ‘Tam oto biegł koń’). — 3. wykrzyknik towarzyszący innemu: *Và Jėzau!* ‘O Jezu!’ — Lit. *và* jest wraz z *vāt* (zob. niżej) zapożyczeniem białoruskim, por. błr. *vo* 1. ‘oto’ (*Vo jak!* ‘Oto jak!’), 2. ‘na, weź!’ (*Na. Vo tabe!*), również gwarowe północno-zachodnie (PzB 1, 320) i rosyjskie pot. *vo* (Anikin 8, 17). — War. *vāt* ‘oto’ (*Vāt kokia piktyba* ‘Ot jaka złość’. *Vāt teip linksmina dūšių, ažu širdies tveria* ‘Oto tak duszę raduje, za serce chwyta’) ← błr., ros. *vot*. — War. *òt* ← pol. *ot, oto*. Por. LEW 519, 1197, GJL III, §§ 840n.

vābalas 3 p.a. 1. ‘chrząszcz, owad tęgopokrywy, Coleoptera’, 2. ‘jakikolwiek owad, pasożyt’ (*Jau tų vabalų – utėlių, blusų – neturėjom* ‘Już tych pasożytów, wszy, pcheł, nie mieliśmy’), 3. ‘jakiejkolwiek żywe stworzenie, zwierzę, płaz lub ptak’. War. z apofonią *vāb-* ⇒ *vāb-* w osnowie: *vóbalas*; z apofonią sufiksalną 1° *ā* ⇒ *ā/o*: *vābolas*, f. *vābolė/vabolė*; *vóbolas* (zob. też *vambolė*), 2° *ā/o* ⇒ *uo*: *vābuolas*, *vóbuolas* (tu też SD *vabuolas* 1. «chrząszcz», 2. «krowka robak», *vabuolas ragotas* «jelonek robak»; *vabuolai ir kirmelės* SP «bący i robacy»). Odpowiedniki łotewskie: *vabale*, *vabals*, *vabele* 1. ‘chrząszcz, Käfer’, 2. ‘żuk gnojowy, Mistkäfer’. Formy łot. *vabule*, *vabuole* i *vabaļa* są nazwami krów o czarnej lub brązowej maści, por. ME IV, 428. — Odpowiedniki innojęzyczne pokazują osnowę **ueb-*, por. ze słowiańskiego ros. gw. *vėblica* ‘robak, robak w kiszkaach’ (BSW 336, REW I, 176, Anikin 6, 157); z germańskiego: stwn. *wibil* ‘chrząszcz; wołek zbożowy’, ags. *wibba* ‘żuk gnojowy’. Stąd sugestia, że praforma bałtycka mogła mieć postać **ueb-el-*, i że zmieniła swój wokalizm podobnie jak wyrazy *vākaras* ‘wieczór’ (por. scs. *večerū*) i *vāsara* ‘lato’ (por. scs. *vesna*, łac. *vernum*). Zob. LEW 1176, LEGR § 24 d., Skardžius, RR 4, 429n., Stang 1972, 60, ALEW 1161. — Drw. *vabalē* ‘błyszczka na ryby’ (syn. *blizgė*), *vabalikė* ‘mała dziewczynka’ (dosł. ‘robaczek’), *vabaliukas* ‘spinka do włosów’. Cps. *júodvabalīs* ‘żuk gnojowy, Geotrupes stercorarius’ (por. *júodas*), *maĩtvabalīs* ‘chrząszcz żerujący w padlinie, Silpha’ (por. *maità*). — N.rz. *Vabalà* a. *Vabalē*, *Vābalas* 3x, *Vabalys*, *Vabalēlis*, *Vabálka*, *Vabálkšnė*, n.jez. *Vabalinis*.

vabzdys, -*džio* 4 p.a., *vābzdis* 2 p.a. ‘owad, insekt’. War. nazalizowany: *vamzdys*, *vaĩzdīs*. Pochodzenie niejasne. Być może z sonoryzacji *pst* > *bzd* w praformie **vapstys*, por. *žvaigždė*, *švygždà*, *remezdvà*. Wtedy sb. **vapstys* byłoby derywatem od wykrz. *vāpst*, por. *Gyvatė vāpst ir įkando* ‘Żmija «vapst» i ukąsiła’. Pokrewieństwo z *vab-* jak *vābalas* ‘chrząszcz’ – przyjęte w LEW 1176 («Mit anderer Erweit[erung] zur Wz. von *vābalas*») – nie zostało należycie uzasadnione. Jak można zestawiać *-bzd-* z *-al-*? NB. Sabaliauskas 1990, 292 wymienia *vabzdys* jako jeden z neologizmów wprowadzonych do języka literackiego przez J. Jablonskisa (zob. też Buck 192). — Drw. *vabzdė* ‘mszyca, pchła ziemna, szkodnik roślin’ (syn. *sprāgė*), *vabzdynas* ‘skupisko owadów, miejsce gdzie jest dużo różnych owadów’, cps. *vabzdžiaėdis* ‘owadożerny’ (por. *ėd-*). Vb. denom. 1. *vabzdinėti* ‘łapać owady, zbierać owady’, 2. *vabzdžiauti* ts., 3. *vabzdžiauti* ‘kąsać, kłuć – o owadach’, *išvabzdžiauti* ‘o robakach: toczyć, drążyć, wygryzać’.

vad-, dewerbalne nomina na SO *vad-* od *ved-* (por. *vedù*, *vèsti* ‘wieść, prowadzić’): *ātvadas* ‘wolne miejsce, przestrzeń między przedmiotami, luz (w bucie), uchylene drzwi; swoboda ruchów’ (⇒ *atvadùs* ‘luźny, nieskręcony – o nici’), *išvada* ‘wywód, wniosek’, *īvada*, *īvada*, zwykle *īvadas* ‘wprowadzenie, podręcznik w formie wstępu; wstęp, przedmowa’, *īvadai* m.pl. ‘tylne drzwi’, *īvadýbos* f.pl. ‘robienie czegoś po raz pierwszy’, *īvadýnos* (zob. *īvedýbos*), *īvadùs* ‘taki, którego można dużo zjeść a. wypić, mający dobry smak, smaczny, apetyczny’ (dosł. ‘dający się łatwo wprowadzić’), *īvadžiaĩ* m.pl. ‘lejce’, *núovada* ‘cyrkuł, rewir, posterunek policji (w przedwojennej Litwie)’, *núovadas* ‘ściek, dren’, *pavadà* (zob.), *pavadùs* 1. ‘który łatwo daje się prowadzić, np. o koniu, krowie’, 2. ‘pomyślny’ (*Bitēs man pavadù* ‘Pszczoly udają mi się’), *sāvada* (zob.), *vadà* (zob.), *vadagà* żm. ‘kopka siana’ (KRŽ), *vādala* c. ‘włóczęga; obibok’ (⇒ vb. denom. *vādaloti* ‘ciągać, targać, włóczyć; toczyć (pnie); powoli żuć’, refl. *vādalotis* ‘włóczyć się, wałęsać się; walać się, pętać się pod nogami’)⁷³⁸, *vādalas* ‘włóczęga; gromada ludzi’, *vādas* (zob.), *vadikas* przest. ‘oswojony ptak używany do wabienia ptaków łownych, Lockvogel’ (czy to nie zostało przekształcone z *vobikas*?), *vadùs* ‘który łatwo daje się prowadzić’, *vādžios* (zob.). — Cps. *antrāvada* ‘druga żona’ (syn. *antravedē*, *añtrapatē* i *pavadà*), *trečiāvada* ‘trzecia żona’ (por. *trečiavedýs*), — N.m. *Ažūvadžiaĩ*, *Pavadžiaĩ*. — Ze słowiańskiego por. np. pol. *powód*, *przewód*, *rozwód*, *wodza*, *wódz*, *podwoda*.

vadà I 4 p.a. ‘(u zwierząt) miot, potomstwo pochodzące z jednej ciąży lub z jednego lęgu’ (*Abu paršiukai tos pačios vadōs* ‘Oba prosięta [są] z tego samego miotu’. *Leliai išveda dvi vaikų vadas*). Formacja dewerbalna na SO *vad-* ← *ved-*, por. *vedù*, *vèsti* ‘wieść’ (LEW 1176). Takie nomen prymarne ma paralele w *bradà* ← *bredù*; *našà* ← *nešù*; *skalà* ← *skeliù*. Z drugiej strony nie można wykluczyć ewentualności, że jest to formacja postwerbalna od iter. **vadyti* a. **vadoti*, znac. etym. ‘wydawać na świat’, por. łot. *vadātiēs* ‘(o bydle) spółkować, płodzić się; być w ciąży’, ros. *vývod detėnyšej* ‘wylęganie piskląt’.

vadà II 4 p.a. ‘powód, przyczyna, pobudka, pretekst’ (*Buvo, žinoma, ir vadà, be vadōs nedarė* ‘Był, rozumie się, jakiś powód, bez powodu [tego] nie robił’) — formacja postwerbalna od iterativum **vadyti* a. **vadoti* (por. *vèsti* ‘wieść’, *vadžiōti* ‘wodzić’), podobna do psł. **povodŭ* ← **povoditi* ‘prowadzić, kierować czymś postępowaniem’, por. ros. *póvod*, -a ‘powód, przyczyna, pobudka’, pol. *powód*, -u ts., czes. *původ* ‘pochodzenie; przyczyna’ (zob. Boryś 474). Por. LEW 1176. — Podobna budowa: *īvada* m.in. ‘pokusa, próba, na jaką się kogoś wystawia’ (syn. *īvoda*), *īvadam* adv. ‘łudzając kogo, wabiąc, kusząc, mamiąc’ (scil. sprzedawać), np. *īvadam īvadam ir īvilioja pirkti saldainius ir barankas* ‘Wabi, wabi, aż skusi do kupna cukierków i obwarzanków’.

vādas I 4, 2 p.a. 1. ‘wódz, dowódca, przywódca’, 2. ‘przewodnik’, 3. ‘pierwszy głos w chórze’ — sb. postverbale od **vadyti* ‘wodzić’ (por. łot. *vadīt* i słow. *voditi* ts.), zanikłego iterativum na SO *vad-* do *vedù*, *vèsti* ‘wieść, prowadzić’. Zob. *vadžiōti* ← **vadžiau*, **vadyti*. Paralele: *gānas* ← *ganyti*; *sākas* ← **sakyti* (*sakiōti*). Odpowiednik łot. *vads* ‘przewodnik, sternik wśród flisaków na Dźwinie; pomocnik flisacki’ ← *vadīt*. — W słowiańskim por. °*voda* ← *voditi* w scs. *vojevoda* ‘dowódca, wódz’, stpol. *wojwoda* ‘najwyższy urzędnik królewski’, czes. *vévoda* ‘wojewoda; książę’ (Boryś 706). — Drw. *vadéiva* ‘herszt, prowodyr’ (por. GJL II, § 123). Cps. *kariovadas* BRP ‘dowódca, Feldhauptmann’ (por. *kārias*), *karvadas* BRB ts., *šimtvadýs* BRB ‘setnik’ (por. *šimtas*), *vadāvietė* ‘sztab, punkt dowodzenia’ (por. *vietà*).

⁷³⁸ Inaczej LEW 1177, który postuluje wywód *vād-aloti* ← *vèsti*. Kłopot w tym, że *-aloti*, będąc neosufiksem, nie może pociągać za sobą apofonii *ved-* ⇒ *vad-*. Za denominalnym pochodzeniem *vādaloti* przemawia zresztą akcent, zgodny z osnową *vādala*.

vādas II 4 p.a. ‘sieć ciągniona, niewód’ — dublet do *nēvadas*, *nevādas* ‘niewód’, powstały przez odrzucenie członu *ne-* (paralele: *klūsas* ⇐ *nekłusas; *spiečnas* ⇐ *bespiečnas*). Chodzi tu o formę transpozycyjną wyrazu stbłr. *nevodъ*, błr. gw. *nēvad*, -a (zob. s.v. *nēvadas*). Inaczej LEW 1177: wyraz litewski ma być spokrewniony ze słowiańskim. Literaturę na temat ros. *nēvod* referuje REW II, 206n. NB. Łot. *vads* ‘skrzydło niewodu; mały niewód’ może być pożyczką ze śrdn. *wade* ‘Netz’ albo z liw. *vada* ‘Zugnetz’ (ME IV, 431).

vādas III 4 p.a. przest. ‘zastaw, rękojmia; zakładnik’. Prawdopodobnie sb. postverbale od zaginionego **vadyti* ‘ręczyć, gwarantować’, podobne do *vādas* I. BSW 344 przyjmował twór intralitewski, mianowicie drw. apofoniczny od *vedū*, *vēsti* ‘wieść, prowadzić’. Z kolei ME IV, 431 (s.v. *vaduôt*) wskazywał na nawiązania łacińsko-germańskie, które pozwalają mówić o wyrazie odziedziczonym. Por. łac. *vas*, *vadis* m. ‘gwarant, poręczyciel, zakładnik’ < **uad*^h- < pie. **uod*^h- (Schrijver 1991, 454, 464; zmiana *o* > *a* w sylabie otwartej i w pozycji po *m*, *u*, *l*, por. Meiser 1998, 84); goc. *wadi* n. ‘zastaw, fant’, ags. *weddi* n. ts., stwn. *wetti* n. ts., nwn. *Wette* f. ‘zakład’ < pgerm. **wadja*- < pie. **uod*^h-*jo*-. De Vaan 655 wyprowadza łac. *vas*, *vadis* z rzeczownika pierwiastkowego pie. **uod*^h-s. Na tym tle można by ująć lit. *vādas* jako refleks formacji tematyzowanej, pie. **uod*^h-o-. Inaczej IEW 1109 i EWD 1561, gdzie przyjęto pierwiastek z wokalizmem **a*: pie. **uad*^h- ‘zastaw; wykupić zastaw’. Zob. też LEW 1177. — Vb. denom. *vaduoti* 1. ‘uwalniać, wyzwalać z niewoli’, 2. ‘wykupić rzecz zastawioną’, 3. ‘pomagać, wspierać’, 4. ‘zastępować kogo’, *atvaduoti* ‘wybawić, wyzwolić; wykupić’, DP ‘odkupić’ (⇒ *atvaduotojas* DP ‘odkupiciel’), *išvaduoti* ‘uwolnić (z więzienia); wykupić (bydło zajęte w szkodzie)’, *pavaduoti* ‘zastępować kogo w robocie’ (⇒ *pavaduotojas* ‘zastępca; ksiądz będący pomocnikiem proboszcza, wikary’), *užvaduoti* ‘zastępować’ (⇒ sb. postvb. *užvadas* ‘pomocnik, zastępca; adwokat’. Bez związku z tym ostatnim: *užvadas* a. *užvada* ‘fabryka, wytwórnia’ – kalka z ros. *zavód*. Odpowiednik łot. *vaduôt* ‘wykupywać (zastaw, jeńca)’.

vādē 2 p.a. 1. ‘miejsce zalewane przez wezbraną rzekę; podmokła łąka’, 2. ‘zanikająca, wysychająca rzeczka, tzw. ponikwoda’ (syn. *saūsupē*). Z innymi sufiksami: *vadā* ‘polana leśna wykorzystywana na sianożęć’, łot. *vada* ts., łot. *vads* ‘bagnisty gęsty las’. Do tego n.rz. *Vadā* 2x, *Vādas* 2x, *Vādē*, *Vaduvā*, cps. *Kaivadys* (**Kaiv*-*vad*-), *Kalvadā*, *Keļvadis*, *Šilvadā*, n.jez. *Vadīnis*, *Vadōkšnas* (Vanagas s.v., Petit 2004, 72n.). Por. staropruskie n.rz., n.jez. i n.m. *Wadangen* (por. sufiks w n.m. *Lymange*, *Marang*), cps. *Asege-wad*, *Asege-wayde*, *Asige-wadde* (w I członie tkwi stpr. *assegis* EV ‘okoń, Persk’, zob. s.v. *ežgē*), zob. AON 11, 191, 247. Wydaje się prawdopodobne, że leksem *vad*- jest spokrewniony z lit. *vanduō* i psł. **voda* (scs. *voda* ‘woda’, ros. *vodá*, *vódu*, sch. *vōda*, *vōdu*) < pbsł. **uad*-ā- ⇐ pie. **uodōr*. Por. Būga, RR I, 507, LEW 1176n., 1195. Co do tego zgłosił ostatnio zastrzeżenia Petit 2004, 90n., sugerując powiązanie całej rodziny lit.-łot. *vad*- raczej z pwk. pie. **ued*^h- ‘wieść, prowadzić’, zob. s.v. *vēsti*). Dalsze szczegóły s.v. *vanduō*. — Drw. *vādagis* 1. ‘łąka nadrzeczna, podmokła łąka’, 2. ‘sianożęć w lesie’ – przez degeminację z cps. **vad*.*dagis*, znacz. etym. ‘łąka położona przy wypalenisku’ *vel sim.* (por. złożenia z -*dag*- s.v. *dagiōti*, jak też łot. *meždēga* ‘wypalone i wykarczowane miejsce w lesie’). Tu też n.rz. *Vadagā*, -*ōs*, war. *Vedegā* (por. sufiks w *vedegā* i *pilagā*). — Neoosn. *vadag*:- *vādaksnis* 1. ‘zakole rzeki’, 2. ‘łąka zalewowa, podmokła łąka’ (war. *vadaksnys*), n.rz. *Vadaksnis*, analiza: **vadag*-*snis*; *vadākšlis* ts. (analiza: *vadak*-*šlis*, gdzie -*šlis* jest neosufiksem wymiennym za -*snis*, por. *putākšlis*, *tabākšlis*). Wyodrębniona stąd neoosn. *vadak*- stała się podstawą nazw rzecznych *Vadaktā* (war. *Vadaktā*, *Vadukstā*, por. łot. *Vadakte*), *Vadaktis* oraz *Vadakstis* 2x (⇒ n.m. *Pāvadakščiai*), zob. Vanagas 357n. Por. n.m. *Vadaktaĩ* (⇒ pol. *Wodokty*) oraz n.rz. *Karvedā* (**Karv*.*vada*, por. *Karvē*, *Vadā*), ⇒ n.m. *Karvedžiaĩ*. Zob. też LEW 1176, s.v. *vādaksnis*.

vadētis, *vadējasi* (war. *vādisi*, *vādasi*, *vādžiasi*), *vadējosi* gw. ‘o piwie: wietrzeć, tracić

zapach i moc na skutek dostępu powietrza', *atsivadėti* a. *išsivadėti* 'wywietrzyć, wyparować', przen. 'wyschnąć, stwardnieć (o chlebie), zgrużlić się (o soli)', też o starcu: 'opaść z sił, osłabnąć' — czasownik na -ė- z pwk. na SO *vad-* $\Leftarrow$ *ved-*, por. *vedù*, *vèsti* 'wieść, prowadzić'.

vadīnasi, *vadīnas* ptk. 'więc', np. *Tù, vadīnasi, nōri likti namiẽ* 'Ty więc chcesz zostać w domu' — pochodzi ze skostnienia formy 3 os. prs. refl. *vadīnasi* 'nazywa się' (zob. *vadīnti*). Degradację formy osobowej czasownika do roli partykuły widać też w *atseĩt*.

vadīnti, *vadīnù*, *vadīnaũ* 1. 'nazywać' (*vadīnti vardù* 'nazywać po imieniu, wołać po imieniu'), dawać komu imię a. przezwisko', 2. 'zapraszać dokądś' (*vadīnti ĭ svečius* 'zapraszać w gości'), 3. 'przywoływać, zwoływać, wzywać krzykiem', 4. 'wnosić pozew do sądu', DP *suivadīnti* 'wzywać, zwołać, przyzwać, zebrać'. SD¹: *vadīnu* «dzieię» (syn. *vardų duomi*, algoju), *pravadinu* «przezywam», *privadinu* «przywabiam» (syn. *privilbinu*), «przyzywam» (syn. *prīžadinu*), *tieson pavadinu* «pozywam». — War. z nieorganicznym *n* w pierwiastku: stlit. *vandintei* WP 'nazywać', *vandinamas* 'nazywany' (por. *tunskėnti* < *tuskėnti*, na skutek antycypowania *n* sufiksального). Z obocznym sufiksem: *vadyti* 'nazywać' (co przemawia za odnowieniem -y- $\Rightarrow$ -in-). Refl. *vadīntis* 1. 'nazywać się', 2. 'wzywać do siebie', *nusivadīnti* 'zaprosić i zaprowadzić z sobą'. — Forma wyjściowa: **vadyti*, **vadau*, **vadžiau*, iter.-caus. na SO *vad-* $\Leftarrow$ **ved-* 'mówić'. Do pwk. pie. **h₂ued(H)-* 'brzmieć; mówić', por. sti. *vādati* 'podnosi głos', gr. αὐδή f. 'głos ludzki; mowa', zob. LIV² 286, BSW 337, GEW I, 184. Inaczej LEW 1177n., który dopuszczał pokrewieństwo z pie. **ued^h-* 'wieść, prowadzić dokąd' (zob. *vèsti*). — Wzdłużony SO **uād-* $\Leftarrow$ pb. **uad-* $\Leftarrow$ pie. **h₂uod(H)-* może być kontynuowany w słowiańskim *vad-*, por. scs. *vaditi*, *važdq* 'oskarżać, oczerniać', ros. *vādity* 'oczerniać, zniesławiać', ukr. *vadyty* 'szkodzić; obmawiać', *vadytysja* 'kłócić się', pol. *wadzić* 'być przeszkodą, zawadą', *wadzić się* 'spierać się, kłócić się', zob. BSW 337, REW I, 163n., ESJS 1035n., Derksen 2015, 484. — Neoosn. *vadīn-*: *įvadīnėti* DP 'wzywać, wprowadzać', *įvadīnėju* SD¹ «wzywam» (syn. *žadinu*, *meldžiu*), *pavadinėt* DP 'pozywać (dłużników)', refl. *vadīnėtis* 'nawoływać się'; *vadindīnėti* (LZŽ): *pa-* 'zapraszać, wzywać', *iš-* albo *už-* 'przezywać kogo'. Nomina: *nevadintas* SD «nieproszony, niezaproszony na ucztę» (syn. *nepakviestas*), *pavadinimas* DP 'powołanie, posłanie, wezwanie; stan', *pavadintas* SD «wezwany» (syn. *pakviestas*), *pavadintojas tieson* SD¹ «pozywacz» ['strona pozywająca do sądu, powód', SPXVI]. Por. łot. *vadīnāt* 'prowadzać tu i tam; po trochu przenosić; często komu towarzyszyć', war. *vedīnāt* 'namawiać, zachęcać, wabić, kusić, uwodzić'.

vadỹrius, -*iaus* 2 p.a. przest., gw. 'przywódca; przewodnik; przewodnik chóru' (war. *vadỹras* 'o kogucie: idący na przedzie') — przez deprefiksację z *pravadỹrius*, co zapożyczone z błr. *pravadyr*, ukr. *provodyr*, -*já* (por. ĖSBM 9, 322, LEW 1178). Paralele: *prakýra* $\Rightarrow$ *kýra*; *praklėtas* $\Rightarrow$ *klėtas*.

vadkos, -*ų*: w pisowni stlit. <*vatkas*>] pl.t. 'wonne olejki' (?), 'krople lecznicze' (?), por. *pagatavijo vatkas ir mostes* 'przyrządził «vadkos» i maści' (Willent, zob. PAŽ 528), też 'napar z ziół leczniczych', por. *pirko... votkas (arba žoles gražiai kvepiančias* (BRP) — zapoż. ze stbłr. *vodka* 'nalewka lecznicza z ziół; wódka'. Wyraz białoruski został przejęty z pol. XVI-XVII w. *wodka* 'krople; olejek zapachowy; woda lecznicza, lekarstwo' (znaczn. etym. 'coś zrobionego na wodzie', zob. Boryś 708); pol. *wodka* było przekładem średniołacińskiego wyrażenia *aqua vitae* 'woda życia', por. Brückner 628, Anikin 8, 43. Zob. też SLA 233, LEW 1208 (pominięte w ALEW). — Gwarowe *vadkà* 2 p.a. oznacza 'pierwsze krople samogonu wyciekające z destylatora', NDŽ 'Vorlauf, Vorschuß (das beim Branntweinbrennen zuerst Ablaufende)' $\Leftarrow$ błr. *vódka* 'wódka'. Jest war. *varkà* 2 p.a. 'wódka z pierwszej destylacji, Vorbrand – vom Branntwein' (Litwa pruska; *rk* < *tk*).

vadōvas, -ē 2 p.a. 1. ‘kierownik (robót, prac, instytucji)’, 2. ‘przewodnik’, 3. ‘przywódcą’, 4. ‘wychowawca w szkole’, 5. ‘przewodnik chóru’, 6. przen. ‘podręcznik, przewodnik’ (*Vadōvas po Vilniū* ‘Przewodnik po Wilnie’), *vadōvas teklys* ‘samiec przewodzący stadu’. Takie paralele, jak *lydōvas* ⇐ *lydōti*; *žinōvas* ⇐ *žinōti*; *sargōvas* ⇐ *sārgoti* nasuwają przypuszczenie, że *vadōvas* zostało urobione od czas. **vadoti*, który był odpowiednikiem iteratywu łot. *vadāt*, -āju ‘wodzić, prowadzić tu i tam’ (zob. *vēsti*). Analiza: *vadō*-*vas*. Reanaliza *vad-ōvas*, wywołana odniesieniem derywatu do *vādas* (zob.) jako osnowy, doprowadziła do ustalenia się -*ov*- jako neosufiksu. Jest on widoczny z jednej strony w derywacji denominalnej, por. *ganōvas*, *daržōvēs*, z drugiej strony w derywacji dewerbalnej, por. *mokōvas*, *užsakōvas*. — Neosn. *vadov*:- *vadovāuti* ‘kierować, przewodzić, być na czele’, *vadovēlis* ‘podręcznik’, *vadovybē* ‘kierownictwo, dowództwo’.

vādzios, -iū 2, 4 p.a. f.pl. 1. ‘dwa pasy rzemienne lub postronki do kierowania zaprzęgniętymi końmi, wodze, lejce’ (*vadžiās ģem̃pti, atlēisti* ‘wodze naprężyć, zwolnić’), 2. ‘sznur, którym się przyciska siano lub słomę na wozie’, 3. SD «stryczek» [‘silny postronek z kluczką na końcu, do zaciągania’] — rzeczownik postwerbalny od *vadžiōti* ‘wodzić, prowadzić z miejsca na miejsce’ ⇐ **vadyti* (zob.). Odpowiedniki: łot. *važa* ‘łańcuch do uwiązania krowy w oborze’, *važas* f.pl. lub *važi* m.pl. ‘wodze, lejce’. W słowiańskim por. **vodja*: stpol. *wodza* ‘prowadzenie; dowództwo, kierownictwo’, pol. *wodze* pl.f. ‘lejce, cugle’, ros. *vožžá*, pl. *vóžži* ‘wodze, lejce’ (zdwojenie -žž- niewyjaśnione)⁷³⁹. Znacz. etym. n. instr. ‘przyrząd do wodzenia koni’; wywodzi się z konkretyzacji n. act. ‘wodzenie, prowadzenie’. Por. ME IV, 489, LEW 1178, REW I, 213n., Boryś 706 (tu brak wzmianki o *vādzios*). ALEW 1162 umieszcza *vādzios* s.v. *vādas* ‘wódz’. — Cps. *išvadžiai* adv. ‘z popuszczonymi wodzami’ (*Važiavau išvadžiai, ir arklys pristojo*), *valvādas* ZTŽ ‘postronek, na którym prowadzi się zwierzę’ (człon *val°* niejasny). — Wprost od **vadyti* ‘wodzić, prowadzić’ (zob. *vadžiōti*) pochodzą synonimiczne postverbalia *vādē* ‘lejc, wodza’, *vadēlēs* f.pl. ‘wodze, lejce’ (⇒ *vadelēti* ‘zakładać lejce’, *vadelīōti* ‘powozić’), *pavādis* ‘wodza, lejc’ (*aņt pavādziū laikyti* ‘trzymać na wodzy’), też ‘postronek do prowadzenia lub uwiązania krowy, konia’, war. *pavādē*, *pavadžā* ‘wodza’ (⇒ drw. *pavadēlis* ‘pępowina’). Por. łot. *pavadi* m.pl. ‘lejce’, *valalas*, *vadeles* ‘uzda; cugle’.

vadžiōti, *vadžiōju*, *vadžiōjau* przest. ‘wodzić, prowadzić z miejsca na miejsce’ (*Galigu aklas vadžiot aklā* DP 286₃₃ ‘Izali może ślepy prowadzić ślepego’), DP też ‘sprawować; trawić’, *apvadžioju* SD¹ «obwodzę» — analiza: *vadž’-o-*, iteratyw na -*o-* od neosnowy wyabstrahowanej z pdg. **vadžiu*, **vadžiau* jak w zanikłym iter. **vadyti* ‘wodzić, prowadzić’ (por. *badžiōti* ⇐ *badyti*; *lakiōti* ⇐ *lakyti*; *sakiōti* ⇐ **sakyti*). Taką hipotezę nasuwa obecność współrzecznych formacji łot. *vadīt*, -*u*, -*īju*, scs. *voditi*, *voždq* (por. też *važiōti* ⇐ **važyti* wobec słów. *voziti*). W tradycyjnym ujęciu *vadžiōti* miało być iteratywem z suf. *-jā- i SO *vad-* ⇐ *vedū*, *vēsti* (zob. BSW 344, ŽD 518, LEW 1178 i ME IV, 430); wątpliwy jest jednak związek sufigowania *-jā- z apofonią. — Z inną budową: 1. łot. *vadāt*, -āju ‘wodzić, prowadzić’ (por. lit. *vadōvas* ‘przewodnik’ ⇐ **vadōti*), refl. *vadātiēs* ‘prowadzić się; o ptakach: rozlatywać się (z gniazda, w różne strony); o bydle: kopulować, płodzić się; być w ciąży’, też ‘dokonywać przenosin’, 2. łot. *vadīt*, -*u*, -*īju* ‘prowadzić, kierować; towarzyszyć komuś, odprowadzać kogoś; pchać, napychać’ (por. scs. *voditi* ‘wodzić’), refl. *vadītiēs* ‘odprowadzać się nawzajem; o krowie: cielić się’, 3. łot. *vadināt* frq. ‘prowadzić tu i tam; prowadzić chorego, ślepego; stale komuś towarzyszyć; prowadzić gościa; po trochu przenosić’ (war. *vedināt* ‘zachęcać, skłaniać; zapraszać do przyjscia’), por. ME IV, 430. — WSO *vod-* < **vād-*: *īvoda* (zob.). — Drw. *īvadžiojomas arklys* SD «leycowy koń» [‘koń

⁷³⁹ Z inną budową: ślc. gw. *vôdzka* ‘rzemień a. łańcuch, na którym prowadzi się zwierzę’, błr. gw. *važki* pl.f. ‘wodze’, ukr. *vižka* ts., sch. *vôdice* pl.f. ts.

chodzący w lejcach, przed dyszlowym a. obok dyszlowego; lewy w parze', SW], *vādzios* (zob.), *vadžiotojas* DP 'wodź'. — NB. Tylko u Szyrwida pojawia się war. pisowniany <wodź-> zam. <wadź->, por. 1° <atwodžioiu> SD¹ «odwodzę», 2° <priwodžiot> SP «nawodzić»: *nuog pikto nugrasyt, ir unt gero privodžiot* I, 2134 'ode złego odrazić i na dobre nawodzić'. To <o> zam. <a> jest albo objawem hiperpoprawności, albo dostosowaniem pisowni do polskiego odpowiednika *wodzić*. ALEW 1270 niesłusznie włączył *atvodžioti* do hasła *vōdyti* 'wadzić, zawadzać, przeszkadzać'.

vagà 4 p.a. 1. 'bruzda, zagłębienie między skibami, rowek między zagonami', 2. 'skiba', 3. 'łożysko, koryto rzeki', 4. 'rowek odprowadzający wodę z pola' (syn. *išvagė*), 5. 'zagon ziemi uprawnej'. Odpowiednik łot. *vaga*, *vāga* 'bruzda; linia prosta', też *vadze*, *vādze* gw. 'niezoranane miejsce między bruzdami' (ME IV, 431: «Ableitung von *vaga*?»). Prawdopodobnie stoi w związku z sb. *vāgis* 'hak, klin' (zob.). Znacz. etym. 'rowek wryty narzędziem w kształcie klina' *vel sim.* Por. bałtyckie zapożyczenie w fiń. *vako* 'bruzda', est. *vagu* ts. (LEW 1178, Stang 1966, 23). Inna ewentualność: *vagà* ma podstawę na st. zanikowym **uāg-*, utworzonym od SP **uāg-* < pie. **ueh₂g-* 'łamać, łamać się' jak w lit. *vōga* I oraz *vōga* 'bryła ziemi, gruda' (zob.). Por. neoapofonię *ā* ⇒ *ǣ* w *sprōgti* ⇒ *spragā*; *tvōti* ⇒ *tvatā*; *bodēti* ⇒ *bādas*. — Drw. *antāvagē* 'ziemia niezorana w przeciwieństwie do bruzdy' (dosł. 'znajdująca się ponad bruzdą', por. *antā* 'nad'), war. *añtvagis*, *ántvagis*; *pavagiũ* adv. 'wzdłuż bruzdy' (scil. prowadzić wołu, konia), *vagōklē* a. *vagōtis* '(mały) pług do oborywania kartofli'. Cps. *dvivāgis* *plūgas* 'pług dwuskibowy' (por. *dvi°*), *sėnvagē* a. *sėnvagis* 'dawne koryto rzeki' (por. *sėnas*; syn. *sėnupis*), *skėšvagē* 'poprzeczna bruzda na końcu roli dla odprowadzenia wody' (por. *skėšas*), *šalivagē* 'pas ziemi ciągnący się wzdłuż poлогоgo brzegu rzeki a. jeziora' (por. *šalis*); *viršūvagē* lub *viršūvagis*, *viršvagis* 'ziemia niezorana w przeciwieństwie do bruzdy' (dosł. 'znajdująca się ponad bruzdą', por. *viršūs*), zwykle w formie instr.sg. (adv.) *viršūvagiũ* a. *viršvagiũ* '(iść) ponad bruzdą, po niezoranej ziemi', mówi się o wołu lub koniu sprzężonym w parę, por. *Aš savo arkliuką led išmokinau eit viršūvagiũ* 'Ja swego konika ledwo nauczyłem chodzić ponad bruzdą'. *Paprastai vienas jautis eidavo antvagiũ (viršvagiũ, nearta žeme), o antrasis – arimu* 'Zwykle jeden wół chodził ponad bruzdą, po niezoranym, a drugi po zoranym'. — Vb. denom. *vagōti* a. *vagūoti* 'robić bruzdy' (łot. *vagāt*, *vaguōt*); *apvagōti* 'okopywać, oborywać (kartofle, warzywa)', *įvagōti* 'małym pługiem wyorać rowki odwadniające'. Drw. *vagōtas* 'pokryty bruzdami, pobrużdżony', przen. 'pokryty zmarszczkami', *vagotai* adv. SD «zagonem» ['wzdłuż bruzdy']. — Zapoz. litewskie w pol. gw. *wagać* 'orać pole po raz pierwszy', *wagować* 'robić rowki odprowadzające wodę', błr. gw. *vagáć*, *váhac* albo *vagaváć*, *vahaváć* 'robić rowki odwadniające na zasianym polu' (PZB 1, 264; Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 52 = Urbutis 2009, 359, Laučjute 28). — N.rz. *Vagà* 2x, *Vagaĩlis*, *Vagūpis*, n.jez. *Vagičkai*. Tu też stpr. n.jez. *Waghine*, *Wagenis* (AON 191).

vāgas 4 p.a., też pl.t. *vāgēs* 2 p.a. gw. 'sanie' (LKŽ za NDŽ). Niejasne.

vagikšnas, -à 4 p.a. m. 'złodziejski' (już stlit., m.in. BRB i LEX) — możliwe są dwa objaśnienia: 1° wariant do *vagišnas* ts. (zob. *vagis*), zmieniony na skutek insercji *k* przed zbitkę *šn* (por. np. *kaniũkšné*, łot. *plāukšņi*), 2° praforma **vagišk-* + -nas, derywat od *vāgiškas* 'złodziejski', gdzie z powodu spółgłoskowego nagłosu sufiksu doszło do przestawki *šk(V)* w *kš(C)*.

vagis, -iēs 4 p.a. m. 'złodziej' — nomen agentis z suf. -i- od osnowy prs. *vagiũ* 'kradnę' (zob. *vōgti*). SD *švintų daiktų vagis* «świętokradca» ['złodziej rzeczy świętych, okradający kościoły'], *žmonių vagis* «ludokradca» ['porywacz ludzi, zwłaszcza wolnych, w celu sprzedania w niewolę', SPXVI]. Por. LEW 1179. GJL II, § 63 porównał osnowę *vag-i-* do psł. **ed-i* w cps. scs. *medvēdī* 'niedźwiedź'. — War. gw. *vōgis* ma o z wyrównania do inf. *vōgti*

(por. *drobùžis* ob. *drabùžis*). — Drw. *prievagis* ‘kto jest skłonny kraść’, *vagikšnas* (zob.), *vāgilas* ‘złodziej’ (⇒ vb. denom. *vagilāuti* ‘kraść’), *vagilis*, -ē lub *vagilius*, -ē ‘złodziejaszek’ (⇒ vb. denom. *vagiliāuti* ‘kraść, podkradać’, ⇒ n.agt. *vagiliāutojas* ‘złodziejaszek’), *vagilka* 1. ‘złodziejka’, 2. ‘jednoręczna piła’, *vagingas* SD «kradnący» (⇒ *vagingystē* SD «kradzieżność, skłonność do kradzień»), *vagystà* a. *vagỹstē* ‘kradzież, grabież’, *vagystomis* adv. SD «kradzieżą, ukradkiem», *vagišius* ‘złodziejaszek’, *vāgiškas* ‘złodziejski’, *vāgiškai* adv. ‘po kryjomu’, *vagišnas* ‘złodziejski’ (ze zmianą *šn* > *čn*: *vagičnas*), *vagišnai* adv. ‘po kryjomu, w tajemnicy przed kim’, *vagiūlis* ‘złodziej’ (⇒ f. *vagiūlka* ‘złodziejka’), ⇒ drw. wsteczny: *vagiūs* 4 p.a. ‘złodziej’ (por. *biedniōkas* ⇒ *biēdnis*). Cps. *bitvagis* (zob. *bitē*), *diēnvagis* lub -*vagỹs* ‘kto kradnie w dzień’ (por. *dienà*), *gývagis* ‘kto kradnie na oczach innych’ – przez skrót haplologiczny z **gyva-vagis* (por. *gývas* oraz *tévardis* z *tévavardis*), *keltuvagystē* SD «bydłokradztwo» < **keltuva-vagystē* (por. *keltuva* s.v. *kélta*), *žmogiavagis* SD «ludokradca» [‘ten, kto porywa ludzi w celu sprzedania’], *žmōgvagis* ts. (por. *žmogūs*). — Vb. denom. *vāginti* ‘nazywać kogo złodziejem, posądzać kogo o kradzież’ (*Visada jūs taip – patys vagiate, o kitus vaginate* ‘Wy tak zawsze: sami kradniecie, a innych [o to] posądzacie’), *vaginėti* ‘kraść często i po trochu, podkradać’. — N.m. *Dienavagiaĩ* 2x, *Žarnavagiaĩ*.

vāgis, -io 2 p.a., też f. *vagis* 4 p.a. 1. ‘hak, kołek’, 2. ‘klin’, 3. ‘szpunt w beczce a. balii’, 4. ‘naróg, żelazny ząb u sochy’. War. *vagis*, -iēs f. SD *vagis* «klin; knytel; kołek do zawieszania czego». Drw. *vagēlis* ‘kołek do przywiązania krowy; drewniany ząb w bronie; zatyczka na osi koła, tzw. lon’. Odpowiednik łot. *vadzis* ‘klin do rozszczepiania; kołek w ścianie do zawieszenia czegoś; nazwa pewnego tańca’. Pod względem etymologicznym było łączone ze stwn. *weggi*, *wekki* ‘klin’, stisl. *veggr* ‘klin’ oraz stisl. *vangsni* ‘krój pługa’, stwn. *waganso* ts., a także z łac. *vōmis*, młodsze *vōmer*, -is m. ‘lemiesz pługa; rylec do pisanie’, przen. ‘członek męski’, gr. ὀρνίς·ῥῥνις, ᾗποτρον Hes., < pie. **uogth*-. Por. IEW 1180, BSW 337, LEW 1179, Kroonen 565. Jeśli jednak *vāgis* jest spokrewnione z *vagà* ‘bruzda’, to warto rozważyć związek z pwk. pie. **ueh₂g-* ‘łamać’ (zob. *vagà*). — NB. Nie należy tu stpr. *wagnis* EV ‘krój pługa, Schar’. Ten hapaks jest błędem odpisu zam. <*wagins*>. To z kolei pochodzi z rozwoju fonetycznego praform *[*vaginss*] (synkopa w sylabie końcowej) < *[*vaginzis*] < **vagenzis*] (zmiana **eNC* w *iNC*). Chodzi tu o zapożyczenie wyrazu srwn. *wagense* m. ‘krój pługa, Pflugschar’, por. DLA 131n. Inaczej Trautmann 1910, 454, LEW, l.c., PKEŽ 4, 212, którzy przyjmują prapokrewieństwo stpr. *wagnis* i lit. *vāgis*, łot. *vadzis* m.in. ‘klin’.

vagùzē 2 p.a. gw. ‘wozownia’ — zapoż. ze srwn. *wagen-hūs*, por. nwn. *Wagenhaus* n. Brak w GL i u Čepienė 2006. Krótkowokaliczne zakończenie -*uzē* odchyła się od innych germanizmów, które mają -*ūzē* na miejscu °*hūs*, por. *brántūzē*, *cūktūzē*, *rōtūzē*.

vaĩdas 4, 2 p.a. ‘spór, zatarg, kłótnia’ (DP ‘zwada, niezgoda, nieprzyjaźń, warchoł, rostyрка’, SD¹ *vaidas* «hadrunek; poswar; rozruch»). SD: *vaidų sukuriu* «buntuję» (syn. *vaidiju, maištų darau*), *prademi vaidų* «zadzieram z kiem», *sujudinimas žmonių unt vaido* «buntowanie» (syn. *pamaišymas*); odpowiednik łot. *vaĩds* ‘przykrość, zmartwienie; spór, kłótnia; wojna’ — prawdopodobnie sb. postverbale od neoosn. *vaid-* ⇐ **vai-dy-ti*, iterativum-causativum na SO *vai-C* od *vej-V*, por. prs. *vejù* do *výti* ‘zmuszać do biegu; wypędzać, wyrzucać skąd’, SO łot. *vajāt* ‘prześladować, zadawać ból, znęcać się’. Paralele: *baĩdas* ⇐ *baidýti* (⇐ *bijótis*), *tardai* b.z.a. ⇐ *tárdyti* (⇐ *tirti*), *žaĩdas* ⇐ **žaidyti* (⇐ *žiēsti*). Oboczną formacją na -*dy-/din-*, ale bez apofonii, jest *nuvýdyti* ‘wygnać’, *išvýdinti* ‘wygnać, wypędzić’ (zob. s.v. *výti*). Paralela semazjologiczna: *ardà* ‘kłótnia, rozstrój’ ⇐ *ardýti* ‘pruć, walić, burzyć’ ⇐ *irti* ‘pruć się, rozpadać się’. ALEW 1165 twierdzi, że *vaĩdas*, łot. *vaĩds* może być synchronicznie kojarzone z wykrz. *vaĩ*, *vái*, łot. *vaĩ*, *vài*, oddającym m.in. wrażenie bólu, uczucie żalu. Nie ma jednak paraleli na derywację rzeczownika z suf. -*da-* wprost od

wykrzyknika (por. ŽD 99). — Drw. *vaidingas* ‘kłótlivy, swarliwy’, SD «buntowny, burzliwy; zwadliwy» (SD¹ «chrapek»), *perskiriu vaidingus* SD «rozwarzam» ‘rozdzielam kłócących się’, *vaidinykas* SD «buntownik» (syn. *maištinykas*), «warchoł» (syn. *barninykas*), «waśniący drugich», war. *vaidenykas* BRB ‘podżegacz, wicherzyciel’ (PAŽ 520). Por. łot. *vaidiniēks* ‘ten, kto sprowadza cierpienie, prześladowca, wróg’. Cps. *vaidadarājs: pirmasis vaidadarys* SD¹ «herst» [‘przywódca grupy złoczyńców’] (por. *daryti*), adi. *vaidadaris*, -ē SD¹ «niespokojny». — Vb. denom. 1. *pavaidinti: pavaidinu* SD «poswarzyć drugich» (syn. *barni darau*), *suvaidinti* ‘skłócić kogo z kim’, 2. *suvaidyti*, -iju, -ijau ‘skłócić’, *vaidiju kitus* SD «waśnie drugich». Refl. *vaidyti* ‘kłócić się’, *vaidijuosi* SD «buntuję się przeciw komu» (syn. *narštinu*), *susivaidyti* ‘pokłócić się z kim’, *susivaidiju* SD¹ «powadzam się»; *vaidentis* ‘kłócić się’, *vaidinuosi* SD¹ «hadrunkuję, przeczam się» [‘kłócić się, spierać się, wadzić się’, SPXVI] (syn. *baruosi*, *rejuosi*), *vaidinuosi su kuo* SD «wadzę się z kim» (syn. *bylinėju*). Por. łot. *vaīdēt*, -u, -ēju ‘jęczeć, stękać, użalać się, skarżyć się; niedomagać, chorować’. — Zdaniem Urbutisa (Balt V:1, 1969, 52 = Urbutis 2009, 359) oraz Laučjute 59 litewskim zapożyczeniem jest błr. gw. *vaidavács* ‘kłócić się’ (PzB 1, 269, tu też war. *vaitavács*).

vaidyti, *vaidaũ*, *vaidžiaũ* (war. *váidyti*) przest., gw. ‘pokazywać się w domu rodzinnym, odwiedzać’ (*Jau seniai tu mūs neváidei* ‘Już dawno nas nie odwiedzałeś’), *išvaidyti* ‘wyobrazić, odmalować podobiznę czyjąś, uchwycić wygląd’, *išvaidau* SD «konterfetuję co» [‘malować lub rzeźbić kogoś lub coś’, SPXVI] (syn. SD *imu vaidų, įžinklinu, paveikslų sau darau iš ko*). Refl. *vaidytis* ‘dom nawiedzać, straszyć ludzi (o przywidzeniach, zjawach)’, *pasivaidyti* ‘pokazać się, zjawić się (np. o złodzieju we wsi, o wilku)’. — Z innymi sufiksami: 1. *vaidinti* ‘przedstawiać, grać na scenie; udawać kogoś’, stpr. *waidinna* ‘pokazuje, zeigt’, refl. *vaidintis* ‘przywidywać się, mieć przywidzenia’ (*Kurie girti eina, tai tiem vaidinas* ‘Zwidualuje się tym, co chodzą pijani’), ‘straszyć (o zjawach urojonych)’, stpr. *waidinnasin* ‘pokazuje się, stellt sich’, 2. *vaidėntis*, -ėnasi, -ėnosi refl. ‘wydawać się, przywidywać się; pokazywać się – o zjawach, zmorach’. Odpowiedniki stpr. z ENCH: *powaidint* ‘nauczać, unterweisen’ (znacz. etym. ‘pokazywać’, por. łac. *doceō*, -ēre 1. ‘uczę, nauczam’, 2. ‘pokazuję, wskazuję; wystawiam na scenie’), *powaidinnei*, *powaidinne* prs. ‘znaczy, oznacza, bedeutet’, *powaidinneiti* (*stan lāustīngiskan*) ipv. ‘okażcie (pokorę), beweiset (die demut)’. — Wszystko to są formacje iteratywno-kauzatywne na SO *vaid-* do **uejd-*, por. łot. *viedēt* ‘widzieć’ s.v. *vėidas*. Prawdopodobnie można do tego dołączyć łot. *nevaidās*, *nevaida* ‘nie jest, nie ma, ist nicht’, mianowicie przy założeniu znacz. etym. ‘nie zjawia się, nie ukazuje się’ i późniejszego przesunięcia ku ‘nie widać (go)’ ⇒ ‘nie ma (go)’. War. ze zmianą *e > a*: *navaidās*, *navaida*. War. redukcyjne: *nevaid/navaid²*, *nevād²*, *nevā/navā*, *nava* oraz *nev/nav*, *nau* (ME II, 697). Alternatywne ujęcie w LEGR 557 (§ 601), gdzie bałt. **vaid-* uznano za ślad po osnowie pie. perfecti i zestawiono ze sti. *vindāti* ‘znajduje’ i *vidyate* ‘jest’. — Nomina: *vaidas* SD «obraz; postać; postawa zwierzchnia» (syn. *veidas*), «obraz na fantaziey» (syn. *žinklas*), *vaidai senųjų tėvų* SD «obrazy przodków zacnych», *vaidus darau* SD «fantastykuję» [‘dziwaczyć, być oryginałem’, SPXVI] (war. *vaidinu*, *žiedžiū*), *gadintojas vaidų* SD «obrazoborca»; *vaidilà* a. *vaīdilas* ‘czarownik’, później ‘aktor w teatrze’, *vaidilà* hist. ‘(najwyższy) kapłan pogański’, *vaīdilas* ‘widmo, zjawa’, *vaidmuō* (zob.), *vaidulys* ‘upiór, zjawa, zmora’, *vaiduōklis* (zob.), cps. *vaidadarė galybė* SD «fantazya», syn. *žinkladarė* (por. *daryti*). — W słowiańskim może tu należeć scs. *vězda* ‘powieka’, bg. *vězda* (gw. *védža*), sch. *vjěda*, shń. *věja* ts. < psł. **věd-ja* < pbsł. **uajd-jā* (zob. Anikin 6, 181). — NB. W niemieckich tekstach historycznych na temat Prusów ukazuje się termin techniczny *waidelotte* ‘pruski kapłan pogański i czarownik’ (war. *waideler*, *waidler*). Jest to transpozycja stpr. wyrazu **vaidiluts*, który był drw. na -ut- od **vaidila(s)*, co odpowiadało wymienionym wyżej wyrazom litewskim na -ila, -ilas. Stpr. **vaidil-* ‘czarownik’ dało osnowę czas. **vaidilīt* ‘odprawiać czary, czarować’, por. *kai mes ni...*

waidleimai ENCH 1 pl. ‘abyśmy nie odprowadzali czarów, das wir... nicht Zeubern’. — Nwn. *waidelotte* zostało spolszczone na *wajdelota*, według Sw ‘rodzaj niższego kapłana u pogańskich Litwinów, a zarazem śpiewaka, barda’ (por. tytuł utworu Adama Mickiewicza: *Pieśń wajdeloty*, Petersburg 1828). Zob. też Bednarczuk 1999, 162n. — Do neosowny *vaidy-* ⇐ *vaidyti* należą *vaidyba* ‘gra, sztuka aktorska’ (neol.) oraz *vaidyklà* lub *vaidyklė* ‘przywidzenie, zjawia’.

vaidmuõ 3 p.a. m. 1. ‘rola teatralna, tekst wypowiedziany przez aktora’, 2. ‘rola w sprawie, udział, znaczenie kogo, czego w jakimś przedsięwzięciu’ — neologizm urobiony suf. *-men-* od czas. *vaidinti* ‘przedstawiać, grać na scenie’ (zob. *vaidyti*).

vaiduõklis, *-io* 2 p.a., *vaiduõklė* 2 p.a. ‘widmo, upiór, zjawia, zmora’ — dewerbalny rzeczownik z neosuf. *-uokl-* od *vaid-* jak w *vaidintis* ‘przywidywać się’, *vaidytis* ‘nawiedzać – o przywidzeniach, zjawach’ (zob. *vaidyti*). Por. *sapnuõklis* ‘ten, komu coś się przywiduje’ ⇐ *sapnuoti* ‘śnić’ (GJL II, § 231).

vaikas 4 p.a. 1. ‘potomek w stosunku do rodziców, dziecko, syn, córka’ (*Keturioleka vaikų gimdžiau, devynis buvau užsiauginusi* ‘Urodziłam czternaścioro dzieci, dziewięcioro sobie odchowalam’), 2. ‘chłopiec, malec’ (*Du vaikiukai yra: mergaitė ir vaikas* ‘Dziatwy jest dwoje: dziewczynka i chłopiec’), 3. forma *vaikas* w znac. ‘dziecko płci żeńskiej’, por. *Ma[no] vaikas, o graži, o didžiulė – kap obuolys!* ‘Moje dziecko, jaka piękna, jaka duża – jak jabłko!’ *Jauna vaikas tebėr* dosł. ‘To dziecko, jest jeszcze młoda’, 4. ‘syn’ (*Turėjau tris vaikus i vieną dukrą* ‘Miałem trzech synów i jedną córkę’), 5. ‘chłopak, parobek’ (SD «pacholę», syn. *tarniukas*), 6. ‘potomek zwierząt i ptaków, młode’. Pl. *vaikai* 4 p.a. ‘dzieci, potomstwo’. SD: *vaikas* «potomek, potomstwo; płód w żywocie; chłopię», *vaikas gimis* «płód wydany», drw. *vaikelis* SD¹ «dzieciatko» (syn. *kūdikis*). Odpowiednik stpr. *waix* ‘parobek, Knecht’, voc.pl. *waikai*, dat.pl. *waikammans* ‘parobkom’ (*Steimans Waikammans, Mergūmans, Deināalgenikamans bhe Dīlnikans* ENCH ‘Do parobków, służących, wyrobników i robotników. Den Knechten, Megden, Tagloenern vnd Arbeitern’), drw. *wayklis* EV ‘syn, Son [Sohn]’, *Woykello* GRG 79 «knecht» ‘parobek’. — Łot. gw. *vaiks* ‘chłopiec’, pl. *vaiki* ‘dzieci’ jest lituanizmem, zob. ME IV, 436; drw. *vaikalis* ‘rozpuszczony dzieciak’. — Przyjęta etymologia mówi, że *vaik-a-* jest drw. apofonicznym na SO od pwk. *veik-* jak *veikti*, *-iū* ‘działać, ruszać się, krzątać się’. Znac. etym. odtwarza się rozmaicie: 1° ‘robotnik’ ⇒ ‘młody robotnik ⇒ dziecko’ (por. ALEW 1166: formacja typu τόμος; tu też o słow. *°vēkū* jak w scs. *člověkū*), 2° ‘podrostek, który jest już zdolny do pracy’ ⇒ ‘pomocnik dorosłego robotnika, pacholek’ (tak PKEŽ IV, 213), 3° ‘ruchliwa istota’ ⇒ ‘dziecko’ (LEW 1181; zestawia *vaikas* przede wszystkim z nominami *vėikus* i *vikrūs*). Wymienione interpretacje pozostawiają jednak niepewność co do założonych przesuwów znaczeniowych. Nowa hipoteza brzmi: *vaikas* jest drw. postwerbalnym od *pasivaikyti* ‘o krowie: zostać zapłodnioną, zająć w ciążę’ (zob. s.v. *vaikyti*). Znac. etym. ‘płód, zarodek w macicy, w ciele matki’, ⇒ ‘płód wydany na świat, dziecko, młode zwierzęce’. Paralele semazjologiczne: łac. *fētus*, *-ūs* m. ‘płodzenie, rodzenie’ i ‘płód, dziecko, potomek, młode zwierzęce’ (z tym spokrewnione rum. *făt* ‘chłopiec’, *fată* ‘dziewczynka’), łac. *fēta* adi. ‘o samicy: nosząca w sobie płód, zapłodniona, ciężarna’, też ‘która niedawno urodziła, położnica’. Postwerbalne drw. od czasowników na *-y-* to np. *snaigė* ⇐ *snaigyti*; *pādaras* ⇐ *padaryti* i *pāstatas* ⇐ *pastatyti*. — Drw. *bevaikis* ‘bezdietny’ (⇐ *be vaiko* ‘bez dziecka’, por. *beraikis*), *ivaikis* ‘przybrany syn’, *išvaikis* ‘przybrane dziecko’, *pavaikiui* adv. ‘w czasie połogu, po porodzie’, *povaikis*, *-ė* ‘pasierb, syn męża lub żony z poprzedniego małżeństwa’ (war. *pāvaikis*), *próvaikis* ‘wnuk’, *vaikaitis* ‘wnuk, wnuczek’ (⇒ *vaikaičiūnas* ‘syn wnuka’), *veikėlis* ‘dziecko płci męskiej’ (syn. *vaikiukas*), też ‘syn; wyrostek, chłopak’ (⇒ bhr. gw. *veikālis* ‘syn brata lub syn siostry’, PzB 1, 293), *vaikėsas* ‘chłopak, parobek’ (war. *vaikėzas*), *vaikėzas* ‘łobuz,

urwis', *vaikijà* coll. 'gromada dzieci' (*Vyras mirė, liko našlė su vaikijà* 'Mąż umarł, została wdowa z gromadką dzieci'), *vaikinas* 'chłopak, młodzieniec' (⇒ drw. wsteczny: *vaikis* ts., por. *gulbinas* ⇒ *gulbis*; *kuřkinas* ⇒ *kuřkis*), *vaikingas* 'mający dużo dzieci' (*vaikinga šeima* 'wielodzietna rodzina'), *vaikinga* 'w ciąży, ciężarna; kotna itp.', *vaikystė* 'dzieciństwo' (war. *vaikystà*), *vaikišcias* 'chłopczyk; chłopaczysko; syn', *vaikiukas* 'chłopiec; podrostek; syn; parobek' (SD *vaikiukas riebus* SD «pucek» ['pucołowate dziecko']), *vaikiūkštis* 'dziecina', *vaikojis* 'dziecięcy, przeznaczony dla dziecka – o ubraniu' (decasuativum od formy gen.sg. *vaiko* 'dziecka'), *vaikōlis* 'wyrostek zdolny do pracy' (*Toks vaikōlis duoną jau užsidirba* 'Taki wyrostek już [sam] sobie zarabia na chleb'; neosufiks jak w *senōlis*), *vaikūjis* 'dziecięcy, dla dziecka' (decasuativum od formy dat.sg. *vaikui* 'dziecku, dla dziecka'), *vaikūnas* 'dziecko', *vaikuōčė* 1. 'kobieta mająca dzieci', 2. 'panna z dzieckiem', 3. 'samica zwierząt; zaciężona samica', *vaikuōčiai* m.pl. 'małżeństwo mające wiele dzieci', *vaikūsas* a. *vaikūzas* 'łobuz, urwis', *vaikūžas* ts. Cps. *māžvaikis* 'kto zachowuje się jak dziecko', *mažvaikis* 'kto ma mało dzieci' (por. *māžas*), *meřgvaikis* 'nieślubne dziecko, bękart' (por. *mergà*), *močekvaikai* LEX 'pasierbowie, Stiefkinder' (brak w LKŽ), *mōčekvaikis* 'pasierb' (por. *mōčeka*), *sėnvaikis* 'stary kawaler', gdzie akut wskazuje na kontrakcję z **sėnavaikis* (por. *sėnas*; syn. *sėnbernis* z **sėnabernis*), *vaikagalys* 'łobuz, urwis' (por. *gālas*), *vaikagimdė* (zob. *gimdyti*), *vaikāpalaikiai* (zob. *pālaikas*), *vaikāvaikis* a. *vaikvaikis* 'wnuk' (dosł. 'dziecka dziecko'), *vaikigalis* 'rozdokazywane dziecko' (por. *gālas*; I człon jak w *šonikaulis*), *vaikveda* 1. 'kokosz, kwoka', 2. 'panna z dzieckiem' (por. *vėsti*), *vaikžagys* 'pedofil; pederasta' (por. *žagti*), *vaikžudys* 'dzieciobójca' (por. *žudyti*), *žilvaikis* 'stary kawaler', por. *žilas* (syn. *sėnbernis*, *sėnvaikis*). Vb. denom. *išvaikėti* a. *suvaikėti* 'zdziecinieć', *vaikuotis* 'kocić się'.

vaikyti, *vaikaũ*, *vaikiaũ* 'pędzać, rozpędzać, odpędzać, odganiać, płoszyć' — causativum z suf. -y- i SO *vaik-* ⇐ *veik-*, por. *veikiũ*, *veikti* 'ruszać się, krzątać się'. Znacz. etym. 'wprawiać w ruch, zmuszać do ruchu'. Paralele: *laikyti* ⇐ *likti*, *liekũ*; *vaisytis* ⇐ *veistis*; *daryti* ⇐ *der-* (*derėti*). SD *vaikau* a. *vaikausi* «utarczkę czynię», *išvaikau* «rospędzam, rozganiam» (syn. *išbarstau*), *suvaikyti* 'spędzić w jedno miejsce', też 'pojąć, zrozumieć'. Refl. *vaikytis* 1. 'uganiać się za czym, starać się osiągnąć, zdobyć co', 2. 'o krowie: gonić się (za bykiem)', pot. *vaikosi madũ* 'goni za modą', *nusivaikyti* '(muchy) poodganiać, pospędzać z siebie', *pasivaikyti* 'o krowie: zająć w ciążę' (*Jau pasvaikė/pasvaikus* 'Już była u byka i zaszała', Otrębski 1934, 291; syn. *pasilakstyti*, *pasibėgti*). — Z innymi sufiksami: łot. *vaikāt* 'pędzać, polować, śledzić, prześladować' oraz *vaikstītiēs* 'o koniach: chodzić, biegać', co ma odpowiednik w lit. *vaiškstyti* (zob.). — Neoosn. *vaiky-*: *vaikymas* 'pędzenie, pogoń, pościg za kim/czym; wypas', *medžių vaikymas* 'spław drewna' (por. *maišymas* ⇐ *maišyti*), do tego stlit. *vaikymas* a. *vaikymasis* SD «utarczka», *vaikymas* SD «pogonia» ['pogoń, pościg'], *vaikytojas* SD «pogonia» ['ten, kto ściga zbiegów'].

vaiškšioti, *vaiškšioju*, *vaiškšiojau* 1. 'chodzić pieszo, wędrować', SD *vaiškšioju* «chodzę» (*Kiek nedelias bažnyčian vaiškšioti prisakykiet* MŽ 11₁₃ 'Przyrzeknijcie chodzić do kościoła każdej niedzieli'. *vaiškšiot' po marės* DP 347₁₄ 'chodzić po morzu'), 2. 'spacerować', refl. 'chodzić z sobą, utrzymywać bliższe stosunki uczuciowe' (*Aš su savo Juozu visus metus vaiškšiojau* 'Ja z moim Józefem cały rok chodziłam'), 3. 'chodzić koło czego, doglądać, troszczyć się o co, dbać, zajmować się, np. bydłem, gospodarstwem' (SD *vaiškšioju* «bawię się tym», syn. *aplink to esmi, tuo apsieimi*), por. pol. *chodzić za czym lub za kim*, 4. 'móc iść, chodzić (o dziecku, starcu)', 5. 'być w ciąży' (*Vienas vaikas buvo gimęs ir antru vaiškšiojau* 'Jedno dziecko się urodziło i z drugim chodziłam'), 6. 'być ubranym w pewien sposób, mieć coś na sobie, nosić', m.in. 'nosić brodę, długie włosy' (*Vyrai vaiškšioja barzdoti* 'Mężczyźni noszą brody', dosł. 'chodzą brodaci'), 7. 'o rybach: pływać', 8. 'o pszczołach: latać', 9. 'o wietrze: wiać, dmuchać', 10. 'o chorobie, zarazie: szerzyć się'

(LzŽ), 11. ‘o piwie: fermentować’, 12. ‘o mechanizmie: chodzić, działać’, 13. ‘o autobusie, pociągu: kursować’. W DP *váikščioti* to m.in. ‘postępować, naśladować, przychodzić, obchodzić, bywać, sprawować się, rządzić’. Cps. *apváiškščioti* ‘obchodzić pola’ (stlit. znac. ‘obchodzić święto, uroczystość’ jest kalką z polskiego, zob. Kruopas 1970, 97), *pavaikščioju* SD «pochadzam sobie», *praváiškščioti* ‘przejsć spacerem, przespacerować’, *suváiškščioti* ‘pójść dokąds i wrócić; nachodzić się’, *suvaikščiot sviety* SD «zwiedzić, zieżdzić świat». Refl. *apsiváiškščioti* DP ‘obchodzić się z czym’, PK ‘postępować, zachowywać się’ (kalka z pol.). *išsiváiškščioti* ‘rozejść się’, *nusiváiškščioti* ‘zmęczyć się chodzeniem’, *susiváiškščioti* ‘schodzić się’. — Formacja *váikščioti* powstała przez dodanie suf. -o- do neoosn. *vaikšč-*, wyabstrahowanej z formy *váikščiau*, prt. do *váikštyti* ‘chodzić, spacerować’ (zob.). Tak samo od *raiščiaũ* (*raištyti*) utworzono nowe iterativum na -o-: *ráiščioti* ‘wiązać po trochu’. Dalsze paralele: *basčioti* od *basčiaũ* (*bastyti*), *kilsčioti* od *kilsčiaũ* (*kilstyti*) i *sámsčioti* od *sámsčiaũ* (*sámstyti*). NB. Nieporozumieniem jest w LEW 1181 i ALEW 1167 przyporządkowanie *váikščioti*, bez bliższego uzasadnienia, do czas. *vaikýti* ‘pędzać, odpędzać’. Można się domyslać, że w rozumieniu autorów formantem miałyby być neosufiks -ščio-. Podobnie sądzi Derksen 1996, 302: «with the suffix -(s/š)čio-» (jako osnovę przyjmuje on *výkti*, -stù ‘udawać się dokąd’). Dla rekonstrukcji *vykstjoja > *váikščioja* (Ostrowski 102) nie widać podstaw, bo sufiks tego rodzaju nie pociąga za sobą apofonii. Ciekawe, że ŽD 128 uchyla się od objaśnienia *váikščioti*; wymienia ten czasownik tylko jako comparandum do sb. *vaikštikas* ‘piechur’. — Hiperpoprawne usunięcie segmentu *k*, rozumianego jako insercja przed grupą *šč*, pokazuje war. *váiščioti* (por. *ráiščioti* ob. *ráikščioti*), jak również *váiščyti*, -iju (ZTŽ). Dalszą zmianę widać w *vaščioti* b.z.a. ‘iść za kimś, iść z tyłu’ (nieregularna monoftongizacja *ai* > *a*, por. *vavóras* ob. *vaivóras*). — Drw. *váikščiauti* ‘chodzić, spacerować’ (*Vaikai mokyklon váikščiauna* ‘Dzieci chodzą do szkoły’. *Vasarą bernai su mergomi váikščiauna pamedėmi* ‘Latem chłopaki z dziewczynami spacerują pod lasem’. *Mano anukė jau váikščiauna* ‘Moja wnuczka już chodzi’), *vaikščius* b.z.a. neol. ‘ruch osób (między państwami)’. — Neoosn. *vaikščio-*: *išsiváiškščiodinėti* ‘wykonywać [wszystkie] prace gospodarskie w obejściu’ (*Reikia eit išsiváiškščiodinēt, jau vakaras* ‘Trzeba iść «išsiváiškščiodinėti», już wieczór’), *váikščiosena* 1. ‘chodzenie, np. za grzybami’, 2. ‘sposób chodzenia, chód’, *váikščiotojas* ‘piechur; lunatyk’.

váikštyti, *váikštau*, *váikščiau* gw. ‘chodzić pieszo, spacerować’ jest gwarowym odpowiednikiem szerzej rozpowszechnionego czas. *váikščioti* (zob.), por. *Būdavo, visi pėsti váikšto* ‘Bywało, że wszyscy pieszo idą’. Uwzględniając fakt, że sekwencja *kšt* powstaje czasem ze zmiany *kst*, odtworzymy starszy paradygmat w postaci **vaikstyti*, **vaikstau*, **vaikščiau*. Analiza: **vaik-sty-*. Chodzi tu o frequentativum z suf. -sty- i SO *vaik-* od *veik-* jak w *veikti* m.in. ‘ruszać się, krzątać się’. Znac. etym. ‘ruszać się’. Odpowiednik łot. gw. *vaikstītiēs* ‘o koniach: chodzić, biegać’. Paralele apofoniczne: *graibštýti* < *graibstýti* ‘zbierać z powierzchni płynu’ (*pš* < *ps*) ⇐ *griēbti* a. *greībti*; *graistýti* ‘zgarniać śmietankę’ (*graistaũ, graisčiaũ*) ⇐ *grejũ, griēti*; *sámstyti* ‘czerpać, zaczerpywać’ (*sámstau, sámsčiaũ*) ⇐ *sémti*. — Neoosn. *vaikšt-*: *vaikštinėti* ‘chodzić, chadzać’ (SD¹ «przechadzam się; przewędruję»), *apvaikštinėti* ‘chodząc oglądać’: *Visas pirkias apvaikštinėjo, visus kampus apsdairinėjo* ‘Obchodził wszystkie chałupy, oglądał wszystkie kąty’, *išvaikštinėti*: *Grybaudama išvaikštinėjo visą medžią* ‘Zbierając grzyby przeszła (schodziła) cały las’; refl. *persivaiškštinėju* SD¹ «przebiegam się». Nomina: *pravaikštà* ‘marnowanie czasu przeznaczonego na pracę, bumelantwo’ (⇒ *prāvaikštininkas* ‘bumelant’), *vaikštėiva* ‘włóczęga; przechodzień’, *vaikštikas* ‘kto chętnie, dużo chodzi, kto nie lubi siedzieć w domu; piechur, wędrowiec’, *vaikštōkas* ‘szczudło’, *vaikštūnas* ‘obibok, kto stroni od pracy’ (*O kas tokį vaikštūną išaugino!?* ‘Kto to wychował takiego obiboka!?’), *vaikštūs* ‘o koniu: szybki w ruchu, biegu, rączy’ (typ *darbštūs*). — Neoosn. *vaikšč-* ⇐ *váikščiau*: *váikščioti* (zob.). —

Neoosn. *vaikšty*: *vaikštydinėti*: *Vaikštydinėjo sandan jy su vyru* ‘Ciągali ją do sądu razem z mężem’. Nomina: *vaikštynė* ‘przyrząd do nauki chodzenia dla dzieci; przechadzka; kładka’, *vaikštynės* f.pl. ‘zawody; wędrówka, podróż’ (por. *kraustynės*), *vaiškystojas* ‘wędrowiec, piechur’.

vaĩlokai, -ų 1, 3 p.a. m.pl. gw. ‘buty woĩłokowe, filcowe, walonki’ (*Nuspirko vaĩlakus su kaliošais* ‘Kupił sobie buty filcowe z kaloszami’) — zapoż. z błr. gw. *vajlakí*, -óů. War. *vailōkai* 2 p.a., *vailokaĩ*, -ų 4 p.a. (LzŽ), *veĩlokai* 1 p.a. Zob. Zs 60, PzB 1, 269n., ĖSBM 2, 26 (z uwagą, że liczba mnoga jest wzorowana na syn. *valėnki*).

vaĩlokas 1 p.a., *vailōkas* 2 p.a. gw. 1. ‘woĩłok, grube sukno z twardej weĩny’, 2. ‘filcowy podkład pod siodło’ (m.in. CGL ‘Banck Pfuel’) — zapoż. ze stbłr. *vojlokъ* (*vojlukъ*), por. błr. gw. *vajlák* ‘woĩłok jako obszycie chomąta’ (PzB 1, 269), ros. *vójlok*, -a ‘woĩłok, filc’ (por. LEW 1181, REW I, 215).

vaimėtis, *vaimėjuos* (3 os. *vaimėjasi*, war. *vaĩmisi*), *vaimėjaus* gw. ‘przywidywać się’, *pasivaimėti* ‘przywidić się, ukazać się zwodniczo czyim oczom, uroić się’ (*Ką šneki, tau pasivaimėj[ol]* ‘Co też mówisz, przywidziało ci się’). Forma zaprzeczona 3 os.: *nesivaimėja kam* ‘ktoś jest niespełna rozumu’, dosł. ‘nie zdaje sobie sprawy’. Por. *Ar sapnuoji, ar tau nesivaimėja?* ‘Czy ty śnisz, czy nie zdajesz sobie sprawy?’ *Argi galima klausyti senio, kuriam jau nesivaimėja?* ‘Czyż można słuchać starca, który nie wszystko już pojmuje/rozumie?’ Trudne. LEW 1181n. postulował praformę z grupą spółgłoskową *-dm-: **vaidm-ėtis*; taka struktura miałaby być vb. denominativum na -ė- od *vaidmuō* (zob.). Jest to o tyle kłopotliwe, że samo *vaidmuō* jest neologizmem (zob. s.v). — Drw. *nesiváimėlis* ‘kto nie ma dobrze w głowie, jest niespełna rozumu, wariat’. War. z odrzuconą partykułą zwrotną: *neváimėlis* ‘ktoś niezdatny, nieudolny, niedołęga’. Por. jeszcze *nesváimė* ‘bzdura; niepomyślny obrót rzeczy’.

vainà I 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘wina, popełniony przez kogo zły czyn, przyczyna czego złego’, 2. ‘wada, skaza, feler’ (*be vainos* BRB ‘bez skazy’). Odpowiednik łot. *vaĩna* ‘wina; występki; szkoda, błąd, wada, brak’. Pb. **uaj-nā-* różni się apofonią od prasłowiańskiej formacji **vina*, < pbsł. **uej-nā-*. Por. scs. *vina* ‘powód, przyczyna; przewinienie; wymówka, wykręt’, ros. *viná* ‘wina, przyczyna’, czes. *vina* ‘wina, przyczyna czegoś złego’, pol. *wina* ‘wykroczenie, przewinienie; to, co powoduje złe skutki’, stpol. też ‘grzywna, kara’. Zob. BSW 344n., LEW 1182, Boryś 701. Transponaty ie.: **uoj-nā-* **uej-nā-*, od aniłowego wariantu pwk. pie. **uejhi-* m.in. ‘dążyć do czegoś, starać się; ścigać, prześladować’, por. IEW 1124, LIV² 668. — Vb. denom. *vainóti*, -ju, -jau ‘ganić, potępiać, obwiniać’ (war. *vainióti*), też ‘narzekać’, *išvainóti* ‘zelżyć, zwymyślać’, *suvainóti* ‘skłócić, zwaśnić’. Odpowiednik łot. *vaināt* ‘winić, obwiniać; ganić, strofować; szkodzić, krzywdzić, ranić’ (war. *vaĩnuôt*, *vàinēt*). — NB. Wbrew BSW i LEW nie należą do *vaino-* formy staropruskie o temacie *-winū-* (czyt. *-vinui-*): *etwinūt* ‘wybaczyć, usprawiedliwić, entschuldigen’, *niwinūton* ‘niewinny, vnschuldig’ i *niebwinūts* ‘nienaganny, bez zarzutu, vnstrefflich’. Formy te utworzono od tematu prs. **vinui* < **vinuja* ⇐ **ab-vin-uja*, który nie jest ‘bałtycki’, lecz polski, ponieważ chodzi tu o transpozycję formy prs. *ob-win-uje* od stpol. *ob-win-ować* ‘aliquem accusare, crimine arguere’ (zob. SSTP V, 393, 705). Inf. *etwinūt* = [etvinuit], zbudowany na temacie praesentis, można porównać do lit. gw. *dėkuiiti* ‘dziękować’ od prs. *dėkuja* ‘dziękuje’ (⇐ stbłr. *djakuje*). Zob. też LAV 406.

vainà II 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘wojna’ (*Pakilo labai kruvina vainà* ‘Wybuchła bardzo krwawa wojna’), 2. ‘kłótnia’ (*Ė čia vis vainà, i už arklių vainà* ‘A tu wciąż kłótnia, i z powodu konia kłótnia’) — zapoż. ze stbłr. *vojna* ‘wojna; bitwa’, por. błr. *vajná*, -ý, ros. *vojná*, ukr. *vijná*. Zob. SLA 231, Zs 60, LEW 1182 (ALEW 1167 na pierwszym miejscu wymienia polskie

źródło). — War. m. *vainas*, -o CGL I, 873 ‘wyprawa wojenna, Heerfahrt’ (rodzaj męski wzorowany na nwn. *der Krieg*?). Vb. denom. *vainóti* ‘wojować’. Zob. też *vajavóti* i *vajaunỹkas*.

vainikas 2 p.a. ‘wianek, kolisty splot z kwiatów, wieniec; laur, korona’. SD: *vainikas* «wieniec z ziół», *pinu vainikų* «wiię abo plotę wieniec», *vainikas iš lapų medžio lauro* «bobkowy wieniec». Formacja zgodna z psł. *vēñičī, por. scs. vēñičī, sch. vénac, vijènac ‘wieniec’, ros. przest. venéc ‘wianek, korona (cierniowa)’, czes. věnec ‘wieniec’, stpol. wieniec ‘uwita w kształcie koła plecionka z kwiatów, gałązek, liści itp., zwykle służąca jako ozdoba głowy’. Analiza: pbsł. *uaini-ka-, drw. od tematu *uaj-ni- ‘splot’. Inaczej BSW 346n., LEW 1182 i ALEW 1168, którzy mówią o deminutivum na *-ika-, ale nie objaśniają osnowy (ŽD 130: budowa nie całkiem jasna). Pwk. *uaj- to alternant na SO do antewokalicznego SE *uej-V, jak w prs. lit. *vejù* ‘zwijam, nawijam; wiję wianki’ (pie. *uej_{h1}-e/o-) lub do SZ *uij-V, jak w prs. łot. *viju* ‘wiję. splatam’ (zob. *výti* II, *vajóti* II). Paralela: wed. *ve-ñi-* f. ‘splot włosów, warkocz’ od *vyā-*, *vyayati* ‘owija, okrywa’ (zob. EWAIA II, 578, 592; tu brak wzmianki o pbsł. *uaini-ka-). — Być może jednak, że rekonstrukcja pbsł. *uaini-ka-, odwołująca się do wed. *veñi-*, jest złudna. Jako alternatywa nasuwa się analiza *uain-ika-, gdzie *uain- jest osnową pochodzącą od czas. *vainyti ‘splatać’, iteratywu utworzonego neoapofonią *uin- ⇒ *uain-. Neopwk. *uin- został wyabstrahowany z praesens typu łotewskiego *vinu* ‘zwijam, splatam’ < pie. *ui-n_{h1}-é- (zob. s.v. *výti*). — Z innymi sufiksami: łot. *vainags/vainaks*, *vainags* ‘wieniec’, łot. gw. *vaiņuks* a. *vaiņuks* ‘wianek’ (por. Endzelīns, DI II, 680n., Karulis II, 469). — Drw. *pavainikis* (zob.), *vainikai* m.pl. 1. ‘święto Bożego Ciała’ (dosł. ‘wianki’), 2. SD «wiązanie w budowaniu», 3. ‘wiecha, pęk zieleni, który się zatyka na dachu zbudowanego domu; uroczystość z okazji zakończenia budowy domu’; *vainikinykas* SD «wianecznik» [‘ten, kto robi i sprzedaje wianki’], *vainikūnas* bot. ‘wawrzyn szlachetny, Laurus nobilis’. Cps. *vainiklapis* ‘płatek’ (por. *lāpas*), *vainiksegē* ‘starsza druhna’ (por. *sēgti*). Vb. denom. *vainikāuti* ‘splatać wianki’, *vainikūoti* ‘ozdabiać wiankami, wkładać wianek na głowę, wieńczyć, koronować’ (łot. *vaiņaguot* ob. *vaiņakuot* ‘wieńczyć’).

vaipýtis, *vaipaūsi*, *vaipiaūsi* 1. ‘wykrzywiać twarz, robić miny’, 2. ‘okazywać niezadowolenie, marszczyć brwi, czoło’, 3. ‘zachowywać się nienaturalnie (o dzieciach), mizdrzyć się (o dziewczętach)’, 4. ‘naśmiewać się, kpić z kogo’ — iterativum z suf. -y- i SO *vaip-*, pochodzącym z neoapofonii *vep-* ⇒ *vip-* ⇒ *vaip-*, por. *išvēpti* ‘rozdziawić się’. Nawiązanie łot. *vaībstītiēs* ‘wykrzywiać twarz’ (suf. -stī-). Paralele apofoniczne: *draiskýti* ⇌ *drisk-* (*dresk-*); *draibstýti* ⇌ *drib-* (*dreb-*); *kvaipýti* ⇌ *kvip-* (*kvep-*). — Nomina postvb.: *ātvaipa* c. ‘płaksa, beksa’, *vaipelis* b.z.a. ‘kto wciąż się śmieje’. — Neoosn. *vaipy-*: *vaipýsena* ‘wykrzywienie twarzy, grymas’. — Neoosn. *vaip-* (⇌ *vaipiaūsi*): *vaipioti* b.z.a. ‘ziewać’ (*Ko tu teip vaipioji, ar miego nori?* ‘Co ty tak ziewasz, chcesz spać?’).

vaīras 4 p.a. 1. ‘ster łodzi’ (*Laivas neklauso vaīro*), 2. ‘kierownica samochodu’, 3. ‘wiosło z krótkim trzonkiem’ (war. *vairà*, *vaīrē*), 4. ‘wielkie wiosło do sterowania tratwą’ — rzeczownik denominalny na -r- od abstr. *vaja ‘skręcanie, zwł. o włóknach konopnych w powrozie’. Samo *vaja było formacją postwerbalną do *vajóti* II, m.in. ‘skręcać włókna na powróż; nakręcać nici na szpulę’ (zob.), por. 1° *apvajà* ‘trzecie pasmo w powrozie’ ⇌ *apvajóti* ‘owinać, okręcić co wokół czego’ (*Storą virvę apvajója trečiu pluoštu*), war. *pavajóti* (*Virvė nuvyta, tik nepavajóta*), 2° *sāvaja* ‘w biczu: trzeci, cieńszy rzemień, który się zaplata na dwóch poprzednich’ ⇌ *suvajóti* (*Pirma nuvijo virvelės, o paskui jas suvajójo*), 3° *ātvajas* m.in. ‘zakręt rzeki’. Pierwotnym znaczeniem rzecz. *vaīras* było ‘przyrząd do skręcania, zwł. do skręcania w bok dla uniknięcia przeszkody’, stąd ‘przyrząd do kierowania, zwł. do sterowania’. Z innym tematem: *vairē* 1 p.a. ‘zakręt drogi’ (akut niejasny). Denominalna derywacja *vaīras*, *vairà* ⇌ °vaja jest porównywalna z *kamšrà* ⇌ *kamšā*,

kauprà ⇐ *kaũpas* i *kairà* ⇐ °*kaita*. Wokalizm stopnia *o* w derywacie powtarza za każdym razem wokalizm osnowy, przy czym w osnowie jest on umotywowany derywacją postwerbalną od czas. sekundarnego z charakterystyką apofoniczną, por. *vajóti*, *kamšýti*, *kaupyti* i *kaityti*. Wymienione wyżej nomina na -*r*- były przeważnie interpretowane jako utworzone od czasowników, zob. ŽD 298⁷⁴⁰, LEW 1182n., ALEW 1168n. Jeszcze inaczej Ambrazas 1993, § 343, który widział w *vaĩras* substantywizację przymiotnika pokrewnego *ĩvairũs*. — Neoosn. *vair-*: *ĩvairus* SD «kręcący się, zatoczywszy, kręcisty; wężykowaty» (zob. też s.v. *ĩvairũs*), *vairiniĩkas* ‘sternik; wioślarz’, *vairũs* ‘dobry (np. o zbiorze siana), ładny, urodziwy; ciekawy, zajmujący; różnorodny, rozmaity; pstry; ukośny; trudny; niepoważny’. Vb. denom. *vaĩryti* ‘wiosłować’ (*parvaĩryti* ‘przeprowadzić się łodzią’, *ĩsivaĩryti* ‘osiedlić się w jakimś miejscu’), *vairũoti* ‘kierować, prowadzić samochód; sterować łodzią, wiosłować; kierować sprawami, zarządzać; iść’, od tego n.agt. *vairũotojas* ‘kierowca; wioślarz; kierownik’. Por. jeszcze łot. *izvaĩrĩtiĩs* ‘wymijać, skręcać w bok, unikać’, którego znaczenie wywodzi się pewnie z ‘wykręcać się’ w sensie ‘znajdować wyjście z przykłej sytuacji’.

vaisčius, -*iaus* stlit. ‘owoc, plód’ (MŽ 77₁₃, zob. Urbas 408) — postwerbalny rzeczownik na -*us* od neoosn. *vaisč’*-, którą wyabstrahowano z formy prt. **vaisčiau* od zanikłego frq. **vaistyti* ‘zapładniać, rozmnażać’ *vel sim*. Chodzi o formację na -*sty*- od formy pierwiastkowej *vais-* (**vais-sty-*), która jest SO do *vis-/veis-* (zob. *vĩsti*, *veĩsti*). Por. współrzedzenie *vaisĩnti*, *vaisýti*. Traktowanie *-*s-sty-* > -*sty-* ma paralele w *spąstyti* i *švaistyti*. Podobne postverbalia na -*us* to *dāščius*, *klāščius* i *maĩščius*. ALEW 1170 nie komentuje budowy *vaisčius*.

vaisĩnti, *vaisinũ*, *vaisinaũ* ‘zapładniać’, *apvaisĩnti* ‘zapłodnić’ — causativum z suf. -*in*- i SO *vais-* ⇐ *vis-/veis-*, por. *vĩsti* ‘mnożyć się, rozradzać się’, *veĩstis* ‘płodzić się’. Ze starszym suf. -*y-*: *vaisýti*: *vaisau* SD «żyznem czynię» (syn. *vaisiũ darau*), *ĩsvaisýti* ‘wyniszczyć, wytępić’, *pravaisau* SD «rozmnażam», refl. *vaisýtis* ‘mnożyć się, rozmnażać się, rozpładzać się’, *prasivaisau* SD «rozrastam się» (syn. *augu*). Paralele: *brĩsti* ⇒ *braidýti*; *kĩšti* ⇒ *kaišýti*; *mĩgti* ⇒ *maigýtis*. — Nomina: *vaisà* ‘płodność’, *vaisybė* SD «płodność», *vaĩsius* (zob.), *vaislũs* ‘plenny’, SD «obfity» (syn. *skalsus*), *vaisũs* ‘płodny’, SD «płodny, żyzny». Cps. *žuvivaisa* ‘hodowla ryb’ (por. *žuvĩs*). Por. łot. *vāisla* ‘spółkowanie; hodowla przez rozród; gatunek, rodzaj’, *vaislas māte* ‘matka zwierząt’, *vaislas ērzelis* ‘ogier zarodowy’.

vaĩsius, -*iaus* 2 p.a. 1. ‘owoc; plon’ (war. *vaisiũs* 4 p.a. m.in. DP), 2. przen. ‘wynik, rezultat’, 3. ‘zarodek, plód’ (SD *vaisius jaunas* «młody plód, iako ielonek, sarnię»), 4. SD *nauda*, *vaisius metuose imamas* «prowent» [‘dochód, przychód, zysk’]. Synchronicznie: abstractum na -*ius* od SO *vais-* jak w *vaisĩnti* ‘zapładniać’, starsze refl. *vaisýtis* ‘rozmnażać się, płodzić się’. Diachronicznie: dewerbalne nomen na -*u-* od neoosn. *vais’*- jak w *vaisiaũs*, prt. do *vaisýtis*. Znacz. etym. ‘płodzenie’ ⇒ ‘plód’ (⇒ ‘owoc’). Paralele: *dāigyti* ⇒ *daĩgius*; *skaityti* ⇒ *skaĩčius* i *valkýti* ⇒ *vaĩkius* (por. *vālkĩoti*). Zob. też *vaisčius* i *vỹsius* (s.v. *vĩsti*). — Drw. *vaisiēnė* ‘zupa owocowa; kompot z owoców; syrop’, *vaisingas* ‘płodny, przynoszący obfite plony; wydajny, produktywny’, *vaĩsinis mēdis* ‘drzewo owocowe’, cps. *vaĩsneĩs* ‘przynoszący owoce’ (por. *nēšti*), *vaĩsvynis* ‘wino owocowe’ (por. *vỹnas*). Vb. denom. *pavaĩsti*, -*vaĩsta*, -*vaĩso* ‘zajść w ciążę’, *vaisiũoti(s)* 1. ‘owocować – o drzewach’, 2. ‘wydawać potomstwo, rodzić – o zwierzętach’.

váiskas 1, 3 p.a., *vaĩskas* 2, 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘wojsko, siła zbrojna’ (m.in. CHB), 2. ‘służba w wojsku’, 3. ‘żołnierze; oddział wojska, pułk’ — zapoż. ze stbłr. *vojsko*, por. błr.

⁷⁴⁰ GJL II, § 241: «*vaĩras* ‘ster’ ma być wyrazem urobionym od *výti*, *vēja* ‘pędzić, gnać’, iter. *vajóti*, co wydaje się prawdopodobne; sam sposób utworzenia rzeczownika *vaĩras* nie jest jednak jeszcze dostatecznie jasny».

vójska, -a n. (SLA 231, Zs 60, LEW 1183), por. pol. *wojsko*, -a n., stpol. *wojska*, -ę f. Co do akutu por. zapoż. *báika*, *čáika*, *máistra*. Zob. też *vajavóti*, *vajōkas* i *vaiskāvas*. — Drw. *vaiskaūnas* ‘żołnierz’, dosł. ‘wojskowy’ (*Merga su vaiskaunaīs bučiavos*, t.y. *su saldotais* JU ‘Dziewczyna całowała się z wojskowymi’ (por. neosufiks w *liustaūnas* i *maraūnas*).

vaiskāvas, -ā 4 p.a. przest. ‘wojskowy (pisarz, lekarz)’ — zapoż. ze stblr. XVI w. *vojskovyj* (m.in. o sędzi) ⇐ pol. *wojskowy*, -ego. Por. *váiskas* i – co do sufiksu – *veskāvas*.

váiskis, -io 1 p.a. hist. 1. ‘wojski, urzędnik ziemski czuwający w czasie wojny nad bezpieczeństwem ziemi i rodzin szlachty walczącej w pospolitym ruszeniu’, 2. ‘podczaszy na dworze’ — zapoż. ze stblr. XVI w. *vojskij* ⇐ pol. *wojski*, -iego (drw. od stpol. *wojska* ‘wojsko’). Por. POLŽ 660. Zob. też *váiskas*.

váiskus, -i 3, 1 p.a., *vaiskūs*, -i 4 p.a., *vaīskus*, -i 4 p.a. 1. ‘przezroczysty (o wodzie, szkle)’, 2. ‘jasny, czysty, pogodny (o niebie, o poranku)’, 3. ‘dźwięczny, donośny (głos, dzwon)’, 4. ‘zdrowo wyglądający’, 5. ‘szybko rosnący, pełny’. SD: *vaiskus akmuo* «kamień przezrzysty» (syn. *švaisus akmuo*), *nevaiskus* «nieokazały» [‘niewidoczny’] (syn. *neraiškus*), «cienisty» (syn. *nešvaisus*) — analiza: *vais-kus*, drw. od neopwk. *vais-*, będącego formą SO do *vys-* jak w *išvysti* ‘ujrzyć, zobaczyć’ (zob. *vysti* I). Co do sufiksu -kus por. *smiřskus* (⇐ *smiřsti*), *šāškus*, *tūpkus*. W kwestii neoapofonii SZ *i/y* ⇒ SP/SO *ai* przy neopwk. na -s- por. *mis-* ⇒ *mais-*; *spis-* ⇒ *spais-* i *švis-* ⇒ *švais-*. Nie przekonuje rekonstrukcja **vaid-skus* w ŽD 124 (powtórzona w LEW 1183), ponieważ 1° odwołuje się do osnowy *vaid-*, która jest właściwa tylko dla czas. sekundarnych (por. *vaidinti*, *vaidėntis*), 2° zakłada nie sufiks (-kus), lecz neosufiks (-skus). Nieprawdopodobne wydaje się objaśnienie GJL II, § 457: *váiskus* to «wynik kontaminacji wyrazów *vaizdūs* wzgl. *veizdūs* ‘wyraźny, jasny’ i *aiškus* ‘id.’». Autorowi nie przeszkadza okoliczność, że samo *vaizdūs* jest już formą wtórną, mianowicie wynikłą z deprefigowania formacji *įvaizdūs*, *pavaizdūs* itp. Brak omówienia *váiskus* w monografiach Ambrazasa 1993, 2000. — Drw. *nevaiskybė* SD «cienistość», *vaiskybė* ‘przejrzystość, klarowność’. — Vb. denom. *vaiskėti* ‘przejaśniać się – o niebie’, *váiskinti* ‘czynić przezroczystym’ (*Šaltis váiskina orą* ‘Mróz sprawia, że powietrze robi się przejrzyste’).

váistas 1 p.a. ‘lek, lekarstwo’. War. *vaīstas* 4 p.a., *vaīstai* 2 p.a.; z insercją *k*: *váikstas* (niejasne jest *váistras*, zob. Būga, RR III, 851). ŽD 325 przyjmuje dwojaką rekonstrukcję: **vaid-tas* lub **vaid-stas*, przy czym w kwestii pierwiastka odsyła do stpr. *waidimai* ‘wiemy’ i scs. *vėdėti* ‘wiedzieć’. Z uwagi na to, że większość nominów na -st- (-stas, -sta, -stis, -stė) daje się objaśnić derywacją postwerbalną od frekwentatywów na -sty-, wolno suponować analizę *vaist-a-s* ⇐ **vaistyti*. Samo **vaistyti* jest dwuznaczne, może bowiem być 1° refleksem **vais-sty-* (por. *vaīstas* ‘widzenie, wizja’, z *vais-* jako SO do *vys-*, por. *išvysti* ‘ujrzyć’), 2° refleksem **vaid-sty-* (por. stpr. *waidimai* ‘wiemy’). Znacz. etym. ‘leczyć przy użyciu wiedzy znachorskiej’ *vel sim.* — Z inną budową: 1. pbsł. **uaid-tja-* > psł. **vėd-tjo-* ‘wiele wiedzący’, por. słń. *věšč* ‘doświadczony, biegły’, sch. *vjěšt* ts., ros. *věščij* ‘przewidujący przyszłość, proroczy’ (⇒ *veščún* ‘wieszcz, wróżbita’), czes. przest. *věští* ‘proroczy’ (⇒ *věštec* ‘wróżbita’), kasz. *v’ěšči* ‘jasnowidz; lunatyk’, stpol. *wieszczec* ‘wróżbita, czarownik’, 2. stpr. *waisnan* acc.sg. ‘wiadomość, Bericht’ (**wais-sna-*) ⇐ *waist* ‘wiedzieć’ (LAV 387). — W słowiańskim stoi do porównania scs. *vėdėti* ‘wiedzieć, znać’ (*vėmī, vėsi, vėstū*), czes. *věděti*, pol. *wiedzieć* (ros. *védatʹ*, ukr. *vidaty*) – paradygmat zbudowany wokół formy pf. med. *vėdě* ‘wiem’, < pbsł. **uaid-aj* < pie. **uojd-h₂ej* ‘zobaczyłem (sobie, na własne oczy)’, por. łac. *vīdī* ‘ujrzałem’. Deverbativa: strus. *vėdī* ‘wiedza, znawstwo; czary’, ros. *vedún* ‘czarownik’ (syn. *znáxarʹ*), *vedьma* ‘wiedźma, czarownica’, pol. *wiedźma*, czes. *vědma* ts. Zob. BSW 338, LEW 1183n., REW I, 176, 196, Boryś 692, 696. — Drw. *váistine* ‘apteka’, *vaistingas* ‘leczniczy’, cps. *vaistāžolēs* f.pl. ‘ziola

lecnicze' (por. *žolē*). Vb. denom. *váistyti*, -au, -iau 'leczyć' (DP *išváištiju*, -ijau 'uleczyć, uzdrowić'), ⇒ *vaistytinė* SD «pigulka», *váistytojas* 'lekarz', SD «lekarz, doktor, medyk» (sufiks jak w syn. *gýdytojas*), *išváištoti* DP 'uleczyć'.

vaistas 4 p.a. bibl. 'widzenie, wizja' — rzeczownik postwerbalny na -as od *pasiváistyti* 'ukazywać się we śnie (o zjawie, zmorze)' < °*vais-sty-*, co jest frq. na SO *vais-* ⇐ *vys-*, zob. *výsti* I. SO *vais-* ukazuje się poza tym w *vaislỹs* i *váiskus* (zob.). Por. neoapofonię *y* ⇒ *ai* w *mỹžti* ⇒ *máįžyti*; *dyrėti* ⇒ *dairýtis*. Paralele słowotwórcze: *glaištas*, *laištas* i *maistas*.

váišinti, *váišinu*, *váišinau* (war. *vaišinti*) 'częstować gości jedzeniem i pić', refl. *nusiváišinti* a. *pasiváišinti* 'poczęstować się, uraczyć się wzajemnie' — causativum z suf. -in- i SO *vaiš-* ⇐ *vieš-*, por. *viešėti* 'być gościem'. War. *vaišėnti*. — Nomina: *váišės* f.pl. 'goszczenie, przyjęcie gości, gościna; to, czym częstuje się gości, poczęstunek; odwiedziny, bycie w gościach' (war. *vaišės*, *vaišiai*, *vaišios*), *vaišingas* 'gościnny, przyjazny dla gości', *vaišus* ts., *váišintojas* 'częstujący, podejmujący gości'. — Cps. *ilgvaiša* c. 'kto długo gdzieś gości; kto wyszedłszy długo nie wraca', war. *ilgvieša* (por. *ilgas*), *vaišnóra* a. *vaišnora* c. 1. 'gościnny gospodarz', por. *norėti* (⇒ *vaišnorūs* 'gościnny'), 2. 'łasuch'. Por. stpr. *reide-waisines* 'gościnny, gastfrei', I człon zapożyczony ze śrdn. *reide*, *rēde* 'gotów, bereit, fertig', II człon rodzimy, **vaisin-ējas* (zob. Trautmann 1910, 414, PKEŽ 4, 19n.), znac. etym. 'gotów na przyjęcie gości'. Por. nazw. *Vaišnora*, *Vaišnoras*, *Vaišnóras* (z insercją *k*: *Vaiškšnoras*; dosł. 'taki, co pragnie mieć gości', por. *norėti* 'chcieć'), n.m. *Vaišnōriai* 4x, *Vaišnōriškė* 2x.

vaitas 2 p.a., *váitas* 1 p.a. stlit., hist. 1. 'wójt, zwierzchnik administracji miejskiej lub wiejskiej' (SD *vaitas* *miesto* «woyt w miastach», *vaitas kiemo* «woyt na wsi»), 2. 'nadzorca chłopów pańszczyźnianych' (*Vaitas, kurs žmonės vajo[ja] visokiūse reikalūse* JU «Vaitas», który pędza ludzi do wszystkich zajęć») — zapoż. ze stbłr. *vojtъ* (⇐ stpol. *wojt*, *fojt* ⇐ śrwn. *voit*, *voget*). Por. błr. *vójt*, -a (termin historyczny, TSBM). Zob. też SLA 231, LEW 1184, ALEW 1171, POLŽ 660, ĖSBM 2, 184. — Drw. *vaitáitis* 'syn wójta', *vaitijà* 'wójtostwo' (*Šios gyvenvietės buvo padalytos į tris vaitijas* 'Te osiedla były podzielone na trzy wójtostwa'), *vaitysta* DP 'województwo' (*jei man duosi dūšià ir padarysi valià mana, įsipirkdamas ing Byskupystę, Probastvą, Pleboniją, Storastystą, Vaitystą* DP 383₃₀ 'jeśli mi dasz duszę, a uczynisz wolą moję, dokupując się Biskupstwa, Probostwa, Plebanijej, Starostwa, Wojewodztwa'), *vaitỹstė* 'bycie wójtem, wójtostwo; obszar zarządzany przez wójta', SD¹ «woytostwo» (por. stbłr. *vojtovstvo* XV-XVI w.). — War. *vagtystė* CGL 'Voigtey' został prawdopodobnie dostosowany do wcznwn. *Vogtei* f. (zob. ALEW, l.c.). — Cps. *sėnvaitis* 'były wójt' (akut dowodzi wzdłużenia zastępczego po kontrakcji z **sėna-vaitis*, por. nazw. *Senāvaitis*, *Senavaitỹs*). Vb. denom. *vaitáuti* 'być wójtem'. — Nazw. *Vaitas*, *Vaitáitis*, *Vaitauskas*, *Vaitėlis* (⇒ *Vaiteliūnas*), *Vaitėnas*, cps. *Bliūdžiuvaitis* b.z.a. (por. *bliūdas*), *Diržinvaitis*, *Juřkuvaitis*, *Sėnvaitis* i *Sėnvaitis*. — N.m. *Vaitai*, *Vaitaičiai*, *Vaiteliai*, *Vaitiškė* 2x, *Vaitiškiai* 3x, cps. *Bėržvaitis*, *Kanėivaičiai*, *Vaitakarėmis* (por. *Naujāšinkis*).

vaitėnti, *vaitėnù*, *vaitėnaũ* gw. 'sądzić, uważać, stanowić' (NDŽ 'urteilen, bestimmen') — słabo udokumentowany czasownik na -en-. Dotąd był uważany za deverbativum od osnowy pbsł. **uait-*, jaką poświadcza słowiański, por. scs. *věštati* 'mówić, obwieszczać', sch. *vijěcati* 'radzić', strus. *věču*, *větiti* 'mówić', ros. gw. *večátъ* 'krzyczeć', stpol. *wiecić* 'ogłaszać, nazywać' (por. BSW 339, LEW 1184n.). Z tym słow. czasownikiem łączy się sb. postvb. scs. *věšte* n. 'zgromadzenie, rada', sch. *vijěce* n. 'miejsce zgromadzenia, skupisko radzących ludzi, rada', strus. *věče* n. 'zgromadzenie ludu', stpol. *wiece* n. 'zjazd feudalów', pol. gw. *wiec* m. 'zgromadzenie mieszkańców wsi' (zob. Būga, RR I, 491, Boryś 691). Jedynym nawiązaniem bałtyckim jest tu czasownik stpr. *waitiāt* 'mówić, reden, sprechen', drw. od formy prs. **vait-ijā-*, por. 1 pl. *waitiāmai* 'mówimy' (LAV 389 n.; inaczej BSW 339:

rekonstrukcja **uaitiāiō*). Porównanie zewnętrzne z aw. *vaēθā* ‘ustalenie sądowe’ (zob. LEW, l.c.), ani oparty na nim postulat pwk. pie. **uejt-* ‘mówić’ (por. ostatnio Boryś, l.c.) nie są pewne. Pwk. **uejt-* nie notuje IEW, ani LIV². — Pbsł. **uajt-* można ująć jako neoapofoniczną formę SP/SO, mianowicie utworzoną od SZ **uit-* ← **uet-*, < pie. **ueth₂-* ‘powiedzieć’. Por. LIV² 694, ze wskazaniem m.in. na stłac. *votāre* ‘zakazywać, zabraniać’ oraz śrwalijsk. *gwad* ‘zaprzeczać’ (o pbsł. **uajt-* nie ma w LIV² wzmianki). Schemat apofoniczny **uajt-* ← **uit-* ← **uet-* łatwo jest uzasadnić paralelami litewskimi z typu pierwiastkowego *ReT-*. Por. np. *plait-* ← *plit-* ← *plet-*: *išplaityti*, *plìsti*, *plečiù*, *plēsti*; *kvaip-* ← *kvip-* ← *kvep-*: *kvaipyti*, *kvìpti*, *kvepėti*. Gdy chodzi o połączenie suf. *-en-* z osnową na SO, to jest ono stosunkowo rzadkie, por. *lamėnti* ← *limstu*; *lapėnti* ← *lempù* i *tapėnti* ← *tepu*.

vaitinti, *vaitinù*, *vaitinaũ* gw. 1. ‘wyginać drewno, mocząc je i podgrzewając’, 2. ‘doprowadzać do zwiędnięcia, suszyć (siano, liście tytoniu, sól)’. Refl. *vaitintis* ‘grzać się przy ognisku’ — causativum na *-in-* od pwk. *vait-*, będącego alternantem na SP/SO do *vyt-*, por. *výsti* II ‘więdnać’ (LEW 1185). Paralele: *pláišyti* ‘rozrywać, rozszczepiać’ ← *plýšti* ‘pękać’; *pasiváistyti* ‘ukazywać się we śnie, pojawiać się (o przywidzeniu, urojeniu)’ ← *išvýsti* ‘ujrzyć’. Odpowiednik łotewski pokazuje SE *viet-*: *vietēt* tr. ‘suszyć’, intr. ‘powoli schnąć’, refl. *vietētiēs* ‘grzać się, wygrzewać się (przy piecu, w łaźni, na słońcu)’.

vaitóti, *vaitóju*, *vaitóju* ‘jęczeć, biadać, narzekać’. SD¹ *vaitoju* «ięczę, ięczam, iękam» (syn. *vaivoju*), «stękam». Por. *Kad skauda, vaitók, kad rūpi, dejuok*, t.y. *iš skausmo vaito(ja) žmogus, o iš rūpesčio dejuo(ja)* JU ‘Z bólu człowiek jęczy, ze zmartwienia biadoli’; cps. *pavaitóti* ‘ponarzekać’, *suvaitóti* ‘wydać jęk’ — czasownik utworzony od wykrz. *vaĩ-vaĩ* lub *vái-vái* na wyrażenie bólu, żalu, współczucia (por. LEW 1185; GJL III, § 840), z *-t-* jako segmentem łącznikowym (konektywem). War. v-mobile: *aitóti* (*Ligonis smagiai serga ir labai aitója* ‘Chory ciężko choruje i bardzo jęczy’), por. (*v*)*aĩzdis*, (*v*)*ánta*, (*v*)*olungẽ*. Zob. też *vaivóti* i *vyvéti*. — Drw. *vaitójimas* ‘jęk’ (*Girdėjosi čia ir ten stenėjimas ir vaitojimas* ‘Tu i tam słysząc było stękanie i jęki’), SD¹ «ięczenie, iękanie», stlit. *išgirska viernų vaitojimą, o duok jiems išganymą* PK 1336 ‘Usłysz wiernych stękanie, a daj im wybawienie’. — NB. War. z obocznym suf. *-ė-*, **vaitėti*, refl. **vaitėtis*, został odzwierciedlony w lituanizmie błr. gw. *vajcjàc* ‘fukać, ganić, łajać kogo; spierać się, kłócić się’ oraz ukr. gw. *vajtjáb* ‘okazywać niezadowolenie’, zob. Urbutis 2009, 359n.

vaivada 2 p.a., gen.sg. *vaivādos* hist. ‘wojewoda, najwyższy w hierarchii urzędnik ziemski’, SD «woiewoda» — zapoż. ze stpol. *wojwoda*, *-y* (od 1268 r., SSTP X, 279), młodsze *wojewoda* (⇒ stbłr. XVI w. *vojevoda* ‘naczelný dowódca; zarządca miasta’; to brzmienie może być oddane w lit. gw. *vajavodà* ZTŽ). Zob. też SLA 231, LEW 1185. — Z litewskiego przejęte do łotewskiego jako **vaivada* a. **vaivads* ‘osoba urzędowa, eine Art Amtsperson’ (*pašam Biržu vaivadam* ‘do samego wojewody birżańskiego’), zob. ME IV, 444. — Drw. *vaivadaitė* SD «woiewodzianka», *vaivadaitis* SD «woiewodziec», *vaivadinė* SD «woiewodzina» (później *vaivadienė* ‘żona wojewody’), *vaivadystė* SD «woiewoństwo», DP *vaivadysta* ‘wojewoństwo’. — N.m. *Vaivādai*, *Vaivādīnē*, *Vaivādiškēs*, *Vaivadiškēs*, *Vaivādiškiai* 3x, *Vaivadiškiai*.

vaivóras 1 p.a., zwykle pl. *vaivórai* 1. bot. ‘łochynia, borówka bagienna o kwiatach białych lub różowych i sinych jagodach, *Vaccinium uliginosum*’ (war. *vavóras*), 2. bot. ‘czarna jagoda, *Vaccinium myrtillus*’, 3. bot. ‘bażyna czarna, *Empetrum nigrum*’, 4. bot. ‘ogórecznik lekarski, *Borago officinalis*’. Budowa *vaiv-óras*. Rzadki suf. *-or-* przywodzi na myśl nazwy geograficzne utworzone od nazw drzew, por. n.m. *Béržoras* ← *béržas* ‘brzoza’ oraz n.rz. *Lieporas*, *Liepóra* ← *liepa* ‘lipa’ (n.m. *Liepōrai*). Osnowa *vaiv-* została najprawdopodobniej wyabstrahowana z czas. *vaivóti*, pochodzącego od wykrzyknika (zob.). Okoliczność ta może stać w związku z odurzającym działaniem spożytych jagód łochyni, por.

Vaivóru daug užvalgyk, būsi kaip girtas ‘Zjedz dużo łożyń, [a] będziesz jak pijany’ (por. syn. *girtuōklės* f.pl., dosł. ‘pijaczki’). Inaczej LEW 1185, który wychodzi od pwk. pie. **uer-* ‘giąć, zginać, skręcać’. — Drw. *vaivorynas* ‘miejsce, gdzie rosną łożynie’. Vb. denom. *suvaivorinti* b.z.a. ‘zbić na kwaśne jabłko’. — Niejasne jest *vovor-* zam. *vaivor-* w cps. *vovorakytis* ‘ktoś niebieskooki’ (por. *akis*).

vaivorykštė 1 p.a., *vaivorykštė* 1 p.a. 1. ‘tęcza, wielobarwny łuk pojawiający się po deszczu na sklepieniu niebieskim’, 2. ‘halo, pierścienie wokół słońca lub księżyca’ — derywat z neosuf. *-ykšt-* od nazwy rośliny *vaivóras* (zob.), por. Būga, RR II, 323, LEW 1185. Paralele: *bandýkštis*, *naminýkštis* (tam też o pochodzeniu sufiksu). Warianty: *vaivorykščia*, też m. *vaivorykštis* a. *vaivorykštis*, *-ščio*; z zastępstwem *ai* przez *au*: *vauvorykštė* (por. *staunià/staĩnė*; *ledaĩnė/ledaĩnė*); z dysymilacją *v-v > l-v*: *laivorykštė*. NB. Łotewskie nazwy ‘tęczy’, *varavīksna* i *varvīksne*, mają inne wytłumaczenie, zob. ME IV, 483n. — Etymologia ludowa przekształca formację *vaivorykštė* z jednej strony w złożenie, por. 1. *orā-rykštė* (niby ‘różga powietrzna’, por. *óras*, *rýkštė*), 2. *varvó-rykštė* (niby ‘różga z kropli deszczu’, por. *varvéti*, *vařvas*), 3. *rorā-rykštė* (niejasne), z drugiej strony w grupę atrybutywną *vaivo rýkštė* (por. *váiva* s.v. *vaivóti*, *rýkštė*). Zob. ŽD 404, LEW 1185, Kabašinskaitė 24, 41n. Niejasny jest człon *vor(a)°* w BRB *vorarykštė*, *vorrykštė* ‘Bogen’ (por. PAŽ 550). — Jak złożenia z członem *°rykštė* ‘różga’ wyglądają war. *vandarykštė*, *vang(i)arykštė*, *vengerykštė* (-is). Osobno zob. *vingiorykštė*.

vaivóti, *vaivóju*, *vaivójau* ‘jęczeć pod wpływem bólu, cierpienia, zawodzić żałośnie; biadać, narzekać’, SD¹ «ięczę, ięczam, iękam» (syn. *vaitoju*) — czasownik utworzony od osnowy *vai-v-* z powtórzonego wykrz. *vái-vái* albo *vaĩ-vaĩ* ‘biada!’. Por. *ujujuóti*, *vyvéti*. — Sb. postvb. *váiva* c. ‘ten, kto wciąż się skarży, narzeka, biada’ (por. *vyvā* ⇐ *vyvéti* ⇐ *vý-vý*).

vaizbà 4 p.a. pot. ‘handel, handel obwoźny’ — zapoż. z pol. XVI w., pol. gw. *wojźba* (war. *wioźba*), to ze zmiany *woźba* ‘wożenie towaru wozem, przewóz; robienie wiosłem’. Dyftong *ai* jest wtórny, tłumaczy się antycypacją miękkości spółgłoskowej w segmencie *z* (paralele: *āniolas > āiniolas*; *kažiūkai > kaižiūkai*; *būtis > buitis*). Rzadki war. *vizbà* (Ródūnia). LEW 1183: «Ohne Etymologie». Zob. też POLŽ 9. — Drw. *vaizbūnas* ‘handlarz, kupiec’, war. *vaisbūnas* (⇒ *vaizbūnystė* ‘handel, kupiectwo’), nazw. *Vaizbūnas* (⇒ pol. *Wojzbun*, *Woyzbun*); vb. denom. *vaizbáuti*, *vaizbúoti* i *vaizbavoti* ‘handlować, kupczyć’. Obok tego były dawniej w użyciu polono-germanizmy *ándlius* a. *añdelis* ‘handel’ (⇒ *andliorius* ‘handlarz’), *andliavóti* ‘handlować’. — Por. *vazbà* ‘przewóz wozem’ ⇐ błr. gw. *vázьba* (podobna depalatalizacja w *grazba* ⇐ pol. *groźba*).

vaizd-, osnowa postverbaliów derywowanych od zanikłego czas. **vaizdyti*, który był iteratywem na SO do *veizd-*, por. *vėizdžiu*, *veizdėti* ‘patrzyć, widzieć, oglądać’: *akivaizda* (zob. *°aki°*), *apyvaizda* SD «opatrowanie; opatrzenie czego; opatrność», *apyvaizda unt kelio* SD «nadrożne» [‘zaopatrzenie na drogę’], *apvāizda* ‘opatrność, opieka boska, pomyślne zrządzenie losu’, *ažuvaizda* SD «starostwo», *gamtvāizdis* (zob. *gamtvā*), *išvaizda* ‘wygląd, wyraz twarzy’ (⇒ *išvaizdūs* ‘o pięknym wyglądzie, ładny’), *ižvaizdas* SD «konterfet, odmalowanie, wyrzeczanie czego z wizerunku» (syn. *ižspaudimas*, *ižžyminimas*, *ižžinklinimas*), *jvaizdūs* ‘wyraźny, łatwy do rozpoznania’, *neprivaizda* SD «niedozór» [‘brak dozoru’], *nopvaizda* SD «niebaczość» [‘nieuwaga’] (*nop-* z **ne-ap-*), *pavaizda* SD¹ «postawa» (syn. *paveislas*), *pavāizdas* ob. *pavėizdas* ‘przykład, wzór do naśladowania; postać czego, forma; podobieństwo do czego’, DP też ‘wzorek, świadectwo, stroj’ (⇒ vb. denom. *pavaizdúoti* ‘zobrazować, przedstawić, odtworzyć’), *pavaizdūs* ‘jasny, widny, malowniczy’, *pervaizdas* BRB ‘szpieg, Kundschafter’, *prievaizda* ‘dogłądanie czego, opieka’, DP ‘opatrność, opatrzenie, opieka, staranie’, *prievaizda arklių* SD «końskie gospodarstwo» [‘hodowla koni’], *prievaizdas* ‘nadzorca, zarządca’, *užvaizda* ‘dogłądanie,

pilnowanie; kierowanie czym', *užvaizdas* 'nadzorca, zarządca', *vaizdas* (zob.), *vaizdūs* 'wyraźny, wyrazisty, jasny', war. *vaizūs* (z deprefiksacji form *ivaizdūs*, *pavaizdūs*).

vaizdas 4 p.a., *váizdas* 3 p.a. 'widok, obraz', SD *vaizdas* «konterfet, odmalowanie, wyrzeczanie czego z wizerunku» — drw. wsteczny od formy prefigowanej typu *išvaizdas* ⇐ **vaizdyti* (zob. s.v. *vaizd-*). — Drw. *vaizdingas* 'obrazowy, malowniczy', *vaizduôtė* 'wyobrażnia, fantazja', *vaizdūs* 'wyrazisty, jasny, widoczny, obrazowy'. Vb. denom. *vaizduoti* 'wyobrażać, obrazować, przedstawiać, pokazywać; tworzyć', refl. *vaizduotis* 'wyobrażać sobie'.

vajaunỹkas 2 p.a. gw. 'wojownik, żołnierz', też stlit. (CHB «krijchsmān»). SLA 231, ALEW 1167 i POLŽ 179 przyjmują zapożyczenie z pol. *wojownik*, tymczasem litewska akcentuacja każe się raczej liczyć z wzorem rosyjskiego wyrazu *vojennik* (przest.; różni się od błr. *vojėnnik* u Nosoviča). Zob. też *vajavoti* i *vainà* II. — Neoosn. *vajaun-*: *vajaūnas* 1. 'wojowniczy, skory do kłótni a. bójki', 2. 'wojenny – o sędzie', *vajaūningas* 'waleczny' (sufiks jak w syn. *karingas*).

vajavoti, *vajavóju*, *vajavójau* stlit., gw. 1. 'brać udział w wojnie, walczyć na wojnie' (*Vajavójo ažu tėvynę* 'Wojował za ojczyznę'), 2. 'hałasować, awanturować się (o pijanym)', 3. 'krzywdzić kogo' — zapoż. ze stbłr. *vojevati* (*vojuvati*), por. błr. *vajavác*, *vajúju*, 3 sg. *vajúje*. ALEW 1167 niesłusznie wywodzi z pol. *wojować* (brak w SLA i LEW). — Cps. *atvajavoti* 'siłą odzyskać to, co zagrabiono', *išvajavoti* 'wygnać, wypędzić (wroga, bydło ze szkody)', *suvajavoti* 'zwyciężyć, podbić kogo; bydło spędzić, zagonić w jedno miejsce', *užvajavoti* 'zająć siłą (miasto, terytorium); zająć bydło w szkodzie'. Refl. *vajavotis* 'bić jeden drugiego, kłócić się', *išsivajavoti*: *Ir išsivajavojau, ir namo norėjau* 'I nawojowałem się, i chciałem do domu [już wrócić]'. — Wsch.-lit. pdg. *vajūiti* bazuje na formie 3 os. prs. *vajūja* ⇐ błr. *vajúje* 'wojuje, walczy' (ZS 61, 114), por. *apvajūiti* 'zwyciężyć', refl. *susivajūiti* 'ścierać się ze sobą'. Zob. też *vajaunỹkas*, *vajōkas* i *vainà* II.

vajėzau wykrz. 'o Jezu! o Boże! ojej!', np. *Vajėzau, vaikeli, jau susmilinau!* 'O Jezu (ojej!), dziecko, już się pomyliłem!'. Z uniwerbizacji zwrotu **vai Jėzau*, złożonego z ptk. *vai* i formy voc.sg. *Jėzau* od imienia *Jėzus*, -aus 'Jezus'. War. *vajėzus* 'o Jezu!' zawiera w II członie formę nom.sg. w funkcji vocatiwu. — War. zredukowane: 1° *vajėzus*, *vajėzau*, 2° *ajėzau*: *Ajėzau – kas dabar bus?!* 'O Jezu, co teraz będzie?!', 3° *vajė* a. *vajė*, por. *Vajė vajė, kas dabar bus?!* 'O Jezu, co teraz będzie?!' *Vajė vajė, pėkščias kap tu parėjai?!* 'O Jezu, jak ty na piechotę wróciłeś?!' — War. z substytucją spółgłoski -z- (eufemizm?) pierwotnego teonimu, por. 1° -t- zam. -z-: *vajėtau* i *vajėtus*, np. *Vajėtau vajėtau, kas čia daros?!* 'Ojej ojej, co się tu dzieje?!' *Vajėtus tu munoji, kaip daba reiks gyventi!* 'O Jezu ty mój, jak teraz żyć?', 2° -g- zam. -z-: *vajėgus*, np. *Vajėgus tu mano, kas dabar bus?!* 'O Jezu ty mój, co teraz będzie?!', 3° prawdopodobnie też -tk-, -ck- zam. -z-: *vajėtkau* b.z.a. i *vajėckau*, jakkolwiek w tym wypadku obecność segmentu -k- każe się liczyć z wpływem polskiego odpowiednika *ojejku!* (kontrahowana postać wykrz. *o jezuleńku!*). Zob. też *jeřgau* s.v. *jeřgutalis*. — Vb. denom. *vajejavotis* 'używać wykrzyknika «vajėzau»': *Užteks vajejavoties, nieko nepadės* 'Dość tego biadolenia, nic [to] nie pomoże'.

vajỹs 4 p.a. 'goniec, posłaniec, kurier' — rzeczownik postwerbalny od *vajoti* 'zmuszać do biegu, pędzać, ganiać', co jest iteratywem od *vejù*, *výti* 'pędzić'.

vajōkas 2 p.a. gw. 1. 'żołnierz', 2. 'ktoś wojowniczo nastawiony, skory do bitki, zabijaka' — zapoż. ze stbłr. **vojak*, por. błr. *vaják*, -á 'żołnierz, wojak'. War. *vajokà* 2 p.a. ⇐ błr. *vajáka*, -i ironiczne 'wojak (nie najlepszy)'. Por. *vajavoti*, *váiskas*.

vajoti I, *vajóju*, *vajójau* gw. 1. 'pędzać, ganiać, (zwierzę) zmuszać do biegu', 2. 'o wietrze: rozpraszać, roznosić, np. nasiona', *pavajoti* 'odpędzić, odegnąć od czego', *suvajoti*

‘spędzić (zwierzęta w jedno miejsce)’, przen. ‘pojąć, zrozumieć’ — iterativum na -o- od pwk. *vaj-*, który jest neoapofonicznym alternantem na SO do *vej-* lub *vij-* jak w pdg. *vejū*, *vijaū* do *výti* I ‘zmuszać do biegu, pędzić’. Paralele: *grajóti*, *skrajóti* oraz **rajoti* (zob. *atrajà*), **sajoti* (zob. *atsajà*). Odpowiednik łot. *vajāt*, -*āju* ‘prześladować, dręczyć, zadawać ból, znęcać się nad kimś, maltretować’ (war. *vājāt*; *vajātājs* ‘prześladowca’). Ze staropruskiego można tu włączyć *wayos* Ev f.pl. ‘łąki, Wesen [Wiesen]’, mianowicie zakładając jako sb. postvb. *‘pastwisko’ ⇐ **vajāt* ‘pędzać po łące’; por. lit. *vejà*. — War. *vejóti* świadczy o wyrównaniu wokalizmu do *vejū* (*vejōnē*: SD *vejonj darau* «utarczkę czynię»). — Postverbalia: *atvajà* ‘raz’ (*Po kelias ātvajas prašiau ateiti į sviečius* ‘Kilka razy prosiłem, żeby przyszli w gości’; por. *ātvejis*), *vajjys* (zob.), *vajojamasis žaislas* SD «gonitwa» [‘zawody, turniej, potykanie się’, SPXVI], *vajjys* (zob.), *vājus* neol. ‘zorganizowane działanie, akcja, kampania’. — Neoosn. *vajo-*: *vajōnē* ‘zawody’, SD «gonitwa» (por. *medžiōnē* ⇐ *medžióti*). — SO *vai-C*: *vaīras* (zob.), *ivairūs* (zob.).

vajóti II, *vajóju*, *vajójau* ‘nawijać, owijać, skręcać, zwł. o włóknach konopnych w powrozie’ — iterativum z suf. -o- i pwk. *vaj-* jako neoapofonicznym alternantem na SO do *vej-* lub *vij-* jak w pdg. *vejū*, *vijaū* do *výti* II ‘wić, zwijać, nawijać’. Paralele s.v. *vajóti* I. — Postverbalia: *apvajà* ‘trzecie pasmo w powrozie, sznurze, biczu’, *atvajà* a. *ātvaja* ‘koniec nici umocowany do szpuli; luźna nić w tkaninie lub w przetartym sznurze; pasmo’, *ātvajas* a. *atvajūs* ‘wir wodny; zakręt rzeki, zatoka’ (por. *váiré* ‘zakręt drogi’), *ivajūs* ‘kręty, skręcony, krzywy’ (por. *bajūs*, *gajūs*, *rajūs*), *nevājus*, -*aus* ‘wielka ilość, dostatek, zbytek, nadmiar’, *nevāju* adv. ‘nie szkoda, nieważne’, *prievajūs* ‘wygodny, poręczny’ (adv. *prievajū*), *sāvaja* ‘w biczu: trzeci, cieńszy rzemień, który się zaplata na dwóch poprzednich’ (⇐ *suvajóti*), *vajūs* ‘taki, który daje się łatwo zwijać, skręcać’ (*Linai vajesni už kanapius*, t.y. *dailiau duodas vyti* JU). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *atvój* m. ‘zatoka na rzece; miejsce głębokie, z wirami, niebezpieczne’ ⇐ *atvajūs* (PZB 1, 119). — W słowiańskim por. osnowę *voj-*: 1° sch. *pòvōj* ‘powijaki, pieluchy’, ros. *povójnik* ‘zawój, chustka na głowę’, pol. *powój* bot. ‘*Convolvulus arvensis*’, *powojnik* bot. ‘*Clematis*’, znacz. etym. ‘to, co się owija wokół czegoś’ (Borys 475), 2° stpol. *obojek* ‘kołnierz’, czes. *obojek* ‘obroża’ < psł. **ob-voj-ikŭ* ‘to, czym owija się coś dookoła’ (zob. Borys 374, s.v. *obojczyk*), 3° pol. gw. *wójka* ‘zwitek nici zgrzebnych (konopnych) skręconych w kilka pasm’ (SGP VI, 158). Zob. jeszcze *vai-C* w *vainikas* i *vaīras*.

vākar adv. ‘wczoraj, poprzedniego dnia’ — z apokopowania formy gen. temporis *vākaro* albo też acc. temporis *vākarā*, od *vākaras* ‘wieczór’, dosł. ‘(poprzedniego) wieczoru’. Paralela słowiańska: scs. *včera* ‘χθές, wczoraj’, ros. *včerá*, czes. *včera*, stpol. *wczora* ts. — zdaniem REW I, 238 jest to skostniała forma instrumentalu sg. o znac. ‘(poprzednim) wieczorem’. — Drw. *ūžvakar* ‘przedwczoraj’, cps. *vākarnakt* ‘wczoraj w nocy’ (por. *naktis*), *vākar.ryt* ‘wczoraj rano’ (por. *rytas*).

vākaras 3 p.a. ‘wieczór’ (łot. *vakars*). Odpowiednik scs. *večerŭ* ‘wieczór’ wymaga, by lit. *vākaras* i łot. *vakars* wywodzić z **uekaras* < pbsł. **uekeras*, mianowicie drogą asymilacji podobnej do tej, która zmieniła praformy **uesera* i **uebelas* odpowiednio w *vāsara* i *vābalas* (zob. svv.). Próby powiązania bsł. **uekera-* < pie. **uek^uera-* z łac. *vesper*, -*erī* m. ‘gwiazda wieczorna, wieczór’, *vespera*, -*ae* f. ‘wieczór’ i gr. ἑσπερα ts. < **uek^uspero-* rozbijają się o to, że nie można udowodnić związku bsł. *k* z grupą spółgłoskową **k^usp*. Refleksem **uek^uspero-* byłoby pbsł. **uešpera-* (gdzie *š* z **ks* < **k^us*). Por. BSW 348, LEW 1186, REW I, 196. — Indoeuropejści widzą w nazwie ‘wieczoru’ drw. na *-er-o- od złożenia nominalnego **ue-k^usp-*, z leksemem **k^usep-* ‘noc’ w II członie (por. wed. *kṣap-* ‘noc’, het. *išpant-* c. ts.) oraz segmentem **ue-* w I członie; ten ostatni ma być bądź prepozycją o znac. ‘herab, weg von’ (zob. ESJS 1040, IEW 72), bądź redukcją jakiejś formy przymiotnikowej, będącej

określnikien wyrazu 'noc' (zob. de Vaan 670). — Drw. *apývakaris* 1. 'pora pod wieczór' (por. *apýdienis*), 2. 'podwieczorek', *išvakarės*, -ių f.pl. 'początek wieczoru, późny wieczór, wigilia', *pavakarė* 'czas pod wieczór', *pavakarỹs* ts.: *Sugrižau pāvakariu* 'Wróciłem pod wieczór' (por. *parytỹs* ⇐ *rýtas*, Urbutis, LKG I, 424), *vakaraĩ* m.pl. 'zachód jako strona świata' (łot. *vakari* ts.), *vakariēnē* 'wieczera, kolacja' (⇒ vb. denom. *vakarieniáuti* 'jeść kolację'), *vakarýkštis* 'wczorajszy' (war. *vakarýkščias*, m.in. SD), *vakarinē* 1. stlit. i gw. 'wieczera' (⇒ *vakarininykas* SD «wieczernik» ['jadalnia do wieczierzenia'], 2. 'nocny posiłek dla międlących len', 3. 'zorza wieczorna', *vakarinis* 'wieczorny' (*šviesa vakarinē* SD «zorza wieczorna»), *vakarinỹs*, acc.sg. *vākarinį* 'wiatr wiejący z zachodu' (tę formację na -in- zruszczono prawdopodobnie na błr. gw. *vākaryna* 'wysoka fala, zwł. na Niemnie', zob. PzB 1, 270; nieco inaczej Cyxun, ĖSBM 2, 28, który przyjął przymiotnik lit. *vakarinis* 'wieczorny; zachodni' jako źródło), *vakāris* a. *vakarỹs* 'wiatr zachodni', *vakarōnē* (zob.), *vakaróp*, *vakarōp* adv. 'pod wieczór, ku wieczorowi' (przez apokopowanie formy all.sg. *vakarópi*), *vakártis*, *vākartis*, -čio, też f. *vakártis* 1. 'przekąska zabierana w podróż lub do pracy' (DP *vakarčiai* m.pl. 'żywność'), 2. 'jedzenie dawane parobkom zwalnianym na Boże Narodzenie', 3. 'podwieczorek', 4. 'wieczera, kolacja', *vakarūškos* (zob.). Cps. *pūs vakariai* m.pl. 'podwieczorek', *pusiavakaris* SD «podwieczorek» (por. *pūsē*). — Vb. denom. *vakarúoti* 1. 'pracować wieczorami', 2. 'o kobietach: spędzać wieczory na wspólnej pracy, np. na przędzeniu, robieniu na drutach, każdego wieczoru w innym domu', 3. 'kłaść się późno', 4. 'spędzać (sobotni) wieczór na zabawie', 5. impers. 'zmierzchać się' (*Vakarúoja jau, saulės nėra*), 6. przen. 'być kawalerem, nieżonatym'. War. *vākaroti* ob. *vakaróti*, *vakaráuti* ob. *vākarauti*. Refl. *vakarúotis* a. *vākaruotis* 'mieć się ku wieczorowi', *prisivākaruoti* ts. ⇒ stlit. *privākaravusis* adv. 'pod wieczór', por. [Kristus] *privākaravusis lipa ant kalno ir ant maldos nakvoja* DP 618₃₁ '[Chrystus] podwieczor wstępuje na górę i na modlitwie nocuje' (por. GJL III, § 671). — N.m. *Vakaraĩ*, *Vakāriai*, *Vākariškės*, cps. *Šveñtvakariai*.

vakarōnē 2 p.a. 'wieczornica, spędzanie wieczoru na wsi w chałupie jednego z sąsiadów, gdzie przy śpiewie i opowiadaniach przędą, robią na drutach' (GJL II, § 338) — abstractum na -nē od neoosn. *vakaro-*, por. *vākaroti*, *vakaróti* 'brać udział we wspólnym spędzaniu wieczoru na wsi', dosł. 'wieczorować' (⇐ *vākaras* 'wieczór'), zob. ŽD 276. Por. syn. *vakarūškos*. Paralele formalne: *medžiōnē* ⇐ *medžióti*; *viliōnē* ⇐ *vilióti*. — Forma pl.t. *vakarōnēs*, -ių oznacza 'wieczór kawalerski, wieczór paniński' (*Subaton vakarōnēs būna, o nedėlion šliūbas* 'W sobotę jest wieczór kawalerski, a w niedzielę ślub'). — Vb. denom. *vakaronėti* 'pracować po zmierzchu przy świetle; nie kłaść się spać (przez dłuższy czas)'.

vakarūškos, -ų 2 p.a. pl.t.f. 'wieczornica, zebranie się wieczorem w jednej chacie kilku kobiet z kołowrotekami w celu wspólnego przędzenia połączone z poczęstunkiem; zabawa wiejska z tańcami', war. *vakariūškos* — kalka odpowiednika błr. *vjačórki*, -rak pl.t. 'jesienne a. zimowe spotkanie młodzieży dla wspólnej pracy lub zabawy' (por. TSBM; ĖSBM 2, 340). — Drw. *vakaruškà* ts. (*Bernai vakaruško[je] ramsto pečiais sienas* 'Młodzieńcy na v. podpierają plecami ściany'), *vakarūškininkas* (-inykas), -ė 'uczestnik wieczornic', war. kontrahowany: *vakarūšninkas* (-nykas), -ė. Vb. denom. *vakaruškáuti* 'chodzić na wieczornice, na zabawy'.

vākmistras 1 p.a. przest. 1. 'nadzorca robotników rolnych, karbowy' (m.in. u Donelajtisa), war. *vākmistra* NDŽ, 2. 'komendant posterunku żandarmerii, policji' (CGL 'Wacht=Meister'), war. *vāchmistras* — zapoż. z prus.-niem. *wachmēster* (GL 145), por. nwn. *Wachmeister* m. 'wachmistrz'.

vāksas 2 p.a., *vāksas* 2 p.a. gw. 'pasta do obuwia' — zapoż. z nwn. *Wachs* n., od *Schuhwachs*. Vb. denom. *vaksúoti* 'pastować buty', kalka z nwn. *wachsen*. — Syn. *vīksas*

‘pasta do obuwia’ ⇐ nwn. *Wichse* f., od *Schuhwichse*. Vb. denom. *viksúoti* ‘pastować buty’ ⇐ nwn. *wichsen*). Zob. GL 145, 147, LEW 1249. Zob. też *černýlas*.

vaktà 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘strzeżenie kogo lub czego, warta’ (war. *vektà*), 2. ‘wartownik’ (*Visos vāktos sumigo* ‘Wszyscy wartownicy posnęli’), 3. ‘wartownia’ — zapoż. z prus.-niem. *wacht* (GL 145), śrdn. *wachte*, por. nwn. *Wacht* f. ‘warta’ obok *Wache* f. ts. — Drw. *vaktinis* m. ‘stróż nocny; strażnik’, *vaktōrius* ‘strażnik, dozorca więzienny’ (m.in. LEX, CGL). Vb. denom. *vaktiūoti* ‘pełnić wartę, być na warcie’ (war. *vektiūoti*, *vektavōti*), 2. ‘strzec, doglądać, troszczyć się o kogo’, 3. ‘wysztregać się czego, unikać’, refl. *vaktiūotis* ‘uważać na siebie’.

vakzōlas 2 p.a. wsch.-lit. ‘stacja kolejowa’ (ZTŽ) — zapoż. z ros. *vakzál*, błr. *vakzál* [-gz-] (⇐ ang. *Vauxhall*), zob. REW I, 216, Anikin 8, 118n. — War. z zatrącią nagłosowego v-: *agzōlas* (ZS 5, 86; por. *ōlas*, *overē*). Pominięte w LKŽ i LEW.

valacūgà 2 p.a., gen.sg. *valacūgos* (war. *valiacūgà*) c. przest., gw. ‘bezdolny człowiek, włóczęga’ (Litwa pruska) — zapoż. ze stbłr. *volocuga*, por. błr. *valacūha*, -i. Por. Brückner 1877, 150 (pominięte w LEW). Z obocznymi tematami: *valacūgas* c., *valacūgē* c. — War. *valaciūgē* c. 2 p.a. oddaje starobiałoruski war. *volocjuga*, a ten ma odpowiednik w ukr. *volocjūha*, -y. Rzeczownik białoruski pochodzi od czasownika stbłr. *voločitisja*, *voločytisja*, błr. *valačýcca* ‘włóczyć się’, 3 sg. *valočýcca*, a to nasuwa przypuszczenie, że *valacūha* może mieć status wtórnego oboczniaka względem *valačūha* ‘włóczęga’ (ĖSBM 2, 35); jednak ten ostatni nie jest w HSBM notowany. Por. odpowiednik ros. gw. *voločūga*, -i ‘włóczęga; rozpustnik’ (SRNG). Geneza białoruskiej postaci z -c- nie jest znana (brak komentarza w ĖSBM). Drugim refleksem z -c- jest błr. gw. *valacāka* ‘włóczęga’ (PZB 1, 272). — Ponadto jest do odnotowania war. kontaminacyjny, mianowicie błr. gw. *valacēnha* ts. (ĖSBM). Zakończenie *ēnha* jest wynikiem skrzyżowania formy błr. *valacūha* z jej polskim odpowiednikiem *włóczęga* c., czyt. [vɫoʦɛŋga] lub [vɫoʦɛŋga]. Również wariant na *ēnha* został zapożyczony do gwar litewskich, por. *valacengà* 4 p.a., *valacēnga* 1 p.a. ‘bezdolny człowiek, włóczęga’; vb. denom. *valacēngotis*: *Nevalacēngokias po kojū* ‘Nie płacz się pod nogami’. Pozostałe war.: *valačēstas*, *valāčina*. Zob. też *valakitā*.

valadenija stlit. ‘dobro dziedziczne, ojcowizna, Erbgut’ (BRB, glosa do *tėvainystė*) — zapoż. ze stbłr. *volodenʹe*, *volodenie* (⇐ *volodeti*, *volodetʹ* ‘władać czym’). Por. SLA 232, LEW 1187 (brak w ALEW).

vālagas 3 p.a. stlit., gw. 1. ‘pokarm, potrawa, jedzenie’ (m.in. BRB, por. SLA 232), 2. ‘tłuszcz dodawany do potraw, omasta, okrasa’ (syn. *ūždaras*, *ūžkulas*) — zam. **valaga*, co zapożyczone ze stbłr. *vologa*, por. błr. *valóha*, -i ‘polewka na mleku; rzadki tłuszcz’, ros. gw. *vológa* ‘niepostna potrawa’ (SLA 232, LEW 1187, ĖSBM 2, 41). Rodzaj męski dostosowany do rodzimych syn. *val̃gis*, *vālgymas*, *maĩstas*. Sekwencja lit. -*ala*- jak w zapoż. *žālabas*, *valākas* i *zavalākas* (Būga, RR II, 664, III, 759 zakładał błr. **vólag*).

valākas I 2 p.a. stlit., gw. ‘Włoch’, SD¹ «Włoch, Italus» — zapoż. ze stbłr. *voloxū*, -*a* ‘mieszkaniec Wołoszczyzny’, pl. *voloxi*, *voloxove* (*tutʹ vʹ Vilʹni*, *Ormiane*, *Němci*, *Voloxi i inyxʹ narodovʹ ljudi* 1563, HSBM), z substytucją x przez lit. k (por. *griėkas*). Co do miejsca akcentu por. ros. *volóx*. War. *valāchas* NDŽ. Nom.pl. *valākai* ‘Włosi’ i kraj ‘Włochy’ (por. strus. *volosi*, stpol. *Włoszy*, pol. *Włosi*), *valakū žemė* SD «włoska ziemia», gw. *valākū žėmə* ts. Osobno zob. *vlāchai*. Co do staroruskich a. starobiałoruskich źródeł niektórych litewskich etnonimów zob. hasła *lėnkas*, *ungurai*. Zob. też SLA 232, LEW 1187 (brak w ALEW). — Drw. *valakē* SD «Włoszka», *valakinis* a. *valākinis* ‘włoski, np. orzech’, *valākiškas* ‘włoski’: *riešutys valakiškas* SD «orzech włoski» (por. stbłr. *orexʹ voloskij*, błr. *valóski arėx*), *žirniai valakiški* m.pl. SD «cieciorka iaryzna» [‘groch albo fasola’, SPXVI], *krapai valakiški* m.pl. SD «kopr włoski».

valākas II 2 p.a. 1. hist. 'włoka, dawna miara powierzchni gruntu ornego równa 30-33 morgom, czyli 21-23 ha; grunt o powierzchni włóki' (LEEŽ 306), SD «włoka roley», 2. 'w XX w.: powierzchnia gruntu równa 20 do 25 ha' (*Mažiausias valākas turėj[io] šešiasdešims margų, didžiausias – šimtas dvidešims* 'Najmniejsza włoka miała 60 morgów, największa 120'), 3. 'oddalony od domu kawałek pola' (*Valakai buvo nuo namų už pusantrą kilometro, tokie ilgi* 'Włoki leżały półtora kilometra od domu, takie wydłużone'), 4. 'wielki kawałek', 5. 'łodyga trawy' — zapoż. ze stbłr. *valok̃s* (SLA 232, LEW 1187). Z tego samego źródła łot. *valaks* 'miara pola'. — War. f. *valakā* 2 p.a. 'włoka' (łot. *valaka*) ⇐ stbłr. *voloka*, błr. *valóka*, -i (Zs 61, LzŽ). — Drw. *valākininkas* (-inykas) 'posiadacz włóki gruntu ornego' (*Laukai būdavo šniūrai: valākininko platus, pusinyko siauresnis* 'Pola miały kiedyś formę sznurów, u «valakininkas» był on szeroki, [a] u «pusinykas» węższy'), cps. *pūsvalakis* a. *pūsvalakē* 'pół włóki, grunt o powierzchni ok. 12 ha'. N.m. *Valākai* 7x, *Valakēlē*, *Valakēliai* 3x, *Valākiniai*, *Valākininkai*, *Valākiškės*, *Valakiūkai*, cps. *Valākbūdis* (por. *Senābūdis*) oraz *Girvalakiai* 6x, *Ketūrvalkiai*, *Penkvalākiai*, *Trivalākiai*; *Mēdvalakiai*, *Mēdžvalakiai* 2x, *Miškavalakis*, *Naujāvalakiai*, *Vārtavalakis*.

valākē 2 p.a. przest. 'drobna moneta, grosz' (*Tai nē valākēs nēra verta* 'To nie jest warte ani grosza'). War. m. *valākis*. Niejasne (brak w LEW).

valakītā 2 p.a., *valakytā* 2 p.a. gw. c. 'włóczęga' (war. m. *valakītas*, *valakīytas*) — zapoż. z błr. gw. *valakīta*, -y (Zs 61; brak w LEW). Por. błr. liter. *valakīta* 'mitręga, zwłoka, przewleknięcie spraw' ⇐ ros. *volokīta* (ĖSBM 2, 31). Zob. też *valacūgā*.

valāknas 4, 2 p.a., *vālaknas* 3 p.a., też f. *valaknā* 4, 2 p.a. stlit., gw. 1. 'włókno lnu lub konopi', 2. 'przędza, nici z włókien lnu a. konopi' — zapoż. ze stbłr. *volokno*, por. błr. *valaknó*, -á n. (pl. *wałókny*, -aũ), ros. *voloknó*. Por. SLA 232, Zs 61, LEW 1187 (Būga, RR II, 666 przyjmował zapoż. z ros.).

valandā 3 p.a. 1. 'godzina', *pūsē valandōs* 'pół godziny', 2. 'chwila, moment': *valandoj mirimo mūsų* DK 'w godzinę śmierci naszej', *šiņ vālandā* 'w tej chwili, w tym momencie', 3. 'nieokreślony przeciąg czasu': *senoj valandoj* PK 103₁₀₋₁₁ 'w dawniejszych czasach'. War.: *vālanda* 1 p.a., *vōlanda* 1 p.a. SD: *valunda* «chwila; godzina», *ketvirta dalia valundos* «kwatery godziny», *puse valundos* «poł godziny». Wsch.-łot. *voluda* 'chwila, eine Weile' jest lituanizmem, zob. ME IV, 461. Etymologia nieustalona. Dotąd zestawiano bądź z adi. *vēlus* 'późny', bądź z vb. *velīu*, *vēlti* 'wikłać, kudłać, spłsnić' (zob. LEW 1186), co wydaje się mało przekonujące. O rzadkim suf. -and- zob. *balānda*. — Drw. *valandēlē* 'chwilka; audycja radiowa', SD <wałundele> «chwilka», *valandētas* 'niestały, chwiejny, zmienny (o pogodzie), o zmiennym usposobieniu, nastroju' (syn. *valandōtas*), *valandinis* 'trwający godzinę; godzinowy, zatrudniony na godziny (pracownik); niestały, zmienny; tymczasowy', *valundinis* SD «godzinny» ['trwający godzinę'] (syn. *per valundų esųs*), SD¹ «doczesny» (syn. *neuntilga, ik metų esųs*), *valandiniņkas* 'wskazówka godzinowa na zegarze' (por. zapoż. *adīņikas*, *adīņinkas*), *valandomis* a. *valandōms* adv. 'chwilami', *vālandos*, -ū f.pl. 'godzinki, poranne nabożeństwo składające się ze śpiewanych modlitw'. — Na temat zapożyczenia wyrazu *valandā* do języków wsch.-słowiańskich zob. teraz Anikin 6, 18n.

vālas I 4 p.a. gw. 1. 'brzeg tkaniny, kosmatość na suknie, kutner', 2. 'wzór tkacki', 3. 'zgrubienie, nierówność w tkaninie'. Dwuznaczne. Albo sb. postvb. do *valyti* (zob.), albo prymarne deverbativum na SO *val-* ⇐ *vel-*, zob. *vēlti* II (tak LEW 1188). — Drw. *valinys* 1. 'gruby brzeg tkaniny; kutner' (por. łot. *valīņu mala* 'brzeg tkaniny'), 2. 'powijak, pas płótna do zawinięcia niemowlęcia', 3. 'obszycie spodu spódnicy; opaska, szlak dookoła czapki' (SD «krayka oderzniona»), 4. 'tęcza', 5. 'kąt', 6. 'zewewnętrzna warstwa snopów w kopie, warstwa cegieł w stosie torfu', 7. 'folusz'. War. synkopowany: *valnys* (4 p.a.).

vālas II 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘długi włos z grzywy końskiej lub z ogona, tzw. włosień’, 2. ‘żyłka u wędki zrobiona z końskiego włosa’ (war. *vōlas*). Pl. *valaĩ* 4 p.a. ‘włosie z końskiego ogona’. Drw. *valinis botāgas* ‘bat z biczem splecionym z końskiego włosa’. Dotąd było objaśniane w połączeniu z *vālas* I, czyli w obrębie rodziny *vēlti* II ‘platać, kudłać, spłśniać’, zob. LEW 1188. Inna ewentualność to wywód z pie. **uol-o-*, mianowicie przy uwzględnieniu odpowiednika wed. *vārah* ‘włos z końskiego ogona’ (-ā- wzdłużone zgodnie z prawem Brugmanna), młodsze i częstsze *vālah* ts., hindi *bāl* ts. Por. IEW 1140. — W kontekście lit. *vālas* ‘włosień’ wymienia się jeszcze dwie inne formacje: 1° scs. *vlasũ* ‘θπίξ, κόμη’, sch. *vlās*, słn. *lās*, ros. *vólos*, -a, pol. *włos*, -a, dłuż. *łos* ‘włos’ jako refleks pbsł. **uālša-* (zob. BSW 341, REW I, 221), to z pie. **uol-ko-*, por. aw. *varāsa-* m. ‘włos, włos na głowie’, sti. *vālša-* m. ‘pęd, latorośl, gałąź’ (zob. IEW 1139, EWAIA II, 526n.⁷⁴¹), 2° lit. *váltis*, -ies f. ‘kłos owsa odznaczający się włóknistymi włosami’ (zob.).

valasniñkas 2 p.a., *valasnỹkas* 2 p.a. gw. ‘zanokcica, ropne zapalenie tkanek dookoła paznokcia’ (*Jam, sako, pirštą valasniñkas ėda*) — zapoż. z błr. gw. *valasník*, -á (od *vólas* ‘włos’ i ‘niegojąca się rana’, zob. PzB 1, 272, ĖSBM 2, 33). Por. błr. liter. *valasénb*. -snjá ‘zanokcica’.

valaunià 2 p.a., gen.sg. *valaũnios* gw. ‘obora, stajnia dla zwierząt’ (*Valaunio[je] stovėjo karvės ir arkliai*) — z rozszerzeniem znaczenia zapożyczone ze stbłr. *volovnja* ‘obora dla wołów, wołownia’, por. błr. przest. *valóũnja*, -i ts. ⇐ pol. *wołownia*, -i. Por. *ledaunià* (s.v. *ledaũnė*) i *vazaunià* (s.v. *vazaũnė*).

valdýmieras 1 p.a. 1. hist. ‘władca’ (*Pasiuntinys atlėkė su įsakymu nuo valdono, nuo valdimiero* ‘Poseł przybył z rozkazem od władcy’), 2. żm. ‘gospodarz, opiekun’ (*Numai be valdýmiero – niekis* ‘Dom bez gospodarza obraca się w nicość’. *Nėra mūsų ūktverio, tą namų valdimiero* ‘Nie ma naszego zarządcy, gospodarza tego domu’). War. *valdýmieris*, też *valdimieras* 1 p.a. Rzeczownik ten polega na apelatyzacji imienia własnego strus. *Volodiměrũ*. Odnosiło się ono do księcia Włodzimierza (†1015), zwanego Wielkim, który w 983 r. podbił Jaćwięgów (*ide Volodimirũ na Jėtvėgy, i vėžė zemljũ ixũ* ‘Poszedł Włodzimierz na Jaćwięgów i zagarnął ich ziemię’, zob. Anikin 8, 154). Początkowa transpozycja lit. **valadýmieras* uległa zmianie na skutek ludowo-etymologicznego skojarzenia członu **valady-* z litewską osnową *valdy-* jak w czas. *valdyti* ‘władać, rządzić’ (por. *vald-óti* na miejscu **valad-óti*). Łot. n.m. *Valmiera* wywodzi się z **Vald-mir-*. Por. Būga, RR I, 343, REW I, 219n., Rozwadowski 1961, 110, Skardžius, RR 4, 57, LEW 1188, Kabašinskaitė 42.

valdýti, *valdaũ* (war. *valdžiũ*), *valdžiaũ* 1. ‘mieć w swojej władzy, władać czym, panować, rządzić, kierować’, SD *valdau* «hetmanię; rządę», 2. ‘mieć w swym posiadaniu, zarządzać majątkiem’, 3. ‘powściągać, poskramiać, zmuszać do posłuchu’ (*Nesuvaldo tėvai vaikų* ‘Nie panują rodzice nad dziećmi’), 4. przen. ‘w odniesieniu do własnego ciała: móc poruszać, władać ręką, nogą’ (*Jis vienos rankos nevaldo* ‘On nie włada jedną ręką’) — iterativum z suf. -y- i SO *vald-* ⇐ *veld-*, zob. *veldėti* ‘sprawować władzę; dziedziczyć’. Paralele: *vartýti* : *vértėti* a. *vertėti*; *svarstýti* : *sverdėti*. Dawnym praesens było *valdžiũ* ‘władam, rządę’, por. *Šalis nuo vyskupo valdžiama, priveizdžiama* SD «biskupstwo, powiat duchowny, diecezja» (zob. paralele s.v. *gýdyti*). Cps. *nuvaldýti* ‘być w stanie, umieć rządzić, kierować’, DP ‘uskromić, pohamować’, SD *nuvaldau* tr. «okrocić bydło, konia; uskromić kogo», *pavaldýti* ‘kierować; władać, np. ręką’ (⇒ *pavaldũs* ‘podległy, podporządkowany’).

⁷⁴¹ EWAIA, l.c. zwraca uwagę na to, że przesuwka znaczeniowa od ‘włos’ (irańskie) do ‘pęd, latorośl’ (indyjskie) znajduje paralelę w rozszczepieniu znaczeniowym łacińskiego wyrazu *coma*, -ae: 1. ‘włos na głowie ludzkiej’, 2. ‘grzywa, sierść, wełna, runo’, 3. ‘roślinna szata ziemi’, 4. ‘liście drzew; gałęzie pokryte liśćmi lub igłami’, 5. ‘kielichy kwiatów’, 6. ‘kłosy zboża’.

pavaldinys ‘podwładny’, hist. ‘poddany’), *suvaldyti* ‘zawładnąć, opanować, poskromić’. Pendant łot. *vāldīt*, -u, -īju ‘władać, panować’ (*savāldīt* ‘opanować, poskromić’). — Odpowiednik słowiański pokazuje oboczny sufix iteratywny *-ā-: psł. *voldati ‘władać, panować’ (zob. s.v. *valdōti*, -ju). Prócz tego jest formacja z suf. *-ē-: psł. *voldēti, scs. *vladēti*, strus. *volodēti*, ros. przest., gw. *voloděť* ‘władać’⁷⁴². Por. łot. *vāldēt*² ‘poskramiać, hamować, powściągać’, refl. *vāldētiēs* ‘opanować się, uspokoić się; ukryć się’. — Nomina postverbalia: *bevaldā* ‘niedowład, porażenie mięśni ruchowych’, *valdā* ‘posiadłość, majątek ziemski; nieruchomość w czyimś posiadaniu; kraj w czyimś władaniu’ (*asmeninē valdā* ‘posiadłość prywatna’), *valdas* ‘dyszal pług’a’, cps. *savivalda* ‘samorząd, autonomia’ (por. *sāvas*). — Neoosn. *valdz*- (← *valdziaũ*): *valdzioti* ‘rządzić, rozkazywać’ (⇒ *valdzia*, zob.). — Neoosn. *valdy*-: *nenuvaldytas* SD «popędlivy», *notvaldytas* SD «nieogłaskany» [‘nieposkromiony’] (por. *not*-), *valdyba* ‘zarząd, organ rządu, administracji’, *valdyklē* ‘dyszal w wozie; młon przy żarnach’, *valdymas* ‘zarządzanie, kierowanie’, SD «sprawowanie państwa», *valdymieras* (zob.), *valdytojas* ‘władca; zarządca, administrator’, SD¹ «władzca». — Wobec braku prymarnego nomen *valdas ‘władca’ czas. *valdauti* ‘panować’ – wyglądający jak denominativum – (por. stlit. *pavaldauti* ‘podbić i zapanować nad jakimś ludem’) trzeba zakwalifikować jako formację analogiczną do *viēšpatāuti* ‘panować’ (← *viēšpats*, *viēšpatis*) i *výrauti* ts. (← *výras*).

valdyti stlit. ‘nazywać’. Izolowana forma 3 os. futuri *valdys*, występująca w zdaniu *bjaurejimu valdys, ir ižg namų Dievo olas latry, špiklierius, karcziamas, kaniūkštes darys* DP 373₄₄ ‘brzydliwością nazywać będzie i z domów Bożych jaskinie łoterskie, szpichlerze, karczmy, stajnie czynić będzie’. Forma ta została w GJL II, § 642 zinterpretowana jako causativum na -dy- od pwk. *val*-. Paralele: *ardyti* ← *irti*; *stabdyti* ← *stēbti*. Pwk. *val*- ukazuje się z jednej strony w łot. *valuōda* ‘mowa, język’, z drugiej strony w psł. *volati ‘wołać’, zaświadczone w językach pñ.-słow., por. strus. *volati* ‘krzyczeć, wzywać’, ukr. *volaty*, pol. *wołać* ‘głośno mówić, wzywać, przywoływać’, czes. *volat*, -ám ‘wołać, telefonować’. Na pokrewieństwo łotewsko-słowiańskie zwracał już uwagę ME IV, 462. Zob. też BSW 340, Boryś 707n.

valdōti, *valdōju*, *valdōjau* stlit., gw. ‘władać, rządzić; zarządzać, administrować, kierować czym’ (*Pripildykīt žemę ir valdokit jā, ir viešpataukīt ant žuvų marių* CHB ‘Napełnijcie ziemię i władajcie nią, i panujcie nad rybami mórz’); *nuvaldot* SP ‘ukrocić’, *suvaldōti* gw. ‘opanować, poskromić (zwierzę)’. Fleksja na -ōju, -ōjau nie pozwala powiązać *valdōti* pod względem genetycznym z bliskoznacznym czas. *valdyti*, -daũ, -džiaũ. Pdg. -ōju, -ōjau mógłby wskazywać na vb. denominativum od jakiegoś *valda (por. *kalēdōju*, -ōjau od *kalēdā*), ale materiał nie ujawnia takiego nomen prymarnego (jest tylko *valdā* jako sb. postverbale od *valdyti*). W tej sytuacji nie jest nieprawdopodobne, że *valdōti* polega na przekształceniu pożyczki białoruskiej *valad-ōti na wzór rodzimych synonimów o pwk. *vald*-: *valdyti* ‘władać czym, rządzić, panować’ i *valdzioti* ts. Paralela: przekształcenie *valadymieras w *valdymieras* (zob.). Źródłem lit. *valadōti było stbłr. *volodati* ‘władać, rządzić’, por. błr. gw. *valadacь*, -āju (błr. liter. *valódacь*, -aju). Inne odpowiedniki słowiańskie to shń. *vlādati*, sch. *vlādati*, stczes. *vlādati* i stpol. *włodać*, < psł. *voldati ‘władać, rządzić’. — Neoosn. *valdo*-: *valdōnas* ‘poddany’, SD¹ <paduotas, waldonas kieno> «hołdownik» [‘osoba zobowiązana do składania hołdu swemu zwierzchnikowi lennemu’],

⁷⁴² Słowiański nie zachował formy na st. *e* typu lit. *vėldžiu*, *vėldėti* (zob.). Dla uzasadnienia pochodnego charakteru form *voldati i *voldēti przywołuje się vb. psł. *volsti, *voldq, por. scs. *vladq*, *vlasti* ‘władać, rządzić’ jako czasownik osnówny (zob. np. Boryś 703, s.v. *władać*). Jednakże z uwagi na nieobecność w słowiańskim odpowiednika dla litewskiej formacji *vel-d*- lepiej jest traktować *vladq*, *vlasti* jako czasownik quasiprymarny.

SPXVI], <waldanas> «włodarz» [‘zarządca’], SD <waldonas> «poddany» (por. *šaukõnas* ⇐ *šaukõti*), *valdõvas* 1. ‘władca’ (*Kraštas buvo valdomas žiauraus valdovo* ‘Kraj był rządzony przez okrutnego władcę’; por. *žinõvas* ⇐ *žinõti*), 2. ‘zarządca, administrator, kierownik’.

valdžia 4 p.a. ‘władza nad czym, system rządzenia, rząd, organ władzy’. DP ‘władza, moc, sprawa, dzierżawa, państwo’. SD: «panowanie» (syn. *viešpatystė*), *valdžia visotimės* «polityka dobra, zła», *smarki valdžia* «okrutne panowanie», *kario valdžia* «hetmaństwo» [‘urząd, godność hetmana’], *valdžia vyskupo* «biskupia władza», *valdžia unt dailydžių* «budowniczego urząd», *nuvaldžia* «okrocenie, objeżdżanie koni» (⇐ *nuvaldyti* «okrocić bydło, konia, uskromić kogo»), *nuovaldžia liežuvio* «powściąganie języka» — sb. postverbale na -ā- od *valdžioti* ‘rządzić’, co z kolei było derywatem od neoosn. *valdž-* jak w *valdžiaũ* (zob. *valdyti*). Paralele: *kándžia* od *kándžioti*; *édžia* od *édžioti* (⇐ *édžiau*, *ésti*). Inaczej ŽD 68 i GJL II, § 89, gdzie *valdžia* uznano za drw. apofoniczny na SO od *veld-* jak w *veldėti* ‘panować, władać’. Podobnie LEW 1189: «Zu *valdyti* usw., im Ablaut mit *veldėti*». NB. Hipoteza apofonicznego st. o jest w danym wypadku bezpodstawna. Sufigowanie -ioti obywają się w zasadzie bez apofonii. W przykładach jak *ráišioti* czy *ránkioti* 1° nie chodzi o formację na -io-, lecz na -o-, 2° nie chodzi o apofonię i ⇒ ai (od *rišti*), in/en ⇒ an (od *riñkti*, *renkũ*; zob. np. Ostrowski 95), lecz o powtórzenie wokalizmu osnowy, która już wcześniej otrzymała określoną charakterystykę apofoniczną, por. *ráišioti* (= *ráiš-* + -o-) od *raišiaũ*, -*yti*; *ránkioti* od *rankiaũ*, -*yti*; *pánčioti* od sb. *pánčiai*. Stosunkowo rzadkie są przykłady ze SO towarzyszącym sufigowaniu -o-, np. *páinioti* od *pyn-* jak *pýniau* do *pinti*. — Drw. *valdingas* ‘władczy’ (por. łot. *valdīgs*), *valdiniņkas* ‘urzędnik’, *valdinis* ‘państwowy (np. budynek), rządowy, służbowy’, *valdinys* ‘podwładny; poddany; wasal’, *valdiškas* ‘nieprywatny, będący własnością państwa, państwowy (np. las, posada)’. — Vb. denom. *valdžiovoti* ‘rządzić, zarządzać, kierować; mieć co na własność; władać, móc poruszać (np. nogami)’.

valdžioti, *valdžioju*, *valdžiojau* 1. ‘rządzić, rozkazywać’, 2. ‘kierować czym’ (*Kap arkliais ėra, tai valdžioja vadėlėm* LZŽ ‘Gdy [ktoś] orze końmi, to kieruje [nimi] wozami’) — iterativum na -o- od neoosn. *valdž-*, wyabstrahowanej z formy prt. *valdžiaũ* do *valdyti* ‘mieć w swojej władzy, władać czym’. Paralele: *valgioti* (gw.) ⇐ *válgiau*, -*yti*; *bradžioti* ⇐ *bradžiaũ*, -*yti*; *lándžioti* ⇐ *landžiaũ*, -*yti*. Ujęcie *valdžioti* w ŽD 516 i GJL II, § 572 jako denominativum od *valdžia* ‘władza’ (zob.) przedstawia raczej opisowy niż historyczny punkt widzenia. — Neoosn. *valdžio-*: *valdžionis* ‘władca; satrapa; zarządca’, *valdžiojojas* ‘zarządca’, *miesto valdžiojojas* SD «burmistrz» (syn. *miestavaldys*). — Neoosn. *valdžioj-*: *valdžiojimas* SD «hetmanienie» [‘sprawowanie najwyższego dowództwa w wojsku’] (syn. *kariovedimas*). — Rzeczownikiem postwerbalnym od *valdžioti* jest *valdžia* (zob.).

valgyklà 2 p.a, gen.sg. *valgyklos* ‘jadłodajnia, stołówka pracownicza’ — dewerbalne nomen loci na -kl- od neoosn. *valgy-* ⇐ *válgyti* ‘jeść’, znac. etym. ‘jadalnia’. Paralele: *ganyklà* ⇐ *ganyti*; *maudyklà* ⇐ *máudytis* (GJL II, § 225). Wyodrębniony w tym typie neosuf. -ykl- ukazuje się np. w *džiovyklà* (*džiovē*), *stovyklà* (*stovėti*) i *volyklà* (*vôliotis*). — W staroliteńskim wyraz *valgyklà* ukazuje się ze znac. ‘to, co się je, jadło’, por. SD «potrawa, strawa», SD¹ «iedło, pokarm» (syn. *penukšlas*), *pieninės valgyklos* f.pl. «mleczno, nabiał», cps. *valgyklanešis*: *vietinykas valgyklanešio* «podstoli» (por. *nėšti*; dosł. ‘zastępca roznosiciela jadła’). — Z innymi tematami: *valgyklas* ‘potrawa, jadło’ (*idant Krikščionys valgyklus nuog bažnyčios perleistus... valgytų* PS II, 5 ‘aby Chrześciane potraw pozwolonych od Kościoła... zażywali’); *palaikas valgyklų* SD «niedoiaćki, reliquiae ciborum», *prisvilint valgyklus* SD «przyswędzić potrawę»), *valgyklė*: *šlovinu*, *žinklinu valgykles* SD «żegnam stoł, chleb, trunek, benedico cibos». Zob. ALEW 1178.

válgyti, *válgau*, *válgiau* ‘jeść’, *įválgyti* ‘być w stanie dużo zjeść’, *nuválgyti* ‘zjeść trochę, zjeść z wierzchu’, *paválgyti* ‘zjeść’, *priválgyti* ‘najeść się’. Refl. *atsiválgyti* ‘najeść

się do woli, do syta'. Drw. *valginėju* iter. SD «jadam» (syn. *dažnai ėmi*). Łot. *valgīt* 'jeść szybko i dużo' jest lituanizmem (ME IV, 464). Według PKEŻ 4, 217 lituanizmem ma też być stpr. *walge* GRF 35 «edite» 'jedzcie!', *wolgeit* GRG 36 ts. Czas. *válgyti* jest neologizmem, który od XVI w. wypiera z funkcji 'jeść, spożywać' odziedziczone vb. *ėsti* (zob.). To ostatnie zmienia znaczenie na 'żreć – o zwierzęciu', pogardliwie o człowieku: 'jeść chciwie, łapczywie'. Por. *Ką ponas valgo, to ir šuva neėda* 'Co je pan, tego nawet pies nie zeżre'. — Zestawienie z czas. *vilgti* 'wilgnąć' (zob.), jak też z ros. *volóžitʹ* 'robić wilgotnym, nawilżać' prowadzi do przypuszczenia, że *válgyti* jest z pochodzenia apofonicznym derywatem na SO, mianowicie albo iteratywem do *vilgti* 'zwilżać' (por. *Kavolkēļi jīma, vilgo ir valgo* LzŽ 'Bierze kawałeczek, zwilża [śliną] i zjada'), albo też kauzatywem do *vilgti* 'wilgnąć'. Znac. etym. 'zwilżać (suchy pokarm) śliną, rozmiękczać śliną'⁷⁴³. Paralele: *irti* ⇒ *ardýti*; (*pa*)*līmti* ⇒ *lāmdyti*; *tirti* ⇒ *tárdyti*. Transponat ie. **uolg-ēje-* ← pie. **uelg-*, zob. refleksy zestawione s.v. *vilgti*. — Z obocznym sufiksem: *valginti* DVŽ 'karmić, żywić'. — Neoosn. *valgy-*: *pavalgydinti* a. *privalgydinti* cur. 'dać komu jeść, nakarmić' (por. *rašyti* ⇒ *rašydinti*), *valgyklà* (zob.), *valgytuvė* SD «refektarz; stołowa izba». — Postverbalia: *apvalgà* 'kto dużo je, żarłok', *atvalgùs* 'o jedzeniu: takie, którym szybko można się nasycić i nie mieć już ochoty', *pavalgà* 'przyprawa, omasta', *prievalgis* (zob.), *valgis* 'pokarm, pożywienie; danie, potrawa', *valgomas* 'jadalny', SD «sniedny» ['jadalny'], *neválgoma diena* 'dzień postny', *valgomasis* 'pokój stołowy, jadalnia', *valgùs* 1. 'dużo zjadający, mający dobry apetyt' (*Kad valgùs, tai i darbùs* 'Kto dużo je, to i dobrze pracuje'), 2. 'taki, że się go zjada ze smakiem i dużo'. Z łotewskiego por. *pavālgā* a. *pavālgš* 'zaprawa, dodatek do jedzenia, jarzyna', *vālgš* 'wilgotny', ⇒ *valgums* 'wilgość', *vālgans* 'wilgotny', *vālgns* ts., cps. *valg-mājs* 'podmokła łąka; podmokłe miejsce w lesie'. W słowiańskim stoi do porównania scs. *vlaga* 'ікүа́с', sch. *vläga* 'wilgość', czes. *vláha* ts., ros. *vológa* 'płyn, ciekły tłuszcz jako omasta'.

valià 2 p.a, gen.sg. *vālios* 1. 'wola, dążenie do osiągnięcia czegoś' (*Būk valia tavo kaip danguj, teip ir ant žemės*), 2. 'wolny wybór', 3. 'władza, siła, moc', 4. 'swoboda, wolność'. Odpowiedniki bałto-słowiańskie: łot. *vala* 'wolność, swoboda; samowola, siła' i psł. **volja*, por. scs. *volja* 'wola, chęć', sch. *vōlja* ts., ros. *vólja* 'wola, moc, władza; wolność, swoboda', czes. *vůle* 'wola', pol. *wola* (*zła wola* 'niechęć'). Formacja prymarna na SO, **ual-jā-*, od pbsł. pwk. **uel-* ← pie. **uelh₁-* 'wybierać, chcieć' (LIV² 677), zob. *vēlti* I. Por. BSW 348, REW I, 224, LEW 1220. Odrębne zajmują Skardžius (SLA 18) i Otrębski (ZS 61), którzy uważają *valià* za rutenizm, zapożyczenie stbłr. *volja*, błr. *vólja*. Osobno zob. *nevalià*, *privalėti*. — Drw. *geros valios* SD¹ «dobrowolny» (syn. *neverčiamas*), *iž geros valios* SD¹ adv. «dobrowolnie», *ikvāliai* adv. 'do woli, wystarczająco dużo' (z uniwerbizacji zwrotu *iki vāliai* 'do woli'; tu też formacja hybrydalna: *ligdavāliai* ts., zob. *davāliai*), *nevalià* adv. 'nie wolno, nie można', *peñnevaliai* adv. 'wbrew woli, pod przymusem' (por. pol. przest. *poniewoli* ts.), *savivalė* (zob.), *valiūkas* (zob.). Vb. denom. *valióti* I (zob.). — N.m. *Valiaĩ* 3x, *Vālišķiai* 3x, cps. *Dirvāliai* (*Dirv-vāliai).

vālioj I adv. gw. 'na swobodzie, nie uwiązany, nie zamknięty (o zwierzętach domowych)', np. *Kam tuos arklius raišiot, tegul vālioj būva* 'Po co uwiązywać te konie, niech pobędą na swobodzie'. Forma loc.sg. do *valià* m.in. 'swoboda, wolność'.

vālioj II adv. gw. 'otwarte, stojące otworem (drzwi, wrota, okno)', war. *vālio*. Por. *Nuėjo – visur durys vālioj, žmonių nėra* 'Poszli – wszędzie drzwi otwarte (pootwierane), ludzi nie ma'. *Durys vālio trobos, o šalta!* 'Drzwi chaty otwarte, a przecież zimno!' *Radom vartus vālioj* 'Zastaliśmy wrota otwarte'. Adverbializacja formy loc.sg. do *valià*, zob.

⁷⁴³ A. Bańkowski p.l. sądzi, że *válgyti* jest denominatywem od *valgis* 'pokarm', mianowicie w przypuszczalnym znac. etym. 'jadło mokre, gotowane na wodzie, do jedzenia łyżką'. Gdyby tak istotnie było, to w praesens mielibyśmy raczej †*valgiju* niż *vālgau*.

vālioj I.

valiōti I, *valiōju*, *valiōjau* (war. akc. *vālioti*) 1. ‘móc, podołać, być w stanie coś zrobić’ (*Tu vienas nevaliōsi visus rugius nupjauti, reiks pasamdyti* ‘Ty jeden nie zdołasz zżąć całego żyta, trzeba [kogoś] nająć’), 2. ‘przemóc, dać komu radę, pokonać’ (*Vaikas vyrą nevaliōs* ‘Chłopiec nie da rady mężczyźnie’). *Rusai tik jau tus vokyčius nuvaliōjo* ‘Dopiero Rosjanie tych Niemców pokonali’), 3. ‘móc poruszać, władać częścią własnego ciała’ (*Nei rankas, nei kojas valioja* ‘Nie włada ani rękami, ani nogami’), 4. stlit. ‘rządzić, władać, regieren, walten’ (BRB, WP) — vb. denominativum z suf. -o- od sb. *valià* m.in. ‘siła, moc’. Nawiazania: łot. *valāt* ‘opanowywać, poskramiać, narzucać swą wolę’ (por. *vaļa*) oraz scs. *voliti*, *voljō* ‘βούλεσθαι, αἰρεῖσθαι’, słh. *vóliti* ‘wybierać, obierać’, ukr. *volýty* ‘chcieć, pragnąć’, czes. *voliti* ‘woleć, wybierać’ (por. scs. *volja* s.v. *valià*). — Drw. *valiojimas* WP ‘władza, rząd’, *valiotojas* WP ‘władca’.

valiōti II, *valiōju*, *valiōjau* gw. ‘obracać taczając; przewracać, walać, tarzać’ — wariant rutenizmu *voliōti* (zob.), zasymilowany bez substytucji samogłoski błr. *a* (*valjácъ*) w pierwiastku. Refl. *valiōtis* ‘tarzać się; wylegiwać się’, też ‘walać się, leżeć w nieładzie, bez dozoru’ (por. ros. *valját’sja*). — War. z neosufiksem -avo-: *valiavōti* a. *vāliavoti* (por. *koliavōti*, *veñčivoti*). — Drw. *valiūkas*, -ē ‘swawolnik, obibok, łobuz, hultaj, chuligan’ (por. *stačiūkas*, *pasaliūkas*). Vb. denom. *valiūkauti* a. *vāliūkauti* ‘żyć beztrosko, swawolić, łobuzować, hultać się; uchylać się od roboty, próżnować’; sonoryzowany war. *valiūgas* (por. *kvarťūgas*, *lapūgas*); war. suf. *valiūkavōti*. — Zwrot *duřnių valiōti* ‘błaznować, żartować; próżnować’ jest kalką z ros. *valját’ duraká* ‘udawać głupiego; wygłupiać się’.

valýti, *valaũ*, *valiaũ* 1. ‘czyścić, usuwać brud, zanieczyszczenia, odpadki’, 2. ‘doprowadzać do porządku, sprzątać; odgarniać (śnieg z drogi)’, 3. ‘zbierać z pola, z łąki’ (syn. *vókti*), 4. ‘kastrować (prosię, jagnię)’, 5. ‘łupić, grabić, okradać’, 6. ‘unicestwiać, uśmiercać (o Bogu)’. Refl. *nusivalýti* ‘wyczyścić się, oczyścić się/sobie; pozbyć się łożyska (o krowie po ocieleniu się)’, *nusivalýti batūs (kójas)* ‘wycierać obuwie (nogi) o słomiankę’ — iterativum z suf. -y- i SO *val-* ⇐ *vel-*, zob. *vélti* II (LEW 1190). Paralele apofoniczne: *varýti* ⇐ **ver-* (łot. *veru*); *valdýti* ⇐ *veldu*; *žvalgýti* ⇐ *žvelgiũ*. Oboczny pdg.: *vālyti*, -*iju/-yju*, -*ijau/-yjau*. Z innym sufiksem: *vālstyti* (zob.). — Postverbalia: *apývala* ‘sprzątanie (w domu)’, *apvalūs* (zob.), *atāvala* ‘łożysko płodu’ (zob. *núovalos*), *atāvalos* f.pl. ‘pozostałości po wianiu ziarna’, *išvala* ‘drzewo wyrócone z korzeniem, drzewo powałowe’ (syn. *išgula*, *išvarta*; por. pol. gw. *wywały* pl. ‘drzewa wyrócone przez wichurę’, ros. gw. *valěz* ‘powalony las’), *išvalos* f.pl. ‘łożysko płodu’ (zob. *núovalos*), *įvalas* a. *įvalis* ‘drewniany gwóźdź, spójnia’ (por. refl. *vėltis* ‘więznąć’), *nemúovala* c. ‘ktoś zaniedbany, niechlujny, brudny’, *nėvala* c. ‘niechluj, brudas’, war. *nevalà* (⇒ *nevalėika*, *nevalėiva*, *nevaliėjus* ts.), *núovalos* (zob.), *sąvalos* f.pl. ‘rzeczy zrzucane na kupę; pilśń, wojłok’, *plaukų sąvalos* ‘kołtun na głowie’, *vālas* (zob.). Cps. *šiūšvalai* m.pl. ‘poślad, gorsze ziarno’ (por. *šiūšti*). Por. łot. *pavaļa* ‘fundament, piaszczyste wypełnienie fundamentu; ława przy ścianie domu’. — Neoosn. *valy-*: *nevalỹvas* ‘niechlujny, niezadbany; niedobry, zły; nieurodzajny’, *valýtojas* ‘sprzątacze, zamiatacz ulic; czyścibut’, *valỹvas* a. *valýbas* ‘schludny, czysty, porządný’; od tego drw. wsteczny *valūs* ‘schludny, czysty; bez domieszek, bez zanieczyszczeń’, *nevalūs* ‘nieczysty, ubrudzony; leniwy’.

valiūkas, -ē 2 p.a. żm. ‘swawolny młody człowiek, obibok, łobuz, hultaj, chuligan’ (*Visi tokie valiūkai kuliganais paliecta* ‘Wszystkie takie łobuzy stają się chuliganami’) — denominativum z neosufiksem -ūk- od *valià* m.in. ‘swoboda, wolność’ (por. LEW 1190). War. z udźwięcznieniem: *valiūgas* (por. *kvarťūgas*, *lapūgas*, *lenciūgas*). Formant jak w *karčiūkas*, *stačiūkas* (ŽD 139, GJL II, § 472). Z obocznym sufiksem: *valiūnas*. — Vb. denom. *valiūkauti* a. *vāliūkauti* ‘żyć beztrosko, swawolić, łobuzować, hultać się; uchylać się od

roboty, próżnować'; sonoryzowany war. *valiũgas* (por. *kvaltũgas*, *lapũgas*); war. suf. *valiũkavõti*.

valiũoti, *valiũoju*, *valiavaũ* 'wydawać okrzyk «valio!», śpiewać dajnę sianożęcia' (GJL III, § 841) — vb. denominativum na -uo- od wykrz. *valiõ* 'hurra, wiwat, niech żyje'. Zob. też *raliũoti*.

valk-, dewerbalne nomina o osnowie *valk-* jak w *valkýti*, *válkioti* i *valkstýti* (por. *velkũ*, *vilkti* 'wlec, ciągnąć', *vilktis* 'wlec się, powoli iść lub jechać wozem; ubierać się': *ãpvalkas* (zob.), *išvalka* a. *išvalkà* 1. 'miejsce, gdzie wyciągają sieć z jeziora', 2. 'przerębel, przez który wpuszczają i wyciągają sieć podczas zimowego połowu', *išvalkos* f.pl. 'brudna, znoszona bielizna', *pavalkaĩ* I, II (zob.), *pãvalkalas* 'odzież spodnia, bielizna' (*Drabužis, kurį pavelki po apačia, vadinas pãvalkalas* 'Odzież, którą nosisz pod spodem, nazywa się «pavalkas»'), SD «powłoka», *pervalkas* 'suchy przesmyk między jeziorami' (*per kurį pervelkami laivai* 'przez który przeciąga się łódzie') $\Leftarrow$ *pervilkti*; *prievalka* c. 'włóczęga' (por. *válkata*), *sãvalka* 'kupa, to co zostało zwleczone, zgrabione w jedno miejsce'⁷⁴⁴, *sãvalkos* f.pl. 'motłoch, męty społeczne' (por. *sán-*), *ũžvalkalas* 'pokrowiec', SD «poszwa, poszewka» (por. pol. *powłoka* 'to, co okrywa, powleka jakiś przedmiot' $\Leftarrow$ *powlec*; zob. też *ãpvalkas*), *válkata* 'włóczęga; nierób, obibok', war. *válketa* ($\Rightarrow$ vb. denom. *valkatãuti* 'włóczyć się', *valkatãvimas* 'włóczęgostwo'), *valkis* 'mlon w żarnach', *valkius* (zob.), *válkos* f.pl. 'sanie', *valksmas* 1. 'jednorazowe wyciągnięcie sieci', 2. 'miejsce połowu, toń rybacka' (por. pol. *włok* 'sieć ciągniona', ros. *vólok* 'sieć' SRNG), *valksna* DK 'toń', *valksnẽ* SD «toń, tonia», *válksna* 1. 'jednorazowe zarzucenie sieci', 2. 'miejsce, gdzie wyciągają sieć', 3. 'przerębel, przez który ciągną sieć', 4. 'kłos owsa' (zmiana *ksn* > *kšn* jak w *vérkšna*), war. *válksnẽ*, *valksnẽ* (akut metatoniczny, zob. Derksen 1996, 204), *valktis* 'postronek, powróż', *valkũs* 1. 'ciągliwy, rozciągliwy, który daje się rozciągać (o glinie, wosku, cieście, serze, niewypieczonym cieście)', 2. 'giętki, nie łamiący się (o drzewie, gałęzi, różdze, wędzisku)', *valkũs arklỹs* 'silny, wytrzymały, odporny', *valki kãrvẽ* 'krowa, która długo pozostaje dojna'. Por. łot. *valks* 'rozciągliwy; giętki, elastyczny', *valks* 'ubranie', *uzvalks* 'lniane odzienie', *valksna* 'wyciągnięcie sieci, połów ryb'. — Cps. *akivalka* 'zaćma, katarakta' (por. *akis*, *valkius*), *bũrvalkis* 'ścieżka wydeptana przez bydło' (por. *bũrỹs*), *giedrãvalkis* 'zaćma' (por. *giẽdras*, *valkius*), *naktivalka* c. 'nocny włóczęga' (por. *naktis*). — N.m. *Pavaĩkis*, *Pavaĩkiai*, *Pervalkaĩ*, *Sãvalkaĩ* (por. wyżej *sãvalka*; war. dzukski **Sũ-valkai* mógł zostać spolszczony na *Suwałki*, nazwa miasta w pñ.-wschodniej Polsce), *Šveĩtvalkis*. N.rz. *Sãvalka*. NB. Część tych nazw może stać w związku z sb. *valkà* 'miejsce podmokłe, grząskie' (zob.).

valkà 4 p.a. gw. 1. 'kałuża' (*Po lietaus visur valkos telkšo* 'Po deszczu wszędzie stoją kałuże'; por. war. *velkà*), 2. 'miejsce podmokłe, grząskie, mokradło', 3. 'wawóz'. Odpowiednik łot. *valks* a. *valka* 'strumyczek w lesie, zarosły trawą; potok deszczowy; miejsce wilgotne, podmokłe, grząska łąka' (por. też adi. *valkans* 'miękki', *valkans* 'miękki i wilgotny'). Niejasne. Z jednej strony można tu podejrzewać war. *valk-* zamiast *valg-*, uogólniony z pozycji przed suf. -ti, por. *vilgti* 'wilgnać, wilgotnieć', łot. *velgt* (*velgt*), *veldzu* 'prać, zamaczać bieliznę; być wilgotnym; wilgotnieć', *aitas velgt* 'kąpać owce', *vẽlgs* ob. *valgs* 'wilgotny', sb. 'wilgoć' (por. ALEW 1180; natomiast LEW 1191 mówi o dwojakim rozszerzeniu pierwiastka: **val-k-*, **val-g-*). Z drugiej strony nasuwa się nawiązanie do czas. *velkũ*, *vilkti* 'wlec', por. zwł. zdanie *Reikia šieną vilkti iš valkõs* 'Trzeba siano ściągnąć z mokradła'. Zob. też *valk-*, gdzie zebrano dewerbalne nomina z osnową *valk-* $\Leftarrow$ *velk-*. — Drw. *valkinẽ manna* SD «manna, kasza polska», prawdopodobnie nazwa rośliny *Clyceria*

⁷⁴⁴ Por. psł. **sũ-volk-V*: stpol. *zwłoka* 'to, co z kogoś zwleczono, zdarto' (war. *zwłok*, *zewłok*), pol. *zwłoki* pl. 'ciało zmarłego' $\Leftarrow$ *zwlec* 'ściągnąć', sch. *svlāk* 'skóra ściągnięta z węża'.

fluitans, której owoców używano do przyprawiania kaszy (zob. ALEW 1180), *válkšnos* f.pl. ‘podmokłe łąki z bijącymi źródłami’ (por. *válkšna* s.v. *vilkti*). — N.rz. *Valkà* 2x, *Valkupis*, n.jez. *Valkà*. N.m. *Valkos*, *Valkiškaiai*, *Valkšnos*, cps. *Valkaguliaĩ*, *Vidūvalkiai*.

válkioti, *válkioju*, *válkiojau* 1. ‘ciągnąć po ziemi, włóczyć, bronować’, 2. ‘nosić dziecko na rękę; nosić lub wozić z miejsca na miejsce’, 3. ‘nosić ubranie’. War. żmudzki *válkioti*. SD: *valkioju* «włóczę abo wlokę kogo», *išvalkiot daiktus švintus* «sprofanować», *išvalkiotas* «sprofanowany, ubrudzony, ubrukany». Refl. *válkiotis* ‘włóczyć się, chodzić bez zajęcia; o przedmiotach: walać się, poniewierać się’, *valkiojuosi* SD «wałęsam się». Derywacje typu *lándžioti* ← *landžiaũ*, -ýti i *kámšioti* ← *kamšiaũ*, -ýti zalecają segmentację *válk’-* + *-oti* i wywód od osnowy *valkiaũ* jak w prt. do *valkýti* (zob.). Iter. *valkýti* jest odpowiednikiem psł. *volčiti, podobnie jak *našyti (psł. *nositi), *vadyti (psł. *voditi) oraz *važyti (psł. *voziti), które z czasem zostały wyparte przez neologizmy na -o-: *našioti (⇒ *nešiót*), *vadžióti* i *važióti*. Inaczej ŽD 518, GJL II, § 586 i Ostrowski 97, którzy wywodzą *válkioti* wprost od *velkù*, *vilkti*. — Jest prawdopodobne, że *válkioti* zluzowało nie tylko iter. *valkýti*, lecz również jego synonim o postaci *valkoti/válkoti* ‘włóczyć, ciągać’. Starą metrykę tego ostatniego gwarantuje odpowiednik łot. *valkāt*, -āju ‘ciągać, włóczyć; (o psach) szarpać, targać’, *maizi valkāt* ‘wyciągać chleb z pieca dla pokropienia go wodą i wsuwać go z powrotem’ (brak łot. †valcāt). Akut ma charakter metatoniczny, podobnie jak w *ránkoti* : *rankiaũ*, -ýti itp. Zob. Būga, RR II, 475n., III, 23, Derksen 1996, 301, 342. Stlit. *at-valkoti* ‘odkładać co na później’ (PK 249₃) jest kalką z pol. przest. *od-właczać*. — NB. Palatalizowaną osnowę *valk’-* derywatu na -o- można porównać do pol. *włacz-* w *u-włacz-ać* ‘przynosić ujmę’, co odnowiło starsze *u-włocz-yć* ‘naruszyć dobrą opinię’ (por. Boryś 674).

valkýti, *valkaũ*, *valkiaũ* NDŽ ‘wlec, włóczyć, ciągać’ — iteratyw z suf. -y- i SO *valk-* ← *velk-/vilk-*, por. *velkù*, *vilkti* ‘wlec, ciągnąć’. Por. *ganýti*, *maldýti*, *žvalgýti*. Ma odpowiednik w psł. *volčiti, por. scs. *vlačiti*, *vlačō* ‘włóczyć, ciągać’ (do *vlěšti*, *vlěkō* ‘wlec’), ros. *voločítb*, *voločú*, czes. *vláčiti*, -ím, pol. *włóczyć*, *włóczę*, < pbsł. *ualk-ī- (por. BSW 350, LEW 1191, REW I, 223). Od neoosn. *valk’-* urobiono młodszy iter. *válkioti* (zob.). — Z innymi sufiksami: *valkstýti* frq. ‘wdziewać na siebie ubranie i zdejmować; ubierać a. rozbierać dziecko’, refl. ‘ubierać się a. rozbierać się; o niebie: pokrywać się chmurami, zaciągać się’, *išsivalkstýti* ‘o chmurach: rozproszyc się’; *valkoti*, *válkoti* ‘włóczyć, ciągać’ : łot. *valkāt* (s.v. *válkoti*).

válkius, -aus 2 p.a., *valkiùs* 4 p.a. ‘zaćma, zmętnienie soczewki oka, katarakta’ — dewerbalne nomen na -us od neoosn. *valk’-* jak w *valkiaũ*, prt. do gw. *valkýti* ‘włóczyć, ciągać’ (zob.). Znacz. etym. ‘zaciągnięcie, przesłonięcie’ (por. *Válkius*, *akių aptraukimas*). Paralele: *dáigyti* ⇒ *daĩgius*; *skaitýti* ⇒ *skaičius* i *vaisýtis* ⇒ *vaĩsius*. Inne nazwy ‘zaćmy’ to *valķis* oraz cps. *akivalka*, *āktīsis* i *giedrāvalkis*.

válna stlit., gw. adv. ‘wolno, według woli, chęci; swobodnie, niezależnie; można’ (*Vis man valna, bet ne vis dera* ‘Wszystko mi wolno, ale nie wszystko wypada’. *Ar válna mums su tavim eiti?* ‘Czy można nam [razem] z tobą iść?’) — zapoż. z pol. *wolno*. Obok tego *neválnia* ‘nie wolno’ (ZS 36).

válnas, -à 3 p.a., *válnas*, -a 1 p.a., *valñas*, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘wolny, korzystający z wolności, swobody’, 2. ‘swobodny, nie skrępowany; nie uwiązany (na pastwisku)’, 3. ‘obszerny, luźny (o ubiorze, bucie)’, 4. ‘nie zajęty pracą, nie zatrudniony’, 5. ‘o miejscu: wolne, przez nic/nikogo nie zajęte’ — zapoż. ze stblr. *volōnyj* (war. pisowniany *volnyj*). Z innym tematem: *valnūs*, -ī. W kwestii akutu por. zapoż. *kaválkas*, *páltis*, *stálčius*. Osobno zob. *válna*. Por. też SLA 232, ZS 61, LEW 1192, ALEW 1181n. — War. *valñas*, -ià ‘wolny’, też ‘nieobsiany, nieobrobiony (o polu); zwolniony od służby w wojsku’, *neválnia* ‘nie

wolno' (Zs 36) – wygłos tematu palatalizowany celem oddania grupy błr. *lbn*, por. stbłr. *volŋnyj*, błr. *vólŋny*. — Drw. *neválnas* 'niewolny', *valninykas* BRB 'wolny człowiek' (zob. też *valnykas*), *válnybė* DP a. *valnỳbė* 'wolność', *valnỹstė* a. *válnystė* 'wolność, swoboda' (m.in. DP), war. *válnastis* a. *válnastis*, też *valnumas* (*Ten bus valnumas be nevalios* DP 489⁴⁶ 'Tam będzie wolność bez niewoli'). Cps. *savavalnas* WP 'swawolny' (por. *sāvas*) obok *svavalnas* CHB (⇐ pol. *swawolny*). Vb. denom. *valnėti*, *válnia*, *-ėjo* impers. 'być możliwym, pozwolonym, dopuszczalnym' (*Seniau valnéjo visko gauti* 'Dawniej można było wszystko dostać', *Jam nebevalnéjo valgyt mėsos* 'Jemu już nie było wolno jeść mięsa'), *valnėti*, *-ja*, *-jo*, zwykle z prvb. *iš-* 'zwolnić, uczynić wolniejszym, mniej napiętym, zwartym, ścisłym; obluźować, rozluźnić', *válninti*, zwykle z prvb. *at-*, *iš-* 'uwolnić, oswobodzić', war. *válnyti*, *-iju* (⇒ *atválnijimas* 'pomoc, ratunek; powrót do zdrowia, do pełni sił – o kobiecie w połogu'). Por. stpr. *válninti* a. *válnyti*, zwykle z prvb. *at-*, *iš-* 'uwolnić, oswobodzić'. Por. stpr. *walnint* 'polepszyć, bessern' ⇐ **walnas* 'dobry', to z 'wolny' (⇐ pol. *wolny*); poza tym *walnennint sien* 'polepszyć się, poprawić się' (od nomen **waln-en-* 'dobro, najlepsze, das Beste'), zob. LAV 393.

valnastis, *-ies* stlit. 'wolność' (DP, CHB) — zapoż. ze stbłr. *volnostʹ*, co jest wariantem do *volŋnostʹ*, *-i* (tak też błr.) ⇐ pol. *wolność*. Zob. też *válnas*.

valnykas stlit. 'wolny człowiek' (m.in. u Willenta) — neologizm o formie decompositum, powstały z *neválnykas* 'niewolnik' (⇐ stbłr. *nevolnikʹ*) drogą odrzucenia ptk. *ne°*. War. *valninkas* CGL 'Freier' pokazuje dalsze przekształcenie, mianowicie zastępstwo suf. *-nyk-* przez *-nink-*. W znaczn. 'wolny człowiek' lepiej jest poświadczony *valn-inyk-as* (już w BRB) – rodzimy derywat od *válnas* (zob.). NB. SLA 232, za nim LEW 1192 i ALEW 1182 wywodzą *valnykas* wprost z błr. **volŋnikʹ*, na co brak jednak potwierdzenia w HSBM.

valšcius I, *-iaus* 2 p.a., *valsčiūs* 4 p.a. hist. 'jednostka podziału terytorialnego w Wielkim Księstwie Litewskim, mniejsza od powiatu, gmina'. Młodszy war. *valštis* 1. 'okręg administracyjny, gmina', 2. 'władza, panowanie'. Por. łot. *vālists*, *vālists* f. 'państwo'. Būga, RR I, 343 utrzymywał, że *valšcius* jest spokrewnione z czasownikami *paveldėti* 'odziedziczyć' i *valdyti* 'władać, rządzić', ale struktury deverbativum nie sprecyzował. W ślad za tym Skardžius, ŽD 334 sprowadził *valšcius* do pb. **vald-tjus*. Otóż jest to trudne do przyjęcia z dwóch względów: 1° **-tjus* nie może uchodzić za (prajęzykowy) sufix; **-tjus*, rozumiane jako **-t-* + *-ju-*, może być co najwyżej neosufiksem, powstającym na zbiegu sufixu *-ju-* z należącym do osnowy segmentem *-t-*. 2° Jeżeli do porównania weźmiemy np. derywację *suktas* ⇒ **sukt-ju-s*, skąd *sūkčius*, to nasunie się wniosek, że Skardžiusowe **vald-tjus* musiałyby w pierwszej fazie rozwoju doprowadzić do **vald-čius*; ponieważ jednak nie znajdujemy w materiale ani jednego przykładu na przejście *-d-č-* w *-šč-*, to trzeba proponowaną rekonstrukcję uznać za wadliwą. Dziwne, że znalazła ona uznanie w LEW 1192, a ostatnio nawet w ALEW 1183. — Chcąc uniknąć trudności, jakie wypływają z postulatu **-d-* + *-tju-*, można zbitkę *-šč(u)-* sprowadzić do sekwencji **-st-* + *-ju-*, gdzie *-st-* należałoby do neoosnowy *valst-* jak w *valstas* 'wola' ⇐ **val-sty-* 'narzucać swą wolę' (zob. s.v.); wtedy rozwój fonetyczny na styku **stju* prowadziłby bezproblemowo do *ščiu*. Trzeba jednak dodać, że rozwoje semantyczne pozostawiają tu do życzenia. — Inna ewentualność to hipoteza o zapożyczeniu terminu ruskiego, mianowicie stbłr. *volostʹ*, strus. *volostʹ*, *-i* 'terytorium, okręg administracyjny; państwo; władza' (por. ros. *vólostʹ*, błr. *vólascʹ*). Wymaga to założenia, że forma słowiańska została najpierw zlituanizowana na **vālasčius*, po czym doszło do synkopowania sylaby poakcentowej, skąd *valšcius*. Por. np. *añtaras* > *añtras*; *rāzumas* > *rāzmas*; synkopowanie sylaby przedakcentowej widać np. w *valdōti* < **valadoti* (⇐ stbłr. *volodati*, por. błr. gw. *valadácʹ*). — Neoosn. *valst-*: *valstýbė* neol. 'państwo – ludzie i terytorium, organizacja państwowa', *valstijà* 'stan jako jednostka

administracyjno-terytorialna' (np. *Kalifornijos valstija* 'stan Kalifornia'), dawniej też 'księstwo' i 'powiat'. Por. jeszcze *valstiētis* s.v. *valsčius* II.

valsčius II, -iaus 2 p.a. SD «włość» ['klucz wsi, stykające się ze sobą wsie jednego pana'] — zapoż. z pol. *włość* 'posiadłość ziemską', pod względem brzmienia dostosowane do bliskoznacznego *valsčius* I. — Drw. *valsčiāvas* 'należący do włości a. dworu, dworski', *valsčiavi* m.pl. 'podatek gminny' (*Seniūnas rūpena greičiau valsčiavūs mokėti* 'Starosta dba o to, żeby szybciej płacono podatki'). — Inne: *valsčionis*, -io 1 p.a. lub *valsčionis*, -iēs 3 p.a. 'rolnik, gospodarz wiejski' — kalka z pol. *włościanin* (≡ *włość*). Dalszej lituanizacji dokonano przy użyciu suf. -iet-: *valst-iēt-is* 'chłop, włościanin, rolnik' (*individualus valstiētis, kolūkie valstiētis*), ⇒ *valstietija* coll. 'chłopstwo jako stan społeczny', *valstiėtiškas* 'właściwy dla chłopca, wieśniaka' (*valstiėtiškas gyvenimas* 'życie wiejskie'), *valstiėtiškai* adv. 'po chłopsku'.

valstas stlit. 'wola': *nari ta idant nevienas ing jį sava malstu* [glosa *valstu*] *angu naru ne insisylytų* WP (ALEW 1183; brak w LKŽ) — możliwa analiza: *valst-a-*, sb. postverbale od neoosn. *valst-*, którą wyabstrahowano z **val-sty-ti* 'narzucać swą wolę innym' *vel sim.* Chodziłoby tu o frequentativum urobione z udziałem st. o, *val-*, od *vėlti* I m.in. 'woleć, chcieć bardziej'. Paralele derywacyjne: *varstis, vārste* ≡ *vārstyti* (≡ *vėrti*), *glaistas* ≡ *glaistyti* (≡ *glejū, gliėti*), bez apofonii: *plākštas* ≡ **plak-sty-* (≡ *plakti*)⁷⁴⁵. Odmienne objaśnienie w ALEW 1183: «*valstas* ist eine Bildung auf der Basis von lit. *valdyti*...». Sugeruje to analizę **vald-stas*, gdzie neosufiks -*stas* miałby się łączyć ze starą osnową dentalną; mało to prawdopodobne. — Drw. *valstinykas* stlit. 'chłop poddany, Untergebener' (*šeimynėi ir valstinykamus* 'czeladzi i poddanym').

válstyti, válstau, valsčiau gw. 1. 'czochrać wełnę', 2. 'folować sukno' (*válstyti mėlą*), cps. *apválstyti* 'zagniatać ciasto z mąką', *ažuvalstau* SD¹ «zatarasywam» ['zagrządzam tarasem'], *priválstyti* 'napchać się, najeść się', *suválstyti vilną* 'zbić, spilić wełnę' — frequentativum z suf. -*sty-* i SO *val-* ≡ *vel-*, zob. *vėlti* II 'wikłać'. Odpowiednik łot. *vālstīt, -u, -īju* '(mocno, dużo) wałkować, folować sukno'. Paralele: *vārstyti* ≡ *vėrti*; *nārstyti* ≡ *nėrti*; *vāngstyti* ≡ *vėngti*. — Refl. *válstyti* a. *valstytis* 'wałkować się, próżnować', war. z insercją k: *valkštytis* (*Mergos su vaikiais valkštės pakrūmiais*), znac. etym. 'o dwojgu: gnieść się, ścisnąć się'. — Neoosn. *valsty-*: *valstyklà* 'warsztat filcowania wełny, folusz' (por. syn. *vėlykla*).

váltis I, -ies 1 p.a. f. 'kłos owsa odznaczający się włóknistymi włosami'. Odpowiedniki bsł.: stpr. *wolti* EV 'kłos, Er [Ähre]'; psł. **voltī*, por. ros. *vólot* f. 'włókno, kłos', sch. *vlāt* 'kłos owsa a. prosa', pol. przest. *włóc, włoci* f. 'kłos prosa' (*prosiana włóc*), < pbsł. **ualti-*. Trudne. Może denominativum na -*ti-* od *vālas* 'długi włos z grzywy końskiej lub z końskiego ogona' (zob. *vālas* II). Zob. też Brückner 626, LEW 1192n., REW I, 222. Inaczej ALEW 1183, który wychodzi od pie. **uolt-/uolt-* m. 'pęk, wiązka, Büschel', z refleksami w celtyckim i germańskim. — War. z wymianą suf. -*ti-* na -*sti-*: *váltis* 'kłos owsa' (*Kai retos avižos, ir vālstys didesnės* 'Im rzadszy owies, tym większe kłosa'; por. *svirtis* ⇒ *svirstis*). — Wsch.-lit. *vālkštis* (*Avižų varpos vadinās vālkštīmīs*) — z insercją k (**valkstis*) i ks > kš (por. *svirstis* > *svirkštis* > *svirkštis*); takie same zmiany w war. suf. *valkšnīs*. NB. Bsw 341 postulował mylną praformę z -*k-*, bsł. **ualkti-*. — Drw. *váltingas* 'o owsie: z wielkimi kłosami' (war. *vālkštingas*), też 'z wieloma pustymi kłosami'. Vb. denom. *váltėti* a. *váltėti* 'o owsie: kłosić się' (*Šimet avižos vāltėjusios, t.y. vienas stembrys tur daug grūdų* JU 'Tego roku owies dobrze się kłosi, jedna łodyga ma wiele ziaren').

⁷⁴⁵ Najbliższym pod względem formy comparandum byłoby tu **valstas* a. **valsta* jako postverbale od *vál-sty-ti* 'folować sukno' ≡ *vėlti* II 'spilić wełnę'; taki derywat nie został jednak poświadczony.

váltis II, -ies 1 p.a. f. 'łódź o płaskim dnie, zrobiona z klepek lub desek': *ùpiné váltis* 'łódź rzeczna', *žvejũ váltis* 'łódź rybacka' (syn. *bõtas*, *luõtas*) — wygląda jak dewerbalny drw. apofoniczny na SO, *vál-ti-*, od *vélti*, *veliu* 'wikłać, kudłać, zbijać (wełnę), spiliśniać', por. ME IV, 460n. Z obocznym tematem: *válté* 1 p.a. Łotewski odpowiednik *valte*² 'dłubanka, łódź wydrążona z jednego pnia drzewa'. Wziąwszy pod uwagę poboczne znaczn. 'bić, uderzać' (por. *atvélti*, *išvélti*, *užvélti*), można przypuszczać, że słowo *váltis* oznaczało kiedyś 'przedmiot powstały przez zbijanie klepek, desek', por. za LKŽ *Sukuliamas yra laivas, valtis, ekrūtas* BP. Zob. też LEW 1193 (odsyła do *vélti* 'spiliśniać' na s. 1221, ale tam już *váltis* nie wymienia). ALEW 1184 jest zdania, że pierwotną semantykę zachowuje tu łot. *valte*² 'dłubanka, Einbaum'. — Drw. *valtēlis* a. *valtēlē* zdrob. 'łódka', *valtēlē* bot. 'łodzik, rodzaj okrzemek, Navicula', *valtūtē* 'łódka, łódeczka'. — Rzadkim wariantem jest *váltkis* 1 p.a. 'łódź', o formie przekształconej adideacją do *velkū*, *vilkti* 'włóczyć (m.in. sieć); ciągnąć, holować'.

vambolē 3 p.a. žm. 1. 'żuk gnojowy, gnojarz, *Geotrupes stercorarius*', 2. 'chrząszcz majowy, *Melontha melontha*'. War. *vaĩbolē* (*vaĩbuolē*, *vambuolē*), *vambōlē*; *vaĩbolis*, *vāmbolis*, *vambolỹs*. Odpowiedniki łot. *vambale*, *vambuole* i *vambul(i)s* 'chrząszcz; żuk gnojowy'. Forma *vambolē* wygląda na przekształconą z *vabol-* (zob. *vābalas* m.in. 'chrząszcz; żuk gnojowy') na skutek kontaminacji z jakimś synonimem zawierającym sekwencję *-mb-*. Otrębski (GJL II, § 175) wskazuje tu *biĩbalas* «nazwa niektórych żuków i chrząszczy, stosowana także do dziecka», z kolei Kabašinskaitė 2014, 141 – *bambalē* JU 'chrząszcz'. LEW 1193 przytaczał *baĩbalas* 'wydatny brzuch', co w danym kontekście mniej przekonujące.

vampsēti, *vāmpsi* (war. *vāmpsā*), *vampsējo* 1. 'szczekać z cicha, od czasu do czasu, poszczekiwać', 2. 'mamrotać; mówić głupstwa', 3. 'pykać (fajkę), wydawać wargami charakterystyczny odgłos'; war. akc. *vāmpsēti* — czasownik na *-sē-*, utworzony od wykrz. *vāmpt* o szczeknięciu psa, por. *Vāmpt vāmpt šunes sulujo* '«Vampt vampt» psy zaszczekały'. War. *vaĩmpt*: *Taip tyliai praėjau, ka šuo nē vaĩmpt* 'Tak cicho przeszedłem, że pies ani «vampt» (nawet nie zaszczekał)'. — Z innymi sufiksami: *vāpnōti* 'zaszczekać', *vāmptelēti* 'zaszczekać; niewiele powiedzieć, bąknąć, pisać słowo; puścić plotkę', *vāmpterēti* 'zaszczekać, warknąć; uderzyć, zdzielić', *vāmptelti*: *Kad niekam nē žodžio nevāmpteltumei* 'Żebyś nikomu ni słowa nie pisał'. Czy tutaj też *užvaĩmpti* 'zapomnieć'? — Od pokrewnego wykrz. *vām* (*vāmt*, *vaĩmt*) pochodzi czas. *vāmsēti*, *vāmsi*, *-ējo* 'poszczekiwać; mamrotać; mówić głupstwa'. Neoosn. *vams-*: *vāmsnōti*, *-ja*, *-jo* 'z rzadka szczekać, poszczekiwać'. — Z innymi sufiksami: *vāmcīoti* 'poszczekiwać', *vāmtelēti* a. *vāmterēti* 'zaszczekać', *vāmtelti* 'mówić niewyraźnie, mamrotać pod nosem; niewiele powiedzieć, bąknąć'.

vaĩmzdis, *-džio* 2 p.a., *vāmdžys* 4 p.a. 1. 'rura', 2. 'lufa', 3. 'fujarka, trąbka'. War. *v-*mobile: *aĩmzdis*, *uĩmzdis* (por. *vānta* ob. *ānta*; *volungē* ob. *olungē*). Niejasne. Może jest to postać wtórna zam. *laĩmzdis* gw. 'fujarka' (por. *vāšas* obok *lāšas* 'hak do wieszania', GJL I, § 461). War. *laĩmzdis* wygląda jak sb. postvb. od **lamzdyti* (por. *lāmstyti* 'naginać gałąź'). LEW 339, s.v. *laĩmzdis* przyjmował pochodzenie onomatopeiczne. — Drw. *vaĩmzdinykas* DP 'piszczyk' ['grający na instrumencie dętym'], dziś *vaĩmzdininkas* 'kto gra na fujarce'. — W takich formach jak *umzdžiũ*, *uĩmzti* 'brzmieć, dźwięczeć' i drw. *umzdēlē* 'fujarka' widać pwk. *umzd-*, który może być alternantem na SZ sampras. od **vemzd-*. Por. *ũnginas* : *vėngti*; *uĩpti* : *verpti*. Z tego powodu *vāmdz-* trzeba oznaczyć jako refleks na SP/SO.

vānagas 3 p.a. 'jastrząb, *Astur palumbarius* a. *Accipiter nisus*'. SD *vanagas kiškinis* «rąrog, *accipiter leporarius*» (syn. *kiškiāimis*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *vanags* 'jastrząb'; stpr. °*wanag*° w złożeniach: 1° *spergla-wanag* EV 'krogulec, Sperwer [Sperber]', dosł. 'jastrząb wróblowy (por. *spurglis* EV 'wróbel, Sperling'); podobna struktura w lit.

žvirblavanagis (zob. niżej), 2° *gerto*-[w]*anax* EV ‘jastrząb, Habich [Habicht]’, dosł. ‘jastrząb porywający kury’ (por. *gerto* EV ‘kura, Henne [Henne, Huhn]’); podobna struktura w lit. *vištvanagis* (zob. niżej). Na temat stpr. złożień zob. Larsson 2010, 44, 51. — Etymologia sporna, zob. LEW 1194. Przy założeniu, że *vana-* pochodzi z *vena-* (por. *vākaras* ‘wieczór’ z **vekaras* < **vekeras*), można by **venagas* ująć jako złożenie typu *bahuvrīhi*, mianowicie **ven-nagas*, z I członem do pie. **uēn-/uēn-* ‘pokonać, zwyciężyć; zyskać’ (LIV² 680), por. aw. *vanaiti* ‘pokonuje’, wed. *vanóti* ‘zwycięża, obezwładnia’, stang. *winnan* ‘walczyć, zdobywać’) i II członem = lit. *nāgas* ‘pazur, szpon’. Znacz. etym. ‘taki, który porywa ofiarę szponami’. Granica morfologiczna zatarta skutkiem degeminacji **n-n* > *n*. Hipoteza sufiksu pie. **-go-* (zob. Casaretto 2004, 569) niewiele daje, bo pozostawia nas z niejasnym **van(a)-*. — Drw. *vanagaĩ* m.pl. ‘rodzaj brony o długich zębach’, *vanāgē* a. *vānagē* bot. ‘roślina astrowata jastrzębiec, Hieracium’ (syn. *gaĩras*), *vanagēlis* SD «kobus, falco arborarius», *vanaginīs* a. *vānagiškas* ‘taki jak u jastrzębia, jastrzębi, np. nos’. Zdrobnienia: *vanagāitis*, *vanagēlis*, *vanagiũkas*, *vanagiũkštis*, *vānagūtis* a. *vanagūtis* (> *vanagūtis*), ‘małe jastrzębia’. Cps. *maĩtvanagis* ‘jastrząb żywiący się padliną’ (por. *maità*), *paũkštvanagis* (zob. *paũkštis*), *vanagnōsis*, -ē ‘osoba z zakrzywionym nosem’, dosł. ‘z jastrzębim nosem’ (syn. *gembanōsis*, por. *nōsis*), *vištvanagis* ‘jastrząb’ (dosł. ‘jastrząb porywający kury’, por. *vištà*), *zuĩkvanagis* ‘wielki jastrząb’ (dosł. ‘jastrząb porywający zające’, por. *zuĩkis*), *žvirblavanagis* SD¹ «kobus, buteus» (dosł. ‘jastrząb polujący na wróble’, por. *žvirblis*; zob. wyżej stpr. *sperglawanag*). — Vb. denom. *vānagoti* ‘szarpać, drzeć, drapać; skubać, oczyszczać z piór (koguta); ryc, byle jak orać’. — Nazw. *Vānagas*, *Vanagāitis*, *Vanagēlis*, *Vanagēvičius*, *Vanagickas*, *Vanaginskas*. N.rz. *Vānagas*, *Vanāgē*, *Vanāgis*, cps. *Vānagbalis*, *Vanagālis* (**Vanag-galis*), *Vānagupė*, *Vanagūpjaunis* (I człon stanowi tu forma gen.pl. *vanagū*, z nieregularnym skróceniem *ū* > *u*). N.m. *Vanagaĩ* 5x, *Vanāgiai*, *Vanaginė* 9x, *Vanagynė* 4x, *Vānagiškės* 2x, *Vanagiškiai* 2x, *Vanāgiškiai*.

vañckaris, -io 1 p.a. gw. ‘niezależone jajo, zepsute jajo, tzw. zbuk’ (*Žqsis daug vañckarių kiaušių padėjo* ‘Gęś zniosła wiele «vanckariai»’), war. *vañskaris* — zapoż. z łot. *vañckars*, *vañskars*, zob. Urbutis 2009, 295n.

vančosas b.z.a. hist. ‘obrobiona belka dębowa’ — zapoż. ze stbłr. *vančosъ* (*vančusъ*) ‘klepki dębowe do budowy łodzi’ ⇐ pol. *wañczos* (*wanczos*) od XV w. ‘drzewo z trzech stron obrobione, z czwartej korą pokryte; deska na klepkę, zwł. do naczyń bednarskich...; klepki, pewna ilość klepek’ (Sw VII, 456), ze zmiany **vajnčos* < **vajnšos*, co zapożyczone ze wschśrn. *wainschosz*, *wanschosz* m. ‘przycięte na pewną długość deski, służące do robót ciesielskich i bednarskich’ < *wagen-schoss* (por. śrwn. *wainer* z *wagener* ‘kołodziej’), zob. WDLP, s.v. *wañczos*, EWD 1530. NB. W NDŽ figuruje war. *vānčesas* 1 p.a. ⇐ pol. gw. *wanczes* (SGP VI, 68). Zob. też *bálkē*.

vandeniai, -ių m.pl. stlit. ‘wodnicy a. akwarianie’ – ukazuje się jako hapaks u Daukszy, por. *Bet, tie impuola ing Herežį vandenių* DP 139¹² ‘Ale ci wpadają w kacerstwo Wodników’. [Prawdopodobnie chodzi o akwarian, sektę gnostycką z II w., która używała w eucharystii czystej wody zamiast wina]. Wyraz *vandeniai* przedstawia substantywizację przym. *vandēnis* ‘wodny’ (zob.). Jest pewnie kalką polskiej formacji *wodnik* ⇐ *wodny*. Zob. też ALEW 1185.

vandēnis, -ė 2 p.a. adi. ‘wodny – o zwierzęciu, ptaku, o przedmiocie, o chorobie’ — analiza fonologiczna: /vand’anis/, budowa: *vand’-* + *-an-*; kalka słowotwórcza ze stbłr. *vod-jan-yj* ‘mający związek z wodą, wodny’ (por. ros. *vodjanój*, błr. *vadzjaný*). Ta kalka jest hybrydalna, ponieważ osnowne *vod-* zostało zastąpione przez lit. *vand-* (por. *vanduō* ‘woda’), z kolei w miejsce sufiksu błr. *-jan-* podstawiono imitacyjny segment lit. *-’an-(is)*. Ten ostatni przybiera postać ortograficzną <-en-is> (*vandēnis*) i przez to sprawia (mylnie)

wrażenie identyczności z litewskim suf. *-enis* (np. *šaltėnis* ‘źródło’). — Pewne grupy atrybutywne typu *vandēnis* + sb. uległy uniwerbizacji w postaci złożzeń, por. np. *vandēnē bītē* ‘owad pluskolec, grzbietopławek’ ⇒ *vandēnbitē*; *vandēnē ligā* ‘puchlina wodna’ ⇒ *vandēnligē*. Inne przykłady: *vandēnkritis* a. *vandēnkrytis* ‘wodospad’ (por. *kristi*), *vandēntraukis* ‘rów nawadniający; wodociąg’ (por. *tráukti*), *vandēnviris* ‘samowar’ (por. *virti*), *vandēnženklis* ‘znak wodny’ (por. *ženklas*). Obecność akutu na I członie złożenia jest objawem wzdłużenia zastępczego po synkopowaniu samogłoski łącznikowej (*-enVC* > *-ēnC*). Por. typ *sēndvaris* ‘stary dwór’ < **sēna-dvaris* ⇐ *sēnas dvāras*. — Substantywizacja żeńskiej formy przymiotnika wydała *vandēnē* 1. ‘puchlina wodna’ (por. błr. *vadzjanka*, -i), 2. bot. ‘nadwodnik, Elatine’, 3. ‘nimfa wodna, rusałka’ (syn. *undinė*). Zob. też *vandeniai*.

vandiklai, -ų 2 p.a. m.pl. wsch.-lit. ‘uzda z wędzidłem’ (*Árklį žabója vandiklais* LZŽ ‘Konia kielznąją wędzidłem’) — zapoż. z błr. gw. *vandzidły* pl. (PzB 1, 279) ⇐ pol. *wędzidla* n.pl., z sufiksalną substytucją lit. *-kl-* za pol.-błr. *-dl-*. Zob. też syn. *ūdỹlai*, *uzdenýčia*, *uzdilaĩ* i *vandzỹdlai*.

vandravóti, *vandravóju*, *vandravójau* gw. ‘wędrować, włóczyć się, tułać się; brodzić w wodzie; wesoło spędzać czas’ — zapoż. z błr. *vandravac̣b*, -úju, 3 sg. -úje, stbłr. *vendrovati* ⇐ pol. *wędrować*, -uję, dawniej też *wandrować*, *wendrować* ‘zmieniać miejsce pobytu, podróżować’ (od końca XV w., pożyczka z nwn. *wandern* ‘być w ruchu, podążać’, WDLP). Z obocznymi sufiksami: *vandráuoti*, *vandrúoti*. Z nieregularną zmianą *v-* na *m-*: *mandravóti*. Wszystkie formacje z *vandr-* mają oboczники z *vendr-*, co pewnie jest uwarunkowane brzmieniem nowopolskiego odpowiednika *wędr-*. War. *vindravóti* pokazuje wsch.-lit. zmianę *enC* > *inC*. — Drw. *vandraũnas*, -à ‘wędrowny’, *vandraũnykas* ‘wędrownik, podróżnik’ ⇐ błr. *vandróũnik*, -a (stbłr. *vendrovniḳb* ⇐ pol. *wędrownik*), war. *vandrauniñkas*; *vendraučius* b.z.a ts. oddaje pol. przest. *wędr-owca* m. (XVIII w. *wandrowiec*, dziś *wędrowiec*, -owca).

vanduō 3 p.a. m. ‘woda’, gen.sg. *vand-eñ-s*, acc.sg. *vánd-en-į*. War. akc. *vánduo*, -ens, -enį 1 p.a. (Būga, RR II, 661). SD: *vunduo* «woda», «uryna, mocz», <szwystas wunduo> «święcona woda», *kunkaliuojus*, *karštas vunduo* «ukrop», *vundenio vedimas* «cug wody» [‘wodociąg’]. Stlit. pl. *vandenės* WP ‘wody’, *vandens* KN ts. (Zinkevičius 1980, § 393). Żmudzki refleks jest *vanduo*, zgodne z auksztajckim. Tylko w gwarze północno-zachodnio-żmudzkiej ukazuje się *unduō*, przez Būgę (RR II, 663) zakwalifikowane jako kuronizm. Odpowiedniki bałtyckie: str. *wundan* EV ‘woda, Wasser’, *Wunda* GRG 10, obok tego w ENCH: *unds*, obl.sg. *undan*, obl.pl. *undans*; łot. *ūdēns*. — War. gwarowe: 1. *vandvā* (z *vanduvā* przez synkopowanie *-u-*; trudniejszy wywód z **vandūā*, z przejściem *ū* > *v* i skróceniem *ā* > *a* przyjmuje GJL I, § 546.), 2. *vanduvā* (np. DVŽ), 3. *vanduōj* (por. *akmuōj* ⇐ *akmuō*), war. v-mobile: *anduōj*, *unduōj* (LZŽ), 4. *vanduōn* (por. *sesuōn* ⇐ *sesuō*), 5. *vādenis* (por. *ākmenis* ⇐ *akmuō*), war. v-mobile: *ādenis*, 6. *vandenys* (por. *akmenys*, *rudenys*). Osobno zob. *vādē*. — Forma nom.sg. *vanduō* jest nowotworem, który ustalił się na miejscu **vaduo* < pbsł. **uadō* < pie. **uod-ōr* (albo też **uod-ōn*, por. goc. *wato*, gen.sg. *watins*). Odpowiednik słowiański **uadā-* (scs. *voda* ‘woda’, ros. *vodá*, *vódu* itd.) przedstawia sobą femininum na **-ā-* (pie. typ **-eh₂-*). Ta charakterystyka morfologiczna pochodzi z reinterpretacji starego neutrum heteroklitycznego. Ostateczną jej przyczyną była identyfikacja pie. samogłosek **ō* i **ā* w psł. **a*. Zob. BSW 337, REW I, 212, Petit 2004, 81. — Oboczną do **uod-ōr* formą było pie. **uód-r-ø*, gen.sg. **uéd-n-s*, (por. het. *uātar*, *uitēnaš* ‘woda’). Do tego collectivum **uéd-ōr* ‘wody’, gen.sg. **ud-n-és*, loc.sg. **ud-én-ø* (por. wed. *udán*, *udáni* ‘w wodzie’). Zob. Schindler 1975, 4n., Petit 2004, 96, Weiss 2009, 259. — Stopniowi o pb. **uad-* towarzyszyły niegdyś dwa allomorfy słabe: 1° pb. **und-* (z metatezy

pie. *udn-; neoosnowa wyabstrahowana z formy gen.sg. *udnés), por. stpr. *unds* ‘woda’⁷⁴⁶, 2° pb. *uden- (drw. od form loc.sg. *ud-én-), por. łot. *ūdēns* ‘woda’ < *undenis; nowotwór powstały na bazie acc.sg. *undenin. Pośredni ślad pb. osnowy słabej *ud- < pie. *ud- stanowi nazwa ‘wydry’, zob. *ūdra*. Zob. LEW 1194n. Refleksy bałtyckie wskazują na krzyżowanie się osnów na SO *vad- i na SZ *und-. Wynikiem tego są dwie osnowy kontaminacyjne: 1° *vand-* jak w lit. *vanduō*, 2° *vund- jak w stpr. *wundan*. Inaczej Derksen 2008, 523 (rekonstruuje pdg. pbsł.: nom.sg. *wondōr, gen.sg. *undnes) i Petit 2010, 116, który przyjmuje, że nom.sg. *vanduō* przedstawia skrzyżowanie pierwotnego coll. *uedōr n. z formą sg. *uodr (SO). Z tym por. sytuację germańską, gdzie skrzyżowanie *ued- i *und- prowadzi do pgerm. *wint-ra- ‘mokra, dżdżysta pora roku’ ⇒ zima’ (stang. *winter*, stwn. *wintar*), por. Casaretto 2004, 415. — Drw. o osnowie *vanden-*: *pavandeniui* adv. ‘z prądem’ (syn. *pasroviui*), *priešvañdeniui* adv. ‘pod prąd, w górę rzeki’, *vandēnis*, -ē ‘wodny’ (zob. osobno), *vandenýčia* ‘naczynie na wodę’, *vandenykas* SD «wodnik» [‘ten, kto dostarcza wodę’], *vandenilis* neol. ‘wodór’, *vandeniniňkas* ‘ten, kto nosi lub wozi wodę’, SD *vundeninykas* «rurmistrz» [‘dozorca wodociągów’], *vandenýnas* ‘ocean’, *vandeninė* ‘puchlina wodna’, *vandeningas* ‘wodnisty’, *vandeninis*: *arklys vundeninis* SD «koń wodny, rzeczny, hippopotamus», *vundenio iš žolių degimas* SD «wodek palenie», *prieš vandenį* adv. ‘pod prąd, w górę rzeki’, *su vandeniu* adv. ‘z prądem, w dół rzeki’. — Decasuativum: *vanduo-tas* ‘wodnisty, np. o winie’, SD *vunduotas* «wodnisty» (por. *akmuo-tas* ⇐ *akmuō*), *ne vunduotas*, *ne maišytas* «nierostworzony». — Cps. *vandennešys* ‘nosiwoda’ (por. *nėštis*), *Vankrikštis* (zob.). Złożenia z akutowanym I członem *vandēn°* zestawiono s.v. *vandēnis*. — Zwraca uwagę znikoma ilość nazw wodnych o osnowie *vand-*, por. n.rz. *Vandēlė*, *Vaņdupė* (⇒ *Vandupiukas*), *Pādenis* (*Pavandenis), n.m. *Pāvandenē* 2x, *Pavādenē* (por. stpr. n.m. *Powunden*, *Pawonden*, *Puwunden*), n.m. *Vandeniā*. — Stpr. n.jez. *Wandeyn*, *Wandeyn*, *Wandeyn*, cps. n.m. *Wundi-lauches*, war. *Winde-lauches*, *Wund-laken*, por. stpr. *laucks* ‘pole, rola, Acker’ (AON 133, 194, 210, 233).

vandzỹdlai, -ų 3 p.a. m.pl. wsch.-lit. ‘uzda z wędzidłem’ (DVŽ) — zapoż. z błr. gw. *vandzidlo*, pl. *vandzidły* ‘wędzidło’ (PzB 1, 279) ⇐ pol. *wędzidło* n. Zob. też syn. *ūdỹlai*, *uzdenýčia*, *uzdilaĩ* i *vandiklai*.

vangā 4 p.a. stlit. ‘rola, pole’: *Laukai esti* [glosa: *yra*] *išpūstyti*, *ir vāngos* [glosa: *dirvos*] *stov vargiai* BRB ‘Pola są spustoszone, a rola w żalosnym stanie. Das Feld ist verwüstet und der Acker stehet jemerlich’. Sporne. Może sb. postverbale od *vangyti (*‘okrążyć, omijać’), zaginionego iteratiwu do *vengiū*, *vėngti* ‘unikać’. Por. *lankā* ⇐ *lankyti*; *klampā* ⇐ *klampyti*. Według BSW 341 i LEW 1195 *vangā* ma być spokrewnione z goc. *waggs* ‘παράδεισος, raj’, ags. stwn. stang. *wang* ‘Gefilde, niwa’, stisl. *vāngr* ‘pole, łąka’. Tymczasem Casaretto 2004, 57 wywodzi pgerm. *wanga- z pie. *uonk-ó- (pww. *uēnk- ‘krzywić się, wyginać się’), przy czym nie wspomina o lit. *vangā*. — Dalej może tu należeć łot. *uodzīte* ‘strumyk; bagnisko w lesie’ (ME IV, 413), łot. kuroń. *vaņga* ‘nisko położona, podmokła łąka z wysoką trawą; namul rzeczny’ (według ME IV, 471 wyraz ten należy raczej wznacz. etym. ‘zakrzywienie, zakole’ do łot. *vanga* ‘ucho, kabłąk u naczynia; pętla, pętla sideł’). — Nawiązanie stpr. *wāngus* Ev ‘Dameraw’ [prus.-niem. *damerau* f. ‘schlecht bestandener Eichwald, halb ausgerodete Waldfläche’], por. Trautmann 1910, 457, który jednakże dopuszcza zapożyczenie z germańskiego. — Materiał onomastyczny: lit. n.rz. *Vangā* 3x, n. bagna *Vangā*, n. lasu *Vangėlės*; łot. n.rz. *Uodze*, n.m. *Uogre* < *Vāngrē, kuroń. n.m. *Vaņga*, *Vandzene*, *Als-vānga* (> *Alsunga*). — Stpr. n.m. *Wāngen*, *Perwāngen*, *Wāngayten*, *Wāngeniken* (Wāngnykin) ob. *Wāngenithen* (Wāngnith), *Wāngitte*, *Wāngiste*

⁷⁴⁶ Metatetyczna osnowa *und-* powraca w łac. *unda* ‘fala; morze, woda; strumień, struga’ ⇐ *udna, por. de Vaan 641. Zob. też obszerne wywody Petita 2004, 82 n., 84 n.

(*Wangeste, Wanste*), *Wangussen* (*Wangosin, Wangesin*), cps. *Lepe-wangis, Uder-wanghe* ob. *Udir-wange* i *Awder-wange* (zob. *ūdra*), *Wange-lauken, Wangenys-kaym* ob. *Wangnis-kaym, Wangin-kaym, Wal-wange*, n.rz. *Wangoien* ob. *Wangogen*, n.jez. *Wangoy* (AON 86, 190, 194n., 232).

vangōryti, *vangōrijū, vangōrijau* gw. 'nieść z trudem, ciągnąć coś ciężkiego i niewygodnego, taszczyć (np. o bańkach z mlekiem)', *išvangōryti* 'zgwałcić dziewczynę' — wygląda jak vb. denominativum od osnowy *vangor- niejasnego pochodzenia.

vángstyti, *vángstau, vangsčiai* 'wyszczać się, unikać kogoś, czegoś' (war. *vangstýti*), refl. *vángstyti* a. *vangstýtis* 'wyszczać się, uchylać się od czegoś, unikać, wykręcać się' (DP 'wiarować się') — frequentativum z suf. -sty- i SO *vang-* ⇐ *veng-*, por. *véngti* 'unikać, stronić'. Paralele: *ángstyti* ⇐ *éngti*; *žangstyti* ⇐ *žeñgti*. — Neoosn. *vangsty-*: *vangstymas* MT 'wygnanie, exilium'. — Neoosn. *vangšč-* (⇐ *vangsčiai*): *vangščioti* stlit. 'wahać się, obawiać się': *Nesibijok nei vangščio* BRB 'Nie lękaj się, ani się nie waha. Fürchte dich nicht und zage nicht' (por. ALEW 1186).

vania WP 'woń, zapach' — zapoż. z pol. przest. *wonia* 'zapach'. Por. SLA 232, PAŽ 526 (brak w LKŽ).

Vankrikštis, -ščio 2 p.a. gw. 'święto Trzech Króli, 6.I.' — z uproszczenia grupy spółgłoskowej w formie *vant.krikštis, pochodzącej z synkopowania złożenia *vanden-krikštis. War. *Vankrikštas* b.z.a., *Vankrikštai* b.z.a. Wyraz litewski jest kalką złożenia rus. *Vodo-krešči* m.pl. (Būga, RR I, 348), zob. *vanduō, krikštas* I. Zob. też *Krikštaĩ, Trikaralis*.

vansōčius, -iaus 2 p.a. gw. 'choroba żołądka u koni' — zapoż. z pol. gw. *wąsacz*, -a 'choroba bydłęca, rodzaj paraliżu; choroba krów i koni' (SGP VI, 79). War. z asymilacją s-č > č-č: *vančiōčius*; z wymianą suf. -čius na -okas: *vančiōkas*.

vánta 1 p.a. 1. 'pokryta liśćmi miotełka brzoza a. jodłowa używana w łaźni parowej, tzw. chwostak, wienik' (*Vanodavos beržinė vantom* 'Chłostano się brzozowymi chwostakami'. *Šlapias kaip vánta* 'Mokry jak «vanta»'), 2. gw. 'miotła do zmiatania', 3. stlit. 'kropidło'. War. š-mobile: *švánta*. War. v-mobile: *ánta*, wsch.-lit. *unta*. — Derywaty łot. *uotainis* a. *uōtenis* 'brzoza rosnąca na suchym gruncie, o wznoszących się w górę gałęziach (wycinanych na miotły)' świadczą o tym, że łotewski odpowiednik nie brzmiał *vuōta, lecz *uōta; to ostatnie pochodzi dopiero z dysymilacyjnego zaniku v- przed uo. Praforma bałt. *uant-ā-. Stoi ona w apofonii do SE *uent- jak w *vēnteris* (zob.), łot. *viēte* 'witka, pręt', *viētēt* 'chłostać'. Por. ME IV, 423, 674, LEW 1196. — Vb. denom. *vantāuti* 'szukać gałęzi nadających się na miotełki łaźiebne', *vántavoti*: *užvántavoti* 'zdzielić, uderzyć (pogrzebaczem)', *vantótis* 'chłostać się w łaźni miotełką brzozową; parzyć się w łaźni', przen. 'ciężko pracować'. Szerzej jest rozpowszechniona postać *vanótis* (*Vanójas vantą beržinę susirišę*), powstała skutkiem zaniku pierwszego z dwóch t.

vapėti, *vapù, vapėjau* pot. 1. 'cicho, niewyraźnie mówić, mówić pod nosem, mamrotać', 2. 'mówić głupstwa, paplać', 3. 'o wargach: drgać, poruszać się' (*Vien jo lūpos vapėjo, lyg melstųsi* 'Tylko jego wargi poruszały się, jakby się modlił') — durativum z suf. -ė- i SO *vap-* ⇐ *vep-*, zob. *vėpti*. War. bez apofonii: *vepėti*. — Drw. *vapà* 'mowa, rozmowa' (*Pas mus ant rinkos gudiška vapa* 'U nas na targu [jest] białoruska rozmowa'), *vāpalis* a. *vāpalis* 'gadula, papla' (SD¹ <wopalis> «drwal», syn. *niekakalbis*), *vapālius* ts., ⇒ vb. denom. *vāpalioti* 'mówić niewyraźnie, mamrotać; gadać głupstwa', *vapūs* 'gadatliwy, paplający'. — Vb. *vāptelti* 'pisnąć słówko; nagle powiedzieć coś niechcianego' pochodzi od wykrz. *vāpt* m.in. o zdradzeniu się słowem.

vapsà 2 p.a. 1. 'osa, Vespa' (NDŽ), 2. gw. 'giez bydłęcy a. koński, Oestrus, Tabanus'.

War. m. *vāpsas* 2, 4 p.a. 'osa; giez'. War. metatetyczny: *vaspà* 'osa'. Odpowiednik stpr. *wobse* Ev 'osa, Wespe'. Z uproszczeniem *-ps- > -s- odpowiada temu zach.-słow. *vosa* 'osa' (czes., łuz., połab.). Inne jęz. słowiańskie straciły nagłosowe v-, por. cs. *osa* 'σφήξ', ros. ukr. *osá* (acc. *osú*), błr. *asá*, pol. *osa* albo dokonały przestawki v, por. ros. gw. *osvá*, błr. *asvá*. Pbsł. **uapsā*- powstało przez asymilację z **uab-sā*- < pie. **uob^h-s-eh₂-*, drw. od pwk. pie. **ueb^h-/*ub^h-* 'tkać, snuć, pleść' (LIV² 658, znacz. etym. 'tkaczka'). Por. het. *uepta* 'tkał', toch. A *wpantār* 'tkać', stwn. *weban* 'tkać', SZ gr. ὑφαίνω 'tkać, prząść' (**ub^h-n-*), SO stwn. *wab* pf. 'utkał', stisl. *vefja* 'zawijać' (**uob^h-*). Nazwa 'osy' z metatezą *ps* > *sp*: łac. *vespa* 'osa' z **uospa* < **uopsa*, stwn. *wefsa*, *wafs*, stang. *wæsp*, ang. *wasp* 'osa'. Zob. BSW 342, Specht 1944, 45n., IEW 1179, LEW 1196n., Derksen 2008, 377, Beekes 2010, 1540. — N.rz. *Vapsà*, n. bagna *Vapsyñe*, *Vāpsraistis*. — War. z suf. -*va*: *vapsvā* 2, 4 p.a. (SD¹ «ossa»), który jest dziś formą literacką, robi wrażenie upodobnienia do błr. *asvá* (zob. wyżej). Zapoż. litewskie w błr. gw. *vāpsva* (PZB 1, 281). War. z metatezą *s*: *vaspvā*. Nie można wykluczyć rodzimej derywacji sufiksem -*va*, por. *brastā* ⇒ *brastvā*; *laktā* ⇒ *laktvā*; *béržas* ⇒ *béržva* (w zapożyczeniu: *varsā* ⇒ *varsvā*). Cps. *vapsvālizdis* 'gniazdo os lub szerszeni' (por. *lizdas*), *vapsvikulis* ts. (por. *kulys* 'wór, matnia w sieci; gniazdo szerszeni'). N. lasu *Vapsvabalys* (por. *balā*).

var-, nomina na SO *var-* od **ver-* (łot. *vert*, *veŗu*, *vēru* 'biec'), por. lit. *varýti* caus. 'pędzić, pędzać', *pavarinėti* arklį 'popędzać konia'. Drw. *išvara* 1. 'droga, którą prowadzi się bydło na pastwisko, wygon' (syn. *pravarā*), 2. 'miejsce, zwykle na końcu wsi, gdzie spędza się bydło gromadzkie', 3. c. 'ktoś wygnany z domu', *pāvaras* 1. 'droga między polami do przegania bydła', 2. 'pomocnik pastucha', *pavarikas* 'żerdź do pędzenia ryb do sieci' (syn. *spūrgas* II), *pavarinỹkas* 'naganiacz przy polowaniu', *pavarinis* a. *pavarinys* 'pastuch idący na końcu stada', *pravarā* 'wygon', *sāvara*, SD <suwara> «szpaga» ['spojenie desek u drzwi'], «ankra» ['spojenie w murze'], <suwara walgiklu> «strawienie pokarmu» (⇒ *sāvarus*, SD <suvarus> «strawny, łączny ku strawieniu»; ALEW 995 podaje błędną formę hasłową *suvarus*), *varā* przest. 'bród', *vāras* 'gwałt, przemoc' (por. łot. *vara*, *vare* 'władza; siła, przemoc', stpr. *warrien*, *warrin* 'siła, władza, Macht, Gewalt', drw. *warewingin*: *pōstan warewingin rānkan Deiwas* ENCH 'pod mocną ręką Bożą, unter die gewaltige Handt Gottes'), *vārinās*, -ā 'pędząc': *Parējo žqsimis vārinās* 'Powrócił do domu pędząc gęsi' (GJL II, § 316), *varus* 'przymusowy, konieczny', *varū* adv. 'siłą, pod przymusem'. Cps. *šatraravyš* 'ten, kto kieruje siecią przy łowieniu pod lodem' (por. *šatrā*). — N.m. *Pavārai*, *Pāvārēs* 4x, *Pavariai* (⇒ *Pavariškis*), cps. *Jaučiavariai*, *Plaūšvariai*. — Odpowiedni refleks słow. *vor-* podejrzewa się w wyrazach ros. *provórnyj* 'zręczny, zwinny, zgrabny', *provór* a. *provóra* c. 'człowiek ruchliwy, obrotny' (por. REW II, 438).

varánka 1 p.a. stlit., gw. 'drewniany lejek do przelewania płynów, zwł. piwa', SD *varunka* «nalewka, leiek» (syn. *piltuvās*) — zapoż. ze stbłr. *voronka*, por. błr. *varónka*, -i 'lejek'. War. *varénka* (przenośnie 'pijak, opój'), *veriánka* i *varúnka* (Litwa pruska). Zob. SLA 232, LEW 1197, ĖSBM 2, 63. W kwestii akutu por. zapoż. *balánka*, *katénka* i *pastaránka*. Zob. też *leikā* i *trikteris*.

vāras 4, 2 p.a. 1. 'żerdź na płot', 2. 'listwa poprzeczna dla wzmocnienia drzwi, stołu, krosien, brony'. Pl. *vārai* 'żerdzie, tyczki, drągi'. Formacja na SO *var-* od pwk. *ver-*, por. *veriū*, *vérti* m.in. 'kłuć, wtykać'. Znacz. etym. nomen instrumenti 'to, co służy do wtykania; to, co się gdzieś wtyka' (por. strus. *vorū* 'ogrodzenie, płot; miejsce ogrodzone', pol. *wór* 'duży worek'). Paralele apofoniczne: *bāras* ⇐ *beŗiū*; *svāras* ⇐ *sveriū*. Por. Būga, RR II, 323, LEW 1197n. — Inne nomina na SO *var-*: *antvarai* m.pl. 'pręty tworzące szkielet koszyka', *apývaras* (zob.), *atāvaras* 'głębia w rzece' (por. *prāvaras*), też 'jama w dnie rzeki wyrobiona przez wir wodny; niezamarzające miejsce na rzece lub jeziorze, tzw. płoń; grzęzawisko', ⇒

atavarinē ‘okno w bagnie’, *atavarjñē* ‘grząskie miejsce, np. w lesie; topiel wiosenna’, *ātvara* ‘dziura, otwór; błotnista droga podczas odwilży’ (por. łot. *atvars* ‘otwór, dziura’, *atvaru* ‘półotwarty’), *īvara* ‘otwór do nawleknięcia; gruba nić, którą się przewleka pod skórą celem uwolnienia ropy z wrzodu’ (*invaraī* m.pl. ‘rzemienie przewleczone przez chomąto’), *pavarā* ‘wierzchni a. spodni sznur, który utrzymuje sieć rybacką’, SD «nawłoka w sieci» (war. m. *pāvaras*, por. *pavērti* ‘nawlec, nanizować’), ‘oborka u łapcia’, *pavarē* ‘rząd, szereg’ (syn. *vorā*), *pērvāra* ‘powróż, lina, na której zawieszona jest sieć’, *pērvāras* a. *peŗvāras* m.in. ‘drażek w poprzek wozu; rozwora w wozie; żerdź używana przez rybaków; belka stropowa w stodole’, *prāvaras* ‘otchłań na bagnie’ (syn. *prarajā*; por. *atāvaras*), *uŗvāras* ‘płot odgradzający pola od pastwisk’. Cps. *akīvaras* ‘okno w bagnie; grzęzawisko’ (por. *akis*; co do znaczenia por. wyżej *atavarinē*). NB. W związku z *pērvāras* stoi prawdopodobnie zniekształcona forma *alvaras* b.z.a. przest. ‘rozwora’, znana jedynie ze słownika Nesselmann (1851). Przy założeniu pierwotnego brzmienia lit. *†arvaras* porównywano to z hapaksem stpr. *arwarbs* EV ‘Langwyt [rozwora, Langwiede]’, zob. Trautmann 1910, 302n., Endzelīns 1943, 144, LEW 9 (pwk. *uer-b-, jak w cs. *vīrba* ‘itěa, Salix’, ros. *vérba* ‘wierzba’). PKEŻ I, 95 odtwarza za Endzelīnem *en-varb-as, gdzie *varb- ma być alternantem na SO do *virb-*, por. lit. *virbas* ‘różga, pręt; suchy pręt’, łot. *virbs*² ‘pręt, patyk; żerdź, rozeń’. Mało to prawdopodobne, ponieważ dla SO *varb- nie mamy żadnych poświadczeń.

varātnas, -à 4 p.a. gw. ‘wierutny, istny, prawdziwy, skończony (np. łotr)’ — ze zmiany *verētnas* ts., to z kolei jest niejasnym przekształceniem zapożyczonego pol. *wierutny*. Czy zakończenie -etnas nawiązuje do pol. *ślawętny, majętny*?⁷⁴⁷

varaūnas, -à 4 p.a. gw. 1. ‘bez szczelin, szczelny’ (*Varaunī langai* ‘Szczelne okna’), 2. ‘oszczędny, gospodarny’ (*Ans ne skūpas, ale varaūnas, nekleida be reikalo* ‘On nie jest skąpy, lecz skrzętny, nie szasta [pieniędm] bez potrzeby’), 3. ‘o mieście, zamku: obwarowany, umocniony, ufortyfikowany’ (*Veliunos miestas didelīai varaunas, tarp vandenų stovi, lygiai kaip ir Kaunas* ‘Miasto Wielona jest dobrze obwarowane, stoi między wodami, tak jak Kowno’), war. *varaunūs*, -i — zapoż. z pol. *warowny* 1. ‘obwarowany, umocniony, obronny’, 2. ‘zabezpieczający, ochronny’, 3. ‘odpowiadający wymaganiom, gwarantowany’, 4. ‘ostrożny, rozważny, przezorny’ (Sw VII, 463n.). Por. POLŻ 661 (brak w LEW). Por. budowę adi. *brokaūnas*. — War. z substytucją pol. *a* ⇒ lit. *o*, *voraūnas* a. *voraunūs*, jest poświadczony tylko w znac. ‘ostrożny’. Zob. też *varavóti*.

varavóti, *varavóju*, *varavójau* gw. ‘strzec się, wystrzegać się czego’, 2. ‘oszczędzać (pieniądze)’, 3. ‘porządkować, układać’, 4. ‘uszczelniać’ (por. *varaūnas*), 5. ‘pilnować (domu, koni)’, refl. *susivaravóti* ‘pozapinać się’ (*Susivaravók, neeik išsiptetęs, susisagstyk!* ‘Pozapinaj się, nie chodź [taki] rozchełstany!’) — zapoż. z pol. *warować* m.in. ‘bronić, chronić, zabezpieczać’, *warować się* ‘wystrzegać się’ (Sw VII, 462n.). Por. POLŻ 661n. (brak w LEW). — War. z lit. *o* ⇐ pol. *a*: *voravóti*, *vorāvyti*, *vorāvinti* ‘oszczędzać, chronić’ (*Tokią gražią juostą vorāvỹk, tai ilgai turėsi*).

varažbitas 2 p.a. gw. 1. ‘wroźbita, znachor, czarownik’, 2. ‘przesąd, zabobon’ — zapoż. ze stbłr. *vorōžbit̃*, błr. *varažbít*, -á (a nie z pol. *wroźbita*, jak podał LKŽ). Zob. też *varāžyti*. — Drw. *varažbitnas* ‘przesądny, zabobonny’ (*Seniau buvo labai varažbitni žmones* LzŽ ‘Dawniej ludzie byli bardzo przesądni’), *varažbitnykas* DRUŽ ‘czarownik’.

varāžyti, *varāžiju*, *varāžijau* gw. ‘wrożyć, przepowiadać przyszłość’ (war. *varāžinti*) — zapoż. ze stbłr. *vorōžiti*, por. błr. *varažýcb*, -žú, 3 sg. *varōžycb*. Sekwencja lit. -ara- jak w *nāravas*, *karālius* i *skaramākas* (zob. Būga, RR III, 758n.). Akcent lit. stosuje się do

⁷⁴⁷ O *wierutny* pisał Brückner 617: «z u zamiast g; niby *wierzący*, ale w pierwotnym znaczeniu, t.j. ‘ten, któremu się wierzy’ (por. *wierzący list...*, dziś *wierzytelny*)». Brak u Borysia 2005.

białoruskiej formy 3 sg. prs. (por. *garādyti, narāvytis i zalātyti*). LKŽ niesłusznie wymienił na pierwszym miejscu pol. *wróżyć* jako źródło. Zob. też *varažbitas*.

varcūgai, -u 2 p.a. m.pl.t. przest. 'rodzaj gry planszowej, warcaby' — z substytucyjnym suf. -ūg- (zob. GJL II, § 501) zapożyczone ze stbłr. XVI w. *varcaby* ⇐ pol. *warcaby* m.pl. 'dwuosobowa gra na szachownicy', przest. 'gra polegająca na posuwaniu kamieni po warcabnicy' (Sw VI, 458). War. *varčiūgai* CGL 'Brettspiel'. Wyraz polski jest bohemizmem, ⇐ stczes. *vrhcáby* m.pl. 'gra w kości', to z kolei jest kalką hybrydalną ze śrwn. *wurfzabel*, gdzie *vrh°* oddaje *wurf°* 'rzut, rzucenie', zaś *°cáby* – śrwn. *zabel* 'deska do gry' (⇐ śrlac. *tabula*). Zob. Brückner 601, Rejzek 721, Boryś 678. Por. POLŽ 662.

varčią 4 p.a. wsch.-lit. 1. 'słup, na którym obraca się skrzydło wrót', 2. 'drewniana oprawa drzwi, futryna, ościeżnica', 3. 'skrzydło drzwi'. Dwuznaczne: albo drw. postwerbalny na -a- od neoosn. *varč'-* jak w *varčiaũ* do *vartýti* m.in. 'obracać co, obracać czym' (por. *valdžia* ⇐ *valdžiaũ, -ýti*), albo też przekształcenie abstractum **vartis*, dat.sg. **varčiai* (por. typ *dėčia, delčia*). Inaczej ŽD 332 i LEW 1198, gdzie przyjęto derywację sufiksem -čia (*-tjā-) od pie. pwk. **uer-* 'obracać'. Takie tłumaczenie jest niewiarygodne w świetle obserwacji, że derywacja z użyciem neosuf. -čia z reguły obywa się bez apofonii (st. o), por. np. *dumčia*, nie †*damčia*.

vařdas 4 p.a. 1. 'imię nadawane osobie', 2. 'nazwa czego, tytuł', 3. 'tytuł zawodowy jako uwierzytelnienie kwalifikacji; godność komu nadana', 4. 'opinia o kimś, reputacja'. SD¹: «imię, miano», SD¹ *vardų duomi, vadinu, algoju* «dzieię» ['nadaję imię'], SD *vardus piktus duomi* «przezywam, przezwisko sromotne daię». Odpowiednik łot. *vārds* 'słowo, wyraz; imię; mowa, przyrzeczenie', pl. *vārdis* 'zamawianie, formuła zaklęcia'. Znaczenie lit. 'imię' jest sekundarne w porównaniu ze 'słowo', a stoi to w związku z zaturacją odziedziczonego refleksu pie. **h₁n(e)h₃-men-* 'imię' (łac. *nōmen*, het. *lāman-*, scs. *imę*). Lit.-łot. *vard-* kontrastuje ze SZ pie. **urdh-*, widocznym z jednej strony w stpr. ENCH *wīrds/wirds* 'słowo, Wort', nom.pl. *wirdai*, acc.pl. *wirdans*, z drugiej strony w refleksach germańskich: goc. *waird* 'słowo', stisl. *orō*, nwn. *Wort*, ang. *word* ts., < pgerm. **wurð-a-* (por. Casaretto 2004, 87n.). Na podstawie tych refleksów odtwarza się pie. rzeczownik z alternacją **urdh^h-o-* : **urdh^h-o-*, por. NIL 729. Inaczej Petit 2004, 125n., który wiąże różnicę apofoniczną z opozycją gramatyczną 'singularis' (pie. **uerdh^h-o-*, łac. *verbum*) i 'collectivum typu mezostatycznego' (pie. **urdh^h-éh₂*, goc. *waurda* pl.). — Sporny pozostaje wywód łac. *verbum* 'słowo, wyraz', ponieważ jedni postulują tu SZ, inni znów SE, **uerdh^h-o-* (zob. NIL 729, przyp. 1, Meiser 1998, 104). Obecnie de Vaan 664 referuje pomysł Hacksteina, że *verbum* itp. pochodzi ze złożenia pie. **uerh₁-* + **dh₁-o-* o znac. etym. 'składanie/złożenie oświadczenia, making a statement' (por. het. *uerije/a-* 'zawołać, wezwać, nazwać'). — Drw. *bevařdis* 'bezimienny; serdeczny (palec)', *įvardis* gram. 'zaimek' (neol., por. *būdvardis*), *pavardē* (war. *pavardis* f.; SD *pavardē* «przezwisko»), *pravardē* 'przezwisko, przydomek' (por. *prašasčius, prašastis* s.v. *žasti*), *vardinēs* a. *vardūvēs* f.pl. 'imieniny', *vardynos* f.pl. 'świecka uroczystość nadania dziecku imienia'. Cps. *vardādienis* 'imieniny' (kalka nwn. *Namenstag* m., por. *dienā*), *vardāžodis* gram. 'nomen: rzeczownik lub przymiotnik' (por. *žōdis*), *vienavařdis* 'człowiek noszący takie samo imię, co ktoś drugi, imiennik', SD «družba, cognominis» (syn. *bendravardis*). — Vb. denom. *įvařdyti, -iju, -ijau* 'nazywać po imieniu', *vařdinti* 1. 'nadawać imię', 2. 'leczyć zamawianiem, zażegnawać chorobę zamawianiem' (⇒ *vařdininkas* 'zamawiacz, znachor leczący zamawianiem'), *vařdyti, -iju, -ijau* gw. 1. 'nadawać imię', 2. 'leczyć zamawianiem; odprawiać czary', *išvařdyti* 'wymienić po kolei, wyliczyć wszystkich', *užvařduoti* 'zamawiać chorobę' (*Vardininkas užvařduos ligą, ir išgis* JU 'Znachor zażegna chorobę i [chory] wyzdrowieje'). Neoosn. *vardy-*: *vařdytojas* 'znachor zamawiający choroby, czarownik', też z prefiksami *ap-*, *už-*. — N.m. *Labardžiaĩ* 2x (z dysymilacji **Lab-vardžiai*, I

człon do *lābas* ‘dobry’; por. odpowiednik historyczny rus. *Lobvordi*). N.jez. *Bevaŗdis* 2x, dosł. ‘bez nazwy’ (por. *Beŗūvis* s.v. *ŗūvis*). — NB1. Użycie leksemu *vard-* w związku z praktyką zamawiania chorób, czyli ich zażegnania przy użyciu magicznych formuł, zaklęć itp., skłania do przypuszczenia, że temat *vardy-*, dotąd uważany za denominatywny (*vard-y-*), może być – z etymologicznego punktu widzenia – werbalny, mianowicie może reprezentować intensivum na *-dy-* typu *samdŗti* $\Leftarrow$ *sŗmti*. Intensivum takie brzmiałoby **vardy-ti*, gdzie **var-* byłoby alternantem na SO do **ver-* < pie. **ŗerh₁-* ‘powiedzieć, mówić’ (por. LIV² 689n.). Znacz. etym. ‘wypowiadać słowa wymagane przy zamawianiu choroby’ *vel sim.* W konsekwencji lit. *varŗdas* byłoby sb. postverbale od **vardyti* (jak np. *saŗmdas* od *samdŗti*), a nie wyrazem odziedziczonym typu goc. *waŗrd* i łac. *verbum*. — NB2. Gdy chodzi o stpr. *wird-*, to nie można tu wykluczyć germanizmu, mianowicie przejęcia dolnoniemieckiej formy pl. *wŗrd-e* ‘słowa, Wŗrter’ w transpozycji stpr. *wird-ai* (*ŗ* $\Rightarrow$ *i* jak w germanizmach lit. *biksvŗs*, *firŗstas* i *limelis*), do czego później drogą analogii dotworzono formę sg. *wŗrds*, *wirds*. Dokładniej o tym DLA 204.

varŗkur ptk. gw. ‘tu oto, oto’ (war. *varŗkur*), np. *Varŗkur mano gryŗia matos* ‘Oto widać moją chatę’. War. na *-kui*: *varŗkui*, *varŗkui* (tu można dopatrywać się dysymilacji na odległość: *r-r* > *r-ŗ*). War. skrócony: *varŗk*. Etymologiczna interpretacja stanowi otwarte zagadnienie. Wziąwszy pod uwagę obecność synonimicznej formy *aure* ‘oto, oto tam’ (zob.), można zaryzykować przypuszczenie, że *varŗkur* pochodzi ze zmiany **vaurekur* (*au* > *a* jak w *mŗkas*, *dagiaŗ*). To ostatnie mogło powstać w następstwie uniwerbizacji wyrażenia **va-aure* + **kur*. Por. *vŗ*, *va-vŗ* ‘oto’, *vŗ-kur* ‘oto gdzie’. Zob. LEW 1197 (s.v. *varŗkui*) oraz osobno *unŗkui*.

varganistŗ 2 p.a., gen.sg. *varganistos* m. gw. ‘organista’ — zapoŗ. z pol. *organista*, *-y*, z protetycznym *v-* jak *vargŗnai*, *vagurŗklas* i *vŗnaras*. Odpowiednik literacki brzmi *vargŗnininkas*. — War. *varganistas* $\Leftarrow$ bŗ. *arhanist*, *-a* (TSBM, ŐSBM 1, 146; Zs 61, 86 wskazywał raczej na bŗ. gw. *arhanistŗ*, *-aha*).

varŗgas 4, 2 p.a. 1. ‘trud codziennego ųicia i pracy; przeciwnoŗci losu’, 2. ‘ųycie w niedostatku, uboŗstwie, nŗdzy’, 3. ‘wszelka troska, zmartwienie, cierpienie, nieszczŗcie’. DP m.in. ‘praca, nŗdza, mizeria, niewczasy, przeciwnoŗć, doległoŗć, udrŗczenie, utrapienie’. — Adi. *vargŗs* 4 p.a., *varŗgas* 2 p.a. ‘ciŗżki, uciŗżliwy, trudny’ (DP *varŗgas*, por. Skardŗius 1935, 144). Odpowiedniki baŗtyckie: łot. *vŗrgs*² adi. ‘chory, nŗdzny’, sb. ‘nŗdza’; stpr. *wargs* adi. ‘zły, boese’, *wargan* sb. acc.sg. ‘zło, niedola, niebezpieczeŗstwo, Uebel, Leyd, Gefahr’, $\Rightarrow$ vb. denom. **vargŗt*, prs. **vargŗja* > **vargŗj* > **vargeŗ*, por. *Sta wissa wargŗ mien* ENCH ‘ųałuję tego wszystkiego. Das alles ist mir leydt’. — Odpowiednik słow.: psł. **vorgŗ*, por. scs. *vragŗ* ‘ŗχθpŗς’, sch. *vŗŗg*, *vŗŗga* ‘wrŗg’ (drw. *vraŗda* ‘nieprzyjaŗń’), ros. przest. *vŗroŗ*, ukr. *vŗroh*, stczes. *vraŗ*, pol. *wrŗg*, *wroŗga* (przest. *wroŗgu*) ‘nieprzyjaćiel’, bibl. ‘morderca, zabŗjca’. — Morfem *varg-* jest alternantem na st. o do *verg-/virg-* jak w lit. *vŗrgas* ‘niewolnik’ i *pavirŗgti* ‘stać się niewolnikiem, ulec zniewoleniu; poddać się’. Zob. BSW 342, LEW 1198n., 1225. ALEW 1191 odtwarza pie. **ŗorg^h-ŗ-* adi. ‘verstoŗen, geŗchtet’. Dalsza etymologizacja niepewna. Por. pie. **ŗreg-/ŗerg-* w łac. *urŗeŗ*, *-ŗre* ‘tłoczyć, pŗdzić, pchać, naciskać’ < **ŗorgŗje-* < pie. **ŗrg-ŗje-* (IEW 1181, z uwagŗ, że wyrazy bsł. można rŗwnieŗ wiŗzać z innym pwk., mianowicie pie. **ŗerg^h-* ‘ŗcieŗniać, krŗpować’, zob. o.c., 1154). Kroonen 574 zestawia lit. *varŗgas* (**ŗorg-o-*) ze stnord. *verkr* m. ‘bŗł’ < pgerm. **warki-* < pie. **ŗorg-i-* i sprowadza to do pwk. pie. **ŗerg-* ‘cierpieć’. — Drw. *pavargŗlis* DP ‘nŗdznik, nŗdzniczek, nieboŗŗtko’, SD¹ «mizerak», SD «ubogi» (syn. *grynas*, *neturŗlis*), *pavargŗs*: SD *pavargŗs* «nŗdzny» (syn. *vargŗulis*), *pavargŗulis* DP ‘nŗdznik, nieboraczek’, *vargŗis negalaŗs* adv. ‘z trudem’ (por. *negalaŗ*), *varŗgas* ‘ubogi, ktŗory zaznał biedy, biednie wyglŗdajŗcy; o dziele: wymagajŗcy wielkiego wysŗłku, o pracy: ųmudny; o podrŗoŗy: uciŗżliwy’, *varŗgeta*

‘człowiek biedny, ubogi, biedak’ (co do sufiksu por. *elġeta*), *vařginas* ‘o pracy: wymagający dużo wysiłku, ciężki, męczący, mozolny; biedny, nieszczęśliwy’, *vargingas* ts., *vařgšas* ‘biedak, nędzarz; człowiek nieszczęśliwy’, *vargù* a. *vařgiai*, *vargiaĩ* adv. ‘z trudem, ledwo; wątpliwe, kto wie’, *vargulis* SD «nędzny» (syn. *pavargis*), *varguõlis* ‘biedak, nędzarz’ (neosufiks jak w *bernuõlis* $\Leftarrow$ *bėrnas*). Cps. *vargdiēnis* ‘biedak, nędzarz’, przest. też ‘żebrak’ (por. *dienā*). — Vb. denom. 1. *vārgsēti*, -ju, -jau ‘klepać biedę’ (akut metatoniczny, por. *vārgstēti* s.v. *vargst-*). 2. *vařgti*, *vargstù*, *vargaũ* ‘znosić biedę i udręki, męczyć się, wysilać się, robić co z wysiłkiem, ciężko pracować, mozolić się; trapić się, martwić się czym’, DP ‘pracować’; odpowiednik łot. *vārgt*, *vārgstu*, *vārgu*, ‘słabnąć, chorować, biedować’; 3. *vārginti* (zob.).

vārginti, *vārginu*, *vārginau* ‘męczyć, dręczyć’. SD¹ *varginu* «dokuczam» (syn. *nubastu*), «męczę» (syn. *maitinu*, *mūčiju*), «trapię», SD «morduję kogo, pracuję iako chodzeniem» — causativum na -in- i z metatonią akutową od *vařgas* (zob.) albo od *vařgti* ‘znosić biedę, udręki’. Refl. *varginuosi* SD «morduję się, pracuję się» (syn. *ilstu*), *nusivarginu* SD¹ «spracuję się».

vargõnai, -u 2 p.a., *vargõnai* 1 p.a. m.pl. stlit., gw. ‘organy’ (*Garbinkit jī būbnais, strūnomis ir vargonais* PK 102₆ ‘Chwalcie go w huczne bębny, w struny i w organy’) — zapoż. ze stbłr. *vorgany*, *vargany* (SLA 233), por. błr. gw. *varhāny*, -aũ, ros. *vargāny* ($\Leftarrow$ pol. *organy*). Zob. ZS 61, LEW 1199, Anikin 6, 76n. War. *vergõnai*. Osobno zob. *argõnai* i *varganistā*. — Drw. *vargonēliai* m.pl. ‘organki’, *vargõnininkas* ‘organista’, vb. denom. *vargonuoti* ‘grać na organach’.

vargst-, neopierwiastek wyodrębniony z formy prs. *vargstù* do *vařgti* (zob. *vařgas*). Drw. 1. *vargstauti* ‘cierpieć niedostatek, biedować, klepać biedę; biedzić się, kłopotać się, męczyć się, mozolić się’ (por. *blėstauti* $\Leftarrow$ *blėsta*, *pūkstauti* $\Leftarrow$ *pūksta*), *vargstauju* SD¹ «gnaruję się» [‘skromnie żyć, poprzestawać na małym’, SPXVI] (syn. *elgiuosi*, *vargiai peniuosi*), 2. *vargstuoti*: *vargstuoju* SD¹ «haruję» [‘o koniu: przygotowywać, zaprawiać do zawodów’, SPXVI], 3. *vārgstēti*, -ju, -jau ‘biedzić się, męczyć się’ (por. *drīstēti* $\Leftarrow$ *drīsta*; *plūstēti* $\Leftarrow$ *plūsta*), 4. *vargstynoti* gw. ‘żyć w biedzie, klepać biedę’ (neosuf. -yno-?). Budowę wymienionych czasowników omówił Pakerys, *Balt* XLII:3, 2007, 390n.

varijavóti, *varijavóju*, *varijavójau* gw. ‘tracić zmysły; zachowywać się w sposób nieopanowany, dokuczliwy dla innych; o dzieciach: hałaśliwie dokazywać’ — zapoż. z błr. *var’javács*, *var’júju*, 3 sg. *var’júje*, pol. przest. *waryjować*, -uję. Zob. też *varijóti* i *varijõtas*.

varijõtas 2 p.a., *varjõtas* 2 p.a. gw. ‘ten, kto zachowuje się jak wariat, jest nieopanowany, nieodpowiedzialny’ (*Šneka, juokiasi, laksto, mušasi – tikras varijotas* ‘Gada, śmieje się, biega, bije się – istny wariat’) — zapoż. z błr. *var’ját*, -a (por. ĖSBM 2, 71), por. ukr. gw. *variját* ($\Leftarrow$ pol. przest. *waryjat*). War. *varijētas* (ZS 61; pominięte w LkŽ). Por. POLŽ 662. Zob. też *varijavóti* i *varijóti*.

varijóti, *varijóju*, *varijóju* gw. ‘tracić zmysły, przejawiać jakieś uczucia w sposób nieopanowany’ (*Kiba tū suvarijójai! LzŽ* ‘Chyba zwariowałaś!’) — czasownik dotworzony do formy *varijõtas* (‘wariat’, zob.), którą zinterpretowano jako participium prt. pass. **varijótas*. Zob. też *varijavóti*.

varinavas LEX ‘ambona myśliwych, Jagdbude’ (PAŽ 527; brak w LkŽ) — bez etymologii. ALEW 1192 umieścił ten wyraz s.v. *varýti* ‘pędzić, gnać’, ale bliżej tego nie uzasadnił.

variñčius, -iaus 2 p.a. bot. ‘widłak jałowcowaty, roślina lecznicza Lycopodium annotinum’. War. sufiksalne: *varañčius*, *varañtis*. War. z wokalizmem ver-: *vereñčius*,

vereñtis. Bez etymologii. Może stać w związku z czas. *varýti* ‘pędzić, gnać’ (por. SE w łot. *vert*, *veŗu*, *vēru* ‘biec’). Paralela: pol. *pęd* ‘część rośliny składająca się z łodygi i liści’ ⇐ *pędzić*. Por. jeszcze *vārinās*: *Parējo žqsimis vārinās* ‘Powrócił do domu pędząc gęsi’, *pavarinīs* ‘pastuch idący za stadem’. Formacje z sufiksami *-int-*, *-ant-* i *-ent-* omawia ŽD 374n.

vāris, *-io* 2 p.a., *varýs* 4 p.a. 1. ‘miedź, Cuprum’, 2. ‘brąz, stop miedzi z innymi metalami’. Starsza postać nominatiwu sg. to *vārias* (m.in. w SD). Odpowiednik łot. *varš* (> *verš*, LEGR 37). Hapaks stpr. *wargien* EV ‘miedź, Kupper [Kupfer]’, czyt. [varjən] lub [varijən], prawdopodobnie z **var-(i)ja-*; wykładnik <en> wskazuje na neutrum, a to jest w zgodzie z odpowiednikiem nwn. *Kupfer* n. (por. łac. *cuprum*). Nie ma pewnej etymologii. Por. ME IV, 484 i LEW 1199n., gdzie odnotowano podobieństwo *vāri(a)s* do czeremiskiego *vörģene* ‘miedź’. Mažiulis (PKEŽ 4, 221) przypomniał hipotezę V.V. Ivanowa (*Balt* XIII:1, 1977, 234n.) o pie. **uorjo-* ‘miedź’, wywodzącym się od pwk. pie. **uerH-* ‘być gorącym; grzać, gotować’ (por. LIV² 689). Anikin 6, 61 sceptycznie odniósł się do próby powiązania psł. **varũ* ‘wrzenie; wrzątek’ z lit. *vāris* i stpr. *auwerus* EV ‘żużel, szlaka, Sindir [Metallschlacke]’. Osobno zob. *miēdis*. — Drw. *vāriai* pl.t. ‘miedź; miedziane okucie fajki’, *varinaitis* ‘kociołek mniejszych rozmiarów, niekoniecznie mosiężny’, *vārinās* przest. ‘miedziany’, *varinē* stlit. ‘miedznica’ (kalka z pol. *miedznica*; por. *mednýčia*), *varinē* ‘padalec, *Anguis fragilis*’ (por. pol. *miedzianka* [⇐ *miedziany* ‘barwy miedzi’], błr. *mednjaja* zmjaja jako ludowe określenie węża gniewosza, *Coronella austriaca*; czasem jest ono przenoszane na padalca), *vārininkas* ‘kotlarz’ (por. *varkalys*), *varinis* ‘kocioł mosiężny, naczynie miedziane; drobna moneta, miedzak’ (ten wyraz ma odpowiednik w stpr. *warene* EV ‘kocioł mosiężny, Messingkessel’; zmiana **in* > *en*), *variōkas* ‘pieniądz miedziany’ (por. suf. *-ak* w pol. *miedzak* ts.). Cps. *skaistavaris* SD «spiża» [‘stop miedzi, cyny i cynku’] (por. *skaistūs*), *švitvaris* ‘brąz’, dosł. ‘połyskująca miedź’ (por. *švisti*), *varkalys* (zob.), *žālvaris* ‘mosiądz, brąz’, dosł. ‘czerwonawa miedź’ (por. *žālas*). Vb. denom. *variūoti* ‘pokrywać miedzią, miedziować’ (łot. *varuōts* ‘pokryty miedzią, miedziowany’).

varýti, *varaũ*, *variaũ* 1. ‘zmuszać do ruchu, pędzić, pędzać (ludzi, bydło)’, 2. ‘zmuszać do pracy’ (*varýti prie dārbo* ‘pędzić do roboty’), 3. ‘wypędzać skąd, przepędzać z jakiegoś miejsca’, 4. ‘usuwać z organizmu (o ziołach, lekarstwie)’, 5. ‘(drewno, tratwy) spławiać rzeką’, 6. ‘o rzece: toczyć wody, płynąć’ (*Kur Nevēžis grynq vandenį savo ing Nemuną varo* ‘Gdzie Niewiaża czyste swe wody do Niemna wtacza’), 7. ‘wbijać kół, klin’, 8. ‘o krecie: ryc ziemię’ (LZŽ) — causativum z suf. *-y-* i SO *var-* od pwk. pb. **uer-*, por. łot. *vert*, *veŗu*, *vēru* ‘biec’ < pie. **uer-* ‘biec’ (BSW 353, LEW 1200, LIV² 685); lit. odpowiednik **veŗti*, **veriũ*, **veriaũ* nie zachował się (zob. jednak *virdyti*). Znacz. etym. ‘sprawiać, że ktoś biegnie’, ‘zmuszać kogo do biegu’. Paralele apofoniczne: *daryti* ⇐ *derũ*; *stabýti* ⇐ *stebiuosi*. — Obok tego jest formacja z pwk. na SZ *vir-*: *virdyti* (zob.). — Cps. *apvarýti* ‘pędzać (bydło, konie) zmusić do obejścia, obiegnięcia czego’, *atvarýti* ‘przypędzić, przygnać’, *išvarau* SD «wyganiem» (syn. *ištremiu*), *įvarýti* ‘wpędzić, zapędzić; wbić, np. gwóźdź, klin’ (*įvarýti báimēs* a. *siaũbo* ‘napędzić strachu’), *nuvarýti* ‘odpędzić, zapędzić, zmęczyć’, *parvarýti* ‘przypędzić z powrotem’, *privarau* SD¹ «przyganiam», *suvarýti* ‘spędzić, wpędzić, zapędzić’, *suvarau kruvon* SD «zganiam do kupy». Refl. *atsivarýti* ‘przypędzić sobie (trzodę), popędzić (za zbiegiem)’, *įsivarýti* ‘wpędzić sobie coś; rozochocić się’, *nusivarýti* ‘popędzić (swoje)’, przen. ‘zmęczyć się’, *nusivarýti nuo kójų* ‘upadać z nóg’. Nomina zebrano pod hasłem *var-*. — Neoosn. *vary-*: *išvarymas iš tėvykščios* SD «wygnanie z ojczyzny», *nuvārymas* ‘pędzenie, zaganianie (bydła, koni)’, *varyklà* ‘droga ma pastwisko, wygon’ (*Pro varýklų vāro gývį* LZŽ ‘Pędzą bydło przez wygon’), war. *varýklė*, *varyklė*; por. n.m. *Varyklos*. Tu też stpr. *epvarīsnan* ‘zwycięstwo, Sieg’, urobione od czas. **epvarīt* < **apvarīti* (LAV 396). — Neoosn. *varyt-* (⇐ ptc. prt. pass. *varýtas*): *atvarýtinis* ‘bydlę przypędzone przez żonę do

gospodarstwa męża; dziecko przyprowadzone przez żonę do domu męża' (syn. *atvestinis*). Z innymi sufiksami: łot. *apvarēt* 'pokonać, überwältigen'; *pavarinēti arkļi* 'popędzać konia', *pērvarinēti* DP 'przewabiać'. — WSO **uōr-*, psł. **var-i-*: scs. *variti*, *varjō* 'wyprzedzać, uprzedzać' (⇒ ros. *predvarítb*, *-varjú* 'wyprzedzić', przest. 'przestrzec'), czes. *vařiti*, *-ím* 'schodzić z drogi, usuwać się, ustępować', *odvařit koho* 'odpędzić, odegnąć'. Zob. REW I, 170n., Machek 677, Anikin 6, 90 (s.v. *varítb* III).

varkalys, *-io* 3 p.a. 1. 'rzemieślnik wyrabiający przedmioty z miedzi (kotły, rondle), kotlarz', 2. 'rzemieślnik powlekający przedmioty metalowe cyną' — złożenie członów *vāris*, *-io* 'miedź' i *-kalys*, n.agt. od czas. *kālti* 'kuć, kować'. Odpowiednik łot. *varkalis*, *vařkalis* 'Kupferschmied'. Paralele: *auksakalys*, *gīrnakalis*. War. z II członem *-kala*: *vārkala* a. *varkalā* 'kotlarz'. — Z onomastyki por. nazw. *Varkalā*, *Vařkala*, *Vārkalis*, *Varkalys*, n.m. *Vařkalēs*, *Varkaliaĩ* 2x (⇒ *Varkališkēs*, *Varkališkiai*), n.rz. *Varkālis*. Do tego toponimy stpr. *Warikallen*, *Warkallen*, *Warkellen*, ze zmianą *va > vu*: *Wurcallen* (AON 196).

varlē 4 p.a. 1. 'żaba, Rana' (war. *varlē* 2 p.a.), 2. 'ostryga', 3. 'miękkie miejsce na spodzie kopyta końskiego', 4. gw. 'wrzód a. guz pod językiem konia', 5. gw. 'skaza w tkaninie', 6. gw. 'węzeł na rzemieniu bata'. SD *kurkia varlēs* «rzegocą żaby, skrzeczą żaby». War. m. *varlas*. Forma gw. *varglē* jest poświadczona w użyciu przenośnym jako obelga skierowana do wyrostka. Formalnie odpowiada ona łot. gw. *varglis* 'żaba' (insercja *g* do grupy *r-l* jak w łot. *ērglis*, zob. s.v. *erēlis*). Niejasne jest *d* w łot. liter. *varde* 'żaba' (⇒ *vardene* 'wielka, budząca wstręt żaba'). Podobna do litewskiej osnowa *worl-* ukazuje się w toponimach staropruskich (zob. niżej). Objaśnienie sporne. LEW 1200 był zdania, że *varlē* pochodzi z przekształcenia plit. formy **vardē* = łot. *varde*. — Drw. *vařlinas* 'samiec żaby', *varlŷnas* 'skupisko żab', *varlŷnē* 'miejsce, gdzie się trzymają żaby', *varlōžis* 'kijanka, larwa żaby' (suf. jak w *galvōžis* ts.), *varlūžas* 'ktoś o wielkiej głowie', *varliūžas* 'żabka' (w zwrocie do dziewczynki). Zdrobnienia: *varlėnas*, *varliūkštē*, *varliūtē* a. *varliūtis* 'żabka'. Cps. *kietvarlē* 'ropucha' (por. *kietas*), *varlakōjē* bot. 'niezapominajka błotna, Myosotis palustris' (por. *kója*), *varlāromis* (zob. *rómyti*), *varlāskrodis* (zob. *skrósti*), *varliagalvis* 'kijanka' (dosł. 'istota o żabiej głowie', por. *galvā*). — N.m. *Vařliai*, *Varliaĩ*, *Varlŷnē* 3x (por. stpr. *Worlyne*, *Vorlien*, AON 208, 234), *Varluvā*, *Pavarlŷs*, *Varlakōjas*, *Vārlaukis* 2x (**Varl-laukis*). N.rz. *Varlē* 2x, *Varlėnka*, *Varlā.upis*, *Vařliupis*, *Vařlupis* 11x, n.jez. *Vařlis*, *Varlŷs*, *Varlinis* 5x, *Vařleistis* (**Varl-leistis*), n.jez. *Varlakŷs*, *Vařležeris*.

vařmas 4 p.a., *vārmās* 3 p.a. 1. żm. 'komar', 2. 'giez' (*Vařmas už bitę didesnis, rudas, puola karves* '«Varmas» jest większy od pszczoły, rudy, tnie krowy'), 3. gw. 'wszelki owad tnący', 4. gw. 'latająca mrówka'. War. *vārmās* 3 p.a. Analiza: **var-ma-*, formacja na SO od pwk. **ver-/vir-*, por. pie. **uer-* 'zginać się, kręcić się'? Por. IEW 1152, LEW 1201. — N.m. *Užvarmis*, *Varmikē*. N.rz. *Vařmē* (ob. *Vermē*), *Varmijā*. Tu też nazwa 'Warmii', prowincji w Prusach: *Warmia*, *Worme-land*, *Erme-landt* (AON 196). — Jeśli stpr. *wormyan* EV 'czerwony, rot', *Warmes Wobelke* GRG 91/92 «ein roter apffell» 'czerwone jabłko' ob. *warmun* GRA 100 «roth» stoi w związku z nazwą 'robaka, czerwia', podobnie jak np. słow. **čīrv-enū* 'zabarwiony czerwem' ⇐ **čīrv-īčī* 'owad czerwiec, hodowany dla czerwonego barwnika', to można postulować analizę **uarm-ija-* 'czerwiowy' (nieco inaczej PKEŽ 4, 263: **varmjā-*). War. sufiksalny *urminan* 'czerwony' pochodzi chyba ze zmiany gw. **urmin-* < **vurmin-* < **varm-in-* (por. Kuryłowicz 1987, 369). — Odpowiedniki innojęzyczne pokazują SZ, por. 1° strus. *vermije* n. coll. 'szarańcza, robactwo' < **vīrm-ije*, drw. ukr. *vermjányj* 'czerwiony' (por. BSW 342n.), 2° goc. *waúrms* m. 'robak; wąż', stisl. *ormr* 'wąż', nwn. *Wurm* m. 'robak' < pgerm. **wur-ma-* < pie. **ur-mó-* (IEW 1152; Kroonen 600: pgerm. **wurmi-* m. < pie. **ur-mi-*), 3° łac. *vermis*, *-is* m. 'robak, gąsienica' < **uormi-* < pie. **ur-mi-* (de Vaan 665). Tu może też gr. *róμος* 'kornik', o ile jest dialektalnym wariantem do **róμος*

< pgr. **uramos* (por. IEW 1152, Beekes 2010, 1291).

varmógalis, -io 1 p.a. gw. 'gruba tkanina domowej roboty', war. *varmagalis* — złożenie członów *varmas* i *gālas*. Takie zdanie jak *Kaldros buvo varmógalio, ašutinės kokios, kokių nuobrukų, kad apės davo kūną* 'Kołdry były [robione] z «varmogalis», jakieś takie z włosia, z jakichś włóknistych odpadków, tak że gryzły ciało', pozwala myśleć o znacz. etym. 'taki, co gryzie jak «varmas» czyli komar' (zob. *varmas*).

várna 1 p.a. 'wrona, Corvus corone'. Odpowiedniki bśl.: łot. *vārna* (*vārne*), stpr. *warne* EV 'wrona, Kro [Krähe]' oraz psł. **vorna* (scs. *vrana*, sch. *vrāna*, slń. *vrāna*, ros. *voróna*, czes. *vrána*, pol. *wrona*). Z innym tematem: lit. *varnas* 4 p.a. 'kruk, Corvus corax' (war. *várnas* 3 p.a.), stpr. *warnis* EV 'kruk, Rabe', psł. **vornū*, por. rcs. *vrānū* 'kruk', sch. slń. *vrān*, ros. *vóron*, czes. przest. *vran* ts. Wymienione wyrazy przedstawiają substantywizację przymiotników pbsł. **uārna*- 'czarny', f. **uārnā*- 'czarna'. Por. BSW 343, LEW 1201). Vaillant I, 301 i Nussbaum 1986, 8 tłumaczą akut *várna* formacją *vrddhi*, użytą dla scharakteryzowania derywatu feminini, podobnie jak to jest w wypadku *kárvē*. Zob. też Derksen 2008, 528. — Przym. **uārna*- utrzymał się w użyciu słowiańskim, por. scs. *vrānū*, -a 'czarny', slń. *vrān*, f. *vrāna*, sch. *vrān*, ros. *voronój*, czes. *vraný*, pol. przest. *wrony* ts., m.in. o maści końskiej (por. lit. *varnas* SD «koń wrony»). Pbsł. **uārna*- 'czarny' może być refleksem pie. **uorH-nó*- 'czarny od opalenia, spalenia' (transponat), tj. adi. verbale z suf. *-no- i SO **uorH-* od pwk. **uerH-* 'być gorącym', por. het. *urāni* 'pali się', scs. *vīritū* 'wrze, gotuje się', inf. *vīrēti* (LIV² 689). Znacz. etym. 'spalony, opalony' ⇒ 'czarny od spalenia' ⇒ 'czarny'. Por. REW I, 228n., Snoj 833, Boryś 710. Zob. *vīrti*, *vōras*. — Drw. *varnénas* 1. 'szpak, Sturnus vulgaris', 2. 'kos, Turdus merula', 3. 'kawka, Coloeus monedula' (por. sufixs w *paukšténas*), *varninas* a. *várninas* 'samiec wrony', *varniukas* 'pisklę wrony', *varnykštis*, *varnytis*, *várnūtis/várnuitis* ts. Cps. *júodvarnis* 'kruk' (por. *júodas*), *varnalėša* (zob.), *varnalizdis* 'gniazdo wronie' (por. *lizdas*), *žilvarna* 'siwa wrona' (por. *žilas*). Por. stpr. *warnaycopo* EV 'ptak dzierzba a. srokosz, Warkringel [der Würger, Lanius]' < **varnija*-kap-, znacz. etym. n.agt. 'taki, co zadziobuje wrony', por. lit. *kapóti* (PKEŽ 4, 224n., Larsson 2010, 80n.). — Nazw. *Várna*, *Várnas*, *Várnis*, *Varnėlis* i *Varnėlė*. N.rz. *Várnas*, *Várnė* (por. stpr. *Warne*), *Varnėnka*, *Várnupė*, n.jez. *Varnys*, *Varnynas* i *Varnākis*, *Várnakampis*. N.m. *Várnė*, *Várnos*, *Várnaičiai* 3x, *Varnėliai* 2x (⇒ *Varnėlišiai* 2x), *Varnėnai* 3x, *Varniškės* 9x, *Varniškiai* 8x, *Pāvarnis*, cps. *Várnabūdė* (por. *Senābūdis*), *Várnagiriai* 2x, *Varnakaliai*, *Varnakė*, *Varnākiai*, *Várnakampis*, *Várnalaukis*, *Varnaraistis*, *Várnasalis*, *Várnasilis*, *Várnupis* 2x. — Stpr. n.w. *Warne*, n.m. *Warne*, *Warnaw*, *Warnelin*, *Warnye*, *Warniken*, *Warnikaym* (**Warnik*-kaym), por. AON 197, 234.

varnalėša 1 p.a. bot. 'łopian, łopuch, Arctium, Arctium lappa'. SD¹ «łopian», SD «łopian, rzep wielki, łopuch, bażyna». War. *varnalėšas*, *varnalėšis* (SD *galva varnalėšio*, *dagilio* «kolka, główka koląca na oście, na łopianie»). Są też warianty z -*lėž-* w II członie: *varnalėža* (ob. *varnāreža*), *varnalėžas* i *varnalėžis*. I człon jak *várna* 'wrona', ale II człon pozostaje zagadką (por. *lėšos*). LEW 1201 przytoczył dla I członu porównanie z łot. *vārlapas* bot. 'podbiał pospolity, Tussilago farfara' < **vārn-lapas* (w ME IV, 506 nie ma wzmianki o lit. *varnalėša*). Zob. też *lapūkas*. — N.m. *Varnalėšai*.

várpa 1 p.a. 1. 'kłos' (*išleidžiu varpų* SD «kłosy wypuszczam»), war. m. *varpas* BRB, 2. przen. 'członek męski, penis'⁷⁴⁸, 3. gw. 'zab żelazny u sochy, naróg', 4. gw. 'szpic świdra' — sb. postverbale od *varpýti* 'kłuć, dziurawić', tj. causativum na SO od *verp-*, por. *verptis* 'wwiercać się' (LEW 1202). Odpowiednik łot. *vārpa* 'kłos; bijak w cepach; bicz spleciony ze skóry; gotowany ogon świński'. Znacz. etym. 'narzędzie do wiercenia; świder, wiertło'.

⁷⁴⁸ Por. drw. łot. *vārpiņa* 'penis' oraz gr. *τροπάω* 1. 'wiercić, przewiercać', 2. 'futuere'.

Znacz. 'kłos' jest przenośne, podobnie jak w wypadku psł. *kolsū, znacz. etym. 'kolec' (drw. od *kolti 'kłuć'), potem 'ościsty kłos niektórych roślin, zbóż', por. Boryś 238, s.v. *kłos*. Porównanie z łac. *verpa* f. 'członek męski' (Catullus) pozostaje niepewne pod względem formalnym: praforma *uērp-ā- albo *ūrp-ā- (zob. WH II, 761; brak *verpa* w słowniku de Vaana 2008). Akut lit. *vārpa* jest pewnie wtórny. — Drw. *varpingas* SD «kłosowaty, kłosisty», *varpinis* SD «kłosiany», *varpuotas* SD «kłosowaty» (syn. *varpingas*), *vārputis* bot. 'perz, *Triticum repens*', ⇒ *varputynas* 'ziemia porośnięta perzem'. Cps. *varparinktė* (zob. *riñkti*), *žemynvařpiui* adv. żm. 'kłosami w dół', scil. kłaść strzechę (por. *žemyn*, syn. *žemynražiui* s.v. *rāžas*). — Nazw. *Varpūlis* (por. stpr. n.os. *Warpune* i n.m. *Warpunen*, AON 197). N.m. *Varpūčiai*, *Varpučiai*, *Vārputėnai*. N.rz. *Vařpė*, *Vārpė*, *Varputys* a. *Vārputis*.

vařpas 4 p.a. 'dzwon', *bažnyčios vařpas* 'dzwon kościelny' (*mūšti į vařpą* 'bić w dzwon') — prawdopodobnie sb. postverbale od *varpyti 'wprawiać w drganie', co było kauzatywem na SO do *virp-*, por. *virpėti* 'drgać, drzeć'. Znacz. etym. 'przedmiot, który wprawia się w drganie'. Por. LEW 1202. — Drw. *varpaĩ* m.pl. 'podzwonne, dzwonenie po umarłym' (*užpiřkti varpūs*), *varpėlis* 'dzwonek, dzwoneczek', *vařpinė* 'dzwonnica' (⇒ *vařpininkas* 'dzwonnik'), *vařpinyčia* 'dzwonnica' (m.in. SD) – kalka słowotwórcza z pol. *dzwonnica* (Borowska 363). — Vb. denom. *varpauti* 'dzwonić', *vařpinti* a. *varpinti* ts. (*varpinu* SD «dzwonię»). — N.m. *Vařpiai*, *Vařpininkai*, *Pavarpiaĩ* 2x.

varpýti, *varpaũ*, *varpiaũ* 1. 'kłuć, dziurawić', 2. 'kopać, przekopywać ziemię', 3. 'wtykać tyczki', 4. 'za pomocą wetkniętego kija oznaczać miejsce, gdzie zasiano zboże', 5. 'dłubać (w nosie, w zębach)' — iteratyw z suf. -y- i SO *varp-* ⇐ *verp-*, por. *išverpti* m.in. 'wydźrążyć, wywiercić'. SD: *varpau terpu dantų* «dłubię w zębach», *pavarpau* «dziurawię», *privarpau virpčiais apvynius* «obtykam ziola, chmiel»; *išvarpýti* 'podziurawić, powydźrążyć, powydłubywać, powygrzyzać – o robactwie'. — Neoosn. *varpy-*: *varpýtas* 'podziurawiony, z dziurami', SD «dziurkowaty». — Z innym sufiksem: *varpstýti* 'kopiąc spulchniać ziemię; kłuć, wtykać tyczki', *apvarpstýti* 'otykać, zatykać, oplatać koły płotu witkami'. Neoosn. *varpst-*: *vařpstė* (zob.). — Postverbalia: *vařpas* (zob.), *vārpa* (zob.). Cps. *kiřmvarpa* 'kornik, Iridae; mól mączny', znacz. etym. 'robak (*kirmis*), który się wwierca, który draży drzewo'; war. *kiřvarpa*, *kīrvarpas* – przez dysymilacyjny zanik *m* przed *v*; *kinīvarpa* (zob.).

vařpstė 2 p.a. 1. 'drewniany przyrząd do przędzenia, wrzeciono' (por. łot. *vārpsta*), 2. 'mlon w żarnach' (por. łot. *vārpsta*), 3. gw. 'oś koła', 4. gw. 'tyka, pałka, kij; mątewka' — sb. postverbale na -ė od neoosn. *varpst-*, por. *varpstýti* m.in. 'wtykać tyczki' (por. *varpýti* 'kłuć, dziurawić'). Z innym tematem: *vařpstis* 'kądziel, pęk lnu, konopi a. wełny przygotowany do przędzenia', SD «kądziel; przėslica; wrzeciono». Paralele słowotwórcze: *daņgstė* a. *daņgstis* ⇐ *dangstýti*; *klōstė* ⇐ *klōstyti*. — War. s-mobile: łot. *svārpsta* a. *svārpste* m.in. 'wrzeciono; mlon w żarnach', *svārpsts* 'świder' (*svārpstis*, też f. *svārpsta*) ⇐ *svārpstīt* 'wiercić, świdrować'. — N.rz. *Vařpstė*, *Varpstė*, n. bagna *Vařpstis*.

varsà 4 p.a. stlit., gw. 1. 'kosmyk, pasemko włosów, sierści, futra', SD *varsa* «kosm, kosmek wełny» (syn. *sruoga*), 2. 'barwa, kolor' — zapoż. z błr. gw. *vórsa* 'szczecina; sierść' (PzB 1, 328). Por. błr. *vórs*, -u 'włos, kosmyk', ros. *vors* m., *vórsa* f. 'włoski, meszek na powierzchni tkaniny, tzw. kutner' (zapoż. orientalne, por. REW I, 230). Zob. też SLA 233, LEW 1202. — Drw. *varsvà* 'kolor, barwa' (por. *vapsvà* ob. *vapsà*; *úoksva* ob. *úoksa*). Vb. denom. *vařsinti* 'farbować', *varsóti* 'kosmacić wierzch/powierzchnię tkaniny', ⇒ *varsótas* 1. 'kosmaty, włochaty', 2. 'barwny, różnokolorowy'.

varsnà 2, 4 p.a. 1. SD «ciąg w oraniu» (syn. *varstas*), 2. przest. 'dawna miara długości, licząca ok. 100 m' (*Varsnōs ilgumo pasėjom linų* 'Zasialiśmy len na długość *varsna*'), 3. hist. 'wiorsta, rosyjska miara długości, licząca 1,067 km', 4. gw. 'wąski pas ziemi', 5. gw.

‘bruzda, skiba’, 6. przen. ‘paragraf w pisaniu’ (*varsna rašto* SD «paragraf») — dewerbalna formacja z suf. *-nā-* i SO *vars-* ⇐ *vers-/virs-*, por. *viřsti* ‘przewracać się’. War. z insercją *k*: *varksnā* LzŽ (por. *unksnīs* DRUŽ). Z innymi sufiksami: *vařsmas* przest. ‘staja, dawna miara odległości’, też ‘miara długości gruntu’, *vařstas* I, II (zob.). Apofonii podlega tu neopwk. *virs-* wyabstrahowany z formy *viřsti* (inf.) lub *viřsta* (prs.). Znacz. etym. n.act. ‘przewracanie ziemi, zwł. odkładanie skiby ziemi za pomocą lemiesza pługa’. Paralele: *brāstas* a. *brastā* ⇐ *brīs(ti)*; *narsā* ⇐ *niřs(ti)*; *smārsas* ⇐ *smīrs(ti)*; *gařsmas* ⇐ *giřs(ti)*; *skaūsmas* ⇐ *skaūš(ti)*. Inaczej ŽD 220, który wychodzi od osnowy *vert-* jak w *veřsti* i postuluje drw. apofoniczny **vart-snā-* (za nim LEW 1202n.), jakkolwiek materiał świadczy o tym, że sufigowanie *-snā-* (*-smā-*) nie jest sprzężone z apofonią (SO). Ambrazas 1993, § 148 pominął *varsnā*. — N.m. *Varsnēliai*, *Pusvarsnēliai*.

vařstas I 2 p.a. 1. ‘wiorsta orna’, 2. SD «ciąg w oraniu», 3. SD «staie, miara» (syn. *varsna*) — dewerbalna formacja z suf. *-ta-* od SO *vars-* ⇐ *vers-/virs-* (zob. wyżej syn. *varsnā*). Do tego litewskiego brzmienia dostosowano transpozycję wyrazu rosyjskiego *verstā*, *-ý* ‘dawna miara długości, wynosząca 1,067 km’, stąd z jednej strony *viersta* (zob.), z drugiej strony *veřstas* i *vařstas* ‘wiorsta rosyjska’. Por. stblr. *versta* ‘wiorsta’, blr. *vjarstā*, *-ý*, gen.pl. *vėrst*. Zob. też LEW 1203. — NB. Polską formę *wiorsta* ‘dawna rosyjska miara długości’ zlitewszczono na *viōrstas* lub *viōrstas*. Do tego war. *jōrstva*, *jūrstva* (KRŽ) i *liōrstva* (por. zakończenie w *brastvā*, *brąstvā*, *ląstvā*).

vařstas II 2 p.a. žm. ‘zboża jare’, np. *Visą vařstą pasėjau: avižas, miežius, žirnius* ‘Wszystkie zboża jare posiałem: owies, jęczmień, groch’ (por. łot. gw. *vārsts* ‘Sommergetreide’) — dewerbalna formacja na *-tas* od neopwk. *vars-* ⇐ *vers-*, zob. *veřsti*, *viřsti*. Por. LEW 1203, ME III, 510. — Drw. *varstīena* a. *varstīenos* pl. ‘zboża jare’, cps. *vařstvokis* ‘czas zbioru zbóż jarych’ (por. *vókti*). Vb. denom. *nuvarstūoti* ‘sprzątnąć zboże jare’.

vařstas III 2 p.a. gw. ‘zajęcie, zatrudnienie’ (*nedoras vařstas* ‘niegodziwe zajęcie’). Dwuznaczne: 1° formacja na *-tas* od neopwk. *vars-* na SO od *vers-*, por. *veřstis* ‘trudnić się czymś’ (zob. *veřsti*), 2° sb. postverbale na *-a-* od neoosn. *varst-* ⇐ iter. **varstyti* ‘trudnić się czymś’. Z inną budową: *veřslas* (zob.). — Tu też gw. *varstai* m.pl. ‘szczyt prac polowych’, por. *Per varstus nēr kada i galva paskasyt* ‘W wirze pracy nie ma nawet kiedy podrapać się w głowę’.

vārstyti, *vārstau*, *vārsčiau* (war. *varstýti*) 1. ‘nadziewać na co, przeszywać; nizać (korale), nanizywać na sznur’ (łot. *vārstīt*), 2. ‘sznurować buty’, 3. ‘szyć grubym ścięgiem’, 4. ‘odmykać i zamykać drzwi’, 5. ‘przebierać palcami (paciorki różańca)’, 6. przen. ‘o bólu: kłuć: przenikać ciało, serce; o zimnie, mrozie: doskwierać, szczypać’ — frequentativum z suf. *-sty-* i SO *var-* ⇐ *ver-*, por. *veriū*, *vėrti* ‘kłuć, przeszywać’. Paralele apofoniczne: *nārstyti* ⇐ *nėrti*; *tvārstyti* ⇐ *tvėrti*; *vālstyti* ⇐ *vėlti*. Cps. *išvārstyti* 1. ‘rozebrać nizanę, naszyjnik’, 2. ‘częstym otwieraniem drzwi wyziębic pokój’, *įvārstyti* ‘nawlec wiele nici’, *suvārstyti* ‘nawlec, nanizać’ (por. *suvėrti* ts.), ‘zasznurować but’. Refl. *vārstyti* ‘nanizować sobie’, *nusivārstyti* ‘pozwlekać sobie (paciorki z nitki)’. — Zapoż. litewskie w blr. gw. *vėrsac̆* ‘nanizować grzyby na sznur; sznurować buty’ (PzB 1, 383). — Neoosn. *varsty-*: *vārstydinti* ‘kazać zamknąć drzwi’, *išvarstýti* ‘wywrócić, powywracać’, *užvarstýti* ‘zaorać’ (*vārstytiniai bātai* m.pl. ‘buty sznurowane’). Por. łot. gw. *vārstīt*, *-u*, *-īju* ‘hin und her wälzen’ (ME III, 510). — Neoosn. *varst-*: *vārstē* a. *vārstis* f. ‘naszyjnik, sznur pereł’, *vařstis* ‘sznurek do nizanania’, *apvārstis* ‘sznurek mocujący łapę do nogi’ (por. łot. *pavārķšķi*, *pavāršķi* m.pl. ‘rzemyki, sznurki przy łapciach’). — Neoosn. *varsč-* (⇐ *vārsčiau*): *vārsčioti* ‘otwierać/obracać drzwi’. — N.rz. *Vārstis*, *Vārstupis*.

varstōtas 2 p.a. stlit., gw. 1. 'pomieszczenie wraz z narzędziami do wykonywania prac rzemieślniczych' (SD¹ «warstat»; brak w SD), 2. 'warsztat tkacki, krosno', 3. 'wszelka pracownia', 4. 'podstawa kołowrotka' — miejsce akcentu przemawia za zapożyczeniem z błr. *varstāt*, -a, stbłr. *varstatb*, *vorstatb* (⇐ stpol. *warstat*). Por. ĖSBM 2, 65. Inaczej SLA 233, LEW 1203 i POLŽ 663: zapoż. ze stpol. — Literacka forma błr. *varštāt*, -a 'warsztat stolarski lub ślusarski' oddaje pol. *warsztat*, -u). Łot. *varstats* 1. 'narzędzie rzemieślnika', 2. 'warsztat stolarski' ma według ME IV, 480 pochodzić ze stpol. *warstat*; bardziej jest jednak prawdopodobne zapożyczenie z jęz. litewskiego. — Lit. gw. *várkštotas* 1 p.a. 'warsztat; koło garncarskie' jest pożyczką z nwn. *Werkstatt* f. (GL 146). War. *varkštōtas* 2 p.a. został pod względem akcentowym upodobniony do sławizmu *varstōtas*.

varškē 3 p.a., acc.sg. *várškę* 1. 'twaróg, produkt otrzymywany z kwaśnego, ogrzanego mleka', 2. 'ser ze słodkiego mleka' — formacja z neoapofonicznym SP/SO *varšk-* od *viršk-*, por. *viršksti* m.in. 'o mleku: ścinać się, zsiadać się'. Znacz. etym. 'zsiadłe mleko'. Nieco inaczej Būga, RR II, 323: do *viršksti* 'żółknąć, więdnąć'. Por. syn. *tvarāgas*. — Izolowany refleks SE *veršk-* (?), por. wsch.-lit. *verškē* 3, 4 p.a. 'twaróg'. — Drw. *varškētis* 'bułka a. ciasto z twarogiem, sernik', *varškinas* 'o mleku: ścięte, zsiadłe'. Cps. *sviestvarškē* 'twaróg z masłem' (por. *sviestas*), *varškésunktē* 'woreczek do odsączania, wyciskania sera' (por. *suñkti*). Vb. denom. *varškēti* 'o mleku: ścinać się na twaróg', *privarškēti* '(o jamie ustnej oseska) pokryć się białoszarymi nalotami, tzw. «šerpēs»' (*Privarškėjusi burna kūdikio*, t.y. *pilna svembių* JU).

varškūs, -i 4, 3 p.a. gw. 'o jedzeniu: strawny, lekkostrawny' — przymiotnik na -u- od zanikłego abstr. **varška* 'trawienie, strawność', z neoapofonicznym SP/SO *varšk-* od *viršk-* jak w *virškinti* 'o żołądku: trawić, przetrawiać' (stąd *virškūs* 'strawny'). — Drw. *nevarškūmas* 'niestrawność'.

vart-, nomina postverbalia od iter. *vartýti* (zob.); wyjątkowo nomina prymarne na SO *vart-* ⇐ *vert-* (por. *verčiū*, *versti* 'obalać, przewracać'): *apývarta* 'obróć, obieg' (*palēisti i apývartą* 'puścić w obieg'), *atóvarta* 'rola dwa razy odwrócona', *ātvarta* a. *ātvartas* 'drugie oranie odłogu a. pola po koniczynie', *ātvartos* f.pl. ts., też 'klapy, wyłogi u marynarki' (war. *atvartaĩ*), *išvarta* 'to, co wywrócono, rozwalono; drzewo wywrócone z korzeniem, wykrot', *ižvartas* SD «wywrot, wywrocenie» (por. pol. gw. *wywrot* 'drzewo wywrócone' ⇐ *wywrócić się*), *núovarta* 'stromie zbocze, osuwisko; lawina' (⇒ *panúovarta* 'głębia przy samym brzegu jeziora a. rzeki; pochyłość, stromizna na drodze'), *núovartos*, žm. *nūvartos* 'mnóstwo, wielka ilość', *pravartūs* (zob.), *prievarta* (zob.), *sąvarta* (zob.), *ūžvarta* 'stos, kupa, sterta, usypisko', *varčià* (zob.), *vařtai* (zob.), *vartaĩ* (zob.), *vartēklis* 'odkładnica pługa'. — Cps. *sielvarta* (zob.), *sniēgvartos* f.pl. 'drzewa przewrócone pod ciężarem śniegu' (por. *sniēgas*), *šūdvarčiai* m.pl. wulg. 'wóz do wożenia gnoju' (por. *šūdas*), *vėtravarta* 'wiatr przewracający drzewa' (por. *vėtra*). — N.jez. *Vartišys*, n.rz. *Vartulys*, *Lókvartis*. — W słowiańskim por. scs. *vrătŭ* 'τράχηλος', sch. *vrât* 'szyja', ros. *vórot*, *vórota* 'kołnierz', słń. *zvrât* 'obrócenie pługa na końcu bruzdy' (BSw 354), pol. *nawrót*, *obróć*, *powrót*.

vařtai, -ų 2 p.a. m.pl. 1. 'wrota, wielkie drzwi (np. w stodole, w ogrodzeniu)', 2. 'bramka na boisku piłkarskim', w gwarach: 3. 'drzwi' (*Vařtai i stubą* 'Drzwi do izby'), 4. 'brama weselna', 5. 'właz w ulu'. Odpowiedniki bsł.: łot. *vārti* m.pl. 'wrota; furtka w ogrodzeniu; stojak służący do suszenia koniczyny', stpr. *warto* EV 'drzwi domu, Thoere [Haustüre]', *wartin* acc.sg. 'drzwi'; psł. **vorta* n.pl. 'wrota', por. scs. *vrata* n.pl. 'πύλη', sch. *vráta*, ros. *voróta*, ukr. *voróta*, błr. *varóty*, pol. *wrota*, głuż. *wrota*, dłuż. *rota*. Odpowiedniki ie.: stang. *weorð* 'ogrodzenie wokół domu, podwórko', alb. *vathë* 'podwórze; zagroda, płot, owczy chlew', toch. B *wārto*, *warto* 'sad, zagajnik' (por. IEW 1162). Formację pbsł. **uart-a-*/**uart-ā-* można ująć dwojako. Po pierwsze może to być sb. postverbale na *-a/ā- od

iteratywu typu lit. *vartýti* ‘obrać’, refl. *vartýtis* ‘obrać się’ (por. scs. *vratiti* ‘wrócić’). Znacz. etym. ‘to, co się obraca wokół słupa, na którym wisi’ (o skrzydłach wrót). Por. *varčią* ‘słup, na którym obraca się skrzydło wrót’ (**uart-iā*-). Po drugie może to być drw. apofoniczny, mianowicie adi. vb. z suf. *-to- i SO *var-* $\Leftarrow$ *ver-* (zob. *vérti*), które z czasem uległo substantywizacji. Znacz. etym. ‘to, co jest zamykane i otwierane’, por. *átveriu* ‘otwierać i zamykać (drzwi)’. Zob. IEW 1160, BSW 353, LEW 1204, REW I, 229n., Boryś 710 (znacz. etym. ‘to, czym się coś zamyka’). — Drw. *vartēliai* m.pl. ‘furtka, bramka’, *vartýkštis* ‘wałek, na którym obracają się wrota, biegun’ (war. *vartýkšlis*), *vařtinykas* ‘odźwierny’, SD¹ «odźwierny» (syn. *advernykas*), SD «odźwierny» (syn. *durinykas*), *vařtininkas* ‘furtian’ i ‘bramkarz na boisku piłkarskim’. Tu też neol. *įvartis* ‘gol, wbicie piłki do bramki przeciwnika’: *įmūšti įvartį* ‘wbici gola’. Osobno zob. *varčią*. — N.m. *Vartaĩ* 2x, *Vartēliai* 2x, *Lapvarčiaĩ* (por. *lāpē*).

vartaĩ, -*ũ* (p.a. niewiadomy) m.pl. stlit. ‘osocznicy’ [‘oskarżyciele, fałszywi oskarżyciele’, SPXVI]. Hapaks z ‘Postylli’ Daukszy, por. *Taip prakeikti yra visi nepakajingieji, heretikai, patvarytojai, vartaĩ, ruzgiai, pasiumdytojai, kurie pakajų, vienybę, ir sandorą trauko* DP 534₂₁ ‘Tak przekłęci są wszyscy niespokojni, heretycy, potwarcy, osocznicy, szemracze, podszczuwacze, którzy pokój, jedność i zgodę targają’. Co do akcentuacji zob. Skardžius 1935, 35. — Sg. **vařtas* ‘(fałszywy) oskarżyciel, potwarca, osocznik’ jest prawdopodobnie formą deprefigowaną z **iřvartas*, to z kolei pochodzi – jako sb. postverbale – od *iřvartýti* ‘przekręcić, przeinaczyć (słowa, fakty)’, tj. ‘przedstawić coś niezgodnie z prawdą’, por. *Ař sakau teisybę, ař žodžių nevartaũ* ‘Mówię prawdę, nic nie przekręcam’. Z formalnego punktu widzenia por. *iřvartas* SD «wywrot, wywrocenie»⁷⁴⁹. Podobna deprefiksacja w *spĩros* $\Leftarrow$ **iř-spiros*.

vařtas przest. ‘leśniczy, zarządca obszaru leśnego’ (*Kitąsyk, kas saugodavo girią, vadydavosi vařtas* ‘Kiedyś ten, co pilnował lasu, nazywał się *vartas*’) — zapoż. z prus.-lit. *wart* (GL 146, LEW 1204, Čepienė 136), por. nwn. *Waldwart* m.

vartýti, *vartaũ*, *varčiaũ* 1. ‘obrać, przewracać, obalać, wywracać’, 2. ‘wydobywać z ziemi karcze, kamienie; wygrzebywać kartofle (o dzikach)’, 3. ‘przewracać (siano, chorego na łóżku)’, 4. ‘szukać czego przewracając kartki książki, wertować’, 5. ‘przeinaczać, przekręcać (słowa, fakty)’. Refl. *vartýtis* ‘żyć’ (dosł. ‘obrać się’). SD *vartau* «obracam co» (syn. *suku*, *verčiu*), «szperam», *vartau knygos[e]* «wartuię w księgach», *iřvartau* «roztrząsam» (syn. *iřkratau*). Formacja z suf. -y- i SO *vart-* $\Leftarrow$ *vert-/virt-* w dwojakiej funkcji: 1° iterativum do tr. *verčiu* ‘obracam, obalam’ (por. *varžyti* $\Leftarrow$ *veržiũ*; *žargyti* $\Leftarrow$ *žergiũ*), 2° causativum z jednej strony do intr. *virstũ* ‘przewracam się’ (paralele: *daryti* $\Leftarrow$ *dėra*; *aižyti* $\Leftarrow$ *ỹžta*; *aušyti* $\Leftarrow$ *aušta*), z drugiej strony do intr. *vértėti* ‘przewracać się; wyginać się (o ostrzu)’, *iřvértėti* a. *suvértėti* ‘pokłaść się w nieładzie (o zbożu, lninie)’. Odpowiedniki bśł.: łot. *vārtīt* ‘obrać’, z innym sufiksem: stpr. *wartint* ‘kehren’ (por. różnicę między lit. *marinti* i słow. *moriti* lub lit. *jaukinti* i słow. *učiti*, GJL II, § 685); psł. **vortiti*, **vortjō*, por. scs. *vratiti*, *vrařtō* ‘wrócić’, ros. *vorotítb*, *voročũ* ‘zawrócić; zwrócić, oddać’, pol. *obróćić*, *obróćę* (*przewrócić*, *zawrócić*) ob. *wróćić*, *wróćę*. Formy bśł. odpowiadają wed. *vartáyati* ‘wprawia w obrót, kręci, obraca’, goc. *frawardjan* ‘zepsuć, zniszczyć’, stwn. *farwerten* ts., < pie. **uort-éje-*. Zob. LIV² 691, BSW 354, LEW 1204, REW I, 230, Kroonen 574. Nomina zebrano s.v. *vart-*. — Neoosn. *varč-* ($\Leftarrow$ *varčiaũ*): *várčioti* a. *varčióti* iter. ‘przewracać, obalać’, por. *lándžioti* $\Leftarrow$ *landžiaũ*; *mėčioti* $\Leftarrow$ *mėčiaũ* (brak w ŻD i LEW); *pavarčiui* CGL adv. ‘jeden po drugim’. Strukturę lit. *várč-*oti można przyrównać do ros. *voróč-atb* ‘obrać,

⁷⁴⁹ W LKŽ XVIII, 320 Daukszowe *vartaĩ* ‘osocznicy’ umieszczono s.v. 2 *vařtas* (nwn. *Wart*): 1. «miško sargas, eigulys», 2. «kurstytojas, maištininkas, klastūnas», mianowicie pod drugim z tych znaczeń, co jest nieporozumieniem.

przewracać', co odnowiło starsze iter. *vorochú* (*vorotítb*). — Neoosn. *varty-*: *vartyklà* a. *vartýklè* 'wybój, dziura na drodze', *vartýkštis* (zob. *vařtai*), *vartýtojas* 1. 'kto przewraca siano', 2. SD «badacz» (syn. *kratytojas*, *dasižinotojas*), *vartytūvas* a. *vartýtuvas* 'przrząd do przewracania'. Tu też n.rz. *Vartýčia?* — Z innymi sufiksami: *várstyti* (zob.), *vartalióti* a. *vártalioti*, *vařtalioti* 'przewracać na ziemię, obalać (drzewa), przewracać siano), wywracać; toczyć kamień; gnieść, ugniatać', war. *vartailióti* (por. *gỹvailioti* < *gỹvalioti*) – albo z neosuf. -*alio-* od *vart-*, albo też denominativum na -*io-* od **vartalas* lub od wykrz. *vartalái* (o przewracaniu się). Neoosn. *vartaliój-*: *iřvartaliójimai* m.pl. DP 'wykrety'.

vartóti, *vartóju*, *vartóju* 1. 'używać, stosować' (DP 'zażywać': *begale sava grožybe vartoť* 5963 'nieskończonej swej piękności zażywać'; SD «pożywam; używam iakiej rzeczy; zażywam czego»), 2. 'zażywać leki', 3. 'rozporządzać czymś', 4. 'pielęgnować chorego' (dosł. 'przewracać go'), 5. stlit. 'rozważać, rozsądzać, rozbierać (sprawy)', 6. stlit. 'handlować'. Cps. *iřvartóti* 'użyć na swoje potrzeby; roztrwonić; zbyć komu co; wydać za mąż; przewrócić siano', stlit. 'rozważyć w myśli', *suvarťóti* 'zużyć, zużytkować, wykorzystać; wydać (pieniądze), roztrwonić (majątek)'. Formacja denominatywna z suf. -*o-* od osnowy rzeczownikowej *vart-*, por. *apývarta*, *sqvartaĩ* s.v. *vart-*. Znacz. etym. 'obracać czym, obracać co' ⇒ 'używać czego'. Paralele: *kartóti* 'powtarzać' ⇐ *kařtas*; *vagóti* 'robić bruzdy' ⇐ *vagà*; *negandóti* 'kłopotać się' ⇐ *negandà*, *negandaĩ*. Inaczej LEW 1205: *vartóti* ma należeć do iter. *vartýti*. — Neoosn. *varto-*: *vartósena* 'użycie, używanie, sposób użycia'. — Neoosn. *vartoj-*: *vartójimas* 'użycie, używanie; spożycie, konsumpcja'.

varuňkas 2 p.a. przest. 'warunek, to, od czego coś jest uzależnione' — zapoż. ze stbłr. *varunokъ*, por. błr. *varúnak*, -*nka* ⇐ pol. *warunek*, -*nku* (⇐ nwn. *Wahrung* f., zob. Brückner 601).

varùs, -*i* 4 p.a. 1. 'taki, który daje się szybko ugotować (np. o grochu, kartoflach)', 2. 'nadający się do gotowania, warzenia', SD «warzysty, coctilis», 3. SD «wrzący, coquibilis», 4. 'o naczyniu: takie, w którym szybko doprowadza się wodę do wrzenia' — przymiotnik na -*u-* od abstr. **vara* 'wrzenie' (typ *narsùs* ⇐ *narsà*; *nařùs* ⇐ *nařà*). To **vara* przedstawia – wraz ze *súovaros* f.pl. 'szumowiny na powierzchni gotującego się wywaru z mięsa' – neoapofoniczny derywat na SP/SO *var-* od SZ *vir-*, por. *virti* 'gotować się, wrzeć'. Odpowiedni drw. na SP/SE to *verénas* (zob.). LEW 1205 zestawia *varùs* wprost ze słow. *varũ* 'gotująca się woda; wrzątek; źródło', jakkolwiek między tymi formami zachodzi różnica stopnia apofonicznego (WSO pbsł. **uār-a-*).

varùšytis, *varùšinuos*, *varùšinaus* ZTŽ 'lekko się poruszyć, poruszać się', *pasivarùšyti iř dāikto* 'ruszyć z miejsca', *sasivarùšyti* 'poruszyć się (choćby trochę)' — zapoż. z błr. *varuřycca*, -*úsja*, 3 sg. *varuřycca*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (podobnie w *tùlytis*, *ùčytis* i *jõvytis*).

várvalis, -*io* 1 p.a., *vařvalis* 1 p.a. gw. 1. 'ciekły tłuszcz rybi, tran', 2. 'olej' (KRŽ) — zapoż. ze stbłr. *vorvolъ* m. 'tłuszcz rybi', zob. HSBM 4, 186, Urbutis 2009, 461n. Tymczasem LEW 1205 przyjmował pożyczkę z ros. **vorvolъ*, z kolei POLŽ 664 z pol. gw. *warwol*. War. *várvelis*, *vařvelis* polega na przystosowaniu pożyczki do lit. wyrazów na -*elis*. Z innym sufiksem: błr. liter. *vórvanъ*, -*i* f. 'rybi tłuszcz' (TSBM).

varvéti, *vařva* (war. *vařvi*), *varvéjo* 1. 'kapać, spadać, ściekać kroplami, ciec ciurkiem', 2. 'lać się (o łzach)', 3. 'saczyć się', 4. 'robić się wilgotnym, mokrym', 5. 'być przemoczonym, zlanym deszczem', 6. 'łsnąć, błyszczeć', *nuvarvéti* 'skapać, ściec, stopić się (o śniegu, o wosku)', *uřvarvéti* 'nakapać'. SD: *varva kas* «ocieka co», *varva* «pluszczy krew», *varvys* «warzysty; wrzący», *kraujas varvys* «krew ciekąca z ciała, abo wypuszczona». Próba powiązania osnowy *var-v-* ze sti. *vār(i)* n. 'woda' z jednej strony i z lit.

jūra ‘morze’ z drugiej strony (LEW 198, 1205) jest trudna do przyjęcia, głównie z powodów historyczno-fonetycznych. I to skłania do szukania etymologii wewnętrznej. Jęz. litewski ma w znaczeniu ‘kapać, spadać kroplami’ ponad tuzin czasowników pochodzenia onomatopeicznego, np. *caksėti, dakšėti, lašėti, takšėti* i *zapsėti*. Może więc i *var-v-* jest osnową onomatopeiczną, mianowicie wywodzącą się od powtórnego wykrz. **var-var* (o kapaniu). Paralele: *virvėti* $\Leftarrow$ *viř-viř*, *vervėti* $\Leftarrow$ *ver-ver*, *vyvėti* $\Leftarrow$ *vý-vý*. — Z innymi sufiksami: *varvinti* ‘lać kroplami; toczyć łyzy; zakraplać oczy’, *nuvarvinti* ‘stopić (śnieg), odsączyć (ser, grzyby po opłukaniu)’, refl. *nusivarvinti* wulg. ‘wyszczać się’. — Postverbalia: *núovarvos* (zob.), *varvą* ‘kapanie, sączenie się’, *varvalas* ‘ściekający płyn, smarki, sopel lodu’, przen. ‘smarkacz’, *varvālius* ‘smarkacz’ (n.m. *Varvāliai*), *varvas* ‘kropla’, *varvėklis* ‘sopel zwisający z dachu’ (n.rz. *Varvėklis* a. *Vervėklis*), *varvos* f.pl. ‘to co nakapało, wysączyło się’, *varvūklis* ‘sopel, stalaktyt’, *varvūlis* ‘smark u nosa’. Cps. *išvarvėtakis* (zob.), *varvakys* SD «oczu płynących człowiek» [‘mający łzawiące a. ropiejące oczy’] – z elizji w **varva-akys* (por. *akis*), *varvanōsis* ‘zasmarkane dziecko, smarkacz’ (por. *nōsis*). — Neoosn. *varvėj-*: *varvėjimas* SD «ociekość» [‘spuchnięcie, obrzmienie, obrzęk’, SPXVI], *varvėjimas akių* SD «oczu płynienie» [‘chorobliwe łzawienie’, SPXVI].

varž-: nomina z wokalizmem SO, które wprowadzie wyglądają jak formacje prymarne (apofoniczne), ale objaśniają się lepiej jako postverbalia od *varžyti*, tj. od iteratiwu do *veržiū*, *veržti* ‘ściskać, zaciskać’. Por. *āpvarža* ‘pewna część składowa krosien’, *išvarža* 1. ‘to, co wyrwano komu z rąk, odebrano przemocą; zdobycz, łup’ ($\Leftarrow$ *išveržti* ‘wyrwać przemocą’), 2. ‘przepuklina, hernia’, *įvarža* ‘pręga na skórze od wciśnięcia’, *nepravaržamas* SD «niestrawny» (syn. *nesuvirinamas*), *priešvarža* c. ‘współzawodnik, rywal, konkurent’, *vārža* I ‘żerdź przyciskająca słomę na dachu; pawęż i powróż, przy pomocy którego mocowuje się go na wozie z sianem a. drewnem’, *vārža* II 1. ‘przrząd rybacki spleciony z wikliny, przypominający więcierz, stawiany pod prąd wody’, war. *varžà*, *veržà*, 2. ‘przrząd do łowienia raków’, 3. ‘skrzynka z otworami do przechowywania żywych ryb w wodzie, tzw. sadz’ (w tym znaczeniu zapożyczone do błr. gw. *varža*, stąd do ros. gw. *varža* i pol. gw. *warža*, por. Laučjute 28, ĖSBM 2, 60), 4. ‘jaz na rzece’, 5. ‘sidła na zające, tchórze’, n.m. *Vāržos*; *varžlūs* ‘giętki, sprężysty’, *varžtas* ‘śruba; więzy’. Cps. *varžlankis* ‘klamra, obręcz’ (por. *lañkas*). — W słowiańskim por. osnowę **vorz-* ($\Leftarrow$ **verzō*) 1° w sch. *pōvrāz* ‘powróż, uchwyt’, stczes. *povraz* ‘sznur, lina, powróż’ (czes. *provaz* ‘powróż’), pol. *powróż* ‘gruby sznur’ ($\Rightarrow$ *powróśło* ‘powróż skręcony ze słomy’, zam. †*powrzośło*), 2° w pol. *obroża*, stpol. *obróz* ‘opaska zakładana psu na szyję’ (**obvorz-ja* $\Leftarrow$ **ob-verzti* ‘obwiązać naokoło’), 3° w ukr. *voróza* ‘sznur, powróż’. Zob. BSW 355, LEW 1205, REW II, 299, Boryś 475, s.v. *powróż*, *powróśło*.

varžyti, *varžaũ*, *varžiaũ* 1. ‘krępować, uciskać kogo, przeszkadzać komu, ograniczać możliwości’, 2. ‘sprzedawać na licytacji’ — iteratyw z suf. -y- i SO *varž-* $\Leftarrow$ *verž-*, por. *veržti* ‘ściskać, zaciskać’ (LEW 1206). Paralele: *taršyti* $\Leftarrow$ *teršiũ*; *vartyti* $\Leftarrow$ *verčiũ*. Refl. *varžytis* 1. ‘ubiegać się o co, współzawodniczyć, spierać się, walczyć’, 2. ‘krępować się, wstydzić się’, 3. ‘wykrzywiać się – o nogach stołu’. Cps. *išvaržyti* ‘(o mrozie) zniszczyć zasiew’, *pasivaržyti* ‘przeciągnąć się (po śnie)’, *pavaržyti* DP ‘naprawować’, *pravaržyti* ‘trawić pokarm, strawić – o żołądku’ (*nepravaržau valgyklos* SD «nie trawię»), *suvaržyti* ‘ścisnąć, zacisnąć, skrępować, ograniczyć’. Postverbalia zebrano s.v. *varž-*. — Z innym sufiksem: łot. *varžāt*, -*āju* ‘splatać na krzyż, płatać; szyć nieudolnie, byle jak, łątać’ (war. *varžāt*, -*āju*). — Neoosn. *varžy-*: *nepravaržymas* SD «niestrawność», *nepravaržytas* SD «niestrawiony», *varžybos* f.pl. ‘zawody’, *varžytynės* a. *varžytinės* f.pl. ‘współzawodnictwo, przetarg, licytacja’.

vāsara 1 p.a., *vasarà* 3 p.a. ‘lato’ (DP ‘lato, wiek, wzrost’). War. *vāsera*, żm. *vasėris*.

Można założyć praformę **ueser-* + *-ā-*, rozumianą jako drw. tematyczny od formy zanikłego loc.sg. **ues-er-ø* ‘na wiosnę, wiosną’. Rekonstrukcję osnowy *vasar-* podano s.v. *pavāsaris*. Por. wed. *vasar-hā-* ‘uderzający o świcie’ (z suf. lokatywnym *-er-*, o czym pisał Nussbaum 1986, 236). Obok tego aw. *wajri* ‘wiosną’, śrpers. *wahār*, pers. *bahār* ‘wiosna’. Następnie praforma **uesera* przekształciła się w **vesara* i dalej w *vasara* przez asymilację samogłoskową tego rodzaju, co w wyrazach *vākaras*, *vābalas*. Zob. też LEW 1206. — Drw. *póvasaris* ‘koniec lata’, *vasāris* ‘miesiąc luty’, dawniej też ‘miesiąc styczeń’ (war. *vasēris*), *vāsariškas* ‘letni’, SD «letni, latu służący», *vasarīniai javaĩ* m.pl. ‘zboże jare’, *vasarñas*, *-ā* ‘o wodzie: ciepławy, letni’ (syn. *druñgnas*), *vasarójus* (zob.), *vasaróp* adv. ‘ku latu, bliżej lata’, *vasarūčiai* m.pl. ‘zboże jare (pszenica a. żyto)’. — Cps. *vasarā.augis* ‘larorośl, pęd jednoroczny’, *vasaraugis* SD «latorośl, gałązka młoda», *vasaraugis, įsodinimas kelman kito medžio* SD «larorośl, do łączenia w pniak» (war. *vasarā.ūgis*, *vāsarūgis*, *vasarūgis*, *vāsarūgė*), *vasaraguolis kareivių* lub *vasaragultas kareivių* SD «leża żołnierska letnia» (por. *guōlis*, *gulėti*), *vasarapjūtis* a. *-pjūtė* ‘żęcie zboża jarego’ (por. *pjū-C*), *vasarāšiaudžiai* m.pl. ‘słoma ze zboża jarego’ (por. *šiāudas*), *vasarašiltis* SD «letnie ciepło» (por. *šiltas*, syn. *mažašiltis*), *vasaródrung(n)is* a. *vasárdrung(n)is* ‘ciepławy, letni – o wodzie’, por. *druñgnas* ts. (nieregularna kontrakcja: gw. *vasódrungis*), *vasaróšiltis* ‘ciepławy, letni’ (por. *šiltas*), *vasármetis* ‘letnia pora’ (por. *mėtas*), *vasárnamis* ‘dom letniskowy’ (por. *namaĩ*), *vasárvidis* a. *vasaróvidis* ‘środek lata’, *vidūvasaris* ts. (por. *vidūs*). — Vb. denom. *vasarauju* SD¹ «latuję, aestiuo», *vāsaroti* 1. ‘przygrzewać (o słońcu pod koniec zimy)’, 2. ‘schnąć podczas lata’, 3. ‘spędzać lato’.

vasarójus, *-aus* 1 p.a., *vāsarojus* 1 p.a. ‘zboże jare, siane na wiosnę’, też pl.t. *vasarójai*, *vāsarojai* ts. Starszy jest tu temat na *-a-*: *vasarojas* SD¹ «jarzyna, legumen» [‘rośliny uprawiane w ogrodzie, warzywa’, SPXVI], urobiony suf. *-ojas* od sb. *vāsara* ‘lato’ (wcześniej ‘wiosna’, zob. s.v.). Odpowiednik łot. *vasarājs* ‘zboże jare’. Paralele słowotwórcze: *šilójas* ⇐ *šilas*; *rytójas* ⇐ *rýtas*. Paralele semazjologiczne: Witczak 2003, 131 n. — Drw. *vasarójiena* ‘pole a. rżysko po zbożu jarym’, *vasarójinis* ‘jary – o zbożu’.

vasnóti, *vasnóju*, *vasnójau* 1. ‘o ptakach: machać, łopotać skrzydłami’, 2. ‘machać ręką, nogą’, 3. ‘o wietrze: poruszać czym, powiewać’, 4. ‘trześć, wytrząsać’, 5. ‘o płomieniu: ukazywać się i niknąć, pełgać’, 6. ‘o pogodzie: być zmienną, wahać się’ — czasownik na *-no-* od wykrz. *vās-vās* o łopocie skrzydeł, trzepotaniu, machaniu rękami, rzucaniu ziarna na wiatr, por. *Vās vās vās – i nuskrido* ‘V. v. v. i poleciał’. *Vas vas vas – kruopus vasnójau niekotė[je]* ‘V. v. v. przewiewałem krupy w niecce’. Podobnie objaśniają się bliskoznaczne czasowniki *plasnóti* i *plazdėti*. — Z innymi sufiksami: *vasėnti* ‘machać skrzydłami’, *vasúoti* ‘machać skrzydłami; łopotać na wietrze; iść’ (*atvasúoti* ‘przyjść’, *nuvasúoti* ‘zwietrzeć’).

vāšas 4, 2 p.a. 1. ‘hak wbity w ścianę dla zawieszenia czegoś’ (war. v-mobile: *qšas*, *qšà*, *ūšas*), 2. gw. ‘hak do zawieszenia kotła nad ogniem’, 3. gw. ‘żerdź z hakiem na wiadro przy żurawiu studziennym’, 4. gw. ‘narzędzie do skrobienia skór, tzw. mizdrownik’ (syn. *káišena*, *kobinys*, *skrostūvas*). War. v-mobile: *qšas* ‘mizdrownik’: *Kailiadirbis qšu qšuoja kailius, kad būtų minkšti* (por. *vánta/ánta*, *vōkas/ōkas*). War. o nagłosie l-: *lqšas* ‘łukowato wygięty pręt służący jako uchwyt, pałak, kabłak; żerdź z hakiem na wiadro; hak do zawieszania wiadra na żerdzi’ (por. *atlašà* ob. *atvašà*; *lañzdis* ob. *vañzdis*); w kwestii oboczności v/l zob. GJL I, § 461. Bez zdecydowanej etymologii. Jeśli przyjmujemy, że war. *qšas* jest tu pierwotny, to otworzy się możliwość porównania z gr. ὀγκος m. ‘zakrzywienie, hak’ i łac. *uncus*, *-ī* ‘hak, kłamra’ < pie. **h₂onkos* (pwk. **h₂enk-* ‘giąć, zginać’, por. sti. *añcati* ‘zgina’). To jednak wymaga hipotezy, że bałtycki kontynuuje wariant pierwiastka z palatalną **k* w wygłosie: pie. **h₂enk-* ⇒ **h₂onkos* > pb. **anšas* > lit. gw. *qšas*. Zob. też LEW

1207, ALEW 1200. — Drw. *vąšēkas* a. *ląšēkas* ‘haczyk’ (Skardžius, RR 4, 451), *vąšēlis* ‘pręt zrobiony z drewna, kości a. drutu, służący do dziania skarpet, rękawic itp.’ (war. *vąšiūkas*). Cps. *vąškaras* a. *vąškara* ‘hak na drucie, łańcuchu, służący do zawieszenia kotła nad paleniskiem; kabłak wiadra’, por. *kárti* I (⇒ *vąškarnósis* ‘mający nos jak v., tj. haczykowaty’). Vb. denom. *vąšuoti*, *vąšiuoti* (war. *ąšuoti*) 1. ‘skrobać skórę za pomocą mizdrownika’ (syn. *kojuoti*, *vokuoti*), 2. ‘bosakiem wyciągać na brzeg spławiane drzewo’, też ‘zachłannie jeść’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *vašavácь*, *-šuju* ‘wyciągać na brzeg spławiane drzewo; nosić ciężary; pracować długo i ciężko⁷⁵⁰; rycić ziemię (o świniaach); kołysać dziecko’ (PzB 1, 291). Zob. ‘rozrywać na kawałki, rozdrapywać’. Zob. Rozwadowski 1961, 109, Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 52 = Urbutis 2009, 360, Laučjute 43. Pol. gw. *waszować* ‘drzewa spławiane z wody na brzeg wyciągać’ (Sw VII, 472, za Słownikiem wileńskim) jest raczej białorutenizmem. — Wspomniane wyżej błr. *vašavácь* powróciło do gwary wsch.-litewskiej pod formą *vašavóti*, *-ju*, *-jau* LZŽ ‘nosić ciężary, taszczyć’ (brak w LKŽ).

vāškas I 4, 2 p.a. ‘wosk’. SD: *vaškas* *nekoštas* «woszczyny» [‘wosk jeszcze nie przetopiony, ale oczyszczony z miodu’], *išbaltintas vaškas*, *drobė* «bielony wosk, płótno». War. *vaškūs* 4 p.a. Odpowiednik łot. *vasks*, zwykle pl. *vaski*. Ogólnie przyjmuje się praformę ie. w postaci **uokso-* < **uog-so-*, drw. od pwk. **uēg-* ‘tkać, łączyć’ (LIV² 662). Por. IEW 1180, gdzie wymieniono przede wszystkim kontynuanty pragerm. **wahsa-* n.: stisl. *vax*, stang. *weax*, stwn. śrwn. *wahs* (podobnie EWD 1528, Kroonen 566). Refleks słowiański, scs. *voskŭ* ‘κηρός’, wymaga założenia metatezy pie. **uokso-* w **uosko-*. Litewską kontynuacją pie. grupy **ks* jest pojedynczy fonem *š*, por. *vešėti* ‘bujnie rosnać’ < pie. **h₂ueks-* (gr. hom. ὀέξομαι, goc. *wahsjan*). Z tego wynika, że pie. **uokso-* w regularnym rozwoju musiałoby wydać lit. *†vašas* (por. bałtycką pożyczkę w fiń. *vaha* ‘wosk’, Stang 1966, 23, Petit 2010, 196). W tym stanie rzeczy są dla *vāškas* dwa alternatywne tłumaczenia: 1° zapożyczenie ze strus. *voskŭ* (por. ros. *vosk*, *vóska*), ze zmianą *sk* > *šk* na gruncie litewskim, 2° przekształcenie odziedziczonych refleksu **vašas* (**uokso-*) pod wpływem formy strus. *voskŭ*; polegało ono na wprowadzeniu segmentu *k* w pozycję po *š*. Inaczej BSW 343 (pbsł. **uąška-*, bez komentarza na temat stosunku grup spółgłoskowych lit. *šk* : słow. *sk*); podobnie REW I, 231, LEW 1207. Derksen 2008, 529, Derksen 2015, 492 wysunął trudną do uzasadnienia rekonstrukcję: pbsł. **woško-* < pie. **uoks-ko-m* (ze znakiem zapytania). Boryś 708 bezkrytycznie zaakceptował stare zrównanie psł. **voskŭ* = lit. *vāškas*. ALEW 1201 wywodzi bsł. refleksy z dziwacznych praform ie. **uóčko-* lub **uákko-*. Zob. jeszcze Villanueva Svensson, *Balt* XLIV:1, 2009, 15. — Vb. denom. *vāškinti*: *vaškinu* SD «woskuję, woszczę» (⇒ *vaškinimas* «woskowanie»), *vaškóti* a. *vaškuoti* ‘woskować, powlekać, nacierać, napuszczać woskiem, impregnować’ (⇒ *vāškuotė* 1. ‘cerata; woskowany papier’, 2. bot. ‘powłócznica dębowa, Peniophora’, grzyb o woskowatej powierzchni), por. łot. *vaskuôt* ‘napuszczać woskiem’.

vāškas II 4 p.a. stlit. ‘jednostka wagi’, SD: *vaškas* «funt» [‘jednostka wagi odpowiadająca przeważnie 12 uncjom (funt aptekarski) lub 16 uncjom (funt kupiecki)’], SPXVI], *vaško metų turįs* «funtowy», *pusė vaško* «łot» [‘jednostka wagi stanowiąca 1/32 funta, około 12,8 g’, SPXVI], «waga, połunciej», *pusiavaškis* «łotowy» [‘ważący jeden łot’, SPXVI] — zapoż. z pol. przest. *waška* (zdrob. od pol. *waga* ‘jednostka, według której ważą; odważnik, ołów, kamień’). Por. SLA 233, LEW 1207.

vāšolė 1 p.a. gw. ‘miednica do mycia się’ (*Nusimazgok kojas į vašolę* ‘Umyj sobie nogi

⁷⁵⁰ Por. pol. pot. *hakować* ‘ciężko pracować’, od *haka* przest. ‘motyka, oskard, kilof’ ⇐ nwn. *Hacke* f. (SEPP 144).

w miednicy') — ze zmiany *vaš-šolè, to zapożyczone z nwn. *Wasch-schale* f.

vāštaka 1 p.a. 1. 'ptak łyska zwyczajna, *Fulica atra*', 2. 'ptak przepiórka, *Coturnix communis*', war. m. *vāštakas* (m.in. BRB). Niejasne. Porównanie z *plūošt-aka* ← *plūoštas* (por. ŽD 125) uprawnia do analizy *vašt-aka*, ale *vaš-t- jako drw. dewerbalny jest problematyczne. LEW 1207n. identyfikował *vāštaka* ze swn. *wahtala* 'przepiórka' (por. nwn. *Wachtel* f.), zaś ALEW 1201 dodał transponat ie. *uokto- lub *uakto-. — N.rz. *Vaštākē* (⇒ n.rz. *Vaštākius*), por. Vanagas 368.

vatyvā 2 p.a., gen.sg. *vatyvos*, war. *vativa* b.z.a. przest. 'msza odprowadzana na czyjąś intencję; msza śpiewana i grana' (*Dabar po vativos lig sumos būna išstatytas švenčiausias*) — zapoż. z pol. *wotywa*, -y ts. (← łac. *voſtīva* 'ślubowana'). War. z o w pwk.: *votyvā*, *votiva* b.z.a.

vātmanas 1 p.a. 'brytol, gruby karton wysokiej jakości, karton rysunkowy' — zapoż. z ros. *vātman*, -a. Wyraz rosyjski pochodzi ze skrótu wyrażenia *vātmanskaja bumága* 'papier rysunkowy Whatmana', to z kolei jest przekładem z fr. *le papier Whatman* (*whatman*) ← ang. *Whatman's paper* (od nazwiska brytyjskiego wynalazcy i fabrykanta z XVIII w. Jamesa Whatmana). Nieco inaczej REW I, 173, Anikin 6, 119n.

vātulas I 3 p.a., *vōtulas* 3 p.a. 1. 'coś zwiniętego w kształt kłębka, zwój; pieróg', 2. stlit. 'pasztet, potrawa z mielonego mięsa, które się zapieka' (m.in. SD «pasztet», ⇒ *vatulinykas* «pasztetnik»), 3. gw. 'żdźbło, które przyczepiło się do ubrania i dynda'. Niejasne. LEW 1208 uważa za deverbativum od *vātuloti*, -ju, -jau 1. 'zwijać w kłębek', 2. 'długo żuć, przeżuwać (o bezzębnym)', 3. 'gnieść, miąć (nowo uszyte ubranie)'. Obok tego jest *vātulti* 1. 'zwijać w kłębek', 2. 'gnieść, ugniatać', 3. 'przeżuwać, ciamkać (o bezzębnym)', 4. *įsivātulo* 'wcisnął się, np. do izby wypełnionej ludźmi' (por. ŽD 551). Następnie LEW wymienia łot. *vataļāt* 'dużo mówić; gadać głupstwa, bajdurzyć; mówić niewyraźnie', *vatelēt* 'mówić szybko i niewyraźnie', *vatarēt* 'mówić niewyraźnie', ← *vataļa* c. 'gadula, pleciuga', *vatelis*, *vateris* ts. Związki pwk. *vat-* pozostają niejasne.

vātulas II 3 p.a. gw. 'zawieszona na długiej żerdzi siatka do łowienia ryb w rowach i małych rzeczках'. Niejasne. LEW 1208 uważa (za Brücknerem 1877, 151) za zapożyczenie z ros. gw. *vótola* 'gruba tkanina lniana na worki; wierzchnie ubranie z grubego samodziału'.

vaukčioti, *vaukčioju*, *vaukčiojau* 'cicho poszczekiwać, skomleć', *vauksėti* ts. — czasowniki na -čio- i -sė- od wykrz. *vau-k, który jest rozszerzonym wariantem do *vau*, *vaũ*, ⇒ *vavaũ* o szczekaniu (syn. *au-au* ⇒ *avaũ*). Por. *vau-p: *vaupsėti* 'skomleć'. — Formy pochodne od *vau-k: *vauks/vauksš*, *vaukšt/vauksšt*, ⇒ *vauksčioti*, *vauksnóti*, *vauksóti*, *vauksšelėti* a. *vauktelėti*. Nawiązanie łotewskie w *vauksēt* 'szczekać' i 'gawędzić, paplać'. Zob. też *vauvéti*.

vaurà 4 p.a., *vaura* 1 p.a. 1. 'kaptur przyszyty do wierzchniego okrycia', 2. 'zawój na głowie, turban', 3. 'zwinięte w kok włosy'. Bez etymologii, por. LEW 1208. — Vb. denom. *vaūrinti* 1. 'zawijać turban, zwijać włosy', 2. 'składać, pakować', 3. 'zwracać na co uwagę, baczyć'.

vaurióti, *vaurióju*, *vauriójau*, też *vauróti* 1. 'o psie: z rzadka szczekać, poszczekiwać', 2. 'mówić głupstwa, pleść bzdury', refl. *vauriótis* 'kłócić się'; *vaūrinti* 'odezwać się po grubiąnsku, ze złością', *užvaūrinti* 'odburknąć' — verba denominativa od *vau-r-*, nomen na -r- utworzonego od wykrz. *vaũ* (*vaũ-vaũ*, *vavaũ*) o szczekaniu lub skomleniu psa. Inaczej LEW 1209, który zestawiał *vaur-* z łot. *aur-* (v-mobile?) jak w czas. *aūrēt*, *aūruôt* a. *aūrāt* 'dąć w róg myśliwski; polować z nagonką, z klekotkami; wyć, ryczeć' ← *aūre* 'Sturm, Geheul; Jagd-, Kuhhorn'.

vauvéti, *vauvù*, *vauvéjau* gw. ‘popłakiwać, pochlipywać’ (*Eina vauvédama piemenè, bandą pranganiusi*) — od osnowy *vau-v-* z powtórnego wykrz. *vaũ-vaũ*, *vavaũ* o szczekaniu lub skomleniu psa (syn. *au-aũ*, *avaũ*). Por. *niaunéti* ⇐ *niau-niau*; *vyvéti* ⇐ *vy-vý*. Zob. też *vaukčioti*.

vāvinti, *vāvinu*, *vāvinau*, zwykle *išvāvinti* gw. 1. ‘psuć pieszczotami, rozpieszczać, rozpuszczać (dziecko)’, 2. ‘jakiś czas pielęgnować ciężko chorego’ — niejasne, osnowa *vav-* może od wykrzyknika typu *vavaũ* o szczekaniu psa. Por. osnowę *vau-v-* s.v. *vauvéti*.

vazaũnè 2 p.a. gw. 1. ‘pomieszczenie na wozy, sanie, jak też uprząże i narzędzia gospodarskie’ (syn. *rātinè*), 2. ‘część stodoły przeznaczona do składania siana na zimę’ (syn. *daržinè*) — zapoż. ze stbłr. *vozovnja* ‘pomieszczenie na wozy’, por. błr. *vazóũnja*, -i, pol. wozownia. Stąd też łot. gw. *vazaune* ‘szopa na wóz’. War. *vazaunià* 2 p.a. ‘wozownia’. Podobna transpozycja w *ledaũnè* ob. *ledaunià* ⇐ pol. lodownia; *valaunià* ⇐ pol. wołownia. Zob. też LEW 1209. — Ze zmienionym nagłosem: *lazaũnè* ‘wozownia’ (por. *lāšas* ob. *vāšas* oraz *laĩzdis* ob. *vaĩzdis*, GJL I, § 461).

vazbà 4 p.a. gw. 1. ‘wożenie ładunków wozem zaprzężonym w konie, przewóz wozem’ (*Vazbòs nèra – pinigũ neuždirbam* ‘Nie ma wożenia, nie ma zarobku’), 2. ‘zajęcie woźnicy’, 3. ‘ładunek’, 4. ‘opłata, należność za przewóz’ — zapoż. z błr. gw. **vazbba*, por. pol. przest. *woźba* (POLŽ 180: wprost z pol.). — War. ze zmianą (z)m > (z)b: *vazmà* (por. *grazmà* ob. *grazbà*; *slūžmà* ob. *slūžbà*); *vazbà* i *vazmà*, gdzie *vaz-* zamiast *vaz-* polega na wyrównaniu do czas. *važióti*, *važinèti*, *važiũoti*. Osobno zob. *vaizbà*. War. *vazmà* jest używany również w znaczeniach przenośnych: ‘gromada (uczniów), chmara (much)’. Vb. denom. *vazmũoti* ‘wozić za opłatą’, *skõlq nuvazmũoti* ‘odpracować dług wożeniem ładunków’, *nusivazmũoti* ‘zarabiać sobie wozactwem’.

vazgóti, *vazgóju*, *vazgójau* gw. ‘ciągać, targać, tarmosić (kota, o dziecku)’ — prawdopodobnie onomatopeiczne, ze zbitką *-zg-* pochodzącą z udźwięcznienia *-sk-*; ostatecznie od wykrz. **vas-k*, który jest rozszerzonym wariantem do *vàs* o uderzaniu skrzydłami, o machaniu rękoma (zob. *vasnóti*). Por. wykrz. **vau-k* s.v. *vaukčioti*. Mimo różnicy wokalizmu wolno suponować lituanizm w błr. gw. *vúzgacʹ* ‘młócić, objąć’ (PzB 1, 335; brak w ĖSBM). — Od sb. **vazgata* < **vask-ata* ‘paplanina’ może pochodzić vb. denom. *vazgātyti*, -iju ‘mówić dużo i bez potrzeby, paplać’.

vaznykas CHB ‘podwoda, furmanka z zaprzęgiem’ (*Ėmè tada du vaznyku* ‘Wziął wtedy dwie podwody’) — zapoż. z pol. przest. *woźnik* ‘koń zaprzęgowy, koń pociągowy’ (Sw), błr. przest. *vóznik*, -a ‘woźnica, furman’ (ĖSBM 2, 184). Por. SLA 233, ALEW 1202. Zob. też *važnýčia*, *vazōkas*.

vazōkas 4 p.a. gw. ‘ten, kto wywozi drzewo z lasu’ — zapoż. z pol. *wozak* ‘ten, kto rozwozi węgiel; w kopalni: robotnik wywożący urobek’.

vazóti, *vazóju*, *vazójau* wsch.-lit. ‘wlec, włóczyć’ — zapoż. z łot. *vazāt* (Skardžius, RR 4, 339, LEW 1209), *nuvazóti* a. *suvazóti* ‘znosić, zedrzeć ubranie’. Częściej używane jest refl. *vazótis* ‘włóczyć się, chodzić bez zajęcia, wałęsać się, objąć się’. — Sb. *vazmà* 4 p.a. ‘włóczęga’ ⇐ łot. *vazma* ‘włóczęga, obibok, leń’. NB. W LkŽ XVIII, 399 zostało to włączone do lemmatu *vazmà* ‘zajęcie woźnicy, wozactwo’ – niesłusznie, ponieważ to ostatnie jest fonetycznym wariantem do *vazbà*.

vāžas 4 p.a. 1. stlit. ‘wóz, rydwan faraona’ (CHB), 2. gw. ‘sanie’, 3. gw. ‘woźnica’ — dewerbalna formacja z suf. *-a-* i SO *vaz-* ⇐ *vež-*, por. *vèžti* ‘wieźć’. Znacz. etym. n.act. ‘wożenie, przewóz’. Stąd przez konkretyzację wywodzą się n.instr. ‘wóz’ i n.agt.

‘woźnica’⁷⁵¹. Por. LEW 1209, ALEW 1203. Lit. *vāžas* ma nawiązania z jednej strony w scs. *vozū* ‘wóz’ (pbsł. **uāž-a-*), z drugiej strony w gr. ὄχος m. ‘wóz’ (**uok^hos*), sti. *vāhā-* m. ‘zwierzę pociągowe’, aw. *vāza-* ts. (**uāž^ha-*, *ā* na mocy prawa Brugmanna), < pie. **uoğ^h-o-*. — Z innym sufiksem: stwn. *wagan* ‘wóz, Wagen’, ang. *wain* ts. (pie. **uoğ^h-no-*), stir. *fēn* ‘pewien typ wozu’, walij. *gwain* ts. (pie. **ueğ^h-no-*). — Inne nomina z *važ-*: *važēlis* ‘sanki jednokonne (ozdobne, wyjezdne)’, *vāžēs* f.pl. ‘sanie’, *vāžiai* a. *vāžios* ts., *važīmas* ‘ładunek na wozie’, *važynė* a. *važynės* f.pl. ‘jazda wozem jako zajęcie, furmaństwo’, *vāžis* ‘jednokonne, lekkie sanie; sanki do przewożenia brony; taczki’, SD «sanie» (syn. *ragutės*), stlit. ‘lekki wóz’ (CHB), *važys* ts., *važūs* ‘dobrze ciągnący – o koniu’ (*Vāžūs arkliai, nereikia nė botago* ‘Konie dobrze ciągną, nawet bata nie trzeba’), *pavaža* ‘płoza sań’, *rōgių pāvažos* ‘płozy sań’, *pėrvažā* ‘przejazd przez bród, rów’, *próvažā* ‘koleina’, *važmā* ‘podwoda; prom; ładunek do przewiezienia; opłata za przewóz; zajęcie woźnicy’, *važtā* (zob.). Osobno zob. *važiūoti*.

važiōti, *važiōju*, *važiōjau* ‘wozić, przewozić co wozem; wozić dziecko’, *apvažiōti* ‘wozić chorego po szpitalach; deportować, zsyłać ludzi w odległe strony’, *suvaziōti* ‘zwozić (zboże, siano); zawieźć dokąd i przywieźć z powrotem; najechać na kogo, przejechać, rozjechać’. Analiza synchroniczna: iter. z neosuf. *-io-* i SO *važ-* ⇌ *vež-*, por. *vėžti* ‘wieźć’ (zob. ŽD 518). Analiza diachroniczna: iter. z suf. *-o-* od neoosn. *važ-* jak w prt. **važiaũ* od **važyti*, formacji odziedziczonej, która była identyczna ze słowiańskim iter. *voziti*, *vožq* ‘wozić’. Paralele: *varčiōti* ⇌ *varčiaũ*, *vartyti* (psł. **vortiti*); *vadžiōti* ⇌ **vadžiau*, **vadyti* (psł. **voditi*). War. *vežiōti* wyrównał wokalizm do prymarnego *vežū*, *vėžti* (por. typ *nešiōti*). Oboczny suf. *-ā- ukazuje się w łot. *vazāt*, *-āju* ‘ciągnąć, włóczyć po ziemi’. — Drw. *važiōtojas* ‘woźnica’, war. *vežiōtojas* (odpowiednik stblr. *vozataj* nasuwa podejrzenie o interferowanym charakterze sufiksu *-toj-*), *važiōvē* ‘jazda wozem’. Tu też *važiātē* ‘jazda wozem, wożenie się’ (⇒ neoosn. *važiat-*: *važiātvė* ts., por. *mėžātvė* ob. *mėžātē*). — NB. ŽD 532 i 535 niesłusznie uznaje wsch.-lit. *važyti* ‘wozić’ za wyraz prapokrewny ze scs. *voziti*. Jest to zapożyczenie (zob.).

važyti, *važaiũ*, *važiaũ* wsch.-lit. ‘wieźć, wozić’ (brak w LKŽ; cytuję za ŽD 356, 532 i 535, który na s. 532 zlokalizował tę formę we wsi Paringys w rej. Švenčionys) — zapoż. z błr. *vazicb*, *važú*, 3 sg. *vózicb* (*važ-*, nie **vaz-*, na skutek adideacji do rodzimego *vežū*, *vėžti* ‘wieźć’). Wprawdzie słowniki gwar wsch.-litewskich takiego czasownika nie notują, ale o jego szerszym kiedyś występowaniu świadczy kilka derywatów utworzonych od neoosn. *važy-* ⇌ *važyti*. Są to: 1. *važydinėti* ‘jeździć wozem’, np. *Važydinėjom arkliais miškan malkos* (Druskininkai) ‘Jeździliśmy końmi po drzewo do lasu’. *Ratai metus pavažydinėja* (Pelesà) ‘Wóz wytrzymuje rok wożenia’, 2. *važynė* ‘wożenie ładunków wozem, woźba’ (Pelesà), 3. *važyniā* ‘jazda wozem’, np. *Geru keliu gera ir važyniā* (Ródūnia) ‘Jak droga jest dobra, to jazda też’, 4. *važytė* ‘wożenie, woźba’, np. *Kokia čia to pieno važytė – po vieną kaną!* (Vilkaviškis) ‘Cóż to za wożenie mleka – [zaledwie] po jednej bańce!’, por. *važiōti* ⇒ *važiōtė* ‘wożenie, woźba’; *važiūoti* ⇒ *važiūotė* ts.

važiūoti, *važiūoju*, *važiavaũ* 1. ‘jechać, wieźć się (wozem, sałmi, rowerem, pociągami)’, 2. ‘płynąć (łodzią, statkiem, promem)’, 3. ‘lecieć samolotem’, 4. ‘jechać ma koniu’, 5. ‘o koniu: biec, ciągnąć wóz’ (*arklỹs važiūojamas* ‘koń pociągowy’), 6. ‘powozić, kierować końmi’, 7. ‘pełzać (o wężu), posuwać się na czworakach’, 8. ‘o owadach: występować gromadnie, poruszać się w roju, chmarze’, 9. ‘o płynach: lać się, wy-, przelewać się’, 10. ‘o jabłkach: spadać na ziemię’ itp. Refl. *razsivažiūoti*: *Žmónės rasivažáu po namūs* LZŽ ‘Ludzie rozjechali się do domów’ — vb. denominativum na *-uo-* od rzecz. *vāžis*, *važys* a.

⁷⁵¹ Paralelne formacje na SO: 1. n.instr. *svāras* ‘odważnik; waga’ ⇌ *sveriũ*; *vāras* ‘żerdź na płot’ ⇌ *veriũ*, 2. n.agt. *gānas* ‘pasterz’ ⇌ *genũ*; *vādas* ‘wódz’ ⇌ *vedũ*. Z konkretyzacji abstractum ‘wożenie, woźba’ wywodzi się *vežimas* ‘przewożony ładunek’ i ‘wóz do wożenia’.

vāžios ‘sanie’, por. ŽD 491. Z uwagi na palatalną osnowę mniej prawdopodobny jest wywód od *vāžas* stlit. ‘wóz’. — Neoosn. *važiūo-*: *važiūodinēti* a. *važiūodinēti* (DRUŽ, LZŽ) iter. ‘wozić’, ⇒ *važiūodin-dinē-ti* (LZŽ, brak w LKŽ); *atvažiūodyti* iter. ‘(często) przyjeżdżać’, nomina: *važiūotas* ‘na wozie wieziony’ (*Aš važiūotas atkeliavau* ‘Przyjechałem wozem’. *Nė pėsti ėjo, nė raiti jojo, vis važiavo važiūoti* ‘Ani nie szli pieszo, ani nie jechali na koniach; wszyscy jechali wozem’), *važiūota* gw. ‘ciężarna, w ciąży’, *važiūotė* 1. ‘jazda wozem, podróż wozem’ (syn. *važiūtė*), 2. ‘zajęcie woźnicy, furmana’, *važiūotojas* ‘woźnica’ (syn. *važiotojas*, SD *važtojas*). — Neoosn. *važiav-*: *važiavikas* ‘ten, kto powozi, woźnica’, *važiāvimas* ‘jazda wozem’ (*išvažiāvimas iš kur* SD «ziachanie z kąd», *susivažiāvimas* SD «ziachanie się z kim»). — Drw. *važiātvė* a. *važiātė* ‘jazda, przejazd wozem’ zakładają osnowę *važia-*, co z kolei implikuje resegmentację formy praeteriti jako *važia-* + *-vo*. — Zastąpienie prs. *važiūoja* przez gw. *važiūona* (por. LD 338) prowadzi do neoosnowy *važiūon-*, widocznej w derywacie wsch.-lit. *važiūon-dinē-ti* (dublet do *važiūo-dinē-ti*), por. Pakerys w BALTPLAT 2022, 268n.

važnas stlit. ‘woźny, niższy urzędnik sądowy, sługa sądowy; herold’, m.in. w DP i SD¹ — zapoż. z pol. *woźny*, *-ego* (SW VII, 702, SSTP X, 303n.), por. SLA 233, POLŽ 180 (brak w ALEW). Nazw. *Vāžnas*, *Važnėvičius*. — Młodszy war. *vaznys* 4 p.a. hist. ‘woźny sądowy’ (do tego *vaznasys* JU). Nazw. *Vaznys*, *Vaznà*, *Vāžnius*, patron. *Vaznaitis*, *Vaznėlis*, *Važnėvičius*, *Vaznónis*.

važnyčia 1 p.a., *važnyčia* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘woźnica, furman’, 2. ‘powóz, Kutsche’ (CGL), 3. gw. ‘szopa na wozy’ — zapoż. z błr. *vaznica*, *-y*, pol. *woźnica*, *-y* (SLA 233, LEW 1209). Grupa lit. *-ž’n-* jest substytucją fonetyczną za błr. *-z’n-*, pol. *-źn-* (por. war. *vaznyčia*, *vaznyčia*). Co do akutu por. zapoż. *bažnyčia*, *palýčia*. Zob. też *vaznykas* i *vazōkas*. — Vb. denom. *važnyčiōti* ‘powozić końmi, zajmować się woźnictwem; kierować koniem idąc obok wozu z gnojem; kierować kim, rządzić, komenderować’, ⇒ *važnyčiōtojas* ‘woźnica’ (syn. *važiotojas*, *važiūotojas*).

važtā 4, 2 p.a. ‘ładunek, bagaż; wożenie, woźba’. SD: *važta* «podwoda; woźba, wożenie», *viena važta* «fura, woz ieden czego», *mokestis ažu važtų* «fura, myto od fury», *važtu verčiuosi* «furmanię», *važtu vežtis* «podwodą iachać» — nomen actionis z suf. *-tā-* i SO *važ-* ⇐ *vež-*, zob. *vėžti*. Znacz. etym. ‘wożenie, woźba’. Paralele: *naštā* ⇐ *nėšti*; *laktā* ⇐ *lėkti*. — Drw. *važtojas* SD¹ «podwodnik; poganiacz», SD «podwodnik», *važtojų arklys* SD «podwodny koń», ⇒ *važtojinis*: *važtojinis arklys* SD «furmański», *lakštas važtojinis* SD «podwodny list» [‘pismo urzędowe upoważniające do brania podwód’].

vdėčnas, *-a* stlit. ‘wdzięczny’ (*būkim vdėčni dovanai tai, nuog Christaus mums dovanotai* PK 185₂₁ ‘bądźmyż wdzięczni daru tego, od Pana swego miłego’) — zapoż. ze stbłr. XVI w. *vdjačnyj* (ob. *udjačnyj*, por. błr. *udžáčny*) ⇐ pol. od XV w. *wdzięczen*, *wdzięczny*. Wziąwszy pod uwagę sekwencję *Cja* w podstawie białoruskiej, przyjmuję lekcję z lit. *Cė*, tj. *vdėčnas* (a nie *vdėčnas* jak w LKŽ XVIII, 459). Por. też SLA 233, który pisze *vdecnas*, *vdečnas*, niesłusznie przypuszczając, że chodzi tu o prymarny polonizm. Z kolei POLŽ 665, s.v. *vdečnas* przyjmuje stpol. *wdzieczny* jako źródło; ale to jest *ghost-word*, zob. SSTP X, 67. Brak w LEW i ALEW. — Drw. *vdėčnastis* ‘wdzięczność’ ⇐ stbłr. *vdjačnostb*; *nevdečnystė* ‘niewdzięczność’ (*nevdečnystės toli bekim* PK 186₉ ‘niewdzięczności się wiarujemy’).

vėbanas, *-à* 3 p.a. przest. ‘lekkomyślny’ (<wiebanas> LEX ‘leichtfertig’), war. *vėbanas* 1 p.a. Analiza: **vėb-an-*, to z udźwięcznienia **vėp-an-* (por. *skābas* < *skāpas*) — dewerbalny drw. od *vėpti* ‘rozdziawiać się’ (zob. *vėpti*). Sufiks jak w *álkanas* i *vařgas* (por. GJL II, § 299). Brak w LEW, ALEW.

vēčas, -à 4 p.a. žm., przest. (Dowkont) 1. 'stary, starodawny' i 2. 'wieczny, odwieczny' (co jest kalką semantyczną z pol. *wieczny* 'aeternus'), por. *Dievas yra vēčasis gaspadorius*. Afrykata *č* w *vēčas* wynika z kontrakcji spółgłosek *t-š*, które zetknęły się ze sobą w następstwie synkopowania formy *vētušas* 'dawny, starodawny' (zob.). Pokrewne brzmienie łot. *vēcs* 'stary' wywodzi się z **vēts*, to zaś z **vetusas* przez zanik nieakcentowanej samogłoski sufiksu. Por. lit. *pāklas, kētris*, n.rz. *Āpšē*. Wtórne *č* < *tš* pojawia się też w *giņčas, gučas* i *snūčas* (zob. GJL I, § 512). — War. *vēšas*, -à przest. ma *š* z uproszczenia zbitki *tš*. — Drw. *večūs* 'večas', *večūnas* 'weteran' (Būga, RR I, 335, z Dowkonta). Od łot. *vēcs* pochodzą: *vēcais* 'starzec; gospodarz; przełożony', *vēcums* 'wiek życia', *pa vēcam* adv. 'po staremu', cps. *vēcmaite* 'babka', *vēcēvs* 'dziadek'.

večeriā 2 p.a., gen.sg. *večērios* stlit., gw. 'wieczerza', zwł. o Ostatniej wieczerzy, por. *Tai daryt, kā jisai patis ant paskutinēs večērios darē* DP 227₁₃ 'i to czynić, co on sam czynił na Ostatniej wieczerzy', *kaip duonų gyvų turėjo duot paskutinėj večerioj* SP II, 82₂₀ 'miał dać jako chleb żywy na wieczerzy Ostatniej' — zapoż. ze stblr. *večerja, večera*, por. błr. *vjačera*, -y. Zob. SLA 234, ALEW 2003n. LEW 1210 i LKŽ XVIII, 465 niesłusznie wskazywali pol. wieczerza jako źródło. — Warianty pisowniane: <wećieria>, <wećiaria> PK. Inne: *večērija, večērē*; z wtórnym dyftongiem *ei*: *večēiria* (por. *vesēilia, rukleidžiai* i *skleinyčią*). Por. jeszcze *šventoji večērē* lub *šventā večērē* 'komunia św.'. Osobno zob. *večeriōti*.

večeriōti, *večeriōju, večeriōjau* stlit. 'spożywać Ostatnią wieczerzę', gw. 'jeść kolację' (war. *večērioti*) — zapoż. ze stblr. *večerjaty* 'wieczerzać', por. błr. *vjačéracь, -aju* (por. SLA 234, ZS 62). W SLA, figuruje błr. *večerjaty*, z akcentem sufiksalnym, z innych źródeł nie znany, por. TSBM, ĖSBM 2, 341. Osobno zob. *večeriā*.

večernykas 1. stlit. 'jadalnia do spożywania wieczerzy' (m.in. DP, por. SLA 234, PAŽ 529), 2. bot. 'farbownik lekarski, *Anchusa officinalis*' — zapoż. z pol. przest. *wieczernik* SW 'jadalnia do wieczerzania; wieczerza, kolacja'. LKŽ: *večerniņkas* (-jkas) 2 p.a., *večērninkas* 1 p.a. — War. z neosuf. -nyčia: *večernyčia* BRB 'gepflasterter Saal'.

ved-, dewerbalne nomina na SE *ved-* od *vedū, vēsti* 'wieść, prowadzić' (zob.): *davedamas daiktas* SD «dowodny» (syn. *prisekimas*), *nevedeklis* SD «bezżeniec» (syn. *nevedžia, bemoteris*), *nevedjys* 'nieżonaty', *nevedystē* SD «bezżeństwo» (syn. *bemoterystē*), *nevedžia* SD «bezżeniec», *nevedžiulis* 'stary kawaler', *vedamāsis* 'artykuł wstępny od redakcji', *vedēklē* 'ciężarna samica', *vedēklis* 'młodzieniec dojrzały do ożenku' (łot. *vedeklis* ts.), *vedjybos* f.pl. 'zawarcie małżeństwa, ślub' (⇒ *vedjybinis* 'małżeński'), *vēdinas*, -à 'prowadząc': *Eīna vaikaīs vedinā* 'Idzie [matka] prowadząc dzieci' (GJL II, § 316), *vedinjys* gram. 'wyraz pochodny', *vedljys* 'kto wskazuje drogę, przewodnik', *vēdlius* 'potomstwo pochodzące z jednej ciąży lub jednego lęgu' (syn. *vadā*), *vēsianti*, -čios f. 'o samicy: nosząca płód, ciężarna, cielna, prośna, kotna' — z substantywizacji participium fut. act. Por. łot. *vedama* 'panna młoda', *vedēkla* 'panna młoda; synowa; żona brata, szwagierka', *vedeles* f.pl. 'wodze, lejce' (war. *vēdales, vadales*), *vedene* 'panna młoda; synowa', *vedenis* 'pan młody; zięć w domu teściów'. — Cps. *antravedē* 1. 'druga żona', 2. 'pomocnica akuszerki' (por. *añtras*), *avinvēdis* 'mnich zbierający owce i inne ofiary na rzecz klasztoru' (por. *āvinas*), *jautveda* (zob. *jautis*), *jaunavedjys* 'pan młody' (zob. *jāunas*), *naujavedjys* ts. (por. *naūjas*), *naūveda* (zob.), *naujovedekliai*: *gulta naujovedekliu* SD «łożnica nowożeńska abo małżeńska» (por. *vedēklis*), *paršāvedē* 'maciora, locha' (por. *paršas*), *pūsvedis*, -ē 'osoba po ślubie cywilnym, a bez ślubu kościelnego', dosł. 'połowicznie ożeniony', por. *pūsē* (*Pusvedis esu*: *valsčiuo užsirašęs, o nevinčavotas*), *trečiavedjys* 'mężczyzna żeniący się po raz trzeci' (por. *trēčias*), *vaikveda* 1. 'kokosz, kwoka', 2. 'panna z dzieckiem' (por. *vaikas*). — N.m. *Vērvēdziai, Vilkvēdziai*.

védaras 3 p.a. 1. 'kiszka nadziewana ciastem z krwi i mąki, tartymi kartoflami lub kaszą', 2. 'żołądek u ludzi lub zwierząt', 3. 'miękką część chomąta'. War. *véderas*. Pl. *védaraĩ* 3 p.a. 1. 'wnętrzości', 2. 'pieczona kiszka kaszana a. kartoflana'. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *védars* a. *védērs* 'brzuch, wydatność, wypukłość', stpr. *weders* Ev 1. 'brzuch, Buch [Bauch]', 2. 'żołądek, Mage [Magen]'. Analiza: *véd-ara-s*. Morfem leksykalny przedstawia WSE **uēd-* od pwk. **uēd-* (SZ **ud-*). Dotąd *véd-* łączono z jednej strony z *ūd-* w *paūdrē* 'podbrzusze u świni', z drugiej strony z *ūd-* w sti. *udāra-* n. 'brzuch, łono' i łac. *uterus*, -ī 'brzuch, podbrzusze' (wtórne -t-). Por. LEW 553, 1210, ALEW 1204. De Vaan 647, s.v. *uterus* rekonstruuje adi. pie. *(H)*ud-ér-o-* 'wystający'. W łacinie jest jeszcze *venter*, -*tris* m. 'brzuch; żołądek', wywodzone z pital. **ue(n)d-ri-*, jednakże przejście od **uēd-ro-* 'należący do brzucha' do nazalizowanego **uēnd-ri-* nie zostało na razie zadowalająco uzasadnione, zob. de Vaan 662. Mało prawdopodobne wydaje się zbliżenie *védaras* do scs. *vědro*, ros. *vedró* itd. 'wiadro, duże naczynie, zwł. na wodę' u Vaillant'a IV, 641. Osobno zob. *ūdroti*. — Drw. *pāvédarē* 'słonina z podbrzusza świni', *pavédariaĩ* m.pl. 'wnętrzości zabitego zwierzęcia', *pāvédaris* 'podbrzusze świni', *védarēlis* 'żołądek' (*Kq suvalgau, tai man védarēlis sopa* 'Co zjem, to boli mnie żołądek'), *védarīnēs* f.pl. 'poczęstunek z okazji bicia świni' (syn. *skerstūvēs*), *védariūkas* 'żołądek'. Vb. denom. *védarauti* 'patroszyć świnię'. — N.m. *Védaraĩ* 2x, *Vēdāriai*, *Vēderaĩ*, *Vēderīniai* 2x, *Vēderīškiai*.

vedegà 3 p.a., *vēdegà* 1 p.a. 1. 'siekierka o półkolistym ostrzu, używana do żłobienia koryt i niecek; rodzaj struga; siekiera ciesielska' (Šlapelis 573: 'ciesak, cieśllica, ciesiołka'), 2. 'narzędzie do rozbijania lodu lub zmarzłej ziemi, pierzchnia' (*Pažyčiȯk vėdegą aketei iškirstie* 'Pożycz [mi] pierzchni, żeby wybić przerębel'). War. ze zmiennym wokalizmem: *vėdegà*, *vedigà*, *vidigà*; ze zmiennym tematem: *vedagà*, *vedžiagà*; *vedegē* (*venegē* DŪNŽ), *vėdegē*, *vedigà*; z rodzajem męskim: *vedegỹs*, *vedžiāgis*. Drw. *vedegštē* 'vedega'. Por. sufixs w *pelegà*, *mėdegà*, *uodegà* (GJL II, § 500). Z wariantem *vedigà* koresponduje hapaks stpr. *wedigo* Ev 'siekiera ciesielska, Czýmerbyel [Zimmerbeil]'. Odpowiednik łot. *vėdga* 'łom, drąg żelazny; dłuto, narzędzie do żłobienia' wyróżnia brak samogłoski sufiksanej (synkopa?); war. metatetyczny *vėgda* ts. Etymologia niezdecydowana, zob. LEW 1211. ALEW 1204 wywodzi *ved-* z pie. **uēd^h-* 'uderzać, trącać, stossen' (za IEW 1115) lub **uēd^h₁-* ts. (za LIV² 660). Matasović 401 łączy *vedegà* ze śrir. *fāiscid*, -*fāisci* 'ciśnie, naciska' < **uād-sko-* (pie. **uēd^hH-* 'uderzać'). — Vb. denom. *vedegóti*, *vedegúoti* 'żłobić koryto, nieckę, miskę'.

vėdėti, *vėdžiũ*, *vėdėjau* gw. 'poprowadzić trochę, pomóc iść', *pavėdėti*, *pavėdėju* (war. *pavėdžiũ*, 3 os. *pavėdi*), -*ėjau* 'poprowadzić, odprowadzić idących, pokazując im drogę' — formacja z suf. -*ė-* i st. wzdłużonym *vėd-* ⇐ *ved-* (zob. *vėsti*), należąca do tzw. typu *pakylėti*, grupującego czasowniki oznaczające czynności o ograniczonym, niezbyt długim trwaniu. Paralele: *paėjėti*, *palėkėti*, *pavėžėti* (zob. GJL II, §§ 616n., Otrębski 1934, 294n.). — Refl. *atsivėdėti* 1. 'zamachnąć się (do uderzenia, rzucenia)', 2. 'ogrzać się; odetchnąć, nieco odpocząć'. — Nomina: *vedējà* a. *vedėja* 'prostokątna sieć rozpięta na dwóch kabłąkach, ciągniona z dwóch łodzi; jednoosobowa sieć w kształcie worka na kabłąku' (⇒ błr. gw. *vidzjajá*, PzB 1, 293; *vjadzjajá*, ĖSBM 2, 298), *vedėjas* I 'pan mody', *vedėjas* II 'kto pomaga komuś iść, kto kogoś prowadzi', 2. 'kierownik, przewodnik', 3. 'kto śpiewa pierwszym głosem'.

vėdinti, *vėdinũ*, *vėdinaũ* 'wietrzyć pomieszczenie; trzymać na wietrze, suszyć; studzić, powodować ochłodę, orzeźwienie', *vėdinu* SD «wietrzę co, przewietrzam», *nuvėdinti* 'zwiać, zdmuchnąć; ususzyć', *prasivėdinti* 'przewietrzyć się', *vėdintūvas* 'wywietrznik'. Odpowiednik łot. *vėdināt* 1. intr. 'wiać', 2. tr. 'wietrzyć, wachlować, machać, wywijać' (⇒ *vėdinātājs* 'wentylator'). — Z innymi sufixami: *nusivėdėti* 'zwietrzeć, o piwie: stracić zapach i moc' (*Alus nusivėdėjēs*), *vėdyti* stlit. 'wietrzyć, studzić': prs. *vėdžiu* SD «studzę» (syn. *aušiu*),

atsivėdžiu SD «ochłodnąć», syn. *atvēstu* (paralele dla prs. na *-ja-* przy inf. na *-y-* zestawiono s.v. *gýdyti*). Odpowiednik łot. *vēdīt, -īju* ‘wietrzyć, wachlować’. Też *vėdēt istabu* ‘wietrzyć izbę’, refl. *vėdēties* ‘oziębzać się’. Iter. *vėdauti* ‘wietrzyć (izbę, odzież, ziarno), studzić, wyziębzać’. Wyliczone formacje oparte są na neoosn. *vėd-*, którą wyabstrahowano z *vėdyti*. Analiza etymologiczna: *vė-dy-*, causativum do *vėti* ‘wiał, dmuchać’ (por. *klódyti* $\Leftarrow$ *klóti*; *lódyti* $\Leftarrow$ *lóti*; *púdyti* $\Leftarrow$ *púti*). ALEW 1205 mówi raczej o iterativum. Osobno zob. *vėsti*.

vėdrýnas 1, 3 p.a. bot. ‘jaskier, Ranunculus’. Odpowiednik łot. *vėdris*² ts., *vėdrinš*² ‘pewna odmiana jaskra’. Bez etymologii (LEW 1212, ALEW 1205). Por. może *vėdaras*.

vedžióti, vedžioju, vedžiojau 1. ‘wodzić z miejsca na miejsce, wieść do celu, prowadzić, oprowadzać’, 2. ‘prowadzić kogoś za rękę’, 3. ‘o diable: prowadzić kogo błędną drogą, tumanić’, 4. ‘o kwoce: wodzić pisklęta’, 5. ‘stale na nowo wydawać potomstwo (o świni, kobyle, myszy)’, 6. ‘o kobiecie: często rodzić’, 7. ‘brać żonę’ (w dajnie: *Ar vesi našlelę, ar vedžiosi*), 8. ‘śpiewać pierwszym głosem’, refl. *vedžiótis* ‘o młodych: prowadzać się, chodzić razem/ze sobą, utrzymywać stosunki natury uczuciowej’. Cps. *išvedžióti* ‘wyszywać (wzory na ręcznikach), ozdabiać; wychowywać dzieci’ (*iš kėlio išvedžióti* ‘sprowadzać na złą drogę’), *suvedžióti* ‘zwodzić, oszukiwać; uwodzić, bałamucić (dziewczynę)’. Dwuznaczne: 1° war. do *vadžióti* (zob.) ze zmianą *a > e* lub z wyrównaniem *vad-* do prymarnego *vedù, vėsti*, 2° drw. na *-o-* od neopwk. *vedž’* – jak w *vedžiaũ*, prt. do *vedù, vėsti*. — Neoosn. *vedžio-* ($\Leftarrow$ *vedžióti*): *vedžiotoja* ‘niańka, bona’, *vedžiotojas* ‘przewodnik; ten, kto prowadzi konia’, *suvedžiotojas* ‘uwodziciel; oszust’. — Neoosn. *vedžioj-*: *išvedžiojimai* m.pl. ‘wywody (naukowe)’, *meškų vedžiojimas po kaimus* ‘prowadzanie niedźwiedzia po wsiach’.

vėgėlė 3 p.a., acc.sg. *vėgėlę* ‘miętus, drapieżna ryba z rodziny dorszowatych, Lota lota’, SD «mientus». War. *vėgėlė* 2 p.a. Odpowiednik łot. *vėdzele* ‘miętus’. Bez ustalonej etymologii, zob. LEW 1212, ALEW 1205. Wziąwszy pod uwagę pokrytą słuzem skórę miętusa jako motyw nazewniczy, Endzelin (ME IV, 550) zaproponował zbliżenie lit.-łot. **vėg-* z przymiotnikiem stisl. *vokr*, acc. *vokvan* ‘wilgotny, mokry’ < pgerm. **uakua-* < pie. **uog^u-uo-*. W lit.-łot. **vėg-* mielibyśmy więc refleks WSE **uėg^u-* $\Leftarrow$ pie. **uėg^u-* ‘być mokrym, wilgotnym’. Pwk. na SZ: gr. ὑγρός ‘mokry, wilgotny, płynny; dżdżysty; luźny, miękki’ < pie. **ug^u-ro-* (GEW II, 955n., Beekes 2010, 1525n.). Łac. *ūvidus, ūdus* ‘mokry, wilgotny, przemokły; podпиты’ jest wieloznaczne, zob. de Vaan 648, Beekes, l.c. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *vjahalo, vjahela* b.z.a. ‘ryba miętus’, przen. ‘niezgrabny, nieudolny człowiek’ (ĖSBM 2, 298). — N.rz. *Vėgėlė* 2x, *Vėgėlỹs, Vėgėlỹnė* 2x, *Vėgėlupis*.

vėidas 3 p.a. 1. ‘twarz’, 2. ‘policzek’, 3. ‘wygląd, postać czego’, 4. ‘indywidualny charakter, oblicze (np. moralne)’, 5. ‘powierzchnia (np. wody)’, 6. ‘pośladek’. Pl. *veidaĩ* ‘policzki; pośladki’. SD *veidas*: 1. «oblicze», 2. «osoba, postać; postawa zwierzchnia» (syn. *vaidas*), 3. «cera» [‘barwa twarzy’], 4. «kształt, forma» (syn. *paveikslas, būdas, žymė, žiedyklė*), 5. «bałwan, obraz rzezany pogański» (syn. *stulpas pagoniško Dievo*). Odpowiedniki łotewskie *veĩds* ‘wygląd, postać, forma’ obok *vieds* ‘twarz’ są motywowane czas. *viedēt, -ēju, -ēju* ‘widzieć, móc widzieć; widzieć z trudem, niedowidzieć’ (*apviedēt* ‘oglądać, obserwować’, *paviedēt* ‘zauważać; zazdrościć’), którego brak w jęz. litewskim. Ta sytuacja wskazuje na neoapofonię jako proces derywacji nominów. Są tu dwie możliwości: 1° *vied-* $\Rightarrow$ *veid-* jak np. *miėgti* $\Rightarrow$ *mėigti*; *siėkti* $\Rightarrow$ *sėikėti*; *spiegas* $\Rightarrow$ *spėigas* i łot. *viestiēs* : lit. *veĩstis*, 2° *vyd-* $\Rightarrow$ *veid-* (lit. *išvỹsti*, łot. *vīdēt*) jak np. *plỹsti* $\Rightarrow$ *plėiša, pleišėti*; *nỹkti* $\Rightarrow$ *neĩkti* i *gývas* $\Rightarrow$ *atgėivėti*. Wybór między nimi to wybór chronologiczny, ponieważ *vied-* jest pwk. odziedziczonym (pie. **uėid-*), podczas gdy *vyd-* (*išvỹdau, išvỹsti*) jest neopierwiastkiem, wydrębnionym z innowacyjnej formy prs. *išvỹstu* < **išvįstu* (< **iš-vind-stu*, od SZ *vid-*). Trudno tu o stanowcze rozstrzygnięcie. Gdy z kolei chodzi o kryterium

porównawcze, to wypada powiedzieć, że bałto-słowiańską parę tworzą tylko łot. *vieds* ‘twarz’ i psł. **vidũ*⁷⁵² i tylko te dwie formy – ściśle biorąc – upoważniają do rekonstrukcji bsł. praformy **uejd-a-* ‘widzenie, das Sehen’ (BSW 358). Por. odpowiedniki ie.: gr. *εἶδος*, - *εος* n. ‘kształt, postać, wygląd, uroda, charakter, rodzaj, styl’, sti. *vėdas-* n. ‘majątek, nabytek’, stwn. *wīsa-* ‘sposób’ (por. IEW 1127). Wszelkie inne formy bałtyckie z wokalizmem *ei* należy zakwalifikować – wraz z *vėidas* i *veids* – jako nowotwory. NB. Czasownik lit. *vėizdžiu* ‘patrzę, baczę, uważam’, zwykle wymieniany w kontekście sb. *vėidas* (por. np. BSW 357, LEW 1215), ma swoją odrębną historię, zob. s.v. *veizdėti*. ALEW 1206 utrzymuje, że *vėidas* jest ‘nieapofonicznym’ derywatem od pierwiastka zawartego w lit. *veizdėti* ‘patrzeć’, ale nie wyjaśnia kwestii zasadniczej: jak przechodzi się od *veizd-* do *veid-*. — Drw. z osnową *vied-*: łot. *viedams* ‘widoczny, dostrzegalny’. — Drw. z osnową *veid-*: *beveidis* a. *bevėidis* ‘kto nie ma własnych poglądów, ktoś pozbawiony oblicza’, *neveidūs* ‘o brzydkiej twarzy’, *neveidi mergà* ‘brzydka dziewczyna’, *paveidūs* ‘podobny do kogo’, *pavėikslas* (zob.). Cps. *veidmainys* (zob.), *vėidrodis* (zob.), *vienoveidė* SD «iednakość» (syn. *vienokybė*). Stpr. *weydulis* EV ‘gałka oczna’. Łot. *veidīgs* ‘ładny; osobliwy’, *veiduols* ‘wzór, model, ideał’, *veiduolis* ‘wzór, model, ideał’; vb. denom. *veīduōt* ‘kształtować, formować’.

veidmainys, -ē 3 p.a., *veidmaīnis*, -ē 2 p.a. ‘człowiek obłudny, dwulicowy, hipokryta’. Stlit. *vaidamainys* 3 p.a., *vėidamainis* 1 p.a. DP ‘licemiernik’ (*Du žmune lipo Bažnyčion, idant melstų, vienas vėidamainis, o antras muitinykas* DP 314₁₆ ‘Dwoje ludzi wstępowali do Kościoła, aby się modlili, jeden Licemiernik, a drugi Jawnogrzeszchnik’), SD¹ «licemiernik» — złożenie członów *vėidas* ‘twarz, oblicze’ i *main-* jak w czas. *mainyti* ‘zmieniać’. Znac. etym. ‘taki, co zmienia twarz’. Kalka z nieznanego oryginału? NB. Człon początkowy o znac. ‘oblicze’ ukazuje się również w odpowiednim złożeniu scs. *licemērū* ‘obłudnik, hipokryta’ ⇐ *lice mēriti*, zob. Bańkowski II, 34. — Drw. *veidmainystė* ‘obłuda, dwulicowość’, *vėidmainiškas* ‘obłudny, dwulicowy, fałszywy’ (war. *veidmaīniškas*), *vėidamainiškas* DP ‘licemierniczy’. Vb. denom. *veidmainiauti* ‘być obłudnym, zwodzić, udawać’.

vėidrodis, -džio 1 p.a. ‘lustro’, przen. ‘odzwierciedlenie, odbicie’ — złożenie członów *vėidas* ‘twarz, oblicze’ i *rod-* jak w *rodyti* ‘pokazywać’. Znac. etym. ‘to, co pokazuje czyjąś twarz’. Jest to neologizm jęz. literackiego, stworzony dla zastąpienia rutenizmu *zeŕkolas* (zob.).

veīkalas 3 p.a. ‘dzieło, utwór, czyn’. SD: 1. *veikalas* «dzieło; zabawa, zabawka», *veikalas komedijoj* «akt w komedyye», 2. *veikalai* SD¹ m.pl. «dzieie» (syn. *daiktai, darbai*), *knygas veikalų*, *historios* «dzieiow księgi», *knygos tiesų*, *veikalų* «księgi publiczne, księgi spraw abo prawne», *rašytojas metinių veikalų* «kronikarz» — formacja dewerbalna z suf. *-al-* od *veikti* ‘działać’ (zob.). Odpowiednik łot. *veikals* ‘zajęcie, zatrudnienie, interes’. — Drw. *veikalīngas* ‘skuteczny, efektywny’. Vb. denom. *veikalauti* ‘czynić, robić, skutecznie; być ważnym, obowiązywać’.

veikslūs, -i 4 p.a. gw. ‘wyraźny (o barwie, wzorze tkaniny, o piśmie ręcznym), dobrze widoczny (o miejscu)’ — stoi na miejscu **vaikslus* (*ai > ei*), to z insercją *k* z **vaislus*. Analiza: **vais-lus*, drw. od neoapofonicznego SO *vais-* ⇐ *vys-*, por. *išvysti* ‘ujrzeć, zobaczyć’. Znac. etym. ‘dobrze widoczny’. Od *vais-* pochodzą również *váiskus*, *vaislūs* i *vaistas*. Pominęte w ŽD i Ambrazas 1993. LEW 1213 uważał *veikslūs* za alternant apofoniczny do *váiskus* i *veizdėti*. — Wariantem do *veikslūs* jest *veigzlūs*, z grupą obstruentową *ks*, która udźwięcznia się między resonantami (*i-ks-l > i-gz-l*), por. *raukslė > raugzlė* i *gaistras >*

⁷⁵² Por. scs. *vidũ* ‘εἶδος, θεωρία, spojrzenie, widzenie, wygląd, postać’, ros. *vid*, *vida* ‘wygląd, stan, widok’, czes. *vid* ‘sposób widzenia, wzrok, pogląd, kształt’, pol. przest. *wid* ‘wygląd; widmo, zjawia’.

gaizdras. — Vb. denom. *veikslēti* a. *veigzlēti* ‘robić się przezroczystym, klarować się’, *vėikslinti* a. *vėigzlinti* ‘czynić jasnym, wyjaśniać, tłumaczyć’.

veiksmas 4, 2 p.a. 1. ‘czynność, działanie, akcja’, 2. ‘akt, czyn’, 3. ‘akt w sztuce teatralnej’ — dewerbalne abstractum z neosuf. *-smas* od *veikti* ‘działać’, prawdopodobnie neologizm. Por. *bēgsmas* ‘bieg’ $\Leftarrow$ *bēgti*; *vēksmas* ‘płacz’ $\Leftarrow$ *vēkti*. Z innym tematem: łot. *veiksme* ‘powodzenie, sukces’. — Drw. *prieveiksmis* gram. ‘przysłówek’ (neol.), *veiksmīngas* ‘skuteczny, efektywny’. Cps. *savaveiksmis* ‘samoczynny, samodzielny’ (por. *sāvas*), *veiksmāžodis* gram. ‘czasownik’ (neol., dosł. ‘wyraz nazywający czynność’, por. *žōdis*).

veikti, *veikiu*, *veikiau* ‘robić, działać, ruszać się, krzątać się’. Cps. *ažveikti* LzŽ ‘zarobić’, *īveikti* ‘pokonać, podołać komu’, DP ‘wytrzymać, przemoc, użyć, naruszyć, zwyciężyć’, *īveikiu* SD¹ «przemagam» (syn. *pergaliu*), *īveikt neprietiui* SD «pożyć nieprzyjaciela», *išveikti* ‘zdołać; zanadto zmęczyć’, *nuveikti* ‘zdziałać, zrobić, podołać, zwyciężyć’. Refl. *veiktis* DP ‘dziać się, sprawować się, sstać się’, *įsiveikti* ‘zmęczyć się, popracować ponad siły’, *nusiveikti* ‘podołać sobie wzajemnie’. Odpowiednik łot. *vēikt*, *vēicu*, *vēicu* ‘osiągnąć zamierzony cel, wskórać, zdziałać’. Przyjęło się uważać, że lit.-łot. czasownik jest kontynuacją z pie. **ueik-/uik-* ‘być górą, pokonywać, zwyciężać’ (LIV² 670, LEW 1213, ALEW 1208), por. łac. *vīcī* pf. ‘zwyciężyłem, pokonałem’ < aor. **ueik-* (SZ prs. *vincō*, zob. de Vaan 679n.), stir. *fecht* ‘walczyć’, stisl. *vega* ‘walczyć, zabijać’, goc. *weihan* ‘walczyć’, ags. *wīgan* ts., stwn. *ubarwehan* ‘zwyciężać’. Nie wiadomo nic bliższego w kwestii uogólnienia postaci *veik-* na miejscu spodziewanego **viek-* (por. *liek-*, nie **leik-*, z pie. **leik^u-*; zob. też *viēkas*). Nie można wykluczyć, że brzmienie *veikiu* pojawiło się wtórnie, ze zmiany **vaikiu*, co było prs. iterativum należącym do *vaikyti* (zob.). Por. *geidžiū* < **gaidžiū* s.v. *geisti*; *kreipiū* < **kraipiu* s.v. *kreipti* oraz *teisiū* < **taisiu* s.v. *teisti*. — Drw. *išveikdinėti* ‘robić, wyrabiać, wytwarzać; porządkować’, refl. *įsiveikdinėti* ‘siłować się, mocować się’, *įveikdyti* ‘obrabiać, uprawiać (ziemię)’, *užveikdyti* ‘zarobić’. Nomina: *beveik* (zob.), *nejveikiamas* ‘nieprzezwyjężony, nieprzeparty’, SD «niezwyciężony» (por. *nejžėngiamas*), *neveikus* SD «nierychły» (syn. *negraitas*), «nieskuteczny» (syn. *nepadarus*), «niesprawny», «nieskwapliwy» (syn. *neskubus*), *nevėiku* adv. ‘trudno, niełatwo’, *nuoveika* stlit. ‘zakończenie’, *nūoveikis* ‘dzieło, dokonanie’ (neol.), *nuveiktinaĩ* DP adv. ‘skutecznie’ (por. *nuveikti* ‘sprawić’), *póveikis* ‘oddziaływanie, wpływ’, *veikalas* (zob.), *veikėjas* ‘działacz, sprawca’ DP ‘sprawca’, <weykieias komedioy> SD «aktor komedyny», *veikingas* SD «rzetelny», *veiklā* ‘czynność, działalność’ ($\Rightarrow$ *veiklūs* ‘czynny, aktywny’, por. łot. *veikls* ‘pilny, żwawy, zdolny, obrotny’, *neveikls* ‘ktoś niewydarzony, niezdara, dureń’), *vėikslas* gram. ‘tryb czasownika, modus’, *veiksmas* (zob.), *veiksnys* ‘czynnik; podmiot’, *veiktinai* SD «rzetelnie», *vėikume* DP adv. ‘w rychle’, *vėikus* ‘szybki, prędki, bystry, rychły; łatwy’ ($\Rightarrow$ *vėikiai*, *veikiai* adv. ‘szybko, rychło’ > *vėik* 1. ‘prędko, szybko’, 2. ‘prawie, niemal’). Cps. *veikrodis* gram. ‘czasownik’ (por. *rodyti*): *Veikrodis rodo, ką daiktavardis veikia arba dirba* (Dowkont) ‘Czasownik pokazuje, co czyni albo robi rzeczownik’ (neologizm, który się nie przyjął; por. *veiksmāžodis*). Osobno zob. *týtveika*. — SZ *vik-*: *vikrūs* (zob.). — WSZ *vyk-*: *vỹkti* (zob.). — SO *vaik-*: zob. *vaikyti*, *váikštyti* (s.v. *váikščioti*), *vaikas*, *viēkas*.

vėistis, *vėisiasi*, *vėisėsi* ‘mnożyć się, płodzić się, plenić się’, *apsiveisti* ‘zostać zapłodnioną’, *įsiveisti* ‘rozmnożyć się, rozkrzewić się; zapanować – o epidemii’, *išsiveisti* ‘wyrodzić się’. Niezwrotne: *vėisti*, *vėisia*, *vėisė* ‘rozmnażać przez hodowlę, rozplądniać’, *įvėisti sōdą* ‘założyć sad’, *išvėisti* ‘wytrzebić, wytępić, wyplenić, wyniszczyć’ — ze zmiany **viestis*, na co wskazuje odpowiednik łot. *viestiēs*, *viēšuōs*, *viēsuōs* ‘zjawiać się, stawać się; być płodnym, mnożyć się’. Lit.-łot. **vies-* reflektuje pie. **ueis-* ‘wschodzić, puszczać pędy, pąki; rozwijać się, rosnać’. ALEW 1208 wymienia tu porównania ze stisl. *vīsir* m. ‘pęd, rostek’ [stang. *wīse* ‘kiełek’] i alb. *vesh* ‘grono’ (*‘owoc’). LIV² 671 wskazuje SZ w łac.

vireō, *-ēre* ‘zielenić się, być zielonym’ (pie. **uis-hijē-*), czemu ma odpowiadać lit. *vīsu* (pie. **ui-n-s-*), *vīsti* ‘mnożyć się’ (zob.). Lit. zastępstwo **vies-* (osnowa) ⇒ *veis-* (drw.) jest innowacją w stosunku do łotewskiego. Jest ono widoczne również w *siekti* ⇒ *seikėti*, *piētūs* ⇒ *peītvējis*, *pielā* ⇒ *peīlis* oraz **viedas* ⇒ *vėidas*. NB. LIV² 671 zaznacza w petitowej uwadze, że SE w *veīsti* jest innowacją, ale ALEW 1208 ten szczegół przemilcza. Zob. też LEW 1214. — Postverbalia: *veīslē* ‘gatunek roślin, drzew; rasa zwierząt domowych’ (war. *veislē* ‘przychówek’), *veislūs* ‘płodny’⁷⁵³. — SZ *vis-*: *vīsti* (zob.). — Neoapofonia *vis-* ⇒ *vais-*: *vaisinti* (zob.).

veizdēti, *veizdžiu* (3 os. *vėizdi*), *veizdėjau* 1. ‘patrzeć’, 2. ‘kierować na co wzrok, uwagę, baczyć, uważać’, 3. ‘oglądać się na kogo, doglądać, dbać, troszczyć się’, 4. ‘szukać’, 5. gw. ‘macać kury’. DP ‘patrzeć, widzieć, upatrywać, dbać, oglądać, mieć oko, wejrzeć, obaczyć, poglądać’. SD *veizdžiu* «baczę; naglądam; patrzam», *veizdžiu iš dungčio* «wyglądam» [z dachu], *aukštyn veizdžiu* «wzglądam, poglądam w górę», *vidun veizdžiu* «wglądam w co». War. z uproszczeniem *zd > z*: *veizėti* (por. *bezėti*, *spurzėti*). Cps. *apveizdžiu* SD «obmyślam; oglądywam co; opatruję co; raie», *išveizdėti* 1. ‘rozejrzeć się’, 2. ‘wymacać kury’, DP ‘wypatrować, badać się’, *perveizdžiu* SD «przeoglądam co», *priveizdžiu* SD «doglądam; opiekam się kiem» (*Šalis nuo vyskupo valdžiama, priveizdžiama* SD «biskupstwo, powiat duchowny, diecezja»). Refl. *atsiveizdėti* ‘spojrzeć w tył’, przen. ‘rozpogodzić się’, *prisiveizdžiu* SD «przypatruję się». — Paradygmat został zbudowany wokół formy 3 os. prs. *vėizdi*, która powstała z **vejsti* drogą udźwięcznienia *st > zd* w pozycji po resonancie *i* (por. *žaidžiu* z **žaista*; *žaidžiu* z **žaistras*). Plit. brzmienie **vejsti* odzwierciedlało atematyczną formę 3 os. prs. **uejd-ti* od pwk. **uejd-* ‘patrzeć, widzieć’ (zob. *vėidas*). Do 3 os. *vėizdi* dotworzono formę 1 sg. *vėizdmi*, a ta wyparła prawidłowy fonetycznie refleks **veimi* < **uejd-mi* (por. stlit. *giemi* ‘śpiewam’ z **giedmi* < **gaidmi*; *ėmi* ‘jem’ z **ėdmi*). Następnie na wzór czasowników typu *mėrdi*, *mėrdėti* formę *vėizdi* zinterpretowano jako prs. tematyczne z suf. *-i-*. To pociągnęło za sobą dotworzenie formy infinitiwu *veizdėti*, jak też form osobowych: 1 sg. *vėizdžiu* (por. *mėrdžiu*) i 2 sg. *vėizdi* (por. *mėrdi*). Akut *vėizdi* (**vėisti*) wzoruje się na allomorfie *výd-* w osnownym czas. *išvystu*, *išvysti* ‘ujrzeć, zobaczyć’. Tam intonacja towarzyszy sufiksowi *-sta-* jako cecha naddana, < **vind-stu*⁷⁵⁴ (analogia do form prs. na *-sta-*, które tworzą od pwk. sełowych, np. *pažįstu* ⇐ **gneh₃-C*, *prabilstu* ⇐ **b^helH-C*). Zob. SBS II, 159n. Inaczej LEW 1215, ALEW 1210. — Drw. *veizdinėti* iter.: *apveizdinėti* DP ‘opatrować’, *azuveizdinėju* SD¹ «opiekam się», *praveizdinėju* SD¹ «śpieguję»; *veizdinti* cur.: *apvėizdinti* DP ‘opatrować’ (zwraca uwagę brak apofonii, podobnie jak w formach *kėpinti*, *stėpinti*). — Postverbalia: *bažnyčios priveizdžia* SD «[ten, kto] kościół opatruje, kościoła pilnuje», *veizdyklė* DP ‘widziadło, dziwowisko’, *veizdyklės* f.pl. SD «okulary», *veizdūs* ‘wyraźny, wyrazisty’ (o ile *ei* nie pochodzi ze zmiany *ai*, por. niżej *vaizdūs*), cps. *vištaveizdis* ‘kto maca kury’, przen. ‘chłopiec zbyt mały/niewyrosły na swój wiek’ (por. *vištà*). — War. z *z < zd*: *bevėizint* adv. ‘w oka mgnieniu, w mig’ (war. żm. *bavėizant*, upodobniony do syn. *bemātant*), *paveizà* w zwrocie *iš paveizōs* adv. ‘z wyglądu, z widzenia; na oko; na zewnątrz’ (*Kiek iš paveizōs duotumi mun metų?* ‘Ile dałbyś mi na oko lat?’ *Iš paveizōs pažįstu* ‘Znam z widzenia’). — Neoosn. *veizdė-*: *apveizdėtas* SD «opatrzony w co», *vištų apveizdėtojas* SD «kurnik, co kury opatruje», *žirgų apveizdėtojas* SD «koniuch, stadowy parobek» (syn. *kuoptojas*), *bičių priveizdėtojas* SD «bartnik», *nopveizdėtas* SD «nieopatrzony» < **ne-ap-* (zob. *nop-*). — Neoosn. *veizdėj-*: *apveizdėjimas* DP ‘opatrzenie, opatrność, opieka, poratowanie’ (⇐ *apsiveizdėti* DP

⁷⁵³ Odpowiednik stpr. *sen wēisin stesse kermenēs* ENCH obl.sg. ‘owoc żywota, mit Fruechten des Leibes’, *weijsewingi* ‘płodny, fruchtbar’ jest dwuznaczny. Trzeba liczyć się z ewentualnością, że pisownia <ei> odzwierciedla allofon dyftongu /ai/, że więc chodzi tu o formę na SO *vais-* jak w lit. *vaĩsius* ‘owoc’.

⁷⁵⁴ Co do osnowy infigowanej por. aw. *vīnastī* ‘znajduje, wynajduje’ < **ui-né-d-ti*, sti. *vindānti* 3 pl. ‘znajdują’.

‘opatrować się’), *veizdėjimas* SD «patrzenie, spoyrzenie» (syn. *žvilktėrėjimas*). — Nomina na SO: zob. *vaizd-*. Zwraca uwagę brak czasowników sekundarnych o pwk. *vaizd-*. — Neoapofonia *veizd-* ⇒ *vyzd-* (?): *vyzdėti* (zob.).

vejà 4 p.a. 1. ‘łąka pokryta niską, gęstą trawą, zazieleniona łąka’, SD «murawa» (syn. *lyguma želunti*), *velėna su veju išrauta* SD «darn», 2. ‘ogrodzone pastwisko’, 3. ‘wygon prowadzący na pastwisko’, 4. nazwa dwu roślin: ‘rdest ptasi, *Polygonum aviculare*’ i ‘perz właściwy, *Agropyrum repens*’ — ze zmiany *vajà*, co było rzecz. postwerbalnym od *vajóti* I ‘pędzać zwierzęta’ (war. *vejóti* z wyrównania do prs. *vejù* ‘zmuszam do biegu’, zob. *výti* I). — N.rz. *Vejà* (też nazwa łąk i pastwisk), z *Vaj-*: *Vajà*, *Vājus*, *Vajóta*; n.jez. *Vājomas*, *Vajuonis* a. *Vajuonis*. N.m. *Vėjōs*, *Vėjūkai*, *Vejuonà*, z *Vaj*: *Vajà*, *Vajėliai*, *Pavajaĩ*.

vėjas 1 p.a. ‘wiatr’. Odpowiednik łot. *vējš* obok *vēš*, gen.sg. *vēja* ts. Z innymi tematami: *vėjis* 1 p.a. (m.in. BRB), *vėjus* 1 p.a. (LzŽ), *vėjūs* 3 p.a. Analiza: *vėj-a-*, drw. od neopwk. *vėj-*. Ten ostatni został wyabstrahowany z prs. *vėja* ‘wieje’ do *vėti* (zob.), etymologicznie: *vė-ja* (pwk. pie. **h₂ueh₁-* ‘wiał’). Odpowiedni neopwk. *vėj-* widać również w słowiańskim: scs. *věj-a-ti* inf. ‘wiał’ — to z metanalizy prs. *vějō* jako *věj-ō*. NB. Trudne do przyjęcia jest ujęcie LEW 1216, gdzie *vėjas* ma być derywatem od pwk. pie. **uē(i)-* ‘wiał’, zaś *-i- rozszerzeniem pierwiastka, rzekomo alternującym z segmentami *-d- w *vėdinti*, *-t- w *vėtyti* oraz *-s- w *vėsūs*. — Jest prawdopodobne, że wyabstrahowany z formy praesentis neopwk. **vėj-* pozostawił ślad również w jęz. staropruskim. Chodzi o hapax *perwios* EV ‘poślad, ziarno gorszego gatunku oddzielone podczas czyszczenia zboża, Efrich [Hintergetreide]’, czyt. [pervijōs], ze zmiany **per-vėj-ās* f.pl., zob. Trautmann 1910, 397 (znaczą. etym. «was durchgeworfelt ist»), PKEŽ 3, 275. Por. syn. lit. *atāvētos*, *nuovėtos* oraz *ātbaros*, *nuosiautos*. — Drw. *pavėjui* adv. ‘z wiatrem (jechać), w kierunku dokąd wiatr wieje’ (por. łot. *pavēja* ‘miejsce osłonięte od wiatru’, war. *pavėjš*), *užuovėja* (zob.), *vėjalis* SD «wiatrek», *vėjelis* SD¹ «wiatrek», *vėjinis* (zob.), *vėjūotas* ‘wietrzny (np. wieczór)’. — Sb. *vėjinykas*, *vėjininkas* ‘człowiek niestateczny, lekkoduch’, analiza: *vėjin-ykas*, kalka wyrazu pol. *wietrzn-ik* ‘człowiek niestateczny, pędziwiatr’ ⇐ adi. lit. *vėjinis*, pol. *wietrzny*. — Cps. *piėtvėjis* (zob.), *šālvėjai* (zob. *šāltas*), *vėjagalvis* ‘człowiek niestateczny, niepoważny, lekkoduch’ (por. *galvā*), *vėjagaudis* ts. (dosł. ‘łapacz wiatru’, por. *gāudyti*), *vėjapūta* ‘miejsce wietrzne; zaspą’ (zob. też *vėpūtė*), *vėjarodis* a. *vėjārodis* ‘wiatrowskaz, umieszczona na dachu metalowa chorągiewka w kształcie kogutka, tzw. kurek’ (por. *ródyti*), od tego drw. wsteczny *vėjūkas* ts.; *vėjašaudis* ‘człowiek lekkomyślny, niepoważny’ (dosł. ‘kto strzela do wiatru’ vel *sim.*, por. *šāudyti*), *vėjavaikis* ‘człowiek lekkomyślny, niepoważny’, por. *vaĩkas* (⇒ *vėjavaikiāuti* ‘być lekkomyślnym, niepoważnie się zachowywać’), *vėjmalūnas* LEX ‘wiatrak’ (kalka z nwn. *Windmühle* f., por. *malūnas*), *vėjóvirpa* ‘wir powietrzny’ (por. *virpėti*), *vėjpūtis* a. *vėjpūta* ‘zaspą śniegu’ (dosł. ‘nawianie przez wiatr’, por. *pūsti*, *pučiū*), *vėtrāvėjis* ‘porywisty wiatr’ (złożenie synonimiczne, por. *vėtra*). Tutaj też *trivėjis* ‘czapka z trzema uchami’ (por. *tri°*). — Vb. denom. *vėjauti* ‘wietrzyć, studzić płyn przelewaniem’, *išvėjauti* ‘wyziębic, wychłodzić (izbę, chałupę)’. — N.m. *Vėjinė* 2x, *Vėjėliai* (⇒ *Vėjėliškiai* 2x), *Añtvėjai*, cps. *Vėjālaukis*, *Dėdvėjis*.

vėjinis, -ė ‘wietrzny, np. o dniu’, SD <weinis> «nawietrzny» [‘wystawiony na wiatr’], *vėjinis malūnas* ‘wiatrak’, dosł. ‘wietrzny młyn’. Drw. przymiotny na -in- od *vėjas* ‘wiatr’. Jest też cps. *vėjmalūnas* LEX ‘wiatrak’ jako kalka z nwn. *Windmühle* (zob. *malūnas*). — Drw. *vėjinykas*: SD <weinis> «wietrznik» [‘wywietrznik na dachu’]. Analiza: *vėjin-ykas*; kalka słowotwórcza i znaczeniowa z pol. *wietrzn-ik* ⇐ *wietrzny*.

vėkė 2 p.a. ‘czop do zatkania otworu w beczce, szpunt’ (NDŽ). Niejasne. Por. syn. *cāpas*, *cvikis*, *špuñtas*, *tulė*, *vāgis*, *volė*.

vėkėti, *vėkėju*, *vėkėjau* gw. ‘bić, uderzać; smagać wienikiem w łaźni’. Z innymi sufiksami: *vėkyti*, -*iju*, -*ijau* ‘mocno uderzać, walić’, *ivėkyti* ‘wbijać (kół, gwóźdź)’, *pravėkyti* ‘rozbić, rozłupać’, *vėkioti*, -*ju*, -*jau* ‘bić, uderzać; męczyć (konie), uciskać, gnębić (parobka)’, *užvėkioti* ‘zabić’, refl. *įsivėkioti* ‘zmęczyć się, zmordować się (ciężką pracą)’, *vekiūoti* ‘bić, zadawać razy’ (*Kam vekiuoji, kam tvoji tą mūsų maitelę?* ‘Czemu bijesz tę naszą żywicielkę?’). Odpowiednik łot. *vekēt* ‘lekko uderzać, okładać kogo’. Wraz z LEW 1217 wypada przyjąć onomatopeiczne pochodzenie pwk. *vek-*. Por. wykrz. *vėkt* m.in. o nagłym zdarzeniu, o odgłosie upadającego przedmiotu. Zob. też *veksėti*.

vekėti, *vekėju*, *vekėjau* gw. ‘kroić, ciąć’, *atvekėti* ‘odkroić, odkrawać (kromkę)’, *nuvekėti* ‘ukroić (kawalek sera), uciąć’. Niejasne.

veksėti, *veksiū* (3 os. *vėksi*), *veksėjau* ‘zacinać się w mowie, jąkać się; mówić niewyraźnie’ — czasownik na -*sė-* od wykrz. *vėkt* m.in. o zająknięciu się. Paralele: *miksėti* ← *mik*; *muksėti* ← *mukt* i *papsėti* ← *papt*. Dalej do porównania stoi łot. *vėkšt*, *vėkšēt* ‘beczeć, wydzierać się’ (⇒ *vėkšis* ‘kto płacze, kto krzyczy’), *vėkt* (*vėcu*) ‘niewyraźnie mówić’ (LEW 1217). Por. lit. wykrz. *vėkšt* o niemowlęciu, które zakwiliło. — Z innym sufiksem: *vekcīoti* ‘jąkać się’ (por. *mikcīoti*). War. *vėk-*: *vėkcīoti* ‘mamrotać, jąkać się; mówić bzdury; o osesku: kwilić’. — Nomina: *vėkis*, -*ė* ‘jąkała’, w tymże znaczeniu: *vėketa*, *vėkuta* i *veksà* (por. *miksà* ← *miksėti*).

vėl adv. ‘znów, znowu’, przest. ‘zaś, zasię’ — z redukcji formy *vėli* lub *vėliai* ts. przez fazę *vėl*. Odpowiednik łot. *vėl* ‘jeszcze, nawet’, wsch.-łot. *viėl*. Etymologia niepewna. Łączono z *vėlūs* ‘późny’, *vėlai* adv. ‘późno’, przy założeniu rozwoju znaczeniowego od ‘później’ do ‘na nowo, znowu’, zob. Būga, RR II, 426, LEW 1217, ALEW 1211. — War. gw. *vėlà*, *vėli* i *vėlig* (PK), *vėliai*, *vėliai*; *vėlei*, *vėlei*, *vėlėi*, *vėlei*; *vėleig*, *vėleig*, *vėleik*, *vėleik*; *vėlek*, *vėlek*; *vėlem*.

vėláuka, *veláuka* 1 p.a. ZTŽ bot. ‘gałązka jałowca’ (*Vėláuka ir baznỹčioj svėncina*) — białorutenizm; dokładne źródło na razie nieustalone. Lit. brzmienie sugeruje błr. gw. **vjalóū-ka* jako derywat od gw. *vjalavéc*, -*účá* (war. *velavéc*) ‘jałowiec, iglasty krzew *Juniperus*’. To ostatnie zmienione przez wtórne *v-* z *jalavéc* (gw.) ← pol. *jałowiec*, -*wca*. Por. ĖSBM 1, 294; 2, 300. Brak w LKŽ i LEW. NB. Błr. liter. *jadlóvec*, -*óūcu* oddaje polskie płn.-wsch. *jadłowiec* (por. Sławski I, 495, SGP II, 228). — Rzadsze są warianty litewskie z *je-* < *ja-* = błr. *ja-*, por. ZTŽ *jeláuka* «*velauka*» i *jelaũčis*, -*io* ‘jałowiec’ (zob. *jalaũčis*). — Drw. w ZTŽ: *velaučínà* coll. ‘gałązki jałowca’, *velaukýnas* ‘palma wielkanocna spleciona z gałązek jałowca’.

vėlbungas, *vėlbunga* 1 p.a. gw. ‘sklepienie w piecu, piwnicy’ — zapoż. z nwn. *Wölbung* f. ‘sklepienie, wypukłość’. Paralele: *kantùnga*, *kardùnga*, *rokùnda*. — Czas. *velbúoti* ‘sklepiać, robić sklepienie, przykryć sklepieniem’ jest kalką hybrydalną z nwn. *wölben* ‘sklepiać, robić wypukłym, robić łuk’ (por. rodzime *skliautúoti* ← *skliaũtas*). — Rodzimum derywatem jest tu *velbāvimas* ‘sklepienie, strop’ (por. prt. *velbavaũ* ← *velbúoti*).

vėldamas 1 p.a., *veldāmas* 2 p.a. 1. stlit. ‘poddany’, por. *Paduotieji alba veldamai panams vyresnimus ką skel* MŽ 32₁₁ ‘Co poddani są winni swym panom’. *Kiti karaliūs pralobsta ižg grynumo savujų vėldamų* DP 4₉ ‘Inszy krolowie bogacą się z ubostwa swych poddanych’, 2. hist. ‘chłop pańszczyźniany’. Też w formie anaforyzowanej: stlit. *veldamasis* ‘poddany’, pl. *veldamieji*, np. *išmanydamas, jog prakeltasis ne mažiaus tur tarnaut veldamiemus, kaip ir jam veldamieji* DP 499₁ ‘rozumiejąc, że przełożony nie mniej ma służyć poddanym, jako i jemu poddani’. Analiza: *velda-ma-*, urzeczownikowane participium passivi do prs. *vėldu* : *vėldėti* (por. LEW 1217n.), znac. etym. ‘władany, poddany czyjejs władzy’. Podobną substantywizację widać w *pažįstamas* (zob.).

veldē b.z.a. przest. ‘zboże powalone przez deszcz i wiatr’ (Miežinis) — zapoż. z łot. gw. *vēlde* (liter. *veldre*), zob. Urbutis 2009, 279. Nie do końca jasne. Por. może *vēlti* II m.in. ‘płatać, wiklać; zbijać namoczoną wełnę na pilśń’.

veldēti, prs. *vēldziu* (3 os. *vēldi*; war. *vēldu*, *vēldēju*), prt. *vēldėjau* 1. stlit. ‘sprawować władzę, panować, władać’, 2. stlit. ‘zawładnąć czym, posiąść’, SD *apvėldziu* «osiadam co» [‘osiedlać się, zamieszkiwać’], 3. ‘brać lub otrzymywać w spadku, dziedziczyć’, *pavėldēti* ‘dziedziczyć, otrzymywać w spadku’. Rekonstrukcja: **uēld-ē-*, drw. duratywny od prs. na -*d-*, pb. **uēl-de/a-*, < pie. **uēlH-d^he/o-* ‘sprawuje władzę’ (por. LIV² 676: **uēlH-* ‘stark sein, Gewalt haben’). Por. stir. *folnadar* ‘rządzi, panuje’, stisl. *olla* ‘panował’, łac. *valeō* ‘być silnym, zdrowym; mieć wpływ, znaczenie, moc, dokazać czego’. Inf. *veldēti* zbudowano prawdopodobnie ma formie praesentis typu stlit. *vēlda*, znac. etym. intr. ‘jest w posiadaniu czego, ma pod swoją władzą’. Podobnie w germańskim: goc. *waldan* ‘władać czym’ ⇐ prs. **wal-da-*. Zob. też ALEW 1212. — Drw. *pāvēldas* ‘dziedzictwo’ (*kultūros pāvēldas* ‘dziedzictwo kultury’), też ‘ogół cech dziedzicznych organizmu’, *pavėldimas* ‘dziedziczny, otrzymany w spadku, sukcesyjny; przekazywany potomstwu’ (*pavėldimà ligà* ‘choroba dziedziczna’) – z pochodzenia forma participium pass. do prs. *vēldi*, *pavėldi*; *pavėldūmas*: *tėvų ypattybių pavėldūmas* ‘dziedziczenie cech po rodzicach’, *vėldamas* (zob.), *vėldimas tuřtas* ‘spadek’, *vėldinys* ts. — Neoosn. *veldē-*: *pavėldėtojas* ‘spadkobierca, dziedzic’ (por. *kalbėtojas*), *vėldėmė* a. *vėldėmė* ‘rzecz a. właściwość odziedziczona; posiadłość’, *vėldėtinis* ‘otrzymany w spadku, spadkowy’, *vėldėtojas* ‘spadkobierca’. — Neoosn. *vėldėj-*: *pavėldėjimas* ‘dziedziczenie, dziedzictwo’, *vėldėjas* ‘spadkobierca, dziedzic’. — SO *vald-*: *valdyti* (zob.), *valdžià* (zob.). Por. też zapoż. *valdóti*. — SZ *vild-*: zob. hasło *vild-*.

vēlē 4 p.a. 1. ‘dusza opuszczająca po śmierci ciało umarłego’, 2. ‘według pojęć religijnych: niematerialny pierwiastek ożywiający ciało człowieka’ (*vēlēš išganymas* ‘zbawienie duszy’), 3. ‘okres między dniami św. Michała i św. Marcina, kiedy to według wierzeń ludu duchy zmarłych wracają po ofiarę’. Z innym sufiksem: <welos> f.pl. ‘widmo, upiór’ (CHB). Starszy jest war. z krótkim *e*: *velē* 4 p.a. ‘dusza umarłego’, ponieważ ten ma odpowiednik w łot. *velis*, zwykle pl. *veļi* ‘duchy zmarłych’, drw. *velēnieši*, *velenieši* m.pl. ‘die abgeschiedenen Geister’ (ME IV, 529n.), jak też w lit. *velionis* (zob.), *vėlinas* DP ‘czart’ (zob. *vėlnias*). Chodzi tu o drw. od nomen **vel-V* ‘umarły, nieboszczyk’; w wypadku *vēlē* derywacja odbyła się z udziałem st. wzdłużonego. Zakładając zanik spółgłoski laryngalnej w pozycji antewokalicznej, można bałtyckie **uēl-/uēl-* zbliżyć do pie. **uēlh₃-* ‘bić, uderzać’. Por. z jednej strony lit. *velėti* ‘prać pralnikiem’, z drugiej strony het. *ualahzi*, *uālhanzi* ‘bije, biją’, luw.-hier. *uala-/uara-* ‘umrzeć’, toch. A *wāl-* ‘umrzeć’, *wällästär* ‘umiera’, *wlatār* ‘umrze’ (LIV² 679), SO stisl. *valr* m. ‘poległy na polu bitwy, trup poległego’. Zob. też LEW 1219, ALEW 1212n. — Drw. *Vėlinės* (zob.), *vėlinys* LzŽ ‘tęcza na niebie’, *velionis* (zob.), *veliūoka* a. *veliūoka* c. 1. ‘widmo, mara’, 2. ‘diabeł’ (DP ‘czart, szatan’), 3. ‘dusza zmarłego’ (por. sufiks w *ruduōkė*, n.rz. *Vāšuoka*).

vēlei, *velei* adv. gw. ‘raczej, chętniej, prędziej’ (dla podkreślenia czyjegoś wyboru) — ze zmiany *vālei* ts. (*Vālei eisiu namo, o tai da pasgersiu* ‘Raczej pójde do domu, bo jeszcze się upiję’), co jest zapożyczeniem ze stbłr. *volej*, błr. gw. *vólej*, *valėj* (por. ĖSBM 2, 37). Por. pol. przest. *wolej* ‘raczej, lepiej’ u pisarzy pochodzących z Białorusi (Brückner 630, s.v. *wola*). — War. *vēleig* (*Neik, vēleig palauk* ‘Nie idź, raczej/lepiej poczekaj’), *vēleit* (*Vēleit mirtau, nei tokią buitį gyventau* ‘Prędziej umarłbym, niż żył takim życiem’).

velēna 1 p.a., *velēnà* 3 p.a. 1. ‘darnina, gęsty, zwarty splot traw wraz z ziemią’ (SD *velēna su vejū išrauta* «darn»), 2. ‘murawa, zazieleniona powierzchnia łąki’, 3. ‘bryła ziemi’, SD «bryła» (syn. *riekė žemės, aukso*; por. łot. *vēlēna* ‘bryła ziemi a. torfu’), 4. ‘kawałek torfu’ (⇒ *velēnija* KRŽ ‘torfowisko’), 5. ‘splot roślin i korzeni unoszący się na powierzchni

wody, bagna', 6. 'futrzaný kołnierz' — dewerbalna formacja na *-ēna* od *vēlti* II m.in. 'płatać, wikłać, zbijać w jedno'. — Drw. *velēnijā* 2 p.a. 'miejsce, gdzie wiele darni; ziemia nieuprawna; miejsce wydobywania torfu', *velēnijos* pl.t. 'torfowisko', *velēnynē* ziemia nieuprawna, pokryta warstwą darni, nie dająca się orać; *velēningas* 'pokryty grubą darnią; torfiasty', SD «brylasy; darnowy».

velēti, *velēju* (war. *veliū*), *velėjau* 1. 'prac uderzając pralnikiem, wybijać pralnikiem', SD *velēju drapanas* «pierzę vel piorę chusty», 2. 'myć wodą (ręce, nogi), zmywać (naczynia, podłogę)', 3. 'maglować białiznę', 4. 'folować sukno' (syn. *vēlti*), 5. 'wałować, wyrównywać za pomocą wału; trawować zasiew', 6. 'uderzać z mocą, prac', 7. 'uderzać, bić w dzwon', por. *Puzymas pliaupia, velėkite bimbalą* ChB «Osieć gore [płonie, pali się], biycie we dzwon» (w notatkach roboczych Chylińskiego na ostatnich stronach rękopisu NT, A. Holvoet, p.l.), 8. przen. 'kłać, przeklinać'. Odpowiednik łot. *velēt*, *-ēju* 'prac pralnikiem; uderzać pałąką'. Kontynuacja antewokalicznego allomorfu od pie. **uelh₃*- 'bić, uderzać' (LIV² 679; bez wzmianki o lit. czasowniku). Por. *velē*. Nie można wykluczyć częściowego zmieszania z czas. *vēlti* II m.in. 'zbijać, spilić'. Zob. też LEW 1219, ALEW 1213. — Neoosn. *velē*: *velējā* a. *velējē* 'pranie; rzeczy w praniu', *velējas*, *-a* 'pracz, praczka', *velēklē* 'deska do prania białizny', *velēklēs* lub *velēklos* f.pl. 'miejsce nad rzeką, jeziorem, gdzie piorą białiznę', *velētoja(s)* 'pracz, praczka' (łot. *velētājs*), *velētuvē* 'pralnik, kijanka'. Por. łot. *velēklis* 'białizna zamoczona do prania', *velēknis* 'ławka do prania'. N.rz. *Velēkla* 2x, *Velēklis*, *Velēk-pelkis* (**Velēkl-pelkis*). — Sufiksalna neoapofonia *ē* ⇒ *ē* wytwarza dublet *-ekl*: *velēklis* 'deska do prania białizny; pralnik' (por. *turēklēs* ob. *turēklēs* s.v. *turēklai*).

vēliava 1 p.a. 'flaga, sztandar, chorągiew' — rzeczownik dewerbalny, utworzony neosufiksem *-liava* od *vēti* 'wiał, dął' (por. Leskien 1891, 350). Paralele: *mēšliava* (*mēžliava*) ⇐ *mēsti* i *mēšliava* ⇐ *mēšti*, *mēžti*. Znac. etym. 'to, co powiewa na wietrze'. Pod względem onomazjologicznym por. czes. *vľajka* 'sztandar, chorągiew' ⇐ *vľáti se* 'łopotać na wietrze'. Inną budowę ma wyraz łot. *vēluogs* 'wiatrowskaz, kurek na dachu': człon I do *vējš* 'wiatr', człon II do *luōgs* 'otwór, okno'. — Drw. *vēliavēlē* 'chorągiewka, proporzeczek', *vēliavininkas* 'człowiek noszący chorągiew, chorąży', cps. *vēliavnešys* ts. (por. *nēšti*). — Metanaliza *vēl-iava* wytworzyła neoosnowę widoczną w *vēluvā* (⇒ war. *veluvā*) 'flaga, chorągiew' oraz *vēlukas*, *vēlūkas*, *vēliukas* 'wiatrowskaz, chorągiewka na wietrze, kurek; flaga, chorągiew'. — Krótkowokaliczny war. *vēliava*, w LKŽ oznaczony jako gwarowy neologizm (*Vēliava plāzda* 'Flaga łopocze'), jest przykładem neoapofonii *ē* (SP) ⇒ *ē* (SZ), tj. reguły równoległej do *ā* ⇒ *ā*. Derywacja *vēliava* ⇒ *vēliava* nie różni się od *pažēras* ⇒ *pažēras*; *slēsna* ⇒ *slesna* albo *drobūžis* ⇒ *drabūžis*.

Velykos, *-ų* 1 p.a. f.pl. 'Wielkanoc'. War. akc. *Velykos*, *-ų* 2 p.a. DP *šventė Velykų* 'święto Wielkanocy'. Dawniej też w formie singularis *Velyka* 1 p.a. lub *Velykà* 3 p.a.: *Šventa Velyka* DP 'Święta Wielkanoc', *Velyka* SD «Wielkanoc, Pascha, atis» (war. stlit. *Valyka*). Forma pluralna *Velykos* oddaje prawdopodobnie gwarową formę ros. *veliki* pl., używaną przez zamieszkujących Litwę staroobrzędowców, zob. Anikin 6, 217. Z kolei forma sg. *Velyka* jest z pochodzenia białoruska, oddaje stbłr. *veliko°*, błr. *velika°* jako człon zredukowanego złożenia *velikodenʹ*, gen.sg. *velikodnja*. Co do akcentu por. błr. *vjalikdzenʹ*, *vjalikadnja* (war. *vjalikannja*, PzB 1, 387). Por. scs. *velikū dñi*, co jest kalką z gr. μεγάλη ἡμέρα (REW I, 180n.). Zob. też Zs 62, LEW 1219 (pominięte w ALEW i ĖSBM). Odpowiednik łot. *liēl-diena* 'Wielkanoc' ⇐ strus., stbłr. *velikdenʹ* (por. ME II, 498). — Litewskie *y* w *Velyk°* zastępuje podakcentowe błr. *i* (paralele: *kodylas*, *krapylas*, *ūdylas*). Akutowane *y* ukazuje się poza tym w zapoż. *bažnyčia*, *vyskupas* i *mylista*. Zob. Būga, RR I, 348, 431; III, 776. Nieco inaczej SLA 234, Borowska 358. Zob. też *Kalėdos*. — Drw. *Ātvelykis* (zob.), *velykaitis* a. *velykaitis* 1. 'jajko wielkanocne, pisanka', 2. 'upominek wielkanocny (jajko,

odzież, pieniądze), 3. 'jałmużna wielkanocna', 4. 'maca, placek z praśnego ciasta pieczony przez Żydów na święto Paschy', *Velykēlēs* f.pl. 'pierwsza niedziela po Wielkanocy', *velykinē* 1. 'spowiedź wielkanocna', 2. 'danina składana księdzu na Wielkanoc', 3. 'wieczera w przeddzień świąt Wielkanocy', *velykinē šiurkštā* bot. 'gatunek grzybów, chróścik pasterski, *Stereocaulon paschale*', *velykų mėnuo* przest. 'miesiąc kwiecień' (Skardžius, RR 4, 34, por. *kalėdų mėnuo*). Cps. *velyknaktis* 'noc wielkanocna' (por. *naktis*). Por. jeszcze powiedzenie *Jiems dabar Velykos* 'Im się teraz powodzi, żyją w dobrobycie', dosł. 'Oni mają teraz Wielkanoc'. Vb. denom. *velykauti* a. *velykauti* 1. 'o dzieciach: chodzić po wsi prosząc o jajka', 2. 'odwiedzać się podczas świąt Wielkanocy', 3. przest. 'świętować Wielkanoc'. — Nazw. *Velyka* b.z.a., *Velykis*, patron. *Velykaitis* b.z.a., *Velykėnas* b.z.a. — N.m. *Velykiai*, *Velykiōnys*, *Velykūnai*, cps. *Velykamiškis*.

Vėlinės, -ių 2 p.a., *Vėlinės* 1 p.a. f.pl. 'dzień modlitw za umarłych, dzień zaduszy, Zaduszki (2.XI.)' — drw. na -in- od *vėlė* 'dusza umarłego' (zob.). Zob. też *Uždūšinės*.

veliōnis, -io 1 p.a. 'nieboszczyk', wsch.-lit. *velionis*, -iēs 3 p.a. m. — rzeczownik denominalny na -on- od neoosn. *vel-* związanej z pdg. *vėlė* 'dusza zmarłego' (zob.). War. z samogłoską *ė*: *vėlionis* (por. *vėlė* jako obocznic do *vėlė*). — Idiom *veliōniu atsidūoti / padūoti / smirdėti / pasinėsti* 'być bliskim śmierci', dosł. 'pachnąć trupem'. — Drw. wsteczny: *veljys* 'nieboszczyk; dusza zmarłego' (por. *ieškonės* ⇒ *ieškas*). Od war. *vėlionis* jest drw. wsteczny *veljys*.

vėlyti, *vėliju*, *vėlijau* stlit., gw. 1. 'woleć; być gotowym; być rad' (DP), 2. 'chcieć, pragnąć', 3. 'pragnąć dla kogo czegoś przez życzliwość, życzyć', 4. 'radzić komu, doradzać', 5. 'kazać, rozkazać' — zapoż. ze stbłr. *veleti* 'polecić, kazać, rozkazać', por. błr. *vjalěcb*, -lju (zob. SLA 235, LEW 556, 1219, ĖSBM 2, 300), które doznało semantycznego różnicowania pod wpływem rodzimego czas. *vėlti* (zob. *vėlti* I). Cps. *pavėlyti* 'pozwolić, zezwolić' (por. *pavėlti* 'pozwolić'), *privėlyti* gw. 'polecić, poruczyć kogo, zalecić' (stlit. 'zmusić do czego'), z ptk. be-: SD *beveliju* «wolę». — Adv. *vėlyk* 'raczej, lepiej' — skostniała forma 2 sg. imperatiwu do *vėlyti* 'woleć'. Np. *Vėlyk vienas žvirblis rankoj, negu dešimts an stogo* 'Lepszy jeden wróbel w garści niż dziesięć na dachu'.

vėliumas 1 p.a., *vėliumas* 1 p.a. NDŽ 'zasłona kobieca na twarz, welon' — zapoż. ze stbłr. *veljumъ*, błr. *vėljum*, -u (⇐ pol. przest. *welum* ⇐ łac. *vēlum* 'zasłona'). War. *vāliumas* (DVŽ), też *vėliumas* (LZŽ), *vėliūmas*, *veliūmas*, *valiōmas* (ZTŽ). — Młodsze war. *vėlionas* a. *vėlionas* 1 p.a., *veliūonas* b.z.a. DVŽ ⇐ pol. *welon*, -u. Inne: *vālionas* DRUŽ, *viliūnas* NDŽ. — Drw. wsteczne: *vėlias* LZŽ 'welon', *vālis* ZTŽ ts. (por. *drakōnas* ⇒ *drākas*; *veliōnis* ⇒ *veljys*).

veliūšis, -io 2 p.a., *veliūšis* 2 p.a. przest., gw. 'folusz, maszyna służąca do spłśniania tkanin, czyli do ich zgęszczania przez gnienie, zbijanie, wałkowanie' — ze zmiany *valiūšis* (zob. niżej), co zapożyczone z błr. *valjūs*, -á (⇐ pol. *folusz* ⇐ śrdn. *foll-hūs*, por. Bańkowski I, 378; brak w WDLP). War. z obocznym tematem: *veliūšius*, *veliūšas*; ze zmianą *lu* > *li*: *velišius*, *vališius*; z depalatalizacją *lu* > *lu*: *veliūšis*. Zmianę *val-* na *vel-* (*vėl-*) wywołała adideacja do *vėlti* 'folować wełnę'. Starszy wokalizm *val-* utrzymał się w war. *valiūšas*, *valiūšis*, *valiūšius* oraz *valūšius*. Niejasne jest jednak *valv°* zam. *val°* w *valvišius* (*Valvišiuj ir nukvarbavoja, ir pavelia milelį* 'W foluszu i farbują i spłśniają sukno'). Czy -viš- jest neosufiksem? (por. *medvišius*). Zob. jeszcze LEW 1220. Osobno zob. *kvališius* i *paliūšis*. — Rodzimy odpowiednik to *valstyklā*, neologizm od *vālstyti* (zob.).

velk-: neopierwiastek wywodzący się z formy prs. *velkū* do *vilkti* 'wlec, ciągnąć'. Nomina bez apofonii: *velkė* 4 p.a. lub *velkė* 2 p.a. 'zasuwa u drzwi (drewniana lub żelazna), zaporą; pętla, ucho, uchwyt; zawlecza przetykana przez otwór; spinka, zapinka, sprzączka;

długa wędka wleczona za płynącą łodzią' (⇒ vb. denom. *užvelkėti* 'zasunąć zasuwę drzwi', *velkiąuti* 'łowić ryby za pomocą «velkė»'), *vėlkė* 'zasuwa u drzwi' (na temat akutu zob. Būga, RR II, 408), *velkės* f.pl. 'nosidła do siana; sanie służące do wywożenia siana z bagnistych miejsc; niepodkute sanki do przewożenia pługa lub brony na pole', *velkėtas* a. *velkėtai* 'sanki do przewożenia pługa lub brony', *velkiai* m.pl. 'kopyto szewskie' (*Ištempęs odą ant velkių, padėk ant pečiaus išsistovėt* 'Rozpiąwszy skórę na kopycie, postaw [je] na piecu, żeby się odstało'), *velkinas*, -à lub *velkenas*, -à 'kto idąc coś za sobą wlecze' (*Vilkas ilga uodega velkinas bėgo šalin* 'Wilk uciekł wlokąc za sobą długi ogon'), też 'kto prowadzi kogoś ze sobą', *velkis* 1. 'zaćma' (syn. *valkis*, *valkiaus*), 2. 'kto idzie powoli, leniwie, kto się wlecze', *velksnė* '(jedenrazowe) wyciągnięcie sieci, zawartość sieci'.

velnaitis, -čio 1 p.a. stlit., gw. 'opętany', por. *Ne est didesnis tarnas, negi patsai Ponas, vienok Christus buvo velnaičiu vadintas* PK 139g: 'Nie jesteś sługa większy niżli sam jego Pan, bo Chrystus naświetszy opętany był zwan' — drw. na -aitis od *vėlnas* 'diabeł' (zob. *vėlnias*). Dziś *velnaitis* 1 p.a. to 'diabełek, diablik' (por. zdrobnienia typu *levaitis* SD, *mergaitė*). Por. ALEW 1213. Osobno zob. *pristoti*, *pristotasis*.

vėlnias 3 p.a. 1. 'zły duch, diabeł, szatan', 2. 'człowiek zły, nieżyczliwy, wrogi; człowiek zepsuty, gorszący' — ze zmiany stlit. *vėlinias* (por. DP *vėlinio*, *vėliniui*, *velinių*) drogą synkopowania sufiksального *i* oraz wzdłużenia zastępczego, które odzwierciedliło się w intonacji (taki sam proces wytworzył akutowane formy *ėlnis*, *kėlnės* i *šėrnas*). Oboczna osnowa na -a-: stlit. *vėlnas* (łot. *vėl̃ns*), to z synkopowania *vėlinas* (m.in. DP, SD¹, SD), por. GJL I, § 172. Zob. też LEW 1218, ALEW 1213n. i LEGR § 34. Formacja denominalna z sufiksami -inja-, -ina- od *vel-* jak w *velė* 'dusza umarłego' (zob. *vėlė*). Paralele: *gėrvinas* ⇐ *gėrvė*; *kātinas* ⇐ *katė*. Por. jeszcze *velėkis* 'diabeł'. — Drw. *velinystė* SD «diabelstwo, daemonium», *vėliniškas* 'diabelski' (SD «czartowski»), *velinuvà* coll. 'diabli' (DP 'dyabelstwo; czarty'). — Neoosn. *veln-*: *velnaitis* (zob.), *velniausias* 'najgorszy, najpaskudniejszy' (z sufiksem superl. -iausias), *velniauskas*, -a 1 p.a. lub *velniauškas*, -à 4 p.a. 'diabelski; zwariowany; odrażający, wstrętny' (sufiks przejęty z nazwisk typu *Petrāuskas* 'Piotrowski'); war. ze zmianą *au* > *an*: *velniaškas*; *velniavà* 'zgraja diabłów; diabelskie sztuczki' (m.in. WP), 'trudne położenie, niebezpieczeństwo', *velnienė* 'diablica, megiera', *velnynas* 'diabelskie dziecko', *velnionis*, -iės 'diabeł' (jako przekleństwo), *velniõnas* ts. (⇒ neoosn. *velnion-*: *velniõniškas* 'diabelski; wielki, straszny', *velniõniškai* 'diabło, strasznie, bardzo' (*velniõniškai gabūs* 'diabło zdolny'), *vėlniškas* 'diabelski' (por. łot. *velnisks*), *velniūkštis* a. *velnūkštis* 'diabeł; hultaj, łobuz' (*maži velniūkščiai* m.pl. CGL 'dzieci umierające bez chrztu'), *velnuvà* a. *velniuvà* stlit. coll. 'diabli' (*Kaukus, žemėpatis ir laukasargus pameskiat, visas velnuvas, deives apleiskiat* MŽ 9₂₀ 'Porzućcie k., ż. i l., wszystkich diabłów i boginki opuśćcie'). — Cps. *velnaklākas* 'istota, którą straszą dzieci' (dosł. 'diabelski kłak', por. *klakaĩ* m.pl. 'włosy zmierzwiene, pozlepiane'), *velnānešis* 'porywisty, wirujący wiatr' (por. *nėšti*), *velnāvējas* ts. (por. *vėjas*), *velnāpelkė* 'zdradliwe, niebezpieczne trzęsawisko' (por. *pelkė*), *velniābrolis* 'zły człowiek' (por. *brólis*), *velniāmiegis* 'krótki odpoczynek, drzemka poobiednia' (por. *miėgas*; syn. *tursómiegis*), *velniapinigis* 'skąpy bogacz' (por. *pinigaĩ*), *vėlniaturgis* pogardliwe określenie 'targu odbywający się przed lub po Bożym Narodzeniu, kiedy na zakupy przybywają głównie parobcy po wypłacie', z aluzją do dokonywanych tam oszustw i machinacji (por. *turģus*), *velniāžolė* 'chwast' (por. *žolė*), zrost *velniažin*, *vėlniažin* adv. 'diabli wiedzą' (por. *žinóti*). Przekleństwa: *po velniū*, *po velniaĩs* 'do diabła!', *po šiñts velniū* 'do stu diabłów!'. Zob. też sławizmy *biesas*, *čiařtas* i *šėtõnas*.

vėlti I stlit. 'pozwalać; woleć', *pavėlti* 'pozwolić', prs. 3 os. atemat. *pavelt* 'pozwala' (*Dievas kartais pavelt velinui žmogų apsėsti* 'Bóg niekiedy pozwala diabłu opętać

człowieka'), prt. *pavėlė*. Zob. też *vėlyti*. Odpowiedniki bśł.: łot. *izvēlēt* 'zapragnąć, życzyć sobie; wybierać', refl. 'wybierać sobie', *pavēlēt* 'użyczać, pozwalać; pozostawiać do uznania', bibl. 'rozkazywać'; scs. *veljō, velēti* 'chcieć, pragnąć; rozkazywać', sñ. *velim, velēti* 'rozkazywać, polecać', ros. *veljū, velět* 'kazać, rozkazywać', czes. *velet* przest. 'chcieć', dziś 'dowodzić, rozkazywać'. Zob. BSW 348, REW I, 180, LEW 1220, ALEW 1214. Do pie. **uelh₁*- 'wybierać, woleć' ⇒ 'chcieć' (LIV² 677), por. łac. *volō, velle* 'chcieć, pragnąć, pożądać' (3 sg. prs. *volt, vult* 'chce' < **uelt* < **uélh₁-ti*), sti. *vrñāti* 'wybiera, woli, daje pierwszeństwo', *váraḥ* m. 'pragnienie, wybór', goc. *wiljan*, stwn. *wellen*, nwn. *wollen* 'chcieć' (pgerm. **weljan-*), stwalij., bret. *gwell* 'lepszy'. — SZ *vil-*: *viltis* 'ufać' (zob.). — SO *val-*: werbalny refleks **valstyti* jest poświadczony postwerbalnym rzeczownikiem *valstas* stlit. 'wola' (zob.); zob. też *valià*. — W słowiańskim utrzymał się iteratyw na SO, por. scs. *voljō, voliti* 'chcieć, woleć, wybierać', sch. ekawskie *vōliti* 'kochać, lubić', ros. przest. *vóliti* 'pragnąć, chcieć', czes. *volit* 'woleć, dawać pierwszeństwo, wybierać', *svoliti* 'wybrać', *povoliti* 'pozwolić', stpol. *zwolić* 'wyratować, ocalić', pol. *pozwolić* 'zgodzić się' (ale simplex *woleć* 'dawać pierwszeństwo'; zastąpiło stpol. *wolić*; por. stbłr. *voleti* 'pragnąć, chcieć'). Do pie. **uolh₁-éje-*, por. sti. *varáyati* 'wybiera', goc. *waljan* 'wybierać' (do *wili* 'chcę'), nomen orm. *gol* 'złodziej' < pie. **uolh₁ós* (por. lit. *nuvilti* 'oszukać, zwieść, zdradzić').

vėlti II, *veliù* (war. *velù*), *vėliau* 1. 'płatać, wikłać, kudłać, czochrać włosy' (refl. *vėltis* m.in. 'o włosach na głowie: zbijać się w kłęb, kołtunieć'), 'wić gniazdo', 2. 'zbijać namoczoną wełnę na pilśń, spilśniać ją, folować', 3. 'gnieść, miętosić (ubranie, pościel)', 4. 'bić kogo, uderzać', 5. 'robić coś z wysiłkiem, z trudem', 6. 'puszczać wiatry, psuć powietrze', 7. przen. 'kręcić, nie mówić wprost, nie mówić prawdy'. Odpowiednik łot. *vēlt, vēlu, vēlu* 1. 'przewracać; obracając toczyć, np. beczkę' (por. lit. *voliōti*), 2. 'folować sukno', 3. 'bić, uderzać'. — Cps. *apvėlti* 'obracając oblepić czym, posypać czym; zmiąć ubranie; obić kogo', *atvėlti* 'odkroić; przywieźć, przynieść; urodzić dziecko', *išvėlti* m.in. 'wybić ze stawu, zwichnąć', *įvėlti* 'coś ciężkiego podnieść, przewrócić, wnieść, wrzucić', *nuvėlti* 'zbić wełnę na pilśń, wojłok', *pavėlti* 'sfolować; nabić sobie odcisk; ubić, zarżnąć świnie', *privėlti* *klaidũ* 'narobić błędów', *suvėlti* 'spilśnić, sfolować sukno; pokudłać, powikłać', *suvėlti* *lizda* 'uwić gniazdo', *suvėlti* *pūslēs* 'nabawić się pęcherzy (na ręce, nodze)'. Refl. *vėltis, veliūs, vėliaus* 'wplątywać się, wikłać się, więznąć; kudłać się; mocować się; płatać się pod nogami', też 'oblapywać się' (*Bernai vėlias su mergom*), 'powoli pracować, chodzić bez celu, płatać się pod nogami, przeszkadzać', *apsivėlti* 'oblepić się, pokryć się (np. puchem, żdźbłami), lepiąc się przywierać do czego (o błocie, cieście); zaniedbać się, opuścić się; pouczyć się, podkształcić się', *įsivėlti* 'wplątać się, wczepić się', *išsivėlti* 'rozwinąć się, nabrać ciała', *susivėlti* 'rozczocharać się, splątać się; zgnieść się; uwić sobie gniazdo', też 'pokłócić się'. — Drw. werbalne: *velėti* m.in. 'bić pralnikiem; uderzać w dzwon'; ze SO *val-*: *valyti* 'czyścić, zbierać z pola', *vālstyti* 'czochrać wełnę, folować sukno; zagniatą ciasto'. — Opisana paleta znaczeń skłania do przypuszczenia, że litewski pwk. *vėl-C* jest kontynuantem nie jednego, lecz dwóch pierwiastków odziedziczonych, mianowicie 1. pie. **uelh₃*- 'uderzać, bić, zabijać' (LIV² 679, por. het. *ualḥanzi* 'uderzają', łac. *vellō, -ere* 'skubać, obskubywać, obrywać'), 2. pie. **uelH-* 'toczyć się, walać się' (LIV² 677, ALEW 1215, por. goc. *walwjan*, stwn. *wallan*, stisl. *velta*). Być może trzeba by to przypuszczenie rozszerzyć na cały kompleks bałto-słowiański. Zob. też BSW 349, LEW 1221. — Postverbalia ze SE *vel-*: *susivelimas plaukų* SD «goździec» ['kołtun, rodzaj strupa na głowie, powstałego ze zbitych w kłęb włosów', por. niżej *sāvēlēs, sāvalos*], *velėkis* 'kłębek splątanej wełny; zlepione włosy, kołtun; lichey, wąski pas ziemi', *velėna* zob.), *vėlenas* 'wał, walec, cylinder; zwój tkaniny, bela; kijanka do prania; urządzenie do młócenia', *velanas* SD «wał krosienny» (zob. niżej *vėlenas*), *velenėlis* 'walec do nawijania tkaniny', *vėlsena* gw. 'cios, uderzenie' (neosufiks,

por. *málsena*, *pilsena*), *velùdē* ‘warsztat do filcowania wełny’. Por. łot. *veldināt* ‘zbijać, wikłać’ (⇒ *vēlde* ‘wyległe, powalone zboże’), *veļamais* ‘pałka do bicia’. — Neoosn. *velt-* (← *vēltas* ‘splątany, spilsniony’, por. *maknos suveltos* SD «kudłaciny, kudły»): *vēltena* a. *vēltana* ‘rozczochrane włosy; rozczochranić, niechluj, niezgula’ (neosuf. *-ten-*, wyodrębniony w typie *ùitena* : *ùiti*, *sviltēnos* : *svilti*), *veltinīs* (zob. *veltīniai*), *veltūvai* m.pl. ‘maszyna do folowania’, *veltūzas* ‘niechluj’ (por. *terliūzas*, *plepūzā*). Por. łot. *vē!ltava*, *vē!ltaves* ‘folusz’. — Cps. *mīlvelis* ‘napędzany wodą młyn do spilsniania sukna, folusz’ (por. *mīlas*), war. zdysymilowany: *mīlveris* (por. *dirgēlē*); *šūdvelis* ‘pies, który zżera odchody’ (por. *šūdas*). — WSE *vēl-*: *vēliau* (prt.), drw. *nūovēlos* f.pl. ‘resztki wełniane, które odpadają przy folowaniu’, *vēlējas* a. *vēlikas* ‘pilsniarz, sukiennik’, *vēlyklā* ‘warsztat do filcowania wełny, folusz’ (*Milus veldavo, prie malūnais vēlyklū turēdavo*), *vēlyklē* ‘maszyna spilsniająca’ (*mīlo vēlyklē*), *vēlinīs*, acc.sg. *vēlinī* ‘wojłok’, *sāvēla* (zob.), *susivēlēlis* ‘ten, co ma włosy zbite w kołtun’. Cps. *kaltūnvēle* (zob. *kaltūnas*), *kūtvēla* (zob. *kūtis*), *tūbavēlys* SD «pilsniarz», SD¹ «gręplownik» (syn. *šepavalas*), por. *tūbas*; *vēlmalūnis* ‘folusz’ (dosł. ‘młyn do folowania’, por. *malūnas*). — SZ-V *vil-*: łot. *vilāt*, *-āju* ‘obrać w palcach, zagniać ciasto; wałkować, tarzać’, *vilātiēs* ‘tarzać się, np. o koniu’, *vilināt* a. *viļināt* ‘toczyć, taczać’, nomina: *viļaka* ‘miejsce w zbożu wygniecione przez tarzające się zwierzę’ (war. *viļaks*, *viļaklis*, *viļāknis*), *viļakņi* m.pl. ‘drewno do przygniecenia lnu w moczydle’. Por. psł. **ob-vīlū* ‘owalny’ < pbsł. **ap-ūil-* (s.v. *apvalūs*). — SO-C: *vālstyti* (zob.). — SO-V: *valyti* (zob., tam też postverbalia z *val-*). NB. W słowiańskim psł. **voliti* zostało zastąpione przez **valiti* ‘przewracać, obalać, toczyć’ pod wpływem intensivum ze WSO **valjati* (sę) ‘przewracać (się), walać (się)’. Por. scs. *valiti sē* ‘tarzać się’, ros. *valit’sja* ‘padać, walić się’, *valitb* ‘obalać, zwalać; wycinać drzewa’ (*valēž* ‘powalony las’), czes. *valit* ‘toczyć’, pol. *walić* ‘uderzać mocno, powodować upadek, burzyć’. Zdaniem Vaillanta III, 429 motywem zmiany była groźba konfliktu homonimicznego z czas. *voliti* ‘wybierać’ (zob. *vēlti* I). Zob. też Borys 676n., Anikin 6, 27n. — WSO *vol-* < **uāl-*: *volióti* (zob.).

veltīniai, *-iū* 2 p.a., *veltīniaĩ*, *-iū* 3 p.a. m.pl. ‘wysokie buty zrobione z wojłoku, filcu, walonki’ — pluralizacja wyrazu *veltinīs* 3 p.a. ‘wojłok, filc’ (war. *veltīnis* 2 p.a.), dosł. ‘filce’. Ten ostatni był pochodnikiem na *-in-* od neoosn. *velt-*, wyabstrahowanej z *vēltas* ‘splątany, spilsniony’, participium prt. pass. od *vēlti* II (zob.).

vēltui adv. 1. ‘darmo, daremnie, na próżno’, 2. ‘za darmo, bez zapłaty, bezpłatnie’, war. *vēltu/vēltu*, *vēltuo*, *vēlt*. Por. adi. *vēltas* a. *vēltas* 1. ‘darmowy, bezpłatny’, 2. ‘tani’, 3. ‘daremnny, bezowocny, bezcelowy’, ⇒ *veltaĩ* adv. ‘tanio’ (*Kamendorius velčiau laidoj[a] už kleboną* ‘Ksiądz wikary taniej chowa niż ksiądz proboszcz’). DP <*wēltái*> ‘marnie’. LEW 1221n. i ALEW 1214: do *vēlti* I ‘pozwalać, woleć’, SZ *viltis* ‘mieć nadzieję’. — Cps. *pūsvelčiui* adv. ‘za pół darmo, za bezcen’ (por. *pūsē*), *veltēdis* a. *-ēdys* ‘darmozjad, próżniak, nierób’ (por. *ēd-*; możliwa kalka z ros. *tune-jádec*, *darmo-éd*, pol. *darmo-zjad*, por. GJL II, § 14); odpowiednik łot. *vēltēdis* ob. *vēltēdājs* ts. Vb. denom. *veltāuti* a. *veltinēti* ‘usiłować dostać co za darmo’.

vēlūs, *-i* 4 p.a. ‘późny, końcowy, kończący się’, *vēlūs laiķas* ‘późna pora’, *vēlūs svēčias* ‘późny gość’ (tj. spóźniony, późno przychodzący). Odpowiednik łot. *vēls*, *vēļš* ‘późny’. Bez etymologii, zob. LEW 1222, ALEW 1216. Pwk. *vēl-* może być pochodzenia werbalnego, por. *vēliau* jako prt. do *vēlti* II. Por. zwłaszcza użycie formy zwrotnej *vēltis*, 3 os. prs. *vēl(i)as* w następujących znaczeniach: 1. ‘ociągać się, wolno pracować’ (*Jos darbai velas*, t.y. *nenudirba greitai* ‘Ona wolno pracuje’), 2. ‘obiąć się bez zajęcia’, 3. ‘przeszkadzać w czymś’, 4. ‘zaniedbać się, opuścić się, stać się leniwym’. Paralele onomazjologiczne: włos. *tardi* adv. ‘późno’ wobec łac. *tardē* adv. ‘powoli’, *tardus* ‘powolny, opieszły, leniwy’; sch. *kasno* adv. ‘późno’, *kasan* ‘późny’ wobec cs. *kūšnū* ‘powolny’ (por. Buck 961n.). — Drw.

vėlimas: *vėlimas svėčias* ‘późny gość’ (adv. *vėlimai* ‘późno’), *vėlyvas*: *vėlyvas pavasaris* ‘późna wiosna’ (war. *vėlybas*), *vėlai* adv. ‘późno’ (*Vėlai grįžau namo* ‘Późno wróciłem do domu’), *vėlù* adv. ‘późno’ (*Jau vėlù, reik guldytis miego* ‘Już późno, trzeba się kłaść spać’), *vėlumà* ‘późna pora’. — Vb. denom. *vėlinti* ‘spóźniać się’ (por. łot. *pavēlināt* ‘opóźnić’), *vėlūiti*: *nusivėlūju* ‘spóźniam się’, ⇒ *vėlūi-stas* ‘późny, spóźniony’ ⇒ reanaliza: *vėl-* + *-uist-*; war. sufiksalny z *-ūst-*: *vėlūstas* (por. *mergūtis* ob. *mergūtis*); war. z insercją *k*: *vėlūkstas*; *vėluoti* ‘spóźniać się’ (⇒ *vėlāvimasis* ‘spóźnienie, opóźnienie’), por. łot. *vėluotiēs* ‘spóźniać się’. Neoosn. *vėluo-*: *vėluotas* ‘późny, spóźniony’ (⇒ *vėluostas* ts.).

vėlvė 2 p.a. ‘sklepienie nad drzwiami, nad otworem pieca chlebowego’ (*Duonkepis pečius su velvė* ‘Piec chlebowy z «velvė»’) — zapoż. z łot. *velve* ‘sklepienie’ (← śrdn. *welve*), por. Jordan 108. — War. *vėlvunga* ts. (Pagėgiai, rej. Šilūtė). Geografia wyrazu wyklucza hipotezę złożenia **velv-anga* (por. *pėčangė* ‘otwór pieca chlebowego’) ze wsch.-lit. refleksm *unga*. Mamy tu raczej drw. sufiksalny na *-ung-* jak np. w *vėtrunga* ← *vėtra* (por. też germanizmy *kantūnga*, *kardūnga* i *vėlbungas*). — Vb. denom. *velvēti*, *-ju* ‘murować sklepienie’ (por. łot. *velvēt* ts. ← śrdn. *welven*), *suvelvēti*: *Kumet duobos pečiaus šonai yra gatavi, suvelvē[ja] pečiaus lubas*. War. suf. *velvūoti* (por. syn. *velbūoti* s.v. *vėlbungas*).

vėmti, *vėmiù* (war. *vemù*, *vėmstu*), *vėmiau* ‘wymiotować, zwracać pokarm, rzygać’. SD¹ *vėmiu* «wracam» (syn. *verčiu*). Refl. *apsivėmti* ‘obrzygać się’ (*apsvėmė kai kiaulė* ‘zanieczyścił się wymiotami jak świnia’, Otrębski 1934, 363), *susivėmti* ‘zwymiotować’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *veņt*, *vemju*, *vėmu* ‘wymiotować’, stpr. wymś GRH, *wimbmis* GRG 37 «Speien» (por. lit. *vymà*, *vėmà*, *vėmis* ts.). Akutowane *vėm-C* kontynuuje pie. **uēm_{h1}-C* ‘wymiotować’ (LIV² 680, ALEW 1216), por. sti. *vāmiti*, gr. ἐμέω ‘wypluć, zwymiotować, wyrzucić; mieć nudności’ (**uēm_{h1}-iō*), ἐμετος m. ‘wymiotowanie, wymioty’ (**uēm_{h1}-eto-*), łac. *vomō*, *-ere* ‘wymiotować, wypluwać; zionąć’, stszw. *vami* m. ‘wstręt, obrzydzenie’. Pierwotne praesens litewskie należy odtworzyć jako **vemu* (por. gw. *vemù*) < pie. **uēm_{h1}-e/o-* (transponat). Gdyby suf. **-iē/o-* był odziedziczony (pie. **uēm_{h1}-iē/o-*), to litewski refleks brzmiałby *†vėmiu*. Pierwotny infinitivus miał pewnie postać **vīmti* (zob. Villanueva Svensson, *Balt LII*:2, 2017, 275). — Drw. na SE: *vėmdinti* a. *vėmdyti* caus. ‘zmusić do wymiotów, wywołać u kogo wymioty’ (łot. *vėmdināt* ts.). Nomina: *vėmalas* ‘wymioty, torsje’, pl. *vemalai* ‘wymiociny; niesmaczny napój, zupa’ (war. *vemelai*). — Neoosn. *vemd-*: *susivėmdinėti* ‘zwymiotować, wyrzygać się’. Wyraz *vėmdalas* DP ‘plugastwo, zwrócenie’ można tłumaczyć na dwa sposoby: 1° jako drw. na *-al-* od neoosn. *vemd-* (por. ŽD 172), 2° jako drw. od *vėmti*, urobiony neosuf. *-dal-*, który wyabstrahowano w typie *spjāudalas* ‘plwocina’ ← *spjāuti*. Mało jest prawdopodobne ujęcie GJL II, § 176, według którego *vėmdalas* powstało «z przekształcenia wyrazu *spiaudalas...* pod wpływem *vėmti*». — Neoosn. *vemst-* (← *vėmsta*): *vėmstyti* ‘wymiotować przez dłuższy czas’. — WSE *vėm-*: *vėmiau* (prt.), drw. *vėmauti* ‘wymiotować’, *vėmióti* ‘wymiotować po trochu’. Nomina: *vėmà* ‘wymioty’ (*Verta ant vėmōs* ‘Zbiera się [komu] na wymioty’), *vėmalaĩ* m.pl. ‘wymiociny’, war. *vėmelaĩ* (por. *spjāudalaĩ* ‘plwociny’), *vėmalas* SD¹ «wracanie» [‘wymiotowanie’], *vėmėjas* n.agt. ‘kto wymiotuje’, SD «bluy», *vėmikas* ‘kto wymiotuje’, *vėmimas* a. *vėmimas* ‘wymiotowanie’ (zdrob. *vėmimėlis* ‘wymioty u dziecka’), *vėmimas* SD «womit, womitowanie», *vėmis* ts. (*Vienu vėmiù išvėmė* ‘Za jednym razem zwymiotował’). — SZ *vīm-*: *pravīmti*, *-vīmstu* (war. *-vymù*), *-vimaĩ* ‘zacząć wymiotować’, *vīmdyti* (zob.). — WSZ *vym-*: *vymà* 4 p.a. ‘wymioty’ lub *vymas* 2 p.a. ts. (KRŽ). Paralele: *bylā* ← *bilti*; *pylā* ← *pilti*. — SO *vam-* jest słabo poświadczony, por. *vāmčioti* ‘wymiotować’, może też **vamstyti*, o ile zmienione na *vėmstyti* (zob. wyżej). Nomen *išvamos* f.pl. ‘wymioty, wymiociny’ może być postwerbalną pamiątką po iter. **išvamyti* (por. *išvalos* ← *išvalyti*).

veñčiavoti, *venčiavóti*, *-ju*, *-jau* stlit., gw. 1. ‘o księdzu: sprawować obrzęd zaślubin,

dawać ślub, udzielać ślubu' (*Kunigas nespėjo nei suvenčiavoti, tai anie jau ir baras* 'Ksiądz jeszcze nie zdążył dać im ślubu, a oni już się kłóć'), 2. 'o mężczyźnie: poślubić kobietę'. Refl. *susivenčiavoti* 'związać się ślubem małżeńskim', DP 'złączyć się' — z innowacyjnym sufiksem *-avo-* zamiast *-o-* zapożyczone ze stbłr. *venčati* 'sprawować obrzęd zaślubin; koronować', por. błr. *vjančacь, -āju, -ąje* 'udzielać ślubu', dosł. 'wieńczyć' — o ślubie wedle obrządku prawosławnego, gdy nad głowami nowożeńców trzyma się wieniec lub koronę (TSBM). Wtórne *-avo-* też w *koliavóti* $\Leftarrow$ *kólioti* i *koravoti* $\Leftarrow$ *koróti*. Spodziewana transpozycja *venčióti(s)* $\Leftarrow$ stbłr. *venčati(sja)* zostawiła ślad w *vinčiótis* ZTŽ 'brać ślub', poza tym w derywacie stlit. *venčionystė* BRB 'ślub małżeński, małżeństwo, Ehe'. NB. Neoosnowę *venčion-* wyabstrahowano z zapożyczenia **venčio-nė* f. $\Leftarrow$ stbłr. *venčanьe, venčanie* n. 'cerkiewny obrzęd ślubu' (por. błr. *vjančanne*). — Jest jeszcze wsch.-litewski wariant ze zmianą *nč > nš*: *vinšavóti* 'nakładać wieniec, wieńczyć', por. *Kai prieina in duris i patinka, tai tada jau baigia dainą i ją vinšavoja su tuo vainiku* 'Kiedy podchodzą do drzwi i spotykają, to wtedy kończą śpiewać i nakładają jej wieniec'. — Formacja białoruska kontynuuje psł. **věničati* (por. ros. *venčatъ*, ukr. *vinčaty*), to z kolei jest iteratywem w stosunku do **věničiti* 'wieńczyć', tj. 'nałożyć wieniec na głowę' (od **věničī* 'wieniec, wianek'). Por. Brückner 610 (s.v. *wianek*), Anikin 6, 252n. — War. *viñčiavoti, vinčiavóti* oddaje błr. gw. *vinčacь, -āju* 'udzielać ślubu, zaślubiać' (por. ZS 63), *susiviñčiavoti* 'pobrać się, połączyć się węzłem małżeńskim' (war. *susivinčiūiti*). — NB. SLA 235, za nim LEW 1222n. mylnie zakładali przejęcie polskiego czas. †*wieńczować, wieńcować*. LKŽ XIX, 452 podał formę pol. †*winczować* jako źródłową, zresztą w jednym wierszu z błr. *vinšavacь, -ųju* (co pochodzi z pol. *winszować, -uje* 'składać życzenia, gratulacje' $\Leftarrow$ nwn. *wünschen* i z 'dawać ślub' nie ma nic wspólnego). — Drw. *venčiavõnė* a. *vinčiavõnė* 'ślub małżeński, małżeństwo' (rodzime; brak stbłr. świadectwa), $\Rightarrow$ *venčiavon-ỹstė; vinčiavótinis žiedas* 'obraczka ślubna'; *vinčiavota motė* SD «ślubna żona» (por. Borowska 433). — Drw. wsteczne: 1. *veñčiava, viñčiava* 'ślub kościelny' (*Važiavo ant viñčiavos į bažnyčią* 'Pojechali na ślub do kościoła'), por. *maliavõnė* $\Rightarrow$ *māliava*; 2. *viñčius* 'ślub kościelny' (*Penkiolika padvadų važiavo viñčiūn* 'Piętnaście podwód jechało do ślubu'. *Jo duktė gyvena be viñčiaus* 'Jego córka żyje [w związku] bez ślubu').

veñdyti, veñdiju, veñdijau gw. 'wędzić (kielbasy, słoninę, ryby, sery)' — zapoż. ze stbłr. **vėnditi*, por. błr. *vėndzicь, -džu, dzicь*, gw. *vándzicь* (PZB 1, 383) $\Leftarrow$ pol. *wędzić, -dżę, -dzi* (ĖSBM 2, 296). Warianty z *-dz-* i *-z-*: *veñdzyti, veñzyti*; z substytucją sufiksu *-in-* za *-y-*: *veñdinti, veñdzinti*. — Drw. *vendaunià* 2 p.a. 'wędzarnia' (neosuf. *-aunia*, por. nomina loci *ledaunià, valaunià, vazaunià*), *vendzēlis* a. *vendzyklà* 'wędzarnia'. — Sb. *vendziōnka* 'wędzarnia' $\Leftarrow$ błr. *vandzōnka* przedstawia przesuwkę od znaczenia błr. 'wszelkie wytwory z mięsa, które się wędzi', zob. PZB 1, 280. Por. błr. liter. *vjandljárnja* 'wędzarnia'.

veñgrai, -ų 2 p.a. m.pl. 'Węgrzy' (DP gen.pl. *Wėgru*, dat.pl. *Wėgramus*), rzadko *vengriėji* m.pl. (*rytoj iškeliausim į vengrujų žemę* 'jutro wyruszymy na Węgry', dosł. 'do ziemi Węgrów') — zapoż. z pol. *Węgrzy*, gen.pl. *Węgiei* (kraj *Węgry*), zapewne przy pośrednictwie błr. *venhr*, pl. *vėnhry* (stbłr. *venkgrь, vengrь*, pl. *venkgrove*), por. ros. gw. *vengr* (przest. *vengérec*, por. błr. *venhėrac*). Ze słowiańskiego też łot. *vengeri* 'Węgrzy'. — Wsch.-lit. *viñgras* lub *viñgrius* 'Węgier, Słowak' (zob. ZS 63). SD: *Vingrių žemė* «węgierska ziemia, Pannonia inferior, vngaria vel hungaria», *Vingris* «Węgrzyn, Pannonius, Hungarus». Osobno zob. *ungurai*. — Nazwa etniczna, o której mowa, uległa apelatywizacji w formach *veñgras* 2, 4 p.a. (*viñgras*), *veñgris* 2 p.a. i *veñgrius* 2 p.a., por. 1° przest. 'wędrowny handlarz galanterią i lekarstwami, handlarz domokrażny' (*Ateidavo tokie veñgriai ir nešiodavo vaistus* 'Przychodzili tacy Węgrzy i przynosili lekarstwa'), wsch.-lit. *viñgrius* (ZS 63): zapoż. z błr. gw. *vėnhar*; war. *vėnhra* c., por. ĖSBM 2, 296), 2° gw. 'kastrowiec koni' (*Vengrai, būdavo, eina eržilų romyt* 'Kiedyś Węgrzy chodzili kastrować konie'). Zob. też

POLŽ 668. Vb. denom. *vengráuti* ‘być wędrownym handlarzem; być kastratorem’, *vengrinti* b.z.a. ‘kastrować’. — Nazw. *Veñgras*, *Viñgras*, drw. *Vengrỹs*, *Vingrỹs*, *Vingris*, *Vengraitis*, *Vengráuskas*, *Vengrāvičius*. N.m. *Veñgriai*, *Vengriai*, *Veñgriškis* 2x, *Vengriškis*, *Pavengrỹs* 2x. Zob. też *veñgrinas*.

veñgrinas 1 p.a., *vengrinas* 2 p.a. 1. przest. ‘wędrowny handlarz galanterią i lekarstwami’ (jest to synonim wyrazu *veñgras*, zob.), 2. ‘wino węgierskie, tzw. węgrzyn’ — zapożyczenie 1° z pol. *Węgrzyn* ‘Węgier’ (por. stbłr. *venkgrinъ* ‘Węgier’), 2° z pol. *węgrzyn* ‘stare wino węgierskie’. Zob. też *veñgrai*.

véngti, *véngiu*, *véngiau* ‘unikać, strzec się czego, chronić się przed czym, stronić od kogo, czego, uchylać się, wykręcać się’. War. akc. *veñgti*. SD¹ *vingiu* «ociągam się» (syn. *atsitraukinėju*), SD «lenię się, ciężko mi co czynić; nieochotnym iestem» (syn. *tingiu*), «ociągam się». Cps. *išvéngti* ‘uniknąć czego’ (*Jei kumelė gimei, pavalkų neišvéngsi* ‘Jeśli urodziłeś się kobyłą, [to] chomąta nie unikniesz’), *nuvéngti* ‘uniknąć’, tr. ‘usunąć, oddalić; ukraść’, DP ‘ujść, ustrzec się, uchronić się, uwarować się, być wolnym’, *privéngti* ‘unikać, lękać się’. Odpowiednik łot. gw. *veñdzēt*, *-ēju* ‘pleść brednie’. — Drw. *véngēti*, *-ju*, *-jau* ‘unikać, wystrzegać się’ – rzadki przykład intensivum z suf. *-ē-* i brakiem apofonii (paralela: *tepēti* ⇔ *tēpti*, zob. też GJL II, § 622). Nomina: *neišvéngiamas* ‘nieunikniony, nieuchronny’, *vengrūs* ‘leniwy, gnuśny’, SD: *vingimas* «nieochota» (syn. *tingystė*), «ociąganie się», *su vingimu* «ociągając się». — Neoosn. *vengėj-*: *vengėjas* ‘kto robi uniki; kto unika pracy’, SD *vingėjimas* «zbranianie się czego». — Litewski pwk. *veng-* zestawia się z takimi refleksami germańskimi, jak stwn. *winken* ‘mrugać oczyma’, SO stwn. *wenken* ‘chwiać się, uginać się’ i wywodzi z pie. **ueng-/ung-* ‘giąć (się), krzywić (się)’, por. LIV² 682, BSW 350n., LEW 1223, ALEW 1216n. Lit. akut musi być wtórny. — SZ *ving-*: *vingis* (zob.). — SO *vang-*: *vangytis* ‘unikać, wykręcać się, sprzeciwiać się’, *vángstyti* (zob.). Nomina: *atvangà* (zob.), *vangà* ‘strach, bojaźń’, *vangūs* ‘leniwy, opieszły, ociężały, powolny (koń, wół); budzący lęk, straszny; trudny do wyleczenia; niesmaczny (o piwie)’, ⇒ *vanginỹs* ‘leń’; *vangimas* ‘lenistwo, ociężałość’. Por. łot. kuroń. *vanga* ‘ucho, kabłąk u naczynia; pętla, pętla w siłkach’. — Do *vangūs* jest war. v-mobile: *angūs* 4 p.a. ‘leniwy; twardy, trudny do młócenia; trudny do zabicia (o psie); wytrzymały, wytrwały; niewybredny’ (por. *ánta*, *anduõ*, *olungẽ*). Drw. *ángis* ‘leń’.

vénios, *-iū* 1 p.a. f.pl. gw. ‘słabe siły żywotne, siły na wyczerpaniu’, NDŽ ‘schwache Kraft’ (*Vyras menkų véniū* ‘Słaby mężczyzna’. *Ligonis menkų bėra véniū* ‘Chory goni już resztkami sił’). War. *vénys* 1 p.a. (*Nieko iš jo, bet tik vénys*). Bez etymologii; brak w LEW. — Pwk. *vén-* może kontynuować alternant na wzdłużonym stopniu *e* od rdzenia pie. **uēn-* ‘uderzyć, zranić’, zob. IEW 1108. Por. formację na SZ, pie. **uēn-tó-* ‘ranny, zraniony’ w pgerm. **wun-da-*: goc. *wunds*, stang. *wund*, stwn. śrwn. śrdn. *wunt* ‘zraniony’ (EWD 1583). Możliwe, że pierwotny zwrot *meñkos vénios* oznaczał ‘źle gojące się rany’. Jeśli tak, to należałoby tu dodać nazwę rośliny leczniczej *vénýčia* ‘widłak, Lycopodium’, war. *vénýté* (bo wiadomo, że pyłek z widłaka sprzyja zrastaniu się tkanek, przyspiesza zasklepienie się ran).

vénteris, *-io* 1 p.a., *veñteris* 1 p.a., *venterỹs* 3 p.a. 1. ‘więcierz, sieć rybacka o lejowatym kształcie, spleciona z przędzy lub wikliny, napięta na obręczach; żak’ (m.in. SD <winteris> «więcierz»), 2. ‘zły duch’ (w złożeńiach, np. *Kad tave venteris paspirty!*). Inne war.: *véntaras*, *veñtaras*, *véntaris*, *ventarỹs*, *vénterė*, *venterẽ*, *vénterius*, *véntierius*. Odpowiednik łot. kuroń. *veñteris* ‘Setznetz, Setzkorb’. Niezupełnie jasne. Zdaniem LEW 1224 ma to być drw. z suf. *-erĩa-* od osnowy **vent-* jak w łot. *viēte* ‘rózga, pręt’ i vb. denom. *viētēt* a. *viētēt*, *-ēju*, wsch.-łot. *ventēt* ‘bić, uderzać’ (dosł. ‘wymierzać komu różgi’). Podobnie ALEW 1217. Względy apofoniczne zalecają powiązanie *vénteris* z wyrazem *vánta*

‘miotółka brzozowa do chłostania się w łaźni’ (zob.) jako formacją na SO *vant-*. Būga, RR II, 648 postulował pwk. pie. **uen-t-* ‘zginać, związać, splatać’, goc. *wandus* ‘witka, pręt do wyplatania’, stang. *windel* ‘kosz’. — Zapoż. litewskie w stbłr. *venter̃s* (XVI w.), błr. *vėncer*, *vėncar*, ukr. *vjater*, *jatir* [‘siatka’], ros. *vėnter̃s*, ros. gw. *vjater(b)*, *vjātir̃s*, pol. gw. *więcierz*. Por. Būga, RR II, 323n., REW I, 183, 245, Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 52 = Urbutis 2009, 360, Laučjute 10, Anikin 6, 248n.

ventròbai 2 p.a., *ventriòbai* 2 p.a. m.pl. gw. 1. ‘wnętrzości’ (*Žarnos visos, visas vidurių surėdymas: širdis, kepenys, plaučiai, inkstai, tai ventriòbai* ‘Wszystkie kiszki, wszystkie organy wewnętrzne: serce, wątroba, płuca, nerki, to «ventriobai»’; też w złorzczeniu: *Kad tau išeit ventròbai!* ‘Żeby ci wyszły wnętrzości!’), 2. ‘brzuch, przód ciała’ — zapoż. z błr. gw. *vantróby*, *vontróby* f.pl. ‘wnętrzości, flaki’ (*Vypotrošyli vse vontroby* PZB ‘Wypatroszyli wszystkie wnętrzości’), obok czego sg. *vantróba*, *vėntróba* ‘wątroba’ ← pol. *wątroba* ‘iecur’ (PZB 1, 281, ĖSBM 2, 53). War. *vantròbos* ZTŽ, *jentròbai*.

venzènijs 1 p.a. wsch.-lit. ‘więzienie’ (ZTŽ) — zapoż. z pol. *więzienie*, -ia n. War. *vendzènijs* (ZTŽ) pokazuje wstawne *d* do grupy *n-z*, podobnie w *Andzelmà* i *bendzinas* (LD § 241).

veñzlas 4 p.a. gw. 1. ‘złożone razem i związane przedmioty, wiązka (chrustu)’, 2. ‘węzelek, tłumok, tobołek’ (*Susrišiu viską venzlañ ir parnešiu* ‘Zwiążę sobie wszystko w «venzlas» i przyniosę’), 3. ‘pęk, zwój przędzy, pakuł’ (*Sesuo atanešė veñzlą pakulų, tai dabar ir verpiu* ‘Siostra przyniosła mi pęk pakuł, więc teraz przędę’) — zapoż. z pol. *węzeł*, -zła m.in. ‘pęczek, wiązka; pęk, zwój; zawiniątko, toboł, tłumok, paka, paczka’, pl. *węzły*, *węzelki* ‘kluczki, kokardki, pętelki; gatunek dziergania’ (Sw VII, 527). Stbłr. polonizm z XVII w. *venzel̃s*, zdrob. *venzelek̃s* jest poświadczony tylko w znaczu. ‘pętelka na guzik przyszywany do kontusza’ (por. HSBM 3, 104; pominięte w ĖSBM). — Zdrob. *venzelkas* DVŽ, ZTŽ ← pol. *węzelek*, -lka. Z substytucją sufiksu: *venzlēlis*, *venzlūkas*. Błr. polonizm *vanzėlak*, -lka ts., war. *vandzėlak* (ĖSBM 2, 52) pokazuje wtórny wokalizm *a(n)*, podobnie jak np. *vandzic̃s* ← pol. *wędzić* (por. *veñdyti*).

vèpris, -io 2 p.a. žm. ‘prosię’ — zapoż. z łot. *vepris* ‘wykastrowany wieprz’ (por. LKŽ XVIII, 725). War. fleksyjny: *vėprius*, -iaus. Wyraz łotewski jest odziedziczony, por. odpowiedniki: 1° psł. **veprī*, scs. *veprī* ‘dzik, odyniec’, ros. *vepr̃s*, -rja, błr. gw. *vapér*, *vjáper* ‘wieprz’ (błr. liter. *vjapruk̃*, *vepruká*), czes. *vepr̃* ‘wieprz, świnia’, pol. *wieprz*, -a, ← pbsł. **uepr-ja-* (ME IV, 538, Bsw 351, ESJS 1044), 2° pgerm. **ebura-* m. ‘samiec świni, kiernoz’, por. stang. *eofor*, śrdn. *ēver*, stwn. *ebur*, nwn. *Eber* m. (EWD 258, Kroonen 114). Būga, RR II, 648n. nie wykluczał, że *vepris* może być sławizmem. Pierwiastek werbalny jest utrzymany w wed. *vápati* ‘sieję, rozprasza; wyrzuca nasienie’ nasuwa przypuszczenie, że **uep-r-* miało znaczu. etym. ‘zapładniacz’ ← ‘wyrzucający nasienie’ (por. *veřšis*). Por. IEW 1149, s.v. **uep-* 2 ‘werfen. streuen’. — W lit. onomastyce zachowały się pewne ślady po zanikłym sb. **vėpris* lub **vepr̃ys*, por. 1° n.m. *Vėpriai* (miasteczko i wieś w rej. Ukmergė, por. łot. n.m. *Veprī*), 2° nazwy jezior *Vepr̃ys*, *Veprinis*, *Vėprynas*, *Vepr̃iskiai* 2x. Do tego stpr. n.m. *Weppren*, *Wepers* (AON 199).

vèpti: *išvempū*, -*vepaū*, -*vėpti* ‘rozdziawić się, stanąć z otwartą gębą’. Przypuszcza się derywację od pwk. **uep-/up-* ‘odchyłać się, krzywić się’, dla którego są pewne nawiązania germańskie. Por. stisl. *vāfa* ‘odwisać, chybotać’, *vafla* ‘chwiać się, chybotać’, śrwn. *wabelen* ‘krzątać się’, szw. *vāp* ‘głupiec’ (LEW 1224). — Drw. *vepčióti* ‘wykrzywiać twarz; mówić niewyraźnie; mówić głupstwa, paplać’, *vepsėti*, *vėpsi* ‘wykrzywiać wargi; poruszać wargami, cicho mówić; dużo mówić, paplać’ (por. *trepsėti*, *žlebsėti*). Nomina: *vėpalas* ‘paplanina, bzdury’, *vėpas* ‘gapa’, *vėpčius* ts., *vėpė* ‘gęba, pysk’, *vėpelė* ‘gęba’, *vėpelis* a. *vėpelis* ‘gapa,

gamoń', *vēpeza* c. ts., *vēpiza* c. 'papla' (por. *ligizà*), *vepsà* c. 'gapa, gamoń' (⇒ neoosn. *veps-*: *vepskà* a. *vēpskis* ts., *vēpskē* 'gęba', por. *saūs-kē* od *saūsas*)⁷⁵⁵, *vēpšas* 'gapa, gamoń' (⇒ neoosn. *vepš-*: *vepšlā*, *vepšnā*, *vēpštas*; *vēpšlos* f.pl. 'twarz, wargi'). — WSE *vēp-*: 1. *vēpti*, prt. *vēpiaũ* (prs. *vepiũ*) 'rozdziawiać gębę, rozwierać usta tak, że obwisa warga; robić się gapą', *atvēpti* 'obwisać, zwisać' (*atvēpusios lūpos* 'obwisłe wargi'), 2. *vēpti*, *vēpstũ*, *vēpaũ* 'rozdziawiać się, obwisnąć – o wargach' (por. SW w *kēžti*, *rēžti*), refl. *atsivēpti* 'odszarpać się, oderwać się, odłupać się, schodzić (o skórze); rozchylić się, rozkryć się (o ubraniu)'. Drw. *vēpčioti* 'krzywić twarz, usta, mizdrzyć się; paplać', *vēpsóti* 'sterczeć z rozdziawioną gębą, gapić się; być dziurawym, zionąć otworem' (por. *rēpsóti*, *šmēksóti*). — Nomina od *vēp-*: *vēparis* 'gapa, gamoń' (ALEW 1217), *vēpla* c. 'gapa, gamoń, dureń' (⇒ błr. gw. *vjápla* 'dureń, głupiec', drw. *veplaváty* 'osobnik niezbyt rozgarnięty', PZB 1, 297, 389; zob. też Urbutis 2009, 361, Laučjute 64; por. łot. *vēpla²* c. 'papla; ktoś lekkomyślny'); *vēplos* f.pl. 'twarz, gęba' (*Tylēk, bo gausi par veplās*), ⇒ *vēplava* 'uderzenie w twarz'; *vēplys* ts., ⇒ vb. denom. *vēplioti* 'gapić się; mówić głupstwa', ⇒ *vēpliõnas* 'gapa' (por. łot. *vēplis* 'gapa, ktoś nierozgarnięty', ⇒ *vēplāt²* 'mówić głupstwa'), *vēpra* c. 'gapa', war. sonoryzowany: *vēbra* (por. *kaubrē* ob. *kauprā*); *vēpša* c. lub *vēpšas* 'gapa, gamoń'. Zob. też *vēbanas*. War. š-mobile: *švēpala* c. 'gapa; ktoś lekkomyślny, niefrasobliwy'. Cps. *atvēpa-aūsis* 'ktoś z odstającymi uszami' (por. *ausis*), *atvēpa-lūpis* a. *atvēpta-lūpis* 'ktoś z odchyloną dolną wargą a. ktoś z odchylonymi wargami' (por. *lūpa*). — SO *vap-*: *vapēti* (zob.), *ātvapas* 'otwarty, odkryty (o szyi), rozpięty na piersiach (o ubraniu)' ⇐ *atvēpti* 'odchylić się', zob. wyżej *atsivēpti*; *išvapa* a. *vapà* c. 'gapa, niedołęga' (*Jau jis toks vapà* 'Taki już z niego gapa'), cps. *atvapañtis* 'kto chodzi rozchełstany' (por. *añtis*). — SZ *vip-* (typ RiT ⇐ ReT): *vipti*, *vimpũ*, *vipaũ*: *atvipti* 'zwisać, obwisać (o wardze), odstawać (o zelówce)', *išvipti* 'rozdziawić się' (⇒ *išvipa* c. 'gapa'), *vipsēti* 'marszczyć się, robić grymasy, okazywać niezadowolenie', *vipiza* c. 'gapa'. — SZ typu sampras. *up-*: *upē* (zob.). — Nowy SO *vaip-* ⇐ *vip-*: *vaipytis* (zob.). — Nowy SP *viep-* ⇐ *vip-*: *viēptis* (zob.). — WSZ *vyp-*. Właściwie chodzi tu o neopierwiastek, który wyabstrahowano z prs. *išvypstũ* < **vimp-stu*, starsze *išvimpũ* (por. nowe prt. *išvypaũ*, inf. *išvỹpti* 'rozdziawić się, stać się gapą'). Inne formy: *atsivỹpti* 'rozdziawić gębę, wykrzywić się (o twarzy, ustach)', *vỹpauti* 'marszczyć się, wykrzywiać twarz', *vỹpčioti* 'o kocie: rozwierać pyszczek', *vỹpsóti* 'rozdziawiać się, gapić się'. Nomina: *ātvypa* c. 'kto stoi z rozdziawioną gębą, gapa' (⇒ *atvỹpēlis* 'chorowity człowiek'), *vỹpslas* a. *vỹpslas* 'półgłówek', *vỹpsnỹs* 'wykrzywienie twarzy, grymas'. Por. łot. *vỹpsnāt*, *-āju* 'uśmiechać się ironicznie albo chytrze; uśmiechać się z zadowoleniem' (drw. od neopwk. *vỹps-* ⇐ prs. **vỹpsta*). — Neopwk. *vamp-* ⇐ *vemp-* (prs. °*vempu*): *vampsóti* 'być beczynnym, próżnować', też 'gapić się' (por. *kanksóti* ⇐ *kenkiũ*). Nomina: *vámpla* 1. 'gęba, pysk', 2. c. 'kto papla', *vamplyš* 'gapa', *vambrā*, *vámbra* 1. 'warga; gęba, pysk', 2. c. 'papla, gaduła', 3. c. 'gapa', 4. 'dzióbek u dzbanka, czajniczka' – z sonoryzacji **vampra* (por. *tamprūs* > *tambrūs*), ⇒ vb. denom. *vaĩmbryti*, *-iju*, *-ijau* 'paplać, mówić głupstwa; szczerkać', stlit. *vambaryti*: *vumbariu* SD «warczę», stlit. *vambar(i)oti*: *vumbaraju* SD «markocę» ['mruczeć, mamrotać']. Zob. też LEW 1193 i ALEW 1184.

vēpūtē 1 p.a. gw. 1. 'chorągiewka, kurek na dachu' (książkowe), 2. 'zaspą śnieżną', 3. 'wydma piaszczysta', *vēpūtas* 'zaspą; zamieć śnieżna', drw. *vēpūtinis* 'zaspą; zamieć; wydma'. Są to warianty redukcyjne w stosunku do formacji z I członem *vēja-*, por. *vēja-pūtē* 'chorągiewka, kurek na dachu; pewien wiatr morski', *vējapūta* 'miejsce wietrzne; zaspą' (⇒ *vējapūtinis* 'silny wiatr, zamieć'). Paralele na zanik nieakcentowanego *-ja-* s.v. *kógaliai*. Zob. też *vēj-pūtis* s.v. *vējas*. — Cps. *vēpūtē* to przykład złożenia tautologicznego, por. *vējas*

⁷⁵⁵ Tymczasem Ambrazas 1993, § 271 wyodrębnia sufiksy *-ska*, *-skis*, rzekomo powstałe na bazie pie. 'determinatywu *-k-'.

‘wiatr’ (drw. od prs. *vėja* ‘wieje’) oraz *pūt-* jako morfem postwerbalny do *pūsti*, *pučiù* ‘wiał, dął’ (*pūtenà* ‘wydma’, *ūžpūtis* ‘zawianie jako choroba’). Paralela: *vētrāvējis*. — War. *vėputė* 1 p.a. jest dwuznaczny, ponieważ krótkowokaliczny człon *°putė* z jednej strony może pochodzić z wyrównania do prs. *pučiù*, z drugiej strony może być objawem neoapofonii *ū* ⇒ *ū*: *°pūtė* ⇒ *°putė* jak np. *būgštūs* ⇒ *bugštūs* albo *liūtinas* ⇒ *liutinas*.

veránda 1 p.a., *verandà* 3 p.a. 1. ‘otwarta lub oszklona przybudówka domu’, 2. ‘cieniste miejsce w ogrodzie, altana’ — zapoż. z pol. *weranda* ‘rodzaj otwartego lub oszklonego tarasu, ganku’ (⇐ nwn. XIX w. *Veranda* f. ⇐ ang. *veranda(h)*, tu z hindi *varandā*, zob. EWD 1498). War. *varánda*. Co do akutu por. zapoż. *levánda* i *varánka*.

verbà 4 p.a. gw. 1. bot. ‘wierzba, *Salix*’, 2. ‘palma wielkanocna’ — zapoż. ze stbłr. *verba*, por. błr. *vjarbà*, -ý (Būga, RR III, 773, SLA 235, LEW 1225, ĖSBM 2, 302). Z innym tematem: *verbė* 2 p.a., *verbė* 4 p.a. Zob. też *Verbos* i *Verbnyčia*. — Nazw. *Verbà*, *Vérba*, *Verbys*, *Verbus*, patron. *Verbaitis*, *Verbavičius*.

verbalkis b.z.a. przest. ‘belka poprzeczna w budowli, poprzecznicza’ (Miežinis) — zapoż. z łot. *vērbalkis* (⇐ nwn. *Querbalken* m.), zob. Urbutis 2009, 280.

verbė 4 p.a. wsch.-lit. ‘pewien ptak’ (*Tep buvo tokia verbė, paukštė*). Niejasne. Por. *verbėlė* bot. ‘mieczyk, *Gladiolus*’.

verbliūdas 2 p.a. stlit. ‘wielbłąd’, *oda iž verbliūdo* SD «capa» [‘skóra wielbłądzia’] — zapoż. ze stbłr. *verbljud*, por. błr. *vjarbljud*, -a. Zob. SLA 234n., Zs 62, 95, LEW 1217. — War. *velbliūdas* stlit. ‘wielbłąd’, też ‘wieloryb’ i ‘słoń’ — zapoż. ze stbłr. *velbbljud*, *velbljud*, *velblud*. War. *velibliūdas* ‘wielbłąd’ (Bretkun), *velbliūgas* i *verbliūgas*, *velbrūdas*. Por. oboczność ros. *verbljud* i *velbljud* (Anikin 6, 202). — Dziś zastąpione purystycznym neologizmem *kupranugāris*, -io ‘wielbłąd’, dosł. ‘mający garb na grzbiecie’ (por. *kuprā* ‘garb’, *nūgara* ‘plecy, grzbiet’). — Drw. *velbliūdaitis* ‘małe wielbłąda’ (BRB, CHB).

Verbnyčia 1 p.a. stlit., gw. ‘Niedziela Palmowa, ostatnia niedziela przed Wielkanocą, kiedy święci się palmy’ (m.in. WP) — zapoż. z błr. *Vėrbnica*, -y (SLA 235, TSBM). War. pluralizowani: *Verbnyčios* zob. niżej *Verbos*). — Adi. *verbnóji* 4 p.a. ‘palmowa’: *Un verbnōsios nedėlios verbās dzirbo* LzŽ ‘Robią palmy na Niedzielę Palmową’ ⇐ błr. *Vėrbnaja njadzėlja* (TSBM).

Verbos, -ŭ 4 p.a. f.pl. ‘Niedziela Palmowa’ (m.in. DP, BRB) — pluralizacja wyrazu *verbà* ‘palma wielkanocna’ (zob.). War.: *Verbà*, *Verbinė* a. *Verbinės* – z substantywizacji zwrotu *verbinė nedėlia* ‘niedziela palmowa’; cps. *Verbadienis* (por. *dienà*).

verd-: neopierwiastek pochodzący z metanalizy *vér-da* ⇒ *vėrd-a* w formie 3 os. praesentis do *virti* ‘wrzeć, kipieć, gotować się’. Czasowniki sekundarne: *verdinėti* iter. ‘gotować’, *vėrdinti* cur. ‘nając kogoś, żeby gotował’. Por. łot. *vėrdēt* ‘wytryskiwać’: prs. *vėrd* ‘o źródle: bije, tryska’. — Nomina: *verdà* 4 p.a. ‘wrzenie’ (*Jau vanduo arti verdōs* ‘Woda jest już bliska wrzenia’), *verdamóji* f. ‘kuchnia’ (z substantywizacji participium prs. pass. *vėrdamas*). — Zwartą grupę tworzą nazwy ‘bijącego źródła’, por. *verdėklis*, *verdėnė* a. *verdėnis* (⇒ vb. denom. *verdėnti* ‘płynąć, toczyć się’), *verdūklis*, *verduoklė*, *verduōnė*. Dalej por. *verdūlis* ‘samowar’. Zob. też *versmė*. — Nazwy geograficzne: n.rz. *Verdėnė*, *Verdėnis* 2x, *Verdūlis* (⇒ n.m. *Verdūliai* 2x, ⇒ *Verduliukai*), *Vėrdupis*, n.jez. *Verdingis*, *Verdūnas*. N.m. *Vėrdainė*, *Verdinė*, *Verdinės*. — Neoapofonia SP *verd-* ⇒ SZ *vird-*: *virdauti* ‘o źródle: bić, tryskać wodą’ (*Šaltinis virdavo ir virdavo žiemą, vasarą*), *virdinėti* iter.-demin. ‘gotować strawę; utrzymywać w stanie wrzenia’, *virdinti* cur. ‘doprowadzać do wrzenia, sprawiać, żeby się zagotowało, ugotowało’, nomina: *virdūklis* ‘źródło’, *virdulas* ‘bąbel,

bańka na powierzchni wrzącej wody’, *virduļš* ‘kocioł, źródło’ oraz ‘samowar’ (neologizm dla zastąpienia sławizmu *samavōras*, zob.), ⇒ vb. denom. *virduļiūoti* ‘o wodzie: powoli dochodzić do wrzenia; o źródle: bić, tryskać’. N.rz. *Virda*. Tu też łot. *apvirdas* f.pl. ‘grzyby, które zostały nieco obgotowane’ (i wątpliwe *apvirde* ‘ropień przy paznokciu’, zob. ME I, 136). Paralele apofoniczne: *merd-* ⇒ *mird-*; *sverd-* ⇒ *svird-*; *veld-* ⇒ *vild-*. — Oboczną do *vir-* formą st. zanikowego jest *urd-* (typ sampras.), por. *urdulšs* ‘kłąb pary, kurzu, śniegu’ (co przypomina *urulšs* s.v. *virtī*) oraz n.rz. *Urdavā*, *Urdenā* i cps. *Ūrdupis*, *Ūrdupyšs*. Niewykluczone, że formę tę wytworzyła proporcja analogiczna *ver-* : *ur-* = *verd-* : *x*. — Neoapofonia SE *verd-* ⇒ SO *vard-*: n.rz. *Vārdas*, *Vardžiūs*, *Vārdava*, *Vārduva* (⇒ n.m. *Vārduva*), *Vardukšņē*, cps. *Antvardē*, *Apývardē*, *Čyžvardē*, *Gervardē* < *Gerv-*vardē*, por. *gērvē* ‘żuraw’ (inaczej Vanagas 113, który widział w II członie sb. *vārdas* i tłumaczył tę nazwę jako ‘rzeka o dobrym imieniu, dobra rzeka’), *Nevardā*, n.jez. *Apvardaī*, *Nēvardas*. N.m. *Vārda*, *Pantvardys* < *Pa-ant-*vard-* (drw. od n.rz. *Antvardē*, zob. GJL I, § 342). AON 195 zestawia toponim stpr. *Wardo* z lit. *Vārduva*. — Czy tu należy łot. *pavarāds* a. *pavarda* ‘ognisko, palenisko’?

vērda 3 os. prs. do *virtī* (zob.) 1. intr. ‘gotuje się, wrze’ (*vanduō vērda* ‘woda wrze’), 2. tr. ‘gotuje, np. zupę’ (*vērda sriūbq* ‘gotuje zupę’). Oboczne praesentia intransitiva to *vīra* i *vera* b.z.a. SD: *verda* «burzy się morze; wre co, warzy się», *verda versmē* «wytryska źródło», SD¹ *versmē verdunti* «strumień» (znacz. etym. ‘źródło kipiące, bijące’). Por. *Tę vanduo verčias – vērda i vērda* ‘Tam woda gotuje się [bije spod ziemi], kipi i kipi’. *Šaltinis virdavo ir virdavo žiemą, vasarą* ‘Źródło było i było, zimą, [i] latem’. — Tr. *vērdu*: SD *verdu* «warzę, coquo cibum» [‘gotuję strawę, jedzenie’], *daverdu* «dowarzam» [‘dogotowuję’], *nuverdu* «okipiam; wzwierać przestaię», *užverdu* «podwieram» [‘podgotowuję’]. — Odpowiednik łot. *vērdu* ‘gotuję się; gotuję’ (inf. *virīt*, prt. *viru*). 3 os. *vērd* też ‘bije, wytryska – o źródle’ (*Ūdens vērd nuo avuota* ‘Woda tryska ze źródła’). Formacja *vērda*, pierwotnie intranzytywna, została utworzona suf. *-da-* od pierwiastka na SP *vér-C*. Por. pie. **uerH-C* ‘być gorącym’ (LIV² 689). Transponat ie. **uérH-d^he-*. Por. LEGR § 610, Vaillant III, § 441. Ciekawy jest rozwój dialektalny prowadzący do wytworzenia na bazie neosnowy *verd-* (⇐ *vērdu*) formacji intensivum o postaci *vērdiju*, inf. *vērdēt* ‘sprudeln, tryskać – o wrzątku; kipieć’. Parze *vērdu* : *vērdiju* odpowiada na gruncie litewskim *mērdū* : *mērdėju*. — Stang 1966, 336: w odniesieniu do segmentu *-d-* autor waha się między uznaniem w nim prezentального sufiksu pie. **-d^he/o-* albo też spółgłoski ‘nieorganicznej’, wsuniętej dla wypełnienia hiatu. Stang 1942, 140n.: na s. 142n. gołosłowna (a skądinąd mało prawdopodobna) hipoteza o tym, jakoby segment *d* zapewniał utrzymanie intonacji w sylabie pierwiastkowej [«intonationsschützendes d»]. W kwestii klasy prezentальной na *-de/a-* w językach bałto-słowiańskich zob. teraz SBS II, 42n., Ostrowski 30n. oraz Villanueva Svensson, *Die Sprache* 49/1, 2010/2011, 8n. — Neoapofonia SP *verd-* ⇒ SZ *vird-*: *virđinēti*, *virđinti* (zob. s.v. *verd-*).

vērdēlis, *-io* 1 p.a. gw. ‘miara objętości ziarna, ćwierć korca’ — zapoż. z prus.-niem., śrdn. *vērdel*, por. nwn. *Viertel* n. ‘czwarta część, ćwierć’ (GL 146, LEW 1225, Urbutis 2009, 341). Z tegoż źródła łot. *vērdele* (Jordan 108). Por. pol. germanizm *wiertel*, *wirtel* przest. ‘pewna miara na zboże; ćwierć korca, ćwierć, ćwiartka’ (Sw VII, 587). Co do akutu por. zapoż. *bértainis*, *lérmas*, *péršas*. Zob. też *virtelis*.

verdelis, *-io* stlit. ‘wyspa na rzece’ (m.in. BRB, zob. PAŽ 533) — z dysymilacji w **verderis*, co zapożyczone z prus.-niem. *werder* ‘wyspa’ (GL 146, LEW 1225).

vērdingis, *-io* 1 p.a. hist. ‘moneta o wartości trzech groszy albo półtorej carskiej kopiejki’ (war. f. *vērdinga*, *vērdingē*) — zapożyczenie dwojakiego pochodzenia: częścią z stblt. XVI w. *verdunokъ* ‘moneta o wartości ćwierci grzywny’ a częścią z prus.-niem., śrdn. *vērdinc* ‘czwarta część masy a. wagi; jednostka monetarna; czwarta część marki; srebrna

moneta' (por. Čepienė 190), por. nwn. *Vierding* f. Łot. *vērđingis* ⇐ śrdn. *vērdinc* (Jordan 108). Co do akutu por. zapoż. *vėrdelis* i *pėršas*.

verėdyti, *verėdiju*, *verėdijau*, z prvb. *iš-*, *su-* gw. 'nadwerężyć, uszkodzić; zwichnąć, skręcić (nogę, rękę)', refl. *verėdytis* 'nadwerężać się' — zapoż. ze stblr. *verediti*, por. błr. *vjarėdzicʼ*, *vjarėdžu*, 3 sg. *vjarėdzicʼ* 'szkodzić' (ros. *vereditʼ*, *verežú* 'jątrzyć ranę'), refl. *vjarėdzicca* 'szkodzić samemu sobie; nadszarpnąć się, nadwerężyć się'. War. *verėdyti* LzŻ. War. sufiksalny *verėdintis* (*Paršiukas koją išsiverėdino* 'Prosię zwichnęło sobie nogę').

vėrėjà 3 p.a. gw. 1. 'wierzeja, jeden ze słupów, na których wiszą wrota stodoły', 2. 'słup w przepłocie do suszenia zboża' — zapoż. ze stblr. *vereja*, por. błr. *verajá*, ros. *verejá*, pol. *wierzeja*.

verėnas 1, 3 p.a., *verėna* 1 p.a. żm. 1. 'wywar z warzyw, wywar z mięsa, zupa', też pl.t. (*Viralai su mėsa verėnaĩ vadinās*), 2. 'warzywa do zupy', 3. 'wywar, napar z ziół' — drw. na -ėn- w st. pełnym *ver-V* do *virti*, prs. *vėrda* 'gotować się, wrzeć'. Por. *versmė*. Zob. Būga, RR II, 646, LEW 1225.

vereščiōkė 2 p.a. gw. 'jajecznicza smażona na słoninie' — zapoż. z błr. *veraščaka*, -i 'rosół z mięsem lub kiełbasą, zaprawiony mąką' (ĖSBM 2, 86), gwarowo też 'zupa rybna' i 'maczanka na oleju lnianym, konopnym lub makowym' (PZB 1, 298). War. m. *varaščiaikas* 'duszona potrawa z grzybów, tartych kartofli i mleka', *veraščiaikas* a. *veraščiokas* 'jajecznicza na słoninie'.

vėrgas 3 p.a., *veŗgas* 4 p.a. 'niewolnik, człowiek pozostający we władzy swego właściciela' (łot. *veŗgs*). SD <wiargas> «niewolniczy syn» (syn. *nelaisvo žmogaus sūnus*). Fem. *vėrgė* 'niewolnica' (SD¹ ma w znac. 'niewolnica' formę *raba* (zob.), zaś SD *nelaisva*, *belaisvė*). Stoi w związku apofonicznym z *vaŗgas* (zob.) oraz *virg-* (zob.), por. ALEW 1218. — Drw. *vergijā* 'stan niewolnika, niewola; pańszczyzna, praca niewolnicza', *verginiš*, -ė 'niewolnik' (ŽD 258), *vergystė* 'niewolnictwo, ustrój niewolniczy', *vėrgiškās* 'niewolniczy' (por. łot. *vėrdzisks*), *vergōvė* 'niewolnictwo jako ustrój' (por. *daržovės* ⇐ *daržas*). Vb. denom. *vergāuti* 'być niewolnikiem; być chłopem pańszczyźnianym, odrabiać pańszczyznę' (por. łot. *veŗguōt* 'być niewolnikiem'), *pavėrgti*, -*vėrgiu*, -*vėrgiau* 'zniewolić, zniewalać' (war. *paveŗgti*). — N.m. *Vėrgakiemis*.

vėrkė 1 p.a. gw. 1. 'praca, zwł. źle wykonywana', 2. 'zajęcie, rzemiosło' — zapoż. z nwn. *Werk* n. (GL 146, LEW 1226).

vėrkės 1 p.a. gw. 'włókna z rozszczepionych lin starego takielunku, używane do uszczelniania poszycia łodzi, statku' — zapoż. z prus.-niem. *werg* 'gezupftes, altes Tauwerk zum Deichten der Schiffe', por. nwn. *Werg* n. 'pakuły, kłaki' (GL 146, LEW 1226). Łot. *verķis* ⇐ śrdn. *werk* (Jordan 109). — Z innym tematem: *vaŗkiai* 2 p.a. 'pakuły' (*Šėpĩ su vaŗkiais kamšyti*).

vėrkti, *verkiũ*, *verkiaũ* 'płakać, lamentować'. SD *apverkiu* «opłakiwam», *išverkt* «wyplakać co», refl. *įsiverkt* SD «rosplakać się». Odpowiednik łot. *verkstēt* 'cicho płakać, chlipać' (war. *veŗkšēt*). Zapewne czasownik dźwiękonaśladowczy. Współrzenne jest prawdopodobnie 1. psł. **verščati*, por. strus. *vereščati* 'krzyczeć, wrzeszczeć', ros. *vereščátʼ* 'jazgotać; skrzeczeć', 2. psł. **vrěščati*: pol. *wrzeszczeć* 'głośno, przeraźliwie krzyczeć', stpol. 'beczeć – o owcy, kozie', czes. *vřeštět* 'wrzeszczeć, pisać'. LEW 1226 i ALEW 1218n. przyjmują prapokrewieństwo litewsko-słowiańskie. Zob. też BSW 353: pbsł. **uerkiō*. Kroonen 574 wyraził pogląd, że *vėrkti* ma krewniaka w pgerm. **warha-* n.: stisl., norw. *var* 'wysięk z oczu i nosa', stszw. *var* 'śluz, ropa', stwn. *warah* 'ropa; płynna gnojówka', < pie. **uórk-o-*. — Drw. *apverkđinėti* 'opłakiwać (minioną młodość)', *vėrkauti* a. *verkāuti*

‘popłakiwać; zawodzić; kwilić (o sowie)’ (Šlapelis 576), *vérkčioti* ‘popłakiwać’, *verkdýti* ‘od czasu do czasu płakać (przez sen, w chorobie)’, *paverkéti* ‘popłakać przy zmarłym’, *verkinéti* ‘popłakiwać’, *pravérkyti* ‘doprowadzić do płaczu/łez’. Postverbalia: *verkėja* a. *verkėja* ‘płaczka, najęta płaczka’, *verksmas* ‘płacz’ (⇒ *verksmingas* ‘płaczliwy’, SD «rzewny, rzewliwy»), *verksnys* ‘płaksa, bekksa’ (brak asymilacji *ks* > *kš* wskazuje na młody wiek tych derywatów; *-smas* i *-snys* są neosufiksami), *verkšlā* c. ‘płaksa’ z **verk-sla* (⇒ vb. denom. *verkšlenti* ‘popłakiwać, pochlipywać’), *verkšnā* a. *vérkšna* c. ‘płaksa’ z **verk-sna*, ⇒ *verkšnāitis* ‘żebrak’ (por. LEEŽ 77, s.v. *eļģeta*). Błr. *vjarékša* – pieszczotliwy zwrot do dziecka (ĖSBM 2, 322) może pochodzić z **vjarkša* ⇐ lit. **verk-ša* ‘płaksa’. Czy tutaj też *verknē* 4 p.a. ‘skrzypce’? — SZ ukazuje się w dwu postaciach: 1° starszej, typu sampras. *urk-*: *urkti* ‘warczeć’ (zob.), 2° młodszej *virk-*: *virkti*, *pravirkti* ‘rozpłakać się’ (zob.), *virksna* c. ‘płaksa’. — Brak alternantów na SO *vark-*. Nie ma pewności, czy można tu jako świadectwo dopuścić gwarowy czas. *vark-sé-ti* ‘o Żydach: mówić szybko i niezrozumiale, szwargotać’ (*Žydai terpu savę varksi*), a to dlatego, że obok niego stoją bliskoznaczne czasowniki *arksėti* i *erksėti* ‘mówić szybko, niewyraźnie’ (*arksėti* też ‘warczeć’), które pochodzą – jak się zdaje – od wykrzykników **ark*, **erk*. W tej sytuacji wykrz. **vark* jako podstawa *varksėti* wcale nie wydaje się niemożliwy.

vérpelē 1 p.a. żm. 1. ‘beczka na piwo, beczułka’, 2. ‘miara objętości (owsa, żyta, grochu, masła, śledzi, miodu) równa czwartej części beczki’, 3. ‘przrząd do wyrobu masła, maselnica’. War. *vérpelē* 1 p.a., *verpelē* a. *verpilē* 3 p.a.; war. m. *vérpelis* 1 p.a. W świetle wywodów Urbutisa, *Balt XXXVII*:1, 2002, 25n. wyraz żmudzki jest zapożyczeniem z łot. *vērpele* (war. *vērpelis*) ‘Vierteltonne; eine 25 Liter fassende Tonne; eine Tonne von geringer Grösse; ein tonnenähnliches hölzernes Gefäß, ein rundes Holzgefäß, ein Butterspann’ (por. ME IV, 563n.). Wyraz łotewski jest z kolei pożyczką skandynawską, por. isl. *verpill* m. ‘naczynie na wodę, beczułka’, stszw. *värpil* ‘beczułka’. Zdaniem Urbutisa, o.c., 33 została ona przejęta najpierw przez Kurów, następnie jako kuronizm przeniknęła z jednej strony do gwar łotewskich, z drugiej strony na Żmudź. Starsze objaśnienia referuje LEW 1226. NB. W pisanych po polsku dokumentach kancelaryjnych z XVII-XVIII w. wyraz żmudzki przybiera postać *werpel*, pl. *werpeli*, np. *Do piwa werpeli dwie. Werpel do masła* (Urbutis, o.c., 30n.).

vérpelis 1 p.a. przest. 1. ‘kość do gry’ (LEX ‘Würffel’), 2. ‘los w losowaniu’ (*vérpelj traukti* ‘ciągnąć los’, *ant vérpelio statyti* ‘ryzykować’) — zapoż. z prus.-niem. *werpel* ‘kość do gry’ (GL 147), por. śrdn. *worpel*, nwn. *Würfel* m. (od *werfen* ‘rzucać’, EWD 1584). — Vb. denom. *vérpeliuoti* ‘grać w kości’ (por. prus.-niem. *verpele* ‘würfeln’).

verp̃ti, *verpiũ*, *verpiaū* ‘prząść, przerabiać włókno na nici, wysnuwać i skręcać nitkę z przędzy’, SD *verpiu* «przędę». Wtórna długość w odpowiedniku łot. *vērpt*, *vērpju*, *vērpju*, por. LEGR 596. Cps. *atvērpti* m.in. ‘odkroić, zwykle coś twardego, np. kawałek sera; o strupie: oderwać; o darni: szpadlem podciąć i odwrócić’ (to może mieć odpowiednik w przenośnym użyciu stpr. *etwērpt*, *etwiērpt* ‘odpuścić, przebaczyć (winy, grzechy), vergeben’, zob. Skardžius, RR 4, 340, 378), *išvērpti* ‘wyprząść, przepracować przędę; wydrążyć i wywiercić; wydostać to, co skręcone; wydobyć z korzeniem (o burakach, marchwi), wykroić (o darni)’, *įvērpti* ‘wbić nóż, szpadel’, przen. ‘wbić wzrok w co, utkwąć wzrok w czym’, *praverpiu* SD¹ «dziurawię» (syn. *skyles darau*), *priverpiu* SD¹ «przytykam». Refl. *vērptis* 1. ‘prząść sobie’, 2. ‘wwiercać się, wciskać się’, *įsiveirpti* ‘zasklepić się (o gąsienicy w oprzędzie); wpić się w skórę (o kleszczu)’, *prasiveirpti* ‘przedrzeć się (o napierającym strumieniu wody)’. Do pie. **uērp-/uērp-* ‘kręcić, obrócić; złączyć’ (LIV² 690), por. gr. *πέπω* ‘przechylić się, obniżyć się, spadać, skłaniać się’, *πάπτω* ‘zeszyć, zszywać; obmyślać, knuć’ (< **hrapiō* < **urapiō* < **uērp-iō*, por. lit. *virp-*), het. *uārapzi* ‘kapie, myje, trze, pociera’. Zob. też LEW 1227, ALEW 1219. — Drw. *verpalaĩ* m.pl. a. *vērpalas* coll. ‘przędza, nici’, SD

«przędza, przędziwo» (por. łot. *vērpele* ‘kłaki wełny, rozczochrane włosy, zmierzwiłone kudły zwierzęcia’), *verpatīs* a. *vērpatis* f. ‘przędziwo, materiał z którego wyrabia się przędzę; przędzenie; przędza’ (por. *gaišatīs*), *verpēja* ‘prządka’, *verpenā* ‘przędziwo, przędza’, *verpētas* ‘wir wodny a. powietrzny; kłęb kurzu, śniegu’, war. *verpetā* : łot. *vērpēte*, *vērpata* ‘wir wodny; kłębowisko kłosów w zbożu’ (por. sufiks w *lenkētas*), *verpikas* n.agt. ‘kto przędzie, prządek’, *verpikas* ‘owad barczatka dębówka, *Lasiocampa quercus*’⁷⁵⁶, *verpōjas*, -ā n.agt. ‘prządek, prządka’ (por. łot. *vērpājs* ‘gołąb wywrotny, koziołkujący w locie; czerw drzewny’), ⇒ neoosn. *verpoj-*: *verpōjē* 1. ‘przędzenie, czas przędzenia, tzw. prządki’, 2. ‘przędziwo (len, pakuły, konopie)’, war. *verpojē*, *verpōnē* ts., *verpōnē* ‘prządka’. Cps. *plónverpa* a. *°verpā* ‘prządka, która cienko przędzie’ (por. *plónas*), *stórverpa* a. *storverpā* ‘prządka, która grubo przędzie’ (por. *stóras*). N.m. *Verpējai*, *Verpenā*, *Verpikai*, *Verpikaī*. N.rz. *Veṛpelis* a. *Verpeliukas*, *Verpūtē*. — SZ *virp-*: *virpēti* (zob.). — SO *varp-*: *varpyti* (zob.).

vers-: neopierwiastek wyabstrahowany z formy inf. *vērsti* ‘obracać, przewracać’, *vērstis* ‘obracać się’ (zob.). Drw. *versdinēti* ‘obracać, przewracać’, *vēšdinti* ‘dać ubranie do przeniebowania’, *versēti* ‘kłębić się – o dymie’ (*Dūmai versētinai versēdami eina iš kamino*, t.y. *virsdami* JU ‘Dym kłębami wydobywa się z komina, tj. kłębiąc się’) < *vers-sēti (por. *kēsēti* < *kēs-sēti). Nomina: *priverstas* SD «przymusić; przymuszony» ⇐ *priveṛsti* ‘zmusić’, *veṛšlas* (zob.), *veṛšmas* 1. ‘zajęcie, np. handel’, 2. ‘wybuch wulkanu’, *versmē* (zob.), *verstuvē* ‘odkładnica pługa; obłak u kosy’ (gw. *verstūvas*).

veṛšlas 4 p.a. 1. ‘zajęcie służące utrzymaniu, dające zarobek’, 2. ‘drobna wytwórczość, małe przedsiębiorstwo’ — dewerbálny rzeczownik na -las od neopwk. *vers-* ⇐ *vērstis* ‘trudnić się, zajmować się czymś’ (zob. *vērsti*). Por. *giṛšlas* ⇐ *išgiṛsti*; *krišlas* ⇐ *kristi*. Inaczej LEW 1227: praforma *vert-sla-. Z inną budową i apofonią: *vaṛstas* III (zob.). — Drw. *verslūs* ‘obrotny, przedsiębiorczy’, *veṛšlinis* ‘przemysłowy’, *veṛšlininkas* ‘drobny przedsiębiorca’.

versmē 3 p.a., acc.sg. *vérsme* 1. ‘źródło, wypływ wody podziemnej’ (SD *verda versmē* «wytryska źródło», SD¹ *versmē verdunti* «strumień»), 2. ‘głębia w rzece lub jeziorze, otchłań’, 3. ‘miejsce grząskie’, 4. przen. ‘moc, mnóstwo (gości, pieniędzy)’. War. *versmē* 4 p.a., *vérsme* 1 p.a. Odpowiednik łot. *versme* ‘żar, gorąco’. Rekonstrukcja niezdecydowana: 1° *vers-mē, od neopwk. *vers-* ⇐ *vērstis* ‘obracać się, przewracać się’ (zob. paralele s.v. *giesmē*), 2° *verd-smē, od neopwk. *verd-* ⇐ *vérdā* ‘wrze, kipi, tryska’, *verdēnē* ‘źródło’ (tak Būga, RR III, 850, BSW 361, ŽD 206, GJL II, § 275, LEW 1227). ALEW 1220 nie daje rekonstrukcji. Na korzyść analizy *vers-mē przemawia obecność dawnej formacji *versmenēlis* ‘małe źródło’. Osnowa *vers-men- zakłada pdg. *versmuo (nom.sg.), *vers-men- i (acc.sg.), por. *liemenēlē* ⇐ *liemuō*, *liemenj*. — Antewokaliczny SE *ver-V* poświadcza żm. *verénas* (zob.). — Drw. *pavérsme* a. *pavérsmis* ‘miejsce, gdzie woda sącząca się z ziemi nie zamarza, tzw. oparzelisko’, *paversnis* KN ‘źródło’, *versmētas* ‘(o gruncie) z licznymi źródłami, z wodą podskórną; podmokły, grząski’, *versminis* ‘źródłany’ (SD «zdroiowy»). Vb. denom. *īversmēti* ‘o drodze na wiosnę: stać się grząską, nieprzejezdną’. — N.rz. *Versmē* 3x, *Pavérsme* 2x, *Paversmiaī*, *Pavérsmis* 6x, z insercją k: *Pavérksmē*, n.jez. *Versminis*, *Versmýnas*. N.m. *Versminē*, ⇒ *Versminiņkai*, *Pavérsmis* 2x, *Pavérsmes*, cps. *Versnūpiāi* (*Versm-upiāi, *sm* > *sn* przez persewerację).

vērsti, *verčiū*, *verčiaū* 1. ‘obalać, przewracać, wywracać’, 2. ‘obracać, zmieniać’, 3. ‘nicować, odnawiać ubranie przewracając tkaninę na lewą stronę, na nice’, 4. ‘tłumaczyć,

⁷⁵⁶ Por. słc. *priadkovec dubový*, niem. *Eichenspinner*. Gąsienice barczatki przepoczwarzają się w *oprzędach* między liśćmi na ziemi.

przekładać na inny język', 5. 'zmuszać do czego'. Refl. *verštis* 'dawać sobie radę; trudnić się czym, zajmować się czym zawodowo; trudnić się handlem; obracać się w coś/kogoś; zmuszać się do czego'. Cps. *apverčiu* SD «obalam co» (syn. *pagriauju*), «przewracam co», *įversti* 'wwalić', *paversti* DP 'obrocić w co, spustoszyć, przemienić, zranić, zaniedbywać', *praversti* 'przewrócić skibę, przeorać; przewracać (kartki w książce); przydawać się', DP 'przygodzić się', *priversti* 'przywalić; przymusić, zmusić' (*priverčiamas* 'pod przymusem', *priverštinąs* 'przymusowy, konieczny'), *suversti* 'zrzucić, zwalić; zaorać; zakręcić, zawrócić; zasypać (cukrem), zlać (do słoja); porozrzucić', refl. *prasiversti* 'zdać się na co; przydać się', *susiversti* 'zwalić sobie; zawiązać, o roślinach: utworzyć zawiązki kwiatów, owoców; połapać się, zrozumieć'. Odpowiednik łot. *vērst*, *vēršu* (war. *vērtu*), *vērsu* 'obracać, kręcić, uderzyć'⁷⁵⁷. Do pie. **uert*/**urt*- 'obracać się' (LIV² 691, ALEW 1221), por. wed. *vārtate* 'obraca się, kręci się', łac. *vertor* 'zwrócić się, skierować się; obracać się, toczyć się', *vertō*, -ere tr. 'obracać, kręcić, kierować' (SZ *versus* 'obrócony' < *vorsus* < **urt*-tō-), goc. *wairþan*- 'stać się, nastąpić, zdarzyć się', nwn. *werden* ts. — Drw. na SE: *vertéiga* (zob.), *vertēklis* 1. n.instr. 'bosak do gnoju; odkładnica pługa', 2. n.agt. 'ten, kto wyrzuca gnój', 3. n.agt. 'ten, kto handluje końmi', *vertēlka* (zob.), *vertīmas* 1. 'zorane pole, rola' (znaczn. etym. 'odwrócenie, przewrócenie (ziemi)', n.m. *Vertīmai* 3x (paralele: *arīmas*, *riekīmas*), 2. przen. 'przekład, tłumaczenie'. Cps. *āžuolavertis* (zob. *āžuolas*), n.rz. *Briedžvertis* (por. *brīdis*), *išverstākis* (zob.), *kupētverta* a. *kūpet*- 'siano rozrzucone z kopki do schńięcia' (por. *kūpeta*). Osobno zob. *vers*- (neopwk.). — SZ *virt*:- *viršti* (zob.). SZ *urt*:- *urinti* (zob.). — SO *vart*:- *išvartinti* a. *įvartinti* 'zmusić (do jedzenia, do picia wódki)', *vartyti* (zob.), *vartoti* (zob.). Nomina na SO: zob. *vart*-.

veršis, -io 2 p.a., *veršys* 4 p.a. 1. 'byczek, cielę' (*Karvė apsiteliavo, atavedė tokį veršį* 'Krowa się ocieliła, wydała takie cielę'), 2. gw. 'byk rozplodowy' (m.in. ZTŽ, LZŽ), SD¹ «stadnik, taurus», SD «byk, taurus», 3. gw. 'byk kastrowany; wół roboczy' (*Sujungia du veršiūs, uždeda lentą i aria* 'Łączą dwa woły, zakładają jarzmo i orzą'). Odpowiednik łot. *vērsis*, -ša 'wół, byk'. Pb. **uers*-ja-. Zmiana *rs > lit. rš jak w *garšas*, *pirštas*, *viršus*. Brak form na SZ †virš-, SO †varš-. Pokrewne wed. *vṛṣan*- 'męski', sb. m. 'płodny męczyzna, samiec zwierzęcy (byk, ogier)', dat.sg. *vṛṣṇé*, gr. ἄρσῆν, -ενος 'męski, samczy' (tessal. ὄρσῆν). Pie. **h₂urs*-en-, znacz. etym. 'wlewający nasienie'. Pwk. pie. **h₂urs*- 'lać, padać – o deszczu', por. gr. οὐρέω 'oddawać mocz' (**h₂urs*-ėje-), SZ łac. *verrēs*, -is m. 'knur, wieprz' (zam. **uerrē* < **uerrēn*, de Vaan 666). Zob. też LEW 1228n., ALEW 1221. — Drw. *póveršis* 'safandula, fajtlapa' ('Waschlappen' NDŽ), *veršaitis* 'cielak', *veršėkas* ts., *veršėlis* 1. 'cielę', 2. 'plecak z cielęcej skóry', *veršidė* 'obora dla cieląt', gw. 'ogrodzone pastwisko dla cieląt', *veršiena* 'cielęcina' (por. *karviena*), *veršinas* 'podrosłe, większe cielę', *veršiōkas* ts., *kārvė veršinga* 'cielna krowa', *veršininkas* 1. 'obora, zagroda dla cieląt', 2. 'łożysko krowie', *veršinis* a. *veršinis* 'zrobiony z cielęcej skóry' (SD *veršinis* «bykowy»), *veršystė* 'pierwsze wycielenie się krowy', *veršiščias* 'wielkie, dorodne cielę', *veršiškąs* 'cielęcy, jak u cielęcia', *veršiūkas* 'byczek, cielę', SD «ciołek» (ZTŽ: *veršūkas* ts., ⇒ zdrob. *veršukūtas*), *veršiūkštis* 'liche cielę'. Cps. *pirmāveršė* 'o krowie: która się po raz pierwszy ocieliła' (por. *pirmas*), *antrāveršė* 'o krowie: po drugim cielęciu' (człon °*veršė* wymienia się z członem °*dėlė*, por. *pirmadėlė*, *antrādėlė*), *veršāpjūvis* 'kto zarzyna cielęta' (por. *pjūv*-V), *veršaplūkis* (zob. *aplūkis*), *veršgalviai* m.pl. 'potrawa z główizny cielęcej i flaków' (por. *galvā*), *veršialūpis* a. *varšlūpis* 'kto ma grube wargi' (dosł. 'kto ma wargi jak u cielęcia', por. *lūpa*), *veršlūpā* c. ts., też 'ktoś brzydki', *veršpilvis* 'ktoś dużo je, nienasyceniec' (dosł. 'czyj brzuch przypomina brzuch cielęcia' (por. *piļvas*). Vb. denom. *veršiūotis*, -iūojasi, -iāvosi 'cielić się', zwykle

⁷⁵⁷ LEW 1228 wymienił tu również abstractum stpr. *prewerišnan* dat.sg. 'potrzeba, Notdurft', ale wydaje się, że lepiej byłoby zaliczyć je do pwk. **uer*- jak w łot. *vēru*, *vert* 'biec', zob. LAV 296n.

apsiveršiūti ‘ocielić się’, wulg. ‘urodzić sobie nieślubne dziecko’ (por. łot. *vēršuōtiēs* ‘cielić się; zachowywać się jak cielę’). — Nazw. *Veršys, Veršēlis, Veršiūnas*. N.jez. *Veršis, Veršēlis, Veršiukas*, n.rz. *Veršupis* 3x, *Veršupys* 2x. N.m. *Veršiai, Veršēliai*, cps. *Veršiobalis, Verškainiai, Verškuliai, Veršupiai, Antāveršis*.

veřškas 2 p.a. gw. ‘dawna rosyjska miara długości, licząca 4,445 cm albo 1,75 cala’ (*Aštuoni veřškai ilgumo* ‘Osiem werszków długości’) — zapoż. z ros. *veršók, -šká*, błr. *vjaršók, -šká* (Zs 62).

veřtas, -à 4 p.a. ‘wart, warty, godzien, godny’, *neverřtas* ‘niewart, nie mający wartości; niepotrzebny’ (⇒ adv. *neverřta, nēverta* ‘nie warto’) — zapoż. z nwn. wert (stąd też łot. *vērts*, stpr. *werts*). Por. GL 147, LEW 1229, ALEW 1222. Zob. też sławizm *vōrtas*. — Drw. *verčią* ‘wartość; rzecz o dużej wartości’ (abstractum na -iā- typu *kalčią, mažia*, GJL II, § 88), *vertē* ‘wartość’ (por. *slaptē* ⇐ *slāptas*), *vertai* adv. ‘godnie’ (⇒ *verčiąi* adv. ‘lepiej, raczej’), *vertybė* ‘wartość’, SD «godność» (⇒ *vertybėnis* ‘wartościowy’), *vertingas* ‘cenny, wartościowy’ (stpr. *wertings* ‘würdig’, łot. *vērtīgs* ‘cenny’). Vb. denom. *vertėti, veřta, -ėjo* ‘być wartym’, *vertinti* ‘oceniać’.

vertėiga 1 p.a. c. gw. 1. ‘handlarz; handlarz nie zawsze uczciwy’, 2. ‘krętacz, oszust’ — z *vertėika przez perseweracyjną zmianę *ik > ig* (por. *svaigūs*) — dewerbalna formacja z neosuf. -eik- od osnowy równej pwk. *vert-*, por. *verčiūos, veřstis* m.in. ‘trudnić się handlem’. Paralele: *kabeikà* ⇐ *kabinėtis*; *lindeikà* ⇐ *lįsti*. — Z innymi sufiksami: *vertėiva* c. ‘kto handluje końmi; krętacz, kombinator, spekulant’ (por. *mainėiva* ‘kto prowadzi handel na zamianę’ ⇐ *mainyti, mainauti*), *vertėlka* (zob.).

vertėlka 1 p.a. gw. 1. ‘handlarz’ (*Kurs verčias, maininkauja su arkliais, tas vertėlka* ‘Kto trudni się zamianą koni, jest «vertelka»’. *Būdavo tokių vertėlkų, kas pirkdavo ir veždavo į Rygą žąsis, kiaulieną* ‘Byli i tacy handlarze, którzy skupywali i wozili do Rygi gęsi, świninę’), 2. ‘krętacz, oszust’ (*Tai vertėlka moteris, vienam sako vieną, o kitam kitą* ‘To krętaczka, jednemu mówi jedno, drugiemu coś innego’) — dewerbalna formacja utworzona neosuf. -elk- (por. GJL II, § 501) od osnowy równej pwk. *vert-*, por. *verčiūos, veřstis* m.in. ‘trudnić się handlem’ s.v. *veřsti*. — War. z perseweracyjną zmianą *lk > lg*: *vertėlga* ts. (por. *mainėlga* z *mainel-ka, od *mainėlis*), *vartėlga* (por. *vart-* jak *vartyti*).

vėrti, veriū, vėriau 1. ‘kłuć, przekłuwać, przeszywać, przebijać (nożem, strzałą, włócznią)’, 2. ‘otwierać lub zamykać (drzwi, okno)’, 3. ‘przewlekać, nanizować co na nitkę, sznurek; łączyć kolejno’, 4. ‘nawlekać nitkę na igłę’. Cps. *anvėrti: Neanvėrsiu, nedàragiu* LzŽ ‘Nie nawlekę [nitki], niedowidzę’, *apvėrti* ‘(łapeć) otoczyć oborką, tj. przewlec przez dziurki sznurek a. rzemyk, którego koniec zawiązuje się na nodze’, *atvėrti* (zob.), *įvėrti* ‘wbić nóż (przy zarzynaniu świni), wbić drut (w ryj świński); nawlec nić na igłę’ (SD *įveriu siūlą bulin adatos* «nawłoczę igłę, zawłaczam»), *išvėrti* ‘wykłuć (oko), wywlec, wyciągnąć (nić z igły)’, *nuvėrti* ‘przeszyć, przeniknąć (o nagłym bólu); pchnąć, dźgnąć kogo nożem’, *pavėrti* ‘przeszyć, nawlec, nanizać; zarznąć (prosię); z grubsza zeszyć’, DP ‘przenikać’, *pėrverti* ‘przebić na wylot, przeszyć ostrym narzędziem’, *pravėrti* ‘uchylić drzwi; przewlec przez coś’, *privėrti* ‘przymknąć (okno, drzwi)’, *suvėrti* ‘nawlec, nanizać; zamknąć (wrota, okiennice)’, *užvėrti* ‘zamykać’ (SD *ažuvertas* SD «zawarty»); *ākj vėrti* ‘olśniewać’, dosł. ‘kłuć oko’. Refl. *nusivėrti* ‘przyciąć sobie (palec w drzwiach)’, *prasivėrti* ‘przemknąć się; trochę się otworzyć’. Odpowiednik łot. *vērt, veřu, vēru* ‘nakłuwać, nanizować, wyszywać; otwierać i zamykać drzwi’. Pie. *H_{uer}-/*H_{ur}- ‘wetknąć, wsunąć’ (LIV² 227, LEW 1229), por. wed. *āpa āvar* ‘otworzył’, pol. *zawrzeć* ‘zamknąć’ (*verti), scs. *provrētū* ‘przeszył, przetknął’ (por. BSW 351n.), łac. *aperiō, -īre* ‘otworzyć, odmykać’, *operiō* ‘zakryć, zamknąć’. W prabalto-słowiańskim zmienione w *_{uer}H-C w następstwie metatezy spółgłoski laryngalnej, która

zaszła w formie SZ: *urH-C z *Hur-C. Wnosimy o tym na podstawie akutu takich form, jak lit. *vėrti* i *ũrvas* (zob.). Inaczej LIV² 228, przyp. 5 (lit. akut ma być wtórny). ALEW 1222n. ignoruje pbsł. metatezę i postuluje pie. *HuerH-. — Czas. sekundarne: *įverdinėti* ‘nawlekać igłę, nanizować’, *praverdinėti* ‘otwierać, uchylać’, *užverdinėti* ‘nakładać koniowi chomąto; zaprzęgać’, *pėrverdinti* ‘uchylać (drzwi)’, *suvėrdyti* ‘nanizować (nici)’. — Nomina na SE: lit. *pavėrmu* (zob.), *pavėrnė* 1. ‘jama, nora, dziura’ (*Šunes vijos, vijos, o kiškis ir inlindo pavėrnėn* ‘Psy goniły, goniły, a zając wlażł do nory’), 2. ‘miejsce położone wśród wzgórz, w dolinie, trudne do znalezienia’ (suf. *-nė* jak w *barnė, krósnė, brūkėnės*), *pavėrta*: *Matosi kaip pavėrta* ‘Jasne jak na dłoni’; *vėriamas, -à* ‘ostry – o bólu, spojrzeniu’ (zleksykalizowane participium pass. do prs. *vėria*)⁷⁵⁸, *verulỹs* ‘kolka, gwałtowny kłujący ból w jelitach lub nerkach’. Osobno zob. *žuvėrklas*. — WSE *vėr-*: *vėriau* (prt.), drw. *pravėrėti* ‘nieco otworzyć, uchylić’, *suvėrinėti* ‘nanizować, np. grzyby na nitkę’. Nomina: *dvivėrės dūrys* f.pl. ‘dwuskrzydłowe drzwi’ (por. *dvi°*), *vėrimas* ‘nizanie, klucie, odmykanie i zamykanie’, *vėrė* ‘zawiasy drzwi’, *vėrinỹs* ‘nizanka, sznur paciorków, nić koralu, naszyjnik’ (por. ros. *verenica* ‘szereg, pasmo; ciąg, łańcuch’), *vėrulỹs* ‘kolka’ (LEW 1230). — SO-V: *pėrvaryti* ‘przebić (gwoździem), przeszyć’ : scs. *otvoriti* caus. ‘otworzyć’⁷⁵⁹. SO-C: *vārstyti* (zob.). — Nomina na SO-V: *vāras* (zob.). — Nomina na SO-C: *apvārtis* ‘sznurek do przywiązywania łąpcia do nogi, tzw. oborka’, *apvārtė* CGL ts., z zanikiem v: *apārtė* ts. (por. *apalūs*), *vaŗtai* (zob.). — Alternant *vor-*: 1° = WSO *uār- do *uar-, 2° = SO *uār- do *uēr- (por. *vėriau*), np. *apyvora kareivių* SD «szańc», *įvorė* a. *įvora* ‘tuleja, rodzaj metalowej pochewki o cylindrycznym przekroju’, *vorà* (zob.), *pavōras* ‘kołeczek u sieci rybackiej’, *vōris* ‘blaszana przykrywka na cybuchu fajki’. — Dla st. zanikowego są dwa refleksy. Po pierwsze SZ typu sampras. w formie lit. *ũrvas* < *ūr-ua- < *urH-uō- (zob.). Po drugie młodszy SZ o postaci lit. *vīr-C* < *urH-C: *pravirti* (zob. °*virti*). Nomina: *virtinė* ‘nizanka, wianek nanizanych przedmiotów’, przen. ‘długi szereg’ (⇒ błr. gw. *virčina* ‘nizanka’ PZB 1, 313), *virvė* (zob.). — SZ *vir-V*: 1. *ātviras* (zob.), 2. łot. *virāt* a. *virināt* ‘otwierać i zamykać’, *pavirināt* ‘uchylić’, 3. psł. *ot-vīrō (prs. do *ot-verti): pol. *odewrę*, przest. *otewrę* ‘otworzę’, czes. *otevřu*, słń. *odvrēm* ts. — WSZ *vyr-V*: *výrauti*, *vyrúoti* (zob. °*virti*).

verveñtas 2 p.a. gw. ‘przrząd do skręcania sznurów i powrozów’ (zob. rycinę w LEEŽ 130) — prawdopodobnie zam. *virv-ent-as, od osnowy *vir-v-* jak w *virvė* ‘gruby sznur, powróż, postronek’. Por. łot. *vervelēt* ‘(nici) niedbale skręcać; skręcać się, płątać się’.

vervénti, *vervenù*, *vervenaũ* 1. ‘szczebrać po trochu, dokuczliwie’, 2. ‘namolnie o co prosić’ — czasownik na -en- od osnowy *ver-v-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *ver-ver* m.in. o płaczu dziecka, o mamrotaniu. Z innym sufiksem: *vervéti* ‘poszczekiwać; okazywać niezadowolenie, zrzędzić, burczeć, warczeć’. Paralele: *virvénti* ⇐ *vir-vir*; *narnėti* ⇐ *nār-nār*.

veržėti, prs. *véržiu* (3 os. *vérži*, war. *veŗži*, *veržėja*), prt. *veržėjo* ‘dusić, ścisnąć, ścisnąć przy obejmowaniu, opasywaniu, wiązaniu’ — durativum na -ė- do *veržti* ‘ściskać, krępować’ (por. LEW 1230). Paralele: *daužėti* ⇐ *daũžti*; *tyrėti* ⇐ *tirti*. War. *véržėti*, -ju, -jau ‘dusić’ (odpowiednik łot. *veržēt*, -ēju ‘skręcać, obracać; chłostać’). — Neoosn. *veržė-*: *veržėjas* ‘kto ścisną, krępuje; kto stara się coś odebrać’ (por. *pjovėjas, sėjėjas*), *veržėtinės* f.pl. ‘sznury, powrozy do ściskania siana na wozie’, *veržėtuvė* ‘drąg do przygniatańcia siana, snopów a. słomy na wozie’, *veržėtuvės* f.pl. ‘powrozy ściskające siano na wozie’.

⁷⁵⁸ Ze słowiańskiego por. scs. strus. *verēja* ‘μολός, zasuwa, zawora’, ros. gw. *verejá* ‘słup w bramie, węgar u drzwi, wrót; belka podtrzymująca (dach, sufit)’, pol. *wierzeja* ‘podwój, skrzydło wrót’ (pl. *wierzeje*), czes. *veřeje* pl. ‘drzwi, wrota’, < psł. *ver-ėja. Por. BSW 351n., REW I, 188, Boryś 695n.

⁷⁵⁹ Reanaliza *o-tvoriti* prowadzi do neol. *tvoriti*, stąd też nowe cps. *za-tvoriti* ‘zamknąć’ (⇒ *zatvorũ* ‘więzienie’).

veržlūs, -i 4 p.a. 'kogo rozpiera energia, energiczny, zawzięty, gwałtowny; wartki – o nurcie rzeki' — dewerbalny przymiotnik na -lus od *veržtis* 'rwać się do czego, wdzierać się' (zob. *veržti*). — Drw. *veržlūmas* 'napór, pęd'. — Z innymi sufiksami: *veržlẽ* 'nakrętka na śrubę, mutra', *veržlys* 'metalowe ucho kosy'.

veržti, *veržiù*, *veržiaũ* 1. 'ściskać, zaciskać, krępować, zżymać', 2. 'powściągać, powstrzymywać', 3. 'cisnąć, ugniatać; o bucie: uwierać', 4. 'nalegać na co'. Odpowiednik łot. *vērzt²*, *vērzu*, *vēru* 'obracać' odchyła się pod względem znaczeniowym. Do pie. **uerǵ^h* 'wiązać, krępować, (zu)binden', por. scs. *povrēsti*, *povrūzq* 'deřiv, wiązać, pętać' (bg. *vržam* 'zawiazywać na węzeł', mac. *vrze* 'wiązać, zawiązywać'); stang. *wyrgan* 'chwytać za gardło, dusić' (por. ang. *to worry* 'dokuczać, niepokoić'), nwn. *würgen* 'dusić, dławić'. Por. LIV² 688, BSW 355, LEW 1230n., EWD 1584n., ALEW 1223. De Vaan 644 dołączył tu łac. *urgeō*, -*ēre* 'naciskać, pchać, popędzać' (**urǵ^h*-*ēje*-). — Cps. *išveržiu* SD «wyciskam co na kiem» (syn. *išgaliu*), *išveržiu kam kų iš runkų* SD «wykręcam co komu z rąk», *nuveržti* 'odcisnąć coś (werzniętym w ciało sznurem)', *pavežti* 'odebrać, zabrać przemocą; ściągnąć, ścisnąć; zniewolić, zawładnąć', *priveržti* 'docisnąć, dokręcić', DP 'przymusić', *suveržti* 'skrępować, ścisnąć, ściągnąć przyciskając'. Refl. *veržtis* 'rwać się do czego, dążyć; wdzierać się (gwałtem, siłą), wyrwać się, ścisnąć się, sobie', *veržiuosi* SD «cisnę się; gramolę się», *įsiveržti* 'wcisnąć się', DP 'wdzierać się', *įsiveržiu* SD¹ «wmykam się», SD «dobywam się; wdzieram się; wrywam się, wtargam» (syn. *impuolu*), *nusiveržti* 'mocno ścisnąć sobie rękę lub nogę (sznurem)', *išsiveržė ugnikálnis* 'wybuchł wulkan', *persiveržiu* SD «przedzieram się; przeciskam się przez co», *prasiveržti* 'przecisnąć się, przedrzeć się (na zewnątrz)', *susiveržti* 'ścisnąć się pasem'. — Drw. *veržėti* (zob.), *veržinėtis*: *įsiveržinėju* SD «dobywam miasta». Nomina: *vērzas* 'żerdź do przyciskania słomy przy kładzeniu strzechy', *veržimasis* 'dążenie, dążność; pęd do czego, parcie naprzód', *veržlys* 'rywal, konkurent' (syn. *priešvarža*), *veržlūs* (zob.), *veržtūvas* 'imadło'. Cps. *šiēnveržė* 'drag lub powróż do ściskania siana na wozie', war. *šieņviržis* (por. *šiēnas*). Por. łot. *vērza* 'splątana przędza; przedmiot wielki, długi', *vērza* 'splątane pasma przędzy; wielka i niestarczanie związana paka, toból'. — SO *varž-*: *varžyti* (zob.). — SZ *virž-*: *viržti* I (zob.).

vesalai, -ũ 3 p.a. gw. 'umocowane u powały kurnej chaty żerdzie do wieszania odzieży i suszenia drewna' (*Gryčios dūminės buvo su vesalaiš* 'W kurnych chatach były «vesalai»') — ze zmiany **vešalai*, co zapożyczone z błr. *vėšala*, -a n. 'wieszadło', ros. gw. *vėšala*, *vešalá* (*vėšaly*) pl.t. 'żerdzie umocowane na kozłach lub słupach, służące do suszenia snopów, siana, sieci' (SRNG). Zastępstwo -s- za -š- przez adideację do ros. *véstitb* 'wieszać'?

vesė ob. *viesė* 4 p.a. ZTŽ 1. 'wieś' (*Vesėj anas seniausias bit* 'On był najstarszy we wsi'), 2. 'ulica we wsi' (*Pašluok vėšė* 'Zamieć ulicę') — zapoż. ze stbłr. *vesь*, por. ros. przest. *vesь*, pol. *wieś*, wsi. Por. zapoż. *selà*. — Drw. w ZTŽ: *vesėnas* ob. *viesėnas* 'wieśniak', *vesinis* 'wiejski'. Zob. też *veskāvas*.

vėselas, -à 3 p.a., *vesėlas* 4 p.a. wsch.-lit. 'wesoly' — zapoż. ze stbłr. *veselyj*, błr. *vjasėly*. Równoległą pożyczką jest stpr. *wessals* ENCH 'wesoly, fröhlich' ⇐ stpol. *wiesioły* (Trautmann 1910, 460; inaczej PKEŽ 4, 232: ma być wyrazem odziedziczonym). — Adv. *veselai* 'wesolo'. Nazw. *Vėselis*, *Veseliūnas*, *Veselaūskas* a. *Vesalaūskas* (⇐ pol. *Wesołowski*). N.m. *Veselavà* 6x. — Jęz. litewski utracił przymiotnik spokrewniony z łot. *vėselš* 'zdrowy, cały, nietknięty, nienaruszony, pełny', a będący refleksem pbsł. **ues-el-* (por. scs. *veselū* 'wesoly, radosny', ros. *vesėlyj*, stpol. *wiesioły*, pol. *wesoly*); jeden z derywatów od pie. **h₁ues-* 'dobry', por. wed. *vásu-*, luw.-klin. *wasu-* ts., luw.-hier. *wasu-* adv. 'dobrze', zob. NIL 253n. (zwraca uwagę brak hasła **ues-el-* w BSW).

vesėlė 2 p.a. gw. 1. 'wesele', 2. 'uczestnicy wesela' (*visa vesėlė* 'całe wesele') —

zapoż. z błr. *vjasėlle*, -lja n. (stbłr. *veselbe*, *vėsėlbe*). Zob. też SLA 235, ZS 62 i LEW 1231. War. *veselià*, -ios 2 p.a. (m.in. KN), *vesėlija* 1 p.a., też pl.t. *vesėlijos* (*Sutaisė labai gražias veselijas* ‘Urządzili bardzo ładne wesele’). War. z antycypacyjnym wyodrębnieniem palatalności spółgłoskowej w postaci segmentu *j*: *vesėlia* (pl.t. *vesėlios*), *vesėlija*, *vesėilė*. Por. *večėiria* ob. *večėrija*; dalsze przykłady wtórnego dyftongu podano s.v. *aitvaras*. — Drw. *veselýčia* 1 p.a. ‘wesele’ (*Veselyčia veselýčia to[je] naujo[je] seklyčio[je]* ‘Wesele, wesele w tej nowej świetlicy’), *vesėlka* ts. (*Ir aš vesėlkoj buvau, vynų medų gėriau* LzŽ ‘I ja na weselu byłem, wino miód piłem’).

vesimà 3 p.a. f. gw. ‘o dziewczynie: zdolna do zamążpójścia’ — z leksykalizacji formy participium fut. pass. *vesi-m-* do *vėsiu* ‘ożenię się’, 3 os. *vės* (zob. *vėsti*), dosł. ‘ta, z którą ktoś ma się żenić’. Do formy żeńskiej dotworzono m. *vėsimas* ‘o mężczyźnie: zdolny do ożenku’.

vėskà 2 p.a., gen.sg. *vėškos* wsch.-lit. ‘wiązka słomy lub paszy; wiązka nieoczyszczzonej słomy’ — zapoż. z błr. *vjázka*, -i ‘wiązka’, co jest derywatem od czas. *vjazácь*, *vjažú* ‘wiązać’ (ZS 62; pominięte w LEW). War. m. *vėškas* 4 p.a. Zob. też *vėslas*.

veskāvas, -à 4 p.a. wsch.-lit. ‘wiejski, mieszkający na wsi, pochodzący ze wsi’ (*Ānas ėm veskāvų mergūtų* LzŽ ‘On pojął [za żonę] dziewczynę ze wsi’), war. *veskōvas* ZtŽ ‘wioskowy – o bydle’ (w przeciwieństwie do *kolchòznas* ‘kołchozowy’) — zapoż. z błr. *vjaskóvy*, pol. *wioskowy* (pominięte w LEW i LKŻ). Zakończenie jak w *vaiskāvas*. Ośnówny wyraz **vėskà*, gen.sg. **vėškos* (por. pol. *wioska*, gw. *wieska*) nie jest poświadczony w jęz. litewskim (ani w białoruskim). — NB. Ortograficzna notacja *veskāvas* dla lit. */vʰaskavas/* uwzględnia perseweracyjną zmianę *vʰa > vʰe* (podobne wypadki zestawiono s.v. *klėmka*).

vėslas 1 p.a. wsch.-lit. 1. ‘bryła gnoju na widłach’, 2. ‘wiązka, plik (banknotów), stos (książek)’ — zapoż. z błr. *vjasló*, gw. *vjásla* n. ‘wiązka, pęk drobnych nanizanych przedmiotów; sznur grzybów, obarżanków’ (stbłr. też ‘zwój płótna’), co jest derywatem od czas. *vjazácь*, *vjažú* ‘wiązać’ (por. PzB 1, 394, ĖSBM 2, 327). Zob. też *vėskà*. NB. Pol. gw. *wiosło* ‘krąg łyka lipowego’ nie jest lituanizmem (wbrew Zdancewiczowi 351 i Laučjute 139), lecz białorutenizmem.

vest-, neosnowa wyabstrahowana z form typu *vėstas* ‘prowadzony’, *àtvestas* ‘przyprawiony’, *atvestà* ‘wzięta za żonę’, tj. participium prt. pass. do *vėsti* (zob.). Drw. *atsivėstinė kàrvė* a. *kumėlė* ‘krowa a. kobyła, którą żona przyprowadziła z sobą do domu męża’, *atvestinis* ‘zwierzę wniesione w wianie do gospodarstwa męża; dziecko przyprowadzone przez żonę do domu męża’ (syn. *atvarýtinis*), *atvestinỹs* ‘jedno z małżonków, które zamieszkało w domu męża a. żony’, *vestuvės* (zob.). Paralele s.vv. *degt-*, *leist-*, *mest-*.

vėstė 2 p.a., *vėstė* 2 p.a. ‘kamizelka męska; kaftanik kobiecy; gorset’ — zapoż. z nwn. *Weste* f. (GL 147). Stąd też łot. *veste* (LEW 1231).

vėsti, *vedù*, *vedžiaũ* 1. ‘wieść, prowadzić, prowadzić za rękę, pod rękę’, 2. ‘prowadzić zwierzę na uwięzi, ciągnąć za sobą’, 3. ‘towarzyszyć zaproszonemu, prowadzić do stołu’, 4. ‘brać żonę, żenić się’, 5. ‘o zwierzętach: rodzić, wydawać potomstwo’ (*Katė vėda vaikūs* ‘Kotka się koci’), 6. ‘kierować, zarządzać czymś’. Refl. *vėstis* ‘wstępować w związek małżeński’ (m.in. DP). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *vest*, *vėdu*, *vedu* (ē) ‘jadąc prowadzić, wieść’ (LEGR 568), stpr. *west* a. *westwei* ‘wieść, fuehren’. Do pie. **vedh-* ‘wieść, prowadzić’ (LIV² 659, BSW 344, LEW 1231n., ALEW 1225), por. scs. *vedq*, *vesti* ‘wieść, prowadzić’, strus. *vesti ženu* ‘brać za żonę’, stir. *fėdid* ‘prowadzi; niesie, przynosi’, drw. sti. *vadhũ-* ‘panna młoda, młoda kobieta’, aw. *vaðrya-* ‘(dziewczyna) zdolna do zamęścia’. — Cps. *apsivėsti* 1. ‘zdobyć się na co’, 2. ‘ożenić się’, 3. ‘urodzić’, *atsivėsti* 1. ‘przyprawić z sobą’, 2. ‘wydać potomstwo – o zwierzętach’ (*Kàrvė atsivedė veršiūkà* ‘Krowa wydała cielę’), *atvėsti* ‘przyprawić, doprowadzić; wziąć kobietę za żonę’ (zwykle z odległych stron), *ivėsti*

‘pomóc komu wejść, wprowadzić, zaprosić gościa do wejścia i mu towarzyszyć; (o kobiecie) odbyć obrzęd *įvedybos*, dający prawo wstępu do kościoła po ślubie lub urodzeniu dziecka’, *išvēsti* ‘pomóc wyjść, wyprowadzić; wskazać drogę, odprowadzić dokądś; wziąć za żonę; urodzić młode’, DP ‘zwodzić, uwodzić’; *iš kēlio išvēsti* ‘zbić z tropu; sprowadzić na manowce’; *išvedu namus* SD «buduię», *nuvēsti* ‘odprowadzić (na pastwisko)’, *pavēsti* ‘podprowadzić; poruczyć komu, oddać w opiekę, polecić; wziąć za żonę’, *suvēsti* ‘sprowadzić w jedno miejsce’, *užvēsti* ‘zaprowadzić, wprowadzić; zaintonować (pieśń); zagaić zebranie’, *užvedu* SD «naprowadzam». — Drw. na SE: *vėdinti* 1. ‘prowadzić, zaprowadzić gdzieś’, 2. ‘żenić (syna, brata)’, 3. ‘swatać’, 4. ‘wprowadzać do kościoła kobietę po urodzeniu dziecka’, *apvėdinti* ‘przyprowadzić samicę do samca’ (por. łot. *vedināt* ‘wodzić, wabić, zachęcać; sprawować nad kimś opiekę’); *pavėdėti, pàvėdžiu* (3 os. *pàvėdi*), *-ėjau* ‘poprowadzić kogoś przez pewien czas, poprowadzić do pewnego miejsca’ (por. *vėdėti*), *pasivėdėti* ‘wziąć kogo (za rękę, pod rękę) i odprowadzić na stronę’. Nomina: zob. *ved-*. — Neopwk. *ves-* ← *vėsti*: *vėsdinti* ‘prowadzić dokądś; żenić’, *vesdýti* ‘prowadzić’ (*Momutė vėsdė vaikų spaviedin* ‘Mamusia prowadziła dzieci do spowiedzi’), *apvėsdinti* ‘wydać za mąż, ożenić’, refl. *apsivesdyti* ‘ożenić się’. Nomina: *vėsimas* (zob.), *veslūs* ‘taki, którego się łatwo prowadzi; udany, pomyślny, dający plon’, *vestūvės* (zob.). — Neopwk. *vedž’* ← *vedžiaũ*: *vedžióti* (zob.). — WSE *vėd-*: *vėdėti* (zob.), nomina: *pavėdūs* ‘podobny do kogo’, *vėdlỹs* ‘kawaler, pan młody; swat; družba weselny towarzyszący pannie młodej drodze do domu męża’ (war. *vedlỹs*), ⇒ vb. denom. *parvėdláuti* a. *parvėdlúoti* ‘przeprowadzić pannę do domu pana młodego – o družbach’ (*vėdláuti* a. *vėdlauti* ‘szukać żony; przenosić co, wynosić’, war. *vėdliauti* b.z.a.). — SO *vad-*: łot. *vadīt, -u, -īju* ‘prowadzać, towarzyszyć komu, wzywać do pracy’⁷⁶⁰, *āizvadīt* ‘zaprowadzić, zapędzić (bydło na pastwisko)’ – z odpowiednikiem słow.: scs. *voditi, voždq* ‘wodzić’, ros. *vodítb, vožú* ‘wodzić; kierować autem’ < pie. **uod^h-ėje-* (por. LIV² 659). Osobno zob. *vad-*, *vadžióti*. Nomina: *vadā* I, *vadā* II, *vādas* (zob.). — WSO *vod-* < **uād-*: *įvoda* (zob.).

vėsti, vėsta (**vės-sta* < **vėd-sta*; war. *vėdžiu*), **vėso** (war. *vėdžiau*) 1. ‘o powietrzu: oziębiać się, ochładzać się’ (*Oras jau vėsta*), 2. ‘stygnąć – o jedzeniu, piecu’ (*Karšta strova pradedą vėsti*), 3. ‘wietrzeć, tracić zapach, aromat (o piwie, winie, chrzanie)’, 4. przen. ‘tracić zapach, chęć do czego, obojętnieć’. Cps. *atvėsti* ‘ochłodnąć, orzeźwić się świeżym powietrzem’, *atvėstu* SD «ochłodnąć», *pavėsti* ‘przeziębienie się’, refl. *atsivėdžiu* SD «ochłodnąć» obok *atsivėstu* SD ts. (dosł. ‘ostudzam się’). Formacja inchoatywna na *-sta-* od pwk. *vėd-* jak w *vėdinti* ‘wietrzyć, studzić’ (zob.). Leksem *vės-* to neopierwiastek szerzący się kosztem *vėd-*. Wyodrębniono go w formie prs. *vėsta*, rozumianej jako **vės-sta* albo **vės-ta*. Inaczej LEW 1231: *vės-* ma się składać z pwk. pie. **uē-* ‘wiał’ i rozszerzenia **-s-*; to ostatnie ma być porównywalne z **-d-* w *vėdinti* oraz **-t-* w *vėtyti*. Zob. jeszcze ALEW 1226. Również w jęz. łotewskim ukazuje się neopwk. *vės-*, por. *vėst²*, *-šu, -su* ‘ciężko oddychać’, *savėst* ‘ostygnąć’, *vėsināt* caus. ‘wachlować, chłodzić, studzić’. — Drw. od *vės-*: *vėščioti* ‘wachlować, machać rękami, skrzydłami’ (osnowa *vėšč-* może być śladem po zanikłym prt. **vėščiau* do frq. **vėstyti*), *vėsdinti* ‘studzić, chłodzić’, *vėsinti* ts., war. *vėsinti, vėsinti* (⇒ *vėsinamas gėris* ‘napój chłodzący’), *atvėsinti* ‘ochłodzić, schłodzić, zrobić zimnym’ (⇒ *vėsintūvas* neol. ‘wentylator’), (*at*)*vėsdinėti* ‘ochłodnąć’. Nomina: *ātvėsis* ‘miejsce ochłody, miejsce cieniste, chłodek; chłód wieczorny’, *pavėsis* (zob.), *užvėšęs* DP ‘ostydy, oziębły’, *vėsa* 4 p.a. ‘chłód (wieczorny, od rzeki), ochłoda w cieniu’ (por. łot. *vėsa* ts.), m.in. SD «chłód, ochłoda» (syn. *pavėsis*), *vėsyklė* SD «oganka do powiewania, powiewaczka»

⁷⁶⁰ W BSW 344 jako odpowiednik łot. *vadīt* figuruje lit. gw. *vadyti, vadaũ* ‘wodzić’, cytowane za K. Būgą. Czas. *vadyti* powraca w ŽD 53, LEW 1231, ostatnio w LIV² 659. Tymczasem LKŽ XVII, 792 nie potwierdza autentyczności formy *vadyti* w znac. ‘wodzić’.

[‘wachlarz’], *vėsūs* a. *vėsus* ‘chłodny, chłodnawy, rześki’ : łot. *vēss* ‘chłodny’ (⇒ *vēsumā* ‘chłód, chłodne powietrze, ochłoda’, łot. *vēsma* ts.). Por. n.rz. *Vēsa*, *Vēsà*, *Vēsùpē*, *Vēspà* (**Vēs-upà*), *Vēs-upis* (Vanagas 376).

vestùvès, -iŭ 2 p.a. f.pl. ‘uroczystość na cześć nowożeńców, wesele’, war. *vestùvė* — drw. na -*uvė-* od neoosn. *vest-* ⇐ *vèstas* ‘ożeniony’ (zob. *vest-*, *vèsti*). Paralele: *sutuoktùvès* ⇐ *sùtuoktas*; *priimtùvès* ⇐ *prìmtas*. — Drw. *vestùvininkas* ‘członek orszaku weselnego, gość weselny’, *vestùvinės āpeigos* f.pl. ‘obrzędy weselne’. Vb. denom. *vestuviáuti* ‘urządzać wesele’.

vešėti, prs. *vešù* (3 os. *vēša*, war. *vēši*, *vešēja*), prt. *vešėjau* 1. ‘szybko i bujnie rosnać, udawać się’ (*Vēša tenai [riebioj žemėje] miežiai, kviečiai ir kiti augalai* ‘Udają się [na żyznej glebie] jęczmień, pszenica i inne uprawy’. *Suvešėjo krūmai, kad baisu* ‘Krzaki wybujały, że aż strach’), 2. przen. ‘pomyślnie się rozwijać; być dobrego zdrowia; o dziecku: szybko przybierać na wadze’. — Inchoat. *vèsti*, *vēšta* (**venš-sta*, por. gw. *veñša*), *vēšo* ‘szybko rosnać, pomyślnie się rozwijać’, *nevēšęs vaikas* ‘niejedzące, chorowite dziecko’. Uwzględniając fakt, że lit. *š* kontynuuje m.in. pie. grupy spółgłoskowe *-ks- (por. **vašas* s.v. *vāškas*) i *-ks- (por. *dēšinas*), wolno lit. *veš-* wywodzić z pie. **h₂uēks-* < **h₂uēg-s-* ‘rozrastać się’ (por. LIV² 288; brak wzmianki o faktach lit.). Jest to wypadek tzw. ‘Schwebeablautu’, który towarzyszy sufigowaniu -s- do elementarnego pwk. **h₂uēg-* ‘mocnieć’ (LIV² 274), zob. też *augti*. Paralelami dla *veš-* są czasowniki aw. *vaxšt* ‘rości, powoduje wzrost’ oraz gr. hom. ἄέξομαι ‘rosnać’, ἄέξω ‘pomnażać, powiększać, wzmacniać’, pass. ‘wzrastać, powiększać się, rozwijać się’. Na rzecz pie. spółgłoski laryngalnej przemawia – oprócz gr. ἄ- ‘protetycznego’ – wydłużenie augmentu w gr. aor. ἡέξησα < **āuēks-* < pie. **e-h₂uēks-*. — Drw. od *veš-*: *nēveša* (zob.), *vešlūs* (zob.). Por. też n.rz. *Vešetà* (łot. *Vešeta*), *Vešétinis*, *Vešétupis*. — SZ typu sampras. *uš-* < pie. **h₂ug-s-*: *atušà* (zob.). — WSE *vēš-*: *nevėkšla* (zob. *nēveša*). — SO *vaš-*: *atvašà* (zob.), *nēvaša* (zob. *nēveša*), *vašà* 1. ‘rośnięcie, bujny wzrost’, 2. ‘wesołość, radość’, *vašūs* ‘bujnie rosnać’ (*Geroj dirvoj vāšūs javai* ‘Na żyznej glebie bujne zboże’), też ‘wesoły, radosny’. — N.rz. *Vāšuoka* (por. *veliūoka*), ⇒ n.m. *Vāšuokėnai*; n.jez. *Vāšuokas*, n. łąki *Vašikės*. Por. pie. SO w wed. *vavākša* pf. ‘urósł’ oraz goc. *wahsjan* ‘rosnać’.

vešlūs, -i 4 p.a. ‘płodny, plenny, bujny, rozrastający się, gęsto rosnać, nadmiernie wyrośnięty, żyzny’, *vešli kiaulė* ‘maciora wydająca liczne potomstwo’, *vēšlūs javai* m.pl. ‘bujne zboże’. Formacja na -*lūs* jest derywatem od równoznacznego przymiotnika na -*us*, *vešūs* (por. *gašlūs* ⇐ *gašūs*; *našlūs* ⇐ *našūs*, GJL II, § 166). Ten ostatni został utworzony od czas. *vešėti* ‘szybko i bujnie rosnać’. — Vb. denom. *vešlėti*, -*ja*, -*jo* ‘bujnie rosnać, (o człowieku) tyć, przybierać na ciele, wadze’. — Możliwe zapoż. litewskie w błr. gw. *vjašysty* [drw. na -*yšt-*] ‘bujnie, gęsto rosnać, krzaczasty’, por. *Vjašysty aves, jak velikaja mjacělka, mnoha zjarnjat, a byvaje nevjašysty* (PZB 1, 396).

vēt-, neoosnowa wyabstrahowana z formy **vétas* ‘rzucany na wiatr, pod wiatr’, participium prt. pass. do *vėti* ‘wiać, dąć’. Drw. *atāvētos*, *ātvētos* f.pl. ‘pozostałości z przewianego żyta; poślad, ziarno gorszego gatunku, które oddzielono przez wianie’, *núovētos* ts. (por. syn. *āibaros*, *núosiautos*), *vėtikas* ‘kto wieje ziarno’, *vėtuvė* ‘wiejaczka do zboża’, vb. denom. *vėtauti* ‘machać ręką’ (*Nevėtauk rankos, ba da labiau sopės* ‘Nie machaj ręką, bo będzie jeszcze bardziej bolało’), *vėtyti* (zob.). Paralele s.vv. *būt-*, *eit-*, *mirt-*.

vėti, *vėja*, *vėjo* 1. intr. stlit. ‘o wietrze: wiać, dąć’, *vėjai vėjo* ‘wiatry wiały’ (CHB, zob. Palionis, *Balt* II:1, 1966, 94, ALEW 1226), 2. tr. gw. ‘wiać zboże za pomocą wiejaczki, tj. oddzielać zanieczyszczenia z omłóconego ziarna’ (por. *nėvėjis* DVŽ ‘nieprzewiane ziarno’). Pwk. lit. *vė-C* to refleks pie. **h₂uēh₁-*, por. het. *huyai-i*, *hui-* ‘biec, spieszyć się; rozrastać się’,

gr. ἄησι ‘wieje’ (pgr. *auēti < *h₂ueh₁-ti), sti. *vāti* ‘wieje’, goc. *wāen*, stang. *wāwan*, stwn. *wāen* ‘wiał’. Zob. LIV² 287, gdzie zresztą brak jest wzmianki o lit. *vėti*; chyba dlatego, że wcześniej stlit. czasownika w literaturze przedmiotu nie cytowano, zob. BSW, IEW, LEW, Derksen 2008, 519, Kloekhorst 366n., de Vaan 659 (s.v. *vēlōx*). — Dawne prs. atematyczne (por. ἄησι, *vāti*) zostało na gruncie litewskim zastąpione tematycznym: *vėja-* < pb. *uē-ja- < pie. *h₂ueh₁-je/o- (transponat). Podobnie są zbudowane prezenta lit. *sėju*, *spėju* oraz łot. *blēju*, *dēju*, por. Stang 1942, 125n. — W słowiańskim odpowiednie prs. *vč-jō uległo metanalizie na *věj-ō. O neopwk. *věj-* świadczy innowacyjna forma iterativum scs. *vėjati* ‘wiał’ < *uēj-ā- (por. BSW 345); *razvėjati* ‘rozwiawać, rozpraszać’ (war. z neosuf. -vati: *razvėvati* ts.). Niefortunna jest formuła «psł. *vėjati* < ie. *h₂ueh₁- ‘wiał’», podana w ESJS 1051, a sugerująca jakoby formantem tego iteratywu było -jati. — Caus. *vėdinti* (zob.). — Nomina: *pavėnis* (zob.), *vėjas* (zob.), *vėtra* (zob.).

vėtyti, *vėtau*, *vėčiau* 1. ‘wiał ziarno, rzucać je na wiatr’ (por. *vėti*), 2. ‘rzucać na strony, rozpraszać, trwonić’, 3. ‘pędzić bydło, owce’, 4. ‘szybko, energicznie coś robić’, 5. ‘jeść chciwie, dużo’ — vb. denominativum od neoosn. *vėt-* ⇐ *vėtas ‘rzucany pod wiatr’. Ta neoosnowa pochodzi z reanalizy formy participium prt. pass. od *vėti* ‘wiał, dąć’ (zob.). Paralele: *statyti* ⇐ *stātas* i *výtyti* ⇐ *výtas. LEW 1232 zamiast o neoosnowie mówi o ‘rozszerzeniu pierwiastkowym -t-’ (pie. *uē-t-). Osobno zob. *vėt-*. — Staroliteńskie praesens ma osnowę na -ja-: *vėčiu*: SD «wieię, wywiewam zboże», *ižvėčiu* SD¹ «wywiewam», *pervėčiu* SD¹ «przewiewam». Odpowiednik łot. *vētīt*, -u a. -īju ‘wiał ziarno’ (⇒ *vētījums* ‘wianie ziarna’). — Neoosn. *vėty-*: *vėtyklė* 2 p.a. lub *vėtyklė* 3 p.a. ‘drewniana szufla lub szufelka do wiania zboża’, SD <wetiklė> «opalka; szufla; wiejaczka, szufla do wieiania» (por. *spraudyklė* ⇐ *sprāudyti*), *vėtymas* ‘wianie ziarna’, *vėtytas*, -a ‘(ktoś) mający duże doświadczenie życiowe, kuty na cztery nogi’ (*Iř vėtytas iř mėtytas*), *vėtytojas* ‘kto wieje ziarno’ (łot. *vētītājs*). — Drw. wstecznym od *vėtyklė* jest *vėtė* ‘wiejaczka’ (por. *asiūklis* ⇒ *asys*).

vėtra 1 p.a., *vėtrà* 4 p.a. ‘gwałtowny, silny wiatr, wichura; wichura przed burzą; burza z wiatrem i gradem’. SD «wicher» (syn. *viesulas*) — dewerbalne nomen instrumenti z suf. -tr- od *vėti* ‘wiał, dąć’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *vētra* ‘wichura’ (przest. *vētri* m.pl.), stpr. *wetro* EV ‘wiatr, Wint [Wind]’. Rekonstrukcja: pbsł. *uē-trā- < pie. *h₂ueh₁-treh₂-. Podobna budowa w *mėtra* ⇐ *mėti. Paralelne struktury w innych językach ie.: scs. *vėtrū* m. ‘wiatr’ (suf. *-tro-), stisl. *veđr* n. ‘wiatr; pogoda’, stang. *weder* n., stwn. *wetar*, nwn. *Wetter* n. (pgerm. *wedra- ‘pogoda’; niejasne skrócenie *ē). Zob. BSW 345, Būga, RR II, 651, LEW 1232n., ALEW 1228. NB. Vaillant IV, 638 uważa *vėtrū* za formację denominalną, mianowicie substantywizację przymiotnika na -r- od osnowy *uē-t- jak w sti. *vātaḥ* ‘wiatr’. — Można do tego dodać refleks dewerbalnego *h₂ueh₁-lo- w łacińskim drw. *vēlōx*, -ōcis ‘szybko biegnący, spieszny’, co de Vaan 659 sprowadza do *vēlo- ‘wiatr’, niby ‘jak wiatr prędko’. — Drw. *vėtrinė* ‘deska przybijana na końcach łat dla zabezpieczenia dachu przed zerwaniem’, *vėtringas* ‘wietrzny (dzień)’, SD «burzliwy» (syn. *liūtingas*), *vėtrōtas* a. *vėtrōtas* ‘burzliwy (dzień, pogoda)’, por. łot. *vėtruōts laiks* ‘burzowa pogoda’; *vėtrunga* a. *vėtrungė* ‘kurek na dachu, wiatrowskaz; silny wiatr’, *vėtrunka* ‘przeciąg’. Cps. *perkūnvėtrė* ‘wichura towarzysząca burzy z piorunami’ (por. *perkūnas*), *vėtragalvis* ‘lekkoduch, pędziwiatr, narwaniec, postrzeleniec’ (kalka z pol. przest. *wiatro-głów*), *vėtralauža*, *vėtró-* ‘wichura łamiąca drzewa; wiatrołom’ (por. *laužyti*), *vėtrālūžis vėjas* ‘wiatr łamiący drzewa’ (por. *lūžti*, *išlūžà*), *vėtravarta* ts. (por. *vart-*). — Złożenie synonimiczne: *vėtrā-vėjis* ‘silny, porywisty wiatr’ (por. *vėjas*). — Vb. denom. *vėtrauti* impers. ‘wiał – o silnym wietrze’, przen. ‘szaleć’, *vėtryti*, -iju, -ijau ‘gnać, pędzić, zmuszać do biegu’, *išvėtryti* ‘wypędzić z domu; wygnąć bydło ze szkody’.

vetryna stlit. 'wędzone mięso, wędlina': <wetrina> SD «wędzonka, caro inueterata sole, tarichos» — zapoż. z błr. *vētrina, ukr. vitryna (tak SLA 236 i LEW 1233). Oboczna lekcja z -e-: vetryna (SLA, LKŽ).

vētušas, -à 3 p.a. stlit. 'dawny, starodawny'. SD: *vetušas* «dawny» (syn. *senas*), «letny, podeszły w leciech» (syn. *sēnas*), *vetuša boba* «baba» (syn. *žmona sena*). War. synkopowany: *vēčas* (zob.). — Odpowiednik psł. *vetūxū, por. scs. strus. *vetūxū* 'stary – o przedmiotach', ros. *vétxij*, czes. przest. *vetchý* 'stary' czes. gw. *vetký* ts., stpol. *wiotchy* 'stary, dawny; zmurszały, zużyty, zniszczony' (⇒ *wiotech* przest. 'księżyc w ostatniej kwadrze', gw. *wiotek* ts., por. łot. *vēcs mēnesis* 'Altmond'), pol. *wiotki* 'zwiątaczały, niejędrny, niesztynny, cienki, szczupły, gibki'⁷⁶¹. — Praforma bsł. *uetus-a- < pie. *uet-us-o- (BSW 356: pbsł. *uetuša-). Znacz. etym. 'roczny' ⇒ 'ubiegłoroczny (o płodach rolnych)' ⇒ 'stary', por. ESJS 1048, ALEW 1228. Zmiana *(u)s > lit. (u)š jak w *apušė, krušà, trušis*. Inne języki pokazują tematy *uet-e/os- i *uet-s-, por. gr. ἔτος, ἔτεος n. 'rok', myk. *we-to* ts. (acc.sg.), łac. *vetus, veteris* 'stary, sędziwy; dotychczasowy, dawny; doświadczony', ⇒ *veteres, -um* 'dawni ludzie' (drw. *vetustus* 'stary, sędziwy; starodawny, starożytny'); alb. *vic* 'cieleń' (*uet-es-o- 'roczne zwierzę'), wed. *trivatsá-* 'trzyletni', stir. *feis* 'maciora' (*uet-s-i). Temat na -es- został derywowany od nomen pierwiastkowego na -t-, jakie widać w het. *uett-/uitt-* c. 'rok'. Na tym tle segment -us- praformy bsł. winien być ujęty jako zespolenie sufiksów -u- i -s- (SZ do -es-). — W językach bsł. brak jest refleksów SZ sampras. *ut-, por. gr. πέρυσσι, dor. πέρυτι adv. 'w ubiegłym roku, łoni'. — Drw. *vētušis, -ē* 'leciwy', *vetūšis* 'starosta; dziad kościelny', *vētušis* 'stary wół'.

vēzdas 2 p.a. 'kij, pałka'. SD *vezdu išmušu* «biję kijem» (syn. *pagaliu ištinku*). War. *vēzas, vēzdras* (por. wtórne r np. w *am̃bryti, mètrà*). Z krótkim e: *vēzdas, vēzlas*. Odpowiednik łot. *vēzda* 'kij, pałka' obok *vēza* 'długa, sękata pałka'. Etymologia sporna, zob. ALEW 1229. LEW 1234 łączył z czasownikiem łot. *vēzēt* 'machać, wymachiwać, wywijać' (iter. *vēzināt* ts.) i goc. *wēgs* 'fala, kipieli; wichura'. Inna ewentualność wiąże się z faktem, że interwokaliczne z jest w jęz. litewskim fonemem obcym. Może to wskazywać na pożyczkę słowiańską, por. błr. *vjaz, -a/-u* 'wiąż, Ulmus' ⇒ *vēzas*. Znacz. etym. 'kij z gałęzi wiazu' (?). Forma oboczna z grupą -zd-, *vēzdas*, mogła pojawić się drogą analogii do synonimu *lazdà* (jest to wariant do *lazà*). Grupa -zd- jest objawem dostosowania fonotaktycznego do rodzimej zbitki, która ukazuje się między samogłoskami, por. *lizdas* (pie. *nisdo-), *bezdu* (pie. *pesdō). Podobne wypadki to *ābrozdas, jēzdas, rāzdumas* (zob. Zs 88). Pendant do -zd- stanowi zbitka -st- na miejscu słowiańskiego -s- w typie *abrūstas, zopōstas*. NB. Trafia się też -zd- na miejscu -d-, np. *zovezda/zōveda* s.v. *zōvada*. — Drw. *vēzdinis* 'kij', *vēzdras* 'kij, żerdź wyłamana z płotu' (⇒ vb. denom. *vēzdrinti* 'iść powoli', właśc. 'iść o kiju'). Od *vēzas* urobiono *vēzlas* 'kij, pałka'. Cps. *vezdmušē* 'kijowanie, kara wymierzana kijem' (por. *mūšti*), <wezdomuše> SD «kijowe karanie» (LKŽ czyta *vēzdamuše*).

vezmēnti, vezmenū, vezmenaū gw., zwykle z prvb.: *išvezmēnti* 'wziąć po kryjomu, wykraść; po kryjomu wywieźć', *pavezmēnti* 'ukraść' (Litwa pruska) — osnowa *vezm-*, którą zaopatrzone w suf. -en-, pochodzi z polskiego pdg. werbalnego *wezmę, weźmiesz, weźmie* (inf. *wziąć, prt. wziąłem*).

vēžē 4 p.a., *vēžē* 2 p.a. 1. 'koleina' (SD¹ [pl.] <weżies> «koleia»), 2. 'tor kolejowy', 3. 'łożysko, koryto rzeki', 4. 'zagon', war. *vēža, vēžà* — prawdopodobnie z deprefigowania rzeczownika typu *pravēža* a. *pravēžà, prāvēža, prōvēža* 'koleina, ślad kół'. Paralele: *vožà*

⁷⁶¹ Por. jeszcze vb. denom. scs. *vetūšati* 'starzeć się', ros. *vetšátb* 'zużywać się, niszczyć', czes. *vetšet* 'stawać się starym, zgrzybiałym', stpol. *wiotszeć* 'słabnąć, niszczyć, wátlec ze starości', pol. *wietrzeć* 'tracić zapach, świeżość' (zam. *wietszeć*, przez adideację do *wiatr, na wietrze*).

‘koleina’ $\Leftarrow$ *pravoža* ts. Wokalizm *vež-* to wzdłużony st. *e* do *vežù*, *vežti* ‘wieźć, wozić’, *pravēžti* ‘przewieźć’. Znacz. etym. ‘ślad po przejechaniu wozem, po przewiezieniu’. Paralele na deprefiksację: *prakýra* $\Rightarrow$ *kýra*; *pāšaras* $\Rightarrow$ *šāras* i *ātgairē* $\Rightarrow$ *gaīrē*, *gāirē*. — Neoapofonia *ē* $\Rightarrow$ *ie*: *viežā* KRŽ ‘koleina’ (paralele: *jiegā*, *riemuō*, *mēsiēdas*). Pojawienie się oboczniaka *ie* mogła ewentualnie wywołać analogia do dwoistości *ē/ie* w sławizmie *viežā* ob. *vežā* ‘wieża’. — Cps. *keliāvēžē* ‘koleina na drodze’ (por. *kēlias* ‘droga’), *kalāvēžē* ‘głęboka koleina’ (złożenie hybrydalne z *kala°* ‘koło’ $\Leftarrow$ błr. *kóla* n.). Por. też sławizm *keliavynā*.

vežēcīa 1 p.a. 1. ‘boczna drabina a. boczna deska w chłopskim wozie’, 2. ‘spodnia deska w wozie’ — dewerbalny drw. na *-ēcīa* od *vežù*, *vežti* ‘wieźć’. Od tego pl.t. *vežēcīos* 1. ‘wóz drabiniasty do wożenia siana, gnoju’, 2. ‘górną część, skrzynia wozu’. Z uwagi na budowę wyrazu *kópēcīos* ‘drabina’ prawdopodobna jest proporcja analogiczna *kópti* : *kópēcīos* = *vežti* : *vežēcīos*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *vjažáciny* pl., PzB 1, 385.

veželē 2 p.a. žm. ‘niewielkie drewniane naczynie, zwykle przeznaczone na masło’ — odpowiada łot. *vezele*, zdrob. na *-el-* od *vezis* ‘koszyk, koszyk z pokrywą; owalne naczynie z kory brzoźowej’, co Endzelin (ME IV, 549n.) łączy z czas. *vezt*, lit. *vēžti* ‘wieźć, wozić’. Natomiast LEW 1234 dopuszcza za Būgą pierwotne **važelē*, tj. formację na SO, alternującym ze wzdłużonym SO **vāž-* jak w *vōžiu*, *vōžti* ‘zakrywać, przykrywać’.

vežimas 1. ‘wożenie czego (wozem, sańmi, łodzią), przewóz, woźba’, 2. ‘wywożenie ludzi, wywózka na Sybir’, 3. ‘ładunek do przewiezienia’, 4. ‘wóz, sprzęt do przewożenia ciężarów, ciągniony przez woły, konie’, 5. ‘wóz załadowany’⁷⁶², 6. ‘ilość siana, zboża mieszcząca się na wozie’, 7. przen. ‘pewna gra karciana’. Doznacz. 4. należą: *vežimas didis* SD¹ «kotczy» [‘powóz, karetą’, SPXVI], *vežimas dingtinis* SD «kolasa nakryta», *vežimas prikraustytinis* SD «woz skarbný» [‘pakowny wóz podróży, najczęściej czterokonny’, SPXVI]. Dewerbalne abstractum na *-imas* od *vežti* (zob.),znacz. etym. n.act. ‘wieżenie kogo, czego, wożenie’. — Drw. *vežimālis* žm. ‘lichy wóz’ (por. *kurpālis*, *ragālis*), *vežimēlis* ‘lekki jednokonny wóz wyjezdny; mały wóz; wózek dla dzieci’, *vežiminē* ‘szopa na wozy, wozownia’, *vežimininkas* ‘woźnica’ (syn. *vežīkas*), synkopowane: *vežimnykas*, *vežimninkas* ‘woźnica; koń wozowy, zaprzęgany do wozu’. Por. łot. *vēzums* ‘wóz, fura, wóz załadowany; ładunek na wozie’ (war. *vēzms*, *vezmis*), *vēzumnieks* ‘woźnica, furman’ (war. *vezminieks*).

vēžys, *-io* 3 p.a. 1. ‘rak, Astacus’, 2. ‘choroba nowotworowa’ (war. *vēžis* 1 p.a.). SD *votis vēžiu vadinama* «kancer, wrzód wyiadaiający ciało». Odpowiednik łot. *vēzis* ‘rak’. Pożyczka bałtycka w est. *wāhi* ‘rak’ (Stang 1966, 46). Etymologia niepewna: albo do *vēžti* (SW *vēž-*), albo do *vōžti*, zob. referat wcześniejszych prób w LEW 1235. ALEW 1229 powraca do zbliżenia pierwiastków *vēž-* i pers. *gāz* ‘obcegi, nożyce ogrodnika’ ze sti. *vāhaka-* m. ‘pewien jadowity owad’ (Petersson). — Drw. *vēžininkas* ‘człowiek chory na raka’, *vēžlīs* (zob.). Cps. *vēžuostis* ‘ktoś z rzadkimi wąsami’ (dosł. ‘z wąsami jak u raka’, por. *uōstai* s.v. *uōstyti*). Vb. denom. *vēžiāuti* ‘łowić raki’, $\Rightarrow$ *vēžiāuklēs* f.pl. 1. ‘szczypce raka’, 2. ‘obcegi do wyciągania gwoździ’, 3. ‘rozdwojona na końcu żerdź do zrywania jabłek’. Por. łot. *vēžuōt* ‘chodzić rakiem; powoli się poruszać, powoli jechać’. — N.rz. *Vēžys*, *Vēžius*, *Vēžus*, *Vēžiškē*, *Vēžgriovis*, *Vēžupis* 9x ($\Rightarrow$ n.m. *Vēžupiai*), n.jez. *Vēžežeris*.

vēžlīs, *-io* 4 p.a. ‘żółw, Testudo’ — denominativum na *-līa-* od *vēžys* ‘rak’ (LEW 1235). Sufiks jak w *kranklīs* i *svirplīs*. Zob. też zapoż. *čerepōkas*. — Vb. denom. *vēžlinti* 1. ‘pełzać, posuwać się powoli (o płazach, gadach)’, 2. ‘wlec się ciągnąc nogę za nogą’, *išvēžlinti* ‘wyjść, wygramolić się na czworakach (z wody)’, *vēžlioti* a. *vēžlioti* ‘pełznąć (m.in. o raku, o dziecku); wlec się; iść po zasianym, deptać łąkę; podłogę zanosić błotem’.

⁷⁶² W odróżnieniu od *rātai* ‘wóz nienaładowany’. Por. np. *Tokius vežimus veždami, sumaĩtosit kumelē* ‘Wioząc tak wyładowane wozy, zmordujecie kobyłę’.

věžti, *vežù*, *vežiaũ* ‘wieźć, wozić’, *apvēžti* ‘objechać (wiele miejsc); nawozić pole gnojem’, *išvēžti* ‘wywieść’ (SD też ‘plądrować’, syn. *plēšyti*), *suvēžti* ‘zwieźć w jedno miejsce; zwieźć z pola do stodoły’, *užvēžti* ‘zawieźć na górę’. Wraz ze scs. *vezq*, *vezti* ‘wieźć’ z pbsł. **uežō* < pie. **ueg^h-e-*, pwk. **ueg^h-* ‘wieźć, wioząc przemieszczać co’ (LIV² 661, BSW 356n., LEW 1236, ALEW 1230). Pwk. z pochodzenia aorystyczny, por. wed. *ávāt* ‘zawiózł’ (prs. *váhati*), gr. cypr. *εφεξε*, łac. *vēxī* (prs. *vehō*), scs. *otūvēsū sę* ‘pojechał, wyprawił się’ (prs. *vezq*) < pie. **ueg^h-s-*. Tu może jeszcze alb. *vjedh-* ‘kraść’ (Anikin 6, 188). — Drw. *apvēžēti* ‘cierpieć, znosić’ (zob.), *vēždinti* cur. ‘sprawić, że się wiezie, wozi; kazać wieźć’ (war. *veždýti*), *vežinēti* iter. ‘wozić, rozwozić’, *vežióti* (zob. *važióti*). Nomina: *pervēžējas* SD «przewoźnik czołnem», *vežēcīa* (zob.), *vežējas* ‘woźnica, furman; dorożkarz’ (SD¹ «poganiacz»), *vežikas* ts. (⇒ *vežikāuti* ‘być woźnicą’), *veženā* ‘rzeczy wiezione, przewożone’, *vežimas* (zob.), *vežinys* ‘bagaż’, *vēžliava* ‘to, co się wiezie, ładunek, bagaż’ (neosufiksem *-liava* ukazuje się też w *nēšliava*, *mēžliava*), *vežmenas* BRB ‘woźnica’, *vežmēnē* ‘bagaż podróży’, *vežtinykas* SD «woźnik» [‘koń pociągowy’], *vežtojas* SD «woźnica» (syn. *vežējas*), *vežtūvas* ‘wózek, taczka’. Cps. *álvežis* (zob. *alūs*), *malkvežys* (zob. *málka*). — WSE *vēž-*: *pavēžēti*, *-vēžiũ* ‘powieźć kawałek drogi, powieźć przez pewien czas’ (por. *paējēti*, GJL II, § 616, Stang 1966, 322), *vēžčioti* ‘stale po trochu wozić’ (por. SW w *nēščioti*, *pēščioti*), *vēžinti* ‘wozić, podwozić’. Nomina z *vēž-*: *pravēža* a. *pravēžā*, *prāvēža* ‘koleina, ślad kół; rzadsze miejsce w tkaninie’, *prōvēža* ‘koleina’, *vēžē* (zob.), *vēžēlē* ‘żelazna a. drewniana płoza wsuwana pod koło wozu jako hamulec przy zjeździe z pochyłości’ (syn. *ūrvantas*), *vēžos* f.pl. ‘ładunek przewożony jednym wozem’ (*Jau dvejas vēžās parvežiau* ‘Przewiozłem już dwa ładunki’), *vēžūkai* m.pl. ‘sanki do przewożenia pługa na pole’. Co najmniej akutowane *vēž-* może stać w związku z osnową aorystyczną pie. **ueg^h-*. Por. strus. *vēža* f., ros. *vēža* ‘wóz mieszkalny; namiot przewoźny; wieża jako miejsce schronienia’ (psł. **vēž-ja*) obok *vēž-*, scs. aor. *otūvēsū sę* ‘pojechał, wyprawił się’ (inf. *otūvēsti sę*). Zob. BSW 357, REW I, 178, Borys 698, ALEW 1229 (dorzucą porównanie z goc. *wegs* m. ‘Sturm, Brandung; Wogen’). — SO *važ-* < pie. **uoğ^h-*: *važinēti* ‘jeździć (wozem, na rowerze, samochodem); wozić dla zabawy’, *apvažinēti* ‘obwozić kogo (po wielu miejscach, po lekarzach)’, *apvažinēti rātai* m.pl. ‘zużyty wóz’ (dosł. ‘zjeżdżony’), *išvažinēti* ‘wyjeżdżać; często jeździć; być w podróży przez jakiś czas; zjeździć pole, które wcześniej zostało zaorane’. Z innymi sufiksami: 1. *važióti* (zob.), 2. łot. *vazāt*, *-āju* ‘ciągnąć, włóczyć po ziemi’, 3. scs. *vozīti*, *vožq* ‘wozić, wożę’, < pie. **uoğ^h-ēje-*, por. gr. *ὀχεομαι* ‘wiozę’, sti. *vāhayati* ‘każe wieźć’ (wzdłużenie według prawa Brugmanna). Nomina: *apvažā* ‘niewrażliwość na rzeczy obrzydliwe’ (por. *apvēžēti*), *išvažā* ‘miejsce, gdzie się wyjeżdża z lasu; koleina; dziegieć (smar) stwardniały na osi koła’, *nūovaža* (zob.), *nuovažūs* ‘obrotny, ruchliwy’, *vāžas* (zob.). — WSO *vož-* < **uāž-* albo też apofonia jakościowa **vāž-* ⇐ **vēž-* (paralele: *dóklas* ⇐ *dē-*; *sōdžius* ⇐ *sēd-*; *mōlis* ⇐ *mēl-*): *nenūovoža* c. ‘ktoś brudny, zaniedbany, niechlujny’, *pravožā* ‘głęboka koleina’, *vožā* ‘koleina’ (do czego nawiązuje łot. *vāža* ‘odciski, ślady kopyt’). — SZ **viž-* ⇐ *vež-* (typ RiT): łot. *vizināt* ‘wozić kogoś’, *vizinātiēs* ‘wozić się, jeździć (wozem, sałmi, łódką)’. Niepewny jest refleks lit. °*viž-* w złożeniu *metvižā* ‘doroczny odpust’ (zob.). — WSZ *vyž-* ⇐ **viž-*: *pavyžēti* przest. ‘podwozić kogo na wozie przez krótki czas’ (*Pavyžėk mane biškį*). Paralele: *panyšēti* ⇐ **niš-* (*nešũ*), *palyjēti* ⇐ *lij-* (*lejũ*). Na temat tej apofonii zob. Stang 1966, 322, LEW 559. War. *výžoti*, *-ju*, *-jau* ‘wozić’, *výžotis* ‘wozić się’ (*Pasivýžoje esam ir toliau*). — W bałtyckim nie ma śladu po st. zanikowym sampras. **už-* < pie. **ug^h-* (por. wed. *úhāna-* ‘wieziony, przywieziony’, *uhyáte* ‘wiezie się’, LIV² 661, Kümmel 2000, 484n.). Lit. *ūž-* w *ūžti*, *-ia*, *-ė* ‘szumieć – o lesie’ ma raczej podstawę dźwiękonaśladowczą.

viáukčioti, *viáukčioja*, *viáukčiojo* ‘poszczekiwać; skomleć; popłakiwać (o niemowlęciu); niewyraźnie mówić’, war. *viáukščioti*; *viáuksėti* a. *viáuksėti* ‘szczeakać cienkim głosem (o szczeniaku); pohukiwać (o sowie); buczeć, myczeć (o cielęciu); czkać, zaczynać

wymiotować', *viāuktelēti*, *viāukterēti* 'wydać głos (o psie, sowie, innych ptakach) — czasowniki na -čio-, -sē- i -tel/ter- od wykrz. *viāukš*, *viāukšt*, *viāukt* o głosie młodego lub małego psa, o głosie cielęcia. Por. *kvėkčioti*, *virčkčioti* i *žiaugčioti*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *vjaũknuc* 'wydać głos': *Jak dam, to ty i ne vjaũkneš!* (PZB 1, 396).

vỹburti, *vỹbura* a. *vỹburia*, *vỹburo* 'merdać ogonem, wymachiwać nogami (o konającym koniu)', SD *vyburiu* «łaszę się» — czasownik utworzony od wykrz. *vỹbur* o machaniu, merdaniu, kołysaniu się na wietrze. — Nazalizowany war. **vimbura* dał osnowę czas. *vimburti* (*Kartis nuo svirties vimbura* JU 'Żerdź żurawia studziennego kołysze się'). Por. łot. *viņbāt*, -āju 'kołysać się' (ME IV, 598 dopuszczał tu raczej dysymilację z *bimbāt*). — Postverbalia: *vyburys* a. *vỹburis* 1. 'pochlebca, lizus', 2. 'ktoś bezsilny, ledwo trzymający się na nogach', 3. 'niedołęga', 4. 'nie mogący usiedzieć na jednym miejscu', *vỹburkis* 'pochlebca' (por. *nebylkis* ← *nebylys*). Vb. denom. *vỹburiuoti*, *vyburiuoti* 'merdać ogonem, machać nogami; kołysać się wisząc, dyndać', przen. 'schlebiać komu'.

vibždēti, *vibžda* (war. *vibždi*), *vibždējo* 1. 'mrowić się, roić się — o mrówkach, robakach, kijankach', 2. 'występować w wielkiej liczbie, masie, obfitości' (war. *vibždēti*) — z udźwięcznienia w **vipšdēti*, co jest formacją na -dē- od wykrz. *vipšt* m.in. o wzdrygnięciu się. Z obocznym wokalizmem: *vebždēti* 'mrowić się; szeptać'. Paralele: *šnibždēti* < **šnipš-dē-*; *knibždēti* < **kniš-dē-*. — Drw. *vibždynas* 'wielka gromada, chmara (owadów, ludzi), mrowie', *vibždūtē* euf. 'wesz, Pediculus' (*Ant viršaus žibutē, apačiio[je] vibždūtē* — mówi się o kimś zawszonym).

vičē 2 p.a. gw. 'cienka gałązka (wierzby, łoży) bez liści, różga, witka, używana do splatania, spinania i wiązania' — zapoż. z błr. gw. *víca*, -y (por. LEW 1237, ĖSBM 2, 169). War. *vičē* 4 p.a., z długością: *vỹčē* 2 p.a.

vičvienas, -à 1 p.a., *vičvienas* 3 p.a. 'całkiem sam, samotny; jedyny', war. *vitvienas* 3 p.a. — złożenie z II członem *vienas* 'jeden'. Człon I pozostaje zagadką: **vis-vienas* (por. *visas* 'wszystek') czy raczej **viš-vienas* (por. *viš-* w cps. *vienvišys* 'samotnik, odludek')? Oboczność *vič-/vit-* powraca w cps. *vičvisas/vitvisas* 'cały, caluteńki, zupełny'. — Drw. *vičvienaitis*, -ē 'całkiem sam, samiuteńki; jedyny' (war. *vitvienaitis*, -ē 'jedynak — o dziecku'), *vičvienelis* b.z.a. ts. — Rzadki war. *vičveīnelis* 'całkiem sam, samiuteńki' zawiera człon *vein-* zam. *vien-*. Przypomina to oboczność wokalizmów *ie* i *ei* w takich przykładach, jak *pīesas* i *peisas*, *rievē* i *reivē* oraz *priekālas* i *preikālas*. Dotąd *vein-* zestawiało się z łot. przest. *vein-/vein-* w zwrotach *veināds vīrs* 'ein ziemlicher Kerl', *veināds puisis* 'ein ziemlich gewachsener Junge oder Knabe', mianowicie dla podparcia (wątpliwej) hipotezy, że *vienas* wywodzi się fonetycznie z **veinas*, zob. Fraenkel 1950, 26n., LEW 1239. Podobnie Stang 1966, 55, 276 i 145 (tu rekonstrukcja osnowy w postaci **vičveīnis*) i Kazlauskas 2006, II, 248. ME IV, 525, s.v. *veināds* nie daje noty etymologicznej.

vidēļčiai, -ių 2 p.a. m.pl. gw. 'widelce' — zapoż. z błr. gw. *vidēļcy*, stbłr. XVII w. *videlec* (← pol. *widelec*, pl. *widelce*), por. LEW 1237. War. f. *vidēļčios* 2 p.a. lub *vidāļcos* 2 p.a. Sg. *vidēļčius*, *vidēļcius*, *vidāļcius*, *vidāļcis*, f. *vidēļsē*.

vidgarnis, -io 1 p.a., też f. *vidgarna* 1 p.a. gw. 'siatka do trzymania złowionych ryb w wodzie, rodzaj sadzu' — zapoż. z prus.-niem. *windegarn*, *windgarn* 'Fischnetz' (GL 147n.). War. *vỹtgarnis* i *vitgarnis* pokazują substytucyjny człon *vỹt°*, *vit°*, który tłumaczy się adideacją do *vỹti* m.in. 'wić, zwijać (nici, sznur)' i *výtis* 'wić, różga, pręt', por. LEW 1237 (brak u Kabašinskaitė 1998).

vidinis, -ē 2 p.a. 'wewnętrzny' — przymiotnik utworzony od rzecz. *vidūs* 'wnętrze' (zob.). — Cps. *vidgiris* 'środek lasu' (n.m. *Vidgiris*, *Vidgiriai* 4x, *Vidgirėliai*, por. *girià*), *vidmanta* 'środkowa część więcierza, matnia' (por. *mantà*; inaczej LEW 1237: **vid-vanta*),

vidnaktis ‘północ’ (por. *naktis*).

vỹdis, -džio 2 p.a., vydỹs 4 p.a. gw. ‘żrenica’ (*Juodymė akies yra vỹdis* JU. *Saugok kaip savo akies vỹdį* ‘Pilnuj jak żrenicy oka’), z innym tematem: *vỹdžius* (m.in. BRB) — sb. postverbale od osnowy *vyd-* jak w *išvỹdau* ‘ujrzałem’ do *vỹsti* I. Zob. też *pavydėti, nevỹdoti*. Por. *vyzdỹs*.

vidrà 2, 4 p.a. ‘burza; wichura’ (war. *výdra, vydrà*), *vidras* 2 p.a. ‘wichura; wiatr ze śniegiem i deszczem; zamieć śnieżna’. Sporne. LEW 1237n. uważał za możliwe powiązanie z czas. *vỹti* II ‘wić, zwijać; skręcać’, jednak temu sprzeciwia się okoliczność, że zakończenia -*dra* i -*dras* nie są sufiksami w jęz. litewskim. Prawdopodobnie chodzi tu o germanizm, którego forma została dostosowana do rodzimego synonimu o formie *vétrā* ‘wichura, burza z gradem’, por. śrwn. *gewiter* ‘niepogoda’, stsaks. *giwideri*, śrdn. *gewider, gewēder* ts. (nwn. *Gewitter* n.). Wysunięta w POLŻ I, 23 rekonstrukcja pb. **veid-rā-* (> lit. *výdra*) nie wydaje się prawdopodobna. — Niemieckiego pochodzenia jest również staropruski wyraz *widre* GRG 19 ‘wiatr’, *wydra* GRA 44 ts. PKEŻ 4, 235 analizuje go jako **vī-dra*, powołując się na suf. -*dr-*, wyodrębniony przez Skardżiusa (ŽD 301) jako «rzadki i niezwykle», mianowicie w takich wyrazach, jak lit. *gaĩzdras* ‘łuna na niebie’ i *žaĩzdras* ‘palenisko w kuźni, ognisko kowala’. Trzeba jednak zauważyć, że analiza Skardżiusa nie była trafna, ponieważ wyrazy z rzekomym suf. -*dr-* w rzeczy samej zawierają wtórny segment *d*, to jest wynikły z udźwięcznienia *t*, które uprzednio zostało wsunięte do zbitki *sr*.

výdra 1 p.a. ZTŽ ‘wydra, *Lutra lutra*’ — zapoż. z błr. *výdra*, -y, pol. *wydra*. Brak w LKŽ.

výdraga 1 p.a., *vidraga* 1 p.a. ‘nieznośna, dokuczliwa kobieta, jędza, megiera’. Niejasne. ŽD 103 analizował *výdr-aga* i uważał za denominativum od *výdra* ‘burza, wichura’ (za nim LEW 1237n.). War. *výdragė* 1 p.a., *vydriga* b.z.a. Zob. też ALEW 1231.

viduriaĩ, -iũ 3 p.a. m.pl. 1. ‘wnętrzości’, 2. ‘brzuch’, 3. *palaidi viduriaĩ* m.pl. ‘rozwołnienie’. SD¹ <*widuriei*> «ielito» (syn. *žarnos*), «trzewa»; SD «trzewa; wnętrzości zwierząt», *viduriai telio* SD «kruski cielęce, interanea vituli», *viduriai žuvų* SD «kuchra» [‘ksieniec, rybi żołądek’, L.] — pluralizacja formy *vidurỹs* ‘środek, wewnątrz’ (zob.). — Vb. denom. *viduriuoti* ‘chorować na rozstrój żołądka, mieć biegunkę’.

vidurỹs, -io 3 p.a. 1. ‘środek czego; wewnątrz’ (SD «pośrzodek, szrodek»), 2. ‘brzuch’, 3. pl. ‘organy wewnętrzne, wnętrzości’ (zob. *viduriaĩ*), 5. stlit. ‘otoczenie ludzkie, środowisko człowieka’ — denominalny drw. na -*r-* od *vidūs* ‘wewnątrz, środek’ (zob.). — Forma loc.sg. *viduryjė* ‘w środku’ zmieniła się przez apokopę w *vidurỹ, viduř* adv. ‘wewnątrz, w środku, w centrum czego’; *viduř* praep. z gen. ‘wśród, w środku’ (*Viduř kiemo šulnys* ‘Na środku podwórza [jest] studnia’). Od loc. *viduryjė* derywowano decasativum *viduryjėjis*, -ji DP adi. ‘wewnętrzny’ (por. *dangujėjis, vidujėjis*). — Gwarowa forma illatiwu sg. *viduriñ* (‘do środka’) uległa reinterpretacji jako locativus (‘w środku’) i w końcu jako przyimek rządzący genetiwem, np. *Mes gyvenam viduriñ kaimo* ‘Mieszkamy w środku wsi’. — Drw. *vidurakis* ‘środek’ (por. sufiks w *praustākis, pūtakis*), *vidurinis* ‘wewnętrzny, środkowy’, n.rz. *Vidurinė, Vidurinis*; *viduřkis* 1. ‘średnia matematyczna’, 2. gw. ‘środek czego’ (por. *dubuřkis* ⇌ *duburỹs*). Cps. *viduramžis* ‘średniowiecze’ (por. *ámžius*), *viduramžis*, -ė ‘człowiek w średnim wieku’ (por. *ámžius*), *viduryšis* ‘rzemieńne a. skórzane wiązanie łączące dzierżak z bijakiem w cepach’ (**vidur.ryšis*, por. *ryšỹs*), *vidurnaktis* ‘północ’ (por. *naktis*), n.m. *Vidurmiškis* (por. *miškas*), *vidurupis* ‘środkowy bieg rzeki’ (por. *upė*).

vidūs, -aũs 4 p.a. ‘wewnątrz, środek’ (łot. *vidus*, gw. *vids*) — formacja na SZ od pwk. pb. **uejd*-(?). Bez dobrej etymologii. Zestawiano ze stir. *fid* m. ‘las’, stwalij. *guid* coll. ‘drzewa’,

bret. *gwez* ts. (pcelt. **uidu-*), stisl. *viðr* ‘las, drewno, budulec, maszt, statek’, stang. *vidu* m. ‘drzewo, las’, stwn. *witu* m.n. ts. Zob. BSW 358, LEW 1238, Matasović 420. Derksen 2015, 500 wychodzi od tematu pie. **uid^h-u-* i łączy z tym nawet stpr. *widdewū* ‘wdowa, Widwe’ [dat.pl. *widdewūmans*]⁷⁶³. — Cps. *vidūaslis* ‘środek klepiska w chacie wiejskiej’ (war. *vidūoslis*, por. *aslà* I i *vidūraslis*), *vidūbalē* ‘miejsce między błotami’ (por. *balà*), *vidūdienis* ‘południe’ (por. *dienà*), *vidūgavēnis* ‘środek postu’ (por. *gavēnià*), *vidūgiris* ‘środek lasu’ (por. *girià*, n.m. *Vidūgiris* 5x, *Vidūgiriai* 6x, nazw. *Vidūgiris*), *vidūkaimē* ‘środek wsi’ (por. *káimas*), *vidūkelē* ‘środek drogi; połowa przebytej drogi’ (por. *kēlias*), *vidūlaukē* ‘środek pola, śródpole’ (por. *laūkas*, n.m. *Vidūlaukis*, *Vidūlaukiai*), n.m. *Vidūmiškis* (por. *miškas*), *vidūnaktis* m.f. ‘północ’, *vidūnaktj* adv. ‘o północy’ (por. *naktis*), *vidūpievis* ‘łąka położona między polami’ (por. *piēvā*), n.m. *Vidūšilis* (por. *šilas*), n.m. *Vidūvalkiai* (por. *valkā*), *vidūžemē* SD «odmorze, od morza odległość» (por. *nuog marių atstokus* SD «odmorski, od morza daleki»). Część wymienionych złożzeń ukazuje się z alternantem *vidū^o* (neoapofonia?), por. *vidūdienis*, *vidūgavis*, *vidūgiris*, *vidūlaukē*, *vidūnaktis*. Bez oboczniaka *vidu^o*: *vidūberžē* ‘droga między brzożami’. — W II członie złożzenia ukazuje się osnowa na *-ja-*, *°vidis*: *naktividis* a. *naktóvidis* ‘północ’ (dosł. ‘środek nocy’, por. *naktis*). — Loc.sg. *vidujē* ‘w środku’ rozwija się przez apokopę 1° w adverbium *vidūj*, *vidūi* ‘wewnątrz’ (por. *viršūj*, *viršūi*), 2° w przyimek z genetiwem: *vidūi miško* ‘w lesie’, dosł. ‘w środku lasu’ (zob. GJL III, § 789; por. *vidur̃* s.v. *vidurys*). — Inne drw.: *vidūjis* ‘wewnętrzny’ (por. *paskūjis*, *viršūjis*), ⇒ *vidujinis* ‘wewnętrzny, środkowy’; war. żm. *viduōjis* ⇐ *viduō*; *vidūklis* ‘łąka pomiędzy rolami’, *vidurys* (zob.), *vidutinis* (zob.), n.rz. *Vidujōjis Gālas*. Cps. *vidūdienis* ‘środek dnia, południe’ (por. *dienà*, *vidūr-dienis*). — Neoapofonia SZ *vid-* ⇒ SP/SE *vied-*: *vieduōlis* ‘o spróchniałym wnętrzu’, sb. *vieduōlis* ‘drzewo spróchniałe w środku, ale jeszcze zieleniejące się’, cps. *saūsviedis* 1. ‘o drzewie: wewnątrz spróchniałe’, 2. ‘o człowieku: bezdzietny’ (por. *saūsas*), *sausviedis* a. *saūsviedis* bot. ‘wiciokrzew a. suchodrzew, Lonicera’ (war. *sausvietis*, przez adideację do *vietà* ‘miejsce’). Por. łot. *sausviedis* ‘Lonicera’, *sausvieži* pl. bot. ‘wiąz, Ulmus campestris’. Paralele apofoniczne: *atvīpti* ⇒ *atviēpti*; *stīpti* ⇒ *stiēptis*; *prairti* ⇒ *praierka*.

vidutinis, -ē 2 p.a. ‘średni (o wzroście, wieku), przeciętny (o urodzaju), umiarkowany (o klimacie)’. SD: *vidutinis* «pośrodkowy, średni, szrodkowy», *miltai kvietiniei vidutiniei* «mąka pszeniczna średnia». Takie derywaty, jak *vidutēlis* ‘wnętrze czegoś, środek (kartofla, jabłka)’, n.m. *Vidūtiškē* zakładają – wraz z *vidutinis* – osnowę w postaci sb. **vidutis* ‘wnętrze, środek’ (zob. *vidūs*). Por. *vidūtē* gw. ‘środkowa część spichrza; małe i ciasne pomieszczenie w spichrzu’. Mniej prawdopodobny wydaje się wywód z **viduitinis* (⇐ *vidūi* ‘w środku’) przez dysymilacyjny zanik *j*. Por. *paskutinis*, *viršutinis*. — Drw. *vidutinis* SD «palec trzeci», *vidutiniškas* ‘średni, przeciętny, umiarkowany’.

viēčnas, -ā 4 p.a., *viēčnūs*, -ī 4 p.a. przest., gw. 1. ‘wieczny, nie kończący się nigdy’ (*Viečnā atilsj mano labam vyrui* ‘Wieczne odpoczywanie mojemu dobremu mężowi’), 2. ‘stale się powtarzający, stały’, 3. ‘bezsilny, słaby’ — zapoż. z pol. *wieczny* ‘aeternus, perennis’ (por. błr. *vėchny*). — Drw. *viēčnastis* a. *viēčnastē* ⇐ pol. *wieczność* ‘aeternitas’, *viēčninkas baudžiauninkas* NDŽ ‘wieczny (na całe życie) poddany, Lebenslänglicher Leibeigener’, ⇒ *viēčninkas* ‘chłop pańszczyźniany’ (*Bėda mums buvo, kol buvom viēčninkai: dirbom dieną naktį*); ‘o starym wilku’: *Vilkas buvo viēčnykas* (LzŽ).

viedmā 2 p.a., gen.sg. *viēdmos*; *viedma* 1 p.a. wsch.-lit. ‘wiedźma, czarownica

⁷⁶³ Jest to wątpliwe z uwagi na to, że wyraz pruski – nie mający odpowiedników w litewsko-łotewskim – jest podejrzany o zapożyczenie ze śrdn. *wēdewe*, *wēduwe* (por. niderl. *weduwe*), zob. DLA 36. Replika pruska pokazuje zwężenie samogłoski *e* w *i*, na co są paralele w postaci form stpr. *digno* EV ‘rękojeść miecza’ ⇐ śrwn. *degen* oraz stpr. *wedigo* EV ‘siekiera ciesielska’: lit. *vedegà* (zob. LAV 326).

rzucająca uroki' (*Viēdmos vaikščioja po svietī* LzŽ 'Wiedźmy chodzą po świecie'. *Razsikudlojus kai viedma* Zs 62 'Rozkudłana [nieuczesana] jak wiedźma') — zapoż. ze stbłr. *vēdma*, *vedma* (war. *věďma*, *vedьma*), por. błr. *vědzьma*, -y, ukr. *vidьma*, ros. *věďma*. Młodszy war. z -dz-: *viedzmā* ob. *vedzmā* (ZTŽ) 'wiedźma' ⇐ błr. *vědzьma*. Por. ĖSBM 2, 80. Brak w LEW. — Drw. *viedmiūtē* 'córka wiedźmy'.

viedmōrius, -iaus 2 p.a. wsch.-lit. 'znachor, czarownik' (LzŽ) — zapoż. z błr. gw. *vjadzьmār*, *vjadzьmjār* ts. (PZB 1, 385; brak w ĖSBM i LEW). Por. sufiks w *baikōrius*, *sapnōrius* i *štukōrius*. Zob. też *viedmā*.

viēdras 2 p.a. stlit., gw. 'wiadro na wodę', *viedras odinis* SD «kubel skorzany, skorzane wiadro» (syn. *maišas*). *Žmogus..., tas neša sūdą* [glosa: *viedrą, plėčką, zboną*] BRB 'człowiek..., który niesie dzban; ein Mensch..., der tregt einen Krug' (ALEW 1233) — zapoż. ze stbłr. *vēdro*, *vedro*, por. błr. *vjadró*, -a n., ros. *vedró* (SLA 236, Zs 62). Stąd też łot. łągalskie *viedrītis* 'małe wiadro, wiaderko' (LEW 1239). — Drw. *viedrelis* SD «wiaderko», *viedrinūke* 'beczułka wielkości wiadra', cps. *pūsviedris* 'objętość płynu równa połowie wiadra' (por. *pūse*), *viēdrakulbē* 'pień do postawienia wiadra' (por. *kulbē* I), *viedrašikys* 'ten, kto się wypróżnia do wiadra' (por. *šikti*).

viēkas I 2 p.a., *viēkas* 1 p.a. gw. 1. 'siła ludzka, moc, zdolność do wysiłku' (*Su razumu daugiau galima yra padarytie nekaip su vieku* 'Rozumem więcej można dokonać niż siłą'. *Kelia, dirba iš viso viėko* 'Dźwiga, pracuje z całych sił'), 2. 'siła życiowa, energia' (*Žinai, kad nuo šio pavasario visai jau neturiu viėko* 'Wiesz, że od tej wiosny już zupełnie opuściły mnie siły'). War. f. *viėkà*, *viėka*. Może to być derywat na SO, **uajk-a-*, od pbsł. **uēj-*, por. *veikiū*, *veikti* (Leskien 1884, 289, LEW 1239). Pie. **uēj-* 'być górą, zwyciężać' (LIV² 670). Dokładny odpowiednik z jednej strony w psł. **věkū* 'siła życiowa; lata życia' (zob. BSW 339, REW I, 179, Boryś 692), z drugiej strony w stisl. *veig* f. 'pith, strength' < pgerm. **waigō-* (zob. Kroonen 566). — NB. Na skutek zapożyczenia wyrazu stbłr. *vėkū* 'wiek, lata życia' pojawił się homofon lit. *viėkas* II (zob.). Nie odróżnia się tych homofonów w LKŽ XIX, 125. — Drw. *beviėkis* 'nie dość silny, bezsilny', *viėkus* 'prędko, energiczny' (*viėkiaĩ* adv. 'szybko, prędko'), *viėkutė* 'wesz ptasia a. zwierzęca, Mallophaga', war. *viėkutà*, *viėkutas*, *viėkutis*. Zob. też *týtveika*.

viėkas II 2, 4, *viėkas* 3 p.a. LzŽ, ZTŽ 'trwanie życia od urodzenia do śmierci, lata życia, wiek', 2. 'okres stu lat, stulecie' — zapoż. z błr. *vek*, -u, pl. *vjakí*, -óů; pol. *wiek*.

viėkas III 2, 4 p.a. ZTŽ 1. 'wieko, pokrywa, np. przy studni', 2. 'powieka oka' — zapoż. z błr. *vėka*, -a n.

vielà 4 p.a., *vielē* 4 p.a. 1. 'drut' (*spygliuota vielà* 'drut kolczasty'), 2. 'przewód, kabel, np. elektryczny', 3. gw. 'pojedyncze włókno, pasmo przewidziane do skręcenia z innymi' (syn. *vijà*), 4. 'sznureczek ze skręconego włókna'. Analiza: *vie-là*. Jest zgoda co do tego, że chodzi o dewerbalny drw. od pdg. *vejū*, *výti* m.in. 'skręcać włókna na powrozy' (zob. Leskien 1884, 288, ŽD 165, LEW 1239, ALEW 1233). Znacz. etym. 'to, co zostało skręcone, uległo skręceniu'. Ale stosunek *vie-C* : *vej-V* pozostaje zagadkowy. Na pierwszy rzut oka można to określić jako wprowadzenie antewokalicznego SE w pozycję antekonsontantyczną, czyli tam, gdzie pierwotnie ukazywał się SZ (por. *výti*, brak *†vyla*; paralela: *skrie-liai* ⇐ *skrej-ù*; brak *†skryliai*). Z tego niewiele jednak wynika. Na razie pozostaje *vie-C* zakwalifikować jako wypadek neoapofonii SZ *ī* ⇒ SP *ie*, podobny do *sýti* ⇒ *sietas*; *mýgti* ⇒ *miėgti*. — Cps. *sukaviėlas* (zob.). — Vb. denom. *viėlyti*, *į-viėl-yti* 'wkłuć w ryj prosięcia druciany kolczyk dla powstrzymania go przed ryciem łąki' (war. *vielóti*, *viėlioti*, *vielúoti*). — Zaskakujący jest gwarowy war. *į-vil-ti* (*Į kiaulės knyslį įviltà viela*), gdzie segment *vil-* polega na neoapofonicznej redukcji *viel-* (osnowa nominalna *vie-l-*!). Dostatecznie dokładną paralełą

będzie tu *piel-* (*pielà*) ⇒ *pil-* w *pilavóti*. Poza tym por. *tries-* (neopwk.) ⇒ *tris-* w *triznà*; *žiezd-* (neoosn. od *žiezdrà*) ⇒ *žiz-* w *žizdrà*.

vien adv. ‘tylko, jedynie’ (*vien tik* ‘jedynie tylko’) — przez apokopę z *viēna* nom.-acc.sg. n. ‘jedno’, zob. *viēnas*. Por. pol. przest. *jeno* ‘solummodo’ < *jedno*. — *išvien* adv. ‘razem, wspólnie; bez przerwy, stale, ustawicznie; wszędzie’ < *iš viēno* dosł. ‘z jednego’.

vienaīp adv. ‘jednym sposobem, jednakowo; z jednej strony’ — od liczebnika *viēnas* (zob.), z zakończeniem *-aip* naśladującym przysłówki odzaimkowe typu *kaīp* ‘jak’. Por. *dvejaīp* ‘dwojako’, *trejaīp* ‘trojako’, *ketveriaīp* ‘czworako’.

viēnas, -à 1 p.a. ‘jeden’ : łot. *viēns* ts. Z niejasnym *v-* zamiast lit.-łot. **ienas*. To z pb. **āi-na-* < pie. **Hoī-Hn-o-*, zob. Kroonen 11. Odpowiedniki: stłac. *oinom*, łac. *ūnus* ‘jeden’, stir. *óen* ts., goc. *ains* ‘jeden’⁷⁶⁴, stang. *ān* ts., stwn. *ein* oraz drw. żeński w gr. *oivn* f. ‘oczko, jedynka na kostce do gry’. Z innymi sufiksami: gr. *oīoç* ‘sam, samotny’, aw. *aēuua-* ‘jeden’, stper. *aiva-* ts. < pie. **Hoī-uo-*; wed. *éka-* ‘jeden’ < **Hoī-ko-*, zob. EIEC 398n. W celu objaśnienia bałtyckiego nagłosu *v-* można w punkcie wyjścia założyć dwuwyrzowy zwrot typu lit. **visū* (gen.pl.) **ienas* (z pb. **āinas*), znac. etym. ‘jeden spośród wszystkich’. Taki zwrot mógł ulec uniwerbizacji w **visūienas* > **visvienas*, a następnie resegmentacji jako **vis vienas*. — W słowiańskim brak jest śladu po spodziewanym refleksie **janū* < psł. **ēnū* < pbsł. **āi-na-* ‘jeden’. Psł. **inū*: scs. *inū* ‘inny, jeden’ (drw. *inočēdū* ‘μονογενής’, *inokū* ‘samotnie żyjący’), ros. *inój* ‘inny, nie ten’, czes. *jiny* ‘inny’, stpol. *iny* ‘nie ten sam, nie ten wymieniony, pozostały’, rzadko ‘jeden, jedyny’ (gw. *iny* ‘inny’, *inszy* ts., pol. *inny*) – nie może być wywodzone z pie. **Heī-no-*, ponieważ dla st. pełnego nie ma oparcia porównawczego. Bardziej prawdopodobna byłaby rekonstrukcja formacji na st. zanikowym: **jīnū* < pie. **Hi-Hn-o-*, zob. de Vaan 642, Kroonen 11. — Drw. *paviēnis* ‘oddzielny, pojedynczy; indywidualny, prywatny’, ⇒ *paviēniui* adv. ‘pojedynczo, z osobna’ (por. łot. *paviēņus* adv. ‘oddzielnie, w pojedynkę’), *vienāitis* ‘jedyny, samiuteńki’, *vienatis* (zob.), *vienērī* (zob.), *vienetas* ‘jedność, jedynka, jednostka; sztuka czego’ (*pardūoti viēnetais* ‘sprzedawać na sztuki, po sztuce’), *vienībē* ‘jedność, wspólnota’, *vieniņtelis* ‘jedyny’ (od **vienintas*, ŽD 178), SD «jedurny» [‘tylko jeden’, SPXVI], «jedyny» (syn. *vienatijis*), *vieniomis* SP adv. ‘szczególnie [z osobna]’, *vienišas* ‘samotny’, ⇒ *vienišius* ‘samotnik, odludek’; *vienītis* ‘samotny’, DP ‘samiuchny, samiuczki; jedyny’, *vienódas* ‘jedenakowy’ : łot. *viēnāds*, gw. *vīnāids* ts. (⇒ vb. denom. *vienodēti* ‘upodabniać się’, *vienódinti* ‘ujednolicać’), *vienók* spójnik ‘jednak’, *vienoki* PK ‘jednak’, *vienókig* DP ‘wszakże’ (**vienoki-gi*), *vienókiai* ‘jedenakowo’, SD «jednako, równie», *vienókias* ‘jednostajny’, SD «jednaki» (kalki hybrydalne form polskich na *-ak-*, *jednaki*, *jednako*, zob. też *dvejókas*, *trejókias*), *vienóniškas* ‘jednaki, jednakowy’⁷⁶⁵, *vienuī* adv.: *vienuī vienas* ‘sam jeden, samotny, samiuteńki’ (war. *vienāi vienas* dosł. ‘jedynie jeden’), *vienunta* a. *vienuntā* stlit. adv. ‘jednego razu, kiedyś’, *vienuntas* stlit. ‘ktokolwiek, jeden, choć jeden; jedyny’ (por. suf. *-unt-* w *deluntas*, *dienuntā* oraz ŽD 375), ⇒ *vienūntelis* ‘samotny, jedyny’; *vienuōlis* ‘samotnik; mnich, zakonnik’ (por. sufiks w *keistuōlis*), ⇒ *vienuolýnas* ‘klasztor’; *vienuī* adv. ‘w jednym miejscu’ (por. *svetuī*, *visuī*). — Cps. *ičvienis* ‘jeden jedyny, np. syn’ (por. *it*), *vičvienas* (zob.), *vienaraņķē* ‘krótka kosa’ (dosł. ‘jednoręczna kosa’, por. *rankā* oraz n.m. *Vienraņķiai*), *vienasēdis* ‘zaścianek, kolonia’ (por. *sēd-*), *vienavaldis* SD¹ «jednowładca, monarcha», war. *vienovaldis* SP (⇒ *vienavaldistē* a. *vienavaldzia* SD «jednowładstwo, monarchia», war. *vienovaldistē* SP, *vienovaldzia* SD¹, por. *valdyti*), *viengimis* (zob.),

⁷⁶⁴ NB. Stpr. *ains* ‘ein’, acc. sg. *ainan* ‘einen’, które pełni rolę rodzajnika nieokreślonego, jest zapożyczeniem niem. *ein, einen*, a nie refleksem pb. **ajna-*. Inaczej BSW 3, PKEŽ 1, 56 n. (*ains* ma być refleksem pb. **ainas*, stojącego w apofonii do wsch.-bałt. **einas*).

⁷⁶⁵ Neosuf. *-onišk-*, por. *kitóniškas*. W kwestii genezy zob. *velnióniškas* ⇌ *velnionis*.

viengūslis ‘o koniu: lichy, słaby’ (dosł. ‘same żyły mający’, por. *gūsla*), *vienkiemis* ‘gospodarstwo oddalone od innych, położone z dala od wsi’, przest. ‘zaścianek’ (por. *kiēmas*), *vienkiņkis vēžimas* ‘wóz jednokonny’ (por. *kinkýti*), *vienlinkas* ‘pojedynczy’, por. *liņkti* (war. z dysymilacją: *vielinkis*; z asymilacją *n-l > r-l*: *vierlinkas*), *vienratis* ‘taczka’ (por. *rātas*), *viensantis* (zob. *sant-*), *vientuītis*, -ē ‘jedynek’, DP ‘jedyne, jednorodzone, jedynak’ (por. *tuītis*), *vienūlika* (zob. *lika*), *vienvištis* (zob.), *vitvienas* ‘całkiem sam’, war. *vičvienas* (zam. *it-vienas? *vis-vienas?). — Vb. denom. *viēninti(s)* DP ‘jednoczyć (się)’, *viēnyti*, -iju, -ijau ‘jednoczyć, łączyć’.

vienatis 3 p.a., acc.sg. *vienatī* f. ‘samotność, bycie samym’. SP ‘jedność (ducha). SD: «iednakość» (syn. *vienoveidē*), «iedność» (syn. *vienystē*) oraz «iednostayność» (syn. *vienokybē*, *vienotinē*). Jak pokazał Judžentis, *Balt* LI:1, 2016, 117n., w kilku zabytkach staroliteńskich jest poświadczony przymiotnik *vienatis*, -ē ‘jedyne’ (np. *Ant ta mus gielbiek panas Dievas Traice wenatis* WP), utworzony suf. -at- od liczebnika *vienas* ‘jeden’. Ta okoliczność skłania do wyvodu abstr. *vienatis* raczej od neoosnowy przymiotnikowej *vienat-* niż wprost od liczebnika, jak to dotąd robiono (por. *ŽD* 337, LEW 1240). — Inne derywaty od *vienat-*: *vienatiējus* LZŽ ‘człowiek samotnie żyjący’ (por. sufiks w *gramatiējus*), *vienatijā* ‘samotność’, też ‘zgoda’ (*Nēr vienatijos mūsu šeimynoj* ‘Nie ma zgody w naszej rodzinie’), SD¹ <wienatiia> «iedynaczka, vnigenita» (brak w LKŽ), *vienatijas* a. *vienatijis* adi. ‘jedyne’, PK ‘jednorodzone’ (por. *kursai mus per vienatigi sūnū tavo Pona... išmokei* PK 196¹¹⁻¹² ‘któryś nas przez jednorodzonego Syna twego Pana... nauczył’), war. *vienātyjis*, *vienātinis* ‘jedyne; żyjący samotnie’, *vienatystē* ‘samotność’ (SD¹ «iednostayność»), *vienātvē* ‘samotność’ (gw. *vienatviā*), bibl. ‘jedność’, ⇒ *vienātvinis* ‘samotny, samotniczy’, *vienātvīškas* ts. — Tu też adv. *vienāt* ‘jedyne, tylko’, DP *vienāt* ob. *vienat* ‘jedno’ (por. stpr. *ainat* adv. ‘zawsze, allezeit’). Od *vienat-* pochodzi również przymiotnik stlit. *vienatras*, -a ‘jeden’ (por. *iž vienatros šalies..., ižg antros vėl šalies* DK 111⁷ ‘z jednej strony..., z drugiej zaś strony’), gdzie neosuf. -tras został uogólniony z liczebnika *añtras*.

vieneri, f. *vienerios* 3 p.a. ‘jeden, jedna’ — drw. kolektywny liczebnika *vienas*, urobiony suf. -er- i używany z rzeczownikami w formie plurale tantum, np. *vieneri mētai* ‘jeden rok’, *vieneri marškiniaī* ‘jedna koszula’, *vienerios kópēčios* ‘jedna drabina’, *vienerios kēlnēs* ‘jedne spodnie’. — War. gw. *vieneli*, *vienerios*, np. *Be vieneliū metū septyniasdešimt* ‘Siedemdziesiąt bez jednego roku’, *vienerios dūres* ‘jedne drzwi’. — Drw. *vieneriōpas* DP ‘jednostajny, jednaki’ (por. budowę *trejōpas*), ⇒ *vieneriōpai* adv. ‘jednostajnie’. — Forma *vienērgis* ‘bydlę jednoroczne, roczniak’ — na miejscu *viener-kis (≡ *vieneri mētai*), tłumaczy się perseweracyjnym udźwięcznieniem *rk > rg* (por. *ketvērgis*, *padārgas*). Sufiks jak w *dubūrkis*, *drūčkis*, *dičkis*.

viengimis, -ē 1 p.a., *viengimis*, -ē 2 p.a. bibl. ‘jednorodzone, jednorodny’ — złożenie członów *vienas* ‘jeden’ i *gim-* (*gimti* ‘rodzić się’), które jest kalką z pol. *jedno-rodzone* (to z kolei oddaje łac. *ūnigena*).

vienguņģis, -ē 2 p.a. 1. ‘samotny, nieżonaty mężczyzna, niezamężna kobieta’, 2. ‘ktoś bezdzietny’, 3. ‘jedynek – o dziecku’. War. *viengūngis* 1 p.a., *viengungis* 1 p.a., też *viengūgis* 2 p.a. Analiza: *vieng-ung-*, drw. od neoosn. *vieng-*, którą prawdopodobnie wyabstrahowano z *viengimis* bibl. ‘jednorodzone’ (zob.). Z początku *vienguņģis* miało zapewne charakter żartobliwego określenia człowieka. Suf. -ung- jest – w przeciwieństwie do -ing- – ograniczony do nacechowanych ekspresywnie nazw osób, por. *burliuņģis* ‘tłuszcioch’, *murluņģis* ts., *varluņģis* ‘dokazujące dziecko’. Inaczej LEW 176 (s.v. *guļti*) i 1240: *vienguņģis* ma pochodzić z fonetycznego przekształcenia formy *viengulgis, kontynuującej złożenie *vien-gulingis, znac. etym. ‘taki, co sam sypia, wer allein schläft’. Jeszcze inaczej GJL II, § 508: «Wyraz nie dość jasny, być może o dwu przyrostkach: *vien-(in)g-ungis obok

vieningas ‘jednolity, jednostajny, jednomyślny». W ujęciu Skardžiusa, RR 4, 850 ma to być złożenie *vienas* ‘jeden’ + *gung-* (*gūngti* a. *guñgti* m.in. ‘iść’), znacz. etym. ‘ten, kto sam idzie’. Jako paralele semajologiczne autor przytacza nwn. *Alleingänger* i *Einzelgänger*.

vienmūlis, -ē 2 p.a. gw. ‘o drzewie: jednakowej grubości na całej długości, od dołu do góry’ — prawdopodobnie zapożyczone z łot. *vienmulis* (*viēnmuļš*), co ze zmiany *vien-malis* ts. Złożenie z *viēns* ‘jeden’ i *-malis* jako drw. od *mala* ‘brzeg, skraj; okolica’ (ME IV, 661, LEW 1241). Zob. też *lūgmalas*.

vienstūpis, -ē 2 p.a. 1. ‘wyrastający z jednej łodygi, nierozgałęziony, pojedynczy’, 2. przen. ‘jedyny (np. syn w rodzinie)’, 3. żartobl. ‘nieżonaty’, 4. ‘składający się z jednej zwrotki’ (*vienstūpē dainā*). DP *vienstūpis* ‘szczególny’. War. z członem °*stybis*: *vienstūbis* ‘jedyny (o synu); nieżonaty (o synu)’. Sb. *vienstūpis*, -ē ‘nieżonaty mężczyzna, niezamężna kobieta’, por. *Vieni buvo jauni, kiti pusamžiai žmonės, vieni viienstūpijai, o kiti pačiuoti ir vaikuoti* ‘Jedni byli młodzi, drudzy w średnim wieku, jedni samotni, inni żonaci i dzieciaci’. Formacja złożona z *vienas* ‘jeden’ i osnowy dewerbalnej *styp-*, pochodzącej od *stūbti*, -*sta* ‘o roślinie: piąć się do góry’ (zob.). Por. LEW 907, gdzie *vienstūpis* umieszczono s.v. *stipē* ‘trzcina w sprzączce’.

viēntara adv. gw. 1. ‘po pierwsze’ (*Viēntara nemoku, ē po kita tingiu, tai i nesakysiu* ‘Po pierwsze nie umiem, a po drugie lenię się, więc nie powiem’), 2. ‘bez różnicy, wszystko jedno’ (*Man viēntara, kap tu darai* ‘Mnie [jest] wszystko jedno, jak ty robisz’). Złożenie członów *vienas* ‘jeden’ i °*tara*, należącego do czas. *taŗti* ‘powiedzieć, mówić’. Znacz. etym. przysłówka: ‘mówiąc coś jako pierwsze’.

viēnvišys, -ē 3 p.a., stlit. *viēnvišis* 1. adi. stlit. ‘samotny, einsam’, 2. sb. ‘samotnik, odludek’ — złożenie członów *vienas* ‘jeden’ i °*višys*. Niejasny jest wokalizm *e* w war. *vienvešys* BRB, MT. Człon *-viš-* przedstawia prawdopodobnie st. zanikowy do *viēš-/vaiš-*, por. *viēšis* ‘gość’ (*viēšēti* ‘być gościem’), *vaišēs* ‘goszczenie kogo’. Gdy chodzi o semantykę, można °*višys* rozumieć jako ‘osiadły, gdzieś bytujący’, ponieważ jest to derywat od pwk. **viš-* < pie. **uiġ-* (st. pełny **ueiġ-*) ‘osiedlić się gdzie’, por. wed. *viš-* f. ‘ród, klan; osiedle, miejsce pobytu’, psł. **vīši* f. ‘wieś’, scs. *vīši*, *vīši*, omówione już s.v. *viēšas*. Znacz. etym. złożenia: ‘osobno, w odosobnieniu osiadły, zamieszkały’. Jako paralele można wskazać z jednej strony łot. *viēn-trēb* adv. ‘samotnie, w odosobnieniu’, por. ME IV, 667, 670 (zob. też s.v. *trōbā*), ALEW 1236, z drugiej zaś strony stlit. *medžia-višis* (zob.).

viēptis, *viepiuos*, *viepiaūs* ‘rozdziawiać usta, szczerzyć zęby, krzywić twarz’, *atsiviēpti* ‘wykrzywić twarz w grymasie (niezadowolenia, złego humoru, bólu, żalu); rozdziawić się’ — formacja ze SP *viep-*, który został dotworzony do *vip-* na gruncie neoapofonii SZ *i* ⇒ SP/SE *ie*. Stary SP ma postać *vep-*, zob. *vēpti*. Paralele apofoniczne: *skristi* ⇒ *skriēsti*; *stīpti* ⇒ *stiēptis*; **ligti* (*ligā*) ⇒ *palēgti*. Odpowiednik łot. *viēbtiēs*, *viēbjuōs* ‘obracać się, wykręcać; wykrzywiać twarz’ (z udźwięcznieniem *pj* > *bj*). Nomen: *viēplis* ‘maska’. NB. LIV² 671 w ślad za LEW 1242n. mylnie zakwalifikował lit. *viep-* jako refleks pwk. pie. **ueiġ-* ‘drzeć, dygotać’. — Równoległą neoapofonię SZ *vip-* ⇒ SP/SE *veip-* zaświadcza drw. *vēiptelēti* ‘otworzyć usta; bąknąć słowo i zamilknąć’ (syn. *vēptelēti*). Paralele: *driksti* ⇒ *dreiskēti*; *šlikti* ⇒ *šleiġti*; *snigti* ⇒ *snēigēti*. — Neoapofonia SZ *vip-* ⇒ SP/SO *vaip-*: *vaipytis* (zob.).

viera 4 p.a. stlit., gw. ‘wiara, dogmaty wiary, religia, wyznanie’ (*Kokia viera, tokia apiera* ‘Jaka wiara, taka ofiara’. *Juosa viera kitokia* LzŽ ‘Oni mają inną wiarę’), *tikėjimas arba viera* DP 77₄₁ — zapoż. ze stbłr. *věra*, *vera*, por. ros., błr. *věra*, -y, ukr. *vira* (SLA 236, Zs 63, LEW 1243, ALEW 1237). Zob. też *viēryti*. — Drw. *vierelē* DP ‘wiarka’ (o nieprawowiernej doktrynie religijnej), por. *Aplaido juos Dievas Viešpatis dėl nuodžių jų, ir*

jog jiemus tos naujosios viemelės gardėjo DP 510₁ ‘Opuścił one P. Bog dla grzechów ich, a iż im te nowe wiarki smakowały’. Cps. *bendravieris* KN ‘współwyznawca’ (por. *beñdras*; kalka z nwn. *Glaubens-genosse* m.; *klystviera* przest. ‘przesąd, zabobon’ (dosł. ‘błędna wiara’, por. *klýsti*); *naujavieriai* DP – stlit. kalka z pol. przest. *nowowiernicy* ‘wyznawcy nowej wiary, heretycy, kacerze’ (SPXVI); *nedaviernystė* – stlit. kalka z pol. *niedowiarstwo*; *prieviera* (zob.). Zob. też *nedavérka*.

viēryti, *viēriju* (ob. *viēryju*), *viērijau* (ob. *viēryjau*) stlit., gw. ‘wierzyć, przyjmować co za prawdę; wierzyć w Boga, wyznawać religię’ — zapoż. ze stbłr. *vēriti*, *veriti*, por. błr. *vėryць*, *vėru*, 3 sg. *vėryць* (SLA 236, ZS 63, LEW 1243). War. sufiksalny: *viērinti*. Nie można wykluczać rodzimej derywacji od *vierà* (zob.). Zob. też *viērnas*. — Drw. *davieryti* DP ← pol. przest. *dowierzyć* (SLA 62; por. *dazvālyti*). — Neoosn. *vierij-*: *vierijimas* BRB ‘wiara, Glaube’. Cps. *niēkvieris*, -ē ‘kto wierzy w głupstwa, łatwowierny, naiwny’ (por. *niēkas*, *niekdžiugys*).

viērnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘wierny, służący z oddaniem, lojalny, godny zaufania’, 2. ‘dochowujący wiary, wierzący, pobożny’, 3. ‘prawdziwy, zgodny z rzeczywistością; niezawodny’, 4. ‘uczciwy, nie oszukujący’ — zapoż. ze stbłr. *vėrnyj*, *vernyj*, por. błr. *vėrny*, ros. *vėrnyj*, pol. *wierny* (SLA 236, ZS 63, LEW 1243). War. *viernūs*; z epentezą i: *viērnas*. Używane też jako sb.: ‘wyznawca jakiejś wiary, człowiek wierzący w Boga’. Zob. też *viēryti*. — Drw. *viernaĩ* adv. ‘wiernie’, *viernastis* WP ← pol. *wierność* ‘fidelitas’ (war. *viernybė*, *viernystė*, *viernūmas*); *viērnukas* a. *viērninkas* przest. ‘pełnomocnik, mąż zaufania’, *neviernukas* stlit. ‘niewierzący’ ← błr. *njavėrnik*, pol. przest. *niewiernik*.

viērsta 1 p.a., też m. *viērtas* gw. ‘wiorsta rosyjska (1,067 km)’ — forma oboczna do *versta*, *veřstas*, co zapożyczone ze stbłr. *versta*, błr. *vjarstá*, -ý, por. ros. *verstá*, -ý. Zob. też *vařstas* I.

viestis, -ies f. stlit. ‘wieść, wiadomość’ (*Girdėsite karių ir viestis apie karių* BRB ‘Usłyszycie wojny i wieści o wojnach’) — zapoż. ze stbłr. *vėstb*, *vestb*, -i f. ‘wiadomość’ (SLA 236, LEW 1243). Z obocznym tematem: *viestė* 1 p.a. — Cps. *karioviestis* (zob. *kārias*). Vb. denom. *viēstyti* ‘zawiadamiać’.

viēsulas 3 p.a. ‘gwałtowny, silny wiatr łamiący drzewa, wicher, wichura; trąba powietrzna; szkwał’. SD «wicher» (syn. *vētra*). War. *viēsula*, *viesulà*. Niejasny jest war. żmudzki z *ē*: *vėsulas*, *vēsulas*, *vėsulys*, *vēsula* (adideacja do *vēsūs* ‘chłodny’?, zob. ŽD 185). Odpowiedniki łot.: *vies-* obok *veis-*, por. *viēsulis*, *viēsuls* ‘wicher, huragan’ (war. *viesals*, *viesuolis*) obok *veisuolis*, *veīsuōls* ts.⁷⁶⁶ Formacja na -ul- od zanikłego nomen na -sa-, **viesa* < pb. **uēi-sā*- ‘uderzenie wiatru’, to od vb. *vejū*, *vīti* ‘pędzić, gnać; zwijać, skręcać’ < pie. **uēi*_{h1}-. Por. BSW 345, LEW 1243n. — Z innym sufiksem: rcs. *vixūrū* ‘wicher’, sch. *vīhōr*, ros. *vixrь*, *vīxorь*, pol. *wicher*, -chru, < pbsł. **uēis*-ura-. NB. Tradycyjna etymologia wychodziła od pwk. pie. **uēis*- ‘kręcić, zwijać’, zob. IEW 1133, teraz Boryś 688 (zwraca uwagę brak pwk. pie. **uēis*- w suponowanym znaczeniu w LIV² 671n.). — Drw. *viesulingas* ‘gwałtowny, szalejący – o burzy, deszczu’, SD «wichrowaty», *viesulinis* ts. — N.rz. *Viesà*, *Viesēlka* (por. sufiks w *vesēlka*), *Viesuŕkis* (por. sufiks w *vijuŕkas*), n.jez. *Viesys*. Tu zapewne też n.jez. *Veisiējis* (por. wyżej łot. *veisuolis*).

viēšas, -à 4 p.a. ‘ogólnie dostępny, publiczny, otwarty, jawny’. Pb. **uēi*_ša- lub **uāi*_ša- ‘związany ze wspólnotą wiejską’, drw. od pb. **uēi*_š- < pie. **uēi*_k- ‘wchodzić gdzie, osiedlać się gdzie’ (LIV² 669). Por. też nomina: SO gr. oīkoç ‘dom’, SZ wed. *vīs-* f. ‘ród, klan;

⁷⁶⁶ Por. lit. *griēbtis* i *greiēbtis*; *šviēsti* i *šveisti*; łot. *iēt* : lit. *eiti*. Całą tę kwestię omawia Stang 1966, 58–61. Zob. też ALEW 1237.

osiedle, miejsce pobytu', psł. *vīši f. 'wieś' (scs. *vīšī*, *vīsi*, ros. przest. *vesь*, *vési*, czes. *ves*, *vsi*, pol. *wieś*, *wsi*). — Z obocznym tematem: *viešūs*, -i 4 p.a. War. sufiksalny *vieščias*, -a b.z.a.: *Atjojo sveteliai šiuo vieščiuoju keliu* 'Przyjechali goście tym gościńcem'. — Drw. *viešaĩ* adv. 'publicznie (np. ogłosić, obwieścić)', *viēšē* 1. hist. 'podgrodzie, podzamcze', 2. stlit. 'baszta, Turm' (BRB), 3. stlit. 'gospoda' (*Užgimė viešėje ant kelio* DP 39₅₄ 'Narodził się w gościnie na drodze'), zob. ALEW 1238; *viēšis* (zob.), *viešumà* 'jawność', *viešuomenė* 'opinia społeczna, publiczna'. Cps. *viēšbutis* (zob.), *viēškelis* (zob.), *viēšpatis* (zob.). — Od neoosn. *viešč'-* (*vieščias*) pochodzi przysłówek gw. *viēščiuŗ*, *vieščiuŗ* 'w gości, jako gość': *vieščiuŗ eimi* 'idę w gości' (por. *kuŗ*, *visuŗ*). — Vb. denom. *viēšinti* 'czynić wiadomym, podawać do wiadomości, ogłaszać, obwieszczać, rozpowszechniać', *viešyti* stlit. 'głosić (ewangelie)', *apviešyti* stlit. 'obwieścić'. — SZ *viš-*: *medžiavišis* (zob.), *vienvišys* (zob.).

viēšbutis, -čio 1 p.a. 'hotel' — złożenie członów *viēšis* przest. 'gość' i *būtas* 'dom', kalka z nwn. *Gasthaus* n., dosł. 'dom gościnny, gospoda'. Zastąpiło ono sławizm *gaspadà* (zob.). Por. łot. *viesnīca* 'gospoda, hotel', co jest derywatem na -nīca od *viesis* 'przybysz, gość' i kalkuje ros. *gostinica* 'hotel' (por. *gostinaja* 'pokój gościnny' ⇐ *gosti* 'goście'). Por. też złożenie *viēšnamis*.

viēšēti, *viešiū*, *viešėjau* 1. 'być gościem, być u kogoś w gościnie', 2. 'udawać się w gościńcę', 3. 'gościć kogo u siebie'. Refl. *apsiviešēti* 'rozgościć się', *įsiviešēti* ts. — vb. denominativum na -ē- od sb. *viēšis* 'gość' (zob.). Z innymi sufiksami: stlit. *viešauti* 'być w gościnie, gościć gdzie', war. *viešiauti* CHB, *viešoti* CHB. Odpowiednik łot. *viēsēt*, *viēšu* 'być gościem, być w gościnie'. LEGR 599 wymienia jeszcze za Ulmannem (1872) *viest*, *viešu*, *viesu* 'zaprosić', co ma wygląd czas. quasiprymarnego. Refl. *viēsētiēs* 'być w gościnie przez czas dłuższy', *viesuōt*, zwykle refl. *viesuōtiēs* 'być gościem, być w gościnie'. Neopwk. *vieš-* (⇐ *viēšu*): *viēšuōtiēs* 'gromadzić się; być u kogo w gościnie'. — Drw. *apsiviešinti* 'oswoić się w gościach, czuć się jak domownik', *viēšinti* 'przyjmować kogo jako gościa, gościć' (por. *vaišinti*). — Neoosn. *viešē-*: *viešētojas* 'ten, kto gdzieś gości, nocuje', *viešētuvė* przest. 'gościna, pobyt w jakimś miejscu'.

viēšpilas 3 p.a. przest. '(pogańskie) wzgórze ofiarne' — wyraz znany tylko z pism Dowkonta (Būga, RR I, 221), gdzie został użyty jako synonim *auko kalnas* 'wzgórze ofiarne'. Złożenie członów *viēšas* 'publiczny' i *pilis* 'gród, grodzisko'. LEW 1246 precyzuje znac. etym. jako 'Aufschüttung der Gemeinde, des Klans, Thingstätte'. Neologizm?

viēšis, -io 2 p.a., *viešys* 4 p.a. przest. 'gość' — formacja utworzona suf. -ja- od adi. *viēšas* (zob.). Odpowiednik łot. *viesis*, *viess* 'przybysz, obcy, gość'. Inaczej LEW 1244: temat na -i- od pwk. pie. *uejĭk-. — Z innym sufiksem: żm. *viešnī*, -niōs 4 p.a. 'kobieta przybyła w gości, gość-kobieta' (por. suf. -ni w *viēšpatni*). Od tego wtórna osnowa na -iā-: *viešniā*, -iōs 4 p.a. ts., z odpowiednikiem łot. *viēšņa* 'ein weiblicher Gast'. War. *viēšnē*, *viēšnē*. Paralela: *barniā* a. *barnē* ⇐ *barnis* (s.v. *baŗnis*). Zob. też hasło *viešn-*. — Drw. *atāviešos* f.pl. 'odwiedziny u osoby, którą się wcześniej miało u siebie jako gościa', *viēšės* f.pl. 'gościna, goszczenie; częstowanie; czas po Bożym Narodzeniu, kiedy parobcy odwiedzają swych rodziców', cps. *ilgvieša* c. 'kto długo gdzieś gości; kto wyszedłszy długo nie wraca', war. *ilgvaiša* (por. *ilgas*), *viēšbutis* (zob.), *viēškelis* (zob.), *viēšnamis* (zob.). Vb. denom. *viešēti* (zob.). — N.m. *Viešeĩkiai*, *Viešintos* 3x, *Antāviešė*.

viēškelis, -io 1 p.a. 'gościniec, trakt, droga główna, droga publiczna, którą się jeździ w gościńcę, w obce strony' (war. *viēškelys*, *viēšiakelis*, *viēšakelis*, też *viēščia-kelis*). Złożenie członów *viēšis* przest. 'gość' i *kēlias* 'droga', równoważne grupie atrybutywnej *viēšas kēlias* 'droga publiczna', por. SD *viešas kelias* «gościniec, droga torowana» (zob. *viēšas*). Nie można wykluczyć oddziaływania wzoru semantycznego wyrazów strus. *gostiničī* 'wielka

droga, po której jeżdżą obcy, goście' i pol. przest. *gošciniec* 'szeroka droga wiejska, trakt; droga bita' (drw. na -*iči* od przym. **gost-inū*, por. stpol. *gošcin* 'należący do cudzoziemca, gościa'). Por. Sławski I, 327, Bańkowski I, 462.

viēšmuō, -*eñs* 3 p.a. m. 'rzeczulka, kleines Bach' (*Seklus viēšmuo maža žuvų turi* 'W płytkiej rzeczulce jest mało ryb'). Wyraz ściśle literacki, współistniejący z syn. *upókšnis*. Polega prawdopodobnie na apelatywizacji nazwy rzecznej *Viešmuō* 3 p.a. Tak brzmiąca nazwa została przekazana z miejscowości Krinčinas, rej. Pasvalys, mianowicie w parze z war. *Jiešmuō* (do tego zdrob. *Jiešmenėlis* ob. *Viešmenėlis*). Zob. Vanagas 135. Autor rozważa zastępstwo nagłosowego j- przez v-, wskazując gw. *jiēšmas* > *viēšmas* 'rożeń' jako paralelę. To prowadzi go do rekonstrukcji **ieš-men-* < **ies-men-* (por. n.rz. *Jies-ià*, *Jies-là*), Wtórne *š* jak w gw. *eīšena* < *eīšena* 'chód'. Pwk. 'hydronimiczny' *ies-* stoi w apofonii do *ais-*, por. n.rz. *Aīsē*, *Aisetà* i *Aīsetas*.

viēšn-, neosnowa wyabstrahowana z form rzeczownikowych *viēšnī*, *viēšniā* 'gość-kobieta' (zob. *viēšis*). Drw.: *viēšnēka* b.z.a. 'gość-kobieta' (wsch.-lit., w dajnach; co do formantu zob. GJL II, § 459), *viēšniai* m.pl. stlit. 'goście' (w BRB jako syn. *sviečiai*), *viēšnūs* 'taki, który lubi być gościem, lubi być goszczony' (*Viēšnūs vyras išbūna svečiūse nakvinai* '«Viešnus» człowiek zostaje w gościach na nocleg'). Vb. denom. 1. *viēšniāuti* 'być gościem (o kobiecie); być gościem (w ogóle)', 2. *viēšnāuti* 'o kobiecie: gościć z robotką, z kołowrotkiem u innej kobiety', war. *viēšniūti*, 3. *viēšnagėti* 'być w gošcinie', gdzie II człon °*nagėti* stoi w związku z czas. *naginėti* 'wykonywać drobne, żmudne prace ręczne, łuskać, obierać przy pomocy paznokci' (por. *niprinėti*). Drw. wsteczny: *viēšnāgē* 'gościna, bycie w gošcinie' (por. n.m. *Viešnagiai*).

viēšnamis, -*io* 1 p.a. 1. przest. 'zajazd, karczma', 2. przest. 'hotel' (dziś *viēšbutis*), 3. 'dom schadzek, dom publiczny, burdel' — złożenie członów *viēšis* przest. 'gość' i *namaĩ* 'dom', kalkujące nwn. *Gasthaus* n., dosł. 'dom gošcinny, gospoda'. Por. *viēšbutis*.

viēšpati, -*čios* 1 p.a. f. stlit. 'pani, władczyni, kobieta szlachetnie urodzona'⁷⁶⁷. War. akc. *viēšpatī* 3 p.a. SD¹ *viēšpati* «pani; rządicielka», SD «pani». Jest to żeński odpowiednik na -*i* dla złożenia *viēšpatīs* m. 'pan' (zob.). Pokrewne refleksy staropruskie: *waispattin* 1° acc.sg. na -*in* 'żona, Frau': *Prīki maian waispattin* ENCH 'Przeciw mojej żonie, Wider meine Frawe', 2° dat.pl. na -*in* (forma asygmaticzna, oboczna do -*ins* i do -*ans*): *Steimans Butta Rikians bhe Bnttas* [Buttas] *waispattin* ENCH dat.pl. 'Gospodarzom i gospodyniom, Den Haußherrn vnd Haußfrawen'. — War. *viēšpačia* 1 p.a. 'pani' jest z pochodzenia formą vocatiwu sg.f. (por. *gimdyve Dievo, viēšpačia pasaulio, karaliene dangaus* DP 602₃₅ 'rodzicielko Boga, pani świata, królowa niebieska'), która weszła w funkcję nominatiwu (por. wywodzący się z formy vocatiwu innowacyjny nominativus łac. *dea, fēmina*, Weiss 2009, 232). War. akc. *viēšpačia* 3 p.a. wzoruje się na *viēšpatī*. Neol. *viēšpačia* pociągnął za sobą powstanie analogicznego wariantu na -*ē*: *viēšpatē* 'władczyni, królowa'. Zob. też war. *viēšpatni*.

viēšpatīs 1 p.a. (gen.sg. -*paties*, -*pačio*) m. stlit. 'pan, władca', DP 'pan, przełożony'. War. akc. *viēšpatīs*, -*patiēs* 3 p.a. (m.in. DP), *viēšpātīs* 2 p.a. (m.in. DP). War. synkopowany: *viēšpats* 'pan, władca', SD¹ «gospodarz» (syn. *padvarnykas*), «pan» i «rządca», SD «pan». Zob. Rosinas, *Balt XXXV*:2, 2000, 129-140. Dziś wyraz *viēšpats* jest składnikiem terminologii chrześcijańskiej, używa się go tylko w odniesieniu do Boga (często w połączeniu z wyrazami *Diēvas, Jēzus*), zob. Borowska 327n. — Forma voc.sg. *viēšpatie!* weszła w rolę wykrzyknika 'o Boże!', wyrażającego zdumienie, strach, żal, por. np. gw.

⁷⁶⁷ Por. *Pagimdė tad Ona dukterį ir praminė vardą jos Marija, tai yra Viešpati* DP 563₃₄ 'Porodziła tedy Anna corkę i nazwała imię jej Maryja, to jest Pani'.

Jėzau Marija, ak tu viešpatie, kiek tenoj [uogų]! ‘Jezus Maria, o Boże, ile tam [jagód]!’ *Ok tu viešpatie, parsigandau!* ‘O Boże, przestraszyłem się!’ Też w użyciu ironicznym: *O viešpatie su viešpatukais!* ‘O Boże z bożętami!’ (war. *viešpačiukais*). — Pl. *viešpates* SD «państwo, herus et hera», *viešpates didžiūnai* SD «panowie przedni» (-es jest atematyczną końcówką nom.pl.). — Odpowiednik stpr. *waispati-* f. (ENCH *waispattin* acc.sg. ‘żona, Frau’, *steimans waispattin* dat.pl. ‘gospodyniom, den Hausfrauen’) zaleca rekonstrukcję złożenia pb. **uajš-pati-*. Człon I do pie. **uoijk-* ⇐ pwk. **ueijk-* ‘wchodzić, osiedlać się’ (LIV² 669), por. łac. *vīcus*, -ī m. ‘szereg domów, uliczka; wieś, przysiółek’, goc. *weihs* n. ‘wieś, osiedle’ < pie. **ueijk-o-*, SO gr. οἶκος ‘dom’. Człon II do pie. **poti-* ‘pan, mąż’, por. gr. πόσις, wed. *pátih*. Lit. złożenie jest porównywalne z gr. δεσπότης, -ου m. ‘pan, pan domu; władca absolutny’ < **dems-pót-ās* dosł. ‘domu pan’ (I człon **dem-s* = gen.sg. ‘dom’), wed. *višpátim*. ‘głowa rodu, naczelnik klanu rodzinnego’ (wed. *viś-* f. ‘siedziba, osiedle’ < pie. SZ **uik-* ma odpowiednik w scs. *viš*, -i f. ‘wieś’; brak odpowiednika lit.-łot. †*viš-*). Dalej por. łac. *hospes*, -itis m. ‘gość, gospodarz; obcy’ < pie. **g^hosti-pot(i)s*, por. scs. *gospodī* ‘pan, gospodarz; Pan Bóg’, goc. *brufaps* ‘pan młody’. Por. IEW 842, 1131, BSW 363, LEW 1245, ALEW 1239. — Drw. *viešpataitis* SD «panic, syn pański, panię, paniątko», *viešpatijà* przest. ‘państwo, królestwo’, *viešpatỹstė* stlit. ‘państwo w sensie politycznym’, SD «panowanie» (syn. *valdžia*), *viešpatiškās* ‘boski’, SD «pański; panięcy», *viešpatienė* ‘władczyni; żona władcy’. Vb. denom. *viešpatáuti* ‘panować, rządzić’, ⇒ *viešpatāvimas* ‘panowanie’. Osobno zob. *viešpati* i *viešpatni*.

viešpatni, -ios b.z.a. stlit. ‘gospodyni, pani’ — forma żeńska z suf. -ni do *viešpatis* (zob.). Por. *Kiekvienas ūkinys viešpatis ir viešpatni namų turės duot rokundą panu Dievu* WP 1558 ‘Każdy gospodarz, pan i pani winien zdać panu Bogu rachunek’. Forma lit. przypomina z jednej strony wed. *pátinī-* f. ‘pani, bogini’, *sapátinī-* f. ‘Nebenfrau’, z drugiej strony gr. πότνια f. ‘pani, władczyni, królowa’, < pie. **pot-n-ih₂* (dwojakie traktowanie pie. *-ih₂), drw. δεσποινια f. ‘pani’ < **despotnija* (⇐ δεσπότης).

viēšpilas 3 p.a. przest. ‘(pogańskie) wzgórze ofiarne’ — wyraz znany tylko z pism Dowkonta (Būga, RR I, 221), gdzie został użyty jako synonim *auko kalnas* ‘wzgórze ofiarne’. Złożenie członów *viēšas* ‘publiczny’ i *pilis* ‘gród, grodzisko’. LEW 1246 precyzuje znac. etym. jako ‘Aufschüttung der Gemeinde, des Klans, Thingstätte’. Neologizm?

vieta 2 p.a. 1. ‘miejsce w przestrzeni, wolna przestrzeń’, 2. ‘określona część przestrzeni a. powierzchni, punkt, miejscowość, wieś, gospodarstwo rolne’, 3. ‘miejsce pracy a. służby, zajmowane przez kogoś stanowisko, posada, pozycja, ranga, rola’, 4. DP ‘otchłań’, 5. gw. ‘łożysko płodu’, 6. gw. ‘droga do przebycia’ (*Tolimą turėjo vietą iš dangaus eiti ant sviato* ‘Długą miał drogę, przychodząc z nieba na ziemię / na świat’). Odpowiednik łot. *vieta* ‘miejsce, przestrzeń, wolne miejsce; miejsce do spania, łóżko dla więcej niż jednej osoby; posada, miejsce pracy’, *gultas vieta* ‘miejsce do spania’, *kapa vieta* ‘grób’, *mājas vieta* ‘zajazd, gospoda’ (⇒ vb. denom. *pavietāt* ‘mieć miejsce w gospodzie, kwaterować’). Prawdopodobne jest nawiązanie w psł. **vita* < pbsł. **ueitā-* (BSW 345), znac. etym. ‘miejsce pobytu, miejsce osiedlenia’. Przemawia za tym obecność vb. denominativum psł. **vit-ati*, **ob-vit-ati* ‘przybywać w jakieś miejsce’ ⇒ ‘znajdować gdzieś schronienie’ ⇒ ‘gościć kogoś spotykać, witać’ (zob. Borys 703, LEW 1246, ALEW 1239n.). Por. scs. *vitati* ‘mieszkać, przebywać’ (*obitati* ‘zamieszkiwać’, *obitēlī* ‘mieszkanie’), ros. *vitátb* ‘przebywać, znajdować się’ (*obitátb* ‘zamieszkiwać’), ukr. *vytáty* ‘przebywać; unosić się w powietrzu’, czes. *vítat* ‘pozdrawiać przy spotkaniu, witać’, pol. *witać* ts., *zawitać gdzie* ‘przybyć na pobyt’. — Drw. *antvietinykas* DP ‘namiestnik’ (kalka z pol.), ⇒ drw. wsteczny: *antviētis* DP ‘namiastek, namiestnik’; *išvietė* ‘ustęp, wychodek’ (może być kalką z nwn. *Abort* m. ‘ustęp’, dosł. ‘ustronne miejsce’), *nėpavietė* ‘miejsce odległe od drogi, ludzi’ (⇒ *nepaviēčiuo* žm. adv. ‘w

odludnym miejscu), *nevietà* 'niewłaściwe miejsce, umiejscowienie czego', *vietóvė* 'miejscowość' (neol. Dowkonta), *vietinykas* DP 'namiastek, namiestnik', SD «namiestnik» (*vietinykas mokytojo* «lokat» ['zastępca nauczyciela', SPXVI], dziś *viētīninkas* 1. hist. 'namiestnik', 2. gram. 'miejscownik' (por. łot. *vietinieks* 'stały mieszkaniec, tubylec', *viētnieks* 'zastępca'). — Cps. *darbóvietē* 'miejsce pracy' (por. *dārbas*), *dvārvietē* 'miejsce, gdzie znajdował się dwór' (por. *dvāras*), *kēlvietē* 'miejsce po dawnej drodze; miejsce, gdzie można przejechać przez rzekę lub rów', war. *kēlvietā* (por. *kēlias*), ⇒ *kēlvietys* 'rzadko używana, zarosła trawą droga'; *mergavietē* SD «fraucymer miejsce» (syn. *motery gyvenimas, butas, mergų būklas*), por. *mergà* [neol. Szyrwida, poza SD nie spotykany]; *palaidavietē* SD «nierządny dom, zamtuż» (por. *palaidā*), *palodavietē* SD ts. (por. *palōsti*), *reikiavietē* 'ustęp, wychodek', SD «prywet, wychod» (por. *reikēti*), *teliāvietē* 'łożysko cielece' (por. *tēlias*), *turgāvietē* 'plac targowy, rynek', SD¹ «rynek» (por. *tuŗgus*), *ugniavietē* SD¹ «ognisko», *vietadavys* SD «miesca rozdaiący na vcztach, widokach», neol. (por. *vietà*), *vienavietē* SD, złożenie z I członem *vīenas* 'jeden'; neol. Szyrwida, użyty w trzech połączeniach: 1. *vienovietē gyvenimo* «bursa» (syn. *bindras gyvenimas*), 2. *vienavietē gyvenunčių minykų* «klasztor» (syn. *klēštarius*), 3. *vienavietē ponny Dievui atsidavusių* «klasztor panieński»; *vietovaizdis* neol. 'krajobraz', *vietovardis* neol. 'nazwa miejscowa, toponim' (por. *vaŗdas*). Vb. denom. *vietóti* (zob.). — N.m. *Vieteikiai, Viētiškės*, cps. *Dvārviečiai* 13x, *Gėrviečiai* (*Gerv-viečiai, por. *gėrvė*), *Įlgviečiai, Lėnkviečiai* 2x (por. *lėnkas*), *Šākvietis, Šilvietē, Totōrviečiai* (por. *Totōrkiemis*), *Uosvietis*.

viētoj praep. z gen. 'zamiast', np. *Duok jām būlvių viētoj kōšės* 'Daj mu kartofli zamiast kaszy'. *Viētoj jō āš padirbēsiu* 'Zamiast niego ja popracuję'. Przyimek wywodzi się z formy loc.sg. *viētoje* od *vietà* 'miejsce'. — *vieton* 'zamiast, w miejsce czego', skostniała forma illatiwu sg. o funkcji praep. z gen., np. *pilvui vieton Dievo tarnaut* DP 5₃₇ 'brzuchowi miasto Boga służyć'. Zob. GJL III, § 791.

vietóti, vietóju, vietójau stlit., gw., zwykle z prvb.: *pavietóti* 'umieścić, pomieścić, zmieścić gdzie, w czym; pochować, złożyć w grobie; zgubić, stracić; zabić, unicestwić', *išvietóti* 'schować, ukryć; wygnać, wypędzić skąd', *nuvietóti* 'położyć, wsadzić, schować, umieścić coś nie wiadomo gdzie, zapodziać; zbić, zabić, zarżnąć (kurę)', *suviētóti* 'złożyć w jednym miejscu, zmieścić; zabić i pogrzebać'. Vb. simplex zostało wyabstrahowane z vb. cps. *pa-viet-óti*, które było kalką słowotwórczą formacji błr. *pa-mjasc-ícь* 'pomieścić' lub *z-mjasc-ícь* 'zmieścić, pomieścić' (vb. denom. od *mėsca* n. 'miejsce', por. lit. *vietà*). Zob. LEW 1247 i ALEW 1239n.

vieversys 3 p.a., acc.sg. *vieversj* 'skowronek, *Alauda arvensis*' (SD¹ «dziurlatka; skowronek», SD «skowronek») — forma literacka, która wydaje się młodsza od gwarowego war. *vivirsys*, pochodzącego prawdopodobnie ze zmiany *virvirsys. Takie przypuszczenie nasuwa forma czasowników nazywających głos/śpiew skowronka. Chodzi o *virvénti* (*Prie miško virveno vieversys*) albo *virvéti* (*Virva vieversys už kluono, viršum laukymės*), które mają za podstawę *vir-v-*, wywodzące się od powtórnego wykrz. *viŗ-viŗ* m.in. o śpiewie skowronka, por. *Vir vir vir vir, vieversėli, tu su manim giedok kartu*. Paralele na derywację od wykrzyknika: *zirzėnti* a. *zirzėti* od *zir-z-* ⇐ *ziŗ-ziŗ*; *zinzėti* od *zin-z-* ⇐ *ziņ-ziņ*. Z porównania rzecz. *vivirsys* 'skowronek' z wykrz. *vir-vir* wypływa przypuszczenie, że *vivirsys* weszło na miejsce *virvirsys, formacji z suf. *-sia-* od osnowy *virvir-*, a następnie zmieniło się przez dysymilatywny zanik pierwszego z dwu *r* (por. *papartis, kabrys, pikrys*). Praforma *virvirsys jest porównywalna ze staropruskim odpowiednikiem *werwirsis* EV 'skowronek, Lirche [Lerche]⁷⁶⁸, bazującym na wykrz. *ver-vir. Por. LEW 1247, który mówi o

⁷⁶⁸ Emendacja na *weiwirsis (tak PKEŻ 4, 232) nie wydaje się konieczna.

‘reduplikacji intensywnej’. — Pozostałe warianty rzecz. ‘skowronek’ pokazują z jednej strony wokalizm *i* zmieniony na *e* (*veversšys*), *ē* (*vēversšys*) oraz *ie* (*vieversšys*, *vievirsšys*, *vievirššys*), z drugiej strony zmiany w zakończeniu, por. *vieverslšys*, *vieverstšys*; z segmentem -*ur-*: *vievursšys*, *jevursšys*, *vievurstšys* (to wskazuje na zmieszanie z syn. *vyturšys*).

vievesà 3 p.a., acc.sg. *vievesq*, war. *vievesa* 1 p.a. ‘wesz ptasia a. zwierzęca, Docophorus adustus’. War. sufiksalne: *vievasà*, *vievisà*, też *vieveža* CGL ‘Lauß’. Z nieorganicznym *r*: *vieversà* (por. *mètà* > *mètrà*). Niejasne jest *viv-* zam. *viev-* w *vivasa* 1 p.a. u Miežinisa (zob. Būga, RR I, 336). Sporne. Dotąd zakładano formację reduplikowaną **vieve-* od pwk. pie. **ues-* ‘żyć się, paść się’, por. Būga, RR I, 336, 595 i RR II, 325, BSW 336, GJL II, § 2, ALEW 1241. Trudność polega na tym, że tzw. twory reduplikowane w zasadzie nie pokazują dyftongu w sylabie reduplikacyjnej⁷⁶⁹. W tej sytuacji nasuwa się alternatywa w postaci hipotezy o złożeniu **uej-uesā* lub **uai-uesā* (lit. *ie* może kontynuować zarówno pb. **ei*, jak i pb. **ai*). Człon I odpowiadałby allomorfom pb. **uai-/uej-*, pochodzącym z pdg. pie. **h₂uóĭ-s*, gen.sg. **h₂uėĭ-s* ‘ptak’ (zob. Schindler, *Sprache* 15, 1969, 157n.), por. wed. *vėh* m. ‘ptak’, sg. gen. *vėh*, acc. *vīm*, pl. nom. *váyah*, instr. *vībhih* (EWAIA II, 507n.). Człon II **ues-* byłby kontynuacją pie. **ues-* ‘żyć się’ (zob. LIV² 693). Znac. etym. ‘istota pasąca się (pasożytująca) na ptaku’. Apofoniczny refleks pwk. pie. **ues-* ukazuje się prawdopodobnie w *vikšras* (zob.). Możliwe, że refleks st. zanikowego **us-* (typ *saṃpras.*) pojawia się w wyrazie *usnīs* (zob.).

vieža 1 p.a., *viežà* 2 p.a. gw. 1. ‘wieża, baszta; wysoka budowla’, 2. ‘więzienie’, 3. stlit. ‘obora’ (syn. *nūmas*) — zapoż. ze stbłr. *vėža*, *veža* ‘wieża, dzwonnica; więzienie; obora, chlew, por. błr. *vėža*, -y, pol. *wieża*. Zob. też SLA 237, ZS 63, LEW 1247. Z obocznym tematem: *viežia* SP. War. m. *viežas* (też *vėžas*) upodobił się pod względem rodzaju do rodzimego *bókštas*. — War. z pierwiastkowym *ē*: 1. *vėžà*, *vėža*, 2. *vėžē*: *vėžē tvirčidusia varđas Viešpatiēs...* DP 82₂ ‘wieża namocniejsza imię Pańskie...’, 3. *vėžià*: *vėžia kareivių* SD «wieża wojenna ruchoma», drw. *vėželė* SD «wieżyczka». Lit. *ē* obok *ie* też w *strėkà*, *strėlà*, *zladėjus*. Rzadki war. z *e*: *vėžà* ZTŽ.

viēžlyvas, -a 1 p.a. stlit., gw. ‘uczciwy, pocziwy; pobożny; uprzejmy’. SD: «obyczajny; uczciwy, poszanowania godny» (syn. *garbus*), *viēžlyvas daiktas* «pocziwa rzecz», *žmona viēžlyva* «białogłowa uczciwa», *mokslai viēžlyvi* «wyzwolone nauki, liberales artes...» — zapoż. ze strus. *vėžlivijj* ‘obyczajny, grzeczny; doświadczony, świadomy’ (drw. od **vėža* ‘wiedza, doświadczenie’ < **vėdja*, por. ros. *vėža* m. ‘znawca’, *nevėža* m. ‘człowiek nieokrzesany, niegrzeczny, gbur’, ros. *vėžlivijj* ‘grzeczny, uprzejmy’, por. REW I, 178). Zob. też SLA 236n., LEW 1247 (brak w ALEW). Przy starobiałoruskim *vėžlivь* pojawia się znac. «dalikatny, vetlivy» (HSBM 3, 65). War. ze zmianą *v* > *b*: *viēžlybas* od XVI w. (o wtórnym -*b-* zob. s.v. *ankstývas*). — Drw. *neviēžlyvystė* ‘pożądliwość’: *Idante nepabažnystės, Svieto ir neviēžlyvystės, vengtumim tuoj nuog jaunystės* KN ‘Byśmy się niepobożności, i świeckich pożądliwości, wyrzekli wnet od młodości’, *viēžlyvystė* SD «obyczajność; pocziwość; uczciwość», *viēžlyvumas* DP ‘uczciwość; rozmaite cnoty; pocziwość’.

viēžtis, *viēžiasi*, *viēžėsi* wsch.-lit. ‘znosić się, cierpliwie siebie tolerować’ (war. *viēžtis*), np. *Dvi seseri viēžiasi ir šnekas, o kitos neužsiviežia, dėbsi viena an kitos* ‘Dwie siostry znoszą się i z sobą rozmawiają, a inne nie cierpią się, jedna patrzy na drugą spode łba’;

⁷⁶⁹ Pozorne kontrprzykłady, wymienione w GJL II, § 2, objaśniają się bez pomocy hipotezy o zdwojeniu morfemu leksykalnego, w szczególności: 1° n.rz. *Siesartis* jest złożeniem członu *Sie-* jak w n.rz. *Siē-srautas*, *Siē-struvas*, n.jez. *Siē-sikas* oraz członu *sart-* jak w adi. *sařtas* i n.rz. *Sartà*, *Sařtė*, 2° sb. *žiezirba* ‘iskra’ jest przekształceniem cps. **žiez-žilba* (zob.), 3° *vieversšys* ‘skowronek’ ma – podobnie jak jego syn. *vyturšys* – genezę onomatopeiczną.

apsiviēžti: *Aš neapsiviežiu meluoti* ‘Nie pozwalam sobie na kłamstwo’; *nesiviežiu* ‘nie śmiem, nie mam odwagi’, *užsiviēžti* ‘ośmielić się’, *neužsiviēžti* ‘nie znosić się wzajemnie, nie cierpieć się; nie mieć odwagi, nie śmieć, krępować się’, *neužsiviēžū* adv.: *Ta mėsa sutroškus, neužsiviēžū nē prie burnos pridēt* ‘To mięso cuchnie, wstręt nawet [je] do ust przybliżyć’. SD *ne užviežiu širdies unt ko* «stronię od kogo» (syn. *lynkiuosi*). Bez etymologii. Pominięte w LEW. — SO *vaiž-*: *vaižai* m.pl. ‘niesnaski, swary’. — SZ **viž-* nie jest zaświadczony. (Z formalnego punktu widzenia można by spróbować połączenia **viž-* z *vež-* ‘wieźć’, choć pociąga to za sobą trudności semantyczne). — Leskien 1884, 289 odnotował zbliżenie *užsiviēžti* z łot. *vīžuōt* ‘chcieć’, ale oznaczył je jako wątpliwe. Przypomina o tym ME IV, 651, wymieniając *vīžuōt* jako sufiksalny wariant do *vīžāt* ‘lubić, chcieć, mieć ochotę, być chętnym’. Por. jeszcze *nevīžāt*, *nevīžuōt* ‘nie lubić, nie dbać, nie zadawać sobie trudu’, *nevīžīgs* ‘bierny, gnuśny, opieszły, leniwy’.

vigadā 2 p.a., gen.sg. *vigādos* gw. 1. ‘korzyść, zysk’, 2. ‘wygoda’, 3. ‘dobre warunki życia, dobrobyt’ — zapoż. ze stbłr. *vygoda*, por. błr. *výhada*, -y (← pol. *wygoda*). — Drw. *vigādnas* 4 p.a., *vigadnas* 1 p.a. ‘korzystny, odpowiedni, przydatny; wygodny (o mieszkaniu)’ ← błr. *výhadny* (pol. *wygodny*). — Z neosuf. -lyv-: *vigadlīvas* 4 p.a. ‘dobry, odpowiedni, wygodny’ (por. *barlīvas*, *supratlīvas*, ŽD 388n.).

vīganas 1 p.a. wsch.-lit. ‘wygon, ogrodzona droga, którą prowadzi się bydło na pastwisko’ — zapoż. ze stbłr. *vygonъ*, por. błr. *výhan*, -u, pol. *wygon*, -u. — War. sufiksalne: 1° na -ainē: *vīgainē* 1 p.a. ‘wspólne pastwisko gromadzkie, zwykle z dala od wsi’, też pl.t. *vīgainēs* (*I vīgaines viso kaimo gyvulius sugena* ‘Na wygon spędzają bydło całej wsi’), 2° na -ainia: *vīgainia* 1 p.a. ‘wygon’. Niewykluczona jest fonetyczna geneza zakończenia -ain-, mianowicie drogą przekształcenia błr. -anъ jak w war. *výhanъ* ‘wygon’ (por. PZB 1, 346n.; w kwestii wtórnego ai zob. *aitvaras*)⁷⁷⁰. — War. *vī.anas* 1 p.a. ‘pastwisko’ ← błr. *výhan* (*Išvārai kiaulās un vīano* LZŽ ‘Wypędź świnie na pastwisko!’) pokazuje rozziw wywołany zanikiem błr. spirantu γ. Por. *baótas* s.v. *bagótas*. — War. *vijēnas* ZTŽ ‘wygon, pastwisko’ pochodzi ze zmiany **vijānas*, gdzie j wypełniało hiat w **vi.ānas* (por. wyżej *vī.anas*) < **viyanas* ← błr. *výhan*; do tego war. synkopowany: *vījnas*, i oboczniak *vuīnas* ZTŽ (*vij* > *vui* przez persewerację). W kwestii je za ja por. dwoistość *jēsnas* : *jāsnas* ZTŽ ‘jasny’.

výgē 1 p.a., *výgia* 1 p.a. przest., gw. ‘kolebka, kołyska stojąca na ziemi’ (w odróżnieniu od *lopšys*) — zapoż. z nwn. *Wiege* f. (GL 147). Por. akut w zapoż. *čýžē*, *šývė*. War. *vygē* 4 p.a., *výgē* 2 p.a.; też m. *výgis* ‘kołyska’, przen. ‘niemowlę’ (*Kožną metą výgis* ‘Co roku [nowe] dziecko’). — Drw. *vygīnas* ‘mała kolebka’. Vb. denom. *vygiūoti* ‘kołysać do snu niemowlę’, war. *vygiūoti*, *vygiōti*, *vyginti* b.z.a.

vigīlja 1 p.a. stlit. ‘Wigilia, dzień poprzedzający wielkie święto’ (*O kiti laukia vigilijos ir nakties pirm Kalėdų* DP 30₃ ‘A drudzy czekaia na Wigilią y na noc przed Gody’. *Ant to metas ir diena buvo vigilija Velykų* DP 176₄₀ ‘Nad to czas y dzień był wigilia Wielkanocna’) — zapoż. z pol. XVI w. *wigilija* (pol. *wigilia*). Zob. też SLA 237, LEW 1251, POLŽ 762 (brak w ALEW). Por. też *vīlja*.

vigrūs, -i 4 p.a. gw. ‘ruchliwy, żywy, zwinny, sprytny, zręczny’, z obocznym tematem: *vigras* (*O, tas vaikas labai vigras*) — dewerbalny przymiotnik na -r- od *vig-*, co jest st. zanikowym do *vieg-* < pb. **ueig-*. War. sufiksalny: *vīglas*, np. *Jaunas kiekvienas vīglas* (zob. Būga, RR I, 292; II, 94). Por. łot. *viegls* ‘lekki, prędko, pojętny’ (*viegla galva*), ‘słaby – o

⁷⁷⁰ Suf. -ain- rzadko ukazuje się w określeniach miejsc (por. GJL II, § 347), można co najwyżej wymienić *pakelaīnē* ‘szopa’, *rataīnē* ‘wozownia’, dalej *lakmania* b.z.a. ‘błoto, błotnista droga’ (ŽD 287), czemu w LKŽ odpowiadają trzy warianty: *lakméinia*, *lakméinė* i *lakmenā*. Por. też oboczne nazwy rzeczne *Kamaīnē* i *Kamainiā* oraz n.jez. *Kamanys* (Vanagas 144).

koni; lekkomyślny – o człowieku’, < **ueig-la-* (ME IV, 654, Būga, RR I, 292). Wywód wprost z pie. **h₃uig-ru-* (Kroonen 586) jest mniej prawdopodobny. Natomiast GJL I, § 454 jest zdania, że *vigrūs* jest po prostu udźwięcznionym wariantem do *vikrūs* (zob.), podobnym do *glusnūs* < *klusnūs*. — SO pbsł. **uaig-a-*: słh. *vėg* ‘o nierównej powierzchni; wygięty; chwiejny’, ⇒ *vėgati* ‘chwiać się, krzywić się’ (por. BSW 338, Snoj 810). ME IV, 435 dodaje tu łot. *vaīgs* ‘policzek’ (znacz. etym. ‘coś zaokrąglonego’?). Do pie. **ueig-* ‘ruszać, oddalać się’ (LIV² 667; bez wzmianki o nominach bałtyckim i słoweńskim), por. gr. εἴκω ‘cofnąć się, ustąpić, ulec’ (zam. *εἴγω), toch. B *wika* ‘zniknął’, SZ wed. *vijáte* ‘porusza się, leci’. BSW 338 i LEW 1248 dorzucają do tego stisl. *veikja* ‘zginać się’ (*veikr* ‘miękki, słaby’) i stwn. *wīhhōn* ‘podskakiwać’. — N.jez. *Vj̃gris*, *Vj̃griai* (pol. Wigry), n. łąki *Vj̃grė*. — Stopniem o do *vig-/vieg-* było *vaig-*, ale jego ślady pozostały tylko w onomastyce, por. n.rz. *Vaiguva* a. *Vaiguvā*, *Vaigetā*, *Vaig-upis* (por. łot. n.m. *Vaigupis*, *Vaigupji*), n.m. *Vaiguva*, n. łąki *Vaiginēs*. Ze staropruskiej onomastyki por. n.os. *Woigecz* (drw. od **Woige*) i n.m. *Waigaw* (AON 191).

vijóti, *vijóju*, *vijójau* ‘wić, nawijać (nici)’, refl. *vijótis* ‘wić się, owijać się wokół czego, np. o powoju’ — iteratyw na -o- od neoosn. *vij-* jak w *vijù* (ob. *vejù*), *vijaũ* do *výti* II ‘wić, związać, skręcać’ (por. *pijóti*, *sijóti*). Postverbalia zestawiono s.v. *apvijà*. Cps. *šniūrvijjys* ‘kto skręca sznury, powrozy, powroźnik’ (por. *šniūšas*). — Neoosn. *vijo-*: *vijōklis*, *vijóklis* bot. ‘powój, Convolvulus arvensis’ (war. *vijōklas*, *vijōklė*, *vijóklė*; odpowiednik łot. *vijāklis* ‘plecionka, pęk roślin; niespokojne dziecko’). War. z ‘wstawnym’ š: *vijōkšlis* ‘wszelka roślina pnąca się, wijąca się’ (por. *kartókšlis* ob. *kartóklis*; *kandikšlis* ob. *kandiklis*).

vijūnas 2 p.a. 1. ‘śliz, Nemachilus barbatulus; piskorz, Misgurnus fossilis’ (*Kuri be jokio kaulo žuvis, vadinas vijūnas* ‘Kiedy [jakaś] ryba nie ma żadnej ości, nazywa się [ja] «vijūnas»’), 2. *kaip vijūnas* – mówi się o zwinnym chłopcu (ZS 63). SD 1. «ninog, murena fluuiatilis», 2. «piskorz, ophidion, mustella fluuiatilis» — zapoż. ze stbłr. *vbjunʔ* (war. *vbjunʔ*, *ujunʔ*) ‘śliz’, por. ros. *vbjún*, -á, błr. *ŭjun*, -á, pol. gw. *wijun*. Zob. też SLA 237, ZS 63, LEW 1248 (brak w ALEW). Wyraz lit. jest synchronicznie kojarzony z osnową werbalną *vij-V* jak w *vijótis* ‘wić się’, por. *Vijūnai vijasi labai, kab sugauni*. — Nazw. *Vijūnas* (por. *Vingilis*). N.rz. *Vijūnė*, *Vijūnyté*, *Vijūnka*.

vijuřkas 2 p.a. ‘wjadło do nici, okrągłe drewnisko mające na obu końcach zacięcia i dziurki, przez które przewleka się nitkę przy zwiżaniu w kłębki’ — zapoż. z błr. gw. *vijurók*, -*rka* (PzB 1, 319, war. *virók*), por. ros. gw. *vbjurók*, -*rka* (por. LEW 1248, Anikin 9, 229). Inaczej ALEW 1266, który uznaje wyraz za rodzimy. Zob. też *uřvas* ‘wjadło’. — War. *vijuřklas* pokazuje zastępstwo zakończenia -*kas* przez -*klas*, które charakteryzuje litewskie nomina instrumenti. — Synchronicznie *vijuřkas* jest kojarzone z rodzimą osnową werbalną *vij-* jak w *vijaũ*, prt. do *vejù*, *výti* ‘związać nici w kłębek’ (*Su vijurkù siūlus, gijas veja. Par vijurką vydavo siūlus, ka į garankštis nepultų*). Zob. też *vijūškos*. — W jęz. łotewskim odpowiedni rutenizm przybrał postać *vijurklis* ‘Laufstock beim Garnwinden’ (war. metatetyczny: *vijrūklis*). ME IV, 583 zakładał przejście lituanizmu **vijurks* ⇐ *vijuřkas* i jego upodobnienie do rodzimego *vijuoklis* ‘wjadło’. — Rutenizmem jest również pol. gw. *wijurek*, -*rka* (SGP VI, 124; Zdancewicz 351 uważał to za lituanizm).

vijūškos, -*ų* 2 p.a. f.pl. gw. ‘wjadło do nici’ — zapoż. z błr. gw. *vijúška*, -*i* (PzB 1, 319, war. *vitúška*), ros. gw. *vbjúška*. LKŽ XIX, 331 niepotrzebnie oznaczył ten wyraz jako formację hybrydalną, ze słowiańskim sufiksem przy pwk. *vij-*, por. *vejù* (*vijù*), *vijaũ*, *výti* ‘związać nici w kłębek’. Por. *vijuřkas*.

vikadas 1 p.a. stlit., gw. ‘ustęp, wychodek’ (SLA 237: ‘Stuhl; heimliches Gemach’) — zapoż. z pol. XVI w. *wychód*, do *wychodu* m.in. ‘wychodek’. War.: *vykadas* b.z.a., też f.

vikada 1 p.a., *vikadà* 2 p.a. (*Susiedo vikada kaip špokinyčia* ‘Wychodek sąsiada [wygląda] jak budka dla ptaków’), BRB acc.sg. <wikkadà>. Brak w POLŽ. Būga, RR I, 348 i SLA, 237 wywodzili *vikadas* z błr. *východъ* (za nimi też LEW 1248), tymczasem TSBM notuje błr. *výchad*, -u tylko w znac. ‘wyjście’. Por. *zokādas*.

vikāras 2 p.a., *vikaras* 1 p.a. 1. ‘wikary, ksiądz katolicki będący pomocnikiem biskupa a. proboszcza’ (*Klebonas daugiaus neleido vikaro kalėdot, bet pats važiavo* ‘Proboszcz nie pozwolił wikaremu więcej kolędować, lecz sam jeździł’), 2. ‘ksiądz prawosławny, pomocnik archijereja’ — zapoż. ze stbłr. XVI-XVII w. *vikarij*, *vikaryj*, błr. *vikáryj*, -a ⇐ pol. *wikary*, -ego (⇐ łac. *vicārius*, -ūs ‘zastępca’, por. *vicem* ‘zamiast’). Z innymi tematami: *vikāris*; stlit. *vikarius*, *vikorius* DP ‘wikary’. Inne war.: *vikarijus* b.z.a.; *vikarijušas* b.z.a. ⇐ pol. przest. *wikariusz*, -a ‘namiestnik, zastępca, pomocnik na urzędzie duchownym’. — Vb. denom. *vikarāuti*, *vikariauti* ‘być gdzieś wikarym’. Zob. też ĖSBM 2, 134 i POLŽ 762. Niedokładnie SLA 237 i LEW 1248.

výkas 1 p.a. gw. ‘mała zatoka morska’ — zapoż. z dn. Wiek (LKŽ). Por. akut w zapoż. *ýpas*, *špýkis*.

výkdyti, *výkdau*, *výkdžiau* 1. ‘wykonywać, dokonywać, przeprowadzać co, spełniać, sprawować (kontrolę)’, 2. (*i-*) ‘wcielać w życie, urzeczywistniać, realizować’, 3. ‘przestrzegać (zaleceń), wykonywać (rozkazy)’ — causativum na -dy- do *výkti* ‘dochodzić do skutku, dokonywać się’, z metatonicznym akutem (por. *pýkdyti* ob. *pýkdyti* ⇐ *pýkti*). War. *výkdyti*, *vykdýti*; z obocznym sufiksem: *výkdinti*, *výkdinti*. — Drw. *výkdomasis komitėtas* ‘komitet wykonawczy’, *výkdomoji valdžia* ‘władza wykonawcza’. — Neoosn. *vykdy-*: *výkdymas* a. *výkdymas* ‘wykonanie, spełnienie, realizacja’, *įvýkdymas* ts., *výkdytojas* ‘wykonawca, egzekutor’ (por. *tárdyti* ⇒ *tárdytojas*). — Neoapofonia *vyk-* (SP) ⇒ *vik-* (SZ) wydaje war. *vikdýti* (por. *rýdyti* ⇒ *ridýti* oraz *žúdyti* ⇒ *žudýti*).

vikelis, -io 1 p.a. gw. ‘klębek, motek nici’ — zapoż. z nwn. *Wickel* m. — Vb. denom. *vikelioti* a. *vikeliuoti* ‘zwijać nici’ ⇐ nwn. *wickeln*. Zob. też *vikiliukas*.

vikēris, -io 1 p.a., *vikeras* 1 p.a. gw. ‘silny, gwałtowny wiatr, wichura’ (*Vikeris išardė visą kupetą šieno* ‘Wicher rozrucił całą kopę siana’. *Kad pakilo vikeras* ‘Jak zerwał się wiatr/wicher’) — zapoż. ze stbłr. *vixerъ* (ob. *vixorъ* i *vixrъ*) albo z pol. *wicher*, *wichru*. Por. błr. *vixór* ob. *víxar*, -xru. — Na słowiańskim oblikwie *vixr-* opiera się war. *vikras* 2 p.a. (*Kap užėjo vikras, tai nemožnėjo nei iš trobos išėit* ‘Jak nadeszła wichura, to nie można było nawet wyjść z chałupy’). Z obocznym tematem: *vikrius*, *vikriūs*. — War. *vikšras* 4 p.a. ‘trąba powietrzna’ (*Vikšras nunešė pusę kluono* ‘«Vikšras» porwał pół stodoły’) zawiera neosuf. -šr-, podobnie jak np. *vikšrūs* ⇐ *vikrūs* (por. neosuf. -šn- w *dabšnūs* ⇐ *dabnūs* ⇐ *dabūs*).

vikiai, -ių 2 p.a. m.pl. bot. ‘wyka, roślina pastewna *Vicia sativa*’. War. *vikiaĩ* 4 p.a., f. *vikės* 2 p.a. Krótkie i przemawia za zapożyczeniem z nwn. *Wicke* f. (a nie ze słowiańskiego, jak sugeruje LKŽ). Z jęz. niemieckiego pochodzą również łot. *vika* a. *viks* oraz stpr. *wickis* Ev ‘Wicken’, por. śrwn., śrdn. *wicke*. Zob. LEW 1249, Trautmann 1910, 461, PKEŽ 4, 237. — Drw. *vikiena* ‘rola pod zasiew wyki’, *vikojai* 4 p.a. m.pl. ‘łodygi wyki’ (*Vikojūs sausūs žiemą arkliam duoda* ‘Suche łodygi wyki dają zimą koniom’, por. *miežojaĩ*, *mūsojaĩ*, GJL II, § 95). Cps. *vikavižiai* m.pl. ‘mieszanina wyki i owsa’ (por. *avižà*).

vikiliukas 2 p.a. gw. ‘przyrząd do skręcania powrozów’ (*Pasidarydavo tolius vikiliukūs, į sieną įkaldavo i pradėdavo sukti* [virves]) — zapożyczone z nwn. *Wickel* m. z dodaniem suf. -uk-. Zob. też *vikelis*.

výkis, -io 1 p.a. gw. ‘robak pasożytny w ciele kręgowców, w jelitach człowieka, tasiemiec’ — zapoż. ze śrdn. *wīk* ‘der böse Wurm’ (por. ME IV, 639, s.v. *vīkt* II, LEW 1249).

vikrùs, -i 4 p.a. ‘zręczny, wykonujący zręczne ruchy, prędkie, rzutki, sprytny, obrotny’ — dewerbalny przymiotnik z suf. -ra- i SZ vik- ⇐ veik-, por. *veikti* ‘działać, ruszać się’. War. *vikras*; z neosuf. -šr-: *vikšrùs* (por. *vikšras* ⇐ *vikras* ‘wichura’). Synonimem *vikras* jest *viktas* (Vincas Krėvė-Mickevičius). Według GJL I, § 454 *vikrùs* ma war. *vigrùs* (zob.). — Drw. *vikrūnas* ‘spryciarz, cwaniak’, cps. *vikražygiscps.* ‘robak dzier, Harpalus’ (dosł. ‘szybko-biegacz’, por. *žygis*). Vb. denom. *vikruotis* ‘szybko coś robić, spieszyć się’ (⇒ *vikruõlis* ‘sprytny człowiek, spryciarz’).

viksėti, *viksi* (war. *viksia*), *viksėjo* ‘(ogonem) merdać, kręcić, machać, poruszać’ — czasownik na -ė-, utworzony od wykrz. *viks*, *vikst* o machnięciu ogonem, o nagłym rzuceniu jakiegoś przedmiotu, o przewróceniu się. Prawdopodobnie wtórny dublet do *viskėti* (zob.). ALEW 1262 widzi tu raczej drw. na -sė- od SZ vik- ⇐ veik-, por. *veikti* ‘ruszać się’. Por. też *vizgėti*.

viksvà 2, 4 p.a. bot. ‘ostra trawa bagienna, turzyca, osoka, Carex’. War. z wstawnym t: *vikstvà*; ze zmianą ks > kš: *vikšvà*, *vikšvė*. Odpowiednik łot. *vikse* ‘trawa bagienna’, o ile ten wywodzi się z *viksve (zob. ME IV, 584). NB. Nie wiadomo, co począć ze stpr. *wissene* EV ‘Pors’ [bot. ‘Porsch, bagno zwyczajne’]; dla hipotezy rzeczownika pb. *visā ‘błoto, bagno’ w PKEŻ 4, 255 nie widać oparcia w materiale⁷⁷¹. Nie ma ogólnie przyjętej etymologii. Būga, RR II, 659n. na podstawie bliskoznacznych wyrazów *vizgà* ‘gatunek miękkiej trawy’ i *vizgė* ‘trawa podobna do owsa; mietlica, Agrostis’ oraz rzekomego odpowiednika ros. *višb* ‘trawa błotna’ zrekonstruował praformę *vis-kà i uznał, że to od niej wyderywowano *viksvà* (metateza -sk- przed sufiksem spółgłoskowym), prócz tego *vikšris* ‘turzyca, Carex’ < *visk-ris (metateza i zmiana ks w kš). Jeszcze inaczej LEW 1249, który postuluje *vis-kvā (z wątpliwym sufiksem), i utrzymuje, że to prowadziło do *viksvà* przez metatezę sk > ks. Obie te koncepcje rozbijają się o to, że pierwiastek o postaci *vis- nie został zagwarantowany formami niezależnymi od wyżej cytowanych. — Wydaje się czymś zupełnie naturalnym interpretować wyrazy *vizgà* ‘gatunek miękkiej trawy’ i *vizgė* ‘trawa podobna do owsa; mietlica, Agrostis’ jako rzeczowniki postwerbalne od czas. *vizgėti* m.in. ‘drzeć, trząść się (na wietrze)’ ⇐ wykrz. *vizgi*, *vizgi* (zob.). Odpowiednio do tego wolno *viks-và* powiązać z czas. *visk-ėti* m.in. ‘drgać, drzeć, dygotać’, którego osnową jest onomatopeja *viks*, *vikst* o szybkim lub nagłym ruchu. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *viksvà*, *vixsvà*, *viksà* (PzB 1, 309, 314), też *viksva* ‘ostra, twarda trawa rosnąca wczesną wiosną na moczarach, turzyca’, stąd ros. gw. *viksua* i pol. gw. *wiksua*, *wiksfa* ts. (Rozwadowski 1961, 109, Zdancewicz 351, Urbutis, Balt V:1, 1969, 52 = Urbutis 2009, 360, Laučjute 28). War. z aferezą: *iksvà* (PzB 2, 341). — Drw. *viksvýnas* ‘miejsce obfitujące w turzycę’, *viksviniai* m.pl. ‘sitowie, Scirpus’. — N.rz. *Viksvė*, n.jez. *Viksvójis*, n. bagna *Viksvýnė*. — Z wtórną grupą kš: *vikšnà* ‘trawa podobna do mietlicy, Agrostis’, *vikšras* ‘szczwół plamisty, Conium maculatum’ (z *viksras), *vikšris* ‘sit, Juncus; turzyca, osoka; jakakolwiek inna trawa’. N.rz. *Vikšras* a. *Vikšrùs*, *Vikšrýnė* 2x, cps. *Vikšrupis*, *Vikšrùpis* (⇒ n.m. *Pavikšrupys*).

vikšras 4, 2 p.a. ‘gąsienica, larwa motyla a. pszczoły’. Zdrob. *vikšriukas* ‘gąsieniczka’, *šilkū vikšrėlis* ‘gąsienica jedwabnika’. Prawdopodobnie z *visras przez epentezę k (*viksras), następnie zmianę ks > kš (por. *pūslė* > *pūkslė > *pūkšlė*). Analiza: *uis-ra-. Leksem *uis- przedstawia bałtycki st. zanikowy typu RiT ⇐ ReT do pie. *ues- ‘paść się, żywić się’ (por. *dvis-* ⇐ *dves-* s.v. *dvēsti*; *tris-* ⇐ *tres-* s.v. *trēsti*). Zob. też hasła *usnīs*, *vievesà* i *visas*.

⁷⁷¹ W literaturze przewija się zbliżenie stpr. *wissene* z jednej strony z pewnymi wyrazami słowiańskimi, por. słh. *vīš*, *vīšī* ‘trzcina, turzyca’, ros. *višb* ‘Spongilla fluviatilis’ i ‘Spongilla lacustris’, *viša* ‘rzęsa na powierzchni wody’, pol. gw. *wisz* ‘trawa bagienna’, z drugiej strony z germańskimi, por. norw. *veisa* ‘roślina o soczystej łodydze’ obok *vīse* ‘kłos, łodyga z liśćmi’, stwn. *wisa*, nwn. *Wiese* f. ‘łąka’ (por. LEW 1249; ale EWD 1567 uznaje pochodzenie refleksów germańskich za niejasne). Zob. też BSW 363, REW I, 208, ALEW 1241.

Oдноśnie do pierwiastka por. łac. *vēscor* ‘żywić się czymś, jeść, spożywać; używać’ (**uēs*-ske/o-, *ē* uogólnione z nomen **uēs*, **uesos*), stir. *fess* f. ‘jedzenie’ (**ues*-teh₂-), stisl. *vist* f. ‘żywienie, karmienie’ (**ues*-ti-), toch. A *wāsri* ‘pastwisko’ (**ues*-ri-), zob. LIV² 693, de Vaan 669. Inaczej LEW 1250: z **vik*-sra-, pwk. *vik*- ⇐ *veik*- jak w *vikrūs* (założenie neosufiksu o postaci -sr- jest problematyczne).

vỹkti, *vykstù*, *vykaũ* 1. ‘udawać się dokąd, podążać’, 2. ‘odbywać się, dokonywać się’ (DP ‘pełnić się, iść się’), 3. ‘powodzić się, udawać się’, *atvỹkti* ‘przybyć, przybywać’, *ivỹkti* ‘wydarzyć się, zdarzyć się; odbyć się’, DP ‘spełnić się, wypełnić się, sstać się’, *pavỹkti* ‘udać się’ (*Viskas geraĩ pavỹko* ‘Wszystko się udało’), *parvỹkti* ‘przybyć, przyjechać z powrotem, powrócić’, *užvỹkti* ‘zajść, zajechać po drodze; udać się (o urodzaju)’. Leksem *vyk*- jest neopierwiastkiem, który wyabstrahowano z formy prs. *vykstù*. Ta ostatnia wywodzi się przez denazalizację z **vįkstu* < **vink*-stu i przedstawia odnowienie prs. infigowanego **vinku* (**vikau*, **vikti*). Podobnie wygląda łotewski pdg. *vīkstu*, *vīku*, *vīkt* ‘dobrze się rozwijać’. Lit.-łot. formacja **vinku* znajduje paralelę w łac. *vincō*, -ere ‘zwyciężam, pokonuję’, pie. **ui*-n-k-e/o- (por. LIV² 670). Inne neopierwiastki z wtórnym y to *krỹpti*, *slỹpti* i *žyg-* (*žỹgis*). Alternant **uik*- przedstawia st. zanikowy do **ueik*- (zob. *veĩkti*). Por. stisl. *vega* ‘walczyć, zabijać’ < **uik*-é-. Zob. LEW 1250, ALEW 1242. — Drw. *vỹkdyti* (zob.), *vỹkinti* caus. ‘doprowadzać do skutku, wypełniać (pracę, zadanie), wykonywać’ (⇒ *vỹkintojas* ‘wykonawca’), *pavỹkėti*, -iũ, -ėjau ‘odpędzić, przepędzić, przegonić, przegnać, wygnać’. Nomina: *atvỹkėlis* ‘przybysz’, *ivỹkis* ‘zdarzenie, (nieszczęśliwy) wypadek’, *nevỹkėlis* ‘niedołęga, niedorajda’, *nevỹkusiai* adv. ‘nieudanie, w sposób nieudany’, *vỹkis* ‘zawody, gonitwa; bieg rzeczy; wiek życia; rozwój czego; podróż’, *vỹkęs* ‘który się udał, udatny, należyty, dobry’, *vỹkusiai* adv. ‘pomyślnie, z powodzeniem’. — O metanalizie formy prs. *vỹksta* ⇒ *vyks*-ta świadczą takie derywaty, jak *vỹks*-mas ‘dzianie się, proces, przebieg’ (⇒ *pavỹksmu* adv. ‘tuż za’), *vỹks*-nis a. *vyksn*-ys ‘wynik działania, procesu, fakt’ (synchronicznie: *vỹk*-smas, *vỹk*-snis). Również łot. *vīksta* wydało neopwk. *vīks*-, por. pdg. *vīksu*, *vīksu*, *vīkst* ‘szykować się, przygotowywać się’.

vikudkà 2 p.a., gen.sg. *vikudkos* gw. ‘ubikacja, ustęp’ — zapoż. z pol. gw. *wychódka, neologizm powstały ze skrzyżowania dwóch synonimów: *wygódka* (od *wygoda*, por. lit. *vigadà*) i *wychodek* (od *wychodzić*, por. lit. *vikadas*).

vilagai, -ũ 3 p.a. m.pl.t. przest., gw. 1. ‘wywinięty brzeg ubrania a. czapki, obszyty dla ozdoby innym materiałem, skórą lub futrem’, 2. ‘wełna na skórze, włosy, kudły’ — zapoż. z pol. *wyłogi*, -ów (por. Būga, RR I, 596, LEW 1250, POLŽ 182). — Sg. *vilagas* 1. ‘baranica’, 2. ‘zimowa czapka z futra baraniego’. War. *viligas* a. *viligai* 1 p.a. ‘wyłóg, wyłogi’ (-i-niejasne).

vilas stlit. ‘zdrajca’: *kadang Judošius, vilas jo, žinojo vietą aną* DP 149₂₅ ‘Gdyż Judasz, zdrajca jego, wiedział ono miejsce’. *Heretikai buklūs yra vilai* DP 301₃₂ ‘Heretycy chytrzy są zdrajcy’. W innych zabytkach nie występuje. Nomen agentis z suf. -a- od pwk. *vīl*-, sztywnego pod względem apofonicznym, por. *nuvilti* ‘zdradzić’, *privilti* ts. (zob. *viltis*; por. też GJL II, § 36).

vilbėti, *vīlba* (war. *vīlba*), *vilbėjo* 1. ‘o ptakach: ćwierkać, świergotać, śpiewać’, 2. ‘o ludziach: łaścić się, mówić przymilnie, starając się komu przypodobać’, 3. ‘dźwięczeć, brzmieć – o odgłosie’ — czasownik na -ė-, będący fonetycznym wariantem (-b- < -v-) równoznacznego *vīlvėti* ⇐ *vīl*-vīl (zob.). Por. *čiulbėti/čīlbėti* i *ulbėti*.

vilbinti, *vīlbinu*, *vīlbinau* 1. ‘działać przyciągająco, wabić, nęcić’, SD¹ «wabię» (syn. *pakalbinēju*), SD «wabię» (syn. *prijunkiu*), 2. ‘przymilać się, starać się komu przypodobać’, SD¹ «łaszę się» (syn. *vyburiu*), 3. ‘zwlekać, odraczać, np. spłatę długu’. Cps. *apvilbinti* ‘uspokajać mając kogo; uspokajając psa, konia’, *išvilbinti* ‘wyłudzić’, SD¹ «wyszydzam»,

nuvilbinu SD «odwabiam kogo od czego», *privilbinu* SD¹ «przyłudzam, przynęcam, przywabiam». — War. z asymilacją na odległość 1. *b-n > m-n*: *vilminti* ‘kusić, wabić, przyciągać do siebie; usilnymi prośbami domagać się czego’, 2. *v-m > m-m*: *milminti* ‘mamić, zwodzić, np. obietnicą ożenku’ (*Jis mane neveda, tik milmina ir milmina* ‘Nie żeni się ze mną, tylko [mnie] mami i mami’), *apmilminti* ‘oszukać’, *išmilminti* ‘wyłudzić co od kogo’, *primilminti* ‘namówić, nakłonić do czego’. — Odpowiednik łot. *vilbināt*² ‘wabić, nęcić; budzić pożądanie’. Brak form na SE †vélb-C i SO †válb-C. Jako naturalne comparandum nasuwa się tu onomatopeiczny czas. *vilbėti* (zob.). Stosunek *vilbinti* ⇐ *vilbėti* oznacza derywację causativum na -in- od stativum-durativum na -ė- (paralele: *būdinti* ‘budzić’ ⇐ *budėti* ‘czuć’; *žibinti* ‘zapalać lampę’ ⇐ *žibėti* ‘świecić się’). Znacz. etym. ‘powodować ćwierkanie, świergotanie’, stąd o człowieku łowiącym ptaki: ‘naśladować głos ptaka celem zwabienia go (do sieci, na lep)’. Por. *vilbikas* ‘piszczalka do wabienia ptaków, kuwiek, Lockpfeife für Vögel’ (wyraz ten oznacza też ‘przynętę z zabitego ptaka’). — Mimo różnicy w wygłosowej spółgłosce pierwiastka (*vilb-*) czas. *vilbinti* był przez bałtystów zestawiany z pgr. *uelp-, gr. ἔλπομαι ‘spodziewać się, oczekiwać’ i ἔλπω ‘napawać nadzieją’, zob. ME IV, 585 i LEW 1250. Trzeba jednak zauważyć, że etymologowie języka greckiego w kontekście ἔλπομαι nie wspominają o lit.-łot. *vilb-*, zob. GEW I, 502, Chantraine 342, Beekes 2010, 415. LIV² 678 w ślad za artykułem T. Gotō wymienił lit. czasownik jako krewniaka z jednej strony gr. ἐλεφαίρομαι hom. ‘łudzić próżną nadzieją’, z drugiej strony wed. *úpa valhāmasi* ‘zadać zagadkę’; pwk. pie. *uelh₁b^h- ‘(durch Rätsel) verwirren’. Derksena 2015 widocznie to nie przekonało, skoro nie włączył *vilbinti* do swego słownika. Jeszcze dalej poszedł ALEW 1242, stwierdziwszy że *uelh₁b^h- jest neopierwiastkiem, który miał zostać wyabstrahowany ze złożenia pie. *uelh₁-b^heh₂- ‘wprowadzać w błąd’ (ze znakiem zapytania).

vilčēstras, -à 2 p.a. gw. ‘o koniu: wilczaty, maścią przypominający wilka’ — z *vilčēstas przez zmianę zakończenia -(st)as na -(st)ras (por. *liubỹstras* ob. *liubỹstas*); zapoż. ze stbłr. *vilčastyj* ‘o koniu: wilczej maści’ (*podŭ nimŭ konŭ vilčastyj* 1567, HSBM 3, 267). To z kolei pochodzi z przekształcenia polonizmu *vilčatyj (⇐ *wilczaty*, zob. niżej *vilčiotas*), mianowicie na wzór według białoruskich słów na -astyj (np. *dvojčastyj* stbłr. ‘podwójny, dwuczęściowy’).

vilčiotas, -a 1 p.a. gw. ‘o zwierzęciu: mający sierść takiej barwy jak wilk’ — zapoż. z pol. przest. *wilczaty* ‘podobny do wilka, szczeg[ólnie] sierścią, maścią, szary, bury’, *klacz wilczata* (Sw VII, 607).

vilčiuras b.z.a. gw. ‘futro wilcze’ (*Sabalai ir vilčiurai* ‘Sobole i wilczury’) — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *vilčura* ts. ⇐ pol. *wilczura* ‘burka ze skór wilczych, sierścią na zewnątrz odwróconych; szuba podbita futrem wilczym’ (Sw VII, 607). Zob. też ĖSBM 2, 141.

vild-: stlit. °vilsti, prs. °vilst (*vild-ti) ob. °vilsta (*vild-sta), prt. -vildo ‘osiągnąć, opanować, posiąść’ itp. Poświadczone są dwie formacje preverbialne, z *ap-* i z *pa-*: 1. *apvilsti* DP ‘posiąść, odziedziczyć, opanować, osiągnąć, ogarnąć, roskażywać’ (Kudzinowski I, 47), np. *Ir kurį V. Jezus apleidžia, tą tikrai piktoji dvasia apvilst* DP 114₁₅ ‘a kogo Pan Chrystus opuści, tego pewnie zły duch opanuje’. *Ataikite, palaimintieji Tėvo mano, apvilskite karalystę jumus pazopostytą* DP 10₃₆ ‘Podźcie błogosławieni Ojca mego, odziedziczcie królestwo wam zgotowane’. *Viešpatis mane apvildo ant pradžios kelių savųjų* DP 44₁₀ ‘Pan mię osiągnął na początku dróg swoich’. — 2. *pavilsti* ‘osiągnąć, opanować, dostać, posiąść, shołdować’ (Kudzinowski II, 88), np. *O tatai šatonas be abejojimo padarė, kursai jį buvo pavildęs* DP 165₁₉ ‘A to wszystko szatan bez pochyby sprawił, który go był posiadł’. *Palaiminti romūs, nes anys pavils žemę* DK 104₁₃ ‘Błogosławieni ciszy, bo oni osiągną

ziemię’. — Czasownik °*vilsti* dokumentuje neoapofoniczny refleks st. zanikowego od *veld-*, tj. od neoosnowy wyabstrahowanej ze starszego czas. *vél-du*, *veldėti* = *vel-dè-* (zob.). Paralele: *skeld-* ⇒ *skild-*; *sverd-* ⇒ *svird-*; *verd-* ⇒ *vird-*, jak również *bred-* ⇒ *brid-*; *kvep-* ⇒ *kvip-*.

vildyti, *vildau*, *vildžiau* (war. akc. *vildyti*) przest. ‘studzić, wystudzać, np. piec’, z Litwy pruskiej. Budowa: *vil-dy-*, co wskazuje na causativum (por. *šildy-* ⇐ *šilti*; *tildy-* ⇐ *tilti* oraz *guldý-* ⇐ *gułti*). Pwk. *vil-* w danym tu użyciu nie doczekał się jeszcze objaśnienia. Ewentualny związek z *vild-* ‘osiągnąć, posiąść, opanować’ należy – z uwagi na znaczenie – raczej wykluczyć. Za to ze stanowiska czysto formalnego można suponować wariant fonetyczny związany ze sporadyczną obocznością spółgłosek *v* i *m*, por. *alvéti* i *almėti*; *gelmė* ‘głębina’ ob. łot. *dzelve* ‘oczko wodne na bagnie’. To prowadzi do hipotezy **mildyti* jako derywatu kauzatywnego od *mil-* intr. ‘chłodzić, chłodzić, oziębiać się’ *vel sim.*, por. *milti* ‘w łaźni: wrzucać rozpalone kamienie do zimnej wody’ (zob. *milti* II).

vilduoti, *vilduoju*, *vildavaũ* gw. ‘kołysać się, kiwać się, chwiać się (o stole)’, *pravilduoti* ‘przejść chwiejnym krokiem’, refl. *vilduotis* ‘kolebać się, np. o łódce na falach’ — od wykrz. *vildu-viľdu* o chodzie osoby, co się kołysze, kiwa.

vylē 4 p.a., *vylē* 1 p.a. gw. 1. ‘pręga na skórze od uderzenia (różgą, batem); blizna’, 2. ‘odcisk’, 3. ‘zmarszczka na dłoni’. Zdaniem LEW 1251 ma stać w związku z czas. *výti* m.in. ‘splatać’. Por. *vytis* ‘wić, różgą, bicz’, *vielā* ‘drut; włókno, pasmo’.

vilgti, *vilgstu*, *vilgau* ‘wilgnąć, wilgotnieć, nabierać wilgoci’. Odpowiednik łot. *vilgt*, *vilgstu*, *vilgu* ts. Formacja inchoatywna z suf. *-sta-* i SZ *vilg-* do *velg-* jak w tr. *vélgti*, *-iu*, *-iau* ‘zwilżać, robić wilgotnym, nasycać płynem (wodą, sosem, zaprawą, okrasą), moczyc’, *pavélgti* ‘popić suchą strawę’, *pérvélti* ‘zmoczyć/przemoczyć na wskroś – o deszczu’. Odpowiednik łot. *velgt* (*vélt*), *veldzu* 1. ‘prać, zamaczać bieliznę’, 2. ‘być wilgotnym; wilgnąć’, *velgt galvu* ‘myć głowę’, *aitas velgt* ‘myć, kąpać owce przed stryżeniem’ (⇒ *vēldzet* ts.), też nomina: *vēlgs* ‘wilgotny’, sb. ‘wilgoć’, *vēlgans* ‘wilgotny, mokry’. Odpowiednik strp.: *welgen* EV ‘katar, Snuppe [Schnupfen]’. Pwk. pie. **uēlg-/uēlg-* ‘wilgnąć, wilgotnieć’ (LIV² 676; tu przeoczono lit. SE *vélgti*). Por. stwn. *welc*, śrwn. *wēlc* ‘wilgotny, miękki’ (nwn. *welk* ‘zwiędły’), *wolchan* n. ‘chmura, obłok’. Tylko celtycki jest war. **uēlk-*, por. stir. *folcaid* ‘zamacza, pierze’ (LIV² 679). Jak widać, dla lit. akutu nie ma porównawczego uzasadnienia. Zob. też LEW 1251, ALEW 1242n. — SO *valg-*: *válgyti* (zob., tam też nomina na SO). — Drw. *atvilginti* stlit. ‘zwilżać suchą ziemię (o deszczu)’, *vilgyti* caus. ‘zwilżać, nawilżać, polewać wodą; moczyc ubranie na deszczu, moczyc płótno w rzece; zamaczać, aby namokło, rozmokło’. Nomina: *atvilgīs* SD¹ «odwilgły», *pavilgalas* (zob.), *vilgātis* a. *vilgātis* ‘wilgoć’ (płd.-lit.; zapożyczone z pol. *wilgoć?*), *vilgšnas* a. *vilgšnūs* ‘wilgotny, nasycony wilgocią’, *vilgščiā* ‘okrasa, tłuszcz do potrawy’ (od **vilg-štas*). — Słowiański SZ **vīlg-* widać w adi. **vīlgū-kū* ‘wilgotny’, por. rcs. *vīlgūkū*, śń. *vólgek*, czes. *vlhký*, ros. *vólgekij*, ukr. *vóhkij* (⇒ vb. denom. *vólgnutb* ‘wilgnąć’), z wtórnym *-i-*: stpol. *wilgi* > *wilgi* a. *wilki* ‘mokry, wilgotny; obfity, bogaty’ (⇒ vb. denom. *wilgnąć* ‘wilgotnieć’, *wilżyć* ‘zwilżać’), stpol. *wilgota* ‘wilgoć’, *wilgość* a. *wilkość* ts. NB. BSW 358 umieścił jako wyraz hasłowy pbsł. **uēlgu-* ‘feucht’, sugerując tym samym, że wymienione wyżej czasowniki lit. i słow. mają charakter denominatywny. Nie wydaje się to słuszne. Poza tym postulowana długość pierwiastkowa nie ma oparcia w materiale.

vīlyčia 1 p.a. stlit. 1. ‘strzała’, 2. gw. ‘oszczep’ — zapoż. ruskie, por. strus. *vilica* ‘widelec do mięsa’ (Būga, RR II, 325n.; nie notowane w HSBM). War. *vylyčia/vilyčia* 2 p.a. — Drw. wsteczny: *vylā* 4 p.a. ‘strzała’ (nie germanizm, wbrew LKŽ). Paralele: *liēsvos* ⇐ *liēsvyčios*; *tēlias* ⇐ *telyčia*. Zob. też *vidēcius*. — SLA 237 i LEW 1251 wskazują na błr. *vilica*

jako formę źródłową. Trzeba jednak zauważyć, że błr. *vilica* występuje ze znaczeniem odmiennym od litewskiego: ‘czólenko służące do wiązania sieci rybackich’ (ĖSBM 2, 138). Przy litewskim pośrednictwie albo też wprost z ruskiego zostało zapożyczone łot. *vīlicis*, *vīliča* ‘kusza; łuk’ (ME IV, 639). Zob. też sławizm *strēlā/strielā*.

vīlija 1 p.a., *vilijà* 3 p.a. stlit. (SD <wiliia>), gw. ‘Wigilia, dzień poprzedzający wielkie święto’ — zapoż. ze stbłr. *vilija*, *vileja* (u *viliju* *samogo sviata velikodennogo*, 1578, HSBM), 2. gw. ‘post poprzedzający święto’ ← pol. przest. *wilija* (*wilja*, *wilia*). Por. SLA 237, LEW 1251 (brak w ALEW). — Vb. denom. *vilijoti* ‘pościć przed świętem’. Zob. też *vigilija*.

vilioti, *vilioju*, *viliojau* ‘działać łudzaco, zwodzić, wabić podstępnie, nęcić, kusić, mamić, oszukiwać’ (*vilioju* ku SD «łudzę kiem»), *pavilioti* ‘zwabić, znęcić, uwieść, zjednać sobie’, *privilioti* ‘przywabić, zwabić’, DP ‘przyłudzać’ — iterativum z neosuf. -io- od SZ *vil-* jak w *apvilti* ‘zawieść, omylić, oszukać’, *privilti* ‘zwieść’ (zob. *viltis*). Odpowiednik łot. *vilāt*, -āju ‘podstępnie wabić, zwodzić’. Wokalizm st. zanikowego w powiązaniu z suf. -io- potwierdzają *imioti*, *mirioti* i *rinkioti* (zob. ŽD 518). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *viljács* ‘wabić ptaki; kusić, zwodzić, uwodzić’ (PZB 1, 311, zob. też Laučjute 139). — Neoosn. *vilio-*: *viliojimas* ‘kuszenie, nęcenie’, SD «machlarstwo, szalbierstwo», *viliokas* ‘barc umieszczona w gałęziach drzew dla zwabienia roju’, 2. ‘ramki dla rozmnażania trutniów’, 3. ‘uwodziciel; oszust’, *vilioklas* ‘przrząd do wabienia ptaków i drobnej zwierzyny, wabik’ (syn. *vilbikas*), *vilioklis* ‘zwodziciel’, SD «oszukiwacz; szalbierz» (por. sufiks w *klajoklis*, *svajoklis*; war. ze zmianą *l’o* na *jo*: *vijoklis*, -ė ‘uwodziciel; plotkarz’), *viliōne* ‘pokusa; zaloty; wabienie’.

vīlius, -iaus 2 p.a. 1. ‘obłuda, podstęp, oszustwo’, 2. SD «zdrada», *išdavimas su vylium* SD «wydanie kogo zdradzieckie», 3. ‘zasadka’, 4. ‘przynęta, wabik’ (*In vidų dedamas vylius*: *žuvims – duonos pluta*, *vėžiamas – varlės ar sviežia žuviena* ‘Do środka kładzie się przynętę: na ryby skórka chleba, na raki żaby lub świeża ryba’) — abstractum z suf. -iu- i WSZ *vyl-* ← *vil-*, por. *apsivilti* a. *nusivilti* s.v. *viltis*. Budowa jak w *vīrius* ← *virti*; *gīrius* ← *girti*. — Drw. *prīevylis* ‘zdrada, oszustwo’ (por. *Busig... falšivi pranašai kurie prajėvus darys, bet prajėvus prievylis, o ne tikrus* DP 375₁₁ ‘Będą... fałszywi prorocy cuda czynić, ale cuda zdradliwe, a nie prawdziwe’), *vyliūgas* ‘zwodziciel, oszust’ (por. sufiks w *gerkliūgas*, *seiliūgas*). Na zanikłą osnowę werbalną *vyl-ė-* ‘zdradzać, oszukiwać’ wskazują takie derywaty, jak *privylėjas* SD «zdrajca» (brak w LKŽ; syn. *prigautojas*) oraz *vylėjas* a. *vylėjys* ‘oszust’.

vilkalōkas 2 p.a., *vilkālokas* 1 p.a. ‘w wierzeniach ludowych: duch osoby zmarłej wcielony w wilka’ — zapoż. z pol. *wilkołak*. War. z dysymilacją *l-l* > *l-t*: *vilkalōtas*, *vilkalātas*; z dysymilacją *l-l* > *l-n*: *vilkanoōkas* LzŽ; bez substytucji pol. wokalizmu *o-a*: *vilkolakas* 1 p.a., *vilkolakis* 1 p.a., *vilkolākis* 2 p.a. LKŽ nie zaznaczył obcości tego wyrazu. Zob. też *vilkātas*.

vīlks 4 p.a. ‘wilk, Canis lupus’, pl. *vilka*. Odpowiedniki bsł.: łot. *vīlks*, stpr. *wilkis* EV ‘Wulf [Wolf]’, psł. **vīlkū*, por. scs. *vlīkū*, strus. *vīlkū*, słn. *vōlk*, sch. *vūk*, ros. *volk*, *vólka*, błr. *voŭk*, *vaŭká* a. *vóŭka*, ukr. *vovk*, czes. *vlk*, głuż. *dłuż. wjelk*, pol. *wilk*. Pbsł. **vīlk-a-* < pie. **vīlk^u-o-*, to może z substantywizacji przymiotnika pie. **vīlk^u-ó-*. Zob. IEW 1178, BSW 359, LEW 1251n. Odpowiedniki ie.: sti. *vīrkah*, aw. *vāhrka-*, śrpers. *gurg*, toch. AB *walkwe*, stir. *olc*, stisl. *ulfr*, goc. *wulfs* (**vulfa-* < **vulχ^a-*), alb. *ujk* (przest. i gw. *ulk*). Zmienione na tle tabu są refleksy 1. gr. *λύκος* < **luk^uos* (metateza *ul* > *lu*, delabializacja *k^u*) i 2. łac. *lupus*, -ī zam. †*luquus* (zapożyczone z sabelskiego **lupo-* < pital. **luk^uo-*? zob. de Vaan 353). Etymon pozostaje dyskusyjny, por. EWAIA II, 571 (zwraca uwagę brak hasła **vīlk^u-o-* w NIL). Osobno zob. *vīlkē*. — Drw. *vilka* m.pl. 1. ‘futro podbite wilczą skórą’, 2. ‘widły do

wyciągania garnków z pieca', 3. 'żelazne wnyki', *vilkáitis* bot. 'uczep różgowaty, *Bidens*', *vilkātas* (zob.), *vilkenā* 'skóra z wilka', *vilkenos* f.pl. 'futro z wilczej skóry', *vilkiena* 'mięso z wilka', *vilkiēnā* 'skóra wilcza' (por. cs. *vlučina* 'skóra z wilka', sch. *vüčina* ts.), *vilkiēnē* 'wilczyca' (por. łot. *vilciene*, war. *vilcene*), *vilkinýčia* (zob.), *vilkiniņkas* 'myśliwy polujący na wilki; pies towarzyszący takiemu myśliwemu', *vilkiškas* 'wilczy'. — Zdrob.: *vilkáitis* 'wilczek' (SD¹ «wilczę»), *vilķēlis* przen. 'nazwa pewnej zabawy' i 'otwór w drzwiach celi więziennej, judasz', *vilkiščias* a. *vilkiščias*, *vilkytis* (SD «wilczę, wilczątko») – z nawiązaniem słowotwórczym w sch. *vūčīc*, słh. *vōlčīc* 'wilczek', < pbsł. **uilkīt-ia-* (zob. GJL II, § 432); *vilkiūkas*, *vilkiūtis*. Por. łot. *vilcēns* 'wilczek'. — Cps. *šuvāvilkis* 'pies jak wilk' (por. *šuō*), *vilkaduobē* 'wilczy dół' (por. *duobē*), *vilkaplaūķē* a. *vilkaplāukē* bot. 'gatunek trawy bagiennej, bliźniczka, *Nardus*' (II człon do *plaukaĩ*, dosł. 'o wilczych włosach', por. pol. gw. *psia trawka* 'Nardus'), *vilkažolē* bot. 'bliźniczka psia trawka, psiarka, *Nardus stricta*' i 'przetacznik bobownik, *Veronica anagallis aquatica*', dosł. 'wilcze zioło' (por. *žolē*), *vilkbūdis* 'człowiek zły, bezwzględny' (por. *būdas*), *vilkdalgis* bot. 'kosaciec, *Iris*' i 'tatarak zwyczajny, *Acorus calamus*', dosł. 'wilcza kosa' (por. *daļģis*), *vilkgirē* 'las, w którym płodzą się wilki' (por. *giriā*), *vilkmeisis* (zob. *mēsa*), *vilkšunis* 'pies jak wilk' (por. *šuō*), *vilktrasa* a. *vilktrisa* (zob. *trasioti*, *tristi*), *vilkvýte* 'okres rui u wilków' (por. *výtis* 'parzyć się'). — Nazw. *Vilkas*, *Vilķis* a. *Vilķys*, *Vilkáitis*, *Vilķēlis* (⇒ *Vilķelišķis*), *Vilķēnas*, *Vilķēnis*, *Vilķinis*, *Vilķónis*, *Vilķūnas*. — N.m. *Vilkaĩ* 4x, *Vilkiaĩ*, *Vilkyčiai*, *Vilkijā* 4x, *Vilkinē* 3x, *Vilkinē* 2x, *Vilkyņē* 4x, *Vilkiškės* 9x, *Vilkiškiai* 5x, cps. *Aukštvilķiai* 2x. Toponimy 1° z członem *Vilka°*: *Vilkabristis*, *Vilkaduobē*, *Vilkāgiris* 2x, *Vilkaraisčiai*, 2° z członem *Vilk°*: *Vilkdaržē*, *Vilkmēdžiai*, *Vilktakis* oraz *Vilkuriai* (**Vilk-kuriai*), *Viltrakiai* (**Vilk-trakiai*). — Stpr. nazwa lasu *Wilkey*, *Willekye*, n.jez. *Wilkus*, n.m. *Wilke* (jest też n.os. *Wilke*), *Wilken*, *Wilchytien* (**Vilkitin*), *Wilkote* a. *Willkotte*, cps. *Wilkas-kaymen*, *Wilke-kaym*, *Wilken-lauken* (por. AON 201n., 234).

vilkātas, -ē 2 p.a. 'wilkołak, wcielony w wilka duch zmarłej osoby' (*Vilkātai buvo žmonės, tik su šunio burna ir uodega* 'Wilkołaki to byli ludzie, tylko z psim pyskiem i ogonem'). SD «wilkołek, lycanthropos, lycan», war. *vilkatā* 2 p.a., *vilkata* 1 p.a. (*Žmogus, kurs pavirsta į vilką, vadinasi vilkata* JU 'Człowiek, który wciela się w wilka, nazywa się «vilkata»') — formacja z suf. -at- (por. *penātas*, GJL II, § 410). N.m. *Vilkatėnai*, *Vilkatupė*. — Przez metatezę *k-t > t-k* pojawił się war. **viltakas* (por. *plāštakas* z **plašk-atas*). Gdy ten ostatni został zinterpretowany jako złożenie z II członem -takas (por. *lāštakas*), to otworzyła się droga dla derywacji fałszywych compositów *vilktakas*, *vilktākas* 'wilkołak' oraz *vilkātakis* ts. (n.m. *Vilktakis*). — Inaczej Būga, RR II, 326: *vilkātas* miało powstać drogą skrótu haplologicznego ze złożenia **vilka-takas*, znaczn. etym. 'człowiek, który biega jak wilk' [«žmogus, kuris vilku teka»]. Zob. też *vilkalōkas*.

vilķē 1 p.a. 'wilczyca, Lupa' < **uilk-ijā* ⇐ **uilk-ijā*. Intonacja akutowa świadczy o tym, że derywatowi żeńskiemu oprócz sufiksu właściwe jest jeszcze wydłużenie wokalizmu pierwiastka, tzw. *vṛddhi*, por. *vārna* ⇐ *vaṛnas*; *kārvē* ⇐ **kaṛvas*; *ūdra* ⇐ **ūdras*. Jest war. *vilķē* 2 p.a. W odpowiedniości do wed. *vṛkī-* f. 'wilczyca' < pie. **uļk^u-ih₂* oczekuje się refleksu pbsł. **uilkī*, co wydałoby psł. **vīlči*. Ślady takiego femininum na *-ī zachowały się w dwóch derywatach, por. 1° lit. *vilkijā* (zob.), 2° psł. **vīlki-* + -ka- > **vīlčica* 'wilczyca', por. słh. *volčica*, sch. *vüčica*, ros. *volčica* (⇒ pot., gw. *volčixa*), czes. *vlčice*, pol. *wilczyca*. Zob. Rozwadowski 1961, 150 n., który przytoczył jako paralele m.in. scs. *līvica* 'lwica', *mūšica* 'mszyca' (zob. *mūšē*) i *telica* 'cielę'.

vilķijā 2 p.a. 'zgraja wilków'. Analiza: pb. **uilkij-ā* < **uļk^uih₂-eh₂* (-j- wsunięte w hiacie laryngalnym). Prawdopodobnie jest to derywat kolektywny, dla którego osnową była forma feminini pb. **uilkī* 'wilczyca' < pie. **uļk^u-ih₂*, por. wed. *vṛk-ī-ḥ* 'wilczyca', może też

stnord. *ylgr* ts. (*wulgīz), zob. EWAIA II, 571. Z chwilą odnowienia formy nominatiwu sg.f. **ūlkī* przez *vilķē* (zob.) wyraz *vilķijā* przestał być motywowany paradygmatem rzeczownika ‘wilczyca’ i wszedł w zależność od nominatiwu sg.m. *vilķas*. To doprowadziło do wyodrębnienia *-ija* jako neosufiksu. Widać go w takich derywatach, jak *bernijā* ‘gromada chłopców’ $\Leftarrow$ *bérnas*; *vyrijā* ‘grupa mężczyzn’ $\Leftarrow$ *výras*; *išeivijā* ‘ogół uchodźców’ $\Leftarrow$ *išeīvis*. Sekundarnie został on rozszerzony na rzeczowniki nieżywotne, stąd np. *akmenijā* ‘grunt, na którym jest pełno kamieni’ $\Leftarrow$ *akmuō*. Zob. GJL II, §§ 102 n.

vilkinýčia 1 p.a. gw. 1. ‘miejsce, gdzie się trzymają wilki’, 2. ‘wilczy dół, myśliwska pułapka na wilka’ (war. *vilkmenýčia*), 3. przen. ‘zimne pomieszczenie, zimny dom’, war. *vilkenýčia* (por. *vilkaūnē*) — od *vilķas* ‘wilk’ przy użyciu neosufiksów *-inyčia* i *-enyčia*. Paralele: *tūlkinyčia* $\Leftarrow$ *tūlķas*; *medinýčia* $\Leftarrow$ *mēdis*; *žindenýčia* $\Leftarrow$ *žindu*.

vilksnē 1 p.a. ‘proca do miotania kamieniami’ (SD «proca pospolita mała») — dewerbalny rzeczownik na *-snē* od *vilkti* ‘wlec, ciągnąć’ (por. *dēgsnē*, *plēksnē*, *usnē*). War. s-mobile: *svilksnē* (zob. *svilkstyti*). — Drw. *vilksnīnē* ‘proca’, *vilksninykas* SD «procarz, procnik». O metanalizie *vilksn-ē* świadczy drw. *vilksnyčia* b.z.a. ‘proca’. Zob. też *vilkstynē*.

vilkstynē 2 p.a., *vilkstynē* 1 p.a. stlit. ‘proca’ (m.in. SD¹) — nomen instrumenti z suf. *-nē* dołączonym do neosn. *vilksty-*, którą wyabstrahowano zapewne z czas. **išvilkstyti* ‘rozciągać’. Por. *išsivilkstyti* ‘rozpraszać się – o chmurach’, co jest frq. na *-sty-* od *vilkti* ‘wlec, ciągnąć’. Paralele: *kraustynēs* $\Leftarrow$ *krāustytis*; *laidynē* $\Leftarrow$ *lāidyti*.

vilkti, *velkū* (war. *vilkū*), *vilkaū* 1. ‘wlec, ciągnąć, ciągnąć po ziemi, przesuwając; siłą prowadzić’, 2. ‘o koniu: ciągnąć wóz, bronę’, 3. ‘wyciągać, wydobywać, np. len z moczydła’, 4. ‘nieść z trudem, dźwigać ciężary’, 5. ‘odziewać, ubierać’. Cps. *apvilkti* ‘oblec, ubrać, ubierać’, *apvelku rūbais* SD «obłoczę kogo w szatę, przyodziewam» (syn. *pridingiu*), *šarvais apvelku* SD «zbroję kogo, ubieram we zbroję» (syn. *šarvoju*), *nuvilkti* ‘rozebrać; odciągnąć, zawlec gdzie, zataszczyć’, *nuvelku* SD¹ «obłoczę; wyzuwam», *nuvelku rūbus* SD «zwłoczę szatę», *pavilkti* ‘pociągnąć, posunąć, odciągnąć; przeciągnąć, przewlec; włożyć a. ubrać pod spód; powłóczyć (nogami)’, *užvelku* SD «wdziewam co», *užvelku rūbus* SD «obłoczę szatę». Refl. *vilktis* 1. ‘wlec się, iść, jechać powoli, ociężale’, 2. ‘odziewać się, ubierać się, rozbierać się’, *velkasi* SD «wlecze się co», *išvilkti* ‘wciągnąć, zawlec do siebie; ubrać się, włożyć na siebie ubranie’. Odpowiednik łot. *vilkt*, *vēlku*, *vilku* ‘wlec, ciągnąć’. Pdg. apofoniczny ze SE w praesens i SZ w praeteritum. Paralele: *telpū*, *tīlpti*; *sergū*, *siṛgti*; *lendū*, *līsti* (Stang 1942, 105, GJL II, § 524). W odpowiednim pdg. słowiańskim apofonia została usunięta, por. scs. *vlěkō*, *vlěšti* ‘ἐλκειν, wlec’, słh. *vlēcēm*, *vlēcī*, ros. *volokú*, *volócъ*, pol. *włokę* (*wlekę*), *wlec* (relikty SZ: scs. *vlīklū* ‘wlekl’, sch. *viúci* inf. ‘wlec’). Por. BSW 349, LEW 1253. Pie. **h₂uelk-/h₂ūlk-* ‘wlec’ (LIV² 289n.), por. nomen gr. αὔλαξ, -ᾱκος f. ‘bruzda przy orce; szrama, rana, draśnięcie; pokos’ < **a₁lak-* < pie. **h₂ūlk-* (znaczn. etym. ‘pociągnięcie’). SO: gr. hom. acc.sg. ὄλκα ‘bruzda’ < **a₁olka* < pie. **h₂uolk-m* (LIV² 290, przyp. 1). — Drw. *vilkdinti* cur. ‘zatroszczyć się o odzież dla kogoś’, *vilkéti*, *vilkiū*, *-ėjau* dur. ‘mieć na sobie, nosić (odzież, ubranie)’, DP ‘obłoczyć, przybierać się’, *nuvilkinti* caus. ‘(sprawę) przeciągać, odwlekać, odraczać’, *vilkstyti* ‘odziewać, ubierać’, refl. *vilkstytis*: *išsivilkstyti* ‘rozpraszać się – o chmurach’ (zob. też *svilkstyti*). Nomina na SE: zob. *velk-*. — Nomina na SZ: *apvilkis* SD¹ «powłoka» (syn. *užsegtas*), *apvilktas* ‘obleczone, odziany’: *kailiniais apvilktas* SD «kożuchem odziany, w kożuchu kto» (syn. *kailiniuose*, *kailiniuotas*), *serdoku gelažiniu apvilktas* SD «pancerznik» [‘w pancierz ubrany’, L.], *núovilkis* ‘skóra zdarta ze zwierzęcia’, SD «zewłoka» [‘to, z czego lub z kogo zewleczono, skóra zdarta, złupiona’, L.], *vilksnē* (zob.), *vilksnis* ‘pętla’, *vilksnys* ‘sieć na ryby’. — Neosn. *vilkst-* ($\Leftarrow$ *vilkstyti*): *vilkstē* 1. ‘pętla’ (war. *vilksta*), 2. ‘sidło w postaci pętli z włosia (do łowienia zajęcy, lisów, ryb)’. *vilksinė* ‘rząd, szereg, sznur; karawana’, *gerviū vilksinė* ‘klucz żurawi’.

— Cps. *akėčvilkos* a. *akėtvilkos* f.pl. ‘sanki do przewożenia [dosł. do wleczenia] brony’, *gárvilka* a. *-vilkas* ‘dymnik, wywietrznik’, *gárvilkis* ts. (por. *gāras*), war. metatetyczny: *gálvirkis* (por. *rātlankis* > *lātrankis*); *káiliavilkis* ‘rozwidlona gałąź do rozpięcia skóry, aby wyschła’, por. *vilkti* (syn. *káiliamaudis*), *žemėvilka* ‘włóczenie po ziemi, jazda saniami po zejściu śniegu’, ⇒ *žemėvilkais* adv. ‘(jechać lub ciągnąć co) po ziemi nie pokrytej śniegiem’. — Neoosn. *vilk-* (od ptc. prt. pass. *vilktas* ‘wleczoney, ciągniony’): *vilktas* ‘kierat, urządzenie do poruszania maszyny rolniczej za pomocą konia’, *arklinis vilktas* ‘kierat konny’, *vilkūnis* ‘włók, niewód’, *vilkūvas* ‘widły do suszenia skóry’. — SO *valk-*: *válkioti* (zob.), nomina s.v. *valk-*.

vilnis, *-iēs* 4 p.a. f. 1. ‘fala na wodzie’, 2. ‘zagięcie włosów, fala we włosach’, 3. ‘struga’. War. przest. i gw. *vilnià* (4, 2 p.a.). Stosunek *vilnià* ob. *vilnis* przypomina *dalià* ob. *dalis* i *liaudžia* ob. *liāudis*. SD *vilnios* f.pl. «wał na wodzie, wełny, wały». Odpowiednik łot. *vilnis*, *vilna* ‘fala’. Wyraz litewsko-łotewski jest spokrewniony z jednej strony z psł. **vīlna/*vūlna* (scs. *vlūna*, ros. *volná* ‘fala’), z drugiej strony z wed. *ūrmī-*, aw. *varəmi* ts. (pie. **uīH-mi-*), stwn. *wella* ‘źródło’. Zob. BSW 359, REW I, 218, LEW 1254. W odróżnieniu od czasownika *vēlti* II < pie. **uelH-C* ‘toczyć się’ rzeczownik *vilnis* ‘fala’ nabrał charakteru anitowego, jednakże nazwy geograficzne przechowały odpowiednie formy z intonacją akutową (zob. niżej). — Drw. *vilniškas* ‘podobny do fali, falowy, np. ruch’. Vb. denom. *vilnyti*, *-ija*, *-ijo* ‘pokrywać się falami (o jeziorze), falować (o wodzie, zbożu na wietrze)’, *vilniūoti* ts. — Z apelatywem *vilnià* ‘fala’ jest związany wsch.-litewski hydronim *Vilnia* albo *Vilnė* 1 p.a. – nazwa rzeki Wilenki (dopływ Wilii). Od tego hydronimu niczym nie różni się toponim *Vilnia*, nazywający położone nad Wilenką miasto Wilno⁷⁷². Toponim *Vilnia* odzwierciedlają nazwy miasta Wilna, Wilna utrwalone w sąsiednich językach, por. błr. *Vilnja*, *-i*, zapisy z XV–XVI w.: *k gorodu Vilni*, *pravieć na Vilni i na Trocěxъ*, *u Vil(ь)ni*, *vo Vilьni* i *vo Vilne*, *do Vil(ь)ni*, *vo Vilnju*, *iz Vil(ь)ni* (por. HSBM, *passim*; Vanagas 2004, 254n.) oraz łot. *Vilņa*. W tradycji polskiej nie ma śladu nazwy †Wilnia. Najpierw była *Wilna*, potem *Wilno*. Forma *Wilna* wraz z nwn. *Wilna* odpowiada zapisom dokumentów łacińskich (*de Vilna*, *in Vilna*, *ante Vilnam*, *Vilnae*) oraz formie *Wilne* (*vor die Wilne*) dokumentów niemieckich z XIV w., por. Vanagas, *l.c.* W obu wypadkach mamy do czynienia z kancelaryjną transpozycją spółgłoski palatalizowanej: *ñ* ⇒ *n*. Latynizowana forma *Wilna* – utrzymana w jęz. niemieckim – została na polskim gruncie zastąpiona przez *Wilno* (1324). Zakończenie *-o* w tej nazwie tłumaczy się ucieczką od białoruskiego akania, ponieważ oryginał błr. *Vilnja* zawierał *-a* w pozycji nieakcentowej (por. GJL I, § 3). — Litewska nazwa miasta *Vilnia*, *-ios* została z czasem zastąpiona derywatem rodzaju męskiego na *-us*, *Vilnius*, *-iaus*. Był on używany m.in. przez Mikołaja Daukszę w ‘Postylli’ z 1599 r. Morfologiczny aspekt tej zmiany nie całkiem jest jasny, por. np. hipotezę Vanagasa 2004, 260. Skardžius, RR 4, 838 daje jako paralele nazwę jeziora *Surmiūs* (od n.rz. *Surmià*) i apelatyw *bañnius* ‘kłótnia’ (od *barnià*, *barnis* ts.). — Drw. *pavilnė* ‘miejscowość podwileńska’, *vilniētis*, *-ė* ‘mieszkaniec Wilna’, *vilniškis* adi. ‘wileński’, *vilniškis* a. *vilniškis*, *-ė* sb. ‘mieszkaniec Wilna’. — Niejasny jest segment *-d-* w niemieckiej nazwie *Wildna* ‘Wilno’, którą spotyka się – począwszy od XVII w. – na nagrobkach wileńskiego cmentarza na Rossie, jak też na starych mapach miasta Wilna.

vilnos, *-ų* 1 p.a. f.pl. ‘wełna, strzyża; włosy wełniste pokrywające skórę owcy, kozy, królika’, *pavasarinės vilnos* ‘wełna strzyżona wiosną’, *rudeninės vilnos* ‘wełna strzyżona jesienią’, *pakójinės vilnos* ‘wełna z nóg, wełna gorszej jakości’. Sg. *vilna* ‘kłak wełny’, SD *vilna* «runo, wełna». Odpowiedniki bsł.: łot. *vilņa* ‘wełna’, stpr. *wilnis* EV ‘wierzchnie

⁷⁷² Por. jeszcze nazwę bagna *Vilnia-raistis*, n.rz. i n.jez. *Vilnója* (⇒ n.m. *Pavilnojys*), n. rz. *Vilnūtis* (⇒ n.m. *Pāvilnutis*), zob. Vanagas 384.

odzienie, Roc [Rock]’, psł. *vīlna ‘wełna’, por. scs. *vlūna*, sch. *vūna*, ros. gw. *vólna*, czes. *vlna*, pol. *wełna*. Zapoż. bałtyckie w fiń. *villa* ‘wełna’, est. *vill* ‘runo, Vlies’ (LEW 1253). Pbsł. *uīlnā- (BSW 359) obok *uūlnā- < pie. *h₂ulh₁-neh₂-. Por. łac. *lāna* (*ulānā), gr. λῆνος n. (wtórne zakończenie -os, zam. *-ā, zob. Beekes 2010, 857 n.), wed. *úrṇā-*, aw. *varənā-*, goc. *wulla* (stwn. *wolla*, stang. *wull*, stnord. *ull*). Dewerbalne nomen od czas. *(H)uelH- jak w łac. *vellō* ‘obrywać, skubać’, zob. de Vaan 325, Weiss 2009, 287. Z innymi sufiksami: het. *hulana-* lub *hulija-* ‘wełna’, drw. *hulāli-* n. ‘kądziel’, zob. Kloekhorst 357n. — Drw. *pavilnē* 1. ‘meszek pod włosami (szczecina) na skórze owcy, świni, tzw. podwłosie’, 2. ‘nisko, zwarcie rosnąca roślinność; krzaki rosnące wśród dużych drzew’ (war. *pāvilnē*, *pavilnē*, *pavilnis*, *pavilnys*), *vilnēlē* bot. ‘grzyb mleczaj wełnianka, *Lactarius torminosus*’ (syn. *pūkōnē*), *vilningas* ‘wełnisty, o długim włosie (wełna, kozuch barani)’, *vilninykas* SD «wełniarz» [‘kto trudni się wybijaniem wełny i jej sprzedażą’], *vilnonas* ‘wełniany’, *vilnōnis* bot. ‘grzyb mleczaj wełnianka’ (syn. *milinē*). Cps. *šeriaviļnē* ‘wełna szorstka jak sierść’ (por. *šerys*). Zob. też *milas*, gdzie hipoteza złożenia *vilnų-milas.

vilpišys 3 p.a., acc.sg. *vilpišį* a. *vilpišį* ‘dziki kot, żbik, *Felis catus*, *Felis silvestris*’ (dwa razy większy od kota domowego). Z innymi tematami: *vilpišas* 3 p.a., *vilpišius* 2 p.a. Wyraz jęz. literackiego, bez poświadczeń z XVI w. (dopiero CGL i LEX) i gwarowych. Bez odpowiedników łot. i stpr. Przy założeniu, że *vilp-* jest refleksem SZ *ulp-, było wcześniej łączone z pie. nazwą ‘lisa’, *h₂ulop-/*h₂ulp-, por. gr. ὠλώπηξ, -εκος f., orm. *alowēs*, -esow, SZ łac. *volpēs*, -is m. ‘lis’; aw. *raopi-* ‘lis’ < *laupi-, drw. na SP do *lupi- < *ulpi- (por. LEW 340, 1254, de Vaan 688). Nie jest to jednak pewne, por. np. de Vaan: ‘Prawdopodobnie niespokrewnione’. Osobno zob. *lāpē*. Obecnie nasuwa się przypuszczenie, że w podstawie wyrazu *vilp-iš-* tkwi wykrzyknik, mianowicie *vilpš*, *vilpšt* o rzuceniu czymś; o nagłym, szybkim ruchu ponad jakąś przeszkodą (*Vilpšt ir peršoko par kartį* ‘«Vilpšt» i przeskoczył przez żerdź’). Od tego też czas. *vilpšėti* ‘machać ogonem’ oraz rzecz. *vilpštynē* ‘proca’ (war. *vilpstynē*) i ‘przrząd do odsączania miodu z plastrów’ (*Medus iš korių su vilpštynė išsukamas*). Suf. -iš- ukazuje się w dewerbalnych nomina agentis, np. *gaudišas* ‘łapacz’, *gribišas* ‘złodziejaszek’ (syn. *vagišius*), *lakišis* bot. ‘uczep, *Bidens cernua*’ (ŽD 317). — N.m. *Vilpišiai*, *Vilpiškiai*. Nie ma pewności, czy należą tu n.rz. *Vilpesys*, *Vilpisis* a. *Vilpisys*, pokazujące s zam. š (zob. Vanagas 384n.).

viltis, *viliūsi*, *výliausi* ‘ufać, mieć nadzieję, oczekiwać, spodziewać się’, *apsiviliu* SD¹ «omyłam się» (syn. *apsirinku*), *apsivilti* a. *nusivilti* ‘zawieść się w nadziei, doznać zawodu, rozczarować się’, *išsivilti* ‘stracić nadzieję’. Formy niezwrotne: *apvilti* ‘zawieść, zrobić zawód, nie ziścić czyich nadziei, rozczarować, oszukać’, *apviliu* SD¹ «mamie» (syn. *moniju*), «omyłam» (syn. *apgaunu*), *nuvilti* ‘oszukać, zdradzić; sprawić komu zawód’, *privilti* ‘omamić, uwieść, zwieść’, SD *priviliu* «oszukiwam kogo» (syn. *apgaunu*), «zdradzam kogo, podchodzę» (syn. *prigaunu*). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *vīlt*, *viļu*, *vilu* ‘oszukiwać, zwodzić’, refl. ‘mylić się’ (iter. *viļāt* a. *viļstīt*), stpr. ENCH *provela-din* ‘został zdradzony, er wurde verraten’, dosł. 3 pl. prt. ‘zdradzili-go’, *pravilts* ‘verraten, zdradzony’. Alternant lit. *vīl-C* przedstawia st. zanikowy do *vél-C* < pie. *uelh₁- ‘wybierać, woleć, chcieć’, por. LEW 1255, LIV² 677. Na SO może tu należeć orm. *gol* ‘złodziej’ < *uolHós (por. Solta 1960, 452n.). Ze słowiańskiego przychodzi SZ *vīl-*: scs. *dovīļļ*, *dovīlēti* ‘āpkeiv, wystarczyć’, ros. *dovlēt* ‘starczać, wystarczać’. Zob. *pavēlti* s.v. *vēlti* I. — Drw. *vildinēti*: *privildinēs* DP 373₁₅ (hapaks) ‘zdradzać będą’, *apvildinēti* LzŽ ‘oszukiwać’, *vilinti* ‘oszukiwać; wabić’, *vilioti* (zob.). Nomina: *nesiviltas* (zob.), *nopvilqs* DP ‘nieomylny’ (*ne-ap-, zob. nop-), *nusivylimas* ‘rozczarowanie, zawód’, *vilas* (zob.), *viltas* SD «spodziany», *viltis*, -iēs f. ‘nadzieja, ufność’, SD¹ «otucha», *vilva* c. ‘kusiciel, uwodziciel; oszust, krętacz’, cps. *viltavilys* SD «pochlebca» (⇒ vb. denom. *viltaviliauju* SD «pochlebiać»). — WSZ *vyl-*: *výlius* (zob.).

vilvéti, *vilva* (war. *viľva*), *vilvéjo* ‘o ptakach: ćwierkać, świergotać, śpiewać’ (*Čilva vilva visos paukštės, kogi tu negiedi?*, z dajny) — czasownik na -ė- od dźwiękonaśladowczej osnowy *vil-v-* z powtórzonym wykrz. *vil-vil* (zaświadczone tylko jako zawołanie na kaczkę). Podobną budowę i znaczenie mają czas. *vilbėti*, *čiulbėti*/*čilbėti* i *ulbėti*. NB. Z uwagi na brak wykrzyknika o formie **vilb* trzeba dopuścić ewentualność, że *vilbėti* powstało z *vilvéti* przez zmianę *v > b* (por. *žióvauti > žióbauti*; *velývas > velýbas*).

vimdyti, *vimdau*, *vimdžiau* ‘przyprawiać o wymioty, wywoływać wymioty, zmuszać do wymiotów’ — causativum z suf. -dy- i neoapofonicznym SZ *vim-* $\Leftarrow$ *vem-*, por. *pravimti* ‘zwymiotować’ s.v. *vėmti*. Brak SO (†*vámdyti*) przypomina *gimdyti*, *girdyti* i *tvindyti*. War. *vėmdyti*, *vėmdinti* mają wokalizm wyrównany do SE *vėmti*. — Drw. *vimdomieji váistai* m.pl. ‘środki wymiotne’.

vimsčióti, *vimsčioju*, *vimsčiojau* ‘kiwać głową w dół i w górę, potrząsać łbem (o koniu)’, war. *vimsčióti*; *vimstelėti* ‘nagle pochylić się, wypiąć się’ — czasowniki na -čio- i -elė- od wykrz. *vimst* o nagłym poruszeniu się. Paralela: *krimsčioti*, *krimstelėti* $\Leftarrow$ *krims(t)*. — Z perseweracyjnym udźwięcznieniem *m-st-V > m-zd-V*: *vimzdėti* b.z.a. ‘machać skrzydłami’, *vimzdinėti* ‘chodzić bez zajęcia, objąć się’, *viñzdinti* ‘iść powoli, wlec się’ (war. *viñzinti*). Inaczej LEW 1255. s.v. *viñzdinti*. — Sb. postvb. *vimzda* ‘ramię żurawia studziennego’.

vyna stlit. 1. ‘wina, odpowiedzialność za popełniony (zły) czyn’, 2. ‘kara, kara grzywny’, 3. ‘zastaw pieniężny’ — zapoż. ze stbłr. *vina*, *vyna*, por. błr. *viná*, -ý (pol. *wina*, -y). Por. SLA 237, LEW 1255; wymienione dzieła mają *vina*, nie *vyna*. LKŽ XIX, 448 pisze *vyna*, ale nie oznacza p.a. W grę wchodzi dwie możliwości: *vynà*, *výnos* 2 p.a. albo *vynà*, *vynōs* 4 p.a. Osobno zob. *výnas* ‘winny czego’. — Vb. denom. *vynavóti*, -ju, -jau stlit. 1. ‘karać za winy’, 2. ‘zmuszać do czego’ (SLA 238 i LEW 1255 niesłusznie przyjmowali zapożyczenie błr. *vinavácь* ‘obarczać winą, winić za co’).

výnai 2 p.a., *vynaĩ* 4 p.a. pl.t. ‘piki w kartach’ — zapoż. z błr. *víny*, -aũ pl.t. ‘piki’ (brak w LEW). Według ĖSBM 2, 143 wyraz białoruski jest polonizmem, por. pol. gw. *wino* ‘kolor pik w kartach’ (SGP VI, 127). — Cps. *výnkaplīs* ‘walet pikowy’ (por. *kaplŷs*), *výnkaralis* ‘król pikowy’ (por. *karālius*).

výnas 2, 4 p.a. ‘wino’ — zapoż. z pol. *wino*, -a n. (SLA 237, LEW 1255), por. błr. *vinó*, -á n. — SD: *vynas* «kanar wino, vinum canarium», *vynas iš Kretos, kretinis* «alakant, vinum creticum», *yzapinis vynas, iš yzapo sunka* «izopek wino, hyssopites» (por. *ýzopas*), *vynas nemielėtas* «klarier wino» (zob. *miėlės*), *naujas vynas* «moszcz, muszcz», *vynas bitinis* «muszkatela wino» (zob. *bitė*), *lėtas vynas* «wińsko, vinum pessimum», *nusistovėjis vynas* «wystałe wino». — War. f. *vynà* 4 p.a. (*Vynōs, vynōs, broleli, vynōs duok arba giros, sulos* ‘Wina, wina, bracie; daj wina albo kwasu, soku [brzozowego]’). — Drw. *výnyčia* (zob.), *výninė* ‘winiarnia; piwnica na wino’, *vyninykas* BRB ‘winiarz’, *výnius* ‘winiarz’ i ‘liche wino’. Cps. *medvynis* MŽ 386₆ ‘winorośl, krzew winny’ (por. *mėdis*), por. niżej war. *výnmedis*; *výngalis* ‘liche wino’ (por. *gālas*), *výnkālnis* ‘winnica’ (kalka z nwn. *Weinberg*, por. *kālnas*), *výnkekė* ‘kiść winogron’ (por. *kėkė*), *výnkiautis* ‘skórka winogrona’ (por. *kiāutas*) *výnmedis* ‘winorośl, krzew winny’ (por. *mėdis*), *vynmuša* CGL ‘prasa do tłoczenia winogron, Wein=Kelter’ (por. *mūšti*), *vynodagas* stlit. ‘winobranie’ (dosł. ‘plon winny’, por. *dagà*), *vynrinkė* BRB ‘winobranie, Weinernte’ (por. *riñkti*), *vynslėgtis* LEX ‘prasa do tłoczenia winogron, Weinkelter’ (por. *slėgti*), *vynspauda* CGL ts. (por. *spāusti*), *výnuogė* (zob.), *výnšakė* ‘gałąź winorośli’ (por. *šakà*). Zob. też *výnai*, *vynaunykas*, *výninykas*, jak i *riñčvynis*.

výnas, -à 4 p.a. gw. 1. ‘winny czego, winien’ (*Tu esi vŷnas, o ans nevŷnas*, t.y. *nekaltas* JU ‘Ty jesteś winny, a on niewinny’), 2. ‘dłużny komuś za coś’ — z degeminacją -n- < -nn-

przejęte ze stbłr. *vinnyj*, por. błr. *vinny*, pol. *winny*. — War. z dysymilacją *n.n > l.n*: *viľnas* ‘winny’ (por. *paviľnas > paviľnas*). Zob. też LEW 558, s.v. *pavinnas*. Osobno zob. *nevỹnas*.

vynaunykas BRB ‘winiarz, Weingärtner’ — wbrew SLA 237 nie jest to pożyczka z pol. †winownik, lecz twór rodzimy, pochodzący ostatecznie od *vỹnas* ‘wino’. Wchodzą w grę dwa wywody: 1° derywacja neosufiksem *-aunyk-*, wyodrębnionym w typie *burtáunykas* ‘czarownik’, *kariáunykas* ‘wojak’, *kekšáunykas* ‘nierządnik’, synchronicznie motywowanym przez rzeczowniki *burtai*, *kārias* i *kēkšē* (a nie przez czasowniki na *-au-*), 2° (co mniej prawdopodobne) derywacja sufiksem *-nyk-* od neosnowy **vynau-* z resegmentacji czasownika **vynauti* ‘uprawiać winorośl’ (por. *burtáuti* ‘czarować’ ⇒ *burtau-* ⇒ *burtáunykas*). — Segment *vynau*^o ukazuje się jeszcze w *vynaunỹcia* BRB ‘winnica, Weinberg’. Tutaj również napotykamy dwuznaczność: albo *vyn-* + *-aunỹcia* od *vỹnas* jak *turgáunỹcia* ‘plac targowy’ od *tuŗgus* ‘targ’, albo *vynaun-* + *-ỹcia*, co zakłada resegmentację *vynaun-* + *-ykas* w osnownym wyrazie ‘winiarz’.

viñčiuris, *-io* 1 p.a. gw. 1. ‘drewniana przybudówka, ganek z wejściem do domu’ — zmienione z **vint-šiuris*, to zapożyczone z prus.-niem. *wind-šūr*, por. nwn. *Windschauer* m. (GL 148; brak w LKŽ i LEW).

viñdas 2 p.a. przest., gw. 1. ‘kołowrotek do przędzenia’ (war. *vindai* 1 p.a.), 2. ‘przrząd do skręcania powrozów’ (war. f. *vinda*), 3. ‘kołowrót u studni’ (war. *vinda*), 4. ‘żerdź do zawieszenia kołyski’ (war. *vinda*), 5. ‘drag do zawieszenia sprawianego zwierzęcia’ — zapoż. ze stbłr. *vinda* (⇐ pol. *winda* ⇐ nwn. *Winde* f. ‘wciągarzka’). Inaczej LEW 1256: wprost z niemieckiego. Łot. *vinda* ‘żuraw u studni; lina promowa’ ⇐ śrdn. *winde*. — Drw. *viñdininkas* ‘rzemieślnik wyrabiający kołowrotki’, *viñdzius* ts. Vb. denom. *vindũoti* ‘wyciągać przy pomocy kołowrotu (wiadro wody ze studni)’ (por. pol. *windować* ‘podnosić do góry’), *pavindũoti* ‘pokołysać niemowlę’.

viñdelis, *-io* 1 p.a., *vindēlis* 2 p.a. przest., gw. ‘pielucha’ — zapoż. z nwn. *Windel* f. Stąd też łot. *viñdele*, *viñdelis* ts. Por. GL 148, LEW 1256.

vindugà 2 p.a., gen.sg. *vindũgos* gw. ‘miejsce, gdzie składa się kłody przeznaczone do spławienia’ — zapoż. z pol. przest. *winduga* ‘miejsce nad rzeką spławną do windowania i składania towarów ze statków, der Windeort, die Winde’ (L.). WDLP wymienia germanizm *winduga* jako wariant do *binduga* 1. ‘miejsce nad rzeką, w którym składa się drewno przeznaczone do spławu i zbija się tratwy’, 2. ‘spław drewna’, 3. ‘zbijanie tratw’ i ogólnikowo wskazuje na czasownik nwn. *binden* ‘wiązać, łączyć’ jako etymon (zmiana *b-* na *v-*). Pierwsze poświadczenie o formie <*benduga*> (r. 1427, z Mazowsza) odnosi się do zbijania tratw: *Cum una rippa [!] fluuuii Bebrza circa locum benduga, vbi robora ligantur* (SSTP I, 93). Wydaje się, że zakończenie *-uga* można uznać za zmienione z *-unga* (por. *vėlvunga*), a to by wskazywało na formę źródłową **bindunga* ⇐ nwn. **Bindung* (war. do *Binden* n. ‘wiązać’). Brückner 622 umieszcza *winduga* wraz z *binduga* ‘miejsce składowe’ s.v. *winda* (nwn. *Winde* f.).

vindũgas 2 p.a. gw. ‘winda do podnoszenia belek’ (*Rąsto an sienos neužkelsi be vindugo* ‘Belki na ścianę nie podniesiesz bez «vindugas»’) — zapoż. z pol. przest. *winduga* ‘windowanie’ (L.). Por. *viñdas*.

vingilis, *-io* 2 p.a. 1. ‘kijanka, Petromyzon planeri’ (war. *vingiũlis*), 2. ‘piskorz, Misgurnus fossilis’, 3. *vingilis*, *-ē* ‘przebiegły człowiek, który potrafi się wykręcić’ — derywat na *-il-* od osnowy *ving-* jak w *vingũs* ‘kręty’, *vingis* a. *viñgis* ‘skręt, zakręt’ (⇒ *vingiũotis* ‘wić się, zwijać się’); ostatecznie *ving-* to st. zanikowy do *veng-* jak *vėngti* ‘uchylać się, unikać’. Tutaj może też łot. *veñdzele* ‘ryba miętus’ (LEW 1256). — Nazw. *Vingilis*, *Vingilỹs*.

vingiorykštė, *vingiorykštė* 1 p.a., war. m. *vingiorykštis* 1. bot. ‘wiązówka błotna, Filipendula ulmaria – wysoka (do 200 cm) bylina o grubym kłęczu z licznymi korzeniami, z liśćmi pierzastymi i kremowobiałymi kwiatami’ (warianty I członu: *vingia*°, *vinga*°, *vingi*° oraz *ingi*°), 2. bot. ‘rdest węzownik, Polygonum bistorta’, 3. przen. ‘tęcza na niebie’ (syn. *vaivorykštė*) — forma sugeruje znacz. etym. ‘kręta różga, giętka różga’ *vel sim.* (por. *vingis* i *rykštė*). Trzeba się jednak zastrzec, że to może być etymologia ludowa. Są bowiem inne warianty, zróżnicowane pod względem tak pierwszego jak i drugiego członu, a dopuszczające interpretacje odmienne od podanej. Oto one: 1. człon I *vengia*°, *vengio*°, 2. człon I *vend*°, *vind*°, 3. człon I *vungu*°, 4. człon II °*riūkštė*, °*riūkštis*, °*rūkštis*. Kwestia do zbadania. Odpowiednik łot. *vīgrīze* ‘bagnio zwyczajne, Ledum palustre; rdest węzownik, Polygonum bistorta’. — Drw. wsteczne: *vingiras* a. *vingiris* ‘wiązówka’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *ingirýčnik* ⇐ lit. *vingirýkštis*; *ingirýšča* ⇐ lit. *vingirýščia* (afereza v- jak w *viksvà* ⇒ błr. *iksvá*)⁷⁷³.

vingis, -io 1 p.a., *viņgis* 2 p.a. 1. ‘skręt, zakręt drogi, zakole rzeki’⁷⁷⁴, 2. ‘okrężna droga, objazd’ — dewerbalny rzeczownik z suf. -*ja-* i SZ *ving-* od *veng-*, por. *vēngti* m.in. ‘uniknąć, uchylać się’ (por. *sprīndis* ⇐ *sprēsti*). Vb. denom. *vingiūoti(s)* ‘wić się, np. o rzece, zwijać się, skręcać się’. — N.rz. *Vingistutka*, *Vingiai* 2x, drw. *Vingūtė*, *Vingūtis*, *Ūzvingis*. Z aferezą u- w prefiksie: n.rz. *Žviņgē* (też n. bagna) < **Ūzvingē* (por. *Ūžlankis*), n.jez. *Žvingys*, n.m. *Žviņgai*. — Inne nomina z *ving-*: *išvingēlis* ‘ktoś wybredny w jedzeniu’, *vingilis* (zob.), *vingrūs* ‘kręty, wijący się w skrętach; giętki, gibki; przebiegły, chytry; wnikliwy, przenikliwy’ (por. łot. kuroń. *viņgrs* ‘zwawy, prędkie, giętke, nie łamiące się’), ⇒ *vingris* a. *viņgris* ‘wygięcie, zakręt’, n.rz. *Vingra*, *Vingrē*, *Viņgrē*, *Vingrē*, *Viņgris* 5x, *Vingrys* 5x, *Viņgrius*, *Viņgrupis* 5x (⇒ n.m. *Pavingrupiai*); *vingulys* a. *vingurys* ‘zakręt’, ⇒ vb. denom. *vinguriūoti* ‘skręcać się, zakręcać, wic się – o potoku, rzeczce; machać, merdać ogonem’. — Oboczną formą pierwiastka jest *vink-*: *vinklūs* a. *vinkrūs* ‘gibki, giętki, zwinny; chytry’ (por. *vingrūs*). Zob. też *vinksčiōti*.

vīnyčia 1 p.a., *vinyčia* 2 p.a. stlit. 1. ‘winnica, plantacja winorośli’ (*spaustuvė vinyčios* SD «prasa winniczna»), 2. ‘piwnica z winem’ — miejsce akcentu przemawia za zapożyczeniem białoruskim, por. błr. gw. *vinnica*, -y, stbłr. *vinnica* (SLA 238, ĖSBM 2, 149). — Drw. *vinyčnykas* BRB ‘winiarz’ (por. pol. przest. *winnicznik* Sw ‘ten, co chodzi około winnicy, co hoduje winograd, właściciel winnicy’), war. *vīnyčininkas*. Por. *vynaunyčia* s.v. *vynaunykas*.

vinikė 2 p.a., *vinykė* 1 p.a. ‘krętogłów zwyczajny, Jynx torquilla, niewielki ptak z rodziny dzięciołowatych’ (syn. *gręžiagalvė* b.z.a.). Niejasne.

vingė 1 p.a. przest., gw. ‘zysk, korzyść, pożytek’ (*Tas darbas nedaug viningės duoda* ‘Ta praca niewiele daje korzyści’) — wraz z łot. *viņņiņš* ‘zwycięstwo; zysk’ jest zapożyczeniem ze śrdn. *winninge*, zob. LEW 1257, GL 148, ME IV, 600, Jordan 110.

⁷⁷³ PzB 2, 345 przypisuje obu wymienionym formom znacz. «medunica», tj. ‘miodunka, Pulmonaria’. Ta identyfikacja wydaje się jednak fałszywa, ponieważ z przytoczonego w PzB cytatu: *Ingirýčnik ū baloce rasce, list, jak rabinka, scjablo vysokaja i kvetka belaja*, wynika, że chodzi o roślinę błotną o wysokiej łodydze i białym kwiatostanie. Otóż tej charakterystyki nie sposób odnieść do Pulmonarii, natomiast dobrze ona pasuje do Filipenduli.

⁷⁷⁴ W mieście Wilnie, w zakolu rzeki Wilii (lit. *Neris*, -iēs), leży pokryte lasem miejsce zwane *Vingis*, -io. Lit. nazwa terenowa została prawdopodobnie przetłumaczona z polsko-białoruskiego odpowiednika *Zakręt*, który uznano – na gruncie etymologii ludowej – za zniekształcenie pol. *Zakręt* ‘Vingis’ (por. pol. *zakręcić (się)* ‘obrócić się, zmienić kierunek’). Wydaje się, że źródłem nazwy *Zakręt* nie był jednak wyraz polski, lecz starobiałoruski, mianowicie *zakreť*; i co więcej – nie oznaczał on ‘zakrętu, zakola’, lecz ‘ustęp, wychodek’ (zob. HSBM 10, 258).

vŷninykas 1 p.a. 1. stlit. 'ten, kto wytwarza wino, winiarz', 2. lit. 'ten, kto handluje winem' — zapoż. ze stblr. *vinnikъ*, por. bhr. gw. *vinnik*, ukr. *vŷnnyk*, pol. przest. *winnik* 'gorzelnik' (SLA 238, LEW 1255 n., ĖSBM 2, 149). War. *vŷnininkas*. Synchronicznie wyraz jest odczuwany jako swojskie nomen agentis na *-inyk/-inink-* do *vŷnas* (por. *darbinŷkas* ← *dārbas*, GJL II, § 477). LKŽ nie zaznacza obcości tego wyrazu.

vŷnioti, *vŷnioju*, *vŷniojau* 'wić, owijać, nawijać, rozwijać, spowijać, zawijać, zwijać', cps. *apvŷnioti* 'owijać, np. stopy onucami', *apvŷnioju* SD «obwijam co czym» (syn. *apviju*), *ažuvŷnioju* SD¹ «zawiiam», *ižvŷnioju* SD¹ «wywinę», *pėrvŷnioti* 'przewinąć niemowlę, zmienić mu pieluchę', *suvŷnioti* 'zwinąć (nici w kłębek, włosy w kok), zwijać żagle, wędkę', *suvŷnioju* SD¹ «powiiam», *ažudingtė suriečiama*, *suvŷniojama* SD «firanki». Wsch.-lit. *vynioti*. Dwoistość akcentowa *vŷnioti* (zach.) : *vynioti* (wsch.) ma paralelę w *vōlioti* : *volioti* (Būga, RR II, 646). Odpowiednik łot. *vīnāt*, zwykle *savīnāt* 'zwijać, zawijać'. Z opisowego punktu widzenia czas. *vynioti/vŷnioti* jest wyczuwany jako iteratyw do *vŷti*, *vijaũ* 'wić, -wijać' (zob.), jakkolwiek nie ma czegoś takiego jak suf. *-nio-*. Geneza tego iteratywu pozostaje do dziś kwestią niezłatwioną. LEW 1257 mówi, że *vŷnioti* 'należy do rodziny lit. *vŷti*', co jest wypowiedzią zbyt ogólnikową. GJL II, § 588 stwierdza, że «... element *-n-* w **vy-n-ioti* jest ten sam, co w *vainikas* : stsl. *věnъcbъ*. pol. *wieniec* z **voi-n-ik-*»; autor nie tłumaczy jednak, jak pogodzić wokalizmy *vy°* i **voi°* (rzecz, jak się zdaje, zasadnicza). Ostrowski 98: «Zupełnie niejasny pozostaje dla mnie element *-nioti* w *vynioti*». W ŽD 518 *vŷnioti* zostało wprawdzie wymienione, ale nie zanalizowane. Przystępując do rozbioru, trzeba na wstępie zauważyć, że *vynioti* przypomina iteratywy z pierwiastkowym *-n-*, mianowicie *gŷnioti* od *gŷniau* (*ginũ*), *mŷnioti* od *mŷniau* (*minũ*) i *pŷnioti* od *pŷniau* (*pinũ*). Różnicę stanowi to, że *vŷnioti* nie ma obok siebie osnowy w rodzaju prt. †*vyniau*. Charakterystyczną cechą wymienionych iteratywów jest wzdłużony stopień wokalizmu: *in-V* ⇒ *īn-V*. Ten szczegół nasuwa przypuszczenie, że *vynioti* może stać w jakimś związku z zanikłą formą praesentis **vinũ* 'zwijam', należąca do *vŷti*. Podczas gdy w wypadku prs. *ginũ*, *minũ*, *pinũ* segment *-n-* jest konstytutywnym składnikiem pierwiastka, to w wypadku **vinũ* sprawa ma się inaczej. Tu *-n-* nie jest częścią pierwiastka, lecz jest morfem infiksальnym, który wsunięto celem nacechowania formacji praesentis. Rekonstrukcja: pie. **ui-n-h₁-é/ó-* (transponat) > pb. **ui-n-ō* > plit. **vinũ* (antewokaliczna laryngalna znika bez śladu). Tak powstałe praesens było niegdyś składnikiem jednego paradygmatu wraz z **vijaũ* (prt.) i **vŷti* (inf.). Proponowana rekonstrukcja ma oparcie 1° w łotewskim prs. *vinu* do *vīt* 'zwijać, splatać' (por. prs. lit. *sinũ* s.v. *siñti*; *trinũ* s.v. *trīnti* oraz *trunũ* s.v. *trunēti*), 2° w litewskim drw. *vinis* 'gwóźdź' (zob.)⁷⁷⁵. Pośrednie oparcie stanowi tu łotewski paradygmat prs. *vīnu* i prt. *vīnu* (EH II, 793), gdzie preterytalne *ī* zostało uogólnione na praesens. Wracając do *vynioti*: morfem *vyn-* przedstawia alternant wzdłużony w stosunku do prezentального **vin-*. To **vin-* było neopierwiastkiem wyabstrahowanym z prs. **vinũ*. Wzdłużenie, o którym mowa, nie jest jednak apofonią – w odróżnieniu od długości w łot. prt. *vīnu* (← prs. *vinu*). Wydaje się, że jest ono pochodzenia analogicznego, por. proporcję *pinũ* : *pŷnioti* = *minũ* : *mŷnioti* itd. = **vinu* : *x*, *x* = *vŷnioti*. Jeśli jest prawdą, że prs. *trinũ* 'tręć' ma strukturę infigowaną (zob. s.v. *trīnti*), to znaczy, że również *-n-* w iter. *trŷnioti* jest z pochodzenia

⁷⁷⁵ Pozostałości po tematach infigowanych od pwk. seŷowych spotyka się w jęz. litewskim stosunkowo rzadko. Por. 1. gw. *glinũ*, *gliniaũ*, *gliñti* 'lepić, zalepiać (gliną)' od prs. **gli-n-H-é-* (pwk. **glejH-*), 2. gw. *sinũ*, *siniaũ*, *siñti* 'wiązać' od prs. **si-n-h₂-é-* (pwk. **sejH₂-*), 3. *trinũ*, *trŷniau*, *trīnti* 'trzeć, piłować', przez metatezę od prs. **tirnũ* < **tr-n-h₁-é-* (pwk. **terh₁-*); obok tego iteratyw na *-ioti*: *trŷnioti* 'trzeć po trochu'. — Z jęz. łotewskiego por. np. *smīnēt*, *-u*, *-ēju* 'uśmieczać się znacząco', ze SW od **sminu* < **smi-n-H-e-* (pwk. **smejH-*, por. scs. *smijati sę* 'śmiać się'). — Godny uwagi jest też neosuf. *-nu*. Prawdopodobnie został on wyabstrahowany z prezentiów infigowanych, urobionych od pierwiastków seŷowych i zastosowany przy pierwiastkach o wygłosie dyftongicznym, np. *gáunu* ← *gáuti*; *gríunu* ← *gríauti*; *grienũ* ← *griēti*.

infiksem, przy czym formę iteratywu ukształtowała proporcja analogiczna, por. np. *minù* : *mŷnĭoti* = *trinù* : *x*, *x* = *trŷnĭoti*. Dochodzimy do wniosku, że wśród iteratywów na *-(n)oti* trzeba odróżnić dwie grupy form: 1° serię *gŷnĭoti*, *mŷnĭoti*, *pŷnĭoti*, gdzie drw. na *-o-* bazuje na długowokalicznym neopierwiastku pochodzenia apofonicznego (*gyn*'- ← *gŷniau*, *myn*'- ← *mŷniau*, *pyn*'- ← *pŷniau*) i 2° odosobnione twory analogiczne, takie jak właśnie *trŷnĭoti* i *vŷnĭoti*. — Neoosn. *ryn*:-: *vŷnĕti*, *-ju*, *-jau* 'zwijać nici w kłębek', *suvŷnĕti* 'zawinać, np. kwiaty w papier', *rynĭklis* 'motowidło', *apvyniaĩ* (zob. *apyniaĩ*). — Neoosn. *rynio*:-: *apvyniōklis* 'to, czym owija się skaleczoną nogę, rękę, palec; opatrunek', *ivynioklis* SD «zawicie powszednie, którym cokolwiek zawiaia», *ivynioklis iž popieriaus* SD «trąbka» ['tutka z papieru'], *rynĭōklē* bot. 1. 'kielisznik, Calystegia', 2. 'kielisznik zaroślowy, Calystegia sepium', 3. 'powój, Convolvulus', 4. 'powojnik pnący, Clematis vitalba', *rynĭōklis* 1. bot. 'powój, Convolvulus' (syn. *vijōklis*), 2. 'pielucha', 3. 'owijacz żołnierski; bandaż', *rynĭōtiniai* m.pl. 'potrawa z mielonego mięsa, zawijanego w liście kapusty, gołąbki'. — Neoosn. *rynioj*:-: *apvyniojimas* SD «obwinienie» ['obwinięcie'].

vinis, *-iēs* f. 4 p.a. 1. 'gwóźdź żelazny' (*īkāliti vini* 'wbić gwóźdź'), 2. żm. 'zab w grabiach', 3. gw. 'żelazny kołek, do którego uwiązują się krowę a. owcę'. SD: *vinis* «goźdz», *išmušu, iškalu vini* «wybijam goźdz», *vinimis sukaltas* «zbity goźdzmi», SD¹ *su vinims* «goździsty, goździaty». War. *vinys*. Odpowiednik stpr. *wīnis* EV, czyt. *winnis* 'czop w beczce, Czappe [Zapfen]'. Prawdopodobnie chodzi tu o derywat z suf. *-i-* lub *-ja-*, który utworzono od neopwk. *vin-*, wyabstrahowanego z prs. infigowanego **vinu* (pie. **ui-n-h₁-e/o-*) do *vŷti* 'pędzić, gonić'. Zob. też *rynĭoti*. Znacz. etym. 'to, co się wpędza (w deskę, belkę)'. Por. *ūžkalas* 'gwóźdź' ← *užkāliti*; *įvalas* a. *įvalis* 'drewniany gwóźdź; spójnia' ← *vēltis*. LEW 1257: bez etymologii. ALEW 1251: bez pewnych nawiązań zewnętrznych. — Drw. *vinelē* SD¹ «ćwieczek; goździk, goździczek». Cps. *bėgvinē* 'hak mocujący szynę do podkładu kolejowego' (por. *bėgis*; syn. *kastilis*), *gonkvine* (zob. *gōntas*), *lōtvine* (zob. *lotà*), *pāsagvinē* 'gwóźdź do podkowy, hufnal' (por. *pasagà*), *skiedravine* 'gwóźdź do przybijania gontów' (por. *skiedrà*).

viñkelis, *-io* 1 p.a., *vinkelis* 1 p.a. gw. 1. 'kątownik ciesielski a. murarski, przyrząd służący do wyznaczenia lub sprawdzenia kąta prostego, tzw. węgielnica' (war. *vinklŷs*), 2. 'kąć prosty', 3. 'skręt drogi, zakręt', 4. 'żelazne okucie pieca' — ze skrócenia do I członu złożenia nwn. *Winkel-eisen* n. Por. GL 148, gdzie wskazano *dam̃pis* ← nwn. *Dampfmaschine* f. jako paralelę. Inaczej LKŽ XIX, 484: zapoż. z nwn. *Winkel* m. 'kąć, zakątek; kątownica'.

vinksčiōti, *vinksčiōju*, *vinksčiōjau* 'machać, merdać', *vinksėti* a. *vinksnōti* ts., *vinksterėti* 'wypaść, upaść' — czasowniki oparte na wykrz. *vinks*, *vinkst* o przewróceniu się (wozu, sań), o energicznym ruchu, geście, o machnięciu (war. *vinkšt*).

vinkšna 1 p.a., gw. *vinkšnà* 2 p.a. 1. 'wiąz, brzost, Ulmus' (war. *vinkšnas*, *vinkšnis*), 2. gw. 'kora wiązu', 3. gw. 'listwa łącząca nosy sań', 4. 'skórzane wiązanie w cepach, tzw. gąźwa' (syn. *jungtūvas, sājunga*). War. *vinkšnas*, *vinkšla*, *vinkšra*. Odpowiednik łot. *vīksna* 'wiąz a. brzost', war. *vīksne*, *vīksnis*. Może kontynuować – z insercją *k* – starsze **vinšna* (por. *makšnà, šeřkšnas*), to zaś z pb. **vinž-snā-*, drw. od pwk. **vinž-* (pie. **uñg^h-*, zob. *vŷžti* 'wyplatać łapcie z łyka'). Akut analogiczny do motywującego prs. *vŷžta* (zam. **vinža*). Prawdopodobnie to samo **vinž-* leży w podstawie słowiańskiego odpowiednika, por. psł. **vęžŭ* 'Ulmus' (ę z obniżenia *i*, wczesno-psł. **vjžŭ* < pbsł. **uñža-*), por. strus. *vjazŭ*, ros. *vjaz*, *vjāza*, sch. *vēz*, czes. *vaz*, pol. *wiąz*, głuź. *wjaz*, dłuź. *wjez*. W tym kontekście wymienia się też alb. *vith*, *vidhē* 'Ulmus'. Zob. BSW 360, Specht 1944, 59n. (**uñg-snā-*), Būga, RR II, 326, 653n., LEW 1257, REW I, 244. — N.rz. *Vinkšnīnē*, *Vinkšnŷnē*, *Pavinkšnē*, cps. *Vinkšnākelis*, *Vinkšupis* (z dysymilacji **Vinkšn-upis*). N.m. *Pavinkšniai* 2x, *Pavinkšnis*,

Vinkšnėnai 2x, *Vinkšnėnės*, *Vinkšniškiai*, cps. *Vinkšnabrastis*, *Vinkšupiai* 2x.

vỹnuogė 1 p.a. 1. 'owoc winorośli, winogrono', 2. 'krzew winorośli' — złożenie członów *vỹnas* 'wino' i *uoga* 'jagoda'. — Drw. *vynuogienojas* 'krzak winorośli, łodyga, gałązka winorośli' (neosuf. -ienoj-, wyabstrahowany w typie *bulvienojai*, *pupienojai*), *vynuogynas* 'plantacja winorośli, winnica'. Vb. denom. *vynuogiáuti* 'zbierać winogrona'.

vīralas 3 p.a. 1. 'zupa na wywarze z mięsa z dodatkiem warzyw; zupa w ogóle' (syn. *verėnas*), 2. 'wywar z ziół leczniczych podawany choremu', 3. pl.t. *vīralai* 'warzywa, zwł. buraki, kapusta, rzepa' (*vīrali̇ daržas* 'ogród warzywny') — dewerbalny drw. od *išvīrti* 'ugotować się' (zob. *vīrti*). Sufiks jest charakterystyczny dla nazw pożywienia, por. *ėdalas*, *kėpalas*, *meñtalas* (GJL II, § 177). SD: *vīralas* «ogrodna strawa, iarzyna ogrodna; warzywo», *vīralas daržinių žolių* «giersz» ['ziele, Aegopodium podagraria', war. do *gier*, *gierz*, SPXVI]. — Neoosn. *vīral-*: *vīralienà* 'miejsce w ogrodzie, gdzie rosną buraki, kapusta i inne warzywa', *vīralynas* 'ogród warzywny', *vīralinė* 'kuchnia letnia; przewiewna spiżarnia na warzywa; spiżarnia w ogóle'. Vb. denom. *vīraliōti* 'gotować na wolnym ogniu, powoli' (por. *vīriōti* 'często po trochu gotować').

vīras 4 p.a. gw. 'wągry', zwykle pl. *vīrai* m.pl. 1. 'wągry w mięsie świni', 2. 'larwy tasienca', 3. 'wypryski na skórze człowieka'. Pb. **uirHa-* < pie. **urH-o-*. Zanik antewokalicznej spółgłoski laryngalnej jak np. w *ātvīras*, *ātkilas* i *pīnai*. War. akc. *vīris* 2 p.a., *vīrys* 4 p.a. Osnowa werbalna nierozpoznana, por. BSW 360, LEW 1258. Porównywano *vīras* z łac. *varus*, -ī 'wyprysk na twarzy; brodawka' < pie. **u(o)rH-o-(?)* (zob. de Vaan 654; inaczej ALEW 1252: pie. **urHo-* 'Pustel'), jak też z norw. *vere* f. 'larwa gza, rana na skórze po ukąszeniu gżów', niderl. *weern* c. 'jęczmień na powiece (ropne zapalenie gruczołów łojowych)', nwn. *Werre* f. 'turkuć podjadek, Gryllotalpa gryllotalpa', < pgerm. **werōn-* < pie. *uerH-eh₂-* (zob. Kroonen 580n.). — Drw. *vīrōnė* 'wągry', ⇒ *vīronuotas* b.z.a. 'z wągrami'. Vb. denom. *īvīrōti* a. *īvīriūoti* 'dostać wągrów', ⇒ *vīriūotas* 'o wieprzu, mięsie: mający wągry, wągrowaty; o człowieku: pokryty wypryskami; o dziecku: mające robaki', war. żm. *vīrōta meisa* 'mięso z wągrami' (*Kiaulės meisa vīrōta nuo pjudy mo šunų* 'Świnina ma wągry [na skutek] pogryzienia przez psy').

vīras 1 p.a. 1. 'mężczyzna' (por. łot. *vīrs*, stpr. *wijrs* ts.), 2. 'małżonek, mąż', 3. 'dziecko płci męskiej, chłopiec' (*Po mergaitėi pirmas sūnus, paskui pagret trys vīrai gimė* 'Po dziewczynce urodził się pierwszy syn, potem pod rząd trzech chłopcy'), 4. 'człowiek' w zwrocie do mężczyzny (*Vīreli, duok tu man gabaliuką duonos* 'Człowieku, daj ty mi kawałeczek chleba'. *Vīrai, ką čia jūs darote?* 'Ludzie, co wy tu robicie?'), 5. 'parobek', 6. 'samiec'. DP 'mąż, małżonek, przełożony, gospodarz, człowiek, chłop'. Por. jeszcze *sniėgo vīras* 'bałwan', *vīras moteries* SD «małżonek» (syn. *patsai*), *vīru tumpu* SD «mężnieię» (syn. *vyriškystėn eimi*). Formacja bałtycka odpowiada wed. *vīrā-* m. 'mężczyzna, bohater'⁷⁷⁶, też 'syn', aw. *vīra-* < pie. **uiH-ró-* '(młody) mężczyzna, wojownik'. W kwestii innych refleksów zob. NIL 726n. Odpowiednik słowiański *†virŭ* został zastąpiony przez neologizm, por. scs. *mōžī*, pol. *mąż*, ros. *muž* itd. — Akcent lit., cofnięty na pwk., jest oznaką substantywizowania pierwotnego adi. vb. z suf. *-ro- 'mocny, silny' (por. toch. B *wir* 'odznaczający się młodzieńczą siłą'), zob. Kabašinskaitė i Klingenschmitt, *Balt* XLI:2, 2006, 175. Dalej por. łac. *vīrēs*, -ium f.pl. 'siły' < **uiH-s*⁷⁷⁷ – formacja na SZ do pwk. **ueiH-*, jak w wed. *vāyas-*

⁷⁷⁶ Podobny rozwój znaczenia przy śrwali. *gwron* 'bohater' (**uiro-no-*) wobec stir. *fer* 'mężczyzna', por. Matasović 423.

⁷⁷⁷ Krótki wokalizm łac. *vīr* 'mąż, małżonek; wojownik, żołnierz; bohater' (por. też stir. *fer*, goc. *waír* 'mąż', stwn. *wer* ts.) objaśnia się najprawdopodobniej wpływem złożów, w których człon **uiHro-* tracił fonem laryngalny w warunkach kompozycji. Inaczej de Vaan 681: skrócenie według prawa Dybo.

n. 'siła życiowa, popęd' < pie. **ueiH-es-*. — Drw. *bevỹrē*⁷⁷⁸ 'niezamężna kobieta', SD «niemężata» (por. *bemotēris*), *pavỹriku* (zob.), *pavỹriška* '(kobieta) podobna do mężczyzny', *prievỹris* 'kochanek', **vyrēlis* (zob. *vyrēlēsnis*), *vyrēnas* 'krzepki mężczyzna', *vyrįjā* 'mężczyźni w grupie; zebranie, narada mężczyzn' (por. *bernįjā*, *mergįjā*), *vỹriškas* (zob.), *vỹriuviene* 'kobieta Ignąca do mężczyzn, szukająca męskiego towarzystwa', por. *Ji tokia vỹriuviene* – *be vyrų nerimsta* (neosuf. *-iuviene*, por. *sūkčiuvienė*), *vyrúota* 'zamężna, mężatka' (por. *moterótas*). — Cps. *bóbvyris* 'mężczyzna jak baba' (por. *bóba*), *devynvỹrē* (zob. *devyni*), *didvỹrē* 'kobieta, która ma wysokiego męża' (por. *didis*), *didvyris* 'bohater', SD *didžiavyris* «bohater» (syn. *žymus žmogus*), *dvivỹrē* 'kobieta, która miała dwóch mężów' (por. *dvi*°), *svetimỹrē* (zob. *svētimas*), *trivỹrē* 'kobieta, która miała trzech mężów' (por. *tri*°), *užvyr geldas* (zob.), *vỹrkalbė* 'kobieta o męskim głosie' (por. *kalbėti*), *vỹrmergė* (zob.), *vỹrmoteriai* m.pl. 'małżonkowie' (m.in. DP), *vyrmotēris* 'małżonek' (por. *móteris*), *vyromotė* SD «małżonka, mężata, mężatka», por. *mótė* (⇒ *vyromoterinis* «małżeński»), *vỹrskydė* a. *vỹrskaida* bot. 'naradka, Androsace' (por. *skisti*, *skaidyti*), *vỹrvaikis* 'prawie mężczyzna' (por. *vaikas*), *vỹržarga* 'kobieta lubiąca obcować z mężczyznami, latawica' (II człon do *žergti* 'rozkraczyć się', por. *pajódzarga*), *vyržudė* 'kobieta, która zabiła swego męża' (na temat neosn. *žud-* zob. s.v. *žudyti*). Osobno zob. *vyrėda*. — Vb. denom. 1. *vỹrauti*, *vỹráuti* 'panować, przeważać, górować', *įsivỹrauti* 'poczuć się mężczyzną, usamodzielnąć się' (*Kaip sūnus įsivỹraus, tai tave neklausys* 'Jak syn dorośnie, to nie będzie cię słuchać'), też 'rozpanoszyć się', 2. *vỹráuti* a. *vỹrauti* 'być parobkiem; wykonywać męskie prace' (*Vyrai vyrāvo, mergos mergavo – ir dirbdavo viską* 'Chłopcy byli parobkami, dziewczęta służącymi, i wszystkie prace wykonywali'), też 'szukać męża', 3. *vyrinėti* 'o kobiecie: zadawać się z mężczyznami' (*Vyrinėja gospadinė, ka nēr* [vyro] *namie*), 4. *vỹroti*: *įvỹroti* 'zmężnieć, przestać być młokosem', *įsivỹroti* 'wejść w rolę dojrzałego mężczyzny lub w rolę gospodarza'.

viřbas 4 p.a. 1. 'rózga, pręt; cienka gałąź, suchy pręt, chrust do spalenia', 2. 'gałąź do budowy płotu; kół z płotu (syn. *žiōgris*)', 3. 'łodyga', 4. 'zab w bronie (zwykle dębowy)'. Odpowiednik łot. *virbs*² 'pręt, patyk, żerdź, rozeń' (*virba* 'sztanga żelazna'). Stoi w związku z nazwą drzewa *viřbis*, *-io* 'wierzba' (zob.). Znacz. etym. 'pręt wierzbowy'. Zakończenie *-as* w *viřbas* mogło się ustalić w derywacji wstecznej, wychodzącej np. od wyrazu pochodnego *viřbalas* 'pręt, kij, drut (do robienia, pończoch, swetrów itp.); cewka do zwijania nici; zab w grabiach, w bronie; szczebel, drążek w drabinie; kłonica, drążek przytrzymujący drabinę wozu; jeden z widłowato zakończonych prętów, mocowanych po bokach wozu celem zwiększenia jego pojemności' (por. *dēgalas* ⇒ *dēgas*; *dōtalas* ⇒ *dōtas*). SD: *virbalas* 1. «grafka» ['metalowy rylec, pręt do pisania', SPXVI], 2. «kнутel» ['pałka, kij, patyk', SPXVI], 3. «lon» ['kołek zabezpieczający koło przed spadnięciem z osi', SPXVI], *virbalas aštras* SD «kołek ostry». — Inne formacje z *virb-*: *virbinė* a. *virbinis* 'sidła na ptaki i małe zwierzęta' (war. *virbỹnė* 'sidła; moczydło na len'), *virbinỹčia* 1. 'szopa na drewno, chrust', 2. bot. 'psianka słodkogórz, *Solanum dulcamara*' (występuje nad brzegami wód w jednym zespole z wierzbowymi), 3. bot. 'jaskier, *Ranunculus*', *virbókšlis* 'cienka różga', *viřbtis* m. lub *virbtis* f. 'pręt, sztaba, sztanga; łodyga, trzonek; żerdź do popychania łodzi lub tratwy'. Cps. *akėčvirbalis* a. *akėtvirbalis* 'zab brony' (por. *akėčios*). — Vb. denom. *virbyti*, *-iju*, *-ijau* 1. 'bić różgą', 2. 'podwiązywać drzewko, roślinę (przymocowując je do pręta, tyczki, palika)', *viřbti*, *viřbsta*, *viřbo* 'wypuszczać pędy', *išviřbti* 'wyrosnąć w górę, wybijać', *nuviřbti* '(o drzewie) wyrosnąć smukło, cienko; schudnąć, zmarnieć, zwisnąć (o gałęziach)'. Nie należy tu *virbinti* 'poruszać czym' (zob.). — N.m. *Virbalaĩ* 5x, *Virbālis*, *Virbīniai*. N.rz. *Viřbalas*, n. łąki *Virbalỹnė*. Tu może też stpr. n.jez. *Wirbell*, jakkolwiek AON 203 zestawiał to raczej z lit.

⁷⁷⁸ Według Vitkauskasa (ALL LX, 2009, 134), który poprawił figurującą w LKŽ formę *bevỹrē*.

virvė ‘sznur’ i stpr. *wirbe* EV ts.).

virbėti, *virba* (war. *virbia*), *virbėjo* 1. ‘roić się, mrowić się – o robakach’, 2. ‘ciskać się, wywijać się – o rybie w sieci; rzucać się – o prosięciu w worku’, 3. ‘trząść się, drgać, drzeć, dygotać (w gorączce)’, 4. ‘krzątać się, pracować’. Z innym sufiksem: *virbsėti*, *virbsi* ‘drgać, roić się; unosić się (o tyłku szybko biegnącej owcy)’. Pwk. *virb-* jest wariantem do *virp-* (*rp* > *rb* przez persewerację), zob. *veřpti*, *virpėti*. — Nomen: *graužavirba* zool. ‘minóg, Petromyzon fluviatilis’, człon I do *įsigráužti* ‘wgryźć się’; drw. wsteczny *graužà* (⇒ błr. gw. *graužavirba* ‘minóg’, drw. *gráužyk*, PZB 1, 479).

virbinti, *virbinu*, *virbinau* (war. *virbinti*) ‘poruszać czym, machać; uderzać smyczkiem w struny; cisnąć dudy; wiercić dziury (patykiem); szybko pisać; zmuszać do czego’, ‘merdać ogonem’ (*Šuva uodegą virbina*), *nuvirbinti* ‘zastrugać, zaostrzyć (patyk)’, *pravirbinti* ‘przekłuć (wrzód), wywiercić (otwór)’, *suvirbinti* ‘poruszyć czym, pomachać’. Pwk. *virb-* jest zapewne wariantem fonetycznym do *virp-* (*rp* > *rb* przez persewerację), zob. *veřpti*. Paralela: *virbėti* ob. *virpėti*.

viřbis, *-io* 2 p.a. bot. 1. ‘wierzba pięciopęcikowa, *Salix pentandra*’, 2. ‘wierzba szara, łoża, *Salix cinerea*’ < plit. **uirb-ja-*. Z innym sufiksem: psł. **vřba* ‘wierzba, *Salix*’, sch. *vřba*, ros. *verba*, ukr. *verbá*, stpol. *wirzba*, dziś *wierzba* ts. < **uirb-ā-*, drw. scs. *vřbije* n. ‘itéai, wierzbina, zarośla wierzbowe’. Wyraz odziedziczony, pochodzi od pie. **ur̥b-* (IEW 1153). Nawiązanie z pwk. w SE: łac. *verber*, *-eris* n. ‘rózga, bicz’, pl. *verbera* ‘rózgi do chłosty’ (**uerb-es-*), drw. *verbēnae* f.pl. ‘pęk, wiązka ziół lub gałązek wawrzynu, oliwki, mirtu’ (**uerbes-nā-*), por. de Vaan 664. W tym kontekście wymienia się również gr. *ράβδος* ‘róždźka, wędka, pręt posmarowany klejem (dla łapania ptaszków), drzewce włóczni, laska, laska pasterska; młody pęd’ (**hrab-* < **urab* < pie. **ur̥b-*), zob. GEW II, 637 (suf. *-δ-* niejasny). Tymczasem Beekes 2010, 1270 uważa *ράβδος* za wyraz pregrecki. Por. jeszcze BSW 360 i LEW 1259, którzy o *viřbis* nie wspominają i odnoszą się tylko do *viřbas* (zob.). Boryś 695 (s.v. *wierzba*) zauważa, że nazwa wierzby pochodzi «od charakterystycznej wiotkości gałęzi».

viřčius, *-iaus* 2 p.a. ‘atut w kartach; kolor, którego karty biją wszystkie inne kolory’ — formacja dewerbalna od *virt-* (por. *viřsti* ‘przewracać się’), ale szczegóły pozostają niejasne. Syn. *kōziris*.

virdis, *-ies* 1 p.a. f. 1. ‘poprzeczna belka pod pułapem w stodole lub odrynie’, 2. ‘zawieszona pod sufitem żerdź służąca do wieszania lub suszenia ubrań’ (por. *vēsālas*), 3. ‘żerdź umocowana pod szczytem dachu a służąca do suszenia solonej słoniny i mięsa’. — Pluralna forma tegoż wyrazu, *vir̥dys* 1 p.a., oznacza ‘piętro w stodole, pułap, tj. sufit z desek a. żerdzi leżących na poprzecznych belkach’. — SO *vard-* ⇐ *vir̥d-*: *ap̥yvardē* ‘tyczka chmielowa’: łot. *vārde* ‘belka stropowa; drążek służący do zawieszania różnych przedmiotów’. Por. jeszcze łot. *vārdes* f.pl. albo *vārdi* m.pl. ‘stosy drewna złożone do suszenia’. Łączność apofoniczną *vir̥d-* z *vard-* rozpoznał Būga, zob. RR II, 39; on też odrzucił, ze względów znaczeniowych, zbliżenie z czasownikiem żm. *vir̥dyti* ‘nieść z trudem’ (zob.). Dalsza etymologizacja niepewna. Leskien 1891, 588 postulował związek z czas. *vėrti* ‘przeszywać, nizać’; za nim poszedł LEW 1259.

vir̥dyti, *vir̥dau*, *vir̥džiau* żm. ‘z trudem nieść, wlec, przenosić, taszczyć’. To znaczenie wydaje się wtórne. Starszą semantykę poświadczają formacje złożone z praeverbiami: 1. *išvir̥dyti* ‘siłą wypędzić, wygnać’ (*Šunį išvir̥dė iš trobos* ‘Psa wypędzili z chaty’), 2. *parvir̥dyti* ‘przypędzić, przygnać (bydło z pastwiska)’, też ‘przynieść jako zdobycz’ (*Šuo zuikį parvir̥dė* ‘Pies zająca przywlókł’), 3. *užvir̥dyti* ‘zapędzić dokąś’ (*Dvijų centnerių maišą užvir̥džiau ant aukšto* ‘Dwucetnarowy worek zataszczyłem [dosł. ‘zapędziłem’] na

strych'). Z obocznym sufiksem: *virdinti* 'o psie: zapędzić (kota na drzewo)'. Z pochodzenia jest to causativum na -dy- (-din-) od pwk. *vir-C* < **ur-C*. Chodzi tu o *vir-* jako refleks st. zanikowego do *ver-*, widocznego w czasowniku łotewskim *vert*, *vēru*, *vēru* 'biec'. Pie. **uer-* 'laufen', co LIV² 685 opatruje uwagą «tylko bsł.» (przy czym *virdyti* nie zostało tam dostrzeżone). Znac. etym. 'zmuszać do biegu' (obecnie tę funkcję spełnia współrdzenny czas. *varyti*). Akut *virdyti* jest zapewne analogiczny do serii sełowej *girdyti*, *šildyti* i *tildyti*. LEW 1259 uznaje etymologię tego czasownika za niepewną. — SO *var-*: *varyti* (zob., tam też o łot. *apvarēt* i scs. *variti*).

vyrēda 1 p.a., *vyrēdē* 1 p.a. gw. 'megiera, jędza', dosł. 'mężojadka' (*Vyrēda gatava suēsti vyrą iš meilės arba piktumo* 'V. gotowa jest zeżreć mężczyznę z miłości albo ze złości'). Złożenie członów *vyras* 'mężczyzna' i *ēd-* 'jeść, żreć', wzorowane na nazwach zwierząt w rodzaju *pelēda* (zob.), *žuvēda* (zob.) albo – użyte w żartobliwej aluzji – do *žmogēda* 'ludożerca, kanibal'.

vyrēlėsnis, -ė 4 p.a. 'trochę, nieco starszy', np. *Aš ar ne vyrēlėsnė?* 'Czy [to] nie ja [jestem] starsza?' *Aš už tavo tėvą... keleriais metais buvau vyrēlėsnis* 'Ja od twego ojca ... byłem o kilka zaledwie lat starszy'. Jak *vyrėsnis* zakłada *vyras* jako podstawę, tak też *vyrēlėsnis* zakłada **vyrėlis*, czyli zdrobnienie od *vyras*, jako podstawę derywacji. Por. *vyrėsnis*.

vyrėsnis, -ė 4, 2 p.a. 'starszy od kogo' — forma stopnia wyższego od adi. **vyr-* (zob. niżej). War. *vyrėsnis*, *vyrėsnis* 1 p.a. Substantywizacja: *vyrėsnis*, -io m. 4 p.a. 'przełożony, zwierzchnik, naczelnik' (w tej funkcji też *vyrėsnysis*), *vyrėsnis* SD¹ «proboszcz» (w SD zastąpione przez *vyrėsnis kunigas* ts.), *vyrėsnis* SD¹ «urzędnik», *vyrėsnis draugės* SD «cechmistrz» (por. *draugė*), *vyrėsnis kareivių* SD¹ «woyski» (por. *kareiva*), *vyrėsnis minykų* SD¹ «przeor, prior, cænobiarcha» ['przełożony męskiego klasztoru'] (por. *minykas*), f. *vyrėsnė minyskų* SD¹ «przeoryssa, priorissa» ['przełożona żeńskiego klasztoru'] (por. *minyskà*). Formacja urobiona sufiksem compar. -esni- skłania do przypuszczenia, że kiedyś obok rzeczownika *vyras* 'mężczyzna' istniał przymiotnik **vyr-a-* o znac. 'główny, ważny' *vel sim.* (por. GJL III, § 301). — Od *vyras* pochodzi compar. *vyriau* b.z.a. gw. 'więcej mężczyzn', por. *Juo vyriau, tuo geriau eiti* 'Im więcej mężczyzn, tym lepiej się idzie'. Obok tego zaświadczone gw. *vyriaũ* 'wyżej', por. *Aš vienais metais už jį vyriaũ mokiausi* 'Ja uczyłem się o rok wyżej od niego' ('byłem w starszej klasie'). Osobno zob. *vyriausias*. — Drw. *vyrėsnėlis*, -ė 'najstarsze dziecko w rodzinie', też 'wódz, dowódca' (por. *vyrėlėsnis*), *vyrėsnybė* 'zwierzchnictwo', SD «dostojeństwo, dignitarstwo, godność; przełożeństwo; urząd, zwierzchność pospolita», *vyrėsnybė kunigystės* «probostwo», *vyrėsnybė tavornyko* «oboźnego urząd», *vyrėsnybė turiu* «urząd mam na sobie» ['sprawuję urząd']. Vb. denom. *vyrėsniauti* 'być przełożonym', ⇒ *vyrėsniavimas* DP 588₁₃ 'przodkowanie' ['przełożeństwo', o kurii rzymskiej].

virg-: *pavirgti*, *pavirgstu*, *pavirgau* 'stać się niewolnikiem, ulec zniewoleniu; poddać się, być posłusznym' (NDŽ). Od tego odchyła się pod względem znaczeniowym łot. *virdzenēt* a. *virdzināt* 'sunąć powoli naprzód, langsam vorwärtsschieben' (ME IV, 604). Pwk. *virg-* (**urğ-*) jest refleksem SZ do *verg-/varg-*, por. *vérgas* 'niewolnik', *vařgas* m.in. 'życie w niedostatku, ubóstwie'. Por. LEW 558. — Tu też *viřgžti*, *viřgžda*, *viřgždo*, zwykle z prvb.: *apviřgžti* 'zatrzymać się we wzroście, cherlać, marnieć (o świniach)', *užviřgžti* – o źle rozwijającym się dziecku. Leksem *virgžd-* to neopierwiastek, który wyodrębniono z formy prs. *viřgžda*, wynikłej z udźwięcznienia **virkšta* < **virksta* < **virg-sta*. Por. *šiurkštūs* > *šiurgždūs*; *urkštyne* > *urgždynė*.

vỹriai, -ių 2 p.a. m.pl. 'zawiasy, np. w drzwiach': *Duris nuimti nuo vỹrių* 'Zdjąć drzwi

z zawiasów' (sg. *vỹris*, var. *vỹrius*). Należy do czas. *veriù*, *vėrti* m.in. 'otwierać i zamykać' (zob.). Formacja oparta na pwk. *vyr-*, będącym formą WSZ do *vir-*, widocznego w *ātviras* 'otwarty', *prāviras* 'na wpół otwarty, uchylony'. Budowę przypomina *vỹris* 'wrzątek' $\Leftarrow$ *vĩrti*; *spỹris* 'kopnięcie' $\Leftarrow$ *spĩrti*. Jest to skonkretyzowane abstractum o znac. etym. 'zamykanie i otwieranie'.

vỹriāusias, -ia 1 p.a. 'najstarszy' (war. akc. *výriausias*) — forma superlatiwu od adi. **vyra-* (zob. *vyrėsnis*). — *vyriausias terp vyskupų* SD «arcybiskup», *bažnyčia vyriausia* SD «turm» ['kościół katedralny']. — Drw. *vyriāusiasis* 1. 'najwyższy, np. sąd; naczelny, np. księgowy', 2. 'główny, naczelny, np. wódz'. — Neoosn. *vyriaus-*: *vyriausybė* 'rząd' (dosł. 'najwyższość'), $\Rightarrow$ *vyriausybini* 'rządowy'.

vỹris, -io 2 p.a., *výris* 1 p.a. 1. 'wrząca woda, wrzątek, ukrop', 2. 'wir wodny' — dewerbalne abstractum na -*ja-* przy pwk. *vyr-* jako wzdłużonym SZ do *ver-/vir-* 'wrzeć, gotować się', zob. *vĩrti*. Podobna budowa w *vỹris* 'zawias' (zob. *vỹriai*), *brỹdis* 'wygnieciony ślad w zbożu lub w trawie' (por. *brĩsti*). Znac. etym. 'wrzenie', $\Rightarrow$ konkretyzacja: 'wrzątek', 'wir'. Por. fakt, że pol. *wir* pochodzi od psł. **virũ* 'wirowanie, wrzenie' – formacji na SW **ũir-a-s*, porównywalnej z lit. *vỹris* < plit. **ũir-ja-s*. Do tego samego pierwiastka należy jeszcze pol. *wrzątek*, mające w osnowie **vĩr-ēt-*, tj. ptc. prs. act. od **vĩrō*, **vĩrėti*, pol. *wrę*, *wrzeć* (por. Boryś 711).

vỹriškas, -a 1 p.a. 1. 'męski, odnoszący się do mężczyzn, przeznaczony dla mężczyzn, noszony przez mężczyzn (ubranie, obuwie, czapka), wykonywany przez mężczyzn', 2. 'mężny, dzielny, śmiały, odważny', 3. '(o kwiecie) pręcikowy, zawierający tylko pręciki' — przymiotnik na -*išk-* od rzecz. *výras* 'męczyzna' (zob.). Odpowiednik łot. *vīrīšks* 'męski' (war. *vīrīšks*), przest. *vīrīški virsnieji* 'vornehmsten starken Männern'. — Drw. *výriškai* adv. 'po męsku' (*Jo pasiēlgta vyriškai* 'Zachował się po męsku'), DP 'mężnie' (*O taip būk stipras ir elkis vyriškai* DP 555₂₀ 'A tak bądź stateczny i sprawuj się mężnie'), też 'porządnie' (213₃₆), *vyriškystė* 'męskość, wiek męski', *vyriškystėn eimi* SD «mężnieię» (syn. *vyru tumpu*). — Substantywizacja: *výriškas* DP 'męczyzna', np. *Výriškiems darbams samdo výriškus* 'Do męskich robót najmują mężczyzn' (por. *móteriškas* 'niewiasta', GJL II, § 489). Forma emfaticzna: *výriškasis* 'męczyzna', pl. *výriškėji* (*výriškųjų klioštorius* przest. 'klasztor męski'). Drw. *vyriškini*, -ė 'męski, właściwy dla mężczyzn' (*Vyriškinė boba, ana visus vyro darbus dirba* «*Vyriškinė*» kobieta – wykonuje wszystkie męskie prace'), *vyriškis*, -io 'męczyzna' (suf. -*ja-*), DP *výriškis* 'męczyzna'. Por. łot. przest. *vīrīškis* 'męczyzna' (war. *vīrīšks*, *vīrīšks*). Obok tego *vīriētis* 'Mann, Mannsperson'. Vb. denom. *vyriškėti*, zwykle z prvb. *su-* 'stawać się męczyzną, mężnieć', *výriškintis* refl. 'o kobietach: zadawać się z męczyznami'.

vỹrius, -iaus 2 p.a., *vyriūs*, -iaūs 4 p.a. gw. 1. 'wrzenie', 2. 'wir wodny', 3. 'gromada, grupa', 4. 'mnóstwo, chmara, np. much' (*vyriūs musių*), 'klucz żurawi' (*vyriūs gervių*) — nomen actionis z suf. -*ius* i WSZ *vyr-* $\Leftarrow$ *vir-*, por. *vĩrti* 'wrzeć'. Nazwę *Vyriūs* nosi zakole Niemna we wsi Pavyrė w okolicy Birštonas (por. Vanagas 387). Z innym tematem: *vỹriai* m.pl. 'osad wytrącający się z wrzącej wody'. — NB. Z powodu takich paralel, jak *gỹrius* $\Leftarrow$ *gĩrti*; *pỹlius* $\Leftarrow$ *pĩlti*; *vỹlius* $\Leftarrow$ *vĩlti*, które świadczą o przynależności *vỹrius* do lit. modelu apofonicznego, nie sposób utrzymywać, że *vỹrius* zostało zapożyczone z pol. *wir* (zob. GJL II, § 108). Temu sprzeciwia się również semantyczne zróżnicowanie lit. wyrazu.

viřkos, -ų 2 p.a. f.pl. gw. 'umieszczona pod pułapem skrzynia do spania' (*Vaikai viřkose miega* 'Dzieci śpią w «virkos»') — zamiast **virkai* m.pl., co zapożyczone z pol. przest. *wyrki* m.pl. 'pomost z desek, umocowany do pułapu, na którym kładą rozmaite rzeczy lub śpią' (SW); *wyrk*, -u, *wyrko*, -a, *werko*, -a 'posłanie wysoko umieszczone' (SW). Zmiana

rodzaju z **virikai* na *viřkos* jest objawem upodobnienia pożyczki do syn. *viřkos* (zob.). Zob. też POLŻ 183. LEEŻ 95 wymienia jako synonimy *gùltai*, *lubēlēs*, *nārai* i *palātkos*.

virķsti, *virķsta* (**virķš*-sta, war. *virķščia*), *virķšo* gw. 1. 'o roślinach: tracić świeżość, schnąć, usychać, więdnąć', 2. 'o krwi: krzepnąć', 3. 'o mleku: zsiadać się'. Por. próbę etymologizacji s.v. *viršķinti*. W ALEW 1255 rozważa się nawiązanie do strus. *obrīzgnuti* i *obrīzgnuti* 'skisnąć', ros. gw. *obrēznutʹ* ts. — Drw. *virķščia* 2 p.a. 1. 'łodyga grochowa, grochovina; łodyga kartofla, łęcina' (pl. *viřkščios*), 2. 'przeciwna ostrzu, tępą stroną kosy, tzw. płaz', *virķščiai* m.pl. 'łodygi kartofli, łęciny', *virķščios* f.pl. 'łęciny; grochowiny' (SD «grochovina»), *virķštēlē* 'pępowina', *virķštis* m.in. 'mlon w żarnach', *virķštōjai* m.pl. 'łęciny'. — SO *varšk-*: *varškē* (zob.).

virkti, *virktu*, *pravirkau* gw. 'rozpłakać się, zapłakać' — formacja inchoatywna z suf. -sta- i SZ *vir-* ← *verk-*, zob. *veřkti*. Akut pochodzenia analogicznego (por. *rimstu* ← *reṃti*; *mirštu* ← *miřti*). BSW 353, s.v. **uerkiō* zauważa, że pbsł. SZ **urk-* może być odzwierciedlony w psł. **vūrkatī* i **vūrčati* (dokładniej o tym s.v. *uřkti*). — Drw. *virkauiti* 'popłakiwać, kwilić; wydawać głos przypominający łkanie, m.in. o sowie', *virķčioti* 'popłakiwać' (por. *virpčioti*), *virkdyti* caus. 'doprowadzać do płaczu' (por. *dildyti*, *girdyti*, *virdyti*), dawne prs. *virgdžiu* SD «kwilę dziecię, roskwilam» ['do płaczu je poruszać, łzy mu wyciskać', L.], *virkinti* 'doprowadzać do płaczu', *virkyti* ts., *ivirkiu vaikų* SD «kwilę dziecię, roskwilam» (syn. *virkdžiu*). Nomen: *virķšna* c. 'płaksa' (z **virk-sna*), ⇒ vb. denom. *virķšnauti* 'głośno płakać, szlochać' (por. *vérkšna*).

výrmergē 1 p.a. gw. 1. 'dziewczyna, kobieta o cechach męskich', 2. 'bezpłodna kobieta' — złożenie członów *výras* 'męczyzna' i *mergā* 'dziewczyna'. W tymże znaczeniu cps. *virkrauja*, dosł. 'męska krew' (por. *kraujas*). Nieregularne skrócenie *vyr°* w *vir°* można interpretować jako neoapofonię SP *vyr-* ⇒ SZ *vir-*, por. *bibas* ob. *býbis*, *vitīs* ob. *vytis*.

virpēti, *virpu* (war. *virpiu*), *virpėjau* 1. 'drgać, drzeć, trząść się, dygotać (z zimna, ze strachu, w gorączce)', 2. 'drzeć, np. o liściu', 3. 'bić szybko – o sercu', 4. 'biec trzęsąc się', 5. 'skąpić, żałować'. War. *virbēti* (zob.). Odpowiednik łot. *virpēt* 'skręcać nić przy pomocy wrzeciona; drzeć'. Morfem *virp-* stanowi alternant na SZ do *verp-* (por. *veřpti* 'prząść'); temat *virp-ē-* stanowi durativum do *suviřpti* 'zadrzeć, zatrząść się'. Osobno zob. SZ *uřpti* s.v. *uřbti*. — Z innymi sufiksami: *virpčioti* 'chwilami drgać (o wargach), drzeć; biec skokami, jak zając', *virpdyti* 'powodować wstrząsy, wstrząsać', *virpsėti* 'drzeć, trząść się; rzucać się (o rybie)', *virpsóti* 'pozostawać w stanie wetkniętym, tkwić w czym', DP 'tkwiać', *virpstyti* b.z.a. 'wbijać tyczki'. — Nomina: *virpesà* a. *virpisà* 'drzenie, dreszcz', *virpizas* 'silny dreszcz', *virplýs* '(dziki) gołąb wywrotny, koziołkujący w locie, Tümmeler' (łot. *vērpajs* ts., LEW 1261), *virpša* c. 'kto drży, kto się trzęsie ze strachu' (nazw. *Virpša*, *Virbša*, spolszczone *Wirpsza*), *virpstis* 'żerdź, tyczka; drewniany zawias u drzwi', *virptis* 'tyka, tyczka, kół', *virpulýs* dreszcz, drzenie części ciała'. Cps. *vėjóvirpa* 'wir powietrzny' (por. *vėjas*). — SO *varp-*: *varpyti* (zob.).

viřsti, *viřtū*, *virtaũ* 1. 'przewracać się, walić się', 2. 'buchać (o dymie, ogniu)', 3. 'zamieniać się w co, zostawać', *apviřsti* 'wywrócić się', *nuviřsti* 'spaść z góry na dół', *parviřstu* SD «obalam się» (syn. *parpuolu*), *paviřsti* DP 'sstać się, obrocić się, ros[s]ypać się, przemienić się, zostać, przewirzgnąć się', *paviřst in kū* SD «przedzierzgnąć się w co», *užviřsti* 'zapaść się, zawalić się, zasypać się'. Analiza: inf. **virt-ti*, prs. **virt-st-*. Formacja inchoat. na SZ *virt-* < **urt-* do pie. **uert-*, zob. *verčiũ*, *veřsti* 'obalać, przewracać'. Nawiązanie psł. **vīrt-nq-*, ros. *vernútʹ* 'zwrócić, oddać', refl. *vernútʹsja* 'powrócić, zawrócić', sch. *vīnuti* 'zwrócić' (Vaillant III, 238). Dalej por. czas. sekundarne na -ēti, -iti: psł. **vīrtjō*, **vīrtēti* 'obracać, kręcić; wiercić, świdrować', por. ros. *verčú*, *vertétʹ*, czes. *vrtět*,

refl. scs. *vrītēti sę, vrīštą sę* ‘kręcić się, obracać się’; psł. **vīrtjō, *vīrtiti*, por. stpol. *wircić*, pol. *wiercić* ‘robić otwór, świdrować’, przest. ‘rozcierać, trzeć’, refl. ‘obracać się, kręcić się’ (Vaillant III, 387). — Neopwk. *virst-* (← *virštas*): *išvirsčias* ‘na wywrót, na lewą stronę włożony, np. kozuch’, częściej z insercją *k*: *išvirkščias* ts.; *įvirsčias* b.z.a. ‘obrócony do środka, do wewnątrz, np. kozuch’. — Neopwk. na SO *vars-* ← *virš-*: *varsnà* (zob.), *varstai* m.pl. gw. ‘szczyt prac polowych’ (syn. *darbųmetis*), *varštas* ‘zboża jare’ (zob.). Paralele: *smařsas* ← *smirs-*; *mařstas* ← *mis-*. — Deverbativa: *virtėti, virčiù* (3 os. *virči*), *-ėjau* ‘być przewróconym, być wyciągniętym, leżeć’, *išvirtėti* ‘przeleżeć, spędzić pewien czas leżąc’, *virtinėti* iter. ‘przewracać się’, *atvirtinėti* ‘zdążyć, zbliżyć się do śmierci’, refl. *atsivirtiinti krėsle* ‘rozeprzeć się w krzesle’, *pasivirtiinti* ‘obrócić się w łóżku’, przen. ‘umrzeć’. — Inne drw. od *virt-*: *virtauti* ‘wiosłować pod wiatr’, *virtuoti* ‘iść kiwając się’ (⇒ *virtālius* ‘kto idąc kiwa się’), nomina: *išvirštelis* ‘wywrócony; wywrotowiec; przechrzta’ (Šlapelis 107), *virtėnė* a. *virtynė* ‘nierówność na drodze; miejsce, gdzie łatwo się wywrócić’, *virtyklà* ‘miejsce, gdzie się wozy wywracają; miejsce wyryte przez świnię’, *virtūs* ‘chwiejny, chybliwy, kołyszający się, niestały’. Por. też *virtinkš* wykrz. ‘bęć’. — SZ typu sampras. od **uert-* brzmi *urt-*, zob. *urinti*.

virš 1. adv. ‘u góry, w górze’, np. *Virš ant lovos pakabinta lopšį ir supa* ‘U góry nad łóżkiem zawieszona kołyska i kołyszą (niemowlę)’ — ze skrócenia przysłówka *viršuj, viršui* ‘nad, ponad, na wierzchu, w górze’, 2. praep. z gen. ‘nad, ponad, powyżej’, por. *virš miesto* ‘nad miastem’, *virš galvės* ‘ponad głową’. Wszystko z *viršujė*, formy loc.sg. do *viršūs* (por. *viduj, vidui* < *vidujė*). Zob. GJL III, § 792.

viršas stlit. ‘linijka pisma lub druku, wiersz’, por. *Choras tur antra puse viršo atliepti* MŽ 500₁₅ ‘Chór winien odpowiedzieć drugą połową wiersza’ (Urbutis 1981, 200; LKŽ interpretuje jako 2 p.a.: *viršas*) — zapoż. ze stpol. *wiersz* ‘linijka tekstu, rządki pisma; utwór poetycki ukształtowany przez rym’ (SSTP X, 185), do czego starszy war. *wiersz* (← stczes. *vers*). Z innym tematem: *viršius*, m.in. SD <wiršius> «wiersz w pisaniu». NB. SLA 235 i LEW 1229 błędnie podają zapis z SD jako †*versius*; obecnie ponawia to POLŽ 668. Pominięte w ALEW. — Polonizmem jest też *viršis* 2 p.a. przest. ‘wiersz jako utwór poetycki’ (NDŽ). Osobno zob. *péršas*. — Drw. *viršikas*: *O žinom teipag gerai, ką ansai žmogus pahonių kokį viršiką įrašė* (MOP) ‘A dobrze też wiemy, że ów poganin jakiś wierszyk wpisał’.

virškinti, -ina, -ino ‘o żołądku: trawić, przetrawiać, przyswajać substancje pokarmowe’. Dotychczasowa próba objaśnienia ograniczała się do ukazania związku *viršk-V* z alternantem *virškš-C*, pojawiającym się w czas. *virkšta* ‘schnie, usycha; krzepnie’, inf. *virkšti*, zob. LEW 1260. Jest to słuszna droga. Trzeba tylko wskazać, co było punktem wyjścia dla alternacji *viršk-/virškš-* oraz sprecyzować, który z tych alternantów jest prymarny. Prawdopodobnym punktem wyjścia wydaje się formacja praesentis o formie **virkšta*. Przyjmujemy, że uległa ona reanalizie na **virkš*-ta, i że to otworzyło drogę dla derywacji formy antewokalicznej *viršk-V*, jak właśnie *viršk-inti*. — Jeśli chodzi o prs. **virkšta*, to wywodzi się ono na drodze fonetycznej z **virksta* < **virsta* (insercja *k*, po niej zmiana *ks* w *kš*). Zatem pierwotnie była to formacja na -*sta-*, urobiona od *virti* ‘wrzeć, gotować się’⁷⁷⁹ i wyrażająca funkcję inchoatywną (‘zaczyna wrzeć, zaczyna się gotować’). Faktyczne znaczenie formy prs. *virkšta*: ‘usycha, więdnąć; krzepnie’ tłumaczy się przenośnią. Roślina ‘gotuje się, warzy się’ pod wpływem gorąca albo mrozu. Ilustruje to następujące użycie czas. *virti*: *Ką pasodini, tas išvērda* ‘Co posadzisz, to się warzy’. *Tokią šaltą žiemą ir obelys ir braškės išvērda* ‘Przez taką srogą zimę i jabłonie i truskawki wymarzają (warzą się)’⁷⁸⁰. Na

Paralela: stpol. *wrzeć* 1. ‘być gorącym, mieć wysoką temperaturę’, 2. ‘przechodzić proces trawienia’.

Por. jeszcze użycie czasownika *kąsti* ‘gryźć, kąsać’ w podobnym kontekście: *Šalna pakąndo gėles* ‘Przymrozek zwarzył kwiaty’.

tym tle trzeba *virškinti* ująć jako derywat kauzatywny na *-in-*, dla którego podstawą słowotwórczą było prs. **virkšta*, w szczególności neoosn. **virkš-*. Por. synonim *suvirinti* w *suvirinu savimp valgyklų* SD «trawię pokarm». — Drw. *virškūs* ‘strawny, lekkostrawny’ (war. *varškūs*).

viršum̃ adv. ‘górá; nad, ponad, wyżej’, praep. ‘ponad’ (*Lektūvas skreñda viršum̃ debesų*). Z apokopowania formy *viršumi*, instr.sg. do *viršūs* (zob.). Por. GJL III, § 792.

viršūnė 1 p.a. 1. ‘wierzchołek (drzewa, rośliny); szczyt (wieży, góry)’, 2. ‘ostre zakończenie, szpic’ (*viršūnė kalavijo* SD «sztych u miecza»), 3. ‘czubek (nosa, języka, buta)’, 4. przen. ‘władza, warstwa rządząca; najwyższa władza’ — derywat od sb. *viršūs* ‘wierzch czego’, z suf. *-nė* i wzdłużeniem samogłoski tematycznej *-u-* ⇒ *-ū-* (paralela typologiczna: łac. *verrūca* ‘wyniosłość, brodawka’ < **uers-ū-kā-*). — Drw. *su viršūne* adv. ‘z czubem, z naddatkiem (nasypać, nalać)’, *viršūninis* ‘wierzchni, górny, u góry się znajdujący; żerujący na wierzchołkach roślin’, *viršūnykas* a. *viršūninkas* ‘ten z dwu wołów w sprzężaju, który podczas orki idzie obok bruzdy, nad bruzdą’ (w odróżnieniu od *arimnykas*), war. *viršūmnykas*. Z łotewskiego por. *viršūne* ob. *virsaune* ‘wierzchołek’ (neoapofonia suf. *-ūn-* ⇒ *-aun-*). Cps. *viršūngalis* ‘górny koniec’ (por. *gālas*), *viršūnnagė* ‘wierzch paznokcia, kopyta’ (por. *nagà, nāgas*).

viršūs, -aūs 4 p.a. ‘wierzch czego, wierzchołek; pokrywa’, *dūoti viršaūs* ‘dać z okładem, z dodatkiem’, *gąuti su viršum̃* ‘dostać z okładem’, *įsākymas iš viršaūs* ‘rozkaz z góry’. Por. łot. *viršus* ‘wierzch, wierzchnia lub górna część’. Z pbsł. **ũirs-u-* ze zmianą **rs > rš* jak w *garšas, pirštas, veršis*. Odpowiednik psł. **vīrxū* < **vīrsū*, por. scs. *vrīxū* a. *vrūxū* ‘κορυφή, ἄκρον’, czes. *vrh, vrhu* ‘wierzch, szczyt’, ros. *na verxú* ‘na górze’, *svérxu* ‘z góry’. Zob. BSW 362, REW I, 190, LEW 1262. Pie. **uers-u-*, **urs-u-*, drw. od pie. tematu **uer-(e)s-*. Por. wed. *várštyas* ‘wyższy, dłuższy, większy’, *váršman-* n. ‘wzniesienie, wzgórze’ (NIL 724n.), łac. *verrūca* ‘wyniosłość, brodawka’ (zob. wyżej *viršūnė*), stir. *ferr* ‘lepsz’ (**uerro-*). Pwk. **uers-* ‘wznosić się, podnosić się’, zob. LIV² 691, Derksen 2008, 538, de Vaan 666. — W staroliteńskim ukazuje się również temat na *-ju-*, *viršius* ‘wierzch, czubek’, np. *nuog galvos viršiaus ik padų kojų* MŽ 436 ‘od czubka głowy do stóp nóg’. Prócz tego jest żm. *viršius* 4 p.a. (KRŽ). — Drw. *apýviršis* ‘śmietana na powierzchni mleka’, *išviršė* a. *-viršė* ‘wierzchnia strona skóry’ (GJL II, § 22), *viršaitis* ‘wójt’ (⇒ *viršaitystė* ‘bycie wójtem’), *viršėliai* m.pl. ‘okładki książki’, *viršėlis* ‘pokrywka, przykrywka’ (war. *viršiukas*), ‘okładka książki’, *viršėsnis* ‘ważniejszy, wyższy (stopniem, rangą), starszy’, sb. m. ‘przełożony, zwierzchnik’ (por. *vyrėsnis* ⇐ *výras*), *viršiausias* ‘najwyższy, najważniejszy, główny’, *viršilà* ‘sierżant’ (n.m. *Viršilaĩ* 2x, *Viršiliškė*), *viršininkas* ‘zwierzchnik, naczelnik’ (⇒ *viršininkauti* ‘bycie zwierzchnikiem, naczelnikiem’), gw. *viršininkas* ‘starszy pasterz, kerdzius’, *viršinis* ‘wierzchni; dodatkowy (dzień)’, *viršujėjis* DP ‘zwierzchni’ (decasuativum, por. loc.sg. *viršujė* ‘na wierzchu’, ⇒ *viršujis* ‘wierzchni’, *viršujis* ts., gw. *viršujas* ts.), *viršum̃* (zob.), *viršumas* DP ‘wierzch’, *viršūnė* (zob.), *viršūnykas* a. *viršūninkas* ‘jeden z dwóch wołów idących w zaprzęgu ornym’ (*Viršūnykas prieg vagos, o arimnykas eina vaga* ‘V. idzie przy bruździe, zaś a. idzie bruzdą’). — Vb. denom. *viršauti* ‘być przełożonym, kierować czym’, *viršinti, -inu, -inau* lub *viršyti, -iju, -ijau* ‘przewyższać, górować nad kim’ (⇒ *viršininkas* ‘najsilniejszy gęsior lub wół’), *pėrviršyti* ‘przegonić, wygrać, zwyciężyć’. — Cps. *viršgalvis* ‘jarmułka’ (por. *galvā*), *viršgamtinis* a. *-gamtiškas* ‘nadprzyrodzony’ (por. *gamtà*), *viršūgalis* ‘wierzchnia część czego, górny koniec’ (por. *gālas*), *viršūgalvis* ‘czubek głowy, ciemię’ (por. *galvā*), *viršūkalnė* ‘szczyt góry’ (por. *kālnas*), *viršūpečė* (zob. *pėčius*), *viršūvagis* (zob. *vagā*), *viršūpetė* (zob. *petys*), *viršvalandžiai* m.pl. ‘nadliczbowe godziny pracy’ (por. *valandā*). Niektóre z wymienionych złożzeń mają dublety ze wzdłużeniem w I członie: *viršū* (neoapofonia?), por. *viršūgalis, viršūgalvis, viršūkalnis*. Por. oboczność *vidū*°

i *vidũ*^o s.v. *vidũs*. — N.m. *Gelándviršiai*, *Viršupis*, *Viršūzīgīs*.

viršutinis, -ė 2 p.a. ‘wierzchni, górny (w przeciwieństwie do spodniego, dolnego)’. SD: *akmuo melnyčios girnų viršutinis* «kamień młyński zwierzchni» (w przeciwieństwie do *apatinis* «spodni»), *pridungalas viršutinis* «welens» [‘zwierzchnia suknia nad zbroją’, L.], *slinkstis viršutinis* «nadprożek». Dwuznaczne. Albo drw. od zanikłego sb. **viršutis* (por. *paskutinis*, *vidutinis*), albo zmienione fonetycznie z *viršūtinis* ⇐ *viršūi* ‘na wierzchu’ (dysymilatywny zanik *j*).

virtelis, -io 1 p.a. ‘czwarta część, ćwierć, ćwiartka’ — uchodzi za zapożyczenie z nwn. *Viertel* n. (zob. GL 148, LEW 1263), ale nie można też wykluczać pol. przest. *wirtel* ‘pewna miara na zboże; ćwierć korca, ćwierć, ćwiartka’ (SW) jako formy źródłowej. Co do akutu por. zapoż. *kirkė*, *bértainis*. Zob. też *vėrdėlis* i *čvėrtis*.

virti: *išvirtī*, *išvėrda* (war. *išvira*, *vīria*), *išvirė* 1. intr. ‘zagotować się, ugotować się, zakiepieć; wygotować się’ (*Sriuba jau išvirė*); *išvirīs* SD «uwrzały» [‘zagotowany’]), 2. tr. ‘ugotować jedzenie, warzyć’, *suvirti* ‘za-, przegotować się’. Odpowiednik łot. *virt*, prs. *vėrdu* a. *virtu*, prt. *viru* intr. ‘gotować się, wrzeć’ (caus. *virināt* ‘gotować’). — Akutowany SZ *vir-C* jest refleksem pie. **urH-C*. SE pie. **uerH-* ‘być gorącym’ (LIV² 689), por. het. *urāni*, *warāni* ‘pali się’ (z dysymilacji w **urāri*), scs. *vīrjō*, 3 os. *vīritū* ‘wrze, gotuje się’, inf. *vīrėti*, ukr. *vrity*, ros. gw. *vrėju*, *vretb*, czes. *vřu/vru*, *vřít* ‘wrzeć, gotować się’, pol. *wrę*, *wrzeć* ‘gotować się; burzyć się; być wzburzonym, podnieconym’ (stpol. też ‘przechodzić proces trawienia’; z tym por. *virškinti*). Zob. BSW 361, REW I, 203, 235, Vaillant III, 385. Villanueva Svensson, *Die Sprache* 49:1, 2010/2011, 8n. twierdzi, że czasownik scs. *vīrėti* miał kiedyś prs. **voritū* ‘wrze’, mianowicie jako kontynuację pie. perfectum; w jęz. litewskim przed pojawieniem się innowacyjnego prs. *vėrda* paradygmat miał mieć postać **virtī*, **vīria*, **vīrė*. — SZ *vir-V*: prt. *vīrė* ‘gotowało się’, drw. *virinėti* iter.-demin. ‘gotować po trosze; smażyć powidła’, *virinti* ‘gotować; lutować, spawać’, *apvirinu* SD «obwarzam co», *pervirinu* SD «przewarzam, znowu warzę», *privirinti* ‘nagotować (dużo); przylutować, przyspawać’, *suvirinti* ‘ugotować; zlutować, zespawać; strawić w żołądku’, *suvirinu savimp valgyklų* SD «trawię pokarm», *užvirinti* ‘zagotować’. — Neoosn. *vir-* (⇐ °*viriau*): *virioti* 1. ‘często po trochu gotować’, 2. intr. ‘o wodzie: zacząć wrzeć’ (*Kaip tik pradeda biškį viriot vanduo, ir piliu ant tą miltų* ‘Jak tylko woda zaczyna wrzeć, sypię na nią mąkę’), por. typ *mirioti* ⇐ *miriaũ*. — SZ *vir-C*: *virnoti* ‘lekko się gotować’, *virsnoti* ts. — Nomina: *nesuvirinamas* SD «niestrawny» (syn. *nepravaržamas*), *núoviros*, żm. *nūvīros* f.pl. ‘szumowiny, piana, męty zbierające się na powierzchni płynu podczas gotowania mięsa; wywar’ (syn. *súovaros*), *priėviralas* ‘trzecie płynne danie obiadowe’, *pūsviris*, -ė ‘na wpół ugotowany’, *sūvīros* ‘szumowiny’, *vīralas* (zob.), *vīrėjas* ‘kucharz’, łot. *virējs* ts. (⇒ *vīrējēlis* SD «kuchcik, kuchta»), *vīrēnė* ‘kuchnia’ (por. *perēnė*, *virtēnė*), *vīrikas* ‘kucharz’, *vīryklā* ‘kuchnia’, *virimas marių* SD «morskie burzenia; wrzask» (por. *mārios*), *virimas versmių* SD «wytryskanie, wybijanie się wody» (por. *versmė*), *virintūvas* ‘czajnik, imbryk’ (⇐ *virinti*), *virulys* ‘źródło’ (por. sch. *vrəlo* ‘źródło’, czes. *vřídlo* ‘gorące źródło’). — SZ *ur-V* (typ *saṃpras.*), por. *urulys* ‘potok, strumień; kłęb dymu, pary, śniegu’ (por. wyżej *virulys*), *uruliaĩs* adv. ‘kłębami, falami’. — Neoosn. *virt-* (⇐ *virtas* ‘warzony, gotowany’): SD 1. *virtas* «warzony, elixus, percoctus» (syn. *virīs* ‘virēs’), 2. *virtas* «warza, warzyste, coctum, elixum», ⇒ *virtienė* ‘gotowana strawa, posiłek’; *virtystė* SD «kucharstwo», *virtūvas* ‘samowar’, *virtūvė* (zob.). — WSZ *vyr-*: *výris*, *výrius* (zob.). — Neoapofonia SZ *vir-* ⇒ SP/SE *ver-*: *verėnas*, *verėna* ‘wywar z mięsa, z warzyw; warzywa na zupę’. Por. *glimti* ⇒ *glēmės*; *miřti* ⇒ *merėti*. — Neoapofonia SZ *vir-* ⇒ SP/SO *var-*: *suvirti* ‘przegotować się’ ⇒ *súovaros* f.pl. ‘szumy, szumowiny’ (bez apofonii: *sūvīros*), *varūs* ‘nadający się do gotowania’, SD «warzysty, coctilis». Por. *pamiřsti* ⇒ *maršūs*; *ilsti* ⇒ *alsūs*; *smiřsti* ⇒

smársas. — WSO *vor-* < **uār-*: *vōras* (zob., tam też o scs. *variti*).

°*virti*: *pravirti*, *pravỹra* (*-*vĩra* < *-*vi-n-ra*, war. *pravirsta*), *pravĩro* ‘rozewrzeć się, otworzyć się, np. o drzwiach’. Formacja inchoatywna z infiksem względnie suf. *-sta-* i SZ *vir-* ⇐ *ver-* od *praverti* ‘uchylić (drzwi)’, zob. *verti*. Z innym sufiksem: łot. *virināt* ‘otwierać i zamykać’. — WSZ *vyr-*: *vỹrauti* ‘otwierać i zamykać’ (*Nevỹrauk durių, ba pirkion šalčio prieis* ‘Nie otwieraj drzwi, bo najdzie mrozu do izby’), *vyrĩoti*, rzadko *vyrĩũoti* ‘otwierać i zamykać; wyziębnić (izbę) ciągłym otwieraniem drzwi’ (*Vyrĩoja duris, tai eina [musės] kap šarančia* ‘Otwierają drzwi, to [muchy] leżą jak szarańcza’). *Vaikščiodami išvyrỹvo pirkia* ‘Wchodząc i wychodząc wyziębili chałupę’). Nawiązanie apofoniczne w psł. *vir-*: **otũ-virati*, stpol. *otwirać*, pol. *otwierać*. Nomen: *vỹriai* (zob.).

virtuvė 2 p.a., *virtuvė* 3 p.a. ‘kuchnia’ (neol. z SD) — dewerbalny drw. od *virti* ‘gotować’, z suf. *-tuv-* w roli wykładnika nomen loci. Paralele: *augtũvės* ⇐ *augti*, gw. *gimtũvė* ⇐ *gimti* (GJL II, § 146).

virvė 2 p.a., *virvė* 4 p.a. 1. ‘gruby sznur skręcony z włókien, zwykle konopnych, powróż, postronek’, 2. ‘stryczek, sznur z pętlą do wieszania skazańców’, 3. pl. *virvės* ‘sidła, wnyki, pułapka do chwytania zwierzyny’ (syn. *kilpos*, *smùklės*). SD: *virvė* «postronek, powróż», *suktinė*, *grįžtinė*, *kanapinė virvė* «lina», *virvė lunkinė* «łyżczak, powróż z łyka» (por. *lunkas*); SD¹ *virvė didė ir drūta* «kordela» [‘lina okrętowa’, SPXVI]. War. m. *virvas* ‘gruby sznur’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *virve* ‘powróż, lina’ (war. *vire*), strp. *wirbe* EV ‘powróż, lina, Seyl [Seil]’ < **wirwe*. Formacja dewerbalna, utworzona sufiksem *-v-* od SZ *vir-* ⇐ *ver-*, por. *veriũ*, *vėrti* m.in. ‘przeszywać, przewlekać przez otwór, nizać’ (pie. **Hũer-*). Por. sufiks w *lỹsvė*, *dirvā*, *kiřvis*. — W słowiańskim porównywalną formacją jest **virvĩ*, -i, por. strus. *virvĩ*, scs. *vrĩvĩ*, *vrĩvĩ* ‘σχοινίον, funiculus’, ros. *vervʹ* ‘powróż, postronek, sznur’ (drw. *verėvka* ts.), czes. *rvv* ts., pol. przest. *obierzwia* ‘jeden z dwu powrozów rozciągających dolny i górny skraj wielkiej sieci rybackiej, zastawianej w poprzek rzeki’ (por. Bańkowski II, 340) < **ob-wierzwʹ* f. Por. BSW 362 (pbsł. **ũir-ũ-ĩ-a*, **ũir-ũ-i*), LEW 1263, REW I, 185. — Drw. *virvėlė* ‘szpagat’, SD «powrozek, sznurek», «stryczek» (syn. *vadžios*), ⇒ *virvėlinis* ‘ze sznurków, sznurkowy’, sb. *virvėlinis* ‘bicz mocno skręcony z kilku żyłek’; *virvininkas* 1. ‘ten, kto skręca powrozy, powroźnik’ (SD *virvinykas* ts.), 2. ‘kat’, *virvintas* ‘proca’ (war. *virbintas*, por. *virbinti*). Zob. też *verveñtas*. — Cps. *rũngvirvė* (zob. *rũngas*), *smāugvirvė* (zob. *smāugti*), *virvāgalis* a. *-galỹs* ‘krótki, lichy powróż; kawałek sznura, szpagatu’ (por. *gālas*), *virvakaklis* c. ‘łobuz, hultaj’ (dosł. ‘ten, kto ma stryczek na szyi’, por. *kāklas*), *virv(i)āšukis* ‘powroźnik’ (por. *sũkti*), *virviavijỹs* ts. (por. *vỹti* II, *vijikas*). — N.m. *Virvỹčiai* 2x, *Pāvirvytė* 2x, cps. *Virvagaliaĩ* 2x.

virvėnti, *virvenũ*, *virvenaũ* 1. ‘ciec wolno małą strugą’, 2. ‘wprawiać w drżenie’, 3. ‘pełzać, poruszać się ze szmerem – o żukach w sianie’ (*Aš biškį priguliau an šieno, tuoj vabuolėliai vir vir vir ir virvėna*), 4. ‘o ptakach: ćwierkać, świergotać, śpiewać’, 5. *nuvirvėnti* ‘pojść drobnym krokiem’ — czasownik na *-en-* od osnowy *vir-v-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *vir~vir~* o szybkim i zygzakowatym biegu szczura; o locie nietoperza; o szybkich obrotach kołowrotka; o ćwierkaniu, śpiewie ptaka’. Paralele: *vervėnti* ⇐ *ver-ver*; *zirvėnti* ⇐ *ziř-ziř*. — Z innymi sufiksami: *virvėti*, prs. *virva* ‘o ptakach: ćwiekać, śpiewać; roić się, krzątać się’, prs. *virva* ‘o niemowlęciu: kwilić; o prosięciu: kwiczeć’, *virvinti* ‘szybko czymś poruszać; machać (ogonem, biczem); zmuszać do czego’, *virvulti* ‘ciec, ciurkać’, *iřsivirvulti* ‘o wodzie: przedrzeć się przez przeszkodę’.

viržis, *-io* 1 p.a. bot. ‘wrzos, Calluna vulgaris, Erica’. War. *viržis*, *viržỹs*, *viržiai*/*viržiaĩ*, *viržius*/*viržiũs*, też f. *viržė*/*viržės*, *viržė* i *viržia*. Wyraz ten różni się dźwięczną spółgłoską *ž* z jednej strony od odpowiednika łot. *virsis* < pb. **ũiršis* (war. *virši*, *viršāji* m.pl., obok czego

również gw. *vir̃zis*, *vir̃ži*), z drugiej strony od odpowiednika słowiańskiego, który pokazuje st. *e* w pierwiastku: psł. **versŭ* (pbsł. **uerš-a-*), por. sch. *vr̃jes*, ros. gw. *véres*, gen. *véresa* (liter. *véresk*, z niejasnym *-k*), czes. *vřes*, pol. wrzos. BSW 362 rekonstruował pbsł. **uir̃žia-*, zaś dla prasłowiańskiego przyjmował war. apofoniczny **versŭ*. Transponat ie. **uerk-/urk-*. Jedyne comparanda to gr. ἐρείκη f. 'wrzos, Arica arborea' < **ureikā* (stąd zapożyczone łac. *erīca*) oraz celtyckie: stir. *fróich* m., śrwalij. *grug* (pcelt. **urojko-*). Zob. IEW 1155, GEW I, 551, LEW 1264, Beekes 2010, 452, Matasović 431. Nazwa 'wrzосу' może być zapożyczeniem z nieznanego języka nieindoeuropejskiego, por. Machek, *Lingua Posnaniensis* II, 1959, 158n. — Lit. grupa *r-ž* mogła się ustalić na miejscu *r-š* bądź na skutek asymilacji perseweracyjnej, bądź drogą etymologii ludowej, mianowicie przez skojarzenie nazwy 'wrzосу' z czas. *ver̃žiù*, *ver̃žti* 'ściskać, krępować' lub *vir̃žiù*, *vir̃žėti* 'wcisnąć się, wpić się w ciało'. Również w jęz. łotewskim pojawia się war. *vir̃zis*, pl.t. *vir̃ži*² 'wrzos'. Niektórzy cofają różnicę bałtycko-słowiańską do epoki pie. i postulują przyjęcie wariantów **uer-ğ-* obok **uerk-*, zob. IEW 1155 (*vir̃zis* < pie. **ur̃gh̃io-*), teraz np. Anikin 6, 284. — Drw. *vir̃ženójas* 'łodyga wrzосу', *vir̃žynas* a. *vir̃žynē* 'wrzosowisko', SD *vir̃žiu mėnuo* «wrzesień, september» – kalka z pol. *wrzesień* (**vers-ini*, drw. od psł. **versŭ* 'wrzos'), znac. etym. 'okres kwitnienia wrzosów' (por. LEW 1264, Boryś 712), *vir̃žiūklē* 'wielkie wrzosowisko', *vir̃žiūnē* 'wrzosowisko' (por. sufiks w *vir̃šūnē*). Vb. denom. *vir̃žiāuti* 'zbierać wrzosy'. — Zagadkowe są dwie inne nazwy 'wrzосу, Calluna', zaświadczone w słownikach z XIX w.: *birzdis* b.z.a. (Mielcke) i *brizdis* (Kurschat). Oboczność *v/b*: **vir̃ždis*? Problematyczny jest również segment *-d-*. Zob. LEW 44, ALEW 136, 152.

vir̃žti I: *suvĩžti* intr.: *suvĩžto man kojōs nuo apvarčiu* 'czuję ból w nogach od (mocno zaciśniętych) sznurowadeł'. Allomorf *vir̃ž-* stanowi st. zanikowy do *ver̃ž-*, por. *ver̃žti* 'ściskać, zaciskać' (LEW 1264). — Drw. *vir̃žėti*, *vir̃žiù*, *vir̃žėjau* iter. 'ściskać opasując sznurami, powrozami (np. o wozie z sianem)', *ivir̃žėti* 'wpić się, wrazić się w ciało (o sznurze, sznurowadle)', *nuvir̃žėti* 'odcisnąć coś (werzniętym w ciało sznurem)', *suvĩžiu* SD «ściągam co, ściskam»; *vir̃žyti* a. *vir̃žyti*, *-aũ*, *-iaũ* iter. 'ściągać, ściskać sznurem, przycinać pawązem': łot. *atvir̃žīt* 'odwiązać, uwolnić', refl. 'oddalić się' (*vir̃žīt* 'poruszać się w pewnym kierunku', iter. *vir̃žināt* 'sunąć powoli naprzód'), *privir̃žyti* 'ścisnąć, przycisnąć (siano na wozie pawązem)', *suvĩžyti* 'związać, skrępować'; *vir̃žterėti* 'ścisnąć sznurem'. — Nomina: *vir̃žē* '(u wozu) postronek zakładany na orczyki', *vir̃žis* 'postronek', *vir̃žiamà šatrà* 'żerdź, drąg do przyciskania siana na wozie, pawąz' (sb. *vir̃žiamà* ts.), *vir̃žótē* 'ostrew, słup do suszenia siana', *vir̃žulys* 'pęto, postronek, powróż', *vir̃žūs* 'pokręcony, nieprosty – np. o drzewie'. Cps. *šātravir̃žē* 'drąg przyciskający siano na wozie, pawąz' (por. *šatrà*), *šieñvir̃žē* 'powróż ściskający siano na wozie' (por. *šienas*). — W słowiańskim por. psł. **vir̃ž-a-*: strus. *vır̃zati* 'wiązać, krępować', ros. *otverzátb* 'rozwiązywać', *razverzátb(sja)* 'rozwierać (się)', pol. przest. *obierza* 'sznur, na który nawleka się sieć' (psł. **ob-vır̃ž-ja*). — SZ sampras. *ur̃ž-* ⇐ **uerž-*: *ur̃žti* (zob.).

vir̃žti II: *apvir̃žti*, *-vir̃žta* (**-vir̃ž-sta*), *-vir̃žto* 1. 'pokrywać się skorupką, twardnieć z wierzchu (o chlebie, kaszy, kartoflach)', por. *Kempte sukempusi duona*, t.y. *apvir̃žusi* JU 'Całkiem wyschnięty chleb', 2. 'zatrzymywać się we wzroście, marnieć'. Niejasne. Czy tutaj *vir̃žà* 4 p.a. NdŽ 'narośl na pniu brzozy', *vir̃žmuō* 3 p.a. ts.? Por. bliskoznaczne *parietē* s.v. *riēsti*.

vir̃žti III: *atvir̃žti* DP 'udzielić wsparcia (ubogiemu), użyczyć (mocy), uczynić uczestnikiem czego', por. *bet ir to, kas mumus liekt...*, *tiemus kuriuos jisai broliais savais vadina*, *atvir̃žt nedrēsame* DP 291₄₂ 'ale i tego, co nam zbywa..., tym ktore on bracią swoją zowie, udzielić nie śmiemy'. — *bet nei ižg to, kas mumus liektis, nugrynsiemos nenorime atvir̃žt* DP 512₄₁ 'ale ani z tego, co nam zbywa, ubogim nie udzielamy'. *o ižg to, kas jam*

beliektis, totvirž [*te-atviržia] arba nudalija noriai reikalingiems DP 512₃₂ ‘a z tego, co mu zbywa, niechaj rad potrzebnym udziela’. — *Nesa jeig V. Dievas negalėtų kitiems atviržt galybės atlaidimo nuodėmių* DP 349₁₅₋₁₆ ‘Bo gdyby Pan Bog nie mógł drugim użyczyć mocy odpuszczania grzechów’. — *Nes vienatijis sūnus Dievo, norėdamas atviržt Dieviškos savos natūros, priėmė natūrą mūsų žmogystės, idant mus žmonės Dievais padarytų* DP 263₉ ‘Abowiem jedyny Syn Boży, chcąc nas uczynić uczestnikami Boskiej swej natury, przyjął naturę naszego człowieczeństwa, aby nas ludzie bogami poczynił’. Por. jeszcze sb. *atviržimas* ‘użyczenie’ w *Drin... nudalijimo* [głosa *atviržimo*] *malonės savos* DK 95 ‘dla użyczenia łaski swojej’ (ALEW 1260). — *paviržti* ‘dawać (jałmużnę)’, DP ‘udzielać, dawać (ubogiemu)’, por. *lauždamas alkanam duonos tautos ir pavirgdamas* [recte: *pavirždamas*] *elgetai pagal reikalą jo* DP 520 ‘ułamując głodnemu chleba twego, i udzielając ubogiemu wedle potrzeby jego’. Morfem *virž-* wygląda jak st. zanikowy do *verž-* (pie. **uerǵh-*), zob. *veržti, uržti* oraz *paviržis*. Nawiazanie łot. *viržīt* ‘(in einer bestimmten Richtung) bewegen, rücken, richten’, *atviržīt* ‘losbinden, lösen; her-, wegrücken, entfernen, divergieren’, por. ME IV, 620, ME I, 211, LEW 558 (s.v. *paviržis*) i 1264, Skardžius, RR 4, 378. ALEW 1260.

vis adv. ‘wciąż, ciągle, nadal, coraz’, *vis dėlto* ‘a jednak’, *vis tiek* ‘wszystko jedno’, *vis vien(a)* ts. (kalka z pol.?). Z apokopowania *visa*, formy rodzaju nijakiego do *visas*, -à ‘wszystek’ (por. *Ne visa auksas, kas auksu žiba* ‘Nie wszystko złoto, co się świeci jak złoto’). — Połączenie *visa kas*, dosł. ‘coś wszystkiego’ (zob. *vis*), uległo synkopie i uniwerbizacji, wydając rzeczownik *viskas*, -o ‘wszystko’ (*Viską matyk, bet ne viską sakyk* ‘Patrz na wszystko, ale nie mów wszystkiego’). Por. GJL III, § 339, Mańczak 1977, 95.

visadā adv. ‘zawsze’ — drw. od *visas* z formantem -da jak w przysłówkach *kadā, tadā* (por. *kitadā* ⇌ *kītas*). Do tego war. skrócone: *visad, visād* (por. Mańczak 1977, 163, który cytuje ang. *always* i nwn. *immer* jako paralele na nieregularny rozwój fonetyczny). Por. *gañ, kād*. — Są też warianty z rozszerzoną osnową *visad-*, por. stlit. i/lub gw. *visadaĩ, visadaĩs, visadōs*. Odosobnione i niejasne jest *visadangu* (MT); *visadan°* przypomina *kadan°* w *kadāngi* (†*kadangu* nie jest jednak poświadczane). — Drw. *visadingas* SD¹ «vstawiczny, perpes, perpetuus...», *visadinis* SD «vstawiczny, assiduus, iugis, perpetuus», *visadystē* SD¹ «vstawiczność, sedulitas».

visas, -à 4 p.a. ‘wszystek, cały, zupełny, wszelaki’. Pl. *visi* m. ‘wszyscy’, *visos* f. ‘wszystkie’ (*už visas žmanes* MŽ 39₄ ‘za wszystkich ludzi’). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *viss* ‘wszystek’, stpr. ENCH *wissan* acc.sg. ‘wszystek’, *wissa* nom.sg.f., *wissa* nom.sg.n. ‘wszystko’, *wissai* nom.pl.m., *wissas* nom.pl.f., cps. *wissemokin* a. *wissemukin* acc.sg. ‘wszechmogący’ (war. *wissemusīngin*). Spokrewnione ze scs. *vīši* ‘παῖς, ὅλος’, f. *vsja*, n. *vse*, ros. *vesb, vsja, vsě* obok stczes. *veš, všě, vše*, stpol. *wszy* (zam. **wiesz*), *wsza, wsze* (gen.pl. *wszech* ‘wszystkich’). Por. BSW 362n., LEW 1264n., ALEW 1260n., REW I, 192n., 235, 237. Słowiańska forma *vīši* (wsch.-słow. i pld.-słow.) powstała z psł. **vīxū* w rezultacie III palatalizacji (**ix* > *is*’ przez asymilację perseweracyjną). Z kolei **vīxū* pochodzi z pbsł. **uis-* a- przez zmianę **is*-V w **ix*-V; zach.-słow. **vīši*. Dalszy wywód niepewny. EWAIA II, 563 podtrzymuje zbliżenie z piir. osnową **ui-ko-* jak w stpers. *visa-* ‘wszystek’ i śrind. *vissa-* ts. Formacją nowszego pochodzenia jest wed. *viśva-* i aw. *vispa-* ‘wszystek’ < piir. **uiśua-*, z suf. -ua- uogólnionym z syn. *sārva-* ‘wszystek’. — NB. Założywszy, że pierwiastek o formie **uis-* przedstawia bałto-słowiańską neoapofonię typu *RiT* ⇌ *ReT*, można by powiązać adi. ‘cały, wszystek’ z pie. **ues-* ‘paść się, żywić się’ jak w łac. *vēscor* ‘żywić się, spożywać’, stisl. *vist* f. ‘żywienie, karmienie’ (**uesti-*) itp., zob. s.v. *vikšras*. Tego rodzaju etymologizacja korzysta z paraleli w postaci germańskiego adi. *all-* ‘cały, wszystek’ < **al-na-*, wywodzonego od pwk. **al-a-* intr. ‘rosnąć’, tr. ‘żywić kogo’ (Seebold 1970, 77). Por. łac. *alō, -ere* ‘żywić, karmić; chować, hodować’, *altus* ‘wysoki, głęboki; o wieku: podeszły’, < pie. **h₂el-e/o-* (de

Vaan 35). — Drw. *visái* adv. ‘całkiem, zupełnie’, *visái kàs kíta* ‘zupełnie co innego’ (akut niejasnego pochodzenia; war. *visaĩ* i *visaĩk* ‘całkiem, zupełnie’), *visaĩ* adv. ‘rozmaicie, różnie’ (*Visaĩ žmonės tuos daiktus vadina* ‘Ludzie różnie te rzeczy nazywają’), *visaĩp* adv. ‘rozmaicie, różnie’ (*visaĩp būna* ‘różnie bywa’), ‘na różne sposoby’ (formacja analogiczna do *kaĩp, taĩp*), *visatà* (zob.), *visavimas* DP ‘powszechność’ – neologizm od neosn. *visav-* jak w prt. **visavo* od **visuotĩ* ‘być powszechnym’; *visybė* ‘całość’, *visintelis* ‘wszyściutki’ (neosuf. -*intel-*, por. *naujiñtelis*), *visiškas* ‘całkowity’, SD¹ «doskonały; powszechny», ⇒ *visiškai* adv. ‘całkowicie, całkiem, zupełnie’ (war. *viškai*, z synkopowanego **vis.škai*), ⇒ *visiškystė* SD¹ 1. «doskonałość» (syn. *pilnybė, tobulumas*), 2. «rzeczpospolita, res publica» (syn. *bindrystė, visatinė*), *visitelis* ‘wszyściutki’, pl. *visiteli, -ės* ‘wszyscy, wszyscy co do jednego’ (⇒ *visitelaitis* ‘caluteńki, np. dzień’), *visóks* (zob.), *visumà* ‘całość, całokształt’, *visuomenė* (zob.), *visuomėt* adv. ‘zawsze’, *visuř* adv. ‘wszędzie’, gw. *viskuř* – formacja analogiczna do *kuř* ‘gdzie’ (⇒ *visur-eĩgis automobilis* ‘samochód terenowy’, dosł. ‘wszędzie iść mogący’, por. *eigà*). — Zrosty: *iřvis* adv. ‘w ogóle, zupełnie’, *sũvis* < *sũ visu* adv. ‘zupełnie, całkowicie, całkiem’ (stąd przez zanik *v* i kontrakcję: *sũisu*, z apokopą: *sũis*, por. LD § 222), *sũvis* < *su visu* ‘całkiem’ (por. błr. *zusĩm* ‘całkiem’ : *usė* ‘wszystko’); *saisũ* < *savisũ* ZTŻ; w gwarze twereckiej kontrakcja **suũsu* prowadzi do *sũũsu* (zob. GJL I, § 172, Mańczak 1977, 187), *uřvis* adv. ‘najbardziej, nade wszystko, zwłaszcza’, *visqdien* a. *visqdiẽn* adv. ‘przez cały dzień’ < *visq diẽnq* (acc. temporis). — Cps. *vičvisas* a. *vitvisas* ‘cały, caluteńki, zupełny’ (oboczność *vič-/vit-* powraca w *vičvienas, vitvienas*), *visačės* adv. ‘ciągle, cały czas’ (DRUŽ; por. *čėsas* oraz *anañčės, tañčės*), *visagālis* (zob. *galėti*), *visapũsis* ‘wszechogarniający; bezstronny, obiektywny’ (por. *pũsė*), ⇒ *visapũsiřkas* ‘wszechstronny’; *Visařventis* (zob. *řveĩtas*), *visařinis* (zob. *řinóti*), *visdienas* DP ‘codzienny’ (por. *dienà*), *visraktis* (zob.), *visřalis* ‘wiecznie zielony’ (por. *řālias*).

visatà 2 p.a. 1. ‘wszechświat, kosmos’, 2. ‘ludzkość’ — abstractum na -*ata* od przym. *visas* ‘wszystek’ (znacz. etym. ‘wszystkość’). Por. *gyvatà* ⇐ *gývas*; *sveikatà* ⇐ *sveĩkas*. Częściej spotykany jest typ na -*atis, -aties* (np. *vienatis* ⇐ *vienas*); pozostawił on ślad w drw. *visatimė* (zob.). Z obocznym suf. -*et-*: *visetas* ‘wszystko razem, ogół, całość; wszechświat’. — Drw. *visātinis* ‘powszechny, ogólny’, stlit. ‘walny (o boskim trybunale)’. Suf. -*at-* podlega neoapofonii, wydając warianty -*ot-* (*a* ⇒ *ā*) i -*uot-* (*o* ⇒ *uo*), por. *visótinis* ‘powszechny’ i *visuótinis* ‘powszechny, ogólny, uniwersalny; walny (o zebraniu)’, przest. też ‘zupełny’. Por. jeszcze <*wisatine*> SD¹ «rzeczpospolita» (syn. *bindrystė, visiřkystė*), ⇒ *visotinykas* SD «katolik».

visatimė 1 p.a. stlit. 1. ‘powszechność’ [‘bycie powszechnym, odnoszenie się do ogółu, ogólność’, SPXVI], np. *Liežuvis toksai yra ugnis ir visatimė neteisybės. Ne vienam liežuvis piktas nepralaidžia, unt visų užpuola* SP II, 77₂ ‘Język jest ogień i powszechność nieprawości, żadnemu język zły nie przepuści, na wszystkich napada’, 2. ‘pospółstwo, gmin’, np. *Durna visatimė tami klausė jų, ir taip kaip Viresnieji geidė, padarė* SP I, 127₁ ‘Głupie pospółstwo w tem słuchało ich, i tak jako przełożeni żądali, uczyniło’. *ne tiktai didžiūnuose, bet ir visatimėj* SP I, 55₂₈ ‘nie tylko w wielmożnych Panach, ale i w pospolitym gminie’. Formacja *visatimė* (LKŽ akcentuje *visatimė*) przedstawia sobą abstractum na -*m-* od zaginionego rzecz. **visatis, *visaties* ‘wszystkość, ogół ludzi’ = *vis-ati-* ⇐ *visas* ‘wszystek’ (por. *visatà*). Budowa jak *pĩlnatis* ⇐ *pĩlnas*; *vienatis* ⇐ *vienas* (GJL II, § 278). Brak *visatimė* w ŻD, LEW 1264 i u Ambrazasa 2000. Dla sekwencji sufiksów -*ati-* + -*m-* nie widać w tej chwili dokładnej paraleli. Por. przynajmniej *storimà* ⇐ *stóras*; *řiltimas* ⇐ *řĩltas*. — Drw. *visatimis* DP ‘powszechny [‘dotyczący wszystkich, zwrócony do ogółu’], powszechność, pospółstwo’ (war. *visotimis* SD). — War. z samogłoską sufiksalną *o* (*-*ā-*): *visotimė* DP ‘powszechność’ (hapaks), por. *Ant galo Jokūbas S. kuris regėjos esq̄s stiebu Bařnyčios, paliovė ant vieno miesto Hierusalem, pastodamas Petruĩ visotimė* DP 611₃₉ ‘Na koniec Jakub S. który się zdał

być filarem Kościoła, przestał na samym mieście Hieruzalem, ustępując Piotrowi powszechności'. — SD *visotimē* 1. «pospolita rzecz wszystkim», 2. «pospolicie», 3. «pospolstwo, gmin», 4. «powszechność», 5. «rzeczpospolita», *parinkt kieno turtį iždan visotimēs* «konfißkować kogo, zabrać do skarbu, abo na pana», *parinkimas turtės nuog visotimēs* «konfißkowane rzeczy, grabież», *valdžia visotimēs* «polityka dobra, zła». — Neosn. *visotim-*: *visotiminis* SD «gminowy, z gminu, z pospolstwa» (syn. *iž visotimēs kas*), war. *visatimis* DP 'powszechny, powszechność, pospolstwo', *visotimis* SD «gminowy, z gminu, z pospolstwa; pospolity; walny, powszechny» (war. *visatimis* DP), *visotimis žmogus* SD «pospolity człowiek» ['plebejusz'].

viselica 1 p.a. wsch.-lit. 'szubienica' (LZŽ; brak w LKŽ) — zapoż. z ros. *viselica* (← *viséty*, *višú* 'wisieć'). Zob. też *gálgės*.

viskėti, *viskù* (war. *viskiù*), *viskėjau* 'ruszać się, poruszać się; drgać, drzeć, dygotać; połykiwać (np. o powierzchni jeziora)' — czasownik oparty na wykrz. *viks*, *vikst* o szybkim lub nagłym ruchu. War. z dźwięczną grupą -zg-: *vizgėti* ← *vizgi*, *vizgi*. Zob. też *viksėti* i *viksvà*. — Caus. *viskinti* 'wprawiać w ruch, poruszać' i 'merdać ogonem' (*Šuo uodegą viskina*), refl. *viskintis* 'ruszać się', *įviskinti* 'poruszyć', DP 'wzruszyć', *paviskint* SD «obruchać co» (syn. *paklibint*), *paviskinu* SD¹ «poruszam», SD: «poruszam czego» (syn. *pakrutinu*), *viskinu* SD¹ «rucham», SD «rucham ząb, koł», refl. *pasiviskinti* DP 'zachwiać się; wzruszyć się', *viskinuosi* SD¹ «rucham się». Nomina: *neviskinamas* «nieruchomy» (syn. *nekrutinamas*), *paviskinamas* «ruchomy», *paviskinami* m.pl. SD «ruchome rzeczy w maiętności, zdobyczy, etc.» ['dobro ruchome, ruchomości'], *paviskinimas* DP 'naruszenie'.

výskupas 3 p.a., *výskupas* 3 p.a. 'biskup' (SD *vyskupas gudy* «władca, episcopus Græcus») — z wtórnym v- < b- kontynuuje *býskupas* (stlit.), co zapożyczone ze stbłr. *biskupъ*, por. błr. *biskup*, -a ← pol. *biskup*. War. z samogłoską -ū-: *výskūpas* 3 p.a. W kwestii wymiany v/b zob. s.v. *ankstývas*. Zob. SLA 238, ZS 63, LEW 45, ALEW 1262n. i POLŽ 184. — Drw. *vyskupijà* 'biskupstwo, urząd biskupa i jego okręg kościelny' (war. *vyskūpijā*), *vyskupinē* CGL 'biskupstwo, Bischtum', *vyskupystē* 'biskupstwo' (m.in. SD), *výskupiškās*, np. *sostas* 'biskupi, np. tron', *vyskupiškis* 'mieszkający przy biskupie; odrabiający pańszczyznę w dobrach biskupich', *vyskupiškis* SD «biskupi». Vb. denom. *vyskupāuti* 'być biskupem'. Osobno zob. *býskupas*.

visóks, -ia 1 p.a. 'wszelaki, rozmaity, różnoraki' — formacja z suf. -āk- od *visas* 'wszystek' (zob.). War. *visókias*, *visokiàs*, *visókis*, *visōkis*, *visōks*. Odpowiednik słowotwórczy w scs. strus. *visakū* 'πᾶς, παντοδαπός', sch. *svāk*, słń. *vsāk* < psł. **vīs-akū*. Zach.-słow. **vīxakū* daje stpol. *wszaki* 'wszelaki, każdy', czes. przest. *všaký* (por. ros. *vsjakij*, ukr. *usjakyj* z wariantu psł. **vīsēkū*). — Drw. <wisakibe> SD¹ «rozmaitość» (syn. *tūlybē*), *visokeriōpas* 'wszelaki, różnoraki' (*visokeriōpi darbaĩ* 'wszelkie prace', *visokeriōpos negeróvės* 'rozmaite niedostatki') — z neosuf. -eriōpas jak w *daugeriōpas* (zob.).

vispelis, -io 1 p.a. gw. 'dawna miara objętości zboża' (Litwa pruska) — zapoż. z nwn. *Wispel* m. (GL 148; brak w LEW).

visraktis, -čio 1 p.a. 'klucz złodziejski, zakrzywiony pręt zastępujący różne klucze, wytrych' — złożenie członów *visas* 'wszystek' i *rāktas* 'klucz', dosł. 'klucz do wszystkiego'. Por. *raktas vienaduntis* SD «wytrych, klucz iednozębny» (por. *dantis*). Osobno zob. *vitrikas*. — Drw. wsteczne: *visrakas*, *visrakis* 'wytrych' (*Su visrakiu viską atrakinsi* 'Wytrychem wszystko otworzysz'). Por. *šliktis* ⇒ *šlikē*; *vókiētis* ⇒ *vókis*.

vis̃ti, *vystù* (**vįstu* < **vins-stu*, war. *vinsù*), *visaũ* 'mnożyć się, rozpleniać się, rozradzać się, występować w większej niż poprzednio liczbie', zwykle z prvb.: *išvis̃ti* 'wyrodzić się',

pravisti DP ‘rozmnożyć się’, *privisti* ‘rozplenić się, namnożyć się (o chwastach, owadach, robakach, myszach, drapieżnikach)’, *užvisti* ts. — formacja inchoatywna z infiksem nosowym (*vīsu, vinsù) — odnowiona za pomocą suf. -sta- — przy pierwiastku na SZ vis- od pie. *uejs- ‘wschodzić, puszczać pędy, pąki; rosnać’ (paralele s.v. *blisti*). Znacz. ‘wschodzić itd.’ uległo w bałtyckim przesuwce ku ‘mnożyć się, rozradzać się’. Odziedziczony SE kontynuuje tu tylko łot. *viestiēs* m.in. ‘mnożyć się, rosnać’. Natomiast lit. *veīstis* ‘mnożyć się, plenić się’ jest refleksem wtórnym, ponieważ pochodzi — naszym zdaniem — z neoapofonii *vies-* ⇒ *veis-* (zob.). — Drw. od vis-: *nuvisinti* DP caus. ‘rozmnożyć’. Nomina: *išvisa* c. ‘niepłodna kobieta, samica zwierząt’, *išvisėlis* ‘wyrodek’, *vislì* 1. ‘płodna (o kobiecie, samicy)’, 2. ‘zdolna do rodzenia liczego potomstwa’ (*Pelės labai vislios* ‘Myszy są bardzo płodne’), *vislūs* ‘dający obfity plon, plenny, urodzajny’ (*Avietės labai vislios* ‘Maliny bardzo się plenią’). — Neopwk. vys- (⇐ *vystù*): *nėvysius* ‘zbyt powolne rośnięcie (o prosięciu)’, *vỹsius* przest. 1. ‘owoc’ (syn. *vaĩsius*), 2. ‘zarodek, embrion’ (*Tegu mergos vỹsius auga, saugok ir popink* JU ‘Niech płód dziewczyny rośnie; dbaj [o nią] i karm [ją]’), 3. ‘ród’ (*Nuo Medūnų vỹsiaus jis paeina* ‘On pochodzi z rodu Medūnai’). Por. typ *lỹkius, vaĩkius* w GJL II, § 108.

výsti I: *išvysti, išvystu* (*išvīstu < *vind-stu), *išvỹdau* ‘ujrzeć, zobaczyć’, SD: *išvyst ku* «ujrzeć co, kogo», *ižvystu* «obaczam co»; w DP także ‘upatrzeć, przejrzeć, obaczyć, obaczywać’ — z pochodzenia jest to formacja na SZ *vid- ‘widzieć’ (pie. *uid- od *ueid-), por. łot. gw. *vidēt* ‘niejasno, niewyraźnie widzieć’ (⇒ WSZ *vīdēt* ‘widzieć w oddali, niewyraźnie, przelotnie’, ME IV, 634). Zdaje się, że jęz. litewski utrzymywał niegdy odziedziczone prs. z infiksem nosowym w składzie pdg. *vindū, *vidaũ, *visti. Gdy doszło do odnowienia *vindū ⇒ *vind-stu, rozwój fonetyczny doprowadził do *vīsta i w końcu do *vysta. Akut nie jest odziedziczoną cechą tej formacji, lecz pochodzi z analogii do prezentiów na -sta- utworzonych od pwk. setowych (np. *kīlstu, līmstu, pažīstu*). W pewnym momencie pdg. przybrał formę *vỹstu, *vidaũ, *visti, a dopiero na skutek uogólnienia wokalizmu formy prs. i intonacji o charakterze analogicznym powstał pdg. o historycznie znanej postaci. Przejawem podobnej ewolucji są pdg. *skỹstu*, a także *gīmstu, mir̃stu* i *rimstu*. Całkiem inaczej ALEW 1264, gdzie wychodzi się od hipotezy, że *vūd-* to st. zanikowy do *veid-* w *vėizd̃ziu, veizd̃ėti*. — Pwk. pie. *ueid-/uid- ‘ujrzeć, zobaczyć’ zaświadcza: gr. εἶδον ‘zobaczyłem’, łac. *vīdī* ‘ujrzałem, zobaczyłem’, SZ wed. *ávidat* ‘znalazł’, SO wed. *véda* ‘wie’, *vidúr* ‘wiedzą’, scs. *vědě* ‘wiem’ (LIV² 665). Temat infigowany plit. *vindu ma oparcie porównawcze w aw. *vīnastī* ‘znajduje, odkrywa, dostaje’ i sti. *vindánti* ‘znajdują’. — Neopwk. *vūd-*: *nevỹdoti* (zob.), *pavydėti* (zob.). Neoapofonia *vūd-* ⇒ *veid-*: *vėidas* (zob.). — Neoapofonia *vys-* (*výsti*) ⇒ *vais-*: *pasiváistyti* ‘ukazywać się we śnie (o zjawie, zmorze)’, praforma **vais-sty-* (zob. też *vaĩstas*). Paralele: *mỹžti* ⇒ *maĩžyti* i *nyrėti* ⇒ *nairėti, nairýtis*. Z insercją *k* dołącza tu łot. *vaikstīt* ‘robić miny, grymasy, wykrzywiać twarz’ < *vaistīt. Nomina z *vais-*: *vaisl̃ys* ‘latarnia, świecznik’ (por. *basl̃ys* ⇐ *bes-*), *váiskus* ‘przezroczysty; czysty, jasny’ (zob.).

výsti II, *výsta* (*vys.sta < vyt-sta), *výto* ‘więdnąć’, *apvỹsti* ‘obeschnąć, nieco zwiędnąć’, *pavystu* SD «więdnę», *suvỹsti* ‘zwiędnąć, wyschnąć’. Oboczny pdg. *vỹsti, vỹsta, vỹto*. Odpowiednik łot. *vīst, vīstu, vītu* ‘więdnąć’, *pavīst* ‘zwiędnąć’. Ten czasownik należy oznaczyć jako vb. denominativum, mianowicie **vyt-sta* (**vys.sta*) od **vytas* ‘zwiędły’; znacz. etym. ‘staje się zwiędły’. Osnową jest tu adi. vb. **výtas* z pie. *uiH-tó- ⇐ *ueiH-. Główne comparandum stanowi tu łac. *viēscō, -ere* ‘więdnąć’, uważane za drw. od *uiē- < *uiH-eh₁- (LIV² 665); *viētus* ‘zgięty, zmięty, skurczony, zwiędły’. LEW 1265 nie komentuje stosunku *výstu* : łac. *viēscō*. Podobnie ŽD 483, 486. ALEW 1264 utrzymuje, że pwk. pb. miał pierwotnie wygłos wokaliczny, *vī- (cytuje łot. gw. inf. *vīt*), i że wygłos dentalny *vīt- miał się ustalić dopiero po powstaniu prt. typu *výto/vītu* w oparciu o nową postać inf. *výsti/vīst*,

nową bo wzorowaną na prs. *vī-stu. — Caus. *výdinti* ‘dać zwiędnać, doprowadzić do zwiędnięcia (kartofle przed ich sadzeniem)’ (*Bulbas, prieš sodinant, vėdinau, sako, greičiau sudygsta*), *nuvėdinti* ‘ususzyć’ (*Kap tu nuvėdinai žaliąją rūtelę, kap tu nubliedinau skautų veidelį* ‘Jak ty wysuszyłaś zieloną rutkę, jak pozbawiłaś rumieńca jasne lico’). W tej formacji na -din- tkwi ten sam pwk. vy- ‘wiednać’ < *uiH-, jaki wyżej założono dla adi. vb. *výtas. Jako paralela nasuwa się caus. °*výdinti* a. °*výdyti* ‘wypędzić’ od *výti* ‘gnać’. Z innym sufiksem: łot. gw. *vī-dē-t* ‘dać zwiędnać’ (por. młodsze *vīt-ē-t* ts.). NB. Obecność wskazanych kauzatywów rodzi pytanie, czy nie istniało kiedyś intr. prs. na -d- (**výda* ‘wiednie’) jako ich praosnowa. — Neoosn. vyt- (**výtas*): dur. *vytēti, vėti, -ējo*, caus. *výtyti, -ija, -ijo* ‘powodować wędnięcie, suszyć’ (war. *výtinti*, SD¹ *vytinu* «wędzę»), stlit. prs. na -ja-: *pavýčia* DP ‘ususza’. Formacja *výtyti* tak się ma do **výtas* jak 1° *týtyti* ‘uragać’ do **týtas*, 2° *vėtyti* do **vėtas*, 3° *statyti* do *stātas*. Por. jeszcze łot. *vītināt* ‘powodować wędnięcie, usychanie’ (natomiast war. *vīdināt* pochodzi od *vīd°* jak w *vīdēt*). — Drw. *pavýtmedis* ‘drzewo uschłe, ale prosto stojące’ (por. *mēdis*). — Neoapofonia vyt- ⇒ vait-: *vaitinti* (zob.). — Neoapofonia łot. *vīt-* ⇒ *viet-*: *viētēt, -ēju* caus. 1. ‘dać zwiędnać; powoli suszyć’, 2. ‘ogrzewać co w ogniu, popiele lub w gorącej wodzie, aby stało się giętkim’, refl. *viētētiēs* ‘grzać się, wygrzewać się (przy piecu, na słońcu, w łaźni)’, por. ME IV, 673 (ie pozostawione bez komentarza). Por. łot. *riēzt* ‘ciąć, ucinąć’ s.v. *rýžti* oraz lit. *rýti* ⇒ *pririeti*.

výstyti, výstau (war. *výsčiu, výstiju*), *výsčiau* (war. *výstijau*) 1. ‘spowijać, owijać, zawijać w pieluchy, powijaki’ (SD *suvysčiu vaikų* «powijam dziecię», gw. *pėrvysčiu vaiką* ‘przewijam dziecię’), 2. przen. ‘rozwijać, np. przemysł’, *pavystyti* DP ‘powić’, refl. *výstytiš* ‘rozwijać się, sobie’, *įsivýstyti* ‘zwinąć sobie, zawinąć się; wetrzeć się; wkraść się, wścibić się’, *moteriška susivystė* ‘kobieta urodziła’ (dosł. ‘powiła sobie’) — frequentativum na -sty- od SZ vy-C jak w *výti* ‘wić, zwijać, zawijać’. Odpowiednik łot. *vīstīt, -u, -īju* ‘związywać, zawijać’; war. z insercją k: *vīkstīt*. Paralele: *dėstyti* ⇐ *dėti*; *dúostyti* ⇐ *dúoti*; *máustyti* ⇐ *máuti*. Por. LEW 1265, ALEW 1264. — Neoosn. vyst-: *výstas* a. *výstas* 1. ‘gorset, szeroki, obcisły pas opasujący kibić kobiety’ (war. f. *výsta, výstė*), 2. ‘stanik; kamizelka damska, serdak’ (syn. *kiklikas*), 3. ‘pielucha’. Tu też człon °*vystis*, tkwiący w cps. *pečiavýstis* ‘drewniana podstawa glinianego pieca’. — Neoosn. vysc-: *vysčius* b.z.a. ‘pielucha’, cps. *pečiavýsčius* ‘drewniana podstawa glinianego pieca’ (por. *pėčius*). Paralele: *dāsčius, klāsčius, maļščius*. — Neoosn. vysty-: *výstyklas* ‘powijak, pielucha’ (por. łot. *vīstīkls* ‘wiązka, pęk’), SD *vystyklai* m.pl. «pielucha, pieluszką» (por. *tvarstyklā* ⇐ *tvárstyti*), *výstymas* ‘spowijanie’, *išsivýstymas* ‘rozwiniecie się, rozwój czego’, *suvystymas* SD «powicie».

visúomenė 1 p.a., *visuomėnė* 2 p.a. 1. ‘społeczeństwo, ogół społeczeństwa’, ‘społeczność (katolicka, językowa), pewien ogół (np. ludzi czytających)’, 3. ‘gatunek (zwierząt)’ — neologizm utworzony od przym. *visas* ‘wszystek’ przy użyciu formantu złożonego z segmentów -uo i -men- jak np. w rzeczowniku (*akm*)*uō*, acc.sg. (*āk*)*men(i)*. Inne tego rodzaju formacje zestawiono s.v. *didúomenė*. — Drw. *visuomeninis* ‘społeczny, zbiorowy’. Drw. wsteczne z neoosn. visuom-: *visuōmis, -ė* ‘powszechny’, *visuōmiai* ‘powszechnie’ (por. *didúomenė* ⇒ *diduomis*).

viškai adv. gw. ‘całkowicie, całkiem, zupełnie’ — powstało drogą synkopowania samogłoski sufiksальной w formie *visiškai* (zob. *visas*), następnie zmieniło się przez asymilację (**vis-škai* > **viš-škai*) i degeminację. Podobny rozwój w wyrazach *dičkas* z **didiškas* oraz *drūčkis* z **drūtiškis* (zob.).

viškos, -ų 2 p.a. f.pl. stlit., gw. 1. ‘ganek’, *stulpus aplinkui turinčios viškos* SD «filary w koło mający ganek», 2. ‘chór w kościele, rodzaj galerii przeznaczonej na organy i dla zespołu śpiewaczego’ (syn. *aukštėliai*), SD *viškos bažnyčioj*, 3. gw. ‘górką w spichrzu, stodole; przestrzeń nad powalą, strych’ — zapoż. ze stbłr. *vyški, vyšski* ‘poddasze’, por. błr. *výški, -*

šak f.pl. 'piętro w domu; przęter w oborze, w stodole', por. ros. *výški*, -šek. War. m. *viškai*, *viškaĩ*. Zob. SLA 238, Borowska 359, LEW 1266, ĖSBM 2, 291n. — Zastępstwo błr. y przez samogłoskę lit. i (a nie dyftong ui) może stać w związku z pozycją y spółgłosce wargowej. Paralele: *bīstras* ⇐ błr. *býstry*; *mislis* ⇐ błr. *mysl̥*; *vikadas* ⇐ błr. *výchad*. Būga, RR I, 348, który mówił o błr. samogłosce «*ы* sredniego rjada», zastępowanej litewskim i. Młodszyimi pożyczkami są tu *gángos* i *gõnkas*. Zob. jeszcze *viřkos* i *žālabas*.

vyšnià 2 p.a., gen.sg. *vyšnios* 1. bot. 'drzewo wiśnia, Cerasus', SD *vyšnia medžias* «wiśń, wiśniowe drzewo», 2. 'owoc tego drzewa', SD *vyšnia uoga* «wiśń owoc, cerasum» — zapoż. ze stbłr. *višnja*, *vyšnja*, por. błr. *višnja*, -i (zob. SLA 238, Zs 63, LEW 1266). War. *výšnia* 1 p.a.; z insercją k: *vykšnià* (por. *makšnà*, *kaniūkšnē*); z tematem na -ė-: *výšně*, *vyšnē*, *výšně*. — Drw. *vyšniāvas* (zob.), *vyšnyka* ZTŽ 'wisienka', *vyšnynas* 'wiśniowy sad', *vyšninē* a. *výšninē* 'nalewka na wiśniach, wiśniówka' i 'kij z wiśniowego drzewa'. Do tego *sunka tiršta slyvų*, *vyšnių* SD «powidła». Vb. denom. *vyšniāuti* 'zrywać wiśnie'. — Neoapofonia y ⇒ ie wytworzyła war. żm. *viēšně* 2 p.a., *viešně* 4 p.a. 'wiśnia' (⇒ *viešnynas* 'wiśniowy sad'). Taką samą innowację poświadczają war. *liečyna* do *lyčyna*; *pierāgas* do *pyrāgas* oraz *pielà* do **pylā*⁷⁸¹. — Stpr. *wisnaytos* EV 'Kirschen [Kirschen]' ⇐ pol. *wisznie*, *wiśnie* (Brückner 1898, 503, Trautmann 1910, 463). Łot. *višņa* ⇐ błr., ros. *višnja*. Zob. też zapoż. *čerēšně*, *grūšà*, *slyvā* i *trēšnēs*.

vyšniāvas, *vyšniōvas*, -ā 4 p.a., *výšniavas* 3 p.a. 'wiśniowy, ciemnoczerwony' — zapoż. z błr. *višnēvy*, pol. *wiśniowy*. Por. *ružāvas* ⇐ błr. *ružóvy*, pol. *różowy*. — War. *viēšniavas* 3 p.a., *viešniāvas* 4 p.a. zawierają neoapofoniczny dyftong ie ⇐ y, o czym s.v. *vyšnià*.

višta 2 p.a. 'kura, kokosz'. SD: *dēsti višta* «niesie się kokosz», *karkia višta* «krekorze kokosz», *kvaksi višta* «koka kokosz; kwoka kokosz», *sēdi višta*, *peri* «nasiada kokosz»; *višta nešunti* «kokosz nieśna», *višta perēkšlē* «kokosz nasiadła» ['wysiadująca jaja']. Odpowiednik łot. *vista* 'kura'. Bez etymologii, zob. LEW 1266, ALEW 1265. ME IV, 626 suponował związek ze sti. *višāti* 'wchodzi, osiada gdzie', *viš* f. 'osiedlenie się' (pie. **uejk-/ueik-*), mianowicie przy założeniu znac. etym. 'ptactwo domowe; to, co wchodzi do domu'. — Drw. *viščiūtē* 'kurka', *vištelē* SD «kokoszka», *vištēlis* 'kurczę', SD «kurczę, kurczątko», *vištinyčia* SD «kociec kokoszy; kurnik, szopa abo sadz szeroki na kury», *vištītis* 'kurczę'. — Cps. *vištagaidas* 'pianie kogutów o świtanie', *vištagaidis* a. *vištgaidis* 1. 'kapłon, kura o cechach koguta, kura nie znosząca jaj i piejąca jak kogut' (por. *gaidys*, *gaĩdvištē* oraz typ *jautkarvē*), 2. 'mężczyzna, któremu nie rośnie broda; zniewieściałły mężczyzna', *vištagūžtē* (zob. *gūžti*), *vištakis* 'kuroślep, kurza ślepota' (por. *akis*), *vištakliai*, *vištakliaĩ* m.pl. bot. 'jaskry, Ranunculus' (*Vištakliai akis gali išėst, anys, kad patrini, tai graužia*), por. *aklīs* 'ślepiec'; *vištakōjē* bot. 1. 'arcydziegiel litwor, Archangelica officinalis', 2. bot. 'siedmiopalecznik błotny, Comarum palustre', 3. bot. 'dziegiel leśny, Angelica silvestris', 4. bot. 'jaskier rozłogowy, Ranunculus repens', dosł. 'kurza noga' (por. syn. *gaidapirštis*, dosł. 'koguci palec'), 5. bot. 'chwastnica jednostronna, kurze proso, Panicum Crus galli' (por. *kója*), *vištakōjis* bot. 'podagrycznik pospolity, Aegopodium podagraria' (por. *kója*), *vištalaktis* (zob. *laktà*), *vištapinigiai* m.pl. 'pieniądze ze sprzedaży kur, jaj, sera, masła' (por. *pinigaĩ*), *vištašūdis* 1. 'kurze łajno', 2. c. 'nicpoń', war. *višt.šūdis*, *viš.šūdis* (por. *šūdas*), *vištatupis* 'pora, kiedy kury zasiadają do spania, pora pod wieczór', war. *vištupis* < **višt.tupis* (por. *tupėti*), *vištaveizdis* 'ten, co maca kury' (por. *veizdėti*), *vištkiaušis* 1. 'kurze jajo', 2. c. 'niedołęga, niedojda' (por. *kiáušas*), *vištosrūt* (zob.), *vištvānagis* 1. 'jastrząb kurzy, Accipiter

⁷⁸¹ Būga, RR II, 199n., 574; III, 903 na podstawie rekonstrukcji psł. **véišnjā* 'wiśnia' spekulował, że dyftong lit. *ie* kontynuuje psł. **ei*, więc uważał *viēšně* za zapożyczenie dużo wcześniejsze niż *vyšnià*. W gruncie rzeczy jest odwrotnie.

gentilis' (por. stpr. *gerto*-[w]anax s.v. *vānagas*), 2. 'kania czarna, *Milvus migrans*', 3. 'jastrząb wróblarz, krogulec, *Accipiter nisus*', *višt̃vāgis* 'złodziej kradnący kury; drobny złodziej' (por. *vāgis*). — Nazw. *Viščius*, *Viščius*, *Viščiuilis*, *Vištaitis*, *Vištelis*, *Višt̃ys*. N.jez. *Višt̃ytis* (⇒ n.m. *Višt̃ytis*). N.m. *Višt̃inē*, *Višt̃iškaiai*, *Višt̃agerklis*.

vištosrýt adv. gw. 'za pięć dni' — przysłówek wymieniony przez Otrębskiego 1934, 421 wraz z dwoma podobnymi: *kakorýt* 'popojutrze' i *gaidžiorýt* 'popopojutrze' [za cztery dni]. Złożenie z I członem *višt̃à* 'kura' w formie gen.sg. i II członem *rýt(as)* 'jutro'. Motyw onomazjologiczny pozostaje niejasny.

výt-, neoosnowa wyodrębniona z formy *výtas* 'zwinięty', participium prt. pass. do *výti* II 'wić, zwiąć'. Drw. *pavýtkas* (zob.), *výtore* a. *výtore* bot. 'powój, *Convolvulus arvensis*' (syn. *vijōklis*), *vytuōklē* bot. 'psianka słodkogórz, *Salanum dulcamara*', war. z neoapofonią sufiksalną -uokl- ⇒ -ūkl-: *vytūklis* 'powój' (por. *girtuōklis* ⇒ *girtūklis* s.v. *girt-*), *vytuōlē* ts., *výtulas* 'lina zwinięta w krąg; zwój drutu, papieru, zwitek słomy, kory; spirala' (war. *vytūlas*), *vytulas* SD «kręgi powrozow, zwiiania, koła» (⇒ *vytulēlis* SD «motek nici, stron»), *vytūvai* m.pl. 'motowidło' (SD «kołowrotek do nici, wijadło, motowidło»). Vb. denom. *vytóti*, -ju, -jau 'zwiąć, zawijać'. Paralele s.vv. *būt-*, *imt-*, *vēt-*.

výti I, prs. *vejù* (war. *vijù*, *vynù*), prt. *vijaũ* 1. 'zmuszać do biegu, pędzić, gnać (bydło, konie, świnię)', 2. 'wypędzać z jakiegoś miejsca, wyrzucać', 3. 'pędzić, gnać do roboty', 4. 'gonić, podążać za kim, usiłując go dopędzić, złapać, ścigać'. Cps. *atvýti* 'przypędzić', *davýti* 'dogonić', *įvýti* 'wpędzić, wegnać, zagnać gdzie', *išvyti* 'wygnać, wypędzić, wywieźć (na Sybir); wyrzucić (z pracy, ze szkoły)', *nuvýti* 'odpędzić, przepędzić', *pavýti* 'dogonić, dopędzić', *paveju kù* SD «dościgam, dobiegam, doganiam» (SD¹ *paviju* ts.), *parvýti* 'przypędzić, przygonić', *pravýti* DP 'rospędzić, zwyciężyć', *suvýti* 'spędzić w jedno miejsce', *užvýti* 'zapędzić, napędzić; namotać (nici)'. Refl. *výtis* 'gonić kogo, co', *prisivýti* 'dogonić, doścignąć' (*Visi laimę vėjas, ne visi prisiveja* 'Wszyscy dążą do szczęścia, nie wszyscy je osiągają'). Formacja *vejù* jest kontynuantem prs. tematycznego **uej-e/o-*, utworzonego od pwk. pb. **uej-C*/**ui-C* jako refleksu pie. **uej_h1-* / **ui_h1-* 'dążyć do czego, spieszyć się, ścigać' (LIV² 668), por. wed. *vėti* 'stara się, dąży do czego, ściga', 3 pl. *viyānti*, aw. *vaēiti* 'ściga, prześladowa', gr. *ἔμμι* 'spieszyć się, pędzić; pożądać, pragnąć', *ἔμμι* 'uwolnić, puścić; rzucać, ciskać, miotać; wysyłać, posyłać', śrir. *flan* f. 'grupa wojowników' (**uēnā-*). Zob. też ALEW 1265. — Warianty formy praesentis: 1° *vij-ũ* – dotworzony do formy prt. *vijaũ*, rozumianej jako *vij-aũ* (paralele: *lijũ* ⇐ *lijaũ*; *rijũ* ⇐ *rijaũ*). 2° *vynù* – z uwagi na brak śladów po prs. infigowanym **vjyũ* < **vi-n-ju* (por. *lyjũ*, *ryjũ* do *lýti*, *rýti*) trzeba go objaśniać inaczej niż *lunù*, *rynù* (zob. s.v. *gýti*), mianowicie przez analogię, por. proporcję *rýti* : *rynù* = *výti* : *x* (*x* = *vynù*). — Neopwk. *vej-* (⇐ *vejù*): *vejóti* 'gonić, pędzić', o ile to nie pochodzi ze zmiany **vajóti* (por. *vajóti* I), nomina: *nepavejamas* DP 'niedościgniony, nieprzystępny', *vejà* II (zob.). Neoapofonia SP *vej-* ⇒ WSP *vėj-*: *ātvėjas* gw. 'przypadek, wypadek' (por. war. *ātvėjis*), też 'przerwa', *be ātvėjo* 'bez przerwy', n.rz. *Vėjupis* (ob. *Vejà*, zob. *vejà* II). Por. *grejũ* ⇒ *grėjaũ*; *einũ* ⇒ *ėjaũ*; *gėras* ⇒ *gėris*. — SZ ukazuje się w dwóch allomorfach: 1. antekonsontycznym vy-C: por. inf. *výti* < pie. **ui_h1-C*, 2. antewokalicznym vij-V: por. prt. *vi.jaũ*, gdzie segment *j* w pozycji po *i* jest wypełniaczem hiatu laryngalnego, por. **ui.V* < pie. **ui_h1-V*. Zob. HL 43n. — Formacje pochodne od SZ vy-C: *išvėdinti* 'wygnać, wypędzić', *nuvėdyti* 'wygnać', *pavýmu* a. *pavýmui* adv. 'jeden za drugim, po kolei; z tyłu' (znaczn. etym. 'biec za kim, usiłując go dogonić, doścignąć', zob. Urbutis 2009, 48), *davydinėti* gw. 'dopędzić, dogonić'. Nomina: *výtis* (zob.), *vytis* (zob.). Por. łac. *invītus* 'niechętny, wbrew woli' < pie. **u-_{ui}1-to-* (de Vaan 307). Cps. *sukavýlas* 'zawiasa drzwiowa' (war. do *sukaviēlas*), *vilkvýtē* 'okres rui u wilków' (*Adventē vilkvýtē, kada vilkai vėjas kits kitą* 'Podczas adwentu [jest] «vilkvýtē», kiedy wilki są w rui',

dosł. 'ganiają jeden drugiego'). — Formacje pochodne od SZ *vij-V*: *vijaũ* (prt.), drw. *vijikas* 'ten, co kogoś ściga, np. złodzieja' (*Bēga bēgikas, veja vijikas* 'Biegnie uciekinier, ściga [go] pogoń'), *vijimas* SD «ściganie», *vijōkas* 'pies gończy'⁷⁸². Por. łac. *via* 'droga' < **uijā-* < pie. **uih₁-eh₂-* (por. de Vaan 673). — WSZ-V *vyj-*: *pavyjēti* 'pognać nieco, przegnać nieco, np. kury z ogrodu warzywnego' < pbsł. **uij-ē-* (por. *palyjēti* ⇌ *lijo*). — SO *vaj-V*: *vajōti* I (zob., tam też nomina z *vaj-/vai-*). — SO *vai-C-*: *vainā* I (zob.).

výti II, prs. *vejù* (war. *vijù*, *vynù*), prt. *vijaũ* 1. 'wić, zwijać (nici w kłębek), nawijać (nici na cewkę)', 2. 'skręcać włókna (na powróż, sznur, pęta, lejce, bicz)', 3. 'plotać, przeplatając, wiążąc formować coś, nadawać czemuś kształt, w szczególności: wić wianki, splatać włosy w warkocz, wić gniazdo (o ptaku), snuć pajęczynę (o pająku)'. Cps. *apiviju* SD¹ «gacę», SD «obwijam co czym» (syn. *apvynioju*), *atvýti* 'rozwinąć (sznur)', *nuvýti* 'wijąc zrobić, uwić', *suvýti* 'zwinąć, skręcić', *suviju* SD «zwijam sznurek, nici» (syn. *susuku*), *užvýti* 'namotać (nici)'. Odpowiednik łot. *vīt*, prs. *viju* a. *vinu*, prt. *viju* a. *vīnu* 'zwijać, splatać'. Łotewskie prs. *viju* ma paralełę we wsch.-lit. *vijū* 'wiję (gniazdo); skręcam włókna (na powrozy)'. Formacja *vejù* jest refleksem prs. tematycznego pb. **uej-e/o-*, z innowacyjnym st. pełnym pb. **uej-V*, pozostającym w alternacji ze SZ **ui-C* w *výti*). Por. stosunek *vejù* : *vijaũ* s.v. *výti* I (pwk. **uejh₁-*). Odziedziczony st. pełny miał postać **uiē-C*, ponieważ kontynuował pie. **uiēh₁-* 'wić, zwijać, splatać' (por. LIV² 695). Por. wed. *vyāyati* 'zawija, okrywa', zam. **viy-āya-ti* < pie. **uih₁-ēje-* (SZ *vītā-* 'owinięty, zwinięty'), łac. *viēō*, *viēre* 'wić, giąć', *vietus* 'zgięty, zmięty, skurczony, zwiędły'. — Pewne poszlaki wskazują na obecność prs. infigowanego **vinù* < pie. **ui-n-h₁-é-*. Z jednej strony jest to łotewskie prs. *vinu* (zob. wyżej), z drugiej strony obecność iteratywu lit. *vynioti* (zob.), który tak się ma do **vinù* jak np. *pŷnioti* do *pinù*. — Neopwk. *vej-* (⇌ *vejù*): *vejā* 'motowidło' (zob.). — Neoapofonia *vy-* ⇒ *vie-*: *vielā* (zob.). — SZ ukazuje się w dwóch allomorfach, por. 1. antekonsonantyczny *vy-*: inf. *výti* < pie. **uih₁-C*, 2. antewokaliczny *vij-*: prt. *vi.jaũ*, gdzie segment *j* w pozycji po *i* jest wypełniaczem hiatu laryngalnego, < **ui.V* z pie. **uih₁-V*. Zob. HL 43n. — W słowiańskim por. psł. **viti*, **vijō*, ros. *vitb*, *vbju* 'kręcić, wić, pleść, splatać', scs. *poviti* 'uwić', *sŭviti* 'zwinąć, skręcić', pol. *spowić* 'owinać, zakryć czymś dokładnie', *zwinąć* (np. welnę w kłębek). Tu prawdopodobnie też scs. *povinqti* 'podporządkować sobie, unterwerfen'. Nomina: scs. *vŭzvitiye* n. 'zdobycz, zysk', słh. *svīlo* n. 'nić' (do *zvīti*), psł. **vi-dlo* w cps. pol. *motowidło* 'przrząd do zwijania przędzy, nici w motek'. — Drw. od SZ-V *vij-*: *vijaũ* (prt.), drw. *vijinēti* 'skręcać powrozy, sznury', *vijōti* (zob.). Nomina: *añtvijis* 'trzecie pasmo w skręcanym sznurze', *apvijā* (zob., tu też *īvija* itp.), *suvijimas* SD «zwijanie» (syn. *susukimas*), *vijā* 'pojedyncze włókno, pasmo, np. w sznurze, w biczu' (syn. *vielā*), *vijéjas* 'ten, co zwija nici, skręca sznury', *vijikas* 'ten, kto skręca sznury', *vijikē* 'jakaś wijąca się roślina' (DŪNŽ), *vijūnas* bot. 'powój'. Cps. *karklavijas* a. *karklavijā* bot. 'psianka słodkogórz, Solanum dulcamara – półkrzew z płożącym się kłaczem' (por. *kařklas*), Z łotewskiego por. *vijāklis*, *vijeklis* 'to, co uwito, spleciono; plecionka; skręcony powróż; pęd czepny chmielu' oraz *vijīgs* 'giętki, gibki, elastyczny'. N.rz. *Vijā*, *Vijēlē*, *Vijōlē*, *Vijólka*. W słowiańskim por. prs. **vijō* do *viti*: strus. *viju*, ros. *vbju* 'wiję, kręcę' (ESJS 263, s.v. *izviti*). — Drw. od SZ-C *vy-*: *vydinēti* 'nawijać, zwijać w kłębek' (por. łot. *vīdināt* 'splatać, wplatać'), *výstyti* (zob.), nomen *vylē* (zob.). Osobno zob. *vyt-*. — WSZ-V *vyj-*: *pavyjēti* 'pozwijając (trochę nici)' < pbsł. **uij-ē-* (por. *palyjēti* ⇌ *lijo*). Odpowiedni alternant słowiański: *vij-a-ti*, por. pol. *nawijać*, *rozwijając*, *zwijać*, < pbsł. **uij-ā-* lub **uij-ē-*. — SO *vaj-V* ⇌ *vij-V*: *vajōti* II (zob.). — SO *vai-C* ⇌ *vij-C* albo *vej-V*: *vainikas* (zob.), *vairas* (zob.).

vytinē 2 p.a. hist. 'płaskodenny statek z żaglem, używany na Niemnie do spławiania zboża'. SD¹ «wicina», SD «szkuta» (war. *výtinē* 1 p.a. ZTŽ) — pochodzi z substantywizacji

⁷⁸² Nie tu należy *vijnas* ZTŽ 'wygon, pastwisko', zob. hasło *viganas*.

przymiotnika na *-in-*, urobionego od *vítas* ‘gnany, pędzony’ (*véjo vítas* ‘wiatrem gnany’), ptc. prt. pass. do *víti* I. Por. *eldija vytinė* ‘łódź żaglowa’ w zwrocie SD *pratiesas eldijos vytinės* «maszt [łodzi żaglowej]». Według LEW 1267 i ALEW 1266 *vytinė* ma być formacją spokrewnioną z *vītis* ‘wić, różga’. Inaczej SLA 239 (zapoż. ze stbłr. *vitina*). — Drw. *vytinykas* DP ‘flis’, SD «flis; skutnik», *vytinykas* ZTŽ ‘flisak’. — Zapoż. litewskie w stbłr. *vitina*, *vicyna*, błr. przest. *vicína* ‘płaskodenny statek rzeczny, wielka barka’, stąd pol. przest. *wicina* (*Szkuty w Litwie wicinami zowią*, L.). Por. Skardžius, RR 4, 694n., Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 53 = Urbutis 2009, 360, Laučjute 28n., Bednarczuk 1999, 180, ĖSBM 2, 169.

vỹtis, *-čio* 2 p.a., *výtis* 1 p.a. m. 1. ‘konny posłaniec, kurier; jeździec na koniu w pełnym biegu’, 2. ‘Pogoń’ – nazwa herbu Wielkiego Księstwa Litewskiego, potem herbu Republiki Litewskiej; przedstawia on pędzącego na koniu rycerza z podniesionym mieczem w prawej ręce i tarczą w lewej (zob. Bednarczuk 2010, 38n.), 3. ‘członek stanu szlacheckiego, bojar’ (*Bajorai tai vyčiai, kareivių luomas* ‘Bojarzy to stan szlachecki, rycerski’). Nomen urobione neosuf. *-tja-* od vb. refl. *výtis* ‘gonić, ścigać kogo, co’ (zob. *víti* I).

vytis, *-iēs* 4 p.a., *výtis* 1 p.a. f. 1. ‘wić, długa cienka gałązka służąca do wicia, przeplatania, wiązania’, 2. ‘różga, pręt, bicz’, 3. ‘smagnięcie różgą’. Odpowiedniki bśł.: łot. *vītis* ‘wić, witka’, psł. **vitī*: strus. *vitb* ‘coś splecionego’, ros. *vitb* ‘plecionka’, pol. *wić*; drw. sch. *vītica* ‘kędzior, warkocz; wąż u rośliny’ (por. BSW 347, Boryś 688n.). Konkretyzowane abstractum na *-ti-* od *víti* m.in. ‘plotać, przeplatając formować coś, nadawać czemuś kształt’ (zob. *víti* II). Paralele lit. zestawia GJL II, § 402 (abstracta), § 403 (concreta). Takie comparanda ie., jak łac. *vītis*, *-is* f. ‘winna latorośl, Vitis vinifera; dzika winorośl, Vitis silvestris; gałązka winorośli’ i stnord. *vīdir* ‘wierzba’ przemawiają za tym, że mamy przed sobą formację odziedziczoną, mianowicie pie. **uih₁-ti-* ⇐ pwk. **uiēh₁-* ‘wić, splatać’. Znacz. etym. nomen actionis ‘wicie, zwijanie, splatanie’ ⇒ nomen instrumenti ‘to, czym się wije, wypłata’. Zob. LEW 1268, LIV² 695, de Vaan 683n. — Obok refleksu sęowego *vy-C* (**uih₁-C*) ukazuje się refleks anitowy: *vitis* 4 p.a. (zob. też cps. *žilvitis*). Może to być przejaw neoapofonii SP *ī* ⇒ SZ *ĩ*, por. *pāsylas* i *pāsilas*; *dýgti* i *digsėti*; *nebylkà* i *nebilkis*.

vytūškos, *-ų* 2 p.a. f.pl. ‘motowidło do zwijania w motki nici, przędzy’ — zapoż. z błr. *vytūška* ts. (zob. też LEW 1269). Por. *vytūvai* s.v. *vyt-*.

vitóti, *vitóju*, *vitóju* stlit. ‘pozdrawiać kogo przy spotkaniu, witać’: *kurį šventis Jonas neščioja, budams Motinaip vitoja* KN ‘ktorego w matce zamknięty, witał Jan duchem ruszony’, gw. 1. ‘częstować jedzeniem i piciem’ (zwykle z prvb. *at-*, *pa-*, *pri-*, *už-*), 2. ‘pozdrawiać kogo’ — zapoż. ze stbłr. *vitati*, por. błr. *vitacь*, *-āju*, 3 os. *-ąje*, pol. *witać*, *wita* (SLA 239, LEW 1269, ALEW 1267). Tu też wsch.-lit. *vitótis* ‘pozdrawiać się’ (LzŽ): *pasivítoti* ‘przywitać się’, *razsivítoti* ‘pożegnać się’. Por. łot. *vituôt* ‘uczłować, uczestniczyć w pijatyce’, *vitēt* ‘częstować, przypijać do kogo’. — Od neoosn. *užvit-* (⇐ *užvitóti* ‘ugościć’) ma pochodzić stlit. *užvičia* ‘kielich’ (zob. ALEW 1160), war. *ūsvyčia*, *usvyčia*. Por. typ *užmačią* s.v. *mat-*.

vītrikas 1 p.a. gw. ‘wytrych, klucz złodziejski’ (*Vagis su vītriku visas spynas atrakina* ‘Złodziej wytrychem wszystkie zamki otwiera’), przen. ‘penis’ — zapoż. z pol. wytrych (⇐ nwn. *Dietrich* m. ‘Nachschlüssel’; WDLP, s.v. *wytrych*: «Zastąpienie pierwszej sylaby wyrazu sufiksem *wy-* ‘heraus’ tłumaczy się próbą umotywowania wyrazu»). — Na skutek kontaminacji z wyrazem *vis-raktis* ‘wytrych’ (dosł. ‘klucz do wszystkiego’, por. *rāktas*) pojawiła się formacja hybrydalna *vīt-raktis* ‘wytrych’ (por. Kabašinskaitė 84, LEW 97n.). Od tego drw. wsteczny *vītrakas* ts. (por. *visraktis* ⇒ *visrakas*), war. *viterakas* LEX ‘Dittrich’. Niejasny jest człon *vikt°* w war. *vītraktis*: *Įėjo su vītrakčiu į kamara ir išnešė visus lašinius* ‘Otworzył wytrychem i wyniósł z komory/spizarni całą słoninę’ (dosł. ‘wszystkie słoniny’).

vyturŷs 3 p.a., acc. *vŷturj* ‘ptak skowronek, *Alauda arvensis*’ (n.rz. *Vyturŷs*) — stoi w związku z wykrzyknikami typu *vŷtur*, *vŷtur*, por. *Vieverselis danguj vŷtur vŷtur vyturuoja* ‘Skowronek na niebie «vytur vutur» śpiewa’. Zob. LEW 1269, ALEW 1267. Oba te dzieła podnoszą podobieństwo formalne do czasownika łac. *vītulor*, *-ārī* ‘radować się głośno z powodu zwycięstwa, śpiewać pieśń zwycięską’ (*Vītula* ‘bogini radości’). Tymczasem de Vaan 684, s.v. *vītō*, *-āre* [‘uciekać przed czymś, omijać, wymykać się’] stwierdza, że nie ma pewności co do etymologicznej przynależności czas. *vītulor*. — Vb. denom. *vŷturiuoti* a. *vyturiuoti* (odpowiednik łot. *vīturuôt* ob. *vītuŗuôt* ‘o ptaku: ćwierkać, śpiewać’), *vŷturti*, *-a*, *-o* ‘o skowronku: śpiewać’. Zob. też *vieversŷs*.

vŷturti, *vŷturu* (war. *vŷturiu*), *vŷtura* 1. ‘zwijać (nici w kłębek)’, 2. ‘zawijać (w chustkę, papier); (niemowlę) zawijać w pieluchę, becik’, 3. ‘skręcać włosy, ondulować’, refl. *vŷturtis* ‘o roślinie: wic się, owijać się wokół czego; o wężu: wic się, zwijać się; wymknąć się, wysliznąć się z ręki’ — czasownik oparty na wykrz. *vŷtur-vŷtur* o śłanianiu się, chybotaniu (zakończonym upadkiem), też o nici nawijanej na wrzeciono. — Drw. *vŷturas* ‘pas płótna do owinięcia czego, bandaż; zwój; lok, kędzior; pęd powoju’, *vyturaĩ* m.pl. ‘motowidło, wjadło’ (syn. *vytŷvai*), *vyturē* a. *vytŷrē* 1. bot. ‘powój, *Convolvulus arvensis*’ (syn. *vijōklis*), 2. bot. ‘rdest zaroślowy, *Polygonum dumetorum*’.

vyvėti, prs. *vyviù* (3 os. *vŷvi*), też *vyvù*, *vŷvu*, *vyvėju*, prt. *vyvėjau* 1. ‘o dziecku: kwilić, popłakiwać’, 2. ‘narzekać, utyskiwać, biadolić’, 3. ‘natrętnie prosić’, już stlit. (ALEW 1267) — czasownik na *-ė-* od osnowy *vy-v-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *vŷ-vŷ* ‘biada!’ (*Ji tik ateis pas mane: vŷ vŷ vŷ jau ir dejuoja* ‘Jak tylko do mnie przychodzi, zaraz «vy vy vy» narzeka’). Por. *narnėti* ← *nār-nār*; *vaivėti* ← *vai-vai*. — Z innymi sufiksami: *vyvėnti* ‘kwilić, kwiczeć jak prosić’, *išsivyvėnti* ‘wyprosić, prośbą uzyskać’, *vyvėti* a. *vyvėoti* žm. ‘bez ustanku narzekać, być niezadowolonym; chwiać się, kiwać się’. — Sb. postvb. *vyvā* c. ‘ten, kto wciąż na coś się skarży, biada, narzeka’ (por. *vāiva* ← *vaivėti*). LEW 1269 nieprzekonująco wiąże *vyvā* z czas. *ūiti* m.in. ‘pokrzykiwać, łąać’. Inne nomina: *vyvāila* c. ‘plaksa, beksa’, *vŷvalas* ‘kto wciąż biada; kto wciąż krzyczy’, *vyvalaĩ* m.pl. ‘niedomaganie, zapadanie na zdrowiu’ (*Rudenj, žiemą dažnai tokie vyvalaĩ užaina* ‘Jesienią, zimą często przychodzą takie dolegliwości’), *vŷvas* ‘narzekanie, biadolenie’, *vyvėklis* a. *vyvōklis*, *vyvuōklis* ‘kto wciąż biada, narzeka’. Czy tutaj *vŷvalas* ‘choroba dziąseł u koni’?

vyzdėti, prs. *vyviù* (3 os. *vŷvi*), też *vyvù*, *vŷvu*, *vyvėju*, prt. *vyvėjau* 1. ‘patrzeć, spoglądać’, 2. ‘widzieć’, 3. ‘zwracać na co uwagę, baczyć, uważać’, 4. ‘doglądać, dbać, troszczyć się, opiekować się’, 5. ‘szukać’, cps. *atsivyzdėti* ‘zwrócić wzrok, podnieść oczy; okazać litość’, *pavyzdėti* 1 ‘wejrzyć, wyjrzyć, pojrzyć’ (por. typ *pakylėti*, GJL II, § 616), *nuvyzdėti* ‘ukraść’, *pravyzdėti* ‘przejrzeć (na oczy), *suvizdėti* ‘znaleźć; zliczyć; przypilnować porządku’ (*susivyzdėti* ‘urodzić sobie nieślubne dziecko’) — pwk. *vyzd-* przedstawia alternant na SZ względem SP *veizd-*, zob. bliskoznaczne *vėizdėti*. — War. z uproszczeniem *zd > z* (por. *bezėti*, *spurzėti*): *pavyzėti* DP ‘wejrzyć, pojrzyć’. — Postverbalia: *atvyzdis* SD ‘wzgląd’, *pavyzdas* ‘obraz, podobieństwo do czego’, *pavyzdŷs* (zob.), *vyzdŷs* (zob.); *pāvyzis* 1. ‘wygląd, powierzchowność’ (*iš pāvyzio* ‘z wyglądu, na pozór, na oko’), 2. ‘przykład, wzór dla kogo’, žm. *pāvyzius*: *nu pāvyziaus* adv. ‘z wyglądu’.

vyzdŷs, *-džio* 4 p.a., *vŷzdis* 2 p.a. 1. ‘żrenica, okrągły otwór w tęczówce oka, pupilla’, 2. ‘gałka oczna, *bulbus oculi*’ — sb. postverbale od osnowy *vyzd-* jak w *pavyzdėti* stlit. ‘wejrzyć, spojrzeć’ (zob. s.v. *veizdėti*). Por. *vŷdis*. — Z innym tematem: *vyzdžius* CHB 1. ‘wzrok, zdolność widzenia’ (syn. *vyzius*), 2. ‘wzgląd na kogo, na co’ (zob. PAŽ 548).

vŷzeris, *-io* 1 p.a. gw. 1. ‘wskazówka zegara’ (NDŽ), 2. war. *vŷzelis* 1 p.a. ‘strzałka na skali odbiornika radiowego’ — zapoż. z nwn. *Visier* n. (brak w GL i LEW).

vizgėti, *vizgù* (war. *vizgiù*), *vizgėjau* 1. 'będąc w jednym miejscu poruszać się gromadnie we wszystkie strony, roić się (o robactwie, kijankach, pijawkach)', 2. 'wić się, kręcić się', 3. 'o psie: merdać ogonem', 4. 'szybko się przesuwać, śmigać (np. o rybach)', 5. 'drzeć, trząść się' — czasownik oparty na wykrz. *vizgi*, *vizgi*; *vizgu*, *vizgù* o ruchu szybkim, krętym lub chwiejnym. Do tego war. z bezdźwięczną grupą -sk-: *viskėti* ⇐ wykrz. *viks* (zob.). Z innymi sufiksami: *vizginti*, *vizgėnti*. — Oboczniak *vizgurti*, *vįzgurti* 'machać, merdać ogonem; chwiać się, przechylać się' ⇐ *vizgur*, *vįzgur*. — Nomina: *vizgà* 'gatunek miękkiej trawy, ulubione pożywienie cietrzewia' (Būga, RR II, 659; ze względu na *viksvà* 'turzyca' postulował on tutaj praformę *vis-kà, która miała później ulec udźwięcznieniu), *vizgė* bot. 'trawa podobna do owsa; mietlica, *Agrostis*' (zob. *viksvà*), poza tym: 'wesola, próżna kobieta; chorowita, słaba osoba', też 'ogon', *vizgis* 'brzoza o zwisających gałęziach' (syn. *svyruōklis* 'płacząca brzoza'), *vizgis*, -ė 'niepoważny, lekkomyślny człowiek; fajtlapa', *vyzgūnas* 'ruchliwy człowiek', *vyzguonė* c. 'ten, kto nie umie spokojnie usiedzieć na miejscu' (syn. *neniūrama*).

výžos, -ų 1 p.a., *výžos* 2 p.a. f.pl. 'łapcie, obuwie zrobione z łyka, słomy' (SD «kurpie, łapcie») — sb. postverbale od *výžti* 'wyplatać łapcie' (zob.). War. m. *výžai* 1 p.a., *výžai* 2 p.a., *vyžai* 4 p.a. (*Čabātų neturėjom, vįžuosa váikščojom* LzŽ 'Butów nie mieliśmy, chodziliśmy w łapciach'). Odpowiednik łot. *vīze* 'łapeć z łyka lipowego', war. *vīza*. — Drw. *výžius* 'kto chodzi w łapciach' (por. łot. *vīznies* ts.). Cps. *atbulvýžis* (zob. *ātbulas*), *vyžpinýs* 'kto wyplata łapcie', war. *vyžpynýs* (por. *pinti*). Vb. denom. 1. *vyžióti* 'chodzić w łapciach; iść z trudem, powłóczyć nogami', 2. *vyžóti* 'chodzić niezgrabnie, ociężale; szyc nieudolnie, nieładnie' (⇒ *vyžótas* 'mający łapcie na nogach', SD «kurpie mający na nogach abo boty grube», syn. *vyžúotas*). — Nazw. *Výžius*, *Výžinis*, *Výžiulis*, patron. *Výžiūnas* b.z.a. N.m. *Výžiai* 2x, *Výžiniai* 2x, *Didvyžiai* 2x (por. *Didlapiai*), *Piktavýžis*, *Vyžpiniai* 2x, *Vyžukalnis*. N.rz. *Vyžintà*, *Vyžuonà*, *Vyžunka*, *Výžupis*, n.jez. *Výžintas*, *Vyžunka*.

výžti, *výžtu* (*vinž-stu), *výžau* 1. 'splatać łapcie z łyka', 2. 'chodzić w łapciach', 3. 'szyć byle jak', 4. 'szybko chodzić', 5. 'deptać łąkę'. Brak łot. odpowiednika. Formy inf. i prt. są zbudowane na neopwk. *vyž-*, wyabstrahowanym ze zdenalizowanej formy prs. *výžtu* < *vįžtu < *vinž-stu; akut związany z sufigowaniem -sta- (podobnie w *skýstu*, *sklýstu*, *lýstu*). Pierwotny pdg.: *vinžu, *vinžau, *vinžti, gdzie *vinž- jest refleksem pie. SZ *ungh- ⇐ *uengh- 'wiązać, łączyć' (transponat). Pokrewne scs. *vėzati*, *vėžp* 'wiązać, łączyć', ros. *vjazatb*, *vjazú* ts., też 'robić na drutach, robić szydełkiem', pol. *wiązać*, *wiążę* 'łączyć ze sobą za pomocą sznura, krępować sznurem'; nomina: błr. *vjázy*, -aŭ m.pl. 'kark', czes. *vaz* ts., stpr. *winsus* EV 'szyja, Hals' (por. orm. *viz* 'szyja'). Por. Būga, RR II, 653n. — Z porównania psł. *vėz- z pb. *vinž- wynika konieczność wyprowadzenia *vėz- z brzmienia *vįz- przez obniżenie artykulacji *i* > *ę* (podobnie w cs. *měti* : lit. *minti* oraz cs. *pěti* : lit. *pinti*). Zob. też LEW 1270. Inaczej ALEW 1269, gdzie *výžti* uznano za denominativum od *výža* 'łapeć'. — Drw. *výžos* (zob.), *vyžūnas* NDŽ 'smok' (*Tai tikras vyžūnas smakas, žmoną prarijės* 'To prawdziwy smok, pożarł żonę') — nie wiadomo, skąd takie znaczenie; *vyžúotas* 'mający łapcie na nogach' (syn. *vyžótas*). Zob. też *vinksna*.

vlāchai, *vlākai*, -ų 2 p.a. m.pl. stlit. 'kraj Włochy', por. w DP: gen.pl. *Wlachų*, dat.pl. *Wlāchamus*, loc.pl. *Wlakuosę*, *Wlachuosse* (Kudzinowski II, 525). Poza tym *isch Wlachų βemes* BRB 'z ziemi włoskiej' (por. SLA 239). Postać *vlāchai* (*vlākai*) pochodzi z pluralizacji formy *vlāchas* (*vlākas*), którą zapożyczono ze stbłr. XVI w. *vloxъ* (⇐ pol. *Włoch*, -a). Polskie pluralis od *Włoch* brzmiało najpierw *Włoszy* (stąd stbłr. *vloši*), później *Włosi* (zob. Brückner 626). Substytucja błr. x przez lit. k jak np. w *griēkas*. Obca grupa nagłosowa vl- wyjątkowo utrzymuje się tu bez zmiany, podobnie we *vlōsnas* i *vnūkas*. Por. też imiona własne *Vladislovas* (⇒ *Vlādas*, war. *Lādas*) i *Vladimiras*. Pominięte w LKŽ, LEW i ALEW.

Zob. też POLŽ 184. Osobno zob. *valākas* I.

vlasciāninas, *vlosciāninas* 1 p.a. ZTŽ ‘włościanin, chłop’ — zapoż. z pol. *włościanin* przest. ‘drobny rolnik; gospodarz, wieśniak, chłop’. Brak w LKŽ.

vlōsnas, -ā 4 p.a. stlit., gw. ‘własny, należący do tego, o kim mowa’ (syn. *nūosavas*), LEX ‘Leibhaftig’, CGL ‘eigen’ — zapoż. ze stbłr. *vlasnyj* (*vlastnyj*) ‘własny, osobisty; zgodny z obowiązującym prawem, prawowity; prawdziwy’, por. błr. *ulasny*, pol. *własny*, stpol. *włosny*, *włostny* (Boryś 704). War. *lōcnas* (zob.). — Drw. *vlosnastis* ⇐ pol. *własność* (war. *vlosnybē*, *vlosnysta*, *vlosnystē*). Zob. SLA 239, LEW 384, ALEW 1269.

vnūkas stlit. ‘wnuk’ (m.in. MOP, PK, CHB) — zapoż. ze stbłr. *vnukъ*, pol. *wnuk* (SLA 239, ALEW 1269n.). Zob. też *anūkas* i *unūkas*.

vōbaloti, *vōbaloju*, *vōbaloju* 1. ‘przeżuwać pokarm w bezzębnych ustach’ (*Bobutē be dančiū*, *vōbaloja vōbaloja duonā*), 2. ‘jeść niechętnie, bez apetytu’ (*Kq čionai vōbaloji išsišiepęs, ogi nenori – nevalgyk!*) — wygląda jak vb. denominativum od nomen na -al-. Por. *krapaliōti* ⇐ *krapālis* (ŽD 520). Bez dalszej etymologii (LEW 1270). — War. *vōbaluoti* (por. łot. *vābaļuot* ‘robić co niechętnie’). — Oboczna osnowa na -ul-: *vōbuloti*, *vōbuluoti* i *vōbuliuoti*, *vōbulti*. Por. *rūbuliuoti* ⇐ *rūbulas* (ŽD 520).

vōbikas 1 p.a., *vobikas* 2 p.a., przest., gw. 1. ‘oswojony ptak używany do wabienia ptaków łownych’, 2. ‘piszczałka do wabienia dzikich ptaków’, 3. ‘ul umieszczony na drzewie celem zwabienia roju’, 4. ‘myśliwy wabiący dzikie zwierzę, np. dzika’ — zapoż. z błr. *vábik*, -a, pol. *wabik*. War. *vobikas* 2 p.a. dostosował swą akcentuację do rodzimych syn. *vilbikas* i *vadikas*. — War. metatetyczny: *bovikas* 2 p.a. Zob. też *vōbyti*. — Drw. wsteczny: *voba* a. *vobas* BRB ‘wabik, Lockvogel’ (por. *kāšikas* ⇒ *kāšius*). LEW 1270 i ALEW 1270 uważają *voba* za przejście błr. *vaba* [‘przynęta’].

vōbyti, *vōbiju*, *vōbijau* stlit., gw. 1. ‘działać przyciągająco, nęcić, wabić, kusić’ (*meilingai mus vobij savęsp, broleis vadina* PK 179₅ ‘Mile nas wabi ku sobie, braciszki swemi zowie’), 2. ‘zapraszać, zachęcać do czego’, 3. ‘namawiać, nakłaniać do czego’ (*Vōbijo jis man ženytis*) — zapoż. ze stbłr. *vabiti*, por. błr. *vábicъ*, -blju, 3 sg. *vábicъ* (SLA 239, ZS 61, LEW 1270, ALEW 1270). Stąd też łot. *vābīt* ‘wabić, kusić’ (ME IV, 490). — Cps. *išvōbyti* ‘wyłudzić’ i ‘wydobyć z trudem, siłą; wyrwać, np. korzeń’, *pribōbyti* ‘przywabić, zwabić’ (*Tu greičiau stirnā privōbysi negu jaunā merginā* ‘Ty szybciej sarnę zwabisz niż młodą dziewczynę’). — Drw. sufiksalne: *atvobinti* MT ‘zwabić, przyciągnąć kogo do czego’, *privobinēti* DP ‘przywabiać’. Zob. też *vilbinti* i *vōbikas*.

vodā I 4, 2 p.a. gw. ‘piaszczysta mielizna w rzece a. jeziorze’ (syn. *sēklius*) — z pb. **uād-ā-*, gdzie osnowne **uād-* może być refleksem pie. pwk. **ueh₂d^h-* ‘przechodzić, przekraczać w bród’ (por. LIV² 664, znacz. etym. ‘durchschreiten’; brak tu wzmianki o lit. *vodā*). Por. łac. *vadum*, -ī ‘płycizna, bród w rzece; mielizna; dno (rzeki, morza, studni)’, drw. *vadōsus* ‘obfitujący w płycizny, brody, mielizny’ obok czas. *vādō*, -ere, -vāsi ‘iść dokądś, podążać spiesźnie, kroczyć naprzód (zwł. we wrogich zamiarach)’ i stisl. *vaōa* ‘brodzić’. LKŽ XIX, 881 niesłusznie połączył nasz wyraz w jednym hasle z *vodā* 2, 4 p.a. ‘część łąki, która zachodzi w las’ (por. *įvoda*).

vodā II 4 p.a. gw. ‘wada, feler, nieprawidłowość w budowie ciała’ (gdy mowa o koniu), por. *Ēdžia gera, vodōs neturi, tai ir riebūs arklys* ‘Karma dobra, wady brak, to i koń tłusty’ — zapoż. ze stbłr. *vada*, por. błr. *vāda*, -y. Por. syn. *brōkas* i *fēlē*.

vōdyti, *vōdiju*, *vōdijau* stlit., gw. 1. ‘szkodzić, być szkodliwym’ (SD¹ «szkodzę, zaszkażam»), 2. ‘stać na przeszkodzie, wadzić, zawadzać, przeszkadzać’ (SD¹ «zawadzam», syn. *kliudžiu*), 3. ‘działać na kogo, wywoływać reakcję (np. o lekarstwie)’, *pavōdyti*

‘zaszkodzić, np. o potrawie lub napoju’, *užvōdyti* ‘przeszkodzić, udaremnić’ — zapoż. ze stbłr. *vaditi*, por. błr. *vádzicb* impers. ‘szkodzić’, 3 sg. *vádzicb* ‘szkodzi’. Stąd też łot. *vādīt* ‘szkodzić’, *vādēt*, *vādzēt* ts. Por. SLA 239, ME IV, 492, ZS 61, LEW 1270, ALEW 1270n.

vōga I 1 p.a., *vogà* 2 p.a. stlit., gw. ‘bryła ziemi, gruda; kawałek’ — z pb. **uāg-ā-*, co może być derywatem od pwk. pie. **ueh₂g-* ‘łamać, łamać się, brechen, zu Bruch gehen’, por. toch. A *wākā[t]* ‘roztrzaskał się’, gr. ἄγνου ‘złamać, rozbić, strzaskać’, het. *uāki* ‘kąsa’ (LIV² 664, bez wzmianki o formach lit.). Struktura pwk. **uāg-* przypomina **uād-* (pie. **ueh₂d^h-*) w *vodà* I (zob.). Znac. etym. ‘złamanie’ ⇒ ‘odłamany kawał’. Por. gr. ἄγμος m. ‘złamanie (kości)’ obok ἄγμα n. ‘fragment, odłamek’. Od tego odchylają się pod względem semantycznym współrdenne formy łotewskie *vāga* ‘bruzda’ (por. lit. *vagà*), *vādze* ‘kawałek niezoranej ziemi’, jak też lit. *vōgis*, *vōgis* m. ‘kawałek niezoranej lub niezabronowanej ziemi’ (war. *vōgē*, *vogē*, też *vōkis*), *pravōgē* lub *pravōgis* ts. (*Ale tai blogai aparta dirva – teip ir stovi pravōgiai* ‘Ależ to źle zorana rola, widać «pravōgiai»’), *vogētai ārti* ‘orać pozostawiając niezorane pasma’. LEW 1271 nie dał etymologii.

vōga II 1 p.a., *vogà* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘waga, waga talerzowa’ (*vōgos bliūdēlēs* ‘szale wagi’), 2. ‘ciężar ważonego towaru’ (*Nēra vōgos* ‘Nie ma wagi (bo ją uszczuplono)’), 3. ‘ciężarek w zegarze ściennym’, 4. ‘sztelwaga, waga u nasady dyszla, do której przytwierdza się orczyki’ — zapoż. ze stbłr. *vaga*, por. błr. *vahá*, *-i* (← pol. *waga* ← nwn. *Waage* f., WDLP), zob. SLA 239, ZS 61, LEW 1271. Z uwagi na akut por. zapoż. *póvas*, *stónas*, *šórai*. — Vb. denom. *vogauti* BRB ‘rozważać, wagen’, *voguoti* BRB ‘ryzykować, mit Fahr holen’ (zob. PAŽ 549n.).

vōgas 1 p.a., *vōgas* 2 p.a. gw. ‘orczyk, poziomo zawieszony drażek u wozu a. sań służący do zakładania postronków i zaprzęgania konia’ (*Pykabink du vōgu py vežimo* ‘Zawieś dwa orczyki u wozu’) — zapoż. z prus.-niem. *vog* ‘orczyk’ (zob. GL 148, LEW 728, s.v. *rydvaks*). Por. pol. gw. *waga* ‘drażek, do którego się przyczepiają orczyki u wozu lub pługa’ (SGP VI, 64) ← nwn. *Waage* f.). Por. syn. *brañktas* i *vōrčikas*.

vogōnas 2 p.a. gw. ‘drewniane okrągłe naczynie z pokrywką, służące do przechowywania masła, śmietany, twarogu’, też ‘naczynie do przenoszenia jedzenia przez pastucha lub podróżnego’, war. *vagōnas* — zapoż. ze stbłr. *vagan*, por. błr. gw. *vahán*, *-a*. Zob. SLA 239, LEW 1271, ALEW 1164, ĖSBM 2, 13, REW I, 162n. — Z innym tematem: stlit. *vogōnē*, SD «krzynow» [‘płaskie naczynie, misa; rodzaj niecki’, SPXVI], war. *vagonē* BRB. — W jęz. łotewskim rutenizm **vāgans* zmienił się przez metatezę *g-n > n-g*, wydając *vānags* ‘szerokie i płaskie naczynie’, por. ME IV, 498. — Stpr. *wogonis* EV ‘płaskie naczynie ze sklepioną pokrywą, Stulpschussel’ może być pożyczką litewską (według PKEŽ 4, 262 ma to być sławizm).

vōgra 1 p.a. c. ‘ten, kto mówi niewyraźnie; kto mówi szybko; papla, gaduła’, war. *vogrà* 2, 4 p.a. — formacja na *-rā-* prawdopodobnie utworzona od wykrz. **vog(t)*, por. pejoratywne nazwy osób typu *kýbra*, *vēbra* (GJL II, § 244). Za pochodzeniem onomatopeicznym przemawiają oboczniaki z *z-mobile*: *zvōga* ‘papla, gaduła’ (war. *zvagà*), vb. denom. *zvōgauti* ‘wołać, wrzeszczeć; mówić głupstwa’, war. *zvōgioti*, *zvōgčioti*; *zvōguoti* ‘fałszować w śpiewie’; z innym wokalizmem: *zvėgoti* (zob.). NB. ALEW 1271 sięga dla wywodu *vog-* aż do pie. **ueh₂g-* ‘wimmern, jęczeć, kwilić’ (łac. *vāgiō* ‘kwilić, płakać, beczeć’). — Drw. *vogrylā* ‘gaduła, papla’ (por. *tauzylā*). Vb. denom. 1. *vōgrauti* ‘mówić niewyraźnie, niezrozumiale; o niemowlętach: gaworzyć, głużyć; ćwierkać, świergotać, szczebiotać; nie wymawiać wibrantu *r*; opowiadać w nudny sposób, przynudzać’, 2. *vogrėti* ‘mówić niezrozumiale; głużyć; szczebiotać; mówić głupstwa; bredzić w gorączce’ (war. *vōgroti*). Inne sufiksy: *vōgrinti* a. *vōgryti* oraz *vōgaroti* a. *vōgarnoti*.

vōgti, *vagiū* (war. *vogiū*, *vogstū*), *vogiaū* 1. 'kraść', 2. 'brać, podbierać bez pozwolenia, ukradkiem', 3. 'w pośpiechu zwozić siano przed deszczem', *atvōgti* 'po kryjomu odebrać rzecz sobie skradzioną'. War. gwarowy z aferezą v-: *ōgti* (por. *ókas* < *vókas*; *óras* < *vóras*). Refl. *apsivōgti* 'dopuścić się kradzieży', *ažusivagiū* SD «zakradam się» (kalka z pol. *zakradam się*), *įsivōgti* 'wkraść się', *įsivagiū* SD «wkradam się do miasta» (kalka z pol. *wkradam się*). Paradygmat łączy w sobie dwa tematy: temat praesens na SO *vag-* i temat non-praesens na WSO **uāg-*. Paralele: *blašk-/blošk-*; *kar-/kor-* i *smag-/smog-*. Pochodzenie niejasne. Dawniej porównywano *vagiū* z łac. *vagor*, *-ārī* 'wałęsać się, błakać się', *vagus* 'chodzący luzem, tułający się, błakający się; zmienny, wolny, chwiejny', sti. *vāngati* 'kuleje, utyka', por. LEW 1271 (inaczej de Vaan 651). — Drw. z osnową *vag-*: *vagčią* adv. 'ukradkiem, chyłkiem', *vagiamas* SD «kradzieży służący», *vagis* (zob.), *vagiqs*: SD < *wagius* > «kradnący» (syn. *vagingas*). — Drw. z osnową *vog-*: *apvōginti* 'nazwać złodziejem', *vōgdinti* 1. cur. 'kazać kraść', 2. 'pomawiać kogo o kradzieży' (por. *plākdinti*, *rāudinti*), *voginēti* 'kraść po trochu'. Nomina: *vogčią* a. *vogčiomis* adv. 'ukradkiem, po kryjomu, chyłkiem, niepostrzeżenie', *voginys* 'rzecz ukradzioną', *vogtē* 'złodziejstwo', *vogtinaī* adv. 'ukradkiem', *vogtinis* 'pochodzący z kradzieży', *vogtūvai* m.pl. 'skrytka, schowek (w ścianie, w powale); obszerne kieszenie'.

vójęs: *vójęs*, *-usi* gw. 'cierpiący' (Leskien 1891, 311, 320), *vójęs ant akiū* 'cierpiący na oczy' (LEW 559, 1272), *vójai* adv. 'ledwo, z trudem': *vójai bepaēit* 'ledwo chodzi' (*ibid.*). Formy *vójęs*, *vójai* stanowią – wraz metatoniczną mutacją w *pavōjus* 'niebezpieczeństwo' – derywaty od neoosn. *voj-*, wyodrębnionej z formy prs. **vōju* do **vōti*, prt. **vójau* 'być słabym, chorym'. Paralele: *jójęs*, *jója*, *jojā* : *jóti*; *žiojēs*, *žiojē* : *žióti*. — W jęz. łotewskim odpowiednią osnowę *vāj-* zaświadcza przymiotnik *vājš* 'chudy, słaby, chory; nieurodzajny, lichy' wraz z derywatami *vājīgs* 'słabowity, chorowity', *vājulis* 'ten, co niedomaga, kwęka', vb. denom. *vājēt*, *-ēju* 'słabnąć, chudnąć' (syn. *vājuot*), refl. *vājētiēs* 'odchudzać się, wycieńczać się (umyślnie)'. — Pwk. lit.-łot. **uā-*, od dawna już wiązany z czasownikiem wed. *vāyati* 'wird matt, müde, erschöpft sich' (LEW 559), otrzymał obecnie transkrypcję pie. **h₁uēh₂-*, znac. etym. 'porzucić, przestać, zaniechać' (por. LIV² 254, NIL 248n.). Wed. *vāyati* ukazuje się w LIV² ze znac. 'ubywa, znika, robi się próżny, brakuje' < pie. **h₁uēh₂-je-*, SZ *ūnā-* 'niedostateczny, za mały' < **h₁uh₂-nó-* (por. lit. *ūmùs*). Osobno zob. *votis*.

vokaī, *-ū* 3, 4 p.a.: *akiēs vokaī* m.pl. 'powieki oczu'. Odpowiednik łot. *acu vāki*. Przenośne użycie wyrazu *vókas* oznaczającego 'wieko, pokrywa' (zob.). SD: *vokas akies* «powieka, powieki», *kraštai voku* «powiek brzegi, z których włosy wyrastają». Również w słowiańskim wyraz 'powieka' stoi w związku z nazwą 'wieka, pokryw', por. słń. *vēka*, *-e* 'wieko; powieka', scs. *věko*, ros. *věko*, ukr. *viko* 'powieka' wobec czes. *viko* 'wieko', pol. *wieko* 'pokrywa, przykrywka'. W odróżnieniu od *vókas* psł. **věko* jest pozbawione motywacji werbalnej.

vōkas 2 p.a. gw. 'hak do skrobienia skór, tzw. mizdrownik' (syn. *kāišena*, *kobinys*, *vāšas*) — ze zmianą nagłosu zapożyczone z prus.-niem. *hōk*, por. śrdn. *hōk/hūk* ob. *hāke*, nwn. *Haken* m. Zob. GL 93, LEW 516, EWD 496n., Čepienė 112. Zob. też *ókas*. — Vb. denom. *vokuoti* 1. 'o garbarzu: miezdrzyć, przy pomocy haka oskrobywać z miazdry wewnętrzną stronę skóry; zmiękczać skórę, wyprawiać, garbować' (*Su geležies voku vokuoja ans kailį* 'Żelaznym hakiem miezdrzy on skórę'), 2. 'czyścić, oczyszczać', 3. 'międlić len', 3. przen. 'łoić komu skórę' (*Vyras pačiai kailį vokuoj[ia]*). Podobnie są zbudowane synonimy *kojuoti* ⇐ *koj°* i *vāšuoti* ⇐ *vāšas*. NB. LEW 1272 mylnie włączył *vokuoti* do rodziny *vōkti*, *-iu* 'zbierać zboże z pola i chować je pod dachem'.

vókas 3 p.a. 1. 'wieko, pokrywa; pokrywka na cybuchu fajki', 2. 'powieka' (zob. *vokaī*), 3. 'papierowa koperta na list', 4. 'upleciony ze słomy kosz na ziarno, kaszę, mąkę', 5.

‘wiklinowy kosz do przenoszenia paszy ze stodoły do obory’, 6. ‘pewien taniec ludowy, tańczony tylko przez panny’. Drw. *vokelis* SD «wieczko». War. *vōkas* 4 p.a. War. z aferezą *v-*: *ōkas* (zob. *vōgti*). Z innym tematem: *vōka* 1 p.a., *vokà* 3 p.a. ‘pokrywa; powieka; naczynie do odmierzania ziarna’. Odpowiednik łot. *vāks* 1. ‘pokrywa’, 2. ‘wierzchnia część (bijak) w międlicy lnu’, 3. ‘miara zboża’ (drw. *vācele* ‘naczynie splecione z kory a. łyka; drewniane wiadro z pokrywą’). Sb. *vōkas* to formacja postwerbalna na *-a-* od czas. *vōkti* ‘zbierać zboże z pola i chować je pod dachem’ (zob.). Powiązanie lit. *vōkas* z psł. **vēko* ‘wieko, pokrywa’ wydaje się na pierwszy rzut oka niemożliwe z powodu rozbieżności w wokalizmie pierwiastka: *vōkas* < **uāk-a-* zakłada *ā* z pie. **eh₂-C*, podczas gdy psł. *vēko* < **uēk-a-* zakłada *ē* z pie. **eh₁-C* (zob. refleksy słow. s.v. *vokaĩ*). Być może jednak, że różnica ta powstała wtórnie, na skutek pewnej innowacji morfologicznej po stronie słowiańskiego. Jeśli przyjmiemy za Rasmussenem, że słow. *vēko* jest derywatem typu *vřddhi*, tj. odzwierciedla pie. **uēh₂k-o-m*⁷⁸³, to będzie można lit. *vōkas* uznać za refleks pie. **uēh₂k-o-*, czyli formacji na st. *e*. Zdaniem Derksena 2008, 519 etymologia obu wyrazów pozostaje niejasna. ALEW 1272 podkreśla brak nawiązań poza bałto-słowiańskim. — Do SP **vāk-* dotworzono SZ o postaci *vāk-*: *ātvakas* ‘odemknięty, otwarty – o drzwiach’: *Durys ātvakas palikai*, t.y. *atdaras* JU ‘Drzwi zostawiłeś otwarte’. W kwestii neoapofonii *ā* ⇒ *ā* por. *atsikōlēš* : *ātkalas*; *atšōkti* : *ātšakas*; *plōkščias* : *plākanas*.

vōkietis, *-ē* 1 p.a., *vokietys*, *-ē* 3 p.a. ‘Niemiec’, pl. *vokiećiai* ‘Niemcy’. Odpowiednik łot. *vācietis*, pl. *vācieši*. Derywat na *-iet-* od *vok-*, por. niżej *Vokia*. Sufiks jak np. w *kauniētis* ‘mieszkaniec Kowna’ ⇐ *Kaūnas*. War. żm. *vōkytis* a. *vokytys* ‘Niemiec’ (por. sufiks w żm. *šiaulītis* ‘mieszkaniec Szawli’), *Vokytijà* 2 p.a. ‘Niemcy’. Brzmienie *vōkytis* ukazuje się w pewnym dokumencie ruskim z 1498 r.: *dvorъ Vokitisovъ vъ meste Vilenskomъ* ‘Dwór Vokytisa w mieście Wileńskim’ (Būga, RR II, 235). Od nazwy mieszkańców *vokiet-* pochodzi dzisiejsza nazwa kraju *Vokietijà* ‘Niemcy’. — Drw. *vokietāitis* ‘młody Niemiec; syn Niemca’, *vokietūkas* 1. ‘diabeł’, 2. ‘grzyb podobny do muchomora’, cps. *kātvokietis* pogard. ‘ktoś udający Niemca’ (por. *katē* oraz typ *šūn-ponis*). Nazw. *Vōkietis* (⇒ pol. *Wakieć*, *Wakiec*), patron. *Vokietāitis*. Vb. denom. *vokiečiuoti* ‘mówić z niemieckim akcentem’, *suvokietėti* ‘zniemczeć, zniemczyć się’, *vōkietinti* ‘niemczyć, germanizować’. — W XVI w. ukazuje się forma lit. *Vokia* ‘Niemcy’ (m.in. DP), war. *Vókē* : łot. *Vāca* ts. (dziś drw. *Vācija* ‘Niemcy’, gen.pl. *vācu* ‘niemiecki’); *Vokēs žemē* ‘Niemcy’, *Vōkioje* ‘w Niemczech’. Drw. *vōkis*, *-ē* stlit. (DP, BRB), gw. ‘Niemiec’ (odpowiednik łot. *vācis*), *Vōkių žēmē* ‘Niemcy’, *vokių žodis* stlit. ‘niemiecki wyraz’, *vōkiškas* ‘niemiecki’ (odpowiedniki łot. *Vāc-zeme*, *vācisks*). Teoretycznie *vōkis* może też być derywatem wstecznym od *vōkietis* (por. *linkuviētis* ⇒ *linkūvis*). Pochodzenie nazwy *Vokia* pozostaje zagadką, por. Būga, RR II, 226n., 234n., gdzie hipoteza o związku pb. **Vāk-* z nazwą etniczną *Vagoth*, ukazującą się u Jordanesa (**Vāk-goth?*). Zob. też ME IV, 490, LEW 1272. Brak w ALEW. Zob. też *niēmčius*.

vōkti, *vōkiu* (war. *vōku*), *vōkiau* 1. ‘zbierać zboże z pola i chować je pod dachem, oczyszczać’, 2. ‘znajdować co (w wyniku poszukiwania)’, 3. przen. ‘pojmować, rozumieć’ (*Jis niēko nevōkia* ‘On niczego nie pojmuje’). Cps. *išvōkti* 1. ‘sprzątnąć siano’ (*Šienuojas vyrai, kol išvōka pievas* ‘Mężczyźni zajmują się sianem, aż wszystkiego nie sprzątną’), 2. ‘uprzątnąć, oczyścić, np. studnię, staw, stajnię’, 3. ‘opróżnić, np. skrzynię’, *nuvōkti* 1. ‘sprzątnąć zboże; zebrać, sprzątnąć ze stołu’, 2. ‘zrozumieć, pojąć, domyślić się’⁷⁸⁴, SD <nuvokius> «biegły w czym», «dowcipny» [‘pomysłowy, przedsiębiorczy’], *suvōkti* 1. ‘sprzątnąć zboże’: *Vasarojį suvokiau*, t.y. *sualiau*, *suvežiau* JU ‘Zboże jare sprzątnąłem’, 2.

⁷⁸³ Rekonstrukcję z artykułu J.E. Rasmussena w Copenhagen Working Papers in Linguistics I, 93 podają za słownikiem etymologicznym Snoja 811.

⁷⁸⁴ Co do treści ‘rozumieć’ por. pol. *pojąć*, *pojmować* : *jać* ‘wziąć’ i sch. *razbīrati* : *bīrati* ‘-bierać’.

‘zebrać co w jednym miejscu’, 3. ‘zrozumieć, pojąć’, 4. ‘znaleźć, odnaleźć’. Refl. *nusivókti* ‘oczyścić się – o krowie, która się ociełiła’, *susivókti* 1. ‘wrócić do domu’ (*Rytą išaina, vakarą susivóka* ‘Rano wychodzi, wieczorem wraca’), 2. ‘pojąć, zrozumieć, zorientować się, połapać się’. Odpowiednik łot. *vākt, vācu* a. *vāku* (prs. i prt.) ‘zbierać plon, sprzątać z pola; pilnować dziecka; chronić’, *apvākt laukus* ‘sprzątać z pola’ (por. *apvākas* ‘plon’), *savākt* ‘dowiadzać się, sprawdzać wiadomość’. — Pwk. *vok-* < **uāk-* nie ma nawiązań zewnętrznych, por. LEW 1272n. Transponat ie. **ueh₂k(u)-*. Struktura podobna do **ueh₂g-*, zob. *vóžti*. Inaczej ALEW 1272: vb. denominativum od *vókas* ‘wieko, pokrywa’; prymarna struktura *vókti* stanowczo sprzeciwia się takiemu dictum. — Drw. *vókas* (zob.). Formacje prefigowane: *apývoka* ‘sprzątanie, krzątanie domowe; gospodarstwo domowe’, *apeiti apývoką* ‘obrzędzić gospodarstwo’, *núovoka* (zob.), *sávoka* (zob.). Cps. *laukavókas* ‘pora zbierania plonów, sprzętu zbóż’: *Laukavókas, kad laukus reik vokti, nuimti* JU ‘L. [jest wtedy], gdy trzeba sprzątać [zboże] z pól’ (por. *laũkas*), war. *laukāvokē, laukāvokis* a. *laũkvokis* (*laũkvogis*); *savivoka* ‘samoświadomość, stan uświadomienia’ (por. *sāvas*), *varštvokis* ‘czas zbioru zbóż jarych’ (por. *varštas*). — N.rz. *Vókē* (pol. *Waka*), *Vokša* b.z.a. (⇒ n.jez. *Vokšēlis*), cps. *Vókupis, Vokupys*, n. bagna *Vókiabalē*, n. dołu *Vókiadubis*.

vōlas I 2, 4 p.a., *vólas* 1 p.a. ‘obrobiona na okrągło kłoda, służąca do wyrównywania, ugniatania ziemi, wał rolniczy’ — zapoż. z pol. *wał*, -u (drw. od psł. **valiti* ‘toczyć, przewracać’, zob. Boryś 677). War. z aferezą v-: *ōlas* (por. *ōgti* < *vōgti*; *ōkas* < *vókas*). — Drw. *pavōlai* m.pl. ‘wał rolniczy’ (⇒ *vōlyti* a. *voluoti* ‘wałować pole’), *vōlai* lub *pavōlai* m.pl. ‘drewniane wałki podkładane pod ciężar celem jego przetoczenia’.

vōlas II 2, 4 p.a. gw. 1. ‘podłużne usypisko z ziemi lub kamieni, wał przeciwpowodziowy, wał fortyfikacyjny’, 2. ‘kopiec graniczny’ (*Tuo laukus atskirdavo tokiais vōlais* ‘Pola odgraniczano takimi wałami’), 3. ‘mur kamienny’ (*Akmeniniai volai buvo aplink kapus* ‘Kamienne mury otaczały cmentarz’) — zapoż. z pol. *wał* ⇐ śrwn. *wal* (nwn. *Wall* m.). DLKŽ 943 nie odróżnia *vōlas* II od *vōlas* I.

vōlas III 2, 4 p.a. gw. ‘fala na wodzie’ (*Vanduo vōlais eina* ‘Woda faluje, są fale’) — zapoż. z ros. *val* ‘fala’ albo ze stpol. *wał* ts. ⇐ śrwn. *welle* (nwn. *Welle* f.). DLKŽ 943 nie odróżnia *vōlas* III od *vōlas* I (i od *vōlas* II).

volē 4 p.a. 1. ‘czop, szpunt w beczce, zatyczka’ (SD «kurek v antwasa, v beczek winnych»), 2. ‘otwór w dnie beczki’ (*Par špunką pilia, par volę išleidžia alų* ‘Przez szpunt napełniają, przez «volę» opróżniają [beczkę] z piwa’. *Pro volę alų leidžia* ‘Przez «volę» spuszcza piwo’), 3. *volē pragrįžta* SD «cewka v rur», 4. ‘młot drewniany, szłaga’, 5. przen. ‘przerębel’. Odpowiednik łot. *vāle* ‘pałka, kijanka do prania, drewniany młot do ubijania gliny na klepisku’. Sb. postvb. od *volioti* m.in. ‘obracać taczając’, zob. LEW 1273. — Drw. *nuovolas* SD «kliniasty, klinowaty».

volioti, *voliōju*, *voliōjau* 1. ‘obracać taczając (kamień, belkę, beczkę); walać, przewracać, tarzać; obracać chorego na łóżku’, 2. ‘przeżuwać w ustach’, 3. ‘zbierać i wiązać zboże w snopy’. Refl. *voliotis* ‘tarzać się, przewracać się (o koniu, świni, o pijanym), toczyć się; poniewierać się; wylegiwać się, leniuchować’. SD *voliojuosi* «walam się». War. akc. *vōlioti*. Dwoistość akcentowa *vōlioti* i *volioti* przypomina *vyniوتي* i *vyniوتي*, por. Būga, RR II, 646. Odpowiednik łot. *vālat, vāluot*. — Formalnie biorąc, pwk. o postaci *vol-* (**vāl-*) przedstawiałby alternant na st. wzdlżenia od **vāl-*, derywowanego apofonicznie od *vēlC-* (to zaś z dwójakiego źródła prąjęzykowego, 1° pie. **uelH-* ‘toczyć się, obracać się’ (LIV² 677), 2° pie. **uelh₃-* ‘uderzać, walić, obalać’ (zob. *vēlti* II). Por. IEW 1140n., LEW 1273. Mimo powyższego daleko idące podobieństwo litewskiej formy, znaczenia oraz akcentuacji do odpowiedniej formy białoruskiej (stblr. *valjati, valjatisja*, błr. *valjáćb, valjácca*) nasuwa

raczej hipotezę o zapożyczeniu. NB. Już Otrębski (Zs 61) interpretował wsch.-lit. *voliójjas* ‘ciara się’ jako rutenizm, ⇐ *valjájecca*. Oprócz *volióti* jest zresztą młodszy wariant *valióti* II, odróżniający się brakiem substytucji samogłoski pierwiastkowej (błr. *valjácɐ*). — Por. psł. **valjati* (sę) ‘przewracać (się)’: scs. *valjati sę* ‘tarzać się’, sch. *váljati* ‘toczyć becзки; wałkować’, *váljati se* ‘tarzać się’, ros. *valjátɔ* ‘wałkować, folować; zagniatć ciasto; tarzać’, czes. *válet* ‘wałkować, maglować; toczyć, turlać’, *válet se* ‘przewracać się, tarzać się (np. w błocie); leniuchować, wałkować się’, pol. *walać* ‘brudzić, plamić’, *walać się* ‘brudzić się; być porozrzucanym, leżeć nie na swoim miejscu, poniewierać się’, przest. ‘zataczać się, przewracać się, tarzać się’ (zob. Borys 676). — Nomina z pwk. *vol-*: *panúovolis* (zob.), *volē* (zob.), *volýklà* a. *volýklē* ‘miejsce, gdzie tarzały się konie; miejsce stratowane w zbożu, zdeptane przez ptaki, drób; warstwa zbitej słomy’ (por. łot. *vālaks* a. *vāla* ‘miejsce w zbożu, gdzie tarzał się koń’), *volýklē* DP ‘kalisko’ [‘błoto, gnojowisko’, SPXVI] (*sugrījē kaip kiaulēs ing volýklē savq* DP 188³⁴ ‘Wrociwszy się jako świnię do kaliska [gnojowisko] swego’), *voliūkas* ‘kłębek, zwitek (wełny, pakuł); włosy upięte w węzeł, kok’ (war. *voliūgas*). — Neosn. *volioj-*: *voliójimas* ‘tarzanie się’, SD *voliojimasis* «walanie się».

vōlkas 2 p.a. gw. ‘wałek do nawijania i wygładzania wypranej bielizny w tzw. wałkownicy’ (*Vōlkas rūbam kočiot būdavo dantuotas, o kočēlas apvalainas* ‘Wałek do maglowania bywał karbowany, a «kočēlas» okrągły’) — zapoż. z pol. *walek*, *-lka* (od psł. **valiti* ‘toczyć’). War. *vōlkas* 1 p.a., *vólkas* 1 p.a., *vólkas* 2 p.a.

vōlokas 1 p.a. ‘kastrowany koń, wałach’ (NDŽ) — miejsce akcentu wskazuje na zapożyczenie z pol. *walach* (⇐ nwn. *Wallach* m., zob. Brückner 600). Brak w LEW. Por. polonizm w błr. gw. *valáx* (stbłr. *valaxɔ*, *valoxɔ*). — Drw. *vōlūkas* 1 p.a. lub *vólukas* 1 p.a. ‘wałach’ (*Volūkas yra ramus arklys, jis nebepuola ant kumelių* ‘«Volūkas» to spokojny koń, już nie napastuje kobył’).

volungē 3 p.a., acc.sg. *vólunge* ‘ptak wilga, Oriolus oriolus’. War. *vólunge*, *vólungis*, *voluñdis*, *volunžē* b.z.a., *volingē* i *voliungē*; v-mobile: *olungē* zm. (por. *ōlas* obok *vōlas*). Odpowiednik łot. *vāluōdze* ‘wilga’ zakłada **vāl*-ang-, wariant z sufiksem apofonicznie odmiennym od lit. *-ung-*, por. Būga, RR II, 262. Pierwiastkowe **uāl-* uchodzi za refleks st. wzdlużonego od pbsł. **uāl-*, co poświadcza z jednej strony łot. *valuōda*, war. *valuōde* ‘język; mowa; rozmowa’ (suf. *-and-), pl. *valuodas* ‘pogłoski, plotki; rozmowa’ (por. jeszcze *valuōdze*² ‘wilga’), z drugiej strony północno-prasłowiańskie **volati*, por. strus. *volati* ‘krzyczeć, wzywać’, ukr. *voláty* ‘wołać, nawoływać’, czes. *volat* ‘wołać, wzywać, telefonować; domagać się’, pol. *wołać* ‘głośno mówić, krzyczeć w celu zwrócenia na siebie uwagi’ (⇒ błr. gw. *valácɐ* ‘krzyczeć, wołać’), iter. *nawoływać się*. Zob. BSW 340, ME IV, 461n., LEW 1273, Borys 707n. Podstawa zapewne onomatopeiczna. — N.jez. *Volungis* b.z.a., nazwa bagna *Volungē*, nazwa góry *Vólunge*.

vōnaras 1 p.a. gw. 1. ‘honor’, 2. ‘przepych, okazałość’ — zapoż. z błr. *hónar*, *-u* ⇐ pol. *honor*, *-u* (Zs 62, 86, LEW 1274; brak w LKŽ). Jak już zauważył Otrębski (Zs 86, 91), nagłosowy segment *v-* jest dwuznaczny. Po pierwsze może to być spółgłoska protetyczna na miejscu fonetycznego zera (por. war. *ōnaras*, *ūnoras*, *ūnaras*); podobny wypadek: *varganistas* ‘organista’ (wobec błr. *arhaníst*, pol. *organista*). Po drugie *v-* może być substytucją za nagłosowe błr. *h-* lub pol. *h-*, por. *vorielkà* ob. *orielkà*, *arielkà* ‘gorzałka, wódka’ wobec błr. *harélka*; *vòršesnis* ob. *oršesnis* ‘gorszy’ wobec błr. *hóršy*. Osobno zob. *ūnaras*. — Drw. *vonaristas*: *Kokis vonaristas!* ‘Jakiś ty honorny!’, por. Zs 62 (brak w LKŽ) ⇐ błr. *hanarýsty*. Vb. denom. *vonarùiti*, prs. *vonarùja* ‘wynosi się, upiera się’ (Zs 62; brak w LKŽ).

vonìa 4 p.a. 1. ‘wanna do kąpieli’ (*máudytis voniojē*), 2. ‘łazienka z wanną’ (syn.

voniōs kambarjys), 3. ‘kąpiel lecznicza w wannie’ (*Duṁblo, puṛvo voniās iṁti* ‘Brac błotne kąpiele’), 4. *sāulēs vōnios* ‘kąpiele słoneczne’, 5. ‘okrągłe, szerokie naczynie drewniane używane do mycia się, do prania lub do przechowywania mięsa’ — zapoż. ze stbłr. XVI w. *vanna* ← pol. *wanna* (← nwn. *Wanne* f. ← łac. *vannus* ‘owalny koszyk do oczyszczania ziarna z plew’). War. *vōnē, vonē*. — Temat na *-ia*, który przedstawia odstępstwo od traktowania *ponā* ← pol. *panna* (zob.), można wytłumaczyć adideacją do ros. *bánja* ‘łaźnia’ (uwaga M. Osłona, p.l.). Por. rosyjskie zapożyczenie we wsch.-lit. *bonià* ‘łaźnia’ (LzŽ) i *bānē, bānia* ts. (ZTŽ). Zob. też ZS 61: *vonià* ‘kąpiel lecznicza w dzieży’. — War. z wokalizmem *a*: *vanà, vānē, vanē* i *vanià* przest. ‘wanna’ uchodzą za pożyczkę z nwn. *Wanne* f.; stąd też łot. *vaīna, vāne*. Por. LEW 1195, Boryś 677 i POLŽ 674. Osobno zob. *britvōnas*. — Drw. *vonēlē* ‘podłużne, niewielkie naczynie, służące do prania lub przechowywania czegoś; wanienka do kąpienia dziecka’, *voninis* m. ‘pomieszczenie z wanną, łaźienka’.

vopnā 2 p.a., gen.sg. *vōpnos* gw. 1. ‘wapno’ (*Tvora vopnā pabaltinta* ‘Płot pobielony wapnem’), 2. ‘zaprawa murarska’ — zapoż. ze stbłr. *vapno, -a* n., por. błr. *vápna, -y* f. (← pol. *wapno* n., zob. Brückner 601, ĖSBM 2, 55). War. *vópna* 1 p.a., *vapnā* 4, 2 p.a. — Drw. *vōpnyčia* ‘wapiennik, piec do prażenia wapna’ (*Kadaise buvo vopnyčia, vopna virino*). Vb. denom. *vōpninti* ‘pobielać wapnem (ściany, płoty, kamienie przydrożne)’.

vorā 4 p.a., *vóra* 1 p.a. 1. ‘szereg, rząd, karawana’ (war. *vōras*), 2. ‘kolejność, kolejna zmiana, czyjaś kolej’, 3. ‘pewna ilość (młóconego zboża, suszonego siana, łowionej ryby)’, 4. ‘zbieg dwóch prądów wodnych, gdzie tworzy się płoń’. Abstractum z suf. *-ā-* i WSO **vār-* ← **vār-* od *ver-*, por. *vérti* m.in. ‘nizać, nawlekać’ (GJL II, § 43, LEW 1274), *pavarē* ‘rząd, szereg’ ← *pavérti* ‘nawlec, nanizać’. Znacz. etym. ‘nizanie’ ⇒ ‘nizanka’. — Drw. *viēna vorā* adv. ‘za jednym zamachem’, *vorēlē* ‘rządek’, *vorēlē gėrvių* ‘klucz żurawi’, *vorelē* adv. ‘rzędem, jeden za drugim, gęsiego’ (dosł. ‘rządkiem’).

vóras 3, 1 p.a. 1. ‘pająk, Aranea’, 2. przen. ‘wolno poruszający się, słaby człowiek’. War. *vorjys*. War. z aferezą *v-*: *óras* (por. *ōgti* < *vōgti*, *ókas* < *vókas*). Odpowiednik łot. *vāris*² ‘pająk’. Tradycyjna etymologia łączyła **vār-a-* z morfemem *vēr-* czasownika *veriū, vėriau, vérti* ‘nizać, nawlekać’ (por. Leskien 1884, 356, Leskien 1891, 179, LEW 1274), mianowicie przy założeniu innowacyjnej apofonii *ā* ← *ē* (zam. *ō* ← *ē*; spodziewane *†vúoras*)⁷⁸⁵. Znacz. etym. ‘istota snująca a. tkająca’ (scil. sieć). Por. *O vorai, kampuos sėdėdami, verpalus audė* (Donełajtis) ‘A pająki, w kątach siedząc, przędzę tkały’. Por. też w jęz. niemieckim stosunek wyrazów *Spinne* f. ‘pająk’ : *spinnen* ‘prząść, snuć nić’. — Wysunięte niedawno konkurencyjne objaśnienie mówi, że *vóras* polega na substantywizacji przymiotnika pb. **uāras*, który był odpowiednikiem łac. *vārus* ‘rozkraczony, krzywonogi’, zob. Witczak, *Balt* XLI:2, 2006, 101n. W tym ujęciu ‘pająk’ byłby istotą odznaczającą się rozkraczonymi odnóżami (zob. s.v. *ánka* etymologię psł. **paqkū* ‘pająk’). Por. cps. *vor-kojis* b.z.a., które jest synonimem *kiet-kojis* ‘kto ma sztywne nogi, nie zginające się w kolanach’ (por. *kietas*). To prowadzi do rekonstrukcji pie. **(H)uēh₂-ro-*. Budowa jak w lit. *stóras* (pie. **stéh₂-ro-*) albo łac. *cārus* ‘drogi’, łot. *kārs* ‘żądny, ciekawy’, goc. *hōrs* m. ‘cudzołożnik’ (pie. **kéh₂-ro-*). — Drw. *vorinis*: SD *vorinis, vorop prigulīs* «paięczy». Cps. *vorātinklis* ‘pajęczyna’, łot. *vārtīkls* (zob. s.v. *tiņklas*).

vōras 2 p.a. gw. 1. ‘woda gotująca się lub zagotowana; wrzątek, ukrop’, 2. ‘gorąca para w łaźni’ (*Kai užpylė in krosnies vandenio, tai kai užėjo vōro, net oran reikėjo bėgt* ‘Jak

⁷⁸⁵ Por. innowacyjny refleks *o* < **ā* w lit. *glóbiu, glóbtī* ‘okrywać, otulać; wspierać, otaczać opieką’ (zam. **gluobti* < **glōbti*) ← *glėbiū, glėbtī* ‘ujmować, obejmować’ oraz *ā* w łot. *snāju, snāt* ‘luźno skręcać przy przedzeniu’ (zam. **snuot* < **snōti*) ← **snēt* < pie. **sneh₁-* ‘prząść’, por. gr. eol. *ēvve* ‘naprężył’ < **é-sneh₁(e)t*.

polali kamienie wodą, jak buchnęła para, to nawet na dwór trzeba było uciekać'). Odpowiednik łot. *vārs* 'gotowana strawa'. Vb. denom. *vōryti* 'sparzyć (kurę, gęś) ukropem'. Formacje prefigowane: *izvora* SD «farmuszka» ['rodzaj polewki z wody, piwa lub wina i tartego chleba lub mąki', SPXVI] (por. typ *tvorà, vorà*), *pavōras* 'chochla'. — Z innym sufiksem: *vořtas* gw. 'głębina wodna, wir wodny' (*Čia pats vořtas, kur vanduo verčiasi* 'Tu najgłębiej, gdzie woda wiruje', dosł. 'kipiel'), war. v-mobile: *orta* b.z.a. — Wymienione wyrazy są pochodzenia werbalnego i zawierają pwk. *vor-* < pbsł. **uār-*, będący wzdłużonym SO od pwk. **uēr-C/*uīr-C*, por. *vīrti* 'wrzeć, gotować się' (prs. *véřda*). Por. Būga, Rr II, 646, LEW 1274. — W słowiańskim odpowiednikiem st. wzdłużonego jest *var-* w temacie werbalnym **var-i-*, por. scs. *varjō, variti* 'gotować', ros. *varjū, varitb* ts. (⇒ łot. *vārīt, -ļju* 'gotować'), czes. *vařím, vařiti* 'gotować, warzyć (piwo), kipieć, wrzeć' (refl. *voda se vaří* 'woda wrze, kipi'), pol. *warzę, warzyć* 'gotować', stpol. też 'piec, wypiekać' – causativum do *vīřeti* 'wrzeć', znac. etym. 'doprowadzać do wrzenia' (por. *pariti* 'parzyć' ⇐ *pīřeti* 'przeć, butwieć'). Por. BSW 361, REW I, 170n., Vaillant III, 423. Villanueva Svensson, *Die Sprache* 49/1, 2010/2011, 8n. wysunął przypuszczenie, że *var-* < pbsł. **uār-* w *variti* jest st. wzdłużonym do psł. **vor-* (pbsł. **uar-*), właściwego dla praesens **voritū* 'wrze' jako kontynuacji pie. perfectum. — Nomina postvb.: ros. *póvar* 'kucharz, kuchmistrz' (por. lit. *pavōras*), sch. *vār* 'upał, skwar', ros. *var* 'smoła' (gw. 'wrzątek, żar słoneczny, skwar; żelazo rozpalone do białości, gotowe do odlewu; warzenie piwa'), pol. *war* 'wrząca woda, ukrop', stpol. 'jeden całkowity proces warzenia piwa', pol. *wywar* 'to, co zostało wygotowane', kasz. *war* 'upał, skwar, spiekota', stczes. *var* 'warzenie piwa'. Por. Boryś 678, Anikin 6, 60. — Pośrednie ogniwo w postaci SO lit. *vār-*, słow. *vor-* nie utrzymało się w czasowniku. Por. refleksy nominalne: lit. *núovaros* f.pl. 'wywar z ziół, warzyw', łot. *atvars* 'wir wodny' – z nawiązaniem w cs. *izvorū* 'wir wodny, źródło', sch. *izvor* 'źródło' (stąd zapoż. słh. *izvōr*) ⇐ psł. **jiz-vīřeti* 'wybić – o źródle'. Por. Snoj 231, 835. Tenże autor włączył tu psł. **vōrnū* 'czarny, czarny od opalenia, spalenia', mianowicie jako refleks pie. **uorH-no-* (orm. *vařem* 'zapalam, niecę ogień', het. *urāni* 'pali się'), por. scs. *vranū* 'czarny', słh. sch. *vrân*, ros. *voronój*, czes. *vraný*, pol. przest. *wrony* ts.

vōras, -à 4 p.a. przest. 'bardzo stary', war. *vóras*, -à 3 p.a. — Alternant na SZ *ur-*: *ūrupē* cps. 'stare koryto rzeki' (por. *ūpē*), n.rz. *Ūrupis*, z niejasnym wzdłużeniem: n. łąki *Ūrupiai* (Vanagas 355). Tu też stpr. *urs* adi. 'stary', sb. *urais-*: *stans uraisans* acc.pl. 'rodziców, die Eltesten', *steimans uraisins* dat.pl. 'rodzicom, den Alten' (Trautmann 1910, 454, Endzelīns 1943, 269). Etymon pozostaje zagadką, por. LEW 1274. Stosunek *vor-* : *ur-* można przyrównać jedynie do różnicowania apofonicznego form *vōras* 'wrzątek' i *urulys* 'potok, strumień' jako derywatów od pwk. *ver-*, *véřda*, *vīrti* 'wrzeć'. Na tej podstawie można suponować 1° że *vor-*, *vōras/vóras* 'bardzo stary' stanowi refleks WSO **uār-* ⇐ **uār-* od niezachowanego SP **uer-/uor-*, 2° że złożenie *ūrupē* zawiera *ur-* jako SZ typu sampras. do **uer-*. — NB. W odróżnieniu od *vīrti* 'wrzeć' (zam. †*ūr̥ti*?) nie spotyka się odnowionego SZ o postaci **vir-* 'stary' (†*vīrusis*, †*virupē*). — Drw. *vorūšis* 'człowiek osłabiony po chorobie; kto ledwo chodzi', por. łot. nazw. *Vārūša* (Būga, RR III, 956). Cps. *vōrpilis* 'stary gród, zamek' (por. *pilis*), *vōrupē* 'stare koryto rzeki' (por. *ūpē, naūupē*). — N.rz. *Voryčią* (osnowa **Vor-yt-*), cps. *Vōrupē* (por. *Senā.upis, Senó.upis* s.v. *sēnas*), *Vorūsnē* (z **Vor-rusnē*, dosł. 'stare koryto rz. Rusnē'), por. Vanagas 392. AON 208, 248 zaliczył tu także stpr. nazwy wodne *Worit* i *Woricke*.

vōrčikas 1 p.a. gw. 'orczyk, drewniany drażek poziomo mocowany do wozu lub narzędzia rolniczego, służący do zaczepiania postronków a. pasów końskiej uprzęży' (*Užnerk virčius ant vōrčikū ir važiujom* 'Zaczep postronki na orczykach i jedziemy') — zapoż. ze stblr. *vorčykъ* (*vorčakъ*), błr. gw. *vōrčyk* (PZB 1, 328n.) ⇐ pol. *orczyk* XV w. (zam. **orczyt* < **ortszyt* ⇐ śrwn. *ortschīte* [nwn. *Ortscheit* n.], zob. WDLP, Brückner 381, s.v.

orcel, Bańkowski II, 426). War. sufiksalny: *võrčiukas, vórčiukas*. Por. syn. *braņktas* i *vógas*.

vorē 4 p.a. gw. 'lekki wóz do wyjazdu': *Pakinkyk arklj i vōrē* 'Zaprzęgnij konia do «vorē»'. Niejasne.

võrnas 4 p.a. wsch.-lit. 'palenisko w kuźni' — zamiast *(h)ornas, co zapożyczone z błr. *hóran*, -rna m. Jest to wariant do *ařnas* (zob.). Traktowanie nagłosu przypomina *vōkas* ob. *ōkas*, *vorielkà/variellkà* ob. *arielkà* oraz *vōdzina* ob. *ōdzina*. Substytucja wsch.-lit. v za ø (< błr. h) jest zwykła tylko w śródgłosie, por. *avurķas, bēravas, brovā*.

vortà 4 p.a. gw. 'warta, człowiek lub grupa ludzi pilnujących czegoś lub kogoś' — zapoż. ze stbłr. XVII w. *varta*, por. błr. *várta*, -y. Młodszy jest war. *vartà* 4 p.a., przejęty z pol. *warta* lub nwn. *Wart* m. 'Wächter, Wärter'. — Vb. denom. *vortavóti* 'pilnować (sadu, lasu, więźnia)', *vartavóti* ts., por. stbłr. *vartovati*, błr. *vartavácь, -úju, -úje* 'strzec, pilnować; oczekiwać czegoś'.

võrtas, -à 4 p.a. gw. 'wart, warty jakiejś ceny' (*Až naujā daiktā vōrta brangiau duot* 'Za rzecz nową warto więcej zapłacić'), *nevõrtas* 'niewart, nie mający wartości; niepotrzebny' (*Senas žmogus niekam nevõrtas* 'Stary człowiek nie jest nikomu potrzebny'. *Bobai, kur turi vyrā, nevōrta varažyt* 'Kobiecie, która ma męża, nie warto wróżyć') — zapoż. ze stbłr. *vartyj*, błr. *várty* ⇐ pol. *wart, warty* 'mający pewną cenę, mający wartość' (⇐ śrwn. *wert*, por. ĘSBM 2, 67, Boryś 679, EWD 1559). Zob. też germanizm *veřtas*, -à (zob.).

võs adv./ptk. 'ledwo, ledwie, zaledwie; skoro, jak tylko', DP *vos* 'ledwie', SD: *vos* «skoro», *vos ne vos* «ledwie, zaledwie» (syn. *advos, minkai*). Wtórny war. *bōs*. Odpowiada psł. *va w złożeniu scs. *jed-va* ob. *jedū-va* adv. 'ledwie, z trudem', por. sch. *jēdva*, słh. *jēdva*, ros. *jedvá* czes. *jedva*, stpol. *jedwa* ts., gdzie I człon *jed- jest partykułą pochodzenia zaimkowego, jak w psł. *jed-inū 'jeden', por. Sławski IV, 107, ESJS 277n., z liter., LEW 1274. Wtórny nagłos l- w płn.-słowiańskim (ros. gw. *ledvá*, czes. gw. *ledva*, pol. *ledwie, ledwo*) tłumaczy się adideacją do ptk. *le, *lē (por. strus. *le, lē* 'ledwo', stczes. *le* 'ale, przecież'). BSW 343: pbsł. *uās 'kaum'. Derksen 2008, 139n. dał rekonstrukcję pie. *h₁ed^h-ueh₂-s, ale comparandów nie wymienił. Zob. też *adva*.

vosilkà 2, 4 p.a., pl. *vosilkos* przest., gw. 'chaber, bławatek, chwast polny o niebieskich kwiatach, Centaurea cyanus' (SD «modrak, modrzeniec») — ze zmianą rodzaju zapożyczone z błr. *vasilēk, -lōká* (SLA 240, ZS 61, 95, LEW 1274, ĘSBM 2, 72). War. *vosilka* 1 p.a., *vasilkà* 2 p.a. lub *vasilka* 1 p.a., pl. *vasilkos*; *vōsilka* 1 p.a.; *vosilķē*, pl.t. *vosilķēs* 2 p.a.; też m. *vōsilkas, vasilķas, vasilkas*, pl.t. *vosilkaĩ* 3 p.a., *vasilkai* 1 p.a.; ze zmianą vo-/va- w uo-: *uosilkà* (NDŽ).

votagà 2 p.a., gen.sg. *votāgos* gw. 'banda, zgraja' (NDŽ) — zapoż. ze stbłr. *vataga* 'zbrojna gromada' (*pošli oni na dobyč vatagoju* 1578, HSBM), por. błr. *vatáha, -i*, ukr. *vatáha*, ros. *vatága* 'kupa ludzi a. zwierząt'. Wyraz pochodzenia tureckiego, zob. REW I, 172n., Anikin 6, 113n., ĘSBM 2, 75. NB. Pol. *wataha* 'uzbrojona gromada rabusiów, opryszków; stado wilków, dzików' (od XVII w.) jest pożyczką ukraińską (tak Boryś 680) lub białoruską (tak Anikin).

votis, -iēs 4 p.a., *votis* 3 p.a., *vótis* 1 p.a. f. 'wrzód'. SD: *votis* «wrzedzienica, wrzód ciekący», *išsiberia man votis* «wrzedzieię», *votis vēžiu vadinama* «kancer, wrzód wyiadający ciało» (zob. *vēžys*); SD¹ *votims apsiberu* «owrzedzieię» (nie wiadomo, czy w hapaksie °beru końcówka jest autentyczna, czy jest raczej błędem druku zam. °beriu, do *beřti*). Odpowiednik łot. *vāts, -s* f. 'rana, ropiejąca rana; strup na ranie a. owrzodzeniu', pl. *nelabās vātis* 'syfilis', *smalkās vātis* 'odra'. LEW 1275 i Deksen 2015, 510: etymologia niepewna. Jeśli uznamy starszeństwo wariantu akutowanego *vótis*, to otworzy się możliwość zbliżenia z

przymiotnikiem łot. *vājš* ‘chudy, słaby, chory’ (⇒ vb. denom. *vājēt* ‘chudnąć, słabnąć, zapadać na zdrowiu’, war. *vājuôt*). Ten jest oparty na pb. pwk. **uā-* < pie. **h₁ueh₂-* ‘przestać, zaniechać’ (LIV² 254), por. łac. *vānus* ‘próżny, wydrażony, daremny, nieprawdziwy’, wed. *vāyati* ‘znika, robi się próżnym’. Rekonstrukcja: **uāti-* < pie. **h₁ueh₂-ti-*. Por. budowę sb. *sōtis* f. < **sāti-* < pie. **séh₂-ti-*. Zob. też *vōjes*. — Peters 1980, 62 wywodził *votīs*, *vāts* z pie. **h₃uāth₂-i-*, tj. z derywatu na st. wzdłużonym od pwk. **h₃uath₂-* ‘zranić, skaleczyć’ (SZ gr. hom. οὔτα ‘zraniłem’, zob. LIV² 307n.). ALEW 1274 sprowadza *votīs* do pie. **h₂ueh₂-* ‘zranić, verletzen’.

voverāitē 1 p.a., *voveraitē* 2 p.a. bot. ‘grzyb jadalny kurka, pieprznik, *Cantharellus cibarius*’ — zdrobnienie na *-ait-* od *voverē*, dosł. ‘wiewióreczka’. Nazwa grzyba nawiązuje do barwy wiewiórczej sierści. War. z sufiksem białoruskiego pochodzenia: *voveruškà*, *-uškos* 2 p.a. ‘grzyb kurka’ (por. ŽD 162; jest też nazwisko *Voveruškà*).

voverē 3 p.a., acc.sg. *vóverē* ‘wiewiórka, *Sciurus vulgaris*’, z odpowiednikiem łot. *vāvere* ts., < pb. **uāuer-*. War. *vóverē* 1 p.a., *voveris*, acc.sg. *vóverī* 3 p.a. (por. łot. *vāveris*, *vāvaris*), z aferezą *v-*: *overē* (por. *olungē*). Obok tego jest rzadki dublet z wokalizmem pierwiastkowym *ē*, **uēuer-i-*, por. *vēveris*, acc.sg. *vēverī* f. W części osnownej odpowiada on z jednej strony stpr. *weware* EV ‘wiewiórka, Eichhorn’, z drugiej strony słowiańskiej nazwie wiewiórki, psł. **věverica* lub **věverūka*, por. cs., strus. *věverica*, sch. *vjěverica*, czes. *veverka*, *veveřice*, pol. *wiewiórka* (stpol. *wiewierzycza* ‘skórka z wiewiórki’). Por. BSW 356 (postuluje oboczność form pbsł. **uēuer-* i **uāuer-*), LEW 1233, PKEŽ 4, 233n. Osnowę **uēuer-* uważa się za zreduplikowany pwk. pie. **uer-* ‘zwijać (się), kręcić (się)’. Motywem nazwania zwierzęcia miał być jego ogon wygięty w łuk lub jego zwinność. Zob. Boryś 698, Anikin 6, 158n. Por. *vérti*. Kroonen 10 rekonstruuje praformę **h₂ue-h₂uer-ieh₂-* dla bałtyckiego oraz praformę **h₂uoi-h₂uer-io-* dla słowiańskiego. Jak widać, różnią się one tak wokalizmem pierwszego członu (**h₂ue-* vs. **h₂uoi-*), jak i sufiksacją. Z języków pokrewnych por. łac. *vīverra* ‘gatunek tchórza, fretka, *Mustela furo*’, wywodzone z **uī-uer-sa* (WH II, 808), zob. też Ernout-Meillet 742n., 1076, de Vaan 685 (**ue(r)-uer-*). Kroonen 10 zrekonstruował pie. **h₂ui-h₂uer-neh₂-*. — Drw. *voverāitē* (zob.), *voverenā* ‘skórka z wiewiórki’, *vóverenos* f.pl. ‘futro ze skórek wiewiórczych’, *voveriēna* ‘mięso z wiewiórki’, *vóverinas* ‘samiec wiewiórki’, cps. *vovėrsienis* (zob. *šiėnas*). Nazw. *Vóverē*, *Voverē*, *Vóveris*, *Voverys*, patron. *Voverāitis*, *Voveriūnas*, *Voverūnas*. N.m. *Voverē*, *Voveriaĩ* 5x, *Vóverys* 2x, *Voverynė* 4x, *Voveriškiai* 3x, *Pavóverē*.

vōžyti, *vōžiju* (war. *-yju*), *vōžijau* (war. *-yjaui*) gw. 1. ‘ważyć na wadze, odważać’, 2. intr. ‘mieć pewien ciężar’, 3. ‘cenić’, 4. ‘lubić, mieć pociąg do czego’, 5. intr. ‘śmieć, ważyć się’ (też refl. *vōžytis* ts.), 6. ‘o ptakach: zapładniać samice’ (*Dar jauni gaidžiokai, bet vištas jau vōžija* ‘Całkiem młode [te] kogutki, a już kury depczą’) — zapoż. z błr. *vážycь*, *vážu*, 3 sg. *vážycь* (por. SLA 240, ZS 62, LEW 1275, POLŽ 675). — Cps. *atvōžyti* ‘odważyć na wadze; nadejść chwiejnym krokiem’, *nuvōžyti* ‘oszukać na wadze’, *pavōžyti* 1. ‘zważyć’, 2. ‘podważyć, podnieść nieco od spodu do góry’ (*Pavōžyk akmenį, aš pakišiu baslį* ‘Podważ kamień, ja wsunę kołek’), 3. ‘zapładniać – o kogucie’ (*Gaidys dešimt vištų pavōžija* ‘[Jeden] kogut może zapłodnić dziesięć kur’). Refl. *atsivōžyti* ‘odważyć się, ośmielić się’, *prisivōžyti* ts.

vōžnas, *-ā* 4 p.a., *vožnūs*, *-i* 4 p.a. gw. 1. ‘ważny, taki, od którego wiele zależy, mający duże znaczenie, doniosły’, 2. ‘okazały, zbyt kowny’ (*Namaĩ vožni* ‘Okazały dom’), 3. ‘wrażliwy, obraźliwy’ (*Ans yra vožnūs, reik saugoti, kad nesupykintumi* ‘On jest obraźliwy, trzeba uważać, żeby go nie rozzłościć’), 4. ‘ciężki’ (*Šimet bus vožni grūdai* ‘W tym roku będzie ciężkie ziarno’) — zapoż. ze stbłr. *vážnyj*, por. błr. *vážny*, pol. *ważny* (ZS 62). Zob. też *vožóti*.

vožóti, *vožóju*, *vožójau* (war. *vōžoti*) gw. 1. ‘szanować, odnosić się do kogo z szacunkiem, poważać, otaczać czcią’ (*Dabar vaikai nieko nebevožója; kogi vožōs, ka diržo nemato* ‘Teraz dzieci nikogo już nie szanują; jak mają szanować, kiedy pasa nie widzą’), 2. ‘myśleć, sądzić’ (por. pol. *uważać*), 3. ‘strzec, chronić’, 4. ‘bujać, huścić (np. dziecko na nodze)’ — vb. simplex powstałe z resegmentacji vb. cps. *pavožóti* ‘poważać, szanować’ (*Reik žmogų pavōžoti, ir pats būsi pavōžojamas* ‘Człowieka trzeba szanować, żebyś sam był szanowany’), zapoż. z pol. *poważać* ‘mieć uznanie dla kogo, cenić, szanować kogo’. Paralele: *māčyti* ⇐ *pamāčyti*; *magóti* ⇐ *pamagóti*; *trāšyti* ⇐ *patrāšyti*. Zob. też *vōžnas*.

vóžti, *vóžiu*, *vóžiau* 1. ‘zakrywać, przykrywać’, 2. ‘zdejmować (pokrywę, wierzch, denko); zdejmować przed kim czapkę’, 3. ‘przewracać do góry dnem’, *atsivóžti* ‘odkryć się, odkryć sobie wierzch’, 4. ‘sadzać kwokę na jajach, żeby wysiedziała pisklęta’, 4. ‘uderzać z całej siły’, 5. ‘wygarniać, mówić stanowczo, niczego nie ukrywając, bez ogródek’. War. *vōžti*. Odpowiednik łot. *vāzt, vāžu, vāzu* ‘zakrywać i odkrywać’. Cps. *apvožiu* «kryję co» (syn. *ažuslepiu, išdemi, ažumetu*), «okrywam co; pokrywam», *atvóžti* ‘odkrywać, zdejmować (pokrywę, wieko, wierzch, denko); odkryć oczy (zasłonięte czapką)’, *atvožiu* SD¹ «odkrywam» (syn. *atadingiu*), *nuvóžti* ‘zamknąć, zakryć’, *pavóžti* ‘zakryć, wsunąć pod spód, odwrócić (naczynie) do góry dnem’, DP ‘wstawić’, *parvóžti* przen. ‘szybko skądś wrócić’, *suvóžti* ‘złożyć jedno z drugim, kłaść jedno na drugie; (hojnie) odmierzyć ziarno; dzielić kogo’, *užvóžti* ‘zamknąć, zakryć, przykryć z góry (pokrywą, wiekiem); zarzucić sieć’ (*ažuvožiu* SD «nakrywam; szpuntuuję»), refl. *apsivóžti* ‘przewrócić się, wywrócić się do góry dnem’, *atsivóžti* ‘odkryć się, odkryć sobie wierzch’, *nusivóžti* ‘odkryć się, odkryć sobie (wieko kufra, wierzch pudełka)’, *pūsvožēs ākys* ‘oczy na wpół przymknięte (gdy chce się spać)’. — Nowy pdg. quasiprymarny. Został on zbudowany wokół prs. iter. *vóžiu*, kiedyś należącego do *vóžyti* (ten iter. z czasem przybrał nowe formy prs. *vóžau* i prt. *vóžiau*; do tego innowacyjne prs. *vóžiju*). Paralela: pdg. *skrósti*, oparty na prs. *skródžiu*, por. *skródyti* iter. ‘płatać, sprawiać wieprze, ryby’. — Jedynym odpowiednikiem pozabałtyckim jest morfem łac. *vāg-* w drw. dewerbalnym *vāgīna* ‘pochwa miecza; futerał, powłoka w ogóle’, przen. ‘łuska okrywająca niedojrzały kłos; (u kotów) torebka skórną umożliwiającą schowanie pazurów’, < pie. **ueh2g-* ‘zakrywać, zasłaniać’. Por. LIV² 664, LEW 1275, ALEW 1274, WH II, 725, de Vaan 650. Co do typu pierwiastkowego por. *dróžti, kóšti, nókti, šókti*. — Drw. *añtvožas* ‘wierzch, przykrycie, pokrywa’ (war. *añtvožē*), ⇒ *añtvožalas* ‘pokrywa, wieko’; *ātvožas* ‘pokrywa, wieko’, *sąvožais déti* adv. ‘kładąc jedno na drugie’ ⇐ *suvóžti*; od tego adi. *sąvožinis: sąvožinis kūbilas* ‘kubel posażny’, dosł. ‘taki, w którym przedmioty składa się jeden na drugim’; *ūžvožas* ‘pokrywa; szyber przy kominie’, *ūžvožalas* ts., *vožtūvas* ‘pokrywa, kłapa, zawór, wentyl; zastawka w sercu’.

vuñ wykrz. gw. ‘precz’ (*Vuñ, katiny!* ‘Precz stąd, kocie!’) — zapoż. z błr., ros. von ‘precz’, z wokalizmem zmienionym prawdopodobnie skutkiem zmieszania z partykułą błr. *vunb* ‘oto’ (por. *vunb dze* ‘oto gdzie’).

vùrštas 1 p.a., *vuřštas* 2 p.a. gw. ‘kielbasa’ — ze zmianą rodzaju zapożyczone z nwn. Wurst f. War. *vùrškis*, -io, z zakończeniem jak w *orškis* (zob.).

Z

zababōnai, zabobōnai, -ų 2 p.a. m.pl. stlit., gw. 1. ‘przesady, zabobony’, 2. ‘wymysły, głupstwa; paplanina’, 3. ‘zabawki dla dzieci’ — zapoż. ze stbłr. *zabobony, zababony*, por. błr. *zababōny*, -aũ, pol. *zabobony*, -ów (SLA 240, ZS 63, LEW 1276). — Drw. *zababōntykas* ‘człowiek zabobonny, przesądny’. Vb. denom. *zababōnyti* ‘wierzyć w przesady’.

zablŷs, -io 4 p.a. gw. ‘kiełb, Gobio gobio’ — zdaniem Urbutisa 2009, 260n. jest to wariant fonetyczny do *žablys, deverbativum od *žabėti* žm. ‘chciwie jeść’ (zob. *žēbti*). Sufiks jak w syn. *graužlŷs* (*gružlŷs*) ⇐ *gráužti* ‘gryźć’.

zabovà 2 p.a., gen.sg. *zabōvos*, war. *zobovà* gw. ‘zabawa, bawienie się, rozrywka’ — zapoż. ze stbłr. *zabava*, por. błr. *zabáva*, -y, pol. *zabawa* (SLA 240, LEW 1276). War. m. *zabōvas*. Por. wahanie wokalizmu w *zababōnai* ob. *zabobōnai*.

zàbteletì, *zàbteležu, zàbteležau* gw. 1. ‘nagle ukłuć, użądlić’, 2. ‘o kropli: spaść, kapnąć’, war. *zàbterti, zàpterti* — czasowniki na -elē-, -er- od wykrz. *zàbt, zàpt*. Por. *bàbteletì* ⇐ *bàbt; kibteletì* ⇐ *kibt*.

zacirka 1 p.a. gw. ‘potrawa z drobnych klusek mącznych lub kartoflanych, gotowanych na wodzie a. mleku, zacierka’ (*Blynam, zacirkai maldavom žirnių su kviečiais* ‘Na bliny, zacierkę mleliśmy groch z pszenicą’) — zapoż. z błr. *zacirka*, -i, pol. przest. *zacirka*. Stąd też łot. *zacerka, zacirka(s)*. Por. LEW 1276.

zadórnas wsch.-lit. ‘czupurny, kłótlivy, nieustępliwy’ — zapoż. z ros. *zadórnyj* ‘czupurny, zapalczywy, zawadiacki’ (ZS 64; brak w LKŽ).

zadōtkas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘zadatek, pieniądze wręczone celem zabezpieczenia umowy’ (*Davēm trīs stūkstančias zadōtko* ‘Daliśmy trzy tysiące zadatku’), 2. ‘zacier piwny’ (*Zadōtkas jau putoja, tuoj leisim į kubilą* ‘Zacier już się pieni, zaraz spuścimy [go] do kadzi’) — zapoż. z pol. *zadatek*, -tku, błr. *zadátak*, -tku (SLA 240, ZS 64, LEW 1276).

zagárkas 1 p.a. gw. ‘zegarek, mianowicie noszony na ręce’ — zapoż. z błr. gw. *zagáarak* (PzB 2, 197) < *zegarek, por. stbłr. XVII w. *zekgarekъ*, -rka ⇐ pol. *zegarek*, -rka. Zob. ZS 64. Co do akutu por. zapoż. *čamárka, padárkas*. Zob. też *ziēgorius*.

zagénti, *zagenù, zagenaiũ* gw. ‘o koniu: powoli bieć’ (*Mano arklys zagenai, o aš sėdžiu ratuos, ir gan*), *atzagénti* ‘o dziecku: przybieć do kogo’ — drw. na -en- od wykrz. *zàg-zàg* opisującej jechanie na koniu. Z innymi sufiksami: *zàgyti, -iju, -ijau* ‘iść wyprostowanym’, *zagnóti* ‘iść za kimś powoli, drobnym krokiem’, *zagsėti* ‘biegać’. Zob. też *dzagnóti* i *dzigdzėnti*.

zāglis, -io 2 p.a. gw. ‘złodziej’ — zapoż. z łot. *zaglis* (n.agt. na -lis, por. *zagt, zūogu, zagu* ‘kraść’). Por. *žaglŷs* s.v. *žagti*.

zaibýtis, *zibaũs, zaibiaũs* gw. ‘śmiać się, żartować, szydzić’ — pewnie dźwiękonaśladowcze. Por. *šaipýtis*.

zabuĩliai 2 p.a. m.pl. gw. ‘strzępy’, *zabuĩliais nueĩti* ‘wyszczerzyć się’ — niejasne.

zakristijà 2 p.a., gen.sg. *zakristijos* ‘zakrystia w kościele, pomieszczenie, w którym przechowywane są szaty i naczynia liturgiczne’, war. *zokristijà* (m.in. MoP) — zapoż. ze stbłr. *zakristija, zakrystija* ⇐ pol. przest. *zakrystýja*, -ýji (por. śląc. *sacristia*). War. akc.

zakristija 1 p.a. ← pol. przest. *zakrystyja* (dziś *zakrystia*). Por. SLA 244, ZS 64, LEW 1276, POLŽ 185, 677 (brak w ALEW). — Neoosn. *zakrist-*: *zakristõnas* NDŽ ‘zakrystian’. Zob. też *zakristijõnas*. — Z oboczną sylabą *-kra-*: *zakrastijà* lub *zokrastijà* 2 p.a., *zakraštija* 1 p.a. ← pol. przest. *zakrastyja* (por. SW VIII, 139). — Neoosn. *zakrast-*: *zakrastys* 3 p.a., zwykle pl. *zakrasčiai* bot. ‘stokrotka pospolita, *Bellis perennis*’, ⇒ zdrob. *zakrasčiukas* (war. *zakrisčiukas*).

zakristijõnas 2 p.a. stlit., gw. ‘zakrystian’ — zapoż. z pol. przest. *zakrystyjan* (por. pol. *zakrystian*), z akcentem dostosowanym do lit. nazw osób na *-on-* (*valdõnas*, *nevidõnas*, *šaukõnas*, GJL II, § 336). Por. akcent w *koplõnas*. Zob. też SLA 244, ZS 634, LEW 1276, POLŽ 185 (brak w ALEW). War. *zokristijõnas*, *zakrastijõnas*, *zokrastijõnas*. Na temat formy *zakristõnas* zob. s.v. *zakristijà*.

zakùcija 1 p.a. gw. 1. ‘nieprzyjemna, nużąca czynność’, 2. ‘pewna część ceremonii ślubnej’ — zapoż. z błr. gw. *zakúcyja* ‘wykonanie wyroku sądowego, przymusowe ściąganie długu’ ← pol. przest. *zekúcyja* < *egzekúcyja* (SGP VI, 365, SW I, 674), błr. liter. *ékzekúcyja*. Por. aferezę w *zèkvijos* < *egzèkvijos*. Zob. też *zakùtnykas* i *zakùtorius*.

zakùtnykas 1 p.a. gw. 1. ‘poborca podatkowy będący przez pewien czas na utrzymaniu podatnika’ (*Zakùtnykai išbuvo an mūs duonos visą nedėlių, kol sumokėjom padotkį* ‘Poborcy siedzieli na naszym chlebie cały tydzień, dopóki nie zapłaciliśmy podatku’), 2. przen. ‘darmozjad’ — zapoż. z błr. gw. *zakùtnik* (POLŽ I, 65). War. *zakùcninkas* (por. *zakùcija*), *zakùcninkas*. Zob. też *zakùtorius*.

zakùtorius, *-iaus* 1 p.a. gw. 1. ‘poborca, urzędnik ściągający zaległe podatki’ — ze zmiany **zekùtorius*, co zapożyczone z pol. gw. *zekutor* < *egzekutor* (por. SGP VI, 365). Zob. też *zakùtnykas*.

zalogà 2 p.a. stlit. ‘straż przyboczna, Leibwache’ (LEX) — zapoż. ze stbłr. *zaloga* ← pol. przest. *zaloga* m.in. ‘konwój, eskorta, straż przyboczna’. — Wprost z pol. przest. *zaloga* zostały zapożyczone trzy wyrazy gwarowe: 1. *zalogà* ‘zastaw, kaucja’, 2. *zalogà* ‘człowiek siedzący gdzieś kamieniem ku czyjemuś utrapieniu’ (*Sėdi sėdi lyg zalogà, nesusipranta nė namo išeit*), 3. *zalogà* ‘ilość zboża rozkładana na jeden raz do mlócenia’: *Jau iškūlėm penkias zalogàs rugių* (por. pol. *zaloga przy biciu oleju* ‘ilość siemienia lnianego podana na jeden raz w worku pod prasę olejarską’). Zob. SW VIII, 158n.

zālatas 3 p.a. gw. ‘złoto’ (*Žiūri, kad ten ne žarijos, o asmokai, zālatas* ‘Patrzy, a tam nie żary, lecz ósmaki, złoto [złote monety]’) — zapoż. ze stbłr. *zoloto* n., por. błr. *zólata*, *-a*, ukr., ros. *zóloto*. Tu też *zalata* b.z.a. ‘tombak, stop miedzi z cynkiem barwy złotożółtej’.

zalātyti, *zalātiju*, *zalātijau* stlit., gw. 1. ‘złocić, pokrywać warstwą złota, barwić na złoty kolor’, 2. ‘zdobić, ozdabiać (kościół)’, 3. przen. ‘bajdurzyć’ — zapoż. ze stbłr. *zolotitb*, por. błr. *zalachib*, *-ačú*, 3 sg. *zalachib*. Akcent lit. bazuje na białoruskiej formie 3 sg. prs. (por. *garādyti*, *kalādyti* i *varāžyti*). Zob. też SLA 240, LEW 1276 i ALEW 1275.

zalatōrius, *-iaus* 2 p.a., *zalātorius* 1 p.a. stlit. 1. ‘złotnik’, 2. ‘artysta zdobiący wnętrza kościelne lub cerkiewne’ — zapoż. ze stbłr. *zolotarb* (SLA 240, LEW 1276, ALEW 1275), por. błr. *zalatár*, *-á*. Nazw. *Zalatōrius*, *Zalatōris*, patron. *Zalatoriūnas* b.z.a.

zalcierkā 2 p.a., gen.sg. *zalciērkos* przest., gw. ‘solniczka’ — z *-lc-* ze zmiany *-ls-* zapożyczone z prus.-niem. *salsērken* (GL 148). Por. nwn. *Salzfäßchen* n. Zob. też *salanka*.

zalieciotis, *zalieciojuos*, *zalieciojaus* b.z.a. przest. ‘chodzić w zaloty, starać się o rękę panny’ — zapoż. ze stbłr. *zalecatisja* (← pol. *zalecać się*). War. z *-č-* zam. *-c-*: *zāliečiotis*. War. z substytucyjnym suf. *-avo-*: *zaliecavótis* (LKŽ XIX, 994 mylnie wskazuje pol.

†zalecować jako źródło). — Drw. *zaliecorius* b.z.a. ‘zalotnik’. Zob. też *zālietos*.

zālietos 1 p.a. f.pl. przest. ‘zaloty, swaty’ (*Atvažiuoja, vadinās, ī zālietas jaunīkis tas* ‘Przyjeżdża, znaczy, w zaloty ten młodzian’) — zapoż. ze stbłr. *zalety* ‘pochwały, pochlebne przemowy’, błr. *zalėty* ‘zaloty’ (← pol. *zaloty*, ĘSBM 3, 291). War. sg. *zalieta* 2 p.a. — Drw. *zaliētnykas* a. *zaliētninkas* ‘zalotnik’.

zaluvyčia 2 p.a., gen.sg. *zaluvyčios* ZTŽ ‘siostra męża’ — zapoż. z błr. gw. *zaluvice*, -y (PzB 2, 224), co jest wariantem do *zalvica* (*zalóuka*). Brak w LKŽ.

zálzieras 1 p.a. gw. ‘kwas solny’ — zapoż. z nwn. *Salzsäure* f. Por. akut w zapoż. *kálkės* i *šálkis*.

zálzos, -y 2 p.a. f.pl. gw. 1. ‘zołzy, gruźlica węzłów chłonnych u koni’, 2. ‘katar’ — zapoż. z pol. *zołzy* f.pl. (POLŽ 678). — Vb. denom. *zalzóti*, *zalzùiti* ‘cierpieć na zołzy’.

zambti, *zambiù*, *zambiaũ* gw. 1. ‘dużo mówić, gadać, paplać’, 2. ‘popłakiwać, pochlipywać’, 3. ‘uparcie, natrętnie o coś prosić’ — od wykrz. *zambt*, *zambt* o nagłym krótkim odezwaniu się osoby małowójnej (*Zambt zambt, ir visa jo kalba*). Z inną budową: *zambtyti*, -iju ‘mówić, paplać; uparcie o coś prosić; szczekać’ (war. *zambātyti*), *zambtelėti* ‘bąknąć, powiedzieć niewyraźnie, półgłosem’. Nomina: *zambà* ‘paplanina’, c. ‘papla, gaduła’ (por. łot. *zamba* ‘kto się byle jak ubiera; kto je w sposób nieapetyczny; kto obraża innych’), *zambis* ‘kto mówi niezrozumiale’.

zamišius, -iaus stlit. ‘miętko wyprawiona koźła skóra, zamsz’, forma znana jedynie z SD¹, por. 1. <zamišius> «zamesz», 2. <zamišiaus> «zambowoy» — zapoż. ze stbłr. *zamešb*, -mšu ← stpol. *zamesz*, *zameszu*, *zamszu* (← nwn. *Sämisch*, Brückner 644). Zob. też POLŽ 678. Nie odnotowane w SLA, LKŽ, LEW, ani ALEW. Wyraz niemiecki polega na substantywizacji przymiotnika tworzącego grupę atrybutywną *sämisch Leder* ‘skóra zamszowa’. Kluge-Seebold 616 przypuszczają, że *Sämisch(leder)* n. zapożyczono z fr. *chamois* m.in. ‘skóra z kozła’. — Zakończenie lit. -išius wobec pol. -esz świadczy o tym, że pożyczkę włączono do klasy rzeczowników (osobowych) na -iš-, jak np. *bandišius* ‘parobek zajęty przy bydle’, *vagišius* ‘złodziejaszek’ (zob. GJL II, § 372). Por. syn. *irkà*. Osobno zob. *zámšas*, *zòmša* oraz *žémčius*.

zámšas 1 p.a. gw. ‘miętko wyprawiona koźła skóra, zamsz’ — zapoż. z błr. *zamš*, -u, pol. *zamsz*, -u (POLŽ 678). War. *zòmšas*, *zomšias* (b.z.a.); ze zmianą *mš* > *mč*: *zámčius*, *zòmčas*, *zòmčius* a. *zòmčius*; z substytucją *z-* ⇒ *ž-*: *žòmčius* (ZS 65; por. stlit. *žokanas/žokonas*, *žòkonykas*). Osobno zob. *zamišius*, *zòmša* i *žémčius*.

zapaška 2 p.a., gen.sg. *zapāškos* wsch.-lit. ‘dzierżawa połowy pola, ziemi’ (*Mes per juos turiam žemę in zapāškos*) — zapoż. z błr. gw. *zapáška*, -i ‘ziemia, którą bierze się w dzierżawę’ (PzB 2, 238), por. ros. gw. *zapáška* m.in. ‘wczesna orka; trzecia orka; pole orne; część pola’ (SRNG, od *paxátb* ‘orać’). — Drw. *zapāšnykas* 1 p.a. ‘dzierżawca ziemi’ ← błr. gw. *zapášnik* (PzB 2, 238), por. syn. *pūsininkas*.

zàpsos, -y 2 p.a. gw. f.pl. 1. ‘wargi, usta’, 2. wulg. ‘gęba’ (*Nustok lojės, kad per zapsàs negautum* ‘Przestań szczebrać, żebyś nie dostał po gębie’) — rzeczownik postwerbalny od *zapsóti* ‘stać z otwartą gębą, gapić się’ (syn. *žiopsóti*), pochodzącego od wykrz. *zapt, *zapst. War. z suf. -(s)ė-: *zapsėti*, -i, -ėjo ‘kapać; ściekać – o pocie’ (syn. *capsėti*, *capėti* ← *càpt*), z suf. -(t)er-: *zàpterti* ‘kapnąć; ukłuć’ ← wykrz. *zàpt* o kapnięciu. Niejasny jest war. *zāpros*: *Uždaryk zapràs!* ‘Zamknij gębę!’.

zarabotkas b.z.a. gw. ‘zarobek’ (*Pabiedni buvom, ejom [!] an zarabotko* ‘Byliśmy dość biedni, chodziliśmy na zarobek’) — zapoż. z ros. *zárabotok*, -tka ‘zarobek; zapłata’ (*pojti na*

zárabotki), pol. zarobek, -bku.

zāras gw. adv. ‘zaraz, nie zwlekając, wnet’, np. *Zāras keltis, o aš dar nežumigau* ‘Zaraz [trzeba] wstawać, a ja nawet nie zasnąłem’ — zapoż. z pol. *zaraz* albo błr. *zaráz* ‘od razu’. War. *zařs* (*Zařs bus pietai*); *zāra* (por. pol. gw. *zara*); z dodaniem lit. zakończenia lit. -ai: *zārai, zaraĩ*. Por. LEW 1277, POLŽ 679. Zob. też *zotag*.

zarià 4 p.a. gw. ‘zorza poranna lub wieczorna’ — zapoż. ze stbłr. *zorja* (*zarja*), por. ros. *zarjá*. Pl.t. *zārios* ‘świt, brzask dnia’ (*Kelkis, jau zarios užsiplėšė* ‘Wstawaj, już zaświtało’), por. ros. *zóri* ‘świt’. War. *zaris* f.; m. *zāras, zārius* (*zarūlis*). — Obok tego *zarà*, -ōs 4 p.a. ts. (m.in. WP) ← stbłr. *zora, zara*, por. błr. *zarà, -ý*. — Pl.t. *zāros* ‘świt’ (*Išėjo šienaut pro zaràs* ‘Wyszedł o świcie kosić siano’) ← błr. *zóry*. Zob. też *zarnyčiaià*. — Vb. denom. *zariuoti, -uoja, -avo* ‘o zorzy porannej: ukazywać się; dniać, świtać’, war. *zaróti, -ju, -jau* (*Keliuos kap liš zarója* LZŽ ‘Wstaję jak tylko zaświta’).

zarnyčiaià 2 p.a., gen.sg. *zarnyčios* gw. ‘zorza poranna lub wieczorna’ — zapoż. ze stbłr. *zornica* (*zorenica*), por. błr. *zarnica, -y*. War. *zaranicà* LZŽ, *žarnyčiaià* (w ZTŽ też nazwa grzyba «baltikas»). Por. *zarià*. NB. LKŽ XIX, 1001 błędnie podaje na pierwszym miejscu pol. †zorznicą jako źródło.

zāstarankas 1 p.a. LZŽ ‘sąsiek, odgradzona część gumna do składania snopów, słomy a. siana’ — zapoż. z błr. *zastarónak, -nka* m. — War. f. *zōstaronka* LZŽ został pod względem rodzaju dostosowany do rodzimego syn. *šalinė*.

zaũkti, zaukiù, zaukiaũ 1. ‘głośno płakać, ryczeć’, 2. ‘wyć – o psach’, 3. ‘nieść, ciągnąć coś ciężkiego, taszczyć’, 4. ‘wynosić w dużej ilości z lasu (o grzybach), z bagna (o borówkach)’, 5. ‘mleć na żarnach’, *nuzauĩkti* ‘przytaszczyć; ukraść’, też ‘pojechać dokądś’ — czasownik utworzony od wykrz. **zauk*, por. *zũkti* ← **zũk*. War. *zaugiù, zaũgti* ← **zaug*. Zob. też LEW 1277. — Drw. *zauksóti* ‘być bezczynnym, sterczeć gdzie nic nie robiąc’ (syn. *dũksóti, riogsóti*). — Zbliżoną semantyką odznacza się pwk. *zav-V* w czasownikach *zavėnti* ‘nieść z trudem, taszczyć; głośno krzyczeć’, *zavėntis* ‘drzeć się – o dziecku’, *razzavėnti* ‘rozedrzeć (ubranie)’. Por. też **zau-* s.v. *zaunà*.

zaunà 4 p.a. 1. n.act. ‘mówienie o czymś błahym, niepoważnym, bezsensownym, gadanina, paplanie’ (*Bobų zaunà, nebuvo tep* ‘Babskie gadanie, nie było tak [było inaczej]’), też pl.t. *zaũnos* ‘paplanina’ (war. *zaunizos*), 2. n.agt. c. ‘ten, kto dużo i niepotrzebnie mówi, papla, pleciuch’ (*Jau jis seniai toks zaunà: kalba, kas tik ant liežuvio pakliūva* ‘Ten już od dawna jest papla: plecie, co tylko mu ślina na język przyniesie’). Analiza: *zau-nà*, osnowa onomatopeiczna (por. *zaũkti*). Formant *-nā-* jest typowy dla nomina actionis (por. *kilnà, murknà*) i dla wywodzących się z nich nomina agentis (por. *dusnà, laknà*), zob. GJL II, § 289. War. *zaunià*, też *zaũnas, zaunỹs* i *zaũnius*. Nieprawdopodobne jest zbliżenie *zau-* z czas. *žavėti* ‘urzekać, czarować’ w LEW 1277. — Vb. denom. *zaũnyti* a. *zaũninti* 1. ‘mówić głupstwa, mówić dużo i bez potrzeby’, 2. ‘natrętnie, natarczywie prosić’, 3. ‘popłakiwać’, 4. ‘bluzgać, używać przekleństw, wyrażać się ordynarnie’ (*Nazaũnyk prie žmonių, begėdi tu!* ‘Nie bluzgaj przy ludziach, tu bezwstydniku!’), 5. ‘szczekać’ (*Vakar perniek zaũnijo, zaũnijo, sakau, ka tai vilkai suėst!* ‘Wczoraj bez powodu szczekał i czekał, mówię, żeby cię wilk pożar!’).

zavõlkai, -ų 2 p.a. m.pl. DVŽ ‘migdałki (gruczoły limfatyczne); zapalenie migdałków’ (*Paskelė zavõlkai sopa gerkly*) — zapoż. z błr. gw. *zaválki* ts. (PzB 2, 186n.: *Zavalki zavalili horla, neik pradyxnutu*).

<**zawatka**> SD¹ «podwika» [‘chusta na głowę, przepaska na włosy’, SPXVI]. Jest to hapaks, który został pominięty w SLA, jak też w LKŽ, LEW i ALEW. Wydawca SD¹

interpretuje zapis <zawatka> literalnie i umieszcza w indeksie wyrazów lekcję *zawatka*. Synonimem <zawatka> jest ukazujące się 2x w CHB <zowitka> (zob. SLA 245, LKŽ). Znaczenie i podobieństwo formy skłaniają do przypuszczenia, że mamy tu do czynienia z dwoma polonizmami, odpowiednio *zawojka* i *zawijka*. Por. za SW II, 102: *zawojka* ‘ubiór głowy wieśniaczek zamężnych, rańtuch, rodzaj chusty kobiecej na głowę’, *ibid.*, 347: *zawijka* ‘to, czym zawijają, zawicie; zasłona, podwika; szal płócienny, głowę i ramiona okrywający’. Jeśli tak, to powstaje pytanie, dlaczego *zawojka* nie została oddana jako lit. **zovaika*/**zāvaika*, zaś *zawijka* jako lit. **zovijka*/**zāvijka*. Odpowiedź jest dwojaka. Po pierwsze, tak <zawatka> jak <zowitka> mogą zawierać błędną literę <t> zamiast <i>, por. emendacje *<zawaika>, *<zowiika>. Po drugie, grupa spółgłoskowa -*ik*- pierwotnych form transpozycyjnych **zāvaika*, **zāvijka* mogła się zmienić fonetycznie w -*tk*-. NB. SLA 245 i LKŽ XIX, 1075 wywodzą *zovitka* z pol. *zawitek*, co jest błędem, ponieważ polskie słowniki takiego wyrazu nie znają. POLŽ nie uwzględnia zapisu <zawatka>. — W SD s.v. «podwika, rańtuch» nie figuruje <zawatka>, lecz całkiem inny lit. wyraz, mianowicie <panametis> (zob. *nómetas*).

zažyvóti, *zažyvóju*, *zažyvójau* gw. ‘zażywać tabaki’ — zapoż. z pol. *zażywać* (POLŽ 679). Akcent dostosowany do odpowiednika błr. *zažyvácʼb*. War. z asymilacją z-ž > ž-ž: *žožyvóti* (war. synkopowany *žožúoti*, por. *temnyčią* > *temčia*). Niejasne są przekształcenia, które zaszły w *žiživóti*, por. *Duok jam tabokos žiživót* ‘Daj mu tabaki do zażycia’, też refl.: *Pasižiživók, kad išsičiaudytum* ‘Zażyj sobie, żebyś się wykichał’.

zbāras 2 p.a. stlit. 1. ‘wspólnota wiernych, Kościół [rzymsko-katolicki]’, 2. ‘seкта innowierców’ — zapoż. ze stbłr. *zborъ*, stpol. *zbor* (SLA 241, LEW 1277; brak w ALEW).

zbitnas, -à 4 p.a. 1. stlit. ‘zbyt duży’ (WP), 2. gw. ‘dziwny, śmieszny’ — zapoż. z pol. *zbyt*ni ‘nadmierny, przesadny, zbyteczny’ (← *zbyt* adv. ‘nadto, ponad potrzebę, za dużo, za bardzo’). Por. SLA 241.

zbōnas 2 p.a. stlit. ‘dzban’, SD *zbonas didis iž stiklo arba iž molio, unkšto kaklo* «bania gliniana, szklanna [o wąskiej szyi]» — zapoż. ze stbłr. *zbanъ*, błr. *zban*, -à ← pol. przest. *zban*, -a. War. *dzbonas* CHB ← pol. *dzban*. Por. SLA 69 i 88, ZS 60, LEW 189, 1277, ALEW 1275, POLŽ 763. — Drw. *zbonelis* SD¹ «krużyk» [‘dzbanek, czarka’] (syn. *alvenykēlis*), *zbonelis unkšto kaklo* SD «banieczka, banieszka, bańka [o wąskiej szyi]», *kuris daro zbonelius* SD «baniecznik» [‘kto robi dzbanki’], *zbonka* LEX ‘butelka, Flasche’ (por. stbłr. *zbanokъ*, pol. przest. *zbanek*). — War. *izbōnas*, *uzbōnas* – dodane w nagłosie samogłoski służą rozwiązaniu obcej zbitki nagłosowej *zb-* (por. *iškadà* ob. *škadà*; *iškalà* ob. *škalà*, GJL I, § 340). War. ze zmianą *uzb°* > *vuzb°*: *vuzbonēlis* DVŽ ‘dzbanuszek’.

zboža 2 p.a., gen.sg. *zbōžos* ZTŽ ‘zboże, urodzaj’, war. *zbūžà* 2 p.a. ZTŽ — zapoż. z błr. gw. *zbóža*, -y (PzB 2, 277), por. błr. *zbóžža*, -a n. Brak w LKŽ.

zbradnius, -iaus stlit. ‘przestępca’ — zapoż. ze stbłr. *zbrodenъ* ← stpol. *zbrodzień*, -dnia ‘ten, co popełnił zbrodnię, przestępca’ (SSTP), por. błr. *zbródzenъ* ‘łobuz’, strus. *sūbrodīnī* ‘włóczęga’ (ĖSBM 3, 315). Zob. też SLA 241, LEW 1277, POLŽ 680; brak w ALEW. — Drw. *zbradnystē* stlit. ‘haniebny postępek; nikczemność, podłość’.

zbraīnas, -à 4 p.a. 1. stlit. ‘zaopatrzony w broję; zbrojny, uzbrojony’ (m.in. BRB), 2. gw. ‘skory do wybryków, dokazywania, brojenia (o dziecku, chłopcu, o kocie)’, 3. ‘o koniu: który lubi ponieść’ — zapoż. z pol. *zbrojny* (SLA 241, ZS 64, LEW 1277, ALEW 1276, POLŽ 680). War. *zbrainūs*, -ī. Zob. też *zbraja* i *zbrainykas*.

zbrainykas stlit.: *zbroinykas* BRB ‘rycerz zbrojny, Geharnischter’ — zapoż. z pol. przest. *zbrojnik* (SW VIII, 393). Por. SLA 241, LEW 1277n., ALEW 1276, POLŽ 187. Zob. też

zbrajà i zbraĩnas.

zbrajà 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘zbroja’, 2. ‘tarcza’ (*bus kaip zbraja stiprey priproyta* PK 79₁₃₋₁₄ ‘Będziec jak tarcza dobrze sprawiona’), 3. ‘uzbrojenie, broń, oręż’ — zapoż. z pol. *zbroja*. War. z protezą: *izbraja* (por. *izbõnas*). War. m. *zbrajas* BRB, *zbrajus* BRB. Por. SLA 241, LEW 1277, ALEW 1275n., POLŽ 681. — Drw. *zbraista* BRB ‘broń, oręż, Kriegsrüstung’ może być collectivum na -sta, utworzonym tak jak *liẽkar-sta* ‘lekarstwa’ (zob. *liẽkarstva*). NB. Wywód *zbraista* z pol. †zbrójstwo, podany przez SLA 241, LEW 1278 i LKŽ XIX, 1010, jest nie do przyjęcia, ponieważ polskie słowniki nie znają takiego wyrazu. ALEW 1276 pozostawia *zbraista* bez komentarza. Zob. też *zbraĩnas*. — Vb. denom. *zbrajoti* BRB ‘zbroić’ ⇐ pol. *zbroić, zbroję* (por. POLŽ 186n.).

zdairýti, *zdairiaũ*, *zdairiaũ* wsch.-lit. ‘patrzeć bacznie’ — decompositum, będące produktem segmentacji *ap-zdairýti. To ostatnie powstało z przekształcenia złożenia z ptk. zwrotną *ap-si-dairýti* ‘ogłdnąć się, rozgłdnąć się’ (zob. *dairýtis*), mianowicie drogą synkopowania samogłoski *i* (*ap-s-dairýti), następnie udźwięcznienia *sd* > *zd*. Paralele: *stvérti*, *zgèsti*, *zvãlyti*. — Refl. *ap-si-zdairýti* ‘obejrzyć się’. — Drw. *zdairinėti* ‘ogłdnąć’, refl. *prisizdairinėti* ‘przyglądać się’.

zdáisia wsch.-lit. impers. ‘zdaje się’ — zapoż. z pol. *zdaje się* ‘videtur’ (ZS 64, LEW 1278; brak w LKŽ). Por. błr. *zdajécca*. Zob. też *zdõvotis*.

zdānē 2 p.a. LZŽ ‘przywidzenie, złudzenie, omam wzrokowy’ (*Sako, jam zdānēs prizdovoja* ‘Mówią, że on ma przywidzenia’) — zapoż. z błr. *zdanь, -i* f. (TSBM). — War. *zdanià* 2 p.a. DVŽ (*Prizdavē zdānia*) ⇐ błr. gw. *zdānnja, zdānja, -i* n. (*Zdānnja zdaecca. Zdanja mne dzis̃ zdalosja*), por. PZB 2, 297, ĖSBM 3, 323. Zob. też *zdõvotis*.

zdarõvas, *zdarãvas, -à* 4 p.a. wsch.-lit. 1. ‘mocno zbudowany, postawny, zdrowy’, 2. ‘tęgi, otyły’ — zapoż. ze stbłr. *zdorovyj*, por. błr. *zdaróvy*, ros. *zdoróvyj*. War. *zdõravas, -a* 1 p.a. ‘zdrowy; tęgi’ (ZS 64).

zdõrus, -aus 4 p.a., *zdõrius, -iaus* 2 p.a., też *zdãris, -io* 2 p.a. wsch.-lit. ‘sadło, tłuszcz na narządach wewnętrznych zwierząt’ (LZŽ, ZTŽ; brak w LKŽ) — zapoż. z błr. *zдор, -u* ‘sadło świńskie’ (TSBM, PZB), por. ros. *sdor* ‘sadło na wnętrznościach renifera’ (znacz. etym. ‘to, co zdarto’, scil. z mięsa, zob. REW II, 598, ĖSBM 3, 325). Zob. też *brĩndos, įsnauja i kùdrē* I.

zdõvotis, *zdõvojuos, zdõvojaus* LZŽ ‘przywidywać się, wydawać się, uroić się’ — zapoż. z błr. *zdavácca, zdajúsja*, 3 sg. *zdajécca* Miejsce akcentu jak w pol. *zdawać się*. Paralele: *lõjotis, tõjotis*. Zob. też *zdáisia* i *zdānē*.

zdročia c. stlit. ‘zdrajca’ (*Apgink nuog zdročiũ mane, kurie manęs labai nekent* MŽ 399₁₇ ‘Uchroń mnie od zdrajców, którzy mnie bardzo nienawidzą’) — zapoż. ze stpol. *zdraca* (SSTP XI, 294, war. *zdradca, zdraćca*), por. stbłr. *zdradca (izdradca, izdraca)*. Zob. też SLA 242, LEW 1278, ALEW 1277. — Młodszym sławizmem jest gw. *zdráica* a. *zdráicia* c. ‘zdrajca’, też ‘niegodziwiec’ i ‘wiercipięta’ ⇐ stbłr. *zdrajca* od XV w. ⇐ pol. *zdrajca* (por. ZS 64, POLŽ 681n.). Oboczne tematy: *zdráicē, zdroica, zdroičius*. — Neoosn. *zdroi-*: *zdrojauti* LEX ‘grabić, plądrować’, war. *zdrajauti*.

zdrodà 4 p.a. stlit., gw. 1. ‘zdrada’. 2. ‘oszustwo, kłamstwo’, 3. ‘krzywda’ — zapoż. ze stbłr. *zdrada*, pol. *zdrada* (ZS 64, ALEW 1276n., POLŽ 682). — War. z protetycznym *i-*: *izdroda* WP (por. *izroda* s.v. *zrodà*, jak też *izbõnas, iščẽstis*). — War. słowotwórczy z prefiksem lit. *iš-* jako substytucją za słow. *z-*: *išdroda* WP (paralela: *išgada*, por. PAŽ 148n.). Osobno *zdročia* i *zrodà*. — Drw. *zdrodlỹvas* stlit. ‘taki, któremu nie można wierzyć, kłamliwy’ ⇐ stbłr. *zdradlivyj*, stpol. *zdradliwy* (zob. też *zdradlyviškas*). — *zdrõdnas* stlit.

‘zdradliwy, kłamliwy’ ⇐ stblr. *z(d)radnyj*, stpol. *zdradny* (*Teikis mane apginti nuog liežuvių zrodny* PK 90₁₂ ‘obroń mię od potwarzy języka zradnego’). Zob. też *zdrōdyti*.

zdrōdyti, *zdrōdiju*, *zdrōdijau* stlit., gw. 1. ‘zdradzić, nie dochować sobie nawzajem wiary; oszukać, okłamać’ (*O taip kad ans kytras žaltis prastą Jevą zrodija* PK 178₈ ‘A tak gdy czart on chytry wąż prostą Ewę zdradził’), 2. gw. ‘zranić, okaleczyć kogo’ (*Jis neužmušė vagį, ale tik apzdrōdyjo ir pametė* ‘On złodzieja nie zabił, lecz tylko [go] zranił i pozostawił [bez pomocy]’) — zapoż. ze stblr. *zraditi*, por. błr. *zdrádzicʹ* ⇐ pol. *zdradzić*. — War. słowotwórczy z praeverbium lit. *iš-* jako substytucją za słow. *z-*: *išdrodyti* BRB, BRP (PAŽ 149). Zob. też SLA 245, LEW 1278 i ALEW 1276n. — Drw. *zdrod(i)nykas* ‘zdrajca’ (war. *išdrodnykas*, *izdrodnykas*, *zrodnykas*).

zēblis, -io 2 p.a. ZTŽ ‘jesienna orka pod siew wiosenny’ — zapoż. ze stblr. *zjablʹ*, *oraty na zjablʹ* (por. błr. gw. *zjab*, ros. *zjabʹ*, ukr. *zjab*), co jest sb. postverbale od *zjábnučʹ* ‘ziębnać, marznąć’ (por. ĖSBM 3, 355, s.v. *zjábliwa*). Brak w LKŽ.

zēdlius, -iaus 2 p.a. gw. 1. ‘mały przenośny stołek’, 2. ‘stołek do prania bielizny’ (*Buvo zēdlius, ant ano pasidedi drobužius i muši su kultuve*) — zapoż. ze stblr. *zedelʹ*, por. błr. *zédalʹ*, gw. *zédělʹ*, -dlja m. (⇐ stpol. *zedel*, *zydel* od XV w. ‘drewniany stołek, ławka z poręczą’ ⇐ śrwn. *sēdel* m. ‘stołek; siodło; miejsce zamieszkania’, WDLP). Inaczej LEW 769: wprost z pol.

zeliotojis, -o stlit. ‘zagorzały wyznawca, fanatyk’, war. *želiotojas*, *želiotojis* (PAŽ 562) — zapoż. z pol. *zelota*, -y m. Brak w SLA, LEW i ALEW. — Lit. *zelòtas* 2 p.a. ⇐ nwn. *Zelot*.

Zelnià 4 p.a., *Zelnióji* 1 p.a. wsch.-lit. ‘święto Matki Boskiej Zielnej, 15.VIII.’ (*Važiuojam Zelniõn a. Zelniõnjon* LzŽ ‘Jedziemy na Zielną’), war. *Zielnà* ZTŽ — zapoż. z błr. gw. *Zélʹna*, obok *Zelʹna svjáta* (PzB 2, 305; zapoż. z pol., zob. ĖSBM 3, 329). Brak w LKŽ. Zob. *Žolìnė*, gdzie też inne synonimy.

zēlti, *zeliù*, *zēliau* gw. ‘uderzać, bić’. Niejasne.

zemkas LEX ‘krajan, ziomek, Landsmann’, war. *zemkus* — zapoż. ze stpol. *ziemek*, -mka ‘współziomek, rodak, krajan’ (SLA 242, LEW 1278, Boryś 741). W nawiązaniu do lit. *žėmė* ‘ziemia’ pojawiły się warianty z *ž-*: *žėmkas*, *žėmkis*, *žėmkus*. Por. *žemstva* ob. *zemstvà*.

zemlionis, -io stlit. ‘krajan, rodak, Landsmann’ (m.in. BRP) — zapoż. ze stblr. *zemljaninʹ* (war. *zemjaninʹ*) ‘ziemianin, właściciel majątku ziemskiego’. War. z *ž-*: *žemliõnis* 1 p.a. NDŽ ‘Landbesitzer’. Osobno zob. *žemionis*.

zeĩpēs, -iū 2 p.a. f.pl. przest., gw. ‘musztarda’ — zapoż. z prus.-niem. *zemp* (GL 149), por. śrdn. *senep*, śrwn. *sen(e)f*, nwn. *Senf* m. Forma pl.t. została zapewne dostosowana do *garstýćios* (zob.).

zemstvà 2 p.a., gen.sg. *zeĩstvòs* hist. ‘w Rosji carskiej: samorząd gminny w obrębie guberni’ — zapoż. z ros. *zémstvo*, -a n. (pol. *ziemstwo* ‘w Polsce przedrozbiorowej: jednostka administracyjna wchodząca w skład województwa’). W nawiązaniu do lit. *žėmė* ‘ziemia’ powstał war. *žemstva* (m.in. BRB, zob. SLA 248). Por. *žėmkas* ob. *zemkas*.

zeĩkis, -io 2 p.a., *zėnkis* 1 p.a. gw. 1. ‘chłopiec, wyrostek; młodzieniec’, 2. ‘parobek’ — zapoż. z łot. *zēņķis* (⇐ dn. *sōnke*, *sōneke(n)* ‘synek’, Jordan 111, por. nwn. *Sōhnchen* n.). LEW 1278 przyjmuje pożyczkę niemiecką wprost do lit. — Drw. *zenkiōkas* ‘wyrostek’ (*Penki zenkiōkai mes buvom* ‘Było nas pięciu wyrostków’). Vb. denom. *zenkiāuti* ‘być parobkiem’.

zeĩkolas 1 p.a., *zėrkolas* 1 p.a. stlit., gw. ‘lustro, zwierciadło’ — zapoż. ze stblr. *zerkalo* (HSBM), por. ros. *zėrkalo*, ukr. *dzėrkalo* (SLA 242, ZS 65, LEW 1278; brak w ALEW).

Dziś zastąpione neologizmem *vėidrodis*. War. *zarkalas* (BRB <ſarkalą>), *dzėrkolas*; *žerkolas* DP (substytucja *ž-* za *z-*); z metatezą *r-l* > *l-r*: *zėlkoras* a. *zėlkoras*. War. sufiksalne: *zėlkorius* a. *zėlkorius*, *zalkorius* i *zalkoris*. Ze zmianą *alC* > *auC*: *zaũkorius* (por. *žalniėrius* > *žauniėrius*; *kalkõzas* > *kaukõzas*). Co do akutu por. *zapož. kačėrga, čvėrtis*.

zgadà 4, 2 p.a. stlit., gw. ‘zgoda, brak konfliktu, harmonia’ (*Dar gerai, tik sveikatos ir zgãdos reikia* ‘Teraz [jest] dobrze, tylko zdrowia i zgody trzeba’) — *zapož. ze stbłr. zgoda, sgoda*, błr. *zhóda*, -y (pol. *zgoda*). War. m. *zgadas* (SLA 242). War. z protetycznym *i-*: *izgada* MOP (por. *izbõnas, izbaja, izroda*). Zob. ZS 65 i ALEW 405. — Vb. denom. *zgadãuti* ‘zgadzać się’ (⇒ *zgadãunai* adv. ‘zgodnie, w zgodzie’), *zgadavóti* a. *suzgadavóti* ‘żyć w zgodzie’. Zob. też *zgãdytis*.

zgãdytis, *zgãdijuos*, *zgãdijaus* gw. ‘zgodzić się, zgadzać się’ — *zapož. ze stbłr. zgoditisja, sgoditisja*, por. błr. *zhadzicca, zhadzúsja*, 3 sg. *zhódzicca*. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej form 3 sg. prs. (por. *bãžytis, žėnytis*). — Drw. *zgãdnas* ‘odpowiedni, właściwy’ (*zgadnai* ‘zgodnie’) ⇐ błr. *zhódný*. Warianty: z rodzimym prefiksem *su-* zam. *z-*: *sugãdnas* a. *sugadnùs* ‘potrzebny, przydatny, dogodny’ (por. *supakaĩnas*); z zastępstwem sufiksu: *sugadùs*, *sugadlyvas* ts.

zgarda b.z.a. gw. ‘pogarda, wzgarda’ (JU) — *zapož. ze stbłr. zgarda* (⇐ pol. *wzgarda* od *wz-gardz-ić*). Zob. też *zgařdyti*.

zgařdyti, *zgařdiju*, *zgařdijau* (JU) ‘gardzić, wzgardzić’ (*Muno locką pazgařdijo* ‘Wzgardził moją łaską’) — *zapož. ze stbłr. zgarditi* (⇐ pol. *wzgardzić*). — Sb. postvb. *pãzgarda* 1 p.a., *pãzgardas* 1 p.a. ‘pogarda’. Zob. też *zgarda*. — POLŽ 184 przytacza stlit. *vzgorđyti* CHB ⇐ pol. *wzgardzić*. Brak w SLA, LEW i ALEW.

zgedãuti, *zgedãuju*, *zgedavaũ* gw. 1. ‘szukać, poszukiwać, dowiadywać się’ (*Zgedavaũ visą dieną i neradau* ‘Cały dzień szukałem i nie znalazłem’), 2. ‘chcieć, pragnąć’, 3. ‘tęsknić za czym’ — vb. simplex, które zostało wyabstrahowane ze złożenia *pazgedãuti*. To ostatnie powstało drogą synkopowania samogłoski *-i-* partykuły zwrotnej w iter. *pasigedãuti* ‘szukać, poszukiwać’ ⇐ *pasigėsti* ‘spozrzeć się, że brak czegoś lub kogoś’ (zob. *gėsti* I). Podobnym neosimplex jest *zdairýti*.

zgėsti, *zgendũ*, *zgedaũ* gw. ‘spozrzeć, że brak kogoś, czegoś’ — decompositum, wynikłe z resegmentacji formy **pazgėsti* (< **pa-s-gėsti*). To ostatnie powstało drogą synkopowania *-i-* ptk. zwrotnej w *pasigėsti* ‘spozrzeć się, że brak czegoś lub kogoś’ (zob. *gėsti* I). Podobnie ukształtowane neosimplicia to *zgedãuti*, *zdairýti* i *zgribti*. — Refl. *pa-si-zgėsti* ‘pasigesti’, np. *Kaip kurią dieną mamos nebliks, labai pasizgėsi* ‘Któregoś dnia mamy zabraknie, bardzo [jej] brak odczujesz’.

zgrãbnas, -à 4 p.a. gw. 1. ‘mający właściwe kształty, proporcjonalnie zbudowany (o człowieku i koniu)’, 2. ‘ładny’, 3. ‘ruchliwy, zręczny, zaradny, obrotny’ (war. *zgrõbnas*, ZS 65, 108) — *zapož. z pol. zgrabny*. Forma ta należy do serii sławizmów, w których słow. *a* zostało oddane litewskim *a*, por. *kãbrus, pãbrikas, rãbinas* (zob. też ZS 72). — Warianty ze zmiennym wokalizmem: *zgrėbnas* (*grėbnas*), nawet *zgrėbnas*; z tematem na *-u-*: *zgrabnùs*, *zgrebnùs*, *zgrėbnùs*. Por. też POLŽ 685. — Wokalizm długi *ė* w war. *zgrėb-*, który alternuje ze *zgrob-*, objaśnia się – podobnie jak w wypadku *slėbnas* ob. *slõbnas* albo *jėvytis* ob. *jõvytis* – analogią apofoniczną, mianowicie odwróceniem reguły *ė* ⇒ *o* (zob. *sodinti*).

zgrajà 4 p.a. gw. 1. ‘gromada dzieci; moc ludzi’, 2. c. ‘urwis, dziecko o żywym temperamencie’ — *zapož. ze stbłr. zkgraja, zgraja* ‘mnóstwo, wielka liczba’, por. błr. *zhrája*, -i ‘gromada psów, wilków; banda, szajka’, pol. *zgraja* ‘gromada, stado; banda (LKŻ nie zaznacza obcości tego wyrazu). Z innym tematem: *zgrãjus* 2 p.a. ‘tłum’: *Kermošiuj buvo*

zgrajus žmonių ‘Na kiermaszu był tłum ludzi’. — Vb. denom. *zgrajóti* ‘o dziecku: dokazywać’, por. *Kokis zgrajā šitas vaikas, tik zgrajoja ir zgrajoja visur* ‘Co za urwis z tego dziecka, wszędzie tylko dokazuje’.

zgribti, *zgrimbù*, *zgribaũ* gw. ‘pojąć, zrozumieć’ — decompositum powstałe drogą resegmentowania formacji *suzgribti* ‘połapać się, zorientować się w czym’, pochodzącej z *su-s-gribti w następstwie synkopowania formy zwrotnej *su-si-gribti* (zob. *gribti*, *grebóti*). Paralele: *stvérti*, *zgèsti*. Trochę inaczej GJL III, § 523: rekonstrukcja *su-s(i)-gribti-s(i). — Nowe refl. *pa-si-zgribti* ‘zorientować się w czym’.

zguřsti, *zguřsta*, *zguřdo* gw. ‘marnieć, niszczyć, ginać’ — z udźwięcznienia *sgursti po synkopowaniu formacji prewerbialnej *suguřsti* m.in. ‘zmarnieć, zmarnować się (o uprawach)’, zob. *guřsti*.

zięgorius, -iaus 1 p.a. stlit., gw. ‘zegar’. SD¹ *ziegarius* «godzinnik, zegar» — zapoż. ze stbłr. *zekgarъ*, *zèkgarъ* ⇐ pol. *zegar*, w końcu XV w. *zeger*, *zygar* (⇐ wcznwn. *seigaere*, -er, WDLp). Zob. też SLA 242, LEW 1279 (w ALEW brak), POLŽ 684. Lit. ‘dyftong graficzny’ <ie> na miejscu słow. *e* też w *ciēsorius* i *slīēsorius*. — Warianty: *žiegorius* (m.in. DP), *zēgorius*; ze zmianą *z > dʒ* w nagłosie: *dziēgorius*, rzadziej *dzegorius* (por. *kūčierius* ob. *kūčierius*; *šūleris* ob. *šūlierius*). Z innym tematem *dziēgoris*. Zob. też *zagárkas* i *adŷnykas*.

zigzāgas 2 p.a. ‘linia łamana’ (*Zigzāgais rubežius ējo* ‘Granica biegła zygzakami’), 2. przen. ‘meandry, zawiłości myśli’ — zapoż. z ros. *zigzág*, -a, tu z fr. *zigzag* (termin żołnierski z początku XVIII w.: *tranchée faite en ziczacs/zigzacs* ‘transzeja w formie łamanej linii, kopana zygzakiem’). Stąd też nwn. *Zickzack* m./n. ⇒ pol. *zygzak*. Zob. REW I, 455, EWD 1606. — Vb. denom. *zigzagúoti* ‘poruszać się zygzakiem; żeglować halsując, zmieniać kurs w ten sposób, żeby wiatr wiał na przemian w lewą i prawą burtę’.

zykti, *zykiù*, *zykiaũ* 1. ‘brzęczeć, bzyczyć’, 2. ‘o dziecku: kwilić, pochlipywać, popłakiwać’, 3. ‘cicho muczyć – o jagnięciu’, 4. ‘natrętnie prosić, wypraszać co u kogo’, *nuzŷkti* ‘niechętnie, niewyraźnie coś powiedzieć, bąknąć, burknąć’, *pazykti* ‘zanucić, zaśpiewać’ — czasownik utworzony od wykrz. *zykt*. Por. *zygti* ‘brzęczeć – o pszczołach; głośno paplać’ ⇐ *zig*; *zigi-zigi* oraz *zygtzi* ‘brzęczeć; świstać’ – ze skrzyżowania synonimów *zygti* i *zytzi*.

zylē 1 p.a., *zylē* 3 p.a. ‘sikora, Parus’ — z wtórnym *z-* zamiast *žyle* gw. ‘sikora’⁷⁸⁶, SD¹ <žile> «sikora; zięba». Odpowiednik łot. *zīle*. Morfem *žyl-* przedstawia st. wzdłużony do *žil-*, por. *žilas* ‘siwy, szary, popielaty, szarobrazowy’: łot. *zils* ‘niebieski, niebieskawy’. Nazwa ptaka jest związana z barwą jego upierzenia, por. *Zylēs papilvē geltona, nugara melsva* ‘Podbrzusze [jest] u sikory żółte, grzbiet niebieskawy’. Zob. LEW 1309, ALEW 1309. W ME IV, 732, s.v. *zīle* jest wzmianka o tym, że odpowiednik ros. *sinica* ‘sikora’ pochodzi od adi. *sīnij* ‘błękitny, modry, siny’.

zilinti, *ziline*, *zilineau* gw. ‘pracować tępyim narzędziem (piłą, nożem); trzeć, piłować; zgrzytać’, *zilēnti* ‘piłować nieostrą piłą’ — czasowniki utworzone od wykrz. *zil*, *zil-zil*. Neoosn. *zil-z-*: *zilzinti* a. *zilzinti* ts. (por. *zirzinti* ⇐ *ziř-ziř*; *zùzinti* ⇐ *zù-zù*).

zylŷs, -io 4 p.a. ‘giez, bąk bydlęcy’ — formacja na -lys, utworzona od wykrz. *zy*, *zy* o brzęczeniu owada. — Od neoosn. *zy-z-* ⇐ *zy-zy* pochodzi czas. *zytzi* ‘brzęczeć, bzykać – o lecących owadach’ (zob.). — Drw. *zyliava* 1 p.a. lub *zyliavà* 3 p.a. ‘pora, kiedy było się gzi’ (*Rugiams žydint pati zyliavà galvijų* JU), *zyliavas čėsas* LEX ‘Bisse Zeit’, *zyliōnė* ‘gżenie się’.

⁷⁸⁶ Por. wtórny nagłos *ś-* w pol. *sikora* wobec *s-* w czes. *sýkora*, głuź. *sykora*, ślc. *sýkorka* (drw. od czas. *sykati ‘syczyć’, zob. Boryś 547).

Vb. denom. *zylióti* ‘o bydle: zachowywać się niespokojnie wskutek bólu zadawanego przez gzy, gzić się’. Por. <žiłoju> SD «gžę się». — Synonimem *zylŷs* jest *gylŷs*, motywowane czasownikiem *gilti*, *gyliau* ‘o owadzie: kłuć, żądlić’ (⇒ *gylióti* ‘gzić się’). Alternowanie spółgłosek *z-* i *g-* jest, zdaniem ALEW 1277n., niejasne. Wydaje się, że ta oboczność powstała na podstawie zwrotu *gylŷs zŷzia* ‘giez brzęczy’, który się zmienił w *zylŷs zŷzia*.

zimagòras 2 p.a., *zimagoras* 2 p.a. gw. peior. 1. ‘prosty robotnik’, 2. ‘włóczęga, chuligan’ — zapoż. z ros. gw. *zimogór*, -a ‘chłop, robotnik najmujący się do prac sezonowych poza miejscem zamieszkania, zwykle w górach na Syberii’ (SRNG). Znac. etym. ‘ten, co spędza zimę w górach’. — Vb. denom. *zimagorauti* b.z.a. ‘być robotnikiem sezonowym’ ⇐ ros. gw. *zimogóritb*, -rju ‘opuszczać wieś na zimę udając się na zarobek’ (SRNG).

zimsas 1 p.a., *ziṁsas* 2 p.a. ‘gzys jako termin budowniczy: poziomo biegnący występ muru, ściany; listwa stanowiąca zwieńczenie pieca, okna’ — zapoż. z błr. *hzyms*, -a (por. ros. *gzys*, pol. *gzys* ⇐ nwn. *Gesims* n., Sławski I, 388). War. *zimcas*, też f. *zimsa*. War. sufiksalny *ziṁstas*.

ziñzti, *zinziù*, *zinziã* 1. ‘o owadzie: brzęczeć, bzykać’, 2. *ausyse ziñza* ‘dzwoni/szumi w uszach’, 3. ‘o dziecku: pochlipywać, popłakiwać’, 4. *suziñzti* ‘o krowie: zaryczeć z bólu’, 5. ‘zrzędzić, gderać’, 6. ‘nucić’ — czasownik o osnowie *zin-z-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *ziñ-ziñ* o brzęczeniu owadów, o skrzypieniu drzwi, zawiasów, o dzwonieniu w uszach (war. *ziñt*). Paralele: *ziñzti* ⇐ *ziñ-ziñ*; *zŷzti* ⇐ *zŷ-ziñ*. War. z dysymilacją *nz > mz*: *ziñzti*. — Czas. pochodne: *zinzauti*, *zinzéti* (war. *zimzéti*). Nomina: *zinza* c. ‘kto wciąż narzeka, skarży się’ (war. *zyzã*, por. *zŷzti*), *ziñzalas* ‘nucenie; brzęczenie owadów’, *zinzlà* c. ‘ten, kto zrzędzi; ten, kto nuci’.

zyróoti, *zyróuju*, *zyróujau* gw. 1. ‘ciąć, rznąć tępym narzędziem’, 2. ‘skrzypieć, trzeszczeć’, 3. ‘kołysać się skrzypiąc (o drzewie)’ — od wykrz. *zyrũ-zŷrũ*, *zyru-zŷru* o rznięciu, o mieleniu na żarnach. Z innymi sufiksami: *ziréti*, *zirinti*.

ziřzti, *zirziù*, *zirziã* 1. ‘brzęczeć, bzykać (o osie, musze, komarze)’, 2. ‘huczeć, warczeć (o pracującej maszynie, o samochodzie, samolocie)’, 3. popłakiwać, kwilić (o dziecku), 4. ‘okazywać niezadowolenie, gderać, zrzędzić, mruczeć’, 5. ‘natrętnie prosić’ (syn. *kaũlyti*), 6. ‘ryczeć jak cielę’, 6. przen. ‘klepać biedę, żyć w nędzy’ — czasownik o osnowie *zir-z-*, pochodzącej od powtórzonego wykrz. *ziř-ziř* o brzęczeniu owadów, o skrzypieniu drzwi, wrót, o mielących żarnach (wtórne postaci: *zir-z*, *zir-z-t*). Paralele: *ziñzti* ⇐ *ziñ-ziñ*; *kiřkti* ⇐ *kir-kir*. — Z sufiksami sekundarnymi: *zirzéti*, *zirza* (war. *zirzia*, *ziřzi*, -*éja*), -*éjo* dur. 1. ‘brzęczeć, bzykać’, 2. ‘chrzęścić, trzeszczeć (o drzewie, gdy się chwieje), skrzypieć (o huśtawce, o kołach wozu)’, 3. ‘ciec z pluskiem, ze szmerem’, 4. ‘bulgotać (o wrzątku)’, 5. ‘być niezadowolonym, pochlipywać; mamrotać (o starcu)’, 6. ‘śpiewać fałszując’; *zirzéti* ‘bzykać, brzęczeć’, *zirzinti* ‘rzępolić, zwł. na skrzypcach; skrzypieć (o drzwiach)’. — Nomina: *zirzēklis* ‘płaksa, bekса, mazgaj’, *zirzlà* c. ts. (⇒ *zirzlūs* ‘płaczliwy’), *zirzlŷs* ‘dokuczliwy owad, zwł. komar; płaksa, bekса; gderliwy człowiek’.

ziskas stlit. ‘zysk, lucrum’ (*ne girtuoklė, ne zbradnius, ne narįs bjauraus ziska* MŽ 29¹⁵ ‘nie winopilca, nie zbrodniarz, nie chciwy zysku szkaradnego’), war. *ziskus* CHB — zapoż. z pol. *zysk*, -u (SLA 243; brak w ALEW).

ziùlė 2 p.a., *ziuliùtė* 2 p.a. gw. ‘gęś’ — od wezwania, zawołania na gęsi: *ziùl*, war. *ziùli*, *ziùlia*, *ziùliu*, *ziuliùkš*, *ziùl-tũpt* (⇒ *ziuliùkas* ‘pisklę gęsi, gąsię’, war. *ziuliuliùkas*). Zob. też *žiùl* s.v. *žiùlinas*. Prymarna forma zawołania na gęsi (kaczki) to powtórzone *ziù* lub *ziũ*. — Inne formy rozszerzające *ziù*: *ziùš*, *ziùkš*, *ziùt*, *ziùti* (⇒ *ziutytis* b.z.a. ‘gąsiątko’ w użyciu dzieci), *ziutiùkš*.

zizē 2 p.a., *zizē* 4 p.a., *zyzē* 4 p.a. gw. 1. ‘pierś kobieca’, 2. ‘sutek na piersi; dółka u wymienia krowy’, 3. ‘smoczek’, 4. ‘płatek ucha’ — z języka dzieci?

zȳzti, *zyziū*, *zyziaū* 1. ‘o osie, pszczole: brzęczeć, bzykać’, 2. ‘o dziecku: pochlipywać, popłakiwać’, 3. ‘natrętnie prosić, wypraszać co u kogo’, 4. ‘okazywać niezadowolenie, zrzędzić, gderać, mruć’, 5. ‘fałszować w śpiewie’ — czas. onomatopeiczny, utworzony od osnowy *zy-z-*, pochodzącej od powtórnego wykrzyknika, por. *zy-zý*, *zȳ-zȳ* o brzęczeniu owada, o świcie pocisku, też o zrzęczeniu starca’ (wtórnie *zȳzū-zȳzū* i *zyziū*). Por. nazalizowane *ziñzti*. — Od krótkowokalicznego wykrz. *ziz* (brak **zi*, **zi-zi*) pochodzi war. *zizti*, *zysu* (**zistu* < **zinz-stu*; war. *zinzū*), *zizaū* ‘o owadach: brzęczeć, bzykać’, *izizti* ‘zachcieć czego, zapragnąć; o kobyle: zapragnąć ogiera; o dzieciach: rozszałec się’, *suzizti* ‘zacząć brzęczeć’ (*Ji jėjo i pirkią, kur suzizo pabaidytos musēs* ‘Weszła do izby, gdzie [zaraz] rozbzyczały się spłoszone muchy’), *suzizti* przen. ‘umyślić sobie, zamierzyć’ (*Sūnus buvo suzizēs ten eiti*). Por. łot. *zizēt* ‘brzęczeć, bzykać’, frq. *zizināt*. — Z sufiksami sekundarnymi: *zyzauti* ‘ciągle brzęczeć, beczeć, pochlipywać’, *zyzēti* ‘brzęczeć; gwizdać; huczeć – o ogniu’, SD *zyziū* «beczę» (syn. *brizgiu*), *zyzinēti* iter. ‘popłakiwać, marudzić – o dziecku’, *zȳzinti* a. *zȳzinti* 1. caus. ‘drażnić pszczoły; zabawiać dziewczęta’, 2. iter. ‘usilnie prosić; dokuczać ciągłym gadaniem’. — Nomina: *zyzā* a. *zyzāila* c. ‘gderacz, zrzęda’, *zyzelē* ‘giez’. Od *ziz-*: *zizēklis* ‘płaksa, beksa’, *zizlȳs* ‘płaksa’ i ‘ktoś niezadowolony, gderliwy, zrzęda’. Zob. też *zylȳs*.

zladiējus, -*aus* 2 p.a. ‘złodziej’ (już stlit., m.in. BRB), war. *zladējus* 2 p.a. gw. ts. — zapoż. ze stbłr. *zlodej*, por. błr. gw. *zladzēj* (PzB 2, 311), ros. *zloděj* ‘złoczyńca’. Błr. liter. *zlódzej*, pl. *zładzéi*, -*éjaū* wzoruje swą akcentuację ma pol. *złodziej*, *złodzieje* (por. ĘSBM 3, 335). Lit. ‘dyftong graficzny’ <ie> na miejscu słow. *e* też w *kūčierius* i *urožiējus*; dublet z samogłoską *ē*: *kūčērius*, *uražējus*. Zob. też SLA 243, LEW 1279; brak w ALEW. — Wsch.-lit. *zladiējus* 2 p.a. ‘złoczyńca; złodziej’ (ZTŽ) trzeba z uwagi na znaczenie uznać za rusycyzm, por. ros. *zloděj* ‘złoczyńca, zbrodniarz’. — LkŽ XIX, 1056 przytacza ze Zietela również formę sg. *zladijas*, *zladijis* ‘złodziej’, pl. *zladijai* ← stbłr. *zlodij*.

zlastis, -*iēs* 4 p.a., *zlāstis* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘złość’, 2. gw. ‘zły uczynek, szkoda, krzywda’ — zapoż. ze stbłr. *zlosťb*, *zlostb*, por. ros. *zlostb*, błr. *zlosťb*, -*i*. Por. Zs 65 (inaczej SLA 243: z pol.). Z innym tematem: *zlāstē*. Młodszy war. *zlōstis* 2 p.a., *iš zlōsties* ‘ze złości’ (LzŽ). — Vb. denom. *zlāstyti*: *įsizlāstyti* ‘rozzłościć się, rozeźlić się’, *susizlāstyti* ‘zdenierwować się’ ← pol. *złościć się*.

zlataglovas stlit. ‘złotogłów’ (*idant jo skreistēmis, arba zlataglovais taisyt turētū* DP 4₅ ‘aby nad nim płaszcze, abo złotogłowy rościagać miano’. o *žmones jo šilkuose, aksomintuose, zlataglovuose jieško* DP 41₃₈ ‘a ludzie go w jedwabiach, w aksamiciech, w złotogłowach ... szukają’), war. *zlataglovas* MOP — zapoż. ze stbłr. *zlotoglovъ*, *zlotoglavъ*, *zlatoglavъ* ← pol. *złotogłów* m. ‘tkanina lita przetykana złotą nicią, używana dawniej na bogate ubiory oraz na szaty liturgiczne i do dekoracji wnętrz’ (MSJP). Zob. SLA 243, LEW 1276, ALEW 1275 (s.v. *zalātyti*).

zlōdyti, *zlōdiju*, *zlōdijau* gw. ‘trwonić, marnować’, cps. *pazlōdyti* ‘zmarnować, zniszczyć (zasiew, uprawę)’, *prazlōdyti* ‘roztrwonić; zgubić co, stracić’. Niejasne.

znāckas 4 p.a. gw. 1. ‘małe jajo’, 2. ‘człowiek małego wzrostu’ — ze zmiany **znaskas*, co zapożyczone z błr. gw. *znósak*, -*ska* ‘nadzwyczaj małe jajo’ (PzB 2, 322) ← pol. gw. *znosek*, war. do *zniosek* ‘jaje nadzwyczaj małe, jakie kura raz pierwszy niosąca się zniesie’ (SGP VI, 106n.). War. *znackȳs* 4 p.a. (*Jeigu višta sudeda znāckj, tai bus blogi metai* ‘Jeśli kura znosi znioska, to [znak, że] rok będzie zły’). Por. syn. *išdada* i *išdēlis*. — Drw. *znāckinē* 1 p.a. ‘kura znosząca małe jaja’.

znaimė 4 p.a. gw. 'znak, ślad po czym' (war. *znaĩmas*), por. *Iškirto girias – nė znaimės neliko* 'Wyrabiali lasy, ni śladu nie zostało'. *Jokios znaimės nėra, ko būta* 'Żadnego śladu nie ma [po tym], co było' — zapoż. ze stpol. *znamię*, -mienia n. m.in. 'ślad pozostawiony przez coś, pozostały po czymś' (zob. Boryś 743). Ze względów fonotaktycznych polska sekwencja *amj*-V została zastąpiona przez lit. *ajm*-V, mianowicie drogą metatezy j, co doprowadziło do powstania dyftongu *ai*. Taki sam proces zachodzi w jęz. staropruskim, por. np. *Maista* GRG 3 «stadt», *Maysta* GRG 8 «Urbs» < *mjasta (zapoż. z pol. *miasto* = [mjasto]). Warto jeszcze odnotować traktowanie zdrobniałych imion białoruskich o zakończeniu -Cja na gruncie litewskim, np. błr. *Vánja* (od *Iván*) ukazuje się w nazwisku litewskim jako *Váina* (*Vainà*); błr. *Vádja* (od *Vladimír*) ⇒ lit. nazw. *Váida* (*Vaidà*); błr. *Púdja* (od *Pud*, Πούδης) ⇒ lit. nazw. *Pùida* (LPŽ, s.v. podaje inne objaśnienia dla wymienionych form lit.)⁷⁸⁷. — Vb. denom. *znáiminti* 1. 'oznaczyć, opatrzyć charakterystycznym znamieniem', 2. 'rozpoznać kogoś lub coś po jakiejś charakterystycznej cesze' (refl. *įsiznáiminti* 'oznaczyć sobie (np. miejsce, gdzie rosną borowiki)'). Taki czasownik zakłada użycie sb. *znaimė*, *znaĩmas* również w znaczeniu pol. *znamię* 'cecha charakterystyczna, element wyróżniający' (tego LKŽ XIX, 1061 nie odnotował). Por. jeszcze adi. *znaimūs* 'łatwo rozpoznawalny, odróżniający się od innych' (*Mano maišas znaimus, atrasiu* 'Mój worek łatwo poznać, znajdę [go]'). NB. Nie tu należy *apznáiminti* (zob.).

znõkas 4 p.a. stlit., gw. 'znak, znamię; ślad po czym' (*nė znõko* adv. 'ani śladu') — zapoż. z błr. *znak*, pol. *znak* (SLA 243, Zs 65, LEW 1279).

znõkorius, -iaus 1, 3 p.a. gw. 'znachor, wróżbiarz' — zapoż. z błr. *znáxar*, -a, pol. *znachor* (Zs 65, LEW 1279). War. *znokõrius* LZŽ, *znachõris* ZTŽ. Por. syn. *žynỹs*. — Fem. *znõkorka* 'znachorka' ⇐ błr. *znáxarka*.

zõaratka 1 p.a. LZŽ 'miejsce zagrodzone w chlewie, w piwnicy' — zapoż. z błr. *záharadka*, -i. Por. hiat w *baótas* LZŽ ⇐ błr. *baháty*.

zobajus, -aus, stlit. hapaks: <sobaių> BRB acc.sg. 'prasa do tłoczenia winogron, Kelter' — zapoż. z błr. *zabój* przest. 'prasa do tłoczenia konopi' (SLA 243, ALEW 1278; brak w LEW). Por. ros. przest. *zabój* m. 'przrząd do wytłaczania oleju z konopi' (DAE; brak w SRNG). Zob. s.v. *vynas* synonimy *vynmuša*, *vynslėgtis* i *vynspauda*.

zocnas, -a MOP 'czcigodny, znakomity, szlachetny' — zapoż. z pol. *zacny* (< *wzacny* XVI w. ⇐ czes. *vzacný* 'drogocenny, kosztowny; wysoko postawiony, znakomity, wspaniały', Boryś 725). War. z ž-: *žocnas* (LEW 1279) nie został potwierdzony w LKŽ. Por. SLA 243, PAŽ 555; brak w ALEW. — Drw. *zocnastis* MOP ⇐ pol. *zacność*; war. suf. *zocnybė* KN.

zõga 1 p.a. gw. 'piła do cięcia desek' (war. *zõgas*) — zapoż. z prus.-niem. *zõge* (GL 149n., LEW 1279), por. nwn. *Säge* f. 'piła'. Co do akutu por. zapoż. *õkas*, *rõnas*, *tõbytis*. Osobno zob. *žiógė*. Por. łot. *zāģis*, *zāģe* 'piła' ⇐ śrdn. *sāge* (Jordan 111). — Cps. *zõgpjaujai* m.pl. 'trociny' (por. *pjaulāi*), *zõgspiros* f.pl. ts. (por. *spīros*). Hybrydą jest *rañkzõgis* 'piła ręczna' ⇐ nwn. *Handsäge* f. (por. *rankà*). Vb. denom. *zõgõti* a. *zõgũoti* 'piłować piłą'.

zokādas 2 p.a. przest., gw. 'ustęp, wychodek' — zapoż. z błr. gw. *zaxód*, -u (por. SLA 243, LEW 1279). W pewnym słowniku z XVII w. zestawiono obok siebie syn. *zokadas*, *vikadas* i *šikinyčia*. Mylna jest wzmianka w LKŽ, jakoby *zokādas* oddawało pol. *zakąt* ['ką

⁷⁸⁷ Tu też imię stlit. *Traidenis, odtwarzane z zapisów strus. *Trojdenii*, *Trojdenʹ*, drw. od *Traida ⇐ strus. *Trádja* (od *Troádij*), por. n.m. *Traidžiaĩ* (⇒ pol. *Trajdzie*), *Traidžiūnai*. Zob. Būga, RR I, 135, 239, jednakże bez objaśnienia osnowy *Traid-*. LEW 1108 niesłusznie łączy bazę antroponimiczną *Traid-* z apelatywem lit. *traidà* wulg. 'sraczka, biegunka' (zob. *traidžioti*).

skryty, zaułek, ubocze, ustronie, zagłębienie', Sw]. Zob. też *vikadas*.

zokānas 2 p.a., *zōkanas* 1 p.a. stlit., gw. 1. 'Pięcioksiąg Mojżeszowy', 2. 'Pismo święte', 3. 'Dziesięcioro przykazań, testament', 3. 'zakon jako społeczność religijna' (*Jis juodą abitą savo zokano dėvėjo* 'Nosił czarny habit swego zakonu') — zapoż. ze stbłr. *zakonъ*, por. błr. *zakón*, -a/-u (SLA 243, LEW 1279, ALEW 1278). War. z nagłosem ž-: stlit. *žokanas*. Miejsce akcentu w war. *zōkanas* i *zōkonas* 1 p.a. wskazuje na pol. *zakon* jako źródło.

zōkanykas 1 p.a., *zōkonykas* 1 p.a. stlit. 'zakonnik, mnich' — zapoż. z błr. *zakónnik*, pol. *zakonnik* (SLA 243, LEW 1279n., ALEW 1278), z wyrównaniem miejsca akcentu do *zōkanas* (zob. *zokānas*). War. *zōkaninkas*, *zōkoninkas* (*zokōninkas* 1 p.a. obok *zokoniñkas* 2 p.a.), *zōkainykas* (por. wtórne *ai* w *áiniolas* i *kaižūkai*), *zokauninkas* b.z.a. oraz *žōkanykas* (por. *žokanas* ⇐ *zokānas*). Por. *minỹkas*.

zolāgas I 2 p.a. gw. 'odłóg, ugór' (*Žemė guli zolagū* 'Ziemia leży odłogiem') — zapoż. z ros. gw. *zalóg*, -a (war. f. *zalóga*, -i) 'ziemia dawno nie orana; ziemia nigdy nie orana' (SRNG).

zolāgas II 2 p.a. gw. 'zastaw, kaucja' (*Padė[jo] zolāgą* ZS 64 'Złożył kaucję') — zapoż. z ros. *zalóg*, -a.

zolaška stlit. 'stanik kobiecy, napiersnik' (BRB 'brustlatt') — zapoż. ze stbłr. XVI w. *založka* ⇐ pol. *założka* (*załóžka*, *załuzka*, *załuska*), zdrob. od *załoga* 'podkład pod suknie, zasłona na przednią część ciała, napiersnik, mammilare' ⇐ 'to, co się zakłada' (Sw VIII, 158, 160). Inaczej SLA 244: wprost z pol. (brak w LKŽ i ALEW). — Gwarowe war. z *zal°* zam. *zol°*: *zaloškà* 2 p.a., *zalōškė* 2 p.a.; też *zaluškà* 2 p.a. ⇐ pol. *załóžka*. Zob. też *zalogà* i *štóltas*.

zomātas 2 p.a., *zōmatas* 1 p.a. stlit., gw. 1. 'ogrodzenie murowane a. kamienne wokół kościoła lub cmentarza', 2. 'płot z desek kładzionych poziomo lub stawianych pionowo; płot sztachetowy', SD «parkan» ['ogrodzenie obronne z kołków i desek, palisada'], 3. SD «płot dyłowany abo z żerdzi», 4. 'żerdź lub kół do stawiania płotu' — zapoż. ze stbłr. *zametъ* (1579), *zamiotъ* (1586) 'ogrodzenie, płot z belek lub grubych desek' (por. błr. *zamēt*, -a) ⇐ *zametū* 'grodzie'. Zob. na ten temat osobny artykuł Urbutisa, *Balt XXXV*:1, 2001, 83-90, przedrukowany w Urbutis 2009, 446n. Depalatalizacja lit. *m'a* > *ma* tłumaczy się być może nawiązaniem pożyczki do wyrazów *atmataĩ* i *išmatos* ⇐ *metù*, *mèsti* (Urbutis 2009, 456). — War. *zamōtas* 2 p.a. (*zamotoų tvora*), por. n.m. *Zamōtiškis*. — Drw. *pazomatys* a. *pāzomatis* 'miejsce za ogrodzeniem, miejsce pod płotem' (*Užkasė kaip šunį pazomatyje* 'Zakopali jak psa pod płotem'). Drw. w SD: *zomatinė* «dyl» ['gruba deska, tarcica, belka, ociosane bierwiono, żerdź', SPXVI] (syn. *linta ilga*), *zomatis* «dylowanie» ['parkan z dylów, tzn. z grubych desek lub pali', SPXVI] (syn. *tvora iš lintų*). Vb. denom. *zomātyti*, -iju, -ijau 'stawiać płot, parkan'. — Łot. *zāmati* m.pl. 'ein Sprickenzaun, parkan z poziomo ułożonych żerdzi' jest lituanizmem (ME IV, 699). — Wyraz stbłr. *zametъ* przeniknął do polszczyzny litewskiej w postaci *zamiot*, zdrob. *zamiotek*, por. np. *około tego dworu zamiot rębiony zamietowany* 1598. *Jeden chlew wielki..., przygrodzony zamiotek dla owiec* 1619 (por. Urbutis 2009, 450).

zōmkas, -o 1 p.a., *zōmkus*, -aus 1 p.a. 1. 'zamek, urządzenie do zamykania i otwierania drzwi', 2. 'zamek w żelaznych pętach na konia' (*Zōmkus toksai kaip arklius pančioja, su triūbelēm*), 3. 'zamek jako sposób łączenia płazów na węglach chałupy za pomocą wciąć' (*Ar zomkan nori budavot, ar sąsparosna?*) — zapoż. ze stbłr. *zamokъ*, -mka, por. błr. *zamók*, -mká, pol. *zamek*, -mka (ZS 64). — Bez substytucji słow. *a*: *zāmkas* a. *zāmkus* 2 p.a. 'zamek u drzwi; zamek w broni palnej; zamek u kosy' (LKŽ XIX, 998 mylnie wywodzi to z błr. *zámak*, -mka, co oznacza 'budowlę, zamek feudała'). Brak w LEW.

zòmša 1 p.a., *zómša* 1 p.a. ‘zamsz, miętko wyprawiona skóra (jelenia, kozła, łosia), z cienkim puchem na wierzchu’ (war. *zámša*) — zapoż. z błr. *zámša*, -y (≡ pol. przest. zamsza, -y). Por. syn. *irkà*. Osobno zob. *zamišius*, *zámšas* i *žémčius*.

zonāzas 2 p.a. gw. ‘drewniana lub metalowa zatyczka w jarzmie, która po włożeniu go na kark wołu spina (zamyka) górną i dolną część jarzma, nie pozwalając wołowi się wyprząć’ — zapoż. z błr. gw. *zanóz*, -a (war. do f. *zanóza*, -y), por. ros. gw. *zanóz* ob. *zanóza* (SRNG), pol. gw. *zanóza*. War.: *zonāsas* i *zonāgas*. Słowiańskie -noz, -noza jest nomen postverbale od psł. *vūnoziti ‘wtykać’, *pronoziti ‘przebijać, przetykać’, tj. od iteratywu do scs. *vūnīzq* ‘wetknąć, wbić’. St. o powraca w scs. *noži* ‘nóż’ < *nozjī. Por. ĖSBM 3, 296. Brak w LEW.

zopāgas 2 p.a. stlit., gw. ‘but z cholewą’ — zapoż. ze stbłr. *zapogъ, por. błr. gw. *zapóh* (zob. też SLA 244, LEW 1280). Odpowiednik łot. *zābaks* ‘Stiefel’ ≡ strus. *zapogū* (ME IV, 694). Osobno zob. *sopāgas*.

zopōsas 2 p.a. stlit., gw. ‘zapas, rzeczy mające wystarczyć na jakiś czas (np. siano, zboże, produkty spożywcze)’ — zapoż. ze stbłr. *zapasъ*, błr. *zapás*, -u (SLA 244, LEW 1280, ALEW 1278). Zmienny wokalizm w war. *zapōsas* i *zapāsas*. — War. akc. *zōposas* 1, 3 p.a., *zōpasas* 1 p.a. oddaje polską formę *zapas* (*Suvalgēm visą zōposą* ‘Zjedliśmy cały zapas’). — Zmienione przez epitezę -t- są war. *zōpostas* 1 p.a. i *zopōstas* 2 p.a. (*Javus duonai ir pašarui į zopostą pasikavoti* ‘Schować sobie jako zapas zboże na chleb i paszę’) oraz *zapōstas* 2 p.a. (m.in. BRB). Zastępstwo z- ⇒ s-: *sopōstas* (por. *zoslānas* ⇒ *soslānas*), por. lituanizm w łot. *sāpasts* ob. *zāpasts* ‘zapas’. Neoosn. *zopost-/sopost-*: *zopostēlis* ‘zapasik’, *sopostingas* ‘oszczędny’ (*Sopostingas geresnis nekaip turtingas*). W kwestii epitezy por. *abrūstas*, *čēstas* i *zoviēstai*. Por. SLA 244, Būga, RR II, 671.

zopōstyti, *zopōstiju*, *zopōstijau* stlit. ‘przygotowywać’, DP ‘gotować, czynić’, refl. *zopōstyti* ‘przygotowywać się na co’, DP ‘gotować się’ — vb. denominativum od *zopōstas* ‘zapas’ (zob. *zopōsas*). Por. SLA 244, LEW 1280, ALEW 1278. Znacz. etym. ‘robić zapasy, gromadzić zapasy’. — Drw. *pazopōstyti* DP adv. ‘pogotowiu’, *pazopōstyti* DP ‘nagotować, zgotować, gotować’ (zob. SLA 164), refl. *pasizopōstyti* DP ‘przygotować się, nagotować się, zgotować się, gotować się, gotów’, *prisizopōstyti* DP ‘przygotować się, nagotować się’ (⇒ *prizopōstijimas* ‘przygotowanie’). — War. *zopūisinti* ‘robić zapasy’ stoi może na miejscu **zopūist-inti*, od **zopūistas* ‘zapas’ (nie ma war. **zopūstas*).

zorākas 2 p.a. gw. ‘porozumienie się, czyjaś zgoda na co’ (‘pozwolenie?’), np. *Be zorako vēžam rāstus*, t.y. *be rokundo* JU ‘Bez zgody [właściciela lasu] wywozimy kłody’. *Be zorako žmonys vēžē malkas žydui*, t.y. *be rokundo* JU ‘Bez pozwolenia ludzie wywozili drzewo [i sprzedawali] Żydowi’ — prawdopodobnie zapoż. z ros. *zarók*, -a ‘obietnica’, ale z modyfikacją znaczenia po stronie litewskiej (co wymaga zbadania). Zob. też *rokūnda* i *sorakas*.

zōsauka 1 p.a. wsch.-lit. 1. ‘zasuwa u drzwi’ (ZTŽ), 2. ‘zasuwa w kanale kominowym pieca, szyber’ (LZŽ) — zapoż. z błr. *zásaūka*, *zasóūka*, -i ‘przedmiot służący do zapierania drzwi; szyber’. Brak w LKŽ. — Warianty w ZTŽ: *zōsalka* (oboczność *al/au*, por. *žydálka* i *žydáuka*); *zāsauka* (cytat fonetyczny z błr.).

zōscenkas 1 p.a. LZŽ ‘mała osada wiejska, kolonia’ — zapoż. z błr. *zascénak*, -nka (≡ pol. *zaścianek*, -nka ‘wieś zamieszkała przez drobną szlachtę zagonową’).

zoslānas 2 p.a. gw. 1. ‘ławka do siedzenia, ławka bez oparcia dla pleców, krótka ławka’, 2. ‘ławka do prania bielizny’ (KRŽ) — zapoż. z błr. *zaslón*, -a ‘przenośna ławka na nóżkach’ (por. TSBM, ĖSBM 3, 303). LEW 1280 błędnie wskazał pol. *zasłona* ‘Brett zum Zudecken des

Ofenlochs' jako wyraz źródłowy. — War. *zoslōnas*; z metatezą na odległość *zo-sla* > *zlo-sa*: *zlosānas*. Ze skrzyżowania z syn. *uslānas* (zob.) pochodzą war. *zuslānas*, *zaslānas*. Zastępstwo *z-* ⇒ *ž-*: *žoslānas* (por. *žōkonas* ⇒ *žōkonas*). Zastępstwo *z-* ⇒ *s-*: *soslānas* 'długa ławka bez oparcia; stół przy kołowrotku', drw. *soslanēlis* 'ławeczka przy krosnach' (por. *zopōstas* ⇒ *sopōstas*).

zōsnēs 2 p.a. f.pl. wsch.-lit. 'przód pieca, otwór pieca chlebowego' (LzŽ) — refleks fonetyczny po zmianie **žosnēs* (zob. LD § 161), to z kolei z depalatalizacji w **žiosnēs*. Wyraz ten był obocznikiem sufiksalnym z jednej strony do *žiosmē* 'głos zwierzęcia' i Dp *žosmē* 'usta', z drugiej strony do *žiōklē* a. *žioklē* 'otwór pieca'. Wszystko to są derywaty od pwk. *žio-* jak w czas. *žiōtis*, *žiōjuos* 'rozdziawiać się'. Znac. etym. 'usta' ⇒ 'otwór'. Por. łac. *ōs*, *ōris* n. 'usta, gęba', przen. 'otwór, wejście, ujście'.

zostova BRB, CHB 'zastaw, Pfand' — zapoż. ze stbłr. *zastava* ⇐ pol. przest. *zastawa* 'zastaw, ruchomość a. nieruchomość dana wierzycielowi jako zabezpieczenie pożyczonych pieniędzy'. War. m. *zastōvas* przest. (m.in. Dowkont) ⇐ pol. *zastaw*. Zob. też SLA 244n., LEW 1280 (brak w ALEW).

zōtag, *zōtag* adv. stlit., gw. 'prędko, wnet, od razu, natychmiast', war. *zotaga* — zapoż. ze stbłr. *zatogo*. War. *zotagamis* MŽ, *zotug*, *zotuga* BRB, BRP (PAŽ 556). Co do akutu por. zapoż. *vōga*, *šōrai*. Zob. SLA 240, 245, LEW 1280 (pominięte w ALEW). Zob. też *zāras*.

zotvāras 2 p.a. gw. 'przydomowa zagroda dla bydła, okólnik' (*Zotvaras*, *kur veršius uždaro*, *aptvertas* JU 'Okólnik, gdzie zamykają cielęta, ogrodzony') — zapoż. z ros. *zatvór*, -a m.in. 'zamknięcie', ros. gw. *zatvórbe*, -ja 'zamknięte pomieszczenie' (SRNG), por. *zatvorítb* 'zamknąć'.

zóvada 1 p.a., *zōvada* 1 p.a. adv. stlit. 1. 'o biegu konia: galopem, cwałem, w skok', 2. przen. 'szybko, bardzo szybko, pędem, w lot' (war. m. *zovadas* CHB) — zapoż. z pol. *zawodem* (*bieżeć, jechać, pędzić, lecieć*), w *zawód bieżeć* 'o koniu: biec galopem, cwałem, w skok'. Od pol. *zawód*, *zawodu* 'galop, szybki bieg konia skokami, w czasie których wszystkie cztery nogi unoszą się nad ziemią'. Por. akut w zapoż. *jōmarkas*, *stōrasta*, *zōveskos*. Zob. też SLA 245, LEW 1280, ALEW 1279. Inne war. *zóvadais* a. *zovadais*, *zovadomis* a. *zovaduĩs*; *zóvalda*; *zōvadu*, *zōveda*, *zóvida*, *zovedu*, *zovedaĩs*. Z wtórną grupą -zd- na miejscu -d-: *zovezda*, *zovezdū*, *zóvezdoms* (por. -zd- zam. -z- s.v. *vēzdas*). — Drw. *prāzovadis* 'lekki galop' (*Arklys eit prazovadžiu*); *zovadnykas* 'Wettläufer' (Willent), *zovadininkas* CGL 'koń wyścigowy' ⇐ pol. *zawodnik* 'ten, kto biega w zawodach konnych; koń wyścigowy'.

zovalākas 2 p.a. wsch.-lit. 'sznurek przewleczony przez skórę na piersiach konia chorego na nosaciznę' — ze zmianą rodzaju zapożyczone ze stbłr. *zavoloka*, por. błr. gw. *závalaka*, -i, ros. gw. *závoloka* 'drenaż z włosia końskiego dla odprowadzenia ropy z rany' (SRNG). Por. sekwencję -ala- w *kaladā*, *talaknā* i *zalātyti* (Būga, RR III, 758n.). Zob. też ZS 64, LEW 1277.

zoviēšai, *zoviēšiai*, -ų 2 p.a. m.pl. wsch.-lit. 'zawiasy do zawieszenia drzwi lub okien', war. *zoviēcai* — zapoż. z pol. *zawiasy*, -ów. War. f. *zoviesos* (CHB) ⇐ stbłr. *zavesy*, błr. *zavésy*. — Obok tego *zoviēškos* 2 p.a. f.pl. 'zawiasy' ⇐ błr. *zavėski*, -sak f.pl. 'małe zawiasy'. War. *zōveskos*, *zoviēckos*; *zoviēskai* a. *zōvieskai*, *zoviēckai*, *zoviēškiai*; z dysymilacją *sk* > *st*: *zoviestai* BRB (glosa do *kengės*); skrzyżowanie *zoviesk-* z *zoviest-*: *zōviestkiai*. Zob. SLA 245, ZS 64, LEW 1280, ALEW 1279.

zradlyviškas, -a BRB 'zdradziecki, verräterisch' — zapoż. ze stbłr. *zradlivyj* (*zdradlivyj*), rozszerzone sufiksem -išk-. Por. SLA 245.

zreñčnas, -à 2 p.a., *zrenčnus*, -i b.z.a. gw. ‘żywy, zwinny, żwawy’ — zapoż. z pol. *zręczny* ‘wykazujący sprawność fizyczną; zgrabny, zwinny, chwacki’ (MSJP). — War. ze wstawnym d: *zdreñčnas* (ZS 64).

zrodà 2 p.a., gen.sg. *zrōdos* gw. 1. ‘zdrada; oszustwo’ (*Dwiejū roda, trijū zroda* ‘Tam, gdzie dwóch, [jest] rada, gdzie trzech, [jest] zdrada’), stlit. *zrada* WP — zapoż. ze stbłr. *zrada* lub stpol. *zrada* (SSTP XI, 290n.). Osobno zob. *zdrodà*. — War. z protetycznym i-: *izroda* ⇐ błr. gw. *izràda* (por. *izbōnas, iščēstis*). Por. ALEW 1276n., POLŽ 686. — Drw. *zrodinykas* BRB ‘zdajca’ ⇐ stbłr. *z(d)radnikъ*.

zrūbas 2 p.a., *zrūbas* 2 p.a. wsch.-lit. 1. ‘zrąb drewnianego budynku’, 2. ‘cembrowina studni’ (LzŽ, ZTŽ) — zapoż. ze stbłr. *zrubъ*, błr. *zrub*, -a ‘zrąb’. War z palatalizacją nagłosu: *zriūbas*. Zob. też *padrūbà*.

zùdinti, *zùdinu, zùdinau* gw. ‘mleć przy chręście żaren’ (*Zùdinau vienas girnomin*) — czasownik na -din- od wykrz. *zù* opisującego odgłos trących żaren (*Zù zù zù ir malē*). Por. *zùzinti* ⇐ *zu-z-* ⇐ *zù-zù*.

zuikis, -io 2 p.a., *zùikis* 1 p.a., *zuikys* 3 p.a. ‘zając, Lepus’. War. *žiukis* b.z.a. Dotychczasowy wywód z praformy **zuojekas* i etymologiczne zbliżenie ze słow. *zajęci* (zob. LEW 1281) są trudne do przyjęcia z uwagi na prawa głosowe. Nasuwają się dwie hipotezy. Po pierwsze, może to być dewerbalna formacja na -k- od prs. *zujù* do *zùiti* m.in. ‘zachowywać się niespokojnie’ (zob.) albo derywat od wykrz. *zùì* ‘czmych, smyk’ (o uciekającym). Nazwa zawiera w sobie aluzję do płochliwej natury zwierzęcia. Por. drw. *zujikas* ‘żywe, ruchliwe dziecko’ s.v. *zùiti*. Po drugie, *zuikis* może być przekształceniem formy **zaikē*, oddającej – jako zapożyczenie – błr. *zájka* ‘zajaczek’. Por. war. błr. *zajúk* (ĖSBM 3, 312) oraz nazwiska lit. *Záika*, ⇒ *Zaĩkus, Zaikáuskas* (war. *Žaikáuskas*) ⇐ błr. *Zajkoŭski*. Gdy **zaikē* zostało na gruncie etymologii ludowej skojarzone z czasownikiem. lit. *zùiti* ‘biegać, zachowywać się niespokojnie’ (zob.), mogło dojść do zmiany **zaikē* w *zuikē*. Następnie do *zuikē* dotworzono postać męską *zuikis* 2 p.a., gw. *zùikis* 3 p.a. (por. *élnē : élnis*), też *zuikys* 3 p.a. (por. *kumēlē : kumelys*). — Sławizmem jest również łot. *zāķis* ‘zając’. Forma ta zastąpiła **zaikis* (⇐ błr. *zájka*) na skutek skojarzenia pożyczki z wyrazem *kaķis* ‘kot’ (por. ME IV, 682). W dialekcie wsch.-litewskim odpowiednikiem *zuikis* jest *kiskis* (zob.). — Drw. *zuikenà* ‘skóra zajęcza’, *zuikiena* ‘mięso z zająca’, *zuikinē* ‘zajęczycza’, *zuikinē* ‘czapka z zajęczej skóry’, zdrob. *zuikáitis, zuikēlis, zuikiūkas, zuikūitis, zuikūtis, zuikūtis*. Cps. *pūszuikis* ‘podrosły zając’ (por. *pūšē*), *zuikmiegis* ‘czujny sen, półsen’ (dosł. ‘zajęczy sen’, por. *miēgas*), *zuikvanagis* (zob. *vānagas*). Vb. denom. *zuikiāuti* ‘polować na zające’, *zuikinēti* ts., *zuikinti* ‘biec chyłkiem, skradać się’. — Nazw. *Zùikis, Zuikys, Zuikáuskas, Zuikēvičius*⁷⁸⁸. N.m. *Zùikos, Zuikinē, Zuikiškē* 3x, *Zuikiškiai* 2x, cps. *Zuikaimis* (**Zuik-kaimis*).

zùiti, *zujù, zujaũ* 1. ‘latać, biegać, biegać w koło, zachowywać się niespokojnie’, 2. ‘o pszczołach: latać niespokojnie’, *apzùiti* ‘obejść szukając czego, przeszukać’, *suzùiti* ‘znaleźć po długim szukaniu’ — czasownik oparty na wykrz. *zùì* ‘czmych, smyk o umknęciu, ucieczce, szybkim ruchu’. — Drw. *zujóti* ‘szaleć, dokazywać (o dzieciach)’. Nomina: *zuikis* (zob.), *zuinūs* ‘kto biega i wszędzie się wdziera, np. o świni’, *zùitena* c. ‘kto wciąż biega, nie może usiedzieć w miejscu’. Neoosn. *zuj-*: *zujikas* ‘żywe, ruchliwe dziecko; wierzcięta’ (*Guvus vaikas, zujikas, vyburys, vijurkas*), por. *gujikas* ⇐ *gujù* (*gùiti*).

⁷⁸⁸ LpŽ 1301 zalicza do grupy *Zùikis* również nazw. *Zuikà*. To ostatnie nie musi być litewskie, bo może oddawać błr. *Zujká*, drw. od nazw. *Zuj*, pochodzącego od imienia *Zójlja*, por. ros. przest. *Zoíl* (Petrovskij 116).

zũkti, *zũkiù*, *zũkiaũ* gw. 1. ‘mleć’, 2. ‘huczeć – o mielących żarnach’, 3. ‘kwiczeć – o świni’, 4. ‘uporczywie i żałośnie prosić, skomleć o co’, 5. ‘mówić szybko i głośno, terkotać’ — czasownik utworzony od wykrz. *zũk, por. *zũ-zũ* o odgłosie trących żaren (*Zũ zũ i suksi girnas kaip pririštas*) oraz *zũk* o rzuceniu kamieniem (*Kokis piemuva: zũk do zũk akmeniui kiauļēm*). War. *zũgti*, -giù. Por. *zũkti* ← *zauk.

zũlti, *zũla* (war. *zũla*), *zũlo* gw. 1. ‘wycierać się, zdzierać się, niszczyć, np. o odzieży; tępieć – o ostrzu’, 2. przen. ‘drażnić, nękać gadaniną, paplaniną’, *nuzũlti* ‘spłowieć, zblaknąć, wyblaknąć na słońcu’, *zũlinti* 1. ‘ciąć, żąć, piłować nieostrym narzędziem’, 2. ‘trzeć, ścierać, wycierać (obuwie), zdzierać (odzież, obuwie)’, 3. ‘łajać kogo, napominać’, refl. *zũlintis* ‘ocierać się, drapać się; snuć się, pętać się bez zajęcia, próżnować’ — czasowniki pochodne od wykrz. *zũli-zũli* o cięciu, żęciu, piłowaniu tępych narzędziami (por. *zul zul zul* zawołanie na gęsi). — Nomina: *zũlā* ‘skarga, obmowa’, *zũliā* c. ‘wiercipięta’, *zũlius* ‘próżniak, leniuch’. — Wtórny wykrz. *zũltỹ* (o pocieraniu szczoteczką) dał podstawę czas. *zũltinti* ‘powoli mleć na żarnach’, *nuzũltinti* ‘obetrzeć komu skórę (o psie na łańcuchu)’, *zũltintis* ‘drapać się (o zarażonym parchem); ocierać się o co (jak świnia)’. — Zmieszanie *zũlinti* z bliskoznacznym *zũzinti* (zob.) wydało neol. *zũlzinti* ‘poruszać kamieniem żaren’, *zũlzintis* ‘o świni: oczyszczać skórę przez ocieranie się o co’ (syn. *šintis*).

zũmpa 1 p.a. gw. 1. ‘błoto, błotniste miejsce’, 2. ‘błoto torfowe, które po wydobyciu jest formowane, suszone i w końcu cięte na torfowe cegły’ (*Iš zũmpas durpas daro* ‘Z «zumpa» robią cegły torfowe’) — zapoż. z nwn. *Sumpf* m. (por. *zumā* ‘suma’ ← nwn. *Summe*; *zōga* ‘piła’ ← prus.-niem. *zōge*). Z innymi tematami: *zũmpas*, *zũmpis*⁷⁸⁹. — Drw. *zũmpla* a. *zũmplas* ‘błoto torfowe’, *zũmpýnas* ‘błoto, grzęzawisko’ (*Negalėjai nė įbristi: buvo zũmpýnas didis*). Vb. denom. *zũmpúoti* ‘o ulewnym deszczu: padać’. — Przen. *zũmpa* c. ‘człowiek nierozgarnięty, gapa’ (*Ką čia su tokia zũmpa prasidėsi*), ⇒ vb. denom. *zũmpinėti* ‘tałać się jak otępiały’, *zũmpinti* ‘iść bez zastanowienia, gdzie i jak popadnie’.

zũmsóti, *zũmsóju*, *zũmsójau* gw. ‘stać, siedzieć nic nie mówiąc, sterczeć’ (syn. *tũnoti*), *zũmsėti* ‘poszczekiwać’, *zũmúoti* ‘chodzić, chodzić bez celu, szwendać się’ — derywaty na -so-, -sė- i -uo- od wykrz. *zũm. Por. *bamsóti* ← *bám*, *bañ*; *kumsėti* ← *kuñ*; *pumsėti* ← *puñ*. — Drw. *zũmsa* c. ‘milczek’, *zũmsla* c. ts.

zũnóti, *zũnóju*, *zũnójau* gw. 1. ‘powoli ciec, wyciekać; broczyć krwią (z nosa, z rany)’, 2. ‘pocić się z wysiłku; o szybie: skraplać na sobie wilgoć’, 3. ‘kropić, mżyć’, 4. ‘płakać, szlochać’ — od onomatopeicznej osnowy *zũn. Czas. *zũñzyti* ‘śpiewać’ wskazuje na wykrz. *zũn-zũn. Por. jeszcze wykrz. *čũn/čũn*, *kuñ*, *tuñ*. — Sb. postvb. *zũñios* f.pl. ‘strużki potu na twarzy’.

zũpà 2 p.a., gen.sg. *zũpos*, war. *zũpé* gw. ‘zupa’ — zapoż. z pol. *zupa*, nwn. *Suppe* f. Łot. *zupa* ← śrdn. *sũpe* (Jordan 112).

zũpel̃nas, -à 4 p.a. stlit. ‘zupełny, pełny, całkowity’ — zapoż. z pol. *zupełny* (SLA 245n., LEW 1281, ALEW 1279). — Drw. *zũpel̃nastis* DP ← pol. *zupełność*; z zastępstwem -astis przez -umas: *zũpel̃numas kunigiškas* DP ‘zupełność kapłańska’.

zũperis, -io 1 p.a. ‘nawóz sztuczny fosforowy, superfosfat’ (*Iš tų trąšų tik zũperis buvo, ant rugių sėdavo*) — skrócenie z *zũperfosfatas ← nwn. *Súperphosphat* n. War. *zũparas* NdŽ.

⁷⁸⁹ Spokrewnioną pożyczką jest polski termin górniczy (przest.) *žump*, *žomp*, *žap*, *rzap* m.in. ‘zagłębienie wykopane w podszybiu poniżej poziomu chodnika, w którym zbiera się woda, ściek, woda stojąca’ ← śrdn. *sump* m. ts., zob. WDLP.

zūpyčē stlit. ‘ubranie; odzienie wkładane na spód, Unterkleid’ (BRB) — zapoż. z pol. gw. *zupica* < pol. przest. *župica* ‘odzienie spodnie, chałat, kitel, tunika bez rękawów, suknia w ogóle’ (Sw VIII, 726), por. błr. gw. *žúpica* ‘wierzchnie okrycie, żupan’ (PZB 2, 157). Por. SLA 246, LEW 1281, POLŽ 687 oraz Brückner 668 (tu uwaga o źródłowym wyrazie włos. *giubbone*, *giuppone* ‘żakiet, kamizelka’). Brak w ALEW. Zob. też *žiupōnas*.

zuřdoti, *zuřdoju*, *zuřdojau*, war. *zùrdoti*, też z nagłosem *ž-*: *žùrdoti*, *žuřdoti* (m.in. Dowkont), zwykle z prvb. *nu-* ‘męczyć, zamęczyć na śmierć, zabić, zamordować’. Z obocznym sufiksem: *zuřdyti*, *zùrdyti*. Osnowa *zur-* może być onomatopeiczna, podobnie jak *zur-g-* w *zuřgti* (*zuřkti*) i *zur-z-* w *zuřzti*, *zuržēti*. Inaczej LEW 514 (s.v. *nuzurdoti*): mówi o pokrewieństwie z *žūti* ‘ginać’, *žudyti* ‘zabijać’, ale niczym nie uzasadnia różnic formalnych.

zuřgti, *zurgju*, *zurgiaũ* 1. o odgłosie mielących żaren (*Jau anksti rytą zuřgē girnos* ‘Już wczesnym rankiem słyhać było mielące żarna’), 2. ‘burczeć w brzuchu’ (syn. *guřgti*, *uřgti*), 3. ‘nucić’, 4. ‘cicho płakać, pochlipywać’, 5. ‘burczeć, mruczeć, gderać, okazywać niezadowolenie’. Obok tego *zuřkti*, *-iũ*, *-iaũ* ‘skwierczeć; skrzypieć; kwiczeć’ (Šlapelis 593). Osnowy *zur-g-*, *zur-k-* pochodzą ze spółgłoskowego rozszerzenia wykrzyknika *zùr*, war. *zuř*, por. *Zùr zùr suku girnas, malu malu žirnius* ‘«Zur zur» kręcę młynkiem, mielę groch’. *Talak talak melnyčia, zùr zùr girnos* ‘«Talak talak» – to młyn, «zur zur» – żarna’. Por. rozszerzenie *-p-* s.v. *zùrpa*. — Drw. *zurgà* 4 p.a, *zùrga* 1 p.a. ‘kłótnia; łajanie kogo, bura’. Zob. też *zuřgti*.

zurgúoti, *zurgúoju*, *zurgavaũ* ‘mieć pretensje do kogo, wypominać co komu’, *pazurgúoti* ‘zaopatrzyć kogo w co, dostarczyć’ — zapoż. z nwn. *sorgen*, *versorgen* (GL 150, LEW 1281). Stąd też staropruskie *surgaut* ENCH ‘troszczyć się, kłopotać się czym, martwić się o co, *sorgen*’, prs. *persurgau* ‘(hojnie) zaspokaja, (reychlich) *versorget*’ (zob. LAV 355n.). — Drw. *zùrga* 1 p.a. lub *zùrgas* 3 p.a. ‘troszczenie się o co, troska’ (syn. *rūpestis*) ⇐ nwn. *Sorge* f.

zuřgzti, *zurzgju*, *zurzgjaũ* gw. 1. ‘brzęczeć, bzykać’, 2. ‘kwiczeć’, 3. ‘pochlipywać, beczeć’, 4. ‘mruczeć, gderać’. Dźwiękonaśladowcze, osnowa *zurg-z-* łączy w sobie cechy osnów *zuřgti* i *zuržēti* (zob.).

zùrpa 1 p.a. c. gw. ‘człowiek małowówny, mruk’. Analiza *zur-p-*. Osnowa pochodzi z rozszerzenia wykrzyknika *zùr*, *zùr-zùr*. Por. osnowy *zur-g-*, *zur-k-* s.v. *zuřgti*. — Drw. *zùrplis*, *-ē* ‘mruk’. Vb. denom. *zurpsóti* ‘siedzieć nieruchomo, siedzieć skulonym’.

zuržēti, *zùrza*, *zuržējo* gw. 1. ‘brzęczeć, skrzypieć, mruczeć; grzmieć’, 2. ‘popłakiwać; szemrać, sarkać z niezadowolenia’, 3. ‘nucić’, 4. ‘wyciekać małym strumieniem, ciurkać; o naczyniu: przeciekać’ — czasownik na *-ē-* od osnowy *zur-z-* z powtórnego wykrz. *zuř-zuř*, *zùr-zùr* o odgłosie mielących żaren, też o paplaniu, mieleniu ozorem (zob. s.v. *zuřgti*). Paralele: *ziržēti*, *ziřzti* ⇐ *ziř-ziř*; *zùzinti* ⇐ *zù-zù*; *zũzinti*, *zũzti* ⇐ *zũ-zũ*. Wtórna postać wykrzyknika: *zurzũ-zurzũ*, *zìrzu-zùrzu* o mielących żarnach. — Drw. *zùrza* I c. ‘płaksa, beksa’, *zùrza* II f. ‘samogon; liche piwo’, *zurzlỹs* ‘płaksa; zrzęda’. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *zùrza* c. ‘osobnik burkliwy, opryskliwy’, też ‘płaksa’, drw. *zùrzala* c. ts., *zurzlívy* ‘burkliwy’; *zùrzacь*, *zùrzecь*, *zùrzicь* ‘bębnić; burczeć’ (PZB 2, 330).

zùzinti, *zùzinu*, *zùzinau* gw. 1. ‘trzeć, pocierać; o świni: ocierać się o płot’, 2. przen. ‘wciaż kogo upominać’, 3. przen. ‘nucić kołysząc niemowlę’, refl. ‘drapać się; kręcić się gdzie, objąć się’ — czasownik na *-in-* od osnowy *zu-z-* z powtórnego wykrz. *zù-zù* o odgłosie trących żaren (por. wyżej *zùdinti*). Zob. też *zùzinti* s.v. *zùlti*. — Z samogłoską *ũ*: *zũzinti* a. *zũzinti* ‘robić hałas, zwł. trąc ziarno na żarnach; wykonywać pracę przy użyciu hałaśliwego narzędzia’ — od osnowy *zũ-z-* z powtórnego wykrz. *zũ-zũ* o odgłosie obracających się żaren (*Zũ zũ i bēga lengvai girnikēs*). — Od wtórnego wykrz. *zũz* pochodzi

zũzti, *-iũ*, *-iaũ* ‘szumieć, chrzęścić (o żarnach); bzykać, brzęczeć; nucić’, przen. ‘okazywać niezadowolenie, szemrać, gderać’.

zvākinti, *zvākinu*, *zvākinau* gw. ‘bić, wbijać (gwóźdź)’, *zvākyti*, *-iju*, *-ijau* ‘bić, uderzać, tłuc kogo’ — czasowniki na *-in-*, *-ij-* od wykrz. *zvākt* o głośnym uderzeniu; o ukłuciu owada; o wrażeniu nagłego ukłucia. Z innymi sufiksami: *zvaksėti* ‘stukać, pukać; mówić, gadać; wytykać co komu, dokuczać gadaniem’, *zvaksóti* ‘bezczyinnie na co oczekiwać; siedzieć, stać ze spuszczoną głową’, *zvāktelėti* ‘lekko uderzyć, stuknąć, zapukać’, *zvakuoti* ‘popłakiwać; ciągle czegoś się domagać’. — Prócz tego są onomatopieczne osnowy *zvek-*, *zvėk-* oraz *zvag-*, *zveg-*, *zvėg-* i *zvog-*, dla których brak jest poświadczonych podstaw w formie wykrzykników **zvekt*, **zvėkt*, **zvėgt*, **zvogt*, por. *zveksėti* ‘szybko, spiesznie iść, bieć’ (*zvėgtelėti*, *zvėgterėti*), też ‘bić, uderzać’, *zvėkinti* ts., *zvėkóti* a. *zveksėti* ts., *zvagóti* ‘paplać, pleść’, *zvėgoti* (zob.).

zvālyti, *zvāliju*, *zvālijau* gw. ‘pozwolić, pozwalać’ (war. *zvālinti*) — verbum neosimplex, które wyabstrahowano ze słowiańskich złożzeń prewerbialnych, por. *dazvālyti* ‘pozwolić’ (m.in. BRB) ⇐ błr. *dazvólicь*, *-lju*, 3 sg. *dazvólicь*; *pazvālyti* ‘pozwolić’ (m.in. DP) ⇐ pol. *pozwolić*, *-ę*, *-i*; *prizvālyti* ‘przywolić’ (stlit., m.in. DP) ⇐ pol. *przywolić*. Por. SLA 62, 165, ZS 65. Brak w ALEW. Porównywalne simplicia to *māčyti* i *žỹčyti*.

zvānas I 4, 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘dzwon; brzmienie dzwonu’, 2. pl.t. *zvanaĩ* ‘dzwonienie po umarłym na pogrzebie, podzwonne’ (*zvanus užmokėti* ‘zapłacić podzwonne’, *davė un zvanų* ‘dał na podzwonne’), 3. pl.t. *zvanaĩ* przen. ‘plotki, kłamliwe pogłoski’ (*Bobų zvanaĩ viską apskambina*, *apskelbia* ‘Babskie plotki wszystko rozgłaszają, roznoszą’) — zapoż. ze stbłr. *zvonъ*, por. błr. *zvon*, gen.sg. *zvaná* a. *zvónu*. Stąd też łot. *zvans* (*zvanis*) ‘dzwon’, też ‘ten, kto papla, roznosi plotki’. Por. SLA 246, ZS 65, LEW 1282 (brak w ALEW). — Drw. *zvanà* c. ‘papla, gaduła, plotkarz’, *zvanēlis* ‘dzwonek zawieszany na szyi konia lub krowy pasących się po lesie; kołatka’ (por. łot. *zvanuļi* ts.), *zvanēliai* m.pl. bot. ‘dzwonki, kolorowe kwiaty, Campanula’, *zvanūkas* ‘dzwonek’. Adv. *nē zvāno* ‘ani śladu, ani trochę’ (war. *nē zvānēs*). Vb. denom. *suzvanēti* ‘zadzwonąć’. Zob. też *zvānyti*, *zvanyčĩa* i *pazvanaĩ*.

zvānas II 2 p.a. gw. ‘część składowa drewnianego obwodu koła umocowana na dwóch szprychach, tzw. dzwono’ — zapoż. z pol. gw. *zwono*, *-a* n. Por. ros. *zvenó*, *-á* ‘część składowa czegoś, ogniwo’. Por. łot. gw. *zvani* m.pl. ‘szprychy w kole’.

zvanyčĩa 2 p.a., gen.sg. *zvanỹčios* gw. ‘dzwonnica’ — zapoż. ze stbłr. *zvonnica*, *zvonica*, por. błr. *zvanica*, *-y* (ZS 65, LEW 1282). Por. *zvaninýčia* s.v. *zvānyti*.

zvānyti, *zvāniju*, *zvānijau* stlit., gw. 1. ‘bić w dzwon, poruszać dzwonem, dzwonić’, 2. ‘dawać znak dzwonem’ (*zvānija ant mišių* ‘dzwonią na mszę’, *zvānija pōteriams* ‘dzwonią na modlitwy’; *suzvānyti* ‘wezwać wiernych do kościoła’), 3. ‘wybijać godzinę (o dzwonie, zegarze), *jau kēturias prazvānijo* ‘(zegar) wybił już czwartą’, 4. ‘uderzać, tłuc, bić kogo, co’ (*apzvānyti* ‘zbić, obić kogo’) — zapoż. ze stbłr. *zvoniti*, por. błr. *zvanicь*, *zvanjú*, 3 sg. *zvónicь*. Stąd też łot. *zvanīt*, *-u*, *-īju*. Akcent lit. ma za podstawę białoruską formę 3 sg. prs. (por. *gādyti*, *tāčyti*). — Z obocznym sufiksem: *zvāninti* ‘bić w dzwon, dzwonić’. Neoosn. *zvanin-*: *zvaninýčia* ‘dzwonnica’ (łot. gw. *zvaninica* ts.), *zvānininkas* ‘dzwonnik’. Por. SLA 246, ZS 65, LEW 1282 (brak w ALEW). — N.agt. *zvanỹkas* 2 p.a. ‘dzwonnik’ (łot. *zvanīķis*) ⇐ stbłr. *zvonnikъ* (ZS 65, POLŽ 763), war. *zvanin̄kas*. — Młodsze n.agt. *zvanōrius* 2 p.a. ‘dzwonnik’ ⇐ błr. *zvanár*, *-á*; stąd też łot. *zvanārs* m.in. ‘ten, kto wszczyna hałas; wrzeszczące dziecko; gaduła, papla; fanfaron, chwalipięta’.

zvėgoti, *zvėgoju*, *zvėgojau* 1. ‘mówić głupstwa, pleść, paplać’ (war. *zvėgoti*, *zvėgóti*), 2. ‘mówić z trudem, powoli, niewyraźnie, mamrotać, bełkotać’, SD *zvėgoju*, *zvelgstu* «blekocę, balbutio» (syn. *burbu*, *burbekluoju*, *stenekliju*), 3. ‘źle śpiewać, ryczeć’ — czasownik oparty

na zanikłym wykrz. *zvëgt, por. *zvãkinti* ⇐ *zvàkt*; *zviksėti* ⇐ *zvìkt*. Z innymi sufiksami: *zvégauti*, *zvégčioti*, *zvėguoti*. — Postverbalia: *zvėga* a. *zvėgà* 1. ‘głośne mówienie, krzyk’, 2. ‘szczekanie’, 3. ‘paplanina, bzdury’, 4. c. ‘papla, pleciuga’, 5. c. ‘o dziecku: płaksa, beksa’. — War. z samogłoską *y*: *zvỹgti*, *-iù* ‘kwiczeć’ (syn. *žviēgti*), ‘wciąż narzekać, biadolić; natrętnie prosić, wypraszać’, też ‘beczeć, popłakiwać’ (z tym por. *zviksėti*), *zvyguoti* ‘zrzędzić’. — War. z samogłoską *o*: *zvógauti* ‘krzyczeć; pleść, paplać’ (war. z *žv-*: *žvogauti* b.z.a.), *zvoguoti* ‘źle śpiewać; wróżyć z kart’; *zvóga* c. ‘papla, gaduła’ (war. *zvagà*). Zob. też *vógra*.

zviksėti, *zviksiù*, *zviksėjau* gw. ‘o dziecku: popłakiwać, chlipać’, *zvikterti* ‘uderzyć, zdzielić’ — od wykrz. *zvìkt* o nagłym zdarzeniu. Por. *zvỹgti* s.v. *zvėgoti*. — War. nazalizowany: *zvingt*, drw. *zvingterėti* ‘uderzyć, zdzielić’ (por. *blìnt* ⇐ *blikt*).

zviĩbti, *zviĩbia*, *zviĩbė* 1. ‘brzęczeć, bzykać – o owadach’ (war. *zvaĩbti*), 2. ‘świstać – o kulach’, 3. ‘popłakiwać, pochlipywać’, 4. ‘natrętnie prosić; dokuczliwie gderać’ — czasownik utworzony od wykrz. *zviĩbt* o bzykaniu osy, pszczoły (war. *zviĩbt*, *zviĩmt*). Paralele: *biĩbti*, *ziĩzti*. Z innymi sufiksami: *zviĩbauti*, *zviĩbčioti*, *zviĩbėti*, *zviĩbsėti*. Nomina: *zviĩbesỹs* ‘brzęczenie, brzęk, gwizd’, *zviĩblỹs* ‘płaksa, beksa’. — War. v-mobile: *zìmbti*, *žìmbti* (wykrz. *zìmbt*, *ziĩt*), *zìmbčioti* a. *ziĩboti*.

zvoičia CHB ‘zwodziciel’ (PAŽ 557) — zapoż. ze stpol. *zwojca* < *zwodźca* ‘ten, kto wprowadza w błąd, oszukuje, okłamuje, oszust’ (SSTP XI, 513). Por. *zdroica* CHB ‘zdrajca’ (s.v. *zdročia*). Brak w SLA, LKŽ i ALEW.

zvõščikas 1 p.a. wsch.-lit. ‘woźnica, dorożkarz’ — zapoż. ze stblr. *zvozščikъ*, *zvoščikъ*, *zvoščykъ*, por. blr. gw. *zvóščyk*, ros. *izvózčik*. Zob. Zs 65 (brak w LKŽ i LEW).

Ž

žābalas, -à 3 p.a. 1. 'ślepy, pozbawiony wzroku; ślepy na jedno oko', 2. 'niedowidzący', 3. 'zarośnięty – o jeziorze leśnym', 4. 'ciemny, niepiśmienny, niewykształcony'. Syn. *žlābanas*, -à 'niedowidzący', mający budowę *žlāb-anas*, podsuwa wywód *žābalas* z praformy **žlāb-alas* przy uwzględnieniu dysymilatywnego zaniku pierwszego z dwu *l* (por. *kāklas*, *šiūkšlēs*). Formacja postwerbalna z suf. *-al-* od osnowy *žlab-* jak w **žlabyti*, zanikłym iterativum do pwk. *žleb-/žlib-*, zob. *žlibti*. Łot. *žabals* 'niedowidzący' jest lituanizmem (ME IV, 783). Por. LEW 1282. — Drw. *žabālius* 'ślepiec, człowiek niewidomy; niedowidzący; ktoś nieuważny'. Vb. denom. *apžabālti*, *-žabāla* (**žaban-la*), *-žabālo* 'oślepnąć, stracić wzrok', *žabalinėti* 'robić co po ciemku, szukać w ciemności; ledwo widzieć', przen. 'być niewykształconym', *žabālinti* 'iść po omacku', *žabalioti* 'siedzieć po ciemku, bez światła; iść po ciemku; chwycić się czego po omacku (o pijanym)'. — Od neoosn. *žab-* (← *žābalas*) utworzono inchoativum *žābti*, *žambū*, *žabaũ* 'tracić wzrok, ślepnąć', zwykle *apžābti*. Osobno zob. *akližabis*. — N.jez. *Žabālis* (por. n.jez. *Āklis*).

žabāngai, -u 1 p.a. m.pl. 1. 'sidła, pętle z włosia, sznura konopnego, używane do łowienia ptactwa lub drobnych drapieżników (kun, łasic)', SD *žabungai* «sidło na ptaki» (SD¹: *žabungas* «sidło», drw. *žabungēlis* «sidełko») ⁷⁹⁰, 2. 'wędzidło końskie', 3. przen. 'podstęp, pułapka na kogo'. War. *žabāngas* (m.in. MŽ), *žebangai* (BRB, BRP). — Z obocznym tematem: *žabāngos* f.pl. 1. 'sidła', 2. 'siatka pajaka', 3. przen. 'okowy, kajdany' (rzadkie). — Dotąd było wiązane z czas. *žabóti* 'kiełznać' (LEW 1282) albo z derywacją sufiksalną **žabang-* od rzecz. *žābas* (ŽD 105, GJL II, § 502, ALEW 1279n.). Wydaje się, że chodzi tu raczej o wyraz złożony: **žab(a)- + *anga-*, por. *žābas* 'pręt', *angà* 'otwór'. Znacz. etym. 'otwór w kształcie zgiętego kółka pręta'. Temu złożeniu nadano najpierw postać pl.t. *žabāngos*, następnie zmieniono rodzaj na męski, stąd (liter.) *žabāngai*. — Drw. *žabāngštis* f. 'sznur zakończony pętlą do chwytania zwierząt, rodzaj łąsa' (⇒ *žabankščiai* b.z.a. 'sidła'), *žabānkla*, *žabānklai*, *žabānklas* 'sidła' (przez degeminację z **žabank.kl-*), war. *žebēnklas*; z udźwięcznieniem *nkl > ngl*: *žabāngliai* m.pl. 'sidła'. Drw. wsteczne: *žebānka*, *žebānkai*.

žābas 2, 4 p.a. 1. 'pręt, różga, gałązka' (war. *žabà*), 2. 'różga do bicia', 3. 'sucha gałąź', 4. 'krzak', 5. 'wędzidło'. Pl.t. *žābai* 'chrust'. Refleks pie. **gob^h-o-*, por. stwn. *kabel*, śrdn. *kavele* 'kawałek drewna, pręt', norw. *kavle* 'wałek w wędzidle', stisl. *kafli* m. 'laska, kij; kęs, kawał' (BSW 364, LEW 1282n., Kluge-Seebold 345, Kroonen 276n.). — Drw. *žābaras* I 'cienka gałąź bez liści, pręt; łodyga; różga; krzak, krzew' (por. syn. *šāparas* ← *šāpas*), *žābaras* II 'drobno tłuczony kamień do utwardzenia drogi, tłuczeń, żwir' (⇒ *žabaraĩnis* adi. 'z łuskami, otrębami, ze żwirem', sb. *žabaraĩnis* 'gałęziaste drzewo'), *žabelis* SD¹ «prątek» ['różga, różdzka'], *žabrà* 'gałąź', *žābras* 'gałąź; socha, radło', *žabraĩ* m.pl. 'chrust' (por. *žāgrė* ← *žāgas*), *žabrỹs* 'socha, radło', *žabūkliai* m.pl. 'wędzidło (zob. też *žabāngai*). — Zapoż. litewskie w ros. gw. *žabarý* a. *žabáry* pl. 'suche gałęzie pod drzewem, chrust' ← lit. *žabaraĩ* m.pl. (Laučjute 87), błr. gw. *žaburki* a. *žyburki* pl. 'drewka, gałązki, chrust' (PzB 2, 129; -ur- jak w syn. *žahurý*, zob. *žāgaras*). — Vb. denom. *žabóti* (zob.), *žabúoti* 'okładać gałęzmi (len w moczydło); rąbać gałęzie'.

žabóti, *žabóju*, *žabójau* 'zakładać kielzno, kielznać, zakładać wędzidło i uzdę' (z

⁷⁹⁰ Por. *tarp žmonių daug yra smuklų ir žabungų, kuriais vieni kitus įkliudžia ir paspindžia* SP I, 270: 'między ludźmi wiele jest łapaczek i sideł, którymi jedni drugich wchłają, łowią'.

wtórny *e*: *žebóti*), zwykle z prvb. *į-*, *įžaboju* SD «ouzdac» (*įžabotas* SD «ouzdany», *nejžabotas* SD «nieouzdany») — vb. denominativum od *žābas* ‘pręt’ (zob.). Znaczn. etym. ‘włożyć pręt (wędzidło) do pyska’. Odpowiednik łot. *zabāt* ‘kiełznać’ (⇒ *zabene* ‘wędzidło’). — Drw. *žabūkliai* m.pl. ‘wędzidło’. Neoosn. *žabo-*: *žabōklē*, pl. *žabōklēs* lub *žabōkliai* ‘wędzidło, kiełzno, uzda’, *žabōklis* ‘knebel’ (SD *įžaboklis* ts.).

žābtai, -*ų* 1 p.a., *žabtaĩ*, -*ų* 4 p.a. m.pl. 1. peior. ‘pysk zwierzęcia, morda’, 2. ‘skrzela ryby’, 3. wulg. ‘usta, twarz’ (*Gauti per žabtūs* ‘Dostać po gębie’), 4. ‘część ogłowia, do której mocuje się wodze’. War. gw. *zābtai*. Przedstawia nomen instrumenti z suf. -*ta-* i SO *žab-* ← *žeb-*, por. *žēbti* ‘żreć powoli, żuć’. Paralele: *aūtas* ← *aūti*; *grāžtas* ← *grēžti*; *saītas* ← *siēti*. — Drw. *žābtas*, -*à* ‘zachłanny, chciwy; pyskaty, bezczelny’, *žābtas* c. sb. ‘żarłok; człowiek zuchwały, bezczelny’, *žabtūs* ‘pyskaty, bezczelny; szorstki’.

žādas I 4, 2 p.a. 1. ‘zdolność mówienia, głos, dźwięk’ (*užkąsti žādą* ‘oniemieć, zaniemować’. *Iš išgaščio žādą prarasti* ‘Z przestachu zaniemować’), 2. ‘mowa’, SD «mowa, język» (*Ligonis guli be žādo* ‘Chory leży nieprzytomny’), *išžadas*, SD <*ižžadas*> ‘wyrzeczenie, wymowienie’ — sb. postverbale od *žasti*, *žandù*, *žadaũ* ‘powiedzieć’. — Drw. *bežādis* ‘niemy, niemowa; milczek’, też ‘nieprzytomny’ (*Jis gulėjo bežādis* ‘Leżał nieprzytomny’), *bežadys* ‘niemowa’, *klaūžada* stlit. ‘posłuszeństwo’ < **klaus-žada* (por. *klausà*, *klausyti*), *klaūžadus* CHB ‘posłuszny’. — Z negacją: *neklāūžada* DP ‘człowiek nieposłuszny’, *nežādas* ‘nieprzytomność; milczenie’, SD «niemota» (syn. *nekalba*). Od tego *nežadžia* 1. SD «niemy», 2. SD «błuznierca» (syn. *piktažadžia*, por. *piktai prieš Dievu kalbu* «błuznię»), *nežadžia prabilo* DP ‘niemy przemówił’, *prakalbo nežadžia* DP ts., *o kaip tasai nežadžia baisiai kliesti!* SP II, 52₁₉ ‘o jako ten niemek [niemowa] strasznie błędzi!’. Por. budowę *nevedžia* SD «bezżeniec». Z obocznym tematem: *nežadžias* stlit. ‘niemowa’. Zob. też *žadėti* i *žasti*, *žadinti* II.

žādas II 4, 2 p.a., zwykle pl. *žadaĩ*, *žādai* 1. ‘obietnica, przyrzeczenie’, 2. ‘zamawianie choroby przy użyciu zaklęć, czary’ — sb. postverbale na -*a-* od *žadù*, *žadėti* ‘obiecywać’. Prefigowane: *apžadas* SD «ślub» [‘przyrzeczenie’], *apžadas mergiškos čystatos* DP 564₄₈ ‘Ślub panińskiej czystości’; *išžadas* SD «wyrzeczenie, wymowienie» (syn. *ištarimas*, *ištarmė*, *ištartis*), *įžadas* a. *įžadas* ‘obietnica, przyrzeczenie’, *priežadas* ts. — Drw. *žādalas* ‘obiecanka’, *žadinys* ‘obietnica’, *žadūs* ‘skory do obietnic’ (por. *kalbūs* ← *kalbà*; *svarūs* ← *svarà*, *svāras*).

žadėti, *žadù* (war. *žadžiù*), *žadėjau* 1. ‘obiecywać, ślubować’ (DP ‘obiecać, czynić nadzieję’, SD *žadu* «ślubię albo ślubuję co komu; ślubuję co Bogu»), 2. ‘leczyć zamawianiem’ (*Žadėkite mane, sako ligonis*, t.y. *žadus provykite, kad išgyčiau* JU ‘Zamówcie mnie, mówi chory, tj. wypowiedzcie zaklęcia, abym wyzdrowiał’), 3. ‘powziąć zamiar, mieć zamiar, zamierzać’ (*Vis žadu sakyti i vis nedrėsu* ‘Wciąż mam zamiar [to] powiedzieć i wciąż nie śmiem’. *Čia gimus, čia užaugus, čia žadù ir numirt* ‘Tu się urodziłam, wychowałam, i tu zamierzam umrzeć’. *Žadam vieną paršėlį pjauti jums parvažiuojant* ‘Obiecujemy zarznąć prosię na wasz przyjazd’), *žāda lyti* impers. ‘zanosi się na deszcz’. War. *žedėti*. Durativum z suf. -*ė-* w stosunku do *žandù*, *žasti* ‘powiedzieć’. Cps. *apžadėti* DP ‘ślubić, ślubować, poślubić’, *atžadėti* ‘odpowiadać, zaczynać mówić’, *įžadėti* ‘przyobiecować’, *nužadėti* ‘nie dotrzymać obietnicy’, *prižadu* SD «osławiam kogo» [‘przynosić ujmę, zniesławiać’] (syn. *nutariu*, *apkalbu*). Refl. *žaduosi* PK ‘obiecuje’, *atsižadėti* ‘wyrzec się, wyrzekać się’ (*atsižadu* SD «odrzekam się czego»), *įsižadėti* ‘ślubować, uczynić ślub przed Bogiem’, *išsižadėti* ‘wyrzec się’, *išsižadu* SD «wyrzekam się syna», *pasižadėti* ‘przyrzec’, *susižadėti* ‘zareczyć się’, *užsižadėti* DP ‘zarzekać się; wyrzec się’. Nomina: *atžadamas* SD¹ «odezwany» [‘odwołany’], *žādas* (zob. *žādas* II). Zob. też caus. *žadinti* II. — Jedyne nawiązanie stanowi łot. *zadināt* ‘zagadywać, (cicho) mówić, szeptać, gawędzić, rozśmieszać;

ganić, strofować' (por. ME IV, 678n.). Dalsze związki nierozpoznane (LEW 1284). Brak refleksów SE †žed-, SZ †žid-, †žud-. Nie ma odpowiedników ie. Zob. też ALEW 1281n. — Neoosn. *žadè-: prižadetas* SD «osławiony» (syn. *nutarytas*), *žadėtojas* 'ten, co obiecuje' oraz 'ten, co zamawia choroby ludzi i zwierząt', SD «obiecownik». — Neoosn. *žadėj-: atsižadėjimas* SD «wyrzeczenie się czego», *prižadėjimas* SD «osławianie» (por. *tekėjimas*), *susižadėjėlis*, -ė 'będący po słowie, zaręczony' (por. *susiturėjėlis*), *žadėjimas* 'obietnica'. — Neoosn. *žadėt-: apžadėtinis*, -ė DP 'oblubieniec, -ica', *sužadėtinis*, -ė 'narzeczony, -ona', *sužadėtuvės* f.pl. 'zaręczyny', *žadėtoji* f. 'łos, dola; śmierć' (dosł. 'to, co zostało przyrzeczone, obiecanie'). — WSO *žod-* < *žād-: *žōdis* (zob.), *žōsti* (zob.).

žādinti I, *žādinu*, *žādinau* 1. 'budzić ze snu', 2. 'budzić, pobudzać czyjś apetyt', 3. 'podniecać, zachęcać słowami a. czynami', 4. 'cucić nieprzytomnego, ratować umierającego' — causativum na -in- od *pažāsti* 'przebudzić się', zob. *žāsti*. — Drw. *žadinėti* iter. 'budzić' (*Ten reik atsikelti, nèkas ten nežadinės* 'Tam trzeba wstawać, tam nikt nie będzie budził'). Nomina: *žādintojas* 'ten, co budzi ze snu; ten, co pobudza do czego', *žadintūvas* 'zegar używany do budzenia, budzik', *žadintūvės* pl.f. 'obrzęd budzenia młodej pary po weselu'.

žādinti II, *žādinu*, *žādinau* 1. 'zwracać się do kogo po imieniu', *žadinu vardu* SD «mianuję kogo» (syn. *miniu*), 2. 'wzywać kogo', *žadinu* SD¹ «wzywam» (syn. *meldžiu*, *vadinėju*), *pažādinti* DP 'zawołać, powołać', *pažadinu* SD¹ «powoływam» (syn. *pašaukiu*), «zawoływam», 3. 'o piastunce: przemawiać do dziecka, uspokajać słowami płaczące dziecko', 4. 'o złodzieju: pozyskać sobie, obłaskawić psa' (*Kiekvienas vagis moka šunį žādyti* 'Każdy złodziej potrafi obłaskawić psa'), 5. 'obiecywać, ślubować' — causativum na -in- od *žad-*, por. *žāsti*, *žandū*, *žadaū* 'powiedzieć'. Refl. *atsižadinu* SD¹ «odzywam się» (syn. *atsisakau*), *prižadinu* SD¹ «przyzywam». Por. łot. *žadināt* s.v. *žādėti*. — Drw. *pažadinimas* SD¹ «powołanie», *žadinimas* SD¹ «wzywanie».

žagaraĩ wykrz. gw. opisujący szybko wykonywaną pracę, np. *Žagaraĩ žagaraĩ tik kerta, tik meta* 'Ż. ż. szybko rąbie, szybko rzuca'. Pochodzi od wykrz. *žąg* o odgłosie tnącej kosi (por. pol. *ciach ciach*), o stuku kroków żołnierskich, o szybko wykonywanej pracy (*Čia netrunki: žąg žąg ir padirbi* 'Nie trwa to długo: ciach ciach i zrobione').

žāgaras 3 p.a. 1. 'łodyga bez liści' (*Lapus apėda, tik žagaraĩ lienka* 'Zżerają liście, tylko łodygi zostają'), 2. 'gałązka, sucha gałązka, suchy pręt', 3. 'krzak', 4. 'różga'. Pl.t. *žagaraĩ* 3 p.a. 'chrust na podpałkę; wiklina wierzbowa' — formacja denominalna z suf. -ar- od *žāgas* m.in. 'sucha gałąź' (zob.). Paralele: *žābaras* ⇐ *žābas*; *stābaras* ⇐ *stābas*. — Zapoż. litewskie w łot. *žagars*, *zagars*, *zagara* 'różga, pręt, sucha gałąź' (ME IV, 786), błr. gw. *žagary* a. *žagáry*, *žagurý*, *žagjary*, zdrob. *žagárcýki* m.pl. 'suche gałązki na podpałkę' (PzB 2, 131), pol. gw. *žagary*, *žegary* 'gałązki, które bociany znoszą do gniazd' (Laučjute 45) oraz jid. *žagares*, *zageres* 'chrust' (Lemchenas 134). — Drw. *žagārē*, *žàgarē* 'socha; brona zrobiona z gałęziastego drzewa' (por. *žāgrē*), *žagarijā* coll. 'gęste zarośla' (*Žagarijoj vagies nesugriebsi* 'W gęstych zaroślach złodzieja nie schwytasz'), *žagarynas* 'kupa chrustu; miejsce, gdzie jest dużo chrustu; gęste zarośla'. Vb. denom. 1. *žagarāuti* 'zbierać chrust', 2. *apžagarėti* 'obłożyć gałęzmi (ścianę chaty)', *pažagarėti* 'zdrętwieć z zimna'. — N.m. *Žagaraĩ* 2x, *Žagārē* 3x, *Žagāriai* 5x, *Žagarinē* 3x. N.rz. *Žagāris*, *Žagarjñē*, n. błota *Žagārbalē* (por. *balā*).

žāgas 4 p.a. 1. 'stóg, sterta siana, słomy, zboża', 2. 'daszek nad stogiem siana lub słomy', 3. 'stos drewna', 4. 'zbite z żerdzi rusztowanie do suszenia siana, zboża, grochu', 5. 'wiązanie krokwi', 6. 'sucha gałąź', 7. 'ogrodzenie z powalonych drzew i gałęzi, palisada'. Pl.t. *žagaĩ* 'wielka ilość czego, masa' (*Obulų [!] šį metą supuvo žagaĩs žagaĩs*). Ma nawiązanie w łot. przest. *zagata* 'jarzmo' (ME IV, 679, ze słownika Elgera), jak też w łot.

formach na SE *žeg-, łot. *zēga*, *zēgins*, omówionych s.v. *žēginis*. Pb. *žeg-/žag- z pie. *geg^h-/*gog^h- (transponat). Było zestawiane z norw. gw. *kage* m. 'niski krzak', nwn. gw. *kag* m. 'głęb w kapuście, stwn. *kegil* 'pal, kołek, palik', nwn. *Kegel* m. 'stożek, kręgiel' (*kagila-), zob. ME, LEW 1284, ALEW 1282, Kluge-Seebold 346, Kroonen 277. — Drw. *žāgaras* (zob.), *žāgilas* 'słup w ogrodzeniu' (por. zapoż. litewskie w błr. gw. *žāgilb* 'żerdź z hakiem przy żurawiu studziennym', Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 59 = Urbutis 2009, 369, ĖSBM 3, 199), *žaginiaĩ* m.pl. 'palisada', *žaginỹs* 'nieociosany z gałęzi pień drzewa, słup z przyciętymi gałęziami służący za drabinę, rosochaty słup do suszenia siana, zboża, garnków', *žāgrė* (zob.), *žāgstis* (zob.), cps. *žāgvietė* 'miejsce, gdzie stał stóg' (por. *vietà*). — N.rz. *Žagiēnis*, cps. *Žāgupis*, *Žāgūpė*, *Žāgvietis* (od n. łąki *Žāgvietė* 7x, *Žāgvietės* 3x), n. łąki *Žāgė*.

žagatà 3, 2 p.a., *žāgata* 1 p.a. 'sroka, Pica pica'. Takie zdanie jak *Žāgatos greiba vištukus mažus, žąsukus* 'Sroki porywają pisklęta kurze lub gęsie' (LKŽ XX, 55) nasuwa przypuszczenie, że *žagatà* to dewerbalna formacja na -ata od pwk. *žag-* jak w *nužągti* 'unieść, ukraść', por. łot. *zagt* 'kraść' (s.v. *žāgti*). Co do budowy por. *lūpata* 'ścierka' ⇐ *lūpti* 'drzeć, zdzierać', *barškātā* 'ktoś gadatliwy' ⇐ *barškēti* 'paplać, trajkotać' (GJL II, § 411). W LEW 1284 zamieszczono wzmiankę o wcześniejszych zbliżeniach z orm. *jag* 'pisklę' i oset. *xāyun* 'powiedzieć'; to dziś nie wydaje się prawdopodobne. Łot. *žagata* 'sroka', przen. 'gadatliwa kobieta' jest lituanizmem (ME IV, 786). Zob. też syn. *šārka*. — N.m. *Žagataĩ*, cps. *Žagātpurviai* (por. *puĩvas* 'błoto').

žagčióti, *žagčióju*, *žagčiójau* 'czkać, bekać'. Z innym sufiksem: *žagsėti*, *žagsiũ*, -*ėjau* 'mieć czkawkę', war. *žaksėti*. Pisownia współczesna z <g> jest sztuczna. Oba czasowniki, na -čio- i na -sé-, pochodzą od wykrz. *žāk* m.in. o odgłosie silnego uderzenia, pęknięcia, rozerwania się, wybuchu. Paralela: *žiāugčioti/žiāukčioti* 'czkać, bekać' ⇐ wykrz. *žiāugt/žiāukt*. Drw. *žagulyš* SD¹ «szczkanie, szczkawka». Łot. *žaguōt* ob. *žėgūot* 'czkać' jest lituanizmem. ALEW 1283 nie dostrzega związku *žagčióti* z wykrzyknikiem i zamiast tego zakłada vb. denominativum od zapożyczonego błr. *žāha*, *žóha* 'zgaga'. Nie jest to przekonujące, ani formalnie, ani semantycznie. Zob. też LEW 1295, s.v. *žegsėti*. — Neoosn. *žags-* (⇐ *žagsėti*): *žagsulỹs* 'czkawka'. — War. z samogłoską e: gw. i przest. *žegsėti* ob. *žeksėti* 'czkać', SD <žiaksiu> «szczkam» = *žegsiũ* ⇐ wykrz. *žėg*, *žėk(t)*. Neoosn. *žegsėj-* (⇐ *žegsėjau*): <žiakseimas> SD¹ «szczkanie» = *žegsėjimas*.

žāgrė 2 p.a., *žagrė* 4 p.a. 1. 'socha, radło', 2. 'grządziel jako część sochy, na którą nabijano żelazne zęby, zwane narogami', 3. SD: «lemiesz» (syn. *žuobris*), «nasad pługowy» (syn. *žuobris*), 4. <rietay žāgres> «kroy pługowy», 5. hist. 'miara powierzchni pola równa 30 lub 20 morgom', 6. 'dwa lub kilka pędów wyrastających z jednego miejsca', 7. 'pręgierz'. Z innymi tematami: *žagrà*, *žagrià*, *žagrīs* f. lub *žāgrīs* m. Formacja na -r- od osnowy *žag-* jak w *žāgas* m.in. 'sucha gałąź' i *žagārė* 'socha; brona zrobiona z gałęziastego drzewa'. Podobne formacje to *kaĩbrė*, *koprė* i *žiaubrė* (ŽD 302). Znacz. etym. 'przyrząd do orania wykonany z rozwidlonego drzewa, gałęzi'. Por. *žābras* 'gałąź; socha, radło' (Būga, RR I, 133, LEW 1284). — Zapoz. litewskie w błr. gw. *žāgry* pl. 'socha' (PzB 2, 132) oraz w łot. gw. *žagre* 'lemiesz' (ME IV, 787). Zob. też *stagūtė*, *žam̃bis* i *žuobris*.

žāgstis, -*sčio* 2 p.a., zwykle pl. *žāgsčiai* gw. 'cztery) drążki wpuszczone w płozy sań, które przygotowano do wywożenia drzewa z lasu' (*Šlajų žāgsčiai keturi, kurius užkaišo važiuojant į medę* 'W saniach są cztery «žāgsčiai», które się wtyka [w płozy], gdy się jedzie do lasu [po drzewo]') — denominativum utworzone neosufiksem -stis od *žāgas* m.in. 'sucha gałąź' (zob.). Por. *kūpstis* ob. *kūpeta* i *viŗpstis* ob. *viŗptis*.

žāgti, *žagiũ* (war. *žagũ*, *žangũ*), prt. *žagiaũ* (war. *žagaũ*) 1. 'zanieczyszczać wodę lub jedzenie, używając nieswojego naczynia', 2. bibl. 'pługawić, kalać', 3. 'hańbić', 4. 'gwałcić

kobietę', 5. przen. 'nie przestrzegać postu, łamać post' (*Pasninką sužągti*), 6. przen. 'powiedzieć co w oczy, wygarnąć'. Cps. *įžągti* 'zabrudzić, splugawić, zhańbić', *išžągti* 'zgwałcić' (*Neiįbaki swetimas materis* MŽ 1910), *nužągti* m.in. 'zabrać po kryjomu, unieść, ukraść; zapodziać (nóż, czapkę); zabić kogo', *pažągti* m.in. 'ukraść; zgwałcić', *prižągti* m.in. 'zanieczyścić wodę (o psie, kurze, koniu)'. Refl. *apsižągti* 'łamać post; nie być na czczo', *įsižągti* 'powalać się, ubrudzić się; złamać post; ukraść, zwędzić'. Odpowiednik łot. *zagt*, *zūogu*, *zagu* 'kraść';znacz. etym. 'brudzę się, czymś się plamię', por. lit. *įsižangù* JU ts. (Me IV, 680). Łot. formy prs. *zūogu* i prt. *zagu* mają odpowiedniki w gwarowych formach lit. *žangù*, *žagaũ*. Czasownik specjalnie bałtycki. Transponat ie. *ǵ^(h)eg-, SO *ǵ^(h)og-. Por. LEW 1284. ME IV, 680 porównywał ze sti. *jaghana-* 'Hinterbacke, Schamgegend' i gr. κοχώνη 'krocze'. — Drw. *išžągti* 'zgwałcić' (⇒ *išžąginimas* 'zgwałcenie'). Nomina: *ātžagas* a. *atžagùs* 'surowy, gniewny, szorstki' (syn. *atšiaurùs*), *įžagtas* SD «nieczysty, immundus, impurus, infectus» (syn. *pateptas*); *neižagas*: SD <neižagas> «czystość, cnota» (syn. *nepateptė*, *šveistybė*), *neižagtas*: SD <neižagtas> «czysty» (syn. *čystas*), *neižagto kūno*: SD <neižagto kūno> «czysty, cnotę mający» (zob. wyżej *išžągti*), *žagà* 'zbrukanie, zhańbienie', *žagatà* (zob.), *žaglỹs* 'złodziej'⁷⁹¹ (odpowiednik łot. *zaglis* ts. ⇐ *zagt* 'kraść'), *žagulỹs* 'czkawka' (SD¹ «szczkanie, szczkawka»). Tu może też *žāgalas* 'zręczny, zwinny'. Cps. *akižaga* c. 'człowiek mówiący w oczy, bez ogródek', por. *akis* (syn. *akižada*, *akižara*), *vaikžagỹs* 'pedofil, pederasta' (dosł. 'gwałciciel dzieci', por. *vaikas*). — Neosn. *žang-* (⇐ *žangù*): *žangoti* b.z.a. 'dokonywać gwałtu'.

žagūnai, -ų 2 p.a. m.pl. wsch.-lit. 1° określenie Litwinów z Łazdun (*Lazūnai*), nadane im przez sąsiadów z innych wsi, w tym Białorusinów, por. za LzŽ: *Žagūnai, sako, lietuviškai ūtarija* '«Žagūnai» mówią po litewsku'. *Anas nemokėjo niekap ūtaryc, liš žagūniniu liežuviu* 'Nie umiał mówić inaczej jak tylko żaguńskim językiem'. *Tep gudai mus pakrikščijo žagūnais* 'To Białorusini nas ochrzczili mianem żagunów', 2° określenie Litwinów z okolic Dziewieniszek (*Dievėniškės*), nadane im przez sąsiadów Białorusinów, por. *Gudai mus klausiūkais vadzina albo žagūnais* DVŽ 'Białorusini nazywają nas «klausiukai» albo «žagūnai»'. Por. błr. gw. *žaguný* pl. 'nazwa mieszkańców wsi Gierwiaty, Dziewieniszki i Łazduny' (PZB 2, 132). Pochodzenie terminu etnicznego niejasne. Suf. -ūn- wskazuje na nomen agentis (przezvisko) utworzone od litewskiego czas. *žągti* m.in. 'zanieczyszczać, gwałcić, kraść' (zob.). Por. nazw. *Žagūnas* (⇒ nwn. *Szaguhn*, *Szagun*), *Žagūnis*, *Žagūnis*, patron. *Žagunėvičius*. Określenia ludzi mówiących różnymi gwarami na obszarze Litwy komentuje Zinkevičius w LD § 1.

žaibyti, *žaibo*, *žaibě* gw. 1. 'błyskać się – o błyskawicach', 2. 'mienić się komu w oczach', *įžaibyti* 'ledwo widzieć' (*Be akinių negaliu įžaibýt jau* 'Bez okularów nie mogę już dojrzeć'), *neprižaibyti* 'niedowiedzieć' — intensivum z suf. -y- i SO *žaiyb-* ⇐ *žib-/žieb-*, zob. *žibėti*, *žiebti*. Refl. *žaibstýtis* 'bawić się ogniem', *susižaibstýti* 'zwichrzyć się, pokłaść się – o zbożu'. — Sb. postvb. *žaibas* a. *žáibas* 'błyskawica, piorun' (syn. *žiėbas*), n.m. *Žaiėgala* (por. *Puōdžgala*). Vb. denom. *žaibáuti*, *žaibuoti* 'błyskać się'.

žaidas 4 p.a., *žáidas* 3 p.a. gw. 1. 'palenisko w kuźni' (syn. *žaiždras*), 2. 'piec chlebowy', 3. 'kominek, palenisko w ścianie domu'. War. sufiksalny: *žaiđis* 'piec, wnętrze pieca, palenisko'. Drw. *žaiđ-rė* 'palenisko w kuźni'. Formacje *žaidas*, *žaiđis* to sb. postverbalia od **žaidyti*, zanikłego iteratiwu do *žiėsti*, -*džiù* gw. 'zgarniać żar' (zob. *žaišti*

⁷⁹¹ Do tego nazw. *Žaglỹs*, -io, typu przezwiskowego. Spolszczona postać tego nazwiska brzmi *Žagiel*, gen. sg. *Žagla* (war. *Žagiell*, *Žagiella*). — Nazw. lit. *Žagelis* a. *Žagėlis* tłumaczy się najłatwiej jako produkt lituanizacji pol. brzmienia *Žagiel*. Natomiast twierdzenie, że jest to derywat od imienia dwuczłonowego, mianowicie **Ža-gelas* (tak Zinkevičius, ALL LXVI, 2012, 150), jest trudniejsze do przyjęcia, ponieważ człon złożeniowy **Ža°* (**Žag°*) nie ma oparcia w materiale antroponimicznym.

II). Paralele: *baĩdas* $\Leftarrow$ *baidyti*; *saĩdas* $\Leftarrow$ *samdyti*; *uĩkardas* $\Leftarrow$ *uĩkardyti*. Całkiem inaczej ALEW 1285, który widzi w *žaĩdas* drw. prymarny typu τόμος o znacz. etym. ‘lepienie z gliny, Töpferei’; miał on ulec konkretyzacji w ‘piec z gliny, Ofen aus Ton’, skąd w końcu ‘palenisko kowala, Esse’.

žáimos, -u 1 p.a. f.pl. žm. ‘figle, żarty’ — pochodzi z *žaid-mā- przez asymilację *dm* > *mm* i degeminację (paralele: *duomi* < *duod-mi; *demi* < *ded-mi). Drw. *žaid-mā- należy do czas. *žaidžiu*, *žaišti* ‘bawić się czym, grać’. War. *žaimaĩ* m.pl. Formacja podobna do *gaišmà* $\Leftarrow$ *gaišti*, *tarmà* $\Leftarrow$ *taĩti* (por. GJL II, § 271). — Vb. denom. *žaimotis* a. *žaimótis* 1. ‘robić miny, wykrzywiać twarz, mizdrzyć się, wdzięczyć się przed lustrem; grymasić’, 2. ‘dokazywać, psocić’, 3. ‘drwić, szydzić, naśmiewać się’ (por. łot. *zaĩmuot*, *zaĩmuotiēs* ‘bluźnić, potwarzać, gardzić’, $\Rightarrow$ *zaĩmi* m.pl. ‘bluźnierstwo, szyderstwo’), 4. ‘oblapywać się, pieścić się’, *apsižaimoti* ‘brzydko się ubrać’, *susižaimoti* ‘splatać się, mieszać się’. War. *žaimytis*. Por. LEW 1285, s.v. *žaimoti*: «Etymologie unsicher. Etwa zu *žaišti*?». Leskien 1884, 290 wiązał *žaimótis*, *žaimytis* ze SZ *žym-* jak w *žymė* ‘znak, znamie’ (dziś jednak *žymė* wywodzi się z *žyn-mė, zob. s.v.).

žairà 4 p.a., zwykle pl. *žairos* gw. ‘żarzące się węgle, żar’ (*Čia linai, čia žairos, kartais ir sudega pirtis* ‘Tu len, tam żar, czasem więc spali się suszarnia’) — rzeczownik postwerbalny od *žairytis, zanikłego iteratywu na SO do *žirti* ‘żarzyć się’ (zob.). Stosunek SZ *žir-* $\Rightarrow$ SP/SO *žair-* polega na neoapofonii, por. *žirti* $\Rightarrow$ *žvairyti $\Rightarrow$ *žvairà*, *žvairas*; *dyrėti* $\Rightarrow$ *dairytis* $\Rightarrow$ *apydaira* ($\Rightarrow$ *dairà*). Wtórny war. *žeirà* (por. *žaidà* $\Rightarrow$ *žeizdà*). — Z innym sufiksem: *žairija*, *žairija*, kontrahowane *žairià* (por. *murkia* jako prs. do *murkyti*); są to odnowienia starszej formacji na SO *žarijā* $\Leftarrow$ *žaryti (zob.). — Drw. *žairinys* ‘popielnik przy piecu chlebowym’, *žairus* ‘gorący’. Vb. denom. *žairuoti* 1. ‘żarzyć się, ledwo się palić’ (*Žarijos žairuoja*, t.y. *liepsna rodo* JU ‘Żar się żarzy, tj. pokazuje się płomień’), 2. przen. ‘rumienić się, czerwienić się ze wstydu’.

žaišti I, *žaidžiu*, *žaidžiaũ* lub *žaišti*, *žaidžiu*, *žaidžiaũ* 1. ‘bawić się czym’, 2. ‘grać (w piłkę, w szachy), rozgrywać grę’, 3. ‘zachowując się lekkomyślnie narażać się na niebezpieczeństwo, igrać (z ogniem, z życiem)’, 4. ‘spółkować’ (*moteriškę žaišti*), też o ptakach domowych i bydle, *apžaišti* ‘zmusić do stosunku płciowego, zgwałcić’ (*Prigulu, apžaidžiu, apjuokiū mergą*), *nužaišti* intr. ‘przegrać, grając stracić co’, tr. ‘pozbawić dziewictwa’ (*Nužaidė bernas meigą* NDŽ), ‘o ptaku-samcu: pokryć, zapłodnić’ (*Gaidys vištą nužaidžia* NDŽ). SD: *žaidžiu* «igram», *brūzguoliais žaidžiu* «kuty gram» [‘w kości gram’], *kauleliais žaidžiu* «kosteruię; kuty gram» (syn. *kauleliuoti*), *liškomis žaidžiu* «bierki gram», *pilynį žaidžiu* «piłę gram» [‘gram w piłkę’], cps. *apžaidžiu* «ograwam kogo», *įsižaidė* «rozegrał się», *pražaidžiu* «przegrawam, tracę». Wokalizm *ai* (SO) w połączeniu z prs. na -*ia-* przemawiają za powiązaniem *žaidžiu* z pierwotnym inf. *žaidyti, czyli formacją iteratywną od *žeid- lub *žid-/ *žyd-. Byłby to więc czas. quasiprymarny. Dalszy wywód pozostaje niejasny. Podobną interpretację można zastosować do *žaišti* II (zob.). LEW 1285n. podaje za REW I, 446 nieprzekonujące zestawienie *žaišti* z ros. *zájac*, pol. *zając* (wyraz ten pozostaje etymologicznie ciemny, zob. Boryś 726). ALEW 1285 powraca do starego zestawienia z łac. *haedus*, -ī ‘koziołek’. (Na temat tego ostatniego de Vaan 278 pisze następująco: «The restricted distribution, together with the impossibility to derive this word from a known IE root, suggest a loanword *gaid- ‘goat’»). — Drw. *žaidinti* caus. ‘bawić, zajmować czym (np. dziecko), zabawiać’, *žaidėjas* ‘gracz, zawodnik’ (SD 1. «gracz, koster», 2. *žaidėjas striūnomis* «skrzypek», *žaidėjas unt arfos* «harfista»), *žaidikas* ‘gracz’, *žaidynės* f.pl. ‘igrzyska, zawody’, *žáimos* (zob.). — Neopwk. *žais-* ($\Leftarrow$ *žaišti*, *žaišti*): *žaišlas* a. *žaislas* ‘zabawka’ (inaczej ŽD 164 i LEW 1285: *žaid-slas), SD *žaislas* «gra, igranie» (syn. *žaidimas*), *žaislai tūli* m.pl. SD «igrzysko» (syn. *tekynė*, *mintynė*), *žaislas skritulių* SD

«warcabow gra», *žaĩsmas* ‘zabawa, gra’ (⇒ *žaismingas* ‘wesoly, rozbawiony’), *žaištojas* 1. ‘gracz’, 2. ‘żartowniś, dowcipniś, błazen’, 3. ‘gwałciciel’ (por. *skųštojas*, *spąustojas*). Por. łot. *žaisli* m.pl. ‘żarty, figle’. — Neoosn. *žaisl-*: *žaislinis* ‘do gry służący’, *žaislinykas* SD¹ «gracz»). Neoosn. *žaišt-*: *žaištinykas* SD «gracz, kosterka» (syn. *žaidėjas*).

žaĩsti II, *žaidžiù*, *žaidžiaũ* gw. ‘rozżarzać’: *Žaizdre ugnis žaidžia gelį* ‘Ogień w palenisku doprowadza żelazo do rozżarzenia’ — pdg. quasiprymarny, zbudowany wokół prs. *žaidžiù*, które należało kiedyś do iteratywnego inf. **žaidyti* ⇐ *žied-*. Ośn. czas. *žiēsti*, -*džiù*, -*džiaũ* jest szcążkowo poświadczony ze znac. ‘zgarniać żar’, por. *išžiēsti*: *Sudega malka, žarjas duobelėn išžiedžia* ‘Jak drewno się spali, [to] żar wygarnia się do popielnika’), *sužiēsti*: *Sužiesk ugnį vienon vieton* ‘Zgarnij żar w jedno miejsce’. Apofonia *žied-* ⇒ *žaid-* jest regularna, por. *liežiù* ⇒ *laižyti*; *piešiù* ⇒ *paišyti*; *kreipiù* ⇒ *kraipyti*. Quasiprymarne są również takie praesentia jak *daužiù* (por. *daužyti*), *skabiù* (por. *skabyti*) i *tariù* (por. *taryti*). — Do **žaidyti* należy sb. postvb. *žaidas* ‘palenisko w kuźni’ (zob.). Obok **žaidyti* istniało kiedyś frq. **žaištyti* (< **žais-sty-*); zostawiło ono ślady w sb. postvb. o osn. *žaišt-*: *žaištis*, *žaiždė*, co zostało omówione s.v. *žaištis*. Ośn. *žaišt-* można zrekonstruować również dla sb. postvb. *žaiždras* ‘ognisko kowalskie’ (zob.). — To, że czas. *žaidžiù*, *žaĩsti* ukazuje się także ze znac. ‘lepić z gliny’ (*Puodžius molinius puodus žaidė* DRUŽ ‘Garniarz lepił gliniane garnki’), pochodzi stąd, że **žaidyti* funkcjonowało jako iteratyw zarówno w stosunku do *žiedžiù*, *žiēsti* ‘zgarniać żar’, jak i *žiedžiù*, *žiēsti* ‘lepić z gliny’.

žaištis, -*sčio* 2 p.a. gw. ‘miejsce przed otworem pieca chlebowego; miejsce, gdzie zgarnia się żar’. Takie wypadki, jak *raištis* ⇐ *raišyti*; *raĩstis* ⇐ *ramstytis* i *slaiĩkstis* ⇐ *slankstytis* zalecają ująć *žaištis* jako *žaišt-is*, tj. rzeczownik postwerbalny od **žaištyti* < **žais-sty-*, frq. na SO *žais-* pochodzącym od neopwk. *žies-*, por. *žiēsti*, *žiedžiù* ‘zgarniać żar’ (s.v. *žaišti* II). — Inne drw. postwerbalne: *žaiždė* 2 p.a., *žaiždė* 4 p.a. 1. ‘palenisko w kuźni’, 2. ‘miejsce przed otworem pieca chlebowego’ – z udźwięcznienia **žaišt-ė*; podobne przykłady to *gaĩzdras*, *žaiždà* i *žaiždras*.

žaiždà 4 p.a. ‘rana, zranienie’, *įžaižda* ‘rana’ — pochodzi z **žaišta* przez perseweracyjną sonoryzację *įst* > *įzd*. Paralele: *gaĩstras* > *gaĩzdras*; **žaistras* > *žaiždras*. War. m. *žaiždas* 4 p.a. ‘rana’ (m.in. DP). War. z wtórnym *ei*: *žeizdà* (m.in. SD), *įžeizda* (zob. Skardžius, RR 4, 375). Formacja **žaišta* była rzeczownikiem postwerbalnym na -*ā-* od neoosn. *žaišt-*, którą wyabstrahowano z **žaištyti* < **žais-sty-*, tj. z frq. na SO *žais-* ⇐ *žeis-*, por. *žeĩsti*, -*džiù* ‘obrażać, ranić, kaleczyć’. Por. *įžeistyti* SD «zapsować co» [‘zarazić zepsuciem’], co przez zmianę *ai* > *ei* wywodzi się z **įžaištyti*. Podobne do **žaišta* postverbalia to *vaĩzdas* z **vaistas* ⇐ **vaistyti* < **vais-sty-* (pwk. *vys-/vyd-*) i *lakštà/lakštà* ⇐ *lakštýti* (pwk. *lek-*). Osobno zob. *žaida* ‘rana’ s.v. *žeĩsti*. — Klasyczne tłumaczenie wywodzi *žaiždà* z praformy **žaid-dā-* na podstawie trzech hipotez: 1° że formantem wyrazu jest *-*dā-*, 2° że formant ten dołączono do pwk. werbalnego na SO, *žaid-* ⇐ *žeid-*, 3° że granica morfologiczna **d-d* uległa dysymilacji, wydając **z-d*, zob. Būga, RR I, 292, ŽD 99 i 462, LEW 1285, Ambrazas 1993, § 133, ALEW 1284n. (Orel 123 zestawia *žaiždà* wprost ze stwn. *geist* ‘duch, dusza’ < pgerm. **žaištaz*, co jest mało wiarygodne). W obecnym stanie wiedzy żadna z wymienionych hipotez się nie sprawdza. Materiał leksykalny, który w zamierzeniu ŽD 99n. miał ilustrować rozpowszechnienie formantu *-*d*- (*-*dā-*, *-*da-*, *-*dja-*), nie zawiera ani jednego wyrazu prymarnego, który byłby utworzony od pierwiastka werbalnego. Są tam po części postverbalia od czas. sekundarnych, np. na -*dy-* (por. *paklōdas* ⇐ *paklōd-yti* ⇐ *paklō-dyti*, caus. do *paklōti*; *saĩdas* ⇐ *samd-ýti* ⇐ *sam-dýti*, caus. do *sėmti*) i po części derywaty wsteczne od pewnych czas. prymarnych złożonych z prewerbiami, przy czym należy uwzględnić, że odnośne złożenia podlegały resegmentacji na wzór sekundarnych czasowników na -*ė-*, -*uo-*, por. *iĩdas* ⇐ *indėti* ⇐ *in-dė-ti*; *atadà* ⇐ *atadioti* ⇐ *ata-diū-ti*;

pardà ⇐ *pardúoti* ⇐ *par-dúo-ti*. Te i inne jeszcze grupy przykładów zostały szczegółowo rozebrane SBS II, 133-150. W zakresie apofonii niewiarygodne jest założenie, że sufigowanie *-dā- pociąga za sobą SO. Źródłem tej hipotezy są wadliwe zestawienia etymologiczne jak np. *kardà* ‘łyko lipowe a. brzostowe’ : *kérti*, *atkérti* ‘nie przylegać, odstawać – m.in. o korze drzew’ (ALEW 1285); w rzeczy samej *kardà* jest sb. postverbale od *kárdyti* ‘wieszać, powiesić’, czyli należy do *kárti*, nie *kérti*. Wreszcie, nie ma ani jednego przykładu zbitki -zd-, która by z całą pewnością wywodziła się z dysymilacji *d-d. Całkiem pewne są tylko takie -zd-, które są produktem asymilacji antycypacyjnej w pierwotnych zbitkach typu *s-d, por. *līdzas* ‘gniazdo’ oraz <sd> w *áus-damas*, *áus-davo*, *áus-dinti* (od neopwk. *aus-* ⇐ *ásti* ‘tkać’), *pjáus-dinti* < *pjaust-din- (od neoosn. *pjáust-* wyabstrahowanej z *pjáu-styti*, frq. do *pjáuti* ‘kroić’). Tego rodzaju formy zawierające -zd- stanowiły naturalnie oparcie dla rozmaitych neologizmów ze -zd-, zwłaszcza takich, gdzie -zd- pojawiało się wskutek sonoryzacji zbitki -įst-, jak w naszej praformie *žaista. — Drw. *žaiždingas* stlit. ‘pokryty ranami’, *žaiždinis* ‘(lek) na rany, leczący rany’. Vb. denom. *žaiždinti*: stlit. *apžaiždinti* bibl. ‘zranić’, *žaiždóti* 1. tr. ‘ranić, zadawać rany’, 2. intr. ‘pokrywać się ranami’ (war. *žaižduoti*), ⇒ *sužaiždótas* ‘poraniony’. — Przym. *įžaidūs* ‘obraźliwy’ (zob. s.v. *žėisti*) na skutek nawiązania do *žaidžà*, *įžaižda* przybrał nową postać *įžaiždūs* ‘obraźliwy’.

žaiždras 4, 2 p.a. ‘ognisko kowalskie, ognisko w kuźni’ (*Žaidre ugnis žaidžia gelį* JU ‘Ogień w «žaiždras» doprowadza żelazo do stanu rozżarzenia’). War. z asymilacją ž-z > ž-ž: *žaiždras*; z v-mobile: *žvaiždrē* i *žvaižd-as* (drw. wsteczny, por. *mišras* ⇒ *mišas*; *stuobrīs* ⇒ *stūobas*). Brzmienie *žaiždras* nie jest pierwotne, lecz pochodzi z udźwięcznienia sekwencji -įstr- w *žaistras, gdzie z kolei insercja t przekształciła pierwotne *žais-ra- (neopwk. *žais-* jak w *žaišti* II, *žaidžiū* ‘rozżarzać’). Paralele na udźwięcznienie: *gaždras* ‘łuna; pożar’ < *gažstras* < *gažs-ras*; n.rz. *Abizdrà* < *Abist-ra (od n.rz. *Abistà*); scs. *nozdrī* ‘nozdrze’ < *nozri < *nosri (zob. *nastrai*). — Alternatywą dla insercji (*žais-t-ra-) może być hipoteza praformy *žaišt-ra-, gdzie neoosn. *žaišt-* pochodzi z metanalizy *žaištyti < *žais-sty-) – frequentativum do *žies-* ⇐ *žėisti* ‘zgarniać żar’ (zob. *žaišti* II), zaś suf. -ra- jest użyty tak jak w sb. *švāistra* ‘łuna, poświata’ ⇐ *švaištýti* ‘świtać; świecić’ (*švais-sty-), por. *próšvaist-a* ‘świt, brzask’. — Z innymi tematami: *žaidžà* 4 p.a., *žaiždra* 1 p.a., *žaiždrē* 2 p.a., *žaiždrē* 4 p.a. 1. ‘ognisko kowalskie’, 2. ‘iskra spod młota kowala’ (praformy *žaistra, *žaištrē), *žaiždris*, -io ‘ognisko kowalskie’. Wszystko to są formacje derywowane sufiksem -r- od neopwk. *žais-* jak w *žaišti* (prs. *žaidžiū*) m.in. ‘rozżarzać żelazo w ognisku kowalskim’ (zob. *žaišti* II) albo też od neoosn. *žaišt- jak w frq. *žaištyti (zob. *žaištis*). Nieprawdopodobną praformę *žaid-dras (niby drw. od sb. *žaidas* ‘palenisko, piec’) przyjmowali Būga, RR I, 292, ŽD 301 i Urbutis 1981, 105. Chodzi o to, że sufiks o postaci -drV- nie jest w materiale lit. reprezentowany. Osobno zob. *žaištis*, *žaiždē*. — Uproszczonym wariantem do *žaidžà* jest *žaižrà* (por. *barzdà* > *barzà*). — Drw. *pažaiždrē* ‘miejsce koło ogniska kowala’, *žaiždras* a. *žaiždrūs* ‘niebieski, błękitny’ (*žaiždras dangūs* ‘błękitne niebo’, *žaiždrios ākys* f.pl. ‘niebieskie oczy’; rozwój znaczenia, prowadzący w kierunku nazwy koloru, pozostaje do zbadania), *žaiždrēlis* ‘przenośny piecyk z blachy’, *žaiždrininkas* ‘ten, kto (w kuźni, hucie) dyma miechami’, *žaiždros žolikės* f.pl. bot. ‘niezapominajki błotne, *Myosotis palustris*’. Vb. denom. *žaiždrúoti* ‘żarzyć się, iskrzyć się’.

žaižara 3 p.a., *žaižara* 1 p.a. 1. ‘łuna na niebie o brzasku lub o zachodzie słońca’, 2. ‘odblask, promień słońca’, też pl. *žaižaros* ‘łuna’ (*Žaižarom nuraūdęs dangūs vakāris* ‘Niebo wieczorne poczerwieniałe od «žaižaros»’). Dwuznaczne: 1° pwk. *žaiž-* może być alternantem na SO do *žiež-* jak w *žiežti* ‘o ogniu: buchać ze środka’ (zob.), rekonstrukcja *žaiž-žara (por. *žiežara* KRŽ ‘iskra’). 2° *žaižara* może pochodzić z dysymilacji w praformie *žair-žara; złożenie synonimicznych członów *žair-* jak w *žairà* ‘żarzące się węgle’ (zob.) i *žar-* jak w *žarà* ‘zorza, łuna na niebie’ (zob.). Typ złożenia podobny do *vētrāvējis*, *raištelkē*. Pierwsze

z dwu *r* zanikło przez dysymilację, podobnie jak w *kiṃgrauža* i *kiáužvyris*. — Drw. *žaižaras* ‘czerwony jak żar, zaczerwieniony, rumiany (o twarzy)’, war. *žāizaris* ‘rumiany, różowy’; *žaižarinė* ‘bardzo energiczna kobieta’. Vb. denom. *žaižarėti*, -ja, -jo gw. ‘żarzyć się’, *žaižaruoti* a. *žaižaruoti* 1. ‘iskrzyć się, żarzyć się – o głowni, węglach’ (*Žarijos tebežaižaruoja* ‘Węgłe jeszcze się żarzą’), 2. ‘roztaczać blask, być jasnym od światła’, 3. ‘łśnić, błyszczeć’, 4. ‘(o oczach) żarzyć się w gniewie’, *pasižaižaruoti* ‘rzucać gniewne spojrzenie; zezować’ (war. *žaižruoti*), por. *užžižti* ‘wybuchnąć nagłym gniewem’ s.v. *žiežti*. — Neoosn. *žaiž-*: *žaižura* ‘iskra’, ⇒ *žaižuruoti*: *Ugnelė vos žaižuruoja* ‘Ognik ledwo się żarzy’. Tu może też *žaižmė* peior. ‘lekkomyślna kobieta’.

žakas 4, 2 p.a. gw. ‘wór, worek, torba’ (*Ubago žakas be dugno* ‘Worek ubogiego [zebraka] nie ma dna’), war. *žākas* — zapoż. z prus.-niem. *sack* (GL 148, 150, Čepienė 76), por. nwn. *Sack* m. ⇐ łac. *saccus* ‘wór, worek; sakiewka’. Problematiczna jest lekcja hapaksu stpr. *saika* GRG 27 «Sack» (czy <i> ma być literą diakrytyczną wskazującą długość *ā*?, zob. PKEŽ 4, 38). — Drw. *avižų žakėlis* ‘torba na obrok koński, na owies’, *žakėlis* ‘woreczek na zbierane w kościele ofiary pieniężne’ (syn. *tōbelis*). Cps. *dimžakas* (zob.), *mañtelžakis* ‘tłumok podróżny’ (⇐ nwn. *Mantelsack* m.), *sūržakis* ‘worek do wyciskania sera’ (por. *sūris*), *vynžakis* ‘worek na wino’ ⇐ nwn. *Weinsack* (por. *vynas*).

žaklas 4 p.a. gw. ‘odgłos, echo’ (*Žaklas žmogaus toli miške atsiliepia*). Bez etymologii. Por. syn. *āidas*, (*s*)*kařdas*.

žaksóti, *žaksóju*, *žalsóju* gw. ‘bezczyinnie spędzać czas, próżnować’ (*Tau tik žaksóti – dirbti eik!* ‘Tobie tylko próżnowanie [w głowie] – do roboty!’) — czasownik z suf. -so- od wykrz. *žāk*, *žāk* m.in. o nagłym, szybkim ruchu, o uderzeniu. — War. z długością w pwk.: *žoksóti*; z nagłosowym z-: *zaksóti*, *zoksóti* (*Apsidirbau, galiu ir pazoksóti*); z v-mobile: *zvoksóti* (por. *svėpúoti* ob. *sėpúoti*).

žalà 4 p.a. 1. ‘strata materialna, utrata, szkoda komuś wyrządzona, uszczerbek’ (war. *žalas* MŽ), 2. ‘choroba’, 3. ‘miejsce w polu, ogrodzie narażone na zniszczenie przez zwierzęta’ (*Inleisi gyvulį žalōn, bus tau diržo* ‘Jak wpuścisz bydłę w szkodę, czeka cię lanie’). Stlit.: DP ‘szkoda, utrata’, SD «szkoda» (syn. *įžeizda*, *nuterionė*), czasem też ‘pokusa, pokuszenie’ (*neveski mūsų žalanu* w Modlitwie dzukskiej; *Žalais velns mus užslagina* MŽ 53₁₀). Odpowiednik łotewski z inną budową: *zalba* ‘szkoda, uszczerbek na ciele, zranienie, rana; blizna, piętno; krzywda’ (war. *zē!lba*). Nie ma dobrego objaśnienia. Pwk. *žal-* zestawiano ze słow. *zol-* w wyrazach ukr. *zolók* ‘najboleśniesz miejsce w ranie’, ros. *nazóla* lub *nazól* ‘zmartwienie, zgryzota, rozgoryczenie’ (zob. LEW 1286) i dalej łączono z pwk. pie. **ǵ^hal-* jak w stir. *galar* n. ‘choroba’, śrir. *galar* ‘smutek, żal; lament’, stisl. *galli* m. ‘wada, usterka, błąd, szkoda’. Zob. IEW 411 (LIV² nie notuje **ǵ^hal-*), Orel 124, Matasović 149 (pie. **ǵ^helH-ro-*). Sceptycznie ALEW 1287. — Drw. *žala* ptk. ‘niestety, leider’ (*Mes tiesa sugriešijom, ir žala piktū buvom* BRB; war. *Dievui pažel* BRB ‘leider’), *žalingas* ‘szkodliwy’, cps. *žaladarys* ‘szkodnik; o dziecku: psotnik’ (por. *daryti*). — Vb. denom. *žalauti* DP ‘szkodzić’, *žalóti*, -ju, -jau ‘kaleczyć; szkodzić, uszkadzać’, *sužalóti* ‘zranić, skaleczyć; uszkodzić’ (⇒ sb. postvb. *sąžala* ‘rana, zranione miejsce’; por. *sántaika* ⇐ *sutáikyti*). Neoosn. *žaloj-*: *žalójimas* ‘kaleczenie, uszkadzanie’.

žalabas 3 p.a., *žalābas* 2 p.a. przest. 1. ‘żłób, podłużna skrzynia, koryto na paszę dla koni, bydła’, 2. ‘drewniane łóżysko dla żaren’, 3. ‘szpara między belkami ściany’ (*Kad to žalabo nebūtų, tai ir vėjas nepūstų* ‘Jak by nie było tej szpary, to by wiatr nie wiał’), 4. ‘galeria w kościele, zwykle nad wejściem, przeznaczona na organy i chór’ (DP ‘ganek kościelny’) — zapoż. ze stblr. *žolobъ* (*žolubъ*), por. strus. *žolobъ* (war. do *želobъ*), ros. *žėlob*, *žólob*, blr. *žólab*, -a (SLA 246, LEW 1286, ALEW 1287). War. z nagłosem z-: *žālabas*, *žalābas*.

War. metatetyczny: *žābalas*. — Młodsze warianty: *žlābas* oddaje pol. *żlob-*, obliquus od *żłób*, *żlobu*. — War. *žliōbos* a. *žliōbēs* f.pl. ‘żłoby’ (pl.t. jak w rodzimym *édžios*), też m. *žliōbas*. Niezwykle brzmienie tej pożyczki tłumaczy się ludowo-etymologiczną adideacją do czas. *žliōbti* ‘żreć’.

žālas, -à 4 p.a. ‘o bydle: czerwonej maści’, łot. *zals* ‘maści brązowej, jasnoczerwonej’ — może to być refleks pie. **ǵ^hólh₃-o-* (por. gr. *χολή* ‘żółć’, stwn. *galla* ts.), formacji na SO do **ǵ^helh₃-*, zob. *žēlti* ‘wydawać zieleń’. Por. BSW 364n., LEW 1286, EIEC 217, Beekes 2010, 1642. W kwestii rozwoju znaczeniowego od ‘jasnozielony’ przez ‘żółty’ do ‘czerwony’ zob. ALEW 1287. Por. też alternant *žilas* w znaczn. ‘siwy, popielaty’, łot. *zils* ‘siny, niebieski’. — Drw. *žālias* (zob.), *žālis*, *žalỹs*, -ē ‘wół, krowa czerwonej maści’. Cps. *žalākis* ‘zły, rozgniewany człowiek’ (dosł. ‘o oczach nabiegłych krwią’, por. *akis*), nazw. *Žālakis/Žālagis*, *Žalakỹs*; *žalaũsē* ‘o krowie: o brązowych uszach’ (por. *ausis*), *žalmaŗgis* ‘czerwono-pstry, pokryty łatami, plamami’ (por. *mārgas*), *žalmaŗgē kārve* ‘łaciata krowa’, *žālvaris* ‘brąz’ (dosł. ‘czerwona miedź’, por. *vāris*). — NB. BSW 365 i REW I, 460 dopuszczają kontynuację pie. **ǵ^hólh₃-V-* również w psł. **zala*, por. bg. *zolá* ‘popiół z drzewa; wodny roztwór z popiołu, ług’, ros. *zolá* ‘popiół z drzewa; spopielaty grunt leśny’, pol. *zola* ‘popiół pozostały z ługu’ (drw. *zołowina* ‘ziemia zołowata, sucha, rozsypująca się jak popiół, nieplodna’, Sw VIII, 597).

žalāusis, -ies 1 p.a., *žalausis*, -iēs 4 p.a. f. wsch.-lit. ‘siostra męża’ — zdaniem Buivydienė 1997, 115n. jest to zapożyczenie z błr. *zalóuka* ts. (por. ros. *zolóvka*). Rdzenny segment *žalau-* jest wtórny, zam. **zalau-* ← błr. *zaloũ-*. Wtórne jest również zakończenie lit. -sis na miejscu -ka; zagadkowe i na razie bez paraleli. — Do tego dochodzą warianty z pierwiastkowym *žil-*: *žilāusis/žilāucis* ob. *žilausis* (Gervėčiai) oraz *žilausis* (LzŽ), powstałe zapewne na tle etymologii ludowej (nie ma o nich wzmianki u Kabašinskaitė 1998). Odziedziczona forma na ‘siostrę męża’ brzmi *móša*.

žalgà 4 p.a., *žalga* 1 p.a. žm. 1. ‘tyczka, żerdź, giętka żerdź (np. do zawieszenia kołyski)’, 2. ‘pręt, długa różga’ (war. *džalgà*), też ‘wędka’, 3. przen. ‘człowiek wysokiego wzrostu’, 4. ‘przedmiot nieforemny, niezgrabny, zbyt wielki, zawadzający’ (war. *džalgà*), 5. ‘uciążliwość, utrapienie, kłopot’. SD: *žalga* «tycz» (syn. *kartis*), *žalgos* f.pl. «łasczki, do których zioła przywiezuią» [‘tyczki do podparcia roślin’]. War. m. *žālgas*, pl. *žalgaĩ* — rzeczownik postwerbalny od zanikłego czas. sekundarnego **žalgyti*, będącego derywatem apofonicznym od **želg-/*žilg-*, por. *žēlgti*, -iu, -iau ‘zabierać dużo miejsca’ (*Staliorius su savo pabūklais užželgė daugel vietos*, t.y. *užėmė* JU ‘Stolarz ze swymi narzędziami zajął dużo miejsca’)⁷⁹². Łot. *žalga* ‘długa różga, wędka’ jest lituanizmem (ME IV, 788, Urbutis 2010, 310). — SZ *žilg-*: *žilgas* bot. ‘wierzba, Salix’, drw. *žilgūtis* a. *žilgutỹs* ‘wierzba’, *žilgūčiai* m.pl. ‘różgi, witki wierzbowe’ (por. *žil-* w *žilvitis*). — Drw. *nūožalga*, žm. *nūžalga* ‘kłopot, zmartwienie’, *nūožalgūs* ‘zajmujący dużo miejsca, nieforemny, niezgrabny; niezdarny’, *žālgastis* ‘uciążliwość, kłopot’, *žālginė* ‘długa różga’, *žālgōnas* ‘człowiek wysoki, robiący wielkie kroki’, *žālgras* ‘zakończona hakiem tyczka (do wyciągania wiadra ze studni)’ (por. *stámbras* ← *stámbas*; *žābras* ← *žābas*), *žālgtis* ‘drzewo leżące w wodzie’, *žalgūs* ‘niezgrabny, zajmujący sporo miejsca, trudny do zmieszczenia; żmudny, pochłaniający wiele trudu i czasu; zły’. Vb. denom. *žalgti*, -sta, -o b.z.a. ‘dokuczyć (o długiej chorobie)’.

⁷⁹² Przyjmuje się, że *žalgà* ma nawiązanie z jednej strony ormiańskie: *jalk* ‘gałąź, pręt, różga, łądoga’, z drugiej strony germańskie: stisl. *gelgja* ‘tyczka, belka, kij; miecz’, goc. *galga* ‘pal, krzyż’, stwn. *galga*, *galgo* ‘krzyż jako narzędzie męki’, nwn. *Galgen* m. ‘szubienica’, też ‘urządzenie do zawieszania czegoś (przy studni, przy krosnach)’, por. LEW 1286, EWD 392, Orel 124, Casaretto 2004, 234. Rekonstrukcja ie. **ǵ^halg^h-* lub **ǵ^halg-* (ALEW 1287).

žalias, -ià 4 p.a. 1. 'zielony (koloru ziela, trawy, roślin, zieleniejący)', 2. 'niedojrzały (owoc, jagoda, zboże)', 3. 'surowy (niegotowany, niepieczony, niepalony), przen. 'nieobrobiony, nieopracowany', 4. 'zawierający w sobie wilgoć, niewysuszony (drewno, zboże, len, słoma, grzyb)', 5. 'niebielony (len, tkanina), niezabielany (barszcz)', 6. 'zdrowy, dobrze się rozwijający, krzepki, mocny' (*žālias vīras, žalià mergà*), 7. 'młody, niedoświadczony; beztroski (o życiu)', *žalià mėsà* 'surowe mięso', *žālios málkos* f.pl. 'mokre drwa' — przymiotnik utworzony suf. -*ja-* od prymarnej formy *žālas* (zob.). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *zaļš* 'zielony, niedojrzały, nie(do)gotowany, niedopieczony, niewysuszony (o drewnie), niedoświadczony, surowy; zdrowy, mocny; wesoły, beztroski', stpr. *saligan* Ev 'zielony, grune [grün]', czyt. [zali.jən] lub [zali.jən]. — Inne derywaty od *žal-*: *atžalà* a. *atāžala* 'młody pęd, latorośl', przen. 'potomek', SD¹ *atažala* «latorośl, płonka» (syn. *šakelē*), *atažalos* SD f.pl. «wyrostek drew» (ob. *ātželas* 'odrostek'), *atžalīnas* 'zarośla, młodziak, zagajnik', przen. 'młode pokolenie' (n.m. *Atžalīnas* 2x), *pōžalis* 'trochę za surowy, trochę niedopieczony', *prāžalias* 'zielonkawy, niedojrzały; niedogotowany', *žālē* 1. 'niedojrzałe zboże', 2. 'pik, kolor karciany oznaczony czarnym sercowatym listkiem', *žālenys* pl. 'zielenina: warzywa, jagody, wczesne owoce', *žālenos* f.pl. 'krzaki, drzewa, trawy, ziele; zielenina', *žalesà* 'zieleniejąca roślinność wiosenna, ruń', *žalēsas* 'zielenina', *žālesos* f.pl. 'roślinność wiosenna, zielenina, jarzyny', *žalēšiai* m.pl. 'zielona pleśń; zielenina, warzywa', *žāliava* a. *žaliavà* 'surowiec, materiał naturalny poddawany przeróbce' (neol.), *žalybė* 'zieloność, zieleń (łąk); niedojrzałość', SD «surowizna», «zieloność», *žaliejis* 'jabłko zimowe' (decasuativum na -*jis* od formy nom.pl. *žalieji* 'gatunek zimowych jabłek', por. LD § 445 i Schmalstieg, *Balt VIII*:1, 1972, 9), *žalienos* f.pl. 'łąki, pastwiska', *žalinys* 'zielona barwa' (⇒ *žaliniai* m.pl. 'zielone nici, wełna, przędza; zielenina, warzywa'), *žaliókas* 'niezupełnie dojrzały', *žaliūkas* żm. 'człowiek zdrowy, krzepki, mocny; człowiek krępy, przysadzisty', *žaliūkė* 'zielona żaba' (war. udźwięczniony: *žaliūgės* f.pl. 'niedojrzałe zboże'), *žaliuokė* 'grzyb gąska zielonka, *Tricholoma equestre*' i 'żaba zielona', *žaliumā* 'niedojrzałe warzywa lub owoce', *žalumà* 'zielen, zieloność; miejsce pokryte trawą, zadrzewione', *žalus* 1. 'zieleniejący, zielonej barwy', 2. '(o uprawach) dorodny, duży', 3. '(o człowieku) zdrowy, krzepki'. — Cps. *pūsžalis* 'na pół surowy' (por. *pūšē*), *žālgiris* 'zieleniejący się las, iglasty las; las iglasty mieszany z liściastym' (por. *girià*; akut w następstwie synkopowania *a* w **žālia-giris*, por. typ *kēlgrinda*), *žaliābarščiai* m.pl. 'chłodnik' (por. *barščiai*), *žaliākulis* 'niewysuszony przed młóceniem' (por. *kūlti*), *žaliakuraĩ* m.pl. 'mokre drzewo opałowe' (por. *kūrti*), *žaliāmalis* 'niewysuszony przed mieleniem' (por. *mālti*), *žaliāminis* 'wyprawiany na surowo (bez garbowania, o skórze); o lnice: międlony bez wysuszenia' (por. *minti*), *žalitvorė* neol. 'żywo-płot' (por. *tvorà*), *žaltvỹkslė* (zob. *tvėksti*). — Vb. denom. *žalėti*, -*ja*, -*jo* 'okrywać się zielenią, zielenieć; mocnieć, robić się silniejszym', *žālti* (zob.). — N.m. *Žalióji* 15x, *Žaliōnė* 2x, *Žaliāsis Rāgas*, *Žaliāsis Šilėlis*, cps. *Žālgiris* 4x, *Žālgirys*, *Žālgiriaĩ* 4x, *Žaliablėkiai*, *Žaliāklonis*, *Žaliāpieviai*, *Žaliapūrviai*, *Žaliašarkiai*, *Žaliāšilis*, *Žālmedžiai*.

žalniērius, -*iaus* 2 p.a., *žalniēris* 2 p.a. stlit., gw. 'żołnierz' — zapoż. ze stbłr. *žolner̥*, *žolnēr̥* ⇐ pol. *żołnierz*, -*a* (to z *žoldnierz* ⇐ śrwn. *soldenære*, *soldener* 'żołnierz najemny, zaciężny, pobierający żołd', por. nwn. *Söldner* m., EWD 1304n.). Inaczej SLA 246n., LEW 1288 i ALEW 1288: wprost z pol. — Formy oboczne oddające podstawy inne niż stbłr. *žolner̥*: 1. *želniērius*, *zelniērius* ⇐ stbłr. *želner̥* (por. też lit. *želtys* ob. *žaltys*; *žėrnos* ob. *žarnos*), 2. *žauniērius* ⇐ stbłr. *žovner̥* (por. też lit. *audrà/aldrà*, *māukna/mālkna*) oraz 3. *zalniērius*, *zelniērius* ⇐ stbłr. *zolner̥*. Osobno zob. *saldōtas*. — Drw. *žalnierystė* przest. 'służba wojskowa'. Vb. denom. *žalnier(i)auti*, *zalnier(i)auti* przest. 'służyć w wojsku, odbywać służbę wojskową', war. *želnierauti*. — Collectivum *žalna* a. *zalna* 'wojsko, żołnierze, Kriegsmenner', ukazujące się w BRB (zob. PAŽ 559; LKŽ akcentuje *žalnà* 4 p.a.), jest drw. wstecznym od formy *žalniēr(i)ai*, *zalniēriai* m.pl. 'żołnierze'. Por. *pāstaras* ⇒

pāstas; *šliūternycia* ⇒ *šliūtė*; *žiauberis* ⇒ *žiaubė*. POLŽ 189 nie dostrzega tej derywacji i forsuje wywód *žalnà* z pol. *żołd*, -u ‘wynagrodzenie wypłacane żołnierzowi’. — Dwuznaczna jest forma *žalnius* BRB, war. *želnius* ob. *zelnius* BRB ‘żołnierz, Krieger’: 1° może to być drw. wsteczny na -ius od *žalniērius*, *želniērius*, 2° może to być singulativum na -ius od coll. *žalna*.

žaltarius, -iaus WP ‘psalterz, Księga Psalmów w Starym Testamencie’ — zapoż. ze stpol. *žoltarz*, *žaltarz* (← czes. *žaltář* ← stwn. *saltāri*, *salteri* ‘psalterium’). Zob. PAŽ 559, Brückner 661 (brak w LKŽ, SLA, ALEW).

žalti, *žāla* (*ža-n-la, war. *žalsta* < *žāl-sta), *žālo*, zwykle z prvb. *pa-*, *su-* ‘zazielenić się, pozielenić’ — vb. denominativum od przym. *žālias* m.in. ‘zielony, koloru ziela, trawy, roślin, zieleniejący’. Por. prs. *bāla/bālsta* do *bālti*, *šāla/šālsta* do *šālti*. Caus. *žalinti*: SD *žalinu* «zielenię, zielono czynię». — Neopwk. *žals-* (← *žalsta*): *žāls-vas* ‘zielonkawý’ (inaczej ŽD 377 i Ambrazas 2011, 56: drw. z suf. -svas od adi. *žālias*). Paralele: *bālsvas*, *bālsvas* ← *bālsta* (*bālti*); *juōsvas* ← *juōsta* (*juōsti*). Tu też *žāls-telēti* ‘pozielenić, pokryć się zielonkawym nalotem, rdzą’ oraz *žalsys* gw. ‘niejadowity wąż, zaskroniec, Natrix natrix’ – ze zmiany *žaltys* pod wpływem adideacji do czas. *žalsta* ‘zielenieje’. Osobno zob. *žālzganas*. — Neosn. *žalsv-*: *žalsvokas* ‘nieco zielonkawý; wciąż jeszcze zielony, niedojrzały’, *žalsvēti* ‘robić się zielonkawym’, *žalsvioti* ‘zielenić, stawać się zielonym’. Por. neosn. *juosv-* s.v. *juōsvas*. — Reinterpretacja prs. *žalsta* jako *žalt-sta (por. *kuřsta* < *kurt-sta) pociągnęła za sobą neopwk. na -t-: *žalt-*, por. pdg. *žālsti*, *žālsta*, *žālto* ‘być zielonym, zielenić się (o runi na polu), stawać się zielonym, pokrywać się rzęsą (o stawie)’.

žaltys 3, 4 p.a. ‘wąż niejadowity, zaskroniec, Natrix natrix’. SD¹ <žaltis> 1. «gadzina» (syn. *gyvatė*), 2. «wąż» (syn. *gyvatė*). SD: 1. *žaltis baziliškas vadinamas, pačių pavyzdėjimu akių žmogų ažumuša* «bazyliśzek», 2. *žaltis* «wąż ziemny» (syn. *gyvatė*), 3. *žaltis vundeninis* «wąż wodny». Wtórny wokalizm: *želtys* 4 p.a. (por. *žarnos* > *žėrnos*; *žarijā* > *žerijā*). Odpowiednik łot. *žāltis* ob. *zāktis* ‘wąż’. Obecność war. *žāktys* i oboczników z suf. -ek-/ak-: *žālektys*, *žāliaktys* i *želektys*, *želiaktys* nasuwa przypuszczenie, że *žaltys* jest tu formą najmłodszą. Wywodzi się ona z *žāktys* przez uproszczenie grupy -lkt-, powstałej po synkopowaniu trójzgłoskowego *žālektys*. Rozpatrywany rzeczownik uchodzi za derywat od przym. *žālias* ‘zielony’, zob. LEW 1288. Przy takim objaśnieniu pewną trudność stanowi brak paraleli na rozszerzenie osnowy z -ek- sufiksem -t- (por. *lydekā* ob. *lydėkas*; *pelekā* ob. *pėlekas*). Por. war. *žalsys* ‘wąż’ s.v. *žalti*. Zwrot *varinis žaltys* ‘wąż gniewosz, miedzianka, Coronella austriaca’ kalkuje błr. gw. *mėdnaja zmjāja* ts. (por. ĖSBM 7, 5). — Drw. *žaltūtis* a. *žāltītis* a. ‘małe węża’, *žāltiśkas* ‘wężowaty, jak wąż’.

žāludas 3 p.a. wsch.-lit. ‘żołądz, owoc dębu’ (*Aržuolo gilūkai ar žaludaĩ* ZTŽ) — zapoż. z błr. *žolud*, -a, pl. *żaludy*. Brak w LKŽ.

žāludkas stlit. ‘żołądek’ (*žāludkā sušildžia* DP 90₆ ‘żołądek zagrzewa’) — zapoż. ze stbłr. *žoludokъ*, -dka⁷⁹³, por. błr. *žāludak*, ukr. *žolūdok*, ros. *želūdok*. Zob. SLA 246, ĖSBM 3, 206, ALEW 1288.

žālzganas, -ā 3 p.a. ‘jasnozielony, seledynowy’ — *žals-ganas, formacja utworzona neosufiksem -ganas (por. *bālzganas*, *juōzganas*) od neopwk. *žals-*, pochodzącego z metanalizy *žāls-ta* (prs. do *žālti*, zob.; tam też o drw. *žālsvas*).

žāmbas 4, 2 p.a. 1. ‘bok ostro załamany, kant (belki, stołu, dachu)’, SD¹ *žumbas* «krawędź» (syn. *kraštas*, *galas*), 2. ‘ostrze, np. siekiery’, 3. ‘kąt, narożnik’, 4. ‘rzecz zaostzona, kątowata’, 5. ‘poła, połowa dolnej części odzieży’, 6. ‘strona kosy przeciwna

⁷⁹³ LKŽ XX, 146 czyta z krótkim u: *žāludkas* 2 p.a., i błędnie wywodzi z pol. *żołądek*.

ostrzu, płaz', 7. DP 'bram' ['ozdobne obszycie skraju szaty'] — wraz z łot. *zùobs* 'ząb' (płot. *žanbas) oraz scs. *zqbū* 'ząb', ros. *zub*, *zúba* ts. kontynuuje pbsł. *žamb-a- < pie. *gomb^h-o-. Dewerbalny drw. z suf. -a- i SO *žamb-* ← *žemb-*, por. *žēmbti* m.in. 'rznąć ukośnie' : scs. *zēbq*, *zēti* 'rozrywać, rozszarpać'. Podobna budowa w *staṁbas* ← *stembiū*; *straṁpas* ← *strimpiū*. Por. BSW 369, IEW 369, LEW 1288n., ALEW 1289. — Zapoż. bałtyckie w fiń. *hammas* 'ząb, kolec, cierń' (LEW 1289, Stang 1966, 23). — Równoległymi do *žambas* ie. refleksami są sti. *jámbha-* 'rząd zębów', toch. A *kam*, toch. B *keme* 'ząb', gr. γόμφος 'klin, kołek, drewniany gwóźdź' i stang. *camb*, stwn. *kamb* 'grzebień' (znaczn. etym. 'rząd zębów'). Słowiańsko-łotewskie znaczn. 'ząb' wywodzi się z 'ząb-kiel' lub 'ząb-siekacz'. Pbsł. *žamba- wyparło odziedziczoną nazwę zęba, pbsł. *danti- (zob. *dantis*). — Drw. *žam̃bis* (zob.), *žambōčius* 'kanciasty przedmiot', *žambúotas* 'kanciasty'.

žam̃bis, -io 2 p.a. hist. 'drewniany pług, socha, radło' — denominalny drw. na -ja- od *žam̃bas* m.in. 'rzecz zaostrzona'. Znaczn. etym. 'przyrząd zaopatrzony w ostrze do krojenia gruntu'. Pod wpływem syn. *žābras*, *žabr̃ys* 'socha, radło' pojawił się tu wariant z suf. -rja-: *žam̃bris*, *žambr̃ys* 'socha'. — Drw. *pažambrē* b.z.a. hist. 'rodzaj podatku': *Pinsko kunigaikštijoj jā* [duoklę] *vadindavo žambrine arba pažambrē* (Janulaitis) 'W księstwie pińskim tę [daninę] nazywano «žambrinė» lub «pažambrē»'. Termin ten odpowiada polskiemu *poradlnie*, -ego (= *po-radl-ne*) n. 'podatek od łąnu, łąnowe' ← *radlo* (zob. Sw IV, 696). — Nazw. *Žam̃bis*, *Žambà*. N.m. *Žam̃bas*, *Pažam̃bē*. N.rz. *Žam̃bas*, n. pola *Žam̃binē*, n. łąki *Žam̃brē* (Vanagas 394). Ze zmianą *a > e*: n.rz. *Žēmbre* (war. *Zēmbre*).

žamčinė b.z.a. gw. 'tyłek' (*Kad davė jam par žamčinę [užpakalį] su beržo rykštine* 'Jak go nie zdzieli brzożową różgą po tyłku', LKŽ s.v. *rykštine*). Niejasne.

žandāras 2 p.a. 'żandarm, żołnierz lub oficer policji wojskowej' — zapoż. z bhr. *žandār*, -a (← pol. przest. *žandar*), por. TSBM, ĖSBM 3, 209, Sw VIII, 690n. War. *žandōras*, *žandōris*, *žandōrius*. — War. *šandāras* ← pol. przest. *szandar* 'żandarm'. LEW 1289 niesłusznie uważa za pożyczkę z niemieckiego. Zob. też *šandāras*.

žāndas 3 p.a., pl. *žandaĩ*, -ũ 1. 'szczeka', 2. DP 'policzek', 3. 'ostrzy brzeg, kant'; *apatinis žāndas* 'dolna szczeka', *viršutinis žāndas* 'górna szczeka'; *daũžti per žāndą* 'spoliczkować'. SD *žundas* «szczeka; czeluść w gębie». Odpowiednik łot. *zuōds* 'podbródek; ostrzy kant' (*zands). Naturalny wydaje się wywód apofoniczny: SO *žānd-* od SZ *žind-* jak w vb. *žindu*, *žindau*, *žįsti* 'ssać; żuć'. Znaczn. etym. 'zwieranie szczęk do ssania lub do żucia'. Paralele apofoniczne: *žam̃bas* ← *žembiū*; *drambà* ← *drimbū*; *paspandà* ← *spėndžiu*. Neologizm, który zajął miejsce pb. *žen-u- < pie. *gen-u-, por. gr. γένος, -υος f. 'szczeka', wed. *hānu-* f., goc. *kinnus* ts., łac. *gena*, częściej pl. *genae*, -*ārum* 'policzki; twarz, oblicze; oczy, jama oczna, oczodół' (zob. IEW 381, de Vaan 257n.). Zob. też ALEW 1290. Inaczej BSW 365, LEW 1289 i GEW I, 316 (s.v. γνάθος): *žāndas* ma być spokrewnione z gr. γνάθος 'szczeka, dolna szczeka; ostrze klina', pl. 'policzki' < pie. *gonəd^h-. Przeciw temu Beekes 2010, 279, który w przekonujący sposób dezawuuje podaną rekonstrukcję i opowiada się za pregreckim pochodzeniem wyrazu γνάθος. Kroonen 280 łączy *žāndas* z pgerm. *kanta-'strona' (ang. szkockie *cantle* 'czubek głowy, ciemię; mięsista część głowy barana za uszami'), niderl. *kant* 'strona, bok', nwn. gw. *Kanz* m. 'końska grzywa'. Zob. też stlit. *krūmuo*. — Drw. *apyžandis* 'pierwsza kromka odcięta z bochenka, piętka, przylepka', *pažandē* 1. 'miejsce pod szczeką', 2. pl. 'zołzy, choroba koni', *pažundēs* f.pl. SD «paszczeka», *užūžandē* 'zakątek w przedniej części pieca chlebowego', *ūžžandēs* f.pl. 'nosacizna; zołzy, ropienie podżuchwowych węzłów chłonnych u koni', *žāndenos* (zob.), *žāndinēs* (zob.). Osobno zob. *žąslai*. Cps. *kietāžaņdis* 'narowisty – o koniu, trudny do prowadzenia' (dosł. 'twardy w pysku', por. *kietas*), *papūtžaņdis*, -ē 'człowiek puciołowaty, mający pulchne policzki' (por. *pūsti*), *žandikaulis* 'szczeka, kość szczęki', war. *žandā°*,

žandý°, *žandó°*, *žánd°* (por. *káulas*). Vb. denom. *žandúoti* 1. ‘chciwie, łapczywie jeść’, 2. ‘uderzać w twarz, policzkować’.

žándenos, -*u* 3, 1 p.a. f.pl. 1. ‘zarost po obu stronach twarzy, bokobrody, baki’, 2. ‘skóra a. mięso z pyska zwierzęcia’, 3. ‘boki narzędzia, np. siekiery’ — denominálny drw. na -*enā-* od *žandaĩ* 3 p.a. ‘szczęki, policzki’ (por. GJL II, § 305). Zob. też *makabárdai*, *pavarítai*, *peĩsai* i *túrai*.

žandinės, -*iu* 2 p.a. f.pl. ‘świnka, zapalenie ślinianek przyusznych (choroba zakaźna dzieci i młodzieży)’ — denominálny drw. na -*inē-* od *žandaĩ* ‘szczęki, policzki’.

žangýti, *žangaũ*, *žangiaũ* ‘stąpać, kroczyć’, SD *žungau* «stąpam» — iterativum z suf. -*y-* i SO *žang-* ← *ženg-*, zob. *žeĩgti*. Paralele apofoniczne: *dangýti* ← *deĩgti*; *rangýti* ← *reĩgti*. — Neosn. *žang’-* (← *žangiaũ*): *žángioti* ‘kroczyć, przechodzić’, *péržangioti* DP ‘przekraczać (przykazania)’. Por. *ránkioti* ob. *rankýti*; *sklándžioti* ob. *sklandýti*. — Z innymi sufiksami: *žangóti* ‘kroczyć’, *žanglióti* ‘stąpać wielkimi krokami (o koniu)’, *žangstýti* (zob.). — Postverbalia: *pažangà* ‘postęp, rozwój’ (neol.), ⇒ *pažangùs* ‘o uczniu: robiący postępy, dobrze się uczący; postępowy’; *pražangà* ‘wykroczenie; w sporcie: nieczyste zagranie, faul’, *žaĩgsnis* a. *žangsnyĩs* gw. ‘krok’, *žangùs* ‘o koniu: krocysty, stąpający szerokimi krokami; prędko, szybki’, *žangù* a. *žaĩgiai* adv. ‘prędko, szybko’. Por. stisl. *ganga* ‘chód’, stwn. *mitiganga* cps. ‘sługa, służąca’ (Orel 126). Vb. denom. *žanguóti* ‘stąpać, kroczyć’. — N.rz. *Žangà*.

žangstýti, *žangstaũ*, *žangsčiaũ* ‘kroczyć, postępować’, SD *žungstau* «postępuję w czym» (syn. *žingiu*) — frequentativum z suf. -*sty-* i SO *žang-* ← *ženg-*, zob. *žeĩgti*. Por. *dangstýti* ← *deĩgti*; *ramstýti* ← *reĩti*. NB. Brak zaświadczenia dla prs. ingressive **žingsta* sprawia, że mniej prawdopodobna byłaby rekonstrukcja **žangst-yti*, biorąca za punkt wyjścia neoapofonię **žingst-* ⇒ **žangst-*. Por. *lankstýti* ← *liĩkst(a)*; *barstýti* ← *birst(a)*. — Neosn. *žangst-*: *žangstáuti* ‘kroczyć, chodzić’ (derywacja wymienna -*yti* ⇒ -*auti*, por. *paikstáuti*, *zvalgáutis* oraz przypis do *maldà*), ⇒ *žangstāvimas* ‘kroczenie, postępowanie’.

žarà 4 p.a. žm. 1. ‘łuna na niebie, zorza przed wschodem lub po zachodzie słońca’ (*šiadurės žarà* ‘zorza polarna’), 2. *žāros* f.pl. ‘żarzące się węgle, żar; iskry’, war. m. *žaraĩ*, 3. *žarà* ‘gromada, oddział (żołnierzy)’, war. m. *žaraĩ* ‘gromada, mnóstwo (ludzi)’. Pb. **žarā-* < pie. **ğ^hor-ah₂-* — sb. postverbale na -*a-* od **žaryti*, zanikłego iteratiwu do *žeĩti* (zob.), *žerėti* (zob.) ‘żarzyć się – o węglach; błyszczeć się, świecić – o gwiazdach’. Do pie. **ğ^her-/ğ^hĩ-* ‘promieniować, jaśnieć, świecić’ (por. LIV² 177, LEW 1290). — Formacje prefigowane: *pažāras* a. *pāžaras* ‘łuna na niebie, zorza poranna lub wieczorna’, *pažarà* ts. Warianty *pazāras*, *pāžaras*, *pazarà* nawiązują swym -*z-* do błr. *žarà* i ros. *žarjá* (zob. niżej). Osobno zob. *žarijà*. — Odpowiednik psł. **zor-* < pbsł. **žar-* (BSw 366) ukazuje się w dwóch formacjach: 1° scs. *zorja* ‘φαῦσις, zorza, światło, blask’, pol. *zorza*, czes. *zoře* ‘zorza poranna, jutrzienka; blask, świtanie’, sch. *zōra* ‘jutrzienka’, slń. *žórja* ‘jutrzienka; łuna na niebie’, ros. *žarjá*, -*í* (przestarzała pisownia; dziś w pewnych podznaczeniach: *žorjá*), pl. *žóri* ‘zorza poranna a. wieczorna’, błr. *žarà*, -*y* (pl.t. *žóry*) ts., ukr. *žorjá* ‘gwiazda; zorza’ (por. zapoż. słowiańskie w lit. *žarià*), 2° psł. **zor-kũ* ‘spojrzenie; zmysł wzroku’ (por. sufiks w *znakũ* ‘oznaczenie czego’ ← *znati*): chorw. *žrāk* ‘powietrze’, serbskie *žrāk* ‘promień’, ros. gw. *žórok* ‘spojrzenie’, czes. *žrak* ‘wzrok; spojrzenie’, pol. *wzrok* (w- wtórne), gw. *ždok*. — Lit. *pažāras* można pod względem formalnym zestawić z psł. **pozorũ* ‘spojrzenie; widok; wygląd’ ← vb. cps. **pozirėti*, por. scs. *pozorũ* ‘widowisko; zgromadzenie; hańba’, ros. *pozór* ‘hańba, wstyd’, czes. *pozor* ‘uwaga’, pol. przest. *pozór* ‘widok, wygląd, kształt’ (zob. Borys 476, bez lit. odpowiednika). Poza tym słowiański – w odróżnieniu od bałtyckiego – zaświadcza obecność wzdłużonego SO **žār-*, por. psł. **žarja* ‘zorza poranna a. wieczorna’

jako wariant do *zorja (zob. wyżej): scs. *zarja*, ros. *zarjá* (*zárevo* ‘łuna na niebie’), stpol. *zarza*, *rzaza*, czes. *záře* ‘blask, światło’. Por. REW I, 443 (w BSW 366 *žār- zostało pominięte).

žāras 4 p.a. gw. 1. ‘rózga, pręt ogołcony z liści, gałązka’, 2. ‘zab w widłach’ (*Šakės turia tris žarūs*) — brzmienie zmienione z szerzej rozpowszechnionego *rāžas* ‘rózga’ (zob.), mianowicie przez metatezę na odległość *r-ž > ž-r* (por. nagłos *ža°* w syn. *žābas*). Lit. refleks metatetyczny ma nawiązanie w łot. *zars* ‘konar, gałąź’ (⇒ *zaruôt* ‘obcinać gałęzie’), por. ALEW 1290. Ze względów semantycznych nie przekonuje zestawienie *žāras* z pwk. *žer-* jak w *žerėti* ‘o węglach: żarzyć się; iskrzyć się, lśnić’ w ME IV, 691 i LEW 1290. — Drw. *žarýnas* ‘miejsce zarośnięte krzakami; zarośla, krzaki’ (por. *krūmýnas*).

žārdas 1, 3 p.a. 1. ‘długa żerdź, tyczka’, 2. ‘przeplot, szeroka drabina na wbitych do ziemi palach, służąca do suszenia zboża, lnu, grochu, wyki’, 3. ‘zagroda, okólnik dla bydła’, 4. ‘zbity z żerdzi stojak w suszarni zboża’. W znaczeniu 2 *žārdas* znajduje odpowiednik w łot. *zārds*, pl. *zārdi* ‘przeplot do suszenia zboża itp.’ (war. *zārde*, pl. *zārdes*). Nawiązanie w ros. *zoród* ‘drewniane rusztowanie do suszenia siana’ < psł. *zordŭ. Tylko bałto-słowiańskie, por. BSW 366. Transponat ie. *ǵʰordʰ-o-. Akut niejasny. LEW 1291 odsyła do *gařdas* (*ǵʰordʰo-), *ařdas* i *daržas*. W kwestii zestawienia *žārdas* z *gařdas* zob. Matasović 2005, 368. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *žardý* pl. ‘przeplot do suszenia siana, grochu’ (PzB 2, 141). — Drw. *žārdiena* żm. ‘okólnik dla cieląt’, *žārdinė* ‘zadaszone rusztowanie z żerdzi przeznaczone do suszenia lnu itp.’, *žārdinýčia* a. *žārdinĩčia* ts. (por. *bažnĩčia*), *žārdininkas* ‘najemny robotnik rolny’ (syn. *butėlninkas*, *trobėlninkas*), *žārdis* (zob.). Cps. *žardākartė* ‘żerdź w przepłocie’ (por. *kārtis*). Vb. denom. *žārdyti*, -au, -iau (lub -iju, -ijau) 1. ‘układać na żerdziach groch, wykę, len do suszenia’ (dosł. ‘umieszczać na «žardas»’), 2. ‘stawiać zagrodę, robić okólnik’ (*Jie dabar žardą žardo*). Neoosn. *žardy-*: *žardyklė* ‘tyczka do podawania snopów na «žardas»’ (por. *vėtyklė* ⇐ *vėtyti*, GJL II, § 233). — N.m. *Žārdė* 2x, *Žārdėliai* 9x, *Žārdiniai*, *Pažārdis*, cps.

žārdis, -džio 2 p.a. (war. *žārdis* 1 p.a., *žardýs* 4 p.a., też f. *žārdis* 1 p.a.) 1. ‘zagroda dla bydła a. koni; okólnik przy oborze, w części podwórza; ogrodzona część wygonu’, 2. ‘ogrodzone nocne pastwisko’, 3. stlit. ‘rajski ogród’ (*Tu iš visokių medžių žardžio valgysi* ‘Będziesz jadł ze wszystkich drzew raju’) — derywat na -ja- od *žārdas* ‘długa żerdź’ (zob.), znac. etym. ‘ogrodzenie z żerdzi’. Odpowiednik stpr. *sardis* Ev ‘ogrodzenie, zagroda, Czuen [der umzäunte Roßgarten]’. War. ze wstawnym *g*: *žārgdis* ‘okólnik’ (por. *varlē* > *varglē*).

žargstýti, *žargstaũ*, *žargsčiaũ* ‘okraczać, przekraczać, rozkraczać; przekraczać, np. próg’. Analiza synchroniczna: *žarg-stý-*, frq. na SO *žarg-* ⇐ *žerg-*, por. *žergiũ*, *žėrgti* ‘rozkraczyć nogi’. Analiza diachroniczna: *žargst-y-ti*, caus. z suf. -y- i SP/SO *žargst-* od neopwk. *žirgst-*, por. prs. *išžiřgsta* ‘rozkracza się’ (s.v. *žėrgti*). Inne causativa od neopierwiastków na -st- to *barstýti* ⇐ *birst(a)*; *markstýti* ⇐ *miřkst(a)* i *žarstýti* ⇐ *žirst(a)*.

žarijā 2 p.a. coll. ‘rozpalone, żarzące się węgle, żar, zarzewie’, DP ‘węgiel’, SD «wągł żarzysty», zwykle pl. *žarijos* (*Uždarýtoje krósnýje žarijos prigėso* ‘W zamkniętym piecu żar przygasł’), SD «zarzewie, węgle żywe, żarzyście z popiołem abo w popiele» — formacja postwerbalna na -ijā- od osnowy *žar-* (*žaryti), która na mocy apofonii do *žer-* (*žeriũ*, *žėrti* ‘wygarniać żar z pieca’) miała funkcję iteratywu (por. frq. *žarstýti*). Odpowiedniki: stpr. *sari* Ev ‘żar, Glut’, łot. *zars* ‘promień światła’ (por. lit. *pāžaras* ‘zorza poranna a. wieczorna’), scs. *zorja* ‘światło, blask; zorza poranna’. Dalsze szczegóły s.v. *žarà*. — War. *žerijā* (wyrównanie do *žėrti*); war. synkopowane: *žarijā*, pl. *žarjos* 2, 4 p.a. — Neoapofonia *žir-* ⇒ *žair-*: *žairà* (zob.).

žarnos, -ų 3, 1 p.a. f.pl. 'kiszki, jelita', SD¹ <žarnos> «ielito» (syn. *viduriai*). War. žm. *žėrnos* 'wnętrności' (Dowkont). Sg. *žarnà* 3 p.a. lub *žarna* 1 p.a. 1. 'jelito cienkie', 2. przen. 'wąż gumowy', 3. przen. 'długi i wąski pas ziemi'. SD *žarna* «kiszka», *aklōji žarnà* 'ślepa kiszka', *aklinė žarnà* ts., też *vienagālė* a. *viengalinė žarnà* ts. (por. *vienagālis* 'jednokończasty', Šlapelis 581). Odpowiedniki łot. *zārnas* f.pl. 'kiszki', *zarni* m.pl. 'wnętrności'. Formacja na SO, o budowie podobnej do *šalnà* (pie. *kolH-neh₂-). Rekonstrukcja: pie. *g^horH-neh₂-, por. stisl. *gorn* f. 'jelito', stang. *myc-zern* 'tłuszcz wokół nerek', stwn. *mitti-garni* 'tłuszcz na wnętrnościach', nwn. *Garn* n. 'sieć, sidła (skręcone z jelit)', por. Kluge-Seebold 245, Orel 127. Z innym sufiksem: gr. χορδή f., zwykle pl. χορδαί 'trzewia, wnętrności, jelita, flaki; coś sporządzonego z jelit (postronek, struna liry lub harfy); krwawa kiszka, kielbasa'. Comparanda z pierwiastkiem na SZ: łac. *haru*^o w cps. *haruspex*, -*spicis* m. 'wieszczbiarz wróżący z trzewi zwierząt ofiarnych' < pie. *g^hrH-u-, wed. *hirā-* f. 'żyła' < pie. *g^hrH-eh₂-. Por. IEW 443, LEW 1291, de Vaan 280, Beekes 2010, 1643. — Możliwe jest zapożyczenie litewskie w błr. gw. *žórny* pl. lub *žórna* pl. 'wole u ptaków' (zob. PzB 2, 152n.; zmiana znaczeniowa jest do wyjaśnienia). — Drw. *apžarniaĩ* m.pl. 'flaki jako potrawa; podroby; tłuszcz otaczający jelita', *bežaŕnis* 'o małym brzuchu, np. tucznik, koń' (dosł. 'bez kiszki'), *žarninė* 'struna zrobiona z kiszki', *žarninis* 'dotyczący kiszki' (⇒ vb. denom. *žarninėti*, -ju, -jau 'sprawiać kiszki, bebeszyć'), *žarnōkai* a. *žarnēkai* m.pl. 'flaki'. Cps. *žarnagalys* a. *žarnigalis* 'kawałek kiszki' (por. *gālas*), *žarnāplēvē* 'przepona' (por. *plēvē*), *žárnataukiai* (zob. *taukai*). — N.m. *Žarniaĩ*, *Žarnišķs* 2x, *Apžarniaĩ*, *Žarnavagiaĩ*.

žarstýti, *žarstaũ*, *žarsčiaũ* 1. 'grzebać w ogniu, żarze, rozrzucać ogień' (*Ugnį žarstau, prižeriu, prikurstau, rusinu* JU 'Grzebię w ogniu, zgarniam żar'), 2. 'grzebać w ziemi, zgrzebywać a. rozrzucać', 3. przen. 'tasować karty', 4. przen. *žarstýti pinigų* 'trwonić pieniądze'; *apžarstýti* 'obsypywać (ogień popiołem, ścieżkę piaskiem)', *išžarstýti* 1. 'rozgarniać żar w piecu chlebowym', 2. 'rozrzucać z kupki (siano do suszenia)', *sužarstýti*: *sužarsčiaũ žarijas krūvona* JU 'Zgarnąłem żar do kupki', *užžarstýti*: *Einant gulti reik užžarstyti ugnelę pelenais* 'Gdy się idzie spać, trzeba ogień zasypać popiołem'. War. z wtórnym e: *žerstýti*; z insercją k: *žarkstýti*. Analiza synchroniczna: *žar-sty-*, frq. na SO *žar-* ⇐ *žer-*, por. *žeriũ*, *žėrti* 'wygarniać żar'. Analiza diachroniczna: *žarst-y-*, caus. na SO *žarst-* od neopwk. *žirst-*, por. prs. *žirsta* 'o iskrach: sypią się', inf. *žirti*. Znac. etym. 'sprawiać, że się iskry sypią' ⇒ 'rozrzucać/rozgarniać ogień'. Porównywalne causativa od neopwk. na -st- to *barstýti* ⇐ *birst(a)*; *markstýti* ⇐ *miřkst(a)*; *žargstýti* ⇐ *žirřgst(a)*. — Neoosn. *žarst-*: *sąžarstos* f.pl. 'rzeczy zgrabione, zgarnięte w jedno miejsce', *žarstėklis* 'pogrzebacz' (war. *žerstėklis*), *žarstiklis* ts. (por. *graibstýti* ⇒ *graibsteklis*).

žąsis, -iēs 4 p.a. f. 'gęś, Anser'. War. *žąsē*, *žąsė*, žm. *žansis*, *žonsis*, stlit. <szansis> (Bretkun), *ząsis* (Zietela). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *zūoss* a. *zuose* 'gęś'; stpr. *sansy* EV 'gęś, Gans', to prawdopodobnie z *zansē, co odpowiada lit. gw. *žąsē*, *žąsė*, por. z EV *asy*: lit. *ežė*, *culci*: lit. *kilšė* i *pelky*: lit. *pėlkė* (inaczej PKEŽ 4, 62: *zansis; Lloyd-Lühr-Springer IV, 67 interpretują zakończenie <-y> jako sufiks przynależności *-ijā-). Rekonstrukcja pb. *žans-i-, w części zastąpione przez temat na -ē-: *žans-ē-. Temat na -i- pochodzi z przekształcenia nomen radicale pie. *g^hh₂éns, gen.sg. *g^hh₂ns-ós (Kortland, *Balt* XXI:2, 1985, 119). Por. gr. χήν, χηνός m.f., dor. χάν, χανός (Beekes 2010, 1630), stir. *géiss*, stwn. *gans*, stang. *gōs*. Drw. wed. *haṁs-á-* m. 'samiec gęsi, gąsior' (⇒ postwed. *haṁsī-* f. 'gęś'), łac. *ānser*, -*eris* m.f. 'gęś', zam. *χans (pdg. przebudowany według innowacyjnej formy acc.sg. *hānserem, zob. de Vaan 44). — Zapoz. bałtyckie w fiń. *hanhi* 'gęś' (LEW 1292, Stang 1966, 23). — Resztki form atematycznych w odmianie litewskiej: gen.pl. *žąsų*: łot. *zuosu* (por. gr. χηνών), gen.sg. *žąsės* (gw.), nom.pl. *žąses* (gw.). — Nazwą samca jest *žąsinas* 'gąsior': łot. *zūosins*. Od tego drw. wsteczny *žąsas* 'gąsior' (por. *guļbinas* ⇒ *guļbas*; *kātinās*

⇒ *kātas*). — Niejasne jest pochodzenie nagłosowego *g-* w psł. **gōsī* (pol. *gęś*, *gęsi*, ros. *gusʹ*, *gusʹja*, przest. i gw. *gúsʹja*), zam. spodziewanego **zōsī*. Spotyka się trzy tłumaczenia: 1° dysymilacja **z...s* > *g...s*, porównywalna z **š...s* > *k...s* w lit. *klausyti* (por. scs. *slušati*), 2° depalatalizacja pie. **ǵʰ* w formie gen.sg. **ǵʰh₂nsós* (Derksen 2008, 184, za Kortlandtem 1978, 241), prowadząca do psł. **gunsis* > **gōsī*, 3° zapożyczenie germańskie (por. stwn. *gans*), zob. Matasović 2005, 367. Zob. też BSW 365, LEW 1292, ALEW 1292n. — Drw. *žsēna* a. *žsēnà* ‘mięso gęsi, gęsina’, *žsīdē* ‘pomieszczenie dla gęsi, gęsiniec’ (por. *antidē*, *avidē*), *žsīena* ‘gęsina’ (por. *antiena*), *žsīkē* wsch.-lit. ‘gęsiniec’ (por. *avikē* ⇐ *avis*), *žsīnyčia* ‘gęsiniec’ (m.in. SD), *žsytē* a. *žsytē* ‘gąska; chodak drewniany; łąpeć wyplatany’, *žsytis* ‘gąska, gąsiątko’, n.m. *Žsytčiai* (⇒ *žsytaitis* ‘gęś podrośla’), *žsīūjis paūtas* LZŽ ‘gęsie jajo’ (por. *jūsūjis*, *pačiūjis*), *žsīukas* ‘gąsiątko’. Cps. 1. *žsō*: *žsīkaušis* ‘gęsie jajo’ (por. *kiáušas*), *žsīkojē* bot. ‘knieć błotna, kaczeniec, *Caltha palustris*’ (dosł. ‘gęsia nóżka’, por. *kója*), *žsīlesos* f.pl. ‘najgorsze ziarno przy wianiu, przeznaczone na zob dla gęsi’, por. *lēsti* (war. m. *žsīlesai*, *žsīlesiai*), *žsīstaukiai* m.pl. ‘gęsi tłuszcz’ (por. *tauakai*), 2. *žsā*: *žsāvāgis* ‘złodziej gęsi’, *žsāganis* ‘pastuch gęsi, gęsiarz’, 3. *žsī*° lub *žsīy*°: *žsīganis* ‘pastuch gęsi’ (por. *gānas*), *žsīkiaušis* ‘gęsie jajo’ (por. *kiáušas*), *žsīkojis* a. *žsīkojis* ‘knieć błotna’ (war. do *žsīkojē*), *žsīžolē* bot. ‘pięciornik gęsi, *Potentilla anserina*’ (war. do *žsīžolē*), 4. *žsīa*°: *žsīāšūdis* ‘gęsie łajno’ (por. *šūdas*), 5. *žsīo*°: *žsīōganē* ‘gęsiarka’ (por. *gānas*), 6. *žsō*°: *žsōgaiša* bot. ‘knieć błotna, kaczeniec’ (por. *gaišti*; war. do *žsīkojē*), 7. *žsū*°: *žsūsmaugis*, SD¹ <žususmaugis> «dławigąska» [‘złodziej gęsi’] (por. *smāugti*). — Nazw. *Žsētis*, *Žsīnas*, *Žsītis*, gw. *Pažūsis* (*Pāžūsis*) < **Pažasis* (znacz. etym. ‘ten, kto mieszka nad jeziorem o nazwie *Žsē*, *Žsīs*’; dzukskie *žs-* > *žus-* > *žūs-*). N.m. *Pažsai*, *Pažsiai*, *Pāžseliai*, *Žsūgalas*. N.rz. *Žsā*, *Žsēlē*, n.jez. *Žsē*, *Žsīs*, *Žsēlē*. — Ze skrócenia *žās-* > *žas-* może pochodzić osnowa n.rz. *Žslā* (⇒ n.m. *Žsliai*: pol. *Żośle*), n.jez. *Žslas* oraz n.rz. *Žsinītis* (gw. *z-* zam. *ž-*). — N.m. *Žsīnas*, *Žsīnai* 2x, *Žsīnālis*, *Žsīniai*, *Žsīniai*. N.rz. *Žsīnas* 3x, *Žsīnālis*, *Žsīnēlis*, *Žsīninē*, *Žsīnūkas*. — Stpr. n.m. *Zanzinow*, *Zanseynen*, cps. *Sansillen* (**Zans-silen*, por. syło s.v. *šilas*), *Sanstangen* obok n.m. *Tengen* (por. AON 151, 234).

Žāslai, -ų 1 p.a. m.pl. ‘wędzidło, metalowy pręt wkładany koniowi do pyska i umożliwiający kierowanie nim’. War. akc. *žāslai* 3 p.a. War. f. *žāslas*. SD: *žūslai* «monsztuk koński» (syn. *ūdylai*, *kamanos plėštinės*), sg. *žūslas* «wędzidło». Wyraz strukturalnie podobny do *spāslai* m.pl. ‘sidła’, co się analizuje jako **spās-* + *-lai* przez porównanie z syn. *spāsnos* f.pl. ‘potrzask, sidła’. Osnową obu wyrazów jest morfem *spās-*, który wyabstrahowano z czas. **spās-sty-ti* > *spāstyti* ‘napinać sidła’, frq. na SO do neopwk. *spēs-*, por. *spēsti* ts. Rekonstrukcja *žāslai* = **žās-* + *-lai*, drw. od vb. **žastyti* ‘przeżuwać’, frq. na SO do neopwk. *žis-*, por. *žīsti* ‘ssać; żuć’. Starsze ujęcie: plit. **žand-slai*, drw. od *žāndas* ‘szczeka’ (znacz. etym. ‘to, co się wkłada między szczęki’ ⇒ ‘wędzidło’), por. ŽD 164, GJL II, § 173, LEW 1289 (brak w monografii Ambrazasa 1993, § 323). — War. ze zmianą **ānS* > *āiS*: gw. *žāislai*, *žāislaĩ* – należy do przykładów *slāistai*, *kāisti*, wymienionych w LD § 151. Inaczej ALEW 1290: *žāislās* ma pochodzić ze skrzyżowania *žāslas* z *žāislās* ‘zabawka’ (od *žāisti*).

Žāsti, *žāndū*, *žādaũ* 1. ‘powiedzieć, przemówić’, 2. ‘budzić się, wracać do przytomności’. Cps. *atžāsti* ‘odrzec, odpowiedzieć; odzyskać przytomność’, *išžāsti* ‘wymówić, wypowiedzieć’, SD *išžāndū žodį* «mówię» (syn. *kalbu*, *bylau*, *tariu*), *pažāsti* ‘przebudzić się – o dziecku’, *pražāsti* ‘przemówić; przezwąć kogo, dać przezwisko’ (SD *pražāndū* «nazywam kogo», syn. *pramenu*), *sužāsti* ‘kształtować się’ (*Šeimoje lavinasi širdis*, *sužānda protas* ‘W rodzinie kształtuje się serce i rozum’), też ‘umówić się z kim co do czego; obudzić się’ — inchoatywne praesens z infiksem od neoosn. *žad-*, która być może została wyabstrahowana z pierwotnego perfect-praesens o wokalizmie *a*, por. omówione

przez Stanga 1966, 346 n. formy *kankù, kàkti, randù, ràsti, tampù, tàpti* (*žàsti* nie zostało w tym kontekście uwzględnione). Brak uzgodnionej etymologii, zob. LEW 1283n. ALEW 1293 przyjmuje, że *žàsti* jest czas. denominatywnym od *žādas* ‘zdolność mówienia; mowa’. — Drw. *žādinti* (zob.). Nomina: *įžadas* ‘przrzeczenie, ślubowanie’ (syn. *įžodis*), *žādas* I ‘zdolność mówienia’ (zob.), *žādas* II ‘obietnica’ (zob.). Cps. *akižada* c. ‘mówiący w oczy, prosto z mostu’ (por. *akis*), *neklāužada* (zob.). — Neopwk. *žas-* (← *žàsti*): *atsižasdyti* ‘odezwać się, odpowiedzieć’ < *^ožas-dy-. — Neosn. *žast-* (← **žastyti* ← frq. **žas-sty-*): *pažastas* (zob.), *prāžastis* (zob.), *priežastis* (zob.). — WSO *žod-* < **žād-*: *žōdis* (zob.).

žavėti, *žaviù* (3 os. *žāvī*), *žavėjau* ‘odprawiać czary, czarować, zamawiać; wprawiać w zachwyt, urzekać, oczarowywać’, refl. *susižavėti* ‘zachwycić się’. Łot. *zavēt, -ēju* ‘czarować’. Z innymi sufiksami: *žavinti* ‘przez czary doprowadzić do śmierci, zgładzić’, *nužavinti* DP ‘umorzyć, zgładzić, zatracić, pogubić’, *pažavinti* DP ‘porazić; potępić’, *užžavinti* DP ‘zatracić’. Postverbalia: *apžavaĩ* m.pl. ‘czary’, stlit. *pažavai* ts., *žavesys* ‘czar’, *žavingas* ‘zachwycający, czarujący’, *žavus* ts. (⇒ *žavumas* ‘czar, piękno, wdzięk’). — Neosn. *žavē-*: *žavėklės* f.pl. ‘czary’, *žavėtės* ts. — Pwk. *žav-* przedstawia sobą refleks antewokalicznego SO **ǵʰouH-V* do pie. **ǵʰeuH-* ‘wzywać’. Starsze było może **ǵʰueH-*. Por. wed. *hávate* ‘(rytualnie) wzywa, woła’, aw. *zauuaiti* ‘przeklina’ < pie. **ǵʰeuH-e-*. ŽD 543, za nim LEW 1293, powołując się na *žavinti* ‘przez czary doprowadzać do śmierci’, dopuszczają związek z czas. *žūti* ‘ginać’ (zob. *žūti* I). — Podczas gdy w bałtyckim ukazuje się tylko alternant na SO, to słowiański pokazuje dwa inne stopnie apofoniczne. Por. 1° SE scs. *zovŏ* ‘wołam’, ros. *zovú* < **žau-e-* < **ǵʰouH-e-*, ze zmiany pie. **ǵʰeuH-e-* (neutralizacja *e/o* > *o* w sąsiedztwie *u*), 2° SZ-V scs. *zūvati* ‘wołać, wzywać’ < **žu.ūā-* < pie. **ǵʰuH-eh₂-* (por. HL 106). Porównywalnym refleksem ze spółgłoską *v*, uwarunkowaną hiatem laryngalnym, jest forma wed. *huvé* ‘wzywam, przywołuję’ < **hu.ūaj* < pie. **ǵʰuH-h₂ej*. — WSZ **žūu-V*: słow. *zyvati*, scs. *pozyvati* ‘zapraszać’, *sūzyvati* ‘zwoływać’, *vūzyvati* ‘wzywać’, pol. *nazywać, pozywać, wzywać*. Paralele: cs. *byvati* ← *bŭv-*; *myvati* ← *mŭv-*; *ryvati* ← *rŭv-* (por. HL 56, 121n.).

žėbà 4 p.a., *žėba* 1 p.a. wsch.-lit. 1. ‘ropucha’, 2. ‘żaba’ — zapoż. z błr. *žába, -y*. — Drw. *žėbernykas* LZŽ ‘żabi skrzek’ (neosuf. -*ernyk-*, por. -*elnyk-*), cps. *žėbagalvė* ‘kijanka, larwa żaby’, por. *galvā* (wtórne *e* zam *ė*, por. *žėlabnas* ob. *žėlabnas* i *žėlavoti* ob. *žėlavoti*).

žebelys, -io 3 p.a., *žėbelis* 1 p.a. gw. ‘szyszka jodłowa a. sosnowa’. Niejasne, podobnie jak syn. *gurgūtis* (*gurgūžė*) i *kankorėžis*. Por. *žėbelioti* ‘zbierać dziobem’, refl. *žėbeliotis* ‘powoli, długo coś robić, guzdrać się’; *žėbelės* f.pl. ‘głupstwa, bzdury; okruciny; trochę, mało’, jak też *žėblėnti* a. *žėblioti* ‘jeść powoli, bez smaku, niechętnie’ (s.v. *žėbti*).

žėbenkštis, -iēs f. 3 p.a. 1. ‘łasica, *Mustela nivalis*’, 2. ‘gronostaj, *Mustela erminea*’. War. morfologiczne: *žėbeñkštė* a. *žėbenkštė*, m. *žėbeñkštis*, -čio. War. fonetyczne: SD <*žabinkštis*> «łasica», <*žabinkštis* mißkine> «łasica leśna», SD <*žabinkštis*> «gronostaj», *žėbankštis*, *žėbañkštė*. Poza tym LZŽ notuje dany wyraz z pierwiastkiem *žib-* zam. *žeb-*: *žibiñkštė* ob. *žibuñkštė*. Przez adideację do adi. *žėbras* ‘o pstrym pysku’ powstały war. *žėbrenkštis* i *žėbreñkštė*. Odpowiedniki łot. *zebieksts* ‘łasica’ ob. *zebieksts*, *zebiēkste*, *zebiēksta*; inne: *zebēkste*, *žėbaikste*, *žėberkste*, *žėberksne* (por. ME IV, 701, LEGR § 182). Etymologia nierozpoznana. Jeśli *k* jest spółgłoską wstawną przed suf. -*stis* (**žėben-stis*), to trzeba wychodzić od osnowy lit.-łot. **žėben-*, analiza: **žėb-en-*. Por. pwk. *žeb-* s.v. *žėbti*, od czego m.in. *pažėbti* ‘zagarnąć, zagrabić’. Na temat suf. -*en-* w pejoratywnych określeniach ludzi, zob. GJL II, § 304. ME IV, 701 zbliżał nazwę ‘łasicy’ do vb. łot. *zebīt, -īju* ‘zwędzić, ukraść’ i suponował znacz. etym. ‘złodziejka’. Zob. też ALEW 1294.

žėbras, -à 4 p.a. 1. ‘o pstrym pysku; z plamą, z gwiazdką na łbie, czole’ (o krowie,

wole, cielęciu, koniu), 2. ‘nakrapiany, pstry’, 3. ‘ubrudzony, umorusany, nieumyty’, 4. przen. ‘ciemny, nieuczony’, 5. przen. ‘nietrzeźwy, upity’. (Łot. *žēbrs* ‘o pstrym pysku’ jest lituanizmem). Drw. *žebrys* ‘zwierzę o pstrym pysku; brudas’, *žēbrius* ts. Wyrazy litewskie są spokrewnione z łot. *zebre* ‘ryba certa’; ryba ta ma w okresie składania ikry wargi, boki i płetwy zabarwione na pomarańczowo-żółty kolor (ME IV, 701). LEW 1311 łączył *žeb-* z *žiobrys* ‘ryba certa’, ale to ze względów apofonicznych nie jest możliwe. Nomina jak *beñdras*, *keñbras* i *giēdras* pokazują formant -r- w połączeniu ze SP/SE. Można wobec tego spojrzeć na *žebbras* jak na drw. dewerbalny z pierwiastkiem na SP. To otwiera drogę hipotezie, że *žeb-* ‘pstry’ (i łot. *zebre*) może stać w związku z *žib-* w czas. *žibėti* m.in. ‘łsnąć, jaśnieć’ (zob.). Ponieważ ten ostatni ma za podstawę wykrz. *žibt* (a nie pwk. dyftongiczny **žeib-*), wypada *žeb-* uznać za nowotwór wytworzony neoapofonią *TiT* ⇒ *TeT*. Taki proces derywacyjny poświadcza np. *šišti* ⇒ *šēšti*. Dalej por. *RiT* ⇒ *Ret*: *slidinas* ⇒ *slēdinas*, zaś w typie *TiR* ⇒ *TeR* (licznie reprezentowanym): *pilū* ⇒ *pelū*; *skinū* ⇒ *skenū*; *girdėti* ⇒ *gerdas* oraz *smirsta* ⇒ *smėrdas*. Od *žib-* pochodzą jeszcze dwa inne neopierwiastki: *žieb-* (zob. *žiebtī*) i *žaiib-* (zob. *žaiibas*).

žēbras 2 p.a., *žēbras* 2 p.a. gw. 1. ‘żebró, kość łukowato wygięta’, 2. pl. ‘zebrowanie w wiklinowym koszyku’ — zapoż. z pol. *zebro*, -a n. (por. ros. *rebró*, -á, błr. *rabró*, -á).

žėbravóti, *žėbravóju*, *žėbravójau* stlit., gw. 1. ‘być żebrakiem, żebrać, chodzić po prośbie’, 2. ‘kraść’ (*Dieną išsimiegti, o naktį žėbravóji* ‘W dzień się wysypiasz, a w nocy kradniesz’), 3. ‘pożyczać co od kogo’ — zapoż. ze stbłr. *žėbrovati*, por. błr. *žabraváć*, -úju (stąd też łot. *žabravāt*) ← pol. przest. *żebrować*, -uję. Zob. też SLA 247, ALEW 1295. — Drw. *žėbrau-ninkas* przest. ‘żebrak’ (wbrew SLA 247 nie jest to zapożyczenie pol. †*żebrownik*). — Wsch.-lit. *žėbrūiti* ‘żebrać’ utworzono od prs. *žėbrūju*, oddającego błr. *žabrúju* (por. Zs 66, 114). Łot. gw. *žabravāt* ‘żebrać’ jest zapożyczeniem litewskim albo białoruskim. Zob. też *žėbrōkas*.

žėbrōkas 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘żebrak’, 2. ‘oszust, złodziej’ — zapoż. ze stbłr. *žėbrakъ* (*žabrakъ*) ‘żebrak’, por. błr. *žabrák*, gw. *žėbrák*, -á (← pol. *żebrak*, -a ← czes. *žėbrák*, zob. Machek 724). Por. SLA 247, LEW 1294, ALEW 1295, POLŽ 690. War. suf. *žėbriōkas* (por. *biedniōkas*), *žėbrēkas* LZŽ (por. *ponēkas*, *žmogēkas*). — Drw. *žėbrokáitis* DRUŽ ‘mały żebrak’, *žėbrokystà* a. *žėbrokỹstė* ‘zebranina’ (*Ubagė sako: aš mitaus iš žėbrokỹstos* ‘Uboga mówi: ja utrzymuję się z zebraniny’). Drw. wsteczny: *žėbris*, -io ‘żebrak’ (por. *biedniōkas* ⇒ *biēdnis*). Vb. denom. *žėbrokáuti* gw. ‘żebrać’ (por. *elgeta* ⇒ *elgetáuti*; *ubagas* ⇒ *ubagáuti*). Osobno zob. *žėbravóti*.

žėbti, *žėbiù* (przest. *žėbmi*), *žėbiaũ* 1. ‘jeść nie gryząc, żreć powoli, przeżuwać, żuć; chrupać owies (o koniach)’, 2. przen. ‘pragnąć, być żądnym czego’, *pažėbti* ‘zabrać co bezprawnie, zagarnąć, zagrabieć’ (*Seserį išvarė, o pats ir jos dalį pažėbė* ‘Siostrę wypędził, a sam zagarnął jej część [dziedzictwa]’), *prižėbti* ‘nażreć się; nabrać czego w usta’. War. akc. *žėbti*. Mimo dominacji st. wzdłużonego *žėb-* w pewnych derywatach lit. i łot. utrzymał się niewzdłużony SE *žeb-*, por. *žėblėnti* a. *žėblióti* ‘powoli, niechętnie jeść’, *žėbrėnti* ‘drobno gryźć, żreć’ (war. *žiubrėnti*), nomina: *žėbalas* ‘jedzenie’, *žėbikė* ‘torba na obrok koński’, *žėbstas* ‘prowiant na drogę, podróż’ (neosuf. -*stas*), *žėbūklas* ‘wędzidło, uzda’ (por. sufiks w *stėbūklas*), łot. *zebene*, *zebenīca* ‘torba do obroku; torba myśliwego’, *zebenieks* ‘torba na obrok; węzełek pastucha; woreczek na złowione ryby; torba żebraka’ (*žėbināt* ‘żuć bezzębnyimi szczękami’ jest lituanizmem, por. ME IV, 800). — Lit. *žeb-*, łot. *zeb-* jest kontynuacją pwk. pie. **geb^h-* ‘jeść, żreć, przeżuwać’ (por. LIV² 161: tylko bałto-słowiańskie). Zob. BSW 364, LEW 1294n., ALEW 1294. Osobno zob. *žėmbti* jako ślad infigowanego tematu **ge-m-b^h-*. — Drw. z *žėb-*: *žėbėti*, *žėbu* (war. *žėbėju*), -*ėjau* ‘o koniu: zbierać wargami odrobiny pożywienia, podbierać wargami sieczkę, owies, siano; zjadać okruchy, odrobiny

(chleba, sera, cukru, soli, maku)'. Nomina: *apžėbūs*: *apžėbūs* *gyvėnimas* 'ciężkie życie', *žėbikė* 'torba na obrok koński, sakwa', *žėburoti* 'żuć leniwie'. — SO *žab-* < pie. **gob^h-*: *žabėti* žm. 'chciwie jeść, wcinać, wtrajać', *žabinti* (zob. *āpžabas*), *žābtai* (zob.). Osobno zob. *zablỹs*. — Lit. *žab-* łączy się pod względem etymologicznym ze słow. *zob-*, por. scs. *izobljō*, *-zobati* 'pożreć', *pozobati* 'zjeść', sch. *zòbati* 'dziobać ziarno; chrupać owies', ros. gw. *zobátŭ* 'dziobać', strus. *zobĩ* 'ziarno dla ptactwa', czes. *zobat* 'dziobać', pol. przest. *zobać* 'zbierać pokarm dziobem, dziobiąc zjadać' (zob a. *zobia* 'ziarno dla ptactwa; przynęta, wabik'). Por. ME IV, 701 (s.v. I *zebenieks*), ESJS 261n. (s.v. *izobati*), Derksen 2008, 547, Bańkowski I, 332, Mańczak 47. Inaczej Boryś 2005, 144 (s.v. *dziobać*), który wywodzi psł. **zobati* od sb. **zobũ* 'dziób' i dodaje uwagę «ekspresywny wyraz bez dalszej etymologii». Na temat cs. *zobĩ* 'owies, Avena' zob. Witeczak 2003, 70. — SZ typu *TiT* < *TeT*: *žib-* ⇐ *žeb-*, por. *žibikas* a. *žibikė* 'torba na koński obrok' (syn. *žebikė*, *žėbikė*). Por. *šip-* ⇐ *šep-*; *stip-* ⇐ *step-*. War. ze zmianą *ž'i* > *ž'u* (LD § 66): *žiubikas* lub pl.t. *žiubikai* 'torba na obrok', *žiùbčius* a. *žiùpčius* (⇒ *žiùbčikas*), *žiùbela*, *žiùbinė*, *žiubinỹs*, *žiùbtė* ts. Od tego drw. wsteczny: *žiùbė* 'torba do obroku' (podobnie *klāpčius* > *klāpas*). Por. oboczność *šiup-/šip-* s.v. *šipulỹs*.

žėdnas, -à 4 p.a. stlit., gw. 'każdy': *Žėdnas pranašas n'est mielas tėviškėj savo* CHB 'Nikt nie jest prorokiem we własnym kraju'. *Žėdnas savo duona kepa* 'Każdy piecze swój chleb'. *Su žėdnaĩs metais visi senstam* LzŽ 'Z każdym rokiem wszyscy się starzejemy' — zapoż. z błr. *žádny*, por. ros. gw. *žádnyj*, pol. *žaden*, *žadny* (SLA 247, LEW 1295; brak w ALEW). War. *žėdnus* b.z.a. — Cps. *žėdnądien*, *žėdnadien* a. *žėdnadiēn* adv. 'każdego dnia, co dzień' (LzŽ), por. *dienà*; ⇒ *žėdnadieninis*: *Žėdnadieninis svečias anas* 'On jest codziennym gościem'; *žėdnokart* adv. 'za każdym razem' (por. *kaĩrtas*).

žėdóti, *žėdóju*, *žėdójau* wsch.-lit. 'troszczyć się o kogo; żałować, skąpić; zapraszać' (tak LKŽ; LzŽ tylko 'zapraszać') — zapoż. ze stbłr. *žadati*, -aju 'chcieć, pragnąć, pożądać; potrzebować, prosić o co' (war. *žedati*, *žodati*), por. błr. *žadac̨b*, -aju 'chcieć co urzeczywistnić, zrobić; życzyć komu czego'.

žėginis, -io 1 p.a., *žėginỹs* 3 p.a. 1. 'rosochaty słup do suszenia siana, grochu', 2. 'wkopana do ziemi podpora przepłotu czyli drabiny do suszenia', 3. 'szczyt dachu, kalenica', 4. 'drewniany trójkąt zawieszany na karku świni, żeby ta nie przelazła przez ogrodzenie' (*Kiaulei uždėk žėginį ant kaklo, kad nelįstų pro tvorą* 'Założ świni ż., żeby nie przelazła przez płoty')⁷⁹⁴. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *žagini*, *žėgeni*, *žėgini*, *žėginy*, *žėgjani* (PZB 2, 132), *žėhini*, *ižėhini* 'rusztowanie do suszenia siana i koniczyny' (Urbutis, *Balt V*:1, 1969, 59n. = Urbutis 2009, 369n. i *ESBM* 3, 269). — Pod względem apofonicznym morfem *žėg-* alternuje 1° jako wzdłużony SE z pb. **žeg-* w łot. *zēga* 'tułów, korpus' (ME IV, 702 przyrównał to do szw. gw. *kage* 'pniak, Baumstumpf') oraz w *zėgins* 'rosochaty słup do suszenia zboża na polu', *zėginis* 'rusztowanie do suszenia zboża, lnu', 2° ze SO **žag-* w formach lit. *žāgas*, *žāgaras* (zob.) oraz łot. przest. *zagata* 'jarzmo'. Por. LEW 1284 (s.v. *žāgas*), Karulis II, 574. Būga, RR II, 327 zestawiał lit. *žėg-* ze śrdn. *kāk* 'pręgierz' (zob. *kóka*). — Z innymi sufiksami: *žėgiai* m.pl. 'zbity z żerdzi stojak do suszenia główek lnu' (por. *žėgyti*, -aũ, -iaũ 'suszyć coś na takim stojaku'), *žėgliai* m.pl. 1. 'stojak zbity ze skrzyżowanych na skos żerdzi, służący do suszenia zboża, grochu itp.', 2. 'kozły do rżnięcia, piłowania drzewa', 3. 'żerdzie do budowy płotu', 4. 'rusztowanie budowlane', 5. 'motoswidło', 6. 'dwie skrzyżowane żerdzie, które przyciskają górne snopki strzechy', 7. 'obsada, w której jest umocowany młon żaren', 7. 'nazwa pewnego deseni tkackiego'. NB. Możliwe, że niektóre użycia wyrazu *žėgliai* stoją w związku z sb. *žėglis* (zob.).

žėglis, -io 2 p.a., *žėglỹs* 4 p.a. stlit., gw. 1. 'żagiel wraz z masztem łodzi', 2. 'płótno

⁷⁹⁴ Por. syn. *bliūkis*, *brañktas*, *brūzgas* i *kriōgis*.

opinające skrzydła wiatraka', 3. 'drąg, tyczka, podpora' — zapoż. ze stbłr. *žakgelb*, *žagelb* ← pol. *żagiel* (← nwn. *Segel* n., WDLP). Por. SLA 247, LEW 1295: wprost z pol.; brak w ALEW. Z innymi tematami: *žėglius*, *žėglas*. Łot. *zēģele* 'żagiel; chorągiew wojenna' ← śrdn. *sēgel* (Jordan 111). Zob. też *būrē*. — Vb. denom. *žėgliuoti* 'płynąć łodzią z żaglem, żeglować'. War. *žėgliavoti* (z pol. *żeglować*). Zob. też *žėgliorius*.

žėgliorius, -iaus stlit. 'żeglarz' (MOP) — zapoż. ze stbłr. *žekgljarb*, *žegljarb* ← pol. *żeglarz* 'członek załogi statku, majtek, marynarz; podróżnik morski' (← śrwn. *sēgeler*, nwn. *Segler* m., WDLP). Z substytucyjnym suf. -inyk-: *žėglinykas* (BRB). Por. SLA 247 i LEW 1295: wprost z pol.; brak w ALEW. Zob. też *žėglis*.

žėgnódie gw. 'Dobrego apetytu! Smacznego!'. Ze ściągnięcia często używanego zwrotu *Žėgnok Diēve!* 'Pobłogosław Boże!' (zob. Mańczak 1977, 56). Por. *žėgnótis*, jak też *diē*, *diedúok*, *giñdie*, *sudiē*.

žėgnótis, *žėgnójuos*, *žėgnójaus* gw. 'żegnać się, kreślić ręką znak krzyża na piersiach' — zapoż. ze stbłr. *žėkgnatisja*, *žėgnatisja* ← pol. *żegnać się* (← śrwn. *segenen*, *segen*, nwn. (sich) *segnen*). Zob. też SLA 247, LEW 1295, ALEW 1295. Caus. *žėgnódinti* 'kazać komu przeżegnać się'. — War. *pėržėgnoti* 'przeżegnać, błogosławić' ← pol. *przeżegnać* (SLA 167). — Stpr. ENCH *signāt*, *siggnat* 'żegnać, błogosławić, segnen', refl. *sien signāt* 'żegnać się, sich segnen' uchodzi za polonizm (por. Trautmann 1910, 426, LEW, l.c.) lub za latynizm (*sīgnāre*, por. PKEŽ 4, 106). Jednak okoliczność, że większość stpr. terminów chrześcijańskich pochodzi z jęz. niemieckiego, skłania do wywodu *signāt* raczej ze śrdn. *sēgenen*, *sēgen* (← śrlac. *segnāre* < *sīgnāre*). Zob. też LAV 335.

žėgōlas 2 p.a. wsch.-lit. 'rozżarzony pręt żelazny, którym wypala się otwory w drewnie' — ze zmianą rodzaju zapożyczone z ros. gw. *žagála* f. ts., por. ros. gw. *žagátb*, -áju 'kłuć czymś ostrym' (SRNG). War. *žėgolas* 1 p.a. Co do wokalizmu pwk. por. *žėđnas* ← błr. *žáđny*. Zob. też Zs 66, gdzie jako źródło mylnie wskazano błr. *žyhála* i ros. *žėgálo*.

žėgris, -io stlit. 'szarańcza' (CHB, zob. LKŽ XX, 253) — najprawdopodobniej ze zmiany *žėgris przez dysymilatywny zanik *r* w grupie *rgr* (ALEW 1295). Analiza: *žėgr-is, sb. na -ja- od dewerbalnego adi. *žėrg-ra- 'rozkraczony', por. *žėrgiù*, *žėrģti* 'rozkraczyć nogi, rozkraczyć się' (*žirģlỹs* 'pokraka'). Znacz. etym. 'rozkraczająca się istota'. Dysymilatywny zanik *r* też w *kaĩras* z *kairas i *pikrùs* z *prikrùs*. Paralele słowotwórcze: *spìtris* ← *spìtras*; *žabrỹs* ← *žābras*. Paralela semajologiczna: *vóras* 'pająk' : łac. *vārus* 'rozkraczony, krzywonogi'. Por. syn. *skėrỹs*.

žėid-, dewerbalne nomina pochodne od *žėidžiù*, *žėišti* 'ranić, obrażać': *apžėidimas* arklio SD «sadno» ['u konia: rana z obtarcia lub odparzenia skóry'], *jžėidimas* 'obraza', *jžėidùs* 'obraźliwy; skłonny do obrażania się', *neįžėistas* SD «nienakażony» (syn. *neįgadintas*), *nepažėidžiamas* SD «nieobraźliwy», *nepažėistas* SD «nieobrażony», *pažėidà* 'obrażenie wewnętrzne' (⇒ *pažėidėlė* SD «ranka»); w Dp *pažėida* 'obrażenie' ukazuje się obok *pažaida* 'obrażenie, skaza, zaraza'; *súožeida* c. 'ktoś okaleczony, kaleka' (← *sužeįsti*, zob. *súo-*). — W SD obok *pažėida* ukazują się warianty z grupą spółgłoskową -zd-, por. 1. *jžėizda* «szkoda» (syn. *nuterionė*, *žala*), 2. *pažėizda* 'rana': *pažėizda nuog dūrio* «sztychowa rana», *ažuauğa pažėizda* «zarasta rana w ciele», *ažudžiuvo pažėizda* «zapięła się rana», *pažėizdimas* «zranienie», 3. *žėizda* 'rana': *raištis žėizdos* «binda do zawiązania rany», *knatelis žėizdosp pridedamas* «knot do rany» ['tampon nasyceny środkami leczniczymi, sączech']. NB. LKŽ IX, 706 interpretuje pisownię <ei> jako *ai*: *pažaizda* itd. (zob. *žaiždà*), jednakże nie można wykluczyć, że wokalizm *ei* ma genezę morfologiczną, mianowicie pochodzi z wyrównania do czas. *sužeįsti* 'zranić', por. Zinkevičius, *Balt* XLV:2, 2010, 242. Z drugiej strony na skutek analogii do rzeczownika *žaiždà* czas. *sužeįsti* zmienia się w *sužaįsti*.

žeišti, *žeidžiù*, *žeidžiaũ* ‘ranić, obrażać’, *žeidžiu* SD¹ «obrażam; ranię» (syn. *roniju*), «rażę», *žeidžia kas kum* SD «wadzi co komu» (syn. *kliudžia*). Cps. *įžeidžiu* SD «szkodzę kogo», *pažeįsti* ‘uszkodzić, naruszyć, pogwałcić, złamać (prawo)’, DP też ‘czynić szkodę, być szkodliwym; zarazić’, *pažeidžiu* SD «naruszam, obrażam, ranię, urażam», *sužeįsti* ‘zranić, skaleczyć, okaleczyć’. Refl. *žeidžiuosi* SD «szwankuię» [‘potykam się, kuleję’], *įsižeįsti* ‘obrazić się’, *pasįžeidžiu* SD «obrażam się», *susižeįsti* ‘zranić się’. Z etymologicznego punktu widzenia *žeid-* jest neopierwiastkiem wyodrębnionym z prs. na -d-, *žei-du ‘jestem ranny, okaleczony’. Sufigowanie -ia- służyło tranzytywizacji: *žeidžiù* ‘ranię, obrażam’ (paralele: *gimdžiù*, *lėidžiu*, *mėrdžiu*, *pláudžiu*). Drw. *įžeistyti* SD «zapsować co» [‘zarazić zepsuciem’] < *žeis-sty-. — Pb. *žei- to refleks pie. *g^hej-, por. wed. *hinóti* ‘popędza, pogania’ < *g^hi-néu- (IEW 425, LIV² 174). Nie ma alternantów †žied-, †žid-. Zob. LEW 1285, 1296 (bez etymologii). Trudny do przyjęcia jest wywód *žeidžiù* z pie. vb. denominativum *g^heis-d-ie-, podany przez Kroonena 163, s.v. *gaista-. Nomina zestawiono s.v. *žeid-*. — SO *žaid-*: *įžaida* a. *įžaidà*, acc.sg. *įžaidą* ‘obraza, zranienie’, *įžaidùs* ‘obraźliwy’ (war. *įžaidùs*), *pažaidà* ‘uszkodzenie czego; naruszenie, pogwałcenie prawa’, DP też ‘obrażenie, skaza, zaraza [epidemia]’, *žaida* BRB ‘rana, Wunde’. NB. ALEW 1284 połączył *žaida* w jednym haśle z *žaidà* (zob.).

žėk wykrz. gw. ‘otóż! patrz!’, np. *Žėk žėk, mergužėlė, andarokas dega!* ‘Patrz patrz, dziewczynko, spódnica się pali!’ *Žėk, kaip greit vakaras atėjo – trumpa diena daba* ‘Oto jak szybko zapadł zmierzch – dzień teraz krótki’ — zredukowana na skutek częstego użycia forma 2 sg. ipv. *žiūrėk* do *žiūrėti* (zob.). Podobnie skrócone są np. czes. *hle* ‘patrz!’ z *hled’* (ipv. do *hleděti* ‘patrzeć’), słc. *hl’a, l’a* z *hl’ad’* (ipv. do *hl’adiet’* ‘patrzeć’), śln. *lej, glej* z *gledaj*, ros. gw. *glja, gljaj* z *gljádaj* (Mańczak 1977, 146). Zob. też *žiūr*.

žėkas 2, 4 p.a. stlit., gw. ‘uczeń, kleryk’, SD¹ «scholasticus, discipulus» — zapoż. ze stblr. *žakъ* (← pol. *zak* ← stczes. *žák* ← śrlac. *diacus*, to ze śrgr. *διάκος*, co skrócone z gr. *διάκονος* ‘sługa; diakon’, por. Machek 721, Rejzek 744, Brückner 661). Zob. też SLA 247, LEW 1296 (brak w ALEW). Sekwencja lit. *žė* za słow. *ža* także w *žėdnas*, *žėlaba* ob. *žėlava*. — Drw. *žėkelis* MŽ ‘uczeń’, SD¹ <žiekielis> «tyro, tyrunculus» (kalka z pol. *zaczek*), gw. ‘dziecko śpiewające w chórze kościelnym’. Vb. denom. *žėkauti* ‘(o pastuchach a. dzieciach) w poniedziałek wielkanocny chodzić po wsi z oracjami i brać za to wynagrodzenie w jajkach’ (syn. *kiaušiniauti*). — Nazw. *Žėkas*, *Žėkónis*. N.m. *Žėkaĩ*, *Žėkiškės*.

žėkės, *žākės*, -ių 2 p.a. f.pl. przest., gw. ‘skarpety sięgające kolan’ (*I žėkės visos buvo, žiemą vilnonos, vasarą mārškonos* ‘I skarpety rozmaite były, zimą wełniane, latem płóciennie’) — zapoż. z prus.-niem. *zók, žók* (GL 150, LEW 1296), por. nwn. *die Socken* f. Łot. *zēķe* ‘skarpety’ ← śrdn. *sok*, pl. *socke* (Jordan 111). — Cps. *žėkryšis* ‘podwiązka do skarpety’ (por. *ryšys*), *žėkstaibiai* m.pl. ‘okrywające łydki skarpety bez stóp’ (por. *stáibis* ‘goleń, łydka’).

žėkti, *žekiù*, *žekiaũ* gw. ‘czarować, zadawać urok’, zwykle z prvb.: *apžėkti* a. *pažėkti* ‘oczarować, zaczarować’. Pwk. *žek-* przedstawia neosimplex, które wyabstrahowano z vb. cps. *už-žėkti, oddającego zapożyczenie z pol. przest. *u-rzec, za-rzec* ‘zadać urok, oczarować’, iter. *urzeķać, zarzeķać* (por. Sw VII, 357n.). Brak w LEW i POLŽ.

žėlabnas, -a 1 p.a., *žėlābnas* 4 p.a. ‘żałobny’ — zapoż. ze stblr. *žalobnyj*, Por. co do akcentu ros. *žalobnyj* obok blr. *žalóbny* (← pol. *żałobny*). War.: *žėlābnas* ZtŽ; ze zmianą *bn* > *yn*: *žėlaũnas* a. *žėlaunas*. — Z substytucją zakończenia: *žėlavas* a. *žėlāvas*; adv. *žėlavaĩ* ‘żałobnie’. Zob. też *žėlava*.

žėlava 1 p.a., *žėlava* 1 p.a. gw. 1. ‘żałoba, żal po stracie kogoś bliskiego’, 2. ‘ubiór, czarna opaska na rękawie, będące oznaką utraty kogoś bliskiego’ (*Jis nešioja žėlavą ant*

rankovės ‘Nosi żałobę na rękawie’), 3. ‘okres po czyjejś śmierci, kiedy bliscy noszą czarny ubiór i wyrzekają się radosnych uroczystości’ (*Vestuvių negalėjo kelti, pakol tos metinės, žėlava* ‘Wesela nie mogli wyprawić póki [nie minęła] rocznica [śmierci], żałoba’) — zapoż. ze stbłr. *žaloba*, *žoloba*, por. błr. *žalóba*, -y (⇐ pol. *żałoba*). War. *žėlaba*; *žiėlava* KRŽ, *žalaba* BRB, *žilava*, też m. *žėlabas*. Zmiana zakończenia -*aba* na -*ava* mogła nastąpić pod wpływem czas. *žėlavóti* (zob.). Por. SLA 246, LEW 1286, ALEW 1296. — Cps. *žėlāmišės* f.pl. ‘msza żałobna’ < *žėlab-mišės albo *želaun-mišės (*Mišios žėlaunos už dūšias*), por. *mišios*. — Wsch.-lit. *žėlaba* ‘skarga pisemna’ (ZS 66) ⇐ stbłr. *žaloba*, błr. *žalóba*, -y ts. Zob. też *žėlabnas*.

žėlavóti, *žėlavóju*, *žėlavójau* stlit., gw. 1. ‘opłakiwać utratę kogoś bliskiego, być w żałobie’, 2. ‘żałować, doznawać przykrości z powodu niepomyślnego rozwoju wypadków’, 3. ‘żałować czego sobie lub innym, dawać co niechętnie, skąpić’, 4. ‘gorączkować się, przejmować się’ — zapoż. ze stbłr. *žalovati*, -uju (⇐ pol. *żałować*, -uje), por. SLA 247, LEW 1286. War. *žėlavoti*; *žėlavóti* ZTŽ (por. krótkość w *žėlābnas*); *žėláuti* (zakończenie jak w syn. *gedáuti*). — Wsch.-lit. *žėlùiti* ‘żałować; żałować czego’ (por. wyżej znaczenia 2. i 3.) powstało na podstawie prs. *žėlùja* ⇐ pol. *żałuje* (por. *dėkùiti*, *šėnùiti*).

žėldinti, *žėldinu*, *žėldinau* ‘rościć, hodować trawę, las’, refl. *žėldintis* ‘zapuszczać sobie brodę, włosy’ — curativum na -*din-* od *žėlti* ‘rosnąć wydając zielen’ (o trawie, krzakach)’, por. GJL II, § 687. — War. *žėldyti*; forma prs. *žėldo* ob. *žėldžia*, *žėldi* nasuwa pytanie, czy nie należy zrekonstruować intranzytywnego prs. na *-*da-*: *žėl-*da* ‘zieleni się’ (transponat ie. *ǵ^helh₃-dhe-), które dało osnowę causativum na -*y-*: *žėld- ⇒ *žėldyti. — Drw. *žėldýnas* ‘zieleniec’, *žėldiniaĩ* m.pl. ‘zadrzewienie, plantacja zieleni w mieście’.

žėlės, -iũ 4 p.a. f.pl. przest., gw. ‘szory, szleje, uprzęż złożona z dwóch pasów rzemiennych lub parcianych, zakładanych na kark i pierś konia’ (*Geriausios skūros plėškioms arba žėlėms* ‘Najlepsze skóry [brano] na szleje’) — zapoż. z prus.-niem. *žēle*, *zēle* (GL 150, LEW 1296), por. śrdn. *sēle*, nwn. *Sielen* f.pl. ‘szory’. Łot. *zēle*, pl. *zėles* lub *zēle*, pl. *zėles* ‘szleje’ ⇐ śrdn. *sēle* (ME IV, 715, Jordan 111). Por. syn. *šórai*.

žėlėti, *žėlėju*, *žėlėjau* gw. ‘żuć, przeżuwać (zwykle o bezzębnyim albo o dziecku)’, *apžėlėti* ‘poślinić, zaślinić (i nie zeżreć – o psie)’. War. *žėlióti*, *žėlioti*. Odpowiednik łot. *zelēt*. Bez etymologii. Cytowane w LEW 1296 zbliżenie z gr. χελύνη ‘warga; paszcza’ nie znalazło uznania; obecnie wyraz ten uchodzi za pregrecki, zob. Beekes 2010, 1623.

žėlėti, *žėliù* (*žėlėju*), *žėlėjau* gw. ‘żałować komu czego, skąpić’ — zapoż. ze stbłr. *žaleti*, por. błr. *žáleць* (ĖSBM 3, 206).

žėlķas 4 p.a. gw. ‘odrostek, kiełek, np. na kartoflu’ (war. *žālķas*) — jest to synkopowany refleks formacji *žėl-*ekas*, drw. na -*ek-* od *žėlti* m.in. ‘wschodzić, kiełkować’ (por. akcentuację *pėlekas* 3 p.a.). Argumentem na rzecz synkopy jest obecność akutowanego war. *žėlķas* 3 p.a. ‘kiełek’. Jego intonacja implikuje długość w sylabie początkowej, tę zaś można wytłumaczyć wzdłużeniem zachodzącym czasem w następstwie synkopowania sylaby wewnętrznej, por. np. *gėlķj* < *gėleķj*, *kėlnės* < *kėlinės* i *vėlnias* < *vėlinias*.

žėlķsti, *žėlķsta* (*žėlt-*sta*), *žėlķto* gw. ‘zielenić się, ukazywać się – o zieleni’ (*Vos sniegą nuleido, rugiai ėmė žėlķst* ‘Ledwo stopniał śnieg, żyto zaczęło się zielenić’) — vb. denominativum na -*sta-* od *žėlķtas* ‘żółtawy’ (zob.). Por. też *žėlti* ‘rosnąć wydając zielen’ — Neopwk. *žėls-* (⇐ *žėls-ta*): *žėlķvas* ‘zielonkawy’ (por. *žālķvas*, *žiļķvas*). NB. *žėlķsena* ‘ruń, wschodzące zboże; siwizna’ należy raczej – z uwagi na akut – do *žėlti*.

žėlķtas, -à 4 p.a. wsch.-lit. ‘żółtawy, złotawy, płowy’ (*žėlti plauķai* ‘blond włosy’, *žėlķtos kasėlės* ‘płowe warkoczyki’). Zam. *žėlķtas. Budową odpowiada rzeczownikowi łot. *zēlķts*

‘złoto’. Z pochodzenia jest to metatoniczny refleks adi. vb. na -ta-, pbsł. *žēl-ta-, od pwk. *žēl-C jak w *žēlti* (zob.), por. pie. *g^helh₃- ‘zielenić się, żółknąć’. Osobno zob. *žēlsti*. — Tu też pbsł. *želena- ‘zielony’ z pie. *g^helh₃-eno-, por. psł. *zelenŭ ‘zielony’, scs. *zelenŭ*, ros. *zelėnyj*, czes. *zelený*, pol. *zielony*. — Z sufiksami samogłoskowymi ukazują się też dwa rzeczowniki: 1° psł. *zelo ‘zielona roślina’, por. ukr. gw. *zeló* ‘zielen, zielone drzewa i krzewy’, pol. *ziolo* ‘roślina zielna o niezdrewniałych pędach’ (pl. *ziola* ‘ususzone rośliny zielne’), 2° scs. *zelīje* ‘rośliny zielone, warzywa’, ros. przest. *zélŭje* ‘trawa, chwasty; napar z ziół’, czes. *zeli* ‘kapusta’, pol. *ziele* ‘zielona roślina’, gw. ‘chwast; kapusta, czosnek’. — SO pbsł. *žāl-ta- < pie. *g^holh₃-to-: psł. *zolto ‘złoto’, por. scs. *zlato*, ros. *zóloto*, czes. *zlato*, pol. *zloto*. Brak refleksu SZ *žil-C, por. pgerm. *gulpa/*gulda- n. ‘złoto, gold’: goc. *gulþ*, stisl. *gull*, stang. *gold*, śrwn. *golt*, < pie. *g^hlh₃-to-. Zob. BSW 364, 368, LEW 1296n., Borys 739, 740n., Kroonen 194.

žēlti, *žēlia* (war. *žēli*), *žēle* (war. *žēlo*) 1. ‘rosnąć wydając zielen (o trawie, krzakach)’, 2. ‘wydobywać się z ziemi, wschodzić, kielkować’, 3. ‘zielenić się, pokrywać się trawami (o łące)’, 4. ‘obracać brodą, włosami’, 4. ‘nabrzmiwać, nabierać (o wrzodzie)’. Cps. *apžēlti* ‘obróść, porosnąć’, DP ‘zarósć’, *atžēlti* ‘odrosnąć’, *ažužēlti*: *ažuželiu* SD 1. «chwaścieię» (syn. *stimbiuosi*, *ing stieby išaugu*), 2. «leśnieię» [‘zarastać lasem’, SPXVI] (syn. *ažuauugu*), *jžēlti* ‘narosnąć – o trawie; przyjąć się, zakorzenieć się’, *nužēlti* ‘zarosnąć, obrosnąć’, *pažēlti* ‘podrosnąć, odrosnąć – o trawie, krzakach’, *péržēlti* ‘przerosnąć – o trawie, życie’. Odpowiednik łot. *zēlt*, *zēlu*, *zēlu* ‘zielenić się’. Refleks pie. *g^helh₃- ‘zielenić się, żółknąć’, por. łac. *helvus* ‘płowy’; wed. *hári-*, aw. *zairi-* ‘płowy, żółtawy, gniady’ < *g^helh₃-i- (EWAIA II, 805n., ALEW 1296). SZ sti. *híri-* ‘żółty’ (w cps.) < *g^hlh₃-i-; gr. *χλωρός* ‘zielonkawożółty, bladozielony, żółtawy, żółty; szarawy, siwy; świeży, kwitnący, zdrowy; niedojrzały’ < *g^hlh₃-ró- (Beekes 2010, 1638n., 1642). — Drw. *žēldinti* (zob.). Nomina: *ātželas* ‘odrostek’, SD <atžielas> «odrastaący po wycięciu», *žēlŭkas* (zob.), *žēlŭtas* (zob.), *žēlmuō*, -*meñs*, *žēlmenj* m. ‘pęd, latorośl, wschodzące zboże, ruń (żyta, pszenicy), młoda, świeża trawa’ (war. *žēlmuōj*, *žēlmuva*), *žēlmenaĩ* m.pl. ‘kielki’, *žēlsena* ‘ruń, wschodzące zboże; siwizna’, *žēlŭvas* (zob.). — WSE *žēl-*: *žēle* (prt.), drw. *žēlinėti* ‘odrastać po skoszeniu (o koniczynie)’, *atžēla* a. *ātžēla* ‘odrost, odrostek’, *žēlimas* a. *žēlimas* ‘rośnięcie, porastanie, wschodzenie’ (SD «krzewienie»), *apžēlimas žemēs* SD <apžielimas žiemes> «poroślina ziemi» [‘miejsce trawą obrosłe’, L.], *atžēlimas* SD <atžielimas> «odrastanie», *sqžēla* ‘obficie zazielenione miejsce na łące’, *žēlūnas* ‘ktoś obrośnięty włosami’. — SZ *žil-*: *žilas* (zob.). Dubletem do *žil-* jest SZ *žul-*, por. łot. *zulŭks* ‘żółć’ s.v. *tulžis*. — SO *žal-*: *žālas* (zob.), *žālias* (zob.). — WSO *žol-* < *žāl-: *žolē* (zob.). Osobno zob. *žúolis*.

žēlvas, -à 4 p.a. ‘zielonkawy, żółtawy’ — forma metatoniczna, zam. *žēlvas (por. *žēlvē*). Dewerbalny przymiotnik na -vas od *žēlti* ‘zielenić się, żółknąć’ (zob.). Ewentualny refleks pie. *g^helh₃-uo-. Bliskie pod względem budowy są przymiotniki stang. *geolu*, stwn. *gelo*, nwn. *gelb* ‘żółty’ (pgerm. *gel-wa-) oraz łac. *helvus* ‘płowy’ (pie. *g^helh₃-i-uo-). Por. Heidermanns 1993, 240, de Vaan 282, Weiss 2009, 298. Z obocznym wokalizmem a: gw. *žalvas*, *žalvas* ‘zielonkawy; niedojrzały – o zbożu’ (por. SO w *žālias*). Z innym sufiksem: *žēlŭtas* (zob.). Zob. BSW 365, LEW 1297, ALEW 1296. — Drw. *žēlvē* 1. bot. ‘rydz, *Agaricus deliciosus*’ (*Po pirmųjų šalŭų ims dygt žēlvēs* ‘Po pierwszych przymrozkach zaczną rosnać rydze’), 2. bot. ‘grzyb gąska zielonka, *Tricholoma equestre*’ (*Kap rudinį bulbas nukasi, eini želvių rinkti* ‘Jak jesienią wykopiesz kartofle, to idziesz zbierać zielonki’), *žēlvē* (zob.), *žēlvys* ‘młode drzewko’, przen. ‘krzepki człowiek’. — N.rz. *Žēlva* 2x, n.jez. *Žēlvis*, *Žēlvýkštis*. Prócz tego jest wsch.-litewska n.jez. *Žēlva*, *Zālvē* i n.rz. *Žēlvē*, gdzie segment z na miejscu ž uchodzi za oznakę substratu jaćwińskiego albo słońskiego, zob. Būga, RR III, 548n., Vanagas 392n., 397, 399.

žėlvė 1 p.a., *želvė* 4 p.a. ‘żółw, Testudo’ — brak poświadczeń gwarowych (jak też starolitewskich) dla znaczn. ‘Testudo’ przemawia za tym, że mimo podobieństwa do prasłowiańskiego *žely, *želŭe ‘żółw’ (cs. *želvi*, *želva*, czes. *želva*) mamy tu do czynienia z neologizmem. Został on utworzony od przym. *žėlvas* ‘zielonkawy, żółtawy’ (zob.), por. *Vardas* «*želvė*» *labai gerai paženklina tą gyvolėlį pagal borvą jo skyduoto apdangalo* ‘Wyraz «želvė» bardzo dobrze nazywa to zwierzątko według barwy jego skorupy’. War. *želvys*: *Greitas kaip želvys* ‘Szybki jak żółw’. Zob. s.v. *žėlvas* formę *žėlvė*, która nazywa dwa gatunki grzybów, rydza lub zielonkę, mianowicie odpowiednio do ich barwy. Odosobnione jest stanowisko LEW 1297, który zakłada prapokrewieństwo *žėlvė* z rcs. *zelīve* i ros. gw. *zelvė* ‘żółw’. Tego poglądu nie podziela REW I, 414, ani Boryś 756n. W BSW 365, s.v. *žėlŭa- ‘grünlich’ brak jest wzmianki o *žėlvė*. — Wyrazem odziedziczonym w jęz. litewskim może być *kriauklė*, por. *kriauklė marių* SD «purpura, morski żółw’. Stoi w związku z *kriauklas* m.in. ‘skorupa (orzecha, owada, raka, żółwia), łuska, łupina; muszla, koncha’. Etymonem jest vb. *krāuti* ‘kłaść jedno na drugie’. Przez parafrazę ‘przykrywać jedno drugim’ można suponować znaczn. etym. ‘przykrycie, pokrywa’, a stąd ‘istota zaopatrzona w pokrywę’.

žemaičiai, -ių 2 p.a. m.pl. ‘Żmudzini, mieszkańcy Żmudzi’, *Žemaičiai* pl.t. jako nazwa terytorium ‘Żmudź’ (niem. *Žemaiten*, w XIII w. *Sameiten*), też *Žemaitijà*, -ijos 2 p.a. ts. — formacja z suf. -ait-, oznaczającym m.in. pochodzenie z jakiegoś miejsca, utworzona od adi. *žėmas* ‘niski’. Znaczn. etym. ‘mieszkańcy niziny’ (w przeciwstawieniu do *aukštaičiai* ‘mieszkańcy wyżyny’, por. *aukštas* ‘wysoki’), zob. Būga, RR III, 85n. Otrębski, GJL I, § 6 rozważał raczej derywację od neoosn. *žem-*, powstałej ze skrótu złożenia *Žemy-gala (por. łot. *zēmgaliēši* ‘Niederländer’ ← *Zem-gala). — Singulativum *žemaitis*, *žemaitė* ‘Żmudzin, Żmudzinka’. — Transpozycja ruska *Žemojtb*, *Žomojtb* ‘Żmudź’. War. latynizowany *Szomoyth* – ukazuje się m.in. w 1420 r. w liście w. ks. Witolda do cesarza rzymskiego (zob. GJL I, § 6). Na ruskiej formie *Žomojtb* oparta jest nazwa łac. *Samogitia* ‘Żmudź’, czyt. [samoj̯t̪ia] a. [zamoj̯t̪ia], za czym przemawia przemienne użycie sekwencji <agi> i <ay> w formach dokumentowych *terra Samagittarum* i *terra Samaytharum*. Łac. singulativum to *Samogita* ‘Żmudzin’, czyt. [samoj̯ta] a. [zamoj̯ta]. Od łac. *Samogitia* pochodzi m.in. niem. *Samogitien* i fr. *Samogitie* ‘Żmudź’. — Pol. dawne *Żmójdz*, młodsze *Żmudź*, ściągnięte w *Żmudź* – pochodzi z przekształcenia ruskiego brzmienia *Žemojtb* lub *Žomojtb*, mianowicie przez synkopowanie o lub *e* i udźwięcznienie *jć* > *jdź*. — Drw. *žemaitybė* ‘żmudzka właściwość językowa’, *žemaitukas* (zob.). Vb. denom. *žemaičiuoti* ‘mówić dialektem żmudzkim albo na sposób żmudzki’. — Nazw. *Žemaitis* (⇒ pol. *Żemajtys*, *Žamojtis*, *Žamojć*, niem. *Szamait*, *Szameit*), *Žemaičiuonas*, *Žemaitaitis* (⇒ niem. *Szameitat*, *Szameitat*), *Žemaitėlis*, cps. *Žemaitpreikšis* (por. *preikšas*), *Žemaitžentis* (por. *žentas*).

žemaitukas 2 p.a. ‘żmudzinek, koń rasy żmudzkiej’ (niem. *Panierpferd*, NDŽ), por. *Žemaitukas mažas i storblauzdis, kaklas toks trumpas, krūtinė plati* ‘Żmudzinek [jest] niski i ma grube golenie, szyja krótka, pierś szeroka’. *Žemaitukai arkliai y[ra] gaidkojai, o žlabiai – meškojai* ‘Żmudzinki mają cienkie nogi [dosł. ‘kogucie nogi’], zaś «żlabiai» [‘konie pociągowe’] – nogi grube [dosł. ‘nogi jak u niedźwiedzia’]’ — zdrobnienie na -uk- od nazwy etnicznej *žemaitis* ‘Żmudzin’ (zob. *žemaičiai*). Z innym sufiksem: *žemaitėlis*. Por. nazw. *Žemaitukas*, *Žemaitėlis*.

žėmas, -à 4 p.a. ‘niski’. SD 1. «nadolny», 2. «niski», 3. «pokorny, uniżony». Odpowiada łot. *zēms* ‘niski’ (*pazēms* ‘dość niski, niewysoki’). Niejasne. Może drw. wsteczny, który wyabstrahowano z form stopniowania rzeczownika *žėmė* ‘ziemia’: comparat. *žėmėsnis ‘niższy od poziomu ziemi’ (por. *pašarėsnis* ← *pāšaras*), superlat. *žėmiausias ‘znajdujący się pod powierzchnią ziemi’. Zob. LEW 1298, ALEW 1298. — Drw. *nuožėmūs* ‘uniżony, pokorny’ (⇒ *nuožėmiai* adv. ‘pokornie’), *žemaičiai* (zob.), *žemiai* adv. ‘niżej’,

žemybė SD «niskość», *žemyñ* adv. ‘w dół, na dół’, *žemókas* ‘dość niski, zbyt niski’, *žemumà* ‘nizina, dół, spód czego’, *žemutinis* ‘dolny, spodni; o głosie: niski’, *žemutinis aukštas* ‘dolne piętro’ (por. *viršutinis*, *vidutinis*). Cps. *žemakāktis* ‘mający niskie czoło’ (por. *kaktà*), *žemalūžis* ‘krępy, niewysoki, lecz mocno zbudowany’, war. *žemlūžis* ‘krępy – o człowieku, także o koniu, krowie’ (por. *lūžti*), *žemāpelkė* ‘bagno nizinne’ (por. *pėlkė*), *žema.ūgis* ‘niskiego wzrostu’ (por. *ūgti*), *žemavietė* SD «nizina» (syn. *žema vieta*), *žemgulys* a. *žemgūlis* ‘ktoś niski i tęgi, krępy (też o kobyle i krowie)’, dosł. ‘na ziemi leżący’, nazw. *Žemgulys*, *Žemgulis* (por. *guļ-* i *žemgulys* s.v. *žēmē*), *žemžiūrà* c. ‘krótkowidz’ (por. *žiūrėti*). Vb. denom. *žemėti*, -ju, -jau ‘zniżać się’, *žėminti* ‘robić niskim, obniżać co’, *nužėminti* przen. ‘poniżyć kogo’ (SD *nužemintas* «pokorny, uniżony»).

žėmbti, *žembiù*, *žembiaũ* 1. ‘ukośnie kroić, rznąć, rozcinać, rozrzynać’, 2. ‘bzyzczyć, bzykać (o pszczole)’, 3. ‘świstać (o kuli)’. Dur. *žėmbėti*, *žėmbi* (war. *žėmba*, *žėmbėja*), -ėjo ‘o roślinach: puszczać kielki, kielkować, wschodzić’; znac. etym. ‘wysuwać się z nasienia (o części nowej rośliny), wyrzynać się, wydobywać się na wierzch’ (por. pol. *zboże spod śniegu się kole*, L., s.v. *klóc*). Prapokrewne ze scs. *zēbō*, *zēti* ‘rwać, rozrywać, rozszarpać’, iter. *prožēbati*, rcs. *zjablju*, *zjabati* ‘kielkować’ (⇒ *zjabl̃* m. ‘kiełek’), ros. gw. *zjabitʹ* ‘orać jesienią’, ros. *prozjabatʹ* ‘wegetować, pędzić nędzne życie’, dłuż. *zebaš* ‘ogryzać’. Pbsł. **žemb-* z pie. **gemb^h*- ‘zębami rozrywać, rozdzierać’, por. wed. SO *jambhāyati* ‘miażdżyć’ (BSW 369, REW I, 466, IEW 369, LIV² 162). REW był zdania, że ten sam pwk. tkwi w psł. **zēbti*, **zēbō*, drw. **zēbñti* ‘marznąć, ziębnać’, por. sch. *zēpsti*, *zēbēm*, ros. gw. *zjabitʹ*, *zjabú*, ros. *zjabnutʹ*, czes. *zábst*, *zebe*, słc. *ziabstʹ*, *ziabnutʹ*, pol. *ziębnać*. Podobnie Boryś 740, s.v. *ziębnać*. — Obok tego jest pwk. nieinfigowany **geb^h*-, por. *žēbti* ‘jeść nie gryząc, żuć’. — SO *žamb-*: *žāmbėti*, -ėja (-a), -ėjo ‘kielkować, wschodzić’, *sužāmbėti* ‘wypuścić korzeń; zazielenić się (o życie)’. Nomina: *įžambūs* a. *pražambūs* ‘ukośny, skośny, pochyły, krzywy’, ⇒ *įžambiaĩ* a. *pražam̃biai* adv. ‘skośnie, na ukos’, *žam̃bas* (zob.), *žambūs* ‘ukośny, krzywy’, ⇒ *žam̃biai* adv. ‘ukośnie, na ukos’. Brak refleksów SZ †*žimb-*, †*žumb-*. — Jak rozumieć alternant *žib-* w *įžibaĩ* adv. ‘ukośnie, na ukos’? (*Kai kapoji žabus, tai kirsk įžibaĩ, lengviau perkirsi* ‘Jak rąbiesz suche gałęzie/chrust, to uderzaj na ukos, [wtedy] łatwiej przetniesz’).

žėmčiūgas 2 p.a. 1. ‘perła’, 2. bot. ‘groszek pachnący, *Lathyrus odoratus*’, 3. bot. ‘nasturcja, *Tropaeolum*’ — zapoż. ze stbłr. *žėmčugʷ* 1503 (Būga, RR III, 772, SLA 247, LEW 1282). Por. błr. *žėmčuh*, -u; ros. *žėmčug*, -a coll. ‘perły’, singulativum *žėmčūžina* ‘perła’. ZS 66 wskazał źródłową formę błr. *žamčúh*, ale ĖSBM 3, 270 jej nie potwierdza. War. f. *žėmčiūgà* 2 p.a. — SD: *žimčiūgas* «perła», *hiacintas žiedas ir žimčiūgas* «hijacint kwiat y perła», *apsodinu žimčiūgais* «osadzam co perlami». — Drw. *žimčiūgėlis* SD¹ «perelka», *žėmčiūginis* ‘z pereł, perłowy’ (*įž žimčiūgų* SD¹ «perłowy»), *kriauklė žimčiūginė* SD «perłowa macica» ob. *žimčiūgų kriauklė* SD¹ «perłowa macica», *krosa žimčiūginė* SD «perłowa maść».

žėmčius, -iaus 1 p.a., *žėmčius* 2 p.a. gw. ‘międko wyprawiona kozła skóra, zamsz’ — ze zmiany **žėmšius*, co zapożyczone z prus.-niem. *sēmisch* (GL 150). Por. nwn. *Sāmischleder* n. ‘zamsz, ircha’. War. *žėmščius*, *žėmščius* (pisownia jak w LkŽ; GL pisze *žėmščius*). Osobno zob. *zamišius*, *zámša* i *zòmša*.

žėmdagas 3 p.a. gw. ‘wypalanie ziemi, lasu’ (war. *žėmdagys*, *žėmdagis*) — złożenie z *žėm-* ‘ziemia’ (zob. *žēmē*) i dewerbalnym członem *dag-* w funkcji nomen actionis ‘palenie’ (zob. *dagiótii*). Paralele apofoniczne: *tākas* ⇐ *tekū*; *māzgas* ⇐ *mezgū*. — N.rz. *Žaīdagas* (*nd* < *md* przez asymilację), *Žėmdagys*, n. roli *Žėmdaga*, n. bagna *Žėmdagas* (⇒ n. lasu *Žėmdaginė*). N.m. *Žandagai*.

žēmē 2 p.a. ‘ziemia, łąd’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *zeme* ts., stpr. *same* EV ‘ziemia, Erde’, obl.sg. *semmin*, *semmien*, *semman*. Pb. **žemijā*. Z pochodzenia jest to przymiotnik

żeński ('ziemna'), który kiedyś określał w grupie atrybutywnej jakiś rzeczownik o znac. 'terra'. To samo odnosi się do formy scs. *zemlja*, pol. *ziemia*. Pbsł. **žem-ijā* ma w podstawie neoosnowę ie. **ǵhem-*. Ustaliła się ona w wyniku uproszczenia nagłosu i resegmentacji formy locatiwu sg. pie. **d^hǵh-ém-ø* (por. wed. *kṣám-i* 'na ziemi' ⇐ **kṣam*, het. *dagān*)⁷⁹⁵. Pierwotny nom.sg. 'ziemia' miał strukturę **d^hǵh-ōm-ø*, na co wskazuje het. <te-e-kan> = /dēgan/, to z */dēgam/. Gr. χθών, -ovós f. stoi na miejscu **t^hek^h-ōm* i pokazuje trzy innowacje: st. zanikowy, metatezę i zmianę -*m* w -*n*, która pociągnęła za sobą zastąpienie suf. *-om- przez -on- w całym paradygmacie. Por. acc.sg. *k^ht^h-ón-a* zam. **t^h(e)k^h-om-a* < pie. **d^hǵh-om-m*. Allomorfy na SZ tak w pierwiastku, jak i w sufiksie pokazują formy przypadków słabych w jęz. wedyckim: instr.sg. *j-m-ā* < **d^hǵh-m-éh₁*, gen.sg. *j-m-áh* < **d^hǵh-m-és*. Z form tego rodzaju wyodrębnił się w rozwoju bałto-słowiańskim temat *(*d^h*)*ǵh-m* -> pbsł. **žm-*. Znajdujemy go z jednej strony w stlit. *žmuo* m. 'człowiek' (zob.), z drugiej strony w słowiańskiej nazwie 'węża' i zarazem mitycznego 'smoka': scs. *zmijī*, -ja 'δράκων, ὄφις', f. *zmija* 'ὄφις', strus. *zmijī*, -ja ts. – z psł. **zmijī*, -ja, substantywizowany przymiotnik o znac. '(wąż) pełzający po ziemi' ⇐ **žm-ijō-* 'ziemny' (w przeciwieństwie do 'węża wodnego'). Zob. BSW 369, LEW 1299, ALEW 1298, Nussbaum 1986, 187n., Smoczyński 2001, 230n., de Vaan 287n. — Drw. *pažemýs* 'miejsce przy ziemi' (⇒ *pāžemiu* a. *pažemiaĩs* adv. 'przy ziemi, nad ziemią', skostniałe formy instrumentalu sg. i pl.), *žēmējējis* a. *žēmējējis* DP 'ziemski', *žēmēn* adv.: *nužeñgti žēmēn* 'zejść na ziemię', SD *šulas inkastas žēmēn* «słup wkopany w ziemię»; *žēmētas* 'uwalany w ziemi, pokryty ziemią', *žemiētis* 'ziomek, krajan' (książkowe, kalka z ros. *zemlják*), *žēmyn* a. *žēmýn* adv. 'w dół, na dół, na ziemię', *žemýna* 'ziemia, ziemia uprawna, rolna' (*Motina žemýna mus šeria* 'Matka ziemia nas żywi'), *žemýnas* 'kontynent, ląd; gospodarstwo; skopana ziemia', *žemìnė* 'ziemianka' (por. strp. **samy(n)e*, pis. <samýe> Ev 'pole, rola, Acker'), *žemingas* 'zmieszany z ziemią – o torfie', *žeminykas* SD¹ «ziomek» ['ziomek, rodak'], *žēminis* 'kto uprawia ziemię, rolnik', *žemyniu(i)* adv. DP 'na dół', *žemiōnis* 'ziomek', *žēmiškas* 'ziemski'. Zob. też *žėmkas* s.v. *zemkas*. — Cps. *žemaslanka* 'płaz', SD *žemaslunka* «gadzina» (por. *slānkoti*), *žembedys* 'kół wbijany w ziemię przy stawianiu płotu' (por. *bēsti*), *žėmbuvis* 'czas, gdy pracuje się na roli' (*Tik per žėmbuvį namuos* 'Tylko w czasie «žėmbuvis» [jest on] w domu', por. *buv-*), *žėmdirbys* a. *žėmdirbis* 'rolnik' (por. *dirbti*), też o koniu: 'nadający się zwł. do orki' (*Arkliokas žėmdirbys*), ⇒ *žėmdirbystė* 'rolnictwo'; *žėmgulys* a. *žėmagulys* 'kamień znajdujący się płytko pod warstwą orną, kamień zartyty w ziemi; powalone, wyrócone drzewo' (por. *gul-*), *žėmgulys* a. *žėmgūlis* adi. 'leżący na ziemi – o drzewie, owocu' (por. *gul-*), *žėmėlapis* 'mapa' (zob. *lāpas*), *žėmėpatis* (zob. *patis*), *žėmėšliūža* 'włóczenie po ziemi nie pokrytej śniegiem' (zob. *šliaužti*), *žėmėvilka* ts. (zob. *vilkti*), *žėmgrindas* a. -*grinda* 'wymoszczone przejście przez bagno' (por. *grindis*), *žėmuogė* bot. 'poziomka, Fragaria' (SD «poziemki»), war. *žėmuogė* (por. *uoga*), *žėmvaldys* 'posiadacz ziemski' (por. *valdyti*). Akut w I członie *žėm-* jest objawem wzdłużenia zastępczego po synkopowaniu samogłoski łącznikowej złożenia (paralele: *kėlgrinda*, *kėlvirta*). — N.rz. *Žėmėperša*, *Žėmóperša* (zob. *peršėti*). N.m. *Laūkžėmė*, *Laūkžemiai*. — Vb. denom. *žėmėti*, -ju, -jau 'brudzić ziemią', *pažėmėti*, -ju, -jau 'ulec zniżeniu, obniżyć się'.

žemionis, -io 1. stlit. SD¹ «ziemianin, nobilis» ['właściciel majątku ziemskiego, szlachcic'], fem. *žemionka* SD¹ «ziemianka, nobilis», 2. lit. 'ziomek, rodak' (syn. *žemiētis*) — zapoż. z pol. *ziemianin*, fem. *ziemianka*. Zastępstwo ž- ⇒ ž- w nawiązaniu do lit. *žėmė* 'ziemia'. Zob. też *zemlionis*.

žėngti, *žėngiù*, *žėngiaũ* 'stąpać, kroczyć, posuwać się, postępować, iść; maszerować;

⁷⁹⁵ Niektórzy widzą w *žėmė* drw. typu *vṛddhi*: **d^hǵhem-ijā* (transponat) ⇐ **d^hǵhem-o-* adi. 'ziemny, ziemski', por. Petit, *Balt XLV*:2, 2010, 173.

podążać czyimiś śladami'. DP 'wstępować', SD *žingiu* «krocę, sporo idę; postępuję w czym». Cps. *apžeŋgti* 'obejść naokoło; ominąć', przen. 'pominąć, nie zwracać uwagi', *atžeŋgti* 'przymaszerować', *jžeŋgti* 'wstąpić, wkroczyć; zdołać zrobić krok; zacząć, rozpocząć' (*jžeŋgti i sósitą* 'wstąpić na tron'), *nužeŋgti* 'zstąpić, zstępować (po schodach), zrobić krok naprzód, odejść', SD *nužingiu* «schodzę na doł, zstępuję na doł», *pažeŋgti* 'posunąć się naprzód, zrobić krok do przodu, postąpić, robić postępy', *péržeŋgti* 'przestąpić, przekroczyć (próg, płot); złamać (słowo, przyrzeczenie, ślub), przekroczyć prawo' (atematyczne prs. *peržeŋgt* CHB tłumaczy się analogią do *eiti* 'idzie', zob. Stang 1966, 315, 317, GJL II, § 512), *pražingiu* SD «okraczam co; przestępuję co; występuję, wykraczam» (syn. *nusidemi*), przen. «grzeszę» (syn. *prastoju*), *pražingiami metai* SD m.pl. «przestępny rok», *užžeŋgti* 'wejść na górę, wstąpić (na niebiosy)'. Refl. *nusižeŋgti* 'przewinić, zgrzeszyć, popełnić wykroczenie' (⇒ *nusižeŋgēlis* 'winny, zbrodniarz'). Odpowiednik łot. *nūoziegtiēs*, -*ziedzuōs* 'przewinić, zgrzeszyć' (⇒ *ziegs* 'występek, przestępstwo', *nūoziegtums* ts.). Należy do serii *treŋkti*, *reŋgti*, *vēngti*. Kontynuuje pwk. pie. **g^heng^h*- 'stapać, kroczyć, postępować' (BSW 370, LEW 1299n., LIV² 175n., ALEW 1299), por. stir. *cingid* 'kroczy', wed. *jaghāna*- 'krocze, tyłek' (gr. κοχώνη ts.), *jānghā*- f. 'podudzie, goleń', aw. *zāga*- m. 'kostka w nodze'. — Drw. *žeŋgtelēti* 'zrobić krok, stąpnąć' (*Jis žeŋgtelējo žingsnį i priekį* 'Postąpił krok do przodu'); nomina: *nejžeŋgiamas* 'nieprzebyty, np. las', *žeŋgsena* 'sposób kroczenia, chodzenia' (neosuf. -*sena*). — SO *žang*:- *žangyti* (zob., tam też nomina), *žangstyti* (zob.). Por. SO w goc. *gaggan* 'iść', z dereduplikacji i tematyzacji formy prs. **g^he-g^hong^h*- (LIV² 176, przyp. 5; *gaggs* m. 'chód; ulica'). — SZ *žing*:- w verbum ewentualnym śladem po prs. **žing*-sta może być frq. *žangstyti* (zob.), *žingtelēti* a. *žingterēti* 'zrobić (mały) krok', nomen: *žiŋgnis* (zob.). Osobno zob. *ledžingà* i *žygis*.

ženỹkas 2 p.a. gw. 1. 'pan młody', 2. 'kawaler, mężczyzna dojrzały do małżeństwa' — zapoż. ze stbłr. *ženixъ* (*žonixъ*), por. błr. *žanix*, -*á*, por. ĖSBM 3, 210. — W drugim z podanych znaczeń używa się też wyrazu *ženiklis* (*Mūsų sodžiuję nebeliko ženiklių* 'W naszej wsi nie ma już kawalerów'), co jest drw. na -*ikl*- od neoosn. -*žen*- (zob. *žėnyti*).

žėnyti, *žėniju*, *žėnijau* stlit., gw. 1. 'żenić, dawać żonę mężczyźnie', 2. 'wydawać kobietę za męża'. Refl. *žėnytis*, *žėnijuos*, *žėnijaus* (war. *žānytis*) 1. 'żenić się – o mężczyźnie', 2. 'wychodzić za mężczyznę – o kobiecie', 3. *apsižėnyti* 'zawrzeć związek małżeński, pobrać się' (syn. *susituōkti*), 4. *atsižėnyti* 'rozwieść się, rozejść się'; młodszy war. *žanyti* — zapoż. ze stbłr. *ženitisja*, pol. *żenić się*, por. błr. *žanicca*, *žanjúsja*, 3 sg. *ženicca* 'o mężczyźnie: brać żonę, stawać się żonatym'. Akcent lit. stosuje się do białoruskiej formy 3 sg. prs. (podobnie w *bāžytis*, *dỹvytis* i *gādytis*). Zob. też Zs 66, SLA 248 i LEW 1300 (z pol.). Brak w ALEW. Zob. też *ženótas*. — Z obocznym suf. -*in*-: *žėninti* 'żenić syna; wydawać córkę', *Mes trys broliai buvom ir be bobų buvom, neženinoms* 'Było nas trzech braci i żyliśmy bez kobiet, nie ożeniliśmy się'. — Neoosn. *žen*:- *žėndinti* 'wydać córkę za męża' (syn. *vėsdinti*), *ženātvė*, *žanātvė* 'ożenek', war. *žanatvā*, *žanatviā*, *žanetviā*. Drw. wsteczne: *ženatā*, *žėnas* a. *žānas* ts. — Neoosn. *ženy*:- *žėnybos* f.pl. 'ożenek, zamażpójście, małżeństwo', *žėnyštės* a. *žėnystos* f.pl. ts. (por. budowę syn. *tekėstos*, Būga, RR II, 265).

žėnklas 3, 1 p.a. 1. 'znak, cecha charakterystyczna', 2. 'znamię na skórze', 3. 'znak rozpoznawczy, godło, herb', 4. 'oznaka, symptom, symbol', 5. 'chorągiew', 6. 'cud'. War. *žeŋklas* 4 p.a. SD: 1. *žinklas* «cud» (syn. *prajėvos*, *stebuklas*), 2. «fantazya» (syn. *vaidas*), 3. «herb» (*žymė karalystės*, *bajorystės*), 4. «obraz» (syn. *vaidas*), 5. «obraz na fantaziey», 6. «znak», *žinklas karonei dėl pažinties savų ir neprietelių* «hasło», *žinklas pagonų Dievo* «bałwan, obraz rzezany pogański» (syn. *stulpas pagoniško Dievo*; *veidas*), *žinklas laimybės* «szczęścia znak», *žinklas pergalės* «zwycięski znak, pamiątka zwycięstwa», *žinklas V. Jėzaus nukryžiavoto* «krucyfiks». Forma *žėnklas* wywodzi się przez zmianę głosową **tl* > *kl*

z plit. *žēn-tla-. Sufiks nomen instrumenti jak w *giñklas* < *gin-tla-, *tiñklas* < *tin-tla-. Znaczn. etym. *žēn-tla- ‘znak rozpoznawczy’ (por. pol. *znamię* ⇐ *poznać*, gr. γνῶμα ‘cecha, znak’ ⇐ γινώσκω ‘poznać, dowiaduję się’). Pwk. pie. *ǵneh₃-/*ǵnh₃- ‘rozpoznać. erkennen’ (LIV² 168), por. scs. *znati*, aor. *znaxū* (inne odpowiedniki wymieniono s.v. °žinti). Głównym problemem rekonstrukcji morfologicznej jest SP *žēn-C, który w sytuacji braku spodziewanego refleksu *žnuo-C (por. scs. *znati* ‘znać’ < *ǵneh₃-C), musi być uważany za intrabałtycki nowotwór. Nasuwają się dwie hipotezy: 1° *žēn-C to drw. typu vřddhi, urobiony od SZ *žin-C < pie. *ǵnh₃-C jak w *pažinti* ‘poznać’, 2° žėnklas to drw. od *pažinti*, wytworzony z udziałem neoapofonii SZ *inC* ⇒ SP/SE *ēnC*⁷⁹⁶ (paralela: *kinka* ⇒ *kenklē*; poza tym: *smiltis* ⇒ *smēltis*; *dirgti* ⇒ *dērgti*; *mīrštu* ⇒ *mērdēti*). Zob. też ŽD 193, LEW 1300 i ALEW 1299n., jakkolwiek dzieła te nie uwzględniają zjawisk vřddhi ani neoapofonii. — W związku z žėnklas może stać stpr. *zantl- (ze zmiany *zentl-?) w nazwie kamienia granicznego *Kogonas-santle* (por. AON 68, 273; *Kog-on-as* jest formą gen.sg. na -as od nazwy osobowej, por. n.o. *Kogils*). — Drw. *ženklelis* SD¹ «kreska» (syn. *žymelē*), *ženklýnas* neol. ‘kod’, *žėnklingas* DP ‘znaczný, znamenity, znakomity’, *žinklingas* SD «cudowný» (syn. *prajėvingas*, *stebuklingas*), *ženkliukas* ‘znaczný, np. pocztowy’, *ženklūs* ‘znaczný, widoczny, wyraźny, łatwo rozpoznawalny’. Cps. *trižėnklis* ‘trójcyfrowý’ (por. tri°), *ženkladarys*: *žinkladarys* SD «cudotworca boski», por. *daryti* (⇒ *žinkladarystė prigimta* SD «cudotworność»), *ženkladėja*: *žinkladėja* SD ts. (por. *dėti*, *dėjau*); *ženklanešys*: *žinklanešys* *kareivius* SD «chorąży» [dosł. ‘ten, kto nosi sztandar wojskowy’] (por. *nėšti*). Vb. denom. *žėnklinti* (zob.).

žėnklinti, *žėnklinu*, *žėnklinau* 1. ‘robić znaki, znakować, oznaczać’, 2. ‘być znakiem, być oznaką czego’, 3. ‘znaczyć, mieć znaczenie, wyrażać co’, *pražėnklinti* DP ‘przeznaczyć’, *užžėnklinti* ‘zaznaczyć’, DP ‘zapięczętować’, refl. *žėnklintis* ‘żegnać się, kreślić znak krzyża na piersiach’, *pašižėnklinti* DP ‘przeżegnać się’. War. *žėnklinti*. SD: *žinklinu* «żegnam się, abo kogo, abo co krzyżem», *žinklinu valgykles* «żegnam stoł, chleb, trunek» (syn. *šlovinu*), refl. *atsižinklint kryžiui švintu* «odżegnać się czego» [‘żegnając się uwolnić się od czego’] — vb. denominativum na -in- od *žėnklas* ‘znak’ (zob.). Do tego nawiązuje stpr. ENCH *assei... ebsentliuns* ‘oznaczyłeś, du hast bezeichnet’ – ptc. prt. act., czyt. *[epzentlijəns], por. prs. *[ab-zintl-ija] ‘oznacza’; inf. *[zintlīt] – od niezachowanego sb. *[zintlas] < *[zentlas] (zob. LAV 100). — Drw. *pažinklintas* SD «znakowany, naznaczony» (syn. *žymėtas*).

ženótas 1, 3 p.a. gw. 1. ‘żonaty’, 2. f. *ženóta* ‘zamężna, mężatka’ (*Dukteres visos ženótos*) — zapoż. ze stbłr. *ženatjy*. War. *žanótas* ⇐ stbłr. *ženatjy* (⇐ pol. *żonaty*), por. błr. *žanáty*. Por. oboczności stbłr. *žena* i *žona*, *ženinė* i *žoninė*, *ženixė* i *žonixė*. Zob. też *žėnyti*.

žėntas 1, 3 p.a. 1. ‘mąż córki, zięć’, 2. ‘zięć przyjęty do domu teściów, na gospodarkę żony, tzw. użkur’ (*Radęs bagotą mergą, tėvas sūnų išleidžia in žėntus* ‘Znalazłszy bogatą pannę, ojciec wydaje syna na zięcia’), 3. przest. ‘mąż siostry, szwagier’ (SD <žintas> 1. «zięć», 2. «szwagier»). Litewska nazwa ‘zięcia’ jaskrawo różni się zarówno od łot. *znuōts*, jak i scs. *zētī* (psł. *zētī m.). Prabałto-słowiańska triada *žēnta-, *žnōta-, *žēnti- w słowniku Trautmanna (BSw 370) jest tylko pozornym objaśnieniem stanu rzeczy. Ze stanowiska historyczno-porównawczego jedynie łot. *znuōts* może być odziedziczone, ponieważ jego budowa, zwł. wokalizm *ō, mają dokładne ie. odpowiedniki, por. gr. γνῶτός ‘znany’, łac. *nōtus* ‘znany’, sb. ‘znajomy’ < pie. *ǵnō-to- < *ǵneh₃-to-. Dodatkowym argumentem na

⁷⁹⁶ Por. Schrijver 1991, 201: «Only Lith. *žėnklas* ‘sign’ seems to reflect *ǵneh₃-, but in view of Skt. *jñātra* < *ǵneh₃-tlo- this form is probably a recent formation, based on the zero grades *pa-žintas*, *pa-žintis* < *ǵnh₃-». Podobnie Derksen 2015, 516: «This may be a recent formation...». NB. Antilla 1969, 129n. i Ozoliņš 2015, 24 niesłusznie przytaczają *žinklas* jako rzekomy alternant apofoniczny do *žėnklas*. Chodzi tu o refleks gwarowy ze wschodnio-litewskim rozwojem *en* > *in*.

rzecz łotewskiego archaizmu jest postać zapożyczenia fińskiego *nuode* ‘mąż siostry, szwagier’. Gdyby litewski i słowiański szły w parze z łotewskim, to nazwy ‘zięcia’ brzmiałyby tam odpowiednio *žnuotas i *znatũ (por. ros. *znatʹ* coll. ‘arystokracja, możnowładztwo’ ⇐ ‘znajomi’, REW I, 458). Jak chodzi o rekonstrukty *žēn-ta- i *žēn-ti-, to tutaj już wokalizm pierwiastkowy ē – sprzeczny z pie. *eh₃-C – wyklucza dziedzictwo i każe wskazać innowacje. W wypadku słowiańskiego *zēti dwuznaczność refleksu ę (pie. *en lub *n) trzeba usunąć na korzyść *n, ponieważ porównanie ie. jednoznacznie przemawia za *ǵnh₃- jako st. zanikowym od pwk. *ǵneh₃- (por. scs. *znati* s.v. *žinti*). Prowadzi to do *žīn-ti- (‘znajomość’) jako realistycznej rekonstrukcji. Z obocznym sufiksem *-to- por. lit. *pažintas* ‘poznany’ i stir. *gnath* ‘znany, zwykły’. Wreszcie gdy chodzi o lit. *žentas*, to tu najbardziej prawdopodobną innowacją wydaje się neoapofonia SZ *žīn-* ⇒ SP/SE *žēn-*, proces równoległy z tym, który wytworzył nowotwór *žėnklas* (zob., tam też dalsze paralele)⁷⁹⁷. — Drw. *žėntinė duktė* ⇒ *žėntinė* ‘panna (zwykle jedynaczka), która wychodząc za mąż przyjmuje męża do domu swych rodziców’, *žėntinis* ‘nadający się na zięcia’. Vb. denom. *žėntauti* ‘być zięciem; być zięciem na gospodarce żony’, *žėntinti* ‘swatać; nazywać kogoś zięciem’. — Nazw. *Žentas*, *Žentys*, *Žeñčius*, *Žentulaitis* b.z.a., cps. *Žemaĩtžentis* (por. *žemaĩčiai*).

žėpė (p.a. niewiadomy) przest. gw., ‘mydło, zwł. zielone mydło’ — zapoż. z prus.-niem. *zēp* f., por. śrdn. *sēpe*, śrwn. *seife*, nwn. *Seife* f. (GL 150; pominięte w LKŽ). Łot. *ziēpes*, *ziepe* ‘mydło’ ⇐ śrdn. *sēpe*. Osobno zob. *zy̯pa*.

žėravóti, *žėravóju*, *žėravójau* gw. ‘szukać pożywienia; o zwierzętach: żerować, polować’ — zapoż. z pol. *żerować*, *-uję* (LEW 1313, POLŽ 191). Osobno zob. *žyravóti*.

žėreba 1 p.a. gw. ‘los, dola’ — przekształcona pod względem zakończenia pożyczka ze stbłr. *žerebej*, *žerebij* ‘los’, por. strus. *žerebej*, błr. *žėrabja*, ukr. *žėreb*, ros. gw. *žėrebej*. Stąd też łot. *žerbiņš* ‘los’ (LEW 1301). Por. lit. sekwencję *-ere-* w *čerėslas*, *čėrevykai* i *seredà* (Būga, RR III, 758n.). War. *žėraba* (*Jei teip nesutinki, tai žėrabas traukim* ‘Jeśli tak się nie zgadzasz, to ciągnijmy losy’), też m. *žėrebis*, *žėrabas*. War. metatetyczny: *žėberis* 1 p.a., *žėberys* 3 p.a. (*Traukim žėberį, kam eit vandens parnešt* ‘Ciągnijmy los, kto ma iść po wodę’).

žėrgti, *žėrgiũ*, *žėrgiaũ* ‘rozkraczyć nogi, rozkraczyć się, iść rozkraczywszy się, kroczyć przez coś (np. przez próg), przez kogoś’, *apžėrgti* ‘okroczyć, objąć co nogami, usiąść jak na koniu’. Refl. *išsižėrgti* ‘rozkraczyć się’. Bez nawiązań zewnętrznych, por. LEW 1301, ALEW 1301 (pominięte w IEW). Transponat ie. *ǵherǵh-. — Drw. *žėrgliaĩ* m.pl. ‘kozy do piłowania drzewa’, *žėrglės* f.pl. ‘długie nogi; nożyce do mierzenia powierzchni gruntu’ (z *žėrg-klės przez perseweraację), war. *žėrklės* ‘nożyce do mierzenia; widły do suszenia skóry’ (z *žerk-klės* < *žėrg-klės, przez asymilację antycypacyjną), *žėrgtūvai* m.pl. ‘szczudła’. Zob. też *žėgris*. — Zapoz. litewskie w błr. gw. *a(b)žargácʹ* ‘dosiąść konia na oklep; przejść nad czym, nie depcząc przestąpić’ (PzB 1, 32, 67), *abžėrgacʹ* ‘siaść okrakiem’ (*ibid.*, 33), pol. gw. *žėrgać* ‘kroczyć’, *obžėrgać* ‘okroczyć’ (Urbutis, *Balt* V:1, 1969, 59 = Urbutis 2009, 369). — SZ *žirg-*: *išžirgti*, *-žirgsta* ‘rozkraczyć się i stracić równowagę’, dur. *žirgsóti* ‘rozkraczyć się i tak stać, siedzieć lub leżeć; siedzieć okrakiem; siedzieć a. stać bez zajęcia’, *bėga išžirgas* ‘biegnie na rozkraczonych nogach’, *išžirgusios kójos* f.pl. ‘rozkraczone nogi’. Nomina: *žirgas* (zob.), *žirgės* a. *žirgės* f.pl. ‘kozy do piłowania drzewa’, *žirgės* a. *žirgės* f.pl. ‘krzyżaki przytrzymujące słomę strzechy; kozy, żerdzie zbite na skos, używane do stawiania

⁷⁹⁷ Mniej prawdopodobna wydaje się hipoteza Viredaza (apud Derksen 2015, 517), jakoby SE *žēnC ustalił się wtórnie na miejscu *žīnC- pod wpływem wyrazu *gentis* ‘krewni, ród’, który w DP wciąż utrzymuje pdg. akutowany *gėntis*, *gėntį*.

słupów, do piłowania drzewa; kołyska zawieszona na żerdzi', *žirgiai*, *žirgiai* m.pl. 'rozwidłone drzewo do suszenia skóry owczej, rosocha; żerdzie do suszenia siana lub koniczyny', *žirgla* c. 'osoba o długich nogach' (też żartobliwie o kimś krótkonogim), *žirglės* a. *žirglės* f.pl. 'krocze, krok w spodniach' (por. *žirklės*), *žirglỹs* 'pokraka – o kimś niezgrabnym, niekształtnym' (⇒ vb. denom. *žirglioti* 'chodzić na rozkraczonych nogach – o dziecku, starcu, o kimś dźwigającym ciężar'), *žirgliaĩ* m.pl. 'žirgės' (zob. wyżej), *žirgsnà* 'szybkie chodzenie drobnymi krokami' (por. *liepsnà*, *válksna*), *žirgsnis* 'duży krok' (⇒ vb. denom. *žirgsnóti* 'chodzić dużymi krokami'), *žirklės* (tamże). — SO *žarg-*: *žargdýti* iter. 'przekraczać, np. próg', *pražargdýti* 'rozkroczyć, rozewrzeć, rozszcześcić drewno', *žargýtis* 'rozkraczać się' (por. *varžýti*, *vartýti*), *žargstýti* (zob.). Nomina: *apýžarga* c. 'kto źle coś robi', *āpžarga* (zob.), *išžargas* 'rozkraczony; wysilający się, żeby zdążyć na czas', *žārgtai* m.pl. 'krocze, krok w spodniach', *žārgtas* 'krok', *žargùs* 'kto szeroko stawia nogi'. Cps. *didžarga* c. 'kto chodzi wielkimi krokami', *didžargis* 'swawolnik, urwis' (por. *didis*), *pajódžarga* c. 'urwis' (por. *jódyti*), *výržarga* (zob. *výras*).

žėrnos, -ų 1 p.a. f.pl. gw. 1. 'podniebienie', 2. 'dziąsła', 3. žm. 'wnętrznosci' (zob. *žarnos*). Może być refleksem formacji pb. *žēr-nā- < pie. *g^herH-neh₂-, pozostającej w apofonii do *žarnos* 'kiszki, jelita, wnętrznosci' < *g^horH-neh₂-. Choć trzeba przyznać, że ze stanowiska semazjologicznego dyferencjacja *žarnos* 'wnętrznosci' ⇒ *žėrnos* 'podniebienie' byłaby również do pomyślenia.

žerplėti, *žerplėja* (war. *žerplia*, *žerpla*), *žerplėjo* 'żarzyć się – o węglach, żelazie', DP 'czerwienieć się jako płomień' (war. akc. *žerplėti*) — vb. denominativum na -ė- od przym. *žerplus 'rozżarzony' (por. *baltėti* ⇐ *báltas*; *miklėti* ⇐ *miklùs*; *geltonėti* ⇐ *geltónas*). Przym. *žer-pl-us jest dewerbalny, urobiony neosufiksem -pl- od *žer̃ti* m.in. 'zgarbiać żarzące się węgle' (zob.). Paralela: *kùpti* ⇒ *kuplùs* 'rozłożysty, rozgałęziony' ⇒ *kuplėti* 'bujnie się rozrastać'. Drugim denominatywem od *žerplus jest *įsižerplinu* SD¹ «rozżarzam się» (syn. *įkaistu*). — Do *žerplėti* jest war. *žerklėti* 'żarzyć się', *įsižerklėti* 'rozżarzyc się' (okazjonalna zmiana *pl* > *kl*). — NB. 1: Zapis Szyrwida <žerplu> s.v. «pałam» ['płonę, palę się płomieniem'] (syn. *liepsnuoju*, *degu*, *karščiuoju*) nie pozostawia wątpliwości co do lekcji [žerplu]. Jest to prs. z samogłoską tematyczną *-a-, nie zaś z suf. *-ja-, jak to przyjęto w LKŽ XX, 409 (*žerpliu*). Do tego participium prs. act. w SD <žerplūs> «żarzysty, candens carbo», czemu w zach.-litewskim odpowiada *žerplūs*. — NB. 2: Forma *žerpti*, ukazująca się w LEX s.v. 'Gluen, żarzyć się' (LKŽ: *žerpti*), nie ma oparcia w innych źródłach, może więc być wytworem leksykografa, zob. ALEW 1301.

žėrtas 2 p.a. stlit., gw. 'żart' (*Suprask, jog tai yr ne žertai* 'Zrozum, że to nie są żarty'. *Žer̃tų nė jokių nežino* 'Nie zna żadnych żartów') — ze zmiany *žartas* (rzadkie), to zapożyczone ze stbłr. *žartō* (⇐ pol. *żart*, -u ⇐ czes. *žert*, sb. postvb. od stwn. *sěrten* 'kłamać; żartować', zob. Machek 726). Por. SLA 248, Zs 66, LEW 1302 (brak w ALEW), POLŽ 190n. Vb. denom. *žertavóti* oddaje stbłr. *žartovati* ⇐ pol. *żartować*, -uję, z akcentem jak w odpowiedniku błr. gw. *žartavácь*. Stąd też łot. *žārts* 'żart' (*par žartu* adv. 'żartem'; war. *par šerti*), vb. denom. *žārtavāt*, *žārtavuôt* 'głośno mówić; żartować', *žārtuôt* 'żartować, śmiać się; dużo mówić', nomina: *žartavnieks* 'żartownik' (por. stbłr. *žartovnikō*), przen. *žārtavnieks* 'drąg położony ukośnie na balach tratwy' (ME IV, 789).

žer̃ti, *žeriù*, *žeriaũ* 1. 'wygarniać żar z pieca, zgarbiać na kupę', 2. 'sypać, zasypać (jak śnieg drogę)', przen. *žer̃ti tiēsq į akis* 'rąbać prawdę w oczy'. Refleks pwk. pie. *g^her-/ *g^hř- 'żarzyć się, promieniować, jaśnieć, świecić', przen. 'widzieć'. Czasownik bałto-słowiański, zob. s.v. *žirti*. Por. BSW 366 i LIV² 177 (gdzie wymieniono tylko *žerėti*, z pominięciem podstawowego *žer̃ti*), LEW 1301. Porównanie z germańskim przym. 'szary, popielaty' (stisl. *grár*, stwn. *grao*, nwn. *grau*, ang. *grey*) nie jest pewne, zob. Heidermanns 1993, 259. —

Drw. *žertuvė* a. *žertivė* ‘popielnik; palenisko’; *žervà* ‘żar, żarzający się węgiel’ (*Pilnas pečius žervų* ‘Piec pełen żarzających się węgli’) – wygląda jak utworzone wprost od pwk. *žer-*, ale na poparcie takiej hipotezy nie ma dobrej paraleli; może więc *žervà* zastępuje **žarva* jako sb. postverbale od **žaryti* (zob. niżej). Por. n.m. *Žeriai, Žeruoliai*. — WSE *žer-*: *žeriaũ* (prt.), drw. *žėrauti* ‘żarzyć się’, *žėrėti, žėriũ* (3 os. *žėri*, war. *žėria, žėra, žėrėja*), *-ėjau* ‘żarzyć się – o węglach, o rozżarzonej podkowie; iskrzyć się, lśnić, błyszczeć; świecić – o słońcu, gwiazdach; dawać się widzieć, widnieć, np. o polanie w lesie’ (por. SW w *krėšėti, tėpėti*), *žėriuoti* ‘tlić się, żarzyć się, (o oczach) świecić, błyszczeć’. Nomina: *žėra* a. *žėras* ‘żar’, *žėrūs* ‘lśniący, połyskliwy’, *žėrūtis* ‘mika, łyszczyk’, cps. *akižėra* c. ‘kto mówi prosto w oczy, bez ogródek’, war. *akižera* (por. *akis*). N.m. *Žėronys*. — SZ *žir-*: *žirti* (zob.). — SO *žar-*: *žarėti, žāra, -ėjo* ‘świecić się, błyszczeć’, **žaryti* (zanikłe iterativum do *žirti*), *žarstyti* (zob.). Postverbalia: *atžariūs* ‘nieprzyjemny, szorstki (w słowach, w tonie), arogancki’ (war. *ātžaras*), *išžaras: Nepalik ugnį išžarą* ‘Nie zostawiaj żaru niezgarniętego, niezasypanego’, *žarà* (zob.), *žarijā* (zob.), *žarūs* ‘błyszczący, połyskliwy – o płomieniu (*Žari liepsnā*)’.

žėsnės, *-iũ* 2 p.a. f.pl. ‘galony, tasienki ze srebrnej a. złotej lamy, służące do obszywania ubiorów, mebli itp.’, war. *žėsniai* m.pl. — prawdopodobnie sb. postverbale od neopwk. *žės-* jak w *žėsti, žėdžiũ* m.in. ‘kroić, ciąć’, z neoapofonią *žės-* (SP) ⇒ *žes-* (SZ). Por. *kėsti* ⇒ *kesnóti*; *slėсна* i *slesnā*; *vėlė* i *velė*. LEW 1302: «Ohne Etymologie». Por. syn. *galiõnas* i *trėsas*.

žėsti, *žėdžiũ, žėdžiaũ* gw. ‘kroić, wykrawać, ciąć, rznąć’ — bez etymologii. Drw. *žėsnės* (zob.).

žėstis, *-iės* 4 p.a. f. stlit., gw. 1. ‘blacha, cienki płat metalu’, 2. ‘przedmiot z blachy, blaszane naczynie’ (war. *žestė*), 3. SD «blaszka, bractea» [‘bardzo cienki płat metalu’, SPXVI] — zapoż. ze stbłr. XVII w. *žestb* ‘blacha’, por. ros. *žestb, -i* f., ukr. *žerstb* ts. (wyraz orientalny, zob. REW I, 422). Zob. też SLA 246, 248 i LEW 1302 (brak w ALEW). — Drw. *žestėlis* ‘blaszana ozdoba’, *žestiniñkas* ‘blacharz’, *žėstys* f.pl. ‘blaszana przykrywka fajki’ (*Jei pypkė turi žestis, tai ir klojime be baimės gali rūkyt* ‘Jeśli fajka ma przykrywkę, to i w stodole możesz bez obawy palić’). — War. *žastis, -iės* 4 p.a. ‘blacha’ (m.in. BRB), ‘przedmiot z blachy’, też o ślizgawicy (*Slidu kap žastis*). Idiom: *į žāstį (žastiñ) gāuti* ‘dostać lanie’.

žėvėnti, *ževenũ, ževenaũ* gw. 1. ‘łuskać, łuszczyć’, 2. ‘o krowie: żreć rwąc trawę’, 3. ‘wytykać co komu, gderać’, 4. ‘uparcie szcekać’, *žėvóti, -ju, -jau* ‘wrzeszczeć, ryczeć’. Jeśli *žev-C* jest alternantem do *žia-C* (por. *kėvetas* ob. *kiāutas*), to wolno założyć zanikłą osnowę **žia-* oraz odtworzyć starsze brzmienia **žiaventi* i **žiavoti*. — Sb. postverbale: *ževalas* b.z.a. ‘łuska, łupina’.

žgùtas 2 p.a. wsch.-lit. ‘ręcznik skręcony’ — zapoż. z błr. *žhut, džhut* (por. Zs 65), por. ros. *žgut* ‘powróż skręcony ze słomy’.

žiauberė 3 p.a. 1. ‘piętka chleba, przylepka; sucha i twarda skórka chleba’, 2. ‘metalowa obrączka u noża’ (*Tarp koto ir geležio peilio yra žiauberė, t.y. gelžis kaip rinkė, užsikirtimas* JU), 3. bot. ‘obrost wzniesiony, Physcia’, 4. bot. ‘trzonecznica łusczkowata, Chaenotheca trichialis’. War. monoftongiczny: *žioberė* (neoapofonia *au* ⇒ *o*? Por. *liõgzti* ob. *liaũgzti*). — Z innym tematem: *žiauberis, -iės* 3 p.a. f. 1. ‘piętka, przylepka’, 2. ‘zewnętrznna warstwa kory’, 3. ‘grzbiet góry’. Z innymi sufiksami: *žiauburė* ‘piętka chleba; stromy brzeg’; *žiaubrė* ‘piętka chleba’ (war. *žióbrė*). Wymienione formacje to deverbativa od *žiaub-*, por. *žiaũbti* m.in. ‘chciwie żreć’, *žiaubóti* ‘żuć, np. suchy chleb’. Zob. też synonim *kriaukšlỹs* s.v. *kriaukšti*. — Drw. wsteczny: *žiaũbas* a. *žiaubė* ‘przylepka, skórka od chleba’ (por. *skũduras* ⇒ *skũdas*).

žiaũbti, *žiaubiù*, *žiaubiaũ* gw. 1. ‘o zwierzętach: chciwie żreć’, ‘o ludziach: jeść pełnymi ustami’ (Šlapelis 598), 2. przen. ‘zagarniać wszystko (np. po zmarłym), innym nie zostawiając’. Pwk. *žiaub-* stoi w odosobnieniu (zob. LEW 1302), niewykluczone pochodzenie od wykrzyknika, podobnie jak w wypadku bliskoznacznego *žiaũžti* (zob.). Por. wykrz. *žiùbt*, *žiùbt* ‘łap! cap!’, też ‘chlust!’, i na opisanie wszelkich nagłych ruchów. — Drw. *žiaubóti* ‘żuć, np. suchy chleb’ (war. *žiaumóti*), nomen *žiauberẽ* (zob.).

žiaugčioti, *žiaugčioju*, *žiaugčiojau* (pisane też *žiaukčioti*) 1. ‘czkać, bekać’, 2. ‘otwierać usta przed wymiotami’ (*Tiktai žiaukčioja, ale nevemia* ‘Tylko otwiera usta, ale nie wymiotuje’), ze zmianą *ž’- > dž’-*: *džiaugčioti* ts. (por. *džiogas* ob. *žiogas*), 3. ‘otwierać usta z braku tchu, łapać oddech, powietrze’, 4. ‘o psie: szczekać, poszczekiwać (przez całą noc)’. Neoosn. *žiaugčioj-* (← *žiaugčiojau*): *žiaugčiojimas* ‘bekanie, czkanie’. — Z innymi sufiksami: 1. *žiaugėti*, *-iu*, *-ėjau*: *Aš žiaugiu*, t.y. *noriu vemti* JU ‘Chcę wymiotować’, 2. *žiaugsėti*, *žiaugsiu* (war. *žiaugsėju*), *žiaugsėjau* ‘czkać, bekać; poszczekiwać’ (war. *žiauksėti*), 3. *žiaugsoti*, *žiaugsau*, *žiaugsojau* ts., 4. *žiaukoti*, *-ju*, *-jau* ‘czkać’, 5. *žiaugsóti* ‘gapić się’ (dosł. ‘stać z otwartymi ustami’), *pražiaugsóti* ‘przez pewien czas mieć czkawkę’, 6. *žiauktelėti*, *-ju*, *-jau* ‘rozdziawić się’, 7. *žiauktelti*, *-iu* (*-nu*), *-ėjo* ‘otworzyć usta z braku tchu’. — Neoosn. *žiaugs-* (← *žiaugs-ėti*, *žiaugs-oti*): *žiaugsulys* ‘czkanie, czkawka’. — Czasowniki z suf. *-čio-*, *-ė-*, *-sė-*, *-so-* oraz *-elė-*, *-el-* zostały utworzone od wykrz. *žiaugt*, *žiaukt*, oddającego odgłos czkawki, beknięcia. Por. *viaukčioti* ← *viaukt*. Całkiem inaczej LEW 1295 (s.v. *žegsėti*), który dąży do ustanowienia szeregu alternacyjnego *žeg-/žag-* (*žiak-*) / *žig-* (*žiuk-*). Również ALEW 1302 ignoruje związek z wykrzyknikiem i poprzestaje na stwierdzeniu uderzającego podobieństwa między *žiaugčioti* i ‘niespokrewnionym’ czas. *žagsėti*, *žegsėti* (o tym zob. s.v. *žagčioti*). Por. jeszcze pochodzące od wykrz. *čik czasowniki pol. *czkać* ‘mieć czkawkę’, słc. *čkat’* ts. obok ros. *čkatb* ‘szturchać, trącać, dźgać’, sch. gw. *čkàti* ‘dłubać’ (Boryś 98). — Drw. *žiaugulys* ‘czkawka; chęć wymiotowania’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *žáũkacb*, *žóũkacb* ‘żuć’ ← *žiaukoti*; war. *žáũgacb*, *žóũgacb* (PZB 2, 143), *zžáũgacb* ‘żeżreć’ ← *žiaugoti* (Laučjute 66).

žiaunos, *-u* 1 p.a. f.pl. 1. ‘skrzela ryb i zwierząt wodnych’, 2. ‘szczęki, paszcza’, sg. *žiauna*, *žiaunà* 1. ‘szczeka dolna, żuchwa’, 2. ‘trzonek noża’, 3. ‘piętka chleba, przylepka’, 4. ‘chudy człowiek’. Odpowiednik łot. *žaiņas* f.pl. ‘szczęki’. BSW 372 widział nawiązanie słowiańskie w bg. *žúna* ‘warga’, ale tego nie uzasadnił. Drw. od zanikłego czasownika pbsł. *žǵǵǵiō, *žǵǵǵiēj ‘żuć’ ← pie. *ǵǵǵiH- ‘żuć’ (Liv² 168). Ślad po nim utrzymał się w słowiańskim, por. rcs. *žǵǵǵi* ‘żuć, żwać’ < *žǵǵǵi- < pbsł. *žǵǵǵi-ā- < *ǵǵǵiH-eh₂-. — WSZ: sch., słh. *prežǵǵǵi* ‘przeżuwać’, bg. *prežǵǵǵam* ts. < *žǵǵǵi- < *žǵǵǵi-ā-. — SZ także w stwn. *kiuwan* ‘żuć’, toch. A, B *śuwaṃ*, toch. A *śwāś* ‘je’ (Liv² l.c.). Rekonstrukcja: *žǵǵǵi-ā- < *ǵǵǵiH-neh₂-. Znacz. etym. nomen instrumenti ‘to, co służy do przeżuwania; to, czym się przeżuwa’ (por. sufiks w *žárnos*). — Drw. *pažiaunė* ‘dolna szczeka’, *pažiaunės* f.pl. ‘skrzela ryb’, *žiaunė* ‘piętka chleba; kromka, pajda chleba’ (war. *žiaunė*), też ‘chudy człowiek; skąpy człowiek’, *žiaūturas*, *žiaūturas* ‘szczeka dolna, żuchwa’ (neosuf. *-tur-*, por. *kaūpturas*). Vb. denom. *žiaunóti* a. *žiaunoti* ‘chciwie zjadać, jeść w sposób nieapetyczny; niechętnie jeść, długo przeżuwać’ (tu war. *žiaumóti*, *žiaumoti*), też ‘wymyślać, kłąć, przeklinać’ (por. *burnóti* ← *burnà*). — Zapoż. litewskie w błr. gw. *zjáũny*, *zjáũni* pl. ‘szczęki’ (PZB 2, 337); *žáumacb*, *žóumacb* ‘długo przeżuwać’ ← lit. *žiaumoti* (Grinaveckienė, Mackevič 1989, 72).

žiaurūs, *-i* 4 p.a.1. ‘o wietrze, pogodzie: przenikliwie zimny, srogi; północny’, 2. ‘o człowieku: srogi, surowy, szorstki, okrutny, bezlitosny, bezwzględny’ (rzadki war. *žiaūras*), ⇒ adv. *žiaūrai* ‘srogo, okrutnie’. Najprawdopodobniej jest to wariant fonetyczny równoznacznego przymiotnika *šiaurūs* (zob.). Wymianę spółgłosek *š-/ž-* oraz *š’-/ž’-* na początku wyrazu poświadczają *šāpas/žābas*; *šnaīras/žnairūs* (zob. GJL I, § 454) oraz

šiuŗkštai/žiuŗštai, šiuŗpti/žiuŗpti; širmūnė obok n.rz. *Žirmūnė*. Inaczej LEW 1303, gdzie nieprzekonujące zbliżenie osnowy *žiaur-* z pwk. *žū-* jak w *žūti* ‘ginać’ i *žūdyti* ‘zabijać’. — War. z epentezą *d* do grupy *u-r*: *žiaudrūs* ‘przenikliwie zimny; surowy, srogi, zły; szorstki, chropowaty’, też ‘grubo lub źle zmielony’ (*Tie militai par žiaudrì putrai* ‘Ta mąka [jest] zbyt gruba na potrawę zwaną «putra»’). Por. *jáudra* jako wariant do *jáura* ‘gleba biellicowa’. War. *žiaudūs* ob. *žaudūs* (m.in. u Dowkonta) wygląda jak drw. wsteczny, motywowany resegmentacją *žiaud-* + *-rus* i wymianą suf. *-rus* ⇒ *-us* (por. *kantrūs* ⇒ *kantūs*; *šveitrūs* ⇒ *šveitūs*). Lituanizmem jest łot. *žaũds* ‘delikatny, wrażliwy’ (LEW 1293). — Do neopwk. *žiaud-* (← *žiaudrūs*) dotworzono na mocy neoapofonii SP *au* ⇒ SZ *u* alternant *žiud-*, stąd *žiūdras* a. *žiudrūs* ‘szorstki, chropowaty; grubo a. źle zmielony’, przén. ‘szorstki w objęściu, opryskliwy’ (z wtórnym *-zdr-*: *žiūzdras*, *žiuzdrūs*) i vb. denominativum *žiudrėti* ‘robić się szorstkim, chropowacieć, twardnieć (o skórze na dłoniach)’. W kwestii neoapofonii por. *siaũras* ⇒ *susiũrti*; *bjaurūs* ⇒ *pabjũrti* i *kiáuras* ⇒ *prakiũrti*. — Nieregularna zmiana *dr* > *br* wytworzyła war. *žiubrūs* ‘przenikliwie zimny, surowy; niegładki, szorstki; ostry – o głosie’, też ‘bystry, inteligentny’. — Drw. *žiaurenýbė* ‘czyn okrutny, okrucieństwo’, *žiaurýbė* ‘okrucieństwo’, cps. *žiauriabũdis* ‘mający okrutny charakter’ (por. *bũdas*).

žiaũžti, žiaužiù, žiaužiaũ gw. ‘o wilku: żreć, gryźć’ (w tekście folklorystycznym) — od osnowy *žiau-ž-* z powtórnego wykrz. **žiau-žiau* (por. *žiūžėti* ← *žiù-žiù*; *žiũžti* ← *žiũ-žiũ*; *žiũžinti* ← *žiũ-žiũ*). Z inną budową: *žiaũženti* b.z.a. lub *žiaũžėti* ‘żuć, żuć skórkę od chleba’ (*Senis duoną žiaužena*), *žiaũžurti* ts. — Postverbalia: *žiaũžė* ‘chleb z gruboziarnistej, ościstej mąki’, *žiaũžienė* ts., *žiaũžerė* a. *žiaũžeris* ‘sucha skórka od chleba, piętka, przylepka’ (syn. *žiauberė, žiauberis*), *žiaũžis* ts., *žiaũžkis* ‘niedołęga, ciamajda’ (por. sufiks w *kũškis, stumkis, triũškis*). Neoosn. *žiaũžė-*: *žiaũžėkas* ‘człowiek nie budzący zaufania’. — Vb. denom. *žiaũžekoti* ‘żuć, przeżuwać suchy chleb; ssać skórkę od chleba; o koniu: chrupać owies’ (zakłada n.agt. **žiaũž-ek-as*).

žibenỹčia 2 p.a., gen.sg. *žibenỹcios* ZTŽ ‘szubienica’ — zapoż. z błr. *šýbenica*, -y (← stpol. szybienica). Udźwięcznienie nagłosu jak w *žarańčius* i *žiũrstas*. Brak w LKŽ.

žibėti, žiba, žibėjo ‘świecić światłem odbitym, błyszczeć, lśnić, świecić się’. SD: *žibu* «błyszczę się» (syn. *blizgu, tvasku*), «jaśnieię» (syn. *šviečiuosi, svidu, tvasku*), «lśknę się; świecę się», *žiba* «połyskuje się». Ze zmianą *ž’i* > *ž’u*: gw. *žibėti* (LD § 66). Odpowiednik łot. *zibēt, -u, -ēju* ‘błyszczec, świecić się’. Czasownik lit.-łot. nie ma nawiązań zewnętrznych (LEW 1304). Najprawdopodobniej chodzi tu o derywat od wykrzyknika, por. *žibt* o nagłym rozbłysku słabego światła, *žýbt* o iskrze z ogniska, spod kopyt końskich; o blasku błyskawicy na niebie. Neopwk. *žib-* stał się bazą dla różnicowań apofonicznych, por. 1° *žib-* ⇒ SP *žieb-* (s.v. *žibėti*), 2° *žib-* ⇒ SP/SO *žai-* (s.v. *žaibyti*), 3° być może *žib-* ⇒ SP *žeb-* (s.v. *žėbras*). Inaczej ALEW 1302n., który powraca do starego porównania ze stang. *caſ* ‘prędko, energiczny, gorliwy’ i postuluje pwk. pie. **geiþh-* ‘zaświecić, rozbłysnąć, aufleuchten, aufblitzen’. Zdaniem LEW 1304 związki zewnętrzne pozostają niejasne. — Paradygmat ingresywny z prs. infigowanym: *žibti, žim̃ba* (war. *žiba, žibia*), *pražibti* ‘zacząć świecić, rozświecić się, rozbłysnąć’, *sužibti* ‘zaświecić (o księżycu, gwiazdach), rozjaśnić się (o oczach)’, do tego tr. *pažibti* ‘rozpalić (ogień), zapalić (łuczywo, świecę)’. Odpowiednik łot. *zibt*, prs. *zibu* < **žimbu* (war. *zibstu, žibstu*), prt. *zibu* ‘mienić się, migotać, połyskiwać’. — Drw. *žibčioti* ‘pobłyskiwać’, *žibėnti* ‘słabo, ledwo się palić; świecić się (o lampie)’, *žibinti* (zob.), *žibsėti* ‘słabo świecić się, przebłyskiwać’. Nomina: *pažibà* a. *pāžibas* ‘ozdoba, chluba; piękność, okazałość; błyskotka’, *žibaĩ* m.pl. ‘korale, naszyjnik’, *žibáinis* a. *žibaĩnis* ‘błyskawica’, *žibalas* neol. ‘nafta’ (⇒ *žibalinė* ‘lampa naftowa’), *žibanti* f. ‘żmija’ (zleksykalizowane participium prs. act. ‘lśniąca’; eufemizm), *žibė* ‘lampa, światółko’, *žibnyčia* stlit. ‘lampa, latarnia’ (neosufiks jak w *var̃pnyčia*), *žibirkštis* f. ‘iskra’ (por.

kibirkštis), *žibolis* ‘niedowidzący, ślepiec’ (por. syn. *žabālius*), *žibūčiai* m.pl. ‘błyskotki, świecidelka’, *žibulys* ‘padalec, *Anguis fragilis*’ (por. syn. *blizgulys*, znac. etym. ‘połyskujący, lśniący w słońcu’), *žibuōklė* bot. ‘przylaszczka, *Hepatica*’, *žiburys* (zob.), *žibūtė* ‘błyskotka’ i bot. ‘*Hepatica*’. Cps. *žibakė* ‘*Hepatica*’ (por. *akis*), ⇒ zdrob. *žibakytė*. — WSZ *žyb-*: *žybčioti* ‘błyskać, pobłyskiwać’, *žybsėti* ‘błyskać się, pobłyskiwać’, *žybsoti* ‘błyszcząć, świecić się, połyskiwać w oddali; być widocznym (o wschodzącym życie)’, *žybterėti* ‘błysnąć, mignąć’. — SO *žaub-*: *žaubyti* (zob.).

žibinti, *žibinu*, *žibinau* 1. ‘zapalać (łuczywo, świecę, lampę)’, 2. ‘świecić, oświetlać’, 3. ‘świecić i grzać (o słońcu)’, 4. ‘wpatrywać się uporczywie, wlepić wzrok’, 5. ‘glancować buty’ — causativum z suf. *-in-* do *žibėti* (zob.). Odpowiednik łot. *zibināt* ‘zaświecić’, też ‘gwałtownie czymś poruszyć’. Ze zmianą *ž'i > ž'u*: *žiubinti* (por. *žiuburys* ob. *žiburys*). — Neoosn. *žibin-*: *žibinyčia* ‘świecznik’, *žibiņtas* ‘świecznik, latarnia’ (por. *vīrvintas*), *žibiņciuss* ‘przyrząd do zatknięcia łuczywa w izbie; świecznik, lichtarz’ (od neoosn. *žibint-neosufiksami -iejus* i *-ierius* urobiono neologizmy *žibintiējus* i *žibintiērius* ts.), *žibintojas* ‘oświetlacz’ (⇒ stbłr. *žibentaj*, *žebentaj* ‘we dworze: osoba dbająca o opał i oświetlenie’, por. Laučjute 93), *žibintūvas* ‘latarnia’ (SD *žibintuvē mariose* «latarnia morska»), *žibintuvis* SD «lichtarz, świecznik» (⇒ *žibintuvēlis* ‘latarka’).

žiburys, *-io* 3 p.a. 1. ‘ogień, światło; łuczywo, pochodnia; świeca’, 2. ‘błędny ogień’, 3. przen. ‘porcja gęsiny: pół żołądka, pół szyi, skrzydło’ (*Virē bulbynes su žiburiais*) — dewerbalny rzeczownik od osnowy *žibur-* jak w czas. **žiburti*, który był odpowiednikiem dzisiejszego *žyburti*, *-a*, *-o* ‘palić się słabym płomieniem; jaśnieć blaskiem; o oczach: świecić się’ (por. *kūburti* ⇒ *kyburys*, GJL II, §§ 267, 670). War. ze zmianą *ž'i > ž'u*: *žiuburys* (LD § 66); zapożyczone do łotewskiego jako *žuburis* (LEW 1303). Zob. też *žibėti* i *žibėti*. — Cps. *klýstžiburis* ‘błędny ogień’ (syn. *klýstugnē*, *klýstžvakē*, zob. *klýsti*). — N.m. *Žiburiai*.

žyčelnikas stlit. ‘ten, kto pożycza komu pieniądze, wierzyciel’ (KN, CHB) — z **pažyčelnikas*, z obcięciem początkowej sylaby jak w *žyčyti* i *žyčkā*; zapożyczone z pol. przest. *pożyczalnik* ‘wierzyciel’ (od *pożyczać*). Por. SLA 248, ALEW 1303.

žyčioti, *žyčioju*, *žyčiojau* stlit., gw. ‘pożyczać’ (*Nes ir griešnykai žyčioja griešnykamus, kad tiek atgautų atgalios* ‘Albowiem nawet grzesznicy pożyczają grzesznikom, aby tyle odzyskali na powrót’) — verbum simplex pochodzące z deprefigowania sławizmu *pažyčioti* ⇐ pol. *pożyczać*, błr. gw. *pažyčaćb*, *-āju*. LzŽ notuje war. z krótkością: *žičioti*, *pažičioti*. Paralela: *magoti* ⇐ *pamagoti*. Osobno zob. *pažyčyti*. — Neoosn. *žyčio-*: *žyčionė* ‘pożyczka’, np. *Žyčionės rugių atdaviau* ‘Pożyczone żyto oddałem’. Por. *medžioti* ⇒ *medžionė*. POLŽ 191 uznał *žyčionė* za zapożyczenie z pol. *życzenie* (‘to, czego ktoś sobie życzy; powinszowanie’), co jest nieporozumieniem. Od *žyčionė* są dwa drw. wsteczne: *žyčės* f.pl. a. *žyčios* f.pl. ‘pożyczka; rzeczy pożyczone’ (paralele: *abejōnė* ⇒ *ābejas*; *ieškonės* ⇒ *ieškas*). POLŽ 191 uważa *žyčės* za formę wytworzoną drogą «absorbacji elementu *-nė-*».

žičyti, *žičiju*, *žičijau* LzŽ ‘życzyć komu czego’ (*Žičiju tau sveikatą ir ilgą gyventuvę* ‘Życzę ci zdrowia i długiego żywota’) — zapoż. ze stbłr. *žičiti* (war. *žyčyti*), błr. gw. *žyčycb*, *-u* ⇐ pol. *życzyć* ‘pragnąć dla kogo czegoś przez życzliwość’ (por. ĖSBM 3, 268n.).

žyčyti, *žyčiju*, *žyčijau* stlit., gw. ‘pożyczać’ — verbum simplex pochodzące z deprefigowania sławizmu *pažyčyti* (SD¹ *pažyčiju* «pożyczam», syn. *patikiu*) ⇐ pol. *pożyczyć*, błr. *pažyčycb*, *-ču*. Paralele: *māčyti*, *trāšyti*, *zvālyti*. SLA 248, Zs 66 i ALEW 1304 niesłusznie wymieniali pol. *życzyć* lub błr. *žyčycb* jako formy źródłowe. Tam, gdzie *pažyčyti* zmieniał się w *pažyčinti*, pojawiał się deprefigowany war. *žyčinti* a. *žičinti* ‘pożyczyć’ (DRUŽ). NB. Zwraca uwagę fakt, że SD nie przejął z SD¹ sławizmu *pažyčiju*, lecz dał swojskie *unkščiu duomi*, *paunkščioju* «pożyczam komu czego» (zob. *ánkščia*). Osobno zob. *žyčioti* i

žyčelnykas. — Neosn. *žyčy-*: *žyčytojas* a. *žyčiotojas* ‘pożyczający komu, wierzyciel, kredytor’. — Derywaty *žyčkà* lub *žyčkas* przest. ‘pożyczka’ pochodzą z deprefigowania form *pažyčka* b.z.a. i *pažyčkas* (← pol. *pożyczka*, błr. *pażyčka*). Por. POLŽ 136.

žičkai, -ų 2 p.a., *žičkaĩ*, -ũ 4 p.a. 1. ‘włóczka, nici czerwonej barwy, służące do przybierania brzegów tkanin, rękawów, ręczników i fartuchów’ (*Žičkaĩ ir raudos yra raudoni siūlai* JU ‘«Žičkai» i «raudos» to czerwone nici’), 2. ‘czerwona wstążka wpięta do warkocza’, war. f. *žičkos* — zapoż. ze stbłr. *žička*, *žyčka*, błr. *žýčka*, -i ‘czerwona wstążka’ (por. ĖSBM 3, 268), pol. przest. *žyczka* ‘wstążeczka, włóczka lub tasiemka czerwona, zawiązywana na szyi kobiet lub baranków’ (Sw VIII, 730). Brak w POLŽ. Starsza semantyka przy ros. gw. *žička* ‘przędza wełniana’. Wyrazy słowiańskie są refleksami psł. *žičika ← *žika ‘wstęga, pasmo, nić’ (cs. *žica* ‘ściegno’, sch. *žica* ‘nić, dratwa’, ros. gw. *žica* ‘przędza czesankowa’; brak pol. †życa), < pbsł. *gī-C/*gij-C, zob. BSW 87 oraz s.v. *gijà* ‘nić przędzy’.

žyčlyvas, -à 4 p.a. stlit. ‘życzliwy, przychylny’ (*Taipu mes, žyčlyvais būdami jumus, norėjom rodi nudalyt jumus...* CHB ‘Tak więc będąc wam życzliwymi, chcieliśmy chętnie dać wam...’, por. ALEW 1303; brak w SLA) — zapoż. ze stbłr. *žičlivyj*, *žyčlivyj* ← pol. *życzliwy* ‘przychylnie usposobiony; będący wyrazem przychylności’, co jest drw. od *žyczyc* MSJP m.in. ‘pragnąć dla kogo czegoś przez życzliwość’, w XVI w. ‘sprzyjać, udzielać, używać’. Paralela: *zdrodlỹvas* ← stpol. *zdradliwy* ‘taki, któremu nie można wierzyć, kłamliwy’ (zob. (GJL II, § 159). Por. POLŽ 697. NB. ALEW 1303 umieścił błędnie *žyčlyvas* ‘wohl gesonnen’ wśród derywatów od czas. *žyčyti* ‘pożyczać, udzielać pożyczki’. — W użyciu gwarowym *žyčlyvas* przybiera znaczn. ‘sumienny, niezawodny’, np. *Žyčlyvą berną į devintą parakviją samdo* ‘Sumiennego parobka najmują [już] do dziewiątej parafii’; adv. *žyčlyvaĩ*: *Geras tarnas, žyčlyvaĩ tarnavo* ‘Dobry sługa, sumiennie służył’.

žydas, -ė/-ẽ 2, 4 p.a. ‘Żyd’, pl. *žyđai*, *žydaĩ* ‘Żydzi’ — zapoż. ze stbłr. *židь*, *žyđь*, por. błr. pogardl. *žyd*, -á (błr. liter. *jaŭrėj*), pol. *Żyd*. Zob. SLA 248, ZS 66, LEW 1304, ĖSBM 3, 262 oraz POLŽ 697 (brak w ALEW). — Odpowiednik łot. *žīds* ← ros. *žid* (ME IV, 813). Drw. *žydaĩtis*, -ė ‘dziecko żydowskie; młody Żyd’ (por. stbłr. *židokь*), *žydaũka* (zob.), *žydaũskas*, *žydaũckas* ‘żydowski’ (z błr. *žydou̯ski*), *žydavà* (zob.), *žydienė* ‘żona Żyda’, *žydijà* coll. ‘zbirowisko Żydów, żydostwo’ (*Dievėniškėsa būvo vienà žydzijà* DVŽ ‘Dziewieniszki były miasteczkiem na wskroś żydowskim’), *žydysta* BRB coll. ‘Żydzi’ (PAŽ 566, ŽD 369), *žydytė* ‘żydowskość, Judentum’, *žydiškas* ‘żydowski’ (łot. *židisks*), *žydorėlis* b.z.a. ‘Żyd’ – użyte w dajnie jako ‘Reimwort’ do *šimkorėlis* ‘szynkarz’ (zob. *šiňkorius*), *žyduĩtis* ‘dziecko żydowskie, wyrostek żydowski’, *žydukas* ts., *žydzĩũtis* ts. — Cps. *sėnžydis* ‘stary Żyd’ (por. *sėnas*), *žydažudỹs* ‘żydobójca, osobnik mordujący Żydów (na Litwie w 1941 r.)’, por. *žudyti* (*tėvažudỹs* ‘ojcobójca’); syn. *žydamušỹs* a. *žydmušis*, *žydmušỹs*, *žydmuša* (por. *mũšti*), *žydsmaugỹs* (por. *smaugỹti*), *žyd(a)šaudỹs* a. *žyđ(a)šaudis* (por. *šaudyti*); *žyđbajoris* pogardl. ‘zubozwały szlachcic, szlachetka’ (por. *bajōras*, syn. *šūnbajoris*), *žydbendras* stlit. ‘ten, kto przeszedł na judaizm’: *Žyđai ir žydbendrai* BRB ‘Jüden und Jüdengenossen’ (ALEW 104), *žyđgrybis* (zob.), *žyđkaimis* ‘żydowska wieś’ (por. *káimas*), *žyđkalė* ‘synagoga, bożnica’ (człon °*kalė* niejasny; może ze zmiany *žyđ-škalė ‘szkółka żydowska w bożnicy’, zob. *iškalà* s.v. *škalà*), *žyđkapiiai* m.pl. ‘cmentarz żydowski, kirkut’ (por. *kapaĩ*), *žyđligė* ‘grypa; miesiączka’, dosł. ‘żydowska choroba’, por. *ligà* (drugie z podanych znaczeń tłumaczy się kontaminacją z czas. *žyđėti* m.in. ‘mieć miesiączkę’), *žyđmazgis* ‘węzeł słabo zawiązany; supeł’ (por. *māzgas*), *žyđparapkė* gw. ‘dziewczyna służąca u Żydów’ (por. *pārabkas*), *žyđrisčia* adv. ‘o biegu konia: powoli, noga za nogą’ (dosł. ‘żydowskim kłusem’, por. *risčia*). Vb. denom. *žyđinti* ‘czynić podobnym do Żyda; nazywać kogo Żydem’, *žydzĩuoti* ‘mówić z żydowska, z żydowskim akcentem’ (war.

žyduoti). — Nazw. *Žydaitis*, *Žydeikà* (⇒ pol. *Żydejko*), *Žydāvičius*, *Žydēlis/Židēlis* (⇒ *Žydeliūnas*), *Žydónis/Židónis* (*Žydanis*), *Žydūlis*, *Žydžiūnas/Židžiūnas*. N.m. *Žydēliai* 2x, *Žydžiūnai*, cps. *Žydabrastis*, *Žydkaimis*. N.rz. *Žyda.upis*, *Žydupis* 5x, *Žydupelis*, n.jez. *Žydežeris*.

žydáuka, *židáuka* 1 p.a. ‘Żydówka’ — zapoż. z błr. *żydówka*, -i (Zs 66, 82). War. *židáuka* jest objawem neoapofonii *ī* ⇒ *ĩ* (por. *gribšis*, *krivas*, *plitas*). War. z alternacją *u/l* w składzie dyftongu: *žydálka*, war. *židélka* peior. ‘Żydówka’, przen. ‘taniec podobny do polki’. N.m. *Žydáuka*. — Neoosn. *žydauk-*: *žydaukēlė* a. *žydaukiūtė* zdrob. ‘Żydóweczka’, *žydaūkšė* ts. (sufiks jak w *bōbšė*, *meřgšė*, *kumėlšė*), ⇒ neoosn. *žydaukš-*: *žydaūkšla* ts.

žydavà 4, 2 p.a. stlit. 1. ‘kraj żydowski, Judea’, coll. 2. ‘Żydzi, DP ‘żydowstwo’ — zapoż. ze stbłr. *židova*, *žydova* (od XIV w.), por. błr. gw. *žydavà* i ros. XV w. *židova* coll. ‘Żydzi’. Por. SLA 248, Zs 66, LEW 1304, Anikin 16, 322n. — NB. Otrębski 1934, 166, który najwidoczniej nie znał przekazu starobiałoruskiego, utrzymywał, że chodzi o rodzime collectivum o przyrostku -ava («który zapewne jest ruskiego pochodzenia»), mianowicie porównywalne z *šunavà* ‘psiarnia’ i *velniavà* ‘kłębowisko diabłów’. — N.m. *Žydavañiai*, *Žydaviškis* 2x. — Rozszerzenie sufiksu -av- formantem -ja prowadzi do neosufiksu -auja, por. war. *žydaujà* ‘żydostwo; miejsce, gdzie przebywa lub mieszka wielu Żydów’. Zdaniem Skardžiusa (RR 4, 440; ŽD 88) zakończenie -auja ma być oznaką zlitewszczenia białoruskiego -ava (wskazuje on typ *indaujà*). Inne warianty to *žydaulià* i *žydaunià*.

žyđėti, prs. *žydi* (war. *žydi*, *žyđzia*, *žyda*), prt. *žyđejo* 1. ‘kwitnąć, wydawać kwiaty’ (*nužydi žolė* SD «okwita ziele»), 2. ‘mienić się, połyskiwać, migotać’ (por. łot. *ziēdēt* m.in. ‘mienić się, migotać’), 3. przen. ‘mieć miesiąckę’, 4. przen. ‘dobrze wyglądać; cieszyć się dobrobytem’ — durativum stanu na -i/ē- ze SZ *žyd-* ⇐ *žied-*. Por. SP *žiedėti* ‘czerstwieć, pleśnieć’, łot. *ziēdēt* ‘kwitnąć; pleśnieć’. Atematyczna forma 3 os. prs.: *žysti* a. *žyst* gw. ‘kwitnie’ (**žyd-ti*), *susižysti* ‘o roślinach: obsypują się nawzajem pyłkiem kwiatowym’, < **žyd-ti* (LD § 644; też u Ruhiga i Kurschata). — Drw. *žysti*: *pražysti*, -*žysta*, -*žydo* inchoat. ‘zaczynać kwitnąć, rozkwitać’, SD¹ «rozkwitawam się». Nomina: *sąžydis* ‘okres największego rozkwitu, Hochblüte’ (por. *sán-*), *žydeklỹs* ‘kwiat’, *žydȯklė* bot. 1. ‘śnieżyca wiosenna, Leucoium vernum’, 2. ‘narcyz trąbkowy, Narcissus pseudonarcissus’, 3. ‘przebiśnieg, Galanthus’, *žydras* (zob.), *žyduōlis* ‘zakwitająca po raz pierwszy roślina warzywna (cebula, burak, kapusta); roślina obsypana kwieciami’, *žydūsỹs* LZŽ ‘kwiat’. Cps. *pūpžydis* ‘pora zakwitania bobu’, przen. ‘przednówek, nędza, głód’ (por. *pupà*), *žydligė* ‘miesiącza’ (por. *ligà*; syn. *žiedai*). — Neoosn. *žyst-* (⇐ *žysta*): *pūpžystis* a. *pūpžỹstis* ‘pora zakwitania bobu; przednówek, głód’ (por. *pupà*, jak też syn. *pūpažaidis*), *rugžỹstė* a. *rugžỹstis* ‘pora kwitnienia żyta’ (por. *rugiai*). — Neoosn. *žydej-*: *žydejỹs* LZŽ ‘kwiat’ (*Šiēmet un obelš daũg žydejỹ, būs obuoliũ* ‘Tego roku na jabłoni [jest] dużo kwiatów, będzie [sporo] jabłek’).

žydgrybis, -io 1 p.a., zwykle pl. *žydgrybiai*, -iū bot. 1. ‘grzyb kurka, pieprznik, Cantharellus cibarius’ (*Tus gaidkojus žydgrybiais kiti vadina* DŪNŽ ‘Te kurki inni nazywają «żydgrybiai»’), 2. ‘grzyb krowiak podwinięty, olszówka, Paxillus involutus’ (*Žydgrybiai – tokie juodi grybai rudenį, vėliau už kitus auga prie eglėnais, prie samanų* ‘«Żydgrybiai», takie ciemne grzyby jesienne, rosną później niż inne przy świerkach, przy mchach’). Złożenie członów *žydas* ‘Żyd’ i *grỹbas* ‘grzyb’, dosł. ‘żydowski grzyb’. Syn. *žydu̇kai*, *žydżiukai*.

židinỹs 3 p.a., acc.sg. *židinį* 1. ‘palenisko, ognisko’, 2. ‘popielnik’ — formacja na SZ *žid-* do **žeid-*/**žaid-*, por. *žiedžiū*, *žiēsti* ‘lepić z gliny’, *žaĩdas* ‘palenisko’. Drw. *priežidinis* ‘miejsce przy palenisku’ (zob. też *priežidà*). — Z innymi sufiksami: *židinas* ‘przypiecek’,

židinė ‘popielnik’, *židuīkas* a. *židūika* ‘garnek na mleko’ (na temat neosufiksu *-ūika* zob. *sesūika*). Nawiązania: łot. *židiņš* ‘garnuszek, kociołek’, może też stpr. *siduko* Ev ‘garnek do cedzenia, Sybetop [Siebtöpf]’ < **židukā* (PKEŽ 4, 105). — W słowiańskim refleks st. zanikowego **žid-* zaświadcza m.in. formy scs. *židati* ‘murować, budować’ (ros. *sozdátʹ* ‘stworzyć, założyć’), cs. *židŭ* ‘dom, mieszkanie’, rcs. *židŭ* a. *zedŭ* ‘gлина’, ros. *zdo* ‘dach, dom’; n.agt. stpol. *zdun* ‘rzemieślnik, który lepi coś z gliny, garncarz’, pol. ‘rzemieślnik stawiający i naprawiający piec’ < psł. **žid-unŭ* (suf. jak np. w stp. *biegun* ‘goniec; zbieg’ < psł. **bĕg-unŭ*).

žýdras, *-à* 3 p.a. ‘jasnoniebieski (o oczach), modry, błękitny’, gw. też ‘ciemnoniebieski; fioletowy’ — dewerbalny przymiotnik z suf. *-r-* od *žydėti* ‘kwitnąć’ (zob.). War. *žydrūs*, *-i* 4 p.a. Znacz. etym. ‘kwitnący’ ⇒ ‘kwitnący na niebiesko’. Paralele: *tikras*, *stipras* ob. *stiprūs*, *sūras* ob. *sūrūs* (ŽD 299). — Drw. *žydraĩnis* ‘jasnoniebieski’ (por. *dryžaĩnis* ⇐ *dryžas*), *žydrŷnė*: *dangaũs žydrŷnė* ‘błękit nieba’, *padángės žydrŷnė* ‘błękit niebios’, *žýdris* ‘błękit’, *žydrumà* ts., *žýdrumė* ‘tęczówka oka’, *žydrūnė* bot. ‘chaber, bławatek, Centaurea’, cps. *linžydris* ‘modry jak kwiat lnu’ (por. *linaĩ*), *žydraākis* ‘niebieskooki, modrooki’ (por. *akis*). Vb. denom. *žydrėti* ‘robić się (jasno)niebieskim’, *žydruoti* ‘błękitnieć’.

žiebtī, *žiebiũ*, *žiebiaũ* 1. ‘zapalać (zapałkę, łuczywo, lampę), wzniecać ogień’, 2. ‘nagle, mocno uderzyć’, 3. ‘rzucić, wyrzucić, odrzucić od siebie, zepchnąć’, 4. ‘gnać, pędzić; robić co szybko, energicznie’, 5. ‘z apetytem, chciwie jeść, pić’, 6. ‘nosić ubranie, buty’, 7. ‘oszczędzać’, 8. ‘szczepić rośliny’, intr. ‘świecić się (o lampie, żarówce)’, *atžiēbti* ‘zapalić na nowo; stępić, wyszczerbić (kosę)’, *įžiēbti* ‘rozniecić (ogień), zapalić (łuczywo, świecę, światło); wzbudzić pokusę’, *pažiēbti* ‘podpalić, spowodować pożar’, *pražiēbti* ‘rozpalić, zapalić na krótko; naciąć, przeciąć, przepołowić’. Formacja tranzytywna z suf. *-ja-* i SE *žieb-* powstała na bazie SZ *žib-* w dur. *žibėti* (zob.). — Drw. *pražiebas* b.z.a.: *aušros pražiebais* adv. ‘o świcie’ (dosł. ‘w promieniach jutrzeńki’), *žiebas* a. *žiēbas* ‘błyskawica’ (syn. *žaĩbas*), *žiēbė* ‘iskra’, *žiebtūvas* ‘zapalniczka’. Vb. denom. *žiebėti* ‘czerwienieć, rumienić się (ze wstydu)’, *žiebuti* przest. ‘błyskać się – o błyskawicach’.

žiedas 3 p.a., *žiēdas* 4 p.a. 1. ‘kwiat’ (łot. *ziēds*), 2. ‘pora kwitnienia’, 3. ‘barwa, kolor’, 4. przen. ‘pierścień, pierścione’ (*sutuoktūvių žiedas* ‘obraczka ślubna’) — rzeczownik postwerbalny od *žiedėti* (zob.). — Drw. *žiedingas* ‘pełen kwiatów’, SD «kwietny, kwiecisty», *žiedinis pirštas* ‘palec serdeczny’, dosł. ‘ten, na który wsuwa się pierścień, (palec) do noszenia pierścienia’, SD *žiedinis* «palec czwarty», *žiedų mėnuo* «kwiecień, aprilis» (syn. *karvelio mėnuo*) – kalka z pol. *kwiecień*, znacz. etym. ‘miesiąc kwitnienia, miesiąc kwiatów’ (zob. LEW 1305, s.v. *žydėti*, Sławski III, 486). Łot. *ziedu mēnesis* ‘czerwiec’ jest chyba lituanizmem. Cps. *naktižiedė* ‘roślina ujawniająca swój kwiat nocą’ (por. *naktis*), *žiedkotis* ‘szypułka, łodyżka kwiatu’ (por. *kotas*), *žiedlapis* ‘płatek kwiatu’ (por. *lāpas*). Osobno zob. *žydėti* i *žieduoti*.

žiedėti, prs. *žiedėja* (war. *žiedi*, *žiesta*, *žiesti*), prt. *žiedėjo* 1. ‘czerstwieć, pleśnieć (o chlebie)’, 2. ‘twardnieć (o chlebie, śledziu, trawie, śniegu)’, *sužiedėti* 1. ‘sczerstwieć; zgęstnieć, skrzepnąć, scukrzyć się (o miodzie)’, 2. ‘zbić się (o ziemi, śniegu)’, 3. przen. ‘stracić wrażliwość, rozleniwzić się’. War. *žiedėti*, *-ja*, *-jo*. Wraz z łot. *ziēdēt*, *ziēdu* a. *ziēžu*, *ziēdēju* ‘kwitnąć, wypuszczać kwiecie; mienić się, migotać, pstrzyć się; świtać, dzień; pleśnieć’ kontynuuje paradygmat oparty na neopwk. pb. **žējīd-*. Ten ostatni wyabstrahowano z praesens pb. **žējī-da-* ‘kwitnie’ (transponat ie. **gejH-dʰe-*). Pwk. pie. **gejH-/gīH-* ‘rozwierać się – o pąkach; kiełkować’ (Liv² 161), por. goc. *keinan* ‘kiełkować’, orm. *cil* ‘pęd, kiełek’, *cil*, *cel* ‘łodyga, słoma’ < **gīH-l-*. Paralele morfologiczne: *giedu*, *giedoti* (zob.); łot. *biēdēt* ‘straszyć, wzbudzać strach’ ⇐ prs. **biēdu* ‘boję się’ < pb. **bējī-de-* < pie.

*b^hejH-d^he- (zob. s.v. *bijóti*). — Nomina: *žiedà* ‘zbita ziemia’, *žiedaĩ* m.pl. ‘kwiecie’, też ‘miesiączka’ (*Atsiradus ant rūbų žiedam, mergaitė gali tekėti* ‘Gdy na bieliźnie pojawi się ślad miesiączki, dziewczyna może iść za męż’, syn. *žydligė*), *žiedas* (zob.). — SZ *žyd-* < pb. *žīd-: *žydėti* ‘kwitnąć’ (zob.). — SO *žaid-*: *žaidas* 1. ‘rozkwit; kwiat’, 2. ‘obraczka ślubna’. Cps. *pūpažaidis* ‘czas kwitnienia bobu’, przen. ‘przednówek’ (por. *pupà*); ze zmianą *ai* > *ei*: *pūpažeidis* ts. (por. syn. *pūpžydis*). Vb. denom. *žaidinti* ‘wymieniać obrączki ślubne; brać ślub kościelny’.

žieduoti, *žieduoju*, *žiedavaũ* przest., gw. 1. ‘nakładać obrączki podczas ślubu’, 2. ‘obraczkować (owce, ptaki)’, 3. ‘zdzierać korę drzewa pierścieniami’, *sužieduoti* ‘nałożyć obrączki ślubne’, przest. ‘poślubić’ (*Sužiedavau aba sukalbėjau jus ažu vieno vyro* SP I, 220₂₉ ‘Poślubiłem was za jednego męża’) — vb. denominativum od *žiedas* m.in. ‘pierścień, obrączka’. Paralela: *žaidas* ⇒ *žaidinti*. — Refl. *žieduotis* ‘zaręczać się, przyrzekać sobie wzajemnie małżeństwo’, *sužiėduoti* ‘zaręczyć się’. Nomina: *apžieduotinis*, -ė DP ‘oblubieniec, -ica’, *žieduotinis*, -ė lub *sužieduotinis*, -ė ‘narzeczony, narzeczona’, *žieduotuvės* a. *sužieduotuvės* f.pl. ‘zaręczyny’, *sužiedavimas* DP 1. ‘zrękowanie, zrękowiny’ [‘zaręczyny’], 2. ‘ślub’.

žiegždrà 4 p.a. gw. ‘żwir, gruboziarnisty piasek’ — przekształcenie wyrazu stlit. *žiezdrà* (zob.) przez epentezę *g* (*žiegzdra) oraz alweolaryzację *gz* > *gž*. War. m. *žięgždras* (*Žiegždro čia nerasi, tik pieska* ‘Żwiru tu nie znajdziesz, tylko piasek’). War. *žiegždà* 4 p.a. ‘żwir’ (*Ita dirva su žiegždà* ‘To żwirowata rola’) tłumaczy się chyba usunięciem segmentu *r* z grupy *gždr*. — Drw. *žięgždros* pl.t. 1. ‘żwir’, 2. ‘osad ze spalenizny w kominie, sadza’ (*Jau kamine yra žiegždrų* ‘W kominie są już sadze’), *žiegždrótas* ‘o roli: mająca w sobie dużo żwiru’, *žiegždrýnas* ‘żwirowisko; pastwisko, na którym jest dużo żwiru’ (*Pas mus tokia žemė: vienas galas šlapuma, kitas – žiegždrýnas* ‘U nas taka ziemia: z jednego końca mokro, z drugiego żwir’). — N.jez. *Žięgždris* (por. n.m. *Žiezdrai* s.v. *žiezdrà*), *Žięgždrėlis*, n.rz. *Žięgždupis* < *Žięgždr-upis (zanik *r*, por. wyżej *žiegždà*). N.m. *Žięgždriaĩ*, *Pažięgždrai* oraz *Žięgždžiaĩ* (od *Žięgždis, por. *žiegždà*).

žiemà 4 p.a. 1. ‘zima’, 2. gw. ‘północ’. Odpowiednik łot. *ziema* ‘zima’. Stpr. *semo* EV ‘Wintter [Winter]’ jest izolowane i niejasne; może być błędem odpisu zam. <seymo>, może też pokazywać wtórną monoftongizację (czyt. [zēma]?). Wyraz bałto-słowiański, wywodzi się wraz z scs. *zima* ‘χειμών’, sch. *zīma*, *zīmu*, ros. *zimá*, *zīmu* z praformy *žeimā. Prawdopodobnie chodzi tu o substantywizację formacji przymiotnej. Jej suf. -ā- < *-eh₂- sugeruje pierwotneznacz. kolektywne ‘dni zimowe’. Ośnówny przymiotnik miał postać *g^hejm-ó- ‘zimowy’ i został wyderwowany regułą vřddhi z *g^him-, tj. tematu słabego (por. gen.sg. *g^hi-m-és) do pie. *g^hi-ém-/ *g^héj-om- ‘zima’ (IEW 425). Zob. też ALEW 1306. Wtórny SP wynikły z derywacji vřddhi pokazują również wyrazy *dienà*, *diėvas*. — Inna ewentualność: pbsł. *žeimā jest drw. od neosn. *žeim-, która została wyabstrahowana z formy loc.sg. *žeimen < pie. *g^hejm-en. Por. wed. *hēman* loc.sg. ‘w zimie’, ⇒ *hemantá-* m. ‘zima’. — Odpowiedniki ie.: łac. *hiems*, -is f. ‘zima; rok’ (zob. de Vaan 284), gr. χειμών, -ῶνος m. ‘zima; północna część nieba’, hom. χεῖμα, -ατος n. ‘zimowa pogoda, ziąb’. SZ: wed. *himá-* m. ‘zima, zimno, ziąb’, het. *gimi* a. *gemi* ‘w zimie’, *gimant-* ‘zima’, łac. *bīmus* ‘dwuletni’, drw. *bīmulus* ‘mający dwa latka’ < *bihimos < pie. *dūi-g^himo- dosł. ‘liczący dwie zimy’⁷⁹⁸. Kontynuacja st. pełnego typu łac. *hiems* wydałaby po litewsku *žem- (z

⁷⁹⁸ Por. gr. χίμαρα f. ‘koza’ < *k^himar-ja < *g^him-r- to ‘zwierzę, które przeżyło (jedną) zimę’, por. gr. χειμέριος ‘zimowy; burzliwy’, χειμερινός ‘zimowy, mroźny; burzliwy’, orm. *jmeřn* ‘zima’; stnord. *gymbr* ‘jednoroczna świnia’ (zob. IEW 426, EIEC 24. — W słowiańskim można wskazać na stsch. *dviz* m, *dvize* n., gen. *dvizeta* ‘dwuletnia owca’, co jest derywatem wstecznym od *dvizimū ‘dwuzimek’, który podległ reanalizie *dviz-imū, prawdopodobnie według proporcji *rodimū* : *rodū* = *dvizimū : *x* (*x* = *dvizū). Dotąd zrównywano *dviz* z

zanikiem *ī* między *C* i *e*, por. *šemas*). — Drw. *núoziemiu*, zm. *nūžemiu* adv. ‘w porze niewielkich mrozów’ (skostniała forma instr.sg. do **nuo-žiemis*, dosł. ‘nie-zima’, por. *nuo* privativum w *núožmogis*), *peržiēm* adv. ‘przez zimę, podczas zimy’, *priešžiemis* ‘pora pod zimę’ (por. *prieš*, *priešdienis*), *šižiem* adv. ‘tej zimy’, *tąžiem*, *tāžiem* adv. ‘tamtej zimy’, *žiēm* adv. ‘zimą, przez zimę’, *žiēm po žiēm* adv. ‘z każdą zimą (np. ciężej)’, *žiemiai* (zob.), *žieminiai javai* m.pl. ‘zboże ozime’, *žiemiskas* ‘zimowy, noszony zimą’ (*žiemiški orai* ‘pogoda zimowa’, *žiemiška vasara* ‘zimne lato’), *žiemojus* ‘żyto ozime’ (por. *sienojus* ← *siena*), *žiemóp* adv. ‘pod zimę’ (skostniała forma all.sg., por. *pavasarióp*, *ruden(i)óp*). — Cps. *žiemakañdis* (zob. *kąsti*), *žiemamityš* ‘zwierzę jeden rok mające’ (dosł. ‘przez zimę karmione’, por. *misti*), *žiemgrūdžiai* m.pl. ‘ozimina, zboże zasiane jesienią’ (por. *grūdai*), *žiemkenčiai* a. *-keñčiai* ‘ozimina’ (dosł. ‘zboże, które znosi zimę’, por. *kęsti*), *žiemkentys* ‘świnia, która nie będąc tuczona, ma przeżyć (dosł. przetrzymać) zimę’, war. *žiemkeñtis*, *-kiñtis*, *-kýtis* (por. *kęsti*), *žiemmilžė* (zob. *mélžti*), *žiemmitys* 1. ‘zwierzę pozostawione na zimę’ (dosł. ‘karmiony przez zimę’, por. *misti*), 2. ‘jeden rok mające cielę, źrebię’, war. *žiemómitis*; *žiemospirgis* ‘trzaskający mróz’ (zob. *spirgėti*), *žiemtekys* ‘zwierzę pozostawione na zimę’ (por. *tekėti*). — Vb. denom. *žiemauti* a. *žiemavoti* BRB ‘zimować, überwintern’, *žiemoti* ‘zimować, spędzać zimę, przetrzymać zimę’, *žiemuoju* SD «zimuję gdzie» (por. ALEW 1305n.).

žiemiai, *-iū* 4 p.a. pl.t. gw. ‘północ jako strona świata’, por. *ī žiemius varnos lekia, bus šalta* ‘Wrony lecą na północ, będzie zimno’. *Visi [namo] langai žiemiuōs* ‘Wszystkie okna [domu] wychodzą na północ’. Drw. od *žiemà* ‘zima’, znac. etym. ‘(strona świata), z której przychodzi zimno zimowe’. Por. liter. *šidurė* ‘północ’. — Drw. *žiemiaū* adv. ‘bardziej na północ’, *žiemys* 1. ‘północ jako strona świata’ (*Latvija ī žiemj yr, o tas kaimas ī vakarus* ‘Łotwa jest na północ, a ta wieś na zachód’), 2. ‘wiatr z północy’ (obok *žiemys vėjas* ts., m.in. SD «wiatr północny»). Cps. *žiemryčiai* m.pl. ‘północny wschód’ (por. *rytai*), *žiemvakariai* m.pl. ‘północny zachód’ (por. *vakarai*), *žiemvėjys* cps. ‘wiatr z północy’ (por. *vėjas*).

žiēsti, *žiedžiū*, *žiedžiaū* 1. ‘formować, lepić przedmioty z gliny, wyrabiać garnki’ (*Ne šventieji puodus žiedžia* ‘Nie święci garnki lepią’), 2. ‘wyrabiać co, tworzyć’, 3. przen. ‘wychowywać’. Cps. *išžiēsti* gw. ‘wygarnąć żar do popielnika’ (*Sudega malka, žarjas duobelėn išžiedžia* ‘Jak drewno się spali, [to] żar wygarnia się do popielnika’), *nužiēsti* ‘ulepić z gliny; postawić piec’ (*Iš molio nužiestas plūktinis pečius* ‘Postawiony z gliny «plūktinis» [ubijany] piec’), też ‘cokolwiek ładnie zrobić, wykonać jakiś przedmiot’, *prižiēsti* ‘ulepić z gliny wiele przedmiotów’, ‘spłodzić wiele dzieci’ (*Tas tavo susiedas kad prižiedė vaikų* ‘Ten twój sąsiad to narobił dzieci [jak garnków]’), *sužiēsti* ‘ulepić; zbudować (dom); zwinąć (nici w kłębek)’, ‘zgarnąć żar’ (*Sužiesk ugnį vienon vieton* ‘Zgarnij żar w jedno miejsce’, por. wyżej *išžiēsti* i zob. *žaisti* II), przen. ‘złączyć, zcalić (o ziemiach), zjednoczyć’. Odpowiednik łot. *ziest*, *ziēžu*, *ziēdu* ‘smarować, rozprawdzać gęstą substancję/maż po jakiejś powierzchni, (piec) smarować gliną; (patelnię) smarować tłuszczem’. SD *žiedžiū* 1. «formuję, kształtuję» (syn. *lipiu*, *lienu*), 2. «fantastykuję» [‘dziwaczę, być oryginałem’, SPXVI] (syn. *niekus mystau*, *vaidinu*, *vaidus darau*), *ižžiedžiū* SD «wyrażam» (syn. *ižžymiu*, *ižspaudžiū*). — Postać pwk. *žied-* < lit.-łot. **žeid-* jest wtórna, ustaliła się w następstwie metatezy skrajnych spółgłosek pierwiastka w praformie **deiž-* (lit. *†diežti*). Pwk. pie. **d^hejg^h-* ‘smarować mokrą gliną; miesić glinę’, zob. IEW 244n., LIV² 140, LEW 1307, ALEW 1306n. Por. wed. *dēhmi* ‘smaruję’, SZ *digdhá-* ‘posmarowany, powleczone czym’, SO *dehí-* f. ‘ściana, nasyp, wał, grobla’, *dēha-* m. n. ‘ciało’; aw. *pairi-daēza-* m. ‘mur, obmurowanie’, *uz-daēza-* m. ‘mur, ściana, grobla, tama’ (stpers. *didā-* f. ‘ściana, mur obronny, twierdza’),

lit. *dveigys* ‘dwulatek’, co nie wydaje się słuszne (zob.).

SE gr. τεῖχος, -εος n. 'mur, zwł. mur obronny miasta, nasyp, wał obronny, szaniec' (temat na -os-/-es-, zob. Stüber 2002, 80), τεῖχον n. 'mur, ściana domu; mur jako ogrodzenie pola', SO τοῖχος m. 'ściana, mur (otaczający dziedziniec), ścianka, bok w naczyniu, bok ciała ludzkiego'; goc. *digan* 'lepić garnki', *digand-* 'ugniatający', SO *daigs* m. 'ciasto, Teig' (por. słh. *děža*, ros. gw. *dežá*, pol. *dzieża* 'duże naczynie do rozczyniania ciasta na chleb' < *daig-jā-). SZ łac. *fingō*, -ere, *fictum* 'kształtować, obrabiać, formować, przedstawiać' (*figulus* 'garncarz', *figūra* 'ukształtowanie, kształt'); toch. A, B *tsik-* 'tworzyć, formować'. — Metatezę na odległość pokazują również refleksy słow.: *zid-/zīd-* zamiast **diz-/dīz-*, por. scs. *ziždq*, *zīdati* 'murować, budować, stawiać', ros. *so-zd-átb* 'stworzyć, ukształtować', WSZ *so-zid-átb* 'tworzyć, budować, konstruować', sch. *zīdati* 'murować, budować'; nomina: cs. *zīdŭ* 'mur', sch. *zīd*, *zīda* ts., pol. *zdun* 'rzemieślnik, który lepi coś z gliny' (**zīd-unŭ*). Zob. Bsw 367, Vaillant III, 314. — Drw. *žīēdaldas* 'rzecz ulepiona z gliny; forma, postać', *žīēdyba* 'garncarstwo', *žīēdžius* 'garncarz', *žīēdis* gw. 'piec' (syn. *žaišdas*), *žīēdyklā* 'garncarnia', *žīēdyklē* SD «kształt, forma, figura» (wymienione jako synonim wyrazów *paveikslas*, *būdas*, *veidas*, *žymė*), *žīēdžiamāsis rātas* 'koło gancarskie', *žiestas* SD «garnczarski» (syn. *nulietas*, por. *lieti*), *žiestas daiktas* SD «garnczarska robota». Por. łot. *zīēža* 'brudas, niechluj'. Cps. *puōdžiedis* a. -*žīēdys* 'garncarz' (m.in. MŽ), por. *puōdas*. — Neopwk. *žies-* (← *žīēsti*, *žīēstas*): *žiestinis* 'zrobiony na kole garncarskim', też 'o piecu: ulepiony z gliny' (por. *Žaidžio būta žiestinio pečiaus, vadinasi, plūkto iš molio, ne plytinio* 'Palenisko jest w glinianym piecu, tj. postawionym z gliny, nie z cegieł'), *žiestūvas* 'koło garncarskie', ⇒ *žiestūvė* a. *žiestuvė* 'warsztat garncarski, garncarnia'. — SZ *žid-*: *priežidā* (zob.), *židinys* (zob.). — WSZ *žyd-*: tylko nominalne, por. *puodžydis* DP cps. 'garncarz' (war. *puodžiedis*, por. *puōdas*). Osobno zob. *dýžti*. — SO *žaid-*: *žaišti*, *žaidžiū*, *žaidžiaū* gw. 'lepić z gliny': *Puodžius molinius puodus žaidė* 'Garncarz lepił gliniane garnki' (zob. *žaišti* II, tam też o neopwk. *žais-*).

žievė 4 p.a. 1. 'kora drzew' (*nei šakà... nei žievė* DP 394₄ 'ani sęk... ani skora'), 2. 'skórka owocu, łupina cebuli, obierka; skorupka jaja'. SD *žievė* «skorka abo kora na drzewie gruba» (w odróżnieniu od *tošis*). *nudreskiu žievį medžio* SD¹ «zdzieram korę drzewa». War. ze zmianą *v > b*: *žiebė* (por. *žióvauti > žióbauti*). Odpowiednik łot. *zievis* 'kora drzew'. Trudne. Może formacja z suf. -*v-* przy pwk. **žeį-*, który może być aniową kontynuacją pb. **žēį-* < pie. **geįH-* 'otwierać się – o pąkach; kielkować' (zob. s.v. *žiedėti*). Inne scenariusze rozważają LEW 1307 i ALEW 1307. ME IV, 744n. łączył z pierwiastkiem zawartym w łotewskim czas. *ziedēt* 'rozkwitać' i lit. *žydėti* 'kwitnąć, wydawać kwiaty' (znaczn. etym. 'coś pękniętego'). — Zapoż. litewskie w pol. gw. *žjiva*, *žjiv'e* 'hubka' w Chełmszczyźnie (Rozwadowski 1961, 109). — Drw. *póžievis* 'to, co się znajduje pod korą drzewa', *žievenà* a. *žiēvena* 'kora sosny; łupina cebuli', cps. *storžiēvis* (zob. *stóras*). Vb. denom. *nužiēvėti* a. *nužiēvinti* 'zdzierać korę z drzew', war. *nužiēvyti*; *žievėtas* 'pokryty korą' (SD «korzysty, korą obrosły; skora abo korą obrosły»).

žiezdrà 4, 2 p.a., pl. *žīēzdro*s 2 p.a. 1. stlit. 'piasek, ziemia', 2. stlit. 'kurz, pył', 3. gw. 'piasek; ziarno piasku', 4. gw. 'iskra'. War. *žīēzdras*, *žīēždras*, pl. *žīēzdrai* 2 p.a. 'piasek'; war. *v-mobile*: *žviedros* (zob.). Drw. *žiezdrėtas* przest. 'piaszczysty, żwirowaty', *žiezdrinis* ts., *žiezdrėnas* a. *žiezdrėnė* 'miejsce, gdzie dużo piasku lub żwiru', cps. *žiezdrakelis* przest. 'droga żwirowa', por. *kėlias* (syn. *žvyrkelis*). N.m. *Žiezdriai*, *Žiezdrėlė*, *Pažiēzdris*. N.jez. *Žiēzdras*, *Žiēzdris*, *Žiēzdis* (zanik *r*), n.rz. *Žiēzdrė*, *Žiēzdupis* (zanik *r*), z insercją *g*: *Žiēgzdrupė*. — Rzeczowniki *gaīzdras* (z *gaīstras* < **gais-ras*) i *žaiždras* (z **žais-tras* < **žais-ras*) są przykładami takich derywatów na -*ra-*, których przejrzystość została całkowicie zaciemniona na skutek dwóch zmian fonetycznych. Pierwsza z nich to epenteza *t* na granicy morfemowej *s-r*, druga to sonoryzacja zbitki spółgłoskowej *str > zdr*. Wydaje się, że *žiezdrà* stanowi trzeci przykład opisanego typu. Rekonstrukcja: **žiestra* < **žies-ra* (por. na SZ: *žisrā*

2 p.a. ‘żwir, zwł. morski’ > *žistra > žizdrà ts.). Mielibyśmy tu drw. dewerbalny od neopwk. žies- jak w inf. žiēsti do žiedžiū ‘lepić z gliny’. Znacz. etym. ‘grubszy piasek, który dodawano do gliny garncarskiej’. Por. s.v. žvirgždas uwagę o sch. zvřst, które oznacza ‘kruchy kamień używany w garncarstwie jako domieszka do gliny’. O tym, że žies- funkcjonuje jako podstawa słowotwórcza, świadczą takie pochodniki, jak žiestinis, žiestūvas i žiestuvē (zob. žiēsti). Wcześniej žiēzdrai wywodzono wprost z praformy ie. *geis-d^hro- (Būga, RR I, 292, IEW 356, Urbutis 1981, 105; brak w ŽD). Jest to trudne do utrzymania z uwagi na nieprawdopodobną postać sufiksu (plit. *-dra- < pie. *-d^hro-?), i to przy nominalnym pierwiastku w SP (*geis-, por. IEW 356: ‘żwir’, śrwn. kis, stwn. kisili, kisel). LEW 1307, s.v. žiezdrà nie zajmuje się składem morfemowym wyrazu. ALEW 1307 rozważa ewentualność derywacji typu vřddhi. Osobno zob. žiegždrà. — Jeśli podany wyżej wywód jest słuszny, to bliskoznaczny wyraz žizdrà a. žizdras ‘grubszy piasek, żwir; drzazga’ jest bądź alternantem apofonicznym na SZ (*žis(t)rā < *žis-rā, por. wyżej žisrā), bądź formą wytworzoną z žiezdrà na mocy neoapofonii SP ie ⇒ SZ i (por. ieškau ⇒ suiškaũ; triesti ⇒ triznà). — Inne mutacje formy žizdr-: 1. žirzdrà gw. ‘piasek’ (wstawne r, na skutek antycypowania r sufiksального), 2. stlit. žrigždai pl. ‘ziarnka piasku morskiego’ (WP) z *žirgždai (metateza r) < *žirgzdai (epenteza g, następnie zmiana gz w gž) < *žirzdai (metateza r) < *žizdrai. Por. žizdrai gw. ‘piasek’ (n.m. Pažyzdrīs, Žizdrà). — Forma žizdrà ma prawdopodobnie odpowiednik staropruski, z tym że ten ostatni został zmieniony insercją g w *zigzdra. Por. nazwę potoku Syxdro, XX w. Sysdroy-Fluß, jak też pochodzący od niej drw. przymiotny na -in- w nazwie jeziora Syxdrin (por. AON 158).

žiežirba 1 p.a. ‘iskra, rozżarzona cząstka płonącego drewna, węgla’, SD¹ «iskra ognista z zielaza padająca». War. z -dž- na miejscu -ž-: žiedžirba (por. džiaugčioti). Uwzględniając rozmaite warianty wyrazu ‘iskra’ (zob. niżej), można žiežirba uznać za ekspresywne przekształcenie z formy žiežilba. Ta z kolei daje się wyjaśnić jako udźwięczniony wariant do žiežilpa ‘iskra’ (lp > lb przez persewerację), pochodzącego ze złożenia *žiež-žilpa. I człon do žiežti m.in. ‘buchać, huczeć – o ogniu’ (zob.), II człon do žilpti, prs. žilpsta ‘mieni się komu w oczach’. Całkiem inaczej ALEW 1308, który zakłada formację reduplikowaną od pwk. žirb- zawartego w žirbti ‘iskrzyć się – o oczach’ i žiur̃bsta prs. ‘jest pogodnie, ładnie’. — Vb. denom. žiežirbuoju SD¹ «pryskam». — Inne warianty wyrazu ‘iskra’, w których tkwi pwk. žiež- to žiežara (KRŽ), žiežebra a. žiežerba, žiežerga, žiežilka, žiežirga, žiežirka, žiežirža, žiežiurà, žiežiurba, žiežura (por. žaižura s.v. žaižarà). — Osnowa žiž-: žižilba, žižilpa/žižilpa, žižilka. Niejasny jest wokalizm žio° w žiožirba. Por. LEW 1307.

žiežti, žiežiu, žiežiau (war. akc. žiēžti) gw. 1. ‘o ogniu: buchać ze środka, huczeć’ (Buvo jau kaip ir užgesę, o dabar kad dega, tai net žiežia ‘Jakby już było zgasło, a teraz gdy się [znów] pali, to aż huczy’), 2. ‘wybuchać gniewem, złością; łąać kogo, fukać’ (Žiežula žiežia vỹrą ‘Megiera łąa męża’) — od onomatopeicznej osnowy žie-ž-, wywodzącej się z powtórnego wykrz. *žie-žie. Por. zyžti ⇐ zy-zy. Zob. też LEW 1308 i Urbutis 1981, 126, przyp. 8. — Drw. žiežara ‘megiera, jęzda, piekielnica’, žiežula ‘wiedźma; jęzda’. N.jez. Žiežmuō, Žiežmāris, n.rz. Žiežmarà. — SZ žiž-: užžižti, -žižža, -žižo ‘wybuchnąć gniewem, rozżłościć się’. Nomina: žižē, žižē 1. ‘ogień’ (war. žēžē, žažē), 2. c. ‘kto łatwo wpada w złość, złośnik’. Ze zmianą ž’i > ž’u: žiūžē, žiūžē ‘ogień’ (Nekišk rankyčiū, žiūžē inkas ‘Nie wsuwaj rączek, ogień ukąsi’). War. z z-z: žiūžē (Pūnškas), ⇒ błr. gw. žiūžja (Ne idzi tudy, tam žiūžja!, PzB 2, 333). — N.rz. Žižmà (por. łot. Žizma), Žižmiagrovis, war. ze zmianą ž’i > ž’u: Žiūžmà. — SO žaiž- ⇐ žiež/*žiež-: žaižarà (zob.).

žiežula 1 p.a., žiežulē 3 p.a. ‘ryba płóc, płotka, Rutilus’ [ryba o barwie grzbietu niebieskiej lub zielonoszarej, bokach srebrzystych oraz czerwonych oczach i płetwach]: Žiežulos, jos raudonos, tokios gražios, kab auksinēs ‘Płotki są czerwone, takie ładne, jakby

srebrne'. *Akys raudonos kai žiežulės* 'Oczy czerwone jak u płoci'. Może *žiež-ul-* od czas. *žiežti* 'o ogniu: buchać' (zob.), z tym, że pozostaje jeszcze sprecyzować szczegóły. Trudniejsza jest hipoteza 'reduplikacji': **žie-žul-* jak *žie-žirb-* lub *žie-žirg-* 'iskra' (Būga, RR I, 336, za nim LEW 1308), ponieważ segmenty rzekomo zdawajane nie są tu identyczne.

žygis, -io 2 p.a. 1. 'marsz, przemarsz, akcja wojenna', 2. 'wyprawa, podróż, rejs', 3. 'czyn bohaterski', 4. 'krzątania domowa, oporządzanie bydła', 5. 'wysiłek niezwykły, niecodzienny'. War. *žygis* 1 p.a., *žygys* 3 p.a. Por. n.rz. *Žygis*. Leksem *žyg-* jest prawdopodobnie produktem denazalizacji formy *žig-*, por. Leskien 1884, 358, LEW 1308: **žing-*⁷⁹⁹. Taka osnowa mogła zostać wyabstrahowana z prs. **žygsta* 'rusza w drogę' < **žigsta* < **žing-sta*, co było inchoativum do *ženg-*, *žėngti* 'kroczyć' (por. *y* < *į* w *krỹpti*, *nỹkti* i *slỹpti*; zob. też przypis do hasła *blisti*). Istotną poszlakę stanowi tu czas. *žangstyti* 'kroczyć, postępować', ponieważ jako intensivum na SO dopuszcza analizę **žangst-* + *-y-* ⇐ **žingst-* (to z metanalizy prs. **žingsta*). Paralele apofoniczne: *lámstyti* ⇐ *límst(a)*; *lankstyti* ⇐ *liňkst(a)*. — Adv. *anažyg* 'tamtego razu' (syn. *anañčės*, *anąkart*), *añt žygio* 'na raz, jednocześnie', *dūžyg* 'dwa razy', *tąžyg* 'tamty razem, wtedy', *trisžyg* 'trzy razy' (por. *triskart* ts.), *tumžyg* 1. 'wówczas, wtedy', 2. 'od razu', *tuožyg* 'zaraz, wnet, natychmiast', *vienu žygiu* 'za jednym zamachem, za jednym zachodem'. — Inne drw.: *póžygis* 'przestrzeń drogi' (por. typ *póbėgis*, ŽD 451), *žyginis* 'o koniu: pociągowy, pocztowy', *žyglūs* 'żwawy, prędkie', *žygōvas* 'piechur; goniec', *žygūnas* przest. 'podróżny; goniec, kurier, wysłannik', *žygūnė* przest. 'poczta'. — Cps. *bendražygis* 'współbojownik, towarzysz' (por. *beñdras*), *karžygis* 3 p.a. lub *káržygis* 1 p.a. 'bohater', dosł. 'żołnierz dzielny na polu bitwy' (por. *kāras*), n.m. *Karžygiaĩ* (por. błr.-pol. n.m. *Bohatoryrowicze* na Białorusi), ⇒ *karžygystė* MT 'służba wojskowa'; *ledžygà* 'podkowa końska; łyżwa' (por. *lėdas*, syn. *ledžingà*), *ledžvygà* (zob. s.v. *lėdva*), *smiltžygis* zool. 'gatunek chrząszcza, szykoń, Pterostichus' (por. *smiltis*), *vikražygis* (zob. *vikrūs*), *žygdarbis* 'bohaterski czyn' (por. *dárbas*), *žygeĩvis* neol. 'turysta' (por. *eĩti*). — Złożenie tautologiczne: *žyg-žygis* 'praca wymagająca wielkiego wysiłku, wielki wyczyn' (por. *gėrgėris*, *skánskonis*). — Vb. denom. *pažygėti* 'trochę postąpić (w jakąś stronę)', DP 'postąpić, odejść, iść, ustąpić' (⇒ *pažygėjimas* DP 'postępek'), *pažygys* DP 'postęp, postępek', dziś 'długa (trudna) droga do przebycia', *pažygiuĩ* adv. 'na przemian, na zmianę, jedno po drugim' (*Man nepažygiuĩ* 'Mnie nie po drodze'); *žygiuoti* 'kroczyć, maszerować, podążać; sprzątać, robić porządki, krzątać się przy pracach domowych, oporządzać zwierzęta', *įžygiuoti* 'o wojsku: wkroczyć' (⇒ *žygiuotė* 'marsz, pochód').

žilas, -à 4 p.a. 1. 'siwy, posiwiały, siwowłosy', 2. 'szary (o wilku, borsuku, raku)', 3. 'szarawy – o tkaninie, płótnie', 4. 'szarobrazowy – o szpeceniu świni' (*Žila kiaulė tai ta, kurios šeriai balti, juodi ir melsvi, susimaišę iš daikto* 'Świnia «žila» to ta, której szpecina jest biała, czarna i jasnoniebieska jednocześnie'), 5. 'siwy – o maści końskiej', 6. 'szarobiały, popielaty – o maści wołu', 7. 'skąpo zabelona (kasza, zupa)', 8. przen. 'zamierzchły, dawny' (*žilà senovė* 'zamierzchła przeszłość'). Odpowiednik łot. *zils* 'niebieski, siny' (ob. *ziļš* ts. < **žilias*). Z pb. **žil-a-* < pie. **ǵʰl̥h₃-ó-* (krótkość *i* tłumaczy się zanikiem spółgłoski laryngalnej w pozycji przed samogłoską). Z innym sufiksem: wed. *híri°* 'żółty, żółtawy' < pie. **ǵʰl̥h₃-í-*. Por. SE-C: lit. *žėlti* 'zielenić się', łot. *zeļt* ts. < pie. **ǵʰel̥h₃-C*. SE-V: wed. *hári-* 'płowy, żółtawy; gniady' < **ǵʰel̥h₃-i-* (por. EWAIA II, 805n.). — Drw. *žilganas* 'niebieski, jasnoniebieski' (syn. *žilsganas*), *žilis* 'człowiek osiwiały', *žilókas* 'siwawy, szpakowaty', *žilumà* 'siwizna', *žilūnas* 'starzec', *žilvas* 'siwy'. Cps. *žil(a)barždis* 'siwobrody' (por. *barzdà*), *žil(a)plaũkis* 'siwowłosy' (por. *plaukaĩ*), *žilbizdis* wulg. 'starzec; stary kawaler' (por. *bizdas* s.v. *bezdėti*), *žilvaikis* 'stary kawaler', por. *vaikas* (syn. *sėnvaikis*). Nazw. *Žilys*,

⁷⁹⁹ Otrębski w 1965 r. pisał: «wzajemny stosunek między pierwiastkami **ženg-* : **žyg-* pozostaje ciągle jeszcze niejasny» (GJL II, § 617).

Žilius, Žilaitis, Žiliónis, cps. *Žilakis* (dosł. ‘o szarych oczach’, por. *akis*), ⇒ *Žilakáuskas*. — Vb. denom. *žilti*, prs. *žilù* (*ži-n-lu, war. *žilnù, žilnu, žilstu*), prt. *žilaũ* ‘siwieć, pokrywać się siwizną’ (por. łot. *zilt, zilst, zila* ‘sinieć’); *žildyti* a. *žilinti* caus. ‘robić siwym, powodować siwienie włosów’ (*Vargai pražildo žmogų*). — Neopwk. *žils-* (⇐ *žilstu*): *žilšganas* ‘niebieski, jasnoniebieski’ (por. neosufiks w *balšganas*), *žilšvas* ‘siwy’ (por. *želšvas, žalšvas*). — SW *žyl-* ⇐ *žil-*: *žylė* (zob. *zylė*), *žylis* ‘siwizna’ – abstractum odprzymiotnikowe typu *dỹdis* ⇐ *didis*: *pỹktis* ⇐ *piktas*.

žildyti, *žildau, žildžiau*, z prvb. *su-* ‘podgrzewając zwarzyć mleko, tj. spowodować oddzielenie się twarogu od serwatki’. Por. *Sūrį lejanį reik pirmu pieną sužildyti* ‘Robiąc ser trzeba najpierw zwarzyć mleko’. Chyba przenośne użycie czas. *žildyti* ‘robić siwym’ w odniesieniu do mleka zmieniającego się w mętną serwatkę. Causativum na *-dy-* od *žilas* (zob.) lub od vb. intr. *sužilti, -žyla* a. *-žilsta, -žilo* ‘o mleku: zsiąść się, ściąć się’. — Drw. *žildinỹs* 3 p.a. ‘twaróg zrobiony z mleka konopi, spożywany podczas postu; gruzelki zsiadłego mleka; twaróg’, *žildiniaĩ* m.pl. ‘kłaczkę mleka zsiadłego’ (Šlapelis 600), *žildytas pienas* ‘zwarzone mleko’.

žilgas 4 p.a. 1. ‘wierzba, Salix’, 2. pl. *žilgaĩ verbiniai, karkliniai* ‘wicie, pręty wierzbowe, łozowe’ — prawdopodobnie z *žilkas przez udźwięcznienie *lk > lg*. Paralele: *smilga* < *smilka; *spilgà* < *spilkà*. Formacja na *-k-* od neoos. *žil-* wyodrębnionej ze złożenia *žilvitis, žilvỹtis* ‘wierzba, Salix’ (zob.). — Drw. *žilgūtis*, zwykle pl. *žilgūčiai* ‘ścięte pędy krzewów wierzbowych służące do wyplatania koszy i narzędzi rybackich (bucze, więcierze)’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *žylguc̆* ‘wić z wierzby, łązy lub leszczyny’, war. *žėlguc̆* i *žylbuc̆* (PZB 2, 165n., Laučjute 110, ĖSBM 3, 264). Pol. gw. *žylgucie* ‘gałganki, z których robią koszyki, także niemi, kryjąc dach, łąty do krokwi przywiązują’ (SGP VI, 453) jest raczej białorutenizmem niż lituanizmem.

žilpti, *žilpstù, žilpaũ*, war. *žilbti, žilbstù, žilbaũ* 1. ‘mieć ciemno w oczach, mienić się w oczach – o chwilowej utracie wzroku pod wpływem osłabienia’, por. *Aš žilpstù*, t.y. *man akys temsta* JU ‘Ciemno mi w oczach’, 2. *apžilpti, apžilbti* ‘doznawać osłepienia, wrażenia migotania w oczach’, por. *Kaip tik prieš saulę pažiūri, ir apžilpsta akys* ‘Jak tylko spojrzysz prosto w słońce, masz wrażenie, że jesteś osłepiony’. Łot. *žilbt, žilbstu, žilbu* ‘doznawać osłepienia’ jest lituanizmem (ME IV, 810). Drw. *žiežilpa* ‘iskra’ (syn. *žiežirba*). — War. ze zmianą *ž’i- > ž’u*: *žiul̆pti* (por. *žiubėti, žiulvỹtis, žiungsnỹs*); stąd łotewski lituanizm *žulbt* ‘tracić wzrok, zapadać w omdlenie, erblinden, in Ohnmacht fallen’ (ME IV, 829). Bez etymologii, zob. LEW 1309. ALEW 53 niepotrzebnie zakłada ‘apofonię *žilp-* : *žiulp-*. Obecność SZ *žlib-* w bliskoznacznym czas. *žlibti* ‘tracić wzrok, ślepnąć’ (zob.) oraz SE *žleb-* (zm. *prýžleba* adv. ‘znikomo mało’) nasuwa przypuszczenie o dwojakiej kontynuacji SZ *žlb- od *žleb-*: 1° w refleksie fonetycznym *žilb-* (*il* < *!-) oraz 2° w refleksie analogicznym *žlib-* (sekwencja *li* wzorowana na *le* formy SE *žleb-*). War. ze zmianą *l’i- > l’u*: *žliũbti, žliũmba, žliũbo* ‘tracić wzrok, niedowidzieć’ (por. *liudakaĩtis, skliũdinas*). — Ślad SO *žlab-: *žābalas* < *žlabalas. — Na gruncie neoapofonii SZ *iR* ⇒ SP/SE *eR* dotworzono do *žilp-* nowy SP *žēlb-/želp-*. Widać go w starolitewskim participium prt. act. *želp-us-* ‘pozbawione wzroku’, por. *Bet akys jų apželpusias buva, idant jo nepažintų* (Willent) ‘Ale oczy ich były ślepe, aby go nie poznały. Aber jre augen wurden gehalten, das sie jn nicht kandten’ (por. ALEW 52). Paralele apofoniczne: *silsėti* ⇒ *sėlsėti* oraz *dĩgti* ⇒ *dėrgti*; *miršta* ⇒ *mėrdėti*.

žilvitis, -čio 2 p.a. ‘wierzba, Salix’ (SD wymienił to wraz z syn. *blindė* i *gluosnis*). War. akc. *žilvitis* 1 p.a., *žilvỹtis* 3 p.a. War. ze zmianą *ž’i > ž’u*: *žiulvỹtis* (LD § 66). War. f. *žilvītė* 2 p.a. — Formy gw. *žilvytis* 1 p.a., *žilvỹtis* 2 p.a. przemawiają na rzecz rekonstrukcji cps. *žilvytis, dosł. ‘drzewo o szarawych gałązkach, wiciach’. Człon I do *žilas* ‘siwy, szpakowaty,

srebrzysty' (zob.), człon II do *vytis*, *-iēs* f. 'wić, różga' (zob.). Podobne złożenia to *žilvarnis* 'siwa wrona', *žilvaikis* 'stary kawaler'. Zob. też *žilgas*. — Drw. *žilvitynas* a. *žilvitynē* 'zarośla wierzbowe', *žilvitinē* 'padalec', *žilvitinis* 'wierzbowy, zrobiony z drzewa, gałęzi a. korzenia wierzby; podobny do wierzby'. — Nazw. *Žilvitis*, *Žilvītis*. N.m. *Žilvičiai* 3x, n.rz. *Žilvītė*, *Žilvitynė*, *Žilvičiupis*. — Gdy wyraz *žilvytis* przestał być wyczuwany jako złożenie z nominalnym członem *vytis*, z motywacją w czas. *výti* m.in. 'wić, splatać wicie', nastąpiło nieregularne skrócenie *y > i*. Inna ewentualność to wyrównanie *vytis* do nowej formy *vitis* 'wić, różga', powstałej na gruncie neoapofonii SP *ī* ⇒ SZ *ĩ*, zob. s.v. *vytis*. Odtąd wyraz wygląda jak simplex z suf. *-it-* (por. *sāvitās*, *dabitā*, n.rz. *Upitā*). — Zwracają uwagę warianty, w których suf. *-it-* wymienia się na *-et-*: *žilvetis*, na *-iet-*: *žilvietis* b.z.a. lub na *-ut-*: *žilvūtis*. Dalszą tego konsekwencją jest derywacja wsteczna, wydająca neologizmy *žilvis* 'wierzba' i *žilvē* ts.; zdarzają się one nawet w hydronimii, por. n.rz. *Žilviā*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *žylvica* a. *žylvicь*, war. *žulvica*, *žulýca* 'gatunek łoży' (PZB 2, 166), *žýlvь* 'wierzba' i pol. gw. *žylwieć* 'czerwona łoża' (Laučjute 45).

žymė 4 p.a. 1. 'znak, znamię, stygmat, ślad po czym; oznaka, cecha', 2. 'stempel'. SD: «cecha, cyfra, forma (do wybijania pieniędzy); karb, kreska narznięta, napisana; kształt, forma, figura, wzor; wyrażenie», *žymė karalystės, bajorystės* «herb», *taisau ing žymį* «zmierzam do celu». Cps. *kariožymė* b.z.a. 'chorągiew wojenna' (por. *kārias*, syn. *kariožinė*). Przez degeminację z **žym.mė*, to z kolei z **žyn-mė* przez asymilację. Pwk. *žyn-* to forma WSZ do *žin-*, porównywalna np. z *žynys* 'prorok; znachor' (zob. *žinti*, *žinoti*). St. wzdłużony sprzężony z suf. *-mė* widać też w wyrazach *pykmė*, *plotmė* i *šlopė*. NB. Wysuwana do tej pory rekonstrukcję **žin-mė > *žim-mė* (GJL I, §§ 449, 495, LEW 1309) falsyfikuje okoliczność, że nie ma przykładu na to, aby degeminacja *m-m > m* pociągała za sobą wzdłużenie poprzedzającej samogłoski. — Vb. denom. *žymėti*, *žymiù* (3 os. *žymi*), *žymėjau* intr. 'być widocznym, zaznaczać się, pokazywać się', tr. 'oznaczać co, piętnować', *žymiu* SD «cechuję», *atžymėti* 'zaznaczyć, odnotować' (łot. *atžimēt*), *ižžymiu* SD «wyrażam» (syn. *ižžiedžiu*, *ižspaudžiu*), *ižžymėti*: *ižžymiu* SD «pryskuję kogo» ['piętnować przez wypalanie znaku żelazem lub nacięcia na ciele', SPXVI] (syn. *žymį darau*), *pažymėti* 'poświadczyć, zaświadczyć', też 'zanotować; uczcić, obejść jubileusz', *pažymiu* SD «naznaczam» (syn. *žyminu*), *pražymiu* SD «przeznaczam», *žyminti* a. *žyminti* 'robić znak, oznaczać', SD «cechuję, naznaczam» (syn. *pėtniju*). — Nomina: *ižžymėtas* SD «znakowany, naznaczony», *ižžymūs* 'wybitny, słynny' (⇒ *ižžymybė* 'wybitna osoba, znakomitość; miejsce przez wszystkich odwiedzane'), *pažymà* 'świadczenie, zaświadczenie', *póžymis* 'oznaka, objaw; cecha, właściwość', *pražymėtas* SD «przeznaczony», *žymūs* 'widoczny, zauważalny, znaczny, wielki', przen. 'znakomity, wybitny, sławny', *žymus žmogus* SD «bohater» (syn. *didžiavysis*). Cps. *vienožymis* SD «herbowy» ['należący do jednego herbu, rodu'], por. *vienas* (syn. *giminis*).

***žinčius** 'kapłan strzegący świętego ognia palącego się w świątyni wileńskiej'. Tak K. Būga zinterpretował nazwę własną *Zincz*, która figuruje w łacińskim tekście 'Historia Polonica' Jana Długosza (Būga, RR I, 181, przyp. 3; III, 808). Brak innych świadectw. Formacja dewerbalna, która dopuszcza dwojaką analizę słowotwórczą: 1° **žint-ius*, drw. z suf. *-ju-* od ptc. prt. pass. (*pa*)*žintas* 'poznany' ⇐ *pažinti* (zob. *žinti*), 2° *žinčius*, drw. z neosuf. *-čius* jak np. w *imčius*, *karšiņčius* i *sūkčius* (takie było objaśnienie Būgi). Znac. etym. 'ten, kto wie, wiedzący' (por. *žynys*). Na rzecz pierwszej ewentualności przemawia poświadczenie osnowy **žint-* na gruncie łotewskim, por. *zintēt*, *-ēju* 1. 'czarować, czynić czary', 2. 'roztrząsać, rozpatrywać' (wyraz o strukturze typowej dla vb. denom.), *ziņtiniēks* (*zintenīeks*, *zintnīeks*) n.agt. 'czarownik', *zinte* 'odprawianie czarów', *zintēšana* ts. Por. Būga, RR III, 808, ME IV, 723n. — Bednarczuk 2010, 257n. uważa, że termin historyczny *Zincz* został na gruncie polskim przeinaczony na *Znicz* i następnie przybrał w XIX w. postać

apelatywu *znich* ‘u pogan: ogień stale utrzymywany na ołtarzu bóstwa’, później ‘świeca nagrobkowa, lampka nagrobna umieszczona w naczyniu’. Inaczej Boryś 743 n., który uważa pol. *znich* za zapożyczenie z błr. *znič* ‘święty ogień u pogan’; wyraz ten ma być refleksem psł. **znīč*, drw. od psł. **znēti* < **znoī-tej* ‘tlić się, słabo się palić, żarzyć się’.

žindyti, *žindau* (war. *žindžiu*), *žindžiau* ‘karmić piersią, własnym mlekiem’, *atžindyti* ‘odstawić oseska od piersi’, ‘o krowie: na powrót uczynić mleczną’ (*Karvę nemelžiamą atžindė veršis* ‘Cielę przywróciło mleko niedojnej krowie’) — causativum na -y- do *žindu*, *žįsti* ‘ssać’ (zob.), znac. etym. ‘sprawiać, że ktoś ssie’. Odpowiednik łot. *zīdīt*, -u, -īju. Brak SO (†*žandyti*) przypomina *spirgyti* i *vilgyti*. Dawne prs. na -ja-: *žindžiu* SD «karmię piersiami». — Neoosn. *žindy-*: *žindymas* SD «karmienie piersiami; ssanie», *alga žindymo* SD «mamezyne myto», *žindytoja* ‘matka karmiąca piersią; mamka, karmiąca piersią cudze dziecko’, SD ts. (por. *gimdýtoja*), *žindỹvė* a. *žindyvė* ‘mamka’ (por. *gimdỹvė*).

žinė 2 p.a., *žinė* 4 p.a. stlit. ‘wiadomość, zawiadomienie’, *žinė karionės* SD «wici wojenne», cps. *kariožinė* SD «chorągiew woienna, proporzec» (por. *kārias*). Osobno zob. *sąžinė*. — Z innym tematem: *žinià* ‘wiadomość, wieść’, przest. ‘biegłość, świadomość; wiedza, nauka o czym’ (por. łot. *ziņa* ‘wiedza’), DP ‘wiadomość, umiejętność’ ob. *pažinia* ‘wiadomość’, *aptiekos žinia* SD «aptekarzka nauka», *dažymo žinia* SD «farbierstwo», *žinia irtinė* SD «nauka żeglowania», *nežinià* ‘niewiedza, nieznajomość’, SD «nieświadomość» (syn. *neprityrimas*), *nežiniomis* adv. ‘niespodzianie, nieoczekiwanie’, SD «znieobaczka» (war. *nežiniõms*, *nežiniõm*), *žinià* adv. ‘wiadomo, jasne, rzecz jasna’, *nežinià* adv. ‘nie wiadomo’ (war. synkopowany *nežnià*). Osnową wszystkich tych derywatów jest czas. °*žinti* ‘poznać’.

žingsnis, -io 2 p.a., *žingsnys* 4 p.a., *žingsnis* 1 p.a. 1. ‘stąpienie, krok’ (*eina žingsniù, èjo pirmus žingsniùs, žeñgia trys žingsniùs į kiemą*). SD *žingsnis* «stopień», *didžiais žingsniais eimi* «krocę, sporo idę» [dosł. ‘idę wielkimi krokami’], 2. ‘stopień, szczebel’, 3. ‘czyjeś postępowanie, postępek, czyn’; DP ‘krok, stopień, postawa’ — konkretyzowane abstractum dewerbalne na -*snja-* od SZ *žing-* ← *ženg-*, por. *žengiù, žeñgti* ‘stąpać, postępować naprzód’. Paralele apofoniczne: *mirkšnis* ← *mérkti*; *žvilgsnis* ← *žvelgti* (GJL II, § 295). War. ze zmianą *ž’i* > *ž’u*: *žiungsnys* ‘krok’ (Otrębski 1934, 224, LD § 66)⁸⁰⁰. Z wyrównania wokalizmu *žing-* do motywującego czasownika pochodzi war. *žeñgsnis* ‘krok’ (m.in. CHB). Vb. denom. *žingsniùoti* ‘kroczyć, maszerować, iść; chodzić, spacerować; mierzyć krokami’. — Kwestia formacji *žiñgis*, -io ‘krok; stopień, szczebel’. W sytuacji, gdy jedynie nomen *žiñg(snis)* w sposób pośredni wskazuje na werbalny st. zanikowy *žing-*, wypada *žiñgis* uznać za denominalny drw. wsteczny, porównywalny np. z *mākas* ← *makštis* lub *eisà* ← *eisenà*. — Derywaty od neoosn. *žing-*: *žiñginė* 1 p.a., *žinginė* 3 p.a. ‘stępa, powolny, miarowy krok konia’, ⇒ instr.sg. *žiñgine* = adv.: *eñti, jóti, važiuoti žiñgine* ‘iść, jechać, wieźć się stępa, tj. przy powolnym, miarowym kroku konia’⁸⁰¹. Cps. *žingeida* c. a. *žingeidis*, -ė ‘człowiek ciekawski, interesujący się cudzymi sprawami, wścibski’, *žingeidūs* ‘kto wszystkim się ciekawi, wszystko chce wiedzieć’ (⇒ *pažingeidauti* ‘zaciekawić się’), por. *geidžiù* s.v. *geįsti*. Vb. denom. *žingauti* ‘kroczyć’, *žingčioti* ‘iść drobnym krokiem, dreptać’, *žingiuoti* ‘iść krokiem’, w folklorze *pažingėti* ‘pójść, podążyć’ (*Anksti rytą atsikėlęs,*

⁸⁰⁰ LEW 1300 błędnie cytuje tę formę jako *žungsnys*, co więcej, wyprowadza z tego nieoczekiwany wniosek, jakoby chodziło o wschodnio-litewską replikę dla ‘auksztajckiego **žangsnys*’. Dla stopnia o przy (neo)sufiksie -*snja-* nie widać jednak paraleli.

⁸⁰¹ Biorąc jako paralelę sb. *kiřvinė* ‘wbity w ścianę hak na siekiery’ ← adi. **kirvinė* ‘dotyczący siekiery’ (GJL II, § 324), opisujemy *žiñginė* ‘stępa’ jako substantywizację przym. **žing-in-ė* ‘kroczysty’. Por. pol. przest. *kroczysty koń* ‘koń stąpający szerokimi krokami’ (SW). Zakończenie -*inė* widać też w *eįdinė* ‘bieg konia zwany inochodem’ (zob.).

pas Maušienę pažingėjęs).

žinyčia ‘światynia pogańska’ — neologizm stworzony przez Dowkonta i Akielewicza, zob. Būga, RR I, 183 (LEW 1310). LKŽ pisze *žinýčia* 1 p.a.

žynys, -ẽ 4 p.a. ‘prorok; znachor, czarownik’ (war. *žinys* 4 p.a.). SD «wieszczek, wieszczbiarz» (syn. *burtinykas*) — pwk. *žyn-* przedstawia wzdłużenie SZ *žin-*, widocznego się w *°žinti*, *žinoti*. Podobnie w *žymẽ* ‘znak, oznaka, cecha’ < *žyn-mẽ (zob.). Paralele dla WSZ: *knysys* ⇐ *knisti*; *spyrys* ⇐ *spirti*. Łot. *žinis* ‘wróżbita’ jest lituanizmem (⇒ f. *žīņauka*). — Vb. denom. *žyniauti* lub *žynauti* ‘być znachorem, leczyć zamawianiem, odprawiać praktyki magiczne, zaklinać, wieszczyć’, SD *žynauju* «wieszczę» (⇒ *žynavimas* SD «wieszczba, wieszczbiarstwo», DP ‘czary’).

žinoti, *žinaũ*, *žinójau* ‘wiedzieć, znać’ (*Neklausi – nežinosi* ‘Nie będziesz pytał, nie będziesz wiedział’. *Daug žinok, mažą bylok* ‘Wiedz dużo, mów mało’. *Tu žinai mane tave mylintį* BRP ‘Ty wiesz, że cię kocham’), *pažinoti* ‘znać, mieć wiadomości; znać kogoś, być znajomym kogoś’, *péržinoti* DP ‘przepowiedzieć’, *sužinoti* ‘dowiedzieć się’. Refl. *dasižinoti* ‘dowiedzieć się’, *dasižinau* SD «badam się; doświadczam kogo» (syn. *mėginu*), «dowiaduję się czego, wywiaduję, przepytuję, badam» (syn. *išklausinėju*), «macam, zrozumieć chcę», *susižinoti* ‘porozumieć się, skomunikować się’, *žinokis!* ‘rób sobie, jak chcesz!’ (por. *dirbkis*), *žinotis* ‘zdawać sobie sprawę, wiedzieć’ (*Daba žmonys nežinos kas esantys* ‘Teraz ludzie nie wiedzą, kim są’. *Jis nesižinėjo ką daręs* ‘Nie wiedział, co robi’), DP ‘patrzeć’. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *zināt*, *zinu*, *zināju* ‘wiedzieć, znać, rozumieć’, *zinātiels* refl. ‘znać się nawzajem, rozumieć się, być zgodnym co do czego, być świadomym, dogłądać, troszczyć się’ (*zinātne* ‘nauka’, *zināms* adv. ‘wiadomo, naturalnie’) oraz stpr. **zināt*: *ersinnat* ‘poznać, erkennen’, *posinnat* ‘wyznać (grzechy), bekennen’, prs. *posinna mien* ‘przyznaję się (do grzechu), ich bekenne mich’, participium prt. pass. *posinnāts* ‘znany, wiadomy, bekant’ (por. LAV 336n.). — Osnowa pb. **žin-ā-* ‘znać’ przedstawia sobą intensivum z suf. -ā-, utworzone od pwk. **žin-*, pochodzącego z antewokalicznego st. zanikowego **žinH-V* < pie. **ǵnh₃-V*, por. st. pełny **ǵneh₃-* ‘poznać, rozpoznać’ (zob. LIV² 168). Formacja *žinoti* należy do dewerbatiwów z sufiksami *-ā-/*-āje-, które oznaczono jako typ *kiloti* ‘podnosić’ ⇐ *kēlti(s)* (zob. GJL II, § 565, Kuryłowicz 1968, 322). Paralele: *minotis* ‘mocować się’ ⇐ *mintis* (pie. **menH-*); *išsimoti* ‘czerpać, wyczerpywać’ ⇐ **simti/sēmti* (pie. **semH-*); *ištviroti* ‘wytrzymywać’ ⇐ *tvirti/tvėrti* (pie. **tverH-*). Praesens o formie *žinaũ* weszło prawdopodobnie na miejsce starszego **žinóju*. Przemawia za tym budowa praeteritum *žinójau*, które opiera się na neoosnowie *žinoj-* (z resegmentacji **žinó-ju*). — Krótka samogłoska *i* w osnowie pb. **žinā-* znajduje wyjaśnienie w regularnym zaniku pie. spółgłoski laryngalnej w pozycji antewokalicznej **žinH-V*. Tymczasem sylaba długa **žin-C* w lit. *pažinti* (zob. *°žinti*) dowodzi tego, że zanik pie. spółgłoski laryngalnej w pozycji antekonsonantycznej pociągał za sobą wzdłużenie zastępcze samogłoski *i* w sekwencji pb. **i_n*, będącej refleksem pie. **ŋ*, por. pie. **ǵnh₃-C* > pb. **ž^hnH-tej* > **žin-tej* > lit. *žin-C*. — Nie do przyjęcia jest wywód formy *žino* przez degeminację *n.n* z praformy bałtyckiej **žin-nā-*, rzekomo spokrewnionej z praesens wed. *jānāti* ‘zna, poznaje, wie’, a kontynuującej pie. **ǵn-nā-* (suf. *-nā-)⁸⁰². Zob. też BSW 371 i LEW 1311, gdzie powraca zestawienie *žinoti* z wed. *jānāti*. Należy zwrócić uwagę na pewną okoliczność o zasadniczym znaczeniu dla niniejszych rozważań, mianowicie na to, że w językach bałto-słowiańskich nie ma ani jednego czasownika

⁸⁰² Por. Stang 1966, 323: «Dieses Verb ist wahrscheinlich eine alte *nā*-Bildung vom Typus skt. *punāti* : *punīmāh*, gr. δάμνημι : δάμναμεν». — Strunk 1967, 39: «Lautlich bestehen für den Ansatz **ǵn_hnō* im Falle von lit. *žino*, lett. *zina* keine unüberwindlichen Schwierigkeiten, da lit. *ō*, lett. *ā* auch idg. *ō* vertreten können». — Kroonen 311: pie. **ǵnh₃-neh₂-*; Derksen 2015, 520: pie. **ǵn-ne/n-h₃-* ⇒ **ǵnh₃-ne/n-h₃-*; Ozoliņš 2015, 24: **ǵnh₃-neh₂-ti*.

prymarnego, w którym dałby się wyodrębnić formant prezentalny *-nā- albo *-nō-⁸⁰³. To, co w tradycyjnym ujęciu analizowano jako sti. *pu-nā-ti*, gr. δάμ-νῆ-μι (eol. δάμ-νᾶ-μι) i uważano za formacje sufigowane (*-neh₂-), dziś ujmujemy raczej jako formacje z pie. infiksem *-ne-, wsuniętym przed spółgłoskę laryngalną, stanowiącą wygłos pierwiastka, por. pind. *pu-na-H-ti z pie. *pu-né-H-ti (pwk. *peu_H-, zob. LIV² 480); pgr. *dam-na-H-mi z pie. *dṃ-né-h₂-mi (pwk. *demh₂-, zob. LIV² 116). Gdy zaś chodzi o praesens wed. *jānāti* ‘zna, poznaje, wie’, to stoi ono na miejscu *jānāti, tj. formacji infigowanej, zbudowanej na pierwiastku w SZ, pie. *ǵn-né-h₃-ti (SP *ǵneh₃- ‘erkennen’, zob. LIV² 168). Mniej rozpowszechnione hipotezy na temat genezy *žinóti* omówił ostatnio Villanueva Svensson, *Balt* XLIII:2, 2008, 175-199. Od siebie zaproponował on wywód z formy pie. perfectum *ǵe-ǵnoh₃-e/*ǵe-ǵnh₃-r. — Drw. *žin(i)ūnas* ‘ten, kto wszystko wie; znawca; znachor’ (por. *klajūnas* ← *klajóti*), *žinomas* ‘wiadomy, znany’, SD «świadomy» (ptc. prs. pass.); forma rodzaju nijakiego *žinoma* skostniała w funkcji adv. ‘ wiadomo, rozumie się, oczywiście’; *nežinomas* ‘niewiadoma, wartość poszukiwana’. Cps. *visažinis* ‘wszystkowiedzący’ – drw. na -ja- od participium prs. act. *visažinqs* a. *visažinantis*. — Neoosn. *žino-*: *dasižinodinėti* stlit. ‘dowiadować się’, *dasižinotojas* SD «badacz» (por. *dasižinaũ* SD «badam się» [‘dopytuję się, dowiaduję się’]), *žinōvas* ‘znawca’ (por. *palydōvas*, *vadōvas*). — Neoosn. *žinoj-*: *nereikiamas* *dasižinajimas* SD¹ «dworność» [‘zbytnia, próżna ciekawość, dociekliwość’, SPXVI], *žinójimas* DP ‘wiadomość’ (por. *giedójimas*, *miegójimas*).

^o*žinti*: *pažinti*, *pažįstu* (war. *pažýstu*), *pažinaũ* 1. ‘poznać, poznawać’ (*Āš jĩ pažįstu iš balšo* ‘Poznaję go po głosie’), 2. ‘znać, być znajomym’ (*Āš jĩ seniaĩ pažįstu* ‘Znam go od dawna’), 3. ‘pojąć, zrozumieć; rozumieć czyjąś mowę’, 4. ‘umieć, potrafić’. DP ‘znać, poznać, doznać, uznać, wyznawać, obaczyć, rozeznąć, zrozumieć, domacać się’. SD¹ *pažįstu* «poznawam; rozeznawam; znam», SD «poznawam co; uznawam; znam co», *pa-gu-žįstat tą mokslą* PK 198₂₁ ‘znaciel i tę naukę?’. Formacja inchoatywna na -sta- wobec stativum-durativum *žinóti* (zob.). — Złożenia z innymi praeverbiami: *atpažinti* ‘rozpoznać, przypomnieć sobie’, *išpažinti* 1. ‘rozpoznać kogo, co’, 2. ‘doświadczyć czego, przeżyć’, 3. ‘wyznawać wiarę’, 4. ‘wyznać prawdę, wyznać grzechy na spowiedzi’ (zob. *išpažintis*), *pripažinti* ‘rozpoznać; uznać, przyznać co; wyznać prawdę; wierzyć w Boga’. Refl. *apsipažinti* 1. ‘zapoznać się, zaznajomić się z czym’, 2. ‘wziąć nieznajomego za znajomego, omylić się’, SD «obeznac się gdzie», *atsižinti* ‘rozpoznać jakieś miejsce, zorientować się; przypomnieć sobie co’, *įsipაžinti* ‘zawrzeć z kim znajomość’ (*Mudu jau seniai įsipაžinę* ‘My dwaj jesteśmy starymi znajomymi’), *išsipაžinti* DP ‘przyznać się, wyznać się’, *pasižinti* ‘znać się z kimś, być znajomym’, DP ‘obaczyć się, znać się, poznać się, uznać się, przyznać się, oznajmić się’, *pasižįstu su kuo* SD «poznawam się z kim», *prisipažinti* ‘przyznać się, wyznać co’, *susipažinti* ‘znać siebie wzajemnie’ (*Mes su juo gerai susipažįstam* ‘My z nim dobrze się znamy’), też ‘zawrzeć z kim znajomość’. Odpowiednik łot. *pažīt*, prs. *pažīstu*, prt. *pazīnu* a. *pazīnu* ‘poznać, poznawać, znać’ (*atzīt* ‘rozpoznać; uznać, uznawać’). Por. lit. gw. *pažįti* ZTŽ ‘poznać’, gdzie *į* wprowadzono przed spółgłoskę zwartą pod wpływem formy fut. *pažįsi* ‘poznasz’. — Refleks SZ pb. *žin-C pochodzi z pie. *ǵnh₃-C, co jest redukcją od pie. *ǵneh₃- ‘poznać, rozpoznać’ (LIV² 168), por. gr. γινώσκω ‘poznawać, dowiadować się’.

⁸⁰³ Z tego samego powodu nie ma siły wyjaśniającej dołączona w LIV² 169, przyp. 7 do opinii Stanga 1966, 323 glosa, mówiąca jakoby segment *-nā- był analogicznym zastępstwem za starsze *-nō-. — Vaillant III, 1, 362 ujął osnowę lit. *žino-* < *žinā- jako przekształcenie starszej osnowy jednozgłoskowej pbsł. *žnō- (jak w scs. *znati* ‘znać’), jednakże nie sprecyzował warunków tego przekształcenia. — Otrębski, GJL II, § 570 uznał *žinóti* za czasownik odosobniony w klasie na -oti i dodał uwagę: «Odpowiedniość lit. *žinóti* : scs. *znati* stanowi ciągle jeszcze zagadnienie indoeuropeistyczne, niejasne jest mianowicie pochodzenie połączenia *in* w *žinóti*».

neologizm na miejscu *γνώσκω < *gnoH.skō < pie. *ǵnh₃-skō⁸⁰⁴. — SE *ǵneh₃-. gr. ἔγνων ‘poznałem, dowiedziałem się’, łac. (g)nōvī ‘wiem, znam’, jak również psł. *zna-, por. scs. znaxū aor. ‘dowiedziałem się, wiedziałem’, inf. znati ‘γγνώσκειν’ (prs. znajō), sch. znām, znāti, ros. znāju, znatʹ, czes. znám, znāti, pol. znam, znać. Prs. zna-jō < pbsł. *žnō-je/a- wyderwowano z osnowy aorystu pie. *ǵneh₃-t (zob. Vaillant III, 263n., 362, Villanueva Svensson, Balt XLIII:2, 2008, 182). Pbsł. SE *žnō-C wydałby w jęz. litewskim refleks *žnúo-C, na co wskazuje derywat łot. znuōts (znuōtis) ‘zięć; mąż siostry; brat żony’ (por. zapożyczenie bałtyckie w fiń. nuode ‘mąż siostry’). Łotewskie znuōts < pb. *žnō-ti- jest odpowiednikiem wed. jñā-tī- m. ‘bliski krewny’. Por. z obocznym sufiksem gr. γνωτός ‘wiadomy, znany, znajomy’. Osobno zob. *žiñčius, žinóti, pažintis, pažįstamas. — WSZ žyn-: žymē (zob.), žynys (zob.). — W kwestii innowacyjnego SP/SE žén-C zob. žénklas, žéntas. — Drw. pažindinti caus. ‘zapoznać, zaznajomić z czym’, žinóti (zob.). Nomina: nežinėlis ‘nieuk’, pažinėjas DP ‘rozeznawca’, pažinimas ‘poznanie, znajomość’, DP też ‘rozeznanie, rozsądek’, pažintinas ‘godny, warty poznania’ (⇒ pažintinaĩ DP adv. ‘znacznie’), pažintojas SD «poznawacz», pažinūs ‘poznawalny’. — Neoosn. pažįst-: pažįsti gw. ‘rozumieć’, raspažįsti ZTŽ ‘pojąć, rozeznąć’.

žiobris I, -io 1 p.a., žiobrỹs 3 p.a. ‘ryba certa z rodziny karpiowatych, Vimba vimba, Cyprinus vimba’. War. žiobras, žiubris, też f. žiobré. Podobieństwo formy skłania do zestawienia z wyrazem žiobris ‘socha’ (zob. žiubris). LEW 1311 optuje za nazwą barwy jako etymonem i wskazuje na związek łot. zebre, -is ‘Zärte’ z litewskim przym. žēbras m.in. ‘nakrapiany, pstry’; ale przejście od žeb- do žiob- trudno jest uwiarygodnić.

žiobris II, -io 1 p.a., žiobrỹs 4 p.a. przest. ‘żubr, Bison bonasus’ — ze zmiany *žiubris, co zapożyczone z pol. żubr, -bra m. Por. dwoistość žiobris i žiubris ‘ryba certa’. Zob. też stuṁbras.

žiodyti, žiódau (war. žiódziu), žiódžiau, zwykle z prvb. iš-, pra- 1. ‘zmusić do rozdziawienia się, do otwarcia ust, pyska; rozewrzeć pysk zwierzęciu’, 2. przen. ‘rozewrzeć nożyce’, 3. ‘zmusić kogo do mówienia’ (war. žiodyti) — causativum na -dy- od žiótis ‘rozdziawiać się’ (zob.). Por. jodyti ⇐ jóti; lodyti ⇐ lóti; pūdyti ⇐ pūti. War. sufiksalny žiódinti. — Neoosn. žiod-: išžioda ‘gapa, gamoń’, žiódmenys (zob.).

žiódmenys, -ų 3 p.a. m.pl. 1. ‘paszcza, pysk’, 2. ‘skrzela’ (war. žiódmens) — analiza žiod-men-, konkretyzowane n.act. na -men- od neoosn. žiod-, którą wyabstrahowano z czas. žiodyti ‘zmusić do rozdziawienia się’ (zob.). Formacja wzorowana na starszym žiómenys (zob.).

žiogas 3, 1 p.a., žiōgas 4 p.a. 1. ‘konik polny, Locusta, pasikonik, Tettigonia’, SD «konik robak», zdrob. žiogelis SD¹ «koniczek» (por. łot. žāgs² ‘konik polny’), 2. DP ‘szarańcza, Locusta migratoria’, 3. ‘świerszcz’, 4. przenośnie o słabym lub mało pojętym człowieku — prawdopodobnie sb. postverbale od *žiogti, *žiokti, czasownika utworzonego od wykrz. *žiog(t), *žiok(t) o cykaniu, graniu niektórych owadów (por. žiogas dzirkia ‘świerszcz cyka’). War. ze zmianą ž- > dž-: džiogys (por. džiübė, džvikė). Wcześniej było wiązane z czas. žiótis ‘rozdziawiać się’ (analiza: *žio-gas, zob. ŽD 102, LEW 1311), co mniej prawdopodobne. — Nazw. Žiogas, Žiogelis, Žiogēlis. N.m. Žiōgai, Žiogaĩ 4x.

žiogė 1 p.a., žiōgė 2 p.a. gw. ‘piła tracka do cięcia desek’ — zapoż. z prus.-niem. zōg

⁸⁰⁴ Odpowiedniki: orm. čanač‘em ‘poznaję’, alb. njoh ‘wiem, znam’. — Tymczasem łac. (g)nōscō ‘poznac, dowiedzieć się’ stoi na miejscu *(g)nāskō < *gnaH.skō < pie. *ǵnh₃-ske-. Allomorf na SP gnō- został tu wtórnie wprowadzony dla odróżnienia *(g)nāskō ‘poznac’ od nāscor ‘rodzić się’ < pie. *ǵnh₁-ske- (pwk. *ǵnh₁-), por. LIV² 169 n., przyp. 14. — Wtórny SP pokazuje też wed. jānāti ‘poznaje’, zam. *jānāti < pie. *ǵn-né-h₃-ti.

(Čepienė 93), por. nwn. *Säge* f. ‘piła’. War. m. *žiogas*, *žogas* b.z.a. (GL 150). W kwestii akutu por. zapoż. *liódė*, *šriopa* i *liūdė*. Osobno zob. *zoga*. — Drw. *žioģeris* ‘tracz, Säger’. Cps. *žiogpjaujai* b.z.a. m.pl. ‘trociny, opiłki, wióry’ (por. *pjaulai*), *žioģspiros* f. ts. (m. *žioģspiraĩ*, *žioģspiriai*, por. *spiros*). Do tego złożenia hybrydalne: *rañkžogis* ‘piła ręczna’ ← nwn. *Handsäge* (por. *rankà*) i *žiogpjovis* b.z.a. ‘tracz’ (por. *pjáuti*, *pjoviaiu*). Vb. denom. *žiototi* a. *žiototi* ‘piłować piłą’ (*Žioģja su žiotu*), war. *žiototi*.

žiogys, -io 4 p.a., *žioģis* 1 p.a., *žioģis* 2 p.a. stlit., gw. 1. ‘rzeczka płynąca wiosną, a wysychająca latem’ (m.in. BRB), 2. ‘zalany podczas powodzi brzeg rzeki’ (war. *žioģas*), 3. ‘grząski brzeg rzeki lub jeziora’ — może ze zmiany *žiovys (por. *žiovauti* ob. *žioģauti*; *žiovulys* ob. *žioģulys*). Wtedy nasuwa się zbliżenie z *žiovà* ‘ziewanie’ (zob.). Znacz. etym. ‘otchłań’, ‘ujście wody’ vel sim. (zob. *žiotys*). — N.rz. *Lydėk-žioģė*, znacz. etym. ‘rzeczka, w której są szczupaki’ (por. *lydekà* oraz bliskoznaczną n.rz. *Lydėkupis*).

žioģris, -io 2 p.a., *žioģrys* 4 p.a. 1. ‘ogrodzenie z gałęzi drzew przeplatanych między żerdziami’, 2. ‘kół w płocie, sztacheta’, 3. ‘podpora; tyczka’. War. *žioģras*, *žioģrai*, *žioģrius*, też f. *žioģrė*. Drw. *žioģrinis* ‘o płocie: pleciony’ (war. *žioģrinis*). Niejasne. LEW 1311 wiązał z *žioģauti* ‘ziewać’ (gdzie jednak -g- jest wtórne, zob. *žiovauti*). Pod względem znaczeniowym bliżej stoi *žioģbris* ‘drewniany pług, socha’, war. *žioģbris* i *žioģbras*, *žioģbrys* (zob. s.v. *žioģbris*). To wymagałoby założenia zmiany fonetycznej *b* > *g* (por. *budėti* > *gudėti* ‘czuć przy nieboszczyku’).

žioģėti, *žioģji*, -ėjo ‘ziać otworem, pustką, np. o przepaści, otchłani’ (*Prie pat mūsų žioģėjo gili praraja* ‘Na wprost nas ziała głęboka przepaść’) — formacja statywna na -ė- od neopwk. *žioj-*, który wyabstrahowano z prs. *žioģjuos* do *žiotis* ‘rozdziawiać się’ (por. *jojėti* ← *jóju*; *kloģėti* ← *klóju*). Z innym sufiksem: *žioģauti* ‘krzyczeć, wrzeszczeć, wydzierać się’. — Nomina: *žioģė* ‘otwarta rana’, *žioģimas* a. *žioģimas* ‘ziewanie, rozdziawienie się’. Neosn. *žioģė-*: *išsižioģėlis* ‘gapa, gamoń’ (por. *nusidėģelis*).

žioģmenys, -ų 3 p.a. m./f.pl. 1. ‘usta, gęba, paszcza, pysk’, 2. ‘skrzela’, 3. ‘szyja niewodu’, 4. ‘szyjka dzbana, butelki’ — analiza *žio-men-*, konkretyzowane n.act. na -men- od *žiotis* ‘rozdziawiać się’ (zob.). Por. *ėdmenys* ← *ėsti*; *mėtmenys* ← *mėsti* (GJL II, § 302). War. *žioģmens*. — Z inną fleksją: *žioģmenos* f.pl. ‘szczyrby w uzębieniu’ (syn. *žiaumė*). Z inną budową: *žiotuō* m. ‘gardziel, czeluść; krater wulkanu’. Zob. też *žioģmenys*.

žioģčioti, *žioģčioju*, *žioģčiojau* 1. ‘chwytać powietrze ustami, tracić dech’, 2. ‘szeroko się rozdziawiać do ziewania’, 3. ‘mówić wolno i niewyraźnie, mamrotać’, 4. ‘jeść powoli, bez apetytu’ — czasownik na -čio- od wykrz. *žioģpt* o rozdziawieniu się, o chwytaniu powietrza (*Žioģpt žioģpt, dar kartą stvėrėš oro ir nebeteko žado* «*Žioģpt žioģpt*», jeszcze raz wziął oddech i stracił przytomność’), o chwytaniu paszczą; o wyzionięciu ducha (*Lengviai mirė: žioģpt žioģpt sužioģčiojo, i viskas* ‘Lekko umarł: «*žioģpt žioģpt*» wciągnął powietrze i koniec’. *Žmogus kaip musia: žioģpt, tavę ir neyra* ‘Człowiek jest jak mucha: «*žioģpt*» i nie ma cię’). Wykrz. *žioģpt* powstał na bazie czas. *žiotis* ‘rozdziawiać się’. Złożony formant -pt jest zapewne analogiczny, wzorowany na wykrzykownikach typu *krýpt* ob. *krýp* (← *krýpti*), *klųpt* ob. *klųp* (← *klųpti*) i *švilpt* ← *švilpti*. — Z innymi sufiksami: *žioģpsėti*, -iù, -ėjau ‘chwytać powietrze, oddychać’, *žioģpsóti*, -aũ, -ójau ‘zagapiać się’ (syn. *zapsóti*), ‘rozpraszać się na rzeczy uboczne; przyglądać się czemu bezmyślnie’ (*pražioģpsóti* ‘przegapić, np. okazję’), *žioģptelėti* ‘nieco się rozdziawiać; wygadać się, zdradzić się z czym’, *žioģpúoti* ‘ciężko dyszeć, ledwo zipać’, refl. *žioģpstytis* ‘z trudem łąpać powietrze’ (por. łot. *žāpstītiēs* ‘wyprężać się, wlażyć na drzewo’). Zob. też *žioģlė*. Nie przekonuje podjęta w LEW 1312 próba powiązania *žioģ-čio-*, *žioģ-só-* z elementarnym pwk. *žio-* (*žiotis*) za pomocą hipotezy o labialnym rozszerzeniu pierwiastka. Różnica wokalizmu raczej wyklucza pokrewieństwo *žioģ-* z psł. *žěp-, por.

*žepati ‘ciężko oddychać, łapać powietrze, ziewać’ (ros. gw. *žépatb*, pol. gw. *ziewać, ziapać*), co dopuszczali LEW (*l.c.*) i ostatnio znów Boryś 741 (s.v. *zipać*).

žioplē 4 p.a. peior. 1. ‘gęba, pysk’ (war. *žiópla, žioplà*), 2. ‘szczelina, szpara’, 3. ‘rozcięcie w ubraniu’, 4. ‘części płciowe u kobiety, cunnus’ — drw. na -l- od neoosn. *žio-p-*, o której dokładniej s.v. *žio-pčióti*. — Z innym tematem: *žiópla* c. ‘gapa, gamoń’, ⇒ *žio-plas* ‘gapiowaty, niemądry’, *žio-plýs* ‘gapa’; vb. denom. *žio-plinēti* ‘gapić się’, *žio-plinti* ‘iść gapiąc się’. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *zjápla* c. ‘gamoń’ (PZB 2, 336). — War. *žióbra* m. ‘ten, kto się rozdziawia, gapa’ zakłada oboczny do *žiópla* drw. na -r-: *žiopra, i *pr* > *br* przez antycypację.

žióra 1 p.a., *žiorà* 3 p.a. 1. ‘łuna, odblask, blask’, 2. ‘szczelina, szpara, luka’ — z nagłosem wtórnie palatalizowanym, zam. *žora < pb. *žār-ā, por. syn. *pažarà, pažāras*; wtórne *žio-* też w *žióbris* (zob. *žabrýs*). Prawdopodobnie sb. postverbale od *ž(i)oryti, *ž(i)oroti, co było intensivum z neoapofonicznym SO *žār- do *žér-*, por. *žeriù, žéréti* ‘iskrzyć się, lśnić, błyszczeć’. Por. *vož- : vēž-*; *sod- : sēd-*. — Vb. denom. *žiorúoti, žioriuoti* 1. ‘palić się bez płomienia, żarzyć się, tlić się’, 2. ‘iskrzyć się, świecić się’, 3. ‘prześwitywać (o świetle w szparze drzwi, w dziurawym dachu)’, 4. ‘o tkaninie: wycierać się, przeświecać (o spodniach wytartych na kolanach)’, 5. ‘ukazywać się niewyraźnie, w oddali, majaczyć’. Rzadsze war.: *žioráuti, žioréti, žioróti*.

žiošt- i **žios-** to neoosnowy czasownikowe, które ukazują się w trzech przykładach: 1. *žiosčioti* ‘rozdziawiać się’ i ‘lękać się’ (*Širdis žiosčioja*), 2. *žioštelēti* a. *žiošterēti* ‘nieco się rozdziawić, otworzyć usta’, 3. nomen: *žioštas* ‘tyle, ile można ochwycić ustami, paszczą’ (ŽD 324 przymuje suf. -st-, co nie jest trafne, zob. uwagę s.v. *laikštē*). Neoosnowy *žiošt-* i *žios-* zostały wyodrębnione z formy *žio-sty-ti (frq. do *žiótis* ‘rozdziawiać się’) drogą dwóch resegmentacji: *žiošt-y- i *žios-sty-. Por. łot. *žāstītiēs, izžākstītiēs* ts. (ME I, 833). Forma frq. *žioštyti tak się ma do prymarnego *žiótis* jak *klóštyti* do *klóti* i jak *dúštyti* do *dúoti*. Zob. też Pakerys, *Balt* XLIV:1, 2009, 95.

žiótis, *žiojuos*, *žiojaus* ‘szeroko otwierać usta, rozdziawiać się’, *atsižióti* ‘rozdziawić (usta, paszczę)’, *išsižióti* ‘rozdziawić się’, *išsižioja* SD «otwiera się co», *prasižióti* ‘rozewrzeć usta, rozdziawić się’. Niezwrotne *apžióti* ‘rozdziawiając się objąć co, ochwycić paszczą, ustami’ (SD¹ *apžioju* «ozieniam»). Forma prs. *žiojuos* nie jest pierwotna, lecz zmieniona z *ži.jójuosi, mianowicie drogą synkopowania i w sylabie przedakcentowej (być może relevantna była również pozycja tego i przed nagłosem j- następnej sylaby). Paralelne formy zmienione przez synkopę to *niókoti* z *ni.jókoti ⇐ *nijóks*; *niaūgi* ‘czyż nie?’ z *ni.jaūgi* (to zaś z *nejaūgi*); *liūndra* z *li.jūndra* ‘złódź’; stpr. *biātwei* ‘bać się’ < *bi.jātvei (por. lit. *bijótis*). Plit. czasownik sekundarny na *-ā-, *žij-ā-, miał osnowę identyczną ze słowiańskim *zvj-a-* ‘ziać, zionąć’, por. psł. *zjati* (prs. *žějo*), sch. *zjāti* (prs. *zjām*). Pbsł. *žij-ā- < pie. *ǵ^hih₁-eh₂- (transponat) było iterativum na SZ typu lit. *sij-ó-ti*, scs. *bīr-a-ti*. Segment *j* w pozycji po *i* wypełnił hiat po zaniku spółgłoski laryngalnej (zob. HL 45n.). — W dotychczasowej literaturze przedmiotu nie uwzględniano synkopowania formy pb. *žij-ā- w *žij-ā- (> lit. *žio-*). Por. np. BSW 368, gdzie figuruje rekonstrukcja *žij-ā-ō. Wprawdzie odpowiada ona litewskiemu *žiojuos* i sch. *zjām, zjāti*, ale nie pozwala zrozumieć, skąd się wzięła osnowa *žij-ā- w takim drw. intensywnym jak cs. *zijati* (zob. niżej). LEW 1312 uwzględnił dwuzgłoskową praformę *ǵ^hij-ā- jedynie przy objaśnieniu form słowiańskich z *zij-*. Derksen 2008, 544 rekonstruuje pbsł. *žiaʔ- < pie. *ǵ^hih₁-eh₂-. — St. zanikowy o postaci pie. *ǵ^hih₁- pochodzi z metatezy spółgłoski laryngalnej w sekwencji pie. *ǵ^hih₁- (por. stwn. *ginēn* ‘zionać, mieć usta szeroko otwarte’). Była to zredukowana forma od pie. *ǵ^heh₁- (Liv² 173), czyli od takiego st. *e*, który został wyabstrahowany z formy praesentis o sufiksie -je/o-, pie. *ǵ^heh₁-je/o-, por. scs. *žějo* (inf. *zijati*), pol. *ziewę* (inf. *ziać* < *z’jać < *zijati). — SZ-C *žī-C

ukazuje się w formie prs. scs. *zinq*, *zinqti* ‘otworzyć usta, rozdziawić się, zionąć’, strus. *zinuti* ‘otworzyć coś; rozewrzeć się’, ros. gw. *zínutb* ‘krzyknąć, zawołać; popatrzeć ze zdziwieniem, popatrzeć tępo’. Por. BSW 368, REW I, 451, 456, Borys 739, 741. Ten st. zanikowy ma nawiązania w łac. *hīscō*, *-ere* ‘otwierać się; otworzyć usta’ (pie. **ǵʰih₁-ske-*), stisl. *gīna* ‘ziać, zionąć’ i het. *kīnu-* ‘zdjąć pokrywę z naczynia’, por. de Vaan 285. — WSZ **žī-*V (≡ SZ **žī-*V): psł. **zij-a-*, por. cs. *zijati*, *-ajq* ‘ziać’, slń. *zijáti* ‘być otwartym na oścież’, ros. *zijátb* ‘być otwartym, rozwartym’, ukr. *zijáty* ‘być szeroko otwartym, obnażać głębię, ziać pustką’, pol. *zziajać się* ‘zmęczyć się tak, że się ziejie, dyszy’. Brak odpowiednika lit. †*žyoti*. Zob. HL 45n. Snoj 854 wymienił lit. †*žijóti* jako rzekomy odpowiednik psł. **zijati*; jest to *ghost-word*. — Rzadki wariant dyftongiczny *žiáutis*, *žiáunuos*, *žióviaus* w ZTŽ *razižiáuti* ‘rozdziawić się; rozkraczyć się’ pochodzi najprawdopodobniej z neoapofonii *o* ⇒ *au* (por. *glaūbti* : *glóbtī*; *staubúoti* : *stobúotis*). Drw. *žiodyti* (zob.), *žio-* (zob.). Nomina: *žiōklē*, *žio-* a. *žiōklē* 1. ‘szpara, szczelina’, 2. ‘pysk, paszcza’, 3. ‘szyjka naczynia, dzbana’, *žiōmenys* (zob.), *žiosmē* ‘głos zwierzęcia’ (*Kožnas gyvulys turi savo žiōsmę* ‘Każde zwierzę ma swój [charakterystyczny] głos’), *žiōsmę palēisti* ‘rozedrzeć się’ – formacja z neosuf. *-sm-*, por. *žio-* *vā* (ŽD 206 niesłusznie wywodził ten wyraz od rzecz. *žōdis* ‘słowo’ lub od czas. *žōsti* ‘powiedzieć’; podobnie LEW 1321, s.v. *žōdis*), *žiotys* (zob.). — Neopwk. *žio-* (≡ *žiojuos*): *žiojēti* (zob.). Osobno zob. *žio-*. — Prymary st. *e* bez segmentu *j* ukazuje się w gr. *χημή* ‘małż’ < pie. **ǵʰeh₁-meh₂-*. SZ gr. *χάσκω* ‘otwierać się szeroko, stać otworem’, zam. **kʰéskō* < pie. **ǵʰh₁-ske/o-*? Inaczej Beekes 2010, 1616n.: **kʰan-ske/o-* < pie. **ǵʰh₂n-C*. — Intensivum psł. **zēvati* ‘ziewać, otworzywszy usta wciągać powietrze i zatrzymywać je’ (res. *zēvati*, sch. *zijévati*, slń. *zévati*, ros. *zévátb*, pol. *ziewać*) było dotąd uważane za derywat od *zijati* (por. BSW 368, Snoj 853, Borys 740) albo od *zijati* (por. REW I, 451). Różnicę spółgłoski pierwiastkowej *v* : *j* pomijano przy tym milczeniem, zaś zróżnicowanie sekwencji *zī/zi* : *zē* uważano za apofonię. Nie można się z tym zgodzić. Takie stosunki, jak **po-vē-vati* ‘powiewać na wietrze’ : **vē-jō* ‘więcej’ (pie. **h₂ueh₁-je-*) oraz **po-smē-vati* sę ‘naśmiewać się’ : **smē-jō* sę ‘śmiej się’ (pie. **smejH-je-*) nie pozostawiają wątpliwości, że *zēvati* należy analizować *zē-* + *-vati* i rozumieć jako formację sekundarną, utworzoną przy użyciu neosuf. *-va-* (por. scs. *zējō*). Ten ostatni wyabstrahowano w typie *-byvati*, *-kryvati*, tj. w iteratywach należących do sełowych pwk. *by-* i *kry-* (*byti* ‘być’, *kryti* ‘kryć, okryć’). Formację *zēvati* zakwalifikujemy więc jako neologizm utworzony na podstawie formy prs. *zējō*; odnowiła ona wcześniejszy iteratyw z suf. **-ā-*, dołączonym do SZ *zijati* (typ *izlijati*, *smijati sę*). Zob. HL 121n.

žiotys, *-čīu* 1 p.a. pl.t. f. 1. ‘paszcza, pysk, dziób ptaka’ (*Gervė savo snapą su galva tuoj vilkui į žiotis įleido* ‘Żuraw nagle wpuścił swój dziób z głową wilkowi do pyska’), 2. ‘tchawica’, 3. przen. ‘ujście rzeki’ (*Upė turi du galu: pradžių, versmes (kur prasideda) ir pabaigą, žiotis* ‘Rzeka ma dwa końce: początek, źródła, gdzie się zaczyna i koniec, [tj.] ujście’), 4. przen. ‘czelusć, otwór (pieca, komina, trąby); krater wulkanu’, *bičīu žiotys* ‘otwór w ulu’; też sg. f. *žiotis* 1 p.a., *žiotis* 3 p.a. — dewerbalne abstractum na *-ti-* od *žiotis* ‘rozdziawiać usta, paszczę’, które uległo konkretyzacji. Znacz. etym. ‘rozdziawienie się’, stąd ‘rozdziawiona paszcza’ i w końcu ‘paszcza’. Paralela: *klotis* ‘powodzenie, szczęście’ ≡ *klótis* ‘powodzić się’. Por. też concreta: *klētis* ‘spichrz’, *liūtis* ‘ulewny deszcz’, *šūtis* ‘kupa, stos’. — Neoosn. *žiot-*: *Žiōčia* n.rz. (por. n.rz. *Āncia* od *āntis*, jak też drw. *dēciā* ≡ *dētis*; *pirciā* ≡ *pirtis*), *Žiotēlēs* – nazwa dwu jezior, bagna i łąki (Vanagas 42, 403). Nazwę *Žiōčia* można pod względem semantycznym zestawić z n.rz. *Anga* od *angā* m.in. ‘otwór, wejście’ i interpretować etymologicznie jako ‘ujście (rzeki)’, zob. Vanagas 42. Nie jest wykluczone, że neoosn. *Žio-*, widoczna w n.rz. *Žiōkē* (też nazwa łąki i bagna), pojawiła się w następstwie resegmentacji *Žiōčia* ⇒ *Žio-čia*. Ale paralela w postaci łot. *žākle*, *žāklis* ‘miejsce, gdzie od pnia odrastają pod ostrym kątem konary drzewa; widły w drewnianym narzędziu; podpora z

rozwidlonego drzewa', pl. *žákles* 'miejsce, gdzie spływają ze sobą dwie lub trzy rzeki; zwężenie rowu, rzeki' skłania do przyjęcia alternatywnej analizy: *Žiō-kē* ⇐ *žiōti(s)*. Użycie suf. -k- w derywacji odpierwiastkowej jest wprawdzie rzadkie, ale są na to przekonujące paralele, por. *stokà, spēkà* i *trinka* (*stōti, spēti, trinti*).

žiovà 4 p.a. gw. 1. 'ziewanie', 2. 'nozdrze, pysk' — dewerbalny rzeczownik na -va od pwk. *žio-* jak w *žiōtis* 'rozdziawiać się'. Derywacja wzorowana na typie *džiovà* ⇐ *džióvé* (prt. do *džiāuti*); *paliovà* ⇐ *lióvési* (prt. do *liāutis*). Dalej por. *krūvā, píeva*. War. akc. *žióva* 1 p.a. c. 'gapa'. Z prvb. *iš-*: *išžiova* c. 'gapa, gamoń' (⇐ *iš-si-žiōti* 'rozdziawić się'). Z innym tematem: *žiōvis* a. *žióvis* 'ziewanie'. — Neoosn. *žiov-*: vb. denom. 1. *žióvauti, -auju, -vau* 'ziewać; stać bez zajęcia, nudzić się' (war. *žióbauti, žiógauti*; por. wokalizm i metatonię w *mógautis* ⇐ *mōgis*), SD «ziewam», *atžiopčiomis atžiovauju* SD «odziewam komu» ['ziewnąć w odpowiedzi na czyjeś ziewnięcie'], 2. *žiovėti, -iū, -ėjau* 'krzyczeć, wrzeszczeć', 3. *žiovinėti* 'ziewać', 4. *žiovinti* przest. 'dławić, dusić, zatrzymywać oddech', *nužiovinu* SD «dawię kogo, zadawiam» (syn. *smaugiu*), 5. *žióvoti* 'ziewać'. Nomen: *žiovulys* 'ziewanie' (war. z alternacją v/b: *žióbas* 'ziewanie; szpara, szczelina'; z alternacją v/g: *žiogulys* ts.). — Neoosn. *žiovav-* (⇐ prt. *žióvavau*): *žióvavimas* 'ziewanie', SD «ziewaczka, poziewanie zbytnie, ziewanie». Por. łot. *žāvātiēs* 'ziewać', vb. denom. od *žāva*, zwykle *žāvas* f.pl. 'ziewanie'. Por. jeszcze pol. *ziewnąć, ziewać* obok sb. postvb. *rozziew* 'rozdziawienie się'; ros. *zev*, cs. *žěvŭ* 'pysk'.

žyravōti, žyravōju, žyravōjau gw. 'szukać pożywienia; o zwierzętach: żerować, polować' (war. *žiravōti*) — zapoż. ze stblr. *žirovati* 'paść się, żywić się; żyć w dostatku', bhr. *žyravácь, -rúje* 'żerować'. War. *žŷravoti, žŷrauti* a. *žŷráuti*, też z krótkością w pwk.: *žiravōti*. — War. ze zmianą *ž'ī* > *ž'ū*: *žiūravōti* (*Būdavo, vaikšto, žiūravōja ubagai visur* 'Bywało, że biedacy chodzą wszędzie i wypatrują [pożywienia]'), refl. 'pożywiać się' (*Vištos toli pievoj žiūravōjas*). — Sb. *žŷras* 'żer, żerowanie' ⇐ bhr. *žŷr, -u* 'żerowanie'. Osobno zob. *žėravōti*.

žirgas 3 p.a., *žirgas* 4 p.a. 1. 'rumak, wierzchowiec; dorodny, piękny koń', 2. 'koń niekastrowany, ogier', 3. stlit. *kovo žirgas* 'koń bojowy, kopijniczy'. SD¹: *žirgas* «czaban, caballus turcicus, equ[u]s arabicus», też «koń, equus, caballus» (syn. *arklys*). SD: *rėdyklos žirgo* «halzbant koński» ['ozdoba szyi końskiej'], *žirgų apveizdėtojas* «koniuch, stadowy parobek» (syn. *arklių kuoptojas*). Rzadki war. *žirigas* 2 p.a. z epentezą i. Odpowiedniki bałtyckie: łot. *zīrgs* 'koń', stpr. *sirgis* EV 'wałach, Hengest'. Należy do vb. *išžirgti, -žirgsta, -žirgo* 'rozkraczyć się', zob. *žėrgti, žargstŷti*. Znacz. etym. 'koń, którego się okracza' ⇒ 'koń dosiadany, do jazdy wierzchem' (w odróżnieniu od 'konia pociągowego, roboczego'). Por. *Žirgas nedirbamas. Art, akėt – tai arklys, o lengvai važinėt, raitam užsėt – tai žirgas* '«Žirgasa» nie bierze się do roboty. Orać, bronować – to koń, a lekko się wieźć, dosiąść wierzchem – to «žirgas»'. Zob. LEW 1313, PKEŽ 4, 113. — Drw. *žirgynas* 'stadnina, hodowla koni', *žirginýčia* 'stajnia końska' (neosufiks jak w *vilkinýčia*), *žirginyčios valdžiotojas* SD «koniussy» (syn. *žirginykas*), *žirginiňkas* 'hodowca koni' (por. łot. *zīrdziniēks* 'jeździec'), *žirginys* (zob.). — Nazw. *Žirgaitis, Žirgulis, Žirgulys*. — N.rz. *Žirgė, Žirgupė, Žirgupis* 2x, *Žirgupalis*, n. łąk *Žirgāpievė* 6x, *Žirgāpievis* 3x, *Žirgė, Žirginė, Žirginės*. Z onomastyki staropruskiej por. osnowę *zirk- w n.m. *Sirgite, Sirgiten, Zergitten*, cps. *Sirgelauwk* obok *Czirgelawken* (por. *laucks* 'pole') oraz *Cczirczekaym* (por. *caymis* 'wieś'), n.rz. *Sirgun* a. *Sirgune* (AON 157n., 189n.).

žirginys, -io 3 p.a., zwykle pl. *žirginiai, -iū* 'bazie, kotki, pozbawiony płatków kwiatostan łoży, olchy, brzozy, wierzby' — prawdopodobnie od *žirgas* 'koń, rumak' (zob.), ale strona znaczeniowa tej derywacji wymaga dalszego badania. War. *žirginas, žirginas, žirginis*. Z innym sufiksem: *žirgėliai* m.in. 'bazie, kotki'. Por. syn. *pūpuolės* i *spūrganos*.

žirklės, -iū 1 p.a. pl.t.f. 1. 'nożyce krawieckie, nożyce do strzyżenia owiec', SD

«nożyce, nożyczki», 2. 'kleszcze u raka, szczypce' (syn. *žnyplēs*), 3. 'zęby sierpa', 4. 'krok, stąpienie' (*Jo geros žirklēs, gerai žergia*), 5. nazwa pewnego tańca. War. sufiksalny: *žirklos*: *avikinēs žirklos* 'nożyce do strzyżenia owiec'. Odpowiednik łot. *ziṛkles* pl.t.f. 'nożyce'. Rekonstrukcja: *žirk-kl- < *žirg-kl- przez asymilację i degeminację (paralele: *žerklēs, áuklēs, kaṛklas*). Znacz. etym. '(skrzyżowane noże) które się rozkraczają', por. *iššižirgti* 'rozkraczyć się'. — War. sonoryzowany: *žirglēs* f.pl. 'krocze, krok w spodniach' (por. *žerglēs < žerklēs, eiglūs < eiklūs*). War. *žirplēs* 'kleszcze u raka' (*Atplaukē vēžys, tarp žirpliū turi kiaušini* 'Przypłynął rak, w kleszczach trzyma jajo') pochodzi ze skrzyżowania *žir°* jak w *žirklēs* z *°plēs* jak w syn. *žnyplēs* (brak u Kabašinskaitė 1998). — Sg. *žirklē* 1. 'nożyce; kleszcze raka', 2. 'ogon; szczyt dachu, kalenica', 3. zool. 'szczypawka, skorek pospolity, Forficula auricularia' (syn. *žirklīs*), *žirklūtēs* f.pl. 'nożyczki, np. chirurgiczne'. Zob. też *žergti* i *žirgas*.

Žirniai, -ių 1 p.a. m.pl. 'groch, Pisum', sg. *žirnis* 1 p.a., *žirnys* 3 p.a. 'ziarno grochu', < pb. *žirn-ja-. Odpowiedniki bsł.: łot. *ziṛņi* 'groch', sg. *ziṛnis* 'ziarno grochu', stpr. *zirn-: *syrne* Ev 'ziarno, Korn'; psł. *žirno 'ziarno, nasienie zbóż', scs. *zrīno*, sch. *zr̃no*, ukr. *zérno*, ros. *zernó*, stpol. *zarno*, < pbsł. *žir-na- 'ziarno' (zob. BSW 372, LEW 1314, REW I, 454). W litewsko-łotewskim doszło do zwężenia znaczenia 'ziarno, nasienie zbóż' na 'groch'. Prototyp ie. *gr̥h₂-nó- 'ziarno', por. łac. *grānum* 'ziarno, jądro, nasienie', stir. *grán* 'ziarno, zboże', goc. *kaúrn* 'ziarno, zboże', stang. *corn* ts., stwn. *kērno* 'jądro, Kern' (IEW 391, LIV² 165, przyp. 1, Witczak 2003, 117n., Derksen 2008, 553; brak w NIL). Odpowiednik wed. *jūr-ṇá-* 'zbutwiały, spróchniały' wskazuje na substantywizowanie w bałto-słowiańskim przymiotnika na *-no- o znaczeniu 'to, co dojrzało, zmiękło'. Formacja dewerbalna od pwk. pie. *gerh₂-/gr̥h₂- 'dojrzewać, starzeć się, butwieć, grzybieć'. Odpowiedniki: z jednej strony scs. *sūžirēti*, -*žirējo* 'dojrzewać', ukr. *zrity*, *zriju*, stpol. *żrzeć*, *żrzeję*, pol. *dojrzeć* (⇒ scs. *žirēlū* 'dojrzały', ros. *zrēlyj*, stpol. *żrzały*), z drugiej strony gr. γέρων, -οντος m. 'starzec'. Zob. LIV² 165, BSW 371n., REW I, 462. — Drw. *žirnēlis* 'groszek', przen. 'pigułka' (por. stang. *cyrnel* 'corn', ang. *kernel* 'jądro ziarna, owocu' < pgerm. *kurn-ila-, zdrob. od *kurna- n. 'ziarno'), *žirniēna* 'grochowisko, miejsce, gdzie rósł groch' (⇒ *žirniēnojai* m.pl. 'łodygi grochu'), *žirniēnē* 'grochówka', *žirnikiai* m.pl. 'kwiaty groszki'. — N.m. *Žirnojaĩ* – od zanikłego sb. *žirnojas lub *žirnojai 'grochowizna, pole na którym rósł groch' (por. *avižojai*, *miežojai*, gw. *vasarójas*). N.jez. *Žirnajaĩ*, *Žirnajis*, *Žirnajys* (⇒ n.m. *Pāžirnajis*, *Pažirnajē*), *Žirnis*, n.rz. *Žirniaupis*, *Žirñupis*, n. łak *Žirnaraistis*, *Žirniabalē*. — SO pbsł. *žar- ← *žir-: caus. scs. *sūzor-iti* 'pozwolić (owocom) dojrzeć', ros. *zorítʹ jágody* 'rozścielać jagody na macie w celu przyspieszenia ich dojrzewania', stczes. *s-zoř-iti* 'dać dojrzeć; przyrządzić, stworzyć', < pbsł. *žar-ĩ- (por. intr. scs. *sūžir-ēti* 'dojrzewać'). Nawiązanie w wed. *jaráyant-* 'powodujący starzenie się' ← pie. *gór̥h₂-éje- (LIV², l.c.).

Žirti, prs. *žyṛa* (*žira < *ži-n-ra; war. *žirna*, *žiṛna*⁸⁰⁵, *žirsta*), prt. *žiro* 1. 'żarzyć się, iskrzyć się', 2. 'sypać się – o iskrach z rozgrzebywanego żaru, o iskrach wyskakujących spod młota kowala'. Cps. *apžirti* 1. 'obsypać się czym, pokryć się, oblać się czym', 2. 'doznać migotania w oczach, ujrzyć gwiazdy, iskrzące się drobiny', *išžirti* 'posypać się (o iskrach), rozżarzyć się (o fajce)', *pažirti* 'roziskrzyć się; posypać się na wszystkie strony, rozproszyć się', *sužirti* 'zacząć iskrzyć; buchnąć – o płomieniu; rozbłysnąć'. Akut wtórny, związany z sufigowaniem -sta- w formacji praesentis (por. typ *gimstu* s.v. *gimti*). Drw. *žirinti* 'łypać, spoglądać błyskając oczyma' (*Piktas šuva akimi žirina* 'Zły pies łypie ślepiami'). — Lit. *žir-* jest alternantem na SZ do *žer-*, zob. *žer̥ti* 'wygarniać żar' (pie. *gḥr- ← *gḥer- 'promieniować, jaśnieć', por. LIV² 177). Odpowiednik słowiański *žir-* odznacza się zmianąznacz. 'iskrzyć się, świecić' na przenośne 'widzieć', por. scs. *žirjo*, *žirēti* 'patrzeć, widzieć', ros. *zrju*, *zreť* 'widzieć, spoglądać', ukr. *zrju*, *zrity* 'patrzeć, widzieć', czes. *žřim*, *žřít* 'patrzeć, spoglądać',

⁸⁰⁵ Z metatezy *nr > rn*. Por. *nl > ln* w *žilna* < *žinla (*žilti*); *šilna* < *šinla (*šilti*).

stpol. *požrę, požrzeć* ‘popatrzeć’ (por. BSW 366, LEW 1301, 1314, REW I, 443, 461n.). Do tego nawiązuje lit. osnowa *žir-ė-* w *apžirėlis* gw. ‘ten, kto niedowidzi’. Niewykluczone, że ze zmiany plit. *žirti pochodzi lit. °žirti (zob.). — WSZ *žyr-* (← *žir-*) albo też neopwk. *žyr-* (z denazalizacji w prs. *žyra* = *žira* < *ži-n-ra): *žyrėti, žyri* a. *žyra, -ėjo* ‘łsnąć, świecić – o żarze, płomieniu, oczach’. WSZ *žyr-* ma odpowiednik w psł. *zir-a- < pbsł. *žir-ā-, por. scs. *nazirati* ‘ogłądać, podglądać’, *zazirati* ‘gardzić’. Możliwe, że ze zmiany plit. *žyrėti pochodzi lit. *žiūrėti* ‘patrzeć, ogłądać’ (zob.). — Stary SO *žar-*: *žarstýti* (zob.), *žarà* (zob.), *žarijà* (zob.). — Neoapofonia *žir-* ⇒ *žair-*: *žairà* (zob.).

žįsti, prs. *žindu* (war. *žindžiu*, 3 os. *žindi*), prt. *žindau* 1. ‘ssać, ciągnąć mleko z piersi matki’ (*žindąs kūdikis* ‘osesek, niemowlę przy piersi’), 2. gw. ‘żuć, przeżuwać’, też o krowie przeżuwającej pokarm, który powraca z jej żołądka (*Karvė guli ir žuiką žinda* ‘Krowa leży i żuje żujkę’). SD *sužindu* «przeżuwam dziecięciu», *sužistų penų esti* SD «papać». Odpowiednik łot. *zīst, zīžu, zīdu*, caus. *pazīdināt* ‘nakarmić piersią’. Zwraca uwagę brak różnicowania apofonicznego. Prs. na *-ja-*, *žindžiu*, ma odpowiednik w łot. *zīžu*. Etymologia pwk. *žind-* nie została ostatecznie sprecyzowana. LEW 1314 uważał *žind-* za postać SZ do *žand-* jak w *žándas* ‘szczeka, policzek’. Wspomniał przy tym o nawiązaniu Bechtla do przymiotnika gr. νεο-γύλλος ‘nowonarodzony, młody’. Do tego powrócił obecnie Beekes 2010, 1007n., przyrównując greckie *gid- w drugim członie złożenia νεο-γύλλος ‘nowonarodzony’ < *gid-lo- do lit. *žid-, ži-n-d-*. Rekonstrukcja znac.: ‘taki, który dopiero co zaczął ssać’. Pwk. pie. *gejd-/ *gid- ‘ssać mleko matki’ (brak w IEW i LIV², gdzie zresztą *žįsti* nie zostało uwzględnione). — Drw. *žindauti* ‘ssać od czasu do czasu, z przerwami, ssać niechętnie’, *pazīndėti, -ja, -jo* ‘possać nieco’, *péržindinėti* ZTŽ ‘o krowie: przeżuwać żujkę’, *žindinti* ts. (*Karvė žindina žuiką* ‘Krowa przeżuwa żujkę’), *žindyti* (zob.). — Neopwk. *žįs-*: *žįsčioti* ‘ssać równomiernie lub z przerwami’, *žįsdinti* ‘dać sutek do ssania’, *žįsłoti* ‘długo przeżuwać (o dziecku); niechętnie jeść’, *apžįsłoti* ‘zaślinić – o niemowlęciu’. Na apofonię *žįs-* ⇒ *žqs-* wskazuje pochodne nomen *žąslai* ‘wędzidło’ (zob.). — Nomina z *žind-*: *ātžindūlis, atžindulys* a. *ātžinduolis* ‘niemowlę odstawione od piersi i po jakimś czasie znów karmione piersią’ (syn. *ātžinda, ātžindas, atžindys*), *žindà* a. *žinda* ‘smoczek; smoczek zrobiony z kawałka zawiniętego w szmatkę chleba lub cukru’ (⇒ pol. gw. *żynda*, Zdancewicz 351), *žiñdalas* ‘mleko matki, samicy’, *žindamà* ‘matka karmiąca’ (ptc. prs. pass. f.), *žindėnė* ‘maciora lub kobyła po ożrebieciu się; matka karmiąca’, *žindinýčia* ‘karmiąca matka, karmiąca samica; mamka; piersi’ (por. neosufiks w *medinýčia*), *žiñdis* a. *žindžia* ‘mleko matki (w piersi)’, *žindyvė* (zob. *žindyti*), *žindus* ‘dziecko lub stworzenie, które dobrze ssie’, *žindukai* m.pl. ‘prosięta trzymane przy maciorze lub dopiero co od niej odstawione’, *žindukas* ‘osesek’ (⇒ *žinduklis* ts.), *žindulys* ‘osesek, niemowlę’, SD «ssący; ososek», ⇒ *žindulėlis* SD «ososek» (por. n.m. *Žinduliai* 2x), *žiñdžius* ‘dziecko długo nieodstawiane od piersi’. Cps. *papžindys* ‘osesek’ (por. *pāpas*), *tabōkžinda* c. ‘ten, co żuje tytoń’ (por. *tabokà*), *vienžiñdis, -ė* ‘kto przyszedł na świat w pojedynkę (człowiek lub zwierzę), jedynak’ (por. *vīenas* i *vienturītis*). Por. łot. *zīdainis* ‘osesek’, *zīdals* ‘mleko matki’, *zīdulītis* ‘osesek’.

žiubdyti, žiubdaũ, žiubdžiaũ gw. ‘tępić owady’, 2. ‘morzyć głodem (zwierzęta, dzieci)’, *nužiubdyti* ‘zgubić co, stracić’, *prižiubdyti* ‘o śniegu: nawiać’ (*Kad prižiubdė kluonan sniego*) — causativum na *-dy-* od wykrz. *žiubt* o nagłym, energicznym ruchu, działaniu, uderzeniu (*Tik žiubt pjautuvu pirštan* ‘Nagle «žiubt» sierpem w palec’).

žiučikas, czyt. *žiučikas* wsch.-lit. ‘ulicznik’ — zapoż. z błr. gw. *žyūčyk* (Zs 66), por. ros. *živчик* m.in. ‘żwawy człowiek’. Dyftong błr. *iu* ukazuje się również we wsch.-lit. *grīunia* i *kriuda*. Pominięte w LKŽ.

žiūlinas ‘gąska’, *žiuliukas* ‘gęś, kaczka’ — wyrazy pochodzące od wykrz. *žiūl, žiulia* jako zawołania na gęsi, por. *Žiūl! Žiuliakur!* – *šaukia piemuio žąsiokus, kad neeity avižos[na]*.

Jest też war. *žiù-žiù*, od czego *žiùžinas* ‘gęsior’. Osobno zob. *ziùlė*.

žiúožė 1 p.a. gw. ‘głowa żmii’: *Man bežiūrint gyvatė iškišo savo žiuožę iš krūmo – kad jau aš neriau tolyn!* ‘Patrzę – żmija wysunęła swą głowę z krzaka – i od razu uciekłem jak najdalej’. Niejasne. Od wykrzyknika?

žiupōnas 2 p.a., *žiūpōnas* 2 p.a., *žiūponas* 1 p.a. 1. stlit. ‘żupan, staropolski strojny ubiór męski, długa suknia męska, noszona pod kontuszem’ (m.in. SD), 2. gw. ‘długie, zapinane na guziki wierzchnie ubranie, męskie lub damskie; siermięga’, 3. gw. ‘rodzaj palta dla podrastających chłopców’ (ZS 67) — zapoż. ze stbłr. *županъ*, por. błr. *župán*, -á (← pol. *żupan*, -a, zob. Brückner 668, ĖSBM 3, 246). Por. SLA 248, LEW 1315, POLŽ 698; brak w ALEW. War. z nagłosem *žu-*: *župānas*, *župōnas*, *žūponas*; ze zmianą *ž’u > ž’i*: *žipōnas* (zob. Urbutis 1981, 125; por. *žipsnis* ob. *žiūpsnis*). Niejasne są warianty z *šus°* i *šuš°*: *šūšponis*, *šūšponis* (LzŽ); poza tym *čepānas*. Osobno zob. *žūpyčė*. — Drw. *žipōnius* ‘kto nosi żupan’, *žiuponynas* ‘znoszony, lichy żupan’.

žiūpsnis, -io 2 p.a., *žiūpsnys* 4 p.a. 1. ‘szczypta, ilość substancji sypkiej ujęta końcami trzech palców; niuch tabaki’ (SD «szczypta»), 2. ‘garstka lnu, siana, słomy’, 3. ‘kłak lnu, wełny, włosów; kosmyk’, 4. ‘mała ilość, trochę, odrobina, krzta’. Zdaniem Prellwitza 46 ma to być germanizm, przejęty z prus.-niem. *schubs* (*schubsch*, *schubschen*) ‘szczypta’. Dodać można, że w litewskim materiale występuje wykrz. *šiūpt* o posypaniu czegoś szczyptą soli (zob. *šiuosėti*). Jeśli założymy pierwotne brzmienie **šiūpsnis*, to udźwięcznienie nagłosu w *žiūpsnis* da się podeprzeć takimi paralelami, jak *šiūrštas > žiūrštas* (germanizm) lub *šiaurūs > žiaurūs*. Z innym sufiksem: *žiūpsmas* ‘szczypta, garstka’. Łot. *župsnis* ‘szczypta, garstka’, używane głównie na pograniczu z Litwą, jest pewnie lituanizmem (z gwar wysokołotewskich poświadczane jest znacz. ‘małe skupisko drzew lub krzaków’). LEW 1315 zajmuje niejasne stanowisko, a o wywodzie Prellwitza nie wspomina; zbliża *žiūpsnis* do łot. *žūksnis* ‘wiązka, pęk, wielka ilość’ przy założeniu alternacji -p- : -k- w wygłosie pierwiastka (co wydaje się *ad hoc*). Z kolei ALEW 1318 zakwalifikował *žiup-* jako st. zanikowy **žiub-* do rodziny *žiaūbti* ‘jeść pełnymi ustami, jeść chciwie’, *žiauboti* ‘zuć, np. suchy chleb’. W kwestii budowy i apofonii ALEW powołuje się na ŽD 221, tymczasem dzieło to wcale *žiūpsnis* nie wymienia (choć ma *lūpsnis*, *pusnis* i *smulksnis*). Zresztą *žiaūbti* nie ma pewnej etymologii. — Rzadkie są war. *žūpsnis* i *župsnia* (CHB). — Wsch.-lit. *žipsnis* (co do zmiany *ž’u > ž’i* zob. LD § 65 oraz Urbutis 1981, 125). — Poprzez formy typu *žiūpčius < žiūbčius* ‘torba na obrok’ wyraz *žiūpsnis/žipsnis* wszedł w styczność z rodziną *žėb-/žib-* ‘przeżuwać’, zob. *žėbti*. Rodzimy odpowiednikiem *žiūpsnis* jest *žnypsnė*, *žnybsnė* od czas. *žnybti* ‘szczypać’. Drugim germanizmem jest tu *prýskis* (zob.). — Nazw. *Žiūpsnys*, *Župsnys*.

žiūr, *žiūr* wykrz. ‘patrz! oto!’ (dla zwrócenia czyjejs uwagi), np. *Žiūr! Ar regi čia kas* ‘Patrz! Czy coś tu widzisz?’ — zredukowana na skutek częstego użycia forma 2 os. sg. ipv. *žiūrėk* ‘patrz!’ do *žiūrėti* (zob.). — War. *žiū*, *žiū*: *Žiu – jau ir čia ariama* ‘Patrz, już i tu się orze’. *Žiū*, *mano languose šviesa* ‘Patrz, światło w moich oknach’. — War. *žio*: *Žio, ir jis čia* ‘Patrz, i on [jest] tutaj’. Zob. też *žėk*.

žiūrė 2 p.a., *žiūrė* 4 p.a. 1. ‘owsianka’, 2. ‘żur, zupa na zakwasie z chleba lub mąki owsianej’ (*Žiūrė verdama iš avižinių miltų, duonos raugo deda, par naktį paraugina, o rytmetė[je] iškoša sėlenas, įpila pieno ir verda* ‘Żur gotuje się z mąki owsianej, dodają [też] zakwasu chlebowego, przez noc kwaszą, a rano wycedzają otręby, wlewają mleka i gotują’), war. *žiūrà*, 3. ‘wszelka płynna potrawa’, 4. ‘płynne odchody, gnojówka’ (syn. *srutos*) — ze zmianą rodzaju zapożyczone z pol. *żur* ‘barszcz kwaszony na chlebie lub owsie, barszcz z kwaszonej mąki żytniej’ (Sw VIII, 726), ← śrwn. *sūr* adi. ‘kwaśny, gorzki’, śrwn. *siure*, *sūre* f. ‘ciasto chlebowe, Sauerteig’ (WDLP, s.v. *žur*). Por. LEW 1316, POLŽ 696n. — Cps.

žiūrputrė ‘kasza przyrządzona na żurze’ (por. *putrà*).

žiūrėti, *žiūriù* (3 os. *žiūri*, war. *žiūria*, *žiūra*, *žiūro*), *žiūrėjau* ‘patrzeć, oglądać; strzec, pilnować; troszczyć się; sprawdzać’, cps. *apžiūrėti* ‘obejrzyć, zbadać’, *išžiūrėti* ‘przeglądać, przeszukiwać’, *įžiūrėti* ‘dojrzyć, zobaczyć; dopatrywać się czego’, *pažiūrėti* ‘spoglądać; opiekować się’, *prižiūrėti* ‘doglądać, pilnować’, *užžiūrėti* ‘troszczyć się, dbać’ (refl. *užsižiūrėti* ‘zagapić się, zamyśliwszy się przeoczyć co; zakochać się’). Stativum z suf. -ė- i WSZ *žiūr-* od *žiur-*, por. *pražiūrti* ‘otworzyć oczy, przejrzeć na oczy, np. o kotku’ (zob. °*žiūrti*). Rzadki war.: *žiūrėti* lub *žiūroti*. Odpowiednik łot. *žūrēt* ‘czaić się, czatować; mrugać oczyma’, *pažūrēt* ‘zacaić się, popatrzeć, zajrzeć’ obok *žūrēt* ‘tlić się, palić się bez płomienia, żarzyć się’ (ME IV, 837, EH II, 823, Urbutis 2009, 88). Etymologia pwk. *žiur-/žiūr-* nie została dotąd uzgodniona. LEW 1316 odsyła z jednej strony do pwk. *žēr-* jak w *žėrėti* ‘żarzyć się – o węglach; lśnić, błyszczeć’, z drugiej zaś strony do pwk. *žyr-* jak w *apžyriūti* ‘pociemnieć w oczach’, ale nie mówi, jak należałoby rozumieć stosunki wzajemne między *žēr-*, *žyr-* i *žiur-/žiūr-* (ALEW 1318 nie daje etymologii). Wyjdźmy od tego, co nie budzi wątpliwości: *žiūr-ė-* jest derywatem na st. wzdłużenia i tak się ma do osnownego *žiur-* (*žiūrti*, *pražiūrstu*) jak np. *dūsėti* ‘dyszeć, ciężko oddychać’ do *dus-* (*dūsti*, *dūstù* ‘tracić dech’) albo *kiūrėti* ‘być, leżeć w stanie dziurawym’ do *kiur-* (*kiūrti*, *kiūrstu* ‘dziurawieć’). SE †*žiaur-* o porównywalnym znaczeniu nie występuje. Nie ma też dlań oparcia porównawczego. W tej sytuacji trzeba od razu wykluczyć ewentualność, jakoby **žiur-* mogło być st. zanikowym od **žiaur-*. — W niejednym wyrazie lit. spotyka się wtórną sekwencję *C’u*, pochodzącą z dysymilacji w *C’i*, np. *šiūltas* < *šiltas*, *šium̃tas* < *šim̃tas*, *žiubėti* < *žibėti*, *žiunksnys* < *žingsnys*, *žiūžė* < *žizė* (zob. LD § 66). Ta okoliczność otwiera drogę przypuszczeniu, że brzmienie *žiūrėti* ustaliło się na miejscu odziedziczonego **žyrėti*, które było st. wzdłużenia do **žirti* (zob. °*žiūrti*). W ten sposób staje się możliwe etymologiczne powiązanie plit. **žir-/žyr-* ze słowiańską parą *žir-/zir-*, por. scs. *žirjō*, *žirėti* ‘patrzeć, spoglądać’ (SW *zir-*: *zazirati* ‘pogardzać’ ⇔ *zazirėti*), ros. *zrju*, *zreť*, *uzreť* ‘ujrzeć; dopatrzeć się’, stczes. *uzriu* ‘ujrzeć’, *uzrieti*, czes. *uzřít* ‘ujrzeć, zobaczyć’, stpol. *požrę*, *požrzeć* ‘popatrzeć’ (por. BSW 366, REW I, 443, 461n.). — Bezpośrednio do słow. *žir-ě-* ‘patrzeć’ nawiązuje lit. osnowa *žir-ė-*, jakkolwiek jest ona ograniczona do użycia nominalnego, por. *apžirėlis* gw. ‘ten, kto niedowidzi’. Litewski pwk. *žir-*, *žirti* ma znacz. ‘żarzyć się, iskrzyć się’ (zob.), które wprawdzie odchyła się od słowiańskiego ‘patrzeć na co’, ale trzeba pamiętać, że treści ‘żarzyć się, jarzyć się, świecić się’ i ‘spoglądać, patrzeć na co’ są ze sobą styczne, por. wyżej dwojakie użycie łot. *žūrēt*. Dalej por. nwn. *blicken* ‘patrzeć’ ob. *Blick* m. ‘rzut oka’ (z ‘błysk oka, Augenblick’) wobec śrwn. *blicken* i stwn. *blicchen* ‘błyszczeć’ (zob. Buck 1040, 1044, EWD 149); scs. *glėdati* ‘patrzeć’, *oglėdati sę* ‘rozglądać się’ wobec stwn. *glinzen* ‘błyszczeć się’ (zob. ESJS 179). — Plit. **žir-/žyr-* oraz scs. *žir-/zir-* należą do pwk. pie. **gʰer-/gʰr-* ‘żarzyć się, promieniować, jaśnieć, świecić’, przen. ‘widzieć’. Por. BSW 366; Liv² 177: tylko bsl.; rekonstrukcję opatruje znakiem zapytania i uwagą, że aspiracja nie jest pewna, zaś semantyka problematyczna. SP: *žeriù*, *žėrti* ‘wygarniać żar’ (zob.), *žėrėti* ‘żarzyć się; świecić’ (LEW 1301), SZ: *žyrù*, *žirti* ‘żarzyć się; o iskrach: sypać się’ (zob.). — Drw. *žiūrinėti* ‘popatrywać, spoglądać, oglądać’, *žiūrinti* ‘patrzeć, oglądać’. Nomina: *bežiūrint* adv. ‘zaraz, w tej chwili’, *póžiūris* ‘punkt widzenia, podejsie, wzgląd, aspekt, pogląd’, *žiūra* 4, 2 p.a. ‘wzrok, zdolność widzenia; spojrzenie’, *žiūrōs mėnuo* a. *žiūrōs laiķas* ‘czas swatania’ (*Nuo Kalėdų iki Užgavėnių yra žiūros mėnuo* ‘Od Bożego Narodzenia do Zapustów trwa «žiūros mėnuo»’), *žiūralas* neol. ‘marne widowisko (o filmie)’, *žiūraūnas* ‘baczny, uważny, spostrzegawczy’, *žiūrenà* ‘wzrok’, *žiūrýtis* bot. ‘grzyb trzęsak, Tremella’ (⇒ *žiūrýtiniai* m.pl. ‘rodzina grzybów, Tremellaceae’), *žiūrùs* 1. ‘mający dobry wzrok’, 2. ‘zezowaty’, 3. ‘o powietrzu: przezroczysty, przejrzysty, nie zamglony’ (*Žiūrùs oras, toli matyti* ‘Przezroczyste powietrze, daleko widać’). Zob. też *žėk*, *žiù*, *žiur*. NB. W wyrazach

žiūrõnas ‘lornetka’ i *žiūrõvas* ‘widz’ można widzieć pierwotne formacje z suf. *-nas*, *-vas*, mianowicie z uwagi na czas. *žiūróti* (zob. wyżej). Synchronicznie są to raczej formacje z neosuf. *-onas*, *-ovas*. — Neoosn. *žiūrē-*: *žiūrédinēti* ZtŽ, zwykle z prvb. *ap-* ‘ogłądać’, *da-* ‘dogłądać; szukać, poszukiwać’, *pri-* ‘dogłądać, pilnować’, *žiūrédinti* cur. ‘kazać komu patrzeć’ (*Žiūrédink pro skylę* ‘Popatrz przez szparę’), *prižiūrėtojas* ‘dozorca’. — Neoosn. *žiūrēj-*: *apžiūrėjimas* ‘zwiedzanie; badanie lekarskie’, *neapsižiūrėjimas* ‘niedopatrzenie, nieuwaga’.

žiurkė 1 p.a., *žiurkė* 4 p.a. ‘szczur-samica, *Rattus*’ (SD «szczurek, glis»). Prawdopodobnie z udźwięcznienia nagłosu w **žiurkė*. Por. *žābas* < *šāpas*; *žiaurūs* < *šiaurūs*; *žiugždėti* ob. *šiugždėti*. W jęz. łotewskim pojawiają się obocznie *šurks*² i *žurks*² ‘szczur’, poza tym f. *žurka*, *žurka* ts. Z uwagi na to dopuszcza się zapożyczenie ze słow. **š(č)urū*, **š(č)urūka* ‘szczur’, zob. ME IV, 106, LEW 1316, ALEW 1318. Por. ukr. *ščur*, pol. *szczur* (szczurek ‘koszatka, Dryomys nitedula’), słc. *štūr*, czes. gw. *štír* (‘salamandra’), dłuż. *šcurk*, ponadto z uproszczeniem *šč-* > *š-*: głuż. *šurk* ‘chomik’, pol. gw. *szur*, kasz. *šur* ‘szczur’. Wyraz słowiański pozostaje bez etymologii, zob. np. Boryś 599. — Drw. *žiurkėnas* ‘chomik’ (sufiks wyraża podobieństwo, podobnie jak przy *meškėnas* ← *meškā*, GJL II, § 315), *žiurķinas* ‘szczur-samiec; wielki szczur’, *žiurkiukas* ‘szczurek’, cps. *žiurķėkautai* ‘pułapka na szczury’ (por. *kauti*). Vb. denom. *žiurkiauti* ‘łapać szczury’. — Nazw. *Žiurķus*, *Žiurķelis*.

°**žiurti**: *pražiurti*, *-žiūrū* (**žiuru* < **žiu-n-ru*, war. *-žiurstu*), *-žiuraũ* ‘otworzyć oczy; przejrzeć na oczy, zacząć widzieć’, *sužiurti* ‘spojrzeć na kogoś z zaciekawieniem; wlepić oczy w kogo/co’, *apžiurti* intr. ‘mienić się w oczach’ (*Akys apžiūro, dabar nieko nebematau* ‘W oczach się mieni, nic już teraz nie widzę’) — prs. inchoatywne z infiksem *-n-* albo z suf. *-sta-* względem stativum *žiūrėti* ‘patrzeć, ogłądać’ (zob.). Por. *dūsti* : *dūsėti*; *rup-* : *rūpėti*. Wokalizm *žiur-* wywodzi się fonetycznie z **žir-* (por. *žiubėti*, *žiūžė*), co prapokrewne ze słow. *žir-* w scs. *žirėti* ‘patrzeć’. — Drw. *žiurėnti* ‘tlić się, żarzyć się’ (por. łot. *žūrēt* ‘tlić się’), *žiurstyti* frq. ‘ogłądać, dogłądać czego’, prt. *žiursčiai* (⇒ *žiursčioti* ‘spoglądać, zerknąć’); neoosn. *žiurst-*: *žiursteletī* a. *žiursterėti* ‘zerknąć na co, spojrzeć’ (war. *žiursterti*; obok *žiur-telėti*, *žiur-terėti*). Wykrz. *žiurst* (o zerknięciu). — Drw. na *-so-*, **žiursóti*, został zmieniony przez insercję *k* (por. *švyksóti*, *amksėti*), stąd *žiurksóti* ‘patrzeć przez przymknięte powieki; wlepić wzrok, wpatrywać się uporczywie; świecić się słabym światłem’.

žiūtė 2 p.a. ‘gęś, Anser’ — rzeczownik pochodzący od zawołania na gęsi *žiūt-žiūt*, *žiūti-žiūti*, *žiūtu-žiūtu*. War. z neoapofonią *u* ⇒ *ū*: *žiūtė* ‘gęś’ (por. *dukrā* ⇒ *dūkrā*; *pūškis* ⇒ *pūškis*). — Płoszy się, odpędza się gęsi okrzykami *žiutėkst*, *žiutikš*, *žiutiukš*, poza tym *žiūs*, *žiusia*, *žiūš*, *žiūžkiū*. — Drw. *žiūtinas* ‘gęsior’ (syn. *žqsinas*), *žiutinyš* ‘rózga, witka’, *žiutukas* a. *žiutūtis* ‘gąska’. Vb. denom. *žiutėnti* ‘zwoływać gęsi’. Czy tutaj *žiūtės* f.pl. ‘obuwie wyżłobione z kawałka drewna’?

žiūželis, *-io* 1 p.a. gw. ‘pozostałości w palenisku po spaleniu węgla, żużel’ — zapoż. z pol. *żużel*, *-žla/-žlu*. War. *žiūželius* ‘odpadki, śmieci’. — Osnowa *žiūžl-*: *žiūžliai* m.pl. ‘żużel’, *žiūžlis* ‘kawałek szlaki’, *žužlė* b.z.a. ‘opiłki żelaza; żużel’. — Oboczna osnowa *zuzel-*: *zūzeliai* m.pl. 1 p.a. ‘żużel; szlaka z ogniska kowalskiego; odpadki kowanego żelaza; resztki, paprochy, śmieci’. War. z suf. *-ul-*: *zūzuliai* 1 p.a., *zuzuliai* 3 p.a. Zob. też *džindra* i *gargžė*.

žiūžėti, *žiūža*, *žiūžėjo* gw. ‘cicho trzeszczeć – o rakach pożerających żabę’, *žiūžėnti* ‘szeleścić’ (war. *šiušėnti*), też ‘zwoływać gęsi’, *žiūžnóti* ‘wydawać szmer, szemrać; wzywać gęsi’ — od onomatopeicznej osnowy *žiu-ž-* z powtórnego wykrz. *žiū-žiū*, por. *Žiūžėnti yra šaukti žqsis žiu žiu žiu žiute* JU. Paralele: *šiušėti* (*šiušėnti*) i *žiauzėti* (*žiauzėnti*). Zob. też *žužaitė*.

žiūžti, *žiūžiū*, *žiūžiaũ* gw. ‘chodzić zajmując się jakąś pracą, krzątać się’ (*apžiūžti*

‘odrobić swoje, sumiennie skończyć wszystkie swoje prace’), z suf. *-é-*: *žiūžėti* ts. — od osnowy *žiū-ž-* jak w powtórzonym wykrz. **žiū-žiū*, por. *žiūt*, *žiūst* (ob. *šiūst*), *žiūti* (ob. *žiūti*). Paralela: *žiūžėti*.

žyvātas 2 p.a., *živātas* 2 p.a. stlit. 1. ‘życie, żywot’ (o *tatai kalbasi apie tuos, kurie yškiai piktu žyvatu surinkimą Dievo piktina* PK 204₂₄ ‘a to się mówi o onych, którzy jawnie złym żywotem zbor Boży gorszą’), 2. ‘łono matki’ (*Pagirtas žyvatas, kurysai tavi nešiojo, ir krūtys, kurias žindai* SP II, 44₇ ‘Błogosławiony żywot, który cię nosił, i piersi ktoreś ssal’), 3. ‘brzuch, wnętrzności’, 4. ‘biegunka’, 5. pl. *žyvātai* ‘czerwonka, dyzenteria’ (*Žyvātais sirgo par tą karą* ‘[Ludzie] chorowali na czerwonkę podczas tej wojny’) — zapoż. ze stbłr. *životъ*, *životъ*, błr. *žyvót*, gen.sg. *žyvátá* (SLA 249, LEW 1316n., ALEW 1318). War. f. *žyvátá* 2 p.a. — Drw. *žyvātinē* lub pl. *žyvātinės* ‘czerwonka’. Vb. denom. *žyvátáuti* ‘mieć biegunkę’, ⇒ *žyvātāvimas* ‘biegunka’, SD «biegunka» (syn. *tunkus oran bėginėjimas*, dosł. ‘częste na dwór wybieganie’).

žyvėnti, *žyvenù*, *žyvenaũ* ZTŽ ‘żyć’, *pėrzyventi* ‘przeżyć’ (*Jau daugį vargų pėrzyvenau, pėrnešiau* ‘Przeżyłem już liczne biedy, zniosłem’) — vb. denominativum na *-en-* od *žyvas* ‘żywy’, wzorowane na rodzimym *gyvas* ⇒ *gyvėnti*. Brak w LKŽ.

živyčia, gen.sg. *živỹčios* 2 p.a. wsch.-lit. ‘w warsztacie tkackim: sznur, do którego mocuje się nicielnice’ (LZŽ; brak w LKŽ) — zapoż. z błr. gw. *žyvica*, *-y* (PzB 2, 162), syn. błr. *žyvéc*, por. ros. gw. *živéc*, *-vcá*. War. ze zmianą *v > l*: *žilyčia* (por. *birkolas* ob. *birkavas*).

žyvytis, *žyvjuios*, *žyvjiaus* stlit., gw. ‘żywić się’, *prasižyvyti* ‘wyżywić się, utrzymać się’ — zapoż. ze stbłr. *živitisja*, *žyvitisja*, por. błr. *žyvicca*, *žyūljúsja*, 3 sg. *žyvicca*. Akcent lit. dostosowany do białoruskiej formy 3 sg. prs. Podobne wypadki to *džyvytis*, *jōvytis* i *učytis*. Por. SLA 249, ZS 66. Zob. też *žyvóti*.

žyvóti, *žyvóju*, *žyvójau* stlit., gw. ‘jeść, spożywać, posilać się’, 2. ‘pić’ (*Ar tamsta arielkos nežyvoji* ‘Czy Pan wódki nie pije?’) — verbum simplex, które wyabstrahowano z takich form prewerbialnych, jak *pažyvóti* ‘zjeść, spożyć’, stlit. ‘spożywać komunie’, *sužyvóti* 1. ‘zeżreć co, np. o wilku’ (*Nei patsai svainiukas nežinojo, kai vilkas kumelėlę sužyvojo* ‘Sam s. nie wiedział, że wilk kobyłkę pożarł’), 2. ‘zużyć’ (*Tą taboką sužyvok, savo pačią šėnavok!* ‘Ten tytoń zużyj, swoją żonę szanuj!’), *užžyvóti* ‘zażywać, np. miodu, wódki’ (*Jie lašinius kaštavoja, arielkėlės užžyvoja* ‘Kosztują słoniny, zażywają gorzałeczki’), bibl. ‘używać – o pustych słowach’ (CHB). Wymienione czasowniki są hybrydalnymi kalkami polskich oryginałów *pożywać*, *spożywać*, *używać* i *zażywać*. Miejsce akcentu zostało dostosowane do odpowiedników białoruskich *pažyvácь*, *užžyvácь* (por. ukr. *požyváty*, *užžyváty*). Zob. też ALEW 1318n. (s.v. *žyvātas*).

žižà 2 p.a., gen.sg. *žizos* gw. ‘płynne odchody zwierzęce, gnojówka’ (*Iš tvarto žižà bėga* ‘Z obory wypływa gnojówka’) — zapoż. z błr. *žýža*, *-y* (war. *žýžka*, TSBM), co jest refleksem **židja*, pwk. jak w **židükū* ‘rzadki’ (ĖSBM 3, 263). Zob. też rodzime *srùtos*.

žlegėti, *žlėga*, *žlegėjo* pot. 1. ‘dzwonić, dźwięczeć, brzęczeć, turkotać, grzechotać, szczekać’, 2. ‘łać się gwałtownie – o deszczu’, 3. ‘bujnie rosnąć, rozrastać się’ — czasownik na *-ė-* od wykrz. *žlėg* o odgłosie dzwonu, o dźwięczących szybach, o turkocie jadącego wozu’.

žlėgti, *žlegiù*, *žlėgiaũ* 1. ‘pobijać, ubijać mięso na potrawę’, 2. ‘rzucać, nakładać coś ciężkiego, mokrego, miękkiego’, *ižlėgti* wrzucić coś ciężkiego, mokrego’, *prižlėgti* przen. ‘przygnieść, przytłoczyć’ — czasownik utworzony od wykrz. *žlėg* o odgłosie człapania po wodzie, błocie’, *žlėgt*, *žlėgt* o upadnięciu, spadnięciu czegoś, zwł. ciężkiego. Neopwk. *žleg’-* (⇐ *žlegiù*): *žlegiotti* ‘człapać w mokrych butach’, *nusižlėgioti* ‘zabrudzić się czymś mokrym,

pochłapać się'. — Z innymi sufiksami: *žlegsėti* 'chlupać, chlustać; szczekać, dzwonić (łańcuchem)', *žlegsóti* 'o łące: być zalaną, być pod wodą; moknąć w wodzie', *žlègterėti* 'upaść z brzękiem; opaść w dół, klapnąć'. — WSE *žlèg-*: *žlègiaũ* (prt.), *žlègtas* 'o mięsie: ubity, posiekany; nabiegły krwią (siniec)' (⇒ *žlègtaĩnis* 'zrazik siekany, bitek'). — SO *žlag-*: *žlagčioti* 'mieć w butach wodę, która chlupie podczas chodzenia' (syn. *žlegsėti*), *žlagstýti* 'rzucać a. rozrzucać coś mokrego', *įžlagstýti* 'nawrzucać gdzie czegoś ciężkiego, mokrego' (por. SO w *šlakstýti*, *lakstýti*, *slapstýti*), *žlagsóti* 'leżeć porzuconym w wilgotnym miejscu', przen. 'wylegiwać się.'

žleĩbti, *žleibiũ* (war. *žleibstũ*), *žleibiaũ* (war. *žleibaũ*) gw. 'zacząć niedowidzieć, tracić wzrok, ślepnąć', *nužleĩbti* 'dostrzec, zauważyć, zobaczyć; domyślić się; ukraść' — *žleib-* to neoapofoniczny st. pełny, dotworzony do st. zanikowego *žlib-* ⇐ *žleb-* (zob. *žlibti*). Podobnie: *krik-* ⇒ *kreĩkti* (dawny SE *kek-*); *smig-* ⇒ *smeĩgti* (SE *smeg-*) i *plit-* ⇒ *pleĩsti* (SE *plet-*). — Równoległą derywacją jest SZ *žlib-* ⇒ SP/SE *žlieb-*, por. *įžliēbti* a. *nužliēbti* 'zrozumieć, pojąć', *prižliēbti* 'słabo, z trudem widzieć' (*Jis nelabai primato, neprižliēbia*), *priežliēbys* 'zmierch wieczorny' (syn. *apįžlibis*), *sužliēbti* 'robić coś nieudolnie, źle'. Podobnie: *rit-* ⇒ *riēsti*; *skrid-* ⇒ *skriēsti* i *vip-* ⇒ *viēptis*. — Neoapofonia *žlib-* ⇒ SP/SO *žlaib-*: *žlaibýti* 'źle widzieć, niedowidzieć; znać trochę obcy język', rzadziej *žlaibinti*: *įžlaibinti* 'źle widzieć po nocy' (por. *brid-* ⇒ *braidýti*; *drib-* ⇒ *draibstýti* i *mizg-* ⇒ *maizgýti*). Starszym SO było *žlab-*, zob. s.v. *žlibti*.

žlèjà 4 p.a. gw. 1. 'pora dnia, kiedy robi się ciemnowo, szarówka' (war. *žliejà* i *žlijà*), 2. 'czas po zachodzie słońca, zmierzch, zmrok wieczorny', 3. 'czas przed świtaniem, przed brzaskiem', 4. 'grad', 5. 'słota' (war. *žlèjẽ*) — wygląda jak drw. od neoosn. *žlēj-*, którą wyabstrahowano z pdg. *žlèja*, *žlèjo*, *žlèti* 'świtać' (war. *žlėti*). Zupełna izolacja wyrazu uniemożliwia dalsze wywody, zob. LEW 1317. Jest war. fonetyczny z *g* na miejscu *j*: *žlègà* 'szarówka' (por. GJL I, § 457, gdzie wymieniono *gėras* ob. *jėras* i *gėlas* ob. łot. *jēls*). Inaczej Vitkauskas 2006, 261. ALEW 1319 rozważa zbliżenie z pgerm. **glēma-*, stang. *glōm* m. 'szara godzina, zmierzch' i stir. *glé* 'klarowny, przeźroczysty'. — Drw. *apyžlēja* 'zmierzch, zmrok' (war. *apyžlējė*, *apyžlėjis*; żm. *prýžlēja*). — Drw. od *žlègà*: *apyžlėgas* 'ciemny, ponury (o dniu); brudny'. — Vb. denom. *žlėjóti*: *žlėjója* 'jest ciemnowo', *žlėjúoti* 'ściemniać się, zmierzchać'.

žliaũgti, *žliaugiũ*, *žliaugiaũ* 1. 'łać się bez przerwy, obficie (o wodzie deszczowej, pocie, łzach)', 2. 'mocno padać', 3. 'moknąć, namakać', 4. 'moczyć się, mimowolnie oddawać mocz', 5. 'łać łzy, płakać' 6. 'chciwie żreć, zwł. mokrą, soczystą paszę'. War. *žliaukiũ*, *žliaũkti* 'obficie padać, łać', przen. 'pić wódkę bez umiaru, chlać'. Nie ma odpowiedników pozabałtyckich (por. Būga, RR I, 320n., LEW 1317). Może być czasownikiem dźwiękonaśladowczym, derywowanym od wykrz. **žliaugt*, podobnie jak np. *žlėgti* od *žlėg*. — Drw. *žliaugsóti* 'być przemoczonym' (por. *žiaugsóti*, *žliugsóti* i *žliūgsóti*, *žvigsóti*), *žliaũgtas* 'kadź na piwo; mokre polano', *žliaukštūs* 'deszczowy, dżdżysty'. — SO *žlaug-*: *žlaũgti* 'ługować, moczyć w ługu'. Nomina: *žlaũgtas* 'kadź na piwo; kadź do ługowania; namokły kłoc drzewa; mokre ubranie', por. n.m. *Žlaũgtai*. Nawiązanie w łot. *zlāugzna*, *zlāugzne* 'woda, która wystąpiła na lód i zamarzła; cienka warstwa lodu na wodzie', też 'nawalny deszcz, ulewa wypływająca zasiane ziarno'. — SZ *žlug-*: *žlũgti* (zob.). — WSZ *žlūg-/žliūg-*: *žlūgẽ* a. *žliūgẽ* 4 p.a. bot., nazwa szeregu roślin: 1. 'mokrzyca, Minuartia; gwiazdnica pospolita, Stellaria media' (chwast nazwany tak z powodu stale wilgotnych łodyg), 2. roślina wodna 'rzęsa, Lemna', 3. 'ślaz dziki, Malva silvestris' (SD¹ <žlugies> [pl.] «ślaz, malua»), 4. *daržėlio žliūgẽ* 'rozchodnik ostry, Sedum acre' (por. LEW 1009n., 1317n., gdzie też o war. *šlūgis*, *šlūgẽ*).

žlibti, *žlimbũ* (war. *žlembũ*), *žlibaũ* 'tracić wzrok, niedowidzieć, ślepnąć'. St. zanikowy

žlib- wchodzi w skład szeregu apofonicznego *žlib-* : *žleb-/žlėb-* : *žlab-*. Typ RiT ⇐ ReT jak w *dribti* ⇐ *drebiù*; *bristi* ⇐ *bredù* i *plisti* ⇐ *plečiù*. — War. ze zmianą *li* > *lu*: *žliùbti*, *apžliùbti* ‘pociemnieć w oczach’ (*Apžliubo akys mano nuo skausmo*, t.y. *aptemo* JU), ‘o niebie: zachmurzyć się’. — Etymologia nieustalona. Niewykluczone, że podstawą czas. *žlib-* jest wykrz. *žlibt* o wrażeniu nagłego oślepienia (*Žlibt ir apžlibo*), o niespodziewanym zerknięciu, łypnięciu okiem. LEW 1317 nie wspomina o wykrzykniku i zbliża *žlibti* z *žilbti* ‘mieć ciemno w oczach’ (zob. *žilpti*). Podobnie ALEW 1319n. — Drw. *žlibčióti* ‘niedowidzieć’, *žlibinėti* ‘robić coś po ciemku’, *žlibtelėti* ‘na krótko oślepnąć’. Nomina: *apýžlibis* ‘niedowidzący (o koniu)’, *apížlibis* DRUŽ ‘zmierzch’ (syn. *priežliebys*), *apžlibėlis* ‘niedowidzący, ślepy’ (war. metatetyczny: *apžilbėlis*), *žlibas*, -à (war. *žliùbas*) ‘niedowidzący, mający słaby wzrok’ (⇒ *žlibis* ‘ślepiec’), *žlibės* f.pl. ‘oczy zwierzęcia, ślepiea’. Cps. *žlibakis* ‘kto niedowidzi; ktoś nieostrożny’ (por. *akis*; war. metatetyczny: *žilbakis*). — Przez metatezę skrajnych spółgłosek pierwiastka *žlibas* zmieniło się w *bližas* ‘ślepy’ (por. *tulžis* z **žultis*). — Gdy chodzi o alternant na SE *žleb-*, to z wyjątkiem prs. *žlembù* (zob. LD § 597) jest on poświadczony tylko szczątkowo, por. żm. *prýžleba* adv. ‘bardzo mało, w ilości ledwo dostrzegalnej’ (*Prýžleba buvo arielkos* ‘Wódki było bardzo mało’); skostniała forma przypadkowa (instr.sg.?) rzeczownika, utworzonego od vb.cps. **prižlebti* ‘ledwie widzieć’. Paralela semantyczna: pol. *znikomy* ‘bardzo mały’ ⇐ *znikać* ‘stawać się niewidocznym’ (zob. Boryś 744)⁸⁰⁶. — WSE *žlėb-*: *žlėbti*, -iù, -iaũ, z prvb. *ap-*, *nu-*, *pri-* ‘widzieć źle, niedowidzieć, mieć słaby wzrok’. ALEW 1320 w niezrozumiały sposób wyprowadza alternant *žlėb-* ze st. zanikowego *žlib-*. — SO *žlab-*: **žlabyti* ‘niedowidzieć’ jako iterativum do *žleb-/žlib-*; postverbalia: *žlābanas* ‘niedowidzący’ (drw. wsteczny *žlābis*, -ė), *žlābana* c. ‘mający ropiejące, kaprawe oczy; ktoś niedowidzący; płaksa’, cps. *žlabānakis* ‘ktoś niedowidzący’ (por. *akis*). — Neoosn. *žlaban-*: *žlābanoti*, *ju*, -*jau* ‘łzawić, ropieć (o kaprawych oczach); pochlipywać, popłakiwać; niedowidzieć; słabo świecić (o lampie)’, *apsižlābanoti* ‘mieć zaropiałe, kaprawe oczy; rozplakać się’, war. *apsižlābenoti*, też ‘o deszczu: rozpadać się’. Osobno zob. *žābalas*. — Neoapofonia SZ *žlib-* ⇒ SP/SE *žlieb-* ob. *žleib-* (zob. *žleibti*). — Neoapofonia SZ *žlib-* ⇒ SP/SO *žlaib-*: *žlaibyti* (zob. *žleibti*). — Osobliwy jest wokalizm o w *pražlióbtis* ‘przejrzeć na oczy, zacząć lepiej (trochę) widzieć’ (*Žliobte pražliobso akis*, t.y. *geryn eina, regiu biškį* JU), *žliobsóti* ‘o oczach: niedowidzieć’ (*Akys žliobso*, t.y. *biskį mato* JU).

žliuĩbti, *žliumbiù*, *žliumbiaũ* ‘beczeć, ryczeć; płakać, szlochać’ — onomatopeiczne, od wykrz. **žliump*, z wtórnym -b/-p, por. war. *žliuĩti* ‘głośno płakać’ < **šliumti* ⇐ *šliumt* m.in. o wpadaniu do wody. — Drw. *žliumbėti*, *žliumbóti*, sb. *žliumba* c. ‘płaksa, bekso’ (⇒ *žliumbáila*, *žliumbālius*, *žliumbėklis*), *žliuĩbis* a. *žliuĩbius* ts.

žlùgtas 2 p.a. 1. ‘moczenie bielizny i jej gotowanie w wodzie zaprawionej środkiem bielącym, ługiem; pranie’, 2. ‘bielizna namoczona, przeznaczona do prania’, 3. ‘ilość bielizny, którą się pierze na jeden raz’, 4. ‘balia albo beczka na nogach, służąca do zamaczania i prania; ceber do ługowania’. SD¹ *žlùgtas* «pranie» (syn. *velėjimas*) — dewerbalne abstractum na -ta- od *žlùgti* (zob.). Paralele apofoniczne: *bùrtas*, *liptas*, *tuřtas*. Z obocznym sufiksem: *žlùgtis* m., *žlùgtis* f. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *žlúkta*, *žlúxta* f., też *žlúkto* n. ‘ceber do zamaczania i ługowania’ (PzB 2, 148, Urbutis, Balt V:1, 1969, 60 = Urbutis 2009, 370n.) oraz w pol. XVII w. *žlukt*, *žlukt*, pol. gw. *žlukto*, *žlukto* n., *žlukta*, *žlukta* ‘naczynie drewniane na nogach, z otworem z boku lub u spodu, w którym moczą w ługu (žlukcą) bieliznę lub płótno’ (GJL I, § 92, Zdancewicz 351, Laučjute 13) oraz w jid. *žlukte* ‘pranie, prana bielizna’ (Lemchenas 135).

⁸⁰⁶ Nie należy tu *žlebsėti* ‘jeść, żreć mlaskając’, ponieważ jest to udźwięczniony wariant do *šlepsėti* (zob.) ⇐ wykrz. *šlėp*, *šlėpt*.

žlùgti, *žlungù* (war. *žlùgstu* < *žlung-stu; *žlugù*), *žlugaũ* (war. *žlugiaũ*) 1. ‘przed praniem zamaczać bieliznę w środku bielącym, w ługu; polewać bieliznę wrzącym ługiem’, 2. ‘prać tak przygotowaną bieliznę’, SD¹ *žlungu* «pierzę» (syn. *velėju*), 3. intr. ‘moczyć się; gotować się w ługu’, SD *žlungu* «moczę się» (syn. *šlumpu*), 4. ‘moknąć, np. stojąc na deszczu’, *nužlùgti* tr. ‘zalać wrzącym ługiem; ukraść’, intr. ‘zbieleć – o niciach’ — inchoatywne prs. z infiksem nosowym od SZ *žlug-* ← *žliaug-*, por. *žliaũgti* m.in. ‘moknąć, namakać’ (por. Būga, RR I, 320n., LEW 1318). — SO *žlaug-* (zob. s.v. *žliaũgti*). — Drw. *žlugdyti* ‘zamaczać bieliznę; pograżać, gubić (rodzinę, o pijaku)’, *žlugėti*, *žlūgi*, *-ėjo* ‘leżeć (o czymś mokrym), moknąć’, *žlūginti* a. *žluginti* ‘žlugti’, *žlugsóti* ‘moknąć w wodzie’ (war. do *žliugsóti*, zob. niżej). Nomina: *žlugimas* 1. ‘zamaczanie, ługowanie bielizny’, 2. ‘zguba, zagłada, upadek’, *žlūgtas* (zob.), *žlūgtinė* ‘ceber do ługowania’, *žlūgtūvas* ts. — War. *žliug-*: *žliũgti*, *žliungù* (war. *žliũgstù* < *žliũng-stu), *žliugaũ* ‘moknąć, podmakać; tajać – o śniegu; padać bez ustanku – o deszczu’, *sužliũgti* ‘napuchnąć, obrzęknąć (o twarzy pijaka)’. Palatalizowany nagłos *žl’* tłumaczy się wyrównaniem do formy SP *žliaũgti*. Odpowiednik łot. *žlugt*, *žlūg* (*žliunga), *žluga* ‘tajać, topnieć, rozpuszczać się; o kartoflach: rozgotować się na papkę’. Por. jeszcze wykrzykniki *žliũgt* ob. *žliũgt* o przedmiocie spadającym w błoto, o chlupocie wody w butach. — Drw. *žliūginas* ‘zmokły, przemoczony’, *žliugsėti*, *žliũgsi* (war. *žliũgsia*), *-ėjo* ‘chlupać (pod nogami, też o wodzie w butach), bryzgać; ociekać wodą – o bieliźnie’, *žliugsóti* ‘moknąć w wodzie, być zalany wodą’. Por. łot. *žluga* ‘błotnista breja, topniejący śnieg z wodą, grząski grunt; nieczysta ciecz’, *žluŅga* ‘płynne błoto’. — WSZ *žliũg-* (właściwie jest to neopwk. wyodrębniony z prs. *žliũgstù*): *žliũgsóti* ‘leżeć (o czymś mokrym), moknąć’, *žliũgas* ‘mokre legowisko wieprza; rzecz namoknięta, zbutwiała’ (war. *žliũgas*).

žmogùs, *-aũs* 4 p.a., *žmõgus* 2 p.a. 1. ‘człowiek’ (*Ir Dievas sutvėrė žmogų ant savo veido* BRB ‘I stworzył Bóg człowieka na podobieństwo/wyobrażenie swoje’), 2. ‘żonaty mężczyzna’ (*Ar jis bernas, ar jau žmogus?* ‘Czy on kawaler, czy już żonaty?’), 3. ‘mąż, małżonek’ (*Duktė gyvena čia, žmogus i vaikas* ‘Córka tu żyje, mąż i dziecko’). DP *žmõgus*, *-aus* 1 p.a.: *Ne pačia duona gyvena žmõgus* DP 106₄₄ ‘Nie samym chlebem żywie człowiek’ (w kwestii 1 p.a. zob. Skardžius 1935, 124). Z innym tematem: *žmõgas* 2 p.a.; być może jest to forma wyodrębniona ze złożień typu *žmoga-mušys*, *žmõga-palaikis*, które weszły na miejsce *žmogmušys*, *žmõgpalaikis*; *žmogys* 4 p.a. Formy o temacie na *-u-*, *žmõgus* DP, *žmogùs*, są zastępstwem za stlit. *žmuõ* (zob.). Por. wsch.-lit. *žmuõj* ‘człowiek; małżonek, mąż’ (Lazūnai), z odmianą: dat.sg. *pieg žmõgi*, instr.sg. *žmoguĩ*, adess.sg. *žmogiep*, allat.sg. *žmogóp* (LzŽ). Objaśnienie sporne. Przyjęta segmentacja: *žmo-gus*, zob. ŽD 103 (jest to jedyny tego rodzaju wypadek), LEW 1318 (z odwołaniem się do formantu *-g-*, tkwiącego rzekomo w *mergà* ‘dziewczyna’). Leksem *žmo-* < *žmā- jak w *žmónės* ‘ludzie’ (zob.). Wziąwszy pod uwagę okoliczność, że jęz. litewski nie zna innych wyrazów o suf. *-gus* (zob. GJL II, § 499), wolno odstąpić od hipotezy suf. **-gu-* i poddać pod dyskusję ewentualność udźwięcznienia spółgłoski w pierwotnym suf. *-kus*: *žmā-kus. Suf. *-kus* jest, jak wiadomo, charakterystyczny dla derywacji antroponimicznej, por. np. *Bùtkus* jako drw. hipokorystyczny od imion złożonych *Butautas*, *Butrimas* itp. Udźwięcznienie *žmākus > *žmāgus znajduje paralelę w typie **svaikus* > *svaigùs* (zob. też *dveigys*, *treigys*). — Inaczej Būga, RR I, 295: cps. *žmā- + *gu- ‘terrigena’; II człon miałby odpowiadać gr. -βυ- w πρέσ-βυς m. ‘starzec’. Lit. *-gu-* i gr. *-bu-* byłyby kontynuacją osnowy werbalnej pie. *g^u-e^u- ‘iść, chodźć’ (wariant do *g^u-em-, lit. *gemù*; *g^u-eh₂-, lit. *góju*). Znacz. etym. ‘chodzący po ziemi’ (⇒ ‘ziemianin’ ⇒ ‘człowiek’ w przeciwstawieniu do innych istot ziemskich). Podobnie LEW 1318. — Bammesberger, *Balt XXXIV*:1, 1999, 89n. wysunął hipotezę o złożeniu *žmā- + *g-, gdzie *žmā- ‘człowiek’ ma pochodzić z pie. *(d^h)g^hm-ā-, zaś człon *g- (wywiedziony z *eigà* ‘chód’) miałby być refleksem pie. SZ *g^uə- ← *g^u-eh₂-. Znacz. etym.

‘istota chodząca jak człowiek’ («turis žmogaus eiseną»). Ostatnio Derksen 2008, 330, rekonstruuje dla psł. *mōžī praformę ie. *mon-g^(u)io-, dodał uwagę: «For the suffix we may perhaps compare Lith. *žmogūs* ‘man’ vs. *žmuo*» (tłumaczenie typu *obscure per obscurius*). Zob. też przegląd stanowisk w ALEW 1320n. — Drw. *nūožmogis* ‘kto stroni od ludzi, odludek’ (*nuo-* privativum też w *nuožmūs*, *nūožiemiū*), *žmogaitis* ‘człowiek’, *žmōgė* 1. ‘kobieta’, 2. ‘żona’, *žmogeivis* ‘zwykły człowiek’ (Dowkont), *žmogėkas* ‘człeczyna’ (por. *bernėkas*), *žmogėlis* ‘człowieczek’, *žmogėnas* ts. (GJL II, § 676), *žmogiena* ‘mięso ludzkie; trup’, też ‘ludzkie odchody’ (war. *žmogenà*), *žmogyna* c. lub *žmogynas* ‘człeczyna, człeczysko’ (por. *žmonyna*), *žmoginis* ‘ludzki – o pchle, o pijawce; człowieczy, przez ludzi spożywany’, *žmogystà* ‘obraz człowieka, osobowość; osobistość’, *žmogystė* ‘osobowość; obraz człowieka’, DP ‘człowieczeństwo’ (GJL II, § 435), *žmōgiškas* ‘ludzki’ (⇒ *žmogiškūmas* ‘człowieczeństwo, humanitaryzm’), *žmogūtis* ‘człowieczek’, SD «chłopisko, człowieczek» (⇒ *žmogutėlis* SD «człowieczek»). Cps. *sėnžmogis* ‘stary człowiek’ (por. *sėnas*), *žmogėda* ‘ludożerca, kanibal’, por. *ėd-* (lit. liter. *žmogėdra*), *žmogėdžiai* m.pl. SD «samoiedź» [‘jedzenie istot swego rodzaju, kanibalizm’], *žmogžudys* (zob. *žudyti*). Niezwykła osnowa na *-ja-* ukazuje się w *žmogiavagis* SD «ludokradca» (zob. *vagis*). Vb. denom. *žmōginti* ‘robić człowiekiem, uczłowieczać’. — Nazw. *Žmogėnas* b.z.a., *Žmōginas*.

žmonà 3 p.a., acc.sg. *žmoną* 1. ‘żona, małżonka’, 2. stlit. ‘niewiasta, kobieta’⁸⁰⁷. SD: *žmona* «biała głowa, niewiasta» (syn. *moteriškė*), *žmona didė* «bohaterka», *žmona naminykė* «białagłowa uczciwa» (syn. *žmona viežlyva*, *žmona nuog visų laupsinama*, *nuog visų gyrių turinti*), *žmona sena* «baba»; *lėta žmona* DP ‘prostaczka’ — pb. *žmān-ā-, formacja na st. wzdłużonym w stosunku do *žmān-, zob. *žmōnės*. Por. ALEW 1321n. Całkiem inaczej Bammesberger, *Balt XXXIV:1*, 1999, 90n.: *žmā-nā-, drw. od osnowy f. *žm-ā- < pie. *(d^h)ǵ^hm-ā-. — Nom.du. *žmoni: dvi didi ir šventi žmoni mumus ant pamokslo ir ant pavaizdo iškelti turim* DP 471₂₆ ‘dwie zacne a święte białogłowy nam na naukę i na przykład wystawione mamy’. — Adess.sg. *žmon-ai-p* DP 369₁₄ ‘u niewiasty’ < *-ah₂-C ⇐ pie. *-eh₂-i (por. scs. *ženě* loc.sg. ‘w kobiecie’). — Drw. *žmonėlė* ‘pieszczotliwie o żonie: voc. *žmonėlė! žmonėl!* (SD¹ «niewiastka»), *žmonikė* ‘kobieciną’, *žmonyna* ts. (por. *bobyyna* ‘babina’, *mergyna* ‘dziewczyna’). Neoosn. *žmonel-*: *žmonelyna* ‘stara kobieta’, *žmonėlka* peior. ‘żona’.

žmōnės, -iū 3 p.a. m.pl. ‘ludzie’. SD: 1. «lud», 2. «ludzie» (*apprato žmonės* «weszło co w obyczaj»). W stlit. *žmōnės* jest wciąż jeszcze formą feminini, por. *Eidami mokykiet visas žmones* MŽ 24₁₀ ‘Idąc nauczajcie wszystkich ludzi’. *Galiausiai prašysime Poną Dievą... už visas žmones tikras* PK 18₁₆₋₁₇ ‘Na koniec prosić będziemy Pana Boga... za wszytek lud wierny’. *Piktąsias žmones visas iš vietos išgrauja* PK 105₁₄ ‘Złośliwe lepak ludzie z gruntu wykorzenia’. Supletywna forma liczby mnogiej do *žmogūs* ‘człowiek’. War. *žmōnės*, *žmōniai*, *žmōnys*, też *žmogaĩ*, -gũ ‘ludzie’ (por. *Tį nuvėjo pinki žmogaĩ* LZŽ ‘Tam poszło pięciu ludzi’). Jest to drw. od osnowy *žmān-, którą widać również w wyrazie *žmonà* (zob.). Osnowa *žmān- wygląda jak drw. na st. wzdłużenia od *žmān-, które ukazywało się w pierwotnej formie acc.sg. *žm-an-ĩ ‘człowiek’ (zob. s.v. *žmuo*). Por. Peters 1980, 189. Inne ujęcia referują NIL 98 i ALEW 1322n. Zdaniem Stanga 1966, 226 *žmōnės* polega na pluralizacji pierwotnego abstractum *žmonė o znacz. etym. ‘bycie osobą, osobowość, Persönlichkeit’ (stad przez konkretyzację: ‘osoba, Person’ ⇒ ‘człowiek, mężczyzna, Mensch, Mann’). — Drw. *žmonija* ‘ludzkość’, *žmōniškas* ‘ludzki’ (⇒ *žmoniškėti* ‘stawać się bardziej ludzkim, zaczynać zachowywać się po ludzku’). — Od używanej atrybutywnie formy gen.pl. *žmoniū* pochodzi adi. *žmoniūjis* gw. ‘ludzki, do ludzi należący’ (por. *diėvojis* ‘boży, boski’ ⇐

⁸⁰⁷ Por. *gimys iš žmonos* SP I, 113₁₇ ‘urodzony z niewiasty’. — *tame vėl pavaizde mokia visas žmonas, daugiausiai mergas, drovėjimo mergiško* DP 472₄₅ ‘w tym też przykład daje wszystkim białym głowom, a nawięcej pannom, wstydu panieńskiego’.

gen.sg. *diēvo*). Paralele: *pačiūjis* ob. *jūsūjis, mūsūjis*. — Vb. denom. *žmonétis, žmōnisi, -josi* ‘gościć gdzie, odwiedzać kogo’ (*Jis išėjo žmonétis* ‘Poszedł w odwiedziny’), *pasižmonėti* ‘pobyć wśród ludzi, ze znajomymi, pobyć w gościnie’ (⇒ *pažmonys* ‘bycie wśród ludzi, odwiedziny, gościna’, syn. *pasižmonėjimas*).

žmuidėkas 2 p.a. (ZTŽ; brak w LKŽ), *žmuidzėkas* (LKŽ) wsch.-lit. ‘dawniej używane określenie etniczne Litwinów zamieszkałych w Zdieciole (*Zietela*)’ — zapoż. z błr. gw. *žmujdzjak (por. pol. przest. *Żmujdzin* ‘Żmudzin’). War. sufiksalny: *žmuidžiōnis* 3 p.a. ts. (ZTŽ; brak w LKŽ).

žmuō (p.a. nieoznaczony) m. stlit. ‘człowiek’, acc.sg. DP *žmūnį* (z interpretacji zapisów <žmūnį> 1x i <žmūnį> 1x), gen.sg. DP *žmogaūs* a. *žmógaus* (zob. *žmogūs*). Wsch.-lit. *žmuōj* zawiera epitetyczne -j niejasnego pochodzenia; przypadki zależne tworzy się od osnowy *žmog-* (zob. np. LZŽ). W klasycznym ujęciu zrównuje się to *žmuōj* ze staropruskim hapaksem *smoy* EV ‘mężczyzna, Man [Mann]’. Por. Trautmann 1910, 432, LEW 1320, Stang 1966, 226n., PKEŽ 4, 132 (tu rekonstrukcja pb. *zmōj). NB. Od tego odchyła się świadectwo Grunaua, który ma dla ‘człowiek’ odmienny wyraz: *ludis* GRG 4 «Mensch», *ludysz* GRA 40 «mensch», *Ludysz* GRF 60 «Homo». Por. jeszcze *Dirsos ginthos* GRG 97 «Ein gut man», *Dyrsosgyntos* GRF 79 «Bonus vir». — Pdg. *žmuo/žmun-* pochodzi prawdopodobnie z przekształcenia atematycznego pdg. prabałtyckiego o formach: sg.nom. *žm-ōn < pie. *g^hm-ōn, gen. *žum-n-es < pie. *g^hm-n-és oraz acc. *žm-an-į < pie. *g^hm-ōn-m. Spodziewany refleks gen.sg. *žum-n-es zmienił się *žmunes⁸⁰⁸ drogą wyrównania nagłosu *žum- do nagłosu *žm-* formy nominativu sg. *žmō. Następnie według wzoru *žmunes forma accusativu sg. *žmanį została zastąpiona przez *žmūnį*, tj. [žmūnį]. Zob. Smoczyński 2001, 231n. — Osnowę słabą typu plit. *žmun- znajdujemy również na gruncie staropruskim, mianowicie w wersji [zmun-], która ukazuje się w trojakiej pisowni: <smun->, smūn-> (znak makronu wskazuje miejsce akcentu) oraz <smon->. Por. 1° <smun->: *smunents* ‘człowiek, Mensch’ (*smunentin*, *smunentins*), *smunentinan* acc.sg. ‘człowiek’ (*smunentinans*), *smunintwey* ‘czcić, ehren’, *smuninai* ‘czcij! ehre!’, 2° <smūn->: *smūnents* ‘człowiek’, *smūnenisku* dat.sg. ‘ludzki, menschlich’ (*wissai smūnenisku enteikūsnan* ‘aller menschlicher Ordnung’), *smūni* gen.pl. ‘osoba, Person’, *smūnint* ‘czcić’, 3° <smon->: *smonenawīs* EV ‘człowiek’, *somonentwey* ‘czcić’. Nieprawdopodobna wydaje się interpretacja tych trzech pisowni jako *[zmūn-], następnie wywód takiego brzmienia z praformy *žmān- u Mažiulisa (PKEŽ 4, 134-137). — Nom.du. *du žmūne* DP ‘dwa ludzie, dwoje ludzi’, por. *Du žmūne lipo Bažnyčion*, *idant’ melstūs* DP 313₁₉ ‘Dwa ludzie wstępowali do kościoła, aby się modlili’. *Du žmūnę lipo Bažnyčion*, *idant’ melstūs* DP 314₁₆ ‘Dwoje ludzi wstępowało do Kościoła, aby się modlili’. Atematyczna końcówka dualna -e odzwierciedla pie. *-h₁e, por. gr. κύνε ‘dwa psy’, πόδε ‘dwie stopy, dwie nogi’. Zob. GJL III, § 214, Stang 1966, 225n., Zinkevičius 1980, § 399. Paralele morfologiczne u Kazlauskasa 1968, 130n. — Najbliższe comparandum znajduje się w germańskim: goc. *guma* ‘mężczyzna’, stwn. *gomo* ‘człowiek, mężczyzna’, cps. *brūtigomo* ‘pan młody’ (nwn. *Bräutigam* m.), stang. *brūd(i)guma*, stisl. *brūdūgumi* ts. < pgerm. *brūdi-guman-, dosł. ‘człowiek panny młodej’. Z innym tematem: łac. *homō*, -inis m. ‘człowiek’, stłac. acc.sg. *hemōnem* ‘hominem’ < pie. *g^hēm-ōn, *g^hm-on-m (od pie. *d^hg^hēm-ōn, *d^hg^hm-on-m), oskij. *humuns* nom.pl. ‘ludzie’, umbr. *homonus* dat.pl. ts.; stir. *duine* ‘człowiek’ < *donjo- < pie. *g^hd^hom-jo-, por. de Vaan 287n. Inaczej Weiss 2009, 105, który wywodzi *homō* wraz z goc. *guma* wprost z pie. *g^hm.mō, czyli z tzw. wariantu Lindemana do *g^hmō (stlit. *žmuō*). Rzeczownik ‘człowiek’ został utworzony od nazwy ‘ziemi’ (zob. *žēme*), ma więc znac. etym. ‘istota ziemiska, ziemianin’. Por. łac. *hūmānus* ‘ludzki, człowieczy’ ⇐ *humus*, -ī ‘ziemia, grunt’, może zamiast atematycznego

⁸⁰⁸ Rzekomo stlit. *žmunes* (gen.sg.), które przytoczył Petit 2010, 115, jest *ghost-word*.

*hūm (Weiss 2009, 289).

žmūr̥ti, *žmūr̥u* (*žmūr̥u < *žmunru), *žmuraũ* gw.: *apžmūr̥ti* ‘ubrudzić się’. Formalnie może tu należeć sb. *žmūr̥a* c. 4 p.a. ‘milczek’ (syn. *tyl̥ēnis*). Izolowane. Może z sonoryzacją *šmur*–? Por. *šmūr̥ti*, –*stu*, –*au* ‘marnieć, cherlać’ (*Gyvoliai po žiemos nūleilęję, nūšmūr̥ę* ‘Bydło po zimie jest wychudłe, mizerne’). Wtórne *žm*– też w *žmižinėti* (zob.) i *žmýžinti* (zob.). Dalsze objaśnienie niepewne.

žmūtas 2 p.a. gw. dzukskie ‘kłak sierści; garstka, pęk, zwitek, plik (banknotów), kłęb (pakuł, wełny), bryła (masła)’ — zapoż. z błr. *žmut*, –*á*, co jest deverbativum na –*ut*– od psł. *žimo, *žeti ‘gnieść, cisnąć, ugniatać, wyciskać’ (por. ros. *žmu*, *žatb*, pol. przest. *žmę*, *žqć*, *wyžqć*), zob. ĖSBM 3, 232. Brak w LEW. — Częściej niż *žmūtas* pojawia się drw. na –*ul*–, *žmutul̥ys* 3 p.a., i jest on akceptowany w uzusie literackim, por. za DLKŽ: *Liny žmutul̥ys* ‘Garść lnu’. *Parnešē žolių žmutul̥į* ‘Przyniosła pęk ziół’. War. *žmūtulas* 3 p.a. Dziwne, ale LKŽ nie zaznacza obcości formy *žmūtas*. Być może dlatego, że na pierwszy rzut oka *žmūtas* robi wrażenie drw. wstecznego od *žmūtulas* albo *žmutul̥ys*, por. *tūmas* ⇐ *tūmulas*; *gyvis* ⇐ *gyvul̥ys*. — Lit. nagłos *žm*– jest w zasadzie ograniczony do dwóch leksemów rodzimych: *žmogūs* i *žmon*– (*žmonēs*, *žmonā*). Nic więc dziwnego, że *žm*– jest zastępowane dużo częstszym *žn*–/*žn*–, czego dowodem war. gw. *žniūtas* 2 p.a. ‘zwitek, pęk’ *vel sim.* (*Ar daug ten buvo pinigų? – Oje, – sako, – cielas žniutas* ‘Czy dużo tam było pieniędzy? – Ojoj, – mówi, – cały pęk’) i *žnūtas* ts. (*Išsitraukė žnutą pinigų*).

žnagėti, *žnagū*, *žnagėjau* 1. ‘o ptakach: jeść chwytając dziobem, dziobać’ — czasownik na –*ė*– od wykrz. *žnagt* o ugryzieniu, o ukąszeniu (žmii, psa). Z innymi sufiksami: *sužnagsyti*, –*iju*, –*ijau* ‘o człowieku: zjeść, spałaszować’, *žnagtelėti* ‘ukąsić (o žmii, psie)’. Jest też formacja prymarna: *žnagti*, –*ū*, –*iaũ* ‘szybko dziobać’, por. *Antis grūdus pažnagė*, t.y. *sulesė greitai* JU ‘Kaczka szybko zdziobała (zjadła) ziarno’.

žneksėti, *žneksi*, *žneksėjo* ‘stukać, łomotać, też o odgłosie rąbania siekierą, cięcia kosą’ — czasownik na –*sė*– od wykrz. *žněkt*, *žněkt*, *žněkt* o odgłosie runięcia, upadku, uderzenia w co, zwł. o uderzaniu siekierą. Paralele: *lupsėti* ⇐ *lup*; *taksėti* ⇐ *tāk*. Z innymi sufiksami: *žnekėnti* ‘żuć mlaskając’, *žněkinti* ‘miażdżyć uderzając stęporem; rąbać’, *apžněkinti* ‘obić (psa)’, *prižněkinti* ‘narąbać gałęzi (do przykrycia moczydła)’, *žněkyti*, –*iju*, –*ijau* ‘chciwie jeść, chciwie żreć’, *žněkteletė* ‘spaść odbijając się od ziemi; zdzielić z całej siły’, *žněktelti* ‘klapnąć opadając całym ciężarem’, *sužněkti* ‘rozbić, zmiażdżyć’.

žniąugti, *žniąugiu*, *žniąugiau* 1. ‘zaciskać pysk zarzynanej świni’, 2. ‘dusić, dławić’, 3. ‘chciwie jeść, żreć’, *nužniąugti* ‘zabić dusząc, dławiąc’, refl. *užsižniąuk vieną kartą!* ‘Zamknij się wreszcie!’. Odpowiednik łot. *žņaugt* ‘dławić, kneblować, sznurować; wyżymać’. Z uwagi na obecność bliskoznacznych czas. *gniąužti* ‘gnieść, ścisnąć, zaciskać’ i łot. *gnauzt* (zob.) prawdopodobna wydaje się hipoteza Endzelina o przestawieniu skrajnych spółgłosek pierwiastka: *gn*–*ž* > *žn*–*g* (Endzelins, DI II, 119). Zob. też LEGR § 110, gdzie autor podał kilkanaście przykładów podobnej metatezy i opatrzył ją mianem «Fernversetzung». — Drw. *žniąugas* a. *žniąuga* ‘przrząd służący do zaciśnięcia pyska świni przed jej zakłuciem’, war. *žniąukla*, *žniąuklės* (syn. *brūzgūlis*, *žvīgīs*). Por. łot. *žņauga* ‘knebel; rzemień u chomąta; umieszczona na tyczce pętla z zaciskiem, służąca do chwytania ryb’. — SZ *žniug*–: *žniūgti*, *žniungū*, *žniugaũ* ‘padać, osuwać się: o zbożu: kłaść się, załamywać się; o człowieku: opadać z sił, słaniać się’. Obok tego *žniūkti*, *žniunkū*, *žniukaũ* ‘opadać, spadać; robić się zakalcowatym (o chlebie)’, przen. ‘zbiednieć’; *apžniūkti* ‘porosnąć chwastami’, *sužniūkti* ‘o zbożu: wylec, pokłaść się na ziemię; o cieście chlebowym: zapaść się’. Nomina: *žniūgas*, *žniūgis* a. *žniūgtis* (są to warianty wyrazu *žniąugas*, zob. wyżej). Cps. *pusiāužniuga* adv. ‘zgięty w pół’, *pusiāužniugas*, –*a* adi. obok *pūsžniugis*, –*ė* ‘zgięty w pół’ (por. *pusiāu*, *pūsė*).

— LEW 1321 uznał *žniūgti* za twór onomatopeiczny i porównał go do *šniaũkti* ‘wciągać w nos tabakę’. Chyba jest to dobry trop, bo *žniauk-/žniaug-* może być dźwięcznym dubletem do *šniauk-* (por. *žnaĩras* ob. *šnaĩras*, GJL I, § 454). Co do st. zanikowego por. wykrz. *žniũkt* o zwaleniu się, upadku (*Žniũkt ir sukniubo* ‘«Žniũkt» i upadł na twarz’), *žniũkt* o mocnym uderzeniu, jak też *šniũkt šniũkt* o szybkim chodzie, *šniũkt* o wciąganiu w nos tabaki, *šniũkt* o węszeniu.

žnybti, prs. *žnybiu* (war. *žnybu*, *žnimbù*, *žnembiù*), prt. *žnybiau* (war. *žnybau*) ‘szczypać, chwytać końcami palców lub dziobem i boleśnie ścisnąć’. War. *žnypti* ts. Czasownik utworzony od wykrz. *žnybt*, *žnibt* o szczypnięciu (paralela: *gnybti* ⇐ *gnybt*). — Drw. *žnybčioti* ‘poszczypywać’, *žnybteletì* ‘uszczypnąć’. Nomina: *žnyblės*, częściej *žnyplės* f.pl. ‘szczypce, kleszcze, obcęgi; kleszcze u raka; przyrząd do łowienia raków a. węży; dziadek do orzechów’ (*Be žnyplių vinies neištrauksi* ‘Bez obcęgow gwoźdźnia nie wyciągniesz’), war. *žnypslės*; SD *žnyblės dėl žvakių* «nożyczki do świec» (syn. *žvākžnyplės*), *žnypsnė* ‘szczypota’ (syn. *žiūpsnis*), *žnybtukai* m.pl. ‘nożyczki do przycinania knota świecy, lampy naftowej’. — SO *žnaib-*: *žnaibyti* a. *žnaibyti* ‘szczypać; zrywać (trawę, zioła, owoce), skubać; żąć sierpem’, *apžnaibyti* m.in. ‘szczypaniem dokuczyć; okraść kogo’ (por. pol. *oskubać kogo* ‘okraść’), *nužnaibyti* ‘ostrzyć (owcę)’. Por. bliskoznaczne *gnáibyti*. Nomen: *žnaibūs* ‘ostry, dolegliwy’. — Oboczny wokalizm *ie* zaświadcza łot. *zniebt*, *-bju*, *-bu* ‘mocno ścisnąć, dusić, dławić’.

žodis, *-džio* 2 p.a., *žodys* 4 p.a. ‘słowo, wyraz’ (*Dažnai žodis skaudesnis už lazda* ‘Słowo nieraz bardziej boli niż kij’). SD: *žodis* 1. «język, mowa» (syn. *kalba*, *žadas*, *tarmė*), 2. «słowo», *išpildyt žodį* «dochowac wiary» [‘dotrzymać słowa’] (syn. *išteisėt*) — dewerbalna formacja z suf. *-ja-* i SW **žād-* ⇐ *žad-*, por. *žandù*, *žàsti* ‘powiedzieć’, *žadas* I ‘zdolność mówienia; mowa, język’. Znacz. etym. ‘mowa’ ⇒ ‘to, co wymówiono, powiedziano’. Nie jest wykluczone, że simplex **žodis* powstało dopiero drogą deprefigowania form z prepozycjami (zob. niżej). Paralele dla SW: *gėris* ⇐ *gėrti*; *mýris* ⇐ *miřti*; *lūžis* ⇐ *láužti* (por. GJL II, § 83, gdzie zresztą *žodis* nie zostało wymienione). Z inną sufiksacją por. *mōlē* ⇐ *mal-*; *prāmonē* ⇐ *man-*. — Formacje prefigowane: *įžodis* ‘przrzeczenie, ślubowanie’ (syn. *įžadas*); zarzut, wyrzut, przytyk, *nežodis* ‘nieprzyjemne słowo, wyrzut’ (*Pasakiau jai nežodį, ji labai užsigavo* ‘Zrobiłem jej wyrzut, bardzo się obraziła’), *nežodžia*: SD <nežadžia> «błuźnierca» (syn. *piktažadžia*), *póžodis* ‘powiedzonko, wyraz lub wyrażenie, którego ktoś wciąż używa, raczej z przyzwyczajenia niż z potrzeby’ (por. *pértaras*), por. *Jų močios požodis buvo «šiaipos», tai dabar ir vaikus vadina «šiaiponiokais»* ‘Ich matka używała porzekadła «šiaipos», toteż teraz [jej] dzieci są nazywane «šiaiponiokai»’; *pražodis* SD «przemówienie do kogo» (syn. *prakalbis*), *prieżodis* ‘przysłowie, porzekadło’. — Drw. *žodýnas* ‘słownik’, ⇒ *žodýnininkas* ‘słownikarz, leksykograf’; *žōdinis* ‘ustny’, *žōdinė sutartis* ‘ustna umowa’. Cps. *perkūnžodis* CGL ‘gromkie słowo’, kalka z nwn. *Donnerwort* (por. *perkūnas*), *pikt(a)žōdžiai* DP «złomowce, złorzecznicy», *piktažadžia* SD «błuźnierca» (por. *piktas*), ⇒ *piktažodystė* SD «złorzeczliwość, łączność do złorzeczenia»; *žōdlauža* c. ‘ten, co łamie dane słowo; ten, co kaleczy język’ (por. *láužyti*). — Vb. denom. 1. *žōsti* (zob.), 2. *žōdžiáuti* ‘dobierać wyrazy’, refl. *susižōdžiáuti* ‘pokłócić się’, 3. *žōdžiúoti* ‘sylabizować; łajac, wymyślać, znieważać słowami’, refl. *susižōdžiúoti* ‘pokłócić się’.

žolė 4 p.a. ‘trawa, ziele’, pl. *žolės*, *-ių* ‘zioła, ziółka, wysuszone rośliny zielne przeznaczone do leczenia’. SD: *jonošiaus žolė* bot. «bluszcz, hедера», *visokia jauna žolė daržo* «jarmusz» [‘jarzyna, zwykle ugotowana’], *žolė muilinė* bot. «mydelnik ziele». Odpowiedniki bałtyckie: łot. *zāle* ‘ziele’, stpr. *soalis* Ev ‘ziele, Krewtecht [Kräuticht, Krautwerk]’, *sālin* ts. Morfem lit. *žol-* < **žāl-* przedstawia wzdłużony SO *žal-* (zob. *žālas*, *žālias*) od pwk. *žél-C* < pie. **g^helh₃-*, zob. *žēlti*. Paralele apofoniczne: *mōlē* ⇐ *mālti* (pie.

*melh₂-); °šolis ⇐ šálti (pie. *kelH-). — Drw. *žolelē* SD «ziołko», *žolétas* ‘porośnięty trawą, zarośnięty trawą’, SD «zielisty, zioł pełny», *žolýnas* ‘wszelka roślina; zielsko, chwast; ziele lecznicze’, *žolynai* m.pl. SD¹ «chwast», *žolingas* ‘trawiasty, obfitujący w trawę’, *žolinýnas* ‘trawnik, klomb’ (SD «chwast»), *žolýningas* SD «chwaścisty», *žolýninis* ‘zielny, z ziół (o miodzie)’, SD «zielny». — Cps. *jonāžolē* a. *jōnžolē* bot. ‘dziurawiec, ziele świętojańskie, Hypericum’ (por. *Jōnas* ‘Jan’), *kélžolē* ‘zielsko przydrożne’ (por. *kēlias*), *petrāžolē* (zob.), *piktažolē* ‘zielsko, chwast’ (por. *piktas*), *sáulažolē* ‘słonecznik’ (por. *sáulē*), *žolbarstē* ‘dziewczynka rozsypująca kwiaty podczas procesji religijnej’ (por. *barstýti*), *žolbērē* ts. (por. *ber̃ti*), *žolbobē* ‘baba lecząca ziołami’ (por. *bóba*), *žolēdis* ‘trawożerny’ (por. *ēd-*, *ēsti*), *žolpinigiai* m.pl. ‘zapłata za wypas łąki, Weidegeld’ (por. *pinigaĩ*), *žolžalias* (zob.). — Vb. denom. *žoliáuti* ‘zbierać trawy, zioła’, *žolinėti* ‘zbierać zioła, leczyć ziołami; paść się (o krowie)’, stlit. ‘czarować, przepowiadać, wróżyć z ziół’ (war. *žōlinti*), ⇒ *žolinėjimai* DP ‘czary’, *žolinýkas* DP ‘czarownik’, *žolininkas* CGL ‘ogrodnik’.

Žolinė 2 p.a., **Žōlinė** 1 p.a. ‘katolickie święto Wniebowzięcia N.M. Panny, święto Matki Boskiej Zielnej, 15.VIII.’, też pl.t. *Žōlinės*, *Žōlinės*. Substantywizacja formy przymiotnej *žolinė* f. ‘trawiasta, zielna’ (zob. *žolē*). Może to być kalka z błr. gw. *Zěl̃na* (ob. *Zěl̃na svjata*) ⇐ pol. *Zielna*, por. PzB 2, 305, ĖSBM 3, 329. Co do budowy por. *Dañginė*, *Sekminės*, *Šeštinės*. — War. sufiksalne: *Žolynija*, *Žolininė*, pl.t. *Žolyninės*. Zob. też *Ašpažā*, *Matkibožē*, *Špažiūkē* i *Zelniā*.

žolžalias, -iā 3 p.a. gw. ‘zielony jak trawa, koloru trawy, trawiasty’ (por. nwn. *grasgrün*), war. *žolžalis* 1 p.a. — złożenie tautologiczne o członach apofonicznie zróżnicowanych, por. WSO *žol-* jak *žolē* ‘trawa’ i SO *žal-* jak *žālias* ‘zielony’. Człon początkowy *žol-* przypomina *gor-* w *gōrgelis* ‘pijak’ < *gor-geris.

žosti, *žostu* (*žod-stu), *žodau* ‘powiedzieć’, *apžosti* ‘zganić, złajać; obmówić, oczernić’, *ižosti* ‘zagadnąć kogo; przepowiedzieć co; podejrzewać, posądzać’, *péržosti* ‘przestrzec, ostrzec’, *pražosti* ‘przemówić, wypowiedzieć’, *sužosti* ‘złajać, zbesztać’ — vb. denominativum z suf. -sta- i metatonią akutową od *žōdis* ‘słowo’ (por. °bōstu : *nuobodūs*; *žūstu* : *žuvis*). Refl. *atsižosti* ‘odezwać się, odpowiedzieć, odrzec’ (*Atsižōsk, aš tau sakau!* ‘Odpowiedz, [przecież] mówię do ciebie!’), *išižosti* ‘powiedzieć co mimowolnie, wygadać się, zdradzić się’, *prasižosti* ts., też ‘wszczać kłótnię’. Jest gw. forma atematyczna 3 os. prs.: *išžosti* (LD § 645). — Neopwk. *žos-* (⇐ *žosti* a. *žostu*): *žōščioti* ‘rozmawiać, gawędzić’, refl. *susižōščioti* ‘pokłócić się’, nomina: *priežostus* (zob.), *žōslas* ‘mowa, sposób mówienia’, *žosmē* ‘mowa; głośne mówienie, krzyk’, DP też ‘usta’ (por. *giesmē* ⇐ *glēsti*; *siūsmaš* ⇐ *siūsti*; inaczej ŽD 206 i LEW 1321: *žod-smē), *žōstē* ‘mowa, sposób mówienia; odezwanie się’, *žostis* BRB ‘słowo’ (z głosą *žodis*). Por. neopwk. *žas-* s.v. *žāsti*.

žudýti, *žudaũ* (war. *žudžiũ*), *žudžiaũ* ‘zabijać, mordować, zgładzać’, stlit. też ‘potępiać kogo’⁸⁰⁹. War. akc. *žūdyti*. Cps. *išžudýti* DP ‘wytracić’, *nužudyti* DP ‘potępić, zatracić, potrącić’, *pažudýti* LZŽ ‘zgubić (bydło w lesie); stracić (zdrowie)’, *pražudýti* ‘zatracić, doprowadzić kogo do zguby (o wódce)’. Refl. *nusižudýti* ‘zabić się, popełnić samobójstwo’ — causativum na -dy- do *žūti* ‘ginać, przepadać’ (zob.). Dawne prs. na -ja-: *žudžiu* SD «gubię» (syn. *terioju*), DP *žudžia* ‘zabija, karze, potępia, zgładza, kamieniuje’ (por. *kliudžiũ* ob. *kliudaũ* przy *kliudyti*). — Starszą postać causativum, zachowującą długość osnowy, poświadczają wsch.-lit. pdg. *žūdyti*, *žūdžiu*. Chodzi tu o typ sełowy, należący do serii *pūti* ⇒ *pūdyti* (zob. Būga, RR II, 456). Odpowiednik łot. *zūdīt* ‘martwić się, trapić się, gryźć się’ : prs. *zūdu* (war. *zūstu*²), prt. *zudu*. Lit. war. akc.: *žūdýti*, *žūdyti*. War. suf.: *žūdinti*, *pražūdinti*. Wprowadzenie do pierwiastka samogłoski krótkiej, która nie ma etymologicznego

⁸⁰⁹ Por. *škalavoja*, *apsūdija* ir *žudžia kitus* DP 478₈ ‘szkalują, posadzają i potępiają drugie’.

uzasadnienia, jest objawem neoapofonii ilościowej SP $\bar{u} \Rightarrow$ SZ $\bar{u}$. W tej innowacji biorą zresztą udział również inne pwk. sełowe, por. *pjudyti* ob. *pjūdyti* (zob. *pjáuti*), *kliudyti* ob. łot. *klūdītiēs* (zob. *kliūti*) i *ugdyti* ob. *ūgdyti* (zob. *āugti*). Z uwagi na to nie można altermacji $\bar{u}/\bar{u}$ przenosić do prajęzyka, jak to robi Derksen 2015, 522, pisząc: «Probably the safest option is to posit $*\acute{g}^{(h)}uH-$ alongside $*\acute{g}^{(h)}ud^h-$ ». — Analiza *žūt-dy-* : *žūti* jest ujęciem opisowym. Gdy się jednak uwzględni łotewskie prs. prymarne na *-d-*, *zūdu* (zob. wyżej), to trzeba będzie lit. *žūdyti* ująć diachronicznie jako causativum od prs. na *-d-* ($*\bar{z}u$ -da ‘ginie, przepada’), czyli jako *žūd-* + *-y-*. Podobnie *pūdyti* ‘gnoić, doprowadzać do gnicia’ opisuje się synchronicznie jako caus. na *-dy-* do *pūti* ‘gnić’, jednakże biorąc diachronicznie – z uwagi na obecność ptc. contemporane *pūdamas* – wypada tu mówić o strukturze *pūd-* + *-y-*, caus. od zanikłego prs. intr. $*pūda$ ‘gnije’. — Neoosn. *žūd-*: *žūdēnios* f.pl. ‘zabójstwa, morderstwa’, *žūdymas* a. *žūdymas* ‘zabijanie, mordowanie’ (ob. *žūdymas*), *žūdynės* f.pl. ts. (ob. *žūdynės*). — Neoosn. *žud-*: *nusižūdėlis* ‘samobójca’. Cps. *dūšiažudys* (zob.), *galvažudys* ‘morderca, zabójca’ (por. *galvā*), war. *galvažudis*, *galvžudys*, z zanikiem v: *gálžuda*, *gálžudis*, *galžudys* oraz *gaūdzuda*; *savižudis* ‘samobójca’ (por. *sāvas*), $\Rightarrow$ *savižudybė* a. *savižudystė* ‘samobójstwo’ (dosł. ‘zabicie się’); *vyržudė* ‘mężobójczyni’ (por. *výras*), *žmogžudys* ‘zabójca, morderca’, war. *žmogžudà* (por. *žmogùs*), $\Rightarrow$ *žmogžudystė* ‘zabójstwo, morderstwo’. — Neoosn. *žudy-*: *nusižūdymas* ‘samobójstwo’, *pražūdymas* ‘zguba, utrata’ (DP ‘zatrącenie, śmierć’), *žudyklà* ‘miejsce zabójstwa’ (por. *šaudyklà*), *žūdymas* ‘mordowanie, zabijanie’ (DP ‘potępienie’), *žūdynės* f.pl. ‘rzeź, masowy mord, ludobójstwo’ (por. *kraustynės*), *žudytojas* ‘zabójca, morderca; prześladowca’, *užžudytojas* DP ‘kamienownik’ [‘ten, który kamieniuje’, SPXVI].

žuduika CGL ‘garnek na mleko, Milch=Topf’ (PAŽ 569; brak w LKŽ). Bez etymologii.

žùgara 1 p.a. stlit., gw. ‘czapla, Ardea’ (m.in. SD¹) — z zanikiem $\bar{u}$ z $*\bar{z}u\bar{u}gara$, to z kolei z $*\bar{z}u\bar{v}i-gara$ przez synkopowanie *-i-*. Złożenie członów *žuvīs* ‘ryba’ i $\bar{u}gara$ jako nomen agentis do *gérti* m.in. ‘pochłaniać, pożerać’. Znacz. etym. ‘istota pożerająca ryby’ (tak Urbutis 1981, 34n.). Por. synonimy *žuvėtis* a. *žuvėčia* ‘czapla’. Paralelne formacje z II członem pie. $*g^{u}orh_3-o/eh_2-$ zostały wymienione s.v. *prāgaras*. Por. zwłaszcza gr. βopά f. ‘żer, łup’ (o drapieżnikach i ludożercach) oraz prałacińskie $*vorā-$ ‘żer, pożywienie’, które legło w osnowie vb. denominativum łac. *vorō*, *-āre* ‘połykać, pożerać, pochłaniać’ (zob. de Vaan 690). Por. też $\bar{u}gara$ w cps. *bōbštagara* (s.v. *bóba*). Pod względem semazjologicznym nasuwa się porównanie z *žuv-ėda* ‘rybitwa’ i ‘wydra’, dosł. ‘pożerająca ryby’. Literacką nazwą ‘czapli’ jest *garnys*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *žāgaras* ‘ptak błotny chruściel, derkacz, *Crex crex*’ (PzB 2, 131). — Przenośne użycia wyrazu *žùgara* obejmują pejoratywne określenia ludzi, por. ‘zuchwalec, natręt, ktoś bezczelny, gwałtowny, nieobliczalny; niezdara; drał, chudzielec’.

žugertas b.z.a. przest., gw. žm. ‘żerdź do płoszenia, zaganiania ryb do sieci; drąg do popychania łodzi’ (Litwa pruska), CGL ‘Fischer=Stange’ — prawdopodobnie z udźwięcznienia w $*\bar{z}ukertas$, co powstało ze złożenia $*\bar{z}uv-kertas$. I człon jak *žuvīs* ‘ryba’, zaś $\bar{u}kertas$ jest dwuznaczne: 1° od *kertù* do *kiřsti* ‘sieć, ciąć, rąbać’ (znacz. etym. ‘to, co ucięto’), 2° zam. $\bar{u}kertas$, por. np. *iřkartas* ‘poręba w lesie’, SO do *kiřsti*. Paralela: *ūžgertas* ‘jedna z dwóch żerdzi do rozpięcia sieci’, ze zmiany $*u\bar{z}kertas$, od vb. cps. *ūžkertu* m.in. ‘zaciąć, zagrozić’. Odnośnie do $\bar{z}u^o$ por. *žùgara*, jak też *žuvėda* i *žuvėrklas*. Brak w LEW. ALEW 1327 analizuje $*\bar{z}uv-$ + $*-gertas$ i nazywa człon końcowy ‘izolowanym etymologicznie’.

žùika 1 p.a. gw. ‘pokarm, który bydlę powtórnie przeżuwa’ (*Keltuvos žùiką ėda*) — zapoż. z błr. *žujka*, pol. *zujka* ts. (od *žuć*, *žuę* ‘manducare’). — War. *zùika* $\Leftarrow$ pol. gw. *zujka*. Rodzime odpowiedniki to *atrajà* i *gromulys*. Zob. też *žvokà*.

žūklė 4 p.a. ‘łowienie ryb, połów’, SD <žukle> «łowienie ryb» (syn. *žuvavimas*, *žūklavimas*) — dewerbalne nomen actionis z suf. -kl- od *žūti*, -stu ‘łowić ryby’ (zob.). Por. typ *būklė* ⇐ *būti*. War. *žūklė* 2 p.a., *žūklė* 1 p.a.; z neoapofonią *ū* ⇒ *ũ*: *žuklė* 4 p.a., *žuklā* 2 p.a. (por. *buklė* ob. *būklė*; *dūlė* ob. *dūlė*). — Neoosn. *žūkl-*: *žūklėjas* ‘rybak’ (war. *žūklėjas*), żm. *žūklīeris* ts. (obcy sufiks, por. nwn. *Fischer* m.), *žūklījas* stlit. i gw. ‘rybak’, DP ‘rybitwa, rybak’ (war. *žuklījas*, *žūklījas*), *žūklīs* ‘rybak’ (war. *žuklīs*), *žūklīs*tė ‘łowienie ryb’, też *žūklīstā* (war. *žuklīs*tė). Vb. denom. *žūklāuti* ‘łowić ryby’ (war. *žuklāuti*), ⇒ *žūklāvimas* ‘łowienie ryb’ (m.in. SD), ‘rybitwostwo’ (DP). — Nazw. *Žūklīs*, *Žuklīs*, *Žuklījā*, *Žuklėvičius*. N.m. *Žūkliai* 2x, *Žūklījai* 2x, *Žūklīškės*.

žuksmas 4 p.a. gw. 1. ‘garść, zawartość garści’ (*Tas žmuoj grašius žuksmañ ir nuej* ‘Ten człowiek [zgarnął] grosze w garść i poszedł’. *Žuksmū aruodo nepripilsi* ‘Garścią sąsieka nie napełnisz’), 2. LzŻ ‘szczypta, odrobina’ — prawdopodobnie ze zmiany *župsmas. Przemawia za tym syn. *žūpsnis*, będący wariantem do *žiūpsnis* ‘szczypta’ (zob.). Zmianę -ps- > -ks- widać również w łot. *žūkšnis* a. *žuksnis* ‘wiązka, pęk, zawiniątko’ < *župsnis. LEW 1315 suponuje tu spółgłoskowe rozszerzenia -k- lub -p- przy pwk. pb. *ž(i)u-.

žulikas 3 p.a. (pl. *žulikaĩ*) pot. ‘oszust, drobny złodziej, miejski łobuz, żulik’ (*Sakai, anksčiau nebuvo žuliky, – Buvo!* ‘Mówisz, że dawniej nie było żulików. – Byli!’) — zapoż. z ros., błr. *žulik* (wyraz o spornej etymologii, zob. REW I, 432, ĖSBM 3, 245). Brak w LEW. — Drw. *žulikys*tė ‘przestępczość’ (*Visokių muštynių, visokių vagysčių, visokių žulikysčių atsirado dabar* ‘Teraz pojawiło się dużo bójek, kradzieży [i] oszustw’). Vb. denom. *žulikāuti* ‘być oszustem, żulikiem’, *žulikūoti* ‘oszukiwać’. — War. z samogłoską *ū*: *žūlikas* 1 p.a. (neoapofonia *ũ* ⇒ *ū*, por. *žuklė* ⇒ *žūklė*); z nagłosem palatalizowanym: *žiūlikas*, *žiūlikas* (por. *žiūgara* ob. *žūgara*). — Synkopowany war. *žūl’kas*; jego intonacja świadczy o wydłużeniu zastępczym (*žūl’kas). Podobne wypadki to *šālikas* > *šāl’kas = *šāl’kas*; *šūlinį* > *šūlnį = *šūlnį*.

žuobris, -io 1 p.a. 1. ‘radło, drewniane narzędzie do spulchniania gleby’ (*Žuobriais ardavo, mediniai tokie, ant galo geležis* ‘Orano radłami, takie drewniane, na końcu żelazo’. *Ir perdarys kalavijus savuosius ant žuobrių* DP 38₄₅ ‘I przeczynią miecze swoje w radła’), 2. ‘grządziel, część radła, na którą nabijano żelazny naróg’. War. akc. *žuobrīs* 3 p.a., *žuōbris* 2 p.a. Rzadszymi synonimami *žuobris* są formy z monoftongiem o: *žóbris* 1 p.a. i – z nagłosem wtórnie palatalizowanym – *žióbris* 1 p.a. (*Tie didesni turėjo plūgus, o tie mažesni arė su žiōbrais* ‘Bogatsi [chłopi] mieli pługi, a ci ubożsi orali radłami’). Wokalizm o pozwala powiązać *žob-* (*žāb-) pod względem apofonicznym z bliskoznaczną formą pierwiastkową *žab-*, ukazującą się w wyrazach *žābras* a. *žabrīs* ‘socha, radło’, *žabrā* ‘gałąź drzewa’ i *žabraĩ* m.pl. ‘chrust’ (syn. *žabaraĩ*). Wniosek z tego, że *žab-* w *žābras* (SO)⁸¹⁰ stanowiło oparcie dla st. wydłużonego *žāb- w *žóbris*. Paralele: *kabėti* : *kobinīs*, *išmata* : *prīemota* i *skabyti* : *skōbti*. W ten sposób dochodzimy do przypuszczenia, że dyftong *uo* formy *žuobris* jest wtórnym zastępstwem za o. Z tego powodu *žuobris* staje w jednym rzędzie z *būožė*, *drūožlės* i *kuōlas*.

žuolis, -io 1 p.a. 1. ‘kłoda drzewa, gruba belka’, 2. ‘podkład pod szyną kolejową’ (syn. *pābėgis*). Według Būgi (RR III, 694) jest to refleks apofonicznego st. o, pb. *žōl-, do *žēl- ‘zielenić się’. Por. *žėlė* jako formę praeteriti do *žėlti* ‘rosnąć wydając zieleń’ oraz derywaty zawierające WSE *žėl*-V. LEW 1323: «Etymologie unsicher». — SO *žuol-* został z czasem zluzowany przez *žol-* (*žolė* ‘trawa, zieleń’), pochodzące z neoapofonii *ē ⇒ *ā; *žuolis* tak się ma do *žolė* jak *luomas* do *lomā* lub *súodžiai* do *sodinti*.

⁸¹⁰ Co do etymologii zob. *žābas* i *žam̃bis*.

žuraulỹs, -io 4 p.a. ZTŽ ‘żuraw, Grus grus’ — zapoż. z błr. *žuravélb*, -*raũljá* m. Por. *gérve*.

žutbút adv. ‘za wszelką cenę’ — z uniwerbizacji zwrotu *žúti búti* lub *žúta búta* ‘zginąć albo przeżyć (być)’. Por. *galbút*, *turbút*. — Drw. *žutbútĩnis* ‘ostateczny, (walka) na śmierć i życie’.

žúti I, prs. *žūvũ* (war. *žūnũ*, *žústu*), prt. *žuvaũ* 1. ‘tracić życie, ginąć, umierać śmiercią gwałtowną; zdychać’, 2. ‘cierpieć nędzę, męczyć się’, 3. ‘ciężko pracować, harować’, 4. ‘przepadać, znikać (o przedmiotach)’, 5. ‘przepadać (o plonach), marnować się’, 6. ‘wpadać w biedę, nędzę’, *nužúti* ‘zginąć; zmęczyć się, zmordować się’, *pražúti* ‘zginąć, zdechnąć; zostać zgubionym, zapodziać się; przestać być widocznym, zniknąć, przepaść; przeminać, skończyć się’, DP też ‘stracić, zgubić’. Allomorfy na st. zanikowym: inf. *žũ-C* obok prt. *žuv-V* są w rozkładzie komplementarnym, podobnie jak *bũ-C* i *buv-V* s.v. *búti*. Zob. HL 104. Odpowiednik łot. *pazūt* ‘zginąć, umkommen’ (Elger, zob. ME III, 143). — Nowszego pochodzenia jest *žũ-* w prs. *žūvũ*, ponieważ tutaj samogłoska *ũ* pochodzi z denazalizacji *u* w formie **žũvu* < **žu-n-vu* (prs. infigowane od neoosn. *žuv-* ⇐ prt. *žuvaũ*). Tak samo tłumaczą się formy prezentalne *būvũ* (przy prt. *buvaũ*), *griūvũ* (*griuvaũ*) i *pūvũ* (*puvaũ*). W kwestii obocznego prs. *žūnũ* zob. *būnũ* s.v. *būna*. Formę prs. *žústu* urobiono od inf. *žúti* drogą analogii, por. *būstu* ‘mieszkam, bywam’ ⇐ *búti*. NB. Derksen 2015, 522 dopuszcza wyodrębnienie *žũ-* z resegmentowanej formy prs. **žu?sta*, ale tego nie uzasadnia. — Drw. typu *žũ-C*: *pražūtĩs*, -*iẽs* f. ‘zguba, klęska, zagłada’ (⇒ *pražūtĩngas* ‘zgubny, przynoszący zgubę’), *žúkla* ‘udręka, mordęga (o ciężkiej pracy)’, *žūtinaĩ* adv. ‘na śmierć, śmiertelnie’ (por. *mirtinaĩ*), *žūtĩs*, -*iẽs* f. ‘zguba, zagłada’ (pewnie drw. wsteczny deprefigowany od *pražūtĩs*). Osobno zob. *žudýti* (war. *žúdyti*). — Drw. typu *žuv-V*: *pražuva* SD «niebezpieczeństwo» (syn. *prapuolis*, *prapultinė*), *insiduomi pražuvon* SD «wdaię się w niebezpieczeństwo», *pražuvė* SD «zguba» (syn. *prapultis*), *pražūvēlis* ‘zaginiony’, *žuvĩnỹs* ‘padłe zwierzę’, przen. ‘ciężkie położenie’. — Akutowane *žúti* pozwala na rekonstrukcję pie. **guH-C* jako SZ do **geuH-* ‘wprawiać w szybki ruch’, por. wed. *junāti* ‘popędza, zmusza do pośpiechu’, *jávate* ‘spieszy się’ (zob. LIV² 166; brak wzmianki o lit. czasowniku). NB. Gwarowy pdg. *žiúti*, *žiústa*, *žiùvo* ‘ginać’ może mieć nagłos *ž’*- rozpowszechniony z zanikłej formy SP **žiāuti* (ewentualnie por. *žiaurũs*), albo też może on być objawem ekspresywnej palatalizacji. — Alternant na SO, **guH-éje-*, tkwi w czas. *žavýti* ⇒ *nužavinti* DP ‘umorzyć, zgładzić, zatracić, pogubić’, *užžavinti* DP ‘zatracić’, z pochodzenia causativum do *žúti* ‘ginać, umierać’ (por. ŽD 543, LEW 1323, ALEW 1294). Drw. *užžavintojas* DP ‘morderz’. — W odpowiednim czasowniku łotewskim ustaliła się neoosnowa na -*d-*: prs. *zūdu* a. *zūstu*², prt. *zudu*, inf. *zust* ‘ginać, znikać’ (krótkość wtórna, por. *pazūt* ‘zginąć’ u Elgera; zob. też s.v. *žudýti*), *zūdīt* ‘martwić się, trapić się, gryźć się’ : wsch.-lit. *žúdyti* ‘zabijać’. Nie można wykluczyć ewentualności, że łot. *zūdu* jest kontynuacją prs. intransitivum z suf. -*da-*, pb. **žūda* ‘ginie, przepada’ (transponat ie. **guH-d^he-*). Por. analizę form *būdamas*, *pūdamas*. — Od neopwk. *žūd-* urobiono na mocy neoapofonii *ũ* (SZ) ⇒ *au* (SP) allomorf *zaud-*, por. łot. *zàudēt* ‘stracić, zostać czegoś pozbawionym; przegrać zakład’. Paralele: *blūdyti* ⇒ *blāudzīoti*; *ūdra* ‘wydra’ : *audene* BRB ‘kuna, norka’.

žúti II, prs. *žústu* (war. *žūvũ*, *žūviũ*, *žūnũ*, *žūjũ*), prt. *žuvaũ* (war. *žujaũ*) ‘łowić ryby’. SD: *žūstu* «łowię ryby» (syn. *žūvauju*), *išžūstu* «wyławiam sadzawki» — czasownik denominatywny od osnowy *žuv-* jak w *žuvĩs* ‘ryba’. Formę prs. *žústu* można rozumieć dwojako. Po pierwsze jako odnowienie prs. infigowanego **žũvu* < **žu-n-vu* (por. war. *žūvũ*) za pomocą sufigowania -*sta-*: **žũsta* < **žũv-sta*. Po drugie jako produkt kontrakcji *uũ* > *ũ* zaszłej w praformie **žuũ-stu* (drw. od prt. *žuvaũ*). Por. *žóstu* ‘mówię’ ⇐ *žōdis* ‘słowo’; *°bósta* ‘przykrzy się; dokucza’ ⇐ *bod-*, *nuobodũs* ‘przykry, nudny’. — Forma inf. *žúti* opiera

się na neopwk. *žū-*, który wyabstrahowano z prs. *žūstu*. Akut wtórny, związany z sufizowaniem *-sta-* (por. typ *gimstu*, *mirštu*, *trimstu*). — Drw. *žūklẽ* (zob.).

žūti III, *žūstu*, *žūvau* wsch.-lit. ‘żyć, wyżywić się’ (ZTŽ) — zapoż. z błr. *żyć*, *žuvú* ‘żyć’, z zastępstwem *žy* ⇒ *žū*. Paradigmat częściowo przystosowany do lit. *būti*, *būstu*, *buvaũ* ‘być; mieszkać, przebywać’ (zob. *būsta*). Neoosn. *būst-* (⇐ *būstu*) dała podstawę nowemu inf. *žūsti*; również on wzoruje się na rodzimym *būsti* ZTŽ ‘być’.

žuvėčia 1 p.a. gw. 1. ‘ptak czapla, Ardea’, 2. ‘ptak mewa, Sterna’ — drw. żeński na *-ā-* od neoosn. *žuvėč’*-, *žuvėtis*, *-čio* ‘mewa’ ⇐ *žuvīs* ‘ryba’. — Z innym sufiksem: *žuvėkė* ‘mewa’ (por. *lydekā* : *lydėkis*).

žuvėda gw. 1 p.a. 1. ‘ptak rybitwa, Sterna’, 2. ‘wydra, Lutra lutra’ — złożenie członów *žuvīs* ‘ryba’ i *ėd-*, *ėsti* ‘jeść, żreć’. Znaczn. etym. ‘istota pożerająca ryby, żywiąca się rybami’. Paralele: *pelėda*, *ūtėda* oraz *žūgara*. — Neoosn. *žuvėd-*: *žuvėdra* (zob.), *žuvėdžia* ‘rybitwa’ (por. *ėdžia*, *kāndžia*).

žuvėdra 1 p.a. ‘ptak rybitwa, Sterna’ — denominalny derywat na *-rā-* od neoosn. *žuvėd-*, którą wyabstrahowano z *žuvėda* (zob.). Paralele: *mėsėdra* ⇐ *mėsėdis*, *mėsėda*; *pelėdra* ⇐ *pelėda*. — Drw. *žuvėdr̥nas* ‘pisklę rybitwy’, *žuvėdriukas* ts.

žuvėrklas 1 p.a. gw. ‘oścień, ostro zakończony widelki używane do łowienia ryb, zwł. szczupaków’. War. *žuvėrkla*. LEW 1315: niejasne. Urbutis 1981, 120n., zwł. 128 uznał war. *žubėrklas* za podstawowy i odtworzył złożenie, składające się z **žuv°* ‘ryba’ i **°berklas*, n.instr. na *-kl-* od zanikłego czas. **berti* ‘przeszywać, przebijać’ (spokrewniony z łac. *feriō*, *-īre* ‘bić, kłuć, ciąć’ i stisl. *berja* ‘bić, uderzać’). Identyfikację II członu trzeba uznać – w braku porównawczego materiału bałtyckiego – za problematyczną. Nowa interpretacja polega na przypuszczeniu, że *žuvėrklas* jest refleksem złożenia **žuv-vėrklas*, i że przejrzystość tego ostatniego uległa zatarciu na skutek degeminacji. Analiza: I człon do *žuvīs* ‘ryba’, II człon: **vėrklas* < pb. **uēr-tla-*, n.instr. od czas. *vėrti* ‘kłuć, przeszywać, przebijać’⁸¹¹. Znaczn. etym. ‘przrząd służący do przebijania ryb’. Por. syn. *perstekė*. — War. ze zmianą *v > b*: gw. *žubėrklas*, *žubėrkla* (por. *žiebė* < *žievė*; *vėrbintas* < *vėrvintas*). Tu też SD *žuberklas* «ość do łowienia ryb». Rzadki war. *žebuėrklas* ukształtowała metateza samogłosek *u-e > e-u*. War. literacki *žebėrklas* ‘oścień’ pokazuje prócz wtórnego *-b-* jeszcze wokalizm *e-e*, który pochodzi z asymilacji w *u-e*. Ten wariant został zapożyczony do jęz. łotewskiego jako *žebėrkliis* ‘Fischeisen’ (por. ME IV, 800, EH II, 818; różne łot. warianty omówił Urbutis, o.c., 124). — Pozostałe warianty lit.: *žebėrkla*, *žebėrklai*, *žibėrklas*, *žubėrklas*, z wtórną palatalnością: *žiubėrklas* (i zmianą *ž’u > ž’i*: *žibėrklas*).

žuvīs, *-iēs* 4 p.a. f. ‘ryba’, *žuvė* 4 p.a. War. z palatalnym nagłosem: *žiuvīs*, *žiuvė*, *žiuvė*; ze zmianą *ž’u > ž’i*: *živīs*, *živė*, *živīs* (Zietela), por. Urbutis 1981, 127. Temat pb. **žuu-i-* < pie. **ǵ^huH-i-*, a więc z *uv-V* na miejscu **uH-V*, gdzie *-v-* jest wytworem hiatu laryngalnego (zob. HL 106n.; paralela: *būvo* < **buuā* < pie. **b^huh₂-eh₂*). Pokrewne orm. *jowkn* ‘ryba’. Odpowiednik gr. *ἰχθύς* m. pokazuje *i-* jako protezę, poza tym przestawkę spółgłosek z **(i)t^hk^hū-* < pie. **d^hǵ^huH-* (por. *χθών* ‘ziemia’ z **t^hk^hōm* < **d^hǵ^hōm*), zob. Mayrhofer 1986, 118, BSW 373, LEW 1323. Nagłos bałtycki został uproszczony w sposób podobny jak w wyrazie *žėmė* (zob.). Pierwotny pdg.: nom.sg. **žūs*, obl. **žuv-* i odmiana atematyczna, por. gen.pl. *žuvų*, łot. *zuvu* : gr. *ἰχθύων* (*viduriai žuvų* SD «kuchra» [‘rybie wnętrzności’]), nom.pl.

⁸¹¹ St. pełny *e* przy sufiksie *-kl-* pokazują takie derywaty jak *gerklẽ*, acc. sg. *gėrklė* ob. *gėrklos* f. pl. ‘gardło’ (do *gėrti*); *ārklas* ‘socha’ (do *ārti*, pwk. **h₂erh₃-*); *sėkla* ‘nasienie’ (do *sėti*, pwk. **seh₁-*). Do tego z metatonią: *paneėrklas* ‘wiązadło’ (do *nėrti* II); *padėklas* ‘podstawka, taca’ (do *dėti*).

žūves : gr. ἰχθύες, nom. du. *dvi žuvi*⁸¹². Litewski temat wokaliczny powstał dopiero na skutek resegmentacji formy acc.sg. *žuv-in (< pie. *ǵ^huH-m) jako *žuvi-n, a to przez analogię do form accusatiwu sg. od osnów na -i-. Odpowiedniki bałtyckie: łot. gw. *zuvs* a. *zuve*, łot. liter. *zivs*, co z *zivis < *zuvis drogą antycypacyjnej asymilacji samogłosek w sekwencji *uvi* (LEGR 33n.), por. wyżej paralełę w postaci wsch.-lit. *živis*. Stpr. *suckis* EV ‘vysch [Fisch]’, acc.pl. *suckans* wygląda jak zmieniona przez kontrakcję formacja deminutywna z suf. -k-: *zuvika- > *zuka- lub *zūka- (użycie niem. digrafu <ck> stawia lekcję z długim *ū*, *zūkis, pod znakiem zapytania). — W słowiańskim odziedziczony wyraz psł. *zy, *zūve ‘ryba’ został wyparty przez neologizm *ryba < *rūbā, nieznanego pochodzenia, zob. próby etymologiczne zreferowane w REW II, 554, Skok III, 136, Snoj 2003, 621 (tu praformy *urbah₂ lub *jurbah₂ ‘istota żyjąca w wodzie’, w nawiązaniu do lit. *jūra*) i Boryś 528n. — Drw. od *žuv-*: *žuvėčia* (zob.), *žuvėjas* ‘rybak’ (⇒ *žuvėjauti* ‘łowić ryby’), *žuvėlis* ‘rybak’ w dajnie (⇒ *žuvėliauti* ‘łowić ryby’), *žuvėčiai* m.pl. ‘narybek’, *žuviėna* ‘mięso rybie’, *žuviėnė* a. *žuviėnė* ‘zupa rybia’, *žuvikas* ‘rybak’ (derywacja wprost od *žuvis*, jak w ŽD 128, jest wątpliwa; chodzi raczej o drw. wsteczny od jednej z nazw ‘rybaka’, por. *žuviklas*, *žuviklis*, *žuviniškas*), *žuvingas* ‘rybny, obfitujący w rybę’, *žuviničia* a. *žuviničia* 1. ‘sadz, skrzynia z otworami do przechowywania żywych ryb w wodzie’, 2. ‘staw rybny’, 3. ‘targ rybny’ (neosuf. -*iničia*), *žuviniškas* DP ‘rybak, rybitw’, SD «rybak, rybitw, rybołow» (por. *daliniškas* ⇐ *dalis*), nowsze *žuviniškas* ‘rybak’, *žuvytis* 1. ‘rybak’, 2. ‘mała ryba, rybka’, *žuvinis* sb. ‘rybak; kto lubi jeść ryby’, *žuvūs* – mówi się o jeziorze, na którym dobrze biorą ryby, dobrze się łowi’. Osobno zob. *žvejà*. — Cps. *didžuvis* (zob.), *žuvakė* ‘rybie oko’ (por. *akis*), *žuvanāstris* (zob. *nasrai*), *žuvėda* (zob.), *žuvėklas* (zob.), *žuvivaisa* ‘hodowla ryb’ (por. *vaisinti*). — Vb. denom. *žuvauti* ‘łowić ryby’ (⇒ *žuvautojas* a. *žuvautuvis* ‘rybak’, *žuvavimas* SD «łowienie ryb»), *pažuveiti*: *Ežeras labai pažuvėjo* ‘W jeziorze przybyło ryb’. Osobno zob. *žūti*, *žūstu*. — Nazw. *Žuvaitis*, *Žuvėlė*, *Žuvėlis* (⇒ *Žuvėlaitis*), ⇒ pol. *Żuwiał(t)o*. N.rz. *Žuvinė*, *Žuvintà*, *Žuvintė*, n.jez. *Bežuvis* (dosł. ‘Bezrybne’), *Žuvintas*. N.m. *Žuvėčiai*, *Žuviničiaĩ*, *Žuvys*, *Žuviškė*. — Od wsch.-lit. osnowy *živ-* pochodzą: *živinis* ‘rybi’, zdrob. *živeikà* a. *živýka* ‘rybka’, jak też nazwy własne: nazw. *Živaitis*, *Živelis*, n.rz. *Živintà* i *Žiūpė* (z *Živ-upė przez kontrakcję, por. łot. *Zivupe*). — Problematyczna baza onomastyczna *Žvik-* (n.rz. *Žvikė*, n. łąki *Žvikė* 2x, n.m. *Žvikaĩ*), dotąd nieprzekonująco wiązana z germanizmem *žvikė* ‘czop w beczce’ (zob. Vanagas 408), może mieć wyjaśnienie fonetyczne: *žvik-* jako synkopowany wariant od *žvik-* jak w *žvikas* ‘rybak’ i w zdrob. **žvikė* ‘rybka’. Paralele: *žvynas* ‘rybia łuska’ < **žvynas*; *žvejà* ‘łowienie ryb’ ⇐ **žvijà* < **žvijà*.

žužaitė 1 p.a. LZŽ ‘owad’ (*Atais vasarelė, muraškaitės, žužaitės visos adgis* ‘Przyjdzie wiosna, mrówki, owady wszystkie odżyją’) — z depalatalizacji w **žiužaitė*, co było derywatem na -ait- od onomatopeicznej osnowy *žiu-ž-*, z powtórnego wykrz. *žiu-žiu* m.in. o szeleście, szumie (por. *žiužėnti*, *žiužėti*).

žvagėti, *žvagù*, *žvagėjau* stlit., gw. ‘wydawać dźwięk, dźwięczeć, brzmieć’, SD¹ *žvagu* ‘dźwięczę». Por. *Kad žmonių liežuvių kalbėčia ir anielų, o meilės neturėčia, tapau kaip varias žvaguš, aba cimbalas stumbųs* SP I, 120₆ ‘Gdybych ludzkimi językami mówił i Anielskimi, a miłości bych nie miał, zostałem się jako miedź brzęcząca, abo cymbał brząkający’. Znaczenia poboczne: ‘pobrzękiwać (o kluczach), szczekać (o kajdanach), burczeć w kiszkaach (o koniu), dzwonić w uszach, ryczeć (o pijanym), głośno śpiewać, nieść się echem; trajkotać, paplać’. Formacja onomatopeiczna z suf. -ė-, utworzona od wykrz. *žvagt* (o nagłym dzianiu się z towarzyszeniem odgłosu, hałasu: o runięciu, chluśnięciu). War. *zvakt*, *dzvakt*. Paralela: *žvangėti* ‘brzęczeć, szczekać, dzwonić’ ⇐ *žvangt*, *žvañgt*

⁸¹² Por. *Yra čia vienas bernas, kursai turi pėketą duonos miežienės, ir dvi žuvi* DP 123₂₈ ‘Jest tu jedno pacholę, które ma pięć chlebow jęczmiennych, i dwie rybie’.

(nazalizowany wariant do *žvāgt*). Endzelīns w ME IV, 763 wymienia odpowiednik łot. *zvadzēt*, -u, -ēju 'grzechotać, klekotać (o kawałku żelaza na wozie), pobrzękiwać (o monetach w sakiewce)'. — Z innymi sufiksami: *žvāginti* a. *žvaginti* 'powodować brzęk, szcęk' (por. łot. *zvadzināt* ts., też 'trajkotać, paplać; głośno się śmiać; często rzeć; skrzeczeć – o sroce'), *žvagsēti* 'czkać', *žvāgtelēti* 'zadzwońić', *žvāgterti* 'uderzyć, zdzielić kijem'. Nomen: *žvagūliai* m.pl. 'opaska z dzwonymi zapinana na szyi konia' (syn. *žvangūliai*), obok czego łot. *zvaguļi* m.pl. 'dzwęzący, brzęczący wisiołek', też 'owad'.

žvagūlis 2 p.a., zwykle pl. *žvagūliai* wsch.-lit. bot. 'wierzba iwa, *Salix caprea*' (Kur *karklai, tai nemacnūs, o žvagūliai macnūs, nelūžta*, LzŽ). LkŽ XX, 1019 umieszcza tę nazwę jako poboczne użycie wyrazu *žvagūlis*, pl. *žvagūliai* '(bliżej nieokreślona) roślina łąkowa o żółtych kwiatach'. Niejasne. Czy miałoby chodzić o przenośne użycie formy *žvagūliai* 'dzwonki (na szyi konia)'? Zob. *žvagēti*. Por. syn. *bliņdē*. — Zapoż. litewskie w błr. gw. *zvahulb* 'pręt': *Narėzaū zvahulėū, mocny košyk budzja* 'Naciąłem prętów iwowych, będzie [z nich] mocny koszyk' (PzB 2, 282). Wynika z tego cytatu, że chodzi o 'pręt z pewnej wierzby koszykarskiej'. Mylące jest wskazanie w PzB na lit. *žvagūlis* ze znaczeniem «dubec» [pręt]; takie znaczenie nie jest w litewskim poświadczone.

žvaigždē 4 p.a., *žvaigždē* 2 p.a. 'gwiazda'. Formy z grupą *zd* i bez segmentu *-g-*: stlit. *zvaizdē* ob. *žvaizdē*, SD¹ *žvaizdē unksyva aušras* «jutrenka» (por. *ankstī, aušrā*), SD¹ *žvaizdē* «gwiazda», SD *žvaizdē aušros* «gwiazda iutrenka» (por. *aušrā*), *žvaizdē vakarinē* «gwiazda wieczorna» (por. *vākaras*). Dawna postać *zvaizdē* (również gwarowa, zob. ZTŽ), nasuwa myśl, że może tu chodzić o udźwięcznienie pierwotnej postaci **švaistē* w **žvaizdē*, prawdopodobnie nie bez wpływu dźwięcznego szkieletu spółgłoskowego *zv-zd-* w stbłr. *zvezda* 'gwiazda' (por. strus. *zvězda*, ros. *zvezdá*, ukr. *zvizdá*). Wtórne *žv-* z *šv-* ukazuje się poza tym w wyrazach *žvēdai* 'Szwedzi' i *žvitrūs* 'zwinny, ruchliwy'. Już Otrębski zwracał uwagę na tożsamość pierwiastka w formach *šviesā* 'światło' i *žvaigždē*, zob. GJL I, § 454. Por. również taką oboczność jak *švakšēti* 'mówić szeptem' : *švagždēti* 'szepać; wydawać chrapliwy głos' : *žvagždēti* 'wydawać chrapliwy głos' (dwufazowa sonoryzacja spowodowana dodaniem suf. *-dē-*)⁸¹³. — Również łot. *zvāizne*² 'gwiazda', z insercją *g*: *zvāigzne*, war. *zvēigzna*², wywodzi się z praformy z bezdźwięcznymi obstruentami: **svaisnē*. Zmiana lit. *įst* > *įzd* polega na perseweracyjnej asymilacji ze strony sonorantu *į*, por. *graizdū* < *graištū*, *žaidzā* < **žaista*, *žaiždē* < **žaištē*. Łot. zmiana *į-s-n* > *į-z-n* nastąpiła pod asymilującym wpływem sonorantów z obu stron otaczających *s* (paralele lit.: *nuolaižnūs* < **nuolaisnus*; *skriaūžnas* < **skriausnas*). — Plit. **švaistē* jest rzeczownikiem postwerbalnym od *švaistyti* 'świecić, oświećlać', rozumianego jako *švaist-* + *-y-* (metanaliza). War. z prepozycją: *prašvaistē* a. *prōšvaista* 'prześwit' ⇔ *prašvaistyti* 'prześwitywać'. Odpowiednik stpr. ENCH *swāigstan* acc.sg. 'światło, blask, Schein' = [svāikstən] pochodzi z insercją *k* ze **svaista-*; stoi on obok prs. *erschwāigstinai* 'oświeca, erleuchtet' oraz prt. *ast mien erschwāistiuns* 'oświecił mnie, hat mich erleuchtet', form utworzonych od neoosn. **svaist-* = lit. *švaist-* (zob. LAV 321). Temat lit. *švaisty-* pełni funkcję z jednej strony frequentativum (**švais-sty-*) do tr. *švies-* (zob. *šviēsti* 'świecić'), z drugiej strony – wraz z wariantem *švaityti* 'oświećlać' – jest causativum do intr. *švit-* (zob. *švisti*)⁸¹⁴. Odmienne objaśnienia wyrazu w BSW 373n. (hipoteza o prapokrewieństwie ze scs. *dzvězda* i postulat pbsł. **žvaigzdā-*, które

⁸¹³ Udźwięcznienie całego konsonantyzmu spotyka się w niejednym wyrazie litewskim. Oto wybrane przykłady: *dvažēti* ob. *tvaskēti* 'błyskać'; *dvožgulys* ob. *tvoskulys* 'zgaga'; *gaūgaras* 'wierzchołek góry' ob. *kaūkaras* 'pagórek'; *žiaurūs* 'dojmujący, okrutny' ob. *šiaurūs* 'chłodny, zimny'; *žiurgždynē* ob. *šiurkštynai* 'śmiecie wyrzucone na brzeg morski'. Zob. też *gvāzdis*.

⁸¹⁴ Synonimiczny pwk. **kūjēt-/kūit-* ukazuje się w łot. *kvitēt*, -u w znac. 'migotać, błyszczeć'. Słowiański wyspecjalizował odpowiedni pierwiastek w znac. 'okrywać się kwieciem, zakwitać, wydawać kwiat', por. scs. *cvīto*, *cvisti* 'kwitnąć', ros. *cvetú*, *cvestí*, czes. *kvetu*, *kvíst* (*kvést*) ts.

zmienia się w psł. *gũaigzdā- drogą dysymilacji na odległość), Fraenkel 1950, 39, LEW 1324n. oraz Derksen 2008, 195n. — Drw. *žvaigždėtas* ‘gwieżdny, gwiazdzisty’, *žvaigždynas* ‘gwiazdozbiór, konstelacja gwiazd’ (*žvaizdyno* DP gen.sg. ‘gwiazdeczny’), *žvaizd-inkyas* DP ‘gwiazdarz’ (zapewne kalka z pol. *gwiazd-arz*, zob. GJL II, § 477), *žvaigždūtė* zdrob. ‘gwiazdka’. Segment *gvē-* w war. *gvėgždūtė* LZŽ świadczy o upodobnieniu do błr. gw. *hvězdačka* (PzB 1, 438). — Neoapofonia SP *ai* ⇒ SZ *i*: *žvīgždė* przest. ‘blaszana gwiazdka na czapce żandarma’. Paralele: *aiškus* ⇒ *ýškus*; *plaišus* ⇒ *plyšus*.

žvaĩnas, -à 4 p.a., *žvāinas*, -a 1 p.a. 1. ‘biały – o gałce oka’ (*Arkli nusipirkęs žmogus žvainà akia* ‘Człowiek kupił sobie konia bladookiego’), 2. ‘białawy, blady, srebrzysty (o poświacie księżycowej)’, 3. ‘smutny, rzewny (o dajnie)’. Z obocznym tematem: *žvainūs*, *žvāinus*. Odpowiednik łot. gw. *zveins* ‘szary’ (wtórne *ei* jak w *zveĩrs* wobec lit. *žvaĩras*). Niewykluczone, że *žvain-* jest neoapofonicznym SP/SO od *žvin-*, podobnym do *žvair-* w *žvaĩras* ⇐ *apžvirti*. Por. ewentualnie *žvinti*, -sta, -o ‘chylić się na bok’ (trudność semantyczna). LEW 1325 słusznie odrzucił wcześniejsze zestawienie *žvaĩnas* z gr. φαῖδρός ‘jasny, promienny’ (zob. *giēdras*). — Cps. *žvainākis* ‘bladooki – o koniu’ (por. *akis*) oraz ‘zezowaty; krzywo, niechętnie spoglądający’ (syn. *žvairākis*).

žvaĩras, -à, *žvairūs*, -i 4 p.a. ‘zezowaty, kosooki’, SD «zezowaty, świdrem patrzący», *žvairas esmi* «zezowaty iestem», sb. *žvairà* ‘zez, strabismus’ — postwerbalne nomina od *žvairyti iter. ‘patrzeć krzywo, patrzeć zezem’ vel sim., gdzie *žvair-* stanowiło neoapofoniczny SP/SO do *žvir-/žvyr-* jak w *apžvirti*, *pažvirti* ‘o oczach: zasnuć się mgłą, słabo widzieć, niedowidzieć’, prs. *žvỹra* < *žvi-n-ra. Paralele: *dairýtis* ⇐ *dyrėti*; *káirinti* ⇐ *įkirti*; sb. *žvairà* staje obok *žairà* ⇐ *žairytis ⇐ *žirti*. Odpowiednik łot. *zveĩrs* ‘zezowaty’ pokazuje wtórne *ei*, co przypomina *zveins* wobec lit. *žvaĩnas* oraz lit. *teirautis* < *tairautis* (⇐ *tirti*). — Inne nomina: *žvaĩrės* f.pl. wulg. ‘ślepia’, *žvairỹs* ‘mający zezą’ (łot. *zveĩris*). Cps. *žvairākis* ‘mający zezą, zezowaty’, SD «oczu wdzięcznie zezowatych» < *žvairaākis* (przez elizję jak w *amžinātilsį*). Vb. denom. *žvairauti* ‘patrzeć spode łba’, *žvairiuti* ‘zerkać, patrzeć ukradkiem, nieznacznie; patrzeć krzywo, ze złością, spode łba’.

žvajóti, *žvajóju*, *žvajójau* gw. ‘rozglądać się, robić rozpoznanie’: *Vagis pirma žvajó[ja] dieną*, t.y. *apžiūrinė[ja]*, *o naktį ateina vogti* JU ‘Złodziej najpierw w dzień rozpoznaje [miejsce kradzieży], a w nocy przychodzi kraść’ — vb. denominativum od przym. *žvajūs*, -i ‘pełen werwy, ochoty do życia, rzeński, żwawy’. Z uwagi na możliwość wtórnego *j* ze zmiany *l* (por. *tājinti* < *tālinti*; *sienójis* < *sienólis*) można rozważać war. *žvalioti ⇐ *žvalūs* ‘żywy, rzeński’ (zob. *žvilti* II). Semantyka wymaga zbadania.

žvākė 2 p.a. 1. ‘świeca’, 2. ‘błędny ognik na bagnie, torfowisku’, przen. 3. ‘sopel lodu’ (*žvakiotas stogas* ‘dach, z którego zwisają sople’), 4. ‘ktoś wścibski’, 5. ‘kto tak staje, że zasłania komuś światło’. DP ‘świeca, gromnica, światło’. SD: *žvakė* «świeca; pochodnia»; *žvakė didė ilga* SD «postawnik» [‘rodzaj dużej świecy’, SPXVI], *žvakė graudulinė* «gromnica», *žvakė lieta* «łana świeca», *žvakė vaškinė* «świeca woskowa». — Pochodzenie niejasne. Transponat pb. *žvak-ijā-, drw. od pie. *ǵʰuokʰ-. Brak refleksów lit. *žvek-, *žuk-, *žvik-. Tylko w części pomocne jest zestawienie z łac. *fax*, *facis* f. ‘pochodnia, żagiew’, a to dlatego, że łac. *a* na miejscu spodziewanego o pozostaje niewyjaśnionym problemem, zob. Schrijver 1991, 374n., 461. Wokalizm *a przyjmują np. Weiss 2009, 262 i ALEW 1334: pie. *ǵʰuokʰ-. De Vaan 207n. dopuszcza zapożyczenie z nieznanego źródła tak w łac., jak w lit. NB. W Bsw 374 mimo braku słowiańskiego *zvok- figuruje postulat pbsł. *žvak-ē-. — Drw. *žvakėlė* ‘błędny ognik’ (war. *žvakikė*, *žvakiūkė*), *žvakidė* ‘lichtarz, świecznik’ (neosuf. -idė, wyabstrahowany z nomina loci typu *antidė*, *avidė*, *žqsidė*), *žvakinė* ‘świecznik; skrzyneczka na świece’. Cps. *klýstžvakė* (zob. *klýsti*), *žvakagalis* SD «ogarek świece» (por. *gālas*), *žvākbadis* ‘gasidło, umieszczony na kijku blaszany kapturek do gaszenia świec w kościele’

(por. *badýti*), *žvakìgalis* ‘ogarek świecy; świeca złej jakości’, war. *žvāk.galis*, kontrahowane *žvāgalis* (por. *gālas*), *žvākšnypšlēs* f.pl. ‘szczypce do odejmowania upalonego knota u świecy’ (por. *šnypšti*), war. *žvākžnypšlēs*, *žvākžnyplēs* (por. *žnybti*); *žvakliejys* ‘kto leje świecę’ (por. *lieti*), *žvāktaukiai* a. *žvaktaukiai* m.pl. ‘łój owczy do wyrobu świec’ (por. *taukai*).

Žvākēs, -ių 2 p.a. f.pl. ‘święto Matki Boskiej Gromnicznej, 2.II.’ (‘Lichtmeß’, NDŽ) — dosł. ‘Świece’, pluralizacja formy *žvākē* ‘świeca’. Por. *Gramnỹčios*, *Graudulinēs*.

žvalgýti, *žvalgaũ*, *žvalgiaũ* 1. ‘ogłądać, obserwować’, 2. ‘podpatrywać, wysledzać, wywiadywać się’, *apžvalgau* SD «ogładywam co» (syn. *apveidžiu*), refl. *žvalgýtis* ‘rozglądać się, oglądać się; wywiadywać się’ — iterativum na -y- ze SO *žvalg-* ⇐ *žvelg-/žvilg-*, por. *žvelgti* ‘patrzyć, spoglądać’, *žvilgėti* ‘spojrzeć, rzucić okiem’. Paralele apofoniczne: *maldýti* ⇐ *meldžiũ*; *karpýti* ⇐ *kerpũ*; *kramtýti* ⇐ *kremtũ*. — Z innymi sufiksami: *žvalgáutis* ‘wywiadywać się’ (por. *žangstáuti* oraz przypis do hasła *maldà*), *žvalginėti* ‘doglądać czego’, *pražvalginėju* SD «śpiegiu», *žvalgstýtis* ‘patrzyć się, przyglądać się’ (⇒ *žvalgstáuti* ‘ogłądać, sprawdzać’; wymiana suf. -y- na -au-, por. *žangstáuti*). — Neoosn. *žvalgy-*: *pražvalgymas* SD «śpiegi, śpiegowanie», *pražvalgytojas* SD «śpieg». — Postwerbalne nomina: *apžvalgà* ‘przeгляд’, *apžvālgai* m.pl. ‘ogłędziny panny młodej’, *apžvalgos* f.pl. SD «ogłędziny» (⇒ *apžvalgas* SD «baczny»), *išžvalga* ‘wygląd’, *pražvalga* SD «przejrzenie Boskie», *pražvalgas* SD¹ «śpieg», *pražvālgos* f.pl. ‘ogłędziny’ (war. *prežvālgos*), *žvālgai* m.pl. ‘zwiady’, *žvalgaĩ* m.pl. ‘ci, co przybywają na ogłędziny do panny młodej’, *žvālgas* ‘zwiadowca; agent wywiadu’, *žvalgýba* ‘zwiad; wywiad’, *žvalgūs* ‘bystrooki, ogłędny’.

žvarbūs, -i 4 p.a. 1. ‘zimny (ranek), przenikliwie zimny (wiatr)’, 2. ‘szorstki (o wełnie), kołący (o plewie)’, 3. ‘gruby, gruboziarnisty (o soli, zbożu)’ — postwerbalny przymiotnik na -u- od zanikłego czas. *žvarbyti ‘powodować, że ktoś marznie, cierpi zimno’; było to causativum-iterativum na SO do *žverb-* jak w *žveřbti* ‘marznąć, kostnieć, grabieć z zimna’ (zob.). Ze zmianą *rb* > *rg*: *žvargūs*. Inne postverbalia: *žvarbà* ‘chłód, zimno jesienne, zimowe’ (war. *žverbà*), *žvařbis*, -io ‘chłód’ i ‘dreszcz’ (⇒ *žvarbulys* ts.). — Vb. denom. *žvařbti*, -stũ, *sužvarbaũ* ‘z zimna drętwieć, grabieć, kostnieć’, o powietrzu: ‘lekko mrozić’ (*Žvarbti – kad pradeda palengva šalti*), war. *sužvuřbti*. — Oboczniak *žarbūs* (*Toks žarbūs rudenio vėjas, kad ir iš gryčios baisu išeit*) na pierwszy rzut oka wygląda jak wariant *v-mobile* (por. *žirblys* ob. *žvirblys*). Niewykluczone jednak, że *žarbūs* derywowano od syn. *žurbūs* (zob. s.v. *žveřbti*), mianowicie na gruncie neoapofonii SZ *uR* ⇒ SP *aR*, co jest regułą równoległą do *iR* ⇒ *aR* (por. np. *žvirgždas* ⇒ *žvargždynė*).

žvarksoti, *žvarksau*, *žvarksojau* stlit., gw. *žvarksau* SD¹ «wytrzeszczam oczy» — zapewne czasownik na -so- od wykrz. *žvark(t), por. *žvařkšt*: *Žvařkšt pinigus į išplėstą kvartūgą* ‘Szast pieniądze do rozpostartego fartucha’. Obok *žvarksėti*, *žvarksiu* ‘siedzieć mrużąc oczy’. Por. ALEW 1335: «Dunkel».

žvavūs, -i 4 p.a., *žvāvas*, -à 4 p.a. gw. ‘żwawy, pełen życia, ruchliwy, zwinny, szybki’ — zapoż. z błr. *žavų*, pol. *żwawy*. Z dysymilacją *v-v* > *v-b*: *žvabūs*. LKŽ nie zaznaczył obcości wyrazu. W tymże znaczeniu używa się rodzimego *žvalūs* (zob. *žvilti* II).

žvēgoti, *žvēgoju*, *žvēgojau* stlit., gw. ‘mówić byle co, paplać’ (*kad pradest niekus kalbėt, juoktis, per celių naktį žvēgot* SP II, 637 ‘gdy poczną o próżnościach mówić, żartować, przez całą noc ladaco mówić’; PAŽ 570 czyta *žvegoti*), SD *žvēgoju* «blekocę» (syn. *burbu*, *burbekluoju*, *stenekliju*, *žvelgsiu*). Jest to wariant częściej spotykanego *zvėgoti* (zob.). Por. *žvelksėti* ‘paplać’. — Z innym sufiksem: *žvēgauti* (*Visokių pasakų prižvēgaudavo*).

žvejà 4 p.a. 1. ‘łowienie, połów ryb’ (*Mes žvejai negaliam iš vien žvejōs gyvi būti* ‘My rybacy z samego łowienia nie możemy wyżyć’), 2. ‘czas połowu ryb’ (*Gera žvejà dabar*

žvejoti ‘Teraz jest dobry czas na łowienie’), 3. ‘plon w rybach’ (*Na, tokios žvejōs da tik nēr buvę* ‘No, takiego [obfitego] połowu to jeszcze nie było’). Odpowiednik łot. *zveja* ‘łowienie ryb; miejsce, gdzie się łowi, łowisko’ (war. gw. *zvejs, zvejus*). Formacja *žvejā* nie doczekała się analizy w monografiach słowotwórczych Skardžiusa (ŽD), Otrębskiego (GJL II), ani Ambrazasa (1993, 2000). Związek *žvejā* z *žuvīs* ‘ryba’ nie ulega wątpliwości, przy czym dwa szczegóły wymagają wyjaśnienia: 1° nagłosowa zbitka *žv-* na miejscu *žuv-* i 2° segment *°eja*, którego nie sposób uznać za sufiks derywacji nominalnej. Fakt, że istnieje n.rz. *Žvikē* (⇒ n.m. *Žvikaī*) i że daje się ona wywieść z **Žvikē* (dosł. ‘Rybka’), mianowicie przez synkopowanie *u* w nieakcentowanej sylabie, zachęca do odtworzenia pb. **žuūijā-* (lit. **žuvijā*, łot. **zuvija*) jako formacji bazowej dla późniejszych form lit. *žvejā* i łot. *zveja*. Na gruncie litewskim **žuvijā* jest collectivum na *-ija* od *žuvīs* ‘ryba’, ponieważ należy do tego samego typu, co *grūdijā* ‘plon w ziarnie’ ← *grūdas* i *šiaudijā* ‘plon w słomie’ ← *šiāudas*. Wypada sądzić, że **žuvijā* zostało synkopowane w **žvijā* i następnie – po zerwaniu łączności z collectivami na *-ija* – zmieniło się nieregularnie w *žvejā*. Paralele na synkopowanie *u*: *žvynē* < **žuvynē*, *švāksas* < *šuvāksas* oraz *vēčas* < **vēt(u)šas*; *piētvis* < **piētuvīs*. — Drw. od neoosn. *žvej-*: *žvejyba* ‘łowienie ryb, rybołówstwo’, *žvejikas* ‘rybak’ (⇒ *žvejikē* ‘córka rybaka’), neol. *žvejavietē* b.z.a. ‘łowisko’ (por. *vietā*). Paralele łotewskie: *zvejība* ‘łowienie ryb’, *zvejnieks* a. *zvejenieks* ‘rybak’ (⇒ *zvejniecība* ‘rybołówstwo’). Drw. wsteczne: *žvējas* a. *žvejys* ‘rybak’ ← *žvejikas*; por. łot. *zvejš* a. *zvejs* ← *zvejnieks*. — Vb. denom. *žvejoti* ‘łowić ryby’, też *žvejauti* i *žvejuoti* ts. (por. łot. *zvejuot* 1. ‘łowić ryby’, 2. ‘bić, uderzać’). — Neoosn. *žvejo-*: *žvejōkas* a. *žvejōklis* ‘rybak’, *žvejōnē* a. *žvejōtē* ‘łowienie ryb, połów’ (⇒ *žvejōnis* ‘rybak’), n.rz. *Žvejōnē*; *žvejotojas* ‘rybak’ (por. łot. *zvejuotājs* ‘uczestnik połowu’). — Niejasny dotąd pdg. *žvīeti*, -ju, -jau obok *žviēti*, -jū, -jaū ‘łowić ryby’ można wytłumaczyć, przyjmawszy dwa założenia: 1° że prymarnym był tu wariant cyrkumfleksowany, 2° że *žviēti* uległo analogicznemu oddziaływaniu ze strony syn. *griēti* m.in. ‘zagarniać ryby siecią’. Por. proporcję *grejoti* : *griēti* = *žvejoti* = *x* (*x* = *žviēti*). Prs. *žvejū* jako wariant do *žviejū* ma odpowiednik w *grejū* ob. *griejū*. Pochodzenie akutowanego war. *grieti* pozostaje niejasne. — U Daukszy ukazuje się *pažvieti*, por. *duotis pažviet’ tuo nevadu* DP 526₂₈ ‘dać się poimać tym niewodem’ (⇒ *pažvejimq*⁸¹⁵ *dvasiškq* DP 291₄₇ acc.sg. ‘połow duchowny’).

žvelgti, *žvelgiū*, *žvelgiaū* ‘spojrzeć, spoglądać’, *ižvelgti* ‘wejrzyć, wglądać’, *nužvelgti* ‘sposzrec, upatrzeć’, *pražvelgti* DP ‘przejrzeć’, refl. *susižvelgti* ‘porozumiewać się wzrokiem’. Porównanie z gr. θέλω ‘zaczarować, zamroczyć umysł, czarować, łudzić, nęcić, zwodzić’ (zob. BSW 374, LEW 1327) jest dziś podawane w wątpliwość, zob. LIV² 170, Beekes 2010, 537. Prawdopodobnie twór bałtycki pochodzenia onomatopeicznego, por. wykrz. *žvilgt/žvilgt* s.v. *žvilgti*. — SO *žvalg-*: *žvalgýti* (zob.).

žvelksėti, *žvelksiu*, *žvelksėjau* stlit., gw. ‘mówić dużo i niezrozumiale, paplać’, SD *žvelksiu* «blekocę» (syn. *žvėgoju*, *burbu*, *burbekluoju*, *steneklju*). Z uwagi na to, że LKŽ notuje czas. *žvelgti*, -stū, -aū w znac. ‘paplać’ (war. *zvelgti*; *zvelga* a. *zvelka* c. ‘papla, pleciuch’), wypada *žvelksėti* sprowadzić do *žvelg-* + *-sė-*. Ale dalsze objaśnienie niepewne (nie ma wykrz. **žvelg/*zvelg*, **žvelk/*zvelk*). Por. *žvėgoti* ‘mówić byle co, paplać’.

žvėngti, *žvėngiu*, *žvėngiau* ‘rzeć’. Drw. *arkliū žvengesys* ‘rzenie koni’, *žvėngimas* ‘rzenie’. Dźwiękonaśladowcze, podobnie jak *žviēgti* ‘kwiczeć (o świniach)’, *žvagėti* ‘dźwięczeć, brzęczeć’. Zestawia się z psł. **zvęgō*, cs. *zvęgō*, *zvęšti* ‘oznajmiać’, rcs. *zvjagu* ‘śpiewam, rozmawiam’, strus. *zvjaglivū* ‘szczekający’, ros. *zvjagú*, *zvjágatb* ‘szczekać bez ustanku’ (⇒ *zvjága* ‘szczekanie, krzyk’), por. BSW 374, LEW 1326, ESJS 1137. Transponat ie. **ǵ^huen-g-*. — Obok tego jest psł. **zvękū* ‘brzmienie, dźwięk’, rcs. *zvjakū* ‘sonus’, sch. *zvėk*,

⁸¹⁵ Tak czyta ALEW 747, ale Kudzinowski II, 96 ma <pažvėiimq> = *pažvejimq*.

pol. *dźwięk*, < *^{gh}uen-k- oraz psł. *zvonŭ, scs. *zvonŭ* ‘brzmienie, dźwięk, hałas, zgiełk’, pol. *dzwon*, < SO *^{gh}uon-. Nierozszerzona osnowa werbalna *^{gh}uen-/ *^{gh}uon- w słowiańskim, por. SZ **žvin-* w scs. *zvīnjō*, *zvīnēti* ‘brzmieć, dźwięczeć’, stczes. *zvīnieti*, *vznieti* (czes. *znít*), stpol. *zwnieć*, *wznieć*, ros. *zvenětʲ*, błr. *zvinécʲ*, ukr. *dzvenity*. — SZ *žving-*: *Tavo žvinga, o mano žvengia žirgas* ‘Twój koń «žvinga», a mój «žvengia», *sužvingti* ‘zarzęć’ (*Žvingt sužvingo žirgelis* ‘«Žvingt» zarzął konik’), też ‘roześmiać się głośno’, *žvingauti* KRŽ ‘o ogierze: rzeć w podnieceniu płciowym’, *žvingčioti* ‘po trochu rzeć’, też o gospodyni: ‘szczekać garnkami, talerzami’. Nomina: *žviņgalas* ‘rżący koń’, *žvingis* ‘pewna choroba końska, przejawiająca się rzeniem i kłasnieniem drzew’, *žvingūlis* a. *žvingūtis* ‘koń’. — SO *žvang-*: *žvangēti*, *žvānga*, -*ėjo* ‘brzęczeć, grzechotać; szczekać (o metalu, broni), dzwonić (o szkle)’, caus. *žvānginti* ‘brząkać, szczekać czymś’ (łot. kuroń. *zvañdzināt* ‘dzwonić’). Nomina: *žvangalai* m.pl. ‘grajcary, moneta zdawkowa’, *žvañgalas* ‘dzwonek’, *žvangūs bal̃sas* ‘dźwięczny, donośny głos’, *žvangūtis* ‘dzwoneczek’ (*žvangučiai* m.pl. ‘dzwonki zawieszane koniom na szyi’).

žveřbti, *žverbiù*, *žverbiaũ*, zwykle *sužveřbti* ‘zmarznąć, skostnieć, zgrabieć z zimna, na mrozie’. Pierwiastek niejasnego pochodzenia, może onomatopeiczny; niewykluczone udźwięcznienie starszego *šverp-. Trudna do przyjęcia jest hipoteza LEW 1326 o rozszerzeniu -b- w pierwiastku *žver-/žvar-*, jakoby spokrewnionym z *žiūrėti* ‘patrzeć, oglądać’. — Drw. *žveřblas* 1. ‘porywisty, przenikliwy wiatr z północy’, 2. przen. ‘człowiek porywczy, gwałtowny; narowisty koń’. — SO *žvarb-*: *žvarbūs* (zob.). — SZ *žurb-*: *žurbūs* ‘o wietrze: przenikliwie, przejmująco zimny’ (typ samprasāraṇa, por. *dus-* ⇐ *dves-*; *dur-* ⇐ *dver-*; *tuř-* ⇐ *tver-*). Zwraca uwagę brak zwykłego refleksu o postaci *žvirb-. Zamiast tego znajdujemy *žvurb-*: *žvurbūs* DRUŽ – wynik skrzyżowania *žurbūs* ze *žvarbūs*; vb. denom. *sužvuřbti* ‘zmarznąć’.

žvēris 3 p.a., acc.sg. *žvērj* m.f. ‘dziki zwierz, zwierzę, bestia’. SD: «bestya, zwierz», *gaudau žvēris* «łowię zwierz, poluię», *gaudymas žvērių* «łowienie zwierza» (syn. *medžionė*). War. akc. *žvēris* 4 p.a., *žvērys* 3 p.a. Ślady lit. odmiany atematycznej: gen.pl. *žvērų*, gen.sg. gw. *žvērės*, nom.pl. gw. *žvēres* (por. gr. θηρῶν, θηρός, θήρες). Odpowiedniki bałtyckie: łot. *zvērs*, *zvērs* m. ‘zwierz’, stpr. *swīrins* acc.pl. (*kirscha wissans swīrins* ENCH ‘nad wszystkimi zwierzętami, vber alles Thier’) oraz scs. *zvērī*, -i m. 1. ‘dziki zwierz, bestia, fera’, 2. ‘zwierzę, animal’, bg. *zvjar*, sch. *zvījer*, słh. *zvēr*, -i, ros. *zverʲ*, *zvērja* ‘zwierzę; zwierzyna’, ukr. *zvir* ‘zwierzę’, ches. *zvēř*, -e f. coll. ‘zwierzyna’, stpol. *źwierz*, *źwirz* m. coll. ‘wszelkie istoty żywe’ (w przeciwieństwie do roślin), pol. *zwierz*, -a m. ‘zwierzę’. Pbsł. *žūēr-i- (BSW 374, Derksen 2008, 550). Tematyzacja pie. osnowy *^{gh}ueh₁-r- przy użyciu suf. -i- (z innym sufiksem: scs. *zvērē*, -*ēt-e* n. ‘żywa istota’, pol. *zwierzę*, -*ęcia*). Por. gr. hom. θήρ, -ός m., acc.sg. θήρα (eol. φήρ, -ός) ‘dzikie zwierzę, drapieżnik’, łac. *fera*, -ae ts., *ferus* ‘dziki, nieoswojony’ (skrótowiec *fēr- > fer-). Podstawy werbalnej dotąd nie rozpoznano. — Drw. *žvērelė* SD «zwierzątko», *žvēriena* ‘dziczyzna, mięso dzikich zwierząt’, SD «zwierzyna» [‘dziczyzna’] (por. ros. *zvērina*, pol. *zwierzyna* coll. ‘zwierzęta żyjące na wolności’), *žvērija* coll. ‘zwierzyna’, przen. ‘barbarzyńcy, poganie’, *žvērynas* ‘zwierzyniec, ogród zoologiczny’, *žvērinis* ‘zwierzęcy’ (por. scs. *zvērīnū* ts.), *žvēriškas* ‘zwierzęcy, okrutny, zły’. Cps. *žvēriadañčiai* 2 p.a. m.pl. ‘gady ssakozębne, Theriodontia’, neol. (por. *dañtys*), *žvēriādriežiai* 1 p.a. ‘gady ssakopodobne, Theromorpha’, neol. (por. *driežas*). Vb. denom. *žvēriauti* ‘polować na zwierzęta’. — N.m. *Žvēriai*, *Žvērynas* 5x, *Pažvēris*, *Pāžvērinė*, *Pažvēriniai*.

žviedras b.z.a. przest. ‘Szwed’ (Miežinis) — zapoż. z łot. *zvedrs* (⇐ śrdn. *zweder*), por. Urbutis 2009, 280. War. z -ē- zam. -ie-: *žvēdras*, *žvėdras*. Zob. też *švėdas*.

žviēgti, *žviegiù*, *žviegiaũ*, też *žviēgti*, -iu, -iau 1. ‘kwiczeć – o świni’, SD «kwiczeć», 2. ‘przenikliwie rzeć – o ogierze, kobyle’, 3. ‘wydawać szczęk (o metalowych przedmiotach)’.

4. 'skrzypieć, trzeszczeć – o piasku koła' (*Stebulės neteptos, tai žviegia* 'Piasty nie są posmarowane, to skrzypią'), 5. 'głośno się śmiać, rechotać' (*Teip juokias, net žviēgia visi* 'Tak się śmieją, że aż rżą'). Odpowiednik łot. *zvēgt, zviedzu* 'rzeć; wybuchać głośnym śmiechem, rechotać ze śmiechu'. Dźwiękonaśladowcze, podobnie jak np. *žvėngti* 'rzeć' oraz *knỹkti, kreñkti, kriðkti* i *zũkti* 'kwiczeć'. Drw. *žviegčioti* 'kwiczeć z przerwami'. Nomen: *kiaulāžviegis* (zob. *kiaulē*). — SZ *žvig-*: *žvìgti, žvingù, žvigaũ*: *sužvìgti* 'zakwiczeć; wydać z siebie krzyk; zagwizdać (o parowozie)', caus. *žvigdýti* a. *žvigdinti*: *Šuo žvigdo kiaulę* 'Pies doprowadza świnię do kwiczenia' (paralele: *likdýti* $\Leftarrow$ *likti*; *trikdyti* $\Leftarrow$ *trikti*), *žvigsėti* 'kwiczeć'. Por. łot. *zvigāt* 'rzeć; śmiać się głośno, rubasznie', caus. *zvidzināt*. Nomen: *žvìgis* 'drut w ryju świni', *žvìglis* 'przyrząd służący do zaciśnięcia pyska świni przed jej zakłuciem' (*Susuk daugiau žvìglį, kad kiaulė nežviegtų* 'Mocniej zaciśnij «žvìglis», żeby świni nie kwiczała'). — WSZ *žvyg-*: *žvýgauti* 'kwiczeć', *žvýgčioti* 'kwiczeć z zadowolenia – o prosiętach', *žvygsėti* 'kwiczeć'. Jest war. *zvyg-*: zob. s.v. *zvégoti*. — SP/SO **žvaig-*: łot. *zvaigāt, -āju* iter. 'rzeć; śmiać się głośno', $\Rightarrow$ *zvaigas* f.pl. 'głośny śmiech', *zvaīgulis, -e* 'kto dużo i głośno się śmieje', *zvaiga* c. ts.

žviedros f.pl. stlit. 'piasek, Sand' (*kurių skaitlius yra kaip žviedros marių* BRB 'których liczba jest jak piasku w morzu') — war. v-mobile do *žiēzdro*s (zob.). Nawiązanie w łot. *zvēdris* 'miejsce w rzece a. jeziorze z dnem piaszczystym a. żwirowatym, nadające się na plażę', z dysymilacji w **zviezdris*; *zvēdrs* 'gruby piasek', *zvēdres* f.pl. 'gruby piasek, żwir' (ME IV, 782). Brak w ALEW.

žvigrē 2 p.a. gw. 'rola położona przy żwirowisku'. Niejasne. Por. *žvīras* i *žvīrģdas*.

žvigsóti, *žvìgso, žvìgsójo* 'łśnić, połyskiwać, błyszczeć (o rosie, szadzi, o łusce ryby)' — czasownik na -so- od wykrz. **žvigt* o krótkotrwałym ukazaniu się światła, o błysku, rozbłysku (por. *žvikt* o nagłej, nieoczekiwanej okoliczności). To tłumaczenie korzysta z paralel w postaci *žvig-sé-ti* 'kwiczeć' $\Leftarrow$ wykrz. *žvìgt, žvýgt* oraz onomatopiecznych derywatów na -so- jak *žiaugsóti, žliaugsóti* i *žliugsóti* ob. *žliūgsóti*. — Równoległym derywatem od wykrz. **zvig*t jest zapewne łot. *zvidzēt, -u, -ēju* 'łśnić, błyszczeć, iskrzyć się'. — Nomina: *žvìglūs, -i* 4 p.a. gw. 'o wzroku: żywy, bystry; iskrzący się' (*Tos akys jau tokios žvìglios kaip žiuburiai* 'Te oczy takie «žvìglios» jak ogniki'), *žvìgliū akių* 'o bystrym spojrzeniu'; *žvìgulys* lub *žvygulys, -io* 3 p.a. 1. 'coś, co łśni, błyszczy, połyskuje' (por. łot. *zvīgulis* ts.), 2. 'światło odbite, odbłask' (por. syn. *šviesulys, margulys*). — Neoapofonia **žvig-* $\Rightarrow$ **žvaig-*: łot. *zvaigstītiēs* 'łśnić, błyszczeć' (frq. z suf. -stī- i SP/SO); v-mobile: *zaigulis* 'przedmiot łśniący, błyszczący'. — Czy tutaj też przym. *žvikras* 'rzutki, energiczny' oraz 'niedowidzący'?

žvikē 2 p.a. gw. 'otwór wentylacyjny w beczce na piwo; czop do zatkania tego otworu' — zapoż. z nwn. gw. *Zwicke* f. 'Nagel, Zapfen' (DW; brak w GL i LEW). War. *cvikē, cvikis, svikis*. Por. syn. *špuñtas* i *volē*. — War. ze zmianą ž- w dž-: *džvikē* (por. *žiùbē* i *džiùbē* oraz *žiogas* i *džiogys*).

žvikti, *žvinkù, žvikaũ*: *įžvikti* 'mocno zrosnąć się, złączyć się; niełatwo oddzielać się', *prižvikti* 'przystać, przyschnąć, przyrosnąć – o włóknie lnu lub konopi' (Šlapelis 392). Dalszy wywód niepewny w braku poświadczeń werbalnych dla SP **žvek-* (por. *dvik-* $\Leftarrow$ *dvek-*; *kvip-* $\Leftarrow$ *kvep-*; *krik-* $\Leftarrow$ *krek-*), jak też dla SO **žvak-*. LkŽ XX, 1072 notuje tylko jedną formację zawierającą *žvek-*. Jest to sb. *žvēkē* 'dołek, który się wykopuje podczas zabawy dziecięcej zwanej 'pędzanie świni', por. *Par kokius tris žingsnius a par keturius žingsnius iškasa žvēkēs* 'Co trzy albo cztery kroki wykopują dołki'.

žvilgēti, *žvilga* (war. *žvilgi, -ėja*), *žvilgėjo* 'błyszczeć, łśnić się, połyskiwać' : łot. *zvildzēt, -u, -ēju* 'świecić się, migotać', też o szybkim ruchu: 'śmigać'. Drw. *žvilginti* 'doprowadzać do połysku, glancować (buty)', *nužvilginti* 'rozjaśnić': *Mėnulio nužvilginta*

naktis ‘Noc rozjaśniona przez księżyc’. LEW 1328, s.v. *žvilti* I analizował *žvil-g-* i uważał *-g-* za segment rozszerzający pwk. *žvil-* jak w *žvilti* II ‘łśnić, błyszczyć’ (zob.). — Nomen: *žvilgūs, -i* ‘błyszczący, łśniący’.

žvilti, *žvilgiu*, *žvilgau* stlit., zwykle z prvb., por. 1. *pažvilgti* ‘spojrzeć, wejrzyć na co’, 2. *pražvilgti* ‘przejrzeć’: *Jog nuog amžiu pražvilgta, jog seniai pirm to ižg dangaus tėvamus žadėta* DP 505₂₉ ‘Ze od wieku przejrzana, że dawno przed tym z nieba ojcom obiecana’ — ten czasownik o prymarnej budowie pojawił się prawdopodobnie wtórnie, jako drw. od punctivum *žvilgtelėti* (-elti) lub *žvilgterėti* (-erti) ‘spojrzeć, zaglądnąć, zajrzeć, popatrzeć’, SD <žvilkteter> «spoyrzeć». To ostatnie jest oparte na wykrz. *žvilgt*, *žvilgt*, który opisuje zerknięcie, szybkie i ukradkiem rzucone spojrzenie (por. syn. *žibt* i *dvilkt*). — Drw. *žvilgčioti* iter. ‘zerkać co chwila, zerkać od czasu do czasu, spojrzeć’, DP ‘ogłądać się’, *žvilgėti*, *žvilgiu* (3 os. *žvilgi*), *-ėjau* ‘patrzeć, spoglądać’, *žvilgėti* (rzadkie), *pažvilgėti* ‘spojrzeć na kogo (ze złością)’ i *žvilgsėti* ‘patrzeć, spoglądać’ (*Visi nuo jo atšliję ir žvilgsėjo į jį su panieka* ‘Wszyscy od niego się odsunęli i patrzyli nań z pogardą’), *žvilgterėti* ‘weźrzeć na kogo’. Formacja na *-i/-ė-* ukazuje się w SD, por. *atžvilgiu* «ogłądałam się wzd», refl. *atsižvilgiu* «obeyzrzę się». — Na gruncie systemu apofonicznego *žvilti* stało się głównym reprezentantem st. zanikowego. Wokół *žvilgti* (pwk. typu *TRiR*) ukształtowała się grupa form pochodzenia analogicznego, w pierwszym rzędzie forma na SE *žvelg-* (zob. *žvelgti*) i forma na SO *žvalg-* (zob. *žvalgėti*). — Postverbalia: *apžvilgis* DP ‘wzgląd’, *atžvilga* SD «ogłądanie się», *atžvilgis* ‘wzgląd na co’ (⇒ *šiuo atžvilgiu* adv. ‘pod tym względem’), *žvilgsnis* a. *žvilgesys* ‘spojrzenie’.

žvilti I, *žvyla* (*žvīla, war. *žviñla*, *žvilsta*), *žvilo* gw. ‘chylić się, chwiać się’, *pažvilti* ‘zachwiać się, pochylić się, przechylić się; być skłonny, skłaniać się do czego’ (*Nes žmonės yra piktop didžiaus pažvilę, o neg gerop* DP 90₃₉ ‘Bo ludzie są do złego skłonniejsi aniż do dobrego’), *sužvilti* ‘o zbożu: wylec, pochylić się ku ziemi, zwisnąć’. Odpowiednik łot. *zvilts*, *zvilstu*, *zvilu* ‘zwolna chylić się ku ziemi; leżeć, leniuchować’, *pažvilt* 1. ‘położyć się; o zbożu: pokłaść się na ziemię’ (*pažviluši mieži* ‘wyległy jęczmień’), 2. ‘przechylić się na stronę’ — formacja z neoapofonią SZ *žvil-* ⇐ SP *žvel-*, por. łot. *zvelt*, *zvelu*, *zvelu* ‘toczyć, tarzać, walać, przewracać; chylić, przechylać’ (do pie. *g^huel- ‘krzywić się, wykrzywiać się’, zob. LIV² 182). Litewski odpowiednik werbalny *žvel-* wyszedł z użycia, a śladem po nim jest adi. *nuožvelnūs* ‘ukośny’. Starym st. zanikowym do *žvel-* było *žul-* (sampras.), dochowane szczątkowo w *įžulnūs* (zob.). Por. *gul-/gvil-* ⇐ *guel-. — Drw. *žviluoti* ‘chwiać się’ (*žviluojąs kaip nendrė* DP 22₃₃ ‘chwiejący się jako trzcina’), nomina: *įžvilnas* ‘ukośny, na ukos’, *nuožvilnūs* ‘ukośny’, *pažvilimas* a. *pažvilumas* DP ‘skłonność’, *pražvilnūs* ‘ukośny’ (syn. *pražulnūs*).

žvilti II, *žvyla* (zam. *žvīla* < *žvinla), *žvilo* gw. ‘łśnić, błyszczyć’, *sužvilti* ‘rozwidnić się, zaświtać, rozjaśnić się’ — formacja na SZ pb. *žūil-C < pie. *gūlH-C. Odpowiedni SE-V poświadcza sti. *jvālati* ‘pali się, płonie’ < pie. *gūlH-e/o- (LIV² 170). Refleks SZ typu sampras., *gūlH-o-, ukazuje się w germańskim, por. stisl. *kol* n.pl. ‘węgiel’, śrniderl. *cole* m.f., stwn. *kol* n., *kolo* m., nwn. *Kohle* f. ts., < pgerm. *kula- (Kroonen 309). — Drw. łot. *zvilēt* ‘łśnić, świecić się złowrogo (o ślepiach wilka)’, *zvilnēt*, -u, -ēju ‘płonać, żarzyć się’, *zvilnīt*, -īju ‘płonać, palić się bez dymu’. Nomina: lit. *žvilūs* ‘łśniący’, łot. *zvilš* ‘błyszczący, świecący’. — SO-V *žval-*: *žvālinti* caus. ‘orzeźwiać, ożywiać’ (*Šokis jaunina ir žvalina* ‘Taniec odmładza i orzeźwia’). Postverbalia: *žvalūs* a. *žvālas* ‘żywy, żywotny; rzeźwy, rzeński; dobrze widzący, wnikliwy, przenikliwy’; war. *žvalnas* a. *žvalnas*; *žvajūs* (zob. *žvajoti*); z metatezą: *žlavūs* (v-l > l-v); *žvalūmas* ‘zwawość, dziarskość’. Cps. *žvalakys* a. *žvalaākis* ‘bystrooki’ (por. *akis*). SO-C: łot. *zvalstītiēs* ‘bezcześnie patrzeć’. — Zanikłą formę praesentis na SE można wywnioskować z hapaksu stlit. *žvelantį* acc.sg. ‘o knocie świecy:

palący się, płonący’, por. <knata f̥wælantī neufschge̯f̥is> BRP ‘knota płonącego nie zgasi’, zob. Būga, RR II, 468; za nim LEW 1328 (s.v. *žvilti* 1.). Z powodu grafemu <l> alternatywna jest lekcja [žveliantī], por. LKŽ XX, 1080 i ALEW 1335. Wynika z powyższego, że LIV² 170 powinien być przy formie sti. *jvāl-a-ti* wskazać na obecność litewskiego odpowiednika z samogłoską tematyczną: *žvel-a ‘pali się, płonie’.

žvynas 3, 1 p.a. ‘łuska rybia, łuska gada’, zwykle pl. *žvynaĩ*, -ũ 3 p.a. War. f. *žvynos*, *žvynės* 1 p.a. Odpowiedniki łotewskie: *zviņi*, f. *zviņas*, *zviņes*² (inne: *zveīņi*, por. syn. *zvejas*). Leskien 1891, 411 powiązał *žvynas* z *žuvīs* ‘ryba’, a za nim poszli BSW 373, ME IV, 781 i LEW 1328. Ta hipoteza wydaje się słuszna, wymaga tylko ogniwa pośredniego o postaci *žuvynas. Przejście do *žvynas* nastąpiło przez synkopowanie nieakcentowanej samogłoski *u* w osnowie. Coś podobnego zaszło w wyrazach *žvejā* (zob.), *ketrinē* < *keturinē* i *šmūlas* < *šumulas. Nie znalazł uznania pogląd Būgi (RR II, 681) o pokrewieństwie apofonicznym *žvyn-* ze *žvain-* jak w adi. *žvaĩnas*, *žvāinas* ‘białawy – o gałce oka; srebrzysty – o poświęcie księżycy’ (znaczn. etym. ‘coś błyszczącego, połyskującego’). Teraz ALEW 1339 postuluje związek z neopierwiastkiem *žuej- (← *žvejā*?), ale jednocześnie nazywa segment *-ī- niejasnym; formantem się nie zajmuje. — Drw. *žvynēlinē* ‘łuszczycy, Psoriasis’, *žvyniūotas* 1. ‘o rybie, płazie: pokryty łuską’, też o ‘łuskowatej korze drzewa, jałowca’ (war. *žvyniūotas*), 2. ‘o okręcie: opancerzony’, cps. *žvynmedis* ‘drzewo o korze przypominającej łuski’ (por. *mēdis*). Vb. denom. *nužvynōti* ‘oskrobać rybę z łuski’ (por. łot. *zvēnāt* ts.), *žvynōti* ‘pokrywać się łuskami’.

žvynē 1 p.a., *žvynē* 4 p.a. 1. ‘szczur, *Rattus*, *Mus decumana*, szczur rudawy’, 2. ‘szczur wodny, *Arvicola amphibius*’ (wyraz używany również jako obelga). Niejasne. Według LEW 1328 ma należeć do *žvynē* ‘łuska ryby’ (zob. s.v. *žvynas*). Por. n.rz. *Žvynē*.

žvyras 2, 4 p.a., *žvyras* 3 p.a. ‘mieszanina piasku, żwiru i małych kamieni’. Z innymi tematami: *žvyrīus* 2 p.a., *žvyrīus* 4 p.a., *žvyrīs* 2 p.a., *žvyrīs* 4 p.a., też f. *žvyrā* 4 p.a. LEW 1328 uważał *žvyras* za zapożyczenie z pol. *żwir*. Przeciwnemu wystąpił Urbutis, *Balt* XIX:2, 1983, 150-168 = Urbutis 2009, 67–92, dowodząc, że *žvyras* jest derywatem na st. wzdłużonym od zanikłego czas. *žvirti; ten ostatni miałby być odpowiednikiem łot. *zvirt* ‘łśnić, błyszczeć, świecić się’. W ujęciu Urbutisa pwk. pb. *žuir- jest refleksem na SZ do *žuer- < pie. *g^huer- ‘być gorącym; łśnić, wydawać blask’, por. łot. *zvēruōt* ‘łśnić, błyszczeć się’. Z uwagi na to, że derywacja postwerbalna odbywa się bez stopniowania apofonicznego, tłumaczenie Urbutisa wymaga sprostowania w odniesieniu do założonej podstawy derywacyjnej: nie był nią prymarny czas. *žvirti, lecz raczej sekundarny czasownik typu *žvyr-o/-ē-; jego st. wzdłużony był skorelowany z funkcją iterativum (intensivum). Osobno zob. war. *žvirgždas*, *žiezdrā* i *žiegždrā*. — Lit. rzeczownik został zapożyczony do języków pñ.-słowiańskich, por. pol. *żwir* (gw. *zwir*, *żwyr*, *dźwir*, *dzwyr*, por. Zdancewicz, *Studia linguistica Slavica Baltica Canuto-Olavo Falk...*, Lundae 1966, 377n.), bñr. *žvir*, -u (war. *žvyr*, *džvyr*, *čvyr*), ros. zach. *žvir* (por. Urbutis, o.c., 151n., Laučjute 54, Borys 758). — Drw. *žvyrēkas* ‘rola przy żwirowisku’, *žvyrīai* m.pl. bot. ‘osoka aloesowata, *Stratiotes aloides*’ (gatunek byliny wodnej, używanej m.in. jako pokarm dla świń), *žvyrīnas* ‘żwirowisko; gleba żwirowata’, *žvyrīus* ‘żwir’, *žvyrīngas* ‘żwirowaty’, SD¹ «działstwiasty», *žvyrīngasis smēlis* ‘gruby piasek’. Cps. *kiaurāžvyrīs* ‘ziemia z domieszką grubego żwiru’ (por. *kiāuras*), war. *kiāužvyrīs*: *Kiauras žvyras bus kiāužvyrīs* ‘Gruby żwir nazywa się «kiaūžvyrīs»»; *žvyrduobē* ‘żwirownia’ (por. *duobē*), *žvyrkelis* ‘droga wysypana żwirem’ (por. *kēlias*), *žvyrmolis* ‘gleba gliniasta przemieszana ze żwirem’ (por. *mōlis*). — Vb. denom. *žvyrīti*, -iju, -ijau, zwykle z prvb. *ap-*, *iš-*, *nu-* ‘(drogę) wysypywać żwirem (wiosną i jesienią), *žvyr(i)uoti* ts.

žvirblis, -io 1 p.a., *žvirblīs* 3 p.a. 1. ‘wróbel, *Passer domesticus*’, SD «wrobl», 2. przen. ‘mały, słaby człowiek’, 3. ‘pewien dawniej tańczony taniec’, 4. ‘penis’. War. v-mobile:

žirblis, *žirbljys* (por. *ziṁbti* ob. *zviṁbti*, LD § 226). Wyraz ten jest poza tym nazwą części składowej rozmaitych narzędzi. Odpowiednik łot. *zvirbulis*, *zvirbuls* ‘wróbel’ (por. lit. n.m. *Žvirbūliai*). Z uwagi na zgodność co do intonacji comparandum łotewskie sugeruje, że wyraz litewski doznał synkopy samogłoski sufiksalnej, rekonstrukcja: plit. **žvirbulis*. Por. suf. *-ul- w psł. **vorb-ül-jī* ‘wróbel’: ros. *vorobėj*, -*bójá* (błr. *verabėj*, -*b’já*), pol. *wróbel*, -*bla* (cs. *vrabjī* ‘στρουθός’). Postuluje się tu pbsł. formację apofoniczną **uarb-/uirb-* i wtórną zmianę nagłosu po stronie bałtyckiego (por. jeszcze łotewskie war. *zviguris*, *zīgurs*, *žīguris*, *žīgurs*). Akut pozostaje niejasny; nie jest wykluczone wzdłużenie zastępcze w reakcji na synkopowanie formy **žvirbulis* (por. *žvirbulēlis* ‘małe dziecko’, dosł. ‘wróbelek’). Zob. też LEW 1329 i ALEW 1340. Niemało jest nazw ptaków, które mają za podstawę wykrzyknik imitujący głos ptaka; może tak być i w tym wypadku. — Drw. *žvirblāitis* ‘pisklę wróbla, wróbelek’ (SD «wroblę, wroblęta»), *žvirblēnas* ts., *žvirbliukas* ts. Cps. *žvirblāgaudis* ‘pora kiedy zmierzcha, szara godzina’ (dosł. ‘czas łapania wróbli’, por. *gāudyti*), *žvirblātupis* ‘zmierzch wieczorny’ (por. *tupėti*), *žvirbliavanagis* SD¹ «kobus» [‘ptak drapieżny, Falco subbuteo L.’, SPXVI], znac. etym. ‘jastrząb polujący na wróble’; przypomina to wyrazy stpr. *sperglawanag* i *gerto[w]anax*, które omówiono s.v. *vānagas*; *žvirbliāmušis* ‘wyrostek, chłopiec kilkunastoletni’ (dosł. ‘ten, co zabija wróble’, por. *mūšti*), *žvirbliauogės* f.pl. ‘porzeczeki’ (dosł. ‘wróble jagody’, por. *uoga*). Vb. denom. *žvirbliāuti* ‘łapać wróble’. — Nazw. *Žvirblis*, *Žvirbljys*, **Žvirblaitis* (⇒ niem. *Schwirblat*). N.rz. *Žvirblis* 3x, *Žvirblupis* 2x, *Žvirblupjys*. N.m. *Žvirbliai* 4x, *Žvirbliai*, *Žvirbliškės* 5x, *Žvirbūliai*.

žvirgždas 2, 4 p.a. 1. ‘grubszy żwir, drobno potłuczone kamienie’, 2. ‘ziemia/gleba z dużą przymieszką żwiru’ (war. *žvirgždas* 1 p.a.). Pl. *žvirgždai* 1. ‘ziemia zmieszana ze żwirem’, 2. DP ‘piasek’, SD¹ <*žvirgžday*> «piasek» (jest to wariant do SD <*žviržday*> «piasek»), 3. ‘żużel w ognisku kowala’ (syn. *gargāžės*), też *žvirgždės* f.pl. ‘grunt żwirowaty’ (*Pasėjau rugius žvirgždėsa, tai kap pakepino saulė, tai ir nunoko* ‘Zasiałem żyto na «žvirgždės», więc jak słońce przygrzało, to i dojrzało’). Odpowiednik łot. *zvirgzds*, pl. *zvirgzdi*, *zvirgžni*; *zvirgzdis* ‘grys, gruby piasek, żwir’ (LEGR § 214 suponował tu suf. -*d(a)s*, podobnie jak w wyrazach *li(g)zds* : lit. *lizdas* oraz *strazds* : lit. *strāzdas*). Niech punktem wyjścia objaśnienia będzie fakt, że w jęz. starolitewskim przeważają raczej refleksy bez segmentu *g*, zaś w pozycji po *r* zachodzi wahanie między *z* i *ž*. Por. *žvirždas* ob. *žvirždas* DP ‘piasek’, *žvirždai* SD¹ «dziarstwo» (syn. *žvyrai*) obok *žvirždai* SD «kamień dziarstwisty» [‘gruboziarnisty piasek, piasek z kamykami, żwir’, SPXVI], *žvirzdai inkstuose ir kitur sopulį darų didį* SD «kamień choroba» [‘kamica; kamień żółciowy, nerkowy’, SPXVI], ⇒ adi. *žvirždingas* SD¹ «dziarstwisty» [‘żwirowaty’, SPXVI], z insercją *g*: *žvirgždingas* ‘obfitujący w żwir’. Wsch.-lit. *žvirždas*, *žvirždos* (ZTŽ). N.rz. *Žvirždė*, cps. *Žvirždupis* 2x (por. *ūpė*). Por. jeszcze synonim *garģždas* ‘żwir’ z odpowiednikiem łot. *gargzda* s.v. *girģždēti*. Do porównania zewnętrznego stoi wyraz sch. *zvřst* m. ‘kruchy kamień używany przez garnarzy jako domieszka do gliny’ (poza tym: ‘warstwa twardego kamienia; rodzaj rudy’), wywodzące się z psł. **zvřstū*. Na tej podstawie wolno przyjąć, że refleks prabałto-słowiański miał postać **žvirsta-*. Porównanie z bałtyckimi kontynuantami nasuwa przypuszczenie, że **žvirsta-* doznało w rozwoju litewsko-łotewskim trzech zmian. Były to: 1° sonoryzacja **žvirsta-* w **žvirzda-* (por. zmianę *rst* > *rzd* w czas. *spūrzdū*, s.v. *spurzdėti*), 2° fakultatywna alweolaryzacja *rz* > *rž*: *žvirždas*, 3° insercja *g* przed grupę *žd*: *žvirgždas*. Odpowiednik łot. *zvirgzds* ‘żwir’ wywodzi się odpowiednio ze **zvirgzdas* < **zvirzdas* < **zvirstas*. Różnica między dwiema nazwami ‘żwiru’, *žvirgždas* ⇐ **žvir-stas* i *žvyras* < **žvīr-a-* (zob.), jest podwójna. Pierwsza nazwa jest utworzona neosufiksem -*stas* od czas. prymarnego na SZ *žvir-*, druga zaś jest formacją postwerbalną na -*a-*, przy czym jej pierwiastek na st. wzdłużonym sugeruje derywację od czas. sekundarnego **žvyr-V*. W szczegółach odmiennie LEW 1328n. i Urbutis, *Balt* XIX:2, 1983, 150-168 = Urbutis 2009, 67–92. Zob. też *garģždas*. — Drw. *žvirgždė*

‘żwirowata gleba’, *žvirgždýnas* lub *žvirgždýnė* ‘miejsce z dużą ilością żwiru; gleba z domieszką żwiru’. Nie wiadomo, jak ocenić oboczny wokalizm *a* w *žvargždýnė* ‘grunt żwirowaty’ (*Žvargždýnė, kur po apačia žvyras, žvirgždas* JU ‘«Žvargždýnė» [to miejsce,] gdzie u spodu jest żwir’. Czy to neoapofonia SZ *ir* ⇒ SP *ar* (por. typ *smĩrĩti* ⇒ *smĩrsas*)? Czy raczej analogia do st. o ukazującego się w bliskoznacznych derywatach na *-yn-* (por. *gargždýnas* ‘warstwa żwiru w ziemi’, *gargždýnė* ‘żwirowata gleba’)? — Nazw. *Žvirgždas, Žvirgždýs, Žvirzdýs*. N.m. *Žvirgždė* 2x, *Žvirgždžiai, Žvirgždžiai* 2x. N.rz. *Žvirgždas, Žvirgždė* 7x, *Žvirgždinis*, cps. *Žvirgždupis* (por. *ùpė*), n.jez. *Žvirgždýs*.

žvirtĩ, *žvĩra* (**žvi-n-ra*), *žvĩro*, zwykle z prvb.: *apžvirtĩ* a. *pažvirtĩ* ‘o oczach: zasnąć się mgłą, niedowidzieć’ (*Akys pažvirusios, blogai jau tokiam*). Odpowiednik łot. *zvirt* ‘lśnić, błyszczeć, świecić się’; do tego durativum na *-ē-*: *zvirēt, -u, -ēju* ‘połyskiwać, lśnić’ (ME IV, 777, EH II, 815). — War. v-mobile: *žirti, žyra* (**ži-n-ra*, war. *žirsta*), *žiro* ‘żarzyć się, iskrzyć się’, *apžirti* ‘doznać migotania w oczach’, ujrzyć iskrzące się drobiny; pociemnieć komu w oczach (od uderzenia w głowę)’. — Nomina z suf. *-k-*, o budowie zatartej na skutek metatezy *r*: *žvikras* ‘niedowidzący’ < **žvirkas* (por. *prairkas, papilkas*), drw. *žvikris* CGL ‘krótkowidz; mający zeza’ < **žvirkis* (por. *srũtkis, sũskis*).⁸¹⁶ — Neoapofonia *žvir-* ⇒ *žvair-*: *žvaĩras* (zob.). — SE **žũer-* widać głównie w refleksach łotewskich, por. *zvērētiēs* ‘żarzyć się, tlić się’, *zvērs* ‘pałający gniewem, zagorzały; o szklistych oczach’ (ME IV, 772). Mają one należeć do pie. **ghũer-* (**ghũer-?*) ‘lśnić, świecić się; być gorącym’ (por. IEW 479, Urbutis 2009, 86n.). W jęz. litewskim taki SE może prezentować przym. *žverus* b.z.a. ‘o koniu: żywy, prędko, nie mogący ustać na miejscu’ (tak Urbutis, l.c., za kartoteką LKŽ). Vanagas 407 cytował w tym kontekście n.rz. *Žvėrna* i n.jez. *Žvėrnas* (znaczn. etym. ‘o połyskującej wodzie’), zaś Urbutis, l.c. dorzucił jeszcze n.rz. *Žvėrė* i *Žvėrupis* (które wcześniej łączono z apelatywem *žvėris* ‘dziki zwierz’). Trzeba się jednak zastrzec, że SE **žũer-* nie ma mocnego oparcia porównawczego. Wobec tego nasuwa się alternatywna hipoteza: że pb. **žũer-* jest innowacyjnym st. pełnym, który dotworzono do st. zanikowego **žũir-* (*žvirtĩ*). Paralele apofoniczne: *dirĩti* ⇒ *dėĩti*; *ĩrtĩ* ⇒ *ėrdėti*; *dĩrgĩti* ⇒ *dėrgĩti*. — WSZ *žvyr-*: *apžvyriũti*: *Akyse apžvyriũvo, kad vėjas išpũtė dideliai*, t.y. *apsitavaravo* JU ‘Pociemniało [mu] w oczach, gdy wiatr mocno zadał’ (por. Būga, RR II, 479). Z innym sufiksem: łot. *zvīrēt* ‘połyskiwać, lśnić’ (ME IV, 781, EH II, 816). — War. v-mobile *žyr-*: *žyrėti* ‘lśnić, świecić (o żarze, o oczach)’. Por. *š(v)arķas*, *z(v)im̃bti* i *ž(v)irblis*.

žvitrũs, *-ĩ* 4 p.a. 1. ‘zwinny, ruchliwy, żwawy, żywy, dziarski, energiczny’, 2. ‘bystry, inteligentny’, 3. ‘żywy – o spojrzeniu, oczach’ — jest to wariant fonetyczny do *švitrũs*, pochodzącego od czas. *švisti, švĩto* ‘rozjaśniać się, świtać’ (zob.). Prymarnym znaczeniem *švitrũs* jest ‘błyszczący, połyskujący’, sekundarnym zaś ‘żwawy, dziarski; bystry’ itp. Jest prawdopodobne, że to znaczenie poboczne, odnoszące się do człowieka, usamodzielniało się pod nową formą dzięki zmianie *šv-* w *žv-*. Paralele semazjologiczne: ang. *bright* 1. ‘jasny, świecący, błyszczący’, 2. przen. ‘bystry, inteligentny’; pol. *błyskotliwy* 1. ‘połyskujący, lśniący’, 2. przen. ‘efektownie inteligentny, olśniewający’. Sonoryzacja *šv-* > *žv-* powtarza się w *žvėdas* ‘Szwed’ i *žvaigždė* ‘gwiazda’ (por. też *svogũnas* > *zvogũnas*). — Drw. *žvitriaĩ* adv. ‘żwawo, energicznie’. Cps. *žvitr(i)aĩkis* ‘bystrooki’ (por. *akis*). Vb. denom. *pažvitrėti* ‘ożywić się’.

žvizdras 2 p.a. gw. ‘drobny żwir’ — jest to wariant wyrazu *žvirgždas* (zob.) i jak tamten wywodzi się z praformy **žvirstas*, tyle tylko, że przez nieco inne zmiany głosowe. Najpierw **žvirstas* zmieniło się w **žvistras* przez metatezę (wprowadziła ona segment *r* do pozycji sufiksальной). Następnie **žvistras* przeszło przez udźwięcznienie grupy *str* w *žvizdras*

⁸¹⁶ ALEW 1338 ignoruje metatezę *r* i postuluje pokrewieństwo z czasownikiem łot. *zvidzēt* ‘błyszczeć, migotać’.

(por. *gaīstras* > *gaīzdras*; **žaistras* > *žaiždras*). — N.rz. *Žvizdrē*, *Žvizdrāupis*, n.jez. *Žvizdrīnē*.

žvokà 2 p.a., gen.sg. *žvōkos* wsch.-lit. ‘pokarm, który krowa powtórnie przeżuwa, tzw. żujka’ — zapoż. z błr. *žvāka*, -i ‘żujka’ (war. *žvāčka*, -i). — Vb. denom. *žvokúoti* ‘przeżuwać żujkę’ (*Karvė žvōką žvokúoja, kap atsilsinėja* LzŽ). Por. czas. *žvóti*. Osobno zob. *žùika*. Rodzime odpowiedniki to *atrajà* i *gromulỹs*.

žvóti, *žvóju*, *žvójau* wsch.-lit. 1. ‘o krowie: przeżuwać żujkę’ (*Žùikų žvója kárve* ‘Krowa przeżuwa żujkę’), 2. ‘o człowieku: żuć, przeżuwać’ (*Anas sėdi ir žvója sausą duoną* LzŽ ‘Siedzi i żuje suchy chleb’) — zapoż. z błr. *žvacь*, *žvu*, 3 sg. *žve*.